D04479906$
Duke University Libraries

ברכות

6798

מסכת

ברכות

מן

תלמוד בבלי

עם כל המפרשים כאשר נדפס מקדם ועם
הוספות חדשות כמבואר בשער השני.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם
שנת ולשמך אזמר לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ
Трактатъ Берахотъ.
Съ Виленскаго изданія 1880 г.
Часть I.

1884.

Дозволено цензурою. — 25 Апрѣля 1884 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ домъ № 2631.

מסכת

ברכות

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש״י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא״ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז״ל, והגהות אשר״י מהג״מ ישראל מקרעמז ז״ל, ופירוש המשניות להרמב״ם ז״ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז״ל ופירוש רבינו אשר ז״ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז״ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע״י הג״מ יהודה אריה ליב ז״ל דיין בפפד״מ. מסורת הש״ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט), ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג״מ יהושע בועז ז״ל בעה״מ שלטי הגבורים להרי״ף. חלופי גרסאות. הגהות לש״ס והוספות במסורת הש״ס ועין משפט להג״מ יוסף שמואל ז״ל אבד״ק פפד״מ (כמש״נ בש״ס אמ״ד ופפד״מ בשנות תע״ד—תפ״א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג״מ ישעיה (פיק) ברלין ז״ל אבד״ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש״ל) להג״מ שלמה לוריא ז״ל.

ב) חדושי הלכות
ג) חדושי אגדות
(מהרש״א) להג״מ שמואל אליעזר הלוי אידלש ז״ל אבד״ק אוסטרא.

ד) מאיר עיני חכמים (מהר״ם לובלין) להג״מ מאיר מלובלין ז״ל.

ה) חדושי הלכות מהר״ם שיף להג״מ מאיר שיף ז״ל אבד״ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג״מ מרדכי מארדוש ז״ל אבד״ק פאריצק

ו) מעדני יום טוב {בתחלה נקרא מעדני מלך}
ז) דברי חמודות {בתחלה נקרא לחם חמודות}
על הרא״ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה, להג״מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז״ל (בעה״מ תוספות יו״ט).

ח) פלפולא חריפתא על הרא״ש סדר נזיקין.

ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא״ש, להג״מ אהרן שמואל קאיידנוור ז״ל (מהרש״ק).

י) קרבן נתנאל על הרא״ש לסדר מועד ונשים, להג״מ נתנאל ווייל ז״ל אבד״ק קארלסרוא.

יא) חסד אברהם פי׳ על שמנה פרקים להרמב״ם ז״ל, מהג״מ אברהם הלוי הורוויץ ז״ל (אביו של בעל השל״ה).

יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג״מ מרדכי יפה ז״ל אבד״ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג״מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז״ל וגיסו הג״מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז״ל אבד״ק לבוב (בעלי מפרשי הים).

יג) הגהות הב״ח להג״מ יואל פירקש ז״ל אבד״ק קראקא (בעהמ״ס בית חדש).

יד) הגהות הגר״א להג״מ אליהו ז״ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע״פ כי״ק מגליון הש״ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).

טו) מראה יחזקאל הגהות להג״מ יחזקאל הלוי לנדא ז״ל אבד״ק פראג (בעהמ״ס נודע ביהודה כו׳).

טז) מעשה ר״ב הגהות להג״מ בצלאל רנשבורג ז״ל (בעהמ״ס הורה גבר).

יז) גליון הש״ס להג״מ עקיבא איגר ז״ל אב״ד דק״ק פוזנן.

יח) גליון מהרש״א הגהות לבנו הג״מ שלמה איגר ז״ל אבד״ק פוזנן.

יט) הגהות הג״מ שאול קאצנעלנבוגן ז״ל מווילנא.

כ) הגהות הג״מ אלעזר לנדא ז״ל אבד״ק בראדי (בעהמ״ס יד המלך).

כא) חדושי והגהות הרש״ש להג״מ שמואל שטראשון ז״ל מווילנא. (ע׳ מעל״ד סי״פ״ז). וההשמטות שנשמטו ממקומן הושבו עתה למקומותיהן, ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות והוספות רבות על כל ספרי הש״ס בלעדו כמש״נ בש״ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ״ה, ותוצאה השניה משנת תרי״ם).

☞ וראה זה חדש הוא אשר הוספנו בו על כל אלה ☜

יותר ממאה הוספות חדשות נכבדות

כוללות פירושים חדושים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי רובם היו גנוזים עד כה בכתבי יד בגנזי הספרים אשר להממשלות או ליחידים זה בכה וזה בכה, ועין הדפוס לא שזפתם עוד. ונקובים בשמותיהם מעבר לדף הזה:

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

ואלה ההוספות החדשות שהוספנו בהש"ס הזה:

יש מהן שנוספו על כל מסכתות הש"ס ויש שלא באו רק על איזה מסכתות:

אלה מהם נדפסו בפנים הש"ס או על גליון הדף:

א) מסכת כלה רבתי — השלמה — מרובה בפרקים ובנוסחאות ישרות יתר על הנדפסת בכל ספרי הש"ס. (נמלאת בכ"י רבינו אברהם בר נתן הירחי ז"ל בעל המנהיג, עם הגהות רבות והרבה מקומות, ויצאה לאור פ"א ע"י בעהמ"ס בית נתן).

ב) מסכתות קטנות נוספות: מסכתות ספר תורה, תפילין, מזוזה, וציצית, (נמלאו בכ"י ונדפסו בספר"מ בשנת תרי"א).

ג) חלופי גרסאות בש"ס ע"פ נוסחאות ישנות.

ד) נוסחאות ישנות ונוסחת הבבלי במסכת שקלים.

ה) נוסחת הירושלמי במסכת הוריות.

ו) נוסחאות כתבי יד במסכת סופרים.

ז) נוסחא חדתא למס' גרים מספר מראית העין להרחיד"א ז"ל עם פירושו עליה מספרו ההוא.

ח) פירוש רב האי גאון ז"ל, למשניות סדר טהרות.

ט) — רב נסים (גאון) בר יעקב ז"ל (תלמיד רב האי גאון ומרבותיו של הרי"ף), למסכת ברכות, שבת, ועירובין (ונקרא בשם מפתח מנעולי התלמוד).

י) [כ"י] — רבינו חננאל בר חושיאל ז"ל (ג"כ מרבותיו של הרי"ף), לחצי הש"ס.

יא) [כ"י] — רבינו גרשום בר יהודה מאור הגולה ז"ל (רביה דרבי' דרש"י) למס' תענית ובבא בתרא ולכל סדר קדשים מלבד זבחים.

יב) — רש"י למסכת אבות, ע"פ נוסחאות שונות.

יג) — הרשב"ם העקרי למס' ב"ב דף פ"ז, פ"ח, פ"ט, ק"ל, קל"א. שלא נדפס רק בדפוס פיזרו בשנת רע"א ובכל שאר הדפוסים נדפס בטעות פי' אחר בשמו כמ"ש בהערה לפי' הרשב"ם בדף פ"ט סוף ע"א.

יד) פי' רבינו זרחיהו הלוי ז"ל (הרז"ה בעל המאור) למס' קנים.

טו) — רבינו אברהם בר דוד ז"ל (הראב"ד בעל ההשגות) למסכת קנים ותמיד.

טז) [כ"י] תוספות ר"י הזקן ז"ל, למס' קדושין (הן ייחסום לו רובמי הספרים, אבל נראה כי טעו בזה, כי בשני מקומות מובא בהן ספר התרומה ומחברו הלא היה תלמידו של ר"י הזקן).

יז) פי' רבינו שמשון משאנץ (משאנזא) ז"ל, למס' עדיות לתשלום מסכת בכורים, ולפרק אנדרוגינוס. ועליו נלוה גם פי' הרמ"ע מפאנו ז"ל.

יח) (כ"י) תוספות הר"ש משאנץ הנ"ל, למס' סוטה.

יט) (כ"י) תוספות ישנים למסכת יבמות.

כ) (כ"י) פי' ריב"ן השלם למס' נזיר. הפירוש שנדפס בש"ס למס' נזיר וייחסוהו לרש"י, הוא באמת לרבינו יהודה בר נתן ז"ל (כדמוכח מתוך הכ"י שמצאנוהו) אולם הנדפס משובש מאד, גם חסר ממנו הרבה, ועתה נמצא פירושו השלם בכ"י קדמון ומדוייק וההוספות והשנוים שמצאנו בו נדפסו בצד הפירוש הנ"ל הנדפס בשם רש"י ונקראו בשם נוסחת הריב"ן.

כא) [כ"י] פי' רבינו יצחק בר מלכי צדק סימפונטי ז"ל, למשניות סדר זרעים.

כב) [כ"י] פי' רבינו יהודה בר בנימין הרופא ז"ל ממשפחת הענוים (רבו של בעל שבלי הלקט), למס' שקלים.

כג) [כ"י] פי' רבינו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג ז"ל, למס' נגעים ואהלות.

כד) קובץ פירושי מהר"ם מרוטנבורג לסדר טהרות, שהביאם התוי"ט, מלבד למס' נגעים ואהלות שהדפסנוהו ע"פ כ"י הנ"ל.

כה) פי' רבינו יונה החסיד מגירונדא ז"ל, למס' אבות.

כו) [כ"י] תוספות רי"ד מאת רבינו ישעיה די טראני (ר' ישעיה הראשון ז"ל) למס' כתובות ולמס' גיטין.

כז) [כ"י] תוס' חד מקמאי למס' יבמות, והוא ניהו נכדו של רבינו משלם ז"ל. וכראה מספר כתוב בכתב וכמ"ש הרחיד"א ז"ל מה"ל: "חרושי יבמות לחד מקמאי ז"ל, מזכיר להרב אביו לשבת, הוא היה בזמן הראב"ד, ובא מעשה לפניהם. הרחיד"א ס"ט"עכ"ל.

כח) [כ"י] פי' הרא"ש ז"ל למסכת נזיר, שהיה בכ"י ישן בעקד הספרים של הרחיד"א ז"ל (והרחיד"א ז"ל מתום עליו בעלם כ"י קדשו).

כט) תוס' הרא"ש ז"ל למס' הוריות (ע"פ הנדפס בפעם הא' בפראג).

ל) פירוש הרא"ש למסכת קנים תמיד ומדות.

לא) [כ"י] תוספי הרא"ש ז"ל למסכת נדה.

לב) [כ"י] שיטה מקובצת לרבינו בצלאל אשכנזי ז"ל, קבוצת הגהות וחדושי הראשונים ז"ל לכל סדר קדשים (וחסר רק למס' חולין) ובהרבה מקומות מביא פי' רש"י האמתי שמצא בכ"י תחת המפרש האחר שנדפס על שם רש"י בכל ספרי הש"ס. (נעתקו מכי"ק מגליון הש"ס שלו שנמצא בירושלים תוב"ב. והרחיד"א ז"ל בשה"ג ח"ב מזכירן לשנה כזה"ל: הגהות נפלאות אמתיות מתוך גפ"ת כ"י שהיו לו, ולא זכינו עדיין שיצאו לאור הדפוס עכ"ל.

ולמס' חולין נעתק בעצם כי"ק של תלמידו הג"מ שלמה בר ישועה עדני זצ"ל (בעה"מ פי' מלאכת שלמה על משניות ממודע בכ"י).

לג) חכמת שלמה (מהרש"ל) לפרק חלק, אשר נשמט מכל ספרי הש"ס, ולא נדפס רק בס' ח"ש תוצאה א' בשנת ושלו"ה.

לד) [כ"י] חדושי מהרש"ל על הרא"ש למס' שבת עירובין וגיטין.

לה) פירש"י והג"י וכו' שעל הרא"ש, הגהו ונוספו בם הרבה ע"פ הנדפס בפראג בשנת שפ"ח על ידי בעל התוי"ט.

לו) [כ"י] הגהות הב"ח להל"ק מהרא"ש.

לז) הגהות מס' תמת ישרים, על אדר"נ ועל מסכתות קטנות.

לח) הגהות מס' ברכת הזבח ומס' צאן קדשים לסדר קדשים.

לט) תפארת שמואל, השגות על מהרש"א להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק) (בעהמ"ס ברכת הזבח) (מלבד הגהותיו על גפ"ת שבאו בסוף המסכתות).

מ) [כ"י] פסקי תוספות למס' מעילה שלא נדפסו עד כה בכל ספרי הש"ס ואנחנו מצאנום בפסקי תוס' כ"י ישן על קלף.

מא) [כ"י] נוסחאות ישנות בפסקי תוס' שנמצאו בכ"י ישן נושן על קלף.

מב) פי' קרבן העדה למס' שקלים, להג"מ דוד ז"ל אבד"ק דעסויא.

מג) פי' הג"מ חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל (מספרו כסא רחמים) לאדר"נ ולמסכתות קטנות.

מד) [כ"י] הוספות להגהות הגר"א ז"ל. וביותר בסדר זרעים ומסכת שקלים, מעצם כי"ק.

מה) הגהות הגר"א למשניות סדר טהרות (מלבד באורו שנזכר לקמן שנדפס בסוף).

מו) מים טהורים הגהות למסכת כלים להג"מ יהודה ליב הלוי עדיל ז"ל מ"מ מסלאנים (בעהמ"ס אפיקי יהודה).

מז) הגהות ותקונים בפי' הרא"ש למס' קנים מס' יעיר קנו.

מח) ספר תקלין חדתין על מס' שקלים מתלמוד ירושלמי, מהג"מ ישראל בהר"ש ז"ל מ"מ דשקלאב (תלמידו של הגר"א), עם הגהות הגר"א ז"ל למסכת ההיא.

מט) [כ"י] נמוקי הגרי"ב הגהות על מהרש"א להג"מ יהודה בכרך ז"ל אבד"ק סייני (מלבד חדושיו על גפ"ת שבאו בסוף המסכתות).

נ) ספר בנין יהושע על אבות דרבי נתן, מאת הרב יהושע פאלק ב"ר יצחק אייזיק מליסא ז"ל.

נא) ספר נחלת יעקב למסכתות קטנות, מאת הרב יעקב (יאקב) ב"ר ברוך נוימבורג ז"ל.

נב) עין משפט, מסורת הש"ס, גליון הש"ס וציון ירושלים כלם למס' שקלים, מאת בעלי מפרשי הים ז"ל.

נג) הגהות על פי' הרמב"ם והר"ש לסדר זרעים מהג"מ שמואל פריינד ז"ל מדייני פראג (בעהמ"ס ארע קודש). ונדפסו על הגליון בצדם מבלי הזכרת שם מחברן.

נד) [כ"י] לב חכמים למסכת שמחות.

ואלה ילוו על הש"ס בסוף המסכת:

נה) [כ"י] פירוש קדמון למס' מעילה, הובא בשיטה מקובצת כ"י בשם "פירוש לא נודע למי".

נו) אור זרוע הקצר על מסכת יבמות, להג"מ חיים מנוואשטט בן הריא"ז ז"ל בעהמ"ס אור זרוע (ונדפס פ"א על גליון פסקי הרא"ש בש"ס דפוס ווינעציה).

נז) ספר מהדורא בתרא למהרש"א, עם חדושי הלכות ואגדות מחתנו הג"מ משה בר' יצחק בר בונם ז"ל אבד"ק לובלין.

נח) חכמת מנוח, חדושים מהג"מ מנוח הענדיל ז"ל (בדורו של מהרש"ל).

נט) מים חיים, חדושים מהג"מ יחזקיה די סילוא ז"ל (בעהמ"ס פרי חדש).

ס) כללי התלמוד, להג"מ חיים בנבנשתי ז"ל (מספרו כנה"ג ושיורי כנה"ג).

סא) [כ"י] הגהות ישנות למס' נדה שנכתבו בכ"י ספרדי ישן על גליון המסכת דפוס וויניציאה שנת רפ"ו.

סב) [כ"י] חדושי הג"מ משה ב"ר אברהם ז"ל אבד"ק הוראדנא (בעהמ"ס תפארת למשה).

סג) הגהות הג"מ נתן בורגיל ז"ל, לסדר קדשים ומס' הוריות (מספרו חק נתן).

סד) [כ"י] באור הגר"א ז"ל למס' ערכין ונקרא יד אליהו.

סה) [כ"י] הגהות חדשות מהגר"א ז"ל למס' תמורה, מלבד אלה שנדפסו על הדף מכ"י.

סו) [כ"י] באור הגר"א למשניות סדר טהרות (מלבד אהלות) אשר קבל ממנו תלמידו הג"מ בונם ז"ל משקלאב ונעתק ע"י הרד"ל ז"ל, והלק גדול ממנו כלו חדש, שלא נמצא בא"ר.

סז) ספר אורח מישור למס' נזיר, מהג"מ יוחנן ב"ר מאיר ז"ל מקרעמניץ.

סח) הגהות הג"מ יחיאל היילפרין ז"ל אבד"ק מינסק (בעהמ"ס סדר הדורות).

סט) [כ"י] חדושים והגהות מהג"מ יעקב עמדין (היעב"ץ) ז"ל (מעצם כי"ק מגליון הש"ס שלו).

ע) [כ"י] חדושים מהג"מ גדליה ליפשיץ ז"ל, על איזה מסכתות מכי"ק, ומספרו רגל ישרה לאדר"נ ומס"ק.

עא) חדושים מבנו הג"מ ישראל ליפשיץ ז"ל בעהמ"ס תפארת ישראל על משניות.

עב) [כ"י] חדושים מהג"מ צבי הירש ברלין ז"ל (נכד לנכד חכם צבי ז"ל).

עג) חדושים מהג"מ משה סופר ז"ל אבד"ק פרעסבורג (בעה"מ שו"ת חתם סופר וכו').

עד) שדה צופים על הרא"ש להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).

עה) חדושים מהג"מ זאב וואלף הלוי מבאסקוויץ ז"ל (בעהמ"ס סדר משנה).

עו) חדושים מהג"מ ברוך פרענקיל תאומים ז"ל (בעה"מ ספר ברוך טעם וכו').

עז) [כ"י] חדושים מהג"מ יעקב צבי יאליש ז"ל מדינוב (בעהמ"ס מלא הרועים וכו').

עח) [כ"י] הגהות למס' שבועות מהג"מ ליב ברלין ומהג"מ נח חיים צבי ז"ל (בעהמ"ס מעין החכמה).

עט) (כ"י) מצפה איתן להג"מ אברהם ז"ל ממינסק (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו'). (עם תוספת מרובה מכי"ק על הנדפס בש"ס דפוס זיטאמיר).

פ) [כ"י] חדושים מהג"מ שלמה איגר ז"ל, למסכתות שלא נדפסו עוד עליהן (מלבד הנ"ל מעל"ד).

פא) חדושים מהג"מ צבי הירש חיות ז"ל אבד"ק זאלקווא (בעה"מ שו"ת מהר"ץ וכו').

פב) [כ"י] קרני ראם להג"מ אהרן משה טויבש ז"ל אבד"ק יאסי (בעה"מ שו"ת תועפות ראם). כולל הערות על מהרש"א וחדושי גפ"ת (נוסף עתה מכי"ק על הרבה מסכתות שנדפסו בלעדו).

פג) [כ"י] הגהות בנו הג"מ שמואל שמעלקא טויבש ז"ל אבד"ק יאסי.

פד) ארץ צבי הגהות על הגהות אשר"י מהג"מ יהודה צבי ז"ל (בעה"מ שו"ת מנחת יהודה).

פה) [כ"י] שער הלקוטות הגהות מהג"מ יששכר ז"ל (בעהמ"ס פתחי שערים).

פו) [כ"י] חדושי הרד"ל מהג"מ דוד לוריא ז"ל מביחאוו ישן (בעל ההגהות על המדרש רבה ופדר"א וכו').

פז) [כ"י] הוספות לחדושי והגהות הרש"ש, וחדושים מבנו הג"מ מתתיהו שטראשון ז"ל מווילנא.

פח) [כ"י] חדושים מהג"מ יוסף חנינא ליפא מייזליש ז"ל (בעה"מ שו"ת תפארת יוסף).

פט) [כ"י] הגהות למסכת נזיר מהג"מ אשר הכהן ז"ל אבד"ק שערשב (בעהמ"ס ברכת ראש).

צ) [כ"י] חדושים מהג"מ שמחה ז"ל אבד"ק רעסוי (בנו של הג"מ צבי חריף ז"ל).

צא) [כ"י] מלאכת יום טוב מהג"מ יום טוב ליפמאן ז"ל אבד"ק קאפולי (בעהמ"ס קדושת יום טוב וכו').

צב) [כ"י] בן אריה מהג"מ זאב בן אריה ז"ל אבד"ק טעלז.

צג) חדושים מהג"מ אליהו גוטמאכר ז"ל אבד"ק גרידץ (בעהמ"ס לפנת פענח).

צד) [כ"י] חדושים מהג"מ יצחק אייזיק חבר ז"ל אבד"ק טיקטין (בעה"מ שו"ת בנין עולם).

צה) [כ"י] חדושים מהג"מ נחמיה בירך הלוי ז"ל מדובראווגא (בעה"מ שו"ת דברי נחמיה).

צו) [כ"י] מראה כהן להג"מ בצלאל הכהן ז"ל מו"א פ"ק ווילנא (בעהמ"ס ראשית בכורים).

צז) [כ"י] חדושים מהג"מ אלעזר משה הלוי הורוויץ שליט"א אבד"ק פינסק.

צח) [כ"י] פורת יוסף להג"מ יוסף שליט"א מו"א פ"ק ווילנא.

צט) הגהות אמרות טהורות על פי' הר"ם והר"ש והרא"ש לכל סדר טהרות להג"מ שמואל פריינד ז"ל הנ"ל.

ק) [כ"י] חשק שלמה להג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"א פ"ק ווילנא.

קא) [כ"י] יפה עינים להג"מ אריה ליב יעלין שליט"א אבד"ק בילסק (בעהמ"ס קול אריה וכו'). כולל מ"מ לתלמוד ירושלמי, למדרשים, ילקוט, ספרא, ספרי ומכילתא ופדר"א ופסק"ר, עם הערות וחדושים בחלופי גרסאות ושנוים שבין תלמוד בבלי לירושלמי. (ובהם הגהות ומ"מ בירושלמי למס' ברכות ושבת להג"מ ליב ברלין ז"ל ויזכרם בשם הגרל"ב).

קב) [כ"י] המתרגם כולל באור מלות הלועזיות שברש"י, תוספות והרא"ש, ובפי' המשניות להרמב"ם והר"ש.

קג) פסקי תוספות, ומסורת הש"ס, ועין משפט, ותורה אור, שכל אלה נשתבשו מאד בכל ספרי הש"ס, הוגהו ונתקנו בש"ס הזה ע"י גדולי התורה.

גם הוספנו בו: א) הגהות מספר שיח יצחק על תוספות ישנים למסכת יומא. ובכ"מ שנדפס כהן מלפנים "עי' שיח יצחק" הדפסנו את תוכן דבריו מפורשים במקומם. ב) מראה מקומות בפירש"י ורמב"ם למסכת אבות. ג) ציוני הפרקים של התוספתא בר"ם ובר"ש. ד) שנוי נוסחאות בהקדמת הרמב"ם מכ"י ערבי. ה) ציוני המסכתות בתוספות.

ועל כל אלה נוספה בו הגהה כפולה ומכופלת מדויקת ומזוקקת שבעתים

ע"פ נוסחאות ישנות וספרים מדויקים היותר קדמונים, וע"פ הגהות גדולי המפרשים. גם נגלה אור חדש לעינינו, הוא ניהו ש"ס של הג"מ יעקב עמדין ז"ל אשר סדרו והכינו להדפיסו בחייו ויעמול בו שנים רבות להגיהו ולנקותו מכל שבוש ושגיאה, והעיר עליו הערות יקרות ויעטרהו בהגהות וחדושים רבים בציונים ומ"מ, הכל בעצם כתב ידו הקדושה מראש הש"ס עד סופו. חמדה גנוזה הזאת מצאנוה באמשטרדם, ומרגליות הטובות שבה, שבצנו בעטרת הש"ס לכבוד ולתפארת, והגהתו המדויקת היתה להמגיהים לעינים.

אין רשות לאיש בלעדינו (המדפיסים) להדפיס או להו"ל הפירושים החדושים או ההגהות שהדפסנום מכתבי יד הנ"ל שזכות הדפסתם לנו לבדנו הוא.

הקדמת

מורנו ורבינו רב נסים גאון ז"ל בן כבוד מורנו ורבינו יעקב זצ"ל

פתח בשבח להקב"ה ואמר יתברך השם אלהי ישראל שהוא עצמו חכם ואין חכמתו דבר אחר זולתו הוא עצמו ידע הכל ואין דעתו קנויה לו מאחר הוא חי העולמים לא חיים נתנו בו הוא על כל יכול ולא ביכולת נזדמנה לו המטיב לבריותיו הרבה טובות הגומל חסדים למעשה ידיו בהשפע לרוב מחונם בינה ומלמדם דעת אשר אין בהם מגיעים לדעת כי הוא אל ואין עוד מאד ראיותיו ברורים מקוימים ואותותיו גלוים ומפורסמים הרבה בהזהרות לפסוק התרעומות ולא הטעין המצות אלא לאחר שנתן הכח והיכולת יתעלה שמו לנצח ולאחר שסדרנו זה השבח נאמר אע"פ שבעלי חיים המדברים יש להם יתרון ברבוד על שאינן מדברים אבל לא יהיה היתרון שלם אלא עם הדעת אשר בהקטנות לו יתכן לו להבין ולהשכיל ולהבחין בין טוב לרע תדע לך שהוא כן ראה בשעה שהיא אבודה ממנו שעה אחת תאבדנה ממנו הבינה והשכל יחדו ויהיה נמשל כבהמה שלא תבין ולא תדע כמו שאמר החסיד (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ ועוד (תהלים לב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין ונו' הודיענו כי מי שאפסה ממנו הבינה כבר הוא נחשב כבהמה ונפטר מן המצות כי אין הקב"ה יתעלה נצח מצוה ומזהיר אלא למי שהוא בן דעת ולפיכך פירשו חכמים ז"ל (נדרים דף מא) ובחוסר כל רב נחמן אמר בלא דעת כי האובדה יותר קשה[לו] מהרעב והצמא והעירום אשר הזכירם לפניה בפסוק ונאמר עוד דבר שהכל שוין בו (שם) אמר אביי אין עני אלא מדעת במערבא אמרי דדא ביה כולה ביה דלא דא ביה מה ביה דקנייה מה חסר ודלא קנייה מה קני מי ששלמה דעתו בכל היתרון שלו שלם ונתחייב במצוה חובה בקיבול שכר בעשותו רצון קונו וצוויו ומקבל שכר על המצות ונענש על העבירות ואם ישיב המשיב ויאמר הואיל ואתם אומרים כי כל מי ששלמה דעתו נתחייב במצות ולמה ייחד הקב"ה את ישראל לתת להם התורה ולהטעינם במצותיה הם לבדם ואין אומה אחרת זולתם והלא כולם הם שוין בדין חיוב המצות ועוד יש להשיב והיאך יתכן לעונשן על דבר שלא נתחייבו בו ולא ניתן להם והלא יש להם להשיב כי אילו נצטוינו היינו עושים ואילו הוזהרנו היינו נזהרים ומקבלים כמו שקיבלו הם ואחרי אנו פושטים אלו תשובת הטענות ונאמר כי כל המצות שהן תלויין בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים והמצות שהן נודעות מדרך השמועה מדברי הנביאים לא חשך אלהינו מלחייב לקדמונים מה שהיה ראוי בעין חכמתו לחייבם אלא מצינו שאדם הראשון הטען מהם קצת מצות כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין דף נו) שבע מצות נצטוו בני נח דינים וברכת השם ועבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי ואמרי' מנהני מילי אמר ר' יוחנן דאמר קרא (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם ויצו אלו הדינים וכן הוא אומר (שם יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה ה' זו ברכת השם וכן הוא אומר (ויקרא כד) ונוקב שם ה' מות יומת אלהים זו עבודת כוכבים וכן הוא אומר (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים על האדם זו שפיכות דמים וכן הוא אומר (בראשית ט) שופך דם האדם באדם לאמר זו גלוי עריות וכן הוא אומר (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו מכל עץ הגן אכול ולא גזל תאכל ולא אבר מן החי וכבר הוסיף עליהן ר' חנניה בן גמליאל אף הדם מן החי ור' חידקא אף הסירוס ור' שמעון אף הכישוף ור' יוסי אף כל האמורים בפרשת מכשף ור' אלעזר אף הרבעת בהמה והרכבת אילן לפי שהוא מפורש בתלמוד והיו מתוספים והולכים עת אחר עת עד שעלה חשבון המצות של שמועה כ"ח ויש שאמרו כי ל' מצות הן שנצטוו בהן קודם מתן תורה ואע"פ שהמצות הלמודות מן הכתוב דכתיב ויצו ה' אלהים אינן כולן של שמועה כי חיוב ידיעת הקב"ה ולשמוע בקולו ולעבדו מדין הדעת הן ראוין ושפיכות דם נקי והגזל מדרך אשכל הן אסורין ולא נצטרפו מצות השמועה שניתנו לאחר מיכן אלא עם אותן שהן של שמועה כיוצא בהן ולפי שפשעו בני נח שהן זולתי אברהם וזרעו ולא קיבלו מה שנצטוו לעשותו וגם עברו על מה שהוזהרו עליו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בבא קמא דף לח) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שנצטוו בני נח אז נתחייבו העונש ונסתלקו טענותיהם לומר מפני מה ניתנה התורה לישראל לבדם זולתי שאר האומות כי כל מי שלא קיבל המועט כל שכן שאינו מקבל המרובה ואעפ"כ כיון שהגיע מניינו של ישראל לשיעור שנראה בחכמתו של קדושנו לתת להם תורתו ולהשמיעם דברותיו לא מנעם לאומות ולא חשך מהם גם הם תורתו ולא הניח להם פתחון פה לפי שלא הוריד תורתו במקום מיושב אלא במדבר שהוא הפקר ואין עליו מרות אדם כדתניא (מכילתא יתרו פרשה ה) מפני מה לא ניתנה תורה בארץ ישראל שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם ואעפ"כ שגלוי היה לפניו כי אינן מקבלין אותה מיהו כיון שאינו עונש אלא אם כן הזהיר חזרה עליהם ולא קיבלוה כמו שפירשו חכמים (ע"ז דף ב) זו המקרא (דברים לג) ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו ואומר (חבקוק ג) אלוה מתימן יבוא מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן אמר ר' יוחנן מלמד שחיזרה הקב"ה לתורה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שבאו ישראל וקיבלוה והואיל והיו הכל שוין במדת חיוב המצות ופשעו האומות באותו המיעוט שהיה בידם וגם חיזר עליהם התורה ולא באו ולא קיבלוה וקיימו ישראל ושמעו וקבלו ואמרו נעשה ונשמע אז נסתתמו טענותיהן של אומות ונתחייבו העונש והיו ישראל ראוין ליחדם לכל אותו השבח שניתן להם ולגשלם ולנשאם ולקרותם עמו וסגולתו וללמדם תורתו ולשומה בפיהם וכל זה להועילם בדבר שזוכין על קיבולו ועל עשייתו ועל זהירותן מלעבור עליו לקבל שכר טוב שאין לו הפסק לפי שראוי הוא להם וכבעלי חוב להם עד שמקבלין אותו ואע"פ שמתחלה כשנתנם להם המצות גמילות חסד וטובה ורחמים עשה עמהם מיהו כיון שעשו אותם כבר זכו בחלקם ונתחייב לפרעם שכרם שאלמלא היה שכר הצדיקים לעולם הבא טובה ותגמולות חסד לא היו הרשעים נמנעים ממנו ואפשר שהיה מעניקם אותו כשם שהוא משפיע להם טובה בעולם הזה כדכתיב (תהלים קמה) טוב ה' לכל ואילו היה רשות ולא חובה היה אפשר שלא לגמלו לצדיקים לעולם הבא כי כל דבר שהוא רשות יש לעושה לעשותו ויש לו הוא שלא לעשותו ועוד אילו היה טובה וחסד ורחמים ולא היה חובה היה בורא אותנו מתחלה באותו העולם שכולו טוב וכולו ארוך ומעניקנו אותו הטוב הצפון מעת היותנו ולא היה מצריכנו לטרוח בעשיית המצות אלא כיון שבראנו בעולם הזה לעבדו וליגע בתלמוד תורתו ולטרוח בעשיית מצותיו ידענו כי החלק היפה הוא שבירר לנו כדי לקבל שכרנו שהוא ראוי לנו כי כל טוב שמקבלו האדם בתורת שכר ובתורת ראוי ובתורת פרעון חוב הוא יפה ומשובח ועדיף ומהודר מן הטוב שהוא מקבלו בתורת צדקה וגמילות חסד וזה הדבר מסתבר הוא ונודע וגלוי הוא מלהצטרך להביא עליו ראיה ולהאריך יותר ולפי שהלבבות והדעת מעידין ליוצרנו שאינו עושה לבריותיו אלא הדבר שהוא הגון להם והיפה והמשובח וכי אינו מתעם מדרכיו ומתורתו ואינו נותן לפניהם מכשול במצותיו ולהניחם פתומים והתומין לפי שתורתו מכוונת לומדיה לדרך החיים ומלמדת ומורית לשביל הרשות לידע איזו מצוה שהן מצווין בה כדי לעשותה ואיזו מצוה שהן מוזהרין שלא לעשותה כדי להזהר ממנה ומצינו בתורה הרבה מצות שאין מפורשין שיעוריהן ודיניהן ואי אפשר לנו שנסבור בדעתנו שיש להם פירוש שהיה עם נביאינו בעל פה לא נצטוו לכתבו אלא היה מוסרו להן לישראל והן מקבלין ממנו ומוסרין אותו זה לזה ודור לדור ועליו נאמר (דברים יז) כי יפלא ממך דבר למשפט על פי התורה אשר כתבתי ואמרי רבנן (עירובין דף נד) תנו רבנן כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו פרקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו שנה להן פירקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר (לימין) [לשמאל] אהרן ר' יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה הוא חוזר נכנסו זקנים ושנה להן משה פרקן נמצא ביד אהרן ד' ביד בניו ג' ביד זקנים ב' ביד העם אחד נסתלק משה שנה להם אהרן פרקן נסתלק אהרן ושנו להם בניו פרקן נסתלקו בניו שנו להן זקנים פרקן נמצא ביד כל אחד ואחד ד' וכשיודע האדם המאמין קצב המצות שחייבו בהן בוראו ועשאם כראוי נגמרת צדקתו חוכה לעולם הבא ומתבררים המצות ומתחוורים ורווחים ונעשו נוחים לעשותם ואין לנו צורך להביא ראיות שמתברר מהן אמתת הקבלה של חכמים וכוון העתקתם כי הקדמונים כבר בירורוהו אבל אבאר הזמן אשר נכתבה בו המשנה וגם התלמוד ואומר לא סרה הקבלה והמסורת משומרת בין האומה וכאשר היה האדם קורא ועשו להם ציצית היה אומר כי זו הציצית היא ציצית נשים אותה בכנף הטלית מספר חוטיה ח' ויש בה ה' קשרים וידע כל פתרוני הציצית ועניניה היה שמור אצלו הכל בקבלה ובמסורת וכן כל המצות כולן כאשר היו קוראין אותו היו יודעין לכמה ענינים מתחלקת כל מצוה ומצוה ומה תחתיה מפתרון אבל דבר שהיו עושין כל עת ועת כמו המלאכות וחיוב המועדים ואכילת המצון והאליה לא נעלם אפי' מהנשים ואפי' מהעבדים כי כל יום הן רואין אותו הענין והיו עושין אותו ולא סרה האומה מזה המנהג מימות משה ועד אחר חורבן בית שני בק"נ שנה בימי ר' יהודה הנשיא אשר נקרא רבי ורבינו הקדוש כאשר נאמר בתלמוד (ירושלמי סנהדרין פרק הנחנקין הלכה ג) אמר ר' אבהו הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש והוא מורע הלל הזקן והיה בימי אנטונינוס מלך ארום והיה אצלו במעלה גדולה ובשררה יתירה כאשר אבאר מקצת מה שאמצא לו בספר סדר מקבלי התורה אשר אני עתיד לחברו בעזרת שדי והיה מאנשי היראה והחכמה לרוב ולא היה בזמנים הנקדמים כמוהו ולא מי שהגיע למעלתו לא ביראה ובתורה ובגדולה כאשר אמרו רבותינו (גיטין דף נט סנהדרין דף לו) מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד וכאשר ראה העתקת האומה בדלדול ובחסרון בגירסא ובחכמה וכאשר אמרו (עירובין דף נג) לבם של ראשונים כפתחו של אולם ואנו כמלא מחט סדקית וראה עוד מה שעבר על האומה מהגזירות והעול והיו ימיו ימי ישוע.ז לקרבו מהמלך עלה בלבו שיקבץ כל מה שיש בידם מהקבלה לפי שראה שאריכות יש בגלות ונתקבץ עם חכמי דורו וקיבץ העקרים לאנשי אותו הזמן למשמרת לאות ותקנת תיקן יפה וחברה חיבור נמרץ כפי חכמתו ופלפולו וקראה משנה ובא בתלמוד מכדי מאן סתמא למתניתין רבי ועוד (יבמות דף סד) מתני' מאן תיקן רבי ואמרו (בבא מציעא דף פו) רבי ור' נתן סוף משנה ואחר כך חברו תלמידיו ר' חייא ור' אושעיא התוספתא יש בה תוספת באור ופתרון אבל העיקר מהמשנה כאשר אמרו (תענית דף כא כתובות דף סט) אילפא תלא נפשיה (בקראסא) [באסקריא] ואמר אי איכא דמשאיל לי מתניתא בדבי ר' חייא ור' הושעיא ולא פשטנא ליה ממתני' נפילנא (מקראסא) [באסקריא] אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו לבני שקל בשבת וראוין לתת להן סלע נותנין להן סלע ואם אמר אל תתנו להן אלא שקל אין נותנין להן אלא שקל בגמ' הא מני ר"מ היא דאמר מצוה לקיים דברי המת ותמצא עוד אנשי התלמוד יאמרו (בבא מציעא דף כט גיטין דף כט) כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל וכו' (יבמות דף מא קדושין דף מה) כאן שנה רבי אחות גרושה מדברי תורה אחות חלוצה מדברי סופרים עד שיבררו לנו כי כל מה ששנה ר' חייא ור' הושעיא בתוספתא רמזו רבינו הקדוש במשנה אבל הוצרכו אלו בתוספתא בעבור הדורות הבאות עד שיבינו להם הדרך וידריכום על האורח במעט טורח אבל כל העיקרים מצויין במשנה והיה (פסחים דף ד סנהדרין דף ה מועד קטן דף כ) רב בן אחות ר' חייא ובן אחיו ולמד על (פי' הגה) רבינו הקדוש כמו שאמר ר' יוחנן לאמי בר הינו (חולין דף קלז) נהירנא כד הוינא יתיב אחורי י"ז שורן אחורי דרב קמיה דרבי ונפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב לרבי ומפומיה דרבי לרב ולא הוה ידענא מאי קאמרי ואמרו עוד (גיטין דף נט סנהדרין דף לו) אמר רב אנא הוינא במניינא דבי רבי ומינאי הוו מתחלי ברישא וכאשר היה רוצה לירד לבבל ביקש ר' חייא מן רבינו הקדוש והתיר לו שיורה ואז הלך לבבל כאשר אמרו (סנהדרין דף ה) כי הוה נחית רב לבבל אמר ליה ר' חייא לר' בן אחותי יורד לבבל יורה אמר ליה יורה ידין אמר ליה ידין והיתה ירידתו לבבל בשנת ת"ק שנה לפיסוק הנבואה אשר הוא תחלת ממשלת אלכסנדר כי אז היתה תחלת מלכותו וכבר הלך מיישוב בית שני ש"פ וק"נ שנה אחר החורבן הכל תק"ל שנה ובאותו הזמן נכתבה המשנה כאשר הקדמנו ולא סרה האומה לומדת המשנה זמן אחר זמן אל זמן רב אשי והיה הוא כמו כן במעלה גדולה ובשררה וקרוב מהמלכות כאשר אמרו (גיטין דף נט סנהדרין דף לו) אמר רב אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ויועץ הוא וחכמי דורו לכתוב פתרון המשנה פרק אחר פרק ומסכת אחר מסכת על הסדר וביאור שרשיה וקיבוץ מה שאירע להם ומוסר ומדרשות כאשר ראו לתקן והיה רבינא בימיו אבל לא היה בשררה או ואחר מיתת רב אשי לזמן קצוב מלך רבינא ובימיו נסתם התלמוד כאשר אמרו (בבא מציעא דף פו) אשי ורבינא סוף הוראה שנאמר (תהלים עג) עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם על דרך הסימן כלומר כי אשי ורבינא הם סוף האמוראין וימת רבינא בשנת שמונה מאות ואחד עשר לשטרות כלומר מעת פיסוק הנבואה עד שנסתם התלמוד ונמצא בין סתימת המשנה לסתימת התלמוד ר"פ שנה והוצרכו אל כתיבת התלמוד כאשר ראו מדלדול האומה וחסרונה וידריכום על הדרך וקירבו להם הענין ובארו הכל באר היטב למען לא יהיה להם טורח ועם כל זאת ולואי שנגרום אותו כאשר אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי שקלים פה) ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן הראשונים חרשו זרעו ניכשו כיסחו עידרו קצרו ועמרו דשו זרו ברור טחנו הרקידו לשו קיטפו ואפו ואנו אין לנו פה לאכול וזהו התלמוד אשר הוא ירושה בידינו הנמצא עתה בין עמנו ולפי שהיו אותם אשר כתבוהו גורסין אותו על פה וגם ידעו שמות המעתיקין והיה התלמוד מקצתו מחוברת למקצתו שמא הוצרך להן להביא ראיה בענין אחד מב' מקומות או מג' קיצרו בקצת מקומות שיזכרו כל הראיות אשר נקדמו בפרט זה במקום אחר וראו כי יספיק זכרון בעל השמועה כי ידעו שאנו יכולין לידע אותה שמועה מהמקום אשר נזכרת כבר ופעמים תהיה אותה שמועה באותו הפרק ושמא תהיה באותה מסכת ולא באותו הפרק ושמא תהיה באותו הסדר ולא באותה מסכת אבל הנמצא באותו הפרק כאשר אמרו בפרק במה מדליקין (שבת דף כד כו) מאי בינייהו איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי וזו הראיה נקדמה וכירתה (שם דף כא) בזה הפרק · וכאשר אמרו במסכת עירובין (דף י) מאי שנא מדר' אמי ור' אסי והראיה היא מבוארת (דף ה) בראש הפרק · ובאמרם בראש פרק מסכת יבמות (דף ג) למעוטי דרב ודרב אסי מבואר דבריהם אחר כך (דף יא יב) באותו הפרק · ובאמרם בפרק מי שאחזו קורדיקוס (גיטין דף עג) לאפוקי מדרב כהנא אמר רב מפורש דבריו (דף עח) (בסוף הפרק) [לעיל בזה הפרק]. ובאמרם בפ' הערל (יבמות דף עא) לכדרבא אמר ר' יצחק מבואר דבריו (דף עד) בסוף הפרק. והנמצאות באותה המסכת לא באותו הפרק באמרם בפרק ראשון ממסכת יבמות (דף ח) לצרור מפיק ליה ר' לכדרב שמעון דברי ר' שמעון מפורשין בפרק ד' אחין (דף כח) בברייתא כתובה בגמרא. ובאמרם בהחולץ (דף מט) מספקא ליה אי כרב אי כשמואל מפורשין דבריהם בפרק האשה רבה. ובאמרם בפרק אלמנה לכהן גדול כדאמר ר' אנא (כתובות) [בת ובת] עיקר בפרק יש מותרות (דף פז). וכאמרם במסכת כתובות בפרק נערה שנתפתתה (דף כד) אליבא דר' יוסי בר' יהודה לא תיבעי לך עיקר זה בפרק אלו נערות (דף לט). וכאמרם בגיטין בפרק מי שאחזו קורדיקוס (דף עג) לאפוקי ממאן דאמר מודה ר' יוסי באומר אמרו מבואר דברו בפרק האומר התקבל גם זה (דף סו). והנמצאות באותו הסדר לא באותה המסכת כאמרם במסכת יבמות בפרק אלמנה לכהן גדול (דף סח) גזירה משום דעולא עיקר דברי עולא במסכת כתובות בפרק אע"פ שאמרו (דף נז). וכאמרם בפרק ב' בקדושין (דף נח) לאפוקי מדר' יוסי עיקר דברו בנדרים (דף סח) בפרק קונם יין. וכאמרם בגיטין בפרק כל הגט (דף ל) במעשה קטינא דאביי אשר עיקרו בכתובות (דף לח) בפרק מי שהיה נשוי. והנמצאות בסדר אחר ולא באותו סדר כדאמרו במס' פסחים בפ' מי שהיה טמא (דף נו) ממנו למה לי לכדרבא א"ר יצחק עיקרו במס' יבמות (דף עד) בפ' הערל. וכאמרם בפ' ארבעה אבות נזיקין (דף יד) כדאמר רבא אמר רב נחמן שתפס מחיים עיקרו במסכת כתובות (דף פד) בפרק הכותב לאשתו. וכאמרם בפרק השותפין בתחלת בבא בתרא (דף י) (נותנה ואינו יודע למי נותנה) [נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה] לאפוקי מדר' אבא עיקרו בפרק מציאת האשה (כתובות דף סז). וכאמרם ביבמות בפרק מצות חליצה (דף קג) לא כר אבין חליץ ולא כר (קפין) [קיפוף] חליץ אשר עיקר הדבר במסכת מו"ק (דף כה) בפרק אלו מגלחין. וכאמרם בפרק ארבעה אבות נזיקין (בבא קמא דף ג) ולר' אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב אשר עיקר דבריו במסכת כריתות (דף טז) בפרק אמרו לו אכלת חלב. ויש שם (בבא קמא דף יג) עוד אליבא דר' שמעון דאמר אם באו תמים יקרבו עיקר דברי ר' שמעון במסכת תמורה (ד' כח) בפרק אלו קדשים והרבה כמו זה ולא אאריך. ושמא ענין לא הוא מבואר בתלמודנו אבל הוא מבואר בתלמוד ארץ ישראל כאשר אמרו במסכת סנהדרין (ד' מד) כי ההוא מעשה דבעיא מכסא אשר ביארו בגמ' דסנהדרין דארץ ישראל פרק ששי (הלכה ו) ויבא שיזכור ענין שאינו בתלמודנו ולא בתלמוד ארץ ישראל כאמרם במסכת סוטה (דף כב) כגון יוחני בת רטיבי וכאמרם בתענית (ד' ח) כמה גדולים בעלי אמנה מחולדה ובור וכאמרם בברכות (ד' ח) ובערבי פסחים (ד' קיב) אל תשבו על מטה ארמית משום מעשה דרב פפא ואני אבאר כל אחד ואחד במקומו בעזרת האל וזה הקיצור לא הוא כראיה כבר נזכרה והוצרך שישנה אותה אבל יש ראיות כבר נזכרו עיקרן במקומן ושנו וזכרם במקום ושנים אבל היה זה הקיצור דבר מיוחד בתלמוד ולפי שראיתי הרבה מהתלמידים בזמננו זה לא עמדו על זה ויטרחו בבקשת אותה הראיה ולא ימצאו אותה ויתקשה עליהם ההלכה ותסתתם ראיתי שאקבצם ואחברם יחד בספר שיהיה כמפתח לאלו הכתומים ושיהיה התלמיד כאשר יצטרך לכלום מאלו הנזכרים ימצאם במהרה בלי טורח ונשענתי באלהי ישראל יתברך שמו ואקוה ממנו תעצמה ואשאל ממנו שיורני וידריכני על הדרך הישרה דרך ההצלחה וכאשר שאל נביאו (תהלים כז) הורני ה' דרכך ונחני באורח מישור ויגלה לי החמורות והנסתרות מתורתו כאשר שאל (שם קיט) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך . ושמתי ספרי זה על ב' חלקים . החלק הראשון הוא תקשה אזכור בו עיקרי הראיות אשר

קצרו

הקדמת רב נסים גאון ז"ל

קצור וכידתן במקום אחר כאשר קדמתי וכמו כן כל דבר שנזכר ולו פתרון במקום אחד בתלמוד אבאר אותו ואזכור מקומו כאשר אמרו בתחלת הלכות מהתלמוד ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה ואם לא ידע התלמיד היאך זה הפסוק נזכר על התרומה לא תתפרש ההלכה לו ולא אטריח עצמי בזה הספר הודעת מקום עיקרי הברייתות אשר תוזכרו בתלמוד כי לא כל מה שנזכר מהברייתות בתלמוד מצויות לרב הברייתות ומהן אשר אינן מצויות עתה אבל בודאי אם יהיה בתלמוד דבר סתום אשר לא יוכל לפרש ההלכה בלא ידיעת עיקרו כמו שאמרו במסכת כתובות פרק אע"פ (ד' נס) האמר ר' נתן הלכה כר' שמעון שזורי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי אפרש אותו ואבאר עיקרו מהמשנה ומהברייתא הנמצאת ואחבר הכל על חיבור התלמוד פרק אחר פרק מסכת אחר מסכת וסדר אחר סדר עד ההשלמה אם רוצה האלוה.והחלק השני חלקתים חלקים ויבא החשבון יותר מג' אבל שמתים ג' חלק וקיפלתי באמצעם מה שידמה לכל חלק וחלק עד שיהיו מחוברין אליהן נכנסין בכללם ואני זוכר אותם עתה ואחרי כן אשוב לפרש אותם אחר השלמתי מהחלק הראשון ואומר בטרם זה כי חפצי בזה הספר הודעת מקום כל ההלכה נאמרה בתלמוד שלא במקומה ועיקרה . החלק הראשון באמרם כדברי פלוני דאמר ר' פלוני כאשר אמרו במסכת פסחים בפרק הראשון (ד' ג) כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב אשר עיקרה בבבא קמא (ד' ס) בפרק הכונס צאן לדיר . והחלק השני מה שאמרו והאמר ר' פלוני כאמרם במסכת ברכות בפרק הרואה מקום (ד' נה) והאמר ר' (ינאי) [ר' יונה א"ר זירא] כל הלן ז' ימים בלא חלום נקרא רע אשר עיקרה בזו המסכתא (ד' יד) בפ' היה קורא בתורה.והחלק הג' מה שאמרו ופליגא כאשר אמרו במס' תענית (ד' ז)ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים ועיקרה במסכת ברכות (ד' לג) בפרק אין עומדין להתפלל ואקבץ אל זה לימא פליגא כאמרם במסכת יבמות בפרק ב' (ד' כח) לימא פליגא דר' לוי דאמר ר' לוי קשה עונשן של מדות יותר משל עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה ועיקרה בבבא בתרא (דף פח) בפרק המוכר את הספינה . והחלק הד' כאמרם מסייעא ליה במסכת שבת בפרק במה אשה יוצאה (דף סג) מסייע ליה לר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח ועיקרה במסכת ברכות (דף לד) בפרק אין עומדין וידבק אל זה לימא מסייע ליה לר' אושעיא (יבמות דף יג) דאמר ר' אושעיא ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו ועיקר בזו המסכתא (שם ד' קז) בפרק בית שמאי אומר אין ממאנין . והחלק הה' מה שאמרו לימא תיהוי תיובתיה כאמרם במסכת יבמות בפרק החולץ (ד' מ) לימא תיהוי תיובתיה דר' יוחנן דאמר בין הוא בין אחים אין חייבין לא על חלוצה כרת ולא על צרה כרת ועיקרו בפרק חמש עשרה נשים (ד' י) . והחלק הו' כאמרם ואפי' לפלוני כאמרם במסכת שבת (ד' ס) בפרק במה אשה יוצאת ואפי' לר' עקיבא דאמר לא אסרו אלא בירדן ובספינה וכמעשה שהיה עיקרו בברייתא במסכת יבמות (ד' קכא) בפרק האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים שלום בינו לבינה וידבק אל זה באמרו ולר' פלוני דאמר כך וכך כאמרם במסכת שבת (ד' קיח) בפ' שמנה שרצים ולר' יוחנן בן ברוקא דאמר על שניהם הוא אומר (בראשית א) ויברך אותם אלהים ועיקר זה במשנת יבמות (ד' סה) בפרק הבא על יבמתו . והחלק הז' הוא מה שדרשו כאמרם במסכת שבת (ד' קמג) בפרק נוטל אדם את בנו כדדרש רבא אשה לא תכנס לבין העצים ליטול מהן אוד ועיקר זה במסכת יום טוב (ד' לג) בפרק המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל וכו'.והחלק הח' מה שאמרו מאי טעמא משום דר' פלוני כאשר אמרו במס' שבת (ד' יד) בפרק הראשון מאי טעמא משום דר' פרנך דאמר כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום ועיקר זה במסכת מגילה (ד' לב) בפרק בני העיר . והחלק הט' מה שאמרו אלמא כאמרם בפרק הראשון מעירובין (ד' טו) אלמא אמר רב תנא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו אלא בית סאתים עיקרו בזה המסכת (ד' נט) בפרק המוציא תפילין. והחלק הי' הוא מה שאמרו כרבעא מיניה כאמרם בפרק הראשון ממסכת עירובין (ד' טו) כדבעא מיניה אביי מרבה חיצת הקנים קנה קנה פחות מג'.(שם יט)ואדבק אל זה תיפשוט דבעי פלוני כאמרם בפ' הראשון מפסחים (ד' כ) תיפשוט דבעי ריש לקיש צריד של מנחות טונין בו ראשון ושני וכו' ועיקרה במסכת שחיטת חולין (ד' לו) בפרק השוחט אחד בעוף ותמוה (סנהדרין דף נט) כדבעי רחבא הנהיג בעיזא ושיבוטא ועיקר זה בב"ק בסוף פרק שור שנגח את הפרה (ד' נה) וידבק אל זה אלא הא דבעי פלוני כאמרם במסכת זבחים בפרק כל הזבחים שקיבל דמן זר (ד' כג)אלא הא דבעי רמי בר יחזקאל כהן המרצה בקרבנות צבור הותרה לו טומאת התהום ועיקר זה במסכת פסחים בפרק כיצד צולין (ד' פ) . והחלק י"א מה שאמרו במסכת יומא בפרק ז' ימים (ד' ט) ואע"ג דאמר ר' שמואל אמר ר' יוחנן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה ועיקר זה בשבת (ד' נה) בפרק במה בהמה יוצאה.והחלק הי"ב הוא. מה שאמרו דאמר מר כאמרם במסכת זבחים (ד' קח) בפרק טבול יום דאמר מר משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד ועיקר זה בשבת (ד' פו) בפרק אמר רבי עקיבא . והחלק הי"ג הוא מה שאמרו כיצד אשת אחיו שלא היה בעולמו והוא בפרק ב' ביבמות (ד' יט) סבר לה כר' יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם ועיקרו (בכורות ד' יז) בפרק הלוקח עובר פרתו של נכרי וידבק אל זה לא סבר לה מר להא דאמר פלוני וזה הלשון יאמר בהרבה מקומות על ראיה נקדמה בטרם זה כאשר אמרו במגילה (ד' ז) סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ודברי רבא נקדמו בטרם זה באותו מקום . והחלק הי"ד הוא מה שאמרו (זבחים ד' קי) אישתמיטתיה הא דאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן י' נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני ועיקרה במסכת סוכה (ד' מד) בפרק לולב וערבה ששה ושבעה . והחלק הט"ו הוא כמו שאמרו וממאי דר' פלוני הוא ודלמא ר' פלוני כאמרם במסכת שחיטת חולין בפרק הכל שוחטין (ד' ד) וממאי דר' יהודה היא דאמר חמץ אחר הפסח דאורייתא ודלמא ר' שמעון היא דאמר חמץ אחר הפסח דרבנן ודבריהן מפורשין בברייתא במסכת פסחים (ד' כח) בפרק כל שעה . והחלק הט"ז הוא מה שאמרו במסכת זבחים בפרק פרת חטאת (ד' קיח) ההוא מיבעי ליה לכדר' יוחנן דאמר ר' יוחנן בשם ר' בנאה ערל מקבל הזאה ועיקר זה במסכת יבמות (ד' עח) בפרק הערל וכאמרם בראש השנה בפרק ד' ראשי שנים (ד' ד) ההוא לכדר' יונה דאמר הוקשו כל המועדים זה לזה ועיקר זה בפרק הראשון (ד' י) משבועות . והחלק י"ז הוא מה שאמרו איכא בינייהו במסכת ערכין בפרק המקדיש שדהו (ד' כח) איכא בינייהו דר' אילעא דאמר באושא התקינו דאמר המבזבז אל יבזבז יותר מחומש עיקר זה בכתובות (ד' נ) בפרק נערה שנתפתתה . והחלק י"ח הוא מה שאמרו דלמא כדר' פלוני כאמרם במסכת ערכין בפרק יש בערכין (ד' טו) דלמא כדר' חנינא בר פפא דאמר דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה ועיקר זה במסכת סוטה בפ' ואלו נאמרין בכל לשון (ד' לה) ואדבק אל זה ואיבעי תימא כדר' פלוני כאמרם במס' זבחים בפ' טבול יום(ד' קב)ואיבעי תימא כדר' אלעזר דאמר כשפוסקין גדולה לאדם וכו' ועיקר זה בפ' מגילה נקראת (ד' יג). והחלק י"ט הוא מה שאמרו בגיטין בפרק השולח גט לאשתו(ד' לט) הא מני ר"מ היא דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ועיקר זה במסכת ערכין בפרק האומר משקלי עלי (ד' כ) וכמו שאמרו מני ר' פלוני היא כאמרם במסכת נדה בפרק שמאי (ד' י) מני ר' היא דאמר בתרי וזמני הוי חזקה עיקר דברי ר' בברייתא ביבמות (ד' סד) בפרק הבא על יבמתו . והחלק כ' מה שאמרו ת"ש דאמר פלוני כאמרם בגיטין בפרק השולח גט (ד' לו) ת"ש דאמר עולא עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה ועיקר זה בשבת (ד' פח) בפרק אמר ר' עקיבא . והחלק כ"א מה שאמרו ואודא לטעמיה מה שאמרו בברכות (ד' לו) ואודא רבא לטעמיה דאמר רבא כס ונגבילא ביומא דכפורי פטור ועיקר זה בפרק יוה"כ (יומא ד' פא) והחלק הכ"ב מה שאמרו בארבעה ראשי שנים הן (ר"ה ד' ו) הואיל ואמר ר' יוחנן ואיתימא ר' אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו עיקרו במסכת סנהדרין (ד' כב) בפרק כהן גדול . והחלק כ"ג מה שאמרו ואליבא דמאן דאמר כך וכך וכאמרם בפרק א' ממסכת יבמות (ד' כ) עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי ועיקר דברייתא במסכתא חגיגה (ד' ו) בפרק הכל חייבין בראיה . והחלק כ"ד מה שאמרו כמאן דאמר כך כאמרם במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין בהמה (ד' לח) הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם מותר הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם אסור עיקר הברייתא בזו המסכת (ד' סז) בפרק השוכר את הפועל . והחלק כ"ה הוא מה שאמרו (מועד קטן ד' כד) אטו דידיה היא דר' אלעזר אמר ר' הושעיא היא דאמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל ז' ועיקר זה במסכת חגיגה (ד' יז) בפרק אין דורשין בעריות בשלשה . והחלק כ"ו הוא מה שאמרו הא לא דמיא אלא להא כאמרם בפרק ראשון ממסכת קדושין (ד' ז) הא לא דמיא אלא להא דר' יוחנן דאמר ר' יוחנן בהמה של שני שותפין הקדיש חציה וחזר ולקחה קדושה ואינה קריבה ועיקרה במסכת תמורה (ד' כו) בפרק כיצד מערימין על הבכור . והחלק כ"ז הוא מה שאמרו והא מיבעא בעי לה כאמרם בתחלת פרק ממסכת ערכין (ד' ז) והא מיבעא בעי לה ר' יוסי בר' חנינא שיעור נשים צדקניות מהו עיקרה במסכת סנהדרין (ד' קיב) בפרק כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא . והחלק כ"ח הוא מה שאמרו (שבועות ד' לס) כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדול הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה עיקר זה במסכת שבת (ד' קכז) בפרק מפנין . והחלק כ"ט הוא מה שאמרו (כריתות ד' כ) פלוני סבירא ליה כר' יוסי דאמר הבערה ללאו יצאת ור' אלעזר בר' צדוק סבירא ליה כר' נתן דאמר לחלק יצאת ועיקר זו הברייתא חקוקה במסכת שבת (ד' ע) בפרק כלל גדול . והחלק ל' הוא מה שאמר ואם איתא כאמרם במסכת כתובות (דף ע) בפרק המדיר את אשתו ואם איתא לדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה ועיקר זה במסכת כתובות (ד' נח) בפרק אע"פ שאמרו . והחלק ל"א הוא מה שאמרו לא צריכא לר' פלוני כאמרם במסכת עירובין בפ' חלון (ד' עט) פשיטא לא צריכא לר' עקיבא דאמר תחומין דאורייתא ועיקר הדבר במסכת סוטה (ד' ל) בפרק כשם שהמים בודקין אותה. והחלק ל"ב מה שאמר כי הא דאמר כאמרם במסכת מגילה (פרק א ד' י) כי הא דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל כלה שצנועה בבית חמיה.זוכה ויוצאין ממנה מלכים ועיקר בפרק א' במסכת סוטה (ד' י) וידבק אל זה כאמרם במסכת סנהדרין (ד' לד) בפרק כל ישראל יש להן חלק כדר' יוחנן קרי למאניה מכבדותי' ועיקר זה בשבת (ד' קיג) בפרק אלו קשרין וכמות זה כדשלח ליה כאמרם בבבא קמא (ד' לז) בפרק הגוזל קמא כי הא דשלח ליה ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מיניה דרב הונא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו ועיקר זו בזו הבבא (ד' כח) בפרק כיצד הרגל מועדת . והחלק ל"ג הוא לאפוקי כאמרם במסכת כריתות בפרק א' (ד' ג) לאפוקי מדר' אלעזר דאמר נשיא מביא שעיר ועיקר זה במשנת הוראות (ד' ט) בפרק הורה כהן משיח לעצמו שוגג ואדבק אל זה (חגיגה ד' י) ודלמא לאפוקי מדשמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו ועיקר זה במסכת שבועות (ד' כו) בפרק ג' מזו המסכת . וחלק ל"ד מה שאמר מדפלוני נפקא כאמרם במס' יבמות בפרק יש מותרות (ד' פד) מדרב יהודה אמר רב נפקא דאמר רב וכן תנא דבי ר' ישמעאל איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש וכו' ועיקר זה בפרק ארבעה אבות נזיקין (בבא קמא ד' טו) וכמוהו נפקא ליה מדפלוני כאמרם בבבא בתרא בפרק השותפין (ד' יד) נפקא ליה מדתני רב יוסף אשר שברת ושמתם בארון מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ועיקר זה במסכת מנחות (ד' צט) בפרק שתי הלחם נילושות אחת אחת . וחלק ל"ה בדפלוני קא מיפלגי כאמרם במסכת קדושין בפרק האיש מקדש בו (ד' מז) בדרב פפא קא מיפלגי דאמר רב פפא האי דמובין ליה שטרא לחבריה וכו' ועיקר זה בבבא בתרא (ד' עו) בפרק המוכר את הספינה וכמוהו וקא מיפלגי בדר' פלוני כאמרם במס' יבמות בפרק האשה שהלך בעלה וצרתה (ד' קכב) וקמיפלגי בדר' חנינא דאמר ר' חנינא דבר תורה דיני ממונות וכו' ועיקר זה במסכת סנהדרין (ד' לב) בפ' אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות וכמו שאמר לימא פלוני ופלוני בפלוגתא דר' פלוני ורפלוני קמיפלגי כאמרם בבבא בתרא (ד' לח) בפרק חזקת הבתים לימא רב נחמן ורבא בפלוגתא דרב הונא ורב חסדא קא מיפלגי דאתמר שני כיתי עדים המכחישות זו את זו וכו' ועיקר זה במסכת שבועות (ד' מז) בפרק כל הנשבעין וכמוהו לימא בדפלוני קמיפלגי כאמרם בבבא בתרא (פ' חזקת הבתים ד' לט) לימא בדרבה בר רב הונא קמיפלגי דאמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמיתאמרא באפי בי תלתא לית בה משום לישנא בישא ועיקר זה בערכין (ד' טז) בפרק יש בערכים להקל . וחלק ל"ו הוא מה שאמרו פלוני לטעמיה כאמרם במסכת סנהדרין בפרק ד' מיתות (ד' סג) מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מוביל אנא מאניה בתריה לבי מסותא ועיקר זה בבבא מציעא (ד' מח) בפרק המפקיד וכדומה לזה ולטעמיך כאמרם במסכת סנהדרין (ד' כג) בפרק כהן גדול ולטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו וכו' ועיקרו במסכת זו (ד' פג) בפרק אלו הנשרפין . וחלק ל"ז הוא מה שאמרו הניחא כאמרם במסכת (סוכה ד' ה) בפרק א' הניחא לר' מאיר דאמר כל האמות היו בינוניות אלא לר' יהודה דאמר של בנין ו' טפחים ושל כלים ה' עיקרו בסדר טהרות במסכת כלים בפרק כל כלי בעלי בתים וזו המשנה שנויה במסכת מנחות (ד' נז) בפרק שתי הלחם וכמוהו הניחא למאן דאמר כך וכך כאמרם בבבא קמא בפרק ד' אבות נזיקין (ד' יד) הניחא למאן דאמר מודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור אלא למאן דאמר חייב מאי איכא למימר החלוקה בין רב ושמואל ועיקר זה בזו הבבא (ד' עה) בפרק מרובה מדת תשלומי כפל . והחלק ל"ח מה שאמרו קמ"ל כדפלוני כאמרם בבבא בתרא בפרק חזקת הבתים (ד' מז) קמ"ל כדשמואל דאמר שמואל אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב אחריות נכסים ועיקר זה בגיטין (ד' נח) בפרק הניזקין שמין להן בעידית ויבא פעמים קמ"ל דלא כפלוני כאמרם בזו הבבא (בבא בתרא פרק מי שמת ד' קמ) קמ"ל דלא כר' יהודה ועיקר זה במסכת נדה (ד' נב) בפרק בא סימן התחתון ר' יהודה אומר עד שירבה השחור על הלבן . וחלק ל"ט הוא מה שאמרו ומאי שנא כאמרם בבבא בתרא בפ' יש נוחלין (ד' קלד) מאי שנא מדרבא דאמר רבא איש פלוני בעל אשתו הוא ואחר מצטרפין להורגו ועיקרו בפ' א' ממסכת סנהדרין (ד' י). וחלק מ' הוא מה שאמרו לימא מתניתין דלא כפלוני כאמרם בבבא קמא בפרק הכונס צאן לדיר (ד' נט) לימא מתני' דלא כרבי דאי רבי הא אמר עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור עיקר דברי רבי במשנת שור שנגח את הפרה (ד' מז) וכמוהו לימא תיהוי תיובתיה דפלוני כאמרם במסכת כתובות בפרק ב' דייני גזילות (ד' קח) לימא תיהוי תיובתיה דרב נחמן אמר שמואל דאמר רב נחמן אמר שמואל טענו חטים ושעורים וכו' ועיקר זה במסכת שבועות (ד' מ) בפרק שבועת הדיינים . וחלק מ"א הוא מה שאמרו סברוה דכולי עלמא אית להו דפלוני כאמרם בבבא בתרא בפרק המוכר את הבית (ד' ע) סברוה דכולי עלמא אית להו דנהרדעאי האי עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ועיקר זה (פרק המקבל ד' קד) בבבא מציעא . וחלק מ"ב הוא מה שאמרו לאו היינו דפלוני כאמרם בבבא בתרא בפרק יש נוחלין (ד' קלה) לאו היינו דר' חנינא דאמר ר' חנינא עדיה בצד אסתן ותאסר ועיקר זה במסכת כתובות (ד' כג) בפרק האשה שנתאלמנה וכמוהו והיינו דפלוני כאמרם במסכת עירובין בפרק עושין פסין (ד' כב) והיינו דאמר ר' יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם ועיקר זה בפרק א' (ד' ד) מע"ז . וחלק מ"ג הוא שאמרו וליתא כאמרם במסכת כתובות בפרק הכותב לאשתו דין ודברים (ד' פה) וליתא מדרב נחמן דאמר רב נחמן אומר היה ר' מאיר אפי' מצאו באשפה חתמו ונתנו לה כשר ועיקר זה בגיטין (ד' כג) בפרק המביא גט השני . וחלק מ"ד הוא שאמרו ולאו מי אתמר עלה כאמרם במסכת פסחים פרק אור לארבעה עשר (ד' יג) ולאו מי אתמר עלה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא בכדי חסרונן וכו' עיקר זה בבבא מציעא (ד' לח) פרק המפקיד וכמוהו דאתמר כאומרו בבבא קמא בפרק שור שנגח ד' וה' שוורים (ד' לז) דאתמר ראתה ט"ו בחודש זה וכו' ועיקר זה במסכת נדה (ד' סד) בפרק האשה שהיא עושה צרכיה . וחלק מ"ה הוא מה שאמרו והא קיימא לן כאמרם בבבא מציעא (ד' קי) והא קיימא לן כותיה דרב נחמן דאמר קרקע בחזקת בעליה עומדת ועיקרו בזו הבבא (ד' קב) בפרק השואל את הפרה . והחלק מ"ו מה שאמרו מאן תנא באמרם במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין (ד' לב) מאן תנא אמר ר' חייה בר אבא אמר ר' יוחנן דלא כר' אליעזר דאי ר' אליעזר האמר סתם מחשבת נכרי לע"ז עיקר דברי ר' אליעזר במשנת שחיטת חולין (ד' לח) בפרק השוחט אחד בעוף . וחלק מ"ז מה שאמרו לימא תנינא להא כאמרם במסכת מעילה בפרק א' (ד' ג) לימא תנינא להא דעולא אמר ר' יוחנן דאמר עולא אמר ר' יוחנן קדשים שמתו יצאו ידי מעילה דבר תורה ועיקר זה במסכת זו (ד' יב) בפרק ולד חטאת ותמורת חטאת . וחלק מ"ח הוא מה שאמרו קא מיבעיא ליה כאמרם במסכת סוכה בפרק לולב הגזול (ד' לו) קא מיבעיא ליה כדעולא אמר ר' יוחנן דאמר עולא אמר ר' יוחנן ריאה שנשפכה כקיתון כשרה ועיקר זה במסכת שחיטת חולין (ד' מז) בפרק אלו טריפות . וחלק מ"ט הוא מה שאמרו מידי הוא טעמא כאמרם במסכת פסחים באחרית פרק אלו דברים (ד' עג) מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב בעלי חיים אינן נדחין ועיקר דברי רב במסכת יומא בפרק ב' שעירי יום הכפורים (ד' סד) ויאמר אם של שם מת וכו' ואמרינן שני שמזוג ראשון יקרב שני שבזוג שני ירעה ור' יוחנן אמר וכולי במאי קמיפלגי רב סבר בעלי חיים אינן נדחין ; וחלק נ' בשלמא למאן דאמר כך וכך כאמרם במסכת ע"ז לפני אידיהן (ד' ח) בשלמא למאן דאמר בתשרי נברא העולם ועיקר בברייתא נחלקו בה ר' אליעזר ור' יהושע בפרק ראשון בראש השנה (ד' י) . הואיל והשלמתי מחשבון אלו אשוב אל פתרון החלק הראשון בעזרת האלוה . ואני אפיים מי שיקרא ספרי זה שידינני לכף זכות שכל הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות ואשאל ממנו אם יראה הרואה בזה הספר כלום טעות ושגגה יתקן אותו כי בכל יכולתי ובכל כחי חיברתי זה הספר ואם יש בו כלום שגגה אל יחשב עלי כי לא היתה כונתי אלא לשמו וכבר אמר הנביא (תהלים יט) שגיאות מי יבין וכמו כן אם היתה ברייתא או שמועה אשר זכרתי כי היא במקום פלוני והיא במקום אחר כמו כן כאשר אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל למדנו וכו' אשר היא עיקרה בשחיטת קדשים (זבחים ד' יח) בפרק ב' וכאשר אמר ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אשר היא עיקרה כמו כן בסנהדרין (ד' צט) בפרק כל ישראל יש להן חלק וכאשר הברייתא שנחלק בה ר' יוסי ור' נתן בהבערה ללאו יצאת ולחלק יצאת אשר היא עיקרה כמו כן בסנהדרין (ד' לה) ובמקום אחר בתלמוד אין עלי בזה כלום עד שלא יאשימוני המאשים כי לא אמרתי הנה עיקרה בלבד זולתי במקום אחר אבל זכרתי סתם ויתכן שתזכר אותה השמועה כמו כן במקום אחר ויהיה לשם עיקרה . ואני אפיים לכל אשר ימצא בזה הספר הנאת וימצא בקשתו בלא טורח ויתפלל לאלוה בעדי וימציאני רחמים בין בחיי בין לאחר מותי כי הוא יתברך שמו לעד שהוא מרומם על כל ברכה ותהלה עד עלי והוא יודע סותי לבי ומסתרי כי אין כונתי אלא לשמו ולא אסמוך בזה לא על חכמתי ולא על בינתי כי אני קטן שבתלמידים ופחות מעלה אלא תקותי בשכר ותוחלתי אולי תחשב לי לצדקה וקרבתי להם הדרך ויישרתי ויגיעו אל תאותם וימצאו הדבר אשר הם חפצים במהרה יהיה לי אצל הבורא שכר על זה והכוונה לשמו לה מעלה גדולה הלא כי החכמים ז"ל שנו במשנה (מנחות ד' קי) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ואלמלי כי הכוונה לשמו יש לה מעלה גדולה לא היו שוין המרבה והממעיט ועוד בטחתי בעצמי. בזכות אדונינו אבי הצדיק נוחו עדן שהוא מסייעתני וכאשר שנינו (עדיות פ"ב משנה ט) הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובחכמה ואמרו בתלמוד (ירושלמי ברכות פרק תפלת השחר) אשרי מי שזכו לו אבותיו אשרי מי שיש לו יתד להתלות בה ואמרו (יומא ד' פז) אשריהן הצדיקים לא דיין שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות ועוד אמר (מנחות דף נג) אי בר אבהן אי בר אוריאן ובלא ספק כי כאשר הקדים מהזכיות ויסוד המדרשות ז"ל ולימוד התורה ויראתו. שהיתה קודמת לחכמתו אמצא התשועה והעזר מן בורא עולם וזה אשר ספרתי עזרוני על אשר חברתי והוא ברחמיו הרבים אשר חסדו מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים הוא יפתח לי שערי חכמה ויורני על התבונה ועל החכמה כי הוא הנותן חכמה מפיו דעת ותבונה וממנו אשאל שיגיעני נצח תקותי בזה כי עליו הסמך והבטח והוא תקותי ככתוב (ישעיה מט) כי אני ה' אשר לא יבושו קוי :

מאימתי

קורין את שמע בערבין. [א]משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים [ב]עד חצות. רבן גמליאל אומר [ג]עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא *כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר *[ד]הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר *[ה]וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות °כדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** *תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא (א) דתני בערבית ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי *דכתיב °בשכבך ובקומך (דברים ו) והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראשית א) אי הכי סיפא דקתני *[ו]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן *דכפרה לא מעכבא כדתניא *°ובא (ויקרא כב) השמש וטהר [ז]ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. *ומכאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא

דילמא

[עי' תוס' זבחים נו: ד"ה לאמוקי]

רש"י

מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשן והגיע עתם לאכול בתרומה: עד סוף האשמורה הראשונה. שליש הלילה כדמפרש בגמ' (דף ג.) ומשם ואילך עבר זמן דלא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי. ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכיבה: הקטר חלבים ואברים. של קרבנות שנזרק דמן ביום: מצותן. להעלות כל הלילה ואינן נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למטה מן המזבח דכתי' לא ילין לבקר (שמות לד): חלבים. של כל קרבנות: אברים. של עולה: וכל הנאכלים ליום אחד. כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה: מצותן. זמן אכילתן: עד שיעלה עמוד השחר. והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתודה לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז) וכלם מתודה ילמדו: אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. בקריאת שמע ובאכילת קדשי': כדי להרחיק אדם מן העבירה. ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן. והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה. והכי נמי תנן בפרק שני דמגילה (דף כ:) כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים: **גמ'** היכא קאי. מהיכא קא סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה: אקרא קאי. ושם למד חובת הקריאה: ואיבע"א. הא דתנא ערבין ברישא יליף מברייתו של עולם: והדר תנא בשחרית. מאימתי קורין את שמע בשחרית: משעת צאת הכוכבים. שהוא גמר ביאת השמש כדיליף לקמן (עמוד ב):

דילמא

תוספות

מאימתי קורין וכו'. פי' רש"י ואנן היכי קרינן מבעוד יום ואין אנו ממתינין לצאת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים. והכי איתא בירושלמי אם קרא קודם לכן לא יצא ואם כן למה אנו מתפללין קריאת שמע בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס:) ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד קשה דצריך לברך בקריאת שמע שתים לפניה ושתים לאחריה בערבית. ועוד דאותה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין כדאמר בסמוך (דף ה.) ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך. ועוד קשה דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי דאמר תפלות באמצע תקנום פי' באמצע בין שני קריאת שמע בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית. ואנן קיי"ל כר' יוחנן דאמר לקמן (דף ד:) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. לכן פי' ר"ת דאדרבה קריאת שמע של בית הכנסת עיקר. ואם תאמר היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר דקיימא לן כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב ואמרינן לקמן (דף כז.) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. מכל מקום קשיא דהוי כתרי קולי דסתרן אהדדי שהרי מאיזה טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה משום דקיימא לן דשעת המנחה כלה כדברי רבי יהודה ומיד הוי זמן ערבית ובזמן התפלה עצמה לא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבנן. על כן אומר ר"י דודאי קריאת שמע של בית הכנסת עיקר ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום סבירא לן כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב דהיינו סעודת ע"ש והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה הוי זמן תפלה. וגם ראיה (לקמן כז) דרב הוי מצלי של שבת בערב שבת ומסתמא גם היה קורא קריאת שמע. מכל אותן הראיות משמע דקריאת שמע של בית הכנסת היא עיקר. והא דקאמר בירושלמי למה היו קורין בבהכ"נ וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מטתו שאין לברך וגם אינו צריך לקרות אלא פרשה ראשונה: **ליתני** דשחרית ברישא. כדאשכחן בתמיד דכתיב של בקר תחלה: **אי הכי** סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"א דסמיך אקרא דברייתו של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא דקתני וכו': **מברך** שתים לפניה וכו'. (ירושלמי) ושבע ברכות הוי כנגד שבע ביום הללתיך (תהלים קיט) ולא קא חשיב יראו עינינו דההיא ברכה תקנו רבנן° כדי להמתין לחבריהם בבית הכנסת. ודוקא בבית הכנסת שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוכנים מן המזיקים אבל בבתי כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחבריהם אלא בלילה: **והא** קמ"ל דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא תנינא חדא זימנא במס' נגעים (פי"ד) ומייתי לה בהערל (דף עד:) העריב שמשו אוכל בתרומה וי"ל דרגילות של משניות לאשמועינן בקוצר אף למה שמפורש כבר*:

דילמא

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ט' סמ"ג עשין י"ח טור וש"ע או"ח סימן רל"ה סעיף א':

ב ב ג מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם סעיף ג':

ג ד מיי' פ"ד מהל' מעשה קרבנות הלכה ב' סמ"ג עשין (קכ"ג) [קפ"ג]:

ד ה מיי' פ"י שם הלכה ח' [סמ"ג שם]:

ה ו מיי' פ"א מהל' ק"ש הלכה ה' סמ"ג עשין י"ט טוש"ע או"ח סי' נ"ה וכסי' רל"ו סע"א:

ו ז מיי' פ"ז מהל' תרומות ה"ב [סמ"ג לאוין רכ"ז]:

רב נסים גאון

גמ' ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה. מכלל דהאי דכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ואחר יאכל מן הקדשים אינו מיוחד אלא בתרומה בלבד אבל דבר שהוא למעלה הימנה מן הקדשים אינו מותר לטמא לאכלו לאחר ביאת השמש בלבד אלא אסור הוא כל אותה הלילה לאכול בקדשים עד שיבא היום ויביא כפרתו ואז יהא מותר בקדשים ואיתא מפרשא במסכת יבמות בפ' הערל (דף עד) והכי אמרי הא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים מנלן אמר רבא אמר רב חסדא ג' קראי כתיבי כתיב (ויקרא כ"ב) לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים תלה הדבר ברחיצ' בלבד וכתי' (שם) ובא השמש וטהר [ואחר יאכל מן הקדשים] תלה הדבר גם בביאת אור השמש והיא שעת יציאת הכוכבים וכתיב (שם י"ב) וכפר עליה הכהן וטהרה תלה גמירו' הטהר' גם בהקרבת קרבן ואלו המקראות היו נראין כסותרין זה את זה ולפי שאי אפשר להיות דברי הכתובין סותרין זה את זה כי כלם נכוחים למבין העתיקו לנו קדמונינו פירושם והעמידו לנו כל אחד ואחד מאלו המקראות בדבר שהוא מיוחד לו ואמרו הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים הפסוק הראשון שתלה בו הדבר ברחיצה בלבד הוא מיוחד למעשר והפסוק השני שהצריכו לביאת השמש הוא מיוחד לתרומה אבל קדשי המזבח אין מותר לו לאכלן אלא א"כ הביא הכפרה שהוא מתחייב בה ואז תהי כפרתו גמורה כדכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה: ואני אפרש לך עיקר גדול שלמדונו רבותינו ז"ל כי אלו הג' דברים המעשר והתרומה והקדשים כל אחד ואחד יש לו יתרון ויש בו חומרא שהיא מיוחדת לו זולתי הבריו ואע"פ ששלשתן קראן הכתוב קדשים. המעשר כבר נאמר בו (דברים כ"ו) בערתי הקדש מן הבית ויש בו חומרא שאין מותר לאכלו חוץ לחומת ירושלים אלא חייבין הן בעליו לשאת אותו לשם ולאכלו שם כדכתיב (שם י"ב) לא תוכל לאכול בשעריך כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו וכתיב (שם) והבאתם שמה. ודבר שאין יכול להביאו למקדש פודהו בשוויו (מאחרים) [לאחרים] ואם רצה ליטלו לעצמו יש עליו לתת שומתו ומוסיף חומש כדכתיב (ויקרא כ"ז) ואם גאל יגאל איש ממעשרו וגו' ויהיו דמיו שמורין אצלו עד עת עלותו לרגל מעלהו עמו לירושלים ומוציאו לשם במאכל ובמשתה כדכתיב (דברים י"ד) ונתתה בכסף [וגו'] ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך. וחייב להתודות עליו כדכתיב בפרשת כי תכלה לעשר (שם כ"ו) ואמרת לפני ה' אלהיך ומפורש בספרי (פרשת כי תבא) ואמרת בכל לשון לפני ה' אלהיך זה וידוי מעשר ואסור לאונן לאכול ממנו ואם נטמא אסור באכילה והאוכלו חייב מלקות ואם היה שמן אסור להדליקו בנר דכתיב (שם) ולא בערתי ממנו בטמא ודרשינן ליה בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא אבל לסוך ממנו מותר ומה שמשתייר ממנו לשנה הרביעית ושנה השביעית עד ערב יום טוב האחרון של פסח חייב לבערו כדכתיב בפרשת וידוי בערתי הקדש מן הבית ותנא בשאר סיפרי דבי רב (שם) כי תכלה לעשר יכול בחנוכה וכו' ת"ל כי תכלה לעשר רגל שהמעשרות כלין בו הוי אומר זה הפסח. שכאן אמרו ערב יו"ט האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית ובשביעית מפני מעשר עני שבששית ותניא (שם בספרי ומשנה במע"ש פ"ה מ"י) בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי. נתתיו ללוי זה מעשר לוי וגם נתתיו זה תרומה ותרומת מעשר. לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני לקט שכחה ופאה ותנן (שם במשנה) במנחה ביו"ט [האחרון] היו מתודין ואמרינן עלה בגמ' דבני מערבא ויתודה ביום ראשון של פסח כדי שיהא לו לאכול בפסח ויתודה בשחרית עד כאן מצוה לאכול אלו החומרות שיש במעשר ואינן בתרומה כדתנן (בכורים פ"ב מ"ב) יש במעשר מה שאין בתרומה שבמעשר והבכורים טעונין הבאת מקום וטעונין וידוי ואסורין לאונן וחייבין בביעור וכו' הרי אלו במעשר ובבכורים מה שאין כן בתרומה ותנא בתוספתא (מעשר שני פ"ב) נמי חומר במעשר שני שמעשר שני קונה את הקנקנים ואוסר (דמי עירוביו) [דמיו ועירוביו] וספק עירוביו. כל שהוא וטעון חומש וטעון וידוי ואסור לאונן ולא תותר לאכילה אלא בפדיון ואין מדליקין בו את הנר מה שאין כן בתרומה ואמרינן עלה (יבמות דף עג) במתני' ואלו אוכלין לבער מהן בטומאה ואוכלן בטומאת עצמן לוקה לא קתני אלמא תני ושייר ואמרינן (שם דף עד) אמר ריש לקיש משום ר' סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו בטומאה שנאמר (דברים כ"ו) ולא נתתי ממנו למת וכו' והתרומה נקרית קודש כדכתיב (ויקרא כ"ב) וכל זר לא יאכל קדש וכתיב (שם) ואיש כי יאכל קדש בשגגה ובבכורות (דף יד) פ' שני (דברים כ"ב) רק קדשיך אלו התרומות*) והתרומות שישנן בה ואינן במעשר שאם יאכלנה זר במזיד חייב מיתה בידי שמים ואם בשוגג משלם קרן וחומש כדכתיב (ויקרא כ"ב) ואיש כי יאכל קודש בשגגה ואפי' הכהן עצמו אם יאכלנה במזיד כשהוא טמא חייב מיתה כדכתיב (שם) ומתו בו כי יחללוהו ותניא (סנהדרין דף פג) ואלו שהן במיתה כהן טמא שאכל תרומה טהורה כו' ואינו מועיל בה הפדיון כלום ואינו מוציאה מקדושתה ולא תהא מותרת לישראל לעולם אלא אסורה היא עליו מכל מקום לבד מאשת כהן ועבדיו

מסורת הש"ס

מגילה פרק ב' דף כ:

מכילתא דר"י פ' בא פסחים סח: מגילה כ:

[תענית ג.]

[עי' תוס' לקמן כא. ד"ה הוא ותוס' סוטה לג: ד"ה ורבי]

לקמן יא.

נגעים פי"ד מ"ג יבמות עד: פ' אמור

[עיין גירסת הגאונים בספר המאור]

[וע' תוס' יבמות כט. ד"ה ותוס' מנחות נג. ד"ה הכל]

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתני בערבית ברישא:

גליון הש"ס במתני' כדי להרחיק עי' תוס' פסחים ק"כ ע"ב ד"ה אמר רבא: בתוס' מברך כו' כדי להמתין לחבריהם כו' עי' תוס' לקמן ד ע"ב ד"ה דאר"י. ובתוס' כ"ז ע"ב ד"ה והלכתא ובמגילה כג ע"א תוס' ד"ה כיון: בהגהת מוהרי"ב אחר מלת סכל. וע"ע גיטין ל"ד ע"ב תוס' ד"ה אלמנה:

*) [בסנהדרי' התרומות וה"א מוכרחת ודברי רבינו צ"ע ועי' ספרי ריש פיסקא ע"ז לפי הגירס' יעי"ש בתרומה כו']

דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא אמר רבה בר רב שילא א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר °טהר יומא כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא. במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו ובעו לה מיבעיא האי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא או דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא (א) והדר פשטו לה מברייתא מדקתני בברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים שמע מינה ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא: אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. סיפא ודאי פליגא אמתניתין. רישא מי לימא פליגי אמתני'. לא עני וכהן חד שיעורא הוא. ורמינהו *מאימתי מתחילין לקרות ק"ש בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות דברי ר"מ וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים. ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר °ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר °והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה *מאי ואומר וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו דמחשכי ומקדמי ת"ש והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה קא סלקא דעתך דעני ובני אדם חד שיעורא הוא ואי אמרת עני וכהן חד שיעורא הוא חכמים היינו רבי מאיר אלא שמע מינה עני שיעורא לחוד וכהן שיעורא לחוד לא עני וכהן חד שיעורא הוא ועני ובני אדם לאו חד שיעורא הוא. ועני וכהן חד שיעורא הוא ורמינהו מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן רבי מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן אמר לו ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים ר' חנינא אומר משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב. ואי אמרת עני וכהן חד שיעורא הוא ר' חנינא היינו ר' יהושע אלא לאו שמע מינה שיעורא דעני לחוד ושיעורא דכהן לחוד שמע מינה. הי מנייהו מאוחר מסתברא דעני מאוחר דאי אמרת דעני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר אלא לאו שמע מינה דעני מאוחר שמע מינה: אמר מר אמר ליה רבי יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר ורבי מאיר הכי קאמר ליה מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא דאמר *רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו קשיא

נחמיה ד · שם · שבת ל"ד: [נדה נ"ג.]

רש"י

דילמא ביאת אורו. שיאור השמש ביום השמיני ויטהר האיש עצמו בהבאת קרבנותיו ואחר יאכל: אם כן. דהאי קרא וטהר לשון צווי הוא נימא קרא ויטהר מאי יטהר: אדכי. לשון עבר נתפנה מן העולם השמש: מברייתא. דקתני לקמן בשמעתין (ב) משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וראיה לדבר לצאת הכוכבים ש"מ אין כפרתן מעכבתן: משהעני. שאין לו נר להדליק בסעודתו: סיפא ודאי פליגא אמתני'. דקתני הכא עד שעה שעומד ליפטר מתוך הסעודה והיינו לא כר' אליעזר ולא כרבנן ולא כרבן גמליאל. דדריש ובשכבך תחלת זמן שכיבה ובמתני' תנן עד סוף האשמורה הראשונה: עני וכהן. עני כל לילותיו וכהן טמא לאכול בתרומה: חד שעורא הוא. לצאת הכוכבים: בערבי שבתות. ממהרין לסעודה שהכל מוכן: שאין ראיה לדבר. שהיום כלה בצאת הכוכבים זכר לדבר איכא: דמחשכי. ועושין מלאכה בלילה משקיעת החמה עד צאת הכוכבים: ומקדמי. ומשכימין קודם היום דאימא יום לא הוי עד הנץ החמה והם מקדימין מעלות השחר דהוי כמו מהלך ה' מילין (פסחים דף צג:): ת"ש והיה לנו הלילה משמר. מדקאמר והיום מלאכה אלמא האי דעבד מעלות השחר עד צאת הכוכבים יממא הוא. וזכר לדבר איכא דכל עת מלאכה קורא הכתוב יום: קס"ד. רוב בני אדם היינו עניים כלומר בני אדם בערבי שבתות ועניים בימות החול חד שעורא הוא: משעה שקדש היום בערבי שבתות. היינו בין השמשות ספק יום ספק לילה וכיון דספק הוא קדש היום מספק: משעה שהכהנים טובלים. היינו קודם בין השמשות כדי שיהא להם קודם בין השמשות הערב שמש והכי אמרינן בבמה מדליקין (דף לה.) דזמן הטבילה קודם בין השמשות מעט: והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים. רבי יהודה לטעמיה דאמר בבמה מדליקין *בין השמשות כדי מהלך חצי מיל קודם צאת הכוכבים קרוי בין השמשות והוי ספק הלכך טבילה דמקמי הכי מבעוד יום הוא ולאו זמן שכיבה הוא ולקמן מפרש מאי אהדר ליה רבי מאיר: נכנסין להסב. אית דאמרי בימות החול ואית דאמרי בשבתות מכל מקום מאוחר הוא (לכולם): והי מינייהו מאוחר. (לכולם) דעני או דכהן: ה"ג אי ס"ד דעני קודם ר' חנינא היינו ר' אליעזר: בין השמשות דר' יהודה מהלך חצי מיל לפני צאת הכוכבים ודרבי יוסי כהרף עין לפני צאת הכוכבים ורבי מאיר כרבי יוסי ס"ל וכי טביל מקמי הכי סמוך לחשכה הוא וזמן שכיבה קרינן ביה: קשיא

תוספות

דילמא ביאת אורו הוא. פי' רש"י עד שיזרח אורו של יום השמיני ומאי וטהר טהר גברא שיטהר האיש בהבאת קרבנותיו. ותימא לפירושו לפרוך אההיא דהערל (דף עד:) דהעריב שמשו אוכל בתרומה וכו' מנלן דביאת שמשו הוא. ועוד היכי מצי למימר דמיירי בזריחה דאי בזריחה הוה מצי למכתב בקרא וזרח השמש וטהר כמו ממזרח השמש (במדבר כא) או לשון יציאה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) (ג) ונקט בקרא ובא השמש אלמא דהיינו שקיעת החמה. ועוד דבסמוך קא מבעיא ליה האי ובא השמש אי ביאת אורו הוא ופשיט מברייתא זכר לדבר וכו' תפשוט ממתניתין (דנגעים פי"ד) העריב שמשו אוכל בתרומה אלמא דהיינו ביאת שמש. וי"ל דה"פ מאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמש הוא ממש ומאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים דילמא ביאת אורו הוא דהיינו תחלתה של שקיעת החמה והוא תחלת הכנסתה ברקיע ועדיין יש שהות ביום *חמש מילין עד צאת הכוכבים ומאי וטהר טהר גברא והשתא למתניתין דהערל לא קשה מידי דמצי למימר (ד) העריב שמשו דהתם היינו ביאת אורו ואף מהתם לא תפשוט דהיינו צאת הכוכבים. משום הכי איצטריך לאתויי הכא הברייתא דצאת הכוכבים:

אם כן לימא קרא ויטהר. אף על גב דבכמה מקומות' כתיב וטהר. התם ליכא למיטעי אבל הכא דאיכא למיטעי הוה ליה למכתב ויטהר:

משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח. תימא עני גופיה °מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ברישא כדתניא לקמן (דף ד:) וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ויש לומר דזמן תפלה הוי קודם לזמן סעודה דלאו דוקא משעני נכנס לאכול אלא פורתא מעיקרא קאמר שעד שיכינו לו סעודתו יקרא ויתפלל:

אע"פ שאין ראיה לדבר. ראיה גמורה איכא דהא לא מיירי התם לענין ק"ש*:

ואי ס"ד דעני קדים רבי חנינא היינו ר' אליעזר. ולא מצי למימר דעני קדים לקדוש היום או קדוש היום קדים לשעורא דעני. דלא מסתברא לחלק כל כך בשעורי זמן שכיבה דכל זמנים הללו אית ביה:

אמר ליה ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים. תימא תיקשי ליה לנפשיה שהרי פלג המנחה מבעוד יום היא והוא אומר (לקמן דף כז.) מיד כשיעבור פלג המנחה הוי זמן תפלת ערבית. ויש לומר דלדידיה לא קשיא דלא דריש בשכבך ובקומך אבל לרבנן דדרשי קשיא דאינו זמן שכיבה:

רב נסים גאון

הנכנעים כדכתב (ויקרא כ"ג) וכהן כי יקנה נפש ומפרש (יבמות ס"ו) מנין לכהן שנשא אשה יקנה עבדים שיאכלו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה נפש ומנין לאשתו שקנתה עבדים שיאכלו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה נפש קנין כספו קנינו שקנה קנין אוכל ורשאי הכהן למוכרה לתרומה לכהן אחר לפי שהוא כספו ואסור לאכלו בלא רחיצת ידים ואינה מותרת לטבול יום אלא עד צאת הכוכבים ואם נפל חלק אחד של תרומה לתוך צ"ט חלקים של חולין נאסר הכל לישראל ונעשה הכל כתרומ' שאין לישראל היתר לאכלה ואינה מותרת אלא לכהן בלבד אבל אם נפל אחד של תרומה לתוך ק' של חולין מפריש ממנו חלק אחד ונותנו לכהן והשאר מותר לישראל הרי אלו בתרומה מה שאין כן במעשר כדתנן (בכורים פרק ב' משנה א')התרומה והבכורין נכסי כהן הן וחייבין עליהן מיתה וחומש ואסורין לזרים ועולין בא' ומאה ומעונין רחיצת ידים והערב שמש הרי אלו בתרומה ובבכורים מה שאין כן במעשר. והחומרי' שישנן בקודש שהוא קרוי קרבן מפני שמקטיר ממנו אמוריו וחלביו על גבי המזבח ואם תהיה מחשבת כהן המקריבו באחת מהעבודו' הארבע שהן שחיטה וקבלה והולכה וזריקה אם מחשב בשחיטה לזרוק דמה או להקטיר אמוריה למחרת אותו היום או אם יחשב באחת הארבע העבודות לוכל הימנה כזית בשר חוץ לזמנו נעשה אותו הזבח פיגול ונפסל במחשבה שחשב בשעת עבודה כדכתיב (ויקרא ז') לא יחשב לו פגול ודרשינן (זבחים דף כ"ט) במחשבה נפסל וכן מה שישתייר ממנו עד שיעבור העת והזמן הקצוב לו כבר נעשה נותר כדכתיב(ויקרא י"ט) ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר וגו' הפגול והנותר אם אכל אדם מהן כזית במזיד חייב כרת ובשוגג חייב חטאת כדתנן (כריתות דף ב') ל"ו כריתות בתורה ומהן האוכל חלב ודם ונותר ופגול על אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתם חטאת וכן נמי האדם הטמא אם יאכל כזית מבשר הקדשים במזיד חייב כרת כדכתי' (ויקרא ז') והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמי' [וגו' וטמאתו עליו ונכרתה] ואם בשוגג אכל חייב קרבן עולה ויורד היינו שאמר בו הכתוב (שם ה') ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו וכל קרבן שחלק בו הכתוב בין עשיר לעני נקרא עולה ויורד והחטאת המתחייב בה על החלב ועל הדם והפגול והנותר וכלל המנויין במשנתנו היא חטאת קבועה בינדל בין עשיר שין בה ואיתיה לפירושיה דקרבן עולה ויורד המתחייב בו טמא שאכל את הקודש בפרשת (ויקרא ה) ונפש כי תחטא ושמעה בפסוק שני ונפש אשר תגע בכל דבר טמא לפי שהשלים הענין בפסוק השלישי וכתיב ונעלם ממנו והוא ידע ואשם וכשאנו מעיינין באלו הפסוק אנו רואין בהן עלתי זכרון הטומאה לא יותר וכבר ידענו כי כל אדם מישראל אם הוא נוגע בדבר טמא אינו חייב אלא ליטהר בלבד ואין עליו חטא בזה הדבר ולא אשמה אלא אם כן עשה דבר שגורם לו אשמ שמתחייב עליו להתכפר בקרבן ולא מצינו בפשוטן של כתובים הללו כלום מזה הדבר אבל העתיקו לנו רבותינו ז"ל פירושן של דברים הללו ובירורן והגידו לנו אי זו פשע הוא שחייב אותו הקרבן ההוא ומא אכילת בשר הקודש או ביאת המקדש כדתניא (שבועות דף ו') ומנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש על הטומאה וחייב קרבן על הטומאה מה כשהזהיר וענש על הטומאה על טומאת וקדשיו אף כשחייב קרבן על הטומאה על טומאת מקדש וקדשיו ומי שנגע בדבר מכל הטמאות הנזכרות בכתובין ואכל כזית מבשר הקודש בשוגג או נכנס למקדש בשוגג נתחייב קרבן עולה ויורד כדקתני בסיפיה מתני' שהזכרנוה (כריתות דף ב') חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו שהוא בעולה ויורד והוא שהיתה לו ידיעה בתחלה כי אותו הבשר קודש הוא וגם היתה לו ידיעה בטומאה שנטמא בה ובשעה שאכלו שגג באחת בשתיהן ואח"כ נודע לו אותו הדבר שכבר שגג בו כדתנן (שבועות דף ב') כל שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בנתיים הרי אלו בעולה ויורד ומי ששחט דבר אחד מקדשי המזבח חוץ לעזרה או מהם כלום בחוץ חייב כרת כדכתיב (ויקרא י"ז) איש איש מבית ישראל אשר ישחט [וגו'] ואל פתח אהל מועד לא הביאו ומי שנהנה מהן שוה פרוטה בשוגג נתחייב באשם מעילות כדכתיב (שם ה') כי תמעול מעל וחטאה בשגגה וגו' והאונן נמי אין מותר לו לוכל מהם כלום דגמר ליה מקל וחומר ממעשר בספ"*) אלו המדות עדיפין הקדשים מן התרומה וגרסי רבנן דאית להו מדות אחרות שהן בהן מן התרומה אין אנו מאריכין להזכירם לפי שהן נכללות בזו המשנה דמס' חגיגה (דף כ') דתנן חומר בקודש מבתרומה וכו' ולמדנו מגמרא דרבנן כללי דתרומה יש לה יתרון על המעשר ו למעלה ממעלתו שהכתוב חייב עליה מיתה כדכתיב (ויקרא כ"ב) ומתו בו כי יחללוהו והמעשר לא חייב עליו יותר מהמלקות על האוכל מעשר טמא כמו ששנו (יבמות דף ע"ג) אוכלו בטומאת עצמו לוקה מה ש

גליון הש"ס

בהגהת מהרי"ב אחר תיבת ביה"ש. אבל קשה לי הא . תוס' ד"ה משעה כו'. מתי יתפלל. בספר הדות יעקב בשם גליון תוס' בכ"י :

הגהות הגר"א

גמ' טהר יומא. עתוי"ט רפ"ב דזבחים ד"ה וטב"י : רש"י ד"ה קס"ד. היינו עניים. נ"ל שאינם : שם ד"ה בין השמשות . מהלך חצי מיל . נ"ל ... בשבת שם איתא דלר"י שיעור בה"ש ב' תלתי או ג' רביעי מיל ול"ע מיל . לרבה תרי תלתי מיל ולר"י ג' רבעי מיל (שבת ל"ד) : כו'. וכי כשני עו"ג יוסי' שעורא.

*) אולי צ"ל בס"פ טבול יום דף ק"א :

קשיא דר' מאיר אדר"מ תרי תנאי אליבא דר"מ קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר תרי תנאי אליבא דר' אליעזר ואב"א רישא לאו ר' אליעזר היא: עד סוף האשמורה: מאי קסבר ר' אליעזר אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר °ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קא חשיב ר' אליעזר אי תחלת משמרות קא חשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורתא הוא אי סוף משמרות קא חשיב סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא יממא הוא אלא חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא ואב"א כולהו סוף משמרות קא חשיב וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מינה למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי. אמר רב יצחק בר שמואל משמי' דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם: תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי *עוברי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת *קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא *שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: ת"ר מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה °מפני חשד מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד ותיפוק ליה משום מפולת

בחדתי

תורה אור: ירמיה כה

רש"י

קשיא דרבי מאיר אדר' מאיר. לעיל אמר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והוא שעור מאוחר משל כהן. והכא אמר משעת טבילה שהיא קודם בין השמשות: קשיא דר' אליעזר. דברייתא אדר' אליעזר דמתני': ואב"א רישא. דמתני': לאו ר' אליעזר היא. והא דקתני דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חצות. דרבי אליעזר דריש בשכבך זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשכב זה קודם וזה מאוחר. ורבנן דרשי כל זמן שכיבה דהיינו כל הלילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חצות. ור"ג לית ליה ההוא סייג: מאי קסבר כו'. הוה ליה לומר זמן הניכר: אי קסבר. דפליגי תנאי לקמן בהא מלתא איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים ראשונה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית. ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: והא קמ"ל. כשנתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פי' לך סימן מפורש למדך שיש היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא ברקיע: ישאג שאוג ישאג. הרי ג': ואשה מספרת עם בעלה. כבר הגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתן והשוכבים יחד מספרים זה עם זה: מאי קא חשיב. סימנים הללו שנתן למשמרות הארץ היכן נתנו. בתחלת האשמורות או בסופן: אורתא הוא. לאת הכוכבים: ושמר. והמתין כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ג פלוני (סנהדרין דף כג:) ובב"ק בפ' החובל (דף צ':) שמרה עומדת על פתח חצרה. וכן ואביו שמר את הדבר (בראשית לז). שומר אמונים (ישעיה כו): תפלה קצרה. [הביננו] ולקמן מפרש לה בפ' תפלת השחר (דף כט.): אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בהמ"ק: מפני חשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם: ומפני המפולת. שחומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו: תיפוק ליה. כלומר למה לנו ג' טעמים לדבר א' הרי די באחת מהן אם לא בא ללמדך שיש שעות שאין הטעם הזה וצריך להניח בשביל זה:

תוספות

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר. דלא מצי למימר בשעה שבני אדם נכנסין וכהן חד שעורא הוא דאם כן רבי מאיר היינו רבי אחאי לפי' רש"י שפי' שרוב בני אדם נכנסין להסב דהיינו בע"ש *[וגם כן] (א) לא מסתברא למימר דבני אדם ממהרין כל כך בערבי שבתות כמו בזמן שהכהנים טובלין דהיינו מבעוד יום קודם הערב שמש: קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר. דלא מצי למימר משקדש היום וכהנים נכנסין לאכול בתרומתן חד שעורא הוא. דא"כ ר' אליעזר היינו ר' יהושע: למאן דגני בבית אפל. וא"ת והלא רבי אליעזר בעי (לקמן ד' ט:) עד שיכיר בין תכלת לכרתי בק"ש של שחרית. וי"ל מ"מ כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר. קודם שיקום ויזמן עצמו כבר הגיע אותו עת: היה לך להתפלל תפלה קצרה. לכאורה משמע שאין זה הביננו. דהא קא בעי לקמן (ד' ל.) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה. א"כ לפי הקונ' שפי' כאן דהיינו הביננו קשה. אלא ע"כ היינו תפלה אחרינא כדמפרש לקמן *צרכי עמך מרובים וכו'. וגם על זה קשה דלקמן אמרינן שאין לומר תפלת של צרכי עמך אלא במקום סכנה. ורבי יוסי לא הוה במקום סכנה פי' במקום לסטים. מדהשיב לו שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ולא השיב שמא יהרגוני לסטים. ונראה לי כפ"ה תפלה קצרה דהכא היינו הביננו. ואע"ג דלייט עלה אביי *אמאן דמתפלל הביננו. היינו דוקא בעיר אבל בשדה מותר. והא דאמרי' לקמן מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה. הכי קאמר בין תפלה קצרה דאמר בפ' תפלת השחר (דף כט:) כגון צרכי עמך וכו'. אבל ודאי תפלה קצרה דהכא צ"ל הביננו: ועונין יהא שמיה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפי' במחזור ויטרי יהא שמיה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק ופירושו כך יהא שמי"ה שם יה רבא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוי תפלה אחריתי כלומ' ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיה הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך וגם מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום *שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט.) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם:

[דף כט:]

עין משפט נר מצוה

ז א טוש"ע או"ח סימן א' סעיף ב ג:
ח ב טור או"ח סי' נ"ו:
ט ג מיי' פ"ה מהל' תפלה ה"ו ופי"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ו' (סמ"ג עשין י"ט ועשין ע"ט) טוש"ע או"ח סימן צ' סעיף ו':

רב נסים גאון

בתרומה *ומעלת הקדש עדיפא מהתרומה שיש בו חיוב כרת והוא חמור יות' מהמיתה ואע"פ ששניהם בידי שמים כדאמרינן (בסוף) מסכת כריתות (דף כג) דהא איסור מעילה לר' קל במיתה וקדשים איסור חמור בכרת ואתי איסור מעילה דקיל וחייל אאיסור כרת דחמיר ואיתא נמי בהרב' מקומות מן התלמוד אנו מזכירין מהן מה שעלה בידינו במס' שבת בפ' במה מדליקין (דף כה) ובפסחים בפ' כל שעה (דף לג) ובחגיגה בפרק חומר בקדש (דף כה) וביבמות בפרק הערל (דף עג) ובשחיטת חולין (דף לה) בפרק השוחט אחד בעוף וכסדר הזה נמי אירע להיות דינם במעלות הטומאה כמו שתדע שהשרץ הוא אב הטומאה וכל מה שנגע בו מן החולין נקרא ראשון ומה שנגע בראשון נקרא שני והשני בחולין אינו מטמא שלישי ואינו פוסל ולפיכך קראתו המשנה פסול ולא קראתו טמא לפי שכל ולד טמא שאינו מטמא אחר פסול איקרי וכל ולד טמא שמטמא אחר הוא שנקרא טמא וזה עיקר ראוי להיזהר בו וכך שנינו במס' טהרות (פ"ב מ"ג) הראשון שבחולין טמא ומטמא השני פסול ואינו מטמא ויש במקומות הרבה במשנה מה שמסייע לזה והיה ר' עקיבא סובר כי השני בחולין מטמא שלישי כדמפורש במס' סוטה (פרק כשם דף כז) אלא על אותה סתם המשנה שהזכרנו אנו סומכין ולא על דבריו של ר' עקיבא ואע"פ שכל התנאין שסוברין (באותו) [כאותו] הסתם מנאם במסכת סוטה (דף ל) והעמידם כולם בשיטה אחת וקיימא לן דכל מילתא דאקמוה רבנן בשיטה נפקא לה מהלכתא מיהו אין אנו תופסין זה העיקר אלא אם אין אנו מוצאין בתלמוד מה שדוחה אותו עיקר ומסייע דברי אותם התנאים שהעמדנום בשיטה והרי מצינו סיוע לאותם התנאים חדא בהדא מס' דברכות בפ' ואלו דברים (דף נג) דאמרינן הכא בשולחן שני עסקינן ואין שני עושה שלישי בחולין ובמס' חולין בפ' השוחט (דף לג) ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין ובמס' יו"ט בפ' יו"ט שחל להיות ערב שבת (דף יח) אמרינן ולד הטומאה היכא משכחת לה גבי תרומה כהנים זריזין הן ובפסחים בפרק כל שעה (דף לד ועי' רש"י שם) אמרי כי האי גוונא ואיבעי תימה התם דנגעי בראשון דהוו להו אינהו שני ושני עושה שלישי בתרומה מכלל דבחולין אין שני עושה שלישי ובפרק (ו') [ד] דמס' טבול יום איתא בג' משניות מסודרות מפני [שהוא] שלישי ושלישי טהור בחולין והזכירו במס' נדה בפרק ראשון (דף ז) אחת מהן ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל (ברכות פרק אין עומדין הלכה א') דעבדוה להא מילתא דוגמא להילכתא פסיקאתא דגרסינן אבדן שאל לר' כמה מעלות לקודש א"ל ד'. כמה מעלות בתרומה א"ל ג'. וקאים מצלי כדי לעמוד להתפלל מתוך דבר תורה ומתוך דבר הלכה ברורה שאין בה ספק כדאמרינן (ברכות פרק אין עומדין דף לא) בעניינא דצלותא אין עומדין להתפלל אלא מתוך דבר הלכה פסוקה ואילו היה בחולין נמי שלישי לא היתה מעלה לתרומה בזה הענין והמעשר אין לו מעלה יתירה על החולין בזה הענין אלא שוה הוא לחולין כי השני מזה ומזה אין עושה שלישי אבל יש לתרומה מעלה יתירה שהשני מטמא שלישי בתרומה כדתנן (טהרות פ"ב משנה ד') הראשון והשני שבתרומה טמאין ומטמאין השלישי פסול ואינו מטמא וזה הדבר אין בו חלוקה כי ר' עקיבא לא חלק אלא בחולין בלבד אבל בתרומה מודה הוא לחכמים שאין בה אלא שלישי כמפורש בפרק אור לארבעה עשר (דף יט) והקודש יש לו מעלה יתירה והיא שהשלישי מטמא את הרביעי בקדש כדתנן (טהרות פ"ב משנה ה') הראשון והשני והשלישי שבקדש טמאין ומטמאין הרביעי פסול ואינו מטמא ובפרק חומר בקדש (חגיגה דף כ) נמי אמרי הרביעי בקדש פסול והשלישי בתרומה ועל זה הסדר ובזה התיקון נסדרו אותן הכתובים שהזכרנו לפי הפירוש שפירשום רז"ל לפי שיש לטמא ג' שמות טמא וטבול יום ומחוסר כיפורים ויש לטהרה ג' דברים שנודמין לה טבילה והערב שמש והבאת קרבן והטמא הוא שניטמא ועדיין לא טבל והרי הוא אסור ליגע בכל דבר שנקרא קדש כלל ואפילו במעשר וכ"ש במה שהוא למעלה הימנו ואם הוא עושה הראשון שגורם לטהרה שהיא הטבילה אם טבל כראוי וכהלכה הותר לוכל במעשר מיד ואע"פ שעדיין לא בא השמש כדכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ ויסור ממנו שם טמא וחוזר להקראות טבול יום ועדיין הוא אסור בתרומה וקדשים ואפי' אם נוגע בהן הוא מטמאן כדאמרינן בפרק יציאות השבת (דף יד) טבול יום דאורייתא הוא דכתיב ובא השמש וטהר אבל לא יהו מטמאין כדתנא בתוספתא טהרות (פרק א') אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקדש ר"מ אומר מטמא את הקדש ופוסל את התרומה וחכמים אומרים כשם שאינו פוסל אלא משקי תרומה ואוכלי תרומה כך אינו פוסל אלא משקי קדש ואוכלי קדש ואמרינן בגמ' (מעילה דף ח) לרבנן כיון דטבל קלשא ליה טומאתו פסולא משוי טמא לא משוי וכל מה שנגע בו טבול יום מתרומה ובקדשים הוא בעצמו פסול ואינו מטמא אחרים ואיתא בגמרא דמעילה (שם) בפרק חטאת העוף ובמס' פרה בפרק צלוחית (פרק י"א משנה ד') שנינו כל הטעון ביאת מים מדברי תורה מטמא את הקדש ואת התרומה ואת החולין ואת המעשר ואסור על ביאת המקדש לאחר ביאתו מטמא את הקדש ופוסל את התרומה דברי ר"מ וחכמים אומרים פוסל בקדש הרי נתברר לנו מדברי החכמים בברייתא ובזו המשנה כי טבול יום פוסל בקדש ואינו מטמא לפי שפירשו בטעמו של דבר כיון דטביל קלשא ליה טומאתו ואינו זז מזה הענין עד שיבא אליו השמש ויצאו הכוכבים אז יהא מותר לוכל בתרומה כדכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים והו שלמדנוהו ממה שנאמר במשנה משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן דביאת שמשו מעכבתו לוכל בתרומה ותניא בתורת כהנים [בפ' שמיני פרק ח'. דין ט' ומייתי. לה ביבמות עה ועי"ש] וטמא עד הערב יכול לכל דבר ת"ל וטהר אי וטהר יכול לכל דבר ת"ל וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ולאחר שישלים יומו פורח ממנו שם טבול יום שהרי יומו כבר חלף ועבר אלא נשתייר עליו להקריב הקרבן שהוא נתחייב בו ולפיכך הוא נקרא מחוסר כיפורים ועדיין הוא אסור

*) עיין רש"י שם ודברי רבינו צריכין באור.

מסורת הש"ס

* ג' רש"ל. ורש"א גרים אי נמי

רש"ל

ברי"ף ל"ג

כ"א יפסיקוני

קול הברה [וע' תוס' סנהדרין י"א. ד"ה בת קול]

ג' רש"א שמו

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה קשיא דרבי מאיר וכו' דהיינו בע"ש אי נמי לא מסתברא

גליון הש"ס

גמ' מפני חשד. עיין שבת כג

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ג מהלכות אבילות הלכה ט' סמ"ג עשין דרבנן ב' טור וש"ע יו"ד סימן שדמ סעיף טז:

תורה אור

בחדתי ותיפוק ליה משום מזיקין בתרי אי °בתרי חשד נמי ליכא בתרי ופריצי. מפני המפולת ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין בתרי וכשרי. מפני המזיקין ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת בחורבה חדתי ובתרי וכשרי אי בתרי מזיקין נמי ליכא במקומן חיישינן ואב"א לעולם בחד ובחורבה חדתי דקאי בדברא דהתם משום חשד ליכא דהא אשה בדברא לא שכיחא ומשום מזיקין איכא: *ת"ר ארבע משמרות הוי הלילה דברי רבי ר' נתן אומר שלש מ"ט דר' נתן דכתיב °ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ור' נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב מ"ט דרבי א"ר זריקא א"ר אמי א"ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר °חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר °קדמו עיני אשמורות הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה ור' נתן סבר לה כרבי יהושע דתנן *ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו: ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי *[א]אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא *[אפילו] בדברי תורה וכ"ש מילי דעלמא: ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב °קדמתי בנשף ואשועה ומממאי דהאי נשף אורתא הוא דכתיב °בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם *כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא הא נשף צפרא הוא דכתיב °ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב °כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות *מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה (למחר) *בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה *דאמר רב אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי *ואין הבור מתמלא מחוליתו *אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא (דכתיב) °ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה"א °ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים בניהו

(שופטים ז; תהלים קיט; שם; תהלים קיט; משלי ז; שמואל א ל; שמות יא; דה"א כז; שמואל ב טז)

רש"י

בחדתי: שנפלה מחדש שהחומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה: חשד נמי ליכא. דתנן (במסכת קדושין דף פ:) אבל אשה מתיחדת עם שני אנשים: בתרי ופריצי. דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים: במקומן חיישינן. במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי: בדברא. בשדה: קדמו עיני אשמורות. אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בהם: ור' נתן. אמר לך האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשאר מלכים קאמר שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: שית דליליא. חצות לילה הוי שש שעות: ותרתי דיממא. שאר מלכים ישנים הוו להו תרתי משמרות של שמונה שעות: אלא לדבר הלכה. אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוה ליה לועג לרש חרף עושהו (משלי יז): אבל מילי דעלמא. שאין נגאי למתים בהן לית לן בה: מאורתא. מתחלת הלילה: בנשף בערב יום. בהעריב היום קרוי נשף: ה"ק.(א) קרא דחצות לילה: מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. שקודם לכן הייתי עומד: מתנמנם כסוס. עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם וננעור תמיד: בשירות ותשבחות. והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגו': למחרתם. ליום מחרת של חנייתם שם: ה"ג אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו: נשף יממא. קפדוטלה כמו לנשוף מדוכתיה*(מגילה דף ג.) וכמו האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה (חולין דף מב:): ואתא איהו ואמר כחצות. לפי שלא היה יודע לכוין השעה ולהעמיד דבריו בשעת המאורע: כנור היה תלוי למעלה ממטתו. ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו דאמר מר (בב"ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום עם שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה [א] ועם אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית(ב): אין הבור מתמלא מחוליתו. העוקר חוליא מבור וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם משל עצמנו: יועצים באחיתופל. איזה הדרך ילכו והיאך ידליכו מלב ומשחית וטכסיסי מערב מלחמה: ונמלכין בסנהדרין. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם: ושואלין באורים ותומי'. אם יצליחו: ה"ג מאי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ:

תוספות

במקומן חיישינן. פי' שידוע שרגילין שם המזיקין. והשיב לעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין איירי בשתם שאין רגילין: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק *רב אלפס משום רב האי דוקא דברי תורה אבל דברים דעלמא לית לן בה. *ודוקא בארבע אמות שלו: רוח צפונית מנשבת. פי' לבדה דהא אמרינן בפרק לא יחפור (ב"ב דף כה.) שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד: *ואתא איהו ואמר כחצות. ואם תאמר מכל מקום לימא בחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי"ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו לו: ואין הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש"י אם יחפור ויחזיר בו עפרו לא יהא מלא. *ותימא דאין הנדון דומה לראיה שהרי לא היה אומר להם אלא ליטול מן העשירים וליתן לעניים. אם היה מצוה ליטול מן העניים ולחזור וליתן להם אז היה דומה למשל. ומפרש רבינו תם מחוליתו מנביעתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנובעים בו. ובתוספתא יש אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן מושכין לו מים מגד אחר. ור"י פירש שאם תחפור מצד זה ותניח מצד אחר לא תמלא. שמה שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנוטל מן העשירים יתחסר מן העשירים:

רב נסים גאון

ליגע בבלום דבר מקדשי המזבח עד שיביא הכפרה שהוא מתחייב בה וכן אם נכנס למקדש משערי ניקנור ולפנים שהוא מחנה שכינה נתחייב כרת אם היה מזיד ואם היה שוגג בחטאת כדתנא בתוספ' (כלים פרק א') כל הטמאין שנכנסו משערי ניקנור ולפנים אפי' מחוסרי כפרה חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ובמשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א' משנה ח') עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת ובספרי (פרשת נשא) מפורש מפתח עזרה ולפנים מחנה שכינה דהיינו עזרת ישראל ותניא בספרי *טמא יהיה לרבות את הטבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפרה ואיתא בנזירות בפרק ג' מינין (דף מה מכות דף ח) ולאחר שיביא כפרתו ויקריבנה הכהן כראוי וכהלכה ויכפר עליו כבר גמרה לה טהרתו והותר לו לוכל בקדשי מזבח ולהכנס למחנה שכינה והיינו מעזרת ישראל ולפנים וכדאמר הכתוב (ויקרא יב) וכפר עליה הכהן וטהרה וכבר אמרו חכמים כי הוא חייב טבילה לאחר שמקריב כפרתו ואז יהא מותר לוכל בקדשי מזבח כדתנן בפרק חומר בקודש (חגיגה דף כא) אונן ומחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש אבל לא לתרומה ואמרינן בגמרא (שם דף כד) כיון דעד האידנא הוו אסירי למיכל בקודש אצרכוהו רבנן טבילה ואלו השמות שהן קרויין לטמא כמו שהזכרנו איתנהו מסודרין במשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א' משנה ה') מחוסר כפורים אסור בקודש ומותר בתרומה ובמעשר חזר להיות טבול יום אסור בקודש ובתרומה ומותר במעשר חזר להיות בעל קרי אסור בשלשתן ובמשנת נגעים בפרק י"ד (משנה ג') כבס בגדיו וטבל טהר מלטמא כשרץ והרי הוא טבול יום אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים והיינו מתני' שהזכרנוה מקודם ובפסחים בפרק כל שעה (דף לה ע"ב) אמרינן העריב אין לא העריב לא אמאי הא טהור הוא אלא מעלה הרי נתברר לנו עכשיו מכל אלו הראיות כי התרומה מעלתה למעלה מן המעשר והיא למטה מן הקדשים וכי זה שאמר הכתוב ובא השמש וטהר על השמש הוא דוזר ולא על האדם הטמא כלומר שיתפנו פני הרקיע מאורו של יום ויראו הכוכבים אותה העת היא תחלת הלילה וזו עת שנתחייבנו בו בקריית שמע של ערבית וכל מי שקרא קריאת שמע קודם זה העת לא יצא ידי חובתו כדגרסי' בגמ' דבני מערבא (הלכה א') תני הקורא את שמע קודם לכן לא יצא ידי חובתו. חלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי בבין השמשות שנויה היא בהא ברייתא דפרק במה מדליקין (דף לד) תנו רבנן בין השמשות מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה ומטילין אותו לחומרי שני ימים איזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה דברי ר' יהודה ר' נחמיה אומר בין השמשות משתשקע החמה כדי הילוך חצי מיל ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא אי אפשר לעמוד עליו וטולן שוין הן שהעת הנקרא בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא אין יוצאין בו ידי חובת היום ולא ידי חובת הלילה כל המצות הנוהגות ביום אין יוצאין בהן ידי חובה בבין השמשות שאינו ודאי יום וכל המצות הנוהגות בלילה אין יוצאין בהן ידי חובה וכו' וגם הם שוין בטבילה שצריכה להיות בשעה שהוא יום ודאי שאין בה ספק (כדתנן) [כדתניא] (בפסחים דף צ ועוד) כל חייבי טבילות טבילתן ביום נדה ויולדת טבילתן בלילה לא חלקו אלא בשעה שהיא בין השמשות אי זו היא וכמה שיעורא וסבר ר' יהודה כי מעת שקיעת החמה ועד שיסתלק זהרה מעל הארץ ויכסיף דמדומה מן הרקיע וזהו בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה והטבילה צריכה להיות קודם זה העת לדעתו ור' יוסי חלק עליו ואמר כי זה העת שקרא אותו ר' יהודה בין השמשות יום הוא ודאי ואין בו ספק ומותר לטמא לטבול בו וכי בין השמשות שהוא ספק עת דחוק הוא למאד ושיעורו כהרף עין סמוך ליציאת הכוכבים דאמרינן (שבת דף לה) אמר רב יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי טובלין בו כהנים ואמרינן התם במס' נדה בפרק בא סימן התחתון (דף נג) האיך תנא סבר שלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי והאי תנא סבר בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה ועל עיקר זו החלוקה שישנה ביניהם באו הדברים שבין ר' מאיר ור' יהודה בכאן כי ר' מאיר התיר לקרוא קריית שמע של ערבית משעה שהכהנים טובלין וכשהשיב עליו ר' יהודה לפי דעתו כי הטבילה אינה (אלא) לאחר שקיעת החמה כי אותו העת מתחילין בין השמשות להכנס ואינה לטבילה אלא קודם שקיעת החמה והאיך יוצאין באותו העת ידי חובתן מקריית שמע של ערבית ועדיין היום עומד אמר לו ר' מאיר אני איני סובר כדעתך בבין השמשות אלא כי העת שאתה קוריהו בין השמשות הוא אצלי אני** ודאי יום שאין בו ספק ומותר לטבול בו ואני סובר בבין השמשות כדעתו של ר' יוסי שהוא כהרף עין ואי אפשר לעמוד עליו ואל תשיבני אתה מדרך הדעת שלך כי איני סובר כדבריך אלא כר' יוסי אני סובר ולפיכך אמרתי משעה שהכהנים טובלין ופסקינן הלכתא (שבת דף לה) כר' יהודה לענין שבת לחומרא וכר' יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהני עד דנפיק בין השמשות דר' יוסי לחומרא נמי: (דף ג) תנו רבנן מפני ג' דברים כו' ותיפוק לי' משום מזיקין בתרי מכלל דתרי לא מזקי להו ואיתא מיפרשא בפרק כיצד מברכין על הפירות (דף מג) דתני לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק אלא אם כן יהיה אותו המקום קבוע למזיקין צריכין לחוש להם ואפי' בתרי כדאמרי' בדוכתא דקביעי חיישינן ומה שאמרו אי בתרי חשדא נמי ליכא וזה הדבר בנוי על אותו העיקר שבמשנה בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף פ') לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים והואיל (והשנים) [והן שנים] מותר להן להתיחד עם האשה כי החשד מסתלק מביניהן אלא אם כן היו פרוצים כי הפרוצין החשד קבוע הוא בהן ואפי' אם היו עשרה כדאמרי' (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצין אפילו עשרה נמי לא מעשה היה והוציאוה י' במטה ומזה העיקר אמרי' נמי הכא בתרי ופריצי: ר' זירא אמר עד חצות לילה

* בספרי פי' תקת שלפנינו ליתא להאי ליבנא ** פירושו כרור אלי.

מסורת הש"ס

לקמן דף ט: — לקמן נח. — גי' רי"ף ורש"ל — [סוכה כו:] — גטין ו: — פי' בדבר שמו בחצות ואמר כי השתא ולפ"ז לא קשה קושית התוס' [העתק מחילופי גירסאות] — לקמן נט. — [פי' עפר שעש הבור וי"מ מעפר שחופרין מן הבור אינו מתמלא עד שיתוסף בו עפר אחר ערוך ערך חליא]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ה"ק האי קרא דחצו': (ב) ד"ה כנור וכו' לפונית הס"ד ואחר כך צריך להיות ד"ה אין הקומץ משביע את הארי מלי' מלא קומצו מלא כף מתגיר אינו משביע את הארי. פי' קומץ לשון ונמשך בעינינו כתגבים כדמתרגם כקמצין ר"ל מחגב אחד אינו שבע ארי הס"ד ואח"כ מ"ה ואין הבור:

גליון הש"ס

גמ' בתרי חשד נמי ליכא. עפ"ך יו"ד סי' קמ"א ס"ק כ"ז: שם וכה"א ועצת אחיתופל כו'. עיין תשובת רשב"א סי' מ"ח: תוס' ד"ה אין אומרין כו'. ודוקא בד' אמות שלו. עי' תוס' ב"ק ע"ז: ד"ה שהושיבו. שמשם ראיה לזה:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה כנור. ועם כו'. ב"ב איתא כן (אלא עם אחרונות רוח מערבית ובתחלת הלילה רוח דרומית וכמ"ש בז"ה פ' בראשית):

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר °ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם* ואח"כ שר צבא למלך יואב אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי מאי קרא °עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה ליה לאתעורי משנתיה וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא דאמר מר *למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל אמר הקב"ה למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים: °לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני °חצות לילה אקום להודות לך ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא °ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש *בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב וא"ר יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו °בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר °חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד מי קרי לנפשיה חסיד והכתיב °לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא *כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתיב °והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב °ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא *כדתניא °עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא: וחכ"א עד חצות: חכמים כמאן סבירא להו אי כרבי אליעזר סבירא להו לימרו כרבי אליעזר

ואי

תורה אור

שמואל ב כ · תהלים נז · שם פו · שם קיט · שם · משלי כג · שם כז · תהלים כז · בראשית כח · שם לב · שמות טו

רש"י

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין · שהיה אב בית דין: וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שואלים אם יצליחו: ואביתר אלו אורים ותומים. שכל ימי דוד היה נשאל באביתר עד מלחמת אבשלום ששאל אביתר ולא עלתה לו ושאל לצדוק ועלתה לו כדאמרי' בסדר עולם ונסתלק אז מן הכהונה: שכורתים את דבריהם. שאומרים דברים קצובים וגמורים שלא יפחתו ולא יוסיפו: שר צבא למלך יואב· להוליך אנשי המלחמה: מאי קרא. דכנור היה תלוי למעלה ממטתו ומעוררו: עורה כבודי. אל תתכבדי בשינה כשאר מלכים: אעירה שחר. שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר: שמא יטעו אצטגניני פרעה. אם אני יודע לכוין השעה הם אינם יודעים לכוין השעה וקודם שיגיע חצות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא הלכך טוב לאחוז לשון איני יודע: דאמר מר. במסכת דרך ארץ: ותאחז. תהא נאחז ונכשל בדבריך: תליסר נגהי ארבסר. ליל שעבר שלשה עשר (א) ולמחרת יגיע ארבעה עשר: ידי מלוכלכות בדם. שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מראות דם טהור באשה: ובשפיר. הוא עור הולד שהעצמות והגידים והבשר נצורים בתוכו. ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה והוא זה המרוקם ובמס' נדה (דף כד ב) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד ליטב עליו טומאת יולדת וימי טהרתה: ובשליא. דתנן (שם כו) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין וסטי"ור בלע"ז ותניא (שם) אין שליא פחותה מטפח ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתורמוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו: זכיתי וחייבתי. שייך בדיני ממונות ודיני נפשות: טמאתי וטהרתי. בהלכות טומאה וטהרה: מפיבושת. [מפי בושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: לפיכך. בזכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה ויצא ממנו כלאב: אלא דניאל שמו. במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל וגו' ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים (א ג): שהיה מכלים פני מפיבושת. כל אב מכלים (ב) את הרב שהיה אב בהוראות: לולא האמנתי לראות בטוב ה' (ג). כבר טרדוני מירושלים כמו שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א כו): נקוד על לולא. לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה'. לולא לשון אם לא כמו לולי אלהי אבי וגו' היה לי (בראשית לא): שמא יגרום החטא. תירוצא הוא לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד וזה שספק בידו אם יראה בטוב ה' לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום החטא מלראות בטוב: ויירא יעקב. שמא אחר הבטחה חטאתי וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת: ביאה ראשונה. שבאו (ד) בימי יהושע: ביאה שנייה. כשעלו מגלות בבל בימי עזרא: ראויים היו (ה) ליעשות להם נס. לבוא ביד רמה: אלא שגרם החטא. ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון: חכמים כמאן סבירא להו. במשמעות בשכבך האמור בתורה: אי כר' אליעזר סבירא להו. דאית ליה בשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב וזה מקדים וזה מאחר: לימרו (ו) כר' אליעזר. דאמר סוף האשמורה הראשונה דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן:

יאי

תוספות

בניהו זה סנהדרין. מסברא אומר כן. אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כלומר היה קודם להם אם כן אורים ותומים היו אחר בניהו. א"כ אביתר שהוזכר אחר בניהו היינו אורים ותומים כך פירש רש"י. ותימא לפירושו פשיטא דאביתר כהן היה בימי דוד שלא היה כהן אחר שכולם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולמה נצריך ראיה עליה. ועוד לגירסת הקונטרס בניהו בן יהוידע אין זה הפסוק בשום מקום. לכך (מפרש) [גרים] רבינו תם כדאי' (בדה"א כ"ז)* ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ופי' ר"ת דכרתי ופלתי היינו סנהדרין שכורתין דבריהם לאמתן ופלתי שמופלאים בהוראה כמו מופלא שבבית דין. וא"ת היכי פשיט יהוידע בן בניהו מבניהו בן יהוידע. וי"ל דמסתמא ממלא מקום אביו היה וכי היכי דאביו היה מסנהדרין גם הוא היה מהם*: וקורא

רב נסים גאון

יושב ומנמנם כסוס איתא במסכת סוכה בפ' הישן (דף כו) אמר רב אסור לאדם לישן ביום יתר משינת הסוס אמר אביי שינתיה דמר כדרב דרב כר' דר' כדוד מלך ישראל דדוד כדסוסיא דסוסי שיתין נישמי. הא דאמר (רב) [רב אחא] הבא אין הבור מתמלא מחוליתו מתפרשא לך מהיא דבפרק הרואה מקום (דף נט) דתניא בשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמם נטל ב' כוכבים מעיש וסתמן ומדאקשינן וליסתמה בדידה ופרקינן אין הבור מתמלא מחוליתו שמעת מינה דהכין הוא פירושה שהבור אם תחזיר לתוכו העפר שניטלת ממנו אינו ממלא אותו אלא צריך להוסיף עפר אחר ולפיכך לא היו מספיקין כאן אותן ב' כוכבים שניטלו ממנה והוצרך ליטול ב' כוכבים מעיש לסתמן ולזה נתכוונו העם באמרם לדוד המלך אין הבור מתמלא מחוליתו תשובה לדבריו שאמר להם לכו התפרנסו זה מזה כלומר כי אין מספיק לנו מה שאנו נהנים זה מזה אלא צריכין אנו תוספת ממקום אחר מיד אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד:

מסורת הש"ס

[וכ"ה בעמון ערך אתר]

[ועי' תוס' סנהדרין טז: ד"ה ואחרי]

ס"א ולמה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירים את דבריהם תומים שמשלימים את דבריהם ועי' ביומא עג:

מס' דרך ארץ זוטא פ"ג

[עיין ביבמות דף עט בתוס' דגרס ר"ה הלא היא נבל שמו וע"ש]

סנהדרין דף לח:

ג"ז שם וסוטה דף לו.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה תליסר וכו' ליל שעבר של שלשה עשר ולמחרת יגיע ארבעה עשר: (ב) ד"ה שהיה מכלים כו' מכלים את פני הרב: (ג) ד"ה לולא כו' בטוב ה' בארץ ישראל כבר טרדוני: (ד) ד"ה ביאה וכו' שבאו לארץ בימי יהושע: (ה) ד"ה ראויים היו ישראל ליעשות: (ו) ד"ה לימא כר' אליעזר דאמר עד סוף:

תורה אור

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם [א]כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך °וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר *תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן *דאמר ר' יוחנן [ב]איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי *אי בעית אימא קרא איבע"א סברא איבע"א סברא דר' יוחנן סבר גאולה °מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב °בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה ר' יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא *בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי °כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא *אמר רבי יוחנן [ג]בתחלה אומר °ה' שפתי תפתח ולבסוף [ד]הוא אומר °יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר *א"ר אבינא [ה]כל האומר °תהלה לדוד בכל יום °שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת נימא °אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא *אפין אלא משום דאית ביה °פותח את ידך נימא *הלל הגדול דכתיב ביה °נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי °מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב °נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי (א) חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא' °סומך ה' לכל הנופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי' °ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' °והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי' התם °והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ [ו]מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי *יוסי מאי קרא °רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן

* כ"א אלפי"ן

אם

רש"י

ואי כרבן גמליאל סבירא להו. דמשמע ליה בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה: לימרו כר"ג. עד עמוד השחר: מן העבירה. שמא יסמוך על שהות שיש לו כדתניא: קימעא. מעט: משום אונס שינה. התוקפתו לעבור על דברי חכמים הוזקקו להזהירו יותר: ממאן דאמר. לקמן בפ' תפלת השחר (דף כז:): אמר מר קורא ק"ש. של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל: מסייע ליה לר' יוחנן. דאמר ערבית נמי ק"ש ואחר כך תפלה *כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ודלא כר' יהושע בן לוי דאמר תפלה ואחר כך ק"ש: זה הסומך. וכל שכן דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר לג) וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים יט) וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה (שם כ) ואמרי' בברכות ירושלמי (פ"א) מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: באמצע תקנום. בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש: גאולה מאורתא לא הוי. הילכך גאולה דאורתא לא חשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה: מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה. דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך: שלש פעמים. כנגד שלש תפלות: דאית ביה תרתי. דאתי באל"ף בי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי: אפילו הכי. אף על פי שהפסיק נו"ן מפני נפילה שבה ולא אבה לרמזה חזר ורמז סמיכת הנפילה תכף לה: ויעף אלי. בפריחה אחת ולא הרגיע בינתים: מועף ביעף. שתי פריחות: באחת. בפריחה אחת: אמרו בלבבכם. אמרו מה שכתוב על לבבך (דברים ו): על משכבכם. שנאמר בשכבך (שם): ודומו. בשינה אחרי כן:

ואם

תוספות

וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: דאמר רבי יוחנן איזהו בן העוה"ב וכו'. ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו. נראה הואיל ותקינו להו רבנן ה"ל כגאולה אריכתא דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבהכ"נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. והלכה כר' יוחנן דברייתא מסייע ליה וכן פסק ה"ג. ואם כן יש ליזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לשמנה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמעינן דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא [דאם כן] ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא *דרב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. ונכון להחמיר ולהזהר מלספר בינתיים ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן צריך לומר דאפילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לסמוך. אם כן גם לנו יש לסמוך:

הא

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה ז טור וש"ע או"ח סימן רלה סעיף ב:
יב ב מיי' פ"ז שם הלכה יח סמג עשין יט טור או"ח סימן רלה וטוש"ע או"ח סימן רלו סעיף ב:
יג ג מיי' פ"ב שם הלכה ט(סמג שם)טור וש"ע או"ח סי' קי"א סעיף א':
יד ד מיי' (וסמג) שם טוש"ע או"ח סימן קכב סעיף ב:
טו ה מיי' פ"ז שם הלכה יב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן נא סעיף ז [ורב אלפס פ' אין עומדין דף כו א]:
טז ו מיי' פ"ז שם הלכה ב טוש"ע או"ח סימן רלט סעיף א:

עירובין כה:

[לקמן כז ב כפי שנדפס שם נגד הגליון וע"ע תוס' שם ד"ה והלכתא]

רב נסים גאון

ואיבעית אימא לאפוקי ממאן דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית רשות ר' יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כז) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות:

לקמן יח.

דברים ו | תהלים נא | שם יט | [נ"א ובר"ף אלפס אי' בר אבינא וכן נכון מאמר שמואל וא"ר אלעזר] | שם קמה | תהלים קיט | פסחים קיח. | ישעיה ו | [ת"ל רב זוטי או רב יוסף]

מסורת הש"ס

פרש"י ד' ג. ד"ה וליעבד

[לקמן כו ב שבת ט ב יומא פז:]

לקמן דף ט:

[יבמות לה: קדושין לה: ב"ב ח: ט. ע"א לד: סנהדרין ג. שבועות כב: ע"ש בתוס' זבחים ג. ז: מנחות יג: עג: חולין קיח: תמורה ל:]

לקמן ט ב ופ' רש"א שם ד"ה כיון

שם קמה | שם קלו | עמוס ה | תהלים קמה | דניאל ט | שם | תהלים ד

הגהות הב"ח

(א) גמ' חזר דוד וסמכה ברוח הקדש:

גליון הש"ס

בגמ' וכל העובר על ד"ת. עירובין כ"א ע"ב ועי' רש"י סוטה ד ע"ב ד"ה נעקר ובתוס' שם: שם מאורתא נמי הוי. ע"ל ט ע"א: שם כיון דתקינו רבנן השכיבנו. עי' תשובת הרשב"א סימן ל"ח: שם בכל יום ג"פ. בהרא"ש ליתא ג"פ וכן בטור וברוקח סימן ש"ך איתא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו: שם מפני שיש בה מפלתן. עי' תשובת הרשב"א סימן מ"ט: בהגהת מהרי"ב אחר הס"ד והלכתא. וע"ע מגילה כ"ג ע"א תוס' ד"ה כיון:

ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך: ירגיז יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע: ודומו סלה. יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: זה מקרא. חומש שמצוה לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו במשנה: זה גמרא. סברת טעמי המשניות שממנו יוצאה הוראה. אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מבלי העולם במס' סוטה (דף כב.): כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו. להרוג את המזיקין: מאי משמע.(ב) דבקריאת שמע: התעיף עיניך בו. אם תכפל וסגרת עיניך בתורה (ג) היא משתכחת ממך: ובני רשף יגביהו עוף. העוף מסלקם ממך(ד): קטב מרירי. זה שם שד הצהרים במסכת פסחים (דף קיא:): ולחומי רשף. כתיב בין רעב למזיקין כדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: אפילו תינוקות של בית רבן יודעים. שהתורה מגינה שלמדין מספר חומש אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתי וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב כבר למדו:

החשיתי מטוב. מן התורה: וכאבי נעכר. מכה עכורה: המוכר עצב. שפירש הימנו דבר חשוב כזה ומתוך דוחקו מכרו: ושמח. שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשבחה לפניהם בלקח טוב אחר שנתנה להם: פשפש ולא מצא. לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי תלמוד תורה: יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותיו: וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפצו מחלהו ביסורין: אשם. קרבן: נפשו. מדעתו: דבר זה. שאשרי אדם אשר תיסרנו יה: מתורתך תלמדנו. כלומר מתורתך אנו למדין אותו: נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית. אחר הקללות נאמר במשנה תורה: אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם גרסי': ודרך חיים. חיי העוה"ב הווין לו תוכחות מוסר לאדם:

וכניס

תורה אור

אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון °בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת: א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' °רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. וא"ר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב °ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא *מלמד שכולם נתנו למשה מסיני: א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר °רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דעניינא דכתיב °יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר °ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר °התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר °מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן *הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר °ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו שנא' °נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר *ואין טוב אלא תורה שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' °נחפשה דרכינו ונחקורה *ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר °אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר °כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר °וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר °אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם (א) מה שכרו °יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' °וחפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר °ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר *ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי *תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב °ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב °אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם: *תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב °כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב °כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר

מסורת הש"ס: תהלים לא — ד — שמות כד — [עי' מגילה יט ב] — תהלים קמט — שם — איוב ה — דברים לב — [גיטין כח. חולין פה:] — שמות טו — תהלים לט — משלי ד — איכה ג — תהלים צד — משלי ג — ישעיה נג — שם. — שם — תהלים סו — ר"ל הדל"ת בבטול אלא בצירי (ח"מ) — ויקרא ב — דברים כח — מכילתא פ' יתרו וספרי פ' ואתחנן ע"ש — שם ח — משלי ו

משלי כג — לקמן מח: ע"ז יט: מנחות נג: אבות פו — ס"א פשפש ומצא יעשה תשבה שנאמר ונשובה — [יתכן להיות הכי אמר אבא א"ר יוחנן אלו וכו' ועיין מו"ק דף כב.]

רב נסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. כי הקרבנות אין מותר להקריבן אלא ברצון בעלים ולא בעל כרחן כדתניא (ערכין דף כא וס"ג) יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין עד שיאמר רוצה אני ואמרו עוד מנין למתעסק בקדשים שפסול וכו' לעבר מנין תלמוד לומר לרצונכם תזבחוהו (לרצונכם זבחו) לדעתכם זבחו ואיתא בשחיטת חולין בפ' הכל שוחטין (דף יג) ובמס' נדרים בפרק אין בין מודר הנאה מחברו (דף לה) איתא אמר ר' יוחנן הכל צריכין [דעת] חוץ ממחוסר כפרה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אם קבלם עליו מאהבה מה שכרו: (ב) רש"י ד"ה מאי משמע סמך דבקריאת שמע: (ג) ד"ה התעיף וכו' בתורה כס"ד ואח"כ מ"ה ואיננו היא משתכחת: (ד) ד"ה ובני רשף וכו' העוף מסלק ממך את בני רשף הס"ד:

יז א מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הל' ט טוש"ע או"ח סי' ג' סעיף ו ובסימן ר"מ סעיף יז:

יח ב מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף כא:

יט ג מיימוני פ"ו שם הלכה ד טוש"ע או"ח סימן פ"ט סעיף ו:

[ע"ג ד ב תורה דכתיב כו']

כ ד מיי' פ"ט שם הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף טו:

[וכ"ה במס' דרך ארץ זוטא פ"ד]

[בבא מציעא פה א]

תורה אור

וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו אמר ליה רבי יוחנן בשלמא תורה וגמילות חסדים דכתיב °בחסד ואמת יכופר עון חסד זו גמילות חסדים שנאמר °רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד אמת זו תורה *שנאמר °אמת קנה ואל תמכור אלא קובר את בניו מנין תנא ליה ההוא סבא משום ר' שמעון בן יוחאי אתיא עון עון כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון וכתיב התם °ומשלם עון אבות אל חיק בניהם. א"ר יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה ונגעים לא והתניא כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה לא הוו ואב"א *הא לן והא להו ואי בעית אימא הא בצנעא הא בפרהסיא ובנים לא היכי דמי אילימא דהוו להו ומתו והא *א"ר יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר אלא הא דלא הוו ליה כלל והא דהוו ליה ומתו. רבי חייא בר אבא חלש על לגביה ר' יוחנן א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. ר' יוחנן חלש על לגביה ר' חנינא א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה (א)ואוקמיה אמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה אמרי *אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים רבי *אליעזר חלש על לגביה רבי יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי ר' *אליעזר א"ל אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת *שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות *ואי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר א"ל להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא א"ל על דא ודאי קא בכית ובכו תרווייהו אדהכי והכי א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא על לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן ואמרו ליה לעיין מר במיליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא אמר להו אי איכא מאן דשמיע עלי מלתא לימא אמרו ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב ליה כוליה אמרו ליה היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי דחמרא: תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום על תפלתי שתהא לפני מטתי מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר °ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דא"ר חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר °וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא וצפונך תמלא בטנם וכתיב התם °וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה: תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר °טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר °ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקב"ה שנאמר °צור ילדך תשי ואם המתין לו מה שכרו

אמר

משלי טז | שם כא | שם כג | ירמיה לב | ישעיה לח | תהלים יז | בראשית כה | איוב יח | שם | דברים לב

רש"י

ובנים. קא סלקא דעתיה הקובר את בניו: ארבע מראות. שאת ותולדתה בהרת ותולדתה. בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל. שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה: הא לן והא להו. בא"י שערי חומה מקודשות בה ומצורע טעון שילוח תולה להן אינן יסורין של אהבה (ב). בבבל שאין טעונין שילוח והן מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה: בצנעא. תחת בגדיו: דין גרמא דעשיראה ביר. זה עצם של בן עשירי שמת לו: ביר. כמו בר ולר עצם *פחות מכשעורה ממנו (ג) בסודרו לעגמת נפש. ונראה לפי כרש"י לא באו לו יסורין שאינן של אהבה: דהוו להו בנים ומתו. הוו להו יסורין של אהבה שהאבלות מכפרת על עונותיו: גלייה. ר' יוחנן לדרעיה: ונפל נהורא. שהיה בשרו מבהיק שיפה היה מאד כדאמרינן בב"מ בהשוכר את הפועלים (דף פד.): אי משום תורה. שלא למדת הרבה כרצונך: אחד המרבה ואחד הממעיט. לענין קרבנות שנויה בשלהי מנחות (דף קי.) נאמר בעולת בהמה ריח ניחוח ובמנחה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה וכו': אי משום מזוני. שאינך עשיר: על דא ודאי קא בכית. על זה ודאי יש לך לבכות: דני. חביות: תקיפו. החמיצו: ליעיין מר במיליה. יפשפש במעשיו: אי איכא דשמיע עלי מילתא לימא. אם יש בכם ששמע עלי דבר שאני צריך לחזור בי יודיעני: שבישא. חלקו בזמורות הגפן שחותכין מהן בשעת הזמיר ותנן (בב"מ דף קג.) כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים. שריגים מתרגמינן שבשין (בראשית מ): מי שביק לי מידי מיניה. וכי אינו חשוד בעיניכם שהוא גונב לי הרבה יותר מחלקו: בתר גנבא גנוב כו'. הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם גנבה: סמוך למטתי. כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל: צפון לדרום. ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום. ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות: וצפונך. לשון צפון וסיפיה דקרא ישבעו בנים: תמלא בטנם. תמלא ימי הריונם: טורף נפשו באפו. לך תומר אשר גרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה' (ש"א א): הלמענך תעזוב ארץ. וכי סבור היית שבשבילך שילאת (ד) תסתלק השכינה ויעזוב את חבירך המתפלל לפניו:

לוח

תוספות

הא לן והא להו. פי' רש"י לבני ארץ ישראל שצריכין שילוח חוץ לשלשה מחנות לא הוו יסורין של אהבה. ותימה דשילוח מחנות לא היה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ובתי ערי חומה. ובימי האמוראין לא היה היובל נוהג כדאמרינן במסכת גיטין (פ"ד דף לו.) והיאך היה מדבר ר' יוחנן מדבר שלא היה נוהג בימיו. וי"מ הא לן והא להו לענין טומאה שנזהרין בא"י ולא בבבל: והאמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר. פי' רש"י דלאדם חשוב כר' יוחנן מסתמא לא היו אלא יסורין של אהבה. ותימה דהא מסיק דהיכא דלא הוו ליה בנים כלל לא הוו יסורין של אהבה והרי כמה צדיקים שלא היו להם בנים (ה). ואי משום בנות ר' יוחנן כמי הוו ליה בנות בפ' בתרא דקדושין (דף עא:) ונראה לפרש דהכי פריך והאמר ר' יוחנן דין גרמא וכו' אלמא מדהוה רגיל לנחם אחרים בכך ש"מ דהוו יסורין של אהבה. אבל אינו תלוי בכך שהצדיקים עצמם פעמים מעונים ביסורין: *ה"ג לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות. אבל אין לגרוס *אין אדם זוכה דהא כמה צדיקים זוכין לשתי שלחנות כגון *רבי וכדאמרינן בפרק בתרא דהוריות (דף י:): דינא בלא דינא. הרבה צדיקים יש שלוקין בגופם ובממונם אלא הם היו יודעים שלא היה נותן שבישא לאריסיה והיו רוצים לרמוז לו שלא יעשה עוד: שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק. אבל מטה נראה שאין זה קבוע: אלא אימא סמוך למטתי. שלא היה עושה מלאכה עד שיתפלל. ורש"י פירש אפילו ללמוד שאסור ללמוד קודם תפלה. ולא ידעתי מנא ליה. אבל ראיה דשרי ללמוד קודם דלקמן בפרק שני (דף יד ב) אמרינן דרב מקדים ומשי ידיה ומברך ומתני פרקיה וקרי ק"ש כי מטא זמן ק"ש וכו': כל הנותן מטתו בין צפון לדרום וכו'. ולא בין מזרח למערב ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני השמים וכן משמע ומוכחי קראי:

המתפלל

רב נסים גאון

דין גרמא דעשיראה ביר. פרשו רבי' שרירא ורבי' האיי חמודו ז"ל ר' יוחנן קבר י' בנים זכרים וכי העשירי שבהן נפל לתוך יורה גדולה שהיתה רותחת ריתוח קשה וחזק ונמס בשרו תמק נפל ר' יוחנן עצם של אצבע קטנה שלו וצררה בסדינו והי' מנחם בה אחרים ואית דאמרי כי נשאר לו בן אחד ושמו ר' מתנה ושיגרו מארץ ישראל לבבל ללמוד תורה לפני שמואל:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא כו'. אין אדם זוכה כו'. עי' שבת דף נס ע"ב תוס' ד"ה לרבעה:

מסורת הש"ס

בערוך ערך גרס פי' אותו עצם בן הוה דאינו מטמא וכ"כ הרשב"ם בב"ב קטז. וי"מ ביר סעודת הבראה נאכל

[לקמן מד וש"נ]

ב"ב דף קטז.

[נדרים ז: סנהדרין לה.]

[אלעזר]

[אלעזר]

לקמן יז. מנחות קי. [שבת לג. יומא מב. שבועות טו.]

[ועיין תוס' נדה מ. ד"ה ולאמר]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואוקמיה ואמאי לא לוקים ר"י לנפשיה: (ב) רש"י ד"ה הא לן וכו' אהבה בבבל שאין טעונין שילוח הוו מזבח כפרה ויסורין של אהבה: (ג) ד"ה דין גרמא וכו' מכשעורה ממנו שאינו מטמא במגע ובמשא והיה טוענו קשור בסודרו לעגמת: (ד) ד"ה הלמענך וכו' שילאת מביא וכנתת חבירך תסתלק השכינה: (ה) תוס' ד"ה והאמר וכו' שלא היו להם בנים וכן יהושע לא מצינו שהיה לו בנים ואי משום בנות:

עין משפט נר מצוה
כא א מיי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה א (סמג עשין יט) טור ושו"ע או"ח סימן צ סעיף ט:

תוספות

המתפלל ולא המתין את חבירו טורפין לו וכו'. פירש רבינו תם דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפלתו ומאריך עד שילאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפלתם. ונאה להחמיר אף לנו: כי כסלא לאוגיא. כעין תלמים המקיפין את הערוגה כדאמרינן בריש נדרים (דף ו:) הדין אוגיא להוי פאה: חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כדאמרינן וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ב) כ"ש מדה טובה: אלו תפילין שבראש. (ו) לפי שיש כאן רוב שם של שדי שהשי"ן כתובה בקמט שבבתים והדל"ת ברצועות. ותימא מסכת פרק במה מדליקין (דף כח ב) דקאמר מן המותר בפיך ולא מפיק רצועות מתורת ה' בפיך. ועוד דבפ' בתרא דמגילה (דף כו ב) קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשייך בהו וראו אבל תפילין של יד מכוסין דכתיב (שמות יג) לך לאות על ידך ולא לאחרים לאות: מי כעמך ישראל. זה שיסד הפייטן (ביום א' דפסח) טוטפת כלילו גדלי: *אחורי בית הכנסת. פי' רש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב וזה המתפלל אחורי בית הכנסת והוא מחזיר פניו לבהכ"נ נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו. ולא נהירא דאדרבה במהדר אפיה לבית הכנסת מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפללין למערב והוא מתפלל כנגדם למזרח. ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי העם במזרח והעם משתחוים למערב והכי קאמר ולא מהדר אפיה כו'. ודוקא הם שהיה מנהגם להתפלל למערב. אבל אנו מתפללים למזרח שאנו במערבו של א"י וכתיב והתפללו אליך דרך ארצם (מ"א ח) ונראה כמו שפי' להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח:

שאלמלי

[וע"ע תוס' שבת סב. ד"ה שי"ן ותוס' עירובין צז. ד"ה קשר ומגילה כו: ד"ה תשמישי ותוספות מנחות לה: ד"ה אלו]

גליון הש"ס
גמ' אין תפלתו של אדם כו'. עי' ע"ז ד ע"ב תוס' ד"ה כיון. וגרסתם אלא עם הצבור: רש"י ד"ה ומנין לעשרה וכו' עדה כו'. לקמן כ"א ע"ב:

גמרא

תורה אור

אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר °לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו': תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקן אמר אביי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה* אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי הני ברכי דשלהי מנייהו (א) הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מנייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו ליתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמי' בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק בעו רבנן רחמי עליה ואתסי: תניא אבא בנימין אומר* אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר °לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר °אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל *ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר °בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר °אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו' *מאי °ולחושבי שמו אמר רב אשי (ב) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר °בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר °נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר °מימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר °ה' עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי' °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך *ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו א"ל °ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב °את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום *אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני *חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל °כי מי גוי גדול ומי גוי גדול °אשריך ישראל °או הנסה אלהים °ולתתך עליון אי הכי נפישי להו טובי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא

וכולהו

רש"י

לוא הקשבת. לשון המתנה היא: למצותי. בשביל מצותי אשר צויתי לגמול חסד: לראות. כל השדים העומדים לפניו: כי כסלא לאוגיא. כשורת חפירה המקפת האוגיא שעושין תחת הגפנים כמו ששנינו (מ"ק דף ב) אין עושין אוגיות לגפנים לאסוף שם מים להשקות הגפן. כסלא הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את של האוגיא והגפן נטוע בתל. ובריש נדרים (דף ו ב) הדין אוגיא להוי פאה: האי דוחקא דהוי בכלה. פעמים שבני אדם יושבים רווחים ביום השבת (ג) שבאין לשמוע דרשה ודומה להם כיושבים דחוקים: הני ברכי דשלהי. ברכים עייפים: מאני דרבנן דבלו. בגדי התלמידים שבלים מהר והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם: מחופיא דידהו. באין המזיקים ויושבין אצלם ומתחככים בהם. חופיא לשון חופף ומפספס (שבת דף נ) פריי"ר בלע"ז: שלייתא דשונרתא. שליית הולד של חתול נקבה: בוכרתא. הבכורה לאמה: בת בוכרתא. ואף אמה היתה בכורה: ולימלי עיניה מניה. ישים ממנה מעט בעיניו. כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מלוי לפי שדבר מועט הוא מלא: גובתא דפרזלא. קנה חלול של ברזל: ולחתמיה. לקנה: בגושפנקא דפרזלא. בחותם של ברזל דמידי דלייר וחתים לית להו רשותא כדאמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קה ב): במקום רנה. בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: בעדת אל. בבית מועד שלו: ומנין לעשרה וכו'. עדה קרויה בעשרה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר יד) יצאו כלב ויהושע: בקרב אלהים ישפוט. ואין בית דין קרוים אלהים אלא בג' בפ"ק דסנהדרין (דף ג ב): ויקשב ה'. ממתין להם שם: אשר אזכיר את שמי. אשר יזכר שמי על (ד) מצותי ודברי: אבא אליך. לשון יחיד הוא: מכתבן מלייהו. כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (סיפא דקרא): קדמה שכינה ואתיא. קודם שיהיו כל העשרה: נצב בעדת אל. מעיקרא משמע: עד דיתבי. כדכתיב ישפוט בשעת המשפט: עוז לעמו. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך: מה כתיב בהו. בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך (שם) פרשיות שנאמרו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: האמרת. לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד) ישתבחו: בשאר בתי מאי (ה). שהרי ארבעה בתים הם:

מסורת הש"ס
שנאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ס"א [וכ"ה הגי' בילקוט ובע"י]

[שבת סג. ע"ש קדושין מ. ע"ש]

[לקמן דף נז. מנחות לה: מגילה טז: סוטה יז. חולין פט.]

[פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. ערוך בערך אמר ג']

הגהות הב"ח
(א) גמ' דשלהי מנייהו הוי הני: (ב) שם אמר רב אשי אפי' חישב אדם: (ג) רש"י ד"ה האי דוחקא וכו' כשבאין לשמוע: (ד) ד"ה אשר אזכיר וכו' שמי על פי מצותי: (ה) ד"ה בשאר בתי מאי כתיב בהו שהרי: (ו) תוס' ד"ה אלו תפילין שבראש פרש"י [במנחות ל"ה] לפי שיש:

[עי' תוספות סוכה יג. ד"ה בשלש]

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צ סעיף יט:

כג ב ג מיי' פ"ח שם הלכה ג ופכ"ד מהל' שבת הלכה ה סמג עשין יב יט טוש"ע או"ח סי' צ סעיף יב ובסי' ש"א סעיף א [רב אלפס כאן ובשבת פרק טו]:

כד ד טור וש"ע י"ד סי' שד"מ סעיף א [סמ"ג עשין י"ב]:

כה ה מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף ז:

כו ו טור או"ח סי' רלב:

וכולהו כתיבי באדרעיה: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו שנאמר °מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו (א) אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ה' מאי טעמא משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח: אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנא' °מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. א"ר חלבו אמר רב הונא כל הקובע *מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם *ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמוד פינחס ויפלל: *אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנא' (ב) °נרדפה לדעת את ה' אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין (ג) רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם [א] לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא' °אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' (ד) אנא נמי רהיטנא: אמר ר' זירא אגרא דפרקא רהטא אמר אביי אגרא דכלה דוחקא אמר רבא אגרא דשמעתא סברא אמר רב פפא אגרא דבי *טמיא שתיקותא אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא אמר רב ששת אגרא דהספדא דלויי אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי: אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר °סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ההוא גברא דקא *מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף *אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסרא וקטליה א"ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי °כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת *מתהפך לכמה גוונין ר' אמי ור' אסי דאמרי תרוייהו כאילו נדון בשני דינים אש ומים שנאמר °הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר °ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' *ענני ה' ענני ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ר' יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר °תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף תפלת שחרית שנאמר °ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה: וא"ר חלבו אמר רב הונא °כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר °קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ואם משמחו מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר °ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר וגו' ויהי קול השופר וגו' והאלהים יעננו בקול. איני והא כתיב °וכל העם רואים את הקולת אותן קולות דקודם מתן תורה הוו רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר °מביאים תודה בית ה' רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר °כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה': וא"ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר °סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' מאי °כי זה כל האדם *א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו *ר' שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה ר' שמעון בן זומא אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר °בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר °ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם:

אמר

רש"י

וכולהו כתיבי באדרעיה. כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות (דף לד:) וכל הפרשיות כתובות בו: משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: ירא את ה' (ה). שהיה רגיל לבא אליו: אשר הלך חשכים ואין נוגה לו. אשר עתה הלך למקום חשך (ו) אשר ימנע עצמו מלהשכים לפתחי: ואין נוגה. שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה: אלהי אברהם. שקבע מקום לתפלתו: בעזרו. כדרך שהיה עוזר לאברהם: אל יפסיע פסיעה גסה. לפי שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשוי: נרדפה. לשון מרוצה משמע שהרודף רץ: לפרקא. לשמוע הדרשה: מחליין רבנן שבתא. דאמר מר (שבת ד' קיג:) אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת שנאמר אם תשיב משבת רגלך: אגרא דפרקא. עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר למוד: אגרא דכלה. שבת שלפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל: אגרא דשמעתא סברא. שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר: אגרא דתענית' צדקתא. שנותנין צדקה לערב לפרנסת העניים *שהתענו היום: דלויי. להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים:

תוספות

מילי. לשמח החתן בדברים: אחורי בית הכנסת. כל פתחי בית הכנסת היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה (פרק ג) מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו והא דרב הונא מוקי לה לאביי (ז) בדלא מהדר אפיה לבי כניסתא: חלף הוא טייעא. סוחר ערבי: כדו בר*. כדו שתי בר רשות כי הא דאמרינן בסוכה (ד' מה:) הא דעיילי בבר: כרום זלות. סיפיה דקרא דלעיל: דברים שעומדים ברומו של עולם. כגון תפלה שעולה למעלה: כיון שנצטרך אדם לבריות. הוא זל בעיניהם: נראשנו. להיות נושה בנו דמתרגמינן כנושה (שמות כב) כרשיא: עובר בחמשה קולות. מזלזל בחמשה קולות שבירך בהן הקב"ה את ישראל: אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. הנך קולות בתראי היינו הנך דאיירי בהו לעיל וקאמר דנראין היו ואע"פ שהקול אינו נראה זה נראה: מביאים תודה בית ה'. כי אשיב את שבות וגו'. סיפיה דקרא דחמשה קולות דלעיל הוא: בשביל זה. שיברא זה: לצוות. שלוון בלע"ז: גזלת העני. והלא אף גזלת העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב על שלומו:

ונענע

הגהות הגר"א

גמ' [א] לדבר הלכה. נ"ב ג"י' הרי"ף והרא"ש מצוה:

גליון הש"ס

גמ' מיד הוא כועס כו'. עי' בזוה"ק פרשת תרומה [ד' קל"א ע"א] ועי' בתשובת רשב"א סי' נ': שם כל הנהנה מסעודת חתן כו'. מג"א סימן קנ"ו:

[עי' סנהדרין דף לה. וברש"י שם:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואם לדבר מצוה: (ב) שם שנאמר ונדעה נרדפה: (ג) שם אמינא קא מחללין רבנן: (ד) שם כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים אנא נמי רהיטנא: (ה) רש"י ד"ה ירא ה' כצ"ל ותיבת את נמחק: (ו) ד"ה אשר הלך וכו' חשך ומנע עצמו מלהשכים לביהכ"נ הס"ד: (ז) ד"ה אחורי וכו' מוקים לה אביי כצ"ל ואות למ"ד נמחק:

מראי מקומות בגיליון

ישעיה נ — שם — תהלים קו — [סוטה ה:] — הושע ו — שם יא — תהלים יב — [עי' תוס' עירובין יח: ד"ה ולא אחורי] — שם — ס"א עליו — מלכים א יח — [לקמן ט:] — תהלים קמא — שם ה — ירמיה לג — שמות יט — שם כ — ירמיה לג — שם — קהלת יב — [שבת ל:] — [בשבת שם אית' שמעון בן עזאי ועי' ברטנורה רפ"ד דאבות ורש"י קדושין מט: ד"ה בן עזאי] — תהלים לד — ישעיה ג

מסורת הש"ס

כשתי רשויות כ"כ ברש"י בפין יעקב — ע"ל ד"ו ע"ב — לקמן ס: — כ"א ואמר — שם יא — בית אבל ר"א בית עצמו' של מתים [ע"ל דף נט. רש"י ד"ה אכלא טמיא] — ס"א חזוא טייעא חזייה א"ל כדו [גי' הערוך כרובר] — שם — [לקמן ט:] — תהלים קמא — שם ה — ירמיה לג — שמות יט — שם כ — ירמיה לג — שם — קהלת יב — ישעיה ג

תורה אור

א"ר יוחנן משום ר' יוסי(א) מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר °והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל. מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם *לפנים משורת הדין. תניא א"ר ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ונענע לי בראשו (ב) וקמ"ל *שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין *שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו דכתיב °פני ילכו והנחותי לך אמר לו הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא אין *דתניא °ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע אחד *מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה וזו היא רגע *ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה °ויודע דעת עליון *השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דאמר להו נביא לישראל °עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' מאי °למען דעת צדקות ה' א"ר אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקא"ל בלעם לבלק °מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה' מלמד שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו רגע וכמה רגע א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח שנא' °כי רגע באפו חיים ברצונו ואב"א מהכא °חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואימת רתח אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דר' יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעי' דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי °ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתיב °גם ענוש לצדיק לא טוב תנא משמיה דר' מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס הקב"ה: וא"ר יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנא' °ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות שנאמר °תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר °הלוא בלכתך עמנו *בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר °ונפלינו אני ועמך בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנא' °הודיעני נא את דרכיך אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן צדיק רשע ורע לו רשע בן רשע: אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע איני והא כתיב °פקד עון אבות על בנים וכתיב °*ובנים לא יומתו על אבות ורמינן *קראי אהדדי ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא הכי קא"ל צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור ופליגא דר' מאיר דא"ר מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו שנא' °וחנתי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון °ויאמר לא תוכל לראות את פני תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה כך א"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה ופליגא דר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בשכר שלש זכה לשלש בשכר °ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים בשכר כי ירא זכה °לוייראו מגשת אליו בשכר מהביט זכה °לותמונת ה' יביט: °והסירתי את כפי וראית את אחרי *אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי [ג]כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו מנא לן ממשה רבינו שנא' °הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפ"ה אוקמה בזרעיה שנא' °בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו' ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא אתיא רביה רביה כתיב הכא רבו למעלה וכתיב התם °ובני ישראל פרו וישרצו וירבו:

אמר

ונענע לי בראשו. כמודה בברכתי, ועונה אמן: דעת בהמתו לא הוה ידע. במסכת ע"א מפרש לה בפ"ק: מאי קרא. דאף הוי כרגע דכתיב כי רגע באפו חיים ברצונו: בתלת שעי קמייתא. באחד מרגעי תלת שעות ראשונות: שורייקי. פיי"ש בלעז: לצדיק לא טוב. לענוש את הבריות: מרדות אחת. לשון רדוי והכנעה שאדם שם על לבו מאליו: ורדפה את מאהביה וגו'. וכשתראה שאין עוזר תשים על לבה לאמר אשובה אל אישי הראשון: תחת גערה במבין. תחת גערה באדם מבין טובה מהכות כסיל מאה. תחת הטעם למעלה תחת התי"ו ולא כמו אל תירא ואל תחת (דברים א) שטעמו בחי"ת אלא למעלה תחת התי"ו ראשון לומר שהוא שם דבר. שאי אפשר לפותרו לשון תפעל לומר תכניע את האדם אלא תכנע היא בעצמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא שם דבר: ג' דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו דרכיו. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו: את אשר אחון. את אשר יכמרו רחמי עליו לשעה ואע"פ שאינו כדאי: כשרציתי. בסנה: לא רצית. שנא' ויסתר משה פניו: ופליגא. דר' יהושע בן קרחה שמעניש על כך אדרבי שמואל שאמר קבל שכר על זה: לקלסתר פנים. כי קרן עור פניו: ותמונת ה' יביט. זה מראה אחורים כך שנוי' בספרי(פ' בהעלותך): קשר של תפילין. מאחוריו הוא ואמרי' לעיל דהקב"ה מניח תפילין:

שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו'. ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן: ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דריב"ל כו' לאו אורח ארעא. אף על גב דהצדוקים וכו' מורידין ולא מעלין. *היינו בידי אדם אבל בידי שמים לאו אורח ארעא להענישם ולהטריחם ולהורגם בידי שמים שלא כדרך בני אדם. ואי גרסינן הכא עובד כוכבים ניחא דקאמר התם העובד כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין*:

לא

ישעיה נו

כז א מיי' פ"ה מהלכות דעות הלכה ז:

כח ב מיי' פ"י מה' יסודי התורה הלכה ד:

[וע"ז כו:]

[וע"ע תוס' ע"ז ד: ד"ה ש"מ לאו כו']

שמות לג

תהלים ז

יש גורסים שמנה רבוא ויותר נכון למחוק הרבוא כלל ולגרוס שמונת אלפים שמונה מאות ופ"ח שמכוון נגד פסוקי תורה

רב נסים גאון

טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מק' מלקיות שנא' (משלי יז) תחת גערה במבין. מכלל שהמבין הוא הלב וכי הגערה מהניא ביה טפי ממה דמהניא המלקות לגוף ובפרק הרואה (דף סא) אמרי' תנו רבנן לב מבין כליות יועצות: והא כתי' פוקד עון אבות על בנים וכתיב לא יומתו אבות על בנים ורמינן קראי אהדדי ומשנינן כאן שאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם עיקרה דהא רמיא ודהא שינוייה במס' סנהדרין (דף כז) בפרק דיני ממונות בגמרא זה בורר לו אחד:

סנהדרין כז:

במדבר יב

מנחות דף לה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום ר' יוסי בן זמרא מנין שהקב"ה: (ב) שם ראשו וקמ"ל נ"ב ס"א מאי קמ"ל:

[לקמן מה: כתובות לז. בבא קמא לט: ב"מ כד: ל:]

מגילה דף טו.

ע"ז דף ד כל הענין

ס"א שאין

במדבר כד

סנהדרין קה:

מיכה ו

שם

במדבר כג

תהלים ל

ישעיה כו

תהלים קמה

משלי יז

הושע ב

משלי יז

שמות לג

[ב"ב טו:]

שם שם

שם לד

דברים כד

[עי' תוס' כתובות כט. ד"ה אלו וע"ז לו: ד"ה דכתי']

שמות לג

שם

שם לג שם ג

שמות לג

דברים ט

דה"א כג

שמות א

לא היה אדם שקראו אדון. וא"ת והא כתיב ברוך ה' אלהי שם (בראשית ט) וי"ל דהתם אינו באל"ף דל"ת שהוא לשון אדנות. וא"ת אמאי לא מייתי קרא אדני (אלהים) מה תתן לי (שם טו) שהוא כתוב קודם. וי"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדר ואין מוקדם ומאוחר בתורה וזה הפסוק דבין הבתרים היה קודם לכן. וכן נ"ל ע"כ שהרי אברהם היה בן שבעים שנה בברית בין הבתרים. ואחר הדברים האלה (שם) נאמר אחר מלחמת המלכים כדפירש רש"י בפירוש חומש ובמלחמת המלכים היה בן ע"ג שנים שהרי כל הימים של סדום נ"ב שנים כדאמרי' בפ"ק דשבת (דף יא.) לא מהם י"ב שנים שעבדו את כדרלעומר וי"ג שנים של מרידה ונשאר מישובה כ"ז שנים שהיתה בשלוה ובהפיכתה היה אברהם בן נ"ט שנה שהרי היתה ההפיכה שנה אחת קודם שנולד יצחק לא מהם ששה ועשרים שנה למפרע של שלוה נמצא שבן ע"ג שנה היה במלחמת המלכים. אם כן היתה פרשת בין הבתרים קודם לפרשת אחר הדברים שלש שנים ואותה פרשה מסיימת ויחשבה לו לצדקה ולכך הביא אותו פסוק דבמה אדע שהוא מוקדם. ומזה מיישב רשב"ם דבמקום אחד משמע שהיה לילה דכתיב וספור הככבי' (בראשי' טו) ובתר הכי כתי' ויהי השמש לבוא משמע שהוא יום. אלא ודאי ש"מ דשני פרשיות הם ולאו בבת אחת נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה:
רב

אדני אלהים. כתוב באל"ף דל"ת: הפעם אודה את ה'. לפי שראתה ברוח הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים ולו ארבע נשים כיון שילדה בן רביעי הודית על חלקה שעלה יותר מן החשבון המגיע לה: ראו מה בין בני לבן חמי. על שם העתיד קראה שמו כדאמרינן לקמן שמא גרים: רות. המואביה משום דאיירי בפירושי השמות נקט לה: למה רגשו גוים. מה תועלת להם אלמא דבר קל הוא בעיניו: מי שלבו נוקפו. יראה מעבירות שבידו: אומר כן. מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא אל תתחר במרעים *להתגרות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני: ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום.(ג) *אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה' יראי ה' אלא על כרחך אל יקנא לבך לעשות כמותן: יחילו. יצליחו. וחבירו על כן לא יחיל טובו (איוב כ): מרום. משפטיך מנגדו. מסולקין דיניך ברחוק הימנו: יפיח בהם. בנפיחתו הוא דוחה אותם כקש: ושמתי מקום. סיפיה דקרא ולא יוסיפו בני עולה לענותו: כתיב לענותו. בספר שמואל: וכתיב לכלותו. בדברי הימים (א יז): בתחלה. כשנבנה הבית נבנה על מנת שלא לענות עוד אויבים לישראל: ולבסוף. כשחטאו נגזר עליהם ענוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון: לא יכילנא. תש כחי:
עת

תורה אור

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם (א) וקראו אדון שנאמר °ויאמר אדני (אלהים) במה אדע כי אירשנה. אמר רב אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנא' °ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני למענך מבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון: וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו שנאמר °פני ילכו והנחותי לך: ואמר ר"י משום ר"ש בן יוחי מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאתה לאה והודתו שנאמר °הפעם אודה את ה': ראובן א"ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי דאילו בן חמי אע"ג דמדעתיה זבניה לבכירותיה דכתיב °וימכר את בכרתו ליעקב חזו מה כתיב ביה °וישטם עשו את יעקב וכתיב °ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים וגו' ואילו בני אע"ג דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה דכתיב °ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף *אפי' הכי לא אקנא ביה דכתיב °וישמע ראובן ויצילהו מידם: רות *מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות מנא לן דשמא גרים אמר רבי *אליעזר דאמר קרא °לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות *אלא שמות: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנאמר °מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה °ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב °למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק ואילו מה רבו צרי לא כתיב: מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד *קינה לדוד מיבעי ליה אמר ר' שמעון בן *אבישלום משל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כן (ב) דוד כיון שאמר לו הקב"ה °הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור*: *וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר °עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם תניא נמי הכי *רבי דוסתאי בר' מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנא' עוזבי תורה יהללו רשע וגו' ואם לחשך אדם לומר והא כתיב °אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים אל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה ואומר °אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום איני והאמר ר' יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר °יחילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר °מרום משפטיך מנגדו ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר °כל צורריו יפיח בהם לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא ואיבעית אימא הא והא במילי דשמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו ואב"א הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא *הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור *דאמר רב הונא מאי דכתיב °למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו וכי רשע בולע צדיק והא כתיב °ה' לא יעזבנו בידו וכתיב °לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע ואב"א* *שעה משחקת לו שאני: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל הקובע מקום *לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר °ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב *לכלותו בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי *גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנא' °פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה: א"ל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא א"ל לכנפי למר עשרה וליצלי אמר ליה טריחא לי מלתא ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי
מאי

הגהות הב"ח

(א) גמ' שבא אברהם אבינו וקראו: (ב) שם אף כאן דוד כיון: (ג) רש"י ד"ה ואומר וכו' היום ואי אפשר:

גליון הש"ס

גמ' הכ"ה לא אקנא ביה כו'. עב"ב קכג ע"א וברש"א בח"א: שם אלא שמות. עי' שם קמג ע"ב תוד"ה שהיו: שם קינה לדוד מיבעי ליה. עיין בזה"ק פרשה ויצא ד"ה וירא והנה באר בשדה. דמבני דחשיב דוד דקוב"ה סליק ליה תוכוי להוות פלגא. כיון דהמא דהכא בהאי פלגא בעי למיגבי מיניה חדי תו דהמא כו': שם הא בצדיק גמור כו'. עי' זוה"ק ר"פ פינחס: שם שעה משחקת לו שאני כו'. מג"א סי' קי"ז: שם גדולה שמשה כו'. עי' תוס' כתובות י"ז ע"א ד"ה מבטלין:

מאי דכתיב [א] ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי *עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ר' יוסי ברבי חנינא אמר מהכא כה אמר ה' בעת רצון עניתיך ר' אחא ברבי חנינא אמר מהכא הן אל כביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'(א) אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנא' הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם. אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר ר' יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי א"ר אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר ר' חנינא לעת מצא זו אשה שנא' מצא אשה מצא טוב *במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' ר' נתן אומר לעת מצא זו תורה שנאמר כי מוצאי מצא חיים וגו' רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה שנא' למות תוצאות תניא נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות תוצאות בגימטריא הכי הוו קשה שבכלן אסכרא ניחא שבכלן נשיקה אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא ואיכא דאמרי כפיטורי בפי ושט נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא ר' יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה א"ר חנינא מאי קרא השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר אמר רבה בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא מר זוטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו. אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתי' אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים (ב) בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. *ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. *רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו (ג) יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך *אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר ר' אמי מאי דכתי' ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת (ד) ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום

ואפילו

רש"י

עת רצון. אלמא יש שעה שהיא של רצון: כביר לא ימאס. תפלת הרבים לא ימאס: מקרב לי. ממלחמות הבאות עלי: כי ברבים היו עמדי. שהתפללו עמי: פדה בשלום. זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום (משלי ג) וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום: הנני נותשם מעל אדמתם. סיפיה דקרא הוא: מקדמי. שחרית: מחשכי. ערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת: שיעור של שני פתחים. רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בית הכנסת ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת: יתפלל לעת מצא. יתפלל שיהו מצויין לו כשיצטרך: לעת מצא זו מיתה. שימות במיתה יפה ונחה: אסכרא. איסטר"אנגולמנט בלע"ז שבתוך הגוף: כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא. כענפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמה: כפיטורי בפי ושט. יש אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל ומחברין לוחי הספינה ע"י חבלים ועקלים שתוחבי' בנקביו ותוקעין אותו בדוחק לפי שהם גסין כמדת הנקב: פיטורי. חבלים דמתרגמינן ופטורי ציצים (מלכים א ו) אטונין: בפי ושט. הוא הנקב שהוא עגול כפי ושט: כמשחל בניתא מחלבא. *כמושך נימא שער מתוך החלב: זיבולא בתרייתא שלמא. שיהא לו שלום כל ימי חייו ואף ביום קבורתו עד השלכת עפר האחרונה שבכיסוי קבורתו: זיבולא. פאל"דא בלע"ז: לעת מצא זה בית הכסא. שיהא דר במקום שיש בית הכסא סמוך לו לפי שהיתה קרקע של בבל מצולת מים ואין יכולין לחפור שם חפירות והיו צריכין לצאת בשדות ולהתרחק מאד: המצויינים. ציון ואסיפת צבור: ביני עמודי. שבית המדרש נכון עליהם מלמעלה: שכל זמן ששמעי בן גרא קיים כו'. דסמוך למיתת שמעי כתיב ויתחתן שלמה את פרעה (מלכים א ג): הא דכייף ליה. אם כפוף הוא לרבו לקבל תוכחתו ידור אצלו. ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהי שוגג ואל יהי מזיד: מהדר אפיה וגריס. משנתו כשקורין בספר תורה: ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת:

ואפילו

תוספות

(ה) רב ששת מהדר אפיה וגריס. וא"ת והא אמרינן בסוטה (פ"ז ד' לט.) מאי דכתי' וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה. ויש לומר התם איירי בקול רם כדי שלא יבטלו קול קריאת התורה והכא איירי בנחת. והאי דקא מהדר אפיה רבותא משמע אע"ג דמהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שפיר דמי והאי דאהדר אפיה כדי שיכוון גרסתו. ורב אלפס (מגילה פ"ד) כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה אחריני אז יכול ללמוד. אבל אין שם עשרה כי אם עמו לא. והכא מיירי שהיו שם עשרה בלא הוא ועוד תירץ האלפסי שאני רב ששת שתורתו אומנתו הוא. (ו) ואכן מסתבר לן כי האי *תירוצא*: שנים מקרא ואחד תרגום. יש מפרשים והוא הדין ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו תרגום

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה א' סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף ט:
ל ב מיי' שם וסמ"ג שם טוש"ע או"ח סימן צ סעיף יא:
לא ג מיי' שם הלכה ג וסמג שם טור שו"ע או"ח שם סעיף כ:
לב ד מיי' שם הלכה ג וסמג שם טוש"ע או"ח שם סעיף יח:
לג ה ו מיי' פי"ב שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סימן קמ"ו סעיף א:

[ועי' תוס' סוטה לט. ד"ה כיון]

לד ז [טור שם] ח מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע שם סעיף ב [רב אלפס כאן ובפרק הקורא את המגילה דף רע"ג]:
לה ט מיי' פי"ג שם הלכה כה סמג שם טור ושו"ע או"ח סימן רפ"ה סעיף א:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מאי דכתי' ואני. נ"ב גי' רי"ף ורא"ש אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר ואני:

[יבמות סג:]
קהלת ז

[מגילה כט. ועיין שם היטב]

גליון הש"ס

גמ' כל העוסק בתורה כו'. ברי"ף איתא ומצוי בבהכ"נ: שם לעולם ידור כו'. מג"א סימן תר"ח סק"ג: שם בין פסוקא לפסוקא כו'. עי' יומא ע ע"א בתוי' ד"ה ולא מפני: רש"י ד"ה כמשחל כו' כמושך כו'. כי מן המים משיתהו שמות ב' (מתרגם מן מיא שחלתיה):

מסורת הש"ס

[יומא סט: תענית כד: יבמות סג. סנהדרין סד.]

לקמן דף נ:

תהלים קיב; שם קכח; [אבות פ"ד]; [חולין מד:]

ישעיה א

הגהות הב"ח

(א) גמ' פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' מאי פדה בשלום נפשי אמר הקב"ה: (ב) שם המצויינים שם בהלכה: (ג) שם הנהנה מיגיעו כפו יותר: (ד) שם זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא: (ה) תוס' קודם ד"ה רב ששת נ"ל ד"ה שיעור שני פתחים פירש בקונטרס שיעור ב' פתחים מתש צריך להכנס לבית הכנסת שיעור רוחב ב' פתחים שהם ח' אמות אבל זה אינו דמאחר שהוא יושב בב"ה מה לי סמוך לפתח מה לי אינו סמוך וכן אם היה בית הכנסת צר והיה שם רוב עם בע"כ צריך לישב קרוב וסמוך לפתח אלא הכי פי' שלא ימהר להתפלל מיד כשבא בבית הכנסת אלא ישב מעט כדי שתתיישב דעתו עליו שגם זה אין דבר הגון להתחיל מיד שנראה עליו כמשאוי: (ו) ד"ה רב ששת וכו' אומנתו הוא וכתב ואכן מסתבר:

ואפילו *°עטרות ודיבון שבל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא *דכולא שתא במעלי יומא דכפורי *תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב °ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. סבר לאקדומינהו אמר ליה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר כדאמר להו ר' יהושע בן לוי לבניה אשלימו פרשיותייכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום *והזהרו בורידין כרבי יהודה דתנן *רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן *לוחות ושברי לוחות מונחות בארון אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד איכא דאמרי משום סכנה ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. *ואל תשבו על מטת ארמית. איכא דאמרי לא תגנו בלא ק"ש ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא *דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי **אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנך לית לן בה: תניא אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה °וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו: תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר: °אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם: רבן גמליאל אומר וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג *תניא ר"ש בן יוחי אומר [ב]פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קרית שמע שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יממא הוא לא לעולם ליליא הוא והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן יוחי איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא אהא דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר משום ר' עקיבא [ג]פעמים שאדם קורא קרית שמע שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אלמא קודם הנץ החמה יממא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא ליליא הוא
לא

תורה אור
במדבר לג · ויקרא כג · בראשית לא · ישעיה יג

רש"י
ואפי' עטרות ודיבון · שאין בו תרגום: מעלה עליו הכתוב כו'. והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת והרי הוא בעיני כענוי היום: לאקדומינהו · לסדר כל הפרשיות בשבת אחת או בשתי שבתות: עד שישחוט את הורידין. כדי שיצא כל הדם ולא אמר כן אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד: מחמת אונסו. שחלה או שנטרד בדוחק מזונות הזהרו בו לכבדו: שברי לוחות מונחות בארון. דכתיב (דברים י) אשר שברת ושמתם בארון אף השברים תשים בארון: משום סכנה. שלא יקוץ ידו: משום קלקול סעודה. אף בחבורה קטנה יצא דם וימאס את המאכל וימאיס את המסובין: בלא ק"ש. שהיא מטתך דומה למטת ארמית: ארמית ממש. על מטת ארמית: מעשה דרב פפא. שאמרה לו שב על המטה והיה בנה מת מוטל עליה והיתה רוצה להעליל עליו ולומר שישב עליו והרגו: אסור לעבור וכו'. שנראה כמבריח עצמו מפתח בית הכנסת שבמזרח: על גב היד. את יד חברו הוא נושק ודרך חשיבות הוא זה מפני הרוק: אלא בשדה · דאמרי אינשי אזנים לכותל: בדבר אחר. תשמיש: אני צויתי למקודשי. במפלת בבל כתיב אני צויתי את מלכי פרס (א) ומדי לבא ולהשחיתה: ליליא הוא. עד הנץ החמה: דקיימי בההיא שעתא. הלכך זמן ק"ש דיום הוא דגבי קרית שמע ובקומך כתיב והא קיימי:
והאי

תוספות
תרגום שמפרש לפעמים · כי כמו שהתרגום מפרש לע"ה כך הם מבינים מתוך הלע"ז · ולא נהירא שהרי התרגום מפרש במה שאין ללמוד מן העברי כדאשכחן *בכמה דוכתי דאמר רב יוסף (מגילה ד' ג·) אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ע"כ אין לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון תרגום:
ואפילו עטרות ודיבון וכו'. פי' רש"י אפי' עטרות ודיבון שאין בו תרגום שצריך לקרותו שלשה פעמים בעברי. וקשה אמאי נקט עטרות ודיבון שיש לו מ"מ תרגום ירושלמי · היה לו לומר ראובן ושמעון או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל. ויש לומר משום הכי נקט עטרות ודיבון אע"ג שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי וצריך לקרות ג' פעמים העברי מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום: כאילו מתענה תשיעי ועשירי. ה"פ אם נצטווה להתענות יום ט'. והקשה רבינו שמואל ב"ר אהרן מינכבי"ל מאי קשיא ליה והא כתיב בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות (שמות יב) ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו הכא נמי נימא מאי ערב ערב של עשירי ויש לומר דשאני התם דכתיב תאכלו לבסוף דמשמע הכי בראשון בי"ד בלילה תאכלו מצות. אבל הכא כתיב ועניתם קודם בערב דמשמע ועניתם מיד ביום התשיעי: ישלים פרשיותיו עם הצבור. נראה דכל השבוע מכיון דמתחילין לקרות הפרשה דהיינו ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה נקראת עם הצבור ואע"ג דלענין גיטין לא נקרא קמי שבת אלא מרביעי ואילך (בפסחים ד' קו·) [*וזמן השלמה יש במדרש (ב) ג' דברים צוה רבינו הקדוש לבניו בשעה שנפטר שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה משמע דקודם אכילה צריך להשלימה. ומיהו אם השלימה לאחר אכילה שפיר דמי. מ"מ מצוה מן המובחר קודם אכילה:
לא לעולם ליליא הוא. תימא אם כן לימא רבותא שפעמים יש אדם קורא לאחר שיעלה עמוד השחר שני פעמים ויוצא בו משום שחרית ומשום ערבית. וי"ל דהכי קאמר לעולם לילא הוא בשאר מצות דבעינן בהו יום כמו תפילין וצילית. אבל גבי ק"ש לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא לאו זמן שכיבה הוא. והאי דנקט לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין (לקמן ט:) עד שיכיר בין תכלת *לכרתי:
לעולם

עין משפט נר מצוה
לו א מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן ל סעיף א:
לז ב ג מיי' פ"א מהל' ק"ש הל' י יב סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן נח סעיף ג ד ה וכסימן רלה סעיף ד:
[גי' הערוך בערך כל הרכיפי סבר לאשלומינהו לכלהו פרשייתא דפלה במעלי יומא דכפורי פי' הן שמנה פרשיות שקורין בד' שבתות שבאלול ובד' שבתות שבאדר ומפני שהיה רב ביבי טרוד בחדש הכלה במס' דכלה לא מצא פנאי להשלים כל פרשה בשבתה]

רב נסים גאון
ואיכא דאמרי מטה ארמית ממש. ממעשה שהיה לרב פפא אמרי דרב פפא היתה לו מלוה אצל גוי אמר כיון שדחקו רב פפא לגוי במלוה שלו רצה הגוי לעשות לו עלילה במרמה כדי להנצל בה מהתביע' שלו מה עשה נפל תינוק אחד קטן מת והשכיבו על מטה שלו וכסהו בבגדים כדי שלא ירגיש בו אדם ואמר לו לרב פפא בא עמי לביתי ואני נותן לך את שיש לך אצלי הלך אצלו ונכנס לביתו אמר לו הגוי שב לך על המטה נתן עיניו רב פפא בדברים שהיו על המטה קודם שישב עליה ומצא התינוק המת מוטמן בתוך הבגדים והרגיש הדברים שרצה להתעולל עליו עלילות ברשע ומאותה שעה אסרו חכמים לישב על מטה ארמית מפני כן וזה המעשה בקבלה הוא אצלי מרבי אדונינו הרב הקדוש רבנו חושיאל ריש בי רבנן ז"ל ולתחיה וגם מצאתי אותו בתשו' הגאונים כמו כן:
[טוב לסגיה ללבן]

מסורת הש"ס
[קדושין דף מט. המתרגם פסוק כצורתו]
ס"א דיבון ועטרות שבסוף מטות
פסחים דף ס"ח: יומא דף פ"א: ר"ה דף ט.
[סנהדרין ט].
חולין פ"ב דף כז.
ב"ב פ"ק דף יד: מנחות לט.
פסחים קיב:
[ע"ש ברש"י וברשב"ם המעשה בענין אחר ונ"ע גם בפי' רש"י דהכא]
[כל"ל וכ"ה בסמג עשין יט]
לקמן דף סא א ע"ש
בראשית לא
ישעיה יג
תוספתא פ"א

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה אני צויתי וכו' פרס לבא כצ"ל ותיבת ומדי נמחק:
(ב) תוס' ד"ה ישלים וכו' במדרש יש ג' דברים:

תורה אור

לא לעולם יממא הוא והאי דקרו ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש שאמר משום רבי עקיבא. אמר רבי זירא *ובלבד שלא יאמר השכיבנו. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר ריב"ל *לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דר' יהושע בן לוי אתו לקמיה דריב"ל אמר *כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: מעשה שבאו בניו וכו': ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה. רבנן פליגי עילווך *ויחיד ורבים הלכה כרבים או דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה אמר להו רבנן כוותי סבירא להו וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד (א) אמרו הכי קאמר להו ר"ג לבניה אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר והאי דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: הקטר חלבים וכו': *ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהי ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא *דתניא °ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן °ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר °בחפזון *עד שעת חפזון א"כ מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל כקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לר' אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סד"א הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ויהא נאכל לב' לילות ויום אחד קמ"ל בלילה הזה בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ור' אלעזר בן עזריה °מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי *דתניא °שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים א"ר אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר °הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנא' °ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר' אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישראל *תנ"ה הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב: °דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי ר' ינאי *אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו

(תורה אור: שמות יב · שם · שם · שם · דברים טז · שם · במדבר לג · שמות יא)

רש"י

והאי דקרו ליה ליליא. דקאמר יוצא בו ק"ש של לילה: משום דאיכא דגנו. וקרינא ביה ובשכבך: ובלבד שלא יאמר השכיבנו. הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו שאין עוד זמן תחלת שכיבה אלא זמן סוף שכיבה: דאשתכור. וישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר: בשעת הדחק. אבל שלא בשעת הדחק לא: הכי קא אמרי ליה. לרבן גמליאל ולא גרס אלא: רבנן פליגי עילווך. כלומר מי פליגי רבנן עליך והא דאמרי עד חצות דוקא קאמרי דלא משמע להו ובשכבך כל זמן שכיבה אלא כל זמן שדרך בני אדם להתעסק לילך ולשכב ומיהו בהא פליגי אדר' אליעזר דאלו רבי אליעזר סבירא ליה זמן עסק שכיבה אינו אלא עד האשמורה הראשונה ולרבנן עד חצות. ואת סבירא לך ובשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים והיינו כל הלילה ויחיד ורבים הלכה כרבים: או דילמא כוותך סבירא להו. ומשמע להו ובשכבך כל זמן שכיבה והא דקאמרי עד חצות הרחקה הוא כדי לזרז ומיהו היכא דאתנים ולא קרא קודם חצות עדיין זמן חיובא הוא ומחייבי ונפקי ידי ק"ש בזמנו: כוותי סבירא להו. וחייבין אתם לקרות גרסינן ולא גרסינן מותרים דאפילו שלא בזמנו תנן (עמוד ב) הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה: שעת חפזון. שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות יב): יכול יהא נאכל. כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום א' ואוכל והולך כל יום שחיטתה והלילה עד הבקר (ב) כדין תודה דכתיב ביום קרבנו יאכל (ויקרא ז): מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד. שבינתים דכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת (שם יט) אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקים שני לילות במקום שני ימים דשלמים ויהא נאכל בשני לילות ויום א' לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בלילה השנית (ג) קמ"ל: שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים. הרי לך שלשה זמנים שאינם שוים. בערב כי ינטו צללי ערב היינו לאחר חצות שנסתלקה חמה מראש כל אדם ונטתה למערב. כבא השמש משתשקע. מועד צאתך ממצרים בבקר. כיצד יתקיימו כולם. בערב לזמן שחיטה כבא השמש התחלת זמן אכילה מועד צאתך זמן שריפה כלומר בבקר הוא נעשה נותר שהגיע זמן שריפה אלא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתינין לו עד בקר שני: עד מתי אתה אוכל. היינו כר"ע אבל לתנא קמא עד חצות לילה הוי זמן אכילה ותו לא דאי לא מאי בינייהו: הכל מודים. רבי עקיבא גופיה מודה שבלילה נגאלו ואילך היתה שעת חפזון למצרים לשלחם מן הארץ: מערב נגאלו. נתנו לשם רשות לצאת: חפזון דמצרים. מכת הבכורים שעל ידם נחפזו למהר לשלחם: חפזון דישראל. לא שמעו להם לצאת עד בקר: אותו

תוספות

לעולם יממא הוא. ואם תאמר ליתני שתי פעמים קודם הנץ החמה והוי רבותא טפי דאפילו קודם הנץ הוי זמן דקריאת שמע של שחרית. וי"ל כדפרישנא דהאי יממא לענין שאר מצות. אבל לענין ק"ש הואיל ואיכא אינשי דגנו לאו זמן קימה הוא. ותימא דקשיא דרבי עקיבא אדר' עקיבא דהכא קאמר אחר הנץ ולקמן (עמוד ב) קאמר משיכיר בין חמור לערוד דהיינו אפילו קודם. וי"ל דתרי תנאי אליבא דרבי עקיבא. אי נמי יש לומר יממא הוא אפילו גבי קריאת שמע דהא זמן קימה הוא והא דלא נקט ב' פעמים קודם הנץ משום דבעי לאשמועינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ*: ובלבד שלא יאמר השכיבנו. פירש בקונטרס אמילתא דר"ש בן יוחי דקורא קודם שיעלה עמוד השחר קאי. ונראה לי דאז ודאי זמן שכיבה הוא ומצי למימר השכיבנו. ועוד דהוה ליה למימר אמאי דסליק מיניה. ופי' הר"ר מקוצי דקאי אקודם הנץ דסליק מיניה ולכך קאמר דלא מצי למימר השכיבנו דלאו זמן שכיבה הוא כיון שעלה כבר עמוד השחר, אפילו קודם הנץ: ר' אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה וכו'. וא"ת היכי מצי למימר רבי אלעזר בן עזריה עד חצות והכתיב לא תותירו ממנו עד בקר (שמות יב) דמשמע עד בקר מיהא מצי נאכלו. ויש לומר דמצי למימר דהכי קאמר לא תעשו דבר שיבא לידי נותר עד הבקר. שאם לא יהא נאכל עד חצות לא תוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה כדקא אמרינן *ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ואם כן ישאר עד הבקר: אלא

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"א מהל' ק"ש הל' י' (סמ"ג עשין יח) טוש"ע או"ח סימן נח סעיף ד:

לט ב מיי' פ"ח מהל' קרבן פסח הל' יד:

[לקמן יא: שבת כט. לט: קמו: עירובין מו. נד. יבמות ס: כתובות ס: ב"ק כ: ב"מ לו. ק"א. בבא בתרא מ: קכו. קנה: שבועות כה. חולין לד. לס. קיא: מנחות ה:]

[פסחים ג אות ע.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא זו בלבד הכי קאמר כצ"ל ותיבת אמרו נמחק: (ב) רש"י ד"ה יכול יהא וכו' עד הבקר מן התורה דכתיב ביום: (ג) ד"ה מה שלמים וכו' בלילה השנית. נ"ב ורשב"ם סוף פסחים דף ק"כ ע"ב הביא תחלה פי' רבינו דהכא ואח"כ כתב וז"ל ולי נראה שאף בינתים יאכל דהא בלילה הזה לא בא למעט אלא יום שחיטתו שלפני לילה הראשון של פסח אבל מכאן ואילך יאכלנו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל עכ"ל:

מסורת הש"ס

גיטין יט. [שבת מה. עירובין מו. נדה ו. ס:]

[לקמן לו. שבת ס: קל: ביצה יא. יומא נו: יבמות מ. מו: מז. ב"ק קב. ע"ז ז. בכורות לו. נדה לו: מט.]

[ועי' תוספות פסחים פט. ד"ה דאלו]

פסחים קכ: מגילה כא. זבחים נז: מכילתא דר"י פרשת בא

ספרי פ' ראה

ספרי שם

[סוטה יוד: סנהדרין מג: סס:]

אלא בין תכלת שבה ללבן שבה. פי' רש"י למר הלבוע תכלת ויש מקומות שלא עלה שם הלבע שפיר. וקשה דאמרינן במנחות (מג ב ושם) ראה מלוה זו שבה תלוי מלוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן עד שיכיר בין תכלת ללבן. ואי קאי אגיזת למר אינה תלויה בלילית. ועוד בלילה נמי פעמים יכולין לראות למר שאינו לבוע כדרכו. ע"כ יש לפרש בין תכלת שבה בלילית שהיה קבוע בו תכלת וגם שני חוטין לבן ועושין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן: **אחרים** אומרים עד שיראה חברו וכו'. בירושלמי במה אנן קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה מפרש ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקילין. וצריך לומר דהאי אחרים לאו ר' מאיר ניהו דהא ר' מאיר איירי לעיל מינייהו*: **לק"ש** כותיקין. תימא דלעיל פסקינן כמאן דמתיר לאחר עמוד השחר מיד ולקמן פסקי' הלכה כר' יהושע דאמר עד ג' שעות והכא פסק אביי שהוא בתרא ואמר כותיקין ומשמע דהכי הלכתא. וי"ל דודאי זמן ק"ש מתחיל לאחר עמוד השחר וזמנו עד ג' שעות ומיהו מלוה מן המובחר כותיקין סמוך להנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואפי' ותיקין נמי מודו לרבי יהושע שאם לא קרא קודם הנץ החמה דיכול לקרות עד שלש שעות ועל זה אנו סומכין וכן בפ' מי שמתו (דף כ"ב ב) דקאמר בעל קרי שירד לטבול אם יכול לעלות ולקרות קודם הנץ וכו' ומסיק בגמרא (ד' כ"ה ב) דילמא כר' יהושע וכותיקין כלומר מתני' דקתני קודם הנץ החמה כותיקין אלמא ותיקין נמי מודו לר' יהושע שאין שעה עוברת עד שלש שעות. ומיהו קשה דאמרינן ביומא (ד' לז ושם) אף היא עשתה נברשת של זהב כיון שהחמה זורחת היו נילולות יולאות הימנה והיו יודעין שהגיע הנץ החמה ובא זמן ק"ש של שחרית ומוקי לה התם בשאר עמא דירושלים אלמא משמע דעיקר זמן ק"ש לאחר הנץ החמה והא לא הוי כותיקין שהיו קורין קודם להנץ סמוך להנץ. וי"ל דאותו זמן הוקבע לצבור לפי שלא היו יכולין להקדים ולמהר כותיקין כי רוב בני אדם אינם יכולין לכוין אותה שעה: **כל** הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק. וא"ת והלא כל העולם סומכין גאולה לתפלה ומאי רבותיה דרב ברונא דלא פסיק חוכא מפומיה. ויש לומר דהכי קאמר כל הסומך גאולה לתפלה כותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ ותפלה לאחר הנץ: כל

אותו צדיק °ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום: °וישאלום א"ר אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים וא"ד בעל כרחם דישראל מ"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב °ונות בית תחלק שלל מ"ד בעל כרחם דישראל משום משוי: °וינצלו את מצרים *א"ר אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים: °אהיה אשר אהיה א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה א"ל הקב"ה לך אמור להם °אהיה שלחני אליכם: °*ענני ה' ענני א"ר אבהו למה אמר אליהו ענני ב' פעמים מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה רבש"ע ענני שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח ועננו שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שנאמר °ואתה הסבות את לבם אחורנית: **מתני'** *מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי *(וגומרה) *עד הנץ (א) החמה *ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות *הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה: **גמ'** מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא הא בליליא נמי מידע ידעי אלא *בין תכלת שבה ללבן שבה. תניא רבי מאיר אומר משיכיר בין זאב לכלב ר"ע אומר בין חמור לערוד **ואחרים אומרים משיראה את חבירו רחוק ד' אמות ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין *דאמר ר' יוחנן *ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי *ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קראה °ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים *כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו א"ר זירא איני והא אנא סמכי ואיתזקי א"ל במאי איתזקת דאמטיית אסא לבי מלכא התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא דא"ר יוחנן *לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם. אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. היכי מצי סמיך והא א"ר יוחנן *בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי וגו' אמר ר' אלעזר תהא בתפלה של ערבית. והא אמר ר' יוחנן *איזהו בן העוה"ב °זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית אלא א"ר אלעזר תהא בתפלת המנחה רב אשי אמר אפי' תימא אכולהו וכיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי *ערבית היכי מצי סמיך והא בעי למימר השכיבנו אלא כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא ה"נ כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא. מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר מ"ט תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות לימרו מעיקרא א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר י"ח ברכות. הני י"ח י"ט הויין אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר °יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני ק"ג ק"ד הויין אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן
כל

שמות יב | תהלים סח | שמות יב | שם ג | שם | מ"א יח | שם | תהלים עב | ג"ז שם | שם | תהלים קד

אותו לדיק. אברהם: כמלודה שאין בה דגן. דרך ליידי עופות לזרוק דגן תחת מלודות כדי שיבאו עופות ונלכדין וכשאין בה דגן אין עוף פונה אליה כך ריקנו המלרים מכל ממונם. וינללו כתרגומו ורוקינו: כמלולה שאין בה דגים. כמו מלולות ים כלומר בתוך התהום אין מלויין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון: דיה ללרה בשעתה. דיה ללרה שיתאוננו בה בשעה שתבא עליהם למה תדאיבם עכשיו בבשורה קשה: שתסיח דעתם. מלבא בלבם מזמה של רשע להכחישני ולומר על ידי כשפים הבאתי האש הזאת: **מתני'** תכלת. ירוק הוא וקרוב ללבע כרתי שקורין פור"יש: **גמ'** בין תכלת שבה ללבן שבה. גיזת למר שלבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הלבע יפה: ערוד. חמור הבר: לתפילין. להניח תפילין שמלות הנחתן קודם קרית שמע בפ' שני (ד' יד:): ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין מלוה: מתפלל ביום. דהנץ החמה לדברי הכל יום הוא: מאי קראה. דמלוה להתפלל עם הנץ החמה: דכתיב ייראוך עם שמש וגו'. מתי מתיראין ממך כשמוראך מקבלים עליהם דהיינו מלכות שמים שמקבלין עליהם בק"ש (ב): עם שמש. כלומר כשהשמש יולא היינו עם הנץ החמה: ולפני ירח. אף תפלת המנחה מלותה עם דמדומי חמה: שאם יזכה. לעוה"ב לראות גדולתן של ישראל: יבחין. כמה הרבה גדולתן יותר על האומות עכשיו: תהא. הא דרבי יוחנן בתפלת ערבית דלא חיישינן לסמוך גאולה לתפלה דגאולה ביממא הואי: דא"ר יהודה בריה דר' שמעון גרסי':

עין משפט נר מצוה

לט א ב מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה יא ופ"ד מהל' תפילין הלכה י סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן נח סעיף א' ובסי' ל סעיף א:

מא ג מיי' פ"ז מהלכות תפלה הלכה יז סמג עשין י"ט טוש"ע או"ח סימן סו סעיף ח וסי' קי"א סעיף א:

מב ד מיי' פ"ג מהל' אבל הלכה יד טור שו"ע או"ה סימן רכד סעיף ט [רב אלפס לקמן פרק הרואה דף מו:]:

מג ה [מיי' פ"ז מהל' תפלה הלכה יח] סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סימן רלו סעיף ב:

מסורת הש"ס

פסחים קיט. [וע"ש בתוס' ד"ה כמצודה]
[לעיל ו:]
[מנחות מג:]
[לקמן ד' כה:]
[לעיל דף ג:]
[פירש"י על זה תמצא לקמן י:]
תוספתא פ"א
[פי' קרואין עי' תוס' סוכה מד: ועי' תוס' יומא לז: סוף ד"ה אמר אביי]
לקמן יט: נט.
לעיל ד:
ג"ז שם
שם

[עי' תוס' סוטה יב. וע"ז סד:]
[נ"א ל"ג עי' תוי"ע]
[עי' תוס' מנחות מג: ד"ה בין וכו' דהו פי' רש"י דהכא ופי' בלאופן אחר]
לקמן כה: כו.
תוספתא פ"א

רב נסים גאון

אחרים אומרים כדי שיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו. הא מילתא איתמר עלה בגמ' רבני מערבא מה אנן קיימין אם ברגיל אפי' ברחוק כמה חכים ליה יאי ביצאינו רגיל אפי' קאים גביה לא חכים ליה אלא כאן אנו קיימין ברגיל ואינו רגיל בההיא דאזיל לאכסניא ואתי לקיצין: **העיד** (ר' שמעון) [ר"י] בן אליקים משום קהלה קדושה בגמ' דבני מערבא במס' דמעשר שני (ספ"ב הלכה ד') פרשו עדה קדושה ר' יוסי בן (משולם) [המשולם] ור' שמעון בן מנסיא ובמס' דיום טוב בפרק אין צדין (דף כז) גרסי' אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי אמר ר' יוסי בן שאול אמר ר' משום קהלה קדושה שבירושלים *ר' שמעון בן מנסיא וחבריו ובאגדתא דקהלת (פסוק רלה חיים) למה קורין אותן עדה קדושה שהיו משלשין את היום שליש לתפלה שליש לתורה שליש למלאכה ויש אומרים על שהיו יגעים בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ ר' יצחק בן אלעזר קרי לר' שמלאי ולר' ברקי עדה קדושה שהיו משלשין את היום ויש אומרים על שהיו יגיעין בתורה וכו':

*) ע"ש בגמ' ורש"י ולע"ע.

הגהות הב"ח (א) במשנה וגומרה עד הנץ. נ"ב ר"ל יוא דקאמר לא עיין לקמן דף כ"ה ריש ע"ב: (ב) רש"י ד"ה ייראוך וכו' בק"ש. נכתב בגלדו עי' לקמן דף כט ע"ב פי' רש"י ייראוך עם שמש זו תפלת יוצר סיפך ממס שפי' כאן אק"ש:

פתח באשרי וסיים באשרי. אלמא חדא היא דאשרי כל חוסי בו סיומא דלמה רגשו גוים הוא: בריוני. פריצים: חטאים כתיב. קרי ביה חטאים שיכלה יצר הרע: שפיל. השפיל עצמך לסוף המקרא כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו של דבר: סמוכים לעד לעולם. בדברי תורה כתיב [אחרי] נאמנים כל פקודיו סמוכים (ג) סמיכת כל פקודיו עשוים באמת וישר ולצורך ולא דבר רק: כלום יש עבד שמורד ברבו. ויבא להכחיש את דברי הנביא: אמור לו כלום יש בן כו'. והא חזינן הכא דהוה: הכא נמי הוה. סופיה להיות: ואמר שירה. כנגד כולם אמר שירה לכשׁשרתה רוח הקודש עליו: וכל קרבי. על שם קרבי אמו שדר בתוכן: מאי משמע. דעל יום המיתה נאמר: בא ורואה וכו'. הוא סבר דהכי בעי מאי שנא קרבים דנקט: חמשה ברכי נפשי. לעיל חשיב להו: מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. משום דאיירי בסופה בסמיכת גאולה לתפלה נקט ליה: דאשכחן דאזל אליהו לגבי אחאב. דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: יהורם אזל לגבי אלישע. כשהלכו על מואב הוא ויהושפט (במלכים ב ג) דמתוך שלא היו הולכים זה אצל זה לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה: כבשי דרחמנא. סתרים דהקב"ה כמו רישא בכבשא (חולין ד' נג:) בהטמנת האפר: נגזרה גזרה. שתמות: מקובלני מבית אבי אבא. דוד שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל (ב כד) ולא מנע עצמו מן הרחמים:

תורה אור

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה
באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי
תהלי' א דכתיב °אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב
שם ב °אשרי כל חוסי בו: הנהו בריוני דהוו
בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא
הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלויהו כי היכי
דלימותו אמרה לי' ברוריא דביתהו מאי דעתך
שם קד משום דכתיב °יתמו חטאים מי כתיב חוטאים
חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים
עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא °בעי רחמי עלויהו דלהדרו
בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה: אמר לה ההוא
ישעיה נד צדוקי לברוריא כתיב °רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא
שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' *אלא
מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים
תהלי' ג לגיהנם כותייכו: א"ל ההוא צדוקי לר' אבהו כתיב °מזמור לדוד בברחו מפני
שם נז אבשלום בנו וכתיב °לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה
ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא
דרשיתון סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן *דא"ר יוחנן
סמוכין מן התורה מנין שנא' °סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר למה
נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו
כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב
משלי לא °פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד
תהלים קג אביו שדר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר °ברכי נפשי את ה' וכל קרבי
שם את שם קדשו יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר °ברכו ה' מלאכיו גבורי
כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו' ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה שנאמר
שם °ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר' אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא
[נ"א רב] מאי אמר (רבי) יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה
שם קד במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר °יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה'
שם הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר °ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת
שם מאי משמע (א) דעל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב °תסתיר פניך יבהלון תוסף
רוחם יגועון וגו' רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא
שם קג קמיה דר' יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב °ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אמר ליה בא וראה
[מגילה יד. ע"ש] שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם *מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל
בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני
שמואל א ב מעים והיינו דאמרה חנה °אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו אין צייר
[מגילה יד. ע"ש היטב] כאלהינו *מאי כי אין בלתך אמר ר' יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך שלא כמדת
הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו א"ל אנא הכי
קא אמינא לך הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה
מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה
נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה מה
הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי
קהלת ח שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב °מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש
ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי
מלכים א יח דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר °וילך אליהו להראות אל אחאב) ישעיהו אמר ליתי חזקיהו
גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו
מלכים ב כ / ישעיה לח לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר °בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר
אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם
הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי
לי ברוח הקדש °דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד
ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי
מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא °אפי'
[נ"ל] חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן ורבי *(אליעזר) דאמרי
איוב יג תרווייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' °הן יקטלני לו איחל (ג):

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד כו'. וא"ת מאי כל הפרשיות והא לא אשכחן שום פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי אלא היא. וי"ל דלאו דוקא פתח באשרי וסיים באשרי. אלא חתימה מעין פתיחה כמו תהלה שפתח בתהלה וסיים בתהלה תהלת ה' ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה:

גדול

רב נסים גאון

אמר לה ההוא מינא לברוריא. ברוריא היא בתו של ר' חנינא בן תרדיון והיא היתה אשתו של ר' מאיר ואית' בפירקא קמא דמסכת ע"ז (דף יח) ברוריא דביתהו דר' מאי' ברתי' דר' חנניה בן תרדיון הואי וכבר למדה הרבה חכמות לפני חכמים כדאמרינן בפסחים בפ' תמיד (דף סב:) אמר ליה ומה ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתי' דר' חנניה בן תרדיון דהות גמרא תלת מאה (משמעי) [שמעתתא] ביומא מתלת מאה רבותא:

למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג. פרש' גוג ומגוג הוא המזמור הראשון שכתוב בו יתיצבו מלכי ארץ *קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג והתם בפרק לפני אידיהן של גוים (ע"ז דף ג) גרסי' לעתיד באים אומות העולם ומתגיירין ומניחין תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן ומזוזות בפתחיהן כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מי אתם באים: על ה' ועל משיחו שנא' (תהלים ב) למה רגשו גוים [וגו'] יתיצבו מלכי ארץ מיד כל אחד ואחד מנתק מוסרותיו והולך לו שנא' ננתקה את מוסרותימו וגו' וכולא ברייתא:

*) פה ניכר חסרון קצת. ועי' לעיל ז' ב'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאי משמע אמר רבה בר ר' שילא כצ"ל ותיבות דעל יום המיתה נאמר נמחק: (ב) שם הן יקטלני לו איחל לסוף יהב ליה ברתיה נפק מיניה מנשה ורבשקה ימאא חדא ארכבינהו אכתפיה לאמטויינהו לבי מדרשא אמר חד מינייהו חזי רישא דאבא למטוי ביה גלדאני וחד אמר חזי רישא דאבא לאקרובי עליה לעכו"ם חבטינהו בארעא מנשה חיה ורבשקה מית קרי אנפשיה וכלי כליו רעים [ישעיה לב] אמר רב חנן אפילו בעל: (ג) רש"י ד"ה סמוכים וכו' סמוכים לעד סמיכת כל:

גליון הש"ס

גמ' בעי רחמי. עיין תענית כג ב ובזוה"ק פ' וירא במדרש הנעלם בפ' המכסה אני מאברהם: שם דנפקי מינאי. עי' טורי אבן ר"ה יז ב ד"ה נ"ק: שם אפילו חרב חדה. עי' תוס' נדה סז ב ד"ה הכל:

[נ"ל אלעזר]

אלא מאי לא ילדה כצ"ל רש"ל

יבמות דף ד. [ע"ש]

תהלים קיא

אבי אבא שחפה את ההיכל. שלמה: שגנז ספר רפואות. כדי שיבקשו רחמים: גירר עצמות אביו. לפי שהיה רשע בזוי ולא נהג בו כבוד בקבורתו להוליכו כהוגן במטות זהב וכסף: סתם מי גיחון. מי שלוח בדברי הימים (ב לב) ולמה כדי שלא יבאו מלכי אשור וימצאו מים לשתות ולא זהו גיחון הנהר הגדול דההוא לאו בא"י הוא אלא מעין קטן הוא סמוך לירושלים שנאמר והורדתם אותו אל גיחון (מ"א א) ומתרגמינן ותחתון יתיה לשילוחא: עבר ניסן בניסן. קס"ד משנתקדש החדש לשם ניסן נמלך לעבר את השנה ועשאו אדר כמו שנאמר בדברי הימים (ב ל) ויועץ המלך (חזקיהו) לעשות הפסח בחדש השני: ביום שלשים של אדר. ואע"פ שלא נתקדש החדש שעדיין לא באו עדים: התולה בזכות עצמו. שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי כגון חזקיהו שאמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך (א)וגו': פרועה. מגולה שניטלה (ב) תקרה שלה: הרוצה להנות. משל אחרים: יהנה. ואין איסור בדבר: כאלישע. כמו שמצינו באלישע שנהנה: והרוצה שלא להנות. משל אחרים: אל יהנה. ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה: כשמואל הרמתי. כמו שמצינו בשמואל הרמתי שלא רצה להנות: כי שם ביתו. לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמיך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו אלא אכולהו מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי ביתו עמו ואהל חנייתו שלא להנות מן אחרים: בהוד יפיה. בדדיה: תפלה לעני. דרך עניות: יכוין את רגליו. זו אצל זו: ורגליהם רגל ישרה. כרגל אחד: *הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. שהרי הוא כאדם שקורא אחת מכל הפרשיות שבתורה ואע"פ שלא יצא ידי ק"ש יש לו קבול שכר כעוסק בתורה: מתני' יטה. על צדו: בשכבך. דרך שכיבה: יעמוד. דכתיב ובקומך: כדרכו. או בקימה או בשכיבה או בישיבה או מהלך:

תורה אור

קהלת ה | ישעיה לח | ירמיה ד | ישעיה לח | שמות יב | תהלים לב | תהלים קו | מ"ב יט | ישעיה לח | מ"ב ד

גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה. תימה אפי' תפלה נמי דהא אמרינן פ"ק דשבת (ד' יא.) כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה. וי"ל דהכי קאמר יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש. אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא מיירי ואפי' בתפלה פוסק:

א"ר חנן אפי' בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר °כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא מיד °ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' °מאי קיר אמר רשב"ל מקירות לבו שנא' °מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' ר' לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבונו של עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה °זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי א"ר יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה ר' לוי אמר שגנז ספר רפואות תנו רבנן *ששה דברים עשה חזקיהו המלך על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו על ג' הודו לו גנז ספר רפואות והודו לו כתת נחש הנחשת והודו לו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו ועל ג' לא הודו לו סתם מי גיחון ולא הודו לו קצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור ולא הודו לו עבר ניסן בניסן ולא הודו לו ומי לית ליה לחזקיהו °החדש הזה לכם ראש חדשים *זה ניסן ואין אחר ניסן אלא טעה בדשמואל *דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן סבר הואיל וראוי לא אמרינן: א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו משה תלה בזכות אחרים שנא' °זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך תלו לו בזכות עצמו שנאמר °ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית חזקיהו תלה בזכות עצמו דכתיב זכר נא את אשר התהלכתי לפניך תלו לו בזכות אחרים שנא' °וגנותי *אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי והיינו דריב"ל דאמר ריב"ל מאי דכתיב °הנה לשלום מר לי מר אפי' בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום מר הוא לו: °נעשה נא עליית קיר קטנה רב ושמואל חד אמר עלייה פרועה היתה וקירוה וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים בשלמא למ"ד אכסדרה היינו דכתיב קיר אלא למ"ד עלייה מאי קיר שקירוה בשלמא למ"ד עלייה היינו דכתיב עליית אלא למ"ד אכסדרה מאי עליית *מעולה שבבתים. ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה אמר אביי ואיתימא ר' יצחק הרוצה להנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר °ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן *שכל מקום שהלך שם ביתו עמו. °ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא א"ר יוסי בר' חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו וחד אמר סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו קדוש הוא א"ר יוסי בר' חנינא הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש (שנא') °ויגש גיחזי להדפה א"ר יוסי בר' חנינא שאחזה בהוד יפיה. עובר עלינו תמיד א"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב °כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י *אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנא' °ממעמקים קראתיך ה' תניא נמי הכי *לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתיב °תפלה לעני כי יעטוף. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י ב המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנא' °ורגליהם רגל ישרה (א"ר יצחק א"ר יוחנן) וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י מאי דכתיב °לא תאכלו על הדם ג לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (א"ד) א"ר יצחק *א"ר יוחנן א"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר °ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים: ר' יהושע אומר עד ג' שעות: אמר רב יהודה אמר שמואל ד הלכה כרבי יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד: אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ובלבד שלא יאמר יוצר אור מיתיבי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה תיובתא דרב חסדא תיובתא איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד שלא הפסיד ברכות תניא נמי הכי ה הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה א"ר מני גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה מכלל דקורא בעונתה עדיף: **מתני'** *בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר °ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים ו כל אדם קורא *כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך °והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה:

גמ'

מד א מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ ס"א:
מה ב מיי' שם הלכה ד וסמג שם טור ש"ע או"ח סי' צה ס"א:
מו ג מיי' פ"ו שם [ה"ד] סמג שם טוש"ע או"ח סימן פט ס"ג:
מז ד מיי' פ"א מהל' ק"ש הלכה יא סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן נח ס"א:
מח ה מיי' שם הלכה י"א טור ש"ע שם סעיף ו:
מט ו מיי' פ"ב שם הלכה ב וסמג שם טוש"ע או"ח סימן סג ס"א:

תוספתא דסנהדרין פ"ב

רב נסים גאון

תנו רבנן ו' דברים עשה חזקיהו מלך יהודה מדעתו וכו' גירר עצמות אביו על מטה של חבלים. ומפרשי רבנן טעמא דמילתא מהו שגרם לו לעשות בעצמו' אביו כן במס' סנהדרין (דמ"ז) בפ' נגמר הדין כי היכי דתיהוי ליה כפרה: ויגש גיחזי להדפה אמר (ריש לקיש) [ר' יוסי בר חנינא] שהדפ' בהוד יופיה. בגמ' דבני מערבא בפ' כל ישראל יש להן חלק (הלכה ד) ובפ' שני דיבמות (הלכה ב) אמר ר' יוסי בר חנינא שנתן ידיו בהוד שביופיה בין דדיה:

שמואל א ז

תוספתא פרק ג'

[לעמ"ש תוס' מיר כט. ד"ה ה"ג ע"ש ניחא הכא דא"כ יוחנן אר"י ברבי חנינא]

דברים ו

[עי' תוס' לקמן יג: ד"ה על וכו' וכן כרש"י שם ד"ה בעמידה]

מקום שנהגו דף נו.

סנהדרין פ"ק דף יב:

שייך לעיל ט: במתניתין

עי' רש"א כח"א

[נדרים מ. מנחות קח:]

נדרים דף לח. מלכים ב ד

שם

תהלים קל

שם קב

יחזקאל א

ויקרא יט

מלכים א יד

ספרי פרשת ואתחנן

גליון הש"ס

גמ' מאי קיר. ירושלמי [ברכות פ"ד] ופ' חלק ושם איתא עוד דרשות בזה: שם כל המארח ת"ח. עי' יומא ע"א א' וכתובות קה ב: במשנה והטיתי כו'. עי' תוס' יבמות יד א' ד"ה לא עשו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה התולה וכו' לפניך וגו' הס"ד ואח"כ מ"ה מר הוא לו של שאמר לו למען דוד עבדי כצ"ל: (ב) ד"ה פרוע וכו' תקרה ומעזיבה שלה:

תורה אור

גמ' בשלמא ב"ה קא מפרשי טעמייהו וטעמא דב"ש אלא ב"ש מ"ט לא אמרי כב"ה אמרי לך ב"ש א"כ נימא קרא *בבקר ובערב מאי בשכבך ובקומך בשעת שכיבה שכיבה ממש ובשעת קימה קימה ממש וב"ש האי ובלכתך בדרך מאי עביד להו ההוא מבעי להו *לכדתניא בשבתך בביתך פרט *לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו *הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף כל רשות מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת *אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי האי טריד והאי לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי וכי תימא ה"נ אלמה א"ר אבא בר זבדא אמר רב *אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה [ב]חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהם פאר שנאמר °פארך חבוש עליך (יחזקאל כד) התם טריד טרדא דמצוה הכא טריד טרדא דרשות (א) *וב"ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה וב"ה אמרי ממילא ש"מ דאפילו בדרך נמי קרי: ת"ר בה"א עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקורין הולכין בדרך וקורין (ב) עושין במלאכתן וקורין *ומעשה ברבי ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה ור' אלעזר בן עזריה זקוף כיון שהגיע זמן קריאת שמע הטה רבי אלעזר וזקף ר' ישמעאל אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לר' ישמעאל ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו כשאני הטתי אתה זקפת אמר לו אני עשיתי כדברי ב"ה ואתה עשית כדברי ב"ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות מאי ולא עוד וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטין ה"מ דמטה ואתא מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה אמרי ש"מ כב"ש סבירא להו שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. תני רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה כדברי ב"ה עשה רב יוסף אמר [ג]עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום *דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אמרו להם ב"ה לב"ש מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ולא אמרו לו כלום אמרו להם *משם ראיה אף הם אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה דתנן אמר ר"ט אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה: **מתני'** [י]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום: **גמ'** מאי מברך אמר ר' יעקב א"ר אושעיא

יוצר

רש"י

גמ' בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. לקמיה מפרש מאי משמע: ובלכתך בדרך פרט לחתן. ואע"ג דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי לאו קרא יתירה לא נפקא לן מקרא קמא דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מביתך וממעטינן מינה עוסק במלאכת מצוה דאיכא טרדא אבל חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא שמחשב על עסק בתולים אי לאו קרא יתירה לא אתמעוט: הכונס את הבתולה פטור. שטרוד במחשבת בעילת מצוה: מאי משמע. פרט לעוסק במצוה: כי דרך. בשבתך ובלכתך הוקשו לדרך: מי לא עסקינן כו'. כלומר מנלן דבדרך רשות לחודא איירי קרא הא קרא דרך סתמא כתיב וממילא משתמע נמי מיניה דרך מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי: אי משום טרדא. דמחשבה פטרת ליה אפילו טבעה ספינתו נמי: אלמה אמר רבי אבא. כמו למה אמר (ג) אע"פ שטרוד בצערו חייב בכל המצות חוץ מן התפילין שנאמר בהם פאר ליחזקאל פארך חבוש עליך וגו' וכיון דבעו פאר ואבל מתגולל בצערו בעפר אין זה פאר: טריד טרדא דמצוה. וכיון דאגן מיעוטא בעלמא דרשינן פרט לחתן מסתייך אם תמעט מיניה טרדא דמצוה: וב"ה אמרי לך. נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן אתא ממילא ש"מ בלכת דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי: עוסקין במלאכתן וקורין. לקמן (דף טז.) מוקמינן לה בפרק שני: הטה ר' אלעזר בן עזריה. כב"ש: לאחד שאמרו לו זקנך מגודל אמר להם יהיה זה כנגד המשחיתים. משל שלך דומה לאחד שאומרים לו זקנך נאה ומגודל והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים הגדול הזה יהיה נתון לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו: עכשיו שאני הטתי. הרי אני כמקלס את מעשיך שהיית מוטה ואתה נזקפת: ב"ה נמי אית להו מטין. דבמטין נמי שרו כדאמרינן לעיל מטין וקורין: אבל. עכשיו כיון דעד השתא היית זקוף ועכשיו הטית אם לא נזקפתי אני יראו התלמידים ויקבעו הלכה: לא קיימת כו'. וכי היכי דעשה כדברי ב"ה לא עשה ולא כלום לדברי ב"ש אף העושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום לדברי ב"ה: **מתני'** בשחר מברך שתים וכו'. כדאמר בברכות ירושלמי שבע ברכות הללו על שם (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך: אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים לאחריה דערבית קאי (כ"א ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו): לחתום. בברוך: שלא לחתום. כגון ברכת הפירות ומצות: **גמ'** מאי מברך. שתים לפניה דשחר מאי ניהו:

יוצר

תוספות

שנאמר בהם פאר. פרש"י ואבל מתגולל בעפר קרעו ואין כאן לתת פאר תחת אפר. וא"ת ולמה לי האי טעמא תיפוק ליה מדאמר ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכולי עלמא אסור. ותירץ הר"ר מקוצי דצריך טעמא של רש"י כי היכי דלא נילף שאר מצות מתפילין מקל וחומר. א"נ צריך טעמא דרש"י לחייבו בתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מגולל בעפר קרעו אלא ביום ראשון דוקא: **תני** רב יחזקאל עשה כבית שמאי עשה ורב יוסף אמר עשה כב"ש לא עשה ולא כלום. וא"ת פשיטא דאין הלכה כמותן. וי"ל הואיל וב"ש מחמירים על האדם טפי מב"ה לא שייך לומר פשיטא. דהא דעשה כב"ש לא עשה ולא כלום הייט היכא דב"ש מקילין וב"ה מחמירין אבל הכא בק"ש לא פסלי ב"ה דברי ב"ש. אבל תימא א"כ מה מייתי מסוכה כו' לא קיימת מצות סוכה כו' ופירש"י דכי היכי דמי שעשה כב"ה לא עשה ולא כלום לב"ש אף העושה כב"ש לא עשה ולא כלום לב"ה ומאי קא מדמה התם פסלי ב"ש לגמרי מה דמכשרי ב"ה. אבל הכא קרא קריאת שמע כב"ש איכא דב"ה יצא. ע"כ פירש הר"ר שמעיה דקא מדמה הכי מדקאמר לא קיימת אע"ג דמן הדין יצא שהרי ראשו ורובו בסוכה אינו אסור אלא גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. כה"ג גבי ק"ש אע"ג דמן הדין יצא בדיעבד כיון דלב"ה אין נכון כדאיתא במתניתין כדאי היית לחוב בעצמך. אם עשה כב"ש לב"ה לא עשה ולא כלום [וע' תוספות סוכה ג. ד"ה דאמר]: **אחת** ארוכה ואחת קצרה. פירש רש"י ארוכה אמת ואמונה. קצרה השכיבנו. ותימה דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה ותדע מדלא קא חשיב לה בתוספתא בהדי הקצרות. ועוד פעמים שמאריכין הרבה בתוספת כמו אור יום הנף. ועוד אמת ואמונה פעמים שמקצרין בה מאד כדאמרינן לקמן למ"ד אין אומרים פרשת ציצית בלילה הוא קא מסיים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' בפרק היה קורא (לקמן ד' יד ע"ב) ונראה לר"ת דהכל קאי (ד) באמת ואמונה אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין יאריך בה בין יקצר בה כדלקמן. וכן אשכחנא התם (יבמות ד' מח.) אחת ארוסות ואחת נשואות אחת בתולות ואחת בעולות: **מקום** שאמרו לקצר. כגון בברכת פירות ובברכת המצות אין לו להאריך:

ורבנן

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה א סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סימן ס סעיף ג:

נא ב מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה יג ופ"ד מהלכות אבילות הלכה ט סמג עשין [דרבנן] ב טוש"ע או"ח סימן לח סעיף ה וטור שו"ע יו"ד סימן שפח סעיף א:

נב ג (מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ב) טוש"ע או"ח סי' ס"ג סעיף ב:

[עי' רש"י ותוס' סוכה כה. ד"ה ובלכתך וכו' דגרסו להיפך וכ"ה בתוספתא פ"א]

נג ד מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ה סמ"ג עשין י"ט טוש"ע או"ח סימן נט וסימן רנו סעיף א:

יש גורעין ומוסיפין כזה עי' רש"א בשם הילקוט וא"צ להגיה דכיון דצריכא ליה לב"ה למימר ממילא ש"מ בהאי סברא לחודיה שיטתם נכון אבל זהו ודאי שמקשה על ב"ש ל"ל ב' פסוקים:

רב נסים גאון

והא אמר רב אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצו' האמורו' בתורה חוץ מן התפילין מפני שנאמר בהן פאר בפ' ואלו מגלחין במועד (דט"ו) גרסי' אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמ' ליחזקאל (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסירי ובסוף פרק חזקת (ב"ב דף ס) כך דרשינן על ראש שמחתי אמר ר' יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים בעא מיניה רב פפא היכא מנח ליה אמר ליה במקום תפילין שנאמר (ישעיה סא) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר מיכן למדנו שהתפילין נאמר בהן פאר:

הגהות הב"ח

(א) גמ' טריד טרדא דרשות (וב"ה אמרי וכו' נמי קרי) תא"מ וכ"ב ס"א וב"ה לא כתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך למה לי ש"מ ותיבת וב"ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה נמחק: (ב) שם בדרך וקורין עוסקין במלאכתן: (ג) רש"י ד"ה אלמה וכו' למה אמר אבל אע"פ שטרוד: (ד) תוד"ה אחת וכו' דהכל קאי אאמת:

מסורת הש"ס

[בערב ובבקר כן יתכן להיות]

לקמן דף טז. סוכה דף כה.

[עי' תוספות לקמן דף טז:]

לקמן דף טז: סוכה דף כה. מו"ק ד' טו. כתובות דף ז: שמחות פ"ו

תוספתא פ"א ספרי פרשת ואתחנן

סוכה דף [ג. עירובין דף יג:]

[שבת כט: וש"נ]

תורה אור

°יוצר אור ובורא חשך (א)לימא יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרינן אלא מעתה °עושה שלום ובורא (ב)רע מי קא אמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל *לישנא מעליא הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא אלא אמר רבא **כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר *לר' פדת בריה אהבה רבה תניא נמי הכי [ב]אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר °ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד א"ר יהודה אמר שמואל [ג]השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך ור' יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"צ לברך] ורבא אמר [ד]אף לתלמוד צריך (לחזור ו)לברך *דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומתני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו °לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי *הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך °ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה (*) אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות °הלכך לימרינהו לכולהו: תנן התם *[ו]אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא מאי ברכה אחת כי הא דרבי אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו להתוא אתרא בעו מנייהו מאי ברכה אחת לא הוה בידייהו ואתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו שיילוהו לרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה *ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי א"ר שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דאמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי היינו דברכות אין מעכבות זו את זו דלא קא אמרי אהבה רבה אלא

[חולי שגגת הדפוס הוא]

רש"י

יוצר אור ובורא חשך (ג)(עושה שלום ובורא רע). לקמיה מפרש לאידך מאי היא דהיינו ברכה דישתבח היינו מן המנין שהיא לאחרי פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם ירצו: כדכתיב קאמרי'. כתיב בקרא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע: שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי רצונך: מדרש. הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות: *נגמרא אין צריך לברך. אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפסחים: אף גמרא צריך לברך. שהוא עיקר התורה שממנו הוראה יוצאה. גמרא הייט סברת טעמי משנה ותירוצי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרא: ומבכך. ברכת התורה: ור' יוחנן מסיים בה הכי. דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך: הערב נא ה' אלהינו. יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה: ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל גרסינן. ולא גרסינן למדני חקיך שאין זו ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה. והכי קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקיך: וזו היא מעולה שבברכות. התורה לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל: תנן התם. במס' תמיד: אמר להם הממונה. והוא סגן הכהנים כדלמר' ביומא היינו סגן היינו ממונה (בפירש"י שם ע"ו): ברכו ברכה אחת. לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ש היא ההם מסדר לכוליה סדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שסדרו האברים ע"ג הכבש ומלחום ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע והדר תני אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות: וברכו את העם. עם העם: ועבודה. בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. אי נמי שאותך לבדך ביראה נעבוד: וברכת כהנים. לברך את העם ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע כדאמר במסכת יומא (ד' לז ע"ב) הקורא את שמע עם אנשי מעמד ועם אנשי משמר לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין כו': מוסיפין ברכה אחת. לקמיה מפרש לה: למשמר היוצא. שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמרינן במסכת סוכה (ד' נו:) משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוספין ומשמר הנכנס עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין: מאי ברכה אחת. דקתני רישא איזו מן הברכות הוא אומר: לאו בפירוש אתמר. לא שמע מפי ר"ל בהאמ' בפירוש

תוספות

ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך תקינו לומר בשחרית באהבה רבה ובערבית אהבת עולם: שכבר נפטר באהבה רבה. עד הלכך נימרינהו לכולהו. בירושלמי יש הא דאמרי' שכבר נפטר באהבה רבה והוא שענה על אתר פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום. ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר שאנו טרודין והולכים קך בלא למוד עד אמצע היום אי יוצר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל וגמר' שלנו לא אמרו ואין צריך לאלתר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה (ד) לק"ש נתקן ובשביל הכי אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שכן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום. וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה ליסב בסוכה. וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. אבל בלילה בסוכה יש שעה קבועה. וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה. וי"ל דברכה דאכילה שמברכין ליסב פוטרתו. א"נ משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממטתו בלילה (בשחרית) ללמוד שא"צ לברך ברכת התורה מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת ולא נהירא. והצרפתים נהגו לומר פסוקים(ה)וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא *ברייתא (מס' שבת קכז.) מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר. אבל א"צ כמו שכתבתי כבר:

הג"ה ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. אבל לא גרס למדני חקיך שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד: וברכת כהנים. ואין זה דוכן שהרי לא היו עומדים לדוכן עד לאחר הקטרת אמורים דאמרי' בתענית (פ"ד ד' כו:) שלשה פעמים ביום הכהנים נושאין כפיהם וכו' וא"כ הוה ליה למתני ד' פעמים אחד לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נשיאות כפים אמרו ברכת כהנים כמו שאנו אומרים:

משום

מאי ברכה אחת יוצר אור: זאת אומרת. דקתני ברכו ברכה אחת: ברכות אין מעכבות זו את זו. בירך את האחת ולא בירך את השניה נפקא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבתו לומר שאין זו מועלת בלא זו. ומהכא שמע ר' זריקא דס"ל לר"ל דהך ברכה אחת יוצר אור היא: אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי. ולא אהבה רבה ואע"ג דמטא ליה זמנה שהרי בלילה ראוי לומר כל שכן דכיון דאמרי יוצר אור ודאי מטיא זמנה ואפ"ה לא אמרי אלא יוצר אור והוא לא אמרי לה. היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו: אלא

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ו טוש"ע א"ח סימן נט סעיף א:

נה ב מיי' שם סמג עשין יט טור שו"ע א"ח סימן ס סעיף א:

נו ג מיי' פ"ז מהלכות תפלה הלכה י טור שו"ע א"ח סימן מז סעיף ז:

נז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

נח ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

נט ו מיי' פ"ו מהלכות תמידין הלכה ד:

מסורת הש"ס

ישעיה מה

ירמיה לא

[פסחים ג. וש"נ יבמות יא: וש"נ]

[לקמן יג. ע"ש]

[נ"ל בפרק בני דף יד:]

[עי' תוס' נדה ח. ד"ה ולאמר]

לקמן דף יד:

[עי' תוס' כתובות ח. ד"ה שכבר וע' תוס' לקמן מו. ד"ה כל הברכות ותוס' פסחים קד: ד"ה חוץ]

תמיד דף לב:

[גיטין נט:]

[שמונה קנ"א]

גליון הש"ס

בגמ' לעסוק כו'. ברי"ף הגירסא על ד"ת שם ועוסקי כו'. ברי"ף הגירסא ולומדי תורתך לשמה שם הלכך כו'. ברי"ף והרא"ש הגירסא אמר ר"פ הלכך

(*) ברב אלפס אי' והיא דרב המנונא מעולה כו'

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולימא יוצר: (ב) שם שלום ובורא את הכל מי קא אמרינן כדכתיב: (ג) רש"י ד"ה יוצר וכו' ובורא את הכל לקמיה מפרש: (ד) תוס' ד"ה לק"ש נתקן ובשביל אינו כו' ותיבת כיון נמחק: (ה) בא"ד וברכת כהנים:

אלא אי אמרת אהבה רבה הוו אמרי מאי ברכות אין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי *ואי מכללא מאי דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו °סדר ברכות: וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין תניא נמי הכי ר' נתן אומר בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין רבה בב"ח סבר למקבעינהו בסורא א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומת המינין אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומת המינין: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו [ג]משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות: מקום שאמרו להאריך: פשיטא [ה]היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן *על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא (א) פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש [ו]שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב *דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא *כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא] דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני: אמר רבה בר *חיננא סבא משמיה דרב [ז]כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר °להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב [ח]המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב °ה' זוקף כפופים מיתיבי °מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ליה *שמואל לחייא בר רב *בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. רב

תורה אור: תהלים צב | תהלים קמו | מלאכי ב

רש"י

אלא אי אמרת. הך ברכה דקאמרי אהבה רבה היכי ש"מ דאין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמניה הוא וכי מטא זמניה אמרי לה ואע"ג דקרו אינהו ק"ש לא מטא זמניה כדאמרינן בעלמא (יומא לז:) הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא שאנשי משמר מקדימין: ואי מכללא מאי. וכי אמר ליה מכללא מאי גריעותא איכא. דאמר לאו בפירוש אתמר הא שפיר מצי למשמע מכללא דיוצר אור קא אמרי ומשנינן ליכא למשמע מהכא דילמא לעולם אימא לך אהבה רבה וכו': סדר ברכות. אם הקדים המאוחרות: בקשו. לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע: מפני תרעומת המינין. שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ב"ה ושמעו מפיו בסיני: המינין. עכו"ם: פתח בדשכרא וסיים בדחמרא. תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא על היין דתנן וכו': אלא. קא מבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו: בתר עיקר ברכה אזלינן. ועיקר ברכה אדעתא דיין נאמרה והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר שאין השכר מן הגפן: פתח ביוצר אור. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור: וסיים במעריב ערבים. כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים: שאני התם וכו'. כלומר דלמא פתיחה אינה כלום והא דקתני יצא לפי שחוזר וחותם בה בברוך יוצר המאורות וע"י חתימתה קאמר דיצא *אלא שהכל שאין חותם בה בברוך ופתיחתה אדעתא דבורא פרי הגפן הוא אימא דלא יצא: מאי איכא למימר. היכי נפיק משום חתימתה הא אין מלכות בחתימתה: ה"ג אלא כיון דאמר כו'. אלא לא תימא משום חתימתה יצא אלא פתיחתה נמי מעלייתא היא ולא תפשוט מיניה לחמרא ושכרא דלגבי ברכות ערבית ושחרית הוא דמצי למימר דכי פתח בזו וסיים בזו יצא דהא כי פתח בשחרית אדעתא דמעריב ערבים הוה דעתיה לאדכורי בה מדת היום בלילה כגון גולל אור וכי פתח ערבית אדעתא דיוצר אור הוה דעתיה לאדכורי בה מדת לילה כגון ובורא חשך הלכך אדעתא דתרווייהו הויא: לאו לאתויי הא דאמרן. כגון שכרא וחמרא: היינו בעיין. (ב) דהא ברכת התמרים על העץ ועל פרי העץ אינה עולה לברכת הלחם ואי בהא פשטת דהכל הולך אחר חתום ברכות הוא הדין לחמרא ושכרא: כל מי שלא אמר ברכת אמת ויציב כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא: שנא' להגיד בבקר חסדך. וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה הנסים התדירים תמיד: כשהוא כורע. באבות ובהודאה כורע בברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמו): נחת. לשון הכנעה: כחיזרא

תוספות

משום דלא מטא זמן יוצר אור. דנהי דשחיטת התמיד משיעלה עמוד השחר פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר יוצר אור כדאמרי' הקורא כו' ויכול לסבור הברייתא כותיקין*: ברכה אחת למשמר היוצא וכו'. תימא קצת מאי היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות: פתח ואמר בא"י אלהינו מלך העולם והיה סבור שהיה יין והבין שהיה שכר ואחר שהבין שהיה שכר סיים שהכל: לא לאתויי נהמא. ופירש רב אלפס השתא דלא אפשיטא בעיין אזלינן לקולא ואפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא. ור"י הי' אומר °לחומרא דצריך לברך פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח אם היה יודע בבירור שטעה בדבורו שאמר בורא °פרי העץ תחת (בורא) פרי הגפן דבתוך כדי דבור יכול לחזור בו. וכן בי"ט בחתימה של יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כדי דבור יצא אחרי שהוא יודע שהוא י"ט. והקשה הר"ר יעקב מקינון מאי קא מבעיא ליה והא ודאי מצות אינן צריכות כוונה. והיה אומר הר"י דהיינו בשומע תפלה אחורי בית הכנסת ולא נתכוין לצאת. אבל היכא דנתכוין לברך על היין ונמצא שכר לא מהני: להגיד בבקר חסדך. חסד שהקדוש ב"ה עשה לנו במצרים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל. א"נ ע"ד המדר' (רבה איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך שאדם מאמין ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה: אמת ויציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'. וכן איתא בהר"ס. ואיתא בירושלמי האי מרגניתא דלית ביה טימא פירוש שאין לה שומא כל מה שמשבח מתגני לה כדאמר לקמן (ד' לג ב) בחד דפתח ואמר האל הגדול הגבור והנורא והיה מאריך הרבה וא"ל ר' חנינא סיימת לשבחי דמרך כי כל פה לא יוכל לספר שבחו: כרע

הגהות הב"ח

(א) גמ' דחמרא הוא ופתח: (ב) רש"י ד"ה בעיין דהא ברכת:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא כו' לחומרא כו' ולא שייך הכא לומר ספק ברכות לקולא [ובמג"א סימן ר"ט ס"ק ג' הקשה כן] דכבר כתב הרש"א בפסחים קב ע"א בפי' רשב"ם ד"ה להודיעך כחו. דל"ש כן אלא בברכת המצות דהברכות אינן מעכבות. אבל בברכת הנהנין אסור לאכול בלא ברכה ע"ש. ולא כוי כאן חשש ברכה לבטלה. דאם לא יברך יהא אסור לו לשתות. אח"ז ראיתי בא"ן העוזר (סימן רי"ד) שכ"כ מסברא דנפשיה ולא הביא דברי הרש"א. ועי' מ"ש לקמן (מ"ם ע"ב) בתוס' ד"ה ר"מ: בא"ד שאמר בפה"ע תחת בפה"ג. משמע מזה דאם בירך על היין בפה"ע דלא יצא. [וכ"כ המג"א סימן ר"ח ס"ק כ"ב בשם תשובת ר"י הלוי] ותמוה לי. דהא יין שם פרי עליו. דהא מברכין בפה"ג וא"כ שפיר מברך בפה"ע. אלא דהוי' לו לברר יותר שהוא מגפן. וא"כ לא גרע מבירך שהכל דקיי"ל דיוצא. אח"ז מצאתי בעזה"י בתשובת גינת וורדים חלק או"ח סכ"ע דהעלה לעיקר דיוצא:

מסורת הש"ס

[וע"ע תוס' יומא לז: ד"ה אמר אביי]

[שבת מ: יבמות ס: ב"ב קכה. חולין נד. לט. קיא:]

[לקמן מ.]

[לקמן מ:]

[לעיל יא: ע"ב]

כ"א תניא וכן לקמן

בצ"ל

[חגיגה יד. ע"ש]

[בגיטין סב. וכן במנחות נג. בר אוריין פירש"י בן תורה אבל ביומא עח. ובסוכה מג: וע"ז לה: ובחגיגה יד: איתא בר אריא בר אוריא ולא פירש"י כלום]

עין משפט נר מצוה

ס א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ח טוש"ע או"ח סימן ס' סעיף ג:

סא ב מיי' פ"ו מהלכות תמידין הלכה ד:

סב ג מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה יא (סמג עשין כז) טור ש"ע או"ח סי' רט סעיף א ב:

סג ד מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ח (סמג עשין יח) טוש"ע או"ח סימן נט סעיף ב:

סד ה מיי' פ"א מהל' ק"ש הלכה ז טוש"ע או"ח סימן סו סעיף י:

סה ו מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה י סמג עשין יט טור ש"ע או"ח סימן קיג סעיף ז:

רב נסים גאון

כבר בטלום מפני תרעומת המינין. בתלמוד ארץ ישראל של זה הפרק פירשה בדין היה. שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום מפני מה אין קורין אותן מפני טענת המינין שלא יהו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה בסיני: מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום פירושו בתוספת' (פרק א') אלו ברכות שמקצרין המברך על הפירות ועל המצות כו' ואלו ברכות שמאריכין בהן ברכות של תעניות וברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים כו' ובגמ' דבני מערבא (פרק א) גרסי ר' יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך: הניחא למאן דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. עיקר חלוקה של רב ור' יוחנן בפרק כיצד מברכין (דף מ) ובגמ' דבני מערבא בפרק הרואה מקום (הלכה א) גרסי' ר' זעירה בר' יהודה בשם רב כל ברכת שאין עמה מלכות אינה ברכה אמר ר' תנחומא ואנא אמינא טעמא (תהלים קמה) ארוממך אלוהי המלך:

עין משפט נר מצוה

סו א מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה יב טור ש"ע א"ח סימן קיג סעיף ו :

סז ב מיי' פ"ב שם הלכה יח סמג עשין י"ט טור ש"ע א"ח סי' קיח וסי' תקפב סעיף א :

סח ג מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ג :

רב נסים גאון

זה ששנינו אמר רבי אלעזר בן (עוריא) [עזריה] הרי אני כבן שבעים שנה. מיפרשא מילתיה בפרק תפלת השחר (דף כח) במעשה שהיה בין רבן גמליאל ור' יהושע בעת שהסכימו חכמים להעביר את רבן גמליאל מגדולתו ולהמליך תחתיו את ר' אלעזר בן עזריה אמר והא בר תמניסרי אנא ולית לי חיוראתא אירחיש ליה ניסא והדרו ליה תמניסרי דארי חיוראתא והיינו דתנן אמר ר' אלעזר בן עזרי' הריני כבן ע' שנה ולא בן שבעים :

נ"ל ור"ם

הגהות הב"ח

(א) גמ' אם ת"ח הוא וצריך לרחמים צריך שיחלה : (ב) רש"י ד"ה והוקענום וכו' מים למזבח ויקרא המלך לגבעונים ויאמר דוד אל הגבעונים מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו : (ג) תוס' ד"ה כרע וכו' איסר וכו' פי' לא סגי :

ג"י מהרש"א רק עם כלביא יקום עד יאכל טרף וכ"ה בהדיא בתנחומא

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כרע כו' שיגביה כו'. עי' תוס' לקמן ל"א ע"א ד"ה ומוצאו : תוס' ד"ה והלכתא כו' מחזירין אותו. עיין תוס' לקמן לד ע"א ד"ה אמצעיות :

ספרי פ' ראה

מכילתא פרשת בא פ' ט"ז

מכילתא שם תוספתא פ"א

כרע כחיזרא. ולקמן (ד' כח:) אמרינן עד שיראה איסר וכו' (ג) לא סגי בכריעה לבד וראשו זקוף אלא בעי נמי שיכוף הראש וכן איתא בירושלמי דפרקין ובלבד שלא ישוח יותר מדאי. אמר רבי ירמיה ובלבד שלא יעשה כהדין חרדונא והיינו תרגום ירושלמי של לב (ויקרא יא) והלב כשהוא שוחה ראשו זקוף. ובר"ה ויו"כ שאנו שוחין כל שעה בתפלה צריך ליזהר °שיגביה קודם שיסיים הברכה רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד דאמרינן לקמן סוף אין עומדין (ד' לד.) אם בא לשחות תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה :

והלכתא כותיה דרבה. דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר °מחזירין אותו. וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים מחזירים אותו אם לא אמר. דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו וכך פסק רבינו יהודה אם ספק לו אם אמר אם לא אמר מחזירים אותו כדאיתא בירושלמי דתענית פ"ק היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר ואם לאו כל שלשים יום בחזקת שלא למוד. פירוש שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן. אחר כן בחזקת שהזכיר והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר כך הדין. ואם כן בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום צריך לחזור. *ור"ח כתב דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים דלא פסק בספר בפירוש והביא ראיה לדבריו: **בקשו** לקבוע פרשת בלק בפרשת ק"ש ומפני מה לא קבעוה וכו'. איתא בירושלמי דאותן ג' פרשיות שתקנו בקריאת שמע לפי שבהן עשרת הדברות ועיין בו ותמצא הכל :

תורה אור

רב ששת *כי כרע כרע כחיזרא כי קא זקיף זקיף כחויא : ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב בכל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ורבי אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא שנאמר °ויגבה ה' צבאות במשפט והאל (ישעיה ה) הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט אלו עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ וקאמר האל הקדוש מאי הוה עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה : ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר °גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדול להתפלל (שמואל א יב) בעדכם אמר רבא אם ת"ח הוא (א) צריך שיחלה עצמו עליו מ"ט אילימא משום דכתיב °ואין (שם כב) חולה מכם עלי (ואין) [ו]גולה את אזני דילמא מלך שאני אלא מהכא °ואני בחלותם לבושי (תהלים לה) וגו' : ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר °למען תזכרי ובשת (יחזקאל טז) ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים דילמא צבור שאני אלא מהכא °ויאמר שמואל (שמואל א כח) אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי *וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה

הדרן עלך מאימתי

ואילו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנא' °(ויאמר שמואל אל שאול) [ו]מחר אתה ובניך עמי *וא"ר (שם) יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא °והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' (שמואל ב כא) יצתה בת קול ואמרה בחיר ה' אמר ר' אבהו בן זוטרתי אמר רב יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע ומפני מה לא קבעוה משום טורח צבור מ"ט אילימא משום דכתיב בה °אל מוציאם ממצרים לימא פרשת (במדבר כג) רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים אלא אמר ר' יוסי בר אבין משום דכתיב בה האי קרא *°כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו ולימא האי (שם כד) פסוקא ותו לא גמירי כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקינן *דלא פסקה משה רבינו לא פסקינן פרשת ציצית מפני מה קבעוה א"ר יהודה בר חביבא מפני שיש בה *חמשה דברים מצות ציצית יציאת מצרים עול מצות ודעת מינים הרהור עבירה והרהור ע"ז בשלמא הני תלת מפרשן עול מצות דכתיב °וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ציצית דכתיב ועשו להם ציצית (שם טו) וגו' יציאת מצרים דכתיב אשר הוצאתי וגו' אלא דעת מינים הרהור עבירה והרהור ע"ז מנלן דתניא אחרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומר °אמר (תהלים יד) נבל בלבו אין אלהים אחרי עיניכם זה הרהור עבירה שנאמר °ויאמר (שופטים יד) שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אתם זונים זה הרהור ע"ז וכן הוא אומר °ויזנו אחרי הבעלים : **מתני'** *מזכירין יציאת מצרים בלילות (שם ח) *א"ר אלעזר בן עזריה *הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה *בן זומא שנא' °למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכ"א ימי חייך העוה"ז *כל להביא לימות המשיח :

גמ' *תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר °הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו כיוצא בו אתה אומר °לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך

לא

כחיזרא. שבט ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת : זקיף כחויא. בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי : כחויא. כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט : המלך הקדוש. לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם : המלך המשפט. כמו מלך המשפט. כמו נושאי הארון הברית (יהושע ג) כמו ארון הברית. וכן המסגרות המכונות (מלכים ב טז) שהוא כמו מסגרות המכונות. וכן העמק הפגרים (ירמיה לא) כמו עמק הפגרים : ה"ג ואם תלמיד חכם הוא וצריך לרחמים צריך שיחלה עצמו עליו. אם ת"ח הוא זה שצריך לרחמים צריך שיחלה חבירו עצמו עליו : בחלותם. על דואג ואחיתופל הוא אומר שהיו ת"ח : למען תזכרי ובושת. סיפיה דקרא בכפרי לך את כל אשר עשית : גם בחלומות גם בנביאים. ולא א"ל גם באורים לפי שנתבייש ממנו שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים : ורבנן. סברי מהכא שמעינן דאחילו לו: והוקענום. גבעונים אמרו לדוד בסוף ימיו שהיה רעב ג' שנים וישאל דוד בה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים שהרג את הכהנים שהיו מספיקים לגבעונים לחם ומים שהגבעונים נתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים למזבח (ב) ויאמר דוד אל הגבעונים ובמה אכפר לכם וברכו את נחלת ה' והם אמרו לו יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום בגבעת שאול ובת קול יצאה וסיימה אחריהם בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו היו באין ולא לכבודו : פרשת רבית. אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' (ויקרא כה) וסמיך ליה יציאת מצרים : ופרשת משקלות. אבני צדק וגו' (ויקרא יט) סיפיה דקרא אשר הוצאתי אתכם וגו': כרע שכב. דדמי לבשכבך ובקומך שהקדוש ב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלוים ושקטים כארי וכלביא : ולימא האי פסוקא. וליכא טורח לצבור : עול מצות. ועשיתם את כל מצותי : מינות. אותם ההופכים טעמי התורה למדרש טעות ואליל: וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים. ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים : **מתני'** מזכירין יציאת מצרים בלילות. פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה : כבן שבעים שנה. כבר הייתי נראה זקן ולא זקן ממש שבאת עליו שיבה יום שהעבירו רבן גמליאל מנשיאותו ומינו רבי אלעזר בן עזריה נשיא כדאיתא לקמן בפרק תפלת השחר (ד' כח.) ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה :

גמ'

מסורת הש"ס

[ואלהים]

[עירובין נג:]

[תענית כז: מגילה כב.]

פ"א ששה

[לקמן כח.] דברים טז

כדפוס' אחרי' כל ימי חייך

ירמיה כג

בראשית לה

לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר °אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים °הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג *משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו *זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות: °*אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו: תני בר קפרא °כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר °והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר °ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם °שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב ה"נ שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב °ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא °אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא:

הדרן עלך מאימתי

*היה *קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר [ג]באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אלו הן [ז]בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב ר' יהודה אומר [ד]בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק אמר ר' יהושע °) בן קרחה *למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע *כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה [ה]ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד: **גמ'** ש"מ *[ו]מצות צריכות כוונה מאי אם כוון לבו לקרות והא קא קרי בקורא להגיה: ת"ר *ק"ש ככתבה דברי רבי וחכ"א [ז]בכל לשון מ"ט דרבי אמר קרא והיו בהוייתן יהו ורבנן מאי טעמייהו אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע ולרבי נמי הא כתיב שמע ההוא מבעי ליה השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך *ורבנן סברי להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא ולרבנן נמי הא כתיב והיו °ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה מדברים הדברים ורבנן דברים הדברים לא דרשי למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע למימרא דסברי רבנן דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה שמע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב והיו: ת"ר והיו שלא יקרא למפרע הדברים על לבבך יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה תלמוד לומר האלה עד כאן צריכה כוונה מכאן ואילך אין צריכה כוונה דברי ר' אליעזר א"ל רבי עקיבא הרי הוא אומר אשר

°) [ענין בן קרחה פירשו תוס' בשבת קנ. וב"ב קיג. וע' תוס' פסחים קיב. ובכורות נח.]

רש"י

גמ' לא שיעקר יעקב ממקומו. שהרי מצינו שקראו הקב"ה יעקב אחר זאת ברדתו למצרים שנאמר ויאמר אלהים לישראל ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני (בראשית מו): הנני עושה חדשה. בתר אל תזכרו ראשונות כתיב: בתחלה אב לארם. לאנשי מדינתו שמארץ ארם היה שנאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם (יהושע כד) ואומר אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כד): אב לכל העולם. אב המון גוים (שם יז): שרי. לשון יחיד משמע שרתי: מסדר שבחיה. דמעיקרא אשר בחרת בו בהיות שמו אברם ושמת שמו אברהם:

הדרן עלך מאימתי

היה קורא בתורה. פרשת ק"ש: והגיע זמן המקרא. זמן ק"ש: בפרקים. בין הפסקות ולקמן מפרש להו במתניתין בין *פרשה ראשונה לשניה בין שניה לשמע כו': שואל מפני הכבוד. שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: ומשיב. שלום אם הקדימו לו ובגמרא פריך כיון דשואל פשיטא דמשיב: ובאמצע. באמצע הברכה או הפרשה: מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגהו אבל מפני הכבוד לא: ר"י. בגמרא מפרש פלוגתייהו: בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. בגמרא (ד' יד) מפרש טעמייהו: והיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה. דמשתעי בתלמוד תורה דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה (שבת ד' כז:): **גמ'** ש"מ מצות צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מצוה ותקשה לרבה דאמר במסכת ראש השנה (דף כח.) התוקע לשיר יצא: כוון לקרות. אבל לצאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוין אלא לקרות בתורה בעלמא: הא קא קרי. הא בקורא קא עסיק תנא ואתי דקתני היה קורא בתורה: בקורא להגיה. את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא מתכוין: ככתבה. בלשון הקדש: מדברים הדברים. דהוה ליה למכתב והיו דברים האלה (דברים ו) למדרש שיקרא הדברים כסדרן ולא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזות: לימא קסבר ר' וכו'. מדאיצטריך ליה קרא לק"ש שתהא ככתבה סבירא ליה בשאר כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות: משום דכתיב שמע. דלא תדרוש שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן: עד כאן. עד על לבבך: היכא

תוספות

היה קורא אם כוון לבו יצא. בירושלמי אמרינן (א) ברכות אינן מעכבות דאע"פ שלא אמר שתים לפניה ושתים לאחריה יצא דאם לא כן תקשי מאי מהני אם כוון לבו הרי לא בירך תחלה. וא"ת הא (ג) בפ"ק (ד' יב.) מסקינן סדר ברכות אין מעכבות הא ברכות מעכבות. וי"ל דהתם איירי בצבור. דיקא נמי דקתני אמר להם הממונה:

ובאמצע שואל מפני וכו'. ופסק רבינו שמעיה דבמקום שאסור לספר אסור לדבר אפילו בלשון הקודש וכן משמע מתוך מתניתין. ובירושלמי קאמר אפילו באמצע הפסוק רב הונא בשם רב יוסף אמר ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם. והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דיומא (דף יט:) ודברת בם ולא בתפלה פירוש שאין משיבין בה מפני הכבוד:

בקורא להגיה. פירש בקונטרס שאין מתכוין לקרות. תימה אכתי הא קא קרי. ע"כ נראה בקורא להגיה שאינו קורא התיבות כהלכתן וכנקודתן אלא ככתיבתן קרי כדי להבין בחסרות וביתרות כמו לטטפת ומזוזת ואם כוון לבו לאו דוקא אלא כלומר לקרות כדין כנקודתן וכהלכתן:

וחכמים אומרים בכל לשון. אומר הר"י דהלכה כחכמים דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (עירובין ד' מו:) ועוד דרבנן סבירא להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא וכותיה פסקינן לקמן (ד' טו:):

***בלשון** הקדש נאמרה. פירש רש"י פרק שני דמגילה (ד' יז: ושם) לקרות בתורה. ולא נהירא °דהא עזרא תיקן קריאת התורה ומקמי דאתא עזרא והיו למה לי. וי"ל דמיירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור *אי נמי מקרא בכורים ווידוי מעשר ופרשת חליצה שמצוה בתורה לקרותן אעפ"כ בכל לשון נאמרה בסיני שכל דבור ודבור שהיה יוצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון*:

עד כאן מצות כוונה. עד בכל מאדך ששני פסוקים אלו מדברים ביחוד ה' באהבתו וביראתו: אשר

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש [ה"א] סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סי' ס סעיף ה:

ב ב מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' סו סעיף א:

ג ג ד מיי' שם הלכה יז סמג שם טוש"ע שם סעיף ה:

ד ה מיי' פ"ג מהלכות ציצית הלכה ז סמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן יח סעיף א:

ה ו מיי' פ"ב מהלכות (ק"ש) [שופר הלכה ד] טוש"ע או"ח סימן ס סעיף ד:

ו ז מיי' פ"ב מהל' ק"ש הלכה י סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן סב סעיף ב:

רב נסים גאון

מותיב ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבדא אתה ה' אברהם מי לא הדר קרייה רחמנא אברם ובתוספתא נמי [ספ"א דמכילתין] בענין זה המקום אברם הוא אברהם אע"פ שחזר וקרא את אברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח כו' הוא אברם עד שלא נדבר עמו הוא אברהם משנדבר עמו ויש ששואלין למה נשתנו שמו של אברהם ושמו של יעקב ולא נשתנה שמו של יצחק ופשטה של שאלה זו כי אברהם ויעקב אבותיהם קראום באותן השמות ולפיכך גידלם הקב"ה בשמות שקרא להן הוא אבל יצחק הקב"ה קראו בזה השם קודם שנולד כדכתיב (בראשית יז) אבל שרה אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק ואית במכילתא דר' ישמעאל [בפ' בא] יצחק לא נשתנה שמו למה שנקרא שמו מפי הקב"ה ובגמרא דבני מערבא (בסיפא דהאי פירקא) מפני מה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלו אבותיהם קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו. ארבעה נקראו עד שלא נולדו יצחק וישמעאל יאשיה ושלמה:

סליק פירקא קמא

פירקא תנינא

שמעת מינה מצות צריכות כוונה. איתיה להדיא דהא מילתא בפרק ראוהו בית דין במסכת ראש השנה (דף כח) דקאמר אלמא קא סבר רבא מצות אין צריכות כוונה ואיתיביה אביי כמה תיובתא ולבסוף אוקמי' אלא אמר רבא לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה:

גליון הש"ס

גמ' כל הקורא כו'. מג"א סימן קנו ועיין פר"ח ס"ס ס"ו:

פרק היה קורא

גמ' ההוא מבעי כו'. עיין תוס' סוטה לג ע"ב ד"ה דכתיב: תוס' ד"ה בלשון כו' דהא עזרא כו'. עיין מג"א ריש סימן קל"ח:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"א ומכילתא פ' בא [ע' תוס' ע"ז כ: ד"ה ולרו ותוס' חגיגה טז. ד"ה אחרת] — [צ"ל ברכה] — תוספתא פ"ה — [ר"ה דף כח:] — [עי' תוס' לקמן יד:] — [עירובין מה: פסחים קיד: סוטה לג: מגילה דף יז.] — [עי' תוספות סוטה לג: ד"ה ורבנן]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה היה קורא וכו' בירושלמי אמרי' ולא אמרת ברכות. (ב) בא"ד וא"ת הא. נ"ב תימה [דילמא הא דברכות מעכבות] זו דוקא [שלא בירך כלל] ברכות. אבל אם קרא ק"ש [אימא] לך דיצא אם בירך הברכות [אח"כ דמעכבות]:

תורה אור

°אשר אנכי מצוך היום על לבבך מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר"ע איכא דמתני לה אהא דתניא *הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה תניא אידך והיו שלא יקרא למפרע על לבבך ר' זוטרא אומר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם הכא נמי הא כתיב ודברת בם ה"ק עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב על לבבך ודברת בם התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בם ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק *דאמר °ושמתם את דברי אלה צריכה שתהא שימה כנגד הלב: אמר מר ר' יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה משום דכתיב על לבבכם הכא נמי הא כתיב על לבבך ה"ק עד כאן מצות קריאה וכוונה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה ומ"ש עד כאן מצות קריאה וכוונה דכתיב על לבבך ודברת בם התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב וה"ק רחמנא אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו: ת"ר °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד [א] עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ תניא סומכוס אומר [ב] כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת אמר רב אשי [ג] ובלבד שלא יחטוף בחי"ת ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא א"ל [ד] כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת: אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה על לבבך בעמידה על לבבך סלקא דעתך אלא אימא [ה] עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה: ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד °זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא א"ל רב לר' חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים אמר ליה *בר פחתי * [ו] בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומרה בר קפרא אומר אינו חוזר וגומרה רבי שמעון ברבי אומר חוזר וגומרה א"ל בר קפרא לר"ש ברבי בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה אמר ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה [ז] בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד אמר ליה בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה טפי לא הוה מצער נפשיה אמר *רב יוסף [ח] פרקדן לא יקרא קריאת שמע מקרא הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא רבי יהושע בן לוי *לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע"ג דמצלי נמי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה: בפרקים שואל וכו': משיב מחמת מאי אילימא מפני הכבוד השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אימא סיפא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב משיב מחמת מאי אילימא מפני היראה השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא מפני הכבוד היינו דר"י דתנן ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם חסורי מחסרא והכי קתני בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב דברי ר"מ רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד

יבפרקים

דברים ו · דברים יא · דברים ו

היכא דמתני לה. להא דרבה בב"ח: בפרק ראשון. של פרשת שמע: ע"כ מצות כוונה כו'. כולה מפרש לה ואזיל: (א) א"ר יאשיה עד כאן. פרק ראשון: מצות כוונה כו'. קס"ד דכוונה בלא קריאה: מכאן ואילך. פרשת והיה אם שמוע: שתהא שימה כנגד הלב. דהא ושמתם דכתיב לאו בקריאה וכוונה איירי אלא בשימת תפילין של יד שיהא שם אותה על גובה של יד כנגד הלב על קבורת הזרוע ברדו"ן: ה"ג ההוא בדברי תורה כתיב. כדמוכח קרא ולמדתם אותם את בניכם וגו': עד כאן. פסוק ראשון לבדו: ובדל"ת. ולא בחי"ת דכל כמה דלאמר את בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה בלע בהארכתו אבל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים ובארץ ולארבע רוחותיה כדמפרש לקמן: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף[א] בלא פתח ואין זה כלום: דאמליכתיה למעלה וכו'. שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וד' רוחותיה: בעמידה. אפי' לב"ה דאמרי [לעיל יא.] עוסקין במלאכתן וקורין ומהלכין וקורין מודים הם שצריך לעמוד במקום אחד עד המקרא הזה לפי שעד כאן מצות כוונה: לא חזינא דמקבל עליה מלכות שמים. שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק: חוזר וגומרה. לאחר שעמדו התלמידים: דקא מהדר. לשנות לתלמידים בכל יום שמעתא דאית בה יציאת מצרים במקום פרשת ציצית ואמת ויציב: בזמנה. בזמן ק"ש: בפסוקא קמא צערן. אם ראיתני מתנמנם לצערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון: פרקדן. שוכב על גבו ופניו למעלה: לייט אמאן דגני אפרקיד. שמא יתקשה אברו בתוך שנתו ונראה לרבים והוא דרך גנאי: מיגנא. לישן: כי מצלי שפיר דמי. כשהוא מוטה על צדו מעט שפיר דמי אבל מקרי ק"ש אפילו מצלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאוה: לכל אדם. אפילו אינו נכבד: חסורי מחסרא. דהוה ליה למתני בתרווייהו אין צריך לומר ותו ליכא למקשי מידי:

אחי

אשר אנכי מצוך. דאי כדקא אמרת הוה ליה למכתב אשר לויתיך דמצוך משמע אפילו מכאן ואילך ומ"מ אצטריך האלה דאי לאו הכי הוה אמינא דאף פרשה שנייה בכלל: אמר רבא, הלכה כרבי מאיר. והכי הלכתא דקיי"ל כרבא דהוא בתרא: על לבבך בעמידה. בירושלמי מפרש לאו דאי היה יושב עומד אלא דאם היה מהלך עומד אע"ג דב"ה אמרי כל אדם קורא כדרכו מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כל כך ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כאשר היה עומד וכן הלכה דמהלך בדרך מצוה לעמוד בפסוק א' ובעינן כונה בפסוק ראשון לבד וכן איתא בתנחומא* רב יהודה בשם שמואל אמר אסור לקבל עליו עול מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד ויקרא וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו: שואל מפני היראה וכו'. ר"מ ור' יהודה הלכה כרבי יהודה דאמר אפילו באמצע משיב מפני הכבוד א"כ נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפני הכבוד גדול מזה אבל באמצע י"ח אסור °דמשמע (ב) לקמן בפ' אין עומדין (ד' לא.) *דבין גאולה לתפלה אין לענות וכ"ש בתפלה עצמה ומי שמתפלל לבדו וש"ץ מגיע למודים ישחה למודים אבל לא יאמר מודים *ודוקא שהיה באמצע הברכה אבל בסוף הברכה לא דנראה ככורע בשביל הברכה ואמרינן (לקמן ד' לד.) דאין לכרוע בכל ברכות אלא באותן שתקנו חכמים ור"ת היה רגיל שהיה ממתין בעושה פלא כדי לענות קדיש וקדושה עם הצבור והי' סובר אפי' שהה כדי לגמור את הכל אינו חוזר לראש:

ימים

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הל"א סמג עשין יח טור ש"ע א"ח סימן ס סעיף ה ובסימן סג סעיף ד:

ח ב ג ד מיי' שם הלכה ט סמג שם טור וש"ע א"ח סי' סא סעיף ו ח:

ט ה מיי' שם הלכה ג סמג שם טוש"ע א"ח סימן סג סעיף ג:

י ו טור וש"ע א"ח סימן סא סעיף ה:

יא ז מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' סג סעיף ה:

יב ח מיי' שם הלכה ב טוש"ע (א"ח) שם ס"א:

כ"ה פרשת לך

צ"ל ממאי דאמרי' התם א"א דבר לאחר אמת ויציב ובגירסת הרי"ף והרא"ש ע"ש כ"ה בחלופי גרסאו' והוא דחוק ולענ"ד צ"ל דמשמע לעיל ס: [ועי' תוס' לקמן כא: ד"ה עד]

רב נסים גאון

ההוא מיבעי ליה לכדר' יצחק דאמר ר' יצחק צריכה שתהא שימה כנגד הלב. אתפילין של יד קאי ועיקרה במס' דמנחות (דף לז) בפר' הקומץ את המנחה: שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה. איתיה לפירושיה בבבא מציעא בפ' השוכר את הפועלין (דף פד) אמר (רבא) [רב פפא] אבריה דר' יוחנן בת ה' קבין ואמרי לה בת ג' קבין:

[פי' בן גדולים עיין שבת ג: כט. נזיר נט. וברש"י שם]

גליון הש"ס

גמ' זו ק"ש של ריה"נ. עי' ברש"י בפרקין יח. ד"ה מתני' האומנין: תוס' ד"ה שואל כו' דמשמע כו'. ע' תשובת באר שבע סימן י:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ב

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ובלבד כו' בחטף (בלא) תז"מ:

ספרי פרשת ואתחנן [מנחות לז:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה עד כאן וכו' ואזיל הס"ד ואח"כ מ"ה עד כאן ותיבת א"ר יאשיה נמחק: (ב) תוס' ד"ה שואל מפני היראה וכו' באמצע י"ח אסור דמשמע. נ"ב וכן משמע בפ' מי שמתו דף כ"א ע"ב:

[צלא ירא? פיניו כשהוא מסכין ומתנמנם ערוך בערך בר פחתי ופ"ש עוד פי' אחרים]

נדה דף יד.

[איתא לייט לקמן סו. קידושין לג: ושם נסמן]

ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם תניא נמי הכי הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואצ"ל שהוא משיב דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל [א]ובמגילה מהו שיפסיק (א)אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא *פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום אמר רבה [ב]ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק איני והא רב בר שבא איקלע לגביה דרבינא וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה ולא פסיק ליה שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא: בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא א"ל טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי °מטעמת אינה טעונה ברכה [ג]והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעתא: אמר רב [ד]כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר °חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא *אל תקרי במה אלא במה ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו (א"ר יונה א"ר זירא כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאלו בנה במה אמרת א"ל לא אסור קא אמינא וכדרב אידי בר אבין ד) אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן [ה]אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר °צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן [ו]כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:
(ו) א"ר יונה א"ר זירא *כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר °ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע א"ל רב אחא בריה דרבי חייא בר אבא הכי א"ר חייא א"ר יוחנן כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע: אלו הן בין הפרקים וכו': א"ר אבהו א"ר יוחנן [ז]הלכה כר' יהודה דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק *א"ר אבהו א"ר יוחנן מאי טעמיה דרבי יהודה דכתיב וה'

רש"י

אסי. כך שמו: תנא דבי רבי חייא. שהיה שונה בבית רבי חייא: מהו שיפסיק. לשאלת שלום: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. שהוא חובה לכל אדם והם אחד ועשרים יום בשנה כדאמרינן במסכת ערכין (ד' י'): מהו שיטעום. את התבשיל לדעת אם צריך מלח או תבלין: מטעמת. טעימת תבשיל: תורה אור רביעתא. רביעית הלוג: חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם דאי לאו הכי למה ליה לחדול: ושמואל. לא דריש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי: שואל מפני הכבוד. והא ק"ש קודם תפלה הוא וקתני שואל: תרגמה ר' אבא. להא דרב ושמואל דאסרי: במשכים לפתחו. אבל פגעו בדרך שואל: ה"ג אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל*: צדק. תפלה שמצדיקו לבוראו והדר וישם פעמיו לדרכי חפציו: אל תקרי שבע אלא שבע. ילין בל יפקד מן השמים בחלום הרי הוא רע לכך אין משגיחין לפקדו: וה'

תוספות

ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל. לאו דוקא יחיד אלא אפילו צבור קורא יחיד כיון שאין כל ישראל ביחד כמו שהיו בשחיטת פסחים בי"ד בניסן ולאו דוקא גומר דודאי קי"ל דימים שאין יחיד גומר את ההלל אין חובה לאמרו כלל אפילו בדילוג דהכי משמע בערכין (פ"ב ד' י:) דחשיב כ"א יום דיחיד גומר בהן את ההלל ופריך ר"ה וי"כ נמי לימא משמע דבשאר ימים טובים כמו בראשי חדשים פשיטא ליה דאין לומר מדלא חשיב יותר מכ"א יום וגם מדלא קאמר לגמור בר"ה ובי"ה דאז הוה משמע דבשאר ימים טובים כמו בר"ח ודאי אין גומרין אבל קורין אבל עתה משמע אפילו קורין לא וכן משמע בפרק בתרא דתענית (ד' כח:) רב איקלע לבבל חזנהו דהוו קא קרו בר"ח סבר לאפסוקינהו. פירוש שהיה סובר שהיו גומרים אותו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם אלמא דימים דאין גומרין בהן הלל אין חובה לאמרו ומה שאנו אומרין אותו היינו משום מנהג. וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכינן עליה כדאמר פרק לולב וערבה (סוכה ד' מד:) אין מברכין על דבר שהוא מנהג. ומיהו אומר ר"ת דאינו ראיה דאטלטול ודאי לא מברכינן אבל על מצוה פשיטא דמברכינן דהא חזינן כל יו"ט שני אינו אלא מנהגא ומברכין והכא נמי משמע דמברכין דאי לא מברכין מאי הפסקה שייך בה ועוד ראיה דמברכינן על מנהגא מהא דרב על לבי כנישתא וכו' ואם לא ברכו בתחלה אמאי לא הרגיש רב דהוה מנהגא עד שדלגו אלא בוודאי ברכו מפני שמברכים בטוב על מנהגא ובשביל כן לא הרגיש עד הדלוג וא"ת אמאי לא אסיק אדעתיה אם ברכו לקרות או לגמור וי"ל דבכך אין לחוש שבטוב יכול לברך לגמור אפי' כשהוא מדלג או איפכא ומה שמברכין כך על הדלוג לקרות וכשהן גומרין לגמור כדי שלא יטעו ומשום הכי לא היה יכול להבין מתוך הברכה עד הדלוג ויש שרוצין לומר דיחיד האומר הלל בימים שאין גומרין שאין לו לברך ומיהו הסר מקולי היה אומר דכיון שרלה לחייב עלמו מברך ואין זה ברכה לבטלה מידי דהוה אלולב (ב) ואתפילין דהני נשי מברכות אע"ג שאינן חייבות ובלילי פסחים יש שמברכין פעמים בתחלה לקרות ואחר הסעודה אחר שפוך מברכין לגמור ומייתי ראיה מירושלמי (דפרק ה') מההיא דמייתי עלה דכל הברכות *פותחין בברוך חוץ מן הברכות הסמוכות לחברתה וברכת הפירות והמצות ופריך בירושלמי עלה והא איכא גאולה פירוש אשר גאלנו דסמוכה לחברתה ואמאי פותחת בברוך שנייא דאם שמעה בבהכ"נ יצא ופריך והרי סופה פירוש יהללוך דאינה סמוכה שהסעודה מפסקת ואפ"ה אינה פותחת בברוך ומשני שתים הנה אחת להבא ואחת לשעבר פירוש אחת להבא זו היא אותה ברכה שמברכין אחר אכילה לגמור ולאותה ברכה היא סמוכה אחת לשעבר היינו אותה שבירך קודם אכילה אלמא דמברכין שני פעמים אבל זה הפירוש אינו מיושב דהרי' (ג) סיפא משמע דקאי אברכה דאשר גאלנו דקאי בה מתחלה אלא ודאי אברכה דאשר גאלנו קאי כאשר אפרש מיהו משמע בירושלמי כאשר פירשתי תחלה שהיו מברכין ב' פעמים תחלה וסוף אבל אומר ר' יהודה דזו היא תמיהא גדולה מאחר שבירך קודם אכילה אמאי מפסיק ואוכל בינתים שהרי בימים שאין יחיד גומר בהן את ההלל כיון שבירך תחלה כמו הכא אינו מותר לפסוק אלא מפני הכבוד דאי בשלא בירך אמאי לא יפסיק באמצע אפילו שלא מפני הכבוד הא לא היה מפסיק שום ברכה אלא נראה הא דפריך בירושלמי הרי גאולה דמשמע דמברכין עליה בתחלה איירי באדם שעושה הסדר בבת אחת שאז אינו מפסיק שאינו צריך אבל אנו שמפסיקין לאכול אין לנו לברך כלל לא בתחלה ולא בסוף והא דקאמר בירושלמי והרי (ד) סיפא זהו אשר גאלנו דחותמת בברוך ואמאי והא הודאה בעלמא היא כברכת פירות ואמאי חותמת בברוך ומשני שתים הנה שתי גאולות אחת להבא ואחת לשעבר פירוש לעתיד כמו יגיענו וגם היא ארוכה קצת וגם יש בה לשעבר כמו אשר גאלנו מגאולת מצרים לפיכך חותמת בברוך ומה שהקשה מיהללוך שאינה סמוכה לפי מה שפרשתי עתה ואפ"ה אינה פותחת בברוך יש ליתן טעם לפי שהיא הודאה בעלמא ואפילו שהיא ארוכה קצת תקנו בה חתימה ולא פתיחה כמו אלהי נשמה. וכן משמע בירושלמי שהיה דרכן לומר הלל בבית הכנסת ואח"כ שותין כוסות שלהם בביתם בלא שום סדר דבעי בירושלמי (פ' ע"פ) שתאן בבת אחת מהו פירוש זה אחר זה בלא הלל וסדר בינתים מהו (ה) שמעינן מן הדא דא"ר יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא וכן משמע בתוספתא *דמי שלא היה יודע ונכנס בבית הכנסת וכו' והשתא נמי מיושב דבשביל כך פותחת ברכה דאשר גאלנו בברוך דטעמא שאינה סמוכה כי הא דאם קרא הלל בבהכ"נ יצא: אין דילמא הנאה קביל עליה. הא ליכא משמע דמיירי בתענית יחיד שקבל עליו אבל בתענית הכתוב לא: טועם ואין בכך כלום. פירש ר"ח שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן הטעימה אבל בולע לא אפילו בשאר תעניות ומשום הכי הפולט אינו צריך ברכה שאינו נהנה: במשכים לפתחו. וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר: למה

עין משפט נר מצוה

יג א טור וש"ע א"ח סימן תכ"ב סעיף ב:
יד ב מיי' פ"ג מהלכות חנוכה הלכה ט טור ש"ע א"ח סימן תכב סעיף ד [ובסי' תפח סעי' א] ובסימן תרמד סעיף א:
טו ג מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה ב סמג (הלכות ברכות) עשין כז טוש"ע א"ח סימן רי סעיף ב:
טז ד מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה יד טוש"ע א"ח סימן תקסז סעיף א [רב אלפס תענית פ"א דף קעב]:
יז ה מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה ד סמג עשין יט טור ש"ע א"ח סימן פט סעיף ב:
יח ו [מיי' שם סמג שם טוש"ע] שם סעיף ג: [ו מיי' שם טוש"ע שם וע"ש בב"י]
יט ז מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יז סמג עשין יח טוש"ע א"ח סימן סו סעיף ה:

רב נסים גאון

אמר (רבא) [רבה] ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל כו'. איתיה לפירושייהו במסכתא תענית בפ' בג' פרקים בשנה (דף כח) דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים יחיד גומר בהן את ההלל כו' והתם נמי אמרינן אמר (רבה) [רבא] זאת אומרת הלל דראש חודש לאו דאורייתא ולפיכך התיר רבא לפסוק בו אפי' באמצע הפרק:

גליון הש"ס

גמ' מטעמת כו'. עי' ילקוט ש"א י"ד בפסוק ויפדו העם את יונתן:

מסורת הש"ס

[שבת דף כג:] ר"א עד שיתפלל
ישעיה ב
*סוטה ד:
פי' רש"א
תהלים פה
לקמן דף נה: [ושם איתא ר' זעירא וכ"ה בשאלתות] [כפ' מקן]
משלי יט
[צ"ל ואמר]
[פותחות והותמות בברוך כצ"ל רש"א]
*פרק פ"ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' מהו שיפסיק מי אמרינן:
(ב) תוס' ד"ה ימים וכו' מידי דהוה אלולב ואתקיעות דהני נשי:
(ג) בא"ד אינו מיושב דהרי סופה משמע:
(ד) בא"ד בירושלמי והרי סופה זהו:
(ה) בא"ד מהו נשמעינן מן הדא:

כ א טוש"ע או"ח סימן סו סעיף ו :
כא ב שם סעיף ח :
כב ג ד מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ג סמג עשין יח טור וש"ע או"ח סימן עא סעיף ה ו וביורה דעה סימן שסה סעיף א :
כג ה מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה ט טוש"ע או"ח סימן כה סעיף ד [רב אלפס כאן ובהלכות תפילין דף טו. וע"ש הגהה] :

תורה אור

°וה' אלהים אמת חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת א"ר אבהו א"ר יוחנן חוזר ואומר אמת רבה אמר *אינו חוזר ואומר אמת ההוא דנחית קמיה דרבה שמעיה רבה דאמר אמת אמת תרי זימני אמר רבה כל אמת אמת תפסיה להאי אמר רב יוסף כמה מעליא הא שמעתתא דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת אמר ליה אביי מאי מעליותא והא אמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר וכי תימא ואמרת אליהם לא הוי התחלה והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב דבר אל בני ישראל לא הוי התחלה ואמרת אליהם הוי התחלה אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת אליהם נמי לא הויא התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית אמר אביי הלכך אנן אתחולי מתחלינן דקא מתחלי במערבא וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן דהא אמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר חייא בר רב אמר אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צ"ל אמת והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך: אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע וכו': תניא ר"ש בן יוחי אומר בדין הוא שיקדים שמע לוהיה אם שמוע שזה ללמוד וזה ללמד והיה אם שמוע לויאמר שזה *ללמוד וזה לעשות אטו שמע ללמוד אית ביה ללמד ולעשות לית ביה והא כתיב ושננתם וקשרתם וכתבתם ותו והיה אם שמוע ללמד הוא דאית ביה ולעשות לית ביה והא כתיב וקשרתם וכתבתם אלא הכי קאמר בדין הוא שתקדם שמע לוהיה אם שמוע שזה ללמוד וללמד ולעשות והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בה ללמד ולעשות ויאמר אין בה אלא לעשות בלבד ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה חדא ועוד קאמר חדא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות ועוד משום דאית בה הני מילי אחרנייתא. רב [ב]משי ידיה וקרא ק"ש ואנח תפילין (א) וצלי והיכי עביד הכי והתניא [ג]החופר כוך למת בקבר פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה הגיע זמן ק"ש עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל הא גופא קשיא רישא אמר פטור וסיפא חייב הא לא קשיא [ד]סיפא בתרי ורישא בחד מ"מ קשיא לרב רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה דאמר עול מלכות שמים תחלה ואח"כ עול מצות אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה קריאה לעשיה מי שמעת ליה ותו מי סבר ליה כרבי יהושע בן קרחה והאמר *רב חייא בר אשי זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ומקדים ומשי ידיה ומברך ומתני לן פרקין ומנח תפילין והדר קרי ק"ש וכ"ת בדלא מטא זמן ק"ש א"כ מאי אסהדתיה דרב חייא בר אשי לאפוקי ממ"ד למשנה אין צריך לברך קמ"ל דאף למשנה נמי צריך לברך מ"מ קשיא לרב שלוחא הוא דעוית: אמר עולא [ה]כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים: ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה

יפנה

רש"י וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת: כל אמת אמת תפסיה להאי. ריהטא של אמת תפסתו לזה: הא שמעתתא. דרב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא וכו'. ק"ש של ערבית אין קורין בה פרשת ציצית כולה לפי שאין מצות ציצית בלילה אבל מתחילין אותה ומפסיקים בה ומדלגים ואומרים אני ה' אלהיכם אמת: לא יתחיל. אין צריך להתחיל ויאמר ערבית: אתחולי מתחלינן. דהא מתחלי במערבא: אמר אני ה' אלהיכם. דהיינו פרשת ציצית: צריך לומר אמת. כדכתיב וה' אלהים אמת: והא בעי לאדכורי יציאת מצרים. דתנן (לעיל ד' יב:) מזכירין יציאת מצרים בלילות ואי לא אמר אמת ואמונה ולא אמר פרשת ציצית היכי מדכר יציאת מצרים: ושרנו לך. מי כמכה באלים וגו' מלכותך ראו בניך עד גאל ישראל והשכיבנו: שזה ללמוד. ודברת בם: וזה ללמד. ולמדתם אותם את בניכם ואם לא למד תחלה היאך ילמד את בניו: וזה לעשות. ויאמר אין בה אלא עשייה: וקשרתם. דתפילין: וכתבתם. דמזוזה עשייה היא: רב משי ידי. פעם אחת ראוהו שעשה כן: והיכי עביד הכי. שהקדים ק"ש לתפילין: כוך. קבר שחופרין בקירות מערה ארכו ד' ורחבו ו' טפחים: פטור מק"ש. דהעוסק במצוה פטור מן המצוה כדאמרינן בפ"ק (ד' יא.) בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה: וסיפא בתרי. והכי קאמר אם שנים הם מניח את חבירו חופר והוא עולה ומקיים מצות ק"ש ותפילין ותפלה וחוזר למלאכה וחבירו יעלה ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל: מ"מ. תפילין קודמים לק"ש: עול מצות. דהנחת תפילין עול מצוה הוא: קריאה לקריאה. שמע שהוא קבלת מלכות שמים לוהיה אם שמוע שהוא קבלת [נ"ל ללמד] עול מצות: ומקדים. משכים: ומברך. על התורה: ומתני פרקין: אלמא (ב) מקדים הוא לעסוק בתורה [א] דהיינו עשייה דמצוה מקמי מלכות שמים: שלוחא הוא דעוית. השליח קלקל שאיחר להביא לו תפילין מעיקרא *והגיע זמן ק"ש והוזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שלוחא דתפילין אנחינהו: כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ליסנא מעליא: כאילו הקריב עולה בלא מנחה. שחייבו הכתוב להקריב עמה כדכתיב (במדבר כח) ועשירית האיפה וגו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר את המצוה: נסכים. הוא היין המתנסך על גבי המזבח אחר העולה והזבח כדכתי' ונסכיה' חצי ההין וגו' (שם) וה"ה דמצי למימ' כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים:

תוספות למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע. וא"ת תיפוק ליה דקדמה בתורה וי"ל דהכי קאמר למה קדמה אף לפרשת ציצית דקדמה לכון אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שהיא קודמת בתורה משום דאמרינן אין מוקדם ומאוחר וא"כ היה לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים: ויאמר אינה נוהגת אלא ביום. מכאן משמע כר' שמעון דאמר בפ' התכלת (מנחות ד' מג.) דציצי' מ"ע שהזמן גרמא וכן איתא בקדושין (פ"ק ד' לג:) דקאמר ציצית מצות עשה שהזמן גרמא וא"ת א"כ למ"ד (מנחות מא.) ציצית חובת טלית הוא ואפילו מונחת בקופסא אפ"ה חייבת בציצית היכי אשכחן שיהא הזמן גרמא. וי"ל דאם היה כסות המיוחד ללילה פטור והכי איתא בירושלמי דקדושין אמר להם ר"ש אי אתם מודים לי דציצית מ"ע שהזמן גרמא שהרי כסות לילה פטור מן הציצית א"ר אילא טעמא דרבנן שאם היה מיוחד ליום ולילה שחייב בציצית: ומנח תפילין ומצלי. ומהתם משמע שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפלה וכן בטלית מניח אדם טליתו בין גאולה לתפלה. וכן מצינו שרבי יצחק ברבי יהודה שלא אחר טליתו ושהה השליח וכבר קרא ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו וגמר שמונה עשרה והביא ראיה מהכא מההיא דרב. מ"מ יש לחלק בין תפילין לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמר בסמוך כאילו מעיד עדות שקר בעצמו פירוש באדון שצוה שהוא קורא והיו לטוטפת ולאות על ידך ואין. ותפלה נמי כדאמרן קרי ק"ש ומתפלל* זו היא מלכות שמים אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם יש לו טלית חייב ואם אין לו פטור מציצית ויכול לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי דהוי הפסקה. והרב רבי משה מקוצי היה אומר דאפי' מכאן אין ראיה דמצי למימר הניח תפילין בלא ברכה ולאחר י"ח ממשמש בהם ומברך עליהם ובהכי סגי שגם מותר להתעטף בטלית בעת שידיו מטונפות ואחר שיטול ידיו ימשמש בטליתו ומברך: ומכל מצות האמורות בתורה. וא"ת וכי ק"ש לא הוה בכלל מצות האמורות בתורה. וי"ל דאי לא תני בהדיא ק"ש הוה אמינא דדוקא הני דלית להו קביעות זמן אבל ק"ש דקביע להו זמן לא הואיל וזמן עובר קמ"ל: עולה בלא מנחה. ה"ה דמצי למימר בלא נסכים שהרי עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה וגו':

* יניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל כצ"ל.

אמאן

רב נסים גאון לאפוקי ממאן דאמר למשנה אינו צריך לברך: בעל זו המימרא רב הונא ועיקרה בפרק ראשון (דף יא) :

הגהות הב"ח (א) גמ' ואנח תפילין ומצלי והיכי: (ב) רש"י ד"ה ומתני פרקין אלמא. נ"ב מפרש הקושיא מכח [שלמד] קודם ק"ש כי [על זה שייך] אחר כך לומר וכי תימא בדלא מטי זמן ק"ש דאי [מהא דמנח תפילין והדר קרי מאי קאמר וכ"ת וכו' הא כיון דלא מטי זמן] ק"ש גם זמן תפילין [לא מטא לכן] פירש רש"י דקושיא הוא [מהא דעסק קודם] בתורה. רק קשה למה [לא מקשה] באמת מכח [מהא דמנח תפילין ולא] יצטרך לומר וכ"ת ואפשר לתרץ [דה"ק וכי תימא בדלא] מטי זמן ק"ש והיה מתחיל בעשיית מצוה דהיינו [לימוד וכיון דהתחיל] להתעסק בעשיית מצוה הנית תפילין שהוא ג"כ עשיית מצוה קודם ק"ש זה אינו דא"כ מאי מקשה אחר כך אם כן [מאי אסהדתיה דרב"א] דילמא זהו אסהיד דהיכא דלא מטי זמן קריאת שמע והתחיל [בעשיית מצוה] שהוא לימוד יניח תפילין כשיגיע [הזמן קודם ק"ש] וצ"ע [ואם נפרש דלימוד לא מקרי] עשיה פי' כך [ותו מי סבר לה כר' יהושע ב"ק והאמר וכו' אלמא] דאף בקריאה לא סבר כר' יהושע ב"ק [מדלמד קודם ק"ש והלימוד] הוא קריאה דמצוה אבל לפי פירש"י [משמע דלימוד מיקרי] עשיה:

[נ"ל ללמד]

ס"א וחביב דלא אזיל

הגהות הגר"א [א] רש"י ד"ה ומתני פרקין פי' דהיינו עשיה. נמחק עשיה. וכ"ב קריאה:

לעיל דף יא:

תורה אור

איפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב °ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' א"ל רבא לא סבר לה מר כאילו טבל דכתיב ארחץ [בנקיון] ולא כתב ארחיץ [כפי] א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר במי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא *רב חסדא *לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן (א) צלותא והני מילי לק"ש גאבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה *והנ"מ לקמיה אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר:

מתני' *דהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא *ר' יוסי אומר לא יצא הקרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא והקורא למפרע לא יצא קרא וטעה יחזור למקום שטעה:

גמ' מאי טעמא דר' יוסי משום דכתיב שמע *השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע ור' יוסי תרתי שמע מינה, תנן *התם וחרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע דיעבד אין לכתחלה לא אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא (ב) דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר לא יצא עד כאן לא קאמר ר' יוסי לא יצא אלא גבי ק"ש דאורייתא אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא וממאי דר' יוסי היא דילמא ר' יהודה היא ואמר גבי ק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא תדע דקתני הקורא דיעבד אין לכתחלה לא אמרי האי דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דאמר דיעבד נמי לא *דאי ר' יהודה אפי' לכתחלה נמי יצא במאי אוקימתא כר' יוסי ואלא הא דתניא *לא יברך אדם בהמ"ז בלבו ואם בירך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי יצא אי ר' יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה *דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר ליה רבי מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה, תנן *התם ה"הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ורבי יהודה מכשיר בקטן מאן תנא חרש דיעבד נמי לא אמר רב מתנה רבי יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר לא יצא (ג) ממאי דרבי יוסי היא ודיעבד נמי לא דילמא

רש"י

יפנה. לנקביו: דכתיב ארחץ בנקיון. משמע ארחץ כל הגוף ולא כתיב ארחיץ כפי לדרשה אתא לומר שמעלה עליו שכר רחילת כפיו כאלו טבל כל גופו: קסמית. קיסם: לק"ש. בעידנא דק"ש שזמנה קבוע פן יעבור הזמן אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא צריך למהדר אמיא: **מתני'** ולא דקדק באותיותיה. לפרשן יפה בשפתיו: **גמ'** תרתי ש"מ. כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי דצריך להשמיע לאזנו: לא יתרום. לפי שאינו שומע הברכה שהוא מברך עליה: מאן תנא כו' לא יצא. אפי' בדיעבד ה"מ כו': ברכה דרבנן היא. דאמור רבנן (פסחים ד' ז:) כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן: וממאי דר' יוסי היא. קס"ד האי דמוקמי לה כר' יוסי משום דסבירא לן דר' יהודה לכתחלה נמי מכשיר: דלמא ר' יהודה היא. וק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא. ה"ג ול"ג אפילו: משום ר' יוסי. להודיעך כחו דאפי' דיעבד נמי לא יצא: בלבו. שלא השמיע לאזנו: ואי ר' יוסי דיעבד נמי לא. דהא בהמ"ז דאורייתא היא ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח): אלא מאי ר' יהודה. וק"ש דיעבד אין לכתחלה לא והא דתרומה וברכת המזון דר' יהודה: אלא רבי יהודה לכתחלה קאמר. והא דרבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי ר' יהודה היא ודתרומה ר' יוסי היא ומודה הוא דברכות דרבנן דיעבד שפיר דמי והא דברכת המזון ר' יהודה היא משמיה דרביה ר' אלעזר בן עזריה דאומר צריך שישמיע לאזנו וכל צריך לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי: אחר כוונת הלב כו'. ואפי' לכתחלה נמי א"ל: השתא דאתית להכי. דאשמעת לן פלוגתא דר"מ: אפילו תימא ר' יהודה. דאמר בק"ש נמי יצא דיעבד אין לכתחלה לא והא דברכת המזון ודתרומה רבי יהודה היא ודקא קשיא לך דר' יהודה בריה דר"ש בן פזי מני ר"מ היא דמכשר לכתחלה: מאן תנא חרש דיעבד נמי לא. דקתני גבי שוטה: לא יצא. דיעבד הוא: וממאי. דהוץ מחרש דקאמר דיעבד הוא ורבי יוסי היא דפסיל דיעבד: *ולכתחלה הוא דלא. הא דיעבד שפיר דמי. וכהא איכא למימר דאפילו ר' יהודה מודה דלא שמעינן דפליג בק"ש אלא דיעבד: מדסיפא

תוספות

אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש. ויש ספרים דגרסי הני מילי לק"ש אבל לתפלה לא דקאמר רשב"ל (פסחים מו.) לגבל ולתפלה ד' מילין ונראה דלא גרסינן ליה דהוא הדין לענין צלותא נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא ק"ש מתפלה וגם יש לקמן פרק מי שמתו (ד' כב.) בטלוה לנטילותא כדרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא °ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין מותר והא דרשב"ל דאמר ולתפלה ד' מילין פירש רש"י להתפלל שם במנין:

דילמא ר' יהודה היא. וא"ת והלא אין נזכר ר' יהודה ברישא. וי"ל דפשיטא מדסיפא ר' יהודה רישא נמי ר' יהודה (ד) ופליגי במילתא דר' יהודה:

להודיעך כחו דרבי יוסי. וא"ת לשמעינן כחו דרבי יהודה דכח דהתירא עדיף. וי"ל כיון דרבי יהודה לא דריש השמע לאזנך אין כאן שום חדוש ופשיטא דלכתחלה (ה) ומהיכא תיתי לאוסרו אי שרי דיעבד הוא הדין לכתחלה:

אי ר' יוסי דיעבד נמי לא. וא"ת לעולם אימא לך רבי יוסי היא וברכת המזון שאני דלא כתיב ביה שמע דבשלמא תרומה דלעיל ומגילה דלקמן שהן מדרבנן יש לדמותם לק"ש שתקנו שצריך שישמיע לאזנו כמו בק"ש ותקנו ממש שלא יצא כמו בק"ש אבל בבהמ"ז שהיא מדאורייתא כיון דלא כתיב ביה שמע למה יש לנו לתקן שלא יצא אם לא השמיע לאזנו כיון דמה"ת יצא. וי"ל כיון שתקנו שצריך להשמיע לאזנו כמו בק"ש הואיל ומדרבנן מיהא צריך להשמיע אין לחלק בין ק"ש ובין בהמ"ז דאפילו בדיעבד אית לן למימר שלא יצא:

ורבי יהודה מכשיר בקטן. וא"ת באיזה קטן מיירי אי בקטן שלא הגיע לחנוך הא אמרינן בפרק ראוהו בית דין (ר"ה ד' כט.) שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ומ"ט דר' יהודה דמכשיר ואי בהגיע לחנוך מאי טעמייהו דרבנן דאסרי הלי קריאת מגילה דרבנן ואמרי' קטן שהגיע לחנוך מדרבנן כגדול ופוטר דרבנן כדאמר לקמן בפ' מי שמתו (ד' כ:) דקטן מוציא אביו שלא אכל אלא כזית דהייתו דרבנן. וי"ל שאני ברכת המזון שהיא חומרא יתירתא יותר מדאורייתא ובקל נפטרים ממנה כדאמרי' לקמן (שם) והם החמירו על עצמם עד כזית או כביצה* א"כ התם ליכא בקטן אלא חד דרבנן דמיירי שהקטן אכל כדי שביעה לכך אתי דרבנן ומוציא דרבנן אבל הכא דגבי קטן איכא תרתי דרבנן דהמגילה דרבנן והקטן דרבנן אינו יכול להוציא היכא דליכא אלא חד דרבנן:

דילמא

עין משפט נר מצוה

כד א טור וש"ע או"ח סימן ב סעיף ו:

כה ב ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה א' ופ"ד מהלכות תפלה הלכה ב ג סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן ד סעיף כב וסימן לב סעיף ד ה ו וסימן רלג סעיף ב:

כו ד מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טור ש"ע או"ח סימן סב סעיף ג:

כז ה מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף א:

כח ו מיי' שם הלכה יא (סמג שם) טוש"ע או"ח סימן סד סעיף א:

כט ז מיי' פ"ד מהלכות תרומות הלכה ד:

ל ח מיי' פ"א מהלכות מגילה הלכה ב סמג עשין דרבנן ד טור ש"ע או"ח סי' תרפט סעיף ב:

רב נסים גאון

אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה. ידוע כי הפרסה ארבעת מילין ובמסכת פסחים בפ' אלו עוברין בפסח (דף מו) אמרינן אמר ר' אבהו אמר ריש לקיש לגבל ולתפלה ולנטילת ידים ד' מילין ואיתמר עלה אמר ר' יוסי בר' חנינא לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אינו חוזר אמר רב אחא בר יעקב ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ודכוותה בשחיטת חולין בפרק העור והרוטב (דף קכג) ומזה העיקר אמרי' הכא אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה ובמס' מגילה (דף ג) אמרי' שעורא דמיל כמה חוי כמחמתן לטבריא ובפ' אלו עוברין בפסח (דף מו) נמי שיעורא דמיל כמה הוי ממגדל נוניא לטבריא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דמהדר אמיא בעידן צלותא [והני מילי וכו' פחות ממיל חוזר] תא"מ. ונ"ב ס"א אינו ולשון האלפסי הוא: (ב) שם דתנן הקורא וכו' לאזנו יצא ר' יוסי אומר כצ"ל ותיבת דברי רבי יהודה נמחק וכן בסמוך: (ג) שם וממאי דר' יוסי: (ד) תוס' ד"ה דילמא וכו' רישא נמי ר' יהודה כס"ד והשאר נמחק: (ה) תד"ה להודיעך וכו' ופשיטא דלכתחלה שרי ומהיכא תיתי:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אמאן כו' ומדלא הזכיר. ע' תוס' שבת יא ע"א ד"ה כגון רשב"י:

מסורת הש"ס

גי' רש"א

לקמן דף כב. קדושין לג: וסם נסמן פסחים דף מו. חולין דף קכג.

ספרי פ' ואתחנן מגילה יז: יט: ס"א דברי ר' יהודה

[לעיל יג.]

תרומות פ"א משנה ב

שייך לע"ב

נ"א במאי אוקימתא כרבי יוסי דאי ר"י

[מגילה יט:]

[נ"ל דתניא]

תהלים כו

דברים ו

מגילה דף יט: כל הענין

עין משפט
נר מצוה

לא א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סימן סב סעיף ג:
לב ב מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן קפה סעיף ב ובסימן רו סעיף ג:

[ברב אלפס שלפנינו ליתא אלא הך דזיי"ן של תזכרו בשם הירושלמי אמנם ברא"ש ובטור סימן סא איתא כל זה וכתב הב"י שכ"כ ה"ר יונה בספר היראה ע"ש]

לג ג מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ח ט סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן סא סעיף כ:
לד ד מיי' שם הלכה ח ט טור ר"ס סב:

תורה אור

דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי לא ס"ד דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא אף חרש דיעבד נמי לא ודילמא הא כדאיתא והא כדאיתא ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה והא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא ודילמא כולה ר' יהודה היא ותרי גווני קטן וחסורי מחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו בד"א בקטן שלא הגיע לחנוך אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה כשר דברי רבי יהודה שרבי יהודה מכשיר בקטן במאי אוקימתא כר"י ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר"י בריה דר' שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר' יהודה ואפילו לכתחלה נמי אלא הא דתניא *לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי רבי יהודה הא אמר אפי' לכתחלה נמי ואי ר' יוסי הא אמר אפי' דיעבד נמי לא לעולם ר' יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתניא א"ר יהודה משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל אמר לו ר' מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפי' תימא ר' יהודה כרביה ס"ל ולא קשיא הא ר' יהודה הא רבי מאיר א"ר חסדא אמר רב שילא [א]הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה והלכה כרבי יהודה וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה הוה אמינא אפילו לכתחלה קמ"ל הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה הוה אמינא *צריך ואין לו תקנה קמ"ל הלכה כרבי יהודה אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא דכתיב °הסכת ושמע ישראל (דברים כז) מיתיבי לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל [ב]אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב: קרא ולא דקדק באותיותיה: א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל: וא"ר *טבי א"ר יאשיה מאי דכתיב °שלש (משלי ל) הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה: תני ר' אושעיא קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב אפילו צוואות א"ל דאמר לך מני *ר' יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צוואות אינו כותב והתם הוא דכתיב °וכתב את האלות האלה (במדבר ה) אבל הכא דכתיב וכתבתם אפי' צוואות נמי אטו טעמיה דר' יהודה משום דכתיב וכתב *טעמיה דר' יהודה משום דכתיב אלות אלות אין צוואות לא אצטריך סד"א נילף כתיבה כתיבה מהתם מה התם אלות אין צוואות לא אף הכא נמי צוואות לא כתב רחמנא וכתבתם אפי' צוואות: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם [ג]שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כגון *על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ א"ר חמא ברבי חנינא [ד]כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר °בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון (תהלים סח) אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמון אלא בצלמות: ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו
אהלים

דילמא ר' יהודה וחסורי מחסרא וכו'. תימה דאין זה בשום מקום דקאמר חסורי מחסרא ולאוקמי אליבא דחד תנא ועוד לוקמיה כר' יוסי ובלא חסורי מחסרא. וי"ל משום דלקמן פסקינן כר' יהודה לכך ניחא לאוקמיה אליבא דר' יהודה: אבל בשאר מצות יצא. וא"ת הא לעיל אמר דשאר מצות ילפינן מק"ש כגון תרומה ומגילה וברכת המזון. וי"ל דרב יוסף פליג אסוגיא דלעיל: בין הדבקים. *רב אלפס מוסיף כגון וחרה אף דאם לא יתן ריוח אז נראה כמו וחרף וכן מוסיף ורעיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את שצריך ליתן ריוח בין מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחלת תיבה שאחרי' וכן צריך[א] להתיז זיי"ן של תזכרו שלא ישמע שי"ן למען שיהיה לנו שכר מצות ואין לנו לעשו' על מנת לקבל פרס:
אהלים

מדסיפא ר' יהודה. דקתני ר' יהודה מכשיר בקטן: ודילמא כולה ר' יהודה היא וחסורי מחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו. והא כדאיתא והא כדאיתא: בד"א. דקטן לכתחלה לא בקטן שלא הגיע לחנוך אבל הגיע לחנוך אפי' לכתחלה שרי. הגיע לחנוך מצות כגון בן תשע ובן עשר כדאמרינן ביומא פרק בתרא (ד' פב.): במאי אוקימתא. למתניתין דמגילה: כר' יהודה. ואשמעת לן דכי אמר ר' יהודה בק"ש יצא דיעבד קאמר ולא לכתחלה: אלא הא דתני כו' תורם. ואע"פ שהוא צריך לברך ואין אזניו שומעות מני: אלא מאי. בעית למימר דר' יהודה היא דק"ש אפי' לכתחלה קאמר כי היכי דתיקו הא דר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי אליביה והאי דאפליגו בדיעבד להודיעך כחו דר' יוסי: אלא הא דתניא כו'. מני: לעולם ר' יהודה (א) אפי' לכתחלה מכשיר. ודמגילה רבי יוסי היא ואפי' דיעבד נמי פסיל והא דתורם לכתחלה ר' יהודה והא דברכת המזון דרביה הוא דאמר ר' יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה צריך להשמיע לאזנו והאי לישנא לכתחלה משמע אבל דיעבד יצא: השתא דאתית להכי. דאשמעתן הא פלוגתא דר"מ: אפי' תימא ר' יהודה. דאמר בק"ש יצא דיעבד אין לכתחלה לא ומתני' דמגילה לכתחלה היא דפסלה לחרש ור' יהודה היא והא דברכת המזון נמי ר' יהודה היא ודקא קשיא לך הא דר"י בריה דר' שמעון בן פזי מני ר"מ היא דמכשיר לכתחלה: הלכה כר' יהודה. דק"ש שלא השמיע לאזנו יצא: הוה אמינא. דר' יהודה לכתחלה נמי אמר והאי דאפליג דיעבד משום דרבי יוסי: ואין לו תקנה. אפילו בדיעבד: בשאר מצות. בכל הברכות: ההוא. הסכת ושמע בדברי תורה כתיב כדאמרי' בפ' הרואה (ד' סג:) כתתו עצמכם על דברי תורה: ולא דקדק. שמגמגם: הלכה כדברי שניהם להקל. הלכה כר' יהודה דלא בעי שמיעה והלכה כר' יוסי דלא בעי דקדוק: שאול ועוצר רחם. פסוק הוא בספר משלי שלש הנה לא תשבענה: רחם מכניס. הזרע ומוציא הולד: שאול. קבר: שמכניסין בו בקולי קולות. של בכי ומספד: וכתבתם. שתהא כתיבה תמה ושלימה: ואפילו צואות. שבפרשה כגון וקשרתם וכתבתם צריך לכתוב בתפילין ומזוזות: דאמר לך מני. הא דאצטריך ליה קרא לרבות צואות לכתיבה: רבי יהודה היא. דשמעינן גבי כתיבת פרשת סוטה משום דלא כתיב ביה וכתבתם אלא וכתב דאמר אלות אין צואות לא כגון והשביע אותה הכהן ואמר הכהן דתנן (סוטה ד' יז) רבי יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה: משום אלה הוא. דמשמע מיעוטא הא לא כתיב מיעוטא הוה משמע כולה מלתא מוכתב והכא דליכא מיעוטא למה ליה לרבוייא מוכתבתם: בין הדבקים. תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותן שתי אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדמפרש רבא: בפרש שדי. אם תפרש שדי והבדיל תיבות של מלכות שמים מלכים בה תשלג *בצלמון התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג ותצנן לך את צל המות:
אהלים

רב נסים גאון
תני ר' (יאשיה) [אושעיא] קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב ואפי' צוואות נמי אמר ליה דאמר לך מני ר' יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צוואות אינו כותב. עיקר דבריו של ר' יהודה במס' סוטה בפ' היה מביא את מנחתה (דף יז) בא לו לכתוב המגילה מאיזה מקום היה כותב ר' יהודה אומר כל עצמו לא היה כותב אלא יתן ה' אותך ובאו המים המאררים וגו' ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן:

הגהות הגר"א
[א] תוס' ד"ה בין כו' וכן צריך כו'. נ"ב ירוש':

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה לעולם ר' יהודה היא ואפילו:

מסורת הש"ס
[מגילה יט:]
[עירובין צה. יומא פא: יבמות ס. גיטין ע. נזיר מו: הוריות ח. וע' גיטין טו.]
סנהדרין צב.
[סוטה דף יז.]
[ע"ש בסוטה היטב]
[הנך הם שלא כסדרן ובשאלתות בפ' ואתחנן כמאמרים כסדרן]
[בערוך ערך פרש ביאר הענין באופן אחר ע"ש]

אהלים לנחלים דכתיב °כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות: הקורא למפרע לא יצא וכו': רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן *קרא ומטעה ואינו יודע להיכן טעה (א) באמצע הפרק יחזור *לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי אתא ואמר להו אמרו ליה *אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו: **מתני'** האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה *חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא לילה הראשונה אמרו לו תלמידיו *למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפי' שעה אחת: **גמ'** *ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעי כונה ורמינהי הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר °הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא *בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני *ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה [ומתפללין] תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם והתניא מעין י"ח אמר רב ששת לא קשיא *הא ר"ג הא ר' יהושע אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי אלא אידי ואידי ר"ג ולא קשיא [ה] כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן והתניא *הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן (ג) ואין מברכים לפניה [א] אבל מברכין לאחריה שתים כיצד *ברכה ראשונה כתקונה שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין כתיקונה: חתן פטור מק"ש: *תנו רבנן *בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף הכא נמי רשות מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי אם כן לימא קרא בלכת מאי בלכתך שמע מינה בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת

אי

רש"י

אהלים לנחלים. כנחלים נטיו כאהלים נטע: אף [אהלים]. בתי מדרשות. אהלים לשון נטיעה נופלת בהם שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא): קטרין ליה גננא. קושרין לו חופה להשיאו אשה: יחזור לראש. כגון שהיה יודע שבפרק זה טעה ודלג אבל אינו יודע באיזה מקום בו טעה: בין פרק לפרק. שיודע שגמר הפרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע באיזה מהן: יחזור לפרק ראשון. להפסק ראשון (ג) והיה אם שמוע: בין כתיבה לכתיבה. שיודע שצריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם ראשון אם שני: (ד) וא"ר יוחנן. לתנא וכו': סרכיה נקט. *אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרשה שגורה בפיו: **מתני'** האומנין. שהם עסוקים במלאכתן בראש האילן או בראש הנדבך והגיע זמן ק"ש קורין לשם מיד: נדבך. בנין של אבנים כמו נדבכין די אבן גלל (עזרא ו): מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה. דצלותא רחמי היא ובעי כוונה הלכך אין מתפללין בראש האילן ובראש הנדבך דמסתפי דילמא נפלי דאין יכולין לעמוד שם אלא על ידי הדחק ומחמת בעתותא לא מצי מכווני: **גמ'** ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. בזמן שעוסקין בהן מפני שענפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין בראשם אבל בשאר אילנות אין מתפללין: בין כך ובין כך. כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות: יורד ומתפלל. דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו: לפי שאין דעתו מיושבת עליו. מבעתותו ואם הקלו אצל פועלים מפני בטול מלאכה לא הקלו אצל בעל הבית: ברה דבת שמואל. בכמה מקומות קרי ליה בר רחל ובת שמואל היתה ונשבית לבין העמים כדאמר בכתובות (דף כג.) ובא עליה אחד ונתעברה הימנו ואח"כ נתגייר ושמיה איסור כדאמרי' בב"ב (דף קמט.) רב מרי בריה הורתו שלא בקדושה הוה לכך לא היה נקרא על שם אביו: תנן האומנין קורין בראש האילן. אפי' בזמן שהן עסוקין אלמא לא בעי כוונה: שבטלין ממלאכתן וקורין. כדי שיהו קורין בכוונה רשאין להיבטל ממלאכתן: פרק ראשון. פרשת שמע בעי כוונה: קורין את שמע ומברכין לפניה ולאחריה. כתקונה וכן בזמן תפלה: אבל אין יורדין לפני התיבה. אינן רשאין ליבטל ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח צבור שיש שם בטול מלאכה יותר מדאי: מעין שמונה עשרה. הביננו לדעת דרכיך כו' שכולל *י"ח ברכות בברכה אחת וג' ראשונות וג' אחרונות כהלכתן: הא ר"ג הא רבי יהושע. דתנן בפרק תפלת השחר (דף כח:) ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח ברכות רבי יהושע אומר מעין י"ח: עושין בשכרן. שנוטלין שכר פעולתן לבד סעודתן צריכין למהר המלאכה ומתפללין מעין י"ח: אבל עושין בסעודתן. בשביל האכילה לבדה מתפללין י"ח: והתניא. בניחותא דיש חלוק בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן: ואין מברכין לפניה. °שאינה מן התורה: אבל מברכין לאחריה. שהיא מן התורה דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (לקמן דף מח:): וכוללין. *שני ברכות באחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות: בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. כבר פירשתיה בפרק ראשון (דף יא.):

מתני'

תוספות

אהלים לנחלים. פי' הקונטרס דכתיב כנחלים נטיו כאהלים נטע. ולי נראה דאהלים דהאי קרא לאו לשון אהל אלא לשון בשמים אלא נראה מדסמיך מה טובו אוהליך לכנחלים נטיו: הקורא את שמע ואינו יודע להיכן טעה חוזר לראש. פי' מטעם שאינו יודע מהיכן טעה אבל אם היה יודע מהיכן טעה שדלג תיבה או פסוק אינו צריך לחזור אלא מאותו פסוק ואילך וכן בהלל ומגילה: מעשה בר"ג שנשא אשה וקרא ק"ש בלילה ראשונה. לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל אם גדול הוא ובוטח בעצמו שיוכל להתכוין והוא ראוי ליטול את השם הרשות בידו: לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ואם תאמר תיפוק ליה משום דאמרינן לעיל (דף י:) לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל. ויש לומר דהתם מיירי על גבי כסא או ספסל אבל באילן שעלה שם לעשות מלאכתו הוי כמו עלייה: הא בפרק ראשון. לאו דוקא נקט פרק א'. דהיינו אליבא דרבא ורבא אמר לעיל (יג:) פסוק ראשון לבד והכי הלכתא: אפי' כל אדם נמי. וא"ת הא שאר כל אדם רשות ופועלים חובה. וי"ל דפשיטא ליה כיון שיכול לומר מעין י"ח אין זה שום חדוש אם הפועלים אומרים אפילו לכתחלה: *וחותם בברכת הארץ. אע"ג דמדאורייתא הם. יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים °במלאכת בעל הבית:

אי

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יג יד סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סימן סד סעיף ב ג ד:

לה ב מיי' שם הלכה ד סמג שם טור שו"ע או"ח סימן סג סעיף ח:

לו ג מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה א סמג שם טור שו"ע או"ח סימן ע סעיף ג:

לז ד ה מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ח טור שו"ע או"ח סימן צ סעיף ג:

לח ו מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן סג סעיף ז:

לט [ז ח מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ח] ז מיי' פ"ב מהלכות ברכות הלכה ב: ט ח מיי' וסמג שם טור שו"ע או"ח סימן קצא סעיף א:

רב נסים גאון

למה נסמכו אהלים לנחלים. והוא שנאמר בתורה (במדבר כד) משמו של בלעם מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטיו:

[לכאורה צ"ל פותח אמנם גם הרמב"ם פ"ב מהלכות ברכות דין ב' העתיק דברי תוס' הללו וחותם וכו' ולכן נ"ל דהיה הגי' לפניהם כמ"ש הטור סימן קצא שניה פותח וכו' וכולל וכו' וחותם בברכת הארץ]

הגהות הב"ח

(א) גמ' להיכן טעה יחזור לראש באמצע הפ' יחזיר לתחלת הפרק בין פרק לפרק כצ"ל: (ב) שם ואוכלין פתן [ואין מברכין לפניה] תא"מ. וכ"כ האלפסי והאשר"י גורסי' ומברכין לפניה וכן הוא בטור בסימן קצ"א: (ג) רש"י ד"ה יחזור לפרק וכו' ראשון ויתחיל והיה אם: (ד) שם ד"ה ואמר ליה ר' יוחנן:

[עי' תוס' סוכה כה. ד"ה ובלכתך]

הגהות הגר"א

[א] גמ' ואין מברכין לפניה. נ"ב וכ"ה גירסת תוס' (ביומא פ"ט א' ובסוכה כ"ו ב' ובחולין ק"ז א') אבל גירסת ריי"ף והגאונים ומברכין לפניה וכ"ה בתוספתא (כ"כ הרשב"א אבל ליתא בתוספתא שלנו):

מסורת הש"ס

במדבר כד | [עי' רשב"א] | תוספתא פ"ב | לתחלת הפרק כצ"ל | [לקמן כד: שבת מא.] | כתובות דף ו: | כ"א לא | תוספתא פ"ב | דברים כז | לעיל יא. | תוספתא פ"ב | [לקמן כח:] | תוספתא פ"ה ע"ש | לקמן דף מו. | לעיל דף יא. סוכה פ"ב דף כה: כתובות דף ו. (במתו' פ"ו) | (כצ"ל וכ"ה בא"ו) | [צ"ע שתי]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ואין מברכין לפניה שאינה מן התורה. עי' לקמן (דף לה ע"א) תוס' ד"ה לפניו וד"ה אלא. ויומא (דף פט ע"א) תוס' ד"ה ולא בירך. ובסוכה (דף כו ע"ב) תוס' ד"ה ולא בירך. וחולין (דף קו ע"א) תוס' ד"ה ולא בירך: תוס' ד"ה וחותם כו' במלאכת בעה"ב. פי' לקמן (דף מו ע"א) תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים עוקרים אותה. וצ"ע:

עין משפט
נר מצוה

מא א (מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה יג) וס"ד מהלכות אבל הלכה ט [סמג עשין דרבנן ב] טוש"ע או"ח סי' לח סעיף ה וביו"ד סימן שפח סעיף א:

מב ב מיי' פ"א ה"ב וס"ה מהלכות אבילות ה"ג סמג עשין מד"ס ב טור שו"ע י"ד סימן שפא סעיף א:

מג ג מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ז טור שו"ע או"ח סימן ע סעיף ג:

מד ד מיי' פי"ב מהל' אבל הלכה יב טור שו"ע יו"ד סימן שעז סעיף א:

[מד] [ה] מיי' פ"ד מהלכות נחלות הלכה ה טוש"ע חו"מ סימן רעט סעיף ה:

אי הכי מאי איריא בתולה. אי אמרת בשלמא דטעמא משום טרדא שפיר אלא מאחר שהוא תולה הטעם במלוה אלמנה נמי: **אסטנים** אני. ואיכא נער אם לא היה רוחץ דאינו אסור לרחוץ בימי אבלו אלא משום תענוג וגם לחוף ראשו אי אית ליה ערבובית ברישיה שרי אפי' תוך שבעה וכן התיר רבינו שמואל ליולדת אבלה לרחוץ תוך שבעה ולרחוץ נמי בתשעה באב וכן משמע נמי במס' יומא (ד' עז:) מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ביום הכפורים ואינו חושש אע"ג דסיכה כשתיה ביוה"כ וכן משמע בירושלמי אבל אסור ברחיצה הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דאיתמר מי שיש לו חטטין ברישיה וכו': **אנינות** לילה דרבנן. וא"ת והרי אונן נמי אינו נוהג אלא במעשר אבל לענין רחיצה דאבילות דרבנן הוא וא"כ לעולם אימא לך דאנינות לילה דאורייתא הוי גבי מעשר. ויש לומר דאי איתא דהוי דאורייתא גבי מעשר. גבי שאר דברים דרבנן נמי הוה לן למגזר דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון: **אין** עומדין עליהם בשורה. דילמא אתי לאסוקי ליוחסין:

ונפשי

אי הכי מאי איריא הכונס את הבתולה אפי' כונס את האלמנה נמי הכא טריד והכא לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי *אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה ^אחוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר שנאמר °פארך חבוש עליך (יחזקאל כד) וגו' אמרי התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה: **מתני'** *רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו *למדתנו רבינו *^בשאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר בני אדם אסטנים אני *וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו *למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה *^גחתן אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון קורא רבן שמעון בן גמליאל אומר *לא כל הרוצה ליטול את השם יטול: **גמ'** מ"ט דרבן (שמעון בן) גמליאל קסבר *אנינות לילה דרבנן דכתיב °ואחריתה כיום מר (עמוס ח) ובמקום אסטנים לא גזרו ביה רבנן: וכשמת טבי עבדו וכו': ת"ר עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים *מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם ^דעבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך תניא אידך עבדים ושפחות אין מספידין אותן ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים: ת"ר *אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי תניא אידך * [^ה] עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית מעשה לסתור משום דחשיבי: א"ר אלעזר מאי דכתיב °כן אברכך בחיי בשמך (תהלים סג) אשא כפי כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר °כמו חלב ודשן (שם) תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר °ושפתי רננות יהלל (שם) פי: ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא *יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. ר' זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם *מאבותינו. ר' חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה. רבי בתר צלותיה אמר הכי *יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית *ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

בפמליא

מתני' רחץ לילה הראשון שמתה אשתו. ונקברה בו ביום ואע"פ שאבל אסור ברחיצה הוא רחץ כדאמר טעמא אסטנים אני והוא אדם מעונג ומפונק: **גמ'** קסבר אנינות לילה דרבנן. ואע"פ שהיה ליל יום המיתה וכתיבא אנינות באורייתא דכתיב לא אכלתי באוני ממנו (דברים כו) ופחות מיום אחד אינו אנינות דילפי רבנן מואחריתה כיום מר קסבר ר"ג אין לילה של אחריו עם היום אלא מדרבנן הוא כשאר ימי האבל וגבי אסטנים לא גזור בה רבנן פלוגתייהו דתנאי היא בזבחים (ד' צט:) באנינות לילה אי מדאורייתא אי מדרבנן: אין עומדין עליהם בשורה. כשחוזרים מבית הקברות היו עושים שורות סביב האבל ומנחמין אותו ואין שורה פחותה מעשרה: ברכת אבלים. ברכת רחבה שמברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים ומברכין שם ברכת אבלים והיא מפורשת בכתובות פרק ראשון (ד' ח:): לאנפילון. בית קטן שלפני טרקלין הגדול: נכוים בפושרים. כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמז מועט כשראיתם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילון: הוי. לשון גניחה וצעקה: אין קורין אבות. לישראל: אלא לשלשה. אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים: אלא לארבע. שרה רבקה רחל ולאה: אבא פלוני אמא פלונית. לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית: כן אברכך. וכמו חלב ודשן. תרי קראי דסמיכי להדדי: רננות. שתים: בפורינו. בגורלנו: אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו: ותקננו. לשון תקון: ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך. שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מייחל לך: ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו: ותביט ברעתנו. תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו: מעזי פנים. שלא יתגרו בי: ומעזות פנים. שלא יוציאו עלי לעז ממזרות: שאינו בן ברית. שאינו מהול: ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. שהיו שוטרים עומדין במצות אנטונינוס להכות ולהנקם בכל העומדים עליו:

בפמליא

מסורת
הש"ס

[לעיל יא. וש"נ]
שמחות פ"ב
נ"א לא
מו"ק דף טז:
שמחות פ"א הלכה יא
נ"א לא
פסחים דנה.
[עי' פירש"י לקמן יז:]
[פסחים לג. זבחים לט: ק:]
שמחות פ"א הלכה י
שמחות פ"א הלכה יד
שמחות פ"א הלכה יג
[פי' תאות לבבנו. בערוך ערך יחל]
[פי' יותר מאבותינו. בערוך בערך כל]
שבת דף ל:
[מיכולין אתו לדון שלא בקושי. בערוך ערך קצץ]

בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהו עוסקין לשמה. ר׳ אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה ור׳ אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. רבא בתר צלותיה אמר הכי *אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי ק״ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע״י יסורין וחלאים רעים והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי. מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי ^א^אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי ^ב^רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני. *ר׳ יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה °טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר״מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט *שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה °מענה רך *משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר °ראשית חכמה יראת ה׳ שכל טוב לכל עושיהם *לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. מרגלא בפומיה דרב [לא כעולם הזה העולם הבא] ^ג^העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר °ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: גדולה הבטחה שהבטיחן הקב״ה לנשים יותר מן האנשים שנא׳ °נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי א״ל רב לר׳ חייא נשים במאי זכיין *באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. כי הוו מפטרי רבנן מבי ר׳ אמי ואמרי לה מבי ר׳ חנינא אמרי ליה הכי עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי ר׳ שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי °אלופינו מסובלים וגו׳ אלופינו מסובלים רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ור׳ אלעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורים

אין

רש״י

בפמליא של מעלה. בחבורת שרי האומות שכשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (דניאל י): ובפמליא של מטה. בחבורת החכמים: בקרן אורה. בזוית אורה: ומי מעכב. שאין אנו עושים רצונך: שאור שבעיסה. יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו: איני כדאי. לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר: ועכשיו שנוצרתי. מה חשיבותי הרי אני כאילו לא נוצרתי: ק״ו. שבמיתתי עפר אני: מרק. כלה והתם: כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב: מרגלא בפומיה. דבר זה רגיל בפיו: אני. העוסק תורה אור בתורה בריה אני וכן °חברי עם הארץ בריה הוא: אני מלאכתי בעיר. כלומר נוחה מלאכתי ממלאכתו: מתגדר. מתגדל לתפוס אומנותי: ושמא תאמר. הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר: שנינו. שיש לו שכר לממעיט כמו למרבה: ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואגל קרבנות הוא במנחות בסופה*: ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו: תכלית חכמה. עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומע״ט: העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר דבפרק מקום שנהגו (ד׳ נ:) אמרי׳ רבא רמי כתיב עד שמים חסדך וכתיב מעל השמים כאן בעוסק שלא לשמה כו׳ והתם איירי במקיים כדי שיכבדוהו וכן משמע בירושלמי דפירקין: ויאכלו וישתו. שבעו מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו: גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות: לבי כנישתא. תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת: בי רבנן. בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא: ונטרן לגברייהו. ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת: מפטרי רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו ולארצו: עולמך תראה בחייך. כל צרכיך תמצא: פיך ידבר חכמות. בלשון ברכה היו אומרים: יישירו. לשון יושר שתהא מבין בתורה כהלכה:

כל

תוספות

ונפשי כעפר לכל תהיה. מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר והיה זרעך כעפר הארץ: **אני** בריה וחברי בריה. כלומר יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע: **העושה** שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וא״ת האמר רב יהודה אמר רב פרק מקום שנהגו (ד׳ נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי׳ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וי״ל דהכא מיירי שאינו לומד אלא לקנטר חביריו והתם מיירי שלומד ע״מ שיכבדוהו*:

פרק

עין משפט נר מצוה

מה א טור וש״ע או״ח סי׳ קכב סעיף א:

מו ב טור וש״ע סימן [illegible] סעיף ד:

מז ג מיי׳ פ״ה מהלכות דעות הלכה ז:

מח ד מיי׳ פ״ח מהל׳ תשובה הלכה ב:

מסורת הש״ס

[דף קי:] (ליד: במנחות בסופה)

[יומא פו:] (ליד: פירוש שאינו לומד)

[ועי׳ תענית ז. תוספות ד״ה וכל העוסק ותוס׳ פסחים נ: ד״ה וכאן ותוס׳ נזיר כג: ד״ה שמתוך ותוס׳ סוטה כב: ד״ה לעולם]

[גי׳ ע״י א״ר יוחנן כי הוה מסיים ר״מ ספרא דאיוב]

קהלת ז

מנחות דף קי. לעיל ה: [וש״נ]

משלי טו

[ישיב כצ״ל]

תהלים קיא

ס״א ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם

שמות כד

ישעיה לב

סוטה דף כא.

תהלים קמד

רב נסים גאון

ועפעפיך יישירו נגדך. איתי׳ מפרש במסכתא מגילה בפרק הקורא את המגילה למפרע (דף יח) אמר ליה רמי בר [חמא] לרבי ירמיה מדיפתי מאי (משלי ד) ועפעפיך יישירו נגדך אמר ליה אלו דברי תורה שכתב בהן (שם כג) התעיף עיניך בו (ישרים) [אפילו הכי מיושרין] הן אצל ר׳ מאיר:

גליון הש״ס

ברש״י ד״ה אני כו׳ וכן חברי עם הארץ. עי׳ סוכה דף נט ע״א תוס׳ ד״ה שלוקה:

אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו *כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי ואין צוחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים: °שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר כל העולם כולו נזונין בצדקה והם נזונין בזרוע וחד אמר כל העולם כולו נזונין בזכותם והם אפילו בזכות עצמן אין נזונין כדרב יהודה אמר רב *דאמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת *מהר חורב ואומרת כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ופליגא דרב יהודה דאמר רב יהודה מאן אבירי לב גובאי טפשאי אמר רב יוסף תדע דהא לא איגייר גיורא מינייהו אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו: חתן אם רוצה לקרות וכו': *למימרא דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן [א]מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין וכל מקום תלמידי חכמים בטלים רבן שמעון בן גמליאל אומר [ב]לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף דרבנן אדרבנן לא קשיא ק"ש כיון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קרי לא מיחזי כיוהרא התם *הכא כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה ואיהו לא קא עביד מיחזי כיוהרא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא הכא *התם בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא התם מצי לכווני דעתיה אבל *הכא הרואה אומר מלאכה הוא דאין לו פוק חזי *כמה בטלני איכא בשוקא:

הדרן עלך היה קורא

מי *שמתו מוטל לפניו [ג]פטור מק"ש (ג) ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה [ד]נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין [ה]ואלו ואלו פטורים מן התפלה קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים (*[ו]נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון): **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי *מי [ז]שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזומן ואין

רש"י

כל העולם כולו נזונין בצדקה. בצדקתו של הקב"ה ולא בזכות שבידן: והם נזונין בזרוע. בזכות שבידם וצדיקים משתעי קרא וקרי להו רחוקים מצדקתו של הקדוש ב"ה: אינן נזונין. שאין להן כדי צרכיהם ומתפרנסים בקושי: ופליגא דרב יהודה. דאיהו אמר אבירי לב היינו רשעים: גובאי. שם אומה היא בבבל ובמסכת קדושין (ס"ד דף ע:) אמרינן שהיו מן הנתינים: יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא. שהיו נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי ובאלול לשמוע °הלכות החג: *לא כל הרוצה וכו'. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו: אמרי אינשי עבידתא הוא דלית ליה. הרואה אותו שאינו עושה מלאכה אינו מבין שמחמת תשעה באב הוא בטל אלא אין לו מלאכה לעשות: פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. אף בימי מלאכה:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו כו' פטור מלקרות ק"ש. לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והויא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה: וחלופיהן. שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצין לזכות בו: את שלפני המטה. שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם: ושלאחר המטה. שנשאוהו כבר: שלפני המטה צורך בהם פטורים. אם צריכים לשאתו פטורים: ושלאחר המטה. אף אם צורך בהם חייבים הואיל שכבר יצאו ידי חובתן מן המת: ואלו ואלו פטורין מן התפלה. דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות ולי נראה שאין זה לשון פטור: לשורה. שהיו מנחמין את האבל בהקף שורה סביבותיו בשובם מן הקבר: **גמ'** שאינו מוטל לפניו. כגון הוא בבית אחד והמת בבית אחר: אוכל בבית אחר. דנראה כלועג לרש וכו': ואינו מיסב. כדרך המסובים בהסיבות על צדו השמאלית ובמטה: ואינו מברך. ואינו צריך לברך ברכת המוציא: ואינו מזומן. אינו צריך לברך ברכת המזון: ואין

תוספות

פרץ זה אחיתופל. שפרץ פרצה במלכות בית דוד. יוצאת זה דואג שיצא לתרבות רעה כדמפרש בחלק (דף קו:) גבי ווי שיצא זה: **צוחה** זה גחזי. שהיה מצורע וכתיב ביה טמא טמא יקרא והיינו צוחה: **והם** נזונין בזרוע. ולכך יש להגיה *בתקיעות והם בזרוע עדיך כאלו ולא גרסינן עדיך לא כאלו: **תרי** זימני בשתא. אבל בעצרת שאינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין ושמא ניסא איתרחיש להו וראיתי בספר העתים שחבר הרב רבי יהודה בר ברזילי ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר: **רב** שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף. פר"ח דהלכה כרב *ששת דהוא בתראה והלכה כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול (א) ובכל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה (כתובות עז.) וכן פסק ר"ח ומיהו אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה אבל לעשות מלאכה בתשעה באב אין לעשות מלאכה:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו. רש"י גרים מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נראה לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בסיפיה מק"ש וכאן מתחיל נמי מפטור ק"ש ובירושלמי גרים כמו כן: **פטור** מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור כו' עד כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים: הכי גרסינן פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין:

הכי גרים רש"י שלאחר המטה אפילו המטה צריכה להם חייבין לפי שלעולם לא היו רגילים לשאת שכבר נשאו חלקם ותימה קצת הלשון לפרש מאי קאמר אפי' צריכה להם והלא לא היו נושאין כלל את המת לכך נראה כגרסת הספרים שלפני המטה ושלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורין אין צריכה להם חייבין: **אלו** ואלו פטורין מן התפלה. אבל בק"ש ובתפילין שהן מדאורייתא חייבים ורישא דקאמר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן קריאת שמע ומן התפילין וכו' כל שכן דפטור מן התפלה אלא לא בעי למיתני ברישא אלא החלוק שבין נושאי המטה למתו מוטל לפניו:

ואינו מברך. פרש"י ואין זקוק לברך. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך רשאי מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר אין שומעין לו לכך נראה לומר אינו מברך אינו רשאי לברך ומפרש בירושלמי למה וקאמר מפני כבודו של מת אי נמי מפני שאין לו מי שישא משאו ופריך והתניא פטור מנטילת לולב וקא ס"ד דמיירי ביו"ט וכו אינו טרוד לישא משאו ומשני תפתר בחול פי' בחולו של מועד. והתניא

עין משפט נר מצוה

סט א ב מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה י סמג עשין מד"ס ג טור שו"ע א"ח סי' תקנד סעיף כב:

א ג מיי' פ"ד מהלכות אבילות הלכה ו ופ"ה מהלכות ק"ש הלכה ג סמג עשין יח כ טוש"ע א"ח סימן עא סעיף א:

ב ד מיי' פ"ד מהלכות (אבל) [ק"ש] הלכה ד טור ש"ע אורח חיים סימן עב סעיף א [וביו"ד סימן שנח סעיף א]:

ג ה ו מיי' (פ"ד) [פ"ו] מהל' תפלה ופ"ד מהלכות ק"ש הלכה א סמג עשין יח טוש"ע א"ח סימן קו סעיף א:

ד ז מיי' פ"ד מהלכות אבל הלכה ו סמג עשין מד"ס ב טוש"ע יו"ד סימן שמא סעיף א וטוש"ע א"ח סימן קנט סעיף ה:

רב נסים גאון

אמר רב אשי הני בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא. היינו תרי ירחי דכלה ירחא דאדר וחדש אלול והתם בבבא מציעא (אמרינן) בפ' השוכר את הפועלים (דף פו) אמרינן אמר כו' רבה בר נחמני אנב שמדא נח נפשיה אכלו ביה קורצי בי מלכא איכא גברא חד מיהודאי דקא מבטל תריסר אלפי גברי ירחא בקייטא וירחא בסיתוא מכרגא ובפרק השואל (דף נז) אמרי איהו שאיל להו ביומי דכלה:

סליק פרק ב'

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה רב שישא וכו' דבכל מקום:

פרק ג

(ג) שם במשנה פטור מקריאת שמע ומן התפילין כו"ל ותיבת ומן התפלה נמחק:

גליון הש"ס

ברש"י שבחא דאורייתא כו' הלכות החג. עי' רש"י לקמן ל ע"א ד"ה שבתא דרגלא כו' ועצרת כו':

מסורת הש"ס

[הערוך מסכף הדברים למעלה כאין פרץ כסיעתו של שאול כו' וע"ש מלאתא בטעמא]

חולין דף פו.

תענית דף כד: [בתענית כד: כתב רש"י דלא גרסינן מהר חורב ודע דגם בחולין ליתא]

פסחים דף נה.

שם נה:

שמחות פ"י

[משנה לקמן כ.]

מ"ק דף כג: שמחות פ"י

[סנהדרין כ.]

[ברכות לא.]

[ע"ע ב"מ סיג:]

[תענית י:]

[גיטין כא.]

ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה *רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן וא"ר יוחנן מאי בינייהו תשמיש המטה איכא בינייהו קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אמר רב פפא תרגמא אמחזיר פניו ואוכל רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי שנאמר °ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי מתו אין אבל משמרו לא והתניא המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה משמרו אע"פ שאינו מתו מתו אע"פ שאינו משמרו מתו ומשמרו אין אבל מהלך בבית הקברות לא והתניא *לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום °לועג לרש חרף עושהו התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור חוץ לארבע אמות חייב דאמר מר *מת תופס ד' אמות לק"ש הכא חוץ לד' אמות נמי פטור: גופא המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא בן עזאי אומר היו באים בספינה מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת מאי בינייהו אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בינייהו מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן: ת"ר המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו [ד] בספר תורה אהייא אילימא ארישא פשיטא מי גרע ספר תורה מעצמות אלא אסיפא: אמר רחבה *אמר רב יהודה כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו ואם הלוהו מה שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר °מלוה ה' חונן דל °ומכבדו חונן אביון: רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן אמר ליה רבי חייא [ו] דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו *מחרפין אותנו אמר ליה ומי ידעי כולי האי והא כתיב °והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה *אם קרית לא שנית אם שנית לא שלשת לא פירשו לך °כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים שנאמר °ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג

בן

ואין מברכין עליו. אין צריך שיברכו לו אחרים בברכת הלחם: ואין מזמנין עליו. אין מצטרף עם שלשה לזימון: תשמיש המטה איכא בינייהו. לר"ש חייב אבל בעונה בשבת: קתני מיהת פטור מק"ש ומכל ברכות. ואפילו כשהוא אוכל בבית חבירו: תרגמא. להא דתני פטור אמי שאין לו בית אחר דקאמר מחזיר פניו ואוכל: רב אשי אמר. לעולם אכולא ומתניתין נמי אפילו בבית אחר נמי פטר ליה דכל שמוטל עליו לקוברו קרי מוטל לפניו: ויקם אברהם וגו' וכתיב ואקברה מתי מלפני. והיא שעתא לאו לפניו הוה: משמרו. אדם אחר שאינו קרובו אלא משמרו: תופס ד' אמות לק"ש. שאסור לקרות בתוך ארבע אמות שלו משום לועג לרש: פטור מק"ש. משום דעוסק במצוה: חוששין לעכברים. תנא קמא חייש לעכברים אפי' בספינה: דסקיא. מרצוף גדול של עור: ואם היה מתירא. וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ: אלא אסיפא. אם היה מתירא רוכב: מלוה ה' חונן דל. קרי ביה מלוה את המקום מי שחונן את הדל ואין לך דל מן המת והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום: דלייה. הגביהנו: לא שנית. לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו: אלו צדיקים. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבם יום המיתה ומושכים ידיהם מן העבירה ורשעים אינם יודעים מאומה שעושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים: הוא הכה. השפיל את השנים של דורות משני מקדשים שלא היה בהם כמותו: אריאל. זה בית המקדש שנא' הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיה כט): מואב. על שם שבנאו דוד דאתי מרות המואביה:

גזיזי

והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא בי"ט בתמיה ומשני א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק להכין לו ארון ותכריכין כדתנן (שבת קנא.) מחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמו שהוא נושא משאו דמי אלמא משמע דבשבתות וי"ט אינו רשאי לברך ולהתפלל דטרוד להחשיך לו על התחום להביא ארון ותכריכין וקשיא מסיפא דקתני בשבת מברכין עליו ומזמנין עליו וכן תניא נמי בירושלמי בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ומברך ועונים אחריו אמן. ואומר הר"י דפליגי אהדדי רישא וסיפא בירושלמי. ורבי נתנאל היה אומר דאפשר ליישבו דודאי אם דעתו להחשיך על התחום אז יש לנו לומר דטרוד להחשיך ואינו רשאי לברך אבל בסיפא מיירי בשאין דעתו להחשיך על התחום ומיהו האי טעמא לא שייך לטעמא דמשום כבודו. ומן הירושלמי דמשני דפטור מנטילת לולב דמיירי בחול המועד דטרוד לישא משאו למדנו שבחול המועד שייך אנינות כשמתו מוטל לפניו וכיון דכשמוטל לפניו שייך אנינות כי מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי וכן איפכא מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקוברו אינו נוהג אנינות וכן משמע בירושלמי נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כנמסר לרבים ועל כרחך נמסר לרבים ר"ל אפי' לפניו דאי שלא לפניו תיפוק ליה שמיד חל עליו אבלות משילא מפתח ביתו וכיון דלא חל עליה אנינות א"כ אדם שאינו יכול לקבור מתו כגון אדם שמת בבית האסורים ואין המושל מניחו לקוברו נראה שאין חייב לנהוג בו אנינות שהרי אין זה מוטל עליו לקברו מפני שאינו יכול לפדותו ולהוציאו לקברו כדתניא במסכת שמחות (פ"ב) נתיאשו בעליו מלקוברו מתאבלין עליו ופסיק מיניה תורת אנינות מיהו באותו שתפסו מושל גם אבילות אינו חייב דלא דמי לנתיאשו מלקוברו(א) שאם אינו קוברו תו אבל הכא עדיין הוא מצפה אם יוכל לעשות פשרה עם המושל להניחו לקברו וכן מעשה דר' אליעזר בר"ש בבבא מציעא (דף פד:) דפסק מנות אנינות ומעשה שמתה אחותו של ר"ת בשבת והודיעו לו במוצאי שבת בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין ואמר כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין ואפשר שגם ר"ת אם היה בעיר עצמו היה מיקל מאותו הטעם: וספר תורה בזרועו וקורא. והוא הדין דעל פה אסור לקרות: וירכב עליהם. אבל אי מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בס"ת ואפילו אם בדעתך לאסור ס"ת אבל בנביאים ובכתובים שפיר דמי *מדנקט ס"ת ולא מסתבר לומר משום שריותא דנכרים ולסטים דהא פשיטא דמותר דלמה יהיה אסור ועוד דבהדיא אמר בירושלמי דסקיא מלאה ספרים או שהיו בה עצמות של מת הרי זה מפשילן לאחוריו ורוכב עליו*: אלא אסיפא משום לסטים מותר לרכוב עליהם. וה"ה לאחוריו מותר אפילו בלא לסטים: למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. ותימה והא אמרי' בפ' התכלת (מנחות דף מא.) ההיא שעתא ודאי רמינן ליה פי' נותנין ציצית בטליתותיהן (ב) משום לועג לרש וי"ל דה"פ הכא דמביישין אותם במה שהחיים מלווים והמתים אינם מלווים וגדול המלווה וכו' (ג) והיא דהתכלת היינו דרמו חוטים למתים ועכשיו אנו מסלקין אותן *ומאי שנא אומר ר"ת דוקא הם שהיו רגילים כולם בחייהם ללבוש טלית בד' כנפות וללבוש ציצית וגם לכל העוסקים בהם יש להם ציצית והוה לועג לרש אם לא היה להם ציצית או משום דכתיב לדורתם לדור תם אבל אנו שגם בחיינו אין מנהגינו ללבוש תמיד ציצית אי הוי רמינן להו הוי כמו לועג לרש וכ"ת נשים לאותם שהיה להם בחייהם א"כ יהיה לועג לרש לאחרים ועוד אר"ת שמשמע מהלכשי לותי"ר (ד) דמסירים הציצית דציצית עולה למנין תרי"ג עם ח' חוטין וחמשה קשרים ואם לובש ציצית נראה כאילו קיים כל התורה ומיחזי כשיקרא וזה לא נהירא דגם חיים עתה למה לובשים הלא לא קיימו כל התורה כולה ומיהו י"ל דאנו סומכים על מסכת שמחות (פי"ב) שלוה אבא שאול לבניו הטילו תכלת מאפיליוני ואע"פ שהגמרא חולק עליו יש דברים שאנו מניחין הגמ' שלנו ואנו עושין כספרים החיצונים כמו מחזון ישעיהו כפסיקתא וכמו ויחל שיש בגמ' (מגילה דף לא.) דבתענית קורין ברכות וקללות ובמס' סופרים (פי"ז) מפרש ויחל והריצב"א היה רגיל שלא להסירם מן הכנף אלא לקושרם ולהדקם בתוך הכנף לאפוקי נפשיה מפלוגתא אם הם חייבין בציצית יש להם ציצית ואם לאו הרי הם מכוסין*: שני אריאל מואב. על שם דוד ושלמה שבנו את הבית ובאו מרות המואביה:

בן

מסורת הש"ס: [כת"י איתא רבן גמליאל וכן איתא בשמחות] · בראשית כג · משלי יז · סוטה דף מג: · [בשאלתות פ' חיי שרה אי' אמר רב יהודה אמר רב] · משלי יט · שם יד · קהלת ט · [מ"ק טז:] · שם · שמואל ב כג

הגהות הב"ח: (א) תוס' ד"ה מברך וכו' לנתייאשו מלקוברו שאם אינו קוברו אבל: (ב) תוס' ד"ה למחר וכו' ציצית בטליתותיהן וליכא משום לועג. [ע"ש במנחות ותרא"ה דהגהתו צ"ע]: (ג) בא"ד וגדול המלווה וכו' וקשה מההיא דהתכלת: (ד) בא"ד מהלכשי לותי"ר הא דמסירים הציצית משום דציצית עולה:

עין משפט נר מצוה:
ה א מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה כג ופי"ד מהלכות אבל הלכה יג [ופ"י מהל' ס"ת הלכה ו] סמ"ג עשין כב טוש"ע או"ח סימן מה סעיף א וסימן עא סעיף ז [וטור שו"ע יו"ד סימן רפב סעיף ד וסי' שסז סעיף ב ג]:
ו ב מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ג טוש"ע או"ח סימן עא סעיף ג ד וביו"ד סימן שמא סעיף ו':
ז ג מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה י"ד סמג עשין ב טור שו"ע יו"ד סימן תג סעיף יוד: [ד מיי' פ"י מהל' ס"ת הלכה יא טוש"ע י"ד סי' רפב סעיף ג']:
ח ד (מיי' וסמג שם) טור שו"ע יו"ד סימן שסא סעיף ג [הטוש"ע או"ח סי' כג סעיף א' וביו"ד סי' שסז סעיף ד]:

רב נסים גאון

פרק ג

דאמר מר מת תופש ד' אמות לקרית שמע. עיקרה במסכתא סוטה בפרק משוח מלחמה (דף מג) כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב מת תופש ד' אמות לקרית שמע דכתיב (משלי יז) לועג לרש חרף עושהו:

ג"ה מלוינן

ומיהו נראה דאף בס"ת ש"ד מדנקט בספא ס"ת כנ"ל רש"א

*[דקאמר אלא אסיפא כצ"ל והד"א רש"א]

ומאי טעמא כנ"ל רש"א

[ועיין תוספות פסחים נ"ד ב"ב עד ע"א ד"ה פסקי ותוס' נדה ס"א: ד"ה אבל ותוס' ע"ג סה: ד"ה אבל]

תורה אור

בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה והוא הכה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת *וטבל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתוא. והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים שנאמר °ואתה חלל רשע נשיא ישראל ואי בעית אימא מהכא °על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא: *בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה א"ל חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב °יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב °אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק *קשה רמה למת *כמחט בבשר החי אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי ולא והתניא *מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה *אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה אמרה לה לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו ת"ש דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפיזכתיה עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי *בצנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי [דלמא] דומה קדים ומכריז להו ת"ש דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה אבא טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי אמר ליה אמאי יתבת אבראי מאי טעמא לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך אמר ליה מאי טעמא קא בכית אמר ליה דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוהו ללוי אמר ליה זוזי דיתמי היכא אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה אי גנובי גנבי מגנבו מדידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן אלמא דידעי דילמא שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכרזי *פנו מקום °ואף ר' יונתן הדר ביה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר °ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם

יחזקאל כא · דברים יז · איוב יד · שם · דברים לד

[אבות דר"נ פ"ג]

ואי

גזיזי דברדא. חתיכות של ברד והקרח שקורין גלאצ"א בלע"ז והיינו ביום השלג: ונחת וטבל *לקריו. °כדי לעסוק בתורה: דתנא סיפרא דבי רב. תורת כהנים: חלל רשע. על צדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל חי היה וקוראו חלל: לקריתא. להתעסק בעבודת אחוזתם: אייקר תלמודייהו. אשתכח תלמודם מגרסתם. אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: לצערא דידהו. צער גופם ממש כגון עקיצת הרימה: שתי רוחות. של שתי ילדות מתות: ונשמע. ונדע (א) מה גזרו היום פורענות בעולם. שהעולם נדון בר"ה: הפרגוד. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה: ברביעה ראשונה. יורה. שלש רביעיות הן בכירה שניה ושלישית ראשונה בי"ז במרחשון שניה בכ"ג שלישית בר"ח כסליו: ברד מלקה אותו. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה *ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוברו והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשביל הברד כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו (שמות ט): שדפון. מלקה הרך ואינו משדף הקשה: אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים: לחצר מות. לבית הקברות: בצנורא דדשא. בחור מפתן הבית שהדלת סובב בו: מסרקאי. מסרק שלי: גובתא. קנה ובשביל שמתה ילדה אמרה כן לעגמת נפש: בהדי פלניתא דאתיא למחר. לקבורה: אלמא ידעי. מה שעושין שידעה זו שזו גוססת ונטויה למות: דלמא דומה. מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו יבא פלוני אבל שאר דברי החיים אינם יודעים: בעינא אבא. מבקש אני את אבא כך היה שמו: א"ל. המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה: חזייה. שמואל ללוי *חברו שהיה יושב חוץ לישיבה של שאר מתים: כל כי הנך שני. מספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של רבי אפס במס' כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג:): חזייה. שמואל לאבוה דקא בכי וחייך: דלעגל אתית. במהרה תקבר: באמתא דרחיא. כל בנין מושב הרחיים קרוי אמת הרחיים: אלמא ידעי. מי חשוב בין החיים: זאת הארץ. במיתת משה כתיב:

בן איש חי אטו כולי עלמא. בספרים מדויקים כתיב חי וקרינן חיל ומן הכתיב דייק הכי שלא כתיב חיל אלא חי: ספרא דבי רב. מהאי דריש שהוא חמור שבספרים: בתוך הבור. שהוא באמצע הספרים: אלמא ידעי. מדקאמר לעגל קא אתית ולא מצי לשנויי כדלעיל דומה קדים ואמר להו דהייתו דוקא לאלתר אבל כל כך לא היה מקדים דהוא עצמו אינו יודע:

אפילו

רב נסים גאון

דילמא דומה הוא דקדים מכריז להו. במסכת סנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף לד) אמרי' אמר ר' יוחנן אותו מלאך שהוא ממונה על הרוחות דומה שמו: ת"ש דאבוה דשמואל הוו מפקדי גביה זוזי דיתמי אמר ליה דאמרו לי כל הנך שני דלא עיילת למתיבתא דר' אפס הכא נמי לא תיעול. איתיה לפירושה במסכת כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג) דתנו רבנן בשעת פטירתו של רבי כו' אמר להם לחכמי ישראל אני צריך נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם אל תספדוני בעיירות והושיבו ישיבה לאחר ל' יום שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש ודאמרי' עלה לא קביל עליה ר' חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו ב' שנים ומחצה יתיב ר' אפס ברישא ויתיב ר' חנינא אבראי ואתא לוי יתיב גביה ומשום הכא לא עיילוה ללוי למתיבתא דרקיעא עד דבעא שמואל רחמי עליה ועיילוה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שתי וכו' מתות הס"ד ואח"כ מ"ה כואי ונשוט ונדע:

גליון הש"ס

גמ' ואף ר' יונתן הדר ביה. עי' סוטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי: רש"י ד"ה ונחת כו' כדי לעסוק בתורה. עי' ב"ק דף פ"ב ע"ב תוס' ד"ה אתא:

[כלומר שתא קדמיתא ערוך ועי' תוי"ט ב"ב פ"ו מ"ג]

מסורת הש"ס

ובתרגום רב יוסף בד"ה א' יא איתא שטבל מחמת שנגע בשרץ אחד

[נ"ל שניה]

[עיין תוס' ב"ק פב: ד"ה אתא]

[במס' ע"ג מו. כתב רש"י ד"ה בני רבי חייא יהודה וחזקי' שמן]

[סוטה דף י. סנהדרין מח:]

פ"א חבירו

נ"א צנורא

[כתובות עז:]

דברים לד

ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא מאי דידעי למה לי' למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן איכא דאמרי דלא ידעי ואיכא דאמרי דידעי ולא איכפת להו איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר *מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם שנא' °והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון תנא דבי ר' ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה והני מילי בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה : ואמר ר' יהושע בן לוי *בכ"ד מקומות בית דין מנדי' על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו אמר ליה ר' אלעזר היכא אמר ליה לכי תשכח נפק דק ואשכח תלת המזלזל בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמי' והמגיס דעתו כלפי מעלה המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא *דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרים משקין ואמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון ואמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו והמזלזל בנטילת ידים מאי היא *דתנן א"ר יהודה חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו *ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו המגיס דעתו כלפי מעלה מאי היא *דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה *מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר °ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ותו ליכא והא איכא דתני רב יוסף *תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ *במשנתנו קאמרינן והא ברייתא היא ובמתני' ליכא והא איכא הא *דתנן חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים וזהו תנורו של עכנאי מאי עכנאי אמר רב יהודה אמר שמואל מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה וטמאוהו ותניא *אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפום לפניו ולבסוף ברכוהו אפילו הכי נדוי במתני' לא תנן אלא בכ"ד מקומות היכא משכחת לה ר' יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא ור' אלעזר לא מדמה מילתא למילתא: נושאי המטה וחלופיהן: *ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש *אדם חשוב שאני: שלפני המטה ושלאחר המטה: ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים אמר אביי [ׄ] לא מבעי ליה לאינש למימר הכי *דארשב"ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן °ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר °כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום: קברו את המת וחזרו וכו' : אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין אבל פרק אחד או פסוק אחד לא ורמינהו קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד הכי נמי קאמר אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו :

העומדים

(תהלים קכה) (משלי כג) (ישעיה א)

ואי ס"ד דלא ידעי . אין מבינין כלום אלא לצערא דגופא : המספר אחר המת . בגנותו של מת אחר מיתתו : קניא מטללא . קנה גדול וכבד נפל מן הגג : טללא . גג : ארנקא דמוחיה . כיס שהמוח מונח בו : והמטים עקלקלותם . לעיל מיניה כתיב הטיבה ה' לטובים וסמיך ליה והמטים עקלקלותם והמכריעים את חובותם יותר על זכיותם להטותם לכף חובה : יוליכם ה' את פועלי האון . לגיהנם : בכ"ד מקומות . השתא משמע מליט שנדו חכמים בני אדם בכ"ד מקומות לכבוד הרב לפי שלא נשאו כבוד לרבם : הוא היה אומר . עקביא בן מהללאל במסכת עדיות: אין משקין. אם קינא לה בעלה ונסתרה : לא את הגיורת . דבני ישראל אמור בפרשה (במדבר ה) פרט לאשת גר ועבד משוחרר : בכרכמית . כך שמה או על שם מקומה : דוגמא השקוה . על שהיו (א) דומים להם הם השקוה שהיו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב כדאמרינן בגיטין בפרק הנזקין (דף נז:) : ר' יהודה . פליג אדלעיל דקתני שנדו את עקביא : שאין עזרה ננעלת . בפרק ה' דפסחים (דף סד:) שהיו שערי העזרה ננעלים כששוחטין פסחים של כל כת וכת שהפסח נשחט בג' כתות : על כל אדם בישראל . כלומר כשהיתה ננעלת עליהם והיינו כשנתמלאה פה לפה לא היה בכולם אדם חשוב בחכמה ויראת חטא כעקביא: אלעזר בן חנוך שפקפק . זילזל והיינו נמי לכבוד הרב שעבר ע"פ הגוזרים על הידים : אלמלא חוני אתה . שיגא שמך בגדולה ובחשיבות : צריך אתה להתנדות . לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים וכבוד המקום כבוד הרב הוא : מתחטא . לשון חוטא נקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו : מקולסים . מלויים כשהן שלמין ותולין כרעיהן וקרסוליהן וקרביהם סביבותן בשפוד ועל שם כך קורהו מקולס שהוא לשון מזויין כדמתרגם וכובע נחושת על ראשו (שמואל א יז) וקולסא דנחשא : בלילי פסחים . זכר לפסח שצלוהו שלם שנאמר בו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב) כלומר עם כרעיו ועם קרבו : גוזרני עליך נדוי . והיינו נמי לכבוד הרב שאסרו חכמים את הדבר לפי שהוא קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח : חתכו חוליות . תנור של חרס שהוא עשוי ככלי ומטלטל ותחלת בריית מן הטיט ומצרפו בכבשן כשאר קדרות ואם נטמא הצריכו הכתוב נתיצה ואם נתצו בענין זה שחתכו סביב סביב כחוליות עגולות וחזר וחיברו בטיט של חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרס שלא נצרף בכבשן וחכמים מטמאין : כעכנאי . כנחש זה שכורך עצמו בעגולה : כל טהרות . שנגעו בתנור זה או שנגעו באוירו והיה ר' אליעזר מטהרן והם שרפום : וברכוהו . לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה כדאמרינן בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט:) : נדוי במתני' לא תנן . הא דברכוהו בברייתא הוא דתני לה : מדמה מילתא למילתא . כל מקום שראה במתניתין שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו אומר ראוי היה כאן נדוי : אין מוציאין את המת . לקברו : סמוך לקריאת שמע . לפי שמתבטלין מן הקריאה : אין המת מוטל לפניהם . שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשין שנתון לצד אחר : והוא יושב ודומם . האבל : למימר הכי . לא נפרעת ממני דמשמע הפרע :

הרואה

אפי' בשעה שלום על ישראל . והיינו לאחר מיתתו דלא אתו לאגלויי בהדי המספרים בגנותם מהכא משמע דאיירי לאחר מיתה : דוגמא השקוה . פרש"י לפי שהיתה גיורת כמותם שהיו גרים וכן משמע בירושלמי דמועד קטן (פ"ג) מהו דוגמא דכוות'. בערוך פירש *דוגמא השקוה מי צבע אבל לא היו מרים ממש ולא מחקו התורה עליה אלא ליראה אותה :

מדלגין

[פי' אחרי מטתן לשון הטייה הוא כלומר נטה מדרך הישרה וכדקתני דבי רבי ישמעאל אם ראית ת"ח סי' שודאי עשה תשובה לפיכך אסור לספר בזה ערוך ערך אחר בשם ר"ח]

עדיות פ"ה מו

שם פסחים סד:

שם מ"ק טז.

תענית דף יט.

פסחים נג. ע"ש ביצה כג. ע"ש תוספת' שם פ"ב [עירובין נג. מנחות לח: כתובות קטו.]

עדיות פ"ז מ"ז כלים פ"ה מ"י ב"מ נט

[ב"מ דף נט:]

שמחות פ"י

[שבת דף נה. קמב: פסחים קי. מו"ק יח: יב. מגילה כב: כתובות כב: ט . ב"מ עג. מס' ע"ג ח: כח. מח: חולין קלד:] לקמן ס. כתובות ח:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דוגמא השקוה על שהיו הם דומין לה השקוה :

גליון הש"ס

גמ' ואר"י מאי קראה שנא' כמעט כסדום . עיין מו"ק דף יח ע"א תוס' ד"ה ואסתייעא :

ט א מיי' פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה יד טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף מג :

י ב מיי' שם והלכה יב טוש"ע יו"ד סימן רמג סעיף ז ובסימן שלד סעיף מז :

יא ג מיי' פ"ב מהלכות סוטה הלכה ו :

יב ד מיי' פ"ו מהלכות ברכות הלכה י"ט סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סי' קנח סעיף ט :

יג ה מיי' פ"ז מהלכות ת"ת הלכה ד טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג :

[בשם רב האי גאון והערוך גרס דוכמא ופי' כפירש"י ע"ש ערך דגם]

יד ו מיי' פ"ח מהלכות חמץ ומצה הלכה יא טוש"ע או"ח סימן תעו סעיף א :

טו ז מיי' פי"ב מהלכות כלים הלכה ה :

טז ח מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ד סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עב סעיף ב טור שו"ע יו"ד סימן שנח סעיף ב :

יז ט מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע או"ח סי' עב סעיף ג [וביו"ד סימן שד"מ סעיף יב] : [י] [רמ"א בהגה' שו"ע יו"ד סי' שעו סעיף ב] :

יח י מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע שם סעיף ד :

[עי' פירש"י דהכא אמנם במשנה דתענית לא פי' כלום אלא הנקרא פורפיי"ש בלע"ז אכן במנחות סו. כתב רש"י ד"ה ונתחטא נטייל כמו בן מתחטא לפני אביו ע"כ אבל בבכורות נז: כתב רש"י סד"ה והכתיב מתחטא לשון ירידה וחבירו במס' תענית בן המתחטא לפני אביו ע"כ ודע דהרע"ב מ"ח פ"ג דתענית כתב מתחטא מתגעגע וכתב התוי"ט דלשון ארמית היא כמ"ש בערוך כי הילדים רכים ת"י אבוס עלייא מתטיין]

רב נסים גאון

מעשה בתודוס איש רומי שהנהיג את בני רומי לאכול גדיי' מקולסים בלילי פסחים . גרסינן במסכת פסחים בפ' מקום שנהגו (ד' נג) איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה או בעלי אגרופים הוה תא שמע את זו דרש תודוס איש רומי כו' שמע מינה גברא רבה הוה שמע מינה ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים הוה דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא' (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ובגמרא דבני מערבא (מו"ק פ"ג ה"א) אמרי מהו תודוס אמר ר' חנינא דהוה משלח פרנסתן דרבנן : חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וזהו תנורו של עכנאי ואמר רב יהודה אמר שמואל למה נקרא שמו עכנאי שהקיפוהו דברים כעכנא וטימאוהו . איתה מיפרשא בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט) ומי שלא עיין בה לשם אינה מתפרשת לו מיכן לפי שלא הוזכר ממנה כאן אלא כפי הצורך בענין נדוי וברכתו בלבד וכלל המעשה כולו לשם פירשוהו ולפי שהוא קשה ומשתבשין בפירושה ישר בעיני לפרש תורף דבריה בקיצור כפי שלמדתי מדברי אדוננו האיי גאון ז"ל החלוקה היתה בין ר' אליעזר והחכמים חבריו בתנור שנעשה חוליות של טיט מתחלתו ואחר כן הניחו אותן החוליות אחת על גבי חברתה עד שנגמר התנור ועמד על מתכונתו וכשהיו מרכיבין החוליות אחת על גבי חברתה היו נותנין חול בנתים סבר ר' אליעזר כי זה התנור הואיל והחול נתון בין כל חוליא וחוליא וכשמבקש אדם לפורקו ולהחזירו חוליות כמו שהיה מתחלה יכול הוא לפי כי חוליות שלו לא נדבקו זו בזו ולא נצמדו זו לזו ולפיכך יהא דינו עכשיו בשעה שהוא מוקם כדין שהיה לחוליות שלו קודם תקמתו ואם נפל באוירו של זה התנור שרץ אינו מטמא ולא יהא דינו כדין התנור שחוליותיו מצומדין ומדו בקין זו בזו שאמר בו הכתוב (ויקרא יא) תנור וכירים יותץ והחכמים החולקים עליו לא היה אצלם הפרש בין נתן חול בין החוליות שלו בין לא נתן אלא בין כך ובין כך טמא הוא אצלם כדין שאר כלי חרש שמיטמאין מאוירן והיו דנין כנגד ר' אליעזר על זה הדבר תשאו ונתנו בה הרבה ורצה ר' אליעזר להביא ראיה לדבריו ולסייעם מדרך שהיא נוהגת כמנהג סימנים וראיות והיא מדמית למעשה מופת ולא קיבלום החכמים ולא נתקיימו אצלם לפי שכן דרכו של עולם להתנהג בכיוצא בהן ולפיכך אמרו לו אין מביאין ראית מן החרוב אין מביאין ראיה מאמת המים כלומר כי אין בזה דבר שהוא סותר למנהגו של עולם ומשנה סדרי בראשית כדי שיהא לך לראיה אלא לעולם אין ההלכה מתקיימת אלא לפי מה שנתברר מן הקבלה של מרובין והיינו דברי חכמים ובגמרא דאלו מגלחים דבני מערבא (הלכה א) הוכירו זה המעשה ואמרו כל הלין שבחא ולית הלכתא כר' אליעזר אמר ר' חנינא משנתנה לא נתנה אלא אחרי רבים להטות ולית לר' אליעזר ידע

שאורי

העומדים בשורה וכו': *ת"ר *שורה הרואה פנימה פטורה ושאינה רואה פנימה חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורין מחמת עצמן חייבין: אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפי' בשוק מ"ט °אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' *כ"מ שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב מתיבי קברו את המת וחזרו ולפניהם ב' דרכים אחת טהורה ואחת טמאה בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה משום כבודו אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' תרגמה רבי אבא בבית הפרס דרבנן דאמר *רב יהודה אמר שמואל מנפח אדם בית הפרס והולך ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב בית הפרס שנדש טהור ת"ש דאמר ר' אלעזר בר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפי' לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כדרבא דאמר רבא דבר תורה אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה ורוב ארונות יש בהן חלל טפח וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן ת"ש *גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו °דלא תסור אחיכו עליה לאו דלא תסור דאורייתא היא אמר רב כהנא *גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור ומשום כבודו שרו רבנן *ת"ש °והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם הא כיצד אם היה כהן והיא בבית הקברות או היה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו לכך נאמר והתעלמת אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב והתעלמת מהם וליגמר מינה *איסורא ממונא לא ילפינן ת"ש °ולאחותו *מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יחזור ויטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא אבל

(משלי כא) (דברים יז) (דברים כב) (במדבר ו)

רש"י

הרואה פנימה. את חלל ההקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם: מחמת עצמן. ולא מחמת כבוד שלא באו לנחם אלא לראות את המאורע: אין חכמה. חשובה נגד ה': אחת טמאה. שיש בה קבר: בא בטהורה. האבל: בבית הפרס. דלא מטמא אלא מדרבנן והוא שדה שנחרש בו קבר וחשו חכמים שמא דלדלו כלי המחרישה את העצמות והדורס עליה' מסיטן ועצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ולא באהל וכיון דמדרבנן הוא דאסור. רבנן הוא דאחלוה ליקרייהו גבי אבל: מנפח אדם. לפניו שאם הי' שם עצם ירחנו דאי דאורייתא הוא לא הוינן מזלזלינן ביה כולי האי למיסמך אנפיחה והך בדיקה לעושה פסח אישתרי ולא לאוכלי תרומה כדאמרינן בחומר בקדש (חגיגה דף כה:): שנדש. ברגלים: לקראת מלכי ישראל. הרי לכבוד הבריות עוברים על נפש לא יטמא (ויקרא כא) דהא ר' אלעזר בר צדוק כהן הוה כדאמרינן בבכורות (דף לו.): מדלגין. מארון לארון: דבר תורה. הלכה למשה מסיני: אינו חוצץ בפני הטומאה. דנקראת טומאה רצוצה ובוקעת ועולה: את לא תעשה. קס"ד כל ל"ת קאמר: בלאו דלא תסור וגו'. אחיכו עליה. אינהו סבור דאפי' אמרו לו דבר תורה והוא עומד בפני הכבוד יעבור עליו והא האי נמי דאורייתא הוא: כל מילי דרבנן וכו'. והכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי ליה ל"ת משום דכתיב לא תסור. ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא. רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקנוח (שבת דף פא:) או מי שנפסקה ציצית טליתו בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום (מנחות דף לח.): והיא בבית הקברות. האבדה: ואינה לפי כבודו. אין האבדה חשובה לפי כבודו להשיבה: או שהיתה מלאכתו מרובה. שדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה יתרים על דמי האבדה ולא ירצו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשיב להם ונמצא הוא מפסיד: ונגמר מינה. לגבי כלאים דאמרן פושטן אפילו בשוק: ממונא. קל מאיסורא: ולאחותו מה תלמוד לומר. בנזיר כתיב כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא וסמיך לי' לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם דהא כולהו בכלל על נפש מת לא יבא היו ולמה יצאו לאביו פרט למת מצוה לאמו מה תלמוד לומר משום מת מצוה לא איצטריך דמלאביו נפקא ודרשי ליה בספרי ללמוד שאם היה נזיר זה כהן דהוו עליה שתי קדושות אף הוא לאמו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג והוא נזיר אף הוא לאחיו לא יטמא אבל מטמא למת מצוה ולאחותו מה תלמוד לומר אם אינו ענין לזה תנהו ענין למי שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו שמטמא למת מצוה: ושמע שמת לו מת. מקרוביו יכול יטמא להם: אמרת לא יטמא. הואיל ועונש שחיטת הפסח היא וחלה עליו חובת הפסח שהוא בכרת אם יטמא בטל מלעשות פסח ולמול את בנו נמי (א) מצות כרת היא. והיא דאמרי בערבי פסחים נמי קאמר דמילת זכריו מעכב הפסח:

תוספות

מדלגין היינו על גבי ארונות. תימה לפ"ה דפי' גולל כיסוי של ארון דתני' *כל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק וא"כ גם הגולל מטמא באהל והיאך היו מדלגין עליו וי"ל דלא קשה דהא תני' בשמחות (פ"ד הלכה כא) *כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה וגולל ודופק אין נזיר מגלח עליהן כדתנן במס' נזיר פרק כהן גדול (דף נד.) והיה אומר ר"ת דליתי' להני כללי דהא אמר התם רביעית דם אין הנזיר מגלח עליו עד שיהא חצי לוג ואפילו הכי כהן מוזהר עליו כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דרביעית דם הבא מב' מתים טמא ומפקינן ליה מעל כל נפשות מת לא יבא וי"ל דהתם מכל מקום הוי שם טומאה שהנזיר מגלח עליה אבל גולל ודופק אינו כלל בנזיר ולכך אין כהן מוזהר עליו אי נמי הא ברייתא סברה כזקנים הראשונים [נזיר נג.] שהיו אומרי' רביעית דם גם בתגלחת נזיר ומיהו תימה אמאי אין המת מטמא באהל כיון שהכסוי עצמו מקבל טומאה דכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה אם כן מטמא באהל וי"ל דאין מטמא אלא צד חיצון שבו אבל צד פנימי טהור כדתנן במסכת אהלות בפט"ו (משנה ט) חבית שהיא מלאה משקין טהורים ומוקפת צמיד פתיל ועשאה גולל לקבר הנוגע בה מטמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין לפי שצד פנימי כולו טהור ומיהו תימה לפ"ה דפירש בפ"ק דערובין (דף טו) (ב) גבי אין עושין מבעלי חיים גולל ודופק לקבר ואי גולל היינו כסוי הארון וכי עושין מבעלי חיים כסוי לארון (ג) ע"כ פר"ת דגולל היינו מצבה וכן דרך בני אדם ליתן בהמה על הקבר לסימן עד שיתנו עליו מצבה*):

רוב ארונות יש להם חלל טפח. וא"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פותח טפח מטמא ואפילו בצד הריקן שבו כדאמרינן במסכת אהלות בפ"ז (מ"א) כפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פי' בצד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח ע"ט (ד) על רום טפח הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום אלמא בקבר סתום אינו מטמא כל סביביו אלא כשיש עליו טפח אבל בטומאה רצוצה אינו מטמא אלא כנגד הטומאה ולא מצד הריקן ובפרק המוכר פירות (ב"ב דף ק:) יש להאריך**):

ולאחותו מה ת"ל. גבי נזיר כתיב על (כל נפשות) [נפש] מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא וכולהו יתירי נינהו דמנפש מת נפקא ודרשינן לאביו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך דהא מנפש מת נפקא כולהו ולא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר לטמא בו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך ולהתיר מת מצוה דמלאביו נפקא אלא להביא שאם היה נזיר וכהן שיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו מלטמא אלא לאמו אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה כהן גדול ונזיר דקדושתו חמור דגם בלא נזירות אסור לטמא לקרוביו אעפ"כ לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תנהו ענין לכ"ג נזיר ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שאם היה כ"ג ונזיר והלך לשחוט פסחו ולמול את בנו. דאיכא מצות טובא אפ"ה לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה:

אמרת לא יטמא. מפני שקאי על אדם שהוא נזיר וכהן גדול ועושה פסח משמע דעושה פסח גרידא רשאי לטמא לקרובים ותימה דבזבחים (פ"ב דף ק.) גבי מעשה דיוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח וטמאוהו אחיו בע"כ ופריך מהא ברייתא דהכא דקאמר לא יטמא ומאי פריך דילמא שאני הכא דמיירי דכל קדושות האלו בו כדפרישי' אבל עושה פסחו גרידא אימא רשאי לטמא על כן נראה לפרש אמרת לא

*) [בשבת קנב: ד"ה עד שיפתם כתבו תוס' ביתר ביאור ע"ש ועי"ע תוס' כתובות דף ד: ד"ה עד ותוס' סוכה כג. ד"ה ולא ותוס' סנהדרין מז: ד"ה משיסתום]:

**) [ועי"ע תוס' נזיר נג: ותוס' ב"ב ק: ד"ה ורומן]

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ז סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עב סעיף ה: [ובתוספתא פ"ג דמכות]

כ ב מיי' פ"י מהלכות כלאים הלכה כט סמג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סימן שג:

כא ג מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה יד טוש"ע יו"ד סימן שעב סעיף א:

כב ד ה מיי' פ"ו מהל' קרבן פסח הלכה ח:

כג ו מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה יד טור יו"ד סימן שעב:

כד ז מיי' פי"א מהלכות אבדה הלכה יח [והלכה יג ופס פי"ב] סמג עשין עד טוש"ע חו"מ סימן רעב סעיף ב ג:

רב נסים גאון

שאחרי רבים להטות לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו בפניו פירוש עכנה נקבה של נחשים וזה שנתכוונו לדמותן לדברים בעכנה מפני שהקיפו דבריהן עליו בראיות ברורות שאין עליהן פירכא והתקיפו עליו באתקפות מחוורות ששוברין דבריו ולא מצא מהן מנוס כעכנה זו שאם מקפת על שום דבר וסוגרת עליו לא יהיה לו ממנה מפלט ודכוותה התם בבבא קמא בפרק הגוזל בתרא (דף קיז) עכנה עכנת (פתחי)[פתח]פיך ויכנס הרב אצל התלמיד. וזה שאמרו יצאת בת קול ואמרה מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכ"מ ראיתי בו ב' תשובות האחת כי בת קול לא אמרה שהלכה כמותו בדבר זה אלא בכל מקום סתם הוא שאמרה ואיפשר לומר כי בכל מקום זולתי זה המקום היתה כוונתה או מה שרומה לו שטעמו שאין הלכה כר' אליעזר בזה הדבר ויהיו דברי בת קול נכוחים וקיימים והשנית שלא היתה הכונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה שבידם והגמרא שבפיהם בשביל בת קול ואם לאו ודומה למה שכתב (דברים יג) כי מנסה ה' אלהיכם אתכם והנה נודע עם כל זאת בירור קבלתם וזה שאמר ר' יהושע (דברים ל) לא בשמים היא כלומר כי תורת ה' תמימה וכבר נתנה לנו בסיני והודיענו כי אינו מחליף ממנה דיבור אחד ואין בתורתנו חסרון ולא ספק כדי שנצטרך אל ראיה מן השמים וכל מקום בתלמוד שיש בו ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול מיכן הוא עיקרו והברכה שבירכוהו לר' אליעזר שהיא כינוי לנידוי פירשו במסכת סנהדרין בסוף פרק ד' מיתות (דף סח) כי בשעת פטירתו התירוהו כמו שאמרו עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר:

העומדים בשורה הפנימיים פטורין. במס' סנהדרין בפרק כהן גדול (די"ט) אמרינן אמר ר' מנשיא בר עות שאלית את ר' יאשיה רבה מבית עילמין דהוצל ואמר לי אין שורה פחותה מי"ד בני אדם ואין אבלים מן המנין: תרגמה ר' אבא בבית הפרס דרבנן. איתיה לפירושא דבית הפרס במס' אהלות (פרק יח מ"ב) במתניתין ובתוספתא (פרק יז) ובפרק משקין בית השלחין (מו"ק ד"ה) תניא ג' בית הפרס הן שדה שאבד בה קבר ושדה שנחרש בה קבר ושדה בוכין מאי שדה בוכין א"ר יהושע בר אבא משמיה דעולא שדה שמספידין בה מתים ומעמא מאי אמר רב חסדא אמר אבימי משום יאוש בעלים נגעו בה ופרישו קמאי ומאי היא בית הפרס שדה שנחרש בה קבר ועד כמה [אהלות פי"ז מ"א] ק' אמה לכל רוח משוי בית הפרס מקום הקבר טומאה דאורייתא היאך דנחרש טומאה דרבנן דלמא איכא עצם כשעורה אי נמי אית ביה עפר בית הקברות לפי שאי אפשר לעצם כשעורה שלא נישוף ברגל עיקרה בסיפרי (פ' חקת) בעצם זה עצם כשעורה וכך העתיקו משמו של נביא עליו השלום כדאמרינן [נזיר מ] עצם כשעורה הלכה ואמרינן תו (עירובין ד) שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני שיעורין דאורייתא נינהו דכתיב (דברים ח) ארץ חטה ושעורה ומפרשי לה שעורה עצם כשעורה (דמסקי) [ומסקינן] הילכתי נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי ואיתה נמי בסדר טהרות במתני' דפירקא קמא [מסכת ג] אלו מטמאין במגע ובמשא ואין מטמאין באהל עצם כשעורה וכו' מכלל דאי לא הוה ביה כשעורה אינו מטמא ובפרק יום הכפורים (יומא דף ע) אמרינן בעי רב אשי עצם כשעורה שאמרו בקליפתה או בלא קליפתה בלחה או ביבשה ואמר רב פפא לה מיקריא בלא קליפתה (עי' נדרים דף מ"א) ערכן מיקרי: ת"ש ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו. הא ברייתא אהא קרא קיימא דאוהר ביה רחמנא לנזיר מליטמא כדכתיב (במדבר ו)

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ב שמחות

[עירובין מא. סנהדרין פב. שבועות ל:]

עירובין דף לו: פסחים דף סט: מו"ק דף טו: חגיגה דף כב: כתובות דף כח: בכורות דף כט. נדה דף נז. [ועיין בכל המקומות ותמצא שינוי נוסחאות במאמרים]

מנחות לז: [שבת פא: צד: מגילה ג: עירובין מא:]

[גיטין דף נט: נדה דף כ:]

סנהדרין דף יח: ב"מ דף ל.

[כתובות מו: קדושין לד: ב"מ כ: מגילה ג: נזיר מח: סנהדרין לה: זבחים ק.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אמרת וכו' כמי מלוה שיש בה כרת היא: (ב) תוס' ד"ה מדלגין וכו' תימה לפ"ה דאמרינן בפ"ק דעירובין אין כלי. וקיבת גבי נכים: (ג) בא"ד כסוי לארון. נ"ב עי' כתובות עד שיסתום ובס"פ שואל קנב מסור ותוס' ועי' שם: (ד) ד"ה רוב וכו' טפח ע"ט על טפח ברום טפח נמ"ל כסוי

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ח טור שו"ע יו"ד סימן שע"ד סעיף א:
כו ב מיי' פ"ד מהלכות ק"ש סמג עשין יח טור ושו"ע או"ח סימן ע סעיף א ב:

תורה אור

אבל מטמא הוא למת מצוה אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה שב ואל תעשה שאני: אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צווחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא: רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה אמר להו הכי טבילו והכי טבילו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע (א) אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואב"א עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו:

מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש

ומן

רש"י

אבל מטמא הוא למת מצוה. והוא כבוד הבריות ודוחה דבר תורה: שב ואל תעשה שאני. דברים רבים התירו לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאינו עוקר דבר במעשה ידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר ולולב בשבת וסדין בציצית ודכוותייהו טובא ביבמות (דף צ:) אבל מעקר בידים לא והלובש כלאים עוקרו במעשה ממש שהוא לובשו וטומאת גופו' שהותרה לכהן ולנזיר ליטמא למת מצוה דקא מעקר בידים מפני כבוד הבריות דלאו שב ואל תעשה הוא היינו טעמא דלא גמרינן מיניה דהתם (ב) לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה דמעיקרא כשנכתב ל"ת דטומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים אבל השבת אבדה ופסח לכל ישראל נאמר ואלו כבוד הבריות נתנו לדחות ע"כ היינו דדחייתן אינה בידים אלא בישיבתו תדחה המצוה אבל כלאים דבמעשה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו: בנזיקין הוה. לא היו גדולים בכל גמרא של ד' סדרים אלא בתלתא בבי שלנו והאי מילתא נקט הכא משום דמיירי שמוסרין נפשם על קדושת השם ועד השתא איירי נמי במי שמבזה עצמו על קדושת השם לפשוט כלאים בשוק: האשה שכובשת ירק או זיתים שכבשן בטרפיהן. משנה היא במס' עוקלין: טהורים. שמוסקין זיתים עם העלין כדי לאחוז בהן דהוו להו עלין יד לזיתים להביא להם טומאה כדאמרינן בהעור והרוטב (דף קיח.) שהיד מביא טומאה על האוכל ואם כבשן בטרפיהן בחומץ בטלה תורת יד מן העלין לפי שהכבישה מרקבתן ומרככתן ואינן ראוין שוב לאחוז בהן: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמ': בתליסר מתיבתא. בי"ג פנים יש בינינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומסכת עוקלין גם היא בי"ג פנים כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל והכי אמרינן במסכת נדרים (דף מא.) רבי מתני הלכתא בי"ג פנים: כרבלתא. שם לבוש חשוב כמו פטשיהון וכרבלתהון (דניאל ג): מתון מתון. לשון מאתן: ד' מאות. ב' פעמים ב' מאות כלומר השם גרם לי. לשון אחר מתון מתון לשון המתנה אם המתנתי הייתי משתכר ד' מאות זוז: כי קאקי חיורי. אווזים לבנים: ר' יוחנן. אדם יפה תואר היה דאמרי' בהשוכר את הפועלים (דף פד.) שופריה דר' אבהו מעין שופריה וכו': עולי עין. מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן: שלא רצתה לזון. ליהנות מאשת אדוניו: **מתני'** נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. שהיא מ"ע שהזמן גרמא וקי"ל בקדושין (דף כט.) דנשים פטורות מדאורייתא ותפילין נמי מ"ע שהזמן גרמא דסבר לילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו: קטנים. אפי' קטן שהגיע לחנוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש:

ומן

תוספות

לא יטמא אפי' עושה פסחו גרידא וא"ת מהיכא פשיטא ליה אמלת לא יטמא וי"ל כדפירש"י דלא אתי עשה שאין בו כרת כטומאת קרובים וידחה עשה שיש בו כרת כגון עושה פסח וגם מילה שייך בה כרת וא"ת התם דפריך על מעשה דיוסף הכהן מנ"ל [לתלמודא] דהכא מיירי בעושה פסחו לחוד וי"ל מדלא כייל גבי עושה פסחו כמו גבי אחרים מי שהיה נזיר וכהן הדיוט דמעיקרא נקט נזיר לחוד ואח"כ נזיר וכהן הדיוט וכו' [רש"א וא"ת] מנא ליה (לתלמודא) דהאי קרא בעושה פסחו ולמול את בנו הא קרא כתיב בנזיר וי"ל אם אינו ענין בנזיר דהא כתיבי פסוקים אחרים דמטמא במת מצוה תנהו ענין להולך לשחוט פסחו וכו'. והשר מקוצי מיישב פירש"י דמיירי הכא דיש בו כל הקדושות הללו כו' ומ"מ פריך התם גבי יוסף הכהן דע"כ אף בעושה פסח גרידא אינו רשאי לטמא דאי ס"ד עושה פסח מטמא לקרובים. ולאחותו למה לי למימר דמטמא למת מצוה כיון דמטמא לקרובים אלמא עושה פסחו אינו מעלה עליו שום חומרא טפי א"כ פשיטא דמטמא למת מצוה וכי תימא מכל מקום צריך קרא דמטמא למת מצוה מפני שיש בו ג' קדושות נזיר וכהן ועושה פסח ולעולם אימא לך דעושה פסח גרידא מטמא לקרובים לא היא דהא כבר שמעינן מלאביו ולאמו ולאחיו דנזיר וכ"ג לא מהני מידי למת מצוה א"כ ע"כ קראי לא אצטריכו אלא למעלה דפסח ולמה לי פשיטא דאי מטמא לקרובים כ"ש למת מצוה. ואע"ג דאצטריך קרא דלאמו לכהן הדיוט ונזיר דמטמא למת מצוה אע"ג דכתב קרא דמטמא לקרובים ואצטריך קרא שהן ב' קדושות אע"ג דשמעינן כבר דמעלה דנזיר לא מהני מידי למת מצוה מלאביו ה"מ כהן דקדושתו קדושת עולם ומשום הכי יש לנו לומר כי יש לו שתי קדושות דטפי קדושה ולכך אצטריך קרא אבל עושה פסח שקדושתו לפי שעה אם אתה מתיר לו לקרובים ה"ה למת מצוה מכ"ש דמאי חזית ליתן לו קדושה טפי גבי מת מצוה יותר מן הקרובים. א"כ יש לפרש בקוצר הברייתא מדתנית גרידא על ישראל נזיר ואח"כ נזיר וכהן הדיוט ואח"כ נזיר וכ"ג וא"כ מסברא יש לנו לומר (כי יש) דאינו מטמא לקרובים כמו נזיר וכלהו אינך ודוק מעלמך: **שב** ואל תעשה שאני. וא"ת נזיר וכ"ג קום עשה הוא דיטמא למת ותירץ רש"י דקרא גלי לן דלאו דלא יטמא לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא דא"כ כל מקום דאמרי' שעשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה וכו' והיאך קרי ליה דחייה אימא שאינו דחייה דהתם לא נאמר הלאו ועוד דהא מילה ותמיד ופסח דדחו שבת כדאמרינן פרק אלו דברים (פסחים דף סט:) אלמא מקרי שפיר דחייה. אלא נראה דמנזיר לא גמרינן דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל: **זיתים** שכבשן בטרפיהן טהורים. פירש הקונטרס כיון דכבשן בקדרה בטלים מתורת יד להביא טומאה ולא נהירא דא"כ מאי האי דקאמר עלה שלא נכבשו אלא למראה מה נתינת טעם יש דבטלינהו מתורת יד לכך נראה לפרש דטהורים משום דאותן עלין לא חשיבי אוכל שאינן ראויין לאכילה אלא ע"י אותה כבישה בקדרה שלא נכבשו אלא למראה כלומר מה שכבש העלין עמהן לא כבשן אלא להראות שהזיתים נאים וחדשים ומשום הכי טהורים. אבל כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאים: **תליסר** מתיבתא. יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו שבקיאים ותליסר לאו דוקא אלא לשון הרגיל בגמ' כמו תליסר (חולין מד:) זוזי פשיטי ורש"י פי' בע"א *): **וקטנים** פטורין מק"ש. פירש הקונטרס קטן שהגיע לחנוך ולא נהירא דהא פ' לולב הגזול (סוכה דף מב.) אמרי' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין אלמא כשהגיע לחנוך דשייכי ביה תפילין חייב בתפילין וק"ש נמי יש לחייבו יותר מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש ונראה לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ומיהו סיפא דקתני וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל דמיירי בקטן שהגיע לחנוך דאי לא הגיע לא הוו להו לחייבו בתפלה ולא נהירא דאם כן לא הוו להו קטנים דומיא דנשים ועבדים שפטורים בכל ענין וקטנים אינם פטורים אלא בשלא הגיע ואין יודע לשמור תפילין ופי' ר"ת דודאי איירי הכל בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דאין שוין כדפרישית וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה (סוכה דף כח.):

בתפלה

*) וע"ע רש"י שבת קיט. ד"ה תריסר וצ"ל תליסר ותוס' ב"ב קלג: ד"ה עליתא ורש"י ותוס' חולין נה: ד"ה תריסר וצ"ל תליסר:

רב נסים גאון

לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא זה שדבר הכתוב בכל אלו הקרובין צריך היה הדבר להזכיר את כולם שאי אפשר שיזכיר דבר שאין בו תלמוד כדכתיב (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם ואין לנו דרך לידע לאיזה תלמוד נכתבו כולם אלא מקבלת החכמים ז"ל לפי שאם באנו לעיין בהם מדרך דעתנו היה עולה על לבנו כי בהזכירו את האב שמעלתו למעלה מכולם והאם עם הבנים חייבים בכבודו לא היה צריך להזכיר את השאר והיינו אומרים אם הזהיר הכתוב מליטמא לאב שהוא עדיף מכולם כל שכן לשאר קרובין שהם פחותין ממנו ולא היינו יודעין מה צורך היה לו להזכיר האם והאח והאחות עד ששמענו קבלה של חכמים שבירורם ופירשם ואמרו כי לאביו ולאמו צריך הדבר להזכיר את שניהם שאם היה מזכיר את אחד מהן לא היינו למדין ממנו חברו לפי שכל אחד מהם יש לו מעלה מיוחדת לו ואינה כחברו שהאב עדיף מן האם שבנו מיוחס אחריו ולא אחר האם והאם יש לה יתרון על האב מפני שהיא ודאי אמו ואביו אינו ודאי אלא חזקה שאפשר שתזנה אמו ותהר לזנונים ויהיה זה הבן מאיש אחר זולתי בעלה ולפיכך הוצרך לומר לאביו ולאמו ואיתא במסכת נזיר בפרק כהן גדול ונזיר אינן מטמאין לקרוביהן (דף מט) לאביו ולאמו למה לי צריכא דאי כתב רחמנא אביו הוה אמינא היינו טעמא דלא מיטמא ליה משום דחזקה בעלמא הוא אבל אמו (היא) דוודאי ילדתיה ליטמא לה ואי כתב רחמנא אמו הוה אמינא אמו היא דלא מיטמי לה דלא אזיל זרעה בתרה אבל אביו כיון דאמר רחמנא (במדבר א) למשפחותם ולבית אבותם אימא ליטמי ליה קמ"ל ועוד אמרו (שם דף מח) אם הוצרך לומר אביו ואמו למה הזכיר עוד את אחיו והלא אין צריך להזכירו מפני שהוא נלמד מאביו ואמו זה שהזכיר את אחיו לא לצורך עצמו נאמר אלא ללמד על מת מצוה שאין לו קוברין נאמר שמותר לנזיר להטמא לו ולהתעסק בקבורתו כדתניא לאחיו אינו מיטמא אבל מטמא למת מצוה ונשתיירה עדיין אחותו ושאלנו עליה למה הוצרך הכתוב עוד להזכירה ולאחותו מה תלמוד והשבנו כי הוצרך להזכירה ללמוד ממנה תוספת תלמוד שהנזיר אפי' אם היה הולך לעשות מצוה ונזדמן לו מת מצוה שיניח את המצוה שהיה סובר לעשותה ויטמא למת מצוה ויתעסק בו עד שיקברנו ולפיכך הזכיר הכתוב את אחותו כי כשהזכיר אחיו למדנו. כי הנזיר מטמא למת מצוה בזמן שאינו מתעסק למצוה אחרת והוצרכנו עוד לידע אם בזמן כשהוא עוסק במצוה יניחנה ויתעסק במת מצוה אם לאו אתא ולאחותו ללמד כי מת מצוה קודם כמו שאמרו הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו כו' ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה ודרשינן ליה תו בדרך אחרת לאביו הוא דאינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה ולאמו לאמו אינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה לאחיו שאם היה כהן והוא נזיר לאחיו אינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט פסחו ולמול את בנו כו' מכל מקום ולאחותו בא ללמדנו מה שכבר הזכרנו: **ואילו** רב יהודה כי מטי גבי האשה שכובשת ירק בקדרה. זו המשנה בתחלת פרק שני דמסכת טהרות. ואמרי'

[פי' תוס' ב"מ ל: ד"ה אלא ותוס' שבועות ל: ד"ה אבל ועי' יבמות צ: תוס' ד"ה כולהו]

עוקלין פ"ב משנה א טהרות פ"ב משנה א [ועי' רש"י סנה' קו: ורש"י בתענית כד:]

[וסנהדרין ובתענית פירש"י כסדר נזיקין ע"ש]

[פי' בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה. ערוך]

ב"מ פד. [כל ענין] וע"ש [פי' תוס' ב"מ פד. ד"ה יתיב]

לקמן נה: סוטה לו: ב"ב קיח:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא קא מסתפי מר מיצר הרע. [illegible]

גליון הש"ס

גמ' רב גידל הוה רגיל כו' ויתיב כו'. עי' תוס' פסחים קי ע"א ד"ה האי מאן:

ומן התפלין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון: **גמ'** ק"ש פשיטא מצות עשה שהזמן גרמא הוא *וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל: ומן התפלין: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש למזוזה קמ"ל: וחייבין בתפלה: דרחמי נינהו (א) מהו דתימא הואיל וכתיב בה ערב ובקר וצהרים כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: ובמזוזה: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה קמשמע לן: ובברכת המזון: פשיטא מהו דתימא הואיל וכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: *אמר רב אדא בר אהבה נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה אמאי מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אמר אביי מדרבנן א"ל רבא והא דבר תורה קאמר ועוד כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן אלא אמר רבא אמר קרא זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה א"ל רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת (בשלמא) דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא (אלא *אי) אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר *וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן מאי ת"ש *באמת אמרו *בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ולטעמיך קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן: דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים [על] עצמם *עד כזית ועד כביצה: **מתני'** בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם: **גמ'** אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי למה מהרהר אלא מאי הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו *כדאשכחן בסיני ורב חסדא אמר *הרהור לאו כדבור דמי דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל ונגרוס בפרקא אחרינא (ג) אמר רב אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו

והרי

תהלים נה | שמות טז | שמות כ | דברים ה | דברים י | במדבר ו | דברים ח

רש"י

ומן התפלין. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בהן: וחייבין בתפלה. דתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחנוך קטנים: ובמזוזה ובברכת המזון. מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא ובגמרא פריך פשיטא: ברכת המזון. בגמרא בעי לה דאורייתא או דרבנן: **גמ'** מהו דתימא נקיש תפלין למזוזה. דכתיב וקשרתם וכתבתם מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין נשים חייבות קמשמע לן: הכי גרסינן תפלה דרחמי נינהו. ולא גרס פשיטא דהא לאו דאורייתא היא: נקיש מזוזה לתלמוד תורה. דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם וסמיך ליה וכתבתם מה תלמוד תורה נשים פטורות ואע"ג דאין הזמן גרמא רחמנא פטרינהו דכתיב את בניכם ולא בנותיכם אף מזוזה נשים פטורות קמ"ל דנשים חייבות דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי בתמיה: קדוש היום. מ"ע שהזמן גרמא הוא. זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ) זכרהו על היין: בשמירה. דלא תעשה מלאכה (שם): והני נשי איתנהו בשמירה. דתנן (קדושין דף כט.) כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שאין הזמן גרמא נשים חייבות דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה: נשים בברכת המזון דאורייתא. דכתיב ואכלת ושבעת (דברים ח) והוה ליה מצות עשה שאין הזמן גרמא: או דרבנן. דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך (שם) והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק ולאי משום בנות צלפחד חלק אביהם הם דנטלו שהיה מיוצאי מצרים: בן. קטן: מברך. ברכת המזון לאביו אם אין אביו יודע לברך: שיעורא דרבנן. כגון כזית לר"מ וכביצה לרבי יהודה דמדאורייתא ואכלת ושבעת וברכת כתיב אבל בשיעור כי האי לא מחייב אלא מדרבנן והלכך אתי קטן דרבנן ומפיק גדול: עד כזית עד כביצה. עד כזית לר"מ עד כביצה לר' יהודה דתנן (לקמן דף מה.) עד כמה מזמנין ר"מ אומר עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה: **מתני'** בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך שתקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרי' בב"ק בפרק מרובה (דף פב:): מהרהר. ק"ש בלבו כשמגיע זמן המקרא: ואינו מברך. אפילו בהרהור: לא לפניה ולא לאחריה. כיון דברכות לאו מדאורייתא מחייב לא אצרכוהו רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דחובה דאורייתא הוא: ואינו מברך לפניו. דלאו דאורייתא הוא: רבי יהודה אומר וכו'. בגמ' מפרש לה: **גמ'** כדבור דמי. וכל אדם נמי יוצא ידי חובתו בהרהור: למה מהרהר. מה מועיל: כדאשכחן בסיני. שהפרישן מאשה דכתיב אל תגשו אל אשה (שמות יט) ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה דכתיב (דברים ד) והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב כדאמרינן לקמן בפרקין (דף כב.):

אלא

תוספות

בתפלה פשיטא כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא הוי קמ"ל דרחמי נינהו. ורש"י לא גרים ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מ"ע שייכי ביה. ומ"מ יש ליישב דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כדאמרינן בסוכה (דף לח.) מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים דאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים: **אית** דגרסי בברכת המזון פשיטא. ומשני כיון דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע כמ"ע שהזמן גרמא הוא קמ"ל: **נשים** בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. פי' הקונטרס דסלקא דעתך דלא מחייבי מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ומה שנטלו בנות צלפחד חלק אביהם נטלו. ותימה כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון אלא י"ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו והשתא קא מבעיא ליה כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוו אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן מיירי באנשים דשייכי בברית ותורה: **בעל** קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. פי' אפילו בהרהור כדמשמע בגמ' והיינו טעמא דשריא טפי בק"ש מברכות משום דק"ש דאורייתא וברכות דרבנן ואפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא דהזכיר יציאת מצרים אבל מתניתין שלא הזכיר יציאת מצרים שלא התירו לו לומר אמת ויציב והוי ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן שהרי הזכיר יציאת מצרים בק"ש ואין להקשות נתקן דלימא אמת ויציב ולא לימא ק"ש דהא עדיף דלימא ק"ש דאית ביה נמי מלכות שמים: **יוציא** בשפתיו. כיון דשרית ליה הרהור אע"פ שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש כמו כן מקרי דבור לענין דמקרי עוסק בתורה ומדשרית ליה להרהר אע"פ שהוא בעל קרי תתיר לו גם דבור: **כדאשכחן** בסיני. פירוש אף ע"ג דכדבור דמי לענין שיצא מ"מ לאו כדבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר כדאשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול ואע"פ שהיו שותקין שומע כעונה [סוכה לח:]: **ורב** חסדא אמר לאו כדבור דמי. ר"ח פירש דהלכה כרב חסדא מדתרלי רב אדא ורבי אלעזר למלתיה שמע מיניה כותיה קיימי ולא יצא בקריאת שמע בהרהור:

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה יג סמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן לח סעיף ג:
כח ב מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קו סעיף ב:
כט ג מיי' פ"ה מהלכו' מזוזה הלכה י סמג עשין כג טוש"ע יו"ד סימן רצא סעיף ג:
ל ד מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה א סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף א ב:
לא ה מיי' פכ"ט מהל' ש"ג הלכה ג סמג עשין כט טוש"ע או"ח סימן רעא סעיף ב:
[ה מיי' פ"ה מה' ברכות הלכה א' טוש"ע שם]:
לב ו מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה יא:
לג ז ח מיי' פ"ה שם הלכה טו וטז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף ג:
לד (ט מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן פח):
לה (י) כ טוש"ע או"ח סי' סב סעיף ג(ד):

רב נסים גאון

לה זיתים שכבשן בטרפיהן וזו המשנה בתחלת פרק ב' דמסכת עוקצין: ורב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא. איתיה לפירושה במסכת תענית בפרק סדר תעניות האלו (דף כד) והיינו דאמרי' רב יהודה חזנהו להנהו בי תריד הוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה מר דשכיח קמיה נעשייה דליפוק לשוקא עשייה נפק לשוקא חזא כינופיא אמר להו מאי האי [א"ל] אכוספא דתמרי דקא מיזדבן אמר שמע מינה איכא כפנא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסאנא בעא למישלף אידך אתא אליהו כו' ובפרק כל היד חמרבה לבדוק דמסכת נדה (דף יג) אמרי' שאני רב יהודה דאימתא דמאריה עליה (קרי) [דקרי] עליה שמואל עליה דרב יהודה אין זה ילוד אשה: ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילה נפגען בי דניחוי להו בני שפירי כותי. אתה מוצא שהזכירו שבח יופיו בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף פד) אמר ר' יוחנן אנא אשתיירי משפירי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שפריה דר' יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סקלי כו': קריאת שמע ותפילין הויין להו מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין. פירשו בברייתא (קדושין דף לג) איזו היא מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית ואיזו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא מזוזה ומעקה ומציאת אבדה ושילוח הקן: אקיש מזוזה לתלמוד תורה מה תלמוד תורה פטירי אף מזוזה נמי פטירי קמ"ל. הא נמי איתה בפירקא קמא דקידושין (דף לד) דאקשינן הרי תלמוד תורה פריה ורביה ופדיון הבן דמצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות ואמרינן (שם דף ל) ותלמוד תורה גופיה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם בניכם ולא בנותיכם: כדאשכחן בסיני מה סיני דבור אסור הרהור מותר. במסכת שבת בפרק ר' עקיבא (דף פו) אמרי' בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו ניתנה תורה לטבולי יום ואמר עלה אמימר ראויה קאמינא ואעפ"כ מי שאירע לו קרי בלילי ו' בפנין דההיא שתא כבר שמע את הדברות ולא סגיא דלא הרהר בלבו:

מסורת הש"ס

קדושין דף כט. [וש"נ]

[שבועות דף כ: ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) גמ' דרחמי נינהו (מהו דתימא וכו' קמ"ל) תא"מ ונ"ב ברוב הספרים לא גרסי ליה: (ב) שם ונגרוס בפרק אחרינא. נ"ב פי' בכל' דרך אחר דלקמן בדף כ"ב:

ר"ה דף כט.

גליון הש"ס

גמ' ומן התפלין פשיטא. עיין תוס' עירובין צו ע"ב ד"ה מיכל: שם ובמזוזה פשיטא. עיין יומא דף יא ע"ב תוס' ד"ה לא:

פי' ר"ה לג ע"א תוס' ד"ה הא ר' יהודה ועירובין צו תוס' ד"ה דילמא [ומגילה יט תוס' ד"ה ור"י]: שם אמר רבינא זאת אומרת. עי' בטורי אבן מגילה יט ע"ב בד"ה ר' מכשיר:

והרי תפלה דדבר שהצבור עסוקין בו ותנן *היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר טעמא דאתחיל הא לא אתחיל לא יתחיל שאני תפלה דלית בה מלכות שמים והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן: אמר רב יהודה (א) *מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר °ואכלת ושבעת וברכת מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר °כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו אמר ר' יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפניה אינו דין שטעונה לאחריה וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מק"ו ומה תורה שאין טעונה לאחריה טעונה לפניה מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו איכא למפרך (ב) מה למזון שכן נהנה ומה לתורה שכן חיי עולם ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא: אמר רב *יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא °אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב °מאי טעמא קריאת שמע דרבנן אמת ויציב דאורייתא מתיב רב יוסף °ובשכבך ובקומך אמר ליה אביי ההוא בדברי תורה כתיב תנן בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ואי ס"ד אמת ויציב דאורייתא לברוך לאחריה מאי טעמא מברך אי משום יציאת מצרים הא אדכר ליה בקריאת שמע ונימא הא ולא לבעי הא קריאת שמע עדיפא דאית בה תרתי ור' אלעזר אמר *ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר *ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו: ואמר רב יהודה אמר שמואל *היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה איני והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן *גומרין כל אותה ברכה הכי השתא התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה: ואמר רב יהודה אמר שמואל *התפלל ונכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמעינן קמייתא ה"מ יחיד ויחיד או

רש"י

אלא יקצר. כל ברכה וברכה: דלית בה מלכות שמים. אין מלך העולם בברכות של י"ח: ה"ג והרי ברכת המזון לפניה דאית בה מלכות שמים כו'. לישנא אחרינא שאני תפלה דלית בה מלכות שמים. קבלת מלכות שמים כדאיתא בק"ש שמקבל עליו את השם לאדון ולמלך מיוחד ולהאי לישנא גרסינן והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים ולשון זה נראה שהוא עיקר מדמשני ליה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא והאי בלאחריו פסקינן ואי ללישנא קמא הא לא איירי בברכת המזון לאחריו בדאתקפתיה דלהדרי תלמודא עילויה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא כו'. ואית דגרסי הכא בלשון קושיא ק"ש דרבנן היא אלא ק"ש דאית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא לאפוקי תפלה דרבנן ואין בה מלכות שמים למאן דגרס הכי מפרשינן לקמן בשכבך ובקומך בדברי תורה כתיב: כי שם ה' אקרא כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמן כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף לז.): שאינו טעון לפניו. *כלומר שלא מצינו לו מקרא מפורש לברך לפניו: טעון לאחריו. כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: תורה שטעונה לפניה. כדאמרן: איכא למפרך. בתרווייהו כשאתה בא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן נהנה וכשאתה בא ללמוד מזון מן התורה איכא למפרך מה לתורה שכן חיי העולם הבא: ק"ש דרבנן. לקמן פריך לה: אמת ויציב דאורייתא היא. שמזכיר בה יציאת מצרים דחובא דאורייתא היא דכתיב למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים (דברים טז): דאית בה תרתי. יציאת מצרים ומלכות שמים: חוזר וקורא ק"ש. קסבר ק"ש דאורייתא היא: ולואי שיתפלל אדם כל היום. בהלכות גדולות פסק הלכה כרבי יוחנן בספק והלכה כשמואל בודאי התפלל: מהו שיגמרו. את הברכה אם נזכר באמצע הברכה באחת מן הברכות שטעה: יחיד ויחיד. כשהתפלל תחלה היה יחיד וכששכח שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד: או

תוספות

והרי תפלה דדבר שהצבור כו'. וא"ת אמאי שבק בבא דק"ש דקאי בגווה דדבר שהצבור עסוקין בו וקתני אינו מברך לפניה כו'. וי"ל משום רבותא דתפלה פריך מיניה אע"ג דתפלה מעומד ונראה לכל שאין זה עומד כמותם אפילו הכי אמרינן אם לא התחיל לא יתחיל. וא"ת כיון דלא ידע טעמא דבסמוך יקשה גם לרבינא מה לי ק"ש וברכת המזון יותר מתפלה וי"ל דלרבינא ניחא כיון דהרהור כדבור דמי יש להצריכו בק"ש ובברכת המזון שהם מדאורייתא יותר מתפלה דרבנן אבל לרב חסדא כיון דהרהור אינו כלום רק שלא יהא יושב ובטל מה לי ק"ש מה לי תפלה: **הא** אי לא אתחיל לא יתחיל. וא"ת אימא דבדבור קאמר הא בהרהור שפיר דמי. וי"ל דמשמע דלא יתחיל אפי' בהרהור מדלא קאמר יקצר בדבור או יהרהר באריכות: **הכי** גרסי' אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן ולא גרסינן מידי בתר הכי עד אמר רב יהודה אמר רב. ופי' הקונטרס ק"ש דאורייתא כיון שאינו אומר אמת ויציב כדפי' במתניתין ויש ספרים גורסים *ק"ש דרבנן הוא. ומשני אלא ק"ש אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וכן הגירסא בפ"ה וקשה דבמתניתין פי' דק"ש דאורייתא לכולי עלמא כיון שלא אמר אמת ויציב דבהכי איירי מתניתין וגם יש ספרים גורסים שאני תפלה דלית בה מלכות שמים והרי ברכת המזון דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו וכו' אלא היינו טעמא דק"ש אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וגם על גירסא זו קשה כדפירש': **ספק** לא אמר אמת ויציב חוזר. ותימה הא ע"כ צריך לומר שהוא מסופק גם מק"ש שאם היה ברור לו מק"ש וספק מאמת ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהזכיר יציאת מצרים בק"ש ואם כן הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש דאית בה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכא אלא חדא כדאמר בסמוך גבי מתני'. ואומר ר"י דודאי מתני' גבי בעל קרי שידענו בו שלא אמר ק"ש ולא אמת ויציב כלל ואנו רוצים להתיר לו הלכך טוב הוא יותר שיאמר ק"ש דאיכא תרתי אבל הכא שהוא ספק אם אמר אמת ויציב ומספקא ליה אם אמר שניהם כדפרישית טוב הוא יותר שיאמר אמת ויציב מלומר ק"ש דכשיאמר אמת ויציב שמא יש לתלות שתקן הכל דאם קרא כבר אמת ויציב גם קרא ק"ש כבר דמסתמא התפלל כדרך תפלה ק"ש ואח"כ אמת ויציב ויצא ידי שתיהן וכי נמי תימא דלא אמר כבר שתיהן מ"מ שמא אמר ק"ש ולא אמר אמת ויציב שזה יכול להיות ועתה כשיאמר אמת ויציב נמצא שהשלים הכל וכי תימא שמא לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא כולי האי לא אטרחוהו רבנן לחזור שניהם אבל אם יאמר ק"ש אין זו תקנה גמורה כל כך דשמא קרא ק"ש אחרת ולא יצא כלל במה שעושה עתה ואם ברור שלא אמר כבר ק"ש אם כן לא אמר נמי אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק"ש ואם כן כשיאמר עתה ק"ש לא תקן כלל ולא יצא מדי ספקו עוד אמר הר"ר שמעון דמיירי שפיר שאינו מסופק אלא מאמת ויציב אבל ברור הוא שקרא ק"ש ואפילו הכי הוי אמת ויציב דאורייתא שר"ל ספק לא אמר אמת ויציב עם פרשת ציצית שמסופק אי לא אמר לא פרשת ציצית ולא אמת ויציב ואם כן לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב לפי דמעט אמת ויציב הוי משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשת ציצית בכלל אמת ויציב: **ההוא** בדברי תורה כתיב. והא דאמרינן לעיל בפרק קמא (דף ב.) בערב משום דכתיב ובשכבך אסמכתא בעלמא הוא*:

ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום. אומר ר"י דהלכה כרבי יוחנן ודוקא בספק התפלל *אבל ודאי התפלל לא *תדע דהא מסתמא לא פליג אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל בסמוך ונזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו:

עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יג סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן סז:

לז ב ג מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קז סעיף א:

לח ד מיי' שם הלכה ז סמג שם טוש"ע או"ח סי' רסח סעיף ב:

לט ה מיי' פ"א מהלכות תפלה הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סימן קז סעיף א:

[עיין תוס' סוטה לב: ד"ה ורבי]

גליון הש"ס

גמ' אינו חוזר וקורא. עי' ברבינו יונה לעיל פ"ב י"א ד"ה באמצע. שם מ"ט ק"ש דרבנן עי' בב"ק פז ע"א תוס' ד"ה וכן היה ר"י פוטרו מכל המצות האמורות בתורה ובסוטה לב ע"ב תוס' ד"ה ורבי ובמנחות מג ע"ב תוס' ד"ה ואיזו: רש"י ד"ה שאינו כו' כלומר שלא מצינו. וכיוצא בזה בב"מ פח ע"ב ועיין קדושין טו ע"ב תוס' ד"ה א"ק: תוס' ד"ה ור"י כו' אבל ודאי התפלל. עי' לקמן כט ע"א תוס' ד"ה מפני:

[ועי' תוס' סוטה לב ע"ב ד"ה ורבי ותוס' מנחות מג ע"ב ד"ה ואיזו]

מסורת הש"ס

לקמן דף כב:

מכילתא דר"י פ' בא ולקמן דף מח: ע"ש

[נ"ל רב יהודה אמר שמואל וכן איתא ברי"ף וברא"ש]

[וכ"כ תוס' לקמן כט. ד"ה מפני]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ר' יהודה אמר רב מנין לברכת המזון: (ב) שם מה למזון. נ"ב עיין לקמן בפ' שלשה שאכלו סוף דף מח:

או צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמעינן הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין [א]אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל ריב"ל אמר [ב]אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל במאי קא מפלגי מר סבר יחיד אומר קדושה ומר סבר אין יחיד אומר קדושה *וכן אמר רב אדא בר אהבה *מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר °ונקדשתי בתוך בני ישראל [ג]כל דבר (ויקרא כב) שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני *רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם °הבדלו מתוך (במדבר טז) העדה הזאת *מה להלן עשרה אף כאן עשרה ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך כי אתא רב דימי אמר ר' יהודה *ור"ש תלמידי דרבי יוחנן אמרי לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית [ד]הלכתא כותיה: ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם: למימרא דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה והאמר ריב"ל מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה *שנאמר °והודעתם לבניך ולבני בניך (דברים ד) וסמיך ליה יום אשר עמדת וגו' מה להלן בעלי קריין אסורין אף כאן בעלי קריין אסורין וכי תימא *רבי יהודה *לא דריש סמוכים והאמר *רב יוסף אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה במשנה תורה דריש דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה ובמשנה תורה דריש ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש דתניא *בן עזאי אומר נאמר °מכשפה לא תחיה (שמות כב) ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו ענין לו לומר מה שוכב עם בהמה בסקילה [ה]אף מכשפה נמי בסקילה אמר ליה ר' יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה לסקילה אלא אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו ולמה יצאו להקיש להן ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשפה בסקילה ובמשנה תורה מנא לן דדריש דתניא רבי אליעזר אומר *[ו]נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו אנוסת בנו ומפותת בנו ר' יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו ואמר רב גידל אמר רב מאי טעמא דר' יהודה דכתיב °לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה (את) כנף אביו כנף שראה אביו לא יגלה וממאי דבאנוסת אביו כתיב דסמיך ליה ונתן האיש השוכב עמה וגו' אמרי אין במשנה תורה דריש והני סמוכין מבעי ליה לאידך דריב"ל דאמר ריב"ל *כל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב שנאמר °והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב *תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע המשמשת וראתה *דם צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי גרידא מחייב וכי תימא ה"ה דאפילו בעל קרי גרידא נמי פטר רבי יהודה והאי דקא מפלגי בזב שראה קרי להודיעך כחן דרבנן אימא סיפא המשמשת וראתה *דם צריכה טבילה למאן קתני לה אילימא לרבנן פשיטא השתא ומה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבי רבנן המשמשת וראתה *דם דמעיקרא בת טבילה היא לא כל שכן אלא לאו ר' יהודה היא ודוקא קתני לה

משמשת

תורה אור: ויקרא כב | במדבר טז | דברים ד | שמות כב | דברים כג | דברים ד

רש"י:

או צבור ולצבור. בין בראשונה בין בשניה היה עם הצבור כגון עשרה אחר עשרה וזה עמהם בשתיהן שכבר שהתפלל עם הראשונים: רב הונא סבר. יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע ש"ץ לקדוש לית לן בה אבל מודים אף על פי שיחיד אומר מודים אם אינו אומרו עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחבריו משתחוין לו: מפסק לא פסיק. תפלתו לקדושה לענות עם הצבור וכן למודים: במשנה תורה דריש. והאי קרא במשנה תורה הוא נאמר: מכשפה לא תחיה. ולא פירש באיזו מיתה תמות ונאמר אצלו כל שוכב עם בהמה מות יומת: סמכו ענין לו. סמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה: מה שוכב עם בהמה בסקילה. כדאמרינן לה בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נד:) בגזרה שוה דתהרוגו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית אף מכשף בסקילה: אמר ליה רבי יהודה וכי מפני שסמכו הענין. לשוכב עם בהמה נוציא זה המכשף לסקילה שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה: אוב וידעוני בכלל. לא תחיה דכל המכשפים היו ולמה יצאו בפני עצמן כשהפריטן לסקילה כדכתיב באבן ירגמו אותם דמיהם בם להקיש אליהם את כל הכלל שזו מדה בתורה שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: זב שראה קרי וכו'. לענין טבילה שתקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בתורה קאי ולשאר טמאים לא הצריך וקאמר הכא דאם יש לו טומאה אחרת עם הקרי שאינו יכול לצאת ממנה בטבילה זו כגון זב ונדה שהם טמאים טומאת שבעה אפילו הכי צריך לטבול לקריו קודם שיעסוק בתורה: פולטת שכבת זרע. הרי היא כבעל קרי: ורבי יהודה פוטר. (א) קס"ד דאין טבילה זו מטהרתו מכל וכל: המשמשת למאן קתני לה. להשמיענו כח מי הוצרכו לחלוק בה: אילימא לרבנן. להודיעך כחן דמחייבי בה: השתא זב שראה קרי. שקדמתו טומאת הזיבה מעיקרא: דמעיקרא. בשעה שראה קרי לאו בר טבילה הוא ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי תורה:

משמשת

תוספות:

עד שלא יגיע שליח צבור למודים. וטעמא לפי שצריך לשוח עם הצבור שלא יראה ככופר במי שהצבור משתחוין לו והוא הדין נמי אם יגיע למודים כששליח צבור יגיע למודים שפיר דמי כיון שהוא משתחוה עם חביריו אבל אין גמרא פסיקא ליה כי האי גוונא אבל אין נראה דמשום מודים דרבנן נקט הכי שמצוה לענות שזה לא מצינו לו עיקר בגמ' ור"ת היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא אמירה כלל ודוקא באמצע ברכה אבל בסוף ברכה לא דאמר לקמן (דף לד.) דאסור לשחות בסוף כל ברכה וברכה מיהו לכתחלה אין לעשות כן כדמשמע הכא וכתב רש"י בסוכה פרק לולב הגזול (דף לח:) דאדם המתפלל ושמע מפי החזן קדיש או קדושה אינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור אלא ישתוק ויכוין מעט דשומע כעונה וי"ל דלכתחלה אין לעשות כן דעניית חשיבא טפי הדור מצוה. ור"ת ור"י היו אומרים דאדרבה אי שומע כעונה הוי הפסקה אם שותק. ומ"מ נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג. בירושלמי פרק תפלת השחר קאמר לא התפלל (ב) ובא ומצאן מתפללין מוסף אם היה יודע שיהיה מתפלל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ כדי לענות אמן מתפלל אם לאו לא יתפלל. באיזה אמן אמרו פליגי ביה תרי אמוראי חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת והא דאמרינן באמן של שומע תפלה היינו בחול לכך יש ליזהר לענות אמן בהאל הקדוש וגם לענות אמן בשומע תפלה ומתוך הירושלמי משמע שהיו רגילין לומר י"ח ברכות שלמות במוסף של חול כגון בר"ח ובחול המועד ומיהו אנן סמכינן אהא דאמר פרק תפלת השחר (לקמן דף כט.) דקאמר תמני סרי תקון תשסרי לא תקון ומה שאנו אומרים ענגו בין גואל לרופא לא קשה שאינו אלא לש"ץ אבל יחיד כוללה בש"ת ועוד אומר הר"ר חיים דאיתא בתוספתא (דפ' ת"ה) בהדיא כמנהגנו דקאמר התם ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וח"ה ערבית ושחרית מתפלל י"ח שלמות ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירים אותו ובמוספים מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע ובירושלמי נמי י"ל דטעות סופר הוא ול"ג של מוסף אלא בא ומצאן מתפללים וכן משמע בירושלמי פרק מי שמתו דגם זו המימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל: **אין** יחיד מתפלל קדושה. וכן הלכה! אבל המתפלל י"ח עם החזן לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם השליח צבור נקדש וכל הקדושה מפלס יכול לענות עם הצבור דאין זה קרוי יחיד:

ונחזי

עין משפט נר מצוה:

מ א [טוש"ע או"ח סי' קט סעיף א]: ב מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן קט סעיף א:

מא ג מיי' פ"ח שם הלכה ו טור שו"ע או"ח סימן נה סעיף א:

מב ד מיי' פ"י שם הלכה טו טור שו"ע או"ח סימן קד סעיף ז:

מג ה מיי' פי"א מהל' עו"ג הלכה טו סמג לאוין נה טור יו"ד סימן קעט:

מד ו מיי' פ"ב מהלכות איסורי ביאה הי"ג טוש"ע אה"ע סי' טו:

רב נסים גאון

ר' יהודה דלא דריש סמיכין בכל התורה ובמשנה תורה דריש. פירוש: לטעמא דמילתא בפרק ט"ו נשים (דף ד) ואמרי ובמשנה תורה מאי טעמא דריש איבעית אימא משום דמוכח ואיבעית אימא משום דמופנה:

[אולי צ"ל ור"ש בן לקיש ועי' כתובות קיא:]

[עי' תוס' יבמות דף ד. ד"ה וכי מפני ותוס' קדושין נג. ד"ה וסמיך ליה]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ור' יהודה פוטר דקסבר דאין: (ב) תוס' ד"ה עד וכו' בירושלמי וכו' לא התפלל שחרית ובא:

מסורת הש"ס:

[תיבת וכן ליתא ברי"ף]

מגילה דף כג:

[שם ע"ש סנה' עד: ע"ש]

[נ"ל ואתיא עדה עדה דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן וכו' כך איתא במגילה]

[עי' תוספות ב"ק פב: ד"ה אתא]

[פסחים כח:]

יבמות דף ד'

שם סנהדרין דף סו:

יבמות ד. לו. וע"ש במשנה

[קדו' ל. ע"ש]

לקמן ס.

[נ"ל נדה]

[נ"ל נדה]

[נ"ל נדה]

משמשת וראתה נדה . דטומאת קרי קדמה וכשראתה הקרי ראויה היתה לטבול מיד : לא כ"ש . דלא אתיא טומאת נדה שהיא אחרונה ומפקעה לטבילה שנתחייבה בה כבר : אלא לאו רבי יהודה . קתני להודיעך דאפי' היכא דקדם הקרי אתיא טומאת נדה ומפקעה טבילה דאין טבילה אלא המטהרת ואי לרבי יהודה לית ליה תקנת עזרא למה ליה לאשמעינן בהא כל בעלי קריין נמי לא בעו טבילה לדברי תורה הלכך על כרחך דוקא קתני לה : לא תימא. במתני' מברך אלא מהרהר : עשאן ר' יהודה . לברכת המזון : כהלכות ד"א . שמותר לשונה בעל קרי כדבריו : מה להלן באימה . דכתיב וירא העם וינעו וגו' (שמות כ) : מכאן אמרו . כל הטמאים מותרים בתורה שאף הם יכולים להיות באימה וברתת אבל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת : ובועלי נדות. אם טבלו °לקריין לדברי תורה הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת בועל נדה שהיא שבעת ימים אבל לתקנת עזרא עולה להם כדתנן במתניתין זב שראה קרי ונדה כו' צריכין טבילה : ברגיליות. במשניות השגורות בפיו שהוא מוליאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהן : שלא יציע . בטעמי פירושיהן : ואינו מציע את המדרש גרסי' . מפני שצריך הוא תמיד להזכיר בו את הפסוקים שהוא דורש: אזכרות . שבמקראות הנדרשים : לא יכנס למדרש כל עיקר . לא להגיע ולא לשנות אבל לבית המדרש הוא נכנס ושותק: הלכות דרך ארץ. כגון דרכן של ת"ח שהיא ברייתא ופרק

בן עזאי הנותן ארבעה דברים אל לבו : מגמגם וקורא . בעל קרי היה : נראה בעיני דה"ג א"ר אלעאי הלכה כו' . ולא גרסינן מסייע ליה : משום רבינו . רב : כי הנך תלת סבי . וכולהו לקולא : אינו נוהג אלא בארץ . בשחיטת חולין יליף טעמא בפרק הזרוע : חטה ושעורה וחרצן . שלשתן במפולת יד דהוו להו כלאי זרעים וכלאי הכרם כאחת : לטבילותא . דבעלי קריין : חד תני . בבן עזאי לחשה לתלמידים: משום בטול פריה ורביה. שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה : שמקילין בה . במרחצאות או בנתינת תשעה קבין : שמחמירין בה . בארבעים סאה : של טובלי שחרין. בעלי קריין הטובלין שחרית: והא איהו אמר כו' . לעיל בריש שמעתין : אפשר בנתינה . תשעה קבין ואע"ג דלא תנא לקמן אלא בחולה (ב) סתם תלמידי חכמים חולים הם כדאמר במסכת נדרים (דף מט:) כמאן מצלינן אקירי ואמריעי כרבי יוסי . קצירי חולין מריעי רבנן : גדר גדול גדרו . במה שהצריכו בארבעים סאה : שתבע אשה . אותה אשה פנויה היתה וחכמים גזרו על היחוד אף על הפנויה: אתם מזלזלים. לנהוג כרבי יהודה בן בתירא : אפשר במרחצאות . חמין : קאי כוותך . דבעי טבילה זו במקוה כשאר טבילות : באגנא דמיא. גיגית : תקן חצבא . ליתן מים לתלמידים עליהם שחרית קודם קריאת התורה : לא שנו . דסגי בנתינה אלא בחולה שראה קרי לאונסו : המרגיל . וממשיך את הקרי עליו שמשמש מטתו : אתבר חצביה . אינו צריך לנו דחולה לאונסו לא שכיח:
בקילעא

תורה אור

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה אבל בעל קרי גרידא מחייב לא תימא מברך אלא מהרהר ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור והתניא בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מוציא בשפתיו אמר רב נחמן בר יצחק עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ דתניא * °והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו * אהזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר שונה הוא ברגיליות ובלבד שלא *יציע את המשנה רבי יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את (א) הגמרא רבי נתן בן *אבישלום אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום ר"ע אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ ירד וטבל ושנה להם אמרו לו לא כך למדתנו רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ אמר להם אע"פ שמיקל אני על אחרים מחמיר אני על עצמי : תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר *אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה אמר מר מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא מסייע ליה לרבי אלעאי דאמר רבי אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב משום רבינו הלכה מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא כתנאי מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל זה וזה אסור ואמרי לה זה וזה מותר מ"ד זה וזה אסור כרבי יוחנן הסנדלר מ"ד זה וזה מותר כרבי יהודה בן בתירא *אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי כרבי אלעאי בראשית הגז כרבי יאשיה בכלאים כרבי יהודה בן בתירא בד"ת כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא *רבי אלעאי אומר בראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כרבי יאשיה בכלאים כדכתיב °(כרמך) לא תזרע [כרמך] כלאים *רבי יאשיה אומר גלעולם *אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר דאין דברי תורה מקבלין טומאה כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא ואמרי לה בטלוה לנטילותא מאן דאמר בטלוה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מאן דאמר בטלוה לנטילותא כי הא *דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא : תנו רבנן בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה השלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים אמר רבי ינאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר ריב"ל מה טיבן של טובלי שחרין מה טיבן הא איהו דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה הכי קאמר מה טיבן בארבעים סאה אפשר בתשעה קבין מה טיבן בטבילה אפשר בנתינה אמר רבי חנינא גדר גדול גדרו בה דתניא מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן מיד פירש אמר להו רב הונא לרבנן רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות אמר ליה רב חסדא *וכי יש טבילה בחמין אמר ליה רב אדא בר אהבה קאי כוותך רבי זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא אמר ליה לשמעיה זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי אמר ליה רבי חייא בר אבא למה ליה למר כולי האי והא יתיב בגווייהו אמר ליה כארבעים סאה מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה רב נחמן תקן חצבא בת תשעה קבין כי אתא רב דימי אמר רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו לא שנו אלא לחולה לאונסו אבל לחולה המרגיל ארבעים סאה אמר רב יוסף אתבר חצביה דרב נחמן כי אתא רבין אמר *באושא הוה עובדא בקילעא

מסורת הש"ס
[כל זה וגם ד"ה לכ"ש וגם ד"ה אלא לאו שייכים לסוף פ"ב דלעיל בסמוך]
דברים ד
[מ"ק טו.]
תוספתא פ"ב
[בערוך ערך צע פי' שלא ילמד לאחרים ודבר זה אנו לומדין מק"ו מסיני אם ללמוד אסור ללמד לכ"ש]
במס' ד"א פ"ג
[עי' תוס' ב"ק פ"ב: ד"ה אתא]
ירמיה כג
חולין קלו:
שם: וקלח.
דברים כב
קדושין לט. חולין פב: קלו: בכורות כד.
לעיל טו.
[תענית יג.]
[גי' הערוך באושא הוה בקילעא דר' אושעיא וכו'. באישא פי' חולה:]

עין משפט נר מצוה
מה א מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן פח :
מו ב מיי' פ"י מהלכות בכורים הלכה א סמג עשין קמג טוש"ע י"ד סי' שלג סעיף א :
מז ג מיי' פ"ח מהלכות כלאים הלכה יג סמג לאוין רפ טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף א :
מח ד מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ח ופ"ד מהל' תפלה הל' ד (ופ"א מהל' ברכות הל' ט) ופ"י מהל' ספר תורה הל' ח סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' פח טוש"ע י"ד סי' רפב סעיף ט :
מט ה מיי' פ"ה מהלכות דעות הל' ד ופ"ד מהלכות תפלה הלכה ד סמג לאוין פא טוש"ע או"ח סי' פח וסי' רמ סעיף א וטוש"ע אה"ע סי' כה סעיף ב :
נ ו טור א"ח סי' רמא :
נא ז טוש"ע י"ד סימן רא סעיף עה :
נב ח טור א"ח בב"י סי' פח :

[עיין תוספות יומא לח: ד"ה ולא ותוס' כתובות קד: ד"ה שני]

רב נסים גאון

מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה. פירשו בברייתא דשיעור מקוה שכשר לטבילה מ' סאה ואיתה להא ברייתא בפרק ערבי פסחים (דף קט) ובעירובין בפרק מבוי (דף יד) : עזרא תיקן להן טבילה לבעלי קריין. זו אחת מי' תקנות שתיקן עזרא ומפרשא בבבא קמא בפ' מרובה (דף פב) ובגמ' דהקורא את המגילה עומד דבני מערבא (הלכה א) :

[עי' ברש"י קדושין לט. ד"ה לא קי"ל וכו' וטעמיה דרבי יאשיה לא ידענא וכו' ועי' תוס' בקדושין שם ובכורות נ"ד. סד"ה דגן ובתוס' חולין פב: ד"ה ולאפוקי מה שכתבו בזה]

הגהות הב"ח

(א) גמ' מציע את (הגמ') תז"מ. ונ"ב גי' רש"י המדרש וכן בכל העמוד : (ב) רש"י ד"ה אפשר וכו' דלא תנא לה אלא בחולה. נ"ב בסמוך בסוף עמוד זה :

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ובועלי נדות אם טבלו לקריין. עי' תו"ל פ"ג ה"ג מהל' ביאת המקדש :

בקילעא דרב אושעיא אתו ושאלו לרב אסי אמר להו לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו פטור מכלום א"ר יוסף אצטמיד חצביה דרב נחמן מבדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמיפלגי ונחזי עזרא היכי תקן אמר אביי עזרא תקן לבריא המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי ופליגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר חולה המרגיל כבריא לאונסו וחולה לאונסו פטור מכלום אמר רבא נהי דתקן עזרא טבילה נתינה מי תקן והאמר מר *עזרא תקן טבילה לבעלי קריין אלא אמר רבא עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל מ' סאה ואתו רבנן והתקינו לבריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר לבריא המרגיל מ' סאה וחולה המרגיל כבריא לאונסו ט' קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום אמר רבא *הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל ארבעים סאה ובריא לאונסו תשעה קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום: *ת"ר בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור בר"א לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ר' יוחנן וריב"ל ור"א ור' יוסי בר' חנינא חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא ארישא חד אמר הא דאמרת במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו ט' קבין וחד אמר כל לאחרים אפילו חולה לאונסו עד דאיכא מ' סאה וחד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא אסיפא חד אמר הא דאמר רבי יהודה מ' סאה מכל מקום לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וחד אמר אפי' בכלים נמי בשלמא למ"ד אפי' בכלים היינו דקתני ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא מכל מקום לאתויי מאי לאתויי מים שאובין רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי א"ל רב פפא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי ט' קבין אמר להו רבא (ברבי) [בר] שמואל תנינא במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי ארבעים סאה אמר להו רב הונא הבו לי לדידי לברוך דליכא עילואי לא האי ולא האי רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן ולית הלכתא כוותיה:

מתני' *היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא *במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים *וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות:

גמ' ת"ר היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא ר"מ אומר אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים תניא אידך היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות והתניא לצדדין ל"ק הא דאפשר הא דלא אפשר היה מתפלל ומצא צואה במקומו אמר רבה אע"פ שחטא תפלתו תפלה מתקיף ליה רבא והא °זבח רשעים תועבה אלא אמר רבא הואיל וחטא *אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה*: ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק לימא בהא קמיפלגי

מר

רש"י

בקילעא. כניסת הבית חדר שלפני הטרקלין שקורין פורטיג"ו בלע"ז: אצטמיד. נתחזקו שבריו ונלמדו כלומר טרך לט עוד בו: וקא מיפלגי אמוראי. רב דימי ורבין: דאמר מר. גבי עשר תקנות בב"ק בפרק מרובה: אמר רבא הלכתא וכו'. אפלוגתא דאמוראי הוא דפסק רבא דפליגי אליבא דרבנן מיהו השתא תורה אור אנן כרבי יהודה בן בתירא נהגינן כדאמר רב נחמן לעיל ורב נחמן בר יצחק בתרא הוה: לעצמו. לעסוק בתורה לעצמו אבל ללמד לאחרים מ' סאה: ור"י אומר מ' סאה מ"מ. מ' סאה שאמרו בכל ענין שהן ולקמן מפרש לה: חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא. פליגי ארישא בפירושא דמילתא דת"ק: אסיפא. דר' יהודה: ל"ש אלא בקרקע. לא תימא מ"מ דר' יהודה לאכשורי בכלי אתא דאין כשר אלא מ' סאה בקרקע ולקמן בעי א"כ מאי מ"מ: אבל לאחרים מ' סאה. והכא נמי דלאפוקי אחרים ידי חובתן כלאחרים דמי: דנפול עילואי. לאו דוקא אלא טבלתי במ' סאה: לא האי ולא האי. לא הוצרכתי לא לזו ולא לזו שלא ראיתי קרי: טבל. ובירך רגיל היה לעשות כן דהו"ל ללמד אחרים ובשאר ימות השנה לא היה טובל אלא נותן עליו ט' קבין: ולית הלכתא כוותיה. דכי היכי דלעצמו בנתינה לאחרים נמי בנתינה אי נמי דקיי"ל כרבי יהודה בן בתירא:

מתני' לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה ואומר כל הברכות בקוצר: במים הרעים. מים סרוחים: עד שיתן לתוכן מים. ובגמרא (ד' כה:) (א) מפרש כמה מיא רמי ואזיל ומפרש לה בחסורי מחסרא והכי קתני לא יקרא אצל מי רגלים עד שיתן לתוכן מים: וכמה ירחיק מהם. ממי רגלים: גמ' מגמגם. במרוצה: יותר מג' פסוקים. כגון בבית הכנסת דאי אפשר לפחות כדתנן (מגילה פ"ג ד' כג:) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים: והתניא לצדדין. א"צ להלך עד שתהא לאחוריו: דאפשר. לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו: לא אפשר. כגון יש נהר לפניו מסתלק לצדדים:

מר

תוספות

ונחזי עזרא היכן תקן. בהרבה מקומות (ב) גבי שאר תקנות לא פריך גמרא הכי אלא שאני הכא דדבר הרגיל בכל יום הוא על כן אנו זכורים: ולית הלכתא כוותיה. דטבילה בכל יום ארבעים סאה אלא אפילו לאחרים נמי סגי בתשעה קבין אי נמי הכי פירושו ולית הלכתא כוותיה אלא כר' יהודה בן בתירא דאמר דברי תורה אין מקבלין טומאה וי"מ דוקא לתורה אבל לתפלה צריך *טבילה ופי' ר"י דלא שנא והטובל בערב יוה"כ אין לו לברך והמברך הוה ברכה לבטלה:

*אלא דכולי עלמא חוזר לראש. וה"ה דהו"מ לאוקמי דכולי עלמא אין חוזר לראש ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכה דחוזר לראש וכן לקמן (ג) בהדיא אמר ר' אבהו חוזר לראש ותימה דבמסכת ר"ה (דף לד:) א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אע"ג דשהה כדי לעשות כולם וכן במגילה (פ"ב ד' יח:) כמי דאמרינן אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר אם שהה חוזר לראש דקאמר נקוט דרב בידך ואומר השר מקוצי דיש לחלק דשאני הכא דאין ראוי לקרות וכן לקמן (ד' כד:) דרבי אבהו אזל במבואות המטונפות דהתם כ"ע מודו דחוזר לראש אבל היכא דגברא חזי כמו מגילה ושופר כולי עלמא מודו דאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק ורבינו יהודה פירש (ד) דהכא לא מצי למימר דכולי עלמא דאין חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי דהא לכ"ע הוי גברא חזי כיון דאינו חוזר לראש אבל ודאי אי הו"מ למימר הכי הוה אמר ליה:

והא זבח רשעים תועבה. פר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה:

אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה. והוי מעוות לא יוכל לתקן ור"י פי' דיחזור ויתפלל:

ממתין עד שיכלו המים. במשתין על גבי קרקע או ע"ג בגדים ואין שם טופח ע"מ להטפיח כדמשמע לקמן (ד' כה.) כגון דעביד טיף טיף שנבלעין מהרה כן פי' הרב רבי יוסף ומיהו נראה אפילו אם יש בהן טופח על מנת להטפיח מותרין כיון דמדאורייתא אינן אסורין אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור וכיון שעומד כבר בתפלתו לא אטרחוהו רבנן לחזור בתפלה:

חיישינן

עין משפט נר מצוה

נג א מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה ו:

נד ב מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ז:

נה ג ד מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' ט סמג עשין י"ט טוש"ע או"ח סימן פא סעיף ב:

[ע' תוספו' חולין קכב: ד"ה לגבל]

[שייך לדף כג.]

נו ה מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן עו סעיף ח:

נז ו ז מיי' שם הל' יג סמג שם טוש"ע א"ה סימן עח:

רב נסים גאון

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק. אמרי' עלה בתלמוד ארץ ישראל [פ"ג הלכה ה'] מתניתא ברבים אבל בינו לבין עצמו מפסיק וכר' מאיר ברם כר' יהודה אפי' בינו לבין עצמו אינו מפסיק כשאין לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אפי' ר' יהודה מודה שהוא מפסיק:

הגהות הב"ח

(א) במשנה רש"י ד"ה עד שיתן וכו' ובגמ' פריך כמה: (ב) תוס' ד"ה ונחזי וכו' בהרבה מקומות. נ"ב בפרק אין עומדין דף ל"ג גבי הבדלה פריך תלמודא נמי הכי וצריך לומר ג"כ כמ"ש התוספות הכא: (ג) ד"ה אלא וכו' וכן לקמן. נ"ב סוף דף כ"ה: (ד) בא"ד ורבינו יהודה פירש. נ"ב עיין בספר נחלת צבי סימן ו' ס"ה תמצא באור לדברים אלו:

ב"ק פב.

תוספתא פ"ב ע"ש

[לעיל כה.]

מגילה כא

[ע' פירש"י לקמן כה: ד"ה מי המשרה]

משלי כא

[עי' תוס' ערכין סד. ד"ה בכור]

ג"א מאי תקנתא להדר ולצלי

מר סבר *אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומר סבר למקום שפסק אמר רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה *אלא [א]דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש *והתם בדלא שהה קמיפלגי דמר סבר גברא דחויא הוא ואין ראוי ואין תפלתו תפלה ומר סבר גברא חזיא הוא ותפלתו תפלה תנו רבנן [ב]הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב ששת [ג]עד פרסה איכא דמתני לה אמתניתא במה דברים אמורים כשאין יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב זביד (א) *עד פרסה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן * [ד]הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל משום שנאמר °הכון לקראת אלהיך ישראל ואמר רבי שמואל בר נחמני ואמר רבי יונתן מ"ד °שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך שלא תחטא ואם תחטא הבא קרבן לפני וקרוב לשמוע *(דברי חכמים) אמר רבא הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה מתת הכסילים [זבח] אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה כי אינם יודעים לעשות רע אי הכי צדיקים נינהו אלא אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים אמר הקב"ה בין טוב לרע אינן מבחינים והם מביאים קרבן לפני רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני. תנו רבנן *[ה]הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע אבל בית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר [ו]וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן מפני שעשאו בית הכסא קבוע איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא [ז]אסר אתו שיילוה לרבא אמר להו אסור חיישינן שמא יפנה בהן ואמרי לה שמא יפיח בהן תניא אידך הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן דברי בית שמאי ובית הלל אומרים אוחזן בידו ונכנס ר"ע אומר אוחזן בבגדו ונכנס בבגדו ס"ד זימנין מישתלי להו ונפלי אלא אימא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא [ח] ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת באותה שעה התקינו [ח]שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס תנו רבנן בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכין לבית הכסא ובאין עכברים ונוטלין אותן התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס אמר רבי מיאשא *בריה דריב"ל הלכה [ט]גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד [י]שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא [כ]לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן אבל אין שהות ביום ללבשן עושה להן כמין כיס טפח ומניחן *אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ביום גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להן כמין כיס טפח ומניחן אמר אביי [ל]לא שנו אלא בכלי שהוא כליין אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי תדע שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת ואמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושרונהו רבנן נגטרן

עמוס ד | קהלת ד

רש"י

דמר סבר. כל המפסיק בתפלתו אם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש. כדאמרינן גבי ק"ש לקמן בפירקין (דף כד:) ובשהה קא מיפלגי הכא: האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה. במילתא דרב חסדא ורב המנונא מיבעי ליה לאפלוגי בין שהה ללא שהה ומדלא אפליג שמע מינה אפילו בדלא שהה קאמר: גברא דחויא הוא. כשהתחיל להתפלל והיה צריך לנקביו דחוי הוא מלהתפלל הלכך מה שהתפלל אינה תפלה וחוזר לראש: ומר סבר גברא חזיא. אע"פ שאינו יכול להמתין עד שיסיים תפלתו תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיה: ועד כמה. יכול להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפלה: איכא דמתני. להאי במה דברים אמורים במתניתא גופא ולא משמעתא דרב זביד ורב יהודה וכי איירי איכהו בשיעורא הוא דאיירי: שמור עצמך שלא תחטא. ותצטרך רגלך ללכת אל בית האלהים להביא חטאת: הוי קרוב לשמוע. תשובה בהבאת קרבנך מתת אותו כסילים בלא תשובה: שמור נקביך. מבין רגליך כמו להסך את רגליו (שמואל א כד) שמור נקביך שלא יפיחו: בית הכסא קבוע. שיש בו צואה וכל בתי כסאות שבגמרא על פני השדה הם בלא חפירה: עראי. שזה מתחיל עכשיו לעשותו בית הכסא: חולץ ונפנה לאלתר. ויאחז תפילין בידו כדאמרינן לקמן ובקבוע נמי אוחזן בידו אלא שצריך לחלצן ברחוק ד' אמות שבזמן שהם בראשו הם בגלוי וגנאי הדבר: מהו שיכנס בתפיליו. כשהן בראשו קאמר: שמא יפנה בהן. גדולים: בחורים הסמוכים לבית הכסא. לפנים מן הגדר בשדה שהוא נפנה בה נותנן בחורים שבכותל: בחורים הסמוכים לרשות הרבים. חורי כותלי מחיצות השדה שאין עכברים מצוין במקום הילוך בני אדם והוא יכנס לאחורי הגדר לפנות: גוללן. ברצועות שלהן: שלא תצא רצועה. שיש בה קדושה שהרי בהן הוא קושרן ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת על שם אחת מאותיות של שדי והשי"ן עשוי' בכותלי הקציצה החיצונה והיו"ד עשויה בראש רצועת תפילין של יד ורצועה קטנה מאד כפוף ראשה ונראית כמין יו"ד: ואוחזן בימינו. שלא בבגדו כדי שלא יפלו: ביום. כשהוא חולצן בשביל בית הכסא גוללן כמין ספר כדאמרן: ובלילה. כשהוא חולצן בביתו על מנת להצניע עד הבקר: עושה להם כיס טפח. דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע: לא שנו. דבעי טפח אלא בכלי שהוא כליין. כיס העשוי לצרכן דכליין קרוב להיות בטל אצלם הילכך בעינן דבר הניכר שיהא חוצץ בפניהם: שהרי פכין קטנים מצילין. בהיקף צמיד פתיל באהל המת ואף על גב דלא הוו טפח חיילי: אמר הואיל ושרונהו רבנן. לאוחזן בידו משום שמירתן: נגטרן

תוספות

חיישינן שמא יפנה בהן ואסור. ודוקא בבית הכסא קבוע חיישינן שמא יפנה בהן אבל בבית הכסא עראי שאין רגילים לפנות שם מותר להשתין בהן ולא חיישינן שמא יפנה בהן והא דתניא לקמן לא ישתין בהן אפילו בבית הכסא עראי היינו דוקא כשאוחזן בידו דחיישינן שמא ישפשף בהן הניצוצות אם יפלו מים על רגליו או יגע באמה:

שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת. ועל כרחך מטעם אויר הוא דאי לית בהו אויר כלל לא היו מצילין דהוי כמו אוכלין שגבלן בטיט °שמקבלין טומאה באהל המת:

דברים

[לקמן כד: ר"ה לד:]
[ע"ל כב: תוס' ד"ה אלא]
תוספתא פ"ב
[טעות הדפוס וע' הגהות בעין יעקב]
שבת סב.
הך דרבה בב"ח צ"ל קודם הא דר' יעקב בר אחא רפ"ל
[בר בריה כצ"ל וכ"ה בשאלתות פ' בא וכן איתא לקמן כד:]

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה יג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קד סעיף ה:
נט ב ג מיי' שם הל' י' סמג שם טוש"ע או"ח סימן צב סעיף א:
ס ד מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף א ג:
סא ה ו מיי' פ"ד מהל' תפילין הלכה יז סמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן מג סעיף ה [רב אלפס כאן ובהל' תפילין דף עה]:
סב ז מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף א:
[ח מיי' שם]:
סג ח ט י מיי' וסמג שם טור טו"ע שם סעיף ה':
סד כ ל מיי' שם הלכה יט סמג שם טוש"ע שם סעיף ו:

ואיתימא רב יהודה עד פרסה כצ"ל רש"ל

רב נסים גאון

פכין קטנים מצילין באהל המת. עיקרה בסיפרי (פרשת חקת) וכל כלי פתוח בכלי חרש הכתוב מדבר מה ת"ל פתוח ואפילו כל שהוא (והואיל והוא) [הוא] טמא באהל המת לפיכך אם יהיה מוקף בצמיד פתיל מציל על מה שבתוכו כדמפרש התם נמי וכל כלי פתוח מיכן אמרו כלים מצילין בצמיד פתיל באהל המת ואמרו עוד טמא הוא אין ת"ל הוא אלא הוא שיציל על עצמו ובשבת בפ' אמר רבי עקיבא (דף פד) ובבבא קמא בפ' כיצד הרגל מועדת (דף כה) גרסי' תניא טפח במת מנין ודין הוא ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאין המת:

הגהות הב"ח

(א) גמ' איכא דמתני לה במתניתא יכו' אמר רב זביד אמר רב יהוד' עד פרסה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שהרי וכו' שמקבלין טומאה באהל המת. כדאיתא צבחים דף ג ע"א:

עין משפט
נר מצוה

סה א מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן צו סעיף א:
סו ב מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה יח סמג עשין כב טור ושו"ע או"ח סימן מג סעיף א:
סז ג מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע א"ח סימן מד:
סח ד מיי' פ"ה מהלכו' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צו סעיף א:
סט ה מיי' פ"ה מהל' דעות ה"ו טור שו"ע או"ח סימן ג סעיף ד:
ע ו מיי' פ"ד מהלכות דעות הלכה ג:
עא ז ח מיי' פ"ד מהל' תפילין הלכה טו סמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן מ סעיף ח:
עב ט מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' מב סעיף ג:
עג י כ מיי' שם הל' כד סמג שם טוש"ע או"ח סי' מ סעיף ג:

נגמרן אמר רבא כי הוה אזלינן בתריה דר"נ כי הוה נקיט ספרא דאגדתא יהיב לן כי הוה נקיט תפילין לא יהיב לן אמר הואיל ושרונהו רבנן נגמרן. ת"ר *"לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל "ולא ישתין בהן מים *"ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. אמר שמואל "סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן. אמר רבא אמר רב ששת לית הלכתא כי הא מתניתא דב"ש היא דאי ב"ה השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא מיתיבי דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן מאי לאו תפילין אי אמרת בשלמא בית הלל התרתי לך כאן קבוע אסרתי לך כאן בית הכסא עראי אלא אי אמרת ב"ש הא לא שרו ולא מידי כי תניא ההיא לענין טפח וטפחיים דתני חדא כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים ותניא אידך לאחריו טפח ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידי באיש ולא קשיא כאן לגדולים כאן לקטנים ותסברא אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא אידי ואידי בגדולים ולא קשיא "הא באיש הא באשה אי הכי הא דקתני עלה *"זהו ק"ו שאין עליו תשובה מאי אין עליו תשובה דרכא דמילתא הכי איתא אלא לאו תפילין ותיובתא דרבא אמר רב ששת תיובתא מכל מקום קשיא השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי לא כל שכן הכי קאמר בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסרי אי הכי אמאי אין עליו תשובה תשובה מעלייתא היא הכי קאמר הא מילתא תיתי לה בתורת טעמא ולא תיתי לה בק"ו דאי אתיא לה בתורת ק"ו זהו ק"ו שאין עליו תשובה: *ת"ר "הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך עשרה פעמים ד' אמות או ד' פעמים י' אמות ויפנה ואח"כ נכנס אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואח"כ נכנס ופליגא דר' חייא דא"ר חייא "מניחן על שלחנו וכן הדור לו ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק "עד זמן ברכה תני חדא צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו ותניא אידך לא יצור לא קשיא הא דאזמניה הא דלא אזמניה *דאמר רב חסדא "האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין צר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי ולאביי דאמר *הזמנה מילתא היא אזמניה אע"ג דלא צר ביה אי אזמניה אסיר אי לא אזמניה לא בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו "תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי שנוהג בהן מנהג בזיון כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל "מותר אפילו אשתו עמו מיתיבי לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון אבל מניחן תחת מראשותיו ואם היתה אשתו עמו אסור היה מקום שגבוה ג' טפחים או נמוך ג' טפחים מותר תיובתא דשמואל תיובתא אמר רבא אע"ג דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותיה מ"ט

כל

דברים שהתרתי לך כאן כו' ולא בעי לשנויי דברים שהתרתי לך בבית הכסא עראי אסרתי לך בקבוע דאסור לפנות בגדולים והתפילין בראשו אבל להשתין מותר משום דלא אשכחן בברייתא אבל הך דטפח וטפחיים אשכחן ליה בברייתא בהדיא הר"ר יוסף:

והא

נגמרן. ישמרוני אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקין: לא יאחוז בידו וכו' ויתפלל. שאין דעתו מיושבת עליו בתפלה שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו: ולא יישן בהן. *שמא [א] יפיח: הרי אלו כיוצא בהן. לענין תפלה שדואג עליהן שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תשפך והמעות יאבדו והככר יטנף: לית הלכתא כי הא מתניתא. דקתני לא ישתין בתפילין: דבית שמאי היא. דאמרי לעיל מניחן בחלון הסמוך לר"ה ולא יכניסם בידו ויכנס: דאי ב"ה. הא אמרי לעיל אוחזן בידו ונכנס: בית הכסא עראי. כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה: שהתרתי לך כאן. בבית הכסא קבוע: אסרתי לך כאן. בבית הכסא עראי: מאי לאו תפילין. שאמרו בית הלל אוחזן בידו ונכנס לבית הכסא קבוע ולהשתין בהם אסרו כדמפרש טעמא לקמן: הא לא שרו. בבית הכסא קבוע: כי תניא ההיא. לאו לענין תפילין תניא אלא לענין גלוי טפח וטפחיים דלגדולים אינו מגלה אלא טפח ולקטנים מגלה טפחיים ועלה קאי גלוי טפחיים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן: לאחריו טפח. ולא יותר משום צניעות: ולפניו טפחיים. משום קילוח מי רגלים הנתזין למרחוק: מאי לאו כו'. והיינו דקאמר לעיל דברים שהתרתי לך בבית הכסא עראי אסרתי לך בקבוע: אלא אידי ואידי בגדולים. ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים הלכך באיש מלאחריו טפח ומלפניו טפחיים ובאשה מלפניה ולא כלום והכי קאמר הא דלעיל דברים שאסרתי לך באשה התרתי לך באיש: אי הכי. דלענין טפח וטפחיים קתני דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן: הא דקתני עלה. בסיפא דידה וזה הוא ק"ו שאין עליו תשובה בדבר הזה יש לך להשיבני ק"ו ואין לי עליו תשובה להחזיר לך אי אמרת בשלמא בתפילין קאמר וכדאמרן וב"ה היא היינו דקתני דיש כאן להקשות קל וחומר השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא ואין לי תשובה להשיבך עליו אלא אי אמרת לענין טפח וטפחיים מאי ק"ו יש להקשות כאן: אורחא דמילתא הכי הוא. שהאיש צריך לגלות לפניו ולא האשה: תיובתא דרבא אמר רב ששת. דאמר בית שמאי היא ולא בית הלל דאם כן לא משכחת מידי לאוקמה הך ברייתא דקתני מאי שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן: דליכא ניצוצות. שיהא צריך לשפשפן בימינו מעל רגליו: בית הכסא עראי. לקטנים: דאיכא ניצוצות. הניתזין על גבי רגליו ואמרינן במסכת יומא (דף ל׳) מצוה לשפשפן שאסור לאדם שילא בניצוצות שעל גבי רגליו שמא יראה ככרות שפכה וגמצא מוציא לעז על בניו שהם ממזרים הילכך אי אפשר לאחוז תפילין בידו: הא מילתא. דתפילין דבית הכסא עראי וקבוע: תיתי לה בתורת טעמא. להתיר בבית הכסא קבוע את האסור בבית הכסא עראי משום טעמא דניצוצות: דאי אתיא לה בתורת ק"ו. לומר דין הוא להקל בבית הכסא עראי קל ולהחמיר בבית הכסא (א) חמור ולא תזול בתר טעמא אלא בתר חומרא וקולא ואנן עבדינן איפכא אין לי עליו מה להשיבך שאין לי למצוא שיהא בשום מקום בית הכסא עראי חמור מן הקבוע שאוכל להשיבך אם התרתי בקבוע שהוא קל בדבר פלוני נתיר בשל עראי שהוא חמור בה אבל טעמא איכא למאי דעבדינן דהכא איכא ניצוצות והכא ליכא ודבר זה לאו קל וחומר לא קל ולא חמור: הנכנס לסעודת קבע. וגנאי הוא שילטרך לנקביו בתוך הסעודה: מהלך עשרה פעמים כו'. ובכל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב: חולץ תפיליו. שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו: וכן הדור לו. שיהו מזומנים לו ויחזור ויניחם. בשעת ברכה: באפרקסותיה. סודר של ראשו: עם מעותיו. לא עם המעות ממש אלא שני קשרים זה אצל זה: ה"ג הא דאזמניה הא דלא אזמניה. להאי סודר לתפילין דכיון דאזמניה שוב אסור לצור בו מעות מאחר שהקצו לכך: צר ביה. אי אזמניה אין אי לא אזמניה לא קדיש ושרי למיצר ביה דהכי תניא בהדיא בסנהדרין (מח:) הניח בו תפילין יניח בו מעות: ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא. גבי אורג בגד למת בסנהדרין בפרק נגמר הדין (ד' מז:): מהו שיניח תפיליו תחת מראשותיו. בלילה כשהוא ישן: אם היה מקום גבוה ג' טפחים. למעלה מראשותיו ועליו נותן התפילין או למטה מראשותיו יוצא מקום מן המטה:

כל

מסורת הש"ס
סוכה מה:
[שם כו.]
[ב"מ לה.]
שבת פב:
סנהדרין מח.
[שם מז: מח. מגילה כו: מנחות לד:]

רב נסים גאון
ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא. עיקר דבריו של אביי במס' סנהדרין בפ' נגמר הדין (דף מז) איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא:

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה דאי אתיא וכו' בבית הכסא קבוע חמור:

גליון הש"ס
רש"י ד"ה ולא ייסן בהן שמא יפיח. עיין סוכה ד' כו ע"א ונ"ע:

הגהות הגר"א
[א] רש"י ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיל. כצ"ל:

כל לנטורינהו טפי עדיף (א) והיכא מנח להו אמר ר' ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והא תני רבי חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו דמפיק ליה למורשא דכובע לבר *בר קפרא צייר להו בכילתא ומפיק למורשהון לבר רב ששא בריה דרב אידי מנח להו אשרשיפא ופריס סודרא עלוייהו אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה ולאגמורן *הלכה למעשה הוא דעבד בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שישנים במטה אחת מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש וזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה *אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שישנים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא ותניא אחריתי הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו הרי זה לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהן ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והתניא היה ישן במטה (ב) ובניו ובני ביתו במטה לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טליתו מפסקת ביניהן אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי תנאי היא: אמר מר זה מחזיר פניו וקורא ק"ש והא איכא עגבות מסייע ליה לרב הונא דא"ר הונא עגבות אין בהם משום ערוה לימא מסייע ליה לרב הונא *האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש תרגמה רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע: אמר מר אם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת שלש שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד *אידי ואידי עד כדי °שדים נכונו ושערך צמח א"ל רב כהנא לרב אשי התם אמר רבא אע"ג דתיובתא דשמואל הלכתא כוותיה דשמואל הכא מאי אמר ליה *אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו אלא היכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר א"ל רב מרי לרב פפא שער יוצא בבגדו מהו קרא עליה שער שער: א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה והא *א"ר ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים לומר לך *כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר °גלי שוק עברי נהרות וכתיב °תגל ערותך וגם תראה חרפתך *אמר שמואל קול באשה ערוה שנא' °כי קולך ערב ומראך נאוה אמר רב ששת שער באשה ערוה שנא' °שערך כעדר העזים: אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתיבי *התולה תפיליו יתלו לו חייו *דורשי חמורות אמרו °והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו לא קשיא הא ברצועה הא בקציצה ואיבעית אימא לא שנא רצועה ולא שנא קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא תיבעי הנחה כספר תורה קמ"ל: ואמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש ורק וממשמש

(Margin of Gemara: יחזקאל טז; ישעיה מז; שם; שה"ש ב; שם ד; דברים כח)

רש"י

כל לנטורינהו טפי עדיף. להו מבזיוני (ג) כמה שהוא מוזהר על שמירתן מן העכברים ומן הגנבים טפי עדיף להו מבזיוני: בכובע. הוא הכיס שלהם: למורשא דכובע. שהתפילין נכרין בבליטתן בקצה הכיס והוא כמורשא: צייר להו בכילתא. בירועה הפרושה סביבו' מטתו קושרן: ומפיק למורשהון לבר. בליטת הקשר שהתפילין בולטין מן הירועה היה הופך לצד החוץ ולא לצד המטה: אשרשיפא. ספסל: יום טבילה הוה. יום שטבלה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש והיינו כשמואל דאמר אפילו אשתו עמו: ולאגמורן הלכה למעשה. מה שלוני להביאם לו לא עשה אלא ללמדני הלכה לעשות מעשה כשמואל: ואפילו אשתו עמו. (ד) שיחזיר פניו דכל זמן שהן פונים פנים כנגד פנים פשיטא ליה דאסור דאיכא הרהור נגיעת ערוה על ידי אברי תשמיש: אשתו כגופו. ורגיל בה וליכא הרהור כולי האי: בשלמא לרב יוסף. דאמר אשתו היא דשריא אבל אחר לא מתרץ להו למתניתא הא באשתו הא באחר והא דקתני בני ביתו אינו אשתו: היה ישן במטה ובני ביתו. ואשתו בכלל ביתו: לדידי נמי. בין אשתו בין אחר פלוגתא דהני תנאי היא: הא איכא עגבות. דנגעי אהדדי: וקוצה חלתה ערומה. ואף על פי שערום אסור לברך אשה יושבת מותרת שבישיבתה פניה שלמטה מכוסים בקרקע: אבל לא האיש. מפני שהבילים והגיד בולטין ונראין ואף על פי שמגולות עגבותי' והיינו סייעתא: כגון שהיו פניה טוחות. דבוקות ומכוסות בקרקע טוחות משמע לשון שעיטות טיח חלק שאינה בולטת אפלטיירש"א בלעז: בת שלש ובן תשע. שהוא זמן שהן באין לכלל ביאה: בת י"א ובן י"ב. זמן שהן באות לכלל שערות ושדיהן נכונים שמשם והילך באות לכלל [ביאה] שאדם מתאוה להן: התם אמר רבא. גבי תפילין תחת מראשותיו דקאמר שמואל אפי' אשתו עמו הלכה כשמואל: הכא. גבי שנים שהם ישנים דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי: מחתא מחתינהו. באריגה אחת *ארגתם: יצא שערו בבגדו. שנקב בגדו כנגד זקן התחתון ויצא מן השער בנקב מהו מי הוי ערוה לקרות ק"ש כנגדו או לא: שער שער. כלומר מה בכך: לאסתכולי בה. אם אשתו היא: תכשיטין שבפנים. כומז דפוס של בית הרחם שהיו עושין לבנותיהן ונוקבין כותלי בית הרחם כדרך שנוקבין את האזנים ותוחבין אותו כדי שלא יזדקקו להן זכרים: עם תכשיטין שבחוץ. אצעדה וצמיד הן הביאו אותן על כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בבנות מדין: לאשתו ולק"ש. אם טפח מגולה בה לא יקרא ק"ש כנגדה: שוק. *באשת איש: ערוה. להסתכל וכן באשתו לק"ש: גלי שוק. וכתיב בתריה תגל ערותך: קולך ערב. מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא: התולה תפיליו. ביתד יתלו חייו: דורשי רשומות. קשרים וסתומים הכלולים בתורה דורשי חמורות גרסינן והיא היא: זה התולה תפיליו. שהתורה חייו של אדם (ה) ורמז לך הכתוב שיתלו חייו: ברצועה. והקציצה למטה גנאי הוא להם אבל תולה הוא אותם בקציצה ותהא הקציצה מונחת על היתד והרצועה למטה: בכיסתא תלה. בתוך תיקן היו ותלה התיק: שגיהק. ריט"ייר בלעז פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו וריחה כריח המאכל שאכל: פיהק. באלייר"ר בלע"ז חיך מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה וגלא כאדם שרוצה ליישן או שעמד משינה: ונתעטש. שטרנוד"ר בלעז ויש שדורשים גיהק נוטריקון גו הקים שטריליי"ר פיהק פיו הקים: ורק. ע"ג קרקע: וממשמש

תוספות

והא תני רבי חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו. ואם תאמר אימא בכובע שלא כנגד ראשו שהרי בברייתא דלעיל נמי תני תחת מראשותיו ולא פריך מינה משום דמצינן לפרושי שלא כנגד ראשו ואומר (ו) הרב דא"כ מאי איריא בכובע אפילו שלא בכובע נמי אלא ש"מ דמיירי אפילו כנגד ראשו ומ"מ קשיא ליתני דמיירי באשתו עמו דבעיא כלי בתוך כלי וצ"ע: שנים שהיו ישנים במטה. וא"ת והלא רואה ערות עצמו וי"ל שהוציא ראשו לחוץ וא"ת והרי לבו רואה את הערוה וי"ל דקסבר לבו רואה את הערוה מותר אי נמי חוצץ בבגדו כנגד לבו: והתניא היה ישן במטה ובני ביתו וכו'. פי' רש"י אשתו בכלל ביתו ולא נהירא חדא דלא אשכחן אשתו °דמקריא בני ביתו ועוד לפירושו הו"ל והא קתני כאן כיון דאברייתא דלעיל קאי אבל מדקאמר והתניא משמע דברייתא אחרת היא ואומר ה"ר יוסף דגרסינן היה ישן במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת בינו לבינה: וממשמש

מסורת הש"ס

[בשאלתות פ' בא איתא רב ספרא]
[שבת נד. ביצה כט: ב"ב קל: ע"ג פד. סנהדרין יח.]
[כתובות סו. מנחות נג: בכורות לה:]
חלה פ"ב משנה ג
[קדושין פא:]
[חולין נח: פירש"י ביתר ביאור ע"ש]
שבת סד:
[קדושין ע.]
[פסחים נד. חולין קלד:]
[ע"י' בא"ח סי' ע"ה פי' על דברי רש"י הללו]
[שבת קמח. פסחים מב. חולין נח:]

עין משפט נר מצוה

עד א מיי' וסמג טוש"ע שם:
עה ב טוש"ע או"ח סימן רמ סעיף (ו) [א]:
עו ג מיי' פ"ג מהלכות ק"ש הלכה יח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עג סעיף ב:
עז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:
עח ה ו מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה ט סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סי' עד סעיף ד וכסי' רו סעיף ג' [וביו"ד סי' שכח סעיף א]:
עט ז מיי' פ"ג מהלכות ק"ש הלכה יח סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סימן עג סעיף ג:
פ ח מיי' שם הל' יט טוש"ע שם סעיף ד:
פא ט מיי' פכ"א מהל' אי"ב הל' ב סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כא סעיף א:
פב י מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' טז סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' עה סעיף א:
פג כ [מיי' פכ"א מהל' אי"ב הלכה ב טוש"ע] שם סעי"ג טוש"ע אה"ע סי' כא סעי' א:
פד ל [מיי' שם] טוש"ע או"ח סי' עה סעיף ב וטוש"ע אה"ע שם:
פה מ נ מיי' פ"ד מהל' תפילין הל' ט סמג עשין כב טוש"ע או"ח סי' מ סעיף א:
פו ס מיי' פ"ד מהלכות תפלה הל' יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' מג סעיף א:

רב נסים גאון

מסייעא ליה לרב הונא דאמר רב הונא עגבות אין בהן משום ערות. הא מילתא מיפרשא בפ' ב' דמס' חלה בגמ' דבני מערבא (הלכה א') הדא אמרה עגבות אין בהם משום ערוה הדא דאיתמר לברכה אבל להבים אפי' כל שהוא אסור להבים כהדה דתני המסתכל בעקיבה של אשה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כאילו בא עליה: והאמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים. מפרשי' לה במס' שבת בפ' במה אשה (ד' סד) תקרב את קרבן ה' אמר ר' אלעזר עגיל זה דפוס של דדין כומז זה דפוס של בית הרחם אמר ליה רבא אפו מקרא לא שמעת מיניה כומז כאן מקום זמה והנה כבר הזכיר

הגהות הב"ח

(א) גמרא טפי עדיף מבזיוני והיכא: (ב) שם היה ישן במטה ובני ביתו כצ"ל ותיבת ובניו נמחק: (ג) רש"י ד"ה כל לנטורינהו וכו' מבזיוני כיון שהוא: (ד) ד"ה ואפילו אשתו עמו והוא שיחזיר: (ה) ד"ה זה התולה תפיליו שהתפילין חיים של אדם. נ"ב בפרק התכלת דף מ"ד ואמר ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר אדני עליהם יחיו: (ו) תוס' ד"ה והא תני וכו' ואומר הרב רבינו יוסף דא"כ:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה והתניא כו' דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו. עי' פסחים דף קג ע"ב תוס' ד"ה ולא יפתחו. ועי' פר"ח או"ח בלקוטיו (סימן רל"ח):

*וממשמש בבגדו ׳אבל לא היה מתעטף *׳וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו: מיתיבי המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח המתעטש בתפלתו סימן רע לו ויש אומרים (א) ניכר שהוא מכוער הרק בתפלתו כאילו רק בפני המלך בשלמא מגהק ומפהק לא קשיא ׳כאן לאונסו כאן לרצונו אלא מתעטש אמתעטש קשיא מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא ׳כאן מלמעלה כאן מלמטה דאמר רב זירא הא מילתא *אבלעא לי בי רב המנונא *ותקילא לי כי כולי תלמודאי המתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה אלא רק ארק קשיא רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה ׳היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליעו באפרקסותו רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נזדמן לו רוק פתקיה לאחוריה א"ל לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו א"ל אנא ׳אנינא דעתאי: ׳המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה: אמר רב הונא ׳לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא: רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל *דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר °בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה׳ אמר איזיל ואשמע מיניה מילתא *מבית ווערא והדר אפיק אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה ׳היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה *הרוח וחוזר ומתפלל איכא דאמרי ׳היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק לאחריו ד׳ אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל ואומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה ומתחיל ממקום שפסק [א] אמר ליה (ב) *אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי: ת"ר היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש וי"א ׳על לבו ותנא קמא הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר אמר רב הונא א"ר יוחנן היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ר׳ יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה איכא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ריב"ל היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל ר׳ חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה ומי אמר ר׳ הונא הכי והאמר רב הונא ׳ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה לא קשיא כאן בעומד כאן במהלך ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר *רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ׳בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך איני והא *רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קא קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אשתיק א"ל לר׳ יוחנן °להיכן אהדר *א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש תניא כותיה דרב הונא תניא כותיה דרב חסדא תניא כותיה דרב הונא המהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו ויקרא ק"ש תניא כותיה דרב חסדא *׳היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי אמר ר׳ מיאשה בר בריה דריב"ל עליו הכתוב אומר °וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם] ר׳ אסי אמר (ג) °הוי מושכי העון בחבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא °כי דבר ה׳ בזה ואם פסק מה שכרו אמר ר׳ אבהו עליו הכתוב אומר °ובדבר הזה תאריכו ימים: אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש תניא נמי הכי ׳היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש אבל

וממשמש בבגדו. להעביר הכינה העוקלתו: אבל לא היה מתעטף. אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף שלא להפסיק: על סנטרו. מנטו"ן בלעז שלא תראה פתיחת פיו: הרי זה מקטני אמנה. כאילו אין הקב"ה שומע תפלת לחש (ד) ומגביה הרבה: הרי זה מנביאי השקר. דכתיב ויקראו בקול גדול (מלכים א׳ י"ח): המגהק והמפהק הרי זה מגסי הרוח וי"א ניכר שהוא מכוער גרסינן: אלא עטוש אעטוש קשיא. דאין עטוש אלא לאוכסו: למטה. מפיח בקול: ותקילא לי כי כולי תלמודאי. שקולה עלי וחביבה לפי שהיה רגיל להתעטש: כשם שעושים לו נחת רוח. שהעטוש נחת רוח לאדם: כך עושים לו נחת רוח מלמעלה. מן השמים למלאת שאלתו: אפשר כדר׳ יהודה. להבליע באפרקסותו סודר שבראשו ושני ראשין תלויין בפניו: פתקיה. זרקו: מישתמיט מיניה. לא היה נראה אליו לפי שהיה רבי אבא חפץ לעלות לא"י ורב יהודה אוסר לו לפיכך לא היה נכנס לבית המדרש: ואשמע מיניה מילתא. מבחוץ: מבית ווערא. מבית המדרש: ונתעטש. מלמטה: עד שיכלה הרוח. מגופו שנודף מאותו רוח: וחוזר לתפלה. למקום שפסק: ואומר. בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע: חוצץ בטליתו על צוארו. מה שיש מן הטלית ולמעלה מן כתפיו מדביק בצוארו וביטן ערוס קאמר: לדידי לא סבירא לי. לא הייתי מזקיקו להפסיק: בחבלי השוא. בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק כן מושכין העון על עצמם אף זה על ידי דבור בטלמא הוא נענש: ובדבר הזה. בשביל דבור זה שנזהרתם עליו תאריכון ימים: היתה טליתו חגורה על מתניו. לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש: אבל

תורה אור

ומשמש בבגדו. פרש"י להעביר הכינה העוקלתו אבל לא מתעטף אם נפלה טליתו ותרי מילי נינהו. ור"ח פי׳ דחדא מילתא היא פי׳ ממשמש בבגדו תקן (ה) שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל מעל ראשו לא היה מתעטף שהרי היא הפסקה אם מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה:

ואומר רבון העולמים. מיד באמצע תפלתו ואח"כ מתחיל ממקום שפסק:

אמר ליה לדידי לא סבירא לי. פירוש משום תרתי מילי חדא דסבירנא דאינו חוזר לראש דאמר רבי יוחנן (ר"ה דף ל"ד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא ועוד דסבירא לי מניח ידו על פיו ואם כן הוי ליה ראוי אלא לדידך דסבירא לך דחייב להפסיק וכו׳:

בחבלי השוא. כלומר בחנם מושכים עליהם עון כי טוב היה שלא היו מקיימין אותו כלל:

*פסק רבינו חננאל כרב חסדא [ע"ע לקמן כה.] דאסור לקרות ק"ש אפילו לואה תחת בגדו על בשרו וס"ל כל עצמותי תאמרנה (תהלים לה) °דאע"ג דר׳ חסדא תלמיד דר׳ הונא הוה לחומרא אזלינן ורב אלפס פסק כרב הונא מדאקשי גמרא מיניה ביומא פרק הממונה (ד׳ ל.):

לית

עין משפט נר מצוה

פז א טוש"ע או"ח סי׳ צז סעיף ג:
פח ב טוש"ע שם סעי׳ ד:
פט ג [טור שו"ע שם ס"א] ד [מיי׳ פ"ד מהל׳ תפלה הל׳ יא טוש"ע שם סעיף א:
צ ה טוש"ע או"ח סי׳ קג סעיף ג:
צא ו ז מיי׳ פ"ד מהל׳ תפלה הלכה יא סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן צז סעיף ב:
צב ח ט מיי׳ פ"ה שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סימן קא סעיף ב:
צג י מיי׳ פ"ד שם הל׳ יא סמג שם טוש"ע או"ח סי׳ קג סעי׳ א:
צד כ מיי׳ שם הל׳ יג טוש"ע שם סעי׳ ב:
צה ל מיי׳ פ"ג מהלכות ק"ש הלכה יז סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עד סעיף א:
צו מ ש"ע י"ד סי׳ רמו סעיף כו בהגה:
צז נ מיי׳ שם הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סימן פה סעיף ב:
צח ס ע מיי׳ שם הלכה יד ופ"ב שם הל׳ יב טוש"ע או"ח סימן פה סעי׳ א וסי׳ פה סעי׳ א וסי׳ פח:
צט פ מיי׳ פ"ג שם הל׳ יז סמג שם טוש"ע א"ח סי׳ עד סעיף ו:

רב נסים גאון

הזכיר שבעת שהוא תכשים שבחוץ עם כומז שהוא תכשים שבפנים ובתר הכי הוזכרה שמעתא דרב ששת והתם היא עיקרה ולא הוזכרה בכאן אלא כדי להקשות ממנה:

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ המגהק והמפסק וכו׳ ויש אומרים (ניכר שהוא מכוער) תא"מ ונ"ב ס"א שהוא עכרן: (ב) שם אמר אילו כצ"ל ותיבת ליה נמחק: (ג) שם ר׳ אסי אמר מהכא הוי מושכי: (ד) רש"י ד"ה הרי זה וכו׳ לחש הס"ד ואח"כ מ"ה המגביה הרבה הרי זה מנביאי: (ה) תוס׳ ד"ה וממשמש וכו׳ תקן בגדו שלא יפול:

גליון הש"ס

תוס׳ ד"ה פסק ר"ח וכו׳ דאע"ג דר"ח וכו׳. עי׳ בב"מ (דף נ"ג ע"א):

מסורת הש"ס

תיבת וכשהוא מפהק ליתא מן הגמ׳ אלא מפירש"י נכתב בגמ׳ רש"א
ס"א איבעי לי
[מנחות יז.]
שבת מא. כתובות קי:
מבית ווערא ואתי ואזיל כצ"ל רש"א
[כ"ס ברא"ש אבל בטוש"ע איתא הריח]
[לעיל טז. שבת מא.]
שבת מ. קי. קדושין לג. ע"ג מד: זבחים קב: ר"ס לד:
[לעיל כג.]
תוספתא פ"ב
ירמיה כז
יחזקאל כ
ישעיה ס
במדבר טו
דברים לב

הגהות הגר"א

[א] גמרא (ומתחיל ממקום שפסק) תא"מ (וכ"מ בתוס׳ ורא"ש ותר"י דל"ג לה):

אבל *לתפלה עד שיכסה את לבו וא"ר הונא [ב]שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא מניח ידו עליהן עד שיגמור ס"ד אלא כדאמר ר"נ בר יצחק עד שיגמור עמוד ראשון ולפסוק לאלתר וליקום משום דרשב"ג *דתניא רשב"ג אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון: *אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר [ג]מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש אמר רבא מ"ט דרב הונא דכתיב °כל הנשמה תהלל יה ורב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש מ"ט דרב חסדא דכתיב °כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:

אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר [ד]מרחיק ד' אמות וקורא ק"ש ורב חסדא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקורא ק"ש תניא כותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים *ולא [ה]כנגד [א] צואת אשפה שריחה רע ואם [ו]היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש ואם לאו מרחיק מלא עיניו [ז]וכן לתפלה ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום הריח וקורא ק"ש אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא *(בכל הני שמעתתא) אלא כי הא *דתניא [ח]לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם [ב] ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו [ט]אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי וה"מ [י]בדברי תורה אבל בק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן [כ]אלא דחבריה אבל דידיה לא: אתמר צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ק"ש רבא אמר [ל]אסור לקרות ק"ש אמר אביי מנא אמינא לה *דתנן °הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא טהור עומד תחת האילן וטמא עובר טהור ואם עמד טמא וכן באבן המנוגעת ורבא אמר לך התם בקביעותא תליא מילתא דכתיב °בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הכא °והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא ליכא: א"ר פפא [נ]פי חזיר כצואה עוברת דמי פשיטא לא צריכא [ס]אע"ג דסליק מנהרא א"ר יהודה ספק צואה אסורה ספק מי רגלים מותרים א"ד אמר רב יהודה [ס]ספק צואה בבית מותרת באשפה אסורה ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין סבר לה כי הא דרב המנונא דאמר רב המנונא [ע]לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד וכדרבי יונתן דר' יונתן רמי כתיב °ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ וכתיב °ויתד תהיה לך וגו' וכסית את צאתך הא כיצד כאן בגדולים [פ]כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספקן לא גזור ובודאן עד כמה אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שמטפיחין וכן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן שמטפיחין וכן אמר עולא כל זמן שמטפיחין גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרשומן ניכר א"ר יוסף שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה אמר רב יהודה אמר רב כיון שקרמו פניה מותר מי רגלים מיבעיא א"ל אביי מאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא דאמר רבה בר רב הונא אמר רב צואה אפילו כחרס אסורה והיכי דמי צואה כחרס אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת אמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי חזא צואה אמר לי עיין אי קרמו פניה אי לא א"ד הכי א"ל עיין אי מפלאי אפלויי מאי הוי עלה אתמר צואה כחרס אמימר אמר אסורה ומר זוטרא אמר מותרת אמר רבא [צ]הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין מיתיבי מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסורין נבלעו או יבשו מותרים מאי לאו נבלעו דומיא דיבשו מה יבשו דאין רשומן ניכר אף נבלעו דאין רשומן ניכר הא רשומן ניכר אסור אע"ג דאין מטפיחין ולטעמיך אימא רישא כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי *אלא מהא ליכא למשמע מינה לימא כתנאי כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו ומי רגלים עצמן שנשפכו נבלעו מותר לא נבלעו אסור ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו דקאמר ת"ק אילימא נבלעו דאין מטפיחין לא נבלעו דמטפיחין ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רשומן ניכר לא נבלעו דרשומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי לא דכ"ע כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי והכא

רש"י

אבל לתפלה. לריך הוא להראות את עלמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך: הדרוקן. חולי המלבה את הכרס: סילון. של מי רגלים: ירקון. חולי ששמו גלניל"ה: ידיו בבית הכסא. מחילה יש בינו לבין בית הכסא ופשט ידיו לפנים מן המחילה: כל הנשמה. תורה אור הפה והחוטם בכלל הילול ולא שאר אברים: שיש לו עיקר. שהלואה מונחת שם ומסרחת ושאין לו עיקר הפחת רוח: מרחיק ד' אמות. מן העיקר ואע"פ שהריח בא אליו וכגון שהיא לאחוריו שאינו רואה אותה: ממקום שפסק הריח. שהריח כלה שם: לא כנגד לואת אדם כו'. ואע"פ שאין ריח: לית הלכתא כי הא מתניתא. דלעיל דאסר לואת כלבים וחזירים פשאין בהם עורות: בזמן שיש בהן עורות. אלואת כלבים וחזירים קאי *שדרכן לתתן *בעבוד העורות אבל לואת אדם אפי' בלא עורות שהרי אין דרכן לתתן שם הלכך ע"כ בלא עורות קאמר: שאין לו עיקר. הפחת רוח: ליפי. מחללות של בית המדרש: דהני גנו והני גרסי. ואע"פ שדרך היישנים להפיח: וה"מ לגרסא. משום דלא אפשר: אבל לק"ש. ילא לחוץ ויקרא: אבל לדידיה. הפיח הוא עלמו ממתין עד שיכלה הריח: לואה עוברת. אדם שנושאין לפניו גרף של רעי להעבירו: מותר לקרות. ואין לריך להפסיק: הטמא עומד תחת האילן. ולא בנושא את המת קאי דמת לא שנא עומד ול"ש יושב ול"ש הולך אהל הוא וגבי מלורע קתני לה בת"כ דגלי ביה רחמנא ישיבה דכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. [מושבו] טמא. מכאן אמרו עומד כמי כיושב דמי דקביע אבל מהלך לא קביע: אבן המנוגעת. הרי היא כמלורע שהקישה הכתוב זאת התורה לכל נגע הלרעת ולנתק וללרעת הבגד ולבית (ויקרא יד): פשיטא. דפי חזיר אינו בלא לואה: בבית מותר. דאין דרך להניח לואה בבית: לא אסרה תורה. במי רגלים לקרות אלא כנגד עמוד הקלוח בלבד: ויצאת שמה חוץ. ולא הלריכו כסוי וכתיב וכסית: עד כמה. ישהו על גבי קרקע ויהא אסור: שרא ליה מריה. ימחול לו רבונו דודאי שקר העיד משמיה דרב: היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה: היכא דאמרי. תומרא היא אף ע"פ שאם זורקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת מגלגול לחה היא: קרמו. לשון קרוס טיל"א כלומר גלד מעט: אי מפלאי אפלויי. אם יש בה סדקים סדקים יבשה היא ושרי: מאי הוי עלה. דמי רגלים: נבלעו. בארץ: יבשו. על גבי אבנים בחמה: בטופח

תוספות

לית הלכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא כו'. פרש"י לית הלכתא כי הא מתניתא דלעיל דאסרה לואת כלבים וחזירים אפי' בשאין בהם עורות אבל בלואת אדם לא שייך ואסור בכל ענין משמע אבל בלואת תרנגולים לא איירי רבא ובאידך ברייתא לא גרס לואת תרנגולים כלל ולא פליג בהא אמתניתא דלעיל ולפי זה יש לאסור לואת תרנגולין ואומר רבינו יהודה דדוקא בשהן בלול שלהם שיש שם סרחון גדול אבל בתרנגולים ההולכים בבית אין חוששין. ובירושלמי* יש דבאדומים בלבד יש לחוש *ולא ידעינן לפרש ועוד קאמר מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל ברבי ילחק אומר ובלבד של חמור:

ריח רע שאין לו עיקר. י"מ דבתי כסאות שלנו בעומק אם יש בהן מחילה מפסקת הויא כמו ריח רע שאין לו עיקר כמו בתי כסאות דפרסאי לקמן (ד' כו.): והרי

עין משפט נר מצוה

ק א [מיי' פ"ד מהלכות תפלה הלכה ז] טוש"ע שם וכסי' לא סעיף א:
קא ב מיי' פ"ד מהל' תפלין הל' כ סמג עשין כב טוש"ע א"ח סי' מג סעיף א:
קב ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יא טוש"ע א"ח סימן עו סעיף ד:
קג ד מיי' שם הל' יב סמג עשין יח טור שו"ע א"ח סי' עט סעיף א:

[בגדולת מרדכי פירש לפי שבארץ אדום היו השעורים מצויים כדאי' כתובות סד: והיו מאכילין התרנגולין בשעורים ונואתן מסרחת וע' ב"י סי' עט]

קד ה שם סעיף א:
קה ו [מיי' שם הלכה ט טוש"ע] שם סעי' ב:
קו ז מיי' פ"ד מהלכות תפלה הלכה ח סמג שם טור שו"ע או"ח סי' נ סעיף כו:
קז ח מיי' פ"ג מהלכות ק"ש הל' ו סמג שם טור שו"ע אורח חיים סימן עט סעיף [א] ד:
קח ט י כ [מיי' שם הל' יד טור שו"ע] שם סעיף ט:
קט ל מיי' שם הלכה יג סמג שם טוש"ע א"ח סימן עו סעיף ג:
קי מ מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הל' יב:
תוספתא פ"ב
קיא נ מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יג סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עו סעיף ג:
קיב ס ע מיי' שם הל' טו [וע"ש בכ"מ] טור שו"ע שם סעי' ז:
קיג פ מיי' שם הל' ז סמג שם טוש"ע או"ח סי' פב סעי' א [וסעיף ב]:

רב נסים גאון

ריח רע שיש לו עיקר. גרסי' בני מערבא [בפירקין הלכה ה] אמר רב חסדא* מסוף ריח רע ד' אמות הדא דאיתמר לאחריו אבל לפניו עד מקום שעיניו רואות כהדא ר' בא וחבריה הוו יתבין קמי פונדקייה ברמשא אמרין מהו למימר מילי דאורייה אמרין מכיון דאילו הוה ביממא הוינן חמין ליה ואסור ברם כדון אסור:
*לפנינו הגי' א"ר אמי

גליון הש"ס

גמ' כאן בקטנים. ע' בכורות מ"ד ע"ב תוס' ד"ה אימתי: רש"י ד"ה בזמן שיש כו' שדרכן לתתן כו'. עי' ברש"י כתובות ע"ז ע"א ד"ה מקמץ ול"ע: שם בעבוד העורות. וכן איתא בילקוט ס' כא בפסוק ולא יחרץ כלב לשונו. ולא עוד אלא שזכו לעבד עורות מצואתן ולכתוב בהם סת"ם:

מסורת הש"ס

בכורות מד: לקמן סב: תמיד כז:
יומא ל.
ולא כנגד אשפה בב"ל (ת"מ)
[בר"י וכרא"ש ליתא]
קדושין לג: נגעים פי"ג משנה ז תוספתא דנגעים פ"ז ת"כ פרשה מצורע
[שבת קנא. וע"ש ברש"י מגלה כב. כז. יבמות עו: נדרים ס: עב. וע"ש ב"מ כז: ל. לד. פא: ב"ב קד. קלג: קסב: ע"ג כב. מב. שבועות לח. זבחים סט: מנחות קב. נדה לג: וע' היטב קדושין כה:]

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא כנגד אשפה בב"ל: (ב) שם (ולא כנגד צואת חזירים) תא"מ ונ"ב בתוספתא ל"ג לה:

והרי לבו רואה את הערוה. פירש ר"י מדפריך גמרא הכי בפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הני אמוראי אלא בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כ"ע מודו דאסור:

והלכתא נוגע עקבו אסור. וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידיו: גרף של רעי. פי' רש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי [א]:

ובלבד שיטיל בהן רביעית מים. אבל בגרף אפשר דלא מהני מים:

ספר

בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו. ת"ק בעי על מנת להטפיח ור' יוסי מחמיר: לימא תנא סתמא כר' אליעזר. והלכה כמותו: דילמא לותיקין קאמרה מתני' עם הנץ החמה אבל לכ"ע עד שלש שעות: והרי לבו רואה את הערוה. קס"ד כל אבר שאין דרכו לראות אור את הערוה [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה קרינן ביה ולא יראה בך ערות דבר: לא נתנה תורה למלאכי השרת. שאין להם ערוה על כרחנו יש לנו ערוה ואין אנו יכולים להשמר מכל זה: (ג)כל שהוא. מעט: ברוק. רוקק עליה ומכסה אותה ברוק: בעששית. לנטירנ"א בלעז כלומר מחיצת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתיים והיא נראית: בכסוי תליא מילתא. וכסית את צאתך: מים הרעים. סרוחים: *מי המשרה. ששורים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: וכמה מיא רמי ואזיל. כמה ישליך לתוכם ויבטלם הלא מרובין הם: ומי רגלים. מועטין והם בכלי והוא בא לקרות ק"ש אצלם: לבסוף. שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מים בההיא קאמר ר' זכאי רביעית: אבל לכתחלה. שקדמו המים למי רגלים דברי הכל כל שהוא שכשמטיל מי רגלים בכלי לבסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המים מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין °כבר בטלו: אייתי לי רביעתא. אפי' בתחלה: גרף ועביט. שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט: אסור לקרות ק"ש כנגדם. הואיל ומיוחדין לכך ואע"פ שאין בתוכן כלום: ומי רגלים עצמן. בכלי שאינו מיוחד להם: בין לפני המטה. שאין המטה מפסקת בינו לבינם: בין לאחר המטה. שהמטה מפסקת ביניהם אסור: או שיניחם תחת המטה גרסינן. ולא גרסינן כלי בתוך כלי: תחת המטה. כאילו היו טמונים בארץ: היכי קאמר. רשב"ג: בעיין איפשיטא לן. שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: מתנייתא מיהו קשיין. שהוחלפה שיטתן: מאן שמעת ליה וכו'. °לא ידעתי היכן היא:פשיטא לי. במניחן תחת המטה ורגליה קצרים שאין הימנה ולקרקע שלשה טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים: עשרה ודאי. לא שאלתי ממנו דנראה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כסוי: עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא. דנישואין שלא היה יכול לבעול: סבנתון לברי. כמעט שסכנתם את בני למות בעונש שעון: אפילו עשרה מהני. וכגון כליין כחד מאנא דמי: אקמטרא

והכא בטופח על מנת להטפיח איכא בינייהו: ירד לטבול אם יכול לעלות כו': לימא תנא סתמא כר' אליעזר דאמר *עד הנץ החמה אפי' תימא ר' יהושע ודלמא כותיקין *דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה: ואם לאו יתכסה במים ויקרא: והרי לבו רואה את הערוה א"ר אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא בר אחא משום רבינו *במים עכורין שנו דדמו כארעא סמיכתא שלא יראה לבו ערותו. ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אתמר עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוגע דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר *לא נתנה תורה למלאכי השרת והלכתא נוגע אסור רואה מותר אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה °ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג) אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו *אמר רב יהודה עכו"ם ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו"ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו °אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג) אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב °וערות אביהם לא ראו (בראשית ט): ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת"ר *כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי: *ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואף ע"פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר"ש בן אלעזר אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה איבעיא להו היכי קאמר (א) אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד' אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת"ש דתניא ר"ש בן אלעזר אומר אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין איפשיטא לן מתנייתא קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר *כוליה בית כארבע אמות דמי ר"ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מטה פחות משלשה פשיטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א"ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר"ש בן אלעזר וכן אמר באלי א"ר יעקב *ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי דתניא °בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא אקמטרא

עין משפט נר מצוה

קיד א מיי' פ"ג (ופ"ג) מהל' ק"ש הלכה ז סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' עד סעיף ב:

קטו ב מיי' שם פ"ג הלכה יז טוש"ע שם סעיף ה:

קטז ג מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע א"ח סי' עו סעיף א:

קיז ד מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' עה סעיף ה:

קיח ה ו מיי' שם הלכה יא סמג שם טוש"ע א"ח סי' עו סעיף ו:

קיט ז ח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:

קכ ט מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' עה סעיף ד:

קכא י מיי' שם פ"ג הלכה ז טוש"ע א"ח סי' עד סעיף ב (וסימן פו):

קכב כ ל מיי' שם פ"ג הלכה י. טוש"ע א"ח סי' עז סעיף א:

קכג מ (נ) מיי' שם הל' יב סמג שם טוש"ע א"ח סימן פז סעיף א: [נ טור שם]:

קכד ס ע מיי' פ"ד מהל' תפילין הל' כד ופ"י מהל' ס"ת הל' ז סמג עשין כב טוש"ע א"ח סימן מ סעיף ב ובסי' רמ סעיף ו [וכי"ד סי' רפב ס"ח]:

רב נסים גאון

לימא תנן סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה. (דאמר) [עיקר] מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בפירקא קמא (דף ט) דהא מסכתא: מאן שמעת ליה דאמר כל הבית כולו כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר. עיקר דבריו של ר' שמעון בן אלעזר בתוספתא דעירובין (פ"ב) ובגמרא בפרק עושין פסין (דף כג.) אמר רבי שמעון בן אלעזר כל איר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו בית ה' כורין אפילו בית י' כורין מותר שמעינן מיהא דר' שמעון היה מתיר לטלטל כל כי האי שיעור' מפני שתשמישו לדירה וכולו כד' אמות דמי ליה: אמר רב יוסף בעו מיניה מרב הונא פחות מג' כלבוד דמי. עיקרא דהא מילתא דכל פחות מג' כלבוד דמי שנוי במשנה ובהרבה מקומות תם בתוספתא ואנו מזכירים מה שנמצא בידינו במסכת כלאים בפרק קרחת הכרם (משנה ד) שנינו מחיצת הקנים אם אין בין קנה לקנה ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זה כמחיצה ובתוספתא נמי דטותה ובפרק קמא דעירובין (דף טז:) מקיפין ג' חבלים כו' מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו ג' טפחים ובגמרא דהאי פירקא (שם דף טז.) תא שמע ג' מדות במחיצה כו' והיא שנויה בתוספת' כלאים (פרק ד) ובמתני' (סוכה פרק א דף טז.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה משום דנפקא לה מתורת לבוד והא דאמרינן הכא עשרה רשותא אחריתי היא איתיה לעיקרא בפירקא קמא דשבת (דף ו.) בברייתא דתנו רבנן ד' רשויות לשבת כו' [וכן בסוכה דף ס ע"ש]:

מסורת הש"ס

[לעיל ט:]

לעיל דף ט: לקמן ס.

[דיכור זה [ודבור הקודם] שייך לעיל במשנה כב:]

יומא ל. קדושין כד. [מעילה יד:]

[שבת קנ. ע"ש]

[נזיר לח.]

תוספתא פ"ב

[עירובין מב:]

[עי' פירש"י לעיל טו. ד"ה גרף]

הגהות הגר"א

[א] בתוס' סד"ה גרף נמחק ב' נקודו' הכפסק (דד"ה גרף וד"ה בלבד חוא דבור אחד וכ"ה בדפו"י וכ"מ במרדכי ודלא כרש"א):

הגהות הב"ח

(א) גמ' היכי קאמר רשב"ג אחר המטה: (ב) רש"י ד"ה כל שהוא וד"ה ברוק נ"ב אמר ד"ה בכסוי:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל כו' כבר בטלו. עי' ע"ז דף עג ע"א תוס' ד"ה כי אתא: רש"י ד"ה מאן שמעת ליה כו' לא ידעתי כו'. וכן ברש"י שבת עו: ד"ה למ"ד. יז. ד"ה הניחא. מט: ד"ה לא זוז. קו: ד"ה השפויין. קלח: ד"ה כאדם וד"ה זה סקן. עירובין מ: ד"ה דרב אחא. פסחים לד: ד"ה תנא [פ"א. ד"ה אבל]. קיז: ברשב"ם ד"ה גנות. יומא יט. ד"ה שעה הדלקה. עב: ד"ה הא כמ"ד. סה. ד"ה ולוי הסדר. סוכה כז: ד"ה שלא העמיד. כח. ד"ה שיחות. כט. ד"ה בשביל. מז. ד"ה שיר. נב: ד"ה שכעה. ביצה עו: ד"ה ופירותיה. כח: ד"ה אלף. תענית סוף פ"ב ד"ה שמעיה. מגילה יד. ד"ה נבואה. סוטה לג: ד"ה אלא זה. מט. ד"ה זיו החכמה. קדושין ל. ד"ה לא זוז. ב"ק ה: ד"ה ולמ"ד. נז: ד"ה לא א"א. סנהדרין יד. ד"ה פורמוסין. מח: ד"ה והלא. ע: ד"ה בפת. שבועות לו. ד"ה לא א"א. זבחים כב. ד"ה והא תנא. עו: ד"ה לב' ימים. מנחות קה: ד"ה שמעינן. חולין [מו: ד"ה נגרר] נ: ד"ה איסטומכא. נב. ד"ה כר זכאי. כה: ד"ה והרי. קטו: ד"ה גולל. קלא. ד"ה תשעה. ערכין י. ד"ה ולא מוסיפין. יח: ד"ה אלא. יג. ד"ה מתשעה. תמורה טו: ד"ה כיולא. כח: ד"ה נעבד נמי:

רש"י

אקמטרא. ארגז של ספרים ובמגילה (ד' כו:) קמטרי דספרי וכן תרגם יונתן ובגנזי ברומים (יחזקאל כז) אלמין דזהירין מחתין בקמטרין וכן לאשר על המלתחה (מלכים ב י) לדעל קמטרא: ככלי בתוך כלי דמי. דהא גלימא לאו כליין הוא: מחיצה עשרה. ואם לאו לא ישמש: לדוכתיה. במקום מטתו: לאו אדעתאי. לא נתתי לבי: כנגד בית הכסא. ברחוק ארבע אמות: דלית בה צואה. שפינו אותה: בית המרחץ. אסור להרהר בו: דפרסאי. בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא: **מתני'** זב שראה קרי. אע"פ שעמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ח: שפלטה שכבת זרע. הרי היא כבעל קרי כדאשכחן בסיני שלשת ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט) לפי ששכבת זרע מטמא בפליטתו כל שלשה ולאחר מכאן כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד להזריע להיות עוד ולד נוצר הימנה וה"פ נדה שפלטה עתה התשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה: ורבי יהודה פוטר. קא סלקא דעתך השתא הואיל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין הזבים והמצורעים מותרים תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה: **גמ'** לאו בר טבילה הוא. לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתי קרי ומצריך ליה:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר: עד הערב. עד חשכה: עד פלג המנחה. בגמרא מפרש לה: אין לה קבע. כל הלילה זמנה ובגמרא מפרש מאי לשון אין לה קבע:

גמ' מצותה. של קריאת שמע: לותיקין. המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו מקדימים (א)לאחר הנץ החמה להתפלל וכי תנן במתני' למאחרים שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: וכולי עלמא. שאר המתפללין המאחרין עד חצות יכולין לאחר ותו לא: במנחה. היינו אחר חצות: אם תימצי לומר. כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו': וכיון דעבר יומו בטל קרבנו. ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון *מוספים של כל יום ויום: מבדיל

גמרא

אקמטרא *ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי [ב]אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה *לאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא [ג]לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר *רב יוסף בר חנינא [ד]בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי *והא מיבעי ליה לרבינא [ה]הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא אמר רבא [ו]הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'** *זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה [ז] צריכין טבילה ורבי יהודה ([ז]) פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר [ח]עד ד' שעות תפלת *המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע *ושל מוספים כל היום °(ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה °עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לותיקין *דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן [ט]טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים [י]שחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך [כ]שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן [מ]טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי °מעות [נ]לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות *מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן [ס]שבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

תנו

תוספות

ספר תורה עושה לו מחילה. ודוקא ספר תורה וגם בחומשים יש להחמיר כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא: הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות וכו' תפלת המנחה עד הערב. וא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר מה שאין כן במנחה (ב) אלא משש שעות ומחצה והכי נמי בפ"ק דע"ג (ד' ד:) לא ניצלי איניש צלותא דמוספין בתלת שעי קמייתא ברים שתא ביחיד כו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת מוספין קודמת:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים. וא"ת והאמר רב לקמן (ד' כז:) תפלת ערבית רשות וקי"ל כותיה באיסורי ועוד קשה דאמר לקמן (ד' ל:) טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזירים אותו משום דאין מקדשין את החדש בלילה ולמה ליה האי טעמא תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל הא דאמרינן דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת והיא עוברת דאז אמרינן תדחה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטלה *ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון ששהה כל כך ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקון:

איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'. לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת:

טעה

עין משפט נר מצוה

קכה א [טוש"ע שם ושם] ב מיי' פ"י מהל' ס"ת הלכה ז טוש"ע או"ח סימן רמ סעיף ו [וביו"ד שם]:
קכו ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ח' טוש"ע או"ח סי' עט סעיף א:
קכז ד מיי' שם הלכ' ב סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן פג סעיף א:
קכח ה מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:
קכט ו טוש"ע שם סעיף ד:
קל ז מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה א ופ"ד מהל' תפלה הל' ה (סמג עשין יח טור או"ח סי' פח):
א ח ט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א:
ב י מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קח סעיף ב:
ג כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:
ד ל מיי' שם הל' א טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א:
ה מ מיי' שם הל' ט טוש"ע או"ח סי' קח סעיף ב וסימן רלד סעיף ב:
ו נ ס מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סי' קח סעיף ז:

[וע"ע תוס' יומא פז: ד"ה והאמר ותוס' חגיגה ט: ד"ה או]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לותיקין וכו' מקדימין כ"כ להתפלל לאחר הנץ החמה וכי תנן: (ב) תוס' ד"ה תפלת וכו' מש"כ במנחה דאינה אלא משש:

[ע' תוס' פסחים קז. ד"ה סמוך וכו' שני פעמים שנקרא תפלת המנחה]

סנ"א לי"ג

לעיל דף ט: ודף כב:

מסורת השו"ס

[שבת לה. ע"ש בפירש"י עירובין נט: ביצה כב. קידושין לג. סא: כתובות ב: סנהדרין כ: מנחות לה: חולין ו.]

שבת י. [ושם איתא ר' יוסי]

[נדרים ז. שבת י.]

לעיל דף כא:

[פ' תוס' לקמן כו. ד"ה וכל]

תמידין

בראשית א

קהלת א

חגיגה דף ט:

עין משפט
נר מצוה

ז א מיי' פ"ו [פ"י] מהל' תפלה הלכה טו. סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קח סעי' ט:
ח ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף י:
ט ג מיי' שם הלכה ח סמג שם טור וש"ע או"ח סי' קיד סעיף ה:
י ד מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיז סעיף ד:
יא ה מיי' שם הלכה יד טוש"ע או"ח סימן רלד סעיף א:
יב ו מיי' פ"א מהלכות תפלה הלכה ה' ו טוש"ע או"ח סימן נח סעיף ד [רב אלפס ברכות פ"ג דף יד ב]:
יג ז ח מיי' פ"ג שם הל' ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' רל"ג סעיף א:

תורה אור

תנו רבנן *טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל [א] שבת שתים ב טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו *טעה ג ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה ד בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה ה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר °תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר ו תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם *ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר °ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה °שנאמר °תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר °ויפגע במקום וילן שם *ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר °ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי *מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא ז מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה איבעיא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר ח פלג המנחה אחרונה אמרו והיא י"א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו *עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו

(בראשית יט · תהלים קו · בראשית כד · תהלים קב · בראשית כח · ירמיה ז)

רש"י

מבדיל בראשונה. פעם ראשונה מתפלל בשביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת והשניה היא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה: שניה עלתה לו. בשביל תפלת מ"ש וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדים (א) תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשניה כמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית: אבות תקנום. כדקתני בברייתא לקמיה: כנגד תמידים תקנום. אנשי כנסת הגדולה: רבי יהודה. ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות: אברים. של עולות: ופדרים. של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דאמר מר חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים ד' צד.): מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדתנן בתמיד נשחט (ד' נח.) נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והתם מפרש טעמא: פלג מנחה אחרונה. חלק את ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה: דאי לא תימא הכי. דמודה רבי יוסי ברבי חנינא דרבנן אסמכינהו אקרבנות: תפלת המוספין מאן תקנה. אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבנות וכי עיינו במוספין ולא מצאו תפלה כנגדה עמדו הם ותקנוה: עד ועד בכלל. לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל:

תוספות

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. דהיינו של מוצאי שבת ומבדיל בראשונה וכו'. כתב רבינו יהודה אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד בלילה דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מבעוד יום לבד ר"ח שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח וי"ח כבר התפלל ולא דמי להא דאמר הכא טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל ערבית בחול שתים פירוש של חול משום שלא התפלל כלל א"כ ירויח תפלת י"ח כשמתפלל במ"ש אע"פ שלא יזכיר של שבת וא"ת והלא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל י"ח בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח רק שלא הצריכוהו מפני הטורח כמלאך שמרויח כל תפלתו אבל כשטעה ולא הזכיר של ר"ח כבר התפלל א"כ לא ירויח כלום אם יתפלל במוצאי ר"ח (דהא)[וה"ה] נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתים דכבר התפלל י"ח ברכות ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפי' היכא דאינו מרויח כלום מצריך להתפלל פעם אחרת וזה לשונו שכתב הא דקאמר שמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דאיבעי ליה לאקדומי תפלת שניה ברישא(דהכי)[דהיא] חובה וכיון דלא אבדיל ברישא ואבדיל בבתרייתא גלי דעתיה דהך בתרייתא היא חובה הלכך בעי למהדר ולצלויי זימנא אחריתי כדי להקדים חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרוייהו אע"ג דלא מיבעי ליה למעבד הכי לא מחייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחדא מנהון לא מהדרינן ליה דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס עכ"ל אלמא דמצריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה. כך היה נראה לה"ר משה מאלאוו"ר מתוך לשון האלפסי:

קשיא. תימה אמאי לא משני דמיירי קודם שהעשירו דאמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס וי"ל דלא אשכחן ברייתא דנשנית בין שתי תקנות:

יצחק תקן תפלת המנחה. ואע"ג דאמרינן (יומא כח:) גלותא דאברהם מכי שחרי כתלי וי"ל היינו אחר שתקנה יצחק:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף. תימה דבפ"ק דע"ז (ד' ז: וע"ש) מוכיח דשיחה [זו] תפלה מוילא יצחק לשוח בשדה וי"ל דכוונא בו מלינו במגילה (פ"ק ד' יג.) ויהי אומן את הדסה ואין הדסים אלא צדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים °ובפרק חלק (סנהדרין ד' צג.) הוא אומר להיפך:

יעקב תקן תפלת ערבית. תימה דאמר בפרק גיד הנשה (חולין ד' צא:) וילך חרנה כי מטי לחרן בעי למיהדר אמר אפשר שעברתי במקום וכו' אלמא דהתם משכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למהדר וקשה למתניתין דפרק קמא דקאמר שאינו (ב) זמן תפלה עד צאת הכוכבים ולפי מה שפירשנו דקי"ל כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו *דאדרבה טוב להתפלל מבעוד יום קצת:

עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמא):

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. תימה דאמר בנדה פרק הרואה כתם (ד' נח:) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגרים של כתמים אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו ואפי' במזיד:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שניה עלתה וכו' שאין לו להקדים. נ"ב פירוש דודאי הוא לא הקדים ראשונה לתשלומין א"כ מסתמא [דעתו היה] על חובה ולשם [חובה לא] עלתה משום דלא הבדיל בה ע"כ [כתב רש"י] אח"כ אם כן דאמרינן דמסתמא דעתו [היה בראשונה לחובה] רק דלא עלתה לו משום דלא הבדיל בה א"כ תעלה שניה לשם שבת דהרי לא הקדים תפלת תשלומין לחובה ע"ז משני רש"י דהואיל דהבדיל בשניה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית ר"ל בשעה שהתפלל ראשונה אמרינן דעתו היה לשם חובה אבל כשהתפלל והבדיל בשניה אז גילה דעתו שהיא תהי' של ערבי' וק"ל. ועי' בתשר"י: (ב) תוס' ד"ה יעקב וכו' דפרק קמא דקאמר שאינו. נ"ב [אע"ג דלא] אמרו זמן דצאת הכוכבים אלא לענין [ק"ש מ"מ] כיון דקי"ל דצריך גם כן לסמוך גאולה לתפלה [בערבית] א"כ בע"כ דתפלת ערבית אחר צאת הכוכבים:

גליון הש"ס

גמ' תפלות אבות תקנום. עי' תענית (דף כ"ח ע"א) ברש"י ד"ה הללו: שם ואין שיחה אלא תפלה. בשאלתות דרא"ג פ' לך לך איתא שנאמר אשפוך לפניו שיחי. וכן הוא בתוס' פ"ג (דף ז' ע"ב) ד"ה ואין: תוס' ד"ה ואין כו' ובפרק חלק הוא אומר להיפך. וכן בסנה' (ד' נ"ט ע"ב) ואין כסף אלא צדיקים שנאמר ואכרה לי. ובחולין (דף נ"ב ע"א) אומר בהיפך:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ג לקמן כט. לג. (תענית ג:)
[לעיל ו:]
[תענית ג: ח. סוטה יד. סנהדרין לה:]
תוספתא פ"ג פ"ט
[עירובין סב: פסחי' קיז: ר"ה ל: סוכה מח: נזיר ו: מנחות סח: חולין מו. נד: ערכין יח. נדה נח:]
[עיין פסקי תוס' פרק הקומץ רבה סימן קיח]

הגהות הגר"א

[א] גמ' בליל שבת שתים נ"ב שתים של שבת. גירסת רי"ף ושאר פוסקים:

היינו רבנן אלא מאי *עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא *היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא *רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים [א]שממאנין את °הקטנה ושמשיאין [ב]את האשה על פי עד אחד ועל [ג]תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל [ד]יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח °*ועל [ה]תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ [ו]עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא [ז]הלכה כרבי יהודה הואיל *ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא *דתנן °וחם השמש (שמות טז) ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר °כחום היום (בראשית יח) הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [ח]דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא °לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה [ט]מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה [י]אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא

רש"י

הייט רבנן. דקס"ד רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר: מתפלל של מנחה וכו'. רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והויא לה מצוה עוברת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה: שתי תפלות בהדי הדדי. אבי האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשתיהן דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: היכי משכחת לה. הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית: פלג ראשונה. של מנחה אחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא יהב סימנא לפלג אחרונה דקתני איזו פלג מנחה מי"א שעות חסר רביע ה"ק כו': אף אנן נמי תנינא. לרבי יהודה עד ועד בכלל: שממאנין את הקטנ'. קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושיה כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברי' כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שישאוה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים נשואין שתי אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושיה אלא מדרבנן ומת בעלה של גדולה בלא בנים ונפלה לפני אחיו ליבום ונמצאת זקוקה לו מן התורה וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו וא"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שתמאן בבעלה ותעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות דף צז.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שנשנית עדיות שהלכה כר"א: ע"פ עד אחד. שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכב.): שנסקל תרנגול. שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף וניקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בג"ש שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (ב"ק ד' נד:): ועל יין בן ארבעים יום. שיצא מכלל יין מגתו ובא לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כח): בארבע שעות. ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: הלכה כרבי יהודה. דמתני' דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות וה"ה לתפלה: בבחירתא. עדיות קרי בחירתא שהלכה כאותן עדיות: כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור. כלומר מצינו במקום אחר שינה הכתוב בלשונו ואמר והוא יושב פתח האהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות חמין בין חמה בין צל הוא מדבר בשעה ששית: הא מה אני מקיים וחם השמש. דמשמע השמש חם והצל צונן: בארבע שעות. דאילו קודם ארבע שעות אף השמש צונן: מני. הא דמשמע דארבע לאו בקר הוא דהא כתיב וילקטו אותו בבקר בבקר וחם השמש ונמס הנותר ומדמוקי ונמס בארבע שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא ולאו בקר מיקרי: ארבע שעות נמי צפרא הוא. דהא אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד כתיב תעשה בבקר: לשני בקרים. שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות שהוא בקר ראשון: התם אמר רב כהנא. גבי תפלת השחר: של שבת בערב שבת. שקבל עליו שבת מבעוד יום: שמע מינה. כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית: ולא פסקיה לצלותיה. כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה וכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו: כנגד

תוספות

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה בהא דאמר עד שבע שעות אבל בהא דקאמר עד ארבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובהיא דפלג המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דהכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה לילה הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אבל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה:

דרב צלי של שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' כג:) ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד הלכך לא הויא הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הנך דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום דסבירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (א) *במ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספת שבת (*וע' בהג) וי"ה דקי"ל שהוא מן התורה *אם כן לא צריך שיעור גדול כל כך: [בע"ש] [וע"ש] [אס"ה]

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ז מהלכות יבום וחליצה הלכה טו טוש"ע אה"ע סימן קנה סעיף יא:

טו ב מיי' פי"ב מהל' גרושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' יז סעיף ג:

טז ג מיי' פ"י מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סו:

יז ד מיי' פ"ו מהל' איסורי מזבח הל' ט:

יח ה מיי' פ"א מהל' תמידין הל' ב סמג עשין קצ:

יט ו ז מיי' פ"ג מהל' תפלה [הל' א] סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פ"ט סעיף א:

כ ח מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' רסג סעיף א:

כא ט מיי' שם הלכה ז סמג עשין כט טור שו"ע או"ח סימן רסז סעיף ב:

כב י מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קב סעיף ד:

מסורת הש"ס

[ע' תוס' חולין נה. ד"ה כל שיעורי]

לקמן דף כח.

עדיות פ"ו משנה א נדה דף ח.

[ע' תוס' מנחות סד: ד"ה ועל]

[קדושין נד: בכורות כו.]

מכילתא דר"י פרשת בשלח

רב נסים גאון

העיד ר' יהודה בן בבא על חמשה דברים. הא דתני על התרנגול שנסקל בירושלים [על] שהרג את הנפש כבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת עירובין בפרק המוצא תפילין (הלכה א) והכי גרסינן ראו (נ"א ראה) מוחו של תינוק רופף והלך וניקרו וזה הדבר ידוע הוא כי התינוקות מוחיהן פתוחין ונראה להן רפרוף מתחת העור שעל המוח ניקר אותו מקום עד שנקבו והרגו לתינוק וזה התרנגול ראוי להורגו מן הכתוב כי אין הפרש לשור לתרנגולו וכל בעלי חיים שברשותו אבולהי אמר רחמנא סקל יסקל השור: הואיל ותנן (בבתריתא) [בבחירתא] כוותיה ומאי היא מס' עדיות פ"ו מ"א שזו המשנה שנויה בה העיד ר' יהודה בן בבא:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דרב וכו' מלאכה במ"ש נ"ב דאלתי יום הוא וכן לענין תוספת שבת אין צריך להוסיף קודם פלג המנחה:

גליון הש"ס

גמ' שממאנין את הקטנה. הקטנות כצ"ל [וכמבואר בנדה ח]: שם ועל תמיד של שחר. עי' ברש"י משלי לא ועי' מנחות ד' סד ע"ב תוס' ד"ה ועל: שם לאחוריה דרב. תפלה של חול. כן הוא בכה"י:

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ״ה מהל' ת״ת הלכה ו סמג עשין יב טוש״ע א״ח סי' ל סעיף כד [וי״ד סימן רמב סעיף טז]:
כד ב מיי' שם הל' ה סמג עשין יג טוש״ע יו״ד סי' רמב סעיף יו:
לעיל לחומרא כצ״ל רש״א
כה ג מיי' שם הל' ב טוש״ע שם סעי' ב:
כו ד מיי' שם הלכה ט טוש״ע שם סעי' כד:
כז ה מיי' שם טוש״ע א״ח סימן ל סעיף קה:
כח ו ז טוש״ע א״ח סימן רסג סעיף יד:
כט ח מיי' פ״ג מהלכות תפלה הל' ז (ופכ״ט מהלכות שבת הל' י״א) סמג עשין כט טור טוש״ע א״ח סי' רסו סעיף ב:
ל ט מיי' וסמג שם טור טוש״ע א״ח סי' רצג סעיף ג:
לא י מיי' פ״ג מהלכות תפלה הלכה ו:
לב כ מיי' פ״א מהל' תפלה הלכה ו ופ״ג הל' ו ז ופ״ט הלכה ט סמג עשין יט טור א״ח סי' רלה רלו רלז:

ולא אחורי רבו. פירש רש״י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו: **והנותן** שלום לרבו והמחזיר שלום. פירוש כשאר בני אדם שאינו אומר שלום עליך רבי והיינו דאמרינן (ב״ק דף עג:) כדי שאילת תלמיד לרב אי נמי הכא לכתחלה קאמר ובתלמיד חבר דשרי ככל הני דלקמן: **הואיל** והתפללו וכו'. הכא נמי נימא *לענין (א) חומרא ולמאי שרי ליה ובקונטרס פי' בפנים אחר: **שאני** צבור. אע״ג דלא מטא זמן *אין (ב) איסורא איסור בעשיית מלאכה אף על גב דטעותא הוא: **צלי** של מוצאי שבת וכו'. יש לומר דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת כגון ללכת למול תינוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדים דודאי צריך להוסיף מחול על הקדש דאורייתא אבל בחנם לא ופשיטא שלא היו ממהרים להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור עם חשיכה: **הלכה** כדברי האומר רשות. לאו דוקא רשות אלא כדפרישית לעיל (ד' כו.) ולכך נקרא רשות לבטלה עבור מצוה אחרת העוברת: **והלכתא** כוותיה דרב. ונראה דלכך תקנו פסוקים וקדיש בין גאולה לתפלה דרשות היא: [ע' תוס' לעיל ד: ד״ה אמר ר״י]:

לא *כנגד רבו ולא אחורי רבו ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו * והחולק על ישיבתו של רבו והאומר *דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שאני רבי ירמיה בר אבא דתלמיד חבר הוה והיינו *דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה *אמר רבא ההוא דנכנס להזיע וקודם גזירה הוה איני והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי ההוא טעותא הואי וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני צבור דלא מטרחינן להו: א״ר חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת״ש דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת״ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס אמר ר' זירא אמר רבי אסי אמר ר' אלעזר א״ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה ולא של שבת בערב שבת הוה אלא של מוצאי שבת בשבת הוה: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר *תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר *רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות. ת״ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א״ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל א״ל תפלת ערבית רשות או חובה א״ל חובה א״ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות א״ל *המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א״ל רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו א״ל והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בר״ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזיל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה דילמא

כנגד רבו. אלא רבו ומראה כאילו הם שוים: אחורי רבו. נמי יוהרא הוא: שלום לרבו. כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: והיינו דקאמר ליה. אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת אמר ליה רבי ירמיה מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך: ולא אמר ליה מי בדיל מר. שמע מינה תלמיד חבר הוי ליה: לבית המרחץ. סלקא דעתך לאחר שגזרו על הזיעה ועל הרחיצה בשבת כדאמרי' במסכת שבת בפרק כירה שהסיקוה (ד' מ:) אלמא אע״ג דצלי לא בדיל מאיסורי שבת: אמר רבא להזיע. נכנס להזיע מחמת חום בית המרחץ ולא נתן עליו מים: וקודם גזרה. עד שלא גזרו על הזיעה ובכל דוכתא דאמרינן כדאמר רבא להזיע כו' מהכא אמרינן: לכברויי סלי. לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת: טעותא הואי. לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור חשכה ואחר כך זרחה חמה: הואיל והתפללו התפללו. ולא הצריכם להתפלל משתחשך אלמא תפלה היא ואע״פ שלא הותרו במלאכה התם הוא דלא לעבור על ד״ת אבל לענין תוספת אע״ג דבטעות הוה תוספת הוא ע״י תפלה הואיל ואמר תפלה קבלה היא: בעלי תריסין. חכמים המנצחים זה את זה בהלכה: היאך יכול החי להכחיש את החי. על כרחי אני צריך להודות שאמרתי לו רשות: התורגמן. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל: עמוד. שתוק: אשתקד. שנה שעברה: בראש השנה. במסכת ראש השנה (דף כה.) שאמר לו גוזר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך: בבכורות. במסכת בכורות (דף לו.): במעשה דרבי צדוק. בבכורות הוא ר' צדוק הוה ליה בוכרא ואמר ליה רבן גמליאל לר' יהושע עמוד על רגליך כו' כי הכא: תא ונעבריה. בואו ונעביר אותו מן הנשיאות: בעל מעשה הוא. והוה ליה לרבן גמליאל לצערו טפי: לית ליה זכות אבות. ודילמא עניש ליה רבן גמליאל: מעברין לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר: ה״ג

מסורת הש״ס

חלק ק. ופ״ש
סוכה דף כז: וסוף מסכת כלה
[עירובין מ:]
[נדה לג.]
ס״א רשות והלכתא כדברי האומר חובה ורב אמר הלכה כדברי האומר רשות ע' יומא דף פז:
[בכורות לו. וע״ש בתוס']

הגהות הב״ח

(א) תוס' ד״ה הואיל וכו' נמי נימא לענין מלאכה ולמאי שרי: (ב) ד״ה שאני וכו' אין איסור בעשיית כצ״ל ותיבת איסורא נמחק:

גליון הש״ס

גמ' והמחזיר שלום לרבו. ברי״ף וברא״ש ליתא להא והמחזיר שלום לרבו: שם דתלמיד חבר הוה. עיין קדושין ד' מ״ו ע״א תוס' ד״ה כראין: שם וקודם גזרה הוה. עי' שבת ד' מ' ע״ב ברש״י ד״ה דהא מעשה. וברשב״א בחדושיו שם:

רב נסים גאון

אמר רבא [כו'] להזיע וקודם גזירה. איתה מיפרשה במס' שבת בפ' כירה (דף מ.) אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת כו' ראו שאין הדבר עומד התירו להן חמי טבריא ועדיין זיעה במקומה עומדת הודיענו בכאן כי רבי שהתפלל של שבת בערב שבת כבר קיבלה לשבת עליויה ואיחייב לשבות ונאסרו עליו החמין לרחוץ בהן ולא נכנס במרחץ אלא להזיע בלבד וזה המעשה היה קודם שגזרו חכמים על הזיעה לפי מה שיש בהלכה שהזכרנוה אסרו להן להזיע: אמרי [עד] כמה נצעריה וניזיל בר״ה צעריה בבכורות צעריה. האי דצעריה בראש השנה שנוי הוא בפרק אם אינן מכירין אותו (דף כה.) דתנן ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו שלח לו רבן גמליאל גוזר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך ובבכורות (עוד) בפרק כל פסולי המוקדשים (דף לו.) פירש מעשה (אחר) [אחד] שאירע לר' יהושע עם רבן גמליאל דכסיף ליה קמי רבנן והעמידו על רגליו ברבים עד שנכנסה קנאה בלב כל העם שהיו לשם ושיתקו את המתורגמן וזו היא הגירסא של זו המעשה ר' צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי נצרין של ערבה קלופה בהדי דאכיל איבוע שיפותיה אתא לקמיה דר' יהושע אמר ליה כלום חלקנו בין בור לחבר אמר ליה הין בא לפני רבן גמליאל אמר ליה לאו אמר ליה והלא ר' יהושע אמר לי הין אמר לו המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כיון שנכנסו עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין בור לחבר אמר לו ר' יהושע לאו אמר לו רבן גמליאל והלא משמך אמרו לי הין אמר לו עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלי אני (מת) [חי] והוא (חי) [מת] יכול החי להכחיש את (החי) [המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך חי יכול להכחיש את החי] היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן העמד: **נוקי** לר' עקיבא לית ליה זכות אבות. איתה בסנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף צו) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון ר' עקיבא ואיתה נמי בפ' הניזקין דמסכת גיטין (דף נז): **נוקי** לר' אלעזר בן עזריה שהוא חכם ועשיר והוא עשירי לעזרא הסופר. החכמה שלו גלויה היא וידועה הלא תראה היאך אמר ר' יהושע אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו באותה המעשה האמור במסכת חגיגה בפרק א' (דף ג) והעושר שלו נמי כבר גרסי' בפרק (במה אשה) [נ״ל במה בהמה] (שבת דף נד) י״ב אלפי עגלי הוה מעשר ר' אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ובמס' קדושין בפרק האיש מקדש (דף מט) על מנת שאני עשיר אין אומרים כר' אלעזר בן חרסום וכר' אלעזר בן עזריה וייחוסו לעזרא הסופר נמי איתה במנחות בפרק כל המנחות באות מצה (דף נג) אמרו ליה רבנן לר' פרידא (רב עוירא) [ר' עזרא] בריה דרב אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא ובגמרא דפירקין דבני מערבא [הלכה ח] וגם (בפסחים בפרק תמיד) [נ״ל בתענית פ״ד ה״א] גרסינן חלטו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בן י״ז שנה ונתמלא כל ראשו שיבה והיה ר' עקיבא יושב ומצטער ואומר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בה ומה היתה יתידתו של ר' אלעזר בן עזריה שהיה עשירי לעזרא:

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה א טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף ז: [נ"ל ביומא ד' ע. כ"כ המג"א סימן רפ"א]

עיין רש"ל ורש"א

לד ב מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין קטז טוש"ע אה"ע סימן ד סעיף י:

לה ג מיי' פ"א מהל' ת"ת הלכה ט ופ"י מהל' מתנות עניים הלכה יח:

לו ד מיי'. פ"א מהל' מלכים הל' ז טוש"ע י"ד סימן רמה סעיף כב בהגהה:

לז ה ו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף א:

לח ז מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ד:

לט ח שם סעיף א:

מסורת הש"ס

[ועי' פירש"י לקמן לא. ד"ה כסא]

לעיל פ"א דף יב:

[דוגמתו יומא עב:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר להם (מה אני) תא"מ. וכ"ב ס"א מותר:
(ב) שם במקומן הן יושבין והלא כבר:

ד"ל וזמנה רש"ל

[יומא כד. ופ' תוס' מגילה יב: ותוס' יבמות עו: ובסוטה ס. ד"ה מנימין]

ס"א ואוי לה לספינה שאתה קברניטה

ה"ג דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר ול"ג מעלין בקדש: כסא דמוקרא. *כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקי"א ואומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר: לית לך חיורתא. אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: י"ח דרי חיורתא. י"ח שורות של זקנה: קא חלשא דעתיה דר"ג. כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא: דמליין קטמא. כלומר אף אלו אינם ראויים: תלויה. בספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול: לאשיתא דביתיה דמשחרן. כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: שפחמי אתה. עושה פחמים וי"א נפח: נעניתי לך. דברתי למולך יותר מן הראוי: דלביש מדא. הרגיל ללבוש המעיל ילבש כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא: מזה בן מזה. כהן בן כהן יזה את מי חטאת: אפר מקלה. אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם: שבת של מי היתה. במסכת חגיגה: ואותו תלמיד. שאל תפלת ערבית רשות או חובה רשב"י הוא: ונקרא פושע. המאחר כ"כ: מתפלל של מנחה. מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה: ואח"כ של מוספין. הואיל ואיחר *זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: שזו מצוה עוברת. ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע שעות ותו לא: כי חלפי רבנן. תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: מאן אמר הלכה בי מדרשא. מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: חדא היא לך או חדת היא לך. אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך חביבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: ה"ג א"ל חדת היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי. סבור הייתי שר' יהושע בן לוי אמרה: אמר ריב"ל גרסי' ול"ג דאמר: ממועד. מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים: לא

ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף נח.) מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"ת ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי *בתמורה (פ"ב ד' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד וקטרין עמו. ותירץ דהתם מיירי בשבת*:

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכאן יש ליזהר ביוה"כ להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומחלה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שניהם מיד כגון שהיה לו לילך לסעודה גדולה כמו לנשואין ומתיירא שמא ימשוך בסעודתו או שישתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה:

כדמתרגם רב יוסף על דאחרו זמני מועדיא. ואי משתעי ברגלים אין שייך לומר לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי קרא: כיון

תורה אור

דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה *הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח *ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר *כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה חצבי חורי דמליין קטמא ולא היא ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן *בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם (א) מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין (ב) *כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר °ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים *וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר °ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר °ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל °מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו *שאי אתה יודע בצערן של ת"ח במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה *גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג *תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר *שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן °ונקרא פושע ת"ר *היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת *א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף ר' זירא °כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה א"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין *תנא מיניה ארבעין זמנין א"ל חדא היא לך או חדת היא לך א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי: אריב"ל *כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר °נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב °דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °בתולותיה נוגות והיא מר לה

רב

דברים כג
ישעיה י
ירמיה מט
עמוס ט
צפניה ג
תהלים קיט
איכה א

מס' ידים פ"ד משנה ד

[יומא פד: יבמות עא. כתובות טו. קדושין עג. זבחים עג.]

[יומא יב: ע"ב. מגילה ט: כה. הוריות יב: שבת כה. [תמיד לא:] מנחות לט. נט. ובס מפיק לה מקרא ע"ש לשון גמירי] [זבחים יב.]

[יותר נכון לגרוס תרתי וכ"ה בהקדמת הרמב"ם לפי' המשניות ביבמות] חגיגה ג.

[לעיל כז.]

[פסחים צג. מגילה ז: כתובות כב:נ.]

רב נסים גאון

וזה שאמרו כל בו ביום דאמרינן ההוא יומא איתמר. יש במשנה הרב' מזה הענין כגון האי דתנן במס' ידים (פ"ג מ"ה) אמ' ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בראש ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידי' אמר ר' עקיבא חס ושלום וכו' (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת [הרגלים] בו ביום אמרו [משנה ג] כל הזבחים כו' ובתוספתא [ידים פ"ב] בו ביום עמד יהודה גר עמוני: אמר רבן גמליאל השתא איזיל ואפייסיה לר' יהושע אזל חזינהו לאשיתא דביתיה דהוו קא משחרן כו'. ופירשו בגמרא דבני מערבא אזל ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון את בעי מידע אוי לדור שאתה פרנסו. והאי דאמר ליה עשה בשביל כבוד בית אבא כלומר בשביל הלל הזקן זקני שהיה מזרע דוד כדגרסינן בפ' יציאות השבת (דף טו) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בכאן הוא בנו של רבן שמעון בן גמליאל שהוא רביעי להלל הזקן דהוי ליה רבן גמליאל חמישי להלל ובנו רבן שמעון ששי להלל ובנו ר' יהודה הנשיא שהוא רבי והוא רבינו הקדוש הוי שביעי להלל הזקן ואיתא במסכת שבת בפרק במה בהמה (דף נו) רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד ובגמרא דפרק אחרון דתענית דבני מערבא (הלכה ב) אמרי אמר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עברוה לר' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה ואיתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו לחקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה:

גליון הש"ס גמ' מכותלי ביתך. עיין תשב"ץ ח"א ענין קמב: שם ונקרא פושע. עיין לקמן (דף מ"ג ע"ב): שם כי הוה חליש מגירסא. עיין עירובין (דף כ"ח ע"ב):

עין משפט
נר מצוה

לט א ב מיי׳ פ״י מהל׳ תפלה הלכה יו סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן ל סעיף י :
מ ג מיי׳ פ״ו שם הלכה ד סמג שם טוש״ע או״ח סימן רפו סעיף ג:
מא ד מיי׳ וסמג שם טור שו״ע א״ח סי׳ רלב סעיף ג :
מב ה מיי׳ פ״י מהל׳ ברכות הלכה כג כד סמג עשין כז טוש״ע או״ח סי׳ קי סעיף ח :
מג ו טור ושו״ע או״ח סימן א סעיף א :
מד ז מיי׳ פ״ב מהל׳ תפלה הלכה ב סמג עשין יט טור שו״ע א״ח סי׳ קי סעיף א :
מה ח ט מיי׳ פ״ה שם הלכה יב סמג שם טוש״ע א״ח סימן קיג סעיף ד :
מו י כ מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ס :

לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין : בצבור שנו . אם הוא בבהכ״נ עם הצבור לא יקדים להתפלל : מתני׳ מה מקום. כלומר מה טיבה : גמ׳ ולא אכשל . וישמחו חברי על כשלוני הרי רעות שתים שיבאו על ידי שאגרום להם *שיענשו : מיושבי קרנות. חנונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה : מההגיון . לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. לשון אחר משיחת ילדים : דעו לפני מי וכו׳. כדי שתתפללו ביראה ובכוונה: עמוד הימיני · שני עמודים העמיד שלמה באולם שם הימני יכין ושם השמאלי בועז (מלכים א ז) הימיני לעולם חשוב: פטיש. המפולץ פי״ק בלע״ז: אוסרני . חובש אותי : מיתת עולם . לעוה״ב: הייתי בוכה . מאימת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפניו : עד כאן . בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם : ולואי. שיהא כמורא בשר ודם שאם כן תחדלו מעבירות הרבה : עבירה . בסתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב״ה ואינו מניח בכך : מפני הטומאה . טומאת אהל המת בכל הבית : לחזקיהו שבא . אלי ללוותי : מתני׳ מעין שמנה עשרה בגמרא מפרש : הושע ה׳ וכו׳ . זו תפלה קצרה : בכל פרשת העבור כו׳ . מפרש בגמרא: אם אינו יכול לירד . שאין לו מי שיאחז את חמורו : יחזיר את פניו . נגד ירושלים : באסדא . כמו ותשם בסד רגלי (איוב יג) בית הסהר שקורין ציפ״ש בלע״ז . לשון אחר עצים הקשורים זה עם זה הרבה יחד ובלשון מקרא קורא אותם רפסודות (ד״ה ב) ובלע״ז רדיי״ל ובלשון אשכנז ולו״ס ומשימן בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלך עליהן כמו בספינה : גמ׳ הבו לה׳ בני אלים. שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בראש השנה (דף לב׳) מנין שאומרים אבות ת״ל הבו לה׳ בני אלים כו׳ : שיתפקקו . שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו* (ב״ב ה:) בקנים ובגפנים מן הפקק (ב) שלמעלה והיא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם : איסר . שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע: דמצער נפשיה . שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מצטער : ביבנה תקנוה . לאחר זמן מרובה: הפקולי· מוכר פקולי צמר גפן שקורין קוטו״ן: והשקיף

כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו׳ . ואית ליה לרבי יהושע מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא :
לייט

רב אויא חליש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף א״ל מ״ט לא אתא מר לפרקא א״ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא א״ל אמאי לא טעמת מידי ואתית א״ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין א״ל איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי א״ל ולא סבר לה מר להא דא״ר יוחנן *אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור א״ל לאו אתמר עלה א״ר אבא בצבור שנו ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כריב״ל כרב הונא הא דאמרן כריב״ל דאריב״ל *כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה : מתני׳ ר׳ נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי : גמ׳ ת״ר בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר [א] על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת״ר °כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ״כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ״ה הקב״ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא : מתני׳ רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י״ח ר״ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י״ח ואם לאו מעין י״ח ר״א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר׳ יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה׳ את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור *יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה׳ שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים : גמ׳ °הני י״ח כנגד מי א״ר הלל בריה דר׳ שמואל בר נחמני *כנגד י״ח אזכרות שאמר דוד °בהבו לה׳ בני אלים רב יוסף אמר כנגד י״ח אזכרות שבקריאת שמע (א) א״ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה : ואמר ר׳ תנחום אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר °עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א״ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד °אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר׳ תנחום א״ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת״ר *שמעון הפקולי הסדיר י״ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר״ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה
והשקיף

רב נסים גאון

רבן גמליאל אומר בכל יום אדם מתפלל י״ח. בתלמוד ארץ ישראל הזכירו עוד טעמים אחרים (כעין) [אולי צ״ל על שתקנו] י״ח תוספת על מה שיש בתלמודינו דאמרינן ר׳ חנניה בשם ר׳ פינחס כנגד י״ח פעמים שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק וי׳קב אם יאמר לך אדם י״ט הן אמור לו והנה ה׳ נצב עליו לית הוא מינהון אם אמר לך אדם י״ז הן אמור לו ויקרא בהן שמי ושם אבותי מינהון הוא ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן כנגד י״ח ציווים שכתב בפרשת משכן שני אמר ר׳ חייא בר אדא ובלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דסיפרא : היה יושב בספינה או באסדרא. בגמ׳ דבני מערבא גרסי היא אסדא היא רפסודות דכתיב (דברי הימים ב ב) תביאם לך רפסודות על ים יפו :

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אזכרות שבק״ש ר׳ תנחום א״ר יהושע בן לוי אמר כנגד: (ב) רש״י ד״ה שיתפקקו וכו׳ מן הפקק ולמעלה :

גליון הש״ס

גמ׳ כשחלה ר״א. במס׳ דרך ארץ רבה פ״ג איתא ר״א בן עזריה, וע״ש עוד איזה שינויים : שם הני י״ח כנגד מי. עי׳ מדרש תנחומא ר״פ וירא עוד איזה טעמים. וגם איתא דריב״ל אמר נגד י״ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה׳ בני אלים :

מסורת
הש״ס

[ע׳ בתו״ס]
שבת דף ס:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. כל זה צ״ל למעלה קודם ולא אכשל :

[תענית כח: ב״ק סא.]
ר״ה ויחזור
תוספתא פ״ג תהלים כט
שם
מגילה יז:

והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב *טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא ולא והכתיב *ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעיקרו אבל צדיק מעיקרו לא ולא והא *תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי *יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי *אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן רבא אמר ינאי לחוד ויוחנן לחוד ינאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו הניחא לאביי אלא לרבא קשיא אמר לך רבא צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה אי הכי אמאי לא אסקוהו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי *לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים הני תשע דר"ה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגנין כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה דאמר מר *בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות *שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים אי הכי כל יומא נמי נמרינהו אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אנן נמי ביומא דרחמי אמרי להו: רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה: מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר *הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאובינו ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא [א] אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה *לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו אמר רב נחמן אמר שמואל *כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת מתקיף לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן *ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה *אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא נמי נעביד כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כר"ע תמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא: אמר רב ביבי בר אביי *כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאטרודי אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד מתקיף לה רב אשי ונימרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס טעה שאני: גופא א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס מיתיבי *טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה *בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה *בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביחיד הא בצבור בצבור מ"ט לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביחיד ול"ק *הא דאדכר קודם שומע תפלה הא

רש"י

והשקיף. חשב לזכור אותה לשון סוכה כדמתרגמינן וישקף ואסתכי (בראשית יט): רשע מעיקרו. ושב מרשעתו פעמים שחוזר ונעשה רשע: הוא ינאי. שנינו בקידושין (פ"ג דף סו) שהרג חכמי ישראל: ינאי רשע מעיקרו. ונעשה צדיק וחזר לרשעתו: דאתחיל בה. התחיל לאומרה וטעה באמצעיתה: לא שנו. הא דאמר רב יהודה מעלין אותו: שבעה קולות. במזמור קול ה' על המים (תהלים כט): שאמרה חנה. בפרשת עלץ לבי (ש"א ב): כ"ד רננות. בפרשת ויעמוד שלמה (מלכים א ח) רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא: ביומא דרחמי. שהוצרך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמרי' במועד קטן (דף ט): מעין כל ברכה. אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת: הביננו. ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין שלש ראשונות לשלש אחרונות הביננו כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם: בנאות ארצך. לשון נוה כמו בנאות דשא ירביצני (תהלים כג) והוא כנגד ברכת השנים: והתועים על דעתך. העוברים על דבריך: ישפטו. כנגד צדקה ומשפט. לשון אחר והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפוט כדבריך וכן עיקר נראה לי וכן בה"ג: לייט עלה אביי. לפי שמדלג הברכות וכוללן בברכה אחת: כל השנה מי עבדינן כרבי עקיבא. כלומר כשאנו מתפללין י"ח שלמות מי עבדינן כר' עקיבא לומר ברכה רביעית בפני עצמה דהשתא כשמתפללין הביננו נעביד כוותיה: שבע תקון. שלש ראשונות ושלש אחרונות והביננו: ונכללה. להבדלה: מכלל. בתוך הביננו כדרך שהוא כוללה בחונן הדעת ויאמר הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך: לאטרודי. לטעות: בתחלת. התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמצע: גבורות גשמים. הזכרה בעלמא היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה: ביחיד. מחזירין אותו: בצבור. יחיד המתפלל עם הצבור: דאדכר קודם ש"ת. אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה: תחנונים

תוספות

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו. והכי קי"ל ויש ספרים דמסיק ה"מ במתא אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין (א) גבי רבי יוסי וכו':

ונכללה בהביננו. והא דאמרינן בפ"ק דנדה (דף ח:) כל השנה כולה מתפלל אדם י"ח חוץ ממוצאי יה"כ מפני טורח צבור מפני התעניות וי"א שמתפללים י"ח שלימות מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת ותימה אמאי לא פריך ונכללה בהביננו וי"ל דלא דמי דהתם כל השנה כולה מתפלל י"ח ואין לנו להקשות ונכללה מכלל כדי לשנות המנהג של כל השנה אבל הכא שכל השנה מתפלל הביננו פריך שפיר למה לי לשנות המנהג בשביל אתה חוננתנו ונכללה בהביננו:

מפני שיכול לאומרה בשו"ת. כדאמר [לקמן לא.] (עו"ג דף ח) שואל אדם צרכיו בשו"ת ודוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שבחים אסור שאינה מעין שו"ת ונראה שכל האומר ברוך אתה ה' שו"ת אחר שסיים דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרי' (מגילה דף יח.) מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו ואפילו אם בא להתפלל שמנה עשרה עוד פעם אחרת אסור שנראה כמוסיף על הברכות והא דאמר לעיל (דף כא.) ולואי שיתפלל אדם כל היום (ב) היינו דוקא ספק התפלל אבל ודאי אוקמינן לעיל שפוסק אפי' באמצע ברכה כשמואל בפרק מי שמתו (שם) ומה שש"צ לצבור שוהה בהן היינו להוציא רבים ידי חובתן ומה שמתפלל בלחש היינו כדי להסדיר תפלתו כדמוקמינן בפרק בתרא דר"ה (דף לד:): הא

עין משפט נר מצוה

מו א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הל' ג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכ"ו סעיף א:

מז ג ד ה ו מיי' פ"ב שם הל' ג ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קי סעיף א:

מח ו מיי' פ"י שם הל' ח סמג שם טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ה:

מט ז מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע א"ח סי' קיז סעיף ד:

נ ח מיי' שם הל' יד סמג שם טוש"ע א"ח סימן רצד סעיף א:

נא ט מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע א"ח סימן קי"ז סעיף ה:

רב נסים גאון

הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה. הא מילתא פרשוה בתלמוד ארץ ישראל בפירקין ובפרק ב' דתענית (הלכה ב) ר' חלבו ור' שמואל כנגד כ"ד פעמים רנה תפלה תחנה שכתובין בפרשת שלמה ואית בגמרא בפ' משקין בית השלחין (מועד קטן דף ט) ובפרק כל ישראל יש להם חלק (דף קז) בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ובקש להכניס ארון לבית קדש הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות כו':

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה לייט וכו' במכילתין. נ"ב לעיל בפ"ק דף ג' וע"ש בתוס' בד"ה היה לך: (ב) ד"ה מפני וכו' היינו דווקא בספק התפלל אבל בוודאי התפלל אוקמינן:

הגהות הגר"א

[א] טרם נקרא אתה תענה. נ"ב כי אתה עונה בכל פו'. גי' רי"ף ורא"ש ועיין רמב"ם:

מסורת הש"ס

יחזקאל יח

אבות פ"ב מ"ד

[יומא ט.]

נ"ל ואמר

[ר"ה יא. יבמות סד:]

[שבת ל. מ"ק ט. סנהדרין קז:]

[קדושין לג: וש"נ]

לקמן לג. נדה ח.

[לקמן לג:]

תוספתא פ"ג לעיל כו: לקמן לג. תענית ג:

הא דאדכר בתר שומע תפלה: אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ל מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן *מצוה להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קראה °ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (תהלים עב) *לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך ת"ר *המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר' אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע אומר [א] שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ב] ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי לא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום [ג] ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי [ד] ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ה] בא"י שומע תפלה אמר אביי לעולם

לישתף

רש"י

תחנונים. כגון אלהי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה: אבל אם אינו רגיל. הויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר: כמשוי. והיינו לשון קבע חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי (א): מי שאינו יכול. לכוין לבו לשאול צרכיו: לחדש בה דבר. בבקשתו והיינו לשון קבע כיום (ב) כן אתמול כן מחר: דילמא מטרידנא. שמא אטעה ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי: שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. והיינו לשון קבע תפלתו עליו חוק קבוע לצאת ידי חובה ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מצוה ועת רצון: עם דמדומי חמה. תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה: ייראוך עם שמש. זו תפלת יוצר (ג): ולפני ירח. זו מנחה: לייטי במערבא. על מי שמשהה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן: בכל פרשת העבור וכו'. כמו פרישת העבור: אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה. והכי משמע בכל עניני פרישת העבור כגון עברה *בעברה: יהיו כל צרכיהם. גלוים לפניך לרחם עליהם: אפי' בשעה שהם עוברים. ולשון פרשת העבור שהן פורשין לעבירה: עשה רצונך בשמים. שאין שם חטא ואין רצונך עליהם אלא לטוב ועבור לתחתונים על רצונך: ותן. להם ליראיך: נחת רוח. שלא יתערבב רוחם על ידי הבריות כגון ע"י חיות ולסטים: והטוב בעיניך עשה. אתה להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים (י) ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך אך הצילנו וגו': שועת. לשון גניחה יותר מתפלה: ודעתם קצרה. ואינם יודעים לפרש צרכיהם: לא תרתח ולא תחטי. לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: לא תרוי. לא תשתכר ביין: המלך. טול רשות:

תוספות

הא דאדכר (אחר) [בתר] שומע תפלה. אז ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו אינו צריך לחזור לראש ולא לברכת השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקאמר אם לא שאל בברכת השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר. ר' שמעון בשם ר' יוחנן אמר בר"ח אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה ה"נ אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה אלמא משמע בהדיא דאינו חוזר אלא לשומע תפלה כי לא עקר רגליו מיהו הירושלמי פליג אגמרא דידן בגבורות גשמים דהכא קתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ולא קאמר לאומרו בשומע תפלה ובירושל' קאמר אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה ודכוותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מזכיר בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מריוח לא כ"ש אלמא דבהדיא איתא התם דחוזר בגבורות גשמים לשומע תפלה ואפשר להיות שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום הקל וחומר כדאיתא בירושלמי והא דקתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו איירי שלא הזכיר כלל בשומע תפלה והא ליתא דהא במסקנא מוקי האי מימרא בנזכר קודם שומע תפלה משום פירכא דשאלה ובירושלמי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פי' בימות הקיץ ופריך והא תניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר והכי פריך כי היכי דאם לא הזכיר כלל מטל אינו עיכוב ואם היה רוצה להזכיר מזכיר ה"נ אם עמד בטל והזכיר של גשם אין לחוש דלא גרע מלא הזכיר טל כלל ומשני דלא דמי ההוא דמקל ומצלי לההוא דמצלי ולא מקל פי' מקלל כלומר אינו דומה כשעומד בטל והזכיר של גשם שהוא סימן קללה למי שאינו מזכיר כלל לא טל ולא גשם שאינו מקלל וכן הלכה למעשה שאם עומד בשל טל והזכיר של גשם דמחזירין אותו ואם לא הזכיר משניהם כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר בירושלמי קאי בגשם והזכיר בשל טל אין מחזירין אותו ופריך מהכא והתניא או שלא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני הא דאדכר הא דלא (ד) אדכר הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דהזכיר של טל ומטר ולא נהירא דפשיטא אם הזכיר שניהם דאין מחזירין אותו ואם לא הזכיר כלל פשיטא דמחזירין אותו אלא ודאי יש לפרש הא דאדכר טל הא דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר לפיכך מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אף בימות הגשמים אין מחזירין אותו לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל מתוך שהם רגילים אם כן בימות הגשמים אם שכח מוריד הגשם אין מחזירין אותו: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה חוזר לעבודה. ובהלכות גדולות פי' דוקא ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני ששומעה מש"צ מיהו צריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה (פ"ד דף לד:) כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר רבן גמליאל אלא העם שבשדות משום דאניסי ומרידי אבל *טעה לא יש לומר היינו שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאינו לא התפלל כלל וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משלוחא דצבורא מראש ועד סוף נפיק והרב ר"מ פסק דוקא שכח להזכיר של ר"ח אבל שכח ברכה שלמה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משליח צבור (וע"ע תוס' ר"ה לד: ד"ה כך): איכא דאמרי אמר רב נחמן וכו'. רב אלפס פסק כאיכא דאמרי דברגיל לומר תחנונים ולא עקר רגליו אינו חוזר לראש ואם אינו רגיל גם כי לא עקר רגליו חוזר לראש ואם עקר גם כי רגיל לומר תחנונים כמו אלהי נצור לשוני חוזר לראש:

כל שאינו יכול לומר תחנונים. פי' ר"ת דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשא הוי תפלה מעליא דלא בעינן אלא לשון תחנונים בלבד:

והיכי

עין משפט נר מצוה

נד א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה י סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכב סעיף א:

נה ג ד מיי' פ"ד שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סימן נח סעיף ג:

נו ה מיי' פ"ג שם הל"ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א וסי' רלג סעיף א:

נז ו מיי' פ"ד שם הל' יט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:

נח ז מיי' פ"א מהלכות דעות הלכה ד ופ"ב הלכה ג:

נט ח ט מיי' פ"י מהל' ברכות [ע"ש ולא תמצא והב"י סי' קי תמה על הרמב"ם שהשמיט] סמג עשין (כז) [יט] טוש"ע או"ח סימן קי סעיף ד:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כמשוי וכו' ידי חובתי הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור מי שאינו אומר בלשון תחנונים. מי שאינו: (ב) ד"ה לחדש וכו' קבע כהיום כן: (ג) ד"ה ייראוך וכו' תפלת יוצר. נ"ב ע' לעיל ד' ט ע"ב פירש"י דקאי אק"ש: (ד) תוס' ד"ה הא דאדכר וכו' דלא אדכר פירוש הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דאדכר דהזכיר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (רי"א שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י ש"ת) תא"מ וכ"ב בתוספתא ל"ג לה: [ב] שם די מחסורה. נ"ב והטוב בעיניך עשה. גירסת רי"ף ורמב"ם ורא"ש: [ג] שם ותסמכני לשלום. נ"ב ותחזירני לביתי לשלום: [ד] שם (ותשלח ברכה במעשה ידי) תא"מ: [ה] שמוכעיני כל רואי. נ"ב כי אתה שומע כו'. טור:

מסורת הש"ס

[ועי' רש"א בחדושי אגדות]

שבת דף קיח:

[קדושין לג: ושם נסמן]

תוספתא פ"ג

[בעיר לא כ"ל וכ"ה שם ברא"ש]

תורה אור

לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא היכי נימא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו' אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה והיכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי א"ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא אמר ליה קאי ומצלי א"ל אוקמן נמי לדידי ואצלי מהיות טוב אל תקרא רע. מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה הבינגו בעי לצלויי ג' קמייתא וג' בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי בתפלה קצרה לא בעי לצלויי לא ג' קמייתא ולא ג' בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי והלכתא הבינגו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך: היה רוכב על החמור וכו': ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי: ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנא' והתפללו אל ה' (מלכים א ח) היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' (שם) והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר (שם) והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר (ד"ה ב ו) והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר (מלכים א ח) והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד בית הכפורת היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה (שיר ד) כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו: אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי וכי הוה מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא (תוספתא פ"ג) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו והדר נפקי לפרקא רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד אמרי ליה רבנן ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מלתא ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי:

מתני' ר' אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין: **גמ'** ר' יהודה היינו ת"ק איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב א"ר הונא בר חיננא אמר ר' חייא בר רב הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע א"ל רב חייא בר אבין שפיר קאמרת דאמר שמואל מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד בנהרדעא

רש"י

לישתף נפשיה. אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת: עד כמה. זמנה להתפלל: עד פרסה. אבל לא לאחר שהלך פרסה וכה"ג מפרש עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפי' אין לו לילך אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה אין צריך להתפלל תפלה זו: רב ששת. סגי נהור עינים הוה: מהיות טוב אל תקרא רע. הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר: וכי מטי לביתיה בעי מהדר לצלויי. שהרי לא התפלל כלום מתפלת י"ח: שאין דעתו מיושבת עליו. שקשה עליו עכוב הדרך: לכוין את הרוחות. לצד ארץ ישראל כדבעינן למימר תל שהכל פונים בו: אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה אצל מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח: הוו מקדמי. קודם היום: בקרון ובספינה. איכא בעתותא דמיא: קורא ק"ש. ימתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקראנה ואח"כ יתפלל: תפלה מעומד עדיף. שיכול לכוין את לבו לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בביתם שלא יצטרכו להתפלל בדרך במהלך: בשבתא דרגלא. שלפני פסח ועצרת וסוכות ומרימר בעירו ומר זוטרא בעירו היו הדרשנים ושחרית היו העם הולכים לבית המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעם נשמטים ומתפללים איש איש לבדו ולכך הם היו מאספין להם י' שחרית קודם שילכו לבית המדרש וקורין ק"ש ומתפללים בסמיכת גאולה לתפלה והדר נפקי לפרקא ודרשי: ומצלי בהדי צבורא לי"ג רב אשי. היה ראש ישיבה במתא מחסיא ודורש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רוצה לצאת שלא להטריח את הצבור לקום מפניו: בהדי צבורא. בשעה שהצבור נשמטין ומתפללין אי נמי בהדי צבורא כמו שהוא יושב בתוך הצבור כלומר שאינו יוצא וכי הוה אתי לביתי' חוזר ומתפלל מעומד לכוין את לבו: טריחא לי מילתא. לאחר בית המדרש עד שאתפלל: ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי. שמתפללין קודם היום בביתם מעומד ולא תצטרך לב' תפלות ומשום מסמך גאולה לתפלה כיון דמצלו קודם ק"ש לא קפדי: לא חזינן להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי. שיקדימו תפלה לקריאת שמע הלכך כיון דממתין מתפלה עד זמן ק"ש מצוה לסמוך תפלה אחר גאולה לפיכך מתפלל מיושב במקומו ולפי שאין דעתו מיושבת עליו כ"כ צריך לחזור ולהתפלל בביתו:

מתני' אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. לא תקנוה אלא בצבור. חבר עיר חבורת העיר אבל לא ליחיד: משמו. של ראב"ע: כל מקום כו'. ובגמ' פריך היינו ת"ק אליבא דראב"ע: **גמ'** יחיד שלא בחבר עיר. יחיד הדר בעיר שאין שם עשרה לת"ק אליבא דרבי אלעזר דאמר לא תקנה אלא בעשרה יחיד זה פטור ולרבי יהודה אין יחיד פטור אלא במקום עשרה שהליח צבור פוטרו:

תוספות

והיכי מצלי לה. אתפלת הדרך קאי ורב ששת אמר אפי' מהלך וקי"ל כרב ששת ומיהו בתוספ' פסק ה"ר יוסף כרב חסדא וכן רב אלפס פי' דרב חסדא עדיפא ליה טפי:

מאי איכא בין הבינגו לתפלה קצרה. תימה לימא דאיכא בינייהו דתפלה קצרה אינו מתפלל אלא במקום סכנה והבינגו מתפלל אפילו שלא במקום סכנה וי"ל דהכי קא בעי מאי בינייהו כל א' במקומו תפלה קצרה במקום סכנה והבינגו שלא במקום סכנה:

הלכה כרבי. שלא ירד למטה ואפי' שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים:

היה עומד בח"ל יכוין כנגד ארץ ישראל. ול"ג לבו דאפניו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב:

לתלפיות תל שכל פיות פונים בו. וכהך שמעתא קי"ל וכן מסקינן בלא יחפור (ב"ב כה:) דקאמר אתון דקיימיתון לצפונא דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל (שם) דפליגי אי השכינה במזרח או במערב עכשיו אנו במערבה של א"י על כן אנו פונין למזרח:

אבוה דשמואל ולוי הוו מקדמי ומצלו. פירש רש"י קודם עמוד השחר ולא נראה דאם כן לא היו יוצאין בו כלל (א) דעדיין אינו יום לכך נראה כפי' ר"ח דמשעלה עמוד השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנץ החמה קאמר ועדיין אינו עיקר זמן תפלה:

מסמך גאולה לתפלה עדיף. מלהתפלל מעומד והכי פסקי בה"ג הלכה כר"ש בן אלעזר ומשמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך במהלך ואין צריך לעמוד וא"ת ומ"ש מהבינגו דמסקינן לעיל דמעומד דוקא וי"ל דשאני הבינגו שהיא קצרה ואין כאן בטול דרך כ"כ כמו בי"ח ברכות ועוד פירש הר"ס דהכא כי הדר לביתיה מצלי מעומד כדאמרינן בסמוך רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כדי לקרות ק"ש בשעתה וכי הדר לביתי' מצלי מעומד ור"ח פסק כאבוה דשמואל ולוי ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינן לרבנן קשישי דקא עבדי הכי משמע דאין הלכה כמותם:

אין

עין משפט נר מצוה

ס א ב טוש"ע א"ח סי' קי סעיף ז:
סא ג שם סעיף ד:
סב ד ה מיי' פ"ה מהל' תפלה ה"ב [וספ"ד] טוש"ע שם סעיף א ג:
סג ו מיי' פ"ה שם הלכה ג סמג עשין יט טור ש"ע א"ח סי' צד סעיף ד:
סד ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:
סה ח מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף א:
סו ט י טוש"ע א"ח סי' פט סעיף ח:
סז כ טוש"ע א"ח סי' רפו סעיף ג:

רב נסים גאון

אמר ליה אוקמן לדידי נמי ואצלי מהיות טוב אל תקרא רע. התם בבבא קמא בפרק מרובה (ד' פא) אמרינן מהלכין בשבילי הרשות שלמה אמרה כדתניא הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדהו מה הבריות אומרות עליו מה הנאה יש לו לפלוני ומה חבריות מזיקות אותו עליו הכתוב אומר מהיות טוב אל תקרא רע ומתמהינן מהיות טוב אל תקרא רע קרא הוא ומתרצי' איכתיב כי האי גוונא (משלי ג) אל תמנע טוב מבעליו:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אבוה וכו' לא היו יוצאין כלל בתפלה דיום כיון דעדיין אינו יום:

גליון הש"ס

גמ' היה עומד אחורי בית הכפורת. עי' ברכות יונה פ"ק דף ו' ע"א ונדף הספר דף ה' ע"ב: רש"י ד"ה בשבתא דרגלא וכו' ועצרת. עי' לעיל י"ז ע"ב ברש"י ד"ה שבתא ותוס' שם ד"ה סרי זימני:

בנהרדעא לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו וצלי לי ביחיד והואי יחיד שלא בחבר עיר יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל *פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי א"ל רבי ירמיה לר' זירא [א]ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל *חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה: *ר' אמי ור' אסי [ב]אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והאמר ר"א [ג]לעולם ימוד אדם את עצמו אם *יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא דלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח [א] (א) בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית [ד]בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין *במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן [ה]בצבור שנו: כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ור"ח חד אמר [ו]כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב °ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב °ויחל משה אמר רב ענן אמר רב [ז]טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר [ח]מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנא:

הדרן עלך תפלת השחר

אין [ט]עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים °אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: **גמ'** מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא °והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא אלא א"ר יוסי בר' חנינא מהכא °ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא °השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה [י]הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא °עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה *מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר *רבה במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה °בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי

רש"י

תורה אור

שהעיד על הדבר יפה דקדק שבשביל תפלת המוספין היתה: משום רבינו. רב: בצבור שנו. דאין מחזירין משום דשמע ליה מש"צ ואיכא מקצת הזכרה אבל ביחיד צריך לחזור ובה"ג מפרש לה בש"צ משום טירחא דצבורא אבל יחיד הדר: טעה ולא הזכיר במוספין. שהתפלל אתה חונן: כמה ישהה בין תפלה לתפלה. מי שיש עליו לחזור ולהתפלל או משום דטעה או משום מוספין כמה ישהה בין זו לזו: שתתחונן. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה: שתתחולל. לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי: בחדש מלא. כשהחדש שעבר מלא עושין ר"ח ב' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור יותר מן הראשון: מכדי טעמא קאמר. שאין מקדשין את החדש בלילה:

הדרן עלך תפלת השחר

כובד ראש. הכנעה: שוהין שעה אחת. במקום שבאו להתפלל: **גמ'** אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. מתוך יראה: מציין נפשיה. מקשט עצמו בבגדיו: עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה: *בכל עצב יהיה מותר. כשאדם מראה את עצמו עצב יהיה לו שכר: דהוה קא בדח טובא. יותר מדאי ונראה כפורק עול: תפילין מנחנא. והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי:

כסא

תוספות

*ה"ג **אין** הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע. אלא הלכה כרבנן וכן פסק ר"ח דלהכי מייתי (ב) רבי אמי ור' אסי שהיו מתפללים ביחיד כרבנן ביני עמודי דגרסי לאשמעינן דהלכה כרבנן: **והתניא** טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו. ל"ג ליה דהא אמרינן בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין כו' אי נמי אי איתא אגב אחרינא נקט ליה:

כמה ישהה בין תפלה לתפלה. כגון אדם שטעה ורוצה להתפלל שנית וכן בין תפלת שחרית לתפלת המוספין: **כדי** שתתחולל דעתו עליו. ומפרש בירושלמי דהיינו כשילך ארבע אמות: **לפי** שאין מקדשין את החדש כו'. פי' לעיל בריש פרקין (דף כו.) מה שמקשין ותיפוק ליה משום רשות משום דהיינו דוקא לעשות מצוה אחרת עוברת וי"מ דוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה אבל בלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו ולא נראה לחלק:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שהיה אותו שלפניו מלא דאז יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר והיה אומר ה"ר יצחק לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו כגון יעלה ויבא בערבית ועל הנסים לא מיבעיא אם עקר רגליו (ג) ופתח בברכה שלאחריה דאין מחזירין אותו אלא אפילו לא עקר אלא שסיים אותה ברכה שתקנו בה לאומרה אין מחזירין אותו ולא נהירא לרבינו אלחנן דהא חזינן בברכת המזון דאותן שאמרו חכמים מחזירין וגם אותן שאין מחזירין שוין היכא דלא עקר רגליו כדאמר לקמן (דף מט.) אם שכח של שבת וסיים הברכה כולה ועדיין לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אומר ברוך אשר נתן שבתות למנוחה כו' וקאמר נמי התם אם טעה ולא הזכיר של ר"ח קודם שעקר רגליו דהיינו קודם שיתחיל ברכת הטוב והמטיב דאותה קורא עקר רגליו אומר ברוך אשר נתן ראשי חדשים וכו' אלמא היכא דלא עקר אלו ואלו שוין ואם עקר רגליו שהתחיל בברכת הטוב והמטיב של שבת חוזר לראש ושל ר"ח מטות לא יוכל לתקון והכי נמי יחזור (ד) באותה ברכה אם לא התחיל בברכה שלאחריה. ומיהו אין ראיה מהתם דשאני התם בברכת המזון שכבר בירך ג' ברכות וברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא על כן אין מחזירין אותו לגמרי כי אין דומה שם הפסק כל כך ואין להביא ממנו ראיה לי"ח ברכות דאם יחזירוהו בדבר שאין לו לחזור הוי כמו הפסקה ועוד דאין להביא ראיה לכאן דאם היית אומר היכא שלא עקר רגליו בי"ח ברכות שהיה לו לחזור א"כ היה צריך לחזור לרצה ואין זה הגון ומיהו אומר ר"י דראש את ר"ת דהיכא דלא עקר רגליו חוזר לרצה אפי' בדברים שאין מחזירין כגון על הנסים וכן עמא דבר:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה אמאי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה חילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב במזמור הבו לה' בני אלים ומההוא קרא בעי לאוכיח במסכת מגילה (דף יז:) שאומרים אבות וגבורות וקדושת השם וי"ח ברכות תקנו כנגד האזכרות ומשום הכי דייק מאותו קרא שכתוב באותה פרשה אבל אותו דחילו וגו' אינו כתוב באותה פרשה:

עין משפט נר מצוה

סח א מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה טו ופ"י הלכה א [טוש"ע או"ח סימן קא סעיף א]:
סט ב מיי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' צ סעיף יח:
ע ג מיי' פ"ד שם הל' טו סמג שם (טוש"ע או"ח סי' קא סעיף א):
עא ד ה מיי' פ"י שם הלכה יב סמג שם טוש"ע או"ח סימן קכו סעיף ג:
עב ו מיי' שם הל' טו סמג שם טור ש"ע או"ח סי' קה:
עג ז ח מיי' שם הלכה יא סמג שם טוש"ע או"ח סי' תכב סעיף א:
א ט מיי' פ"ד שם הל' טז סמג שם טוש"ע או"ח סי' צג סעי' ב:
ב י מיי' פ"ה שם הל' ה סמג שם טוש"ע א"ח סימן לח סעיף ו:

[הרי"ף והרא"ש לא גרסי זה וע' בטור סימן קכ"ו ותכ"ב]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא הזכיר של ר"ח (בערבית וכו'. בשחרית) תא"מ. ונ"ב ס"א אין זה: (ב) תום' ד"ה אין הלכה כו' דלהכי מייתי הכא רבי אמי וכו' ביחיד ביני עמודי היכא דהוו גרסי כצ"ל ותיבת כרבנן נמחק: (ג) ד"ה מסתברא וכו' עקר רגליו ופתח נ"ב פי' או פתח: (ד) בא"ד וה"נ יחזור לאותה ברכה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' של ר"ח בערבית. נ"ב רי"ף וש"פ ל"ג אלא בשחרית אין כו' ע"ד:

גליון הש"ס

מתני' אפי' המלך. עי' יומא י"ט פ"ב תוס' ד"ה כם:

מסורת הש"ס

[יבמות פ. כתובות נז.]
[חולין ז.]
לעיל דף ט.
[פ' תוס' לקמן לד: ד"ה יכוין]
[דבורי הש"י נתהפכו בזה]
דברים ג
שמות לב
שמואל א א
תהלים ה
שם כט
שם ב
יומא ד:
[רב כה"ן]
משלי יד

רש"י

כסא דמוקרא. *כוס של זכוכית לבנה: לישרי לן מר. שירה: הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. היכן התורה שעסקנו והיכן המצות שאנו מקיימין שיגינו עלינו מדינה של גיהנם: הלכה פסוקה. שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו: יושבת עליה ז' נקיים. לבד מאותו יום שפוסקת והתורה לא הצריכה ז' נקיים אלא לזבה שנאמר ואם טהרה מזובה ואין זבה אלא הרואה שלשה ימים רצופין בתוך י"א יום שבין נדה לנדה: ומכניסה. בבית: במוץ שלה. קודם שיזרה אותה שאין מתחייב במעשר מן התורה אלא בראיית פני הבית ומשנגמרה בכרי אבל לפני מירוח אין ראיית פני הבית קובעתו דגבי תרומה ומעשר כתיב דגן ראשית דגנך (דברים יח) והוא המירוח לפיכך כשמכניסה לבית קודם מירוח לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמר מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה עראי הוא דתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה חיה ועוף עד שימרח הלכך בהמתו אוכלת ופטורה אבל איהו אסור באכילת קבע: אסור בהנאה ומועלין בו. ואע"ג דקי"ל אין מועלין בדמים וילפינן לה מקראי במסכת יומא (דף נט:) ובשחיטת חולין (דף קיז.) ה"מ כשנשחטו בעזרה דאיכא למימר נתתיו לכם על המזבח לכפר (ויקרא יז) לכפר נתתיו לך ולא למעילה אבל בדם הקזה מועלין כלומר אם נהנה מביא קרבן מעילה והנך הויין הלכות פסוקות שאין עליהן קושיות ותירוצים שיהא צריך להרהר בהן: כמתניתין. מתוך כובד ראש: כברייתא. מתוך הלכה פסוקה: שיחה. ליצנות: מתוך קלות ראש. חילוף של כובד ראש מתוך זחות לב ועתק: אלא מתוך שמחה (א). כגון דברי תנחומים של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהן: אלוייה. ליוהו בדרך: ציניתא. דקלים: אדכרתן מילתא כו'. וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים: אם תכין לבם. אז תקשיב אזנך: זמנין תלתא. שחרית מנחה וערבית: יכול משבא לגולה הוחלה. התפלה הזאת הוחלה כמו נתחלה אבל קודם לכן לא היה רגיל בכך: יכול יהא כוללן. לשלש תפלות הללו בשעה אחת: יכול ישאל צרכיו. כגון ברכות דאתה חונן עד ש"ת ואח"כ יתפלל שלש ברכות ראשונות שהן של שבח: רנה זו תפלה. של שבח: בקשה. שאלת צרכיו: אחר אמת ויציב. קודם ג' ראשונות: שצריך

גמרא

אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא אייתי כסא *דזוגיתא חיורתא ותבר קמייהו ואעציבו אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן אמרי ליה אנן מה נעני בתרך א"ל *הי תורה והי מצוה דמגנו עלן א"ר יוחנן משום רשב"י *אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר °אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מכי שמעה מר' יוחנן רביה: ת"ר *אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה והיכי דמי הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דר' זירא *דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן *שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים רבא אמר כי הא דרב הושעיא דאמר רב הושעיא *מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ואב"א כי הא דרב הונא *דא"ר הונא א"ר זעירא המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו רבנן עבדי כמתניתין רב אשי עביד כברייתא: ת"ר *אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא *מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך [א] דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים [ב] וכן תנא *מרי בר בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו כי הא *דרב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטא להתם א"ל מר ודאי דאמרי אינשי הני ציניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא א"ל אדכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב °בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר היאך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה רב מרדכי אלוייה *לרב שימי בר אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא: ת"ר *המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים אבא שאול אומר סימן לדבר °תכין לבם תקשיב אזנך תניא *א"ר יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות: א"ר חייא בר אבא *לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר °וכוין פתיחן ליה וגו' *יכול יתפלל אדם כל היום כלו כבר מפורש על ידי דניאל °וזמנין תלתא וגו' יכול משבא לגולה הוחלה כבר נאמר °די הוא עבד מן קדמת דנא יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה ת"ל °(לקבל) [נגד] ירושלם יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע"י דוד דכתיב °ערב ובקר וצהרים וגו' יכול ישמיע קולו בתפלתו °כבר מפורש על ידי חנה שנאמר °וקולה לא ישמע °יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש על ידי שלמה שנאמר °לשמוע אל הרנה ואל התפלה רנה זו תפלה תפלה זו בקשה אין אומר דבר *(בקשה) אחר אמת ויציב אבל °אחר התפלה אפי' כסדר וידוי של יוה"כ אומר איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב *אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר של יוה"כ אומר: אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה °וחנה היא מדברת על לבה °מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו °רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע °מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו ויחשבה עלי לשכורה °מכאן *ששכור אסור להתפלל ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו' א"ר אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר

תוספות

אייתי כסא דזוגיתא חיורתא. מכאן נהגו לשבר זכוכית בנשואין: *במקום גילה שם תהא רעדה. פשוטו של מקרא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה וכשיבא יום רעדה תגילו והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' ביראה היינו תפלה דאיקרי עבודה *כדתניא בספרי (פ' עקב) ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה:

המקיז דם בבהמת קדשים וכו'. וקשה דאמר בפ"ג דע"ז (דף מד.) גבי דמים חיצונים ודמים פנימיים של קרבנות אלו ואלו נמכרים לגננים לזבל אלמא דאין מועלין בהן *וי"ל דהתם היינו לאחר זריקת דמים וכבר נתכפרו בעלים מה שאין כן הכא: רבנן עבדי כמתניתין. וכותייהו קי"ל ולכן אין מתפללין מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה: רב אשי עביד כברייתא. ירושלמי לא יעמוד ויתפלל אלא מתוך דבר הלכה א"ר ירמיה העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה דמי: שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין. ומקשה בירושלמי חוץ מירמיה וכו' והא כתיב כי אם מאס מאסתנו (איכה ה) מיהו *מההוא קראי דסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי שחושבו בטוב בדברי תנחומין ולא איירי בפורענות דישראל: ומוצאו בזוית אחרת. תימה דאמר לקמן (דף לד.) הבא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה ותירץ הר"ר יוסף דהכא איירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות ולא נהירא דהא מי"ח קאמר ונראה להר"י דודאי בסוף כל ברכה אסור לשחות אבל באמצע הברכה מיהא מותר לשחות ובהכי איירי הכא וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ולכך נהגו העולם בר"ה השנה וביום הכפורים שמתפללין זכרנו ובכן תן ותמלוך שוחים כשמגיעים לפסוקים ובסוף ברכה זוקפין שאין לשחות בסוף ברכות אלא היכא דתקון: דבר

עין משפט נר מצוה

ג א טוש"ע א"ח סימן תקס סעיף ה:

[וכ"א להדיא תענית כ.]

ד ב מיי' פ"ד מהלכות תפלה הלכה יח סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' צג סעיף ג:

[ועי' תוס' יומא נט: ד"ה הוא ותוס' מעילה יב: ד"ה המקיז]

ה ג מיי' פי"א מהלכות איסורי ביאה הל' ד סמג לאוין קיא טוש"ע י"ד סי' קפג:

[רב אלפס כאן ובשבועות פ"ב דף רפ"ט]:

ו ד מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ו טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף פד:

ז ה מיי' פ"ב מהלכות מעילה הלכה יא סמג עשין רי:

ח ו מיי' פ"ד מהלכות תפלה הל' יח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' צג סעיף ב:

ט ז מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע א"ח סימן צח סעי' א:

י ח מיי' פ"ו שם הלכה ב טו"ע א"ח סי' צג סעיף יא:

יא ט טור א"ח סי' קד:

יב י מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה ו סמג שם טוש"ע א"ח סימן צ סעיף ד:

יג כ מיי' פ"ו שם הל' ב טוש"ע א"ח סימן קיט סעיף א:

יד ל מיי' פ"ד שם הל' טו סמג שם טוש"ע א"ח סי' צח סעי' א:

טו מ נ מיי' פ"ה שם הלכה ט סמג שם טור שו"ע א"ח סי' קא סעיף ב:

טז ס מיי' פ"ד שם הל' יז סמג שם טור וש"ע א"ח סי' צט סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא מתוך שמחה של מצוה כגון:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אלא מתוך דבר הלכה. רשום קו על תיבת דבר הלכה וכ"ב שמחה של מצוה: [ב] שם (וכן) תז"מ:

[גרב אשי כ"ה בסוטה וכ"כ רש"י בגיטין נט. ד"ה זילו ע"ש שכן מוכח וע"ע ברש"י בילהו. ד"ה א"ל]

שם

תהלים נה

ע"ז ו:

גליון הש"ס

גמ' כבר מפורש על ידי חנה. עי' יומא עג ע"א: שם יכול ישאל אדם צרכיו. עי' לקמן לג ע"א:

מסורת הש"ס

[ע' לעיל כח. פירש"י ד"ה כסא]

[ע' תוס' שבת כ: ד"ה אין ותו' ב"מ כט: וחולין פד: ד"ה בזוגיתא]

עיין בעין יעקב הגירסא

[פירש"י ותו' במגילה שם]

פסחים דף ס. מנחות סז: נדה טו: [ע"ז מא:]

מעילה יב: [פ"ש]

תוספתא פ"ג

שבת ל: פסחים קיז.

עירובין סד.

סוטה מו:

תוספתא פ"ג

תוספתא שם

לקמן לד:

תוספתא שם

דניאל שם

שם

שמואל א א

מלכים א ח

עי' ח.

שמואל א א

עירובין סד.

תהלים קכו

ירמיה ב

תהלים י

דניאל ו

*דבר ^(א)שאינו הגון צריך להוכיחו ותען חנה ותאמר לא אדני אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא אמרה ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה איכא דאמרי הכי אמרה ליה לא אדון אתה לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אמר רבי אלעזר מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד ע"ז כתיב הכא לפני בת בליעל וכתיב התם °יצאו אנשים בני בליעל מקרבך מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז ויען עלי ויאמר לכי לשלום אמר רבי אלעזר מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך: ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו בא עני אחד ועמד על הפתח אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו דחק ונכנס אצל המלך א"ל אדוני המלך מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת: אם ראה תראה א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר °ונקתה ונזרעה זרע הניחא למאן דאמר אם היתה עקרה נפקדת שפיר אלא למאן דאמר אם היתה יולדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים מאי איכא למימר *דתניא ונקתה ונזרעה זרע מלמד ^(ב)שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' ישמעאל א"ל רבי עקיבא אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו וזו שלא קלקלה *נפקדת אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים אחד יולדת שנים מאי אם ראה תראה *דברה תורה כלשון בני אדם: בעני אמתך אל תשכח את אמתך ונתתה לאמתך א"ר יוסי בר' חנינא ג' אמתות הללו למה אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע *שלשה בדקי מיתה בראת באשה ואמרי לה שלשה דבקי מיתה ואלו הן נדה וחלה והדלקת הנר כלום עברתי על אחת מהן: ונתתה לאמתך זרע אנשים מאי זרע אנשים אמר רב ^(ג)גברא בגוברין ושמואל אמר זרע שמושח שני אנשים ומאן אינון שאול ודוד ורבי יוחנן אמר זרע ששקול ^(ד)כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן שנאמר °משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ורבנן אמרי ^(ה)זרע אנשים זרע שמובלע בין אנשים כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא גוץ (א) ולא קטן ולא אלם ולא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טפש: אני האשה הנצבת עמכה בזה אמר ריב"ל ^(ו)מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה: אל הנער הזה התפללתי א"ר אלעזר שמואל מורה הלכה לפני רבו היה שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי אלא אמר להן עלי קראו כהן ליתי ולשחוט חזנהו שמואל דהוו מהדרי בתר כהן למישחט אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט ^(ז)שחיטה בזר כשרה אייתוהו לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא אמר ליה *מי כתיב ושחט הכהן והקריבו הכהנים כתיב ^(ח)מקבלה ואילך מצות כהונה מכאן לשחיטה שכשרה בזר אמר ליה מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את ^(ט)וכל *המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה אתיא חנה וקא צוחה קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו' אמר לה שבקי לי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי: ותנה היא מדברת על לבה אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא על עסקי לבה אמרה לפניו רבונו של עולם כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה עינים לראות ואזנים לשמוע חוטם להריח פה לדבר ידים לעשות בהם מלאכה רגלים להלך בהן דדים להניק בהן דדים הללו שנתת על לבי למה לא להניק בהן תן לי בן ואניק בהן: ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא ^(י)כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת *מאי תקנתיה אמר רב נחמן בר יצחק ^(כ)ליתיב תעניתא לתעניתא: ואמר רבי אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה ואמר רבי אלעזר אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר °ואתה הסבות את לבם אחורנית א"ר שמואל בר רבי יצחק מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו דכתיב

רש"י

שצריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה: לפני בת בליעל. אל תחשבני כבת בליעל לחשדני בשכרות: ואסתתר. אתייחד עם אחרים ויחשדני בעלי: פלסתר. שקר: שלש אמתות. דריש להו לשון מיתה: בדקי מיתה. שהאשה נבדקת בהן בשעת הסכנה שאם ימצא בה אחד מהם תמות: נדה וחלה והדלקת נר. של שבת על ג' עברות הללו נשים מתות וטעמא יליף במסכת שבת (ד' לא:): שמובלע בין אנשים. רב דימי מפרש לה לא ארוך ולא גוץ וכו': אלם. פי' עב: *אחור. רו"ש בלע"ז: גיחור. שהוא לבן יותר מדאי: ולא חכם. יותר מדאי שלא יהיה תימה בעיני הבריות ומתוך שנדברין בו שולטת בו עין הרע: הנצבת עמכה. משמע אף הוא עמה בעמידה: אל הנער הזה. על זה ולא לאחר מכאן שחטא לעלי ורצה לענשו ולהתפלל שיתן לה בן אחר: והקריבו הכהנים. אמרו בפרק קמא דחגיגה (ד' יא.) והקריבו זה קבלת הדם: של שבעים שנה. כלומר אפילו נגזר עליו מנעוריו לפי שתענית קשה בשבת לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה: תעניתא לתעניתא. יתענה למחר: ותתפלל על ה'. כך כתוב הוא במקרא ולא גרסינן הכא אל תקרי: שחזר והודה לאליהו. לדבריו הודה לאחר זמן בנבואת נביאים אחרים: דכתיב

תוספות

דבר שאינו הגון. פירוש אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב (ויקרא יט):

גברא בגוברין. פי' אדם שיהא חשוב לימנות בין אנשים:

***מכאן** שהשכור אסור להתפלל. ירושלמי במסכת תרומות פרק קמא רבי זירא בעי קמיה דרבי אמי שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפילו מדומדם. פירוש ואפי' הוא שתוי ושכור כל כך שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת וברכת:

מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה. בין מלפניו (בין מלאחריו) ובין מן הצדדין ופירשו תשובת הגאונים דוקא ביושב ובטל אבל אם היה עוסק בק"ש ובברכותיה וכיוצא בהם אפילו יושב שפיר דמי:

[עמכה] עמך משמע בתוך ארבע אמות משום דכתיב עמכה מלא בה"א כלומר שלא היה יושב בתוך ארבע אמות שלה כי אם בחמישית:

מורה הלכה בפני רבך את. ואף ע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו:

כל היושב בתענית בשבת. פירש ר"ח בתענית חלום וכן איתא במדרש תהלים וכשיושב בתענית חלום בשבת פי' בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח: גדולה

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"ו מהלכות דעות הלכה ז סמג עשין יא:

[שייך לעיל עמוד א]

יח ב מיי' פ"ג מהלכות סוטה הלכה כב:

יט ג מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קב סעיף א:

כ ד ה מיי' פ"ט מהל' ביאת המקדש הלכה ו ופ"ה מהל' מעשה הקרבנו' הל' א ופ"א מהל' פסולי המוקדשין הלכה א סמג לאוין שט:

כא ו מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה ג סמג עשין יג טוש"ע יו"ד סימן רמב סעיף ד:

כב ז ח מיי' (פ"ל מהל' שבת הל' ט) ופ"א מהל' תענית הל' יב סמג עשין ג טוש"ע או"ח סי' רפח סעיף ד:

ר"א נפסדת

[יבמות סה. כתובות סז: קדושין יז: גיטין מא: נדרים ג. ב"מ לא: נד: ע"ז כז. סנהדרין נו. סד: סה: ל: מכות יב. זבחים קח: כריתות יא. ערכין ג. נדה לב: מד.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא קטן. נ"ב פי' שהוא דק ביותר ולא אלם פירוש שהוא עב כרכה לשון ואלים:

זבחים לב. [יומא כז. מנחות יט.]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מורה וכו' ובא ללמוד לפניו. עי' תה"ד סימן קל"ח:

מסורת הש"ס

ערכין טז:

[אחור שהוא לבן. גיחור רו"ש בלע"ז כצ"ל וכ"ה [ברש"י] לקמן נח: וגמרא בכורות דף מה: ועי' פירש"י לקמן נט: [ועי' במעדני יו"ט לקמן נח:]

במדבר ה

סוטה כו. [ושם מוחלפת הסיעה ועי"ש בתוס' ובתוס' מנחות יז: וצפ"ק]

שבת לב

תהלים צט

עירובין סג.

[תענית יב:]

מלכים א יח

תורה אור

כג א מיי' פ"א מהלכות תפלה הלכה ג:

דכתיב ואשר הרעותי. רישא דקרא אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע: אלמלא שלש מקראות הללו. שמעידין שיש ביד הקדוש ברוך הוא לתקן יצרנו ולהסיר יצר הרע ממנו: נתמוטטו. רגליהם במשפט אבל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא יצר הרע: הטיח. לשון זריקה כמו כמטחוי קשת (בראשית כא): אין ארי נוהם. שמח ומשתגע ומזיק: מלי כריסיה זני בישי. מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים. זני מתרגמינן למינהו לזנוהי (בראשית א): הרף ממני. הראהו שיש כח בידו למחול ע"י תפלה: הניחה לי. משמע שהיה אוחז בו: שלש רגלים. אברהם יצחק ויעקב: שהחלהו. הפליג בו אנוי"ר בלע"ז: נדרו. דבורו שאמר ואכלם: שמסר עצמו למיתה. ויחל לשון חלל: שהחלה עליהם מדת רחמים. כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג) לשון הנים: שאחזתו אחילו גרס: אשתא דגרמי. מוליי"ר בלע"ז: אשר נשבעת להם בך. שנאמר בעקדת יצחק בי נשבעתי (בראשית כב): עד כאן. עד ככוכבי השמים: מכאן ואילך דברי הרב. אמר לו אעשה כדבריך: דברים שאמרת לי. בסנה אמרת לי אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג): החייתני. בפני האומות:

עלה

תורה אור

[סוכה נב: ע"ש] מיכה ד
דכתיב °ואשר הרעותי: *אמר רבי חמא ברבי חנינא אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל חד דכתיב ואשר ירמיה יח
הרעותי וחד דכתיב °הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד יחזקאל לו
דכתיב °והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא שם
אמר מהכא °ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר במדבר יא
רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר °ויתפלל משה אל ה' [מגילה כד:]
אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב *קורין לאלפין (א) דברים א
עיינין ולעיינין אלפין דבי רבי ינאי אמרי מהכא °ודי זהב מאי ודי זהב אמרי [יומא סו: סנהדרין קב.]
*דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם ליך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא אמר רב אחא בריה
הושע יג
דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי שנאמר °כמרעיתם וישבעו שבעו
דברים ח | דברים לא
וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר מהכא °ורם לבבך ושכחת את ה' ורבנן אמרי מהכא °ואכל
שם לב
ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא מהכא °וישמן ישרון ויבעט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי
הושע ב | נ"ל לח
יונתן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר °וכסף הרביתי *להם וזהב עשו לבעל:
שמות לב
°וידבר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו (ב) אתה למה לי מיד תשש כחו של משה
דברים ט
ולא היה לו כח לדבר וכיון שאמר °הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים משל למלך (ג) שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד
שמות לב
והצילו: °ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו
שם
ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם: °ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים
שם
מאבותי עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים: °ויחל
[אולי צ"ל ורבי]
משה את פני ה' אמר רבי אלעזר (ד) מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו *ורבא
[נ"א שהתיר וכ"ה בילקוט ובע"י והוא נוסח כדאיתא נדרים סו: וב"ב קכ: וע' תוספות כתובות לו. ד"ה מסירין] | במדבר ל
אמר עד *שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתיב התם °לא יחל דברו *ואמר מר הוא אינו מיחל אבל
שמות לב
אחרים מחלין לו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר °ואם אין מחני נא מספרך
[רב יצחק אמ' מלמד כו' כנ"ל וכ"ה בילקוט ובע"י]
*אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני
[ע"ז ד.]
הקב"ה רבש"ע *חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ויחל משה את פני ה' תניא רבי אליעזר הגדול אומר
גיטין ע.
מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו *מאי אחילו אמר רבי אלעזר
שם
אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אשתא דגרמי °זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים:
שם
°ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי האי אשר אמרתי אשר אמרת מיבעי ליה אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב ורבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד (ה) אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור
במדבר יד
להם לישראל בשמי הלכתי ואמרתי להם בשמך עכשיו מה אני אומר להם: °מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד
שם
אמר ר' יוחנן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר °ויאמר ה' סלחתי כדברך תני דבי רבי
שם
ישמעאל כדבריך עתידים אוה"ע לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו °ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק
ע"ז ז:
מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה משה החייתני בדבריך: *דרש רבי שמלאי *לעולם יסדר אדם שבחו
דברים ג
של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב °ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו': (סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

אמר

רב נסים גאון

ואולם חי אני אמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדבריך. זה הדבר קשה היה בפני התלמידים והיו מלעיזים בו עליו החולקין על דברי רבותינו ז"ל ואמנם כי פשוטו של זה הדבר נראה שאינו מתקבל על הדעת שמשתבשין בה ואני ברחמי שמיא פירשתיה פירוש צח וביארתי טעמיה ביאור יפה שהוא שוה לענין הכתוב ולסברא והרי אנו מזכירין המימרא כללא כדגרסי' בגמ' ואחר כן נאמר פירושה (במדבר יד) מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר' אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש [כחו] כנקבה ואין בו כח להצילם אמר לו בן עמרם והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי על הים אמר לפניו רבונו של עולם יאמרו לפני מלך אחד יכול לעמוד בפני ל"א (מלך) [מלכים] אינו יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שחזר הקב"ה והודה למשה שנא' (שם) ויאמר ה' סלחתי כדברך תנא דבי ר' ישמעאל כדבריך עתידין אומות העולם לומר אשרי תלמיד שרבו מודה לו ואולם חי אני אמר רבא א"ר יצחק אמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדבריך עד כאן היא הדרשה שאמרה בזה הפסוק ופירושה אנו מזכירין דע לך כי החיים והיכולת שתי מדות הן ממדותיו של הקב"ה שהן מדות עצמו וגדולתו שאינן נחלפין ממנו כלל כי הכח והיכולת אינם נמצאים אלא במי שהוא חי ומי שהוא חי העולמים שלא יתמו שנותיו אי אפשר שלא יהיה יכול וזה הדבר אע"פ שהוא שריר ומקויים בסברא יש לו חיזוק מן הכתוב והיינו דכתב רחמנא (דברים לב) כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם פתח בזכרון היד שהוא היכולת וסיים בזכר החיים ואמר חי אנכי לעולם קיימת לו היכולת מפני שהוא חי העולמים ובעת שאירע מעשה המרגלים ואמר הקב"ה להשמידם לאומתו נגש הנביא עליו השלום בתפלה בעדם ואמר בכלל דבריו מבלתי יכולת ה' ולפי שידע הקב"ה כי אמת דבר וכי אם הוא משמיד את העם במדבר ואינו מכבש לפניהן את ארץ כנען האומות אומרים עליו כי קצרה ידו ותשש כחו ואינו יכול לעמוד כנגד ל"א (מלך) [מלכים] ולגרשם מפני בניו ולפיכך קבל תפלתו בעדם ונעתר לו ואמר סלחתי כדברך ואמר לו אחר כן ואולם חי אני הודיע לנביאו שבודאי אילו השמידם לעם היו האומות אומרים שאין לו יכולת ולא היו מכירין גבורתו והואיל ואין מתברר להם שהוא יכול גם כן אין מתברר להם שהוא חי והנה בשביל עתירת הנביא בעד העם הודו האומות כי יש להקב"ה החיים לעלמין ונתברר להם שהוא חי וקיים וזכה הנביא לשבח בשביל זה הדבר כי בשביל עתירתו נודעה גדולתו של מלכנו ועצמו וגבורתו ונתפרסמו בקצות הארץ ונתברר ונתקיים כי הקב"ה יתעלה שמו חי בעצמו ולפיכך א"ל רחמנא ואולם חי אני אחר שאמר כדברך תיכף לה ודרשי ליה רבנן החייתני בדבריך כלומר שבשביל עתירתך גרם הדבר ונתברר לאומות שאני חי וזה הוא צד התירוץ של זה הדבר והיה נעלם מאד וסייעני הקב"ה לגלותו ולפרשו ולא ראיתי אדם שקדמני לזה התירוץ וזה הפירוש יהיה שמור בידך:

הגהות הב"ח (א) גמ' קורין לאלפי"ן. נ"ב פרש"י פי' הקורא עומד דהיינו כדרש' אבל בתפלה איסורא איכא ע"ש ד' כ"ד ע"ב: (ב) שם ועכשיו ישראל חטאו (אתה למה לי) תא"מ ונ"ב ס"א למה לך גדולה: (ג) שם משל למלך ב"ו שכעס: (ד) שם א"ר אלעזר (מלמד שעמד וכו' שהחלהו) תא"מ ונ"ב ס"א מלמד שהתפלל משה עד שהחלה אביי אמר עד שהחלה להקב"ה: (ה) שם דברי תלמיד הן אלא:

אמר ר' אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים
טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר
ממשה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה
שנאמר °אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה
ראש הפסגה: וא"ר אלעזר גדולה תענית
יותר מן הצדקה מאי טעמא זה בגופו וזה
בממונו: וא"ר אלעזר גדולה תפלה יותר מן
הקרבנות שנא' °למה לי רוב זבחיכם וכתיב
ובפרשכם כפיכם (א) א"ר יוחנן **כל כהן
שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנא' °ידיכם
דמים מלאו: *וא"ר אלעזר מיום שחרב בית
המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר °גם כי
אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי
תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר
°שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל
דמעתי אל תחרש ורבא לא גזר תעניתא
ביומא דעיבא משום שנא' °סכותה בענן לך
מעבור תפלה: וא"ר אלעזר מיום שחרב בית
המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל
לאביהם שבשמים שנא' °ואתה *קח לך
מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך
ובין העיר: א"ר חנין א"ר חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם
מנא לן ממשה רבינו שנא' °ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה וישמע ה' אלי גם
בפעם ההוא איני והא *א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו
ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנא' °תוחלת ממושכה מחלה לב מאי
תקנתיה יעסוק בתורה שנא' °ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה
שנאמר °עץ חיים היא למחזיקים בה לא קשיא הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה א"ר חמא
בר' חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר °קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה':
ת"ר ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים מנין
שנא' °רק חזק ואמץ מאד לשמור *לעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מנין
שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דרך ארץ מנין שנא' °חזק ונתחזק בעד עמנו וגו': °ותאמר
ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם
נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני אמר לה הקב"ה בתי י"ב
מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל
כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון
בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים
כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני °התשכח אשה עולה
אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים [ו]פטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל
ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה °גם אלה תשכחנה אמרה לפניו
רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה °ואנכי לא אשכחך
והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך זה
מעשה סיני: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת: מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי אמר קרא °אשרי
יושבי ביתך ואמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנא' °אך צדיקים יודו
לשמך ישבו ישרים את פניך תניא נמי הכי המתפלל צריך ששהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה
אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך לאחר תפלתו מנין דכתיב אך צדיקים
יודו לשמך ישבו ישרים את פניך ת"ר חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת
וחוזרין ושוהין שעה אחת וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן
היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת: אפילו °המלך שואל
בשלומו לא ישיבנו: אמר רב יוסף °לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עובדי כוכבים פוסק מיתיבי
המתפלל וראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה לא קשיא
הא דאפשר לקצר (*יקצר ואם לאו פוסק) ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד
ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא והלא
כתוב בתורתכם °רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב °ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום
למה לא החזרת לי שלום אם היה חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי
עד שאפייסך בדברים א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חבירך ונתן לך שלום היית
מחזיר

מחזיר לו א"ל לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו חותכים את ראשי בסייף א"ל והלא דברים ק"ו ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם *שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום: אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק מיתיבי *נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איצצא מזקי א"ר יצחק ראה שוורים פוסק דתני רב אושעיא *מרחיקין משור תם חמשים אמה ומשור מועד כמלא עיניו תנא משמיה דר' מאיר ריש תורא בדקולא סליק לאגרא ושדי דרגא מתותך אמר שמואל הני מילי בשור שחור וביומי ניסן מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו ת"ר *מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא: **מתני'** *מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת *ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר בהודאה: **גמ'** מזכירין גבורות גשמים מאי טעמא *אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה הבדלה בחונן הדעת מ"ט א"ר יוסף מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול וא"ר אמי *גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר כי אל דעות ה' וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו אמר רבי אלעזר גדול מקדש שנתן בין ב' אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה' וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו דעה נתנה בין שתי אותיות מקדש נתן בין שתי אותיות מתקיף לה *רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ה' אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה לטובה דכתיב הופיע מהר פארן לרעה דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית כו': א"ל רב שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות נחזי (א) היכן תקון א"ל בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס העני חזרו וקבעוה בתפלה והם אמרו *המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אמר *רבא *ומותבינן אשמעתין *טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס אלא אימא מפני שאומרה על הכוס איתמר נמי אמר רבי בנימין בר יפת שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן ואמרי לה ר' שמעון בן יעקב דמן צור את ר' יוחנן ואנא שמעית המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא ואמר ליה צריך שיבדיל על הכוס איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה אמר רב נחמן בר יצחק ק"ו מתפלה ומה תפלה דעיקר תקנתא היא אמרי המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס המבדיל על הכוס דלאו עיקר תקנתא היא לא כ"ש תני ר' *אחא אריכא קמיה דרב חיננא המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס ואם הבדיל בזו ובזו *ינוחו לו ברכות על ראשו הא גופא קשיא אמרת המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס אלמא תפלה לחודה סגי והדר תני אם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו וכיון דנפיק ליה בחדא אפטר והויא *ברכה שאינה צריכה ואמר רב ואיתימא ר"ל ואמרי לה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא אלא אימא הכי אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו ינוחו לו ברכות על ראשו בעא מיניה רב חסדא מרב ששת טעה בזו ובזו* מהו אמר ליה טעה בזו ובזו חוזר לראש

אמר

רש"י

אבל עקרב פוסק. וטעמו לפי שהעקרב *מסוכן לעקוץ יותר משנחש מוכן לישוך: אין מעידין עליו. לומר לאשתו מת בעליך להתירה לינשא פעמים שאין האריות רעבים ואין אוכלין אותו: נחשים ועקרבים. או זה או זה מעידים עליו שמת אלמא מועד הנחש לישוך: אגב איצצא. כשנפל עליהם ודחקם הזיקוהו: שור תם. שלא נגח אדם: מועד. שנגח ג' פעמים: בדקולא. סל שתולין בו תבן בראשו ואוכל: ושדי דרגא. לאו דוקא אלא כלומר הזהר ממנו הרבה: ביומי ניסן. מתוך שעברו ימי הגשמים שהארץ יבשה ועכשיו רואה אותה מלאה דשאים זחה דעתו עליו ונכנס בו יצר הרע: ערוד. מן הנחש והצב באין שנזקקין זה עם זה ויוצא מביניהם ערוד*: את חורו. שהוא יוצא משם: ומת הערוד. מצאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת הערוד ונעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו: **מתני'** מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח: ושאלין. ותן טל ומטר לשון בקשה: והבדלה בחונן הדעת. במוצאי שבת אתה חוננתנו: **גמ'** מתוך שהיא חכמה. החכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור: בין שתי אותיות. בין שתי הזכרות: במילתה מיהא גדולה היא. במקום שצריכה נקמה דבר גדול הוא: שתי נקמות הללו למה. אחת לרעה להנקם מן העכו"ם שלא קבלו את התורה: ואחת לטובה. כדאמרינן בב"ק (דף לח.) מפארן הופיע והפקיר ממונן לישראל שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור: הופיע. גלה והפקיר כשלא קבלו את התורה: *העשירו. לקנות יין: קבעוה על הכוס. ואז נשתכח תקנת עזרא וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה ונחלקו היאך יאמרוה: בתחלה. כשעלו מן הגולה והיו דחוקים: קדושות. קדוש היום: מפני שיכול. משמע אם ירצה שלא לחזור ולהתפלל הא אם אמרה בתפלה א"צ לאומרה על הכוס: והכא שמעית. הכי שמעתי: חוזר לראש. לתפלה ולכוס:

הגהות

תוספות

אבל עקרב פוסק. בירושלמי קאמר דאם היה נחש מרתיע לבא כנגדו פוסק לפי שבא כנגדו בכעס מתכוין להזיקו ומיהו לא מצינו אם פסק שיחזור לראש מדלא קאמר ואם פסק חוזר לראש אבל לתחלת ברכה מיהא יחזור ואם טעה בג' ראשונות או בג' אחרונות חוזר לתחלת הג' באבות בראשונות ובעבודה באחרונות כדאמרינן לקמן בפרקין (דף לד.):

אמר

עין משפט נר מצוה

ל א ב מיי' פ"ו מהל' תפלה הלכה ט (סמג עשין יט) טוש"ע או"ח סי' קד סעיף ג:

לא ג מיי' פי"ג מהל' גירושין הלכה יז (סמג לאוין נ) טוש"ע אה"ע סי' יז סעי' כט:

לב ד ה (מיי' פ"ו מהל' תפלה סמג עשין יט) טוש"ע או"ח סימן קד סעיף ד:

לג ו מיי' פ"ב מה' תפלה הלכה טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיד סעי' א:

לד ז מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיז סעי' א:

לה ח ט מיי' שם הלכה ד יב סמג שם טוש"ע או"ח סימן רצד סעי' א:

לו י מיי' פ"י שם הלכה ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיד סעי' ה:

לז כ מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיז סעי' ד:

לח ל מיי' שם הל' יד סמג שם טוש"ע או"ח סי' רצד סעיף א:

לט מ טור או"ח שם:

מ נ מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה טו סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רו סעי' ו וסי' רטו סעי' ד [רב אלפס לקמן פ"ח]

מא ס ש"ע או"ח סי' רצד סעיף א:

לעיל כט. נדה ח.

רב נסים גאון

אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. בתלמוד ארץ ישראל פירשו טעמא דמלתא ואמרי הא עקרב מפסיק למה משום דמחיא וחוזר ומחיא: באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא. פירוש עוד בתלמוד ארץ ישראל ואמרו מאי עיסקא דהדין חברברה אלא כד הוא נכית לבר נשא אין בר נשא קדים למיא חברברה מיית ואין חברברה קדים למיא בר נשא מיית אמרין ליה תלמידוי רבי ולא הרגשתה יבא עלי מטה שהיה לבי מכוון בתפלתי לא הרגשתי אמר ר' יצחק בן אלעזר ברא לו הקב"ה מעין מתחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה: מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. פירשו בתלמוד ארץ ישראל כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם ר' חייא בר אבא שמע ליה מן הדא קרייה (הושע ו) יחיינו מיומים ונדעה נרדפה לדעת את ה' ויבא כגשם לנו ובבראשית רבה דר' הושעיא (פרשה יג) ר' חייא בר אבא אמר שקולה כנגד תחיית המתים ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא אף חכמים קבעו אותה בתחיית המתים בזו יד ובזו יד בזו פתיחה ובזו פתיחה בזו יד (יחזקאל לז) היתה עלי יד ה' ובזו יד (תהלים קמה) פותח את ידך בזו פתיחה (יחזקאל לז) הנני פותח את קברותיכם ר' יוחנן בשם ר' אלעזר בר אבינה בזו שירה ובזו שירה (ישעיה מב) ירנו יושבי סלע ובזו שירה (תהלים סה) יתרועעו אף ישירו:

מסורת הש"ס

ג"א מוכן

[חולין קכז.]

[לעיל כח:]

יבמות קכא.

פסחים קיב:

[תוס' פ"ג]

תענית דף ב.

סנהד' צב. ע"ש

[שבת קנ: ע"ש פסחי' קה:קז.]

[שבת קיח. קיט.] [שבת לג. מגילה כז: ע"ג ס:]

[יומא ע. סוטה מא.]

[עי' פירוש הרא"ש]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ניחזי היכן תיקון. נ"ב בפרק מי שמתו דף כב ע"ב גבי טבילת בעלי קרי פריך תלמודא נמי הכי וע"ש בתוס':

גליון הש"ס

גמ' נתן עקבו על פי החור. עיין יפה מראה בתענית (פרק ג סימן יז) ד"ה מפלתו:

אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי אמר ליה כי קידוש מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא: ר' אליעזר אומר בהודאה: ר' זירא הוה רכיב חמרא הוה קא שקיל ואזיל ר' חייא בר אבין בתריה אמר ליה ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת אמר ליה [א] אין *הלכה מכלל דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה ביום טוב שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליג ר' עקיבא *אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא ניקו ונעביד כוותיה כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא דתמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שב תקון תמני לא תקון אמר ליה לאו הלכה אתמר °אלא מטין אתמר [ב] *דאתמר ר' יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו הלכה ואמרי לה מטין ר' יוחנן אמר מודים ור' חייא בר אבא אמר נראין אמר ר' זירא נקוט דרבי חייא בר אבא בידך *דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר כרחבא דפומבדיתא דאמר רחבא *אמר ר' יהודה אהר הבית סטיו כפול היה והיה סטיו לפנים מסטיו אמר רב יוסף אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינו לן מרגניתא בבבל ב'ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה [ד] ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ותתן לנו וכו': **מתני'** * °האומר * ג'על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך ד'מודים מודים משתקין אותו: **גמ'** בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה *ותנן ה'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה א"ל אביי והא משתקין אותו תנן *ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי ההוא דנחית קמיה דר' חנינא ו'אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו: ואמר *רבי חנינא * ז'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר °ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר °יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר ר' חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול: מודים מודים משתקין אותו: אמר ר' *זירא ח'כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה אמר ליה

חברותא

הלכתא מאי. המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא: ביום טוב שחל להיות אחר השבת. שאין מתפללין אתה חונן: ה"ג הלכה מכלל דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה בי"ט שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליג ר"ע אטו כל השנה מי עבדינן כר"ע דהשתא נעביד וכו'. והכי *פריך א"ל רבי זירא [ג] הלכה מכלל דפליגי בתמיה ופריך הגמרא ולא פליגי והא פליגי רבנן וכו': והא פליג ר' עקיבא. לומרה ברכה רביעית לעצמה ואצטרי' למימר הלכה כר"א לאפוקי מדר"ע: אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר"ע דהשתא נעביד כותיה. דאצטריך למימר הלכה כר"א: הלכה. מ"ד הלכה דרשינן לה בפרקין ומ"ד מטין מדרש לא דרשינן ברבים אבל אורויי מורינן ליחיד לעשות כר"א בי"ט שחל להיות בא' בשבת ומ"ד נראין אורויי נמי לא מורינן ואי עביד לא מהדרינן עובדא: מודים. חכמים לר"א בי"ט שחל להיות אחר השבת: נקוט דר' חייא בר אבא בידך. שהוא מדקדק בלשון רבו וקובע בו סימנים שלא יתחלף לו נראין במטין או במודים: כרחבא. שהיה מדקדק בלשון רבו והומר סטיו כפול היה ואע"פ שבלשון משנה קורהו אצטבא בפסחים ובסוכה על גב האצטבא הוא דקדק בלשון רבו ולא אמר אצטבא כפולה היתה יש פותרין הא דרחבא מדאמר ר' יהודה דדייק ספיקי דרבוותיה אי מדרבי יהודה אי מדרב יהודה וקשיא לי בגוה טובא חדא דרחבא לא ראה רבי יהודה מימיו לא רבי יהודה ברבי אלעאי ולא ר' יהודה *נשיאה ועוד כולהו אמוראי במיהכניא דייקו לומר דבר בשם אומרו ועוד ליכא למימר מהא דדייק ליסנא דשמעתא אלא ספיקי דרבוותא: סטיו כפול. אצטבאות זו לפנים מזו בהיקף עגול לישב שם: לא האי ידענא כו'. לא נראין ולא מודים ולא מטים: ותודיענו. לומר

במקום ותתן לנו ולכשיגיע בין קדושת שבת לקדושת י"ט וכו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך יאמר ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה וכו' ומסיים מקדש ישראל והזמנים: **מתני'** האומר. על קן צפור יגיעו רחמיך. אנשים שהיו מראים עצמם כמתכוונים להעמיק בלשון תחנונים ואומרים רחום וחנון אתה ועל קן צפור יגיעו רחמיך שאמרת שלא את האם או שאומר על טוב שאתה עושה לנו יזכר שמך או שאומר מודים מודים משתקין אותו: **גמ'** שמטיל קנאה. לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו: מדותיו. מצותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזרות חקותיו אף בדברים שיש לשטן ולעכו"ם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו: ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי. שישיב לו מה שהשיב: אי לאו דאמרינהו משה. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י): ותקנינהו בתפלה. כשהתפלל עזרא על מעל הגולה בספר עזרא (נחמיה ט): הכל בידי שמים. כל הבא על האדם ביד הקב"ה הוא כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים: מילתא מילתא ותני לה. כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות:

חברותא

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"ה מהל' בית הבחירה הל' א:

מג ב מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה יב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תצא סעיף ב:

[נ"ל פירושא]

מד ג מיי' פ"ט מהל' תפלה הל' ז סמג שם:

מה ד מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קכא סעיף ב:

מו ה מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן רכב סעיף ג:

מז ו מיי' פ"ט מהל' תפלה הל' ז טוש"ע או"ח סימן קיג סעיף ט:

מח ז מיי' פ"ה מהל' תשובה הל' א:

מט ח מיי' פ"ב מהל' ק"ש הלכה יא סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סא סעיף ט:

רב נסים גאון

אמר ר' זירא נקוט דר' חייא בר אבא בידך דגמר שמעתתא מפומיה דרביה. איתא בפרק כיצד מברכין על הפירות (דף לח) מה ענין בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא ר' חייא בר אבא דייק שמעתא מפומיה דרביה ר' חייא בר אבא כל ל' יומין הוה מהדר לתלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה ואית דכוותה בפ' כיסוי הדם (דף פו.) דשחיטת חולין ובפ' המביא אשם תלוי דכריתות (דף כו): מודים מודים משתקין אותו. בתלמוד ארץ ישראל נתנו הפרש בזה הדבר ואמרו הדה דאיתמר בצבור אבל ביחיד תחנונים הם ובגמ' דמגילה (ירושלמי פרק ד הלכה י) אמרו גדכוותה אמן אמן שמע שמע:

[ברב אלפס וברא"ש סדר המשנה דהכא בזה"ל האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות האומר על קן צפור וכו' וע"ש פירש"י ורבינו יונה וכן במה שפי' הרא"ש ודע שבסדר הזה נשנית ג"כ במשנה דמגילה. כה. מכון ממש]

הגהות הגר"א

[א] גמ' (א"ל אין) תא"מ: [ב] נ"ל איתמר: [ג] רש"י ד"ה ה"ג כו' (א"ל ר' זירא) תא"מ: [ד] גמ' (ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה) תא"מ ונ"ב ברמב"ם ל"ג לה:

נדה טז: מגלה כה.

דברים י

מסורת הש"ס

[שבת קו: וש"נ נסמן]

[לעיל כט.]

עירובין מח:

[לקמן לח: פסחים נב:]

פסחים יג:נב: סוכה מה.

מגילה כה.

לקמן דף נד. [וש"נ]

[עירובין יג. מגילה כה חיר נט: זבחים יג. חולין מג: מה ד: מה.]

[ע' תוס' מגילה ותוס' נדה]

ישעיה לג

מגילה שם [סוכה נג:]

גליון הש"ס

גמ' אלא מטין אתמר. עיין תשובת דבר שמואל (סימן קיד): במתני' האומר על קן צפור. ע' זוה"ק פ' אמור על פסוק אדם ובהמה תושיע ה'. ובמדרש רבה פרשת כי תצא (פ"ו):

*חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כוון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה: **מתני'** (*האומר יברכוך טובים הרי זה דרכי מינות) *העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה *זה העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו *ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי: **גמ'** ת"ר העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד הוא עושה פעם ראשונה יסרב שניה *מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד *ת"ר שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח וסרבנות אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להן סדר מתיב רב ששת מהיכן הוא חוזר מתחלת הברכה שטעה זה *תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא אמצעיות כלהו חדא ברכתא נינהו אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות דא"ר חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו *ת"ר מעשה בתלמיד אחד *שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה (דברים ט) *את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו' שוב מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב (במדבר יב) אל נא רפא נא לה א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים: ת"ר *אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו
כהן

רש"י

חברותא כלפי שמיא. מנהג שנוהג אדם בחברו ינהג אצל המקום ולא יזהר בתפלתו: מחינן ליה. כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך: מרזפתא. קורנס ותשם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד): **מתני'** ולא יהא סרבן באותה שעה. לפי שאר יורדין לפני התיבה כשאומרים לו לך רד צריך לסרב פעם אחת כלומר איני כדאי לכך כדאמרי' לקמן בשמעתין אבל זה לא יסרב מפני שנגלאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך: מתחלת הברכה שטעה זה. אם דלג א' מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה ברכה שדלג זה ואומר משם ולהלן: לא יענה אמן אחר הכהנים. בסוף כל ברכה וברכה: מפני הטרוף. שלא תטרף דעתו ויטעה לפי שש"צ הוא צריך להתחיל ברכה שניה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמרינן במס' סוטה (דף לט:) ובענותו אמן לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל בברכה שלאחריו: אם אין שם כהן אלא הוא החזן: לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: ואם הבטחתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור: **גמ'** יסרב. כשאומרים לו לך יעשה עצמו כלא רוצה כלומר איני כדאי: שהקדיחתו. לשון שרפה כמו כי אש קדחה באפי (דברים לב): מהבהב. כלומר מזמין עצמו כמו ננער לעמוד: אין להן סדר. ואם דלג ברכה אחת ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה: מתחלת הברכה שטעה זה. וממילא משתמע דגומר ממנה והלאה אלמא על סדרה צריך לחזור ולאומרה: חדא ברכתא נינהו. ודקתני מתני' מתחלת הברכה שטעה זה היינו אתה חונן: ונפטר. נוטל רשות: א"צ להזכיר שמו. של חולה: תחלה וסוף. במודים ולך נאה להודות:
כהן

תוספות

*אמר מודים מודים משתקין אותו. ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם: *אמר פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביוה"כ משתקין אותם לפירש"י ולפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא לומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביוה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א יח): **מהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' בון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: **לא** יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף. תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ל יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח צבור קאי אלא אחזן כדתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח צבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע כמי בסוטה (ד' לט:) דלאו אשליח צבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח צבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"צ רשאי להקרות יברכך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת דמה דפי' דהוית הפסקה היינו דוקא בימיהם מיד כשסיימו ברכת הודאה לא היו אומרים או"א ברכנו בברכה כדמשמע בסוטה (שם) דקאמר אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור פי' אמן שעונין בסיום ברכת הודאה אלמא משמע שלא היו אומרים אלא כהנים מיד אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו בלשון ברכה ותפלה אין זו הפסק דלא גרע מעניית אמן דהכא דלא חשיבא הפסק כדפרישית*: **אמצעיות** אין להן סדר. פי' בקונטרס ואם דלג ברכה אחת ואחר כך נזכר בה שלא במקומה אומרה במקום שנזכר. ולא נהירא דהא תנן במגילה (פ"ב ד' יז.) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ותניא (שם) וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה לכך נראה כפירוש רשב"ם ורב אלפס דאין להן סדר דקאמר היינו שיתחיל במקום שדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל ודאי לא יתחיל באתה חונן כמו בג' ראשונות וג' אחרונות שחוזר לראש וראיה מדתניא בתוספתא דמגילתין *הקורא את שמע והשמיט בה פסוק אחד לא יקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה ותניא נמי בפ"ב דמגילה (ד' יח:) שאם השמיט פסוק א' במגילה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוי תפלה למגילה לענין הך מילתא כדפרישית ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אמצעיות אין להן סדר חדא דרב הונא כתלמיד לגבי רב אסי כדאמרינן בכמה מקומות אמר רב הונא אמר רב אסי ועוד דלרב הונא צריך לדחוק ולשנויי מתני' דכולהו חדא ברכתא נינהו ואשנויי דחיקי לא ניקום וניסמוך ועוד דרב אסי ורב ששת קיימי בחד שיטתא ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וא"כ אדם שטעה ודלג ברכה אחת באמצעיות או שלא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליוה"כ דקי"ל בפ"ק (דף יב:) דמחזירין אותו לא יחזור לאתה חונן אלא לאותה ברכה שדלג ומשם ואילך יאמר על הסדר כדפי' רשב"ם והיכא שטעה בג' ראשונות כגון שטעה בחתימתן או לא הזכיר זכרנו או בתחיית המתים מי כמוך או שלא אמר המלך הקדוש חוזר לראשונה והיכא שטעה בשלש אחרונות כגון שטעה כמו כן בחתימתן או שלא הזכיר בין ר"ה השנה ליוה"כ בשים שלום בספר חיים טובים או וכתוב לחיים טובים בהודאה חוזר לעבודה וטעמא דכיון שכולה שבח הוי כברכה א'. ותענית צבור שש"ל קובע ברכה לעצמו שאומר עננו בין גואל לרופא אם שכחה ונזכר בה קודם סיום תפלה אין מחזירין אותו כיון שהיה צריך לחזור ולומר על הסדר כפי' רשב"ם א"כ הויא ברכה לבטלה אם מחזירין אותו אבל לפי' הקונטרס היה אומרה במקום שנזכר ואין כאן ברכה לבטלה: **אל** ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. פי' ר"ח ורבינו האי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכך אנו אומרים זכרנו וקרובן ויעלה ויבא בהם ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם*: **מלמדין** אותו שלא ישחה. וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמי' וחיישינן (א) ליוהרא:
קידה

מסורת הש"ס

מגילה דף כה. | שם [ועמ"ש לעיל לג: גירסת הרי"ף והרא"ש] | נ"א בה | [סוטה לח:] | [פירוש ימנע בהלכו] גיטין ע. ע"ש | [נ"ל תיובתא דרב אסי לימא תהוי תיובתא דרב הונא וכו' קריס גירסא לפני רבה"ג ועי' בסוף ד"ה קרבן נתנאל] | [מכילתא דר"י פרשת בשלח ...] | במדבר יב | [תוספתא פ"א] | [פ"ג] | [ועי' תוס' מ"ג ח. ד"ה אם כן]

עין משפט נר מצוה

[שייך לדף לג:]
[ג"ז שייך לשם]
נ א מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכו סעיף ב:
נא ב מיי' שם טוש"ע שם ובסי' נג סי"ז:
נב ג מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סימן קיט סעיף ג ובסי' קכו סעיף ב:
נג ד מיי' פי"ד מהל' נשיאת כפים הל' ה סמג עשין כ טוש"ע או"ח סימן קכח סעיף יט:
נד ה מיי' שם פט"ו הלכה י טוש"ע שם סעיף כ:
נה ו טוש"ע או"ח סי' נג סעיף טז:
נו ז מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה א ד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכו סעיף ב:
נז ח מיי' פ"א שם הלכה ד ופ"ו שם הל' ג סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיב סעיף א:
נח ט מיי' פ"ה שם הל' יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכג סעיף א:
נט י מיי' פ"ה שם הל' יוד סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיג סעיף א:

רב נסים גאון

תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהן כו'. פי' בתלמוד ארץ ישראל בפ' מאימתי קורין הכל שוחין בהודאה עם שליח צבור ר' זעירא אמר ובלבד במודים כו' תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ובגמ' דד' אבות נזיקין (בבא קמא דף טז) איתא שדרו של אדם לסוף (ע') [שבע] שנה נעשה נחש והני מילי הוא דלא כרע במודים ובגמ' דסוטה בפ' אלו נאמרים בכל לשון (דף מ) אמרי בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מלמדין וכו' וחיישינן ליוהרא. נ"ב כלומר ועוד חיישינן ליוהרא:

[ועי' תוס' מנחות מד. ד"ה כל כהן כו']

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מתחלת הברכה וכו' וממילא כו'. עיין בקרבן נתנאל שמצא גירסא בקלף. תיובתא דרב אסי לימא תהוי תיובתא דר"ס אמר לך ר"ה: גמ' אר"ש בן פזי אריב"ל. במדרש רבה בראשית פרשה לט איתא ריב"ל בשם ריב"ל אמר כ"ג תחלת כל ברכה שוחה והמלך בתחלת כל ברכה וכסוף כל ברכה שוחה. רבי סימון בשם ריב"ל אמר המלך משפיס כרע לא היה זוקף:

Berachot Tom I.

תורה אור

כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מפרשא לי מיניה דריב"ל *הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת[א] כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף שנאמר °ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו: ת"ר *ב קידה על אפים שנאמר °ותקד בת שבע אפים ארץ כריעה על ברכים שנאמר מכרוע על ברכיו השתחואה זו פשוט ידים ורגלים שנאמר °הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה *אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא ג דמצלו אצלויי תני חדא הכורע בהודאה הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף רבא כרע בהודאה תחלה וסוף אמרי ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי אמר להו חזינא לרב נחמן דכרע וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי והתניא הכורע בהודאה הרי זה מגונה ההיא בהודאה שבהלל והתניא הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה כי תניא ההיא בהודאה דברכת המזון: **מתני'** המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני *ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף: **גמ'** אהייא א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות איכא דמתני לה אברייתא המתפלל ד צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות: אמרו עליו על רבי חנינא וכו': מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא °בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו א"ר חייא בר אבא *א"ר יוחנן ה כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן °עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ו כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל *דאמר שמואל ז אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד שנאמר °כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו מקום ח שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר °שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה (א) ונתרחק ממנו השתא *מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית רבי *שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה שמא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן ושמא תאמר הוא גן הוא עדן תלמוד לומר °ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד: ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג שגר שני ת"ח אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים בירידתו אמר להם לכו שחלצתו חמה אמרו לו וכי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג אמר להן העבודה לא חסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז אמר לו חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה אמר רבי יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך אמר לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך: *ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ט אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שנאמר °וכוין פתיחן ליה בעליתיה (לקבל) [נגד] ירושלם אמר רב כהנא י חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ואמר רב כהנא *כ חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר °אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

הדרן עלך אין עומדין

רש"י

כהן גדול בסוף כל ברכה. כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו: אינו זוקף. עד שיגמור: קם מלפני מזבח ה' מכרוע. רישיה דקרא ויהי ככלות שלמה להתפלל והדר קם מכרוע: ארלה. לשון משתטח משמע: דמצלו אצלויי. כשנופלין על פניהם אין פושטין ידיהם ורגליהם אלא מטין על צדיהן: בתחלה. כורע: חזינא לרב נחמן דכרע. תחלה וסוף: בהודאה דהלל. הודו לה' כי טוב: **מתני'** אם שגורה. אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל ותקנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: שהוא מטורף. החולה לשון אחר [*לשון] טורפין לו תפלתו בפניו* כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת: **גמ'** אהייא. בהיכא ובאיזו מן הברכות הוי טעות בסימן רע: באבות. שהוא תחלת התפלה רמז הוא שאין חפץ בה: בורא ניב שפתים. כשהניב בריא באדם אז מובטח על השלום: לא נתנבאו. הטובות והנחמות: עין לא ראתה. לא נראית ולא נגלית לשום נביא: רחוק. שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה דהיינו צדיק מעיקרו: חלצתו חמה. שלפתו ניטלה מגופו החמה הוא החולי הקודחו חלצתו לשון *חלץ מהם: לא חסרתם. שעה: כעבד. בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות: כשר לפני המלך. שאינו רגיל לבא לפניו: חלונות. שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע: דמצלי בבקתא. בבקעה שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר:

הדרן עלך אין עומדין

תוספות

קידה על אפים. ומייתי קרא אע"ג דאשכחן נמי ענין אחר יש לומר דקים ליה מקבלה דקידה על אפים ומייתי קרא דמסייעו: **חזינא** לאביי ורבא דמצלו אצלויי. פירוש שהיו מטין על צדיהן: **יכוין** לבו באחת מהן. והא דאמרי' בסוף פרק ת"ה (דף ל:) לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל יש לפרש התם נמי באחת מהן: **חציף** עלי מאן דמצלי בבקתא. וא"ת הכתיב ויצא יצחק *לשוח בשדה (בראשית כד) וי"ל דהתם מיירי בהר המוריה כדאמרי' בפסחים פרק האשה (ד' פח.) לא כיצחק שקראו שדה וכו' א"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים: **כסוי** חטאה. וטעמא לפי שאז מתביים על חטאו אבל אם מפרש חטאיו דומה שאינו מתבייש עליו ואמרינן לעיל פרק קמא (ד' יב:) כל העושה דבר ומתבייש מוחלים לו מיד:

הדרן עלך אין עומדין

עין משפט נר מצוה

ס א מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה י:
סא ב מיי' שם הל' יג סמג עשין יט:
סב ג מיי' שם הל' יד ופ"ע שם הלכה ה טוש"ע או"ח סי' קלא סעיף א:
סג ד מיי' פ"י מהלכות תפלה סמג שם טור שו"ע או"ח סימן קא סעיף א:
[כוונת התו' מהא דאמרי' לעיל כו: ואין שיהא אלא תפלה]
סד ה מיי' פ"ו מהלכות דעות הלכה ב:
סה ו מיי' פ"ח מהל' תשובה הלכה ז:
סו ז מיי' פ"ט מהלכות תשובה הל' ב ופי"ב מהל' מלכים הל' ב:
סז ח מיי' פ"ז מהל' תשובה הלכה ד:
סח ט מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צ סעיף ד:
סט י טוש"ע שם סעי' ה:
ע כ מיי' פ"ב מהל' תשובה הל' ה טוש"ע או"ח סי' תרז סעיף ב:

רב נסים גאון

אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלי על אנפייהו מצלו אצלויי. איתא במס' מגילה בפ' הקורא את המגילה עומד יושב (דף כב) רב איקלע (לבית) [לבבל] בתענית צבור נפל כולי עלמא על אפייהו רב לא נפל מאי טעמא רצפה של אבנים היתה ומשום אבן משכית אית דאמר דמשום האי טעמא הוו אביי ורבא מצלו אצלויי. במס' ע"ז בגמ' דבני מערבא בפ' ר' ישמעאל (הלכה א) אמרו עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבני בית המקדש רב מפקד לדבי רב אחא ר' אמי מפקד לאנשי ביתיה כד תהון נפקין לתעניתא לא תהון רבעין באורחכון ר' יונה רבע על סיטריה ר' אחא רבע על סיטריה: אמר רב (ששת)[כהנא] חציף עלאי מאן דמפרש חטאיה שנא' (תהלים לב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. אית בפרק יום הכפורים (דף פו) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לדבר עבירה מעיקרא ונתרחק:

הגהות הגר"א

[א] גמ' כהן גדול תחלת. וסוף

מסורת הש"ס

כג"ל תוי"ט
(לעיל ס.) מגילה כב: שבועות טז:
[מגילה כב: ע"ש]
[הושע ס]
[חגיגה יז: קדושין מא: מג. נדרים עב: מיר יב: ב"מ ע. מנחות לג:]
ישעיה נז
סנהדרין לט.
ישעיה סד
שבת סג. קנא: פסחים סח. סנהדרין שם [ודף לא:] דברים טו
ישעיה נז
סנהדרין שם
[שם איתא ר"ל]
בראשית ב
[לעיל לא. ע"ש]
דניאל ו
סוטה ז: ע"ש
תהלים לב

ביצד מברכין על הפירות *על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ *ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים: **גמ'** מנא ה"מ *דתנו רבנן °קדש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה חד דאמר רחמנא °אחליה והדר אכליה ואידך דבר הטעון שירה טעון חלול ושאינו טעון שירה אין טעון חלול וכדר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן *דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין [ד] שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר °ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין הניחא למאן דתני [ה] נטע רבעי אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי °חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי ולמאן דתני כרם רבעי הניחא אי יליף ג"ש דתניא ר' אומר נאמר כאן °להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן °ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה ואי לא יליף גזרה שוה ברכה מנא ליה ואי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא *דאתיא בקל וחומר *כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דיליף מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח מה לקמה שכן חייבת בחלה כרם יוכיח *וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מזבח ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח וזית מצד מזבח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם דכתיב °ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר *רב פפא °כרם זית אקרי כרם סתמא לא אקרי מ"מ קשיא מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח אלא דיליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה לשבעת המינין שכן חייבין בבכורים ועוד התינח לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתי בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לכ"ש ולמאן דתני נטע רבעי הא תינח כל דבר נטיעה דלאו בר נטיעה כגון בשר ביצים ודגים מנא ליה אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה: ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה *וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל חכם ילך אצל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' °לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן

רש"י

ביצד מברכין וכו' חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת: בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין: **גמ'** קדש הלולים. בנטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים טעון באכילתו כשאוכלו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה: האי מיבעי ליה. הלולים לשון חלולים חד מינייהו אתא לאורויי אחליה והדר אכליה הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם בא לאוכלו חוץ לירושלים וחד ללמדך שלא נאמרה תורת רבעי אלא בכרם שנא' קדש הלולים דבר שמהללין בו טעון חלול וזהו יין: שאין אומרים. הלוים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח: הניחא למ"ד כו'. כולה סוגיא דפרכא הוא וה"ק הניחא הא דילפת ברכה מהכא למאן דתני נטע רבעי דאית ליה כל פירות האילן בתורת רבעי ולא דריש מהכא דבר דטעון הלול טעון חלול אייתר ליה חד הלול לברכה: מאי איכא למימר. הא מיבעי ליה למדרש שאין חלול אלא במקום הלול: חד תני כרם רבעי. בכל מקום שיש במשנה נטע רבעי תני איהו כרם: הניחא אי יליף בג"ש. דריש למלתיה בג"ש ואייתר ליה חד הלול לברכה: אשכחן לאחריו. כדאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח): חייב בעוללות. וכרמך לא תעולל (ויקרא יט) איזהו עוללות כל שאין להן פסיגין לא כתף ולא נטף אלא שורה יחידית של ענבים: קמה תוכיח. דאשכחן דאגרכה רחמנא ברכה דכתיב תאכל בה לחם וגו' (דברים ח) וסמיך ליה ואכלת ושבעת וברכת: צד מזבח. יין לנסכים וסלת למנחות: ז' מינין. האמורים בארץ חטה ושעורה וגו' (שם ח) ובתרוייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת: שכן טעונים בכורים. דהכי אמרינן במנחות (פ"ב ד' פד:) נאמר כאן ארץ *כי באתי אל הארץ (דברים כו) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה מה להלן שבח הארץ אף כאן שבח הארץ: אלא סברא הוא. דלתרווייהו אית להו פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה מז' המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינח מידי דבר נטיעה דלאו בר נטיעה מנלן אלא סברא הוא דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם: מעל. כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לקמן: לאחר ברכה. הרי היא לבני אדם: גוזל

תוספות

ביצד מברכין. לא שייך להקשות תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מכילתין (ד' ב.) משום דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה אי נמי י"ל דקאי אמתני' דמי שמתו (ד' כ:) דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו והכי נמי שייך הכא לברך על כל דבר ודבר ע"כ קאמר הכא כיצד מברכין:

אחליה והדר אכליה. תימה למה לי קרא הא בפ"ב דקדושין (ד' נד:) גמרינן קדש קדש ממעשר שני א"כ נילף ממעשר שני וי"ל אי לאו קרא דהלולים הוה אמינא דאדרבה נילף לחומרא קדש קדש משביעית ואין לו פדיון. עוד פי' רבינו חיים כהן אי מהתם הוה אמינא כי מעשר שני ממש ודוקא בזמן שמעשר שני נוהג כמו בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית לשמטה נוהג חלול אבל שלישית וששית שמעשר עני דוקא אימא לא קמ"ל חלולים*:

שאין אומרים שירה אלא על היין. פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון זריקת דמים ונסוך המים כי אם על היין אבל ודאי מצינו שירה בלא יין כגון הלל שבשחיטת פסחים (תמיד נשחט ד' סד.) [ע"ש בתוספות]:

ולמאן דתני כרם רבעי וכו'. ועתה קיימא לן דרבעי נוהג אף בח"ל מיהו בכרם נוהג ולא בשאר אילנות דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל *וכרם רבעי בזמן הזה מחללין על שוה פרוט' ושוחקו ומטילו לנהר וכן מפורש בשאלתות דרב אחאי [פרשת קדושים סימן ק]:

ואתי נמי זית במה הצד. וא"ת היכא למפרך מה להצד השוה שכן חייבים בלקט דפרט בכרם היינו לקט מש"כ בזית דאין בו לקט וי"ל דניחא ליה למפרך פירכא אפי' יהא הצד השוה חשוב למיתי זית מיניה מ"מ קאמר דשאר מינים לא ידע מיניה:

תינח לאחריו. דעיקר ברכה לאחריו כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: **לפניו** לכ"ש. נראה ק"ו הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (דף כא.) משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא ואפי' רבי יהודה לא פליג אלא משום דעשאן כהלכות דרך ארץ (שם ד' כב. *):

דבר שאין גדולו מן הקרקע. כגון בשר וחלב. וא"ת מאי איריא בשר אפילו ירקות נמי לא אתיא ליה וי"ל דאיכא למימר קמה תוכיח ולפי' רש"י ניחא דגרים דלאו בר נטיעה מנין וליכא למימר דאתא משאר אילנות דאיכא למפרך מה להנך שכן חייבים בפיאה: **אלא** סברא הוא אסור לאדם שיהנה כו'. וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא והגמרא היה סבור מתחלה דלמוד גמור הוא:

כאן

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"ח מהל' ברכות סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן רב סעיף א:

ב ב מיי' וסמג שם טור שו"ע א"ח סימן רג סעיף א:

ג ג מיי' פ"ג שם הל' ב סמג שם טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף ב:

ד ד מיי' פ"א שם סמג שם טוש"ע א"ח סימן רה סעיף א:

[ד] מיי' פ"ג מהל' כלי המקדש הלכה ב:

[ה] מיי' פ"ט מהלכות מעשר שני טוש"ע י"ד סימן רצד סעיף ז ובהג"ה שם:

ה ה ו מיי' פ"א שם הל' ב סמג שם טור א"ח סימן רי סעיף א:

[ועי' תוס' ב"ק סט: ד"ה קדש וכו' ביתר ביאור ותו' קדושין נד: ד"ה גמר]

[ועי' היטב תוס' קדושין בו: ד"ה אתרוג]

[לקמן מח: פ"ש פירש"י ד"ה כשהוא שבע וכו' וד"ה כשהוא רעב וכו']

[וע"ע תוס' יומא עט. ותוס' סוכה כו: ותוס' חולין קו. ד"ה ולא]

גליון הש"ס

גמ' אחליה והדר אכליה. בירושלמי פ"ז דפאה אמר אכן דרשה דהכא לא מתמנעי רבנן בין ה' לא'. וכן הוא בירושלמי פ"ז דשבת על דרשה דאלה הדברים אלו ל"ט מלאכות: שם חד תני כרם רבעי. עי' סוטה מג ע"ב רש"י ד"ה קלא ולע"ג: שם כרם זית איקרי. וכעין זה חולין קלט ע"ב וש"נ: תוס' ד"ה ולמאן כו' שוה פרוטה. וכן הוא ברבינו יונה ובש"ע ותמוה לי כיון דילפינן חלול חלול ממעשר ליבעי חלול על דבר שעליו צורה וצ"ע:

מסורת הש"ס

[לקמן לו.]

מכות יח. יט.

[קדושין נד. וש"נ]

ב"מ פ"ז:

תוספתא פ"ד

תהלים כד

שם קטו

עין משפט נר מצוה

ו א מיי׳ פ״ג מהל׳ תלמוד תורה הלכה ז טוש״ע י״ד סי׳ רמו סעיף כא[בהג״ה] וטוש״ע א״ח סי׳ קנו:
ז ב מיי׳ פ״ג מהל׳ מעשר [illegible] עשין [illegible] טוש״ע י״ד סי׳ שלא סעיף פג:
ח ג טוש״ע י״ד סי׳ ריז סעיף יט:
ט ד טוש״ע א״ח סימן תע״א סעיף א:

והכא בעושין ועושין ואין עושין כי הדדי כנ״ל ופי׳ דלקמן מפרש מה בין עושין ואין עושין כל כך כסברת התוס׳ בתירוץ א׳ ואין עושין כלל ואיכא ג׳ כבות דע״כ צ״ל דס״ל הכי כיון דמייתי הני ב׳ פסוקים דהאי קרא דועמדו זרים איירי בעושין ומפיק מיניה דאפי׳ אסיפת דגן אינם צריכים לעשות כמ״ש מלאכת דגן באותו קרא ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וקרא דואספת דגנך איירי באין עושין ע״כ פי׳ דאין עושין כ״כ דאל״כ קשה במאי מוקמת לקרא דולקחתי דגני אבל הכא לר״ת ב״פ אי ס״ד דאית ליה האי סברא למיפק מהאי קרא דועמדו זרים אפי׳ מלאכת אסיפת דגן למה ליה להקשות הני תרי קראי אהדדי ולקחתי דגני מואספת דגנך עדיפא מיניה ה״ל להקשות קרא דולקחתי דגני אקרא דועמדו זרים דמשמע אפי׳ זרים יעשו בשבילן אלא ודאי דלא מפיק מידי מהאי קרא כמו ר׳ ישמעאל וא״כ צ״ל דהיה אלא ב׳ מעלות אלו לאין עושין כלל ולעושין אבל לעושין ואין עושין כ״כ אין לו שום ראיה לחלק ביניהם וכי הדדי נינהו ואם כן ע״כ פליגי אהדדי:

י ה ו מיי׳ פ״ח מהלכות ברכות הלכה ב סמג עשין כז טוש״ע א״ח סי׳ רב סעיף ד:
יא ז מיי׳ פ״י מהלכות תרומה הלכה יא:
יב ח שם הלכה א:
יג ט מיי׳ פ״ג מהלכות ברכות הל׳ ס סמג עשין כז טוש״ע א״ח סי׳ רב סעיף ד ובסימן רד סעי׳ יב ובסי׳ ריב ס״א:

תוספות

כאן לאחר ברכה. וכן בפ׳ כל כתבי (שבת ד׳ קיט.) אמרי׳ כשהיו מניחים השולחן היו אומרים לה׳ הארץ ומלואה וכשהיו מסלקין השולחן היו אומרים השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם:

כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנאמר ואספת דגנך. וא״ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מוקמי׳ ליה. וי״ל דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ״כ דאינם צדיקים גמורים °ועוד י״ל דפליג ליה אהא דלקמן שבא לפרש מה בין עושים ואין עושין *והכא בעושים ואין עושים כי הדדי (א) נינהו:

דרך טרקסמון. פירש״י היינו דאורייתא אבל מדרבנן גם חצר קובעת כדמשמע בפ׳ יוצא דופן (נדה ד׳ מז:) איזהו חצר שחייב במעשר וכו׳ וכן מוכח בפ׳ המביא (ביצה ד׳ לה.):

טובא גריר. מכאן משמע שאסור לשתות יין בערב פסח מן המנח׳ ולמעלה ואם רוצה לשתו׳ צריך לשתות הרבה דטובא מגריר גריר: לא

תורה אור

כאן לאחר ברכה א״ר חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה״ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב״ה וכנסת ישראל שנא׳ °גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב״ה שנא׳ °הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא׳ °שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית א״ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים: ר׳ חנינא בר פפא רמי כתיב °ולקחתי דגני בעתו וגו׳ וכתיב °ואספת דגנך וגו׳ ל״ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ת״ר *ואספת דגנך מה ת״ל לפי שנא׳ °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת״ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר׳ ישמעאל ר״ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע״י אחרים שנא׳ °ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו׳ ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע״י עצמן שנא׳ °ואספת דגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנא׳ °ועבדת את אויביך וגו׳ אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כר׳ שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן א״ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא: אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן משום רבי יהודה בר׳ אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן ואמר רבה בר בר חנה אר״י משום ר״י בר׳ אלעאי *בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך *טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות כדי לפטרן [ב]מן המעשר *דא״ר ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנא׳ °בערתי הקדש מן הבית ור׳ יוחנן אמר אפי׳ חצר קובעת שנא׳ °ואכלו בשעריך ושבעו: חוץ מן היין וכו׳: מאי שנא יין אילימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה והרי שמן דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה *דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן א״ר יצחק א״ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה״ע אמרי התם משום דלא אפשר היכי נבריך נבריך בורא פרי הזית פירא גופיה זית אקרי ונבריך עליה בורא פרי עץ זית אלא אמר מר זוטרא חמרא זיין משחא לא זיין ומשחא לא זיין והתנן *הנודר [ג]מן המזון מותר במים ובמלח והוינן בה מים ומלח הוא דלא אקרי מזון הא כל מילי אקרי מזון נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בה׳ המינין בלבד וא״ר הונא באומר כל הזן עלי אלמא משחא זיין אלא חמרא סעיד ומשחא לא סעיד וחמרא מי סעיד *והא רבא [ד]הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי טובא גריר פורתא סעיד ומי סעיד כלל והכתיב °ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו׳ נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד אלא חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח אי הכי נבריך עליה שלש ברכות לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה א״ל רב נחמן בר יצחק לרבא אי קבע עלויה סעודתיה מאי א״ל לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא השתא מיהא *בטלה דעתו אצל כל אדם: גופא אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א״ר יצחק א״ר יוחנן [ה]שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ היכי דמי אילימא [ו]דקא שתי ליה (משתה) אוזוקי מזיק ליה *דתניא [ז]השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש [ח]הסך שמן של תרומה משלם את הקרן ומשלם את החומש אלא דקא אכיל ליה על ידי פת אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן *זה הכלל [ט]כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אלא דקא שתי ליה ע״י אניגרון דאמר רבה בר שמואל *אניגרון מיא דסלקא *אנסיגרון מיא דכולהו

רש״י

גוזל להקב״ה. את ברכתו: וכנסת ישראל. שכשחטאו הפירות לוקין: אין פשע. ולפי שהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית: לירבעם בן נבט. שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא: בזמן שעושין רצונו. הדגן שלהם וכשאין עושים רצונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו: דברים ככתבן. שלא יעסוק בדרך ארץ: הנהג בהם. עם דברי תורה: מנהג דרך ארץ. שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה: אפשר. בתמיה אפשר כדבריך: ביומי ניסן. ימי הקציר: ביומי תשרי. דריכת הגתות והבדים: דרך טרקסמון. דרך שערי החצר והבית: פני הבית. פתח כניסה ויציאה: אין הטבל מתחייב במעשר. מן התורה אבל אכילת קבע אסור לאכול מדרבנן: זית אקרי. והוה ליה בורא פרי הפרי שהפרי קרוי זית ואין זו בריאת שמים כי בידי אדם היא בריאה זו אבל גבי גפן הגפן היא העץ והענבים הם פרי הגפן: חמרא זיין. להכי חשיב לקבוע לו ברכה לעצמו: ואמר רב הונא. הא דקתני מותר במים ובמלח ואסור בשאר אוכלין ומשקין לאו באומר קונם מזון עלי דאין מזון אלא מה׳ מיני דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון אלא באומר כל הזן עלי קונם וכל מילי נהי דלא אקרו מזון מיהו מיזן זייני בר ממים ומלח אלמא משחא זיין: סעיד. חשיב טפי ממזון: והכתיב ויין ישמח לבב אנוש. וסיפא דקרא ולחם לבב אנוש יסעד משמע אבל יין אינו אלא משמח ומשני לאו כדקאמרת אלא לחם יסעד ולא ישמח אבל יין סועד ומשמח: אי הכי. דיין וסעיד מזון הוא ולבריך עליה שלש ברכות לאחריו ואנן אמרינן לקמן בפרקין (דף לז.) כל שהוא משבעת המינין ולא מין דגן חכמים אומרים ברכה אחת: אוזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב: דתני׳. דלאו בר אכילה היא: השותה שמן של תרומה. בשוגג: משלם את הקרן. כשאר מזיק את חבירו בממונו: ואין משלם חומש. דגבי חומש אכילה כתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כב) פרט למזיק: ע״י הפת. משום לפתן: ע״י אניגרון. מין מאכל הוא ונותנים לתוכו שמן ושנוי במשנה בכמה מקומות: דאמר רבה בר שמואל. לא אתא הכא אלא לפרושי לן מאי ניהו: מיא דסלקא. מים שסלקו בהן תרדין: דכולהו

מסורת הש״ס

גיטין דף סא.
[עכו״ם כ״ו וש״נ שם]
שם וב״מ פח:
[לקמן לו.]
עירובין טו: ודף ל.
פסחים קז:
[פסחים מג. סוכה ד.]
לקמן מא. מד.
[נ״ל אכסיגרון כך איתא ביומא עו. ובשבועות יכן א״י בערוך]

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה כאן בזמן וכו׳ כי הדדי. נ״ב בשניהם בעצמן יהם אוספים את הדגן אלא שאם אין עושין לוקח הדגן מרבותם:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה כאן בזמן. ועוד י״ל כו׳. עי׳ תשובת רבדו״ב (תה״מ סי׳ לט):

תוספתא פ״ו דתרומות

שבועות כג. [יומא עו.]

דכולהו שלקי א"ב *הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה הכא במאי עסקינן ׳בחושש בגרונו דתניא *החושש ׳בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע פשיטא *מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא לבריך עליה כלל קמ"ל ׳כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: קמחא דחיטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר ׳שהכל נהיה בדברו א"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דר' יוחנן ושמואל קיימי כוותיה דאמר *רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ אלמא אע"ג דאשתני במלתיה קאי ה"נ אע"ג דאשתני במלתיה קאי מי דמי התם לית ליה עלויא אחרינא הכא אית ליה עלויא אחרינא בפת וכי אית ליה עלויא אחרינא לא מברכינן עליה בורא פרי האדמה אלא שהכל והא"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל ׳אקרא חייא וקמחא דשערי מברכינן עלייהו שהכל נהיה בדברו מאי לאו דחיטי לא דשערי וכ"ש דחיטי ולשמעינן דחיטי וכ"ש דשערי אי אשמעינן דחיטי הוה אמינא ה"מ דחיטי אבל דשערי לא לבריך עליה כלל קמ"ל ומי גרע ממלח וזמית *דתנן *על ׳המלח ועל *הזמית אומר שהכל נהיה בדברו אצטריך סד"א מלח וזמית עביד אינש דשדי לפומיה אבל קמחא דשערי הואיל °וקשה לקוקיאני לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: *קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר ׳שהכל נהיה בדברו רב יהודה אמר בורא פרי האדמה פירא הוא ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו הואיל וסופו להקשות אמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא כוותך מסתברא דהא צנון סופו להקשות °ומברכינן עליה בורא פרי האדמה ולא היא צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי לא מברכינן עליה והרי צלף דנטעי אינשי אדעתא דפרחא ותנן ׳על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ אמר רב נחמן בר יצחק צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל: אמר רב יהודה אמר רב ׳צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין למימרא דאביונות פירי וקפריסין לאו פירי ורמינהו על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ הוא דאמר כר"ע דתנן *רבי אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ר"ע אומר ׳אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי וניֵמא הלכה כרבי עקיבא אי אמר הלכה כרבי עקיבא הוה אמינא אפי' בארץ קמ"ל *כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ לא ונימא הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אי אמר הכי הוה אמינא הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופא מדרבנן אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בח"ל נמי נגזור קמ"ל רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין א"ל מאי דעתך כר' עקיבא דמיקל ולעביד מר כב"ש דמקילי טפי דתנן *צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים ׳אין כלאים בכרם אלו ואלו מודים שחייב בערלה הא גופא קשיא אמרת צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא והדר תני אלו ואלו מודים שחייב בערלה אלמא מין אילן הוא הא לא קשיא ב"ש ספוקי מספקא להו ועבדי הכא לחומרא והכא לחומרא מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה ותנן * ׳ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח

[לעיל ד"ה: לקמן דף מ:]

רש"י

דכולהו שלקי. כל מיני ירק שלוק: החושש בגרונו. וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל: לא יערענו בשמן. בשבת דמשוי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא וחכמים גזרו על כל רפואות הנכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה: תחלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו: דאית ליה הנאה מיניה. לבד הרפואה יש לו הנאת אכילה: והלכתא וכו' עד פטר להו לא גרסינן ומה"ג הוא: קמחא דחטי. אוכל קמח חטים כמות שהיא: בורא פרי האדמה. כשאר כוסס חטין דתניא לקמן בפרקין (ד' לז.) שמברך בורא פרי האדמה: דאשתני. וגרע הואיל ולא אשתני לעלויא מעלייתא: במלתיה קאי. והוה ליה ככוסס חטין: הכא אית ליה עלויא אחרינא. הלכך יצא מכלל פרי ולכלל דרך אכילתו לא בא אבל השמן מיד בא בשבחו לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא: מאי לאו. מדאמר שערי מכלל דס"ל בחטי בפה"א דחשיב: ומי גרע ממלח וזמית. והיכי תיסק אדעתין דלא תבעי ברכה: זמית. שלמיר"א (א): קוקיאני. תולעים שבמעיים: דאית ליה הנאה. באכילה: קורא. רך של דקל כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות הנוסף בשנה זו רך ובשנה שניה מתקשה ונעשה עץ: לגון סופו להקשות. שאם אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ: אדעתא דפוגלא. לאכלו כשהוא רך ושמו פוגלא: צלף. מין עץ: אדעתא דפרחא. שם פריו: מיני נצפה. הוא צלף לפי שגדלים בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני: תמרות. בתוך העלים גדלים כמין תמרות ובולטין בעלה כמו בעלין של ערבה: אביונות. הוא הפרי: קפריסין. הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים: צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא. לאכול את העלים ואת התמרות שאינן ממעטין את האילן בכך: דקלא לא נטעי אינשי אדעתא. לאכול את הקורא שהאוכלו ממעט ענפי האילן: ערלה בחוצה לארץ. מדברי סופרים היא: דכל המיקל בארץ. בערלה הלכה כמותו בחוצה לארץ. דכיון דאינה מן התורה הלך אחר המיקל: גבי מעשר. דהא דר"ע לגבי מעשר איתמר דמעשר פירות האילן דבארץ גופה דרבנן שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר: כלאים בכרם. קסבר מין ירק הוא: מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה וכו' (ב). האי מ"מ מסקנא דפירכא דרבינא הוא ולמימר שאף הפרי עצמו מותר בחוצה לארץ דהא בארץ ספק הוא ותנן ספק ערלה כו': ובסוריא. ארם צובה שכבש דוד והוסיפה על גבול ארץ ישראל: ובחוצה לארץ. הלוקח מן החשוד על הערלה ויודע הוא שיש בפרדסו זקנות ונטיעות: יורד ולוקח. הימנו אף על פי שספק הוא אם יביא מן הנטיעות: ובלבד

תוספות

לא יערענו. פירש"י להשהותו וא"ת א"כ לפלוג וליתני בדידה מאי איריא ע"י אניגרון אפילו בעיניה שרי לבלעו לאלתר דהא אינו אסור אלא לערער דהיינו להשהותו ע"כ פי' הר"י לא יערענו אפי' בבליעה בלא שהייה שכל שתייה שאינה אלא לרפואה קרי ליה ערעור ואפי' כשבולעו והיינו טעמא דמתסר משום דקא מוכחא מילתא דלרפואה קא מכוין א"נ יש ליישב פירוש רש"י לא יערענו להשהותו אבל נותן הוא לתוך אניגרון ואפילו להשהותו או בולעו (ג) בעיניה בלא שהייה: **כיון** דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. ונראין הדברים (ד) דאם אדם סותה *משקין אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מיניה לא בעי ברוכי ואי אית ליה הנאה מיניה בלא הרפואה בעי ברוכי: **והלכתא** שכתוב בספרים לא גרסי' דלשון ה"ג הוא עד קמחא וכו': **קמחא** דחיטי. נראה דלא מיירי בקמחא ממש דאם כן לא שייכא ביה ברכה דבורא פרי האדמה אלא מיירי בקמחא שקורין איסקלא"טיר או בקמח שעושין משבולת שועל שמייבשין בתנור: **לא** נטעי אינשי אדעתא דקורא. וסבר גמ' כוותיה דשמואל וא"כ אותן נולבי גפנים דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי מברכינן עלייהו שהכל נהיה בדברו ואותן שקדי' כשהם רכים אוכלים קליפתם החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כי אם לאכול הגרעינין שלהן כשיתבשלו מברך עלייהו נמי שהכל: קליפי

עין משפט נר מצוה

יד א ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רב סעיף ד:

טו ג מיי' פכ"א מהלכות שבת הל' כד טוש"ע או"ח סי' שכח סעיף לב [רב אלפס שבת פ"פ י"ד דף מד]:

טז ה טוש"ע או"ח סי' רד סעיף ח:

יז ה מיי' פ"ג מהלכות ברכות הלכה ב סמג עשין כו טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ה:

יח ו ז ח מיי' פ"ח שם הלכה ג ד ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' רד סעיף א:

יט ט טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ח:

כ י מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רב סעיף ו:

כא כ מיי' פ"י מהל' מ"ש ונטע רבעי הלכה ג סמג עשין קלו טוש"ע יו"ד סימן רלד סעיף ג:

כב ל מיי' פ"ב מהל' תרומה הלכה ד:

כג מ מיי' פ"ה מהל' כלאים הל' כ טוש"ע יו"ד סי' רצו סעיף טו:

כד נ מיי' פ"י מהלכות מאכלות אסורות הל' יא סמג לאוין קמד טוש"ע יו"ד סימן רלד סעיף ט י:

לקמן מ: נדרים נה:

[פי' בערוך מרק והטור בא"ח סי' ר"ד פי' מי מלח ורבינו האי פירש זומית שהוא הקלף]

רב נסים גאון

אי אמר הכי הוה אמינא הני מילי מעשר (ירק) [אילן] דבארץ גופיה מדרבנן. שנינו במסכת ראש השנה בפ' א' באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמטים וליובלו׳לנטיעה ולירקות ובברייתא (שם דף יב) לירקות ולמעשרות ואמרינן לירקות מאי ניהו מעשר ירק היינו מעשרות תנא דרבנן וקתני דאורייתא וליתני דאורייתא ברישא איידי דחביבה ליה אקדמה ותנא דידן תנא דרבנן וכל שכן דאורייתא ובמסכת יומא בפרק יום הכפורים (דף פג) איתא נמי גוזזין כרישין ואוכל ואינו צריך לעשר והני מילי ירק דרבנן ובתחיל' מסכת מעשרות דבני מערבא אמרי ירקות מנין איסי בן עקביא אומר המעשרות לירק מדבריהן לפי שהכתוב לא זכר אלא זרע הארץ ופרי העץ כדכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ אבל ירק מדרבנן הוא כדפרשי':

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה זמית שלמיר"א. נ"ב פי' מי מלח: (ב) ד"ה מ"מ לב"ש וכו' ערלה וכו' וכולי האי מ"מ: (ג) תוס' ד"ה לא יערענו וכו' או בולעו. נ"ב והאי ובולע כלומר או בולעו: (ד) ד"ה כיון וכו' ונראין הדברים. נ"ב עיין לקמן דף ל"ח ע"א גבי שתיתא רכה:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ט דתרומות[ופ"ו דשביעית] [תוספתא שבת פי"ג]

[לעיל לה:]

גליון הש"ס

גמ' הואיל וקשה לקוקיאני. כדאיתא שבת דף קמ:

[נ"ל דתניא]

עירובין ד' כח.

[שבת [ז.] כה. קנג. עירובין כד. חגיגה טו: ר"ה כ"ד: כתובות יב:יד. נג. קדושין לג. [לג:] ב"ק יד. טו: לו: גיטין עח: ב"ב קנג: ע"ג מג: סנהדרין פ: כריתות יט: נדה יג.יז.כה:]

מעשרות פ"ד משנה ו

שבת דף קלט.

תוספת' פ"ג דכלאים]

ערלה פ"ג משנה ט קדושין לח:

עין משפט נר מצוה

כה א טוש"ע י"ד סי' רצד סעיף א:
כו ב מיי' פ"ס מהל' טומאת אוכלין הלכה כא:
כז ג מיי' פ"ט מהל' מ"ש ונטע רבעי הל' יג טוש"ע י"ד סי' רצד סעיף א:
כח ד מיי' שם וטור ש"ע יו"ד סימן רצד סעיף א:
[כדאיתא בב"ק נא:]
כט ה מיי' שם:
ל ו ז מיי' פ"ס מהל' שמטה ויובל הלכה יח טוש"ע או"ח סימן רב סעיף ב:
לא ח מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה ו סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רב סעיף ו:
לב ט י כ ל מיי' שם הל' ז וסמג שם ומיי' פ"ב מהל' שביתת עשור הלכה ו סמג לאוין סט טוש"ע או"ח סי' רב סעיף טז יח ובסי' תריב סעיף א:
לג מ טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ז:
לד נ ס מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ב וסעיף ט:

רב נסים גאון

מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית. ומפני מה אין קוצצין מפני שאמר הכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשי' לה לאכלה ולא להפסד ובמסכת דפסחים בפרק מקום שנהגו (דף נג) כדאמרינן ר' אילא קץ כפנייתא דשביעי' אקשי' עליה והיכי עבד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכו' ומפרקינן בסופיה אלא ר' אילא ברנסחני קץ כלומר שאין באין לידי גמר פרי ולכך התיר ר' אילא לקוצץ והבין אמר בעל הלכות בפירוש' דנסחני כפניות דנסחני דקרו להו גופרי מברכין עליהן בורא פרי העץ דכיון דלא עבדי פירא אחריני היינו פירייהו ואית בבבא קמא בפ' החובל בחברו (דף נא) אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למיקצייה והא אנן תנן וכמה יהא בזיתים ולא יקוצנו רובע שאני זיתים דחשיבי וזו המשנה אע"פ שהיא בשביעית לא הקשו ממנה עליה דרב אלא משיעורא דאית ביה דהוא רובע ורב אמר קב אלא מיהו דברי רב בכל השנים קאמר ואינן מיוחדין בשביעית בלבד מפני שכל דבר שיש בו הפסד הוא אי"ר מן הכתוב דכתיב (דברים כ) לא תשחית את עצה הלא תראה כי כל שדמי עציו יקרים ויש הנאה מעציו יותר מפריו מותר לקוצו האיל והוא משתכר בקציצתו אינו עובר עליו משום לא תשחית כדאמרי' אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר ואיתא בברייתא נמי סיועא להא רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל כי לא עץ מאכל הוא להקדים סרק למאכל יכול אפי' מעולה בדמים ת"ל רק ואיתא בבבא בתרא בפרק לא יחפור (דף כו) מאי דמסייע לה ובסוף פ' הישן תחת המטה (סוכה דף כט) הזכירו ענשו של דבר ואמרו בשביל ד' דברים מאורות לוקין ואחד מהן קוצצי אילנות טובים וזה הדבר נוהג בשאר השנים אבל בשביעית אין מותר לקוץ מהפירות אלא לאחר שנגמרו כגון כפניאתא דנסחני דהוא גמר פירי דידהו דרחמנא אמר תהיה כל תבואתה לאכול ואמרי' בגמ' מלמד שאינה נאכלת אלא תבואה וכל מה שנקצץ ממנה קודם גמר פירי הרי הפסידו ורחמנא אמר לאכלה ודרשי ליה רבנן לאכלה ולא להפסד דתנן (שביעית פרק ד משנה י) כל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצו:

תוספות

קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה. דפירי נינהו מכאן שיש לברך על הגרעינין של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא פרי העץ:
אין קוצצין אילנות בשביעית. וא"ת בלא שביעית נמי תיפוק ליה לאסור משום לא תשחית את עצה (דברים כ) וי"ל דלא טעין קבא דלא שייך ביה לא תשחית כדאיתא פ' לא יחפור (ב"ב כו.) אי נמי איירי דמעולה בדמים לעשות ממנה קורות דאז *לא שייך לא תשחית ומיהו משום איסורא דשביעית איכא לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד:
שיעורו כפול הלבן. ופחות מכאן לא הוי פירא מכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מפול לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה: לשון ה"ג **והלכתא** כמר בר רב אשי מדלגבי ערלה לאו פירא הוא וכו'. והיה אומר הר"מ דלגבי ערלה לאו פירא הוא היינו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל בארץ ודאי הוי פירא ומברכין עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חלוק בין בארץ לח"ל: **ברטיבא**. כגון ליטוארי"ו בלעז מברכינן עליה בורא פרי האדמה אבל יבישתא לא מברכינן עליה וכן הלכה בזנגבילא שקורין זינזי"ברו בלעז וכן (א) קלי"ו של גרופל"י שאין רגילים לאכול [אלא] ברטיבא כגון בליטוארי"ו אין מברכין עליהם כלל ביבשתא אבל עץ של קנמון שקורין קניל"א מברכינן עליו בורא פרי האדמה מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ועל צוקר"ו מברכינן בורא פרי העץ כי יערי עם דבשי (שיר ה) זה צוקר"ו ואגוז שקורין מוסקד"א מברכינן בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותו ביובש: **כל** שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכן קליירי"ש בלע"ז שעושים מקמח ומים או מחלב מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מ"מ ואם לדבק (ב) בעלמא אינו צריך לברך בורא מ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך:

בורא

גמרא

ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט רבי עקיבא במקום ר"א עבדינן כותיה *וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי ורחמנא אמר °וערלתם ערלתו את פריו *את (ויקרא יט) הטפל לפריו ומאי ניהו שומר לפרי אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר הכא במחובר איתיה בתלוש ליתיה איתיביה אביי *פיטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אין מצטרף מדקאמר הנץ שלו אין מצטרף אלמא דלאו אוכל הוא ותנ' גבי ערלה *קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה אלא אמר רבא היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי היכא דאיתיה בשעת גמר פירא האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא איני והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה *הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי בכופרא וקא קרי ליה שומר לפירי רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דתנן *רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי ופליגי רבנן עליה מתקיף לה רב שימי מנהרדעא ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה והתנן *מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן פול הלבן ס"ד אלא אימא שיעורו כפול הלבן מאן שמעת ליה דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן וקתני שאר כל האילנות משיוציאו אלא אמר רבא היכא אמרינן דהוי שומר לפרי היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא הכא כי שקלת ליה לא מיית פירא הוה עובדא ושקלוה לנץ דרמונא ויבש רמונא ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא *(והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו · ולא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר °לא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר *רבא כס פלפלי ביומי דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור מיתיבי *היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר °ארץ אשר לא במסכנות תאכל (דברים ח) בה לחם לא תחסר כל בה לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא *אמרי ליה רבנן למרימר כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור והא אמר *רבא °האי המלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא חביץ קדרה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר בורא מיני מזונות בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר בורא מיני מזונות סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו °כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות: גופא רב ושמואל דאמרי תרוייהו °כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואיתמר נמי רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וצריכא דאי אשמעינן כל שהוא הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא

קמ"ל

רש"י

ובלבד שלא יראנו. החבר כשהוא לוקט מן הנטיעות: אינה משנה. ואין זה ספק אלא ודאי: ותיפוק ליה. דהא נמי ר' עקיבא דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו לענין ערלה אסירי קפריסין דהוה ליה שומר: בתלוש ליתיה. סופו שנופל הימנו כשמגיע להתבשל: פיטמא של רמון. הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולספרגלין: מצטרפת. לכביצה לטומאת אוכלין: והנץ שלו · נץ ברמון כקפרס באביונות: אין מצטרף. אע"ג דקי"ל בהעור והרוטב (ד' קיז:) שומרים מצטרפין לטומאה קלה דהיינו טומאת אוכלין הני מילי קליפת האגוז והרמון אבל הנץ שומר של גבי שומר הוא ואין מצטרף והכי אמרינן בהעור והרוטב (ד' קיט:): חייבים בערלה. דרחמנא רביניהו אחת פריו הטפל לפריו והא נץ ליתיה שומר בתלוש שכשמתיבש נופל מעל הקליפה: קפרס ליתיה בגמר פירא. כשמגיע סמוך לבשולו הוא נופל ממנו: מתחלי · בתמרי כקפרס בנלפ: בכופרא · כשהתמרים קטנים קודם בשולם: סבר לה כר' יוסי. דכופרא הוי פרי ואע"פ שלא נגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר: סמדר אסור · ענבים כיון שנפל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו קרוי סמדר וקאמר ר' יוסי כיון שבא לכלל סמדר קרוי פרי ואסור משום ערלה: ופליגי רבנן עליה · והלכה כרבים הלכך אביונות בעוד שהקפריסין בהן לאו פירי נינהו ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי: בשאר אילנות · חוץ מן הענבים: אין קוצצין בשביעית. דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד: משיוציאו · את °הפרי: משישרשרו · משיראו בהן כמין שרשרות של חרובין: משיגרעו. שהענבים גסים כגרוע ולקמן מפרש לה: משיניצו. משיגדל הנץ סביב: הוא בוסר הוא גרוע. כל מקום שהזכירו בוסר הוא גרוע: פול הלבן ס"ד. הא בענבים קיימינן: מאן שמעת ליה דאמר. גבי ענבים בוסר הוא דהוי פרי אבל סמדר לא: רבנן. הוא דפליגי עליה דר' יוסי במסכת ערלה וקאמרי בשאר אילנות דמשיוציאו הוי פרי הראוי: ביטיתא. אביונות: כס פלפלי. כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו מקרי כסיסה: פטור · מכרת: המלתא · ליטואר"יו בלעז: שריא · אין בה לא משום בשול נכרים ולא משום געול נכרים: הנדואי · כושיים: חביץ קדרה · מין מאכל קפוי כמו חלב שחבצוהו בקיבה כך עושין מאכל קפוי בקדרה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא וקרו ליה אברוסד"י: דייסא. של חטים כתושות במכתשת: דייסא כעין חביץ קדרה · לקמן מפרש לה חטי דמתברי באסיתא ויהבו בהו דובשא ועביד להו בקדירה: סמידא. סלת:

קמ"ל

מסורת הש"ס

[ביצה יא:] [יבמות ע.]
עוקצין פ"ב מ"ג [חולין קיח:]
ערלה פ"א מ"ח
פסחים דף נב:
ערלה פ"א משנה ז
שביעית פ"ד משנה יוד
פסחים דף נב:
מהרש"ל מ"ז כי הוא מבעל ה"ג ואינו מן הגמ' וכן הוא בסדיא ברא"ש
יומא פא:
שם סוכה לה. [ע"ש בפירש"י ומגיה לייבא]
[ביומא איתא א"ל רבינא] יומא שם

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ברטיבא וכו' וכן מסמר של גרופל"י שאין: (ב) ד"ה כל שיש וכו' ואם לדבק. נ"ב ע"ל דף ל"ט ע"א:

גליון הש"ס

גמ' כל שיש בו כו'. ע' לקמן מ"א ע"ב תוס' ד"ה אלא כו': רש"י ד"ה משיוציאו את הפרי כו'. עי' פסחים נ"ב ע"ב ברש"י ד"ה משיוציאו וצ"ע: תוס' ד"ה כל כו'. ואם לדבק. לקמן ל"ט ע"א: בא"ד א"צ לברך כו'. ליבנא קייטא כזה מה דנקטו א"צ לברך הא אף אינו רשאי לברך במ"מ דהוי כמברך על שקדים במ"מ דהוי ברכה לבטלה: בא"ד בתוך הסעודה. ק"ל הא שקדים תוך הסעודה טעון ברכה וצ"ע:

קמ"ל כל שיש בו ואי אשמעינן כל שיש בו הוה אמינא כל שיש בו חמשת המינים אין *אבל אורז ודוחן לא משום דע"י תערובת אבל איתיה בעיניה נימא אפילו אורז ודוחן נמי מברכין עליו בורא מיני מזונות קמ"ל כל שהוא מחמשת המינים הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות לאפוקי אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה לא מברכינן בורא מיני מזונות ואורז [ודוחן] לא מברכינן בורא מיני מזונות והתניא הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וגבי מעשה קדרה תניא ^ב^בתחלה מברך עליו בורא מ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה כמעשה קדרה דמברכין עליו תחלה וסוף ולא כמעשה קדרה דאילו במעשה קדרה בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואילו הכא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא ואורז לאו מעשה קדרה הוא והתניא אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגים (א) סולת *זריז וערסן ואורז הא מני רבי יוחנן בן נורי היא דתניא *רבי יוחנן בן נורי אומר אורז מין דגן הוא וחייבין על חמוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל ^ג^רבנן לא ורבנן לא והתניא * ° ^ד^הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה ^ה^טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג' ^ו^הכוסס את האורז מברך עליו ב"פ האדמה טחנו אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ר' יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן היא ותיובתא דרב ושמואל תיובתא: אמר מר הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה והתניא בורא מיני זרעים לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתנן *ועל ירקות (ב) אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: אמר מר הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא ^ז^לבסוף ולא כלום אמר רב ששת לא קשיא הא ר"ג והא רבנן דתניא *זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן למדתנו רבינו *יחיד ורבים הלכה כרבים רבי יהודה אומר משמו כל שהוא משבעת המינים ולא

רש"י

קמ"ל כל שהוא · דאע"ג דכולהו מחד מינא בעינן דליהוי מחמשת המינין ואי לא לא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: אורז · מי"ל: דוחן · פנ"ץ: כמעשה קדרה · ברכה שמברכין על מעשה קדרה של חמשת מינין: ברכה אחת מעין ג' · בשלהי פרקין (דף מד.) מפ' לה על המחיה כו': ואורז לאו מעשה קדרה · דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לברכה אחרת: אלו הן מעשה קדרה · לענין ברכה: חילקא טרגים זריז וערסן · מפרש להו במועד קטן (ג) (פ"ב יג:): חילקא · חטי דמתברי בתסיתא חדא לתרתי: טרגים · חדא לתלת: זריז · חדא לארבע: ערסן · חדא לחמש: הא מני · הך מתניתא דקתני אורז כמעשה קדרה רבי יוחנן בן נורי: ה"ג אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא כו' · ול"ג והלכתא ומהלכות גדולות סוא: הכוסס · כמות שהיא: אפאה ובשלה · לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: שהפרוסות קיימות · שלא נמוחו בבשולן: ברכה אחת מעין ג' · על המחיה ועל הכלכלה ובשלהי פרקין (דף מד.) מפרש לה: אלא לאו רבנן היא · וקתני במ"מ ותיובתא דרב ושמואל: הא רבי יהודה כו' · הא דקתני בורא מיני זרעים ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפירקין (דף מ.) אליביה הלכך לירקות בורא מיני דשאים לחטין דזרעים נינהו בורא מיני זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: ולא כלום · כלומר אין טעון מברכות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא בורא נפשות רבות ככל מידי דליתיה משבעת המינין: כותבות · הם תמרים (ד) והם דבש האמור בשבעת המינין שהדבש זב מן התמרים: קפץ ובירך · לאחריהן: משמו · של ר"ג: ולא

תוספות

בורא נפשות רבות וחסרונם · כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם* ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים:

אם הפרוסות קיימות · יש מפרשים דהיינו כשהלחם אינו שרוי במים כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא ישבר: רש"י פי' אורז מי"ל: ויש מפרשים ר"יזו ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מי"ל:

תיובתא דרב ושמואל · באורז אבל אדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי הלכתא כותייהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות:

הכוסס חטה צריך לברך עליה בורא פרי האדמה. שהרי אפילו בקמחא דחיטי אמרינן לעיל (ה) מברכין עליה בפה"א ולרב נחמן לא ס"ל הכי משום דאשתנו ומיהו בלאחריו יש לספק מאי מברכין אם מברכין על המחיה ועל הכלכלה ומסיים על האדמה ועל פרי האדמה דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך עלייהו ברישא קודם אכילה בורא מיני מזונות ור"ת הגיה במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה כו' וחזר בו דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין ג' וקאמר בחמשת המינים על הארץ ועל המחיה ועל ז' המינים על הארץ ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לא הזכיר ועוד מדקאמר הכא על הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה וקאמר בהדיא טחנו ואפאו פת עד אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומדלא קתני הכא גבי כוסס החטה מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ש"מ דבכוסס ליכא ברכה לאחריו מעין ג' והא דקאמר כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' מיירי דעבדינהו כעין דייסא דחשיבא אז אכילתו אבל הכוסס את החטה חי דלא חשיבא אכילתו כ"כ אע"ג דהיא מן חמשת המינים אינו מברך לאחריו ברכה מעין שלש אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הר"י שיש לספק° שמא חכמים כיילי ליה בההוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ונכון להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוו כמו דייסא ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל סלת פירוש קליות מאי מברך בסופה רבי ירמיה אמר לא אכלית סלת מן יומא וכו':

נתן ר"ג רשות לר' עקיבא לברך · סבור (ו) היה שיברך ג' ברכות כמו שהיה סובר וא"ת לר"ג הא קי"ל *דאין מזמנין על הפירות וי"ל דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מינין ג' ברכות שלמות וכי בירך ר"ע מעין ג' לעצמו דוקא דקי"ל אין מזמנין על הפירות ואחרים המסובין ברכו כל אחד לעצמו וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות שלמות וס"ל דמזמנים על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה כוס א"כ (ז) יזמנו וא"כ יזמנו לעולם וי"ל דיכול להיות שלא ישתה כלל מן כוס של ברכה וא"ת מ"מ לאותו המברך שהוא טועם צריך לברך פעם אחרת וא"כ אין לדבר סוף וי"ל היכא °דאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג דאל"כ וכי לית ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש בשום מקום: [וע"ע תוס' פסחים ק"ה: ד"ה ש"מ]:

חבילה

[ע' ב"ח סימן רח וכעט"ז שם]

לה א מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' יוד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ז:

לו ב מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעיף ב:

לז ג מיי' פ"ה ופ"ז מהל' חמץ ומצה סמג לאוין עט טוש"ע או"ח סימן תנג סעיף א:

לח ד מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ב טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעיף ד:

לט ה מיי' שם הל' ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסח סעי' י:

מ ו ז (מיי' שם הלכה י) סמג שם טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ז:

הגהות הב"ח

(א) גמ' טרגים זריז כצ"ל ותיבת סולת נמחק: (ב) שם ועל הירקות הוא אומר: (ג) רש"י ד"ה חילקא וכו' במועד קטן. נ"ב ס"פ מי שהפך דף י"ג חילקא טרגים וטיסני חילקא חדא לתרתי טרגים חדא לתלת טיסני חדא לארבע: (ד) שם ד"ה כותבות וכו' תמרים והוא דבש: (ה) תוס' ד"ה הכוסס וכו' אמרינן לעיל. נ"ב ריש ל"ו: (ו) ד"ה נתן וכו' סבור שיהא מברך: (ז) בא"ד טעונה כוס א"כ יזמנו לעולם כצ"ל ותיבות יזמנו וא"כ נמחק:

גליון הש"ס

גמ' הכוסס ט'. עי' רש"י [לעיל לו ע"ב ד"ה כס] מגילה ז ע"ב ד"ה דאיכסיים [וביומא פ"א. ד"ה שכוסס]: תוס' ד"ה הכוסס כו' שמא חכמים כיילי ליה בההוא ועי' לקמן מ"ד ע"א: תוס' ד"ה נתן כו' דאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו. עי' לקמן ל"ט ע"א תוס' ד"ה בצר:

נ"א זריד

פסחים לה. קיד:

תוספתא פ"ד

לעיל לה.

תוספתא פ"ד

[לעיל ט. וש"נ]

[חולין קו. ופ"ש בתוד"ה וש"מ]

(א) ולא מין דגן הוא או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת כל שאינו לא משבעת המינין ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן ר"ג אומר ברכה אחת מעין שלש וחכ"א ולא כלום במאי אוקימתא כר"ג אימא סיפא דרישא אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש מני אי ר"ג השתא אכותבות ואדייסא אמר ר"ג ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא אלא פשיטא רבנן אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן אלא לעולם רבנן ותני גבי אורז ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא מברך במ"מ מ"ט דסמידא עיקר דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר *והדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות א"ר יוסף *האי חביצא דאית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רב יוסף מנא אמינא לה *דתניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ ותני עלה יכולן פותתן כזית א"ל אביי אלא מעתה לתנא דבי ר"י דאמר פורכן עד שמחזירן לסלתן ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ וכי תימא ה"נ והתניא לקט מכולן כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח הכא במאי עסקינן בשערסן אי הכי אימא סיפא והוא שאכלן בכדי אכילת פרס ואי בשערסן האי שאכלו מיבעי ליה הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול מאי הוה עלה אמר רב ששת האי חביצא אף על גב דלית ביה פרורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא טרוקנין חייבין בחלה [א] וכי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין [ב] פטורין מן החלה מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי גביל מרתח ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח תני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה והא תניא חייב בחלה התם כדקתני טעמא ר' יהודה אומר מעשיה מוכיחין עליה עשאן כעבין

ולא (ב)מין דגן. שבמין דגן יש חילוק שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחריו ג' ברכות: או. אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת בשתים אלו נחלקו ר"ג וחכמים: במאי אוקימתא. להא דלעיל דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: כר"ג אימא סיפא דרישא. דההיא מתני' דמתני גבי הכוסס את החטה דההיא רישא דידה וקתני סיפא אין הפרוסות קיימות כו': השתא. אפילו אדייסא אמר ר"ג במתני' בתרייתא או מין דגן ולא עשאו פת מברך אחריו ג' ברכות: אין הפרוסות קיימות. שבתחלתו פת ממש היה: מיבעיא. ובשמעת מי גרע מדייסא: אלא לאו רבנן היא. דאמרי גבי דייסא ברכה אחת והאי נמי משנמוח לאו פת הוא והוי כדייסא: והלכתא לא גרסינן: ריהטא. הוא חבין קדרה: דחקלאי. בני כפר: דמפשי ביה קמחא. שמרבים בו קמח: דמחוזא. בני כרך: חבילא. כעין שלניי"קוק שמפררין בתוך האלפס לחם: מנא אמינא לה. דאפרורין כזית מברכין המוציא: היה. ישראל עומד: ומקריב מנחות. ונתנה לכהן להקריבה: אומר ברוך שהחיינו. אם לא הביא מנחות זה ימים רבים: נטלן לאכלן. הכהן: ותני עלה. כלומר ותנן על המנחות מנחת מחבת ומנחת מרחשת הקריבות כשהן אפויות: וכולן פותתן. כלומר בוצען קודם קמיצה ועושה אותן פתיתין כזיתים כדכתיב פתות אותה פתים (ויקרא ב) אלמא פתיתין כזיתים מברך עליהן המוציא: פורכן. למנחות האפויות על המחבת ועל המרחשת קודם קמיצה עד שמחזירן לסלתן: הכי נמי. דפליג אהא דקתני מברך המוציא: והתניא לקט מכולן. פתיתי המנחות: כזית כו'. ומדקאמר יוצא בו ידי חובתו בפסח משום אכילת מצה דמצות עשה היא דכתיב בערב תאכלו מצות והתם לחם בעינן דכתיב בה לחם עוני אלמא לחם הוי ומברך המוציא והא מתניתין על כרחך רבי ישמעאל היא דהא קתני לקט מכולן כזית אלמא בפתיתין פחותין מכזית קאי: בשערסן. כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן. ערסן לשון עריסותיכם: והוא שאכלן בכדי אכילת פרס. שלא ישהה משהתחיל לאכול שיעור כזית עד שגמר אכילת השיעור יותר מכדי אכילת חצי ככר של שמנה בילים דהוי חציו ארבעה בילים שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת והוה ליה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא: ואי בשערסן והוא שאכלו. לשון יחיד מיבעי ליה: הב"ע. ובשלא ערסן היא וכדקאמרת והא דקתני דחשיב למיהוי לחם בבא מלחם גדול ונשאר מן הלחם שלא נפרס כולו אבל אם נפרס כולו לא חשיבי פתיתין הפחותי' מכזית ולא מברכינן המוציא ואין יוצא בהן ידי חובת מצה בפסח: תוריתא דנהמ'. תואר מראית הלחם: כובא דארעא. עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס: גביל מרתח. עושים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכי' על הכירה כשהיא נסקת: נהמא דהנדקא. בלק שאופין בספוד ומושחים אותו תמיד בשמן או במי בילים ושמן: לחם העשוי לכותח. אין אופין אותו בתנור אלא בחמה:
כעבין

חביצא דאית ביה פרורין. פרש"י כמו שלנייקו"ק (ג) וא"ת והתניא לעיל בזמן שהפרוסות וכו' אין הפרוסות קיימות לא יברך עליהן המוציא אע"ג דאית ביה כזית וי"ל דרב יוסף מפרש ליה הפרוסות קיימות היינו בכזית ואין הפרוסות קיימות בשאין בהן כזית וכן מפרש נמי בירושלמי וא"ת ואיך מדמה רב יוסף פרורי מנחות לפרורי חבילא וי"ל כיון שנטוגנין בשמן כנתבשלו דמי ומיהו קשה דלקט מכולן כזית דקאי אחמשת המינין ולא אמנחות כמו שאפרש והתם(ד)נמי לא מיירי בשנתבשלו ומאי מדמה לחבילא שהוא מבושל לכך נ"ל חבילא הייט פרורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב כמו חבילא דתמרי *שהן נדבקין:

היה עומד ומקריב מנחות. פרש"י בעל הבית המתנדב מנחה ודוחק גדול הוא דהיה עומד ומקריב משמע בכהן המקריב וכן ניסנא נטלן לאכלן משמע דאכהן קאי ונראה בכהן העומד להקריב ראשון במשמרתו וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרה אחרת אם כן כל משמרה אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מברכינן שהחיינו ולא כפירש"י דמנחות דמיירי בכהן שלא הקריב מעולם:

לקט מכולן. פירש"י דקאי אמנחות ולא נהירא דא"כ היכי קאמר דאם חמץ הוא וכו' והא אמרינן (מנחות ד' נב:) כל המנחות באות מצה ונראה דקאי אחמשת מינין וה"ק לקט מכל מיני לחמים כזית כו':

אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. וכן קיימא לן דרבא בתרא הוא ולא בעינן שיהו בפרורין כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא לענין המוציא ואפילו נתבשלו לפירוש רש"י והא דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא:

תוריתא דנהמא.. נראה דהיינו כשנותני' הפרורין(ה)במים ואם המים מתלבנים מחמת הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממי"ץ לגבן פרורין במים בלילה כדי לאכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה:

לחם העשוי לכותח פטור מן החלה. והיינו כשעשאו כלמודים ופירש"י עיסה שמיבשים בחמה וקשה דהא אמרינן במסכת חלה (פ"א משנה ה) כל שתחלתו עיסה וסופו סופגנין חייבין בחלה וכל שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין נמי בחלה ושתחלתו סופגנין וסופו נמי סופגנין פטור מן החלה ופסק ר"ת אם כן בניבלי"ש וריסולא"ש דתחלתן עיסה מברכין עליהן המוציא וחייבין בחלה אף על פי דסופן סופגנין ומתחלה היה ר"ל ר"ת דדוקא חייבין בחלה דמצות חלה בעודן עיסה דכתיב עריסותיכם והואיל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה אבל מן המוציא פטורים דעכשיו הם סופגנין ול"נ דהא לעיל קתני נטלן לאכלן מברך עליהן המוציא גבי מנחה אף על פי דעכשיו הם סופגנין שהמנחות מטוגנות בשמן. ורימשיי"ש אף על גב דחייבין בחלה שהיו עיסה מתחלה פטורין מהמוציא ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות דלית להו תוריתא דנהמא ואחר כך ברכת מעין שלש על המחיה ועל הכלכלה ור' יחיאל ז"ל היה מסופק

עין משפט
נר מצוה

מא א מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ב:
מב ב מיי' פ"ז מהל' תמידין ומוספין הלכה יח:
מג ג מיי' פי"ג מהל' מעשה הקרבנות הלכה י:
מד ד ה מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסח סעיף י:
מה ו ז מיי' פ"ו מהל' בכורים הל' יב סמג עשין קמא טוש"ע י"ד סי' שכט סעיף ה וטוש"ע או"ח סי' קסח סעיף טו:
מו ח ט טוש"ע או"ח שם סעיף טז:
מז י מיי' פ"ו מהל' בכורים הל' יד סמג עשין קמא טוש"ע י"ד סי' שכט סעיף ז:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולאו מין דגן וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש שאינו: (ב) רש"י ד"ה ולאו מין: (ג) תוס' ד"ה חביל' וכו' כמו שלנייקו"ק. נ"ב כלומר שנתבשלו וא"כ קשה מדתניא לעיל וכו': (ד) בא"ד והתם לא מיירי בשנתבשלו מ"מ מאי מדמה: (ה) ד"ה תוריתא דנהמא וכו' במים דאם המים וכו' רב דוד ממיץ לשרות פרורים במים כל הלילה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (טרוקנין חייבין בחלה) תא"מ:
[ב] שם כי אתא רבין אר"י טרוקנין חייבין בחלה. כצ"ל:

מסורת
הש"ס

[מעין זה שבת סג: ושם נסמן]
מנחות עה:
פסחים לח:

תורה אור

כעבין חייבין כלמודין פטורים א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא *גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות מר זוטרא [ב]קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות אמר מר בר רב אשי [ג]ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח מ"ט °לחם עוני קרינן ביה ואמר מר בר רב אשי [ד]האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מ"ט זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן *דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע [ה]פוטר א"ל ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה יתיב רבינא קמיה דרבא א"ל דשומשמי קא אמרת או דקורטמי קא אמרת או דפורצני קא אמרת אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה אמר ליה חשילתא ודאי קא אמרת ואדכרתן מלתא הא דאמר רב אסי [ו]האי תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא ואסור לעשות מהן שכר והלכתא [ז]תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלוייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במלתייהו קיימי כדמעיקרא. שתיתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי [ח]הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה מתיב רב יוסף *ושוין [ח] שבוחשין את השתות בשבת [ט] ושותין זיתום המצרי ואי ס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי א"ל אביי ואת לא תסברא והא *תנן [י]כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל המשקין שותה אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ה"נ גברא לאכילה קא מכוין לישנא אחרינא אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא ה"נ לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא וצריכא דרב (ושמואל) דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא אבל הכא *כיון דלכתחלה לרפואה קא מכוין לא לבריך עלויה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: שעל הפת הוא אומר המוציא וכו': ת"ר מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע דכתיב °אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב °המוציא לך מים מצור החלמיש ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר °המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב °וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא אמר להם לכשיבא לידכם הביאוהו לידי זמנא חדא איקלע לגביה אפיקו ליה ריפתא פתח ואמר מוציא אמר זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא בשלמא אי אמר המוציא אשמעינן

רש"י

כעבין. ערוכה ומקופפת כגלוסקאות נאות גלי דעתיה דללחם עשאה: כלמודין. °כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריסתם ודוגמתו שנינו במועד קטן (פ"ג דף יג.) עושה לו למודין נוחין לבור של יין לכסותו: זיעה בעלמא הוא. ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ: וחומץ ספוניות. סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושים מהן חומץ: מחייב קרן וחומש. לשותה ממנו בשוגג: ור' יהושע פוטר. דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד והיינו כמר בר רב אשי: טרימא מהו. מה מברכין עליו ושם טרימא כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק: לא הוה אדעתא דרבא. לא היה מבין מהו שואל: א"ל. רבינא להההוא מרבנן איזו טרימא אתה שואל: דקורטמי. כרכום שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין: או דשומשמי. להוציא שמנן: או דפורצני. כתישת ענבים לתת לתוך החרצנים מים לעשות תמד: א"ל רבא חשילתא קא אמרת. מתוך דברי רבינא הבין רבא את השאלה א"ל דבר מתוך שאלתני כמו ביעי חשילתא דשחיטת חולין (דף נג.): מותר לעשות מהן טרימא. שאינו מפסידה אלמא דבמילת' קאי וכיון דהכי הוא מברכין עליה ב"פ העץ: שתיתא. °מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים*: עבה לאכילה עבידא. ובמילת' קיימא: שבוחשין. מגיסין בכף לערבו יפה במימיו: זיתום המצרי. מפורש במסכת פסחים (דף מב:*): וכל המשקים שותה. אלמא לאכילה מכוין ורפואה ממילא הויא הכא נמי לאכילה מכוין כו' (א): ה"ג וצריכא דרב ושמואל. ואע"ג דתניא לענין שבת דאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת אצטריך למימר דטעון ברכה: ה"ג דסד"א כיון דלרפואה קא מכוין לא לבעי ברכה קמ"ל כיון דמתהני מיניה. שהרי מאכל הוא בעי ברוכי: והלכתא. ל"ג ומהלכות גדולות הוא: דאפיק משמע. שהוציא כבר והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו: דכתיב אל מוציאם ממצרים. וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו: המוציא לך מים. וכבר הוציא: ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע. שעתיד להוציא דכתיב המוציא אתכם וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר: דאפיקית יתכון. שאני הוא שהוצאתי אתכם: אשמעינן

תוספות

מסופק אם וירושלמי"ש חייבין בחלה משום (ב) עושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורין מן החלה דלית בהו שיעורא הכא גבי וירושלמי"ש כמי פעמים מחלקן שאין משימין שיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק וכל דבר שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין בחלה ובהמוציא דקיי"ל כרבי יוחנן פרק כל שעה (פסחים לז.) דפליגי ר' יוחנן ור"ל במעשה אילפס ופליגי בבלילתו רכה דהיינו תחלתו סופגנין וסופו עיסה אם נאפה בתנור או בכירה או באילפס בלא מים ושמן דר"ל ס"ל דלא הוה חייב אלא כשנאפה בתנור והאי קאי מתניתין תחלתו סופגנין וסופו עיסה דחייב בחלה אבל באילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה אילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיו משקין באילפס דהכי איתא בירושלמי כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא אבל אניל"ש אין מברכין עליו המוציא דלא הוי אלא גובלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפורים מברך המוציא וכל דבר שתחלתו סופגנין וגם סופו כגון הני סופגנין שמטגנין אותן בשמן שקורין בוניי"ש *פטורין מן החלה: מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה. וכן ניל"ש אי קבע סעודתיה עליה מברכין עליה המוציא וכן נוה הר"מ בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך המוציא בפת תחלה כדי לפוטרן מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותייהו קביעות או לא: האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל. וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה *ולאפוקי מה"ג שפירש דמיירי שנתן לתוכן מים ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן כזית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים(ג) ואין שכר אלא טעמא בעלמא ועוד משום שיש בו עלויה אחרינא בפת ועוד בשתיה אומר שהכל: ושוין שבוחשין. רבי(ד) ור' יוסי פליגי גבי נותן מים לתוך המורסן ובקליסה מיירי מדקתני ובוחשין ולא קתני לשון גבול והכי דייקינן התם: ואי ס"ד לרפואה עבדי ליה רפואה בשבת מי שרי. דסובר דכיון (ה) דכל שעקרו לרפואה ואין רגילות לעשותו לצורך אכילה אסור בשבת וכו': והא תנן כל האוכלין וכו'. דמשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' (ו) כל שעקרו לרפואה כיון שראוי לאכילה שפיר דמי מדנקט כל ומסיק הגמרא וצריכא דרב ושמואל דפשיטא (ז) דמתניתין שריא אף על פי שעומד לרפואה אבל דרב ושמואל אשמעינן דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לא נבריך עליה כלל קא משמע לן כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכהאי גוונא פסק בה"ג והלכתא שתיתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ואף על פי שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך:

והלכתא

מסורת הש"ס

דברים טז

תרומות פי"א מ"ב חולין קכ:

ומתנין לתוכו דבש כך פירש"י עירובין כט:

ושבת קי.

שבת קטו.

שבת קטו: יומא מט.

רש"ל מ"ז לעיל לו.

במדבר כג

תהלים ח

שמות ו

שם

עין משפט נר מצוה

מח א ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ט טוש"ע או"ח סימן קסח סעיף טו:

מט ג מיי' פ"ו מהל' חמץ ומצה הל' ו טוש"ע או"ח סי' תסא סעיף ב:

נ ד מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רב סעיף ח:

נא ה ו מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה ב:

נב ז מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רב סעיף ז:

נג ח [מיי' פ"ג שם הל' ג] טוש"ע או"ח סי' רח סעי"ו [ח מיי' פכ"א מהל' שבת הל' לג טוש"ע או"ח סי' שכ"א סעיף י"ד]: [ט מיי' שם הלכה כב]:

נד ט מיי' פכ"א מהל' שבת הל' כב סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שכח סעיף לז:

[וע' תוס' פסחים לז. ד"ה דכ"ע]

[תרומות פי"א מ"ג]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכל המשקים וכו' מכוין הס"ד ואחר כך מ"ה ה"ג. וצריכא וכו' ברכה הס"ד ואחר כך מ"ה דסד"א: (ב) תוס' ד"ה אם וכו' וירמשיי"ש חייבים בחלה משום דתנן העושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורה מן החלה דלית בהו שיעורא א"כ הכא: (ג) ד"ה האי דובשא וכו' דאין שכר אלא וכו' ועוד בשתיה נ"ב עיין בסוף עמוד זה: (ד) ד"ה ושוין שבוחשין רבי יוסי בר יהודה פליג גבי נותן מים. נ"ב פ' מי שהחשיך סוף דף קנה: (ה) ד"ה ואי וכו' דכיון שעקרו כצ"ל ותיבת דכל נמחק: (ו) ד"ה והתניא וכו' דאפילו שעקרו כצ"ל ותיבת כל נמחק: (ז) בא"ד דפשיטא למהני' דשרי בשבת כיון שעומד לאכילה אע"ג דעיקרו לרפואה אבל דרב:

גליון הש"ס

גמ' ור"נ סבר המוציא דמפיק משמע. ע' עירובין י"ט ע"א וצ"ע: רש"י ד"ה כלמודין כנסרים. ע' תי"ט פ"ה מ"ט דכלים: רש"י ד"ה שתיתא מאכל העשוי כו' וכ"כ רש"י מלכים א יז:

נה א מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף ב:
נו ב ג ד מיי' פ"ח מהל' ברכות סמג שם טוש"ע או"ח סי' רה סעיף א (ובסימן רב סעיף יב):
נז ה מיי' פ"ו מהל' חמץ ומצה הלכה ו סמג עשין מ טוש"ע או"ח סי' תסא סעיף ד:
נח ו מיי' פ"ז מהלכות חמץ ומצה הלכה יג סמג עשין מא טוש"ע או"ח סי' תעג סעיף ה:
נט ז מיי' פ"א מהל' ברכות הל' ב ופ"ג הל' יב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן רי סעיף א:

אשמעינן טעמא ואשמעינן דהלכתא כרבנן אלא דאמר מוציא מאי קמ"ל ואיהו דעבד לאפוקי נפשיה מפלוגתא °והלכתא *המוציא לחם מן הארץ דקי"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע: ועל הירקות אומר וכו': קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות נמי שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה (*ממאי מדקתני ירקות דומיא דפת) דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה ורבותינו היורדין מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בפה"א משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק משכחת לה בתומי וכרתי דרש רב נחמן משום רבינו ומנו שמואל שלקות מברכין עליהם בפה"א וחברינו היורדים מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר במחלוקת שנויה דתניא *יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר"מ ור' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח ולא היא דכ"ע שלקות מברכין עליהן בפה"א ועד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם בפה"א ור' בנימין בר יפת א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו א"ר נחמן בר יצחק קבע עולא *לשבשתיה כר' בנימין בר יפת *תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא ר' חייא בר אבא *דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה ורבי בנימין בר יפת לא דייק ועוד רבי חייא בר אבא *כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה ור' בנימין בר יפת לא מהדר ועוד בר מן דין ובר מן דין דההוא תורמסא *דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה ואכלי ליה בקנוח סעודה אתו ושאלו לר' יוחנן ואמר להו מברכין עלויה בורא פרי האדמה ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך דילמא בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא מתיב רב יצחק בר שמואל *ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יוצא בהן ובקלח שלהן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ואי ס"ד במילתייהו קאי שלוקין אמאי לא שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא לגרעיניה

בצר

רש"י

אשמעינן טעמא. פירושא דקרא כמו שפירשנוהו ולמדנו פירושו: ואשמעינן הלכה כרבנן. דהמוציא דאפיק הוא: מאי קמשמע לן. הכל מודים בזו: אף ירקות שנשתנו כו'. ואפילו הכי במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה: שלקות. כל ירק שלוק: דרש רב חסדא. כך: משום רבינו. רב: שלקות אומר בורא פרי האדמה ורבותינו כו' ומאן נינהו עולא אמר רבי יוחנן שהכל. הרי הדבר במחלוקת: ואני אומר. ליישב דבריהם שאינן חלוקין יש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל: כל. ירק הנאכל חי שתחלתו ב"פ האדמה שלקו אפקיה ממלתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכרתי: וכל. ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי שהכל הוא מברך: שלקו. והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בורא פרי האדמה: דרש רב נחמן. כך: משום רבינו. שמואל: שלקות מברך בורא פרי האדמה וחברינו כו'. רב נחמן חשוב ולא קרי לעולא רבותינו: אמר שלקות שהכל ואני אומר. שהם חלוקין בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי ודברי שמואל ודברי ר' יוחנן בכל מיני ירקות הן וחלוקין זה על זה שמואל כר"מ דאמר מבושל קאי במלתיה ור' יוחנן קאי כר' יוסי: יוצאין ברקיק השרוי. במים ידי אכילת מצה של מצוה וקרינן ביה לחם עוני: אבל לא במבושל. דתו לאו לחם איקרי: אפילו ר' יוסי מודה. דלענין ברכה במילתיה קאי: אמר רב נחמן קבע עולא לשבשתיה כר' בנימין. (א) עולא שאמר משום ר' יוחנן לעיל שהכל למד וקבע שבושו כרבי בנימין עד שנתקעה בלבו ועכשיו אומר בבית המדרש בשם רבי יוחנן: תהי בה ר' זירא. במחלוקת זו שהוזכרה בבית המדרש וכי מה ענין להזכיר דברי ר' בנימין (ב) אצל דברי רבי חייא בר אבא במחלוקת בית המדרש הרי אינו כדאי לחלוק עליו: בר מן דין ובר מן דין. לבד משתי ראיות הללו שאמרתי שאין רבי בנימין (ג) כלום אצל רבי חייא יש לנו עוד ראיה שלא אמר רבי יוחנן מימיו שלקות שהכל: וא"ל בורא פרי האדמה. אלמא אע"ג דשלקיה קאי במלתיה: שאכל זית מליח. שהיה מלוח זה כמה ימים וקי"ל (פסחים עו.) מליח כרותח: אבל לא כבושין. בירקות של מרור היא שנויה בפרק כל שעה (דף לט.) לומר שאין יוצאין בהן שלוקין משום מרור אלמא לאו במלתייהו קיימי. שלוק הוי נימוח טפי ממבושל: דבעינן טעם מרור וליכא. אבל לענין ברכה שם פרי עליו:

בצר

תוספות

והלכתא המוציא וכו'. ואע"פ דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע *ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות נגד י' תיבות שבמקרא זה: מדקתני ירקות דומיא דפת. לא הוי ירקות דומיא דפת שהרי פת איפתני לעלויא ויש ירקות שאין משתנות לעלויא אלא כלומר מה הפת אין בשול מגרע את הברכה אף הירקות נמי במלתייהו קיימי ולא מגרע להו הבשול: משכחת לה בתומי וכרתי. וא"ת והרי נראה לעינים דהבשול משביחן וי"ל דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכן וגראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי והי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להן ברכה הראשונה שכל כך שוין מבושלין כמו חיין ומטעם זה מברכינן נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן °שכל כך הוא טוב אחר הבשול כמו קודם לכן וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחיין כשהן חיין מברכין עליהם שהכל ומבושלין ב"פ האדמה וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראוין לאכלן חיין כמו מבושלין בתחלה מברכין עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ אך אותן ערמוניות שקורין לומיברד"ש מברך עליהן בורא פרי העץ אפילו בתחלה וכל דבר המתקלקל בבשולו כגון תומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין מברך עליהן בורא פרי האדמה ומבושלים שהכל כך נראה לרבינו יהודה ומיהו הרב אלפס פסק בשלקות (ד) דאשתני לגריעותא ע"י בשולן אומר בורא פרי האדמה כרב נחמן דאמר שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה דר' חייא בר אבא קאי נמי כוותיה ובכל שלקות מיירי ר' חייא בר אבא אף באותן דמשתנים לגריעותא מדפליג להו גמרא אהדדי ר' חייא בר אבא ור' בנימין בר יפת ואגוז מטוגן בדבש מברך עליו בורא פרי העץ דאגוז עיקר: כל תלתין יומין מהדר תלמודיה. לאו דוקא כל תלמודו אלא כל מה שהיה לומד בשלשים יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד: זית מליח. ומליח כרותח:

בצר

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אמר רב נחמן וכו' כרבי בנימין בר יפת עולא וכו' כר' בנימין בר יפת עד שנתקע: (ב) ד"ה תהי וכו' רבי בנימין בר יפת אצל: (ג) ד"ה בר מן וכו' רבי בנימין בר יפת כלום: (ד) תוס' ד"ה משכחת וכו' ס"ר אלפס פסק בשלקות אע"ג דאשתנו לגריעותא על ידי בשולן ג"כ אומר בורא:

פי' שכסון למודו

גליון הש"ס

גמ' והלכתא המוציא. עי' תורת חיים סנהד' ע' ע"א ד"ה ר"א: תוס' ד"ה משכחת לה וכו' שכל כך הוא טוב אחר הבישול כמו קודם לכן. עי' מתני' ספ"ב דתרומות ור"ש שם:

מסורת הש"ס

[כרי"ף ורא"ש ליתא כל זה]
פסחים מא.
[עי' פירש"י בעירובין ס. ד"ה חסין]
[לעיל לג: ע"ש]
[חולין סו: כריתות כו. ע"ש]
[ביצה כה:]
פסחים לט.

בצר ליה שיעורא אמר ליה מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן (והא איכא) וההוא דאייתו לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה דאע"ג דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא *דתנן "זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזהו אגורי ואמר רבי אבהו לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו ואמרי לה סמרוסי שמו ולמה נקרא שמו אגורי ששמנו אגור בתוכו נימא כתנאי דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ ובירך על הפרגיות לגלג עליו חבירו כעס בר קפרא אמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם אתה על מה לגלגת עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס ואמר אם חכמה אין כאן זקנה אין כאן תנא ושניהם לא הוציאו שנתן מאי לאו בהא קא מיפלגי דמברך סבר שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו הלכך חביב עדיף ומלגלג סבר שלקות ב"פ האדמה פרגיות שהכל נהיה בדברו "הלכך פירא עדיף לא דכ"ע שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו והכא בהאי סברא קא מיפלגי מר סבר חביב עדיף ומר סבר כרוב עדיף דזיין אמר ר' זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דלפתא פרמינהו פרימא רבא בפה"א פרימא זוטא שהכל נהיה בדברו וכי אתאן לבי רב יהודה אמר לן "אידי ואידי בפה"א והאי דפרמינהו טפי כי היכי דנמתיק טעמיה אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא בורא פרי האדמה דלפתא דמפשו בה קמחא טפי בורא מיני מזונות והדר אמר "אידי ואידי בורא פרי האדמה והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה אמר רב חסדא *תבשיל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכ"ש לבני מעים אמר אביי והוא דיתיב אבי תפי ועביד *תוך תוך אמר רב פפא פשיטא לי "מיא דסלקא כסלקא ומיא דלפתא כלפתא ומיא דכולהו שלקי כבולהו שלקי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבדי או לעבורי זוהמא עבדי לה ת"ש *"השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה ואינה מטמאה טומאת אוכלים שמע מינה למתוקי טעמא עבדי לה שמע מינה אמר רב חייא בר אשי פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא ופליגא דר' חייא דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מאי שנא צנומה דלא משום דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא על הפת נמי כי קא גמרה אפרוסה גמרה אלא

רש"י

בצר ליה שיעורא · וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבה ואכילה בכזית: כזית שאמרו · לענין שיעור כל אכילות: אגור בתוכו · מזומן לצאת ממנו שאינו נבלע בפרי כמשקה תפוחים ותותים אלא אגור כמשקה ענבים: דורמסקין · אף הן שלקות מעשב שקורין אקדלשי"ט בלע"ז כך ראיתי בפירוש בבא קמא של רבינו יצחק ברבי יהודה אבל כאן פירש פרונ"ש וכן שמעתי אני כאן ובבבא קמא (פ"י דף קטז:) פרונ"ש ואי אפשר להעמידה דא"כ °הרי ברכתו ב"פ העץ והיאך קדם ובירך על הפרגיות שברכתן שהכל ואינם כדברי' חשובים כדמפרש ואזיל: שלא טעם טעם בשר · ונעשה הבשר חביב עליו: פרגיות · בשר עוף שקורין פרדרי"ץ: זקנה אין כאן · הלא זקן אני והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין ודברים הללו אינן באין ללפת את הפת אלא שלא מחמת הסעודה הן באין ואמרינן לקמן (דף מא:) דטעונין ברכה לפניהם ואין הפת פוטרתן: דמברך סבר שלקות · דכרוב ודורמסקין שהכל ברכתן כפרגיות דעל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר ביצים ודגים תנא במתניתין *שהכל וכיון דברכותיהם שוות חביב עדיף: ומלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה · שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימו: כרוב עדיף דזיין . דתניא לקמן (דף מד:) כרוב למזון ותרדין לרפואה: גרגלידי דלפתא . ראשי לפתות: פרמינהו . מנוסיי"ר בלע"ז לשון קניבת ירק: פרימא זוטא · גריעותא היא ובשאכלו מי קאי: אבי תפי · על מקום שפיתת הקדירה: ועביד תוך תוך · כלומר שסלוק ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת °כקול תוך תוך: מיא דסלקא · תבשיל של תרדין: כסלקא · לענין ברכה: דשיבתא · ירק שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו אני"ט בלע"ז: למתוקי טעמא עביד · ומברכין על מימי תבשילו ב"פ האדמה: השבת אין בה · בכד שלה משנתנה בקדרה והוציאוה אין בה שוב משום איסור תרומה דהוה ליה כעץ בעלמא מדקתני משנתנה טעם ש"מ לטעמא עבידא: פת צנומה . יבשה שנתנה בקערה לשרות וכן צנומות דקות*: צריך שתכלה · ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרוס ועומד הוא: אפרוסה (כליא) · כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תכלה מאי חשיבותא ומאי אהניא: אלא

תוספות

בצר ליה שיעורא · היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו אפילו פחות מכשיעור דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא לוגמיו על כן יש ליזהר לשתות מכוס של ברכה °מלא לוגמיו כדי שיברך לאחריו מעין ג' ברכות °והר"י היה אומר בבורא נפשות כיון דלאו ברכה חשובה היא אפי' בבציר משיעורא מברכינן בורא נפשות רבות ולא נראה דכיון דבורא נפשות תקנוה כנגד על הגפן כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא בבורא נפשות רבות נמי בעי שיעורא ובירושלמי ר' יוחנן היכי בריך אזית הא לא הוי שיעורא וקאמר משום בריה דאפילו לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון בעי ברוכי משום דבבריה מברכין אפילו פחות מכזית וחולק על גמרא דידן כדמשמע הכא א"כ אין הלכה כמותו של ירושלמי (א)וה"ר יוסי היה מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמרא שלנו דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלא אם כן לא היה כברייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף וגמרא ירושל' היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה *דבריה ואינן חולקים יחד ועוד יש בירושלמי היכא דבריך אתורמוסא למיכליה ונפל מידיה ושקל אחרינא בעי ברוכי זמנא אחריתי ופריך מאי שנא מאמת המים פירוש דמברך לשתות והני אזלי והני אחריני נינהו וא"ל לברך פעם אחרת ומשני הכא הוה דעתו מתחלה לזה שהיה יודע שילכו להן אבל בתורמוסא לא ידע שיפלו מידו ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד משום דהוה ברכה לבטלה וכן נכון לומר על כל ברכה לבטלה בשכמל"ו: **דורמסקין** · פירש"י פרונ"ש · ולא נראה דבסמוך משמע דמברכין עליהן בורא פרי האדמה וא"כ בורא פרי העץ בעי ברוכי ונראה שהוא מין כרוב: **נתן** בר קפרא רשות לאחד מהן לברך · ונראה דמיירי בברכה שלפניו דאי בשל אחריו הא אמרינן (חולין קו·) דאין מזמנין על הפירות °ומיירי בהסבו ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר חן בפירות הן ביין: **חביב** עדיף · וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף ובורא פרי האדמה עדיפא משהכל נהיה בדברו דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית ויברך על אותו המין שייך בו פרי האדמה אף על פי שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו ואם לפניו פירות שהברכות שוות ואחד מהן הוא מז' המינין יברך תחלה על אותו של ז' המינין דעדיפי: **מיא** דסלקא כסלקא · מברכין עליה בורא פרי האדמה אף על פי שאין בה אלא מים וטעם הירקות מברך עליהן כאשר יברך על הירקות אע"ג דאמרינן לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא יש לחלק: **פת** צנומה בקערה מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ ופליגא דר' חייא · וא"ת היכי מיירי אם יש שלמה לפניו הא אמרינן בסמוך דכ"ע שלמה עדיף ואי ליכא אלא צנומה היכי פליג עלה ר' חייא הא מסקינן לעיל (דף לז:) פרורין אף על פי שאין בהן כזית מברכין עליהן המוציא הואיל ואית בהו תוריתא דנהמא וי"ל כגון דאיכא שלמה לפניו ובלע מן הצנומה רב חייא בר אשי סבר דהוי כמו שלמה מאחר שהיא חביבה [מברך עליה] ור' חייא ס"ל צריך שתכלה ברכה עם הפת ואם כן בעינן שתכלה הברכה עם בליעת הפת וכיון שבלועה קודם לכן שלמה עדיף אבל אי ליכא שלמה מודה שיברך על הפרורים *המוציא לחם מן הארץ: והלכתא

כלים פי"ז משנה ח
[לקמן מ:]
עירובין כט.
[פסחים עד.]
[נדרים מא.]
גמרא עוקצין פ"ג נח:
[וע"ע תוס' מנחות עה: ד"ה אסילון]

עין משפט נר מצוה

ס א מיי' פי"ד מהלכות מאכלות אסורות הל' א (טוש"ע או"ח סי' תפו):
סא ב טוש"ע או"ח סי' ריא סעיף ג:
סב ג טוש"ע או"ח סי' רה סעיף ד:
סג ד מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ו טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ב:
סד ה מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה ד סמג
סס טוש"ע או"ח סימן רה סעיף ב:
סה ו מיי' פט"ו מהל' תרומות הלכה י"ב ופ"א מהל' טומאת אוכלין הלכה ז:

[דבריה היה ואינן מ כצ"ל]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בצר וכו' וה"ר יוסף היה מפרש:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה דורמסקין מ' הרי ברכתו בפה"ע. ק"ל הא גם בפה"א עדיף משהכל אלא דהמברך סבר דשלקות מברך שהכל. וא"כ ג"כ בפה"ע אין ברכתו בפה"ע אלא שהכל כמבואר בסוגיא גבי זית מליח וצ"ע: רש"י ד"ה ועביד תוך וכו' כקול תוך תוך. ע' פסחים עד ע"א ברש"י ד"ה ר' ישמעאל: תוס' ד"ה בצר וכו' מלא לוגמיו כדי שיברך. עי' לעיל ל"ז ע"א תוס' ד"ה נתן ר"ג: בא"ד והר"י היה אומר. עי' לקמן מ"ט ע"ב תוס' ד"ה ור"מ: תוס' ד"ה נתן וכו' ומיירי בהסבו. עי' חולין ק"ו ע"א תוס' ד"ה ש"מ:

אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע נהרדעי עבדי כר' חייא ורבנן עבדי כרבא אמר רבינא אמרה לי אם אבוך עביד כר' חייא דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת ורבנן עבדי כרבא והלכתא *כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע: איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ור' יוחנן אמר [ב]שלמה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורין א"ר ירמיה בר אבא כתנאי *[ג]תורמין בצל קטן שלם אבל לא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף היכא דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן *דתנן [ד]כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים ר' יהודה אומר אין תורם אלא מן היפה אמר רב נחמן בר יצחק *וירא שמים יוצא ידי שניהן ומנו מר בריה דרבינא דמר בריה דרבינא [ה]מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך אמר ליה מה שמך א"ל °שלמן א"ל שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים אמר רב פפא הכל מודים [ו]בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא °לחם עוני כתיב א"ר *אבא [ז]ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מ"ט °לחם משנה כתיב א"ר אשי חזינא ליה לרב כהנא [ח]דנקיט תרתי ובצע חדא ר' זירא [ט]הוה בצע אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי *והא קא מתחזי כרעבתנותא אמר [ליה] כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידנא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא *רב אמי ורב אסי [י] כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי

אמר

תורה אור

אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע.(א)וגומר כל הברכה ואח"כ מפריס הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם: **פתיתין** ושלמין אמר רב הונא. אם רצה מברך על הפתיתין ואם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן: **כתנאי**. הא דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא: **אבל** לא חצי בצל גדול. ואע"פ שיש בו יותר מקטן שלם: **במקום** שיש כהן. ונותנו לו מיד: **במקום** שאין כהן. צריך לישראל שיצניענו עד שימצא כהן ליתנו לו וחצי בצל אין מתקיים: **יוצא** ידי שניהן. ידי מחלוקת של רב הונא ורבי יוחנן: **מניח** פרוסה תחת השלמה. ונמצאו שתיהן בידו ובוצע או משתיהן או מן השלמה: **לחם** עוני כתיב. ודרכו של עני בפרוסה לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה: **אכולה** שירותא. פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת: **ריפתא** דערובא. שערבו בו אתמול ערובי חצירות:

טול

והלכתא כרבא דמברך ואח"כ בוצע. פי' שלא יפריס הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה ואין המנהג נכון לעשות (ב) דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תמעט ידו לבלוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה ובפרק שלשה שאכלו (לקמן מז.) מסקינן דבעינן עד שתכלה אמן מפי העונין שלא יבלע קודם ויש שמביאים ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבלע מדתני רבי חייא בירושלמי אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס והיינו משום שאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו ולא יוכל לאכול פרוסה אחרת שיבלע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור (ג) ולברך ויש כאן ברכה לבטלה אבל אם (*לא) היה צריך לברך על כל הפת ולא יוכל לפרוס קודם הברכה אז אם תפול הפרוסה אינו מברך על פרוסה אחרת ויפטר בברכה ראשונ': **מברך** על הפתיתין ופוטר את השלמין. פירש"י אם הפתיתין והשלמין שוין יברך על איזה שירצה ואם הפתיתין גדולים צריך לברך על הפתיתין לפטור את השלמין ור' יוחנן אומר על השלמין מצוה מן המובחר אפי' אם הפתיתין גדולי' טפי ותימה א"כ סברא הפוכה דלרב הונא פתיתין שהם גדולים עדיפי ולר' יוחנן שלמין עדיפי ואין סברא לומר דפליגי בהפוך סברות ועוד תימה אמאי שינה בסמוך לשונו דנקט לשון פרוסה של חטין ע"כ פירש רבינו תם דמיירי בפתיתין גדולים ושלמים קטנים וה"פ אמר רב הונא מברך על הפתיתין כלומר אם ירצה והוא הדין על השלמין אם ירצה ורבי יוחנן אמר שלמין עיקר וכן הלכה כרבי יוחנן דהא רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן וכל שכן לגבי רב הונא שהלכה כמותו שהיה תלמידו של רב דדוקא באמוראי בתראי אמרינן הלכה כבתראי: **אבל** פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חטין. דחיטי עדיפי משום דאקדמיה קרא אבל פתיתין ושלמין ממין אחד אפילו יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר מברך על השלמין כדאיתא בתוספתא (פרק ד) שלמין דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דגלוסקאות פרוסה דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דבעל הבית פת כשר ופת של נכרי מברך על הכשר (חלה) וכן אמרינן בירושלמי פת טהור ופת טמא מברך על הטהור אבל אם פת של נכרי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב מברך לאיזה שירצה כדאיתא בירושלמי פת נקי טמא ופת קיבר טהור מברך לאיזה שירצה אבל רבינו שמשון נוהג לסלק הפת לבן של נכרי מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. שני שלמין ממין אחד אם אחד יותר נקי מברך על הנקי דחביב ליה טפי: **כתנאי** כו'. פירש"י חצי בצל גדול קרי חשוב לפי שיש בו יותר מבצל קטן שלם ולא נראה דהא לכאורה משמע דלהכי נקט חצי בצל גדול (ד) משום דיש בחצי בצל גדול כמו בקטן שלם ולא יותר ועוד דאם כן לא הוי דומיא דחשוב דגבי פרוסה של חטין דקאי עלה דהתם שוין ויש לפרש דכהדדי שוין הם אבל דגדול טוב יותר לאכילה מן הקטן ועוד פירש רש"י דמייתי תנאי אסיפא דמברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורים ומר סבר חשוב עדיף ומר סבר חטין דמקדמי בקרא עדיפי אבל ה"ר לפרש דחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב מפת של שעורים דהא פי' דבמין אחד פת נקיה ופת קיבר השלם עדיף: **ומר** סבר שלם עדיף. וא"ת מנא ליה הא (ה) אימא דחטין חשיבי טפי משום דאקדמיה קרא ויש לומר דהכי מדמה דהתם אע"ג דמסברא חשוב לכהן עדיף דכתיב (במדבר יח) בהרימכם את חלבו ממנו ואפי' הכי קאמר דשלם עדיף ה"נ נימא שלם עדיף מפתיתין של חטין אע"ג דאקדמיה קרא והדין עם רש"י שלא רצה לפרש כתנאי אפלוגתייהו דרבי יוחנן ורב הונא שהרי למאי דמפרש (ו) לרב הונא כשהן שוין מברך על איזו שירצה א"כ לא קפיד אחשיבות ולא אשלמות וא"כ מאי כתנאי איכא ולפר"ת נמי דפי' דמברך על הפתיתין גדולים אם ירצה ואי בעי בריך על השלמים קטנים אלמא לא חשיב ליה עדיף אלא כי הדדי נינהו לרב הונא וא"כ לא מצי קאי כתנאי אפלוגתא דפתיתין: **כל** היכא דאיכא כהן כ"ע לא פליגי דחשיב עדיף. והכי דלעיל קאמר פתיתין גדולים ושלמים קטנים דמברך על השלמים היינו דוקא לברכה דלא איכפת ליה שיברך בגדול דלמה יברך בגדול הואיל ואינו נקי מזה אבל גבי נתינה לכהן איכא נפקותא דיתן לו הגדול החשוב טפי דניחא ליה: **מניח** פרוסה בתוך השלמה ובוצע. פירש"י ובוצע לשתיהן או בוצע לשלמה בלבד והיינו ע"י שניהן דכיון שהניח הפרוסה תחת השלמה נראה כמו שבוצע גמי אפרוסה ודוקא בוצע לשלמה אבל לא רצה לפרש ובוצע לאיזה מהן שירצה או לפרוסה או לשלמה דמדקאמר לתוך השלמה משמע דהשלמה עיקר ולפי' רש"י ה"פ ירא שמים יוצא ידי שניהם כדרב הונא וכדר' יוחנן בפתיתין ושלמה ולפי' ר"ת לא מצינו לפרש הכי דקאי אפתיתין שהרי אינו צריך לעשות כן אלא יברך על השלמה ודי בכך לכ"ע דאפילו רב הונא לא קאמר אלא על הפרוסה אם ירצה אבל פשיטא אם בירך על השלמה יצא ונראה *לפירוש ר"ת שניהם קאי אשני לחמים אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים: **הכל** מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב. משום דכתיב לחם עוני מניח הפרוסה תחת השלמה ונראה כבוצע על הפרוסה ומ"מ אין לבצוע כי אם על השלמה ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה ובורכים ואוכלים משתיהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע על הפרוסה וכן המנהג אבל אין לעשות המוציא וגם על אכילת מצה מן הפרוסה דהוי כעושה מצות חבילות חבילות ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין ואינם נקראים חבילות חבילות דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת היין ורבינו מנחם מוויל"א היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתיהן קודם שיבלע ואחר כך מברך על אכילת מצה ובוצע משתיהן אחר כך ואין זה חבילות מאחר שהיה עושה על שתיהן ופעמים מפיק הר"י נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלמה תחלה המוציא והיה בוצע קצת ולא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד:

הביאו

עין משפט
נר מצוה

סו א מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף א:

סז ב מיי' שם הל' ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' קסח סעיף א:

סח ג מיי' פ"ה מהל' תרומות הלכה ב:

סט ד שם הלכה א:

ע ה מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסח סעיף א:

עא ו מיי' פ"ח מהל' חמץ ומצה הלכה ו טוש"ע או"ח סי' תעה סעיף א [רב אלפס כאן ובפ' ע"פ דף קכט:]:

עב ז ח מיי' פ"ז מהל' ברכות הל' ד ופ"ל מהל' שבת הל' ט סמג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רעד סעיף א: [רב אלפס כאן ובשבת פט"ז דף מ"ז. ובע"פ דף קכט]:

עג ט מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' ג טוש"ע שם סעיף ב:

[י ש"ע או"ח סי' שלד סעי' ב בהגה"ה]:

מסורת הש"ס

תרומות פ"ב מ"ה

שם מ"ד [מנחות נה.]

[שבת סא.]

דברים טז
שבת קיז:
שמות טז

כתובות לז:

שבת שם

[ונראה דגר' לר"ת שתיהן וקאי לשני כנ"ל]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא וכו' בוצע גומר כל: (ב) תוס' ד"ה והלכתא וכו' לעשות כן דהוי היסח: (ג) בא"ד אלא יצטרך לחזור. נ"ב דתני בירושלמי היכא דבריך אתורמוסא למיכליה ונפל מידיה וכו' ועי' בתוס' לעיל בדף זה בד"ה בצר ליה: (ד) ד"ה כתנאי וכו' נקט חצי בצל גדול. נ"ב פי' דהו"ל לומר אבל לא גדול שאינו שלם לאיזו צורך נקט חצי: (ה) ד"ה ומר וכו' הא איכא למימר דחטין: (ו) בא"ד למאי דמפרש רש"י לרב הונא דכשהן שוין:

גליון הש"ס

גמ' א"ל שלמן. מצינו שם זה בסוף מגילת רות ושם הוא מלא וי"ו:

אמר רב *טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך דאמר *רב יהודה אמר *רב [ב] אסור לאדם *שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' °ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמעתיה אמר להו לית דין צריך בשש: ואמר רבא בר שמואל משום רבי חייא *אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון: ואמר רבא בר שמואל משמיה דר' חייא אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק תניא נמי הכי אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מן ריח הפה ובלילה ידאג מפני אסכרה: ת"ר המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעים וכמה אמר רב חסדא קיתון לפת אמר רב מרי א"ר יוחנן הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום מונע אסכרה מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לריח הפה ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום מונע חלאים מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לחולשא דלבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעים ולא עוד * אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין ומברין כל גופו של אדם א"ר חמא ברבי חנינא *הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב מיתיבי רשב"ג אומר קצח אחד מששים סמני המות הוא והישן למזרח גרנו דמו בראשו לא קשיא הא בריחו הא בטעמו אימיה דרבי ירמיה אפיא ליה ריפתא ומדבקא ליה ומקלפא ליה: ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: א"ר זירא ואיתימא *ר' חיננא בר פפא אין הלכה כרבי יהודה *וא"ר זירא ואיתימא ר' חיננא בר פפא מ"ט דרבי יהודה אמר קרא °ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו. *וא"ר זירא ואיתימא ר' חיננא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק אבל הקב"ה אינו כן מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר °ויאמר אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע ד"א אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע: **מתני'** בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם *אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא:

גמ' מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא דתנן * יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה אומר מביא וקורא: על פירות הארץ וכו': פשיטא א"ר נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא *אילן שאכל ממנו אדם הראשון רבי מאיר אומר גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין שנאמר °וישת מן היין וישכר רבי נחמיה אומר תאנה היתה שבדבר *שנתקלקלו בו נתקנו שנאמר °ויתפרו עלה תאנה ר"י אומר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן °ס"ד אמינא הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן היא ליברך עליה בורא פרי העץ קמשמע לן היכא מברכינן בורא פרי העץ היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגווזא והדר מפיק

אבל

רש"י

טול ברוך. הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה שאלנו וא"ל טול מפרוסת הברכה אף על פי שסח בינתים אין צריך לחזור לברך ואף על גב דסיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (פרק ג' דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכסוי הדם *הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא: הביאו מלח. נמי אין צריך לברך שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם: גביל לתורי. גביל את המורסן במים לצורך השוורים: ובצע לה להדיא. כלומר מיד ולא המתין למלח ולפתן: בשש. פכוב כמו בושש רכבו (שופטים ה) כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה לפתן: אין מי רגלים כלים. מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקלוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק: בעפר תיחוח. ליכא נצוצות: אסכרה. בו"ן מלאנ"ט: המקפה אכילתו במים. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו): מונע אסכרה. שהחולי בא מחמת עפור בני מעים והעדשים משלשלים: קצח. רבותינו מפרשים ניילא"ה בלע"ז אבל אני שמעתי מין זרעים שזורעין אותו בארץ ישמעאל: למזרח גרנו. של קצח שרוח מערבית רוח לחה ומתונתה היא ומכנסת הריח בתוך הגוף: הא בריחו הא בטעמו. הריח קשה והטעם טוב: מדבקא ליה. בריפתא עד שקלט הטעם: ומקלפא ליה. בשביל הריח: כל יום ויום. בשבת מעין שבת ביום טוב מעין יו"ט: כלי מלא. אדם חכם: אם שמוע. פעם אחת סופך שתטה אזן פעם אחרת: אם תשמע בישן. שנית ושלשת מה ששמעת אתמול: דעיקר אילן ארעא היא. דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה: יבש המעין ונקצץ האילן. היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו וקצר בכורים ממנו ואחר כך יבש המעין וכן שדה האילן וקצץ בכורים ממנו ואח"כ נקצץ האילן: מביא ואינו קורא. שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתתה לי דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא: מביא וקורא. שהארץ היא עיקר: שהוא הביא יללה. וזה הביא מיתה: שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא. וזה נקרא עץ הדעת: גווזא. הענף של עץ: מפיק. פירי אחריני:

חוץ

תוספות

הבא מלח כו' צריך לברך. דהוי היסח הדעת והכי אמרי' בפ"ג דמנחות (דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן הלכה אם סח בין ברכת המוציא לאכילה ובין ברכת קידוש לשתיה צריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכא לסעודה כמו טול ברוך וכן בשחיטה צריך לחזור ולברך אי לאו ממילתא דשחיטה כמו העוד יותר בהמות ותרנגולים לשחוט או שיאמר אחוז היטב שלא ישמט לך שלא תפסל השחיטה אין זו הפסקה ואנו אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם:

רבי יהודה היא דתנן יבש המעין וכו'. ונראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כוותיה ואם בכך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא:

יבש המעין כו'. יש מפרשים לכך מביא ואינו קורא מפני שאינו נראה כמשבח להקב"ה אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראויה לפירות:

איתיה לגווזא והדר אתי. מהכא נראה דתותים ופריזיי"ש ובונטונ"ש וכיוצא בהן צריכין לברך עליהם בורא פרי העץ שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה זו הדר אתי פרי באותו העץ עצמו *מיהו הרב רבי מנחם הביא ראיה מירושלמי דמסכת כלאים *דמברכין על כל מיני דאטד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההגין ואטדין מין אילן הם ואינן כלאים בכרם ופריך והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטד ומשני תמן לברכה והכא לכלאים אלמא לענין ברכה מיני דשאין(א) ומיהו לדברי הכל פריזיי"ש צריך לברך עליהם בפה"ע דאינו גדל על אטדין ועצו מתקיים משנה לשנה:

ורבי

מסורת הש"ס

[חולין פו.]

גיטין סב.

[ברב אלפס איתא שמואל וברא"ש איתא אמר רב הונא אמר רב]

דברים יא

[ע' תוס' יומא ד"ה מגוס]

[לקמן מד:]

[מסכת כלה]

בד"י ליתא מלת ר' ובס"א איתא ר' חנינא

תהלים סח

סוכה מו.

שמות טו

[לעיל יב.]

בכורים פ"א משנה ו

[סנהדרין ע. ע"ש]

בראשית ט

שם ג

[ועי' פרש"י סנהדרין ע: ד"ה בדבר וכו' ומ"ש תוס' שם בהשגה ופירכו בענין אחר]

[וע' תוס' בכורות ח. ד"ה באילן וכו']

[סוף פ"ה]

סוכה מו.

עין משפט נר מצוה

עד א ב מיי' פ"א מהל' ברכות הל' ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף ו וסימן רו סעיף ג:

[ב] מיי' פ"ט מהלכות עבדים הל' ח סמג עשין פו וז"ל ומקדימין מזון הבהמות ועבדים לסעודת עצמו הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה ונע"ק]:

עה ג ד מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה ג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף ה:

[בגיטין איתא שיטעום כלום עד שיתן וכו' וכן איתא ברי"ף וברא"ש]

עו ה מיי' פ"ד מהל' תפילין הל' יח טוש"ע או"ח סי' ג סעיף יג:

עז ו ז טוש"ע או"ח סי' קע סעיף כב בהגה וטוש"ע סי' קעט סעי' ו:

עח ח מיי' פ"ד מהל' דעות הלכה ב:

עט ט י שם הלכה ט:

פ כ מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה א סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן רה סעיף א:

פא ל מיי' שם הלכה י וסמג שם טוש"ע או"ח סי' רו סעיף א:

פב מ מיי' פ"ד מהל' בכורים הלכה יב:

פג נ טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ב:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה איתיה וכו' מיני דשאין הן ומיהו:

גליון הש"ס

גמ' סד"א הואיל ואר"י חטה מין אילן. ע' שבת דף ס"ו ע"א תוס' ד"ה כוורת:

אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוווזא דהדר מפיק לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בפה"א: ועל כולן אם אמר שהכל וכו': אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר "אפי' פת ויין נימא כתנאי *ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר "כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו נימא רב הונא דאמר כר' יוסי ור' יוחנן דאמר כר' מאיר אמר לך רב הונא אנא דאמרי אפי' לר' מאיר עד כאן לא קאמר ר' מאיר התם אלא היכא דקא מדכר שמיה דפת אבל היכא דלא קא מדכר שמיה דפת אפילו ר' מאיר מודה ור' יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפילו לרבי יוסי עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן אפילו ר' יוסי מודה בנימין רעיא כרך ריפתא "ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא והא בעינן שלש ברכות מאי "יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה מאי קמשמע לן אע"ג דאמרה בלשון חול תנינא *ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר וקריאת שמע ותפלה וברכת המזון אצטריך סד"א הני מילי דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש אימא לא "קמ"ל: גופא *אמר רב °כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה *ורבי יוחנן אמר "כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה אמר אביי כוותיה דרב מסתברא *דתניא °לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ואילו מלכות לא קתני *ור' יוחנן תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו:

מתני' *ועל דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו "על החומץ "ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו *ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה:

גמ' תנו רבנן "על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמות חיות ועופות ודגים אומר שהכל נהיה בדברו על החלב ועל הביצים ועל הגבינה אומר שהכל *על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל *על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע נינהו "והתניא *הנודר מפירות הארץ אסור בפירות הארץ ומותר בכמהין ופטריות ואם אמר כל גדולי קרקע עלי אסור אף בכמהין ופטריות אמר אביי מירבא רבו מארעא מינקי לא ינקי מארעא והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני-תני על דבר שאין יונק מן הארץ: ועל הנובלות: מאי נובלות ר' זירא ור' אילעא חד אמר "בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא תנן ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקרי ליה מין קללה אלא למאן דאמר תמרי דזיקא מאי מין קללה אשארא איכא דאמרי בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא היינו דמברכינן עלייהו שהכל אלא למ"ד תמרי דזיקא שהכל בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי אלא בנובלות סתמא כ"ע לא פליגי דבושלי כמרא נינהו כי פליגי בנובלות תמרה *דתנן "הקלין שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין (א) בנות שוח ובנות שקמה וגופנין ונצפה ונובלות תמרה שיתין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מין תאנים [א](ב) רימין כנדי העוזרדין טולשי *בנות שוח אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן תאיני [ב] חיורתא (ג) בנות שקמה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן דובלי [ג](ד) גופנין שילהי גופני נצפה פרחה נובלות תמרה ר' אילעא ור' זירא חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקתני הקלין שבדמאי ספיקן הוא דפטור הא ודאן חייב אלא למאן דאמר תמרי דזיקא ודאן חייב הפקרא נינהו הכא במאי עסקינן שעשאן גורן *דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב "הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר איכא דאמרי בשלמא

חוץ מן הפת ומן היין · כדאמרינן לקמן (דף מג.) שגורם ברכות הרבה לעצמו בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים: ידי ברכה ראשונה· ברכת הזן: פרשת סוטה · כשהכהן משביעה: וידוי מעשר · בערתי הקדש מן הבית (דברים כו): מלברכך · ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר: **מתני'** הנובלות · מפרש בגמ': גובאי · חגבים טהורים מין קללה · חומץ ונובלות וגובאי על ידי קללה הן באין: **גמ'** שהקרים · בוטי"ר בלע"ז: מירבא רבו מארעא · מאחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים: בושלי כמרא · כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם · כמרא חום כמו מכמר בשרא (פסחים דף נח.): תמרי דזיקא · שהרוח משירן מאחרא · אחומץ וגובאי פליג ר' יהודה: פרי העץ בעי ברוכי · שהרי לא נשתנו לקלקול: הקלים שבדמאי · פירות שהקלו חכמים בדמאי שלהן שהלוקחן מעם הארץ אין צריך לעשרן · אלו הן: השיתין כו' · שאינן חשובים ואין ע"ה חש עליהם מלעשרן: טולשי קולמשי: שילהי גופני · ענבים סתווניות: הא ודאן · אם ידוע שלא הופרש מהן מעשר: שעשאן גורן העני או מי שלקטן העמיד מהן ערימת כרי· הלקט והשכחה והפאה · אע"פ שפטורים מן המעשר לקטן עני °ועשאן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא:
בשלמא

ורבי יוחנן אמר אפי' פת ויין · וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב:

נימא רב הונא כר' יוסי · וא"ת היכי מצי סובר רב הונא כר' יוסי הא רב הונא מודה בשאר דברים חוץ מפת ויין שאם אמר שהכל דיצא ואילו ר' יוסי סבר דלא יצא דכל המשנה ממטבע כו' וי"ל דמצי למימר דאפי' ר' יוסי לא קאמר לא יצא אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל אבל בשהכל מודה:

אמר אביי כוותיה דרב מסתברא כו'. י"מ דמסתברא ברייתא כוותיה ומיהו רב אלפס פסק כר' יוחנן וכן פסק ר"י דכל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה ולכך היה אומר ר"י שאם היה מדלג מלכות של ברכת המוציא שצריך לחזור ולברך ואפי' דלג תיבת העולם בלבד דמלך לבד אינו מלכות וברכות *של שמונה עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות אבל אלהי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו ומעין שבע דמצלי בשבת הואיל ויש בה האל הקדוש שאין כמוהו היינו כמו מלכות כמו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דהוי במקום מלכות *ולפי מה דפרישית דכל היכא דכתיב אלהי אברהם הוי כמו מלכות ניחא ולר' יוחנן לא קשיא דלא (ה) תני מלכותך דאטו כרוכלא כל האי לימני וליזיל:
אבל

עין משפט נר מצוה

פד א מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה י סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז ס"י ובסי' רו ס"א:
פה ב מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה ה סמג שם:
פו ג ד טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף י וסימן קפז סעיף א:
פז ה מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה ו:
פח ו מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע א"ח סימן ריד:
פט ז מיי' שם פ"ח הל' ח טוש"ע או"ח סי' רד סעיף א (ב):
צ ח ט מיי' שם [והל' א] סמג שם טוש"ע או"ח שם סעיף א:
צא י מיי' פ"ט מהל' נדרים הל' יא סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' רפו סעיף כג:

[עמ"ש תוס' לקמן מט. ד"ה ברוך]

צב כ מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' רב ס"ט וסי' רד ס"א:
צג ל מיי' פי"ג מהל' מעשר הלכה א:
צד מ מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה ט:

[ר"ה לב:]

ספרי פ' כי תבא

[כ"ה הגי' גם ברא"ש ובהגהת הרש"ל אמנם מתו' ד"ה אמר אביי משמע דלא גרסינן]
נ"א על החלב ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל

רב נסים גאון

על החומץ ועל הנובאי ועל הנובלות הוא אומ' שהכל נהיה בדברו. גרסי בני מערבא החמיץ יינו אומר ברוך דיין האמת בא לאכלו אומר שהכל נהיה בדברו ראה גובאי אומר ברוך דיין האמת בא לאכלו אומר שהכל נהיה בדברו נובלות שנשרו אומר ברוך דיין האמת בא לאכלן אומר שהכל: השיתין אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מיני תאיני פירשו בתלמוד ארץ ישראל דדמאי (פרק א הלכה א) אלו הן השיתין ר' שמעון בריה דר' אבא אמר שהן יוצאות מתחת העלין ואמרי תו במסכת שביעית בפרק בנות שוח (הלכה א) תני רבן שמעון בן גמליאל אומר מהוצאת העלין עד הפגים ג' יום מן הפגים ועד השיתין. הנובלות ג' יום ומן השיתין ועד התאנים ג' יום:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ד

הגהות הגר"א
[א] גמ' מין תאנים. נ"ל תאיני חורתא: [ב] שם תאיני. נ"ל מין תאיני: [ג] שם דובלי. נ"ל תאני דובלא:

סוטה לב. שבועות לט.
לעיל יב.
[לקמן מט.]
דברים כו
נדרים נה:
ב"ב דף צג:
[לעיל לו. נדרים נה:] נדרים שם
דמאי פ"א מ"א
פ"ז יד. [ופי' בתוס' שם]
סוטה מג:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והעוזרדין. נ"ב באלפס פ' תבית פרש"י בפירלונ"ג בלשון אשכנז: (ב) שם שיתין אמר רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן מין תאנים נ"ב פי' תאנים מדבריות: (ג) שם תאיני חוורתא. נ"ב פירוש הגדלים מג' שנים לג' שנים ומתגדלים ביערים: (ד) שם דובלי. נ"ב פירוש תאנה המורכבת בערמון ופירוש פרחה עיין לעיל דף לו ע"א: (ה) תוס' ד"ה אמר וכו' דלא כתיב ומלכותך עליו דאטו:

גליון הש"ס

גמ' כל ברכה שאין בה הזכרת השם. עי' לקמן דף נ"ד ע"ב תוס' ד"ה ספריזמון: רש"י ד"ה הלקט וכו' ועשאן גורן. ע' בכ"ק דף צ"ד ע"א בפירש"י ד"ה מרחו:

בשלמא למ"ד תמרי דזיקא היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא והתם קרי לה תמרה אלא למ"ד בושלי כמרא ניתני אידי ואידי נובלות תמרה או אידי ואידי נובלות סתמא קשיא: היו לפניו מינין הרבה כו': אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר *מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל [ב]בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה מיתיבי היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית הב"ע כשהצנון עיקר אי הכי אימא סיפא ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה (א) לית ליה לר' יהודה הא דתנן *כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה וכי תימא ה"נ דלית ליה והתניא רבי יהודה אומר אם מחמת צנון בא הזית מברך על הצנון ופוטר את הזית לעולם בצנון עיקר עסקינן וכי פליגי רבי יהודה ורבנן במילתא אחריתי פליגי וחסורי מחסרא והכי קתני היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית בד"א כשהצנון עיקר אבל אין הצנון עיקר ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ושני מינין בעלמא שברכותיהן שוות מברך על איזה מהן שירצה רבי יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת שפיר אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי במאי פליגי א"ר ירמיה להקדים דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק [ג]כל °המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר °ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ופליגא דרבי חנן דא"ר חנן *כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר חטה דתנן *[ד]הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו הוא והן טמאין מיד [ה]היה לבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו באצבעותיו הוא טמא מיד והן טהורין *עד שישהא בכדי אכילת פרס (ב) פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכלן בלפתן שעורה דתנן *[ו]עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל [ז]גפן כדי רביעית יין לנזיר תאנה [ח]כגרוגרת להוצאת שבת רמון כדתנן *כל [ט]כלי בעלי בתים שיעורן

תורה אור
דברים ח

רש"י

בשלמא למ"ד. נובלות דדמאי תמרי דזיקא ונובלות דמתני' אוקימנא בבושלי כמרא היינו דהכא קרי להו נובלות תמרה ובמתני' תנן (ד' מ) נובלות סתמא: בשברכותיהן שוות. כגון זיתים ותפוחים דתרווייהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת: חביב עדיף. איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע: אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה. אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן (לעיל דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה ב"פ האדמה אבל כגון צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית: פשיטא לא גרסינן עד מיתיבי חדא שאין זו שיטת הגמ' מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא איצטריך למימרא והדר קשיא היכי מצי למימרא ועוד דלא פשיטא היא אי לאו דאשמעינן עולא ה"א צנון פוטר את הזית דהתנן בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא: שהיה צנון עיקר. שבשבילו התחיל האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון דהוה ליה זית טפל ותנן (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: מברך על זה כו'. וכאן לא נחלקו: ושני מינים בעלמא. כגון זית ותפוח שברכותיהן שוות והאחד ממין שבעה בזה נחלקו: חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות. וכדאמרן: ה"ג וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. ומפרש לה ואזיל: במאי פליגי. הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה: אמר ר' ירמיה בלהקדים פליגי. ולא גרסי' אבל בשברכותיהן שוות מברך על אחד מהן שירצה דהשתא בשאינן שוות מקפיד ר' יהודה על הקדמתן ואמר מין שבעה עדיף כשבא לפטור זו בזו לא כ"ש: דאמר ר' יצחק כו'. אלמא קפדינן אהקדמה ור' יהודה אית ליה דר' יצחק הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה דמין שבעה עדיף ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב דחביב עדיף: ופליגא דרבי חנן. הא דר' יצחק דאמר המוקדם קודם לברכה אלמא קרא לשבח א"י בא שיש בה פירות החשובים הללו ומנאן כסדר חשיבותם ופליג אדר' חנן דאמר לא בא הכתוב להודיע שבח חשיבות הפירות בטעם שלהם אלא שבחה של א"י שיש בה פירות שגשיעורי תורה נתלין בהן וכיון דהכי הוא לא הקפיד הכתוב על סדרן שהרי בזו כולן שוין: בבית המנוגע. כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב (ויקרא יד) ולא כתיב כבוס בגדים והאוכל בבית יכבס את בגדיו (שם) בשוהא שיעור אכילה ואפילו לא יאכל מדכתיב בסיפיה והשוכב בבית יכבס את בגדיו הלכך הנכנס בו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבושו אין אלו בגדיו ומטמאים מיד שאף בהן אני קורא והבא אל הבית וכשהוא לבוש בהן בעי שהייה: אכילת פרס. תני ככר שיערו בו חכמים את העירוב *שהוא כולו מזון שתי סעודות וחציו מזון סעודה אחת: פת חטין. נאכלת מהר: מיסב. דרך הסבה שהיא נאכלת מהר שאינו פונה הנה והנה: ואינו מטמא באהל. הלכה למשה מסיני הוא: כדי רביעית יין לנזיר. אבל חרצנים וזגים ועולבין כשיעור רביעית יין חייב ואין שיעור רביעית מים שוין לפי שהיין עב והמים קלושין ויש ברביעית יין יותר ממה שיש ברביעית מים כדאמרינן (במנחות קז.)[בשבת (דף עז.)] גבי רביעית דם שיכול לקרוש ולעמוד על כזית מסוס לסמיך אבל מידי דקליש לא הוה רביעית דידיה כזית: להוצאת שבת. דתנן המוציא אוכלין כגרוגרת (שבת עו:) והיא תאנה יבשה:
שיעורן

תוספות

אבל בשאין ברכותיהן שוות. פירש"י כגון צנון וזית ושוב אין כאן מחלוקת כיון שאין האחד פוטר את חבירו אפי' (ג) ר' יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו ואחר כך יברך על השני וכן יש לפרש דרבי יהודה מודה לחכמים הואיל ולא פי' הגמ' מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד והקשה רש"י ולבריך על הצנון ולפטר את הזית דהא תנן לעיל בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ותירץ דשאני התם שאין שם אלא חד מינא וטעה ובירך ב"פ האדמה אבל הכא כשבירך ב"פ האדמה על הצנון לא פטר את חברו שהוא ב"פ העץ אפי' בדיעבד וא"ת הא אמרי' לעיל (דף לט.) גבי עובדא דבר קפרא דברכת בורא פרי האדמה חשיבא טפי משהכל לפי שמבוררת טפי א"כ גם ב"פ העץ חשיבא טפי מברכת ב"פ האדמה וי"ל דלא חשיב ב"פ העץ כל כך מב"פ האדמה כמו שחשוב ב"פ האדמה משהכל ומ"ש בהלכות גדולות דב"פ העץ קודם לב"פ האדמה דמבוררת טפי היינו לפי המסקנא דלקמן דפליגי בשאין ברכותיהן שוות וקי"ל כר' יהודה אבל להאי לישנא דאמרי' דלא פליגי בשאין ברכותיהן שוות לא מתוקם פסק דהלכות גדולות כדפירשנו לעיל: מיתיבי היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון וכו'. ופריך אלמא דמברך ב"פ האדמה אפילו לפטור ב"פ העץ אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים וכ"ש קליות שהן כמו כן משבעת המינין דמברך עליהן ב"פ האדמה לפטור את *התפוחים לכן צריך להנהיג הכי כדפרישית *לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחים וקליות: א"ר ירמיה להקדים דא"ר יוסף וכו'. פירש"י והר"י לפי גרסא זו אתיא הא דאמר רב יוסף כל המוקדם כר' יהודה דוקא אבל ר' שמעיה גרים אמר רב יוסף וכו' ואתיא אליבא דרבנן ומיירי שאין חביבין זה מזה דהא אזלינן בתר מוקדם דאי בחביבין פשיטא דחביב קודם דהא אפי' בשאר מינין לגבי שבעת המינין אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשה ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס דאמר רב יוסף ואתיא כר' יהודה דוקא דקאמר רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא וכו' א"ל לא סבר לה מר להא דרב יוסף דאמר כל המוקדם וכו': במאי פליגי. כלומר מאי טעמא דר' יהודה דאמר שבעת המינין עדיף מאי עדיפות שייכא בהו אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינין ומשני דהעדיפות הוי מן ההקדמה: גפן כדי רביעית יין וכו'. פי' אם אכל ענבים או גולבין כדי רביעית יין חייב אבל אם אכל מהן כדי רביעית מים לא מחייב דקליש והולכין בקל חוץ מן הכלי אבל כי משערין ביין צריך שיעורא טפי שהיין הוא עב ומחזיק גודש קצת קודם שיפול מן הכוס רביעית יין ואם היה מים היה (ד) יוצא יותר מרביעית*: כלי בעלי בתים. גבי כלי עץ מתניא
איירי

לעיל לה:
גקמן מד.

עירובין ד.
סוכה ה:
חולין קא:
נגעים פי"ג

ת"כ פ' מצורע
פי"ד פ"ס

אהלות פ"ב

כלים פי"ז
שבת קיב:
עירובין ד
[כד]

[עירובין פב:]

[וע"ע תוס' עירובין ד.
ותוס' סוכה ו.]

עין משפט נר מצוה

צה א ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רי"א סעיף א:
צו ג מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח שם סעיף ד:
צז ד מיי' פ"ו מהלכות טומאת צרעת הל' ז:
צח ה שם הלכה ו:
צט ו מיי' פ"ג מהל' טומאות מת הל' ב:
ק ז מיי' פ"ה מהלכות נזירות הלכה ב סמג לאוין רב:
קא ח מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה א:
קב ט מיי' פ"ו מהל' כלים הלכה ב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ממין שבעה וכי לית ליה: (ב) שם אכילת פרס תנא פת חטין וכו' ואוכלה בלפתן: (ג) תוס' ד"ה אבל וכו' דאפילו רבי יהודה: (ד) ד"ה גפן וכו' היה יוצא יותר:

עיין מהרש"א ומהרש"ל

[נראה דכך כדפרישית הוא סיום דבור התוס' ומתחיל דבור חדש מן באין ברכותיהן שציין על הגמ' דלעיל ופי' כמו תפוחים וכו' ותיבת לעיל הוא כמו שציינו הרבה פעמים כשנתהפכו דבורי תוס' להורות מקום שזה שייך לעיל והמעתיקים שגו והדפיסו הכל לדבור אחד (וכן הגיה הגאון מהרש"א מווילנא)]

גליון הש"ס

גמ' כל המוקדם בפסוק. עי' טורי אבן חגיגה דף י"ב ע"ב ד"ה ואת הארץ:

שיעורן כרמונים ארץ זית שמן אמר ר' יוסי ברבי חנינא ארץ שכל שיעוריה כזיתים כל שיעוריה סלקא דעתך והא איכא הנך דאמרן אלא ארץ שרוב שיעוריה כזיתים דבש *ככותבת הגסה ביום הכפורים *ואידך הני שיעורין בהדיא מי כתיבי *אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה אמר ליה [ב]זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך: איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד ופליגא דר' חייא *דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל [ג]ויין פוטר כל מיני משקים אמר רב פפא [ד]הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת [ה]שאני יין

דגורם

רש"י

שיעורן כרמונים. ניקב כמוליא רמון טהור בעלי בתים חסים על כליהם הלכך ניקב כמוליא קטניות מגניזו לזיתים ניקב כמוליא זית מסתמס לאגוזים ניקב כמוליא אגוז מסתמס בו רמונים אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה בהכי: שרוב שיעוריה. אכילת חלב דם נותר ופיגול: דבש. האמור בתורה הוא דבש תמרים וכותבת היא תמרה: זה שני לארץ. ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא הפסי' ארץ את הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים(א) מתאנים ורמונים שהרמון חמישי לארץ הכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו: מאן יהיב לן נגרי דפרזלא. רגלים של ברזל: ונשמעינך. נשמש ונלך אחריך תמיד: הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. ולא ללפת את הפת דא"כ הוו להו טפלה ואין חולק בדבר שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו אלא לפעמים שבא למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות: מברך לפניהם. דלאו טפלה נינהו: ולא לאחריהם. דבהמ"ז פוטרתן: בין לפניהם בין לאחריהם. דלא פטר אלא מידי דזיין והני לא זייני: פת הבאה בכסנין. לאחר אכילה ובהמ"ז היו רגילים להביא כיסנין והן קליות לפי שיפין ללב כדאמרי' בעלמא (עירובין כט:) הני כיסני דמעלו לליבא ומביאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי"ש שלנו ויש שעושין אותן כמין לפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין (דף לז:) בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום: פת פוטרת. בין לפניהם בין לאחריהם: דברים הבאים מחמת הסעודה. ללפת בהן את הפת: אין טעונין ברכה. דהוו להו טפלה הלכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו: שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה. כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע: טעונין ברכה לפניהן. דלאו טפלה נינהו ואינן בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא: ולא לאחריהן. דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרתן: דברים הרגילין לבא לאחר סעודה. כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן: טעונין ברכה בין לפניהן. דלאו טפלה נינהו: בין לאחריהם. דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזוני נינהו:

דגורס

תוספות

אייתו לקמייהו תמרי ורמוני. ולא ללפת בהן את הפת דאם כן הוו להו פת עיקר והן טפלה ותנן (דף מד.) מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: זה שני לארץ. מ"מ היכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשוין לארץ מכל מקום המוקדם בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה: הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. וכגון שאין באין ללפת את הפת אלא לקנוח סעודה: אלא פת הבאה בכסנין. דטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו רק בורא נפשות רבות מידי דהוה אאורז ודוחן דאמרי' לעיל (דף לז:) בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ולא כלום הואיל ונתנו בהן שקדים הרבה. ופי' רש"י אפי' אם אכל מהן אחר בהמ"ז קאמר ולא נהירא חדא דאמרי' לעיל כל שיש בו מחמשת המינין צריך ברכה מעין שלש ועוד אמאי קאמר כיסנין לימא נמי אורז ודוחן ע"כ צריך לפרש דמיירי בתוך הסעודה קודם בהמ"ז דמיירי בה וה"ק חוץ מן הפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דאין טעון ברכה לאחריו דפטר ליה בהמ"ז אפי' לרב ששת משום דהוי דבר מועט אבל בלא סעודה אף לאחריו צריך לברך מעין ג' ברכות ולהכי לא נקט פת אורז ודוחן שהרי אפילו בלא סעודה נמי אין צריכין ברכה מעין ג' לאחריו: לא קי"ל כרב ששת אלא כרב הונא ורב נחמן דאין הלכה כיחיד במקום רבים. ה"ג: ויין פוטר כל מיני משקין. ולכאורה מיירי ביין בלא סעודה דאי בהדי פת תיפוק ליה דפטר ליה פת דאפי' יין נמי רצה לומר הספר בסמוך דפטור אי לאו טעמא דקובע ברכה לעצמו אלא מיירי בלא סעודה ואפ"ה יין פוטר ולית הלכתא כוותיה שהרי מפת פוטרת אין הלכה כמותו אלא כפסק רב פפא א"כ גם מהא דקאמר יין פוטר וכו' לית הלכתא כוותיה: הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה. פי' הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוו להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (דף מד.) דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה ומאי קמ"ל ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא כששותים היין אינו טפלה לפת ואנן במידי דטפל לפת מיירינן ואין לפרש לפירוש הקונטרס יין נפטריה פת כששורה פתו ביינו קאמר דהוה ליה יין טפל דהא לא אשכחן שיברך עליו בענין זה אלא ודאי מיירי בשתיה ועוד קשה מה שפי' רש"י דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ותרדין וכרוב שאינן של לפתן ובאין לזון ולשבוע טעונים ברכה לפניהם דלאו טפלה נינהו ומיהו פטורין מברכת המזון דמיני מזון נינהו ולא נהירא דאמרי' במתני' ברך על הפת פטר את הפרפרת ובגמ' מפרש דהוא הדין כל מעשה קדרה ודברים הרגילים לבא לאחר הסעודה פירש"י כמו פירות ואפי' הביא אותן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן טעונים ברכה בין לפניהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו דהיינו כרב ששת דאמר לעיל הביאו לפניו תאנים ורמונים בתוך הסעודה דטעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם והוי דלא כהלכתא דקיי"ל כרב נחמן וכרב הונא כדפריכית לעיל. על כן פי' ר"י דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם אפי' אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהן דכיון דלאו משום לפתן אתו אין הפת פוטרתן והיינו כר"נ וכרב הונא דלעיל דאמרי דטעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהן: לאחר הסעודה גרסי' ותו לא ולא גרסי' דברים הבאים בהך סיפא והכי פירושו אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פי' לאחר שמשכו את ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן כלל והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר בהמ"ז אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם בהמ"ז דעתנו לאכול פת כל שעה וקיי"ל כפסק דרב פפא: אי הכי יין נמי נפטריה פת. דודאי יין מחמת סעודה אתי שהוא שותה כמה פעמים דאי לאו הסעודה לא ישתה ולפטריה פת ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירש"י דבהרבה מקומות הוא בא ומברכין עליו אע"פ שאין צריכין לשתות כגון בקידוש ובברכת אירוסין ורשב"א פי' משום דצריך לברך על היין בורא פרי הגפן ובתחלה כשהוא בענבים בורא פרי העץ ועל שאר משקין שהכל נהיה בדברו ומיהו אומר ר"ת דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה פת פוטרתן דהפי' יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפי' בתוך הסעודה דהוי כנמלך והא דלא פריך הכא (ג) מהן משום דיין זיין אבל מים לא זייני כדאמר (לעיל לה.) הטדר מן המזון וכו' ופשיטא דלא פטר להו פת דאינה בכלל ברכת הפת:

מיהו

עין משפט נר מצוה

קג א מיי' פ"ב מהלכות שביתה עשור הל' א סמג לאוין סט טוש"ע או"ח סי' תריב סעיף א:

קד ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רי"א סעיף ד:

קה ג טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ב:

קו ד מיי' פ"ד מהלכות ברכות הל' יא סמג שם טוש"ע או"ח סימן קעז סעיף א ב:

[ע' תוס' סוכה ו. ד"ה אלא]

קז ה טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף א ז:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה זה שני וכו' חשובים מרמונים שהרמון כצ"ל ותיבת מתאנים נמחק: (ב) תוס' ד"ה אי הכי וכו' כנמלך וכא דלא פריך הכא מיין אלא משום דיין:

מסורת הש"ס

בעירובין ובסוכה מסיק הש"ס אלא הלכתא ניניהו

חולין קיא:

דגורם ברכה לעצמו רב הונא אכל *תליסר ריפתי בני תלתא בקבא ולא בריך א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא *כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא אמר להו מאי ציצי דקא שמענא דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו אמרי ליה אין דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא ואמר שמואל הלכה כרבי מונא אמר להו אין הלכה כרבי מונא אתמר אמרי ליה והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמר סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכיל אמרי ליה לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול אמר להו סלק אתמר *רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו *ריסתנא מבי ריש גלותא רבא אכיל ורבי זירא לא אכיל א"ל לא סבר לה מר סלק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דריש גלותא סמכינן: אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן כגון אנן דרגילינן במשחא משחא מעכבא לן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא °אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב °שלש תכיפות הן *תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה אמר אביי אף אנו נאמר תכף לתלמידי חכמים ברכה שנאמר °ויברכני ה' בגללך איבעית אימא מהכא שנאמר °ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף: **מתני'** °ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בש"א אף לא מעשה קדרה היו *יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן
בא

רש"י

דגורם ברכה לעצמו. בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו: רב הונא אכל תליסר ריפתי. מפת הבאה בכסנין ולא בירך אחריו: אמר רב נחמן עדי כפנא גרסי': עדי. אלו. כלומר אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה אלא כל שאחרים קובעין אכילתן בכך תורה אור טעון בהמ"ז כך פירש רב האי ורבותינו פירשו תליסר ריפתי מפת שלנו ולא בירך אחריו משום דלא שבע וקרא כתיב (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת וכך פי' רב יהודאי בה"ג ואינו נ"ל דלית ליה לרב הונא והם החמירו על עצמן עד כזית ועד כביצה (לעיל דף כ:) ודלא כר"מ ודלא כר' יהודה (לקמן דף מט:): לחמניות. אובליא"ש בלע"ז: אסור מלאכול. עד שיברך בהמ"ז ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעתי' מברכה ראשונה ומסעודתיה: סלק אתמר. אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן ועדיין לא ברכו אסור לאכול: ריסתנא. אמניסטרשיו"ן: אתכא דריש גלותא סמכינן. ואין סילוקתנו סלוק שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל: הרגיל בשמן. למשוח ידיו אחר אכילה: שמן מעכבו. לענין ברכה שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה: ולית הלכתא ככל הני שמעתתא. אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן אלא במים אחרונים כ"ז שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול: לנטילת ידים. °דמים אחרונים בהמ"ז ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו: תכף לת"ח. המקריבו אליו ומארחו בביתו: ברכה. בביתו: **מתני'** ברך על היין כו'. נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות כדתניא לקמן (דף מג.) כיצד סדר הסבה כו' ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאין השלחן ולאחר גמר סעודה יושבים ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלו ננבא ולחמניות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון ושניהם קודם בהמ"ז: מעשה קדרה. חלקא טרגים (א) וטיסני: היו יושבים. בלא הסבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה: כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאין קבע סעודה בלא הסבה:
בא

תוספות

מיהו ר"י ור"ת היו אומרים שלא לברך כלל אשאר משקין הבאין בתוך הסעודה וטעמא דפת פוטרת כל הדברים הבאים בשבילה והשתא יין פוטר כל מיני משקין לפי שעיקר משקה הוא והוא ראש לכל מיני משקין ולכך הוא העיקר והן טפלין לו לענין ברכה והלכך משקין הבאין מחמת הסעודה שבאין בשביל הפת לשרות המאכל וגם א"א לאכילה בלא שתיה והלכך פת פוטרתן חוץ מן היין כדקאמר גמרא טעמא ולהאי טעמא ניחא מה שאנו מברכים בפסח על החזרת על אכילת מרור לבד שהעולם מקשים אמאי אין מברכין נמי ב"פ האדמה וב"פ האדמה דשאר ירקות אינו פוטר כדקאמרינן התם כיון דאיכא הגדה והלל אסח דעתיה אלא וודאי טעמא הוי כיון דרחמנא קבעיה חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה דפת פוטרתן: **לחמניות**. פרש"י אובליא"ש ולא נהירא דא"כ אפילו לא קבע נמי (ב) לבריך המוציא שהרי הוא לחם גמור שהרי סופו עיסה ונראה לפרש דהיינו ניילי"ש מיהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו המוציא כמו בפורים מיהו רבינו שמשון פירש דאין לברך עליו המוציא דהוי כמו דייסא: **סלק** אתמר. משמע שדרכן היה (ג) לסלק השלחן קודם בהמ"ז ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם (ד) ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקין השלחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובין לפי שהיו להן שלחנות קטנים וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו אבל אנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השלחן עד לאחר ברכת המזון: **רבי** זירא לא אכל. תימה (ה) לפי מה שמפרשים העולם הב לן ונבריך אסור למשתי בלא ברכה שלפניו אמאי לא אכל לבריך עליה וליכול ושמא היה תבשיל שהיה בו פת והיה צריך ברכת המוציא ונט"י וטורח היה לעשות כל כך: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונבריך אינו היסח הדעת דאכן אתכא דרחמנא סמכינן ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן א"צ לחזור (ו) דכל מצות לשם מצוה עשויות והא דאמרינן* כי אמר הב לן ונבריך אסור למשתי וכן אסורים כולן היינו דוקא כי אמר בעל הבית אבל לא אורח (וכי אסורים כולן היינו כי אמר בעה"ב אבל בשביל אורח אין נאסרין) ואף איהו גופא יכול לחזור ולאכול עם בעה"ב: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. וכשרגיל לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה יש אומר שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינן יודעים אם יתן להם בעה"ב יותר ונראה שאין צריך לברך לפי שסומכין על שלחן בעה"ב והיינו דבי ריש גלותא: **תכף** לנטילת ידים ברכה. והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך והוא הדין אם אמר הב לן ונבריך אפי' בלא נטילה*: **ברך** על הפת פטר את הפרפרת. נראה דמיירי בפרפרת שבתוך הסעודה דאי בפרפרת שלאחר הסעודה הא פסק רב פפא *דברים הבאים לאחר סעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ורש"י פירש פרפרת מיני דגים ופרגיות וקשה א"כ מאי קמ"ל דברך על הפרפרת דלא פטר את הפת ונראה כפירוש ר"ח דפירש דפרפרת פת לגומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מיני מזונות והשתא ניחא דאצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוא מין פת וכן משמע בגמרא דחשיב פרפרת *מעשה קדרה ומעשה קדרה היינו חלקא טרגים וטיסני כדאמרינן לעיל (לז.): **הסבו** אחד מברך לכלן. ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפי' בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו והכא דקאמר היו יושבין וכו' בגמרא משמע דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון בבהמ"ז כעובדא דתלמידי דרב בברכת המוציא מהיא דפליגי ביין אי בעי הסבה ומיהו בני אדם האוכלים בדרך והולכים ולא ישבו כל אחד מברך לעצמו וא"ת מאי שנא דבמוגמר אפילו לא הסבו אחד מברך לכולם בירושלמי פריך ומשני משום דבמוגמר כולם נהנים ביחד אבל אכילה ושתיה איכא בהא אלא לזה אחר זה:
אע"פ

עין משפט נר מצוה

קח א ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ט סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסח סעיף ו ז:
קט ג ד שם סעיף ו וסעיף ח:
קי ה מיי' פ"ד מהלכות ברכות הלכה ז סמג שם טוש"ע או"ח סימן קעט סעיף ב:
קיא ו מיי' פ"ג מהל' מעשה קרבנות הלכה יב:
קיב ז מיי' פ"ז מהל' תפלה הל' יז טוש"ע או"ח סי' קי"א סעיף א:
קיג ח מיי' פ"ו מהל' ברכות הל' כ סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קעט סעיף א ובסי' קסו:
קיד ט מיי' פ"ד מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טור א"ח סימן קעד:
קטו י טור או"ח סימן קטו:
קטז כ מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף יא וסימן ריג סעיף א:

רב נסים גאון

שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה. בתלמוד ארץ ישראל בפ' מאימתי קורין אמר תכף לסמיכה שחיטה דכתיב (ויקרא א) וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה [שנאמר] (תהלים קלד) שאו ידכם קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפלה שנאמר (שם יט) יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה ובגמ' דפ"ג דשחיטת קדשים (דף לג) אמרי תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מעשה קדרה חלקא טרגים. נ"ב ע"ל דף לז ע"א: (ב) תוס' ד"ה לחמניות וכו' לא קבע נמי לבריך וכו' שהרי תחלתו וסופו עיסה: (ג) ד"ה סילק וכו' משמע שדרכן. נ"ב פירוש מדקאמר לבתר דסליקו תכא וכו': (ד) בא"ד הלחם קודם. נ"ב כלומר ולמה לא מסלקין גם השלחן: (ה) ד"ה רבי זירא וכו' תימה. נ"ב וכ"כ התוספות פרק כסוי הדם סוף דף פו וכ"כ הרא"ש לשם: (ו) ד"ה אתכא דריש גלותא וכו' א"צ לחזור ולאכול דכל:

[וע"ע תוס' סוטה לט. ד"ה כל כהן]

גליון הש"ס

גמ' אלא כי הא דאר"ת ברא"ש. עי' ברמב"ן במלחמות פ"ב דשבת בד"ה ועוד כתב הרי"ף הא דרב גידל: גמ' שלש תכיפות הן. עי' לקמן דף נ"ב ע"ב תוס' ד"ה תכף: רש"י ד"ה לנטילת ידים דמים אחרונים. כך מבואר בסוגיין. אבל במ"ר דברים ובירושלמי פ' א"ע מבואר דקאי על נטילה ראשונה. ועיין תוס' סוטה דף ל"ט ע"א ד"ה כל וצ"ע:

מסורת הש"ס

[עי' תו' ב"ב קנג: ד"ה עילית ועי' רש"י ותוס' שבת קיט. ד"ה תליסר]
[רבת]
[פי' חלק ולקמן דף נ: פי' ריסתנא]
ויקרא א. תהלים קלד. תהלים יט. בראשית ל. בראשית לט.
מנחות לג. [כולה כ.]
[יושבין לאכול כ"ה הגי' במשנה שבמשניות אכן בירושלמי וברי"ף ורא"ש וכן בשאלתות ליתא וכ"מ בתוס' לקמן ע"ב ד"ה הסבו אין]
לעיל מא:
[צ"ל מעין מעשה קדירה וכ"ה ברא"ש]

בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אחר המזון אחד מברך לכולם *והוא אומר על המוגמר ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה: **גמ'** אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס אתמר נמי אמר רבה בר מרי א"ר יהושע בן לוי לא שנו ^גאלא בשבתות וימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס רבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול חזייה דבריך לפני המזון והדר בריך לאחר המזון א"ל *יישר וכן אמר ריב"ל רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי בי"ט חזייה דבריך אכל כסא וכסא א"ל לא סבר לה מר להא דריב"ל א"ל נמלך אנא איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון אם תימצי לומר ברך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא ^גדזה לשתות וזה לשרות לא או דילמא לא שנא רב אמר פוטר ורב כהנא אמר ^דאינו פוטר רב נחמן אמר פוטר ורב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי דרב אמרי אינו פוטר איתיביה רבא לרב נחמן בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם א"ל הכי קאמר אם לא בא להם יין בתוך המזון אלא לאחר המזון אחד מברך לכולם: ברך ^העל הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה: איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי או דילמא אסיפא פליגי דקאמר תנא קמא ברך על הפת פטר את הפרפרת וב"ש מעשה קדרה ואתי ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת ^ופת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואתו ב"ש למימר ואפי' מעשה קדרה נמי לא פטר תיקו: ^זהיו יושבין כל אחד ואחד כו': הסבו אין לא הסבו לא ורמינהו *עשרה שהיו הולכים בדרך אע"פ שכולם אוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסבו אמר רב נחמן בר יצחק ^חכגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידיו בתריה כי הדרי אמרי ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק בתר דכרכי יתבי וקא מיבעיא להו הסבו דוקא תנן אבל ישבו לא או דילמא כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא כי הסבו דמי לא הוה בידייהו קם רב אדא בר אהבה אהדר

רש"י

בא להם יין בתוך המזון כו'. בגמ' מפרש טעמא (ד' מג:): והוא אומר על המוגמר. אותו שברך על היין הוא מברך על המוגמר שהיו רגילים להביא לפניהם אחר אכילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ומברכים עליו בורא עצי בשמים: לאחר סעודה. לאחר בהמ"ז שאינו מגרכי סעודה אפי' הכי מי שברך על היין שהתחיל בברכות אחרונות גומרן: **גמ'** לא שנו. דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון: אלא בשבתות כו'. דדעתו ליסב אחר המזון ולשתות וכי בריך ברישא אדעתא דהכי בריך: על כל כוס וכוס. דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד: יישר. יפה עשית: וכן אמר ריב"ל. לעשות: לא סבר לה מר כו'. דבי"ט לאו נמלך הוא: נמלך אנא. איני רגיל לקבוע סעודה על היין: בא להם יין בתוך המזון. וקודם המזון לא בא להם: אם תימצי לומר. להביא ראיה ממשנתנו דקתני דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אינה ראיה דהתם זה. לשתות וזה לשתות אבל שבתוך המזון לשרות אכילה שבמעיו הוא בא ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות: לאחר המזון אחד מברך לכולן. קס"ד דה"ק דכשיבאו יין שני אחר המזון אחד מברך לכולן והא תנא ליה דכל אחד ואחד יברך על שבתוך המזון לעצמו וקא מצריך ליה ברכה על שלאחר המזון: פטר את הפרפרת. אע"פ שאין צורך סעודה למלוי הכרס אלא לגמר אכילה: וכל שכן מעשה קדרה. שהוא לאכול לזון ממש: בדוך פלן. במקום פלוני דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות: אזלו תלמידיו בתריה. דקברוהו בעיר אחרת: נהר דנק. כך שמו (א): *רישא דוקא. דקתני היו יושבים בלא הזמנת מקום הוא דלא הוי קביעות אבל אנו שהזמנינהו לכך הוי קביעות ואחד מברך לכולן:

תוספות

ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. וכבר ברכו ברכת המזון ויש הפסק בין יין למוגמר: **ורב** ששת אמר אינו פוטר ורב נחמן אמר פוטר וכל תלמידי דרב וכו'. ונראה דהלכה כתלמידי דרב דרב ששת קאי כוותייהו והלכתא כותיה דר"נ בדיני *וכרב ששת באיסורי ואע"ג דקי"ל *דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי שאני הכא דכל תלמידי דרב פליגי עליה מסתמא כך שמעו מרב מיהו אין אנו צריכין לאותו פסק דאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל ונראה דיין שלפני סעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה אע"ג דפסקינן הכא דיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין דלאחר הסעודה שאני הכא דזה לשרות וזה לשתות אבל זה לשתות וזה לשרות פוטר שפיר כגון יין שלפני הסעודה פוטר שבתוך הסעודה ומה דנקט שבתות וי"ט לאו דוקא דה"ה אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול ואם הביא אדם יין לפני הסעודה לשתות בתוך הסעודה פשיטא דיין דלפני סעודה פוטרתו כיון דדעתיה למשתי וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה וכן הבדלה אם הביא על שלחנו להבדיל דפוטר יין שלאחרי כן שבתוך הסעודה ושבתות וי"ט לאו דוקא ולא אתא למעוטי אלא נמלך ואפילו את"ל דדוקא נקט שבתות וי"ט מ"מ יש לומר ה"מ לענין שבא לפטור יין שלאחר המזון שהוא אחר שמשכו ידיהם מן הפת שאין רגילות לקבוע לשתות יין לאחר המזון בקביעות אלא בשבתות וימים טובים ולא בשאר ימים אבל לענין לפטור יין שבתוך המזון שרגילות לשתות ודאי אפילו בשאר ימים פטר ליה יין שלפני המזון אע"פ דזה לשתות וזה לשרות דעד כאן לא איבעיא לן אלא אי לשרות דלא חשיב מפיק לשתות אבל לשתות דחשיב טפי דהיינו יין שלפני המזון פשיטא דפוטר יין דלשרות וכן משמע נמי בערבי פסחים (דף קא.) גבי שקדשו בב"ה דר' יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו ואין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה אע"ג דקדשו שלא במקום סעודה ס"ל לרבי יוחנן מדיצאו ידי קידוש מידי יין נמי יצאו ואף על גב דאיתותב רבי יוחנן היינו דוקא בשינוי מקום א"כ נראה מתם דה"ה להבדלה דאין לחלק בין הבדלה לקידוש ולאפוקי מהכי דחולקין ואמרי דוקא קידוש פוטר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל יין של הבדלה לא פטר אפילו הבדיל לאחר נטילה דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פוטר היין שבתוך המזון דכבר נטל ידיו והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא' כיצד סדר הסבה וכו' מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפילו דהבדלה כדפריש מההיא דערבי פסחים ועוד דלא גרע יין דהבדלה מיין שלפני הסעודה דפטר ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשייהו מפלוגתא דאז ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש ולא פטר יין שבתוך המזון: **יין** שבתוך המזון מהו שיפטור יין שלאחר המזון. ומיירי דלא הוה להו יין לפני המזון: **הסבו** אין לא הסבו לא. °תימה מאי מקשה ^ימדיוקא *ותקשי ליה מרישא בהדיא דקתני היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא הוה אמינא שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו אדעתא לאכול אפילו בלא הסבה נמי מהניא: **עשרה** בני אדם שהיו מהלכין כו' ניזיל וניכול לחמא כו' כישבו והסבו דמיא. והשתא ניחא הא דפריש במתני' דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון כדמשמע הכא מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו' וא"ת מאי המתינו למיבעי עד ברכת המזון והיאך ברכו על הפת מתחלה וי"ל שמא מיירי דישבו לאכול זה אחר זה וברך כל אחד לעצמו המוציא:

כל

עין משפט נר מצוה

קיז א מיי' פ"ז מהל' ברכות הל' יג סמג עשין כז טור או"ח סי' קעד:

[ע' תוס' עירובין נג. ד"ה ר"ש]

קיח ב מיי' פ"ד מהל' ברכות הל' יב סמג וטור שם:

קיט ג טוש"ע שם ס"ד:

קכ ד מיי' פ"ד מהל' ברכות הל' יב סמג וטור שם:

קכא ה ו מיי' פ"ד מהל' ברכות הל' ו סמג שם טוש"ע או"ח סימן קעו:

קכב ז ח מיי' פ"א מהל' ברכות הל' יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף יא:

רב נסים גאון

והוא אומר על המוגמ'. גרסי' בגמ' דבני מערבא (הלכה ו) מה בין מוגמר ובין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד הוא שהוא טועם פשיטא של זו הבעיא דמוגמר אע"ג דמילתא ידועה היא שאין מביאין אותו אלא לאחר הסעוד' אחד מברך לכולן לפיכך שאל השואל מפני מה היין הבא בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו והמוגמר אחד מברך לכולן יין אחד טועם ומברך כל אחד לעצמו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה נהר וכו' שמו הס"ד ואח"כ מ"ה א"ד כיון דאמרו ניזיל וניכול בדוכתא פלן רישא דוקא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הסבו אין וכו'. תימה מאי מקשה עי' רשב"א בחידושיו שבת דף כ"ט ע"ב ד"ה הא יש עליה תותם:

מסורת הש"ס

[שבת ע. סג: עירובין לב: פסחים נג: ב"מ נח. סנהד' ק. שבועות מ. מס: חולין יז: עס: שו:]

[גי' אחרת ה"ל גרש"י בנוסחת הגמ']

[תוספתא פ"ה ע"ש]

[ועי' תוס' שבת לט: ד"ה אלא]

אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי: הסבו אחד מברך: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר "אפילו יין נמי בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי *ביצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא °שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: *שאלו את בן זומא מפני מה אמרו "בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר כו': מדקתני והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מיניה *ואמאי הואיל והוא נטל ידיו[א] תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי *אמר רב "הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה *רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתת אמר ליה רבי חייא *בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה "מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי "כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ "ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן "בורא שמן ערב אמר ר' אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי "אפי' משחא טחינא

אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחד להראות אבל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות: רמי להו כו'. כדרמינן לעיל וע"כ מבעי ליה לאוקומי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא: הביאו להם מים. כך היו רגילים: נוטל ידו אחת. לקבל בה כוס ששותה לפני המזון: עלו. על המטות והסבו: חוזר ונוטל ב' ידיו. שצריך לאכול בשתיהן: אע"פ שכל אחד ואחד ברך לעצמו. צריכין עוד ברכה שאין ברכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי שלפני המזון שאינו במקום סעודה והאי בתרא הוא יין שלפני המזון: אחד מברך לכולן. דכיון דהסבו הוקבעו: קשיא רישא. דקתני כל אחד ואחד מברך לעצמו: שאני אורחין דדעתייהו למיעקר. סופן למיעקר ולעלות ולהסב במקום אחר שאין זה מקום המסיבה אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים ודרך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים להכי קרי להו אורחים והא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא ישיבה בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר או בשעת סעודה ובמקום סעודה: הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע: מכלל דאיכא עדיף מיניה. ואפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך: הנוטל ידיו תחלה. במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: חזייה. רבי חייא לרב: דהוה מרתת. שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא הארכתי באכילה יותר מדאי: עיין בברכת מזונא קאמר לך. כאן נתן לך רשות לברך בהמ"ז שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך: על הריח. של מוגמר: תמרתו. קיטור העשן שמתמר ועולה: הא לא ארח. לא הריח בו עדיין ולא נהנה: מברכין עליהן בורא עצי בשמים. ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה: חוץ ממושק. מושג"א בלע"ז: שהוא מן חיה. מן הרעי של חיה: מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון. שהעץ עצמו בא לפנינו: של בית רבי ושל בית קיסר. נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה: ועל ההדס שבכל מקום. וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא דהדס שכיח ודברו חכמים בהווה בכל מקום ומוגמר לא מברכינן אלא בורא מיני בשמים: משחא דאפרסמא מאי מברכין. על ריחו: שמן ארצנו. שהיה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כ"ז) יהודה וא"י המה רוכליך בחיטי מנית ופנג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון: בר מיניה דרב יהודה. אל תביא לי ראיה מדבריו בזו: כשרתא. קושט: משחא כבישא. שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו: לא. הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן: משחא טחינא. שטחנו בו כשרתא:

כל אחד נוטל ידו אחת. מפני *כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו: בא להם יין וכו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך: הואיל ואין בית הבליעה פנוי. וי"מ כשאומר סברי מורי. והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים וכן משמע בירושלמי גבי הך ברייתא ה"מ באורחין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פונים אצל בעל הבית תני רבי חייא אף בעל הבית בתוך ביתו ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי. והטוב והמטיב יש מפרש שפוטר לאחרים לכולי עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהם שותים ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא היה דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין דמשום האי טעמא הטוב לדידיה ומטיב לאחריני אינו פוטר אחרים דהא המטיב שייך אפי' שלא בפני המטיבין לו כדאמרי' לקמן בפרק הרואה (דף נט:) אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאשתו אע"ג דאין אשתו אצלו אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם: כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים. אע"פ שנשרפו ואין עצי בשמים בעין: ועל ההדס שבכל מקום. בעל הלכות גדולות לא גרים תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים ואבוסים שאין עיקרן לריח אלא לאכול ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים: משחא כבישא. פי' ר"ח שמטגנו מרטותינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח:

[ועי' מ"ש תוס' פסחים קטו. ד"ה כל שטיבולו כו' ותו' חגיגה יח: ד"ה הנוטל]

קכג א מיי' פ"א מהל' ברכות שם סמג עשין כז טור או"ח סי' קעד טוש"ע או"ח סימן ריג סעיף א:
קכד ב מיי' פ"ד מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ה:
קכה ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע א"ח סי' קפא סעיף ו:
קכו ד מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ב סמג שם טוש"ע או"ח סימן רטז סעיף יב:
קכז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:
קכח ו מיי' שם והל' א טוש"ע שם סעיף ב:
קכט ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ד:
קל ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

הגהות הגר"א
[א] גמ' (ואמאי הואיל והוא נטל ידיו באחרונה) נמחק:

גליון הש"ס
גמ' שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה. עי' לעיל דף ל"ט ע"א ברש"י ד"ה זקנה ובתוס' ד"ה נתן:

תוספתא פ"ד
תוספתא פ"ד
רש"ל מ"ז פד באחרונה
לקמן מג:
[שם]
פי' בר גדולים [שבת ג. ושם פרש"י בן גדולים וע' מ"ש לעיל יג:]

עין משפט
נר מצוה

קלא א ב מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ו סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטז סעיף ז :
קלב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט :
קלג ד טוש"ע שם סעיף ח :
[עיין לעיל קודם ד"ה שמן]
קלד ה מיי' שם הל' א טוש"ע שם סע"ב :
קלה ו מיי' פ"י מהל' ברכות הל' יג סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכו:
קלו ז מיי' פ"ט מהל' ברכות סמג שם טוש"ע או"ח סימן רטז סעיף א :
קלז ח מיי' פ"ו מהל' דעות הלכה ח :
קלח ט מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רטז סעיף יא :
קלט י מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה יד ופ"ט הלכה ד סמג שם טור או"ח סי' רי"ב וטור וש"ע או"ח סימן רו סעיף ד :
קמ כ ל מ נ מיי' פ"ה מהל' דעות הל' ט :
קמא ס שם הלכה ז :
קמב ע שם הלכה ג :
קמג פ צ שם הלכה ח :

רב נסים גאון

ששה דברים גנאי לתלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה. ובמסכת שחיטת חולין בפ' גיד הנשה (דף צא) אמרינן ויאבק איש עמו אמר ר' יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה. ויש אומרים אף אל יהלך בקומה זקופה ובפרק האשה נקנית (קדושין דף לא) אמרינן אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו :

[ז"ל רמ"ע מפאנו ס"ס כ' רב פפא מסברא דנפשיה פליג על ר' יוחנן ולא מחמת כסופא הוא דבעי לאשתמוטי אלא במדת חסידות ותלה הגדולה ברבו ואי לאו דקים ליה דהכי הלכתא לא עביד עובדא בנפשיה והכי קי"ל בכל דוכתא מעשה רב]
מס' ד"א זוטא פ"ו

הגהות הב"ח

(א) גמ' הלכה כב"ה (ולא היא וכו' דעבד) תא"מ וכ"ב האלפסי לא גרס ליה · (ב) רש"י ד"ה חלפי וכו' גבעולי פשתן מאי קרא דאשכחן:

[הרמב"ם לא הזכיר אלא החלוק בין ימות החמה דאסור וימות הגשמים מותר אבל ההפרש בין פנתא לגילדא וכן בין באורחא או בביתו השמיט אמנם הרי"ף בברכות ויותר ביאור בשבת פ' אלו קשרים הביא כל דרכים אלו ועי' בלחם משנה הל' דעות פ"ה דין ט]

ישעיה ו

שמן והדס. האי שמן להריח הוא דאי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים (לקמן נג.) דאין מברכין עליו : **הכי** אמר רבא הלכתא כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דקא עביד . כך כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היא וכו' : *__האי__ מאן דמורח באתרוגא וחבוש' מברך וכו'. ודוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה : באוכלי

סמלק. יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל* והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה : חלפי דימא. בושם שקורין אשפי"ג והוא שבולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן (ב) דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ : נרקום. חבצלת השרון בה"ג : דגנוניתא. הגדל בגינה : סיגלי . ויול"ש בלעז : חבושין. קודוניי"ש בלעז : להתנאות. ליהנות : כלבנון. שמריחין עליו ופרחיו : יפה לו אומנתו. ואפי' בורסי נאה לו אומנתו בעיניו ועשה הקדוש ב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות : קורא. כך הגדל בדקל תלה אותו לחזיר והוא יגלגלנו באשפה שזו היא אומנתו : אבוקה כשני בני אדם. לענין היוצא בלילה דאמר מר אל יצא אדם יחידי בלילה : וירח כשלשה. ויש חלוק בין שנים לשלשה כדלקמן : לאחד נראה. השד ומזיקו : היא מוצאת והיא שלחה וגו'. ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם ולו אני הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו : שמן והדס. בסוף הסעודה שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח כמו שאמרנו : אני אכריע. לצד בית שמאי : זכינו לריחו ולסיכתו. כגון משחא כבישא הלכך שמן עדיף : ולא היא. לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך: שמן ויין. זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה : חוזר ומברך על היין. כגון בחול שאין היין קבע ואין היין שלפני המזון פוטרו : שמן בימינו. לפי שעליו מברך תחלה : מברך על השמן. °בורא שמן ערב : וטחו בראש השמש. כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם : שחשודים על משכב זכור. מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם : ושערו כבגדו דמי. דלא שכיח ביה זיעה : ואמרי לה כגופו. דשכיח ביה זיעה : משום חשדא. של זנות : דלא קביע ליה עידנא. שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה : בפנתא. אנפוני"א בלעז שעל גבי הרגל : גילדא. עקב שקורין סול"א : בימות הגשמים. הטיט מכסהו : אפי' היא אשתו. שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו : דקרו ליה פושע. מתעגל: בקדושא דבי שמשי. שעותה כוס של קידוש בשבת בלילה :
מתני'

תורה אור

אמר רב גידל אמר רב האי *סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים אמר רב חננאל אמר רב הני [ב]חלפי דימא מברכין עלייהו בורא עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קראה °והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ *(רב משרשיא אמר) האי [ג]נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני [ד]סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים אמר מר זוטרא [ה]האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות אמר רב יהודה * [ו]האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [ז]מנין שמברכין על הריח שנאמר °כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים *בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שנאמר °ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון : ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מאי דכתיב °את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר *ואיהו דידיה עביד ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה ת"ש וירח כשלשה אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה שמע מינה : *ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש [ח]ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר °היא מוצאת וגו' : ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים [ט]מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו *א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא (א) הלכה כב"ה °ולא היא [א] *לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ת"ר *הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים [י]אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן וחוזר ומברך על היין ב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ת"ר ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם *לשוק *ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה [כ]אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא * [ל]ושערו כבגדו דמי ואמרי לה כגופו דמי [מ]ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל [נ]ואל יצא במנעלים המטולאים מסייע ליה לרבי חייא בר אבא *דאמר ר' חייא בר אבא גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים איני והא ר' חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה ובפנתא [ב]לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן *בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה [ס]ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכא אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו [ע]ואל יסב בחבורה של עמי הארץ מאי טעמא דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה *פושע וי"א [פ]אף לא יפסיע פסיעה גסה דאמר מר *פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה להדריה בקדושא דבי שמשי [צ]ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר [ג]המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי שכינה דכתיב °מלא כל הארץ כבודו :

מתניתין

מסורת הש"ס

[נ"ל אמר רב משרשיא]
[ר"ה יא.]
[נ"ל בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו וכו' ע"י]
[גי' הערוך והוא לדידיה אזיל ע"ש ערך קר]
ב"מ נט. כתובות סז: סוטה י:
[ע' תוספות פסחים כח. ד"ה אין ותו' ב"ק קטז. ד"ה הכרעה]
[תוס' פ"ה]
[ע' חולין נא. פסחים קיג:]
זבחים יט.
[שבת קיד. ע"ש]
גי' רש"ל עצל שם קיג:
[תענית י:]
[ע' תוס' תענית י: ד"ה פסיעה]

תהלים קנ · יהושע ב · הושע יד · קהלת ג · בראשית לח

תהגות הגר"א

[א] גמ' (ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד) נמחק וכ"ב הרי"ף ל"ג : [ב] שם (ובפנתא ל"א אלא באורחא אבל בביתא ל"ל בה) תא"מ : [ג] שם (דאמר מר המהלך בקומה זקופה אפי' ד"א כאלו דוחק רגלי שכינה) תא"מ וכ"ב הרי"ף והרא"ש ל"ג לה :

גליון הש"ס

גמ' ולא היא לאשתמוטי נפשיה. עי' בקרבן עדה בירושלמי נזיר פ"ז דף כ"ה ד"ה איתניה והא מלקי. ועי' בתשובת הרלב"ח דף רע"ט ד"ה וכד מן דין : רש"י ד"ה סמלק וכו' והוא מין עשב. כדאמרינן אח"כ הני סגלי. מבואר דסיגלי לא הוי יסמין . וכמו שפי' רש"י סיגלי (ויול"ש בלע"ז). ועי' רש"י על התורה (בראשית ל יד) וברא"מ שם : רש"י ד"ה מברך על השמן בורא שמן ערב. עי' לקמן נ"ג ע"א ברש"י ד"ה אין מברכין עליו ·

מתני׳ *הביאו לפניו מליח (א) תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו *זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: גמ׳ ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו *אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר כי הוינן בי מאה מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה וכי הוינן בי עשרה מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה וכל מאה מינייהו *הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי *ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא ס"ד אלא אימא מזונא רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזייהו רשב"ל הוה אכיל עד דמריד ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתיה כי אתא רב דימי אמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מע"ש לע"ש כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש כי אתא ר׳ יצחק אמר עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא ואע"ג דאינהי הוו כהנתא אינהו לא הוו כהני אמר רב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל סעודה שאין בה *שריף אינה סעודה: מתני׳ אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכ"א ברכה אחת (מעין שלש) ר"ע אומר אפי׳ אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג׳ ברכות *השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו ר׳ טרפון אומר *בורא נפשות רבות וחסרונן: גמ׳ מ"ט דר"ג דכתיב °ארץ חטה ושעורה וגו׳ וכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו׳ וכתיב °ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ההוא מבעי ליה °למעוטי הכוסס את החטה א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו [א] ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה׳ אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה *ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו׳ וחותם על הארץ ועל המחיה מיחתם במאי חתים כי אתא [ב] רב דימי אמר רב חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור׳ יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות א"ר עמרם *ולא פליגי הא לן והא להו מתקיף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן מברכין אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר׳ יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה
אמר

מתני׳ מליח. כל דבר מלוח: גמ׳ פירות גנוסר. פירות ארץ יש כנרת חשובים מן הפת: זיונא. משמע מידי דבר אכילה: מזוגא. דבר הסועד: דשריק דודבא מאפותי׳. שהזבוב מחליק ממלאו מתוך נהלת פנים בשרו מחליק: עד דמריד. דעתו מטרפת: באלושי. אוכלוסי בני אדם: ספלי טרית. ספלים מלאים חתיכות דג חתוך שקורים טוניינ"א: לקוצצי תאנים. למאכל פועלים שקוצצים תאנים והיו מרובים עד שכל אלו צריכין להם למאכל: בריכות. קובייא"ש בלע"ז: משלש בריכות בחדש. ג׳ פעמים בחדש מורידים ממנו כך: שמנים זוגות אחים. שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם: שריף. תבשיל לא שיש בו מרק כמו סורפה חיה: מתני׳ מברך אחריהם ג׳ ברכות. ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפירקין (דף לז.) כל שהוא מז׳ המינים מברך אחריו ג׳ ברכות: אפילו אכל שלק. של ירק והוא מזונו. שסמך עליו למזון: וחסרונן. צרכי ספוקן: גמ׳ וברכת. אכולהו קאי ובההוא קרא ג׳ ברכות רמיזי כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מח:): ארץ הפסיק הענין. ולא קאי וברכת אלא אלחם דסמיך ליה: ור"ג ההוא. הפסקה לפרושי חטה דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי שאם כססה כמות שהיא אין זו בכלל ברכה אא"כ עשאה לחם: חמשת המינים. כולם מין דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון כוסמין מין חטה שבולת שועל ושיפון מין שעורה: מברך עליו ב"מ מזונות. אם עשאו תבשיל: כל שהוא מז׳ המינים. משאר ז׳ המינים האמורים בפסוק ואינו מין דגן: אפרי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה. אתרוייהו קאי כולה עד סופה: רב חתים בר"ח כו׳. אע"ג דדמיא לתרתי: הכא מאי. מי מחתמינן בתרתי כהאי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא הויא חתימה בשתים ממש כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (דף מט.): הא לן והא להו. רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על הארץ ועל פירותיה ור׳ יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות: ואנן מברכינן. על פירותיה הארץ ישראל לתודה קאי ואנן לא אכלינן מינייהו ומברכים עלייהו:
קופרא

באוכלי פירות גנוסר שנו. שהמליח עיקר שהוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולבריך על הפירות ולפטר כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"כ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות:

מברך על המליח. ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל:

רבי עקיבא אומר אפי׳ אכל שלק והוא מזונו כו׳. ולא דמי להיא דלעיל (דף לז.) דר"ג נתן רשות לר"ע לברך וכו׳ דשאני הכא דאיקבע מזוניה עליה:

על העץ ועל פרי העץ. אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה הוא הדין לאחריו ובחתימה יש שחותמין על הארץ ועל הפירות ויש שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע דא"צ לשנות החתימה שהרי אין אנו משנין רק לומר פרי הגפן במקום פרי העץ אבל בעלמא היכא דלא מברכינן על העץ אלא בסתמא על הארץ ועל הפירות ביין נמי אין לשנות וכם׳ המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת וביו"ט וכן משמע בירו׳ ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי ופר"ח היכא דאכיל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים ושתי חמרא מברך ברוך אתה ה׳ אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו׳ וחותם בא"י אמ"ה על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים דהארץ היא המוציאה המחיה והפירות:

אינהו מיכל אכלי ואנן מברכין. משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים דבבל בשביל בני ארץ ישראל כי כך פר"ת גבי (קדושין כט:) לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ותנא אחריתי ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה ומסיק הא לן והא להו ופירש ר"ת דר׳ יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מבבל דשמא הכא קים ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן וא"כ לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל כי אם לבני בבל ולהכי פריך היאך יברכו בני בבל על הארץ ועל פירותיה משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל והם אינם אוכלים אותן:
עבידנא

קמד א מיי׳ פ"ג מהל׳ ברכות הלכה ה והלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן ריב סעיף א:

קמה ב מיי׳ פ"ג שם הל׳ ג והלכה יא סמג שם טוש"ע או"ח סי׳ רח סעיף א:

קמו ג מיי׳ פ"ג מהל׳ ברכות הלכה יג וס"ח הל׳ יד סמג שם טוש"ע או"ח סי׳ רח:

קמז ד מיי׳ וסמג שם טוש"ע א"ח סימן רח סעיף יז:

ואכיל להו לכולהו כצ"ל רש"ל

הגהות הב"ח

(א) במשנה מליח בתחלה:

הגהות הגר"א

[א] מאי ניהו ברכה א׳ מעין ג׳. נ"ב א"צ דחמשת מינים על המחיה ועל הכלכלה כו׳ עד טוב ומטיב לכל וחותם על הארץ ועל המחיה אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ. דחמרא על הגפן ועל פרי הגפן. מיחתם במאי חתים רב חסדא אמר כו׳. כן הוא גי׳ ריי"ף ורא"ש ולגי׳ שלנו צ"ע למה לא פסקו מה׳ מינים: [ב] שם (כי אתא רב דימי א"ר חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל ור"ח הכא מאי) תא"מ:

גליון הש"ס

גמ׳ למעוטי הכוסס את החטה. עי׳ לעיל ל"ז ע"א תוס׳ ד"ה הכוסס:

[עי׳ תוס׳ לעיל לז. ד"ה בורא ותוס׳ לקמן מה. ד"ה ר"ע]

תורה אור

לעיל לה: מא.

פירובין ל.

נ"ל לא היה רש"ל

[נ"ל שרף פי׳ שמפיג את המאכל שבמעי׳ ערוך]

פירובין יד:

דברים ח
שם

[ושמחנו בבנינה כי אתה ה׳ טוב וכו׳]

שבת ס: יומא כה: ביצה ה. תענית ד: קדושין כט: סוכה מח.
[לעיל פ: ביצה יד: סוכה לו. ב"מ קז. ב"ב קמז.]

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו [א]על הביעא ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וכו׳ אבל ירקא לא ור׳ יצחק אמר [ב]אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר [ג]אפילו מיא מר זוטרא עביד כרב יצחק בר אבדימי ורב שימי בר אשי עביד כר׳ יצחק וסימנך חד כתרי ותרי כחד א״ר אשי אנא זמנא דכי מדכרנ׳ עבידנא כבולהו *תנן [ד]כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו בשלמא לרב יצחק בר אבדימי לאפוקי ירקא לר׳ יצחק לאפוקי מיא אלא לרב פפא לאפוקי מאי לאפוקי מצות ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי אקב״ו לשמור חקיו לאפוקי מאי לאפוקי [ה]ריחני א״ר ינאי א״ר כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע מבושלתא כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא: רע״א אפילו אכל שלק כו׳: ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני א״ר אשי בקלח של כרוב שנו ת״ר *טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים כרישין קשין לשינים ויפין לבני מעים כל ירק חי מוריק וכל קטן מקטין וכל נפש משיב את הנפש וכל קרוב לנפש משיב את הנפש כרוב למזון ותרדין לרפואה אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו: אמר מר טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים מאי תקנתיה נלעסיה ונשדייה כרישין קשין לשינים ויפין לבני מעים מאי תקנתיה לשלקינהו ונבלעינהו כל ירק חי מוריק א״ר יצחק בסעודה ראשונה של אחר הקזה וא״ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו מאי טעמא משום ריחא וא״ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא לא אכל אמרו ליה מאי דעתיך דא״ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו משום ריחא והא אנן דקא אכלינן וקא משתעית בהדן אמר להו אנא כאידך דר׳ יצחק ס״ל דא״ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות כל קטן מקטין אמר רב חסדא אפילו גדיא בר זוזא ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא אבל אית ביה רבעא לית לן בה כל נפש משיב נפש אמר רב פפא אפילו גילדני דבי גילי כל הקרוב לנפש משיב את הנפש אמר רב אחא בר יעקב עונקא א״ל רבא לשמעיה כי מייתית לי אומצא דבישרא טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך כרוב למזון ותרדין לרפואה כרוב למזון אין ולרפואה לא והא תניא *ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין *דבש [א] וקיבה והרת ויותרת הכבד אלא אימא כרוב אף למזון אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו איני והא אמר ליה רבא לשמעיה כי חזית לפתא בשוקא לא תימא לי במאי כרכת ריפתא אמר אביי מבלי בשר ורבא אמר מבלי יין איתמר רב אמר מבלי בשר ושמואל אמר מבלי עצים ורבי יוחנן אמר מבלי יין א״ל רבא לרב פפא *סודני אנן תברינן לה בבשרא וחמרא אתון דלא נפיש לכו חמרא במאי תבריתו לה א״ל בציבי כי הא דביתהו דרב פפא בתר דמבשלא לה תברא לה בתמנן אופי פרסייתא תנו רבנן דג קטן מליח פעמים שהוא ממית בשבעה בשבעה עשר ובעשרים ושבעה ואמרי לה בעשרים ושלשה ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי אבל מטוי שפיר לית לן בה ודלא מטוי שפיר לא אמרן אלא דלא שתה בתריה שכרא אבל שתה בתריה שכרא לית לן בה: [ו]והשותה מים לצמאו וכו׳ לאפוקי מאי א״ר אידי בר אבין [ז]לאפוקי למאן

דחנקתיה

עבידנא כבולהו · וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכינן בתר מיא ובתר ירקא בורא נפשות רבות: ולבני מערבא דמברכין הכי בתר וכו׳ · ואנן לא עבדינן כבני מערבא דדוקא לדידהו שהיה דרכם לסלקם בלילה שייכא ברכה דלשמור חקיו כדכתיב ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים וגו׳ אבל אנו שמסלקין אותן בחצי היום או אפי׳ נסלקן בלילה לא שייך חקה ודוקא לדידהו דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ומימים ימימה אתא למעוטי לילות שייכא ברכה דחקה אבל אנן דקי״ל* דלילה זמן תפילין הוא ואנן *משימין הפסוק ושמרת החקה וגו׳ בפסח ומה שאין אנו מניחים אותן בלילה מפני שמא יפיח בהן אפי׳ נמתין לסלקן עד הלילה לא מברכינן אע״ג דאנן קיימא לן דשבת וי״ט לאו זמן תפילין אפ״ה לא מברכינן דדוקא לדידהו דסבירא להו חקה קאי אתפילין מברכי׳ ותדע שהרי אינהו נמי לא היו מברכין אלא אתפילין לחודייהו משום דכתיב בהו חקה אבל אשאר מצות כגון ציצית ולולב וסוכה לא היו מברכין (וה״ה הכא) וקשה דהוי מצי לשנויי הכי לאפוקי שאר מצות אפי׳ לבני מערבא*:

קופרא · כל מיני בשר: אבל ירקא לא · צריך לברוכי אחריה: חד כתרי · מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד בלא שם אביו עביד כרב יצחק בר אבדימי שהוזכר בשמו ובשם אביו: ותרי כחד · מר בר רב אשי שהוזכר בשמו ובשם אביו עביד כר׳ יצחק שהוזכר יחיד: כבולהו · אף כרב פפא: כל שטעון ברכה · משנה היא במסכת נדה: למעוטי ירקא · וכ״ש מיא: למעוטי מצות · אין מברכין כשמסלקין תפילין וציצית ואחר תקיעת שופר ולולב: כל שהוא כביצה · אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: מגולגלתא · צלויה לחה ורכה שגומעין אותה: קייסי · מדות מחזיקות לוג: מגולגלתא משיתא · טובה משיתא קייסי: מטויתא · צלויה קשה טובה מארבע קייסי: מבושלתא · במים עלה א״ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו: בקלח של כרוב שנו · שהוא מזון דתניא לקמן כרוב למזון: כרישין · כרתי: כל ירק חי · מוריק · נוטל תואר הפנים: כל קטן · שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: כל נפש · דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן: הקרוב לנפש · האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: אוי לבית · נכרס האוכל לפת: נלעסיה · כוססו ומשליכו: נשלקינהו · בקדרה הרבה שלא יצטרך לכוססו בשיניו: קודם ארבע שעות · שאינו זמן סעודה והריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקן: כאידך דר׳ יצחק סבירא לי · אבל אסור לספר לא סבירא לי: בר זוזא · כלומר שמן וטוב ששוה זוז: דלית ביה רבעא · שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: גילדני דבי גילי · דגים קטנים מאד ומצויין בין הקנים באגם ואין דרכן לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע זה הוא קטן מקטין: עונקא · צואר מקום בית השחיטה וסמוך ללב ולמעים: לבי ברוך · למקום שברכו שם על השחיטה: ומי סיסין · תבשיל של פוליאו״ל: והרת · ולדיר״א שהולד נוצר בו: יותרת הכבד · טרפשא דכבדא שקורין איבר״ש: מבלי בשר · היא קשה אבל כשמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה: מבלי יין · כשאין שותה אחריה יין: מבלי עצים · שאינו שולקה הרבה: סודני · בעל שכר תמרים ור׳ פפא מוכר שכר היה כדאמר באיזהו נשך (ד׳ סה·) טרשא דרב פפא שכרא׳ לא פסיד ואמר רב פפא אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי (פסחים קיג·) והוא נקרא סודני כדאמרינן תמרי בחלוזך לבי סודנא רהוט (שם): דלא נפיש לכו חמרא · שותי שכר אתם: במאי תבריתו לה · לכחו של לפת: אופי פרסייתא · בקעיות של עצים גדולות היתה שורפת תחת קדרת הלפת: פעמים שהוא ממית · ואלו הן ביום שבעה ימים למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום שבעה ועשרים:

מאי

קמה א ב ג מיי׳ פ״ח מהל׳ ברכות הל׳ א סמג עשין כז טוש״ע או״ח סי׳ רד סעיף א ז וסימן רז:
קמו ד מיי׳ פ״ח מהל׳ ברכות הלכה ח:
קנ ה טוש״ע או״ח סי׳ רטו סעיף א:
קנא ו ז מיי׳ פ״ח מהל׳ ברכות הל׳ א סמג שם טוש״ע או״ח סימן רד סעיף ז:

מנחות לו:
נ״ל מוקמינן
רש״ל מ״ז
[בתוס׳ סוכה לט. ד״ה אבל לפניו וכו׳ ובתוס׳ נדה נא: ד״ה ולבני המגא יסוב על זה ודע דבתוס׳ נדה שם מבוארים בדברים יפה וע״ע תוס׳ מנחות לו: ד״ה ושמרת]
ת״ל יבש וכן הוא לקמן נז: וכן איתא בעו״ג כט. פ״ש פרש״י]
[בערוך פי׳ סודני ירא שמים כדכתיב סוד ה׳ ליראיו וע׳ ברש״י מנחות עא. ונדה יב:]

הגהות הגר״א
[א] גמ׳ (דבש) סו״ת:

נדה נח:
[שבת ק.]
[לקמן נז: ע״ז כט.]

דחנקתיה אומצא: רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן: *אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי ואמרי לה לרב יוסף הלכתא מאי אמר ליה *פוק חזי מאי עמא דבר:

הדרן עלך כיצד מברכין

*שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו מעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליו אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית והנכרי אין מזמנין עליו נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן *עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה:

גמ' מה"מ אמר רב אסי דאמר קרא °גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו רבי אבהו אמר מהכא °כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר רב חנן בר *אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו אמר ר' שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר °משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין תלמוד לומר בקול ומה תלמוד לומר בקול בקולו של משה תניא נמי הכי אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא: אתמר שנים שאכלו כאחת פליגי רב ורבי יוחנן חד אמר אם רצו לזמן מזמנין וחד אמר אם רצו לזמן אין מזמנין תנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן שלשה אין שנים לא התם חובה הבא רשות תא שמע *שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק שלשה אין שנים לא שאני התם דקבעו להו בחובה מעיקרא תא שמע השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות היה משמש על השלשה הרי זה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות שאני התם דניחא

[תהלים לד] [דברים לב] [שמות יט]

רש"י

מאי עמא דבר. היאך נוהגים וכבר נהגו לברך בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא:

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה שאכלו וכו' לזמן. להזדמן יחד לצרוף ברכה בלשון רבים כגון נברך: שנטלה תרומתו. קס"ד (א) תרומת מעשר שלו שעל הלוי להפריש: מעשר שני שנפדה. להתירו באכילה חוץ לירושלים ואת פדיונו יעלה לירושלים ויאכל: והשמש. ששמש בסעודה ואכל עמהם כזית כדי להצטרף עמהם לזמון ובכל הני אצטריך להשמיענן אע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה כ מפרש ואזיל בגמרא: עד כמה מזמנין. כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזימון ונפקא מינה להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך: גמ' מה"מ. דשלשה ראוים לברכת צירוף: גדלו לה' אתי. הרי שלשה וכן אקרא הבו גודל היחיד אומר לשנים: אינן רשאין ליחלק. ולברך כל אחד לעצמו דמפקעי לה לתורת זמון: שלשה אין שנים לא. ה"פ דמדקתני אין רשאין ליחלק שמע מינה דשלשה מזמנין שנים אין מזמנין ואפילו רצו דאי אמרת שנים נמי אם רצו מזמנין אמאי אין האחד רשאי ליחלק ליזיל הוא ולא מפקעת ברכת זמון בהכי ויזמנו השנים: שאני התם דהוקבעו בחובה מעיקרא. ואי אזיל הוא מפקעת להו חובה וקמו להו ברשות וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה: אוכל עמהם. אין כאן גאוה דניחא להו דמייתי להו לידי זמון ואי שנים מזמנין אמאי ניחא להו בלאו דידיה נמי אי בעו מזמני:

דניחא

תוספות

דחנקתיה אומצא. ודוקא מים שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו והנאה דחנקתיה אומצא אין זה נחשב הנאה אבל שאר משקים שלעולם הגוף נהנה מהן בכל ענין מברך ואפילו חנקתיה אומצא כדאמרינן לעיל (דף לו.) ואע"ג דלרפואה אתי בעי ברוכי ורב עמרם פירש דדוקא לפניו לא בעי ברוכי אבל לאחריו חייב ורבינו משה פירש דלא היא דהואיל ואינו נהנה אפילו לאחריו לא בעי ברכה:

רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וכו'. פירוש לפניו ופוק חזי מאי עמא דבר והנה נהגו העולם לברך לאחריו אבל לא מצינו לפרש דפליגי בלאחריו דתנא קמא סבר דמברך לפניו ולא לאחריו ורבי טרפון סבר אף לאחריו יברך בורא נפשות רבות דאם כן כי פריך לעיל מרב פפא דמברך (ליקשי) [לסייעיה] ממלתיה דרבי טרפון שהוא תנא*:

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה שאכלו כאחת. בירושלמי פריך הכא את אמרת אין רשאין ליחלק והכא את אמרת חייבים לזמן ועתה לכאורה אין זה קשה וכן לקמן (דף נ.) פריך תנינא חדא זימנא שאין רשאין ליחלק היינו משום דחייבים לזמן ונ"ל דהכי פריך הכא את אמרת דאין רשאין ליחלק דמשמע אם גמרו אכילתן יחד אינן רשאין ליחלק אבל האחד רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חברו וחייבין לזמן משמע דחובת זימון עליהם ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה ומשני שמואל כאן בתחלה כאן בסוף איזהו בתחלה ואיזהו בסוף פליגי בה תרי אמוראי חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה נתנו דעתם לאכול זהו בסוף [ירושלמי פ"ז ה"ג] ורב אלפס תופס דרך *ראשון עיקר וה"פ נתנו דעתם לאכול כלומר שהתחילו מתחלה לאכול ביחד זהו בתחלה אז ודאי חובת זימון עליהם אכלו כזית זהו בסוף כלומר אם האחד התחיל קודם חברו בכזית אז ודאי אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן אבל רשאין לגמור זה בלא זה ולברך:

אבל טבל אין מזמנין עליו. תימה דאמר בערכין (דף ד.) הכל מצטרפין לזמון כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא ומשני לא צריכא אף על גב דכהן אוכל תרומה וישראל חולין אלמא אף על גב דתרומה אסורה לישראל אחרי שהכהן יכול לצרף עם ישראל לאכול בחולין מצטרפין לזמון והכא נמי נהי דחד מנייהו אכל טבל דאין ראוי לאחרים אמאי אינן מזמנין ויש לומר דאכילת טבל לאו שמה אכילה דלא חזיא אף לכהן אבל תרומה לכל הפחות ראויה לכהן האוכלה *והוא הדין אם אכלו שלשתן טבל דאין חייבים לזמן כדאמרינן (ב"ק פ"ט דצ"ד) הרי שגזל סאה חטין וטחנה °ואפאה ואכלה ומברך עליהן אינו מברך אלא מנאץ מכאן היה אומר רבינו יהודה דשלשה שאכלו והאחד היה מודר הנאה מן השנים והוא אוכל משלו יכול להצטרף עמהם לזימון דהכי דאינו ראוי לאכול עמהם הם ראוים לאכול עמו וכן לענין הנזהר מפת של נכרי אבל אם שלשתן מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין אע"פ שיכולים לשאול על נדרם דהשתא מיהא לא אתשילו: בקולו של משה. וא"ת היכי מייתי ראיה ממשה והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קולו יותר מהקב"ה והוא מביא שהקב"ה היה קורא ומשה היה מתרגם ופירש רב אלפס בקולו של משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם אבל הקב"ה לא היה צריך להרים קולו שהרי לא היה מדבר אלא למשה לבד ואפילו הכי היה מגביה קולו כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקב"ה שהיה קורא: אם רצו לזמן אין מזמנין. פירש"י וכן לענין המוציא ושאר ברכות אין האחד מברך להוציא חברו לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון לשון רש"י לקמן ולא נהירא דלעיל פרק כיצד מברכין (דף לט.) בעובדא דבר קפרא נתן בר קפרא רשות לאחד לברך ושנים הוו התם ועוד אי הוו שלשה התם לא היו שם אלא פירות וכן נמי אמרינן לקמן (דף נג.) דעל המאור אחד מברך לכולן ע"כ נ"ל דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכ"ע והטעם הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חברו אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו ויש מפרשים דיש חלוק בין ברכת המוציא דלא הויא כי אם דרבנן ע"כ מוציאין זה את זה אבל בבהמ"ז שהיא מדאורייתא לכם החמירו*:

שלשה שאכלו כאחד אין רשאין ליחלק. מפרש"י אמאי אין רשאין ליחלק האחד מפני השנים כיון דב' נמי מזמנין ליזיל הוא והא לא מיפק' ברכת זמון תימה דילמא טעמא דאין רשאין ליחלק משום דיפטרו לשלישי מברכת הזמון וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת הזמון וי"ל דעיקר פרכתו °סמיך אסיפא דקתני ד' אין רשאין ליחלק אע"ג דאיכא שנים מכאן וב' מכאן והוי כמו וכו' וכה"ג תמצא בהרבה מקומות ותימה א"כ אמאי לא מקשי מן הסיפא בהדיא ע"כ פירש רבינו יהודה דודאי פריך מרישא וה"ק דליכא למימר דמשום היחיד קאמר דא"כ ה"ל למימר אין היחיד רשאי ליחלק א"נ אין אחד מהם רשאי ליחלק אבל מדקתני אין רשאין ליחלק משמע מכלהו פקע זמון אם נסתלק אחד מהם:

והא

מסורת הש"ס

עירובין יד:

[עירובין שם פסחים כד. מנחות לה:]

[לקמן נ.]

פסחים מט: יומא ענ: [ועי' תוס' לקמן מט: ד"ה עד כמה]

[נ"ל רבא כ"א בשאלתות פרשת יתרו]

[לקמן נ.]

מן וה"ה כו' עד אלא מנאץ רש"ל מ"ז וכ"ב אין כאן מקומו

[ועמ"ש תוס' באריכות בביאור הדברים בחולין קו. ד"ה וש"מ]

עין משפט נר מצוה

קנב א [מיי' שם] טוש"ע או"ח סימן רד סעיף ז:

א ב מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן קצב סעיף א:

ב ג מיי' פ"א מהלכות ברכות הל' כ סמג שם:

ג ד טוש"ע או"ח סימן קצט סעיף א:

ד ה שם סעיף ב:

ה ו מיי' שם הלכה יט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קצו סעיף א:

ו ז מיי' פ"ה מהל' ברכות הלכה ז סמג שם טוש"ע או"ח סימן קצט סעיף ד:

ז ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:

ח ט מיי' שם הלכה ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפד סעיף ו וסימן קצו סעיף ד:

[ועיין רש"י עירובין יד: ד"ה ר"ט]

ט י מיי' פ"א מהלכות ברכות הל' יד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קפג סעיף יב:

י כ מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה ג ופי"ב מהל' תפלה הל' יא טוש"ע או"ח סי' קמה ס"א וטור י"ד סי' רמו:

יא ל מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה י סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצג סעיף א:

יב מ טוש"ע שם וכסי' קצ סעיף כא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שנטלה תרומתו קס"ד. נ"ב נ"ל דמשום סיפא קאמר רש"י קס"ד ועי"ל דף מ"ז ע"ב ול"נ שהוא ט"ס וה"ג קאי אסיפא אבל בלא נטלה תרומתו וק"ל שוב ראיתי בשבת דף קכז פרש"י לשם וכ"ש תרומה גדולה שעל ישראל להפריש והפרישו קודם וכו' ע"ש וזה חסר כאן:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אבל טבל כו' ואפאה ואכלה ומברך. שם ליתא כן. אלא ואפאה והפריש חלה וכירך וצ"ע: תוס' ד"ה שלשה שאכלו כאחד אין רשאין ליחלק כו' סמיך אסיפא. כעין זה בתוס' גיטין דף פ' ע"ב תוס' ד"ה זו דברי ר"מ וש"כ:

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצט סעיף ו:
יד ב מיי' פ"ה שם הל' יא סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריג סעיף ב:
טו ג ד מיי' פ"ה שם הלכה יג וסמג שם טוש"ע או"ח סימן קצד סעיף ב:
טז ה מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קצג סעיף א:
יז ו מיי' פ"ז שם הל' ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' ר סעיף א:
יח ז טוש"ע או"ח סימן קצב סעיף א:
יט ח מיי' פ"ה שם הל' יז סמג שם טוש"ע או"ח סי' קנח סעיף א:
כ ט מיי' פ"א שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף א וסי' רטו סעיף א:
כא י טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ב:

גמרא

דניחא להו דמקבע להו בחובה (מעיקרא) ת"ש *[א]נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין (*והא נשים אפילו מאה) והא מאה [א] נשי כתרי גברי דמיין וקתני נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן שאני התם דאיכא דעות א"ה אימא סיפא נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין אמאי לא והא איכא דעות שאני התם משום פריצותא תסתיים דרב דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו טעמא דקוראין לו הא לא קוראין לו לא שאני התם דאקבעו להו בחובה מעיקרא אלא תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שנים שאכלו כאחת אחד מהן יוצא בברכת חבירו והוינן בה מאי קא משמע לן תנינא *[ב]שמע ולא ענה יצא ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת הזימון ביניהם תסתיים א"ל רבא בר רב הונא לרב הונא והא רבנן דאתו ממערבא אמרי אם רצו לזמן מזמנין מאי לאו דשמיע להו מר' יוחנן לא דשמיע להו מרב מקמי דנחית לבבל: גופא אמר רב דימי בר יוסף אמר רב [ג]שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בשלשה אבל בעשרה עד דנייתי מתקיף לה רב אשי אדרבה איפכא מסתברא תשעה (א) נראין כעשרה שנים אין נראין כשלשה [ד]והלכתא כמר זוטרא מ"ט *כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מעשרה לאו אורח ארעא אמר אביי נקיטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק *תניא נמי הכי [ה]שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק במה דברים אמורים כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא: אמר רבא *הא מילתא אמריתא אנא ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי [ו]שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ולא והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא *דלפנים משורת הדין הוא דעבד יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו (*יתבי וקא מיבעיא להו) הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן הני מילי היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך איניש (ב) לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם [ז]ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן *אין זימון למפרע בא ומצאן כשהן מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי [ח]הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן תני חדא העונה אמן אחר (ג) ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא [ט]הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי [י]עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב (ד) והמטיב

רבי

תוספות

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין. לענין קבוץ תפלה ולענין כל דבר שבעשרה ואפילו הכי חשבינן להו כשלשה וה"ה לשנים אבל לא מצי למימר כחד דמיין דאינן יכולות לזמן דהא קתני נשים מזמנות לעצמן ורש"י פירש כתרי לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנות והוא הדין לשנים:

שאני התם דאיכא דעות. מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"פ אביהן ומיהו לא נהגו העולם כן וקשה אמאי לא נהגו מדקתני מזמנות משמע דקאמר חייבות לזמן וי"ל דנשים מזמנות לעצמן היינו אם רצו לזמן מזמנות וכן משמע קצת הלשון מדקתני בסמוך נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין ועוד דמדמה ליה הגמרא לשנים משמע דחובה ליכא והא דקאמר בריש ערכין (דף ג. ושם) הכל מחוייבין בזימון לאתויי נשים לענין רשות קאמר ולא לענין חובה ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים מאחר שאין מבינות ויש מביאין ראיה שיוצאות מדאמר לקמן סופר מברך ובור יוצא מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בבהמ"ז שלנו מיהו יש לדחות אותה ראיה דשאני בור שמבין בלשון הקדש ויודע קצת מאי קאמר אבל אינו יודע לברך אבל נשים שאינן מבינות כלל מצי למימר דלא נפקי והא דאמרי' במגילה (פ"ב ד' יז.) לועז ששמע אשורית יצא פרסומי ניסא בעלמא שאני כדאמרינן התם (דף יח.) האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו:

אי הכי אימא סיפא. לא גרס אי הכי דהא אפי' מעיקר' נמי הוה מצי למפרך מסיפא דאין מזמנין:

רב זביד אמר ברוך הוא ומבורך. ובה"ג פסק ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואי הוה עשרה עני בתרייהו ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד:

הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. פר"ח וה"ג די"מ בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ז:

רב אשי עני ליה בלחישה. וכן פסק בה"ג ועוד לדידן דליכא פועלים אפילו אביי מודה:

לא

רש"י

דניחא להו דמקבע להו בחובה. דגדול המצווה ועושה: אם רצו אין מזמנים. כדמפרש טעמא לקמן שאין קביעותן נאה משום פריצותא בין דנשים בין דמשכב זכור דעבדים בקטנים: דאפילו מאה כתרי דמיין. לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנין והוא הדין לשנים: דאיכא דעות. דאע"ג דלענין חובה אינן חייבות לענין רשות דעות שלשה חשיבי להודות עפי משני אנשים דאיכא משום גדלו לה' אתי: קוראין לו. להודיעו שהם רוצים לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להם בכך: ומזמנין עליו. ואע"פ שאינו בא אצלם: ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת הזימון ביניהן. לא בא ללמדנו אלא שאין צריכין זימון דכיון דאחד יוצא בברכת חברו אשמעינן דאין זימון דאי יש זימון ברכת שניהם היא שהרי אומר נברך והוא עונה ברוך הוא: לאו דשמיע להו מרבי יוחנן. דבר מערבא הוא דאילו רב בבבל הוה ובני מערבא היכא שמיע להו: והוא דקרו ליה ועני. שסמוך הוא אצלם ועונה ברוך הוא: לא אמרן. דלא צריך למיתי גבייהו אלא שלשה אבל עשרה שילטרפו משום הזכרת השם עד דאתי גבייהו: נראין כעשרה. דאין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה: מצוה ליחלק. ולברך כל אחד בפני עצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון: אחד מפסיק לשנים. אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו עד שיזמנו עליו עד ברכת הזן דהיינו ברכת זימון וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו: לפנים משורת הדין. לאחשוביה: לא הוה בהו (ה). מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים: דאיכא אדם גדול. שהגדול מברך כדפסקינן לקמן הלכתא (דף מז.): בא ומצאן. אחד מן השוק בא ומצא שלשה שהיו מזמנין: ברוך ומבורך. דלא מצי למימר שאכלנו משלו: הא דקאמר ברוך ומבורך. כדאשכחינהו דקאמר המזמן נברך אבל אשכחינהו דענו ברוך הוא עונה בתרייהו אמן: הא בבונה ירושלים. שהיא סוף הברכות הרי זה משובח וכן בסוף ברכות דקריאת שמע שחרית וערבית ואחר כל ברכותיו דקתני בברייתא הרי זה משובח אחר גמר כל ברכותיו קאמר ואחר כל ברכותיו דקתני הרי זה מגונה בסוף כל ברכה וברכה קאמר: כי היכי דלשמעו פועלים. וידעו שנגמרה כל הברכה שהרי אין המברך עונה אמן אלא לבסוף: וליקומו. לעבידתייהו ואי משום דקמפסקי להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דקסבר דלאו דאורייתא היא אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה: רב אשי עני. להאי אמן בלחישה כי היכי דלא לשמעו וידעו שגמר הברכות ויזלזלו בהטוב והמטיב ומיהו משום דסוף כל ברכותיו היה ותניא בברייתא ה"ז משובח לא סגי דלא עני ליה:

קטינא

מסורת הש"ס

[ערכין ג.]
[ד' תיבות כללו צריכין שנכן ומדברי רש"י נראה דגרים והא אפי' מאה נשי כתרי גברי דמיין]
סוכה לח:[ע"ש היטב]
מגילה כג:
חולין קו.
[מנחות מג:]
[לעיל ז. וש"נ]
[לקמן נ.]
[נ"ל אמרו וכ"ה ברי"ף ורא"ש]

הגהות הב"ח

(א) גמ' נראין כעשרה. נ"ב ע"ל סוף דף מ"ז: (ב) שם בריך איניש איניש לנפשיה: (ג) שם אחר כל ברכותיו: (ד) שם דלא לזלזלו רבנן בהטוב: (ה) רש"י ד"ה לא הוה בהו חד מופלג:

הגהות הגר"א

[א] גמ' והא נשים אפי' מאה (והא מאה) תא"מ:

ר' זירא חלש על לגביה ר' אבהו *קביל עליה אי *מתפח קטינא חריף שקי עבידנא יומא טבא לרבנן אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי אמר ליה לר' זירא לישרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר "בעל הבית בוצע שרא להו כי מטא לברוכי אמר ליה נבריך לן מר אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך ואיהו כמאן סבירא ליה כי הא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע "ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך (א) בעל הבית מאי מברך[ב] יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל *יזדקר לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם: "עד היכן ברכת הזמון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן נימא כתנאי דתני חדא "ברכת המזון שנים (ב) ושלשה ותניא אידך שלשה וארבעה סברוה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דאמר שתים ושלש קסבר עד הזן ומאן דאמר שלש וארבע קסבר עד נברך לא רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה רב נחמן מתרץ לטעמיה דכ"ע עד נברך מאן דאמר שלש וארבע שפיר ומ"ד שתים ושלש אמר לך הכא בברכת פועלים עסקינן דאמר מר (ג) *פותח בהזן וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ רב ששת מתרץ לטעמיה דכ"ע עד הזן מ"ד שתים ושלש שפיר ומ"ד שלש וארבע קסבר *הטוב והמטיב דאורייתא היא אמר רב יוסף תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא *שהרי פועלים עוקרים אותה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך כדתניא *"כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריאת שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך ויש

רש"י

קטינא חריף שקי. כך היו קורין לר' זירא וטעמא מפרש בבבא מציעא בהשוכר את הפועלים (דף פה.): כי מטא למשרי. ליטנא דשירותא כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול: רב הונא דמבבל. היינו רב הונא סתמא ולפי שעכשיו היה ר' זירא בארץ ישראל במקום ר' אבהו והיה עולה מבבל קאמר הכי: קרובים לעיר. שיכול לראותן בעל הבית תמיד ולדעת מה הן צריכין: נכסיו. קרקעות: עד היכן ברכת הזמון. שצריכין להיות שלשה וכשהן שנים לא יאמרוה: ברכת המזון שתים ושלש*. פעמים שהם שתי ברכות פעמים שהם שלש כיצד כשהם שלשה הן שלש ברכות וכשהם שנים הן שתי ברכות כדמפרש ואזיל: דקסבר. ברכת זמון עד הזן וכשהם שנים אין אומרים אלא ברכת הארץ ובונה ירושלים: ומאן דאמר שלש וארבע. כשהן שנים הרי שלש הזן וברכת הארץ ובונה ירושלים וכשהם שלשה הם מוסיפים נברך עד ובטובו חיינו: מוקים לה. לא גרסינן והכי גרסי' והא דתניא שתים ושלש בברכת פועלים דאמרי ברכת הארץ ובונה ירושלים בחדא ברכה אין כאן אלא ברכת הזן וברכת הארץ וכשהם שלשה מוסיפין נברך הרי שלש: דאמר מר. לעיל בפרק שני (דף יו.): שהרי פותח בה בברוך. ואי דאורייתא היא הויא סמוכה לחברתה ואין פותחין בה בברוך: כדתניא כו' יש מהן כו'. כגון ברכת פירות ומצות פותח ואינו חותם וטעמא מפרש בערבי פסחים (דף קה.) משום דכולה חדא הודאה ואין הפסק דבר תחנה או דבר אחר בתוכה כמו שיש בקדוש כי הוא יום תחלה למקראי קודש והנחילנו: ויש

תוספות

לא סבר לה מר להא דאמר ר"ה דמן בבל כו'. מיהו יש ליישב הכי תרי לישני דר' יוחנן כשבעל הבית מסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך וכו' אבל כשאין בעל הבית מסב עמהן הגדול שבהן יעשה המוציא וגם הוא יברך ברכת המזון:

עד היכן ברכת הזמון וכו'. פירש רש"י ממתין עד הזן והזן בכלל שנים אינם מברכין הזן ולא נהירא דברכת הזן דאורייתא ואיך יחיד פטור מינה ועוד הא קיימא לן כרב ששת באיסורי ולדידיה יחיד אומר שנים ובכל דוכתא נקט שלש ברכות ודוחק לומר דלא מיירי אלא ביש זמון לרב ששת ועוד דמעשים בכל יום דיחיד מברך שלש ברכות ועוד דמדתניא לקמן בפרקין (דף מח:) *וברכת זו ברכת הזמון את ה' אלהיך זו ברכת הזן וקשה לרב ששת יאמר הזן זו ברכת הזמון לכן יש לפרש דקאי אדלעיל דקאמר אחד מפסיק לשנים ובעי כמי [עד] היכ' צריך להמתין עד שיברכו השנים עד נברך ורב ששת אמר עד שיגמרו הזן ומשם ואילך יכול היחיד לאכול ולא משום דחשיב ברכת הזן מזמון[א]דודאי יחיד נמי מתחייב מהזן אלא משום דכיון דנברך אינה ברכה אינו אומרה לבדה אלא יגמור עמה גם ברכת הזן שהיא ברכה והשתא ניחא דקיימא לן שפיר כרב ששת וכפירוש זה איתמר בירושלמי: ולמאן דאמר שנים ושלשה קסבר עד הזן. ופירש"י שנים ליחיד ושלשה לזמון ולפי שיטתו פירש כן ודוחק גדול הוא כדפרישית וכי יחיד פטור מברכת הזן שהיא דאורייתא ועוד הואיל וקאי אברכתא אמאי נקט לשון זכר שנים ושלשה הוה ליה למנקט לשון נקבה שתים ושלש לכך נראה פירוש של רב אלפס דקאי אבני אדם והכי קאמר ברכת זמון בשנים ושלשה בני אדם היכא שכל אחד אינו יודע כי אם ברכה אחת למאן דאמר שנים ושלשה קא סבר עד הזן כלומר ברכת הזמון עד הזן שמברך עד סוף הזן דכולה כברכה אחת של זמון היא ולהכי קאמר שנים או שלשה כלומר לפעמים נשלמה בשנים והוא הדין באחד אבל נקט שנים לרבותא ופעמים בשלשה בני אדם שאחד יברך מנברך עד הזן והשני נודה לך והשלישי עד בונה ירושלים אבל לתנאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם האי ברכה אבל רביעי לא דנברך לבד לא חשיב ברכה ולכך אי אפשר לחלק לשנים נברך והזן ומאן דאמר בד' קסבר עד נברך דנברך חשיב ברכה אחת בפני עצמה והזן ברכה אחרת והיינו בד' שארבעה בני אדם מברכין אותן שאחד יאמר נברך והשני הזן והשלישי נודה לך והרביעי עד בונה ירושלים:

כל הברכות כולן פותחות בברוך וחותמות בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריאת שמע. והא לך הסדר ברכת אשר יצר אינה סמוכה לנטילת ידים דנטילה שייכא בלא אשר יצר והרבה פעמים אומרה לבדה אלהי נשמה אמאי אינה פותחת בברוך דאינה סמוכה לאשר יצר וכו' כגון אם לא בא מן הנקבים דידיו טהורות אין צריך לברכת אשר יצר וצריך לומר הואיל ואין בה אלא הודאה בעלמא אינה פותחת בברוך ומכל מקום חותמת בברוך הואיל וארוכה קצת וכן נמי צריך לומר גבי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' וכל הני ברכות קטנות כל אחת ברכה לעצמה כדאמרן בעלמא *כד הוה מהלך הוה מברך מלעדי גבר וכן כולן ועוד דהוו קצרות והויין כברכת הפירות יהי רצון למי היא סמוכה ואומר רבינו תם שהיא מן הברכה ברוך אתה ה' המעביר שינה מעיני וכו' וצריך לומר ויהי רצון ואם תאמר והלא כל הברכות כולן צריך לומר בחתימתן מעין פתיחתן והא ליכא וי"ל דשפיר הוי מעין פתיחה סמוך לחתימה מהמעביר דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כמו כדאמרינן במדרש חדשים לבקרים וגו' שהוא מחזיר הנשמה שלמה ושקטה בגוף כאשר היתה בתחלה אע"פ שהיתה עייפה והיינו כעין פתיחתה ולעסוק בדברי תורה והערב נא הכל ברכה אחת היא וצריך לומר והערב נא וישתבח סמוכה לברוך שאמר ולכך יש ליזהר שלא לספר ביניהם אע"פ שיש הפסק טובא פסוקי דזמרה מכל מקום לא מפסקי ובזה ניחא ברכה אחרונה שבק"ש אמת כו' אמת היא סמוכה אל אהבה וכו' ופסוקי ק"ש לא מפסקי ואם תאמר ברכה אחרונה למי שהוא קורא בתורה אמאי צריכה לפתוח בברוך הא סמוכה לחברתה לברכה ראשונה ויש לומר לפי שהיו רגילים *שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון *שוב שתקנו שתיהן לכל א' וא' משום הנכנסין ומשום היוצאין לא זזה ממקומה:

והטוב

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף יד:
כג ב מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן רא סעיף א:
[ב מיי' פ"ב שם הל' ז טוש"ע שם]:
כד ג מיי' פ"ה שם הל' ב סמג שם טוש"ע או"ח סי' ר סעיף ב:
כה ד טוש"ע א"ח סי' קצד סעיף ג:
כו ה מיי' פ"א מהלכות ברכות הל' ה ופי"א הלכה א סמג שם:

[שם איתא וברכת זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת הזימון אמנם לכאורה נראה עיקר כגירסת תוס' מפני שהיה כסדר]

רב נסים גאון

ר' זירא חלש קביל עליה ר' אבהו אי מיתפח קטין חריף שאקי. הדבר שבשבילו נקרא ר' זירא בזה השם מפורש בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף פה) ר' זירא כי סליק לארץ ישראל יתיב ש' תעניתא ק' קמייתא כי היכא דלישתכח תלמודא דבבל מיניה כי היכי דלא ניטרח בגירסיה ק' מצעייתא דלא נישטוב ר' אילעא (בגמ' איתא ר' אלעזר) בשניה ונפלן עליה מילי דצבורא ק' בתרייתא כי היכי דלא נישלוט בו נורא דגיהנם כל ל' יומין הוה בדיק נפשיה שגר תנורא סליק יתיב בגויה לא הוה קא שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינייהו וחרך שאקי וקרו ליה קטין חריך שאקיה ובמס' סנהדרין בפרק אחד דיני ממונות (דף לז) הנהו בריוני דהוו בשיבבותיה דר' זירא כו' כי נח נפשיה דר' זירא אמרי עד האידנא הוה קטין חריך שאקי דהוה בעא עלן רחמי כו':

הגהות הב"ח

(א) גמ' שיברך לבעל הבית: (ב) שם ברכת המזון שתים ושלש ותניא אידך שלש וארבע סברוה: (ג) שם דאמר מר ברכה ראשונה בתקונה שניה פותח בברכת הארץ וכוללים בונה ירושלים:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה עד היכן. ולא משום דחשיב ברכת הזן מזמון כו'. ובזה נסתר ראיית הרי"ף [ועי' בדברי רבינו בא"ח סי' ר']:

גליון הש"ס

גמ' שהרי פועלי' עוקרין. עי' לעיל דף ט"ז ע"א תוס' ד"ה ואותם וצ"ע:

מסורת הש"ס

[נ"ל קביל] [גי' הערוך (מטפח) [אטפח] עבד וכו' בערך אטפח]
יש ספרים הנוסחא שנים ושלשה
[ברי"ף ובר"אש וכן בטוש"ע לי' יודקק]
לעיל טז.
[לקמן מט.]
פסחים קד:
[לקמן ס:]
[מגילה כא.]
[בספרים אחרים כך הנוסחא ובפר כן שתקנו שתיהן לכל א' משום הנכנסין ומשום היוצאין שוב לא זזה ממקומה]

ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך מכלל דברכה בפני עצמה היא ואמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא *מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין אמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מלתא פתח ובריך *הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת *שופט בצדק לוקח במשפט ושליט בעולמו לעשות בו ברצונו כי כל דרכיו משפט שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים [ב]להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק: א"ל ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן קשישי אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש ושני לו למעלה הימנו ובזמן שהם שלש גדול מסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו אמר ליה וכי בעי אשתעויי בהדיה *מתריץ תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה א"ל שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג מים ראשונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הגדול ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן א"ל לאלתר מייתו תכא קמיה מים אחרונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הקטן וגדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן א"ל לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטי מיא לגביה אמר רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא *כיצד סדר הסבה [ג]בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש ושני לו למטה הימנו בזמן שהן שלש מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו [ד]מים הראשונים מתחילין מן הגדול [ה]מים אחרונים בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרין ומתחילין מן הגדול [ו]ולמקום שמים אחרונים חוזרין לשם ברכה חוזרת מסייע ליה לרב דא"ר חייא בר אשי אמר רב *כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת אמר ליה בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך ת"ר [ז]אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא

רש"י

ויש מהן חותם ולא פותח. כגון ברכה הסמוכה לחברתה שהרי כבר פתח בברכה ראשונה וברכה אחרונה שבקריאת שמע אמת ויציב אמת ואמונה שאע"פ שק"ש מפסיק בינתים אברכות דלפניה סמוכה והויא לה סמוכה לחברתה: הטוב והמטיב וכו' · דלאו סמוכה לחברתה היא שאינה מברכת המזון אלא על קבורת הרוגי ביתר תקנוה: שהרי עוקרים אותה בבית האבל · אליבא דר"ע: להיכן הוא חוזר · מי שנצטרף לזימון ואמרן לעיל אליבא דרב ששת ברכת זימון עד הזן והולכך זה להיות מפסיק אכילתו עד שיגמור המברך ברכת הזן וחוזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו: חוזר לראש · לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בג': למקום שפסק · לברכת הארץ כשאר יחיד: ה"ג אף על גב דרבנן אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו: בזמן שהן שתי מטות · רגילין היו לאכול בהסבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת: בזמן שהן שנים גדול מסב בראש · כלומר מסב תחלה על מטתו: ושני לו למעלה הימנו · מטת השני נגד מראשותיו של גדול: ובזמן שהן שלשה גדול מסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו · נגד מרגלותיו: א"ל · רב ששת לריש גלותא: וכי בעי אשתעויי מתריץ תרוצי ויתיב · ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא ופני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו כשהוא מוטה: במחוג · מראים בידיהם ובאצבעותיה' ברמיזה: מים ראשונים מהיכן מתחילין · רב ששת קא"ל לריש גלותא מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים: לאלתר מייתו תכא קמיה. שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן: לא מסלקי תכא · מקמי גדול עד דמשו כולהו ובעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מים אחרונים: שני לו למטה הימנו · שאם הולרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף: ובזמן שהם ג' שני לו למעלה הימנו · ואם בא לספר מספר עם השלישי לו ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה הימנו: מתחילין מן הגדול · ולאלתר מעיילי תכא קמיה: ובזמן שהם מאה · לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מה' שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כלם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאלו: וחוזרים ומתחילין מן הגדול · ונוטלין שלחן מלפניו: למקום שמים אחרונים חוזרים · כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם נוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך: הנוטל ידיו באחרונה תחלה · אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה: אין מכבדין · לומר היה אתה קודם: לא בדרכים · הולכי דרכים לומר לגדול הימנו לך לפני: ולא

תוספות

והטוב והמטיב · וא"ת ואמאי פותחת בברוך והלא סמוכה לחברתה היא ויש לומר דנתקנה בפני עצמה (היא) בשביל הרוגי ביתר* וא"ת אמאי אינה חותמת בברוך וי"ל משום דקצרה היא רק שתקנו לאחר כך שלש מלכיות ושלש גמולות ושלש הטבות ונאמן אתה של ברכת ההפטרה הוא מן הברכה העליונה* ולכך הוא נכתב גדול שבימים הראשונים היו רגילין לעמוד כל הקהל ולומר בקול רם נאמן אתה וכו' כשהיה התינוק מגיע שם: להיכן הוא חוזר · פירש רש"י דקאי לאחד דפסיק לשנים וממתין לאחרים עד הזן והיכן חוזר לאחר סעודתו רבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ותימה דא"כ היכי הלכתא למקום שפסק אחרי שאכל אחר כך פשיטא דיחזור אפילו להזן דהא הזן דאורייתא ע"כ צריך לומר דקאי אהא דאמרינן לעיל דהמברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שיענו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא והר"מ מאייבר"א פירש דקאי אשלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים לו ומזמנים עליו ולעיל נמי הכי פירשו עד היכן מקום זימון שצריך להו לאותו אחד דקרו ליה ועני עד נברך ומכאן ואילך ילך לדרכו ואינם צריכים האחרים עוד לצירופו והכא בעי לאותו מן השוק להיכן הוא חוזר למקום שפסק דהיינו לומר מהזן ואילך [ס]ולמר מנברך והשתא ניחא דלא קשה מהזן שהרי לא *ספר בינתיים: מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מילתא · וכוותיה קיימא לן והכי מברכין בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק ולוקח במשפט ושליט במעשיו ואנחנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל שבתוכנו לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד וגו' ופירש בה"ג דאין לומר במשפט דקיימא לן בפ' במה בהמה יוצאה (דף נה:) דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ומיהו בכך אין למחקו: בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו · דהיינו כלפי ראשו שמסב על המטה דרך שמאל ולמטה מקרי דרך מרגלותיו דהיינו מימינו ובזה מדקדק רב ששת דאם כן בעי גדול לתרולי כפשוטיה כשמדבר עם השני כיון שהשני למעלה הימנו ולקמן במתניתא גרס גדול מסב בראש השני למטה הימנו וזהו כלפי מרגלותיו והוא מימינו ואז לא מתריץ ויתיב כי בעי לאשתעויי בהדי שני: אין מכבדין וכו' · וא"ת הא אמרינן בשבת בפ' במה בהמה (ד' נא:) לוי ורב הונא בר חייא הוו קא אזלי באורחא קדמה חמריה דרב הונא לחמרא דלוי בעי רב הונא לאפוקי מדעתיה דלוי כו' אלמא מכבדים בדרכים וי"ל כשילכו לדרך כאחד מכבדין בדרכים אבל אם כל אחד ילך לדרכו ופגעו זה בזה והיה להם דרך למקום אחד אין מכבדים: אין

עין משפט נר מצוה

[כדאיתא לקמן מח:]

[ויתר ביאור תמצא בתו' פסחים קד: ד"ה חוץ]

כז א מיי' פ"ב מהלכות ברכות הלכה ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפט סעיף ב טוש"ע י"ד סימן שעט סעיף א:

כח ב מיי' שם פ"ה הל' ב טוש"ע או"ח סי' [קלב סעיף א ובסי'] ר סעיף ב:

כט ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הל' א סמג שם:

ל ד מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן קסה סעיף ב:

לא ה ו מיי' שם הל' יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפא סעיף ו:

לב ז מיי' שם [טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף יז בהגה]:

[עי' רש"א ועי' מג"א סי' קפג ס"ק יא דנ"ל סעד]

רב נסים גאון

שאני פרסאי דבמחוג מחוו והיו מכירין זה את זה ברמיזותיו של זה ומבין כל אחד מהן מה שחבירו אומר ובפ"ק דמסכת חגיגה (דף ה) ר' יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינא עמא דאהדרינהו מאריה לאפיה מינייהו אחוי ליה איהו ידו נטויה עלינו אמרו ליה לר' יהושע בן חנניה מאי אחוי לך עמא דאהדרינהו מאריה לאפיה מיניה ומאי אחוית ליה ידו נטויה עלינו אמרו ליה להההוא מינא מאי אחוית ליה עמא דאהדרינהו מאריה לאפיה מיניה ומאי אחוי לך לא ידענא אמרי גברא דלא ידע מאי מחוו ליה במחוג יתיב [בגמ' איתא יחוי] קמיה מלכא וקטלוה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה להיכן וכו'. ולמר מנברך ע"ל מן עדה לך [רב"א]:

מסורת הש"ס

[מס' שמחות סוף פי"ד ע"ש]

שם

[תרגום של בשלוס ובמישור בשלמה ובתרוי' ועי' בערוך ערך תיין]

תוספתא פ"ה

לעיל מג. ע"ש

תורה אור

*ולא בידים מזוהמות רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזיל מר אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי כנישתא אמר ליה ניעל מר אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה *דאית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה הכי נמי דאין מכבדין אלא אימא בפתח הראוי למזוזה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב ^באין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע יתיב רב ספרא וקאמר לטעום איתמר למאי נפקא מינה *שחייב אדם לומר בלשון רבו ת"ר *^גשנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין ^דהבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר ^המפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה: ת"ר *^ואין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל א"ל רב מה דעתך לאיצטרופי בהדן אנן אכילנא לן א"ל שמואל ^זאלו מייתו לי *ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא על רב אחא אמרי אתא גברא רבא דמברך לן אמר להו מי סבריתו דגדול מברך עיקר שבסעודה מברך והלכתא ^חגדול מברך אע"ג דאתא לבסוף: אכל דמאי וכו': הא לא חזי ליה *כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן *^טמאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי: מעשר ראשון שנטלה תרומתו: *פשיטא לא צריכא אלא ^ישהקדימו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש *^כמעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר °והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר אמר ליה *רב פפא לאביי אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי אמר ליה עליך אמר קרא מכל

במדבר יח

ולא בידים מזוהמות. בנטילת מים אחרונים: ממערבא. לפי שהיה רבין רגיל לעלות מבבל לא"י ולומר הוא דבריו משמו של ר' יוחנן: בפתח הראוי למזוזה. כלומר בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות: לטעום איתמר. אין חלוק בדבר אלא שחייב לומר בלשון רבו: קדים. רבה בר בר חנה ליסב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה מלמדו היאך יעשה: לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת: עד שיכלה אמן מפי העונים. אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרי' בפרק כיצד מברכין (דף מ:) צריך שתכלה ברכה קודם בליעה: חטופה. שקורין את האלף בחטף ולא בפתח* ואומר אמן והוא צריך לומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת: יתומה. שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרי' בהחליל (סוכה נא:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול: ולא יזרוק ברכה מפיו. במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו: וקא מסרהב ואכיל. ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון וזימנו עליו: אכילנא לן. גמרה לן סעודתנו קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון: אילו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא. שמואל חביבין עליו ארדיליא בקגות סעודה והן כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו: מי לא אכלינן. הלכך לא גמרה סעודתא ומצטרף: עיקר שבסעודה. אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה: הא לא חזי ליה. והויא לה ברכת זמון הבאה בעבירה וכתיב (תהלים י) בוצע ברך נאץ ה' ואמר מר (א) (בב"ק דף צד.) הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה ובירך עליה אין זה מברך אלא מנאץ: דמאי. חטין הלקוחים מע"ה ספק עשרן ספק לא עשרן: אכסניא. חיל של מלך שמטיל על בני העיר לזונם בשובם ממלחמתו והרי הם כעניים לפי שהם שלא במקומם: מאכילים את העניים דמאי. דרוב עמי הארץ מעשרים הם וחומרא דרבנן בעלמא הוא: שהקדימו בשבלים. לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבלים קודם שנטל כהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה א' מנ' דרחמנא קרייה ראשית וכתיב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו: וכדרבי אבהו. אשמעינן מתני' דהכי הוא כדרבי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו:

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ותימה מההוא סבא דערבי פסחים (דף קו.) דגחין ושתי אלמא דשתי קודם המברך שמא יש חלוק בין אכילה לשתיה אי נמי יש לומר דלא שתה אלא להראות לו מעשה שלא היה צריך לומר יותר ובירושלמי יש כשיש לכל אחד ככרו או כוסו בידו יכולים לשתות אפי' קודם המברך וגבי ההוא סבא היה לו כוסו בידו והכי איתא בירושלמי אמר רבי בון בשם רב אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה המברך ולא פליגי רבי בון בשם רב שזקוק לכוס אחד דריב"ל דהיה לכל אחד כוסו בידו וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת שבלע החתן המוציא והיה בולע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואוכל והשר מקוצי היה אומר אם בלע המברך ונתן לכל אחד חלקו אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך והא דאמרי' הכא אין המסובין רשאין לטעום כו' היינו להקדים ולבלוע מן הפת שבלע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צריך לומר בסמוך הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי ואמאי והא אין המסובין רשאין לטעום וכו' ואין לומר דמן הטבול לחודיה קאמר אך המברך אוכל קודם דא"כ מה כבוד היה זה אבל לפי מה שפירשתי ניחא ויש מפרש פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל באכילה ומכאן משמע שאין צריך למזוג מכוס ברכה לשאר כוסות היכא שיש בפני האורחים כוסות שאינן פגומות אבל אם אותן כוסות פגומות יש קפידא*:

אמן יתומה. שאין שומע הברכה מפי המברך ועונה אחר האחרים ששמעו אמן תימה דהא אמרינן בסוכה (פ"ה דף נא:) באלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי המברך והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות ויענו אמן וי"ל שהיו יודעים באיזו ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעים אותו אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה*:

כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי וטעמא לפי שאין קריאת התיבה משמעה כשהוא נאריך יותר מדאי ומסקנא דמלתא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים:

אילו מייתו לי ארדיליא וכו'. משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג אבל אי אמר הב לן ונבריך שהסיחו דעתם מלאכול אין שלישי מצטרף עמהם:

והלכתא גדול מברך. ומיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך שפיר כדאשכחן (לעיל מג. מו:) דאמר ליה לרב משי ידך וכו':

ומאכילין את האכסניא דמאי. מיירי באכסניא ישראל ומוטלין עליהם לזונם והם כעניים ודוקא דמאי אבל טבל לא דקספו להו איסור מיתה ואי נמי באכסניא של נכרים שהטיל עליהם המלך מכל מקום דוקא דמאי אבל טבל לא דאם כן פורע חובו מממונו של כהן*: ואמר רב הונא תנא ב"ש אין מאכילין. וא"ת רב הונא טעמא דב"ש אתא לאשמעי' דהכי פריך בכמה דוכתין ויש לומר דקא משמע לן דאי מסכתא תנא דאמר אין מאכילין בית שמאי היא ולא תיקום לאותה משנה או ברייתא: אמר

לג א מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' יב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפא סעיף ו:
לד ב מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף טו:
לה ג מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע א"ח סי' קצ סעיף ב:
לו ד מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף יז:
לז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף טז:
לח ו מיי' פ"א שם הל' יד סמג שם טוש"ע או"ח סי' קכד סעיף ח:
לט ז מיי' פ"ה שם הל' ט טוש"ע או"ח סי' קצז סעיף א:
מ ח מיי' שם ופ"ז הל' ב סמג שם טוש"ע או"ח סי' רא סעיף א:
מא ט מיי' פ"י מהל' מעשר הלכה יא:
מב י מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה כ:
מג כ מיי' פ"ג מהלכות תרומות הלכה יג טור יו"ד סי' שלא:

רב נסים גאון

אין מכבדין לא בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה. אית לפירוש פתחים הראויים למזוזה ושאינן ראויין במסכת יומא בפ"ק (דף יא) ובמנחות בפרק הקומץ את המנחה (דף לג): אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה כו'. איתא בגמרא דבני מערבא בס"פ אלו דברים שבין בית שמאי וב"ה אי זו היא אמן יתומה ההן דחייב בברכה והוא עאני ולא ידע מה עאני: אכל דמאי. פירשוהו בתלמוד ארץ ישראל בפרק הדין אכל פירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין ובפ"ק דעירובין (דירושלמי הלכה י) נמי אמרינן דמאי דמיי תיקן לא תיקן כלומר שיש בו ספק אם הוציא ממנו מעשר אי לא ולפיכך חייב להוציא ממנו תרומת מעשר ונקראת תרומת מעשר של דמאי ובמשנה סוף מסכת מעשר שני יוחנן כהן גדול העביר הודאת המעשר ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי ובמסכת סוטה בפרק עגלה ערופה (דף מח) תניא אף הוא ביטל את הוידוי וגזר על הדמאי עמד ותיקן להם הלוקח פירות מעם הארץ מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן וזו הברייתא בתוס' סוטה [ס"פ יג]:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הא לא חזי וכו' ואמר מר. נ"ב פ"ק דסנהדרין:

מסורת הש"ס

[ועי' תוס' יומא יא: ד"ה שאין ותוס' מנחות לג. ד"ה והא]
[עדיות פ"א מ"ג שבת טו. בכורות ה.] תוספתא פ"ה גיטין נט:
[תוספתא מגילה פ"ג]
[פסחים קיט:]
[ב"מ פט: נדרים פד: גיטין יב.] שבת קכז: עירובין לא: פסחים לה: [סוכה לה:]
שבת עירובין פסחים שם
ביצה יג:
פסחים ס:
[ועי' היטב תוס' עירובין יז: ד"ה ואת אכסניא]

[במדבר יח] °מכל *מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: מעשר שני והקדש שנפדו: פשיטא הב"ע *כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש *והא קמ"ל דאין חומש מעכב: השמש שאכל כזית: פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל: והכותי מזמנין עליו: אמאי לא יהא אלא עם הארץ ותניא [ב]אין מזמנין על ע"ה אביי אמר בכותי חבר רבא אמר אפילו תימא בכותי ע"ה והכא בע"ה דרבנן דפליגי עליה דר' מאיר עסקינן דתניא *איזהו ע"ה כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי *דאמר מר כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל ת"ר *איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש ערבית ושחרית דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר' נתן אומר כל שאין מזוזה על פתחו ר' נתן בר יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת *אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה א"ר הונא הלכה כאחרים רמי בר חמא לא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא כי נח נפשיה דרמי בר חמא אמר רבא לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אזמין ארב מנשיא בר תחליפא והתניא אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה ל"א דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגרים להו כצורבא מרבנן דמי: אכל טבל ומעשר וכו': טבל פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב: מעשר ראשון כו': פשיטא לא צריכא כגון שהקדימו בכרי מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה: מעשר שני וכו': פשיטא לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני כגון שפדאו על גבי אסימון ורחמנא אמר °וצרת הכסף בידך [דברים יד] *כסף שיש (לו) עליו צורה הקדש שחללו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף ורחמנא אמר * °ונתן הכסף וקם לו [ויקרא כז]: והשמש שאכל פחות מכזית: פשיטא איידי דתנא רישא כזית תנא סיפא פחות מכזית: והנכרי אין מזמנין עליו: פשיטא הבא במאי עסקינן [ג]בגר שמל ולא טבל *דאמר רבי זירא א"ר יוחנן [ד]לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טבל נכרי הוא: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן: אמר רבי *יוסי קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו והא תנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי דאמר ריב"ל אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה ואמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין מיתיבי *מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין לא שחרר לא תרי אצטריכו שחרר חד ונפיק בחד והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה *[ה]כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר °לעולם בהם תעבודו [ו]לדבר מצוה שאני *מצוה הבאה בעבירה היא מצוה דרבים שאני (א) ואמר ריב"ל [ז]לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם *שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם אמר רב הונא °תשעה וארון מצטרפין א"ל רב נחמן וארון גברא הוא אלא אמר רב הונא תשעה נראין כעשרה מצטרפין אמרי לה כי מכנפי ואמרי לה כי מבדרי אמר רבי אמי שנים ושבת מצטרפין אמר ליה רב נחמן ושבת גברא הוא אלא אמר רבי אמי שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין מחוי רב חסדא כגון אנא ורב ששת מחוי רב ששת כגון אנא ורב חסדא א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תנ"ה קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא אמרת הביא אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאתויי מאי לאו לאתויי

רש"י

מכל מעשרותיכם. בפרשת לוים כתיב ואל הלוים תדבר וכתיב בהאי קרא את כל תרומת ה' כל לד תרומה שבו חייבים להפרים ממנו: האי אידגן. מעשה שנתמרח בכרי נעשה דגן וכיון דאיקרי דגן חלה עליו רשות כהן תחלה דכתיב ראשית דגנך תתן לו אבל בשבלים לא אידגן ולא חלה עליו רשות כהן: מעשר שני והקדש. אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש: לא קבע. אין לו קביעות לפי שהולך ובא: והכא בע"ה דרבנן. ברייתא דקתני אין מזמנין על ע"ה בע"ה דרבנן: דפליגי עליה דר"מ. וקאמרי כשאינו מעשר פירותיו הלכך כותי מזמנין עליו דעשורי מעשר: איזהו ע"ה. שדברו חכמים בכל מקום: שלא שמש ת"ח. הוא שגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים: לא אזמין עליה. רמי בר חמא לא רצה לצרפו לשלשה לזמון: דמשמע. משמש: ורמי בר חמא הוא דלא דק. לא בדק לשאול מדת רב מנשיא: שלא נטלה תרומתו. קס"ד תרומת מעשר קאמר: פשיטא. דאין מזמנין דהיינו טבל: שהקדימו בכרי. לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה קדם לוי את הכהן ונטל מעשר ראשון תחלה ואחד מחמשים שבו היה ראוי לתרומה גדולה לכהן ושלא ניטלה תרומתו דקתני לאו תרומת מעשר קאמר אלא תרומה גדולה: מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי. לעיל אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי קמ"ל: אסימון. כסף שלא נקבע בו צורה וקורין לו פלו"ן בלעז: עד שימול ויטבול. ביבמות (ד' מו:) נפקא לן מויקח משה את הדם ויזרוק על העם ואין הזאה בלא טבילה: סניף. חבור לזימון עשרה וכי אמר רב אסי נמי לעשרה קאמר: מצוה דרבים. להוציא רבים ידי חובתם בקדושה: תשעה נראין כעשרה. מפרש ואזיל לה: אמרי לה כי מכנפי. הוו נראים כעשרה שאין אדם מבחין בהן כל כך מתוך שהן יחד: ואמרי לה כי מבדרי. נראין טפי מרובין: שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין. להיות שלשה: קטן פורח. שהביא סימנים ולא בא לכלל שניו: לאתויי

תוספות

אמר רב הונא הלכה כאחרים. והאידנא אין אנו מדקדקים ורגילים אנו לזמן בע"ה כדאמרינן בחגיגה (פ"ג דף כב.) כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מע"ה כמאן כרבי יוסי כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו *: מצוה דרבים שאני. מכאן קשה לה"ג דפירש דמי שמת לו מת בי"ט האחרון דאבילות נוהג ולא אתי י"ט האחרון דרבנן ודחי אבילות דאורייתא דכתיב (עמוס ח) ואחריתה כיום מר דהכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחיא קרא דלעולם בהם תעבודו וכן משמע נמי בריש כתובות (דף ד.) גבי חתן נוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות ומדשבעת ימי המשתה מבטלין אבלות דאורייתא כל שכן יום טוב שני: קטן פורח מזמנין עליו. פרש"י שהביא שתי שערות ועדיין לא הגיע לי"ג שנה ויום אחד ולא נהירא דא"כ אמאי אמר בסמוך לאתויי קטן פורח היינו שהביא שתי שערות דקתני בברייתא בהדיא ע"כ פר"ת קטן פורח בתוך י"ג שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות שאינן גדולות כדי לכוף ראשן לעיקרן שכן הוא שיעורם ולהכי קרי ליה פורח שפרחו וצמחו בו שערות אבל אינן גדולות כל השיעור והשתא ה"פ אמרת הביא דמשמע הביא דוקא והדר קתני אין מדקדקין בקטן דמשמע אפילו לא הביא אלא ש"מ לאתויי קטן פורח ואתי סיפא לגלויי רישא דמה שהוא אומר ברישא הביא שתי שערות היינו פורחות שאינן שערות ממש וכדפירש שנכנס בתוך י"ג שנה וא"ת והא אמרינן לעיל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף וי"ל דהתם איירי בעשרה והכא מיירי בשלשה או שמא פליגי אהדדי: ולית

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה כ:

[וע"ע תוס' חגיגה כב. ד"ה כמאן]

מה ב טוש"ע או"ח סי' קצט ס"ג [דהאידנא מזמנין]:

מו ג טוש"ע שם סעיף ד:

[עי' תוס' שבת קכו: ד"ה הא קמ"ל]

מז ד מיי' פי"ג מהל' אסורי ביאה הלכה ו סמג לאוין קטז טוש"ע יו"ד סי' רסח סעיף ב:

מח ה ו מיי' פ"ט מהל' עבדים הל' ו סמג עשין פו טוש"ע יו"ד סי' רסז סעיף עט:

מט ז מיי' פ"ח מהל' תפלה הלכה א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' נ סעיף יד [רב אלפס לעיל דף ו. וברא"ש שם סימן ז]:

מסורת הש"ס

[מתנותיכם כצ"ל עי' תוס' עירובין לא: ד"ה (דמאי) [רשב"א] וכן איתא על נכון בשבת קכו: וכן ברש"י במדבר יח פכ"ע]

[גיטין סא. תוספתא ע"ז פ"ג]

[קדושין עו. גיטין י. חולין ד.]

סוטה כב. ע"ש

[עי' תוס' לעיל ט: ד"ה אחרים]

[ב"מ נג:]

[ועי' תוס' שבת קכח. ד"ה ונתן]

יבמות מו:

[נ"ל רב אמי וכ"מ מפרש"י ד"ה סניף]

גיטין לח:

גיטין שם

ויקרא כה

[סוכה ל. ב"ק צד.]

[מגילה כג.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' מצוה דרבים שאני. נ"ב עמ"ש במס' גיטין דף מ"ג ע"ב ול"ע גם ל"ע ממשנה ערוכה דגיטין דף מ"א היכא דעבד הוא חציו עבד וחציו בן חורין דכופין את רבו לשחררו כדי לקיים מצות פריה ורביה אף שאינו מצוה דרבים ובני הי"ר סירך השיב דשאני בעבד שהוא חציו בן חורין וכן בשפחה שחציה בת חורין לפי הכנת המקשן בגיטין דף מ"ג כי שם שהוא בעצמו דהיינו רבו עשה עבירה ששחררו חציו והניח חציו א"כ הוא נקרא פושע שגרם שעבד או שפחה לא יוכלו לישא עבד ושפחה ולקיים לא תהו בראה אלא לשבת ע"כ קנסינן ליה אף לעבור עבירה לשחרר חציו השני כדי לזכות לעבד ושפחה כיון דהוא הגורם להם העבירה והוה כעין שכתבו תוס' לשם דהיכא דאם הוא פושע שוב אין מזכין אותו ה"ה כאן איפכא היכא שהתחיל בעבירה וגורם להעבירה כופין לו לעשות עבירה כדי לזכות לעבד אבל זה אינו דהא איכא התם דף מ"א פלוגתא בזה היכא דמשחרר חצי עבדו אם קונה ומקשינן למ"ד [בכסף פליגי ומוקי למתניתין] דאיירי בעבד של שני שותפים דלאו קונה לד"ה [וכופין רבו שני לשחררו והוא לא פשע ולא גרם לו העבירה] שוב מצאתי בתוספות דמסכת שבת דף ד שכתבו דגם מצות פ"ו הוא כמו מצוה דרבים כי היא מצוה גדולה ומ"מ הוא דוחק וכן כתבו תוס' במסכת עירובין דף לב ע"ב ד"ה ולא לעבד עם הארץ כו':

גליון הש"ס

גמ' תשעה וארון. עי' שבת לב ע"א תוס' ד"ה על שקורין ובמהרש"א שם:

לאתויי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם בא לכלל שנים או לאו ומה הן שנים י"ג שנים ויום אחד: טללא. גג(ג): מקניה. מקן שלו מקטנותו: בוצין. דלעת ואית דגרסי מקטפיה וקטף הוא שרף האילן כלומר משעה שהוא חונט ויוצא מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב: ואיהו סבר. רבי זירא שהיה קובל (ד) ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמנכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר: ינאי מלכא. ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (דף סו.): סלסלה ותרוממך. סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה: היכי אבריך. ולא נהניתי אומר נברך שאכל ינאי וחביריו משלו בתמיה: שמעון בן שטח דעבד. שבירך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה: לגרמיה הוא דעבד. אין אדם מודה לו: עד שיאכל כזית דגן. ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:) מיהו כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי שהוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה (ה) הוא דרמי לחנוכיה. ובעל ה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כבילה דכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי:

ובשבת

תורה אור

לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא *דאמר רב נחמן [א]קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אביי °ורבא הוו יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרווייכו רבנן הויתו היינו דאמרי אינשי *בוצין בוצין מקטפיה ידיע: א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב [ב]תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין א"ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו שבעה מהו [ג]א"ל לא שנא ששה (א) *ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר *[ד]רובא דמינכר בעינן. ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא *דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב °סלסלה ותרוממך *תכבדך כי תחבקנה אמר לה קא חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא (*א"ר יוחנן) שמעון בן שטח *דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן (ב) מיתיבי רשב"ג אומר עלה והסיב עמהם [ה]אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף אצטרופי מצטרף אבל [ו]להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן איתמר נמי אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפי' לא טבל

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע. משמע דקאי נמי ארבי יוחנן ולא נהירא שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא ראיה לדברי ר' יוחנן בלא שום טעם וי"ל דקאי אקטן פורח כלומר קטן פורח (ו) מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ותרווייהו בעינן ולפירושינו נ"ל דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין אזמוני עלייהו אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין דמסתמא לא פורחים הוו דאם כן מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין ורבה נמי דעבד היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים ולא מזמנין עלייהו. ואומר ר"ת אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה והכא דבעינן פורח ויודע היינו דוקא בשלשה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל ודיקא נמי שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה [דר' אליעזר] דלעולם ישכים אדם ותניא כוותיה אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישכים כגון תשעה וארון ושבת ושנים ותשעה נראין כעשרה ושנים מחדדים וקטן פורח אע"ג דתניא ברייתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן באינו יודע למי מברכין והיינו נמי כריב"ל דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו פי' מוטל בעריסה עד שידע למי מברכין אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' לברכת המזון וה"ה לתפלה דבהא לא פליג רב נחמן דכי בעי יודע ופורח כדפי' ה"מ לזמון שלשה אבל לסניף מודה לריב"ל דסניף לעשרה וה"ה לתפלה דקטן מצטרף ודיקא נמי דפריך עלה ממעשה דר' אליעזר שהיה לתפלה לריב"ל דמיירי בבהמ"ז ומיהו תימה דבב"ר (פ' נא) קאמר עלה דריב"ל הדא הוא דתימא לברכת המזון אבל לתפלה לא והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן לפי שחולק על הגמרא שלנו דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר' אליעזר דמיירי בתפלה. ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא דכי היכי דלאמר אטו ארון גברא הוא ה"נ אטו חומש גברא הוא ועוד הא דקאמר קטן מצטרף היינו אפי' בלא חומש ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעבור השנה כשעולין בעליה בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח) דקאמר בשלשה מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי (ז) זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סרסי חביבי ולא מזמנין עלואי עד שהבאתי שתי שערות ומהם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפלה עבדי ומתוך ירושלמי זה פי' ר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות כן לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה והלכך אפי' חומש בידו לא מהני כדפירשנו כיון דלא אתהני קטן לבדו גם חומש בידו לא אתהני ומיהו *קטן פורח ויודע למי מברכין משמע שמברכין עליו גם בשלשה כברייתא וליכא מאן דפליג וזה לשון רבינו שפוסק מסקנא דמלתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות כעובדא דר' יוסי ברבי חלפתא בירושלמי והא דאמרינן בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניף אומר ר"י דגרס התם קטן לס"ת כלומר סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאיתא במגילה (פ"ג דף כג.) דקטן עולה למנין שבעה דקאמר הכל עולין למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה אי לא הוה משום כבוד צבור אבל לשאר דברים לא ואפי' אם השכחן בשום דוכתא דקטן [וחומש מצטרף] אפי' לתפלה היינו דוקא העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ולפי' ר"ת הומש אינו מועיל כלל כיד קטן אבל תרי לא כדקאמר גבי עובדא דר' אליעזר ור"ת פי' דההיא דירושלמי דרבי יוסי בר' חלפתא דוקא בשלשה מיירי: אביי ורבא הוו יתבי וכו'. ואם תאמר היכי דמי אי הוו קטנים פורחים מאי רבותא הוה בהו שהבינו כלפי מעלה אלא צריך לומר דהאי לאו לאזמוני עלייהו קא מנסי להו כי היו קטנים טובא אלא לנסותינהו קא עביד שהיה בהם בינה: תשעה שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין. והכי הלכתא שאחד שאכל ירק או שתה כוס יין מצטרף ואפילו נברך שאכלנו יכולין לומר שהרי שתיה בכלל אכילה ויש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזמון עשרה אבל לשלשה לא מצטרפי דהרי לעיל כמי מחמרינן טפי בצירוף שלשה מעשרה ומיהו בירושלמי תני שנים שאכלו פת ואחד ירק מזמנין וכן פסק ר"י בתוספתו והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתני' כרבן שמעון בן גמליאל כלומר ורבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דרבי יוחנן אדר' יוחנן דהכא א"ר יוחנן דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפי' לא טעם אלא שתיה כעובדא דר"ש בן שטח ובירושלמי קא"ר יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפי' *מצטרף אלא ש"מ כאן לעשרה ובירושלמי איירי בזמון שלשה ולהשלים לעשרה אפי' איכא שנים ושלשה ששתו מצטרפין ושתיה בכלל אכילה ולא קפדינן אלא ארובא דמינכר: עד שיאכל כזית דגן. משמע שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אף אחרים שאכלו עד השובע ותימה והרי כזית אינו חייב אלא מדרבנן והיכי אתי דרבנן ופטר דאורייתא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ד' כ:) תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכים לו ולא מצי לאוקומי [הא] דסרו לקטן שיכול להוציא אביו אלא בדאכל אביו כזית דאתי קטן דרבנן שהגיע לחינוך ופטר אביו שאינו חייב אלא מדרבנן הא אם אכל אביו כדי שביעה אינו יכול לפטרו ופרש"י דמחויב דרבנן מחויב קרינן ביה אבל

קטן

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצט סעיף י:
נא ב ג ד ה מיי' שם הל' ח וסמג שם טוש"ע או"ח סי' קצז סעיף ג:
נב ו טוש"ע שם סעיף ד:

תיבת ודאי הוא ר"ת וד' אכלו ירק (כ"מ). ויש גורסים וי דא וכ"ה בילקוט וכזה א"ש דברי רש"י ד"ה ואיהו: [ועי' לעיל כ"ה ע"ב פסות מג' כו' שלשה ארבעה כו' תשעה מהו כו' עשרה ודאי לא מיבעי לי. הריעב"ץ]:

[לפמ"ש מהרש"א בח"א אין זה כנוסח הגמ' אלא רש"י מפרש ע"פ סיפא דקרא ע"ש ועי' תוס' עירובין סה. ד"ה בלר וכו' מ"ש בשם הירושלמי וע"ע תו' ב"ק לב: ד"ה משולש]

מסורת הש"ס: ומרכין ג.] | [גי' הערוך בוצין מקיני' ידיעי ע"ש ומצאתי בתוס' סוכה ט: ד"ה בוצינא דגרסי בוצינא מקטפי' ידיע] | [שו"ע לו:] | [עיין תוס' פסחים קג: ד"ה כיון] | משלי ד | [תיבות הללו נראה דטעות סדפוס הוא] | [קטן פורח כפי' ר"ת ויודע בג"ן]

גליון הש"ס

רב נסים גאון

ינאי מלכא כריך ריפתא ולא הוה ליה איניש דמבריך ליה אמרה ליה דביתהו השתא דקטלת לכולהו רבנן מאן מברך לך. איתא מיפרשי ומיבררא במס' קדושין בפ' האומר לחברו (דף סו) שנתגלגלה (ותעה) [הרעה] ע"י אלעזר בן פועירה וע"י יהודה בן גדידיה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה ובמס' סוטה בפ' עגלה ערופה (ד' מז) אמרי' כד קטל ינאי מלכא לרבנן אטמינתו אחתי' לשמעון בן שטח ואיתא נמי בפ' כל ישראל יש להם חלק (דף קז) ובתלמוד א"י דהאי פירקא אמרי' ש' נזירים עלו בימי שמעון בן שטח ק"נ מהן מצאו להן פתח וק"נ לא מצאו להן פתח שלח שמעון בן שטח לגבי ינאי מלכא אמר ליה אית הכא שלש מאות נזירין ואינון בעיין תשע מאה קורבנין הב לי פלגא מן דידך ואנא יהיב פלגא מן דידי שלח ליה ת"נ אזל לישנא בישא ואמר ליה דלא יהב ליה מן דיליה כלום שמע ינאי מלכא וכעס דחיל שמעון בן שטח וערק בתר יומין סלקין בני נשי דרברבין מן מלכותיה דפרס לגבי ינאי מלכא מדאכלין אמרין נהירין אנן דהוה הכא [חד גבר סב וכו'] ועיקרה דמילתא בבראשית דר' הושעיא בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים דקשיא הא אדאית בגמ' דידן כי אפשר שתכף זה המעשה וזה הכעס שנפל בלבו של ינאי המלך על ר' שמעון בן שטח אירע זה המעשה הנזכר והוא שנאמר בו נזרקה בו מינות ויהרגו כל חכמי ישראל וכשראה שמעון בן שטח חשש שמא יתאנה עליו ויעגישנו על אותו המעשה שהיה והלך ונתחבא עד שקבלה אחותו עליו אמונת שלום מן המלך ואחר כן יצא מהמחבא ונכנס אצלו וזה ששלח לו מן הנזירין הב פלגא מדידך ואנא יהיב פלגא מדידי אמת היו דבריו כי כמו שעיין בנדריהם וחקרם יפה עד שנתברר לו שאינן קיימין והורה להן שפטורין הם מלהביא קרבן עליהם כדמפרש באותו המעשה ק"נ מצאו להם פתח היה לו לומר פלגא מדידי כלומר מתורתו והוראתו וזהו צד התירוץ שלו וכבר שאלו המלך בשביל הדבר הזה והחזיר לו תשובה בזה הענין כדאמרינן (שם) אתא עאל יתיב בין מלכא למלכתא אמר ליה אמאי אפלית בי אמר ליה לא אפלית בך את מן ממונך ואנא מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף:

הגהות הב"ח (א) גמ' לא שנא ששה (ודאי) תו"מ ונ"ב רש"י גורס ווי: (ב) שם כזית דגן וכדתניא רשב"ג אומר עלה והסיב: (ג) רש"י ד"ה טללא גג הס"ד ואח"כ מ"ה בוצין דלעת מקניה וכו' מקטנותו ואית דגרסי: (ד) ד"ה ואיהו וכו' שהיה קובל. נ"ב נראה שהיה גורס בגמרא ששה ווי לא קמיבעיא לי שהיה מילר על שלא שאל אותו וכ"א להדיא בב"ר פ' נ"א: (ה) ד"ה עד שיאכל וכו' דעליה דאבוה: (ו) תוס' ד"ה ולית וכו' כלומר קטן פורח דמזמנין: (ז) בא"ד אמר ר' יוסי כמה זמנין אכלית:

טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן יהושע תקן להם ברכת הארץ(א) כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא *אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה: תנו רבנן סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איכא בינייהו דיעבד: *תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר °ואכלת ושבעת[א] וברכת *זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר °ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר *כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן [ב] רבי אומר [אינו צריך] ואכלת ושבעת וברכת [ג] זו ברכת הזן אבל ברכת הזמון °מגדלו לה' אתי נפקא על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון הטוב והמטיב ביבנה תקנוה אין לי אלא לאחריו לפניו מנין תלמוד לומר אשר נתן לך משנתן לך רבי יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר °וברך את לחמך ואת מימיך אל תקרי וברך אלא וברך ואימתי קרוי לחם קודם שיאכלנו ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר °כבאכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול דכתיב °משכמו ומעלה גבוה מכל העם ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא *נימא ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר °על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר °ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' ר"מ אומר *מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל אשר נתן לך ה' אלהיך (ג) דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדה פורענות רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה *טובה זו תורה וכן הוא אומר °כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות

יזו

ובשבת מתחיל בנחמה · כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו : בברכה שתקנו חכמים . בהטוב והמטיב : איכא בינייהו דיעבד · לרבנן בתראי מהדרינן ליה : בדתניא קמא גרסינן אשר נתן לך זו הטוב והמטיב ולא גרסינן ביבנה תקנוה אלא בדרבי(ג): כשהוא שבע. מצוה לברך ולהודות על שבעו : כשהוא רעב · והוא בא להפיק את רעבו ע"י בריותו של הקב"ה לא כל שכן שזה צריך לברך להקב"ה יותר : אינו צריך · לק"ו זה (ד) ולא גרסי' בדרבי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב: אלא וברך את לחמך · ברך על לחמך: כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים · למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל (דברים יב): וכל כך למה היו מאריכות בדבריהן : שאין מלכות נוגעת בחברתה · לפי שמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה נוטל את השררה מדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה : בין מדה טובה · התורה מדה טובה היא : ומלכות בית דוד בבונה ירושלים · שעל ידו נתקדשה ירושלים: צריך שיזכור בה ברית · בברכת הארץ שע"י ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך : צריך שיזכור בה תורה · שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמ' למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח) : צריך שיקדים ברית לתורה · כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו: תורה נתנה (ה) בשלש בריתות · בשלשה מקומות נתנה התורה לישראל בסיני באהל מועד ובהר גרזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (דף לז.) ארור בכלל וארור בפרט וכו' וכן באהל מועד כתי' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (שם כט) ושמרתם את דברי הברית וגו':

מילה

קטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחויב דרבנן דאביו חייב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב וקשה לפירושו מכל מקום כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את אביו ובה"ג פירש דאחד שאכל כזית אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה דלא אתי דרבנן ופוטר דאורייתא אבל כשלא אכלו גם האחרים רק כזית פוטר אותם ולא היא דהא סמכינן אעובדא דינאי וחבריו והם אכלו כדי שביעה ואפילו הכי קא חזינן דקא פטר להו שמעון בן שטח אלא נראה לחלק דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפילו אכל כדי שביעה הלכך אינו מחויב בדבר קרינן ביה ולכך לא מפיק ליה אי אכל שיעורא דאורייתא אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כדי שביעה מחויב בדבר קרינן ביה אפילו לא אכל כלל כדאמרי' בראש השנה (פ"ג ד' כט.) כל הברכות אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו טעמא דכל ישראל ערבין זה בזה והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שלא מוציא כדפרישית וכזית דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו:

מתחיל בנחמה · פי' הקונטרס לאו דוק' מתחיל בנחמה ומסיים אלא כלומר דאין צריך להזכיר של שבת לא בפתיחה ולא בנחמה אלא באמצע אבל מתחיל ומסיים בנחמת ירושלים כמו בחול שאומר רחם וחותם בבונה ירושלים ויש שמתחילין בנחמנו וחותמים בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים ונותנים טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה ואין אומרים תחנונים בשבת אבל נחם אינו לשון תחנונים אלא כמו והנחם על הרעה לעמך (שמות לב) ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון בקשה כדאמר בירושלמי דשבת בפרק אלו קשרים מהו לומר רועינו זונינו פרנסנו בשבת א"ל טופס ברכות כך הוא ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול:

ברית ותורה · אין צריך להזכיר ברית ותורה וחיים ומזון דדי להזכיר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' דהיינו ברית ותורה והגמרא לסימנא בעלמא נקטיה:

מאן

תורה אור
דברים ח
שם ג
תהלים לד

עין משפט נר מצוה
נג א ב מיי' פ"ב מהל' ברכות הלכה א סמג עשין כז טור או"ח סי' קפז וקפח :
נד ג מיי' שם הלכה ה וסמג שם טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ד ה:
נה ד ה מיי' שם הל' ג סמג שם טור או"ח סי' קפז :

רב נסים גאון

דאמר רב מתנה אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמטיב . בסוף מסכת תענית (דף כו) שנינו אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישרא' כחמשה עשר באב ואמרי' בגמ' רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביתר בו לקבורה הודיענו רב מתנה כי הדבר שגרם לעשות את יום ט"ו באב בשמחה היא קבורת אלו ההרוגים ואיתא למעשה דביתר ובמה נהרגו בה והיאך נתגלגל הדבר מפרש במסכת גיטין בפרק הניזקין (דף נז) ובגמ' דסוף תענית דבני מערבא :

שזו ניתנה בג' בריתות. הכין מפרש בספרי (פרשת ראה) כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל אחד בחורב ואחד בערבות מואב ואחד בהר גרזים ובהר עיבל ובמס' סוטה בפ' ואלו

[יתכן להיות זו ברכת הזימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן וכן העתיקו תוס' לעיל מו. ד"ה עד היכן]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ברכת הארץ בשעה שנכנסו : (ב) שם ה' אלהיך אשר דייך : (ג) רש"י ד"ה בדתנא קמא כו' אלא בדרבי ולא גרסינן בדרבי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב הס"ד : (ד) ד"ה אינו צריך לק"ו זה הס"ד ואח"כ מ"ה אלא : (ה) ד"ה תורה נתנה וכו' בסיני נ"ב תנאי פליגי התם לחד תנא מוציא הר גרזים והר עיבל ומכניס אהל מועד ולאידך תנא הר סיני ואהל מועד חדא הוא דכללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד וע"ש בפ' אלו נאמרים דף לז :

[שבת ל. מ"ק כח. יומא לח: תענית ה:]

דברים ח

הגהות הגר"א

[א] גמ' וברכת זו ברכת הזמון את ה' אלהיך זו ברכ' הזן. כצ"ל:[ב]שם כשהוא רעב לא כ"ש דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר. כצ"ל(וע' בירוש'): [ג] שם וברכת. נ"ב את ה' אלהיך :

מסורת הש"ס
תענית לא. ב"ב קכא:
מכילתא פ' בא [תוספתא פ"ז ע"ש לעיל כח.]
[לעיל לה.]
שמות כג
שמואל א ט
שם
שמות כד
לקמן נד.
[לעיל ה. וש"נ]
משלי ד

תורה אור

וזו נתנה בי"ג בריתות ר' *אבא אומר *צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מא' וכל הפוחת מא' הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור [ב]וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו מסייע ליה לר' אילעא דא"ר אילעא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן ומאן דאמר אינה צריכה מלכות *קסבר דאורייתא: ת"ר מהו חותם בבנין ירושלים רבי יוסי בר' יהודה אומר מושיע ישראל מושיע ישראל אין בנין ירושלים לא אלא אימא אף מושיע ישראל. רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב חסדא גבורתא למחתם בתרתי °והתניא רבי אומר אין חותמין בשתים גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי [ג]על הארץ ועל המזון ארץ דמפקא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דמפקא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים מקדש *השבת וישראל והזמנים חוץ מזו ומאי שנא הכא חדא היא התם תרתי כל חדא וחדא באפי נפשה וטעמא מאי אין חותמין בשתים לפי *שאין עושין מצות חבילות חבילות מאי הוי עלה א"ר ששת פתח ברחם על עמך ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר [ד]אפי' פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים משום שנאמר °בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס תהלים קמז אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס אמר ליה רבי זירא לרב חסדא ניתי מר ונתני אמר ליה ברכת מזונא לא גמרינא ותנויי מתנינ' אמר ליה מאי האי אמר ליה דאקלעי לבי ריש גלותא ובריכי ברכת מזונא וזקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא ואמאי דלא אמרי לא ברית ולא תורה ולא מלכות ואמאי לא אמרת כדרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב: °אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות מאי קמ"ל *כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה והא א"ר יוחנן חדא זימנא א"ר זירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים אי הכי נבעי תלת חדא דידה וחדא דבונה ירושלים וחדא דברכת הארץ אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה בונה ירושלים נמי לא תבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה ה"ה דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא אלא איידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים רב פפא אמר הכי קאמר [ה]צריכה שתי מלכיות לבר מדידה יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר [ו]טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת אמר ליה מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר [ז]טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים א"ל מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר [ח]טעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים בה אי לא חתים בה אי דידיה אי דרביה גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן

והדר

רש"י

מילה נתנה בי"ג בריתות. *בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים: תחלה וסוף. *נודה ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: מ"ד צריכה מלכות קסבר דרבנן. הלכך לאו ברכה הסמוכה לחברתה היא שאינה מברכת הארץ: ומ"ד אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא היא ומברכת הארץ היא כדאמר לעיל (ד' מח:) אשר נתן לך זה הטוב והמטיב והויא לה ברכה הסמוכה לחברתה °ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא חתימתה שכולה הודאה אחת היא ואינה (א) הפסקה ודומה לברכת הפירות והמצות: בונה ירושלים לא. בתמיה אם חתם בונה ירושלים לאו חתימה היא הלא עיקר ברכה דירושלים היא: אלא אימא אף מושיע. אם בא לחתום מושיע ישראל ולא חתם בונה ירושלים יצא שתשועת ישראל היא בנין ירושלים: פתח בחדא. כשהתחיל בברכה לא אמר רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך אלא אחת מהן וכשחתם חתם בשתים מושיע ישראל ובונה ירושלים: אין חותמין בשתים. שדומין לעושין מצות חבילות כי היכי דאמר (פסחים קב:) אין אומר ב' קדושות על כוס אחד: מקדש השבת וישראל והזמנים. והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים תלויין בב"ד לקדש חדשים ע"פ הראייה אבל שבת קדישא וקיימא: חוץ מזו ומ"ש הכא חדא היא. אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש השבת והזמנים אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרתי מילי נינהו ואין כוללים ב' דברים בברכה אחת ולא גרס הא בהא תליא ובה"ג גרס הכי חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו בשתים אבל נחמה חדא מילתא היא ובחדא בעי למחתם ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לרבי חותמין בשתים והכא ה"ט דהא בהא תליא ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשתים ועוד רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה: פתח בעל עמך ישראל כו'. דבעינן חתימה מעין פתיחה: ור"נ כו'. בונה ירושלים תשועת ישראל היא דכתיב (תהלים קמז) בונה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל יכנס: לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. בבונה ירושלים הלכך מהדר לה בהטוב והמטיב (*ואומר מלך העולם הטוב והמטיב): שתי מלכיות. כגון אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל וכו': לבר מדידה. שפותחת ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו': ויתיב רב גידל וקאמר טעה כו' א"ל. רב הונא לרב גידל מאן אמרה: ולא ידענא. רבי זירא קאמר לה לא ידענא אי אמר רב גידל לזכרון ולשמחה אי לא אמר לשמחה ואי אמרה משמיה דרב אי לא אמרה: אי חתים בה. מקדש ישראל וראשי חדשים אי לא חתים:

והדר

תוספות

מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא. הקשה רש"י הואיל והיא דאורייתא אמאי פותחת בברוך הא סמוכה היא ותירץ דקצרה היא והויא הודאה בעלמא כברכת פירות וברכת מצות ותימה אמאי שינו אותה יותר משאר ברכות הסמוכות שחותמות ולא פותחות הואיל ודאורייתא היא היה לנו להאריך בה ולחתום בברוך ולא לשנות משאר סמוכות וי"ל דאין ה"נ ולמאן דאית ליה שהיא דאורייתא היה חותם ולא פותח וכן איתא בתוספתא [פ"א] בהדיא ר' יוסי הגלילי היה מאריך בה וחותם ומיהו אנן קי"ל שהיא מדרבנן ולכך צריכה מלכות כדאמר צריכה שתי מלכיות בר מדידה: לומר שצריכה ב' מלכיות בר מדידה. חדא דבונה ירושלים דלאו אורח וכו' וגם בה אין יכולין לומר מלכות דהא סמוכה היא ע"כ אומרה בהטוב והמטיב והואיל ואמר בה מלכות דבונה ירושלים דלאו אורח ארעא וכו' אמר נמי דברכת הארץ אע"פ שהיא סמוכה לחברתה הואיל ולא נתקנו בזה אחר זה דיהושע תקן ברכת הארץ ומשה תקן ברכת הזן מש"ה נקט מלכות דלא הוי סמוכות ומיהו אנן הואיל ונתקנו על הסדר אין אנו פותחין בברוך ויש שנוהגין לומר בבונה ירושלים מלכות: ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו'. [ו]וא"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח רצה והחליצנו אין זה קרוי סמוכה וצריך פתיחה בברוך ובברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות *כדאמרינן (לעיל ד' ז:) משנברא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תתן לי (בראשית טו) ואם הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח:

אי

נו א מיי' פ"ב מהלכות ברכות הלכה ג סמג עשין כז טור או"ח סי' קפז:
נז ב מיי' שם והלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעיף ג ד ובסי' קפח סעיף ג:
נח ג מיי' שם הלכה ג סמג שם טור או"ח סימן קפז:
נט ד מיי' שם הל' ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ד:
ס ה מיי' שם הלכה ז סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפט סעיף א:
סא ו ז מיי' שם הל' יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ו:
סב ח מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעיף ז [ובסי' תכד]:

רב נסים גאון

ואלו נאמרין בכל לשון שנינו הפכו פניהם כלפי הר גרזים כו' (דף לג) תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט וכן בסיני וכן בערבות מואב שנא' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (שם כט) ושמרתם את דברי הברית הזאת ואדונינו האי גאון ז"ל כתב בפירושו דברכות הכי ג' דתורה מפרשי רבנן האמורין בלוחות שניות (שמות לד) הנה אנכי כורת ברית (שם פסוק כז) כרתי אתך ברית (בחורב) (שם פסוק כח) ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את דברי הברית:

[ועי' תוס' לעיל מ: ד"ה אמר אביי]

[פסחים קב: סוטה ח. טעמא דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה כ"כ תוס' מ"ק ח: ד"ה לפי וכו']

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומ"ד אינה וכו' אחת היא ואין בה הפסקה. נ"ב ע"ל בפרש"י דף מו סוף ע"א:

[לעיל יב. מ:]

גליון הש"ס

גמ' והתניא ר' אומר אין חותמין בשתים. עי' פסחים דף קד ע"ב תוס' ד"ה ולית הלכתא: שם אר"ה א"ר הטוב והמטיב צריכה מלכות מאי קמ"ל. ק"ל הא לעיל פליגי בזה בן דוסתאי ורבנן וצ"ע[עי' רשב"א]: רש"י ד"ה ומ"ד א"צ מלכות וכו' ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא חתימתה עיין לעיל דף מו ע"א תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא וגם לא נזכר מלכות בברייתא וצ"ע:

מסורת הש"ס

[עי' תוי"ט נדרים פ"ג מי"א ד"ה שנכרתו]

[פרק תנא (זה) הוא רב וקרא בשמו רבי אבא עי' ערוך רב]

[לעיל מו.]

[נזיר יז.]

פ"א איט

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ב מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ז ובסי' תכד:
סד ב ג מיי' שם הל' יב טוש"ע שם ס"ו:
סה ד ה מיי' פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה ח:
סו ו ז מיי' פ"ה מהל' ברכות הל' ב ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קנב סעיף א:
[ועי' היטב תוס' סוכה כז. ד"ה אי בעי]

גמרא

והדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עביד מר הכי אמר ליה דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן אמר ליה לאו איתמר עלה אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו א בברכת המזון אין מחזירין אותו אמר ליה רב (א) אבין לרב עמרם מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון אמר ליה אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב נחמן ואמר לי מיניה דמר שמואל לא שמיע לי אלא נחזי אנן תפלה דחובה היא מחזירין אותו ברכת מזונא דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו אלא מעתה ב שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר אמר ליה אין דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן לאו איתמר עלה ג לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש: עד כמה מזמנין וכו': למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כזית ורבי יהודה כביצה והא איפכא שמעינן להו *דתנן ד וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שהיה בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה עד כמה הם חוזרים רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה ורבי יהודה אומר ה זה וזה בכזית אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי ר' מאיר סבר *ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה *בכזית ורבי יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה התם בסברא פליגי ר' מאיר סבר חזרתו *כטומאתו מה טומאתו בכביצה אף חזרתו בכביצה ור' יהודה סבר חזרתו כאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו בכזית: **מתני'** כיצד מזמנין ו בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה אומר נברך אלהינו בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה הוא אומר נברך ה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו באלף הוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונים אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכים שנאמר °במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים ואחד מועטים אומר ברכו את ה' רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך: **גמ'** אמר שמואל ז לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל תנן בשלשה והוא אומר ברכו אימא

אף

תורה אור

°במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל: תהלים סח

רש"י

והדר לרישא. לתחלת ברכת המזון כדאמרינן (לעיל דף כט:) גבי תפלה עקר את רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת רגלים: מי שילא מירושלים. לעיל מיניה מיירי ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שילא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש ונפסל ביליאתו חוץ לחומה: אם עבר לופים. מקום שיכול לראות בהמ"ק: לפני הבירה. מקום בהר הבית שיש שם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:): זה וזה. חמץ ובשר קודש: חזרתו כטומאתו גרסינן. שיעור חזרתו כשיעור טומאתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה: **מתני'** בשלשה והוא אומר ברכו. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. כלומר הכל שוה משראויים להזכיר את השם אין לריכין לשנות ובגמ' פריך הא קתני סיפא במאה והוא אומר כו': לפי רוב הקהל הם מברכים. כמו שאמר שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא ר"ע היא דאמר מה מלינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק הכי מוקי לה בגמרא: **גמ'** אל יוליא את עלמו. אע"פ שבארבעה הוא רשאי לומר לשלשה ברכו טוב לו שיאמר נברך ולא יוליא עלמו מכלל המברכים: תנן בשלשה והוא אומר ברכו. אלמא הכי עדיף כלומר רבים אתם ואפילו אני עמכם:

תוספות

אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. וא"ת והא הוי ר"ח מיומי דלא להתענות בהון במגילת תענית וי"ל דה"פ אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פת שחייבנו בברכת המזון אבל ביום טוב לריך לאכול פת ותימה דאמרינן בסוכה (פ"ב דף כז.) אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל חוץ מלילה הראשונה דיליף ט"ו ט"ו מחג המלות וי"ל דה"פ שאינו לריך לאכול בסוכה אם לא ירלה אבל בשביל יו"ט לריך לאכול וא"ת מנ"מ אם לריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכות *ומיהו אומר רבינו יהודה דנפקא מינה כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר אבל אם בשביל סוכה ביו"ט ראשון לריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המלות אבל בשאר ימים אינו לריך והא דאמרינן בפרק אלו דברים (פסחים ד' סח:) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא משמע שהיה מתענה ביום טוב מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר אבל בשאר תעניות אסור וסעודה שלישית של שבת היה מסופק ר"י דשמא אי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כדפי' ר"ת כדאמרי' בסעודת סוכה ומיהו בכתובות פרק אע"פ (דף סד:) חשיב גבי משרה אשתו על ידי שליש שלש סעודות משל שבת א"כ משמע דכולן שוות ועוד כיון דילפינן *ממן אלמא דשוות הן ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אי בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל: **עד** כמה מזמנין וכו'. ה"ה ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין: **אם** עבר לופים. פירש"י בפסחים (פ"ג ד' מט.) מקום ששמו לופים ול"נ דא"כ ה"ל למימר וכמדתו לכל רוח כדקאמר התם [נג:] גבי מודיעים ולפנים אלא י"ל שאינו מקום ולופים שהוי לשון ראיה וה"פ אם הרחיק מירושלים כ"כ שאינו יכול לראות ירושלים שורפו במקומו: **רבי** מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית. ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמר פרק מי שמתו (ד' כ:) וכי לא אשא פנים לישראל וכו' וכן אמרינן התם בן מברך לאביו ומוקים לה במאן דאכיל שיעורא דרבנן ופירש"י היינו כזית או כבילה ועוד אי כזית או כבילה הוי דאורייתא איזה שיעור דרבנן. וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף רבי יוחנן קאמר רבי יהודה בכזית ור' מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ בכזית אף על גב דבעלמא *ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה בהא הלכה כר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל *דאינו מוליא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית וכן לעיל *גבי שאכל כזית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות *ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו אף על גב דלענין יום הכפורים ליתא לא ילפינן מינה לענין ברכה תדע דלענין ברכת המזון בכזית ולענין יום הכפורים עד דהוי דוקא *ככותבת: **נברך** אלהינו גרסינן ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מלינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם: **אמר** ר"ע מה מלינו בבית הכנסת אחד עשרה וכו'. משמע דרבי יוסי הגלילי מודה בבית הכנסת מדקאמר מה מלינו וכו' כלומר שאתה מודה לי ומאי שנא דפליגי בברכת המזון ומודו בבית הכנסת ויש לומר דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה דאלו נכנסים ואלו יולאים ולאו אדעתיה דש"ל אבל בברכת המזון שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין לטעות בזה שאין יולאין עד לאחר ברכת המזון: **לעולם** אל יוליא אדם את עלמו מן הכלל. ופריך בירושלמי מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר ברכו ומפרש כיון שאומר המבורך אין זה מוליא עלמו מן הכלל: **תנן** בשלשה והוא אומר ברכו. פ"ד השתא דברכו עדיף משום דברכו היינו לווי לברך את השם אבל נברך אינו אלא נטילת רשות:

אלא

רבינו חננאל

בכזית אף הנוגע והנושא בכזית: **בשלשה** והוא אומר ברכו. אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ואסיקנא דנברך עדיף למה נהגו העם בספר תורה לומר הקורא ברכו ואינו אומר נברך ופירוקה כי הקורא בס"ת כיון שהצריכוהו לומר המבורך לא יצא מן הכלל והרי בירך הוא תחלה קודם הצבור ובברכת המזון אם הוא אומר ברכו את שאכלנו משלו הרי הוציא את עצמו מן הכלל והכי אמרינן בתלמוד ארץ ישראל שמואל אמר אני איני מוציא את עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו אמר ר' אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל והוא פירוק יפה וחביב:

רב נסים גאון

מר סבר חזרתו כטומאתו · מה טומאתו בכביצה. עיקרה בתורת כהנים יכול יטמא כל שהוא ת"ל אשר יאכל הא אינו מטמא אלא בכביצה ובגמרא דיום הכפורים (דף פ) אמרינן תניא ר' אומר כל איסורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין בכביצה כו' מנלן א"ר אבהו אמר ר' אלעזר דאמר קרא מכל האוכל אשר יאכל אוכל שאתה יכול לאוכלו בבת אחת שיערו חכמים שאין בית הבליעה יתר מביצת תרנגולת ולענין איסורין אמרי' (סוכה ו) ארץ זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזיתים ועיקרו בתורת כהנים אשר תאכל אין אכילה בפחות מכזית ובגמ' דפרק גיד הנשה (חולין דף לז) אמרי' ור' יהודה אכילה כתיבה בה ואכילה בכזית והתם נמי אמרי' (שם דף קג) אבר מן החי צריך כזית· מ"ט אכילה כתיב ביה ואכילה בכזית וכמוה רבות בתלמוד ומינה ילפינן לנוגע ולנושא ששיערו חכמים כזית כדתניא בתורת כהנים [בפרשת אמור] והכי איתא בת"כ [שם פ' שמיני] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילה וכו' יכול נבלת בהמה מטמא בגדים בבית הבליעה מק"ו ת"ל בה בה אתה מטמא בבית הבליעה ואין אתה מטמא בנבלת בהמה בבית הבליעה א"כ למה נאמר האוכל ליתן שיעור מה האוכל

מסורת הש"ס

[יומא עט:]
[שם פא.]
[פסחים מט: סז. קכא.]
תהלים סח
[מח.] [נה:]
פי' יתרו קודם סימן נג
[וע"ע תוס' יומא עט. ד"ה ולא בירך באריכות]
[פירושין מו:]
[שבת קיז:]
שייך למשנה לעיל מה.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ליה רב אידי בר אבין לרב עמרם מאי שנא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אם עבר לופי' כו' שהוי לשון ראיה עי' לקמן סא ע"ב ברש"י ד"ה מן הלופים:
תוס' ד"ה ר"מ סבר כו' ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך. ק"ל היאך שייך להחמיר לברך הא ברכה ספיקא לקולא [illegible] וצ"ע:

תורה אור

אף ברכו ומ״מ נברך עדיף דאמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינא ו' נחלקין עד י' אי אמרת בשלמא נברך עדיף משו״ה נחלקין אלא א״א ברכו עדיף אמאי נחלקין אלא לאו ש״מ נברך עדיף ש״מ תניא נמי הכי *בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך *והנקדנין תופסין אותו על כך *ומברכותיו של אדם ניכר אם ת״ח הוא אם לאו כיצד רבי אומר ובטובו הרי זה ת״ח ומטובו ה״ז בור א״ל אביי לרב דימי והכתיב °ומברכתך יברך (את) בית עבדך לעולם [שמואל ב ז] בשאלה שאני בשאלה נמי הכתיב °הרחב פיך ואמלאהו [תהלים פא] ההוא בד״ת כתיב תניא רבי אומר בטובו חיינו הרי זה ת״ח חיים הרי זה בור *נהרבלאי מתני איפכא ולית הלכתא כנהרבלאי אמר רבי יוחנן נברך שאכלנו משלו הרי זה ת״ח למי שאכלנו משלו הרי זה בור אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי והא אמרינן *למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו א״ל התם מוכחא מילתא מאן עביד ניסי קודשא ב״ה א״ר יוחנן (א) ברוך שאכלנו משלו הרי זה ת״ח על המזון שאכלנו הרי זה בור* א״ר הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בג' דליכא שם שמים אבל בעשרה דאיכא שם שמים מוכחא מילתא כדתנן כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: הא גופא קשיא אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו והדר קתני במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' יוסי הגלילי הא ר״ע דתנן ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכין שנאמר °במקהלות ברכו אלהים [תהלים סח]: אר״ע מה מצינו בבית הכנסת וכו': ור״ע האי קרא דרבי יוסי הגלילי מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתניא *היה ר' מאיר אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל ואידך ממקור נפקא אמר רבא הלכה כר״ע רבינא ורב חמא בר בוזי אקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א״ל רבינא לא צריכת הכי אמר רבא הלכה כר״ע אמר רבא כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא מברכינן ג' ג' וליברכו י' י' שמע ריש גלותא ואיקפד וניפקו בברכתא דריש גלותא איידי דאוושו כ״ע לא שמעי אמר רבה תוספאה הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינון נפקין בזמון דידיה איהו לא נפיק בזמון דידהו *לפי שאין זמון למפרע: ר' ישמעאל אומר: רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר קם קרא בספרא ואמר ברכו את ה' ואשתיק ולא אמר המבורך אוושו כ״ע ברכו את ה' המבורך אמר רבא פתיא *אוכמא בהדי פלוגתא למה לך ועוד הא נהוג עלמא כרבי ישמעאל:

מתני' *ג' שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק וכן ד' וכן חמשה ו' נחלקין עד עשרה ועשרה אין נחלקין עד כ' שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזמון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכ״א מברכין:

גמ' מאי קמ״ל תנינא חדא זימנא *ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן הא קמ״ל כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינן רשאין ליחלק (ב) ל״א אמר רבי אבא [א] אמר שמואל הכי קתני ג' שישבו לאכול כאחת אע״פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינן רשאין ליחלק אי נמי כי הא דרב הונא דאמר רב הונא ג' שבאו מג' חבורות אינן רשאין ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' בני אדם אמר רבא ולא

רש״י

אף ברכו. שפיר דמי ומיהו טוב לו להיות בכלל המברכים: תנינא. סייעתא לשמואל: ששה נחלקין. אם רצו ליחלק לשתי חבורות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן רשאין הן שהרי יש זימון כאן וכאן: עד עשרה. כלומר וכן ז' וכן ח' לשתי חבורות וכן ט' לשתי חבורות או לשלשה עד עשרה אבל אם היו עשרה חלה עליהן הזכרת השם ואם יחלקו לא יהיה שם הזכרה אין נחלקין עד שיהיו שם עשרים: ה״ג ואי אמרת ברכו עדיף אמאי ששה נחלקין. אם ירצו הא מעיקרא יכולין לומר ברכו והשתא תו לא אמרי: אלא לאו ש״מ. אף ברכו קאמר מתני' וכיון דמתני' אף ברכו קאמר מסתברא היא שטוב לו לאדם להיות מן המברכים וסייעתא דשמואל וגירסא הכי איתא ששה (ג) עד עשרה ואי אמרת ברכו דוקא אמאי ששה נחלקין אלא לאו ש״מ אף ברכו ש״מ: תנ״ה. דמתני' אף ברכו קאמר: והנקדנין. דווקנין תופסין אותו על שהוציא עצמו מן הכלל: ומטובו הרי זה בור. שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים: בשאלה שאני. שהשואל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה: הרחב פיך. לשאול כל תאותך: חיים ה״ז בור. דהוציא עצמו מן הכלל: מתני איפכא. חיים עדיף שכולל את כל באי עולם: נברך שאכלנו משלו. משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו: למי שאכלנו משלו. משמע מרובים הן זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית: התם מוכחא מילתא. דבמעשה נסים ליכא למימר מרובין: כדתנן על המזון שאכלנו. ולא קתני (ד) משלו: ואידך. עוברים ממקור נפקא ואנן ממקהלות דרשינן: הלכה כר״ע. בבהמ״ז דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא: מברכינן תלתא תלתא. ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל ג' וג' שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר ריש גלותא ויזמנו הוא והיושבין אצלו בקול רם ולקמן פריך וניפקו בברכה דריש גלותא: שמע ריש גלותא. אם היו מזמנין י' י' היה צריך המברך להגביה קולו וישמע ריש גלותא ויחרה לו שאנו עושין חבורה לעצמנו בפרהסיא אע״ג דמפקי נפשייהו מידי זמון של הזכרת השם וכי הדר מזמן ריש גלותא בהזכרת השם לאו איניהו נפקי ביה כדאמר רבה תוספאה דאין זמון למפרע אפ״ה ניחא להו בהכי משום דאוושי כולי עלמא שהיו שם מסובין רבים ואין קול המברך נשמע: ובריך לדעתיה. לעצמו בלא זימון: למפרע. משבירך וידי זמון לא יצא: פתיא. כלי חרס כדאמר (ע״ז ד' לג:) הני פתיותא דבי מכסי: בהדי פלוגתא למה לך. טוב לך לאחוז דברי רבי ישמעאל שאף ר״ע מודה דכי אמר המבורך שפי עדיף אלא שאין צריך: **מתני'** אינן רשאין ליחלק. דאיתחייבו להו בזמון: וכן ד'. אין הג' מזמנין והיחיד יחלק מהם דאיהו נמי איקבע בחובת זמון: ששה נחלקים. כדי זמון לכאן וכדי זמון לכאן: עד עשרה. אבל עשרה אין נחלקים דאיתחייבו להו בזמון הזכרת השם עד שיהא עשרים ואז יחלקו אם ירצו לשתי חבורות: **גמ'** ג' שבאו משלש חבורות. וכדמסיים רב חסדא שבאו מג' חבורות של ג' בני אדם בכל חבורה ונתחייבו אלו בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו בלשה לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק שכבר הוקבעו ואפי' לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים: ולא

[תוספתא פ״ה] · תוספתא ברכו' פ״ה · [סנהדרין יז:] · [פסחים קטז:] · [דמתחזי כמאן דמברך ליה למזון רי״ף ורא״ש] · סוכות ז: [סוטה ל:] · [לעיל מה:] · [שם] · [שם]

תוספות

אלא ש״מ נברך עדיף. לאו דוקא עדיף אלא כי הדדי נינהו ועדיף היינו חשוב *כמו הקישא עדיף וג״ש עדיף פ' איזהו מקומן (ד' מח.) ר״ל דההיקש חשוב ואין נבטלו מפני הג״ש וה״נ קאמר נברך חשוב כמו ברכו ולפיכך לא יוציא עצמו מן הכלל והקונטרס מוחק עדיף ומיהו אתי שפיר עדיף כדפי': **על** המזון הרי זה בור. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילנו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו: **אמר** רבא הלכה כר״ע. פירש ר״ח דהכי קיי״ל והלכך בין בעשרה בין במאה בין ברבוא אומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו אבל בג' לא יזכיר על המזון כדאמר לעיל וגם בעשרה אם אינו רוצה להזכיר על המזון הרשות בידו ואומר ובטובו חיינו: **שלשה** שישבו לאכול כאחד. אף על פי שהיו חלוקין בככר שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינן רשאין ליחלק כלומר אף על פי שהן חלוקין בככרות וס״ד אין זה צרוף ולא חל עליהם חובת זימון אפ״ה אינן רשאין ליחלק: *__אבל__ אי אקדימו ואזמינו עלייהו בדוכתייהו. פי' שאכל כל אחד מהשלשה והפסיק לשתים שהיו מסובין עמו עד הזן כדאיתא לעיל (דף מה:) פרח חובת זמון מעליהם כלומר פטורין מן הזמון ורשאין עתה ליחלק ורש״י לא פירש כן: שחלקוה

עין משפט נר מצוה

[עי' חולין כו ריש ע״א]

סז א ב ג ד (ה) טוש״ע או״ח סי' קצב ס״א: [ה מיי' פ״ה מהל' ברכות הלכה ד]:

סח ו טוש״ע או״ח סי' קצג סעיף א:

סט ז מיי' פ״ה מהלכות ברכות הל' יד סמג עשין כז טוש״ע או״ח סי' קצד סעיף א:

[גי' הערוך והנקדנין פי' המדקדק שלא בדבר צורך ובלשון ערבי קורין אותו אלמנקר כגון תרנגולת המנקר באשפה ערוך ערך נקד]

ע ח מיי' פ״ט מהלכות תפלה הלכה א ופי״ב הלכה ה סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי' נז סעיף א [וכסי' קלט סעיף ז]:

עא ט מיי' פ״ה מהל' ברכות הל' י סמג עשין כז טוש״ע או״ח סי' קצג סעיף א:

עב י מיי' שם הלכה יב סמג שם טוש״ע או״ח סי' קצה סעיף א:

עג כ ל מיי' שם הל' יא סמג שם טוש״ע או״ח סי' קצג סעיף ד:

עד מ נ מיי' שם טוש״ע או״ח שם סעיף ה:

הגהות הב״ח

(א) גמ' א״ר יוחנן ברוך שאכלנו. נ״ב ובאשר״י (מגיה) [הגירסא] נברך וקאי דר' יוחנן על נברך: (ב) שם אינן רשאין ליחלק(ל״א א״ר אבא וכו' מככרו לעצמו אינן רשאין ליחלק) תא״מ ונ״ב כך היא גי' האלפסי: (ג) רש״י ד״ה אלא לאו וכו' ששה נחלקין עד עשרה: (ד) ד״ה כדתנן וכו' משלו נ״ב באשר״י (מגיה) [הגירסא] ג״כ שלו וכן במשנה:

הגהות הגר״א

[א] גמ' ל״א אמר ר' אבא. נ״ב כאן גי' מתחלפות הרא״ש ל״ג לה ורי״ף ל״ג לראשונה:

[פסחים פח. מגילה יד: עו״ג טז: ע״ש פירש״י לבנת]

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו אמר רבא מנא אמינא לה *דתנן [א]מטה שנגנבה חציה או שאבדה חציה או שחלקוה אחין או שותפין טהורה החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה ה"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מינייהו: ב' חבורות וכו': תנא [ב]אם יש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין *עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"פ הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין [א] ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"פ הגפן [ג]ואין נוטלין הימנו לידים כמאן אזלא הא *דאמר שמואל [ד]עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא *מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא *חזי לקורייטי ת"ר *[ה]ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך *אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא [ו]הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס ת"ר *[ז]ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק [ח]הא דתניא בולען במשקין [ט]והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס והא דתניא מסלקן במידי דממאיס

במידי

רש"י

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך · חבורות שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהכי כגון אם היו ארבעה בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשים הללו היו צריכים לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם: אבל אזמון עלייהו. דהכי כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמ' לעיל קורין לו ומזמנים עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא (א) כדי נברך וברוך הוא ועכשיו הם באים לברך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו: מטה טמאה שנגנבה חציה אלמא כיון דפלגוה · פקע שם מטה מינה ושם טומאה אע"ג דהדר הדרוה והרי היא מטה לא הדרה טומאתה הכי נמי כיון דפקע שם שלשה מינייהו בהפרדם ושם זימון ע"י שזימנו הראשונים עליהם אע"ג דהדרי לכלל שם שלשה לא הדרי לכלל זימון אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף (ב) לפני פרידתם: אם יש שמש ביניהם · שמשמש לשתיהם: שמש מצרפן · אע"פ שאין אלו רואין את אלו כגון יריעה פרוסה ביניהם: אין מברכין עליו ב"פ הגפן · לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתיה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זו מברכתו הראשונה והרי הוא כענבים וברכתו ב"פ העץ: ונוטלין ממנו לידים · דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מקרי: משנתן לתוכו מים · שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים [ב]· לשון אחר הכי גרסי' יין עד שלא נתן לתוכו מים מברכין עליו ב"פ העץ ואין נוטלין הימנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלין הימנו לידים דברי ר' אליעזר וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"פ הגפן ואין נוטלין ממנו לידים · וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין כך מצאתי בהלכות גדולות אצל קידוש והבדלה [ג]ובדקתי בתוספתא ולא גרסינן בה הכי אלא כמו שהוא בספרים: כר"א · דאמר נוטלין הימנו לידים ולא חייש להפסד אוכלין: למאי חזי · לשתיה דמברכין עליו ברכת היין: לקורייטי · פיישו"ן בלעז ובלשון חכמים אנומלית ואלונתית: אין מעבירים כוס מלא על הפת · שלא ישפך על הפת ותהא הפת בזויה: פתק · זרק: דסתנא · אמינישטרישו"ן בלע"ז מנה של בשר מבושל: מידי דממאיס · שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבשלו כל צרכם ותותים: דלא ממאיס · רמון ואגוז וכל דבר קשה: ממשיכין יין בצנורות · משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפני שמקבלים אותו ברחם פי הצנור בכלי: בימות החמה · שאין טיט בדרכים: אבל לא גלוסקאות · שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בזריקתן: בולען · בלא ברכה: פולטן · ומברך וחוזר ואוכלן: משקין · בולען שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטם שמפסידן: פולטן במידי דלא ממאיס · במה שנתנו בפיו ויכול לחזור ולאוכלו:

במידי

תוספות

שחלקוה אחין או שותפין טהורה · תימה דאמר בסוכה (פ"ק דף טז·) מטה מטמאה אברים כגון ארוכה ושתי כרעים. ולי נראה דהתם מיירי שיכול להחזירה כאשר בתחלה ולתקנה שהכרעים בעין והדיוט יכול להחזירה . וא"ת אמאי לא פריך הכא מכל כלי שנשבר וטהור . אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה ול"נ דשאני התם שאינו ראוי עוד להצטרף הכלי יחד ולקבל טומאה אפילו מכאן ולהבא ולא הוי דומיא דשלשה בני אדם דהוו ראוים עוד להצטרף לזמון:

שמש מצרפן לזמון · וה"ה בשני בתים ובני אדם עומדים ומשמשין מזו לזו מצטרפין וכן איתא בירושלמי ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך והא דנקט במתני' בית [אחד] משום חדוש דסיפא דאפילו בבית אחד אם לאו אין מזמנין וכן בבית חתנים כשאוכלים בחופה בב' בתים ובני אדם משמשין מזו לזו מצטרפין ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך:

בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים · פירש"י כי לא נתן לתוכו מים לא הוי אלא כמי פירות ומכאן משמע דמי פירות כשרין לנטילת ידים ויש לחלק בין הני דאמרינן בפרק כל הבשר (דף קז·) דאחוותא קפידיתו ומיהו יש מפרשים לנטילת ידים בעינן מים דכתיב וידיו לא שטף במים:

כמאן אזלא הא דאמר שמואל וכו' כר' אליעזר. לכאורה משמע מאי דאמר ר"א נוטלין וכו' · ותימה דאמרינן בפרק במה טומנין (ד' נ:) אימר דאמר שמואל במידי דלא ממאים במידי דממאים מי אמר וא"כ היכי מוקים לה הא דשמואל כר"א דהא יין מידי דממאים בנטילת ידים ובמידי דממאים מודה שמואל ועוד קשה דהכא משמע דאין הלכה כשמואל מדמוקי לה כר"א ובפרק שני דבילה (ד' כא:) קאמר סתמא דגמ' דסופלי גאיותא בי"ט דמטלטלינן להו אגב רפתא כשמואל משמע דקי"ל כוותיה וי"ל דהכא לא קאמר אלא לדברי ר"א (ג) דסבר לה כשמואל ועדיפא מיניה קאמר שמתיר אפילו היכא דממאים ולא נחת כאן אלא לפרש טעמא דר"א כדפירשנו ובה"ג אמר דהלכה כרבנן דהכא והלכה נמי כשמואל דכי קאמר שמואל הני מילי מידי דלא ממאים אבל מידי דממאים לא ודלא כפי' (ד)ר"ת שפסק דלא כשמואל מדמוקי ליה כר"א אלא ודאי קיימא לן כשמואל כדפירשנו וא"כ מותר לסמוך הקערה בפת היכא דלא ממאים וי"א דצריך לאכלו אח"כ ויש נוהגים לאכול דייסא בפת הואיל ואוכלין הפת אח"כ אבל במס' סופרים אוסרו דאמרינן במס' סופרים (פ"ג) אין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ היה אוכלן בבת אחת ושמא ההיא דלא כשמואל:

מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים · תימה דאמרינן לקמן ד' דברים נאמרו בכוס של ברכה חי ומלא וי"ל דבעינן שיתנו חי לתוך הכוס ואח"כ ימזגנו אי נמי בעינן חי מן החבית אי נמי קאי אכוס עצמו ומאי חי שלם כדאיתא במכות (ד' טז:) ריסק ט' נמלים ואחד חי וכו' אלמא דאותו חי היינו שלם ה"נ בעינן שיהא הכוס שלם בלא *שבירה:

למאי חזי · פי' ולמאי אתני לטילוא ומשני לקורייטי וכן הלכה כרבנן דיין חי מברכין עליו בורא פרי הגפן דאמרינן (פסחים קח:) שתאן חי יצא:

אין זורקין את האוכלים · בהני שלשה מודה שמואל אין מעבירין כוס מלא על הפת וגם אין תוכין עליו בשר חי ואין זורקין את הפת אפילו לא ממאים וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאים:

ולא בימות הגשמים · אע"פ שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשהן נופלים בטיט נמאסים ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי:

מעיקרא

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פכ"ז מהל' כלים הל' יב:
עו ב מיי' פ"ה מהלכות ברכות הל' יב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצה סעיף א:
עז ג ד ה ו מיי' פ"ז שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפ סעיף יב וסימן קעא סעיף א:
עח ז מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סימן קעא סעיף ד:
עט ח מיי' פ"ח שם הל' יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קעב סעיף א:
פ ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל אזמון וכו' אלא עד כדי: (ב) ד"ה מטה וכו' אף לפני פרידתם: (ג) תוס' ד"ה כמאן וכו' וי"ל וכו' ר' אליעזר דסבר: (ד) בא"ד ודלא כפירוש רבינו תננאל שפסק דלא:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ונוטלין ממנו כו' ואין נוטלין. נ"ל להיפך כל"א שברש"י (ובירושלמי רים פ"ו יין בזמן שהוא כמות שהוא אומר עליו בפה"ע ואין נוטלין ממנו לידים בזמן שהוא מזוג אומר עליו בפה"ג, ונוטלין ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין חי בין מזוג אומרים עליו בפה"ג ואין נוטלין ממנו לידים אמר ר' אבא משום איבוד אוכלין כ"ה גירסת רבינו שם. וז"ש בגמ' כאן כמאן אזלא כו' כר"א דוקא דטעמייהו דרבנן משום איבוד אוכלין כמ"ש בירושלמי ועמ"ש בשנות אליהו ראיה מוכחת כ"ג אבל רבינו בא"ח סי' ק"ס דחס ראיה זו וע"ש): [ב] רש"י ד"ה (ונוטלין ממנו כו' עד אלא במים) תא"מ: [ג] שם (ובדקתי בתוספתא ול"ג בה הכי אלא כמו שהוא בספרים) תא"מ (דגירסת רבינו בתוספתא ג"כ להיפך):

מסורת הש"ס

כלי' פי"ח מ"ט
[תוספתא פ"ד]
שבת נ: קמג. ביצה כא:
ב"ב נג:
[פ"ז ד: ע"ש]
מס' ד"א פ"ט [ושם קחשיב חמשה דברים ואין יושבין על האוכלין]
[מס' סופרים פ"ג]
[תוספתא פ"ח דשבת]
[וע"ע תוס' שבת עו: ד"ה כדי ובערובין כט: ופסחים קח: ד"ה שתאן וב"ב נג: ד"ה עד]

במידי דלא ממאים נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר °ימלא פי תהלתך בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא * אטבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא במעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי; תנו רבנן אספרגוס יפה ללב וטוב לעינים וכ"ש לבני מעים והרגיל בו יפה לכל גופו והמשתכר הימנו קשה לכל גופו מדקתני יפה ללב מכלל דבחמרא עסקינן וקתני וכל שכן לבני מעים והתניא ללע"ט יפה לרמ"ת קשה כי תניא ההיא במיושן *כדתנן קונם יין שאני טועם שהיין קשה לבני מעים אמרו לו והלא מיושן יפה הוא לבני מעים ושתק [ג] אסור בחדש ומותר במיושן שמע מינה; תנו רבנן ששה דברים נאמרו באספרגוס אין שותין אותו אלא כשהוא חי ומלא מקבלו בימין ושותהו בשמאל ואין משיחין אחריו ואין מפסיקין בו ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו ורק אחריו ואין סומכין אותו אלא במינו והתניא אין סומכין אותו אלא בפת לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תני חדא ללע"ט יפה לרמ"ת קשה ותניא אידך לרמ"ת יפה ללע"ט קשה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תני חדא רק אחריו לוקה ותניא אידך לא רק אחריו לוקה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא א"ר אשי השתא דאמרת לא רק אחריו לוקה מימיו נזרקין אפילו בפני המלך: א"ר ישמעאל בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים °אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני שתכספית ואמרי לה אסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם ואומרים אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילכד אמר ריב"ל שלשה דברים סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניהן וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל ואי פגע מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבע אמות אי איכא נהרא ליעבריה ואי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה ואי איכא גודא ליקו אחורא ואי לא ליהדר אפיה ולימא °ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' עד דחלפי מיניה: א"ר זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד *ההדחה שטיפה *חי ומלא תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ א"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר °ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ר' יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא עיטור רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי [ד] *אמר ר' חנן *ובחי *אמר רב ששת *ובברכת *הארץ עיטוף רב פפא מעטף ויתיב רב אסי פרים סודרא על רישיה נוטלו בשתי ידיו א"ר חיננא בר פפא מאי קראה °שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ונותנו לימין א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו אנן

תורה אור: תהלים עא | זכריה ג | דברים לג | תהלים קלד

רש"י

במידי דלא ממאים נמי. למה לי פולטן לסלקינהו לצד אחד: יחזור ויאכל שום אחר. כדי שיסריח יותר כלומר יוסיף על סרחונו [א]*ויעשה ברכה לבטלה: *מי שאכל ושתה ולא ברך. (א) לפניהם קאי אברכת המזון וברכת היין: מהו שיחזור וכו' [ב]. לאחר אכילה ושתיה: הלכך. כיון דאם נזכר באמצע יכול לברך אפי' גמר סעודתו נמי יכול לברך: על הטבילה. אלמא אע"ג דטבל הוית ברכה: התם מעיקרא לא חזי. דרוב טבילות משום קרי הם ובעלי קריין אסורים בברכות שהם דברי תורה כדאמרינן בפרק מי שמתו (ד' כ:) ודחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ולכי מתקן הדר מברך אבל האי מעיקרא איחזי וכיון דגמ' אידחי והואיל ואידחי אידחי: אספרגוס. כוס שהיו שותים בכל בקר אליבא ריקנא לרפואה: דבחמרא עסקינן. דאמרינן לקמן במתניתין אספרגוס ללע"ט יפה ואוקמינן בשל יין וסימן לע"ט לב עין טחול: וכ"ש לבני מעים. קושיא היא כלו' בדחמרא קתני וכ"ש לבני מעים: והתניא לקמן לרמ"ת קשה אספרגוס של יין וסימן רמ"ת ראש מעים תחתוניות: כי תניא ההיא. דקתני וכ"ש לבני מעים: ביין מיושן. של ג' שנים כדתנן בבבא בתרא (ד' צח.) ישן משל אשתקד מיושן של שלש שנים: קונם יין שאני טועם. כהקדש יהא עלי יין שאני טועם: אלא חי. יין חי שאינו מזוג: אין מפסיקין בו. אלא שותהו בבת אחת: ואין סומכין אותו. לאכול אחריו מיד: בדחמרא. סמיכתו בפת: בדשכרא. סמיכתו במינו אם שכר תאנים סומכו בתאנים ואם של תמרים הוא סומכו בתמרים: לוקה. בחולי: בדחמרא. לא ירוק: בדשכרא. אם לא רק מים הבאים בפיו אחריו לוקה: אפילו בפני המלך. ירוק ואל יסתכן: סוריאל. מלאך חשוב לבא לפני הקב"ה: אל תטול חלוקך. שחרית מיד השמש אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו: תכספית. שם חבורת שדים: אסתלגנית. שם חבורת מלאכי חבלה: אימתי יבא אדם לידי אחד מן הדברים הללו וילכד. רבי ישמעאל עלה לרקיע על ידי שם בברייתא דמעשה מרכבה: גודא. כותל: כוס של ברכה. ברכת המזון: הדחה ושטיפה וכו'. כולהו מפרש להו ואזיל: מן הקרקע. אם ע"ג קרקע הסב ואם על גבי שלחן מגביהו מן השלחן: במתנה. דרך דורון וחשיבות: לאנשי ביתו. לאשתו: חי. שמוזגו במים לאחר שנתנו בכוס חי אבל לברך עליו חי הא אמרן במתני'* אין מברכין אי נמי חי בלע"ז פרים"ק להביאו מן החבית לשמו: מעטרהו בתלמידים. תלמידיו סובבין אותו כשהוא מברך: בנטלי. כוסות: ובברכת הארץ. כשמגיע לברכת הארץ מוסיף עליה: מעטף. בטליתו:

תוספות

מעיקרא גברא לא חזי. תימה והלא טמא אינו אסור לברך ובקונטרס פירש דבעלי קריין אסורים בדברי תורה וי"ל דמיירי בטבילת גרים ומפני אותה טבילה הצריכו לכל שאר טבילות לברך לאחר טבילה וכן בנט"י שפעמים אדם בא מבית הכסא ואין אדם ראוי לברך עד לאחר הנטילה נהגו העם לברך כל שאר ברכת ידים לאחר נטילה*:

אין לנו אלא ארבעה דברים. ומיהו לא משמע (כן) דפליג ר' יוחנן אההיא דנותנו לימינו כדאמרי' לקמן א"ר יוחנן ראשונים שאלו מהו שתסייע שמאל לימין משמע שכן היו נוהגים. ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירים על עצמן והיו נזהרים בכולן ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה:

שטיפה חי ומלא. ירושלמי דסוף פירקין א"ר אחא שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה מלא עיטור ומודח ושלשתן מקרא נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' שבע עיטור רצון מודח ומלא כמשמעו: שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים. ופי' ר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי שפיר דמי דלא בעינן אלא שיהא כוס של ברכה יפה: זוכה לשני עולמות. פי' הרב רבי יוסף ממרשילי"א מדהוה ליה למכתב ים ודרום רש וכתב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה וביו"ד ה"א נבראו שני עולמות כדאמרינן בהתכלת (מנחות ד' כט:) כי ביה ה' צור עולמים (אל תקרי צור אלא צר וכו'): שמאל מהו שתסייע לימין. בכוסות גדולות מיירי או בראש חדש טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה או בנישואין וצריך להאריך בברכת המזון:

עין משפט נר מצוה

פא א מיי' פי"א מהל' ברכות הל' ז סמג עשין כז טוש"ע י"ד סי' רסח סעיף ב:
פב ב מיי' פ"ד שם הל' ג טוש"ע או"ח סי' קסו סעיף ח:
[וע"ע תוס' פסחים ז: ד"ה על]
פג ג ש"ע או"ח סי' ד סעיף יח:
פד ד ש"ע י"ד סימן קנט סעיף ב:
פה ה ו מיי' פ"ז שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפג סעי' א ב ג:
פו ז שם סעיף ד:

רב נסים גאון

ללע"ט יפה לרמ"ת רע. סימן הוא. ובהלכות גדולות מפרש ללב לעין לטחול יפה לראש למעים לתחתוניות רע: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה כו'. בפרקין בגמ' דבני מערבא אמרי אמר ר' אחא ג' דברים נאמרו בכוס של ברכה עטור ומודח ומלא ושלשתן בפסוק אחד (דברים לג) נפתלי שבע רצון ומלא שבע עטור רצון מודח ומלא כמשמעו אמר ר' חייא אם עשיתם כן מה כתוב תמן ים ודרום ירשה אתה זוכה לירש העולם הזה והעוה"ב:

[כל זה ליתא לפנינו שם]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מי שאכל ושתה ולא ברך אברכה דלפניהם קאי:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה יחזור כו' (ויעשה ברכה לבטלה) תא"מ: [ב] שם ד"ה מהו שיחזור כו' באמצע אכילה ושתיה. כצ"ל (ערש"א): [ג] גמ' ושתק מותר במיושן. כצ"ל: [ד] שם מעטר ליה בנטלי חי אמר רב ששת עד ברכת הארץ. כצ"ל (וכ"כ רבינו בא"ח סי' קפ"ג):

גליון הש"ס

גמ' אל תטול חלוקך. מג"א סי' ד סק"א.

[עי' לעיל נ: תוס' ד"ה גמדים. וע"ע תו' סנהדרין ע. ד"ה חי]

[בהרא"ש ליתא לכל זה גם בהרי"ף נדפס בפנים בין שני חצאי עיגולים וכן מוחק ד"ת שם על הגליון ועיקר הגי' שהיה לפני רב אלפס כך איתא חי אמר רב ששת עד ברכת הארץ וכ"כ ר' יונה]

מסורת הש"ס

[עי' רש"א] [דבור זה וד"ה מהו שיחזור כו' בלאורה צ"ל קודם ד"ה יחזור ויאכל] פסחים ז: נדרים סו. ע"ש [לעיל נ:] וסי' תמש"ה

א"כ הב"י סימן קפג ע"ש וע"ע תוס' שבת עו: ד"ה כדי ותוס' עירובין כט: ותוס' פסחים קח: ותוס' בבא בתרא צז: ד"ה עד וכו' מה שפירש ר"ת על מה דאמרינן בברכת הארץ נגד פירש"י דהכא:

עין משפט נר מצוה

[א ב מיי' פכ"ט מהל' שבת הל' ז] :
פז א ב ג ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפג סעיף ד :
פח ה מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה טו טוש"ע שם סעיף ו :
פט ו מיי' פ"ד שם הל' א סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפג סעיף ט :
א ז מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ו ז סמג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רעא סעיף י :
[ז מיי' פכ"ט מהלכות שבת הל' כד טוש"ע או"ח סי' רצח סעיף א] :
ב ח מיי' פ"ט מהל' ברכות הל"א ט ופכ"ט מהל' שבת הל' כה סמג עשין כז כט טוש"ע או"ח סי' ריז סעיף ב ה ו וסי' רצז סעיף ב וסי' רצח סעיף יב :
[ח מיי' פ"ב מהלכות ברכות הל' יד ופ"ד הל' א טוש"ע או"ח סי' קפד ס"ה] :
ג ט [מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה יד] טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ג :
ד י מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב :

אין מסיחין על כוס של ברכה. פירש"י שלא יסיח (דעת) המברך משנתנו לו כוס של ברכה וה"ה המסובין שאין רשאין להסיח דבעינן שיתכוין שומע ומשמיע וגם אין להפסיק השומעים בשיחת חולין כמו שאין המברך רשאי להסיח ואע"פ שאמר התם (פרק בתרא דר"ה ד' לד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא משמע שהשומע שח בינתים ואפילו הכי יצא אך לכתחלה אין לעשות כן ומיהו נראה דהיינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא :

והלכתא בכולהו יושב ומברך. לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך שהרי עשרה דברים נאמרו בו מה שאין כן בשאר ברכות והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב עת וברכת לברכת המזון מפי רבי משה אנברנו :

הדרן עלך שלשה שאכלו

אנן נעבד לחומרא ומגביהו מן הקרקע טפח א"ר אחא בר' חנינא מאי קראה °כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ונותן עיניו בו כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה ומשגרו לאנשי ביתו במתנה כי היכי דתתברך דביתהו עולא אקלע לבי רב נחמן כריך ריפתא בריך ברכת מזונא יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן א"ל רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר °וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך תניא נמי הכי ר' נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך אדהכי שמעה ילתא קמה בזיהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ד' מאה דני דחמרא א"ל רב נחמן נשדר לה מר כסא אחרינא שלח לה כל האי נבגא דברכתא היא שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי: א"ר אסי אין מסיחין על כוס של ברכה ואמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות מאי כוס של פורענות א"ר נחמן בר יצחק כוס שני תנ"ה השותה כפלים לא יברך משום שנאמר °הכון לקראת אלהיך ישראל והאי לא מתקן א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך :

תהלים קטז | דברים ז | עמוס ד

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו *דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן וב"ה אומרים על הכסת ב"ש אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית *ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה ב"ש אומרים שברא מאור האש וב"ה אומרים [ז] בורא מאורי האש אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר ועד מתי מברך [ח] עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו *בא להן יין אחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה: גמ' *תנו רבנן דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר *דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה מאי ד"א וכי תימא התם תרתי והכא חדא ה"נ תרתי נינהו ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה פשיטא דהא נפקא בת קול איבעית אימא קודם בת קול ואיבעית אימא לאחר בת קול ורבי

אנן נעבד לחומרא. שלא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה: שמעה ילתא. שלא ישגר לה כוס של ברכה: קמה בזיהרא. עמדה בכעס: כל האי נבגא דברכתא היא. כל יין שבחבית ככוס של ברכה הוא. שתי ממנו: נבגא. כוס כמו לשתי מר *אגבגא: ממהדורי מילי. ממחזירי בעיירות ירבו תמיד דברים: ומסמרטוטי כלמי. וממסחקי בגדים בלויים וממורטים ירבו כנים. כנים מתרגמי' כלמתא: אין מסיחין. משאחזו עד שיברך: כוס שני. שהוא של זוגות והעומד (א) על שלחנו ושתי זוגות ניזוק על ידי שדים: כפלים. זוגות: הכון לקראת (ב). בדברים נאים ולא בדברי פורענות: מסב. במטה דרך הסבה: והלכתא בכולהו יושב ומברך :

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו דברים וכו' בסעודה. שנחלקו בהלכות סעודה: מברך על היום. בקידוש שבתות וימים טובים: ואחר כך מוזגין את הכוס. יין הבא לפני המזון כדאמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מג.) הסבו אע"פ שנטל כו' הביאו להם יין וכו' וקאמרי ב"ש נוטלין לידים ואחר כך שותים את הכוס ואוכלים סעודתם בהדיא נטילה וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ושותין אותו ואחר כך נוטלין לידים וטעמא דתרוייהו מפרש בגמרא: ומקנח ידיו במפה. מנטילת מים ראשונים: ומניחה על השולחן. ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל: וב"ה אומרים. על הכר או על הכסת יניחנה אחרי כן ושם יקנח בה ידיו תמיד וטעמא מפרש בגמ': מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם אם הסבו על גבי קרקע מכבדים את הקרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השלחן מפירורי אוכלין שנתפזרו עליו: ואחר כך נוטלין לידים. מים אחרונים: נר ומזון. מי שאין לו אלא כוס אחד במוצאי שבת מניחו עד לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון ובשמים והבדלה כו': אין מברכים על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ושל מתים. טעם דכולהו מפרש בגמרא: שיאותו. שיהו נהנים ממנו: עד כדי שיתעכל המזון. מפרש שיעורא בגמ': מברך על היין. בגמרא מפרש פלוגתייהו: עונין אמן אחר ישראל המברך. אפילו לא שמע אלא סוף ברכה אבל לא לאחר כותי שמא ברך להר גרזים: גמ' שהיום גורם ליין שיבא. כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש: וכבר קדש היום. משקבלו עליו או משאת הכוכבים: ועדיין יין לא בא. לשלחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: שהיין גורם לקדושה שתאמר. שאם אין יין לא מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת: תדיר קודם. נפקא לן במסכת זבחים מהאי קרא דכתיב במוספין מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה מלבד משמע לאחר שהקרבתם התמיד תקריבו המוספין וקא דרשינן אשר לעולת התמיד קרא יתירה למילף דבשביל שהיא תמיד הקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התמידין :

ורבי

מסורת הש"ס
[קדושין פ.]
פסחים קיד. סוכה מ.
פסחים קג.
[לקמן נג.]
תוספתא פ"ה [פסחים קיד.] [סוכה נו.]
פסחים שם [קיד.] זבחים צא.

רב נסים גאון

תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם עיקרו במשנת זבחים בפ"י (דף פט) ובמשנת הוריות בפרק אחרון (דף יג) כל התדיר מחבירו הוא קודם את חבירו ואמרינן בגמרא מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא (במדבר כח) מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד מכדי כתיב עולת הבוקר עולת התמיד למה לי מאי קאמר רחמנא האי דתדיר קדים ברישא :

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כוס שני וכו' והעומד מעל :
(ב) ד"ה הכון לקראת אלהיך בדברים :

גליון הש"ס

גמ' ומשגרו לאנשי ביתו. עי' תוי"ט ריש סוטה ד"ה ר"א :

*ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא והתניא *הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו והא ממאי דב"ש היא דלמא ב"ה היא לא ס"ד דקתני מאור ואח"כ בשמים ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא ב"ש *דתניא א"ר יהודה לא נחלקו בית שמאי וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים (א) ב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור וממאי דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה דילמא בית הילל היא ואליבא דרבי מאיר לא ס"ד דקתני הכא במתניתין בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה והתם בברייתא קתני אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו שמע מינה דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה ומכל מקום קשיא קא סברי בית שמאי *שאני עיולי יומא מאפוקי יומא עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף כי היכי דלא להוי עלן כמשוי וסברי ב"ש (ב) ברכת המזון טעונה כוס והא תנן בא להם יין לאחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון מאי לאו דמברך עילויה ושתי ליה לא דמברך עילויה ומנח ליה והאמר מר *המברך צריך שיטעום דטעים ליה והאמר מר *[א]טעמו פגמו דטעים ליה בידיה והאמר מר *כוס של ברכה צריך שיעור והא קא פחית ליה משיעוריה דנפיש ליה טפי משיעוריה והא אם אין שם אלא אותו כוס קתני תרי לא הוי ומחד נפיש והא תני רבי חייא ב"ש אומרים מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך ברכת המזון אלא תרי תנאי ואליבא דב"ש: ב"ש אומרים וכו': *ת"ר ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה גזרה *שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס וליטמו ידים לכוס ידים שניות הן *[ב]ואין שני עושה שלישי בחולין [ג]אלא על ידי משקין ובה"א מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה גזרה שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים וניטמי כוס לידים [ד]אין כלי מטמא אדם וניטמי למשקין שבתוכו הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן דתוכו טהור וגבו טמא *דתנן [ה]כלי שנטמאו אחוריו במשקין אחוריו טמאים תוכו

רש"י

ור' יהושע היא. בבבא מציעא בתנורו של עכנאי בפ' הזהב (ד' נט:): ומשלשלן. לשון שלשלת כלומר סודרן לאחר המזון: וממאי דב"ש היא כו'. אלמא לב"ש מאור ואח"כ בשמים וכן ברייתא נמי מאור ואחר כך בשמים קאמר אלמא ב"ש היא וקתני יין ברישא מקמי הבדלה: ודילמא ב"ה היא ואליבא דר"מ. דתנן במתניתין ב"ה אומרים נר ובשמים ואמר בגמרא ר"מ היא: לא סלקא דעתך. לאוקמי ברייתא כמתניתין דמתני' קתני מזון באמצע וברייתא קתני משלשלן כולן לאחריו כר' יהודה דאמר על המזון שבתחלה ומדקתני לרבי יהודה מאור ואח"כ בשמים בית שמאי היא: ומ"מ קשיא. דברכת היין קדמה להבדלה: קדוש עיולי הוא והבדלה אפוקי היא: ברכה טעונה כוס. ברכת המזון דקתני מניחו לאחר המזון: והתנן. מתני' בפרקין: בא להן. כל ימות השנה קאמר: אחר המזון. ובתוך המזון לא בא להם וכשגמרו סעודתם בא להם לפני ברכת המזון: מאי לאו דשתי ליה. וה"ק ב"ש אם רצה מברך על היין ושותהו ואין צריך להניחו לברכת המזון: טעמו פגמו. לברכת המזון ולקדוש ולהבדלה בפרק ערבי פסחים (ד' קה:): ה"ג אלא תרי תנאי אליבא דב"ש. תנא דמתני' ותנא דר' חייא (*) תנא דרבי חייא אליבא דב"ש אמר אין ברכה טעונה כוס ותנא דמתניתין דלעיל דרבי יהודה אליבא דב"ש סבר ברכה טעונה כוס: גזרה שמא יטמאו משקין. שנפלו באחורי הכוס מחמת ידים דתנן (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה ויחזרו ויטמאו את הכוס וב"ש סברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות כדלקמן: וליטמו ידים לכוס. למה ליה דקאמר משקין שאחורי הכוס בלא משקין נמי מטמו ידים לכוס: אלא ע"י משקין. שהמשקין נעשין ראשונים מדרבנן וא"ת כלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה הני מילי מדאורייתא וחכמים גזרו שיהו משקים ראשונים מטמאים כלי גזרה משום משקים זב וזבה שהן אבות הטומאה כגון רוקו ומימי רגליו: וב"ה אומרים כו'. בתוספתא ה"ג לה וב"ה אומרים אחורי הכוס לעולם טמאים דבר אחר תכף לנט"י סעודה למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידים את אחורי הכוס לאו חששא היא שאפילו לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים ותוכו טהור כגון זה שמטמא אחוריו מחמת משקין דאמרינן ביה במשנתין תוכו טהור הלכך מוזגין ושותין את הכוס תחלה קודם נטילה שאם אתה אומר נוטלין לידים. תחלה שמא יהו אחורי הכוס טמאין גזרה שמא לא יהו הידים נגובות יפה ממי הנטילה ויטמאו המשקין שבידים מחמת כוס והן נעשים תחלה ויחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות: ונטמי כוס לידים. למה לי משקין בידים אפי' ידים נגובות נמי יטמא כוס לידים וכיון דהכי הוא נהי נמי דבכוס שלפני המזון עביד ב"ה תקנתא דשותהו קודם נטילה כוסות הבאין בתוך המזון מה תהא עליהן הלא מטמאין את הידים: אין כלי מטמא אדם. כלומר כלי כזה שנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים דקיי"ל כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"א) בכלים שנטמאו במשקין והאומר את שנטמא באב הטומאה מטמא את הידים ושנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים שאין שני עושה שני ואע"פ שהספר מטמא את הידים אין למדים הימנו הלכך כוסות שבתוך המזון שהידים נגובין אין מטמאין את הידים ואם תאמר פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידים אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל: בכלי שנטמאו אחוריו במשקין. בכלי שטף קאמר דאילו כלי חרס אין מטמאין מגבן אפילו בטומאה דאורייתא: שנטמאו אחוריו במשקין. אין לך משקה שאינו ראשון לטומאה שאף אם נגע בשני עשאוהו חכמים תחלה: אחוריו טמאין. אף על פי שאין אדם וכלים מקבלין טומאה מן התורה אלא מאב הטומאה גזרו חכמים*) שיהו משקין מטמאין כלים מפני שמגיעו משקה שהוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים מה"ט כגון זובו של זב ורוקו ומימי רגליו גזרו על כל המשקין שיטמאו כלים:

*) [שבת יד:]

תוספות

ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. ואם תאמר א"כ קשה הלכתא אהלכתא דהיא דרבי יהושע דתנור של עכנאי קי"ל כרבי יהושע וקי"ל כב"ה וי"ל דדוקא התם קאמר דאין משגיחין בבת קול דהבת קול היה כנגד הרוב וכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות (שמות כג) אבל ב"ה היו רבים אע"פ שמייתי רבי יהושע הכא אע"ג דלא דמי דשאני התם דהבת קול היה כנגד הרוב האי תנא סבר טפי מרבי יהושע דאמר אין משגיחין בבת קול אע"פ שהרוב מסייע לבת קול הואיל וב"ש מחדדי טפי וא"ת מ"ש דבקדוש והבדלה מברכין קודם על היין ובברכת המזון אין מברכין עד לאחר שלש ברכות וי"ל דהיכי נעביד אם נברך קודם ברכת המזון א"כ יהא ברכת המזון היסח הדעת דבשלמא בשאר ברכות לא עקר נפשיה משתיה דבקדוש היה רוצה לאכול ובהבדלה היה רוצה לשתות אבל בברכת המזון עקר נפשיה משתיה: מניחו עד לאחר המזון. הכא משמע שמותר לטעום קודם הבדלה: תימה הא אמימר בת טוות (ע"פ דף קז.) פי' לן מעונה לפי שלא היה לו יין להבדיל עליו. וי"ל דשאני אמימר שהיה סבור שיהיה לו כוס למחר או מחמיר על עצמו היה והכא שאני דקסבר ברכת המזון טעונה כוס ולכך מניחו לברכת המזון: טעמו פגמו. פרשב"ם דוקא לקדוש ולהבדלה צריך שלא יהא פגום אבל לשתות צריך לברך עליו אע"פ שהוא פגום דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה וקדוש והבדלה נמי לא אמרן אלא במקום דאפשר אבל אי אפשר מברך אפי' אפגום ונותן לתוכו מים כדאיתא בירושלמי רבי יונה טעים אכסא ומתקן ליה פי' לאחר ששתה ממנו הוסיף עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו: גזרה שמא יטמאו משקין שבידים. אבל בתוך הסעודה ליכא למיחש שהרי אדם מנגב ידיו יפה קודם אכילה כדאמרי' *האוכל בלא ניגוב ידים וכו' אבל בשתיה אין אדם מדקדק לנגב ידיו כל כך:

תכף

מסורת הש"ס

[עירובין ז. ב"מ נט: חולין מד. יבמות יד פסחים קיד]
תוספתא פ"ה [פסחים קג.]
פי' מהרש"א מה שהגיה בדברי רש"י אלו
[פסחים קה:]
[עירובין מ: פסחים קה: פסחים שם] [שם]
תוספתא פ"ה
[עי' תוס' עירובין לט. ד"ה היה וחולין פז: ד"ה כל ובכורות יג: ד"ה והלב]
חגיגה כב: בכורות לח. כלים פכ"ה מ"ו נדה ז:
תוספתא פ"ה פסחים קג:
[פסחים קו.]
[יומא עט:]

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פכ"ט מהלכות שבת הל' טז טוש"ע או"ח סי' קפב סעיף ג:
ו ב מיי' פי"ח מהל' אבות הטומאות הלכה ב:
ז ג מיי' פ"ז שם הל' ה:
ח ד מיי' פ"ח שם הלכה א:
ט ה מיי' פ"ז שם הל' ג ופי"ג מהל' כלים הלכה ד:

רב נסים גאון

ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. עיקר שלו הוא שאמר ר' יהושע בפרק הזהב (ב"מ דף נט) במעשה תנורו של עכנאי לא בשמים היא (דברים ל) כבר נתנה לנו על הר סיני וכו' כבר הזכרנוה לשעבר. ואלו האיתאבות (נ"ל הקושיות) שנזכרו בכאן המברך צריך שיטעום וטעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שיעור כולן ענפים יוצאין מן ההיא ברייתא דאקשו מינה כבר והתניא הנכנס לביתו במוצאי שבתות כו' ואיתא מיפרשא בפ' ערבי פסחים (דף קה) כי כשהזכירו זו הברייתא לשם אמרינן עלה שמע מינה מהא מתניתא ה' שמע מינה המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וש"מ ברכה טעונה כוס וש"מ כוס של ברכה צריך שיעור וש"מ המברך צריך שיטעום וש"מ טעמו פגמו: וניטמו ידים לכוס ידים שניות הן. עיקרה דטומאת ידים גזירה דרבנן היא וכי גזרו בהו רבנן טומאה לתרומה אבל לחולין לא והיא אחת מי"ח דבר שגזרו בו ביום ואיתא מיפרשא בפ' יציאות השבת (דף יג) מאי נינהו י"ח דבר דתנן ואלו פוסלין את התרומה והספר והידים ואמרינן ידים מ"ט גזרו בהו רבנן טומאה מפני שהידים עסקניות הן וזו המשנה בסוף מס' זבים ומדקתני ואלו פוסלין את התרומה מכלל שהידים שניות הן כי השני הוא שפוסל את התרומה על העיקר שכבר הקדמנוהו בתחלת המסכת כי השני עושה שלישי בתרומה ולא בחולין ואיתא בפ"א דמסכת טהרות (נ"ל דתוספת' טהרות) הידים מטמאות אחד בקודש ופוסלות את התרומה ואין ידים לחולין ובגמ' דאין דורשין דבני מערבא (הלכה ה) גרסי' מתוך שאתה אומר לו ידיו שניות אף הוא בודל מן התרומה ולא מחמת משקה גזרו עליהם ויהיו תחלה ק"ו ומה אם טבול יום שהוא דבר תורה אינו אלא פוסל ידים שהן מדבריהם לא כ"ש ד"א כלום גזרו על הידים לא מפני כדי שיהא בודל מן התרומה מתוך שאתה אומר לו ידיו שניות אף הוא בודל מן התרומה ותנן בפרה פ' י"א (משנה ה) כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים מטמא את הקודש ופוסל את התרומה ומותר בחולין ובמעשר ידים בפ"ג התחיה ואמרו לו לר"ע היכן מצינו שהידים תחלה

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועל הבשמים ב"ש אומרים:(ב) שם וסברי ב"ש (ברכת המזון) תא"מ ונ"ב וכן הוא בפירש"י בברכה:

ואמרינן תו והיד מטמאות את חברתה דברי ר' יהושע וחכ"א ידים שניות הן ואין שני עושה שני ולפי זה הטעם אין הידים מטמאין את הכוס אבל המשקין שאחוריו מטמאין מחמת ידים כדתנן במס' פרה (פ"ח משנה ז) כל [illegible]

תורה אור

תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין נטמא תוכו נטמא כולו במאי קא מיפלגי ב"ש סברי אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין גזרה משום ניצוצות וליכא למגזר שמא יטמאו המשקין שבידים בכוס וב"ה סברי מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין אמרי ניצוצות לא שכיחי ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס *ד"א *תכף לנט"י סעודה מאי ד"א ה"ק להו ב"ה לב"ש לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דגזרינן משום ניצוצות אפ"ה הא עדיפא דתכף לנט"י סעודה: ב"ש אומרים מקנח וכו': ת"ר *בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן שאם אתה אומר על הכסת גזרה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת ויחזרו ויטמאו את הידים ונטמייה כסת למפה אין *כלי מטמא כלי ונטמייה כסת לגברא גופיה אין כלי מטמא אדם ובה"א על הכסת שאם אתה אומר על השלחן גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו הכא בשלחן שני עסקינן ואין *שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין במאי קמיפלגי ב"ש סברי אסור להשתמש בשלחן שני גזרה משום אוכלי תרומה וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שני אוכלי תרומה זריזין הם ד"א אין נט"י לחולין מן התורה מאי ד"א הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש וכי תימרו מ"ש גבי אוכלין דחיישינן ומ"ש גבי ידים דלא חיישינן אפילו הכי הא עדיפא דאין נט"י לחולין מן התורה מוטב שיטמאו ידים דלית להו עיקר מדאורייתא ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא: בש"א מכבדין וכו': *ת"ר בש"א מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין (א) אבל נט"י לב"ש תחלה לא סבירא להו מ"ט משום פירורין ובה"א אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית מסייע ליה לר' יוחנן *דא"ר יוחנן פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד במאי קמיפלגי ב"ה סברי אסור להשתמש בשמש ע"ה וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה א"ר יוסי בר חנינא א"ר הונא בכוליה פרקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ור' אושעיא מתני איפכא ובהא נמי הלכה כב"ה: בש"א נר ומזון וכו': *רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא חזייה לרבא דבריך אבשמים ברישא א"ל מכדי ב"ש וב"ה אמאור לא פליגי *דתניא בש"א נר ומזון בשמים והבדלה ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה עני רבא בתריה זו דברי ר"מ אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבש"א על המאור ואח"כ בשמים ובה"א בשמים ואח"כ מאור וא"ר יוחנן נהגו העם כב"ה אליבא דרבי יהודה: בש"א שברא כו': אמר *רבא בברא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי בבורא ב"ש סברי בורא דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע מתיב רב יוסף °יוצר אור ובורא חשך °יוצר הרים ובורא רוח °בורא השמים ונוטיהם אלא א"ר יוסף בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי במאור ומאורי דב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא תנ"ה אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור: אין מברכין כו': בשלמא נר משום דלא שבת אלא בשמים מ"ט לא אמר רב יהודה אמר רב הכא במסבת עובדי כוכבים עסקינן מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לע"ז היא הא מדקתני סיפא אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז מכלל דרישא לאו בע"ז עסקינן א"ר חנינא מסורא מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לע"ז ת"ר אור ששבת מברכין עליו ושלא שבת אין מברכין עליו (*מאי שבת) ומאי לא שבת אי

תכף לנטילת ידים סעודה. והאי דלא חשיב ליה לעיל בפ' כ"מ (דף מג.) בהדי אידך תכיפות משום דשניה *במשנה לא חש למתנייה: דבר אחר אין נטילת ידים לחולין מן התורה וכו'. יש ספרים שכתוב בהן הכי קאמרי להו *ב"ש לבית הלל אפילו לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בשלחן שני משום אוכלי תרומה הא עדיפא דאין נטילת ידים לחולין מן התורה מוטב וכו' ואל יטמא וכו' ול"נ דהא קאמרי ב"ש דאסור להשתמש בשלחן שני ודוחק לומר כמו שפירש רש"י שמא במקרה בעלמא ישתמש אלא נראה כספרים שכתוב בהן מאי דבר אחר הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש וכ"ת מ"ש גבי אוכלין דחיישינן ומ"ש גבי ידים דלא חיישינן וכו' והשתא לא הוי האי דבר אחר כי ההיא דלעיל שאינו צריך לטעם ראשון אבל הכא האי ד"א לא בא אלא לפרש טעמא דב"ה קאמר וליישב דבריהם: פירורין דלית בהו כזית מותר לאבדן ביד. מיהו קשה לעניותא כדאמרינן בפרק כל הבשר (דף קה:): בכוליה פירקין הלכה כב"ה. לבר מהא. וא"ת והא בההוא דיחזור למקומו ויברך משמע דהלכה כב"ש לקמן (דף נג:) בשמעתין מדעבדי אמוראי בתרייהו. וי"ל דלא חשיב לה משום דהתם אפי' ב"ה מודו לב"ש אלא שלא הטריחוהו *לכך: נהגו העם כב"ה אליבא דרבי יהודה. תימא דהאן אפילו לכתחלה נוהגין כן ובפרק *הדר (דף סג:) אומר נהגו אורויי לא מורינן ואי עבד הכי לא מהדרינן ליה וי"ל דהתם איכא אמוראי דפליגי חד אמר הלכה והוה פירוש הלכה לכתחלה ומורינן הכי א"כ נהגו דקאמר אידך הוי דיעבד אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו *גרידא: בברא כ"ע ל"פ. וא"ת הואיל ול"פ בלשון ברא אמאי אמר בורא וי"ל דלשון קרא עדיף: וכי

היכרא דלידעו דמדרבנן היא כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין. דכיון דטומאה זו דרבנן היא עבדו בה היכרא דלידעו דמדרבנן היא כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים והקילו בה וכן מפורש (בבכורות דף לח.) אוגנו שפתו הכפולה לצד חוץ הראוי לתשמיש אזנו כמו אזן החבית שקורין אנס"א בלעז וידיו כלי שיש לו יד כגון מחבת: גזרה משום ניצוצות. שמא יתזו ניצוצות מתוכה על אחוריו ויטמאו משקין שמאחוריו מחמת אחורים ויטמאו את הידים הלכך נוטלים לידים תחלה שלא יטמאו את אחורי הכוס ולמאי דחיישי ב"ה מחמת אחוריו לאו חששא הוא דהא אסור לאשתמושי ביה: וב"ה סברי מותר להשתמש בו. הלכך לחששא דידן איכא למיחש אבל לחששא דידכו ליכא למיחש דלא איכפת לן אם יטמאו אחוריו: הא עדיפא. למזוג הכוס תחלה ואח"כ נט"י תכף לסעודה ולא אתיא חששא דניצוצות ומפקעה הלכתא וזו מהלכות סעודה היא: משקין שבמפה. שמא יהא משקה טופח עליה מחמת נגוב הידים ויחזרו ויטמאו את הידים כשיקנח בה תמיד בתוך הסעודה: ונטמייה כסת למפה. בלא משקים: אין כלי. שאינו אב הטומאה מטמא כלים ולא אדם והוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת אם ראשונה היא לטומאה: מחמת שלחן. כדמפרש לקמיה דסברי ב"ה מותר להשתמש בשלחן שני: משום אוכלי תרומה. שהשני פוסל את התרומה: אפילו הכי הא עדיפא. לחוש שמא אירע מקרה שישתמשו בשלחן שני ולא יניחנה על גבי השלחן שלא תטמא את האוכלין מחמת משקין שבה מלחוש שלא תטמא מחמת כסת ותחזור ותטמא את הידים: מפסיד את האוכלין. שמים אחרונים נתונין עליהם ונמאסים: ה"ג בתוספתא בה"א אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית: מתני איפכא. מפיך בהך סיפא דב"ש לב"ה ודב"ה לב"ש וקבע בהא נמי הלכה כב"ה: וא"ר יוחנן. גרסי': דברא משמע. לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שכמו"ש נברא כדאמרינן בפסחים (פ"ד דף נד.): בורא. דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא: הרבה מאורות. שלהבת אדומה לבנה וירקרקת: משום דלא שבת. ממלאכת עבירה שהעובד כוכבים עושה מלאכה לאורו ותניא לקמן אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה: במסבת עובדי כוכבים. לאכילה לסעודה: אי

מאי לא שבת שלא שבת ממלאכת עבירה אבל אור של חיה ושל חולה מברכין עליו תניא נמי הכי עששית שהיתה וכו')

עין משפט נר מצוה

י א טוש"ע או"ח סי' קסו:
יא ב ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה יא סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפ סעיף ג:
ג"לב"ה לב"ש וכ"ה בדפ"י
יב ד מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כד סמג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רצו סעיף א ג:
יג ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סי' רצח סעיף א:
יד ז מיי' שם הלכה כה ופ"ט מהל' ברכות הל' ט סמג עשין כז כט טוש"ע או"ח סי' ריז סעיף ו וסי' רצח סעיף ב:

רב נסים גאון

אחוריים ותוך ובית הצביעה לתרומה אבל לא לקודש ובפרקא קמא דמס' נדה (דף ז) אמרו דהלכה כר' אליעזר דאמר אחורי כלים שנטמאו במשקין מטמאין את המשקין ואפי' דחולין ואין פוסלין את האוכלין ואפילו דתרומה ולא ילפינן ק"ו מטבול יום כר' יהושע מפני הטעם המפורש לשם כדאמרינן ורבי אליעזר אחורי כלים דרבנן וטבול יום דאורייתא כו' ומאי שנא אחורי כלים דנקט משום דקילי דתנן [כלי] שנטמא במשקין אחוריו טמאין תוכו ואגנו ואזנו וידיו טהורין וזו המשנה בכלים בפכ"ה [משנה ו]. והא דאמרי נמי אין כלי מטמא אדם כי השרץ אם נגע בכלי וטמאו אותו הכלי אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד אבל אדם לא לפי שאב הטומאה מטמא אדם וכלים ותולדה אוכלין ומשקין מטמאין אדם ובגדים אין מטמאין והכי אמרי' בפרק אור לי"ד (פסחים דף כ) שרץ מטמא את הכלי וכלי מטמא את האוכלין ואוכלין מטמאין את המשקין למדנו שלש טמאות בשרץ והתם בפ' חומר בקודש (חגיגה דף כג) כדאמר ר' זירא עשאות כטמא שרץ יאקשינן עליה אלא מעתה לא תטמא אדם כלומר שהכלי שנטמא בשרץ אינו מטמא אדם בעיקר אשר הקדמנו ובגמ' דכיצד צולין את הפסח (דף עט) איתא אבל נטמאת הסכין בטומאת שרץ דלבשר הוא דמטמא ליה לגברא לא מטמא ליה: וניטמי כסת לגברא גופיה בספק מדרס דרבנן בתוספתא חגיגה (פ"ג) שנו ספק רשות עם הארץ ומדרסו (ותציצו) והיסטו טהורין לחולין וטמאין לתרומה וטומאת מדרסות איתא מיפרשא בחגיגה בפ' אין דורשין (ד' יח) דתנן בגדי עם הארץ מדרס לפרושים בגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה ובתוספתא טהרות (פ"ו) שנו מי שדרסה אשה על בגדיו בגדיו טמאין מדרס ובגמרא דבני מערבא [בחגיגה פ"ב הלכה ז] אמרי ר' יסא בשם ר' יוחנן במגעות שנו בעא ר' זעירא קמיה ר' יסא מאיכן נטמא הבגד הזה מדרס אמר ליה תיפתר שהיתה אשתו של עם הארץ יושבת עליו ערומה ובגדי עם הארץ הרי היא אחת משישה ספיקות שגזרו בארשא כדתנן במס' טהרות בפ"ד (משנה ס) על ו' ספיקות שורפין את התרומה כו' ובפ' הדר עם (עם הארץ) [העכו"ם] בחצר יש כהנת רבות ובפ' יציאות השבת (דף טו) אמרי אמר עולא ספיקות בארשא גזור רבנן עליהן ומכאן נאמר דספק מדרסות דרבנן ובפ' אין דורשין (דף יט) פרישו דתנהו מעלות דרבנן נינהו ובמסכת בכורות בפ' הלוקח בהמה (דף כג) אית ואיבעית אימא טומאת עם הארץ דרבנן וטומאת משקין דרבנן כו': ונטמא (שולחן) [כסת] למפה אין כלי מטמא כלי הא שמעי' לה נמי כדאמרינן שרץ מטמא את הכלי וכלי מטמא את האוכלין דאלמא כלי אינו מטמא אלא או אוכלין או משקין ואין כלי מטמא כלי ומפרש בפ' אור לי"ד (פסחים דף יח) ולאו ק"ו הוא ומה כלי שמטמא משקה אין מטמא כלי כו' ואמרינן נמי (שם דף יט) האי סכין דנגעה במאי אי נימא דנגעה בבשר יהא אין אוכל מטמא כלי אלא דנגעה בטחם הא אין [כלי] מטמא כלי ובפ' אין דורשין בעריות (חגיגה דף כ) אמרינן אמאי הא טהור תטמא מגריפה לטל אין כלי מטמא כלי ואית נמי בשחיטת קדשים (דף לט) בגמרא דמבול יום ובגמ' דבני מערבא גרסי מתניתא בשלחן של שיש או של פרקים שאינן מקבלין טומאה אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם הואיל ותנן מעיקרא אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של גוים אמאי איצטריך תו למיתני של עכו"ם אלא מכלל דהאי עכו"ם דישראל היא והכי אמרינן בתלמוד ארץ ישראל של עכו"ם ולא של גוים היא תיפתר בעכו"ם של ישראל:

מסורת הש"ס

[תוספת' פ"ה]
[שם]
[פסחים יט: חגיגה כ.]
[חולין לג.]
[תוספתא שם]
שבת קמג. [ע"ש בתוס' ובתוס' מנחות נח: ד"ה מסוגיות הפוכות]
פסחים קג.
[דתנן]
[אולי צ"ל רבה]
עמוס ד ישעיה מה ישעיה מב
(פי' גרי"ף ורא"ש נראה דכן נוסחתם

הגהות הב"ח

(א) גמ' מפסיד את האוכלין (אבל נ"י וכו' משום פרורין) תא"מ ונ"ב ס"א לא גרסי זה:

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהתירא והתניא אור של חיה ושל חולה מברכין עליו אר"נ בר יצחק מאי שבת ששבת מחמת מלאכת עבירה תנ"ה עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו *למ"ש מברכין עליה: ת"ר נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי מברכין עליו נכרי מנכרי אין מברכין עליו מ"ש נכרי מנכרי דלא משום דלא שבת א"ה ישראל מנכרי נמי הא לא שבת וכי תימא הך איסורא אזל ליה והא אחרינא הוא ובידא דישראל קא מתילדא אלא הא *דתניא המוציא שלהבת לר"ה חייב אמאי חייב מה שעקר לא הניח ומה שהניח לא עקר אלא לעולם דאיסורא נמי איתיה וכי קא מברך אתוספתא דהתירא קא מברך אי הכי נכרי מנכרי נמי אין ה"נ גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אינו מברך אם רוב ישראל מברך הא גופא קשיא אמרת אם רוב נכרים אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא דאפי' מחצה על מחצה נמי מברך ואיידי (דתנ') רישא רוב נכרים תנא סיפא רוב ישראל: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם ישראל הוא מברך אם נכרי הוא אינו מברך מאי איריא תינוק אפי' גדול נמי אמר רב יהודה אמר רב הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקי' גדול מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא תינוק אימר ישראל הוא אקרי ונקיט: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו ואם לאו אינו מברך עליו תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף תני חדא אור של תנור ושל כירים מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ואי בעית אימא הא והא דאיכא [א] אדם חשוב ולא קשיא הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא ואב"א הא והא דאיכא חזנא ולא קשיא הא דאיכא סהרא והא דליכא סהרא: ת"ר *היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם בש"א כל אחד ואחד מברך לעצמו ובה"א אחד מברך לכולן משום שנאמר °ברוב עם הדרת מלך בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא בית שמאי מאי טעמא קסברי מפני בטול בית המדרש *תניא נמי הכי של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש: אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים: מ"ט נר לכבוד הוא דעבידא בשמים לעבורי ריחא הוא דעבידי אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מברכין עליו אמר רב הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו למימרא דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה מיתיבי *הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם אחד נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם והא הכא דלאו לריחא הוא דעבידא וקמברך אין לריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דנירחו אינשי וניתו וניזבון מיניה תנו רבנן היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב עובדי כוכבים אינו מברך אם רוב ישראל מברך רבי יוסי אומר אפי' רוב ישראל נמי אינו מברך מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים אטו כולהו לכשפים מקטרן ה"ל מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד לא מברך אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים תנו רבנן היה מהלך בשוק של עכו"ם נתרצה להריח הרי זה חוטא:

ואין

רש"י

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה ואפי' היא מלאכה של היתר. כגון של חולה ושל חיה קאמר דאין מברכין: עששית. לנטירנ"א: שהיתה דולקת והולכת. מע"ש ובבית ישראל: למ"ש מברכין. לפי שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת: נכרי שהדליק מישראל. משחשכה מ"ש: הך איסורא אזלא. תורה אור מתוך שלהבת דולקת והולכת קמא קמא פרח ליה: המוציא שלהבת לר"ה. בשבת חייב ומוקמינן לה במסכת ביצה כגון דשייפיה לחרס משחא ותלי בה נורא דגחלת ליכא אלא שלהבת ומשום חרס לא מחייב דלית בה שיעורא: מה שעקר לא הניח. והוצאת שבת לא מחייבא עד דאיכא עקירה מרשות זו והנחה ברשות זו: גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון. אי שרית בנכרי שהדליק מנכרי משחשכה אתי לברוכי בנכרי שהדליק מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשכה כגון שמברך עליו סמוך לחשכה מיד: גדול מוכחא מלתא דנכרי הוא. ואין צריך לבדוק אחריו דאי איתא דישראל הוא לא היה ממהר סמוך לחשכה מיד לאחוז האור בידו: כפי הכבשן. ששורפים בו אבנים לסיד. אם עבה כאור היוצא מפי הכבשן נהורא בריא היא ולהשתמש לאורה היא נעשית: ואם לאו. לאו לאורה נעשית אלא לבשל ואין מברכין אלא על שנעשה להאיר: בתחלה. בתחלת שרפת אבנים אין האור להאיר: בסוף. לאחר שנשרפו האבנים רובן מדליקין אור גדול מלמעלה למרק שרפת האבנים ומשתמשין נמי לאורה: של תנור. בסוף מברכין עליו לאחר שהוסק התנור והפת בתוכה מדליקין קסמין דקין בפיו להאיר ולקלוט חומו לתוכו וכיון דמשתמש לאורו מברכין עליו: אור של בית הכנסת. בדאיכא אדם חשוב לכבודו הדליקוה ולא שצריך לאור אלא לכבוד בעלמא ואין מברכין עליו: ליכא אדם חשוב. להאיר להם הדליקוה ומברכין: הא והא דאיכא אדם חשוב. ואי איכא חזנא שמש שאוכל בבית הכנסת אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה ומברכין: הא והא דאיכא חזנא. ואיכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה אין מברכין על הנר שלא להאיר הדליקוה אלא לכבוד אדם חשוב: מפני בטול בית המדרש. שבזמן שא' מברך לכולם הם צריכים לשתוק מגרסתם כדי שיתכונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן: מרפא. לאדם המתעטש °שרגילים לומר אסותא: נר לכבוד. המת עבידא: בשמים. עבידי לעבורי ריחא. דסרחונו של מת עבידי ולא להריח: כל. מת שהוא חשוב להוציא לפניו נר ביום אם הוציאו בלילה במוצאי שבת לקבורה אין מברכין על אותו נר דלכבוד עבידא ולא להאיר: וכל. מת שאינו חשוב להוציא נר לפניו ביום אלא בלילה מברכין עליו אם הוציאוהו במוצאי שבת לקבורה: מברכין עליו. דלהאיר עבידא: בשמים. שמוליך אדם אסטנים לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע של בהכ"ס אין מברכין עליו: ושמן העשוי להעביר את הזוהמא. שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבושם בבשמים: אין מברכין עליו. בורא עצי בשמים אלא בורא שמן ערב מברכין אם שמן של אפרסמון הוא והא דאמר בכילד מברכין (דף מג.) האי משחא כבישה וטחינה מברכין עליו בע"ב לא בבא בתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח: לגמר את הכלים. לבשם בעשנו את הבגדים: בטבריה. היו רגילים לגמר ערבי שבתות ובצפורי במו"ש:

תוספות

וכי תימא הך איסורא אזל ליה. ה"מ לאקשויי אי הכי נכרי מנכרי נמי אלא עדיפא מיניה פריך דה"מ לשנויי כדמשני בסמוך: גזירה משום נכרי ראשון ונכרי ראשון משום עמוד ראשון וכו'. חדא גזרה היא דגזרו חכמים כל אש נכרי שביד הנכרי דאי לא הא לא קיימא הא אבל נכרי שהדליק מישראל וישראל מנכרי מברכין עליו והכי קיימא לן:

הא דאיכא אדם חשוב. אם כן משום כבודו של חשוב ולא לאורה כך פרש"י ור"ח פירש איפכא באדם חשוב לאורה ובדליכא אדם חשוב עשוי לכבוד בית הכנסת:

אין מברכין עליו. פירש"י מיהו מברכין עליו בורא שברא שמן ערב והא דאמר לעיל בכילד מברכין (ד' מג.) האי משחא כבישא מברכין עליו בורא עצי בשמים היינו בבא להריח ולא מיירי בתוך הסעודה:

בא כילה

עין משפט נר מצוה

טו א ב מיי' פכ"ט מהל' שבת הל' כו טוש"ע או"ח סי' רצח סעיף ה:
טז ג מיי' שם הל' טו טוש"ע א"ח שם סעי' ו:
יז ד (מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ה סמג עשין כט):
יח ה (ו) מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כו סמג עשין(כו) כט טוש"ע או"ח סי' (ריז סעיף ז וסי') רצח סעיף ז:
[ו טוש"ע שם]:

גי' הערוך למ"ש מכבה ומדליקה עי' בערך עששית וברב אלפס כך אי' תנ"ה עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו מביאין ממנה אור להבדלה ועי' ברא"ש

יט ז מיי' שם סמג עשין (כח) כט טוש"ע או"ח סי' רצח סעיף י:
כ ח ט (י) מיי' שם טוש"ע שם סעיף יא:
[י טוש"ע שם]:
כא כ שם סעיף יד:
כב ל מיי' פ"ד מהל' ת"ת הל' ט טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף יז:
כג מ טור [וש"ע] או"ח סי' רצח [סעיף יב]:
כד נ מיי' פ"ט מהל' ברכות הלכה ח סמג עשין כז (וכט) טוש"ע או"ח סי' ריז סעיף ב וסי' רצז סעיף ב:
כה ס מיי' פ"ט מהלכות ברכות הלכה ה סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריז סעיף א:
כו ע מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף ג:

הגהות הגר"א

[א] גמ' הא דליכא אדם חשוב ואב"א הא והא דאיכא. נ"ב גירסת ר"ח דליכא:

גליון הש"ס

גמ' מחצה על מחצה נמי מברך. עי' פר"ח יו"ד סי' קי"ד סק"ו: רש"י ד"ה מרפא כו' שרגילים לומר כו'. והוא בפרקי דר"א פרק נ"ב מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה אלא אם היה בדרך או בשוק והיה עוטש ונשמתו יוצאה מנחיריו עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים ואמר רבונו של העולמים אל תקח נפשי ממני עד שאצוה את בני ובנותי ונעתר לו לפיכך חייב אדם לומר בעטישתו חיים שנהפך המות הזה לאור שנאמר עטישותיו תהל אור:

מסורת הש"ס

ביצה לט. תוספתא דשבת פ"י

[ויתנא]

[תוספתא פ"ה [...] פ"ו]

מגילה יד

[תוספתא (פ"ה) [רפ"ח] דשבת ועי"ש היטב וחראה פליאה]

תוספתא פ"ה

ואין מברכין על הנר עד שיאותו: אמר רב יהודה אמר רב לא יאותו יאותו ממש אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום וכן אמר רב אשי ברחוק מקום שנינו מיתיבי **היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת משכחת לה דקיימא בקרן זוית אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה לאו דמרחקא לא כגון דעמיא ואזלא: ת"ר גנחלים לוחשות מברכין עליהן אוממות אין מברכין עליהן ה"ד לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכנים לתוכן קיסם ודולקת מאיליה *איבעיא להו אוממות או עוממות ת"ש דאמר רב חסדא בר אבדימי °ארזים לא עממוהו בגן אלהים ורבא אמר יאותו ממש וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר גכדי שיכיר בין *מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא רבא מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר אבוה אמר רב יהודה אמר רב דאין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות א"ר זירא מריש הוה מהדרנא כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב אנא נמי לא מהדרנא אלא אי מקלע לי ממילא מבריכנא: המי שאכל וכו': אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח ואבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך פשיטא ושכח תנן מהו דתימא ה"ה אפילו במזיד והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש קמ"ל תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא רבה בב"ח הוה קאזל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך (א) כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא ומאי שנא *יונה דמתילי כנסת ישראל ליונה דכתיב °כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות: עד אימתי הוא וכו': כמה שיעור עכול יא"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו א"ל רב יימר בר שלמיא למר זוטרא ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת: בא להם יין וכו': למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה יוכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב טבשלא אכל עמהן וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה בשלא אכל עמהן *א"ל רב לחייא בריה ברי יחטוף ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי *גולייריו יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן אמר ליה כאחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי רבי זילאי רבי זיואי אומר אינו מעכב רבי אחא אומר שמן טוב מעכב ר' זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זוהמאי ידענא אלא מתניתא ידענא דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא °והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים לאלו מים אחרונים כי קדוש (ג) זה שמן אני ה' אלהיכם [א] זו ברכה:

הדרן עלך אלו דברים

תוספות

באבילה מרובה · ד' מילין כך פירש"י ולי נראה דזה מועט יותר מאכילה מועטת אלא נראה לפרש איפכא אכילה מרובה כל זמן שהוא צמא דאין שם קצבה אבל מועט ד' מילין:

והייתם קדושים אלו מים אחרונים · דוקא להם שהיו רגילין ליטול ידיהם אחר הסעודה מפני מלח סדומית אבל אנו שאין מלח סדומית מצוי בינינו ואין אנו רגילין ליטול אחר הסעודה אין הנטילה מעכבת עלינו לברך ומיהו אנשים מעונגים הרגילין ליטול ידיהן אחר הסעודה ודאי להם מעכבת הנטילה לברך ברכת המזון וצריכים ליטול את ידיהם קודם בהמ"ז*:

הדרן עלך אלו דברים

רש"י

לא יאותו ממש · שאפילו לא נהנה ממנו מברכין עליו ומאי עד שיאותו עד שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו ואז מברכים עליו אפי' הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו: בפנס · בעששית: יאותו ממש · עומד בסמוך: וכמה · הוא צריך להיות בסמוך: מלוזמא · מסקל: רב יהודה · היה מברך על אור שבבית אדא דיילא ורחוק מביתו היה רב יהודה לטעמיה דלא בעי סמוך: רבא מברך אדבי גוריא בר חמא · סמוך לביתו היה רבא לטעמיה דאמר סמוך בעינן: אין מחזרי' על האור · אם אין לו אור א"צ לחזר אחריו: חד עבד בשוגג כב"ש · אע"פ ששגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל וברך: חד עבד במזיד · נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהולך לילך: אנשאי יונה דדהבא · שכחתי יונה של זהב: יונה אינה נצולת אלא בכנפיה · או בורחת או נלחמת בראשי אגפיה: אכילה מרובה · ד' מילין: בא להם יין אחר המזון · הא פריש לה בגמרא ברים פרקין לב"ש אין ברכת המזון טעונה כוס ולב"ה טעונה כוס: היכי נפיק · קס"ד באחד מן המסובין עסקינן במתני': חטוף ובריך · כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנהו לך ותברך: במשמע · העונה והמברך במשמע קומו ברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא (נחמיה ט) ואומר ויברכו שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית (פ"ב דף טז: ולקמן דף סג·) מפרש קומו ברכו בתחלת ברכה ויברכו שם כבודך (שם) במקום עניית אמן שבמקדש אומר בשכמל"ו: שממהרין למברך · ליתן שכר: אחר תינוקות · כשלומדין ברכות מפי רבן: הואיל ולהתלמד עשויין · שאין מתכוונים לברך אלא ללמד: אבל בעידן מפטרייהו · כשאומרים ההפטרה ומברכין בתורה ובנביא עונין אחריהן אמן: שמן מעכב את הברכה · שמן שהיו רגילין להביא בסוף הסעודה לסוך אחר הסעודה את הידים אחר מים אחרונים להעביר את זוהמתן: מעכב את הברכה · שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנוח סעודה (ג) שמותר לאכלו בלא ברכה עד שיסכוהו: שמן טוב · שיש בו בשמים מעכב את הברכה למי שרגיל (ד) בו:

הדרן עלך אלו דברים

עין משפט נר מצוה

כז א שו"ע או"ח סימן רצה סעיף טו:

כח ב מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה כו סמג עשין כט טוש"ע או"ח שם סעיף ט:

כט ג מיי' שם הל' כה טוש"ע שם סעיף ד·

ל ד מיי' שם הלכה כו טוש"ע שם סעיף א:

לא ה ו מיי' פ"ד מהל' ברכות הל' א סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפ"ד סעיף א

[וע"ע תוס' חולין קה. ד"ה מים]

לב ז (מיי' פ"ב מהל' ברכות הלכה יד) [הרמב"ם לא הביא לכל זה ועי' בל"מ טעם רחוק] סמג שם טוש"ע או"ח שם סעיף ה

לג ח מיי' פ"א מהל' ברכות הל' יא טוש"ע או"ח סי' ריג סעיף ג:

לד ט מיי' שם הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב:

לה י טוש"ע או"ח סי' רא סעיף ד:

לו כ מיי' שם הלכה יג טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב ג:

לז ל מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' יא יב סמג שם טוש"ע או"ח סימן קפא סעיף א י:

רב נסים גאון

כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של ציפורי. הא פירשוה בתלמוד ארץ ישראל כדי שיהא יודע להבחין בין מטבע למטבע ובגמ' דאין עומדין [בירושלמי הלכה ב] אמרו העונין אמן צריכין ליתן עיניהם בנר ועיניהם בכוס:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמרי לי בריך הכא כל היכא וכו' יונה דדהבא הדר' ואזיל ובריך וכו' מאי שנא יונה דנקט דמתלין וכו' אלא במצות ל"א מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן עד אימתי (ב) שם כי קדוש אני זה שמן הטוב אני ה': (ג) רש"י ד"ה מעכב את הברכה וכו' בקנוח סעודה שאסור לאוכלו: (ד) ד"ה שמן וכו' שרגיל. נ"ב עיין בפ' כיצד מברכין דף מג:

[בערך גלייר כתב הרב המוסף הערוך פי' בלשון יוני מברתים של אנשי המלחמה ע"ש]:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בסוף הפרק (כ' אלהיכם) תא"מ (ודריש לה מקרא דס"פ שמיני וכ"ה באדרת אליהו שם):

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ה]

פסחים נד. ע"ש שבת מו: ע"ש

[בערוך פי' מטבע]

[שבת מס. קי וע"ש גיטין מה. סנהד' לה.]

נזיר כו:

מקראות: יחזקאל לא · תהלים סח · ויקרא כ

הרואה *מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עבו"ם אומר ברוך שעקר עבו"ם מארצנו על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים *ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה *בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים *ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב על *בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת בנה בית חדש *וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא *תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד *חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר °ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים *ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים *עד העולם משקלקלו *הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם *שואל את שלום חברו בשם שנאמר °והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר °ה' עמך גבור החיל ואומר °אל תבוז כי זקנה אמך ואומר °עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה':

גמ' מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא °ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא איתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא איתפרקא ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחוזא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי אניסא דיחיד איהו [א]חייב לברוכי תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב °ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב °ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב °על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי (א) עבדי

דברים ו | רות ב | שופטים ו | משלי כג | תהלים קיט | שמות יח | שם יד | יהושע ג | במדבר כא

רש"י

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הנך דקתני לקמן מעברות הים והירדן ונחלי ארנון כו': זיקין וזועות ורעמים. מפרש בגמרא: מלא עולם. לפי שאלו נראין או נשמעין למרחוק: ברוך עושה בראשית. ובגמרא (ד' נט.) פריך אטו הנך דלעיל לאו מעשה בראשית נינהו: לפרקים. מפרש בגמרא (שם ע"ב) ולפי שהוא חשוב וגדול מכלן קבע ליה רבי יהודה ברכה לעצמו: מברך על הרעה מעין על הטובה. דיין האמת: ועל הטובה מעין על הרעה. הטוב והמטיב ובגמרא מפרש היכי דמי: הנכנס לכרך. המהלך בדרך וצריך לעבור כרך ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות: אחת בכניסתו. מתפלל שיכנס לשלום: ביציאתו. מתפלל שיצא לשלום: ארבע. כדמפרש נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד נמלאו ד' כדמפרש בגמרא: חייב אדם לברך על הרעה כו'. מפרש בגמרא: ד"א בכל מאדך. מדות מדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: לא יקל ראשו. לא יהנג קלות ראש: כנגד שער מזרחי. חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: בפונדתו. חגור חלול ונותנין בו מעות: מק"ו. בגמרא מפרש ליה: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. במסכת תענית (פ"ב דף טז:) אמרינן אין עונין אמן במקדש המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת וכן בכולם והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וילפינן לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם: משקלקלו הצדוקים. ואמרו אין עולם אלא זה: התקינו. עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש להוציא מלב הצדוקים הכופרים בתחיית המתים: שיהא אדם שואל לשלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבעז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: ואומר אל תבוז כי זקנה אמך. למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם ובגמ' מפרש מאי ואומר: ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו זהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: **גמ'** ה"ג מנלן דמברכינן אניסא א"ר יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו': בעבר ימינא. שם מדינה בדרומו של פרת: בפקתא. בקעה: ערבות. שם מקום: וצחא למיא. צמא למים: ברסתקא. בשוק: גמלא פריצא. גמל משוגע שעסקיו רעים: אתפרקא ליה אשיתא. נפלה חומת בית שהיה סמוך לו ונכנס לתוך הבית מפני הגמל: מעברות הים. מקום שעברו ישראל בים סוף: ומעברות הירדן. בימי יהושע: מעברות נחלי ארנון. לקמן מפרש מאי ניסא: במורד בית חורון. בימי יהושע היה בספר יהושע (י): ואבן שזרק עוג. לקמן מפרש: עבדי

תוספות

הרואה וכו' אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'. פירש רבי' שמעיה דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקוצי כי הר"י היה רגיל לברך על הברקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי ירושלמי דפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה וכו' ונראה לרבינו דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים דאמר בירושלמי דפרקים היינו שלשים יום:

שעקר עכו"ם מארצנו. בירושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל ארץ ישראל:

על הנהרות. לאו על כל נהרות איירי אלא ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת:

תורה אור

מסורת השי"ס

א מעשה

[פסחים נ.]

נ"א שמועות

נ"א יהיו אלו בני ביתי

[לעיל נג: ומח: מגילה כח.]

יבמות ו:

[מן העולם נ"א במשנה שבמשניות וכן פירש הרע"ב מכרטערה פ"ט]

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' ט סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף א:

ב ב ג מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכח סעיף א:

ג ד מיי' שם טוש"ע או"ח סי' ריח ס"ג וסי' רכד סעיף יג:

ד ה מיי' שם הלכה ג סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף ג:

[עי' תוספות לקמן נט. ד"ה על]

ה ו ז מיי' שם הלכה כב כה כו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רל סעיף א:

ו ח מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הלכה ב סמג עשין קסד:

ז ט טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ה:

[עי' תוס' סוכה מו. ד"ה העושה וכו' מ"ש בשם רב שרירא גאון]

ח י מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ט סמג עשין כז טוש"ע שם סעיף ב:

ט כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

י ל שם סעיף א:

בכ"י וכת"י ובמשנה שבמשניות הג' הטינין [מכות כג:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אתו אמוראי עבו לאו בנחלי ארנון עבדי לאו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אניסא דיחיד איהו. נ"ב וגריס ובר בריס. גירסת הגאונים והרי"ף:

תורה אור

עבדי להון נקירותא וטשו בהון אמרי כי חלפי ישראל הכא נקטלינון ולא הוו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דישראל והוה ממיך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת דמייהו לנחלי ארנון כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה היינו דכתיב °ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. אבני אלגביש מאי אבני אלגביש תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש עמדו על גב איש זה משה דכתיב °והאיש משה עניו מאד וכתיב °ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה ירדו על גב איש זה יהושע דכתיב °קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וכתיב °ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות. אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב °שני רשעים שברת וכדר' שמעון בן לקיש *דא"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת *משה כמה הוה עשר אמות שקיל נרגא בר עשר אמין שוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה. ואבן שישב עליה משה דכתיב °וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה. ואשתו של לוט שנאמר °ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. וחומת יריחו שנבלעה דכתיב °ותפול החומה תחתיה בשלמא כולהו ניסא. אלא אשתו של לוט פורענותא הוא דאמר ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני ^אתני על לוט ועל אשתו מברכים שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר את הצדיקים *א"ר יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים שנאמר °ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו': וחומת יריחו שנבלעה: וחומת יריחו נבלעה והא נפלה שנאמר °ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו משום הכי אבלעה בלועי אמר רב יהודה אמר רב * ^בארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא יורדי הים מנלן דכתיב °יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה' ואומר ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות ואומר יחוגו וינועו כשכור ואומר ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם ואומר יקם סערה לדממה ואומר וישמחו כי ישתוקו ואומר יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם הולכי מדברות מנלן דכתיב תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה יודו לה' חסדו מי שחלה ונתרפא דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' בצר להם וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו מי שהיה חבוש בבית האסורין מנלן דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו' ואומר ויכנע בעמל לבם וגו' ואומר ויזעקו אל ה' בצר להם ואומר יוציאם מחשך וצלמות וגו' ואומר יודו לה' חסדו מאי מברך אמר רב יהודה ^גברוך גומל חסדים טובים [א] אביי אמר וצריך לאודויי קמי עשרה דכתיב °וירוממוהו °בקהל עם וגו' מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן שנאמר °ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף לה רב אשי ואימא כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימא ^דבי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא אמר להו ^הפטרתון יתי מלאודויי והא אמר אביי בעי אודויי באפי עשרה דהוו בי עשרה והא איהו לא קא מודה לא צריך דעני בתרייהו אמן: אמר רב יהודה °שלשה צריכין שימור ואלו הן חולה חתן וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה ויש אומרים אף אבל °ויש אומרים אף תלמידי חכמים בלילה: ואמר רב יהודה שלשה דברים °[המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבית הכסא והמאריך בתפלתו מעליותא היא והאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן
כל

רש"י

עבדי להון נקירותא. מערות מעברות נחלי ארנון עמק עמוק בין ב' הרים גבוהים והיו ישראל צריכים לעבור בתוכו עמק עשו אמוריים מערות בצדי ההרים ונחבאו שם: וטשו. נחבאו: מסגי. עובר: ממיך טורי. משפיל הרים ומתפשטין זה נגד זה עד שהעמק שוה: חזו דמא. כשחזרו ההרים למקומן: ואשד. ושפך: אשר נטה לשבת ער. ההר שבעבר העמק נטה ונתפשט נגד חברו ההר אשר נגד עבר מואב ושם ארץ מואב ער: שעמדו. באויר: לא נתך ארצה. לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר (א): מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי. עוג חשב כן בלבו מחנה ישראל תלתא פרסי דכתיב (במדבר לג) ויחנו מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא (עירובין פ"ה ד' נה:): קמצי. נמלים: שרבבת. לשון *אשתרבובי אשתרבוב ירדו וגדלו למטה: משה כמה הוי עשר אמין שהרי הוא הקים את המשכן (ב) ודרשי' הקים את עצמו לקומת המשכן וכתיב ביה עשר אמות אורך הקרש (שמות לו): שוור. קפץ למעלה: בקרסוליה. קבילי"א בלעז: וידי משה כבדים. ואינו יכול לפושטן כל היום אלא אם כן תומכים בזרועותיו ויקחו אבן וישימו תחתיו: תחתיה. משמע במקומה ואי אפשר זו אלא על ידי בליעה: דאמר ברוך דיין האמת. תירוצא הוא: זוכר את הצדיקים. שזכר את אברהם: כיון דפותיה ורומה כי הדדי הוו. ואין נפילה ניכרת בה אם לא נבלעה משום הכי אבלעה והוא דרך נפילה לחומה כזו: צריכין להודות. כשיוצאין מן הסכנה: וירוממוהו בקהל עם. בסוף פרשת המזמור (ג): ואתפח. נתרפא: בגדתאה. שם עירו בגדד היא עיר החשובה שבבבל משחרבה *בבל: שימור. מן המזיקין: חולה. שהורע מזלו לפיכך השד מתגרה בו וכן חיה אשה שילדה וכן אבל: חתן וכלה ותלמידי חכמים. מקנאתו מתגרה בהם: והמאריך על שלחנו. שמתוך כך עניים באין ומתפרנסים: והמאריך בבית הכסא. רפואה היא לו:
ומעיין

תוספות

*אבני אלגביש במורד בית חורון. וה"ה מקום שנפל שם מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאדם *המסויים אלא לא חש לפרש לפי שידוע המקום סביב ירושלים. ושוב היה נראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"פ המקום כי הנך אין מברכין עליו אלא אותם שנעשה להם הנס. וכן כל אדם מברך על ניסו אף על פי שאינו ניכר מתוך המקום:

ארבעה צריכין להודות יורדי הים וכו'. ובתהלים לא חשיב כזה הסדר אלא חשיב הולכי המדבר ראשון דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמרא נקט °המצויין תחלה:

ואימא בי עשרה ותרי רבנן. *ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן ונהגו העולם לברך אחר שקורא בתורה ודוקא בחולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו ואינו מוטל למטה לא. ה"ר יוסף:

פטרתן יתי מלאודויי. וא"ת והא אמרינן* ^וברכה שאין בה מלכות אינה ברכה וי"ל דרב יהודה היה מתלמידי דרב ורב סבר לעיל בפרק כיצד מברכין (דף מ:) דלא בעינן אלא הזכרת השם (או מלכות ורחמנא היינו מלכות):
לך

עין משפט נר מצוה

שייך לפ"א
[הנזכר בירושלמי הביאו הרא"ש סי' א]
יא א טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ח:
יב ב מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריט ס"א:
יג ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:
יד ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
טו ה שם סעיף ד:

[הטור בא"ח סי' ריט העתיק דברי תוס' הללו בזה"ל וכיון דלא אפשיטא עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו]

[לעיל מ:]

[על זה מותק המעי"ע]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא נתך וכו' באויר הס"ד ואח"כ מ"ה אמר עוג חשב כן בלבו הס"ד ואח"כ מ"ה מחנה וכו' תלתא פרסי מחנ' ישראל: (ב) ד"ה משה וכו' הקים את המשכן שנאמר ויקם משה את המשכן ודרשינן הקים: (ג) ד"ה וירוממוהו וכו' במזמור כתיב הס"ד:

[בשאלתות פ' וישלח סי' כ"ו איתא דאמר ר"י]

[תשובת רב האי גאון על דלא קחשיב הנך ד' דצריכין להודות כסדר הנאמר בפסוק עי' בערוך ערך ארבע ותמלא נחת וכלל דבריו דקרא סדורין מה שהכית טפי וגמרא מסדר לפום הקרובין לסכנה וצ"ע בתוס' ד"ה ארבעה וכו' שכתבו להיפוך"ע בתוס' דשבת ב. ד"ה יציאות וכן מפרש רב האי בד' צריכין להודות ע"ש היטב]

הגהות הגר"א

[א] גמ' חסדים טובים (רשום קו על מלות הללו) וצ"ל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. רי"ף ורא"ש:

גליון הש"ס

גמ' דכתיב וירוממוהו בקהל עם. וקהל מקרי עשרה כמו שפירש"י בכתובות ז ע"ב ד"ה במקהלות: שם א"ר שלשה צריכין שמור. מג"א סי' רל"ט ס"ק ז: שם וי"א אף ת"ח. עי' בפיט יונה פ"ק למסכתין דף ד ע"ב ד"ה שנאמר: שם ג' דברים המאריך בהן מאריכין. עי' לעיל מז ע"א ונע"ק [ערכ"א כח"א]: תד"ה ארבעה ש' המלוין תחלה. עי' ביש שבת בתוס' ד"ה יציאות:

מסורת הש"ס

[סוכה ה. קדושין מט:]
[מגילה טו: סוטה יב:] [כתובות סד.]
[וע' פירוש רש"י יבמות סי' וכתובות ז: ע:]
שם.

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

יז א טוש"ע או"ח סימן נא סעיף ה :
יח ב טוש"ע או"ח סי' רא סעיף ג :

מעיין בה · אומר בלבו שתעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה : כאב לב · שאין בקשתו נעשית : תוחלת · לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : מזכירין עונותיו · שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו נראה מה הם : קיר נטוי · מקום סכנה : מוסר דין · בוטח הוא בזכיותיו שחברו יהיה נענש על ידו : ה"ג הא דמעיין (א) הא דלא מעיין : לולבי גפנים · וידל"ש בלע"ז : מוריגי בהמה · כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ שאינו חלק כמו החיך והלשון והכרס הפנימי ובית הכוסות : התולה · שאינו יושב אלא על ברכיו שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי : הכי גרסינן הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי : למגדלי חזירים ומלוי ברבית · שכרן מרובה בלא טורח ושמחים בחלקם לכך פניהם להובים : הימנותא · לשון שבועה כלומר באמונה שתיהן אסורות לי : ואברכה מברכיך · והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית : יוסף מת קודם לאחיו · דכתיב וימת יוסף וכל אחיו (שמות א) : צריכים רחמים · צריכים לבקש רחמים שיבאו לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו : ראה קראתי בשם · ראה משמע(ב) היש בלבך חן עיניך בדבר : לך אמור לו לבצלאל עשה משכן ארון וכלים · שכן הם סדורים בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה אמר לו עשה ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן דס"ל לר"י שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו : אותיות שנבראו בהן שמים וארץ · על ידי צירופן ובספר יצירה תני להו : כל חלום ולא טוות · כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב טוות לשון תענית כמו ובת טוות האמור בדריוש (דניאל ו) : דלא מפשר · שלא פתרוהו : כאגרתא דלא מקריא · לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפתרון : עדיף מחלמא טבא · שמביא את האדם לידי תשובה : עציבותיה מסתייה · דיו(ג) עצבונו מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום : אפילו לדידי · שאני מאור עינים בדיחותיה מפכחא ליה · (ד) מבטליה : מנגדא · ממלקות קשה לגוף האדם יותר ממלקות לפי שדואג ממנו : זה חלום רע · מיראתו ישוב ויכנע : והסיא

תורה אור

*כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר °תוחלת ממושכה מחלה לב *וא"ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים הא לא קשיא *הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה והיכי עביד דמפיש ברחמי והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב °המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב °וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' *פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא *והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור שקנח בו חבירו וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי לא קשיא הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה בר' אלעאי *פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית אמר לה הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא דכי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו · ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא [ג]כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת לקרות ואינו קורא דכתיב °כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב °ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות *דא"ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות : ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב °פלגי מים לב מלך ביד ה' שנה טובה דכתיב °תמיד עיני ה' אלהיך בה *מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב °ותחלימני *(ותחייני): אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב °כי קרא ה' לרעב וגו' שובע דכתיב °וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב °(*ויאמר) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו' אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא' °ראו קרא ה' בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא °וימלא אותו רוח אלהים בחכמה *ובתבונה ובדעת וכתיב התם °ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב °בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא' °יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב °ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: אמר רב חסדא *כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא"ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מנגדא שנאמר °והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע °הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי *כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב °והנה השמש והירח וגו' והיא

לך אמור לבצלאל עשה משכן ארון וכלים · ואם תאמר היכא אשכחן שצוה הקדוש ברוך הוא לעשות משכן תחלה הרי בפרשת תרומה כתיב ארון תחלה · ויש לומר דבפרשת כי תשא כתיב את אהל מועד ואת הארון לעדות :
שבע

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה ה"ג הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה הס"ד:(ב) ד"ה ראה וכו' ראה משמע (היש בלבך) תא"מ ונ"ב ס"א הכן את לבבך : (ג) ד"ה עציבותיה מסתייה (דיו) תו"מ ונ"ב ס"א די לו : (ד) ד"ה בדיחותיה וכו' ליה טיבותיה מבטלהו. נ"ב ס"א דלא מתקיים עליו כלל :

לעיל לב:
[ר"ה טז:]
חגיגה כז. מנחות צז. ע"ש
[שבת פט. ע"ש]
נדרים מט: ע"ש
סוטה יג: ע"ש
שמות לא
[פי' כל חלום יש בו שום ממשות אבל מה שהוא רואה כשהוא לא אין בו ממשו' ערוך בערך טוות]
ירמיה כג
נדרים ח:
ברכות נז

משלי יג · יחזקאל מא · דברים ל · בראשית יב · משלי כא · דברים יא · ישעיה לח · מ"ב ח · יחזקאל לו · שמות לא · שם לה · שם · משלי ג · שם · דניאל ב · שמות לא · קהלת ג · ירמיה כג · בראשית לז

מרשית חסר א' כתיב
והחייני
[בפ' ויקהל פסוק ל"א כתיב בתבונה בלא וי"ו אכן דע בפ' כי תשא ל"א פסוק ג' כתיב ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכן יתכן להיות כתוב הכא ואמלא אותו וגו' והוא קרא מוקדם]

והדר שעתא· דחלם אמיה לא הות: יצפה· שיתקיים: מיוסף· שלא נתקיימו השתחואות הללו עד עשרים ושתים שנה כשירד יעקב למצרים שכבר היה הרעב שתי שנים דכתיב כי זה שנתים הרעב (בראשית מה): לאדם טוב מראין לו חלום רע· כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עונותו: לאדם רע מראין לו חלום טוב· כדי לשמחו שיאכל עולמו: ודוד לא ראה חלום טוב והא כתיב וכו'· לא גרסינן הכי אלא גרסינן והא כתיב לא תאונה אליך רעה וגו'. קשיא לרב הונא דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע ומשני איהו לא חזי אחריני הורה אור חזו ליה חלום רע: וכי לא חזי איהו

והדיא שעתא אמיה לא הות א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנלן מיוסף דכתיב °אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב °ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו' מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי ושב דשבעא ותרתי דכפנא הא כ"ב אמר רב הונא לאדם *טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (א) והכתיב °לא תאונה אליך רעה *ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך אלא איהו לא חזי ליה אחריני חזו ליה וכי לא חזא איהו מעליותא הוא והאמר ר' זעירא *כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר °ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע אלא הכי קאמר דחזא ולא ידע מאי חזא אמר רב הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה ילך ויפתרנו בפני שלשה יפתרנו והאמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא אלא אימא *יטיבנו בפני שלשה ליתי תלתא ולימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה לטב שבע זימנין לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ג' הפוכות וג' פדויות ושלש שלומות שלש הפוכות °הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה °אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וגו' °ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו' שלש פדויות דכתיב °פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' °ופדויי ה' ישבון וגו' °ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה וגו' שלש שלומות דכתיב °בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו °ורוח לבשה את עמשי וגו' °ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מינייהו ואמר °האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי [א] לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני *מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו' אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא בישא דיליה ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזליה מכאן ואילך לגלי *כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכריז רבא חלש מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב °בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזי חלמא בישא אמר °וחלומות השוא ידברו כי הוה חזי חלמא טבא אמר וכי החלומות השוא ידברו והכתיב °בחלום אדבר בו רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר *כל החלומות הולכים אחר הפה אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא אין וכדרבי אלעזר דא"ר אלעזר מנין *שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר °ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה שנאמר °איש כחלומו פתר °וירא שר האופים מנא ידע א"ר אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו *א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלום ויש אומר אף חלום שנשנה שנאמר °ועל השנות החלום וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר °אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו ואיבעית אימא מהכא °ורעיוני לבבך תנדע אמר רבא תדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא *פילא דעייל בקופא דמחטא:

אמר

שבע זימנין לגזרו עלך. כך הוא הלחש שבע זימנין לגזרו עלך ויש מפרש דשבע זימנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו· אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו אלא שלש פעמים: פותרי חלומות· פירש ר"י דמזל שעת הלידה גרים ואין הדבר תלוי בחכמה הרואה:

מעליותא הוא· כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבהילוהו וחלום טוב לא כל שכן דלא חזי דהא קתני כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב אלא כן לא חזי חלום כלל: אלא שבע· ז' לילות ילין ולא יפקד בשום חלום הרי הוא רע ושונאים אותו ואין מראין לו כלום: ומשני דחזי ולא ידע מאי חזי· אדם טוב מראין לו חלום טוב ועד שלא יקיץ משתכח ממנו כדי שלא ישמח: זקפא· גודל: עלי עין עולי עין· שליטין על העין ולא העין עולה בהן: אטרפא דנחיריה דשמאליה· דופן השמאלי של חוטמו: האי מאן דחליש· מי שחלה (ב): דסני לי לחדי לי. ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי: הרהורי לבו· מה שהוא מהרהר ביום: רעיונך· מחשבותיך וכן כל לשון רעיון שבמקרא אינו לשון רצון אלא לשון מחשבה וזה יוכיח ורעיוניה יבהלוניה (דניאל ד') וכי רצונו של אדם מבהלו אלא מחשבותיו מבהלין אותו: דקלא דדהבא· דבר שלא הורגל לראות ולא הרהר בו מעולם: קופא דמחטא· נקב המחט: קיסר

יט א טוש"ע או"ח סי' רכ סעיף א:
ב ב טוש"ע או"ח סימן קל:

[פי' פירש"י דהכא וגירסתו וכן הגירסא בע"י לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב תניא נמי הכי וכו']

רב נסים גאון

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן נימא מילתא דלא שמיע ליה לחברי' פתח חד מינייהו ואמר האי מאן דחזאי חלמא ולא ידע מאי חזאי ניקו קמי כהני בעידנא דפרסן כהני ידייהו. מפרש טעמא דמילתא במדרש ילמדנו רבינו בפרשת נשא הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים אלו ס' אותיות שבברכת כהנים כולם אחוזי חרב שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו יברכך ה' יאר ה' ישא ה' איש חרבו על ירכו מה ראתה ירך נזכרת כן אפילו רואה אדם בחלומו החרב שלופה ונתונה בצוארו וקופץ את ידכו משכים לבוקר והולך לבית הכנסת מפחד שראה בלילות בחלומו ורואה את הכהנים נושאין את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו לכך נאמר מפחד בלילות:

לעיל כ. ב"מ פד. ב"ב קיח: סוטה לו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' חלום רע איני והכתיב לא: (ב) רש"י ד"ה כאי מאן דחליש מי שחלה יומא קמא לא לגלי לא יגלה יום ראשון שמא יתרע מזליה הס"ד:

הגהות הגר"א

[א] גמ' דפני לבורא אמן ואי כו'. כ"ב וכ"ה בטוש"ע אבל גירסת רי"ף ורא"ש וכי מהדרי כהני אפייהו לימא הכי כו':

[לקמן נו.]
בראשית מא
[לקמן נו: וקנ"ע]
[ב"מ לח:]

בראשית לז | שם מא | תהלים צא | סנהדרין קג. ע"ש סוטה | משלי יט | לעיל יד. ע"ש | תהלים ל | ירמיה לא | דברים כג | תהלים נה | ישעיה לה | שמואל א יד | ישעיה נז | דה"א יב | שמואל א כה | בראשית מט | שם מח | [נדרים מ.] | משלי כד | זכריה י | במדבר יב | [עי' תוס' שבת קכח. ד"ה ונכון] | בראשית מא | שם מ | שם מא | דניאל ב | שם

מסורת הש"ס

הגהות הב"ח

אמר ליה קיסר לר' יהושע בר' *(חנינא) אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בך ורעיי בך שקצי בחוטרא דדהבא הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה חזית דאתו רומאי ושבו לך וטחני בך קשייתא ברחייא דדהבא הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא בר הדיא מפשר חלמי הוה מאן דיהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא ומאן דלא יהיב ליה אגרא מפשר ליה לגריעותא אביי ורבא חזו חלמא אביי יהיב ליה זוזא ורבא לא יהיב ליה אמרי ליה אקרינן בחלמין °שורך טבוח לעיניך וגו' לרבא אמר ליה פסיד עסקך ולא אהני לך למיכל מעוצבא דלבך לאביי א"ל מרווח עסקך ולא אהני לך למיכל מחדוא דלבך אמרי ליה אקרינן °בנים ובנות תוליד וגו' לרבא אמר ליה כבישותיה לאביי א"ל בנך ובנתך נפישי ומינסבן בנתך לעלמא ומדמיין באפך כדקא אזלן בשביה אקריין °בניך ובנותיך נתונים לעם אחר לאביי א"ל בנך ובנתך נפישין *את אמרת לקריבך והיא אמרה לקריבה ואכפה לך ויהבת להון לקריבה דהוי כעם אחר לרבא א"ל דביתהו שכיבא ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי *דאמר רבא אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב מאי דכתיב בניך ובנותיך נתונים לעם אחר זו אשת האב אקרינן בחלמין °לך אכול בשמחה לחמך לאביי אמר ליה מרווח עסקך ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך לרבא אמר ליה פסיד עסקך טבחת ולא אכלת ושתית וקרית (א) לפכוחי פחדך אקרינן °זרע רב תוציא השדה לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל מסיפיה אקרינן °זיתים יהיו לך בכל גבולך וגו' לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל מסיפיה אקרינן °וראו כל עמי הארץ וגו' לאביי א"ל נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית אימתך נפלת בעלמא לרבא אמר ליה בדיינא דמלכא אתבר ומתפסת בגנבי ודייני כולי עלמא קל וחומר מינך למחר אתבר בדיינא דמלכא ואתו (ב) ותפשי ליה לרבא, אמרי ליה חזן חסא על פום דני לאביי א"ל עיף עסקך כחסא לרבא א"ל מריר עסקך כי חסא אמרי ליה חזן בשרא על פום דני לאביי אמר ליה בסים חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמרא מינך לרבא אמר ליה תקיף חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה אמרי ליה חזן חביתא דתלי בדיקלא לאביי אמר ליה מדלי עסקך כדיקלא לרבא אמר ליה חלי עסקך כתמרי אמרי ליה חזן רומנא דקדחי אפום דני לאביי אמר ליה עשיק עסקך כרומנא לרבא אמר ליה קאוי עסקך כרומנא אמרי ליה חזן חביתא דנפל לבירא לאביי א"ל מתבעי עסקך *כדאמר נפל פתא בבירא ולא אשתכח לרבא א"ל פסיד עסקך ושדי' ליה לבירא אמרי ליה חזינן בר חמרא דקאי אאיסדן ונוער לאביי אמר ליה מלכא הוית וקאי אמורא עלך לרבא א"ל פטר חמור (ג) גהיט מתפילך א"ל לדידי חזי לי ואיתיה אמר ליה וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך לסוף אזל רבא לחודיה לגביה אמר ליה חזאי דשא ברייתא דנפל אמר ליה °אשתך שכבא אמר ליה חזיא *ככי ושני דנתור א"ל בנך ובנתך שכבן אמר ליה חזאי תרתי יוני דפרחן, א"ל תרי נשי מגרשת אמר ליה חזאי תרי גרגלידי דלפתא אמר ליה תרין קולפי בלעת אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי אזל רבא לפרוקינהו ומחוהו לרבא תרי דלו למחוייה אחריתי אמר מסתיי תרין חזאי לסוף אתא רבא ויהיב ליה אגרא א"ל חזאי *אשיתא דנפל א"ל נכסים בלא מצרים קנית א"ל חזאי אפדנא דאביי דנפל וכסיין אבקיה א"ל אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך א"ל חזאי אפדנא דידי דנפיל ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא א"ל שמעתתך מבדרן בעלמא א"ל חזאי דאבקע רישי ונתר מוקרי א"ל *אודרא מבי סדיא נפיק א"ל אקריון הללא מצראה בחלמא א"ל ניסא מתרחשי לך הוה קא אזיל בהדיה בארבא אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי בהדי דקא סליק נפל סיפרא מיניה אשכחיה רבא וחזא דהוה כתיב ביה *כל החלומות הולכין אחר הפה אמר רשע בדידך קיימא וצערתן כולי האי כולהו מחילנא לך בר מברתיה דרב חסדא יהא רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה אמר מאי אעביד גמירי *דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכ"ש רבא דבדינא קא לייט אמר איקום ואגלי *דאמר מר גלות מכפרת עון קם גלי לבי רומאי אזל יתיב אפתחא דריש *טורזינא דמלכא ריש טורזינא חזא חלמא א"ל חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעתי א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה לא א"ל ולא מידי א"ל חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה ולא א"ל א"ל חזאי דנפל תכלא בכולה ידא א"ל נפל תכלא בכולהו שיראי שמעי בי מלכא ואתיוה לריש טורזינא קא קטלי ליה א"ל אנא אמאי אייתו להאי דהוה ידע ולא אמר אייתוהו לבר הדיא אמרי ליה אמטו זוזא דידך חרבו שיראי

רש"י

קיסר. מלך רומי והיה לו תגר עם פרסיים: מאי חזינא. מה אראה בלילה בחלום: משחרי לך פרסאי. עושים בך עבודת המלך כמו לא חמרא דחד מנהון שחרית (תרגום במדבר יז) ולשון חכמים (ספרי פ' דברים) הדבק לשחוור וישתחוו לך: ושבו לך. ישללוך בשבי: וטחנו בך קשייתא. יכופו אותך לטחון גרעיני תמרים: שבור(ד). מלך פרס: פסיד עסקך. תתקלקל פרקמטיא שלך: ולא אהני לך למיכל. מתוך צערך לא יטעם לך שום מאכל: מרווח עסקך. ומתוך שמחתך לא תאוה לאכול שתהיה שבע בשמחתך: והיא. אשתך: לפכוחי פחדך. להפיג דאגתך: מרישיה. זרע רב תוציא השדה: בדיינא דמלכא. אומר שתכשיטי המלך שם ישבר על ידי גנבים ויעלילו עליך לומר שאתה גנבתם: קל וחומר מינך. אם רבא נחשד כל שכן שיחשדונו וזהו ויראו ממך: חסא. חזרת: עיף עסקך. כפול בריוח כחזרת שהיא רחבה וכפולה: מריר עסקך. שנאוי לכל ומר יהיה הסחורה שלך: חביתא. הם היו משתכרים ביין: חלי עסקך. מתוק כלומר שתתן סחורתך בזול: דקדחי. גדלה: עשיק עסקך. ביוקר תמכרנו כמו עשיק לגבך (ב"מ ד' נב.): לרבא א"ל קאוי עסקך. לשון קהוי הכל ישנאוהו: מתבעי עסקך. יתבקש עסקך ויחזרו אחריו לקנות: דקאי אאיסדן. מראשותיו כדמתרגמינן מראשותיו איסדוהי (בראשית כח): מלכא הוית. ראש ישיבה הדורש דרשות והמתורגמן עומד עליו באמורא להשמיע בקול רם לרבים כקול חמור הנוער: וי"ו דפטר חמור גהיט מתפילך. בפרשת והיה כי יביאך וכל פטר חמור תפדה בשה והוא חסר וי"ו ובתפילין של רבא כתבו הכותב מלא ולא"כ מחקו והיינו גהיט מחוק: דשא ברייתא. דלת חיצון שבבית: אשתך מתה. השומרת את הבית: ככי. שינים הפנימיות שקורין משילאר"ש: תרתי נשי מגרשת. שאשתו של אדם קרויה יונה דכתיב יונתי תמתי: תרין קולפי בלעת. מכת מקל עב בראשו כראשי לפתות: בלא מצרים. נחלה בלא מצרים כלומר קרקעות רחבים ורבים: וכסיין אבקיה. כסוי עפר הפורח ממפולת החומה: ונתר מוקרי. נשר מוחו: אודרא מבי סדיא. המוכין יוצאין מן הכר שבמראשותיו: הללא מצראה. הלל שאנו קורין בפסח לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול קורין לזה הלל המצרי: ניסי מתרחשי לך. שע"י נסים נקרא נסן שעל כל צרה הבאה לישראל אומרים אותו על גאולתן: הוה קא אזיל. בר הדיא בהדיה דרבא: בארבא. בספינה: אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי. שמא כאן יארע לו הנס שתטבע הספינה והוא יגלל: בדידך קיימא. בך הוא תלוי הפתרון אם לטובה אם לרעה והפכת לי לרעה: אשתו של רבא. בת רב חסדא היתה: טורזינא דמלכא. שומר אוצר המלך: נפל תכלא. תולע: שיראי

הגהות הב"ח

(א) גמ' וקרית פסוקא לפכוחי: (ב) שם ותפשי ליה לרבא דחיל כולי עלמא ואמרי רבא איתפיס אנן לא כל שכן אמרי ליה: (ג) שם גהיט מתפילך עיין רבא ואשכח וא"ו דפטר חמור גהיט בתפלה לסוף אזל: (ד) רש"י ד"ה שבור מלכא מלך פרס:

גליון הש"ס

גמ' א"ל אשתך שכבא. עי' לקמן דף ס"ז ע"א תוס' ד"ה רבא:

מסורת הש"ס

תענית

נדרים כג. קדושין מה:

יבמות סג: [ושם איתא רב חנן בר רבא אמר רב]

דברים כח

[שבת סו:]

[עי' היטב בעו"ג כח. בפרש"י והו' שם ד"ה ככי]

[יסוד לתוספות ביתו רב פירש"י ב"ק ב. ד"ה לחוסין וכו' ע"ש ובערוך פי' כותל]

[גי' הערוך אודרא פי' טלף]

[לעיל נה:]

מכות יא.

סנהדרין לז:

[גי' הערוך טרזינא פי' שומר המעילים]

תורה אור: דברים כח; שם; שם; קהלת ט; דברים כח; שם

מסורת הש"ס

שיראי דמלכא. מעילים של מלך: דאצטליק. נחלק לב' ודוגמתו בהעור והרוטב (דף קכד.) דגלקי מגלק: יעצו עליך רעה. והם הלחיים פה שיעץ עליך רעה: חרון אף. ניכר בחוטם שמתחמם ומוליא הבל על כן הוא קרוי חרון אף: לא תצטרך למעשה ידיך. שתתעשר: באדרותא מיתת. בכבוד ובהדר תמות: אמו בעל. דומיא דשמן שהוא בתוך הזית השקה את אמו: קטיף לי כוכבא. עקרתי כוכב בחלום: גנבת. שנמשלו לכוכבים: נערה המאורסה. היו רגילין לעשות לה חופה של הדס בכניסתה לחופה וקורין לה הינומא כדאמרינן בכתובות (דף טו:) שיצאתה בהינומא וראשה פרוע: טונא דאסא. טולא דאסא (ב): שכבי משלחת. מתים הפשטת: אם כן. דלית לך התם נכסי ואבוך לא שכיב התם: קפא. דאמרי לך היא כשורא שבלשון פרס ויון קורין לכשורא קפא: דיקא. הוא עשרה שבלשון יוני קורין לעשרה דיקא והכי אמרי לך יש לך ממון בקורה עשירית: דריש עשרה. קורה שבראש עשרה: שלש שלומות הם. שלש חלומות המבשרים שלום: ופרשו כאשר בסיר. אלמא פורענותא היא: ובכל קנינך. לשון מרובה הוא אף קנים הרבה קנה של בינה הוא: קרא קורא קירא קניא. קרא דלעת כדאמרינן לקמן הרואה דלועין בחלום ירא שמים הוא לשון דלו עיני למרום (ישעיה לח): קורא. לב הגדל בענפי הדקל בכל שנה כדרך שאר אילנות ולשנה שניה הוא מתקשה ונעשה עץ: קירא. שעוה: קניא. קנה: האוכל מבשרו. בחלום: בין ברדוף. כשהוא רץ: גס עלה. קרוב לנוטריקון של גמל: פלא נעשה לו. כמו שנעשה לפינחס כדאמרינן בסנהדרין (דף פב.):

דמסרג

שיראי דמלכא כפיתו תרין ארזי בחבלא אסור חד כרעיה לחד ארזא וחד כרעיה לחד ארזא ושרו לחבלא עד דאצטליק (א) רישיה *אזל כל חד וחד וקם אדוכתיה ואצטליק ונפל בתרין שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל ראיתי שני לחיי שנשרו אמר שני גדודי רומי יעצו עליך רעה ומתו אמר ליה בר קפרא לרבי ראיתי חוטמי שנשר אמר ליה חרון אף נסתלק ממך אמר ליה ראיתי שני ידי שנחתכו אמר ליה לא תצטרך למעשה ידיך אמר ליה ראיתי ב' רגלי שנקטעו אמר ליה על סוס אתה רוכב חזאי דאמרי לי באדר מיתת וניסן לא חזית אמר ליה באדרותא מיתת ולא אתית לידי נסיון אמר ליה ההוא צדוקי לר' ישמעאל ראיתי שאני משקה שמן לזיתים אמר ליה בא על אמו אמר ליה חזאי דקטיף לי כוכבא אמר ליה בר ישראל גנבת אמר ליה חזאי דבלעתי לכוכבא אמר ליה בר ישראל זבנתיה ואכלת לדמיה אמר ליה חזאי עיני דנשקן אהדדי אמר ליה בא על אחותו אמר ליה חזאי דנשקי סיהרא אמר ליה בא על אשת ישראל אמר ליה חזאי דדריכנא בטונא דאסא אמר ליה בא על נערה המאורסה אמר ליה חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי אמר ליה משכבך הפוך אמר ליה חזאי עורבי דהדרי לפורייה אמר ליה אשתך זנתה מאנשים הרבה אמר ליה חזאי יוני דהדרי לפורייה אמר ליה נשים הרבה טמאת אמר ליה חזאי דנקיט תרי יוני ופרחן אמר ליה תרתי נשי נסבת ופטרתינון בלא גט אמר ליה חזאי דקליפנא ביעי אמר ליה שכבי קא משלחת אמר ליה כולהו איתנהו בי בר מהא דליתיה ארהכי והכי אתיא האי איתתא ואמרה ליה האי גלימא דמכסא דגברא פלוני הוא דמית ואשלחתיה אמר ליה חזאי דאמרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא אמר ליה אית לך נכסי בקפודקיא אמר ליה לאו אזל אבוך לקפודקיא אמר ליה לאו אם כן קפא כשורא דיקא עשרה זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוזי אזל אשכח שהיא מלאה זוזי אמר רבי חנינא הרואה באר בחלום רואה שלום שנאמר °ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים ר' נתן אומר מצא תורה שנאמר °כי מוצאי מצא חיים וכתיב הכא באר מים חיים רבא אמר חיים ממש אמר רבי חנן שלש שלומות הן נהר צפור וקדרה נהר דכתיב °הנני נוטה אליה כנהר שלום צפור דכתיב °כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות וגו' קדרה דכתיב °ה' תשפות שלום לנו אמר ר' חנינא ובקדרה שאין בה בשר *שנינו °ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת אמר ר' יהושע בן לוי הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר הנני נוטה אליה כנהר שלום קודם שיקדמנו פסוק אחר °כי יבא כנהר צר הרואה צפור בחלום ישכים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו' קודם שיקדמנו פסוק אחר °כצפור נודדת מן קנה וגו' הרואה קדרה בחלום ישכים ויאמר ה' תשפות שלום לנו קודם שיקדמנו פסוק אחר °שפות הסיר שפות הרואה ענבים בחלום ישכים ויאמר °כענבים במדבר קודם שיקדמנו פסוק אחר °ענבימו ענבי רוש הרואה הר בחלום ישכים ויאמר °מה נאוו על ההרים רגלי מבשר קודם שיקדמנו פסוק אחר °על ההרים אשא בכי ונהי הרואה שופר בחלום ישכים ויאמר °והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול קודם שיקדמנו פסוק אחר °תקעו שופר בגבעה הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר °ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו קודם שיקדמנו פסוק אחר °והכלבים עזי נפש הרואה ארי בחלום ישכים ויאמר °אריה שאג מי לא יירא קודם שיקדמנו פסוק אחר °עלה אריה מסבכו הרואה תגלחת בחלום ישכים ויאמר °ויגלח ויחלף שמלותיו קודם שיקדמנו פסוק אחר (°כי) אם גלחתי וסר ממני כחי הרואה באר בחלום ישכים ויאמר °באר מים חיים קודם שיקדמנו פסוק אחר °כהקיר ביר מימיה הרואה קנה בחלום ישכים ויאמר °קנה רצוץ לא ישבר קודם שיקדמנו פסוק אחר °הנה בטחת *לך על משענת הקנה הרצוץ תנו רבנן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה שנאמר °קנה חכמה קנים יצפה לבינה שנאמר °ובכל קנינך קנה בינה אמר רבי זירא קרא קורא קירא קניא כולהו מעלו להלמא תניא אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו הרואה שור בחלום ישכים ויאמר °בכור שורו הדר לו קודם שיקדמנו פסוק אחר °כי יגח שור את איש תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשור האוכל מבשרו מתעשר נגחו הויין ליה בנים שמנגחים בתורה נשכו יסורין באים עליו בעטו דרך רחוקה נזדמנה לו רכבו עולה לגדולה והתניא רכבו מת לא קשיא הא דרכיב הוא לתורא הא דרכיב תורא לדידיה הרואה חמור בחלום יצפה לישועה שנאמר °הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה שונרא נעשית לו שירה נאה שינרא נעשה לו שינוי רע הרואה ענבים בחלום לבנות בין בזמנן בין שלא בזמנן יפות שחורות בזמנן יפות שלא בזמנן רעות הרואה סוס *לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו אדום בנחת יפה ברדוף קשה הרואה ישמעאל בחלום תפלתו נשמעת ודוקא ישמעאל בן אברהם אבל טייעא בעלמא לא הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי קראה °אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °גם ה' העביר חטאתך לא תמות הרואה פינחס בחלום פלא נעשה לו *הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו פילים פלאי פלאות נעשו לו והתניא כל מיני חיות יפין לחלום חוץ מן הפיל ומן הקוף לא קשיא

הא

[עי' בע"י]

הגהות הב"ח

(א) גמ' עד דאיצטליק אמר רבא לא מחילנא ליה עד דאיצטליק רישיה אזל וכו' ואצטליק רישיה ונפל בתרין: (ב) רש"י ד"ה טונא וכו' דאסא הס"ד ואח"כ ד"ה משכבו הפך באותה נערה היא שלמעלה והוא מלמטה הס"ד ואח"כ מ"ה שכבי קא משלחת.

בראשית כו
משלי ח
ישעיה סו
מיכה ג
ישעיה נט
משלי כז
הושע ט
ישעיה נב
ירמיה ט
הושע ה
ישעיה ט
ירמיה ד
בראשית מא
שיר ד
ישעיה מב
מלכים ב יח
משלי ד שם
דברים לג
שמות כא
זכריה ט
[ע' סנהדרין צג.]
בראשית מו
שמואל ב יב:
[לקמן נז:]

תורה אור

ישעיה סו שם לח
[שנאמר כצ"ל וכ"א בילקוט ישעיה סוף רמז רנו]
יחזקאל כד
דברים לג
ישעיה כז
שמות יא
עמוס ג
שופטים טז
ירמיה ו
בע"י חסר מלת לך והוא קרא בישעיה ל"ו

רב נסים גאון

דתני רב יוסף אין מראין דלועין אלא ליראי שמים. כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם ואני לא קבלתי בה כלום וגם לא נשאלתי עליה קודם לכן מעולם ותמתי לי כי זאת קבלה היא ביד החכמי' ולא נודע לי שהזכירו בה טעם אבל נראין הדברים בעיני שאפשר שיהו דומים יראי שמים לדלועין כשם שהדלועין אין בכל פירות הארץ גדולים מהם ואעפ"כ אינן מתנשאין על הארץ אלא כל זמן שהן גדלין ופרין ומוסיפין נמיכות בארץ כך הן יראי שמים אין כל חבריות שמעלתו נבוהה ממעלתם ולא ערוך מהם כדדרשינן בהאי פסוקא (איוב כח) הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא לפי שמפורש בפ' ב"ב (שבת דף לא) ואעפ"כ כל זמן שמוסיף להן הקב"ה גדולה וכבוד ונשיאות הן מוסיפין ענוה ותמיכו' בענין שמפורש במדרש ילמדנו רבינו שהתורה *סולמה ענוה דכתיב (משלי כב) עקב ענוה יראת ה' ובתרה יראה דכתיב (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' ובפרק יציאות השבת בגמ' דבני מערבא (הלכה ג) אמר ר' יצחק בן אלעזר כל שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסולייסה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה' ובגמ' דידן בסוף פירקא דכיסוי הדם (חולין דף פט) אמר הקב"ה לישראל חושק אני בכם שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעיטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו (שמות טז) ונחנו מה נתתי גדולה לדוד אמר (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש ולפיכך אפשר שתהא כוונתן של חכמים בדימוי יראי שמים לדלועים בשביל הדבר הזה ועוד נשמענה מנופה של מלה דלועין דלו עיני למרום וזו היא מדת יראי שמים כמו שאמר חזקיה (ישעיה לח) דלו עיני למרום כלומר שהן בוטחין בו ומצפין אליו ומחכים לטובו והיה ישר בעיני השואל וזה הפירוש גם בעיני כל התלמידים שהיו לשם ולפיכך כתבתיו בזה המקום:

*סוליסה כ"ס לפנינו בתנחומא בראשית

[ועי' בפירש"י בעמוד ב' ד"ה דמסרג]
ב"ק נה. ע"ש
[סנהדרין יח.]
לעיל ו. מנחות לה: [מגילה טז: סוטה יז. חולין פט.]
[פסחים מט:]
[סנהדרין נט.]

דמסרג · שיש לו אוכף על גביו *יפה : נס נעשה לו · נו"ן כנגד צ"ן וכגון שראה הפס כתוב : חנינא · נוי"ן הרבה נסים רבים : והני מילי בכתבא · אכולהו קאי שראה הונא או חנינא או תיבה זו של הספד כתובה דמשמע חסו עליו ופדאוהו : דלא סייס · שנעור משנתו קודם שנסתלק סימן הוא שסמוך אצל הקב"ה : מובטח לו שהוא בן העולם הבא . ונוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן דדמי לאשת איש : פלגי . רמונים שנחלקו: יצפה לתורה . שנאמר אשקך מיין הרקח היינו תורה : מעסיס רמוני . הנמלך מן הרמונים : נכסיו מצליחין. כהדס זה שעליו משולשים זה על זה כמין קליעה : בבנייהו · על כנס במקומם במחובר : הוי ראש ישיבה · שמכריז ומלוה לרבים : אני ראיתיה וכו' · ועל כן נעשיתי ראש ישיבה במתא מחסיא : תרבילא · גיגה א"נ בהמ"ד תרבילא נאה וגילה נוטריקון של תרנגול : תלויה בקשתו · בספק כבילים הללו שהאוכל סתום בם : נשתברו · נתגלה האוכל : וינחם אל מחוז · היינו כרך : חפצם . סימן הוא להיות חפציו נעשים : המגלח · סימן גדולה ותפארת היא לו כמו ויגלח ויחלף וגו' (בראשית מא) : בעריבה . בספינה : דמדלי · שהולכת בגובה של ים : הנפנה . סימן הוא שסרחונו וגנותו נפרש ויוצא מעליו : והוא דלא קנח . שלא המאיס ידיו : בבבל עומד

בלא חטא · לפי שחו"ל אין לה זכיות אלא עון יש בישיבתה וזה עומד ערום בלא אותם עונות : בא"י · שהרבה מלות תלויות בה וזה העומד ערום סימן שהוא ערום ממלותיה : הנתפש לסרדיוט · שומרין אותו שלא יברח אלמא סימן שמירה הוא ששומרים אותו מידי היזק : אגם · שיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה סימן לראש ישיבה שהגדולים והקטנים מתקבלים יחד קבוץ גדול ובאים לשמוע דרשה מפיו : יער · אילנות גדולים ואינן סמוכים זה לזה אף זה סימן לראש לתלמידי הרב והוא ראש לבני כלה שמפרש לתלמידים שמועתם אחר שעמד הרב והם מחזרין על שמועתם ויש תלמידים שלא יבינו בדברי הרב ככל הצורך וזה מבינה להם : תלי טבלא · נראה לו שהיה זוג וענבל תלוי בצוארו ומשמיע קול והוא סימן לראש ישיבה שמשמיע קול לרבים : ונבחי בה נבוחי · קשקשתי בה בקול : עונותיו מחולין לו . לפי שהעונות קרויין אדומים שנאמר אם יאדימו כתולע (ישעיה א) ואומר נכתם עונך (ירמיה ב) וסימן הוא שפורשין ממנו : פרנסתו מזומנת . כנחש שעפר לחמו ומצוי לו בכל מקום : הרגו · לנחש : כל שכן שנכפלה לו . שהרי נתגבר עליו : ולא היא . אלא רב ששת דורש להנאתו לפתור חלומו לטובה : יש שותהו כו' . לפיכך אין לעמוד על פתרונו :

הגהות
הא דמסרג הא דלא מסרג הרואה הונא בחלום נס נעשה לו חנינא חנניא יוחנן נסי נסים נעשו לו *הרואה הספד בחלום מן השמים חסו עליו ופדאוהו והני מילי בכתבא העונה יהא שמיה רבא מברך מובטח לו שהוא בן העולם הבא הקורא ק"ש *ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך המניח תפילין בחלום יצפה לגדולה

דברים כח
שנאמר °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' *ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש המתפלל בחלום סימן יפה לו וה"מ דלא סיים הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר °כי אם לבינה תקרא הבא על נערה מאורסה יצפה לתורה

משלי ז
דברים לג
שנאמר °תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב *אל תקרי מורשה אלא *מאורשה הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה שנאמר °אמור לחכמה אחותי את הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וה"מ דלא ידע לה ולא הרהר בה מאורתא א"ר חייא בר אבא הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר

משלי ז
תהלים קמז
°השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו שנאמר

ישעיה ו °וסר עונך וחטאתך תכופר אמר רבי זירא אנא לא סלקי מבבל לא"י עד דחזאי שערי בחלמא הרואה
תהלים קכח גפן טעונה בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנאמר °אשתך כגפן פוריה שורקה יצפה למשיח שנאמר
בראשית מט °אוסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתונו הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר °נוצר משלי כז
תאנה יאכל פריה הרואה רמונים בחלום זוטרי פרי עסקיה כרמונא רברבי רבי עסקיה כרמונא פלגי
שיר ח אם ת"ח הוא יצפה לתורה שנאמר °אשקך מיין הרקח מעסיס רמני ואם ע"ה הוא יצפה למצות שנאמר
שם ד °כפלח הרמון רקתך מאי רקתך *אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון הרואה זיתים בחלום זוטרי [עירובין יט. חגיגה כז. מגילה ו. סנהדרין לז.]
תהלים קכח פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים וה"מ פרי אבל אילני הויין ליה בנים מרובין שנאמר °בניך כשתילי
ירמיה יא זיתים וגו' איכא דאמרי הרואה זית בחלום שם טוב יוצא לו שנאמר °זית רענן יפה פרי תואר קרא
שמות כז ה' שמך הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר °ויקחו אליך שמן זית זך הרואה תמרים
איכה ד בחלום תמו עונותיו שנאמר °תם עונך בת ציון אמר רב יוסף הרואה עז בחלום שנה מתברכת לו
משלי כז עזים שנים מתברכות לו שנאמר °ודי חלב עזים ללחמך הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין לו ואם
אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא והוא דחזא בבנייהו
ויקרא כג הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר °פרי עץ הדר כפות תמרים הרואה לולב בחלום
משלי א אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר °חכמות בחוץ תרונה
והבא עליה הוי ראש ישיבה אמר רב אשי אני ראיתיה ובאתי עליה וסלקית לגדולה הרואה תרנגול
בחלום יצפה לבן זכר תרנגולים יצפה לבנים זכרים תרנגולת יצפה לתרביצה נאה וגילה הרואה ביצים
בחלום תלויה בקשתו נשתברו נעשית בקשתו וכן אגוזים וכן קשואים וכן כל כלי זכוכית וכן כל
תהלים קז הנשברים כאלו הנכנס לכרך נעשו לו חפציו שנאמר °וינחם אל מחוז חפצם המגלח ראשו בחלום
סימן יפה לו ראשו וזקנו לו ולכל משפחתו היושב בעריבה קטנה שם טוב יוצא לו בעריבה גדולה
ישעיה נא לו ולכל משפחתו וה"מ דמדליה דלויי הנפנה בחלום סימן יפה לו שנאמר °מהר צועה להפתח וה"מ
דלא קנח העולה לגג בחלום עולה לגדולה ירד יורד מגדולתו אביי ורבא דאמרי תרווייהו כיון שעלה
עלה הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ
ישראל ערום בלא מצות הנתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על
שמירתו וה"מ בקולר אבל חבלא בעלמא לא הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה
ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש
ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה איכא דאמרי תרווייהו לאגמא
עיילי אלא רב פפא דתלי טבלא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא
נעשה ראש לבני כלה אמר רב אשי אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי תני תנא קמיה
[יומא פז.] דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו והתניא עונותיו סדורין לו *מאי סדורין סדורין לימחל תני
תנא קמיה דרב ששת הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו
אמר ליה רב ששת כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא רב ששת הוא דחזא חויא בחלמיה וקטליה תני
תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש
תהלים קד שותהו וטוב לו שנאמר °ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר °תנו שכר לאובד ויין למרי משלי לא
נפש אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר °לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי שם ט
אמר

רב נסים גאון

הרואה את הנחש בחלומו פרנסה מוזדמנת לו . זה הדבר בנוי על העיקר שהזכירוהו בפ' יוה"כ (דף עה) תניא ר' יוסי אומר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם כו' קלל את הנחש עלה לגג מזונותיו עמו ירד למטה מזונותיו עמו ולפי שפרנסתו מצויה לו בכל מקום לפיכך הרואהו בחלומו פרנסה מוזדמנת לו :

*אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה תנו רבנן *שלשה מלכים הם הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שלמה יצפה לחכמה אחאב ידאג מן הפורענות ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה *יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה [א] יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר נס נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראב"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה *פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרג הא דלא מסרג כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום הני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפגי תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת °כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן *קריא וקפופא וקורפראי: [הגו"ף הגו"ף מעי"ן משיבי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופגי תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול ומראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד מששים אלו הן אש דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד מששים לגיהנם דבש אחד מששים למן שבת אחד מששים לעולם הבא שינה אחד מששים למיתה חלום אחד מששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש זיעה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב °עטישותיו תהל אור זיעה דכתיב °בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב °מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב °יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב °ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב °ותחלימני והחייני *ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא *עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל *למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב °ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך *אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס *ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שכבא מעלי בר מעפרא ותדרלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן **הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [ג]מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים ירשב"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר °אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא יהרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע יראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים [ב] לאבותינו במקום הזה ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו יראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' °וטאטאתיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו

אמר

רש"י

השכים · העומד ממטתו ונפל לו פסוק בפיו: שיר השירים · כולו יראת שמים וחבת המקום בלב כל ישראל: רבי ישמעאל בן אלישע · מהרוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו: חוץ מן הפיל והקוף והקפוד · שמשונין במראיהן · קפוד חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטיר"א: דמסרג · אוכף על גביו וי"א נתון באפסר: חוץ ממר · פשו"ר בלע"ז: פסל · דולויי"ר: דחזנהו בקתייהו · שראויין למלאכתן לחבל ולהשחית: פגי תמרה · שלא בשלו כל צרכן: בכנייהו · במחובר אבל בתלוש סימן הוא למכות כדפשר ליה *בר הדיא לרבא קולפי בלעת: תכלת · ירוק הוא ומי שפניו ירוקים חולה הוא: קריא · יבנ"ן: קפופא · נוטיט"א בלע"ז ויש לה לסתו' כלחיי אדם לפיכך הן מגונים: קורפראי · טלפ"א: גודגדניות · ציריזי"ש: כפניות · מין תמרים רעים: שמש · חמה זורחת: קול · של מיני זמר או קול ערב של אשה: עטוש · אשטרנוד"ר: מהר צועה · מי שצריך להריק מעיו הרקת כלי נקראת צעיה שנאמר (ירמיה מח) ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו במוקב כתיב: ותחלימני והחייני · בחזקי' כתיב: תרדין · בלי"ן: סיסין · בשול פוליאו"ל: והרת · וידלייר"א שהשליל בתוכה: יותרת הכבד · אייבר"ש של בהמה: ומברין · לשון בריאות: ותגלחת · אם מגלח: זוטרי · יפין: מסאנא וסנדלא · סימן יוצאי חוץ הוא שמוציא אחרים מן הבית: עפרא · סימן הוא שרמז להם קבורה: לב עובדיהם · על פושעי ישראל מתפלל: כבשן של אש · חפירה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה: מקום שנוטלין ממנו עפר · מקום יש בבבל שאין בהמה יוצאה משם אם אין נותנים עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד ומקללותיה של בבל היא ויסוד מהר"ר יצחק ראיתי שנוטלים משם עפר לטיט לבניני המקום וסוף סוף אותו מקום אין בו ישוב ולא זרע ולא נטיעה: גוזר ומקיים · שגזר להשמידה וקיים: נתקללה

תורה אור

תוספות

הרואה מרקולים. בתוספתא תנן במקום מרקולים דהלא עבודת כוכבים וא"כ לאו דוקא מרקולים אלא לפי שבמקומו של תנא היו עובדים לה ועתה אין אנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום וכל הנך הרואים אמרו לעיל דהוי משלשים יום לשלשים יום: הרואה מרקולים. פירש ר"י לא ידענא אמאי נקט מרקולים יותר משאר עבודת כוכבים. ונראה לי דה"ל לברך רק במקום שבונים עכו"ם או שהועמדה שם מחדש ולכך נקט מרקולים שרוגמין בה אבנים בכל יום והוי כמגדל עכו"ם אבל לא על עכו"ם קבועה שם מקודם ובירושלמי יש נעקרה עכו"ם ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקום שנתנה אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עכו"ם מן המקום הזה:

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ט סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכד סעיף א:

כא ב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

כב ד שם סעיף ג:

כג ה מיי' שם טוש"ע שם ובסי' ריח סעיף ז:

כד ו טוש"ע סימן רכד סעיף ד:

[באדר"נ פ"מ ליתא ובזה אתי שפיר שלשה נביאים]

[גי' הערוך קריא כוס ויינשוף תרגום קריא וקופפא]

איוב מא

ישעיה נא

איוב ג

לעיל מד: ע"ג כט.

[ע"ג יא. וכט.]

[בכל הספרים ותקונים כתיב גיים והקרי גוים ומלוה להסביר]

רב נסים גאון

הרואה ר' עקיבא בחלומו יצפה לחסידות. אית בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף קי) שנא' אספו לי חסידי אלו ר' עקיבא וחבריו שמסרו נפשם לזביחה על דברי תורה ואמרי' (שם) אמר רבה בר בר חנה שבקה ר' עקיבא לחסידותיה: הרואה ר' אלעזר בן עזריה יצפה לחכמה לפי שנתמנה בישיבה והוא בן י"ח שנה והיה הוא כבר חכם מאד כמו שאתה מוצא (חגיגה דף ג) אמר ר' יהושע עליו אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו ואמרו בשבחו (גיטין דף כז) ר' אלעזר בן עזריה קופה של בשמים כלומר שהיה מאסף החכמות ומסדר אותם ושנינו (סוטה דף מט) משמת ראב"ע בטלה עטרת החכמים ואע"פ שר"ע הגיע למעלה יתירא וגדולה בחכמה שאפי' משה רבינו כשהראהו הקב"ה דורות העתידין כשראה את ר' עקיבא אמר לפני הקב"ה רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י כמפורש בפ' הקומץ את המנחה (מנחות ד' כט) מיהו לא התחיל ללמוד ולגרום עד שהיה בן מ' שנה כמו שאמרו (בשלכי ספרי) ר' עקיבא למד תורה בן מ' שנה ושימש את החכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה ואפשר שחסידותו היתה יתירה על חכמתו ולפיכך הוא משובח בחסידות: ר' ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות מפני שבימיו היו ישראל עומדין בצרות ונזירות ומלחמות בסוף זמן בית שני וכבר נשבה בנערותו ופדאהו ר' יהושע בן חנניה כמפורש בפ' הניזקין (גיטין דף נח) מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול של רומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית הסוהר כו' אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע ואיתא בסוף גמ' דהוריות דבני מערבא ושימש בכהונה גדולה כדאמרי' בפ' מאימתי קורין (דף ז) תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי לבית קה"ק להקטיר קטורת לפני לפנים וקודם חרבן הבית נהרג עם רבן שמעון בן גמליאל דתניא במכילתא דר' ישמעאל כשנהרג ר' שמעון ור' ישמעאל אמר להן ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורענות שאילו טובה עתידה לבא בדורנו בתחלה לא היו מקבלין אותה אלא רבן שמעון ור' ישמעאל ועכשיו גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורנו ונסתלקו אלו מבינותינו שנא' (ישעיה נז) הצדיק אבד וגו' ובפ' עגלה ערופה דמס' סוטה (דף מח) ובפ' דיני ממונות דתחלת סנהדרי' (דף יא) אמרי' ת"ר משמתו נביאים

מסו' הש"ס

[לעיל נה: וקי"ע] [אדר"נ פ"מ ופ"ס]

[לעיל ע.]

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ישעי') יצפה לנחמה: [ב] שם תא"מ: שעשה נסים לאבותינו. נ"ל נמחק:

[לעיל ט:]

גליון הש"ס

גמ' כל מיני עופות. עי' נדה דף כ ע"א תוס' ד"ה קריא שהי' להם גירסא אחרת כאן:

[לעיל מ.]

בראשית כה

[עי' תוס' ע"ג יא. ד"ה נגון]

[תוספתא פ"ו]

צפניה ג

ישעיה יד

תורה אור

*אמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכניה נתקללה שומרון נתברכו שכניה נתקללה בבל נתקללו שכניה דכתיב °ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב °ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו׳ ואמר רב המנונא *הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר °בושה אמכם וגו׳ ת״ר *הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח״כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל *אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב *מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע מהו אומר מה טורח טרח בעל הבית זה פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר °זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים על אורח רע כתיב °לכן יראוהו אנשים וגו׳ °והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר *רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא ת״ר *הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו *חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו [א] לבריותיו *הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו [ב] לבריותיו א״ר יוחנן *לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי׳ לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים רב ששת סגי נהור הוה הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא אמר ליה רב ששת לא קאתי חלף גונדא תניינא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא אמר ליה רב ששת ודאי השתא אתי מלכא אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא אמר ליה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב °צא ועמדת בהר לפני ה׳ והנה ה׳ עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳ ואחר הרעש אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת*) *נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ר׳ שילא *נגדיה להוא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא אמרי ליה מה טעמא נגדתיה להאי אמר להו דבא על חמרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאיניש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא הוא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעייני ביה בדינא פתח ר׳ שילא ואמר °לך ה׳ הגדולה והגבורה וגו׳ אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא אמרו חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי יהבי ליה קולפא אמרו ליה דון דינא כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב °אשר בשר חמורים בשרם חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי אמר האי רודף הוא *והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו מחייה בקולפא וקטליה אמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא ליה לך ה׳ הגדולה זו מעשה בראשית וכן הוא אומר °עושה גדולות עד אין חקר והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר °וירא ישראל את היד הגדולה וגו׳ והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר °וידום השמש וירח עמד וגו׳ והנצח זו מפלתה של רומי וכן הוא אומר °ויז נצחם על בגדי וגו׳ וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר °על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ את והב בסופה וגו׳ כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר °מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו׳ לך ה׳ הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר °כי יד על כס יה והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג וכן הוא אומר °הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל לכל לראש אמר *רב חנן בר רבא אמר ר׳ יוחנן אפילו ריש גרגיתא מן שמיא מנו ליה במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה׳ הגדולה זו קריעת ים סוף והגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש: תנו

*) [גי׳ הערוך מלתא אמר רב ששת ונפקי בוטימא דנורא וכבינהו לעיניה ערוך ערך כטט א׳]

רש״י

נתקללה בבל נתקללו שכניה. כלומר אוי לרשע אוי לשכנו: קאת וקפוד. חיות ועופות רעים ומזיקין את השכנים אבל עי השדה ומטעי כרם שנתקללו בה ערי ישראל הנאה היא לשכנים: אוכלוסי. חיל גדול של ששים רבוא: חכם הרזים. היודע מה שבלב כל אלו: לשמשני. שהם חורשים וזורעים ואני מוצא מוכן: כל אומות שוקדות ובאות לפתחי. עשיר היה והכל באין אצלו לסחורה: שאם יזכה. לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח: יבחין. כמה יתר כבוד נוטלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה״ז: חצבי לנהרא. הכדין השלמים הולכים לנהר לשאוב מים: כגני לייא. השבורים להיכן כלומר למה הולכים ואף אתה שאתה סומא ולא תראהו להיכן תלך: גונדא. כת: ורחמי דינא. אוהבים משפט: *כחלינהו לעיניה. נקרו לעיניו: קולפא. מקל לרדות: התורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו. אם במחתרת [ימצא] וגו׳ (שמות כב) לפי שבא על עסקי נפשות שיודע הוא שאם (ימצא) המגלהו חוסר לא תעמיד עצמך מלהציל ממונך והוא בא לדעת כן שיקום עליך ויהרגך אמרה תורה השכם אתה והרגהו: הממלכה זו מלחמת עמלק. דכתיב בה כסא מלכות כי יד על כס יה (שמות יז) כלומר על ידי מלחמה ליי׳ בעמלק יתעלה כסאו: המתנשא. מדכתיב לשון נשיאות משמע על נשיא ראש משך ותובל: לכל לראש. לכל הקם להיות לראש הוא מתנשא כלומר שהוא גוזר ומעמידו: ריש גרגיתא. בור הממונה על החופרין חפירות למלאותן מים כדי להשקות בהן שדותיהן: ברוך

[שייך לעיל קודם ד״ה ורחמי דינא]

כה א מיי׳ פ״ו מהלכות ברכות הל׳ יא סמג עשין כז טוש״ע או״ח סי׳ רכד סעיף ה:

כו ב מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ו:

כז ג מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ז:

כח ד מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ח:

כט ה שם סעיף ט:

ל ו מיי׳ פי״ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ב סמג לאוין קיב טוש״ע אה״ע סי׳ טז סעיף א:

רב נסים גאון

נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה״ק מישראל אף הוא אומר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עמא עיקרה דהא בריי׳ בתוס׳ סוטה ובפ׳ העור והרוטב במסכת שחיטת חולין (דף קכג) אמרו אל תתמה שהרי קרקפלו של ר׳ (יהושע) [ישמעאל] מונח בראשי מלכים: *) שלשה תלמידין הן בן עזאי ובן זומא ואחר. הני בן עזאי ובן זומא הן חשובין יושבין בראש התלמידין כדתנן במס׳ קדושין בפ׳ האיש מקדש (דף מט) על מנת שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ובפירקא קמא דמס׳ הוריות (דף ב) אמרי׳ או תלמיד וראוי להוראה אלא (מי שחסידותו) [אולי צ״ל שבן עזאי היה חסידותו] יתירה על חכמתו והאי אחר הוא אלישע בן אבויה תם הוא היה גדול בחכמה ומזורז ובקי בתלמידים מיתו כיון שאירע לו אותו המאורע המפור׳ בחגיגה בפ׳ אין דורשין בעריות (דף יד) וקצץ בנטיעות נקרא אלישע אחר מפני שחזר לאחוריו ובפרק האשה נקנית (קדושין ד׳ לט) ובפרק שילוח הקן (חולין דף קמב) אמרי אלמלא לא דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר ברתיה לא חטא ואחר מאי חזא איכא דאמרי כי האי גוונא חזא ואיכא דאמרי לישניה דגברא רבה חזא דהוה [גריר] ליה דבר אחר אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר נפק חטא ולפיכך מי שרואהו בחלומו ידאג מן הפורענו׳: *) גדגדניו׳ *(וזוביכום) בפרק בכל מערבין (עירובין ד׳ כח) (ואינון) [משמע דאינון] הינדקוקי ובטיית אלא הנדקוקה כי השמועה שנאמרה משמו של רב מערבין בגודגדניות כדאקשינן עליה מברי׳ מסקינן בה איבעי תימא כי קאמר רב בהינדקוקי ובפרקין בגמרא דבני מערבא גרסי בר שילת בשם רב פעפועין וגודגדניות וחלוגלוגות מערבי בהון בעון קומוי אילין אינון אמר לון קקולי והנדקוקי ופרפחיני: *) הרוא׳ את המרקולי׳. היא ע״ז וכבר מפורש כי בתחלה מציבינ׳ אבנים ב׳ מהן סדורין על גבי קרקע אחת בצד חברתה והשלישית על גביהן כדתניא (ע״ז דף נ) אלו הן אבני מרקולים אחת מיכן ואחת מיכן ואחת על גביהן ואמר רבא כי תניא ההיא בעיקר מרקולים כל שהוא מוצב בזה המעשה נקרא מרקולים והיו עובדין אותו והיה עבודתו שמשליך אבן כלפי אותן האבנים המוצבין (כדתניא) [כדתנן] בסנהדרין בפ׳ ד׳ מיתות (דף ס) הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו כלומר ישראל שעשה כן בשוגג חייב חטאת במזיד בלא התראה ענוש כרת ואם התרו בו נסקל ואמרי׳ בגמ׳ (שם דף סד) ואע״ג דקא מיכוין למירגמה ובמס׳ ע״ז בפ׳ ר׳ ישמעאל (דף נ) איתא להא ברייתא שהזכרנוה ובב״מ בפ׳ אלו מציאות שלו (דף כה) כאבני בית קוליס חייב להכריז ואלו הן אבני בית קוליס אחת מיכן ואחת מיכן ואחת באמצע: *) התורה אמרה הבא להורגך השכם להורגו היינו דאמר רחמנא (שמות כב) אם במחתרת ימצא הגנב והכה וגו׳ והתם בסנהדרין בפרק בן סורר ומורה (דף עב) תנינן הבא במחתרת נידון משום סופו ואמרינן בגמ׳ אמר רבא מ״ט דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא וקאי לאפאי מרית דבייתא ולא שביק לי קטילנא ליה ואמרה תורה בא להרגך השכם להרגו: *) [שייך לעמוד הקודם]

עירובין יח:

ישעיה יד

מיכה א

ירמיה נ

[תוספתא פ״ו]

[נ״ל אומניות]

[עי׳ תו׳ ב״מ כג: ד״ה באושפיזא]

איוב לו

שם לג ש״א יז

[יבמות עו: ע״ש]

[לעיל ט: יט:]

הגהות הגר״א

[א] גמרא לבריותיו. נ״ב לנ״י: [ב] שם לבריותיו. נ״ב לנ״י:

מלכים א יט

שבת לד. [ב״ב עה. סנהד׳ ק.]

ד״ה א כט

יחזקאל כג

[לקמן סב: סנהדרין עב.]

איוב ט

שמות יד

יהושע י

ישעיה סג

במדבר כא

שופטים ה

שמות יז

יחזקאל לח

[ב״ב צא: ושם איתא א״ר חנן בר רבא אמר רבי וכו׳ והתם מייתי ליה]

[שאר מימרות שאמר בשם רב ע״ש]

ת"ר *הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת [ב]בתי עובדי כוכבים בישובן אומר °בית גאים יסח ה' (משלי טו) בחורבנן אומר °אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צד) עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתנחת *והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר °ואתה בן אדם (יחזקאל כא) האנח בשברון מתנים וגו' ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר °והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה [כי באה] (שם) ונמס כל לב וגו' א"ל היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוו שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר °באזני ה' צבאות (ישעיה ה) אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ואמר ר' יוחנן עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן שנאמר °שיר המעלות לדוד (תהלים קכה) הבוטחים בי"י כהר ציון מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן חזייה דלא מיישב דעתיה א"ל דיו לעבד שיהא כרבו ת"ר [ג]הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם ברוך מחיה המתים קברי עובדי כוכבים אומר °בושה אמכם וגו' (ירמיה נ) אמר ריב"ל [ד]הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר י"ב חדש אומר ברוך מחיה המתים אמר רב *אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר °נשכחתי כמת (תהלים לא) מלב הייתי ככלי אובד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו אמר להו אנא נמי כיון דחזיתינכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל וברכינא עלייכו תלתא הנך תרתי וברוך חכם הרזים אמרו ליה חכימת כולי האי *יהבי ביה עינייהו ושכיב אמר ריב"ל הרואה את הבהקנים אומר ברוך משנה הבריות מיתיבי [ה]ראה *את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הקפח ואת הננס *ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות [ו]את הקטע ואת הסומא ואת *פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דיין אמת ל"ק הא ממעי אמו הא בתר דאיתיליד דיקא נמי דקתני דומיא דקטע שמע מינה ת"ר [ז]הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות [ח]ראה *בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו: על הזיקין: [ט]מאי זיקין אמר שמואל *כוכבא דשביט ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא והא קא חזינן דעבר זיויה הוא דעבר ומתחזי כדעבר איהו רב הונא בריה דרב יהושע אמר וילון הוא דמקרע *דמגלגל ומחזי נהורא דרקיעא רב אשי אמר כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומיבעית ומחזי כמאן דעבר שמואל רמי כתיב °עושה עש כסיל וכימה (איוב ט) וכתיב °עושה כימה וכסיל (עמוס ה) הא כיצד אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל וגמירי אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב °התקשר מעדנות (איוב לח) כימה או מושכות כסיל תפתח מאי כימה אמר שמואל כמאה כבבי אמרי לה דמכנפי ואמרי לה דמבדרן מאי עש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה דכתיב °ועיש על בניה תנחם (שם) אלמא חסרה ומתחזיא כטרפא

תורה אור

הרואה חבירו אחר שלשים יום אומר שהחיינו · אומר ר"י דוקא חבירו החביב עליו אבל בענין אחר לא: **וילון** הוא דמקרע ומחזי נהורא ברקיע · לפי הענין משמע דקא רב הונא לתרץ דלא עבר כסלא ולא קאי אמתניתין לפרושי מאי זיקין דהא רב אשי דבתריה קאי אשמעתא דלא עבר כסלא ולא כפירוש רש"י :

ברוך מציב גבול אלמנה · כגון בישוב בית שני : אמאי . קא מתנחת : נפל ליה בתלא · שנפל לו ונעשה תל : דיו לעבד שיהא כרבו · שהרי בית המקדש חרב שהוא ביתו של הקב"ה : ככלי אובד · וסתם כלי לאחר י"ב חדש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חדש בפרק אלו מציאות (ד' כח.) מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובחג דהיינו י"ב חדש ושוב אין צריך להכריז : אשר חלק ושהחיינו · דלאחר שלשים יום הוה : מחכמתו ליראיו · כרב הונא דחכים טפי : הבהקנים · לינטיילו"ש בלעז כעדשים : כושי · שחור הרבה : *גיחור · אדום הרבה רו"ש בלעז : לווקן · לבן יותר מדאי : קפח · בטן גדול מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת לשון אחר קפח ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט דמכוער *הוי : הדרניקוס . רודא"ש לשון אחר פיו עקום : פתויי ראש · ששערו כנמטא כל שערו דבוק זה בזה פלטדי"ר בלעז : אומר ברוך משנה את הבריות · דממעי אמן הוו : קטע · שנקטעו ידיו הכא הוא דקטע משמע דידים הוא משום דקתני תרתי קטע וחגר אבל היכא דקתני קטע לחוד משמע דרגלים כדתנן (שבת פ"ו ד' סה:) הקטע יוצא בקב שלו : היכא דאיתרע ליה בתר דאתיליד · לאחר שנולד נולדו בו : אומר ברוך דיין האמת · דומיא דקטע וקטע בתר דאיתיליד הוא : קפוף · עוף שקורין וולטי"ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם : כוכבא דשביט . כוכב היורד כאן ברקיע ממקום למקום וארוך כשבט שהוא יורה ונראה כמו שפותח רקיע : וגמירי דלא עבר כסלא · שאינו מעביר מזל כסיל כשהוא שביט : כסלא · כסיל : רב הונא אמר · מאי זיקין וילון הוא דמקרע ומתחזי רקיע דרך הקריעה כרומח : כתיב עושה עש כסיל וכימה · דקדמיה ליה כסיל לכימה : הא כיצד · מלמד שמיכן שוין : שאלמלא חמה של כסיל וכו' · כסיל שולט בימות החמה להכי אקדמיה קרא כימה שולט בימות הגשמים ולהכי אקדמיה קרא : עקרב. היינו כימה וממזל טלה הוא : נהר דינור · מתשש כחו של עקרב : עוקצא דעקרבא · זנב העקרב : מעדנות כימה · קשרים של כימה : כמאה ככבי · יש בין הכוכבים של כימה שהן כחה של כימה : אמרי לה דמכנפי · אותן שהן כחה של כימה ואמרי לה דמבדרן : יותא אמרי לה · דקיימא בזנב טלה ואמרי לה דקיימא בריש עגלא : רישא דעגלא . ראשו של עגל והיינו מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה שכן הסדר טלה שור תאומים: ומסתברא כמאן דאמר זנב · היינו כוכבים העשויין כזנב מדכתיב ועיש על בניה תנחם : אלמא חסרה · והאי זנב מחזי כטרפא דטריף :

כטרפא

רב נסים גאון

הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן וכו'. שנינו במס' בכורות בפ' מומין אלו (דף מה) הכושי והגיחור והלווקן והכיפח והננס כו' פסולין באדם כשרין בבהמה ופרישנא בגמ' כושי אוכמא גיחור סומקא לווקן חיורא כיפח גיבח [שם הגי' גבות] וכדאמר רב פפא אריכא שמופא סניא ננס ידוע הוא בלשון חכמים שהוא הקצור בקומה :

לא א מיי' פ"י מהל' ברכות הל' יוד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכד סעיף י :
לב ב מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעי' יא :
לג ג מיי' שם הל' יוד יא טוש"ע שם סעיף יב :
לד ד מיי' פ"י מהל' ברכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכה סעיף א :
לה ה מיי' שם הל' יב טוש"ע שם סעיף ח :
לו ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט :
לז ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח :
לח ח מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעיף י :
לט ט מיי' שם הל' יד וסמג שם טוש"ע או"ח סי' רכז סעיף א :

[כתובות סב.]
[ב"ב יד.]
[גי' הערוך בדרניקוס פי' גאון שהוא איש שקומתו ארוכה יותר מאשר בני אדם]
[עי' ערוך מה שפי' בשם רב האי גאון]
[מלת דמגלגל ליתא ברש"י ולא בתוס' וכן בעי"ן ליתא אכן בערוך ערך ויל גרס וילון הוא דמתגלגל ומתחזי נהורא דרקיע]

[עי' רש"י לעיל נח: ד"ה גיחור]
[ועי' בכורות מה: קפח וכו' והיינו להדיא כלשון אחר וצ"ע על פי' הראשון וכן תמה מ"א בסי' רכה והניח בצ"ע אכן לגי' הערוך בבכורות כיפת בכ"ף ליתא]
[מ"ק ח: ע"ש]
[תוספתא פ"ו]
[פי' מי שאין ראשו סגלגל אלא רחבה ערוך ערך פתי]
[עו"ג כ. ע"ש]

כטרפא דטריף והאי דאזלא בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה* אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי *אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני °אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר °ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: *מאי זועות א"ר קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנאמר °וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמר °והניחותי חמתי בם והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר °הידד כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר °כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: מאי רעמים אמר שמואל ענני בגלגלא שנאמר °קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ ורבנן אמרי ענני דשפכי מיא להדדי שנאמר °לקול תתו המון מים בשמים רב אחא בר יעקב אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא רב אשי אמר ענני *חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: ועל הרוחות: מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא בליליא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי בימּמא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר °לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסיק ביני ביני: ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם: מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא ועננֵי דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בליליא אבל בצפרא לית בהו משׁשא *אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו משׁשא דכתיב °וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי הא אמרי אינשי כד מפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקיך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר °והאלהים עשה שיראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר °כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני *לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו *א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית *ונאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות: אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והכתיב °ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך ותני רבא אמר התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה *בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא להו לשמיא ופליגי דרפרם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר °אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: ת"ר

כטרפא דטריף. דבר שהוא חסר וסתמוהו מגופו שעשאוהו כנוס ומתחזי כמכה בקורנס טרפא דטריף מוכה בהכאות כמו בילה *טרופה. ל"א דמתחזיא כדטרפא מטרף נדבק יחד ועשאו סניפין כמין חיבור: והאי דאזלא. עיש אחר כימה: דאמרה לה הב לי בני. שני כוכבים שלי: וליהדר. לכימה אותן כוכבים עצמן שנטל הימנה: גוהא. בלשונם קורין רעידת הארץ גוהא: אובא טמיא. בעל אוב של עצמות שעושה כשוף בעצמות המת. טמיא עצמות ודומה לו במסכת כלים בית מלא טמיא ופי' רב האי מלא טמיא בית שהוא מלא עצמות והביא ראיה על זה מבראשית רבה דקתני אדריינוס שחיק טמיא דהיינו שחיק עצמות ואין לפרש אוב טמא שאין זה הלשון: גנח גוהא. ונגעש ותרעש כלומר נזדעזעה הארץ מאד מאד. גנח גוהא חדא מילתא היא וכן הלשון: גוהא גוהא מיבעי ליה. שני פעמים היה לו להזדעזע כנגד שתי דמעות: סופק כפיו. ומאותו קול מזדעזעת הארץ שמצינו שכפיו סופק שנאמר גם אני אכה כפי אל כפי (יחזקאל כא): אנחה מתאנח. ומאותה אנחה מרעיד הקרקע ומצינו שמתאנח שנאמר והניחותי חמתי בם (יחזקאל ה) כביכול כאדם שיש לו חימה ומתאנח ומתנחם דעתו ועושה לו נחת רוח: והנחמתי. אנחם על הרעה שעשיתי להן: הידד כדורכים יענה. שדורך ובועט ברקיע: והארץ הדום רגלי. כגון שדחה תחת כסא הכבוד ומגיע בעוטו עד לארץ שהיא הדום רגליו: ענני בגלגלא. עננים מתחופפין ומתחככין ונשמע הקול לשון אחר העננים פוגעין בגלגל ומתגלגלות עם הגלגל בעל כרחם ואותו הקול היינו רעמים: ברקא. ברקים של אש: ומתבר גזיזי דברזא. ואותו הקול היינו רעמים. גזיזי גלצו"ש חתיכות של ברד: חלחולי מחלחלי. עננים ומנשב זיקא עלייהו והיינו רעמים: מנהמי ענני. הומות העננים: זעפא. סופטורביי"ל: ברקא. איסלוזיר"א לשון מבריק נהר: ברקא יחידאה. שלא הבריק אלא פעם אחד: וברקא חיורא וברקא ירוקתא כולהו קשיין. שאינם של ברכה: דסלקן חדא לאפי חברתה. ששני עננים פוגעים זה את זה: ענן בקר. לא קבוע: כד מפתח בבי מטרא בר חמרא מוך שקיך וגני. אם כשתפתח לצאת בבקר ירד לך מטר לך אני אומר אמר ההולך ממקום למקום להביא תבואה מוך שקיך וגני כפול שקך תחתיך ותישן עליו ולא תלך אנה ואנה להביא תבואה לפי שיהיו החטים בזול בשביל הגשם: ה"ג הא דקטר בעיבא. נתקשרו השמים בעב עבה אז טוב כי ירד גשם רב: הא דקטיר בעננא. ענן קלוש הוא ענן בקר שאין בו ממש: צריך שיפול על פניו. לפי שהוא מראה כבוד ה': כרוך ותני. בכולהו ברוך עושה בראשית וברוך שכחו מלא עולם כרוך ותני לכולהו בחדא בבא ועל כולם שתי ברכות הללו: על ההרים. לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו: אומר ברוך עושה בראשית. שכך היתה ברייתו ואחר כך כסוהו עננים: אסתנא. רוח צפונית: בתקופתה

*על הרוחות אומר שכחו וגבורתו מלא עולם. ירושלמי מתני' כשבאים בזעם אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית: *הלכך נימרינהו לתרוייהו. אומר ר"י דאין חותמין בברוך בברכה זו והיכי מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית: רבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם. ועושה מעשה בראשית. פי' אומר או האי או האי איזה שירצה וכן פירש רב אלפס: *הלכך נימרינהו לתרוייהו. רוב ההודאות ואל ההודאות. לפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות: הטוב

תורה אור: קהלת א · איוב לח · יחזקאל כא · שם ה · ירמיה כה · ישעיה סו · תהלים עז · ירמיה י · נחום א · הושע ו · קהלת ג · יחזקאל א · תהלים קלה · ישעיה נ

[שבת פ:] · לעיל נ: סנהדרין טו. · תענית ו: פ"ש · [קדושין נג: וש"נ] · [לקמן עמוד ב ס:] · תענית ז. מגילה כח: · טעיה

[שייך לעיל במשנה נד]

מ א ב ג ד מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכז סעיף א:
מא ה מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכט סעיף א:
מב ו מיי' שם הלכה יד טו וסמג שם טוש"ע או"ח סימן רכז סעיף א:

שייך מע"ל

[חגיגה יג: ר"ה כז. קדושין ה.]

פי' תלוין קלא

[צ"ל נאמן בלא וא"ו. הגר"א בא"ח סי' רכט ס"ק א]

תנו רבנן *הרואה חמה בתקופתה לבנה [א] בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית °ואימת הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע: ר' יהודה אומר הרואה הים וכו': לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא א"ר יצחק ב עד שלשים יום ואמר רמי בר אבא א"ר יצחק הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית ו והאידנא דשניוה פרסאי מבי שבור ולעיל רב יוסף אמר מאיהי דקירא ולעיל ואמר רמי בר אבא הרואה דגלת אגשרא דשביסתנא אומר ברוך עושה בראשית מאי °חדקל א"ר אשי שמימיו חדין וקלין מאי *פרת שמימיו פרין ורבין ואמר רבא האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת האי דגיחורי משום דמשמשי בימָמא והאי דנײדי עינײהו משום דדיירו בבית אפל: על הגשמים כו': ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך *והא"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא ד מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה ה מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ורבי יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתחוה [ב] בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והאל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דשמע משמע הא דחזא מחזי דשמע משמע היינו בשורות טובות ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא ז הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והא (*תנן) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה [ג] שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב לא קשיא ח הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא ט קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא אמרו ליה י ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר ,ת"ש כ מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה ת"ש *שינוי יין א"צ לברך ל שינוי מקום צריך לברך וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן מ אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי נ דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה: ס בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו': א"ר הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן א"צ לברך ור' יוחנן אמר [ד] אפילו יש לו כיוצא בהן צריך לברך מכלל

בתקופתה. מקום שהיא חוזרת שם לתחלת היקפה היא שעת תליית המאורות ומאז התחילה להקיף ולשמש: אימת הוי. אחמה בתקופתה קאי: כל כ"ח שנים. של תקופת ניסן *שבסוף כ"ח כשחוזר מחזור גדול של חמה להיות תקופה נופלת בשעת תליית המאורות בשבתאי היא שעה תחלת ליל ד': באורתא דתלת נגהי ד'. שהעריב שמשו של ג' בשבת ויתחיל ליל ד': נגהי. ליל כדאמר בפסחים במשנה קמייתא (דף ג.) דאיכא דוכתא דקרו ללילא נגהי: שבתאי. שם שעה ראשונה של ליל ד' שבאותה שעה נתלו מאורות ושבע שעות הן וחוזרות חלילה של"ם חנכ"ל תמלא בהקף סדרן של עולם סימני שעות תחלת הלילות כלכ"ש חל"ם מולאי שבת כוכב. תחלת ליל ב' צדק. תחלת ליל ג' נוגה. תחלת ליל רביעי שבתאי. תחלת ליל ה' חמה. תחלת ליל ששי לבנה. תחלת ליל שבת מאדים. וסדר תחלת הימים כעלות השחר חל"ם כלכ"ש ותקופה מושכת מחברתה ז' שעות ומחצה כלומר מתאחרת אחר היום והשעה שנפלה בה חברתה ז' שעות ומחצה הרי שלשים שעות לארבע תקופות הרי יום ורביע לשנה. לד' שנים חמשה ימים למדת שאין תקופה נופלת בתחלת הלילה אלא לסוף ד' שנים שהוא מחזור קטן וז' מחזורים קטנים למחזור גדול וסימניך דב"ז הגא"ז הרי שאינה באה לתחלת ליל ד' אלא מכ"ח שנים לכ"ח שנים בראש כל מחזור קטן באה לתחלת הלילה ובראש מחזור הגדול באה לתקופה הראשונה שהוא תחלת ליל ד': אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. קים להו שלא נשתנה פרת מהלוכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה הסיבוהו בני אדם דרך אחרת: והאידנא דשניוה פרסאי. מלמעלה לגשר אין מברך עליו עושה בראשית אלא מאיהי דקירא ולעיל איהי דקירי שם מחוז שהוא על הפרת: חדין. חריפין מיא וקלין לשקול במאזנים וטובים לשתות שאין מכבידין את הגוף: ה"ג והאי דגיחורי משום דמשמשי בימָמא לפיכך בניהן אדומין כאדמומית היום רו"ש בלעז: דנײדי עינײהו. עיניהם נדים ונעים: משיצא חתן לקראת כלה. שהמים קבולין על הארץ וכשהטפה נופלת עליהן טפה תחתונה בולטת לקראתה: שמע משמע. שבשרוהו לאמר ירדו גשמים בלילה אומר הטוב והמטיב: אתא פורתא. מודים אנחנו לך: אתא טובא. הטוב והמטיב: אית ליה ארעא. הטוב והמטיב שהטיב לו: בנה בית חדש [ד]. שכולו שלו אומר שהחיינו: שלו ושל אחרים. הטוב והמטיב: ה"ג (והתנן) בנה בית חדש וכו' לא קשיא הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות ול"ג אלא הא והא דאית ליה ארעא וה"פ תירוצא דשנינן קאי בדוכתיה מודים אנחנו לך בדלית ליה ארעא הטוב והמטיב בדאית ליה ודקא קשיא לך בנה בית חדש אומר שהחיינו לא קשיא ההוא דבנה בית חדש שאין לו שותפות בה ועליה מברך שהחיינו אבל גשמים בדאית ליה ארעא טובה שיש לו שותפות בה היא שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו: והתניא. בניחותא: קצרו של דבר. [ה] כלומר כללו של דבר: ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב. על בשורות הירושה שנשארה לו ירושה מאביו שכן בשרוהו מת אביו ויורשו כלומר הניח נכסים: שינוי יין. שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אין צריך לברך בורא פרי הגפן: שינוי מקום. יצא מכאן והלך לבית אחר והביאו לו יין: ר"י אמר אפילו יש לו כיוצא בהן. מירושה הואיל ולענין קניה חדש היא אצלו צריך לברך:
דקנה

הטוב והמטיב. אבל אשינוי לחם ואשינוי בשר אין מברכין הטוב והמטיב דדווקא איין דאית ביה תרתי דסעיד ומשמח מברכין הטוב והמטיב אבל בשר ולחם לא ופרשב"ם בערבי פסחים (דף קא: ושם) דדוקא כשהאחרון משובח מברכים הטוב והמטיב אבל בכיוצא בו לא *אך בירושלמי דכילד מברכין א"ר אבא בר רב הונא צריך לברך על יין חדש וישן שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום צריך לברך היסח הדעת כשינוי מקום משמע דוקא כשהאחרון ישן דעדיף טפי ור"ת פי' דאפי' אין האחרון חשוב רק שלא ישתנה לגריעותא יותר מדאי (א) ומסיים בה רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו אע"ג דישן אידכר בסוף מ"מ נימא דרבי פליג עליה ולפרשב"ם יעמידנה להך דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא אך ר"ת מפרש דעובדא דרבי בא לחלק כדפי' וי"מ דההוא דחדש וישן מיירי בברכת בורא פרי הגפן דומיא דשינוי מקום דבתר הכי אבל לא מצינו כן בגמרא שלנו*:

התם דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה. וה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא ואפילו שהחיינו אין מברך יחיד על שינוי יין דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא וכן כל פרי חדש כשאכלו מברך שהחיינו כדאמרינן בסוף בכל מערבין (עירובין מ:): ורבי יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהם. והלכתא כר' יוחנן אליבא דלישנא בתרא אפילו קנה והדר קנה שהיו לו כלים חדשים כיוצא באלו צריך לברך דקי"ל כרבי יוחנן לגבי דרב מכ"ש דלגבי רב* הלכתא כוותיה ואומר ר"י דוקא בבגדים חשובים דומיא דבית חדש נקט כלים חדשים אבל שאינם חשובין כ"כ כמו מנעלים ואנפליאות וחלוק וכיוצא בהן אין צריך לברך בירושלמי א"ר חייא בר אבא לא סוף דברים חדשים אלא אפי' שחקים כאילו חדשים הן ר' יעקב בשם רבי חייא בר אבא אמר קנה אומר שהחיינו ניתן לו אומר הטוב והמטיב לבש בגדים אומר מלביש ערומים ול"ע בגמרא שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחרינא בהדיה:
אסר

עין משפט
נר מצוה

מג א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכט סעיף ב:

[וכן משמע בג"ן]

מד ב מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ג וסי' רכד סעיף יג:

מה ג טוש"ע או"ח סי' רכח סעיף ב:

מו ד מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכא סעיף א:

מז ה ו ז ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ב:

מח ט מיי' שם הל' ז סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף א:

מט י טוש"ע או"ח סי' רכג סעיף א:

נ כ מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף ב:

נא ל מיי' פ"ד מהלכות ברכות הל' ג סמג שם טוש"ע או"ח סימן קעה סעיף א:

נב מ מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קעה סעיף א:

[ועי' היטב תוס' פסחים קא. ד"ה שינוי יין]

נג נ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

נד ס מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' א סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכג סעיף ג:

[ע מיי' שם]:

[רב הונא]

רב נסים גאון

על הגשמי' ועל בשורו' טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב. גרסי' בגמ' דבני מערבא מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכיה בשם ר' לוי על שם מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה וגו' ועיקרה בבראשית דר' אושעיא והכין אמר התם מה שמועה ב' הטוב והמטיב:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הטוב וכו' יותר מדאי דהכי מסיים בה ר':

הגהות הגר"א

[א] גמ' לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן. נ"ב גי' הרי"ף והרא"ש בטהרתה במשמרותם בעתם: [ב] שם עד תשתחוה. נ"ב וירוממו את שמך מלכנו. גירסת רי"ף ורא"ש: [ג] שם (שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב) תא"מ: [ד] רש"י ד"ה בנה בית חדש עד ד"ה ה"ג. נמחק: [ה] שם ד"ה קצרו של דבר. כלומר כללו של דבר שכולו שלו אומר שהחיינו שלו ושל אחרים הטוב והמטיב. כצ"ל:

מסורת
הש"ס

שבתתלא

[בכורות נה:]

תענית: ע"ש

[תניא]

פסחים קא:

גליון
הש"ס

גמ' ואימת הוי אמר אביי. בערוך ערך חמה לא היה לו הגירסא ואימת הוי אמר אביי. ועי"ש דכתב ב' פירושים על תמהבתקופתה:

דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך · דהא רבי יוחנן לא אמר צריך לברך אלא משום דלענין קנייה חדש הוא : ואיכא דאמרי כו' מכלל דכי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך · דהא רב הונא לא אמר אין צריך לברך אלא דקנה וחזר וקנה דליכא חדוש כלל אבל יש לו וקנה דאיכא חדוש מודה הוא דצריך : בין כך ובין כך · בין שיש לו בין שאין לו הואיל ולא קנה הראשונים ועכשיו קנה צריך לברך : לא כר' מאיר ולא כרבי יהודה · דאפילו רבי יהודה לא פליג אלא ביש לו וקנה אבל בקנה וחזר וקנה לא : דמסקא ארעא שרטון · לימ"ן מחמת המים והוה ליה זבל : השתא מיהא רעה היא · שמחבלת תבואה של שנה זו ומברך ברוך דיין האמת : ועל הטוב שהיא מעין הרעה · יברך הטוב והמטיב : מאי היא · כגון דאשכח מציאה : שלא יסריח · הזרע אלא יקלוט ויהיה ולד ולאחר שלשה ימים אם לא קלט כבר הסריח ואין תפלה מועלת: שלא יהא סנדל · שלא תתעבר אשתו ולד אחר ויהיה פוחת צורתו של ראשון ודומה לדג של ים ששמו סנדל הכי אמרינן במס' נדה (דף כה:) סנדל דומה לסנדל של ים ומתחלתו ולד היה אלא שנרצף משל לאדם שסטר את חבירו והחזיר צורתו לאחוריו : ומי מהני · תפלה לזכר אפילו בתוך ארבעים יום . והלא הדבר תלוי בהזרעה תחלה : הכי גרסינן משכחת לה למהניא כגון שהזריעו שניהם בבת אחת : כל היכי דדרשת ליה להאי קרא · מדרים לחדא משמעות: מסיפיה לרישיה מדרים · מי שנכון לבו בטוח ביי' משמועה רעה לא יירא : בדברי תורה כתיב · אשרי אדם מפחד תמיד שמא תשתכח ממנו שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד : תנו רבנן · בן עזאי אמרה דאמר שתים בכניסתו ושתים ביציאתו : לית לן בה · יזהר בעצמו שלא יפשע או אם פשע כבר אל יכנס במקום סכנה : בי בני · בית המרחץ: מתותיה · חפירה שהמים נופלים לתוכה ובני אדם רוחצים על גבי תקרה שעל גבה : בחד אבריה · בזרועו החזיק אחד או שנים וזה בזה החזיקו עד מאה ואחד : היינו דרבי אחא . דבעי אודויי שהוצאתני לשלום : שאין דרכן של בני אדם וכו' · כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים :

התכבדו

תורה אור

מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך וא"ד אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה אין צריך לברך ור' יוחנן אמר [א]אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך מכלל דכי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך מיתיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם צריך לברך יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי ר"מ ר' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך בשלמא ללישנא קמא רב הונא כר"מ ורבי יוחנן כרבי יהודה אלא ללישנא בתרא בשלמא רב הונא כרבי יהודה אלא רבי יוחנן דאמר כמאן לא כר"מ ולא כרבי יהודה אמר לך רבי יוחנן הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך והא דקא מיפלגי ביש לו וקנה להודיעך כחו דר"מ דאפי' קנה ויש לו אין צריך לברך וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך וליפלגו בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך להודיעך כחו דר' יהודה *[ב]כח דהתירא עדיף ליה :

[ג]מברך על הרעה כו' : היכי דמי כגון דשקל בדקא בארעיה אף על גב דטבא היא לדידיה דמסקא ארעא שירטון ושבחא השתא מיהא רעה היא : [ד]ועל הטובה כו' : היכי דמי כגון דאשכח מציאה אף על גב דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא : [ה]היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא : ולא מהני רחמי מתיב רב יוסף °ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נהפכה לבת שנא' ותקרא את שמה דינה *אין מזכירין מעשה נסים ואיבעית אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח משלשה *ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל משששה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום ומי מהני רחמי והא"ר יצחק בריה דרב אמי *איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שנאמר °אשה כי תזריע וילדה זכר הכא במאי עסקינן כגון שהזריעו שניהם בבת אחת: היה בא בדרך : ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר °משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' אמר רבא °כל היכי דדרשת להאי קרא *מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא יירא מה טעם נכון לבו בטוח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב °פחדו בציון חטאים אמר ליה *והכתיב °אשרי אדם מפחד תמיד אמר ליה ההוא בדברי תורה כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח אמר ליה יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב °כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי יבא לי והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב : הנכנס לכרך : תנו רבנן [ו]בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך אמר רב מתנא ל"ש אלא בכרך שאין דנין והורגין בו אבל בכרך שדנין והורגין בו לית לן בה א"ד אמר רב מתנא אפילו בכרך שדנין והורגין בו זימנין דלא מתרמי ליה איניש דיליף ליה זכותא ת"ר [ז]הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מזה וכיוצא בו ואל יארע בי דבר קלקלה ועון ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה לכל עונותי אמר אביי לא לימא איניש הכי דלא לפתח פומיה לשטן *דאמר ר"ל וכן תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב °כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר יי' קציני סדום וגו' כי נפיק מאי אומר א"ר אחא מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתני מן האור ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה אמר היינו דר' אחא דאמר רב אחא [א] [ח]הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני [ב] כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו אמר אביי לא לימא איניש הכי *דתני דבי רבי ישמעאל °ורפא ירפא [ט]מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם [ג]

[עירובין סב: ביצה ב:קדושין ס: גיטין מה: עד: חולין נח. נדה נט:]

[יבמות קכא: חולין מג.]

נדה כה: כח. לא. ע"ש

תהלים קיב

ישעיה לג

גיטין נה:

לעיל יט. כתובות ח: ישעיה א

ב"ק פה.

שמות כא

נה א (מיי' פ"י מהל' ברכות סמג עשין כז) טוש"ע או"ח סימן רכג סעיף ג :

נו ב ג מיי' שם הלכה ד (סמג שם) טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף ד :

נז ד ה מיי' שם הלכה [כב] כה סמג שם טוש"ע או"ח סימן רל סעיף א :

נח ו מיי' שם הלכה כ טוש"ע שם סעיף ג :

נט ז מיי' שם הל' כא טוש"ע שם סעיף ד :

ס ח טוש"ע י"ד סימן שלו סעיף א :

[פי' על זה כתב רש"י ביצה ב: ד"ה התירא ועי' בכ"מ פ"י מה"ב ה"א]

בראשית ל

[ועי' תוס' סנהדרין כב. ד"ה ארבעים]

ויקרא יב

[לקמן סג. סנהדרין ע']

משלי כח

איוב ג

הגהות הגר"א

[א] גמ' (דא"ר אחא) תא"מ : [ב] שם (ותרפאני כי א"ר נ"א ורפואתך אמת לפי)תא"מ וכ"ב כי רופא חנם אתה : [ג] שם חנם . כ"ב וכ"ה ברא"ש אבל גירסת בה"ג והרמב"ם תולים :

גליון הש"ס

גמ' כח דהתירא כו'. עי' רש"ל פסחים ק"ב ע"א ד"ה להודיעך כחו ועי' א"ר סי' כב : שם כל היכי דדרשת להאי קרא. כעין זה לקמן סג ע"א: רש"י ד"ה שלא יהא סנדל . שלא תתעבר . עי' נדה דף כה ע"ב תוס' ד"ה קמ"ל :

עין משפט
נר מצוה

סא א ב מיי' פ"ז מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' ג סעיף א:
סב ג ד מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סי' ו סעיף א:
סג ה מיי' שם הלכה א ב סמג שם טוש"ע או"ח סי' רלט סעיף א:
סד ו ז מיי' שם הל' ג ד ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' מו סעיף א:
סה ח מיי' פ"ג מהל' ציצית הל' ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' ח סעיף ה:
סו ט מיי' פ"ד מהלכות תפילין הל' ד סמג עשין כב טוש"ע או"ח סי' כה סעיף ה:
סז י מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט [ובסעיף ה בהגה]:
סח כ מיי' פ"ז מהל' תפלה הלכה ד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' ד סעיף א וסי' מו סעיף א:
סט ל מיי' פ"י מהל' ברכות הל' ג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכב סעיף ג:
ע מ טוש"ע או"ח סימן רל סעיף ה:

מסורת הש"ס

הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל הרפו ממני עד שאכנס ואעשה רצוני ואבא אליכם אמר אביי לא לימא איניש הכי דלמא שבקי ליה ואזלי אלא לימא שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם כי נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים *חללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד לפניך [א] מאי חתים אמר רב רופא חולים אמר שמואל קא שוינהו *אבא לכולי עלמא קצירי אלא רופא כל בשר רב ששת אמר מפליא לעשות *א"ר פפא הלכך נמרינהו לתרוייהו רופא כל בשר ומפליא לעשות הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותן חלקי [ב] בתורתך ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עבירה ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלמה לפניך והאר עיני פן אישן המות ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו כי מתער אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה יצרתה בי אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים כי שמע קול תרנגולא לימא ברוך אשר *נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה כי פתח עיניה לימא ברוך פוקח עורים כי *תריץ ויתיב לימא ברוך מתיר אסורים כי לביש לימא ברוך מלביש ערומים כי זקיף לימא ברוך זוקף כפופים כי נחית לארעא לימא ברוך רוקע הארץ על המים כי מסגי לימא ברוך המכין מצעדי גבר כי סיים מסאניה לימא ברוך שעשה לי כל צרכי כי אסר המייניה לימא ברוך אוזר ישראל בגבורה כי פריס סודרא על רישיה לימא ברוך עוטר ישראל בתפארה כי מעטף בציצית לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית כי מנח *תפילין אדרעיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין ארישיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין כי משי ידיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים כי משי אפיה לימא ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וכוף את יצרי להשתעבד לך ורחקני מאדם רע ומחבר רע ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל: חייב אדם לברך כו': מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה אמר ר' אחא משום ר' לוי מאי קרא °חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה רבי שמואל בר נחמני אמר מהכא °*בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות רבי תנחום אמר מהכא °כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ורבנן אמרי מהכא °ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דר' עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא מטא להההיא מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה אמר כל דעביד רחמנא *לטב אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא אתא זיקא כבייה לשרגא אתא שונרא אכליה לתרנגולא אתא אריה אכליה לחמרא אמר כל דעביד רחמנא לטב ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל

רש"י

התכבדו וכו'. אל המלאכים המלוים אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך (תהלים צא): שאם יפתח. אחד מהם מן החללים כגון הלב או הכרס או המעים: או אם יסתם אחד מהם. מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת. יפתח קאי אחללים יסתם קאי אנקבים: קצירי. חולים: רופא כל בשר. כנגד היציאה שהיא רפואת כל הגוף: ומפליא לעשות. כנגד שהגוף חלול כמו נאד והנאד הזה אם יש בו נקב אין הרוח עומד בתוכו והקב"ה ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה ואעפ"כ הרוח בתוכו כל ימי חייו וזו היא פליאה וחכמה: ותהא מטתי שלמה. שלא יהא פסול ורשע בזרעי: לשכוי. תרנגול דאיכא דוכתא דקרו לתרנגול שכוי כדאמרינן בר"ה (דף כו.): הכי גרסי' אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת: לקבולינהו בשמחה. לברך על מדת פורענות בלבב שלם: אלהים. לשון דיין כמו עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כב): ובת בדברא. ולן בשדה: הוה בהדיה תרנגולא. להקיצו משנתו: הכל

תורה אור

תוספות

אשר יצר את האדם בחכמה. בתנחומא ויברא אלהים את האדם א"ר בון בחכמה שהתקין מזונותיו ואח"כ בראו היינו דאמר בסנהדרין בפ"ק אחד דיני ממונות (דף לח.) לכך נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה מיד וע"כ יסדו אשר יצר את האדם בחכמה: מפליא לעשות. משום דאמרינן בב"ר כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך אדם עושה נאד אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט נדקים הרוח יוצא ואינו יכול לשמור בו יין והקב"ה ברא נקבים נקבים באדם ושומר הרוח שאינו יוצא ממנו: כי שמע קול תרנגולא אומר ברוך שנתן לשכוי בינה להבחין. והוא הדין אפילו כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת האורה שתרנגול מבחין והוא נהנה מן האור: כי פריס סודרא על רישיה. וה"ה לכל כובע ולכל כסוי ודוקא כשנהנה אבל אם אינו נהנה כגון שהוא שוכב על מטתו לא יברך לא זו ולא מלביש ערומים ולא ברכות כיוצא בהן כיון שלא נהנה כדמשמע בפרק שלישי דמגילה (דף כד:) גבי מי שלא ראה מאורות מימיו דכולי עלמא בעי שיהנה מן האורה: אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. כיון דתחלת הנחתו בזרועו יש לברך להניח אבל בשל ראש מברך על מצות ולא להניח שכבר התחיל והניח אחד מהם ובפ' הקומץ (מנחות לו. ושם) אמר לא שח מברך אחת שח מברך שתים פי"ה דעל שתי התפילין קאמר דמברך ברכה אחת על שתיהן בלא שח בינתים ודוחק לומר דלא הוצרכו שתי ברכות דלהניח ועל מצות אלא כששח ועבר עבירה. לכן פר"ת דעל של ראש שהיא גמר מצוה ועיקר דיש בה ד' בתים וש"ן מברך על מצות אבל שח חוזר ומברך שתים על של ראש וכן בשימושא רבא דגאונים ולפר"ת גבי שח מברך שתים אם יניח של ראש לבד דאין מעכבין זה את זה מברך שתים על של ראש בלבד ומה שלא הזכיר הגמ' על של ראש בלבד מברך שתים לפי שאין רגילות כלל להניח זה בלא זה דתפילין בי בר חבו שכיחי (ב"מ ד' כט:) וכן פי' רבינו תם בתשובותיו וכן רבינו אלחנן בסדר תקון תפלה שלו כתב כן: וכל

הגהות הגר"א
[א] גמ' לעמוד לפניך. נ"ב אפי' שעה א':
[ב] שם ותן חלקי כו'. נ"ב זו היא תוספת של ר"ע גאון:

[באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר כך איתא בקרא וכן ברב אלפס העתיק על נכון]

[גירסת הרי"ף ורא"ש חלולים ועי' ב"י וד"מ]
[פירושו תמצא ברש"י לעיל מז. ד"ה אילו]
[לעיל נט. וש"נ]
[עי' ברא"ש פירושו]
[עמ"ש על הגליון בזבחים סב:]
[מנחות לו. מב:]
תהלים קא
שם נו
שם קטז
איוב א
[תענית כא.]

הכל לטובה: ואמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמר °אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב °וייצר ה' אלהים את האדם בשני יודי"ן שני יצרים ברא הקב"ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדר"ש בן פזי דאמר *ר' שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי אי נמי כדר' ירמיה בן אלעזר דאמר ר' ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר °אחור וקדם צרתני: °ויבן ה' אלהים את הצלע *רב ושמואל חד אמר *פרצוף וחד אמר זנב בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למאן דאמר זנב מאי אחור וקדם צרתני כדרבי אמי דאמר ר' אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא אברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי אילימא *פורענות דנחש והתניא *רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב °*וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו וגו' בקללה מתחילין מן הקטן בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא פורענות דמבול דכתיב °וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב וייצר בשני יודי"ן אלא למאן דאמר זנב מאי וייצר כדר"ש בן פזי דאמר ר' שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב °זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם כדר' אבהו דרבי אבהו *רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב °כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראת ב' ולבסוף לא נברא אלא אחד בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב °ויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה א"ר ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למ"ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ"ד פרצוף מאי ויבן לכדר"ש בן מנסיא *דדרש ר"ש בן מנסיא מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד ויביאה אל האדם א"ר ירמיה בן אלעזר מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו ולמאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דגברא סגי ברישא דתניא *לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפי' אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא *תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר °יד *ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם א"ר נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב °וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגבי אלישע דכתיב °ויקם וילך אחריה הכי נמי אחריה ממש אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה הכא נמי אחרי דבריה ואחרי עצתה א"ר אשי ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפי' בי רב נמי לא קרא שנאמר °ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש א"ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה ולא אחורי עכו"ם אחורי עכו"ם *ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי ואי דרי מידי לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא ואי איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא אבל רכיב חמרא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה: אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנא' °זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנאמר °לפתח חטאת רובץ ת"ר שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב °לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו: תנו רבנן *כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול

ריאה

רש"י

הכל לטובה. אילו היה נר דלוק היה הגיים רואה אותי ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא ושובה אותי: והא קחזינן דמזקא. שמזקת: אוי לי מיוצרי. אם אלך אחר יצרי ואם לא אלך אחריו אוי לי מיצרי המיגעני בהרהורים: דו פרצופין. שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו ואחד מאחריו וחלקו לשנים ועשה מן האחד חוה: אחור וקדם צרתני. לשון צורה דהיינו שני פרצופין: זכר ונקבה בראם. משמע מתחלת ברייתם תרי הוו: היינו דכתיב ויבן. שהיה צריך בנין: מאי ויבן. והלא כבר נבנה: כדי לקבל את הפירות. שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהם: שושבין. משתדל בחופתו ובזיווגו: ולמ"ד פרצוף. ומתחלתו היה מצד אחד זכר ונקבה מצד אחר: הי מינייהו סגי ברישא. איזהו פרצוף היה מהלך לפנים: אפי' היא אשתו. גנאי הדבר: נזדמנה לו על הגשר. אשת איש והיא לפניו: יסלקנה לצדדין. עד שיעבור לפניה: אחורי אשה בנהר. אחורי אשת איש מגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה: יד ליד לא ינקה רע: אפילו כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב"ה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי: עם הארץ. לא שמש תלמידי חכמים שלא למד משנה זו ששנינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו: ולמאי דקאמר רב נחמן. שהלך אחריה ממש אם כן אפילו בי רב עם תינוקות של בית רבן נמי לא קרא: בשעה שהצבור מתפללים. דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת: ואי דרי מידי. אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס מפני המשוי: ואי איכא פתחא אחרינא. אין כאן בזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ליעול: יביע. לשון אבעבועות כל משקה מסריח מעלה רתיחה ואבעבועות: חטאת. לשון חטה דריש ליה: כליות יועצות. את הלב עשה כן: והלב מבין. מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו ומנין שהכליות יועצות שנאמר (תהלים טז) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ומנין שהלב מבין שנאמר (ישעיה ו) ולבבו יבין: לשון מחתך. הדבור להוציא מפיו: והפה. הם השפתים גומר ומוציאו:

שואבת

תוספות

ובל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב. פי' אם רגיל בכך לפי שיבא לידי ניאוף וסופו יורד לגיהנם: אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגו'. שבוש הוא שאין פסוק זה בכל המקרא ול"ג ליה*:

ר"ע

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פכ"א מהל' אסורי ביאה הל' כב סמג לאוין קכו טוש"ע א"ה סי' כא סעיף א:

עב ב מיי' פ"ו מהלכות תפלה הל' א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צ סעיף ח:

עי' במהרש"ל הגירסא שהביא בשם ילקוט שופטים

[עמ"ש בס"ד על הגליון בעירובין יח:]

מסורת הש"ס

קהלת ה

בראשית ב

[עירובין יח.]

תהלים קלט

בראשית ב

[פי' הערוך טף]

[גם ע"ש במה שינויים]

[תענית טו: ע"ש]

ויקרא י

[בתענית איתא פסוק אחר]

[מכאן עד ולבסוף נתקלל אדם איתא עירובין יח: וע"ש בהוספא שבגמרא]

בראשית ז

שם ה

[כתובות ח. ע"ש וע"ע עירובין יח. פ"ש וכ"ע]

שם ט

שם ב

[שבת לג. עירובין יח. נדה מה: ע"ש]

מס' כלה פ"א עירובין יח:

[עי' תוס' עירובין יח: ד"ה יד]

משלי יא

שופטים יג

מלכים ב ד

בראשית כד

[לעיל ח:]

קהלת י

בראשית ד

קהלת י

[חולין יא. שבת לג:]

עין משפט נר מצוה

עג א מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ז סמג עשין ג :
עד ב מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הל' ה:
עה ג שם הלכה ח :
עו ד מיי' שם הלכה ט טוש"ע או"ח סימן ג סעיף ה :

גמרא

ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן קיבה ישנה אף נעור נעור הישן ישן הנעור נמוק והולך לו תנא אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר °ולבי חלל בקרבי (תהלים קט) רשעים יצר רע שופטן שנאמר °נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו (שם לו) בינונים זה וזה שופטן שנאמר °יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו (שם קט) אמר *רבא כגון אנו בינונים אמר ליה אביי לא שביק מר חיי לכל בריה ואמר רבא לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי אמר רבא לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו אמר רב לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי העולם הזה ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא: ואהבת את ה' אלהיך: *תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו ממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך *רבי עקיבא אומר בכל נפשך אאפילו נוטל את נפשך תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה °כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל) כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד [מנחות כט:] אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו *תורה וזו שכרה °ממתים ידך ה' ממתים וגו' (תהלים יז) אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע *שאתה מזומן לחיי העוה"ב: בלא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו': אמר רב יהודה אמר רב לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה איתמר נמי א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר רבי יוחנן לא אמרו גאלא מן הצופים ולפנים וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שורה ת"ר הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל לא יפנה אלא מזרח ומערב ורבי יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים חכמים היינו ת"ק איכא בינייהו צדדין תניא אידך הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה רבי יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בית המקדש קיים מותר רבי עקיבא אוסר בכל מקום רבי עקיבא היינו ת"ק איכא בינייהו חוץ לארץ רבה הוו שדיין ליה לבני מזרח ומערב אזל אביי שדנהו צפון ודרום על רבה תרצנהו אמר מאן האי דקמצער לי ראנא כר' עקיבא סבירא לי דאמר בכל מקום אסור:

תניא

רש"י

שואבת כל מיני משקין · אע"פ שהן נכנסין בכרס דרך הושט הריאה מוללתן ושואבתן מבעד לדופני הכרס : זורקת בו טפה· מרה ומניחתו מן הכעס : שוחק. שחוק: קרקבן· בעוף הוא המסס בבהמה: טוחן · המאכל : אף · החוטם : נעור · מקיצו משנתו : נעור הישן וישן הנעור · שנתחלפה ובאה השינה מן האף והקיבה נעורת: נמוק והולך לו · מתנונה והולך לו ונמשך למיתה· לשון אחר נעור הישן הקיבה ונמצאו קיבה ואף נעורים שאינו ישן כלל או ישן הנעור ונמצאו שניהם ישנים ואינו נעור כי אם בקושי : ולבי חלל בקרבי · יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי שיש בידי לכופו : נאם פשע לרשע וגו' · אמר דוד בקרב לבי יש ואומר אני שהפשע נאם לרשע כלומר שהיצר הרע אומר לרשע אל יהא פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצר הרע שופטו עד שמרחיקו שאינו מתפחד מיוצרו: כי יעמוד · הקב"ה: לימין אביון להושיע משופטי נפשו · ש"מ יש לך אדם שיש לנפשו שני שופטים : לא שבק מר חיי לכל בריה · אם אתה מן הבינונים אין לך צדיק גמור בעולם : לרשיעי גמורי. העולם הזה שאין להם בעולם הבא כלום וצריכין ליטול שכרן כאן כגון אחאב שהיה עשיר מאד דקאמר ליה בן הדד כספך וזהבך לי הוא (מלכים א כ): לצדיקי גמורי העוה"ב· שאין להם בעוה"ז כלום כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת(*תענית כד:): [לעיל יז:] לכך נאמר בכל מאדך · מן החביב עליך : והיה מקבל עליו עול מלכות שמים · קורא קריאת שמע : ממתים ידך ה' ממתים · מידך היה לו למות ולא מידי בשר ודם : מן הצופים · מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו : וברואה · שיכול לראות משם פרט אם מקום נמוך הוא : ובשאין גדר · מפסיק בינו להר הבית : ובזמן שהשכינה שורה · שבית המקדש קיים: הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב · אחוריו למזרח ופניו למערב ולא אחוריו למערב ופניו למזרח מפני שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה של ארץ יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין וים מארץ יהודה הימנה [למזרח] עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף ארץ ישראל שארץ יהודה על פני כל אורך ארץ ישראל היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פרועו נגד ירושלים או פרועו שלפניו או פרועו שלאחריו אבל צפון ודרום יפנה ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה : ובגליל · שהיא בצפונה של א"י לא יחזיר פניו צפון ודרום אלא מזרח ומערב :. ה"ג וחכמים אוסרין ולא גרסינן בכל מקום : חכמים היינו ת"ק · דאמר לא יפנה ולא מפליג בין רואה ללא רואה בין בזמן הבית בין בזמן הזה : איכא בינייהו צדדים · דיהודה וגליל שאינן כנגד ירושלים ממש לתנא קמא לצדדין נמי אסירי דהא הנפנה ביהודה קאמר כל יהודה משמע ורבנן בתראי סברי כנגד ירושלים ממש אסור אבל לצדדין מותר דהא אדר' יוסי קיימי דאמר לא אסרו אלא ברואה אבל ברחוק לא ואפילו כנגד ירושלים ממש ואתו רבנן למימר וחכמים אוסרים אפילו שלא ברואה ואפילו בזמן הזה ומיהו נגד ירושלים לא: בדר' עקיבא גרסינן בכל מקום הלכך בחוצה לארץ נמי קאמר : הוו שדיין ליה לבני · לבנים שישב עליהן לפנות היו מתוקנים וזקופות על צדיהן ראשן א' למזרח והשני למערב לבנה אחת לצפון ולבנה אחת לדרום והוא יושב על האחת ונפנה בינתים נמצא הוא נפנה לצפון ודרום ולא היה רוצה לפנות בבבל מזרח ומערב לפי שבבל במזרחה של ארץ ישראל עומדת שלא יהא פרועו לא מלפניו ולא מלאחריו נגד ארץ ישראל : אזל אביי שדנהו לצפון ודרום· לראות אם יקפיד רבו על כך אי סבירא ליה כר"ע דאמר בחו"ל נמי קפדינן עלה דמילתא :

אחר

רבי עקיבא אוסר בכל מקום · מזרח אחוריו ופניו למערב ומסקינן אפילו בחוץ לארץ ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל :

בבא

מסורת הש"ס

[בע"י ובילקוט אית' רבה והוא נכון לפמ"ש תוס' עירובין ה. ד"ה וכא שלא אמר אביי מר לרבא חבירו]

פסחים כה. סנהדרין עד. יומא פב.

[בילקוט רמז תתל"ד איתא ר'עקיבא אומר אם נאמר בכל נפשך ק"ו בכל מאדך אלא בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בין במדת הטוב בין במדת הפורענות]

[עי' תוס' כתובות קג: ד"ה מזומן וכו']

מסורת הש״ס | עין משפט נר מצוה

אחר רבי יהושע וכו׳. וביהודה הוה: עד כאן. כלומר כל זה העזות פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו: דשח ושחק. עם אשתו שיחה בטלה של ריצוי תשמיש: ועשה צרכיו. ושימש מטתו: כדלא שריף תבשילא. כאדם רעב כמו שלא שימש מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאותך: שריף. הומי״ר בלע״ז: שקרובה לפה. רגילין להושיטה לפה: שקושר בה תפילין. בזרוע שמאלו: טעמי תורה. נגינות טעמי מקרא של תורה. נביאים וכתובים בין בניקוד שבספר בין בהגבהת קול ובגלגול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל:

תורה אור

*תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר׳ יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג׳ דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר ליה בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך א״ל *תורה היא וללמוד אני צריך תניא בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא ולמדתי ממנו ג׳ דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו ר׳ יהודה עד כאן העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר ליה *דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא א״ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך *מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר °מימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ור׳ שמעון בן לקיש אמר מפני שקושר בה תפילין רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה ר׳ יהושע אומר מפני שכותב בה ר׳ עקיבא אומר מפני שמראה בה טעמי תורה א״ר תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו ההוא בית הכסא דהוה בטבריא כי הוו עיילי ביה בי תרי אפי׳ בימפא מתזקי רבי אמי ורבי אסי הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרי להו רבנן לא מסתפיתו אמרי להו אנן קבלה גמירינן קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי מרביא ליה [אמיה] אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמי דהוי רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא בתר דמלך עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה אמר עולא [י]אחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע איסי בר נתן מתני הכי [ג׳] אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע [י]ובבקעה כל זמן שאין חברו רואהו מיתיבי *[י]יוצאין מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר והן טהורין בטהרות הקלו ת״ש *[י]כמה ירחקו ויהיו טהורין כדי שיהא רואהו שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן רב אשי אמר [י]מאי כל זמן שאין חברו רואה דקאמר איסי בר נתן כל זמן שאין חברו רואה את פרועו אבל לדידיה חזי ליה ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה א״ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה משום דתניא *[ח]כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן *תנו רבנן איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום איני *והאמר רב יהודה אמר רב [ס]לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותו רבא ביממא הוה אזיל עד מיל ובליליא א״ל לשמעיה פנו לי דוכתא ברחובה דמתא וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני לא תימא במקום אלא אימא [י]כדרך שנפנה ביום רב אשי אמר אפילו תימא במקום לא נצרכה אלא לקרן זוית גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפי׳ עושין כשפים באספמיא באין עליו ואי אנשי ויתיב ואח״כ משמש מאי תקנתיה כי קאי לימא הכי לא לי לא לי לא תחים ולא תתחים לא הני ולא מהני לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא

תניא

רבא מקמי דהוה רישא כו׳ בתר דמלך עבדה ליה כוותא ומנחא ליה ידא כו׳. תימה דע״כ לא מלך רבא עד אחר פטירתו של אביי כדמשמע לעיל [נו.] *בעובדא דבר הדיא וכן בכתובות דקאמר חומה דביתהו דאביי אתיא לקמיה דרבא בסוף פרק אע״פ (ד׳ סה.) וזהו תימה דלעיל (ד׳ נו.) משמע דרבא בחלוס פטירתה קודם פטירתו דאביי וי״ל מכל מקום לא נפטרה עד אחר אביי:

סליקו תוספות דמסכת ברכות

מן הנחשים ומן העקרבים. ומן המזיקין. דמתוך צניעתו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו ואף המזיקין חסין עליו: חלומותיו מיושבין עליו. שאין המזיקין מבהילין אותו: קבלה. מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא: קבלה דיסורי שתיקותא. שלא יבעט ביסורין הבאים עליו: מרביה ליה אימרא. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד: שעיר. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: אמגוזא בלקנא. נותנת אגוז בספל של נחשת ומקרקשת בו מבית והוא נפנה כנגדה מבחוץ: בתר דמלך. ונעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקים *שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם: כוותא. חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית: אחורי הגדר נפנה מיד. ואין צריך להתרחק כלום: ובבקעה. צריך להתרחק כדי שלא ישמע חברו עטושים של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו: רב אשי אמר וכו׳ לא גרסינן עד לקמן דמוקי לדאיסי בר נתן בהכי: יוצאין מפתח בית הבד. משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לפנות יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנין לאחורי הגדר מיד: בטהרות הקלו. בשביל שמירת טהרות הקלו בבית הכסא: כמה ירחקו. שומרי טהרות: כדי שיהא רואהו. וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הוצרך לפנות יפנה תיובתא דאיסי דבעי שלא יראנו: דאקילו בהו רבנן. בשביל שמירתן הקלו בבית הכסא: אבל לדידיה חזי ליה. אבל הוא עצמו את חברו יכול לראות ולא ירחיק: במקום שנפנה ביום. מתרחק מבני אדם בלילה כביום: ינהיג אדם עצמו. לפנות: שחרית. קודם היום: וערבית. משחשכה: כדי שלא יהא צריך להתרחק. אלמא אין מתרחקין בלילה: פנו לי דוכתא. מבני אדם: כדרך שנפנה ביום. לענין פרוע טפח וטפחיים כדאמרינן בפרקי קמאי (פ״ג ד׳ כג:) ומיושב כדאמרינן לעיל: לקרן זוית. אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי: משמש. בצרור או בקיסם לפתוח נקבים כדאמרינן במסכת שבת (ד׳ פב.) לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך ולשון ראשון הגון דא״כ למה לי משום כשפים תיפוק לי כיון שיושב כבר מלוכלכים בגדיו ומה יועיל משמושו: לא לי לא לי. לא תוכלו לי: לא תחים ולא תתחים. הם שמות הכשפים העשויים ע״י תחתוניות: לא הני ולא מהני. לא כולן ולא מקצתן: לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא. ולא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה לשון אחר לא הני ולא מהני לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות:

מס׳ ד״א פ״ט

מגילה כח.

חגיגה ה:

[לעיל נד:]

דברים לג

טהרות פ״י מ״ב

שם

[ע״ז מז:]

הוריות יג:

[אדר״נ פ״ט ובד״א פ״ו]

[פי׳ כשם שנפרעין מן המת אם הוא חוטא כך נפרעין מן הספדנין שאומרים עליו שהוא צדיק. ערוך]

עז א מיי׳ פ״ה מהלכות דעות הלכה ו טוש״ע או״ח סי׳ ג סעיף ב:

עח ב מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף י:

ג ד טוש״ע שם סעיף ח:

עט [ג ד מיי׳ שם]:

פ ה ו מיי׳ פי״ג מהל׳ טומאת משכב ומושב הלכה ב:

פא ז מיי׳ פ״ה מהלכות דעות הל׳ ו טוש״ע או״ח סי׳ ג סעיף ח:

פב ח טוש״ע י״ד סימן שדמ סעיף א [ברא״ש פ״ג דמ״ק סי׳ קי]:

פג ט מיי׳ פ״ה מהלכות דעות הל׳ ו טוש״ע או״ח סי׳ ב סעי׳ ו בהגה:

פד י מיי׳ שם טוש״ע או״ח סי׳ ג סעיף יב:

פה א ב [ליתא ברמב"ם] ב מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה י סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קנא סעיף ה:
פו ד מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ז סמג עשין קסד:
פז ה מיי' שם הלכה ב:

[פי' בערוך ערך אסטמא ועי' עוד במוסף הערוך ערך שן ו' שפירש השתנה מלשון את שיניהם מלכים ב יח]

הגהות הגר"א

[א] שם הנכנס לבהכ"נ להתפלל מותר. נ"ב גירסת הרי"ף מצוה וכן הרא"ש במגילה: [ב] רש"י ד"ה כל המיסך כו' אלמא אין כו'. נ"ב וצ"ע למה לא פירש כמ"ש בתמיד למימרא דלא כו':

תניא בן עזאי אומר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע על כל מושב שב חוץ מן הקורה אמר שמואל *שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא יציאה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי עד *דכפנת אכול עד דצחית שתי עד דרתחא קדרך שפוך קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין אמר להו אביי לרבנן כי עייליתו בשבילי דמחוזא למיפק ביה בחקלא לא תחזו לא להך גיסא ולא להך גיסא דלמא יתבי נשי ולאו אורח ארעא לאסתכולי בהו *רב ספרא על לבית הכסא אתא רבי אבא נחר ליה אבבא אמר ליה ליעול מר בתר דנפק אמר ליה עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר לאו הכי תנן *מדורה היתה שם ובית הכסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם אלמא לאו אורח ארעא הוא והוא סבר מסוכן הוא *דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון רבי אלעזר על לבית הכסא אתא ההוא *פרסאה דחקיה קם ר' אלעזר ונפק אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה קרי עליה רבי אלעזר °ואתן אדם תחתיך *אל תקרי אדם אלא אדום: °ואמר להרגך ותחס עליך ואמר ואמרתי מיבעי ליה ותחם וחסתי מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר לו דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה *והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי היא דכתיב °ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מן גדר ומערה לפנים ממערה להסך אמר ר' אלעזר מלמד שסכך עצמו כסוכה: °ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט אמר ר' יוסי בר' חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם שנאמר °והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו: °אם ה' הסיתך בי ירח מנחה אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה לדוד מסית קרית לי הרי אני מכשילך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעים אותו דכתיב °כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו' מיד °ויעמוד שטן על ישראל וכתיב °ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר דכתיב °ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד מאי עת מועד אמר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו רבי יוחנן אמר עד חצות ממש: °ויאמר למלאך המשחית בעם רב אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה למלאך טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: °ובהשחית ראה ה' וינחם מאי ראה אמר רב ראה יעקב אבינו דכתיב °ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר °אלהים יראה לו השה רבי יצחק נפחא אמר כסף כפורים ראה שנאמר °ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל וגו' רבי יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב °בהר ה' יראה פליגי בה ר' יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני חד אמר כסף הכפורים ראה וחד אמר בית המקדש ראה ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר °אשר יאמר היום בהר ה' יראה: לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו': *מאי קפנדריא אמר רבא קפנדריא כשמה ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר כמאן דאמר אינש אדמקיפנא אדרי איעול בהא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה *הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא רבי אבהו אמר [ב]אם היה שביל מעיקרו מותר אמר ר' חלבו אמר רב הונא [ג]הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר [א] לעשותו קפנדריא שנאמר °ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים וגו': ורקיקה מקל וחומר: אמר רב ביבי אמר ר' יהושע בן לוי [ד]כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו שנאמר °והיה עיני ולבי שם כל הימים אמר רבא רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דהוה אמנעל מה מנעל בהר הבית אסור בבית הכנסת מותר אף רקיקה בהר הבית הוא דאסור בבית הכנסת שרי אמר ליה רב פפא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא אדיליף ממנעל נילף מקפנדריא אמר ליה תנא יליף ממנעל ואת אמרת מקפנדריא מאי היא דתניא [ה]*לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו ולא במנעלו שברגלו *ולא במעות הצרורים לו בסדינו ובפונדתו מופשלת לאחוריו ולא יעשנה קפנדריא ורקיקה מקל וחומר ממנעל ומה מנעל שאין בו דרך בזיון *אמרה תורה °של נעליך מעל רגליך רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר °כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק והלא דברים קל וחומר ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם כך רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן אמר ליה אנא הכי קאמינא נימא הכא לחומרא והכא לחומרא

ואימא

על כל מושב שב חוץ מן הקורה. שמא תפול: כאסטמא לפרזלא. אציי"ר בלעז שמועיל לברזל כך מועיל לגוף יציאה להפנות: אדכפנת אכול. שאם תשהא תעבור ממך תאות המאכל ואין המאכל מועיל: עד דרתחא קדרך שפוך. קודם שתצטנן משל הוא זה כשאתה צריך לנקביך שפוך ואל תשהא אותם: קרנא קריא ברומי. אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למבקשי תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר: בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין. אם אין אביך בבית הזהר אתה בנו למכור תאניו בעוד שיש תובעים: בשבילי. שביל קטן שפונים בו לשדות: נחר ליה אבבא. לידע אם יש שם אדם נחר טושי"ר בלעז: אמר ליה. ר' אבא לרב ספרא: עד כאן לא עיילת לשעיר. שאינך נכנסין בבית הכסא: וגמרת לך מילי דשעיר. שאינך נוגע: לאו הכי תנן. במסכת תמיד: מדורה היתה שם. בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיכים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה כדתנן במסכת יומא (ד' כח.) כל המיסך [ב] רגליו טעון טבילה: ובית הכסא של כבוד. אלמא אין מספרים בבית הכסא ואת אמרת ליעול מר: והוא סבר. רב ספרא שמהר לומר ליעול מר סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם ישוב לאחוריו ויחזור העמוד: הדרוקן. כרסו נכס:

דרקונא. נחש: שמטיה לכרכשיה. חלחולת שהרעי יוצא בו: ואמר להרגך ותחס עליך. דוד אמר לשאול כן בצאתו מן המערה שנכנס בה לפנות וכרת דוד את כנף מעילו ואמר להרגך הקב"ה התיר לי להרגך: התורה אמרה וכו'. אם

תורה אור

במחתרת ימצא הגנב וגו' (שמות כב) וכבר פירשנוהו למעלה במעשה דר' שילא (ד' נח.): צניעות שראיתי בך: שנכנס למערה בשביל הצנע ואף שם נהג צניעות כדמפרש ואזיל: שסכך רגליו. בבגדיו כסוכה: שיש בו ליפרע כמה. שיש במיתתו כדי לכפר על כמה עונות: ובהשחית ראה ה' וינחם. מקרא הוא באותה פרשה בדברי הימים: כסף כפורים ראה. שנתן במנין: ראשון של ישראל למשכן והוא כפר על מנין זה שהרי לזכרון נתן כדכתיב והיה לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו הוצרכו כפרתו: כשמה. כמשמעה פירוש שמה: אדמקיפנא אדרי איעול בהא. בעוד שאני מקיף כל שורות הבתים הללו אכנס כאן לקצר דרכי: אדרי. שורות: קפנדריא. שרי"א בלעז: מעיקרא. קודם שנבנה עליו בית הכנסת: נילף מקפנדריא. לאיסורא דתנן במסכת מגילה (ד' כח.) אין עושין בית הכנסת קפנדריא: תנא יליף. רקיקה ממנעל: פונדתו. אזור חלול שנותנין בו מעות:

ואימא

[עי' תוספות ב"ק לח. ד"ה אלא]
ישעיה מג
מלכים א א
דה"א כא
בראשית כב
שם

גליון הש"ס

גמ' אל תקרי אדם. עי' יבמות ס"א ע"א תוס' ד"ה ואין:

[עי' תוס' ב"מ כו. ד"ה בהר ותוס' פסחים ז. ד"ה בהר]
[עי' תוספות חגיגה ד: ד"ה כי תבואו]

מסורת הש"ס

[בערוך ערך כפן פירש הדברים אלו על דרך מוסר יפה ע"ש]
תמיד כז:
שם ט.
שם ולעיל כה. [בכורות מד:]
שמואל א כד
[לעיל נח. סנהדרין עב.]
שמואל א כד
שם
שמואל א כו
שמות ל
שמואל ב כד
שם
שם
דה"א כא
שם כב
שמות ל
בראשית כב
מגילה כט. ע"ש
יחזקאל מו
מלכים א ט
[תוספתא פ"ז]
שמות ג
אסתר ד

תורה אור

ואימא הר הבית דאסור במנעל לילפא
ממנעל אבל (ב"ה) דשרי במנעל אדיליף
ממנעל ולהיתר נילף מקפנדריא ולאסור
אלא אמר *רבא כי ביתו מה ביתו אקפנדריא
קפיד אינש ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש
אף ב"ה *קפנדריא הוא דאסור רקיקה ומנעל
שרי: כל חותמי ברכות שבמקדש וכו': כל
כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש *ומנין
נחמיה ט שאין עונין אמן במקדש שנאמר °קומו
ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם
שם ואומר °ויברכו (את) שם כבודך ומרומם
על כל ברכה ותהלה יכול כל הברכות
כולן תהא להן תהלה אחת ת"ל ומרומם
על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה
תן לו תהלה: התקינו שיהא אדם שואל
בשלום חברו וכו': *מאי ואומר וכי תימא
שופטים ו בעז מדעתיה דנפשיה קאמר ת"ש °ה' עמך
גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה
משלי כג לגדעון ת"ש °אל תבוז כי זקנה אמך ואומר
תהלים קיט °עת לעשות לה' הפרו תורתך אמר רבא
האי קרא *מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה
לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש
עת לעשות לה' מאי טעם משום הפרו
תורתך מסיפיה לרישיה מדריש הפרו
תורתך מ"ט משום עת לעשות לה' *תניא
הלל הזקן אומר בשעת המכניסין פזר בשעת
המפזרים כנס ואם ראית דור שהתורה חביבה
משלי יא עליו פזר שנאמר °יש מפזר ונוסף עוד ואם
ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס
שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך דרש בר
קפרא זלת *קבוץ קנה מינה באתר דלית
גבר תמן הוי גבר אמר אביי ש"מ *באתר
דאית גבר תמן לא תהוי גבר פשיטא לא
נצרכה אלא בששניהם שוין דרש בר קפרא
איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין
שם ג בה °בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך אמר רבא אפילו לדבר עבירה*
קדושין פב: ע"ש *דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מה היא אמר
משלי יח רב חסדא מחטא דתלמיותא: תניא ר' אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנא' °איש רעים להתרועע
תניא ר' אומר °אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו שאלמלי לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך
[סוטה ב.] ביתו לא בא לאותו דבר תניא *ר' אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך *שכל הרואה
סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין אמר חזקיה בריה דר' פרנך אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה
לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי
במדבר ה אשתו שנאמר °ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את
אשתו וגו' ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו אמר רב נחמן בר יצחק ואם
שם נתנן סוף מתעשר שנאמר °איש אשר יתן לכהן לו יהיה לו יהיה ממון הרבה א"ר הונא בר ברכיה משום
איוב כב רבי אלעזר הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר °והיה שדי בצריך וכסף
תועפות לך ר' שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר וכסף תועפות לך א"ר טבי
משלי כד א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר °התרפית ביום צרה צר
כחכה א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל ואפילו מצוה אחת שנאמר התרפית מכל מקום אמר רב ספרא
ר' אבהו הוה משתעי כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה
לארץ שגרו אחריו שני ת"ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם
למה באתם אמרו ליה ללמוד תורה באנו הכריז [עליהם] אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו
יומא יח: בבית המקדש כאותה ששנינו *זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל התחיל
הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירים הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הם של תהו הם
אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא
ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירים אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל אמר
להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל אמרו לו הנח רבי עקיבא שלא הניח
כמותו בארץ ישראל א"ל אף אני לא הנחתי כמותי בא"י אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי
קרנים והם שגרונו אצלך וכן אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי
ואמרו

ולימא הר הבית לאסור במנעל. ילפינן רקיקה מיניה לאיסורא
בקל וחומר אבל בית הכנסת דשרי במנעל לא נילף רקיקה להתירה
דרקיקה מאיסא אלא ילפינן מקפנדריא לאיסורא: ויברכו שם
כבודך. בשכמל"ו עונים והמברך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן
העולם ועד העולם מפרש בתוספתא
שתקנו מן העולם ועד העולם
[ת"ל בית הכנסת] להודיע שאין העוה"ז לפני העוה"ב
כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין
[נדפ"י הגי' רב] כלומר הנהיגו ברכותיו בעוה"ז כדי
להיות רגילים לעוה"ב שכולו ארוך:
תהלה אחת. שיענו פעם אחת
בשכמל"ו: על כל הברכות. בסוף
ברכה אחרונה: וכי תימא בועז
[תענית טז: סוטה מ:] מדעתיה עבד. ולא גמרינן מיניה:
תא שמע. דגמרינן ממלאך שאמר
לגדעון: וכי תימא מלאך הוא
דקאמר ליה לגדעון. כלומר לא שאל
בשלומו ולא ברכו אלא בשליחות
קאמר מאת המקום לבשרו שהשכינה
עמו ולא גמרינן מיניה: תא שמע אל
תבוז כי זקנה אמך. אל תבוז את
בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד
מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך
[מכות כג:] שנאמר עת לעשות לה': מסיפיה
לרישיה כו'. אם באת לדרשו למקרא
זה יש לך לדרשו יפה בין בכתיבתו
בין בהפוך: מרישיה לסיפיה עת
לעשות לה' משום הפרו. עתים הם
[לעיל ס. סנהדרין ע.] לה' לעשות משפט פורעניות בעוברי
רצונו משום דהפרו תורתך: מסיפיה
לרישיה. הפרו תורתו עושי רצונו
כגון אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח)
שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות
[תוספתא פ"ו] משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל
לשמו של הקדוש ברוך הוא: בשעת
המכניסים. שאין חכמי הדור מרבילים
תורה לתלמידים: פזר. אתה לשנות
לתלמידים: בשעת המפזרים.
שהגדולים שבדור מרבילים תורה:
כנס. אתה ולא תטול שררה עליהם
[עי' תוספות סוטה כב: ד"ה בשין וכו' אריכת פירושי' בסוגיא דהכא] דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז
במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה'
הפרו תורתך: ואם ראית דור שאין
התורה חביבה עליו כנס. ואל

תטיל דברי תורה נבזיון: הפרו תורתך. מלפזרה בשעה שהכנוס
לשם שמים: הכי גרסינן זלת קבוץ קנה מינה. אם ראית פרקמטיא
בזול קבוץ וקנה מינה ואסוף שסופה להתיקר: פשיטא. הא דאביי
למה לי פשיטא שלא יורה אדם הלכה בפני רבו למה ליה לאביי
למשמע מכללא: בששניהן שוין.
אם באת במקום תלמיד חכם ואיכך
גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש
במקומו: בכל דרכיך. אפילו לעבור
עבירה: דעהו. תן לב אם צורך
מצוה הוא כגון אליהו בהר הכרמל
עבור עליה: מחטא דתלמיותא.
ברוסי"ד שלגבויי"ש שהתפירו' עשויות
שורות שורות כתלמי מענה:
להתרועע. להתרונן: אפוטרופוס.
מכנים ומוציא נכסיו: כל שיש לו
תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן
סוף שנצרך לו על ידי אשתו. שנעשית
סוטה: ה"ג ואיש את קדשיו לו יהיו
וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו
וכתיב והביא האיש את אשתו: איש
את קדשיו לו יהיו. שמעכב קדשיו
אצלו ואינו נותנן לכהנים וללוים:
סוף שנצרך להן. שנעשה עני וצריך
לכך ליטול מעשר עני: לו יהיו.
לעצמו יצטרכו: המשתף שם שמים
בצערו. שמברך על הרעה דיין האמת
אי נמי שמבקש רחמים מלפניו:
בצריך. בצרתך: תועפות. לשון
כפילה כדמתרגמינן וכפלת ותעיף
(שמות כו): התרפית. מדברי תורה.
ביום צרה צר כחכה: ואפילו מצוה
אחת. אם נתרפה ממנה כשבאה
לידו ולא חש להתעסק בה צר כחו:
התרפית מכל מקום. אף במצוה אחת
משמע: מעבר שנים וכו'. ותנן אין
מעברין את השנים אלא ביהודה
דכתיב לשכנו תדרשו כל דרישות
שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של
מקום בפ"ק דסנהדרין (דף יא:):
[עי' גירסת הערוך בערך קסן] שגרו אחריו. למחות בידו: כבר
בנית. שהגדלת שמנו לומר גדולי הדור
הם: והלא עקיבא בן יוסף עשה כן.
דתנן ביבמות א"ר עקיבא כשירדתי
לנהרדעא לעבר שנים בפרק בתרא
האשה שהלך בעלה ולרתה (דף קכב.):
ואמרו

[אמר רב פפא הייני דאמרי אינשי גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי קדמוה הטעה בע"י]
[נזיר ב.]

פח א מיי' פ"א מהל' תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קנא סעיף ח:
פט ב מיי' שם הלכה ט טוש"ע א"ח שם סעיף ז וסי' ל סעיף יג:
צ ג מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה טו:
צא ד מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הלכה טו סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף טז:

רב נסים גאון

עת לעשות לה' הפרו תורתך. פירשו טעמו בגמרא דבני מערבא ר' יוסי אומר אם נתישנו דברי תורה בפיך אל תבוז להם מאי טעמא (משלי כג) ואל תבוז כי זקנה אמך אמר ר' זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד וגדרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגלים מה טעם (ש"א א) ועלה האיש ההוא מעירו:

צב א טוש"ע י"ד סי' רמב סעי' לא בהג"ה:
צג ב מיי' פ"ג מהלכות ת"ת הלכה יב סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף כא:

ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל מיד געו כל העם בבכיה ואמרו חס ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל וכל כך למה משום שנאמר °כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים בשלמא הוא מטהר והם מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והם מטהרין היכי הוי והא *תניא *חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר קסברי כי היכי דלא נגררו בתריה: תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש *המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש °ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים קל וחומר ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה °והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה °ודבר ה' אל משה פנים אל פנים אמר ר' יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה איכא דאמרי כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו °ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה *עכשיו יאמרו הרב בכעס והתלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנה אמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר °ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל: ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש °הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני אמר ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדר' יוסי ברבי חנינא *דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב °חרב (על) הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים כתיב הכא ונואלו וכתיב התם °אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאים שנאמר ואשר חטאנו איבעית אימא מהכא °נואלו שרי צוען דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדאמר ריש לקיש *דאמר ריש לקיש [ג]מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר °זאת התורה אדם כי ימות באהל דבר אחר הסכת ושמע ישראל הס ואחר כך כתת כדרבא *דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב °כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות *דתנן ר' ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע אמר ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב °אם *נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה: פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא ודרש מאי דכתיב °ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא ודרש °לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים קל וחומר ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר °ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש °ויברך ה' את עובד אדום (הגתי) בעבור ארון האלהים והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו מאי היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וח' כלותיה שילדו °ששה ששה בכרס אחד שנאמר

ואמרו לאחינו שבגולה. שלא ישמעו לו: יעלו להר. לאחד ההרים להתנהג בחוקות העמים לבנות במות: אחיה יבנה מזבח. אדם גדול היה וראש לבני הגולה: חנניה. הוא חנניה *אחי רבי יהושע: ינגן בכנור. לפני הבמה לפי שחנניה לוי היה כדתנן במסכת ערכין (ד' יא:) מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לסייע את ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור בך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים: לכרם. על שם שהיו יושבים שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות: בכבוד אכסניא. מכניסי אורחים בבתים: ראש המדברים. במסכת שבת מפרש לה בבמה מדליקין (ד' לג:): שנים עשר מיל. שלש פרסאות מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים *תלתא פרסי: אמרה תורה כו'. כלומר קראו הכתוב מבקש ה': כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים. והיינו דכתיב פנים בפנים: הרב בכעס. עליהם משום מעשה העגל: *תלמיד בכעס. וגם אתה מראה להם כעס שהרחקת אהלך ממחנה: אם אתה מחזיר האהל למקומו גרסינן: והיינו דכתיב ושב אל המחנה. השב האהל למחנה ואם לאו משרתך יהושע בן נון נער לא ימיש מתוכה שישמש תחתיך ואף על פי שהשיבו לאחר שנתרצה הקב"ה לישראל והוקם המשכן לא יצא דבר לבטלה: לא גרסינן ומשרתו יהושע וגו': הסכת. עשו כתות כתות. דריש הס כמו עשו: כתתו עצמכם. ודרשי' נמי הס כמו עשה עשו עצמכם כתותים להצטער על דברי תורה: זאת התורה. היכן מצויה באדם שימות באהלי תורה: הס ואחר כך כתת. שתוק כמו ויהס כלב (במדבר יג) שתוק והאזן לשמועתך עד שתהא שגורה בפיך ואף על פי שאינה מיושבת לך ואחר כך כתתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות ותרץ תרוצין עד שתתיישב לך: יהגה. יעיין: מיץ חלב יוציא חמאה. המוציא את החלב שינק משדי אמו על דברי התורה חמאה היא לו: ומיץ אף. המוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לטומאה: דתנן. שדיני ממונות עמוקים הם והרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם: המנבל עצמו. ששואל לרבו כל ספקותיו ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו: ואם זמות. שסתמת פיך מלשאול לשון זמם טבעת של רצועה שתוחבים בחוטם בהמה שעסקיה רעים ונותנים אותו בשפתיה לתופרם יחד ולסותמן סופך שתתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב: עשית חסד. שהאכילם שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו' (שמות יח): חמות. אשתו של עובד אדום: וח' כלותיה. שהיו לה שמ' בניה: שנאמר

רב נסים גאון

תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה. בגמרא דבני מערבא ובפסחים בפ' תמיד נשחט גרסינן תמן תנינן זה מדרש דרש ר' אלעזר בכרם ביבנה וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהן עשוין שורות שורות ככרם: פתח ר' יהודה ראש המדברים בכל מקום. מפורש במסכת שבת בפרק במה מדליקין (דף לג) אמתי יהודה שעילת יתעלת

תורה אור
ישעיה ב
שמות לג
שם
שם
שם
שם
דברים כז
ירמיה נ
במדבר יב
ישעיה יט
במדבר יט
משלי ל
משלי ל
שמואל א טו
דברים כג
בראשית מז
שמואל ב ו

[עירובין נה:]
[ז"ל התשבי בשורש עכש וים שמתנין עכשיו ביו"ד ואינו צריך]
תענית ז. מכות י.
שבת פג: גיטין מז:
במדבר יט
ע"ז יט.
שם.
ב"ב קעה:
[נדה כז.]
ע"ז ז. חולין מד: נדה כ:
[שבת לג: מנחות כז.]

נליון הש"ס גמ' ששה בכרס אחד. בלידה לדרך פרשה שמות כתב בשם המפרשים דו' חדרים יש באשה שלשה מימין ושלשה משמאל ואחד באמצע אם נתעבר מימין יהיו זכרים ובשמאל נקבות ובאמצע טומטום אנדרוגינוס ונתעברו מכל החדרים רק לא מאמצע דטומטום הוי סימן קללה:

שנאמר °פעלתי השמיני (א) וכתיב °כי ברכו אלהים °כל אלה [מבני] (ל)עובד אדום המה ובניהם ואחיהם (אנשי) [איש] חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום אמר ר' אבין הלוי °*כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחת מפניו מדרבה ורב יוסף *דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא *שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם *שהכל צריכין למרי חטיא אף על פי כן לא קבל עליו ר' יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא: ואמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב °יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה: ואמר רבי אבין הלוי °כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה שנאמר °ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני אלהים אכלו והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה: *ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו [א] אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה °לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום °לך בשלום הלך ונתלה: ואמר רבי אבין הלוי [ב] הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר °ואתה תבא אל אבותיך בשלום: אמר רבי לוי בר חייא *היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה *זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר °ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב *תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: *אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר °וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך °שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול °יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך °למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך °למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך °ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לשכחה בעזרת השם יתברך

*הדרן עלך מסכת ברכות והדרך עלן דעתן עלך מסכת ברכות ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת ברכות ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא *חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא:

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך: מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני: ברוך אתה יי למדני חקיך: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון לפניך יי אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת ברכות כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם ותתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יתברך וכו' על ישראל וכו' יהא שלמא וכו':

שנאמר פעלתי השמיני. בני עובד אדום קא חשיב בדברי הימים וקא חשיב תמניא והיא תשיעית כל אחת ילדה ששה הם חמשים וארבע הוסיף עליהם שמונה בנים הראשונים הרי ששים ושנים לעובד אדום: הדוחק את השעה. כגון אבשלום שבקש למלוך בחזקה: אצטריכא להו שעתא. להיות אחד מהם ראש ישיבה. אצטריכא להו גרסי' הוצרכו להם חכמים: סיני. היו קורין לרב יוסף שהיה בקי בברייתות הרבה: עוקר הרים. לרבה בר נחמני שהיה מחודד יותר בפלפול: למרי חטיא. למי שקבץ תבואה למכור כלומר למי שקבץ שמועות: דאמרי ליה כלדאי. לרב יוסף: מלכת תורה אור תרתין שנין. אמר אם אמלוך תחלה אמות לסוף שנתים ונדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך: אומנא לביתיה לא קרא. לא נהג כל אותן השנים שום צד שררה וכשהיה צריך להקיז דם היה הולך לבית הרופא ולא היה שולח לבא אליו: שיאחז בעובי הקורה. אם בא לטלטלה ממקום למקום לתתה בבנין כלומר יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגידולם יבקש עליהם רחמים: הנפטר מן המת. כשהיו מוליכים ארונות ממקום למקום לקבורה היו מלוים אותו מעיר לעיר וחוזרים אלו ואחרים מלוים אותו משם והלאה והחוזרים קרי נפטרים נוטלין רשות להפטר ממנו: אין להם מנוחה. מישיבה לישיבה וממדרש למדרש:

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

תהלים פד · דה"א כו · תהלים כ · שמות יח · שם ד · שמואל ב טו · בראשית טו · תהלים פד · ישעיה נד · תהלים קיט · שם קכב · שם שם · שם כט

[ערכין יג:] · עירובין נ. · [מ"ק יב:] · הוריות יד. · [ב"ב קמה:] · [מ"ק כט. ע"ש] · שם · יבמות קכב: נזיר סו: תמיד לב: כריתו' כח: · [פי' כגון על זה תמצא בס' בתיים שחיבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג]

צג א מוש"ע או"ח סי' קנה סעיף א:

שם שם

רב נסים גאון

תלמידי חכמים אין להם מנוחה. בגמרא דבני מערבא במסכת שביעית בפרק רביעי פירשו כי זו היגיעה שהן יגעין היא (משבחין) [שמשבחין] ומקלסין וגורסין בתורה כדאמרי' ר' יונה בשם ר' חייא בר אשי עתידין חברין להתיגע מבתי כנסיות לבתי מדרשות מאי טעמא דכתיב (תהלים פד) ילכו מחיל אל חיל:

סליקא לה להא מסכתא

[מ"ק כט. ע"ש]

[א] מג"א סי' קי סק"פ

[ב] [רמב"ם פ"ד מהל' אבל ה"ד]

תהלים פד

ישעיה נד · תהלים קיט

שם קכב שם שם

[בסיומא וסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בס' יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו]

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר פעלתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב כל אלה מבני עובד אדום המה ובניהם:

גליון הש"ס

גמ' כל הדוחק את השעה. מג"א רסי' קנו ע"א: שם כל הנהנה מסעודה: מג"א סוף סי' קנו ורסי' תקס"ח סק"ס:

מאימתי

א קריאת שמע של בית הכנסת עיקר מ"מ טוב לקרותה (כולה) לפני מטתו ובלא ברכה [וצ"ע דכולה אינו משמע בתוס']. ד"ה מאימתי : דף ב ע"א

ב זמן תפלת המנחה עד הערב ותפלת מעריב מפלג המנחה. בא"ד ... שם

ג הבינו להתפלל בשדה ולא בעיר : ד"ה סיה לך : דף ג ע"א

ד פירוש יהא שמיה רבא : ד"ה ועונין יהא שמיה : שם

ה אין לדבר דברי תורה בתוך ד' אמות של מת. ד"ה אין אומרים : ע"ב

ו אין לאכול (תחלת) סעודה משהגיע זמן ק"ש של לילה עד [שיקרא ק"ש] ויתפלל. ד"ה וקורא : דף ד ע"ב

ז טעם על הפסוקים דקודם יראו עינינו ואותה הברכה למה נתקנה. ד"ה אמר ר"י : דף ד ע"ב ובדף ב' ע"א ד"ה מברך :

ח לסמוך גאולה לתפלה שחרית וערבית : ד"ה אמר ר"י : שם

ט שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר [אבל מילתא דקביע כגון ארון ותיבה מותר] ד"ה שלא : דף ה ע"ב

י אין לעשות מלאכה בבקר קודם תפלתו [אבל לימוד מותר]. ד"ה אלא : שם

יא שלא לשום ראש או רגל מטתו בין מזרח למערב [כן פירש"י ובתוס' פי' דוקא כשיבן עם אשתו]. ד"ה כל הנותן : שם

יב אין צריך להמתין לחברו בבתי כנסיות שלנו [כפר"ת. ור"י היה ממתין ונהגו להחמיר אף לנו]. ד"ה המתפלל ובדף ב ע"א ד"ה מברך : דף ו' ע"א

יג צריך לקבוע מקום לתפלתו אפילו בחד בית הכנסת [לא נמצא כן בתוס' שלנו כ"א באשר"י סי' ז] :

יד מה פירוש של אחורי בית הכנסת. ד"ה אחורי : שם ע"א

טו פירוש מורידין הנדוקים. ד"ה ההוא גדוקי : דף ז ע"א

טז יחיד המתפלל בביתו יכוין להתפלל בעידן צלותא דצבורא. [כן מפורש בגמרא] : שם ע"ב

יז פי' דצריך ליכנס שני פתחים בבית הכנסת קודם שיתפלל. [דין זה באשר"י סימן ז] : [בתוס' רי"ת] : דף ח ע"א

יח אסור ללמוד בשעת שקריאה [אבל מי שתורתו אומנתו מותר כמו רב ששת] ד"ה רב ששת : דף ח ע"א

יט שנים מקרא ואחד תרגום ולא בלשון לעז ופסוקים בלשון תרגום. ד"ה שנים מקרא שם

כ פרשיות המועדות. [זה לפי גירסת הערוך פרשיות דכלה אשר דרשו אז מהלכות המועד והוא בתוספות רבי יהודה חסיד ע"ש] .

כא פירוש כאלו התענה תשיעי ועשירי. ד"ה כאלו : דף ח ע"ב

כב השלמת פרשיותיו עם הצבור. [מזמן מנחת שבת ואילך עד שבת הבאה לאחר אכילה ומצוה מן המובחר קודם אכילה] . ד"ה ישלים : שם

כג פי' מכיר את חבירו ברחוק ד"א. ד"ה אחרים : דף ט ע"ב

כד לכתחילה יכוין לקרות ק"ש סמוך להנץ החמה ואם לא קראו בהנות זמנה קורא עד שלש שעות ביום. ד"ה לק"ש כותיקין : שם

כה פי' דכל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום [היינו כותיקין]. ד"ה כל הסומך : שם

כו לא עשה ולא כלום מן התורה. יש לדקדק על היינו שהוסיפו חכמים על כל מצוה אף אם קיים עיקר המצוה כהלכתה בלא התוספת שהוסיפו חכמים הוה כאילו לא קיים כלום. [א"ה זה לא נמצא בתוס' ואפשר שדקדק כן לפי פירוש התוספת ודו"ק]. ד"ה תני רב יחזקאל : דף יא ע"א

כז ברכת התורה וברכת סוכה באיזה ענין פוטרים. ד"ה שכבר : שם ע"ב

כח פתח בדחמרא וסיים בדשכרא נחומרא. ד"ה לא נאתויי : דף יב ע"א

כט היה יודע שהוא יין וטעה בלשונו וכן בין י"ט לשבת בחתימת ברכתו. בא"ד : שם

ל פירוש והמונחך בלילות. ד"ה להגיד : שם

לא היאך כורע במודים. ולא בתחלה או בסיום שאר ברכות [וצ"ל בר"ה וי"כ]. ד"ה כרע : שם ע"ב

לב המלך הקדוש והמלך המשפט ועשותו. ד"ה והלכתא : שם

לג וכן מה שהוסיפו בעשרת ימי תשובה וספקו. בא"ד : שם

לד [דין] ותן טל ומטר [כשמסופק אם אמרו]. בא"ד : שם

לה היאך כלולים עשרת הדברות בקריאת שמע. ד"ה בקשו : שם

היה קורא

לו בק"ש ובתפלה וכל מקום שאסור לדבר אסור גם כן בלשון הקודש. ד"ה ובאמצע : דף יג ע"א

לז בתפלה אין להשיב מפני הכבוד. בא"ד : שם

לח לקרות שמע בכל (לב) [לשון. ד"ה וחכמים : שם]

לט שמע ישראל עד אחד צריך כוונת הלב. ד"ה אמר רבא : ע"ב

מ מלת אחד וכוונתו [וזה מפורש בגמרא וברא"ש סי' ג] : שם

מא המתפלל בדרך צריך לעמוד בפסוק ראשון. ד"ה על לבבך : שם

מב מותר לעשות קדושה באמצע ק"ש ולא בתפלת י"ח. ד"ה שואל : שם

מג ואיך יעשה כשיגיע שליח צבור למודים. בא"ד : שם

מד [דין] ברכת הלל אף כשאמר הלל בדלוג וברכת הלל בלילי פסח. ד"ה ימים : דף יד ע"א

מה דין טעימה בתענית יחיד. ד"ה או דילמא : שם

מו אם ליתן שלום לחבירו קודם שיתפלל. ד"ה במשכים : שם

מז כסות שאינו מיוחד אלא ליום אם לברך עליו בלילה. ד"ה ויאמר : שם ע"ב :

מח אם מותר לברך אציצית או אתפילין בין קריאת שמע לתפלה ותיובה בשעת קריאת שמע ותפלה. ד"ה ומנח תפילין : שם

מט שלא להדר אמיא בעידן ק"ש ותפלה וליזיל ד' מילין כדי להתפלל במנין. ד"ה אמאן : דף טו ע"א

נ ליתן ריוח בין הדבקים ויתר דקדוקים. ד"ה בין הדבקים : ע"ב

נא קרא שמע וטעה וכן הלל ומגילה. ד"ה הקורא : דף טז ע"א

נב לא יעמוד במקום גבוה ויתפלל [היינו שעומד ע"ג כסא]. ד"ה לפי : שם

נג דין רחילה ותפיפה בימי אבלו ורחיצת יולדת בימי אבלה. ד"ה אסטנים : ע"ב

נד וכן בתשעה באב וסיכה ביום כפור. בא"ד : שם

נה עד מתי נקרא אונן. ד"ה אנינות [והעיקר ברא"ש סי' ע"ו] : שם

נו העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא [היינו כשלומד לקנטר]. ד"ה העושה : דף יז ע"א

נז יש לגרוס בתקיעות כי הם בזרוע עדיך באו. ד"ה וכן : ע"ב

נח חתן חייב עכשיו בקריאת שמע ושלא יעשו מלאכה בתשעה באב. ד"ה רב שישא : שם

מי שמתו

נט אונן פטור מברכות ואינו רשאי להכניס עצמו לחיוב בחול. ובשבת ויום טוב. יש חילוק ופלוגתא. ד"ה ואינו מברך. [א"ה זה החילוק בין י"ט לשבת אינו בתוספת כ"א ברא"ש סימן א' ואדרבא מתוספות מוכח דאין חילוק דהם כן מאי הקשו מסיפא דאיירי בשבת] : דף יח ע"א

ס לנהוג אנינות בחול המועד. בא"ד :

סא עד מתי נקרא אונן מי שמת בבית האסורים שתפסו מושל וסיכה שאין מוטל עליו לקברו. בא"ד :

סב שק מלא ספרים או עצמות של מת מפשילן לאחוריו וירכוב וספר תורה לפניו ובמקום לסטים מותר לרכוב עליהן. ד"ה וירכוב : שם

סג אם מסירין ציצית מטליתו של מת. ד"ה למחר : שם

סד מתי קטן חייב בק"ש ומתי חייב בתפילין. ד"ה וקטנים. דף כ ע"א

סה אם נשים חייבות בהלל ואם עונין אחריהן. ד"ה בתפלה : שם ע"ב

סו אינו יוצא בק"ש בהרהור. ד"ה ורב חסדא : שם

סז אם הוציא בפיו ולא השמיע לאזניו יצא. [דין זה ברא"ש סימן י"ד] :

סח מתפלל אדם כל היום פי' בספק אם התפלל אבל מכר שהתפלל כבר פוסק. ד"ה ור' יוחנן : דף כא ע"א

סט מלא צבור מתפללים מתי יתחיל להתפלל י"ח ואם הגיע ש"ץ למודים והוא מתפלל ושומע קדושה ואמן דהאל הקדוש ודשומע תפלה. ד"ה עד : שם ע"ב

ע אין יחיד אומר נקדש אבל עם החזן מהפלל קדושה משלם. ד"ה אין : שם

עא אין צריך טבילה לא לדברי תורה ולא לתפלה והטובל ליום הכפורים אי מברך הוי ברכה לבטלה. ד"ה ולית הלכתא : דף כב ע"ב

עב שהה כדי לגמור את כולה במגילה ובשופר במקום דגברא חזי אינו חוזר לראש ואי לא חזי חוזר. ד"ה הלכה לכ"ש : שם

עג המתפלל ומצא צואה במקומו תפלתו תועבה פירוש יחזור ויתפלל. ד"ה אע"פ : שם

עד [דין] היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו. ד"ה ממתין : שם

עה מותר להשתין בבית הכסא ערבי ותפילין בראשו אבל בידו לא. ד"ה חייבין : דף כג ע"א

עו שער באשה ערוה ולא בבתולות [דין ברא"ש סימן ל"ז] :

עז אף בבית שני בהרחקת ארבע אמות לאחוריו ולפניו מלא עיניו :

עח ממשמש בבגדיו ופירושו בשעת נפילה. ד"ה וממשמש : דף כד ע"ב

עט אם מותר לקרות ק"ש וצואה על בשרו תחת בגדיו. ד"ה פסק : שם

פ אם צריך להרחיק מצואת כלבים וחזירין ותרנגולין ההולכין בבית. ד"ה לית הלכתא : דף כה ע"א

פא [דין] בתי כסאות שלנו שהן בעומק. ד"ה ריח : שם

פב [דין] לבו רואה את הערוה. ד"ה והרי לבו : שם ע"ב

פג גרף של רעי של חרס או זכוכית. ד"ה גרף : שם

פד ספר תורה ותומש אם אין לו בית אחר עושה לו מחיצה עשרה ואחר ספרים שני בכיסוי בעלמא. ד"ה ספר תורה : דף כו ע"א

תפלת השחר

פה תפלת מוספין כולי יומא אפילו משחרית. ד"ה תפלת השחר : שם

פו אין לבטל תפלת ערבית חנם. ד"ה טעה : שם

פז טעה ולא התפלל מוסף עבר יומו בטל קרבנו. ד"ה איבעיא לפי : שם

פח טעה ולא התפלל יפלה ויבוא במנחה ולא אמר אחד אלא י"ח ברכות. ד"ה טעה : שם ע"ב

פט כנותן שלום לרבו אומר שלום עליך רבי. ד"ה והנותן : דף כז ע"ב

צ מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס כשיש צורך מצוה ד"ה צלי : שם

צא דין משיב הרוח ותן טל ומטר. ד"ה הא דאידכר : דף כט ע"ב

צב פסק רב אלפס דבעי לא עקר רגליו ורגיל לומר תחנונים. ד"ה א"ד : שם

צג תפלת הדרך מעומד עדיפא. ד"ה והיכא : דף ל ע"א

צד היה רוכב ישב במקומו ויתפלל וכן המהלך אינו צריך להפוך פניו למזרח. ד"ה הלכה כרבי : שם

צה בין שתי תפלות ישהה כדי הלוך ארבע אמות. ד"ה כדי : שם ע"ב

אין עומדין

צו [למה] נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה. ד"ה רבנן : דף לא ע"א

צז אסור לשחות בסוף כל ברכה אבל באמצע יכול לשחות. ד"ה ומוצאו : שם

צח שכור אסור להתפלל ויכול לברך בס"מ אפי' מדומדם. ד"ה מכאן : שם ע"ב

צט העוסק בתפלה יכול ליטב תוך ד' אמות של מתפלל. ד"ה מכאן שאסור : שם

ק דין ענגו המתענה בשבת. ד"ה כל היושב : שם

קא [יש ב' ענייני] עיון תפלה. ד"ה כל המאריך : דף לב ע"ב

קב אם היה נחש מרתיע נגדו [פוסק וחוזר לתחלת ברכה]. ד"ה אבל : דף לג ע"א

קג אין להאריך בתפלה להוסיף על מטבע חכמים בשבח של הקדוש ב"ה אבל בתחנונים יוסיף. [דין ברא"ש סימן טו] :

קד אמר פסוק וכפליה משתקין אותו. ד"ה אמר פסוקא : דף לד ע"א

קה אם נשתתק שליח צבור [באופנים]. ד"ה מהיכן : שם

קו ב"צ אם קורא כהנים ולענות אמן אחריהם. ד"ה לא יענה : שם

קז אם טעה באמצעיות והמלך המשפט או בג' ראשונות או אחרונות. ד"ה אמצעיות : שם

קח אם שכח לומר ענגו : בא"ד

קט צרכי רבים שואלים בג' ראשונות וכן בג' אחרונות. ד"ה אל ישאל : שם

כיצד מברכין

קי כרם רבעי נוהג אף בחוצה לארץ ודוקא כרם ומחללו על שוה פרוטה

(קיא) ושוחקו ומטילו לנהר : ד"ה ולמאן : דף לה ע"א

קיב אין לשתות יין מועט בערב פסח בערב כי אם הרבה. ד"ה טובא : דף לה ע"ב

קיג השותה לרפואה אם מלטער בו פטור ואם נהנה חייב לברך. ד"ה כיון : דף לו ע"א

קיד קמחא דחטי פוסק בש"צ שהכל. (ד"ה והלכתא) [בתוספות רי"ח] : שם

קטו על כל גרעיני פירות מברך כמו על הפרי. ד"ה קליפי : דף לו ע"ב

קטז אילן (הראוי לבנין) אי לא טעון קצה אי נמי מעולה כדמים לבנין [מותר לקוצצו זולת בשני שביעית]. ד"ה אין : שם

קיז על בוסר שהוא פחות מפול הלבן ב"פ האדמה. ד"ה שיעורו : שם

קיח זנגבילא פילפלין גירו"פלא יבשין אין מברכין עליהן כלל. ד"ה ברטיבא : שם

קיט על קני"לא בורא פרי האדמה על נוקר"ו ואגוז מוסק"ט בורא פרי העץ : בא"ד

קכ ברכות פנקוכין או אם עושין קמח לתוך תבשיל של פולים או שקדים אם לדבק או לסעוד. ד"ה כל : שם

קכא פירוש בורא נפשות ותחימתה. ד"ה בורא : דף לו ע"א

קכב בזמן שהפרוסות קיימות פירוש כשהלחם אין שרוי כל כך במים כו'. ד"ה אם : שם

קכג הכוסס החטה מברך [ויש להחמיר שאין לאכול קליות והטים שלוקות אלא בתוך הסעודה כשלא נתמעכו יפה]. ד"ה הכוסס : שם

קכד פירוש טוריתא דנהמא [היינו כשאין המים מתלבנים מהסרורים שבתוכו]. ד"ה טוריתא : שם ע"ב

קכה פירוש טרוקנין חייבין בחלה : [בתוס' רי"ח] .

קכו מגרמלין וקרפסלי"ן ופארטלא"ש וניליא"ש ואובלאי"ש [שם] :

קכז פירוש מברכת המוציא ויש לבצוע בעשר אצבעות. ד"ה והלכתא : דף לח ע"ב

קכח על עניינים שמשתנים על ידי בשול לגריעותא או למעליותא ועל נוי"ט (פי' אגוז מטוגן בדבש) בורא פרי העץ. ד"ה משכתא : שם

קכט ברכה שלפניו אפי' כל שהוא ולאחריו צריך שיעור אבל בריה אין צריך שיעור. ד"ה בצר : דף לט ע"א

קל פירוש מדורמסקין [סוא מין כרוב] : ד"ה דורמסקין : שם

קלא אין לנו הסיבה אלא בפת הלכך כל אחד מברך לעצמו הן בפירות הן ביין אפילו ברכה שלפניו. ד"ה נתן : שם

קלב איזה מין מוקדם לברכה : ד"ה חביב : שם

קלג שיחתוך ואחר כך יברך בחול ולא בשבת. ד"ה והלכתא : שם ע"ב

קלד אם ברך על הפת ונפל מידו. בא"ד ועל כל ברכה לבטלה אומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד : [בא"ד] [ד"ז ברא"ש סימן כ] :

קלה פתיתין גדולים ושלמות קטנות. ד"ה מברך שם

קלו של חטים פרוסים ושל שעורים שלמים או שניהם ממין אחד ואחד יפה מחברו או אחד מפת ישראל. ד"ה אבל : שם

קלז בליעת ליל פסח. ד"ה הכל : שם

קלח היכא דשח בין ברכת המוציא לאכילה או בין בורא פרי הגפן לשתייה בין ברכה לשתיה. ד"ה הביאו : דף מ ע"א

קלט [אף אנו] אין רשאין לבצוע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן או יברך. בא"ד :

קמ על בירביר"ן ואירביר"ן בורא פרי העץ [ד"ה איתיה] : שם

קמא כל ברכה שאין עמה מלכות [אינה ברכה]. ד"ה אמר אביי : שם ע"ב

קמב (מבושלים במים) [בושלי כמרא. בתוספות ר"י חסיד : שם]

קמג כל מיני פירות איזו מהן מוקדם לברכה. ד"ה אבל וברא"ש סי' כה : דף מא ע"א

קמד פת הבאה בכסנין. ד"ה אלא. ודברים שבתוך הסעודה ולאחר הסעודה : ד"ה הלכתא : שם ע"ב

קמה מים ושאר משקין כעין מים אין לברך בתוך הסעודה. ד"ה א"ה : שם

קמו משאמר הב לן ונבריך ודין אפיקומן. ד"ה אתכא : דף מב ע"א

קמז ברכת המוציא בבנים אחד פוטר את חבירו אם ישבו. ד"ה הסבו : שם

קמח יין שלפני המזון (אין) [אימתי] פוטר יין שבתוך המזון ולקוקיו. ד"ה ור"ש : שם ע"ב

קמט יין בתוך הסעודה והטוב והמטיב אם אחד פוטר לחבירו. היאך יוצאים בהבדלה בעמידה. ד"ה סואיל : דף מג ע"א

קנ חתימה מעין שלש על יין ואם אכל תאנים ודייסא ושתי חמרא. ד"ה על העץ : דף מד ע"א

קנא ואם מזכיר בשבת ויו"ט ור"ח מעין המאורע במעין ג' : בא"ד

קנב אין צריך לברך לשמור חקיו בסלוק תפילין. ד"ה ולבני : שם ע"ב

קנג השותה מים או שאר משקין לרפואה ד"ה דמנקתיס : דף מה ע"א

שלשה שאכלו

קנד המודר הנאה מחברו או ג' מודרים וכן הנוזר מפת של עכו"ם. ד"ה אכל טבל : שם

קנה נשים שאכלו מצוה לחלק בברכה שלאחריה ולא בברכת המוציא. ד"ה אם רצו : שם

קנו [אם] נשים יוצאות בברכת המזון אע"פ שאין מביעות. ד"ה שאני : שם ע"ב

קנז [דין] נשים מזמנות לעצמן (אם רצו) . בא"ד : שם

קנח השומע ברכת הזימון (או ברכה אחרת) מה יאמר. ד"ה רב זביד : שם

קנט לדידן דליכא חשש דפועלים יאמר בלהישה אמן דבונה ירושלים. ד"ה ר"א : שם

קס יחיד יברך ברכת הזן. ד"ה עד היכן : דף מו ע"א

קסא עד היכן אחד מפסיק לשנים : בא"ד

קסב ברכות המתחילות או מסיימות בברוך. ד"ה כל הברכות : שם

קסג יחיד שהפסיק לשנים חוזר לראש. ד"ה להיכן : שם ע"ב

קסד המברך יחזור ויאמר ברוך וכו' : בא"ד

קסה אחד מן השוק שקראו לזמן והלך לו וחזר להיכן יתחיל : בא"ד

קסו אין מכבדין בדרכים [אם לא יצאו מתחלה כאחד]. ד"ה אין : שם

קסז א"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות וא"צ להמתין עד שישתה המברך היכא דכל אחד כוסו לפניו וכן בברכת המוציא. ד"ה אין מסובין : דף מ"ז ע"א

קסח אנו מזמנין על עם הארץ. ד"ה אמר ר"ה : שם ע"ב

קסט אף יום טוב שני דוחה אבלות. ד"ה מצוה : שם

קע קטן פורח [תוך י"ג שנה] אין עושין אותו סניף לתפלה ולא לברכת המזון עד שיביא שתי שערות. ד"ה ולית הלכתא : דף מח ע"א

קעא שנים אכלו פת ואחד ירק ודין להשלים לעשרה אפי' איכא שלשה דשתו מצטרפין. ד"ה תשעה : שם

קעב אי אומר בשבת רחם או נחמנו ואומר בשבת רענו זוננו כו'. ד"ה מתחיל : שם ע"ב

קעג בסעודה שלישית אם שכח של שבת צריך לחזור אבל לא בסעודה רביעית. ד"ה אי בעי : דף מט ע"ב

קעד בעשרה אם רוצה להזכיר על המזון שאכלנו כו'. ד"ה אמר : דף נ ע"א

קעה שמש מצרף אפילו בשני בתים וכן בבית חתונה. ד"ה שמש : ע"ב

קעו מותר לסמוך קערה בפת היכא דלא ממאיס. ד"ה כמאן : שם

קעז אסור לאכול עם האוכלין אלא א"כ אוכלין בבת אחת : בא"ד

קעח כשזורקין חטים בבית חתן יזרקום במקום נקי. ד"ה ולא : שם

קעט ד' דברים נאמרו בכוס [ובכוס בה"מ יש להחמיר בכולן]. ד"ה אין : דף נא ע"א

קפ שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים אבל אם אין בו שיורי כוסות לא צריך. ד"ה שטיפה : שם

קפא לא ישית המברך וכן שאר המסובין בשעת הברכה אי לאו הכי אפילו דיעבד לא יצא ד"ה אין מסיחין : שם ע"ב

אלו דברים

קפב טעם דבקדוש והבדלה מברך תחלה איין ובבה"מ בסופו. ד"ה ור"י : דף נב ע"א

קפג טעמו פגמו היינו בברכת המזון או קדוש והבדלה דבעי כוס ולא לגבי ברכה נהנין. ד"ה טעמו : שם

קפד לדידן אין מים אחרונים מעכבין אבל אנשים מעונגים הרגילים בכך צריכין ליטול קודם ברכת המזון. ד"ה וסייהס : דף נג ע"ב

הרואה

קפה דוקא משלשים יום לשלשים יום [מברך ברכת הראיה]. ד"ה הרואה : דף כד ע"א

קפו כל הני ברכות לריכות שם ומלכות : שם

קפז על הנהרות מברך ודוקא אותן דכתיבי כמו חדקל ופרת. ד"ה על : שם

קפח כל אדם מברך אניסו אף על פי שאינו ניכר מתוך המקום. ד"ה אכני : שם ע"ב

קפט גומל חסדים נוהגין לברכו אחר קריאת התורה. וחולה שמוטל במטה [דוקא]. ד"ה ואימא : שם

קצ על הברקים אין לברך בכל פעם כי אם לאחר פזור העבים : [דין זה ברא"ש סימן י"ג] :

קצא מנהג תלמא שבא. ד"ה שב זימנין : דף נה ע"ב

קצב אין אנו מברכין על עכו"ם ברוך שנתן מארך אפים. ד"ה הרואה : דף נז ע"ב

קצג הרואה חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו ודוקא בחביב עליו ושמח לראותו. ד"ה הרואה : דף נח ע"א

קצד על הרואות שכחו וגבורתו מלא עולם ודוקא אם באים בזעף אבל באים בנחת אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ד"ה על : דף נט ע"ב

קצה על הקשת אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית ואינו חותם בברוך. ד"ה הלכך : שם

קצו ברכת הטוב והמטיב ויין חדש וישן ולמה אין מברכין כן אבשר ופת. ד"ה הטוב : שם ע"ב

קצז על מלבושים חדשים מברך שהחיינו ודוקא חשובים ואפי' קנה וחזר וקנה כיוצא בהן. ד"ה ור"י : שם

קצח ברכת תפילין היכא ששם או אין לו אלא אחת. ד"ה אשר : דף ס ע"ב

קצט ר"ע אוסר בכל מקום לפנות בין מזרח למערב ומפרש בירושלמי וכלבד שאין שם כותל. ד"ה ר"ע : דף סא ע"ב

סליקו סימני פסקי תוספות ממסכת ברכות

ספר רבינו אשר ז"ל

עם תוספת שני חבורים

מעדני יום טוב ודברי חמודות

אשר נקרא מקדם מעדני מלך ולחם חמודות

חברם יחד איש חמודות. מדובר בו נכבדות. הלא הוא אב בית דין וראש הישיבה דק"ק פראג והוא בעל

תוספות יום טוב

שמו נודע בישראל וביהודה הגאון הגדול

מוהר"ר **יום טוב** הנקרא **ליפמאן** נר"ו

בן האלוף המרומם כהר"ר **נתן** זלה"ה בן נודע בשערים שמו האלוף מוהר"ר **משה וואלערשטיין לוי העלר** זלה"ה.

חתן הישיש המרומם כמוהר"ר **משה אהרן אשכנז** זצ"ל:

אשר אחד שמנה לחמה והוא יתן שמו **מעדני יום טוב** בשרא שמנה אפתורא דדהבא. תוכו רצוף אהבה. בו יתרץ קושיות וסתירות. יהיו לעיני החכמים מאירות. בו מיישב כל לשון תקום למשפט לא יחטיא קולע אל השערות. בו מסיר ומסלק כל טעיות מהסופרים וממעתיקין. מלין לצד עילאה ימלל חדתין ועתיקין. בפלפולים החריפין כחידודי החילוקין. על כן יענדם כתר לראש"ו ויתעדנ"ו בו מלכים ושרים. יותר מבכל שאר ספרים:

ושם השני דברי חמודות דחמידו ליה רברביא עם זעריא נחמד למראה עיניו ישפוט יורה יורה ידין ידין אליבא דהלכתא סליק ונחית ע"פ סתימת חבור הרא"ש איש מהם לא נעדר והוסיף משלו נופך ספירייי חדושין ואמורי אמרות טהורות מזוקקות. איש נבון דולה מים עמוקות. על לב כל משכיל יהיו חקוקות. גם לרבות ויכוחים רבים שנחוכה המחבר הזה עם דברי האחרונים. כדרך כל אחרון עם הראשונים. על כן נקרא בשם ומדובר בו נכבדות. בזה ספר דברי חמודות:

ונוספו עליהם ספר **תפארת שמואל הגהות הב"ח** והגהות **הגר"א** ז"ל

הקדמת בעל המחבר ספר מעדני יום טוב ודברי חמודות

אמר יום טוב בן לא"א האלוף המרומם כהר"ר נתן לוי העלר זלה"ה אשר נתבקש בישיבה של מעלה בן איש ח"י שנים והיה רב פעלים לפי שניו. יודע ספר לפי עניניו. כאשר מצאתי בכתביו אשר בנקלוניו. אך לא ראיתי את פניו. כי אחרי מות קדושת גופו נולדתי ימים לא כביר. וכאב גדלני. אביר הגביר. מורי ורבי. אדוני אבי זקני האלוף המרומם שמו נודע בישראל ויהודה. מוהר"ר משה וואלערשטיין לוי העלר זלה"ה:

הרב רבן של כל הגולה רבינו אשר תמ"ך כתב בחיבורו בסוף פ' אלו מציאות בשם המדרש בזה הלשון לא ידלג אדם ממקרא למדרש וממדרש לגמ' אלא שילמוד מקרא ואח"כ משנה ואח"כ גמרא ע"כ. וגם היות שמצאתיו קצת בלשון אחרת במס' סופרים פט"ו הלכה ט' וכמו שאעתיק לשונו שם בפ' אלו מציאות הנה תמכתי יסודותי פה על הלשון הנמצא בדברי רבינו כי נאמן הוא בדבריו ועוד אפשר שהוא מדרש מצאהו במקום אחר שלא במקום שהזכרתי:

ויש בלשונו הזה מקום עיון והוא זה כי הן אמת שגם מדרש נאמר על שני פנים הא' והוא היותר מפורסם שהוא אמנם נאמר על מדרשי האגדות בפשטי הפסוקים דרושים לכל אפניהם שלא לענין שום דין והוראה ולהיות זה מפורסם מאד לכך א"צ לראיה כלל. והב' שהוא נאמר על מדרשי הדינים איך הם נדרשים ונחקרים ויוצאים מהמקראות כאותן ששנינו במסכת שקלים בפ"ק שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן לענין שפטורים ממצות שקלים. ובפ"ו ממנו דרש יהוידע כ"ג אשם הוא וגו' כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה ילקח בהן עולות וכו'. ובגמ' יש לאין מספר וכללא שנינו בברייתא שבתחלת ת"כ שרגילים לאמרה בכל יום ר' ישמעאל אומר בי"ג מדות התורה נדרשת בהם וכו'. והן הן המדות שכל דיני ומשפטי התורה יוצאות על ידיהן:

ומעתה יקשה ממה נפשך שהרי לא ימלט בעל המדרש מהלוקה הנזכרת או שכוון לפן הא' או שכוון לפן הב' ולאיזה מהן שנתכוין יש לעיין ולהקשות שאם נתכוין לפן הא' והוא מדרש האגדה ויהיה פי' דילוג כמקפץ ומדלג מקצה אל קצה ולא יגיע במה שבאמצע ובין אותן הקצוות והמכוין שלא ילמוד המשנה שהיא בין קצה האחד שהוא המקרא לקצה הב' שהוא הגמ' דאם הדבר כן הוא ודאי דקשיא טובא דלמאי צריכה למימרא שלא ידלג ממדרש לגמ' דהיינו שלא ילמד המשנה כלל דהאיך אפשר שידלג אל הגמ' שאינו אלא פירוש המשנה ועדיין משנה לא שנה א"כ גמרא מנא ליה ודאי שזה דבר שאין לו שחר. ואם נתכוין אל הפן הב' והוא מדרש הדינים ויהיה אזהרתו באמרו ולא שידלג היינו לומר שישלים כל המקרא וישלים כל המדרש לא יחסר כל בו ופירוש לשון דילוג לפי זה הענין על הדולג וקופץ מענין לענין בדבר א' בעצמו הכולל ענינים רבים שכן מצינו ג"כ לשון דילוג כאותה ששנינו במס' מגילה פרק הקורא למפרע מדלגין בנביא וכו' ותהיה האזהרה לפי זה על השלמת כל דבר ודבר בעצמו כי צריך לגמור כל דבר ודבר בעצמו גם לזה הפי' יקשה מאד בשנותו את טעמו ממדרש למשנה שיותר נאה היה לבעל המדרש לתפוס לשון אחד או שיאמר בסיפא ג"כ מדרש כמו ברישא או שיאמר ברישא ג"כ משנה כמו בסיפא אחרי שלזה הפי' למשנת הדינים היתה כוונתו:

אך אמנם כן ברוך שבחר בהם ובמשנתם דתנא דידן תנא דייקנא הוא ולעולם מדרש דקאמר כוונתו על הפן הב' דהיינו למדרשי הדינים ומה ששנה בסיפא משנה ולא קתני גם כן מדרש או ליתני בתרווייהו משנה היינו טעמיה שעם היות שגם מדרש דקתני ר"ל מדרש הדינים והיינו נמי משנת דינים מ"מ אין שם שניהם ר"ל מדרש ומשנה שוים לגמרי בענינם כי המשנה נאמר על שם הכלל כולל לכל הש"ס אבל שם מדרש נאמר על כל פרט ופרט ממדרשי הדינים בפני עצמו:

ולפי זה ה"ק לא שידלג אדם ממקרא למדרש כפי פי' השני שבמלת ידלג שלא ידלג לבלתי ישלים המקרא דהיינו שילמוד פרשה מהפרשיות וידלג הזולות וילמוד מדרש היינו מדרש הדינים שעל אותה הפרשה וכן יעשה מהמדרש אל הגמרא שעליו הנה הזהיר על זה שלא יעשה כן אלא שילמוד המקרא כולו וכן אח"כ המשנה כולה (דהיינו כאשר פירשתי שהמשנה הוא שם לכל כלל המשניות) ואחר כן יעשה ג"כ לכל הגמ' כך נ"ל פי' המדרש הזה ודיקא נמי דאין כוונת של המדרש הזה אל הפן הא' דא"כ הל"ל בסיפא דסיפא שאחר הגמ' ילמוד המדרש אילו היה כוונת לשון מדרש דברישא אל מדרשי האגדות דודאי שלא היתה כוונתו ברישא שלא ילמוד כלל מדרשי האגדות אבל למאי דפרישית למדרש שאמר המכוין בו מדרש הדינים והאזהרה באה שישלים כל דבר ודבר ולא ילמוד קצת וידלג קצת דהשתא מעולם לא דיבר בעל המאמר הלז במדרשי האגדות ניחא ודאי ולא קשיא. כלל למה לא זכר בסיפא דסיפא שילמד מדרשי האגדות דבהו לא קמיירי כלל:

ובכל דבריהם האמת והצדק שכך הוא ודאי נכון אמת ויציב וקיים ללמוד ונלמד בישראל כחוק הזה ולא יעבור ולכן גם אנכי בעמדי על דעתי בינותי תחלה בספרי העשרים וארבע שהוא המקרא כולו אשר המה מפורשים באר היטב ע"י מפרשיהם המפורסמים זכר כולם לברכה ולחיי העוה"ב. אך ורק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי בראותי עיר האלקים והקדש שיבנה בתוכה במהרה בימינו שבסוף נבואות יחזקאל ע"ה והיא מופלאת עד שאול לא ישאלו עליה וכן התמו כי תתומה וסתומה הנבואה ההיא שעם היות שהמפרשים פרשוה עדיין צריכין למודעי רבה ומפני כן היתה מונחת בקרן זוית עד כי בעזרי מעם ה' עשיתי צורה מוחשת עם ספר שבו באתי ביאור מבואר לכל יודע ספר אשר ממנו דעת לנבון נקל וקראתיו בשם צורת הבית ונדפס פה ק"ק פראג בשנת השס"ב לפ"ק ולפי שעשיתיו על סדר הבנין ולא על סדר הכתובים וגם נטיתי בהרבה מקומות מדעת רש"י ובארתי כדעת הרמב"ם שבפי' המשנה ובחיבורו בקש מידי חכם א' מק"ק לובלין זה כג' שנים שאחדשהו ע"פ סדר הכתובים וגם על דרך פירש"י ונענתי לו וחברתיו ככל אשר בקש ושלחתי לו להדפיסו. ובזה תשלם המלאכה מלאכת הקודש מקרא קודש כולו:

ופניתי אז אני עם לבבי אח"כ אל המשנה וברוך ה' אלהי ישראל על כל הטובה אשר הטיב עמדי לתת לי כח וחיל לאסוף ולהוסיף תוספות יו"ט על כל הסדרים הששה והנה הנם בכל המון ישראל נתונים נתונים המה לרבים מבני הקהלות הקדושות הקרובות והרחוקות המתמידין תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן והליכות עולם לו אלו הלכה (וכדלקמן) והם המשניות הנלמדים דבר יום ביומו פרק א' בכל בתי כנסיות אחר תפלת שחר:

ומאז באתי אל הגמ' והנמשך ממנו הלא המה הפוסקים אשר בכל דור ודור קמו אחריו לסדור אמרי שלו ככה מאלהיו ישא ברכה אך נחלקו לשתי חלוקות מהם אשר הניף ידו על הגמ' כמות שהוא וקיצרו ומיעטו בארוכות אריכות הסוגיות והפלפולים והמוקדם שבהם אשר בידינו הוא חיבורו של הגאון הרי"ף זלה"ה ואחריו קם הרב הגדול הרמב"ם ז"ל ואחז לו דרך קצרה אחרת ללכת בדרכי רבינו הקדוש מחבר המשניות וסילתו כסולת נקיה לכל פסקי המשנה והגמ' וחברם על סדר ההלכות אחת לאחת למצוא חפץ ומבוקש כל דבר ודבר על אופניו ועניניו ובלשון נח וקצר ידבר אל העם כל דין ודת כמות שהוא מבלי תת טעם ודעת רק כגוזר אומר בקום עשה ובשב ואל תעשה ותחשב לו לצדקה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב שבלתי יודעים לירד לעומק של כל הלכה והלכה ולשוט בים הגדול היא ים התלמוד אך אמנם כן לא נמלט עם זה ממה שהורו. ואמרו חז"ל במס' סוטה פרק היה נוטל תנא התנאים מבלי עולם מבלי עולם ס"ד אמר רבא שמורין מתוך משנתן תניא א"ר ישמעאל וכי מבלי עולם הם והלא מיישבי עולם הם שנאמר הליכות עולם לו אלא שמורין הלכה מתוך משנתן ע"כ ובלי ספק שכן גם החיבור הלז הוא ממיישבי העולם בודאי כי אין לגמור ההלל על החיבור כמות שהוא בכללו וגם בפרטו שנועם לאות דבריו וביופי סידוריו אבל א"א להורות מתוך משנתו שאין הפרש כלל בין המורה מתוך המשנה למורה מתוך חבורו וכתב הרא"ש בתשוב' כלל ל"א דין ט' שלא יורה אדם מתוך חבורו אם לא שבקי בחדרי הגמ' וכו' עיין שם בארוכה ואני אומר שהרמב"ם בעצמו לא נתכוין אלא לכתוב הדברים למי שבקי בחדרי הגמ' וידע הסוגיות רק שילאה כל אדם לחפש ולדעת על כל דין ודין היאך יהא דינו להורות ע"פ הסוגיות אם להתיר אם לאסור אם לפטור אם לחייב וגם מפני שאין הדברים כולם מסודרים בכל מסכתא ומסכתא למה שהיא כי דברים רבים מעניני שבת דרך משל נמצאים בשאר מסכתות וכן הוא היקש בכל המסכתות לזה נתחכם לעשות חבורו לכל מי שכבר יגע ומצא וידע סוגיות הגמ' ההוא יאמר ויעשה הוראותיו ע"פ חבורו וראיה גדולה לדברי מצאתי בתשובות להרמב"ם עצמו נדפסים בכרך קטן מאד ובשלשים מהם השיב לשואלו על איזה דרך יכשר לו בלימודים והשיבו חבורו עם ספר הרי"ף הרי מזה אנו רואים את כוונתו הטובה והרחבה שהיא ממש כמו שאמרתי:

ויהי כי ארכו הימים אחרי אלו שני המחברים ונתוספו לדעות חכמי צרפת אשכנז וספרד ויגעו ומצאו בגמ' חדושי דינים ופירושים שונים שעל ידיהם נתחדשו ונשתנו כמה וכמה הוראות ומפני זה עמד רבן של כל הגולה רבינו אשר זלה"ה וחיבר חיבור גדול מאד בו כתב כל דברי הרי"ף והוסיף דברי חכמים הנזכרים בעלי התוס' ושאר חכמים גדולים מלבד מה שנתחכם משלו בפלפולו ושכלו הזך והישר וקם בנו תחתיו הרב רבינו יעקב בעל הטורים זלה"ה וכתב בכל מסכתא ומסכתא בכל פרקים ע"פ סימנים הכלל העולה שבכל דין ודין בלשון קצר ועי"ז ובשביל כן נתחכם עוד ועשה הפסקי דינים הללו בסדר אחר על ארבעה טורים עם הוספת דעות החכמים אשר לא כתבם אביו זלה"ה ונמצאו עכשיו אלו שני החבורים רצוני לומר ספר רבינו אשר וספר הטורים הם ערוכים בכל דבר ושמורים ומורים כהלכה זה לעומת זה ס' רבינו אשר לעומת מחברתו של הרי"ף זלה"ה וספר הטורים כנגד חבורו של הרמב"ם זלה"ה:

הקדמת בעל המחבר ספר מעדני יו"ט ודברי חמודות

ואומר אני שכמו שהרמב"ם העיד על עצמות חיבורו שיהיה נלמד עם ספר הרי"ף כך הוא אני בלי ספק כלל שזו היתה כמו כן דעת וכוונת בעל הטורים ללמדו עם הספר של אביו הרא"ש זלה"ה כי כאשר יקרא כמו כן המורה הוראות מתוך ספר הטורים כי מעט בכמות הוא מה שהוא מבואר יותר ולפעמים מנה שביאר הרמב"ם בחיבורו כי גם לפעמים נמצא טוב טעם בדברי הרמב"ם זלה"ה בחיבורו ויעידו על כל זה עדים נאמנים החכמים ז"ל אשר הטריחו עצמם לפרש דברי הרמב"ם והטורים הנה ראו כן תמהו בלי ספק היאך יצאו ידי שמים כל מורה הוראה מתוך דבריהם ולכן עשו להם אזנים להאיר עינים ואף הרב הגדול מהרי"י קארו ז"ל אשר הסביר נר בספרו ב"י ומתוכו עשה החיבור שקראו שלחן ערוך בדמותו וכצלמו של ס' הטורים ועל לשונו תמיד לשון הרמב"ם ז"ל לא נתכוין מעולם להורות מתוך ספרו חלילה וחלילה מלחשוב עליו כזאת רק שמי שלמד ועי' בס' הטורים עם פי' הב"י וילאה למצוא תכלית כל דין ודין הלא ידעו ויבינו מתוך הש"ע זאת היתה כוונתו הרצויה:

והעולה מכל אלה שנגלאו לפנינו עכשיו שני דרכים ישרים הדרך האחד כדרך רבינו הקדוש במשנתו והן הנה אלו שני החבורים ס' הרמב"ם וספר הטורים הדרך השני כדרך בעלי הגמרא והן הנה ס' הרי"ף וס' הרא"ש:

ואמרתי אני עם לבי על דברת בני אדם לברר להם איזה דרך ישכון גבר בעצמות עצמית שיהיה אמנם לדעתי השני ומהטעם שאומר והוא זה דלפי דעתי הלא הדבר ידוע ומושכל שאינו דומה השונה פרקו כפי משא ומתן של הלכה והמסתעף ממנו לשונה את פרקו מהכללים שיצאו מתוך משא ומתן של הלכה שזה צריך אמנם שיסול לרחבו אחור לעיינותין ולאין ומבטן מי יצאו כ"ש שאף המפרשים הנזכרים ברוב הפעמים לא כתבו רק מראה מקום ולא הסוגיא עצמה שא"כ לא יספיק לו הלימוד הזה כלל באותן המקומות וגדולה מזו ומזו שע"י הלמוד מתוך משא ומתן של ההלכה יוודעו אי אלו הסברות הישרות הקיימות ואי אלו הסברות הבלתי ישרות ואינם מתקיימות ודרכי ההיקש והדחיות ועי"ז בשביל כן יתרשמו בנפשו ויחוקו בשכלו הסברות הישרות וההקישות האמתיים ובמה נדחו ההפכים והזרות מה שלא יועיל לזה הדרך השני כלל וזה נודע לכל משכיל הבלתי מתעקש ונוסף על זה שהוא דבר ידוע ג"כ שהמשיג מהמאוחר אל הקודם אינו בשלמות כמו המשיג מהקודם אל המתאחר שהוא השגת המסובב מהסיבה וזהו בענין ההבדל שבין החקירה ע"י שכל האנושי שצריך שתהיה מהמתאחר שהוא המושג בחוש אל המוקדם הבלתי מושג בחוש ובין הידיעה שע"י השפעת הנבואה שתהיה מהמוקדם אל המתאחר בהפך מההשגה הנזכר וכמו שפירש זה ג"כ בעל העקידה בתחלת פרשת ויגש ונקיש מזה אל כל הידיעות והלמודים אשר בכללם ג"כ ידיעת ולימוד משפטי ודיני התורה שאנו בהם:

ובכן תן כבוד הוד והדר תשוה על הספרים ההולכים קדמות איסור ולימוד הזה שהכרחנוהו שהוא היותר מועיל והם ס' רי"ף וספר רבינו אשר וכבר הודעתיך נאמנה שהספר הרא"ש כולל ס' הרי"ף ונוסיף עליו דברים הדברים מחכמים שקדמוהו ממנה שהוא השיג ללמד דעת את העם על כן קום משכהו כי הוא זה אשר נבחר ולקרבהו ללמוד וללמד בישראל:

אמנם כן ידעתי בני ידעתי דלא אכשר דרי ואם הנשר הגדול רש"י ז"ל הוצרך לעשות בימיו פירוש על הגמ' כי בלעדו לא יושג ולא יובן כ"ש אנחנו יתמי דיתמי והנה הרא"ש לא ביאר ולא פירש דברי הגמ' אשר כתבו רק העתיקו כלשונו וכמו שעשה הרי"ף ז"ל רק במעט מן המעט מיעוטא דמיעוטא דלא שכיחי כולי האי פירשו קצת סוגיות וא"כ איפה איך יושג ויובן ס' הרא"ש במקום שכתב הגמ' כלשונו בלבד ומה גם שבעלי התוס' הוצרכו להוסיף על פירש"י בפלפולם וחריפתם ליישב הסוגיא אשר לרוב הפעמים צריכין אנו לדבריהם גם במה שמביא הגמ' והוא ז"ל לא הביא דברי התוס' במקום שלא נלמד ממנו איזה חידוש דין והיה כי תבא אל איזה ענין אשר יקשה שום קושיא שהקשו התוס' ותירצוהו בל תדע מה להשיב לשואל ולא בלבד שצריכין לדברי התוס' דכל כגון דא צריכין למודעי ג"כ משאר המפרשים זלה"ה כמו הר"ן וכ"י והרב המגיד וכדומה להם משאר מחברים וכ"ש דמיגייהו ובהו עלמן של דברי הרא"ש יש דברים סותרים זה את זה וצריכין ליישוב וכן יש בו מן הטעיות מהמעתיקים או מזולות שגגות:

ועל הכל שיתגדל ויתחדשו כמה חידושי דינין בספרי האחרונים להרא"ש ז"ל ואף גם זאת בהיות שנחלקו ג"כ עליו במקומות רבים ובאחראי דבתראי הכריעו דלא כוותיה ונמצא עכשיו דאדרבה הדרא קושיין לדוכתא כי לא נודע ולא נבוא לתכליתן של הדברים ע"י ס' הרא"ש:

את כל אלה ראתה עיני ושמתי את הדברים האלה על לבבי להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות על ס' הרא"ש חיבור יספיק אל כל אשר יחסר בו ממה שאמרתי באופן שיהיה הכל מסודר באר היטב הן מצד הפירוש לפשט מובן והן מצד יישוב איזו קושיות ופרכות והן מפני שגיאות מי יבין אשר באו בו משבוש הגרסאות ואף גם זאת ההלכה על כל דין ודין במקום אשר הכריעו האחרונים ז"ל דלא כוותיה והגם מה שנתחדשו מהדינים אחריו ז"ל ואשר יש בפסקי האחרונים ז"ל לפעמים שיש לי ראיות נוכיחות וברורות דלא כוותיה:

את כל אלה ראתה עיני שכאשר יתמלא שיפוקם בעשותי החיבור הזה שאז יסורו בני ישראל למשמעת הרב רבינו אשר ז"ל ומינה לא יזוזו כי לא יחסר כל בו ויהיה מושלם בכל כאמור הן מצד הבחירה שבין שני הלמודים שאמרתי שזהו היותר נכון וכאמור הן מצד התכלית שהרי עכשיו ידע כל דין ודין בתכליתו:

ואני בעודי מתבונן בעשיית זה החיבור חשבתי למשפט אהא דאיתא בפ' אלו טריפות א"ר הונא א"ר ואמרי לה משום ר' מאיר לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה שלפי הנראה היה לו לומר בלשון קצרה והא נמי מייתי לה התם דמנה הכתוב בהמה טהורה ועושה שנאים לפי שהם המיעוטין דהיינו שקיצר הלשון ומהו דרך דקאמר אבל נראה לי שכלל בעל המאמר עוד ענין אחד והוא זה שזולת זה שקיצר בלשונו אלא אף גם זאת באותו קיצור לשון בעצמו דרך יבחר לו שיהיה לדרך קצרה וכמו שהוא בנה שאני בו שיש לפני שני דרכים הדרך האחד לעשות חיבור אחד כולל כל האמור שיהיה בו פירוש הדברים לפי הבנתן וגם הקושיות והפירוקים ותקוני הגרסאות עם פסקי ההלכה על כל דבר ודבר והדרך השני הוא שלא אכלול הכל בחיבור א' אבל אחלקם ואשים ענין ענין לבדו שמה שהוא רק לפרש הבנת כל ענין וענין אכתוב לבד וכל מה שהוא נוגע להקשות עליה וביש או סתירות ממקומות אחרים וכל כיוצא בזה וחלופי הגרסאות ותיקונן אכתוב ג"כ לבדן ויהיה א"כ נשאר ג"כ לבדו מה שנוגע לפסקי הלכות ואיכא בינייהו דאלו שני הדרכים שהדרך הראשון הוא קל עלי לעשות יותר מהדרך השני אבל הוא כבד על המעיין כי יכבד עליו כפעם בפעם לבחור איזה שירצה כפי המצטרך לו בפעם ההוא שאם לפעמים לא ירצה רק מה שצריך לו הבנת הפשט יוכל להיות שילאה ויכבד עליו לבקש ולחפש הפירוש מתוך הקושיות ומתוך פסקי ההלכות כשיהיה הכל בספר אחד מחובר יחד וההיקש על השאר ג"כ כשיצטרך לפסק הלכה או כשיקשה עליו דבר וירצה לדעת אם ימצא מבוקשו או שיתורץ בתוך הקושיות והפירוקים ולכן הדרך השני הוא יותר קצר וקל על המעין שהרי כשיבקש פירוש הדברים ימצא מבוקשו מיד באותו החלק וכן כשיוקשה לו איזה דבר ידע איה מקומו לחפש עליו בלי שהייה כלל וכן פסק ההלכה ולזה ולכל כיוצא בזה הוא שכיון בעל המאמר להזהיר האדם שילמד לתלמידיו דרך קצרה ואע"פ שעליו יכבד העבודה לא ישגיח במה שיקל ויהיה יותר קצר על התלמיד כי אין התכלית של המכוון על האדם המלמד רק התכלית הוא על התלמידים להבין ספר ולהשכיל הדברים על אמתתן ולדעת ידיעה שלימה וברורה על כל דין ודין ולכן נוה בעל המאמר שיאחז דרכו הקצרה כנגד התלמידים ואילו היתה כוונת בעל המאמר על הדרך היותר קצר על האדם עצמו הל"ל סתם לעולם ישנה אדם דרך קצרה והיה נכלל בין לימוד שעם עצמו ובין לימוד שעם זולתו שהרי סתמא קאמר לעולם ישנה וכו' והיתה ג"כ המובן ממנו מה שהוא קצר עליו אבל כשאמר לתלמידו הורה באצבע שכל כוונתו להזהיר ולהודיע איך יהיה הלימוד עם התלמיד הוכרח א"כ שהדרך הקצרה שהזהיר עליו הלא הוא שיותר קצר אל התלמיד:

ומפני כן גם אנכי אאחז במשפט הזה ידי לאחוז בדרך השני שהוא שיותר קצר על התלמידים אע"פ שתכבד עלי העבודה ביותר.

וזאת התורה אשר שמתי בכל פרק ופרק לשונו של רש"י ז"ל כמות שהוא על כל דברי הגמרא שכתבה רבינו ולא בלבד מ"ש באותו פרק מהגמ' שבפ' ההוא כי גם כשהביא ממקום אחר לשון הגמרא הן שהביאה מפני השייכות והסמיכות שיש לה לאותו הפ' או שהביאה כדי להקשות משם או לתרץ או להביא ראיה משם או שהביא לשון פוסק או מחבר זולתו ובתוך אותן הדברים באו דברי הגמרא על הכל העתקתי לשונו של רש"י וכאלו הן נאחדים דברי רש"י בפרק ההוא ולפי שיש מקומות שלא נמצא פרש"י כמו משניות של זרעים וטהרות שהובאו במקומות רבים שם העתקתי פירוש הר"ש וכן פירוש הרב רבינו עובדיה מברטנורה ובהלכות קטנות העתקתי גם לפירוש של נימוקי יוסף אכן כל זה להבנת הפשט . ולפי שהחלק הזה אינו אנכי אלא מלאכה ולא חכמה שעם היות שחברתי המפרשים יחד כאמור מ"מ לא עשיתי בכל אלה רק כמעתיק מספר אל ספר לכן אע"פ שכל מחבר קורא שם חדש לחיבורו לא רציתי לנקוב לו שם רק שמתי על גבו שם המפרש או המפרשים ההם:

אכן החלקים השנים האחרים בהם מצאה ידי כביר ת"ל יתברך הן באותו החלק שבאו בו קושיות ופירוקים והן באותו החלק שבאו בו פסקי ההלכות בכולם תמצאו חפץ בעזרתו ית' ממה שנתחדש אצלי כאשר עיניכם תחזינה מישרים הן במשא ומתן של הלכה שבחלק ההוא בחידושי דינין שבחלק הפסקים כי רבו כמו רבו וביחוד בפרטות מה שיש לי ויכוח רב עם בעל הלבוש מלכות שכבר קראתי לאותן השגות בשם מלבושי יום טוב ויבואו רובם בחלק הזה ומפני כן שנתחדשו באלו שני החלקים חידושים רבים וטובים על כן שמתי להם שמות בארץ ובדרך אסמכתא סמכתי את שמותם על פסוק מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך שענין הכתוב שנתברך אשר בשתים . נתברך בלחם שהוא שמן וטוב לאדם לאכלו והוא היותר צריך אל הגוף קיומו שעל כן אמרו שכל הסעודה נקראת על שם הלחם כאומרו עבד לחם רב ונתברך ג"כ במעדנים הדברים שיתעדנו בהם המלכים ואינם מוכרחים כולי האי לקיום הגוף כמו שהוא הלחם וכן גם אנכי אלו שני החלקים שהחלק שבו פסקי ההלכות הם דברים מוכרחים לקיום כל דין ודין על בוריו כפסק הלכה למעשה והחלק שבו קושיות ופירוקים אינו מוכרח כולי האי לקיום פסקן של הדברים שהוא התכלית המכוון אבל יתעדנו בו הני רבנן ותלמידיהון ותלמידי תלמידיהון כל מאן דיתבין ועסקין באורייתא דא שחברה הרב רבינו אשר זלה"ה ואע"פ שנכתב שמנה לחמו ונמצא בכתוב סוף פרשת צו חלת לחם שמן חמדתי יותר לקרוא בשם לחלק פסקי ההלכות **דברי חמודות** שהיה נראה בעיני הכי נכבד הוא שם לנבל הני כשיהיה מלתו על לשונו ד"ח ממה שהוא לחם שמן שהוא נאמר על שני דברים לחם ושמן וכן פרש"י לחם המרובה בשמן וכו' אבל דברי חמודות הוא ענין אחד בעצמו שהלחם חמודות ובספר דניאל "איש חמודות" סימן י' שם כתוב לחם חמודות פרש"י פת נקיה כמו שתרגם אונקלוס את בגדי עשו החמודות דכייתא עכ"ל והחלק הזה כוונתו הראשונה הוא לזכך וללבן ולצרף כל פסקי ההלכות עד שיהיו כסלת נקיה שממנו יוצא דברי חמודות והוא סלת חטין ואמרו בפרק מי שמת הכל צריכין למרי חטייא וכן בפרק אין דורשין כל משען לחם אלו בעלי הגמרא והיינו בעלי ההוראה דאלו המורים הוראות מתוך המשנה הם מבלי העולם כדלעיל מכל אלה נודק מאד השם הזה דברי חמודות להחלק הזה שבו פסקי ההלכה וסדרתי החלק הזה לסעיפים רשומים עליהם כסדר הא"ב בכל פרק ופרק עד תשלומו ולשומתם בפנים אל המקום אשר יהיה שם רוחם וכוונתם:

ואולם לחלק האחר שבו הקושיות והפירוקים ותיקוני הגרסאות וחילופיהן קראתי בשם **מעדני מלך** משם עידונים יתעדנו בו הני רבנן וע"פ הדברים האלה יש לי לפרש פירוש אחר בפירוש עדינו העצני שבמס' שמואל ב' כ"ג ממנה שאחז"ל בפ' ואלו מגלחין שאמרו כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת כו' פרש"י מעדן עצמו כוסף עצמו ידיו ורגליו ביחד ויושב לארץ ובפירושו לספר שמואל הוסיף שהוא לשון מעדנות כימה ולפי דרכי יש לפרש שכשהיה יושב ועוסק בתורה היה מתעדן ומתענג עצמו כאלו היה אוכל מעדני מלך וע"ד שתרגם אונקלוס על ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו והוו חדו וכו' כאלו אכלן ושתן:

ואחרי שכללם אנכי כל זה עלתה במחשבתי שגם לספרו של רבינו אשר בעצמו ראוי שיחלק לחלוקות יען כי רב הוא כ"ש כאשר יתחבר אליו החיבורים הללו וחלקתיו לחלקים ארבעה וזה יצא ראשונה המסכתות הנפרדות שהן ברכות מסדר זרעים והלכות קטנות ג"כ שהן הלכות מקובצים מכמה מסכתות וכן חולין ובכורות מסדר קדשים ונדה מסדר טהרות וזהו החלק הראשון ואחריו סדר מועד לחלק השני וסדר נשים לחלק השלישי והרביעי הוא סדר נזיקין:

וגם הקצור פסקי הרא"ש שחבר בנו הרב בעל הטורים והוא חבור נחמד כי בו נכלל בלי קצרה כלל כל הדינין ומבלי אריכות הטעמים כלל וכאשר הזכרתיו ג"כ כבר למעלה הנה גם אליו שמתי פני ורעיוני ומצאתיו עלו קמשונים כסו פניו חרולי הטעיות עד מאד ויגעתי הרבה לתקנו מהשגיאות וכאשר קרא לי כאמונת אומן בעסקי בחבור ספר **תוספות יו"ט** שהקרה לי הש"י פירוש משניות להרמב"ם על שלשה סדרים מוגהים מהרמב"ם עצמו כאשר המעתיק מאז בפתיחתי שם לסדר קדשים וכמו כן ספרתי נפלאות בפתיחתי לסדר טהרות איך שהובא לי פירוש מן הר"ש רוטנבורג"ק על הסדר ההוא ככה וכמו כן בעצמו נעשה לי גם עתה שכשהייתי מתעסק במס' קדושין הקרה הש"י לפני מתנה גנוזה באוצרות כלי חמדה של בעל בית אחד נכבד סה ק"ק פראג ספר כתוב בקלף ישן נושן והנה הוא קיצור פסקי הרא"ש מדויק בתכלית הדיוק והיה בעיני כמוצא שלל רב ועברתי על מה שעשיתי כבר מהמסכתות שעברו ומצאתי און לי כל עמל שעמלתי ושיגעתי להגיהו והנה רובא דרובא הוא כתוב בספר ההוא כתקונו וכהלכתו ולא בלבד שעשיתי כל זה לתקנו מהמעוות כי אף גם זאת כדי להשלים המכוון שבספר ההוא והוא שיהיו כל הדינים נכתבים כאשר הם שרירין וקיימין כפסק מבלי תת טעם כלל אחזה אשית אנכי כמו כן קצור לספר דברי החמודות גם באופן זה ממש וסמכתיו על אותו הספר קצור פסקי הרא"ש למען יעמדו גם יחד כל פסקי ההלכות ראשונים ואחרונים בלי נא וקצר כאמור:

ועם היות שכבר בא ספר קצור פסקי הרא"ש בדפוסים הקודמים אחר כל מסכת ומסכת בפני עצמה השייך אליה מהקיצור ההוא אבל לא ישרה בעיני הדרך ההוא וראיתי כי יותר טוב הוא ונכון מטעם האלהים לעשותו בספר מיוחד בפני עצמו והוא שיהיו כל המסכתות אגודות יחד מספר פסקי הרא"ש כי אז ירא שמים יצא ידי שניהם שיוכל ללמוד הספר ההוא מושלם בעצמו אם ירצה ואם יעלה לרצון לפניו ילמוד כמו כן לכשירצה כל מסכת ומסכת עם אותה המסכת בעצמה והלא תראה שגם המדפיסים שהדפיסו ספר הרי"ף נתחכמו להדפים ספר המרדכי המחובר על ספר הרי"ף ונדפס מאז ומקדמת דנא אחר כל מסכת ומסכת השייך אליה והמדפיסים האחרונים הדפיסוהו בחבור לבדו ונראה מבואר שהוא מפני הענין הזה בעצמו כאמור לכן גם אנכי אלך בדרך הזה ולהדפים ספר פסקי הרא"ש לבדו ויגעם יותר לאותם הרוצים ללמדו:

וכאשר היתה הסכמה הזאת נגמרת אנכי חשבתי למשפט כי עתה תהיה תורה שבע"פ שוה ודומה לתורה שבכתב שכמו שבתורה שבכתב יש חמשה ספרים והספר החמישי הוא משנה תורה אשר בה הואיל משה באר את התורה הקדומה לו בארבעה ספרים הקודמים ככה בתורה שבע"פ הזאת החלק החמישי והוא הקצור מבאר והולך כללי הדינים שבארבעה החלקים הקודמים:

ומעתה בחן וסלל קול אריס . לפני המאיר לארץ ולדרים . יורני ויתמכני בצדק ומישרים . שלא אכשל באומר ובדברים . שלא אומר על איסורים מותרים . ולא על מותרים אסורים . כי אם לכוין על דבר אמת צדק ומישרים . כדי שיהללו בשערים . זקנים עם נערים . רבנים וגם בחורים . לכל אלו החבורים :

ישמחו **התלמידים** וירננו **החברים** . לעד ולדור דורים . עד עמוד הכהן לאורים . אמן כי"ר בי"ב :

רבינו אשר

א [דף ב ע"א] **מאימתי** (א) קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. פירש"י ואנן שקורין שמע בבית הכנסת קודם צאת הכוכבים אין אנו יוצאים ידי חובתנו אלא בקריאת שמע שעל מטתנו [א] פרק ראשון. ומה שאנו קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והכי תניא בברכות ירושלמי בריש פירקין הקורא את שמע קודם לכן לא יצא. א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת. לא להוציא (את הרבים) ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וכן כתב הריב"א והרי"ף גיאת ז"ל [ב] וכן כתב רב עמרם ז"ל [נ"א ומחמת זה כתב] [ג] (ב) שצריך לברך אקב"ו על קריאת שמע כשהוא קורא לפני מטתו. מתוך דבריהם משמע שאדם יוצא ידי חובתו מתוך אותה קריאה °ול"נ לר"ת ז"ל שהרי ק"ש שעל מטתו אין אנו קורין [ד] כי אם פרשה ראשונה ושלא בברכותיה ובבית הכנסת אנו קורין אותה כולה בברכותיה [ה] בלא זמנה [ו] ועוד דקאמר בגמרא אם תלמיד חכם הוא אינו צריך לקרות ק"ש על מטתו. ויש לדחות דמיירי היכא דקרא בזמנה בבהכ"נ. ועוד הקשה דאם כן אנו נוהגין כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ואנן קי"ל כרבי יוחנן דאמר דק"ש של ערבית תחלה ואח"כ תפלה דתניא לקמן בפירקין כוותיה. ופירש ר"ת ז"ל דק"ש של בית הכנסת עיקר. ומה שאנו קורין אותה בעוד יום. דקי"ל כר' יהודה דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כו.) תפלת המנחה עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה. מכאן ואילך הוי לילה [ז] לענין (תפלת °המנחה) והוא הדין לענין ק"ש ואמרי' לקמן (דף כז.) דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואמרינן נמי לקמן (שם) רב צלי של שבת בערב שבת אלמא חשיב לילה לענין תפלת הערב והוא הדין לענין ק"ש. וא"ת הא דפריך לקמן ר' יהודה לר"מ דאמר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן והלא כהנים ביום הם טובלים אדרבה קשה טפי לדידיה שהרי קורין אותה בפלג (ג) המנחה דהוא יום גדול [ח] וי"ל דהכי קאמר ליה לדידך שאתה סובר כרבנן דפליגי עלי בפ' תפלת השחר ואמרי דתפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה יום (לענין) ק"ש [ט] ומה שאמר בירושלמי שהיו קורין את שמע כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה לא שהיו קורין אותה בברכותיה [י] אלא [כ] שהיו קורין פרשה [ל] שמע °כמו שאנו רגילים לקרות אשרי קודם תפלת* המנחה ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבי' ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת תרי קולי דסתרי אהדדי (עירובין דף ז.) והא דאמרי' לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ה"מ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות] (יעשה) הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם (ג) וי"ל דלענין [מ] תפלה הקלו ולא נסירא לי מה שהביא רבינו תם ז"ל ראיה מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה. דתפלות [נ] כנגד תמידים תקנום ותמיד היה קרב והולך [ס] עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא [ע] ומרב דצלי של שבת בערב שבת אינה ראיה [פ] דלמא כריב"ל ס"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ושמע היה קורא אחר צאת הכוכבים. ונראה לקיים המנהג °שאנו סוברים [צ] כשאר התנאים שמקדימין) שעת הק"ש לצאת הכוכבים. ואע"ג דלית הלכתא כר' אליעזר לגבי ר' יהושע ולא כרבי מאיר לגבי רבי יהודה [ק] מכל מקום [ר] בתפלה הקלו וגם מתוך הדחק נהגו כך לפי שמתקבצין הצבור לתפלת המנחה ואילו לא היו קורין את שמע ומתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד ואחד הולך לביתו והיה טורח להם להתקבץ לאחר מכאן ולא היו מתפללים בצבור. לפיכך נהגו העם לקרות שמע [ש] ולהתפלל קודם צאת הכוכבים (ג) וסמכו על הני תנאי כדפירשתי אע"ג דלכתחלה אין לקרות ק"ש(ד) עד צאת הכוכבים כסתמא דמתני' [ת] וכר' יהושע דפליג אדר' אליעזר בברייתא. ושאלו מרב האי ז"ל לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא מלי אינש לעכבינהו. איזהו עדיף לצלויי בהדייהו ולשבוק קריאת שמע עד צאת הכוכבים. או לעכובי עד צאת הכוכבים ולצלויי ביחיד לסמוך גאולה לתפלה. והשיב בארץ ישראל עושין כן מתפללין של ערבית ואחר כך קורין את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלת ערבית וחזינן דקריאת שמע בעונתה דהיינו (ד) בצאת הכוכבים (ה) עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי. ואי צלי ראשונה דבהדי צבורא רשות [א] ושניה חובה (ו) שפיר דמי. כך השיב רב האי גאון ז"ל. [ב] משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלתו (ז) עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה [ג] וכל שכן לדידן שאין אנו סומכין גאולה לתפלה של ערבית שאנו מפסיקין בפסוקים ויראו עינינו וקדיש מיהו נראה דהנוהג כך צריך שיזהר (ח) שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה. [ד] כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב:

ב [דף ג ע"א] **גמ' עד** סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר מסקינן דסבר ג' אשמורות הוי הלילה. והאי דלא קאמר שליש הלילה. מילתא אגב אורחיה קמ"ל [ה] דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא משמרות בארעא. דתניא ר"א אומר שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו וגו' שאוג ישאג [ו] על נוהו ואיתמר נמי אמר [ז] רב שמואל בר מרתא משמיה דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר אוי לבני שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם. וראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג באותה שעה (ט) ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנא'

הגה"ה

*מכאן נראה מי שקורא קריאת שמע על מטתו שאין לו לברך וגם אין צריך לומר אלא פרשה ראשונה ועוד קריאת שמע שלפני המטה היא משום מזיקין ואין לברך על דבר שנתקן משום סכנה וכן על נטילת מים אחרונים אין מברכין. העתקה מן התוספות ד"ה מאימתי וכו':

מעדני יום טוב

[א] **פרק** ראשון. כלומר הפסק ראשון דהיינו פרשה ראשונה דבלשון משנה קרי לה פרק כדאי' בפרק דלקמן: [ב] נ"ל דה"ג וכ"כ רב עמרם ז"ל ומחמת זה כתב שצריך לברך. וכן הוא הלשון בטור סי' רל"ה. ואע"ג דלקמן כתבו מתוך דבריהם משמע כו' ולמה שהגהתי א"כ בהדיא כתבו כן זו אינה קושיא עלי שהרי עכ"פ רש"י וריב"א והרי"ף גיאות כתבו בהדיא [כרש"י] דמדכתב וכ"כ (רב עמרם) ש"מ דאיכא בהדיא כתבי כרש"י ודכתב משמע מצינו לו לרבינו עוד בפ"ג סימן י"ח וכן בפ' שלשה שאכלו סימן כ"ג ובכמה דוכתי שכתב בלשון דמשמע ובלשון דמוכח על מה שהוא מפורש בהדיא: [ג] שצריך לברך אקב"ו כו'. ובפ"ק דקדושין סי' מ"א וכן בפ' יש בכור מקשה רבינו על ברכה אחרונה שבפדיון בכור שלא מצינו שמברכים שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא אבל בפ"ק דכתובות בברכת בתולים סגי ליה אם נתקנה ע"י הגאונים: [ד] כי אם פרק ראשון. כדלקמן סימן ו': [ה] בלא זמנה. לפי דברי רש"י: [ו] ועוד דקאמר בגמרא (ד' ה') אם ת"ח הוא כו'. ויש לדחות דמיירי היכא דקרא בזמנה בבהכ"נ. לא הוה ליה לכתוב בלשון דחיה דודאי הכי הוא דהא אדריב"ל קאי דאמר אע"פ שקרא אדם ק"ש בבהכ"נ מצוה לקרותה על מטתו אמר ר"י מאי קרא רגזו ואל תחטאו וגו' ואי לאו דהא דקאמר אע"פ שקרא כו' היינו בזמנה מאי רבותיה דאע"פ שקרא כו' ועוד מאי מצוה דקאמר חובה היא ועוד למה הביא קרא דתהלים מבשכבך דבתורה שמעינן דוקא בזמן שכיבה אלא ודאי מיירי שקרא בעונתה ויצא י"ח ק"ש דבשכבך וקאמר דאפ"ה מצוה לקרותה על מטתו מדכתיב רגזו וגו' ועלה אמר רב נחמן אם ת"ח הוא א"צ והיינו שכבר קרא בעונתה וא"צ לקרותה על מטתו: [ז] לענין תפלת המנחה. כלומר שעבר כבר זמן מנחה והוי לילה והמגיה לענין תפלת הערב לא הפסיד: [ח] וי"ל דה"ק ליה כו'. והתוספות סוף דף ב' תירצו דר"י לא דריש בשכבך ובקומך ע"כ ורבינו לא כתבו משום דהשתא אמר דקי"ל כר"י ואי ר"י לא דריש ובשכבך ובקומך קשיא הלכתא אהלכתא דר"י לא דריש ובשכבך ובקומך: [ט] ומה שאמר בירושלמי כו' כדי לעמוד כו'. כלומר וא"כ הקושיא שהקשה ר"ת היאך קורין בבהכ"נ ק"ש עם הברכות שלא בזמנה על כרחך אינה קושיא מדהירושלמי לא אשגח בקושיא זו ונוכל לומר דאין להקפיד על הברכות אע"פ שאומרים שלא בזמן ק"ש וכמ"ש תלמידי הר"י ז"ל שאע"פ שאינו לילה מפני שלא יצאו הכוכבים אפ"ה כיון ששקעה חמה והוי לילה לענין תפלה של ערבית כדלקמן ה"נ דיינינן ליה לילה לקריאת הברכות ויכול לומר גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור כיון ששקעה חמה ואינו יכול להתפלל תפלת המנחה משם ואילך כדבעי למימר בפ' תפלת השחר וברכת אהבת עולם נמי אומרים אותה שהרי מלינו שעל קריאת פסוקים יכול לאומרה כדכתבינן לקמן ולפיכך לא חיישינן אם אומרים אותה קודם נ"ה או אם אומרים אותה ב"פ וברכת גאל ישראל נמי אע"פ שהתקינו לאומרה בלילה כנגד יצ"מ שהיתה בלילה אפ"ה כיון שלא למדנו זכירת יצ"מ בלילה אלא מרבוי דכל ימי חייך ואין כתיב שם לילה בפירוש אלא מיתור כל בלבד דרשינן ליה לא חיישינן אם אין אנו אומרים אותו בלילה ממש דכיון שלילה הוא לענין תפלה לילה הוי להזכיר יצ"מ ע"כ והביא ראיה לדבר: [י] אלא שהיו קורין כמו שאנו וכו'. אין לפרש דגם הם היו קורין שמע קודם מנחה דא"כ מעיקרא מאי מקשה הירושלמי א"כ למה כו' פשיטא שאותה קריאה לא לצאת בה י"ח קריאת שמע דלילה אלא הקריאה היתה קודם ערבית ולפ"ז צריכין אנו לומר דס"ל להירושלמי כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום: [כ] שהיו קורין פרשת שמע שכן מתחיל בירושלמי הקורא את שמע קודם לכן כו' ויש לפרש דפ' שמע לחודיה היו קורין ומסיק עליה כדי לעמוד כו' אבל בירושלמי שלפנינו גרס סתם הקורא קודם לכן. וכן העתיקו בתוספות. גם העתיקו וא"כ למה אנו מתפללים ק"ש בבהכ"נ וכתבו בתירוץ דהכא ג"כ בזה הלשון שהיו רגילין לקרות ק"ש: [ל] ה"ג בתוס' שמע. קודם תפלתם כמו שאנו: [מ] תפלה הקלו. פי' בתפלת מנחה שיכול להתפללה אחר פלג המנחה ועיין לקמן: [נ] כנגד תמידים תקנום. בר"פ תפלת השחר מפרש טעמיה דר"י משום כך ואפילו מ"ד אבות תקנום אסמכינהו רבנן אקרבנות: [ס] עד פלג המנחה. כלומר ולא לאחר מכן: [ע] ומרב דצלי של שבת כו'. אע"ג דהראיה שרצה ר"ת להביא מרב דצלי כו' כבר נדחית שלא רצה ר"ת להביא ראיה ממנו אלא דמדחשיב לילה לענין תפלה ה"ה לענין קריאת שמע וזה נדחה דיש לחלק בין תפלה לק"ש אבל יש מקום לבעל הדין לומר דמסתמא כיון דצלי שקרא ק"ש ג"כ וזהו שרצה רבינו לדחות בכאן: [פ] דלמא כריב"ל ס"ל. לא הו"ל למיקם לרב דלא כהלכתא דהא לקמן בפ' ת"ה כתב ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מתכוין למצוה להוסיף מחול על הקודש כו' אלא דראיה דהכא מהא דרב דצלי כו' משום דמסתמא היה קורא ג"כ שמע עם התפלה ומגלן הא אי לא משום דודאי דרב כר' יוחנן ס"ל וש"מ הלכה היא ולפי סברא זו דעיקרא דרב כרי"ל ס"ל ולכך ודאי דקרא ג"כ ק"ש אהא מדחי ליה דדלמא כריב"ל ס"ל ולקמן במקומו מפרש לדרב דס"ל כר"י ואפ"ה לא קרא ק"ש עם התפלה כו': [צ] כשאר התנאים. שבגמ': [ק] מ"מ בתפלה הקלו. תמיהא לי דבק"ש אנן קיימין ואפי' כי תימא שהאילו לשון תפלה לק"ש ולכלשון הירושל' שכתבתי לעיל בשם התוס' וכן עוד בגמ' דידן פ"ק דשבת כמ"ש התוס' דהתם (דף י"א) בד"ה כגון רשב"י כו'. מ"מ היאך נוכל לומר שהקלו בשל תורה דתפלה דאינה מדאורייתא אלא בלב והם תקנו סדר התפלה וזמנה והם אמרו להקל בה אבל ק"ש פסק רבינו לקמן פ"ג סימן ט"ו שהיא מדאורייתא היאך הקלו בה וי"ל כמ"ש תלמידי הר"י ז"ל בריש פירקין אדחכמים אומרים עד חצות שיכולין לבטל מ"ע משום סייג וכבר נמצא סוגיא בריש יבמות בענין הזה ואולי ה"נ סייג עשו שלא לבטלה לגמרי אם יתבטלו ממנהגא אלא דא"כ תקשה מאי וגם דקאמר רבינו בתר הכי דהא היינו הך וגם אין לפרש דה"ק בתפלה עצמה הקלו להקדימה ומשום כך נמי כדי לסמוך גאולה לתפלה התירו להקדים ג"כ ק"ש דכיון שיש טעם בדבר שאין לעקור ד"ת אלא כיון דסמיכת גאולה לתפלה אינו אלא סמך וסעד בעלמא אינו טעם לשבת לעקור משום כן דבר תורה וכן מצינו נרב דמשום הוספה מחול על הקודש עקר לסמיכת גאולה לתפלה וכמ"ש לעיל וגם לפירוש זה הלשון דחוק לפרש ין: [ר] בתפלה הקלו. עי' לקמן דלא לכל דבר הקלו: [ש] ולהתפלל קודם צאת הכוכבים. ובתוספות דר"פ תפלת השחר בד"ה יעקב תקן כו' כתבו דמהסיא דפרק גיד הנשה וילך חרנה כו' דמנהג יפה וטוב להתפלל מבעי' קצת ע"כ אבל יש לדחות דלמא הותו ה"דרש כריב"ל ס"ל דתפלות באמצע תקנום: [ת] ובר"י דפליג אדר"א. קמא נקט וגם ר"י לא פליג בהדיא אדר"מ אלא דמקשה ליה: [א] ושניה חובה ומה שמתפלל אותה בברכה כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמו שמחדש דבר בתפלתו וא"צ לחדש בה דבר אחר כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ב] משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלתו עם הצבור כו'. אע"פ שבכלל השאלה והתשובה כל זה מבואר מעצמו אפ"ה החזירו כדי לסיומי עלה וכ"ש לדידן כו'. אלא ה"ל קצר כלל לסוף התשובה: [ג] וכ"ש לדידן כו'. בתו' דלקמן (דף ד' ע"ב) כתבו דהוי כגאולה אריכתא אבל רבינו לא ס"ל הכי לקמן סימן ה': [ד] כיון דחשיב ליה לילה כו'. תמיהא לי דלעיל קיים המנהג דבתפלה הקלו ודוקא לקיים המנהג אבל לפי הדין ודאי דאינו כן א"כ לא ה"ל לחזור ולכתוב כאן שצריך שיזהר כו' וכ"ל דלעיל לא כתב לקיים המנהג אלא להקדים ק"ש אבל להתפלל נ"כ מנחה אח"כ בהא לא ס"ל לקיים המנהג משום דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי וכן נראין דברי הב"י בסי' רל"ג: [ה] נ"ל דה"ג דאיכא משמרות בארעא כי היכא דאיכא ברקיע וכן מוכח מפרש"י: [ו] נ"ל דה"ג על נוהו וכו' ואיתמר: [ז] רב שמואל בר מרתא. בגמרא גרס רב יצחק בר שמואל אמרתי

דברי חמודות

(א) **שצריך** לברך כו' עיין לקמן בסעיף י"ג: (ב) וי"ל דלענין תפלה הקלו עי' בסוף הסימן ובפ' תפלת השחר סי' ג' ומ"ש שם בס"ד: (ג) **וסמכו** על הני תנאי כו' ומ"מ אין למהר לקרותה קודם צאת הכוכבים כי דבר מועט הוא בין תנאי דמתניתין ובין תנאי דברייתא טור סימן רל"ה וע"ל: (ד) **בצאת** הכוכבים דוקא ג' כוכבים בינונים וכדאמרי' בס"פ במה מדליקין וכיון שאין הכל בקיאין בין בינונים לגדולים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שילך הספק מלבו כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: (ה) **עדיף** ממסמך גאולה וכתבו תלמידי הר"י שיקרא ק"ש עם הברכות בצבור ולא יתכוין בק"ש אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ויוצא ידי חובת הברכות וכתב הרשב"א טעם הדבר לפי שאין הברכות של ק"ש כברכות התורה וברכות המצות שא"כ ה"ל לברך לקרות את שמע אלא ברכות הן שנתקנו בפני עצמן אלא שתקנו לאמרן לפני ק"ש ולאחריה וכן הסכימו הגאונים (ולי הכרת מהמשנה כמו שכתבתי במעדני מלך ס"ס י') ואחר יציאת הכוכבים קורא אותה בלא ברכות ויתכוון לצאת י"ח ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות סגי ליה בהכי דכיון שהזכיר יציאת מצרים כשקרא אותה בבהכ"נ לא מצרכינן ליה להזכיר פעם אחרת ע"כ ויראה לי שיתחיל לומר אל מלך נאמן שמע וגו' כדלקמן סעיף ע"ג: (ו) **שפיר** דמי ואין לעשות כן אא"כ הורגל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מיחזי כיוהרא כ"כ המרדכי ריש ברכות ואע"פ שגם לענין ק"ש כתב כן יש לחלק בין ק"ש דמדאורייתא וכמה גדולי הפוסקים סברי דלא יצא י"ח בקריאה שבבהכ"נ לפיכך לא מחזי כיוהרא כך נ"ל לחלק ורמ"י כתב משום דנראה כקורא בתורה לא מחזי כיוהרא ע"כ ועוד נ"ל לתרץ דקי"ל דתפלה של ערבית אינה חובה אלא דמנהגא לשויא חובה וכיוצא בזה כתבתי בפ"ד סעיף ל"א ול"ב בשם ב"י: (ז) **עם** הצבור ולפיכך הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה דכיון דתפלת ערבית רשות עדיף להתפלל עם הצבור ממסמך גאולה לתפלה ב"י סי' רל"ו ובס"פ קי"א בשם הרשב"א ועיין לקמן סעיף מ"ט: (ח) **שלא** יתפלל כו' עיין מ"ש בס"ד בפ' תפלת השחר סוף סימן ג': (ט) **ולשפוך** תחנונים וכו' אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונה מהרבות בהם שלא בכוונה וגרסי' בפרק הרואה דף ס"א אמר רב הונא אמר רב משום ר"מ לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב"ה שנא' אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים ורבינו כתבו שם סי' כ"ה. וכתב הטור סי' א' וטוב לומר פ' העקידה ופ' המן ועשרת הדברות וכתב ב"י פ' העקידה כדי לזכור זכות אבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבודת הש"י כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה ועשרת הדברות כדתנן במס' תמיד שקראו עשרת הדברות ואע"ג דאמרינן בספ"ק דברכות שבטלום מפני תרעומת המינין פרש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני איכא למימר דהייטו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינין טוב לאמרם שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה ע"כ וראיתי בבהכ"נ א' שכתבו לי' הדברות על לוח שבו כתוב הברוך שאמר שמתוכו מזמרים אותו בצבור ואמרתי למחום בידם מהאי טעמא דבסוף פ"ק דברכות בטלוהו

תפארת שמואל

א) **מאימתי**. סי' ל"ב לרבינו ישעיה ז"ל ראשית חכמה יראת ה' ע"כ סדרו רבינו ז"ל להתחיל סדר משנה ביחודו של הקדוש ברוך הוא ואומר שחייב אדם לקרות ק"ש ולקבל עליו עול מלכות שמים ערב ובוקר שנאמר בשכבך ובקומך עכ"ל: ב) **בפלג** נ"ל מפלג: ג) **לענין** ק"ש ל"ה הגה"ה הרא"ש המתחלת מכאן נראה וכו' שייך לכאן: ד) **שמקדימין** זמן קריאת שמע כנ"ל: ה) **ק"ש עד** צאת הכוכבים וכו'

קומי חמי בלילה לראש האשמורות: ג **תניא** א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. ובא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח אוהמתין לי עד שסיימתי את תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי. [ח] אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה א. אמרתי לו להתפלל. אמר לי היה לך להתפלל בדרך. אמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים [ט] למדתי שמתפללין בדרך. ולמדתי בשמתפללין תפלה קצרה. ולמדתי שאין נכנסין לחורבה. [י] סוהתפלה הקצרה היינו הביננו. אבל הא דאמר לקמן (דף כט:) מתפלל אדם תפלה קצרה [כ] ואומר הושע ה' את עמך וגו' [ל] היינו דוקא במקום גדודי חיות וליסטים [מ] אבל בדרך שלא במקום סכנה לא: ת"ר מפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד. ומפני מפולת. ומפני מזיקים [נ]: ד *וחכמים אומרים עד חצות. תנא חכמים עשו סייג לדבריהם. שלא יבא אדם מן השדה בערב ויאמר אלך לביתי ואוכל קמעא ואישן קמעא ואחר כך אקרא ק"ש ואתפלל ואם חטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבה"כ אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה [ס] ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל. [ע] וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה: ה **אמר** מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן [פ] דאמר [צ] איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. וריב"ל אומר תפלות באמצע תקנום שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ובשעת המנחה מתפלל תפלת המנחה ולערב מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא את שמע. נמצא ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות כולן באמצע סוליתא לדריב"ל דקי"ל כר' יוחנן וכן פסק בה"ג. ואע"ג דל"ל השכיבנו בין גאולה לתפלה. לאו הפסק הוא [ק] דכיון דתקנו רבנן השכיבנו בגאולה כגאולה אריכתא דמיא ובתפלת שחרית נמי בעי למיסמך גאולה לתפלה. ואע"ג שבתחלה אומר ה' שפתי תפתח. כיון דתקון רבנן למימר בתפלה [ר] כתפלה אריכתא דמיא. [ש] ותימא על מנהגינו שאנו מפסיקים בערבית בפסוקים ויראו עינינו וקדיש. ואין לומר דסבירא לן [ת] כרב דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כז:) תפלת ערבית רשות ולהכי אין אנו חוששין לסמוך. דהא כן רבי יוחנן דמצריך לסמוך סבירא ליה דהוא חובה.

הגה"ה

*אין אומרים בפני המת וכו'. ופסק רב אלפס ריש פ' שלישי משום רב האי דדוקא דברי תורה אבל דברים בעלמא לית לן בה. ודוקא בד' אמות שלו. העתק מן התוספות (ד' ג' ע"ב ד"ה אין אומרים וכו'):

[א] ורב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. [ב] ושמא גם ר' יוחנן סובר כמו רב ואפ"ה מחייב לסמוך. ומנהג זה נהגו אותו הגאון לפי שבימיהם הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהן שמונה עשרה אזכרות (י) [ג] כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ותקנו אחרי כן ברכת יראו עינינו וקדיש. והשתא נמי [ד] שמתפללין ערבית בבית הכנסת לא נתבטל המנהג הראשון. (יא) מכל מקום אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו: ו **אמר** ר' אלעזר [ה] כל ו) האומר תהלה לדוד בכל יום [ו] מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מה שאנו פותחין באשרי יושבי משום דמניה נפקא לן לקמן (דף לב:) צריך אדם שישהה שעה אחת קודם שיתפלל. (יב) וגם מסיימין ואנחנו נברך יה [ז] כדי שיסיים בהללויה. אמר ריב"ל אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת [ח] מצוה לקרותה (יג) על מטתו. סודוקא פרשה ראשונה כדאמר בפרק הרואה (דף ס:): [דף ה ע"א] **אמר** רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אין צריך. אביי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד וגו' [ט] אמר רבי אלעזר כל הקורא שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. אמר רבי ז) יצחק כל הקורא קריאת שמע מזיקין בדלין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף: גרסי' בפרק ידיעות הטומאה (דף טו:) שיר של פגעים בכנורות ובנבלים ובתופים ואומר (יד) יושב בסתר עליון בצל וגו'. עד כי אתה ה' מחסי. ואומר ה"ח) מה רבו צרי רבים קמים עלי עד לה' הישועה ריב"ל מסדר להו (טו) להני קראי (טז) וגני. היכי עביד הכי [י] והא אמר ריב"ל [כ] אסור להתרפאות בדברי תורה. להגן שאני:

ז [דף ה ע"ב] **תניא** אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על ב' דברים. על תפלתי שתהא סמוכה למטתי ג [ל] פירוש שלא יעשה מלאכה [מ] בעמדו ממטתו עד שיתפלל *ורש"י פי' שגם לתלמודו אין לו להפסיק סותימא הוא מנ"ל הא. ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכ"נ דאיכא למיחש (יז) דלמא מיטרד בגירסתיה ויעבור זמן תפלה וקריאת שמע. ועל מטתי שתהא נתונה בין

הגה"ה

*אבל ללמוד תורה מותר ודלא כפירש"י דלקמן בפרק שני (דף י"ד:) אמרינן רב קדים והוה משי ידיה ומברך ומתני פירקא וכי מטא זמן קריאת שמע וכו'. העתקתי מן התוספות ד"ה אלא אימא וכו':

רש"י פגעים - מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק: **להני** קראי - שיר של פגעים: **וגני** - כשהוא הולך ליישן בלילה:

הגהות הב"ח אתיבות והמתין לי נמחק: בשהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה כו': ג(פי' שלא יעשה וכו' זמן תפלה וק"ש) תא"מ וכ"כ בתוס' משמע דלא פליגי אלא באחר שעלה ע"ה מקמי הגעת זמן קריאת שמע והכי משמע ליטנא דסמוך למטתו שדרך כ"א לעמוד ממטתו אחר שעלה ע"ה. אבל קם קודם שעלה ע"ה אפילו מלאכה שרי לכ"ע וכן כשהגיע זמן ק"ש אסור אפי' ללמוד לכ"ע וכן מוכח מדף י"ד מאותה גמרא שהביאו תוס' דכהגיע זמן ק"ש אסור אפי' ללמוד וק"ל:

מעדני יום טוב

[ח] אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. ויש חלוף גרסאות ברפ"ד דנזיר ועיין בפ"ב סי' ה' גבי שלום לרבו בד"ה: [ט] למדתי שמתפללין בדרך וכו' וכן הוא ברי"ף. וצ"ל דהוי לא זו אף זו לא זו שבדרך מתפללין כדי לקיים מצות התפלה אלא אף זו למדתי ממנו דיכול לקצרה ולא זו דיכול לקצרה דודאי דמוב מעט בכוונה וכו' אלא אף זו למדתי ממנו דאפילו להאריך ולכוין אינו רשאי לכנוס מפני כך בחורבה: [י] והתפלה הקצרה היינו הביננו. דאיתא בס"פ תפלת השחר והכא כלפי י"ח קראה תפלה קצרה אע"פ שהתפלה הקצרה אינה הביננו אלא כדקאמר בסמוך: [כ] ואומר הושע וגו'. ליתנא למתניתין נקט אבל בגמרא אפסיק הלכתא כאחרים שאומר צרכי עמך וכו': [ל] היינו דוקא כו'. כדאיתא התם: [מ] אבל בדרך שלא במקום סכנה לא. ורבי יוסי לא היה במקום סכנה פירוש במקום לסטים מדהשיב לו שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ולא השיב שמא יהרגוני לסטים. תוספות: [נ] גרסינן בגמרא דאין אומרים בפני המת כו'. וכתבו רבינו בפ' מי שמתו סי' ו': [ס] ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל. ובגמרא גרס ואוכל פתו ומברך ודקדקו התוספות שמכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ע"כ. וגם רבינו דעתו כך לקמן סימן ס'. וע"ש. ובכאן נמשך אחר גי' הרי"ף: [ע] וכל העובר על דברי חכמים כו'. ומקשינן בגמרא דמ"ש הכא דקתני חייב מיתה ומתרצינן משום אונס שינה ואי בעית אימא לאשמועינן דתפלת ערבית חובה ותלמידי הר"י שכתבו לקושיא זו ותירוצו בענין אחר על ברכך דלא היתה גירסא זו בגמרא שלהם וכיוצא בזה נמצא עוד להם לקמן סי' י': [פ] דאמר איזהו וכן הוא ברי"ף. ובגמרא דאמר ר"י: [צ] איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל בשם הר"י ב' טעמים האחד שיציאת מצרים להיותנו לו לעבדים היתה והתפלה היא במקום עבודה לכך כשסומך גאולת מצרים לתפלה הרי הוא מכיר שחייב לעבוד בעבור הגאולה ויעשה רצונו ומצותיו נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העוה"ב. הב' שע"י שנגאלו אבותינו שלא כמנהגו וטבעו של עולם בטחו בו כענין שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויאמינו בה'. וכיון שמזכיר הגאולה ומתפלל מיד נראה מזה שגם הוא בוטח בו ומתפלל אליו והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בשכתו לחיי העוה"ב ע"כ ועיין בד"ח סעיף ס"ט: [ק] דכיון דתקנו רבנן השכיבנו כו'. שכנגד מה שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים היו מפחדין ומתפללים להבורא לקיים דברו שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם כנגד זה תקנו השכיבנו שיצילנו השם מכל דבר רע וישמור צאתנו ובואנו וכיון שהתקינו לאומרו כנגד מה שהיה בשעת הגאולה אמרו דלא הוי הפסק אלא כגאולה אריכתא. כ"כ תהר"י: [ר] בתפלה אריכתא דמיא. שזה הפסוק דבוק עם שאחריו כי לא תחפוץ זבח ואתנה שאמר דוד על חטא בת שבע שהיה כמזיד שאין מביאים עליו קרבן והתפלל ה' שפתי תפתח שתהא תפלתו כפרה במקום הקרבן אחר לא יחפוץ ועכשיו ג"כ שאין לנו בהמ"ק להקריב בו קרבנות מתפללים בזה הפסוק שתהא התפלה מקובלת במקום קרבן ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא. תהר"י: [ש] ותימא על מנהגינו כו'. ולא ס"ל כהתוס' שכתבו דהוי כגאולה אריכתא אף על גב שיש בפסוקים ובירא עינינו מעניני הגאולה והשמירה כמו בהשכיבנו. מ"מ כיון שאינו מתקנת חכמי הגמרא אין לומר שהיא כגאולה אריכתא ומיהו לאי דמסיק לפי שבימיהם כו' נראה גם כן שהיתה תקנה קדומה מימי חכמי הגמרא ומ"מ סובר דשלא להפסיק תקנוה וכדאפרש לקמן: [ת] כרב דאמר בפרק תפלת השחר. אגב ריהטא כתב כן דליתא בגמרא דפרק תפלת השחר אלא הוא בעצמו כתב שם בריש הפרק משמיה דגמרא דפרק בתרא דיומא דרב אמר תפלת ערבית רשות וקשה דהתם כתב דהלכה כרב באיסורי וע"ש וגם קשה שם על התוספות דהתם: [א] ורב ור"י הלכה כר"י. תמיהא לי דהא רבא ואביי פליגי ופסק רבא הלכה כר' יהושע דאמר רשות והלכתא כרבא לגבי אביי וגם בתראה הוא דהלכתא כמותו לגבי ר' יוחנן ואין לומר דלהכי נקט כר' יוחנן דמקשה בתרתי חדא דר' יוחנן ס"ל חובה ועוד דהוא מצריך לסמוך דאין זה במשמע הלשון כלל ועוד דאכתי תקשה דלענין חובה אינו מקשה כלום כיון דרבא פוסק כמ"ד רשות ולא ה"ל להקשות אלא מדר"י ס"ל לסמוך וכוותיה קי"ל וקושיא זו שהיא העיקר אינה מפורשת כלל. לכך נ"ל דאה"נ דאינו מקשה מזה כלום לפי שאינה קושיא על המנהג דהא דאמרן דקי"ל כוותיה אינו מהגמ' אלא הרי"ף ורבינו כתבו כך מדתניא כוותיה ובעל המנהג יכול לדחות ראיה זו דדלמא הברייתא לאו בדוקא נקטה הכי ויוכל ג"כ להפך ולשנות הסדר ולכך לא קשיא על המנהג אלא הך כללא דרב ור"י הלכה כר"י. וא"כ תמיהתי במקומה עומדת דהא רבא דבתראה הוא פסק כמ"ד רשות. ואולי הך כללא דאביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם דוקא כשחולקים בסברתם ולא כשחולקים בפסקי הלכה אליבא דתנאי ואם כן אינה קושיא מרבא דהרי אפשר דהלכה כאביי הואיל ורבי יוחנן פליג בזה עם רב והלכה כמותו לגבי רב: [ב] ושמא גם ר"י כו'. גם בתוספות כתבו בלשון מסופק דאפילו אי ר"י סובר כרב כו'. משום דאינו מוכרח לומר כן בדר"י גופיה דאכן דנהיגין שלא לסמוך אף על גב דמשום דס"ל דתפלת ערבית רשות היא מ"מ ר"י אפשר דדוקא חובה ס"ל ומש"ה אין לכתוב בהחלט דר"י ס"ל נמי רשות: [ג] כנגד י"ח ברכות כלומר. ובכך נפטרין מתפלת י"ח וכ"כ תהר"י בהדיא וזה יותר מסתברא נמ"ם התוספות דהתקון היה כדי שהמתאחרים לבא לבהכ"נ יוכלו להתפלל בעוד שהצבור שם דא"כ אין טעם מספיק לקדים אבל לדברי רבינו והר"י שהי"ח פסוקים במקום תפלה א"כ הוצרכו לתקן אח"כ קדים כמו אחר תפלת י"ח עצמה ולכך תקנו אחריהם ברכת יראו עינינו כדי שיסיים בברכה כיון שנתקנו כנגד י"ח ברכות ומשום כך א"א יראו בשבת כיון שא"א הי"ח פסוקים כדי שימהרו לביתם כמ"ש בטור ס"ס רל"ז: [ד] שמתפללין. פי' תפלת י"ח עצמה: [ה] כל האומר תהלה לדוד בכל יום. וכן בפרק אין עומדין סימן ו' העתיק רבינו המאמר הזה בשם רב עמרם ולא כתב בו ג' פעמים וגם בטור סימן נ"א ושם בב"י בשם הכל בו. וכן מוכח נמי מהך טעמא שפיר' רבינו בסמוך אלדאמרינן ואנחנו כו' כדי שיסיים בהללויה ופי' הטור שם בשם רב עמרם שהוא כדי לשלשולי הללויה בתר הללויה וא"כ מיירי בתהלה דפסוקי דזמרה ואי אמרת ג"פ מ"מ לומר ואנחנו לשני הפעמים האחרים אע"פ שהב"י כתב כדי שלא לחלק כו' היינו למה שנהגו לאומרו ג' פעמים אבל מדברי רבינו ודאי נראה שלא נתכוין אלא לפסוקי דזמרה. אבל הרי"ף ותלמידי הר"י בפרק אין עומדין העתיקו ג"פ כמו שהוא הגי' בגמרא וגם רש"י גורס כן ופי' כנגד ג"ת ובס"ג שם כתב בשם תוספות הריב"ם כדי שלא יפשע אדם מלאמרו תקנו שיאמרו אותו ג"פ ביום דא"א דלא נימרי' זימנא חדא ע"כ: [ו] מובטח לו שהוא בן העוה"ב. פי' שמצוה זו מכרעת אבל משום מצוה זו בלבד אינו בן העוה"ב ב"י סימן נ"א בשם אהל מועד: [ז] כדי שיסיים בהללויה. מהטעם שכתבתי לעיל: [ח] מצוה לקרותה על מטתו. אמר ר"י מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה פירש רש"י אמרו בלבבכם אמרו מה שכתב על לבבך על משכבכם שנאמר בשכבך ודומו בשינה אחרי כן: [ט] א"ר אלעזר. כן גי' הרי"ף ובגמרא א"ר יצחק ולקמן גרס וא"ר יצחק: ואומר יושב. כתבו תלמידי הר"י וז"ל נ"ג ואומר אלא אומר דפרושי קא מפרש מהו שיר של פגעים: [י] והאריב"ל אסור להתרפאות בד"ת. כתבו תלמידי הר"י וז"ל מתוך כך הקשה בכאן ולא הקשה גבי ק"ש שעל מטתו מפני שאלו הפסוקים אינו אומר אותם לעולם לשם חובה והם של שמירה ונראה כמו שמתרפא בד"ת אבל בק"ש שדרך הוא לאומרה לשם חובה אינו נראה כמתרפא בד"ת ע"כ. ופי"ל דכיון שאין בפרשה ק"ש שום לשון שנראה ממנו כמתרפא לכך לא מתסר לפי שנראה כקורא בתורה ולפי זה בכל הפסוקים שאין נראה מתוכן כמתרפא מהם מותר וריב"ל סתמא קאמר אסור להתרפאות בד"ת ומה שנ"ל הוא דמק"ש ליכא לאקשויי כלל דקרא אשכח ודרש אמרו בלבבכם וגו': [כ] אסור להתרפאות בד"ת וכתבו בתוספות בפרק ידיעות הטומאה דהא דאמר בפרק במה אשה לאיתא בת יומא לימא הכי וירא מלאך ה' וגו' סכנתא שאני: [ל] פי' שלא יעשה מלאכה כו'. דאין לפרש לפני מטתי ממש דהא אסור כדאיתא בגמרא ותימא לי שלא כתבו הרי"ף ורבינו ואני אכתבנו בס"ד בפרק תפלת השחר בד"ח סעיף י"ט: [מ] בעמדו ממטתו עד שיתפלל. משיגיע זמנה טור סימן פ"ט: ותימא מנ"ל הא גדולה מזו ה"ל להקשות מדפ"ב דף י"ד רב מקדים כו' ומתני פירקא וכי מטא זמן ק"ש וכמ"ש התוספות וי"ל כמ"ש תלמידי הר"י דהתם מיירי שלמד לאחרים ובהא מודה רש"י אבל אין לתרץ דהתם בדלא מטא זימנא וכלדמשני התם בגמרא דלמסקנא

לא

דברי חמודות

ועכ"פ אסורין בדבור: (י) כנגד י"ח ברכות ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה רמ"י ז"ל סימן רל"ו: (יא) מ"מ אין להפסיק ומיהו מה שמפסיק ש"ץ להכריז ר"ח בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק כיון שהוא צורך תפלה הוי כמו טול ברוך כ"כ ב"י סימן רל"ו בשם הרשב"א ובשלטי הגבורים כתב בשם הרשב"א דה"ה ושמרו שאומרים בשבת ופסוקים אלה מועדי ה' בי"ט ושכן יכול לומר ברכו מי שמשמע להוציא את מי שלא שמע כיון דתפלת ערבית רשות כ"כ ב"י בסי' ס"ט בשם המנהיג: (יב) וגם מסיימין כו' עיין בדברי רבינו פ' אין עומדין סי' ו' ומ"ש שם בס"ד: (יג) על מטתו ועי' בדברי רבינו פ' דלקמן סי' ד' ומ"ש שם בס"ד וכתבו התוס' פ' כל הכשר שאין לברך על ק"ש שעל מטתו ע"כ וברכת המפיל אומרים כדאיתא פרק הרואה סי' כ"ג: (יד) יושב בסתר הר"ם היה נוהג כששכב ליישן ביום לקרות ויהי נועם וצ"ל דודאי עיקר דמלתא יושב בסתר אלא שנהגו במ"ש להתחיל בויהי נועם משום להזכיר שיכונן ידינו בימי המלאכה ואנו אומרים אותו בשאר ימים ג"כ: (טו) להני קראי ור"ע כתב שאומרים ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וגו' ה' שומרך וגו' עד מ"ע בידך אפקיד וגו' יברכך ה' עד וישם לך שלום ואה"ה ז"ל היה אומר השכיבנו עד סמוך לחתימה טור סי' רל"ט: (טז) וגני ונהגו כל ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר ק"ש שאומרים על מטתן וסמכו אהאי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק"ש ודומו סלה ב"י בשם כלבו ורוקח וכתב בשם הג"מ פ"ז דבירושלמי רבי זעירא הוה קרי ק"ש והדר קרי כמה פעמים עד שהיה מתשקע בשינה מכאן משמע שק"ש צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה וכן הוכיח ר"ן גאון ע"כ ובסי' ס"א כ' בשם הסמ"ק דלא הוי כקורא שמע שמע דמשתקין אותו דהכפל כל הפרשה לא אמרו אבל מהרא"י אבוהב ז"ל כתב שצריך לחוש אפי' בהכפל כל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה ר"ל אפי' פסוק ראשון שמא מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילך ע"כ וראוי לחוש לדבריו עכ"ל הב"י וקשה לי על מהרמא"י (ורמ"י שנמשך אחריו) שבהגהותי לסי' רל"ט סתם וכתב שחוזר וקורא וה"ל לפרש די"א חוץ מפסוק ראשון שהרי בסי' ס"א לא הגיה עליו שאין כן הלכה: (יז) דלמא מטרד בגרסתיה וכתב הר"ב יונה דאפילו לדברי רש"י מי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשע' עוברת

תפארת שמואל

כ"ב פי' ואף הני תנאי דסברי ק"ש בלילה דוקא מ"מ מודו בדיעבד וק"ל: ו) **כל** האומר תהלה לדוד בכל יום כ"ב ובגמרא שלנו איתא ג' פעמים בכל יום וכן הביא הרי"ף פ' אין עומדין: ז) **א"ר** יצחק כל הקורא ק"ש מזיקין בדילין הימנו וכו' כ"כ וכתב הר"ר יונה מה שת"ח אינו צריך לפי שהתורה משמרתו וכו' ע"ש ולא נהירא דאדרבה מזיקין מתקנאין בו ביותר ועוד מה שאמר בת"ח שאין צריך לא קאי אהאי טעמא דקורא ק"ש משום מזיקין אלא משום דכתיב רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה פי' שלא ידריכו בשינה עד שיקרא ק"ש. וע"ז אמרינן דת"ח אינו צריך וכמו שפירש רש"י לפי שרגיל במשנתו לחזור גירסא תמיד ודיו בכך ואם כן לפי מאי דמסיק דצריך לקרות קריאת שמע אין חילוק בין ת"ח לאחר ובפרט האידנא שאין ת"ח כראוי וק"ו לפי דעת רוב המחברים שיוצא בה ידי קריאת שמע של לילה שצריך ת"ח לדקדק בה יותר ודו"ק: ח) **ה'** מה רבו צרי רבים קמים עלי כ"ב אבל לאחר מכאן הוא שיר של פגעים כדאיתא התם למ"ד שאמרו בשעת סכנין אף שיר של פגעים כ"ש שיאמר כל אדם על מטתו לבקש רחמים שינצל מן המזיקין ומכל הפגעים וכ"כ הסמ"ג ואומר ויהי נועם דהיינו כל המזמור וכתב שיאמר מזמור ארוממך כי דליתני וכן משמע התם: ט) **להגן** שאני וכו' כ"ב פסק ריא"ז ה"ה לקדחת שמותר ללחוש עליו ולהתרפאות בדברי תורה הואיל ואין בו סכנה

צפון לדרום ואמר רבי חמא בר חנינא ואיתימא רבי יצחק (יח) [ג] *כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים (ולפונך תמלא) בטנם ישבעו בנים: תניא אבא בנימין אומר (יט) ב' שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד [ם] מהם והתפלל (כ) [ע] ולא המתין לחבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר (יח) טורף נפשו באפו וגו' ואם המתין לו מה שכרו. אר"י בר חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר וגו': [דף ו ע"א] אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת (כא) אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. במקום רנה שם תהא תפלה: [שם ע"ב] אמר רבי חלבו אמר רב הונא (כב) כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו. תלמידו של אברהם. ואברהם מנלן דקבע דוכתא שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. ואין עמידה אלא תפלה שנא' ויעמוד פינחס ויפלל לא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבית הכנסת אחת אבל אם הוא מתפלל באחת בשני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי [פ] פרק תפלת השחר אמר רבי תנחום ברבי חייא [צ] צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים [ק] השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה: אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי [ר] לא אמרן אלא בדנפיק. אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה'. א"ר זירא מריש כי הוה חזינא לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחללי רבנן שבתא. כיון דשמענא להא דא"ר תנחום אריב"ל לעולם ירוץ אדם [ש] לדבר מצוה ואפי' בשבת וכו' אנא נמי רהיטנא. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא (כג) [ת] כל המתפלל *אחורי בהכ"נ נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת ולא הוה מהדר אפיה לבי כנישתא [א] חלף האי טייעא חזייה.

הגה"ה
*ודוקא עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב. העתק מן התוספות ד"ה כל הנותן כו':

הגה"ה
*פירוש אחורי העם שהוא משתחוה למערב והעם למזרח. העתקתי מן התוספות ד"ה אחורי וכו':

א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסריה ופסקיה לרישיה: [ב] [דף ח ע"ב] אריב"ל (כד) אסור לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין. ואמר אביי לא אמרן אלא [ג] דלא דרי טונא. ודלא רהיט. ודלא מנח תפלין. ודליכא שני פתחים. ודליכא בי כנישתא אחריתי (כה) אבל איכא חדא מהני לית לן בה: [דף ז ע"ב] אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו וגו': [דף ח ע"א] ואמר ר"י [ד] משום רבי יוסי [ה] אין תפלתו של אדם נשמעת (כו) אלא בבית הכנסת [בשעה שהצבור מתפללין] שנאמר ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון (כז) בשעה שהצבור מתפללין. רב נחמן בר יצחק אומר מהכא הן אל כביר ולא ימאס [ו] רבי יוסי ב"ח אומר מהכא בעת רצון עניתיך תניא נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. מאי פדה בשלום נפשי אמר רשב"י אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים [ז] ומתפלל עם הצבור [ח] שחרית וערבית מעלה אני עליו. כאלו פדה. לי ולבני מבין אומות העולם: אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה וגו' ולא עוד אלא שגורם לו ולבניו גלות שנא' הנני נותשם מעל אדמתם. אמרו לר' יוחנן איכא סבי בבבל. [ט] תמה ואמר [מכדי] כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה [הוא] דכתיב אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר להו ריב"ל לבניה קדמו וחשכו לבי כנישתא כי היכי דתאריכו חייכו. א"ר אחא בר חנינא מאי קראה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא *חיים: גרסי' בפרק שלשה שאכלו (דף מז:) אריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה הראשונים. שאפי' מאה באין אחריו נוטל שכר כולם שכר כולם ס"ד אלא [י] נוטל שכר כנגד כולם: אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי. י"מ שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה

הגה"ה
*מוצא שיכול לכוין ימצאו עשרה ויתפללו עמו ואם הוא אדם חשוב בעירו מביאין לו ס"ת בביתו ויקראו אותה בעשרה שמתפללין עמו. מא"ז:

דברי חמודות

עוברת דזכות רבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש שהי' מלמד לתלמידיו וכשהי' זמן קריאת שמע הי' מעביר ידיו על גבי עיניו וקורא ק"ש וחוזר ללמודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהגיע תחלת זמן התפלה ולא חיישינן שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל ועיין בדברי רבינו פ"ק דשבת סי' י"ח ולקמן פ"ב סוף סי' ג' ועיין מה שכתבתי בפ' הזרוע: (יח) כל הנותן מטתו כו'. ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והוי הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי קראי כ"כ התוס' ולפי מה שכתבתי במי"ט נראה שתהא ראש המטה לצפון וכתב הב"י סי' ג' שנכון ליזהר אף כשאין אשתו עמו כמו שנראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה כי הוא עמוד ההוראה: (יט) שנים שנכנסו לבית הכנסת כו'. ה"ה אם הרבה נכנסו אע"פ שלא נכנסו ביחד אותם האחרונים יש לאחד להמתין לחבירו. הר"ר יונה: (כ) ולא המתין לחבירו. פי' הטור סי' צ' דהיינו בלילה ור"י הי' ממתין אף בשלנו ביום וכתב הר"ר יונה דהכי אמרינן שחבירו חייב להמתינו דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בדברים אחרים ובבקשות אין חבירו חייב להמתינו בשום ענין וכתב עוד שאם נכנס בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו אין חבירו חייב להמתינו דכיון שרואה שאינו יכול לסיים עמהם ונכנס אגלאי מלתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי והמרדכי כ' דר"י היה מחמיר אף בזה: (כא) אלא בבהכ"נ. עיין לקמן סעי' כ"ח: (כב) כל הקובע מקום לתפלתו. כו'. ל' הטור ולא ישנהו אלא לצורך גדול: (כג) כל המתפלל אחורי בהכ"נ פירש"י הצד שהפתח פתוח בו וכו' ור"י מפרש בהיפך דאחורי בהכ"נ הוא הכותל שאין בו פתח ויש בו ההיכל וכי מהדר אפיה לית לן בה ואע"פ שמתפלל בהפך הצד שהצבור מתפללין אבל מ"מ שניהם מתכוונים אל קיר אחת והוי כי הא דתניא בפ' תפלת השחר היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאלו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה בלבו כאלו היה עומד בפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת עצמו וכתבו הג"מ שיש להחמיר כדברי שניהם ואם כן העומדים חוץ לבהכ"נ למזרח או למערב אל יהפוך פניו למזרח או למערב דא"כ הוי כדו בר נש' מן הפירושים אלא או יהפוך פניו לצפון או לדרום ע"כ ודבריהן תמוהין בעיני דאם עומד למזרח והופך פניו למערב אין כאן איסור לא לרש"י דהא קיים דמהדר אפיה דאמרן דלית לן בה ולר"י לא הוי צד מזרחי בכלל המימרא דמתפלל אחורי בהכ"נ וא"כ כי מהדר אפיה נמי פשיטא דלר"י משרא שרי והב"י כתב שהגהות חיים כתב בשם רבינו האי בהדיא שבעזרות שבמזרח הוא אסור להתפלל אלא לצד צפון או לצד דרום דמת"נ או אחוריו לבהכ"נ או אחוריו לא"י ע"כ משמע דבעזרות שבמערב ופניו למזרח יכול להתפלל לכ"ע כדפרי' מש"כ בעזרות שבמזרח דלרש"י אחוריו לא"י אסור ולר"י אחוריו לבהכ"נ הוי והמיהני שהב"י לא הקשה על הגהות המיימוני וראיתי לרמ"י שכתב דבמערב והופך פניו למזרח מותר להתפלל בשעת הדחק שלעולם הוא טוב שיכנס לבהכ"נ ע"כ דבריו נכונים וכדלקמן סעיף כ"ז אבל דברי הג"מ אין ליישבם בכך שהרי כתבו שהוי כדו בר וכתב הר"ר יונה דלדברי הכל אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום נקרא ג"כ רשע מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ומחזיר אחוריו לבהכ"נ מיהו אם פניו לבהכ"נ לד"ה לא איקרי רשע כיון שאין אחוריו לבהכ"נ וגם אינו מתפלל בהיפך הצד שמתפללין הקהל ע"כ וכתב רמ"י דנ"ל שה"ה אם הופך פניו למזרח כיון שעומד בצדדי הבהכ"נ דשרי ובכותל מזרח ומערב בבה"נ נסתפק בו ומסיק דיש להחמיר ולא ידעתי למה לא יסמוך על דברי רבינו האי דלעיל שהתיר בהדיא וכל זה שאסרו לא אמרו אלא בבית הכנסת העומד ברחבה פנוי מכל סביבו מה שאין כן בבית הכנסת שבחצר או בית העומד אצל בהכ"נ מותר להתפלל כשפניו כנגד א"י אע"פ שאחוריו לכותל ההיכל כך השיב הרמב"ם והביא ראיה מהך עובדא דההוא טייעא דודאי דבדרך שברחוב היה: (כד) אסור לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ. אף לדברי ר"י דלעיל הכא מיירי בצד שיש בו פתחים כדאמר אביי ודליכא שני פתחים דמשמע שהאיסור הוא שיחשדוהו לפורק עול כיון שעובר לפני הפתח ואינו נכנס לשם: (כה) אבל איכא כו'. ובפרק הרואה בקצת נוסחאות בגמרא גרים כי רכיב חמרא לית לן בה ורמ"א ורמ"י כתבוהו להלכה: (כו) אלא בבהכ"נ. פי' הטור עם הצבור וטעמו כתבתי במי"ט וכתב הר"י בשם הגאונים שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור: (כז) בשעה שהצבור מתפללין שאם

מעדני יום טוב

לא קיימא: [ג] כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים כו'. אע"פ שאין דברי חכמים צריכים חיזוק מ"מ לפי דעת החושק ורוצה למלאות ולרוות נפשו בטעמים פשוטים וגלויים אמרתי להודיע בכאן כי גם בדברי חכמי הטבע התבאר כי נהולדת הזכרים אחת מן הסבות אם הוא רוח צפונית מנשבת לפי שהיא חמה והזרע החם מוליד זכר ואם רוח דרומית מנשבת שהיא קרה ומוליד נקבה ואמרו ג"כ שיש מי שאומר שאפי' ההשמה לרוח צפונית תועיל לזה ומלבד שמזה יצא לנו כמה גדולים דברי חז"ל שאינם יוצאים כלל מההיקש השכלי כאשר יחשבו נמהרי לב מבלי מבין אבל גם את זה שע"י כן נתבאר לי דקדוק נאה בכתוב ובל' המאמר שהכתוב לא הזכיר אלא צפון וגם בעל המאמר שאמר בין צפון לדרום ולא אמר הפך שהרי הדרומית שהיא ימנית היתה ראויה להקדים אבל עכשיו נתבאר שאין לדרום מבוא לזה ולכך אמר הכתוב ולפונך ובעל המאמר שאמר בין צפון לדרום כלומר שראשו יהיה לצפון: [ס] מהם והתפלל גרסינן וכן הוא ברי"ף: [ע] ולא המתין כו'. מסיק הרי"ף ואוקמוה בתפלת ערבית שאם הניחו יחידי ויצא חוששין שמא יבא לידי סכנה לפיכך צריך להמתין לחבירו עד שיסיים את תפלתו וכתבו תהר"י דר"ח מפרש בימיהם שהיו בהכ"נ שלהם בשדות ונראה דאף בעיר העומד יחידי בבהכ"נ תפלתו מתבלבלת ע"כ: [פ] פרק תפלת השחר אמתניתין דהעושה תפלתו קבע: [צ] צריך אדם ליחד לו מקום בבהכ"נ. ותלמידי הר"י ז"ל כתבו בשם ירושלמי דאין לדקדק בבהכ"נ אלא בביתו כשפעמים אינו יכול לילך לבהכ"נ כו' ושמ"כ בירושלמי כל הקובע מקום בביתו להתפלל כאילו הקיפה מחיצות של ברזל ע"כ (ולא מצאתיו בירושלמי) וא"ת ותקשה הירושלמי אהדדי י"ל דלא קשיא דאפשר דבין בבהכ"נ בין בביתו צריך ליחד מקום והכי מסתברא אבל ודאי דלתהר"י קשיא הירושלמי שכתבו רבינו: [ק] ה"ג השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה וה"פ דאלו אמר השתחוה בלשון עבר היה משמע שבאותו הפעם עשה כן ולא שמעינן מיניה שהמקום ההוא היה מיוחד לו לכל פעם אבל השתא דאמר ישתחוה בלשון עתיד יובן מזה שכן הוא עשה כפעם בפעם אשר ישתחוה ועוד שנמצא עתיד בלשון הוה ורגיל בפסוק ככה יעשה איוב: [ר] לא אמרן אלא בדנפיק. בעל ע"י מקשה שהרי בעל המאמר עצמו דקדק לומר היוצא ולמאי נ"ל לא אמרן אלא בדנפיק ותירץ דבא לומר דוקא כשיוצא על דעת שלא לחזור ולכנוס אבל אם דעתו לחזור ולכנוס אח"כ דיפסיע פסיעה גסה אף ביציאה כדי שימהר ויבא ע"כ. ואני תוכך בזה להחמיר לפי שהרואה אינו יודע בדעתו לשוב ויהיה בעיניו לבוז על שמפסיע פסיעה גסה למהר לצאת גם פירושו היא לגירסא שבגמרא למיפק למיעל בלמ"ד הבעבור אבל לגירסת רבינו בדנפיק לא משמע כולי האי דאתא למימר דדוקא בדנפיק ואינו נכנס ולכן נ"ל דמשום דאפשר לדייק היוצא אל יפסיע פסיעה גסה הא הנכנס רשאי לפסוע מש"ה קאמר דלאו לדיוקא קאתא דתידוק הכי מינה דלא אמרן אלא לגופיה דבדנפיק אל יפסיע ולא לדיוקא דא"כ תידוק דהא הנכנס רשאי לפסוע ואינו כן דהנכנס מצוה כו': [ש] לדבר מצוה וכן גי' הרי"ף הכא ובפרק ואלו קשרים אבל גי' הגמרא לדבר הלכה וכן העתיק רבינו בפ' ואלו קשרים. וגירסא זו נראית יותר דמתיישב אמאי לא מייתי מקרא דונדעה נרדפה הכתוב קודם להך קרא דאחרי ה' וגם בזה הפסוק דאחרי לא מפורש היטב לשון רדיפה אלא יהרדו ואינו מבורר כ"כ. ואי גרסי' לדבר הלכה א"ש דלא מצי מייתי מונדעה נרדפה משום דאין לפרשו על הרגלים לדבר הלכה שהרי אין כולם יודעים דמש"ה אמר אגרא דפירקא ריהטא כדפירש"י: ואפי' בשבת דקרא סתמא קאמר ודרשי' באלו קשרים חפצי שמים מותר ועוד אי קרא לחול אתא מאי למימרא ודאי דרדיפא שפיר שפי: [ת] כל המתפלל אחורי בהכ"נ נקרא רשע כו'. והפלינו עוד בס"פ מ' (והובא בד' רבינו שם בסי' כ"ו) שאמרו אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין: [א] חלף ההוא טייעא וכן הוא ברי"ף גם בפירש"י וכ"כ עיקר דלגי' הגמרא קשיא וכי משפט מות לאיש הזה ולא אמרו אלא שנקרא רשע וליישב הגירסא שבגמרא יש לי לומר ע"ד הליכות הדרש ולדקדק ל' אידמי ליה שהוא הוראה על כל המאורע לא על אליהו בלבד אלא שכל הענין הכל היה בדמיון והולי בחלום וחזיון לילה שהוא מפעל הכח הדמיוני ואמר דההוא גברא אחרי שהתפלל שם אל לבו כי לא עשה כהוגן ותפעם רוחו בקרבו על המעל אשר מעל ורעיוניה יבהלוניה עד כי שפט בנפש המדמה וכ"ש באמרנו ע"י חלום והנה אליהו בא ויהרגנו הרוג: [ב] אריב"ל דף ח' ע"ב ואשתמיטתיה להתלמידי הר"י ז"ל שכתבו שהוא במס' מגילה אלא שהרי"ף הביא אותה בכאן: [ג] דלא דרי טונא. בגמרא ולא רהיט וגם הרי"ף השמיטו וכן לא כתבו הטור סימן צ' ותו' בס"פ הרואה ולא רכיב חמרא. וגם זה לא כתבו הטור ולדברי ב"י לא נמצא אלא במקצת נוסחאות הגמרא: [ד] ה"ג ברי"ף משום ר"י בן זמרא אבל בגמרא גרס משום רשב"י: [ה] אין תפלתו כו' אלא בב"ה שנאמר ואני תפלתי וגו'. וכן גירסת הרי"ף ותמוה הוא דלא שמעינן מהמקרא אלא על שעה שהצבור מתפללין ולא על המקום שהצבור מתפללין בו ובגמרא מייתי להך קרא אדא"ל ר"י לר"נ דלימא ליה מר לש"ץ בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעי למר דאר"י משום רשב"י כו' וגם ל"ג בגמרא אלא מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ובטור סי' צ' אר"י אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ לא הביא שום מקרא לראיה ואח"כ כתב ואפי' הוא אנוס שאינו יכול לילך לבהכ"נ טוב לו לכוין השעה שהצבור מתפללין בה דכתיב ואני תפלתי וגו' וראיתי מוגה בשם גדול דל"ג לעיל אבא בנימין אומר אין תפלתו וכו' וגרס בכאן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בצבור שנאמר ואני וגו'. וככ"ל שהיא גירסת הטור דאדכתב דאר"י אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ כתב פי' עם הצבור והשתא גירס' נכונה היא דהכי דייק למדקדיק קרא על העת והשעה שהצבור מתפללין ואין הצבור מתפללין אלא בבהכ"נ הרי הראיה שאין התפלה נשמעת אלא בבהכ"נ ומיהו עם הצבור כדפי' הטור וגם דברי תלמידי הר"י כך נראין מדאצטריך להו לכתוב בשם הגאונים שאפי' כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ כו' ש"מ דס"ל דמימרא דר' יוחנן לא אתמר אלא להתפלל עם הצבור וכדפירש הטור: [ו] ה"ג רבי יוסי בר חנינא אמר מהכא בעת רצון עניתיך רב נחמן בר יצחק אמר: [ז] ומתפלל עם הצבור. מרבים היו עמדי נפקא ליה: [ח] שחרית וערבית ל"ג בגמרא והרי"ף ויש לייחב גירסת הספר דכלומר תפלות של כל היום מבקר ועד ערב ויש בכללן מוסף ומנחה: [ט] תמה ואמר כו'. וכן נמי בכיבוד אב ואם כתיב ג"כ על האדמה ושלוח הקן כבר אמרו בסוף חולין לעולם שכולו ארוך הוא והשלמת פרשיות עם הצבור דאמר לקמן דמאריכין לו ימיו התם ל"ג לרבי יוחנן בגמ' ורי"ף אבל קשה מהברייתא פ"ב סי' ג' דתני סומכוס אומר כל המאריך באחד כו' מאריכין כו' ואולי דכל עניני ק"ש בכלל ולמדתם הוא. ועי"ל דרבי יוחנן תמה על דה"ל דאיכא סבי בבבל ועל העם בכלל נאמר לו ולא היה חושב בדעתו שיעשו כלל העם מן הענינים הללו שאמרו החכמים אלא היה סובר שעושים ככל הכתוב בספר תורת משה ולכן תמה שאע"פ כן בבבל לא ייעד הכתוב באריכות ימים דעל האדמה כתיב וכשא"ל מקדמי ומחשכי כו' ניחא ליה ואמר היינו כו' ותדע שכך היתה דעתו של ר"י שלא היה סובר שיעשו מה שאמרו החכמים שהרי מאמרו של ריב"ל היה יודע ואפ"ה לא אסיק אדעתיה עד שאמרו לו מקדמי כו': [י] נוטל שכר כנגד כולם. פי' תלמידי הר"י ז"ל כלומר כל אחד ואחד מעשרה הראשונים נוטל שכר כנגד כל הבאים אחריהם וטעם הדבר מפני שהשכינה שורה בבהכ"נ כשיש שם צבור שנא' אלהים נצב בעדת אל ע"כ סבירא להו דאין דין קדימה ליו"ד הראשונים לאחד על חבירו שאף האחרון זכה כמו הראשון דבלאו איהו לא סגי שאין כאן עדה וצבור אבל לי היה נראה דודאי דכל הקודם זכה יותר וה"פ שאפילו מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כל הבאים אחריו ואם הוא הראשון מעשרה נוטל שכר התשעה המנויים עמו וכל הבאים אחריהם והשני נוטל שכר הח' והבאים אחריהם ועל דרך זו כל העשרה ובקצור כתב כנגד כל הבאים אחר העשרה זה כפי' תהר"י ז"ל אבל בטור כתב כלשון הגמרא כנגד כולם. עוד יש לי פירוש נכון בענין הסוגיא אי הא דקאמר אלא נוטל כו' שהוא תיקון בלשון ריב"ל או שהוא פירוש וביאור לדבריו ולעולם לשונו היה נוטל שכר כולם והמכוון בדרך

תפארת שמואל

כמו שמבואר בפ' במה אשה: י) תמלא בטנם ישבעו בנים. י"ב ואין זה ראיה דודאי אין לי צפון אלא סימן לזכר בעלמא וכן הרבה פסוקין שמביא אינו אלא סימן ואומרים שהטעם הוא מפני שהמנורה היתה בדרום והשלחן בצפון והשלחן הוא נגד העושר והמנורה הוא נגד התורה שנא' כי נר מצוה ותורה אור כדאמרי' הרוצה שיחכים ידרים והרוצה להתעשר יצפין וסימן שלחן בצפון ומנורה בדרום ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא שבעבור זה יזכה לבנים זכרים ואמר מורי הרב ז"ל שהחכמים נתכוונו בזה לומר קודם שימוש המטה שיזכיר השלחן שהוא נגד העושר והמנורה נגד התורה: יא) שנאמר טורף נפשו באפו וכו'. נ"ב נפשו הוא לשון תפלה מלשון ואשפוך את נפשי ונפרעין ממנו מדה נגד מדה וכמו שהוא טורף וכו' כך פי' רבינו יונה. ואני אומר שדייק מקרא דכתיב אחריו הלמענך תעזב הארץ פי' למענך תעזב הארץ שהקב"ה עוזב והיינו שהקב"ה טורף תפלתו ואינו מקבלה:

שיעור שני פתחים. אבל אם יושב סמוך לפתח [נ] שפיר דמי. ומיהו בירושלמי בפרק אין עומדין גרסי' רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת (כט) צריך ליכנס לפנים משני דלתות. מ"ט אשרי אדם שומע לי [ל] לשקוד על דלתותי יום יום ואם עשה כן מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים: אמר [א]רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא. אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אמר הקב"ה [מ] אוהב אני שערים המצויינין בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא [נ] משעה [ס] שחרב (הקב"ה) בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלי [ע] אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי אמר אביי מרישא הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא. כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא. (ל) לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא. ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא [פ] בין פסוקא לפסוקא מאי (לא) תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. ואם תאמר הא אמרי' בסוטה בפ' אלו נאמרין (דף לט.) (לב) כיון שנפתח (לג) ספר תורה (לד) אסור לדבר (לה) ואפילו בדבר הלכה (לו) שנאמר [צ] ובפתחו עמדו כל העם. ואין לומר שאני הכא דמהדר אפיה דאם כן הוה ליה לאתויי מילתא דרב ששת התם לאשמועינן דבכי האי גוונא שרי.

[ק] ונראה לי לפרש [ר] הא דקאמר התם אסור לדבר היינו דוקא בקול רם לפי שמעכב את אחרים מלשמוע. (לז) אבל בלחש שפיר דמי. [ש] והא דמהדר אפיה. ה"ה לא מהדר אפיה מצי למיגרס בלחש אלא רבותא נקט דאפילו במהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה *שרי. [ת] והוא היה מהפך פניו. [א] כדי שיכוין לבו בגירסתו. רב אלפס פירש דווקא רב ששת שתורתו אומנתו. (לח) [ב] אבל להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר אסור (פ"א איסור והיתר לא):

הגה"ה

*אם יש שם עשרה השומעים קריאת התורה אבל אם אין שם כי אם עשרה אסור להיות מהדר אפיה שצריך שיהיו עשרה שומעין קריאת ספר תורה. ונקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי לכ"ע. מא"ז:

ח **אמר** רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי מנחם א"ר אמי [ג] אר"י (לט) לעולם ישלים אדם (מ) פרשיותיו עם הצבור (מא) [ד] שנים מקרא ואחד תרגום. [דף ח ע"ב] ואפי' עטרות ודיבון. וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור [ה] מאריכין לו ימיו ושנותיו. אפילו עטרות ודיבון פרש"י שאין בו תרגום. וקשה דהוה מצי למימר אפילו ראובן ושמעון וכיוצא בהן ונראה דנקט עטרות ודיבון [ו] לפי שיש ספרים שכתוב בהן תרגום וגם בירושלמי הוא מתורגם. לכך פירושא הא דנקט עטרות ודיבון אע"פ שאין טרך כל כך בתרגום. אבל ראובן ושמעון וכיוצא בהם אין צריך לקרות שלש פעמים. מכל מקום נהגו להחמיר כפירש"י. י"מ דה"ה לכל הלועזות לעז שלהן הוי כמו התרגום. כי התרגום הוא בשביל עמי הארץ שאינם יודעים לשון הקודש ואם כן ה"ה לעז למכירין בו. ולא נהירא לפי שהתרגום מפרש כמה דברים שאין

הגהות הב"ח [א]אמר ליה רבא:

מעדני יום טוב

כלדך בעס"כ שיש לו פועלים הרבה ובשעת תשלום שכרן האחד מהם בא לקבל שכר כולם והוא מחלק ביניהם ותחשב לו לכבוד. והארכתי בזה בס"ד בסוף מסכת מגילה: [נ] שפיר דמי. אין הלשון מדוקדק קצת דודאי דעפי שפיר דמי אם נכנס ג"כ כשיעור שני פתחים ונ"מ מצאתי כיוצא בזה בגמרא פ' שואל דמסכת שבת שאני מעתיקה לקמן בפרק מי שמתו סוף סי' י"ד ולשון הטור אין לחוש: [ל] לשקוד על דלתותי יום יום. מסיים בה בירושלמי דלתותי ולא דלתי מזוזות ולא מזוזות: [מ] אוהב אני שערים המצויינין בהלכה. כלומר הפסוק לא בא להשמיענו שאוהב הקב"ה שערי בתי כנסיות משערי בתים אחרים שזה דבר פשוט הוא ומה חידוש יש בזה אלא ודאי ר"ל שאוהב הקב"ה שערי ציון מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות וכמו שאוהב בהמ"ק יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך אוהב השערים המצויינין בהלכה כלומר ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוקים מפני שהמקומות הקבועים הם במקום בית המקדש כדאמרינן מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א (של הלכה) בלבד וכמו שהמקדש חביב יותר מבהכ"נ ומבהמ"ד כך מקום קביעת התורה חביב משאר ב"כ וב"מ שאינם קבועים. כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [נ] משעה. ובגמרא ורי"ף גרס מיום: [ס] שחרב בהמ"ק. גרסינן בגמ' ורי"ף ול"ג הקב"ה כי מפי עליון לא תצא הרעות: [ע] אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. לומר דלא בלבד שהיו מתפללים בבית המדרש ולא בבהכ"נ אלא אפי' בבה"מ עצמו היו מקפידים להתפלל במקום המיוחד להם בבית המדרש ללמוד שם: [פ] בין פסוקא לפסוקא. כי מנהגם היה לתרגם כל פסוק ופסוק כדי להבין לדלת עם הארץ ומבעיא לן אם מותר לצאת בשעה שמתרגמין. כ"כ תלמידי הר"ר יונה ז"ל: [צ] ובפתחו עמדו כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והוחלתי וגו' עמדו לא ענו עוד: [ק] ונראה לי לפרש כו'. דברי התוספות הן ומשום הכי בס' הקורא עומד כתב למסקנת הרי"ף בלחוד ובכמה דוכתי כתב נראה לי והוא לשון תוס' כמו שהוכחתי בס"ק דמגילה: [ר] הא דקאמר התם אסור לדבר היינו בקול רם. וגי' המרדכי אסור לספר וכתב עלה היינו בקול רם וכן משמע לשון לספר ע"כ ולאו משום דאי גרס לדבר לא הוי משמע נמי בקול רם דמצינו דבר אדני הארץ אתנו קשות והדבר ידוע שהדברים שמדברים קשות בקול רם נאמרים וה"נ לדבר היינו בקול רם מדלא קאמר לקרות דלקרות משמעותא בלחש כמו לקרות ק"ש ואנו קורין אותו בלחש כך נ"ל: ועוד יש לומר דה"נ דלגירסא דגרס לדבר אינו במשמעות הלשון שהוא בקול רם דוקא אפ"ה מתורץ שפיר מאי דמקשה דאי שאני הכא דמהדר אפיה כו' אלא כי שרי היכא דלומד בלחש והשתא לא קשה לאשמועינן התם דבלחש שרי דהא ה"נ לא פירש הגמ' דרב ששת למד בלחש אלא סמך זה על הסברא שאין לטעות בכך והתם נמי לא הוצרך לפרש ומיהו אינו מיושב כל כך דהא מ"מ קאמר הכא דרב ששת גריס ואע"פ שלא פי' שהיה גורס בלחש סמך על הסברא דודאי לא היה גורס אלא בלחש והיינו דאמרן שהיה גורס ממילא ידעינן שלא היה אלא בלחש אבל התם דלא קאמר כלל להא דרב ששת מנא ידעינן התם דשרי אפילו בלחש ואם כן אכתי תקשי דלאשמועינן התם שריותא ולכן העיקר כמו שכתבתי דלדבר נמי משמעותו בקול רם וכדפי' רש"י. ומ"מ בקיצור ובטור סימן קמ"ו העתיקו לספר: [ש] והא דמהדר אפיה. דכיון דבלחש היה לומד ודאי דלא הוי ליה למהדר אפיה שהרי אינו מעכב את אחרים מלשמוע: [ת] והוא היה מהפך פניו כדי שיכוין כו'. קצת קשה דכי היכי דקאמר דבגמרא נקט רבותא דהוה מהדר אפיה לאשמועינן דאפ"ה שרי ה"נ ה"מ למימר דאיהו קעביד הכי לאגמורן הלכה למעשה דאפי' למהדר אפיה מצי למיעבד וי"ל לתרץ דסבירא ליה לרבינו דאי לאו שהיה לו סבה אחרת לעשות כן אע"פ שהוא מותר ללמוד אף בחזרת פנים מ"מ לא היה, הוא עושה כך כיון שנראה כמניח הס"ת וכדי לאגמורן הלכה למעשה בלבד לא היה עושה כך אלא שהוצרך לעשות כן כדי שיכוין לבו בגרסתו ולפי זה אפשר לומר דאה"נ דלא מצי מהדר אפיה אלא אם הוא עושה בשביל שיכוין לבו בגרסתו דדלמא ע"כ לא שרי למהדר אפיה אלא בכה"ג דעבד רב ששת והכי קאמר רבינו רבותא נקט דאפי' כו' שרי לפי שהוא היה מהפך פניו כדי שיכוין לבו בגרסתו ולכך לא קפיד על שיהיה נראה כמניח ס"ת דקמ"ל דבכה"ג שעושה לכוין לבו בגרסתו שרי למהדר אפיה: [א] כדי שיכוין כו'. ואע"ג דרב ששת סגי נהור הוי מ"מ כי מהדר אפיה מכוין טפי לפי שמפנה מחשבתו מקול הקורא בתורה: [ב] אבל להורות לאדם כו'. ותלמידי הר"י ז"ל העתיקו אבל להורות לאדם אחר אסור ע"כ נראה מזה דאפי' רב ששת שתורתו אומנתו לא הותר לו אלא ללמוד בינו לבין עצמו דוקא ומגינא למימר דהא איכא נמי בין הרי"ף לתירוץ קמא דלרי"ף בינו לבין עצמו אף בקול רם שרי אבל יותר נראה לי דלא קאמר הרי"ף דלהורות לאדם אחר דוקא אסור אבל בינו לבין עצמו אף בקול רם שרי דדוחק לחלק בכך דכמו שהוראה לאדם אחר מעכב אחרים לשמוע כמו כן בלימוד שבקול רם אפי' בינו לבין עצמו ולא קאמר הרי"ף אלא בהווה ורגיל להיות שכן מי שלומד בינו לבין עצמו מסתמא הוא לומד בלחש והמורה הוראה לאחר מסתמא לא ילחוש לו אלא דאי הכי ליכא בינייהו דהרי"ף ותירוצא קמא ואם תאמר דלהרי"ף צריך שיהיה גם כן תורתו אומנתו ואי לאו הכי אפילו בלחש אסור דמ"מ סיומא דמלתא דהרי"ף קשיא דאבל להורות כו' לא דייקי שפיר דהוה ליה למימר אבל מי שאין תורתו אומנתו אסור. ונראה לי דאין הכי נמי דלהרי"ף מי שתורתו אומנתו מותר בכל אפי' להורות לאחר ומי שאין תורתו אומנתו אסור בכל אפי' ללמוד לעצמו והכי קאמר דוקא רב ששת שתורתו אומנתו ולדידיה הכל שרי דאין בין לומד עם עצמו או שמורה לאחרים כלל דהרי"ף לא נחית לחלק בין שהוא לומד בלחש או בקול רם ומי שתורתו אומנתו שרי בכל ולא הוצרך לפרש דמידי הוא טעמא אלא לפי שמי שתורתו אומנתו אינו מחויב בשמיעת התורה ורשאי בין ללמוד בין להורות אבל להורות כו' כלומר מי שאין תורתו אומנתו אלא שבא להורות כו' אסור וכ"ש שאין לו ללמוד לעצמו הואיל ואין תורתו אומנתו ודבר בהווה ורגיל להיות שמי שאין תורתו אומנתו מסתמא בשעת הקריאה אינו מבקש ללמוד אלא לדבר הוראה שלפניו לפי שעה ההיא וקאמר דאסור וכ"ש אם יבקש ללמוד לעצמו דאסור וניחא לי לפרש כך דהשתא הוי לישנא דהרי"ף דהכא כלישניה דבפ' הקורא עומד שכתב שם בזה הלשון דוקא כגון רב ששת דתורתו אומנתו אבל כ"ע לא: [ג] א"ר יוחנן. כבר כתבתי בסי' דלעיל דבגמ' ורי"ף ל"ג ליה: [ד] שנים מקרא ואחד תרגום הטעם. מצאתי באבן העזר להרא"ש שהוא כנגד שנים הקוראים ואחד המתרגם וכ"ל שר"ל שנים הקוראים הקורא והש"ץ שכן צריך שיהא אחד עומד על גבי הקורא כדאיתא בירושלמי כתבו רבינו בפ' הקורא עומד ועיין בדברי חמודות: [ה] מאריכין לו ימיו ושנותיו. וכן איתא בפ"ב סי' ג' בפ' שלשה שאכלו סימן י"ז ובפ' הרואה סי' ד' והתם ל"ג כן ברי"ף. ונראה לי לפרש גירסתינו דאיצטריך לומר ימים לזקן שבא בימים ועוד נראה לי דאריכות ימים וכן נמי קיצור ימים יש לפרש על הטובה ועל הרעה: [ו] לפי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום. פי' תרגום אונקלוס וגם בירושלמי פי' בתרגום ירושלמי וכלומר והוא רמיה קצת על אותן הספרים שכתוב בהם תרגום אונקלוס ומתורגם בו עטרות ודיבון אבל לשון הטור בסימן רפ"ה לפי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום ירושלמי וכ"כ תלמידי הר"י ז"ל שאין לו

דברי חמודות

שאם הוא אנוס שאינו יכול לילך לבהכ"נ יכוין השעה ההיא כ"כ הטור וברור הוא דודאי בלא אנוס יתחייב שיכנס לבהכ"נ ולא תסגי ליה בכונת אותה השעה והסמ"ג כתב דהא הדרים בייסוב כלומר במקום שאין צבור כלל יתכוונו ג"כ שיתפללו באותה שעה שהצבור מתפללין במקום שיש צבור: (כט) **צריך** ליכנס לפנים משני דלתות. שהם ח' טפחים דשיעור פתח אחד ד' טפחים ב"י בשם ארחות חיים ופרש"י דטעמא דלא יהא נראה עליו כמשוי עיכוב בהכ"נ ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת וכתב הר"י דזה דוקא בימיהם שלא היה להם מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם ע"כ והר"מ מרוטנבורק פי' הטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ומש"ה כ' דזה דוקא כשבהכ"נ פתוח לרה"ר מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין וכ' הב"י שיש לחוש לכל הפירושים ובכללם נמי הך י"מ שכתב רבינו שפירשו שישהה שיעור כו': (ל) **לא** מצלינא אלא היכא דגריסנא וכתב הרמב"ם שם בפ"ת מה"ת והוא שיתפלל שם תפלת הצבור כלומר בעשרה ופי' הר"ר יונה דרבותא הוי שאע"פ שבבהכ"נ יש רוב עם וברוב עם הדרת מלך אבל רבני נרפת פירשו דאפילו בלא עשרה עדיף להתפלל בבית המדרש הקבוע לו וכתב הטור בשם רבינו שכתב בתשובת שאלה וז"ל וטוב להתפלל עם הצבור בעשרה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כל כך אומנתנו וההרבה שעות ביום אנו מתבטלין נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלם אותה בשעות אחרות ונצא ידי תובותינו בתורה ובתפלה וגם אם אין ת"ת מתפלל עם הצבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בהכ"נ בטילות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו ע"כ וכתבו הגהות אלפסי החדשות שכ"ש שלא יעסוק בתורה בבהכ"נ בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנונים ע"כ שאע"פ שיראוהו עוסק בתורה לא ידונו אותו דתורה עדיפא אלא יאמרו שאין לחוש על התפלה ועיין לקמן סעיף ל"ז ומלשון רמ"א נר' מבואר דאף מי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי אפילו הכי לא ירגיל עצמו להתפלל בביתו יחידי כו' ולדבריו יבוארו דברי התשו' הנ"ל דמ"ש וגם אם אין ת"ת כו' מלתא באפי נפשיה לומר ואפי' אי הוה. תורתו אומנותו ואין נראה שבא לחלק בין זמנם לזמנינו אלא בזה שאין אנו תורתנו אומנתנו וכמו דגם אין כו' אינו ענין בפני עצמו דודאי הא דכתב זמן תורה כו' לחודיה אינו מספיק כלל לחלק על זמנם והלכך כל התשובה אמורה על שאין אנו תורתנו אומנתנו והקדים כי זמן כו' ומסיים עוד בטעמא דאם אין כו' לעשות סניף לשלא נבטל אבל מטעם זה בעצמו ודאי דליתא דבזמנם נמי הוי לנו למיחש להא: (לא) **תיקו**. כתבו תלמידי הר"י ז"ל דס"ל תיקו דאורייתא ולחומרא ע"כ וגם הטור בסימן קמ"ו כתב שאסור לצאת בין פסוק לפסוק ותמיה לי טובא דהא קריאת התורה איננה מצוה מן הכתוב כלל אלא מתקנות של משה ועזרא היא וכדאיתא בפרק מרובה ובפרק הקורא עומד מלבד פ' זכור שכתב רבינו לקמן פ' שלשה שאכלו סימן כ' והתוספות ר"פ דלקמן כתבו ג"כ פ' פרה אבל לא פירשו מנא להו ונראה לומר דתקנות נביאים יש להחמיר בספקן כמו בספק דאורייתא ועוד נראה לי דודאי האידנא אסור שאין אנו מתרגמין ולא קמבעיא ליה לרב פפא אלא במקום שמתרגמין: (לב) **כיון** שנפתח ס"ת. כ' ב"י סי' קמ"ו נראה דלא מתסר לדבר מעת שנפתח ממש אלא מעת שיתחיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ע"כ ולא ידעתי מה ראה רמ"י לחלוק על הב"י כיון שכן לי הרמב"ם בפ' י"ב מהלכות תפלה כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר כו' ואע"פ שדקדק מדכתיב ובפתחו תשמע מיד שנפתח יש לתרץ שלא היה הפסק בין פתיחה לקריאה אבל אם יש הפסק למה נחלוק על סברת הרמב"ם ואולי שסובר רמ"י דדברי הר"י דלקמן סעיף ל"ד דאסרי בין גברא לגברא ה"ה מעת שנפתח ומטעם שדקדק הוא מהכתוב ודלא כהרמב"ם ועיין לקמן שם שאפרש דאף הר"י אינו חולק: (לג) **ס"ת**. וכתב רבינו ירוחם דכמו כן המפטיר בנביא שאין המצוה תלויה בקורין לבד אלא בכל המצויין שם כ"כ הר"מ בתשובה: (לד) **אסור** לדבר. כתב הרשב"א בתשובה שאפילו השלים הפ' שנים מקרא וא' תרגום וכתב הר"י דאפילו בין גברא לגברא אסור ואע"פ שסוגרים הספר בנתיים שלא אמרו כל זמן שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע שמשעה שנפתח הפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיים כל הפרשה ע"כ וכתב ב"י דטעמי' משום דאיכא למיחש שמא ימשך הדבור אף בשעה שקורין ע"כ וזה דוקא בין גברא לגברא שאם בין כל גברא לגברא יהא רשאי לדבר יהיה לסרגל שלטון להמשיך הדבור אף בשעה שקורין משא"כ קודם שהתחיל לקרות הראשון מכיון שיודע שכשיתחיל לקרות שאסור לדבר עוד אין שלטון להמשיך הדבור וישתוק מיד ועיין לעיל סעיף ל"ב: (לה) **ואפילו** בדבר הלכה. וכתב הא"ז דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי וכן ראה שעשה הר"י החסיד ע"כ ולמאי דמסקינן לקמן שהפירוש כמו התרגום א"כ ה"ה להפירוש ועיין לקמן סעיף ל"ז: (לו) **שנאמר** ובפתחו עמדו כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה שנ' והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ומפני כן חולק הטור והמרדכי בהלכות קטנות על המחייבין לעמוד בשעת הקריאה אבל המרדכי בפ' ר"א דמילה כתב שמהר"ם היה עומד בשעת הקריאה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים ע"כ וא"א לחשוב על מהר"ם שיהא טועה בדבר משנה זו דבפי' אמרו בגמרא אין עמידה אלא שתיקה כו' לפיכך נ"ל דטעמו מדאמרינן עלה התם בסוטה ר' זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל הס"ת ש"מ דלדידיה ליכא למילף מועמדו וא"כ פי' ועמדו עמידה ממש כמו בכל מקום ויותר נכון וקרוב לשמוע הוא דלא נצטרך להוציאו ממשמעותו שבכל מקום דאף למ"ד אין עמידה אלא שתיקה ס"ק אין עמידה דהכא והא דכתב המרדכי בהלכות קטנות דמירושלמי דאמרי' שהוא גברא דהוה קרי וסמיך א"ל עמוד מה נתינה בעמידה ובאימה כו' משמע דוקא לחזן יש לו לעמוד ע"כ גם מזה אין להבית ראיה דלא עדיף ההוא ירושל' ממ"ד בגמ' דידן דאין עמידה אלא שתיקה ודחינן לה מקמיה דר' זירא מהטעם שכתבתי: (לז) **אבל** בלחש ש"ד. ובעל ה"ג כתב דבדאיכא עשרה דצייתי שרי וכתבו רבינו בפ' הקורא עומד וכתב ב"י בשם מהרי"א דלא התיר אלא כד"ת אבל במילי דעלמא לא אפי' איכא י' דצייתי ועיין עוד בסמוך לקמן: (לח) **אבל** להורות כו'. כבר פרשתי במי"ט דכלומר כולי עלמא שאין תורתו אומנתו אסור ואפי' להורות כו' וכ"ש ללמוד לעצמו כו' מיהו כתב הר"ר יונה שאם קודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע מס"ת אלא לקרות ומתחיל לקרות מותר לקרות ואפי' לכל אדם דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרות אינו פוסק בעבור ס"ת ע"כ והרואים נמי שעוסק בתורה לא מפני זה יבטלו גם כן משמע מתורה דלא דמי לדסעיף ל' לעוסקים בסליחות ותחנונים והוא עוסק בתורה שהוא ענין אחר דתורה לחוד ותפלה לחוד וכתב הב"י דכל מיני התירים הללו אינם ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם מדאורייתא ועיין מה שאכתוב פ' שלשה שאכלו בסי' כ' סעיף נ"ב וכש"ע שלו כתב שהנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשמוע מפי הקורא ע"כ ואולי שזה היה טעם מהר"ם שכתבו הג"מ בשמו שכשחוזר הפרשה בעת הסיה היה שותק בזמן שש"צ קורא עד בין גברא לגברא ע"כ ומ"מ מי שירצה לדקדק ולכוין דעתו להקורא אף בזה יתבלבל שא"א שיכוין להשלים הפסוק בכל פעם שיתחיל הקורא וגם שמיעת הקריאה יבלבלנו שלא ידע בכל פעם באיזה מקום שסיים: (לט) **לעולם** ישלים אדם פרשיותיו כו'. ואע"פ ששומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותו שבת שנים מקרא וא' תרגום לי הרמב"ם בפי"ג מה' תפלה ורמ"י כתב שנ"ל שאם אדם קורא א' מקרא ואחד תרגום לבדו ואח"כ כשקורין הפרשה בבה"כ קורא עם החזן הפרשה מלה במלה שפיר דמי אך מדברי ר"י קארו משמע שאעפ"י ששומעה מן הש"צ חייב להשלים אותה שנים מקרא וא' תרגום יתר על שמיעתו מהש"ץ והם דברי הרמב"ם ואיני יודע מהיכא נפקא עכ"ל ואעפ"י שהרמב"ם לא כתב אלא שמיעה מ"מ הא קי"ל דשומע כעונה ואינו נמי המ"ל ושומע מלה במלה אלא שר"ל לפי מנהג העולם שנוהגין לקרות עם הש"ץ ולא סמכי אשמיעה פן לא יכוונו לכל מלה ומלה וכמ"ש הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט וכתבה קצתה טור סי' נ"ט וטעמא דקורא יוצא אעפ"י שלא יוכל לכוין כדאמרינן לקמן פ"ב ע"כ מצות כונה מכאן ואילך קריאה בלא כונה ובירושל' מחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטי למודים כרע נפשיה וגם בלאו הכי פניה תשיב' טפי כדמסיק רבינו סי' י"ח ול"נ דאף הרמב"ם ור"י קארו לא אמרו אלא שחייב לכתחלה לקרות ולא יספיק לו מה ששמע כי אולי לא כוון דעתו יפה והרי לא כתב ר"י קארו לדברי הרמב"ם אלא לדחות דברי הרמב"ן שסובר דשנים מקרא וא' תרגום לא נתחייב אלא למי שאינו שומע כלל בצבור דניתקן כנגד שנים הקוראים וא' המתרגם ועוד תדע דהקורא מלה במלה פשיטא דס"ל לר"י קארו דינא דהא פסק דרשאי לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה ועיין עוד לקמן סעיף מ"א ועיין לעיל סעיף ל"ז: (מ) **פרשיותיו**. וכתב בת"ה סי' כ"ג דדוקא בפרשת השבת איירי ולא פ' י"ט וכן לשון המדרש דלקמן אל תאכלו בשבת והמרדכי בהלכות קטנות כתב שא"צ לקרות הפטרות ע"כ ומ"מ נהגו לקרות ההפטרה ובשבת של חנוכה יקרא ההפטרה של שבת ולא שום אחים פסקי מהרא"י סי' ק"א: (מא) **שנים** מקרא וא' תרגום. בספר אבן העזר להרא"ש כתב שהוא כנגד שנים הקוראים ואחד המתרגם ופירשתי במי"ט שנראה לי כוונתו הקורא והש"ץ וסג' שהוא המתורגמן ומכאן נ"ל שסוגת חכמינו במה שאמרו

אין להבין מתוך המקרא [ז] כדאמר יג) רב יוסף (מגילה דף ג) אלמלא תרגומא דהאי קרא. (מב) ונראה שהקורא בפי' התורה יוצא בו ידי תרגום כיון שמפורש בו כל מלה ומלה: ישלים פרשיותיו עם הצבור (מג) נראה דכל השבוע מיקרי עם הצבור *הואיל ובמנחה דשבתא מתחילין לקרות את הפרשה אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא [ח] אלא מרביעי ואילך (פסחים דף קו.) [ט] במדרש יש צוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה. ומיהו אם לא השלים קודם (מד) משלים לאחר אכילה:

הגה"ה
*ולכך מלמדי תינוקות יוצאין ידי חובתם במה שמלמדים התינוקות ומצוה להשלימה קודם אכילה בשבת. מא"ז:

ט ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר [אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"ג] (מה) ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש [י] כמו לשאר דברים [כ] דהא חכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק [ל] (מו) מ"מ אין לו לאכול ולא לשנות [ס"א לשתות] עד שיקרא ויתפלל שלא יחטפנו שינה. תניא ר"ש בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה. אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת אחר שיעלה עמוד השחר אלמא אחר שיעלה עמוד השחר לילה הוא. והדר אמרת ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יום הוא. לעולם לילה הוא. והא דנפיק ביה בדיממא. משום דאיכא אינשי דקיימי בההוא שעתא. לעולם לילה הוא פירוש בלשון העולם נקרא לילה לפי שעדיין לא האיר היום. ואע"פ שהוא חשוב יום לכל אותן שמצותן ביום כדאיתא במגילה (דף כ.) וכולן שעשאן משעלה עמוד השחר יצא. מ"מ לכתחלה אין לעשותה אמשום דנראה כלילה. וכן לענין ק"ש נמי יג) לילה הוא למי [מ] שמרוב אונס לא היה [נ] יכול לקרות בלילה יכול לקרות אחר שיעלה עמוד השחר. מיהו כיון דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא מיקרי זמן קימה לקרות בו [ס] (מז) למי יד) שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו דברים אחרים שאינו טו) יכול לקרות בזמנו. וכי תימא כיון דיוצא ידי חובתו בקריאה של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר אמאי תני ר"ש בן יוחי פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם עמוד השחר [ע] לאשמעינן רבותא טפי דיוצא בק"ש של ערבית אחר טז) שיעלה עמוד השחר. ונראה לפי שרוצה להשמיענו שקורא אדם ק"ש שתי פעמים סמוכין זה לזה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. ולהכי הוצרך לומר באותו של ערבית קודם שיעלה עמוד השחר דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות בלילה וגם צריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות בזמנו לא מסתברא שיקרא של ערבית ושל שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע"פ שיכול לקרות של ערבית לבדה אחר שיעלה עמוד השחר ולהכי תני אחת קודם שיעלה עמוד השחר. א"ר אחא ב"ח אריב"ל הלכה כר"ש בן יוחי: איכא דמתני לה להא דר' אחא בר חנינא אהא דתניא ר"ש בן יוחי אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בו ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה אלמא קודם הנץ החמה יממא. והדר אמרת ויוצא בהן ידי חובתו אחת של לילה. אלמא ליליא הוא. לעולם יממא הוא והא דנפיק בה בדליליא. משום דאיכא יז) אינשי דגנו בההיא שעתא. לעולם יממא פירוש בלשון העולם נקרא יום קודם הנץ החמה לפי שכבר האיר היום קצת וגם חשיב יום בדיעבד לכל אותן שמצותן ביום. והא דנפיק בה בדליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא שילכך מי שנאנס ולא היה יכול לקרות בלילה יכול לקרות עד הנץ יח) החמה. ועתה לא פליגי הני תרי ברייתות אהדדי. הא דתני ר"ש אליבא דנפשיה והא דתני אליבא דר"ע. וכן דר"ג דמתני' דק"ש של ערבית דווקא עד שיעלה עמוד השחר היכא דלא אנים. אבל אם אנים יכול לקרות עד הנץ החמה. (מח) ובניו של ר"ג לא היו אנוסים [פ] אלא נמשך לבם אחר המשתה והאי דקאמר אליבא דר"ע דק"ש של שחרית לאחר הנץ החמה דווקא היכא דלא אנים °ואי תיקשי לך הא לקמן (דף ט:) קאמר ר"ע משיכיר בין חמור לערוד. וצ"ל דתרי תנאי אליבא דר"ע אי נמי הא דקאמר אחר הנץ החמה לאו דווקא [צ] דה"ה נמי קודם הנץ החמה אלא נקט אחר הנץ החמה [ק] לאשמעינן דלאחר הנץ החמה אינו יכול לקרות ק"ש של ערבית [אפילו] אחר שנאנס. [דף ט ע"א] אמר רבי אחא בר חנינא אריב"ל [ר] הלכה כדברי ר"ש שאמר משום ר"ע. וכסוגיא הזו פירש גם רב אלפס ז"ל. א"ר זירא (מט) ובלבד שלא יאמר השכיבנו פירש"י הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו. שאין עתה זמן תחלת שכיבה אלא זמן סוף השכיבה. ויש מפרשים °דלא קאי אלא אהיכא שקרא אחר יט) שעלה עמוד השחר. אבל קודם שיעלה עמוד השחר יכול לומר השכיבנו. וכן משמע מדקבע מילתיה דר' זירא בתר ברייתא דר"ש בן יוחי. וה"ר יצחק גיאת ז"ל כתב לא שלא יאמר כל הברכה [ש] דהא בעי למימר שתים לאחריה. אלא שלא יאמר אלו המלות השכיבנו ה' אלהינו לשלום אלא מתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך. [ת] ואין משמע כפירושו דאם כן הוה ליה לגמרא לפרושי כדלקמן בפרק שני (דף יד:) דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צריך לומר אמת ומפרש גמרא היאך יאמר הברכה:

מתני' מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע. אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו אלא כל מקום שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה: **גמ'** ואילו אכילת פסחים והלל שבלילי פסחים לא קתני ורמינהו הלל שבלילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערבית מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ראב"ע הא ר"ע. דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה

הגהות הב"ח אאין לעשותה יום משום וכו':

דברי חמודות

שיקרא שנים מקרא שרוצים בזה שיקרא ב"פ פסוק אחד לבד כמו שהיו עושין הצבור כשמתרגמין כדתנן במגילה שתם דלא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד וכמו שהטעם התם שאין הצבור מבינים ביותר כן גם ליחיד שייך זה הטעם וא"ש דקאמר שנים בלשון זכר דאי קאי אפרשה לאמרה ב"פ הל"ל שתים ואחת ושמעתי בשם מוהר"ר שלמה לוריא ז"ל שמפרש לקרות כל הפרשה ופרשה ב"פ ואח"כ התרגום על כל הפרשה ודלא קאמר שתים ואחת דלא תימא שתים מן הפרשיות יקרא מקרא ואח"כ השלישית יקרא תרגום מש"ה קאמר שנים מקרא כלומר שיקרא כל המקרא שבפרשה ב"פ והתרגום שעליו פעם אחד ול"נ דאי משום הא לא איריא דאף אי קאמר שתים כו' הוא דבר רחוק שיטעה שום טועה לומר דשתי פרשיות יקרא מקרא ואח"כ שלישית תרגום דמה טעם יהיה בקריאה כזו ואדרבה לפי דבריו הא יש מקום לטעות לפרש ב"פ מקרא היינו הפסוק ולא הפרשה אלא דהא"נ שהפי' כך הוא ועוד מהא דכתבתי שכן בצבור לא קראו אלא פסוק א' מקרא וכן ראוי לעשות ג"כ היחיד וכ"ש למה שפי' הראב"ן דטעם דשנים מקרא כנגד שבצבור הוא לכן נ"ל כמו שכתבתי: **ואחד** תרגום היינו פעם שלישית כלשון התוס' בד"ה ואפי' עטרות כו' ודלא כמו ששמעתי שקורא התרגום באמצע השני פעמים מקרא ואע"פ שלדברי רמ"י דלעיל קורא התרגום באמצע אף הוא לא אמר אלא שיוצא: (מב) **ונראה** שהקורא בפי' התורה יוצא כו'. והסמ"ג כתב שהפי' מועיל יותר מהתרגום ורבים חולקים שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני וכתב הב"י שירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירש"י: (מג) **נראה** דכל השבוע מיקרי עם הצבור. ולכך מלמדי תינוקות אין צריכים לחזור ולקרות הפרשה בשבת שהרי השלימו בשעה שראויה להשלמה הגה"ה בשם א"ז דמסתמא למדו בפירוש המקרא ומיירי שלמדו ג"כ התרגום: (מד) **משלים** לאחר אכילה. קודם המנחה אבל משם ואילך כיון שמתחילין פ' אחרת עבר זמנה של זאת כ"כ הטור ס"ס רפ"ה והג"מ פי"ג מהל' תפלה כתבו בשם הר"ת דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת כדאמרי' בהבדלה וכתבו עוד בשם רבינו שמחה דעד שמיני עצרת דהיינו בשמחת תורה שאז משלימין הצבור את התורה אלא שבא"י משלימין בש"ע שאין עושין שני י"ט וא"כ משום דרגילים להתחיל בש"ע שלא יוכל להשלים ביום א' בש"ת כ"ש שצריך ודאי שישלים קודם שיתחילו הצבור בסדר בראשית וכתבו עוד שהעושין כן צריכין לחזור שנים מקרא ואחד תרגום לאפוקי ממנהג העולם שקורין בש"ע רק ס"א מקרא בלבד: (מה) **וא"צ** להחמיר ולהרחיק עד חצות כו'. אבל הרמב"ם והסמ"ג כתבו דמצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצות וכתב הב"י שהם מפרשים הא דאפסיק הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר"א דאמר עד אשמורה ראשונה אבל במאי דאמרי חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה הלכתא כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים וכן משמע בגמרא דמפרשינן דר"ג השיב לבניו רבנן כוותי ס"ל וחייבים אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק כו' משמע בהדיא דר"ג גופיה לא אמר דחייבים ניהו אלא משום דחכמים לא פליגי עליה הלכך אית לן למימר דכי פסק גמרא הלכה כר"ג דוקא לגבי ר"א ולא לגבי חכמים והר"ר יונה כתב כרש מכילתין דאף ר"ג מודה דלכתחלה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים תדע דהא אמרינן לקמן כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ור"ל שאפי' כשיבא מן השדה קודם זמנה (שכן האדם בא מן השדה קודם צאת הכוכבים) אין לו לומר כיון שלא הגיע עדיין זמן ק"ש אוכל ואשתה תחלה וכו' וכיון שכן שמעינן דלד"ה צריך לכתחלה לקרותה מיד ביציאת הכוכבים ע"כ וכן מסקי האחרונים ז"ל ונ"ל דהם מלמד לאחרים באותה שעה דיכול לסמוך על דברי רבינו וסייעתו שא"צ להחמיר אפילו לכתחלה ולקרות אפילו פסוק ראשון כמו בק"ש דשחרית דלקמן סעיף מ"ח ולעיל סעיף י"ז אלא יקרא הכל לאחר שפוסק תלמודו: (מו) **מ"מ** אין לו לאכול. כהא דתניא לעיל אדם בא מן השדה בערב וכו' הב"י דמכלל דברי הר"ר יונה שכתבתי לעיל אתה למד דקודם זמנה נמי אסור להתחיל לאכול מיהו משמע דהיינו דוקא כתאי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וכ"כ הרשב"א דסמוך לו קצת לא ישב עד שיקרא וכתב עוד דס"ס לכל השנוים במשנה דפ"ק דשבת למרחץ וישיבה לפני הספר כו' ועיין שם בדין אם התחילו היאך מפסיקין: (מז) **למי** שצריך להחזיק בדרך. ודקדק מהר"י אבוהב ז"ל דלישנא דלהחזיק משמע שהוא נחפז ללכת במרוצה בענין שאין לו מקום לקרות ק"ש כתקנה כלומר שהוא בדרך שהוא בענין שלא יוכל לכוין דעתו ע"כ ובכלל זה היוצא במקום גדודי חיה ולסטים ובהכי מתרץ הרשב"א הא דתניא בס"פ תפלת השחר השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע כו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא ומדתוקע ודאי דלאחר שעלה ע"ה הוא אלא התם ביוצא למקום שאין גדודי חיה ולסטים א"כ ביוצא בשיירא שלא אמרו דקורא משעלה ע"ה אלא דוקא כשהוא בענין שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך ע"כ ומיהו כתב רב אלפס דבדיעבד אפילו שלא בשעת הדחק יצא וכתב הרשב"א דמאי שפיר לברך יוצר אור דאנשי משמר כך היו עושים לכתחלה וכבר כתבתי לעיל סעיף ב' דברכות ק"ש ניתקנו בפני עצמן ולפיכך אם קרא כך בלא הברכות אומר אח"כ הברכות ויקרא ק"ש ג"כ שלא לשנות הסדר ב"י סי' מ"ו וכ"ח ועיין עוד לקמן סעיף מ"ח: (מח) **ובניו** של ר"ג לא היו אנוסים כו'. עיין בארוכה בזה פ' אין עומדין סימן ט': (מט) **ובלבד** שלא יאמר השכיבנו. אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום

מעדני יום טוב

תרגום אונקלוס אלא תרגום ירושלמי שזהו מבוללת ומלובשת שצריך לומר אותו תרגום שיש לו: [ז] **כדאמר** רב יוסף בפ"ק דמגילה דף ג' ואע"ג דלכאורה אינה ראיה דהכי אתמר התם תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו כו' תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו כו' ונזדעזעה ארץ ישראל כו' מ"ש אדאורייתא דלא אזדעזעה ואדנביאי אזדעזעה דאורייתא מיפרשא מילתא דנביאי איכא מילי דמפרשן ואיכא מילי דמסתמן דכתיב ביום ההוא יגדל המספד וגו' ואמר רב יוסף אלמלא כו' ומהשתא דרב יוסף לא אמר אלא אנביאי ולא אדאורייתא ל"ק דלטעמיה מי לא פירש אונקלוס כמה דברים באורייתא אלא הכי קאמר דאורייתא מיפרשן למתבונן ומעיין בה משא"כ נביאי דמסתמי ובלתי מובנים כלל עד שתרגם יונתן מפי הנביאים חגי זכריה ומלאכי ורבינו נקט לישנא דרב יוסף דקאמר מלתא רויחא דאלמלא כו' ומינה לדאורייתא שמועיל שאין צריך עיון והתבוננות: [ח] **אלא** מרביעי ואילך לענין גיטין והבדלה בפ' ערבי פסחים דף ק"ו: [ט] **במדרש** מכילתא פ' בא: [י] **כמו** לשאר דברים דקחשיב במתניתין: [כ] **דהא** חכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג וקשיא לי דהי נמי פליגי בגוף הפי' דבשכבך הא אפסיק הלכתא כר"ג. וי"ל לתרץ דהי אמרת דפליגי בגוף הפי' דבשכבך ואם כן בסייג לא הוזכרה פלוגתא במתניתין כלל איכא למימר דאף ר"ג מודה ביה (וכן נראה מפירש"י דאף ר"ג ל"פ בסייג ומודה בזה) אבל אי אמרינן דפלוגתייהו בסייג היא בלבד וא"כ כי אפסיק הלכתא כר"ג לענין סייג הוא דאפסיק: [ל] **מ"מ** אין לו לאכול כו'. כדתניא בסי' ד' ואע"ג דחכמים אמרוה אף ר"ג מודה בה דל"פ אלא בסוף זמנה אבל כדת מה לעשות בכל זמנה בהא ל"פ כלל והרשב"א שכתב דבריו הב"י בסימן רל"ה כתב גם כן וז"ל ואפי' ר"ג מודה בה מפני שהם דברים שמביאים לידי פשיעה וכו': [מ] **נ"ל** דה"ג שאם מרוב אונס: [נ] **יכול** לקרות לאחר שיעלה עמוד השחר כברייתא דלקמן משום רבי עקיבא: [ס] **למי** שצריך להחזיק בדרך עיין בש"פ תפלת השחר סי' כ' וב"י סי' נ"ח כתב בשם הרשב"א דבפ' אמר להם הממונה אמרינן הקורא את שמע עם אנשי המשמר לא יצא מפני שהן מקדימין ואנשי המשמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפ"ה קתני שהקורא עמהם לא יצא היינו לומר שלא יצא ידי מצוה מן המובחר וא"כ אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק וכו': [ע] **לאשמעינן** רבותא טפי דיוצא בקריאת שמע של ערבית כו'. וא"ל דהך הוה רבותא טפי שרשאי לכתחלה לקרות של ערבית עד שיעלה עמוד השחר וכר"ג דאין זה במשמע הלשון דמיירי בדינא דלכתחלה אע"פ שיכול לקרות של ערבית לבדה כו' כלומר אם לא אירעו אונס על של שחרית אלא על של לילה וא"כ היכא דאף של שחרית יש לו אונס כגון שצריך להחזיק בדרך נמי קאמר דקורא של ערבית לבדה ולא של שחרית וטעמא רבא לזו של ערבית אם לא יקראה עכשיו אימתי יקרא שאין לו עוד זמן כלל משא"כ אותה של שחרית אולי יוכל לקרותה בדרך והכי מוכח בקיצור שכתב דימתין בשל שחרית וכ"כ הב"י סי' נ"ח: [פ] **אלא** נמשך לבם אחר המשתה והיו נעורים משא"כ זוגא דרבנן דאשתכור כדלקמן מתוך שכרותם היו נרדמים וכן דקדק רש"י לפרש וישנו ונרדמו עד לאחר שעלה ע"ה. וכ"כ ב"י סי' נ"ט ועי' מה שאכתוב עוד בזה בס"ד בפ' אין עומדין סי' פ': [צ] **דה"ה** נמי קודם הנץ החמה. ומיהו מזמן שיכיר בין חמור לערוד אבל קודם לכן אע"פ שעלה ע"ה אינו קורא אלא בדאנים והתוספות כתבו בד"ה לא לעולם ליליא כו' דהאי דנקים לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי וכתב הב"י סי' נ"ח שכתבו כן משום דמשמע להו דהא דרשב"י שלא בשעת הדחק תיכף שעלה עמוד השחר קורא את שמע ע"כ ואע"ג דדוחה לזה ע"ש מכל מקום שמעית מיגה דרבינו דס"ל דרשב"י בשעת הדחק מיירי אם כן קודם שיכיר בין תכלת לכרתי קורא ושיעור דמשיכיר בין חמור לערוד נמי נמשך אחר שעלה עמוד השחר ועוד תדע מדברי רבינו עצמו דיש שיעור לקרות ב"פ קריאת שמע משיעלה עמוד השחר עד הנץ החמה דהא כתב סמוכים ב"פ לאחר שעלה עמוד השחר קודם הנץ לא יקרא ש"מ שהוא אפשר לקרות כן. ומהא דפסחים פ"ג דף צ"ג מעלות עמוד השחר עד הנץ ה' מילין ולרבי יהודה ד' מילין שאכתוב לקמן אינו ענין לכאן דהתם איירי כל עליית השמש על הארץ: [ק] **לאשמעינן** דלאחר הנץ החמה אינו יכול לקרות ק"ש של ערבית. וכ"כ התוספות וא"ת לעיל אמאי לא מתרץ נמי דלהכי לא קתני בשל ערבית אחר שיעלה עמוד השחר לאשמעינן לקודם שיעלה עמוד השחר אינו יכול לקרות ק"ש של שחרית. לא קשיא כלל דבשלמא של ערבית שכבר עבר וחלף זמנה הוה אמינא דיקרא עד ג' שעות שהוא זמן שכיבה דבני מלכים אבל של שחרית אע"פ שאמר חצות לילה אקום מ"מ מהיכא תיתי לקרותה בלילה הואיל והיום שהוא זמנו עדיין כולו לפניו ושמא יעבור האונס ובסימן דלקמן כתב ג"כ כתירוץ דלעיל דשתי פעמים סמוכים אינו יכול לקרות: [ר] **הלכה** כדברי ר"ש וכו'. עי' סימן דלקמן בסוף הסימה דוותיקין היו גומרין: [ש] **דהא** בעי למימר שתים לאחריה כדלקמן סימן י"ב: [ת] **ואין** משמע כפירושו. וא"ת ותקשה קושיתו של הרי"ץ גיאת דהא בעי למימר שתים לאחריה וי"ל דרבינו סובר דהם שאמרו לומר שתים לאחריה הם שאמרו ג"כ לסמוך גאולה לתפלה אלא שתקנו השכיבנו ושתהיה גאולה אריכתא כדלעיל סי' ה' ובכה"ג שקורא שלא בזמן שכיבה שפי עדיף להו

תפארת שמואל

יב) **כדאמר** רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא וכו' נ"ב ק"ק דאמרינן ריש מגילה מ"ש דאדאורייתא לא אזדעזע ואדנביאי אזדעזע דאורייתא מפרשי מילי וכו' ונביאי לא מפרשי מילי ואיכא דמתרגם דכתיב ביום ההוא יגדל וכו' ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא פירושו וכו' ע"ש משמע דלא מצינו בשום מקום באורייתא מקום סתום וכן הוא בחמת דלא מצינו לרב יוסף בכל התלמוד יותר מפעם זה והוא בנביאים אבל בדאורייתא מפרשי מילי אכן דברי הרב ז"ל כנים דאמרינן פ' שאים מקדש כל המתרגם פסוק כצורתו וכו' וק"ל: יג) **נמי** לילה הוא והיכא שמרוב אונס כצ"ל (ויש ספרים גורסים נמי לילה הוא שאם אירע אונס שלא היה יכול וכו' והוא עיקר): יד) **למי** שצריך להחזיק בדרך נ"ב עיין רבינו יונה בזה וכן משמעות לשון המחבר בזה: טו) **שאינו** יכול לקרות קריאת שמע בזמנו וכו' והיאך דאירע כך ר"ל שיקרא ק"ש א' בשתם ואחר כך יקרא קריאת שמע עם ברכותיה סמוך לנץ החמה: טז) **אחר** שיעלה עמוד השחר ונראה לפי שרוצה וכו' נ"ב והתוספות כתבו דלילה הוא לענין שאר מצות דבעינן בהו יום כגון תפילין וציצית אבל לענין ק"ש לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא ויותר נראה דברי המחבר כי היכי דלא תקשי הנך תרי לישני אהדדי דלפי דעת התוס' ללישנא קמא לא יכול לקרות ק"ש של לילה אחר שעלה עמוד השחר וללישנא בתרא יכול לקרות ואדרבה של יום אינו יכול לקרות מאחר שלא הנץ החמה כיון דאיכא אינשי גנו בההיא שעתא לאו זמן קימה הוא: יז) **דאיכא** אינשי דגנו בההיא שעתא והא דלא תני רבותא שיכול לקרות אף אותו של יום קודם נץ החמה נמי מיישב כדלעיל ד"ה אחר שיעלה עמוד השחר וכו': יח) **נץ** החמה ועתה לא פליגי כו' נ"ב ר"ל וגם ברייתא ראשונה סובר שיכול לקרות קודם הנץ החמה באונס כרבינו הרא"ש ז"ל וכן לענין ק"ש נמי: יט) **אחר** שעלה עמוד השחר נ"ב פי' דקאי אלשון אחרון בנץ החמה וי"ל גם אלשון ראשון קאי היכא דאירעו אונס כדפי' הרא"ש שם לעיל וכן לענין קריאת שמע נמי וק"ל.

אמר ראב"ע נאמר כאן בלילה הזה [א] ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. א"ל ר"ע והלא כבר נאמר בחפזון עד שעת חפזון א"כ מה ת"ל בלילה שיכול שיהא נאכל כקדשים הנאכלים ביום. ת"ל בלילה. בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום ואתא סתמא דמתני' דהכא כראב"ע וכן סתמא דמתני' דשלהי פסחים (דף קכ:) וכן סתמא דמתני' דאיזהו מקומן (דף נו:) °ואין לדקדק מהני סתמי דהלכה כראב"ע דהאיכא נמי במגילה (ד"כ:) סתמא כר"ע. ואמרי' בפרק מצות חליצה (דף קא:) מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי. ואין לדקדק דהלכה כר"ע מהא דתני לה גבי הלכתא פסיקתא דמגילה. [ב] דלא דמי להאיך דהשוכר את האומנים (דף עו.) כל החוזר בו ידו על התחתונה [ג] דהתם שונה יחד דברים (שהן*) דומין זה לזה (אע"פ*) שכל המשנה ידו על התחתונה אין מקומה לשנות שם אלא אגב כל החוזר נקטיה. ועוד [ד] אבל התם שונה יחד כל שזמנו בלילה. אדרבה ההיא דאיזהו מקומן נראה יותר הלכתא פסיקתא שהרי שנה באותה משנה [ה] זמן של קדשים ולספרים דגרסי' לקמן והני תנאי כי הני תנאי ומוקים ר' יהושע כר"ע [ו] משמע קצת הלכה כר"ע. ומשום כ) דמספקא לן כמאן הלכתא (כ) צריך להחמיר לאכול מצה של אפיקומן קודם חצות כדאי' בפסחים (דף קכ:) לר"א בן עזריה צריך לאכול מצה של חובה קודם חצות: **מתני'** [דף ט ע"ב] **מאימתי** קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי [ז] וגומרה עד [ח] הנץ החמה. רבי יהושע אומר [ט] עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה: **גמ'** תנא בין תכלת שבה ללבן שבה. °פירוש משיכיר בצלילה בין חוליא של לבן שבה לחוליא של תכלת שבה דאמרינן במנחות פרק התכלת (דף מג:) וראיתם אותו וזכרתם [י] ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן גרסינן בירושל' דפרקין °תני מתני' בין תכלת שבו ללבן שבו. מ"ט דרבנן [כ] וראיתם אותו וזכרתם [ל] מן הסמוך לו. מ"ט דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הלבעים פי' [מ] בין שני לבעים הדומים זה לזה כגון תכלת וכרתי. תניא ר"מ אומר כדי שיכיר בין זאב לכלב. רבי עקיבא אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד. אחרים אומרים כדי שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירהו. ירושלמי במה אנן קיימין. אי רגיל הוא אפילו רחיק כמה [נ] חכים ליה. ובשאינו רגיל. אפילו קרוב גביה לא חכים ליה אלא כך אנן קיימין ברגיל ואינו רגיל כהך [ס] דאזיל לאכסניא ואתי °לקילין. אמר רב הונא הלכה כאחרים. אמר אביי לתפלין *כאחרים לק"ש כוותיקין דאמר רבי יוחנן [ע] וותיקין כא) היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא [פ] מאי קרא ייראוך עם שמש. לקריאת שמע כוותיקין °פי' מצוה מן המובחר להתחיל לקרות שמע כדי שיגמור עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה מיד בהנץ החמה. ומודה אביי דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן [צ] כסתמא דמתניתין ונמשך הזמן *בשלש שעות כדמוכח לקמן בסוף מי שמתו (דף כב:) דקתני מתני' ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא יהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואמרינן עלה בגמ' (דף כה:) לימא תנן סתמא כר"א דאמר ב̇עד הנץ החמה. אפי' תימא כר' יהושע וכוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין כו'. אלמא משמע בהדיא דוותיקין סברי כרבי יהושע אלא דממהרים לקרותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה בהנץ החמה. וכן משמע בירושלמי דפירקין. תרס"א בירושלמי מ"ד כדי שיהא רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר ר' זירא אנא אמריתה טעמא ייראוך עם שמש. אמר מר עוקבא [ק] וותיקין היו משכימין וקורין אותו כדי שיסמוך תפלתו עם הנץ החמה והא דאמר ביומא [ר] בפרק אמר להם הממונה (דף לז:) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שחמה זורחת עליה נילוצות יוצאות הימנה וידעו הכל שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי לשאר עמא כג) דבירושלים אלמא משמע שתחילת זמן קריאתה אחר הנץ החמה. י"ל דהך זימנא נקבע להמון העם שאינם יכולין להקדים ולמהר כוותיקין ואם °תאמר והא לעיל אמר ר"ש בן יוחי משום ר"ע פעמים שאדם קורא קריאה ג̇אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ופסיק ריב"ל הלכתא כוותיה אלמא תחלת זמן קריאה של יום הוי אחר הנץ החמה כמתני' דיומא. וי"ל דאפילו פליג ריב"ל אאביי הלכה כאביי דפסיק כוותיקין דהוא בתרא. אי נמי לא פסיק ריב"ל כר' שמעון אלא במה שסובר שקודם הנץ החמה יוצא בשל לילה כדאמר לעיל דלאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דהווא זוגא דרבנן דאישתכור וכו'. אבל במאי דקאמר דתחלת זמן ק"ש של יום אחר הנץ החמה לא פסיק כוותיה. אי נמי י"ל דר"ש גופיה מודה דזמן קריאת שמע של יום קודם הנץ החמה. והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ קודם הנץ החמה ויוצא בשל יום ובשל לילה דהוי רבותא טפי. איכא למימר דאתא לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ החמה. אי נמי כדפי' לעיל שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ועל של שחרית אינו יכול לקרות שניהם. ור"ח ז"ל פירש דהאי גומרין ר"ל קורין [ש] ופסק דזמן ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות כריב"ל דפסיק הלכתא כר"ש שאמר משום ר"ע כמתני' דיומא. ופי' ייראוך עם שמש היינו ק"ש [ת] כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים. ולא נהירא מדקאמר כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ומייתי עליה קרא דייראוך עם שמש משמע דקרא בתפלה איירי. וכן לקמן בפרק תפלת השחר (דף כט:) מייתי לה אתפלה דדרים מיניה דתפלת המנחה עם דמדומי חמה מדכתיב ולפני ירח דור דורים ועם משמע או לפניו או לאחריו. עם הנץ החמה איירי קודם הנץ החמה. ועם שמש משמע אחר זריחת השמש. [א] וגם לישנא דגומרין אותו לא משמע כפירושו. וגם רב אלפס ז"ל פסק כדפרישית. שכ' עלה דאביי וכן הלכתא. אלא כג) מיהו לית כל אינים יכול לכווני ולמעבד כי האי מילתא [ב] (גא) אפילו הכי מצוה למקרי קודם הנץ החמה מעט כדי שלא יתפלל אלא

הגה"ה

*ותפילין מצוה להניחם משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו כאחרים. מא"ז:

הגהות הב"ח *ונמשך הזמן עד שלש שעות כו': ב̇כר"א דאמר וגומרה עד הנץ החמה: ג̇קורא קריאת שמע אחת כו':

מעדני יום טוב

נהו להסמיך גאולה לתפלה ושלא להאריך בגאולה אריכתא לומר השכיבנו: [א] ונאמר להלן כו' מה להלן עד חצות כו'. דודאי דאין לפרש כי להלן ממש דא"כ ברגע דחצות היו צריכים לאכול וזה אי אפשר משני טעמים שאין יכולין לכוין אותו הרגע וגם ברגע א"א שיאכלו ואין לומר ג"כ מחצות ואילך חדא דהפסח ניתן להם כדי שיקיימו מצות הש"י ולא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף ועוד דהסברא נותנת שצוה להם שיאכלו בעת האכילה ואינה לאחר חצות: [ב] דלא דמי להאיך דהשוכר את האומנין כל החוזר כו'. דעלה דההיא מתניתין אמרינן בהגוזל קמא דף ק"ב דמשום דתני לה גבי הלכתא פסיקתא הלכתא כוותה ומיהו בסוף פרק ערבי פסחים כתב רבינו דדמי לה ולא דחי לה כלל וצ"ע: [ג] דהתם שונה יחד דברים שהן דומין זה לזה. היינו ברישא דההוא מתניתין דקתני חזרה דפועל וחזרה דבעה"ב אע"פ שכל המשנה כו' אין מקומה לשנות שם דלא דמי להו ואמאי קתני לה התם אלא משום דשנאה גבי הלכתא פסיקתא דכל החוזר. ויש להגיה שאין דומין זה לזה לפי שכל המשנה כו' וה"ק דהתם שונה יחד בל החוזר וכל המשנה שאינם דומין זה לזה שהרי כל המשנה אין מקומה לשנות שם ויותר נכון להגיה ועוד במקום אע"פ ותרתי קאמר חדא שאין דומין כו' ואפילו היו דומין אפ"ה לא היה מקומה לשנות שם אלא ודאי מדקתני לה התם היינו למיתני לה גבי הלכתא פסיקתא הוא: [ד] אבל התם שונה יחד כו'. ואין להקשות דאימא התם נמי שונה יחד כל שידו כו' דא"כ הל"ל כל המשנה וכל החוזר כו' בחד בבא וא"כ אלו ידן על התחתונה כל המשנה וכל החוזר וא"ת לימא התם נמי מה"ט דלא כללינהו בחד בבא הוא דהוה הלכה ואמאי קאמר לפי שהן דומין כו'. וי"ל דהך לחודא לא מכרעא לומר דמשום כך קתני להו בתרי בבא לאשמעינן דהלכה כן אלא היכא שהן ראוים לשנות יחד ולא כללם בחד בבא: [ה] זמן של קדשים. ואין זמנם שוה: [ו] משמע קצת דהלכה כר"ע דלגבי ר"א דפליג עם ר"י הלכה כר"י אבל לפי שיש לר"א ג"כ תנא דס"ל כוותיה לכך כתב דמשמע קצת: [ז] וגומרה בדפוס ישן לא גרסינן לה גם בר"ף לא גרסינן לה כבר כתבתי בספר תוספות יום טוב להמרדכי והטור מוכח נמי דל"ג ליה וכן מוכח עוד מדברי רבינו בפרק דלקמן סימן ה': [ח] הנץ החמה ופי' הרמב"ם דשיעורו שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ כ"כ בחבורו ולפי מה שפי' דבריו הב"י בשם מהרי"א וכתב הב"י שיש נ"א בדברי הרמב"ם ובמקום שיעור שעה אחת כתב עישור שעה אחת ע"כ. ובתוספות י"ט כתבתי שלפי זה ר"ל תחלת עלייתה גם שם ובמהדורות כתבתי בענין הנוסחא שבפירוש המשנה ע"ש והגני יוסיף בכאן לדברי הרמב"ם בנוין על דעת עולא דפ"ט דפסחים וכוותיה מפרש בהדיא שם בפירוש המשנה ואע"ג דעולא איתותב שם בגמ' אפ"ה מפרש כוותיה וטעמו אפרש לקמן בסמוך: [ט] עד שלש שעות מסיק הב"י לדעד סוף שלש קאמר ובענין השעות פי' הרמב"ם שכל השעות הנזכרות במשנה הם שעות זמניות שכפי הזמן יתחלק היום לי"ב חלקים וכן הלילה. וצריך אני לפרש מאימתי תחלתן וסופן של אלו השעות ובעל תרומת הדשן סימן א' נקט תחלתן וסופן מעלות השחר עד צאת הכוכבים דודאי שזהו יום של תורה כדדייקינן בגמרא ריש פירקין אלא שנראה שאין הענין כן להרמב"ם בפ' כל שעה בפי' המשנה שמפרש ששיעור המיל הוא שני חומשי שעה ואם אתה אומר שהי"ב שעות מתחשבין מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואמרו בגמרא בפרק מי שהיה טמא למהלך אדם בינוני ליום מעלות השחר עד צאת הכוכבים עשרה פרסאות נמצאת למד שלא יגיע לכל מיל רק רביע משעה וחלק העשרים משעה שהרי העשר שעות יתחלקו למ' רביעיות והב' שעות כל א' לעשרים חלקים יעלה ליו"ד פרסאות שהם ארבעים מיל לכל מיל רביע שעה וחלק העשרים שהם ר"ע חלקים לרביע וכ"ד חלקים לחלק העשרים בין הכל שכ"ד חלקים. ואין זה שני חומשים כי כל חומש רפ"ז חלקים הרי שני חומשים תל"ב חלקים אבל נראה שדעת הרמב"ם שהי"ב שעות מתחשבים רק מהנץ עד השקיעה וכשתכה עשר מילין שאמרו שם בגמרא שיש ה' מילין מעלות השחר עד הנץ וה' מילין מהשקיעה עד צאת הכוכבים פשו להו תלתין מילין מצפרא לאורתא דהיינו מהנץ עד השקיעה הנה שיש לכל מיל שני חומשי שעה שכן יש שתים חומשים בי"ב שעות הרי מוכח דלהרמב"ם שכתב שלכל מיל שני חומשי שעה צריכין אנו לומר שהשעות של היום אינן מתחשבים אליביה אלא מהנץ ואילך ועד השקיעה בלבד ולא עד צאת הכוכבים וכוי סייעתא להרב רמ"י ז"ל שכתב בסי' רל"ג ובסי' רס"ז דנראה לו דהי"ב שעות מתחשבים מעת זריחת השמש עד עת השקיעה שכן הוא משמעות כל ספרי התכונה ע"כ ומ"מ אינם מסתייעים דברי הרמב"ם לכל דברי ר' מרדכי יפה שהרי בסימן רס"ז קא חשב ד' מילין משקיעה עד צאת הכוכבים וכ"כ עוד בסימן רס"א ואין זה מיסוד הרמב"ם כאשר ביארתי אבל לדברי רמ"י ז"ל בזה אליבא דר' יהודה היא דאמר הכי התם מהלך אדם בינוני ביום יו"ד פרסאות ומעלות השחר עד הנץ ד' מילין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין ולא יעלה א"כ שני חומשי שעה לכל מיל שהם תל"ב חלקים כי אם רק רביע וחצי רביע משעה שהם ת"ח חלקים כי עכשיו הם ח' פרסאות שהם ל"ב מילין לי"ב שעות שהם מ"ח רביעיות ולכאורה הדין עם הרב רמ"י ז"ל למדרבי יהודה מותבינן התם לעולא דאמר ה' מילין וקאי בתיובתא אלא שנראה לי ליישב דעת הרמב"ם דאע"ג דעולא איתותב היינו מדרבי יהודה דשמעינן ליה דאמר בהדיא ד' מילין והוה דלא כעולא דאמר ה' מילין אבל מ"מ לא נדחו בזה דברי עולא דהא איהו אדברי רבי עקיבא דמתני' דהתם דאמר איזהו דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ קאמר עולא שהם ט"ו מילין ואע"פ שעולא בא ללמוד מהא דה' מילין כו' דפשו תלתין מלפרא לאורתא כו' מ"מ יש לנו לומר שזה בא ללמד ונמצא למד ועולא ראה וידע שכן הוא ט"ו מילין ממודיעים לירושלים דהא שכיח בא"י הוה כדאמרינן בסוף כתובות אלא שמכח סברא ג"כ רצה להוכיח ואם יש לך חולק על הסברא מ"מ הראיה עיקרית והוא ראה וידע כמו שכתבתי והוה ר"ע כוותיה והלכה כר"ע מחבירו זהו מה שנ"ל ביישוב דעת הרמב"ם ז"ל וגם אין מזה תשובה על הרב רמ"י ז"ל דהא גמרא מסיק אדעולא תיובתא ועוד דלמא סברת ר"ע כדמפרש רב יהודה התם כל שאינו יכול לכנוס בשעת אכילה ואע"פ שאינו יכול לכנוס בשעת שחיטה דלא כעולא אבל מה שיש להפליא על הרב הנ"ל הוא טעם מה שביאר דעתו שאין הי"ב שעות אלו כי אם מהנץ עד השקיעה ושים ד' מילין קודם הנץ וכן לאחר השקיעה עכ"ז הניח חשבון שיעור המילין כסברת בעל תרומת הדשן שדעתו שהי"ב שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים ושאין בכל מיל רק שיעור שכ"ד חלקים ולא הרגיש שלפי סברתו הוא ת"ח חלקים וזה קשה עליו בסימן רס"ז ועוד בסימן ס"ם וגם בי"ד סימן תנ"ם וכמו שכתבתי בס"ד בספר מלבושי יום טוב: [י] ראה מצוה זו וזכור מצוה. עיין מה שכתוב בזה פרק דלקמן סי' ס': [כ] ה"ג וראיתם אותו מן הסמוך לו: [ל] מן הסמוך לו הכי דייק ונתנו עליו פתיל תכלת וגו' וראיתם אותו כמו אתו עמו כלומר שאלנו הסמוך לו כ"ל: [מ] בין שני לבעים הדומין זה לזה דייק וראיתם אותו שתראו אותו לבדו ומה הפרש יש בעצמו שילטרך לראות ולהכיר בו אלא בינו לצבע הדומה לו וכיון דמיירי בשני לבעים דומין זה לזה שפיר קאמר דראיתם אותו להכיר בו ובצבע הדומה לו: [נ] חכים ליה פירוש מכירו: [ס] דאזיל לאכסניא ואתי לקילין פירוש ההולך להתארח ובא לפרקים: [ע] וותיקין פירש"י אנשים ענוים וכו'. ונ"ל שהוא מלשון האי דשתי פולא תיורא אוחזתו ויתק דפרק מי שאחזו דף ע' שפירש רש"י חלשות ותלמידי הר"י פירשו ותיקין מפולפלים ומחודדים מלשון מפרק הרים דמתרגמינן מותק טוריא ע"כ ונ"ל שע"י שהם מחודדים בחכמה יוכלו לשער לגמור עם הנץ: [פ] מאי קרא ייראוך עם שמש לקמן מפרש בה רבינו שני פירושים: [צ] בסתמא דמתני' וא"ת הא פסיק רב הונא כאחרים ואם כן כי נימא דאביי מודה שתחלת זמן הקריאה קודם הותיקין אמאי לא נימא דמודה לרב הונא מזה נראה כדברי הב"י סימן נ"ח שכתב דרבינו ס"ל דשעורא דבין תכלת ללבן ושיעורא דמשיכיר את חבירו כו' שיעור אחד הוא וכדאמרינן בירושלמי דמייתי רבינו בסמוך וכן הטור כתב שם לשיעורא דמשיכיר חבירו כו': [ק] וותיקין היו משכימין. מכאן הראיה דכיון דקאמר שהיו משכימין שמעינן מינה שזמנה נמשך יותר אלא שהם היו זריזין ומקדימין: [ר] פרק א"ל הממונה גר' והוא בדף ל"ז: [ש] ופסק דזמן ק"ש מהנץ החמה ועם הנץ פירושו כמו עם שמש שהוא לאחר הנץ החמה וא"ת והיאך מפרש ר"ח למתני' דס"פ מי שמתו דקתני אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא יהא הנץ יהא הנץ לא קאי אכולה מילתא אלא אאם יכול לעלות ולהתכסות וא"כ י"ל דר"ח ל"ג ולקרות וכן בתוס' דיומא שהעתיקו שם משנה זו לא כתבו ולקרות: [ת] כלומר יקבלו עליהם כו' וכן פירש"י ונראה מזה שגם דעת רש"י כפירוש ר"ח וקשיא עליה דבפרק תפלת השחר מפרש לקרא על התפלה וכדמוכח התם מהגמרא: [א] וגם ליטנא דגומרין אותו לא משמע כפירושו וקשיא אדפ' דלקמן סי' ה' דעשאו רבינו לפיר"ח סניף לענין ברכה לגמור את ההלל אף ביום שאין גומרין אותו וגדולה מזו קשיא לי ממ"ש הטור בשמו בסי' תפ"ח וז"ל הר"ס מרוטנבורג לא היה מברך לגמור את ההלל אף כשגומרין אותו אלא לקרוא את ההלל כי היה אומר כשמברך לגמור אם יחסר ממנה אות אחת או תיבה אחת הוי ברכה לבטלה וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שאין לדקדק בזה כי לגמור הוי פירושו לקרות כמו וותיקין היו גומרין אותו ע"כ ומכיון דכאן דחה דבריו א"כ אין לדחות דעת מהר"ס בזה. ונ"ל מכיון שר"ח מפרש כן שפיר דחיקן לדהר"ס אלא שלענין פי' למשנה דותיקין גומרין הוא שדחה לפיר"ח: [ב] אפ"ה מצוה למקרי קודם הנץ החמה מעט גרם. וכתבו תלמידי הר"י

תפארת שמואל

כ) ומשום דמספקא לן כמאן הלכתא כ"ב ועוד טעם אחר להחמיר כתב המחבר פרק ע"פ בסוף המסכת: כא) וותיקין היו גומרים כ"ב פי' מפולפלים ומחודדים מפרק הרים מתרגמינן מותק טוריא ע"כ: כב) עמא שבירושלים וכו' כ"ב דכהנים לא היו צריכין לזה דהוו משכימין קודם לכן: כג) אלא מיהו לית כל אינש יכול לכווני וכו' כ"כ תימה שכוונת הרי"ף ז"ל הוא דותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק היו מצלמין ומכוונין מיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנץ החמה ושאר בני אדם אינן בקיאין לשער כ"כ אם יבואו לעשות שמא יטעו ותקן החמה קודם ויעבור זמן ק"ש לכתחלה ע"כ צריך שלא יטעו בגמגום אלא בענין שיוכל לכל הפחות

אחר הנץ החמה [שנמצא שמתפלל עם היום ואע"פ שאינו מתפלל עם הנץ החמה] דוקא. העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא שבירושלים (נג) כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו היום [ג] פי' כעין וותיקין. [ד] °וכן משמע לקמן זימנא חדא סמך גאולה *לתפלה אמר רבי יוחנן (נג) בתחלה אומר ה' שפתי תפתח (נד) ולבסוף אומר יהיו לרצון אמרי פי*: [דף י ע"ב] **אמר** רבי יוסי בר חנינא משום רבי אלעזר בן יעקב מנין למתפלל שלא יעמוד על מקום גבוה ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' תניא נמי הכי (נה) המתפלל [ה] לא יעמוד (נו) ע"ג כסא (נז) ולא [ו] על גבי מקום גבוה לפי שאין גבהות לפני המקום [ז] ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר [ח] שנאמר ממעמקים קראתיך ה'. ואומר תפלה לעני כי יעטוף וגו'. ואמר ר"י בר חנינא משום ראב"י (נח) המתפלל [ט] (נט) צריך שיכוין את רגליו זו אצל זו [י] שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואמר ר"י בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם [כ] א"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר"א בן יעקב כל (ס) האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך [ל] אל תיקרי גויך אלא גיאך אמר הקב"ה אחר שאכל ושתה ונתגאה זה קבל עליו עול מלכות שמים. ומלאתי כתוב בשם ר"י ז"ל דאם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר (ס) כיון שעלה עמוד השחר פוסק. אף על גב דאמרינן (שבת דף ט:) בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין. שאני הכא [מ] דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם. ואבי העזרי ז"ל כתב (סא) דמותר לשתות מים בבקר קודם תפלה (סב) [נ] דלא שייך במים גאוה: ר' יהושע אומר עד שלש שעות. אמר רב יהודה אמר שמואל [ס] הלכה כר' יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד [ע] כאדם שקורא בתורה. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך (סג) לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך לפניה ולאחריה יש להסתפק אם ר"ל עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן. או עד ד' שעות [פ] אליבא דר' יהודה. או (ו) אפי' כל היום כולו לא הפסיד ורב האי גאון ז"ל כתב אף [צ] כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. משמע דוקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. (סד) אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות. [ק] ואם בירך [ר] עובר על לא תשא (לקמן דף לג):

הגה"ה

*כד) בשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה הואיל דנפקא לן מיענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי וגו' ובשבת לאו יום צרה הוא. מא"ז:

הגה"ה

*הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי. למי שיש לו מאתים זוז אסור ליהנות דרך צדקה ודורון דרך כבוד דלמא שרי. מא"ז:

יא *מתני' ב"ש אומרים בערב יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך. בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה שדרך בני אדם עומדים: [דף יא ע"א] גמ' תנו רבנן בית הלל אומרים עומדין וקורין. (סה) יושבין וקורין [ש] מטין וקורין. הולכין בדרך וקורין (סו) עוסקין במלאכה וקורין. והני מילי בפרשה שניה. (סז) אבל בפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה *כדבעינן למימר קמן (בפרק שני סי' ג'):

הגה"ה

*גדול הקורא ק"ש בעונתה מת"ת פעם אחרת אפילו למי שתורתו אומנתו. מא"ז. ע"כ:

הגה"ה

*והא דאמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה לא שאם יושב עומד וקורא מעומד אלא אם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד על לבבך ומכאן ואילך קורא אף שהוא מהלך. מא"ז:

תני רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה. כדברי בית הלל עשה. רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום. רב נחמן בר יצחק אמר העושה כדברי בית שמאי חייב מיתה. דתנן אמר רבי טרפון פעם אחת הייתי מהלך בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו [ת] כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל:

יב **מתני'** (סח) [א] **בשחר** מברך שתים לפניה ואחת לאחריה (סט) ובערב מברך

מעדני יום טוב

הר"י ז"ל וז"ל ותמיהני עליו על זה הלשון שזהו מה שהיו עושין וותיקין עצמן שהיו קורין מעט קודם הנץ החמה כדי שיגמרו עם הנץ ויתפללו מיד ויסמכו גאולה לתפלה והיכי קאמר אלא מיהא לית כל איניש יכול לכווני כו' דמשמע שבא לומר עת אחרת ואומר מורי הר"י נר"ו שכוונת הרי"ף ז"ל היא דוותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק היו מצמצמין ומכוונין שמיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנץ החמה ושאר בני אדם אינן בקיאין לשער כל כך ואם יבואו לעשותו שמא יטעו ותנץ החמה קודם קריאת שמע ויעבור זמן לכתחלה ועל כן צריך שלא ישערו בצמצום אלא בענין שיוכלו לכל הפחות לקרות קודם הנץ פרשה ראשונה ושתהיה הנץ החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל כי זה כקל הוא לכוין שתהיה הנץ החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ שאינו מכוין בענין הנץ החמה שיהיה כשמגיע לגאל ישראל אין לחוש לזה שיותר טוב שיקדים הנץ החמה מעט מלצמצם ביותר ויבא לידי ספק שמא תעבור השעה עד כאן: [ג] פי' כוותיקין דאי לא תימא הכי הא קא חזינן דסמכי ואיתזקי ומיהו אף על פי שלא אמרו שאינו ניזוק אלא העושה כוותיקין מ"מ כל המתפלל אפילו שלא כוותיקין חייב לסמוך גאולה לתפלה ועיין בפרק דלקמן: [ד] וכן משמע לקמן (בגמרא) זימנא חדא ואי לאו כוותיקין בכל יום ה"ל לסמוך: [ה] לא ע"ג כסא ולא על גבי ספסל. בטור סימן צ' כתב ע"ג מטה גם כן וכן הוא בתוספתא בספ"ג ועיין בדברי חמודות: [ו] ולא ע"ג מקום גבוה. כתב הרמב"ם בפ"ה מה"ת שיעור מקום גבוה ג"ט ופירש ב"י הטעם דלכל פחות מג' כארעא סמיכתא הוא ושרי ועיין בדברי חמודות: [ז] ואע"פ שאין ראיה לדבר כו'. מפני שפשט הפסוק ר"ל מפני הדוחקים והצרות קראתיך אמר שאינה ראיה וכתיב תפלה לעני כי יעטוף פירש שזה ודאי ר"ל שפל רוח כמה דאיתמר והשארתי בקרבך עם עני ודל ואת עם עני תושיע ר"ל שפלים ובעלי ענוה שא"א לומר שהעניים יהיה להם תשועה ולא בעלי העושר דהא כתיב כספם וזהבם אתם אלא רצונו לומר שתפלת השפל והעניו נכנס לפני המקום כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ח] שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וק"ל דא"כ יתחייב להתפלל במקום עמוק ולא אמרו אלא שלא להתפלל במקום גבוה ובגמרא גרס אלא במקום נמוך וכן כתב בטור אך בר"י ורמב"ם ליתא וגם בש"ע לא כתבו וכ"ל דהך קרא דממעמקים כתוב בשיר המעלות שהיו עומדים הלוים על מעלות שבעזרה ושם היו אומרים לפני הש"י שכבר קראוהו והתפללו לפניו ממעמקים דדי להתגלל על שעומדים במעלות הגבוהים ואמרו שזה אינו אלא לשורר אבל כשקראוהו לבקשת הרחמים ממנו ולהתפלל לפניו זה היה ממעמקים וא"כ אין ראיה לדבר ולא זכר לדבר אלא על לאפוקי מקום גבוה כמו המעלות והיינו בקרקע שוה שהוא עמוק כנגד המעלות: [ט] צריך שיכוין את רגליו. כלומר צריך שיחבר זה אצל זה בכוון כאלו אינם אלא אחד ומלשון רגל קא דייק דמשמע שיהיו סמוכים זה לזה כמו אחד כך כתבו תלמידי הר"י ז"ל והטור סי' צ"ה כתב דמתרגמינן ורגליהן רגל כווינן: [י] שנאמר ורגליהם וגו'. וא"ת ומה ענין מלאכי השרת למתפלל וי"ל דס"ם שיראה עצמו בעמדו להתפלל כאלו הוא מלאך משרת וכ"כ ב"י: [כ] אמר רבי יצחק א"ר יוחנן וכך גי' הרי"ף ובגמרא איתא נמי א"ר יוסי בר חנינא: [ל] אל תקרא גויך עיין מ"ש בזה לקמן: [מ] דאסמכוה אקרא ואיכא לאו כו'. כלומר דאסמכתא זו היא סמוכה ג"כ בלאו: [נ] דלא שייך במים גאוה וכתב מהרי"א דמש"ה שינו הפסוק ואמרו אל תקרא גויך כו' מפני שאם היינו תופסים הפסוק כמו שהוא היה אסור לשתות מים שהרי צורך הגוף הוא והשתא דקרינן גאיך במקום גויך כיון שאין במים גאוה שרי וכתב ב"י דכיון שאינו אלא אסמכתא לכך יכול לשנות הפסוק: [ס] הלכה כרבי יהושע. וכתבו תלמידי הר"י שאע"פ שבשאר מקומות אין אנו פוסקים הלכה דכל ישראל בני מלכים הם (כמו בש"פ ח' שרצים) בהא הלכה הוא שעדיין זמן קימה לקצת ויוצא בדיעבד ע"כ ולכך אני אומר שמהר"ם יפה לא כוון יפה במה שנתן טעם לזמן ג' שעות שכן בני מלכים עומדים וכל ישראל בני מלכים כו': [ע] כאדם שקורא בתורה. בגמ' דייקינן מכלל דקורא בעונתה עדיף מהקורא בתורה אפילו שלא בשעת ק"ש ותלמידי הר"י ז"ל הקשו מאי אתא לאשמעינן שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה ותירץ הר"ם וכו' וי"ל שלא היתה גירסתן בגמרא כגירסא דידן וכיוצא בזה מצאנו לעיל סימן ד' ועיין פ"ג סימן ה': [פ] אליבא דר' יהודה דהלכתא כוותיה: [צ] כל שעה רביעית דהוה גם כן קצת זמן קימה כ"כ רמ"י ואין כ"ל דלא מצינו זה דאפילו בני מלכים עד ג' שעות בלבד אלא כ"ל טעמא דברכות תקנת חכמים והוסיפו לו שעה אחת ולענין ק"ש אפ"ה דעבר זמנה אלא שקורא עם הברכות כאדם שקורא בתורה והכי דייקא לישנא דמתני' שלא הפסיד הברכות ולק"ש הוא כאדם הקורא בתורה כך כ"ל: [ק] ואם בירך עובר על ל"ת. כדאמרינן בפ' אין עומדין דף ל"ג כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא והביא הרי"ף בפ"ח וכתב תלמידי הר"י בשם רבני צרפת דאסמכתא היא ע"כ ומלשון הרמב"ם פ"א מהלכות ברכות אין כ"ל כן: [ר] עובר על ל"ת ועיין בפרק כיצד מברכין סימן כ': [ש] מטין וקורין פי' כשהוא מוטה קורא כך ואין צריך שיעמוד מה שאין כן מעשה דר' טרפון דלקמן ועי' בפ"ב סי' ד': [ת] כדי היית לחוב בעצמך. פי' הר"ב ברטנורה ראוי היית ליהרג ואם היית מת היית מתחייב בנפשך: [א] בשחר מברך. כל הברכות נאמרין בלשון ברוך ופי' האבודרהם שאינו לשון פעול אלא כמו רחום וחנון שהוא עצמו

דברי חמודות

כך יש לנו ג"כ לומר בשכמל"ו מהטעם שכתבתי ועוד בסמוך אכתוב טעם אחר ונראה שיהא כונתו על שאם יאמר הזמן שיהא יוצא בזו ושאם לא יאמר שתהא קריאה זו כקורא פסוק בתורה בלבד ואפשר נמי טעמו של ר"י החסיד שאמר בשכמל"ו ג"כ מפני זה הטעם בעצמו שהיה מתכוין שאם יקרא אח"כ עם בזמנה שיהא זה רק כקורא בתורה והוסיף עוד לומר גם כן בשכמל"ו כההוא ירושלמי שכתבו רבינו בפ' מברכין סי' כ' שאם בירך ברכה בטעות שיאמר אח"כ בשכמל"ו וה"נ מפני כן אמר בשכמל"ו באם שיהא בקריאה בזמנה נמצא שלא היה צריך לקריאה זו ואע"פ דבכונה שיהא כקורא בתורה סגי מדת חסידותו לומר ג"כ בשכמל"ו וא"ת אם יאמר אח"כ לקרא שלא בזמנה היאך אומר הברכות לא קשיא שהרי בסעיף ה' דברכות הללו בפני עצמן נתקנו ולא על ק"ש ורמ"י ז"ל כתב דאין בו משום ברכה לבטלה וקורא עם הצבור ע"כ ובין שאמר זה על הברכות ובין שאמר על הפרשיות לא כוון יפה בזה כלל: כל הסומך גאולה לתפלה כו'. פי' כעין ותיקין והיינו לענין שאינו נזוק כמ"ש במי"ט אבל לעולם ירא דהא בערבית אמרי' בסי' ה' דהוא בן עוה"ב וגם פירש"י דכ"ש דשחרית ואיכא בינייהו דשחרית וערבית אלא צבור שכבר קראו שמע ועומדין להתפלל וכמ"ש סעיף ז' וכתב הרוקח סי' שכ"א מי שהוא אנוס ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו' ויתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ובירושלמי כתבו הטור סי' קי"א תכף לגאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי הייט גאולה וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה תפלה. וכתבו הגהות בשם א"ז דמש"ה בשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה דשבת לאו יום צרה היא ע"כ דיו"ט אינה דומה לשבת לענין זה ועיין מה שאכתוב בס"ד בפ' כל כתבי סי' ה' וכ' רמ"א שטוב להחמיר במקום שצריך לכך ע"כ וכ"ל דהיינו בכגון הא דמצא צבור שקראו ק"ש ועמדו להתפלל: (נג) **בתחלה** ה' שפתי תפתח. וכיון דתקינו ליה רבנן כתפלה אריכתא דמיא ולא הוי הפסק בין גאולה לתפלה כדאיתא סי' ה' וכתב הטור דפסוקים אחרים אין לומר כלל אבל במוסף ומנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר ב"י דבערבית נמי לא דגם בערבית מצוה לסמוך כדלעיל שם. וכתב מהרא"י בכתביו סי' ק"י דהחזן יתחיל בקול רם יש לו לחזור ולומר ה' שפתי אבל מה שרגיל לומר פסוקים אחרים קודם מנחה ומוסף לו לחזור ולומר הואיל וכבר אמרם קודם תפלתו וה"ה שחרית וערבית שלא אמרם תחלה קודם תפלת אפילו הכי לא יאמרם דלא מפלגין ע"כ. ולהפסיק בעניית אמן אחר גאל ישראל יש מחלוקת ונהגו כהטור אבל בין אדני שפתי לברוך אתה לא שמעתי שיפסיק כלל ולא דמי ליהיו לרצון דלקמן כמו שבברכות רשאי לומר בסוף כל ברכה כו' אבל לא בתחלתה ומטעם זה כ"ל ג"כ שאפי' במנחה ומוסף לא יהא רשאי הפסוקים כי אם קודם ה' שפתי שהרי אמרו דה' שפתי כתפלה אריכתא דמיא: (נד) **ולבסוף** הוא יהיו לרצון אמרי פי. כמו שאמרו דוד אחר י"ח מזמורים ולפיכך צריך לאומרו מיד אחר י"ח ברכות הפסק התחנונים כן כתב הרשב"א בשם הראב"ד וכ"כ הר"ר יונה בפ' תפלת השחר וכתב עוד שאם ירצה פעם אחרת הרשות בידו ונראה שאפי' אם יאמר אדם יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור ואין חוששין שהרי אנו רואין שאפי' בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר לא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן וכיון דבאמצע הברכות אומר תחנונים כ"ש שיכול לאומרם קודם לרצון ע"כ וכך אכתוב בשם הטור בפ' אין עומדין סי' כ"א סעיף ס' וכן מנהג ארצות הללו לומר אלהי קודם יהיו לרצון וכתב רמ"א דמש"ה רשאין ג"כ לענות קדיש וקדושה וברכו קודם יהיו לרצון כיון ים להפסיק ולומר התחנונים ע"כ ואני תוכך בדבר דלפי הטעם שכתב הר"ר יונה שאני תחנונים מעניית וקדושה שהרי תחנונים מעין כל ברכה וברכה אומר בסוף כל ברכה וברכה ולא מצינו שמפני כן יהא להפסיק בשום ברכה מהי"ח ברכות בעניית קדיש וקדושה אפי' אם יאמר בה תחנונים וכיון שאין לנו על שיכול להפסיק בעניית קדיש וקדושה בברכות עצמן כשאומר בה תחנונים כמו כן אין לנו לומר כך נים שלפני יהיו לרצון והואיל וכן כ"ל שטוב יותר לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה שעכשיו יכול לענות קדיש וקדושה לכ"ע ואפילו בתוך התחנונים כיון שכבר אמר יהיו לרצון כתב הרשב"א שיכול יק בכך כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפילו באמצע ויותר טוב לו לקצר כדי לענות שאין חובה לומר פעם וכתב הטור סימן קכ"ב ע"ש אגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו זוכה ומקבל פני ה עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך וכתב הב"י ס"ס קכ"ג דלדברי מהרא"י שכתבתי בשמו שהש"ץ כשחוזר התפלה בקול רם צריך שיתחיל ה' שפתי ה"נ אפשר לומר שישלים יהיו לרצון אחר תפלה ודלא כדברי אהל מועד שכתב שאינו מתחיל בה' שפתי וכן אינו מסיים ביהיו לרצון עכ"ד הב"י אבל רמ"א ז"ל הגיה בש"ע קכ"ג שלא יאמר יהיו לרצון אע"פ שבסימן קי"א לא הגיה: (נה) **המתפלל** לא יעמוד ע"ג כסא כו'. ובתוספתא ספ"ג אם היה זקן או חולה מותר וכתב ב"י בשם כמה רבוותא שכן אם כונתו להשמיע לצבור נמי שרי: (נו) **לא** יעמוד ע"ג כו' ולא ע"ג מקום גבוה. כתב ב"י בשם מהררי"א דלא כללם בחדא מחת' בשיאמר לא ע"ג מקום גבוה יראה שבא להודיענו שע"ג מטה או ע"ג כפסל או ע"ג כלי אפילו שלא יהיה גבוה ג' טפחים לא יתפלל עליהם לפי שיש לחוש לטרדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יכוין בתפלתו ואח"כ אמר ולא ע"ג מקום גבוה ואפילו שלא יהיה כלי אלא קרקע עולם ע"כ ולדבריו הא דמסיק בברייתא טעמא לפי שאין גבהות כו' לא קאי אלא לדסמיך ליה ע"ג מקום גבוה וכ"ל דס"פ לא מיבעיא דלא יעמוד ע"ג כסא דהא איכא תרתי שירא שמא יפול כו' ואפילו אין לו שיעור גבהות דהיינו ג"ט כדלקמן אלא אפילו לעמוד במקום שאין ירא שמא יפול כשהוא מקום גבוה דהיינו ג"ט נמי לא יעמוד לפי שאין גבהות כו': (נז) **ולא** ע"ג מקום גבוה. לשון הרמב"ם שיעור מקום גבוה ג' טפחים היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצות אף על פי שאין גבהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו ועיין בפרק דלקמן סי' י"ג: (נח) **המתפלל** צריך שיכוין כו'. וקודם כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קירוב והגשה שצריך לעשות שכתוב ג' הגשות לתפלה ויגש אברהם ויגש יהודה ויגש אליהו ועוד כתיב ורגליהם ב' רגל א' ואחר כך ישרה מישר רגליו יחדו ישר"ה שיר"ה תפל"ה (כלומר תושבתא דדין כתושבתא דדין) כ"כ הרוקח סימן שכ"ב: (נט) **צריך** שיכוין את רגליו כו' שנא' ורגליהם וכו'. ולפיכך ישוה אותם יחד כדמות המלאכים ודלא כפ"ד בירושלמי ככהנים עקב בצד גודל ולפיכך כתב בתרומת הדשן דשפיר דמי ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ דכיון דאמרינן נקדש את שמך כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ובשמים מקדשים ברגל ישרה יש לנו להתדמות להם בכל היכולת ואין בזה משום יוהרא והדיוטות אלא מדה ישרה ועיין בפ"ק דשבת סימן י"ט: (ס) **כיון** שעלה ע"ה

פוסק. והרשב"א כתב שאינו צריך להפסיק וכן כתבו בתוספות: (סא) **דמותר** לשתות מים בבקר בין בחול בין בשבת ויום טוב שאין קידוש אסור כיון שעדיין לא הגיע זמנו והעיד הטור שכן עשה אביו רבינו ז"ל: (סב) **דלא** שייך במים גאוה. וכתב מהרי"א שכן מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתי להו ליכא משום גאוה וכתב הרמב"ם פרק ה' מהלכות תפלה הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה ע"כ ורמ"י ז"ל הוסיף. בלשונו הצמא והרעב הרגה ולא צורך הוא שכבר נכלל באם יש יכולת כו' ועיין בפרק קמא דשבת לענין איסור מלאכות: (סג) **לא** הפסיד הברכות כו'. ואפילו איחר במזיד או בפשיעה ב"י סימן נ"ח: (סד) **אבל** מכאן ואילך הפסיד הברכות וקורא בלא ברכותיה כל היום וכ"כ הש"ע וכתב הכלבו טעה בק"ש של שחרית א שאין לה תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית ורבינו חיים כתב דקריאת שמע שוה לתפלה עכ"ל כתב רמ"י ז"ל סימן נ"ח סעיף ב' דטועים המאחרים קריאת שמע מפני ציצית ותפילין שאין להם שאינן מעכבות את א אע"פ שאמרו כל הקורא ק"ש בלא תפילין הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר בעצמו אסמכתא הוא ושלא יעשה כן במזיד אלא יקרא ק"ש בזמנה בברכותיה וכשיהיו לו ציצית ותפילין יניחם ויחזור ויקרא בהן ק"ש בלא ברכות או יקרא בהן פרשה אחרת או מזמור א' מתהלים ויצא י"ח בהנחתם ע"כ ולא ידעתי מה הכריחו להצריך לקרות בהן פרשה או מזמור ועל מה שהצריך לקרות בהן ק"ש התרעתי הואיל וכתוב בהן מצות תפילין. וציצית אע"פ שגם זה אינו מוכרח שכבר קיים מצות ציצית ותפילין בהנחתן בלבד: (סה) **יושבין** וקורין וכתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרות מעומד לא יאות עביד ונקרא עבריינא וצריך לגעור בו שמצותה מיושב כלומר שהרי מצותה היא מיושב כמו מעומד ומאן דעבר אדרבנן שרי למקרי עבריינא כדאמרינן בפ' כירה ב"י וכ"כ רבינו פ' דלקמן סי' ג' בשם ירושלמי וע"ש ופי' מטין וקורין עיין בפ' דלקמן סעיף י"ג: (סו) **עוסקים** במלאכתן וקורין. הרמב"ם כתב רוכב ע"ג בהמה במקום עוסקים במלאכת': (סז) **אבל** בפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה וכתב הטור ר"ס ס"ה שיקרא ק"ש ביראה ובכונה וכתב ב"י שכן דרשו חז"ל על אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים כלומר ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו ע"כ ולכתחלה יזהר בכל הפרשיות כשיכול לעשות כן: (סח) **בשחר** מברך כו' ואם הש"ץ מוציאו והיאך יעשה כשקורא בצבור כתבתי בפ"ב סעיף ל"ב ובפרק בתרא דר"ה והברכות עצמן מפורשות לקמן: (סט) **ובערב** מברך שתים כו' הראשונה אשר בדברו וכו' ותוחם

תפארת שמואל

לקרות קודם הנץ החמה פרשה ראשונה שתהיה הנץ החמה בקריאת פ' ראשונה (עכ"ל רבינו יונה ע"ש): כד) **ברג"א** המתחלת בשבת א"צ לסמוך גאולה וכו' כ"ב ולא נהירא לחלק מחמת סברא ולא אשתמיט האי חילוק אלא בתלמוד ולא בגאונים ועוד מאחר דסמיך כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה ומה הוא דומה וכו' משמע דאין חילוק נראה לי: כה) **כל** האוכל ושותה קודם שיתפלל וכו' כ"ב וכתב הטור אח"כ וז"ל ואפילו ללמוד פרש"י שאסור משהגיע זמנם. ור"י מפרש דהיינו דוקא מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' אבל מי שרגיל לילך בכ"ה אין למיחש אע"פ שעיקר מצותו עם הנץ החמה ע"כ ובתו' משמע לעיל בהיפוך הדף דכי מטי זמן ק"ש יפסיק. וכן משמע בגמרא דמוקי להא דרב בלא מטי זמן ק"ש וכ"ל דהוא ס"ל אליבא דמסקנא דהלכה לא צריך לאוקמי דברי רב בדלא מטי אלא במטי א"כ נעקי לה הא דרב כשהיו לו בית מדרש קבוע להתפלל כמו שהיו נוהגים בימי החכמים ומש"ה מכי מטי זמן ק"ש בוודאי הפסיק: כו) **או** אפילו כל היום וכו' כ"ב וכן דעת הרמב"ם וכמ"ג כתב שזמנה אם איחר יותר משמע דעתו כל שיעור תפלה דהיינו ו'

[ב] שתים לפניה (ע) ושתים לאחריה [ג] אחת ארוכה *ואחת קצרה.(עא) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום אינו רשאי לחתום: **גמ'** מאי מברך. א"ר יעקב בר אידי א"ר אושעיא [דף יא ע"ב] (עב) יוצר אור ובורא חשך. ונימא יוצר אור ובורא נוגה. אמר רבא בר עולא [ד] כדי (כח) להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חשך. ומדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ברכה שניה מאי היא. אמר רב יהודה אמר שמואל (עג) אהבה רבה אהבתנו. [ה] ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך. וקי"ל כרבנן. והא דאמר לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לקרות קודם שקרא קריאת שמע צריך לברך. לאחר שקרא קריאת שמע אין צריך לברך מאי טעמא שכבר נפטר באהבה (כט) רבה. [ו] ההיא מימרא דשמואל דהוא מרא דשמעתא קמייתא ורבנן פליגי עליה וכבר אדחי לה הא דשמואל דתניא כוותייהו דרבנן וכל מאי דמשכחת בתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריר. והגאונים כתבו שיש לקיים דברי שניהם. [ז] ועוד [נ"א וכן] באשכנז ובצרפת נהגו לומר בשחרית אהבה רבה ולומר בערבית אהבת עולם. וכן סתמא דגמ' לקמן בשמעתין [ח] הזכיר אהבה רבה בשל שחרית: **יג אמר** רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך. מאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה. בירושלמי מסיק עלה א"ר אבא (עד) והוא (ל) ששנה על אתר °ונראה דהיינו דוקא בברכה של אהבה רבה [ט] דלא מיתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר. ואם שנה לאלתר לא נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש. ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו יפסוק ללמוד ויחזור וילמוד. [י] (עה) וכן (לא) [א]המברך על התורה ולמד אין צריך לחזור ולברך אם הפסיק באמצע לכך הולך(לב) לומר והוא ששונה על אתר על הנפטר באהבה רבה. ולא על המברך ברכת התורה [כ] דאי לא תימא הכי [כ] היה לו להשמיענו בעלמא דהפסק שבאמצע עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך כל שכן הנפטר באהבה רבה. [ל] ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה. מכל מקום מסתבר שבני אדם שרגילין תמיד לעסוק בתורה (עו) ואפילו כשיוצאין לעסקיהן ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיב הפסק לענין הברכה [מ] וכן אם למד בלילה [נ] הלילה (לג) הולך אחר היום [ס] ואין צריך לברך כל זמן שלא יישן. (עז) ולכך [ע] מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך כיוצא בזה שאל ר"י את ר"ת אם צריך לברך על השינה בסוכה דיותר חמירה שינה מאכילה דמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה ושינת עראי אסורה חוץ לסוכה. והיה ר"י רוצה לומר דהא דאין מברכין על השינה היינו משום דשמא לא יוכל לישן

הגה"ה

ופר"ת דתרווייהו קאי אאמת ואמונה כלומר בין ארוכה בין קצרה יאריך או יקצר. הלכך שפיר מצינו לומר אור יום הנף. מטעם זה נהגו להתפלל קרובץ בשלש ראשונות. וכבר נחלק בהם ר' יוסף טוב עלם ורבינו אליהו ועלתה בידם דמותר (ומטה כו) מן המובחר ושרי למימר זכרנו בריש שתא דהוי צרכי רבים. ושפיר אומר אות) מבראשית הוכתרה בברכת הזן והא דאמרינן אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות הייני צרכי יחיד. מהר"ז:

*) הגאון יעב"ץ הגיה אום

הגהות הב"ח (א) המברך על התורה ולמד. נ"ב פי' שקראוהו לעלות לס"ת ובירך ולמד. וכ"ה דעת הטור כמו שהבין הב"י דזה קאי אקראוהו לעלות בס"ת וע' בטו' א"ח שכתב כן היכא שקראוהו לעלות לס"ת יצא ע"ש בנ"ל ברור:

מעדני יום טוב

הוא מקור הברכה ואינו מקבל מאחרים וכתב בשם האבן ירחי שנשאל על ענין הברכות שבתחלתן מדבר כלפי השם כאלו הוא כנגדו ובסופן כאלו אינו כנגדו ומצאתי במדרש טעם לכולם ממה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי כשמזכיר את השם ואומר בא"י הוא עומד לנגדו וכיון שאומר אחר כך מלך העולם נמצא שאינו עומד לנגדו שר"ל אותו אלהינו שהוא מלך העולם כו' והריב"א כתב שהטעם שתקנו הברכות בלשון נוכח ונסתר מפני שהקב"ה נגלה ונסתר נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו וגם הנשמה נראית ונעלמת לכן הנפש מברכת בנוכח ונסתר כמו שנאמר ברכי נפשי את ה' שנמצא במזמור ההוא נוכח ונסתר וכו' וזה הטעם נכון יותר מן הראשון וא"ת ומה יועילו להקדוש ברוך הוא ברכותינו וי"ל אין ברכותינו אלא כדי לזכות אותנו כמאמרם ז"ל כל המברך מתברך וכן כתיב שאו ידכם קודש וברכו את ה' יברכך ה' מציון עכ"ל ולבעלי הקבלה טעמים אחרים בכל זה ואין לנו בחיבור שעל הס"ם שום עסק בנסתרות : [ב] שתים כו' פי' רש"י בשם ירושלמי כו' · וא"א לחלקם לשנים אלא בחלק ג' ד' והטרב קודם כדאי' בר"פ לכך זריזים מקדימים ד' בערב רמ"י : [ג] אחת ארוכה ואחת קצרה. פי' רש"י ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו ותימה דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה וכו' ונראה לר"ת דהכל קאי אאמת ואמונה אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין יאריך בה בין יקצר בה כדלקמן למ"ד אין אומרים פרשת ציצית בלילה דקא מסיים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' בפ' היה קורא וכן אשכחן התם (בפ' החולץ) אחת ארוסה ואחת נשואה אחת בתולות ואחת בעולות כ"כ התוס' ולפי זה מקום שאמרו להאריך כו' קאי על ברכות אחרות וכן פירשו התוספות מקום שאמרו לקצר כגון בברכת פירות וברכת המצות אין לו להאריך ע"כ אלא שבהג"ה כתוב דשרי למימר זכרנו בריש שתא ושפיר אומרים אות מבראשית(כך הגי' בס' האגודה) הוכתרה בברכת הזן ע"כ וי"ל דבכלל הא דקתני דבמקום שאמרו להאריך שאינו רשאי לקצר משמע שאם ירצה להאריך יותר דרשאי שלא אמרו אלא שלא יקצר : [ד] בדי להזכיר מדת יום בלילה · יש שואלין למה צריך לומר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום והלא די כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה בלילה והיה אומר הרב ר' אליהו הצרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרי' בגמרא ההוא מינאה דאמר לרבי מי שברא אור לא ברא חושך ומי שברא חושך לא ברא אור שנא' יוצר אור ובורא חושך כלומר ממה שלא אמר יוצר אור וחושך משמע שכל אחד ואחד היה לו בורא לבדו א"ל שוטה שפיל לסיפא דקרא ה' צבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל וע"כ אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל כ"כ תלמידי הר"י ז"ל : [ה] ורבנן אמרי כו' תנ"ה כו' - כך הוא גירסת הרי"ף ז"ל: [ו] ההיא מימרא דשמואל כלומר לישנא דכבר נפטר באהבה רבה שמואל גופיה אמר ולא סתמא דגמרא אי נמי כיון דאשמואל קאי קאמר כפי סברתו של שמואל: [ז] ועוד באשכנז. נראה לי דגרסי' וגם באשכנז אי נמי גרס וכן באשכנז: [ח] הזכיר אהבה רבה בשל שחרית. לכאורה יש לפרש שהראיה היא על שהנהיגו לומר אהבה רבה בשחרית ולא בערבית אלא שאם כן אין ראייתו ראיה כלל דהא דבגמ' מזכיר בשל שחרית משום דאמתני' קאי דמיירי בשחרית ושמא ה"ה בערבית לכן נראה לי דהגאונים סוברים דלא הכל אעיקרא דשמואל גריר כהרי"ף אלא סתמא דש"ס באפי נפשיה אתמר ואם כן יש לנו להלוך אחר סתם הגמרא דמפרשה אהבה רבה אלא לפי שלא נמצא בסתם הגמרא שהזכירה אהבה רבה אלא בשל שחרית נוכל לומר דאה"נ דלא סברה סתמא דגמרא שלא נומר אהבת עולם כלל ולא דחיא הברייתא דלעיל מהלכה לגמרי אלא י"ל דסבירא ליה סתמא דגמרא לומר אהבה רבה בשחרית ואהבת עולם בערבית : [ט] דלא מתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר-משא"כ ברכת התורה ממש דאפי' אינו שונה לאלתר אלא אחר כמה שעות אינו חוזר ומברך וכתב הב"י סי' מ"ז וז"ל וקשיא לי דמ"ש מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכת המצות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצוה צריך לחזור ולברך וי"ל דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת אכילה וכן ברכת המצות אינן באין אלא על עשיית המצוה והאכילה והמצות אינן דברים שצריך לעשותן תמיד ומש"ה כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצוה אבל ת"ת כיון שאדם מחויב שלא להפסיק מלהתעסק בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר ועוד י"ל דאכילה ועשיית מצות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשייה אבל ת"ת שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחוייב ללמוד וא"ת למה לו לירושלמי לומר על הנפטר באהבה רבה שצריך ללמוד מיד שהרי לעולם הוא לומד שהרי קורא ק"ש אחר אהבה רבה ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קורא ק"ש סמוך לאהבה רבה דהא איכא מ"ד (בגמ' דף יא) דהא דא"ל הממונה ברכו ברכה אחת היינו יוצר אור וא"כ אחר ק"ש אמרו אהבה רבה וכל כה"ג אילטריך הירושלמי לאשמועינן וע"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי ת"ת לחוד וק"ש כדברי תפלות ע"כ : [ט] וכן המברך על התורה ולמד בין על אתר בין אחר כמה שעות והפסיק אח"כ כשחוזר ללמוד א"צ לחזור ולברך כ"כ הב"י ויש לפרש דהולך לומר ולמד דל"ת הסברא בהסך דדוקא כשלא למד מיד יוצא בברכת התורה על כל הלימודים שבכל היום משא"כ כשלמד מיד אימא דברכת התורה קאי אאותו לימוד והו לא להכי כתב ולמד ומיהו בין על אתר בין שלא על אתר כדפי' הב"י : [י] דאי לא תימא הכי אלא כשיפסיק יחזור ויברך והירושלמי דקאמר והוא ששונה על אתר יש לפרשו דס"ק שאינו נפטר באהבה רבה אלא על מה שהוא שונה על אתר אבל אם הפסיק וחוזר ולומד צריך שיחזור ויברך וכן פי' הב"י בשם הרא"ד : [כ] היה לו להשמיענו בעלמא כו' · דאם פירוש הירושלמי דאינו יוצא בברכה זו אלא על מה שלומד עכשיו אם כן בדין זה אין לחלק בין ברכת אהבה לברכת התורה דמאחר שלמד מיד אחר אהבה הרי היא כברכת התורה עצמה והואיל ושתי הברכות שוות לענין אם הפסיק שאין טעם לחלק אם כן ה"ל להשמיענו כו' דבעיקר הדין לנפטר באהבה רבה על מה שלמד מיד כבר אמרו שמואל ואם כן ר' אבא לא אתא אלא לומר שלא נפטר על מה שילמוד אחר שהפסיק וזה ה"ל להשמיענו כו' · כלומר דלעולם אם הפסיק חוזר ומברך בין באהבה רבה בין בברכת התורה והא דלא השמיענו כו' לא היה צריך להשמיענו בעלמא כיון שאין חלוק ביניהם וכדפירש רש"י שלענין הפסק אין סברא לחלק ולכך מה לי שהשמיענו בברכת אהבה או בברכת התורה מ"מ מסתבר שבני אדם כו' וכן מפרש בקיצור דלהפסק קיימינן ודלא כנראה מלשון הב"י שמפרש דברי רבינו דהא שכתב ואף את"ל שאין חלוק כו' לענין לשנות מיד אחר הברכה כפי שמפרש רבינו על ששונה על אתר ולפי זה אינו מתיישב מאי דכתב מ"מ מסתבר שבני אדם כו' דהא לא איירי אלא בלימוד שמיד אחר הברכה ומיהו אף לפי' שלי דלא איירי אלא בהפסק שבין לימוד ללימוד מ"מ גם לענין לימוד מיד אין חילוק ביניהם דהא השתא פירוש הירושלמי לענין הפסק שבין לימוד ללימוד הוא אבל לענין שאם יצטרך שילמוד מיד אחר הברכה בהא לא מיירי הירושלמי כלל וכיון דלא מיירי בהא כלל אם כן ודאי שאין לנו כח לחלק בין מצוה זו לשאר מצות שאין מפסיקים בין ברכותיהם לעשייתן כדכתבתי לעיל בשם הב"י: [מ] נ"ל דה"ג וכן אם למד בלילה והב"י העתיק ואף אם למד וכו' ולי נראה כמו שהגהתי מטעם שאכתוב בסמוך: [נ] הלילה הולך אחר היום גרס דלילה לשון זכר הוא : [ס] וא"צ לברך כל זמן שלא ישן שאע"פ שבשאר הדברים אנו אומרים היום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום כדאמרינן בירושלמי א"ר יוחנן אנן אגירי דיממא אנן יזפינן ביממא ופרעי' בלילה כלומר מי שהוא מושכר אין לו להתבטל ממלאכתו כל היום וכיון שכן אנחנו מצוה עלינו לקרות כל היום ואם כן אנו כמו פועלים שאין לנו להתבטל מהקריאה ומה שאנחנו מתבטלין ממנו ביום הוא כמו הלואה אצלנו ואנחנו פורעין אותו בלילה הנה שקריאת הלילה הוא מהיום ההוא ולפיכך בברכה שיברך בבקר להספר במה שלמד בלילה כ"כ תלמידי הר"י ז"ל ואני מצאתי ג"ז בגמרא דידן בפ' הדר דף ס"ה א"ר נחמן בר יצחק אנן פועלי דיממא אנן רב אחא בר יעקב יזיף ופרע פי' רש"י היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום והיה רגיל לעסוק ביום ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה ע"כ והא קמן דאגירי יממא אנן והעיקר הוא ביום ושבלילה נמשך אחר היום בזה דלילה איגה אלא תשלומין ליום ושכן עשה רב אחא בר יעקב : [ע] וכן מי שרגיל לישן כו' · נ"ל דגרסינן לכך מי

דברי חמודות

תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד אנו מתפללים שיקוים הפסוק והיה לעת ערב יהיה אור ויאיר לנו ויתחיל לשוכחינו והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה כ"כ הטור סי' תל"ו בשם אביו רבינו ז"ל שניה אהבת עולם כדלקמן ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה : (ע) **ושתים** לאחריה. ראשונה אמת ואמונה כדלקמן סימן ע"ו ואינה פותחת בברוך דהוית סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק וחותם בא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל שנתקנה על הגאולה שעברה . שניה השכיבנו וחותם שומר עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכה שימור מן המזיקין טור סי' ע"ו : (עא) **מקום** שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר כו'. כבר כתבתי במ"מ שיש לפרש דלא בא למעט שאין להאריך יותר בברכות ארוכות כי אם בברכות הקצרות לגמרי כמו ברכות הפירות והמצות ולפיכך נהגו לומר בהן קרובץ וכמו שכתב רבינו בפ' אין עומדין סי' כ"א לענין תפלה וכתב רמ"א שאין לאדם לפרוש עצמו מן הצבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם עמהם ע"כ ולמדנו מזה שהיחיד שלא בצבור לא יאמרם בתוך הברכות כלל כי רבו החולקים : (עב) **יוצר** אור וכו'. ותחלתה בא"י אמ"ה שכל ברכה שאין בה שם ומלכות וכו' כדלקמן פ' כיצד מברכין ואומר יוצר משרתים ואשר משרתיו משום הא דאיתא פ' אין דורשין כל יומא איברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר חדשים לבקרים וס"פ יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו טור סי' נ"ט ובפ' מי שמתו סי' י"ח דין הקדושה שביוצר אם יחיד אומרה וחותם אור חדש על ציון תאיר כו' ופי' רבינו בתשובה כלל ד' דשפיר הוי מעין החתימה ופתיחה דיוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בו' ימי בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לע"ל ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחידש בו' ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדשו לנו : (עג) **אהבה** רבה. ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור וחותם בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה טור סי' ס' שלישית אמת ויציב כדלקמן סימן ע"ו וכתב טור סי' ס"ו דאיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות וצור ישראל וגואלו ויש בהם ע"ו וי"ן והיחיד שאינו שומע מש"ץ שחוזר ה' אלהיכם אמת להשלים רמ"ח תיבות כמו שאכתוב בפ' דלקמן סעיף ל"ב יכוין בע"ו וי"ן הללו ועם כל דא הוא בכלל וחסרון לא יוכל להמנות כדאיתא במדרש הנעלם ומנהג קדמונים היה לומר בין ברכת אהבה לשמע אל מלך נאמן להשלים הג' תיבות ובתיקונים תיקון י"א אמרו רבנן דלא עבדון הפסקה תיקנו לאחזרא שלוחא דצבורא ה' אלהיכם אמת ומהר"י קולן בשורש כ"א כתב שהוא היה נוהג לומר אל מלך נאמן וכ"כ האגור בשם רש"י ור"י החסיד וכתב רמ"א לנהוג כן ביחיד ולא בצבור והכתוב בזה בס"ד בפ"ב סעיף ל"ב ומשמע דאף בערבית לא והרמ"ה כתב הטור בשמו דהלת עביד מפסיק ומפיק שם שמים לבטלה ומוסיף מאי דלא אמר יעקב ובניו ולא משה והכוונה שבט"ו ווי"ן כתב הב"י מפי השמועה שט"ו פעמים וי"ו עולה צ' ושם הוי"ה עם ד' אותיות עולה שלשים וג"פ ל' הוא צ' נמצא שמכוין בזה לג' שמות ורמ"א כתב שיוכל ג"כ לכוין דט"ו ווי"ן עולין צ' והקריאה נחשבת א' הרי צ"א כמנין אמן והוא כמנין השם בקריאתו וכתיבתו והוי כאלו אמר ה' אדני אמת : (עד) **והוא** ששונה על אתר . וכתב רמ"י דנ"ל שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא הפסק אם לומד מיד אחר התפלה ע"כ ובמ"מ כתבתי בשם הב"י שני תירוצים לתרץ דהא קורא את שמע על אתר ולתירוץ הא' אה"נ דמיירי דוקא שלא קרא שמע על אתר וכו' עוד הב"י בשם הרא"ד דיש גירסאות דגרסי' והוא שקרא על אתר ולאותה גירס' כל שקורא שמע סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום ולכך מסיק הש"ע שיש ליזהר לברך ברכת התורה קודם אהבה וע"ל סעיף ע"ד : (עה) **וכן** המברך על התורה ולמד בין על אתר בין שלא על אתר כמ"ש במ"מ בשם הב"י וכתבתי עוד דמדברי הרמב"ם נראה דבברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצות שאינו מפסיק בין ברכתן לעשייתן וכמנהג הצרפתים שכתבו התוס' וכן נוהגים לומר בסמוך פ' ברכת כהנים ומסיק בש"ע שכן נכון לנהוג ונראה לי שאפילו כשלומד קודם שיאור היום דהא דאומר ברכת כהנים לאו משום שיהא במקום נשיאת כפים והוא לא היה אלא ביום כשאר העבודות דאם כן בלאו הכי אפילו כשמברך ביום אין מקומו אלא אחר התמיד ולמה סמכוהו לברכת התורה אלא טעם דסמכו אלו פסוקים לפי שרצו לסדר ג' פסוקים כדרך הקורא בתורה דתנן במגילה שלא יפחות מג' פסוקים ולכך התקינו אלו שיש בהם ברכה ומהר"ש לוריא ז"ל בתשובה סי' ס"ד כתב שנהג בפסוקים אחרים ולי נראה שיש למנהג זה הטעם הזה ושהוא נכון : (עו) **ואפי'** כשיוצאים לעסקיהם כו'. לא חשיב הפסק כתבו הגהת מיי' פ"ז מהל' תפלה בשם הר"ם שלא היה רגיל לחזור ולברך אפילו בהפסק מרחץ ובית הכסא לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכילד יקנח וכה"ג בדיני מרחץ כמו שאלת שלום והנחת תפילין : (עז) **לכך** מי שרגיל לישן ביום שינת קבע כו' אבל אם רגיל להתנמנם מיושב על אציליי ידיו שינת עראי היא ולא הוי הפסק ואפי' שכב על מטתו ולא ישן לא הוי הפסק דבעודו נעור דעתו על לימודו טור בשם אביו רבינו ז"ל כתב ב"י שהאגור כתב בשם אביו ז"ל שהנהיג שלא לברך ביום אחר שינת קבע וכן ראוי לעשות כי המיקל בברכות במקום שיש מחלוקת לא הפסיד כי הברכות אינן מעכבות ונדחק הב"י למצוא מחלוקת ולא מצא כלל אלא ר"ת שסובר דאף שינת לילה לא הוי הפסק ואע"פ שאין הלכה כמותו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו הייט בשינת לילה אבל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו וכן נוהגים העולם שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע ע"כ ולי נראה שמברך תע"ב וכן נסג מורי מוהר"ר

תפארת שמואל

בשות וכן נ"ל עיקר וכן משמע לישנא דמכאן ואילך ודלא כרב האי והוי"ק : כז) (בהג"ה) **ומצוה** מן המובחר וכו'. נ"ב פי' כמ"ש לקמן פרק אין עומדין שבח וכבוד הוא לרב שרבים צריכין לו ושואלין צרכיהן לפניו ע"כ : כח) **כדי** להזכיר מדת יום בלילה וכו'. נ"ב פירוש להודיע שבורא אחד לשניהן ולאפוקי האי מין שאמר מי שברא אור לא ברא חשך עד שאמר ליה שטיא שפיל לסיפי' דקרא ה' צבאות שמו כך פי' רבינו יונה. ולי נראה להודיע גבורתו של הקדוש ברוך הוא שהוא יכול לעשות מיום לילה ומלילה יום ודלא כדעת הפילוסופים : כט) **באהבה** רבה שהיא וכו'. עיין מ"ש בבית יוסף בטא"ח סימן מ"ז : ל) **והוא** ששנה על אתר וכו'. נ"ב וז"ל א"ז ומיהו כל עניני תפלה וגם שהולך אחר הספרים להביאםלבהכנ"ד אין זה הפסק : לא) **וכן** המברך על התורה וכו'. נ"ב הוגד לי שהגאון מהרי"ן גלאנטי ז"ל הגיה אבל המברך וכו' א"כ יהיה הלשון מגומגם מאד שהרי כתב המברך על התורה ולמד ואם איתא כדבריו למה לי שלמד על אתר גם בברכות התורה שהרי לפי דבריו יראה הרא"ש דדברים אלו שאין ללמוד על אתר בברכת התורה גם לי הפסק באמצע לא אתי שפיר שהרי לדבריו יסבור הרא"ש בהפסק שבין הברכה ללמודו וזה לא מקרי באמצע : לב) **לכך** הולך. נ"ל ואף הולך : לג) **הולכת** אחר היום. גם לדבר זה אין כאן מקום דין של הפסק באמצע היום שיזכיר הרא"ש בתחלת דבריו ע"כ נ"ל שאין למחוק גם הב"י ז"ל לא הגיה בסי' קמ"ז גם ראיתי גם בס' אסרי"י של הר"ן ז"ל לא הגיה ומ"ש וכן המברך על התורה י"ל כשקוראין אותו לקרות בתורה בבית הכנסת שנתקנה ברכה בצבור ולא של עסק

כשהוא בשינה אינו יכול לברך. אבל רבינו תם השיב לו שכל מצות סוכה שחייב (ס"א שמקיים) אדם מסעודה לסעודה כגון שינה וטיול ושטן. ברכת לישב בסוכה שבירך על הסעודה פוטרתו מלברך עליהן. [פ] ולדבריו אפילו הסיח דעתו מליישן כגון שהלך למלאכתו ושוב נמלך אין צריך לברך. כל שכן מי שדעתו טרוד על לימודו [צ] אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק: ומי שהשכים ללמוד קודם שילך לבית הכנסת ובירך על התורה. כשקורא פרשת קרבנות בבית הכנסת אינו צריך לחזור ולברך. ואע"פ שאותו שקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שכבר בירך כל הברכות קודם פרשת קרבנות לא דמי. דאותה ברכה נתקנה על קריאתו בצבור [ק] כמו שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שתקנו אשר בחר בנביאים למפטיר: אמר רב הונא [ר] (עח) למקרא (עט) צריך לברך. למדרש אינו צריך לברך ר' אלעזר אומר אף למדרש צריך לברך. למשנה אין צריך לברך. רבי יוחנן אומר אפילו למשנה צריך לברך. לגמרא אין צריך לברך. ורבא אמר אף לגמרא צריך לברך דאמר רבי חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי בפירקין בסיפרא דבי רב וקדים (פ) ומשי ידיה ומברך ומתני לן פירקא. וכתב רב האי דהלכתא כוותיה. מאי מברך. אמר רב יהודה אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה. [ש] ויש מקומות שאומר (פא) לעסוק בדברי תורה. רבי יוחנן אמר הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך (פב) [ת] ולומדי תורתך [א] ברוך אתה ה' נותן התורה ויש מקומות שחותמין בא"י המלמד תורה לעמו ישראל. ולפי מה שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות קצרות [ב] אפילו ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כמו ברכות של הבדלה וברכות של חופה. א"כ היה צריך לברכה אחרונה שתהא פותחת בברוך. שאותה שלפניה קצרה. לכך היה אומר רבינו תם שאין זה כ"א סיום ברכה ראשונה [ג] ואינו כי אם שתי ברכות (פג) והיה אומר והערב נא. רב המנונא אמר [ד] אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה. וזו היא המעולה שבברכות. אמר רב פפא [ה] הילכך נימרינהו לכולהו. ולר"ת גרסי' נימרינהו (לד) לתרווייהו*: יד [דף יב ע"א] להתום אינו רשאי שלא לחתום. פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר שיכרא הוא ופתח אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא יצא דא"נ סיים בדשיכרא יצא דתנן ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא. אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ובריך אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. זו היא גירסת רש"י ופי' פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא תחלת הברכה אומר ע"מ שנ"ב וכיון שהגיע למ"ה נזכר שהוא יין ואמר בפה"ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואומר שנ"ב יצא על היין דתנן וכו'. ואלא הא דקמיבעיא לן [ו] פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למ"ה נזכר שהוא שכר וסיים שנ"ב מהו בתר עיקר ברכה אזלינן ועיקר הברכה אדעתא דיין נאמר והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר. תא שמע דתניא שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור וטעה וסיים אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים (לה) ביוצר אור יצא וכו'. והקשה הראב"ד ז"ל על גירסא זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל (לו) חסרון כוונה. [ו] ב]אפי' בלא שום כוונת הברכה [ז] עולה לו כ"ש שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם. ונראה דלאו קושיא היא דעפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת מיהו קשיא לפירושו' דהא תנן בברייתא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים [ח] דלא משמע אדעתא דיוצר אור אלא שאמר יוצר אור דומיא דסיים במעריב ערבים. (פד) הילכך נראה כגירסת רב אלפס ז"ל פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח ובירך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשיכרא יצא דתנן ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא. (פה) אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא מאי. בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. ולא איפשיטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה. וזו פירושה פתח ובירך בדשיכרא שאמר שהכל נהיה בדברו וניכר (ס"א ונזכר) שהיה יין ואמר גם בפה"ג וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו בפה"ג יצא דאפי' סיים בדשיכרא שאמר שנ"ב ולא אמר בפה"ג יצא דתנן ועל כולם וכו'. אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בפה"ג וסיים בדשיכרא שאמר גם שהכל נהיה בדברו מאי בתר פתיחה אזלינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אזלינן והוי ברכה. וכיון דלא איפשיטא (פו) אזלינן לקולא ולא מהדריק ליה:

כיון דעבר ואכל וסגיא ברכה אחרונה הואיל ואידתי אידתי. ואנן נהיגין לקדש את האשה ולברך אח"כ ברכת אירוסין דאין זו ברכות הקידושין אלא משום ברכות דקידושין תקנום והיכא דמקדש האשה בכסף או בשטר צריך לברך על קידושי אשה ולא אם קידש בביאה. האי מאן דעל לבי כנישתא ואשכח דגמרי לצורא פסוקי דזמרא אומר ברוך שאמר וחותם מהולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד ארוממך וגו' ודולג ואומר הילולים וגו' וחותם בישתבח וממהר ומתפלל עם הצבור. אבל לומר פסוקי דזמרה אחר התפלה לא דקודם ניתקנו. מא"ז:

הגה"ה

*בדלא משא זמן יוצר אור דהיינו קודם הנץ החמה מברך אהבת עולם וקורים אחריה ק"ש וכי בא זמן יוצר אור דהיינו הנץ החמה מברך בא"י יוצר אור דברכות אינן מעכבות זו את זו לומר כסדר. אבל אם שכח אחת לגמרי לא יצא ידי חובתו. וכל היכא שלא בירך קמי דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו. אבל בסעודה דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה

הגהות הב"ח *ואלא הא דקמיבעיא לן בדנקט כסא דשכרא בידיה פתח וכו': בדאפילו בלא שום כוונת ברכה עולה לו כו': גדהא דתנן בברייתא וכו' במעריב ערבים לא כנ"ל ואות ד' משמע נמחק:

דברי חמודות

מוהר"ר יעקב גינצבורג זלה"ה: (עח) למקרא צריך לברך. כתב האגור בשם מהר"ם דדוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים א"צ לברך והראב"ד כתב צריך לברך ומסיק הש"ע דנכון לחוש שלא לומר קודם שיברך ורמ"א כתב דהמנהג שלא לחוש כדחזינן בימי הסליחות וכתב הטור שהוא נהג מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה וכתב רמ"א שאין לשנות. והטותב בדברי תורה כתב הר"ר אבודרהם שצריך לברך. וכתב האגור דמהרהר בד"ת א"צ לברך דהרהור לאו כדבור דמי לקמן בפ"ג סימן י"ד וכתב הר"ן בפ' כל שלמים דיכול לפסוק דין כל שאינו אומר עיקר טעם של דבר דלא הוי אלא כהרהור כדמוכח בגרתן של אפרודיטי וכתב האגור בשם מהר"י מולין דנשים נמי מברכות ברכת התורה ואף ע"פ שאינן חייבות שלא אמר המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפלות אלא על התורה שבע"פ ואע"פ שלשון ברכת לעסוק בד"ת משמע תורה שבע"פ מ"מ אין לשנות מטבע הברכות ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות דתפלה כנגד קרבנות תקנום והן חייבות בתפלה וא"כ חייבים ג"כ בקריאת העולה והקרבנות וכ"ש לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להם ע"כ: (עט) צריך לברך. ומאד צריך ליזהר בה כדאיתא בפרק אלו נדרים מפני מה פ"ה אין מצוין לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר מפני שלא ברכו בתורה תחלה וכו' וכ"ל לדקדק מדקאמר לשון תחלה ולא סגי במאי דקאמר שאין מברכין בתורה דש"מ שהיו מברכין. אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ והפ"ה קפיד קרא וקאמר שעל זה אבדה הארץ: (פ) ומשי ידיה. ומיהו אם לא היה לו מים יכול ללמוד ולברך בלא נטילה כדלק' בברכות השחר דפ' הרואה ס"ס כ"ג וכתב הטור ס"ס מ"ז בשם אביו רבינו ז"ל נז"ל המשכים ללמוד קודם עלות השחר יברך ענ"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות וברכת התורה ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום שהיא במקום הקרבת התמיד שאין זמנו אלא ביום וכן ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום ע"כ ובסי' ו' סעיף ב' הגיה רמ"א בשם מהרי"ל דיש נוהגים אפי' בכה"ג לסדר כל הברכות בבהכ"נ אבל בסימן מ"ז סעיף י"ג לא הגיה: (פא) וי"א לעסוק בדברי תורה וכתב הטור שכן היא נוסחת האשכנזים ותמהני על רמ"א שלא הגיה בש"ע לברך לעסוק בדברי תורה: (פב) ולומדי תורתך כן הגירסא בגמרא אבל ברי"ף גרס ולומדי תורתך לשמה וכן נ"ל עיקר דלשאול על ד"ת ישאל כל אותו כדאיתא בגמרא בפרק שלשה שאכלו דף נ' אדאמרי' האומר מטובו חיי זה בור א"ל אביי והכתיב ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם בשאלה שאני בשאלה נמי הכתיב הרחב פיך ואמלאהו ההוא בדברי תורה כתיב ופי' לשמה כתב האבודרהם לאפוקי לקרותו רב או דיין כו' אלא עשה דברים לשמן וסוף הכבוד לבא. כפרי: (פג) והיה אומר והערב לא רש"י מסיים בה והערב לא אבל הרמב"ם כתב בלא וי"ו וכן דעת בעל המאור וכתב הב"י דלענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי האומרים שהיא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומרים שהיא ברכה מפני עצמה אע"פ שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום ע"כ וא"כ לעטות אמן אחר לעסוק בדברי תורה נמי ספיקא הוא: (פד) הלכך נראה כגי' רב אלפס ז"ל אבל הרמב"ם והרשב"א מפרשים כפירש"י והלכך לא מהדרינן ליה אי עביד בכה"ג דפירש"י וכתב עוד הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה ע"מ שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה ע"מ לומר בפה"א וטעה ואמר בפה"ע אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע"מ לומר במ"מ וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין האוכל ולא היה בעיקר הברכה טעות אף ע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו: (פה) אלא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וסבר דחמרא הוא וכתב בתשובת מהרי"ל סי' נ"ב שאם היו אחרים שותים ג"כ יין לפניהם ודעתו גם כן על אותו יין וסיים בכור שבכוסו גם כן יין ובירך בפה"ג ונמצא אח"כ שבכוסו מים או שכר כשחוזר ושותה אח"כ יין אין צריך לחזור ולברך ויוצא בברכה שבירך על כוסו ואע"פ שהיתה בטעות דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין גם הואיל שאחרים שותין שם ולכך ברכתו ברכה: (פו) אזלינן לקולא

מעדני יום טוב

מי שרגיל כו' · והיינו דמסדרי האותיות בדפוס נתחלפו להם הסימות דבשיטה דלעיל שהעמידו לכך אם למד כו' היה להם להעמיד וכן אם כו' ובכאן היה להם להעמיד לכך מי וכו' וע"י מהירות ההגהה נתחלפו להם הסימות והוא הטעם שהגהתי לעיל וכן במקום ואף שהעתיק הב"י: [פ] ולדבריו אפילו הסיח דעתו דהא סתמא קאמר שברכת לישב בסוכה פוטרתו כו': [צ] אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק · ואיכא למידק דהא חזינן בציצית ותפילין שמצותן כל היום ואפ"ה אם חלץ אותם וחזר והניחם פעם אחרת צריך לברך ובציצית נמי אף על פי שמצותן כל היום אם מתעטף בהם הרבה פעמים ביום צריך לברך על כל פעם ופעם ואפי' נפל ממנו ולקחו מיד ונתעטף בו קבלה למורי מרבותיו שמברך עליו ואע"פ שלא נתכוין להסירה מעליו וה"נ אע"פ שמצות הקריאה כל היום ה"ל לומר שיברך ברכת התורה בכל פעם ופעם ונראה למורי לתרץ שאין דומה זה לזה מפני שהתפילין כשחלצן או הציצית כשמפשיטן מעליו נגמרה מצותן ולפיכך כשחוזר ומניחן פעם אחרת מצוה אחרת היא וצריך לחזור ולברך אבל בקריאה כשקרא פעם אחרת לא נגמר עדיין מצות הקריאה שהיא כל היום ולפיכך כשקורא וחוזר למצותו הוא חוזר ואין צריך לחזור ולברך כ"כ תלמידי הר"י וכיוצא בזה תירצו התוספות דלא דמי לסוכה שמברכין בכל פעם שאוכל דשאני תורה דכל שעה מחויב ללמוד דכתיב והגית וגו' אבל לאכילה יש לה שעה קבועה: [ק] כמו שנתקנה ברכה לאחריה. כלומר ואילו שלא בצבור לא נתקנה לאחריה וצריך טעם למה לא נתקנה ברכה לאחריה גם ליחיד הלומד והב"י בסימן מ"ז כתב שהרשב"א תירץ דהלימוד מצוה היא ואין מברכין על מצות לאחריה כדאיתא בפרק בא סימן מש"כ הקריאה שבצבור שהיא מתקנת משה ועזרא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם כדמברכין בהלל ובמגילה ע"כ וכתב הב"י דאפילו אם היו מברכין על המצות לאחריהם ל"ק דכיון דמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאין חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה עכ"ל ואע"ג דשינה הוי הפסק וצריך אח"כ לברך כמ"ש רבינו לעיל וא"כ כשהולך לישן היה מן הראוי שיברך לאחריה אם היו מברכין על המצות לאחריהם מ"מ לא קשיא דשמא לא יוכל לישן ונמצא שעדיין חייב ללמוד הלכך לא יכלו לתקן ברכה אחרונה כלל מ"מ קשיא לי הסוגיא בפ' שלשה שאכלו דף מ"ח ברכת התורה מנין אמר רבי ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך פי' בה"מ כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת על חיי עולם הבא לא כל שכן רבי חייא בר נחמני תלמידו של ר' ישמעאל אומר משום ר' ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה כי היכי דבה"מ דמיניה יליף בין בק"ו בין בגזירה שוה מיירי לאחריו ה"נ ברכת התורה לאחריה וקרא ודאי לא קמיירי בקריאה שבצבור שאינה אלא תקנה כדאמרן ועל כרחך מיירי בלימוד בעלמא ולמה לא תקנו ברכה וצריך לומר דאסמכתא נינהו ואקריאה שבצבור קיימי וכן נ"ל משום דהשתא לא תקשה מהך סוגיא אסוגיא דפ' מי שמתו דף כ"א דגרסינן התם אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנא' ואכלת ושבעת וברכת מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנא' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו א"ר יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן המזון כו' ק"ו ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפניה אינו דין שטעונה לאחריה כו' איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה וה"נ אק"ו דר' ישמעאל דפ' שלשה שאכלו ה"ל למיפרך הכי אלא ודאי דהא"כ דמאי למיפרך אלא מכיון דלאו ק"ו דמדאורייתא הוא דהא דוקא בצבור אמרו ואינה אלא תקנה הלכך לא חש הגמרא לפרש וסמך אסוגיא דפרק מי שמתו ומהשתא הג"ש נמי אינה אלא אסמכתא בעלמא ולעולם דוקא בציבור אמרו ומדרבנן בעלמא: [ר] למקרא צריך לברך למדרש אין צריך לברך כו'. גי' זו הגיה החכמת שלמה בגמרא וגם בטור סימן מ"ז סדרן ג"כ בזה הסדר וקשיא לי רבא דאמר אף לגמרא צריך לברך מאי מייתי ראיה מדבירך אספרא דבי רב שאינו גמרא אלא ברייתות דהיינו ת"כ כלפירש"י בפ"ג דף י"ח ריש ע"ב ובפ' אלו טריפות ריש דף ס"ו כתב רש"י הטעם מש"ה מקרי ת"כ ספרא דבי רב לפי שהיה שגור בהמ"ד בפי כולם כו' ועיין עוד לקמן מאי דקשיא לי על הח"ש · והרי"ף גורס למקרא למשנה לש"ס למדרש והשתא ניחא דמייתי ראיה המדרש מספרא דבי רב וכן פירש"י מדרש מכילתא ספרא ספרי שהן מדרשי התורה אע"פ שאין גירסתו כגי' הרי"ף וכתבו תלמידי הר"י ז"ל רי"א למשנה צריך לברך שבמשנה ג"כ מפרש הפסוקים ומשם לומד טעמי המצות אבל לגמרא שהוא פירוש המשנה לא דא"ל לברך על הפי' ודאמר דאפי' לגמרא צריך לברך דבש"ס גם כן מפרש עקרי הפסוקים ומסקינן דאפילו למדרש צריך לברך שבמדרש ג"כ למד מהפסוקים מק"ו ומג"ש והמדות שהתורה נדרשת בהם עד כאן ומיהו בפרק דלקמן ד' י"ד ע"ב דהתם איתא נמי להא דר"ח בר אשי ול"ג התם בספרא דבי רב אלא בפרקין בלחוד גרס ואמרינן עלה דקמ"ל דלמשנה נמי צריך לברך והיינו כפי הגירסא שבגמרא לפנינו דגרס בדרבא למשנה ולפי מה שהגיה בעל ח"ש גמרא דהכא כגירסא של רבינו ה"ל גם כן להגיה לקמן דקמ"ל להש"ס צריך לברך וזה מה שנ"ל שקשה על הח"ש בזה: [ש] ויש מקומות שאומרים לעסוק עיין בפ"ק דפסחים בהבדל שיש בין ברכה בלשון על או בלשון למד: ר"י אומר הערב כו' כלומר אמר נמי הערב כו'. ובגמרא גרס מסיים בה הכי וכן היא גירסת רש"י ז"ל אבל ברי"ף כתב ג"כ אמר וכן היא גירסת ר"ת לקמן ומדאיצטריך להוכיח שאינה כי אם סיום כו': [ת] ולומדי תורתך עיין דברי חמודות: [א] בא"י נותן התורה תמיהא לי דבגמרא ורי"ף גרס המלמד תורה לעמו ישראל וכ"כ הטור סימן מ"ז אלא שכתב דיש חותמין נותן התורה לכן קרוב אלי לחסורי מחסרא וה"ק בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ויש חותמין בא"י נותן התורה: [ב] אפי' ברכה הסמוכה לחברתה כו' · שלא תהא נראה כברכה אחת תוס' פרק ע"פ ד' ק"ד: [ג] ה"ג ואינו שתי ברכות וגי' הספר כ"ל דיש ליישב קצת דקאי על כל ברכות של תורה ר"ל נ"כ אשר בחר דלקמן ולאפוקי מל' הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה שכ' שם שהן ג' ברכות: [ד] אשר בחר בנו וכו' · וכן הוא בגמ' ופשוט שאין זו התחלת הברכה דא"כ קאי מלת אשר אלא ודאי שמתחלת בא"י אמ"ה אשר כו' ולא הוצרך הש"ס לפרש זה וברי"ף הגי' בא"י אמ"ה אשר כו' ואע"פ שהיא סמוכה לחברתה פותחת בברוך מטעם שפי' הר"ר יונה מפני שדרך הוא לאומרה בפני עצמה כשמברכין על התורה: [ה] הלבך נימרינהו לכולהו · שמעתי מקשים מאי קאמר לאדרבה כיון שהיא המעולה לא נימא אלא היא בלבד ולגי' הגמ' ור"י מסיים כו' ניחא דלברכה ראשונה רב יהודה ור"י המרוה וזו רב המנונא לחוד ולא נימרה כלל אי לאו דהיא מעולה ומיהו לגירסת רי"ף ור"ת נמי לא קשה כלל דהלכך דקאמר לא קאי אזו היא מעולה כו' אלא כלומר הלכך נעבד ככולהו וכדלקמן פ"ב סימן כ' במודים דרבנן: [ו] אפילו בלא שום כוונה הברכה עולה לו דמצות א"צ כוונה וכך מקשים התו' ותלמידי הר"י ז"ל ומ"מ עלרבינו יש לתמוה דהא איהו פסק בפ"ב דר"ה דמצות צריכות כוונה וברי"ף דלקמן נמי יש להוכיח שכך סברתו מדכתב המשנה אם כוון לבו יצא ולא כתב עלה מאי דאמרי' עלה בגמרא למ"ד מצות א"צ כוונה: [ז] עולה לו וא"ת וכיון דס"ל מצות אין צריכות כוונה היכי קאמרי תנאי ואמוראי בפ' דלקמן בשיעור כוונה דק"ש עד היכן וי"ל דכוונה דפליגי בה התם לאו בכוונה לצאת בה היא אלא שיכוין למה שהוא אומר ושוב מצאתי כך בשם הרשב"א בב"י א"ח סי' ס"ג ולקמן שם אכתוב בס"ד:[ח] דלא משמע אדעתא כו' אלא כו' דומיא כו' תמיה דהאבעיין נמי נקט בלישניה וסיים כו' ואפ"ה נקט בריש' אדעתא כו' וכי תימא תינח האבעיין דנקט בהדיא אדעתא אבל הברייתא דלא נקטה אדעתא יש לנו לפרש דומיא כו' אם כן עיקר ההוכחה הוא מדלא נקט הברייתא בהדיא אדעתא ...

תפארת שמואל

(לג) נימרינהו לתרווייהו ... (לד) ... (לה) וסיים ביוצר אור ... (לו) בשביל חסרון כוונה ...

אתניא בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא. פי' [ס] בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים [י] וגם מסיים ברוך אתה ה' (אלהים מלך העולם) המעריב ערבים. פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא בערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא. פתח ביוצר אור וסיים לז) במעריב ערבים יצא. כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום: והיכא דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל פתח ובירך בדנהמא וסיים בדתמרי יצא. [כ] דאי נמי סיים בדנהמא יצא מאי טעמא תמרי נמי מיזן זייני אי נמי סיים בדנהמא כלומר שבמקום ברכת על העץ ועל פרי העץ אמר ברכת המזון יצא דתמרי נמי מיזן זייני לפיכך יוצא בברכת המזון על התמרים מה שאין כן בשאר שבעה (ס"א חמשת) המינים ומצאתי כתוב בנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שאמרו בשם רבני צרפת ז"ל שהיו אומרים [ל] שגם אם שתה יין וכסבור שאכל לחם ובירך ברכת המזון במקום על הגפן ועל לח) פרי הגפן יצא והביא ראיה מהא דאמר לקמן בפרק כיצד מברכין (דף לה:) דחמרא סעיד ומשמח והויא בה א"ה נברך עליה שלש ברכות ומשני דלא קבעי אינשי עילויה. אלמא משמע דמן הדין היה בלברך עליה לכתחלה שלש ברכות כמו על הפת אלא משום דלא קבעי עילויה. ומדחזינן שהקשו גבי יין שנברך עליו שלש ברכות ולא הקשו כן בתמרים משמע דיותר פשוט הוא דיין מיזן זיין מן התמרים וכמו שפוטרת בתמרים בדיעבד הכי נמי פוטרת גבי יין בדיעבד. שהרי אפילו לכתחלה ראוי [מ] שיברך עליו זה אלא משום דלא קבעי עילויה: עוד אמרו בשם רבני צרפת שאפי' לא אמר אלא ברכת הזן בלבד בין על היין בין על התמרים יצא לט) [ואע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד] ובברכת על העץ יש בה מעין שלש אפי' הכי יצא כיון דמטעם שהן מזון אנו אומרים שיצא [נ] אפילו לא אמר אלא ברכת הזן בלבד יצא וכן נראה דווקא אם סיים הברכה [ס] בא"י (אלהינו מלך העולם) הזן את הכל. דאי אפשר לברך אחריו [ע] אלא ברכה אחת. אבל אם אמר כל נוסח הברכה עד ברוך אתה ה' הזן ולא חתם [פ] יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה מעין שלש. [צ] דמה שאמר נוסח ברכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ: **טו אמר** רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית [ק] לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב המתפלל (פו) כשהוא כורע כורע בברוך. וכשהוא זוקף זוקף בשם. אמר שמואל מאי טעמא דרב משום דכתיב ה' זוקף כפופים: [דף יב ע"ב] רב ששת כי הוה כרע כרע כחיזרא. כי זקיף זקיף כחויא. פירש בערוך בשם רב האי גאון ז"ל חיזרא הוא אחד ממיני קולים שמצויים בבבל וקורים אותו אלכס"ר (פח) וכשכורע לא יכרע מאמצע מתניו וראשו זקוף ועומד אלא יכוף את ראשו כאגמון ויכרע. ירושלמי תני דבי חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. ור' זירא אמר [ר] ובלבד במודים ר"ש בר נתן מבום [ש] ר' אבא בר חיננא [ת] מעשה באחד (פט) ששחה יותר מדאי [ת] והעבירו ר' יוחנן [א] אמר ר' חייא לא הוה מעבר אלא נער. [ב] א"ר ירמיה ובלבד דלא נעביד כהדא חרגלא אלא כל עלמותי האמרנה. ופי' בערוך בערך חזר הלב למינהו תרגום ירושלמי חרגלא. וכשהוא שוחה שוחה ממתניו וראשו עומד כבריתו*:

הגה"ה

*מי שמתפלל ובא עכו"ם כנגדו ובידו דמות ע"א אל ישתחוה במודים אף על פי שלבו לשמים. מא"ז:

טז ואמר רבה בר חיננא משמיה דרב כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך מ) אוהב צדקה ומשפט (נ) חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ויום הכפורים שהוא מתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ר"א אומר אפילו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים אם אמר האל הקדוש [ג] ומלך אוהב צדקה ומשפט יצא שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט בי' ימים שמר"ה ליוה"כ וקאמר האל הקדוש. מאי הוי עלה. רב יוסף אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט פירוש אם אמר כך בדיעבד יצא רבה אמר המלך הקדוש [ד] והמלך המשפט. (נא) והלכתא כרבה [ה] ובלאו האי פיסקא קיימא לן כרבה דרבה ורב יוסף הלכה כרבה. [ו] (נב) ואם לא אמר מחזירין אותו מדקאמר רבי אלעזר אפי' אמר האל הקדוש יצא [ז] מכלל דלרב אפילו בדיעבד לא יצא ורבה סבירא ליה כרב: °וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר החיים שמוסיפין בעשרת ימי התשובה [ח] אם לא אמר מחזירין אותו בין ביחיד בין בצבור דמשנה הוא ממטבע ברכות. ואם מסופק הוא אם הזכיר אם לא יחזור ויתפלל דאמרינן בירושלמי דתענית פרק קמא הגיה המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו. כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. כך כתוב בתוספות בשם ר"י ז"ל. ותמיהני למה מחזירין אותו מאחר שאינו מוזכר בגמרא. דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק גמרא דלא יצא. אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאמרו מנ"ל דמחזירין אותו אין זה קרוי משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בגמרא: הדרן עלך מאימתי

פרק שני

א [דף יג ע"א] **היה** א) קורא בתורה והגיע [א] זמן הקריאה (א) [ב] אם ב) כוון לבו *יצא ואם לאו לא יצא (ב) ואף על פי שלא קרא בברכותיה יצא. וכן פר"ח ואמרינן נמי בירושלמי אמר רבי אבא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות (ג) ורב האי גאון ז"ל

הגה"ה

*לקרות במקרא בניגונה ובמסורת אפילו לא כוון לצאת יצא דברכות אין מעכבות כלל ביחיד ואין צריך כוונת הלב כ"א בפסוק ראשון דהיינו שמע. מא"ז ע"כ:

כתב דסדרן אינו מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן. ודייק מדקאמר גמרא לעיל בפ"ק (דף יב.) לא לעולם דאמרי אהבה רבה ולא אמרי יוצר אור גוכי משה זימנא אמרי ומאי ברכות אין מעכבות לקדם. אלמא סתמא דגמרא ס"ל דסדרן אינו מעכב. אבל אם לא אמר כלל מעכב. [ג] והא דדייק הכא בירושלמי דברכות אין מעכבות. °היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין כהיא דלעיל דקתני אמר להם הממונה: **ב** ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי. וחכ"א בכל לשון. מ"ט דרבי. אמר קרא והיו בהווייתן יהו. ורבנן מ"ט אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע אבל והיו שלא יקרא למפרע הוא דאתא. (ד) °וקיימא לן כרבנן חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דסתם לן תנא דמתניתין כוותייהו דתנן (סוטה דף לב.) ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר וק"ש ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון. וקיימא לן דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני'. ועוד °דקאמר בסמוך ורבנן סבירא להו כמאן ג) דאמר לא השמיע לאזנו יצא והכי פסקינן הלכתא לקמן (דף טו.) ועוד דקאמר הכא דרבי סבר לה כרבי יוסי דאמר לא יצא ולקמן (שם) על מילתיה דרבי יוסי גופיה קאמר ורבי יוסי תרתי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה לחלוק על

הגהות הב"ח אתניא בשחרית פתח וכו' לא יצא פי' פתח בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך וסיים אשר בדברו וכו' המעריב ערבים לא יצא פתח כו': בהיה ראוי לברך: גוכי משה זימנא דיוצר אור כמו אמרי לה ומאי ברכות אינן מעכבות זו את זו לקדם אלמא כו':

מעדני יום טוב

לפרש כן משום דומיא כו' ומ"מ קשה טובא מאי מקשה על פירש"י דהא א"כ אין לפרש הברייתא דאיירי אדעתא אלא מיירי דפתח בהדיא מ"מ איפשיטא הבעיא ואפי' במכ"ש איפשיטא דמכיון דאפי' פתח בהדיא בשחרית במעריב ערבים כי סיים ביוצר אור יצא כ"ש כי לא פתח בהדיא בדאמרא אלא אדעתא בעלמא כי סיים בדשכרא דיצא: [ס] בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים · לא היה צריך לפרש שאמר בפתיחה ג"כ מעריב ערבים שאפילו לא אמר מעריב ערבים אלא בחיתום בלבד לא יצא שהכל הולך אחר החיתום ומיהו לא סגי בחיתום דיוצר המאורות בלבד אבל צריך שיזכיר ג"כ בהתחלה יוצר אור כדמפרש רבינו בא"י יוצר אור כו' וקמ"ל דאפילו הפסיק בין יוצר אור ליוצר המאורות במעריב ערבים אפ"ה יצא כיון שבפתיחה אמר יוצר אור וגם בחתימה חתם יוצר המאורות יצא וכ"ש אם התחיל במעריב ערבים ואמר יוצר אור כו' בא"י יוצר המאורות דיצא כך מסיק הב"י סימן נ"ט: [י] ה"ג וגם מסיים בא"י המעריב ערבים ול"ג אלהינו מ"ה דהא אמרינן בגמרא הניחא לרב כו' ש"מ דבלא הזכרת מלכות היא: [כ] דא"נ סיים בדנהמא יצא משא"כ בשאר דברים שאין ג' ברכות פוטרת כדאיתא פרק כיצד מברכין סימן ס"ו וע"ש: [ל] שגם אם שתה יין כו' · עיין בספר דברי חמודות פרק שלשה שאכלו בסעיף נ"ז: [מ] נ"ל דה"ג שיברך עליו בה"מ אלא: [נ] אפילו לא אמר אלא ברכת הזן בלבד יצא דהכי משמע ליסנא דילא דלגמרי יצא ואין צריך שיברך ברכות אחרות וכן כתבו תלמידי הר"י ז"ל בסוף פ' כיצד מברכין אלא שכתבו דמשום הכי צריך לומר שהברכות דמעין ג' אינה אלא מדרבנן דאי מדאורייי' היאך נפטר באחת ולא אמר מעין השתים האחרות וקשיא לי מזה דרבינו כתב בהדיא בפרק שלשה שאכלו סימן כ"ה שהיא מדאורייתא אבל יש לתרץ כמו שכתב ב"י סימן קנ"ח דהרמב"ם סבירא ליה דמעין ברכות אינו מן התורה אבל התוספות לא סבירא להו הכי כדאיתא לקמן פ"ג דף מ"ז בד"ה וחותם כו': [ס] ה"ג בא"י הזן ול"ג אמ"ה וכדכתבתי לעיל דאין סיום הברכות במלכות: [ע] אלא ברכה אחת דהא אמרן דכיון דלא קבעי עלויה לא יברך אלא אחת מעין שלש: [פ] יתחיל ועל שהנחלת כו' עי' בפרק כיצד מברכין סי' כ"ו: [צ] ה"ג דמה שאמר: [ק] לא יצא י"ח פי' הטור בסי' ס"ו דלא יצא ידי חובת המצוה כתקנה אבל לעולם יצא דברכות אינן מעכבות דלא כרב האי דר"פ דלקמן ושם אכתוב בס"ד מאי דקשיא ליה אדהכא: [ר] ובלבד במודים כלומר וא"צ שישחה גם כן בסוף בבא"י הטוב שמך והכי מוכח נמי בגמרא דידן בפרק מי שמתו סימן י"ח וכן נמי אומרים מודים דרבנן כדמייתי רבינו שם סי' כ': [ש] רבי אבא בירושלמי דידן רבי חמא: [ת] מעשה באחד ששחה יותר מדאי מסיק הב"י בסי' קכ"ז דבכל השחיות קאמר לא במודים בלבד ויהיה טעמא דמחזי כיוהרא שהוא שוחה יותר משאר העם: [ת] והעבירו פי' הטור שם דהש"ץ קאי דשייך ביה לשון העברה והב"י כתב דלהרמב"ם דס"ל דאף הצבור לא ישחו יותר מדאי נ"ל דס"ל למעשה שהיה בש"ץ היה ומיניה דה"ה בשאר העם ועוד דאפשר דהא דקאמר ר"ח בר בא לא הוה מעבר אלא נער היינו דחולק וקאמר שלא ש"ץ היה אלא אחד מן העם ולא שהעבירו אלא שגער בו: [א] ה"ג ר"ח בר בא: [ב] א"ר ירמיה בירושלמי איתא לעיל: [ג] ומלך אוהב כו' · וכן לקמן בדרב יוסף כתב ומלך אוהב כו' וכן הוא בגמרא בדרב יוסף אבל ברי"ף בתרווייהו גרס האל ועיין בד"ח · והמלך המשפט פי' רש"י כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית וכו' ואני תמה דלשון כל ברכות י"ח מתוקנים לשון פסוק ולמה לא תקנו גם כן בזה לומר מלך ולא המלך שיהיה עכשיו ג"כ לשון הפסוק ומבואר לכל וראיתי בב"י סימן תקפ"ב שכתב בשם הר"ר מנוח לפרש שיש בין מלך אוהב למלך המשפט וכמו שאכתוב דבריו בסמוך וכתב דהמלך המשפט משמע שהוא עצמו הוא המשפט כמו שאנו אומרים הוא החכמה הוא המדע שאין לומר עליו ית' חכם ונבון שנראה שהוא קונה החכמה והמדע מאחר עכ"ל ועכשיו יהיה המלך המשפט כמו המלך הקדוש: [ד] והמלך המשפט דמלך אוהב משפט למלך אוהב כו' פי' שיתנהגו ברואיו בצדק ומשפט אבל המלך המשפט ר"ל שהוא ית' שופט העולם א"נ משמע שהוא עצמו הוא המשפט כו' כמ"ש לעיל בשם הר"ר מנוח ועי' בד"ח: [ה] ובלאו האי פיסקא כו' · ובפרק קמא דקדושין סימן ח' מתחם רבינו בשם ר"ת דין חדש מדפסיק הלכתא דלא צריך דבלאו הכי כללא הוא ע"ש ונ"ל דהיכא דאיכא למדרש ולחדש דרשינן: [ו] ואם לא אמר מחזירין אותו עי' בפ' אין עומדין סימן כ': [ז] ה"ג מכלל דרב סבירא ליה אפילו וכן הוא בנימוקי תלמידי הר"י ז"ל: [ח] אם לא אמר מחזירין · עיין בפרק שלשה שאכלו סי' כ"ג: הדרן עלך מאימתי

פרק שני [א] **זמן** הקריאה· ס"א זמן המקרא: [ב] אם כוון לבו למצות צריכות כוונה כדפסק רבינו בפ"ב דר"ה: [ג] והא דדייק הכא בירושלמי ליסנא דרב האי הוא כמ"ש לשונו בשם הרשב"א בב"י סימן ס' ובקצור סתם כדבריו גם התוספות פסקו כך ונוכל לומר דאף ר"ח מני סבר הכי ותמיהני על הטור שכתבתי בשמו בסוף פ' דלעיל שכתב בס"ם ס"ו דברכות אינן מעכבות ולא חילק בין יחיד לצבור משמע דלא ס"ל לחלק אלא כדמשמע סתמא דירושל' ופי' ר"ח והא דבסימן ס' לא כ' לדברי רב האי כלשונו כבר השיגו גם הב"י בזה וא"ת דלאותו סברא דאין לחלק בין יחיד לצבור

דברי חמודות

ולא מהדרינן ליה עיין פרק מי שמתו סי' ע"ז ומה שכתבתי שם בס"ד: (פו) **בשהוא** כורע שיש ברכות שאדם שוחה בהן וכו' כדתניא בס"פ אין עומדין ושם יתבארו דיני כריעה יותר ובהגה"ה בשם א"ז מי שמתפלל ובא עכו"ם כנגדו ובידו דמות ע"א אל ישתחוה במודים אף על פי שלבו לשמים ע"כ ופשיטא מלתא דלאו דוקא נקט מודים דמידי הוא טעמא אלא שלא יהא נראה כמשתחוה לע"ז וכהנהו גווני דפ"ק דעבודת כוכבים ישב לו קוץ כו' נתפזרו לו מעותיו כו' ובש"ע סי' קי"ג כתב והגיע למקום ששוחין בו: (פח) **ובשכורע** לא יכרע מאמצע מתניו כו' ורש"י פירש כחיזרא כשבט וכו' כך יכרע במהירות וכו' כלומר שנראה כתרווייהו: (פט) **ששחה** יותר מדאי ובב"י סימן קי"ג כתב בשם הגה' אשר"י כפי' תפלת השחר דאין לשוח כל כך עד שיהא פיו כנגד חגור של מכנסיים: (נ) **חוץ** מי' ימים כו' שהוא מתפלל המלך הקדוש וכתב הב"י בשם הר"ר מנוח דבשבת כשחיים ערבית י"ל בברכה אחת מעין ז' המלך הקדוש פ"כ וס"כ אם חל ר"ה ויוה"כ בשבת מהרי"ל: (נא) **והלכתא** כרבה וכו' ואם לא אמר מחזירין אותו דכי נמי אמר מלך אוהב כו' שהזכיר שם מלכות מחזירין אותו לפי שמלך אוהב משמע שאוהב שיעשו בריותיו משפט וצדקה בארץ וכמו שכתבתי במעדני י"ט וע"ש אבל תלמידי הר"י ז"ל כתבו דנראין הדברים שאם אמר מלך אוהב כו' א"צ לחזור הואיל ומזכיר מלכות אבל אם אינו מזכיר לשון מלכות צריך לחזור משא"כ בשאר ימות השנה ע"כ וסיים שגירסתם היא כגירסת הרי"ף שכתבתי במי"ט דגרס כל ימות השנה כו' האל אוהב כו' ולפי מ"ש הטור בסי' קי"ח הסכים רבינו הרא"ש לסברא זו שאם אמר מלך אוהב כו' אינו חוזר וכן פסק רמ"א שם אבל רמ"י פסק שם ובסי' תקפ"ב דאפילו אומר מלך אוהב כו' שצריך לחזור וראיתי בב"י סי' תקפ"ב שכ' בשם הרא"ה שאפילו אמר מלך המשפט חוזר וכ"ל דטעמו שמפרש המלך המשפט שהוא הוא"ר כפי' השני של הר"ר מנוח שכתבתי במעי"ט: (נב) **ואם** לא אמר מחזירין אותו אבל אם תוך כדי דבור נזכר ואמר המלך הקדוש המלך המשפט אינו צריך לחזור כי הא דלעיל נקט כסא דשכרא בידיה כו' לפי פירוש הרי"ף וכ"כ הרשב"א:

הדרן עלך מאימתי

פרק שני (א) **אם** כוון לבו. יצא פי' בפסוק ראשון כדלקמן סי' ג' ואם לא כוון לבו בפסוק ראשון לא יצא וחוזר וקורא ועיין מה שכתבתי במעדני י"ט בשם הרשב"א וכתב הרמב"ם בריש פ"ב מה' ק"ש דהשאר אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות האלו בעונת ק"ש יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון ע"כ וכתב הכ"מ דאין להקשות מה אפילו למאי דס"ד למ"ד א"צ כונה כלל קורא להגיה לא יצא כ"ש לדידן דמצרכינן כוונה דהיא המותנת דלמאי דהוה ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה ליה לן בה: (ב) **ואע"פ** שלא קרא בברכותיה ואפי' בצבור ודלא כרב האי דלקמן והכי קי"ל וכתב הרשב"א שאפ"כ חייב לקרות הברכות אחר כך לכדן דלאו ברכות דק"ש הן וכמו שכתבתי כבר בשמו בפ"ק סעיף ה' וכתב הש"ע דר"ל שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות וכבר כתבתי כיוצא בזה בשמו בפ"ק סעיף מ"ה ומ"ח וטעמו כדי שלא לשנות הסדר: (ג) **ורב** האי כתב דסדרן אינו מעכב והכי קי"ל אע"ג דבתאי דכתב דאם לא קרא כלל מעכבות לא קי"ל כותיה כמ"ש לעיל בסמוך: (ד) **וקיימא** לן כרבנן וכתב הרמב"ם ז"ל הקורא בכל לשון צריך ליזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק באותו לשון כמו בלשון

תפארת שמואל

נפסדת ודו"ק: לז) **וסיים** במעריב ערבים לא יצא פירוש בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים בא"י המעריב ערבים כצ"ל וכ"כ והרמב"ם לא פי' דאמר תרווייהו אע"ג שפי' לעיל כמו הרי"ף אלא פי' כפשוטו ופתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים אבל נ"ל יותר דברי הרא"ש דאל"כ לא הוי ליסנא דפתח וסיים וכו' דמי כלל להא דלעיל לכן נ"ל דעיקר כדברי הרא"ש שפי' דבריו שכל הפסיחות כולן בענין זה שאמר שתיהן ודו"ק: לח) **ועל** פרי הגפן יצא והביא וכו' אבל לפ"מ שפי' הרשב"ם בע"פ דיין שבתוך המזון אין צריך ברכה לאחריו דברכת המזון פוטרתו מקי"ו דהשתא ברכה מעין ג' פוטרת ברכת ג' לכ"ש שאני ·דברכה ג' שייך ונקבעת על מה שראויה לה ומשום לד ק"ו פוטרת נמי יין אף שלא נקבע עליה אבל לברך ברכת המזון על היין דשמא מאחר שלא שייך עליה הוי לבטלה דלא סגי לה בהכי ודו"ק: לט) **יצא** ונראה אם סיים הברכה בא"י הזן את הכל דא"ל לברך (כצ"ל) ובשאר יש לְמחוק: מ) **מלך** אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים וכו' ומצאתי במחזור כ"י בשם ויקרי וז"ל הגמ' בפ"ק דברכות כל השנה כולה אמר האל הקדוש האל המשפט וכו' טור סי' קי"ח ומהרי"ם אומר אף בהושענא רבה המלך הקדוש והמלך המשפט ונ"ע אם אמר כל ימות השנה המלך וכו' ונ"ל דאינו חוזר דכל ימות השנה מלך הוא והראיה דאמרינן כל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט ודו"ק ועוד מדאמר מהר"ם הושענא רבה המלך אף שאינו מוזכר בתלמוד ודו"ק: **פרק שני** א) **היה** קורא בתורה פי' ודוקא שקורא בנגינות קריאת שמע דבעינן שיקרא בטעמים וכן פי' בא"ז: ב) **אם** כוון לבו יצא וכו' ל"ב מכאן שמצות צריכין כוונה וכן פסק המחבר לקמן בר"ה ואומן שפסקו דא"צ כוונה סברי כמו שדוחה בסוגיא מאי אם כוון לבו לקרות ולהגיה הסירות ויתירות דפ"ה בעי לכל הפחות דהוי כוונת קריאה אבל לא דבעי כוונה לצאת ידי ק"ש אבל דעת המחבר בעי דווקא שיכוון לצאת בו ידי ק"ש וכ"כ הטור וכ"פ בהג"ה ובה"ג: ג) **כמ"ד** לא השמיע לאזנו יצא פי' וה"ה

רבנן דהלכתא כוותייהו. כתב רב אלפס ז"ל האי דקתני תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד לא. דאמר רב יהודה אמר רב (שבת דף יב:) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. ואמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. מצאתי בנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שהיה תמיה כיון שתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלשון הקודש היאך נהגו כל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות דכיון שחייבות בתפלה (ה) [ד] לא היה לכן להתפלל אלא בלשון הקדש. ורבני צרפת ז"ל היו נוהגין טעם למנהג ואמרו כיון שהיא התפלה שהצבור מתפללין כמו תפלת צבור דיינינן לה ויכול יחיד לאמרה בלשון אחרת. והא דאמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי זהו בשואל צרכיו כגון שיש לו חולה בביתו או דבר אחר שהוא צריך. אבל תפלה שהיא קבוע לצבור אפילו כשיחיד מתפלל בביתו כמתפלל בצבור דמי [ה] שא"צ מליץ לפני הקב"ה. ולי נראה דאינו קשה (ו) דדוקא ד) לשון זה קאמר רב יהודה דלא ישאל אדם צרכיו. וכן הקשו בתוספות (שבת שם ד"ה שאין) אהא דקאמר שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי [ו] והלא אפילו מחשבות לב האדם הם יודעים ומכירין [ז] אלא לשון זה מגונה בעיניהן להזקק לו:

ג [דף יג ע"ב] **ת"ר** שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (ז) [ח] עד כאן צריכה כוונת הלב דברי רבי מאיר. אמר רבא הלכה כר"מ. הגיא סומכוס [ט] בן יוסי אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. א"ר אחא בר יעקב (ח) ובדלי"ת. א"ר אשי [י] ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. [כ] וכן לא יאריך באל"ף דהוה משמע אי חד [ל] כלומר אין חד. רבי ירמיה הוה יתיב [מ] קמיה דרבי חייא בר אבא חזייה דקא מאריך טובא. א"ל למה לך כולי האי. א"ל ואלא עד כמה. (ט) א"ל כדי שתמליכהו למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם. וי"א שימליכהו במחשבה. [נ] וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. ומביאין סמך לדבריהם מעובדא דר' חייא דא"ל רבי חייא לרב בר פתחי בשעה שמעביר ידיו על עיניו מקבל עליו מלכות שמים ומה שהיה נותן ידיו על עיניו שלא יראה שהוא רומז בעיניו ואין ראיה משם לפי שהיה יושב בתוך הצבור היה מעביר ידיו על עיניו (י) כדי שיוכל לכוין. א"ר נתן בר מר עוקבא א"ר יהודה עד על לבבך בעמידה. ירושלמי לא אם היה יושב עומד אלא אם (יא) מהלך (בדרך) עומד ר' יוחנן אומר כל הפרשה כולה בעמידה. ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כרב יוחנן דקיימא לן כרבא דהוא בתראה דפסיק הלכה כר"מ דלא צריך כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד. ועמידה משום כוונה היא. וכבר ראינו מי שדחה דברי ר' יוחנן מדפסק רבא הלכה כר"מ ופסיק כרב נתן דאמר עד על לבבך בעמידה והדין ה) פיסקא לאו מעליא הוא דכי היכי דדחי רבא דברי ר' יוחנן הכי נמי דחי דברי ר' נתן. והראב"ד ז"ל כתב משום גאון דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך כדאמר פ"ק דיומא (דף יט:) דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו וכן כתב רב אלפס ז"ל לקמן בפרקין דאסור לרמוז בכל הפרק משום דחשיב קריאת עראי [ס] וכן נמי צריך עמידה משום דלא ליחשב קריאת עראי. והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה משום דפסוק דבתריה כתיב ובלכתך בדרך [ע] אלמא דקורא במהלך*:

הגה"ה

*שמע ישראל ה' אלהינו וגו' זהו ק"ש של רבי יהודה הנשיא אפי' למ"ד שהיה חוזר וגומר פרשת ויאמר כדי להזכיר יציאת מצרים. כוה מסדר אמעתא דאית ביה יציאת מצרים כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה. מא"ז:

אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (יב) ונאנס בשינה יצא. א"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד. א"ל בפסוקא קמא הוה קמצער נפשיה טפי לא מצער נפשיה. והא דקאמר נאנס בשינה יצא רוצה לומר [פ] שהוא (°מדומדם) ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך. מיהו היה קורא את כולה. וכן הא דא"ל ר"נ לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין. טפי לא תצערן אף אם אקרא בלא כוונה לא תצערני להקיצני. דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרות כולה. והא דרבי יהודה הנשיא שהיה קורא פסוק ראשון בלבד ואמר בר קפרא דאינו חוזר וגומרו התם איירי שעבר זמן הקריאה קודם שגמר למודו. וא"ת כיון דבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפי' מי שתורתו י) אומנתו תנן בפ"ק דשבת (דף יא.) דמפסיק לק"ש. וי"ל דה"מ אדם שלומד לבדו [צ] (יג) אבל מי שלומד תורה ברבים [ק] אין לו להפסיק:

ד **אמר** רב יוסף [ר] (יד) פרקדן לא יקרא את שמע. ק"ש הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד. אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא [ש] (טו) אע"ג דמצלי נמי אסור. והא ר' יוחנן מצלי וקורא (טז) שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוא:

ה **מתני'** בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב

דברי

דברי חמודות

בלשון הקודש: (ה) לא היה לכן להתפלל אלא בלשון הקודש. ועיין פ' שלשה שאכלו סי' ו': (ו) דדוקא בלשון זה קאמר כו'. ומ"מ אפשר לומר שבשעה בצבור לא קאמר רב יהודה דהן אל כביר לא ימאס בתפלתן ואפי' אין מלאכי השרת נזקקים ומשום כך הבקשה דיקום פורקן בלשון ארמי אומר אותו בצבור וניתקן בלשון שהיו או מבינים אותו כל העם וכמ"ש התוס' בטעם יתגדל כו' שהוא בלשון ארמי בפ"ק דף ג' [ד"ה ועונין] וכן נמצא בספר הזוהר פ' ויקהל שתקנו בקשה לאמרה כשמוציאין ס"ת מן ההיכל לקרות בה בצבור והוא בלשון ארמי שמכיון שבצבור אומרים אותו אל כביר לא ימאס וכ"ש כשמוציאים הס"ת שכתב שם שבשערי הרחמים נפתחים והתפלה נשמעת כך נ"ל והזוהר עצמו כתב טעם אחר בתיקון יתגדל בלשון ארמי כדי לשבר כחות החיצונים ולכן אומרים אותו בלישנא דסיטרא אחרא בגין דיתבר חילא ולהתעלות כבודו יתברך על הכל כ"כ בפ' תרומה והביא הב"י סימן נ"ו וזה הטעם שייך ג"כ בענין בשמה דבשעת הוצאת הס"ת ודו"ק ועוד יש לי לתרץ הא דהזוהר דבשעת הוצאת התורה דמש"ה יכול לאומרה בלשון ארמי משום הטעם הראשון שכתבתי שנפתחו שערי הרחמים ושני יוסף מהא דאמרינן בפ"ק דשבת גבי חולה [יב:] דכי ישמדנו על ערש דוי ומש"ה רשאי להתפלל עליו בלשון ארמי: (ז) עד כאן צריכה כוונת הלב. כתב רמ"י סימן ס"ג דנ"ל דבשכמל"ו יש לו ג"כ דין פסוק שמע ע"כ וכיוצא בזה אכתוב בשם הב"י לקמן סעיף י"ז ועיין מה שכתבתי בפ"ק סעיף (ת"ת) [כ"ח] וז"ל הטור סימן ס"א נוהגים בספרד לקרות פסוק הראשון בקול רם ומנהג טוב הוא לעורר הכונה בפסוק הראשון שבו עיקר מקום כונת הקריאה אבל בשכמל"ו לא יאמר אלא בחשאי כדלקמן סי' י"ב וכ' ב"י בשם הרשב"א [סי' סא] דיש מקומות שנוהגים לקרות כל הק"ש בקול רם שלא הקפידו בגמ' אלא על בשכמל"ו לאמרו בלחש מפני שמשה לא אמרו ויש מקומות שקורין בלחש ע"כ ומנהג מקומות אלו לקרות בלחש אבל פסוק ראשון אומרים בקול רם וכתב הב"י ס"ס ס"ב בשם הכלבו שיש במדרש שצריך הש"ץ להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד ואם אמרו יחיד כבר צריך לחזור ולאמרו עם ש"ץ וכן אם לא אמרו עדיין ע"כ ועי' פ"ג סי' (ד') [יח]: (ח) ובדלי"ת. כ' הטור [שם] ירושלמי אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שידגיש בדלי"ת [...] הכא כרי"ש ונמצא מחרף וכתב הב"י נראה שפי"ש הירושל' טהגים כעולם להדגיש בדלי"ת יותר מדאי ואין צריך אלא כל שמדגיש בה קצת סגי דהו לא דמיא לרי"ש ע"כ ורמ"י ז"ל הוסיף ואמר שאם ידגיש יותר מדאי שלא תהא כשמפת כסי"ת וכוי אחש כמו אחטא ע"כ ועוד מתכבין הרבה שצ"י שמדגישין בה יותר מדאי מוסיפין בה תנועת כשוא ובלי ספק שאין זה נכון כלל שמעכב הקריאה שלא כלשונה: (ט) א"ל כדי שתמליכהו כו'. וכ' הטור [שם] די"מ מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך כשיעור שיחשוב בלבו שהוא יחיד בשמים ובארץ ובדלי"ת יחשוב שהוא יחיד בד' הרוחות ורא"ש מתמהות [כט:] דקאמר התם תוריה לגגיה דחי"ת לאודיע שהוא חי ורוכב של עולם ובדלי"ת להמליכו בד' הרוחות כנגד הדלי"ת ע"כ ולשון הסמ"ק צריך לכוין באל"ף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' ובדלי"ת רמז לד' רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד ע"כ: (י) כדי שיוכל לכוין. וכן נוהגים ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין וגם יש שעושים רמיזות וכבר פירש' במע"מ שזהו ע"י הטיית הראש בפתיחת העינים לכל צד שממליכים: (יא) אם היה מהלך עומד. עיין מ"ש פ"א סעיף (ס"ח) [סה] וכתב מהר"י בפרק תפלת השחר מממתי' דהיה רוכב סי' דכ"ש אם היה יושב שהוא יותר טוב וכן נראה בהדיא בס"פ שלשה שאכלו: (יב) ונאנס בשינה כ' הכ"מ בפ"ב מהל' ק"ש [ה"ג] שכ' הר"ר מנוח דאיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה"ה לאונס אחר: (יג) אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק. בקיצור במימוני וגם בטור לא כתבו וכתב הב"י סימן ע' דאפשר דס"ל להטור דפ"כ לא קאמר שאינו מפסיק אלא באם הוא בענין שצ"י שיקרא את שמע יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ וכמ"ש הר"ר יונה בפ"ק (וכתבתיו שם סעיף י"ז) ועכשיו אינו מצוי שיתבטלו מללמוד בשבת הפסק ק"ש לא חשו לכתבו: (יד) פרקדן. הרמב"ם [פ"ב ה"ב] מפ' בין שפניו למעלה בין שפניו למטה וטוחות בקרקע וכשפניו למעלה טעם האיסור כפרש"י וכשפניו טוחות בקרקע נ"ל שני טעמים לאיסור שהוא מתגנה שנראה שוכב כדרך תשמיש מטתו ועוד שמא יבוא לידי תשמיש ויש יא ערש לבטלה: (טו) אע"ג דמצלי נמי אסור. כבר כתבתי במ"מ דברי הר"ר יונה די"א דמוטה מעט דוקא אסור וכי מוטה על צדו לגמרי מותר וביותר נכון דלא שרי כלל אלא כשוכב על מטתו ופשט בגדיו דאיכא טירחא לחזור וללבוש וכו' ב"י [סי' סג] דמדברי הרמב"ם נראה שסובר כר"י וכן נראה דברי רש"י והטור ובש"ע [סג] כפסק לשון הרמב"ם אבל קורא והוא שוכב על צדו וסתמו כפירושו בב"י דר"ל שמוטה על צדו לגמרי וכסברת ר"י אבל רמ"א הגיה עליו מותר כשכבר שוכב ואיכא טירחא לעמוד ע"כ ופשט לשונו נראה כסברת דברי הר"ר יונה ואם כן ר"ל ששוכב בפשיטות בגדיו והאמת שאם זהו כונת הרמב"ם דבריו סתומין ביותר דפשיטות בגדים מאן דכר שמיה שכך לשונו ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך ע"ג ופניו למעלה אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ע"כ וגם דברי רמ"א סתומין קצת שלמפרש שכתב ואיכא טירחא איכא למימר דר"ל דלכתחלה מגהו ה"ל טירחא ואין לומר שכך דעתו כיון שלא מצאנו זה בשום מפרש וגם בדרכי משה שלו כתב זה ע"ש הר"ר יונה שהזכרתי וכרי מבואר דכר"י פריש קאמר או ששוכב על צדו לגמרי מותר וכוי טעמא משום דאינו דרך גנאי אלא כששוכב ואינו מוטה על צדו אלא מעט או דכל מוטה על צדו נמי אסור ואפילו מוטל לגמרי וכששוכב בפשיטות בגדים הוא דשרי וכוי טעמא משום טירחא וא"כ רמ"א שכתב טעמא דאיכא טירחא ודאי דר"ל ששוכב בפשיטות בגדים וסמך על המבין אמפ"י שר"ל לפרש בהדיא ולכתוב מותר ששוכב בפשיטות בגדים. ומשום כך אני אומר דלא כוון יפה מהר"מ יפה ז"ל שכתב אבל אם הוא שוכב על צדו אינו נקרא דרך גנאי כו' שכיון שהוא שוכב כבר ואיכא טירחא כו' הנה שהרכיב שני טעמים ואין הרכבתו עולה כלל דטעמא דאינו דרך גנאי קאי אבריותא דמוטה על צדו לגמרי וטעמא דאיכא טירחא קאי אבריותא דפי' פשיטות בגדים ובודאי דלשון הסתום שבדברי רמ"א הביאו לכך דכיון דלא פירש דמיירי בפשיטות בגדים סבור הוא דלא מיירי בהכי אלא דרוצה לסתור במוטה על צדו לגמרי בלא פשיטות בגדים וידע והאי הטעם דבהכ"ג לא מקרי דרך גנאי וכתבו לטעם זה ולא היה יכול להשמיט קטע שכתב רמ"א ג"כ משום דאיכא טירחא וכבר ביארתי שאין זה כונת רמ"א ז"ל שדבריו לקוחין מדברי הר"ר יונה ז"ל וצריכין אנו לפרש על כרחנו דמיירי בשוכב בפשיטות בגדים וא"כ לטעמא דאיכא דרך גנאי: (טז) שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוא. ואינו יכול להתהפך על צדו וכן כתולה מוטה מעט על צדו וקורא.

מעדני יום טוב

תקשה הא דבפרק קמא דדייק מיניה רב האי יש לומר דההוא דחייב בעצמא היא ולקושטא דמילתא קמה לה מאי דאמרינן דיוצר אור הוו אמרי וברכות אינן מעכבות זו את זו ומהתם לא שמעינן אלא דזו את זו אינן מעכבות ומתני' דהכא דייק הירושלמי דאינן מעכבות כלל ואפי' לא בירך שום ברכה א"כ מהתם לא שמעינן אלא לצבור דעכל לומר דבצבור לא חשו על הברכות משום טורח צבור וממתניתין שמעינן דאפי' ביחיד לא חשו: [ד] לא היה לכן להתפלל אלא בל' הקודש עי' בפ' שלשה שאכלו סי' ו' אם אינן מבינין לשון הקודש: [ה] שאינו צריך מליץ כו'. ר"ל שאין הצבור צריך וכן נמצאתי הלשון בנימוקי לתלמידי הר"י ז"ל והטעם דהצבור א"צ למליץ כדכתיב הן אל כביר ולא ימאס ונמצא שתפלה הנשמעת מהם לא נמאסת שנשמעה מכל מי שאומרה ואפי' יחיד: [ו] והלא אפילו מחשבות לב אדם הם יודעים ומכירים. ולא פירשו זו מנא להו ונ"ל שזה מבואר בשני פנים האחד שהיודע ברוח הקודש מכיר מה בלבו של אדם כמו שמצינו ברבקה ויאמר עשו בלבו ויוגד לרבקה וכן במרדכי ויאמר המן בלבו ומרדכי ידע וכתב במגילה וכל זה ברוח הקודש והמתנבא על ידי מלאך גדול ממנו כאשר ביאר המורה בח"ב פמ"ה התבאר א"כ כי המלאך כ"ש שיודע ומכיר מחשבות לב אדם הב' על דעת האומרים שהשכלים הנבדלים והם המלאכים עלולים הם בדרך עלה ועלול וכל עלה משגת העלול שתחתיו במדרגה ואם העלול התחתון שבמדרגה יודעין ומשיגים אותו כל העלולים שעליו במדרגה כ"ש שבמחשבות לב האדם שהוא שכל נתלה בחומר ולדעתם הוא תחתון ממדרגת העלול העשירי שידעוהו וישיגוהו ויכירוהו כל אלו העלולים שהם שכלים נפרדים ונבדלים מחומר. ובין כך ובין כך קשה לי מה שאמר שלמה המלך ע"ה אתה לבדך ידעת את לבב האדם וכן נאמר בירמיה י"ז עקוב הלב וגו' מי ידענו אני ה' חוקר לב וגו': [ז] אלא לשון זה מגונה בעיניהם כו'. וצריך טעם למה שהרי מבואר שזה הלשון הוא קרוב ללשון הקודש ולמה יהיה הוא מגונה בעיניהם יותר משאר לשונות ונ"ל שמזה הטעם בעצמו שזה הלשון קרוב ללשון הקודש הוא משום כך הוא מגונה בעיניהן לפי שהוא כמו לשון שנשתבש דומה קצת למ"ש רבינו בפ' דלעיל סי' י"ד דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר וכו' ולכך הוא מגונה אך לפי זה א"כ לשון ערבי ג"כ יהיה מגונה בעיניהם שהוא כמו כן קרוב ללשון הקודש ואמר הרמב"ם שהוא לה"ק משובש: [ח] עד כאן צריכה כוונת הלב. פי' כוונת הענין לא כוונה דלצאת כיון שנתכוין בתחלה שרוצה לקרות לצאת סגיא אבל צריך בפסוק ראשון כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים בהסכמת הלב וכענין שאמרו ג"כ בברכה ראשונה של תפלה בשלהי אין עומדין והטעם שבשאר המצות שהן מצות עשייה אם כוון לבו לצאת אע"פ שהרהר באמצע יצא משא"כ אלו שהן קבלת מלכות או סידור שבחים אינו בדין שיהא לבו פונה לדברים אחרים הרשב"א בב"י סי' ס"ג ומ"מ יש חילוק בין פסוק ראשון דשמע לברכה ראשונה דתפלה דאלו בתפלה כתבתי בד"ח פרק תפלת השחר סעיף ע"א בשם הטור דהאידנא אין מחזירין ואלו בשמע לא כתב הטור כן והיינו טעמא דק"ש דאורייתא: [ט] בן. איסי בגמ' ל"ג ובר"י"ף גרס בן יוסי: [י] ובלבד שלא יחטוף בחי"ת פי' רש"י בחטף בלא פת"ח פי' בשו"א בלא קמ"ץ וכן ג"כ לשון רש"י בפ"ג דף מ"ז גבי אמן חטופה וכן בפי' החומש פ' משפטים בפסוק זבח לאלהים קורא חטף לשו"א ופתח לקמ"ץ: [כ] וכן לא יאריך באל"ף. כתב ב"י שהוא מן הירו': [ל] כלומר אי חד דאי בלשון ארמי כמו אינו כדאמרי' א"א אבל נ"ל יותר נכון להגיה שצ"ל כלו' אין חד ועוד נ"ל טעם אחר דלא יאריך משום דאי משמעותו לשון אוי שכתיב ואי לו שהאחד שיפול ואפשר להגיה כלו' אוי חד: [מ] קמיה דר"ח בר אבא כך גרס הרי"ף והיא נכונה ודלא כבגמרא דגרס קמיה דרבי: [נ] וי"א שירמוז בעיניו וכ"כ תלמידי הר"י ז"ל ותמיהני היאך ירמוז כך בעיניו וי"ל דכלומר שיטה הראש ולשון הטור ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות ע"כ ולהטיית הראש לבד אין ראיה ממעביר ידיו על עיניו דלקמן אלא כדפרישית שהעיקר שמטין העינים בפתיחתן כפי המחשבה ולפי שא"א לעשות בלא הטיית הראש משום כך כתב הטור להטות הראש אבל ר"ל וירמוז להם בפתיחת עיניו עם הטיית הראש והטעם דבפתיחת העינים מעורר ג"כ הכוונה בכלל וכתב עוד הטור ויש מפקפקים בדבר משום הא דתניא לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו וא"א הרא"ש היה אומר דאין לחוש דהתם הקריצה והרמיזה לצורך דבר אחר ומבטלין הכוונה אבל הכא הרמיזה היא לצורך הכוונה וגורמת אותה ע"כ ורבי העביר ידיו על עיניו מפני הרואים ועוד אפשר כדי שלא יתגנה דומיא דפ' דלקמן סי' ל"ט: [ס] וכן נמי צריך עמידה כלומר הראב"ד מוכיח כן מדפסיק הרי"ף ברמיזה אבל הרי"ף לא ס"ל הכי אלמא כרבא פסק דהלשון דלעיל שכתב רבינו קודם דברי הראב"ד לשון הרי"ף הוא: [ע] אלמא דקורא במהלך אין לפרש דמשום הכי פסקינן כרבי נתן ולא כר"י משום דלכוון דרבי יוחנן ס"ל לעמוד בכל הפרשה לא מטעם שלא תהא כקריאת עראי קאמר דהא ובלכתך בדרך כתיב אלא משום כוונה ובכוונה פסק רבא בהדיא דפסוק ראשון בלבד הא ליכא למימר דלאמרת דר' יוחנן לא מלי ס"ל טעמא דקריאת עראי וצריך לומר דטעמו הוי משום כוונה דאי משום עראי הא כתיב ובלכתך בדרך אם כן משום כוונה נמי הא קרא קאמר ובלכתך בדרך ולא קפיד אכוונה אלא נ"ל דלהראב"ד אה"נ דדברי רבא אינן דוחין לדברי ר"י כי היכי דלא דחו לדברי ר' נתן שדברי רבא אינם ענין לדבריהם כלל והא דלא פסקינן כרבי נתן ולא כר"י אהא קאמר הראב"ד מסברא בעלמא דהואיל ובקרא כתיב ובלכתך בדרך עבדינן הכא כרבי נתן והלא כר"י: [פ] שהוא מדומדם מצינו לשון זה בירושלמי לענין שיכור וכתבו רבינו בפרק [אין עומדין] סימן ע' והמגיה בכאן שהוא מתנמנם לא הפסיד וכן לשון הרמב"ם קרא מתנמנם כו': [צ] אבל מי שלומד תורה ברבים אינו מפסיק עיין בד"ח פ"ק סעיף י"ז: [ק] אינו מפסיק והא דהתם בפ"ק דשבת מוקים לברייתא דתני אין מפסיקין לקריאת שמע בציבור שנה ולא מוקי בלומד תורה ברבים נ"ל משום דאין מפסיקים לגמרי משמע ואפילו לפסוק ראשון לא יפסיק: [ר] פרקדן פירש"י שוכב ע"ג כו'. והוא מלשון פורי הקדקוד כלומר שהוא שוכב על קדקדו ואית דאמרי פורי הקדן ומפרשין קדן כמו קדל ור"ל שהיה שוכב על ערפו מלשון קפי שורף דמתרגמין מחורי קדל והכל עולה לדרך אחד כ"כ תלמידי הר"י ז"ל ועיין בדברי חמודות ובתוספות רפ"ב דנדה דף י"ד. גם שם הקשו דבבית אפל או סגור מאי איכא למימר. ולי נראה דלא קשיא דלא פלוג רבנן: [ש] אע"ג דמצלי נמי אסור ומאי דאמרינן בפ"ק סי' י"א מטין

וקורין

תפארת שמואל

בע"כ שמע אני לגא דרבך בכל לשון שאתה שומע ובלא ק"ו סיגא שאמר בכל לשון ושמע מה שאמר רק שלא מבין כדמוכח מדברי ר' יוסי פי' דר"י סבר משום דכתיב שמע בשמע להכין ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע ור"י פרשי שמפיק מיניה: ד) דדוקא בלשון זה וכו' כצ"ל: ה) והדין פיסקא לאו מעליא וכו' ובכן פסקו הפוס' דעומד בפסוק ראשון ובשמע' לואהבת חוזר והולך לדרכו וכן דעת הרמב"ן וכ"פ המרדכי ואני אומר בודאי בשעת הדחק או היכי שבהילוך א"א לעמוד יותר מפסוק ראשון אבל בלא דחק הקפר רגלים לעמוד עד על לבבך כדברי הגאון: ו) שתורתו אומנתו תנן דמפסיק וכו' כ"ב ומהא דרב לא קשיא לפי פי' התוס' דמפרשי כי מטי זמן ק"ש הפסיק אע"ג דמתני פרקיה ותלמודיה נ"ל דהתם איירי בדסליק פרקיה והיה עגילא שאז צריך להפסיק אבל בלא סליק פרקיה ועדיין עוסקים באותו ענין אין צריך

דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם. ירושלמי [ח] עד כדון באמצע הפרשה. אפי' באמצע הפסוק. ר' ירמיה מרמז. (יז) ר' יונה משתעי. רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדברם: מפני היראה. פירש"י אדם שהוא מתיירא שמא יהרגנו. ולא נהירא לי [א] פשיטא [ב] שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. (יח) ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים: [דף יד ע"א] גמ' ת"ר היה ז) קורא ק"ש ופגע בו רבו [ג] או מי שגדול ממנו בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שמשיב ובאמצע שואל מפני היראה וא"צ לומר שמשיב דברי ר"מ רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וכן הלכה. בעא מיניה [ד] אחי תנא דבי ר' חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק מי אמרינן ק"ו קריאת שמע דאורייתא פוסק הלל מדרבנן מבעיא. או דילמא פרסומי ניסא עדיף. [ה] אמר ליה פוסק ואין בכך כלום: אמר רבה (יט) ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין ח) פרק לפרק פוסק. באמצע הפרק אינו פוסק. וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק. והלכתא כרבה. ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל כתוב בהלכות גדולות °לאו דוקא נקט יחיד אלא אפי' צבור נקראים יחיד כל זמן שאין כל ישראל מקובלין יחד [ו] כמו בערבי פסחים ובענין שתקנו הנביאים הראשונים שיאמרו על כל צרה שנגאלים ממנה כל ישראל ביחד. וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל לאו דוקא נקט יחיד כדפי' אלא אפילו צבור נקראים יחיד. [ז] משמע שאין לפסוק בו אלא מפני הכבוד דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל פוסק בו כדין ק"ש אבל ימים שאין היחיד גומר בהם אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם (כ) הא לאו, הכי אין לו לפסוק מכאן מדקדק רבינו תם ז"ל דצריך לברך עליו אפי' בימים שאין היחיד גומר בהן. דאי אין מברכין עליו תחלה וסוף הוי כאדם שקורא בספר תהלים ולא שייך ביה הפסקה. דלא כאותם שכתבו בשם רש"י שלא היה מברך על ההלל בר"ח משום דאמרינן בפרק בתרא דתענית (דף כח:) גבי הלל דר"ח [ח] דמנהג אבותיהם בידיהם ואמנהגא לא מברכינן כדאמרי' בסוכה פרק לולב וערבה (דף מד:) אמר איבו הוה יתיבנא קמיה דר"א בר צדוק אייתי ערבה קמיה חביט ולא בריך אמר מנהג הוא. אלמא אמנהגא לא מברכינן. ועוד °הביא ר"ת ז"ל מהאי דפרק בתרא דתענית גופא. דקאמר התם רב איקלע לבבל חזנהו דקרו הלל בר"ח סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי. אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. ואי לא הוו מברכין בתחלתו. קודם דחזא דקא מדלגי היה לו לידע דמנהג בעלמא הוא כיון דלא ברכו עליו [ט] ודוחק הוא לומר שלא היה בבית הכנסת בתחלת ההלל. וא"ת אכתי אמאי לא היה יודע שהיו רוצין לדלג במה שברכו לקרות את ההלל. דאילו רוצין לגומרו היו מברכין לגמור. וי"ל דאין חילוק בין לקרות לגמור [י] דקריאת מגילה מברכין על מקרא מגילה [כ] ולגמור נמי הוי קריאה כמו ותיקין ט) היו גומרין אותה עם הנץ החמה לפר"ת [ל] (כא) ומה שנהגו לשנות פעמים לגמור פעמים לקרות כדי לרמוז לצבור מתי גומרים ומתי מדלגים. ועוד ראיה מי"ט שני דמנהג אבותינו בידינו ומברכין ולוט ביום ב' על תקיעת שופר ועל אכילת מצה. ולא דמיא למנהגא של ערבה דאינה אלא טלטול בעלמא [מ] וכיון דלא תקנה היא לא חשיבא למקבע לה ברכה ועוד דאמרינן בירושלמי אם הלכה רופפת בידך ראה היאך הצבור נוהג (כב) וכבר נהגו לברך עליו* [נ] וגם רב אלפס ז"ל כתב בהלכות חנוכה דהלל דראש חדש לאו דאורייתא אלא מנהג דרבנן הלכך יחיד אינו מברך עליו והביא ראיה מהא דתניא במסכת תענית (דף כח:) יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ולאו ראיה היא כמו שפירשו בה"ג דיחיד לאו דוקא אלא צבור נקראים יחיד כל זמן שאין כל ישראל ביחד. והכי פירושא יחיד לא יתחיל כשנעשה להם נס שלא בכנופיא דכל ישראל לא יתחיל לברך על הלל. ואם התחיל לברך תחלה חותם גם כן בברכה. [ס] והא דאמר באמצע שואל מפני היראה נחלקו בו רבותינו. בענין הפסקה אבק"ש ובברכות לקדיש י) ולקדושה וברכו אם פוסק אם לאו. יש מי שאומר שאע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר. ורוב המפרשים הסכימו שפוסק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. וכן הסכים ה"ר יונה ז"ל והביא ראיה מדפליגי לקמן (דף כח:) אם מפסיק בתפלה לקדיש ולקדושה אם לא. ואע"ג דמסיק הלכתא כמ"ד שאינו מפסיק. אפ"ה כיון דחזינן דבתפלה שאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק נחלקו אם מפסיק לקדיש אם לא מכלל דבק"ש וברכותי' דקי"ל דמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד פשיטא להו לכולהו דמפסיק (כג) הלכך לקדיש

הגה"ה

*ועל קריאת הלל של לילי פסחים ה"ר י"ע היה מברך עליו [ור"ת לא היה מברך עליו] ורבי חיים כהן לא היה חותם ביהללוך אלא היה מתחיל בנשמת עד ישתבח וחותם. וריצב"א כתב שיש לברך עליו פעמים קודם אכילה כשמתחיל את הלל ואחר אכילה כשמתחיל לא לנו. ומה שנהגו שלא לומר הלל כי אם בשלשה מפורש בערוך. מא"ז:

הגהות הב"ח אבענין הפסקה דק"ש וברכותיה לקדיש וכו':

מעדני יום טוב

וקורין כתב הר"ר יונה בפ' מי שמתו דזהו במיושב אבל בהטיה בשכיבה לא ומש"ה מקשה אלתניא התם שנים שהיו ישנים בטלית כו' מחזיר פניו וקורא וכתב דאית דאמרי דפרקדן היינו למוטה רק מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא פרחה שרי כדאמרינן רבי יוחנן מגלי וקרי משום דהוי בעל בשר וה"ל פירחא ה"נ התירו ט בהטיה משום דהוה ליה פירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן ע"כ ועיין בד"ח: [ח] עד כדון באמצע הפרק לשון שאלה הוא ששואל אי באמצע דוקא באמצע הפרשה ובין פסוק לפסוק אבל לא באמצע הפסוק דעד כאן לא שמענו אלא באמצע הפרשה דכיון דסתמא קתני באמצע אימא דדוקא באמצע הפרשה או אימא דלאו דוקא ואפילו באמצע הפסוק היא מתני' וקאמר דרבי ירמיה מרמז כלומר היה סבור שהתירו הפסקה באמצע הפסוק ודוקא על ידי רמז דמלינו שאסור כדמייתי רבינו לעיל ממס' יומא הקורא שמע לא ירמוז וכו' והתירו הרמז באמצע הפסוק אבל ע"י דבור ס"ל לר' ירמיה שלא הותר כלל באמצע הפסוק ומתני' דוקא באמצע הפסוק היא ורבי יונה משתעי נמי דס"ל דמתני' אפילו באמצע הפסוק היא ורב הונא הביא ראיה מודברת בם שלא חלק הכתוב ונתן רשות לדבר בם ומשמע אפילו באמצע פסוק: [א] פשיטא שאין לך דבר כו'. כלומר ולמה לי' לתנא למיתנא שואל מפני היראה ב"י: [ב] שאין לך דבר כו'. לאו כללא הוא שהרי אמרו בו חוץ מע"ג ג"ע וש"ד והכי מסיק רבי' בפ' אין מעמידין ועיין מ"ש בד"ח סעיף י"ז: [ג] או מי שהוא גדול ממנו. נ"ל לפרש דר"ל בשנים או בעושר דזקנה ראוי לכבוד וכן נמי עושר כדאיתא בפרק ב' דקדושין דף מ"ם: כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עשרו אבל ברי"ף גרס שגדול ממנו בחכמה ולפי זה רבו דוקא חייב לירא ממנו אבל לא שגדול ממנו בחכמה שאין חייב לירא ממנו ואין בו אלא מפני הכבוד דאי אף בגדול כזה בכלל יראה הוא א"כ רישא דמפני הכבוד אמאן קאי ואע"ג דלרש"י מפני היראה דסיפא לא קאי אמאן לא קשיא כיון דרישא דסמוך קאי ארבו והגדול לא איכפת במאי דסיפא לא אתפרים אמאן משא"כ להרי"ף אי נפרש גדול בחכמה גם כן מפני היראה אם כן רישא לא קאי אמאן ודוחק ואלא מיהת נוכל לומר דהרי"ף כרש"י ס"ל דרבו נמי הוי מפני הכבוד וכ"נ אחרי שהרמב"ם מפ' כפירש"י ודרך הרמב"ם ידוע שהולך בשיטת הרי"ף וא"כ כ"ש גדול בחכמה שאינו אלא מפני הכבוד ולא קשיא עליה מהסיפא כדפרישית אבל רבינו דמפרש רבו מפני היראה ניחא שפי דל"ג שגדול בחכמה שהיינו צריכין לחלק בין רבו לגדול בחכמה ולומר שאינו בכלל יראה ומלינו להרשב"א שכתב בפשיטות דמי שגדול ממנו בחכמה הוי בכלל מפני היראה כמ"ש דבריו בד"ח הלכך ניחא דל"ג בחכמה ונפרש שגדול בשנים או בעושר וניחא נמי לרבי' שפי מלרש"י דהשתא בין רישא בין סיפא מתפרשין אמאן קיימי: [ד] אחי פירש"י שכך שמו וכן מלינו בכתוב אחי וראש בבני בנימין ונקוד בציר"ה וחירק וברי"ף גרס אחאי: [ה] א"ל פוסק ואין בכך כלום עיין מ"ש בס"ד בד"ח סעיף י"ט: [ו] כמו בערבי פסחים ואע"פ שגם שם נחלקו לשלש כתות שנכנסו בזה אחר זה לעזרה וקראו את ההלל מ"מ היו מקובלים בירושלים אלא שהעזרה היתה קצרה מהכיל את כולם: [ז] משמע שאין לפסוק בו כו'. לא קאי אדברי ה"ג אלא מתחלה פירוש איזו הם הימים שהיחיד כו' והשתא כתב דמשמע כו' והיינו מסוגיא דגמרא כיון דבעי לה אהלל מדין ק"ש: [ח] דמנהג אבותיהם בידיהם וכתב ב"י סימן תכ"ב בשם שיבולי הלקט שכתב בשם הגאונים מנין שאומרים הלל בר"ח מלינו שרמז דוד בתהלים הלויה הללו אל בקדשו י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ולפיכך אנו כופלים כל הנשמה על שנה מעוברת שיש לה י"ג חדשים ועל חדש שני ימים ע"כ: [ט] ודוחק הוא לומר שלא היה בבית הכנסת כו'. דמדקאמר איקלע לבבל ולא אמר על לבי כנישתא משמע שבבית הכנסת היה קודם שהתחילו הקהל כ"כ תלמידי הר"י ז"ל וכ"ל לתקן לשונם שצ"ל ולא אמר איקלע לבי כנישתא וכן לשון התוספות דמסכת תענית: [י] דקריאת מגילה מברכין על מקרא מגילה וקיי"ל כמ"ד שחייב לקרות את כולה: [כ] ולגמור נמי הוה קריאה כו'. לפר"ת והתם בפ"ק כתב דלא משמע הכי וע"ש ובפירקין בדברי חמודות: [ל] ומה שנהגו פי' האידנא דעל מנהג שבימיהם א"א לפרש דהא מנא ליה שלא היו נוהגים לברך תמיד בלשון אחד: [מ] וכיון דלאו תקנה היא כו'. משום דבתירוצא דטלטול בעלמא הוא לא מיתרץ אלא מאי דמקשה מתקיעת שופר ואכילת מצה אבל אכתי איכא לאקשויי מלולב ביום שני מש"ה קאמר דלאו תקנה היא משא"כ לולב ואע"ג דהשתא מתורצים ג"כ תקיעת שופר ומצה מכל מקום צריך תירוץ דטלטול משום הלל למנהג הוא: [נ] וגם רי"ף כתב כו'. כלומר שכתב ג"כ שלא לברך מפני המנהג אבל לא שכתב לגמרי כמו שכתבו בשם רש"י דהא הרי"ף לא כתב אלא שהיחיד לא יברך אבל צבור משמע דס"ל שמברכין שלא אמרו באותה ברייתא אלא יחיד לא יתחיל ואלו לרש"י אף הצבור אין מברכין כההיא דערבה: [ס] והא דאמר

דברי חמודות

הרמב"ם: (יז) רבי יונה משתעי באמצע הפסוק וכתב הב"י דמאה כתוב דבאמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ע"כ ונ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא בכלל היחוד ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל"ו עכ"ל הב"י ובש"ע מסיים אם לא מפני שירא שיהרגנו ופשוט הוא כמ"ש רבינו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ורמ"י כתב בטעם הדבר דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ולא כוון יפה בזה דל' זה רבי ישמעאל אמרו וס"ל דאפילו בג' החמורים ע"ז ג"ע וש"ד דינא הכי ואנן לא קי"ל כותיה כמ"ש רבינו בפרק אין מעמידין ומשום כך נקט רבינו בלישני' שאין לך דבר שעומד כו' שאותה הלכה סיימו בו חוץ מאלו הג' והכי קי"ל וכמסכת עדיות תנן שחייב אדם לומר בלשון רבו ולכן ה"ל לרמ"י ג"כ לומר כל' הרא"ש שממנו נלקחים אלו הדברים ולא היה פקפוק בדבריו: (יח) ונראה דאביו ואמו ורבו כו'. וכן פי' הרשב"א וכתב עוד דמי שגדול ממנו בחכמה אף על פי שאינו רבו הוי בכלל מפני היראה: (יט) ימים שהיחיד גומר כו'. דיני הלל הלא הם כתובים בפ' לולב הגזול ובפ' ערבי פסחים: (כ) הא לאו הכי אין לו לפסוק וא"כ אף במגילה כן דהא ג"כ נהגו לברך עליה תחלה וסוף דמה"ט מסיק רבינו בשם ר"ת דמשום כך הוא דאין מפסיקין בהלל וכ"כ השלטי גבורים בשם הא"ז שכדין הלל בימים שיחיד גומרה כך דין המגילה וכו' עליו הס"ג שצ"ע מה נקרא בין פרק לפרק גבי מגילה מאחר שצריך לקרות כולה ביחד כאגרת ע"כ ואין אני רואה מקום עיון כלל דאף דקריאתה ביחד איכא סתומות בין הפרשיות שיש בה ואע"פ שכן פרשיות סתומות פרקים נקראו שפיר אבל בטור סימן תרצ"ב הביא דעת ב"ה שסובר דכיון שברכה אחרונה במנהג תליא מלתא אין לגעור במי ששח בקריאתה דלאו הפסקה היא אבל הוא השיב עליו שאינה נראה דכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיק דמאי נ"מ דתליא במנהגא סוף סוף הוא מברך עכ"ל ואין לחלק ולומר דברכה אחרונה דמגילה אפילו בצבור תליא במנהג דאף ברכה אחרונה דהלל שבצבור גם כן במנהגא תליא כדתנן בפרק לולב הגזול מקום שנהגו לברך אחריו יברך ולכן מ"ש הב"י לדחות דברי הטור משום דכיון שאינו מחויב לברך לבסוף נמצא שברכה זו לא שייכא אמגילה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס וכמ"ש הר"ן הלכך אינו ענין למגילה לומר שלא יפסיק בקריאתה' ע"כ ודאי דליתא שהרי אף ברכה אחרונה דהלל במנהגא תליא מלתא ואפ"ה מפני שמברך אחריו אמרו שלא להפסיק ולא נחלק הב"י בהלל וגם הר"ן שכ' שלא נתקנה על המגילה לא מטעם שאינו אלא מנהג כתב כן אלא מטעם שמתחלת בברוך ואי איתא דנתקנה למגילה הא הוי ברכה הסמוכה לחברתה דמגילה לא מפסיק בינה לברכה הראשונה כמו שמצינו בברכות ק"ש דק"ש אינו מפסיק ומ"מ אפשר לדחות דברי הטור מזה הטעם דהואיל ועל כרחנו צריכין לומר שלא נתקנה על המגילה א"כ שתי הברכות הללו ראשונה ואחרונה אינם ענין זה לזה ולפיכך לא שייך ביניהם הפסקה דמיד שהתחיל לקרות אחר שבירך שוב אין איסור בהפסקה כמו בכל במצות ומ"מ השומע לא ישוח שבשיחות לא יוכל לשמוע וכמ"ש שם הב"י ומעכשיו הא דאמרי' לעיל בהלל ובמגילה פוסק ואין בכך כלום לא שדין שניהם שוין אלא הא כדאיתא והא כדאיתא דבמגילה פוסק בכל דבר ואין בכך כלום אבל בהלל אינו פוסק אלא מפני הכבוד וכדמסיק רבינו ומעתה יתורץ מה שהקשו תלמידי הר"י ז"ל על לשון ואין בכך כלום שהרי אינו פוסק לכל דבר ותירצו דהאמרת משום פרסומי ניסא אין בכך כלום ולדידי משום מגילה הוא שאמר כך: (כא) ומה שנהגו לשנות כו' וכתב המרדכי דאם כשה"ל לברך לקרות ביחד לגמור א"ל לאמר ורמ"א ז"ל בהג' פסח ריש סי' תפ"ח גבי הלל דיום א' של פסח דגומרין אותו כתב דמברכין לקרות וזה מטעם מהר"ם מרוטנבורג שסובר דלעולם אין לברך אלא לקרות וכתבתי דבריו במ"מ פ"ק סי' י' וע"ש ורמ"י כתב דלשנות בברכה ולברך לגמור דוקא כשגומרין וכשאין גומרין מברך לקרות בהא איכא למיחש שאם ידלג אות או תיבה דהוי ברכה לבטלה כיון שמדקדק בלשון ואומר לגמור דוקא כשגומר משמע שמברך לפי שגומרה עד גמירה וא"כ אם יחסר הוי ברכה לבטלה אבל אם לעולם רוצה לברך בלגמור אפי' כשקורא בדילוג אין כאן חששא דלגמור נמי פירושו לקרות והרי מברך כן כשקורא בדילוג: (כב) וכבר נהגו לברך עליו וכתב הכל בו בשם הר"פ שטוב לאמרו עם הצבור אף קודם תפלה והמרדכי כתב בפרק במה מדליקין דכשהיחיד קורא אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים דאז הוי כרבים ע"כ ונהגו כן בהודו ולא באנא אבל נהגו לעשות כן בכל הלל ואפילו בימים שגומרין אותו וזה ודאי מנהג של טעות אם לא שנאמר שנהגו כן כדי שיהיו רגילים בכך ולא יבואו לעשות כן אף בימים שאין גומרים אבל מדינא אינו מחויב אלא כשמדלגין והיינו בר"ח וחוה"מ דפסח אלא שהמגיד בסוף הל' חנוכה כתב בשם הרמב"ן דבחוה"מ דפסח למועד הוא אע"פ שמדלגים תקנת חכמים מתחלה כך היה שהרי ימי מועד הן וחייבים בהלל ואין הקריאה בדילוג משום דאינו אלא מנהג אלא שכך תיקנו מתחלה וכ"כ הר"ן בשמו בפ' ב"מ ומש"ה חייבין לברך עליו ולפי זה אף בחוה"מ דפסח א"צ לשנים אלא שא"כ לסרב"ד שכתב בסוף הלכות ברכות דבחה"מ אין חייבים לברך אבל בר"ח תיקנו לברך לפרסומי דר"ח הוא א"כ לדבריו בר"ח לא היה צריך לשנים לכך הנכון בעיני להצריך שנים בין בר"ח בין בחה"מ דפסח כדי לצאת ידי שניהם ועוד שהרמב"ם סובר דבר"ח וחוה"מ אין מברכין הואיל וקורים בדילוג ודין ברכות הלל בלילי פסחים יתבאר בפ' ע"פ בס"ד: (כג) הלכך לקדיש וכו' מפסיק. וכתבו תלמידי הר"י דלמודים נמי מפסיק ודי בשישחה בלבד שאם אמר יוצרנו יוצר בראשית וכו' ה"ל הפסקה גדולה ומסיק הב"י דלא ישחה ולא יאמר אפילו תיבת מודים דא"כ מאי מפסיק דקאמר הא שחיה לחוד לא מקרי הפסק ואע"פ שסיים הב"י וכ"כ בש"ע שלא יאמר אלא תיבת מודים בלבד כתב רמ"י דנ"ל שר"ל שיאמר מודים אנחנו לך אלא שלא יאמר כל מודים דרבנן ע"כ וכן נראה דתיבת מודים בלבד הוא כתפל בלא מלת וגם תלמידי הר"י מיעטו מיוצר בראשית ואילך ומ"מ ה' אלהינו וכו' ג"כ לא יאמר ותלמידי הר"י מדה נקטו מהני לישני דתקנו בהו רבנן כדמייתי ליה רבינו פ' דלקמן סימן כ' אבל יותר מן ג' תיבות ודאי לא יאמר לדבריהם ובברכו נמי אע"פ שכתב הב"י שלא יאמר אלא ברוך לא אתא אלא למעוטי יתברך וישתבח כו' שלא יאמר אבל בתיבת ברוך בלחוד לא סגי אלא יאמר ברוך ה' המבורך לעולם ועד וללשון תלמידי הר"י ז"ל שכתבתי במ"מ לא יאמר רק ברוך ה' המבורך לא יותר אף ע"פ שמלשון האבודרהם שכתב רמ"א נראה דלא מיעט אלא שלא יאמר יתברך וישתבח כו' ובקדיש בפ' מי שמתו לא נקטי' אלא יהא שמו הגדול מבורך ולא נקטינן גם לעלם עלמי עלמיא מ"מ הרי הוא יותר מג' תיבות הלכך אפשר דרישא דמילתא נקיט וה"ה לכל הנוסח דהיינו ג"כ לעלם עלמי עלמיא אבל יתברך כ"ל שלא לטעות כיון שיש מחלוקת אם חייבים לומר כלל וכמ"ש מהרי"א בב"י סימן נ"ו אע"פ שבש"ע לא חילק וישתוק דשומע כעונה ואמן שאחר יתברך יענה ג"כ לפי שיש שעונים אישו"ר וכל נוסח יתברך וכ"כ ב"י בשם מהרי"א שיענה זה האמן וכ"ל שלא להפסיק על אמן דתתקבל ויהא ועושה שמן תתקבל ואילך אינו אלא מנהג כמ"ש הרמב"ם בסוף ס' אהבה ועיין פרק דלקמן סי' י"ת אבל כ"ל דבקדושה מה שמוסיפין בשבתות וי"ט או בקול כו' כבודו מלא כו' פשיטא שאין לאמרה דמידי הוא טעמא במודים דרבנן ויתברך וישתבח כו' אלא כדכתבו תלמידי הר"י דהוי הפסקה גדולה ה"נ אנו הדברים וכ"ש דבלאו הכי בחול א"א אותן ודעתי נוטה

תפארת שמואל

להפסיק מאחר שלמד כרבים ולפי דעת הטור לעיל היפוך מש"ל אפי' לומד מעצמו אין לו להפסיק היכי שרגיל בכ"ה אין לחוש מאחר שלא קראו עדיין בכ"ה וד"ק: ז) היה קורא קריאת שמע ופגע בו רבו וכו'. לפי' הרא"ש נ"ל דלגדדין קתני דשואל מפני הכבוד דקאמר היינו שגדול ממנו ומה שאמר א"כ מפני היראה קאי ארבו ודוחק ועוד למה ישאל ברבו מפני היראה וכי מורא שמים לא עדיף ע"כ נראה כמו שפי' הרמב"ם אנס ולא איירי בחשש הריגה אלא אימת היזק ממונא ומש"ה הזכיר הרמב"ם אנס וכן נ"ל עיקר (והרב הגאון מוהר"ר שכנא מלובלין הגיה בגמרא שלו ופגע בו רבו שאינו מובהק או מי שגדול וכו' כנ"ל): ח) בין פרק לפרק וכו' פי' ממש דינו כק"ש וכ"כ הטור כדברי המחבר רק שכתב גבי הלל אפי' שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר משא"כ בק"ש. וכ"ל דאיירי בלא שהה מחמת אונס אלא מעצמו דאז אפילו גבי ק"ש אין צריך לחזור לראש אבל בשהה מחמת אונס אפילו לגבי הלל צריך לחזור לראש: ט) ותיקין היו גומרין אותו עם הנץ החמה לפי' ר"ת ומה שנהגו וכו' ואף שהרא"ש גופיה כתב בפ"ק דלישנא וגומרין אותו לא משמע כן כפי' ר"ת היינו דלא ס"ל דעיקר פי' היו קורין אלא גומרין כפשוטו אבל מ"מ רב לא היה יכול כ"כ לדקדק משינוי הלשון דקורין וגומרין דשמא גומרין הוא כמו קורין שהרי ר"ת פי' כן לפי האמת ובפרט שיש לו עוד דאוי שאין ראיה מהמפרש הלשון דהרי מצינו קורין אפי' במה שאין מדלגין כמו מקרא מגילה ולכן אני תמה על הטור שחולק על מהר"ם גבי הלל דאמר שאין לומר לגמור שמא ידלג דהוי ברכה לבטלה וכן הוא בשם הרא"ש לגמור הוא כמו לקרות והאיה מותיקין דגמרו וכו' והוא כמו קורין וזה אינו כמו שפירשתי: י) לקדיש ולקדושה וכו' כ"כ ולענין להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו נחלקו בו הפוסקים י"א אע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אינו פוסק כיון שהוא עוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ובסמ"ק כתב ועונין קדיש וקדושה ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה בכל מקום וי"א שפוסק לכל

ולקדושה [ע] ולברכו מפסיק (כד) אפילו באמצע הפרק. וכן דעתי מסכמת אע"פ שנשאתי ונתתי בדבר בפני הרב ר"מ דרוטנבורג והסכים דעתו שאין להפסיק:

ו [דף יד ע"א] **בעי** מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי הנדרי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או יא) דלמא הנאה קביל עליה והא איכא (כה) א"ל טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי [פ] מטעמת אינה טעונה ברכה והנודר בתענית טועם ואין בכך כלום. עד כמה. רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעית. טועם ואין בכך כלום °פירש רב חננאל (כו) כגון שחוזר ופולטו הלכך לא חשיבא הטעימה הנאה (כז) וגם א"צ ברכה ומיהו דוקא רביעית (כח) [צ] אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית. ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו: ז **אמר** רב (כט) כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה ודוקא משכים לפתחו. (כט) אבל שאינו משכים לפתחו שרי דהתנן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אמר רב יצחק בר אשיאן [ק] אסור לאדם (ל) לצאת לדרך (לא) קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך וגו'. ואמר רב אידי בר אבין כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך [ר] הקב"ה עושה לו חפציו [ש] שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:

ח **מתני'** אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה. (לב) בין שניה לשמע. בין שמע לוהיה אם שמוע. בין והיה אם שמוע לויאמר. בין ויאמר לאמת ויציב. רבי יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. יש להסתפק אי בעי למימר לא יפסיק כלל אפילו להשיב דחמיר מבאמצע הפרק. א"ד האי דקאמר לא יפסיק היינו כדין °כל הפרקים אבל לא חשיב טפי מבאמצע הפרק. מיהו נראה מדמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת דלא יפסיק כלל [ת] אלא אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק: **גמ'** אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה. וא"ר אבהו אמר רבי יוחנן מ"ט דר' יהודה [דף יד ע"ב] דכתיב וה' אלהים אמת. חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת [א] פירוש אם שהה בנתיים. אבל בלא שהייה [ב] פשיטא דלא יאמר פעמיים אמת. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן חוזר ואומר אמת. רבה אמר אינו חוזר ואומר אמת. (לג) והלכתא כרבה:

ט **מתני'** אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול המצות. [ג] °ואע"פ שמוקדם בתורה צריך טעם. דאין מוקדם ומאוחר בתורה. והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה. ויאמר אינו נוהג אלא ביום דקסבר דציצית הוי מצות עשה שהזמן גרמא דפליג אדרבנן דמנחות פרק התכלת (דף מג.) מכאן אומר ר"ת [ד] דהלכה כר"ש

דברי חמודות

עוד שאין להפסיק יותר אלא לקדוש קדוש וגו' ולברוך כבוד ה' ממקומו שאלו שני הפסוקים הם שאמרו ישעיה ויחזקאל ששמעום מפי המלאכים ושייכים לענין הקדושה וכ' הסמ"ק לאמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה מפסיקים גם כן וכההיא דירוש' דמייתי רבינו בפ' דלקמן סי"ח וע"ש סעיף כ"ו וכ' הרשב"א דלכל (ה"מ) [הני] פוסקים מכ"ש באומר תחנונים ועמ"ש בפ"ק סעיף כ"ח וכהפסקת הפיוטים שבברכות ק"ש ע' בפ' אין עומדין סעיף ס"א וכהן שקראוהו לקרות בתורה כ' הרשב"א שאינו מפסיק שכיון שקורא ק"ש ואינו יכול להפסיק אין זה קולא בכבוד כהונתו והטור סי' ס"ו כ' בשם המנהיג דכל מי שקוראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד לכבוד התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם ע"כ וכ' רמ"י ז"ל שכן נוהגים וכ"ל דכיון דהרשב"א חולק וגם הב"י הסכים ופסק את דבריו להלכה ורמ"א גם הוא לא הגיה עליו אע"פ שאין לשנות המנהג מפני המחלוקת מ"מ נראה בעיני שלא יקרא עם החזן כלל ויסמוך על פשט דברי הזוהר שאכתוב בס"ד בפ' הקורא עומד וכ"ל מילתא דפשיטא דלענות מפסיקין דלא סגי שלא יענה כמו שהוא עונה על שאר דבר שבקדושה שהרי גם אלו הברכות בעשרה דוקא ואעפ"י שכתבתי במי"ט פ"א סי' י"ג דברכות שבקריאת התורה בצבור מדרבנן הן הרי גם לשמוע קדושה וברכו כתב רבינו בפ' שלשה שאכלו סי' כ' שלא מצינו להם עיקר מן התורה ואפ"ה מקרי דבר שבקדושה ולענין הפסק בהנחת תפילין וציצית יתבאר לקמן סימן ח': (כד) **אפילו** באמצע הפרק. והש"ע כתב באמצע הפסוק והדין עמו מהירושל' דלעיל סימן ד' ועיין סעיף י"ז לענין פסוק שמע ומיהו בין גאולה לתפלה פסקו האחרונים שאין לענות קדיש וקדושה ויעשה כדברי ר"ת שהמתין בשירה חדשה כדי לענות אבל בעניית אמן אחר שסיים הש"ץ גאל ישראל כתב רמ"א שנהגו כי"א דלא הוי הפסק: (כה) **א"ל** טועם ואין בכך כלום. ובפרק קמא דתענית סימן ט"ו כתב רבינו בשם הר"י ברצלוני דבלבד מיו"כ וט' באב והב"י כתב דמלשון תרומת הדשן נראה דבכל תענית צבור לא יטעום כלל שלא אמרו אלא בתענית יחיד וכ"ל דדייק לשון קביל עליה ואע"ג דצבור נמי בעי קבלה מכל מקום מדלא אמר קבילו עלייהו דהוה משמע אף דתענית צבור ש"מ דלא איבעיא ליה אלא תענית שקיבל עליו היחיד בלבד אבל בתענית צבור לא איבעיא ליה ואסור וכתב רמ"א שכן נוהגים: (כו) **כגון** שחוזר ופולטו. כתב הג"ה מיימו' וכן הרוקח דלא יטעום רביעית בחיך בפעם א' אלא מעט מעט ורוקקו והרשב"א כ' דאפילו בפ"א לטעום עד כדי רביעית שרי אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום ורמ"י סתם וכ' דברי הרשב"א בלבד: (כז) **וגם** א"צ ברכה. כיון שפולט אבל אם בלע אפי' כ"ש צריך לברך כך פי' הטור סי' ר"י אבל הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות סתם וכ' מטעמת אינה צריכה ברכה ואלו בפ"א מהל' תענית כתב והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ש"מ דלענין ברכה אינו מצריך שיפלוט ובכ"מ כ' דאפשר לאת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת שיהא לו כוונת אכילה משמע ורביעית אע"פ שהיא מטעמת כוונת אכילה (אין) לה וכן פירש הר"ר מנוח ואע"ג דהאי קרא לענין ברכה אחרונה מיירי מ"מ יש לסמוך למקרא זה ברכה ראשונה ע"כ אבל מ"ש הב"י שיש לדקדק מדברי הרי"ף שמ"ש בפ"ק דתענית דלגדר שלא לבלוע לא קאי אלא לשרוי בתענית דוקא לא ראיתי לו הכרע כלל ואי משום שלא כתב לבעיא זו ודאתמר עלה הכא במקומה שהיה קבוע בגמ' ולפרש עלה דלגדר כו' ונשמע מינה שכן הדין לענין ברכה כמו לענין תענית אי משום הא לא אריא דעיקר דמלתא היא האיבעיא ודקבעי ליה לענין תענית קבעי לה אלא דבברייתא דמייתי קתני נמי דין הברכה והואיל ועיקר דמלתא לענין תענית אתמר קבעה הרי"ף במס' תענית וה"נ בעל הגמ' לא קבעה בכאן אלא להסמיך מאי דבעי תנא דר' אמי לדלעיל דבעי תנא דבי ר' חייא והלכך ליכא למשמע מהרי"ף כלום ומ"מ יש לעשות כדברי האחרונים ז"ל שכתבו שלא לברך אפילו כי בלע ככל ספק ברכות דלהקל: (כח) **אבל** טפי מרביעית חשיב הנאה וכו'. ואע"ג דפולט הואיל ומתכוין לטעום מתהני מיניה אבל מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית יכול לרחוץ פיו במים אפילו ביותר מרביעית דלא חשיבי מתהני כיון דפולט דלא דמי לטעימת תבשיל ושאר משקים ומיהו דוקא בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא כשר למעבד הכי כ"כ בתרומת הדשן וכ' הטור בשם הראב"י"ה שיכול ללעוס עלי קנמון עיין בהגהת מיימוני פ"א מהל' תענית ורמ"א הוסיף ושאר בשמים ועץ המתוק ללחלח גרונו ולפלוט ומיהו אע"פ דמסיק בשמו דאפי' ביוה"כ מותר מל' המרדכי שהביא הב"י לא' הראבי"ה והוא כמסתפק ביוה"כ דהוי דאורייתא ועובדא הגאות נאסרות בו אי שרי ובסי' תרי"ב הביא ב"י לשון הרמב"ם שנראה מדבריו שאסור ולכך כתבו האחרונים ז"ל דביוה"כ אסור: (כט) **כל** הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל וכו' ודוקא במשכים לפתחו כו'. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל בשם רבני פרובינציא דדוקא לומר שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לשון שלום ונראה למורי הרב נר"ו שאפי' זה אינו מותר אלא כשהולך ללכת לראות עסק מעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפי' זה הלשון אסור ע"כ ורמ"י ז"ל נתחכם לכתוב בזה הלשון כשהולך בלא"ה לעבור דרך שם ולא רצה למנקט ללכת לעסק כו' משום הא דלקמן דאסור לאדם כו' ובאינשי דעבדי איסורא לא רצה לפרש ורבינו ירוחם כתב דפי' נותן שלום כלו' שכורע אליו וראיתי בש"ע שכתב וז"ל וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו וי"א דכריעה זו אסורה אפילו בלא משכים לפתחו עכ"ל ולפום ריהטא לא מצאתי סברא האחרונה הזאת בב"י עד שדקדקתי ועלה בידי שבב"י יש חסרון וצריך הג"ה שכ' בשם ארחות חיים בזה הלשון ובתשובות קמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה אבל בלא כריעה לא חשו ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך בין בב"ס ואין בכך כלום והכריעה איסור גמור אפי' בלא נתינת שלום קודם שיתפלל עכ"ל והנה לפי הנראה מזה הלשון לא אמר שתהא הכריעה אסורה אפי' באינו משכים לפתחו דאדרבה כיון דאמר דבלא כריעה לא חשו ומתן שלום כו' א"כ על כרחינו גמ' דאמרה דדוקא כשמשכים לפתחו והשו לכך מיירי בכריעה דוקא ובאינו משכים לפתחו הא אמרי' בגמרא דשרי אבל כי דייקי' בלישני' אשכחנ' דהא דקאמר דלא חשו בלא כריעה כו' מסיים בה הכין ונותן שלום כו' בין בדרך בין בב"ה וכלו' כשימצא אותו בבהכ"נ כלישנא דרבינו ירוחם שם בב"י הא קמן דלא אמר שלא חשו בלא כריעה ושיהא רשאי להשכים לפתחו דהא ליתא אלא דנתינת שלום בלא כריעה היינו המימרא דבגמרא דאמרי' בה דאסור במשכים לפתחו ומהשתא הא דקאמר בתר הכין והכריעה וכו' צריך תיקון וכצ"ל והכריעה איסור גמור אפי' אינו משכים לפתחו ואפי' בלא נתינת שלום קודם שיתפלל כן נ"ל ומעתה מבואר מהיכן יצאו אלו הדברים שכ' הש"ע די"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו וכו' עוד ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ) אין לחוש כל כך וגם זה מל' הארחות חיים דלעיל אבל נ"ל שלא כתב כן אלא בענין הכריעה דבאינו משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בהא לא קאמר כלל דמהני להו הברכות דכמו שבלהתעסק בצרכיו דלקמן אמרו דעל תפלת י"ח אמרו דוקא וכן פסק הש"ע בהדיא ס"ג דכותיה דמ"ש ליסנא דקודם שיתפלל דהכא מליסנא דקודם שיתפלל דלקמן אלא מרווייהו בתפלת י"ח איירי ומה שאסרו בין בעסקיו בין בהשכמת פתח לא הותר קודם לכן ולא התירו תשוב' קמאי אחר הברכות אלא מה שאסרו מסברת עצמם דהיינו הכריעה בלא השכמת פתח אבל לא מה שנאסר בגמ' דהיינו בהשכמת פתח ומעתה לא כוון יפה מהר"ם יפה ז"ל שכתב ואם התחיל לברך כו' ואין לחוש אח"כ ללכת לפתח חבירו ולתת לו שלום אם הוא במקום שיכול להפסיק ע"כ שלא הותר אחר הברכות אלא לכרוע ובלא השכמת פתח והרי הוא פסק לקמן גבי עסקיו דלא הותר עד אחר תפלת י"ח והשמיט היש מקילין אחר הברכות שכתב רמ"א והלכך גם בכאן אין לפרש להתיר להשכים לפתחו ולתת שלום אלא הכריעה בלא השכמת פתח בלחוד היא שאין לחוש עליה אחר הברכות כל כך ומה שהתנה עוד אם הוא במקום שיכול להפסיק דברים פשוטים הם אבל אלו הברכות דאמרן בברכות השחר שקודם ברוך שאמר הן דלא שייך בהו שלא להפסיק ביניהם וכ"ש למאי דכתבתי שאין כאן היתר אלא כריעה בלבד שאין צורך להזכיר זה: (כט) **אבל** שאינו משכים לפתחו שרי. ומכל מקום מכיון שאסור לעשות חפציו ג"כ קודם שיתפלל כדלקמן נהגו שלא לומר אלא צפרא דמרי טב כדי שיתן לבו שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל ומפני שהוא משנה בלשון יזכור. הרא"ד: (ל) **לצאת** לדרך. כבר כתבתי במעדני י"ט דהגי' בגמרא לעשות חפציו וכתב עלה הרשב"א דאפי' במוצא חבירו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל ועיין לקמן פרק תפלת השחר סי' כ': (לא) **קודם** שיתפלל. בתפלת י"ח איירינן כדמשמע פשטא דגמרא ולכך בעל תרומת הדשן קרא תגר על הנכנסים בבהכ"נ ואומרים שירות ותשבחות ואח"כ הולכים לעשות חפציהם קודם שיתפללו תפלת י"ח: (לב) **בין** שניה לשמע. אבל באמן אחר שסיים ש"צ יענה וכמ"ש בפ"ק סעיף כ' לענין אמן אחר שסיים הש"ץ גאל ישראל והרא"ש כתב בתשובה הביאה הטור בסימן ס"א שנהג לומר הברכות של קריאת שמע עם הש"ץ בנחת וכשהגיע לסוף הברכה מיהר לסיים קודם לש"ץ לענות אמן ועיין בפ"ז סעיף קי"ב ובים מקומות מפסיקים בהאל מלך נאמן וכתב רמ"א שיש לעשות כן כשקורא ביחיד והטעם שאכתוב בסעיף דלקמן וכתב עוד הטור סי' פ' והיה תשובת רבינו הרא"ש למי שהיה לו שלא יוכל להעמיד עצמו בלא הפסקה עד שיקרא ק"ש ויתפלל [וכו'] אבל נ"ל שאם יוכל להעמיד עצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך עליהם כיון דאנוס הוא יכול להפסיק ולהניח: (לג) **והלכתא** כרבה שאינו חוזר. דוקא לומר אמת אמת בזה אחר זה, בלא הפסק בנתיים דהא אמרו בתיקונים תיקון י"ח ובמדרש הנעלם שיש בק"ש רמ"ח תיבות עם בשכמל"ו וכאדם יש רמ"ח אברים ונאמר רפאות תהי לשרך לומר שבשקורא ק"ש כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ולהשלים מנין הרמ"ח תקנו שיהא ש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת וכתוב בארחות חיים שאין היחיד חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת אלא שומע מהש"ץ ושומע כעונה וכתב למ"י דטעם הדבר דאם היחיד כופל ואומר ה' אלהיכם אמת הוי כופל שמע שכתבו בפ"ק סעיף ט"ו דבכפל הפסוק נמי אסור אבל הש"ץ דרכו בכמה עניינים לקרות בתשאי להוציא את עצמו ולחזור להשמיע לעם אבל רמ"א כתב שאם היחיד רוצה ג"כ לאומרם עם הש"ץ אין איסור בדבר ע"כ ולא מיהת דוקא עם הש"ץ אבל אם אינו קורא אלא ביחיד לא יחזור ויקרא כמו שכבר כתבתי בפ"ק סעיף ע' וגם כתבתי שהיחיד משלים אותו בט"ו ווי"ן והטור סי' ס"א כתב שי"א שמוסיפים אל מלך נאמן בין שניה לשמע להשלים הג' תיבות ומנהג קדמון היה אלא שאח"כ בטלוהו דלא למעבד הפסקה ותיקנו לש"ץ לחזור ה' אלהיכם אמת כדאיתא בתיקונים דלעיל והיה נראה בעיניהם יותר נכון להפסיק אחר אמת מלהפסיק בין ברכת אהבה לק"ש ואף לא מסתפינא אלא אמינא דבהא פליגי הקדמונים וספרי הזוהר דהקדמונים סברי דברכות דק"ש אינן כשאר ברכות המתוקנים על המצות וכמ"ש בשם הגאונים בפ"ק סעיף ס' ולכך ראוי יותר להשלים הג' תיבות באמ"נ בין שניה לשמע ממה שיפסיק אח"כ באמצע הברכה דאמת ויציב וספרי הזוהר סברי דאין בין ברכות הללו לברכות שאר המצות ומשום כך אין להפסיק בין שניה לשמע ומעתה הואיל ואנו לענין כמה דברים סבירא לן שאין אלו הברכות כמו ברכות דשאר המצות כמו שנתבאר בפ"ק בכמה דוכתי לא היה לנו לחוש כלל לדברי הזוהר והיה לנו להשלים הרמ"ח תיבות באמ"נ ולא כחזרת הש"ץ הא"א שהוא הפסק בין אמצע הפרק ולפיכך נראה לי ודאי שבמקום שנוהגין לומר אמ"נ ושלא יחזור הש"ץ הא"א שאין לבטל אותו המנהג כלל לפי שיש לו על מה שיסמוך ואע"פ שהרמ"ה כתב הטור בשמו שאמר לבטלו בשביל ג' דברים דמפסיק בין ברכה לקריאה ועוד דמפיק ש"ש לבטלה וכו' ועוד דס"ל תוספת בק"ש דלא אמרו יעקב ולא בניו ולא משה כו' איהו לא קאמר לתקנו כלל בחזרת דהא"א ובודאי שכל ג' טענותיו שייכים ג"כ בהוספה הזה ואדרבה לדידן דס"ל דברכות ק"ש אינן כשאר ברכות של המצות אם כן טענתו הראשונה בטלה לגבי דידן וקיימת לגבי החוזרים הא"א דמפסיק באמצע הפרק ומ"מ באלו הארצות שנוהגים על פי הזוהר לחזור הש"ץ הא"א גם כן אין לבטלו הואיל ויש לו על מי שיסמוך ואף על פי שגם נוהגין באלו הארצות ע"פ הסברא דברכות אלו אינן כמו ברכות (דק"ש) [דשאר מצות] אפ"ה לא הוה כתרין דסתרין אהדדי דאע"פ שסבירא לן דאין הברכות הללו כברכות דשאר המצות משום כך אין זו סתירה שלא להפסיק באמצע הפרק להשלים הרמ"ח אברים ולכך יש להניח כל מקום ומקום על פי מנהגו שכל אחד מנהג ותיקין

מעדני יום טוב

באמצע כו' - מילתא באפי נפשיה הוא: [ע] ולברכו ואע"פ דגבי תפלה לא הוזכר ברכו כתבו תלמידי הר"י מסברא דנראה נמי כיון שהיא הפסקה מועטת לענות ברוך ה' המבורך ואין בו כדי שאילת שלום תלמיד לרב מותר דתוך כדי דבור כדבור דמי ע"כ ואף על פי דבעניית קדיש איש"ר מבורך יש יותר מן ג' תיבות התם דאתמר בגמרא בהדיא אתמר אבל ברכו וכן מודים דלא אתמר בהדיא בגמרא תפסת מועט תפסת: [פ] מטעמת לשון רש"י טעימת תבשיל ולא פי' מטעמת האשה שטועמת והטור כתב כן בסי' ר"י מטעמת שטועמת התבשיל נ"ל לטעמא דרש"י מדלא קתני טועמת שמטעמת משמעו פועל יוצא לטעום התבשיל לאחר לכך פי' שהוא שם דבר והיינו טועמת התבשיל והרי הוא במשקל כל מחמצת ומיהו י"ל דברש"י נ"ל הלשון טועמת תבשיל: [צ] **אבל** טפי מרביעית כו'. וגם הרמב"ם בפ"א מהלכות תענית כתב דרשאי אפילו בכדי רביעית ואני תמה למה אמרו עד ועד בכלל לסקל והרי בפ' תפלת השחר דף כו ע"ב איבעיא להו לר' יהודה דאמר עד ד' שעות אי עד ועד בכלל כו' ש"מ דמסתמא לא אמרינן עד ועד בכלל והתום' שם הביאו גמרא ערוכה מפ' הרואה כתם דף נח דלכל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגרים דכתמים ומסיק נמי הכי בגמ' דאלו טריפות דכ"ו לענין שאר עד ועד ומיהו מצאתי בתוספות דפרק אלו טרפות דמ"ו דמהא דאמרו כל שיעורי חכמים להחמיר ליכא למיפשט אלא במשנה או בברייתא אבל לא במימרא והכי נמי מימרא הוא הא לעבדי ר' אמי ור' אסי ואלא מיהת התם גופיה איכא מימרא ובעי בגמרא אי עד ועד בכלל ולא אמרו התוספות אלא דליכא למיפשט מהך דכל שיעורי כו' וצריך לי עיון גם הרמב"ם בפ"ה מהלכות ברכות כתב עד רביעית וצ"ע: [ק] **אסור** לאדם לצאת לדרך כך גי' הרי"ף אבל בגמ' הגי' לעשות חפציו וכן העתיק רש"י בפירושו והטור סי' פ"ט תפס לתרווייהו ואין להקשות על גירסת הרי"ף ורבינו להכא אמרינן דאסור לצאת לדרך קודם שיתפלל ובפ' תפלת השחר סי' כ' איפלגו בה תנאי כבר תירץ הב"י דהתם כשהשיירא הולכת וא"א לו להתעכב והכא כשיש בידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר לילך לדרכו: [ר] **הקב"ה** עושה לו חפציו כו' - לאו למימרא שאם לא התפלל קודם אין הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו אבל איסורא ליכא אלא איסורא נמי איכא כיון שעושה חפציו קודם שיתפלל כ"כ ב"י: [ש] **שנאמר** צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו - וכיון דקרא קאמר שישים לדרך פעמיו הרי הבטחתו בכך שכל חפציו ישלים דאל"כ לא יאמר שישים לדרך פעמיו אם יש ספק בדבר שלא ישלים חפציו: [ת] **אלא** אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כו' - משמע מדבריו שהוא סובר דכיון דויציב ג"כ הוא אמת אין להפסיק בינו לה' אלהיכם אלא במלת אמת אבל רבינו לא הזכיר ויציב ונראה שסובר דלאו דוקא נקט הרא"ש ויציב כ"כ הב"י ושירכא דלישנא דמתניתין נקטיה לרבינו ובמתני' לא קשיא כלל דהא לא משתמע מיני' בהדיא שלא יפסיק ג"כ בין אמת לויציב אלא נקט במתני' ויציב עם אמת באשגרתא דלישנא: [א] **פי'** אם שהה בנתיים כמ"ש תלמידי הר"י שפסק מפני היראה או מפני הכבוד או שסיים קריאת שמע קודם החזן והמתין עד שיתחיל החזן: [ב] **פשיטא** דלא יאמר פעמיים אמת דודאי לדמי כאומר שמע שמע או מודים מודים דמשתקין אותו: [ג] **ואע"פ** שמוקדם בתורה צריך טעם לפי שהחכמים אינם מסדרין שום דבר בלא טעם ומוקדם אינו טעם דאין מוקדם כו' וא"ת וכי נמי דאין מוקדם כו' מ"מ אין לשאול שום טעם על החכמים שהקדימו המוקדם על המאוחר ואע"פ שאין כאן שום טעם בעולם שאחרי שא"א לסדר שתי פרשיות לקרותן כאחת שאין הפה יכול לדבר כן א"כ כי הקדימו המוקדם טוב אין כאן מקום שאלה על שום טעם והתוס' כתבו וז"ל וא"ת תיפוק ליה דקדמה בתורה וי"ל דה"ק למה קדמה אף לפרשת ציצית דקדמה לכולן אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שהיא קודמת בתורה משום דאמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה וא"כ היה לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים עכ"ל וגם על זה קשה דהא מויאמר אין להקשות דטעמא קאמר שאינו נוהג אלא ביום ונוכל לומר דאע"ג דהכל ר"י בן קרחה אמרה מ"מ כיון דבלשון שאלה ותשובה אמרה הרי הוא כאלו עדיין לא ידע בתשובה שיאמר על ויאמר ושפיר קא מקשה ושואל למה קדמה שמע לוהיה ולא הקדים ויאמר לכולן אלא ודאי אין מוקדם מכריע וה"ל להקדים והיה שהיא בלשון רבים וכשהשיב דעול קבלת שמים קודם חזר ושאל דאם כן ויאמר נמי לקדום שהרי יש בו עול מלכות שמים דכתיב אני ה' אלהיכם וה' אלהים אמת ועי"ל דשפיר מקשה מעיקרא מויאמר אע"פ שריב"ק ידע טעמא דמסיק איהו דויאמר אינו נוהג אלא ביום מ"מ הוה ליה להקדימו כיון דקדמה בתורה דלאו אמרת דמשום דשמע נוהג ביום ובלילה א"כ לקדום והיה דיש בה עוד מעלה יתירה שהיא מדברת בלשון רבים ומכיון שנותן טעם דשמע קדמה שיש בה קבלת עול מלכות שמים שאל שויאמר יקדים ג"כ לוהיה מהאי טעמא שכתוב בו ג"כ כעין קבלת עול מלכות שמים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם: [ד] **דהלכה** כר"ש. וקשה דבפ"ק סי' י' מייתי לדרשה דדרשי רבנן וראיתם וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה כו' לענין זמן ק"ש ור"ש דריש וראיתם

תפארת שמואל

אפילו באמצע דלא גרע מה שפוסק לשאול מפני הירא' ולהשיב מפני הכבוד ולזה הסכים מורי ז"ל ונראה בעיני מ"ב. בטור וי"א שפוסק לכל אמן. ואמן דזה אינו דא"כ לא יוכל לכוין כלל וגם משמעות לשון המחבר אינו כשמע שהרי כתב קדיש וקדושה ולא ברכו ובמרדכי נמי לא הזכיר ברכו וע"ז כתב הטור

וי"א דפוסק לכל פי' אפי' לברכו וסיים כמ"ש המחבר אבל מ"מ אמן דהאל הקדוש אף המחבר מודה דלא גרע מברכו וכדמשמע ליסנא דהטור ודו"ק: יא) או דלמא הנאה קיבל עליה והא איכא וכו' פי' התוס' האי ליסנא משמע דאיירי דוקא ביחיד שקיבל עליו התענית אבל בתענית (הצבור) [הכתוב] לא ע"כ משמע בשאר תענית

[ח] וכן כל האמוראים. דלעיל סברי דאין אומר פרשת ציצית בלילה. וכן משמע בשבת פרק ב"מ (דף כה:) גבי ר' יהודה בר אילעאי שהיו תלמידיו [ו] (מגביהין) [נ"א מחבין] כנפי כסותם מפני שלא היה להם ציצית בסדינן. דקאמר ואיהו סבור משום כסות לילה. ומדנקט הגמרא האי טעמא [ז] ושבק הני טעמי אחריני דמנחות (דף מ.) ש"מ דאליבא דהלכתא נקט טעמא. ועוד בפרק במה מדליקין (דף כז:) גבי הא דפריך כי איכי דמרבינן שאר בגדים לענין טומאה נרבה נמי לענין ציצית מאשר תכסה ומשני ההוא מבעי ליה לרבות כסות סומא. והיינו כר"ש. ולא קאמר לרבות בעלת חמש דהיינו כרבנן. ועוד סתמא דברייתא בפ"ק דקידושין (דף לג:) קא חשיב ציצית בהדי מצות עשה שהזמן גרמא. ועוד בפרק שני דזבחים (דף יח:) פליגי תנאי [ח] חד מרבה כסות סומא מאשר תכסה. ואידך מאשר ולא קאמר דס"ל כרבנן. אלא דוחק להעמיד שניהם כר"ש אליבא דהלכתא. ואנן נהיגי למר פרשת ציצית בלילה דקאמר בגמ' אמר רב יוסף כמה הוי מעליא האי שמעתא דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא [ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת. אמר ליה אביי מאי מעליותא והאמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר וכי תימא ואמרת אליהם לא הוי התחלה והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב] דבר אל בני ישראל לא הוי התחלה. ואמרת אליהם הוי התחלה. אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת נמי לא הוי התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית. אמר אביי הלכך אתחולי מתחלינן כדמתחלי במערבא וכיון דמתחלינן מיגמר נמי גמרינן דהא אמר רב כהנא אמר רב אם התחיל גומר :

י גמ' אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר [פ] בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [י] כאלו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא נסכים. וא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה [דף טו ע"א] יפנה ויטול ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל [כ] זהו מלכות שמים שלימה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו (לד) ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. [ל] רב קרי ק"ש והדר מנח תפילין ואגלי. ואסיקנא שלוחא הוא דעוית שאיחר מלהביא תפילין עד אחר שקרא ק"ש (לה) והפסיק והניח יב) תפילין כדי שלא יתפלל בלא תפילין. ונמצא °כתוב על שם ר' יצחק ז"ל ב"ר יהודה שהביא לו השליח טליתו אחר ק"ש והתעטף בטלית והתפלל. והביא סעד לדבריו מהא דרב אנח תפילין בין ק"ש לתפלה וה"ה לציצית ונראה שיש לחלק דתפילין שאני [מ] כדאמר מניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל זו היא מלכות שמים שלימה. ועוד נראה דמן הסברא יש לחלק דשאני תפילין שכתוב בהן קבלת עול מלכות שמים ועול מצות וקראם הכתוב זכרון. ועוד זהו מצוה בגופו של אדם אבל מצוה ציצית אינו בגופו [נ] אלא שחייב הכתוב בבגד שיש לו ארבע כנפים. [ס] ואם לא ילבשנו עתה ילבשנו אחר זמן. [ע] (לו) ואין להפסיק בין קריאת שמע לתפלה בשביל עטיפת ציצית : יא א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מדרבנן דאתא ממערבא ואמר כל מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקיסמית. אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב (לז) כל מידי דמנקי. רב חסדא לייט אמאי דמהדר אמיא בעידן צלותא °יש ספרים שכתוב בהן והני מילי לקריאת שמע. אבל לתפלה בעי אהדורי דאמר ריש לקיש לגבל ולנטילה ולתפלה ארבע מילין [פ] כמו ששנינו בפסחים פרק אלו עוברין (דף מו.) ובחולין פרק העור והרוטב (דף קכב:) וגם רב אלפס ז"ל כתב כן ולא נמצאת גירסא זו בספרים ישנים [צ] וגם (רב אשי) [רש"י] לא (פירש) [גרס] כן. ונראה דלא גרסי' ליה דכי היכי דלית ליה לאהדורי בעידן קריאת שמע משום דלא יעבור הזמן. (לח) הוא הדין לענין תפלה דמאי שנא הא מהא. ואע"ג דקריאת שמע דאורייתא ותפלה דרבנן. עשו רבנן חיזוק לדבריהם כשל תורה. ורש"י נמי לא פירש שם טעמא דתפלה משום נטילת ידים (לט) אלא כדי להתפלל בעשרה. וכן לקמן בפרק מי שמתו (דף כב.) קאמר בטלו נטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידנא דצלותא ולא הזכיר קריאת שמע כלל*:

יב מתני' הקורא את שמע [ק] ולא השמיע לאזנו יצא *ר' יוסי אומר לא יצא. קרא (מ) ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא ורבי יהודה אומר לא יצא [ר] הקורא למפרע לא יצא. קרא וטעה יחזור למקום שטעה. כתב רבינו משה ז"ל דאם לא קרא פרשיות על הסדר יצא שהרי בתורה אינן כתובין על הסדר. אע"ג דתנן למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע. לכתחלה סדרו טעמי כן אבל הסדר אינו מעכב : והא דקאמר רבי יהודה בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים :

דף טו ע"ב גמ' אמר רבי טבי א"ר יאשיה [ש] (מח) הלכה כדברי שניהם

הגה"ה

טיט הנרוק שפרה שוחה ושותה נוטלין הימנה לידים (לאוכלין) [לאכילה]. וכן נוטלין לידים מיבחושים הדומים. ומכל דבר שתחלת ברייתו מן המים. מיהו שמא צריך שיהא לתלוחית קצת. עפר וצרור וקיסם לא מהני לאכילה : הנוטל ידיו שחרית והתנה עליהם כל היום כולו וכשבא לאכול אין לו מים ורוצה לסמוך על תנאו אם עתיד למצוא לפניו בארבע מילין לא יאכל עד שיטול. מים האשונים נוטלין אפי' בחמין שהיד סולדת בהן. מים שנפל לתוכן דיו וקנקנתום אם נשתנו מראיהם פסולים. עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולים. שמעון השזורי אומר אם נתכוין לשרות בזה ושרה בזה כשרים. הדיח בהן את הכלים [או שמיתח בהן את המידות פסולים. הדיח בהם כלים] (כ"ה בא"ז) מודחים או חדשים כשרים. חמי טבריה אין נוטלין מהן לידים ובמקומם מטביל בהן כל גופו וכ"ש ידיו ואפסקינהו בבת בירתא פליגי. אין נוטלין מיין שלנו לידים. אבל משכר ודבש מטלין בשעת הדחק דוקא. האי מאן דבעי למיכל ומשכח מיא בהגנא או במשיכלא ויש בהן מ' סאה שדי ידיה בגויה ושפיר דמי. כלי שמטלין ממנו צריך שיהא שלם ומחזיק רביעית הלוג.

*עטו"ז סי' קנ"ט ס"ק י"

מעדני יום טוב

פרש לכסות לילה ומיהו התוספות דהתם פירשו לסך דרשה דראה מצוה כו' אינה אלא אסמכתא בעלמא דק"ש דרבנן עד כאן. אבל רבינו בפ' דלקמן סי' ס"ו פסק כמ"ד ק"ש דאורייתא ומ"מ יש ליישב דאע"ג דק"ש היא מדאורייתא מ"מ נהקדימה נקראה כל כך בהסכמה דדרשינן מראה מצוה כו' אינה אלא בדרך אסמכתא דמדרבנן היא:[ח] וכן כל האמוראים דלעיל. ולקמן מייתי להו ורבינו סידר המשנה במקום הפיסקא שבגמרא וכסדר הרי"ף ומשו"ה בגמרא לעיל מהכא אתמרו : [ו] מגביהין. בגמ' גרסי' מחבין כלומר מחבאין וכן העתיק רבינו בריש הלכות ציצית:[ז] ושבק הני טעמי אחריני דמנחות פרק התכלת ד' מ'. גזירה משום קלא אילן או שמא יקרע סדינו בתוך שלשה: [ח] חד מרבה כסות סומא מאשר תכסה ואידך מאשר ולא קאמר דס"ל כרבנן ותמיהא לי דליתא ואדרבה תרי תנאי פליגי התם חד אומר ד' ולא ג' ומרבה ה' מאשר תכסה והיינו כרבנן וח"א ד' ולא ג' ולא ה' ומוקי לאשר תכסה לרבות כסות סומא והיינו כר"ש* : [פ] בעצמו פי' רש"י לישנא מעליא ע"כ כלומר דהל"ל בהקב"ה שאלו העיד אמת באמרו שהוא אלהים ה' אחד היה מקיים מצותיו והתוס' בד"ה ומנח תפילין כתבו בעצמו פי' בארון שצוה שהוא קורא וקיו לטוטפות ולאות על ידך ואין ע"כ ועיין בסמוך בשם תהר"י : [י] באלו הקריב כו' . וכתבו תלמידי הר"י דעולה ס"ל דכיון שהוא קורא וקשרתם וגו' ואינו מניחן נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואע"פ שעשה המצוה שילא ידי ק"ש אפילו הכי עבר עבירה מלד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ור"י ס"ל שאפי' המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קיבל עליו עול מלכות שמים דה"ל כמו שמקריב כו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שמים : [כ] זהו מלכות שמים שלימה מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא ית' הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך נוה נשום אותה כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות בזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו. זו היא מלכות שמים שלימה כ"כ תלמידי הר"י ז"ל : [ל] רב קרי כו'. בגמרא לעיל מהא דאמר עולא ודהניא החופר כוך השמיטו הרי"ף ורבינו ועי' פ"ג סי' ה' : [מ] כדאמר מניח תפילין ולא אמר נ"כ שמתעטף בציצית וא"ת תקשה אה"נ אמאי לא אמר נ"כ שיתעטף בציצית ולפי הטעם שכתבתי בשם תלמידי הר"י ז"ל שגי בתפילין להיות קבלת עול מלכות שמים שלימה ועוד יש לומר דמהני טעמי שיפרש בסמוך אלא דהשתא דייק מלישנא דמימרא בלא טעמא והדר קאמר דסברא הוא וכו' ואה"נ שבעל המימרא יש לו נ"כ סברות הללו לחלק בין ציצית לתפילין ורמ"י בסי' כ"ה כתב דלא הזכירו עטיפה באלו המאמרים דפשיטא שכבר נתעטף דהיאך יעמוד ערום ויקרא ק"ש ויתפלל וכלומר דבזמניהם היו כל בגדיהם עשויים בד' כנפות מ"מ מכח הסברות שמזכיר רבינו יש לחלק ביניהם לענין הפסק: [נ] אלא שחייב הכתוב בבגד שיש לו כו'. לשון התוס' אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם יש לו טלית חייב ואם אין לו פטור מציצית כו' משמע דס"ל דציצית אינו חובת גברא וכ"כ ג"כ תלמידי הר"י ז"ל שמצות ציצית שאינו אלא חובת מנא אין לו להפסיק כו' ותימה על רבינו שהוא כתב בהלכות ציצית נלשון הרי"ף דמסיק דציצית חובת גברא ולא חובת טלית אבל נ"ל שנוכל לפרש דברי רבינו שאינו ר"ל במה שכתב שחייב הכתוב בבגד שיש לו דהיינו שהוא חובת הבגד כדברי התוס' אלא ה"ק שהכתוב חייב לגברא בבגד שיש לו ולאפוקי אם אין לו בגד בת ד' כנפות אינו חייב לקנות לו כמ"ש הטור בריש סי' כ"ד : [ס] ואם לא ילבשנו עתה כו'. כלומר ואע"פ שהוא רוצה לקיים גם מצוה זו ואע"פ שאינה חובה עליו שילבוש אלא שאם יש לו בגד בת ד' כנפות וירצה ללבשו יתחייב לעשות לו ציצית ואם ירצה לא ילבשו ואפ"ה הוא רוצה ללבוש הציצית הרי יכול לקיימם אחר כך ולא יפסיק משום כך וז"ל התוס' אבל כו' ואם אין לו פטור מציצית ויכול לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי דהויא הפסקה:[ע] אין להפסיק בין ק"ש לתפלה בשביל עטיפת ציצית. פירש הב"י סי' ס"ז דאי קאי אקודם גאל ישראל לא אסר אלא לברך אבל העטיפה לא הוי הפסקה דהא עוסק במלאכה וקורא ק"ש חוץ מפרשה ראשונה כדלקמן סי' י"ג ואי מיירי בין גאל ישראל לתפלה אפי' העטיפה הוי הפסק ע"כ והדין עמו לומר שהעטיפה מקרי הפסק מהא דפ' דלקמן סי' ל"ט דרבי לא היה מתעטף בתפלה וה"ה בין גאולה לתפלה דהא מחמירין ביה בכמה ענינים אף על פי שיש לחלק דעטיפה האסורה בתפלה משום דתפלה צריכה כוונה יתירה ובקל מיטרד וכדלקמן בסימן י"ג ומ"מ לדעת הסוברים דיכולים לענות אמן בין גאל ישראל לתפלה וכמ"ש בפ"ק בד"ה סעי' כ' אפשר לחלק דגם העטיפה אינה חשובה הפסק ולכך סתם הטור ולא כתב אלא שאין לו להפסיק לברך על טלית ללבשו לומר שאין חשש הפסק בענין הטלית אלא לברך אבל העטיפה לעולם לא הוי הפסק דאיהו נמי סבר שעונה אמן אחר גאל ישראל כמ"ש באותו הסימן ואפי' היחיד אחר ברכותיו ומ"מ אנן דלא קי"ל כך ביחיד מ"מ קי"ל שאחר סיום הש"ץ עונה ולכן לא הויא העטיפה הפסק אפי' בין גאל ישראל לתפלה : [פ] כמו ששנינו כיון דמימרא הוא הל"ל כמו דאתמר אבל נמצא לרבינו עוד שלא דקדק בלשונו בכך לקמן בפ' : [צ] וגם רב אשי לא פירש כן. לא ידענא מאי קאמר ויתכן בעיני שצ"ל וגם רש"י לא פי' כן ור"ל רש"י דהכא לא פי' כלום ואלו היתה כגרסתו בכאן ה"ל לפרשה ואע"פ שבפירוש רש"י שלפנינו כתוב אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא צריך למהדר אמיא ע"כ מסתברא שבפירוש רש"י שלפניו לא היה כתוב וגם הלשון הזה קשה בעיני דקאמר דתפלה זמנה כל היום ותנן בריש פ"ד דתפלת השחר עד חצות ר"י אומר עד ד' שעות וכ"ל דיש לתרץ דר"ל שאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים ואם אין לו מים מהשב כטעם שהרי אנוס הוא ויכול להתפלל שתים נמצא שמשום שאין לו מים הוה זמנה כל היום : [ק] ולא השמיע לאזנו אבל הוציא בשפתיו כדמסיק בפרק דלקמן סימן י"ד : [ר] הקורא למפרע שקורא הפסוקים למפרע כגון שאמר בתחילה וכתבתם וקורא עד שמע תלמידי הר"י ז"ל : [ש] הלכה כדברי שניהם להקל ומש"ה לא הביא הא דרב יוסף דאמר מחלוקת בק"ש וכו' ואע"פ שתלמידי הר"י אחר שתמהו על הרי"ף שהביא לדרב יוסף תירצו דאפשר דאתא לאשמועינן דבבה"מ אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא משו"ה כתב לדרב יוסף ורוצים לומר דבבה"מ ה"א ספי דלא יצא מדקרא קאמר וברכת ואני תמה דבק"ש כתיב ודברת ואפסיק הלכתא דיצא א"כ מכ"ש בה"מ ואולי דלמ"ד ק"ש דרבנן צריכא ומ"מ רבינו הא סבר כמ"ד ק"ש דאורייתא כדלקמן וגם הברייתא דבבה"מ יצא כבר כתוב ג"כ בדברי רבינו

דברי חמודות

ותיקין הוא ובאלו הארצות גם כן היחיד שאינו שומע חזרת הש"צ יאמר אמ"ג וכתב רמ"א שכך מהגין : (לד) ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל ואע"פ שלא אמרו להתעטף ג"כ בציצית כתב הטור סימן כ"ד שצריך ליזהר בו בשעת תפלה ע"כ ונראה דפשיטא הוא שר"ל בשעה שעוסק בעניני התפלה וק"ש הוא בכלל ועיין בפ' כרוחה סעיף ע"ו שם תמצא סדר עטיפת ציצית והנחת תפילין : (לה) והפסיק והניח תפילין מסיק הב"י שלא יברך אלא ימיתם ואחר שהתפלל ימשמש ויברך עליהם ורמ"א מסיק דקודם גאל ישראל יברך עליהם וכתב דהכי נהוג : (לו) ואין להפסיק כו'. בשביל עטיפת ציצית אם יברך עליהם אלא יעטוף בלא ברכה אם הוא קודם גאל ישראל ולאחר גאל ישראל עטיפה חשיבא הפסק כך מסיק הב"י וצ"ל שאפשר לדעת האוסרים לומר אמן אחר גאל ישראל כמ"ש בפ"ק סעיף כ"ג ה"ג עטיפה לא הוי הפסק : (לז) כל מידי דמנקי שיין בפרק הרואה סי' כ"ג וכן מי שעומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די לו בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל ואינו צריך לברך וכל שנגע שלא במקום הטנופת א"צ כלום ואיזהו מקום הטנופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטנופת ממש קאמר אלא אפי' שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש בם מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו (וכתב הכל בו ובצוארו עד החזה) ומקומות מגולים שבזרועותיו (עד הפרק העליון הנקרא קודדו עלבוגין בל"א כ"כ הכל בו) אין זה מקום מטופת שאין בם מלמולי זיעה וצואה. תשובה להרמב"ן סימן קנ"ה. ומהרי"ל קחשיב נמי נואת האזן והאף והאחיל ונוגע במקומות אלו המטונפים שזכרנו צריך לנקות לכך אסור לנגוע בהם בשעה שעומדים בתפלה כ"כ הכל בו וכו' ועוד שכן דין העוסק בתורה. ובצואת האוזן והאף אסור לנגוע כ"א ע"י בגד : (לח) ה"ה לענין תפלה ומסקנת האחרונים כגיר' הרי"ף הילכך צריך לחזור אחר המים עד ד' מילין ואיתא או בגמרא וכתבו הרי"ף וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפי' מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ובש"ע סי' צ"ב כתוב עד מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר וטעמו כדכתב בב"י שכך נראית גיר' הרמב"ם ותמהני עליו דשבק גירי' גמ' שלנו וגי' הרי"ף גם גי' הרשב"א בשם רבינו האי שכתב הוא ונקט מה שנראה לו מן הרמב"ם בלבד וגם אינו מוכרח ממש בהרמב"ם אלא שנראה כן כמו שדקדק בעצמו לומר שנראה שהיה גורס כן וכבסף משנה פ"ד מהלכות תפלה כתב בפי' שגיר' הרמב"ם מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר וז"ש אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל אבל אם עבר מן המים יותר כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור עכ"ל ואם מעכב שלא יוכל לבוא למחוז חפצו או שהמתלוים עמו לא ילכו גם המה ויצטרך ליילך יחידי אכתוב בסעיף דלקמן בס"ד ואם מתיירא שיעבור זמן התפלה מסיק הש"ע דינקה במידי דמנקה וליכא בינייהו דהרי"ף ורבינו אלא לענין חזרת ד' מילין לפניו ומיל לאחריו דלכל כך לא הצריכו לרבינו ואף ע"פ שלא יעבור הזמן ומיהו ודאי שטוב לחזור אחר המים כשיוכל בלא עיכוב כולי האי וכן מבואר מלשון הטור ואם אין שהות ויעבור הזמן אף להרי"ף וסיעתו לא יעבור זמן התפלה מפני המים דהרי יכול לנקות עצמו במידי דמנקי ואי לאו דכך מסיק הש"ע הייתי יכול לומר דאף כשיעבור הזמן ס"ל להרי"ף וסיעתו שצריך שיחזור אחר המים וכן מבואר מלשון רבינו שכך הוא דעת הרי"ף ויראה לי שדעתם שאם ישבור הזמן שיתפלל מנחה שתים וכמ"ש כמי"ע מתוך לשון רש"י לכך ר"ל שגם דעת הש"ע כן בפי' דברי הרי"ף וסיעתו אלא שלא רצה לפסוק כדבריהם באם אין שהות ועוד פסק שאם רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריכים נטילה לתפלה אם יש לו מים אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך ולא יברך ואם אין לו מים מזומנים אינו צריך לחזור וליטול ע"כ וגם מזה נראה בעיני שהוא שלא על דעת הרי"ף וסיעתו שהרי כתב בב"י שהרמב"ם (שהוא על דעת הרי"ף) סובר דידים של היסח הדעת צריכים נטילה לתפלה ומבואר מדברי הרמב"ם שהביאם נראים לזה שבתוך אותם הדברים כתב להצריך לו חזרת ד' מילין וכו' אלא נראה דודאי דכעין פשרה הוא שעשה ושייך שבאם אין שהות או שכבר רחץ שחרית אלא שהסיח הדעת לא ראה להחמיר בחזרה כהרי"ף והרמב"ם ומשום כך בש"ס רל"ג לענין תפלת מנחה לא כתב אלא יש לו מים וכו' כהלשון שכתבתי בסמוך משום דפשיטא דנטל כבר ביומו ולכך לא החמיר כהרי"ף והרמב"ם ואלא מיהא דבריו סתומים ביש עליהם לכלוך ואע"פ שכבר נטל אי מצריך להם מים ושיחזור אחריו באם יש שהות ונראה דכיון דלאבי העזרי שכתב הטור היסח הדעת חמירא מלכלוך ואע"פ שבלשון הש"ע לכלוך חמירא וכסברת הי"א שבטור מ"מ הרי השוה אותם הטור בשם אביו רבינו ז"ל וגם לענין הברכה שוים הם שאין מברך עניי' אפילו נוטלן במים לתפלה כשהיו מלוכלכים כמ"ש בס"פ הרואה ולפיכך נשוה אותם להקל בלכלוך כמו בהיסח הדעת ובאם אין לו מים מזומנים די לו בכל מידי דמנקה וכך נראה שיש לפרש דעת הש"ע בעצמו דמאי דדייק למימר דינו כהיסח הדעת לרבותא הוא דאם אין לו לכלוך רק שהסיח דעתו א"צ לכלום ואפי לו למידי דמנקה דמאי נקיות שייך כיון שאינו רואה שום לכלוך אלא שהטור כתב בהדי' בשם רבינו ז"ל דצריכים ג"כ נקיות במידי דמנקה והטעם מבואר דמשום היסח הדעת חיישי' שנגע במקום מטונף דידים עסקניות הן וכתב רמ"א בשם המנהגים דאפי' עומד מלמודו יטול ידיו לתפלה ע"כ ואע"פ שכתבתי בסעיף דלעיל בשם הכלבו דאף בלמוד אסור ליגע במקומות המטונפות מ"מ לא יסמוך על זה לתפלה שהתפלה היא כעומד ממש לפני הקב"ה: (לט) אלא כדי להתפלל בעשרה. ונקטינן נמי כפירושו וכתב הב"י סי' צ' שמצא כתוב בשם ס' האגודה דכ"ש שלא ישכים אדם לילך מן העיר שמתפללין שם בעשרה אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום ושלא יהיה צריך לילך יחידי אחר התפלה ע"כ ויראה לי שכן גם ההולך בדרך לא החמירו בחזרתו אלא אם אין מעכבו בכה"ג דכיון דלא ישכים אתיא ליה במכ"ש ואפ"ה דוקא אם יכול וכו' א"כ ה"ה דנלמוד במכ"ש למי שהוא בדרך דלא אמרו החזרות אלא באם יכול וכו' והקרוב אלי דלספר האגודה גם לפי' הרי"ף דמפרש אנטילה נמי דוקא באם יכול כו' דמאי אמרת נטילה חמורה מלהתפלל בי' דנטילה דבר שבגופו יש לחשב וכרי רש"י וסיעתו אדרבה יותר נראה לנס לפרש אתפלה בי' מלפרש אנטילה : (מ) ולא דקדק באותיותי'. פירש"י לפרשן יפה בשפתים וז"ל הרמב"ם שלא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ולא יניח הנד ולא ימיד הנח ופי' הב"י כגון ב' שוין של על לבבך שמפסיק להיות נקיבת אין לשמת מקריאתם ממה שקבלנו ומה שהשיג עליו הראב"ד דאדרבה שיניד הב' השניה כדי להעמידה שלא תראה וי"ו זה יכול לעשות גם כשמוטעם ולכך אין לשנות קריאת שום אות מכמות שהוא נקוד : (מח) הלכה

תפארת שמואל

לצור נמי שרי וכ"כ הטור ביוה"כ וכו' כתב אסור משמע בשאר תענית ליכא קפידא ואני אומר דלישנא דברי בתענית משמע דווקא תענית יחיד וכן מצאתי דכל תענית לצור אסור כ"ל : יב) ותניח תפילין כדי שלא יתפלל כו' והתוס' כתבו בשם ר"ת מקולי דמהכא אין ראיה להפסיק ולברך על התפילין כי שמא הניח תפילין ולאחר י"ח משמע כאן וכו' ובדין ובהלי פני אבל הטור כתב שיברך וכן נראה עיקר אבל א"א

לעיל: תני רב עובדיה קמיה דרבא [ת] (מב) ולמדתם שיהא למודך תמה כדי ליתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה [א] (מג) כמו על לבבך. בכל לבבך. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. על לבבכם. הכנף פתיל. אתכם מארץ. ירושלמי [ב] (מד) צריך להתיז ז' דלמען תזכרו [ב] צריך ליתן ריוח בין וי"ו לחי"ת אף דלא לישתמע וחרף: גרסינן בפרק מקום שנהגו (דף נו.) בעינן ו' דברים עשו אנשי יריחו וכורכים את שמע היכי עבדי אמר רב יהודה אמר שמואל אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין (מה) ופי' רש"י לא היו מפסיקין בין אחד לואהבת אע"פ [ג] דצריך (מו) להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת של מלכות שמים לדברים אחרים. רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו. רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך (מז) דמשמע היום על לבבך ולא למחר. ואנן מ"ט אמרינן בשכמל"ו דרש ר"ש בן פזי ויקרא יעקב אל בניו בקש יעקב לגלות לבניו את [ד] קץ הימין ונסתלקה ממנו השכינה. אמר ח"ו שמא יש במטתי פסול. כאברהם שיצא ממנו ישמעאל. וכיצחק שיצא ממנו עשו. אמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כן אין בלבנו אלא אחד. פתח ואמר בשכמל"ו. אמרי רבנן היכי ניעביד. נימריה לא אמריה משה. לא נימריה. אמריה יעקב. (מח) התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. תנא דבי ר' אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה [ה] טעמה יש לה גנאי. לא טעמה יש לה צער. התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי: קרא וטעה יחזור למקום שטעה. [דף טז ע"א] תני תנא קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה (מט) יחזור לראש הפרק. בין פרק לפרק יחזור

אבל היכא שאינו שלם אע"ג שמחזיק רביעית אין נוטלין הימנו. מי רביעית נוטלין לידים לאחד אפי' לשנים היכי דאתו משירי טהרה. כסוי כלי שאינו יכול לעמוד בפני עצמו אע"ג דמחזיק רביעית אין נוטלין ממנו. נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה. ברא או בכותל טהורה. נוטלין ארבעה וחמשה זה בצד זה או זה על גבי זה. ובלבד שיבואו בהן המים רק שיטלו מן הכלי. יכול ליטול מידו אחת על שניה. ספק נעשה בה מלאכה או לא ספק יש בהן כשיעור או לא ספק טמאים ספק טהורים ספיקן טהור. ור' יוסי מטמא. ואפי' חולין צריכין נטילה (על)[עד] גב היד. אין נוטלין ידים לפירות. אסור לאכול במפה בלא נטילת ידים. והרב משה בר מיימון מתיר. האוכל מחמת מאכיל צריך נטילה. לבשר אין צריך נטילה. מאכיל עצמו אין צריך נטילת ידים. ונוטל אדם ידיו שחרית ביום הכפורים ואינו חושש. ואין להאכיל תינוק בלא נטילה אע"פ שנטל ידיו שחרית. הנוטל ידיו צריך להזהר מגלד שעל המכה ומגלדי צואה דהייט שאין שנתרפא ונעשה טור למעלה ויש עליו גלד למעלה ככל אותם השנויים במשנה. וצריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נט"י אבל צואה שתחת הצפורן כדרך כל אדם התנן בהדיא (פ"ט דמקואות) דלא חייצי. כוסות שבתוך המזון כשהידים נגובין אין מטמאים את הידים. תכף לנטילת ידים סעודה. (ר"י בר שמואל לא היה נוטל אחר אכילה). מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה ואנן שאנו נוטלין ג' פעמים אין אנו חוששין. הולכי דרכים נוטלין ידיהם שחרית ומתנין עליהם כל היום כולו וכשבא לאכול אינו צריך ליטול פעם אחרת אם נזהר בין נטילה לאכילה מלטנף ידיו ומלטמאן. והעושה צרכיו ובא לאכול א"ר יעקב בר יקר דצריך שתי נטילות ורש"י אמר דסגי באחת. ואם נטל אחת לא מהני עד שיטול שתים (כ"א ב' נטילות ואם נטל אחת לא מהני ורש"י אמר דסגי באחת). אדם יוצא מתוך הסעודה להשתין מים נוטל ידו אחת אותה ששפשף בה הניצוצות ונכנס. הפליג ושהה כו' נוטל שתי ידיו דכיון דהפליג שעה אחת ושתים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשומרם יפה והם עסקניות. והיכא שיסב בסעודה ויצא והטיל מים ולא שפשף ניצוצות ויודע שלא נגע במקום המטונפת חוזר לסעודה ואין צריך ליטול ידיו. וכן מי שהטיל מים ולא נגע ולא שפשף הולך ומתפלל ומברך. אבל המיסך רגליו פי' שעושה גדולים ההוא ודאי צריך נטילה. (כיצד הסבה) מים ראשונים מתחילין מן הגדול. כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם ומנדים עליהם. הכל כשרים ליתן לידים אפי' חש"ו כבר שית וכבר שבע. אין לברך אלא לאחר ניגוב. הנוטל ידיו נקרא קדוש. מא"ו: *וה"מ יד) בדיעבד אבל לכתחלה לא אבל בתפלה הוי

איפכא כדאמר לקמן יכול ישמיע קולו לאזניו כבר פירשה חנה בתפלתה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. העתקה מן תוספות [ר"י חסיד]:

לפרק ראשון. [ו] בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א"ר יוחנן לא אמרן אלא דלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם [ז] סרכיה נקט ואתאי. הא דאמר ואינו יודע להיכן טעה חוזר לתחלת הפרק היינו דוקא שאינו יודע להיכן טעה. אבל אם ידע דאמר זה הפרק ונזכר שדלג פסוק אחד [ח] ותיבה אחת (נ) אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא דמכילתין פ"ב הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל מראש הפרק (ס"א לא יחזור ויקרא את הפסוק בפני עצמו) אלא יתחיל באותו פסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה [ט] וכן בתפלה:

יג **מתני'** (נא) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה:

גמ' תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך. ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. ובשאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. ובעל הבית בין כך ובין כך יורד ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. הא לאו הכי מצי להתפלל. ולא דמי להא דאמרי' לעיל (דף י:) לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא ולא ע"ג שרפרף ולא ע"ג מקום גבוה ומתפלל. דכיון דשולה באילן לעשות מלאכה הוי כאדם שעולה לעליה ומצי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו. ירושלמי למה לי בראש הזית או בראש התאנה. רבי אבא ורבי סימון תרוייהו אמרי [י] מפני שטרחתו מרובה. רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעינן כוונה. ורמינהו ר"ש בן (°יוסי) אומר הקורא את שמע [י] צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת. אישתיק ולא א"ל ולא מידי. א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן בטלים ממלאכתן וקורין. והתניא ב"ה אומרים עוסקין במלאכתן וקורין. לא קשיא כאן בפרק ראשון וכאן בפרק שני. °האי פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא דס"ל דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון כדכתבינן לעיל (סי' ג') אבל יג) לרבא לאו משום דבעיא כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמר דבטלין ממלאכתן. אלא משום דלא לשויה לה ערלאי הוא כי הא דגרסינן בפ"ק דיומא (דף יט:) אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא [כ] משמיה דרב הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יורה באצבעותיו. והתניא [ל] ר"א בן חסמא אומר הקורא את שמע ומרמז בעיניו ומקרץ בשפתיו ומראה באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא לה בפרק ראשון ופירשו לה רבנן משום דמשוי ליה ערלאי. הכי נמי אי לאו בטלים ממלאכה קא משוי ליה ערלאי. דאי לא תימא הכי קשיא דרבא °אדרבא דהתם אמר רבא [מ] הלכה כר"מ והכא קאמר דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון. אלא לאו ש"מ כדאמרינן כי היכי דלא תיקשי דרבא אדרבא. כללא דמילתא לענין כוונה בעינן פסוק ראשון והיינו שמע. ולענין דלא לשוויה ערלאי בעינן כוליה פירקא. גרסינן ביומא (דף יט:) ת"ר [נ] ודברת בם. בם ולא בתפלה ודברת בם. בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים. ודברת בם [ס] עשה אותם קבע:

יד **ת"ר** הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע [ע] (נב) ומתפללין בכל יום ג"פ י"ח. ואוכלין פתן [פ] (נג) ומברכין לפניה [צ] (נד) ומברכין לאחריה

רש"י **ולא** היו מפסיקין בין אחד לואהבת אע"פ דצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים שכל אחד מקבל עליו ואומר אחד הוא אלהינו בפסוק ראשון ופסוק שני לשון צוואה הוא: ר"י אומר מפסיקים היו אלא שלא היו אומרים בשכ"מ וכורכין כלומר שהיו מדבקין כל הקרייה כמות שהיא ולא היו מוסיפין ואית דגרסי שהיו אומרים בשכ"מ פי' בקול רם: **קץ** הימין שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחור ימינו מפני אויב: **שמע** ישראל לאביהם היו אומרים: **נימריה** להאי בשכ"מ בק"ש: **ציקי** קדירה אדסדור"א: **יש** לה לער לער גופה מחמת התאוה:

דברי חמודות

כדברי שניהם לעיל עיין בפרק דלקמן סימן י"ד: (מב) **ולמדתם** שיהא למודך תמה. ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרים ובתפלה כ"כ הר"י בספר היראה והרד"ק כתב שבכל עת שיקרא אדם בתורה נביאים וכתובים צריך ליזהר בק"ש אבל הזהירו בקריאת שמע והוא הדין לכל קריאה אלא שבק"ש יש בה יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים ועוד מפני עם הארץ שמחוייבים פעמיים בכל יום ואינם בקיאים בקריאה: (מג) **כמו** על לבבך כו'. וכתב הטור שצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר המ"ם להפסיק כגון ולמדתם אותם שאם אינו מפסיק נראה כקורא מותם ושמתם את וראיתם אותם וקשרתם אותם: (מד) **צריך** להתיז זיי"ן כו'. והראב"ד הוסיף זיי"ן דוזכרתם דלא לשתמע כסמ"ך כ"כ הטור ויראה לי דאי הוה משתמע כסמ"ך יסיה משמעו שיסגירו ויתחימו המצות לבלתי ישמעו ולא יהיו נעשין כלשון ויסכרו מעינות תהום יסכר פי דוברי שקר ואי שמיע ליה לרמ"י ז"ל זה הפי' לא היה מטה מלשון הטור ולכתו' פי' אחר שכ' דלא לשתמע כשי"ן ל' שכירות ושכרתם ע"כ. עוד כ' הטור בשם הראב"ד שידגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע ושלא תראה אל"ף וכן היו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו: (מה) **ופירש"י** לא היו מפסיקין בין אחד כו'. כבר כתבתי במי"ם שהר"ר יונה פי' שלא קראו אותה בטעמים שצריך לקרותה עם הטעמים שלה ומפ' הטור לדבריו שר"ל הטעמים שבתורה היינו בנגון הטעמים וכתב רמ"א שכן נוהגים המדקדקים וכתב הטור בשם רב עמרם שמפרש בשם ירושל' שלא היו מפסיקים בין תיבה לתיבה וכתב ב"י בשם מהרי"א דבגמ' שלנו לא אמרו אלא שיתן ריוח בין הדבקים כמו על לבבך כו' אלא שי"ל שהוא יותר הפסק ממה שאומר בכאן שמפסיק בין תיבה לתיבה ע"כ ושותיה דמהרי"א לא ידענא דהא ר"י לא אמר בכל ק"ש דעלה תניא שיתן ריוח כו' אלא בפסוק ראשון בלבד קאמר שעליו אמרו בגמ' דידן כורכים כו' ואין הירושלמי אלא פי' למה שנאמר ג"כ בגמ' שלנו וא"ת ולמה יפסיק בין תיבה לתיבה בפסוק ראשון נ"ל שזהו ג"כ מ"ש רמ"א בהגהותיו שיפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' מפני שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד ובין תיבה לתיבה לאו דוקא: (מו) **דצריך** להאריך באחד ולהפסיק כו' כ' הטור שצריך להפסיק מעט בין עולם ועד לואהבת והיינו לדידן שאומרים בשכמל"ו דבשכמל"ו ג"כ מכלל קבלת עול מלכות שמים הוא והרוקח כתב שצריך להפסיק בין ה' אחד לבשכמל"ו וכ' ב"י שסובר דבשכמל"ו אינו כל כך קבלת עול מלכות שמים כמו פסוק ראשון ופי' רמ"י שהוא כתוב בפי' בפרש' פ"כ ול"נ דלשון הפסוק משמעו לשון קיבול המלכות אבל בשכמל"ו אינו לשון קיבול אלא לשון ברכה ועיין עוד בסעיף דלעיל: (מז) **דמשמע** היום על לבבך כו'. ומה"ט נמי צריך להפסיק בין אשר אנכי מצוה אתכם היום ובין לאהבה עוד. כלומר דלא לשתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה ב"י וכתב עוד הטור בשם ירושלמי שצריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העיי"ן שלא יהא נראה כה"א כלומר דלא לשתמע בלשון שביה ח"ו: (מח) **התקינו** שיהו אומרים אותו בחשאי. עיין לעיל סעיף ז': (מט) **יחזור** לראש הפרק. כתב רמ"י ובפרשה ראשונה חוזר לואהבת דפסוק ראשון מוקמינן לי' אחזקתי' דודאי קראו בכוונה כהלכתו ע"כ ולא ידעתי זו מנין לו ואילו מסברת עצמו היא היה כותב עלה נ"ל כדרכו בשאר מקומות וגם עליו להביא ראיה לדבריו שאומרים שעמידתו על חזקתו והקרוב אלי דנתכוין בדברים הללו לדברי הרמב"ם שכתב נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזו פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת ע"כ ואגב ריהטיה לא דק שהרמב"ם לא אמר אלא במסופק בין פרשה לפרשה וסובר שבספק הזה יפול ג"כ שמא לא קרא אלא עד הפסק הראשון שהוא קודם ואהבת שגם צריך להפסיק מעט כדלעיל סעיף מ"ז אבל בטעה בפ' עצמה דהיינו הך דברייתא שם סתם וכתב שחוזר לראש הפרק ומעתה אע"פ שלדברי הרמב"ם קורא לואהבת הפסק ראשון מ"מ טעמו לא הוה משום חזקה כלל אלא שזהו הפסק ופרק ראשון וכ"מ שאם לא נסכים לדברי הרמב"ם בפירושו שבין פרק לפרק ושא"ל להתחיל אלא בוהיה את שמוע וכדברי שאר המפרשים וכמו שפסק רמ"י ז"ל בעצמו א"כ אין לנו על מי להשען ולומר שאם טעה בפרשה ראשונה שלא יתחיל אלא מן ואהבת ולבדות מלבנו לאוקמי' אחזקה שקרא הפסוק הראשון כהלכתו: (נ) **א"צ** להתחיל אלא מאותו פסוק. וכן ל' התוספות ומשמע שאפי' אם לא דילג אלא תיבה א' שמתחיל מתחלת הפסוק ההוא אבל רמ"י כתב שחוזר לאותה תיבה ומשמע קצת כדבריו בכ"מ פ"ב מהל' ק"ש שכתב בשם הר"ר מנוח וז"ל אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתי' ואח"כ אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל"כ ה"ל קורא למפרע ע"כ ועוד להלן כתב הכ"מ דילג פסוק אחד או תיבה אחת א"צ להתחיל אלא מהמקום שטעה או שדילג בלבד: (נא) **האומנין** קורין כו'. פסק הטור סי' ס"ג שכן בעה"ב וטעמו פי' הב"י מדמפליג בין בעה"ב לאומני' בתפלה ולא הפליג בק"ש ש"מ דלק"ש דינם שוה ע"כ והיינו כברייתא דלקמן ומתני' י"ל דנקט אומני' משום רבותא דאפי' האומני' אין רשאין לעשות כן בתפלה ולהתפלל בכל אילנות וכתב עוד הטור בשם ירושלמי הכתף אע"פ שמשאו על כתפו קורא את שמע אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב: (נב) **ומתפללין** בכל יום ג"פ י"ח. אבל אין יורדים לפני התיבה ואין נושאין כפיהם ואפילו עושין בסעודה בלבד הכי תניא בגמרא וכבר כתבתי במי"ע דלגי' דידן והרמב"ם כשעושין בשכרן דהכי איירינן כדמסיק בד"א וסי' הא דאמרן דמתפללים לאו כל י"ח כדכתב רבינו אלא מעין י"ח בלבד שהוא הביננו וכתב הגהות מיימוני בפ"ה מהלכות ברכות דהאידנא אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהו קורין ומתפללין כשאר כל אדם ויראה לי דאף ליזהר לבהכ"נ להתפלל בעשרה שכן נוהגים להתפלל כשאר כל אדם: (נג) **ומברכין** לפניה. כבר כתבתי במי"ע דליתא לגי' דידן: (נד) **ומברכין** לאחריה שתי ברכות. אפילו אם ירצו לעסוק במלאכה

מעדני יום טוב

בפ' דלקמן סימן י"ד: [ת] **ולמדתם** שיהא למודך תמה. תמיהני דלא דרש ושננתם שיהא שינונך תמה והא כתיב בפרשה שמע דקדמה בתורה ובסדר הקריאה וא"ת דולמדתם דריש דכתיב בתריה אותם הא דריש בגמ' וכתבתם הכל בכתב אפי' צוואות ופירש"י שתהא כתיבה תמה ושלימה ע"כ ואע"ג דלא כתיב בתריה אותם וא"כ ה"נ נדרוש ושננתם אע"ג דלא כתיב בתריה אותם וי"ל דאפ"ה הואיל וגבי ולמדתם כתיב אותם ניחא ליה טפי למנקטיה משום דהוה דרשה פשוטה טפי ואף על גב דכינוי דולמדתם אינו מוסב על הכתובים אלא שהוא כינוי הנוכח לרבים שנקוד בסגול אפ"ה הרי התורה בלא נקודות כתובה כי היכי למדרשא וראיתי לבעל כף נחת שכתב בפירוש המשנה ושננתם שיהא כו' ולא דק בגמרא: [א] ה"ג כמו בכל לבבך על לבבך וכך הוא בקיצור כתיבת יד: [ב] **צריך** להתיז זיי"ן דלמען תזכרו. דלא לשתמע השקרו או תשכרו והוי כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס טור סי' ס"א: גרסינן בירושלמי כתבו הרי"ף שצריך להתיז כי לעולם חסדו ואכתוב בזה בספר ד"ח פ"ה סעיף מ"ו: [ב] וצריך ליתן ריוח וכו'. אינו בירושלמי שלפנינו ותלמידי הר"י כתבו שזה בכלל ולא דקדק באותיותיה ששנינו במשנה שאין לפ' דר"ל ליתן ריוח בין הדבקים שזהו שהוסיף רבא: [ג] **דצריך** להאריך גרס וכתבו תהר"י ז"ל דה"פ שלא היו אומרים בשכמל"ו וגם לא היו מאריכים בדלי"ת וקשה שלא ה"ל לר' יהודה לומר לשון מפסיקין אלא מאריכין היו אלא הפי' הוא שלא היו מפסיקים כלומר שלא היו קוראים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שמצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה ע"כ וכבר כתבתי בתוספות יום טוב דרש"י ז"ל נסמך על הירושלמי דגרס בירושלמי שלא היו מפסיקים בין אחד לואהבת: [ד] **קץ** הימין פרש"י שיחזור ימינו כו'. והמקרא חסר שאין הקץ חוזר על הימין אלא על איחור הזמן ובסוף דניאל פירשו המפרשים שהנו"ן תמורת המ"ם והוא כמו קץ הימים: [ה] **טעמה**. כלומר אם טעמה ובגמ' ורי"ף הגירסא תאמר והפירוש אם תאמר: [ו] **בין** כתיבה לכתיבה. ואילו בין קשירה לקשירה דקדים לא הזכיר בו שיטעה שמשונים הם זה מזה בניקודם וטעמם: [ז] **סרכיה** נקט כו'. פי' רש"י אין לטעות מכאן ועד אמת ויציב כו' פי' הרשב"א שר"ל שאם מצא עצמו בתוך פרשת ציצית ואינו יודע אם קרא תחלת הפרשה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו חזקה שאמרה ותימה דהאי אמר רבי יוחנן דוקא בזו הפרשה ולמה זו שגורה יותר משאר פרשיות אדרבה הם נוהגים בין ביום בין בלילה ויהיו יותר שגורי' אלא הפי' שאם מסופק בין כתיבה לכתיבה שאינו יודע אם אמר הראשונה או שאמר השניה אם אמר אחריה למען ירבו חזקה מכתיבה שניה סליק וסרכיה נקיט: [ח] ותיבה אחת. כלומר או תיבה אחת: [ט] וכן בתפלה. עיין בפ' תפלת השחר סי' י"ד ט"ו וט"ז: [י] **מפני** שטרחתו מרובה. פי' תלמידי הר"י ז"ל שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש טורח גדול בעלייתן ובירידתן ויתבטלו ממלאכתן בה: [י] צריך שיכוין את לבו. עמ"ש לעיל סי' י"ג: [כ] **משמיה** דרב ובגמרא ל"ג ובי"ף גרס משמיה דר': [ל] ר"א חסמא גרס בגמרא ובי"ף וכבר הוכחתי דל"ג בן חסמא בתוי"ט דספ"ג דמסכת אבות: [מ] **הלכה** כר"מ. דאמר שמע ישראל וגו' ע"כ צריכה כוונת הלב: [נ] ה"ג ודברת בם ולא בתפלה בם יש לך רשות: [ס] **עשה** אותם קבע. וכן הוא ברי"ף ובגמרא מסיים בה ואל תעשם עראי כלומר שלא ידבר בהם דרך עראי אבל נראה שאין גירסא זו בכל הספרים שהרי תלמידי הר"י פירשו עשה אותם קבע שיהו כל דבריך בזה וכן אמרו בירושלמי מכאן שהשח שיחת חולין כו' ע"כ ולכך לא הגהתי לשון הגמרא בדברי רבינו דכי היכי דתלמידי הר"י ל"ג ליה ה"נ רבינו ל"ג ליה ומ"מ נ"ל דמן הירושלמי אין להוכיח דל"ג ליה שהרי אפשר שהירושלמי מפיק ליה מולא בדברים אחרים וכפירש"י ותהר"י פי' על ולא בד"א דקאי אק"ש שרשאי להפסיק מפני היראה והכבוד וכד"א אין להפסיק בהם ולשיטתייהו קיימי שכן פי' הרישא בם ולא בתפלה בם שואל מפני היראה כו' ולא בתפלה אפי' המלך כו' אפי' נחש כו' וכך פי' התום' להרישא אבל בסוף סי' ס"ג כתב דלא יקרא דרך עראי כלדרשינן עשה אותם קבע: [ע] **ומתפללין** בכל יום ג"פ י"ח. תמיהא גרסא זו דבהדיא רמינן בגמרא ברייתות אהדדי בחדא קתני מתפללין י"ח ובחדא קתני מעין י"ח ומשנינן כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן והתניא (בגיותא) הפועלים כו' ומתפללין ואוכלים כו' בד"א בעושין בשכרן כו' והרי"ף העתיק ג"כ ומתפללין ולא פי' בה י"ח ולא מעין י"ח

ולפי סוגית הגמרא ודאי מדקתני בה להדברים אמורים בעושים בשכרן הא דקתני מתפללין היינו דוקא מעין י"ח ומדברי הטור נראה לי שלא היתה סוגיא זו כלל בגירסתו דבסימן ק"י כתב כלשון הרמב"ם שכתב הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית מתפללין הביננו וכתב עליו שאפשר שחושב פועלים כשעת הדחק הרי שתולה הדבר בסברת הרמב"ם שמעינן מינה דבגמרא שלו לא היתה סוגיא זו כלל ועוד בסימן קצ"א כתב ג"כ הפועלים וכו' מתפללים כדרכן כו' בד"א כשנוטלין שכר כו': [פ] ומברכין לפניה. וכ"כ ג"כ בטור וגם זו הגירסא אינה כגירס' שבגמרא שלפנינו דבהך ברייתא [illegible] ומברכין לפניה [illegible] ומברכין לאחריה [illegible]

בעס"ע

תפארת שמואל

עליה אין להפסיק בכלל. אף לכתחלה [illegible] ק"ל: יג) **אבל** לרבא לאו משום דבעי כוונה וכו' נ"ל [illegible]

לו רב מרי אלא מהסכת ושמע דבעי כוונה ומ"ש סבר הרי"ף שאף רבא קבל דבריו דבעי בטלים ממלאכתם ולאיש חולק עליו [illegible] דלא לשוויה ערלאי וק"ל: יד) [illegible]

שתי ברכות. כיצד ברכה ראשונה כתקנה. שניה פותח בברכת הארץ [ק] (נה) וכולל [א]בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכר אבל עושין בסעודה (נו) או שהיה בעל הבית מיסב עמהם [ר] מברכים כתקנה ד':

טו מתני' (נז) חתן פטור מק"ש [ש] לילה ראשונה [ת] עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא בלילה הראשונה שנשאה אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש לילה הראשונה. אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפי' שעה אחת: **גמ'** מה"מ דת"ר בשבתך בביתך (נח) [א] פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך פרט לחתן. מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור. ואת האלמנה חייב דלא טריד:

דף טז ע"ב **מתני'** רחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ. אמר להם איני כשאר כל אדם איסטניס אני: **גמ'** מ"ט אנינות דאורייתא ביום הוא דכתיב ואחריתה כיום מר. אנינות לילה דרבנן ובאיסטנים לא גזרו ביה רבנן: °חזינן למקצת רבוותא דקא כתבו דהא דר"ג דקסבר אנינות לילה דרבנן היא לא קי"ל כוותיה [ב] ואע"ג דכתיב שבעת ימים. לילות בכלל ימים. ומיחזי מילתא דסבירא להו להני רבוותא דשבעת ימי אבלות דאורייתא נינהו וגמרי להאי מילתא מדכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ולאו הכי הוא מילתא דהא בהדיא אמרינן בפרק טבול יום (דף קא.) הן היום הקריבו את חטאתם. אני היום אסור ובלילה מותר. ולדורות בין ביום בין בלילה אסור דברי ר' יהודה. [ג] רבי (שמעון) (נט) אומר אנינות לילה אינו מד"ת אלא מדברי סופרים. ואמרי' נמי התם עד אימתי מתאונן עליו כל אותו היום בלא לילו. רבי (ס) אומר כל (סא) זמן שלא נקבר תופס לילו. אמרוה רבנן קמיה דרבא [ב]מדאמר רבי יוסי [ד] יום קבורה תופס לילו מדרבנן מכלל (סב) דיום מיתה תופס לילו מדאורייתא וסבר רבי אנינות לילה דאורייתא והתניא הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור והלילה מותר. לדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר' יהודה רבי אומר אנינות לילה אינו מד"ת אלא מד"ס לעולם [ג]דרבנן היא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. וגרסינן נמי בפסחים (דף צא:) אונן טובל ואוכל פסחו לערב קסבר אנינות לילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת. וכיון דאשכחינן הני כולהו תנאי דסבירא להו דיום ראשון בלחוד דאורייתא אבל לילו דהוא ליל יום שני למיתה לא תפס אלא מדרבנן ור' יהודה נמי להודיה הוא דסבר יום מיתה תופס לילו מדאורייתא שמעינן דלית הלכתא כוותיה דקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים הלכך יום ראשון דהוא יום מיתה הוא ניהו דאיתיה מדאורייתא. אבל מליל [ד]שני ואילך דרבנן נינהו היינו סברא דר"ג דקסבר אנינות לילה דרבנן והלכתא כוותיה והני שבעה ימים גופייהו לאו על ויעש לאביו אבל שבעת ימים אסמכינהו רבנן [ה] אלא אהאי קרא דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה. ואי קשיא לך מהאי דגרסינן בפרק ואלו מגלחין (דף יד:) אבל אינו נוהג אבילות ברגל דכתיב ושמחת בחגך. אי אבילות דמעיקרא הוא אתיא עשה דרבים [ו] ודחי עשה דיחיד. וממעט מינה דאיכא חובה דאורייתא בתר דנפיק ליה יומא קמא דהוא יום מיתה. ההוא לא קשיא מידי דהכי קאמר אבל אין נוהג אבילות ברגל לר"ה [ז] ואפי' למאן דאמר יום ראשון תופס לילה מדאורייתא. דאי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד. ואי אבילות דהשתא היא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. זהו לדעת רב אלפס ז"ל [ח] ולדעת מקצת הגאוני' (סג)דאבילות יום ראשון הוי דאורייתא [פ] (ס) אבל התוספות כתבו דליכא אבילות מדאורייתא כלל אע"ג דאנינות יום ראשון מן התורה. אנינות לחוד ואבילות לחוד [י] והאסור בזה מותר בזה והאסור בזה מותר בזה. והא דאונן אסור ביום ראשון מן התורה היינו לענין אכילת קדשים כדאיתא בזבחים פרק טבול יום ולענין אכילת מעשר דכתיב לא אכלתי באוני ממנו ועוד החמירו בו מדרבנן לאוסרו בדברים המפורשים בריש פרק מי שמתו בעוד שלא נקבר מתו. אבל אבילות לא מצינו בשום מקום שנוהג ביום ראשון מן התורה. והכי תנן בסנהדרין (דף מו:) אין הקרובים מתאבלין אלא אוננין אלמא משמע דאנינות ואבילות תרי עניני נינהו. וראיה (סד) לדבר דאמרינן בפרק קמא דכתובות (דף ד.) מת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות ואם איתא דאבילות יום ראשון מן התורה היאך תדחה מצוה מן התורה מפני המשתה דתוספת דרבנן לכל הפחות הוה לן למימר שנוהג יום ראשון תחלה [כ] אלא ודאי כל שבעת ימי האבילות אינו אלא מדרבנן לכך נדחה מפני המשתה ועוד ראיה [ל] בבכורות (דף מט.) גבי פדיון הבן כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה ואיבעיא לן יום שלשים כלפני שלשים או כלאחר שלשים ומסקינן דיום שלשים כלאחר שלשים לחומרא ואמרינן עלה התם ולענין אבל אינו כן אלא יום שלשים כלפני שלשים דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל. ואם איתא דיום ראשון מן התורה הוה לן למימר יום ל' כלאחר ל' לחומרא דספיקא דאורייתא לחומרא אלא ודאי ליכא שום אבילות דאורייתא. והא דאמרינן בפרק ואלו מגלחין אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד [מ] אע"פ שאינו אלא מדרבנן [נ] קרי ליה עשה כדאיתא בזבחים (ריש פרק ג') דקאמר דטבול יום הנכנס במחנה לויה עובר בעשה [ס] ובהדיא מוכח [ע] דלית ביה אלא איסורא דרבנן. והא דקאמר הכא קסבר רבן גמליאל דאנינות לילה דרבנן. לאו משום דביום איכא איסורא דאורייתא [פ] אלא ביום המיתה דיש אנינות דאורייתא לא רצו להקל אפי' באבילות (סה) דהוי איסורא דרבנן. אבל בלילה דליכא איסורא דאורייתא רחץ משום דאיסטנים הוה. והרמב"ן הביא ראיה לדברי הגאונים מהא דתנן במסכת שמחות (פרק ד') ספק שהוא אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ולא מיטמא. אלמא חזינן כיון דמתאבל ואונן מספיקא אלמא יום ראשון הוי דאורייתא. ותוס' הביאו הא דמס' שמחות הספיקות אוננין ומתאבלין עליהם ופירשו הספיקות היינו ספק בן תשעה לראשון בן ז' לאחרון [אוננין] (סו) ומתאבלין [צ] דגנאי הוא אם לא יתאבלו עליו [ק] כיון דמלך אחד יש לו אחים. [ר] ובמקום איסטנים לא גזרו ביה רבנן. דכיון שאינו עשוי להתענג מותר לרחוץ בימי אבלו °וכן מותר לחוף ראשו אי קשיא ליה ערבוביא דרישא וכן (סז) יולדת בימי אבלה דלא גרעה מאיסטנים דהכא. וכן מצינו ביום הכפורים אע"ג דסיכה אסורה אמרי' (ביומא דף עז:) [ש] מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ואמרינן בירושלמי דפרקין אבל אסור ברחיצה כל שבעה. הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל רחיצה שאינה של תענוג מותר. כהדא דשמואל עלו בו חטטין אתו שיילו לר' אסי מהו דאסחי אמר להון יסחי. במה אנן קיימין. אם בדבר שיש בו סכנה אפילו בט' באב אפילו ביוה"כ נמי [ת] אלא בשאין בו סכנה ודלא כמו שפר"ח ז"ל דאיסטנים היינו שהוא מסוכן דכיון דלרפואה הוא בשעת הדחק שרי ליה [א] (סח) ולא כל דאמר איסטנים אנא מהמנינן ליה עד שיאמרו בקיאים:

מתני' וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין. אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין

רש"י אתי עשה דרבים · ושמחת: **ודחי** עשה דיחיד · אבל יחיד עשי לך: **דהשתא** · שארעו במועד:

הגהות הב"ח [א]וכולל לבונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ בד"ה כו' אבל בעושין בסעודה כו': [ב]אמרוה רבנן קמיה דרבא ואמר מדאמר רבי יום קבורה תופס לילו עמו מדרבנן כו': [ג]לעולם אימא לך אנינות לילה אינה מד"ת אלא דרבנן היא כו': [ד]אבל מליל יום שני ואילך:

מעדני יום טוב

בעה"ב כ"כ התוס' ורמ"י רצה להתחכם לתת טעם שיש להם כח לעקור ברכה זו לפי שאינה אלא מג"ש חוץ מכבודו לא היה צריך לכך כלל דסוגיא ערוכה היא בפרק האשה רבה דבשב ואל תעשה יש להם כח כשיש להם טעם והכי נמי טעמא רבה שבבעה"ב ימרידם ולא יוכלו לכוין ומוטב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה ויתר דברי רמ"י ז"ל בזה אכתוב לקמן והב"י סי' קצ"א כתב שאין צורך לזה דאין מנין ברכות שאחר המזון מן התורה וכדמשמע מדברי הרמב"ם בספר המצות שלו שכתב והמצוה הי"ט שצונו לברך אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתו אע"ג דדרים להו בגמרא פ' שלשה שאכלו דף מ"ח מקראי אסמכתא בעלמא נינהו ע"כ ובזה מתיישב קושית תלמידי הר"י ז"ל שכתבתי בפ"ק סי' י"ד אדאמרינן דאם בירך ברכת הזן אתמרים דיצא ידי ברכה מעין שלש ע"ש וכ' עוד הב"י ואיכא למידק למה אמרו שלא יברכו אלא שתים מפני בטול מלאכתו של בעל הבית יברכו השתים אחרונות והם עסוקים במלאכתם (מידי דהוה אק"ש דשתי פרשיות אחרונות קורין ועסוקים במלאכתן כדאיתא בסי' דלעיל) וי"ל דמהכא משמע דאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי אמר ר' מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך ע"כ: [ק] וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ. שאומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וירושלים עירך שתבנה אותה במהרה בימינו כ"כ בכ"מ בשם הר"ר מנוח ורמ"י ז"ל כתב שלכך אמרו לכלול בונה ירושלים בברכת הארץ ולא ברכת הארץ בבונה ירושלים משום דברכת בונה ירושלים אינה כתובה בפירוש אלא מג"ש ילפינן לה הטובה והטוב וכו' ול"נ שא"צ לשום טעם כלל שאחרי שרצו לכלול ברכה אחת בהברתה הדעת מכרעת לכלול האחרונה בקודמת לה: [ר] מברכין כתקנן ארבע גרס והוא לשון הרי"ף והתוספתא פ"ה כך היא שנויה דמלת ארבע קאי אדלעיל ולא לקמיה אדברים שבין ב"ש כו' דשפי מד' הן וברפ"ח תנו רבנן דברים שבין כו': [ש] לילה הראשון גרס בכל מקום שבא לילה לשון זכר בסימן ה' נקבה דכתיב ונחלמה חלום בלילה אחד: [ת] עד מוצאי שבת. שהבתולה ניסאת ליום רביעי כדתנן בריש כתובות וכשהמתין ג' ימים וג' לילות כבר נתקררה דעתו ולא טריד: [א] פרט לעוסק במצוה כו'. דאי אמרת אפי' עוסק במצוה לימא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בשבת דידך ובלכת דידך כו' גמרא דהכא ודפ"ק דף י"א ועי' בפ"ב דסוכה סימן מ"ג: [ב] ואע"ג דכתיב שבעת ימים ויעש לאביו אבל שבעת ימים: [ג] ר"ש אומר גם בפרק ואלו מגלחין כתב כן אבל בגמרא ר' אומר וכן נראה מדמותיב לקמן מן רבי ובדף ל"ט ע"ב גרס ר' שמעון אומר: [ד] יום קבורה. אע"פ שאינו אלא יום הקבורה בלבד שלא נקבר ביום המיתה ממש כגון ששהו אותו שני ימים או שלשה תלמידי הר"י ז"ל: [ה] אלא אהאי קרא דכתיב והפכתי וגו'. דהכי איתא בפרק אלו מגלחין דף כ' מנין לאבילות שבעה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג וכו' וא"ת ואמאי לא דרשינן מויעש תירצו התוס' שם דהתם קודם קבורה היה ובירושלמי משני דאין למדין מקודם מתן תורה והתם בירושלמי מייתי קראי טובא ע"כ ולפי שהוא גמרא ערוכה הך דרשה דוהפכתי וגו' תרתי בלבי למצוה ישוב להני רבוותא דדרשי דרשה אחריתי מויעש ומלאתי און להם לומר דמלימוד דחגיכם לא שמעינן אלא איסור מלאכה וכך פירשו התוספות בעצמם שם דף י"ד וכתבו נ"כ רבינו שם סימן כ' דהא דאמרינן בר"פ דהתם לא מיבעיא ימי אבלות דרבנן היינו עשיית מלאכה דנפקא לן באסמכתא מוהפכתי חגיכם לאבל ע"כ: [ו] ודחי עשה דיחיד. ופי' רש"י דכתיב אבל יחיד עשי לך לדברי הרי"ף דלקמן לא זו עשה דמן התורה שזו מדברי קבלה אבל הרמב"ם במנין המצות מ"ע ל"ז כתב שהכהנים מצווים להטמא ולהתאבל כו' שנאמר לה יטמא וממילא ישראל נמי: [ז] ואפי' למ"ד כו' והוא דוחק לפרש סתמא דגמרא דלא כהלכתא ולקמן מתרץ רבינו בענין אחר ובאלו מגלחין כתב לדברי הראב"ד בזה ודחה אותם: [ח] ולדעת מקצת הגאונים דאבילות יום ראשון כו'. וכן לשונו בפ' ואלו מגלחין ולגאונים דלעיל כל שבעה מדאורייתא וצ"ע: [פ] אבל התוספות כתבו כו'. בפ' ואלו מגלחין סי' ע"ד כתב שאין לזוז מדבריהם ועי' בדברי חמודות: [י] והאסור בזה. באנינות אסור בבשר ויין ואיך דלקמן מותר בזה באבילות ואסור באבילות נעילת הסנדל מותר בזה באנינות: [כ] אלא ודאי כל שבעת ימי האבילות כו'. ובאלו מגלחין וכן בפ"ק דכתובות מתרץ לה דרי"ף דוקא יום המיתה וקבורה קאמר ע"ש: [ל] בבכורות פ"ח דף מ"ט כל ל' יום באדם כו' ואבעי לן יום ל' כו' וכ"פ תלמידי הר"י ז"ל ולא נמצא כלל בגמרא שלנו לא מינה ולא מקצתה (והא דכל ל' בפרק ר"א דמילה איתא ועיין בפ' אלו מגלחין בדברי רבינו סי' פ') ולא עוד אלא שמצינו שם במשנה מת ביום ל' כיום שלפניו ר' עקיבא אומר אם נתן כו' דמספקא ליה כדאיתא בגמ' ועלה איתמר א"ר אמי הכל מודים לענין אבילות יום ל' כיום שלפניו ואמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל וכך העתיק רבינו שם והיה עולה בדעתי דשגגה יצאה מלפני השליטים ממאי דאבעיא לן בפ' מי שמת גבי סרים אי לפני זמן וכו' אך גם שם מסיק סי' ל"ה דתוך זמן כלפני זמן וצ"ע ועי' לקמן: [מ] ואע"פ שאינו אלא מדרבנן כו'. לעיל תירץ בענין אחר בשם הרי"ף: [נ] קרו ליה עשה. משום דאסמכינהו אקרא כ"כ רבינו באלו מגלחין ועיין עוד שם: [ס] ובהדיא מוכח גרסינן ורצונו לומר שם בגמ' דאמרי' עלה א"ר יוחנן ד"ת אפי' עשה אין בו שנא' ויעמוד יהושפט וגו' נוכח החצר החדשה ומפרש שחידשו בזה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס למחנה לויה ולפי שהוא בהדיא התם לכך הגהתי שצ"ל מוכיח ביו"ד וכלומר שהגמרא מוכיח כן בהדיא התם ואי נמי גרס מוכח אין קפידא כולי האי שכן נמצא בהרבה מקומות לרבינו ז"ל שכתב מוכח והוא בהדיא ואני תמיה על לשון רבינו דבפרק אלו מגלחין וכן על לשון תלמידי הר"י ז"ל שבכאן שכתבו דמוכח במסכת סוטה ולמה להם להביא ממרחק לחמם והוא בזה הפרק ג' דזבחים בעצמו ולא עוד אלא שדקדקתי בכל מסכת סוטה ולא מצאתי דבר זה והסוגיא דזבחים איתא נמי בפסחים פרק האשה דף צ"ב ובפ"ק דיבמות דף ז' ובפ"ק דהוריות דף ה' איתא נמי להא דויעמוד יהושפט וגו' שחידשו בה כו' אבל בסוטה לא ראיתי כלום מכל זה והנה קרה לנו בכאן שינוי סוגיא מרבינו ומתלמידי הר"י כאחד כמו שקרה לנו למעלה גם בין שניהם בענין האבעיא דלפני יום כו': [ע] דלית ביה אלא אסורא דרבנן. עי' בפרק ואלו מגלחין שכתב רבינו ואע"פ שלא עשו כן לענין שופר כו': [פ] ה"ג אלא ביום המיתה דיש איסור דאורייתא במה שאסרה תורה לאונן לא רצה להקל וכ"כ רבינו בפ' ואלו מגלחין: [צ] דגנאי הוא. כלומר לא משום שיש ספק דאורייתא: [ק] כיון דמלך אחד יש לו אחים. וז"ל בואלו מגלחין כיון דממ"נ מלך אחד הם קרובים: [ר] ובמקום איסטנים כו'. פיסקא מלישנא דגמרא: [ש] מי שיש לו חטטין. שאין בו סכנה אלא צער וכ"כ תלמידי הר"ר יונה: [ת] אלא כשאין בו סכנה. לשון רבינו הוא וכלומר שאפי' רפואה אינו צריך רק להסיר צערו וכדמסיק ודלא כמו שפיר"ח כו' דכיון דלרפואה כו' ועיין לקמן בסמוך: [א] ולא כל דאמר כו'. הם דברי רבינו הנהגה ובטי"ד סימן שפ"א כתב בשם רבינו האי ומסיים בה אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ ולא בעי שיאמרו בקיאים ומ"מ כתב עליו בשם

הרמב"ן

דברי חמודות

ולברך גם שני ברכות האחרונות אסורים לברך כמ"ש בשם הירושלמי במי"ט: (נה) **וכולל** בונה ירושלים בברכת הארץ. שאומר שהנחלת לאבותינו כו' כמ"ש במי"ט וכתב הרי"ף שחותם בברכת הארץ וכתב הטור דברכת הטוב והמטיב אינו אומר כלל והטעם שאינה אלא מדרבנן כדלקמן פ' שלשה שאכלו סי' כ"ב: (נו) **או** שהיה בעה"ב מיסב כו'. והגה' מיימו' כתבו דהאידנא לעולם מברכין כל הד' ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ד' ברכות כתקנן: (נז) **חתן** פטור מק"ש. עיין פסק ההלכה דהאידנא בסוף פירקין: (נח) **פרט** לעוסק במצוה. והעוסק בתורה ולומד לרבים עיין בדברי רבינו סוף סי' ג' ובירושלמי ר"פ אין עומדין העוסק בצרכי צבור כאלו עוסק בד"ת וז"ל הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות ע"כ וכתב רמ"י דעכ"פ יעשה מה שיכול ויקרא לפחות פסוק ראשון עד בשכמל"ו בזמנה כי זה דבר קל הוא ואפשר לו לקרות אפי' בשעה שעוסק בצרכי צבור ע"כ ונראה לי ראיה לדבריו מהא דסוף סי' ג' דלעיל דרבי שלמד לרבים קרא פסוק הראשון ומ"ש עד בשכמל"ו נ"ל דעד בכלל וכמו שכתבתי בפ"ק סעיף מ"ח ומ"מ אם הוא מתעסק בצרכי צבור שעומד לפני המושל וא"א לו אפילו לקרות פסוק ראשון פטור ולא יקרא והוי בכלל הפטור מן המצוה ועושהו נקרא הדיוט וכן כשפטור מפני צרכי צבור מלקרות כולה וכ"ש שפטור מהתפלה וכמו שיתבאר ג"כ בפ"ה סעיף ו' בירושלמי שכתב רבינו בפ' דלקמן סי' ב' לא יקרא ולא יתפלל ואינו אלא ענין הדיוטות המתמירים עליהם ורצוי להודיע דבר זה לרבים הטועים שלא יתבטלו מצרכי צבור כשצריכים להתעסק בהם בשעת זמן ק"ש ותפלה: (סג) **דאבילות** יום ראשון הוי דאורייתא. אם הוא יום מיתה וקבורה הכי מפרש לה רבינו בפ' אלו מגלחין לתרץ הא דפ"ק דכתובות שהקשו ממנה התוס' להרי"ף כדלק' וכתב הטור י"ד סי' תל"ח בשם הרמב"ן דלא אמרו אלא בז' מתים המפורשים בתורה שהכהן מטמא להם ולא במה שהוסיפו עליהם כדתניא בפ' אלו מגלחין סי' פ"ב: (ס) **אבל** התוס' כתבו וכו'. ואע"פ שרבינו ז"ל בפ' ואלו מגלחין סי' (ע"ד) [סי' ג' וסי' כ"ו] כתב שאין לזוז מדברי האחרונים ז"ל בכאן לא הכריע: (סח) **ולא** כל דאמר וכו' עד שיאמרו בקיאים. גם בזה

נתלבטו

תפארת שמואל

נ"ל גם כן מאיין שם במתניתין לא השמיע לאזנו וכו'): טו) **תיבת** שמעון צריך למחוק: טז) **רבי** אומר כל זמן שלא נקבר וכו' פירוש כל היכא שלא נקבר ביום המיתה אלא שהה יום או יומים ואח"כ נקבר או הקבורה תופסת לאיסור הלילה עמו מדרבנן וק"ל: יז) **כל** זמן שלא נקבר ויום קבורה תופס לילו מדרבנן אמרוה רבנן קמיה דרבא ואמר מדאמר ר' יום קבורה תופס לילו עמו מדרבנן מכלל וכו' (כצ"ל): יח) **מכלל** דיום מיתה וכו' נ"ב פי' ביום המיתה דהוי מדאורייתא לכ"ע סובר רבי דתופס לילו מדאורייתא ונמשך לאחריו יום א"כ ה"נ יום קבורה אף שהוא מדרבנן שאני לא נקבר ביום המיתה אפ"ה מושכת לילה עמו אבל אי ליל המיתה הוא מדרבנן א"כ ליל הקבורה לא הו"ל לאסור כלל אפילו מדרבנן ומשני עשו חיזוק כלומר אף שהתורה לא היתה מושכת הלילה עמו החכמים חזקו ומשכו לילה ליום הקבורה והו"ק: יט) **וראיה** לדבר דאמרינן פ"ק דכתובות וכו' כל זה מדברי תו' פ' ואלו מגלחין אבל בעירובין פ' מי שהוציאוהו דף מ"ג ע"ב ד"ה אמר שמואל הלכה פסקו התוס' כבעל ה"ג ודחו ראיה זו דכתובות גם ראיה שני' דבכורות ע"ש: כ) **דהוי** איסורא דרבנן נ"ב משום דאיכא אנינות דאסור מדאורייתא ע"כ: כא) **לאחרון** מתאבלין וכו' פירוש משני לדדים דגנאי הוא אם לא יתאבלו עליו משום נד ובזה הוא מתורץ המשנה בשמחות והו"ק: כב) **וכן** יולדת

מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להן אין טבי עבדי כשאר כג) כל העבדים [ב] כי ישר היה: גמ' ת"ר העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה. ואין אומרים עליהם לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים ומעשה שמתה שפחתו של ר"א ונכנסו תלמידיו לנחמו. כיון שראה אותם עלה לעליה עלו אחריו נכנס לאגפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים ועכשיו אפי' ברותחין אי אתם נכוים לא כך שניתי לכם עבדים והשפחות אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרין עליהן לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא כשם שאומרים לו לאדם שמת לו שורו וחמורו הקב"ה ימלא חסרונך [כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו שמתו המקום ימלא חסרונך]. ועבדים ושפחות אין מספידין עליהן ואין קורין אותן לא אבא פלוני ולא אמא פלונית. [ג] ואין קורין אבות אלא לשלשה שהם אברהם יצחק ויעקב. וכן אין קורין אמהות אלא לד' שהן שרה ורבקה רחל ולאה: מתני' [ג] חתן אם רצה לקרות את שמע בלילה הראשונה קורא ר' שמעון בן גמליאל אומר לא כל כד) הרוצה ליטול את השם יטול [ד] (סג) °והלכתא כה) כוותיה: הדרן עלך היה קורא

פרק שלישי

א [דף יז ע"ב] מי שמתו מוטל לפניו [א] פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצות האמורות בתורה: גמ' מוטל לפניו אין אינו מוטל לפניו לא ורמינהו מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר. ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חברו. ואם אין בית לחברו (א) עושה מחיצה ואוכל. אין לו דבר שיעשה מחיצה מחזיר פניו ואוכל. ואינו מיסב ואוכל. [א] ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן [דף יח ע"א] ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו. ואינו מברך פי' ברכת המוציא. [ב] ואינו מזמן לברך ברה"מ. ואין מברכין עליו דלא תימא הוא דאינו מברך אבל אחרים אוכלין עמו ויברכו ברכת המוציא ויזמנו ויצא הוא בשמיעה [ג] קא משמע לן דלא צריך. רש"י פירש אין צריך שיברך ברכת המוציא משמע שאם רצה לברך הרשות בידו. ולא משמע כן בשמעתין דקאמר דהכא חוץ לארבע אמות [ד] נמי אסור (ב) מכלל שאינו יכול לברך. וי"א הא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצורך מצרכי המת אבל אם כבר עסק או אם יש עוסקין אחרים יכול לברך. ובירושלמי לא משמע כן דגרסינן התם (ג) אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מברך. ואם בירך אין עונים אחריו אמן. ואחרים שברכו אין עונה אחריהם אמן. ובעניית אמן אינו מתבטל מעסק המת [ה] אפ"ה אסור. ועוד אמרינן לקמן בפירקין (דף יט) אין המת מוטל לפניו הם יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואינו עוסק בצרכי המת מדקאמר יושב ודומם [ו] והיה יכול לכוין בפסוק ראשון. הלכך נראה [ז] שאסור להתפלל כל מי שמוטל עליו האבלות. וכן משמע בירושלמי דפירקין דגרסי' התם תניא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. למה מפני כבודו של מת. או משום שאין א) לו מי שישא משאו. מאי נפיק מבינייהו. כשיש לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבודו של מת אסור. ואי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו [ח] והתניא פטור מנטילת לולב [ט] הפתר בחול והתניא פטור מתקיעת שופר [י] אית לך למימר בחול ולא בי"ט. א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו [להחשיך] להביא לו ארון ותכריכין [כמו דתנינן תמן (שבת ד' קנא.) מחשיכין על התחום כו' להביא לו ארון ב) ותכריכין] כמי שהוא טוען משאו דמי [כ] ולאו דסבירא ליה לירושלמי דאנינות ג) נוהג בשבת דהא בירושל' הוא דקתני בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל כל צרכו וכו'. [ל] אלא מייתי ראיה מבשבת קל וחומר לי"ט [מ] שמותר להתעסק בו בדבור ולעבור עליו משום שבות הלכך בי"ט שמותר לקוברו ע"י עממין וגם הוא יכול להתעסק עמהם ולהחשיך על התחום נושא משאו קרינן ביה וכל דין אנינות נוהג בו. אבל בשבת כיון שאין קוברין אותו בשבת אע"פ שמותר להחשיך עליו אין נוהג בו אנינות. וי"א דבין בשבת וי"ט אין נוהג בהן אנינות אלא סמוך לערב [נ] (ד) דיכול להחשיך על התחום והא דפטור מתקיעת שופר איירי שלא היה לו שופר בבקר ומזדמן לו בערב. [ס] וכן אמרו על הרמב"ם ז"ל (שהיו מתים בניו) [שהיה מתו מוטל לפניו] ביום ראשון של ר"ה ולא היה לו שופר ואיתקעו לפניו שופר להוציאו ידי חובה:

ב [דף יח ע"א] פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אמרו פעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה. א"ל תלמידיו ובדיל לפניך. אמר להם האמרינן בירושלמי אם ברכו אין עונה אחריהם אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו למה אינך עושה הבדלה האמרינן טעם מבדיל והשיב להם מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן גם עתה פטור אני. שכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (דף ט.) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. [ע] וה"ר מאיר ז"ל דנורנבערג כתב בהלכות שמחות שלו מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר [פ] ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל [צ] שמותר לאכול בלא הבדלה. דאמרינן בפ' מי שמתו מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות שבתורה. ואמרינן עלה בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קי"ל בערבי פסחים (דף קו: וקז.) טעם מבדיל. ואמרי' נמי מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. והא דאמרינן בפרק מי שמתו נושאי המטה וחילופיהן וכו' עד אלו ואלו פטורין מן התפלה ופירש"י וזה לשונו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש לכן עוד שהות ול"נ שאין זה לשון פטורין. ואין להקשות על דברי מפרש"י דמשמע כיון שפטורין ההיא שעתא פטורין עולמית. דהא ודאי ליתא דמי לא מודה רש"י דאם קברו את המת ויש שהות ביום [ק] שיוכלו להתפלל שמתפללין ועד כאן (ס"א על כרחך) לא פליגי רבותיו והוא אלא שלפי רבותיו אם הגיע זמן התפלה ויכול לעסוק ועדיין יש לכן שהות להתפלל יעסקו בו ואם לאו לא יבטלו מהתפלה. ולפירש"י אפי' אם יעבור זמן התפלה יתעסקו בו. וא"כ בנדון זה כיון דזמן ההבדלה [ר] כל יום המחרת וכל השבת כולה אע"פ שלא היה יכול להבדיל קודם שנקבר מתו יבדיל לאחר שנקבר מתו כדפרישית. ואין לומר כיון שאין יכול להבדיל לא יאכל. דהא אמרינן דאינו מברך ואינו מזמן אפילו הכי אוכל ואפילו אם שמע מאחרים שהבדילו במ"ש אינו עולה לו כיון דבההיא שעתא לאו בר חיובא הוא [ש] וצריך למחר [ת] לחזור לברך ולהבדיל [א] מיהו אינו מברך על הבשמים ועל המאור. שמעתי שיש גדולים שאומרים לאחר להבדיל ובזה נפטר האבל. ואין נראה לי כלל אלא כדפרישית. ושוב [ב] הגיד לי הר"ז הלוי ז"ל מספיר"א בשם ה"ר יקותיאל מספיר"א שמלא גדול אחד שכ' כדברי ואת שמו לא הגיד לי ע"כ ד) לשון ר"מ ז"ל. ונ"ל ה) כדברי ר' יהודה דהא דאמרינן בע"פ מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. היינו כשלא היה לו יין במ"ש או שאירעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל. אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור (ס) נפטר לגמרי ותו לא מיחייב. [ג] ודמיא לגמרי להאי דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני: (ו) ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו

דברי חמודות

נחלקו על ר"ת כמ"ש במי"ט אלא מכיון שהוא ידוע שהוא איסטניס ומתנהג בנקיות ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבא לידי מיחוש: (סג) והלכתא כוותיה. ומיהו אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה. תוס': הדרן עלך היה קורא

פרק ג (א) עושה מחיצה. אינו מחיצה שתהיה ואפי' סדין שכל שיש מחיצה הרי הוא כבית אחר כל שתוקע שולי הסדין בארץ או שיעשה בענין שלא יהא ניטל ברוח וא"נ מחיצות אבנים ולא אפי' מחיצת עצים וקנים דוילון מחיצה הוא לכל דבר שכיוצא בזה וסימן לדבר והבדילה הפרוכת לכם תשובת הרא"ש בב"י י"ד סי' שמ"א: (ב) מבלל שאינו יכול לברך. וב"י סי' שמ"א כתב הש"ע לזו הדעה בשם י"א ולא כתב דעת החולקים כלל ובא"ח סי' ע"א כתב וז"ל מי שמת לו מת כו' אפי' אינו מוטל עליו לקוברו ואפי' אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו עכ"ל דבריו סותרין זה את זה שמכיון שפסק שאינו רשאי להחמיר עליו וקאי ארישא דאפי' אינו מוטל עליו לקוברו וא"כ היאך כ' שאם יש מי שישתדל כו' שאין מוחין בידו מלהחמיר על עצמו מבואר ג"כ בספרו הב"י שמי שאמר זה לא אמר זה דדעת האומר אינו רשאי הוא דברי רבינו וסיעתו שאין חושין על דלא איפשטא הבעי' בירושלמי ודעת האומר אין מוחין בידו הוא על דעת רש"י וסיעתו ומסיק שבירושלמי מבעיא ליה ולא איפשטא ולכן הקרוב אלי שטעות סופר נפל בלשון הש"ע ונ"ל וי"א שאם יש לו כו' ורמ"י ז"ל תמה ג"כ על דברי הש"ע ומ"ת לא דק יפה שהוא הכיח למאמר רז"ל מ"ש שאינו רשאי והקשה א"כ אם ארז"ל על שאפי' אינו מוטל עליו לקוברו שאינו רשאי א"כ ק"ו מי שמוטל כו' ולא ה"ל להקשות כך לפי שאין מאמר האומר אינו רשאי יותר מוכח קיים ממאמר האומר שאם יש לו כו' אבל הקושי' היא שאין שני המאמרים קיימים כאחד ולכך הנכון כמו שהגהתי ומעתה גם דבריו שבא"ח אינם סותרים כ"כ לדבריו שבי"ד כיון שבי"ד כתב לדעה הראשונה בלשון י"א ואע"פ שלא כתב לדעה שניה בפי' כמו שעשה בא"ח ואפשר ג"כ דבא"ח דמיירי בק"ש כתב דוקא לדעת האומר שאין מוחין בו כיון שק"ש דאורייתא וכן כאותה הדעה לא נקט אלא לקרות אע"ג דברישא כתב ק"ש ותפלה ובסתירה זו שמן א"ח לי"ד לא הרגיש רמ"י כלל: (ג) אינו אוכל כל צרכו. כתב ב"י בי"ד הפוסקים השמיטו זה משום דכיון דלא אידכר בברייתא דגמ' דידן משמע דלא קי"ל הכי: (ד) דיבול להחשיך כו'. כבר כתבתי במי"ט דרבינו מסיק בפ' ואלו מגלחין דוקא בשעה שהוא מחשיך ופי' הב"י מטעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך כו' ע"כ ומסיק נמי התם דבי"ט א' כשרוצה לקוברו ע"י נכרי חשוב כמוטל לפניו ואסור בכולן וי"ט שני כחול שוינהו רבנן לגבי מת: (ס) נפטר לגמרי ותו לא מחייב. וכתב הב"י דהמרדכי והגהות מיימו' כתבו לדברי הר"מ וכן הלכה דלמחר אחר שנקבר המת מבדיל אבל לענין תפלה מסיק בש"ע כדכתב הטור שראם לאביו רבינו ז"ל שאחר שנקבר המת התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ע"כ כלומר שזה המתפלל שחרית שתים תשלומי החוב הוא ואם לא היה חייב א"כ אין עליו תשלומין והבדלה לא דמי לתפלה שהבדלה נמשך זמן חיובה למחר או ג' ימים או כל השבת כמו שזמן חיוב תפלת הערב נמשך כל הלילה וכמ"ש במעדני י"ט: (ו) ובשבת מיסב ואוכל בשר כו'. עיין לעיל סעיף ד' וכתבו תלמידי הר"י ז"ל לא קאמר וחייב לאכול בשר ולשתות יין דכיון שהוא מתכוין למצוה אם ירצה יאכל ואם ירצה לא יאכל שאינו חובה על האדם

מעדני יום טוב

הרמב"ן וז"ל מ"ש לא כל מי שיאמר איסטניס אני יפה כיון אבל מ"ש שאם אינו רוחץ בא לידי סכנה לאו סכנה ממש אלא מצטער הרבה ובא לידי מיחוש ע"כ: [ב] כי ישר היה. ובגמ' ורי"ף כשר היה: [ג] ואין קורין אבות כו'. פירש"י אבות ישראל כו' לאפוקי שבטים ע"כ ובגמ' מסקינן דעד הכא חשיבי ספי לא והיינו נקראין אבות ולא לענין מולידים שזהו מותר לכל כמו שמצינו בריש פ' הרואה שאומר ברוך שעשה נסים לאבותינו כו' על כל מקומות שנעשו בו נסים לישראל לא בלבד לאבות השלשה אלו כדמפרש התם בגמרא אלא כדפרישית שלא אמרו בכאן אין קורין אלא כשאמר בדרך חשיבות לאחשבינהו שהם מקור מחצב שלנו ובמסכת שמחות ספ"ק שינו אין קורין לאבות אבינו כו':[ג] חתן אם רוצה. דף ט"ז ע"ב: [ד] וכן הלכתא. עי' בפרק מקום שנהגו סימן ז' גם שם בתו' י"ט:

הדרן עלך היה קורא

פרק שלישי [א] פטור מק"ש וכו' ומכל מצות האמורות בתורה. וכיוצא בזה תניא בפ"ב החופר סוך וכו' וכתבו שם התוספות וא"ת וכי ק"ש לא היה בכלל מצות האמורות בתורה וי"ל דאי לא תנא בהדיא ק"ש הו"א דוקא הני דלית להו קביעות זמן אבל ק"ש דקביע לה זמן לא הואיל וזמן עובר קמ"ל ע"כ ותלמידי הר"י ז"ל ל"נ ומכל מצות כו' וכתבו דתנא אלו ג' לרבותא שהם חמורות שיש בהן קבלת עול מלכות שמים וכ"ש בכל שאר המצות שאינן חמורות כ"כ ולפיכך אמר תפלה ותפילין עם ק"ש מפני שקבלת עול מלכות שמים שלימה היא עם התפילין כדאמרינן לעיל (פ"ב סימן י') וגם צריך להתפלל עמהם ע"כ וזה עולה גם כן לגירסתנו דצריכה להני משום שהם חמורות: [א] ואינו אוכל בשר כו'. וא"ת למה השתא אסרו אותו ולאחר הקבורה שחל עיקר אבילות ואסור בנעילת הסנדל מותר י"ל שהטעם שאסרו אותו קודם קבורה מפני שאם יבא לאכול בשר ולשתות יין ימשך אחר תענוגיו ויתעצל בקבורת המת ומפני זה הטעם נמי לא אסרו לו נעילת הסנדל שאם ילך יחף לא יוכל ללכת לכאן ולכאן ולהשתדל בקבורתו תלמידי הר"י ז"ל: [ב] ואינו מזמן לברך ברכת המזון. וכן לשון רש"י וקלת קשה למה תני לשון מזמן שהוא ברכת נברך בלבד אבל כמלא עוד בפ' שלשה שאכלו דקתני זימון והכוונה ברכת המזון:[ג] קמ"ל דלא צריך. כ"ל דלרש"י נקט בהאי לישנא: [ד] נמי אסור. וכן היא גי' תהר"י ז"ל אבל בגמרא שלפנינו גרס פטור וכן נראה שהיא גירסת התוספות מדלא מוכיחים אלא מן הירושלמי:[ה] אפ"ה אסור עי' מה שאכתוב לקמן בזה בס"ד וא"ת ואמאי לא הביא ראיה מהא דירושלמי דלקמן סימן ב' דאתמר עליה דהכא שאם עושהו נקרא הדיוט כ"ל דלקמן דמה שנקרא הדיוט אינו כמו מה שנאסר דאם עבר ועשה עבר על דברי חכמים ונקרא עבריין: [ו] והיה יכול לכוין בפסוק הראשון. כר"מ דהלכתא כוותיה פ' לעיל סימן ג': [ז] שאסור להתפלל. וכל דכוותה וכן משמע בירושלמי וכו' תניא אם רצה כו' וכ"כ תהר"י ומסיימי הכי הנה נראה בפירוש דמשום כבודו של מת אינו רשאי להחמיר על עצמו ע"כ כלומר ואע"ג דלא פשיטא מ"מ מאחר שנסתפקו דדילמא הוה טעמא משום כבודו ואי הכי הוה טעמא אינו רשאי כו' וכ"ל דמתני' סתמא קתני ולא פירשה דדוקא בשאין לו מי שישא משאו שמעינן דמתני' אפי' יש לו כו' וטעמא משום כבודו וא"כ אינו רשאי וכו' ועיין מה שאכתוב בד"ה · וא"ת ותפשוט לן האבעיא דבירושלמי זה מירושלמי דלעיל שאין עונה אמן והרי כמי שיש לו מי שישא משאו דמי שאינו מתבטל בעניית אמן וא"כ טעמא משום כבודו וכ"ל דלא מצי למפשט כלל דמצינו לפרושי נמי לברייתא דהתם לא קאמר אלא שאינו עונה אמן כלומר שאין צריך לענות אבל אם רצה להחמיר א"כ דרשאי ומ"מ לעיל דייק שפיר מינה לסתור דעת הי"א שחולקים על רש"י שאומר דלעולם אם ירצה רשאי ואיגהו סברי שאם אין לו מי שיעסוק דאינו רשאי וא"כ לסברתם ודאי הא דקתני אינו עונה אמן אסור קאמר דהא קתני אינו מברך ולברך צריך שהייה והוי כמי שאין לו עוסקים ולסברתם אסור לברך וא"כ הא דקתני אינו עונה אמן נמי אסור קאמר והא אינו מתבטל כו' א"כ אין חילוק בין אין לו עוסקים כו' ובין יש לו כו': [ח] והתניא פטור מנטילת לולב. תימה מאי מקשה מתני' נמי קתני פטור מק"ש וכו' ואפי' הכי נסתפק אם רצה כו' אי הוה טעמא משום כבודו כו': [ט] תפתר בחול. פי' בחול המועד: [י] אית לך למימר כו'. בתמיה: [כ] ולאו דסבירא ליה כו'. מלתא באנפי נפשה היא: [ל] אלא מייתי ראיה מבשבת. דהכי קאמר התם מכיון שהוא זקוק להביא כו' כיון דתנינן מחשיכין על התחום כו' ושנויה היא לענין שבת בפ' כ"ג ממסכת שבת: [מ] שמותר להתעסק בו כו'. כלומר דבלאו הכי מותר להתעסק בו כו' ק"ו שמותר להחשיך להביא כו': [נ] דיכול להחשיך גרס. ומיהו בפ' ואלו מגלחין כתב סברא דנפשיה דדוקא כשהוא מחשיך וכן פסק התם דביו"ט ראשון כשעוסק ע"י נכרי ויו"ט שני שוינהו כחול: [ס] וכן אמרו על הרמב"ם בנימוקי תהר"י ז"ל כתוב הרמב"ן: [ע] והר"ר מאיר דנורנבערג. בטור י"ד סימן שמ"א כתב דרוטנבורג: [פ] ולא הבדיל במ"ש. לפי שאינו רשאי: [צ] שמותר לאכול. פירוש במוצאי שבת עד שיקבר המת: [ק] שיוכלו להתפלל. שכיון שעדיין זמן חיוב התפלה הוא נמצא שמתחייב באותה שעה: [ר] נ"ל דה"ג כל יום המחרת וכל השבת ועיין בפ' ערבי פסחים סי' ג': [ש] וצריך למחר לחזור ולברך ולהבדיל. ואע"פ שדין אונן לענין אכילת קדשים אינו בטל כל היום כבר כ' הסמ"ג דאעפ"כ נהגו העם לבטל האנינות משנקבר המת אפי' נקבר ביום המיתה ע"כ ומנהג כזה ודאי עוקר הלכה דמדרבנן בעלמא וגם הטעמים שמפני כן גזרו על האונן בכל אלו דברים האמורים לא שייכי לאחר קבורה גם לישנא דמתני' שמוטל לפניו ולישנא דגמ' כל זמן שמוטל עליו לקברו ומפני כן קשה בעיני שתלה זה במנהג דכ"ל שמן הדין הוא ועי' מ"ש בשם הא"ז בד"ח סעיף י': [ת] לחזור לברך ולהבדיל. כלומר לברך על היין ולהבדיל והיינו דמסיים מיהו אינו מברך על הבשמים וכו' ועי' סי' כ"ב: [א] מיהו אינו מברך על הבשמים כו'. לפי שאינו צריך לחזור אחריהם אפי' במוצאי שבת כדכתב רבינו בפ"ח סוף סי' ג' ומאותם הטעמים ג"כ לא שייך לברך עליהם כ"א במו"ש דוקא: [ב] הגיד לי הר"ז גרס: [ג] ודמי לגמרי להאי

תפארת שמואל

כ"ב וכן התיר רש"י ז"ל ליולדת שהיתה אבילה לרחוץ בשבעה ימי אבלה ע"כ מצאתי: כג) כשאר כל העבדים כישראל כשר היה וכו' (כנ"ל): כד) כל הרוצה כ"ב אם לא בוחזק חסיד וחכם מיחזי כיוהרא: כה) והלכתא כוותיה כ"ב לשון מרדכי ואע"ג דהלכה כרשב"ג בכ"מ במשנתנו מיהו אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות דאדרבה מיחזי כיוהרא כלומר אני מכוין כל שעה ע"כ. וכ"ל דיש חילוק בין דורות ראשונים עיין במרדכי. (עוד נכתב בגליון הרא"ש אף שהרי"ף פסק כר"ש היינו משום דלית ליה כללא דבכל מקום ששנה ר' גמליאל במשנתנו ושיטת המחבר הרא"ש ז"ל כשיטת ר"ת דס"ל כהאי כללא כמו שכתב הרא"ש פרק השולח ועיין תוס' ד"ה תנן פטור מק"ש וק"ל):

פרק שלישי מי שמתו. א) שאין לו מי שישא משאו ג"כ דכמתעצל בהספד ואינו חושש לכבודו:

ב) ארון ותכריכים כמי שנושא משאו וכו' נ"ב הטעם שאסרו את האבל בבשר וביין קודם קבורה שאם יבא לאכול בשר ויין ימשך אחר תאותו יתענגו ויתעצל בקבורת המת ומפני טעם זה נמי לא אסרו נעילת הסנדל שאם ילך יחף לא יוכל לילך לכאן ולכאן להשתדל בקבורת המת: ג) דאנינות נוהג. לפי שיכול גם בשבת להחשיך וכו': ד) ע"ב לשון ר"מ ז"ל וכו' כ"ב וז"ל הטור ראיתי לא"א הרא"ש ז"ל שמת לו מת בשבת וכו' עד ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל. ונראה בעיני אף היכא שעבר זמן תפלת שחרית מ"מ מתפללין מנחה שתים דהא היום קמא חיוב שאם היו קוברין אותו בהשכמה אלא שבא אונס שלא קברו אותו ועבר זמן. יתפלל מנחה שתים ולא דמי לתפלת ערבית שנדחה מכל וכל כמו הבדלה ודו"ק: ה) ונ"ל כדברי ר"י וכו' כ"ב וצריך לחלק מ"ש מתפלה שמתפלל לאחר שנקבר המת לכ"ע ונ"ל אין חיוב כ"כ בבוקר

לחגר

ומזמנין עליו (ז) וחייב בק״ש ובתפלה ובכל מצות האמורות בתורה רשב״ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ואמר רבי יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו. בירושלמי פסק כרשב״ג. [ג] ובה״ג כתב דהלכה כת״ק דאסור. ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל באבל [ד] משום דהכא לא חל אבלות עליה ואם איתא דגמ׳ דידן סבר דהלכה כרשב״ג [ה] הוה פסק כוותיה: קתני מיהא אוכל בבית אחר ואפ״ה פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין. אמר רב אשי [ו] כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי דכתיב ואקברה מתי מלפני אטו הוית שעתא קמיה הות רמיא אלא כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי: ג [ז] מעשה באחד שתפסו המושל (ח) ומת בתוך התפיסה ולא נתנו המושל לקבורה כמה ימים. ופסק ר״י ז״ל דאין אנינות חל על הקרובים דלא קרינן ביה כי האי גוונא מי שמתו מוטל לפניו כיון דאין עליהם לקוברו. ומ״מ אין לדמותו לנתיאשו מלקוברו לענין שיחול עליהם אבילות [ח] כגון בהרוגי ביתר דהתם ודאי נתייאשו לקוברן ע״פ המלכות ומיד חלה עליהם אבילות. אבל האי עובדא נהי שאין בידם להוציאו מן המושל. מ״מ אינם מתייאשים לגמרי מקבורתו ומצפים לישועת השם [ט] אולי יתרצה המושל ליתנו לקבורה ואוננין מיהא לא הוו [י] כיון שאינם יכולין להתעסק בקבורה ואפילו למאן דאסר תשמיש המטה בשבת למי שמתו מוטל לפניו. שאני התם דשייך ביה קצת עסק קבורה להחשיך על התחום כדאיתא בירושלמי ודמיא להא דאיתא בירושלמי בפרק בתרא דמ״ק דמת שמפנין אותו מקבר לקבר שהיה בדעתם מתחלה לפנותו שאין מונין לו אבילות משיסתום הגולל הראשון אלא משיסתום הגולל השני ומסתמא כשנקבר בקבר הראשון [כ] פסק האנינות. וגם אונן שעומד בבית האסורין נראה שמותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקוברו ודמיא להאי דאמרי׳ בירושלמי דפרקין [ל] (ט) דמשנמסר המת לרבים אוכל בשר ושותה יין. נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים דמי. וכיון שעומד בבית האסורין לא גרע מנמסר לכתפים כיון שאין מוטל עליו לקוברו. °וכשנפטרה אחותו של ר״ת הודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין. ונתן טעם לדבריו דכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור באכילת בשר ושתיית יין ולפי טעם זה אף אם היה בעיר מותר. ומילתא דתמיהא היא דא״כ [מ] לא ינהוג האנינות אלא בבנים לא באביו ולא באחיו ולישנא דגמרא לא משמע הכי (י) אלא כל המתאבל א) הוי כמו כן אונן: ד ת״ר [נ] (יא) המשמר את המת אע״פ שאינו מתו פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם (יב) היו שנים זה משמר וזה קורא. זה משמר וזה קורא: ה ת״ר לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס״ת בזרועו (יג) ויקרא בו °וה״ה בעל פה נמי שאסור לקרות [ס] אלא אורחא דמילתא נקט. ודוקא בתפילין [ע] ובשאר מצות וכיוצא בהן אסור אבל בציצית שהוא חובת הבגד מותר שאינו יכול לפשוט בגדיו בשעה שהוא מהלך בבית הקברות וראיה לדבר מדאמרינן לקמן ר׳ חייא ור׳ יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוי שדיא תכלתא דרבי יונתן על קברי א״ל ר׳ חייא דלייה וכו׳. אלמא שהלכו במלבושים [בציצית] אלא שיש לאדם ליזהר שיגביה ציציותיו. ומיהו אפשר דדוקא בימיהם שהיו לכל בגדיהם ארבע כנפות אי אפשר שיסירו בגדיהם כשהולכי׳ על הקברים [פ] אבל י) טליתות שלנו שאין אנו מתכוונים למלבוש אלא לקיים מצות ציצית (יד) נראה דהוה כמו תפילין ואית ביה משום לועג לרש. כך מצאתי כתוב בשם רבי יונה ז״ל: ו ודווקא בתוך ד׳ אמות דאמר מר (טו) מת תופס ד׳ אמות לק״ש (טז) אבל חוץ לארבע אמות שרי. א״ר זריקא א״ר אמי [צ] אמר ריש לקיש (לעיל פ״א דף ג׳ ע״ב) אין אומרים בפני המת אלא [ק] דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא [ר] לא נצרכה אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לא איכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא נצרכה אלא [אפילו] לדברי תורה וכ״ש למילי דעלמא °וכתב רב האי גאון משמע דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרים דברי תורה לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא אמרינן. [ש] (יז) וחוץ י) לארבע אמות איירי: ז ת״ר המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקי׳ וישים על החמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס״ת. וירכב עליהם °אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי. וכן בספר תורה

הגהות הב״ח א) אלא כל המתאבל הוי נמי אונן:

מעדני יום טוב

דתגר כו׳. ויש לדחות דלא דמי לפי שי״ל שחיוב הבדלה אינו דוקא במוצאי שבת אלא כל יום הראשון או השלשה ימים הראשונים או כל השבת כולה אלא שמצותה להקדימה בכניסת ימי החול אבל זמנה נמשך למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ועי׳ בסוף מ״ק ובסוף תענית גם עי׳ בפ׳ שלשה שאכלו ס״ס נ״ג: [ג] ובה״ג כ׳ דהלכה כת״ק. ודאמרי׳ בפ״ק דכתובות ומייתי לה נמי בס״פ דלעיל מת אביו של חתן כו׳ דבועל כו׳ היינו דאיסורא דהכא משום חומרא בעלמא דמחזי קלות ראש לשמש מטתו בעת כזאת שמתו מוטל לפניו לכך התירו לו לבעול בעילת מצוה כמ״ש תהר״י ז״ל: [ד] משום דהכא לא חל אבילות עליה. והוי אונן ואע״פ שלא מצינו איסור תשמיש המטה לאונן מן התורה מ״מ הואיל וגם אנינות מדאורייתא החמירו כו׳ וכעין שכתב רבינו בס״פ דלעיל בענין ר״ג שרחץ בלילה ולא ביום האנינות: [ה] הוה פסק כוותיה. ועיין בפ׳ כילד מברכין סי׳ כ״ג: [ו] כל זמן שמוטל עליו לקוברו. כבר כתבתי לעיל דלאחר קבורה תו לא חלו עליה דיני אנינות הללו דמדרבנן ע״ש: [ז] מעשה באחד שתפסו המושל כו׳. ובפ׳ אלו מגלחין סי׳ ק״ג מייתי עליה עוד מעשה שאירע במגענצא שנהרג אחד בדרך וכו׳: [ח] כגון בהרוגי ביתר. לא ידעתי מנא ליה דשם נתאבלו שלא אמרו כלום מענין האבלות כשספרו המאורע בפרק הניזקין: [ט] אולי יתרצה המושל ליתנו לקבורה. החלוק בין זה המעשה להרוגי ביתר אין הטעם מבואר בדברי רבינו אבל מדברי הרמב״ן הוא מתבאר שכתב שבאותו מעשה לא נתנו המושל לקברו לפי שהיה רוצה עליו ממון הרבה יותר ממה שהיד משגת ואפילו היה ספוק בידם לעשות אסור לפדותו בכל אותו ממון מפני תיקון העולם דכיון דבממון תלוי הדבר אפשר שאחר כך יתפייס בדמים מועטים ומפני כך לא חל עליהם אבילות אבל הרוגי ביתר שהיתה גזירת מלכות עליהם מחמת שנאה ולא מחמת ממון לא היתה עשויה ליבטל ומפני כך חל עליהם אבילות מיד. ב״י סימן שמ״א: [י] כיון שאינם יכולים להתעסק בקבורה. וכיון שאין קוברין אותו לא חיישי׳ שיתעצלו בכבודו ואע״פ שלא נתיאשו מלבקש להתפשר עם השלטון בכל יום אפי׳ הכי אין זה נקרא טרדא וחייבין במצות ומביא ראיה מדאמרינן במ״ק מת שדעתו לפנותו כו׳. תלמידי הר״י ז״ל: [כ] פסק האנינות. ואע״פ שלא נקבר עדיין קבורה שיתחייב עליה אבילות אפ״ה אוכל בשר ושותה יין בינתים שאם אין כוונתו להוציאו משם מקברו עד זמן ארוך לא יניח מלאכול בשר ולשתות יין תלמידי הר״י ז״ל. ועיין מ״ש בזה בפרק ואלו מגלחין סימן ק״ב: [ל] דמשנמסר המת לרבים. פי׳ הרמב״ן נמסר לרבים ולכתפים שהיו חבורות בעיר מזומנים על הקבורה וכשהשלים האבל צרכי הוצאתו מוסרין אותו לאותן חבורות ע״מ שיוציאוהו לבית הקברות כשירצו ומשעה שנמסר להם המת אינו מוטל על האבל אלא על אותן הכתפים הלכך אוכל בבית אחר כו׳ ואוכל בשר ושותה יין מעתה אע״פ שהמת בביתו: [מ] נ״ל דה״ג לא ינהוג האנינות אלא בבנים וכה״ג כתב בפרק ואלו מגלחין וז״ל דא״כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון דבניו יורשין ממונו חייבים בקבורתו ע״כ א״כ יש להגיה לא בבניה לא באביה ולא באחיה: [נ] המשמר את המת כו׳ פטור כו׳. ואע״פ שהוא יכול לקיים מצות בשעה משמר פטור מפני שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע״פ שאפשר כ״כ הר״ן בפרק היישן ועי׳ בד״מ: [ס] אלא אורחא דמילתא נקט. ולא קאמר טעמא דבלאו הכי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה וכמ״ש תלמידי הר״י ז״ל לפי שרבינו סובר דלא אמרו שאינו רשאי לאמרן על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי כמ״ש הטור א״ח בשמו בסימן מ״ט ואני תמה על תלמידי הר״י דבפ״ק גבי לא הפסיד כאדם שקורא בתורה כתבו גם כן להיתר שכל פסוק שניתן למצוה או לחובה לאמרו על פה כמו נשיאת כפים ופרשת קרבנות יכול לאומרו כמה פעמים שירצה אפי׳ בשעה שאין בו מצוה כלל ואין בזה משום דברים שבכתב וכו׳ והיאך סתמו וכתבו בכאן דמש״ה נקט ס״ת לפי שא״א לקריאת פסוקים של תורה אלא בספר דדברים שבכתב וכו׳ ומ״מ כתבתי לעיל בפ״ק דאותן הדברים שכתב שם אין להם הכרח מאותו המשנה: [ע] ובשאר מצות כיוצא בהן גרס וכן הלכה בתהר״י: [פ] אבל טליתות כו׳ אלא לקיים מצות ציצית. קשה דמדהתחיל לתלות החילוק שבזמנם שהוא מה שהיו לכל בגדיהם כו׳ א״כ הוה ליה לסיים אבל אנו שאין לובשין אלא טלית אחד לשם מצוה יכול להסיר אותו הטלית ולשון תלמידי הר״י ז״ל מיהו אפשר לומר דדוקא בציצית שמטיל במלבוש שלובש לצורך עצמו כמו שהיה מנהגם באותו זמן שהיו הולכים כל היום מלובשים בטליתות כגון זה כו׳ אבל בטליתות שאינם מכוונים בהם למלבוש אלא לקיים המצוה של ציצית בלבד כדי שלא תשתכח תורת ציצית יש לו וכו׳ ע״כ. ולכן היה נראה בעיני דחסורי מחסרא בדברי רבינו דרישא לא סיפיה וסיפיה לא רישא והרי הם שני תירוצים והתירוץ הראשון סיומיה אבל אנו שאין לובשין אלא טלית א׳ יכול להסיר אותו והדר קאמר תירוץ אחר והוא התירוץ שכתבו תלמידי הר״י ז״ל ורישיה א״נ בימיהם הטילו הציצית במלבוש שלובש לעצמו שהיו הולכים כל היום בטליתות אבל טליתו׳ שלנו וכו׳ אלא שראיתי להטור א״ח סי׳ כ״ג וי״ד סי׳ שס״ז שהעתיק לשון רבינו כמו שהוא לפנינו וצ״ע ובקיצור כתוב כדברי תהר״י ז״ל: [צ] אמר ריש לקיש. כן גי׳ הרי״ף ובגמרא ריב״ל: [ק] דבריו של מת. פי׳ ב״י בשם הרמב״ן שהם הלכות הספד והוצאת המת וקבורה: [ר] לא נצרכה אלא לד״ת. עיין מה שהכתוב לקמן בס״ד: [ש] וחוץ לד״א איירי. אין זה בלשון הרי״ף והתוספות העתיקו ג״כ דברי רבינו האי בשם הרי״ף ז״ל ומסיימי ודוקא בד״א שלו ואם אין לרבינו הכרע ממקום אחר לא הו״ל לכתוב דרבינו האי כתב דאף חוץ לד״א אסור ור׳ ירוחם כתב לדברי ר׳ האי דפסק כלישנא קמא וכתב עליו פי׳ וזה מיירי חוץ לד״א כו׳ הרי שגם הוא לא כתב לזה הלשון מדברי ר׳ האי עצמו וידוע דשיטתו ע״פ שיטת רבינו וא״ת ומי הכריח לרבינו לפרש כך לדברי ר׳ האי וי״ל משום דס״ל דעל כרחך ר׳ זריקא בא להוסיף על דברי הברייתא דלא יהלך אדם בבית הקברות כו׳ וס״ת בזרועו ויקרא דמוקמי׳ לה בתוך ד״א ואי לאו דר׳ זריקא בא לאסור אפי׳ חוץ לד׳ אמות א״כ מאי קמ״ל הלכך מפרש דר׳ זריקא מיירי חוץ לד״א וקמ״ל דאפ״ה אסור שלא בדבריו של מת וטעמא רבה איכא דהכא במת עצמו שלא בקבר וכ״כ הב״י דהכא במת עצמו אם היו מדברים בפניו בדברים שלא מדבריו של מת מחזי כמתיאשים מלהספד בו והלכך אפי׳ חוץ לד״א אסור וכו׳ וא״ת הא דאמר מת תופס ד״א לק״ש נמי מיירי במת עצמו המונח לפניו ולא אסור אלא ד״א ותו לא וי״ל לחלק בין ד״ת לק״ש דלק״ש מכיון שקרא שוב חוזר לעסקיו של מת משא״כ בד״ת שאין לו שיעור ועוד י״ל דכיון דבד״ת יכול לעסוק בדבריו של מת לא התירו לו אפי׳ חוץ לד״א אלא בכך משא״כ ק״ש לא רצו לאסור ביותר מד״א אבל התוספות שפירשו לדר׳ זריקא דדוקא בתוך ד״א וכן נ״ל ג״כ שהוא דעת הרי״ף מדסתם ולא פירש ודאי סתמו כפירושו דלעיל אברייתא דדוקא בתוך ד״א נ״ל דס״ל דהא קמ״ל ר׳ זריקא דמיהת דבריו של מת שריין בתוך ד״א בד״ת ובאמת שאין נראה כן מלישנא דר׳ זריקא דאי הכי לא הו״ל אין אומרים כו׳ אלא הכי הו״ל דבריו של מת אומרים כו׳ דהא שריותא הוא דאתא לאשמועי׳ ולכך מפרש רבינו דחוץ לד״א איירי: וחוץ לד״א איירי. בעל שלטי הגבורים כתב דהרא״ש ס״ל דתוך ד״א נמי מותר בצרכי המת ואין נ״ל כן מפשט לשון רבינו וגם רבינו ירוחם כתב בסוף לשונו שהעתקתי לעיל שאם היה תוך ד״א אפי׳ דבריו של מת אסור וכן הוא בקיצור ומילי דעלמא

דברי חמודות

שיאכל בשבת בשר וישתה יין שהרי אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הלכך בכל דבר שהוא מצוה חייב לעשותו בשבת אבל זה רשות הוא אם ירצה יאכל בשר וישתה יין ואם ירצה ימית ע״כ ואין להקשות מתשמיש המטה דאסר ת״ק י״ל לפי זה שגם תשמיש אינו חובה עליו בשבת אע״פ שנתחייב לאשתו בעונה אין לה זמן קבוע אלא שמפני עונג שבת קבעוה לת״ח בלילי שבת וכמו שכבר כתבתי בזה בס״ד בתוס׳ י״ט במסכת כתובות פרק אע״פ: (ז) וחייב בק״ש ובתפלה. ויכול לילך לבהכ״נ בשבת ואף בחול אין בו איסור רק מאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם כך נראה מדברי הכל בו: (ח) ומת בתוך התפיסה. וכן מי שנהרג בדרך או גררתו חיה או שטפו נהר כדכתב רבינו בפ׳ ואלו מגלחין בעובדא דמגענצא ויתר פרטי דינים יתבארו שם במקומם העיקרית: (ט) דמשנמסר המת לרבים אוכל בשר כו׳. וכתבו תלמידי הר״י ז״ל שכן כשנושאים המת מעיר לעיר אם המקום קרוב דיינינן ליה כמי שמתו מוטל לפניו (דכיון) שחייב בקבורתו אסור לאכול בשר ולשתות יין שטרודים הם בענין קבורתו והספדו אבל כשנושאין אותו לעיר אחרת רחוקה כגון מהלך שני ימים מותר עד שיביאו אותו לעיר קבורתו: (י) אלא כל המתאבל כו׳. כתבו הגה׳ אשר״י פ׳ ואלו מגלחין סי׳ ק״ז בשם א״ז דמשמע בירושלמי שהתלמידים מטמאין לרבם ונכון להם שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אפי׳ לאחר קבורה מיהו לעיל פירש דלאחר הקבורה שרי לאכול בשר ולשתות יין ע״כ עי׳ מ״ש במי״ט סימן ד׳ וכתב רמ״א שזהו ברבו מובהק: (יא) המשמר את המת. ואפילו באין בספינה לא יניחו בזוית זו ויתפלל בזוית אחרת דחיישינן לעכברים כת״ק דבן עזאי ובפ׳ היה קורא דף י״ד תנית החופר כוך למת פטור מק״ש וכו׳ ואע״פ שדרכן של חופרין דבתר דמחו בה טובא מפסי פורתא ואע״ג דבעידנא דמפסי אפשר לקיים המצות פטור מטעמא דאמרן גבי משמר הר״ן בפ׳ היישן ועיין שם בדברי רבינו סי׳ מ״ז שאם יכול לקיים שתי המצות שלא יתבטל משום אחת כלל צריך לקיים שתיהם: (יב) היו שנים זה משמר כו׳. וגם בחופר כוך מסקינן בגמרא שאם היו שנים זה חופר וזה קורא וכתב טור י״ד סי׳ שס״ה בשם הרמב״ן דדוקא כוך (שהוא חופר בכותל הסלע שהחופר הוא בעצמו מוציא העפר ב״י א״ח סי׳ ע״א) אבל אם היה מקום שהיה מתעסקים בו כאחד פטורין וכתב הב״י א״ח שכל שצריכים לעשות ביחד פטורים ואפי׳ יותר משנים ואם יש עודפים נשמטים וקורין וחוזרים אלו ומתעסקין והאחרים נשמטים וקורין עד שנמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל: (יג) ויקרא בו. או יתפלל כ״כ הטור וגי׳ הרי״ף ויתפלל ועיין עוד בסימן דלקמן: (יד) נראה דהוי כמו תפילין ואית ביה כו׳. וכתב ב״י א״ח סי׳ כ״ג דה״נ כמו שלא אמרו אלא תפילין בראשו ולא קתני ותפילין בזרועו אלמא דתפילין בזרועו כיון דמיכסו לית בהו משום לועג לרש ה״נ בציצית לא אמרו אלא כשהציצית מגולים אבל אם הם מכוסים מותר וכתב עוד די״ם נוהגים לקשור שני ציצית שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום בתקנתם שהרי אם קשר הקרן של הכנף אמרינן דלא עביד כלום לפטרה מציצית כ״ש כשאינו קושר אלא הציצית וכי היכי דלא בטל שם ד׳ ציצית ולא דמי לתלאן ולא פסק ראשי חוטין דהוה תעשה ולא מן העשוי דהתם מעולם לא נפסקו ועוד דהתם אפי׳ יפסקו אחר כך מפסלי ואלו מכשירים אותו אח״כ ועוד לדבריהם מלובשים בטלית של ד׳ כנפות בלא ציצית ע״כ ורמ״י כשהעתיק דבריו השמיט הקושיא האחרונה דלדבריהם מלובשים כו׳ והשיב עליהם מסוכה שאע״פ שאם עשאה מתחלה תחת הגג פסולה ואינו מתכשרה בהסרת הגג משום תעשה כו׳ ואפ״ה אם נעשית מתחלה בהכשר שלא תחת הגג אע״פ שחזר ונתן הגג עליה לא נפסלת אלא בעוד הגג עליה וה״נ אין הציצית נפסלים אלא בעודן קשורין והניחו בצ״ע אבל מכיון שיש להב״י עוד טעם אחר משום דמלובשים בטלית כו׳ וזה גם כן בסוכה עצמו בעוד הגג עליה פסולה ואינו אוכל בה א״כ לא היה לו להניח דינו בצ״ע וה״ל לכתוב הטעם הכולל שבו מתקיים הדין וגם באותו הטעם עצמו שהעתיק אין כאן מקום עיון אלא מה שהוסיף הב״י לומר שאפי׳ אם יפסקו אח״כ וכו׳ אבל בלאו הכי כבר נתן טעם לשבח דלא דמי לתלאן כו׳ משום דהתם מעולם לא נפסקו ואלו שכבר נפסקו לא נחזרו ונתבטלו ע״י קשירה כמו הקרנות שאינן בטלות ע״י קשירה ועל זה הטעם אין ענין להקשות עליו מסוכה הרי שלא דקדק יפה בדברי עצמו שהעתיק שהרי היה בדברים הללו כעצמם טעם מספיק שאין מקום עיון על הדין וכ״ש שלא דקדק יפה בדברי הב״י להעתיק גם סוף דבריו של אותן הדברים אפי׳ נדמה ציצית לסוכה ובעודם קשורים פסולים ואח״כ חוזרים להכשירן הרי הם עושין שלא כהוגן שמלובשים בטלית בת ד׳ כנפות בלא ציצית ובסוכה נמי דינא הכי שכל זמן שהגג עליה היא פסולה הרי שגם בזה נתקיים דינו של הב״י שלא לעשות כן ורמ״י ז״ל לא דק יפה עוד כת׳ הב״י שבזמן הזה שמסירים הציצית מטלית המת בבית נראה דאיכא למיחש בכתפים אם לובשים טלית שיש בה ציצית משום לועג לרש שהרי כתב הרא״ש בה׳ ציצית סי׳ ט׳ שי״מ ההיא שעתא כשמוליכים לקבר רמינן ליה משום דאיכא לועג לרש שהמכתפים אותו יש להם ציצית והוא אין לו: (טו) מת תופס ד״א לק״ש. ואם קרא נראה מדברי הרמב״ם שלא יצא דכללינהו בהדי קורא בבית המרחץ ובית הכסא דתני׳ לקמן בפי׳ סי׳ כ״ב דהמתפלל ומצא צואה תפלתו תועבה ע״ש וכתב הרמב״ם גבייהו נמי דאסור לקרות כנגד המת ומסיים בהו וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא ע״כ והשיג עליו הראב״ד שאם אמר על מי שקרא כנגד המת לא אמר כלום ע״כ והב״י סי׳ ע״א כתב דאנו אין לנו אלא דברי הרמב״ם וכ״פ בש״ע ובכ״מ כתב דהרמ״ך כתב כהראב״ד ואפשר דאף הרמב״ם לא אמרה אלא אאינך ולא אמת א״נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי׳ אם היה שוגג כדי שיזכר פעם אחרת עכ״ל לפי שמן הדין אין הקריאה שבנגד המת דומה לקריאה שבבית הכסא דשם אסרו שאין המקום ראוי לכך משא״כ בנגד המת שלא אמרו אלא משום כבודו של מת ואם עבר על כבודו של מת מש״ה אין ראוי לומר שלא יצא ידי חובתו בקריאתו אלא שנ״ל שהוא קנסא והוא דוחק לומר דהרמב״ם פסק מדנפשיה לקונסו לכך נראה בעיני דהברכות לא יחזור כלל ואפשר דגם הרמב״ם יודה בזה אלא שא״כ ה״ל לפרש דהא בבה״כ ובית המרחץ ודאי דחוזר בכל מידי דהוי י״ח ברכות דתפלה: (טז) אבל חוץ לד״א שרי. וכתב ב״י ס״ס שס״ז בשם הרשב״א דאפי׳ רואה את הקבר (ר״ל המת) שבתוך ד״א הוי כמקומו של מת ואיכא משום לועג לרש אבל חוץ לד״א אינו מקומו ומותר וכן בבית הקברות ואם יש שם מחיצה (עיין בר״פ) אפי׳ מיד אחורי המחיצה מותר שמחיצה מפסקת ואפי׳ תוך ד״א דכבית אחר דמי ואפי׳ הקבר (ר״ל המת) בבית ועשו מחיצות בגדים בינו לשאר הבית: (יז) וחוץ לד״א איירי. אבל בתוך ד״א ד״כ אפי׳ דבריו של מת וא״כ מילי דעלמא אסור כמ״ש במי״ט וכתב נימוקי יוסף בספ״ק דב״ק בשם הרמ״ה גבי וכבוד עשו לו במותו שהושיבו ישיבה על קברו דכיון דלכבוד שכבא הוא דעבוד שרי ואפי׳ בתוך ד״א וכתב מהרי״ל שעל זה סמכו לומר פסוקים בבית הקברות ודרשה למתים עכ״ל ומסיים

תפארת שמואל

אלא שצריך להתפלל ביום ומצוה להקדימו הבדלה אינו משום שבת ומוצאי שבת עיקר זמנו אלא שהחכמים הרחיבו לו בשעת אונס שאף בכל השבת יכול להבדיל והיאך שנדחה ונפטר מעיקר זמנו נדחה כולה וק״ל: ו) אבל טליתות שלנו וכו׳ ונראה דוקא בטלית שלובש ומתעטף בו אפילו ד׳ כנפות דהיינו טלית קטן היינו שמלבישים על בגדיו לשם מצות ציצית כמו שהיה מנהג מקודם לכן אסור משום לועג אבל עכשיו שלובשים טליתים קטנים תחת הבגדים ומשום לעגת החיים אין בו משום לועג למתים שהרי מכוסים הוא ועדיף מדליי׳: ז) וחוץ לד׳ אמות איירי וכו׳ פשיטא קאי אמילי דעלמא דלא שרי בתוך ד׳ אמות ומ״מ נראה דלאף אדברי

תורה ואפילו אם נפסך לאסור בספר תורה [ח] בנביאים ובכתובים שפיר דמי. ומיהו נראה דאף לספר תורה שפיר דמי מדתני בסיפא כך אמרו בס"ת דלא מיסתבר למימר דמשום שריותא דגנבים ולסטים דוקא נקטיה דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בו מנהג בזיון ולא ימסרנו ביד גנבים ולסטים. אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילו לאחוריו. ובהדיא אמרי' בירושלמי דסקיא שהיא מלאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשילו לאחוריו ורוכב. ורב אלפס ז"ל כתב וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת שאם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר להניח על גבי החמור שהוא רוכב עליו [א] (יח) משמע דקאי דוקא אסיפא: ח אמר רחבה אמר רב יהודה [ב] (יט) כל הרואה את המת (כ) ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו. ואם מלוהו מה שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל [ג] ולפחות ילונו ד' אמות: [דף יט ע"א] אמר ריב"ל כל המספר אחר מטתן של ת"ח (כא) נופל בגיהנם [ד] שנאמר והמטים ח) עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון. לפי שהם בחזקה שעשו תשובה [ה] כדאמרינן אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום:

ט מתני' נושאי המטה וחילופיהן [ו] וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה (כב) את שהמטה צורך בהן פטורין. שאין המטה צורך בהן חייבין. (כג) ואלו ואלו פטורין ט) [ז] מן התפלה [אבל לא] מן התפילין ומן הק"ש: גמ' ת"ר (כד) אין מוציאין את המת סמוך לק"ש (כה) [ח] בענין שלא יוכלו לקברו קודם ק"ש [ט] ואם התחילו אין מפסיקין. ת"ר העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם (כו) נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם. הן עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין [י] ואומר צדיק אתה ה' על כל הבא עלי יה"ר מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך בית ישראל ברחמים:

יא מתני' קברו את המת [כ] וחזרו [ל] אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו (כז) ואם לאו לא יתחילו. העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבין: [מ] (כח) ירושלמי. כל העוסקין בהספד פטורין מן הק"ש [גירסת הירושלמי מפסיקין לק"ש] ואין מפסיקין לתפלה. מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והתגא אם יכולין

דברי חמודות

ומסיים רמ"י שאין זה לועג לרש לכל המתים כיון שעושים לכבוד זה המת ניחא לכולהו: (יח) משמע דקאי דוקא אסיפא. כבר הוכחתי בס"ד במי"ע שאין כן דעת הרי"ף ז"ל כדמשמע ליה לרבינו דלא בא הרי"ף להשמיע אלא לדיוקא דרישא דלא קאי עלה אלא אפי' בסיפא גופא ס"ל להרי"ף דאיכא בינייהו שאע"פ שהתירו בעצמות בסיפא שהוא מפני הסכנה אפי' לרכוב על העצמות. בס"ת אין הדין כן ולא התירו לו מפני הסכנה אלא להניחן על החמור ולרכוב על החמור וכשאין סכנה מניחו בחיקו כנגד לבו ורוכב על החמור וז"ל הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת היה מהלך ממקום למקום וס"ת עמו לא יניח ס"ת בתוך השק ויניחנו ע"ג שחמור וירכב עליו ואם היה מתפחד מפני הגניבה מותר ואם אין שם פחד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך ע"כ והטור כשהעתיק דבריו הכניס בלשונו אדכתב מותר והוסיף ואפי' לרכוב עליו אולי כך גירסתו בדברי הרמב"ם ואולי לתוספת ביאור כתב כן לומר דההיתר היתר גמור הוא ואפי' לרכוב עליו על הס"ת ממש ואפי' אין גירסתו כך ודאי שדעתו של הטור שכן דעת הרמב"ם שלא כתב שיש חולק אלא בהפשלת לאחוריו שלא בשעת הסכנה ואף בלשון הרמב"ם עצמו יש להוכיח כן דלרכוב דקאמר קאי אכנוי דיניחנו דהיינו הס"ת מדבסוף לשונו כתב והוא רוכב על הבהמה אבל אין זה הכרח כלל וכלל דבסוף דבריו שלא הוזכר החמור כלל אילו כתב וירכב עליו ודאי דהוה קאי אכנוי דמניחו דהיינו הס"ת משא"כ ברישא שכתב ויניחנו ע"ג החמור וירכב עליו לא הוצרך לפרש שהרי הזכיר החמור וסמך על המבין שיבין דאדסמיך ליה קאי ועכשיו הן דברי הרמב"ם כדברי הרי"ף כפי סברת תלמידי הר"י ז"ל בדבריו וכמו שהוכחתי שבדבריהם כן הוא ועוד יכולני לפרש דאי נמי ירכוב עליו דקאמר הרמב"ם קאי אס"ת לאו למימרא דירכב עליו ממש על הס"ת אלא כל שמניחו לס"ת על החמור ואינו בחיקו הרי הוא כאלו רוכב עליו אבל לרכוב עליו ממש לא קאמר וכך יכולין לפרש דברי הרי"ף שיסבור כן גם בעצמות עצמן דירכב עליהם דקתני ברישא לאו עליהם ממש אלא כל שמונחי' על החמור ולא בחיקו כשרוכב על החמור נראה כרוכב עליהם שא"א שלא יסמוך עליהם ונראה הוא כאלו רוכב עליהם והשתא שבברייתא דקתני כדרך שאמרו כו' יכולין לפרש דממש השוה דינם ואף ברישא דינם שוה והשתא ליכא דיוקא כלל ברישא דלא אמרו שלא לרכוב עליהם כשאין סכנה אלא בדרך הפשלה לאחוריו ונוקמי לירושלמי שהתיר דוקא בשעת הסכנה אלא שלא נראה כן מהסוגיא דירושלמי ומסתייעי לי לזה הפי' שלא הזכיר הרי"ף הא דירושלמי גם הרמב"ם לא בהלכות ס"ת ולא בהלכות אבל פי"ד אלא דס"ל דהפשלה הייט רכיבה עליו דקאמר בין בס"ת בין בעצמות ובשעת הסכנה וגם ניחא לפי' זה דלא קתני סיפא לנדדין ואע"פ ולפי' שכתבתי במי"ט הבאתי ראיה ממה שהאריך הרי"ף לפרשו י"ל דאף לזה הפי' האריך משום כן להודיע דשרכיבה לעולם אינה אלא ע"ג החמור ולא על הס"ת ממש כלל ולפי' הזה אף בעצמות כן הדין כמו שכתבתי. והכלל העולה דלעולם להרי"ף והרמב"ם בס"ת לא הותר רכיבה עליה כלל אף בשעת הסכנה אבל בעצמות לפי' הראשון בשעת הסכנה אפי' לרכוב עליהם ממש הותר ולפי' השני אין חילוק בין ס"ת לעצמות כלל ובשניהם לא הותר אלא הפשלה לאחוריו ובלא רכיבה עליהם ממש ובש"ע סתם הדברים והעתיק ללשון הרמב"ם בלבד וגם בב"י שלו לא כתב אלא לדברי הרא"ש נראה מזה שכוונתו שכן דברי הרמב"ם ג"כ להתיר אף לרכוב על הס"ת עצמה בשעת פחד הגנבים וכן רמ"י נמשך אחריו והעתיק ג"כ מה שהוסיף הטור וגם פי' הטעם דמוטב שתתבזה כו' משמע בהדיא דלא חש לבזיון וא"כ כל הבזיונות שוים ודלא כתלמידי הר"י ז"ל וכ"כ כדבריהם וכפי' הראשון שכתבתי שלפי פי' האחרון צריך לעשות מחלוקת בין הפוסקים אפי' בעצמות: (יט) כל הרואה את המת. וכן ארון כשעובר ממקום למקום ואלו קיימת דבפ' אלו מגלחין סי' ק"ט וכבר כתבתי במי"ט דהכא בשלא בשעת הוצאת קבורה לדברי תלמידי הר"י ז"ל אבל הטור סי' שמ"ח מפרשו בשעת הוצאתו לקבורה ובר נדוי נמי הוא ורמ"י ז"ל מוכח שטרא אבי תרי שכתב הרואה את המת אפי' שלא בשעת הוצאתו לקבורה עובר כו' ובר נדוי הוא וכא ליתא דאי שלא בשעת הוצאה לקבורה לא מצינו שיהא בר נדוי והטור שכתב שהוא בר נדוי ג"כ הייט טעמו שהוא מפרש לכך דהכא דמיירי נמי בשעת הוצאה לקבורה וכן מפרש בב"י ולכך מבואר דלא דק יפה בזה: (כ) ואינו מלוהו. עיין בפ"ב דכתובות סי' ה' לשון הטור ירושלמי א"ר יוסי אילין דקיימי מקמי מיתא לא קיימי אלא מקמי אילין דגמלין ליה חסד וכתב הרי"ן גיאות ש"מ עומדין מלפני המת וכן ראינו חסידים ואנשי מעשה עושין ר"ל אפי' במקום שאין צריכין ללוותו צריכין לעמוד מפניו: (כא) נופל בגיהנם. ובגמ' תו אמרי' דמנדין אותו וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת מנדין אותו ב"ד והם מתירין אותו כשיחזור בתשובה והוסיף רמ"י לכתוב בתשובה גלויה ולא ידענא מאי קאמר דודאי שאין הב"ד מתירין לו אא"כ שיודעים שחזר בתשובה הראוי' לפי חטאו. וכתב הריב"ש בתשובה דמ"מ אין קונסין אותו ליטרא דדהבא משום דליטרא זהב הוא דמי בושתו ולא מצינו בושת למת דהא בביישו ישן ומת איבעי' לן בפ' החובל (דף פ"ו) משום דמבייש את (הישן) חייב מכלל דמת אין לו בושת ע"כ ואע"ג דהאידנא אין דין ת"ח לענין ליטרא דדהבא כמ"ש במקומו בפרק החובל מ"מ נמדנו מזה דאפי' לפי המבייש והמתבייש שאין קונסין אותו ומשום דדין ת"ח בליטרא זהב לכך כתב הריב"ש לענין ליטרא דדהבא: (כב) את שהמטה צורך בהן. לפי פירש"י הייט אותן שלפני המטה שהמטה תגיע אליהם וישאו אותה אבל הרמב"ם מפרש דגם אותם שלאחר המטה בכלל שהמטה צורך בהן הן ורמ"י ראה לפניו לשון הש"ע שכתב ואחר שלמטה צורך בהן ויחכו ללשון הרמב"ם והוציא מזה הלשון פי' דדוקא בסמוכים למטה קאמר דמאחר שודאי יש למטה צורך בהם שהרי הם סמוכים לה כו' ואין לזה הכרח כלל בל' הרמב"ם ולא הי' ליחס זה הלשון להרמב"ם כלל אחרי שאין הכרח בדברי הרמב"ם עצמו וכן אין נראה להכריח מדברי הש"ע ג"כ הואיל ואין בספרו ב"י כלום מזה ואילו אחר חבורו הב"י בא לו זה הדעת לפרש כן ה"ל לבאר יותר וגם א"צ לפירושו בכלל דהענין הוא שהי' בזמניהם ההם ואפשר עדיין במקצת מקומות ומדינות שיש חבורות מזומנים לכך וא"כ בין סמוכים בין אינם סמוכים: (כג) ואלו ואלו פטורין מן התפלה. אע"פ שלפי' רש"י לא איירי מתני' אלא בנושאי המטה ובין שעדיין לא הגיע המטה אליהם וראויים עוד שישאו ובין אותם שכבר נשאו ויצאו ידי חובתן אבל במלוים את המת לא איירי מתני' והטור בסי' ק"ו דקדק לכתוב נושאי המטה שאין למטה צורך בהן אע"פ שחייבין בק"ש פטורין מהתפלה אין זה מוכרח שמכיון שאותם שכבר נשאו ויצאו י"ח במת פטורין מהתפלה א"כ אין לחלק בינם להמלוים כלל דמאי בינייהו שדוחק גדול לומר שמכיון שנתעסקו במת עצמו הם טרודים יותר בלבם ולא יוכלו לכוין בתפלה דמכיון שאינם מחויבים להתאבל אין עוד עליהם טרדה יותר משאר המלוים והרמב"ם מפרש למשנתנו דהא דקתני את שלמטה צורך בהם קאי אבין שלפני המטה ובין שלאחר המטה ודקתני שאין למטה צורך בהם הייט אותם שלא באו אלא ללוות בלבד והשתא קאי אלו ואלו פטורים מן התפלה בהדיא על המלוים והב"י סי' ק"ו בא לעזור להטור כנגד הרמב"ם ואמר דפשטא דמתני' מוכח כותיה דהטור דאלו ואלו לא קאי אלא אנושאי המטה שהוזכר ברישא המשנה ולא אשאר מלוים שלא נזכרו ושהרמב"ם מסברא בעלמא ס"ל דאין לחלק בין שכבר נשאו ויצאו י"ח במת לשאר המלוים ואשתמיטתי' להב"י לדברי עצמו שבסי' ע"ב כתב שנ"ל מדברי הרמב"ם שהוא מפרש המשנה דמאי דקתני בסיפא ואת שאין למטה צורך בהן חייבין ה"ק ושאר המלוים את המת שאין למטה צורך בהן חייבים ע"כ וכודאי שכן דבריו בפי' המשנה: (כד) אין מוציאין את המת סמוך לק"ש. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל דלכאורה נראה דה"ה לק"ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק"ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה: (כה) בענין שלא יוכלו כו'. ויש להמתין מלקברו עד שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל בבהכ"נ או בביתם ואח"כ יוציאוהו כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: (כו) נשמטין אחד אחד וקורין. כתבו תלמידי הר"י ז"ל אית דאמרי דדוקא קורין משום דק"ש דאורייתא אבל תפלה שהיא מדרבנן א"צ ואמר מורי הרב נר"ו דה"ה לתפלה נמי נשמטין א' א' ומתפללין והביא ראיה מן התוספתא' העם העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו בין לק"ש בין לתפלה וכיון דחזינא לרבוותא דעבדו עובדא לתפלה שמעינן דהלכתא הכי דמעשה רב ומסתמא הגמ' שלנו כמו מעשה שעשו רבותינו סובר ואע"פ שלא הזכירו ברישא אלא קורין בלבד ובסיפא בשאין המת מוטל לפניהם אמרו קורין ומתפללין שכל דין אחד יש לו אלא דבסיפא בא להשמיענו הענין היאך הוא שהם יושבים וקורים והוא צריך להיות יושב ודומם ובשעה שמתפללין שצריך שיצדיק עליו את הדין כדמפרש והזיל ע"כ וכתב הב"י שאע"פ שהרמב"ן כתב שאין מתפללין כיון דהר"ר יונה מביא ראיה מהתוספתא כותיה נקטינן וכן פסק בש"ע ולי נראה שהרמב"ן סומך על הירושלמי דמוקי להתוספתא ביום שני וכיון שרבינו הביא להירושלמי א"כ ודאי דביום ראשון אינו כן אלא כפשטא דברייתא דקורין ואין מתפללין וברייתא דתוספתא דסברי הכי אפי' ביום שני דאי לא תימא הכי אלא דברייתא דידן ודתוספתא שוין הם א"כ אין בין יום ראשון ליום שני דודאי דברייתא דידן ביום ראשון דבזמן שהמת אינו נקבר עדיין איירי כך נ"ל פשוט לדעת רבינו דברישא דברייתא דידן קורין דוקא ואין מתפללין ואין ראיה להר"י מהתוספתא כלל לפי הירושלמי ומ"מ בזה אין להכריע כנגד הב"י שפסק כדברי הר"י לפי שהב"י אינו סובר ג"כ להירושל' הזה שכ"כ בב"י שהרמב"ם לא הזכיר דברי הירושלמי כלל וגם בש"ע א"ח סי' ע"ב וי"ד סי' שד"ם בבניהם השמיט לכל לשון הטור שמן הירושלמי הזה וגם הקשה עליו הרבה קושיות בב"י א"ח אלא שכבר הראיתי לדעת במי"ט שהגיר' שתבשה לפניו ואעפ"כ לפי רוב דרכו ושיטתו של הב"י ודאי אפשר שאפי' נזדמנה לו הגי' דידן אפ"ה שמכיון שהרמב"ם לא כתב להירושלמי גם הוא לא היה כותבו וא"כ יש להר"ר יונה ראיה מהתוספתא' ולכן לפי שיטתו זה פסק לדברים של הר"י אלא שאני רואה שאע"פ שלא כתב לדברי הטור שמן הירושלמי מ"מ כתב לדברי הרמב"ן בטור י"ד סימן שד"ם שלאחר הקבורה מפסיקים להספד בין לקריאת שמע בין לתפלה ובעיני נראה שלא יאות להרמב"ן אלו הדברים אלא מן הירושלמי הזה שסובר דהא דמשני מתני' ביום הראשון הא דתני תנא ביום שני כלו' דמתניתין איירי כשהולכין מהקבר לשורה לנחם והתנא דברייתא איירי בהספד שלאחר הקבורה ודקאמר ביום שני משום דסתמא דמלתא ביום הראשון אין הספד לאחר קבורה כך נ"ל שזהו פירוש הרמב"ן בהירושלמי ופשוט לי גם כן שלרבינו קורין ואין מתפללין ושוב בא לידי ספר תורת האדם וראיתי כדברי שכתב שם ת"ר העם העוסקים בהספד כו' ירושלמי תני ההספד וכל העוסקים כו' עד מאן דתני תנא ביום השני שמעינן השתא דקודם קבורה (כשההספד) בפני המת נשמטים כל א' וא' וקורין ק"ש בזמן שאין ההספד בפני המת קורין ומתפללין לאחר הקבורה אין מפסיקים השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה: (כז) ואם לאו לא יתחילו. אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות ל' הרמב"ם וכתב ב"י נראה מדבריו דבים שהות ביום לקרות אחר שינחמו את האבלים עכ"ל הא לאו הכי בכל גונא יתחילו: (כח) ירושלמי כל העוסקים בהספד כו'. כבר כתבתי לעיל סעיף כ"ו שהש"ע לא

מעדני יום טוב

נסתפק הב"י אי שרי אפי' תוך ד"א ורבינו ירוחם כתב דדוקא חוץ לד"א וכ"כ בטור:[ח] בנביאים ובכתובים שפיר דמי. מדנקט ס"ת ולא מסתבר לומר משום שריותא דגנבים וליסטים דהא פשיטא דמותר דלמה יהיה אסור כ"כ התוס' ולפי מה שיתבאר בסמוך לדברי הרי"ף ודאי דאיכא למימר דאתא לשריותא דלסטים לפירושם דמתירים אפי' לרכוב על הס"ת לכך נ"ל דאיכא למידק דבנביאים וכתובים ש"ד דהא בהדיא אמרינן בירושלמי דלקמן דסקיא שהיא מלאה ספרים כו' מפשילו לאחוריו ואם אין נפסך לפרש בס"ת ע"כ צריך לפרש בנביאים וכתובים דאלת מאי ספרים דקאמר: [א] משמע דקאי דוקא אסיפא. ואלא מיהת כי קאי אסיפא להתיר מפני הגנבים והלסטים אפילו לרכוב עליהם מותר דהא הכי קתני בברייתא לא ישים כו' וירכב עליהם ואם היה מתירא כו' מותר ש"מ דמותר לרכוב עלי' קאמר בסיפא וא"כ אף רב אלפס סובר כן בס"ת ואין חילוק בין סברת רב אלפס לסברת רבינו אלא בדיוקא דרישא כשאינו מתירא דלרבינו אף בס"ת רשאי להפשיל לאחוריו ולרי"ף לא וכן מפורש בקיצור ובטור י"ד סי' רפ"ב אבל לשון הרי"ף אינו משמע כן דהא לא קאמר אלא מותר להניח ע"ג חמור שהוא רוכב עלי' ולא קאמר שמותר לשומו בדסקיא ולרכוב עלי' ותלמידי הר"י ז"ל כתבו בהדיא שסובר הרי"ף שאפי' בשעת הסכנה אין לו לרכוב עליהם שיותר טוב שיאבד אותם משינהוג בהם מנהג בזיון גדול כזה והא דאמרינן היה בא בדרך ובידו דסקיא מלאה ספרים מפשילן לאחוריו י"ל דהתם מיירי בשאר ספרים ולפיכך אמרו מותר להפשילן לאחוריו אפילו שלא בשעת הסכנה אבל בס"ת אינו מותר אלא בשעת הסכנה בלבד אלא לעולם יש לו להוליכו לפניו ע"כ הרי שמפרש לדברי הרי"ף דלא התיר לרכוב על ס"ת כלל אפי' בשעת הסכנה אלא דקשיא לי דכיון דבסיפא מותר אפי' לרכוב עליהם כי קתני כך אמרו בס"ת ודאי משמע דממש כדרך שאמרו בעצמות כך הדין בס"ת וכסברת רבינו בדברי הרי"ף ונ"ל דלדברי הרי"ף כפי' תלמידי הר"י וכנראה מפשט לשונו פי' הברייתא כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת אסיפא קאי כדאמר בגמרא הכי פירושא כלומר כדרך שיש היתר בעצמות כך יש היתר בס"ת ומיהו לא כדאיתא והא כדאיתא דבעצמות אפילו לרכוב מותר ובס"ת אינו מותר אלא להפשילה לאחוריו וירכב על החמור אבל לא הותר בס"ת לרכוב עליה אפי' בשעת הסכנה והשתא ניחא שהוצרך הרי"ף ז"ל להאריך בדבריו ולפרש שאם היה מתירא כו' מותר כו' ואילו לסברת רבינו בדברי הרי"ף לא הו"ל לסיים להניח ע"ג החמור כו' אלא תסגי ליה כשאמר שאם היה מתירא כו' מותר שהרי לדברי רבינו לא בא אלא להורות שאין דין ס"ת שוה לעצמות אלא בסיפא ולא ברישא אבל בסיפא מיהת דין שניהם שוה ממש ולמה לו להוסיף על לשון הברייתא עצמה כיון שלא בא לומר אלא שדין שניהם לא הושוה כ"א בסיפא תסגי בהעתקת לשון הסיפא דברייתא אבל לפי מה שפירשתי וכסברת תלמידי הר"י בדברי הרי"ף הוצרך ודאי להוסיף ולבאר שדין הס"ת לא הושוה ממש לדין עצמות אפי' בסיפא דבעצמות כשהותר מפני הסכנה הותר הכל אפי' לרכוב עליהם ואילו בס"ת כשהותר ואפי' מפני הסכנה לא הנתר אלא להניח ע"ג חמור שהוא רוכב עליו ולא לרכוב עליה כמו בעצמות ועיין בד"ח שם אכתוב עוד פי' אחר בדברי רבינו נמלתיו מתוך דברי הרמב"ם והוא ג"כ נכון דיפורש כדרך שאמרו כו' שדינם שוה ממש ולאותו הפי' אסור לרכוב בין אס"ת בין אעצמות:[ב] כל הרואה את המת ואינו מלוהו. כלומר אע"פ שאינם עוסקים אותו לקוברו כיון שרואה שנושאין אותו בדרך ואינו מלוה אותו עובר וכו' כן כתבו תלמידי הר"י ז"ל וטעמייהו דאי כשנושאים אותו לקוברו בר נדוי הוא כמ"ש בפרק ואלו מגלחין סי' ק"ח ועי' בד"ח: [ג] ולפחות ילונו ד"א. וכ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ד] שנא' והמטים וגו'. מסיים בגמרא שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום כו' ופי' התוס' היינו לאחר מיתתו ולא אתי לאגלויי בהדי המספרים בגנותם מהכא משמע דאיירי לאחר מיתה ע"כ כלומר ולא לאחר מטתו בחייו אלא שהוא ישן ואינו שומע ובב"י סימן רמ"ג העתיק לאחר מיתתן אבל ברי"ף גרס נמי מטתן שוב מצאתי שגם בכ"מ שלו כשהעתיק הגמ' כתב ג"כ מטתן אע"ג דלעיל מיניה כתב מיתתן ומ"מ הדין אמת דלאו דוקא אחר מטתן כשנושאים אותן לקבורה דהא מייתי בגמרא מהא דאמר על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה ולא היה זה בשעת קבורתן ובהדיא אתמר בירושלמי עלה דהך דאמרינן דוגמא השקוה ונדוהו הלא אמרה שמבזה זקן אפי' לאחר מיתה צריך נדוי ומדסתמא קאמר לאחר מיתה ש"מ דלאין חילוק: [ה] כדאמרינן. בגמרא ואע"ג דאתמר עליה וה"מ כלומר שמחזיקים ליה שעשה תשובה בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה ושאני התם שאני דאהרהור קאי אבל לספר לא התירו ויותר נ"ל דהך דלספר נמי לא איירי אלא בדברים שבגופו דאילו בדברים שבממונא כיון דלא אהדר למריה מה בזיון עביד ליה איהו דביזה נפשיה דלא אהדר למריה: [ו] וחילופי חילופיהן. ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאים הכת השניה אפ"ה פטורים ומפני שפעמים נמלכים שאותה כת שלישית בשניים ישאו ומתוך כך אין להם להתחיל. תלמידי הר"י ז"ל: [ז] מן התפלה גרס ול"צ מן התפילין ומן הק"ש ופרש"י פטור מן התפלה דלאו דאורייתא ותלמידי הר"י כתבו דהטעם היותר נכון מפני שהתפלה צריך להתפלל מעומד ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש שיכולין לאומרם בעוד שמהלכין ודי לעמוד בפסוק ראשון בלבד שלא יתעכבו בו אלא מעט חייבין ע"כ וכך הם לדברי הרמב"ם בפי' המשנה שהטעם שפטורים מתפלה הוא מפני טרדת הלב:[ח] בענין שלא יוכל לקברו קודם ק"ש. ומתני' דנושאי המטה כו' תפתר כגון דהוו סבורין דאית ביה עונה ולית ביה עונה כדאי' בירושלמי: [ט] ואם התחילו להוליכו לא מפסיקין את שלמטה צורך בהן ב"י: גרסינן בגמ' אהך ברייתא דאין מוציאים כו' איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני וגם הרי"ף השמיטו והטור י"ד סימן שנ"ח כתב שאינו יודע למה לא הביאו א"א הרא"ש ז"ל בפסקיו ובב"י א"ח סי' ע"ב כתב שאפשר דמשום דטעמא דאדם חשוב משום דאין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפי' בק"ש עד שיקבר בכבוד וכמ"ש הרמב"ן בתורת האדם ואדם חשוב כי האי שיהא ראוי שלא יתעסקו אפי' בק"ש עד שיקברוהו לא שכיח בדורותינו לפיכך השמיטוהו: [י] ואומר צדיק אתה כו'. וכ"כ הרי"ף והוא הפירוש דמצדיק עליו הדין: [כ] וחזרו. האבלים לקבל תנחומין וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין: [ל] אם יכולין העם להתחיל כו'. לשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות ק"ש: [מ] ירושלמי כו' פטורין מן הק"ש כו'. וכן הוא בקיצור ובטור סימן

תפארת שמואל

תורה קאי דאסור חוץ לד' אמות אם אינו מעניט של מת וכן איתא בטור להדיא והא דאמרינן לעיל חוץ לד' אמות שרי וקאי נמי אס"ת ויקרא בו היינו בקבר אבל במת המונח לפניו אסור: ח) והמטים עקלקלותם. כ"כ והמכריעין את חובתם יותר על זכותם יוליכם ה' את פועלי און לגיהנם לפי שהן וכו' (כנ"ל): ט) פטורים מן התפלה (ותיבות ומן התפילין ומן הק"ש צריך למחוק) ונראה כפירוש רש"י דדוקא מן התפלה שהוא

להתחיל ולגמור וכו'. מתניתא ביום הראשון הא דתני הנא ביום השני : גמ' תנא אם יכולין להתחיל ולגמור (כט)אפי' פרק אחד או פסוק אחד יתחילו ואם לאו לא יתחילו: [דף יט ע"ב] העומדים בשורה. ת"ר [נ] השורה הרואה את הפנימה פטורה. שאינה רואה את הפנימה חייבת. רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורין. מחמת עצמן [ולא [ס] מחמת כבוד] חייבין :

יב אמר רב יהודה אמר רב (ל) המוצא כלאים בבגדו פושטו ואפי' בשוק שנא' אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב. ירושלמי תני (לא) אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש. ר' יוסי הוה יתיב ומתני הוה תמן מיתא. מאן דנפיק ליה לא אמר ליה כלום מאן דיתיב ליה לא אמר ליה כלום. ר' אמי הוה יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים אמר ליה ר' אמי שלח מניך והב ליה :

יג דף כ ע"א מתני' (לב) נשים [ע] ועבדים וקטנים פטורין מק"ש (לג) ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון. פירש"י בקטן שהגיע לחנוך. ומ"מ פטור הוא מק"ש לפי שאינו מצוי אצל אביו בעת ק"ש ומתפילין שאינו יודע לשמור גופו. °ולא נהירא לר"ת ז"ל דהא אמרינן בפרק לולב הגזול (דף מב.) קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין והיינו חנוך דידיה. אלמא כשהגיע לחנוך חייב בתפילין. וכן בק"ש אמרינן קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה וק"ש. ומפרש מאי ק"ש פסוק ראשון של ק"ש. (לד) וסבירא ליה לר"ת דבלא הגיע לחנוך איירי וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד. אבל קטנים פטורין מן הכל כיון שלא הגיעו לחנוך ודרך התנא לשנות נשים עבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך לענין פטור. וגבי סוכה נמי תנן הכי : [דף כ ע"ב] גמ' [פ] ק"ש ותפילין הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות. תפלה ומזוזה וברכת המזון דהויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות. [צ] אע"ג דבתפלה כתיב ערב ובוקר וצהרים. כיון דרחמי נינהו חייבינהו. (לה) ונשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. דאמר קרא זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה. א"ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן דכתיב וברכת [על] הארץ [ק] ונשים לא נטלו חלק בארץ [ר] ומנ"מ לאפוקי אחרים ידי חובתן אי אמרת דאורייתא אתי דאוריי' ומפיק דאוריי'. וא"ת דרבנן הויא ליה שאינו מחויב בדבר ואינו מוציא אחרים ידי חובתן מאי *ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו [ש] ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אי אמרה בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. ולטעמיך קטן בר אפוקי אחרים הוא אלא הכא במאי עסקינן דאכל שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן ולא אפשיטא הבעיא הלכך נשים אין מוציאין את אחרים ידי חובתן. וא"ת [א]מ"ש מהא דאמרי' לקמן בפרק שלשה שאכלו (דף מח.) להוציא את אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפילו הכי מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וחייבין מן התורה. ואם כן באשה נמי אע"פ שאינה חייבת אלא מדרבנן תוציא אחרים שחייבין מן התורה. וי"ל דלא דמי דאיש אע"ג שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה בזה אלא מדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה. שערב הוא בעבורם ועליו הוא [ת] להצילן מן העון ולפטור אותן מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן :

הגה"ה

*ותימה לה"ר אלחנן נהי דגר יכול לומר בברכת המזון שהנחלת את אבותינו דפסקינן (כר"מ) [בירושלמי °כר' יהודה] דאמר גר עצמו מביא וקורא שיכול לומר לאבותינו דכתיב כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם אבל מכאן ואילך לכל גוים מכל מקום איך יוציא אחרים ידי חובתן כיון שלא היה לגרים חלק בארץ כמו לנשים דאמר הכא דאינן מוציאין את אחרים דאכלי שיעור דאורייתא ודוחק לחלק דשאני גרים שהם זכרים וזכרים נטלו חלק בארץ וכן קשה לר"מ דאמר כהנים מביאין ולא קורין שלא נטלו חלק בארץ. אם כן היאך מוציאין אחרים ידי חובתן ומפרש דהכא מיבעיא בנשים משום דלא מצי אמרי ברית ותורה בברכת המזון כו' לא יצא או דלמא דווקא באנשים שהם בני ברית ותורה. ונשים דלא שייך בהו הוי דאוריי' וצ"ע. העתק מן התוס' ד"ה נשים וכו' :

יד מתני' (לו) בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא י) לאחריה [א] ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו [ב] רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם :

גמ' [ג] אמר ר' אבין זאת אומרת הרהור כדבור דמי וכל אדם [ב]יוצא ידי חובתו בהרהור. דאי ס"ד הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר. אתיא מתניתין כר"מ דאמר לעיל בפרק שני (דף טו:)הרי הוא אומר על לבבך [ג]בכוונת הלב אמ יא) הן הדברים.[ד] אי נמי כרבי יהודה דאמר אם לא השמיע לאזנו יצא אבל לכתחלה צריך להשמיע לאזנו ובעל קרי אוקמוה אדאורייתא ויוצא בהרהור. ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי ואתיא מתניתין כרבי יוסי דאמר אם לא השמיע לאזנו לא יצא. [ה] ואפי' לרבי מאיר דאמר אחר כוונת הלב הן הדברים [ו] מכל מקום צריך שיוציא בשפתיו ובלא השמעת האוזן קרי ליה כוונת הלב [ז] וכן הא דתניא לעיל (שם) לא יברך אדם ברכת המזון בלבו (לז) ואם בירך יצא היינו במוציא בשפתיו בלא השמעת האוזן. °וכתב ר"ח ז"ל (לח) הלכתא כרב חסדא מדשקלו וטרו ר' אלעזר ורב אדא לתרוצי מילתיה ואין יוצא ידי חובתו בק"ש בהרהור עד שיוציא בשפתיו אע"פ שאינו צריך להשמיע לאזניו כדפסק רב חסדא גופיה לעיל פ"ב (שם) והביא ראיה רבינו יונה ז"ל דהרהור לאו כדבור דמי מדאמרי' בשבת בפרק שואל (דף קנ.) ממצוא חפצך ודבר דבר דבור אסור והרהור מותר. ופריך עליו והאמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא אלמא הרהור כדבור. ומשני התם משום דכתיב והיה מחניך קדוש כלומר הא דאסר רבי יוחנן הרהור לאו משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר דהרהור לאו בכלל דבור [ח] אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש משמע אפילו בהרהור. אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר ר"א כדי שלא יהו כל העולם [ט] עסוקים [י] והוא יושב ובטל. מכאן כתב בעל ה"ג קרא ק"ש ובא לבית הכנסת ומצאם שקוראין ק"ש (לט) קורא פסוק ראשון עמהם :

טו דף כא ע"א אמר רב יהודה [כ] אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא [ל] ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר. מ"ט קסבר אמת ויציב דאורייתא [מ] ק"ש דרבנן. מכאן פסק בשאלתות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן אין צריך לחזור ולאומרן ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו °ולית הלכתא כשמואל דאמר קריאת שמע דרבנן (מ) [נ] דקי"ל ק"ש דאורייתא והלכתא כרבי יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו °ונראה דלא קאמר אלא אם ספק לו אם התפלל וה"ק אינו חושש ומתפלל מספק דאף אם התפלל כבר מאי כ"מ אף אם מתפלל כל היום כולו מספק. [נ] ולא פליג אדרב יהודה אמר שמואל דאמר (שם) פוסק אפי' באמצע הברכה. והכי אמרינן לקמן בפרק אין עומדין

רש"י מותר להרהר • בדברי תורה : והיה מחניך קדוש. ולא כתיב ביה דבר אלא מקום חנייתן תהא בקדושה וטעמא משום דישראל מהרהרין תמיד בד"ת : ערות דבר. אלמא לא אסר ליה אלא בשעת דיבור •

הגהות הב"ח [א]מ"ש מהא דאמרינן לקמן נ"ב גם הר"ר יונה כתב קושיא זו והתירוץ על שם ר"י בעל התוס' : [ב]וכל אדם נמי יוצא כו' : [ג]הרי הוא אומר על לבבך אחר כוונת הלב כו' :

מעדני יום טוב

סימן ע"ב ומאד נתלבט בו הב"י לפי שראה לפניו ספר הטור לא חש מלעיין בירושלמי עצמו ואני ראיתיו וכתוב בו מפסיקין לק"ש וגם בקיצור כתיבת יד על הקלף כתוב חייבים כמו שאכתוב שם בס"ד וגם בתוספתא פ"ב כך שנויה וכמו שהביאו ג"כ תהר"י ז"ל ועיין בד"ח סעיף כ"ו שם אכתוב בזו הברייתא בס"ד: [נ] שורה הרואה את הפנימה. לשון רש"י הרואה פנימה את חלל ההיקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם ע"כ.קרי למקום חלל ההיקף ששם האבל יושב אחורי השורה הפנימית ואע"פ שהיא לפנים ולא לאחור מ"מ יתכן לבעל הלשון שיאמר שרואה אחריהם ר"ל אחרי היושבים בשורה וגירסת הרי"ף שורה הרואה את הפנים : [ס] מחמת הכבוד חייבים. וכן גירסת הרי"ף וכן הגירסא בתוספתא פ"ב וכתבו תלמידי הר"י ז"ל אית דמפרשי לחומרא דארישא קאי וה"ק כי אמרת דשורה הרואה את הפנים פטורה ה"מ באותן שבאים מחמת האבל אבל הבאים מחמת הכבוד אפי' רואה את הפנים חייבת ואית דמפרשי דאסיפא קאי דאפי' בשורה שאינו רואה את הפנים אם באים מחמת האבל אית דאמרי בקרוביו ובמשפחתו בלבד נקראים מחמת האבל ואית דאמרי דאפי' שאר בני אדם שבאים לנחמו נקרא מחמת האבל ופטורים ע"כ וגירסת הגמרא מחמת עצמה ופירשה רש"י ז"ל : גרסינן בגמרא א"ר"א בר צדוק מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי כו' לא כתבו רבינו וגם הרי"ף לא כתבו והטור כתב בי"ד סימן שע"ב דזה דוקא בימיהם שהיו קוברים בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולו סתום אפי' יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה : [ע] ועבדים. בפ"ק דחגיגה דף ד' ילפינן בג"ש לה לה מאשה : [פ] ק"ש ותפילין הו"ל מ"ע שהזמן גרמא. דשבת וי"ט לאו זמן תפילין אע"ג דקי"ל דלילה זמן תפילין כ"כ רבינו בסוף הלכות תפילין : [צ] אע"ג דבתפלה כתיב כו'. רש"י מחק גירסא זו שהרי תפלה אינו אלא מדרבנן ומאי מ"ע שייך בה והתוס' כתבו דיש ליישב דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מה"ט דמ"ע שהזמן גרמא הוא כדאמרינן בסוכה פרק לולב הגזול דל"ט וכן תלמידי הר"י כתבו דאע"פ שתפלה יש לה זמן קבוע אפ"ה מפני שהיא רחמים חייבות וכתבו עוד כיון שאמרו הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו כמ"ע שאין הזמן גרמא דיינינן לה מזה נראה דל"ג בגמרא כלום ומכל מקום הוצרכו לפרש ומהטעם שכתבו התוספות : [ק] ונשים לא נטלו חלק בארץ. רש"י ומה שנטלו בנות צלפחד חלק אביהם נטלו וכתבו התוספות ותימה כהנים ולוים נמי תיבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים י"ח בבה"מ אלא י"ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרי' לקמן מי שלא אמרה ברית ותורה כו' ע"כ ול"נ דמכהנים ולוים לא קשיא כלל שהרי היה להם מ"ח עיירות : [ר] ומנ"מ לאפוקי אחרים כו'. המ"ל דנ"מ אם ספק שברכה וכדלקמן סי' מ"ו בשם השאלתות אלא דהא עדיפא שאף על פי שהאיש שאכל כזית דגן שעדיין אינו מחויב מדאורייתא אפ"ה מוציא אחרים י"ח ואשה לא כדמסיק רבינו יוע"ש : [ש] ואשה מברכת לבעלה. אבל לאחר לא שאין חברתן נאה כדלקמן פרק שלשה שאכלו : [ת] ה"ג להציל אותו מן העון : [א] ועל המזון מברך לאחריו. כלומר מהרהר לאחריו כ"פ תלמידי הר"י ז"ל:[ב] רי"א מברך לפניהם ולאחריהם. כלומר בפה ור"י בתרתי פליג בהדי רבנן חדא בברכות דת"ק אומר שאין ק"ש והברכות שוות ומהרהר על ק"ש ולא על הברכות ור"י דדינם שוה ופליג עליה באידך דתנא קמא אומר מהרהר והוא אומר דאפי' הברכות מוציא בפה כ"ש ק"ש עצמה ואף על פי שהיה אומר ר"י שק"ש וברכותיה מוציא בשפתיו מודה הוא דבשאר ד"ת אין לו להוציא בשפתיו מפני שמתוך הדבור יעמיק בהם ולא התיר ר"י אלא אלו וכיוצא בהם שאינו צריך להעמיק בהם דגרסינן התם עשאן ר"י כהלכות ד"א פי' מסכת ד"א שאין בה אלא הלכות פשוטות מענין ד"א דאלמא משמע דכיוצא בה בלבד התיר ר' יהודה כ"כ תלמידי הר"י ז"ל: [ג] א"ר אבין ובגמ' גרס רבינא ואינו נראה מדסידר רב חסדא בתריה ועל כרחך גי' רבינו אינה כן דא"כ לא הו"ל לפסוק כרב חסדא מדשקלו וטרו ר"א ורב אדא לתרוצי למלתיה דהא רבינא בתרא הוא והלכה כוותיה כנגד הקודמים לו ומיהו איכא רבינא קדמון כמ"ש רבינו בפרק הנשרפין : [ד] א"נ כר' יהודה. דהלכה כמותו שם לגבי ר' יוסי לקמן : [ה] ואפילו נר"מ. דקי"ל כוותיה התם וכ"ש דאתיא סתמא כר' יהודה : [ו] נ"ל דה"ג אפ"ה צריך שיוציא : [ז] וכן הא דתניא לעיל דף ט"ו ואמרינן עלה דאף ר' יהודה מודה בה: [ח] אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש. ולא יראה בך ערות דבר מבעי ליה לכדרב יהודה דאמר רב יהודה עכו"ם ערום אסור לקרות קריאת שמע כנגדו כדלקמן סי' נ"ב בגמרא דהתם : [ט] עסוקים בו גרס בגמרא אבל תהר"י ל"ג נ"כ מלת בו : [י] והוא יושב ובטל. בגמרא פריך ונגרום בפירקא אחרינא ומסקינן ק"ש וברכת המזון דאורייתא צריך שיהא עוסק בהם הואיל והצבור עסוקים בו : גרסינן בגמרא מנין לברכת התורה לפניה מן התורה כו' וכתבתי בה לעיל פ"ק סי' י"ג עיין עליו: [כ] אמר שמואל וכן גי' הרי"ף ובגמ' ל"ג : [ל] ספק אמר אמת ויציב כו'. כתבו תהר"י ז"ל יש שואלין כיון שאמר יציאת מצרים בפרשה אחרונה של ק"ש כבר יצא ידי קריאת יציאת מצרים ולמה חוזר ואומר אמת ויציב ויש להשיב דשמעתין אהדדי אתמר וה"ק ספק קרא ספק לא קרא אינו חוזר ואומר אבל ספק קרא ק"ש וספק אמר אמת ויציב ספק לא קרא ק"ש וספק לא אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב אבל אם ברי לו שכבר קרא ק"ש ואמר פרשה אחרונה א"צ לומר אמת ויציב : [מ] ק"ש דרבנן. מתיב רב יוסף ובשכבך ובקומך א"ל אביי ההוא בד"ת כתיב: [נ] דקי"ל ק"ש דאורייתא. כ"כ הרי"ף ונראה דהוא מהסוגיא דפרק לולב הגזול דף ל"ח וע"ש : [נ] ולא פליג אדרב יהודה כו'. לשון התוספות דהא מסתמא לא פליג וכו'

דברי חמודות

לא כתב להירושלמי הזה ולא חילק בין יום ראשון ליום שני אבל חילק בין קודם קבורה לאחר קבורה כעני, ההספד מדברי הרמב"ן ונראה לי שכן יש לפרש הירושלמי : (כט) אפי' פרק א' או פסוק א' יתחילו. וכתב מהרי"א שנראה מפירש"י דה"ק יתחילו ויגמרו כולה ובאמת ליכא דיתחילו הכי משמע. ב"י : (ל) המוצא כלאים בבגדו. עיקרן של הלכות כלאי בגדים כתב רבינו במסכת נדה פ' האשה ושם אפרש בס"ד : (לא) אין מדקדקים במת כו' בבה"מ. כתבו ג"כ רבינו בפ"ב דכתובות ושם אפרש בס"ד וכן עיין בהל' כלאי בגדים דבפ' האשה שבמסכת נדה : (לב) נשים ועבדים כו' פטורים מק"ש. וכתב ב"י סי' ע' בשם אהל מועד דעבד ואשה חייבים הם בקבלת הייחוד דהיינו פסוק ראשון והוסיף רמ"י עם בשכמל"ו וטעמו כמ"ש בפ"ק סעיף מ"ע ויראה לפי דהא דכתב באהל מועד חייבים לאו מדאורייתא קאמר דא"כ לדידן דקי"ל שהק"ש דמדאורייתא אינו אלא פסוק ראשון מאי פטורות הנשים יותר מהאנשים מטעם שהיא מ"ע שהזמן גרמא הרי מה שאנשים חייבים גם הנשים חייבות אלא להייביהו מדרבנן בעלמא ולכך כ' הש"ע בזה הלשון ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים : (לג) ומן התפילין. עיין בהל' תפילין סי' כ"ט: (לד) וס"ל לר"ת דבלא הגיע לחנוך איירי. כתב בש"ע סי' ע' שראוי לנהוג כר"ת : (לה) ונשים חייבות בקידוש היום ד"ת. וכתוב בכל בו שמוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם ע"כ ונ"ל ודאי דבכלל שאמרו חכמים תבא מארה כו' איתא נמי להא דקידוש : (לו) בעל קרי מהרהר כו'. עי' בסי' כ"א ומה שאכתוב שם בס"ד : (לז) ואם בירך יצא היינו במוציאו בשפתיו כו'. וכתב הכלבו שבעל הבית עם בניו ואשתו הוי כסופר מברך וכור יוצא ולפיכך צריך לברך בעה"ב בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים ב"י סי' קפ"ה ופשוט הוא דלא מיירי אלא באשתו ובניו אינם בקיאים לברך בה"מ כדמייתי ראיה מבור יוצא דודאי אם הם בקיאים ומברכים לעצמן דשפיר דמי טפי ועי' בפ' שלשה שאכלו סי' ג' דנ"ע : (לח) הלכתא כרב חסדא. כתב בא"ח לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא שנא' אמרו בלבבכם וגו' ע"כ ב"י סי' ס"ב וכתב הב"י בסי' פ"ה מדברי הר"ר יונה אהך ברייתא דלא יברך אדם בה"מ כו' בפ' היה קורא שמי שנתחייב בברכה ואינו יכול לאומרה שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי ומ"מ טינוף אין בהם דודאי שהי' אסור כדלקמן בפירקין אלא שאינם נקיות ואילו לא היה אנוס היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו והשתא שהוא אנוס וא"א לנקות' אינו רשאי להוציא בשפתיו ומ"מ יכול להרהר כיון שאין שם טינוף גמור הלכך יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב ואע"פ שאינו יוצא י"ח אלא באמירה ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה ע"כ וכתב רמ"א לדברים הללו לענין ק"ש בס"ס ס"ב : (לט) קורא פסוק ראשון עמהם. וגם בשכמל"ו כמ"ש בפ"ק סעיף מ"ע וכתב הרוקח בסי' ש"ב שיקרא כל ק"ש עם הצבור ויקבל שכר כקורא בתורה ופי' הב"י סי' ס"ה דנראה דהיינו דרך עצה טובה אבל לענין שלא יהא נראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו בפסוק ראשון סגי ובתרומות הדשן סי' ג' כתוב שאם הוא עומד בברכות של ק"ש כשהצבור קורין את שמע אין לו להפסיק כלל דמשמע דלא הוי קפידא אלא שלא יהא יושב ובטל ומי שעוסק בברכות ק"ש עצמה פשיטא דלאו בטל הוא אלא אפילו אם עוסק בשאר דברי שיר ושבח לא מקרי בטל וכדכתבו הגאונים אהא דאסור לישב בתוך ד"א של תפלה כמ"ש רבינו בשמם (פ' אין עומדין סי' ח') ולכך היה נראה דאפי' בין ברוך שאמר לישתבח אין לו להפסיק כדי לקרות פסוק ראשון עם הצבור משום דכיון דאינו יושב ובטל אינו חייב לקרות וא"כ למה יפסיק דהא אסור לאשתעויי בין ברוך שאמר לישתבח אמנם נראה דאין ראיה דכיון שאינו פוסק אלא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור שפיר דמי מ"מ ראיתי בני אדם מן המדקדקין כשהיו עומדים בק"ש ובברכותיה שהיו עוצמים עיניהם והיו מנגנים בתיבה א' או שתים שהיו אומרים באותו פעם בניגון הצבור בפסוק ראשון כדי שיהא נראה כאלו קורא עמהם ע"כ ובש"ע פסק שכל שאומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק צריך שיפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות וכו' ובעיני אין דבריו של תרומת הדשן מטין כך אלא שבמקום שרשאי להפסיק יכול להפסיק ולא שיהא צריך להפסיק ומברוך שאמר עד ישתבח אם ירצה רשאי להפסיק ולא עביד איסורא ובק"ש וברכותיה לא יפסיק אלא יאמר התיבות כו' ומ"מ ודאי דכ"ש מב"ש עד ישתבח ובדברי תחנונים או פסוקים אם לא ירצה לפסוק שיאמר התיבות כו' : (מ) דקי"ל ק"ש דאורייתא. וכתב הרמב"ם בס"ב מהל' ק"ש שכשהוא מסופק אם קרא אם לאו שהוא צריך לחזור ולקרות צריך לברך לפניה

תפארת שמואל

מדרבנן אבל ק"ש לא. ועוד נ"ל טעם אחר לפי שהתפלה צריכה להיות מעומד ואינם יכולין לכוין אבל ק"ש עכ"פ יוכל היה מתפלל אלא ק"ש ומביא ראיה מהא דאבוה דשמואל כי הוי אתי מאורחא לא הוי מצלי עד תלתא יומא וגם זה לא הוי לכוין פסוק ראשון וק"ל : י) ולא לאחריה. נ"ב דברכות לאו דאורייתא: יא) הן כן. כ"כ רש"י ז"ל כשהיה חולה לא יכול לכוין שניטרוף דעתו מתוך כובד חולי (וגם י"ב וכל מי שבוכה בתפלתו כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפלתו נשמעת

ועיין

(דף כא.) יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא וגו' [ס] ומשמע שאין לו לאדם להתפלל יותר מג"פ. והא דמאריך במקום שנהגו (דף כד:) אליבא דרבי יוחנן מהמפלל תפלת נעילה בתענית צבור מהאי טעמא דרבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו שאני יום התענית שהוא דומיא ליוה"כ וראוי להתפלל בו תפלת נעילה אבל אם ידוע לו שהתפלל ר' יוחנן מודה דאין לו להתפלל יותר. ורב אלפס ז"ל כתב הא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו מפרשי רבנן [ע] ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות [פ] אבל אדעתא דחובה אסור. וצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור דקי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום [צ] וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה כך אין הצבור מתפללים תפלת נדבה אבל היחיד מתפלל תפלת נדבה שכן היחיד מביא עולת *נדבה [ק] הלכך אין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה שאין מתנדב קרבן מוסף. והא דקאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע הברכה. ומפרשי לה רבנן אכגון שכבר התפלל תפלתו [ועמד להתפלל] אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל [ר] פוסק אפי' באמצע הברכה שאם בא לגומרה נמצא [ש] כמו שהקריב שני תמידים בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף ולהכי פוסק אפילו באמצע הברכה ובהא אפילו רבי יוחנן מודה דלא קאמר ר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה [ת] כגון התחנונים וכיוצא בהן אבל תפלת חובה לא קאמר. ורב האי גאון ז"ל כתב הא דאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו [א] (מא) היינו דווקא ע"י חידוש (מב) אבל בלא חידוש אסור. והביא ראיה מדאמרי' לקמן אמר רב יהודה א"ר שמואל התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין *אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו לא יתפלל אלמא שלא התיר להתפלל אלא בחידוש והא דנקט צבור לא מפני שהיחיד אין צריך חידוש [ב] אלא נקט צבור לרבותא דלא אמרינן יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפי' בצבור צריך חידוש. ועוד הביא ראיה רבי' יונה ז"ל לדבריו מדאמרי' בפ' אין עומדין (דף לא.) יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל וזמנין תלתא ביומא וגו' [ג] דודאי לא קמיבעיא ליה אם חובה שיתפלל אדם כל היום כולו אלא בתפלת רשות קמיבעיא ליה והשיב לו דלא יתפלל אלא ג"פ. א"כ היכי קאמר רבי יוחנן שמותר להתפלל כל היום אלא ודאי ר' יוחנן לא קאמר אלא היכא שמחדש בה דבר והא דפרק אין עומדין הכי קאמר יכול יתפלל אדם כל היום כולו בלא חידוש. והשיב לו דאסור כמי שמתפלל לחובה הואיל ואין עושה תפלתו תחנונים לחדש בה דבר: והשתא ניחא מה שמקשים למ"ד תפלת ערבית רשות למה הזכיר בפסוק שלשה זמנים לא היה לו לומר אלא יא) שני הזמנים שהן חובה. אלא ודאי כך הוא הענין דלמ"ד תפלת ערבית רשות (כ"מ יב) במה שנכתב זמנה בפסוק שאם ירצה מתפלל בנוסח שתי תפלות אחרות שהן חובה אבל משלשה ואילך אין לו להתפלל אלא בחידוש והא דאמר שאין לו להתפלל בלא חידוש היינו היכא שיודע בודאי שהתפלל [ד] אבל ספק התפלל ספק לא התפלל כשהוא חוזר ומתפלל אין צריך חידוש (מג) דכיון דחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה. מה שכתב רב אלפס ז"ל שאין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה לפי שאינו מתנדב ביש מקשים עליו אע"פ שאינו מתנדב קרבן מוסף סתם מ"מ מקריב עולות שהן מקרבנות מוסף כמו יחיד שאין מקריב תמיד אלא מתנדב עולה כמו התמיד שהיה עולה. ומתרצי' מפני שעיר חטאת שבמוסף שאינו בא בתורת נדבה. מיהו קשה ממוסף של שבת שאין בו שעיר ואמאי קאמר על כל מוסף סתם שאין היחיד [ה] קרב אותו נדבה. וי"ל אע"פ שיכול להביא קרבנות של מוסף שבת בתורת נדבה מ"מ אין יכול להביאם בשבת. [ו] (מד) לפי תירוץ זה אפילו תפלת יוצר אין להתפלל נדבה בשבת לפי שאין שום קרבן קרב נדבה בשבת. ורב האי ז"ל כתב שהיחיד מתפלל [ז] תפלת שבת נדבה בין תפלת שחרית ומנחה [ח] בין תפלת מוסף: **טז אמר** רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לבית הכנסת

הגה"ה

*מיהו נראה לי לפסוק הלכה כרבי יוחנן דאע"ג דכבר התפלל בחזקת חובה חוזר ומתפלל כל פעם שירצה ואפי' בצבור. אבא מורי זצ"ל מה"ז. ע"כ:

הגה"ה

*לדברי אבא מורי הכי פירושו אם יכול לחדש דבר בתפלתו חייב להתפלל ואם לאו אינו חייב להתפלל אבל ברשות בידו אם רוצה. מה"ז:

הגהות הב"ח אכגון שהתפלל כו' ושכח שכבר התפלל ועמד להתפלל אדעתא דחובה כו': בלפי שאינו מתנדב קרבן מוסף יש מקשים כו':

דברי חמודות

ולאחריה וכ"כ הר"ר יונה והביא ראיה לדבר מדאמר בשבת פ' במה מדליקין דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו המעשר ואמרי' התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם דמשמע דדוקא מפני שהוא ספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק של תורה צריך לברך וכתבו תהר"י אדאמר ספק אמר אמת ויציב שצריך לחזור שכן ג"כ נ"ל כתקנה ולחתום בברוך מהך טעמא ונ"ל דכ"מ נמי לדידן דאע"ג דקי"ל ק"ש דאורייתא היינו פסוק הראשון בלבד כדמוכח בפ"ב סי' ג' והלכך אם היה ספק אם קרא שאר הפרשיות א"כ שאין לו ספק אלא בפ' ציצית אם קראה אם לא דהשתא נמי הוה דינא שיאמר אמת ויציב וכדכתבתי במי"ע דהא דאמר שמואל ספק אמר אמת ויציב שהוא כשהספק ג"כ אם לא אמר פרשת ציצית וכשנדחו דברי שמואל לא נדחו אלא בדין ק"ש ולא בדין קריאת יציאת מצרים ובזה נתקיימו דברי הרשב"א שכתב ב"י בשמו שאם נסתפק לו אם אמר אמת ויציב אפי' יודע שקרא ק"ש חוזר וקורא אמת ויציב לפי שהוא מן התורה ע"כ והב"י כתב עליו שאין כן דעת הפוסקים ולפי מ"ש יכולני לפרש דברי הרשב"א דביודע שקרא ק"ש היינו מה שמחויב בה מן התורה ולא ידע אם אמר אמת ויציב ופ' ציצית שהוא בכלל הא דספק אמר אמת ויציב כמ"ש במי"ע בס"ד ובקצור כתב בהדיא ספק קרא ק"ש חוזר וקורא וכן באמת ויציב ונראה ודאי כמ"ש ול"ת אכתי למאי דפרישית ולמימרא דשמואל למה יאמר אמת ויציב ויצטרך לסיים בברוך יאמר פ' ציצית דהא יוצא בה לא קשיא כלל שהרי בק"ש עצמה אם נסתפק בה אמרנו שיאמר ג"כ הברכות וכן גם ביציאת מצרים למה לא יאמר הברכה שנתקן עליה: (מא) **היינו** דוקא ע"י חידוש. וז"ל הרמב"ם פ"א מהל' תפלה צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן הברכות האמצעיות מעין הברכה ואם חידש אפי' בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה וכתב הטור שרבינו הרא"ש ז"ל כתב דלא ברירא שפיר פירושא דהאי מילתא כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו וכ"ל אם יכול לחדש פי' אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם ע"כ והב"י כתב דקושיתו לאו קושיא דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפלה הסגורה בפי כל אדם ואני אומר במחילה מכבודו שמי שהוא יודע דיני התפלה ויודע שצריך לחדש לא יהיה חסר ידיעה זו לחדש בה אם לרפואה כו' כמ"ש רבינו ז"ל וכתב עוד הרמב"ם דג' ראשונות וג' אחרונות אין מוסיפים בהן ולא פוחתין מהן ולא משנין בהן דבר עיין בפ' אין עומדין סי' כ"א: (מב) **אבל** בלא חידוש אסור. ל' הטור סי' ק"ז ולזה הסכים א"א ז"ל שכתב בתשובת שאלה וז"ל הלכך אני אומר שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף או קרינן ביה נדיב לב עולות אבל אם אין יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין יפה בשלש תפלות הקבועים ליום ע"כ: (מג) **דכיון** דחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה. וכתב הרשב"א בתשובה ומיהו מתפלל ומתנה אם לא התפלל תהא לחובתו ואם התפלל תהא לנדבתו וכתב רמ"י שאם אח"כ נזכר בתוך התפלה שהתפלל גומר לשם נדבה ומחדש בה דבר משם ואילך והוי כולה נדבה ע"כ ואין זה מוכרח מדברי הפוסקים ולדבריו מי שלא נתחדש לו דבר יפסיק לדעת רבינו בפי' חידוש שכתבתי וא"כ לא ה"ל לרבינו לסתום דכיון שמתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה אלא נראה מלשונו זה שהספק שהיה לו שע"י כך הוצרך להתפלל הוי ליה במקום חידוש שרשאי להתפלל בנדבה ואטו מי שנתחדשה לו להתפלל על רפואה ובתוך תפלתו נתרפאה החולה כאשר יארע בחלאים הפתאומיים או שהחולה מת שצריך שיפסיק תפלתו ודאי דלא וה"נ דכותיה דכיון שהתחיל להתפלל בתורת נדבה ולא בתורת חובה מפני הספק שהיה לו אע"פ שנזכר בתוך תפלתו שכבר התפלל הרי הוא גומר תפלתו וא"צ לחדש בה דבר: (מד) **לפי** תירוץ זה אפי' תפלת יוצר כו'. וגם הרמב"ם בפ"א מהל' תפלה כתב דיש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וי"ט לפי שאין מקריבים בהם נדבה אלא חובת היום בלבד וכתב ב"י דהכי נקטינן דלמנוע מלהתפלל נדבה במקום ספק עדיף טפי וגם כתב דנקטינן נמי שאין צבור מתפלל תפלת נדבה והיחיד

מעדני יום טוב

ועיין לקמן בדברי רב האי ומ"ש שם: [ס] ומשמע שאין לו כו'. כלדייק לקמן: [ע] ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות. ואפי' בלא חידוש ודאמר רב יהודה לקמן התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש כו' דוקא בצבור צריך חידוש מפני שנראה כמתפלל עמהם לשם חובה אבל ביחיד לא כ"כ תהר"י ז"ל והב"י סי' ק"ז פי' דבריהם דלפי שהוא יחיד אע"פ שמתפלל עם הצבור יכול להתפלל נדבה ולפי שלא יטעה שהצבור מתפללים נדבה לכך יחדש בה דבר. וכתב שהוא דוחק ושאין נראה מדברי הרי"ף שסובר לחלק בהך דנכנס לבהכ"נ כו' בין צבור ליחיד מדלא מייתי לה גבי הא דפירש בדרבי יוחנן לחלק בין יחיד לצבור וכתב שיותר נראה לו לפרש דרי"ף נמי לא קאמר שהיחיד מתפלל נדבה אלא על ידי חידוש אבל אם אינו מחדש לא והיינו דאמר רב יהודה אם יכול לחדש כו' ונקט צבור לרבותא כדלקמן בדברי רבינו האי ועיין מ"ש שם נראה להב"י כזה וגם לקמן בדברי הרי"ף עצמו שכתב כגון תחנונים וכו' ע"ש וכ' עוד הב"י דמדברי הטור נראה דלרי"ף יכול היחיד להתפלל בתורת נדבה אפי' בלא חידוש וכשרוצה להוסיף תפלה שלא על דעת חובה וגם לא בנדבה אם חידש בה דבר שפיר דמי והיינו דנכנס לבהכ"נ כו' ואין חילוק בין יחיד לצבור וכדלקמן בדברי רבינו האי פירוש לפירושו הא דקאמר גם לא בנדבה היינו שאם לא היה לו לחדש לא היה מתפלל ונמצא שאינו מתנדב בתפלתו. וגם אינו מתכוין לחובה כלל שאין חובה עליו להתפלל אלא לפי שיחדש דבר שהוא מתפלל: [פ] **אבל** אדעתא דחובה אסור. דודאי אדעתא דחובה אינו חוזר ומתפלל וזה הלשון שכתב הרי"ף ז"ל אבל אדעתא דחובה אסור אינו מכוון דכיון שהוא מסופק אם לא התפלל היאך יתפלל אדעתא דחובה ואם בא לשאול היאך יעשה נאמר לו שהרשות בידו אם ירצה יתפלל ואם ירצה יניח והיאך אמר אסור כ"כ תהר"י ז"ל וכתב על זה הב"י וז"ל ונראה שמפני שסוברים דמלתא דפשיטא הוא שאין אדם מתפלל בתורת חובה יותר מהתפלות הקבועות ואין מי שיטעה בכך כמו שכתב אגב דעת רב האי (דלקמן) וא"כ לא היו צריכים רבנן לפרש שאם מתפלל תפלה נוספת אדעתא דחובה אסור שהרי אין לך מי שיעלה על דעתו להתפלל תפלה נוספת אדעתא דחובה לכך פי' דאספק התפלל הוא דמפרשי רבנן דאדעתא דחובה אסור וכתב שאין הלשון מכוון דכיון שהוא מסופק כו' ול"נ דאי מפרשי רבנן קאי אספק התפלל ספק לא התפלל הלשון מכוון יפה דה"ק מפרשי רבנן שאם הוא סבור דבספק התפלל ספק לא התפלל חייב לחזור ולהתפלל ולכן חזר והתפלל אדעתא דחובה איסורא עביד ואי קאי הא דמפרשי רבנן אודאי התפלל לא קשיא מידי דה"ק אף על גב דאמר ר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה כגון ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע התפלה שכבר התפלל אסור לו לגמור וכדאמר רב יהודה פוסק ואפילו באמצע הברכה ומשמע דמפרשי רבנן קאי אכל מאי דקאי רבי יוחנן בין לספק התפלל בין לודאי התפלל וכדפרישית ע"כ: [צ] וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה. אע"פ שמצינו צבור שמביאין קרבן נדבה בקיץ המזבח וכדתנן בפ"ד דשקלים דמותר תרומת הלשכה או מותר נסכים לקיץ המזבח דכיון שאין מקריבין קיץ המזבח אלא כשהמזבח בטל ורוב הימים אין המזבח בטל משאר קרבנות אע"פ שלעתים רחוקות בקצת ימים הוא בטל ואז מקריבים קיץ אותם ימים בטלים לגבי כל שאר ימים והוי כאילו אין הצבור מביאין עולת נדבה כלל ולזה נראה שנתכוין הראב"ד בהשגות כו' ובהכי ניחא מה שהקשה הר"ר יונה מהא דקיץ המזבח ודמסתמא אם לא היה שם מותר היו עושים נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל כיון שלא יארע כן אלא לעתים רחוקות הוי כאילו אין הצבור מביאין קרבן נדבה ומהרי"א תירץ בענין אחר שמאחר שלא היו מקריבים אותם קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהיה המזבח בטל לא חשיבי מקריבי קרבן נדבה עכ"ל ובמ"ש נתיישב גם כן מה שהקשו בעל השלמה והר"ר מנוח מדתניא בספרא תקריבו מלמד שהצבור מקריבין עולת נדבה ותירץ דהיינו במותר כו' והשתא לא צריכינן לאוקמי בהכי דאפילו, אי מני צבור להביא שקלים לכתחלה לעולת נדבה כיון דמלתא דלא שכיחא היא הוי כאילו אינם מביאים קרבן נדבה כלל עכ"ל הב"י ובספר המלחמות להרמב"ן ראיתי תירוץ אחר שאם יתנדבו צבור אחד או כל ישראל שלא יבא מן המותרות עולת השותפים היא נקראת וטעונה סמיכה בעלים ואין נסכיה מתרומת הלשכה ותפלות כנגד תמידין תקנום ואין נדבה לצבור כיוצא בהם: [ק] הלכך אין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה. לקמן כתב רבינו שיש מקשים עליו וכו': [ר] פוסק אפילו באמצע הברכה. ואע"פ שיכול לחדש בה דבר וטעמא משום דאין החידוש מועיל אלא כשהתחיל/מתחלה על דעת כן אבל כשהתחיל לדעת חובה אין חידוש מועיל לו אח"כ (דתליא חובה ותליא נדבה לא משכחת) כ"כ תהר"י בפירוש דברי רבינו האי וכבר כתבתי לעיל דלהב"י אף לרי"ף אין מתפלל נדבה אלא ע"י חידוש וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות תפלה: [ש] כמו שהקריב שני תמידין בשחרית. כלומר בזמן אחד. ונקט חדא מתרתי דה"ה בתפלת המנחה וכן בערבית לענין אברים ופדרים הוי נמי כמו שני תמידין אבל הרמב"ם בפ"י מהל' תפלה כתב בזה הדין דפוסק כו' שאם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא ע"ד שאינה חובה ע"כ ומיהו הראב"ד כתב שאין כאן נחת רוח וטעמו דהאידנא שוינהו חובה כדאי' פרק תפלת השחר סימן ב' וז' ואין נ"ל מ"ש הכ"מ דיש מקום לדברי הרמב"ם הואיל ומתחלה היתה רשות: [ת] כגון תחנונים וכיוצא בהן. ודאי דלא קאמר דברי תחנונים בעלמא שהאדם קובע לעצמו או שחכם קבעם שאין אלו כנגד תמידין כלל ואין בהם ברכה ומהיכי תיתי לאסרם אלא בתפלה הקבוע בברכות השמונה עשרה הוא דקאמר וכ"כ ב"י סי' רכ"ד על תשובת רבינו דהתם במור בענין האומרים תפלה עם ש"ץ כשחוזרה כתב הב"י דבלא פתיחה וחתימה הו"ל תחנונים בעלמא והא ודאי לא מתסר לאדם שיתחיל ויחזור ויתחנן אלא עם החזן דאוי לגעור בו כו' ע"כ וכן מבואר בתוספות פרק תפלת השחר דף כ"ט דבתפלת י"ח איירי ומ"מ כתבו דתחנה בסיום בא"י שומע תפלה מגונה וכיון שאינו מתפלל לחובה תחנונים קרי לה וכי הא דבסי' דלקמן בדברי רבינו ולהב"י דמצריך אף לרי"ף חידוש א"כ לשון הרי"ף דהכא ממש כלשון רבינו יונה לקמן בדברי רבינו האי דקרי תחנונים לחדש בה דבר: [א] היינו דוקא ע"י חידוש כו'. ואם התחיל מתחלה שלא ע"י חידוש פוסק כדרב יהודה וכמ"ש לעיל בשם תהר"י ז"ל גם כתבתי לעיל שהב"י סובר דאף הרי"ף לא התיר בנדבה אלא ע"י חידוש וכתב עוד הב"י דאע"ג דפשטא דמלתא דר"י דקאמר הלואי שיתפלל כל היום כולו בודאי התפלל משמע וכי מוקים ע"י חידוש אתי כדרב יהודה הנכנס לבהכ"נ כו' מ"מ בפי' קמא שהוא פירוש רבינו לא רצה לפרש כן דכיון דרבי יוחנן לאשלוני אדר"א אתא משמע דהלואי כו' דקאמר ר' יוחנן דומיא דלא יחזור ויתפלל דקאמר ר"א וכי היכי דלא יחזור ויתפלל דקאמר ר"א מסתמא בלא חידוש הוא ה"נ הלואי שיתפלל דקאמר ר"י בלא חידוש: [ב] **אלא** נקט צבור לרבותא כו'. והר"ר יונה דייק הכי מדאמרינן בגמרא אהא דאמר שמואל התפלל ונכנס לבהכ"נ כו' והא דאמר היה עומד בתפלה ונזכר כו' תרווייהו צריכי דאי אשמעינן קמייתא שהיה עומד כו' הו"א ה"מ יחיד ויחיד צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי וחוזר ומתפלל קמ"ל והאי אידך דנכנס לבהכ"נ דלא ואי אשמעינן האי דהתפלל ונכנס לבהכ"נ כו' הו"א משום דלא התחיל בה אבל התם כשהיה עומד בתפלה כיון דהתחיל בה נגמרה קמ"ל דלא ואם איתא דבצבור דוקא צריך חידוש אבל לא ביחיד למה הוצרך לומר צריכא דהרי מפני זה הוצרך סך בתרייתא דנכנס לבהכ"נ לאשמעינן דין החידוש שבצבור כו' ע"כ וזו ודאי תשובה על דברי הרי"ף לפי דעת רבינו ותהר"י שסוברים שדעתו שאין צריך היחיד לחדש אלא כשהוא בצבור וסייעתא להב"י שמפרש גם לדברי הרי"ף שלא התיר שום תפלת נדבה ליחיד אפילו שלא בצבור אלא ע"י חידוש: [ג] דודאי לא קא מיבעיא ליה אם חובה כו'. שזה פשוט הוא שאינו חובה להתפלל כל היום כולו תהר"י והרי"ף דס"ל שאינו מצריך חידוש נ"ל דה"ק ואי סלקא דעתך שיתפלל כו' דאפי' כי תסיק הכי אדעתיך הרי כבר מפורש כו': [ד] **אבל** ספק התפלל כו'. ונמצא שרבינו האי סובר ג"כ כדינו של פירוש קמא אלא שאינו מפרש כך להמימרא דר' יוחנן וגם פירוש קמא ודאי שסובר לדינו של רב האי דבחידוש מצי מתפלל דכמו שמפרש לדרבי יוחנן שלא יחלוק על הא דרבי יהודה דהיה עומד בתפלה ונזכר כו' ה"נ ודאי שלא יחלוק על מימרא שניה שלו דהתפלל ונכנס לבהכ"נ כו' וכן הוא בתוספות בהדיא:[ה] ה"ג קרב אותו כו'. מ"מ אין יכול להביאם בשבת דהא קי"ל דנדרים ונדבות אין קריבין בשבת. תהר"י:[ו] לפי תירוץ זה אפי' תפלת יוצר כו'. והב"י כתב תירוץ אחר די"ל דכיון דבכל המוספין אית ביה שעיר ומש"ה אין מתפללין תפלת מוסף נדבה לא ראו חכמים להוציא תפלת שבת מכלל שאר תפלות המוספים מטעם זה בשאר תפלות דלאו למוספים כיון דבכל ימות השנה מתפלל אותם נדבה לפי שיכולים להביא בהם קרבן נדבה גם בשבתות וי"ט שאין מביאים בהם קרבן נדבה מתפללין בהם תפלות אלו בתורת נדבה שלא ראו חכמים להוציא שבתות וי"ט מכלל כל ימות השנה בדבר שאין בו איסור שאינו אלא דוגמא בעלמא וכתב שמצא בתחלת האגודה תשובה להרי"ף וכתב בה שאין הדבר נכון לומר שאין מתפללים תפלת נדבה בשבת דהואיל ויחיד מתפלל נדבה בכל יום מתפלל נדבה ואפי' בשבת לפי שאין מניעת קרבן נדבה בשבת אלא משום חילול שבת ואין חילול בתפלה ע"כ ותהר"י כתבו טעם אחר לחלק בין מוסף לשאר תפלות דמוסף שאין בו אלא שבח ולא רחמים אין לו להתפלל בנדבה אלא מה שהותקן בלבד ושחרית ומנחה דשבת דכיון שהותקנה כנגד תפלה של י"ח שהוא רחמים י"ל דלגבי זה דיינינן להו כתפלת רחמים וכתב הב"י אע"פ שבתפלת המוספים אנו מבקשים שיעלנו בשמחה לארצנו וג' אחרונות הם בקשות אחרות לא חשיבי בקשת רחמים כיון דלא הויא כתפלת י"ח שהוא מבקש רחמים על כמה ענינים ע"כ ועיין לקמן סי' י"ז מהירושלמי שמסתייע להראב"ד שיש סתירה על טעם הזה ובסימן י"ח כתב רבינו דגמרא דידן לא ס"ל להאי ירושלמי גם בתוספתא דלא כירושלמי ע"ש: [ז] תפלת שבת נדבה. פי' ע"י חידוש או בספק התפלל:[ח] בין תפלת מוסף. והר"ר יונה נתן טעם לדבריו מפני שאע"פ שתפלות כנגד תמידין תקנום מאין לנו דבתפלות של נדבה ג"כ אחר הקרבנות (היא) [הם] ואם אמרו

תפארת שמואל

כל זה מצאתי בשם הגה' האלפסי ז"ל: יא) **אלא** שני הזמנים וכו'. אבל לפי מ"ש הרא"ש לקמן שאינו רשות ממש אלא מצוה כו' אינו קושיא: יב) ב"ם במה שנכתב וכו'. נ"ב לר"ג שזו התפלה אם ירצה להתפלל אותה בנוסח

[ס] (מס) ומלא לצבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל: יז אמר רב נחמן כי הוינא בי רבה בר אבוה איבעיא לן [י] הני בני בי רב (מו) דטעו ומתחילין (מז) בתפלת חול בשבת (מח) מהו שיגמרו. אמר להו גומר כל אותה הברכה דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה ומפני כבוד השבת לא אטרחו רבנן. הרב ר' אשר ז"ל מלוני"ל היה אומר דוקא בברכת אתה חונן בלבד שהיא ברכה ראשונה אמריק דגומר כולה אבל אם טעה בשאר ברכות פוסק אפילו באמצע הברכה. וליתא כיון דמפרש טעמא [כ] דמשום דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה א"כ אין לחלק בכל הברכות אלא כמו שגומר בראשונה כך גומר בכולן. ומיהו נראה כיון שתולה הטעם דגברא בר חיובא הוא ומשום כבוד שבת לא אטרחו הייט דוקא ערבית ושחרית ומנחה אבל מוסף שאין מתפללין אלא ז' פוסק אפילו באמצע הברכה. והראב"ד ז"ל כתב דלא שנא דאפילו תפלת המוספין ראויה היתה לכל י"ח ברכות ואם התפלל י"ח ברכות וחידש בה דבר מוסף במוספין יצא כדאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר [ל] בענין כמה ישהה בין תפלת יוצר לתפלת מוסף כדי יג) הילוך ארבע אמות. רבא אמר צריך לחדש בה דבר. ר' זירא בעי קמיה דר' יוסי מהו צריך לחדש בה דבר אמר ליה (מט) אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא [מ] וכן משמע בירושל' שאכתוב בסמוך שהיו מתפללים במוסף של ר"ח וחול המועד י"ח ברכות וכן היה ראוי בשבת וי"ט אלא שהקלו בתפלת המוספין כמו שהקלו בשאר תפלות הלכך במוסף נמי בר חיובא הוא (נ) ואם התחיל גומר:

יח [דף כא ע"ב] אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל [נ] לפי שצריך לשחות עם הצבור במודים שלא יראה ככופר למי שחבריו משתחוים לו. וה"ה אם יגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין בהן כשש"ץ מגיע למודים (נא) שפיר דמי כיון שהוא משתחוה עם חבריו. אבל הגמרא לא פסיק ליה למינקט כה"ג א ולא מסתבר לפרושי [ס] דמשום מודים דרבנן [ע] צריך שיגמור תפלתו קודם מודים. ור"ת ז"ל כשהיה עומד באמצע התפלה והיה מגיע למודים היה משתחוה עם הצבור באמצע הברכה אבל לא בתחלה וסוף דאמרינן לקמן (דף לד.) אין שוחה בתחלת הברכה וסוף אלא באבות ובמודים [ע] מיהו לכתחלה אין לעשות כן (נב) [פ] אם לא שיצטרך אדם להתפלל ולסמוך גאולה לתפלה. וכן לענין קדושה אם יגיע לש"ץ (נג) כשאומר נקדישך [צ] יאמר עם הש"ץ מלה במלה כל מה שהוא אומר. ואין זה קרוי הפסק [ק] ואם התפלל וצבור אומרים קדושה או יהא שמיה רבא כתב רש"י בסוכה פרק לולב הגזול (דף לח:) בשם ה"ג וכן פר"ת ז"ל שישתוק ויכוין למה שהצבור אומרים והוי כעונה. אבל ר"ת ור"י ז"ל אומרים דכיון דשומע כעונה הוי הפסקה אם ישתוק וקצת יש ראיה מכאן [ר] דאי שומע כעונה אמאי קאמר הכא דלא יתחיל אם לא יוכל לגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יד) למג"מ ישתוק ויכוין ויהיה כעונה. (נד) מיהו טכל לומר דענייה [ש] חשיבא טפי. ועוד מוסיף בירושלמי דברים אחרים דגרסינן בירושלמי בפרק תפלת השחר לא התפלל שחרית ובא ומצאן שמתפללין של מוסף אם היה יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יתחיל ש"צ כדי לענות אחריו אמן יתפלל. (נה) ואם לאו אל יתפלל. באיזה אמן אמרו [ת] חד אמר באמן של האל הקדוש. (נו) וחד אמר באמן של שומע תפלה ב מ"ד בהאל הקדוש בשבת ומ"ד בשומע תפלה בחול. [א] ומשמע מתוך ירושלמי זה שהיו מתפללים במוסף שבחול כגון בר"ח ובחולו של מועד י"ח ברכות והיה תמיה רבי חיים הכהן ז"ל על מנהג שלנו שאין אנו מתפללים בהם רק שבע ברכות. וגם בגמ' דידן לא הוזכר שבע ברכות כי אם בשבתות וי"ט דחיישינן לטירחא אבל בראשי חדשים ובחול המועד דלא חיישינן לטירחא שהרי מתפללים בשחרית ערבית ומנחה י"ח ברכות א"כ אף במוסף יהיה טו) ראוי לנו להתפלל י"ח והרב אלחנן ז"ל היה אומר כי בגמ' דידן יהיה מוכח שאין להתפלל בשום מוסף י"ח ברכות שאם היה מתפלל י"ח ברכות היה אומר גם ברכות מוסף אז יהיה י"ט ברכות ואמרינן לקמן בפרק תפלת השחר (דף כ"ט.) תמני סרי תיקון תשסרי לא תיקון. [ב] ולא תיקשי מענינו דדוקא ש"ץ הוא שאומרה ברכה בפני עצמה אבל יחיד כוללה בשומע תפלה. ואין לומר נכלול תפלת מוסף בעבודה [ג] כמו בתפלת שחרית. דא"כ בפרק במה מדליקין (דף כד) הוה ליה למיתני מוסף בהדי ערבית ושחרית ומנחה שמתפללין שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה. ועוד כיון דלא נתקנה התפלה אלא בשביל המוסף די לנו בז' ברכות. [ד] גם נראה שאין לגרוס בירושלמי בא ומצאן מתפללין של מוסף דלמה לו להזכיר בתפלת המוסף דין זה בתפלה של חול נמי טז) היה יכול להשמיענו. [ה] ובתוספתא דברכות נמי יש סמך למנהג שלנו. דקתני כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ובימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחול המועד (ערבית) שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה [ו] ואם לא אמר מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע. וריב"ל אומר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קמיפלגי רב הונא סבר [ז] היחיד אומר קדושה. (נז) ור' יהושע ב"ל סבר אין היחיד אומר קדושה. וכן אמר רבי יצחק אין היחיד אומר קדושה. אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי'. (נח) אבל קדוש של סדר קדושה יחיד אומרה שאינו אלא כמי שקורא הפסוק ומתרגמו. וקדושה שביוצר י"מ שאין היחיד אומרה אלא יאמר ואומרים ביראה קדוש וברוך. וי"א שיחיד אומר (נט) וכן יראה כי אינו אלא סיפור דברים בעלמא היאך המלאכים הן מקדישין אבל כשאנו אומרים נקדישך יז) ונעריצך כמו שהמלאכים מקדישין אין לומר בפחות מי'. (ס) וכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק איבעיא להו מהו שיפסיק ליהא שמיה רבא ומסיק דלא פסיק:

יט גרסי' בפרק כל כתבי הקדש (דף קיט:) אריב"ל (סא) כל העונה יח) אמן יהא [ח] שמיה *רבא מברך (סב) בכל כחו קורעין לו גזר דינו [ט] של שבעים שנה שנא' בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מה טעם בפרוע פרעות משום דברכו השם:

הגה"ה
*לא יפסיק בין תיבת שמיה לתיבת רבא. אבל בין רבא למברך לית לן בה. מא"ז ע"ב:

כ גרסי' בגמרא דסוטה (דף מ) בזמן שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים. אמר רב (סג) מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנחנו מודים לך. פירוש על מה שזכיתנו מכל האומות וקרבתנו להודות לך.

רש"י בכל כחו · בכל כוונתו : בפרוע פרעות · ביטול פורעניות כגון פרוע דמתרגמינן בטילא : בהתנדב עם ברכו · כשמתנדבין ישראל לברך את בוראן :

הגהות הב"ח א למינקט כה"ג אבל לא מסתבר כו' : ב שומע תפלה ולא פליגי מ"ד האל הקדוש בשבת כו' :

מעדני יום טוב

אמרו בתפלות חובה נאמר. בתפלות נדבה ועוד דכיון שהכל יכול להביא בתורת נדבה אלא השעיר בלבד מפני המטעם שאינו יכול להביא נדבה (לא) נאמר שלא יתפלל נדבה: [ט] ומצא צבור כו'. נרבותא נקט כמו שכתב בסימן דלעיל: [י] הני בני בי רב דטעו. דאגב דפרידי בגירסייהו שכיח דטעו: [כ] משום דבדין גרס וכן הלשון בתר"י: [ל] בענין כמה גרס והוא בסוף הפרק: [מ] וכן משמע בירושלמי שאכתוב בסמוך בסימן דלקמן ומיהו התם מדייק מגמרא דילן וכן מהתוספתא דלא כירושלמי ועיין מ"ש שם בשם התוספות ומן הירושלמי עצמו שכתבו רבינו בפרק אין עומדין סי' י' אוכיח שם דלא ככך דירושלמי וצ"ע: [נ] לפי שצריך לשחות עם הצבור במודים. כההוא ירושלמי שכתבו רבינו בספ"ק: [ס] דמשום מודים דרבנן דלקמן סימן כ'. וכ' הב"י שמצא כתוב שנקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים: [ע] צריך שיגמור תפלתו קודם מודים. שמצוה לענות שזה לא מצינו לו עיקר בגמרא. תוס'. וכ"ל דבגמרא דסוטה דלקמן קאמרינן העם מה הם אומרין משמע שמנהג העם הוא ולא חיוב מדברי החכמים: [ע] מיהו לכתחלה לא יעשה כן כדמשמע הכא תוס'. וכ"ל טעמא שהרי לא יוכל לענות אלא שוחה בלבד כמ"ש תלמידי הר"י ז"ל והב"י סימן ק"ט יהיב טעמא דלא סמכינן שישחה באמצע הברכה ונתלבט בסי' קי"ג על שוחין בזכרנו ולפי מה שכתבתי אין צורך: [פ] אם לא כו' לצורך מה. וכן לענין קדושה אמרי' נמי בגמ' שלא יתחיל כו' הכי נמי אם התחיל לצורך מה שרי וכשהגיע ש"צ לנקדישך כו' גם הוא יגיע שם ול"נ אם לא יגיע אלא גרס אם יגיע: [צ] יאמר עם הש"צ כו'. היינו הא דרב האי שכתב הרי"ף בסוף השיטה: [ק] ואם התפלל. זה הלשון אינו מדוקדק שמשמעו שכבר התפלל כל התפלה והול"ל ואם מתפלל או יש לגרוס ואדם המתפלל: [ר] דאי שומע כעונה. כלו' שיהא רשאי לשמוע ולשתוק בתפלתו אבל לא שר"ל דמכאן מוכח דלא אמרינן שומע כעונה דגמרא דהתם הא פסיק שומע כעונה: [ש] חשיבא טפי הידור מצוה. תוס': [ת] חד אמר באמן של האל הקדוש וכו'. כתב ב"י הטעם בשם מהרי"א דאמן של האל הקדוש הוא סיום שבח של ג' ראשונות ושל שומע תפלה היא סיום האמצעיות והיא גם כן ברכה כוללת והא דלא חשיב אמן של ג' אחרונות של בסוף לפי שזה עונה היחיד אחר סיום י"ח ברכות ולפיכך אין לו להפסיק מפני זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו ע"כ ועיין בד"ת: [א] ומשמע כו'. כן לשון רבינו בכמה מקומות ואע"פ דבהדיא הוא וכמ"ש בריש פ"ק: [ב] ולא תקשי מענינו. דבתפלת תענית: [ג] כמו בתפלת שחרית. דר"ח ותוה"מ: [ד] גם נראה שאין לגרוס בירושלמי בא ומצאן מתפללין של מוסף ול"נ ג"כ לא התפלל שחרית וכבר כתבתי בסימן דלעיל דבפרק אין עומדין סי' י' כתב רבינו ירושלמי ונראה ממנו ג"כ שלא היו מתפללים י"ח במוסף דר"ח והתוספות כתבו ג"כ דבירושלמי פ' מי שמתו כתובה זו המימרא שם ולא הזכיר של מוסף כלל: [ה] ובתוספתא דברכות נמי יש סמך כו'. כלומר אם אפילו לפי גמרתנו היה הדין להתפלל י"ח אפ"ה אין לשנות מנהג שלנו כיון שיש סמך כו' שכן מצינו כמה מנהגים שנהגו שלא כדברי הגמרא וסמכו על ספרים אחרים כמ"ש רבינו בפרק הקורא עומד סימן כ"א ולכך אע"פ שהתוספתא מבוארת כמנהג שלנו לא כתב רבינו אלא שיש סמך כו' לפי שבא לומר להעמיד המנהג שלנו אפילו היה שלא כהגמרא שלנו ולשון התוספות איתא בתוספתא בהדיא כמנהגנו: [ו] ואם לא אמר מחזירין אותו. גרס גבי ר"ח וחוה"מ ומ"מ לאו כללא הוא דהא ערבית דר"ח אין מחזירים כדאיתא בס"פ תפלת השחר ובתוספתא ל"ג ערבית: [ז] היחיד אומר קדוש. פירש"י יחיד המתפלל עם הצבור כו'. דבהכי מתישב לרב הונא נמי ונקדשתי בתוך וגו': [ח] שמיה רבא מברך מתפללים שיהא שם יה שלם ע"י גאולתנו כמ"ש כי יד על כס יה וגו' שנשבע כו' וגם יהא מבורך והתוספות ריש פ"ק דף ג' מפרשי שיהא שמו הגדול מבורך כו' ועי' בד"ת: [ט] של שבעים שנה. בגמרא לא גרס אבל גירסת הרי"ף כך היא ובפרק אין עומדין דף ל"א על היושב בתענית בשבת פירש"י של שבעים שנה אפי' נגזר עליו מנעוריו ע"כ ויש לדקדק כך מהכתוב דכתיב בפרוע פרעות סתמא אפי' מתחלת ימיו ול"נ דפירוש של שבעים שנה

דברי חמודות

והיחיד אינו מתפלל תפלת המוספים נדבה: (מה) ומצא צבור וכו' אם יכול לחדש כו'. אין לחדש בזה דבר כי כבר נכלל הכל כמה שקדם: (מו) דטעו ומתחילין בתפלת חול בשבת כו'. וכתב בתרומת הדשן סי' י"ד שאם התחיל לומר אתה חונן ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן אם סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול אפי' אי קאי בתיבת אתה קדשת או באתה אחד נראה דמקרי התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם לא בכוונה התחיל תיבת אתה דידע שהוא שבת ולישניה דאתקיל ליה לפי הרגלו כה"ג לא מקרי כוונה לדבר טעות וא"כ אפילו בישמח משה שאינה פותחת באתה מ"מ חשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו דתיבת אתה נמי התחלת תפלת שבת היא ואע"ג דהרגל של חול גורם הטעות מ"מ לא מקרי בשביל כך התחלת תפלת חול כיון דידע דשבת הוא ע"כ ועיין לקמן ונראה דמ"מ אינו גומר לא אתה קדשת ולא אתה אחד דכי מנייהו יגמור אלא יאמר ישמח משה ושפיר קאמר אתה כלו' אתה הקב"ה ישמח משה במתנת חלקך וכו' וקצת לא משמע כן מדברי רמ"א ז"ל מ"מ נ"ל מה שכתבתי: (מז) בתפלת חול בשבת. ואם טעה בתפלת שבת ערבית שחרית ומנחה והחליף של זו בזו כתוב בשבולי הלקט שא"צ לחזור ולהתפלל לפי שעיקר ברכה רביעית היא רצה במנוחתנו אבל בתפלת מוסף אינו נראה לומר כן שאין דרך למוסף בשאר תפלות ולא לשאר תפלות במוסף ועיין סעיף דלעיל: (מח) מהו שיגמרו. ואם לא נזכרו וסיימו כל התפלה יתבאר בפ' במה מדליקין סימן ע"ו: (מט) אפילו אמר ונעשה לפניך כו'. וכתב הב"י דבשאר תפלות דשבת נמי אם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה בפני עצמה לשבת יצא ומיהו כתב רמ"י ז"ל דבמוסף לסברא דלעיל דש"צ דפוסק ואפילו באמצע הברכה דס"ל דלא יצא: (נ) ואם התחיל גומר. והב"י כתב שהרמב"ם בפ"י מהל' תפלה כתב דבמוסף פוסק באמצע ברכה וכסברא דלעיל וכן פסק סמ"ג סי' י"ט והכי נקטינן אבל בספרו הש"ע לא כתב לסברת הרמב"ם וסיעתו אלא בלשון י"א ולא להכריע כן להלכה: (נא) שפיר דמי כיון שהוא משתחוה כו'. והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד תהר"י: (נב) אם לא שיצטרך כו' ולסמוך גאולה לתפלה. ועיין בפ"ב סעיף כ"ג וכתבו סמ"ג והגה' מיי' שכן אם שעה עוברת: (נג) כשאומר נקדישך יאמר כו'. ולא מבעיא אם התפלות שוות אלא שאפילו תפלת היחיד יוצר ותפלת צבור מוסף כ"י מצא כתוב כן בשם הגאונים וכתוב בתשובת הרשב"א דקדושה דסדרא אינו אומר עמהם שלא אמרו שיאמר עם הש"ץ מלה במלה אלא כשעומד במקום אחד עם ש"ץ אבל כשזה עומד בתפלתו וש"ץ בסדרא דקדושה לא וכ"ש שאין סדר הקדושות אחת: (נד) מיהו טכל לומר דענייה חשיבא טפי. ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג תוס' וגם הר"ן בסוף פרק לולב הגזול כ' שדברי רש"י עיקר וכן הלכה לשון ב"י: (נה) ואם לאו אל יתפלל. ואם התחיל כדלעיל שאומר נקדישך כו' עם הש"ץ כתב בתרומת הדשן סי' י"א שיכוין ג"כ לומר לדור ודור עם הש"ץ וכן בשומע תפלה ואו לא בעי לענות אמן כמו הש"ץ עצמו דהא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה והביא ראיה לדבר ורמ"י כתב שמכיון ששומע האמן מפי העונים הרי הוא כעונה ולי נראה שאינו מוכרח לכך ואם ירצה שלא לשתוק ולהתפלל כדרכו רשאי: (נו) וחד אמר באמן של ש"ת. כבר כתבתי במי"ט בשם מהרי"א דטעמא משום דזו היא סיום האמצעיות ובסוף התפלה כולה מסיים אחר ברכת עצמו ולפי זה לדידן דאין עונין אמן אחר שום ברכת עצמו חוץ מברכת המזון אחר בונה ירושלים כמו שיתבאר בפ' שלשה שאכלו סי' י' א"כ בברכת שים שלום ליהוי דינא הכי כמו בשומע תפלה ורמ"י ז"ל בסי' ס"ו כתב דמ"מ הואיל ונאסרה שלא להפסיק לא נתירנו אנחנו וי"א לדידן א"כ דמפסיקין ע"כ והלו הי"א לא ידענא מאן נינהו אבל נ"ל שאע"פ שאין אנחנו עונין אמן אחר הברכה של שים שלום מ"מ אחר שחוזר לאחוריו ונותן שלום לימינו וכו' הוא מסיים באמן ולפיכך מסתיים ביה ולא נפסיק בתפלה ואע"פ שאומרים תחנונים בין שים שלום קודם שחוזר לאחוריו ואין להם דין תפלה כמ"ש בפרק קמא סעיף כ"א מ"מ לענין שנסמוך על האמן הזה כדי שלא להפסיק בתפלה בענייתו ש"ד כך נ"ל: (נז) וריב"ל סבר אין היחיד אומר קדושה. פליג אדרב הונא ומינה למימר דלא פליג עמו במודים ומש"ה אע"ג דודאי הלכה כריב"ל לגבי רב הונא שהרי הלכה כמותו לגבי ר' יוחנן שהלכה כמותו נגד רב רבו של רב הונא מ"מ גם במודים הלכה כר"ה דל"פ ריב"ל והיינו דרבינו מפרש לדרב הונא: (נח) אבל קדוש של סדר קדושה יחיד אומרה כו' ומתרגמו. וכתב ב"י בסי' נ"ט בשם הזוהר דפ' תרומה דהתרגום יחיד אומרה ולא שנים וסי' שנים מקרא ואחד תרגום ומשום כך המנהג לומר התרגום בלחש והמקרא בקול רם וכן הוא בהגה' מיימו' בנוסח התפלות שכשעונים קדושה זאת אומרים אותה בקול רם והרשב"א כתב שיש ליחיד לומר המקרא בניגון ובטעמים וכ"כ בתרומת הדשן סי' ח' וכתב רמ"א המנהג נתפשט שהיחיד אומר אותה כולה בלא ניגון: (נט) וכן יראה כי אינו אלא סיפור דברים כו'. עיין מה שכתבתי בסעיף דלעיל ה"ג דכותיה: (ס) וכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק. ואם קראוהו בתורה נמי לא יפסוק תשו' הרשב"א סי' קס"ה ועל זה אין חולק כמו בק"ש שכתבתי בפ"ב סעיף כ"ב ואחר שסיים י"ח ברכות [illegible]

[illegible] שאינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך ורמ"י ז"ל לא כתב אלא הפי' הראשון [illegible] השני שדבריו הללו בנויין על הפי' השני דאין להפסיק בין אלו התיבות שהכל תפלה אחת אבל לפי' קמא אין [illegible] היא וגם מתם שלא כתב רמ"י רק לפי' קמא לכך השמיט ג"כ כל דברי רמ"א בזה כי לא יתכנו לפי' קמא [illegible] המדרש שאין להפסיק בין עלמיא ליתברך שגדל עונשו ועיין מה שכתבתי בפ"ב בסעיף כ"ב : (סב) בבל כחו [illegible] ואומרים איש"ר בקול רם מבטלין גזרות קשות נראה שצריך לענות בקול רם והכי איתא בספר הזוהר פ' [illegible] אלא ע"י הבא אומר בכל כחו אבל א"צ לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם ע"כ וגם לא יגביה קולו [illegible] לשמוע הקדיש כדאמכתן בזוהר שם בא' דדלג מאגרא למשמע קדיש בכדי גבורא ויש לעמוד כשעונה לקדיש [illegible]

תפארת

[illegible] ב' תפלות אחרות ואם ירצה יניח שלא יתפלל אבל מג' ואילך אין לו להתפלל אלא בחידוש ומפני שהתפלה זו [illegible] יכול לאומרה בנוסח הב' שהם חובה אומר בפסוק ג' זמנים: יג) בדי הילוך ד' אמות. נ"ב מי שירצה [illegible] להתפלל י"ח ברכות במקום מוסף (ע"כ מצאתי כתוב בשם הגאון מהר"ר שכנא מלובלין ז"ל): יד) לקדושה [illegible] ממ"נ ישתוק כנ"ל: טו) תיבת יהיה צריך למחוק: טז) נמי יכול להשמיענו וכו'. נ"ב ואין לומר דאשמעינן

שמואל

[illegible]

[י] ושמואל אמר מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר על שאנו מודים לך. ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך. נהרדעי אמרי משום ר' סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך. רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי [י] כן תחיינו ותקיימנו ותחננו ותקבלנו מארבע כנפות ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. אמר רב פפא [כ] הילכך נימרינהו לכולהו. (סד) [ל] בירושלמי מסיים בה ברוך אתה ה' האל (יט) ההודאות: כא [דף כב ע"א] רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם. תנא רבי יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה (כ) בתלמיד אחד שהיה [מ] מגמגם וקורא למעלה מרבי יהודה בן בתירא. אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך [נ] שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינה מקבלת טומאה אף ד"ת אינם מקבלין טומאה. אמר רב נחמן בר יצחק [ס] נהוג עלמא כתלתא סבי. כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה. כרבי יאשיה בכלאים. כרבי אילעי בראשית הגז. כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא. ואמרי לה לנטילותא. מ"ד לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מ"ד לנטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא. °איכא מאן דאמר הא דאמר [ע] בטלוה לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפלה. ואיכא מאן דאמר ה"מ לדברי תורה. *אבל לתפלה בעי טבילה ולא טבילה דוקא (סה) אלא רחיצה בט' קבין וכתב רב האי גאון ז"ל כיון דבגמרא ליכא האי מילתא (סו) נקוט מנהגא דכל ישראל בידך שכל בעלי קריין [פ] אף על פי שאין להם מים אין מתפללין [צ] עד (כא) שירחצו:

הגה"ה

*רבי יהודה פי' בשם ר"י והאידנא דנהוג כרבי יהודה בן בתירא שרי ואפילו לדברי תורה ולתפלה. דבכל דבר נהגו כר' יהודה בן בתירא. והמברך על הטבילה ערב יום הכפורים הוי ברכה לבטלה. ולא כספר הישר שפי' (לטבילה)[לתפלה] לא נהגו כר' יהודה בן בתירא. מא"ז:

כב [דף כב ע"ב] מתני' היה (כב) עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות: גמ' ת"ר (סז) היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו (סח) כדי שיזרקנה לאחריו ד' אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. (סט) [ק] פירוש שיש נהר לפניו. (ע) (ת"ר) המתפלל (עא) ומצא צואה במקומו [אמר רבה] אע"פ שחטא תפלתו תפלה אמר רבא האי זבח רשעים תועבה הוא. [ר] °נראה לר"י דמיירי במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה הלכך פשע מתחלה [ש] ולכך תפלתו תועבה. אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה ואין (כג) צריך [ת] לחזור לברך ולהתפלל והביא ה"ר יונה ז"ל ראיה לדבריו מברייתא דלעיל היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות. [א] ולא אמרינן שיתפלל פעם אחרת (עב) כי באותו מקום לא היה ראוי להסתפק לתלות שיש שם צואה: כג ת"ר היה עומד (עג) בתפלה ומים שותתים לו על ברכיו (עד) ממתין עד שיכלו המים וחוזר. פסק °ה"ר יוסף ב"ר משה ז"ל דאפילו נפלו על בגדיו [ב] כיון דעביד טיף טיף נבלעים מהרה. כדאמר לקמן (דף כה.) מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם טופח כדי להטפיח מותרין. (עה) ונראה דאפילו יש בהם טופח כדי להטפיח מותר. דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד כדאמרינן לקמן (שם) ורבנן הוא דגזור וכיון שכבר הוא עומד בתפלה לא גזור ואוקמוה אדאורייתא. להיכן הוא חוזר. רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר חוזר למקום שפסק לימא בהא קמיפלגי [דף כג ע"א] מ"ס אם שהה [ג] כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומ"ס למקום שפסק. אמר רב אשי [ד] האי (כד) שהה ולא שהה מיבעי ליה אלא דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. והכ"ע בדלא שהה ובהא קמיפלגי מ"ס גברא דחוי הוא ולכך יחזור לראש. ולא דמי למהלך במבואות המטונפות דאמר לקמן (דף כד:) שחוזר למקום שפסק היכא דלא שהה דהתם גברא לאו דחוי הוא אלא שהמקום גורם. ומ"ס גברא חזי הוא דאפילו בשעה שהמים שותתין הוא ראוי להתפלל דלא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד העמוד ושותת לא חשיב כנגד העמוד [ה] ורבנן הוא דאחמור היכא דלא היה עומד בתפלה. [ו] דכ"ע שהה חוזר לראש. [ז] אאבל לא הוה מצי למימר דכ"ע לא שהה אין חוזר (כה) לראש ובדשהה קמיפלגי [ומאן דס"ל חוזר לראש משום גברא דחוי הוא] משום דלכ"ע הוי גברא חזי כיון דאין חוזר לראש דכיון דעד"ש הפסק

רש"י על שאנו מודים לך. על שנתת בלבנו להיות מודים לך דבקים בך ומודים לך: ר' סימאי מוסיף הוא. וכן כולם מוסיפים הם על הראשונים:

הגהות הב"ח אאבל לא הוה מצי למימר. נ"ב הבעל ל"ח נתקשה בדברי הרא"ש אלו ועיין בספר נחלת צבי על או"ח סי' פ"ו תמצא ביאור נכון ע"ש:

דברי חמודות

שיטתה כמ"ש רבינו בריש סי' י"ח ועי' בסעיף דלקמן: (סד) בירושלמי מסיים בה בא"י כו'. ובפ' כיצד מברכין סי' ח' בברכת בורא נפשות כתב ג"כ רבינו להירוש' דחותם בה בשם וכתבו שם תלמידי הר"י ז"ל שכיון שלא הוזכר בגמרא שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם כו' וכתב ב"י סי' קכ"ז שיש ללמוד מדבריו דה"ה למודים הזה שאין חותמין בו בשם אלא אומר חתימת הברכה בלא שם ויחתום כן ברוך אל ההודאות וכן ראוי לעשות ע"כ ובענין השחייה בסוף כתב ב"י שיש לחוש לדברי הראב"ד ז"ל דפי' דהא דאמרינן בס"פ אין עומדין רבא כרע בהודאה תחלה וסוף לא בכריעות דש"ץ והיחיד היא דפשיטא דכרע תחלה וסוף אלא בכריעות דמודים דרבנן קיא והביא ראיה מן הירושלמי וכתב עוד הב"י דראה כתוב על שם א' מגדולי המפרשים שצריך לשחות בעוד שאומר כל מודים דרבנן וכתב רמ"א שכן המנהג ובפסקי מהרא"י סי' ק' כתב שאע"פ שיש בו הזכרת השם אין להקפיד על זוקף כפופים דלא הקפידו חכמים על זה אלא בסוף ברכה בפ' אין עומדין וע"ש כדמוכח מדברי רבינו לעיל סי' י"ח: (סה) אלא רחיצה בט' קבין. ובחמין כדא"ל רב הונא לרבנן מפני מה אתם מזלזלים בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות כלומר במים חמין ובעינן שיפלו עליו דוקא בנתינה ולא בטבילה כדאי' בגמרא ומשנים ושלשה כלים מצטרפים ומדי' לא כדתנן בספ"ג דמקואות ולא דקדקו תלמידי הר"י ז"ל שכתבו צריך להטילם בכלי שיוכל להריק ממנו בלא הפסק דמשמע דוקא מכלי א' וליתא אבל מה שאמרו שיטילם בלא הפסק הכי תנן התם בד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון וכתבתי כל זה להורות למי שירצה לנהוג עצמו בטהרה וגם למה שמנהגים כל העולם לטהר עצמן בעי"כ כמו שאכתוב בסעיף דלקמן והואיל וכן אמינא תו דאמרינן בגמ' אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין אבל חולה לאונסו פטור מכלום ותו בגמרא דה"מ לעצמו אבל לאחרים פירש"י ללמד לאחרים אף לחולה לאונסו ט' קבין ואיכא מ"ד דכל לאחרים עד דאיכא מ' סאה ור"י אומר מ' סאה מכל מקום ואיפלגו בגמרא אליביה איכא מ"ד מכל מקום לאתויי שאובין ואיכא מ"ד דאפי' בכלים ולכ"ע מים שאובין כשרין והכי תנן ברפ"ח דמקואות ומשמע דהלכה כר"י כיון דאיפלגו אמוראי אליביה ובפ"ב דגיטין דף ע"ז בעי בעל קרי חולה שנפלו עליו ט' קבין מאי בטבילה ומאי בנתינה מאי פירש"י נכנס אליו למקוה ועל אליו נתן ט' קבין ע"כ וקאי בתיקו וכתב ב"י סי' פ"ח כיון דמידי דתקנתא דרבנן הוא נקטינן לקולא ע"כ וכן י"ל בהך דר' יודא: (סו) נקוט מנהגא דכל ישראל כו' אין מתפללין כו'. והאידנא לא נהוג בטבילותא ולא ברחיצה לא לד"ת ולא לק"ש ולא לתפלה וכ"כ הראב"ד וכ"כ הטור סי' פ"ח ובס"ס רמ"א כתב דהמחמיר תע"ב ובס"ס מהרי"ו כתב שנהגו העולם לטהר עצמם מקרי ביוה"כ וסמכו על מדרש של פרקי ר' אליעזר שנקיים כמלאכי השרת ביוה"כ וכיון שאין בעלי קריין טובלין כל השנה אין חובה לטבילה זו ואין לברך כ"כ בשם אביו רבינו ז"ל ויש לדון שמי שרוצה לקבל עליו לחובה לטבול כל השנה לקריו מכח תקנת עזרא שמחויב לברך ככל הברכות שמברכים על תקנותיהם עי' בפ"ב סי' ה' ואולי מכיון שנתבטלה התקנה אף על פי שהיחיד ירצה להחמיר על עצמו לא שייך לברך ונוטו שאין זה בכלל לא תסור כיון שהתקנה בטלה וספק ברכות דמדרבנן להקל כדלעיל סי' ע"ו. והמנהג בקצת מקומות שהנשים בימי נדותן קודם שלבשו לבנים אין נכנסין לבהכ"נ ולא מתפללין ולא מזכירין השם ואין נוגעות בספר וכל זה פרישות בעלמא דהא בסוף פירקא אמרינן בהדיא דכל הטמאים מותרין בכל ולא תיקן עזרא אלא לבעלי קריין שלא יהו ת"ח מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים כדאמרי' בגמרא דהכא ולא דק יפה רמ"י במה שכתב ויפה הן עושין כי כבר אמרו חז"ל על זה וכל המחמיר מאריכין לו ימיו ושנותיו ע"כ דלא על זה אמרו אלא על טבילות בעלי קריין אמרו כן בגמ' דהכא והגה' מיימו' לראיה כתבו שממנו נלמד על השאר ומ"מ תמה אני לשמוע לבטל התפלות במקום שלא מצינו לו עיקר בגמרא דהא כל הטמאים מותרים וכתב מהרא"י בפסקיו סי' קל"ב דאפי' במקום שנהגו להחמיר מ"מ בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים לילך לבהכ"נ מותרים לילך לבהכ"נ כשאר נשים כי הוא להם לעצבון גדול שהכל מתאספים והם יעמדו בחוץ: (סז) היה עומד בתפלה. או בק"ש טור ס"ס פ"א: (סח) כדי שיזרקנה לאחריו ד"א. וכ"ל דבהך נמי שייכא פלוגתא דרב הונא ורב חסדא סי' מ"ו אע"פ שהפוסקים לא זכרו נ"ל משום דדבר פשוט הוא: (סט) פי' שיש נהר לפניו. או דבר המעכבו טור שם: (ע) המתפלל ומצא כו'. וכן הדין אם קרא ק"ש ומצא כו' טור ס"ס ע"ו: (עא) ומצא צואה כו'. אבל מצא מי רגלים כתב ב"י שם בשם התו' דפ' הדר דפשיטא שא"צ לחזור דצואה תניא ומי רגלים לא תניא כמו צואה דלקמן אמרינן לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד כו' ורבנן הוא דגזרי בהו כו' עיין בריש סימן דלקמן: (עב) כי באותו מקום לא היה ראוי להסתפק כו'. אבל להרשב"א שאני הך דלעיל דראה כנגדו שאין בו אלא משום ולא יראה בך ערות דבר דלא פשע שלא הטריחוהו לבדוק מלא עיניו וכשרואה הוא פוסק ולפיכך אפילו הוא מקום שראוי להסתפק אינו חוזר לראש אלא למקום שפסק משא"כ במצא צואה במקומו דאית ביה משום והיה מחניך קדוש היה לו לבדוק וכתב ב"י סי' פ"א דנראה לענין הלכה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא ומ"מ בספרו הש"ע כתב גם לסברת הר"ר יונה ז"ל ועיין בסעיף ע"ד: (עג) בתפלה. מסיק רבינו בס"ס מ"ב דה"ה ק"ש ולא הזכיר תפלה בזה ועיין בסמוך: (עד) ממתין עד שיכלו המים וחוזר. ואינו צריך להרחיק ואפילו נפלו בארץ דהא לא קתני הכא ומרחיק עד שיזרוק לאחריו ד"א כדקתני לעיל בראה צואה כנגדו וטעמא כדמסיק רבינו דמי רגלים מדאורייתא אינו אסור כו' ועוד נראה שאפי' אם בא לפסוק ולהרחיק אסור כ"כ ב"י סי' ע"א בשם הרשב"א וכתב הב"י דדבר פשוט הוא דזה דוקא לתפלה אבל לק"ש ודאי שמרחיק (אם לא שנבלעו כי הא דלקמן סי' מ"ט) שהרי יכול לקרות כשהוא מהלך ע"כ ומיהו דוקא מאחר חיוב שעתידה דאיתא בפ"ב סי' ג' וכתב עוד הב"י דהגה' מיי' פ"ד מהל' תפלה כתבו שכשחוזר להתפלל צריך להרחק מן המי רגלים ד"א כו' ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא ובס"ס ל' כתב לדברי הרוקח דתינוק השתין בבהכ"נ ויצא רש"י מבהכ"נ (עיין לקמן סי' מ"ו) ולא רצה להמתין עד שיביאו מים להטיל עליו דשמא ישהה כדי לגמור כו' ויצטרך לחזור לראש ובש"ע שלו כתב לדברים שלנו ויראה לי דרש"י והגה' מיי' בחדא שיטה והרשב"א חולק עליהם ואע"פ שבסי' ע"א כתב ב"י לגבי הג"מ דהרשב"א רב מובהק הוא וכותיה נקטינן אפשר שכשחיבר הש"ע חזר בו מפני שראה לדברי הרוקח ומעשה רב דרש"י והרי כיוצא בזה כתבתי ג"כ לעיל סעיף ע"ב דבש"ע חזר בו ממה שהכריע כהרשב"א בספרו הב"י אבל רמ"י ז"ל בסי' ע"ח הוסיף על דברי הש"ע שלא כתב אלא לדין ק"ש דמהלך והוסיף הוא דלתפלה אינו רשאי להלך וכדברי הרשב"א וגם כתב בס"ס ל' כדברי הרוקח ונשאל על זה שהרי הדברים סתורים והשיב דדבריו דברי רבינו יוסף קארו שם ושנראה בעיניו לחלק בין דהכא דמ"מ מי רגלים על ברכיו ובגדיו ולא תועיל לו הרחקתו משא"כ כשאחר השתין היינו דסי' ל' ע"כ ואף לדבריו בשל עצמו ג"כ דוקא כשברכיו או בגדיו מלוכלכים הוא דאינו הולך לו וכן צריך לפרש הלשון שבסי' ע"ח ואם נפלו מי רגליו בארץ דלענין תפלה דוקא כשגם בארץ נפלו ולא בארץ בלבד: (עה) ונראה דאפי' יש בהן כו'. וצריך לכסות אותן בבגדים אשר לא

מעדני יום טוב

היינו כל ימי האדם אשר הוא חי כמו שנאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה וקאמר שכל גזירות דינו של כל ימי חייו כולם בטלים וקרועים ממנו ונפקא ליה מפרוע פרעות כל הפרשות שיש עליו בכל ימיו ושניו: [י] ה"ג ושמואל אמר אלהינו ואלהי כל בשר על שאנו מודים לך ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך: [י] ה"ג כן תחיינו ותחננו ותקבלנו ותאסוף גליותינו מארבע כנפות והרי"ף לא גרס מד' כנפות: [כ] הלכך נימרינהו לכולהו. ועל שאנו מודים לך מסיימים בתר נוסח דכולהו ופירש הב"י סי' קכ"ז שהוא לדוק עם כן תחיינו כו' וה"ק לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך תחיינו כו': [ל] בירושלמי מסיים בה בא"י האל ההודאות. ואע"פ שאינה פותחת בברוך שמא עשאוה כסמוכה לעבודה א"נ יש קצת שחותמות ואינם פותחות ואע"פ שאינם סמוכות ב"י בשם הרשב"א: כתב רבינו האי גאון ז"ל דמנהגא דרבנן כדעייל אינש לבי כנישתא ואשכח צבורא דמצלי בלחש כו' שכתב הרי"ף בכאן כבר נכללו דברים אלו בדברי רבינו בסי' י"ח: [מ] מגמגם. כלומר שלא היה קורא התיבה בצחות אלא בגמגום ואית דמפרשי שהיה קורא כדרכו אלא שלא היה מזכיר האזכרות לשון תהר"י ז"ל ורש"י פירש בגמרא דהיה עומד כו' מגמגם במרוצה: [נ] שאין ד"ת מקבלים טומאה. היינו טומאת בעלי קריין אבל טומאת הטינוף החמירו בו יותר וכדלקמן בסימנים שלפנינו ואני תמה על לשון תהר"י ז"ל שכתבו אדהא דהכא י"מ דל"ש ק"ש ול"ש קריאה אחרת לכל מילי אמרינן אין ד"ת מקבלים טומאה ואין זה נכון דודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמר כי דבר ה' בזה זה הקורא בד"ת במבואות המטונפות והחמירו בזה יותר משאר כריתות דבכל שאר כריתות הכרת מכפר ובזה אינו מכפר אלא אע"פ שנכרת עונה בה עכ"ל ולא ידענא מאי קאמרי דמה ענין זה לזה כלל דהתם בדבר של טינוף שיש בו משום והיה מחניך קדוש דכתי' באורייתא אבל הא דהכא אינו אלא משום תקנת עזרא ולפיכך ודאי דלא שנא ק"ש ול"ש קריאה אחרת כדברי הי"מ והתם נמי לא שנא קריאה אחרת לא שנא ק"ש ויותר אני תמיה שהרי לקמן דף כ"ד אהא דכי דבר ה' בזה איירינן נמי בק"ש ואם כן היאך חילקו לומר דהתם בקריאה אחרת והכא בק"ש שוב מצאתי להב"י סי' פ"ח שתמה ג"כ על תהר"י ז"ל בזה והרבה עליהם קושיות ע"ש. [ס] נהוג עלמא כתלתא סבי כו'. מפורש בדברי רבינו בר"פ ראשית הגז: [ע] בטלוה לטבילותא. ובגמ' אמרינן דעזרא תיקן וכן העתיק רבינו בסוף פרק מרובה ושם כתב הטעם שהיו יכולין לבטל תקנתו: [פ] אע"פ שאין להם מים אין מתפללין כו'. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל שאין נראה להר"י שאע"פ שהתפלה יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל אין לו להפסיד מפני זה תפלתו ע"כ ול"נ לייסב דברי הגאון שכיון שהוא סובר דלתפלה תקנת עזרא במקומה עומדת יכול לבטל התפלה בשב ואל תעשה ככל תיקוני חז"ל וכדאיתא בהאשה רבה: [צ] עד שירחצו. אפשר היה לומר שכונתו שירחצו במ' סאה אבל הרי"ף ז"ל כתב ולאו טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין כ"כ תהר"י ז"ל ונ"ל לדייק מלשון הרי"ף דקרי רחיצה לט' קבין א"כ ה"נ הוי פירושו של דברי רב האי דאל"כ הרי"ף שהביאו הו"ל לפרש דשירחצו במ' שאין קאמר והב"י נדחק בזה ומה שנ"ל כתבתי: [ק] פירוש שיש נהר לפניו. וכנגד המערב אינו רוצה לחזור פניו שהוא רוצה להתפלל כנגד המזרח. תהר"י: [ר] נראה דמיירי כו'. כן דברי ר"י בעל תו' והיינו דמסיים רבינו שה"ר יונה הביא ראיה לדבריו כו': [ש] הלכך תפלתו תועבה. ויחזור ויתפלל כרי"ף ור"י בתוס' מדמסיים אבל כו' א"צ לחזור כו' וכ"כ בהדיא בקיצור ובגמרא דידן גרס בהדיא מאי תקנתא להדר ולצלי: [ת] לחזור לברך ולהתפלל נראה בעיני לייסב כפל לשון משום דהברכה שהיא בשם ומלכות היא שעושה האיסור לחזור ולהתפלל דודאי תחנונים בעלמא שאינן בברכות יתחנן כל היום ועי' בסימן ב': [א] ולא אמרינן שיתפלל פעם אחרת. כלומר שיתחיל להתפלל פעם אחרת ויחזור לראש: [ב] כיון דעביד טיף טיף. כדקתני שותתים: [ג] כדי לגמור את כולה. בפ' הקורא למפרע דף י"ח גרס בענין שהה במגילה א"ל אביי לרב יוסף כדי לגמור את כולה מהיכא דקאי לסיפא או דילמא מרישא לסיפא א"ל מרישא לסיפא דא"כ נתת דבריך לשיעורין ופשיטא דה"ה לכל היכא דאמרינן הכי דא"כ נתת כו': [ד] האי אם שהה ולא שהה מיבעי ליה. במילתיה דרב המנונא מיבעי ליה לאפלוגי בין שהה ללא שהה ומדלא אפליג ש"מ אפי' בדלא שהה קאמר כך פירש"י וכלומר דאי בלא שהה לא קאמר שחוזר לראש א"כ הו"ל לפרש דלא תטעי לומר אף בלא שהה חוזר לראש ואתי לידי ברכה לבטלה וכיוצא בזו הסוגיא איתא בפ"ק דנדה דף ט"ו אלא לרב אשי אמאי מטהרי רבנן וכ"ת דאין עד בידה האי עד בידה ואין עד בידה מיבעי ליה ופי' רש"י וכ"ת כו' א"כ איבעי ליה למתני ולאפלוגי בין עד בידה לאין עד בידה דלא תיפוק חורבה מיניה דהשתא משמע דאפי' עד בידה דלא שהתה אלא כדי שתרד מטהרי רבנן ומדלא מפליג ש"מ דודאי מטהרי רבנן בכדי שתרד לחוד ע"כ ואלא מיהת הא דנקט רש"י הכא מיבעי ליה במילתא דרב המנונא משמע שגירסתו לא הוה חד אמר וחד אמר אלא בהדיא אתמר רב המנונא אמר חוזר לראש ורב חסדא אמר למקום שפסק: [ה] ורבנן הוא דאחמור היכא דלא היה עומד בתפלה. שהחמירו לאוסרו שלא יתפלל ולכך כשכבר עומד בתפלה כשהממתין עד שיכלו המים לא החמיר עליו שיתחיל לראש וז"ל הרשב"א בב"י סי' ע"ח מי רגלים אינו אסור מדאורייתא אלא כנגד עמוד בלבד והלכך אם לא התחיל מרחיק מדרבנן אבל בעומד בתפלה לא ועוד נראה שאפילו לא לפסוק ולהרחיק אסור ע"כ ועיין בד"ח: [ו] דכ"ע שהה גרס והיא פיסקא: [ז] אבל לא הה מ"ל דכ"ע לא שהה כו'. תימה מאי צריכא למימרא דבלא שהה כ"ע ס"ל דאין חוזר לראש ותלא אי שתיק אם מעט אם הרבה ס"ד שיחזור לראש ואיזה שיעור נתן לצריך דנהי דרב אשי כי מקשה אדהכא

תפארת שמואל

הוא בכל כוונתו: יט) האל ההודאות. נ"ב שמעתי בשם הגאון ר' יעקב פאלק שאין לחתום מאחר שלא הזכירו בתלמוד וכן הרי"ף ורמב"ם לא הזכירו וכן אני נוהג: כ) מעשה בתלמיד בעל קרי אחד שהיה מגמגם וכו' כנ"ל: כא) עד שירחצו. נ"ב נהוג עלמא כמ"ד אין ד"ת מקבלין טומאה ואפי' ט' קבים לא צריך בין לד"ת ובין לתפלה ולא מיחו חכמים במנהג זה אע"פ שנהגו דלא כהלכה (הגה' הרא"ש): (מתני') כב) היה עומד בתפלה וכו'. נ"ב מצאתי בעץ החיים ש"ל שטעה אינו חוזר מפני טרחת הצבור אלא סומך על תפלתו בקול רם. ועוד מצאתי החזן צריך לענות ברוך ה' המבורך לעולם ועד בשם ר"י מטיליטולא:

כג) וא"צ לחזור ולברך ולהתפלל. ולא אמרי' מעוות אשר לא יוכל לתקן הוא וכן פי' ר"י: כד) האי שהה ולא שהה מיבעי ליה. פי' למה להו לאפלוגי באשתין מים תיפוק ליה אף בלא אשתין אלא בשהה לחוד כלומר והו"ל לאפלוגי בין שהה ובין לא שהה אלא ש"מ אשתין מיא אף בלא שהה פליגי משום דחוי וכו' אבל בשהה ממש אפילו בלא דחוי כ"ע חוזר לראש וע"ז דקדק המחבר אמאי לא קאמר דדוקא בשהה פליגי ודוקא דאשתין מיא משום דחוי אבל בלא שהה אפילו באשתין כ"ע מודו דאין חוזר לראש וע"ז אמר דלא שייך לומר שאמר דכ"ע מודו בלא שהה וא"כ ש"מ וכו': כה) חוזר לראש. נ"ב ל"ע וברבינו יונה גורס דכ"ע שהה

אין

אינו צריך לחזור ולהתפלל מה שהתפלל כבר אם כן שפיר מצי להתפלל אע"פ כו) שלא היה יודע שהיה יכול להעמיד עצמו מלהטיל מים עד שיגמור את תפלתו. [ח] אבל כז) אם הוה מצי למימר הכי הוה משני ליה דקיימא לן כח) אפילו שהה בה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש דאמרינן בפרק ב' דמגילה (דף יח:) אין הלכה כרבי מני שאמר משום ר' יהודה גבי מגילה שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ור' יוחנן נמי קאמר בפרק בתרא דר"ה (דף לד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסיק התם דפליג אדר' אבהו דאמר חוזר לראש [ט] והלכה כר' יוחנן בכל מקום. ועוד שר' אבהו תלמידו הוה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב [י] והכי איתא לקמן בפירקין (דף כד:) גבי ר' אבהו דהוה אזיל במבואות המטונפות ובעא מינה דר"י להיכא ליהדר. ואמר ליה ר' יוחנן לדידי לא סבירא לי למיפסק ואף כט) אם שהה כדי לגמור את כולה אין צריך לחזור לראש. אבל לדידך דסבירא לך דצריך להפסיק וסבירא לך דהיכא דשהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש הכא נמי חוזר לראש. [כ] והקשה רבינו שמשון ז"ל מקולי חדא דאין זה דרך שישיב הרב לתלמיד לפי מה שסובר התלמיד כיון שהוא מסופק ושואל ממנו. [ל] ועוד מנ"ל הא דרבי אבהו ס"ל היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה חוזר לראש [מ] ופי' הוא דודאי היכא דשהה באמצע כדי לגמור את הכל בלא דחוי ואונס אלא שהה מעצמו ואם היה רוצה היה יכול לגמור כה"ג אין חוזר לראש כי ההיא דמגילה כשקורא לסירוגין וכן ההיא דר"ה דשמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא אבל היכא דשהה מחמת שהיו מים שותתים על ברכיו לא היה יכול להתפלל באותה שעה דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. והשתא ניחא הא דרבי אבהו לקמן דה"ק ליה לדידי לא סבירא לי להפסיק הלכך לא היה צריך לחזור לראש אבל לדידך שהפסקת דסבירא לך שאין המקום ראוי לקרות אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. [נ] סכתב ל) רב האי (ש) דהלכתא כמ"ד שחוזר למקום שפסק (עו) ואם שהה (עז) כדי לגמור את כולה חוזר לראש: גרסינן בפרק בני העיר (דף כז:) תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל. אמר ליה רב נחמן בשלמא משתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות. אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין אי הכי קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא. תני ישהה כלומר הא דקתני ירחיק ישהה הוא ואמרינן בשלמא משתין ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואח"כ יתפלל משום ניצוצות אלא המתפלל [ג] ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך ישתין מאי טעמא. אמר רב אשי כל ארבע אמות תפלתו של אדם שגורה בפיו ורחים מרחשן שפוותיה: **כד** ת"ר [ס] (עט) היה צריך לנקביו (פ) לא יתפלל ואם התפלל (פא) תפלתו תועבה. אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה ל"ש אלא שלא יכול לעמוד על עצמו. אבל אם יכול לעמוד על עצמו מותר. זו היא גירסת רב אלפס ז"ל. ולי נראה אע"פ דיכול לעמוד על עצמו כיון שצריך לנקביו (פב) אינו מותר לכתחלה [ע] כדאמר בברייתא בסמוך היה צריך לנקביו אל יתפלל. וברוב ספרים גרסינן אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה. ועד כמה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה עד פרסה. תניא אידך היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמר רב אסי ואיתימא רב חנינא בר פפא שמור נקביך בשעה שאתה בא לעמוד בתפלה לפני: **כה** גרסי' °בפרק אלו הן הלוקין (דף טז:) אמר רב אחא (פג) [פ] המשהה נקביו קעבר משום בל תשקצו אמר רב ביבי בר אביי (פד) האי מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר משום בל תשקצו: **כו** איבעיא להו [צ] (פה) מהו שיכנס אדם בתפילין (פו) לבית הכסא

רש"י קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא. שאין לך ד' אמות בהן שלא התפללו בהן עוברי דרכים: **תני** ישהה. כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות שלא יטנפו בגדיו בניצוצות שבאמתו: **בקרנא** דאומנא. מקיז דם בקרן במציצה:

מעדני יום טוב

מקשה דמיירי פלוגתא בשותת דאברייתא קיימי הפלוגתא אבל בלא שהה דעלמא לא צריכא למימר דודאי דאינו חוזר שאין לך שיעור שיחזור בו ואטו בשתיקתו מעט יצטרך לחזור לראש וכ"ת דהא דאמרי' דלא הומ"ל היינו ושותת קאמר שהוא דוחק גדול דכי אמר בשהה קמפלגי היינו שהה דעלמא וכדפירש"י והיכי קאמרינן עלה דלא מנ"ל בדלא שהה ואינו בגוונא דמיירי כי אמרי' דפליגי בשהה לגמור כולה ותו דכל עצמו של רבינו לא בא אלא לאתויי דלא תידוק מדאמר בשהה כ"ע לא פליגי דחוזר דש"מ דהכי הלכתא ותקשה מינה אדמגילה ודתקיעות כדמסיק וא"כ היכי קאמר דלמ"ל כ"ע לא שהה כו' ועוד דהכתי תידוק אמאי לא קאמר דכ"ע שהה אינו חוזר לראש וגם הא דקאמר דכיון דע"י כו' נצטרך להגיה וכיון דע"י כו' והכתי דוחק הלשון למאי הא דקאמר רבינו אע"פ שלא היה יודע שהיה יכול להעמיד כו' וכ"ש אי אמרת דרבינו מיירי השתא בשותת שהיה לו לומר אף על פי שותת כו' ובתוס' מדייקים מדאמרינן הכא דכ"ע שהה חוזר לראש דהכי הלכתא ומקשים מתקיעות וממגילה ומתרצים בשם השר מקולי דהכא אין ראוי לקרות וכתבו תו דרבינו יהודה פי' דהכא לא מצי למימר דכ"ע דאין חוזר לראש ובדשהה קא מפלגי דהא לכ"ע הוי גברא חזי כיון דאינו חוזר לראש אבל ודאי אי המ"ל הכי הוה א"ל ע"כ ועל זה כתב בעל חכמת שלמה וז"ל פי' ר"י ס"ל סברא קמייתא דאין לחלק בין שהה מחמת אונס כו' הלכך מאחר דבלא שהה כ"ע מודו דאינו חוזר לראש ש"מ דחזי ולא דחוי וא"כ מ"ש בשהה פי' מאחר דשהה לחוד בלא השתין מים אין חוזר לראש כמו שהקשה רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה א"כ אף בהשתין לא יהא חוזר לראש מאחר דחזי ודו"ק ומבואר יותר בדברי הרא"ש עכ"ל וקרוב לדעתי מהבין דבריו דרב אשי לא הכריח אלא דאם אמר סתם חוזר שא"א לחלק בין שהה ללא שהה אבל היכי שמעינן מיניה בעלמא דלא אתמר מידי דנימא דבשהה אינו חוזר ולמא ס"ל דבעלמא דלא אתמר א"כ דנוכל לחלק בין שהה ללא שהה וגם מה צריך להכרח זה כלל דבלא הא דרב אשי כיון דגברא חזי הוא"ל ואין חוזר בלא שהה א"כ אף כי שהה נמי אבל כבר הקשיתי לפירוש זה דמהיכא צריכא למימרא דבלא שהה כ"ע אינו חוזר ושאם נפרש דמיירי בשותת וכמ"ש הח"ש שנסבול עם זה כמה דוחקים וגם רבינו יהודה נראה שרוצה לתרץ דלא תקשה מתקיעות ומגילה דאינו חוזר אפי' בשהה והכא מדקאמר בשהה כ"ע צ"פ דחוזר משמע שכן הלכתא וא"כ היכי נפרש דבריו דס"ק דלא מצי למימר בלא שהה דאין חוזר וכמו שהקשיתי על לשון רבינו ג"כ לכן כ"ל דפירוש דברי רבינו יהודה אינו כן שמה שאמר דהכא למ"ל דכ"ע דאין חוזר לראש קאי אדאמרינן דכ"ע בשהה חוזר לראש ודייקי התוספות מינה דא"כ כך הלכה וקאמר רבינו יהודה שאין לדקדק מזה כלום משום דלא המ"ל דכ"ע ס"ל דאין חוזר לראש כלומר בדששם דביה איירינן ולשון התר"י ז"ל שאכתוב בדבור שאחר זה גם הוא בענין זה דלא הו"מ למימר בשהה כ"ע צ"פ דאינו חוזר אלא שכתבו בסגנון אחר כמו שתראה משם ואומר אני דאף דברי רבינו כך הם אלא שנצטרך נפרש הלשון דכך צריך להיות לא המ"ל לא דכ"ע שהה כו' (וא"כ נגיה שצ"ל אלא דכ"ע) ודקאמר ובדשהה קא מפלגי כלפי שאמרו בגמרא ובדלא שהה קא מיפלגי קאמר דלא מ"ל ובדשהה קא מיפלגי ועוד דרבותא אשמעינן אי הוה מ"ל הכי דאע"ג דשהה אמר חד דחוזר למקום שפסק בלבד וקאמרי רבינו יהודה ורבינו דלא מ"ל הכי משום דלכ"ע הוי גברא חזי כו' דכיון דע"י שום הפסק פי' אפי' כששוהה לגמור כולה א"ל לחזור כו' דהא השתא אמרינן דכ"ע שהה אינו חוזר וא"כ שתיתה שלו אינה מעלה ולא מורדת כלל דהא שפיר מצי להתפלל אע"פ שלא היה יודע כו' עד שיגמור כו' שהרי כי ישתין ישהה וישתוק ושהייתו אפילו לגמור את כולה אינו מחייבתו לחזור לראש והלכך אי איתא דלכ"ע כי שהה אינו חוזר לראש הכא נמי אע"פ ששתת לא הוה שום חד מצי למימר דחוזר לראש דלא כ"מ בשתיתה וכדפירש"י ועיין לקמן בסמוך : [ח] אבל אם הוה כו' דקיימא לן אפי' שהה כו'. וה"נ דלדידן דקי"ל בשהה דאינו חוזר לראש ה"נ דקי"ל בנידון דהכא בשותת כמ"ד אינו חוזר אלא למקום שפסק ואף התר"י ז"ל כתבו לקמן גבי מבואות המטונפות דלרבנן נרפת עולם אינו חוזר לראש וכ"כ בכאן אבל יש להם לשון אחר בזה שכתבו דהכא לא המ"ל דכ"ע שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש משום דכיון דאפי' בדלא שהה איכא מאן דסבר דגברא דחויא הוא וחוזר לראש היאך היה יכול לומר לדעת זה כששהה חוזר למקום שפסק ע"כ סוברים דאי כ"ע בשהה אינו חוזר הכא בלא שהה קא מפלגי וקאמר חד דחוזר לראש והיאך נוכל לומר א"כ בשהה דס"ל דאינו חוזר ודבריהם תמוהים בעיני דשהה לגמור כולה דאמרי' ביה דכ"ע אינו חוזר לראש לא מיירי בשותת ולדבריהם דבלא שהה פליגי ע"כ הא דחשבינן ליה גברא דחויא משום שותת הוא ושפיר הוה מ"ל דאע"ג דבלא שהה כי שותת חוזר לראש אפ"ה כי לא שתת אע"פ ששהה אינו חוזר לראש מעא"כ לפי' רבינו יהודה שכתו' אפילו לפי' הח"ש לא קשה האי משום דפליגי בשהה והשתיתה היא דעבדיה לגברא דחויא ומדייק דלא מ"ל שהשהייה גורמת דאין בין לא שהה לשהה כלל וכ"ש לפי פירושו שבדבריו ובדברי רבינו דאע"ג דהא דאמר גברא דחויא היינו מחמת השתיתה מדייק מדשהה כדי כולה אינו מחזירו לראש אף השתיתה אינו מחייבתו: [ט] והלכה כר"י בכ"מ. שנחלקו עליו חכמי דורו כמו רב ושמואל: [י] והכי איתא לקמן בפירקא. לענין ק"ש: [כ] והקשה ר"ש ז"ל מקולי. כלומר אבל ר"ש ז"ל מקולי הקשה וכו': [ל] ועוד מנ"ל הא וכו' חוזר לראש. דהא זו היא שאלתו ששאל וא"כ מהיכא ידע דס"ל לחזור לראש לאדרבה הרי זה שאל ממנו ונסתפק בו: [מ] ופירש הוא דודאי היכא דשהה כו'. כלומר שהוא חולק על פירוש קמא שהשוינו המדות דכמו בתקיעה ומגילה שאינו חוזר אפילו בששה כדי לגמור כולה ה"נ בכל מקום גם בשותת דהכא והוא אינו משוה אותם ומחלק ביניהם כדמסיק דכששהה ע"י אונס כי הכא שהמים שותתים כו' חוזר והכא ה"ק דכ"ע אם ע"י אונס שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש ואע"ג דכי קאמר לימא בששה קא מפלגי היינו בששה דעלמא וכלומר שאין האונס מעלה ומוריד לכ"ע ופלוגתייהו אי שהה מחייבתו אי לא מ"מ כי משני דבששה כ"ע חוזר היינו (אונס) דוקא בששה דהכא שע"י אונס ומשום דס"ל להר"ש שהיא סברא פשוטה שאם ע"י אונס שוהה לגמור כולה שחוזר לראש משום הכי לא קשיא אמאי לא מהדר וקאמר דכולי עלמא ששה אינו חוזר והוא קאי אדעלמא דא"כ היה צריך הגמרא לפרש דהכא כי פליגי בלא שהה דבששה דהכא כ"ע מודו דחוזר לראש דס"ל להר"ש שזו סברא פשוטה היא שאם ששה לגמור ע"י אונס שחוזר לראש ומש"ה ניחא ליה לגמרא למנקט דכ"ע שהה חוזר והיינו במאי דתנן קיימינן שהוא כשהוא ע"י אונס וממילא כי פליגי הכא ע"י אונס בלא שהה פליגי: [ג] כתב רב האי דהלכתא כו' ואם שהה וכו'. גם הרי"ף הביאו ואלא מיהת צריכין אנו לומר בפירוש דבריו של רבינו האי שמחולקים הם רבינו והרי"ף ז"ל דלהרי"ף דבריו כמשמען דששה לגמור כולה חוזר ולא כ"מ בשוהה על ידי אונס כלל וטעמו שסובר מדנקט הגמרא דכ"ע חוזר ש"מ דהכי הלכתא ולא קשיא ליה מתקיעות ומגילה אדהכא דאיירינן בתפלה וכדכתב הרי"ף בהדיא לקמן ומייתי לה רבינו שם בסי' מ"ב וכן כתבו תלמידי הר"י ז"ל הכא בפירוש דברי רבינו האי שטעמו מדלא קאמר דכ"ע שהה אינו חוזר ש"מ דהלכה כך לחזור ומשום דתפלה שאני דחמירא טפי שאפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ע"כ אבל רבינו כתב לקמן דאינו מחלק בין תקיעות ומגילה לתפלה וכששהה בלא אונס אף בתפלה אינו חוזר ולפי זה סובר כדברי הר"ש מקולי וכדמשמע נמי מהכא שהרי מכח קושיתו מפרש הר"ש דלא כפירוש קמא ולא תירצו רבינו שמעינן דכדברי הר"ש סבירא ליה ואם כן מזה שהביא לדברי רבינו האי צריכין אנו לומר שהוא אינו מפרש דבריו כפירוש הרי"ף אלא מפרש דבריו דקאי אדאיירינן ביה והיינו בשהייה שע"י אונס ובה פסק דאם שהה לגמור כולה חוזר אבל לא בשהייה דעלמא כלל ואפי' בתפלה: [נ] ישהה כדי הילוך כו'. ואפילו נבלעו בקרקע כדלקמן סי' מ"ט: [ס] היה צריך לנקביו כו'. כל נקביו במשמע בין גדולים בין קטנים ואינו ענין להא דלעיל בששה ולא כדי לגמור שאינו חוזר לראש אלא מה שהתפלל תפלתו תפלה והכא תפלתו תועבה, דהכא נצרך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל וכן פי' הרשב"א להברייתא דמיירי שצריך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל כמו שאכתוב דבריו בד"ח בס"ד: [ע] כדאמר בברייתא בסמוך. וכ"כ התר"י ז"ל ונראה דמשום כך ברייתא דבסמוך מוכחת טפי משום דמפיק לה מדכתיב הכון ומדכתיב שמור ושייכא אפילו בשיכול לעמוד כו' שאע"פ כן יכון וישמור ועוד דרש"י מפרש שמור נקביך שלא יפיחו ובזה לא יוכל להשמר אפילו כשיכול לעמוד כו' אא"כ עשה צרכיו : [פ] המשהה נקביו קעבר משום בל תשקצו. לפי הלשון דרמ"א שכתבתי בד"ח סעיף פ"א לא נאמר אלא כשנדחק להוצאת הנקבים ולא בהתעוררות לכך בעלמא : [צ] מהו שיכנס אדם בתפילין. כשהן בראשו קאמר כך פירש"י ולכאורה בתפילין של ראש דוקא וכן בפ' במה אשה דף ס"ז אמרינן בגמרא

דברי חמודות

נתזו המים עליהם הגה' מיימ' : (עו) דהלכתא כמ"ד שחוזר למקום שפסק. ודינו כמו שיתבאר בדברי רבינו בפרק אין עומדין סי' י"ג דחוזר לראש הברכה שפוסק בה ע"ש וכתב ב"י סי' ק"ד דלא דמי לפוסק בק"ש באמצע הברכה ומשיב מפני היראה וכו' דהא ודאי תפלה חמירא וכתב עוד שם די"א שאם הפסיק בשיחה דחוזר לראש הי"ח ברכות ואין דעת הפוסקים כן וכ"כ בסימן ס"ה שהגה' מיימ' כתבו בשם הראבי"ה דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דבור ע"כ וגם רבינו בפ' כיסוי הדם סי' ו' כ' דשיחה אחר שהתחיל לקרות מגילה והלל כו' לא הוי הפסק לחזור ולברך : (עז) ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. כבר כתבתי במי"ט דלרבינו דוקא בששה מחמת אונס ולדבריו אין חילוק בין ק"ש לתפלה ובק"ש כתב רמ"א בסי' ס"ה וע"ת שכן עיקר והכי נהוג וה"ל להגיה גם כן בסי' ק"ד סעיף ה' על מ"ש שם בתפלה בסתם אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש שזה דוקא אם שהה ע"י אונס כיון שהוא פוסק כשיטה זו דבאונס תליא מילתא ואם כן אין לנו לחלק בין ק"ש לתפלה כלל ועוד צ"ע עליו בהלל ומגילה והכתוב בזה בס"ד לקמן ס"ס מ"ב : (עח) כדי לגמור את כולה. וכתב בב"י סי' ק"ד בשם הרשב"א דאתמר בירושלמי בקורא מעברינן או בכל אדם מעברינן ואסיקו דבקורא מעברינן וכתבתי כבר במי"ט משמא דגמ' דידן דמעברינן מרישא לסיפא ולא מסיפא דקאי לסיפא דא"כ נתת דבריך לשיעורין : (עט) היה צריך לנקביו כו'. ופרש"י כאידך ברייתא שישמור עצמו שלא יפיח וכתב בטור סי' פ' שמי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה כתב א"א ז"ל (בתשובה רים כלל ד') מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ודינו כשכח ולא התפלל שחרית שמתפלל מנחה שתים ובק"ש יש מחלוקת בשכח כמ"ש בפ"ק סעיף ס"ה ועוד עיין אם יכול לעמוד על עצמו בק"ש שכתבתיו בפ"ב סעיף ל"ב : (פ) לא יתפלל. ודוקא כשהיה צריך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל אבל אם לא היה צריך לנקביו כלל כשהתחיל להתפלל ושמר נקביו קודם לכן ובאמצע תפלתו נתעורר לו תאוה לא יפסיק ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו ואם רצה להרחיק להטיל את המים אפשר לו לעשות כן כ"כ הרשב"א בתשובה סביאה ב"י סימן צ"ב ורמ"א דקדק מדברי בעל ת"ה סי' ע"ז דלא אמרן שלא להפסיק אלא כשאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו אבל בלא"ה יותר טוב להפסיק וכתבו הגה' מיימ' פ"ד מהל' תפלה שכתב רבינו שמחה שאסור להוציא אפילו שאר דברי תורה מפיו כל זמן שגופו משוקץ מחמת שצרי' נקביו : (פא) תפלתו תועבה. וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו הרמב"ם שם : (פב) אינו מותר לכתחלה. עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויבדוק נקביו ויסיר ליחו וניעו וכל דבר הטורדו ואח"כ יתפלל הרמב"ם שם : (פג) המשהה נקביו קעבר כו'. עיין בסעיף קכ"ח דלא אמרו כמשהה הפתח אלא דוקא כמשהה גדולים או קטנים : (פד) האי מאן דשתי בקרנא דאומנא כו'. וכתב הרמב"ם בסוף הל' מאכלות אסורות שהוא בכלל משקץ נפשו יתר על אלו רעים שיבוא על עצמו ויתחייב בנפשו אלא ראוי לו להרגיל עצמו בעתים מזומנים כדי שלא יתרחק בפני בני אדם ולא ישקץ נפשו ודברים הללו שכתב שירגיל עצמו כו' לקמן בסוף פ' הרואה אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהוג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותניא כותיה ומפרש הרא"ש מקומו וכתב עוד הרמב"ם אסרו חכמים מאכלים ומשקים שנתערב בהן קיא או צואה וליחה סרוחה וכיוצא בהן וכן אסרו חכמים לאכול ולשתות בכלים המאוסים שנפשו של אדם מתאוננת מהם כגון כלים של בית הכסא וכלי זכוכית של ספרים שגורעין בהן את הדם וכיוצא בהן וכן אסרו לאכול בידים מסואבות ומזוהמות וע"ג כלים מלוכלכים שכל דברים אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם והאוכל מאכלות אלו מכין אותו מכת מרדות וכל המזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ע"כ ועל מ"ש דמכין אותו מכת מרדות פירש הב"י י"ד סי' קט"ז דס"ל דאסמכתא הוא דקרא על הכתובים בפרשה קאי ואע"פ שכתב עוד לייסב דאפילו הן מדאורייתא אין מלקות אין נ"ל כן מלשון הרמב"ם שהרי כתב אסרו חכמים משמע שהאיסור הוא מדברי חכמים ואי מדאורייתא אלא שהחכמים פירשו הדבר הנ"ל אמרו חכמים שהאוכל כו' וז"ש מכת מרדות קאי גם אקרנא דאומנא ואשתיית נקבים כדמוכח בלשונו : גרסי' בפ' ר"ע רב כהנא הוה קאי קמיה דרב והוה קמעבר שושיבא אפומי' א"ל שקליה דלא לימרו מיכל קאכל ליה וקעבר משום בל תשקצו את נפשותיכם ופי' ששיבא מין חגב טהור והטעם שכיון שאין טעונים שחיטה אין בהם משום אמ"ה ולפיכך כתב הרמב"ם בפ"א מהל' שחיטה דדגים וחגבים אם מתו מאליהן בתוך המים מותרים ומותר לאוכלן מחיים כלומר ואין בהם משום אבר מן החי אבל משום בל תשקצו לא קמיירי וכ"ש למאי דפרישית דהא דבל תשקצו דאמרי' באלו הדברים שאינו אלא בדרך אסמכתא ועיין עוד בפרק אלו טריפות במי"ט סי' ס"ט גם עיין עוד בפרק שוחט בד"ת סעיף ל"ס: כ' המרדכי בפ' שמונה שרצים דמי רגלי אדם מותר לשתותן משום רפואה ואפילו אין בו סכנה וכן אם השתין תינוק בקדירה אינו אוסרו ועיין עוד מדין מי רגלים בפ"ק דבכורות סי' ז' : (פה) מהו שיכנס אדם בתפילין. כשהן בראשו כמו שפירש"י ועיין בסימן דלקמן ודבתרי' גם עיין בסעיף פ"ז דעת הרמב"ם בזה וכבר כתבתי במי"ט שרבינו כתב בהל' תפילין שהר"י מהורלייי"ש נסתפק אי דוקא בשל ראש היא ומשום שי"ן שבה או אף בשל יד : (פו) לבה"כ קבוע. כתב רש"י שכל בתי כסאות שבגמרא על פני השדה הם בלא חפירה כלומר דאינו בתי כסאות שבבית פשיטא שלא יכניס כלל וכלל כיון שיכול להניחן במקום המשתמר

דטעמא

תפארת שמואל

אין חוזר לראש ובדלא שהה קמפלגי וכו' ע"ש : כו) אע"פ שלא היה יודע וכו'. פי' פשיטא שאם היה יודע שהיה יכול לעצור עצמו ולגמור תפלתו כולה א"כ מקרי שהה שלא לצורך שאינו חוזר לראש אלא אפילו הכי לא הוי כפסקה שהרי היה יכול להתפלל אף שהמים שותתין ודו"ק : כז) אבל אי הוי מצי למימר הכי וכו'. פי' לא סימא דלא משני הכי משום דס"ל אליבא דפסק הלכה דלשלם שהה כדי לגמור את כולה דחוזר לראש אף שהיה יכול להתפלל אם לא שהה זה אינו דהא קי"ל אפילו בשהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ככה"ג ודו"ק : כח) דקי"ל אפילו שהה וכו'. והו"ל עדיפא בהכי דלפירוש זה אתי כל חד וחד מינייהו אליבא דהלכתא : כט) ואף אם שהה וכו'. ר"ל כך לשון התלמוד לדידי לא ס"ל אלא לדידך דס"ל אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ע"כ אלא שהרא"ש מפרש אותה כך ומש"ה כתב לעיל ומסיק התם דפליגי אדר' אבהו אבל לפי' רבינו שמשון דלקמן לא פליגי ודו"ק : ל) כתב רב האי דהלכתא וכו'. אליבא דפת' המחבר לא מתני לן האי פיסקא אלא לא בענין להשתין מים דווקא אבל לא בענין אחר ודו"ק וכן פסק הטור

קבוע ומשתין בהן מים מי חיישינן שמא יפנה בהן או לא (פז) °אבל בית הכסא עראי [ק] פשיטא שמותר. אבל בית הכסא קבוע מיבעיא ליה אי חיישינן שמא יפנה בהם ואע"ג דתניא לקמן הנכנס לבית הכסא חולץ תפליו ברחוק ארבע אמות ונכנס [ר] לאו משום הכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו. ומתוך קושיא זו היה גורס רב האי גאון מהו שיכנס אדם לבית הכסא נגוע [ש] פירוש שסופו להיות קבוע (פח) ולאו קושיא היא כדפרישית. רבינא שרי ורב אדא בר אהבה אסר. אתו שיילוה לרבא [ת] אמר להו אסור חיישינן שמא יפנה בהם :

כז [א] **ת"ר** הנכנס לבית הכסא (פט) [ב] חולץ תפליו ברחוק ארבע אמות ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן אלו דברי ב"ש וב"ה אומרים אוחזן בידו ונכנס. ר"ע אומר אוחזן בבגדו ונכנס. בבגדו ס"ד זימנין דמישתלי ונופלים אלא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס. ולא יניחם בחורים הסמוכים לר"ה שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפלין בחורים הסמוכין לר"ה ובאת זונה אחת ונטלתן ואמרה ראו מה נתן לי פלוני באתנני. כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה על הגג ונפל ומת. באותה שעה התקינו שיהא אוחזם בבגדו ובידו ונכנס. א"ר מיאשה בריה דריב"ל משמיה דריב"ל הלכה גוללן [ג] כמין ספר [ד] ואוחזן בידו בימין כנגד לבו. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן [ה] ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח. אמר רבי יעקב בר אחא אמר (נח) ר' זירא ביום גוללן כמין ספר (נ) ובלילה עושה להם [כמין] כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה ל"ש אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אם אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי ל"ש אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל בכלי שאינו כליין [ו] אפילו פחות מטפח. אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן וכי הוה נקיט כיסתא דתפילין (נא) לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושריוה רבנן נינטרן :

כח [דף כג ע"ב] **תנו רבנן** (נב) לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל [ז] ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי כדאמר בסוכה (דף כו.). [ח] אבל כשהן (נג) בראשו מותר להשתין בהן בבית הכסא עראי (נד) וגם מותר לישן בהן שינת עראי כדאמר בסוכה הנכנס לישן ביום רצה חולץ [ט] רצה מניח. וא"ת היאך שינת עראי מותר [י] והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם נמצא שמסיח דעתו מהם. [כ] והיה אומר ר' יונה ז"ל מתוך דברי רבי' משה ז"ל מצאנו תירוץ לדבר זה דודאי היסח הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת דאי לא תימא הכי איך יוכל אדם להניח תפילין כל היום. וכן נמי כשמתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש. אמר שמואל מעות וסכין וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן. [ל] °ואע"ג דשרו בבית הכסא קבע כדאמרינן לעיל אוחזן בבגדו ובידו ונכנס (נה) לבית הכסא עראי אסור מ"ט בית הכסא קבע ליכא ניצוצות לפיכך שרי. בית הכסא עראי איכא ניצוצות (נו) ולפיכך אסור [מ] אפילו לאוחזן בבגדו ולהשתין. וא"ת היאך אפשר בבית הכסא דליכא ניצוצות והלא אי אפשר לגדולים בלא קטנים. [נ] וי"ל (נז) דבבית הכסא קבוע עושה צרכיו [ס] מיושב (נח) וכלין מי רגלים וליכא ניצוצות אבל כשמשתין מעומד אינן כלין ואיכא ניצוצות [ע] ומצוה לשפשף כדי שלא יראה ככרות שפכה ויוציא לעז על בניו :

כט **תניא** כשהוא נפנה מגלה מאחריו טפח ומלפניו (נט) טפחיים ותניא אידך מאחריו טפח ומלפניו ולא כלום ולא קשיא הא באיש והא באשה: ל **גרסי'** בפרק המקבל (דף קה:) אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ארבע קבין. לתפלה דתניא הטוען משאוי על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מארבע קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל. [פ] ד' קבין מניחו ע"ג קרקע ומתפלל. לתפילין דתניא הטוען משאוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפילין רוצצות אסור ואם לאו מותר. באיזה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין: **לא תני** רבי חייא המוליא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין [צ] *ולא יקשרם בידו מפני שנוהג בהם מנהג

רש"י ד' קבין · הוי שיעור משוי מפשילו לאחוריו שאין כובדן מונע מלהתכוון לבו : **רוצצות** · מתמעכות תחת המשא ואם לאו שהוא קל או שאינו מוטל עליהן : **באיזה** משאוי · הוי רציצה :

הגהות הב"ח א ולא יקשרם (בידו) תו"מ וכ"כ ס"א במתניו :

דברי חמודות

משתמר וכ"כ רבינו בהל' תפילין וכן מסיק הטור סי' מ"ג דכל הסוגי' הוו דדיני תפילין לבה"כ ליתא אלא בשל עדות : (פז) **אבל** בה"כ עראי פשיטא שמותר. דלא יאחז בידו וישתין תניא לקמן סי' כ"ח וטעמא דאיכא ניצוצות כדמפ' התם וזה הטעם לא שייך כשהן בראשו ומשום כך התיר הרשב"א בתשובה לרופאים ליקח העביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו דהא ודאי דקיל טפי ממשתין עצמו ומ"מ כתב דבעל נפש לא יסמוך על זה אבל הרמב"ם סובר דהך בעי' נמי לא מיירי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו פשיטא דאסור ואפי' בבית הכסא עראי דכל שמשפשף הוי גנאי וכדי בזיון לקדושת התפילין שעליו ואפי' אינם ביד שמשפשף בה וכתב הב"י שנכון לחוש ולזהר כדבריו : (פח) **ולאו** קושיא היא. ורמ"א כתב דטוב להחמיר כדברי רבינו הכי : (פט) **חולץ** תפליו ברחוק ד"א ונכנס וכשהוא יוצא וכו' דברי ב"ש. אין בין ב"ש לב"ה אלא בכניסה בלבד אבל כ"ע ס"ל להא דמרחיק ד"א בין בהלילה בין בהנחה וכן הוא בטור ובקיצור : (נ) **ובלילה** כו'. רש"י פי' כשהוא חולצן בביתו כו' ורבינו האי פי' כשנכנס לבה"כ וא"צ עוד להניחם כו' כמו שכתבו תהר"י בשמו : (נא) **לא** הוה יהיב לן. כתב המרדכי דמכאן למד בה"ג שאין לאדם ליתן תפילין לחבירו כשהולך לבה"כ וכו' וכ"כ סמ"ג וכתב בב"י דמשום כך ג"כ הטור אע"פ שאלל בה"כ עראי כתב שנותן לחבירו לא כתב כן בבה"כ קבוע משום דס"ל דאסור ולפרש"י על נינטרן שפי' מהמזיקים ודאי ניחא (וכ"ל דלא מיבעי בעראי שפירש"י שעושהו עכשיו בה"כ פשיטא שא"צ לשימור מזיקים אלא אף בקבוע ומשתין מעומד וכדלקמן נמי לא התירו לו משום שמירה ותשו עפי לבזיון התפילין) ולהר"ר יונה שפי' אשמרם בעצמי נמי כ"כ דדוקא הוא ישמרם ולאית דגרסי שכתב רש"י לא נטרח כלומר לתלמידים יש ג"כ לתת טעם שלא יטריח חבירו כיון שיכול בעצמו לשמרם : (נב) **לא** יאחז כו' וס"ת בזרועו ויתפלל. וכתב בתרומת הדשן זה"ה לכל כתבי הקודש ואפי' מחזורים ותפלות ואם אוחזם בידו כדי להתפלל בהם שרי דדמי ללולב דבפ' לולב הגזול (סי' ל"ב) דמתפלל ולולבו בידו משום דמתוך שחביב עליו אין משאם ושמירתם כבד עליו ולא טריד והכי נמי הואיל ותופסם לשם תפלה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק יפה ולא לשמירתם אין שמירתם כבד עליו ולא טריד ועיין לקמן סימן ל"ט : (נג) **אבל** כשהן בראשו מותר כו'. עיין מה שכתבתי לעיל סעיף פ"ז בשם הרמב"ם : (נד) **וגם** מותר לישן כו'. כדאמר בסוכה הרוצה לישן ביום כו' וכל ביום הוי שינת עראי שאין דרכו לישן בקבע וכל בלילה כיון שדרכו לישן בקבע חולץ אפי' לשינת עראי כך פי' הב"י סי' מ"ד אבל הרמב"ם מפ' דעראי הוא שמניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ור' יוחנן אמרה התם בסוכה ועוד התנה הרמב"ם שגם שינת עראי לא תהא ג"כ אשה עמו וטעמו כתב הכ"מ דסיפא דברייתא דסוכה ר' יוסי אומר הילדים לעולם חולצין ואינם מניחין מפני שרגילין בטומאה וס"ל להרמב"ם דלאו דוקא ילדים אלא אורחא דמלתא נקט דסתם בחורים כשותיהם עמהם. והתנה עוד הרמב"ם שצריך שיניח סודר על התפילין וכתב עוד שאם היו התפילין כרוכים בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע וכל זה תלוי בסוגי' דהתם שבסוכה דתלתי ברייתות מתניין במלתא. חדא תני ישן עראי ולא קבע וחדא תני ישן בין קבע בין עראי וחדא תני לא קבע ולא עראי ולא קשיין הא דנקט ליה בידיה והא דמנחי ברישיה והא דפרים סודרא עלויה והא קמן דמפרש להך דישן בין קבע בין עראי היינו דנקיט בידיה ופרש"י בכרוכים ביד ולאפוקי אחוזים בידו בלבד דבברייתא דפירקין שהיא אחיזה בעלמא בלא כריכה והיא ג"כ אסורה אפי' בעראי והך דעראי ולא קבע היינו דפרים סודרא עלוי'. נשאר א"כ אותה שנאמר דבין קבע ובין עראי לא ישן שהיא היינו דמנחי ברישיה נמצא שלשיטת הרמב"ם כל זמן שהן בראשו (והש"ע כתב ג"כ או בזרועו) אסור אף בשינת עראי אא"כ שהניח סודר עליהן ולא היתה עמו אשה דאז יישן עראי והוא שמניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ואם התפילין כרוכים בידו (או שהם בנרתקן ב"י בשם העיטור) מותר אפי' לישן שינת קבע ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו אסור אף בשינת עראי כך הם דברי הב"י וכן פסק בש"ע דלא כרבינו שלא חילק בהכי חלוקים וגם דלא כותיה בפי' שינת עראי והרב רמ"י ז"ל שינה סדרי הש"ע בלשונו בזה ונפל בטעות גדול שהתיר לישן כשיושב וראשו בין ברכיו אפי' כשהם בראשו ובזרועו ומשמע ג"כ לדבריו שאין זה שינת עראי ולא פי' מה היא ובטעם שאין אשה עמו ג"כ לא הזכיר טעמא דבגמרא וכמו שהארכתי יותר בס"ד בס' מלבושי י"ט : (נה) **ולפיכך** אסור אפי' לאוחזן בבגדו. כלו' ובידו דבגדו לחוד לאו רבותא היא דאדרבה זימנין דמשתלי כדלעיל סי' כ"ז ובהל' תפילין כתב גבי עראי כשהן בידו ומה שחסר בזה גילה בזה וכן מבואר בטור כמ"ש לשונו בסמוך והב"י כתב בשם ס"ה וז"ל כשהן בידו דוקא הוא דאסרו להשתין משום ניצוצות אבל בחיקו אם חגור חגורה או בבגדו בידו פשיטא דשרי בין להשתין בין לפנות דהא ליכא למיחש משום ניצוצות ע"כ והעתיק לדברים הללו בש"ע וכבר העתיק גם שם לעיל מיניה ללשון הטור שהם כדברי רבינו שאם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם הוא תופס אותם בבגדו מפני שצריך לשפשף כו' ורמ"י ז"ל הרגיש בזה ומפני כן בהעתקה לשון ס"ה מסיים בהו דמיירי בבה"כ קבוע וא"א לומר כן כמו שעינינו הרואות מל' הס"ה וגם אילו נתכוין הש"ע כהבנתו של רמ"י ודאי שהיה לו לפרש ולא לכתוב אחרי שיש לטעות הרואה את גוף דבריו בספרו הב"י וגם אילו לא בא לומר הש"ע אלא בבה"כ קבוע לא חידש כלום במה שכתב שבבגדו בידו מותר דזה הוא מה שכבר כתב בראש הסימן ולא עוד אלא דשם לא הזכיר שיהא צריך לתפסם בבגדו ג"כ אלא כשאוחזן בידו מותר לכן יותר נראה בעיני דהש"ע לפום ריהטא לא דק שגם ש"כ בשם ס"ה שהוא חולק עם מ"ש כבר בשם הטור וטעם הס"ה שסובר כפירש"י גבי אוחזן בידו דלעיל שכתב שלא בבגדו ודכותיה א"כ בשל עראי לא מיתסר אלא בידו לבד אמנם מה שדקדק רמ"י ז"ל לכתוב בידו בימינו ודאי שכן צריך לפרש דאל"כ ניחוש שיקנח דבשמאל מקנחין וכמ"ש במי"ט על ומצוה לשפשף דלקמן : (נו) **דבבה"כ** קבוע כו'. כך דרכו של בה"כ קבוע ואם בבה"כ עראי היינו שמעולם לא היה בית הכסא והוא רוצה לעשות צרכיו ג"כ דינו כן וכן נמי אם אינו אלא משתין מעומד אף בבה"כ קבוע דינו כבשל עראי וכולה מילתא תליא במיושב ומעומד אלא שחכמים דברו בהווה ורגיל להיות כך כתב רנ"א ודברים ברורים הם בטעמם : (נז) **ובלים** מי רגלים. ואם הוא עפר תיחות כלים אפילו בעמידה וכן כשמשתין למקום מדרון אפילו כשהמקום קשה. הרמב"ם והוא בפרק כיצד מברכין בגמ' דף מ' וגם בר"פ כל היד ושם כתבה רבינו :

מעדני יום טוב

דטעמא דלא יכנס בהן לבה"כ לא משום הפרשיות שהרי הן מחופות עור אלא משום שי"ן דידהו דאמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ אלא דגרס התם נמי לדאביי שאמר כן על הדל"ת והיו"ד והיא גי' רש"י וכמו שכתב גם כן רבינו בשמו בהלכות תפילין ושם דחה דבריו בשם ר"י דדל"ת ויו"ד לאו אותיות גמורות הן וכו' וכתב דמשום כך נסתפק הר"י מאורליינים בתפילין של יד אם צריך לחלוץ כשנכנס לבה"כ ושם אפרש בס"ד שאע"פ שרבינו והרי"ף לא העתיקו בפרק במה אשה להא דדל"ת ויו"ד שנראה מזה דל"ג ליה וכמו שהתוספות ג"כ מחקום מהספר דאפ"ה יש להסתפק כדברי הר"י מאורליינים וגם אכתוב שם סי' כ' דאפילו רש"י דגרס להו ס"ל דאינן שוים בקדושתן ודשל יד א"צ חליצה ותמיהני על הטור דברים סימן מ"ג כתב בפשיטות אסור ליכנס כו' בתפילין שבראשו שאע"פ שיש לפרש בעודן בראשו קאמר מ"מ הו"ל לפרש דהר"י מאורליינים נסתפק גם בשל יד כי היכי דלא נטעה אלא ודאי אה"נ דס"ל דדוקא בשל ראש אסרינן ולא בשל יד וא"כ ל"ע עליו דמאי דמספקא ליה לאביו רבינו ז"ל מהיכא מפסם פשיטא ליה וגם שלא הזכיר ספיקת אביו ז"ל והב"י לא העיר בזה כלל: [ק] פשיטא שמותר· שאין כאן אלא חשש ניצוצות וכיון שאינם בידו שרי ועיין לקמן סי' כ"ח ברישיה וסיפיה: [ר] לאו משום הכניסה צריך לחלוץ אלא שרוצה לעשות צרכיו · ולהכי לא תנא בברייתא בה"כ קבוע דאפילו אם אינו קבוע כיון שנכנס לעשות צרכיו צריך לחלוץ ברחוק ד"א וה"ה בלא בה"כ בכל מקום שעושה צרכיו צריך לחלוץ לדברי רבינו בהלכות תפילין וכתב הב"י דנראה דלעשות צרכיו דקאמר היינו גדולים דוקא דאילו קטנים בבה"כ עראי מצרא שרי דהא דתניא לקמן לא ישתין בהם מים כתב בהלכות תפילין דדוקא בעודן בידו אבל בראשו מותר להשתין בבית הכסא עראי דליכא חשש ניצוצות כיון שהם בראשו ומשום חשש שמא יפנה בהן נמי ליכא דכיון דבית הכסא עראי הוא ליכא למיחש שמא יפנה בהן ע"כ ולא ראיתי לרבינו יותר בהלכות תפילין בזה ממ"ש בכאן לקמן סימן כ"ח ועל מה שכתב רבינו דהכא לא תנא בברייתא בה"כ קבוע כו' יש לפקפק דהא אתמר בגמרא עלה דברייתא דלעיל דתניא נמי בהך לישנא אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע כו' אבל כתב הב"י על מה שהטור לא חילק בין קבוע לעראי בחליצה ברחוק ד"א דכן גם הרמב"ם לא חילק לפי שהרי"ף לא הביא להך לא שנו וגם רבינו לא הביאו ומ"מ כתב שצריך טעם למה ומיהו אכתי קשיא לי דבסוף סימן דלקמן כתב ואע"ג דשרו בבה"כ קבוע כדאמר לעיל אוחזן בבגדו ובידו ונכנס והיינו הך ברייתא לכן כ"ל דקבוע דאמר לקמן היינו בשעושה צרכיו עכשיו וכדמפרש לה הכא דבכל מקום שעושה צרכיו והיינו גדולים כדפי' הב"י ולא נקרא עראי אלא כשלא יעשה גדולים אלא קטנים בלבד : [ש] פי' שסופו כו' · בהלכות תפילין כתב בקנת ספרים משום שסופו כו' : [ת] א"ל אסור חיישינן שמא יפנה בהן· דבה"כ קבוע הוא מיושב ועיין בד"ת סוף סי' דלקמן : [א] ת"ר הנכנס לבה"כ· מפורש לעיל : [ב] חולץ תפליו ברחוק ד"א ונכנס· וכן הוא בהלכות תפילין וכן הוא ברי"ף הכא והתם ולא אתפרש לב"ש להיכן מניחן אבל בגמרא חולץ תפליו ברחוק ד"א ומניחן בחלון הסמוך לרה"ר ונכנס : [ג] כמין ס"ת גרס וכן לקמן וכן הוא בהלכות תפילין : [ד] ואוחזן בידו· פירש"י שלא בבגדו ובסי' דלקמן נראה מדברי רבינו דאף בבגדו קאמר ועיין בד"ת לקמן : [ה] ובלבד כו' טפח · שהוא שיעור משוי כדאמרינן בס"פ במה בהמה לענין משוי שבת ועוד עיין מה שאכתוב בזה בהלכות תפילין בס"ד סי' כ' : [ו] אפי' פחות מטפח·אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי תדע שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת פרש"י מצילין בהיקף צמיד פתיל באהל המת ואע"ג דלא הוה טפח חיילי : [ז] ולא ישתין בהם כו' · נראה דלא קאי אלא אתפילין וכן מוכח מהמפרשים ומהפוסקים:[ח] אבל כשהן בראשו מותר להשתין גרס וטעמא מפורש לעיל סי' כ"ו בשם הב"י : [ט] רצה מניח·פי' מניחן כך בראשו וא"צ לחלוץ כך מפרש רבינו בהלכות תפילין סוף סימן י"ז מדתניא הניעור בלילה רצה חולץ רצה מניח דאי מניח לכתחלה קאמר לא הוה נ"ל רצה חולץ : [י] והלא אסור להסיח דעתו מהם·ק"ו מציץ שאין בו אלא אזכרה אחת כדאיתא בפ"ק דיומא ומייתי לה רבינו בה"ת ר"ס י"ח: [כ] והיה אומר רבינו יונה ז"ל גרס וכן לשון רבינו בה"ת וכן נמצאו אלו הדברים בנימוקי תלמידי הר"י ז"ל : [ל] ואע"ג דשרו כו'· קאי אדקתני לא יאחז אדם תפילין בידו כו' ולא ישתין בהם : [מ] אפילו לאוחזן בבגדו·ובידו קאמר ובהלכות תפילין כתב והכא אסרינן כו' כשהן בידו ועי' בדברי חמודות : והא א"א לגדולים בלא קטנים כדמוכח מסימן דלקמן דלגדולים לפניו טפחיים כמו שפירש"י שם : [נ] ה"ג וי"ל דבבית הכסא וכן הלשון בהלכות תפילין: [ס] מיושב וכלין מי רגלים כו' · בגמ' בפ' כיצד מברכין דף (מ"ו) [מ]:[ע] ומצוה לשפשף כו'·עי' בפ' כל היד מה שכתבתי בשם התוס' וא"ת בקבוע שעושה צרכיו אע"פ שאין כאן ניצוצות לשפשף ניחוש שיקנח ביד שהתפילין בה וי"ל דמש"ה אמרינן בגמרא הוחזן בימינו דליכא למיחש שמא יקנח בה דאסור לקנח בה כדאיתא בהרואה (דף ס"ב) משא"כ בשפשוף ניצוצות דשרי אפי' בימין כ"כ ב"י וכן נראה מבעל מגדל עוז ב"י : [פ] ארבעה קבין · לפי' הירושלמי שכתב רבינו בפרק גיד הנשה סימן ל"ג דלוג עביד שתי ליטרין וליטרא עביד מאה זוז ונמצא שיש בד' קבין משקל ג"פ מאה אלפים ושבעת אלפים ושני מאות שעורים לפי שיש בארבעה קבין ס"ז לוגין והזוז הוא דינר שהוא משקל נ"ו שעורות כפי החשבון בפ"ק דקדושין סי' י"ז דנתבאר שם שיש בדינר קנ"ב פרוטות ושם כתב רבינו שהפרוטה היא משקל חצי שעורה ועמדתי על המשקל ומצאתי בדקדוק שכל נ"ו שעורות משקלם א' קווינט למשקל הישר של פראג ונמצא שהלוג משקלו חמשים לוט עולים ד' קבין עשרים וחמשה ליטראות של פראג אשר שוקלין בו הכסף אלא מיהת קשיא לי מה שראיתי להרמב"ם בפ"ו מהלכות מתנות עניים ובפ"א מהלכות עירובין שכתב הליטרא משקל חמשה ושלשים דינר וגם כתב שהליטרא הוא ב' רביעיות דהיינו חצי לוג וזה כפי הירושלמי וא"כ התימה יותר גדול שאם הליטרא הוא מדה אחת בשיעור הירושלמי שיהא א"כ משקלם בלתי שוים ולא שקלו בדברים ידועים לומר שהדבר הזה קל או כבד במשקלו יותר מזה וצריך לי עיון טובא ובאמת שכבר כתב המגיד שם וז"ל דע ששיעורי האוכלים והמשקים הנמדדים לא נתבאר משקלן בגמרא לפי שאין כל הדברים השוין בכמות שוים במשקל ואע"פ שכן ממין אחד אבל הגאונים דקדקו בזה מדעתם ולקחו הבינוני הנמדד ועלה להם משקלו כשיעור מה שכתבו ורבינו היה מן המדקדקים והזכיר בפי' המשנה כו' והיתה כוונת הגאונים בזה להיות נקלה יותר ידיעת המשקל מידיעת המדות וכן מפורש בתשובותיהם שזה לא נתבאר בגמרא אלא שכל אחד מהם שיער לפי דעתו ואמנם מה שזכר מביאור משקל הליטרא והעוכלא אפשר שיש מזה סמך בפ' המוכר את הספינה ויש שם גירסות חלוקות עכ"ל ואני לא מצאתי שם סמך וגם הוא לא אמר אלא בדרך אפשרות אפס דבר מה שמצאנו מפורש בירושלמי ראוי לנו שנסמוך עליו אלא שאם הוא להקל נחמיר ונסמוך על הרמב"ם ומבואר הוא ששיעורו אינו מגיע כי אם לשליש של שיעור הירושלמי בקרוב ועיין עוד בפ"ש דנדה בד"ת סעיף מ"ה ובהלכות חלה בד"ת סעיף נ' : [צ] ולא יקשרם בידו · וכן

כתב

תפארת שמואל

וכן בס"ת להדיא : (נח) א"ר זירא ביום גוללן כמין ספר וכו'. כשהוא חולצן בשביל בית הכסא גוללן כמין ס"ת ובלילה כשהוא חולצן בביתו על מטתו להלניע עד הבוקר עושה להן כיס שיש לו חלל טפח דחשיב אהל להפסיק בינו לבין הקרקע רש"י ורב האי גאון ז"ל מפרש דבנכנס לבה"כ מיירי וה"ק כשנכנס ביום וצריך לחלוץ אותם שלא יכנס עמהם וכ"כ גוללן כמין ספר וא"צ להניח בכלי כיון שצריך לחזור ולהניח מיד אבל כשנכנס בלילה עושה לה כיס טפח ומניחן בתוך הכלי ומצניען כיון דאין לו ליטלם ומפריך עלה ל"ש דכשהכ"ס גוללן כמין ס"ת וסגי' להו בהכי אלא כשיש שהות ביום כדי ללובשן כיון שעוד היום גדול ויכול עוד לקיים המצוה לא נטריח אותו לתת אותן תוך הכיס אבל אם לאחר שיצא מבהכ"ס אין שהות ביום ללובשן אין לו להניח כך דלא צורך אלא עושין להם כיס טפח ומניחן. בתוכן ומצניען : (נ) והנכנס לבה"כ עראי אסור. פי' מש"ה קתני ולא ישתין מים כשתפילין בידו לפי שבהשתנה עושין אותו מקום בה"כ עראי אסור : (נג) ומלפניו טפחיים . וכן גי' הספרים שלנו והטעם משום קלות הניצוצות בעי טפחיים ולאחריו טפח כמו גבי אשה אבל

בזיון.[ק] אבל קושרם בזרועו במקום תפילין. משום רבי שילא אמרו אפילו מטפחת [ר] של לחם (זהו גירסת ר"ח ס"א שלחן) אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. ויש גורסין אפילו מטפחת שלחן כלומר אפילו מטפחת של תפילין שהוא דבר מועט אסור מפני שגנאי הוא לתפילין לשום עליהם משוי ורבינו משה ז"ל כתב שמותר לשום המצנפת °בראש אחר שהניח התפילין דסבירא ליה שלא אסרו אלא מטפחת שנראה גנאי לתפילין לפי שאינו דרך מלבוש (נח) אבל דבר שדרכו לשום בראשו כל היום כגון מצנפת וגלימא וכיוצא בו מותר. ויש מקשה עליו מדאמר בירושלמי רבי יוחנן לא הוה מנח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה [ש] חזיק רישיה מפסחא ועד עצרת. ופי' ר' יוחנן היה חושש בראשו מקרירות לכך לא היה רשאי להניח תפילין אלא פעם אחת בשנה ועל אותו פעם בלבד היה צריך לחגור ראשו ולעטפו מפסח ועד עצרת. ואם איתא דמותר לשום מצנפת או כובע על התפילין למה לא היה מניח תפילין בכל יום ויכסה ראשו כמו שהיה רגיל. ותירץ ה"ר יונה ז"ל שכל כך היה חושש בראשו שלא הועיל לו כיסוי שהיה מכסה ראשו לפי שגובה התפילין מפסיק לד) בין הכובע ובין הראש והרוח נכנס ביניהם [ת] ומזיק לו:

לב **אמר** ר' יצחק (נט) הנכנס לסעודת קבע חולץ תפילין ונכנס ופליגא [א] דר' חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא מניחן על שלחנו וכן הדור לו. ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכה [ב] וכן הלכה:

לג **אמר** רב חסדא האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה זוזי. (ק) אזמניה ולא צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי (קא) וכן הלכתא. [ג] וליתא לדאביי דאמר הזמנה מילתא היא דגרסינן בפרק נגמר הדין (דף מ"ז:) האומר האורג בגד למת אביי אמר אסור רבא אמר מותר. אביי אמר הזמנה מילתא היא. רבא אמר מותר דהזמנה לאו מילתא היא וקי"ל דאביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם:

לד **בעא** מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו. (קב) תחת מרגלותיו לא קמבעיא לי מפני שנוהג בהם מנהג בזיון כי קמבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל מותר (קג) ואפילו אשתו עמו. [ד] והלכתא כשמואל ואע"ג דאיתותב מ"מ [דף כד ע"א] כל לנטרינהו טפי עדיף. היכא מניחן אמר רבי ירמיה (קד) מניחן בין כר לכסת (קה) שלא כנגד ראשו אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף יומא חד הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואתאי ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דההוא יומא [ה] יום טבילה הוה ולאגמורי הלכה למעשה הוא דבעי:

לה **בעא** מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה (קו) שנים שהיו ישנים *בטלית אחד [ו] מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש וזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו. מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו. מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחד זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש (קז) אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. (קח) ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר. בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא. אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא. לדידי נמי אחר תנאי היא. [ז] פסק רב אלפס כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא *ואסור (קט) ורבינו יצחק ז"ל כתב כיון דלא איפסיק הלכתא לא כשמואל ולא כרב יוסף. עבדינן לחומרא כברייתא דפליגא אדרב יוסף [ח] ולא יקרא אפילו אשתו עמו אם אין טליתו מפסקת בינו לבינה אע"ג דהאמורא יש לו כח לשבש הברייתא כדאמר רבא לעיל ואף על גב דאיתותב שמואל הלכתא כוותיה. ה"מ היכא דהאמורא יודע הברייתא ומשבש אותה אבל אם האמורא אומר דבר מסברא דנפשיה ונמצא ברייתא דלא לה) כוותיה סמכינן אברייתא דאילו היה יודע האמורא הברייתא לא הוה פליג עלה. אמר מר היו בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה. אמר רב חסדא תינוקת בת אחת עשרה שנים ויום אחד תינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד. אידי ואידי עד דאיכא שדים נכונו ושערך צמח. וכתב רבינו משה ז"ל דווקא לשתים עשרה ולאחת עשרה בעינן שדים נכונו ושערך צמח. [ט] (קי) אבל כשהגיע תינוק לי"ג ותינוקת לי"ב אף על פי שלא הביאו הסימנים כבר לו) יצאו מתורת קטנים ואין קורא עמהם בלא הפסקה ואם הביאו אלו הסימנים קודם אחת עשרה לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר:

הגה"ה

*ואם אדם נוגע בערות חבירו לא יקרא קריאת שמע. ובנגיעות עגבות פי' דנגיעי אהדדי באחורים ליכא קפידא. וכשהקטנים ישנים עמו כגון בתו פחותה מבן י"א ויום אחד ובנו פחות מבן י"ב ויום אחד אפילו נוגעים ערותם זה בזה כשאין לבו רואה את הערוה מותר לקרות ק"ש ע"כ. מא"ז:

לו [דף כד ע"ב] **ת"ר** היה ישן בטליתו ואין יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש. [י] וי"א על לבו. ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. (קיא) °והלכתא לבו רואה את הערוה אסור. וכן פסק רבינו חננאל °מדפריך סתמא דגמרא והרי לבו רואה את הערוה [כ] וה"ר שמעיה ז"ל כ' בשם רש"י ז"ל שמצא בתשובת הבבלי לבו רואה את הערוה מותר מדסבר ת"ק די"א דלבו רואה את הערוה מותר והוי כרבים לגבי יחיד. ומיהו נראה מדלא פליגי אמוראי [ל] לקמן אלא בעקבו רואה את הערוה משמע דבלבו מודו אביי ורבא דאסור. ואע"ג דשמואל אית ליה בפ"ק דסוכה (דף י:) היה ישן בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש [מ] ולבו רואה את הערוה מותר. לא קיימא לן הכי אלא כאביי ורבא דאינון בתראי דמשמע דמודו בלבו דאסור. וכן היה נוהג ר"ת ז"ל [נ] כשהיה רוחץ (קיב) בחמין ללולין והיה רוצה לשתות (קיג) היה מתכסה בבגד (קיד) ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה:

לז [דף כד ע"א] **א"ר** יצחק טפח באשה ערוה למאי הלכתא אילימא לאסתכולי בה והאמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבפנים עם תכשיטין שבחוץ לומר לך כל מי שמסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה לא קשיא הא באחרת (קטו) והא באשתו ולק"ש. (קטז) ודבר לז) שרגיל להיות מכוסה באשה [ס] ודוקא באחרת אבל

רש"י במקום תפילין. אצל תפילין של יד: **אפילו** מטפחת שלחן. שכורכים בה תפילין בלילה: **אסור** להניח. שום משאוי על הראש בשעה שתפילין במקומם מונחים: וכמה יהא במשאוי ויהא אסור להניח על הראש אליבא דר' שילא: (ליבעא דריבעא. רביע ליטרא דבר מועט הוא): **האורג** בגד למת. לאחר שמת: **הזמנה**. שהזמינו לכך ונקרא שם המת עליו: **מילתא** היא. כאלו כרכו ט. וקורא ק"ש. דכיון דלאו אבל הוא לא אמרינן למקום שרובו שם ראשו נזרק וליתסר משום לא יראה בך ערות דבר אלא הוא כמוציא ראשו חוץ לחלוקו:

הגהות הב"ח א שהיו ישנים במטה אחת מהו וכו' מיתיבי שנים שהיו ישנים במטה אחת וכו' זה וכו':

מעדני יום טוב

כתב בהלכות תפילין והיא גירסת הרי"ף אבל בגמרא גרסי' במתניו וכן העתיק רבינו שם: [ק] **אבל** קושרם בזרועו במקום תפילין-פירש"י אצל תפילין של יד ופי' הב"י בשם הר"י אלכסנדרני שהוא לפי שאינו משתמש בשמאל כמו בימינו בעת שפורק המשא ויזהר ממנו: [ר] **של** לחם גרם בהלכות תפילין והיא גירסת רבינו חננאל כמו שכתבו התוספות בשמו וכתבו שכן נראה דלא אשכחן שמותנים תפילין במטפחת כי אם בכיס או בתיק ע"כ: **בגמרא** גרס וכמה אמר אביי אפילו ריבעא דריבעא דפומבדיתא והעתיקו רבינו שם וגם בהלכות תפילין קודם ויש גורסים כו' וכן נ"ל לגרוס גם בכאן וגם הרי"ף כתבו ומה שתמהו עליו תהר"י ז"ל דכיון דפסק לדאביי לא הו"ל לכתוב הברייתא של מעלה דאמרה באיזה משוי אמרה במשוי של ד' קבין כבר כתב הב"י בזה בסי' מ"א דמהרי"א תירץ דהנושא משאוי דיעבד הוא ולא מטרחינן ליה אם אין התפילין רוצצות ואפשר ג"כ שאפילו לכתחלה יש לחלק בזה שמי שמשתכר במשאוי יש לו מקום לעשות זה אם אין התפילין נדחקים משא"כ למי ששם משאוי על ראשו לנאות תכלית ובשם הר"י אלכסנדרני תירץ דהנושא משאוי הוא שהמשאוי קשור לו בחבל על ראשו והמשאוי מוטל לו מאחוריו על גופו והוא ז"ל פי' שני פירושים לפי חילוף גיר' שמצא בספר המוריה והפי' הא' דהנושא משאוי מיירי שנושא משאוי ורוצה להניח תפילין והיינו דפירש"י בדרב שילא אסור להניח שום משאוי על הראש בשעה שהתפילין במקומן והפי' הב' דהנושא משאוי היינו שנושאו על אמצע ראשו ואינו נוגע בתפילין כלל ואסרו בד' קבין אע"פ שאין נוגע משום דמשתמש במשאוי כזה הוי תפילין רוצצות ולכך גזרו בהו רבנן אפי' כשאין נוגעות ע"כ ומדברי רמ"א ז"ל למדתי תירוץ אחר דהא דנושא משאוי מיירי בדבר שדרכו לשום בראשו כל היום שכתב רבינו בשם הרמב"ם לקמן דשרי וקאמר הכא דדוקא כשהוא פחות ממשאוי ד' קבין: [ש] ה"ג חזיק רישיה וכן נשאו בהלכות תפילין ומיהו גם שם יש ספרים גרסינן חזיק: [ת] ומזיק לו-ומ"מ הניח בפסח משום דכי כתיב ושמרת את החקה בפסח כתיב כ"כ רבינו בהלכות תפילין: [א] **דרבי** חייא בר אבא-כן גי' הרי"ף ובגמרא לא גרס בר אבא: [ב] וכן הלכה-כלומר כר' חייא וכרב נחמן בר יצחק וכן פסק הרמב"ם בפ"ד. ב"י סי' מ': [ג] וליתא לדאביי. דאמר בגמרא ואע"ג דבתרא הוא ליתא כו' מדגרס בפרק נגמר הדין דף מ"ז: [ד] **והלכתא** כשמואל ואע"ג דאיתותב כו' מברייתא ואין דרך שהאמוראים לחלוק על הברייתא אפ"ה בדבר שהוא בדקדוק המצות כגון זה שהוא משום שמירה נוכל לפסוק כמו האמורא-תהר"י: [ה] יום טבילה הוה-פירש"י יום שטבלה אשתו וכו' ותהר"י כתבו כלומר שהיה יודע שטבל לקריו וממש מטתו שמנהגם היה לטבול כשהיו משמשים מטותיהם ואית דאמרי שטבלה אשתו והא' עיקר ע"כ ונ"ל טעמם לפי שמדרך הנשים להיות צנועות ולהעלים ליל טבילתן וא"כ מנא ידע משא"כ האיש מאחר שכבר שימש אינו מעלים וגם קרוב יותר להיות נודע לו טבילת האיש מטבילת האשה ומיהו קצת י"ל דהוה ההוא עובדא דס"פ מפנין דטבלה בגו תלתין לנידתה ואמטו לערסר לגתרא דרבא בפומבדיתא ועוד נ"ל מדקאמר יום טבילה ואי באשה הו"ל ליל טבילה דנשים נדות טבילתן בלילה ואפילו שלא בזמנה משום סרך בתה כדאיתא בסוף פרק תינוקת אבל אנשים בשחר הם טובלים כדאיתא בגמרא לעיל דף כ"ב מה שיבן של טובלי שחרית: [ו] **מהו** שזה יחזור פניו ויקרא- כבר כתבתי לדברי תהר"י בזה בפ"ב סי' ד' ועיין בסי' דלקמן ובסי' כ': [ז] **פסק** רב אלפס כרב יוסף כו'- נראה דטעמו דכיון דהרווייהו כתנאי תפסינן לסברא דרב יוסף שהיא סברא נכונה דאשתו כגופו דמי: [ח] **ולא** יקרא אפילו אשתו עמו-וכ"ש אחר וז"ל הקיצור ור"י פסק דאשתו כאחר: [ט] **אבל** כשהגיע התינוק לי"ג ויום אחד קאמר וכן תינוקת לי"ב ויום א' וכן לשון הרמב"ם בהדיא בספ"ג מהק"ש ועיין בד"ת: [י] **וי"א** על לבו-כלומר שחולץ טליתו בענין שיפסוק ממטה ללבו וכדאי' לקמן בדר"ת שהיה רוחץ כו' ועיין שם בדברי חמודות: [כ] נ"ל דה"ג אלא דהר"ר שמעיה ז"ל וכן הל' בתוס' דכ"ה ריש ע"ב: [ל] לקמן-בסוף פירקין: [מ] **ולבו** רואה את הערוה מותר-לא בהדיא קאמר לה שמואל אלא דודאי דהכי הוה שלבו רואה כו' ואפ"ה מותר וכ"כ התוספות שם לא חיים שמואל ללבו רואה את הערוה וסקרוב אלי דה"ג ואע"ג דלבו רואה: [נ] **כשהיה** רוחץ-(דמולו) במים (כ"כ בטור) ולבו עם הערוה בתוך המים אבל לעיניו רואה את הערוה ליכא למיחש דכיון שעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה את הערוה כמ"ש בשם תהר"י אלקמן סי' כ' ומפרש הב"י כיון דאינו מסתכל בה אע"פ שהוא יכול לראותה מותר: [ס] **ודוקא** באחרת-כלומר-דהא דאמרן באשתו ולק"ש כלומר אפילו באשתו

דברי חמודות

(נח) **אבל** דבר שדרכו כו' מותר. וכבר כתבתי במי"ט דרמ"א ז"ל כתב שכל דבר שדרכו כו' הוא דאמרי דכי רבי ינאי שאם הוא משאוי ד' קבין ותפילין רוצצות אסור וצריך להסיר התפילין עד שיסיר המשאוי: (נט) **הנכנס** לסעודת קבע. משמע דלאכילת קבע דוקא צריך לחלוץ אבל לא לאכילת עראי והכי איתא בהדיא בירושלמי פרק שני דברכות וכ"כ המרדכי וכ"כ הרמב"ם. ב"י ס"ם מ': (ק) **אזמניה** ולא צר ביה כו'. כתב הר"ן בס"פ נגמר הדין דדוקא בהזמנה דמשמשין הוא דאמרינן דלא מהניא אבל בזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור לקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא ורמ"י ז"ל כתב שנ"ע אם התנה עליה' מתחלת עיבודן אי מהני ול"נ בעניי איני יודע מהיכי תיתי ליה דלא ליהני תנאה: (קא) **וכן** הלכתא. וכתב המרדכי בפרק בני העיר דאזמניה פירש לעולם ולא לפי שעה או כי צר ביה חדא זימנא קדים וכתב הב"י סימן מ"ב דמשמע דאי צר ביה חד זימנא אדעתא למיצר ביה לעולם היינו אזמניה וצר ביה וכן נראה מדברי הרמב"ן בתורת האדם לגבי קבר ע"כ ורמ"י נסתבש בכאן שהצריך הזמנה לעולם וצר ביה חד זימנא אדעתא דהכי וכמ"ש בס"ד בס' מלבושי י"ט כתב עוד הב"י בשם מהרי"א דאם התנה על הסודר בתחלה כשהזמין מהני: (קב) **תחת** מרגלותיו כו'. ולהניחן במטה כנגד לבו נראה דאזלינן לחומרא ודיינינן ליה כתחת מרגלותיו מפני שפעמים מתהפך במטה וישכב עליהן תהר"י וכך כתבו בקיצור: (קג) **ואפי'** אשתו עמו. ומשמש מטתו כדפירש"י לקמן גבי יום טבילה הואי ומיירי כשנתנן בכלי תוך כלי דבלאו הכי אסור לשמש כדלקמן סי' כ"ס אבל אם אינו רוצה לשמש מניחם בין כר לכסת ולא בעינן כלי בתוך כלי ואפילו אשתו עמו במטה דאם לא כן כי קתני לקמן אסור לשמש עד שיניחם בכלי תוך כלי ה"ל לאסור להיות אשתו עמו במטה עד שיניחם כו' אלא דוקא כשרוצה לשמש אסרו אבל כשאינו רוצה לא ולא חיישינן לשמא ימלך לשמש וישכח התפילין וכך דקדק הב"י סימן מ' וכתב דאף הרמב"ם ס"ל כך דכאין אשתו עמו אין צריך כלי תוך כלי אף על פי שתהר"י כתבו שאין נראה כן מדבריו: (קד) **מניחן** בין כר לכסת. ובאשתו עמו בכלי בתוך כלי כדפרישית לעיל ולשון הקיצור מותר להניחן בתיק שלהן בין כר לכסת וכן כתבו תהר"י דהתיק כלי אחד והכר הוא כלי שני אבל הב"י כתב דמדברי הרמב"ם פ"ד מהלכות תפילין נראה שצריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת וכן הלכה ע"כ: (קה) **שלא** כנגד ראשו. אבל כנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו בכלי תוך כלי ואפילו אין אשתו עמו כ"כ תהר"י ודקדקו כן מסוגית הגמרא: (קו) **שנים** שהיו ישנים בטלית אחד. וכשר שניהם נוגעים זה בזה ש"ע סימן ע"ג: (קז) **אא"ב** היתה טלית מפסקת ביניהם. עד שלא יגע בשר זה בבשר זה ממתניו ולמטה כ"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות ק"ש ופירש הב"י לפי שממתניו ולמעלה אף על פי שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור: (קח) **ואם** היו כו'. מותר בתורת פנים בלא טלית טור וכדלקמן גבי אשה בפסק הרי"ף ז"ל: (קט) **והר"י** ז"ל כתב כו' עבדינן לחומרא. ונכון לתופס לדבריו ש"ע: (קי) **אבל** כשהגיע תינוק לי"ג כו'. כבר כתבתי במי"ט של' הרמב"ם ויום א' ואף על פי שאין כן לשון הטור וגם הש"ע נמשך כן אחריו ואף בב"י לא העיר בזה נ"ל דסמכו על המפורסם שבכל מקום שאמרו לענין גדלות י"ג או י"ב שצריך ג"כ שיהא עד יום א' ותדע שכן שהרי אף בבת י"א ובן י"ב לא הזכירו הטור והש"ע יום אחד ורבינו הרי כתב יום א' ובפ' שלשה שאכלו סעיף כ"ה הוכיח דבעינן יום א' שלם: (קיא) **והלכתא** לבו רואה את הערוה אסור. כל ערוה במשמע ואפילו איננה שלו אלא שהיא ערוה כדלקמן סי' כ"ב ועיין סי' מ"ג וסי' כ' ומה שאכתוב שם בס"ד וכן דין כל מברך שום ברכה כדפסק בטור סי' ר"ו וכתב ב"י שם בשם רבינו ירוחם שאסור לברך בגלוי הראש ועיין בפ' שלשה שאכלו במי"ט סימן ל"ה דמדברי רבינו עצמו נראה כן: (קיב) **בחמים** ללולים. והיה נשמר להביט תוכה שלא יסתכל לתוך המים ולכן כל שלבו חוץ מן המים לא צריך לחציצה אחרת וכמו שכתבתי במי"ט: (קיג) **היה** מתכסה בבגד. וכתב בת"ה סימן י' בשם הא"ז דדוקא בבגד אבל בידים לא הוי כסוי והר"ר יונה כתב בשם רבני צרפת שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה מבגד ומותר ופירש הב"י סימן ע"ד דלאו הפסקה מכסוי דכסוי לא מהני ביד שאין הגוף מכסה את עצמו אבל לענין הפסק אפשר דמפסיק אע"ג דחד גופא אינון ע"כ וצריך טעם לדבר ולכן נ"ל דלכך מקרי הפסקה לפי שהוא עושה מעשה שלא כדרכו שאין דרך האדם לחבק עצמו כך משא"כ כסוי בעצמא בידו של לבו הוא דבר רגיל ושכיח תמיד ולסיבך אין כסויו כסוי וכתב עוד הב"י בשם א"ח שהנשים יכולות לברך ולהתפלל (עיין לקמן סימן מ"ג) כשהן לבושות החלוק אע"פ שאין מפסיקות למטה מלבד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן עוזות בקרקע (או שיושבת על שאר דבר. רמ"א) אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן ע"כ פירש שכיון שהיא ערומה גנאי הדבר אף לגבי עצמה אם לא תהיה ערותה מכוסה והוא בכלל לא יראה בך וגו' אבל משום לבה לא שאין לבה רואה ערותה כלל דאל"כ מאי מהניא לבושת חלוק בלא הפסק למטה מהחזה כך נ"ל לפרש ורמ"א כתב דהא אין לבן רואות את ערוה שלהן ואין נ"ל דא"כ בחלוק נמי אלא דכל שהיא ערומה מקרי לא יראה בך ערות דבר אא"כ שהערוה מכוסה כך נ"ל ומכל מקום יש לי ליישב ג"כ דברי רמ"א דס"ל דמ"מ כיון דערותה למטה מאד מש"ה הויא חשיבא לבישת החלוק כהפסקה ועיין בפ' שלשה שאכלו סעי' ק': (קיד) **ממטה** ללבו. דהיינו חציצה כדכתבתי בעל לבו במי"ט ומ"מ אם מכסה את לבו בבגד עצמו נמי סגי אבל בטלית שעליו בלבד ואין לו בגד אחר א"א דתסגי בכסוי שהרי עדיין לבו וערוה כהדדי בן ואין דבר ביניהן ודמיא להא דאשה לבושה חלוק כו' דלעיל דבכה"ג באיש ודאי דאסור ולא דק יפה רמ"י בלשונו ריש סימן ע"ד כמ"ש בס"ד במלבושי י"ט: (קטו) **והא** באשתו ולק"ש. וכתב הג"מ פ"ג מהק"ש בשם הס"ג דלק"ש נמי דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה וכבר כתבתי במי"ט דלרבינו אינו כן מדכתב לקמן ודוקא באחרת אבל בעצמה כו' ש"מ דלכל אשה אמרו לענין ק"ש דלא הוי גילוי ערוה בפחות מטפח וכתבתי טעם לדבר ורמ"י שינה הלשון וכתב ודוקא לאיש אבל היא בעצמה כו' ואם נתכוין בא להשמר מתני' דמשמע מל' רבינו דכל אשה שוה לאשתו לענין ק"ש לא נשמר מזה בריש הסימן שכתב טפח מגולה וכו' ואפי' היא אשתו וה"ל לבאר ולפרש דהלו באשה אחרת אפילו באצבע קטנה ועוד הארכתי בס' מלבושי י"ט בס"ד: (קטז) **ודבר** שרגיל להיות מכוסה באשה. וכל' הרשב"א שכתב הב"י לא נתמעט אלא פניה ידיה ורגליה וצריך לפרש דשוקה איננה בכלל רגליה מדכתב על שוק דלקמן דצריכה לאשמעי' אע"פ שבאיש מגולה כמ"ש

תפארת שמואל

בס' הירא"ה של ר"י כתב שמלפניו טפח ומלאחריו טפחיים וז"ל הטור שהביא. ונ"ל נוסחא שלנו הוא עיקר דהא אין צריכין לחלק בין איש לאשה לענין מאחוריו ודו"ק: לד) **מפסיק** בין הכובע ובין הראש. כ"כ מי שיש לו חשש גדול כזה שמפני פ"א חזיק רישא וכו' ג"כ היה חושש במצנפת או בכובע מפני שגובה וכו': לה) **דלא** כוותיה סמכינן אברייתא. כ"כ תימה מאחר דאיכא ברייתא דמסייע ליה וכי לא יכול אמורא לפסוק כחדא ומנין לנו שלא ידע הברייתא וא"ל מדלא פסיק הלכתא כחדא דהא רב יוסף לא בעי אלא לחלק על שמואל דס"ל כ"ש אחר והוא מהפך הסוגיא ור' יוסף גופיה לא הוקשה ליה מחדא הברייתא אלא סתמא תלמודא פריך ודו"ק: לו) **כבר** יצאו מתורת קטנים וכו' כ"כ פי' לענין זה בלבד וק"ל. לז) **ודבר** שרגיל להיות מכוסה באשה וכו'. פי' לאפוקי מה שדרך. נשים להיות מגולה כגון הפנים והצואר וידים אבל נראה בעיני

בעלמא הא אמרי' לעיל האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה*: ואמר רב חסדא [ע] שוק באשה ערוה שנאמר גלי שוק עברי נהרות וכתיב תגל ערותך. אמר שמואל (קיז) קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב [פ] פירוש לשמוע ולא לענין ק"ש. אמר רב ששת (קיח) [צ] שער באשה ערוה (קיט) בנשים שדרכן לכסות שערן (קכ) אבל בתולות שדרכן לילך פרועות מותר לקרות כנגדן: **לח** א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו. מיתיבי התולה תפילין יתלו חייו [ק] דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפילין. ואסיקנא רבי בכיסתא תלה אבל תפילין גופייהו אסור לתלותן בין ברצועה בין בקציצה: **לט** א"ר חנינא אני ראיתי את רבי [ר] שגיהק ופיהק ונתעטש ורק. (קכא) [דף כד ע"ב] וממשמש בבגדו בתפלתו. ולא היה מתעטף. והיה מניח ידו על סנטרו. וממשמש בבגדו פירש"י להעביר הכנה העוקצתו ולא היה מתעטף בטליתו אם נפל. ותרי מילי נינהו ור"ח פירש דחדא מילתא היא כלומר היה ממשמש בבגדו ותקנו שלא יפול מעל ראשו [ש] אבל אם נפל מעליו לא היה מתעטף בו [ת] דחשיב ליה הפסק* ומניח ידו על סנטרו פרש"י בשעה שהיה מתעטש או מפהק שלא (לט) יראה פתיחת פיו. (קכב) ורב אלפס גורס לא היה מניח ידו על סנטרו בשעת תפלה משום דנראה כגסי הרוח. מיתיבי המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה והמגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר. והמגהק והמפהק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח. המתעטש בתפלתו סימן רע לו. וי"א ניכר שהוא מכוער. הרק בתפלתו כאילו רק לפני המלך. בשלמא מגהק ומפהק ל"ק כאן לאונסו וכאן לרצונו אלא מתעטש אמתעטש קשיא. לא קשיא כאן מלמעלה [א] כאן מלמטה. דאמר רב המנונא המתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושין לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה. אלא רק ארק קשיא. רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה נזדמן לו רוק [ב] מבליעו בכסותו. ואם טליתו נאה מבליעו [ג] באפרקסותו. אמר רבינא זימנא חדא הוה קאימנא אחורי דרב אשי איתרמי ליה רוק פתקיה לאחוריה ואמינא ליה לא סבר מר להא דרב יהודה. אמר לי אנא (מ) אנינא דעתאי. בירושלמי אמר רבי חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומתעטש ונותן ידו על פיו. אבל אינו רוקק. רבי יוחנן אמר אפילו רוקק [ד] כדי שיהא פיהו נקי. לפניו אסור לאחריו מותר. לימינו אסור [ה] (קכג) לשמאלו מותר דכתיב יפול מצדך אלף וגו'. כ"ע מודו דרקוק אמנטולין דהוא אסור פירש הגניד כמטייל כלומר שלא מאונס [ו] ריב"ל אמר הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבת עינו רבי יונה רקיק ושייף רבי ירמיה ורבי שמואל בר חלפתא אמרו [ז] (קכד) המתפלל אל ירוק עד שילך ארבע אמות וכן הרוקק אל יתפלל עד שילך ארבע אמות. [וכן המטיל מים אל יתפלל עד שילך ד' אמות*] ולקמן בפ' בתרא (דף סב:) שרינן רקיקה ומנעל בבית הכנסת: **מ** אמר מר (קכה) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש מותר. אפילו בהגבהת קול. דהכי אמרינן בירושלמי בפרק תפלת השחר רבי אבא בר זבדא מצלי בקלא [רבי יונה כד הוה מצלי בכנישתא הוה מצלי בלחישא כד הוה מצלי בביתא הוה מצלי בקלא] עד דילפין בני ביתיה צלותא מיניה. (קכו) פירוש כל כך היה מתפלל בקול להעיר [ח] רוח הכוונה עד שבני ביתו היו שומעין ולומדין התפלה ממנו. [ט] וה"מ ביחיד אבל בצבור לא מ"ט (קכז) דילמא אתי למטרד צבורא: **מא** תניא היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין [י] עד שיכלה הרוח [כ] ויתפלל (קכח) בקש להתעטש [ל] (קכט) מהלך לאחריו ארבע אמות ומתעטש

הגה"ה
*אבל בעלה לא היה יכול לקוץ חלה בפני אשתו ערומה. העתק מן התוספות:

הגה"ה
*אבל לתקן טליתו עליו שלא יפול אין זה הפסקה. העתק מן התוספות:

הגה"ה
*א"ר יעקב בר אחא לא סוף דבר עד שהולך ד"א אלא אפי' שהה כדי הילוך ד"א שאם אתה אומר עד שילך ד"א אומר אני אחר בא והטיל מים לשם. העתק מן התוספות [ר"י הסיד]:

דברי חמודות

כמ"ש במי"ע וא"כ גם זרועותיה אינן בכלל ידיה ומסתבר דכל מקום ומקום לפי מנהגו דמידי הוא טעמא אלא דדברים שרגילה שלא לכסותם לא מקרי ערוה משום דלא אתי בהו לידי וכו' כיון דרגיל בהו וכדלקמן גבי קול ושער: (קיז) **קול** באשה כו' ולא לענין ק"ש. אבל המרדכי כתב בשם רבינו האי דבל הני לענין ק"ש וכ"כ בא"ל מועד דקול זמר אפילו באשתו ערוה וכתב הש"ע דיש ליזהר בק"ש ודוקא קול זמר אבל קול דבורה שאינו זמר שמדברת כדרכה מותר כמו שכתבו תהר"י וכתבו הגה' מיימון דה"ה לכל קול הרגיל בו. לא חיישינן: (קיח) **שער** באשה. אפי' אשתו. רמ"א: (קיט) **בנשים** שדרכן לכסות שערן. ודוקא שער שלהן אבל פאה נכרית אפי' דרכה לכסות אינה ערוה אפילו בגלוי. הגהת אלפסי: (קכ) **אבל** בתולות שדרכן כו'. וה"ה לשערות שמחוץ לצמתן שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. ב"י בשם הרשב"א: (קכא) **וממשמש** בבגדו. פירש רש"י להעביר הכנה כו' כדי שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו. טור סימן צ"ז וכתב רמ"א בשם הא"ז דוקא בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כנה ולזורקה בבה"כ ועיין בפרק הרואה סימן כ"ג: (קכב) **ורב** אלפס גורס לא היה מניח ידו על סנטרו כו'. וכי נמי גרסינן הכי דינא דהלכתא דגירסת רש"י נמי הלכה היא מהירושלמי דלקמן אני ראיתי את ר' כו' ולגי' הרי"ף נמי יש שני פירושים בפירש סנטרו האחד כפירוש רש"י סנטרו מנטון בלע"ז והוא הלחיים שאומר שלא יסמוך ידיו על לחיו וכן נראה דעת רבינו שהרי לא כתב פי' אחר מבואר שסמך על מה שמפרש רש"י לגירסתו אבל הערוך מפרש סנטא כמו סוטרו והנו"ן יתירה כמו קינסא שהוא קיסא תיגנא תג ור"ל על כסליו ול' הרמב"ם בפ"ה מהלכות תפלה ואל יניח ידו על חלציו ע"כ וכל שנראה שיש בו גסות הרוח יש להזהר ממנו בעמדו בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומה שהחזנים בארצות האלו כשמגביהים קולם כשמנגנים בזמר מניחים ידיהם על הלחי אין בכך כלום כיון שאינם עושים ליוהרא ולגסות הרוח כ"א לעבור נשאות ולהרים קול בשיר אבל שלא בשעת הזמר ודאי שיש למחות בידם וגם אם ינעמו ויבסמו קולם בענין שלא ירישו ייטיבו בשתים הא' שלא יצטרכו כלל להניח היד על כהנפר והשנית שלא יתגם בפתיחת פיהם והנעת ראש ונגאי הוא זה כמו שמצינו לר' בפסקו לפירש"י ולהירושלמי וכבר שמענו שבארצות אחרות אינם מתנהגים החזנים בזמירתן כ"א בנעימת קול בלבד ולא בתרועה וצעקה: (קכג) **לשמאלו** מותר. ומשמע לכאורה דלאחוריו ולשמאלו שוים הם וכן נראה מדברי הקיצור והטור שכתב זרקו לאחריו או לשמאלו אבל תהר"י ז"ל כתבו דהיכא דא"א ליה לאחוריו אף לשמאלו מותר ודבריהם כתב רמ"א ז"ל: (קכד) **המתפלל** אל ירוק עד שילך כו'. עד שישהה קאמר כמ"ש במי"ע ולכאורה נראה לי דהכא כיון שכבר השלים תפלתו שאע"פ שהרוק בא לו לאונסו אל ירוק שא"צ בכאן שיהיה פיהו נקי כדלעיל בשעת התפלה אבל מה אעשה שתלמידי הר"י ז"ל כתבו דדוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר כ"כ לעיל גבי דמרחיק ד"א ומשתין: (קכה) **המשמיע** קולו בתפלתו כו'. פי' שמשמיע לאחרים אבל לא שיתפלל בלבו אלא מחתך הדברים ומשמיע לאזניו בלחש הרמב"ם וכ"כ הרשב"א מהירושלמי שאכתוב בסמוך ומסתמא נמי כל היכא דאפשר לכוונת י"ח ברכות לשאר ברכות משוינן ותניא בפ"ב ד' ט"ו ורבינו הביאו לעיל בפירקין סימן י"ד לא יברך אדם בה"מ בלבו וכי היכי דהתם קתני ואם בירך יצא ה"נ איתא בירושלמי פרק היה קורא תני התפלל ולא השמיע לאזניו יצא וכתב בה"ת בשם פסיקתא אם אין אתה יכול להתפלל על מעתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחמת חולי או מדבר אחר אמור בלבך שנאמר אמרו בלבבכם: (קכו) פי' כל כך היה מתפלל בקול להעיר רוח הכוונה עד כו'. כלומר שהוא היה מתפלל בקול כדי לכוין והיה כל כך מגביה קולו עד שנמשך מזה שבני ביתו כו' אבל הוא לא לכך נתכוין אלא דממילא הוה והטור כתב שרשאי לעשות כן כדי שילמדו ממנו בני ביתו ולדבריו צריכין לדחוק לפרש בירושלמי עד דילפון כדי דילפון וגי' המרדכי דמס' יומא כי היכי דילפון כו': (קכז) **דילמא** אתי למטרד צבורא. מיהו בר"ה וי"כ אומרים בקול רם כדי שילמדו זה את זה (וגם מתכוונים יותר ע"י שמשמיעים קול ב"י) ולהטעות לא חיישינן כיון שמצוים בידם מחזורים ותפלות ואע"ג דאמרינן בפרק אלו נאמרין שמתודה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה אנו בזמן הזה כולנו וידוי א' מתודים ואין כאן בושת מרדכי דמס' יומא וכתב רמ"א בשם דרשות מהרי"ו דמ"מ יזהרו שלא יגביהו קולם יותר מדאי: (קכח) **בקש** להתעטש. ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו ל' הרמב"ם פ"ד מה"ת וא' מהגדולים אמר שכשהוצרך לכך היה מכנס את עצמו שלא להוציא רוח עד גמר התפלה ואפשר שהטעם משום דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהה לגדולים או לקטנים אבל להפחה בעלמא לא. תרומת הדשן: (קכט) **מהלך** לאחריו. ולפי הטעם שכתבתי במי"ע בשם הר"ר יונה שהוא מפני שאם היה מהלך לפניו דומה כמי שפוסק כו' ה"נ אלו היה מהלך לצדדין ולפיכך אינו מהלך אלא לאחריו בלבד וכתה"ד כתב דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דה"ל ביוש גדול א"צ להרחיק כלל לאחריו וגם לא יאמר הרבון רק

מעדני יום טוב

ולק"ש וכ"ש באחרת ולק"ש אשה קא מהדר וקאי דדוקא באחרת כו' ומהכא שמעינן דק"ש אית בה קולא ואית בה חומרא דאפילו באשתו אסור כשמגולה בה טפח דלאסתכולי באשתו לא נאסר וקולא אית בה דאף באחרת שאסור לאסתכולי בה אפילו באצבע קטנה לא אסרו בק"ש אלא בטפח וטעמו כדי שלא יבא לידי ביטול ק"ש וראיתי בב"י בשם הרשב"א שכתב דלקמן שוק באשה ערוה ודוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל בעלמא הא אמרי' לעיל האשה יושבת כו' נראה מדבריו שהאשה אינה נאסרת בראיית ערוה אחרת אבל נראין לדברי רבינו דכמו באיש שאסור לראות בערוה כן באשה והרי מצינו איסור בנשים מסוללות בפרק הערל דף ע"ו ועיין לקמן בסמוך גם עיין בדברי חמודות: [ע] **שוק** באשה ערוה. פירש"י להסתכל בא"א וכן באשתו לק"ש. והוא תמיהא לי מאי קמ"ל רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוי ערוה ומאי איריא שוק עד שמצאתי להרשב"א שכתב דקמ"ל דאע"פ שאינו מקום לנוע באיש ב"י סימן ע"ה: [פ] **פירוש** לשמוע ולא לענין ק"ש. כדכתבתי לעיל דהקילו בק"ש לפעמים כדי שלא יבא וכו' וכי היכא דלעיל כל שאינו טפח מגולה באשה הקילו לפי שאינו יכול ליזהר ולהשמר ממיעוט גילוי ויבא לידי ביטול ק"ש אם נחמיר שלא לקרות אפי' במיעוט גילוי וה"נ דכוותיה דקול באשה שכיחי לזמר וכשיצטרך לשתוק יבא לידי ביטול ק"ש ויגלגלנו זה ממה שאף לדברי הסוברים דקול אף לענין ק"ש היא וכתב ב"י שהמרדכי כתב בשם הרא"ם דהלכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעות קול שיר של אשה ומסיים בה הכי ובעונותינו שאנו מפוזרים בארצות שונות ועת לעשות לה' הפרו תורתך הלכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעות שיר נשים ארמאות עכ"ל הרי שיש לו להקל ולהפר תורה כדי שלא לבטלה לגמרי ואף אנו נאמר דלרבינו דמפרש דקול לא לענין ק"ש אתמר כלל דנמי טעמא הכי הוא דחז"ל לא ראו לאסור כלל קול באשה לענין ק"ש שמכיון שא"א ליזהר אם באו לאסור יבא לכלל ביטול ק"ש לגמרי הוצרכתי להביא ראיה לדברי רבינו ואע"פ שכבר התבאר לעיל בכיוצא בזה לענין גילוי טפח שהקילו בק"ש מבהסתכל דעלמא דהיא עצמה אינה אלא סברת עצמו ואינה מוכרחת שהרי הגה' מיימ' פ"ג מהק"ש בשם בה"ג חולקים כמו שאכתוב בס"ד בד"ח: [צ] ה"ג שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים: [ק] **דורשי** חמורות. כתב בספר חכמת שלמה מלשון חומרתא שהוא לשון קשר וי"מ שהוא מלשון חומדתא והוא מרגלית כלומ' שהיו שורשים סתרי תורה עכ"ל וכ"ל דלי"מ גר' המורתא בה"א וכן ראיתי בערוך ערך המר שהומר הוא מרגלית עוד פירש שם בערוך שהיא כמין מעשה שכן קורין המעשה בלשון ארמית וכן יפגשו זה את זה אומר לחבירו מאי אהמרך כלומר מאי אגרך ומאי טיבך ומאי מעשיך ע"כ ובתוספות פ"ק דקדושין דף כ"ב הביאו שני הפירושים של הערוך והראשון פירש"י שם לרור מרגליות: [ר] **שגיהק**. פירש רש"י פעמים שאדם מוציא כו'. וים שדורשים גיהק נוטריקון. גו הקיא. והיה נ"ל דליכא בינייהו אלא שהים דורשים מפרשים מתוך המלה עצמה ואומרים שהיא מלה מורכבת ושם נגזר מפעל כלומר שהוא מקים ומעורר הדברים והרוח שבגופו אבל הב"י ר"ס צ"ז כ' דלפי' הראשון גיהוק בלע"ז ריגולאד"ר ולפירוש שני דספירזא"ר ע"כ ועיין פרק האשה דמסכת נדה ס"ס א': [ש] **אבל** אם נפל מעליו לגמרי כ"כ בתוס': [ת] **דחשיב** ליה הפסק. מצינו בתפלה דחשיב הפסק שלא בדיבור אלא בהתעסקות בלבד בפרק אין עומדין סי' י"ג ושוד תיפוק ליה בשהה בעלמא דלקמן סי' מ"ב: [א] **כאן** מלמטה. פירש רש"י מפיח בקול וכ"ל שר"ל דוקא ע"י שמפיח בקול שנתביים מהשומעים והיינו דיש אומרים ניכר שהוא מכוער שהרי שומעים הקול ש"מ דמיירי במפיח בקול ומש"ה קאמר ת"ק דסימן רע לו שמתביים ורע לו והוא סימן שג"כ רע לו מלמעלה אבל כשהפחה יוצאת ממנו בלא קול שאינו מתביים אין זה סימן רע לו ומ"מ ודאי דאין חילוק בין יש שומעים ואין שומעים שכיון שההפחה היא בקול בדרך שיכול להתביים בו הרי הוא הסימן של רע: [ב] ה"ג מבליעו בטליתו ובטור העתיק כסותו וכן בסיפא: [ג] **באפרקסותו**. פירש רש"י סודר שבראשו ושני ראשין תלויין לפניו ע"כ ויש לפרש שהראשין התלויין יש בהן רוחב מה ואינן כחוטין בלבד ובזה מסולק קושיות תהר"י ז"ל שדוחק לומר שמבליע בחוטין התלויין מהכובע ומ"מ כמו שפירשו בשם רבינו האי גאון ז"ל דאפרקסותו הוא הבגד התחתון כו' כך מסיק רבינו בפרק ואלו מגלחין סימן ג' ומביא ראיה מהך דהכא: [ד] **כדי** שיהא פיהו נקי. לי היה נראה לפרש שלא יוציא תפלתו מפיו מלא רוק אבל הב"י פי' מלשון הרמב"ם פ"ד מהלכות תפלה כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טריד וגם הר"י כתב שיותר טוב הוא שישב בנקיות משיהיה בקוצר רוח: [ה] **לשמאלו** מותר. כתבו תלמידי הר"י ולכאורה נראה דלאו שמאלו של הקב"ה* כדאמר (פרק סוגיא לו ומייתי ליה רבינו בפ' אין עומדין סי' כ"ג) גבי שלשה פסיעות ע"כ וכו' תימא דקרא דקאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך משמע דימין חשיב טפי דמינה מייתי ר' שמעיה ראיה שנותן שלום לימין תחלה לסברת אביי ופירש"י הימין סובלת רבבה מזיקין כ"ל דאדרבה היא הנותנת שכיון שאמר הכתוב שהנופלים מימין הם יותר מהנופלים משמאל א"כ בימין נמצאו מזיקין יותר משנמצאים בשמאל וא"כ שמאל חשיבא טפי וקרא ה"ק האלף שהם משמאלך יפלו. וכן הרבבה שהם מימינך והיינו טעמא שבימין יש יותר משיש בשמאל לפי שהימין הוא כנגד שמאליה דהקב"ה וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו המיימינים לזכות והמשמאילים לחובה נמצא דספרא דשמאלא משם יוצאים המזיקים הם כנגד ימינו של אדם ולפיכך יש שם יותר משהם כנגד שמאלו ועל כרחנו אנו צריכים לפרש כן דלא תקשה על סברת רבה שמפרש לימין הקב"ה ונותן תחלה שלום לשמאל דידיה אבל מדברי הטור סימן צ"ז אינו נראה כן אלא דשמאלו דהכא ימינו ושמאלו ממש דידיה קאמר וכתב הב"י שמשמע לתרץ דשאני מג' פסיעות לפי שכשעומד בתפלה למעלה לא ירדה שכינה למטה מי' חלקו כבוד לימין דידיה שאין השכינה כנגדו משא"כ כשפוסע לאחריו שמתרחק ממקום התפלה ועומד כנגד השכינה ע"כ ואני אומר שאף על פי שמצא חילוק בין עומד בתפלה לפוסע ממנה קרא קשיא דהתם גבי פסיעות נמי מייתי להך קרא ומפרש רבה דמיניה נשמע לשמאל דידיה תחלה ולכן כ"ל דכמה פנים לתורה ויש לפרש הכתוב בשני הפנים שכתבתי ושניהן אמת ובשתי בחינות הנאמרות והוא שכל שעומד בענין שהוא כנגד הקב"ה שנמצאו המזיקים למספרא דשמאלא דקב"ה כנגד ימין דידיה מקיים קרא הכי דהאלף שבשמאל יפלו וגם הרבבה שהם בימין שכנגד ספרא דשמאלא גם המה יפלו ואם האדם עומד בענין שאין השכינה כנגדו אז יבחן שימין דידיה כנגד ימינו דקב"ה וכן שמאל דידיה כנגד שמאל דקב"ה מקיים קרא הכי דמן השמאל לא יפלו אלא אלף אבל מן הימין יפלו רבבה ולא שיש בימין יותר דאדרבה בשמאל יש יותר שהרי היא כנגד סטרא דשמאלא אבל לפי שהשמאל כנגד שמאל מלא מין את מינו ונאחזים ומסתבכים ולא יפלו כולם כאשר אם השמאל כנגד הימין שאין להם אחיזה בימין ואז כולם יחד יאבדו ויפלו ממנו אבל קשה מי הכריחו להסור לחלק ביניהם ולא הנית הכא כמו התם וכ"ל משום דהתם נמי אשכחן דאביי הוה יהיב שלום לימיניה ברישא אלא דרבה א"ל מי סברת כו' מ"מ שמעינן מסברת אביי שהסברא הפשוטה היא להחשיב ימין דידיה וא"כ הכא דלא מצינו לפרש דימינו ימין דקב"ה היא אמרינן דימין דידיה הוא וניחא השתא דהתם מייתי מעיקרא לקרא דמימינו אש דת ואילו הכא לא אלא דהתם מפקינן ממשמעות ימין ושמאל סתמא צריכא לקרא דמימינו אש דת ואלו הכא הכ"ל א"כ דימין ושמאל היינו דידיה כמשמעותן של הדברים בפשוטן: [ו] **ריב"ל** אומר הרוקק בבהכ"נ. וכן הוא בירושלמי דידן אבל תלמידי הר"י העתיקו הרוקק בבית המקדש וזה מסכים לגמרא דידן דבסוף פרק בתרא גרס אמר ריב"ל הרוקק בזמן הזה בהר הבית כו' וראיתי בב"י סי' צ' שכ' בשם הרשב"א דליתא לדריב"ל דהא אסיקנא בפרק הרואה שהוא מותר הרי שגם גירסת הרשב"א כגירסת רבינו בירושלמי וצ"ל דתרי אמוראי נינהו אליביה דריב"ל: [ז] **המתפלל** אל ירוק כו'. וטעמא כדלעיל סוף סי' כ"ג לענין להשתין והלכך עד שילך פירש עד שישהה כי התם וכמ"ש בהג"ה וכן כתב הטור ס"ס צ"ג: [ח] **רוח** הכוונה. פירוש רצון ומחשבת הכוונה: [ט] **וה"מ** ביחיד כו'. זהו לשון הרי"ף שלא הביא הירושלמי ואע"פ שרבינו הביאו ואתמר ביה בסדיא אפ"ה כתב בלשון הרי"ף דמפרש מלתא בטעמא וא"כ דבגרסתו לא היתה אלא כמו שהועתק לפנינו ולא כמו שהעתקתיו אני וכן תהר"י ז"ל לא העתיקוהו אלא כמו שהועתק פה: [י] **עד** שיכלה הרוח מגופו שנודף כו'. לשון רש"י והטור העתיק שיכלה הריח: [כ] **ומתפלל**. ה"ג ברי"ף ורש"י גורס כגי' בה"ג דלקמן: [ל] **מהלך** לאחריו. לכאורה משמע דמש"ה אומר לאחריו מפני שצריך שיהו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל ואם היה מהלך לפניו היה מניחו לאחוריו ודומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו כ"כ תהר"י ז"ל ולי היה נראה דלפניו ודאי לא דהא הוה כמו אותם שגלחו הזמורה אל אפם כנזכר ביחזקאל ומשום כך שנינו

תפארת שמואל

במיקל שרגילות הנשים לגלות זרועותיהם ורגילין להיות פתוח עד סמוך לדדיה זהו מנהג רע וקורא אני בהם חקים לא טובים ועפת באשה ערוה: לח) **בין** ברצועה בין בקציצה. ומש"ה קבלתי אותן שמניחין תפילין כראש׳ שלא יתפוש הקציצה והרצועה ביד שמאל אלא הקציצה ביד ימין ומניח: לט) **שלא** יראה פתיחת פיו. וכ"ל אפילו שום אדם אינו רואה מניח ידו על פיו מפני כבוד השם: מ) **אנא** אנינא דעתאי.

*נ"ל דלאו שמאלו אלא שמאל של הקב"ה וכ"ה בלשון בתר"י.

וממתין עד שיכלה הרוח וכשיכלה הרוח [ם] (קל) אומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים [נ] חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו [ס] חרפה וכלמה בחיינו רמה ותולעה במותנו ומתפלל [ע] וכתב בעל ה"ג וחוזר לתפלתו. בא להשמיענו שחוזר למקום שפסק:

מב אמר רב הונא ת"ח אסור לעמוד במקום הטנופת לפי [פ] שאי אפשר לו בלא הרהור תורה. ואמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר (קלא) חוץ מבית המרחץ ובה"כ.

תניא לא יהלך אדם [צ] במבואות המטונפות [ק] ויניח ידו על פיו (קלב) ויקרא ק"ש. ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק. לא פסק מאי. אמר רבי מיאשא בר בריה דריב"ל משמיה דריב"ל [ר] עליו הכתוב אומר חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. [ש] רב אדא בר מתנה אמר כי דבר ה' בזה. רב אשי אמר הוי מושכי העון בחבלי השוא. פסק מאי. אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים. וכשחוזר חוזר למקום שפסק ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה °והכי מסקינן בסוף מסכת ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה. אבל בתפלת י"ח לחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. [ת] (קלג) ולמעלה כתבתי אף בתפלה נמי אם שהה בלא אונס אין חוזר לראש:

מג אמר רב הונא היתה טלית חגורה על מתניו קורא קריאת שמע. תנ"ה היתה טלית של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו קורא קריאת שמע [דף כה ע"א] ובתפלה עד שיכסה את לבו*:

מד אמר רב הונא שכח ונכנס לבית הכסא בתפילין מניח ידו עליהן עד שיגמור. מאי עד שיגמור. אמר רב נחמן בר יצחק (קלד) עד שיגמור עמוד הראשון. ונפסוק וניקום. משום הא דתניא רבי שמעון בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן. סילון החוזר מביא לידי ירקון:

הגה"ה: *ואנן שיש לנו מכנסים ויש הפסק בין ערוה ללב מותרין אנו להתפלל בלא אזור. מא"ז:

מה אתמר (קלה) צואה על בשרו [א] או שהיו ידיו בבית הכסא פירוש שהיתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכניס ידיו דרך חור לבית הכסא ואינו מריח ריח רע [ב] רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ר"ח אמר אסור לקרות ק"ש אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל יה כיון שאינו מריח מותר. מ"ט דרב חסדא דכתיב כל עצמותי תאמרנה צריך שיהא כל גופו נקי אע"פ שאינו מריח. °ופסק ר"ח ז"ל כרב חסדא דאסור אע"ג דר"ח תלמידו דרב הונא אזלי' לחומרא וכן פסק בה"ז. ורב אלפס ז"ל כתב דקי"ל כרב הונא חדא דהוא רבו דרב חסדא ועוד דמקשי' מיניה בפרק אמר להם הממונה (דף ל'.) דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פירוש צואה בפי טבעת. היכי דמי אי דנראה פשיטא ואי דלא נראה לא נתנה תורה למלאכי השרת. לא צריכא יושב נראית עומד אינה נראית. מ"ש מצואה על בשרו דאתמר צואה על בשרו [ג] או שהיו ידיו מטונפות מבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש. במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא. מדקא מקשי מיניה שמעינן הלכתא היא (קלו) וכן מסתבר °וי"א דהא דשרי רב הונא בצואה על בשרו לא איירי אלא בצואה שעומדת על בשרו במקום המתכסה מאליו בלא המלבושים כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו אבל במקום הנראה אין כיסוי המלבוש מועיל ואסור. ודייקי ליה מדפריך התם אי דנראה פשיטא מהיכא פשיטא ליה הא רב הונא שרי כיון דמכוסה בבגדיו ואי משום שהיא במקומה אכתי לא אסיק אדעתיה דבמקומה אסור טפי. ורב אלפס ורבינו משה ז"ל גורסין או ידיו מטונפות מבית הכסא מותר. [ד] ולא נהירא גירסא זו דהיכי שרי ליה רב הונא כיון שהצואה נראה. ואם מיירי ביבשה אפילו הכי אסור דאמרינן צואה כחרס אסורה:

מו אתמר ריח רע שיש (מא) לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ארבע אמות וקורא ק"ש רב חסדא אמר [ח] מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא. תניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים (קלז) ולא כנגד אשפה שריחה רע. היה מקום גבוה י' טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש. °י"מ כי היכי דהפסקה מועלת לצואה הכי נמי מועלת לריח רע. (קלח) ורבינו משה ז"ל כתב כיון שהריח מגיע אליו אין הפסקה מועלת כלל. ואם לא מרחיק כמלא עיניו ואפילו בלילה אם היה במקום שיכול לראותה ביום צריך להרחיק דאמרינן בירושלמי רבי אילעי וחבריו הוו יתבין קמי פונדקי ברמשא אמרין ליה מהו למימר מילי דאורייתא (קלט) אמר לון מכיון דאילו הוה יומא חזינן מה דקמן ברם כדון אסירא. אבל כשהוא גבוה עשרה או נמוך עשרה אפי' כשהוא רואה אותה מותר כיון דהוא מקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש. ולפי זה נראה דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית (קמ) אפי' רואה אותה אפי' בתוך ד' אמות אם אין הריח מגיע אליו רשות אחרת היא [ו] דפתח כנעול דמי [ז] והוי ליה כצואה בעששית ומותר. (קמא) [ח] אע"פ שאין מריח בעינן ד' אמות לאחריו. ולפניו כמלא עיניו. [ט] וכן לתפלה. וריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא דהלכתא כרב חסדא משום דתניא כוותיה. אע"ג דבצואת כלבים ובצואת חזירים [י] לית הלכתא כהך ברייתא מכל מקום בהך ריח רע שיש לו עיקר לא פליגא אידך ברייתא עליה. אמר רבא לית הלכתא כהא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים וצואת חזירים (קמב) בזמן שיש בהם עורות. פירש"י לית הלכתא כי הך מתניתא דלעיל דאסרה צואת כלבים וחזירים באין בהן עורות °משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי ולא פליג אמתני' דלעיל ומיהו נראה א"מדהזכיר זו הברייתא צואת אדם היא דאסירא בכל ענין [כ] כלבים וחזירים דווקא במקום שיש בהם עורות. וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכיר משמע שאין בהם איסור כלל. ואפי' את"ל לאסור צואת תרנגולין °דוקא בגלל שלהם שיש בו סרחון. (קמג) אבל הגדלים בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור. ירושלמי מרחיק מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל בר רב חסדא אמר ברכים ובלבד בשל חמור. ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך. ולוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד' אמות. מצואת הגמיה ד' אמות. מצואת התרנגולים ד' אמות. א"ר יוסי בר אבין [ל] בשם רב הונא ובלבד באדומים ורבי ירמיה בשם רבי זעירא אמר נבלה שמסרחת ד' אמות [מ] א"ר חנינא מתניתא אומרת כן כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות א"ר שמואי [נ] תפתר במשרה של כובסין. א"ר מני אם במשרה תנינא ולא במים הרעים ולא במי המשרה מתוך הירושלמי זה משמע [ס] דאין צריך להרחיק מצואת בהמה (קמד) אלא בחמור כשבא מן הדרך. ודלא °כרבינו משה ז"ל שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה. ויש אומרים שצריך להרחיק מצואת חתולים לפי שריחה רע מאד ודינה כמו צואת נמיה. אלא שהזכיר נמיה בירושלמי [ע] לפי שהיו רגילין בתוך ביתם כמו שאנו מגדלים עכשיו חתולים:

מז בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו. אמר להו אתו חזו הני ליפי דבי רב

רש"י במקומה . בנקב פי הטבעת : **אסור** . זה לקרות ק"ש : **ידיו** בבית הכסא . מחילה מפסקתן ובית הכסא לפנים מהמחילה וזה הכניס ידיו דרך חור שבמחילה : **במקומה** נפיש זוהמא . שתמה היא שלא יצאת לאויר ולא נתפזר ריחה :

הגהות הב"ח א) נראה כיון דהזכירה זו הברייתא צואת אדם דהיא אסירא בכל ענין וצואת כלבים וכו' :

מעדני יום טוב

שנינו בפרק החליל הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהם למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה כו' ועיין בד"ת : [מ] אומר רבון העולמים וכו'. והא דלעיל ר"ס כ"ג במים שותתין על ברכיו שממתין עד שיכלו המים ולא הצריכוהו לומר רבון העולמים כו' תירצו תהר"י דהתם כשמים שותתין לו על ברכיו אגלאי מלתא דפושע הוא מעיקרא דנצרך היה לנקביו מתחלה ולא בדק וברכה זו תקנוה לאונס דמש"ה אמרינן בה גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו להודיע שאנוס היה ואין היכולת בידו וכו' שזה אונס מצוי ואין אדם יכול ליזהר ממנו : [נ] חלולים חלולים. עיין לשון הטור שאכתוב בפ' בתרא סימן כ"ב : [ס] חרפה וכלמה כו'. גירסת הרי"ף: [ע] וכתב בעל ה"ג וחוזר לתפלתו ומתפלל כך כ"ל דגרסינן וכן הוא בתהר"י ז"ל וכבר כתבתי לעיל דגירס' רש"י גם הוא חוזר לתפלתו ובגמ' דידן גרסינן בסיפא בהדיא ומתחיל ממקום שפסק ועי' בסי' דלקמן דאם שהה נגמור כולה חוזר לראש אלא דע"י הפסה לא שכיח : [פ] שא"א לו לעמוד ירם בגמ' ולשון רבינו כהרי"ף : [צ] במבואות המטונפות. הוא המקום שיש בה צואה ומי רגלים הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש : [ק] ויניח ידו על פיו. וכן הגירסא ברי"ף: [ר] ה"ג עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ופירשו תהר"י כלומר כיון שעושה הדבר בעבירה נמצא שלא יהיו החקים והמשפטים טובים ולא יחיה בהם : [ש] רב אדא בר מתנה אמר כי דבר ה' בזה. וא"ת ריב"ל למה לא היה סובר כרב אדא והלא אמרו בפ' חלק כל האומר ד"ת במבואות המטונפות עליו הכתוב אומר כי דבר ה' בזה וגו' והתם הוא לדברי הכל וי"ל דריב"ל ס"ל דודאי כשמתחיל לקרות במבואות המטונפות עונשו גדול כל כך אבל הכא שהתחיל מתחלה במקום שלא היה שם טינוף אלא שאינו רוצה לפסוק היה סובר שאין העונש חמור כ"כ תהר"י: [ת] ולמעלה כתבתי. בסי' כ"ג וע"ש ואע"ג דהך שהייה דהכא ע"י אונס היא וא"כ בתפלה לא פליג אדהכא והכ"ל דלמעלה כתב דבק"ש ודכוותה נמי חוזר כששהה לגמור את כולה ע"י אונס מ"מ כיון שמלשון הרי"ף מבואר דלא שני ליה בין שהייה דבאונס לשהייה דבלא אונס וקאמר דלתפלה חוזר אהכי קאמר רבינו דאף לתפלה כו' וממילא נמי על הקורא נעיין שאר הדינים היאך כתובים למעלה במקומן : [א] או שהיו ידיו בבה"כ. וכן הגי' בפרק א"ל הממונה דמייתי לקמן : [ב] רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש. הקשה הראב"ד מ"מ הא בעינן והיה מחניך קדוש וליכא ותירץ דכל שהוא מכוסה ליכא משום מחניך קדוש וכדאמרינן לקמן צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש ובדבוקה בסנדלו דלא איפשיטא להו היינו משום דזמנין דמגליא כשהוא מהלך והדין נותן שלא הקפידה תורה במחנה קדוש אלא כשאינה מכוסה הא במכוסה משרי שרי דכתיב ושבת וכסית את צאתך ולקמן נמי אמרינן צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"מ צואה בכיסוי תליא מילתא והא מכסיא כל"ל עכ"ל ב"י סימן ע"ו : [ג] או שהיו ידיו מטונפות ל"ג הכי בגמ' וכמ"ש לעיל אבל זו היא גירסת הרי"ף כדלקמן והוא ע"ס בכאן וגרס בבית הכסא: [ד] ולא נהירא גי' זו דהיכי שרי ליה רב הונא כו'. והר"ר יונה כתב שהרמב"ם נזהר מזה וכתב היתה נסיסת צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבה"כ כלומר שאין בו ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותה כאילו אין שם צואה כלל ואפ"ה אינו מתקבל דאם היתה דאיירי בענין זה למה היה אוסר רב חסדא מפעם כל עצמותי תאמרנה דכיון שהוא כ"כ מוטעם ויבש שאנו דנין אותה כאילו אין שם צואה כלל נמצא שכל עצמותיו נקיים ורב הונא נמי למה הוצרך להתיר מטעם כל הנשמה תהלל יה שאפי' בלא זה מותר כיון שאין בו ממשות עכ"ל אבל אני ראיתי בספר המלחמות שפי' הרמב"ן וז"ל גירסא זו נמצאת היא בספרי ספרד ופירושה לפי הנראה שהיו ידיו מטונפות מקנוח בית הכסא כגון שקנח באבנים מקורזלות של בית הכסא ואין בידו צואה אלא שהיא מאוסה ומטונפת ואין אדם אוכל בה לפיכך אמרו בטעמיה דרב הונא כל הנשמה תהלל שזה אין לבו ועיניו רואין צואה כלל ורב חסדא סבר כל עצמותי תאמרנה ואין היד הזו ראויה לומר שירה שדעתו של אדם אוננת ממנה וזה פירוש נאה עכ"ל : [ה] מרחיק ד"א ממקום שכלה הריח. משום דכתיב והיה מחניך קדוש לשון חנייה ולכל אדם יש ד"א לענין כמה דינים בשבת גיטין ומציאה ואם היה הריח רע בתוך ד' אמותיו לא היתה כל חנייתו קדוש כך פירש רמ"י ויפה פירש : [ו] דפתח כנעול דמי. מאמר קטנה שנפרלה לגדולה דבפרק כל גגות דף נ"ב וכ"כ ב"י סימן ע"ט : [ז] והוי"ל כצואה בעששית. דלקמן סימן כ"א : [ח] אע"פ שאין מריח כו'. פירוש שאין לו חוש הריח ונלמד מהירושלמי דלעיל וכ"כ הב"י סימן ע"ט ומלשון קצור ב"י נ"ל להגיה אפילו תותרן אע"פ כו' : [ט] וכן לתפלה. כ"כ הרי"ף לקמן מייתי ליה רבינו בסימן נ"ו וכתבו תהר"י דתימה הוא למה הוצרך לומר וכן לתפלה שזה פשוט הוא דכיון שמרחיק לק"ש כ"ש לתפלה שהחמירו בה יותר מאשר דברים : [י] לית הלכתא כו'. כדלקמן בסמוך : [כ] ה"ג וצואת כלבים: [ל] ה"ג בשם ר' הונא ובלבד באדומים. וכתב הב"י דהתוס' נסתפקו בפירושו והרשב"א כתב דנ"ל דתרנגולים אדומים קאמר דאי בצואה אדומה קאמר הו"ל ובלבד באדומה אלא דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרות וכך פסק בש"ע : [מ] א"ר אבינא מתניתא אומרת כן גרסי' ואיזה ברייתא דידע בה שמניה כך ולפ"ז כמה ירחיק כו' הוא פיסקא וקשה דהו"ל לבעל הגמ' לעשות הפיסקא ממי משרה דתנינן ולפרש עלה דתפתר בשל כובסין לכן נראה לפרש דמתניתא מתניתין קאמר ומייתי לה ראיה על הרחקת הד' אמות ואיידי דמייתי לה מפרשה נמי: [נ] תפתר במשרה של כובסין. ואע"פ שאינה מסרחת מ"מ דבר מאוס הוא ומשום כך מרחיקים וא"ל ר' מני להקשות על דבריו מדקתני לה גבי מים הרעים משמע דלכותיה הוא דהיינו סרוחים ולפיכך אין בכלל מי משרה אלא שמורין בו פשתן או קנבוס והם מסריחים וכדפרישית וכן פסק בטור סימן פ"ו : [ס] דא"צ להרחיק מצואת בהמה כו'. ואע"ג דקתני נמי של חזיר ומין בהמה הוא כדתנן בספ"ת דכלאים מ"מ מדבגמ' דידן תניא דדוקא שיש בהן עורות לא חש לה וכ"כ הב"י : [ע] לפי שהיו רגילין.

דברי חמודות

ממתין עד שיכלה ממנו הריח ואף על פי שמספקין בדבר גדול המנהג שכן היו נוהגין : (קל) **אומר** רבון כו' ומתפלל. והרמב"ם כתב שאחר שאמר רבון כו' חוזר למקומו וא"כ מתפלל וטעמו פירש הב"י דאפילו למ"ד שא"צ אלא קביעות בהכ"נ כמ"ש בפ"ק סימן ז' אפ"ה הכא שכבר התחיל להתפלל וכבר קבעה השכינה מקום שם צריך לחזור למקום שקבע לשכינה ולסיים שם תפלתו : (קלא) **חוץ** מבית המרחץ כו'. ואפי' הלכותיה אסור ללמוד בהם דלא שרי אלא לאפרושי מאסורא כדאיתא בפרק כירה כ"כ ב"י בשם הרמב"ן ועיין בפ"ק דשבת סימן כ"א ובפרק כירה סימן י"ב וכתב בת"ה סימן מ"ה דמ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה ולא חיישינן שמא יהרהר דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה : (קלב) **ויקרא** ק"ש. ולא ק"ש בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת אסור. הרמב"ם פ"ג מהק"ש : (קלג) **ולמעלה** כתבתי אף בתפלה נמי כו'. בסי' כ"ג והיינו כדעת הר"ש מקוצי ושם נתבארו שתי הסברות יפות ושאר דינים השייכים בהו גם כתבתי שם דהעיקר כסברת רבינו ולדבריו אין חילוק בין ק"ש לתפלה אלא כל ששהה בלא אונס אפי' ששה לגמור כולה אינו חוזר לראש ושהה ע"י אונס אם שיהה כדי לגמור כולם חוזר לראש והא דמשום הרי"ף תקיעות והלל ומגילה לק"ש לרבינו לא צריכה דהכל שוה גם תפלה ואלא מיהת בהלל דר"ת כתב ב"י ס"ס תכ"ב דלד"ה אפי' לרבינו כיון דאין קורין אותו אלא בדילוג אפי' ששה מחמת אונס כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ע"כ ולא פירש מאי דינא דהלל חוה"מ דפסח ויראה דתליא במאי דכתבתי לענין הברכה בפ"ב סעיף כ"א ובהלל שגומרין אותו וכן במגילה תמה הב"י בס"ם תכ"ב על הטור שסתם כהרי"ף וכן יש לתמוה על רמ"א ורמ"י שפסקו כהרא"ש גבי ק"ש שיש חילוק בין אונס ללא אונס ולאותה שיטה הל"ל לחלק ג"כ גבי הלל ומגילה ועוד תימה עליהם דגבי תפלה ג"כ לא חילקו והל"ל לחלק כפי שיטת הרא"ש : (קלד) **עד** שיגמור עמוד הראשון. ויוצא ותולין וחוזר ונכנס טור ס"ס מ"ג: (קלה) **צואה** על בשרו. וה"ה בס"ז שעל בשרו כ"כ מהרי"ל הלכות י"כ: (קלו) **וכן** מסתבר וי"א דהא דשרי כו'. והרמב"ם אחר שכתב לפסוק כהרי"ף חזר וכתב וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות וכן בש"ע אחר שכתב לכל הדעות השלשה כתב ונכון לעשות כדברי המחמירים ולא ידעתי למה השמיטו רמ"י : (קלז) **ולא** כנגד אשפה שריחה רע. ל' רמ"י ז"ל זה הכלל כל ריח רע הבא מדבר המסריח וכיוצא בהלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקים ממנו כדין צואת אדם : (קלח) **ור"ם** ז"ל כתב כיון שהריח מגיע אליו כו'. ובקצור לא כתב אלא סברא זו וכן בטור אבל בש"ע כתב ב' הסברות ורמ"י כתב שיש להחמיר ועיין לקמן סעי' קס"ח וקס"ט : (קלט) **אמר** לון מכיון דאילו הוה יומא כו'. ולמדו מכאן הר"ר יונה והרשב"א דה"ה לסומא שאף על פי שאינו רואה אם הוא במקום שאלו לא היה סומא היה רואה אותה אסור ב"י סימן ע"ה וכתב רמ"א בשם הגה' מרדכי פ' תפלת השחר דש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ או בבית שמתפללים שם אפילו היא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק עד שיוציאוה מאחר שמוציא רבים י"ח וא"א שלא יהא א' מן הקהל בתוך ד"א של הצואה : (קמ) **אפי'** רואה אותה. אבל להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה דאלו כרואה אותה לעולם אסור דבעי כיסוי וצ"ע מהראיה שכתבתי במי"ע לרבינו בפ' כל גגות : (קמא) **אע"פ** שאין מריח בעינן ד"א לאחריו. ממקום שיכלה הריח למי שמריח ש"ע וכן הוא בקיצור וכך צריך לפ' לשון הטור וכמו שפירשו הב"י גבי צואת כלב ותזיר דלקמן וכ' הרמב"ם דמגדו דינו כמלאחריו וכ"כ סמ"ג : (קמב) **בזמן** שיש בהם עורות. ואם אין בהם עורות הוי כצואת שאר בהמה חיה ועוף שמותר לקרות אצלם מיד בין אם היא לפניו או לאחריו אם אין בה ריח ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח וכתב הב"י נראה שהוא נלמד מדין נבלה המסרחת שיתב' בסמוך ולפי זה עד מקום שיכלה לאו דוקא הוא דהא צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ע"כ ומלשון הקיצור דלעיל ראיה לכאן שכן יתפרש לשון הטור ומה ששאר בהמות אין צואה שלהם אוסרת כתב הר"ר יונה שאע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כל כך : (קמג) **אבל** הגדלים בבית כו' אין לאסור. ומיהו כתב הר"ר יונה דהא דשרי כשאינן בגלל שלהן דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו ומשמע הא אם היה ריח רע מגיע אליו אסור וכן בדין דהא לא גרע מאשפה שריחה רע ומנבלה שמסרחת. ב"י: (קמד) **אלא** בחמור כשבא מן הדרך. וברכה. טור וכתבו תהר"י שלמדנו מזה שהאדם יכול להתפלל כשהולך בדרך ואע"פ שרואה צואת בשעת התפלה לא ניחוש כיון שלא אסרו אלא של חמור הבא מן הדרך בלבד ואינו מצוי ולמיעוטא לא

ודברי

תפארת שמואל

ר"ב וכן אם לא יכול לעמוד בלא רקיקה יכול לרוק שיותר טוב לעמוד בנקיות כיון דאין עושה דרך גאוה : מח) שיש לו עיקר. כ"ב פי' ממקום הצואה אע"פ שהריח מגיע אליו :

דהכי גמ' והכי גרסי' ולא אמרן דשרו אלא בדברי תורה (קמה) אבל בקריאת שמע לא. ובדברי תורה נמי לא אמרן אלא בדחבריה אבל בדידיה לא עד שיכלה הריח :

מח איתמר מג) צואה עוברת.[פ] אביי אמר מותר לקרות קריאת שמע כנגדה.(קמו) רבא אמר אסור. [צ] והלכתא כרבא. אמר רב פפא פי החזיר כצואה עוברת דמי [ק] אע"ג דסליק ואתי מנהרא: **מט אמר** רב יהודה ספק צואה בבית מותר. באשפה אסור. ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותר. סבר לה כרב המנונא דאמר מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. [ר] וכדרבי יונתן דר' יונתן רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה וכתיב ויתד תהיה לך על אזנך וגו' וכסית.הא כיצד מג) הא בגדולים והא בקטנים. אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזור בהו. וכי גזור בהו רבנן בוודאן אבל בספיקן לא גזרו. ובוודאן עד כמה. אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שמטפיחין. גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרישומן ניכר אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה. מי רגלים כל זמן שמטפיחין. היכי דמי צואה כחרס. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל זמן שזורקין אותה ואינה נפרכת. ואיכא דאמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ולישנא בתרא חומרא הוא דאפי' אם נפרכת בזריקה אסורה [ש] (קמז) והכי קי"ל (כל) מימי רגלים כל זמן שמטפיחין [ת] (קמח) היינו טופח להטפיח [א] כתנא קמא דרבי יוסי כך פי' גאון :

נ [דף כה ע"ב] **ואם** לאו יתכסה במים ויקרא °ואוקימנא לה במים עכורים. אבל במים צלולים לא [ב] (קמט) משום דלבו רואה את הערוה. איתמר עקבו רואה את הערוה מותר. נוגע אביי אמר אסור רבא אמר מותר. רב זביד מתני לה להא שמעתתא הכי. נוגע ד"ה אסור. רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר שלא נתנה תורה למלאכי השרת. [ג] (קנ) והלכתא נוגע אסור. רואה מותר. (קנא) °וה"ה לכל האברים הנוגעים בערוה אסורין. והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה [ד] אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר: **נא אמר** רבא (קנב) צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה. (קנג) ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"ט התם והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא איכא. והכא כתיב לא יראה בך ערות דבר והא קא חזייה. אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק. אמר רבא וברוק עבה. ירושלמי ר' זירא [ה] ור' אבא יתבין וחזיין צואה. רבי אבא רקיק עליה. א"ר זירא כמן ימא לטיגנא. °כלומר אין ביטול הרוק מועלת (קנד) אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטיגנא שהוא דבר מועט ואח"כ הרוק מתיבש וחוזרת הצואה למקומה. אמר רבא צואה בגומא (קנה) מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש. ולא אמרינן דסנדליה בטיל גבי גופיה ולא חשיב כיסוי. בעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מהו פירוש [ו] שהסנדל נוגע בצואה מהו תיקו. וכל· תיקו דאיסורא לחומרא:

נב אמר רב יהודה כנעני ערום אסור לקרות קריאת שמע כנגדו. אעפ"י דכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם וגו' הא כתיב בהם ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו שילך המל את הגר צריך לכסות ערותו בשעת הברכה. ויש שנוהגים גם כן כשמלין את הקטן ויש אומרים דאין צריך דהא אמרינן לעיל דאם היו בניו ובני ביתו קטנים ישן עמהן בטלית אחד וקורא ק"ש. ואין ראיה מהתם [ז] דקורא ק"ש לרואה את הערוה. וה"ר יונה ז"ל כתב דודאי בקטן כ"כ לא חשבינן ליה ערוה (קנו) ואין צריך לכסותו בשעת הברכה. (קנז) וגם נראה כיון דלתקוני המילה קאתי [ח] קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש ואין בו באותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר :

נג מתני' עד שיתן לתוכן מים·כמה מיא רמי ואזיל. אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיתן לתוכן מים. ת"ר כמה מים יטיל לתוכן כל שהוא. רבי זכאי אומר רביעית. א"ל רב יוסף לשמעי' עייל לי רביעית כרבי זכאי. וכן הלכתא ל"ש מד) בתחלה ול"ש בסוף [ט] (קנח) ול"ש בכלי ול"ש בקרקע. ורבי' משה ז"ל כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת. ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור: **נד ת"ר** גרף של רעי ועביט של מי רגלים (קנט) אסור לקרות ק"ש כנגדן. ואע"פ שאין בהם כלום [י] ואפי' °הטיל בהן רביעית מים לא מהני כיון דמיוחדים לכך הויא להו כבית הכסא ואפי' אין בהן ריח רע ומיהו בכולי גמרא שמזכיר גרף ועביט מיירי בשל חרס. ויש להסתפק [כ] אם ה"ה (הכא) בעביט של עץ ושל זכוכית. ומסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא (קס) אבל בשל מה) זכוכית מותר.בין לפני מו) המטה בין לאחר המטה רשב"ג אומר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה אינו קורא. (קסא) אבל מרחיק ד"א וקורא. רשב"א אומר אפי' בית מאה אמות לא יקרא עד שיניחם תחת המטה או עד שיוציאם. קסבר כל הבית כולו כארבע אמות דמי אמר רבא אין הלכה כרשב"א אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מטה [ל] פחות מג' כלבוד דמי. שלשה ארבעה וחמשה ששה ושבעה ושמנה ותשעה מאי א"ל לא ידענא. עשרה לא קמיבעיא לי. [מ] אמר ליה אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך דעשרה רשות אחריתי היא. אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשות אחריתי. משלשה ועד עשרה כבר בעי מיניה רב יוסף מרב הונא ולא קפשיט ליה הלכך אזלינן לחומרא [נ] רש"י פירש דהך בעיא קאי אמונחים תחת המטה וגאון פירש דארשב"ג קאי דקאמר דמטה חוצצת ואמר רב יוסף דפחות מג' אינה חוצצת [ס] מג' ועד עשרה קמיבעיא ליה. ופסק הלכה כרשב"ג מדבעי רב יוסף אליביה. רב אלפס ז"ל לא הביא זאת הבעיא כלל ונראה משום דמפרש לה דארשב"ג קאי [ע] (קסב) ואיהו סבר דהלכה כת"ק: **נה תניא** בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש

דברי חמודות

חיישינן מיהו כשהוא סמוך לכפר שרוב הבהמות שם חמורים ומצויים שם יש לחוש מלהתפלל באותה שעה ע"כ וכתב ב"י שהראב"ד כתב דבירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך ע"כ ואני לא ראיתי זה בירושלמי שלפנינו : (קמה) **אבל** בק"ש לא עד שיכלה הריח. בקיצור ובטור ס"ס ע"ט ולקמן נמי העתיק עד שיכלה הריח : (קמו) **רבא** אמר אסור. כאלו עומדת במקומה וצריך שרחקה כמפורש בסימן מ"ו הכי מסיק הב"י בסי' ע"ו מלשון הטור דסתמא כתב אסור כנגדה ודלא כהרמב"ם שמשמע מלשונו דבהעברת ד"א מלפניו סגי שלא מצינו לזה גילוי בגמרא : (קמז) **והכי** קים לן.וכי נמי נפרכת בגלילה שלא ע"י זריקה לא הותרה אלא כשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא ריח רע שיש לו עיקר הוא בב"י ס"ס פ"כ בשם הר"ר מנוח : (קמח) **היינו** טופח להטפיח כת"ק דר"י.כדפירש"י אבל הרמב"ם בפ"ג מהק"ש פסק דאם היו מרטיבין היד אסור וכתב הב"י דהכי משמע פשטא דלישנא דרבא ות"ק דר"י מני סבר הכי דדוקא נבלעו אף על פי שרשומן ניכר מותר אבל כי לא נבלעו דהיינו שמטפיחין אסור ואתא ר"י למימר דבעינן שיהא טופח ע"מ להטפיח ואע"ג דר"י לא קאמר אלא שמטפיחין וכן נמי ליתני' דרבא אפ"ה כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי למילתי' דע"מ להטפיח קאמר ועוד כתב הב"י לפ' הסוגיא ע"פ הרמב"ם בענין אחר ומסיק דנקטינן כהרמב"ם וכן פסק בש"ע וגם רמ"א לא הגיה עליו ובספר הש"ע שנדפס בקראקא בשנת שס"ו לפ"ק הודפס בש"ע מלשון המחבר וי"א דאינו אסור רק בטופח להטפיח ויש לסמוך על זה ע"כ ואין מן כתימה שחזר ממ"ש בספרו הב"י בזה לפי שלהרמב"ם הסוגיא מפורשת בדוחק וגם איסורא דמי רגלים שבארץ אינו אלא מדרבנן יש לסמוך על המיקל וכל שכן דרבינו ורש"י וגאון הוו רבים לגבי הרמב"ם וסמ"ג : (קמט) **משום** דלבו רואה את הערוה. וכן אם לבו רואה את ערות חבירו . טור סימן ע"ד וכבר כתבתי כן בסעיף קי"א ועיין סימן מ"ג : (קנ) **והלכתא** נוגע אסור. בין לקרות בין להתפלל כ"כ ב"י בשם רבינו ירוחם וכתב הטור דנגיעה שבערות חבירו נמי אסור כמו בשלו וכתב הב"י דנלמד כן במכ"ש מדין שנים שהיו ישנים בטלית א' לא יחזיר פניו לכאן ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. לעיל סימן ל"ס : (קנא) **וה"ה** לכל האברים. אפילו ירכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיק בבגד או להרחיבן שלא יגעו בערוה. הראב"ד וכתב הב"י דמשמע ליה דלא מקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתי לידי הרהור אבל בנגיעה דכים לית לן בה דאפילו אי הוה נגע בידיו לא אתי לידי הרהור : (קנב) **צואה** בעששית מותר כו'. ונראה דאם מגיע לו ריח רע לכאורה תליא בפלוגתא דרים סימן מ"ו ויותר נ"ל דאפילו למ"ד התם ספסקה מועלת מודה הכא דאסור דשאני הפסקת רשות אחרת מכסוי בעלמא ועיין בסמוך לקמן סעיף קנ"ה : (קנג) **ערוה** בעששית אסור כו'. עד שיחזיר פניו כך ל' הרמב"ם בפ"ג מה"ל ק"ש וכתב הב"י משמע דבחזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראייה ומהאי טעמא נראה שבלילה או אם הוא סומא או אם עוצם עיניו אפי' ביום שרי ולא דמי לצואה דאפילו סומא ובלילה אסור לפניו כמלא עין הרואה ביום (כדלעיל סעי' קל"ט) דשאני ערוה דלא תליא רחמנא אלא בראייה וכן נראה ממ"ש גבי רוחץ במים צלולים (בסעי' קי"ב) ואע"פ שהרוקח לא כתב כן כדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם : (קנד) **אלא** לשעה מועטת.אבל אם לא יקרא מיד כרוק נימוח כו' טור סימן ע"ו נשמע מזה דשיעור הרוק מועלת לכשיקרא מיד בקריאת בינוני ואולי אף לתפלה מועיל שיעור הזה כיון שהוא עכ"פ רוק עבה : (קנה) **מניח** סנדלו עליה וקורא.כיון שאין ריח רע. מגיע לו תהר"י : (קנו) **וא"צ** לכסותו בשעת הברכה. אך כשהוא מטונף בצואה יש להקפיד אפילו בן ח' ימים ומיהו הא אמרי' (בס"ס לולב הגזול) אין מרחיקין מצואת קטן עד שיאכל כזית דגן אעפ"כ טוב לנקותו קודם הברכה ב"י י"ד סימן רס"ה בשם הרי"ף וכל בו : (קנז) **וגם** נראה כיון דלתקוני המילה קאתי וכו'. ולכאורה יש בטעם הזה להקל ולהחמיר להקל י"ל דאף בגר גדול א"צ לכסות כיון דלתקוני המילה קאתי וכו' ולהחמיר ג"כ יש לומר דאף בקטן לא התירו אלא בברכת המילה אבל בק"ש לא והא דלהחמיר דקדק ג"כ הב"י וכתב דמשום כך יש ליזהר לכתחלה. אבל בטור סימן רס"ה כתב וז"ל וי"א שצריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה ובעל העיטור כתב שא"צ דלא הוי ערוה כל זמן שאינו ראוי לביאה ע"כ וכתב הכלבו בשם הרי"ף ולפי זה אין בין קריאת שמע לברכת המילה ואין בין ישראל הנימול לגר הנימול או לעכו"ם דעלמא וכולם עד בן ט' שהוא ראוי לביאה א"צ כסוי : (קנח) **ולא** שנא בכלי. ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם כמ"ש רבינו בסימן דלקמן : (קנט) **אסור** לקרות ק"ש כנגדן. ואם כפאו על פיו כתב אבי העזרי דמותר הואיל ומכוסה דלא גרע מעששית ונ"ל כיון שהוא בלוע בתוכו שהוא אסור דהוי כתוכו כ"כ הטור סימן פ"ז וכתב הב"י דהלכה כדבריו דמסתבר טעמיה וכתב עוד דבאהל מועד כתב שאם הגרף או העביט בתוך כלי אחר מותר וכ"כ הרי"ן גיאות וטעמא דמסתבר הוא ע"כ ובש"ע העתיק ללשון הרמב"ם אם כפה עליהם כלי כו' ועיין בסעיף קס"ב ורמ"י הוסיף או העמידן בתוך כלי אחר שמחיצותיו גבוהין יותר מגרף ועביט עד שאין נראין הוו נמי כמכוסין וצריך לומר דלא דמי למטה סתומה דבעי רב יוסף דשאני הכא כיון שהכלי בתוך כלי דמי לקבור וסתום טפי ממחילה מפסקת אבל יש לפרש דגם דברי אהל מועד במה שכתב בתוך כלי אחר שהוא היינו ע"י שכפה עליהם כלי אחר ולכן לא העתיקם בש"ע לפי שהם הם דברי הרמב"ם אלא שא"כ לא הוה ליה לכתוב דבריהם בב"י ותסגי ליה במה שבסוף הסימן כתב לדברי הרמב"ם ועוד שה"ל להסמיך דבריהם ביחד בב"י לכתוב על דברי אהל מועד שכן כתב ג"כ הרמב"ם אלא ודאי דהני לחוד והני לחוד וכמו שהבין רמ"י ז"ל ומ"מ יש לבעל הדין לחלוק ולומר דכי אין הכלי כפוי עליהם לא דמי לעששית שמקלתו עכ"פ מכוסה למעלה והוי בכלל וכסית ומשום כך לא כתבו בש"ע וגם עוד בב"י סוף סימן פ"ג דאפשר במחיצות פחות מי' סגי ולא מלאו לבו לפסוק כן שם בש"ע ועיין לקמן בסעיף קס"ח וקס"ט : (קס) **אבל** בשל זכוכית . או בשל חרס מגופין כ"כ הטור והב"י כתב עוד בשם אהל מועד שכן של מתכת וכתב עוד שצריך שיהיו רחוצים במים יפים : (קסא) **אבל** מרחיק ד"א. אתאן אף לת"ק ופירש הטור דהיינו לאחוריו (וכן מן הצדדים כדלעיל סעיף קמ"א) ממקום שכלה הריח אם יש בהן ריח אבל מלפניו צריך שירחיק כמלא עיניו : (קסב) **ואיהו** סבר דהלכתא כת"ק. ומיהא בתחת המטה שאינו גבוה ג' שרי אף לת"ק דחשיב כמכוסה דהא אפילו רשב"א המחמיר מודה בהא וכן מסיק הטור בשם הראב"ד ותמיהני על האחרונים שהשמיטו זה שאע"פ שכתב הש"ע ללשון הרמב"ם אם יכפה עליהם כלי כו' כבר כתב הב"י בשם הר"ר מנוח דבכלי בכל גוונא שרי ולא מפלגינן בכלי כמו במטה בין גבוה ג' או פחות ואולי מכיון שאין לתחת המטה

מעדני יום טוב

ובדברי תלמידי הר"י מגלנן : [פ] **אביי** אמר מותר לקרות ק"ש כנגדה · דתניא הטמא (מצורע דגלי ביה רחמנא ישיבה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו טמא ועומד נמי כיושב דמי דקביע) עומד תחת האילן והטהור עובר טמא טהור עומד תחת האילן וטמא עובר טהור ואם עמד טמא ורבא אמר לך התם בקביעותא תליא מלתא דכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הכא והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא ליכא : [צ] **והלכתא** כרבא· וכ"כ הרי"ף ואין להקשות על הפוסק שאינו סומך על הכלל דכל אביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם : [ק] **אע"ג** דסליק ואתי מנהרא· כלומר שאין הרחיצה מועילה לו דכיון שדרכו לילך פיו כל היום מגואתו לא רוחץ ודיינינן ליה כגרף של רעי תהר"י : [ר] הי"ג וכדרבי יונתן דרבי יונתן רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ וכתיב : [ש] נ"ל דה"ג והכי קים לן אבל במי רגלים · וכלומר דבמימי רגלים קים לן לקולא : [ת] דהיינו טופח להטפיח·פירוש טופח כדי להטפיח כגון שאם מניח ידו עליהם תעלה בה לחות שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות טור סימן פ"ב : [א] **כת"ק** דר"י· בגמ' תניא נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים ר"י א' כל זמן שמטפיחין ומסקינן עלה דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופי' רש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ור"י מחמיר ע"כ : [ב] **משום** דלבו רואה את הערוה·ומאי דלא אמר משום דעיניו רואות מפני שכיון שהגוף עומד בתוך המים העכורים הם חלילה בין עיניו והערוה ואע"פ שהם צלולים אבל הלב כשעומד בתוך המים עם הערוה אסור ועיין לעיל סימן ל"ו: [ג] **והלכתא** נוגע אסור·וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידיו· תוספות : [ד] **אע"פ** שהוא כנגדו כו'· וז"ל תהר"י אלא מפני שהעקב עומד כנגד הערוה והוצרך להשמיענו דלא חיישינן לראיית העקב ולא משום אבר כמו שאנו חוששין בראיית הלב ולפיכך נקט עקבו ע"כ ועי"ל דלהכי נקט עקבו דאיכא תרתי לריעותא דרואה וגם הוא כנגדו ממש וז"ל הטור סימן ע"ד אפילו עקבו שמכוין כנגדה וכן הוא בקצור : [ה] **ורבי** אבא·בירושלמי דידן גרס ר' יעקב בר זבדא : [ו] **שהסנדל** נוגע בצואה · שבגומא וכ"ש אי בשל עצמה : [ז] **דקורא** ק"ש לרואה כו' · פירוש דיכול לקרות ק"ש מי שהוא רואה כו' וז"ל תהר"י וזו אינה ראיה דהתם אע"פ שישן עמהם בטלית אחד אינו רואה את הערוה ומה טעם הוא לדמותו לראיית הערוה : [ח] **קרינן** ביה שפיר והיה מחניך קדוש ולא יראה בך וגו'· לא הפסיד ונפ"ז יש להגיה ג"כ דאין: [ט] **ול"ש** בכלי ול"ש בקרקע·מדנפסיה כתב כן ומדלא חילקו בהו בגמ' ועי' בסי' דלקמן : [י] **ואפילו**· הטיל בהם מים רבים לא מהני·דסיפא דהך ברייתא קתני ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים ש"מ דבריטא בגרף ועביט לא מהני : [כ] **אם** ה"ה בעביט·גרסינן ונראה דה"ה נמי בגרף וכן מבואר בדברי הפוסקים : [ל] **פחות** מג' כלבוד דמי· בגמרא גרס פשיטא לי ואע"ג דרבינו ל"ג מ"מ ל"ג נמי או לא וא"כ סתמו כפירושו דפשיטא ליה : [מ] **א"ל** אביי שפיר עבדת·יש לי להוכיח מכאן דאביי תלמיד חבר דרב יוסף הוה כלדייק הגמרא בפרק דלקמן דף כ"ז רבי ירמיה בר אבא תלמיד חבר דרב הוה מדקא"ל רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת וגא אמר מי בדיל מר וכיוצא בזה יש לדקדק דר"כ בר יצחק תלמיד חבר לרבא הוה מפרק אלו טריפות דף מ"ט וכמ"ש בס"ד בפ' המפקיד סי' י' : [נ] **רש"י** פירש דהך בעיא קאי אמונחים תחת המטה· דאפילו רשב"א המחמיר מודה בהא דמהני והכי קא מיבעיא ליה לרב יוסף פחות מג' כלבוד דמי ותשבינן ליה כמכוסה דאילו היה עומד מכוסה בעלים ובכלים היה מותר והשתא נמי מותר מג' ועד עשרה מאי דיינינן ליה כמכוסה כיון שאין בה גובה עשרה או אמרי' דכיון דיוצא מתורת לבוד לא דיינינן ליה כמכוסה י' לא קא מיבעיא לי דכיון שגבוה כל כך ודאי אינה כסוי למה שעומד בקרקע וא"ל אביי שפיר עבדת דלא מיבעיא לך י' רשות אחריתא היא כלו' כיון שגבוה י' כבר נעשה מקום ולמעלה רשות בפני עצמה ומה שלמטה רשות בפני עצמו ואין זה הרשות נעשה כסוי למה שברשות אחר תהר"י ז"ל: [ס] **מג'** ועד י'·קא מיבעיא לי גרס והכי קא מיבעיא לי מי אמרי' כבר יצא מתורת לבוד ומפסקת או דילמא כיון שאין שם גבוה י' לא דיינינן ליה מחיצה ולא הויא הפסקה י' לא קא מיבעיא לי דודאי מחיצה היא ופי' הגאון ז"ל מפני שמגונה היה שהמטות שלהם כולם סתומות וכיון שלא היה אדם יכול לראותן כשיש בגובה המטה שיעור מחיצה מותר ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דאם איתא דמיירי במטה סתומה אמאי הוה צריך רב יוסף למימר י' לא מיבעיא לי ואביי נמי אמאי איצטריך למימר שפיר עבדת דלא איבעיא לך שזה פשוט הוא די' מחיצה הוי דתניא בהדיא ואם היה שם מקום גבוה י' או נמוך י' יושב בצדו וקורא ומי לא ידע בכל אלה די' הוי מחיצה ואפשר לתרץ לדבריו ולומר דמפני דאין ברוחב המטה ד"א הוצרך לומר כן שאם לא אמר כן שמא הייתי אומרים דמשום מחניך קדוש אסור אפי' במחיצת י' ומש"ה אמר י' לא מיבעיא לי שאע"פ שעומד בתוך ד"א המחיצה מפסקת כיון שיש בגבהה י' ולא קרינן ביה מחניך אבל נראה דוחק לפרש כן ונראה למורי הרב נר"ו דאפי' במטה שאינה סתומה מיירי ומש"ה הוצרך לומר י' לא קא מיבעיא לי לאשמעי' שאע"פ שאפשר לראותה אפ"ה כיון שיש בגובה המטה עשרה לית לן בה תהר"י ז"ל : [ע] **ואיהו** סבר דהלכה כת"ק. והב"י כתב דנ"ל דאפי' אי הוה ס"ל הלכה כרשב"ג לא הוצרך לכתוב בעיא זו משום דהוה מפרש כפי' הגאון וכפי מה שפי' הר"ר יונה (למיירי במטה סתומה) דהשתא כיון דמג' ועד י' לא איפשיטא ולחומרא מחיצת י' פשיטא לן דהוי הפסק ופחות מי' לא חשיבא מחיצה ולא איצטריך לאשמעי' ע"כ אבל אי הוה מפרש כפירוש רש"י הו"ל להשמיענו דלא חשיב כסוי אפילו כשאינה גבוהה י' דלא פשיטא לן כולי האי כמו שפשוט לן לענין תלייה דלא חשיב מחיצה בפחות מי' אבל לענין דפחות מג' חשיב כסוי לא הוה צריך להשמיענו ג"כ שזה ג"כ פשוט לכל פחות מג' כלבוד דמי וכמו שתמה הב"י עצמו על הקבור שאוסר בשם הרי"ף אף בפחות מג' לענין שלא יחשב כסוי והא קי"ל כל פחות מג' כלבוד דמי ואיכא למימר דליכא מאן דפליג דשרי ע"כ ול"נ דליכא ספיקא כלל דהא רבא פסק בהדיא דפחות מג' כלבוד לענין בעיא דרב יוסף ואי נמי נפרש דבעיא אליביה דרשב"ג לענין מחיצה ודאי דכ"ש הוא לענין כסוי דהרי רשב"א המחמיר ואוסר במחיצה מודה בכסוי וכך מסיק הטור בשם הרא"ש ועיין מ"ש בקבור בס"ד הא קמן דא"א שיחלוק הרי"ף ויאסור משום כסוי כשהוא בפחות מג' וא"כ משום כך לא הו"ל לרי"ף לפ' אלא משום ביותר מג' ועד י' ועוד נ"ל דאף אם יפרש הרי"ף (כרשב"ג) [כרש"י] לא הו"ל לפרש דכיון דבפחות מג' מסתמא שרי הה"נ כשלא פירש ההיתר ביותר מכאן נמי סתמו כפירושו

תפארת שמואל

מב) **איתמר** צואה עוברת לפניו אביי אמר וכו' (כצ"ל) : מג) **הא** בגדולים והא בקטנים. ביד אלמא קטנים כו' (כצ"ל) וכ"ב גדולים צריך חפירה בקרקע קטנים רק מחוץ למחנה : מד) **לא** שנא בתחלה ול"ש בסוף וכו'. כלומר דלא תימא דווקא כשיעור רביעית תחלה ואח"כ מי רגלים מותר משום דראשון ראשון בטל אבל המים שהיה שם מתחלה אלא אפילו היו מי רגלים תחלה ואח"כ הטיל רביעית מים מותר ולא אמרינן ,דראשון ראשון בטל כיון דמבטל בבת אחת : מה) **בשל** זכוכית מותר. נ"ב והתוס' ובלבד שיטיל לתוכה רביעית מים : מו) **לפני** המטה ובין לאחר המטה. נ"ב פי' מי רגלים ·

בו המטה עד שיוציאן או עד שיניחם כלי בתוך כלי. אמר אביי לא שנו אלא שהניחם בכלי שאינו כליין אבל הניחם בכלי שהוא כליין אפילו י' מאני כחד מאנא דמי: אמר רבא (קסג) גלימא [דף כו ע"א] אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי אריב"ל ס"ת עושה לו מחילה גבוה י' טפחים [פ] וה"מ היכא דאין לו בית אחר. אבל יש לו בית אחר מנח ליה התם. והא דקתני בברייתא עד שינית כלי בתוך כלי (קסד) לא קאי אס"ת אלא אתפילין. ודוקא (מז) ס"ת (קסה) אבל שאר ספרי הקדש וחומשין (קסו) כיון שאינם עשוין בגלילה סגיא להו בכלי על כלי: נו (קסז) **כמה** ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות. אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מלא עיניו. [צ] וכן לתפלה. [ק] (קסח) לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ויקרא ק"ש ויתפלל [ואע"פ שאין בו צואה] דא"ר יוסי בר' חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה. ודוקא ישן [ר] אבל חדש [א]מותר להתפלל נגדו. אמר רבא (קסט) הני בתי כסאות דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומות דמי וכשאין בהן ריח רע. °ודידן אע"פ שהן סתומין רגילין להשתין בהן מים (קע) ואין ראוי לקרות כנגדן: נז **גרסי'** בפרק יציאות השבת (דף י:) א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקימנא במרחץ חדש שעדיין לא רחץ בו אדם (קעא) אבל מרחץ ישן לא. תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים שם לבושים יש שם ק"ש ותפלה ואין צ"ל שאלת שלום. מניח תפילין ואין צ"ל שאינו חולץ. נכנס למקום שבני אדם מקצתם עומדים ערומים ומקצתם עומדים לבושים (קעב) יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחלה. מקום שבני אדם עומדים ערומים (קעג) אין שם שאלת שלום ואצ"ל ק"ש ותפלה וחולץ תפילין ואין צ"ל שאין מניח. אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום שמו של הקב"ה שלום הוא אמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא אמר רב (קעד) שרי למימר הימנותא בבית הכסא ואע"ג דכתיב האל הנאמן הוא [ש] כמו דלא אמרת [ב]אלהא מהימנא שם גופיה לא איקרי נאמן: °והזמנה לבית הכנסת למיקם בגויה ולצלויי בעיא [ת] ולא איפשיטא.

°ולא כ' כאן לעבדינן לחומרא כדכתב בבעיא דלעיל דדבוקה לו בסנדלו משום דהתם ה"ל ספיקא דמילתא דאורייתא אבל הכא ה"ל תיקו דמילתא דרבנן. דלא אסרה תורה [א] אלא בבית הכסא ישן עצמו אבל בבית הכסא חדש שאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן [ב] ומבעיא ליה בהזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון או לא ולא איפשיטא ועבדינן לקולא מיהו נראה מדקאמר רב חסדא לעיל מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי (קעה) משמע דבתוכו אסור:

נח **מתני'** זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע ומשמשת שראתה נדה [ג] צריכים טבילה (מח) [ד] ורבי יהודה פוטר °מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה [ה] דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הא דצריכין טבילה. הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע אין צריכין טבילה לדברי הכל (קעו) וכן (מט) הלכה:

הדרן עלך מי שמתו

פרק רביעי

א **תפלת** השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות תפלת המנחה [א] עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום.

עד חצות ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח [ב] מידי דהוה אתמיד השחר (ריש פרק ב' דיומא) אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש (פרק א' ס"ס י') (א) מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד [ג] ה"ה לכל זמן המוקדם. תפלת המוספין כל היום מן הבקר עד הערב כמו קרבן מוסף שהיה כשר כל היום כולו ואפילו מן הבקר מדאיצטריך קרא ביומא פרק אמר להם הממונה (דף לד.) דנסכים קודמין למוספין הא אי ליכא קרא מוספין כשרין ליקדם. [ד] אע"ג דכתיב בבקר גבי נסכים [ה] וכן תפלת המוספין יכול להתפלל בבקר °וה"נ אמרינן בפ"ק דמסכת עבודה זרה (דף ד.) לא ליצלי איניש צלותא דמוספין בתלת שעי

רש"י במרחץ חדש. שלא רחץ בו אדם מעולם אלא שהזמינו לכך: מרחצאות שלהן שלשה חדרים היו לו פנימי להזיע ולהשתטף אמצעי שיורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר לבישתו וגם שם שעה מיגעת המרחץ: **עומדים** ערומים-פנימי: **ערומים** ולבושים. אמצעי שיוצא בו ערום וממהר לכסות את עצמו ויוצא לחיצון: **וחולץ** תפילין- מראשו וא"צ לומר שאם אוחזן בידו בחיק שלהן שאינו מניח והא דתני אצ"ל וכו' איידי דבעי למתני מציעתא ואינו מניח ואין חולץ שאמצעי לא כמרחץ גמור הוא ומקצת תורת מרחץ עליו הלכך היו בראשו א"צ לחלוץ היה אוחזן אסור להניחן שם בראשו אלא יוצא לחיצון ומניחן: **ויקרא** לו גדעון-להקב"ה ה' שלום: **הימנותא**- להזכיר אמונה בבהכ"ס: **בתלת** שעי קמייתי- בשעת הדין. מוספי כל השנה הן שבת וסיפורי מעשה אבל מוסף ר"ה השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות שופרות מפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם עצמו מן הצבור:

הגהות הב"ח [א]אבל חדש לא אמר רבא כצ"ל ותיבות מותר להתפלל נגדו נמחק: [ב]כמו דלא אמרת אלהא מהימנא אבל שם כו':

מעדני יום טוב

כפירושו דלא שרי והב"י לא הוצרך לומר זה דלא אתא אלא על דברי רבינו שכתב שהרי"ף מפרש אדרשב"ג ולא ס"ל דהלכה כמותו מש"ה קאמר דאפילו הלכה כמותו ומפרש כדבריו לא הוצרך לפרש אבל הס"כ דאפשר דסבר כפירש"י ולא הוצרך לפרש ג"כ וזה נ"ל יותר שכן דעת הב"י מדלא פירש ג"כ בש"ע שלו וכמ"ש בד"מ: [פ] וה"מ היכא דאין לו כו'. כן דברי הרי"ף ופי' רבינו והא דקתני כו' וכ"פ תהר"י: [צ] וכן לתפלה. הרי"ף ותמהו עליו תהר"י למאי צריכא למימר כמ"ש לשונס בסי' מ"ו: [ק] הא' ברי"ף לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ויקרא ק"ש ויתפלל ואע"פ שאין בו צואה דאר"י בר חנינא: [ר] אבל חדש כו'. ע' בס"ס דלקמן: [ש] כמה דאתמר. כן ל' הרי"ף אבל בגמרא דמתרגמינן אלהא מהימנא וכך העתיק רבינו שם וכתבו התוס' תימה דשלום נמי מתרגמינן דעביד ליה שלמא ויש לומר דהתם קראו שלום על שם שהוא עושה שלום דאי לא קראו שלום אלא בעי למימר ה' שלום ה' העושה לו שלום א"כ הוה ליה למימר ה' שלומו: [ת] ולא איפשיטא. דאמרינן בגמ' דשאני ממרחץ דבית הכסא מאום פי' רש"י ושם מגונה עליו משום הכי מספקא ליה בהזמנתו: [א] אלא בבית הכסא ישן עצמו. או כל דבר של טינוף עצמו וכן כתוב בנימוקי תהר"י ז"ל וכן נ"ל נגרוס כך בדברי רבינו ז"ל: [ב] ומבעיא ליה גרס וכן הוא בנימוקי תלמידי הר"י: [ג] צריכין טבילה. פירש"י לדברי תורה ולהתפלל כתקנת עזרא שהתקין לבעלי קריין בלבד כדאמרי' בפירקין דף כ"ב כתוב והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה ברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה ברתת ובזיע מכאן אמרו הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמ' ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים ופירש"י מכאן אמרו כל הטמאים מותרים בתורה שאף הם יכולים להיות באימה וברתת אבל בעלי קריין אינן אלא מתוך קלות ראש וחוות הדעת ובועלי נדות אם טבלו לקריין לד"ת הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת בא על נדה שהיא ז' ימים אבל לתקנת עזרא עולה להם כדתנן במתני' מי שראה קרי ונדה כו' צריכין טבילה ע"כ. ואני תמה על הכ"מ שבסוף הלכות ק"ש כתב טעמא דכל הטמאים מותרים מהא דתניא ר' יהודה בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלים טומאה שנא' הלא כה דברי כאש כו' ואיהו אפי' לבעל קרי מתיר כדמסיק באותה ברייתא וכתבה רבינו לעיל בסי' כ"א והרמב"ם שם ג"כ אפקה לענין בעלי קריין אבל לענין שאר הטמאים ודאי דלא צריכה אלא מכיון שיכולים ללמוד ברתת ובזיע כיום שניתנה בחורב אין לאסור עליהן ומעתה נמי אין מקום להקושיא שמקשה הכ"מ וכן רמ"י שנמשך אחריו בטעמא דכל הטמאים כו' דמ"ם ממקום הטנופת שצריך להרחיק דשא ודאי דאין עניניהם דומים כלל שאם התורה אמרה והיה מחניך קדוש וכסית את צאתך ולא יראה בך וגו' לא מפני זה תאמרך ג"כ לאסור נמי שנטמא בטומאה שהפרישתה התורה משום זה לענין מקדש וקדשיו וגם מ"ם רש"י דטעמא דתקנת עזרא שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולים אע"פ שכ"כ גם הרמב"ם פ"ד מהלכות תפלה לא אתמר בגמרא לעיקר טעמו אלא גבי הא דאמרינן דנחום ור"ע לחשו ולא רצו לשנות לתלמידיהם דבעל קרי שנתנו עליו ט' קבין דטהור וקאמר טעמא שלא יהיו ת"ח כו' אבל עיקר טעמא הוי משום יום אשר עמדת וגו' אלא דמש"ה בנתינת ט' קבין תסגי ליה דלמה לא שמכיון שצריך רחיצה יהיה נזהר מטומאת קרי אבל כדי שלא יהיו ת"ח כו' לא פרסמו הדבר אלא בלחישה: [ד] ורבי יהודה פוטר. מסקינן בגמ' דאפי' בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא אפ"ה פוטרו כיון שאין הטבילה מועלת לו: [ה] דדייקינן טעמא כו' הא זב שלא ראה קרי כו'. כ"ז ל' רי"ף הוא וכדכתב עוד בפרק א' דפסחים ואיכא למתמה דהא מילתא הא שמעינן לה מפשטא דמתני' גופה דמכיון דאמרינן דזב שראה קרי כו' שצריך טבילה אלמא דמהניא ליה הטבילה ואע"פ שלא נטהר מזובו ומאי צריכה ליה למשמע להא מילתא מדיוקא וכ"ל לתרץ דאי מפשטא דמתני' איכא למדחי ולפרושי דהא דצריכין טבילה לא קודם שיכולין לטהר מטומאת זובן אלא ה"ק שאם ספרו להם הימים הראוים צריכין טבילה ועיקר דינא אתא לאשמעינן דטבילה בעי לד"ת ולא סגי ליה בנתינת ט' קבין ור"י פוטר כלומר דלא ס"ל לתקנת עזרא וכר"י בן בתירא ואע"ג דאיתא לעיל בגמרא דר"י לא התיר אלא הלכות דרך ארץ אכתי י"ל תרי תנאי אליביה וא"כ מצינו לפרושי דפוטר מטבילה קאמר אבל נתינת ט' קבין צריך מ"מ מפשטא דמתניתין לא שמעינן ולא מידי דזב לא בעי טבילה אבל מדיוקא שמעינן שפיר דאי איתא דזב גופיה בלא ראיית קרי נמי צריך טבילה אמאי קתני זב שראה קרי הו"ל למתני זב או שראה קרי אלא בדוקא קתני זב שראה קרי דהא זב שלא ראה קרי אין צריך טבילה וכן הלכה ועיין סימן כ"א:

הדרן עלך מי שמתו

פרק ד [א] **עד** הערב. פירש רש"י עד חשיכה וז"ל תהר"י אין לפרש עד יציאת הכוכבים שהוא לילה ממש דע"כ אית לן למימר דעד הערב האמור בכאן אינו ר"ל אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמר בזבחים מנין לדם שנפסל משקיעת החמה ואילך ומי' ר"ל דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה ה"נ תפלת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד ע"כ: [ב] מידי דהוה אתמיד השחר. כדתנן ביה בריש פ"ב דיומא: [ג] ה"ה לכל זמן המוקדם. ואפי' מברק השחר ודקתני למאוחר משום דמוקדם אתיא בה"ה משא"כ אי קתני מוקדם ה"א אבל לא יאחר כלל ועוד שהוצרך לשנות המאוחר להשמיענו המחלוקת שיש בו: [ד] אע"ג דכתיב בבקר גבי נסכים. והשתא נמי דקרא מקדים קדים נסכים מ"מ שמעינן מדאיצטריך לקרא ולא סגיא ליה במאי דכתיב בבקר גבי נסכים דזמן המוספין להקדים נמי אלא שהנסכים קודמים ומינה דאחר הנסכים מיד זמן של המוספים ובב"י ר"ם רפ"ו כתב בשם הרשב"א שנראה מהתוס' שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יצא ע"כ נראה שסברתו דלא אתא קרא אלא להקדים לכתחלה הנסכים למוספין אבל אם הקדים המוספין יצא וה"נ דייקא לישנא דרבינו דקאמר דאי ליכא קרא מוספין כשרין ליקדם היינו לכתחלה וא"כ קרא כי אתא אלכתחלה אתא דלא. ואני אדון בדבר הלכה ולא לחלוק חלילה אלא קשיא לי דמנלן דאיצטריך קרא אלכתחלה ותקשה לן הא כבר כתיב בבקר גבי נסכים דילמא הגמרא כי מצריך קרא ולא סגי ליה במאי דכתיב בבקר משום דאתא למילף דאף בדיעבד לא יצא והשתא תרי קראי צריכי חד לכתחלה וחד לעכב: [ה] וכן תפלת המוספין יכול להתפלל בבקר. והא דמקדים במתני' תפלת המנחה לתפלת

דברי חמודות

שריותא אלא בפחות מג' וזה פשוט דבכל פחות מג' כלבוד הוא לכך לא הוצרכו לפרש וממילא דלא הותר ביותר מכן כיון דלא פירשו ועיין במי"ט: (קסג) **גלימא** אקמטרא. פרש"י ארגז של ספרים ובמגילה קמטרי דספרי כו' ולשון הרא"ד בספר בעלי הנפש כתבו הב"י א"ח סימן ר"מ עד שיתנם בכלי בתוך כלי ויהיה העליון כלי שאינו כליין כגון גלימא עלוי קמטרא ע"כ ובסימן מ' כתב הב"י דנראה דל"ש לן בין עליון כליין ותחתון אינו כליין להיכא דהוו איפכא בכל גוונא שרי ע"כ ומכל הלין נראה שמ"ש רמ"א שם בהג"ה שלו אם שניהם אינם מיוחדים להם או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם מותר לא לאפוקי איפכא כשהחיצון אינו מיוחד והפנימי מיוחד דהא היינו גלימא אקמטרא שבגמרא אלא לרבותא נקט שאע"פ שהמיוחד להם הוא מבחוץ מותר וכ"ש כשהמיוחד מבפנים ושאינו מיוחד מבחוץ וכדברי הב"י שבכל גוונא שרי: (קסד) **לא** קאי אס"ת. והש"ע בטי"ד סימן רפ"ב כתב דלהרמב"ם מותר אף בס"ת ושם בב"י פי' טעמו שסובר דריב"ל לא הצריך מחיצה אלא לכתחלה ואם אין לו מחיצה יתנם כלי בתוך כלי אבל (הטור) [בש"ע] א"ח סימן ר"מ לא הזכירו כלל נמשך בכל זה אחר דברי הטור שבא"ח לא הזכירו ובטוי"ד הזכירו ומ"מ בספרו הב"י שם בי"ד כתב דלא נקטינן כהרמב"ם: (קסה) **אבל** שאר ספרי הקודש כו'. ועכשיו שניתנה תורה שבע"פ ליכתב משום עת לעשות לה' וכו' אף ספרי הגמרא כמו כן ב"י א"ח סימן ר"מ בשם הרא"ד ולענין מזוזה עיין בהל' מזוזה סעיף מ"ו: (קסו) **כיון** שאינם עשוים בגלילה. ובש"ע א"ה סימן ר"מ כתב שהחומשים העשוים בגלילה דינם כספר תורה שכן תירץ בב"י דלא תקשה מדברי התוס' אדברי רבינו אף על פי שבטור יו"ד לא נחת לחילוק זה: (קסז) **במה** ירחיק מהם ממים הרעים שהם מים סרוחים וממי המשרה שטורין בהן פשתן או קנבוס כ"כ הטור סימן פ"ו ודלא כנראה מפי' הרמב"ם ומחיבורו דלא קאי אלא אמי רגלים בלבד דמתסרינן להו במתני': (קסח) **לא** יעמוד אדם כנגד בית הכסא כו'. וכשאין לו מחיצות כמו שהיו בזמן חכמי הגמרא אבל אם יש לו מחיצות כמו בתי כסאות דידן אף על פי שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש דכיון דמחיצה מפסקת הוי רשות בפני עצמו וראיה מדאקשי' עליה דרבא דמרחיק מצואה שלפניו מלא עיניו מדאמר רב חסדא עומד אדם כנגד בה"כ ומתפלל ואי בבה"כ שיש לו מחיצות מאי קושיא שאני התם שיש לו מחיצות אלא ודאי סתם בה"כ דידהו הוו בלא מחיצות ומש"ה מקשה שפיר כ"כ ב"י סימן פ"ג וכש"ע כתב דהא דמתיר בשיש לו מחיצות דוקא כשאין מגיע לו ריח רע ועיין לעיל סעיף קל"ח ואולי מחיצות בית הכסא עצמן סובר הש"ע דלכ"ע לא הוי הפסקה ועיין בסעיף דלקמן ומ"ש עוד בב"י דאפשר דאפילו במחיצות שאין גבוהות י' שרי דדמי לכפה כלי כו' שכתבתי בסעיף קנ"ע ירא"ה לי דלא דמי ואי דמי לתוך כלי שכתבתי שם בשם אהל מועד דמי ובש"ע לא פירש דהכא אף במחיצות שאינן י' שרי וגם שם לא כתב בש"ע להא דתוך כלי כמו שכתבתי בסעיף הנזכר ועוד עיין מה שאכתוב בסעיף דלקמן בס"ד: (קסט) **הני** בתי כסאות דפרסאי. פי' רש"י בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והטור כתב בשמו ברחוק ד"א וכתב ב"י בשם המרדכי דבני אדם שיש להם ספסל נקוב במדרס ונפנים עליו מותר לקרות ק"ש דכיון שאין צואה פני הנקב וגם אין כגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף ע"כ וכתב ב"י דנראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בהכ"ס יש לו ולפי זה צריך להרחיק ממנו ד"א ע"כ ומ"מ אין להוכיח מכאן דמתגלה פתוחה מי' לא מהני דהכא שאני שהספסל הזה הוא הכסא שעליו נפנה ולא לחוץ עביד ועיין בסעיף דלעיל ואם קרא במקום שלא ה"ל לקרות כתבתי בסימן כ"ב: (קע) **ואין** ראוי לקרות כנגדן. אע"פ שאין בהן ריח רע דאם יש בהן ריח רע איסורא נמי איכא ב"י וכתב עוד בשם הר"ר יונה שכתב בשם רבני צרפת שאם מי רגלים מצוים שם תמיד אסור וכ"כ רבינו כאן וכתב עוד בשם הגהות מיימוני דאפי' להרהר בהם בד"ת אסור: (קעא) **אבל** מרחץ ישן. אף על פי שאין בו אדם כדאיתא בגמרא דהתם ודפירקין: (קעב) **יש** שם שאלת שלום. והרהור ד"ת נמי שרי וכן אם נשאל על דבר הלכה אומר אסור או מותר אבל אסור לומר עיקר הטעם והכי תוכח בפרק כל הכלמים בעובדא דמרחץ של אפרודיטי כ"כ הר"ן בפ"ק דשבת וכבר כתבתי דבריו בפרק קמא דמכילתין סעיף ע"ה: (קעג) **אין** שם שאלת שלום. ולא הרהור ד"ת וכתב הר"ן בפרק כירה בשם ירושלמי דאסור לענות אמן ועיין עוד מדינים אלו שאכתוב שם: (קעד) **שרי** למימר הימנותא כו'. ל' הרמב"ם פרק ג' מהלכות ק"ש הכינויים כגון רחום ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרם בבית הכסא אבל שמות המיוחדים והם שמות שאינם נמחקים אסור להזכיר בבית הכסא ובית המרחץ ישן ע"כ ואפילו שלום שהוא שם שאינו נמחק נתבאר לעיל דאסור וא"כ צריך לחלק בין שלום לשאר כינוים וגם קשה למה לא הזכירו שוב מצאתי בכסף משנה שהקשה קושיא זו כאחרונה ולא תירצה עוד שם השגה להרא"ד על רחום שמאחר שהוא כינוי לבורא ית' לבדו ולא נמצא לזולתו אסור לאמרו בבית הכסא ולדבריו שלום וכל דכוותיה אסור ונאמן מותר שאינו ככינוי השם אלא דמהימן ותהר"י תירצו בשם הר"י שנמצא זרח בחושך וגו' חנון ורחום וצדיק וקאי אדלעיל כגון ועושר בביתו וגו' דהיינו הצדיק ותורת במעלתו ונדקתו אור לישרים שמתפארים בו מפני שהוא רחום וחנון וצדיק: (קעה) **משמע** דבתוכו אסור. וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש והכי נקטינן ב"י ובפ"ק דנדרים דף ז' בעי רבינא אי יש יד לבה"כ ואי אמר הדין ביתא לבה"כ והדין נמי בה"כ הוי אלא כגון דאמר הדין נמי דדילמא והדין לתשמישא בעלמא בעי למימר ואע"פ שספק דרבנן לקולא פסק הרמב"ם לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא בו (לא) יצא ומזה יצא לו לרמ"י ז"ל דאהכה"כ שהוזמן כתב דאפילו בדיעבד אם קרא או התפלל בתוכו לא יצא.: (קעו) **וכן** הלכה. זהו מעיקר הדין אבל כבר בטלוה לטבילותא וכהוג עלמא כר"י בן בתירא כדלעיל סימן כ"א ועיין שם: הדרן עלך מי שמתו

פרק ד (א) מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא. וכך סתמו הטור והש"ע אבל רמ"י הוסיף וכתב יצא בשעת הדחק והוא מדברי הרמב"ם וכתב הכ"מ שלמדו מהא דלקמן סימן ב' אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי כו' וא"כ יצא דקאמר הרמב"ם אפילו לכתחלה קאמר דיוצא ידי חובתו כשהוא בשעת הדחק כהיית עובדא דלכתחלה עשו כן ורבינו שסתם ולא פירש דמיירי בשעת הדחק היינו לפי דבדיעבד קאמר ואפילו שלא בשעת הדחק וטעמא רבה איכא כדקאמר מידי דהוה אתמיד השחר וכן מבואר בלשון הטור והרמב"ם לא יחלוק על זה כלל והש"ע בטוב טעם השמיט לשון הרמב"ם בזה לפי שעיקר הדין דבשעת הדחק שהוא כך עובדא דאבוה דשמואל כתבו בש"ע בסוף הסימן ופירשו בלכתחלה וא"כ מינה דהך דהכא בדיעבד ואף שלא בשעת הדחק ולכך לא היה יכול בעל הש"ע להעתיק בכאן בשעת הדחק כלשון הרמב"ם דהא הרמב"ם כשאמר כן בלכתחלה קאמר וכדמסיים נמי להא דצלי של שבת בע"ש ולכתחלה היא וכמו שלמד שם הכ"מ בשם הר"ר מנוח מרישיה לסיפיה דבשעת הדחק הוא כך נלמד מסיפיה לרישיה

תפארת שמואל

מז) ודווקא בס"ת. נ"ב ל' התוס' וגם בחומשים שלנו יש להחמיר כמו בס"ת אבל בשאר ספרים די בכסוי בעלמא וכן הוא במרדכי: מח) **טבילה** נ"ב אם ירצה לעסוק בתורה או להתפלל: מט) ובן הלכה. נ"ב והנשים נהגו שלא ופרישות שאין נכנסין לבית הכנסת ומנהג כשר הוא (ראבי"ה):

קמייתא [ו] בריש שתא ביחיד : **גמ'** תפלת השחר עד חצות ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה [ז] °אבל כ"ע סברי כרבנן עד חצות ואע"ג דליתא לרבנן [ח] דאמרי עד חצות היכא דטעה וצלי (ב) לבתר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה : **ב** א"ר יצחק (ג) טעה (ד) ולא התפלל ערבית (ה) מתפלל שחרית ב' טעה ולא התפלל שחרית (ו) מתפלל מנחה ב' °וא"ת אמאי צריך להתפלל שחרית שתים היכא דלא התפלל ערבית [ט] והא קי"ל דתפלת ערבית רשות [י] והלכתא כרב באיסורי וכן קשה לקמן בשילהי פירקין (דף ל:) הא דקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש בלילה הא לאו הכי מחזירין אותו ואמאי הא תפלת ערבית רשות וי"ל [כ] דנהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושרי המייניה דלא מטרחינן ליה בפ"ק דשבת (דף ט:) וכן עלה על מטתו בירושלמי דאין מטריחין אותו לירד . [ל] תדע שהרי יעקב אבינו עליו השלום תיקנה [מ] ואסמכוה אהקטרת אברים ופדרים שמצותם כל הלילה וכמו דאינהו לא מעכבי כפרה ואיסי נמי מצוה בעלמא יש בה ואין לבטלה אם לא מפני צורך שעה °ואם תאמר הא דאמרי' בשילהי יומא (דף פז:) אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית רב לטעמיה דאמר צלותא יתירה היא וכיון דצלי תו לא צריך ופריך והאמר רב תפלת ערבית רשות כלומר ולמה צריך לפוטרה ומאי קושיא והלא אין לבטלה בחנם אם לא מפני הצורך וי"ל דהתם נמי לא בחנם היא שהרי מצוה להכין לסעודה במוצאי יוה"כ שהוא כעין י"ט דאמרינן במדרש בת קול יוצאה ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וגם הוא עיף מן התפלה ומן התענית ואין להטריחו מידי דהוה אשרי המייניה או עלה למטה וכן משמע בירושלמי דפירקין דאין לבטלה בחנם דאמר בירושלמי למ"ד דתפלת ערבית חובה אין תפלת נעילה פוטרת אותה ולמ"ד רשות פוטרת אותה אלמא דאין לבטל אותה אם לא שתפטרנה תפלה אחרת אע"פ שהירושלמי פליג אגמרא דידן אהא דאמרי' ביומא דרב לא איירי אלא לדברי האומר חובה [נ] מ"מ יש להביא ראיה משם דאין לבטלה בחנם וה"נ כתב גבי אין מקדשין את החדש בלילה אע"ג דתפלת ערבית רשות [ס] כיון דשוי עילויה חובה אי לאו טעמא דאין מקדשין את החדש בלילה היה צריך לחזור ולהתפלל [ע] ולא א) נהירא דאמרינן בפ"ק דשבת דלמ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרי ליה המייניה לא מטרחינן ליה הא אי לא שרי המייניה מטרחינן ליה וצריך שיתפלל קודם שיאכל אע"פ שלא התפלל כלל [פ] וכי תימא כיון דהתפלל בשאר לילות שויה עילויה חובה אם כן למה הוצרך לתרץ ביומא דרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית לדברי האומר חובה קאמר אפי' לדברי האומר רשות ניחא כיון דשויה עליה חובא בשאר לילות : מתפלל שחרית שתים פירשב"ם ז"ל °דאם לא נזכר עד המנחה כיון שעברו שני זמנים של תפלה עבר יומו בטל קרבנו (ז) דלא תקנו חכמים שיחזור ויתפלל כיון שעברו שני זמני תפלות . איבעיא ג) להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה מהו שיתפלל ערבית שתים פרשב"ם [צ] °אבל לא מיבעיא ליה טעה ולא התפלל מוסף מהו שיתפלל ערבית שתים (ח) דמילתא דפשיטא היא דאינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף כיון שמזכיר בתפלה את קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף אבל שאר התפלות אע"פ שנתקנו כנגד הקרבנות מכל מקום אינו מזכיר בהן קרבנות ורחמי נינהו [ק] והלואי שיתפלל אדם כל היום ת"ש דאמר רב הונא בריה דרב יצחק אמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו ודוקא בשגגה אבל ביטל במזיד לא ועליו הכתוב אומר מעוות לא יוכל לתקן כתב גאון וזה לשונו ביטל מעוות שאינו יכול לתקן הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל (ט) רשאי ושכר ג) תפלת רחמי אית ליה . [דף כו ע"ב] ת"ר טעה ולא התפלל מנחה בע"ש (י) מתפלל בליל שבת שתים של שבת טעה ולא התפלל מנחה בשבת יתפלל במ"ש שתים של חול מבדיל בראשונה [ר] ואין מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו . טעה ולא התפלל מנחה בשבת °נראה שאם שכח ולא התפלל יעלה ויבוא במנחה בראש חדש לא יתפלל במוצאי ר"ח שתים כיון דאין לו להזכיר של ר"ח למה יחזור ויתפלל י"ח כיון שכבר התפלל אותה ולא דמיא להא דאמרי' הכא מתפלל במוצאי שבת שתים של חול ויוצא בה בשל שבת דשאני הכא דאף בשבת ראוי לו להתפלל י"ח אלא מפני הטורח תיקנו שבע ברכות הלכך כשלא התפלל במנחה שבע יצא באותן י"ח ברכות שמתפלל במ"ש דאיזון נמי שייכי לשבת וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת אע"פ שלא יצא באותה תפלה ואם היה נזכר מבעוד יום היה צריך להתפלל ז' ברכות אפי' הכי לא יתפלל במ"ש שתים כיון שהתפלל כבר י"ח ברכות וחכמי פרובינצ"א היו אומרים כיון שלא יצא ידי חובתו בזו התפלה הוה ליה כאילו לא התפלל וצריך להתפלל שתים לערב אע"פ שאין מזכיר של ר"ח או של שבת והדבר מוכרע לכך היה אומר רבינו יונה ז"ל שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר דכיון שמתפלל אותה על דרך הספק אין לך חדוש גדול מזה כדפרישית לעיל (פרק מי שמתו סי' ט"ו) . למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ורמינהו טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא [ש] כתב רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא דטעמא דמסתבר הוא דכיון דאבדיל בשניה גליא דעתיה דכיון בראשונה לשם תשלומין ושניה משום חובה [ת] ואין להקדים של תשלומין לחובת הזמן (יא) וצריך להתפלל אותה של תשלומין פעם שנית מיהו אם לא הבדיל באחת מהם (יב) או שהבדיל בשניהן אין מחזירין אותו דאין כאן גלוי דעת דראשונה לתשלומין וכן משמע מדפריך למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי [א] משמע הא אי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתים אע"פ שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה ראשונה עלתה לו לשם חובה ושניה לשם תשלומין :

ג איתמר רבי יוסי בר חנינא אומר תפלות אבות תקנום ריב"ל אומר תפלות כנגד תמידים תקנום [ב] תניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד חצות ר"י אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד הערב היה קרב והולך עד הערב [ג] ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד הערב היה קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום היו קרבים והולכין כל הלילה ומפני מה אמרו של (קרבן) מוסף כל היום שהרי קרבן מוסף קרב והולך כל היום רבי יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות (יג) איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה פלג המנחה אחרונה (יד) אחד עשר שעות פחות רביע . ואיכא דאיבעיא להו לר' יהודה עד ועד בכלל או דילמא עד ולא עד בכלל [דף כז ע"א] ומסקנא

דברי חמודות

דלכתחלה הוא ושוד דהרמב"ם לא כתב בשום מקום להא דאבוה דשמואל הוכחה גמורה הוא דהכך דהכא נימדנו להוות דאבוה דשמואל דבלכתחלה הוא וכדפרישית ולא הוצרך הרמב"ם לפרש דשלא בשעת הדחק יוצא בדיעבד דממילא משמע דכיון דזמן תפלה לשעת הדחק היא בלכתחלה אף כל שהתפלל כן בדיעבד יצא וא"כ לא ס"ל להרמב"ם להא מ"מ דעת רבינו כך היא והוא דעת הש"ע ומוכרח בדבריו כמ"ש מדכתב להוא עובדא בסוף הסימן נגלה דהכא בריטא לא מיירי בכה"ג הרי דבמה. שהוסיף רמ"י ז"ל וכתב בשעת הדחק גרע דאין בדיעבד עסקינן ואפילו שלא בשעת הדחק דאי אמרת דאף לכתחלה קאמר וכו' הרמב"ם א"כ נכפל הדין בסוף הסימן ולכן העיקר כמובן מדברי רבינו ופשט לשון הש"ע דבדיעבד אף שלא בשעת הדחק יצא : (ב) **לבתר** ד' שעות . שהוא שליש היום כדכתב הרמב"ם וטעמא דכל השעות שנזכרו בדברי חז"ל בכיוצא בזה הם שעות זמניות וכמ"ש דבריו בפ"ק ריש סימן י' במי"ט וגם כתבתי במי"ט אדהכא דלא אמרו דשכר תפלה אית ליה אלא עד חצות וא"כ אסור לו להתפלל עד המנחה דמשלים כדלקמן לפי שאף רבי יהודה דהלכה כמותו אינו חולק על חכמים אלא על שאין שכר תפלה בזמנה כ"א עד ד' שעות אבל שכר תפלה אית ליה עד חצות אף לרבי יהודה ולפיכך הא דכתב רבינו וכן הוא לשון הרי"ף היכא דטעי כו' לאו דוקא אלא כי עבר במזיד נמי וז"ל הרמב"ם ואם עבר או טעה כו' והטור סימן פ"ע לא הזכיר אלא אם עבר כו' : (ג) **טעה** ולא התפלל כו' . וכל שלא הזיד בשאט נפשו אפי' בלא שום טירדא אבל היה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועי"י כן הפסיד מלהתפלל כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומים כ"כ ב"י בשם ת"ה ועוד כתב בת"ה דמיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום ממון ודין שיכור אכתוב בפ' הדר סימן ה' : (ד) **ולא** התפלל . אבל בק"ש כתבתי מחלוקת בפ"ק סעיף ס"א ורמ"י שסתם בסימן ק"ח דאין לק"ש תשלומין לא יפה עשה שראה כך לשון הסמ"ק בב"י סימן זה ואשתמיטתיה שכבר כתב הוא עצמו המחלוקת בס"ס נ"ח : (ה) **מתפלל** שחרית שתים . ובסוף הסימן יתבאר דשניה היא התשלומין ולשון הש"ע לאחר שיאמר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומין ערבית והוא לשון הסמ"ק ורמ"י כתב ואח"כ יאמר התחנון שאומרים וסדר קדושה שכל מה שיוכל להקדים ולסמוך תפלת התשלומין לתפלת החובה יעשה ואין דבריו מוכרחים שאע"פ שהסמ"ק והש"ע לא הזכירו לתחנון אפשר משום דלא פסיקא ליה תחנון שהרבה ימים הם שא"א בהם תחנון וקרוב יותר להסמיך התחנון לתפלה שבזמנה והרי אמרו הפוסקים שלא להפסיק בין תפלה לתחנה כמו שכתב הב"י בר"ס קל"א וכתב הרשב"א דתשלומין דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ לימא טעה שחרית כו' חוזר ומתפלל לאחר חצות או טעה במנחה כו' חוזר ומשלימה כל הלילה הל"ל ע"כ רצונו לומר שאם הניח עסק התפלה והלך לו שוב אין לו ענין להשלים ולא דק יפה רמ"י ז"ל בזה כמ"ש בספר מלבושי יו"ט בס"ד : (ו) **מתפלל** מנחה שתים . גם בכאן כתב רמ"י ז"ל דמפסיק באשרי ולמד כן מדין שמשלימה בערבית שכתב ב"י בס"ס רל"ד בשם הריב"ש שמפסיק באשרי כדי שיהא בזה היכר שהתפלה היא תשלום המנחה ואף לשחרית מקדימים פסוקי דזמרה שהעיקר שבהן תהלה לדוד משום דר"א דפ"ק סימן ו' : (ז) **דלא** תקנו חכמים כו' . ומיהו כתב הר"ר יונה דאם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בה שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן ע"כ : (ח) **דמילתא** דפשיטא היא דאינו חוזר כו'. כבר כתבתי במי"ט בשם הב"י דכל שעדיין לא חשכה הוי זמן מוסף ואין כאן מקום לתשלומין אלא זמנה היא כל היום ואפילו התפלל מנחה עדיין מתפלל מוסף בזמנו : (ט) **רשאי** ושכר תפלת רחמי אית ליה. ונראה שאע"פ שאינו מחדש בה כלום חוזר ומתפלל אם רצה מאחר שאלו טעה ולא התפלל תפלה זו בשוגג היה חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה כשהזיד ולא התפלל אותה נהי דאינו חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה מ"מ אם רצה להתפלל אותה שכר תפלה דרחמי אית ליה ואין כאן מקום לחדש כלל ב"י ועיין פ' דלעיל סימן ס"ז : (י) **יתפלל** ערבית שתים של שבת . וה"ה אם לא התפלל מנחה בער"ח מתפלל של ר"ח שתים כ"כ רמ"א ז"ל בסימן ק"ח ואע"פ שבב"י סימן תכ"ב כתב לשון הכלבו שמזכיר בראשונה ולא בשניה נראה לרמ"א ז"ל דעפי איכא לדמויי לרישא דהכא מלסיפא דבמוצאי שבת וכן נראה בעיני דשאני הבדלה שלא נתקנה אלא כדי להבדיל בה בין קודש לחול ומכיון שהבדיל הוי חול ואין לו להתפלל עוד אלא של חול אבל בר"ח שכל היום עודו ר"ח הוא הוי כמו בשבת שמזכירין בו של שבת גם בתשלומין ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג שלא להזכיר בשניה יעלה ויבא דאין קדושת ר"ח תמורה כשל שבת לומר כיון שעשינו שבת בתפלה ראשונה היאך נעשה חול בתפלה שניה ולא אוכל לדעת מי הגיד לו מנהג כל הקהלות אחר שגם רבו מזכיר בכל מקום המנהגים ואלו ידע מנהג היה כותבו וכ"ש שכן דעת הכלבו : (יא) **וצריך** להתפלל אותה של תשלומים. פעם שניה אם לא הבדיל כו' וכן הדין באם טעה בער"ח שתים שאם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל ואם לא הזכיר בשתיהן יצא. כלבו בב"י סימן תכ"ב ועיין בסעיף דלעיל וא"ל בטעה בע"ש ומתפלל בשבת שתים דנמי דינא הכי : (יב) **או** שהבדיל בשניהן אין מחזירין אותו . כתוב בא"ח שמכאן דקדק הר"ר יונה דכל הטועה ומזכיר מאורעות שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה ע"כ וכתב רמ"א בשם הא"ז דאם נזכר שטעה פוסק אפילו באמצע הברכה : (יג) **איזהו** מנחה גדולה כו'. וכתב הרמב"ם בפ"ג מה"ת נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה וקטנה והאחת רשות והורו קצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה כ"א רשות וכתב ב"י סימן רל"ג דטעמו שלכתחלה יתפלל הגדולה לנדבה לפי שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום ועיין לקמן בפי' הירושלמי שכתבתי במי"ט סימן ח' והטור סימן רל"ד כתב בשם רבינו שהשיב בתשובת שאלה שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיוכל לחדש בה דבר וגם צריך שיהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת אבל אם אינו מכוין בה יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות שתקנו חכמים : (יד) **אחד** עשר שעות פחות רביע . כבר כתבתי דמסקינן בגמרא דאף ר' יוסי בר חנינא מודה דאסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לריב"ח מאן תקנה :

מעדני יום טוב

לתפלת המוספים תירצו התוס' משום שהיא תדירה בכל יום : [ו] **בריש** שתא ביחיד. אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל כ"כ התוס' ובריש שתא גופיה דוקא ביחיד אבל הצבור יכולים להתפלל : [ז] ה"ג ברי"ף . אבל כ"ע לדברי רבנן עד חצות ואע"ג דליתא לדרבנן כדלקמן סי' ג': [ח] **דאמרי** עד חצות היכא כו' שכר תפלה יהבי ליה . כלומר דלא דחינן למלתייהו דרבנן במאי דאמרי עד חצות אלא בעיקר הדין שאין זמנה כל כך והלכתא כר"י דאמר עד ד' שעות אבל מ"מ אית לן למימר דר"י כי פליג לא פליג אלא בעיקר הדין שהוא בזמן התפלה ומודה מיהת שאם התפלל עד חצות דשכר תפלה אית ליה דכל מיעוטא במחלוקת עדיף ולפ"ז אם התפלל אחר חצות אפשר דהוי ברכה לבטלה אא"כ בשעת המנחה וכדלקמן כך מסיק הב"י והביא ראיה לזה מהרשב"א : ה"ג דטעי וצלי : [ט] **והא** קי"ל כו'. לקמן ובתוס' כתב האמר רב לקמן וכבר הקשיתי בפ"ק סי' ה' דלא אתמר בפרקין : [י] **והלכתא** כרב באיסורי . וכ"כ התוספות וכיון דשמואל לא פליג לא היו צריכין לכך : [כ] **דנהי** שהיא רשות אין לבטלה כו' . אינו ר"ל שאם ירצה לא יתפלל אותה כלל אלא ר"ל שאינה חובה כמו יוצר ומנחה אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה תהר"י בפ"ק דשבת ד' ס': [ל] **תדע** שהרי יעקב אע"ה תקנה. ולמה יש לבטלה בחנם תוס' שם ודיומא : [מ] **ואסמכוהו** כו'. כמו ועוד וכן הוא בהדיא בתוס' שם : [נ] **מ"מ** יש להביא ראיה כו' . דהא דקאמר דלמ"ד רשות תפלת נעילה פוטרה ש"מ דצריכה פטור ובחנם לא וכ"כ תוס' דיומא דכל מה שיכולין להשוות שני הגמרות יש לנו להשוותם : [ס] **כיון** דשוי עלויה חובה . שהתפלל אלא שכח יעלה ויבא ובתהר"י ראיתי שהקשו על בה"ג דאי בשקבעה עליו חובה היאך יפטור אותה תפלת נעילה ואם כשלא קבעה עליו חובה כיון דלדבריו ליכא מצוה למה צריך שיפטור אותה תפלת נעילה ולא הבינותי דבריהם שהרי למ"ד דהיא חובה מסקי' התם דפוטרת לרב דאמר דנעילה צלותא יתירה היא ובשלא קבעה חובה היינו דמקשה התם לרב אדרב : [ע] **ולא** נהירא כו' . עיין בסי' ז' ומה שאכתוב שם בס"ד: [פ] **וכי** תימא כיון שהתפלל בשאר לילות כו' . והכי איכא למידק דכך הם דברי בה"ג דאלת"ה קושיא הראשונה נמי קשיא אטעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים : [צ] **אבל** לא מיבעיא ליה טעה ולא התפלל מוסף מהו שיתפלל ערבית שתים כו'. תמיה לי דאמנחה הוה למבעי ליה למאי דכתב בסמוך דבשתי תפלות שעברו לא תקנו עוד א"כ מש"ה לא הוי מצי למבעי ממוסף לערבית אלא כי הוה מצי למבעי בשל מנחה ה"ל למבעי ולפי מ"ש הב"י בסי' ק"ח ניחא שכתב דכל זמן שלא חשכה עדיין זמן תפלת מוסף הוא וכדתנן ושל מוספים כל היום ואע"פ שהתפלל מנחה קודם אין בכך כלום דהא לכתחלה נמי זימנין דמקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין כדלקמן ע"כ והשתא על מנחה לא מבעיא ליה דהא אכתי זמנה הוא אבל על ערבית מבעיא ליה שכיון שזמנה ג"כ לאחר מנחה א"כ עדיין לא עברו זמן שני תפלות : [ק] **והלואי** שיתפלל אדם כל היום כולו. שזהו כמו חידוש וכמבואר פ' דלעיל סי' ס"ו : [ר] **ואין** מבדיל בשניה . ולא דמי לרישא דמתפלל בשניה של שבת דהבדלה לאו תפלה לחול הוא אלא דוקא להבדיל בין קודש לחול וכבר הבדיל ונעשה חול שוב אינו מתפלל אלא של חול : [ש] **כתב** רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא כו'. ועיין בפרק יש נוחלין סי' ס"ו ומ"ש שם : [ת] **ואין** להקדים של תשלומין כו'. כתב רמ"י דטעמא כ"ל משום דקי"ל תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וילפינן מקראי ואם היפך לא עלתה לו דכיון דמקראי ילפינן להו ע"כ ולי נראה דמשום הא לא איריא דהא אע"ג דתנן בפ"ו דזבחים כל התדיר מחבירו קודם את חבירו התמידין קודמים למוספים הא תנן בפרק התכלת דתמידין אין מעכבין את המוספין ומפרש לה בגמרא דהתם (דף מ"ט) דלענין קדימה הוא דלא קדמי אלא למצוה ונראה בעיני שלכך אמרו שאם הקדים התשלומים שלא יצא לפי שיש לחוש שע"י כן תתבטל תקנתא ויבא להתפלל אותה אפי' שלא בזמן תפלה שניה לה אבל מכיון שאפי' אם התפללה קודם לשל חובה צריך שיחזור ויתפלל אותה של תשלומים לא אתי לידי פשיעה זו שיתפלל אותה לאחר זמנה וקודם זמן תפלה השניה : [א] **משמע** הא אי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתיהם כו'. נראה לי דהכי דייק מדלא רמי בגמרא לברייתא אהדדי דהכא קתני ראשונה לא עלתה ורמינהו טעה ולא הזכיר כו' הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו ולמאי צריך למימרא לפרושא דמלתא דכמאן דלא צלי דמי אלא סברת הגמרא דברייתא גופא משום דבקמייתא לא אבדיל הוה כמאן דלא צלי אבל אי הוה כמאן דצלי היה יוצא אע"פ שלא הבדיל כו' וא"כ מינה שאם לא הבדיל בשתיהן וא"כ שהבדיל בשתיהן דיצא והלא משום שלא הבדיל בקמייתא הוה כמאן דלא צלי ורמינהו כו' ולא ידע בגמרא לחלק מ"ש [דגרע] אם הבדיל בשניה : [ב] **תניא** כוותיה דרבי יהושע בן לוי כו' . ואע"ג דתניא נמי כוותיה דריב"ח השמיטו גם הרי"ף משום דמסקינן בגמרא דאף ר' יוסי בר חנינא מודה דאסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לריב"ח מאן תקנה : [ג] **ר"י** אומר עד פלג. המנחה שהרי תמיד סו'. וכתבו התוס' תימה

מנח

תפארת שמואל

פרק ד א) ולא נהירא דהא אמרינן כו'. פי' דמשמע דוקא שהתפלל אבל לא התפלל הוא רשות ממש : ב) איבעיא להו . כ"ב אבל במנחה פשיטא דמתפלל שתים דהא זמן מוסף הוא כל היום : ג) ושכר תפלת רחמים

[ד] עד ועד בכלל דיקא נמי דקתני העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד השחר שקרב בארבע שעות אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנא בבחירתא כוותיה: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה א"ל רב חסדא לרבי יצחק התם קאמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנא בבחירתא כוותיה. הכא מאי אישתיק ולא א"ל ולא מידי ואסקינן [ח] דהשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד. כתב הגאון (טו) דמאן ד) דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה דאם איתא דרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא דרבנן ליתא לדרבי יהודה לכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דלאי אפשר לו לעשות פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן: ד אריב"ל (טז) אסור לעבור כנגד המתפללים איני והא רבי אמי ורבי אסי הוו עברי חוץ לארבע אמות של תפלה הוא דעברי:

ה [דף כז ע"ב] אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם (יז) לא כנגד ה) (יח) רבו (יט) ולא אחורי רבו. [ו] (כ) אבל חוץ לארבע אמות שרי ותניא [ז] רבי אליעזר בן חסמא אומר המתפלל אחורי רבו או כנגד רבו [ח] והנותן שלום לרבו (כא) והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שמסתלקת מישראל והנותן שלום לרבו פירש"י כמו לשאר אדם (כב) ואינו אומר שלום עליך רבי ובירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסי' בירושלמי נסיגי גבייהו דלא שייל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו (כג) מיהו [ט] בגמרא דידן (רפ"ד דנזיר כ:) אמרינן תוך כדי דבור [י] כדי שאילת תלמיד לרב והאומר דבר שלא שמע מפי רבו (כד) ואומרו מפי רבו: ו ואמר רבי חייא בר אבא רב צלי של שבת בערב שבת ר' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בע"ש מפלג °המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בשונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכוין למצוה להוסיף מחול על הקדש [כ] לא חייש לסמיכה. והיה מדליק הנר [קודם שיתפלל] ומקבל עליו שבת מבעוד יום. והא °דאמרינן בפ' במה מדליקין (דף כג:) גבי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום ובלבד מפלג המנחה ולמעלה. אמרינן בירושלמי רבי מפקד לאבידן אמוריה אכריז קמיה ליבורא [ל] מאן דמצלי ליצלי דרמשא אדיומא קיים וכל הני אמוראי וכן תנאי דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כרבי יהודה סבירא להו. [מ] ואפשר שהיה להם אונס שלא היו יכולין להבדיל במ"ש שהיו צריכין להחשיך על התחום לדבר מצוה כי פשיטא שלא היו ממהרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת אם לא מחמת אונס ונראה אע"ג דסבירא לן כרבי יודא לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה לענין תוספת שבת וי"ה וי"ט דקיימא לן שהוא מן התורה פ"ק דר"ה (דף ט.) אין צריך כל כך שיעור גדול לתוספת מיהו נראה שצריך שיעור מדאמרינן בבילה בריש פרק המביא (דף ל.) ובשבת בריש השואל (דף קמח:) דהא תוספת די"ה דאורייתא והא כפי דידן אכלו ושתו עד אורתא ולא מחינן בידייהו. ומסתמא לא היו אוכלין ממש עד אורתא שאינן יכולות לגמוס אלא פירשו מלאכול קודם הלילה. אלמא קודם אותו הזמן יש תוספת דאורייתא (כה) ולא נתברר יפה מה שיעור יש לאותו תוספת. אבל לענין °מלה היה אומר ה"ר יעקב מקורביל (כו) שאין לאכול מלה עד שתחשך מדאמרינן בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מלה ומרור ואימת אוכלן משתחשך והיינו טעמא משום דכתיב בפסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ולילה ממש בעינן. ומלה איתקש לפסח דאם אכלה מבע"י לא יצא ידי חובתו ולא שייך כאן תוספת: רב ו) צלי של שבת בע"ש. א"ל רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בע"ש ונכנס למרחץ ושנה לנו פרקו ועדיין לא חשכה [נ] אמר רבה ההוא להזיע [ס] וקודם הגזירה הוה. איני והא רבה שרא ליה לרבא בר ליואי לכברויי סלי בפניא ז) דמעלי שבתא. התם טעותא הוה. וטעותא מי הדרא והאמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וסבורים היו לומר שחשכה ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מו"ש בשבת ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו. (כז) שאני צבור דלא מטרחינן להו להתפלל שנית כמו דמטרחינן ליחיד ח) [ע] *) אבל מלאכה **) (בשבת) (כח) אלו ואלו מותרין. רב צלי של שבת בע"ש איבעיא להו רב צלי של שבת בע"ש אומר קדושה על הכוס או אין אומר קדושה על הכוס. ת"ש דאמר רב יודא אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש (כט) ואומר קדושה על הכוס ור' יאשיה

*) תוס' ותר"י **) ר"ל בע"ש ההוספה בטעות ועי' פר"י

רש"י תוספת יה"כ. שצריך להתחיל ולהתענות מבע"י דאורייתא היא דנפקא לן מועניתם את נפשותיכם בתשעה: **ואכלו** ושתו עד שתשיכה גרס ול"ג משתשכה:

מעדני יום טוב

מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר"י סבירא ליה דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך ע"כ ודקאמר תמיד לאו כבש של תמיד קאמר ובירושלמי אמר רבי יוסי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת מה טעם תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב: [ד] עד ועד בכלל. ולענין תפלת המנחה ה"ק אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע. גמרא: [ח] דהשתא דלא אתמר הלכתא כו'. ואע"ג דאמר ר"י בפרק קמא דף ד' הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית כו' מ"מ כיון דר' יצחק אשתיק ולא אמר ליה ש"מ דמספקא ליה ולא סמיך אהא דר' יוחנן ועוד שאפשר לומר שאע"פ שזמן תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה מכל מקום סובר ר' יוחנן שיאחר עד זמן ק"ש שהוא מיציאת הכוכבים שיסמוך גאולה לתפלה וא"כ מצי סבר שגם זמן ק"ש קודם דהא פליגי תנאי בברייתא כמ"ש רבינו בפ"ק ועיין עוד מ"ש שם בס"ד ובירושלמי דמייתי רבינו לקמן: [ו] אבל חוץ לד"א שרי. וכ"כ הר"ר יונה וכתב שזה נראה כרשות אחרת והב"י סי' צ"ו כתב דנראה דילפינן מהא דלעיל ר' אמי ור' אסי הוו עברי כו': [ז] ר' אליעזר חסמא גרס. וכתבתי הטעם בתוס' י"ט בספ"ג דאבות ממדרש רבה פ' אחרי דאמרו אתחסים רבי אליעזר: [ח] והנותן שלום לרבו. עיין לקמן בסמוך: [ט] בגמ' דידן רפ"ד דנזיר ושאר דוכתי: [י] כדי שאילת תלמיד לרב. אבל תהר"י כתבו דכל מקום שאמרו כו' אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב ע"כ וכ"ל דתליא בחלוף גרסאות דרש"י גורס כגי' גמרא דידן דגרס והנותן שלום לרבו. והמחזיר שלום לרבו וא"כ נתינה וחזרה כי הדדי נינהו ותהר"י לפניהם גי' הרי"ף וכן גי' רבינו ול"ג והמחזיר שלום לרבו: [כ] לא חייש לסמיכה. וכ"כ תהר"י ז"ל ולפי זה שפיר מצי סבר ליה רב כרבי יוחנן ואע"ג דברים מכילתין לא פירש כן וע"ש: [ל] מאן דצלי כו'. לכאורה קאי אשבת שיתפלל בע"ש דאתמר עלה בירושלמי אר"ח משכני רבי ישמעאל בר רבי יוסי אצל פונדק אחד א"ל כאן התפלל אבא של לילי שבת בערב שבת א"ר אמי רבי יוחנן פליג ולא הוה צריך מפלגא על הדא למה שכן מוסיפין מחול על הקודש ומייתי נמי כה"ג בשל מ"ש בשבת אלא דתו משמע שכן בכל יום דקאמר דבית ר' ינאי אומרין עלה על מטתו אין מטריחין אותו לירד (וכתבו רבינו לעיל סי' ב' גבי תפלת ערבית) אמר רבי זעירא כל זמן דהוינא עבד כן הוינא מפחד בליליא לית לך אלא כהדא דרבי מפקד לאבידן אמוריה כו': [מ] ואפשר שהיה להם אונס כו'. ומשום כך לא הקפידו על שלא סמכו גאולה לתפלה וכ"כ הטור בסימן רל"ג ועיין לעיל ס"ס ג': [נ] אמר רבה. בגמרא גרס רבא: [ס] וקודם גזירה הוה. והא דאמרינן בפ' כירה דף מ' אמר רבינא ש"מ המבשל בחמי טבריא בשבת חייב דהא מעשה דרבי לאחר גזירה הוה וא"ל פול בכלי שני ותו התם קאי אעובדא שאמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ והוא היה אמורא אחר ריב"ל שאמר התם לאותה גזירה ושוב ראיתי לבעל המאור שהקשה כך בפרק כירה וכתב די"ל דאלו התם לא נכנס אלא להזיע לא היו נותנין לו פך שמן לסוך אלא ודאי לרחילה ממש נכנס כי ההיא דתניא רחץ ולא סך מעיקרא דומה לנותן מים ע"ג חבית הלכך ע"כ בחמי טבריא עבדי' ולאחר גזירה היה מעשה: [ע] ה"ג אבל מלאכה אלו ואלו מותרין. וכן העתיק הב"י סימן רס"ג וכלומר בין צבור בין יחיד ומיירי כשהתפללו של שבת בע"ש בטעות וגם תהר"י

דברי חמודות

במי"ע פ"ק סימן י' שהם כפי שעות זמניות ושלדעת בעל ת"ה הוא א' שעה ורביע קודם צאת הכוכבים והרמ"י חולק עליו וסובר שהוא א' שעה ורביע קודם שקיעת החמה ושמצאתי לו און שכן סובר הרמב"ם ומשם תראה מה שנפלאתי על רמ"י בענין תשבון שיעור מיל ועיין לקמן סעיף כ"ה: (טו) דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי כו' וכן אי צלי כו'. וכתב הר"ר יונה דבדיעבד אם התפלל ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבינן ליה לחזור ולהתפלל וכ"כ אהל מועד בשם ס' ההשלמה שעכשיו שנהגו על ידי הדחק שעושים פעמים כר' יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמשכים וקורא ע"כ ואנו בכל יום כעל ידי הדחק הוא שאם ילכו להם הקהל אחר המנחה לא יתאספו אח"כ מיד כולם לערבית ומתוך כך תתבטל התפלה בצבור וגם הקדישים ואולי ע"י כך גם יחידים ישכחו ויתבטלו כך מסיק הב"י סימן רל"ג דהאידנא סמכו על ר"ת שכתב רבינו בפ"ק אע"פ שרבינו חולק עליו שם והיכא דדחיקא שעתא אית להו לצלויי בלחש והדר לנחותי לש"צ ולומר מגן ומחיה ועני קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות והכי נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא וכן ראוי לעשות כ"כ שבולי הלקט בשם רבינו האי כתבו ב"י סימן רל"ב אבל במדינות אלו עושים בהפך שהש"ץ מתחיל בקול רם ואומר עד האל הקדוש ומסיים כל הי"ח והצבור כשעונו אמן דהאל הקדוש מתפללים אח"כ כל א' וא' בלחש ויראה לי שאם אין מי שיענה אמן על ברכות הש"ץ שלא יגמור תפלתו בקול רם אלא יגמור אותה בלחש ושוב מצאתי שרמ"א כתב בסימן קכ"ד בשם מהרי"ל שבשעת הדחק שירא שיעבור זמן תפלה יוכל הש"ץ להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"ץ ע"כ ובסימן רל"ג הפריז רמ"י שכתב שהתינוקות עונין אחריו אמן ואע"פ שבסימן קכ"ד סעיף ח' העתיק כלשון מהרי"ל מ"מ כ"ל מה שכתבתי דהצבור לא יתחילו עד אחר האל הקדוש ואולי שגם מהרי"ל לא אמר אלא כשהשעה דחוקה כ"כ שאם לא יתחילו מיד עם הש"ץ שלא יוכלו לגמור קודם שיעבור כל הזמן אבל בלאו הכי שפיר טפי שלא להתחיל עד אחר האל הקדוש שאע"פ שבפרק דלעיל סימן י"ח כתב רבינו שיאמר עם הש"ץ מלה במלה התם נמי דחיקא ליה שעתא להסמיך גאולה לתפלה ומקרוב נתחדש פה ק"ק פראג וק"ק ווינא שרבים מתאספים ערבית להתפלל בצבור בזמנה: (טז) אסור לעבור כנגד המתפללים. ודוקא כנגד פניהם אבל בצדדם לא חיישינן להעברה בעלמא כ"כ הר"י וכתב ב"י ס"ס ק"ב שיש ללמוד כן מריש פ' אין עומדין דלא אסרו אלא ליסב בצד שמתפללין אבל לא לעמוד וכ"ש דלעבור שרי וכתב עוד שם הב"י בשם מהרי"א שבת"ה דקדק מעובדא דר' ירמיה בר אבא דלקמן שאם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו שאסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל ונראה שצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל עכ"ל: (יז) לא כנגד רבו. וכ"ש שלא יתפלל לפניו טור והרי"ף גר' כן בגמרא: (יח) רבו. פירש רבו מובהק כדתניא בספ"ב דב"מ שלמד רוב חכמתו ממנו ושם יתבאר בס"ד: (יט) ולא אחורי רבו. אבל תלמיד חבר משמע מעובדא דר"י בר עוקבא לקמן דשרי וכתב ב"י דמ"מ לפניו אסור דביזוי גדול הוא ובספר הפליאה כתב שצריך ליזהר מלהתפלל אחר שום אדם וכתב הב"י שאע"פ שאין נראה כן מהגמרא טוב לחוש לדבריו ובפ"ק דמכילתין ד' ה' אר"י אמר רב ואיתימא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל וכתבו התוס' דמילתא דקביע כגון ארון ותיבה אין זה הפסקה אבל מטה נראה שאין זה קבע וכתב הב"י דנראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי הגמרא שהיא ליסיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע וכתב הטור דבעלי חיים וכלים חוצצים וכתב האגודה וכ"כ א"ח בשם הראב"ד דלא חשיב חציצה רק בדבר חשוב שגבהה ד' וגבוה י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק שא"כ היאך מתפללים בבהכ"נ לפני הספסלים שיושבין בהן וכתב עוד האגודה בשם הרמב"ם שהשיב דבגדים המצויירים אף על פי שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדם כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפלתו ואם רגילים להעלים עיניהם בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר ע"כ וכתב המרדכי ר"פ כל הצלמים שמטעם זה שלא יתבטל הכוונה אסור לצור ציורים בספרים שמתפללים מהם אבל בגדים שמצויר עליהם דברי תיפלות השיב רבינו בתשובה סימן ב' כלל ה' שאפילו לישב עליהם בבהכ"נ אסור: (כ) אבל חוץ לד"א שרי. מוכח בטור א"ח סימן צ' ויו"ד סימן רמ"ב דאפילו לפניו נמי שרי ואע"פ שבטא"ח כתב רמ"י ז"ל הדבר במחלוקת בי"ד סתם וכתב דאפילו לפניו שרי וכתב מהרי"א בשם בעל המאורות דכל שהוא בצבור אם הוא כך סדר ישיבתן אין כאן תשאה ושרי מאחוריו וב"י בי"ד סימן רמ"ב כתב בשם רב האי גאון שכן גם כנגדו וכתב ב"י דיש לחוש אפילו בצבור ודקדק רמ"י לכתוב שיזהר שירחיק מאחוריו בכדי שיוכל רבו לפסוע הג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק כמ"ש לעיל סעיף ט"ז ולדבריו ירחק שיעור הג' פסיעות וגם ד"א: (כא) והחולק על ישיבתו של רבו. בפ' חלק ד' ק"י כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה' וכתבו הרמב"ם פ"ה מהל' ת"ת וכתב עלה איזהו חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואע"פ שרבו במדינה אחרת ע"כ וכ"ל פשוט דמהך דהכא נפקא ליה להרמב"ם לפרש להא דחלק החולק על רבו שהוא בענין זה דהכא שחולק על ישיבתו ומדרש שזהו מקרי חולק כל שקובע לו לעצמו מדרש שהרי הוא זה כחולק על ישיבת רבו כיון שקובע לו מדרש לעצמו והולה לה בכך תמיהת הרמ"ך: (כב) ואינו אומר שלום עליך רבי. וז"ל הרמב"ם ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנים לריעים ומחזירים זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי ע"כ וכך העתיקו הטור י"ד סימן רמ"ב אבל הש"ע שנה בלשונו ובין בחזרה ובין בנתינה כתב רבי ומורי וכבר הזכרתי חלופי גרסאות שבגמרא דנזיר במי"ע פ"ק סימן ג': (כג) מיהו בגמרא דידן כו'. ורמ"א אע"פ שכתב שכן נוהגים כתב אח"כ לדירושלמי משמע דלענין הדין דעתו נוטה כהירושלמי וכבר כתבתי במי"ע דתהר"י מייסבים גמרא דידן דאינו חולק על הירושלמי וכבר כתבתי בסעיף י"ח דרבו שאמרו בעניינים הללו רבו מובהק הוא: (כד) ואומרו מפי רבו. והרמב"ם כתב ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו וכ"כ הטור ופי' הב"י משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו ע"כ והטעם שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא ונמצא שמתגנה ע"י ומפני כן הקפידו ואמרו בפ' ע"פ ד' קי"ב אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול: (כה) ולא נתברר יפה מה שיעור יש כו'. וז"ל המגיד בפ"ה מה"ש בשם הרמב"ן תוספת זה א"א שיהא בעוד השמש זורחת על הארץ דהא תנן וכולן ב"ה מתירין עם השמש וא"א שיהא ג"כ בין השמשות שהרי תוספת זה אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא אלא ודאי זמנה של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש ע"כ ובסוף במה מדליקין מסיק רבינו כמ"ד דשיעור בין השמשות תלתא רבעי מיל נמצא שמשתשקע החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין וכרי"י בפ' מי שהיה טמא ורביע כתב לעיל דמפלג המנחה יכול לקבל שבת ומאי דאיכא בינייהו בשיעור שמפלג המנחה לשיעור שמשתשקע החמה תליא בחושבנא די"ב שעות היום מאימתי מחשבי' להו דלבעל ת"ה שמחשבים אותם מע"ה עד צאת הכוכבים ליכא בינייהו אלא חלק מעשרים מסעה לפי שלחשבונו עולה לכל מיל רביע מסעה וחלק העשרים שהם שעה (וח') [וד'] חלקי עשרים כמ"ש במי"ע פ"ק סימן י' ופלג המנחה היא שעה ורביע ומבואר הוא שהרביע הוא חמש חלקי עשרים נמצא שאין בין אלו הב' שיעורים כ"א חלק עשרים שהוא רק כ"ד חלקים מתתר"ף לשעה וזה נראה לרמ"י ז"ל דוחק מאד שלא יהיה הפרש בין רבנן לר' יהודה בקבלת שבת או בטעות שביום המעונן כ"א שיעור מועט כזה ואף על פי שאין קושיתו זו קושיא אחרי שפלוגתת רבנן ור"י לא איתמר בבי מדרשא לענין זה כלל אלא בזמן תפלת מנחה וערבית ויש ביניהם כל שיעור פלג המנחה מ"מ מה שהעלה לפרש דפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם שקיעת החמה מטעם שנראה בעיניו שאלו הי"ב שעות מתחשבים מהנץ החמה עד השקיעה כבר כתבתי במי"ע פ"ק שם שכן דעת הרמב"ם באלו הי"ב שעות אבל מה שהעלה רמ"י בסימן רס"ז שעכשיו לפי חשבונו שמפלג המנחה עד צאת הכוכבים יהיה ב' שעות ומעלה פחות חלק עשרים מן השעה הוא מן התימה כי הכיא שיעורי המילין כבראשונה לדעת המחשבים י"ב שעות מע"ה עד צאת הכוכבים ולדעתו שמחשבין לי"ב שעות אלו מהנץ עד השקיעה ומן השקיעה ד' מילין עד צאת הכוכבים יעלה לכל מיל רביע ותלי רביע כמו שכתבתי במי"ע וא"כ יהיה מן הפלג עד צאת הכוכבים שלש שעות פחות רביע וזה ל"ע עליו גם במקומות אחרים וגם כתבתי שם במי"ע דלהרמב"ם יש ה' מילין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ולדידיה יש לכל מיל ב' חומשי שעה אם כן השיעור שמפלג המנחה עד צאת הכוכבים ארבע שעות פחות רביע מסעה וכבר כתבתי בכמה מקומות שכל השעות הללו הם שעות זמניות: (כו) שאין לאכול מצה כו'. וגם קידוש לא יקדש קודם שתחשך כמו שאכתוב בפ' ע"פ בס"ד: (כז) שאני צבור דלא מטרחינן להו. ופירש הב"י סימן רס"ג דנראה דהיינו דוקא כשהתפללו מפלג המנחה ואילך וביחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה כיון דבטעות הוא שהיה סבור שכבר חשכה לא עלתה תפלה אבל קודם פלג המנחה אפילו צבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן תפלת ערבית הוא כלל וכן נראה מדברי ר' יונה ע"כ: (כח) אלו ואלו מותרין. דקבלה בטעות אינה קבלה והמרדכי כתב בס"פ ב"מ בשם הגאונים שפעם אחד היה יום המעונן וסבורין כעם שחשכה והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה והתחילו הנרות לכבות והורו חכמי הדור שאותם שהדליקו אסורים להדליק ולעשות מלאכה שכבר קבלו שבת ושאר אנשי הבית מותרין ומשמע דס"ל דעדיפא קבלת שבת ע"י הדלקת הנר שהוא מעשה מקבלה בתפלה ובשבולי הלקט כתוב במעשה הזה דאותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפי' אם כבה אסור לטלטלו עד מ"ש ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת עכ"ל הב"י ואע"פ שבש"ע כתב לדשבולי הלקט רמ"י ז"ל השמיט לדבריו ויפה עשה ויתר דיני קבלת שבת יתבארו בס"ד בס"פ ב"מ: (כט) ואומר קדושה על הכוס. ובר"פ ע"פ כתב רבינו שיכול לאכול ג"כ קודם שתחשך אחר שקיבל עליו השבת וכתב הב"י סימן רס"ז דהיאך אוכל קודם ק"ש דהא תניא לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימעא כו' (וכ' רבינו בפ"ק סימן ט' דאולא כב"ע) וי"ל דמכיון דלר"י מפלג מנחה ואילך הוי זמן ק"ש אע"ג דלמאן דס"ל דלא הוי זמן ק"ש עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך מ"מ לא מקרי אוכל קודם זמן ק"ש ע"כ

ולי

תפארת שמואל

רחמים אית ליה. וכן נראה דלא גרע מתפלת נדבה דשרי והא דלא מחדש בו דבר אין לך חידוש גדול מזה שמשלים תפלתו: ד) דמאן דמקדים ומצלי. פי' מי שרגיל להקדים ערבית וכן מי שרגיל לאחר תפלת מנחה עד ערב והתוס' כתבו כי מפני טורח הצבור מקילי בתפלה למיעבד תרי קולי דסתרי אהדדי: ה) בנגד רבו ולא אחורי רבו וכו'. פי' אצל רבו ומראה כאילו שוה לו אחורי רבו פירוש משום יוהרא ונו נראה כמשתחוה לרבו ורבינו יונה כתב מפני שרבו לא יכול לפסוע ג' פסיעות לאחריו נראה שהטעם

שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני הספקה שמא יצטרך רבו ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק וכנגד רבו שהוא אסור נראה שהוא הטעם מפני שהשוה עצמו לרבו וכ"ש אם חזר אחוריו כנגד רבו שהוא ביזוי יותר ואסור מיהו אם מרחיק ד' אמות נראה שמותר להתפלל לאחוריו או שכנגדו מפני שזה כרשות אחר בפני רבו כ"ל: ו) רב צלי של שבת בע"ש וא"ל ר' ירמיה בר אבא לרב מי בדלת [כצ"ל] וכ"כ ואסור במלאכה: ז) בפניא דמעלי שבתא. ג"כ לאחר שהתפלל של שבת בע"ש ע"ב: ח) ליחיד אבל מלאכה בערב שבת אלו ואלו מותרין כצ"ל:

מצלי של מו"ש בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת (ל) ואומר הבדלה על הכוס:

ז **תפלת** הערב אין לה קבע [פ] מאי אין לה קבע (אין לה) [°אינה] קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר רב יודא אמר שמואל תפלת ערבית ר"ג אומר חובה ור' יהושע אומר רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקי"ל °הלכה כרבא מיהו ה"מ היכא דלא צלי ליה כלל אבל היכא דצלי ליה תפלת ערבית כבר שויה עילויה חובא ואי טעי אהדרו נרישא כדקאמר רב (סוף פירקין) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום (ושמעי' אינה שאם טעה בערבית בראש חודש אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום) [צ] וה"מ שאם טעה בערבית בשבת [ק] או בימים טובים (לא) שמחזירין אותו ואמרינן נמי (ד' כו.) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים והא ד"ה הוא דליכא מאן דפליג עלה [ר] ואפי' למ"ד רשות חובה הוא דלית ליה אבל מצוה איתא (לב) והאידנא נהוג עלמא לשוויה חובה:

ח [דף כח ע"א] **תנו** רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ר' יודא אומר מתפלל של מוספין ואחר כך מתפלל של מנחה שזו היא מצוה עוברת וזו אינה עוברת. אמר רבי יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ה"ג [ר] וכך היא שנויה בזבחים פ"ק (דף יב.) ובפרק כל התדיר (דף צא.) (לג) דהלכה כרבנן דהכא ואם °כן יש ליזהר כשמאחרים ביום הכפורים תפלת שחרית [ש] עד אחר שבע שעות שיש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת המוסף ובירושלמי דפירקין גרסינן רבי חייא בשם רבי יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת הוו בעו למימר [ש] בשאין שהות ביום להתפלל שתיהם. אבל אם יש שהות ביום להתפלל שתיהם תפלת המוסף קודמת ר' נתן בר טובי אמר אפילו יש שהות ביום להתפלל שתיהם תפלת המנחה קודמת והתניא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף יצא בדיעבד אין לכתחלה לא הוא פתר לה בשלא הגיע זמן לתפלה כהא דריב"ל ט) דהוה מפקיד לתלמידיו אי הוה לכון אריסטון ומטא יומא [ת] לשית שעי עד דלא (סליקתון) [תסקון] לאריסטון תיכון מצלי דמנחה עד שלא (תסקון) [תסרון] [ת] משמע שכך א"ל דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן המנחה אז יש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת מוסף אבל במנחה גדולה דשבע שעות אין לחוש. ומיהו גמרא דידן לא סבר הכי [א] דאפי' בשעה שביעית פסקינן כרבנן שצריך להקדים תפלת המנחה וי"מ °דהא דקאמר היו לפניו שתי תפלות מתפלל של מנחה תחלה היינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהם [ב] כי ההיא דירושל' שרוצה ליכנס לסעודה גדולה ואי אפשר לו להתחיל עד שיתפלל כיון שצריך להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת שהיא תדירה וגם עיקר זמנה. (לד) אבל י) אם אינו צריך להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספין [ג] ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי החמה:

ט **אמר** ר"א כל המתפלל תפלת שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה [ד] עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וגו' [ה] [אמר ריב"ל המתפלל תפלת המוספין [ו] לאחר ז' שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וגו'] מאי משמע דהאי נוגי ממועד לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא על תברא ייתי על שנאיהן דישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא בתולותיה נוגות והיא מר לה*: י **א"ר** נחמן אסור לאדם שיקדים תפלתו קודם תפלת הצבור (לה) ובצבור שנו: יא **א"ר** הונא אסור לאדם שיטעום קודם תפלת המוספים (לו) ולית הלכתא כוותיה ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה ואפי' התחיל בהיתר צריך להפסיק [ז] כדמוכח פ"ק דשבת (דף ט:) וכן משמע לישנא דאסור לטעום כלום [ח] ואין הלכה כן [ט] ומותר לאכול כשיגיע זמן תפלת המנחה וכן °פסק ר"ת פרק קמא דשבת דמוקי מתניתין דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה

הגה"ה

*אמר רבי יוחנן כל המתפלל תפלת המוספים אחר שבע נקרא פושע וצריך ליזהר בר"ה ויום הכפורים ובשבתות ויו"ט להתפלל תפלת המוספין קודם שתעבור שעה שביעית וסמכינן אירושלמי היכא דמטא זמן מנחה דמקדמינן למוספין· מא"ז:

דברי חמודות

ולי הוא דוחק גדול כ"ש למאי דכתב רבינו לעיל שלאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ולא היה סומך גאולה לתפלה ש"מ שעם הברכות אמר בלילה ולא קרא קריאת שמע כלל קודם לכן לכן נ"ל דאה"כ דאף בשבתות וי"ט איכא איסורא דשלא לאכול קודם ק"ש ומיהא האיסור דמשום ק"ש כבר כתבתי בס"ק בסעיף מ"ד בשם הב"י עצמו שהוא דוקא בכתני שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וא"כ כל שהוא קבל עליו השבת קודם התני שעה זו שמותר לאכול ואע"פ שהוא זהיר וקורא ק"ש עם צאת הכוכבים לצאת י"ח ק"ש בזמנה וכלפי זה הוא שכתב רבינו בפ' ע"פ דמותר ולאפוקי מאה שבליל פסחים הוא דאתא לאורויי ולא נחית התם בענין איסור דזמן ק"ש אלא מכיון שיכול להיות שיאכל בשבתות וימים טובים אף קודם שתחשך שפיר קתני התם בע"פ עד שתחשך מה שאין כן בשבתות וימים טובים דהא משכחת לה דאוכל אף קודם שתחשך והיינו כשקיבל השבת ומתחיל לאכול קודם חצי שעה לפני צאת הכוכבים: (ל) ואומר הבדלה על הכוס. ומיהו לא יברך על הנר וגם אסור בעשיית מלאכה עד הלילה טור סימן רצ"ג והכי מוכח מדברי רבינו לעיל שכתב דמש"ה צלי של מ"ש בשבת שצריך להתפלל על התחום שמע מינה דאסור בכל מלאכה עד שתחשך ואחר כך הולך מתוך לתחום: (לא) שמחזירין אותו. ואם שמע מש"ץ מגן אבות נדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע מרא"ש ועד סוף כתב רב עמרם בשם ר' משה גאון דיצא י"ח ור' נטרונאי גאון כתב שיוצא בו אפילו לא התפלל כלל ואע"פ שהטור ס"ס רס"ח תמה עליהם דהא קי"ל כר"ג דאמר בסוף מסכת ר"ה שאין ש"ץ פוטר היחיד אלא בראש השנה ויום כפור אבל בשאר ימות השנה לא תירץ הב"י דכיון דתפלת ערבית רשות לא חמירא כשאר תפלות ולרב משה כדאית ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכן נראה מדברי סמ"ג שהביא דברי הגאונים האלו שטעמם משום דתפלת ערבית רשות ע"כ ויראה לי דאם הוא בקי בה בברכת מגן אבות או שיש לו סידור שכתוב בו ויוכל לאומרה בעצמו דשפיר דמי טפי דלא תהא שמיעה גדולה מאמירה עצמה ואף על פי שכשנתקנה לש"ץ נתקנה ולשון הטור שם בשם אבי העזרי ומשום כך אין ליחיד לאומרה שאני כשלא התפלל ורוצה לצאת בה דודאי דלא הויא ברכה לבטלה והרי הגהת מרדכי כתבו בשם הגאונים דאף היחיד אומרה ואף על גב דלא קי"ל כוותייהו מ"מ בנדון דידן שפיר דמי וכ"ש שהכלבו והאגודה כתבו דכל יחיד אומר עם הש"ץ בלא פתיחה וחתימה שאם התפלל וטעה או לא התפלל כלל שאם יאמרה עם הש"ץ בפתיחה וחתימה שפיר דמי טפי ממה שיצא בשמיעה בלבד ולרבותא הוא דנקטי הגאונים דיוצא בשומע ומיהא ודאי בהא מודינא דדוקא בשעה שהש"ץ אומרה אם שמע או אמרה עמו דשפיר עביד אבל אם כבר הש"ץ אמרה תו לא שפיר דמי לצאת בתחלה בברכת מגן אבות אלא יתפלל כל השבע וכסברת הטור ומיהו אי עבר ולא התפלל אלא אותה הברכה שמעין שבע אפילו שלא בשעה שאמרה הש"ץ ודאי דאין מחזירין אותו: (לב) והאידנא נהוג עלמא לשוויי' חובה. ואין לבטלה כלל טור סימן רל"ז ועמ"ש בפ"ק סעיף ו' וכתב הטור סימן רל"ז שאין הש"ץ מחזיר התפלה של ערבית וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינה חובה ופי' הב"י בשם הרשב"א דאפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם המתפלל בקי הוא אין ש"ץ מוציאו ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא ע"כ ומהאידנא דשוייה חובה ליכא קושיא אע"פ שפירש דשוייה חובה ואפילו לא התפלל כלל וכמ"ש במי"ע דמ"מ לא אלים מנהגא לשוייה חובה כדי לאטרוחי צבורא להחזיר הש"ץ התפלה ועוד כי היכי דמנהגא לשוייה חובה ה"נ מנהגא שאין הש"ץ מחזירה ולאו אתה יכול לשנות המנהג מפני מנהג כך נ"ל: (לג) **דהלכה** כרבנן דהכא. וכתב הרשב"א ומסתברא שאם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל של המוספים שנייה משום דמוספים כל שעתא זמניה הוא דהא תפלת המוספים כל היום אלא דלכתחלה צריך להקדים תפלת המנחה: (לד) **אבל** אם אינו צריך וכו'. ומיהו לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה נראה שיש לו להקדים לעולם תפלת מנחה לתפלת מוסף כ"כ תהר"י לזה הפי' ואע"פ שבפי' הירושלמי מסכימים כסברא קמא וכתב הרמב"ם בספ"ג מה"ת שיש מי שהורה שאין עושין בצבור כן כדי שלא יטעו ע"כ והש"ע אע"פ שכתב לכל זה בסימן רפ"ו מ"מ בהלכות יה"כ בסימן תר"כ סתם וכתב וז"ל טוב לקצר בפיוטים וסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות: (לה) **ובצבור** שנו. כלומר כשעומד בבהכ"נ אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הצבור מתפללין מתפלל הוא בפני עצמו תהר"י וכתב רמ"א אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים והתחנות עם הצבור ולא יפרוש מן הצבור אפילו לעסוק בד"ת ועיין בפ' דלקמן סי' כ"א: (לו) ולית הלכתא כוותיה. אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספים ופי' הרשב"א אפילו

מעדני יום טוב

כתבו שמותרין ודייק לה מדלאמר שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע שלא חששו אלא משום טרחא בלחוד אבל מפני קבלת שבת בתפלתם לא חששו כלל ומותרין במלאכה ע"כ ואע"פ שאותו מעשה במנ"ש היה דייק שפיר דהא ש"מ שלא חשו אלא על טרחת הצבור אבל אלו היה יחיד היו מטריחים אותו וא"כ יומו במקומו עומד כמו שהוא שאם הוא במנ"ש עדיין אסורים במלאכה ואם הוא ע"ש מותרין: [פ] מאי אין לה קבע. אילימא דאי בעי מצלי כולה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה וא"ת הא תניא לעיל סימן ג' מפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה תירצו תהר"י דהכי מקשה דאי איתא שאין במשמעות לשון אין לה קבע אלא שזמנה כל הלילה למה שינה לשון ואין לה קבע ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא ביה נמי משמעות אחר עכ"ל והיינו נמי דכתב הקיצור וז"ל אין לה קבע דזמנה כל הלילה והיא רשות ע"כ: [צ] ה"ג ברי"ף ושמעינן שאם טעה בערבי שבתות וכו' ול"ג וש"מ שאם טעה בערבית כו': [ק] או בי"ט שמחזירין אותו· ולית דמפרשי דדוקא בשאר ימים טובים אבל בי"ט של ר"ה כיון שתלוי בר"ח אם טעה ולא הזכיר של יו"ט בערבית אין מחזירין אותו דכר"ח דיינינן ליה ונוכל לומר שאע"פ שתלוי בר"ח כיון שהוא י"ט ומצות י"ט אלימא שפי שיש בה איסור מלאכה משא"כ ר"ח ובתפלה נ"כ אין מזכירין ענין ר"ח כלל אלא ענין י"ט יותר יש לנו לדון אותו כמו י"ט מלידון אותו כמו ר"ח ואם לא הזכיר בערבית מעין י"ט מחזירין אותו· תהר"י: [ר] ואפילו למ"ד רשות חובה הוא דלית ליה אבל מצוה איתא והאידנא כו'. כל זה לשון הרי"ף וגם בתחלת דבריו כתב אבל היכא דצלי כו' כבר שוויה עליה חובה וחובה ומצוה ודאי תרי עניני נינהו דאיכא בינייהו טובא וכדכתבן רבינו לעיל סי' ב' דמפרש מצוה היא ואין לבטלה בחנם אם לא משום מצוה עוברת ושרי המייניה ועלה למטה כו' ואח"כ כתב לדברי בה"ג שמפרש דשוויה עליה חובה ולעולם חוזר מלבד בערבית דר"ח ולפיכך כתבו תהר"י בריש פירקין דהרי"ף כתב לשתי הסברות וכתבו ג"כ שנראה מדבריו שסומך יותר על תירוץ בעל הלכות ז"ל ע"כ כלומר מדמתחיל בלישניה ומסיים נמי הכי דהאידנא נהוג עלמא לשוויה חובה וא"ת מכיון שעל בה"ג סמך אם כן למה לו לכתוב כלל בלשון אחרת דמצוה היא וכ"ל משום דלחיקא ליה על דברי בה"ג דמשוי ליה חובה אי צלי לה שמשמעו באותה הלילה אלא שטעה בה בענין שאם טעה כן בשאר תפלות שהן חובה לכ"ע שהיה צריך לחזור וקאמר דכן נמי ערבית אע"פ שמתחלה אינה חובה עליו ויכול לבטלה אי צלי וטעה חוזר דשוויה עליה חובה והוקשה לו מטעה ולא התפלל ערבית כלל למה יצטרך להתפלל שחרית שתים דהא לא צלי לה השתא מש"ה צריכא ליה למימרא דלעולם מצוה היא ואין לבטלה בחנם ואף על פי שעכשיו אין דברי בה"ג מוכרחין דהא אי אמרינן דמצוה היא לא קשיא ולא מידי ואין לנו מכריח לומר שהיא חובה מ"מ כתב דבריו של בה"ג שכל דבריו דברי קבלה וגם משום דמסיים והאידנא נהוג כו' לומר דאיכא טעמא למנהגא דהא בה"ג לדינא נמי ס"ל דחובה היא ומ"מ המנהג מחמיר ג"כ טפי מבה"ג דלבה"ג דוקא אי צלי אבל למנהגא חובה היא בין צלי בין לא צלי ולפי מה שפירשתי אין נ"ל מ"ש תהר"י שנראה מדברי הרי"ף שסומך יותר על תירוץ בעל הלכות גדולות דאדרבה לענין שתירוץ נראה מדבריו שסומך יותר על תירוץ כאמר דמש"ה כתבו אבל בה"ג לא כתבו לסמוך עליו בענין התירוץ אלא בענין הדין לדבריו דברי קבלה וגם מפני המנהג להעמידו על עמוד גדול הוא בה"ג כך נ"ל ולפיכך ג"כ אין לתפוס על רבינו בזה דלעיל כתב על תירוץ של בה"ג דלא נהירא והכא סתם וכתב כל' הרי"ף ומשום כך כתב בעל שלטי הגבורים שדברי רבינו צריכים עיון ולמאי דפרישית אין כאן מקום לעיון עליהם כי ישרים הם שאף הרי"ף אינו סומך על בה"ג בענין תירוץ הקושיא כלל ורבינו לעיל לא כתב אלא לתרץ הקושיא ודחה לתירוצו של בה"ג וכאן לפסק הלכה כתב כלשון הרי"ף לענין הדין וגם בדבריו של הרי"ף מבואר היטב שאינו סומך על בה"ג בענין התירוץ כלל ומשום כך ג"כ לא ה"ל לב"י להתרעם על רבינו בסימן רל"ה שכתב שם וז"ל והרי"ף כתב דהאידנא קבעוה חובה והרא"ש הקשה על זה בר"פ ת"ה ואח"כ כתב סתם דברי הרי"ף ע"כ והרי על מנהגא דהאידנא מעולם לא הקשה כלום אלא על התירוץ שאינו עולה הוא שהקשה ולכך לענין מנהגא שפיר מצי למיכתב לדברי הרי"ף וכתב לכל לשון הרי"ף לפי שאף מלשונו נראה שגם הוא אינו סומך בענין התירוץ על בה"ג: [ר] וכך היא שנויה· אינו מדוקדק לשון שנויה כיון שאינה אלא מימרא: [ש] עד אחר ז' שעות· לאו דוקא אלא אחר שש ומחצה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה וכ"כ בתוספות ובטור סוף סימן רפ"ו אע"פ שבסימן תר"ח לא דקדק גם כן וכתב כ"א יאחרו עד שבע שעות כו' ולקמן כתב רבינו בשעה ז': [ש] **בשאין** שהות כו'· דהשתא מנחה קודמת משום דתדירה היא: [ת] לשית שעי· לאו דוקא אלא שית ומחצה קאמר כדתניא בגמרא לעיל סי' ג': [ת] משמע שכך אמר להם. ר' נתן בר טובי והראיה שהביא מן ריב"ל הוא על תירוצא שתירץ ואוקמא להברייתא בשלא הגיע זמן תפלת המנחה ולמה יוצא בדיעבד מכיון שלא הגיע הזמן מש"ה הביא לדריב"ל שהרי הוא צוה לתלמידיו שיתפללו לאחר שית שעות קודם שיעלו לאכול באריסטון וא"כ הראיה שהוצרך להביא הוא על שאין הזמן של תפלת מנחה במנחה גדולה והביא לדריב"ל שבאריסטון צוה להם א"כ מינה שאין זו עיקר זמנה בין כך ובין כך סברת הירושלמי שעיקר זמן תפלת מנחה הוא בזמן מנחה קטנה ולא בזמן מנחה גדולה מסייע ליה להרמב"ם שכתבתי בד"ת סעיף י"ג ותשובה על הטור סימן רל"ג וכ"כ עוד בסי' רל"ד בשם רבינו שזמן מנחה גדולה הוא עיקר הזמן לתפלת המנחה וגם בהגהת מיימו' פ"ג מהל' תפלה שכתב ב"י סימן רל"ב הביא ראיה מהירושלמי דאמר על זאת יתפלל וגו' לעת מצוא לעת מצויו של יום כו': [א] דאפי' בז' שעות פסקינן כרבנן· מדחזינן לר' יהודה דאמר מתפלל של מוספין ואח"כ מתפלל של מנחה· ור"י ס"ל דזמן תפלת מוסף אינו אלא עד ז' שעות וכיון שמשם ואילך אינו זמן מוסף היאך היה יכול לומר שאחר ס' שעות ומחלה יתפלל מוסף תחלה שהרי כבר עבר זמנה אלא ודאי במנחה גדולה איירי מש"ה היה אומר ר"י שמיד שהגיע זמן מנחה גדולה מתפלל של מנחה תחלה ומדר"י נשמע לרבנן וכי היכי דמילתא דר"י לא איירי אלא במנחה גדולה כדכתבינן ה"נ רבנן דפליגי עליה בהכי איירי· תהר"י: [ב] כי ההיא דירושלמי שרוצה ליכנס כו' והביאו רבי נתן בר טובי לראיה על מה שאמר הוא שאפילו יש שהות ביום להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת לכתחלה שזהו כהא דריב"ל שצריך עכשיו שיתפלל שתיהן שאסור לו לכנס לאכול באריסטון עד שיתפלל שתיהן: [ג] ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי חמה. נ"ל שדקדק רבינו לכתוב עד סמוך דלאו עם לדמדומי חמה הא אמרינן בגמרא דף כ"ט ע"ב דלייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מ"ט דלמא מיטרפא ליה שעתא ובטור סימן רפ"ו כתב עד דמדומי חמה והוא ג"כ מתמעות עד סמוך אבל לא עם ממש ושוב מצאתי בב"י סימן רל"ב בשם הגהת מיימו' נהגו העולם כרבנן עד הערב כו' ואע"ג דלייטי עלה במערבא ה"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת שמש מעט שפיר דמי כו' ע"כ ובפרק כל כתבי דף קי"ח איתא להא דעם דמדומי חמה ולא אתמר עלה הא דלייטי עלה ולא קשיא שכן רגיל בגמרא: [ד] עליו הכתוב אומר וכו'. לכתחלה קאמר כדכתב רבינו בשם א' דאע"ג דליתא לדרבנן כו' שכר תפלה יהבי ליה: [ה] ה"ג אמר ריב"ל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וגו'· וכן ברי"ף גרס ליה בתר הא דר"א אע"ג דבגמרא קדים משום דעסיק בענין תפלת המוספין ראה הרי"ף להקדים של שחר כפי זמנו המוקדם ואפשר נמי דאיהו גרס בגמרא דאריב"ל אע"ג דרש"י ל"ג ומכיון שבגמ' לא הקדים אלא לסייעתא לא הוצרך הוא להקדימה ג"כ והו בגמרא גירסא אחרת בענינא דמאי משמע וכמ"ש רבינו היא גירסת הרי"ף והגי' שבגמרא פירשה בעל חכמת שלמה: [ו] לאחר ז' שעות· נר"י דאע"ג דלא אתמר הלכתא כותיה בתפלת המוספין מיהא אי' בגמ' אדברי חכמים דתפלת המוספים כל היום א"ר יוחנן ונקרא פושע: [ז] כדמוכח בפ"ק דשבת ד' פ' דמותיב עליה ממתניתין דאם התחילו אין מפסיקין ולא משני ליה דמתניתין שהתחיל בהיתר: [ח] ואין הלכה כן· בהא דקאמר שאסור לו לאדם שיטעום כו'. אבל בהא דלדידיה אפי' כשהתחיל בהיתר צריך להפסיק בהא הלכתא כוותיה כדמסיק רבינו לקמן: [ט] ומותר לאכול כשיגיע זמן תפלת המנחה. פי' אפילו סעודה קטנה לא טעימה בלבד כדמסיק וכן נמי סמוך למנחה קטנה כו' אבל בפ"ק דשבת כתב רבינו דלא קי"ל כוותיה בהא דאסור לטעום כלום קודם שיתפלל אלא מותר לאכול פירות וגם מסיים שזו היא שיטת רבינו תם וכו' נראה מזה שלא התיר אלא אכילת פירות דהיינו טעימה וכן הוא בהדיא בתוספות דהתם דסמוך למנחה אסור בסעודה קטנה והאשמיעתיה להב"י כשדייק הכא מתחלת דברי התוספות דהתם ולא שפיל לסיפיה דאותו הדבור שכתבו כך בהדיא וכ"כ תהר"י בשם ר"ת וגם הטור בסימן רל"ב כתב כן דלר"ת בסמוך למנחה קטנה שהוא בתחלת שעה עשירית אסור להתחיל אפי' בסעודה קטנה לכך היותר קרוב אלי שכן גם פירוש דברי רבינו דהכא שמ"ש ומותר לאכול אכילת פירות הוא ואטעימה מהדר ואע"ג דקאמר לישנא דלאכול נלמוד מעניינא דאטעימה דריב"ל מהדר וקאי והמגיה לאכול פירות כלשונו דפ"ק דשבת לא הפסיד ומ"ש

תפארת שמואל

ט) כי הא דריב"ל וכו' ומביא ראיה מריב"ל שיכולין להתפלל מנחה לכתחלה מזמן מנחה גדולה וק"ל: י) אבל אם אינו צריך להתפלל וכו'. לפי זה דביום כפורים אין לנהוג וכן נראה בשיני עיקר:

(לז) ולא יא) לאכול סעודה גדולה ובמנחה גדולה אבל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל (לח) וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישינן לאמשוכי כלל בסעודה קטנה דבטל סופרים הלך אחר המיקל [י] וסתמא דגמ' דקאמר התם האי לישנא קמא ולישנא בתרא רב אחא בר יעקב קאמר לה [כ] ואע"ג דהאי דמשני גמרא בלישנא קמא אליבא דריב"ל משני ולא קיימא לן כוותיה משמע הא אליבא דידן אין אנו צריכין להעמיד המשנה במנחה גדולה . מ"מ כיון דאוקמי הכי ולא קמשני מידי אליבא דידן שמע מינה דהלכתא הכי [ל] ^א ורב אלפס ז"ל כתב כלישנא בתרא לחומרא דאפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור :

יב מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: גמ' ת"ר בכניסתו מהו אומר יה"ר מלפניך ה' אלהי שלא אכשל [מ] בדבר הלכה ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אני רץ והם רצים [נ] אני רץ לחיי עולם הבא והם רצים לבאר שחת : יג מתני' ר"ג אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה [ס] רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו יתפלל מעין י"ח : גמ' הני תמני סרי תשסרי הווין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה ת"ר שמעון הפקולי [ע] הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיתקן ברכה לצדוקים [פ] ירד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה [דף כט ע"א] והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב (לט) טעה [צ] בכל הברכות כולן אין מעלין אותו [ק] טעה בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה ודלמא הדר ביה אלא שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל ל"ש אלא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה גומרה . ר' יהושע אומר מעין י"ח מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה [ר] ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך [ש] לסלוח היה לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך והנפוצים מארבע כנפות קבץ [ת] והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה טרם נדבר ואתה תשמע כי אתה הוא העונה בכל עת צרה ופודה ומציל בא"י שומע תפלה אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממוצ"ש ויו"ט [א] מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים [ב] מפני שצ"ל שאלה בברכת השנים [ג] °וקאמרי רבנן (מ) דהני מילי [ד] בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מתפלל הביננו : יד אמר רבי תנחום אמר רב אסי [ה] טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתיבי טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים וגבורת גשמים בתחיית המתים (מא) מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביחיד והא בצבור בצבור מ"ט משום דשמעה לה מש"ץ אי הכי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומעה מש"ץ מיבעיא ליה אלא אידי ואידי ביחיד אבל בצבור אפי' נזכר אחר שומע תפלה אינו חוזר דהא שמיע ליה מש"ץ וכן כתב בה"ג שאם שכח אדם יעלה ויבא (מב) או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל (מג) יכוין דעתו וישמע מפי ש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו כדאמרינן בשילהי ר"ה (דף לד:) כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ואע"ג דאמרינן התם דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות אריסי דאניסי וטרידי אבל דעיר לא היינו היכא דלא התפלל כלל [ו] אבל היכא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פי' בשאלתות דרב אחאי (פרשת ויצא) . ל"ק (מד) הא דאדכר מקמיה שומע תפלה [דף כט ע"ב] (מה) הא דאדכר לבתר שומע תפלה ומפרש °בירושלמי חוזר לשומע תפלה ואין צריך לחזור לברכת השנים דגרסינן בירושלמי בפרק אין עומדין רבי זירא בשם רב הונא אמר אם לא שאל בברכת השנים אומר בשומע תפלה דכוותיה אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומר בשומע תפלה [ז] ומה יג) אם שאלה שהיא מדוחק אומר בשומע

רש"י אבל דעיר לא משום דלא אניסי ויכולים להסדיר תפלתן

הגהות הב"ח ^א דהלכתא הכי אבל רב אלפס כו' :

מעדני יום טוב

ומ"ש אח"כ וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חייש' כלל לאמשו כי בסעודה קטנה נ"ל שאינו מדברי רבינו אלא הג"ה היא שהוגה מבחוץ וע"י הסופרים שגו ברואה במהירות הכניסוה בפנים ובפ"ק דשבת כתובה הג"ה זו ולכן מוכח שכן גם בכאן היא הג"ה ולכך ג"כ יש לגרוס בהדיא לאכול פירות כי י"ל שנמחק מן הספר אחר שכבר נכנסה הג"ה הזאת בפנים ואע"פ שבקיצור דהכא כתב ג"כ שמותר להתחיל בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה אעפ"כ מאחר שבטור לא כתב כן ודאי שיש לילך אחר חיבור הטור שהוא בתרא לקיצור כמ"ש בהקדמת הספר הזה ויש לנו לומר שכשחיבר הטור ראה וידע מזו היא הג"ה ואע"פ שאין זה כולי האי הכרע לומר כן בדברי רבינו דאפשר שהטור הלך בספרו אחר שיטת התוספות ולא השגיח על דברי אביו בזה כמ"ש על שם ר"ת מ"מ נ"ל מ"ש כדי ליישב את דברי רבינו דהכא ודפ"ק דשבת שלא יהיו נראים כסותרים וגם לא יהיה חולק בדעת ר"ת עם התוספות ותהר"י ועיין עוד לקמן גבי ואע"ג דהאי דמשני כו' שאוכיח עוד כדברי: וכן נמי כו' עד בסעודה קטנה כבר כתבתי שנ"ל שזו הג"ה היא ואכתוב עוד לקמן : [י] וסתמא דגמרא כו' · כמו ועוד ובפ"ק דשבת כתוב בהדיא שם ב' תירוצים : [כ] ואע"ג דהאי דמשני כו' . מלתא באפי נפשה היא על כרחנו צריכין אנו לפרש שנתכוון במאי דמסיק דמ"מ דהלכתא הכי דלא מצי קאי אמאי דאתמר בהדיא במילתיה דריב"ל דאסור למעוט דהא קאמר דלית הלכתא כוותיה אלא כי הא דכתב בהדיא בפ"ק דשבת דנהי דלא קי"ל כוותיה בהא דאסור למעוט כו' בהא מיהא קי"ל כוותיה שאם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה שמפסיקין מדלא קא משני לא קי"ל כריב"ל ע"כ כך צריכים אנו לפרש דברי רבינו בכאן ואע"פ שאין זה מבואר בדבריו שבקיה לאיהו דחיק ומוקי אנפשיה.אבל אם יכולין אנו לומר כך במפרשים אין אנו יכולים לומר כן בפוסקים שמדרכם הוא ראוי שיפרשו את דבריהם ולא יסתמו לכך נ"ל ברור ועל פי מה שכבר הגהתי לעיל ומחקתי וכן נמי סמוך כו' כנגד.זה אני מוסיף בכאן וכפי מה שנמצא בתוספות בפ"ק דשבת ששם כתוב זו הקושיא דאע"ג וכו' שכתב רבינו בכאן ותחלת דבריהם שם הוא בזה הלשון ומיהו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה ואם התחילו מפסיקין ואע"ג וכו'.וזה הלשון בעצמו נראה לי שהוא חסר מדברי רבינו ושצריכין אנו להגיהו בספר כך נ"ל פשוט וברור . [ל] ורב אלפס גרס ובפרק קמא דשבת כתב שכן נראה להר"ר יונה כו' ומשום כך כתב הטור שכן מסקנת רבינו ז"ל כהרי"ף ואע"פ שהב"י כתב שבביאורו לטור ח"מ סימן ה' יכתוב שאינו מוכרח הדר ביה שלא כתב כן שם אלא· כלדברי הטור שכן הוא מסקנת רבינו ז"ל : [ם] ה"ג בדבר הלכה וישמחו בי חבירי והיא גירסת רש"י ורי"ף אבל בקצור ובטור ס"ס ק"י ל"ג וישמחו בי חבירי ומיהא בסיפא גרס ואשמח בהם וכתב הב"י שמהר"י אבוה"ב ז"ל כתב שתהר"י פירשו ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח כלומר היה מתפלל שלא יכשלו החברים וימשוך בזה רעה שיהא שמח בכשלונם והיה נראה שהיל"ל מהם ולפי הנראה היה מתפלל שיהיה לו שמחה וגיל בהם שהתורה היא שמחה לעוסקים בה עכ"ל וזה מסכים דל"ג וישמחו בי חברי דהא ודאי בי א"א לפרש על דברי תורה שישמחו בהם ולפיכך טעה רמ"י ז"ל במה שהעתיק וישמחו בי חברי ומפרש על ואשמח בהם כפי' מהרי"א ז"ל : [נ] אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת · וא"ת ולמה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י"ל שהוא דבר בפני עצמו ור"ל כשאני רואה שעוברים סימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העוה"ב אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל עד שעת המיתה ואינם מכינים צידה לדרכם מפי מורי הרב נר"ו עכ"ל תהר"י ולי מעיקרא לאו קושיא דאע"ג דשכר מצות בהאי עלמא ליכא מ"מ ת"ת כנגד כולם שאוכלים פירותיהן בעוה"ז וא"כ מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר בעוה"ז קאמר וכ"פ רמ"י ז"ל ומ"מ נ"ל דתהר"י סברי דמ"מ בכלל שמקבל שכר בין עוה"ז בין עוה"ב : [ס] ה"ג ר' יהושע אומר מעין י"ח. ומיהא בטור סימן ק"י העתיק ג"כ רבי דוסא: [ע] הסדיר י"ח ברכות על הסדר ביבנה שמתחלה לא היו מתפללין אותם על הסדר אלא כל א' וא' הברכה שהיתה צריכה לו ובא שמעון הפקולי והסדיר אותם אח"כ על הסדר ולמד סדרם מכח הפסוקים כדאיתא בגמרא דמגילה· תהר"י : [פ] ירד · לפי שדרך המתפללים לעמוד במעמקים כדאמרינן בפ"ק סי' י'. לכך קאמר ירד ולקמן קאמר לא העלוהו : [צ] בכל הברכות כולן אין מעלין אותו . ומה שאמר (בפרק אין עומדין) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זהו לפי שטעה אבל בכאן אמר שאין מסירין אותו ש"ץ ולא קשיין אהדדי כך פי' תהר"י ועיין בד"ח: [ק] טעה בברכת הצדוקים מעלין אותו דחיישינן שמא מהן הוא . ומה שלא אמרו שאם טעה ולא הזכיר תחיית המתים שמעלין אותו ג"כ מפני שברכת הצדוקים יש בה קללה לצדוקים וכשאינו אומר אותו אנו חוששין שמפני שהוא מהן אינו רוצה לקלל את עצמו אבל בברכת תחיית המתים כיון שאין בו קללה אין בזה היכר אם הוא מהן או לא שאפשר שאפילו לא יאמין הוא בתחיית המתים עכ"ז יאמר הברכה דמאי איכפת ליה אם יאמר מחיה מתים כיון שאינו מקלל עצמו הלכך כיון שאפשר שיאמר אותה ויהיה מהן ולא נוכל להכיר אותו אפילו בשלא אומר אותה אין מעלין אותו עוד נוכל לומר שבתחיית המתים כשטעה אין מעלין אותו מפני שאפשר שהוא מהן ומאמין בתחיית המתים כ"כ תהר"י ועיין בד"ח : [ר] ושמואל אמר הביננו כו' . פירש רש"י בין ג' ראשונות לג' אחרונות דהכי אמרינן לקמן בגמרא ומייתי לה רבינו בסימן י"ח ועיין עוד שם : [ש] לסלוח היה לנו · וכן הלשון ברי"ף ובגמ' גרס ותסלח לנו להיות גאולים : [ת] והתועים בדעתך ישפטו . וכן הלשון ברי"ף וכתבו תהר"י שכן גורסין בנוסחאות המדויקות ובירושלמי ג"כ אומר בדעתך תשפטם ופירשו תהר"י שר"ל והתועים שהם ישראל המטיחים דברים שעזב הקדוש ברוך הוא אותם ואינו משגיח בם יהי רצון שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך אשר היא החמלה והחנינה מלשון וידע אלהים וזהו שהיה אומר הנביא איה קנאתך וגבורתך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו וגו' למה תתענו ה' מדרכיך ואמר במקום אחר למה צמנו ולא ראית עינינו נפשנו ולא תדע ביאר שמפני הסתלקות רחמי השם אנו תועים בדרכיו הטובים כלומר שאנו אומרים שהוא אכזרי שהוא הפך ממדותיו כי הוא רחום וחנון וכן אנו מתרעמים שאינו רואה ואינו יודע אותנו ברחמים וזהו ממש מה שנזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו היגון ואנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים ובצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו תועים עתה מהם ע"כ והב"י סימן ק"י פי' והתועים הם ישראל שהם תועים בין עובדי גלולים שנאמר תעיתי כשה אובד והם נשפטים על ידי שרי עובדי גלולים במשפטים אשר לא כתורתך יהי רצון שישפטו על דעתך (וא"כ גרסינן בדעתך נמי הכי פירושו שהם משפטי התורה וזה ודאי יהיה על ידי שישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה ע"כ ובתחלת דברי ב"י כשהעתיק ל' רש"י יש חסרון בדבריו ושגה בו רמ"י ז"ל כמו שכתבתי במלבושי יום טוב בס"ד ותקנתי לשון הב"י) : [א] מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת · ובגמרא שואל כמו שאומר מעין כל ברכה וברכה משמנה עשרה למה אינו אומר ג"כ מעין הבדלה ויתפלל הביננו אפילו במוצאי שבתות וימים טובים ונשאר בקושיא ואפ"ה מילתא דשמואל הלכתא הוי ואפשר לומר טעם בדבר דמש"ה לא תקינו מעין הבדלה מפני שהבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן ואם היו· אומרים מעין הבדלה היה נראה שההבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שתקינו מעין הבדלה כמו שתקנו מעין שאר ברכות מפי מורי הרב נר"ו תהר"י ז"ל והוסיף רמ"י ז"ל ואתי למטעי ולברך בי"ח אתה חונן ברכה בפני עצמה ואתה חוננתנו ברכה בפני עצמה : [ב] מפני שצ"ל שאלה בברכת השנים. ומתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לאטרודי כלומר לטעות וכ"ל דהא דחיישינן שיטעה יותר בתפלת הביננו מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג שתים או ג' תיבות או להוסיף אותם עכ"ל הב"י : [ג] וקאמרי רבנן כו' · כ"כ הרי"ף ואפשר לטעמם משום דאמרינן בגמרא דלייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו וקסברי רבנן דודאי דכשהוא בשעת הדחק דלא עלה לייט אביי וז"ל התוספות לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו והכי קי"ל וי"ס דמסיק ה"מ במתא אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין גבי רבי יוסי כו' ע"כ ור"ל בריש מכילתין בסימן ג' : [ד] בשעת הדחק · בקצור כתוב כגון במדבר וכיוצא בו אבל בטור סימן ק"י כתב כגון שהוא בדרך או כיוצא בו ונראה לי דתליא בגירסא דלקמן סימן י"ח דגריס רבינו כי מטי לביתיה ועיין בד"ח [ה] טעה ולא אמר שאלה כו' . וכ"כ תהר"י שבדקו בנוסחאות מדויקות ומצאו כך ולקמן כתב רבינו הגי' שבספרים שלנו וברי"ף : [ו] אבל היכא שכבר התפלל מוציא את הבקי· אפילו לרבנן דאיכא למימר דל"פ עליה דר"ג אלא כשלא התפלל כלל כך צריך לפרש דאל"כ תקשה דהא לא פסקינן התם כר"ג אלא בר"ה ויה"כ אבל בשאר ימות השנה הלכתא כרבנן דאין הש"ץ פוטר אלא את שאינו בקי כן כתב הב"י ס"ס קכ"ד : [ז] ומה אם שאלה שהיא מדוחק כו' · כלומר שאלה של ברכת השנים

דברי חמודות

טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב כי הא דרב הויא בגמרא דלא אתא לפירקא דרב יוסף משום דתליא ליה וא"ל דה"ל לטעום מידי קודם תפלת מוספין ולמיתי אבל סעודה אסורה ודאי כדכתב רבינו בשם רבינו חננאל בריש פ"ד דתענית · (לז) ולא לאכול בסעודה גדולה ובמנחה גדולה. והר"ר זרחיה הלוי ז"ל מיקל יותר ואומר דכיון דאי לאו מדריב"ל הוה מוקמי' מתני' בסמוך למנחה קטנה ודריב"ל אידחיה ליה נקטינן מתני' כפשטה בסמוך למנחה קטנה דאין מתחיל אפי' סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין הא במנחה גדולה אפי' סעודה גדולה שרי' ע"כ וכן נוהגין וכתוב באגודה פ"ק דשבת דאולי הטעם משום שעכשיו קורין לב"ה לא חיישינן דלמא ישכח ולא יתפלל וזה לא היה בימיהם וכתב רמ"א דיש להחמיר וכן נראה מלשון האגודה דמסיים אמנם יש פלוגתא דרבוותא ובפי' סעודה גדולה וסעודה קטנה כתב רבינו בפ"ק דשבת ע"ש : (לח) וכן נמי בסמוך למנחה קטנה כו' אע"פ שבמי"ט כתבתי שנ"ל שאין זה מל' רבינו מ"מ הג"ה היא וכן כתובה בהגהות פ"ק דשבת וגם הטור כתב כן שהר"ר יהודה כתב כך בשם ר"י וכתוב באגודה שנהגו להקל כסברא זו ויתר דינים דשייכי להכא אכתוב בפ"ק דשבת כי שם מקומן : (לט) טעה בכל הברכות אין מעלין אותו. פי' כשיודע לחזור למקום שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב ש"ץ שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה יעמוד אחר תחתיו ואם טעה בברכת הצדוקים . אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו וכך הם דברי הטור ודברי הר"ר יונה כתבתי במי"ט (מ) דה"מ בשעת הדחק . וכתבו תהר"י ז"ל בפ"ק גבי א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך כו' בשעת הדחק כגון מי שהיה מהלך בדרך וכיוצא בו ונראה שאם עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה כ"כ שאפי' בעיר מתפלל הביננו בימות החמה מפי מורי הרב ז"ל עכ"ל ובמי"ט כתבתי לשון הקיצור ולשון הטור וכתבתי שלשון הטור הוא גי' הגמרא ועיין עוד מדין הביננו בסי' י"ח · (מא) מחזירין אותו. פירשו רבינו בריש תענית בשם ראבי"ה והוא חולק עליו ע"ש וכפ' דלקמן סי' י"ג : (מב) או כל דבר שצריך לחזור כו' . ואפי' ברכה שלימה דלא כמ"ש התו' בשם הר"ם דדוקא שכח של ר"ח אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו מש"ץ ועיין לקמן סעיף ע"ו : (מג) יכוין דעתו וישמע מפי ש"ץ וכו' מראש ועד סוף. כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיק ולא משיח ופוסע ג' פסיעות לאחוריו טור ר"ס קכ"ד בשם רב שרירא ורב האי : (מד) הא דאדכר מקמי שומע תפלה . ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו יאמר השאלה קודם עננו כי שאלת הגשמים היא יותר חובה מעננו שהרי אם שכח שאלת הגשמים והשלים כל תפלתו חוזר ומתפלל ואם שכח עננו והשלים כל תפלתו אינו חוזר ומתפלל כ"כ האבודרהם ורמ"י לא ראהו שכתב טעם אחר לפי שהשאלה תדיר ואין זה נכון שהרי בימות החמה א"א השאלה כלל ויכול להיות שמתענה : (מה) הא דאדכר לבתר שומע תפלה . ונראה שאם נזכר לאחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאלו לא סיים ש"ת תשבינן ליה כדמסיק רבינו בריש תענית וכתבתיו במי"ט

תפארת שמואל

יא) ולא לאכול סעודה גדולה . אם התחילה בשעת מנחה גדולה אין לו להפסיק אפי' אם הגיע זמן מנחה קטנה רק שיהיה לו שהות להתפלל אח"כ אבל אם התחיל סעודה גדולה סמוך למנחה קטנה אז יש לו להפסיק כך כתב המחבר פ"ק דשבת רק תימה דהכא כתיב אף דתלמודא מוקי לה במנחה גדולה אליביה דריב"ל מ"מ אף לדידן קי"ל הכי מדלא מצי לדידן בע"א ולשם כתב דהכי דלית הלכתא כריב"ל היינו משום דקאמר דאתי לטעום משמע אפי' פירות אבל לאכול אסור אף לדידן סמוך למנחה קטנה ואם התחיל מפסיק והכא פסק דמותר אפילו לכתחלה אבל הטור כתב כמ"ש הרב המחבר ושם משמע להדיא שחזר מדבריו וקי"ל :

יב) ומה אם שאלה שהיא מדוחק וכו' . נ"ב פירוש שאלה שהיא מכח דוחקא וצורך שעה מש"ה היה ראוי לבער ולקובעה במקומה אפ"ה אין מחזירין אותו וודאי שיאמר אותו בברכת שומע תפלה הזכרה של גשמים

פליט

תפלה אזכרה שהיא מריוח לכ"ש והא תני אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר בתחיית המתים מחזירין אותו א"ר אבא מרי אחוה דרב יוסף בשלא אמר בשומע תפלה להיכן חוזר ר"ש בר בא בשם רבי יוחנן בר"ח אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה [ח] אף הכא אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה וכן פסק ה"ר יוסף ז"ל בשם ר"ח שחוזר לשומע תפלה ומיהו בגמ' דידן לא הזכיר לומר גבורת גשמים בשומע תפלה [ט] ואפשר דפליג אירושלמי בהא *או שמא פשוט היה לו הק"ו דליתא בירושלמי מיהו מצאתי ברוב הספרים שכתוב בהן טעה ולא אמר הזכרה בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה וגם רב אלפס ז"ל הביא כן אלמא פליג אירושלמי וא"ת הא אמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) בעו מיניה מרב ששת טעה בזו ובזו מהו אמר לאו חוזר לראש פי' שתיקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אומרה על הכוס וא"צ לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל הכא נמי כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה [י] היה לו לחזור לראש לברכת השנים ושמא יש לחלק דשאני הכא די"ח ברכות כולן כתפלה אחת הן ולא אטרחוהו רבנן לחזור לראש כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפלה ועל הכוס דתרי עניני נינהו ובה"ג כתב דאי אידכר קמי שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לראש ומשמע שר"ל אם לא אמרה בשומע תפלה חוזר לברכת השנים דהיינו רישא דידהו [כ] ולישנא לא משמע דאיירי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח ונראה דסברי ה"ג דגמ' דידן פליג אירושלמי מההיא דפרק אין עומדין טעה בזו ובזו [ל] וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכן כתב הראב"ד ז"ל עוד כתב שם °בירושלמי א"ר זירא בשם רבי חנינא [מ] היה עומד בטל (מו) והזכיר גשם מחזירין אותו בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבוהו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר וקס"ד דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא יג) דמצלי ומיקל להאי דלא מצלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל [נ] אלא לפי שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל [ס] (מז) כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתם להאי דלא מצלי ולא מיקל פירוש שלא אמר לא טל ולא מטר ותו פריך בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים ולא הזכיר בברכת המתים מחזירין אותו בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין [ע] אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו כל יד) זה בהזכרת גבורות גשמים [פ] והא דקאמר מטר לאו דוקא דהוה ליה למימר ולא גשם [צ] אבל לענין °שאלה שהוא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו: טו (מח) ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שאומרה על הכוס כתב בעל ה"ג כיון שתלוי הדבר בכוס היכא שאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה ז"ל היה אומר אף אם לא היה לו כוס מזומן בלילה [ק] (מט) אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל: טז א"ר תנחום א"ר אסי א"ר יהושע בן לוי (נ) טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר טו) לעבודה סיים חוזר לראש וקאמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר את רגליו אבל לא עקר את רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרינן כי לא עקר את רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא כשהוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"ג דלא עקר את רגליו חוזר לראש וכן °הלכתא דלעולם חוזר עד דאיכא תרתי דלא עקר את רגליו וגם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו: יז °ונראה דכל אותן דאין מחזירין כגון על הנסים דחנוכה ופורים [ר] ויעלה ויבא דראש חדש [ש] ועננו [ת] וכיוצא בהם כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואם יחזור הוי ברכה לבטלה וה"ר אלחנן ז"ל היה ר"ל כל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר והביא ראיה מהא דאמר לקמן בפ' שלשה שאכלו (דף מט:) לגבי יעלה ויבא דברכת המזון שאם לא פתח בהטוב והמטיב תקנו טז) ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו א"כ ה"נ אע"ג דכשפתח בברכה אין מחזירין אותו כל זמן שלא פתח יחזור לראש לאותה ברכה עצמה כמו שתקנו שם ברכה חדשה ולאו ראיה היא דשאני התם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא [א] ואין שם הפסק באמצע הברכה אבל הכא אם יחזירוהו לאותה ברכה בדבר שאין לחזור הוי הפסק באמצע תפלתו. וה"ר יז) יונה ז"ל הביא ראיה [ב] דאין לחזור מהא דאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה משמע דמיד שסיים ברכת עבודה דייקינן יח) לה בטעות [ג] ולכך יט) אמר לשון חוזר [ד] ואע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת ורבינו יצחק ז"ל ראה לר"ת ז"ל שחוזר לאחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו *ולא מסתבר כלל דהיכא שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אינו חוזר לעבודה ואפשר שהוא

הגה"ה
*טעמא דכיון דשלש ראשונות שבחן של מקום אם טעה בגבורת גשמים אין לו להזכיר בשומע תפלה שהיא צורך עצמו . הועתק מן התוס' . מא"ז :

הגהות הב"ח *ולא מסתבר כלל דכיון דהיכא וכו' :

דברי חמודות

סוף סימן י"ז כך כתב הב"י סוף סימן קי"ז : (מו) והזכיר גשם מחזירין אותו. וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה יחזור לראש התפלה כו' כ"כ רבינו בריש תענית ועיין בפ' דלקמן סי' י"ג וכתבו תהר"י שאפי' במקום שצריכים הגשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו שאם הם צריכין לגשמים ישאלו אותם בשומע תפלה ולא ישנו ממטבע [שטבעו] חכמים וכדאמר בפ"ק דתענית גבי בני נינוה ע"כ וכתב הטור סימן קי"ד בשם הראבי"ה דבכל מקום שאין אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש : (מז) כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתם . וכתב במי"ע בשם הר"ן דלפי זה קרוב הדבר כל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקלל ואע"פ שכתבתי ג"כ בשמו דהרמב"ן חולק בדבר כל דדוקא בשלא הזכיר טל כו' כבר כתב הב"י דמדברי הרמב"ם נראה כסברת האומר שאפי' הזכיר ג"כ טל מחזירין אותו ושכן הלכה וכך פסק רמ"א : (מח) ואם טעה ולא הזכיר הבדלה כו' אין מחזירין אותו · [illegible] מגלים תפלתו ואפילו נזכר קודם שומע תפלה דדוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך [illegible] מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ואחר שכתה אסור שאינו מעין שומע תפלה. תוס' : (מט) אם יודע שימצא כוס למחר כו' . ומסיים הטור סי' רצ"ד דלפי זה אף בט' באב שחל להיות באחד בשבת אם טעה ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על כוס במוצאי ט' באב ע"כ ואני מצאתי עוד במי"ע לפרש דהא דר' יונה שכתב למחר דאפשר לומר דטעמו שגורס כגי' הגאונים והרי"ף שכתב רבינו בסוף מס' תענית דגרסי מבדיל והולך כל היום כולו אבל לרבינו דגורס בפ' ע"פ סוף סי' י"ג [illegible] השבת כולו ופי' עד יום ד' וכמ"ש בפ"ק סי' ח' אפשר שכן ג"כ אם יודע שיהיה לו כוס קודם יום ד' אינו חוזר ומה שלא פירש והניח סתום כלשון הרר"י י"ל דסמך על המבין דממילא משמע דלדאית ליה מבדילים עד יום ד' דאף אם יודע שיהיה לו קודם יום ד' וא"כ נקט מלתא בסתמא דמסתמא כשלא ידע שיהיה לו למחר לא ידע ג"כ שיהיה לו אח"כ והשתא אף הר"ר יונה מצי סבר כגי' רבינו כל השבת כולה אלא שיש לדון בהפך מכל זה שאפילו לגירס' רבינו שמבדילים עד יום ד' לא תנו בכאן שלא יחזור אא"כ יודע שלמחר יוכל להבדיל על הכוס שמאחר שטעה בזו ובא לא רצו להרחיב לו זמן וצ"ע : (נ) טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר כו' . כתב הב"י ר"ס תכ"ב וז"ל ואם הוא מסופק אם הזכיר אם לאו נראה דבירושלמי פ"ק דתענית דמחזירין אותו דקתני שהמתפלל ואינו יודע מה הזכיר כל ל' יום חזקה מה שהוא רגיל מזכיר ובתבוהו התוס' בפ"ק דברכות (ולמדו) ממנו לכל הדברים שצריך להזכיר (וכתבו שם רבינו ג"כ ללמוד ממנו ע"ש) וגם הכלבו כתב בסי' י"ח בשם הר"ן נראה מזה הירושלמי שכן נמי אמרינן בר"ח ובתוס"מ אם נסתפק אם אמר ענין היום אם לא שצריך לחזור אלא שאח"כ כתב מיהו בפ' שלשה שאכלו גרסי' ירושלמי דבספק הזכיר בר"ח ובתפ"מ אין מחזירין אותו עכ"ל ותמיהני עליו איך לא נסתכל במאי דאתמר התם עליה דההיא דאשכח תנא ופליג כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח ותוס"מ צריך להזכיר מעין המאורע ואם לא הזכיר מחזירין אותו וכיון דפלוגתא היא וגמ' דידן מייתי ברייתא דקתני מחזירין פשיטא דלא מייתי' לאידך ברייתא ואפשר עוד דהתם בירושלמי לא לענין הזכרה דתפלה איירי אלא לענין הזכרה דבה"מ דהא אהזכרה דבה"מ דאיירי ביה מייתי ליה עכ"ל הב"י ונראה מזה שדעתו לפסוק דלא כהכלבו ומשום כך בספרו הש"ע לא הזכיר דין הספק משום דסתמו כפירושו וסוי בכלל לא אמרו דמחזירין אותו ואני תמה מאד על רמ"א שפסק כהכלבו ורמ"י כתב לשתי הסברות ולא הכריע אבל נראה ודאי דהכרעת ב"י הכרעה היא דהא טעמא קאמר ועוד דבעל המימרא דאמר בירושלמי אין מחזירין ר' יוחנן הוא ועלה אמרי' דאשכחן תנא דפליג א"כ אין לנו אלא כדברי התנא שאפי' אם נוכל לומר דר"י תנא הוא ופליג מ"מ אם לו הכא לחלוק אין לנו כח לפסוק כמותו נגד תנא דברייתא ועוד ראה זה מצאתי בירושלמי פ' אין עומדין במתניתין דהאומר על קן צפור כו' רבי יעקב בר אחא ר' שמעון בר אבא בשם רבי אלעזר ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו להיכן הוא חוזר ר' שמעון בר בא בשם רבי יוחנן עקר את רגליו כו' הרי שמעון בר בא בשם רבי יוחנן בעל המימרא דהתם הוא עצמו מפרש לדברי האומר מחזירין לכך הקרוב אלי לומר דכיון שמשמע לתנא האומר שלא כדבריו שחזר בו וכן לא דחה התם לתנא דפליג אע"פ שהיה יכול לדחותו

מעדני יום טוב

שהיא צריכה לצורך השעה אין מצריכין אותו לחזור ודי בשיאמר אותה בש"ת הזכרה של גבורת גשמים שאינה אלא שבח בלבד לא כ"ש שלא נצטרך להחזירו תלמידי הר"י ז"ל : [ח] אף הכא כו' . אע"פ שאינו דומה לגמרי מ"מ כיון שדומה באם עקר רגליו שייך למימר אף הכא וראיתי בירושלמי פ"ק דתענית דגרס הכא אם כו' ושאמר שבפרק אין עומדין שהגי' אף הכא נשתבשה שם הגירסא ג"כ שמסיים חוזר לעבודה ולש"ת ושבוש הוא דל"ג לעבודה וכן הוא בפ"ק דתענית : [ט] ואפשר דפליג אירושלמי . וטעמא דכיון דשלש ראשונות שבחן של מקום אם טעה בגבורת גשמים אין לו להזכיר בש"ת שכן צורך עצמו בהג"ה בשם התוס' וכ"כ הטור סי' קי"ד : [י] היה לו לחזור לראש בברכת השנים . דהיינו רישא דידהו כדלקמן : [כ] ולישנא לא משמע כו' . כלומר דאין לפרש לישנא דה"ג שכתב ואי לא הדר לראש שירצה לומר שאם לא נזכר עד שסיים כל הי"ח חוזר לראש הי"ח וא"כ לא שמעינן מיניה שיהיה סובר דאם לא אמרה בש"ת שחוזר לברכת השנים דלישנא לא משמע הכי שהרי הוא חוזר על דבריו הראשונים שכתב דאי אידכר קמי ש"ת אהכי מהדר וקאמר ואי לא דמשמעו ואי לא אידכר קמי ש"ת אלא בתר הכי ואע"פ שעדיין לא גמר כל הי"ח : [ל] וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם . וכ"כ עוד בפרק אלו טריפות סי' י"ח היינו היכא דלא מתחזי בהא' פירכא מגמרא דידן דהא בפ' ר"א דמילה כתב רבינו בשם הרי"ף על דברי בה"ג דאין לסמוך עליו דטעות הוא ועוד בפרק ואלו מגלחין סי' ג' כתב רבינו בשם ר"ת דלא סמכינן אדברי בה"ג שהוא היה סגי נהור ולפעמים כתבו תלמידיו בשמו מה שלא נוה ומה שלא עלה על לבו ועיין לקמן בפירקין סי' כ' : [מ] היה עומד בטל . פי' בימות החמה שנהגו בימיהם ועד היום מנהג בני ספרד להזכיר הטל בימות החמה : [נ] אלא לפי שעומד כו' והזכיר גשם שהוא סימן קללה . כדתנן בפ"ק דתענית וכתב הר"ן בריש תענית דאיכא למידק למה מחזירין אותו קודם שיצא ניסן שהרי אינו סימן קללה אא"כ שיצא ניסן ואע"פ שהוסיף ואמר מה שלא נתקן הרי מעביר הרוח ומפריח הטל שלא נתקן ואם אמר אין מחזירין אותו כדאיתא התם וי"ל שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרי שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו עכ"ל וא"ת ומאי תקנתיה בחזרה כיון שכבר קילל ומפני כך כתב המרדכי בריש תענית דנראה לרבינו דלא מחזירין אותו לראש הברכות אלא כלומר גוערין בו ומוחין בו שלא יאמר יותר דתימה הוא לומר מחזירין לראש הברכה כי מה יועיל הלא כבר אמר אותו ע"כ אבל הוא עצמו מסיים בשם אבי העזרי דחוזר לראש וכן הסכמת הפוסקים ואני בעניי אומר שאינו תימה כלל דהא בעלמא אמרי' דחזרה תוך כדי דבור הוה חזרה חוץ ממימר ומגדף כו' ואי בעלמא דאע"ג דיש שאמרו חוץ מ"מ בכל הוי חזרה בתוך כדי דבור א"כ אף הנו נאמר דהכא בכגון הא דל"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה דהויא חזרה ואפי' שלא בתוך כדי דבור דהא מיהת חוזר הוא ואינו רוצה במה שאמר מתחלה וקמי שמיא גליא דחוזר וחזרתו חזרה : [ס] כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתה . וכתב הר"ן ולפי זה קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקילל אבל הרמב"ן אומר שאין פי' הירושלמי ברור בכך שאלו היה המתרץ בא לתרץ ולומר דלא משום דלא אידכר טל מחזירין אותו אלא משום *דלא אידכר גשם ואפי' כשהזכיר טל וגשם קאמר דמחזירין אותו לא היה נופל על זה לשון לא דמי אלא כך היה ראוי לומר טעמיה דר' חנינא משום דמיקל לפיכך פירש דמתרץ נמי ס"ל דמשום שלא הזכיר טל והזכיר גשם הוא דמחזירין אותו אבל הזכיר שניהם אין מחזירין אותו שאין הגשמים סימן קללה אלא כשלא ירדו גשמים קודם לכן הא כשירדו סימן ברכה הם כדאיתא בירושלמי ומיהו כשהניח להזכיר טל שהוא דבר המתבקש לעולם והזכיר גשם שהוא לפעמים סימן קללה אחר שיצא ניסן והכתוב מזכירו לקללה הלא קציר חטים היום וגו' מחזירין אותו ונמצאת אומר לפי זה דכי אמרינן בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו דוקא כשלא הזכיר טל אלא שירכה דימות הגשמים נקט כפשטא דמלתא אבל הזכיר טל וגשם אין מחזירין אותו ע"כ ועיין בד"ח לענין הלכה : [ע] אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו . וכתב הב"י סי' קי"ד תמיהא לי דתניא (פ"ק דתענית) בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם וכ"ל שכיון שבגבורות אין אנו שואלים אלא מזכירין לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו מ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אע"פ שמתוך שאינו נעצר א"צ להתפלל עליו מאחר שסיבה מיהא בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שיבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו ע"כ : [פ] והא דקאמר מטר לאו דוקא . שהרי הוא הלשון שאומרים בשאלה : [צ] אבל לענין שאלה שהיא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו . אפי' שאל טל וכתב הר"ן בפ"ק דתענית בשם הרמב"ן דהבו דלא לוסיף עלה דבהזכרה הוא דאתמר ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שבח והודאה במה שאינו נעצר כמו שיש במה שהוא נעצר לפיכך הזכרה של רצוי וגבורות גשמים עומדת במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שתהא שאלת מה שאינו צריך לשאול הא ודאי ליתא ע"כ : [ק] אם יודע שימצא כוס למחר כו' . אפשר דר' יונה סובר כשיטת הגאונים דאין מבדילין אלא יום ראשון בלבד כמו שכתבתי בפ"ק סי' ח' ועיין בד"ח . וכן הלשון במרדכי אבל מיהת פשיטא מלתא דלא קאמר אלא דבערבית וכדאיתא בסוף פירקין והטור סי' רצ"ד והב"י סי' קי"ד העתיקו בהדיא : [ר] ויעלה ויבא דר"ח : [ש] ועננו · דתענית קיצור אבל בטור סי' רצ"ד העתיק כמו בכאן : [ת] וכיוצא בהן . כגון טל ורוחות בריש מס' תענית וכן הבדלה דלעיל : [א] ואין שם הפסק באמצע ברכת המזון . ובתוס' סוף פירקין כתבו עוד דאין להביא ראיה לכאן דאם הייתי אומר היכא שלא עקר רגליו בי"ח ברכות שהיה לו לחזור א"כ היה צריך לחזור לרצה ואין זה הגון ע"כ : [ב] דאין לחזור . באותן שאמרו בהן דאין מחזירין : [ג] ולכך אמר לשון חוזר . דשייך אמלתא דטעותא אבל איני יודע שאם אע"פ דלא דייקינן ליה בטעות איזה לשון אחר היה יכול לומר כי אם שיהיה חוזר לכך נ"ל שאינו מדייק בלשון שאומר חוזר דודאי שלא היה יכול לומר בלשון אחר אלא הכי דייק למדאמר חוזר לעבודה ולא אמר שיזכור במקומו והיינו קודם (מודים) במקום שהוא עומד משמע דאיירי במיד שסיים ברכת העבודה ומדלא אמרי' שיזכור במקומו אלא אמר שחוזר לעבודה ש"מ דבטעותא דייקינן ליה : [ד] ואע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת . וכתב ב"י סי' קי"ד דאע"ג דמדברי הר"י משמע דלהפי' בדברים שמחזירין אותו קאמר דסיום ברכה חשיב כטעות לא הביא רבינו דבריו לענין זה אלא לסתור דברי הר"ר אלחנן בלבד דקאמר דאף לענין דברים שאין מחזירין לא חשיב סיום ברכה בטעות ובהא ס"ל רבינו כוותיה אבל לא בענין דברים שמחזירין אותו דהתם לא ס"ל לרבינו כוותיה דהא בריש תענית כתב לדראבי"ה בלא שום חולק שאם לא פתח בברכה שלאחריה בדבר שמחזירין אותו אומרה שם וא"צ לחזור וכן משמע מלשון רבינו שכתב נראה דכל אותן שאין מחזירין כגון על הנסים כו' כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה של אחריה אינו חוזר עכ"ל הב"י ומ"ש שלא הביא לדברי הרר"י אלא לסתור כו' ה"ק שהביאו רק כדי להביא גם הר"ר יונה שאינו סובר ג"כ כהר"ר אלחנן ובזה סותר דבריו של הרר"א ג"כ מלדברי הרר"י אבל מיהת לאו מטעמיה של הר"י שאינו סובר לטעמו כלל דלאי סבר כוותיה בחדא דסה הא בהא תליא אלא טעמו אינו סובר

*נ"ל משום דלהדר גשם וכן הוא בר"ן תענית . ולא

תפארת שמואל

שלום אלא לשבח בשלמא קי"ו שלא יצטרך לחזור : יג) ההוא דמצלי ומיקל . כ"ב לשון קללה : יד) וכל זה נ"ל דכל זה : טו) חוזר לעבודה כו' . פי' לרצה ואף לא התחילה בברכה אחרת והטור כתב כל זמן שלא התחילה הוא אומר במקום שמכר והוא דברי אבי העזרי בתענית בפ"ק ותמה אני עליו הלא פסקינן להדיא [illegible] טז) תקנו ברכה חדשה [illegible] יז) והר"ר יונה ז"ל [illegible] יח) דייקינן לה בטעות וכו' [illegible]

לחזור וסיים בעבודה חוזר לראש ולא שני מה שאמר יעלה ויבא לחוד אבל בריש תענית משמע דס"ל דמרי ראבי"ה שיכול לומר משיב הרוח ומוריד הגשם כל זמן שלא התחיל ברכה אחרת ואין בה משום הפסקה דייט טעמא שחייבוהו חכמים להזכיר לעבודה ודו"ק וה"ס ליעלה ויבא פי' בשחרית דר"ח ועיין במרדכי [illegible] יט) ולכך אמר לשון חוזר [illegible] לעבודה דומיא דהודאה ושים שלום א"כ מידי [illegible] שאין מחזירין [illegible]

היה מפרש אין מחזירין אותו אינו חייב לחזור ואם רוצה חוזר [ה] מיהו גם זה יתכן אם סיים תפלתו שיכול לחזור לראש [ו] דלא גרע מתפלת נדבה אבל באמצע התפלה כיון דאינו מחויב לחזור נ"ל דהוי הפסק (נא) [ז] אם הוא חוזר: **מתני'** ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים: יח **רבי** יהושע אומר המהלך במקום הסכנה יתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך [את שארית ישראל] [ח] בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה: **גמ'** מאי קבע אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים פר"ח ז"ל °דסברי רבנן אם אמרה בלשון תחנונים אפי' דומה עליו כמשאוי הוי תפלתו תפלה (נב) [ט] ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד. ת"ר המהלך במקום גדודי חיה וליסטין מתפלל תפלה קצרה מאי תפלה קצרה אחרים אומרים (נג) צרכי עמך בית ישראל מרובים ודעתם קצרה יהר"מ ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [י] והטוב בעיניך עשה בא"י ש"ת: [כ] אריב"ל הלכה כאחרים *א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטא [מ] לא תרוי ולא תחטא וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי היא אמר ר' יעקב אמר רב חסדא זו היא תפלת הדרך ואמר ר' יעקב אמר רב חסדא (נד) כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך [נ] (נה) י"ר מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך [ס] ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ע] ותחזירני לביתי לשלום בא"י ש"ת. אמר אביי לעולם [דף ל ע"א] [פ] לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא היכי מצלי לה א"ר יעקב אמר רב חסדא [צ] משעה שיאחז בדרך ועד כמה עד פרסה. בה"ג כתב מי שיש לו לילך פרסה או יותר יברך אבל פחות מפרסה אינו מברך וי"מ עד כמה נידון אותו באחיזת הדרך ויכול לברך אותו עד פרסה כלומר בתוך פרסה ראשונה יכול לומר אבל י) לאחר פרסה לא (נו) ונראה פי' ה"ג עיקר אם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך (נז) אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר לא הוי מקום סכנה (נח) וא"צ לברך. והיכי מצלי לה. רב חסדא אמר מעומד [ק] רב ששת אמר מהלך (נט) [ר] וכדרב חסדא עפי עדיף דהא רב ששת קאי וקמצלי לה דאמר מהיות טוב אל תקרא רע [ש] מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי תלתא קמייתא ותלתא בתרייתא [ת] וכי מטי לייתוב לא בעי לצלויי תפלה קצרה לא בעי לא תלתא קמייתא ולא תלתא בתרייתא (ס) וכי מטי לייתוב בעי לצלויי הביננו מעומד (סא) תפלה קצרה אפי' מהלך °ואע"ג דאמרי' לקמן גבי השכים לצאת לדרך ר"ש בן אלעזר אומר בין כא) כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חיים לתפלה די"ח מעומד הייט טעמא כיון שהם י"ח ברכות והיה צריך להתעכב בהן יהיה לבו טרוד מחמת העיכוב ולא יוכל לכוין אבל הביננו אין בה אריכות דברים כל כך ויכול לכוין מעומד [א] מהא שמעינן דלא מצלי איניש הביננו אלא בשעת הדחק (סב) כגון המהלך במדבר וכיוצא בו: יט **מתני'** היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר פניו ואם אינו יכול להחזיר פניו יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים (סג) היה יושב בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** ת"ר היה רוכב על החמור אם יש לו מי שיאחז חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו (סד) ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל (סה) לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי °ואפי' שלא במקום סכנה כי קשה לו העיכוב (סו) ומתפלל במהלך ואין מחזיר פניו לירושלים כיון שרוכב על בהמתו ורוכב לדרכו ולא כמו שפירש הרב ר' יוסף דאיירי במקום סכנה. ת"ר סומא או מי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין את לבו כנגד אביו

הגה"ה

*ומתפלל בין עומד ובין יושב ומהלך וכשבא לביתו חוזר ומתפלל שמנה עשרה כראוי. מא"ז:

מעדני יום טוב

ולא הביאו אלא לסתור לדינו דהרר"א במה שגם הרר"י לא סבר ליה כוותיה והוא דוחק קצת ועי' עוד לקמן: [ה] לכאורה כ"ל דה"ג מיהו גם זה לא יתכן אלא אם סיים אבל מה אעשה שגם הטור ס"ס קכ"ד העתיק כמ"ש בשמו: [ו] דלא גרע מתפלת נדבה. וא"ל חידוש כיון שמשום שטעה בה חוזר ומתפלל וכי הא דכתב רבינו לעיל ס"ס ב': [ז] אם הוא חוזר. לפי מ"ש לעיל בשם הב"י דלרבינו אפי' עדיין לא התחיל בברכה שלאחריה אלא שסיים הברכה שבה מזכיר שוב אינו מזכיר ואפי' לא יחזור לאותה ברכה כשהוא בדבר שאין מחזירין אותו א"כ ה"ל לרבינו לכתוב בכאן אם הוא מזכיר דהא אפי' להזכיר ושלא יחזור חשיבא ליה הפסק אלא דרבינו קאי על ר"ת דאף בדבר שאין מחזירין אותו היה חוזר לאחר מודים והיינו ודאי לברכה שטעה בה ובהדיא כתבו התוס' דסוף פירקין שר"ת היכא דלא עקר רגליו היה חוזר לברכה וכו' מש"ה מסיים נמי בלישנא דחוזר אבל אה"נ דאף להזכיר באותו מקום ושלא יחזור חשיבא ליה לרבינו דהוי נמי הפסק ועוד י"ל דזה נמי יתכן לקרות חזרה שהרי חוזר על מה שהיה לו לומר קודם לכן ומיהא קשיא לי הלשון שכתב רבינו לעיל בסמוך וז"ל גם אם סיים הברכה אינו חוזר לעבודה וגדולה מזו דבתחלת דבריו כתב ואם יחזור הוי ברכה לבטלה דמשמע ודאי שכוונתו בענין החזרה שחוזר לראש הברכה ודוחק לומר דהשמות שמזכיר ביעלה ויבא ובעננו חשיב ליה כברכה לבטלה כיון שמזכיר השם אע"פ שבכיוצא בזה נסתפק רמ"א בחזרת יעלה ויבא בהג"ה בסי' קפ"ח סעיף ז' והכריע שלא לאמרו מהך טעמא דתקשה לן על הנסים שאין בו הזכרות שמות ומש"ה אומרים אותו בהרחמן כמ"ש שם ס"ס קפ"ז ולמה כללו בכאן שלא לחזור כמו יעלה ויבא ועננו וגם לשון ברכה לבטלה אינו משמע כן דהל"ל שמזכיר שמות לבטלה לכך נ"ל יותר לומר דרבינו לא מיירי הכא אלא בענין חזרה לאותה ברכה עצמה ובהא הוא דקאמר שאינו חוזר והוי ברכה לבטלה ובהכי מיירי דברי הר"ר אלחנן וגם סוף דברי רבינו אבל בענין הזכרת הטעות בין ברכה לברכה בהא לא קמיירי הכא ואע"פ שלדברי הר"ר יונה שכתב רבינו בכאן הוי דינו דאינו רשאי להזכיר אפי' בין ברכה לברכה דהא כתב דמיד שסיים חשבינן ליה בטעות ורבינו לא מלי ס"ל הכי מהא דכתב לדראבי"ה בריש תענית מ"מ מייתי ליה שפיר לסתור לדברי הרר"א דמיד שסיים הברכה מחשבינן ליה בטעות ואינו חוזר לברכה עצמה אבל לא הביאו לעיקר דין זה הנשמע מכלל דבריו שאף להזכיר בין ברכה לברכה שאינו רשאי וכמבואר יותר מסוף לשונו שכתב דאם סיים בברכת אתה חונן אינו חוזר הואיל ויכול לאומרה על הכוס ש"מ שאף להזכיר בכאן אינו רשאי דבהא לא קמיירי רבינו הכא כלל אלא שם בריש תענית וניחא השתא דאע"ג דלא ס"ל כדברי הר"ר יונה בענין הזכרה שבין ברכה לברכה מ"מ עיקר ראייתו וטעמו ס"ל נמי דלחשביה לטעות מה שסיים הברכה ומשום כך אין לו לחזור לעבודה דאהא הוא דמייתי ליה דלא מיירי הכא כלל אלא בכגון זה דלחזור לעבודה אבל להזכיר בין ברכה לברכה בהא לא קמיירי הכא כלל אלא התם בריש תענית ואינו מחלק בזה בין דברים שמחזירין לדברים שאין מחזירין אלא דבכולם כל שלא התחיל בברכה של אחריה מזכיר שם כך נראה בעיני ועי' בפי' דלקמן סי' כ' אלא שעם כל זה בהבדלה שיכול להבדיל על הכוס ונפיק בהדיא מפומיה דהר"ר יונה כמ"ש לשונו לעיל המיקל שלא להזכיר אף בין ברכה לברכה לא הפסיד שהרי יכול להבדיל על הכוס מה שנראה לי כתבתי: [ח] בכל פרשת העיבור. בגמ' מפרש אותו בשני פנים אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה פירש"י והכי משמע בכל עניני פרישות העיבור כגון עברה כעוברה ע"כ יהיו כל צרכיהם לפניך פירש"י גלוים לפניך לרחם עליהם ואיכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שהם עוברים על ד"ת יהיו כל צרכיהם לפניך ופירש"י ול' פרישות העבור שהן פורשין לעבירה וז"ל תהר"י ולשני הלשונות ר"ל בכל ענין שיעשה כשיעברו עבירה או כשתכעוס עליהם עשה בענין שלא יצטרכו לעם אחר אלא תראה צרכם ותספיק להם מה שצריכין כענין שהיה מתפלל כ"ג ביוה"כ ולא יצטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר: [ט] ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד. ומ"מ כתבו תלמידי הר"י למגד אחר הוי תומרא שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אפ"ה אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה דלעולם אזלינן בתר לשון תחנונים: [י] והטוב בעיניך עשה. וכן כתב ברי"ף ורמב"ם אבל בגמ' ל"ג אלא בדברי ר"א שאומר לתפלה קצרה היא עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה ופירש"י עשה רצונך בשמים שאין שם חטא ואין רצונך עליהם אלא לטוב ועבור לתחתונים על רצונך ותן להם ליראיך נחת רוח שלא יתערבב רוחם ע"י הבריות כגון ע"י חיות וליסטין והטוב בעיניך עשה אתה להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך אך הצילנו וגו' ע"כ וא"כ אין ענינה לענין התפלה של אחרים ומ"מ יש לפרש דלאחרים נמי מתפלל כן שאם אולי אין כל אחד ואחד ראוי לתת לו כדי פרנסתו וכדי מחסורו מפני חטאיו המרובים על זה הוא אומר ומתפלל ג"כ והטוב בעיניך עשה שהרי יוכל להפרע ממנו בענינים אחרים אך ורק כל מחסורו יהיה עליו בזה להנצל מגדודי החיה ולסטים אשר הוא שם: [כ] אריב"ל הלכה כאחרים. צריכה דפליגא עליה בברייתא בגמ' וצ"ע שם דר' יהושע שבברייתא אינו אומר כמו שהוא אומר במשנה וצ"ל דתרי תנאי אליביה: [מ] לא תרוי ולא תחטא גרסי' ופי' רש"י לא תשתכר ביין ותלמידי הר"י ז"ל פירשו כלומר לא תשבע כדי שלא תבא לידי חטא כי כשהאדם שבע ונמשך אחר תענוגיו שוכח עניני הבורא יתברך ע"כ: [נ] ירמי"א שתוליכני לשלום כו'. ל' הטור סי' ק"י ומה שאינה פותחת בברוך כתבו תהר"י בריש מכילתין דכיון דבי"ח ברכות שומע תפלה סמוכה לחברתה אם עכשיו אינה סמוכה לחברתה לא חיישינן להכי. ועי' בד"ח: בגמרא גרס קודם ותתנני כו' ותשלח ברכה במעשה ידי אבל גם ברי"ף ליתא: [ע] ותחזירני לביתי לשלום. לא גרסי' לא ברי"ף ובגמ' ומ"מ ענין נכון הוא ועי' בפ' הרואה סי' י"ט ובטור סי' ק"י לא גרסי' להא וגרס כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים: [פ] לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא. ומפרש בגמ' דנימא ירמי"א שתוליכנו לשלום וכו': [צ] משעה שיאחז בדרך. כך היא גירסת רי"ף ובגמ' משעה שמהלך בדרך: [ק] רב ששת אמר מהלך. כך היא גי' הרי"ף ובגמ' גרס אפי' מהלך. ועי' מ"ש בזה בסמוך: [ר] וכדרב חסדא עפי עדיף כו'. כ"כ הרי"ף וכתבו תהר"י דרבני צרפת אומרים דהלכתא כרב ששת דלא עבד רב ששת כוותיה משום דסבר דהלכתא הכי אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך ע"כ והב"י סי' ק"י כתב דנראה לו דאף הרי"ף לא אמר דרב חסדא עדיף ספי אלא בדאפשר ליה כגון שבני חבורתו ממתינים לו וכעובדא דרב חסדא ורב ששת ומשום מהיות טוב אל תקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך וכדרב ששת ע"כ ואין נראה כן מפשט דברי הרי"ף ורבינו דאי איתא דלא אתא למימר לעשות כרב חסדא ורב ששת ולענין הדין סגי ליה במהלך א"כ היה להם להביא הך עובדא כצורתו ומדלא הביאו אותו המעשה נראה שדעתם לפסוק כרב חסדא והביאו ראיה מרב ששת דקאי ומצלי וכו' וגם מלשון התוס' נראה שהבינו להרי"ף שפוסק כרב חסדא שאחר שכתבו דהר"ר יוסף פסק כרב חסדא כתבו וכן הרי"ף פי' דרב חסדא עדיפא ליה ע"כ נראה שסוברים שגם הוא פוסק כהר"ר יוסף דפסק כרב חסדא ומשום כך נמי לא הביאו לכל לשון הרי"ף דמייתי ראיה מדאמר רב ששת מהיות טוב כו' דס"ל דלא כ"מ לענין דינא מהראיה שהביא לפי שהפסק שלו הוא לפסוק בכל מקום כרב חסדא אבל מ"מ קשה היאך יכול לפסוק בכל מקום כרב חסדא מכח הא דרב ששת והרי רב ששת לא אמר אלא בכה"ג שבני חבורתו היו עומדים לכך נ"ל שרי"ף ורבינו סוברים דאי לאו הא דרב ששת דהוי קאי ומצלי כו' לא היה לנו להתפלל אלא במהלך ולא במעומד דהלכה כרב ששת באיסורי והוה כמו בק"ש בפ"ק במתני' דר"ט שהטה וקרא ואמרו על שעבר על דברי ב"ש כדאי הוא לחוב בעצמו אבל מדחזינן לרב ששת דאיהו גופיה הוה קאי ומצלי ואומר מהיות טוב וגו' שמעינן מיניה דרב חסדא עדיפא ולכך צריך שיתפלל אותה מעומד והוי דומיא דההיא פלוגתא דב"ש וב"ה במי ששכח ולא בירך בס"פ אלו דברים שאע"פ שב"ה אומרים יברך במקומו מודו שטוב לעשות כב"ש כמ"ש רבינו שם סי' ה' ופשיטא מילתא ולא צריכא למימר דהיכא שיש סכנת דרכים וכשיעמוד שיש לחוש יותר שודאי שלא יצטרך לעמוד ואף רב חסדא לא יחלוק בזה ועיקר מחלוקתם היא בעיקר דינא היאך היא ומשום כך הרי"ף ורבינו גרסי דרב ששת אומר מהלך ול"ג אפי' מהלך כמו שהיא הגי' בגמ' שלפנינו כך נ"ל: [ש] מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה כו'. תימה לימא דאיכא בינייהו דתפלה קצרה אינו מתפלל אלא במקום סכנה וכדמסיק רבינו בסמוך (וכן בפ"ק סס"ג) והביננו מתפלל אפי' שלא במקום סכנה וי"ל דהכי קא בעי מאי בינייהו כל אחד במקומו תפלה קצרה במקום סכנה והביננו שלא במקום סכנה. תוס': [ת] וכי מטי לייתוב. וכן גי' הרי"ף ובגמ' כי מטי לביתיה ועי' מ"ש בזה לעיל סוף סי' י"ג ולקמן בסוף זה הסי' ואע"ג דאמרי' לקמן כו' רשב"א כו' ופסק כוותיה בה"ג ואליביה הוא דמקשה וכן הוא לקמן בתוס' ומסקי' כר"ח שפוסק דלא כוותיה וכך מסיק רבינו לקמן וא"כ אינה קושיא כלל מרשב"א ולא הביאו רבינו אלא ליישב אליביה דמאן דפוסק כוותיה ועוד נ"ל שהקושיא היא אליבא דכ"ע דאע"ג דאין הלכה כרשב"א אלא כאבוה דשמואל ולוי מ"מ מדרשב"א נשמע לאבוה דשמואל ולוי אי לא קדים וצלי ואזיל באורחא דמתפלל כשהוא מהלך ועי' לקמן בד"ח סעיף ס"ו: [א] מהא שמעינן כו'. כ"כ הרי"ף וכלומר מדאמרי' כי מטי לייתוב כו' וכן הוא בפי' הנדפס

דברי חמודות

דמיירי שיודע שלא הזכיר אבל בספק לא שמעינן מינה מדלא דחי הכין ש"מ דשמע וקיבל וא"נ כדברי הב"י דהתם בבה"מ והך דפ' אין עומדין מיירי בתפלה ולא תקשה דר' יוחנן אדר"י ודוחק לומר דאע"ג דמפרש לא סבירא ליה ומאחר דפשטא דגמרא דידן משמע דמחזירין אף בספק מדהביאה לאותה ברייתא דמחזירין כמ"ש הב"י והתוס' כתבו כן בפשיטות מהירושלמי ועל ראייתו של הכלבו יש קושיות חזקות כראי מוצק א"כ ודאי דלא עבדינן כוותיה אלא אף בספק צריך לחזור דספק תפלה לא הוי כשאר ספק ברכות אלא כדאמרי' הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו כדאיתא בפרק דלעיל סימן פ"ו כך נ"ל בתפלה אבל בבה"מ אין כ"ל כן וכמו שאכתוב בס"ד במקומו בפ' שלשה שאכלו: (נא) אם הוא חוזר. ואף להזכיר בין ברכה לברכה שלא יחזור לברכה עצמה שטעה בה הוי הפסק בדברים אלו שאין מחזירין אותו ולא דמי להדברים שמחזירין אותו שכתב רבינו בריש מס' תענית שאם נזכר קודם שהתחיל בברכה שאחריה שמזכיר שם כ"כ ב"י ואני כתבתי במי"ט שאין נ"ל כדבריו בזה אלא שדין שניהם שוים וכמו שבדברים שמחזירים אותו אומרה כשנזכר קודם שהתחיל אחרת כן באלו הדברים שאין מחזירין אותו אומר ג"כ באותו המקום שנזכר בו קודם שהתחיל באחרת חוץ מהבדלה הואיל ויכול לאומרה על הכוס: (נב) ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד. כרש המבקש בפתח ובנחת ל' הטור סי' צ"ח וכו' ג"כ ושלא תראה עליו כמשוי ומבקש ליפטר ממנה וכתב ב"י דס"ל דלכתחלה תרוייהו בעי אליבא דכ"ע ובמי"ט כתבתי בשם הר"ר יונה שאף על פי שאינה דומה עליו כמשוי אפ"ה אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה: (נג) צרכי עמך כו'. רמ"י ז"ל כתב רבון העולמים צרכי עמך כו' והוא נכון שהילך מתחיל לבקש רחמים מלפניו ית' ולא הזכירו עדיין ועוד הרי אחז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנלן ממשה כו' פ"ק דע"ז סוף דף ז': (נד) כל היוצא לדרך צריך להתפלל. ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום כ"כ טור סימן ק"י וכתב ב"י שכ"כ בכלבו בשם הר"מ ושכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר וא"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת: (נה) יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכנו. כבר כתבתי במי"ט בשם תלמידי הר"י למה אינה פותחת בברוך שהוא לפי שבתפלת י"ח אין ברכת שומע תפלה פותחת בברוך והטור כתב בשם ר"י טעם אחר לפי שאינה אלא תפלה בעלמא ואינה כברכת הנהנין כו' ולפי שיש בה אריכות דברים חותמת בברוך והר"מ מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר י"ח כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה ע"כ: (נו) ונראה פי' ה"ג עיקר. ותהר"י כתבו בשמו שהפי' הנכון הוא דעד כמה הוא אחיזת הדרך להתפלל אותה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר בתוך הראשונה אומר אותה אח"כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך ע"כ ועיין לקמן בסמוך: (נז) אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר כו'. וכן נמי אם שכח מלאומרה והגיע תוך הפרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה. טור: (נח) וא"צ לברך. וכתב בקיצור ובטור שיאמר אותה בלא ברכה: (נט) וכדרב חסדא עפי עדיף כו'. כשאפשר לו כמ"ש במי"ט וכתב הר"ר יונה לקמן גבי יכוין את הרוחות שנחלקו המפרשים אם היה רוכב אם ירד והכריע הב"י כסברת האומרים שלא ירד משום דלא עדיפא מתפלת י"ח דאמרי' לקמן דלא ירד: (ס) וכי מטי לייתוב. ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה י"ח ברכות הרמב"ם פ"ד מה"ת וכתב ב"י שאם עבר זמן שתי תפלות אין לה תשלומין כדלעיל סי' ב' ומינה שיש לו כל דין שוכח להתפלל לגמרי שיתפלל אותה אחר של זמנה כדלעיל התם וע"ש: (סא) תפלה קצרה אפילו כמהלך ואם יכול לעמוד עומד. הרמב"ם: (סב) כגון המהלך במדבר וכיוצא בו. עיין לעיל סעיף מ': (סג) היה יושב בספינה או באסדא או בעגלה. [כדתניא בסי' דלקמן] אם יכול לעמוד עומד אם לאו יושב במקומו ומתפלל הרמב"ם פ"ה מה"ת וכתב ב"י בשם א"ח שאם יכול לעמוד בהגיע למקום כריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ומפסיע ג' פסיעות ואע"פ שיושב בכל התפלות שפיר דמי ואם א"א מתפלל כתפלתו בשבתו ע"כ: (סד) ישב במקומו ויתפלל. ועיין לקמן סעיף ע' אבל בלאו הכי יזהר אפי' להשען בעמוד או בחבירו כדאיתא פ' הקורא עומד דלא הוי עמידה: (סה) לפי שאין דעתו מיושבת עליו. וכתב הרמב"ם חולה מתפלל ואפי' שוכב על צדו והוא שיכול לכוין את דעתו וז"ל א"ח בשם פסיקתא אם אין אתה יכול להתפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מד"א אמור בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם ע"כ ועוד כתב א"ח בשם רש"י שמי שהיו לו גוים מכאן ומכאן ומתירא שמא יפסיקו תפלתו או יפסידו מקחו שיושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אף על פי שצריך לעשות שלש פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע וכתב בת"ה סימן ו' דמי שבא בדרך והוא סמוך למלון אם יכול להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל במלון של גוים שלא יבלבלוהו בני הבית אבל אם אי אפשר לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזה קרן זוית: (סו) ומתפלל במהלך וכו'. וכתב הטור שכן גם אם היה מהלך ברגליו מתפלל דרך הלוכו

תפארת שמואל

י) אבל לאחר פרסה לא. כ"ב וה"ה אם שכח מלאומרו והגיע קרוב לעיר תוך פרסה ורוצה ללון בו שלא יאמרו כך דעת השר ולא נהירא מאחר דסתם דרכים בחזקת סכנה וצריכין שימור כוודאי צריך לאומרו אפי' הגיע תוך פרסה ואין דומה לתחלת הלוכו מן העיר ואין דעתו לילך אלא עד מקום שסמוך לו תוך פרסה שאין אומר בברכה משום דכל היוצא מעירו תוך פרסה לאו מקום סכנה הוא ודו"ק: כא) בין כך ובין כך וכו'

שבשמים שנאמר [ב] והתפללו אל ה' היה עומד בח"ל (סז) [ג] יכוין כנגד א"י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת היה עומד בירושלים יכוין כנגד בהמ"ק שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבהמ"ק יכוין דעתו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד הכפורת היה עומד אחורי הכפורת הופך פניו לבית הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים לבם לאביהם שבשמים א"ר אבין ואיתימא רבינא מאי קרא כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונין לו [ד] וכהך שמעתתא קי"ל ודלא °כהאי שמעתתא דב"ב פ' לא יחפור (דף כה) דפליגי תנאי ואמוראי התם אם שכינה במזרח או במערב והתם נמי מסיק כשמעתתא דהכא אמר ליה [ה] רב חביבא לרב אשי אתון דקיימתון אצפונה דא"י אדרמו אדרומי (סח) מה שאנו מכוונים האידנא למזרח [ו] מפני שאנו במערבה של א"י: **כ אבוה** דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי פי' רש"י קודם היום ולא °נהירא דזמן תפלה איט אלא משיעלה עמוד השחר כמו תמיד הבוקר ור"ח ז"ל פירש מקדימין מעלות השחר דעיקר זמן תפלה הוא מהנץ החמה אבל בעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל. כמאן כהאי תנא דתניא השכים לצאת לדרך [ז] מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה [ז] וקורא ומתפלל (סט) [ח] וכשיגיע זמן ק"ש קורא ר"ש בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא בשבתא דריגלא הוו מכנפי בי עשרה ומצלו רב אשי מצלי בהדי צבורא מיושב וכי הוה אתא לביתיה הוה קאי ומצלי אמרו ליה רבנן ליעבד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מילתא אמרו ליה ליעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינן להו לרבנן קשישי דעבדי הכי °רבינו חננאל ז"ל פסק כאבוה דשמואל ולוי דאפי' רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן רבנן [ט] קשישי קאמר והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הלכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד. [י] אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים (ע) ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד אלא שרצה להתפלל עם הצבור מיושב ובה"ג פסק כר' שמעון בן אלעזר [כ] ומסתבר כב) טפי כמו שפסק רבינו חננאל ז"ל כיון דרב אשי [ל] לא פליג אדרב ושמואל הלכתא כוותייהו:

כא מתני' ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר [מ] רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין:

[דף ל ע"ב] **גמ'** יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא אין הלכה כר' יהודה דאמר משום ר"א בן עזריה. א"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי א"ל ר' ירמיה לר' זירא ודלמא לא כוון דעתיה מעיקרא והשתא כוון דעתיה א"ל תא חזי מאן גברא כג) רבה [נ] דקא מסהיד עליה מכאן משמע דמי שלא כוון דעתו [ס] לכל הפחות באבות (עא) שצריך לחזור ולהתפלל. ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי ר' יצחק בר אבדימי בשם רב אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. °רבינו חננאל ז"ל גורס אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר (עב) ולהכי נוהגים להתפלל תפלת מוסף ביחיד [ע] ולהכי מייתי נמי להא דר' אמי ור' אסי דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי לאשמעינן דאפי' תפלת המוספין היו מתפללים ביחיד כרבנן: **כב במה** ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר (עג) [פ] כדי כד) שתתחולל דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחולל דכתיב ויחל משה ומאן דאמר כדי שתתחונן דכתיב ואתחנן אל ה': **כג תניא** (עד) [צ] טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו (עה) מפני טורח הצבור (עו) אבל ביחיד [ק] מחזירין אותו ואם לא הזכיר בתפלת מוספין חוזר ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר [ר] ולא סמכינן

הגה"ה

(הג"ה זאת שייכא לפ' אין עומדין סי' כ"ב) *הכורע כיון שהרכין ראשו ומראה כורע דיו ומיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף ואין לשוח כל כך עד שיהא פיו כנגד תגור של מכנסים: בית הכנסת שיש בה רצפת אבנים אסור להשתחות על גבי האבנים בפישוט ידים ורגלים. ואפילו מטה קצת על אפיו והטעם שלא יהא נראה כמשתחוה למה שלפניו אבל כמו שאלית נבור שלנו נופל בלי פישוט ידים ורגלים מותר וכשאין שם רצפת אבנים אפילו בפישוט ידים ורגלים מותר ובלבד דמטה אפיו קצת על הצד. מא"ז:

דברי חמודות

הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפי' שלא במקום סכנה כ"א יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין ע"כ וכן נראה מהא דסימן דלקמן דאף על גב דמסיק רבינו לפסוק דלא כר' שמעון בן אלעזר אלא כאבוה דשמואל ולוי דמקדמי ומצלי מכל מקום מדרשב"א נשמע לאבוה דשמואל ולוי דאי לא קדים וצלי שיתפלל מהלך וכמ"ש ג"כ במי"ט בסי' דלעיל וגם רבינו ירוחם כתב כדברי הטור שאין לו לעמוד בדרכו כשהוא מהלך בדרך כו' ושכ"כ המפרשים ורבינו הרא"ש ז"ל וכתב עוד רבינו ירוחם שנ"ל כי הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו ע"כ כתב עוד הטור דיש מתמירין לעמוד באבות וכ"כ תהר"י ברוכב ע"ג בהמה דלפחות יעכב אותה באבות וכתב ב"י דלענין הלכה נראה שאם אפשר לעכב הבהמה באבות יעכב ואם הוא במקום סכנה אפי' באבות לא יעכב וכ' רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שיחזור הבהמה ג' פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו: (סז) **יכוין כנגד** א"י. ולא תימא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וכנגד ירושלים וכנגד בהמ"ק וכנגד קדשי הקדשים וכשעומד בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לכוין כנגד ביהמ"ק וכנגד בית קדשי הקדשים וכו' כ"כ תהר"י ומוכרח נמי מהמשנה דהא תנן היה רוכב על החמור כו' יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ובודאי שלא ירכוב על החמור כשהוא בבהמ"ק: (סח) **מה** שאנו מכוונים האידנא למזרח מפני שאנו במערבה של א"י. וכתב הסמ"ג ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם בפ' לא יחפור ע"כ ואיתא התם דריב"ל פליג ואומר דלעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ואיצדד אילדודי קאמר דעכ"פ צריך שיחזיר גם פניו לא"י וכתב רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שאין עושים מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך הצדוקים רק מכוונים נגד אמצע היום ע"כ והפי' שאנו אין אנו יושבים כנגד זריחת השמש שארצות האלו נטוים הם לצפון מהלך השמש שהרי מעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים לא נראית השמש בכל אלו הארצות כי אם בדרום ואם היינו עושים צד התפלה נגד זריחת השמש היינו צריכין לעשות באלכסון העולם קצת עד שתהא נוטה ממזרח לדרום אלא עושין אותה באמצע היום היינו משוכה בקו שוה בין דרום לצפון אבל לפי מה שכתבתי במי"ט דמשמע לי מהגמ' דפ' לא יחפור דבני בבל היושבים במזרחית צפונית לא"י שהיו מדרימים בענין נטיה לדרום שפניהם למערבית דרומית א"כ גם אנו היושבים מערבית צפונית לארץ ישראל יש לנו לנטות לדרום דהיינו למזרחית דרומית ומ"מ טבל לעשות בענין שלא תהא ממש כנגד זריחת השמש וז"ל רמ"י ז"ל כ"ל שטוב ונכון כשעושין בהכ"נ שיזהרו שיעשו הכותל המזרחית שעושים שם הארון ושמתפללין כנגדה שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית ואז נעמוד מכוון כנגד א"י וירושלים ובהמ"ק וקדשי הקדשים וגם לא נחקה הצדוקים ועמידכה באופן שביום תקופת ניסן או תקופת תשרי או סמוך להן בו' או בז' ימים כשתזרח השמש בבקר ותכנס בחלון שבאמצע הכותל המזרחי מן הבית הכנסת ויכה הנילוץ כנגדה על הכותל המערבי נוטה הנילוץ מן אמצע הכותל המערבי לצד דרום רחוק מן האמצע באופן שכמו חצי שעה או שעה אחר הזריחה תגיע אל אמצע הכותל ממש מול חלון המזרחי ע"כ אלא שמפני שלא ראיתי נוהגין כן אמרתי אל נבי שהוא לפי שסוברים פי' הגמרא כמשמעה דאדרומי לצד דרום בלבד וא"כ יקשה מה שהקשיתי אמאי לא למערב והא בני מערבא אקרו בני א"י לבני בבל ולתרץ זה צ"ל דסגי ברוח אחת או למערב או לדרום ודר' חביבא דאמר אדרומי לאו לאפוקי למערב אלא משום דלעיל מיניה אמרינן הרוצה להחכים ידרים אמר להם שידרימו דבזה מתקיים ג"כ שפניהם לא"י דהא בבל בצפונה דא"י קיימא אבל אה"נ כשהיה פניהם למערב נמי ניחא וא"כ גם לנו סגי לן כשפנינו למזרח זה נ"ל לקיים המנהג ומ"מ דעתי נוטה וכן אני רגיל לעשות לצדד למזרחית דרומית אם לא שאני מתפלל ואני עומד בצד דרום הארון שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי הארון שאז אני הופך פני למזרח בלבד ודי לי אז בשחיות שאני שוהה בנטייה קצת לדרום: (סט) **ובשיגיע** זמן ק"ש קורא. דמיירי בשהם דרכים שיכול להתעכב ולעמוד עד שיקרא פסוק ראשון כמ"ש במי"ט בשם הרשב"א וכתב רמ"י ובשכמל"ו וכבר כתבתי לדבריו בפ"ב סעיף ו' וכן כתבתי בשם הב"י שם סעיף י"ו: (ע) **ועוד** דעיקר תפלתו היתה מעומד. ונראה מזה שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד וא"כ אע"פ שאנו אין יכולין לכוין בתפלתנו ואין חוזרין משום חסרון כוונה כמ"ש בסמוך וכתבתי ג"כ בסי' י"ג בשם רבינו שאין להתפלל שתי תפלות מנחה גדולה ומנחה קטנה הכא דמדינא נתחייב גם אנו בכל מקום שנהיה מוכרחים להתפלל מיושב כגון האי גונא דבסי' דלעיל כשנוכל צריכים לחזור ולהתפלל מעומד ומדאמרינן סתמא דהוה קאי ומצלי משמע שלא היה מחדש בה דבר ומצלי תפלה הנהוגה בלי תוספת ומגרעת: (עא) **שצריך** לחזור ולהתפלל. ויראה דאפי' אם כוון בכולן ולא כוון באבות שצריך לחזור נמי והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור טור סי' ק"א ועיין במי"ט פ"ב סי' ג' וכן בס"פ דלקמן: (עב) **ולהכי** נהגו להתפלל כו'. ויתפללו אותה ביחיד תחלה ככל התפלות ואח"כ יאמר אותה ש"ץ בקול רם ב"י סי' רפ"ו בשם שבולי הלקט: (עג) **כדי** שתתחולל דעתו עליו. ומפרש בירושלמי דהיינו כשילך ד"א כ"כ התוס' ובקצור ובטור כתב כדי הלוך ד"א משמע דלא בעי שילך והדין עמו שכן מסיק בירושלמי דאמר התם דמהלך ד"א א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ד"א אלא אפי' שהה כדי הילוך ד"א והב"י לא העיר בזה: (עד) **טעה** ולא הזכיר של ר"ח. וכתב הסמ"ג דבשבת וי"ט מחזירין אותו ובסמ"ק כתב דאפי' בשבת וי"ט נמי אין מחזירין והכי מסתבר דמאי שנא שבת וי"ט מר"ח כ"כ הטור והב"י כתב דאיכא למימר דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח צבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט שאין בהם עשיית מלאכה לא רצו להקל והכי נקטינן אבל רמ"א כתב לנהוג כדברי הסמ"ק והטור ורמ"י ז"ל כתב לשתי הסברות והשמיט להכרעתו של רבו רמ"א ז"ל ובאמת דמכיון שהברייתא נקט ר"ח משמע דדוקא ר"ח דאל"כ ה"ל למתני טעה ביום שיש בו מוסף וכמ"ש הב"י אבל אפשר לי לומר דאדרבה הברייתא נקט לרבותא ר"ח שאע"פ שאין חייבים לענגו כמו בשבתות וי"ט אפ"ה חשו על טורח הצבור ומכיון שיש רבותא למנקט ר"ח אע"פ שאם היה אומר יום שיש בו מוסף היה ג"כ נכלל בו ר"ח מ"מ איטו קושיא כ"כ כיון דנקט בלשון קצרה והוי רבותא וכתב רמ"י דאפילו להאומרים דבשבתות וי"ט חוזר אם חל ר"ח בשבת ושכח הש"ץ יע"ו בשחרית דינו כבמול ואין מחזירין אותו דלא פלוג: (עה) **מפני** טורח הצבור. וכתב הגה' מיימוני פ"י מה"ת שנשאלו בתשובת רש"י דהיינו דוקא כשמסיים תפלתו כי האי דקאי עלה ר' חייא דצלי והדר צלי אבל אי ליכא טרחא דצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ ואם טעה הש"ץ כשמתפלל בלחש כתב הרמב"ם ז"ל שאינו חוזר ומתפלל שני' מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד כ"כ הטור ס"ס קכ"ו וכלומר חוץ מתפלת שחרית למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והב"י הביא נוסחא שבספרי הרמב"ם שבידינו כתיב פ"י מה"ת דמסיים בה והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר. כמו שהיחיד חוזר ולא פי' הב"י מה טעם לחלק בין ג' ראשונות לשאר הברכות בענין הזה ואולי שמפני הדחק הזה כתב רמ"י ז"ל דנ"ל דהיינו דוקא כשנזכר קודם שהשלים תפלתו שאין בחזרתו טורח צבור כ"כ אבל לא נזכר עד שהשלים תפלתו גם בג' ראשונות לא יחזור מפני טורח צבור ויסמוך על מה שיתפלל בקול רם ע"כ. אבל אין דבריו נכונים בזה כלל שהרי אף בר"ח שיש תפלת מוספים לפניו אמרי' שאם נזכר קודם שהשלים חוזר א"כ על כרחנו הא דאמרן הכא דחוזר בג' ראשונות יותר מבשאר הברכות אפי' כשלא נזכר עד שהשלים תפלתו היא ואם כאולי שאפשר שהרמב"ם יפורש כדבריו ונאמר דהרמב"ם לא ס"ל להא דתשובות רש"י מ"מ איהו דכתב לתרוויהו ונמשך אחר הש"ע בכך ודאי דאין לחלק בהכי וגם לא מיתקן בדבריו אלא טעם לחלק בין ג' ראשונות לשאר הברכות יהיה החילוק שביניהם אם טעה אם הרבה: (עו) **אבל** ביחיד מחזירין אותו. אע"פ ששומע מש"ץ ודלא כפירש"י שאין בלשון משמע כפירושו שהרי תלה אותו מפני שתפלת המוסף לפניו ולא קאמר מפני ששומע מש"ץ טור סי' תכ"ב וכ"ל דודאי אם ישמע היחיד התפלה מפי הש"ץ באופן שנתבאר לעיל סי' י"ד בשם בה"ג בכה לא קמיירי ולא בא הטור אלא לומר דפי' הגמרא איטו כפרש"י אלא בש"ץ מיירי אבל לענין הדין ביחיד לא קאמר דלא תסגי ליה כשישמע מהש"ץ אלא קאמר דגמרא דהכא

מעדני יום טוב

הנדפס בסביב להרי"ף מדקתני כי מסי לייתוב משמע דמיירי במהלך במדבר: [ב] ה"ג שנאמר והתפללו אל ה' אלהיהם: [ג] יכוין כנגד א"י גרס והיא גירסת התוס' שכתבו דלא גרסי' לבו דאפניו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב: [ד] ה"ג וכהך שמעתתא קי"ל ולא כהאי שמעתתא. וכן הוא בטור סי' צ"ד: [ה] רב חביבא. ובגמ' ר' חנינא וראיתי בספר יוחסין רב חביבא מחוזנאה אמר לרב אשי ועוד שם ר' חנינא בר ביבי בזמן רב אשי: [ו] מפני שאנו במערבה של א"י. וקשה לי דא"כ אמאי אמרו לבני בבל אדרמו אדרומי דהא איגהו הוו קיימי במזרחה של א"י דבכמה דוכתי בגמ' קרי בני מערבא לבני א"י לפי שיושבים במערבה של בבל וא"כ היה להם לכוין ג"כ כנגד מערב וכי תימא דמ"מ היו ג"כ לצפונה של א"י והיינו שהיו מזרחיים צפוניים לא"י א"כ אנן נמי אע"פ שאנו מערבית לא"י לא מערבית ממש אנו אלא מערבית צפונית כידוע לכל רואי מפת העולם והיה לנו לעשות כבני בבל לאדרומי וכ"ל שאפשר לפרש כן הא דאמר אדרומי דהיינו לצדד ג"כ לצד דרום אבל עכ"פ למערב נמי ולפי שזה היה מפורסם לכל שא"י מערבית לבבל דהא כ"ע קרו להו בני מערבא לא הוצרך לומר אבל זה שבני בבל הם בצפון א"י לא היה מפורסם לכל ולכן הוצרך להביא ראיה לדבריו דקאמר ומנלן דבבל לצפונה דא"י קיימי דכתיב מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ ולפי זה מילתא דרב חביבא סמוך אדלעיל מיניה דאמרי' הרוצה שיחכים כו' והא ריב"ל אמר שכינה במערב ומשני דמצדד אצדודי א"ל רב חביבא כו' דרב חביבא השתא נמי קאמר אדרומי בכגון אצדודי דלמערב פשיטא שיחזרו פניהם והא מלתא כ"ע הוו ידעי ורב חביבא קאמר שיצדד ג"כ לדרום דהוה השתא ממש כנגד א"י וגם יתקיים הרוצה להחכים ידרים דלעיל מיניה כך כ"ל ותסייע לרמ"י ז"ל שכתב בסי' צ"ד דאנו היושבים מערבית צפונית א"י שיש לנו להתפלל כלפי מזרחית דרומית ולהעמיד כן הכותל מזרחי שבבתי כנסיות שבה הארון שמתפללים כנגדו עכ"ל אבל כ"ל שיש ג"כ לפרש הגמ' דלא יחפור דאדרומי ממש קאמר ולא לצדד ומיהו לא בא למעט שלא יכוין כנגד מערב אלא דכדי שיקיים ג"כ הרוצה להחכים ידרים וכדאמר ריב"ל שמתחכם מתעשר ג"כ קאמר רב חביבא שידרים שנתקיים בזה ג"כ שפונה לא"י ונמצא שהכל נתקיים בידו ומעתה נתקיימו דברי רבינו מ"מ שאנו פונים למזרח בלבד דהא ה"כ בני בבל לא היו מחויבים לפנות לדרום דוקא. ועיין בדברי חמודות: [ז] מביאין לו שופר ותוקע. וא"ת א"כ היכי קתני השכים לצאת לדרך כיון דביו"ט מיירי תירץ ב"י סי' פ"ט בשם הרשב"א דבמשכים לצאת לדרך תוך התחום עסקינן וא"כ חוץ לתחום וע"י בורגנין:[ז] וקורא ומתפלל. פי' הב"י דהכא בשהשיירא מהלכת וא"א לו להתעכב עד שיגיע זמן תפלה ויתפלל דאלת"ה הא אמרי' בפ' היה קורא סי' ז' דאסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל כו' אלא דהתם מיירי שרשות בידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר לדרך ולילך קודם שיתפלל: [ח] ובשיגיע זמן ק"ש קורא. וא"ת לפי' ר"ח דלא מקדימים להתפלל אלא משיעלה ע"ה א"כ גם ק"ש היה לו לקרות כרשב"י דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש כו' תירץ הרשב"א דהכא ביוצא בשיירא א"כ במקום שאין שם גדודי חיה ולסטים דמשום תפלה כולה בעי עמידה וכוונה בדאפשר ואפשר שלא יזדמן לו בדרך אבל ק"ש שאינו צריך אלא פסוק ראשון וא"כ עד על נבבך מזדמן לו בשהם דרכים הלכך מתאחר הוא למנוה מן המובחר עד זמן המקרא וכבר כתבתי זה שם בד"ח סעיף מ"ה: ובשיגיע זמן ק"ש קורא. ובגמ' גרס או השכים לצאת בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא אבל גם הטור לא העתיקו אבל בב"י כשהעתיק הגמ' כתב לגבא זו והעתיקה רמ"י ז"ל: [ט] נ"ל דה"ג קשישי הוא דקאמר. והב"י העתיק קשישי קאמר: [י] אבל רב אשי היה מתפלל מיושב. ודהשיב להם לא חזינן לרבנן קשישי כו' ולא השיב להם דאבוה דשמואל ולוי הוו בעו למיפק לאורחא י"ל דאה"נ כך השיב להם דרבנן קשישי כשהיו דורשים לא הוו עבדי כאבוה דשמואל ולוי להקדים התפלה וממילא רווחא שמעתתא דהיינו טעמא דמהלך בדרך וכו': [כ] ומסתבר טפי כמו שפסק ר"ח ז"ל. ואע"ג דלעיל סי' י"ד כתב שיש לסמוך על דברי בה"ג דכל דבריהם דברי קבלה גם על ר"ח כתב כן בס"פ שבועות הדיינים ובפ' ואלו מגלחין כתב בשם ר"ת דאין לסמוך על בה"ג דסגי נהור הוה ותלמידיו כתבו בשמו וכו' ועי' מה שכתבתי לעיל ובפ' הדיינים: [ל] ה"ג לא פליג אדאבוה דשמואל ולוי הלכתא כוותייהו: [מ] רבי יהודה אומר. מפרש בגמ' דאיכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב: [נ] דקא מסהיד עליה. שעדותו היתה להעיד שהתפלל מוספים ולא היה מעיד אא"כ שהיה יודע בבירור דלא משום שלא כוון דעתו מעיקרא הדר צלי ובירושלמי אמר בהדיא בעדותו שהתפלל מוספים: [ס] לכל הפחות באבות. כדמסיק בס"פ דלקמן: [ע] ולהכי מייתי נמי להא דר' אמי כו'. אף דכבר אתמר בפ"ק דף ח': [פ] כדי שתתחולל כו'. זו היא גי' הרי"ף ונכונה היא שכן ממקום שלמד ויחל משה מוקדם הוא לואתחנן וכ"ל שגם גי' התוס' כך היא דאי גירסתם כגי' הגמ' ורש"י דגרסי כדי שתתחונן ברישא היה להם למנקטיה: [צ] טעה ולא הזכיר של ר"ח שחרית. וכן גי' הרי"ף וגם התוס' כתבו דל"ג בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית דהא אמרי' בסמוך לפי שאין מקדשים כו': [ק] ה"ג מחזירין אותו ואם לא הזכיר בתפלת המוספין חוזר. ולא סמכינן וכן העתיק ב"י סי' קכ"ו: [ר] ולא סמכינן נמי על מה שיכול לאומרה במנחה כו'.

תפארת שמואל

ר"ב ימתין עד זמן ק"ש וקורא ק"ש [כנ"ל]: כב) ומסתברא טפי כמו שפסק וכו'. נ"ב ולא שסבר [illegible]

הכותב לקרות את"כ בדרך ע"כ קורא אותו אחר שיעלה עמוד השחר וק"ל וכן פי' רי"ו לעיל: כג) גברא [illegible]

נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה אמר רב ענן אמר רב (עז) טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו (עח) [ש] מפני שאין מקדשין את החדש אלא ביום:

הדרן עלך תפלת השחר

פרק חמישי

א **אין** עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו [א] שוהין שעה אחת ומתפללים [ב] כדי שיכוונו את לבם למקום. ואפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. ואפי' נחש כרוך על עקיבו [ג] לא יפסיק: **גמ'** מה"מ א"ר נחמן בר יצחק אמר קרא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה. א"ר אדא בר מתנה אמר רב [ד] במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא [ה] א"ל וגילו ברעדה כתיב. [א"ל אנא תפילין מנחנא] ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא [ו] חזייה דהוה קא בדח טובא א"ל [ז] ולא סבר לה מר בכל א) עצב יהיה מותר א"ל אנא ב) תפילין מנחנא וכל כך למה דאמר [דף לא ע"א] ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי אסור לאדם שימלא שחוק פיו [ח] בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ריש לקיש שלא מלא שחוק פיו מכי שמע מיניה דר' יוחנן רביה. גרסי' בפ"ק דגיטין (דף ז.) שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנלן דאסור. שירטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ולישלח להו בשיר לא ישתו יין אי מהתם ה"א זמרא במנא הוא דאסור אבל בפומא שרי (א) קמ"ל דאסור. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסר המצנפת והרם העטרה בזמן שהמצנפת בראש כהן גדול עטרה בראש כל אדם אין המצנפת בראש כהן גדול (ב) נסתלקה העטרה מראש כל אדם א"ל (ג) דומיא דכ"ג בגברי. גרסי' בסוף סוטה (דף מח.) אמר רב אודנא דשמעה זימרא תעקר אמר רבא זימרא בביתא חורבא בסיפה (ד) שנאמר קול ישורר בחלון חורב בסף וגו' אמר רב יוסף זמרן גברי ועני נשי פריצותא זמרן נשי ועני גברי כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא. א"ר יוחנן כל השותה יין בארבע מיני זמר מביא חמש פורענות לעולם שנאמר הוי משכימי בבקר שכר ירדופו וגו' והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם [פ] מאי כתיב בתריה לכן גלה עמי מבלי דעת וגו' °פי' גאון הא דאמרינן זימרא בפומא אסור ה"מ כגון נגינת של אהבת אדם לחבירו לשבח יפה ביפיו כדרך שהישמעאלים קורין לה אשעא"ר. אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת (ה) ומנהג כל ישראל לאומרם בבית חתנים ובבית המשתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמוחה בזאת: גרסינן בפרק חלק (דף קא.) ת"ר הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק [בבית המשתאות] בלא זמנו מביא רעה לעולם [י] מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו העכו"ם אמר לה הקב"ה בתי א"כ מה יעשו בשעה שהן אוכלין ושותין ושמחים אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הן [כ] יעסקו במקרא ונביאים וכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובאגדות. ואם בעלי גמרא הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג העיד ר"א בר"ש משום ר' יהושע בן חנניא הקורא פסוק בזמנו [ל] מביא טובה לעולם:

ב **ת"ר** [מ] אין עומדין להתפלל [נ] אלא מתוך הלכה פסוקה ה"ד הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דא"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן [ס] שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים רבנן עבדי כמתני' [ע] רב שימי בר אשי עביד כברייתא דתניא ג) אין עומדין להתפלל [פ] לא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים [צ] אלא מתוך שמחה וכן אל יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה וכו' אלא מתוך דבר שמחה וכן אין השכינה שורה על ישראל אלא מתוך שמחה שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים °ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר שמחה של מצוה שעוסק בד"ת: ירושלמי ר' ירמיה אומר לא יעמוד אדם ויתפלל [ק] אלא מתוך דבר

רש"י **זמרא**. לשורר בבית המשתאות: **במנא**. כנור: **כלילא**. היו עושים עטרות לחתנים יש של זהב וכסף לבועות ומצוירות בגפרית ומלא שקורין ניי"ל ויש של וורד והדס: **כאש בנעורת**. לפי שהעונה מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה. כדכתיב השמיעני את קולך ומבעיר את יצרו כאש בנעורת אבל זמרן גברי ועני נשי קלות פריצות יש דקול באשה ערוה אבל אינו מבעיר יצרו כ"כ שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים: **לבטולי האי מקמי האי**. אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת: ה"ג **הקורא** שיר השירים ועושה אותו כמין זמר. שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: **הקורא** פסוק בבית המשתאות בלא זמנו. כמיסב על יינו עושה שחיקותיו בד"ת וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתאות אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא י"ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם:

מעדני יום טוב

ולא גרס כגירסתינו שבגמ' במוספים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה וכן ברי"ף ליתא וכ"כ הב"י: [ש] מפני שאין מקדשין את החדש אלא ביום. דכתיב כי חוק לישראל הוא משפט וגו'. אימת הוי חוק בגמר דין וקא קרי ליה רחמנא משפט מה משפט ביום אף הכא נמי ביום. גמ' רפ"ג דר"ה: [ת] מפני שאין מקדשין כו'. וא"ת ותיפוק ליה דתפלת ערבית רשות כבר פירש רבינו לעיל בריש הפרק בסימן ז': הדרן עלך תפלת השחר

פרק חמישי [א] **שוהין** שעה אחת גרס. וכתבו תהר"י אע"פ שבהרבה מקומות כשאומר שעה אחת אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרי' בגמ' היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת אחר תפלה ואלו התם כיון שכך היו שוהין בכל תפלה ותפלה תורתן ומלאכתן אימתי נעשית ומהדרינן מתוך שחסידים היו תורתן מתקיימת ומלאכתן מתברכת. ועי' לקמן סי' י"א: [ב] כדי שיכוונו [את] לבם למקום. כלומר שיטהרו מחשבתם מתענוגי העוה"ז ויתכוונו ברוממות האל. כן פי' תהר"י בשמו: [ג] לא יפסיק. עי' לקמן סי' י"ב: [ד] במקום גילה שם תהא רעדה. פשוטו של מקרא עבדו את ה' ביראה וכשיבא יום רעדה תגילו והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' ביראה היינו תפלה דאקרי עבודה כדתניא בספרי ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה. תוס': [ה] א"ל וגילו ברעדה כתיב. וכן ברי"ף לא נמצא כתוב אנא תפילין מנחנא בהאי עובדא אלא באידך דר' ירמיה בלחוד וכתבו תהר"י דבנוסחאות מדוייקות מצאנו שגורסים בהאי עובדא נמי אנא תפילין מנחנא שהילך אפשר שאביי היה שמח ללא דבר מצוה כיון שהשמחה שאין בה מצוה אסור אלא ודאי גם הוא השיב תפילין מנחנא כמו שהשיב ר' ירמיה ופי' תפילין ר"ל שמחת מצוה אני שמח כי חולה הייתי במעיים ולא יכולתי להניח התפילין זה כמה ימים מפני חשש הנקיות ועכשיו שנתרפאתי אני שמח בקיום המצוה הזו מתוך חפצי בה. מפי מורי הרב נר"ו ע"כ: [ו] חזייה. פי' ר' זירא לר' ירמיה דקא בדח טובא דהא ר' זירא לא גחיך כלל כדאיתא פרק המפלת דף כ"ג וכן לעיל פי' תהר"י דאביי הוה בדח ונ"ל שאע"פ דר' ירמיה בעא מיניה דר' זירא כדאיתא התם ובכמה דוכתא לא תלמידו היה וכדמשמע נמי לישנא דיתיב קמיה כדדייקינן בפ' המפקיד אלא תלמיד חבר הוה ולכך א"ל ר' זירא לא סבר לה מר: [ז] ולא ס"ל מר בכל עצב יהיה מותר. כלומר בכל עצב שהאדם עצב יש בו יתרון כדי שלא ישמח וימשוך אחר תענוגי העולם הזה ואינו ר"ל שישתדל האדם שיהיה עצב שהעצבון חולי הגוף וכשהאדם חולה אינו יכול לעבוד הבורא ית' כראוי אלא שלא יהיה שמח ולא עצב כ"א על המצוה ופסוקים דקרא עצב הוא מל' עמל וכו'. תהר"י: [ח] בעולם הזה. הטור א"ח ס"ס תק"ס כתב בזמן הזה וכתב ב"י שכן פי' הרמב"ן בספר תורת האדם אבל תהר"י כתבו דאפי' בזמן המקדש דאל"כ הל"ל משחרב בית המקדש אלא אפי' בזמן המקדש אסור שהשמחה מרגיל את האדם שישכח את המצות ובזמן שיעשה עמנו נסים ויושיענו נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו ויאמרו העמים הגדיל וגו' ויראו בשמחתנו ויבושו ושמחה כזו שהיא שמחת הבורא היא מצוה גדולה משום פרסומי ניסא: [פ] מה כתיב בתריה לכן גלה עמי מבלי דעת. שגורמין גלות לעולם וכבודו מתי רעב שמביאין רעב לעולם והמונו צחה צמא שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה וישח אדם וישפל איש שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה ועיני גבוהים תשפלנה שגורמין שפלות של ישראל ומה כתיב אחריו לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה ופירש"י צחה צמא למאן מתרגם לחוונה הרחיבה שאול נפשה לאחר שהביאו חמש פורעניות לעולם סופן נופלין בגיהנם: [י] מפני שהתורה חוגרת שק כו'. דרך משל הוא מה שהתורה יכולה לומר ומה שיש לו להקב"ה להשיב. תהר"י: [כ] יעסקו במקרא כו'. דרך לימוד ולא דרך ניגון וזמר: [ל] מביא טובה לעולם. שנאמר ודבר בעתו מה טוב גרסי' ופירשו תהר"י בשם רבינו וז"ל ראש הפסוק הוא שמחה לאיש במענה פיו וזהו פירושו כשהדברים טובים בעיני האדם יש לו חשק לאומרם ומתוך שרואה אותם נאותים איננו מבקש עת ראוי שילא מפיו כל דבר ודבר על אפניו ואומר אותם לפעמים בלא עתם ואין מעלתם ניכרת והוא טעות אלא לבקש עת לכל דבר ודבר כי הדיבור האמור בעתו כמה הוא טוב מפני שבני אדם מכירים ומרגישים במעלתו וכמו כן אע"פ שקריאת הפסוקים טובה לכל העולם בכל זמן כשקורא כל פסוק ופסוק בזמנו הוא יותר טוב מפני שמועילים בני אדם באותה קריאה כיון שהיא בשעת הצורך ונמצא שמביא טובה לעולם. ע"כ: [מ] ה"ג בגמ' אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה. אלא מתוך הלכה פסוקה. וברי"ף גרס אין עומדין להתפלל לא מתוך דין והלכה אלא כו': [נ] אלא מתוך הלכה פסוקה. והיינו נמי מתוך שמחה דבסמוך שהתורה משמחתו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. טור סי' צ"ג: [ס] שאפילו רואות טפת דם כחרדל וכו'. יש מפרשים שהחומרא היתה מפני שהיתה מראה הדם כעין החרדל ואין זה נראה דמה חומרא היתה זו שזה מן הדין הוא דהא בהדיא קי"ל במס' נדה שדם כמראה החרדל טמאה והחומרא ג"כ אינה מפני שהיה מועט כחרדל שאף זה הוא מן הדין כדתנן ומטמאות בכל שהוא אלא פשר (נ"ל פירוש) הדבר הוא כך שאם היה אומר דם סתם היינו אומרים שאין בזה חומרא כ"כ מפני שבשלשה בתים הם באשה חדר עליה ופרוזדור וכשהדם מרובה אפשר שמהיום ג' ימים נעקר מעט בבית הפנימי וביום השני נעקר מעט ויצא ביום הראשון מעט בבית האמצעי ועכשיו ביום השלישי נתקבץ הכל בבית החיצון אע"פ שאינו מן הדין שיחוש האדם לדם שבפנים אלא כשבודקת ורואה בבית החיצון אפ"ה כיון שאפשר שיהיה בזה הענין היינו אומרים שראוי לחוש וא"כ אין בזה חומרא גדולה שהרי אפשר נעקר הדם מהיום שלשה ימים ודין הוא שנדון אותה כמו זבה גדולה ותשב ז' נקיים אבל כשהדם הוא מועט רחוק הדבר לומר דשלשה משהויין היו ובכל יום ויום נעקר מהם אחד וקמ"ל שאע"פ שהוא דבר רחוק שדבר מועט כ"כ שיהיה נעקר מהיום שלשה ימים אפ"ה החמירו על עצמן ודנו אותו כאלו נעקר לגמרי ויושבת עליו ז' נקיים כ"כ תהר"י וגם הר"ן פי' כן בפ' תינוקת אבל לא הזכיר הא די"מ לא מה שפירשו וכ"ש לדחות פירושם ואני כתבתי שם לפירושם ודאי אין כ"ל אבל גם מה שדחו תהר"י את דבריהם ג"כ תמהתי עליהם לפי שנ"ל שכמראה החרדל טהור הוא ואפי' האידנא ומ"מ למעשה אין דברי נראין כלל כנגד דבריהם ז"ל: [ע] רב שימי בר אשי. כן גי' הרי"ף ובגמ' גרס רב אשי: [פ] ובגמרא ורי"ף גרסי' נמי ולא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות. אבל בטור לא העתיק לזה וכתב ולא מתוך כעס: [צ] אלא מתוך שמחה. שבעוד שיהיה עצב או עצל אינו יכול לכוין כראוי דעצלה תפיל תרדמה ולפיכך כשרואה שהוא עומד בענין שלא יוכל לכוין מותר לו לשמוח כדי שיתקן אבריו שיהיו ראוים לעבודת הבורא ואע"פ שאמרנו למעלה שהשמחה היא אסורה זו היא מותרת ששמחה של מצוה היא כיון שעל ידה באה העבודה שהרי מצינו ג"כ שע"י השמחה היתה השכינה שורה דכתיב ועתה קחו לי מנגן ומאי דאמר שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים ר"ל שכן מצינו שהנביאים הראשונים סיימו דבריהם בדברי שבח כדי שע"י השבח יזכירו נפלאות הבורא ית' ורבנן כיון שהיו מתפללים בכובד ראש לא היו חוששין להתפלל מתוך שמחה אבל רב שימי אע"פ שהיה עושה כמו המשנה היה מחזר שיתפלל לעולם מתוך שמחה כדכתיבנא ופריך בירושלמי והרי ירמיה שחתם בדברי תוכחה ומהדרינן גם הוא בדברי נחמות חתם שאין סוף דבריו וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו שהיא מפלת (יכניה) אלא מפלת שונאיו (חתם) דכתיב ככה תשקע בבל ולא תקום דבסופיה דקרא כתיב עד הנה דברי ירמיהו וכן ישעיהו בדברי נחמות חתם דמאי דכתיב והיו דראון לכל בשר כיון שהוא אומר על הרשעים מפלתן של רשעים טובה ונחמה היא לעולם וכן מאי דכתיב כי אם מאוס מאסתנו אינו תוכחה שכך ר"ל דכי מאוס מאסתנו קצפת עלינו כלומר לא היתה השנאה כ"כ שלא תשוב אלינו ותמאס אותנו כמו הדבר המאוס שאין אדם רוצה כלל אלא קצפת עלינו ומי שקוצף חוזר ומתרצה כ"כ תהר"י בשמו וכתבו התוס' דמסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי בירושלמי שחשבו בסוב בדברי תנחומין ולא מיירי בפורעניות דישראל: [ק] אלא מתוך דבר הלכה. פירוש שתהיה פסוקה כדמפורש בגמ'

דברי חמודות

דהכא לא מיירי ביחיד וכן תהר"י שכתבו בהדיא דיחיד אפילו בצבור חוזר סיימו ופירשו דאם ירצה לשמוע מש"ץ כו' סגי ליה בהכי ולכך רמ"י ז"ל שכ' לראש דברי תהר"י ה"ל לכתוב גם לסוף דבריהם אלא שלא ראה אותם מפני שהב"י לא העתיק לכל דבריהם: (עז) **טעה** ולא הזכיר של ר"ח בערבית כו'. הכא לכ"ע הוי דוקא של ר"ח אבל לא דשבתות וי"ט וכמ"ש רבינו לעיל סי' ז' ומטעמיה נמי מוכרח שאין מקדשים כו' והיינו בראש חודש: (עח) **מפני** שאין מקדשין את החודש אלא ביום. ובגמרא אמר אמימר מסתברא מלתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא אלא ל"ש ופרש"י בחודש מלא כשהחודש שעבר מלא עושין ר"ח ב' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור הוא יותר מן הראשון מכדי טעמא קאמר שאין מקדשין את החדש בלילה: הדרן עלך תפלת השחר

פרק ה (א) **קמ"ל** דאסור. אפי' בפה ועל היין אבל כלי זמר אסור אפילו שלא על היין וז"ל הרמב"ם בסוף הל' תענית גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החרבן ואפי' שירה בפה על היין אסור שנא' בשיר לא ישתו יין אבל לרש"י אף בכלי שיר לא אסור אלא בבית המשתה שהרי פי' זמרא לשורר בבית המשתאות וכתבו התוס' שכן משמע מדקאמר ולשלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין ובפרק בתרא דסוטה תנן משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וכתבו עוד דראוי להחמיר בכיוצא דהאי בירושל' דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר ע"כ ועיין לקמן סי"ד: (ב) **נסתלקה** העטרה מראש כל אדם. וכתב הרמב"ן בתורת האדם דדוקא לחתנים כדדייקינן בסמוך דדוקא לכלות אבל שאר כל האדם מותרים בהם דלא גזרו אלא בשעת שמחה ע"כ ובפירוש עטרה נחלקו בגמ' ופסק הרמב"ם כלוי דאף של קנים ושל תילת שהוא כמין גומא הגדל במים אסור וכן תני לוי במתניתא אף של קנים ושל תילת אסור וכתבו התוס' דלא בעטרות של הראש איירי שאין דרך לעשותן מקנים ותילת אלא כעין כיפה שעושין לחתן שיושב בה: (ג) **דומיא** דכ"ג בגברי. אבל בנשי שרי ולא בכלה דהא תנן בסוף סוטה בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ופירשו בגמרא שהיא עיר של זהב ותנ"ה איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת וכתב הרמב"ן דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שעיקרו של כסף או של זהב אסור אף לכלות ולא התירו להם אלא שעיקרו של מיני לבעונים אע"פ שיש בו משבצות זהב וכ"כ הרמב"ם ז"ל גזרו על עטרות כלות של כסף וזהב אבל עטרות של גדיל מותר לכלות ושאר כל אדם חוץ מחתן וכלה מותרים בכל וז"ל הרמב"ן בתורת האדם לא גזרו על עטרות כלות אלא לכלה אבל לשאר נשים מותר כדתנן (בפ' במה אשה) ולא בעיר של זהב מאי עיר של זהב זה ירושלים דדהבא כדעביד לה ר"ע לדביתהו אלמא אינה אסורה אלא לכלות וכן עטרות חתנים שבניט דוקא חתנים כו' כמ"ש בשמו לעיל: (ד) **שנאמר** קול ישורר בחלון וגו'. ואו גרס התם בגמ' א"ר הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור ופי' רש"י דנגדי מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרוז במלאכתן. ודבקרי שמזמרים בשעה שחורשים אינו אלא לכוין השוורים לתלמים שהולכים לקול השיר שערב עליהם. דגרדאי אינו אלא לשחוק ע"כ ונ"ל שלזה נתכוין הרמב"ם שכתבתי לשונו לעיל בסעיף א' שכתב וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן: (ה) **ומנהג** כל ישראל לאומרם בבית חתנים ובבית המשתאות. ומיהא איכא בינייהו דבבית חתנים כיון שהוא לצורך מצוה שרי בכל ענין אפי' בכלי שיר וז"ל הטור בשם הראב"ה מותר לומר לנכרי בשבת לנגן בכלי שיר בחופה דאמירה לנכרי במקום מצוה שרי ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי

תפארת שמואל

פ"ה א) **בכל** עצב. כ"כ פי' לא שיהא עצב תמיד רק אמצעי: ב) **אנא** תפילין מנחנא. כ"ב פי' חולה היה ואחר כך נתרפא והיה זמן רב שלא הניח תפילין ועתה הניח והיה שמח נ"ל: ג) **דתניא** אין עומדין להתפלל וכו'. רש"י לא גרס דתניא פירוש רבנן עבדי כמתניתין שלא היו מתפללין אלא בכובד ראש ורב שימי עביד כברייתא כלומר כברייתא דלעיל דאין מתפללין אלא מתוך הלכה פסוקה אבל המתחבר סובר כדעת התוס' דבעי תרווייהו כובד ראש כמתניתא וג"כ שמחה של מצוה וכן בטור. והא דתני בברייתא אין מתפללין אלא מתוך הלכה פסוקה לאו למעוטי דברי תורה בלא הלכה

בגמ'

אלא

הלכה א"ר ירמיה (ו) [ר] העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה : ג ת"ר המתפלל (י) [ש] צריך שיכוין את לבו אבא שאול אומר [ת] סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא (סנהדרין דף כב) המתפלל צריך שיראה את עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד גרסי' בפ' מצות חליצה (דף קה) ר' חייא ור"ש הוו יתבי ונפיק מלתא מבינייהו פתח חד ואמר המתפלל (ח) צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים פתח אידך ואמר המתפלל צריך שיכוין את לבו למעלה [א] שנאמר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים אדהכי והכי אתא ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל [א] צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו. אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור [ב] היה מקצר ועולה וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת [ג] מפני כריעות והשתחואות °וא"ת הא אמרינן לקמן בסוף פירקין (דף לד) אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדים אותו שלא ישחה ואין לומר דהכא איירי בתחנונים שהוא אומר אחר תפלתו ולא בי"ח ברכות דמשמע דמיירי דומיא שהיה מתפלל עם הצבור וי"ל דודאי בסוף כל ברכה וברכה אין לשחות אלא ד) באמצע מותר לשחות וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ולכך יש טהגין בר"ה ויוה"כ (ט) כשמתפללים זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין (י) [ד] וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים שאין לשחות בסוף הברכה אלא היכא דתיקון והעיקר נ"ל דמיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות דאי בתוך י"ח היכי קאמר אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת [ה] והלא אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפלתו :

ד (יא) [ה] יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל שנאמר וזמנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה [ו] יכול משבא דניאל לגולה ס) הותלה ת"ל כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה (יב) יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה ת"ל וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלם יכול יהא כוללן בבת אחת [ז] כבר מפורש ע"י דוד ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה (יג) יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה שנאמר וקולה לא ישמע יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש ע"י שלמה לשמוע אל הרנה ואל התפלה [ח] רנה זו תפלה תפלה זו בקשה [ט] אין אומר דברים לאחר אמת ויציב (יד) [י] כדי שיהא סומך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יום הכפורים אומר : [כ] גרסי' לקמן (דף לד) א"ר יהודה (טו) [ל] אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות אמר רב הונא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לרבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו [מ] ונפטר והולך לו : [דף לב ע"א] דרש ר' שמלאי [נ] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל מנא לן ממשה דכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה :

ה גרסי' בפרק כל כתבי הקודש (דף קיח) אמר רבי יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום [ס] הרי זה מחרף ומגדף כי אמרינן בפסוקי דזמרה (טז) [ע] ומאי ניהו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה [פ] ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו (יז) ברוך שאמר

רש"י עיניו למטה כלפי א"י. משום דשכינה התם קייתא כדכתיב והיו עיני ולבי שם : **הרי זה מחרף ומגדף** · שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודיה כדאמרינן בערבי פסחים וזה הקורא תמיד אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ : **פסוקי** דזמרה . שני מזמורים של הלולים הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו :

דברי חמודות

(ו) **העוסק** בצרכי צבור כעוסק בתורה . לי"מ שכתבתי במי"ע בשם הטור היינו לענין שאינו צריך לפסוק ולהתפלל וכתב ב"י שכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ו מה"ת וכן בסמ"ג וכתב עוד הב"י סי' ע' שהרמב"ם שהוא מפרשו לענין שלא להפסיק מצרכי צבור לק"ש שכתב בפ"ב היה עוסק בצרכי צבור לא יגמור עסקיהם ויקרא אם נשאר עת לקרות ע"כ ועמ"ש בזה בפ"ב סעיף כ"ח : (ז) **צריך** שיכוין את לבו . כלומר צריך שיכוין לבו לאמירות המלות כו' כמ"ש במי"ע וז"ל הטור סי' צ"ח פי' שיכוין פירוש המלות שמוציא בשפתיו (ועיין מ"ש בפ' הרואה סעיף כ"ג) ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך ב"ו שהיום כאן ומחר בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדבור כי כל המחשבות הוא חוקר וכן היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומתכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים קרוב למעלות הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה וכתב בא"ח שבשעת התפלה יחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש וכתבו תהר"י ז"ל בשמו בריש פרקין שיחשוב קודם התפלה ברוממות האל ובשפלות האדם ויסיר מלבו כל תענוגות העוה"ז והנאותיהם וכתב עוד הטור התפלה היא במקום הקרבן דכתיב ונשלמה פרים שפתינו וכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא איזהו עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת קדשים וכתב בתשובת בנימן זאב שאסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא : (ח) **צריך** שיתן עיניו למטה . לשון הטור סי' צ"ה צריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ואנו מתפללין כנגד בהמ"ק ולכך צריך שיהיו עיניו למטה כנגדו ויחשב כאילו אנו עומדין בו ומתפללין ועיין בסוף פרקין סעיף ע"ב : (ט) כשמתפללין זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין וכך העתיק הטור סימן קי"ג אבל בסי' תקפ"ב כתב נוהגין לשחות בר"ה וביוה"כ בכריעה לפי שאנו תלוים בדין לפיכך יכוין להתפלל באימה וביראה והמדקדקים מגביהים בסוף הברכה וכו' וכזה ראיתי בתוס' דבפרקין כתבו כלשון רבינו ובספ"ק כתבו וז"ל ובר"ה כל שעה בתפלה צריך ליזהר שיגביה קודם שיסיים הברכה רק שיכריע בברוך ושיגביה מיד : (י) וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים . רמ"י בסי' תקפ"ב השיג על זה דשאני ר"ה ויוה"כ שהם ימי הדין יש להכניע ומכיון שכרע שוב לא יזקוף וכדאשכחן בפירקין לקמן דמלך מכי כרע שוב אינו זוקף ופירש"י שצריך להכניע ביותר וכן באלו הימים צריך הכנעה יתירה וכתב דנראה לי שאין לזקוף ולי אין נראה שאם לא נזקוף בסוף הברכה א"כ מחזי כאלו מדמין עצמנו למלך ועוד דאין אנו כדאין לעשות מנהג שיהיה כנגד דברי חכמים ולפיכך די לנו כשנשחה במקום שאמרו ונזקוף במקום שלא אמרו ובזה אין אנו סותרים דבריהם כמו שכתבתי בדברי רבינו ז"ל : (יא) **יכול** יתפלל אדם כל היום כולו . פירושו והדינים המסתעפים ממנו כתבתי בפ"ג סי' פ"ו : (יב) **יכול** יתפלל אדם לכל רוח שירצה . גם על זה פקח עיניך וראה מה שכתבתי לעיל על סי' י"ט : (יג) **יכול** ישמיע קולו . הבט נא וראה מה שכתבתי בפ"ג על סי' מ' : (יד) כדי שיהא סומך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר כו' . ועיין בפ"ק סי' י' : (טו) **אל** ישאל אדם צרכיו כו' . עיין לקמן סי' כ"א : (טז) **ומאי** ניהו מתהלה לדוד כו' . מטעמא שכתב בסי' דלקמן בשם רב עמרם ולפי מה שאמרו בפ"ק דף ד' דטעמא דאית ביה אלפא ביתא ופותח את ידך וכתבו תהר"י בשמו דכיון שאין אומרים אותו אלא מפני זה הפסוק להודיע גבורותיו של הקב"ה שהוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כינים נראה שצריך לכוין באמירתו ואם לא כוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כוון אלא בפסוק פותח את ידך סגי ליה בהכי כיון שעיקר האמירה הוא בעבור זה הפסוק ע"כ ובסי' כתב רבינו דאומרים מתהלה פסוק אשרי יושבי ביתך משום דמיניה נפקא לן דצריך שישהה אדם וכ"כ התוס' בפירקין דף ל"ב דמשה"ה תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד לאפוקי מהני רבה ע"כ ולדבריהם היה לנו שלא לומר פסוק אשרי העם שככה ואע"פ שודאי שמשמעו קרוב ונ"ל רמ"י ואומרים גם פסוק אשרי העם כו' כלומר שנותנין לו שבח והודיה שזכינו לכך שנהללו והודאה כיוצא בזה בתיקון הראשון של מודים דרבנן כמ"ש רבינו בפ"ג סי' כ' מ"מ לדברי היה לנו לאומרו אך על מנהג בכיוצא בזה ודאי דנהרא נהרא ופשטיה והרי יש לנו עוד פסוקים הודו לה' קראו ואחר שירת הים וזולתו וכ"כ הטור כמ"ש לשונו בסמוך עוד כתב רבינו בפ"ק דתהלה לדוד בפסוק ואנחנו נברך כו' וגם כתבתי בשם רב עמרם דטעמא לשלשולי הללויה ולפי אותו הטעם לא היה לנו לאומרו אלא כשאנו אומרים אותו עם המזמורים שפותחים וחותמים ובתוס' כתוב טעם אחר שלפי שאמרו האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב לכך אומרים אחריו ואנחנו נברך כו' כלומר שנזכה לאמרו לעוה"ב ולפי זה יש לאומרו בכל פעם ופעם והב"י כתב עוד דאפי' לטעם הראשון יש לומר שלא רצו לחסרו בשום פעם שלא לחלק בקריאת מזמור זה ע"כ ומנהג לכפול פסוק כל הנשמה ופי' הב"י שהטעם כדי להודיע שנגמרו המזמורים של סוף הספר וכתב הטור שיש מקומות שנוהגים לומר מזמור לתודה (ועיין לקמן שאין מנהגינו להתחיל במזמור לתודה) הודו לה' קראו בשמו וכאשר הוא כתוב בד"ה לפי שדוד קבעו לאומרו בכל יום בפני הארון וכשמגיע לכי כל אלהי העמים אלילים יש להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה שלא יהא כחוזר למעלה ע"כ וזה המזמור שבד"ה פ"ז הוא שני מזמורים בספר תהלים השני מתחיל משירו לה' אע"פ שבתהלים יש בהם קצת שינוי עם אחד וכתב הרד"ק שרז"ל אמרו שגם לפני הארון היו מתחלק לשנים שעד שירו לה' היו אומרים בבקר ומשירו לה' וגו' היו אומרים בערב ונהג מורי מהר"ר יעקב גינצבורג ז"ל לחזור ולומר שירו לה' קודם מזמור לתודה מטעם זה . בפ' היה קורא כתב הרי"ף גבי צריך להתיז זי"ן דלמען תזכרו בשם ירושלמי שצריך להתיז וכתב בפירושו דלא לשתמע כל עולם וכן צריך להתיז סמ"ך של חסדו . ע"כ כלומר דלא לשתמע לשון חסד ובספר הנקרא אמרי נועם בפ' שלח לך מפרש דהוי משמע כשתי רשויות דדו שתים א"כ אין לומר ע"כ ולעולם לאו למימרא שידגיש הסמ"ך בדגש חזק ותיעשה בשו"א נע שלא כמשפט שאין לשנות כלל כמו שכתבתי בפ"ב סעיף מ' וכתב עוד הטור יש שמוסיפים עוד פסוקים אחרים וכל מקום לפי מנהגו וכתב רמ"י שאין לומר פסוק מי ימלל וגו' קודם שמתחיל בזמירות שלא יהיה משמעו מי ימלל גבורות ה' כדי שישמיע כל תהלתו יאמר הודו לה' וגו' אבל אם יאמר אחר שסיים יהיה אע"פ שמפסיק לא דסיימתיה לשבחיה כי מי ימלל וגו' ע"כ ומנהג ארצות אלו להתחיל בהודו לה' וגו' עם תוספת מקצת פסוקים ואח"כ אומרים מזמור לתודה וכתב בס' א"ח במזמור לתודה מצוה למשוך בנגון כדאמרינן כל שירות עתידין ליבטל חוץ ממזמור לתודה וכתב הטור דאשכנז נהגו שלא לומר מזמור לתודה בשבת וי"ט לפי שאין תודה קריבה בהן ואע"פ שהוא דחה הטעם מ"מ כך נהגו ועוד כתוב במנהגים שגם בערב פסח א"א אותו וכן בתוס"מ דפסח לפי שמקצת חלות תודה היו של חמץ ואין קרבין שאין מביאין קדשים לבית הפסול שאין אוכלין חמץ כולו יומא וכן א"א אותו בעיו"כ נמי מהאי טעמא שאין נאכל בלילה ובשבתות וי"ט מוסיפים שאר מזמורים ונהרא נהרא ופשטיה וכתב בס' א"ח פסוק מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להודות לה' ע"כ וכ"כ במנהגים . במנהג דע"פ והגיה עליו המגיה שהוא טעות כי גם י"ט נקרא שבת שנאמר ממחרת השבת אך שהפסוק נדרש על שבת ע"כ הזה על שבת ניתקן כמו שאמרו שיר שהלוים היו אומרים כו' והוא משנה בסוף מסכת תמיד אבל נראה בעיני שכשם שאומר ומתחיל בטוב להודות שאינו אומר אלא השבח והזמרה ולא שיהא כנגד מה הלוים ביום הזה כן גם אף אם נאמר ג"כ הפסוק של מזמור שיר ליום השבת לא שמפני כן יהיה הכונה למזמור שאומר ביום הזה אלא סדר שבחות וזמירות הוא אומר אבל ודאי שזה טעות המנהגים המקום ליום השבת שזה ודאי כמתכוין לומר שהמזמור הזה על י"ט ניתקן לאומרו והא ליתא דלשבת ניתקן כמתני' דתמיד ואע"פ שבסוף המנהגים כתב א"א בי"ט מזמור שיר ליום השבת אלא ני"ט הו ות אין כ"ל כדבריו . וכתב עוד הטור בתיקון הגאונים יש נוהגין לומר ויברך דויד וגו' עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בס' ד"ה (ונהגו לעמוד כשאומרים אותו) ויברכו שם כבודך עד שירת הים עזרא ושירת הים והטעם לפי שכל אותן ט"ו לשונות של שבח הסדורים בברכת ישתבח דורש במכילתא מתוך שירת הים ומתוך אותם פסוקים של ויברך דויד ע"כ ועיין לקמן סי' כ"ב בענין השתחויות ויזהר לומר מי כמוך נאדר בקדש כ"ף דגושה שאל"כ נמצא כמחרף כאומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שגנב הפסל ועשה פסל שנאמר ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי וגו' שהיא רפויה של הים ואין להזכיר עליו מיכה וכן יקרא ידמו כאבן הכ"ף דגושה שלא יהא נראה כאומר ידמוך אבן כלומר ידמו אותך לאבן ח"ו וכן עם זו גאלת הגימ"ל דגושה שאם תהיה רפויה נראה כאומר לשון חרף כ"מ ע"כ וא"ת למה מזכיר כ"ף דמי כמוכה נאדר ולא מי כמוכה באלים לא קשיא שזה אינו סמוך לשם וכתב הרד"א שכופלים פסוק ה' ימלוך לעולם ועד מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלים לא שהוא סוף השירה ע"כ ואע"פ שבב"י כתב בשם א"ח שלא לכפלו מהטעם שכתב שם מ"מ בקל יש לדחות הטעם ולכך אין לשנות המנהגים שבמקומות דנהרא נהרא ופשטיה . כתב עוד בא"ח בשם ה"ר ים שאומרים פסוקים במרוצה כשיש שם מנין (כלומר שיוכלו להתפלל ביו"ד) לא יאות עבדין שמקצרים שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם היה מוטב שיתרצה בכך ע"כ : (יז) **ברוך** שאמר . ה' סטור ברוך שאמר כו' צריך לאומרו בניגון ונעימה כי הוא שיר נאה ונחמד וכתב בס' היכלות שיש בו פ"ז תיבות וסימן ראשו כתם פז וכן הוא נוסח האשכנזים ע"כ ובנוסחאות ראשונות ראיתי ונמליכך ונזכיר שמך וא"כ הוגה ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו כדי לחבר לשון מלוכה למלכנו אבל נראה בעיני שאין להגיה נוסחא ראשונה שיש ד' לשונות ביחד ונגדלך ונשבחך ונפארך ונמליכך יהם ממש כנגד ד' ראשי המרכבה

מעדני יום טוב

בגמ' דידן . טור : [ר] העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי . פי' לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור וי"מ אותו לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא"צ לפסוק מת"ת להתפלל למי שתורתו אומנתו · טור : [ש] צריך שיכוין את לבו . כלומר צריך שיכוין לבו לאמירת המלות שידע מהו אומר . תהר"י : [ת] סימן לדבר . ולא אמר שהוא ראיה מפני שעיקר הכוונה שהוזכרה בפסוק זה אינה על כוונת אמירות המלות אלא על כוונת טהרת הלב מעבירות ומתענוגי העוה"ז שהיא צריכה סיוע מהמקום כענין שנאמר ותוכן לבות ה' וכתיב והכן לבבם אליך ועל זה אמר תסייע אותם ותכין לבם שיהיה טהור כדי שתקשיב תפלתם . תלמידי הר"י : [א] שנאמר נשא לבבנו אל כפים . י"א כפים ר"ל עבים כלומר נשא לבבנו למעלה והנראה יותר דה"ק נשא לבבנו עם הכפים שדרך בני אדם בשעת הצורך שנושאים כפיהם ואנחנו לא נעשה כן אלא נשא לבבנו עם הכפים . תהר"י : [א] צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה · כלומר שיחשוב בלבו כאלו עומד בשמים ויסיר מלבו כל תענוגי העוה"ז וכל הנאות הגוף כעין שאמרו הקדמונים כשתרצה לכוין פשוט גופך מעל נשמתך ולאחר שיגיע לזו המחשבה יחשוב גם כן כאלו הוא עומד בבה"מ שהוא למטה מפני שע"י זה תהיה תפלתו רצויה יותר לפני המקום תהר"י בשמו · ועי' בסוף פירקין : [ב] היה מקצר ועולה . לא שהיה מקצר מנוסח התפלה אלא שלא היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה אומר וגם לא היה מאריך כ"כ באמירת המלות מפני טורח הצבור . תהר"י : [ג] מפני כריעות והשתחואות · שתם השתחואה הוא פישוט ידים ורגלים וכשהאדם משתחוה בזה הענין ועוקר רגליו בשעה שעומד נמצא מרחיק עצמו ממקום שהיה עומד תחלה וכריעה היא כשכורע בראשו . תהר"י : [ד] וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים . ואע"ג דבאבות כורע בסוף הברכה כדלקמן בסוף פירקין מ"מ צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב . כ"כ רמ"א בסי' קי"ג והב"י כתב בשם הסמ"ק דטעמא דזוקפים בסוף הברכה להודיע שאין כורעים בברכות הללו אלא שנהגו באמצעיתן משום דרחמי ניגהו : [ה] והלא אסור לצאת כו' · כדמוכח מהירושלמי דלקמן סי' י"ב דמיניה דייק הטור סי' ק"ד דבענין אחר מהמוזכר שם אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו : [ה] יכול יתפלל אדם כו' . עי' בדברי רבינו פרק מי שמתו בס"ס פ"ו : [ו] יכול משבא דניאל לגולה הותלה . למסבר קרא דזמנין תלתא כו' דלא תשמע מיניה דמשבא לגולה הותלה ולא קשיא מאי דהוה הוה . הכי מסיק רבינו בפ"ק דחולין סי' כ"ג : [ז] כבר מפורש ע"י דוד כו' . יש שואלין למה הוצרך פסוק אחר והלא כבר אמר למעלה זמנין תלתא ביומא ויש לומר דאי מהתם ה"א דדניאל לא היה עושה זה לחובה בזמנים ידועים אלא שהיה מתפלל ג' פעמים ביום בכל עת שהיה צריך וכמו כן כל אדם יכול לעשות כן להתפלל אותם בכל זמן שירצה לפיכך אמר כבר מפורש ע"י דוד דכיון לדוד קבע להם זמנים ידועים שמעינן שחובה הוא להתפלל אותם כ"כ תהר"י ולי שאלה אחרת למה צריך לפסוק של דניאל כיון שכבר מפורש ע"י דוד וי"ל דבפסוק של דוד אינו מפורש כ"כ דמיירי בתפלה דהא יש לפרש בענין צעקה והמייה וצער אבל לא בקביעות תפלה בענין שבח ושאלת צרכים אבל מדכתיב בדניאל דזמנין תלתא ביומא כו' ומצלי מפרשינן נמי לקרא דדוד ערב ובקר וצהרים שאותן ג' פעמים בתפלה קבוע בשבח ושאלת צרכים הוא קמיירי : [ח] רנה זו תפלה תפלה זו בקשה . גרסי' לשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד כדאיתא בפרק ראשית הגז : [ט] אין אומר דברים . וכן הוא ברי"ף : [י] כדי שיהא סומך כו' . כ"כ הרי"ף ורש"י פי' טעם אחר : [כ] גרסי' לקמן בפירקין אמר רב יהודה ה"ג והוא בדף ל"ד ע"א . ועי' בדברי רבינו בסי' כ"א : [ל] לעולם אל ישאל גרס בגמ' ורי"ף אבל לקמן נמי ל"ג לה רבינו : [מ] ונפטר . פירש"י נוטל רשות ול' הטור סי' קי"ב שמשבחו והולך לו : [נ] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום כו' . נ"ל לפרש דהוא כמו הא דלעיל יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כו' וכלומר שיאמר שלש ראשונות של שבח קודם האמצעיות שהם שאלות . אבל הטור מייתי לה דר' שמלאי בסי' נ"א לענין שיאמר פסוקי דזמרה קודם התפלה ועי' בד"ח סעיף מ"ד ולפי זה יש להיות הסי' ה' דלקמן שיהיה בכאן על דרש רבי שמלאי דהא שייך לבתריה : [ס] הרי זה מחרף ומגדף . פירש"י כיון שקוראו בלא זמנו אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ וקצת קשה דליתני ולימא הכי ה"ז כמתלוצץ ולמה קתני מחרף ומגדף להוא ודאי מלתא יתירתא מכמזמר שיר ומתלוצץ ותהר"י כתבו בשמו שטעם הדבר הוא מפני שעיקר קריאת ההלל הוא על כל צרה שלא תבא על הצבור ואנו אומרים אותו בזאתה שעה כמו שאמרו דוד על הצרות שעברו עליו וכשאומר אותו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחרף ומגדף כלפי מעלה אבל תהלה לדוד שיש בו ג"כ מהעתיד וממה שעושה בכל יום אמרו שיאמר אותו בכל יום ומובטח לו שהוא בן עולם הבא ובירושלמי נותן טעם אחר משום דכתיב ביה עצביהם כסף וזהב וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף ולגדף כלפי מעלה ולומר שאינו יכול לבטלן מן העולם ע"כ : [ע] ומאי ניהו מתהלה לדוד כו' · כן כתב הרי"ף עי' בדברי רבינו דבסמוך ורש"י לא פי' כן : [פ] ותקינו רבנן כו' · כן כתב הרי"ף הלכך מיבעי ליה לאינש דלא לאשתעויי כו' דהוי הפסק בין שתי הברכות

תפארת שמואל

אלא למשוך הלכה שאינה פסוקה שלא יהיה לבו טרוד בו וכן יראה מדברי רש"י ודברי הטור נ"ל : ד) **אלא** נ"ל אבל : ס) **משבא** דניאל לגולה וכו' . פירוש באותו פעם התחיל להתפלל על הגלות פ"ל לעולם אינו שייך להתפלל

(יח) וישתבח (יט) הלכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאישתעויי מכי מתחיל ברוך שאמר (כ) [צ] עד דמסיים ליה שמונה עשרה : ו °כתב רב עמרם ז"ל שאם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל תפלתו עם הצבור שיאמר ברוך שאמר (כא) ומזמור של תהלה לדוד [ק] דאמרי' בפ"ק (דף ד) כל ו) האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואגב אותו מזמור תיקנו לומר עד סיום הלים הלכך טוב הוא שידלג כדי שיקרא ק"ש ויתפלל עם הצבור וכתבו בשם הר"י ז"ל שאמר בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שש"ץ מתחיל יוצר ואין לו שהות לומר אפי' מזמור תהלה לדוד טוב הוא שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור (כב) ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניה ושלאחריה לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור : ז גרסי' בסוף ר"ה (דף לה) אמר ר' אלעזר א לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל [ר] אמר רב מסתברא מילתיה דר"א בברכות של ר"ה ושל יוה"כ ושל פרקים אבל שאר ימות השנה לא (כג) °וכמה היא של פרקים [ש] משלשים ולהלן : ח [דף לא ע"א] אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה וחנה היא מדברת על לבה [ת] א"ר אליעזר מכאן למתפלל (כד) שצריך שיכוין את לבו רק שפתיה נעות א"ר אליעזר מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן (כה) שלא ישמיע קולו בתפלה ויחשבה עלי לשכורה מכאן (כו) ששכור אסור להתפלל ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין א"ר אליעזר מכאן [א] לרואה [ע"ב] דבר שאינו הגון בחבירו שצריך להוכיחו ותען חנה ותאמר לא אדני מכאן לחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו ויען עלי ויאמר לכי לשלום א"ר אליעזר מכאן לחושד את חבירו בדבר ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך וגו' אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן (כז) שאסור לישב בד"א של תפלה (כח) [ב] בין °מלפניו ובין מלאחריו בין מהצדדים צריך להרחיק ד"א עמכה בז"ה בגימטריא תריסר היינו ד"א לכל רוח וכו' בתשו' הגאונים דוקא כשהוא יושב ובטל אבל אם עוסק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה (כט) וביוצא בהן אפי' יושב שפיר דמי : ט גרסי' בפ' הדר עם הנכרי (דף סד.) אמר רבה בר רב הונא שתוי יין (ל) אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שכור אל יתפלל (לא) ואם התפלל תפלתו תועבה

רש"י ושל פרקים. מועדות :

הגהות הב"ח א לעולם יסדר אדם את תפלתו כו'. ימות השנה לא צריך וכמה הוא של פרקים משלשים יום ולהלן •

מעדני יום טוב

שהרי הן כסמוכות זו לזו דמשום הכי ישתבח אינה מתחלת בברוך כמו שכתבו התוס' פרק שלשה שאכלו דף מ"ו ועי' בפ"ב סי' ה' : [צ] עד דמסיים ליה שמונה עשרה . וכתב הכלבו הטעם לפי שברוך שאמר נתקן עם התפלה להסדיר שבחו של מקום הקב"ה ואח"כ יתפלל וכיון שכן הוא אינו דין לדבר בין סידור השבח והתפלה ובטור סי' נ"א כתב שכן יש בירושלמי ששח בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזרין אותו ממערכי המלחמה ע"כ ואחר שהתחיל יוצר אור הן הנה הפרקים דתנינן בהו דיני הפסקה בפרק ב' : [ק] דאמרינן בפ' קמא . עיין שם סי' ו' מ"ש בו בס"ד : [ר] אמר רב . ברי"ף גרס רבא ובגמ' ר' אבא : [ש] משלשים ולהלן . עיין הפירוש בדברי חמודות : [ת] א"ר אלעזר . גרס וכן לקמן וכן הוא ברי"ף אבל בגמ' לא גרסי' ר"א עד מכאן לרואה בחבירו : [א] לרואה דבר שאינו הגון כו' . פי' אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב . תוס' : [ב] בין מלפניו ובין מן הצדדין גרסי' . וכן העתיק הטור ר"ס ק"ב ומסיים בז"ה בגימטריא תריסר דהיינו שתים עשרה אמות לשלש הרוחות ע"כ אבל לאחריו נראה דכיון דבלאו הכי אסור כמ"ש ז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה בפ' בתרא דף ס"א מש"ה לא הוצרך הכתוב לרמוז בענין התפלה אבל התוס' כתבו בין מלפניו בין מלאחריו ובין מן הצדדין וכתבו עמך משמע בתוך ארבע אמות משום דכתיב עמכה מלא בה"א כלומר שלא היה יושב בתוך ד"א שלה כ"א בחמישית ע"כ וכתב הב"י דלפי זה הנצבת לאו ללמד על עלי אתא שהרי עלי יושב היה שמפני כך הוצרך להרחיק ד"א שאם היה עומד לא היה צריך שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי שרי ע"כ ול"נ שנוכל לדרוש שתי הדרשות ביחד דהיינו גימטריא דבזה וגם ה"א יתירה דעמכה ודהס"א לא אתא אלא על מלאחריה לומר דשם היה נצב בחמישית והלכך הכתוב לשני ארבע רוחות מהאי טעמא גופא דפרישית לפי שלאחריה יש בו תרתי חדא דתפלה וחדא דאחורי אשה וצריך לומר לפי' הזה והתוס' דאע"ג דאמרו אחורי ארי ולא אחורי אשה היינו בסמוך לה בתוך הד"א ונוכל לומר דגי' רבינו כגי' התוס' בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין ואע"ג דכתב לדרשה דבזה בגימטריא י"ב דלא הוצרך קרא אלא לרמוז אחת מן הצדדין דמכדי שקולים הם הצדדים יבואו שתיהן דהי מינייהו מפקת דודאי דאחורי ליכא למעוטי דפשיטא דקרא קאסר

דברי חמודות

המרכבה העליונה הידוע בספרי המקובלים והמנהג לעמוד כשאומר ברוך שאמר כו' וכתב הטור אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן יש לו לענות אמן אחר ברכת החזן ובפ"ב סעיף ל"ב כתבתי שרבינו הרא"ש היה נוהג למהר כדי שיסיים קודם הש"ץ ויענה אמן ומכל מקום כתב ב"י שיש לדקדק מלשון הטור שלא כתב שימהר ויסיים דלא קאמר רבינו הרא"ש שחייב אדם לעשות כן אלא שהוא היה נוהג כך ורשות הוא ביד כל אדם : (יח) וישתבח . אינה פותחת בברוך שהיא סמוכה לחברתה כמ"ש בשם התוס' במי"ט כתב הטור סימן נ"ד ותותם בא"י מלך מהולל בתשבחות ואל ההודאות כו' עד חי העולמים והטעם כתב הב"י ר"ס נ"ג בשם התוס' דפרק הרואה אהא דאמר גבי ברכת הגשמים הלכך נמרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות דמש"ה תקנו כן בישתבח לומר תרווייהו גדול בתשבחות אל ההודאות וכתב עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאין לענות אמן אחר בא"י מלך מהולל בתשבחות שאין זה סיום הברכה אלא אחר חי העולמים שזה סיום הברכה : (יט) הלכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאישתעויי כו'. ול' הטור סי' נ"א דמיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ועי' בפ"ב סי' ה' ובסעיף ל"ט בפ"ג וכתב הב"י שנראה מדברי הכלבו סי' ד' שאע"פ שלעניני מצוה יכול להפסיק בין ישתבח ליוצר כדלקמן בין ב"ש לישתבח לא יפסיק וכתב עוד הב"י בר"ס נ"ג שאין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר ועיין בסעיף דלקמן גם עיין בדברי רבינו בפרק ב' סעיף י' ורמ"א כתב דש"ץ אם לא היה לו טלית תחלה יתעטף בציצית (ור"ל שיברך ג"כ וכ"כ רמ"י) קודם שיתחיל ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק כתב הרד"א שהר"ש כשהיה צריך להפסיק בין ב"ש לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם וגו' וברוך ה' לעולם אמן ואמן וברוך ה' מציון וברוך ה' אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם כו' וכשחזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר ג"כ אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה וכתב רמ"י דמטעם זה קבעו הפסוקים האלה אחר כל הנשמה תהלל יה שברוב פעמים כשמפסיקים מפסיקים שם ע"כ ואין אני רואה שום טעם בזה שהרי אינו רשאי להפסיק אפי' לעניני מצוה אלא כשיזדמן שמפני היראה או הכבוד צריך לשאול ולהשיב או לעטוף ציצית כשיזדמן לו עכשיו ולכל דבר המזדמן אין לו מקום ועת קבוע לכן נ"ל שהטעם שהוקבעו בזמירות כדי שיהיו רגילים וידועים בפי כל לאומרם לכשיצטרך ולא יוכלו לקבעם בין תהלה לכל הנשמה שלא להפסיק במזמורי תהלים וכבר קבעו שאר מזמורים קודם לתהלה והתחילו עתה לקבוע ויברך דויד וכו' מהטעם שנתבאר לעיל ורצו להקדים בכאן אלו הפסוקים שמדברים כולם בלשון ברכה וכדי שיהיו שגורים ורגילים בפי כל לאומרם לכשיצטרך להם מפני ההפסקות וכתב עוד רמ"א בשם מהרי"ל שאם אין מנין בבהכ"נ ימתין הש"ץ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנין ויאמר ישתבח וקדיש ול' הטור ר"ס נ"ג עומד הש"ץ ומתחיל ישתבח וכתב ב"י בשם הכלבו שהטעם כדי לומר עליו קדיש ומשום כך אומרו מעומד לפני העמוד (והמנהג שגם היחיד עומד כשאומר ישתבח וכ"כ רמ"א בסי' נ"א) וכתב מהר"י חביב דבתנאי שכבר בירך הש"ץ ברוך שאמר ופסוקי דזמרה דהיאך יאמר ברכה בלא מה שניתקנה עליהם ועיין בסימן דלקמן דבלא פסוקי דזמרה נמי סגי וכתב הב"י דאע"ג שבספ"ק דברכות איכא מ"ד שהיו אומרים ברכת אהבת עולם לבדה קודם שיקראו את שמע ושיברכו יוצר אור לא ילפינן מהתם דהיכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר וכיון דלא אשכחינן ליה בשום פוסק אין לשנות מסדר שסדרום ותקנום עכ"ל ול"נ דודאי דלאו כחדא מחתא מתתינהו אלא הא כדאיתא והא כדאיתא דאין ענין אלו הברכות שניתקנו על פסוקי דזמרה כמו הברכות של ק"ש שלא ניתקנו על ק"ש כמו שהסלימו הגאונים וכתבו הב"י בסי' רל"ה בשם הרשב"א ואני כתבתיו בפ"ק סעיף ה' : (כ) עד דמסיים ליה י"ח . ואפי' בין ישתבח ליוצר אור לא יפסיק כמ"ש במי"ט בשם הירושלמי ומיהו כתב הטור בסי' נ"ד בשם רב עמרם דה"מ במידי דלאו צרכי צבור הוא אבל במידי דצרכי צבור או לצורך מי שבא להתפרנס מן הצדקה ובעי למפסק ליה שפיר דמי וכתב רמ"א בשם הכלבו שמזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבהכ"נ שיעשו לו דין בין ישתבח ליוצר אור דכל זה מקרי לצורך מצוה ולאח"כ כשחוזרין להתפלל יאמר הש"ץ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש וכתב עוד רמ"א בשם הא"ז דפרק תפלת השחר שמי שלא היו לו ציצית או תפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול להניחם ולברך עליהם אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר ועיין בפ"ב סי' י' וכתב ב"י ס"ס נ"ז בשם ספר המנהיג שדבר פשוט הוא שאחר שאמר החזן קדיש וברכו כאלו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים ולהוציא מאותם המקומות שצועקים על חבריהם בצבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחום יכפר עון זה שהרי הם מפסיקים בין סדור השבח לתפלה בצרכי יחיד ולא יתכן ע"כ ואע"פ שלפי סוף לשונו נראה דלעולם אין לצעוק על חבריהם מכי מתחיל ברוך שאמר כו' מכל מקום יש לחלק מראש דבריו דשאני קודם קדיש וברכו וכדברי הכלבו וכתב הב"י בר"ס קל"א שדקדק הרשב"א אהא דהוסב כל יומא לא הוה שבקת ליה למיפל על אפיה וכי לא היתה כל היום וזה ממנו אלא שהיתה מפסקתו בין תפלה לתחנה שאז לא היתה תפלתו נשמעת כ"כ אלמא דאינו כדין להפסיק וכ"כ בא"ח שאין לדבר בין תפלה לתחנה דכולא כתפלה אריכתא היא : (כא) ומזמור של תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה . כ"כ בש"ע סי' נ"ב ועיין לעיל סעיף ט"ו ואם יש שהות קצת יותר יעשה כמ"ש הטור בשם רב נטרונאי שאומר ג"כ מזמור הללו אל בקדשו ורמ"י השמיט לזה ולא ידעתי למה ואם יש לו יותר שהות יעשה כמו שכתבו הגה' מיי' בשם ס"ה שאומר אשרי ומדלג ואומר הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו וטעמייהו כתב הב"י מהא דפירש"י על הא דבסי' דלעיל יהא חלקי כי אמרינן בפסוקי דזמרה שמפרש שני מזמורים של הללוים הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו ע"כ ואינו אומר המזמור שביניהם שירו לה' שיר חדש ונראה דז"ש שאומר אשרי לאו דוקא אלא ר"ל תהלה לדוד דודאי שאותן שני פסוקים אשרי אינם עיקר וכמ"ש בסעיף ט"ו וכן בש"ע לא הזכיר אשרי והגהת מיי' פ"ז מה"ת כתבו דבתשו' מצאו שרש"י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד והלל לה' וכו' עד והוא רחום הסמוך לו ואז הוא מדלג מוהוא רחום זה עד והוא רחום דתהלה לפי שאינו אלא לקוטי פסוקים מה שבינתיים וגומר מתהלה ואילך עד סוף תהלים ע"כ דדבריהם שרש"י נהג כמנהג שכתבתי בסעיף ט"ו בשם הטור שאמרו מזמור לתודה קודם הודו לה' קראו והיינו דכ' שהג"ה שבינתיים אינה אלא לקוטי פסוקים ונ"ל גם כן שלא היה אומר ב' פסוקים דרוממו וגם פסוק ה' הושיעה שאחר והוא רחום וגם ממה שכתב וגומר מתהלה לדוד נראה מזה שלא היה מדקדק לומר אשרי וכמ"ש בסמוך וממה שכתבתי אתה למד שיש לומר גם כן מזמור לתודה כשיש שהות דהא ודאי שרש"י נמי לא אמר כל אלו אלא כשהיה שהות ולכן רמ"א ורמ"י שלא בדקדוק כתבו שמתחיל הודו כו' ומדלג הכל שנראה מדבריהם לדלג גם מזמור לתודה ולשמה זו שמשם למדו מבואר לדעתי שרש"י היה אומר ג"כ מזמור לתודה ולכך היה להם לפרש זה וככל אלו החלוקים מתחיל בב"ש ומסיים בישתבח : (כב) ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ושלאחריהם . אבל רב נטרונאי גאון לא השיב כן כמ"ש הטור בשמו דלאחר התפלה לא יאמר אותם כל עיקר ובאין לו שהות אפילו לומר רק תהלה לדוד קא מיירי כמו שפירש הב"י וגם פירש הב"י דלא אמר רב נטרונאי שלא לומר אלא עם הברכות אבל בלא הברכות יכול לאמרם ולואי דלימרינהו כוליה יומא והביא ראיה לדבריו מתשו' הרשב"א וכתב עוד שכן ראוי לנהוג דכיון דספק במידי דברכות יש לחוש שלא יברך ברכה לבטלה וכתב מהרא"י דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבוקר יכול לאמרם אחר תפלתו ולא יכול רשות קאמר אלא חובה למימרינהו שלא נפטר מהם בשלא היה יכול לאמרם קודם תפלה ולא עבר זמנה דהא בלאו הכי אינו אומרם בזמנם שנסדרו כדאיתא בגמרא בסוף פ' הרואה ומיהו בברכת התורה יש להסתפק אי סגי באהבה רבה הואיל וקרא קריאת שמע בסמוך לה וכמו שכתבתי כבר בפ"ק סימן י"ג אלא שלדברי רמ"י אין ספק בדבר דק"ש לא פטרתו : (כג) וכמה הוא של פרקים מתלתים ולהלן . ולפי זה ר"ת אין צריך כן כתב הטור סימן ק' דמשמע ליה שצריך שיעברו ל' יום שלמים שלא התפלל אותה תפלה אבל הרמב"ם כתב של פרקים כגון של ר"ת ומועדות וכתב הב"י שכן יש ג"כ לפרש דברי רבינו הרא"ש דר"ל כשחוזר להתפלל ביום השלום ל' שהתפלל אותה תפלה וזהו מר"ת לר"ת ע"כ וכן סתם דבריו בש"ע אבל נ"ל שבטור נטה מפי' זה לא מלבד שאינו כמשמע הלשון דא"כ לא ה"ל לומר לישנא דלהלן אלא שיאמר ל' יום אלא גם מטעם שכן בפרש"י פי' ושל פרקים מועדות ולא הזכיר דר"ח ובריש פרק הרואה אכתוב עוד מזה בס"ד וכתב הב"י שהר"ר מנוח נסתפק דהא דאמרן שצריך שיסדיר דלמא היינו דוקא כשקורא ע"פ אבל כשכתובה לפניו לא וליה פשיטא ליה דהפ"ה צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות ע"כ ורמ"א כתב שנוהגים שלא להסדיר כשכתובה לפניו : (כד) שצריך שיכוין את לבו . עיין לעיל סי' ג' : (כה) שלא ישמיע קולו בתפלה . עיין בפ"ג סימן מ' : (כו) ששכור אסור להתפלל . עיין בסימן דלקמן : (כז) שאסור לישב בד' אמות של תפלה ולעבור . עיין פרק דלעיל סימן ד' ואם ישב כבר כתב הטור בשם אביו רבינו ז"ל שהיה אומר שא"צ לקום שהרי זה בא בגבולו ול' הגמרא משמע כדבריו מדלא קאמר אסור להיות יושב ע"כ ומצאתי בגליון הטור ב"י ג"כ זה הדקדוק ומתן טעם לדבר דמפני כבוד השכינה הוא דאסור שאין אדם אוסר על חבירו מקומו המותר לו ושכן מדקדק הר"ר יצחק מדמפי"ר במ"ק דאסור לישב בד"א של מנודה שאם בא אצלו אינו חייב לעמוד נמי מהאי טעמא שאין אדם אוסר על חבירו מקום המותר לו ע"כ ואע"פ שהקשה הטור מן הנדון ועלי יושב ואפ"ה עמד ככר תירץ הב"י דלדרשה דריב"ל אתא שהושיבו אותו בו ביום לכ"ג וא"כ לשון עכבה הוא כמו ותשבו בקדש ימים רבים ומהרי"א ז"ל כתב דגם רבינו הרא"ש לא אמר אלא שאינו חייב לקום אבל מ"מ מדת חסידות הוא שיקום אפי' בכה"ג אע"פ שזה עשה שלא כהוגן ומזה הלך עמד עלי ע"כ וכתב בא"ח שאם העומד בצד המתפלל תלוש ואינו יכול לעמוד כ"כ עד שיגמור האחר תפלתו מותר לו שישב ופי' הב"י טעמא דהרי חולשתו מוכחת עליו שמפני כך יושב ולא כאילו הוא אינו מקבל עליו עול מלכות שמים כחבירו : (כח) בין מלפניו בין מן הצדדין. כבר כתבתי במי"ט שהתוס' כתבו בין מלאחריו וכתבתי גם כן שאפילו לרבינו לאו משום דלא ס"ל שיהא אסור מלאחריו אלא דקרא לאו בהכי מיירי משום דאחורי ארי ולא אחורי אשה אבל בגיס אה"כ דמכל מקום אסור לאחריו ואפשר נמי דגרסי' בדברי רבינו גם כן כמו בדברי התוספות כמ"ש במי"ט וגם רמ"א הגיה בין מלאחריו ולכן אין לשמוע לרמ"י ז"ל שהשמיט מלאחריו ועיין עוד בסמוך כתב בס' אבל מועד דדוקא מן הצד לא אסרו אלא בד"א אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור ואפילו עוסק בק"ש ע"כ והשתא כי אתא קרא דבזה בגימטריא י"ב על כרחנו נלמד על לצדדין ולאחרים הוא דאתא ומיהו דרשה זו לא אמר בגמ' ואולי דבעל אבל מועד לא דרש כלל הגימטריא ומפרש שאסור לישב בד"א על הצדדין בלבד ולא על אחורי שאין בו איסור ולפניו לא משום שאין בו היתר אפילו ברחוק מן ד' אמות אבל לפי זה גם שיעור ד"א צריך לומר שאין בו אלא סברא בעלמא שהוא גבולו של אדם לכמה דברים ומ"מ אין לנטות מדברי התוספות דאסרו אף לאחוריו כיון שגם רמ"א כתב לדבריהם ואפשר שגם רבינו סובר כן : (כט) וביוצא בהן בשאר דברי שיר ושבח . כמ"ש בהגהת מיי' פ"ה וכ"כ בתרומת הדשן סי' ג' ואפשר שאף אם עוסק בפרק איזהו מקומן כעוסק בתפלה דמי כיון שמסודר לאומרו קודם תפלה והטור כתב דבד"ת לא דלא הוי כמו עוסק בתפלה שהטעם שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה מפני שנראה כאילו אינו מקבל עליו עול מלכות שמים והוא אינו מקבל וכשהוא עוסק בק"ש ובברכותיה אז ליה האי טעמא אבל אם עוסק בתורה איכא האי טעמא ע"כ אבל הסמ"ג כתב בשם תשובת הגאונים דה"ה לעוסק בתורה דמותר וכ"כ הסמ"ק וכתב ב"י דלפי זה לא

תפארת שמואל

להתפלל ג' פעמים בכל יום כך ירצה לפרש אליביה דהב"ח ול"נ לפרש יכול שאוחלה ותלוש בגולה מג"ה לא היה מתפלל אלא ג' פעמים בכל מקום לכן בעת שלוה היה מתפלל כל היום ודו"ק : ו) כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח וכו'. ברי"ף גרס וכן הוא בגמרא דידן ואינן בגמרא ה"ש אלימא וכו'

עד בעבור זה הפסוק עכ"ל ור"י והריב"ש בהגה"ה ברי"ף ז"ל כדי שלא יטעה אדם מלאומרה מקמי שיאמרו אותו שלש פעמים ביום מפני האי אפשר דלא לימרים וקאמר ע"כ ואני אומר דאי אפשר שלא יכוון פעם אחד כדי שיוכל לעולם הבא :

היכי דמי שתוי יין והיכי דמי שכור (לג) שתוי יין שיכול לדבר בפני המלך שכור (לג) שאינו יכול לדבר בפני המלך. ירושלמי בפ"ק דתרומות רבי זעירא בעא קומי ר' אסי (לד) שכור מהו לברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת [ג] ואפי' מדומדם פי' ואפי' כל כך [ד] שתוי שאינו יכול לדבר כראוי [ה] דהכי משמע מושבעת וברכת:

י [ו] א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא היושב בתענית בשבת [ז] קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה מרעה לטובה

* (לה) ופר"ח ז"ל בתענית חלום ופירש בה"ג שאומר עננו באלהי נצור [ח] ואע"פ שקובע ברכה לעצמה כיון שאינה בתוך י"ח ברכות אין לחוש או שמא כוללה באלהי נצור וגרסינן בירושלמי דתפלת השחר [ט] ר"ח שחל להיות בתענית [י] היכן מזכיר של תענית במוסף ר' זעירא אומר בהודאה ר' אבא בר ממל אומר בעבודה ר' אבינא אומר ברכה רביעית ר' אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפיק עובדא כהדא דר' אבא [כ] ונראה שיש טעות סופר בירושלמי דהכי יש לגרוס ר' אבינא אומר ברכה חמישית כלומר שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום ר' אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית כלומר שאומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן יאמר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ץ מיירי שקובע ברכה לעצמה כמו שאומרה בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפי' בה"ג ואם הלכה כר' אבא בר ממל שאמר בירושלמי שאומר עננו בעבודה יכול להיות שגם יחיד בתענית חלום אומר בעבודה ודלא כפי' בעל הלכות גדולות ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עליו אם פוסק כר"א בר ממל דאמר בעבודה או כר' אבא דמסייע לר' אבינא דאמר ברכה חמישית (לו) ואני אומר דמסתבר דר"ל ר' אבא בר ממל דלא הוה שביק הגמרא רבי אבינא שהוא עיקר המימרא ויאמר רבי אבא שלא היה אלא מסייע:

הגה"ה

*ואעפ"כ חוזרין ונפרעין ממנו דין תענוג. מאי תקנתיה אמר רב נחמן בר יצחק ליתיב תענית לתעניתא. ע"כ מא"ז:

יא [דף לב ע"ב] חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבם למקום מנה"מ אריב"ל אמר קרא אשרי יושבי ביתך [ל] ואריב"ל המתפלל (לז) צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו [מ] קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך [נ] אחר תפלתו מנין שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך: יב אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל [ס] אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה עפסר בא כנגדו לא יהא מפסיק (כנגדו) אלא מקצר ועולה לא קשיא (לח) הא דאפשר לקצר והא דלא אפשר לקצר: ירושלמי היה עומד ומתפלל בסרטיא או בפלטיא (לט) הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון בלבד שלא יפסיק את תפלתו °משמע היכא שיכול להגלל כשיתרחק לצד אחר [ע] אין לו להפסיק ולדבר אבל מלכי עכו"ם צריך לפסוק כדי להשיב להם שלום ואם מתחלה היה יכול להתרחק לצד אחר ויגלגל בזה יתרחק כדי שלא יצטרך להפסיק בדבור:

יג [דף לג ע"א] אפי' נחש כרוך על עקבו (מ) לא יפסיק אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק °ירושלמי [פ] קמרתיה נחש כנגדו פוסק (מא) [צ] ואם פוסק בג' ראשונות חוזר לראש ואם באחרונות חוזר לעבודה: א"ר יצחק (מב) ראה שוורים פוסק [ק] דתני רב יוסף מרחיקים משור תם חמשים אמה ומשור המועד כמלא עיניו: יד מתני' [ר] מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלים את הגשמים בברכת השנים (מג) והבדלה [ש] בחונן הדעת. ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר"א אומר בהודאה: גמ' [ת] א"ר חייא בר אבא אנשי כנה"ג תקנו להם לישראל

דברי חמודות

יש לדונו כמזיד מפני שהיה לו להתפלל תחלה ואפשר שמאחר שהיה סבור שיש שהות להתפלל אח"כ לא מקרי מזיד וכן מוכיחין דברי כ"י דפ' כיצד הרגל עכ"ל וכדברי הב"י כתב בספרו הש"ע סי' ק"ח סעיף ח' ואע"פ שדברי כ"י אמורין לענין שאר עסקים ולא איירי בענין שכרות מ"מ הוסיף הוא בש"ע וכתב וכן שכור כו' נראה מזה שסובר בודאי כסברא השניה שלו ומפני כן הוא שהוסיף וביאר וכן שכור כו' ואע"פ שכבר נתבאר בריש סימן צ"ט חזר ושנאו עליו מפני זה הדבר שנתחדש בו לדמות אותו לאלו הדברים שכתב הב"י דכל שסבור שיש שהות מקרי אנוס וא"כ אפילו התחיל אחר שהגיע הזמן ומפני כך אני תמה על רמ"י ז"ל שפסק בסימן צ"ט כסברא הראשונה של הב"י אפ"ה כתב כל ל' הש"ע בסימן ק"ח סעיף ח' ונמצאו דבריו סותרין זה את זה: (לג) שתוי יין שיכול לדבר בפני המלך. ומששתה רביעית לא יתפלל לכתחלה כ"כ הטור והרמב"ם בפ"ד מה"ת וכתב הכ"מ דהכי משמע בפ' הדר דברביעית מקרי שתוי ע"כ טעמו דאמרינן שתוי רביעית יין אל יורה ומשמע ליה דה"ה דאל יתפלל והיה אפשר לומר דגרס אל יתפלל שכן גורס המרדכי דפרקין אלא שהרמב"ם כתבה לענין הוראה פ"ק מהל' ביאת המקדש וא"כ על כרחינו הדא מכלל חברתא נשמע והתוס' דחו לגירסא דאל יתפלל וגם בהל' ביאת המקדש האריך בו כמ"ש לקמן וכן נראה ג"כ להרמב"ם והטור גי' דאל יורה ודמינה ס"ל דה"ה לתפלה וכתב בתרומת הדשן סימן מ"ב שנראה מהסוגיא דגמרא (וכמו שאכתוב אותה בסמוך) דיש לחלק בין יינות שלנו ליינות שלהם שהיו חזקים והפוסקים לא כתבו וסתמו דבריהם לפי שלא ידעו השיעור וכתב רמ"א ז"ל דכ"ש אם מתפללין מתוך סידור שבידו שאין חוששין לשכרות מעט ע"כ ואמרינן תו התם בפ' הדר ומייתי לה רבינו התם אמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה כדי רביעית אבל שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו ע"כ כתבו רבינו בפ' הדר אבל תו בגמרא דהתם דמקשינן ודרך מיל מפיגה היין והתניא מעשה בר"ג שהיה רוכב כו' אמר לזה שעמו כלום שתינו רביעית יין האיטלקי א"ל הן א"כ ימתין אחרינו עד שיפיג יינינו וטייל אחריהן ג' מילין ומשני שאני יין האיטלקי דמשכר טפי והאמר ר"נ אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה רביעית אבל שתה יותר מרביעית כ"ש דרך טורדתו ושינה משכרתו רכוב שאני השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי ל"ק רכוב שאני פרש"י לרמי בר אבא נמי דאמר דרך מיל והכא תני ג' מילין לא תקשי דרכוב שאני דאין לו טורח לפיכך אין מפיגו כל כך ע"כ שמעינן דלמסקנא דהשתא דאתית להכי לא מהני לדרך מיל לרביעית אלא בהולך ברגליו אבל רכוב צריך ג' מילין וביותר מרביעית לא שמעינן ולא מידי דהא השתא לא צריכה לשנויא קמא דשאני יין האיטלקי אלא מדלא שתה אלא רביעית לא פלגינן בין יין ליין ור"ג ששאל על היין ששתה שהיה איטלקי כמה הוא לא דכ"מ מידי על מה שהיה איטלקי אלא מפני שכך היה המעשה ששתה איטלקי וכמו שג"כ לדעת המקשה לא ס"ד שיהיה חילוק בין יין ליין אבל נוכל לומר דכך דהשתא דאתית דאתית להכי אינו אלא דחייה בעלמא והאמת כדמסיק מעיקרא דשאני יין האיטלקי וכדדייק ר"ג למנקט בשאלתו יין האיטלקי ולפי זה שמעינן דכששתה יותר מרביעית בשאר יין דרכיבה מהני ומיהת בג' מילין וברביעית לא שמענו שום חילוק בין הליכה לרכיבה ובין כך ובין כך לקיים שתי האוקימתות ביחד א"א דהא לאוקמתא בתרא רכיבה גריעה מהילוך ואפילו בכדי רביעית דכל יין צריך ג' מילין א"כ היאך נוכל לקיים מה ששמענו לפי האוקמתא קמייתא דאפילו ביותר מרביעית מהני רכיבה בג' מילין דמידי הוא טעמא דצריך ג' מילין בכדי רביעית אלא משום דרכיבה גריעה מהילוך וא"כ ביותר מרביעית דאמרינן בסתמא דהילוך לא מהני ומשמע אפילו ג' מילין וא"כ יותר מכן היאך נוכל לומר דרכיבה מהני בג' מילין אלא ודאי דשתי האוקמתות פליגי ולאוקמתא קמייתא רכיבה עדיפא מהילוך ומהני בג' מילין ביותר מרביעית אע"ג דהילוך לא מהני ולאוקמתא בתרא רכיבה גריעא ובכדי רביעית צריך שיהא בג' מילין אבל ביותר מרביעית לא מהני כלל שהרי לא שמענו שום שיעור ולענין הלכה כאיזה אוקמתא אין בידינו להכריע אבל הטור כתב וא"ל שתה יותר כ"ש שהינה משכרתו ודרך טרדתו ופי' בה"ג ה"מ במהלך ברגליו אבל רכוב ודאי דרך מפיגה היין ע"כ וכתב הב"י שכ"כ ג"כ הסמ"ג ע"כ ואני תמיה דהא החילוק הזה שבין מהלך לרוכב גמ' ערוך הוא ולמה יתלו להו בבה"ג ובסמ"ג ועוד תימה דא"כ כאוקמתא קמייתא הכריעו כיון דמפרשים דרכיבה מהני ביותר מרביעית וא"כ היה להם לפרש דדוקא בג' מילין כשוטה דר"ג דהא דוקא קתני כדמקשי מיניה לרמי בר אבא והרמב"ם בפ"ד מה"ת לא כתב כלום מכל זה הסוגיא דרמי ודאתמר עליה אבל בפ"א מהלכות ביאת מקדש דמיירי התם לענין עבודה וה"ה לענין הוראה כתב לה דרמי ודרב נחמן אבל מרכיבה לא הזכיר כלום וכמו שגם רבינו בפרק הדר לא הזכיר מרכיבה כלום אע"פ שגם כתב לדרמי ודרב נחמן וכמ"ש לעיל בשמו ונראה שהוא משום דספוקי מספקא להו בהני אוקמתות אבל מ"מ קשה דכיון דאוקמתא בתרא לחומרא דרכיבה צריך ג' מילין אפילו בכדי רביעית ואוקמתא קמא לקולא דרכיבה מהני בג' מילין אפילו ביותר מרביעית א"כ ה"ל לפסוק כאוקמתא בתרא ולאשמעינן דמיל לא מהני אלא במהלך ברגליו אבל ברוכב צריך ג' מילין ואין נראה כלל לומר דמשום דבספ"ב דסנהדרין ופ"ב דתענית דף י"ז איתא נמי להא דרמי ודרב נחמן ולא מקשינן התם כלום מהא דר"ג ולומר דאותם שתי הסוגיות ס"ל דאין חילוק כלל בין הילוך לרכיבה אלא דר"ג שהיה רוכב ג' מילין אח"כ דבמיל הוי סגי אלא שהחמיר ולא משום יין האיטלקי דל"ש בין יין ליין ול"ש נמי בין הלוך ברגליו לרכיבה אלא דר"ג רכוב הוה שזהו דוחק לומר שנעמיד בנין וסוראה על מה שלא אמרו באותן הסוגיות כלום מה דעיקר מילתא דרמי הוא בפרק הדר ובאותן הסוגיות אגב הוא דאתמר ולכן צריך לי עיון על רבינו והרמב"ם שהשמיטו לכל הסוגיא המחלקת בין הילוך לרכיבה ועל הטור וב"י שכתבו להחילוק בשם בה"ג והסמ"ג ועל הבה"ג והסמ"ג עצמם שלא פירשו שצריך ג' מילין: (לג) שבור שאינו יכול לדבר בפני המלך. כתב ב"י בשם ספר אהל מועד בשם הגאונים שכל א' שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו ע"כ ופשיטא מילתא דשתוי דנקט אף השכור בכלל וכן מצאתי בהדיא להרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות ביאת המקדש וז"ל אבל אם שתה יותר מרביעית כו' אלא ישהה לפי השכרות עד שלא ישאר משכרותו שום דבר בעולם: (לד) שבור מהו לברך כו' ואפי' מדומדם. וכתב רבינו בפרק הדר דה"ה לכל הברכות: (לה) ופר"ח ז"ל בתענית חלום. ויתבארו פרטי הדינים בזה בפ"ק דשבת סי' כ"ד: (לו) ואני אומר דמסתבר כו'. וא"כ הירושלמי פוסק כמ"ד בעבודה ויכול להיות שגם יחיד אומר בעבודה ומיהו הטור ס"ס ר"כ כתב דכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללו באלהי נצור (פי' בלא חתימה) שלא להפסיק בתוך התפלה ע"כ וכתב רמ"א בסימן רפ"ח בשם א"ז הלכות תענית שיאמר אחר תפלתו רבון העולמים גלוי וכו' כמו בחול: (לז) צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו. והטור סימן צ"ג כתב וז"ל ישהה מעט קודם שיקום להתפלל כו' וז"ש מעט במקום שעה כן הוא ג"כ לשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה והטעם שא"א לנו לשהות שעה כחסידים הראשונים ששהו שעה ממש כמ"ש תר"י בריש פירקין ואני תמה על הש"ע שנטה לו מלשון הטור והרמב"ם וכתב שעה אחת ובסיפא דאחר התפלה אע"פ ששם לא שינה לשון הטור בלשון סמך לו על לשונו דבקודם התפלה וכאן בסיפא הוא שהעתיק הברייתא לכך לא שינה בלשון אבל הרמב"ם כתב גם כן שלאחר התפלה צריך לישב מעט ומ"ש הטור קודם שיקום להתפלל משמע דישב דקאמר דוקא בישיבה קפיד ולא בשהייה על ידי עמידה וטעמא איכא שהרי ודאי שעל ידי ישיבה מתיישב יותר בדעתו לכוון למה שירצהו ואם כן הרמב"ם שכתב אף בלאחר התפלה בלשון שישב נפרשהו ג"כ דדוקא קאמר שישב וטעמא איכא שיותר נראה כשיושב במקומו שאין התפלה עליו כמשוי ממה שאם יעמוד על עמדו קצת ואח"כ ילך לו: (לח) הא דאפשר. פירש"י הא דאפשר בקצור כגון שסמוך לגמר תפלתו אבל תהר"י כתבו פירוש אם רואה שיוכל לגמור ולסיים תפלתו קודם שיגיע אליו יקצר ויאמר פתיחת הברכות וחתימתן וזה הפי' לבדו כתבו הטור בסי' ק"ד: (לט) הרי זה מעביר כו'. אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו טור ועיין לעיל סי' ג' ועוד עיין בסעיף דלקמן אם הפסיק מה דינו: (מ) לא יפסיק. דהיינו לדבר כגון לומר לאחר שיסירנה אבל יכול ללכת ממקומו לנענע ברגליו כדי שישליכנה מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום כך פי' תהר"י בריש פרקין ואין זה סותר למה שכתבתי בסעיף דלעיל דלא בא בכאן לומר אלא דלא מקרי מפסיק להצריך שיתחיל בתחלת הברכה ומ"מ הרי למדנו ג"כ מדבריו דין זה שאע"פ שאין לו לצאת ממקומו כדלעיל אם יצא כשחוזר לתפלתו חוזר למקום שפסק ומינה דכ"ש אם יצא בהיתר כההיא דירושלמי דלעיל: (מא) ואם פוסק חוזר לתחלת הברכה כו'. כבר כתבתי הטעם בפ"ג סעיף ע"ו ועיין שם דין הפסק בשיחה וגם כתבתי שם בסעיף ע"ז דאפילו בשהה לגמור את כולה אינו חוזר לראש היכא דגברא לאו דחוי הוא והכא גברא חזי ואינו דחוי: כמ"ש גם כן הרשב"א הביאו ב"י סימן זה דהכא גברא חזי הוא והקשיתי שם על רמ"א ז"ל שלא הגיה כן בסימן ק"ד: (מב) ראה שוורים פוסק. וכתבו תהר"י שאפשר שזה היה בשוורים שלהם שהיו מזיקים אבל בשוורים שלנו המסורסים אין צריך לפסוק ע"כ והש"ע סתם וכתב ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים אינו פוסק ע"כ לפי שאף השוורים שאינם מסורסים אנו רואים שאינם מזיקים אלא הכל לפי המקומות: (מג) והבדלה בחונן הדעת. פירש"י במ"ש אתה חוננתנו וכתוב בהורות חיים אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שהמשנה מטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה אלא מתחיל אתה חונן עד ותננו מאתך ומתחיל אתה הבדלת בין קודש לחול וכ"כ הרמב"ם וכ"כ בסדר רב עמרם עכ"ל הורות חיים וכתב הב"י והעולם נוהגים לומר אתה חוננתנו שאין נקרא שימי מטבע שהכל ענין אחד הוא ע"כ אבל לומר גם שניהם אתה חונן וגם אתה חוננתנו בזה לא אמר הב"י שנוהגים אלא שבכל מדינות הללו נוהגין כן לומר גם שניהם ורמ"י ז"ל כתב ג"כ שכן קיבל לומר שניהם וכן לשון מהר"א טירנ"א במנהגים שלו שכתב אומרים אתה חוננתנו בחונן הדעת ודלא כמ"ש בהגהות המנהגים בשם מהר"ר מנחם שטעות לומר אתה חוננתנו ואתה חונן רק אתה חוננתנו שהרי מהר"א כתב אתה חוננתנו בחונן הדעת משמע שאומרים כל ברכת אתה חונן כו' כמו שהיא אלא שמוסיפין בה לומר אתה חוננתנו עכ"ל רמ"י ואין כ"ל שום דקדוק מלשון מהר"א דהא דכתב בחונן הדעת לא רצה בו תחלת הברכה אלא שם הברכה עצמה שנקראת על שם חתימתה כדאמרינן בין גואל לרופא שהוא לשון חתימתן וכן אמרינן בשומע תפלה ה"נ דכוותה ונקט לשון המשנה הבדלה בחונן הדעת וכדתנן בברכת הגשמים בברכת השנים וכן שמות הברכות וה"נ בחונן הדעת ר"ל בברכה של אתה חונן וא"כ אין דקדוק כלל מלשונו של מהר"א ולדבריו של רמ"י ס"ל לדקדק מל' רש"י דקאי אדתנן בחונן הדעת ומפרש שאומר אתה חוננתנו ולא פי' שאמרו במקום אתה חונן אבל בחתמת שאין זה דקדוק כלל דאפי' כי ס"ל דאינו אומר אלא אתה חוננתנו ולא אתה חונן ג"כ לא הוצרכו לפרש כיון דאתה חונן לא נקטי בלישנייהו כלל אבל מ"מ כן מנהגינו לומר שניהם וכתב רמ"י שכן הוא בכלבו בהדיא ועל כפל הלשונות נתן טעם יפה ואמר שברכת אתה חונן לאדם בינה כו' הוא נאמר על תבונת כל אדם בין ישראל ובין א"ה שתכנס הש"י בבינה דעה והשכל לדעת תכמה בשבע החכמות שיד כל העולם שוין בהם ואתה חוננתנו למדע תורתך ניתקן על החיבה והחנינה יתירה שנתן הקב"ה לנו ע"י תורתו להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור וזה פי' יפה אלא שמפני זה אומר שכופלין ותננו מאתך דעה בינה והשכל דהיינו לפני אתה חוננתנו וכן חוזר ואומר שאחרי שאין שתי התיבות שוות שזו בהויות העולם וזו בדברי תורה שיש הבדל רב ביניהם ביתרון האור מן החושך ולא שייכי להדדי זה קודש וזה חול וחלילה לכוללם בסוג אחד בתפלה ובקשה אחת עכ"ד זה אינו נ"ל שאם היה כדבריו הקצר קצרה יד אנשי כנסת הגדולה מלדבר צחות במלות שוות אילו יצאו לחלק ביניהם כי דבר ידוע הוא שהוא לשון בלתי נאה למי שידבר בלשון א' על שני ענינים חלוקים ואם שהם מובנים ונלמדים מעניינים שנדברים בם אלא ודאי אתה חוננתנו ניתקן לאומרו קודם ותננו כו' ומוסב אח"כ על שתי התיבות ביחד וזה יתכן יותר מאם שנאמר בברכה אחת שתי לשונות שוות על ב' ענינים מחולקים וכלום היו חסרים אנשי כנסת הגדולה מלתקן במלות שונות ומה שטען והפליג מלחברם בסוג א' בתפלה ובקשה א' אין זו שום טענה כלל וכלל ולמה לא והרי הם מחוברים מחומר ומנושא א' וכ"ש שלפי טבע היצירה או שבהוויות העולם קודמת לנו שבחכמות התורה בזמן וגם דבר ידוע ומוחש שצריכה לה כי איך יעלה למדרגת חכמת התורה ולא ידע

מעדני יום טוב

לעמוד אחוריה אפי' בלא תפלה. ועיין עוד בד"ח: [ג] ואפי' מדומדם. פי' ואפי' כל כך כו' ול' מדומדם פי' מל' אבן דומם כ"כ הסמ"ג: [ד] נ"ל דה"ג שתוי ושכור שאינו יכול. וכן הל' בתוס' וכ"כ הסמ"ג פי' שכור שאינו יכול לדבר כראוי כ"כ תהר"י כדלקמן אבל בפ' הדר מפרש רבינו בהדיא להך ירושלמי בשתוי ולא בשכור וכן הוא נ"כ בתוס' דהתם ונמצא שדברי רבינו וגם דברי התוס' סתורים הם מהכא אדהתם והב"י בס"ס קפ"ה הביא לשתי הלשונות סמוכים זה לזה ומן התימה שלא הרגיש בסתירתם ולענין הי מינייהו עדיפא ועיקר נ"ל דהך דהכא הוא העיקר לפי שכן הוא משמעות הירושלמי דבשכור מיירי דהכי איתא התם שתוי אל יתפלל כו' איזהו שתוי כל ששתה רביעית שכור ששתה יותר תמן אמר כל שאינו יכול לדבר לפני המלך ר' זעירא בעא קומי ר' אסי שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפי' מדומדם וגם בב"י סי' נ"ט מפרשו בשכור ולא בשתוי כמו שאכתוב דבריו בדברי חמודות: [ה] דהכי משמע מושבעת וברכת. וכן הוא בתוס' וז"ל תהר"י דהא כתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו' ואחר שביעה פעמים האדם עומד שכור ואפ"ה חייבה אותו התורה: [ו] אמר ר' יוחנן. ובגמ' אמר ר' אלעזר: [ז] קורעים לו כו'. ואפ"ה חוזרין ונפרעים ממנו מאי תקנתיה כו' ולא העתיקו רבינו בכאן ולא בפ"ק דשבת אבל כתבו בסוף פ"ק דתענית: [ח] ואע"פ שקובע ברכה לעצמו גרסי'. וכלומר שאומרה בחתימה ואין אלו דברי בה"ג דבה"ג לא אמר אלא שכוללה באלהי נצור ומסתפק רבינו בפי' דבריו אם רוצה לומר חתימה או שמא רוצה לומר שכוללה בכלל הדברים שבאלהי נצור ואינו חותם בה. וכך פי' ב"י סי' ר"כ: [ט] ר"ח שחל להיות בתענית גרסי'. ותניא בפ"ב דתענית אין גוזרין תענית כו' בר"ח כו' ואם התחילו אין מפסיקין: [י] היכן מזכיר של תענית במוסף. עיין בפ' מי שמתו סי' י"ז וי"ח: [כ] ונראה שיש ט"ס בירושלמי. טעמו משום דר' אבא דאתא לסיועיה וקאמר מה מצינו בכל מקום ברביעית וקאי אעננו והיכן מצינו כן והב"י סי' ר"כ כתב לקיים גירסת הספר וי"ל דר' אבא הכי מסייע ליה דמה מצינו לעננו שאומרה ברביעית כלומר באמצעיות והשתא ר' אבינא מני סבר שאומרה ברכה רביעית בפני עצמה וכדעת רבינו ואפ"ה קרי לה רביעית לפי שאינו כוללה באחת מהג' אחרונות וקא מסייע ליה בהכי ר' אבא וא"נ סבר שכוללה בברכה הרביעית שהיא קדושת היום מש"ה מסייע ליה ממה שמצינו שלעולם אומרה באמצעיות ועי"ל דר' אבינא ור' אבא פליגי דר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית והיינו קודם קדושת היום ור' אבא קאמר דאומר אחר קדושת היום דמה מצינו בכל מקום שאומרה ברביעית לאמצעיות כלומר אחר הרבעה מהאמצעיות והיינו אחר גואל ישראל הכי נמי שאין כאן אלא אמצעית אומרה לאחריה דהוי נמי ברביעית היינו לאחר הרביעית והכי דייקי בלישנייהו דר' אבינא נקט רביעית בלא בי"ת ור"א נקט ברביעית בבי"ת עכ"ל: [ל] אריב"ל המתפלל. וכן הוא ברי"ף אבל בגמ' גרס ואמר ריב"ל כו': [מ] קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי גרס. ואע"פ שבגמ' אין הגירסא הכי בדריב"ל אלא בתניא נמי הכי גי' רבינו גי' הרי"ף היא: [נ] (ושעה) אחר תפלתו. שלא תהא נראית עליו כמשוי שממהר לצאת ממנה. טור ר"ס צ"ג והוא לשון הרמב"ם פ"ד מה"ת: [ס] ה"ג אבל מלכי עכו"ם פוסק. וכן הוא ברי"ף ובגמ' גרס בלמ"ד ברישא וסיפא: [ע] נ"ל דה"ג אין לו להפסיק ולדבר. והא דקאמר אבל מלכי עכו"ם צריך לפסוק הוא כדי להשיב. כך נ"ל להגיה מלשון תהר"י: [פ] קמרתיה נחש. פי' מל' ריתחא כלומר שרואה בו שהוא כועס כנגדו אבל התוס' ותהר"י העתיקו מרתיע. וכן הוא בירושלמי שלפנינו: [צ] נ"ל דה"ג ואם פסק חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות. וכן הלשון בטור סי' ק"ד וכן הוא בתוס' וא"כ יש להגיה כמ"ש בקצור וז"ל ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לראש הברכה שפסק בה פסק בג' אחרונות כו' ודומה בלשון כדרב הונא דלקמן ר"ס כ': [צ] ואם פוסק בג' ראשונות כו'. כ"כ התוס' ומדלקמן סי' כ' אמר רב הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש וכו"ש: [ק] ה"ג דתני רבי אושעיא מרחיקין: [ר] מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים: [ש] בחונן הדעת. מ"ט אמר רב יוסף מתוך שהיא חכמה פירש"י החכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טהור לטמא ע"כ קבעוה בברכת החכמה: [ת] אמר רבי חייא בר אבא. וכן הוא ברי"ף אבל בגמ' איתא נמי אמר רבי יוחנן:

ברכות ותפלות. קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו חזרו וקבעו בתפלה וגם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי א"ר בנימין בר יפת [א] שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן ואני שמעתי [ב] המבדיל בתפלה מהו שיבדיל על הכוס א"ל צריך שיבדיל על הכוס [דף לג ע"ב] א"ל רבינא לרבא הלכתא מאי א"ל כי קידושא מה קידושא אע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא וה"ה אם הבדיל על הכוס שצריך שיבדיל בתפלה דעיקר התקנה היתה בתפלה: בעא מיניה רב חסדא מרב ששת (מד) טעה בזו ובזו מהו °כגון שאכל קודם שהבדיל אע"ג דאמרי' בפסחים (דף קה) טעם מבדיל מ"מ באיסור אכל. א"ל (מה) חוזר לראש והלכתא כת"ק דאמר הבדלה בחונן הדעת וביו"ט שחל באחד בשבת קי"ל כרב ושמואל דתקינו לן מרגניתא בבבל ותודיענו:

טו מתני' האומר יברכוך טובים הרי זה דרך הצדוקים ופי' יברכוך הטובים אבל לא הרעים. וזהו דרך הצדוקים כי כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא והכל חייבין לברכו. [ג] וי"מ טובים אותם שהשפעת להם והם שבעים על דרך ושבע לחם ונהיה טובים (ירמיה מד): טז האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו: גמ' ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והעזוז והאמיץ והיראוי [ד] אמר ליה סיימתינהו לשבחי דמרך אנן הני תלתא דאמרינן אי לאו דמשה כתבינהו באורייתא ואנשי כנסת הגדולה תקינהו לא הוינן אמרינן להו ואת אמרת ואזלת משל למלך ב"ו [ה] שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו [ו] ובתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה (מו) אבל בינו לבין עצמו לית לן בה. מודים מודים משתקין אותו (מז) וכן האומר שמע שמע כאלו אומר מודים מודים. מיתיבי הקורא את שמע וכופלו ה"ז מגונה מגונה. הוא דאיקרי אשתוקי לא משתקין ליה לא קשיא הא דאמר מלתא ותנייה והא דאמר פסוקא ותנייה פירש"י פסוקא וכפליה משתקין ליה דמיחזי כשתי רשויות °ולפיכך אותם בני אדם (מח) שאומרים ביוה"כ אחר סיום תפלת נעילה שתי פעמים או ג' פעמים שמע ישראל משתקין אותן דמחזי כשתי רשויות (מט) אבל מה שאומרים ה' הוא האלהים כמה פעמים אין לחוש דבקרא נמי כתיב ב"פ ה' הוא האלהים ורב אלפס ז"ל כ' דאי אמר מלתא ותנייה משתקין אותו (נ) אבל אם אמר פסוקא ותנייה מגונה הוא דהוי ולא משתקין ליה:

יז [דף לד ע"א] מתני' העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא (נא) לא ישא את כפיו (נב) ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו (נג) רשאי °אבל אם לאו מפני הטירוף לא חשיב הפסקה מה שעונה אמן שצורך תפלה חשיב ליה וה"נ אמרי' במדרש בטעמי חסרות ויתרות אמור להם מלא וי"ו מלמד שש"ץ אומר לכהנים על כל דבור ודבור ולא חשיב הפסק דצורך תפלה הוא ורבינו תם ז"ל היה אומר (נד) דאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים שיעלו לדוכן [ז] דהפסקה היא ואפי' ליהא שמיה רבא אסור להפסיק ואפי' המלך שואל בשלומו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והא דאמרי' בסוטה פ' ואלו נאמרים (דף לח) דלשנים קורין כהנים אחזן קאי ולא אשליח צבור. וכן תנא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו ובירושלמי דפירקין קאמר ובלבד שיהא החזן ישראל וכן כתוב בפר"ח ז"ל לשנים קורא החזן כהנים אבל ש"ץ המפסיק עבירה היא בידו ובערוך פי' חזן ש"ץ וטעות הוא [ח] דחזן הוא המתעסק בצרכי בהכ"נ וש"ץ הוא המוציא את הצבור ידי חובתם בתפלה ועוד אמרי' בסוטה (דף לט) אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא ובסוף קאמר אין ש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ץ לאו היינו החזן הקורא:

יח מתני' העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מהיכן הוא (נה) מתחיל מברכה שטעה זה: ירושלמי בטעי [ט] אישתיק באופנים אהון שיילון לר' אייבון אמר לון ר' אייבון בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו (נו) יתחיל ממקום שפסק והא תנינא מתחיל בתחלת ברכה שטעה זה אמר לנו מכיון דעניתון קדושתא כמו שהיא תחלת ברכה וא"צ לחזור לראש ברכת יוצר: יט גמ' ת"ר (נז) העובר לפני התיבה

רש"י יברכוך טובים הרי דרך צדוקים. שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום וחכמים למדו מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטרת שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיותן באגודה אחת (רש"י פ"ג דמגילה):

מעדני יום טוב

ה"ג והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה : [א] שאל ר' יוסי . ובר"ף גרס רב אסי : [ב] ה"ג המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס א"ל צריך וכו' . ובדפוס ישן גרס א"ל וכן הוא בר"ף אין המבדיל בתפלה צריך כו' : גרסי' בגמ' כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא והרי"ף הביאו לקמן בפ"ח וי"ל שרבינו סמך על מה שכתב כן אגב גררא בפ"ק סי' י' ועוד כתבה אגב בכמה דוכתי : [ג] וי"מ טובים [אותם] שהשפעת להם כו' . וזהו דרך צדוקים דמשמע דמפני שאמרה תורה ואכלת ושבעת וברכת שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים תהר"י והא דתנן תו לקמן ועל טוב יזכר שמך ענין אחר והוא על הטובה שעושה לפי שעה אבל טובים דהכא היינו המושפעים תמיד בטוב ואסרה המשנה גם שניהם בין שאומר שהמושפעים תמיד בטוב יברכוך ובין שאומר שעל הטוב שנקבל נברך ולא נברך על הרעה ת"ו והתוס' ס"פ הקורא עומד פירשו כפירש"י וא"כ משום דמחזי כשתי רשויות כלומר אלהים טובה ע"כ כלומר שיהא במשמע כאומר יברכוך לך שאתה טובים : [ד] א"ל סיימתינהו כו' . בגמ' גרס המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל כו' אבל בר"ף ג"כ ל"ג ליה ומיהת נראה שהמתין ולא רצה שיתבלבל בתפלתו ע"י שיגעור בו דאל"ה א"כ מיד שמע ממנו תואר א' נוסף על הג' היה לו שיאמר לו סיימתינהו כו' : [ה] שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף . ולא אמר ומקלסים אותו במאה שזה היה מורה שהשלמיות הקטן שם בו אלא שיש לו יותר ואין הענין כן שא"כ יש בו הריבוי אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסים אותו בשל כסף להורות שאלו שהם אצלנו שלמיות אין אצלו יתברך ממין דבר אלא כולם חסרון בחקו יתברך כמו שאמר וביאר זה המשל והלא גנאי הוא לו כ"כ הרמב"ם במורה ח"א פנ"ט ועיין בסמוך: [ו] ובתפלה מיירי כו'. אבל בינו לבין עצמו לית לן בה שנראה שאינו אומרם אלא לפי שאלו התוארים צריכים לבקשתו משא"כ בתפלה שהרי בזאת הברכה הראשונה לא באו כאן התוארים אלא כדי להזכיר שבחו של הש"י שהרי עדיין אין אנו שואלים שום צורך כ"כ ב"י בשם מהרי"א ולדבריו קשה לי דא"כ באמצעיות יוכל להוסיף בתוארים. ואין נראה כן מלשון רבינו דדייק לכתוב שאין לו להוסיף על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה ובכל מקום שתקנו משמע שאין לשנות אלא נ"ל ודאי שזהו בכלל כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים כו' בפי' כ"מ ור' חנינא הוי מצי למימר ליה מהא דכל המשנה אלא דעדיפא קאמר ובשם הרשב"א כתב ב"י שכתב בשם רבינו האי וז"ל הני מילי בתפלה שאין מקלסין בתפלה יותר מדאי אבל חוץ התפלה כל זמן שהוא טועה יקלס ע"כ וא"ת ולמה יקלס והא ר' חנינא קאמר שגנאי הוא לו וכ"ש למה שכתבתי הטעם בשם הרמב"ם שזה מורה על הריבוי ומשום כך אה"נ דס"ל להרמב"ם דאף שלא בתפלה לא יקלס וכמ"ש הטור סי' קי"ג בשמו וכן לעג מאד בספרו המורה שם על המשוררים והפייטנים המרבים בתוארי הש"י וצ"ל לייסב שבודאי שאם מקלסין אותו להרבות עליו התוארים והשבחים יהיה מורה על רבוי גנאי הוא לו אבל כשמקלסין אותו בקילוסים כדי שישוללו ממנו החסרונות כאמרנו חכם הרצון שאינו בלתי משכיל ואמרנו יכול שאינו עלה ומקצר וכיוצא בזה בכל התוארים זה ודאי שאין גנאי לו ולפי שיש להבין הרבות התוארים בענין שגנאי לו ויש ג"כ להבינם בענין שאין גנאי לו נתנו חכמים ז"ל גבול ואמרו שבתפלה הקבועה לכל יש להקפיד בענין שלא יהיה בו שום שמץ ולא יוסיף בתוארים כלל אע"פ שיש להבינם בצד שאין גנאי לו אבל בתחנות שבינו לבין עצמו הואיל ויש להבינם בצד שאין גנאי לו לא רצו לאסור מפני שראו כי בני האדם מתעוררים בכך בספרם כל הגדולות והנוראות ובזה יתנו לב ביותר על שאלתם ובקשתם כך נ"ל בכוונת פירוש המורה ועם זה לא טוב לו במה שאוסר ריבוי התוארים בכל מקום אפילו שלא בתפלה הקבועה ומהטעם שכתבתי וכ"ש למה שהשיג הרב רבי חסדאי על הרמב"ם בזה בספרו שקרא אור ה' מאמר א' כלל ג' פ"ג ובאמת לדקו מאד דברי בעל העקידה בשער כ"ה במה שאמר כי לדקו יחדו. ההודאה והרחקה בתוארים כי המודה יודה בתוארים אלקיים ידועים לעצמו יתברך שלא יביאו לידי ריבוי כלל והמרחיק ירחיק אותם שהם כתוארינו המביאים לידי שום ריבוי וגשמות בשום צד ע"כ והנה העומדים בסודות הקבלה יש להם דרך אחר בענין התוארים וכבר כתב בעל עבודת הקודש בזה המאמר דרבי חנינא בחלק התכלית פ' ס"ח שלא אמרו אלא על התוארים המגבילים כאלו שזכר שהם . מגבילים שכולם כינויים למדת הדין בלבד . וכל תוארי הש"ת ומדותיו כלולים בכל אין להם גבול לא לדין ולא לרחמים ולכן המשל שבדינרי זהב יש בכללם הכסף שבכלל מאתים מנה משא"כ בדינרי כסף שאין בכללם הזהב ע"כ אבל מי יתן ואדע לפי דרכו א"זה הם התוארים המגבילים האסורים ואיזה הם התוארים הבלתי מגבילים ומותרים ואין לנו עסק בנסתרות בחבור הזה שהמשנה והגמרא מיוסדים להבינם בפשטי הדברים וכמו שכתבתי בס"ד בתוי"ט במשנה על דאספת אספוך : [ז] דהפסקה היא ואפילו ליהא שמיה רבא כו' . ולא דמי לאמן שעונה על הברכה של כהנים דלא הוה חשיב ליה הפסקה לפי שהיא היא התפלה שהוא עוסק בה והכהנים מברכין עכשיו במקום שניתקן בתפלה ולפי' לורך התפלה לענות אמן וכן (מה שש"ץ אומר לכהנים על כל דבור ודבור) נמי לא דמי למה שמקרא להם כל דבור ודבור דלקרות להם כהנים יקרא להם אחר מהצבור אבל להקרות הדיבור הוא הצורך של תפלה עצמה וכן מוכח בתוספות וכן הם דברי רבינו בהדיא בפרק הקורא עומד ועיין בדברי חמודות: [ח] דחזן הוא המתעסק בצרכי בהכ"נ. וכן פירש"י בפרק החליל דף נ"א : [ט] אישתיק באופנים . בברכת יוצר והאופנים וחיות הקדש וכו' :

דברי חמודות

ידע בין ימין ושמאל בשום מושכל ראשון ושני ואם שחכמת התורה עולה על כולנה כלא השבע חכמות כולם כלולים בה ואם לבינה תקרא כי חכמה עמודיה שבעה לכן אין לכפול הדברים אלא די בשיאמר ותנא וכו' אתר אתה תוכנתו בלבד : (מד) טעה בזו ובזו. כגון שאכל קודם שהבדיל בכוס וגם לא הבדיל בתפלה ויתר דיני טעות בענין ההבדלה עיין בפ' דלעיל סי' ט"ו : (מה) חוזר לראש. פירש"י לתפלה ולכוס והטור שכתב צריך לחזור ולהתפלל נמי כוונתו שיתפלל ויבדיל בתפלה וכ"ש על הכוס דהא ודאי שצריך שיבדיל על הכוס כדקי"ל טעם מבדיל והמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס הלכך מאי דכתב צריך לחזור ולהתפלל לאו למעוטי כוס קאתי דכוס פשיט' שצריך דטעם מבדיל וז"ל בקיצור ומתפלל שנית ומבדיל גם על הכוס וכן מבואר ג"כ בתהר"י שמפ' האבעיה מי אמרינן שכיון שטעה בשניהם שלא יועיל לו באמירת הבדלה בלבד וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה או אמרינן שכמו שאם היה זוכר קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל ה"נ עכשיו א"צ לחזור ולהתפלל אלא מבדיל על הכוס ומסקנא דחוזר ומתפלל דקנסינן ליה מפני שטעה בשתים ע"כ הוצרכתי לפרש כל זה לפי שבב"י לא פירש כלום וגם בש"ע שלו העתיק לשון הטור שחוזר ומתפלל ויש מקום לטועים שיטעו ויאמרו דבתפלה לחוד סגי ליה כיון שלא הזכיר כוס : (מו) אבל בינו לבין עצמו לית לן בה. כבר כתבתי במי"ט מה שנ"ל בטעם הדבר והזכרתי גם כן לדעת הרמב"ם שסובר דאף בינו לבין עצמו לא ירבה כלל ביותר מאלו שתקנו ז"ל וכתב עוד הב"י וז"ל ההוא דנחית כו' י"מ דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפי' בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרי' כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכה שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבחי המקום ב"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם הוא משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום עכ"ל ואומר אני שזה שכתב שאפשר דדוקא בשחותם בברכות כו' אשלי רברבי פירשו כך שכן בפ' הקורא למפרע דף י"ח קודם לזה המאמר כל המספר בשבחו כו' תניא ומכאן ואילך כלומר אחר תפלת י"ח אסור לספר בשבחו של מקום ומפרש רש"י ז"ל אסור לספר בקביעת ברכה ע"כ וכן מצאתי עוד בתו' פ' תפלת השחר דף כ"ט בד"ה מפני שיכול כו' וז"ל מכאן ואילך אסור כו' כלומר להוסיף ברכות על אלו ע"כ ואי איתא דמאמר המספר בשבחו כו' מיירי בלא ברכה מי הכניסם להטיל תנאי בדבר בברייתא זו ולא הניחוה ג"כ כמשמעה שמכאן ואילך אסור לספר כו' בין שלא בברכה בין בברכה אלא נ"ל ודאי שהם סוברים שגם אותו המאמר מיירי דוקא בברכה אבל שלא בברכה לא אמרו כלל וטעמם ונימוקם אפשר לפי שכן ראו כי לא נמנעו חכמי כל דור ודור מלחבר תחנות ובקשות ומרבים בהם שבחי הש"י אלא ודאי בחכמים לא אסרו אלא כעין תקנתם דהיינו מה שתקנו בנוסח ברכה בו אסרו להרבות בשבחים ותוארים וגם לאחריהם אסרו לומר עוד שבחים כשהם ג"כ כעין תקנתם היינו כשאומר בברכה אבל שלא בברכותיהם או שלא בברכה כלל בזה לא אסרו ואע"ג דקרא דמייתי לראיה על כל המספר כו' היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע לא מכר בו שום ברכה לא קשיא שאין זה אלא אסמכתא בעלמא דפשטא דקרא לאו למימרא שיש לו עונש ונעקר מן העולם אלא שאומר שא"א לו לספר כל שבחיו ית' כי הוא יבולע וימות ועדיין לא יגיע למעט מן כמעט שבשבחיו אבל חז"ל ראו לאסור להרבות השבחות והברכות דוקא כמו שפירש רש"י והתוס' וסמכו דבריהם למקרא הזה ופירשוהו לפי דרכם על עונש שיקרה לו שנעקר מן העולם ורשאים הם לומר כן דפשיטא דמלתא שהעובר על דבריהם כי עונש יענש ככל אשר ישיתו עליו כפליליהם וכמשפטיהם אשר כרות הקודש שהופיע בבית מדרשיהם וסומכים דבריהם על המקרא ככל משפטיהם ותוקותיהם שבכל הש"ס ולשונם לענין הדין לא אסרו אלא בברכות כפירש"י והתוס' ועיין עוד מה שאכתוב בס"ד בר"פ הקורא למפרע : (מז) וכן האומר שמע שמע. כתב בס' אהל מועד דהאומר אמן אמן דמי כאומר שמע שמע וכ' הב"י סי' ס"א שאינו יודע מנין לו ועוד דקרא כתיב אמן ואמן ואין נראה לחלק כאומרו עם וי"ו ע"כ ואעפ"כ רמ"א כתב לדברי האהל מועד וכתב רמ"י דאם אומר אמן ואמן בוי"ו כדכתיב בקרא ודאי דאין קפידא : (מח) שאומרים ביוה"כ. וכ"כ התוס' והטור כתב שאומרים באשמורת והא דביוה"כ כבר נתבטל אבל באשמורת ישנם עדיין ב"ה שבכל פעם שאומר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל וגו' ונמצא שמכפלים הפסוק פעמים רבות ואע"פ שאין כופלים אותו מיד זה אחר זה מ"מ נ"ל דהוי בכלל דמשתקי' אותו ולפחות מגונה הוא וראוי לבטלו ועיין בפ"ק סעיף ט"ו : (מט) אבל מה שאומרים ה' הוא האלהים כמה פעמים. לי' התו' ז' פעמים ופירשו הטעם כנגד ז' רקיעים שמשבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' ע"כ והמנהג עוד לומר קודם לכן שמע פעם א' וג"פ בשכמל"ו וכמ"ש רמ"א ס"ס תרכ"ג ופשיטא שאין בזה שום פקפוק שאינו אלא מברך וכתב רמ"י שהוא על שם ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך היה הוה ויהיה ע"כ : (נ) אבל אם אמר פסוקא כו'. וכתב בקיצור ובטור שצריך לחוש לשני הפירושים : (נא) לא ישא את כפיו. וכתבו הגה' מיימ' בשם הר"ם שיעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והש"ץ עומד ושותק עד שתחלת שים שלום ע"כ ופי' רמ"י הטעם שלא יאמרו שהוא פגום ועיין פ' הקורא עומד בענין זה שצריך שיהא ישראל וכתבו הגה' מרדכי בפ' הקורא עומד דיש ליזהר שלא יאמר אדם לש"ץ עלה וגם אל הנותן מים יזהירו שלא יאמר לו טול ידך לעלות ואם א"ל צריך לעלות דהא עובר בג' עשין אם אינו עולה : (נב) ואם הבטחתו כו'. והטעם כדי שלא תתבטל נשיאות כפים אבל אם יש כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש"ץ את כפיו ואפי' אם הבטחתו שחוזר לתפלתו אחר שישא את כפיו הג"ה בשם הר"ם ופי"ל בסמוך ובתוי"ט דקדקתי דדוקא שלא תתבטל נשיאת כפים התירו באם הבטחתו אבל לענות אמן לא ועכשיו הראיתי במדרש רבות ריש פ' כי תבא שכתב שם בהדיא דלמדוע רבותינו שעונה אמן באם הבטחתו והאריך שם במעלות עניית האמן וכדי שלא להקשות מהמשנה נ"ל שיש להרך דמשנתינו לרבותא נקטה ואם הבטחתו כו' אפי' לענין הפסק גדול דנשיאת כפים : (נג) רשאי. ויעקור רגליו מעט בעבודה (דאמרי' בפ' ואלו נאמרין כל כהן שלא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה ויליף לה התם מקרא) ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר כ"כ הטור בשם הר"ם וכתבו הג"מ בשם הר"ם שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכוון לבו לכל התפלה עם הש"ץ ולא סח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ע"כ וטעמא פי' הב"י דאם לא כוון בכל התפלה הוי כאומר ברכת שים שלום לבדה ולא יתכן אבל כשכוון בכל התפלה ולא סח ה"ל כאומר כל התפלה דשומע כעונה וצ"ל דכשאינו מובטח לחזור לתפלתו מיירי דאל"כ יחזור הוא עצמו ויגמור תפלתו ויש לתמוה דממתני' משמע דליכא תקנתא לעובר לפני התיבה לישא את כפיו אא"כ הבטחתו שחוזר לתפלתו ואם כדברי ההגהות אע"פ שאינו מובטח יכול לישא את כפיו אם המקרא כוון בכל התפלה ויגמור שים שלום ואפשר דמתני' לא נחתא למימר תקנתא ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו אבל אה"נ שאם המקרא כוון מתחלת התפלה מסיים שים שלום ושפיר דמי עכ"ל הב"י וצ"ל דהשתא דאמרן דמתניתי' לא נחתא לתקנתא א"כ אף אנו נאמר שעכשיו בזמנינו שהש"ץ אינו מתפלל אלא מתוך סידור תפלה תקנה מעלייתא היא ומובטח שע"י יחזור לתפלתו בכוון דעת אלא דמתני' לא קתני תקנתא וראיתי לכהנים שהם ש"ץ וסומכים על זה אפי' כשיש כהנים אחרים ולא ישרו בעיני לפי שצריכים עקירת רגלים ומי התיר להם זה כשיש כהנים אחרים אבל ודאי כשאין כהנים אחרים שהותר להם עקירת רגלים אם מובטח הו' דיש להם לסמוך על שמתפללים מתוך הסידור כך נ"ל ועוד אני אומר שאפי' לדברי האגור שכתב הב"י דאפי' עדיף אם המקרא מכוון. ולתפלת הש"ץ מתחלה ועד סוף ומסיים שים שלום דלדידן לא עדיף אלא הש"ץ יחזור שים שלום ע"י הסידור שלפניו וכתב רמ"י דמיכו גם להקרות טוב הוא שיכוון לבו לתפלת י"ח מתחלה ועד סוף ומל' הטור דקדק זה : (נד) דאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים כו'. אבל הרמב"ם פי"ד מהל' תפלה כתב שש"ץ קורא אותם ואומר להם כהנים וכן נהגו העולם וגם התו' בפרקין כתבו דאפי' לפי' ר"ת דמה שפי' דהוי הפסקה היינו דוקא בימיהם דמיד כשסיימו ברכת הודאה לא היה אומר או"א ברכנו בברכה כדמשמע בסוטה אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו כו' וכ' הטור שאומר בלחש עד כהנים ואומר כהנים בקו"ר כדי לקרות אותם ואומר עם קדושך בלחש ע"כ ואע"פ שהגהת מיי' כתבו שספקו להר"ם שהוא עצמו פירש שלא ניתקן אלהינו כו' אלא בשעה שראוי לנשיאת כפים ואין שם נשיאת כפים ואמר שחזר בו מאותו מנהג מ"מ מנהג מדינות אלו כמו שנהג הר"מ בתחלה וכתב רמ"י ז"ל שכל בגבור אומרים עם הש"ץ אלהינו כו' ולא ידעתי זו מנין לו ואולי לפי שראה בלבוש רבו רמ"א ז"ל שכתב וי"א שאומרים אותו כו' אבל נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל שאומר אותו שהרי שוב כתב הכל בלשון יחיד:(נה) מתחיל בברכה שטעה זה.עיין בסימן כ' וא"ת כי היכי דכתבתי בסעיף כ"ג בשם הר"ם שכשהש"ץ הוא כהן ועומד אחר תחתיו ומקרא שלא יסיים שים שלום א"כ שכוון לבו לתפלת י"ח דהש"ץ מתחלה ועד סוף כ"כ לא יעמוד האחר ויתחיל בברכה א"כ שכוון כו' כמ' ב"י סי' קכ"ו דר"ל דהתם שאני דאפשר לתקן להכין אחד שיכוון וגם אם לא נמצא הרי יכול הש"ץ בעצמו לסיים אבל היכא דאיתרמי שהש"ץ טעה מפני טורח לבור יתחיל בברכה שטעה בו ואפי' לא כוון ומש"ה לא השמיטו שום פוסק לפרש דמיירי הכא בשכוון כו' : (נו) יתחיל ממקום שפסק. וז"ל הכר"י אם טעה באופנים או מהאופנים עד סוף הברכה א"ל לחזור אלא מאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה הוי ע"כ ולפי' טעה באופנים היינו אחר שאמר כל האופנים עד ברוך כבוד ה' ממקומו וכדאמר בירושלמי מכיון דעניתון קדושה כו' ורמ"י ז"ל במתחלת כבודו טעה באופנים במה שפי' שהרי כל שלא ענה הקדושה לא הוי גמר ברכה וצריך להתחיל כרהש אלא לא איירי אלא שטעה מיד אחר שאמרו אופנים או מכאן ואילך עד סוף הברכה : (נז) העובר לפני התיבה. ואינו ש"ץ קבוע כ"כ בטור סי' כ"ג ופי' הב"י דאילו ש"ץ קבוע אין לו להמתין

שיאמרו

(נח) צריך לשרב ואם אינו משרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם משרב ביותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד יעשה ראשונה משרב בשניה מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד: **כ אמר** רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה. רב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. פירש"י אם דילג ברכה ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה ולא נהירא דהא אמרינן לעיל בפ' תפלת השחר (דף כח) שמעון הפקולי תקן י"ח ברכות על הסדר לפני רבן גמליאל ביבנה [י] ובפ"ב דמגילה (דף יז) מפרש טעמא לכולהו למה נסדרו כסדר הזה ועוד תנן במגילה הקורא את המגילה למפרע לא יצא והגא וכן בהלל וק"ש ותפלה (נט) ופרשב"ם ז"ל אין להם סדר שאם טעה ודילג ברכה אחת ולבסוף נזכר שככה יתחיל מאותה ברכה שטעה בה ויאמר מכאן ואילך. הכל על הסדר וא"צ לחזור לאתה חונן כמו שחוזר בראשונות בראש ובג' אחרונות לעבודה וראיה לדבר דתניא בתוספתא דמכילתין בפ"ב הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד [כ] לא יתחיל ויקרא אותו פסוק עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה ותניא נמי בפ"ב דמגילה (דף יח) שאם השמיט פסוק אחד במגילה חוזר וקורא כל הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוה יחד סדר תפלה ומגילה וק"ש [ל] וכ"מ להך פירושא בתענית צבור שש"ץ קובע ברכה לעצמו ואומר עננו בין גואל לרופא (ס) אם שכחה ולא אמרה במקומה (סא) אינו אומרה כי היה צ"ל אח"כ [מ] כל הברכה על הסדר [נ] והויא ברכה לבטלה אבל [ע] לפירש"י אומרה במקום [פ] שהוא נזכר ואין כאן ברכה לבטלה [צ] וכן אם שכח ולא אמר המלך המשפט. בין ר"ה ליוה"כ דאמרינן לעיל (ספ"ק) דמחזירין אותו לפירש"י יאמר אותה ברכה במקום שנזכר ולפי' רשב"ם ז"ל יתחיל השיבה שופטנו ויאמר על הסדר וכה"ג פסק כרב אסי דאמר אין להם סדר חדא דרב הונא הוי כמו תלמיד חבר לגבי רב אסי ועוד דפרכינן לרב הונא ממתני' ודחיק לשנויי אליביה דכולהו אמצעיות כחדא ברכה דמיין ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פסק ר"ח ז"ל*:

הגה"ה: *מיהו ו) היכא דטעה בג' ראשונות או בג' אחרונות כדבר שצריך לחזור הברכה כגון שטעה בחתימה או לא הזכיר בין ר"ה ויוה"כ בשים שלום בספר חיים או וכתוב לחיים בסדר הודאה או לא אמר במי כמוך או משיב הרוח מחזירין אותו באחרונות לעבודה בראשונות לאבות וטעמא כיון שכולו לשבח כחדא ברכתא דמי. העתק מן התוס':

כא אמר רב יהודה (סב) [ק] לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות *פר"ת ור"ח ז"ל דהיינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי [ר] דהא כולהו ג' אחרונות צרכי צבור נינהו [ש] ועם מה שעבד מסדר שבחו לרבו יכול לשאל צרכי צבור דשבח וכבוד הוא לרב שהרבים צריכין לו וכן נהגו לומר [ת] זכרנו [ומי כמוך ובכן] בראשונות (סג) ומטעם זה נהגו לומר [א] קרובץ בג' ראשונות וכן [ב] ר' אליעזר הקליר ז"ל שהיה מא"י מקריית ספר ובימיו היו מקדשים ע"פ הראיה [ג] שהרי לא תיקן שום קרובץ ליום שני [ד] ויש אומרים שתנא הוא כדאמר בפסיקתא [ה] כד דמיך ר"א בר' שמעון קראו עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוא תנא קרוב"ץ דרשן ופייטן והוא תיקן קרוב"ץ לאומרה בג' ראשונות ועוד שאנו אומרים יעלה ויבא ועל הנסים בג' אחרונות אלמא צרכי צבור שאני: **כב** (סד) **ת"ר** אלו הברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף [ו] אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה [ז] מלמדים אותו שלא ישחה (פ' ת"ה דף כח ע"ב) א"ר תנחום א"ר יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה כלומר שיהו בולטים החוליות שבשדרה לאחריו מלשון פקק הגגן שהוא קשר שבגגן שבולט לחוץ עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו[א] [ח] פי' רב האי ז"ל שאם היה איסר מונח בקרקע כנגד לבו שיראה אותו ר' חנינא אמר כיון שמנענע ראשו שוב אינו צריך *ואמר רבא והוא דמצער נפשיה ומתחזי כמאן דכרע אלא שאינו בריא ואינו יכול לכרוע כראוי: [ט] ירושלמי בפרק מאימתי קורין הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה ר' זירא אומר ובלבד במודים [דף לד ע"ב] (סה) תניא הכורע בהודאה של הלל [י] ובהודאה של ברכת המזון ה"ז מגונה: **כג גרסי'** בפרק הוציאו לו את הכף (דף נג) א"ר אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי (סו) המתפלל (סז) צריך שיפסיע (סח) ג' פסיעות לאחריו ואח"כ יתן שלום

הגה"ה: *כאן שייך הגה"ה דלעיל סוף פרק תפלת השחר המתחיל הכורע:

הגהות הב"ח א איסר כנגד לבו. נ"ב נראה לו איסר כנגד לבו כרוחב איסר בין חוליות השדרה כנגד הלב:

דברי חמודות

שיאמרו לו כלום אלא הוא מעצמו יעלה ואדרבה אין ראוי לו להמתין שיאמרו לו שיעבור לפני התיבה שנראה שאינו סומך על דיבור הצבור שמינוהו לכך: (נח) **צריך** לסרב. ומיהו הכל לפי המפייס והמתפייס שאם מפייס אדם גדול אין מסרבין בו כלל ב"י בשם הרא"ה: (נט) ופי' רשב"ם ז"ל אין להם סדר שאם טעה כו' ויאמר מכאן ואילך כו' וכולהו רבוואתא סברי כפרשב"ם ופסיקא דהכי נקטינן ב"י סי' קי"ד: (ס) **אם** שכחה ולא אמרה במקומה. ואפי' אם עדיין לא גמר רק רפאנו כן לשון הש"ע והדין עמו דהא"כ כי חזר נמי אין כאן ברכה לבטלה שהרי לא בירך עדיין: (סא) **איכן** אומרה. אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד רמ"א: (סב) **לעולם** אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות הא באמצעיות שרי ואיתא בפ"ק דע"א דף ח' ומייתי לה הרי"ף לעיל בפרקין גבי אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר והכי גר' התם אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ופרש"י אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולן א"ר חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אריב"ל אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר ומתוך כך פירשו תהר"י בשמו שהענין הזה מתחלק לארבעה דינים חלוקים הא' שבברכת ש"ת יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת ש"ת כוללת כל הצרכים ולכך נתקנה והדין השני שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה* אומר ואפי' שלא יהיה לצרכו ממש מותר כיון שאומר אותו בלשון רבים מיהו בלשון יחיד אסור לאומרו כיון שאינו אומר אותו אלא בעבור כל ישראל הוי הפסקה ודוקא שיכול לאומרו בלשון רבים בסוף כל ברכה וברכה שכיון שהשלים כבר מה שתקנו חכמים לחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ אבל באמצע הברכה לא דכיון ששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים והדין הג' הוא שאם שואל צרכיו ממש כגון ששואל על חולה שיש לו בביתו שיתרפא וכיוצא בו יכול לאומרו בלשון יחיד ואפילו באמצע הברכה והיינו דאמרינן אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ולא הזכיר כאן בסוף הברכה אלא ברכת החולים סתם קאמר דמשמע דאפי' באמצע הברכה יכול לשאול צרכיו כיון שצריך לו לפי שעה והוא שיאמר אותו בלשון יחיד שלא ידמה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים והדין הד' שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי צבור עד כאן לשונו ועיין בפרק קמא סעיף כ"ד ובמעט עיון יתבארו דבריו מתוך אלו המימרות מלבד מה שכתב שכשאומר בסוף הברכה אסור לומר בלשון יחיד הוא סברת עצמו וא"ת וקבלת לנו שאנו נוהגים להוסיף בסליחות ואינו בסוף הברכה תירצו התוס' צבור שאני וכדמסיק רבינו הכא זו היא שיטת תהר"י בשמו ז"ל אבל הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה סתם וכתב אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יוה"כ אומר וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה כו' ואם רצה לשאול כל צרכיו בש"ת שואל ע"כ וכ"כ הטור סימן קי"ט. ולפי זה הני תרי מימרות דמשמיה דרב כחדא מחתא נינהו ובסוף דנקט בחד מימרא לאו למעוטי באמצע אלא שלא יתחיל בה וז"ל הטור סי' תקס"ו ונוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופר"י שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה הברכה אומר רק שיתחיל מעין הברכה ואח"כ יכול להאריך בדברי רצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים והא דאריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יה"כ לא בא למעט בסוף כל ברכה וברכה אם התחיל מעין הברכה אלא לאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה משא"כ בתוך התפלה ע"כ וכתב ב"י דרב חייא בר אשי דלא הזכיר בסוף הברכה נ"ל משום דמשמע ליה דמלתא דפשיטא היא שצריך שיתחיל כנוסח הברכה ואח"כ יוסיף מה שירצה ולא יתחיל בשאלתו דא"כ הוה הברכה טפלה לשאלתו ע"כ ואני אומר דהני תרי מימרות דרב סמוכים זה על חבירו ומה שחסר בזה גילה בזה שזה פי' בסוף ולא בתחלה וזה פי' בלשון מבואר אם יש לו חולה כו' ונ"ל דאתא למימר שכשרוצה להוסיף צריך שיהיה לו כן ולא שיוסיף בעלמא מבלי שיצטרך הוא לכך או אחר שמתפלל בעדו כן נ"ל ועיין בסעיף דלקמן וכתב הב"י דנקטינן כשיטת הרמב"ם והטור וגם רבינו הרא"ש ס"ל הכי כיון דלא כתב לחלוקי דינים שכתבו בשם הר"ר יונה ומ"מ טוב לחוש לדבריו וכתב המרדכי בפרקין הא דאם בא לומר אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין הברכות אלא לקצר כיון שיחיד הוא ואף על פי שמנהגנו להרבות בסליחות בסלח לנו היינו משום דצרכי רבים נינהו אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כ"א לאחר תפלתו ועיין בס"ק סי' י': (סג) **ומטעם** זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות. אבל קשה על מה שנוהגים להתחיל בפיוט בקדושה קודם שמתחיל אתה קדוש או לדור ודור בתחלת אותה הברכה דהא לכ"ע לא הותר לעיל אלא לאחר שהתחיל באותה הברכה ודוחק לחלק בין אמצעיות לראשונות בענין זה ואדרבה לעולם ראשונות עדיפי וראיתי בהגהות מיימוני פ"ו מה"ת הביאה ב"י ס"ס קי"ב שכתבו ג"כ בטעם המנהג שאומר פיוטים בג' ראשונות וכמ"ש רבינו וסיימו בדבריהם וז"ל אבל לא ידענו על מה אנו סומכים שאנו מפסיקים בין גבורות לקדושת השם ע"כ: (סד) **ת"ר** אלו הברכות שאדם שוחה כו'. עיין לעיל בפרקין סימן ג' ועוד עיין בספ"ק: (סה) **תניא** הכורע בהודאה של הלל כו'. לשון תהר"י בשמו ומכאן נראה שהמנהג שנוהגים קצת בני אדם לשחות כשאומרים בנשמת כל חי ולך לבדך אנחנו מודים שאינו נכון שהרי נראה בכאן שאר כריעות אין לו לכרוע אלא אותם שתקנו חכמים ומה שהזכיר אלו בלבד ולא הזכיר הודאה של נשמת כל חי מפני שאין אמירת נשמת כל חי מבורר כמו הלל וכה"מ אלא מנהג הגאונים לפיכך לא הזכיר אלא אלו אבל ה"ה לכל שאר הודאות שאין כורעין בהן אלא בהודאה של תפלה בלבד ע"כ ונראה לי ודאי דמכ"ש שאין לו לכרוע בשום ברכה משאר ברכות בתחלה או בסוף ואפילו שאינו מסי"ת ולכך אני אומר שטועים כל השוחים בברכות התורה בתחלה וסוף והא דתהר"י נקטי בנשמת היינו שכן היה המנהג בדורו ותדע שהרי רבינו ירוחם כתב דנראה לו דהכורע כשאומר וכל קומה לפניך תשתחוה הוא מגונה כמ"ש בב"י סי' קי"ג בשמו נראה מזה דכל חד וחד נקט לפי מנהג אנשי דורו ועירו אבל ודאי דבכל מקום קאמרי תהר"י שאין לשחות ונראה ודאי דבכלל זה ג"כ ועתה ה' אלהינו אנחנו מודים לך דבויברך דויד שראיתי ג"כ מקצת בני אדם שכורעין כשאומרים אותו שטעות הוא בידם: (סו) **המתפלל** צריך שיפסיע ג' פסיעות. כו' וגם כש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש וכשחוזר התפלה בקול רם א"צ לחזור לפסוע ג' פסיעות כ"כ בתרומת הדשן סי' י"ג ונתן טעם לדבר שצריך להמתין עד סוף הקדיש שלם שתקנוהו חכמים ז"ל לש"ץ אחר כל תפלה אלא שמפסיקין בקריאת ס"ת וסדר קדושה והלל וא"מ וכה"ג כולהו לסדר התפלה כאין וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על התפלה דיו"ת ע"כ ולפי זה אפילו כשלא התפלל בלחש רק בקול רם בלבד אינו פוסע אבל הרד"א כתב שאם לא התפלל בלחש פוסע ג' פסיעות לאחר תפלתו שבקול רם וכן פסק רמ"א ז"ל ונ"ל דלהרד"א טעם אחר שלא הצריכוהו לפסוע על תפלתו שבקול רם כשכבר פסע על בלחש מפני טורח הצבור כך נראה בעיני ודלא כטעמו של רמ"י ז"ל: (סז) **צריך** שיפסיע. וכתבו בהגה' מיימו' בפ"ה מה"ת שרגל שמאל יפסיע תחלה דאמרינן באשרי טוב כל עצמותי תאמרנה אמר דוד כו' עד רגל שמאל ג' פסיעות שאחר תפלה ע"כ וכתב רמ"י דכל טעמא משום שכשיגיע לפסיעה שלישית שצריך לעמוד שם יהיה רגלו השמאלי אחורי רגל ימינו וכן הדעת נותן שכן יעמוד אדם לפני אדונו כי כן היא עמידת ההכנעה בדרך העולם ובטבע ועוד שזהו חשיבות לימין שהוא עומד ונכנע לפניו ית' ע"כ ולדבריו אין הפסיעות השלש אלא ברגל א' דהיינו תחלה פוסע ברגל שמאלי והוי פסיעה אחת ופוסע ברגל ימיני והיא פסיעה השניה וחוזר ופוסע ברגל שמאלי והיא הפסיעה הג' ועומד כך ונמצא שרגל השמאלי אחורי הימיני כמו שאמר אבל לא ראיתי נוהגין כן אלא שאע"פ שפוסעים בשמאל תחלה מ"מ עושין ג' פסיעות בשתי רגלים דהיינו שפוסע ג"כ הימיני אל השמאלי וחוזר ומתחיל בשמאלי וכו' וכן כתב בב"י בשם הר"ר מנוח שאעתיק לשונו בסעיף דלקמן. שכן מנהג חכמי צרפת לכן נ"ל דטעמא הוי שמפני חשיבות הימין עוקר תחלה השמאלי ומנית עדיין הימיני במקום השכינה והוי כי הא דפ' במה אשה בתליות המנעל שחולץ של שמאל תחלה ורמ"י ז"ל עצמו בסי' ב' סעיף ה' נתן טעם לדבר שזהו כבוד לימין שלא יעמוד יחף כשחולץ השמאלי וה"נ דכותיה ודאי הוי חשיבות לימין שיעמוד במעמד השכינה כל עוד שיכול ולא יעקור קודם השמאלי כך נ"ל: (סח) **שלש** פסיעות. הרבה טעמים נאמרו בהם הלא הם כתובים בב"י ואני אעתיק מה שיש בהם נפקותא לענין דינא והוא מ"ש בשם הר"ר מנוח דהני ג' פסיעות ילפינן להו מדכתיב ורגליהם רגל ישרה רגליהם תרי רגל חד וי"א ו' דהא כתיב בתריה וכף רגליהם ככף רגל עגל ואע"ג דג' פסיעות אשכחן ס"ל דפסיעה אינה אלא כשמניע שתי רגליו וכן מנהג חכמי צרפת וי"א תלת הוו כשובו למקומו שיש לו לחזור בג' פסיעות כאשר בתחלה ע"כ וכבר כתבתי דלרמ"י הג' פסיעות אינם רק נענוע רגל א' בכל פסיעה אבל נ"ל כמנהג חכמי צרפת וכמ"ש שם ואע"פ שבסמוך אכתוב שנראה כדבריו מלשון ארחות חיים מ"מ נראה כמנהג חכמי צרפת ואפילו לפי י"א

בתרא

מעדני יום טוב

[י] ובפ' שני דמגילה (דף יז) מפרש כו'. צריכא דאי לאו הא דפ"ב דמגילה ל"ק מפרק ת"ס דיש לפרש תיקן על הסדר דקאמר היינו על הראשונות והאחרונות ולמאי אמצעיות בין ראשונות לאחרונות אבל אמצעיות לגבי הדדי אין להם סדר ואין בהם משום מתפלל למפרע וזהו שבא רב אסי ללמדנו שאין אמצעיות בכלל הסדר שהסדיר שמעון הפקולי וכבר כתב כן בעל המאור ז"ל אבל מהא דפ"ב דמגילה דמפרש טעמא על סדר האמצעיות ג"כ א"א תו לפרש כן וזו היא תשובה על דברי בעל המאור ז"ל: [כ] ה"ג לא יחזור ויקרא אותו פסוק בפני עצמו: [ל] וכ"מ להך פירושא. כלומר ועוד כ"מ להך פירושא כו': [מ] כל הברכות. גרס: [נ] והוי ברכה לבטלה. כיון שאין מחזירין על עננו טור סימן קי"ט: [ע] לפירש"י יאמר אותה ברכה במקום שנזכר שכיון שאין בהם סדר הוי כאלו עדיין לא שכחה שהרי אין סדר מיוחד לה כמו שלכל שאר האמצעיות נמי אין להם סדר ולכך לא דמי לעל הנסים ודכוותיה שאין מחזירין אותו כשסיים הברכה להב"י ולי כשהתחיל בברכה שלאחריה וכמ"ש בפ' דלעיל בסי' י"ז: [פ] במקום שנזכר. וכ"כ התוס' ותמהני על הב"י שעל מ"ש כן הטור בס"ס קי"ט כתב איהו שיותר נראה לומר שיאמר אותו בש"ת וכ"כ במנהיג ע"כ ולא הזכיר שכדברי הטור כתבו התוס' ורבינו אבל נראה דלאשתמיטתיה: [צ] וכן אם שכח ולא אמר המלך המשפט כו'. וכ"כ התוס' וה"ל לכתוב ג"כ בשאלה בברכת השנים וכ"כ הטור סי' קי"ט: [ק] לא ישאל. ובגמרא לעולם אל ישאל וכ"כ רי"ף כמ"ש לעיל ס"ס ד': [ר] דהא כולהו ג' אחרונות צרכי צבור נינהו לאו דוקא כולהו אלא שנים מהם רצה ושים שלום וכיון שהם הרוב לא נמנע מו לומר כולהו: [ש] ועם מה שעבד מסדר שבחו כו'. דהיינו בשלש ראשונות כדמסיק הכא בגמרא וכתבו רבינו לעיל סי' ד': [ת] ונ"ל דה"ג זכרנו ומי כמוך. ובכן בראשונות ועיין בטור: [א] קרובץ. וז"ל ב"י ר"ס ס"ח שמעתי כי הוא ר"ת קול רנה וישועה באהלי צדיקים ע"כ ובערוך העתיק קרוב ונראה שכוונתו לפרש לשון קריבה כלומר שמקריבין אל הש"י בשבח והודיות כך נ"ל לפי עניות שהביאו וכן הרמ"ה שכתב הטור סי' ס"ח קראה קרובה ונ"ל שהלד"י נשתבש בלשון שכן הרגל הלשון להוסיף אות לסימן הריבוי ולב"י צריך לגרוס קרובן בלא וי"ו שניה וראיתי בב"י הש"ע שפי' קרובץ ליוצר עשה המלה מורכבת מן בקרוב ויוצר: [ב] ר"א הקליר. עיין מה שאכתוב בסמוך בזה: [ג] שהרי לא תיקן שום קרובץ ליום שני. ותימה שבמחזורים שלנו נמצא לו ביום שני דפסח וביום שני דסוכות שהוא חתום בפיוט קודש אל נא כו' אך ביום הראשון של פסח אין בו פיוט בתפלת שחרית וי"ל שהוא תיקנו ליום ראשון ואחריו סידרוהו לשני ואע"פ שמיוסד על פרשת שור או כשב דקרינן בשני הא תנן בס"פ בני העיר שבזמן התנאים היו קורין אותו בראשון אבל בסוכות אע"פ שנוכל ג"כ לומר שהוא לא ייסד לשני ימים אבל יסד פיוטים שנים ולומר איזה אשר יכשר ואח"כ נהגו בשניהם מ"מ אין לרבינו ראיה שיוכל לומר שהרי וכו': [ד] וי"א שתנא הוא. ויראה לי דהשתא דאתית להכי דתנא הוא א"צ לשום טעם דהא אשכחן דבמנהגי ההפטרות וקריאת ויחל אנו נוהגים כמס' סופרים ולא כגמרא. כמ"ש התוס' בסוף מגילה דף ל"א בד"ה ור"ת אב כו' וכ"כ שם רבינו סימן ג': [ה] כד דמיך ר"א ב"ר שמעון. תמיהא לי דבכמה פיוטים בד' פרשיות ובפורים ובטל ובמוסף ר"ה חתום בראשי התיבות ר"א ברבי קליר מקרית ספר. וגם תמהתי מזה על בעל הערוך שכתב שנקרא ר"א קליר שאכל עוגה אחת שהיה כתוב בה קמיעא ונתפקח ויש מקומות שקורין לעוגה קליר ע"כ ודוחק לומר שבעל הערוך משום המדרש דפסיקתא שקראו ר"א ב"ר שמעון משום כך דוחק עצמו לפרש דקליר לאו אביו הוא אלא ע"ש העוגה כו' דא"כ צריך לומר דבריבי אעצמו מהדר וידוע שרש"י מפרש שהוא לשון גדול הדור וא"א לומר שהוא יחתום את עצמו גדול הדור אבל נ"ל לקיים הפסיקתא בענין זה דאביו ר"ש ואבי אביו נקרא קליר והיה יותר מפורסם וגדול בדורו מאביו ולכן חתם עצמו בפיוטיו ע"ש אבי אביו שהיה מפורסם וגדול בדורו והיינו דחתם בריבי קליר וכך הוא ג"כ לשון הקליר בה"א היחס על שם ראש המשפחה כך נ"ל אלא שראיתי בהגה' מיימון פ"ו מה"ת שכתבו דמהפסיקתא משמע שהיה ראב"ש נראה שר"ל בן רשב"י וא"כ ודאי דר"ש היה יותר מפורסם וגדול מיוחאי אביו וגם לא נמצא שנקרא קליר אבל י"ל דאינו מוכרח שהיה בן רשב"י דדילמא בן ר"ש אחר שאביו של אותו ר"ש היה נקרא קליר וכלפירשתי: גרסינן בפ"ק דמסכת ע"ג דף ח' שואל אדם צרכיו בשומע תפלה וכו' ומייתי ליה הרי"ף לעיל בפירקין ותמהני שהשמיטו רבינו והכתבם בכאן בדברי חמודות בס"ד: [ו] אם בא לשחות כו'. עיין בדברי רבינו לעיל ס"ג: [ז] מלמדין אותו שלא ישחה. וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים וחיישינן ליוהרא כ"כ התוס' ונראה לי כלמות ראיה לדבריהם האחרונים דודאי מיחזי כיוהרא מדאמרינן בגמרא דכה"ג בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה ואיכא מאן דאמר דכהן גדול תחלת כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף וכיון דלגדולים שכמותם אמרו שיכרעו יותר מן ההדיוט אם כן ודאי מאן דכרע טפי ממה שאמרו דהוי כיוהרא שמשוה עצמו כגדול: [ח] פי' רבינו האי ז"ל שאם היה איסר כו' שיראה אותו. והיינו כדבריו אדאמרינן בסוף פ"ק כרע בחיזרא כמ"ש שם רבינו בשמו שיכוף ראשו כאגמון ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף כ"כ הטור בסימן קי"ג: [ט] ירושלמי בפרק מאימתי קורין. וכבר כתבו רבינו שם סימן ע"ו ועמ"ש שם: [י] ובהודאה של ברכת המזון

תפארת שמואל

*מעין כל ברכה וברכה אומר כצ"ל וכ"ה בארי"

(בהג"ה) ו) מיהו וכו' מחזירין אותו. נ"ב ולעיל כתב הרא"ש פ"ק דאין מחזירין אותו:

ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל ומשום *שמעיה אמרו (סט) נותן שלום לימינו ואח"כ לשמאלו שנאמר מימינו אש דת למו ואומר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך [כ] רבה חזייה לאביי דהוה יהיב שלום לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך [ל] לשמאל דידך דהוא ימינו של הקב"ה אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעין להני ג' פסיעות (ע) בכריעה אחת ומשמיה דרב מרדכי אמרינן כיון שפסע ג' פסיעות לאחריו התם איבעיא ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה [מ] ככלב ששב על קיאו (עא) אלא °מיבעיא ליה למיקם התם (עב) [נ] עד דפסע (נ"א דפתח) ש"ץ וכי פסע ש"ץ חוזר לאתריה (עג) ואיכא מאן דאמר עד דמטי ש"ץ לקדושה: כד מתני' המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"ץ הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף: גמ' המתפלל וטעה אהייא (עד) [ס] אמר רב ספרא משום חד [ע] דבי ר' ינאי באבות איכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך שיכוין את לבו באחד מהן אמר רב ספרא משום חד דבי ר' ינאי באבות הא °דא"ר אלעזר בסוף תפלת השחר (דף ל) לעולם ימוד אדם בעצמו*) אם יכול לכוין לבו יתפלל פי' אם יכול לכוין באחד מהם ובאבות כדאמר הכא *א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אל יתפלל אדם (עה) [פ] אלא ח) בבית (עו) שיש בו חלונות שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה [נגד] (קבל) ירושלם: הדרן עלך אין עומדין

הגה"ה
*ואם לא כוון כלל אף בברכה ראשונה יחזור ויתפלל. מספר המצות:

*) בגמ' את עצמו

פרק ששי

א כיצד [דף לה ע"א] מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין (א) שעל היין אומר בפה"ג ועל פירות האדמה אומר ב"פ האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאין: גמ' ת"ר קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך מסקינן דמסברא ידעינן שאסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר קרא בא לנטע רבעי שצריך חילול [א] ועוד דריש ליה דבר א) שטעון שירה [ב] טעון חילול דבר שאין טעון שירה אין טעון חילול ופליגי ביה תנאי חד תני נטע רבעי וחד תני כרם רבעי °וקי"ל כמאן דתני כרם רבעי [ג] דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל כדאיתא לקמן בפירקין (דף לו) והלכתא אין נטע רבעי נוהג [ד] עכשיו וכרם רבעי צריך לפדותו [ה] אחר הקצירה (נ"א הבצירה) על שוה פרוטה ושוחקו ומטילו לנהר. ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל ומאי תקנתיה אמר רבא ילך [ו] אצל חכם מעיקרא וילמדנו כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר רב כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' וגו' לא קשיא. כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה:

[דף לה ע"ב] ב אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית [ז] מברכין עליו בורא פרי העץ (ב) ודוקא ב) היכא דחושש בגרונו ושתי ליה על ידי [ח] אניגרון דהוי ליה שמן עיקר. [דף לו ע"א] דתניא החושש בגרונו [ט] לא יערענו בשמן לכתחלה בשבת אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון [י] ובולע [כ] אבל היכא דאכל ליה ע"י הפת הוה פת עיקר ושמן טפל ותנן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה [ל] ואי שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה. קימחא דחיטי רב יהודה אומר בורא פרי האדמה רב נחמן אומר שהכל נהיה בדברו רב יהודה אומר ב"פ האדמה הא פירא הוא ואע"ג דאישתני במילתיה קאי רב נחמן אומר שהכל נהיה בדברו הואיל ואישתני אישתני °נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק דק שעושים ממנו פת דאין ראוי לברך עליו ב"פ האדמה ולא דמי לכוסס חטה ואורז דהנהו ראויין לאכול בזה הענין אבל קמח לא מתאכיל כלל אלא איירי בקמח שלא נטחן כל כך ויש בו עדיין טעם חטים וראוי לאכול בזה הענין אי נמי אפי' בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשוי מחטין של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה וכתב רב אלפס ז"ל דמסתבר כרב נחמן דלא רגילין אינשי למספי קמחא וי"א מדקא"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה [מ] דשמואל ור' יוחנן קיימי כוותיה אלמא דהלכתא כרב יהודה °ואע"ג דרב נחמן דחי ליה מסברא רבא לא קבל סברתו וגם רב נחמן גופיה לא אמר שהכל נהיה בדברו מטעם שאין דרך בני אדם לאוכלו דא"כ הוה ליה למימר מי דמי התם דרך הוא לאכול שמן ע"י אניגרון אבל קמחא אין דרך בני אדם לאכלו והיאך פסק כרב נחמן מטעמא דאיהו גופיה לית ליה ואפשר דרב אלפס ז"ל שפסק מטעם שאין דרך לאכלו ס"ל דנחלקו בקמח שאינו של קליות שנטחן דק דק [נ] וחושש סברתו מעצמו לפי שסברתו שדבר פשוט הוא שאין ראוי לאוכלו [ס] ולפי זה בקמח של קליות הלכתא כרב יהודה

רש"י ואם לא עשה כן · נראה כמי שלא נטל רשות להפטר : ראוי לו שלא התפלל · ראוי לו שלא יתפלל גרסי' כלומר נוח היה לו אם לא התפלל כמו ראוי לו שלא בא לעולם : מימינו אש דת · אלמא ימין עדיפא : רבבה מימינך · הימין סובלת רבבה מזיקין : לשמאל דידך · דהוא ימינו של הקב"ה שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכינה לנגד פניו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד :

הגהות הב"ח *ומשום רבי שמעיה אמרו :

מעדני יום טוב

על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך תהר"י : [כ] רבה חזייה . אף על גב דבגמ' ורי"ף איתא רבא נראה לי גירסת רבינו יותר: [ל] לשמאל דידך שהוא ימינו של הקב"ה. עיין מה שפירשתי בזה בפ' מי שמתו סי' נ"מ : [מ] ככלב ששב על קיאו . שסופו הוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד כ"כ הטור סי' קכ"ג ופי' הב"י בשם מהרי"א ז"ל דדומה בזה לכלב כו' שהגה בשעה שהוא משליך קיאו נראה שהוא משליך אותו מגד שאין לו תועלת בו ואח"כ כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן א"כ דבר מגונה הוא במה שהקיא אותו כן זה שמיד שפסע לאחוריו חוזר לו נראה מזה שלא היה מגד שסיים תפלתו והוא נפטר מרבו וא"כ זאת התנועה שעשה היא תנועה משובשת ע"כ ואני מצאתי בתשובת רשב"א סי' תל"ו שכתב שאין זה הלשון בגמ' ושהוא מלשון הרי"ף ומפרשו דר"ל דהוי כנראה שחוזר להתודות שנית על עבירות שבידו כההיא דפ' יוה"כ אם לא שנה והתודה עליהם הרי זה ככלב ששב על קיאו ועיין בד"מ סעיף ס"ם : [נ] עד דפסע ש"ץ סי'. לשון הרי"ף הוא וגרסי' דפתח ש"ץ וכי פתח הש"ץ וכן העתיק הטור בשמו : [ס] אמר רב ספרא. גם ברי"ף ל"ג א"ר חייא: [ע] דבי רבי גרסינן בגמרא וברי"ף גרם דבי רבי אמי וכן לעיל בסוף ת"ה ועיין שם : [פ] אלא בבית שיש בו חלונות . פירש"י שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ע"כ והקשה ב"י סי' צ"ה והא אמרינן בפרק מצות חליצה ומייתי ליה רבינו לעיל בפרקין י' סי' ג' שצריך שיתן עיניו למטה ותירץ בשם מהרי"א שרש"י אינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפלה אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבו: גרסי' בגמרא אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ופירש"י בבקעה שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת המלך ולבו נשבר ע"כ ותמיהני שרבינו השמיטו וכן הרי"ף וכתבו התוס' וא"ת והא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה וי"ל התם מיירי בהר המוריה כדאמרינן בפסחים בפ' האשה לא כיצחק שקראו שדה וכו' א"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילים שם בני אדם לעבור והולכי דרכים ע"כ וכתב ב"י סי' צ' ז"ל דתימא דלתירוץ השני משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים ואין זה טעם לקראו חציף:

הדרן עלך אין עומדין

פרק ששי [א] ועוד דריש ליה. כלומר ועוד איכא למדרש כו' והיינו דפליגי תנאי כו': [ב] טעון חילול גרסינן וכן לקמן גרסי' חילול: [ג] דכל המיקל בארץ כדאי' לקמן בפרקין דף ל"ו ותהר"י הקשו בשמו ז"ל מדאמרינן בקדושין הא קי"ל כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ואי איתא דכל המיקל כו' מה הוצרך לומר הא קי"ל כרבי יאשיה כו' לימא כל המיקל וכו' ומדלא אהדר ליה שמעינן שאין זה הכלל אמור בכל מקום אלא היכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר ע"כ ומיהת יש לי לדחות זה דודאי דכיון שהאמת הוא דהכי קי"ל כרבי יאשיה למה לו לומר מטעם כל המיקל כו' אלא ניחא למימר דקי"ל כרבי יאשיה בכל מקום ואפילו בא"י : [ד] עכשיו . היינו בזמנו ובמקומו : [ה] אחר הבצירה גרס ועיין מה שכתוב בזה בסוף הלכות ערלה כי שם עיקר מקומו : [ו] ה"ג אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי : [ז] מברך בפה"ע. ואע"ג דאשתני למעליותא לא דמי ליין דיין סעיד ומשמח כדאיתא בגמרא: [ח] אניגרון מיא דסילקא . גמ' ופירש"י מים שסלקו בהן תרדין : [ט] לא יערענו בשמן. פירש"י להשהותו וא"ת א"כ נפלוג וליתני בדידה מאי איריא ע"י אניגרון אפילו בעיניה שרי לבלעו לאלתר דהא אינו אסור אלא נערער דהיינו להשהותו ויש ליישב לא יערענו בשמן להשהותו אבל נותן הוא לתוך אניגרון ואפילו להשהותו או בולעו בעיניה בלא שהייה כ"כ התוס' ופי' עוד דלא כרש"י ואין להאריך בכאן מה שנוגע לענין שבת ויתבאר בע"ה בס"פ שמונה שרצים בד"ח : [י] ובולע . שאע"פ שעושה אותו עכשיו לרפואה כיון שדרך לשתותו ג"כ בלא רפואה מותר ולא גזרינן משום שחיקת סמנים כדאמרינן כל האוכלים אדם אוכל וכל המשקים אדם שותה ואפילו לרפואה דכיון שדרך אכילה ושתיה כך מותר תהר"י : [כ] אבל היכא דאכל ליה ע"י הפת כו'. הוא לשון הרי"ף וכתבו תהר"י דתימה הוא מה צריך בכאן לכתוב זה הלשון וכי איצטריך הכא לאשמועינן שהפת הוא עיקר ופוטרת כל מיני מאכל: [ל] ואי שתי ליה משתא. באפי נפשיה שאינו מערב לשם שום דבר כלל אזוקי מזיק ליה ואינו מברך עליו כלל שאין זו דרך הנאה שכל דבר שמזיק אין מברכין עליו כלל תהר"י בשמו : [מ] דשמואל ור"י . כלומר לא מבעי שמואל אלא אף רבי יוחנן ובגמ' הגירסא איפכא דר"י ושמואל : הל"ל מי דמי כו'. אדבעי לסיועי מיניה לרב יהודה דשמן זית מברכין עליו בפה"ע הל"ל מי דמי וכו' ומיהו כתבו תהר"י שאפשר לתרץ ולומר דכי קאמר מי דמי התם ליכא עילויא אחרינא הכא איכא עילויא אחרינא דה"ק אין לדמותם זו לזו דהתם כו' אבל הכא איכא עילויא אחרינא בפת ויצא מכלל הדין הראשון שקובע ברכה חשובה יותר ואפ"ה כל זמן שלא הגיע לאותו עילוי הואיל והוא גרע עכשיו ע"י זה השינוי שאינו ראוי לאכילה מברכין עליו שהכל ע"כ : [נ] וחושש סברתו מעצמו . ואע"פ שרב נחמן לא חש וגם רב יהודה נחלק בדבר איהו חושש לפי שסברתו שדבר פשוט הוא כו' וכן באמת מוכח נמי בפ"ב דבילה גבי כסא דהרסנא ועוד שם ברפ"ג ונוכל ג"כ לומר דרב נחמן לאו משום דלא חש לה לא קאמר הכי אלא דספי מסני לה ועיין בסמוך : [ס] ולפי זה בקמח של קליות הלכתא כרב יהודה . דכיון דרב אלפס לא פסק לברך שהכל אלא מטעמא שאין דרך לאכלו א"כ בשל קליות דדרך לאכלו מברך בפה"א כרב יהודה דס"ל הכי בקמח שאינו של קליות ואע"פ שעכשיו לא נחלקו בשל קליות נקט רב יהודה משום דאיהו בפה"א קאמר אבל אין נ"ל דרבינו ר"ל שהרי"ף סובר שנחלקו בתרתי כלומר בין בקמח שהוא של קליות ושאינו של קליות ומש"ה דחולק בשל קליות לא קאמר מי דמי התם דרך לאכלו כו' דרצה לדחות דלא דמי לשל קליות מיהו אף בשאינו של קליות נחלקו ואע"ג דרב נחמן לא אמר הסברא ההיא דאין דרך

דברי חמודות

בתרא דבלאו מנינא דו' פסיעות נראה דפסיעה היינו נענוע דשתי הרגלים ומסברת י"א בתרא יצא לי טוב טעם מה שתמהתי מימי שראיתי בני אדם מקפידים שלא ילך אדם לפניהם כשעומדים במקום שכלו הג' פסיעות עד שישובו למקומם והייתי תמה על זה דכיון שהוא עומד במקום שכלו פסיעותיו שוב אין לו ענין עוד למקום שהתפלל שם דהא דאמרינן דאיבעי ליה למיקם התם כו' היינו לאפוקי שלא ישוב מיד אבל לא אמרו שיהיה צריך לשוב ואם רצונו לעמוד במקומו ושלא לשוב עוד הרשות בידו וכן מצאתי בהדיא שכתב הכ"מ בפ"ט מה"ת על לשון הרי"ף הזה וז"ל והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שכבר נפטר וכשמגיע ש"ץ לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו עכ"ל אבל לסברת הי"א יש טעם בדבר שעדיין לא נגמרו הג' פסיעות שלמדום מן הכתוב וכ"ש שהרד"א כתב ג"כ כסברא זו של הי"א וא"כ זהו עיקר למנהג העולם ולכן מקפידין אבל מ"מ ע"י קפידתם טועים שכשרואים למי שרוצה ללכת לפניהם ימהרו לשוב למקומם בטרם שממתינים השיעור המפורש וזה אין נ"ל אלא יהיו מוחים שלא ילך ואם ילך הוא ניהו ההולך קדמתו הוא שעשה שלא כהוגן ולא הוא ולא הוי הפסק לגביה שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת כו' כך נ"ל וכשם רבינו האי שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשכהן עולה למזבח עם אברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו ג' רובדין של אבן ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנו עושים כמו שהם היו עושים ע"כ ואנכי לא ידעתי אלו ג' רובדין שבין כבש למזבח היכן היו ואין כאן מקום להאריך בזה ולפי שעושין כדרך שהיו הכהנים עושים לכך כתב רמ"א שלכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מכשהיו הם עושים שהיו פוסעים עקב בצד גודל וכ"כ בארחות חיים שאלו הפסיעות צריך שיהא עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים ע"כ מלשון זה נראה כדעת רמ"י ז"ל שהפסיעות רק נענוע רגל א' דאל"כ למה ליה לאהדורי לגודל בצד עקב וכתב בשבולי הלקט בשם הגאון מי שמוסיף על ג' פסיעות יוהרא הוא : (סט) נותן שלום לימינו כו'. וז"ל הטור בשם אבי העזרי כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאל וכשאומר הוא יעשה שלום הופך פניו לצד ימינו ע"כ וכתב המרדכי שהורגלו להשתחוות לפניהם כעבד הנפטר מרבו ופי' רמ"י כשאומר ועל כל ישראל כו' וכתב רמ"א נהגו לומר אח"כ יהי רצון שיבנה בה"מ כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש ע"כ : (ע) בכריעה אחת . וכעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו כו' טור : (עא) אלא מיבעיא ליה למיקם התם . וכתב בשבולי הלקט בשם הגאונים בני אדם המסיימים תפלתם קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו : (עב) עד דפתח ש"ץ . והש"ץ עצמו כתב הרשב"א סי' תל"ו בתשובה שמותר לו לחזור למקומו מיד להוציא את רבים ונראה שצריך לעשות כן ושמעתי מפי גדולי האשכנזים שש"ץ שלהם עושים כן אלא שממתינים שם מעט כדי הילוך ד' פסיעות והפרש יש בין יחיד לש"ץ לפי שהיחיד שהתפלל וחוזר מיד למקומו ונראה שהוא רוצה להתודות שנית על עבירות שהתודה עליהן כו' וכמ"ש הטעם בשמו במי"ט אבל אפילו לטעמא שכתבתי שם בשם מהרי"א יש הפרש בין יחיד לש"ץ כיון שמה שהש"ץ חוזר לצורך תפלת קול רם הוא שחוזר ומ"ש ד' פסיעות העתיק רמ"א ד' אמות ונראה שמדמה להא דאמרינן בפרק דלעיל סי' כ"ב בשיעור שיהיה שבין תפלה לתפלה ואי משום הא אין לנו לפרש דברי הרשב"א שלא ככתבו שהרי ודאי הפרש יש בין שתי תפלות חלוקות לשתי התפלות של הש"ץ שאינם חלוקות אלא האחת חוזרת לאחרת ומיהו כתב רבינו ירוחם דהמתפלל יחידי ממתין ד"א כההיא דס"פ דלעיל ע"כ אבל אין ראיה להש"ץ שיש לו למהר לתפלתו כהחלת דבריו של הרשב"א : (עג) ואיכא מ"ד עד דמטי ש"ץ לקדושה . ונראה לי לקיים דברי שניהם שכשאומרים פיוטים כיון דפתח ש"ץ ילך למקומו ובשאר כל הימים עד דמטי ש"ץ לקדושה : (עד) אמר רב ספרא כו' באבות . ואם לא כוון חוזר והאידנא לא כמו שכתבתי בפ' ת"ה סעי' ע"א וכתב הטור סי' ק"א בשם הרב ר' אלעזר (בעל הרוקח) שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן קי"ג תיבות כמו שיש בתפלת חנה וקי"ג פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כונת הלב : (עה) אלא בבית שיש בו חלונות . שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע כך פירש"י וכתב ב"י דלפי זה צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה"ת וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן ע"כ וכן בקרא כתיב נגד ירושלים אבל הוצרך הב"י להוכחה לפי פי' א' מתלמידי הר"י ע"י ראיית האור תתיישב דעתו אין צריך דוקא שיהיו' כנגד ירושלים ומ"מ לפי' הב' שכתבו הוי ג"כ לקבל ירושלים בדוקא וכתבתי במי"ט פי' לפירושו של רש"י בשם מהרי"א שאינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן תפלה אלא ע"ד העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבו ע"כ ואע"פ שמסוף דבריו משמע דאינו צריך לשום תליית עינים למעלה כלל שאין הענין אלא הזכרה בעלמא שע"י החלונות הוא נזכר שאם יסתכל כו' שהרי כתב דע"ד העברה כו' אבל מראש דבריו מדכתב אינו ר"ל שיהיו כו' כל זמן תפלה משמע דמיהת תליית עינים בעינן כדי שיזכור ויתן אל לבו ורמ"י ז"ל תפס לו תחלת דבריו לעיקר שכך כתב בסי' צ"ה סעי' ב' בתחלה כשמתחיל להתפלל יסתכל למעלה לשמים ויכניע לבו ואח"כ יתן עיניו למטה כו' ועיין בפרקין סעיף ח' : (עו) שיש בו חלונות . כתב ב"י סימן צ' שבספר הזוהר פרשת פקודי מצריך שיהיו בו י"ב חלונות אבל נראה ודאי שאלו אין צריך שיהיו כולם לקבל ירושלים וגם לפי הטעם מבואר שלכל הנדדין יהיו פתוחים אלא שאין לנו עסק בנסתרות עיין שם בסוף היכלא תליתאה . גרסינן בגמרא אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא כמו שהעתקתי במעדני יום טוב וזה לשון הטור לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דאמר רב חציף עלי כו' ועיין עוד בפרק קמא סימן ג' : הדרן עלך אין עומדין

פרק ו (א) שעל היין אומר בפה"ג . ואפי' כעודו תוסס שהרי אמרו סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ואין מקדשין אלא על היין ב"י סי' ר"ב בשם הרשב"א וכתב עוד בשם הרשב"ץ ויין שנתערב בו שכר תאנים עד שיהיה הרוב שכר דאז בטל מיעוט היין ברוב השכר ומברכין עליו שהכל נהיה בדברו דכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ודין יין מזוג במים ודין יין מבושל ויתר פרטים יתבארו בפרק המוכר פירות בס"ד : (ב) ודוקא היכא דחושש בגרונו כו'. דה"ל שמן עיקר משום דהוי לרפואה הא לאו הכי הוי האניגרון עיקר ולא מברך עליה אלא שהכל כ"כ תהר"י

תפארת שמואל

ח) אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר וכו' . נ"ב פירש"י גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמיא ולבו נכנע . ואני אומר אעפ"כ אסור להסתכל למעלה בשעת תפלה אלא עיניו למטה ולבו למעלה כדלעיל ואיתא בפ"ה שאף המלאכים מלעיגים עליו וקורין אותו רישא דחזירי והלונות דקאמר הכא רמז דהוא לרוב העיון והכוונה וקי"ל אבל נראה לי דבשעת קדושה יסתכל למעלה כדאיתא בספר היכלות : פ"ו דבר א) שטעון שירה וכו'. פי' שלא אמרו הלוים שירה אלא על (דבר) [היין] שטעון חילול : ודוקא ב) היכא דחושש בגרונו כו'. נ"ב אבל הרי"ף פליג ע"ז וכתב אפי' אינו לרפואה וכן דעת הטור עט"ס ומ"מ דעת

[ע] וכיון דפלוגתא הוא (ג) ראוי לברך עליו שהכל: ג א"ר זירא א"ר הונא אמר שמואל קרא חייא וקמחא דשערי מברכין עלייהו שהכל קורא רב יהודה אמר בפה"א ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו הואיל וסופו להקשות [פ] וגם לא נטעי אינשי אדעתא למיכל קורא ולא דמיא להא דתני על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בפה"א דהתם נטעי אינשי אדעתא למיכל גם את העלין ואת התמרות °והלכתא כוותיה דשמואל הלכך לולבי גפנים [צ] ושקדים דקין שאוכלין בקליפתן החיצונה (ד) דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אלא כדי לאכול הפירות כשיגמרו מברכים עליו שהכל. שקדים המרים כתב בעל ה"ג קטנים ב"פ העץ גדולים ולא כלום דכיון דיותר הם ראוין לאכילה בעודן קטנים נטעי אינשי להו אדעתא דהכי ומיהו בפ"ק דחולין (דף כה:) אמרינן גבי מעשר שקדים המרים [ק] קטנים חייבים גדולים פטורים מתוקים גדולים חייבים קטנים פטורים ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי ליה [ר] זה וזה לחיוב [ש] א"ר אילעא הורה ר' חנינא בציפורי כמ"ד זה וזה לפטור °זה וזה קאי אמרי' בין גדולים בין קטנים [ת] ודלא כפירש"י שפי' זה וזה לפטור קטנים מרים ומתוקים זה וזה לחיוב גדולים מרים ומתוקים דלפטור ולחיוב [א] משמע דאיירי בדבר אחד וסוגיא דשמעתין מדמי אהדדי מעשר וערלה וברכה והלכך יראה דמברכין אקטנים שהכל מיהו אמרינן בשמעתין [ב] דר"א אומר צלף מתעשר התמרות אביונות וקפריסין אבל עלי צלף לא לכ"ע אע"ג דחשיבי לענין דמברכין עליהן בפה"א [ג] כדאיתא בשמעתין היינו משום דאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה אבל לענין מעשר לא חשיבי אפי' פירק ובשקדים המרים נמי אפשר אע"ג דלענין מעשר לא חשיבי פירי כיון דלא נגמרו (ה) [ד] לענין ברכה חשיבי [ה] כיון דראוין לאכילה קצת ונהנין מהם אבל גדולים מרים אזוקי מזקי ואין מברכין עליהם כלל. [ו] °ומיהו אם מיתק אותם ע"י מים או דברים אחרים מברך עליהם ב"פ העץ כמו אם היו מתוקין בתחלת ברייתן: אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומסיק דסבר כר"ע דאמר צלף אין מתעשר אלא אביונות בלבד והא דלא קאמר הלכה כר"ע משום דהוה משמע דהלכה כמותו אפי' בא"י קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל (ו) אבל בארץ לא רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות דערלה ואכיל קפריסין אמר לו כמאן כר"ע וקסברת דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכו' וכתב רב אלפס ז"ל וכן כתוב במקצת ספרים נוסחא מבעל ה"ג והלכתא זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא הוא גבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכינן עליהם ב"פ העץ אלא בורא פרי האדמה. (ז) ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר"ע אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל. [ז] °וכיון דבא"י פירא הוא לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין חו"ל לא"י וקי"ל [ח] כההיא ברייתא דעיקר היא דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כוותיה אלא דמיקל כר"ע בחו"ל. וה"ר אליעזר ממיץ הקשה היאך אנו מברכים על היין ב"פ הגפן הא לא מיקרי פרי לענין בכורים דתניא בפ' העור והרוטב (דף קכ:) פרי פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה הביא ענבים ודרכן מנין ת"ל תביא אלמא אי לאו יתורא דקרא הוה ממעטין יין מפרי והתם נמי לא מרבי [ט] אלא הביא ענבים ודרכן אבל יין גמור לא אלמא לא מקרי פרי ור' יהושע נמי פטר לקמן (דף לח.) דבש התמרים מתרומה דלא מיקרי פרי יש לומר משום דילפינן מערלה שנקרא יין פירי דתנן במס' תרומות [פ"א מ"ג] ומייתי לה בפ' העור והרוטב (שם) אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הענבים ומן הזיתים והתם יליף פרי פרי מבכורים [י] שמשקים הבאים מהם כמותם הלכך לענין בפה"ג נמי חשיב פרי ובערלה [כ] אי לא הוה כתיב ביה אכילה [ל] ה"א בלא קרא שמשקה היוצא ממנו נקרא פרי ובכורים נמי שמצריך פסוק דמשקה חשוב פרי היינו משום דהוה ילפינן מערלה דכתיב ביה אכילה והכי נמי מצריכין קרא בפ' העור והרוטב (שם לעיל) להמחה את החלב וגמעו דחייב וכן חמץ וכן שרצים ונבלת עוף טהור אבל אי לא כתיב בהו אכילה ממילא הייתי חושב משקה כאוכל: ד [דף לו ע"ב] **תניא** קליפי רמון והנץ שלו או קליפי אגוזים (והנץ שלו) והגרעינין חייבין בערלה [מ] משום דהוו שומר ודרשינן את פריו לרבות את הטפל לפריו [נ] אבל גרעינין מדחייבין בערלה אלמא פרי נינהו. °מכאן יש ללמוד על כל גרעיני פירות דמברכין עליהם בורא פרי העץ (ח) ובלבד שלא יהו מרים שיהא נהנה מהן:

ה **תנן** מאימתי [ס] אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשרו (נ"א משישלשלו) והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גירוע ושיעורו כפול הלבן °מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפה"ע על הבוסר כשהוא פחות מפול הלבן אבל מברך עליו בפה"א (ט) [ע] כמו קפריסין דאמרינן לעיל בפה"א [פ] ושאר האילנות (ט) משיוציאו מיד חשוב הוא לברך בפה"ע (י) ואם מסופק בבוסר מתי הוא כפול הלבן יברך בפה"א דקי"ל כמתני' אם בירך על פירות האילן בפה"א יצא ואע"ג דבגמ' (מ.) מוקי ליה כר' יהודה מ"מ קי"ל הכי כיון דסתם לן תנא כר' יהודה: ו **פלפלי** רב ששת אמר שהכל נהיה בדברו רבא אמר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביומא דכפורי (יא) פטור מיתיבי ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא מה ת"ל עץ מאכל עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה פלפלין מלמד שהפלפלין חייבין בערלה ל"ק (יב) הא ברטיבתא והא ביבשתא וקי"ל כרבא ופלפלי [צ] וזנגבילא יבשתא וכן כל כיוצא בהן כגון [ק] גרופל"י ונגלי"ן ולא כלום וטעמא

רש"י **קטנים** חייבין · במעשר שדרכן לאוכלן בקוטנן קודם שיהיו מרים: **מתוקים** · גדולים חייבין שנגמר פריין קטנים פטורים שאין דרך אכילתן בכך: **זה** וזה לפטור. קטנים פטורים בין מרים בין מתוקים: **זה** וזה לחיוב · גדולים בין מרים ובין מתוקים: **פרי** · מראשית כל פרי: **תביא** · אשר תביא מארצך דה"ל למכתב אשר מארצך: **אין** סופגים · משום משקה הבאה מפירות ערלה:

דברי חמודות

תהר"י וכ"כ הרמב"ם והרשב"א: (ג) **ראוי** לברך עליו שהכל. ואחריו בב"י טור סימן ר"ח וכ"כ הרמב"ם בס"ג מס"ב: (ד) **דלא** נטעי להו אינשי אדעתא דהכי. וכתב הטור סימן ר"ד שכן חזיז והוא שאת מברכין עליהם שהכל ולא כתב הב"י זו מנין לו ואני מצאתי בפרק בכל מערבין דף כ"ח דרב זירא כי הוה חליש מגרסי' כו' מאי אגמרך רבך בכשות מאי אגמרך רבך בחזיז א"ל כשות בפה"א חזיז שהכל כו' מ"מ כשות גמר פרי חזיז לא גמר פרי מאי אמרת מאוירא קא רבי ולא היא מארעא קא רבי דהא קא חזינן דקטליה להיזמתי' ומיית כשותא וכבר כתבתי במע"מ דלגמון מברך עליו בפה"א ואע"פ שסופו להקשות: (ה) **לענין** ברכה חשיבי כו'. וכן הלכה: (ו) **אבל** בארץ לא. אלא הלכה כר"א דאמר צלף מתעשר תמרות אביונות וקפריסין כדלעיל והא דכתב הטור בי"ד סי' רצ"ד דבא"י חייבים האביונות והתמרות לאו למעוטי קפריסין אלא לרבותא נקט תמרות וכ"ש קפריסין דהא לענין ברכה תניא לעיל דאתמרות מברכין בפה"א כמו על העלין ובסיפא תניא לעיל דעל קפריסין מברך בפה"ע כמו על האביונות כך נ"ל לפרש דברי הטור ודלא כמו שהבינו רמ"י ז"ל דתמרות דוקא קאמר ונדחק לומר דתמרות חשובות מד"ס בא"י וקפריסין פטור לגמרי בא"י וליתא דהא מוכח ודאי דקפריסין חשיבי מהתמרות כמ"ש ואע"ג דהב"י כ' דלהרמב"ם משמע דקפריסין פטור אף בא"י והוא בפ' עשירי מהלכות מעשר שני לדידיה כ"ש תמרות דפטירי אבל למאן דמחייב תמרות נראה לי ודאי דכ"ש קפריסין ושכן צריך לפרש דברי הטור ודלא כמו שהבינו רמ"י ז"ל ועוד נדחק שם בענין קפריסין ואמר שם דמשום שהוא שומר דשומר מש"ס אינו בכלל מה שאחז"ל את לרבות הטפל לפריו וכמ"ש רבינו בסימן דלקמן וכל זה שלא עיין בגמרא דבגמרא בפרקין מקשינן למאן דס"ל דקפריסין לית בהו ערלה אתא לרבות כו' ומסיק רבא דהכא שאני דכי שקלת לשומר לא מיית פרי: (ז) **ולא** נהירא כו'. כבר כתבתי יישוב לזה במי"ע וגם הב"י כ' דהרשב"א והרמב"ם ס"ל כהרי"ף דמברך בפה"א וגם הטור כתב כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך עליהן בפה"א לצאת ידי ספק דתנן בירך על פרי העץ בפה"א יצא: (ח) **ובלבד** שלא יהו מרים. שאם הם מרים לא מברך עלייהו כלום כן כתב הב"י בשם הרשב"א וכתב עוד בשמו דאי ממתק להו על ידי האור מברך עלייהו שהכל: (ט) **משיוציאו** מיד חשוב הוא לברך בפה"ע. ובלבד שלא יהא מר או עפיץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין מברכין עליו כלל כ"כ הש"ע סימן ר"ב וכ"ל דאם מתקן ע"י האור או דבר אחר דמברך עלייהו שהכל כגרעינין שבסעיף דלעיל: (י) **ואם** מסופק בבוסר כו'. וז"ל הש"ע ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן לעולם מברך בפה"א עד שיהיה גדול ביותר: (יא) **פטור** אבל אסור דמוכח הגהות נאסרו ביוה"כ כ"כ ב"י סימן תקס"ז בשם המרדכי והג' מיימוני אע"פ שבטור כתב בשם העזרי דפטור ומותר: (יב) **הא** ברטיבתא. כגון ליטוואר"ו בלע"ז כ"כ התוספות ובגמרא אדאמר רבא כס זנגבילא ביומא דכפורא פטור א"ל רבנן לאמימר והאמר רבא האי הומלתא דאתיא מבי הינדואה שרי ומברכין עליה בפה"א ופירש"י הומלתא ליטואר"ו בלע"ז משמע מזה דרטיבתא דקאמרינן הוא המרוקת והיינו דמשני בגמרא דהומלתא ברטיבתא כלומר הומלתא רטיבתא הוא וזנגבילא דרבא ביבשתא אבל לעולם רטיבתא היינו המרוקת דוקא אלא שיש לדקדק דא"כ כשהוא רטוב ואינו מרוקת מה מברך דהא יבשתא לא הוי דלא יברך עליו כלל ומרוקת נמי אינו שיברך עליו בפה"ע או בפה"א למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל הב"י ס"ס ר"ב כ' על הומלתא וז"ל משמע בגמרא שהוא זנגביל מרוקת וכבר נתבאר שעל זנגבילא רטיבתא

מעדני יום טוב

דרך לאכול אם הרי"ף לקמחיה ופסק דמברך שנ"ב לפי שסברתו כו' וניחא השתא דקאמר רבינו הלכת' כרב יהוד' מכלל דפליגי דאה"נ דפליגי ג"כ בשאינו של קליות זה אין נ"ל שהיאך אפשר לומר שיחלקו בתרתי ויפסוק סתם כר"כ אע"ג דאינו ר"ל בכל מחלוקת אלא בענין אחד בלבד ומה שמפרש טעמא דלא רגילי אינשי לספויי קמחא אינו מספיק שהרי אפשר ג"כ להבינו בכל קמח ואפילו דקליות כמו שנ"ל אם נפרש גם להרי"ף דפליגי בשל קליות וכדפירש רבינו בתחלה גם להרי"ף וגם תהר"י לא פירשו להרי"ף מחלוקת דר"י ור"כ אלא בקמח שאינו של קליות בלבד: [ע] וכיון דפלוגתא הוא. שאפשר שהרי"ף נמי סובר דפליגי בשל קליות וכדכתב רבינו מתחלה ואפ"ה פסק הרי"ף כר"כ ראוי לברך כו': [פ] וגם לא נטעי אינשי אדעתא למיכל קורא. ולא דמיא לגמון שסופו להקשות אם אינו תולש בעתו הוא מתקשה כעץ ומברכינן עליה בפה"א דלגמון נטעי ליה אינשי אדעתא דפוגלא לאכלו כשהוא רך ושמו פוגלא. גמרא: [צ] ושקדים דקים כו'. פירש ב"י סימן ר"ד דהיינו בשקדים המתוקים כדלקמן ובמור וקצור העתיקו רכים וכן הל' בתהר"י: [ק] קטנים חייבים. פירש"י שדרכן לאוכלן בקוטנן וז"ל הב"י סימן ר"ב דכשהם קטנים עיקר אכילתן היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר: [ר] זה וזה לחיוב. מפרש בגמ' הואיל וראוי למתקן ע"י האור: [ש] ה"ג א"ר אילעא הורה ר"ח בצפורי כדברי האומר זה וזה. זה וזה קאי אמרים בין קטנים בין גדולים מפני שמרים ביותר וקטנים מפני שלא נגמרו ואמרי לה זה וזה לחיוב גדולים מפני שנגמרו קטנים לפי שטובים יותר. תוס': [ת] ודלא כפי' רש"י זה וזה לפטור קטנים מרים כו' · לא צריכא ליה לענין קושיתו על בה"ג דהא לפי פירוש רש"י נמי מרים קטנים פטורים והיאך מברכים עליהם בפה"ע ולמתוקים קטנים נמי לא כ"מ דאף לפי' קמא פטורים דכיון דזה וזה לפטור לא קאי אלא אמרים א"כ במתוקים לא פליג ר"י בר"י וקתני ת"ק קטנים פטורים: [א] משמע דאיירי בדבר א'. דבמה שזה פוטר זה מחייב והיינו כפי' קמא דלפטור ולחיוב תרווייהו במרים איירי ובין קטנים ובין גדולים אבל לפירש"י הפוטר מיירי דוקא בקטנים והמחייב מיירי דוקא בגדולים ובפ"ג דעירובין דף כ"ח מפרש רש"י כפירוש קמא: [ב] דר"א אומר. והלכה כמותו מלבד בחו"ל משום דהמיקל כו': [ג] כדאיתא בשמעתין · בברייתא דמייתי לה לעיל על מיני נצפה על העלין כו': [ד] לענין ברכה חשיבי כו'. ותימה דבגמרא אדרב יהודה אמר רב צלף של ערלה כו' ואוכל את הקפריסין דמייתי לה רבינו לקמן בסמוך אמרינן וקפריסין לאו פירא ורמינהו על מיני נצפה כו' ועל הקפריסין אומר בפה"ע והרי יש לחלק ועוד תמיהא לי דהא לקמן בנוסחא מבה"ג כתב בהדיא דמאי דלא הוי פירא לגבי ערלה לגבי ברכה נמי לא הוי פירא וא"כ אין לחלק לבה"ג גם בין מעשר לברכה: [ה] כיון דראוין לאכילה קצת ונהנין מהם. גם זה תימה דכי נמי נהנין מהן מאי הוה דאסור ליהנות בעוה"ז בלא ברכה הא לא אמרן שלא יברך עליהם כלל אלא שמברך שהכל והרי אינו בלא ברכה: [ו] ומיהו אם מיתק אותם כו' מברך עליהם כו'. כדלקמן דכי נשתנה למעליותא ע"י בישול כו' עיין בסמוך לקמן גבי הומלתא כו' מ"ש שם בס"ד: [ז] וכיון דבא"י פירא הוא כו'. אבל תהר"י כתבו דה"ק ומדגבי ערלה לאו ודאי פירא הוא שבארץ בלבד נוהג מן הספק ובחו"ל אינו נוהג לגבי ברכה נמי לא דיינינן ליה כפרי העץ ולא מברכין עליה בפה"ע כמו אם היה פרי ודאי אלא בפה"א שבברכה זו יצא מספק שאם הוא פרי האדמה כבר בירך הברכה הראויה לו ואם הוא פרי העץ יצא בברכה זו דהא תנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ע"כ והאריכו גם כן לפרש דלא תימא דהרי"ף פוסק כר"ע אפי' בא"י ע"ש ול"נ דה"נ קאמר דלגבי ערלה ודאי פירא הוא בא"י וכן מסתבר לפרש דהא ב"ה ודאי אילן הוא ס"ל כדאיתא בגמרא אפ"ה שפיר קאמר מדלגבי ערלה לאו פרי הוא והיינו בחו"ל דאע"ג דבא"י הוה פירא אנן מיהת בחו"ל היכי נעביד דאי נברך בפה"ע ולא ננהוג בהו ערלה הוי תרתי דסתרן אהדדי הלכך מברכין בפה"א: [ח] בההיא ברייתא. על מיני נצפה כו': [ט] אלא הביא ענבים ודרכן. כלומר שהביאם כשהם דרוכים שעדיין החרצנים והזגים מעורבים עם המשקה היוצא מהם: [י] שמשקים הבאים מהם כמותם · ובערלה סתמא קתני היוצא מן הענבים שמעת מינה דבכורים נמי אע"ג דקתני ענבים ודרכן לאו למימרא שמביאן כך דרוכים אלא כי נמי דרכן ומשך היין מהן והביאו הוי בכלל הריבוי ועוד דלקמן מסיק דאי לאו אכילה הוי הכל בכלל פרי א"כ כי אתי ריבוי דתביא ומפיק מיעוטא דאכילה תו הדר הוי הכל בכלל פרי וענבים ודרכן לאו דוקא כדפרישית: [כ] אי לא הוה כתיב ביה אכילה כו'. תמיהא לי דכי נמי אכילה כתיבה ביה הא קי"ל בר"פ יוה"כ דשתיה בכלל אכילה ועל המחה את החלב וכו' דבסמוך לא קשיא דהסיא לאו שתיה היא דלהוי בכלל אכילה אבל הני משקים דערלה אמאי לא להוי בכלל אכילה ושוב מצאתי בתוס' דהעור והרוטב שכתבו וז"ל הביא ענבים ודרכן כו' אע"ג דשתיה בכלל אכילה כענבים וזיתים לענין הבאת בכורים לא כתיבא אכילה דתהוי שתיה בכלל פרי ע"כ וקצת י"ל דאכילה דערלה יתירה דתסגי ליה בוערלתם את ערלתו ומשום הכי איכא למימר דקרא שינה בלשון אכילה לעכב דתהוי דוקא אכילה ולא שתיה וראייה זו מצאתי עוד בפרק בהמה המקשה אמתני' דקורעו ומוציא את דמו שכתב הר"ן ואע"ג דחלבו מכל בבהמה תאכלו דמי כיון דמשקה הוא לא ממעטין מיניה ואע"ג דאשכחן אכילה גבי דם אפ"ה כיון דאיכא לאוקמי אמידי דבר אכילה לא מוקמינן אדם ע"כ ומיהו התם להיתרא והכא לאיסורא כמו הסיא דיומא ורבינו שם בפ' בהמה המקשה כתב טעם אחר באיסור הדם: [ל] ה"א בלא קרא שמשקה היוצא ממנו נקרא פרי. והלכך לענין ברכה דלית לן קרא משקה היוצא ממנו פשיטא דהוי פרי ומ"מ צריך להא דיליף פרי כו' דאי לאו הכי אע"ג דלית לן קרא לענין ברכה ה"א דניליף ברכה מערלה ובכורים: [מ] משום דהוי שומר. לא קאי אגרעינין: [נ] אבל גרעינין דלא הוי משום שומר ואפ"ה מחויבים בערלה אלמא משום דפירי נינהו כו'. כך נ"ל לפרש וכן מוכח מדברי הטור סי' ר"ב שכתב דהרשב"א כתב שאין לברך עליהן בפה"ע דאדרבא לא חשיבי כפירי לענין ערלה אלא דמרבה להו מאת פריו את הטפל לפריו ע"כ ולכך ק"ל על רבינו שבהלכות ערלה כתב וז"ל והגרעינין גרעין של כל פרי אסורים בערלה דדרשינן את פריו את הטפל לפריו ע"כ לפי דבריו הללו משמע דס"ל דאע"ג דמרבינן ליה מאת ודרשינן הטפל לפריו אפ"ה פרי מקרי דהריבוי אתא לרבות שיהא פרי ומ"מ לשונו שבכאן לא משמע כן ועוד דא"כ מאי אריא גרעינין אפילו קליפים נמי לברך עלייהו בפה"ע כיון דגרעינים מאת אתרבו כמו קליפין ומברכין עלייהו בפה"ע א"כ ה"ה קליפין ולא כתב רבינו שמברכים בפה"ע אלא על הגרעינין ש"מ דלא ס"ל דגרעינין מאת אתרבו אלא סברא בעלמא הוא דחשיבי פרי וכדמשמע לשונו אבל גרעינין כו' וכדפרישית: [ס] אין קוצצין את האילנות בשביעית. פירש"י דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד וא"ת בלי שביעית נמי תיפוק ליה דאסור משום לא תשחית את עצה וי"ל דלא מעין קבא דלא שייך ביה בל תשחית כדאיתא פרק לא יחפור א"כ איירי דמעולה בדמים לעשות ממנה קורות דאז לא שייך ביה לא תשחית ומיהו משום איסורא דשביעית איכא לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד · תוספות: [ע] כמו קפריסין דאמרינן לעיל. לבה"ג ואע"ג דרבינו סתר דבריו לעיל לענין קפריסין מ"מ מיניה נשמע לדברים אחרים דלכ"ע לא חשיבי פרי שמברכין עליהן בפה"א ולא הביא לראיה שסובר שהדין שם הוא כן כמו שחשב בעל שלטי הגבורים ומשום כך הקשה על רבינו שדבריו סותרים זה את זה והניחם בצ"ע ולא היא כדפרישית: [פ] ושאר האילנות. חוץ מחרוב וזית דהא כב"ה קי"ל ונוסחא משובשת נזדמנה לו לב"י בקצור הפסקים: [צ] וזנגבילא יבשתא דבגמרא אמר רבא נמי כס זנגבילא ביומא דכיפורא פטור וא"ל רבנן למרימר והאמר רבא האי הומלתא פירש"י ליטואר"ו בלע"ז דאתיא מבי הנדואה פירש"י כוסיים שריא ומברכין עליה בפה"א ל"ק הא ברטיבתא הא ביבשתא ועיין בד"ח: [ק] גרופל"י ונגלי"ן. ענין אחד וכ"ל נגלין וגם אינו מלשון

תפארת שמואל

הרמב"ם כדעת הרי"ף וכן פסק מהרש"ם שם אינו חושש בגרונו אפי' ע"י אניגרון לא יברך עליו אלא שהכל: נ) **בפה"א**. נ"ב יש מקשים הא קאמר המחבר לעיל דהלכתא כברייתא דמברכין על האביונות ועל הקפריסין בפה"ע וקושיא זו הקשה הש"ג ואינם מבינים דעת המחבר וה"ק הבוסר אע"פ שהוא פחות מפול הלבן ואין שם פרי עליו לשביעית ולערלה מ"מ מברכין עליו בפה"א שהרי קפריסין אינו פרי לערלה ואפ"ה כתבו ה"ג ורי"ף

לפי שאין רגילין לאוכלן חיין כי אם לערבן עם שאר דברים [ר] ועל °אגוז שקורין מושקט מברכין עליו בפה"ע ועל הקנה שקורין [ש] קניל"א לינמון מברכין עליו [ת] בפה"א וכן כל אוכן [ר] שהוא ידוע שהוא פרי [האילן] מברך עליהם בפה"ע (יג) ושאינו פרי בפה"א ושאינו ידוע מברך שהכל (יד) [ש] ועל הסוקר כתב בעל ה"ג בפה"ע והוא יערת הדבש (טו) והמריח בקנה מברך [ת] אשר נתן ריח טוב [א] בפרי האדמה כיון שעיקרו עומד לאכילה כדאמרי' לקמן (דף מג:) האי מאן דמרח אתרוגא אומר אשר נתן ריח טוב בפירות [ב] ולא מברך בורא פירות (ס"א עצי) בשמים כיון שעיקרן עומד לאכילה. רב אלפס ז"ל כתב פלפלי רטיבתא בפה"א (טז) [ג] ולא נהירא °מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא והא ברטיבתא מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו בורא פרי העץ (יז) [ד] אבל בזנגבילא רטיבא בפה"א ביבשתא לא כלום:

ז חביץ קדירה (יח) וכן דייסא כעין חביץ קדירה כגון דאיכא בהן דובשא [ה] רב יהודה אומר שהכל ורב כהנא אומר בורא מיני מזונות אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת מינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן הלכתא דהא רב יוסף מייתי מינייהו ראיה (יט) הלכך כל שעיקרו מחמשת המינין [ו] אפי' רובו ממין אחר מברכין עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש (כ) אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו לא חשיב עיקר כדאמרינן לקמן (דף לט.) האי תבשילא דסילקא דשדו ביה קימחא [ז] לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ומברכין עליו בורא פה"א ואע"ג דהלכתא כוותייהו בהך מימרא קמייתא בהך מימרא תנינא דקאמר כל שהוא מה' מינין מברכין עליו בורא מיני מזונות לאפוקי אורז לא קי"ל כוותייהו דאיתותבו (דף לז.) מהך ברייתא דתניא (כא) הכוסס את החטה מברך עליה ב"פ האדמה טחנה אפאה ובשלה בזמן [ח] שהפרוסות קיימות [ט] מברך בתחלה המוציא ולבסוף ג' ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג':

ח [דף לז ע"א] **הכוסס** את האורז מברך עליו בפה"א טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומקשה עלה דהך ברייתא ומתרץ לה תני גבי אורז ולבסוף ולא כלום וקי"ל [י] דכל לבסוף ולא כלום מברך עליו בנ"ר וכן פירש"י שאין מברכין עליו מברכת פירות של (הארץ) [א"י] אלא בורא נפשות הלכך על אורז אם אפאו ועשה ממנו פת (כב) [כ] או שבשלו [ל] ועשאו כעין דייסא מברכין עליו תחלה בורא מיני מזונות אע"פ שאינו מן ז' המינין כיון שזה נקרא מזון כי הוא משביע וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא נתקנה ברכת מעין שלש כ"א על שבעת המינין והא דתניא לעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו כמעשה קדירה [מ] אברכה ראשונה קאי שמברכין עליו בורא מיני מזונות ויש ספרים שכתב בהם מלשון ה"ג [נ] אבל אורז לא מברכין עליו במ"מ [ס] דלא קי"ל כר' יוחנן בן נורי אלא שהכל ולאו מלתא היא דר' יוחנן בן נורי ס"ל אם אפאו מברך עליו המוציא דלחם גמור חשיב ליה אבל רבנן לחם לא חשיב ליה אבל מזון חשיב ליה ורב אלפס ז"ל כתב ופת דוחן מברך עליו בתחלה שהכל משום דמשמע ליה שאין דין האורז והדוחן שוה מדנקט במלתייהו דרבנן הכוסס את האורז ולא נקט דוחן ונ"ל דלאו ראיה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי דר' יוחנן בן נורי להשמיענו דאין לו דין חטין דקתני ברישא °וכן משמע ההוא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מזין וזיין וסועד את הלב כמו אורז (כג) הלכך מברכין לפניו במ"מ ולבסוף בנ"ר [ע] אבל העושה פת (כד) או תבשיל ממיני קטניות ליתא בכלל מזון ומברך עליו שהכל ובנ"ר וחסרונן כלומר בורא נפשות וכל מה שהם חסרים [פ] על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על ג) כל שאר דברים שברא בעולם שלא היו הנפשות חסרות כל כך אם לא בראם כי אונס אלא להתענג (כה) ובירושלמי מסיים בה ברוך אתה ה' חי העולמים ומה שכתב רב אלפס דהא דמברכין על האורז במ"מ הני מילי בדאיתיה לאורז בעין (כו) אבל ע"י תערובת לא היינו כשהרוב ממין אחר [צ] דבכי האי גוונא בחמשת המינין אפי' רובו ממין אחר מברך עליו בורא מיני מזונות:

ט הכוסס את החטה מברך עליו בפה"א °ולא פירש איזו ברכה יברך אחריה ויראה שיברך ב"נ ולא ברכה מעין שלש דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין שלש וקאמר דעל חמשת המינין מברך על המחיה ועל הכלכלה [ק] ועל פירות העץ ועל פרי העץ שלא מצינו בשום מקום שתקנו ברכה אחת מעין שלש על האדמה ועל פרי האדמה והא דאמר בשמעתין כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש היינו בשלקינהו ועבדינהו כעין דייסא אבל הכוסס את החטין או שלקינהו ואיתנייהו בעינייהו אינו מברך לאחריו אלא ב"נ [ר] ואע"ג דחטה כתיב בקרא כיון דאין אכילתה חשובה כל כך לא חשיבא ברכה (נ"א אכילה) לברך עליו מעין ג' מיהו מדכייל בדברי חכמים כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת משמע אפי' אכלו חי דומיא דשבעת המינים דרישא [ש] ובמחזור דר"ת ז"ל היה כתוב

מעדני יום טוב

מלשון רבינו אלא הג"ה ופי' על גרופלי הוא: [ר] ועל אגוז שקורין מושקא"ט כו'. שגם נוהגים לאכול אותו ביובש· תוספות:[ש] קניל"א לנמון.גם אלו ענין אחד הם ולנמון הג"ה ופי' הוא לקנילא ואינו מלשון רבינו: [ת] בפה"א. גרס וכ"כ ב"י סי' ר"ב וכן הוא בתוספות וכתבו מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ואלא מיהת בלשון התוספות כתוב עץ קנמון שקורין קניל"א וכן לועזין קנמון לימריצ"ד בל"א והיה נראה בעיני לומר דקנה וקנמון הכל חדא אלא שבכתוב בפ' כי תשא בשמן המשחה כתוב קנמון בשם וגם קנה בשם הרי דתרתי נינהו ובפטום הקטורת פ"ק דכריתות דף ו' לא חשוב אלא קנמון לבד וס"ם במקלת פירש"י שם בחומש שכתוב קנה וקנמון וקטורת לחוד ושמן המשחה לחוד אחר כתבי זה ראיתי בספר שלטי הגבורים להחכם רופא מומחה ר' אברהם ממאנטובא"ה שכתב בפרק פ"ה שהקלופה הוא הקנה שקורין קניל"א והיא קליפה שניה מעץ גדל בארץ הקינה ואחר שיסירו קליפת העץ החיצונה הם מנקים היטב הפנימית ואח"כ חותכין אותה בחתיכות מרובעות דקות וארוכות ומשליכין אותן בארץ ועוזבין אותם שם על גבי קרקע והקליפות האלה מעצמן מבלי סיוע ידי אדם מגירין עצמן ומתהפכין מתוכן ומקבלין בעגול כמו שיהיו קנה אחד שלם מענף אחד גם כאצבע של אדם עם כי שהענף אשר לוקחה משם לפעמים הוא יותר גם מירך האדם הבינוני וכו' וכתב להלן בפ' פ"ח שהוא הקנה בשם שבשמן המשחה עוד כתב בשני אלו הפרקים שהיונים הקדמוני' היו קוראים קנמון וקנילא לב' מינים נפרדים ואינו אלא מין אחד מתחלף כפי האקלימים או כפי חלושו או ישנותו עוד מפרש שהקנמון הוא כדעתו של הרמב"ן עשב או נטיעה והוא כמו תבלין או קש ודחה לכל האומרים פירוש אחר ודברים נכונים דיבר בטעמם ונימוקם ומעתה אוכל להגיה בפירש"י לחומש שנ"ל הקלופה הוא הקנה: [ר] שידוע שהוא פרי. ל' הטור שיודע שהם עיקר הפרי וכו' ושאינו עיקר הפרי כו' ושאינו יודע מה הוא כו': [ש] ועל הסוקר כו'. עיין בד"ח: [ת] אשר נתן. עיין מה שכתוב בזה בד"ח סעיף קט"ז: [א] בפרי האדמה. והטור סימן רט"ז העתיק בפירות: [ב] ולא מברך בורא עצי בשמים גרס ואתא לאפוקי מדברי הר"מ מרוטנבורג שסובר למברך עצי בשמים כמ"ש הטור בשמו: [ג] ולא נהירא מדפריך מערלה וכו'. ובב"י סימן ר"ב כתב בשם הרשב"א שנשאל למה מברכין על פלפלי בפה"א והלא גדלים באילן והשיב דכיון שאין נוטעין אותן אלא על דעת שיתיבשו ויאכלו רובן שחוקים כתבלין ואינן נאכלים בפני עצמם אלא מיעוטן לפעמים אין מברכין עליהם בפה"ע אלא בפה"א וקרוב היה שלא יברכו עליהם אלא שהכל כקורא אלא לפי שנאכלים המעט מהם ברטיבותן ולדעתא דהכי נמי נטעי קצת מברכין עליהם בפה"א מיהא: [ד] אבל בזנגבילא רטיבא בפה"א. שהיא ראויה לאכילה ומ"מ כיון שאינה עיקר הפרי מברכין עליה בפה"א · טור: [ה] רב יהודה אמר שהכל. סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר במ"מ סבר שמידא עיקר. גמרא: [ו] אפי' רובו ממין אחר. הכי מוכח בהדיא מריהטא דלקמן וכ"כ מדברי הב"י סי' ר"ח דמהתם משמע ליה וגם לשון שיש בו הכי משמע דכל שיש בו ואפילו אינו הרוב. ואם אינו עיקר גם כן לית סברא שיברך עליו אלא ודאי דמ"מ עיקר הוא ועוד דהא פלוגתייהו דרב יהודה ורב כהנא בהי מינייהו עיקר פליגי ועיין עוד בס"ם לקמן וכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' ברכות דטעם הדבר מפני שכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה: [ז] לדבוקי בעלמא. לא קאי התם אתבשילא דסילקא דההוא פשיטא דאין הקמח עיקר דלא נפשו ביה קמחא אלא קאי אתבשילא דלפתא אלא דלא הוצרך לדקדק בכאן בכך ונ"ל שהמגיה קמחא כו' לדבוקי שלא הפסיד: אורז מי"ל. כ"כ רבינו בהל' חלה סי' ב' וכתבו התוס' רש"י פי' אורז מיל וי"מ ריז"א ולהאי פי' י"ל דדוחן היינו מי"ל ע"כ וכתב ב"י דסוגיין דעלמא כהאי פירוש ע"כ וא"כ דוחן בל"א הירז"ש: [ח] שהפרוסות קיימות. י"מ דהיינו כשהלחם אינו שרוי במים כל כך שאם יקח הפרוסה שלא ישבר. תוספות. ובסימן י' כתב רבינו דירושלמי מפרש בכזית כו': [ט] מברך בתחלה המוציא. ובפרק כל שעה ס"ם ט"ז כתב רבינו דר"מ היא דסבר דלא אתי בישול ומבטל לאפייה ור' יוסי פליג עליה והלכה כמותו וכ"כ עוד בהל' חלה וע"ש ולקמן סי' י': [י] דכל לבסוף ולא כלום מברך עליו בנ"ר. וטעמא דקראו לברכת בנ"ר ולא כלום מצאתי בתשובת הרשב"א סימן תתכ"ג וז"ל אומר אני מפני שאינו מברך על הדבר שנהנה ממנו (כי שאר הברכות מברך על הדבר שנהנה ממנו) כגון לשמור חקיו וכן על כסוי וכן על כל המצות ועל כל הפירות על המצות ועל הפירות מברך ואפי' ברכת שהכל שאינו מזכיר אותם אלא דרך כלל מ"מ הרי הוא כולל מה שנהנה ממנו בכלל הדברים שנתהוו במאמרו ליהנות מהם אבל ברכת בנ"ר אינו כן שאינו מזכיר בברכה הדבר שנהנה ממנו בכלל הדברים לא בפירוש ולא בכלל שאינו אומר בורא מינין הרבה למלאות חסרון הדברים שברא אלא אדרבה הוא מברך על שברא נפשות חסירות וצריכות למה שברא על כן קראוהו ולא כלום עכ"ל: [כ] או שבשלו כו'. לעיל גבי חטה אין לפרש כן דכשאין אפויה אפי' בתחלה ליכא מאן דס"ל שמברך המוציא אבל באורז הא הזינן דמותבינן מינה לרב ושמואל דלא מיירי בפת וכתב ב"י משום דמשמע ליה לס"ם כל שאינו מה' המינין ברכת התבשיל שוה לברכת הפת וכן נראה מדקתני בברייתא אע"פ שהפרוסות קיימות מברך במ"מ דמשמע בין פרוסות קיימות בין אינן קיימות מברך במ"מ וכשאין הפרוסות קיימות ודאי לא עדיף מתבשיל העשוי מאורז עצמו ע"כ:[ל] ועשאו כעין דייסא.עיין בסי' פ' ובלחם חמודות אדהכא:[מ] אברכה ראשונה כו'. דמאי דדחינן לה בגמ' ומפרשינן בתחלה מברך עליו שהכל דיחויא דאליבא דרב ושמואל הוא והא אתותבו: [נ] [ס] דלא קי"ל כריב"נ. דאמר אורז מין דגן הוא:[ע] אבל העושה פת או תבשיל ממיני קטנית כו' ומברך עליו שהכל.כתב ב"י סי' ר"ח וז"ל תמיהני אמאי לא יברך בפה"א ואפשר דבנתבשלו הקטנית עד שנתמעכו מיירי דכיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליהם בפה"א עכ"ל ול"נ דמיירי רבינו בפת או תבשיל שנעשה מקמח של מיני קטניות וכ"כ תהר"י דפת של מיני קטניות או בקמח שלהם שמבשלין אותו ועושין ממנו מאכל מברך תחלה שהכל ולבסוף בנ"ר ומסתמא בהכי נמי מיירי רבינו שכן אתה מוצא שדברי רבינו ודברי תהר"י על הרוב שוים הם בחידושי הדינים שמה שכתוב בזה כתוב בזה ותהר"י נתנו שני טעמים בדבר בשם רבם הר"י ז"ל חדא דמפני שנשתנה מפרי ואין אנו יכולים ג"כ לברך עליו ברכת הפת כיון שאינו מה' המינים הלכך מברכים עליו שהכל דתנן ועל כולם שאמר שהכל יצא טעם שני שמפני שדרך אכילתו והנאתו כל הנהנה היא כשהוא פרי ועכשיו יצא מתורת פרי ואין דרך הנאתו בכך לפיכך גרע מהברכה שלו ע"כ: [פ] על כל מה שברא כו' כלומר על כל כו'. וכ"כ התוס' והעתיקו ועל כל כו' וכן נראה וכן הוא בטור סי' ר"ז וגם תהר"י העתיקו ועל כל כו' אלא שפירשו שהוא דבוק עם סוף הברכה והיינו שהם כתבו ע"פ מה שמסיימים ברוך חי העולמים: [צ] דבכה"ג בה' המינים כו'. כמ"ש בסימן דלעיל ע"ש: [ק] ה"ג ועל פירות העץ על העץ ועל פרי העץ ולא מצינו: [ר] אע"ג דחטה כתיב בקרא. פי' באותו מקרא דכתיבי הני דמברכין עלייהו מעין ג': [ש] ובמחזור דר"ת כו'. שכך היה דרכם לכתוב הדינים הנהוגים מענייני איסור והיתר וברכות במחזורים שהאדם משתמש בכל יום:

דברי חמודות

רטיבתא מברך בפה"א וקמ"ל משום שנתרקה לא נשתנית ברכתו לברך שהכל ע"כ נראה מזה דרטיבתא היינו שאינו מרוקח וכומלתא רבותא קמ"ל אע"פ שמרוקח ולא פי' יפה בדבר ואם המרוקח הוא דוקא ג"כ רטיבתא כמו שנראה מסוף לשונו או שכל זנגביל המרוקח יש לו דין כומלתא ואם נאמר דכל זנגבילא המרוקח אע"פ שיבש היה קודם לכן הואיל ומרוקח ונרטב על ידי זה דין רטיבתא וכומלתא יש לו א"כ כי משני על כומלתא הא ברטיבתא אין פירושו דדוקא ברטוב נעשה הכומלתא אלא כלומר שהכומלתא הוא רטיבתא כלומר שיש לו דין רטיבתא וז"ל בש"ע על זנגביל שמרקחים אותו כשהוא רטוב בפה"א ונראה דה"ה אם מרקחים אותו יבש כמו שעי"י כך הוא ראוי לאכילה הזנגביל עיקר ומברך עליו בפה"א ע"כ וכתב הטור בשם מהר"ם מרוטנבורג דנ"ל שעל בשמים שחוקים ומעורבים יחד בסוקר"א מברכין עליו בפה"א ומיירי בבשמים שברכתן בפה"א ועיין עוד סעיף מ"ו: (יג) ושאינו פרי. וכתב הטור ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו בפה"א: (יד) ועל הסוקר. כתב בה"ג בפה"ע והוא יערת הדבש והרמב"ם בפ"ח מה"ב השיג על זה וכתב י"א בפה"ע וכן אומרין המוצץ אותו קנים מברך בפה"א ואני אומר שאין זה נקרא פרי ומברכין עליהם שהכל לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה ע"י האור גדול מדבש תמרים דלא נשתנה ע"י האור ומברכין עליו שהכל פי' ב"י דבריו שעל דין המוצץ כתב שאין זה נקרא פרי ועל דין הסוקר כתב לא יהא דבש כו' וכתב הטור שאפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הן פרי ונטעו להו אדעתא לאוכלם הלכך כשנשתנו נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין היוצאים מהן שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינן ראויין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו בפה"ע ע"כ וכתב הב"י דדברי הטור הם דברים של טעם ואעפ"כ כיון דפלוגתא היא לברך שהכל עדיף דעל כולם אם אמר שהכל יצא: (טו) והמריח בקנה. ודאי דקאי אקנה דביה קיימינן דהיינו שקורין קניל"א והוא בל"א נמרינ"ד וכן בש"ע סי' רט"ז סעיף ב' כתב על קניל"א מברך שנתן ריח טוב בפירות וקשה לי דבסעיף דבתריה כתב על הורד ועל הקנמון שהוא עור הגדי כו' בורא עצי בשמים ונוטר שהעתיק ללשון הרמב"ם שהדברים הללו מועתקים ממנו לא כתב לקנמון וכמו שהעתיקו גם כן רבינו לקמן סימן ל"ז וכן שם בהרמב"ם ליתא אבל בטור כתב לתרווייהו קנה וקנמון שמברך ריח טוב בפירות וכ"כ רמ"י ואם נאמר דקנמון שהוא עור הגדי שכתב הש"ע אינו קנמון סתמא וסובר דקנה וקנמון ענין א' הם ולכך לא כתב אלא קניל"א בלבד הוי ניחא ומסכים כל זה לדברי החכם הרופא שהזכרתי במי"ט כי קנה וקנמון אחד הם ואינו כשבוש חכמי אומות הקדמונים ושהאמת שהקנה הוא לימרינד ויש בו חלוף בטובו וברעתו ולכך נתחלפו שמותיו ואמנם קנמון שבדברי חז"ל בפטום הקטורת אינו הקנה שהקנה הוא הקלופה וכמו שפירשתיו והקנמון הוא כמו תבן או קש מבושם ואינו בנמצא לדברי החכם הנזכר ואולם לדבריו אינו עור כי אם עשב או נטיעה: (טז) ולא נהירא מדפריך מערלה כו'. וכבר יישבתי זה בשם הרשב"א במי"ט ולכך הלכה כהרי"ף שמברכין בפה"א: (יז) אבל בזנגבילא רטיבתא. הכי איתא בגמרא וכתבתי לעיל בסעיף י"ב ע"ש: (יח) וכן דייסא כו'. וכל מעשה קדירה כדתניא בגמרא וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה"ב וכן הדגן שחלקו או שכתשו ובשלו בקדירה כגון הריפות וגרש כרמל וכיוצא בזה ועיין סעיף כ"ח: (יט) הלכך כל שעיקרו מה' המינין כו'. וכתב הר"ד אבודרהם בשם הר"ר יונה דדוקא כשיש בו מאחד מה' המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מה' המינים אינו מברך לבסוף ג' ברכות אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס ולבסוף מעין שלש וה"ה כשבשלוהו בקדירה שמברך תחלה במ"מ אבל לבסוף מברך בנ"ר ע"כ ואע"פ שדבריו אמורים שם על העירוב עם קמח אחר של דוחן וכיוצא בו אין ל"ל דדוקא בעירוב עם קמח קאמר אלא דיבר ברגיל והווה וה"ה בכל דבר שעירב הה' מינין והם עיקר ועיין בסי' ל': (כ) אבל תבשיל שנותנים שם קמח להקפות כו'. וכן מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ב וכתבו התוספות שכן ג"כ כשנותנים קמח לתוך קדירה שעושים לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא א"צ לברך במ"מ ושוב להחמיר ולגומעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך ע"כ: (כא) **הכוסס** את החטה תי' א"נ שלוק ואיתניהו בעינייהו שהגרעינים שלמים דמדמה לאו רבינו אהדדי לקמן סי' ט' כך פירש הב"י וכ"כ בהדיא בקיצור וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה"ב אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בפה"א כו' וכתב הכ"מ אע"פ שהוא שלוק כיון שהם שלמים שלא הוסרו קליפתן ולא חלקו אותן וז"ש אכל דגן שלוק כלומר דלא מקרי מבושל כיון שלא הוסרו קליפתן ולא חולקו ואמר כמות שהוא כלומר כמו שמביאין אותו מהגורן וכ"כ הר"ר יונה דמדאמרינן וכן דייסא דכעין חביץ קדירה שמעינן שלא יברך על הדייסא במ"מ אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדירה אבל אם בישל החטים שלמים והגרעינים עומדים שלמים אינו מברך עליהם אלא בפה"א כמו אם היה כוסס את החטה ובש"ע הוסיף ג"כ כשאוכל קליות ופשוט הוא דלא עדיף מנתבשל שלם וכתב הכלבו בשם ר"י דזה דוקא באוכל חטים וכיוצא בהן דראוין לאכול כך אבל האוכל שעורים שלמים אפילו קלוין בזה אינן ראוין לאכול רק ע"י הדחק ואין מברך לפניהם רק שהכל: (כב) או שבשלו ועשאו כעין דייסא. היינו דוקא כשנתמעך האורז יפה דהוי כמו דייסא הא לאו הכי אע"פ שבלקו אינו מברך אלא בפה"א דבכלל כוסס הוא וכמ"ש גבי חטה בסעיף דלעיל ב"י: (כג) **הלכך** מברכין לפניו במ"מ כו'. אבל הרמב"ם כתב כהרי"ף וכך סתם השלחן ערוך והרב רמ"י לא הזכיר דין פת דוחן וכתב במקומו אוכל דוחן בעין וצריך עיון למה ומנין לו: (כד) או תבשיל ממיני קטניות. כבר כתבתי במי"ט שהב"י מפרש דמיירי שהקטניות נתמעכו לגמרי שאין זה דרך אכילתן הלכך אין מברכין עליהם אלא שהכל וכתב רמ"א שכן אם אינם עובים מבושלים כמו חיים אע"פ שהם שלמים מברך עליהם שהכל: (כה) ובירושלמי מסיים בא"י חי העולמים. ותלמידי הר"י כתבו בשמו דנ"ל שזו מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בש"ס שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא ברוך חי העולמים וכתב ב"י סי' ר"ז שכן ראוי לנהוג: (כו) אבל ע"י תערובת לא. אלא מברך עליו כברכת אותו תבשיל

יכול

תפארת שמואל

ורי"ף שמברכין בפה"א ה"נ הכא אבל מה שסבר המחבר גופיה בפה"ע לא קשה דאיהו לא פסק כר"ע אלא בחוץ לארץ מיקל כוותיה אבל לענין ברכה חשיב ליה פרי מעט כמו בארץ וקי"ל; ג) על כל שאר דברים שברא וכו', ול"נ

הכוסס את החטה מברך ברכה אחת מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה והוגה מבחוץ מברכין עליו ב"נ וכן כתב בה"ג בורא נפשות בכוסס את החטה או שלקינהו [ואיתנהייא] בעינייהו וכגון להחמיר שלא לאכול חטין או שלקות בעינייהו אם לא בתוך הסעודה משום ספק ברכה אחרונה ואמרינן בירושלמי דפירקין דר' ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו מברך בסופה אמר ר' יוסי והכי לא אכל סולת ר' ירמיה מיומיה לפי שהיה מסופק בברכה אחרונה שאם היה מסופק בברכה ראשונה [ת]יכול לברך שהכ"ב דתנן על כולם אם אמר שהכ"ב יצא [א]אבל ברכה אחרונה אין לו לברך אלא ברכה שנתקנה: י [דף לז ע"ב] אמר רב יוסף האי חבילא [ב] אי אית ביה פרורין כזית מברך עליו מתחלה המוציא למ"ה ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה א' מעין ג' ורב ששת אמר אפי' פרורין שאין בהן כזית אמר רבא והוא דאיכא עליהם תוריתא דנהמא וכן הלכתא חבילא פירש"י שמבשלין לחם בתוך האילפס °וקשה לפירושו א"כ מה מייתי רב יוסף ראיה מפרורי מנחה שלא נתבשלו וי"ל כיון שנטגנה בשמן חשוב הוא כנתבשל מיהו קשה מאי מייתי עלה מליקט מכולם כזית [ג] דאיירי בה' מינין דהתם לא איירי לא במבושל ולא במטוגן ועוד קשה לפירש"י [ד] דלרב ששת תיקשי ליה מברייתא דלעיל אין הפרוסות קימות בתחלה מברך עליהם בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומפרש בירושלמי פרוסות קיימות בכזית אין פרוסות קיימות בפחות מכזית ופר"ת חבילה [ה] הם פירורי לחם שנדבקין יחד ע"י [ו] חלב ודבש ובערוך פי' שהם פירורי לחם שנדבקים זה בזה ע"י מרק וכל דבר הנדבק יחד קרוי חבילא כעין חבילא דתמרי °וג' חילוקים יש בהן (כז) [ז] היכא שנתבשלו אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושלש ברכות ואם אין בהן כזית אע"ג דמחזי דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אין מברך עליו (כח) אלא בורא מ"מ דכיון שהוא מבושל אינו חשוב תואר לחם [ח] ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק (כט) אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אף על פי שאין בו תואר לחם ואם אין בפרוסות כזית (ל) אם יש בו תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בו תואר לחם (לא) מברך עליו בורא מ"מ (לב) [ט] והיכא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורר דק דק אע"פ שאין בהן כזית ואין בהן תואר לחם מברך עליו המוציא (לג) ושלש ברכות דכיון שהוא פת בפני עצמו [י] אינו יוצא לעולם מתורת פת *בשם הר' יונה ז"ל וכן נראה מתוך ההלכה ולא כדברי רבינו הגאון ז"ל שאמר דהא דאמרינן (דף לט) פת הגלוסקה בקערה מברך עליה המוציא דאיירי בדאיכא עליה [כ] תוריתא דנהמא [שאין אנו צריכין לזה אלא] כיון דאין דבר אחר מעורב עמו אינו יוצא מתורת לחם ומברכין עליו המוציא: יא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן טרוקנין [ל] חייבים בחלה ה"ג ולא גרסינן פטורין והכי איתא בירושלמי רבי יוחנן אמר טרוקנין חייבין בחלה ואומר עליהם המוציא ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח אף על גב דבלילתו רכה וגובלא בעלמא הוי מכל מקום הוי כמו תחלתו סופגנים וסופו עיסה שחייב בחלה אבל דבר שתחלתו סופגנין וסופו סופגנין כגון שבלילתו רכה ונטגן בשמן פטור מן החלה ואין מברכין עליו המוציא מאי טרוקנין

הגה"ה

*ונראה כשנותנין הפרורין במים והמים מתלבנים מחמת הפרורין אזיל להו תוריתא דנהמא וכן ד) היה רגיל רבינו דוד ממין ללבן פרורין במים בלילה כדי לאכלן שחרית בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלאחריו. העתקה מן התוספות:

אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה ולא דמי לטרוקנין דאף על פי שבלילתה רכה אופין אותה בגומא שבכירה כמו שפירש"י דנעשה לחם אבל [ם] מירתח גביל שופכין אותו על הכירה ומתפשט ואין תורת לחם עליו מאי טריתא איכא דאמרי מירתח גביל ואיכא דאמרי נהמא דהגדוקא ואיכא דאמרי (לד) לחם העשוי לכותח דתני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה (לה) ואם עשאן [דף לח ע"א] [נ] כעבין חייב והאי כובא דארעא מברך עליה (לו) בורא מיני מזונות. *(לז) ואי קבע סעודה עליה מברך עליה המוציא וג' ברכות מר זוטרא קבע סעודתיה עליה ובריך עליה המוציא ושלש ברכות [ם] אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מאי טעמא [ע] לחם עוני קרינן ביה: יב ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברך עליה שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא וכתב בעל ה"ג והוא שנתן בו מים דאי לבדו הוא מברך עליו בורא פרי העץ דאישתני לעלויא כמו שמן זית ולא נהירא דהוי כמו היוצא מן הרמונים ומן התאנים דאמרינן בפרק כל שעה (דף כד:) [פ] דחשבינן להו זיעה בעלמא ואין סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים גבי ערלה (לח) [צ] ולא עדיף מיין תפוחים *ואפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים [ק] ואם כן קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל שבעת המינין הוא ומברך עליו בורא פרי העץ וברכה אחת מעין שלש [ר] ולא דמי ליוצא מן הרמונים ומן התאנים ויין התפוחים דהני יוצאים על ידי כתישה וכחיטה אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק ושכר העשוי מן התמרים או שכר שעורים מברכין עליו שהכל (לט) כדאיתא בפ' המוכר פירות (דף צו:) °ואם תאמר בשכר שעורין אמאי מברכין שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעלויא. וי"ל דאית להו עלויא אחרינא בפת [ש] כדאמרינן לעיל אי נמי כיון שהמשקה נגלל עיקרו על שם המים ולא שייכא להא דרב ושמואל דכל שיש בו מה' המינים לפי שאין כאן כי אם טעם בעלמא מידי דהוה אשתיתא [ת] דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל. (מ) ותמרי דעבדינהו טרימו מברכים עלייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא דבמילתייהו קיימי כדמעיקרא: יג (מא) שתיתא *רב אמר שהכ"ב. ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי הא בריכה הא בעבה עבה דלאכילה עבידא בורא מ"מ [א] ורכה (מב) דלרפואה עבידא מברך שהכל: יד חוץ מן הפת [ב] ת"ר על הפת הוא אומר המוציא

הגה"ה

*ונ"ע על אותו *שול"ש שאנו רגילין לעשות דהוי כגובלין בעלמא ומברכין עליה במ"מ ואפי' למר זוטרא דקבע סעודתיה על גובלין דהכא ומברך עליו המוציא וג' ברכות היינו שמא לפי שאינו קלוש כל כך כמו עיסת *שול"ש שאנו רגילים [בהם. ורבי היה מגמגם לקבוע על ניל"ש כמו שאנו רגילים] לעשות (בהם) בפורים כי אולי הם כעין גובלי דהכא ומיהו אין חייבים בחלה וגובלי דהכא חייבין בחלה אע"פ שאינו ראוי לברך עליו המוציא אי לא קבע סעודתיה עלייהו. העתק מן התוס':

הגה"ה

*ומהר"ם מקיים פירוש ה"ג כמו שאנו אומרים לקמן אם תחלה בפה"א שלקן שהכל גם הכא שתחלת תמרים בורא פרי העץ הואיל ואשתני לגריעותא בפה"א שאין סברא להוריד אותו משתי מעלות אם לא נתן בו מים ומה שהביא ראיה א מן היין דבסמוך גמרא לא הייתי ראיה אלא שאינו קרוי פרי לענין תרומה ויכול להיות שגם יין תפוחים מברך בורא פרי האדמה שלא תורידנו ב' מעלות. מא"ז:

הגה"ה

*פירוש מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבולים לחין וטוחנין אותו בשבת פירוש מגיסין בכף לערבו יפה ומברכין עליו. מא"ז:

הגהות הב"ח *מן היין של תפוחים דבסמוך כו':

דברי חמודות

טור ועיין לעיל סעיף י"ט: (כז) היכא שנתבשלו אם יש בהן כזית. אע"פ שאין בו תואר לחם דהיכא שנתבשל לא משמע דשני לן בין אית ביה תוריתא דנהמא ללית ביה ב"י סימן ר"ח וראיתי לרמ"י שמפרש אם יש בהם כזית קודם שנתבשלו ואין נ"ל כדבריו דמאי אכפת לן בקודם שנתבשלו מאי הוה אם עכשיו בשעה שאוכל אין בכם כזית וגם הוא דבר תמוה בעצמו שכאוכל ימרך לדעת כמה היה שיעורו קודם שנתבשל ובר מן דין הרי לשון רש"י אם הפרוסות קיימות ולא נימוחו בבישולן: (כח) אלא במ"מ. וברכה אחת מעין שלש כ"כ בקיצור ואפשר לומר דזה לשטת רבינו שסובר דהוי דאורייתא כדלקמן סימן י"ו אבל למ"ד דלא הוי דאורייתא א"כ יש להסתפק בה כמו בבורא נפשות דהסם וע"ש דלאותו מ"ד לבנ"ר נמי בעי שיעור ועוד ע"ש במי"ט דאף לרבינו בבנ"ר אין ספק: (כט) אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא. וג' ברכות כדלעיל: (ל) אם יש בו תואר לחם מברך עליו המוציא. וג' ברכות כ"כ בקיצור ובשם בין כולם כזית כדלקמן סעיף ל"ג: (לא) מברך עליו במ"מ. וברכה אחת מעין שלש כך כתוב בקיצור וכמו שפירשתי בסעיף כ"ח: (לב) והיבא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורר דק דק כו'. ומיהו כתבו התוס' כשנותנים הפירורים במים והמים מתלבנים מחמת הפירורים אזל ליה תוריתא דנהמא ואין מברך עליהן אלא במ"מ וברכה אחת מעין שלש וכן כתב המרדכי וכתב עוד המרדכי שכן השורה שהו ביין אין מברך המוציא שלא מתורת לחם הואיל ושימוק (דביין אדום מיירי) ודומה לפת הבאה בכיסנין ומברך עליו במ"מ ד"ה זן זיין ופירש הב"י דהיינו בפירורים או בפרוסה שאין בה כזית אבל בפרוסה שיש בה כזית לא: (לג) וג' ברכות. וכתב הב"י סי' ר"ח בשם הרשב"א שאם לא אכל בין כולם כזית וה"נ בפרוסה אחת שאין בה כזית ואכלה בלבד שאין מברך לאחריה אפילו בנ"ר דכל שהוא מעון ברכה דאורייתא ופטרת ליה משום דבצר ליה שיעורא לא תרתי עליה ברכה אחריתי ושכן נראה דעת הרי"ף וכתב עוד הב"י שכן נראה מדברי רבינו סי' י"ו ושכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ב והכי נקטינן: (לד) לחם העשוי לכותח. פי' רש"י שאין אופים אותו בתנור אלא בחמה וכתוב בש"ע י"ד סי' שכ"ט וכן קלי שלשין אותו במים או בדבש ואוכלים אותו בלא אפיה פטור וקלי שלשו כדי לאפותו חייב וזהו מדברי הרמב"ם פ"ו מהל' בכורים ושם כתב הכ"מ שהוא ירושלמי דפ"ק דחלה קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה ר' יוסי בשם ר' יוחנן אמר והוא שאפאן משמע בהדיא שאם לא אפאן פטור ע"כ וגם לשון הרמב"ם שאין חייבת אלא עיסה שסופה להאפות לחם למאכל אדם ואפ"ה כתב הש"ע שלשו כדי לאפותו חייב משמע שאפי' אח"כ לא אפאו אזלי' בתר שעת הגלגול לפי שכן יתבאר בהל' חלה דהכל הולך אחר דעתו של אדם בשעת הגלגול: (לה) ואם עשאן כעבין חייב. ובטור ס"ס קע"ח מסיים ויברך עליה כלומר המוציא וכתב ב"י שכ"כ ג"כ רבינו ירוחם שעשאה כעבין שמברך עליה המוציא וג' ברכות ותמהני שהשמיט זה בש"ע שהרי אין עליו שום חולק: (לו) במ"מ. וברכה אחת מעין שלש. בש"ע: (לז) ואי קבע כו'. אבל טריתא אפי' אי קבע לא ועיין מ"ש בזה בקיצור: (לח) ולא עדיף מיין תפוחים. דתניא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספווניות ושאר מי פירות של תרומה ר"א מחייב קרן וחומש (לשותה ממנו בשוגג) ור' יהושע פוטר ופרש"י דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה אל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד וכר' יהושע קים לן לגבי ר"א וגם קי"ל דלא כבה"ג אלא אפילו לא נתן מים בדבש תמרים מברך שהכל וכתב הטור סי' ר"ד שעל דבש תמרים מברך ג"כ שהכל. וחומץ ספווניות פירש"י ז"ל וחומץ ספוניות סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושין מהן חומץ ע"כ וכתב הטור סי' ר"ב בשם מהר"ם מרוטנבורג שעל הסופי ענבים עצמן מברך ג"כ שהכל ואע"פ שהטור חולק פוסק הש"ע כמהר"ם: (לט) בדאיתא בפרק המוכר פירות סי' ט' ושם יתבארו יותר דינים השייכים ודומה להם: (מ) ותמרי דעבדינהו טרימי'. פירש"י שכתשו קצת ואינו מרוסק וכתב הב"י סי' ר"ב שמשמע מדבריו שאם הוא מרוסק לגמרי אין מברכין עליו בפה"ע וכן נראה מדברי הטור וכ"כ בת"ה סי' כ"ט אבל הרמב"ם כתב תמרים שמיעכן ביד והוציא גרעינן שלהם ועשאום כמו עיסה מברך עליהם תחלה בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש עכ"ל הב"י וכתב רמ"א דלפי זה בלטוור"ק הנקרא פאוודלא מברכין עליה בפה"ע ולפי פירש"י מברך עליה שהכל וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל אבל אם בירך בפה"ע יצא כי כן נראה עכ"ל רמ"א ורמ"י ז"ל לא דק יפה בזה כמ"ש בס' מלבושי י"ט ועיין סי' כ"ח: (מא) שתיתא. פירש"י מאכל העשוי מקמח קליות כו' כ"כ בטור סימן ר"ח אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה"ב וז"ל קמח של אחד מה' המינים שקלאו ועירבו במים או בשאר משקים אם סי' עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללועסו מברך עליו במ"מ ולבסוף על המחיה ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתות מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בנ"ר: (מב) דלרפואה עבידא. כתב ב"י סי' ר"ד שמצא כתוב בשם הר"ח שכל המרקחות שאינם מאכל בריאים אלא לרפואה מברך שהכל

מעדני יום טוב

[ת] יכול לברך שהכ"ב כו'. ואפי' לכתחלה ואע"ג דאם בירך דיעבד משמע כיון שמסופק כדיעבד דמי ב"י ס"ס ר"ד בשם הג"מ שכתבו כן בשם התוס': [א] אבל ברכה אחרונה. דלא תנן בה דאם בירך בנ"ר דילא: גרסי' בגמרא אמר רבא האי ריהטא דחקלאי וכו' דלא מפשו ביה קמחא כו' אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מה' המינים מברכים עליו במ"מ וכתבו הרי"ף ומה שהשמיטו רבינו נ"ל משום שכבר השמיענו זה הדינבסי' ז' במ"מ שם כל שעיקרו מחמשת המינים אפילו רובו ממין אחר מברכים עליו במ"מ: [ב] ה"ג אי אית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו ג' ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו: [ג] דאיירי בה' מינין. כמו שהוכיחו התוס' מדקתני אם חמץ הוא ובמנחות ליכא חמץ כדתנן כל המנחות באות מצה אלא אה' מינין קאי וה"ק ליקט מכל מיני לחמים כזית כו' ע"כ וא"ת לחמי תודה שיש בהם חמץ י"ל דלישנא דמכולן לא דייקא כלל ושוב ראיתי בספר המאור שכתב וז"ל ה"ק בשל חולין כה"ג אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא יוצא בה י"ח בפסח דאלת"ה חמץ בשירי מנחות לאחר פתיתה היכי משכחת לה הלא לחמי תודה אין להם פתיתה אלא על כרחך כה"ג בחולין קאמר עכ"ל ובזה מתיישב קושית רבינו ג"כ: [ד] דלרב ששת תקשי ליה כו'. ומפרש בירושלמי כו' והתוספות תירצו דהא דמפרש בירושלמי בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמים דאפי' בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא ע"כ ותהר"י הקשו בשמו על פירש"י דאי במבושל אם כן הא דקתני בברייתא בזמן שאין הפרוסות קיימות בתחלה מברך במ"מ נלפרך נומר דמיירי כשאין בהן כזית ושאין בהם תואר לחם דאי כשיש בהן תואר לחם האמר רב ששת שאע"פ שאין בהם כזית מברך עליהם המוציא וא"כ לדעת רב ששת מה חידש לנו רבא בכאן שאמר והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא שהרי כבר נאמר בברייתא ולמה הוצרך רבא לחזור הדבר ללא צורך שאין דרך האמוראים כו' ע"כ ואני שמעתי ולא אבין דהרי אפשר לומר דרבא עצמו דקאמר והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא לא קאמר הכי אלא כדי שלא תקשה על רב ששת מהברייתא דהא בברייתא נמי בהדיא קתני דלית ביה תוריתא דנהמא: [ה] הם פרורי לחם שנדבקו יחד כו'. והשתא מייתי שפיר מליקט מכולם שכמו שזה בלא בישול ואנו מברכין עליו הה"נ בחבילה כיון שאין שם בישול אלא חיבור בעלמא. תהר"י ועי' לקמן: [ו] חלב ודבש. או או קאמר: [ז] היבא שנתבשלו אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא. והיינו ברייתא אם הפרוסות קיימות כו' דבסי' ז' ושם כתבתי דבפ' כל שעה סי' י"ז ובהלכות חלה כתב דהסיא ר"מ היא דקסבר דלא אתי בשול ומבטל ליה אבל ר' יוסי פליג והלכה כמותו כ"כ שם בשם הר"ש והרמב"ן וכ"ל דאיכא למדתי דעד כאן ל"פ ר"מ ור"י אלא לענין מה דבעינן טעם מצה וס"ל לר' יוסי דהוי כמצה עשירה כיון שנתבשלה ולא הוה טעם לחם עוני וכי הא קאמר בגמרא דהכא כדף דלקמן דר"י מודה בשלקות משום דשאני רקיק דבעינן טעם מצה ופי' תהר"י בשם רבני צרפת דהוה כמצה עשירה כו' כמ"ש בשמם בסי' פ"ו והשתא כי היכי דלענין שלקות מודה ר"י למברך בפה"א ואין השליקה מבטלן מברכתן כן בלחם נמי מודה לענין ברכה: [ח] ואם אינו מבושל כו'. מכאן ואילך חילוק השני והיינו חבילה וכרב ששת כפי' ר"ת והערוך ולא בעי רבא תוריתא דנהמא אלא באין בהן כזית: [ט] והיבא שאינו לא מבושל. זהו החילוק הג' ומכח סברא בעלמא והכי מייתי לקמן סי' י"ו בהדיא מהירושלמי: [י] אינו יוצא לעולם מתורת פת. וקשה דא"כ מאי מקשה מליקט מכולם וי"ל דהכן הא פסקינן כרב ששת ואליביה הוא דאמרן להני ג' חילוקים: [כ] ה"ג תוריתא דנהמא שאין אנו נריכין לזה אלא כיון וכן הוא בתהר"י: [ל] חייבין בחלה כנ"ל וכ"ל דגרס ה"ג בגמ' וכן כי אתא הבין: [ם] מירתח גביל. וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא גרס גביל מרתח: [נ] כעבין. פירש"י ערוכות ומקופפות כגלוסקאות נאות וכ"ל שר"ל לאפוקי כלמודים דבגמ' שפירש כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריסתם ותהיה הגירסא כמו שהיא לפנינו כעבין בבי"ת וכן הוא בהלכות חלה גם שם בשם הירושלמי אבל בפ' אלו עוברין דף מ"ח איתא כעבין בכ"ף ושם פרש"י קיטו"ש בלע"ז ארוכים וקצרים ואין טפכים זה מזה ור"ל לאפוקי מה שפירש שם על ככרות של בבל שנושכות זו מזו ולפי זה נראה לי דנקראים עבין מלשון עבנא שהוא תרגום נחת שהיא ארוכה וקצרה: [ס] אמר מר בר רב אשי. ואדם גרסינן וכך העתיק רבינו בפרק כל שעה ומסיק ב"י סי' קס"ח שאינו חולק בענין המוציא דבהא ס"ל דדווקא בקבע ולא קאתי אלא לאשמעינן דאדם יוצא כו' ולא תימא כיון שדרך לאכול לפעמים כובא דארעא לתענוג מצה עשירה הוי ולא נפיק בה קמ"ל דשפיר מקרי לחם עוני א"כ לנ"ת כיון דאין טרת פת עליה לא יצא בה י"ח בפסח קמ"ל דשפיר יצא י"ח דלחם עוני הכי הוי שאין לעני תנור ואופהו בקרקע ע"כ: [ע] לחם עוני קרינא ביה גרס וכך העתיק רבינו בפ' כל שעה: [פ] דחשבינן ליה זיעה בעלמא. והתם כתבו התוס' דתימה הוא אמאי אמרי' דזיעה בעלמא הוא והא טעם כעיקר דאורייתא ע"כ ואולי שזהו טעם הגאון דאע"ג דלענין ערלה אמרינן התם דזיעה בעלמא הוא היכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר: [צ] ולא עדיף מיין תפוחים דקתני גבי דבש תמרים בתרומה כלמייתי לה בגמ' וכי היכי דהתם ולאי א"ל שיתן לתוכו מים ה"נ בדבש הזב מאליו כו'. ולא דמי לחטה דאין אכילתם חשובה כדלעיל סי' פ' אבל דבש אכילה חשובה היא: [ק] וא"כ קרא איירי בדבש תמרים: [ר] ולא דמי כו'. כלומר דלא מלית אמרת דדילמא דבש דקרא לא הוי הזב אלא התמרה גופה דבש קרי לה אבל הזב מהתמרה הרי הוא כמו הזב מתאנים ורמונים מש"ה כתב דהא לא דמי להו ומש"ה ודאי דדבש דבקרא היינו הזב מהתמרה: [ש] כדאמרי' לעיל. גבי קמחא דחיטי בסי' ב': [ת] דאמרי' לקמן. בסימן הסמוך ולפי' פי' הר"ר יונה שאכתוב שם בס"ד: [א] ורכה דלרפואה עבידא. לא קאמר מפני שאינו אוכל אותה להנאה אלא לרפואה שיברך שהכל דודאי מפני שאוכל הדבר לרפואה אינו גורע ברכתו דהא אמרי' כל האוכלים אוכל אדם לרפואה וכל המשקים הוא שותה אלא ה"ק אם היא רכה כמו שדרך לעשותה לרפואה אע"פ ששותה אותה להנאה אינו מברך אלא שהכל תהר"י ועיין בד"ח סעיף כ"ב: [ב] ת"ר על הפת הוא אומר המוציא וכו'. אמר רבא

תפארת שמואל

ול"נ לפרש ועל כמו ועל הכל מה שעשה הקב"ה חסדו עם הבריות שברא להם דברי תענוגים שאינם אלא להחיות ולהברות בהם נפש כל חי נ"ל: ד) ונראה וכו' שלאחריו. כ"ב שלא לאחר שיתחזק ראשו ויגיד סגלה:

לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ. ירושלמי רבי ירמיה בריך קומי רבי זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה [ג] מאי כרבנן שלא לערב ראשי האותיות °ואף על גב דלחם מן הארץ מעורב הוא [ד] התם אי אפשר לתקן לשון אחר (מג) לפי שהוא לשון המקרא להוציא לחם מן הארץ ירושלמי על דעתיה דרבנן הבורא פרי הגפן על דעתיה דר' נחמיה בפה"ג והאידנא נהוג עלמא לומר בפה"ג ואמרינן המוציא [ה] וסמכינן אהא דירושלמי שאין אומרים המוציא (מד) אלא שלא לערב ראשי האותיות:

טו [דף לח ע"ב] **על** שלקות הוא אומר וכו' קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכינן עליהן בפה"א וקי"ל הכי דהא רב ושמואל [ו] ור' יוחנן כולהו סבירא להו דשלקות בפה"א ותניא נמי הכי יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי ולא במבושל ואע"פ שלא נימוח ולא פליג ר' יוסי עליה דר' מאיר אלא במצה [ז] משום דבעי' טעם מצה וליכא אבל בעלמא אפי' ר' יוסי מודה דשלקות במלתייהו קיימי ומברך עליהן בורא פרי האדמה °הלכך כל ירק (מה) ופרי ומיני קטניות שטובים חיין ומבושלין מברכין עליהן לאחר שנתבשלו ברכתן הראויה להן קודם בישול *אבל קרא וסלקא וכרבא וכיוצא בהן שטובים מבושלים יותר מחיין כשהן חיין מברך שנ"ב וכשהן מבושלין דאישתנו לעילויא בורא פה"א ותומי ה) [ח] וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין בורא פרי האדמה וכשהן מבושלין שהכל [ט] דאישתנו לגריעותא ואפי' יש מי שאוכל אותם יותר ברצון מבושלין מחיים בטלה דעתו והולכים אחר הרוב ואע"פ שאנו רגילין לאוכלן מבושלין זהו לפי ששומן הבשר ממתיק טעמו ואגוז המטוגן בדבש האגוז עיקר ומברכין עליו בפה"ע ויש שרוצים לומר [י] כיון דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא והיה ראוי לברך עליו שהכל נמצא מעליותא ע"י הדבש והדבש עיקר ומברך עליו שהכל ולא מסתבר דאע"פ שנתעלה ע"י הדבש (מו) [כ] מכל מקום האגוז עיקר ורב ו) אלפס ז"ל כתב דאפי' תומי וכרתי מברכי' עליהן בפה"א כשהן מבושלין ונראה דהיינו טעמא דידיה משום דסבר דרב חסדא פליג אדר"י ואדרב ושמואל ואין הלכה כיחיד במקום רבים ומיהו מסתבר דליכא מאן דפליג אהכרעה דידיה [ל] ורב נחמן אוקי פלוגתייהו בפלוגתא דתנאי ולא מיתוקמא מילתיה דעולא דאמר משמיה דר' יוחנן השבשתא הוא וכולהו אמוראי סברי שלקות מברכין עליהן בפה"א ואף על גב דלא צריכין השתא להכרעה דרב חסדא מ"מ סברא טובה היא דכיון שנשתנית לגריעותא נשתנית ברכתו:

הגה"ה

*ומטעם זה אנו מברכין על היין מבושל בפה"ג שטוב הוא לשתות מבושל ועוד יש טעם אחר שפירשו בבבא בתרא וכן נראה לפרש שאותם ערמונים ותבושים שאינם ראוין לאוכלן חיין כ"א מבושלין כשהן חיין מברך שהכל וכשהן מבושלין מברך בורא פרי העץ וכן אגוז מטוגן בדבש בורא פרי העץ. הועתק מן התוספות. מא"ז:

טז **א"ר** חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מלוח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל רבי ירמיה בר אבא לרבי זירא האי זית מלוח כיון דשקלתיה לגרעיניתיה בצר ליה שיעורא. °אברכה אחרונה קבעי אבל ברכה ראשונה (מז) אפילו כל דהו מברך דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. וכן פירש"י בסוכה פרק הישן (דף כו:) גבי עובדא דרבי צדוק שהביאו לו פחות מכביצה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו דמשמע הא לפניו בירך וה"נ אמרינן בירושלמי דפירקין דכל שאומרים עליו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ כל שאין אומרים עליו שלש ברכות אין אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון [מ] הרי פחות מכזית שאין מברכין עליו שלש ברכות לא יברכו לפניו המוציא. א"ר יעקב ברבי אחא לשאר מינין נצרכה פי' לא אתי לפלוגי בין דבר שיש בו שיעור לדבר שאין בו שיעור אלא בין פת לשאר מיני מאכל [נ] כגון מעשה קדרה וכובא דארעא ופת הבאה בכיסנין היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו ופת אורז ופת דוחן שאין מברכין עליהם שלש ברכות אין אומרים לפניהם המוציא אף על גב [ס] דלעיל בריש פירקין (דף לה) נפקא לן ברכה לכתחלה ק"ו מלבסוף כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש מ"מ לא אמרינן דיו שלא יברך על מאי שבתחלה כמו שאינו מברך לבסוף דלאו קל וחומר גמור הוא דמה לבסוף [ע] שכן נהנה כבר כדאמר לעיל [פ] תדע דברכה לפניו לאו דאורייתא היא דהא תנן לעיל בפרק מי שמתו (דף כ:) בעל קרי מברך על המזון לאחריו ואינו מברך לפניו. וכן [צ] בפרק היה קורא (דף טז.) הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב אוכלין פתן ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה: [דף לט ע"א] מי סברת ר' יוחנן זית קטן אכל זית גדול אכל וכו'. ובירושלמי מייתי עובדא אחרינא. רבי יוחנן נסב זית ובירך לפניה ולאחריה והוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה אמר מאי הדין בבלאה מסתכל לית ליה כל שהוא ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו. אית ליה ומה צריכא ליה מפני שגרעיניתיה ממעטיה. ולית ליה לר' יוחנן מפני שגרעיניתיה ממעטיה מה עבד ליה ר' יוחנן משום בריה. מלתיה דר' יוחנן אמרה שכן אם אכל אפי' פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה והשתא אי הוה עובדא דגמרא דידן הוא עובדא גופא דירושלמי א"כ חולק גמ' דידן על הירושל' וס"ל דאפי' בריה בעי כזית וגמ' דידן עיקר. אבל אפשר דשני מעשים הוו והאי דירושלמי [ק] הוי זית שלם כשהובא לפניו (מח) אע"ג שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם והנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה יש כאן שיעור. אבל האי עובדא דגמרא דידן אפשר דהאי זית מליח דהובא לפניו בלא גרעין היה כי ההיא דסוף אין מעמידין (דף מ:) גבי זיתי גלוסקא דקתני רבי יוסי אומר השלחים אסורים. היכי דמי שלחים א"ר יוסי בר חנינא כל שאוחז בידו וגרעינתו נשמטת ובהך זית איירי הכא הלכך לא הוי בריה וירא שמים יחמיר [ר] שלא יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק ויש להסתפק על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו דדילמא דוקא ברכה מעין שלש (מט) [ש] דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הוא דבעי שיעור [ת] למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בורא נפשות לא בעי שיעורא והא דפריך הכא היכי בריך ר' יוחנן על זית מליח משום דבצר ליה שיעורא אליבא דר' חייא בר אבא פריך דאמר במילתיה קאי וצריך לברך עליו ברכה אחת מעין שלש (נ) או דלמא לא נתקנה בורא נפשות שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא (ומדר' צדוק בפ' הישן שנטל פחות מכביצה ולא בירך אחריו אלא לפניו אין ראיה דילמא ברכת המזון לא בירך הא בורא נפשות בירך) [א] °ומתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' מינים פחות מכשיעור שיברך אחריו בורא נפשות ולא נהירא לי דמסתבר דעל מין שראוי לברך עליו מעין ג' [ב] בשביל חסרון השיעור לא שייך ביה ברכה אחרת וכן משמע ההיא דרבי צדוק שלא בירך אחריו כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך וכן מצאתי בשם הרב ר' יונה ז"ל:

יז (נא) **אמר** רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן האי תבשילא דסילקא [ג] דלא מפשי ביה קמחא בורא פרי האדמה דליפתא דמפשי ביה קמחא במ"מ הדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה והא דשדו ביה קמחא טפי לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ליה:

יח **ומיא** דסלקא ומיא דליפתא [ד] ומיא דשבתא בפה"א (נב) דקיימא לן מיא דכולהו שלקי כשלקי ומברכינן עלייהו בורא פרי האדמה אף על פי שאין בו כ"א המרק וטעם

רש"י אוכל פחות מכביצה מאכל פחות מכביצה: **נטלו** במפה - לא נטל ידיו אלא כרך במפה ידיו משום נקיות דקסבר פחות מכביצה לא בעי נט"י ולא בעי סוכה ולא בעי בהמ"ז לאחריו דדריש כר' יהודה ואכלת ושבעת וברכת אכילה שיש בה שביעה והיינו כביצה אבל לפניו בכל דהו בעי ברכה שהרי נהנה ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה: **שלחים** - שמשתלחת גרעינין מעלמו וגרעינתן נשמטת דכיון דרפי כולי האי חמרא רמא בהו

מעדני יום טוב

[א] רבא במוציא כ"ע ל"פ דאפיק משמע פירש"י שהוציא כבר והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו דכתיב אל מוציאם ממצרים פירש"י כשנאמר פרשת בלעם כבר יצאו כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים מצור החלמיש ופירש"י וכבר הוציא ור"נ סבר המוציא למפיק משמע שנאמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים פירש"י וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר ורבנן ההוא ה"ק להו הקב"ה לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא: [ג] מאי כרבנן. כלומר מאי האי דקלסי' משום דעביד כרבנן הא במוציא אף רבנן מודו וא"כ ה"ל לברך מוציא ככ"ע: [ד] התם א"א לתקן כו'. כ"כ התוס'. אבל בירושלמי קאי בקושיא: [ה] וסמכינן אהא דירושלמי כו'. אבל בפ"ק דפסחים סי' י' כתב דלכך נהגו לברך על ביעור חמץ ואשמעינן דנס זה להבא משמע ושלא יטעה לומר דעל ביעור לשעבר ואם בירך כך לא יצא ע"כ א"כ לפי זה נ"כ היה לנו לברך הבורא פ"ה וצ"ל לתרץ דודאי שכיון שמברכין המוציא ידעינן שכן אם מברך הבורא פ"ה שהיה יוצא דהרי מברכין המוציא וכן נמי אם היו מברכין הבפ"ה ולא המוציא אלא מוציא נמי הוה ידעינן שאם בירך המוציא שא"צ לחזור ומ"ה סגי לן כשמברך בחדא מינייהו ולפי שאנו מברכין כך במוציא ולא בפ"ה ולא עבדינן איפכא מש"ה הוצרך לומר הכא דסמכינן על הירושלמי כו' כלומר כיון שע"פ הירושלמי הוי הטעם משום עירוב אותיות מש"ה עבדינן הכא בהמוציא כדי לתקן זה: [ו] ורבי יוחנן כולהו כו'. דהכי מסקינן בגמ': [ז] משום דבעינן טעם מצה וליכא. ותימה הוא זה הלשון שלא מצינו דבעינן טעם מצה אלא לחם עוני ומפרשים רבני צרפת ז"ל דבעינן טעם מצה עניה וליכא דזו כיון שהיא מבושלת הויא לה מצה עשירה. תלמידי הר"י: דאישתנו לעלויא. ואע"פ שע"י המים משתנים אין מברכים עליהם כברכת המים שהיא שהכל דמים לא בעי אלא להכשיר. כ"כ ב"י סי' ר"ד: [ח] וכרתי. פי' הערוך פור"י בלע"ז ושמעתי שהם כמין בצל בתמונת אגי עגולה: [ט] דאישתנו לגריעותא כו'. ולא כן בבצלים כמ"ש רבינו בפ' במה מומנין ס"ס ב': [י] כיון דאלו בשלו בלא דבש נשתנו לגריעותא. דמיירי באגוז גמור דאי באגוז רך מאי שינוי לגריעותא שייך ביה הרי אי אפשר להיות יותר גרוע ממה שהוא קודם בישול שהוא מר ב"י סי' ר"ב וכתב עוד דלא הוי בכלל פירות שטובים יותר מבושלים מחיים שמברך בורא פרי העץ כשהם מבושלים משום דלא נפישי אינשי לאגוזים אדעתא למיכלינהו כשהם רכים ואפי' היו יכולים לאכלם חיין לא היה מברך אלא שהכל כדין שקדים הרכים לעיל סימן ג': [כ] מ"מ האגוז עיקר. משא"כ בתומי וכרתי כששומן הבשר ממתיק אותו אפ"ה אזלינן בתר גריעותא דידיה שע"י בישול בלא בשר דהתם אדרבה הבשר עיקר ועל הבשר נ"כ אינו מברך אלא שהכל: [ל] ורב נחמן כו'. כלומר אפי' לרב נחמן כו' דבשיטתו אמרי' דלא מתוקמא מילתיה דעולא כו' גרסי' ושבשתא הוא א"כ גרס ורב נחמן דאוקי כו': [מ] הרי פחות מכזית. כר"מ דהלכתא כוותיה בפ' דלקמן סי' כ"ד: [נ] וכגון מעשה קדרה. עי' סי' ז' וכובא דארעא סי' י"א ופת הבאה בכיסנין סי' ל' ופת אורז ופת דוחן בסי' ח': [ס] דלעיל בריש פירקין בגמ' דבעינן למילף מז' המינים: [ע] שכן נהנה כבר. כדאיתא לעיל בגמ' דפ' מי שמתו דף כ"א ואע"ג דהתם לא נקט בלישניה שכן נהנה כבר אלא שכן נהנה סתם מ"מ התם פירושא דמלתא הכי הוי דאדבעי למייתי בק"ו שיברך על התורה לאחריה הואיל ומברך לפניה מדבמזון שאין מברך לפניו ואפ"ה מברך לאחריו אדהכי פריך מה למזון שכן נהנה והיינו שכן נהנה כבר דאין לפרש שיש בו גד הנאה לא הוי פירכא דהרי מברך לפניה בתורה אע"פ שאין בה גד הנאה אלא פריך שכן כבר נהנה: [פ] תדע. דלאו ק"ו גמור הוא אפי' בלא הך פירכא דאי אמרת דהוה ק"ו גמור א"כ הוה דאורייתא ותדע דלאו דאורייתא היא ובתוס' פרק הישן ליתא לתיבת תדע: [צ] בפ' היה קורא (דף מ"ז). ע"ש סי' י"ד גירסא אחרת: [ק] הה"ג הוי זית שלם. וכן הלשון בתוס' דפ' הישן וכתבו עוד שם וזית דירוש' קטן מזית בינוני היה: [ר] שלא יאכל פחות מכשיעור. אפי' בדבר שהוא בריי' תוס' דפ' הישן: [ש] דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. וקאי אף אתאנים ורמונים הנכתבים במקרא ועי' בל"ח ולא הו"ל להב"י סי' כ"ס לכתוב דמשמע מכאן דס"ל דהוי דאורייתא שהרי לקמן בסמוך כתב כן בהדיא: [ת] למר בכדי אכילה כו'. פלוגתא דר"מ ור"י בפ' דלקמן סי' כ"ד: [א] ומתוך דברי ר"י כו'. למה שכתב בסמוך הן הן דברי ר"י בעל התוס': [ב] בשביל חסרון השיעור לא הוה שייך ברכה אחרת אלא אין מברכין כלל וא"כ הסברא נ"כ שאף בנ"ר אין מברכין על פחות מכשיעור דלא"ה יליבא בארעא וניורא בשמי שמיא. וסברת ר"י שנסתפק בבנ"ר הוא לפי שסברתו שעל מה שיש בו ברכה מה"ת שאם אכל בפחות משיעורו שמברך עליו בנ"ר אבל אי לא הוה סברתו כך גם הוא לא היה מסתפק כך נ"ל אלא שאין נראה כן מדברי הטור בסי' ר"י מדלא כתב דרבינו אביו ז"ל ס"ל דאין להסתפק בבנ"ר אלא בעי שיעורא: גרסי' בגמ' אמר ר' זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דליפתא כו' גם הרי"ף [לא] כתבה וצ"ל משום דממילא אידי ואידי בפה"א דמגנן לחלק ובדברי חמודות אכתוב הואיל וכתבו הטור: [ג] דלא מפשי ביה קמחא בפה"א. דלא עביד אלא לדבוקי וכדמסיק דאפי' דליפתא דמפשי כו' ועיין לעיל סימן ז': [ד] ומיא דשבתא. ומסקינן בגמ' דנמי למתוקי טעמא

דברי חמודות

ואע"ג דשאר מפירות שאינן כשתיתא דהיא מה' המינין ואפ"ה מברך שהכל ושמן פ"י אניגרון (דסי' כ') שאני שאף הבריאים רגילים בכך ומרקחת זנגביל דהיינו הומלתא שכתבתי בסעיף י"ב נמי מאכל בריאים הוא ע"כ ועיין בסוף פירקין: (מג) לפי שהוא לשון המקרא כו'. ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות כנגד י' תיבות שבמקרא זה כ"כ התו' וכך הוא ברוקח סי' שכ"ט אוחז הלחם בשתי ידיו בי' אצבעות וכו' בירושלמי פ"א דחלה וגם ראיתי בסוף הפרק ר' ינאי כדו אתי מיסב לידוי הוא פשט עשרתיה אצבעתיה ואמר הרי קיימתי עשר מצות דקתני התם לעיל מיני' י' מצות שאדם עושה עד שלא יאכל פרוסה לא תחרוש לא תזרע וכו' ואפשר שע"פ זה הלשון כתב הטור סי' קס"ז ויתן שתי ידיו על הפת אבל יותר נ"ל לפרש גם דברי הטור דה"ק שיתן שתי ידיו על הפת לאוחזו בשתי ידיו והירושלמי נמי ה"ק שפשט י' אצבעות ולקח בכולן את הפת ואחזו ואמר הרי כו': (מד) **אלא** שלא לערב ראשי האותיות. ומש"ה נמי יתן ריוח בין לחם ובין מן כ"כ הטור: (מה) **ופרי**. כגון תפוחים ואגסים וכיוצא בהן והר"ם מרוטנבורג כתב ערמונים ותבושים אין דרך לאכלן חיים אלא מבושלים וערמונים ותבושים שלנו אינם כן אלא ראוים חיים ומבושלים טור סימן ר"ב: (מו) **מ"מ** האגוז עיקר. ככר כתבתי במי"ט בשם הב"י דמיירי באגוז גמור אבל אגוז רך שמבשלים בדבש וקורין לו נאו"ם מושקאד"ש מברך עליו שהכל וכתב רמ"א בשם רבינו ירוחם שכן אותם אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים מברכים שהכל ע"כ וכבר כתבתי לעיל סעיף י"ב דין זנגביל המרוקח ודין בשמים המעורבים עם סוקר ע"ש ומסיק הטור ס"ס ר"ד דתבושים או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל ואפי' הם כתושים ביותר לפי שהדבש אינו אלא לקיים הדבר המרוקח בו ודמי לפירות שלקן במים כמ"ש לעיל בשם הב"י הלכך מברך על תבושים בפה"ע ועל של עשבים בפה"א ועל של ורדין בפה"א ע"כ ונדחק הב"י בטעם הדבר שמברך על הורדים בפה"א שלא ה"ל לברך בשם פרי כלל כדמשמע מדברי רבינו סי' ל"ו: (מז) **אפי'** כל דהו מברך דאסור ליהנות כו'. ומיהו הטועם את התבשיל נתבאר דינו בס"ב סי' ו': (מח) **אע"ג** שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם. אבל הרשב"א כתב שלא הסיר גרעיניתו ומש"ה חשיב ליה בריי' והר"ר יונה כתב דדין הירושלמי יש להעמידו בדבר שדרך לאכלו עם הגרעין כגון גרעין של רמון או של ענבה או של גודגדניות וכיוצא בהם ודין הגמרא שלנו בדבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו ורמ"א ז"ל פסק כדברי הרשב"א: (מט) **דכתיב** ואכלת ושבעת וברכת. ועל כל ז' מינים קאי כמ"ש במי"ט וכ"כ הסמ"ג שכן נראה מתוך ס"ג ושאין נראה לו דא"כ יברכו עליהם ג' ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם ע"כ וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ב מה"ב שאין שום ברכה מן התורה כ"א ברכת המזון דשלש ברכות ועיין בפ"ג סי' ע"ו: (נ) **או** דלמא לא נתקנה. כבר כתבתי במי"ט שלמ"ש רבינו לקמן דלא נהירא ליה דברי ר"י כו' דס"ל דאין מברך בנ"ר בפחות משיעור וכן מפשיט פשיט ליה להרמב"ם בפ"ג מה"ב וכתב ב"י שכן נראה גם כן מדברי הרי"ף: (נא) גרסינן בגמ' א"ר זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דליפתא (ראשי לפתות) פרמינהו (מנסיי"ר בלע"ז ל' קניבת ירק) פרי מא רבה בפה"א פרימא זוטא (גריעותא הוא וכשאכלו אי קא') שנ"ב וכי אתא לגבי רב יהודה אמר לן אידי ואידי בפה"א והאי דפרמינהו טפי כי היכי דנמתיק טעמייהו מברך ועיין הטור ס"ס ר"ה וכתב עוד בשם רבינו האי גרגלידי דלפתא מבושלים או כבושים בחומץ או בחרדל בפה"א היין שהכל ופי' הטור הטעם שהלפת טוב יותר מבושל מחי וכתב רמ"י שנ"ל שהלפת הוא מה שקורין בל"א רי"ב: (נב) **דקי"ל** מיא דכולהו שלקי כשלקי ומברכין עלייהו בפה"א. וכתב הטור סי' ר"ס שהיה אומר א"א הרא"ש ז"ל דדוקא כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל ע"כ וככך אני מיישב להם"ע שבר"ס ר"ד שסתם וכתב שעל המרק מברך שהכל והוא פי' הערוך

על

תפארת שמואל

ה) ותומי וכרתי. כ"כ הרי"ף כתב תומי וכרתי מברך עליהם בפה"א ובדעליק נמי מברכין בפה"א אבל זו [illegible] ו) ורב אלפס ז"ל כתב וכו' [illegible]

וכ"כ ותימה על הטור בסי' ר"ס שכתב בשם הרי"ף שכשהם חיין מברך עליהן שהכל וכבר תמה עליו הב"י על זה [illegible]

טעמא

הירקות מברך עליהן [ה] כמו שמברך על הירקות עצמן °ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא [ו] לפי שמשקה אין לו טעם הפרי (נג) ואפשר שאם בשל הפרי ונכנס ז) טעם הפירות במים מברך עליהן ב"פ העץ: **יש אמר** רב חייא בר אשי אמר רב פת הנטומה בקערה מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ פי' ר"ח ז"ל בדאיכא עלה תוריתא דנהמא לפי מה שכתבתי לעיל בשם ה"ר יונה ז"ל דהיכא שאינו מבושל ואינו מחובר יחד מחמת מרק או דבש תורת לחם עליו אפי' נתפרר דק דק אפי' אין בו תואר לחם °תימה במאי מיירי אי ליכא קמיה אלא פת נטומה פשיטא שצריך לברך כדאמרינן לעיל (דף לז) גבי חביצא דאפי' פירורין שאין בהם כזית מברכין עליהם המוציא ואי איכא קמיה פת שלימה פשיטא שלא יברכו על פתיתין הקטנים וגם אם איכא פתיתין גדולים פשיטא שיברך על הגדולה ולא על הנטומה [ז] לר"ה ונראה דמיירי בשיש לו פת שלם או פתיתין גדולים ועושים מהן פתיתין דקין כדי לברך עליהן המוציא ולאכול וקאמר רב דאין צריך לברך המוציא בשעה שהוא בוצע ועושה מהן פתיתין דקין כיון שמפרר אותן כדי לברך עליהן המוציא ולאכול יכול לברך לאחר בציעה כמו קודם בציעה כיון שמתחלה לצורך בציעה נעשה ובלא נטומת פתיתין דקין היה יכול להשמיענו שיכול לבצוע ולברך על הפרוסה שביזו שבלע אלא לרבותא אשמעינן אע"ג שעשה אותם פירורין דקין ואי אפשר לעשות בם בליעה בשעת ברכה אפ"ה שפיר דמי ופליגא אדר' חייא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת כלומר שיכוין לגמור את הברכה בשעת בליעת הפת ורבא אמר מברך ואח"כ בוצע שלא יפריד הפרוסה מן הפת עד לאחר הברכה °ויש שאינם רוצים לחתוך הלחם כלל עד [ח] לאחר הברכה ולא נכון לעשות כן משום דחשיב הפסקה מה שנתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה (נד) אלא חותך ואין מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה (נה) ויראה לי שצריך לחתוך מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה הככר עמו דאם לא כן חשיב כפרוסה*. וכן שנינו בפרק ג' (מ"א) דטבול יום ר"מ אומר אם אוחז בגדול והקטן °עולה עמו הרי הוא כמוהו ר' יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו והלכה כרבי יהודה:

הגה"ה
*ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא יבליע קודם שתכלה הברכה ואולי לחם משנה ובפי' שלשה שאכלו (דף מ"ז.) מסיקי' דבעי' עד שתכלה אמן מפי העונין שלא יבלע קודם וגם מייתי ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבלע מדתני ר' חייא בירושל' אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס וכו'. העתק מן התוס':

הגה"ה
אמר בחלק [דף קב] שאמר מנשה לרב אשי שאין בוצעין אלא מהיכן דגמר בישולא ופירש רבינו משה ממקום שמתבשל יפה יפה שגמר שם כל הבישול* ויש ספרים שכתוב בהם מהיכא דקדים בשולא שזהו מתחתיו שנדבק בתנור שתם מיד וכן אנו נוהגין. מספר המצות:

ב ירושלמי ר' זריקא אמר ר' זירא בעי האי מאן דנסיב תורמסא ומברך עליה (נו) ונפל מיניה מהו לברוכי עליה זימנא תנייתא פירות היו לפניו תורמוסין ונטל אחד מהן ובירך עליו [ט] ונפלה מידו ומבעי ליה אם צריך לברך עליה פעם שנית על האחרים. מה ביני [י] לבין אמת המים אמרין תמן לכך כוון דעתו מתחלה ברם הכא לא כוון דעתו מתחלה: תני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. אמר רב חייא בר בא הדא אמרה הדין דנסיב [כ] פוגלא ומברך עליה (נז) והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תנייתא אמר רבי תנחום בר' יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה °מתוך הירושלמי משמע דהא דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא בוצע [ל] היינו טעמא שלא יבלע קודם ברכה שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד ויצטרך לחזור ולברך על פרוסה אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל כשהוא מברך קודם בליעה על כל הפת אם תפול הפרוסה מידו יפרוס אחרת ולא יצטרך לברך אע"ג דגמרא דידן פליגא אירושלמי בהאי טעמא מ"מ למדים מירושלמי זה שאם היו פירות לפניו [מ] ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך ברכה אחרת על הפירות שיאכל (ויברך) [ויאמר] תחלה בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה וי"א שזהו לאחר שאמר אמה"ע אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה [נ] ופליגא אדר' חייא דא"ר חייא הכל מודים שצריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מ"ש לנומא דלא דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא עם הפת כמי בדכליא ברכה אפרוסה כליא [דף לט ע"ב] אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע וי"ס דגרסינן שצריך שתכלה ברכה על הפת ופי' א' להם (נח) והלכתא כרבא:

כא הביאו לפניו פתיתין ושלימין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלימין ר' יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר. אבל פרוסה של חטין ושלימה של שעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלימה של שעורים (נט) והלכתא כרבי יוחנן לגבי רב הונא דרב הונא ליתא לגבי דרב שהיה תלמידו [ס] וכ"ש לגבי ר' יוחנן ליתא והכי אמרינן בפ' מי שהוציאוהו (דף מו:) במקום ר' יהודה ליתא במקום רבי יוסי מבעיא. הלכך מברך על השלימה [ע] °ואפילו היא קטנה יותר מן הפרוסה דהכי איירי פלוגתייהו מדנקט בפלוגתייהו פתיתין ושלימין ובתר הכי קאמר פרוסה של חטין ושלימה של שעורים דפרוסה משמע שהיא קטנה מן השלימה. דלשון פרוסה משמע חצי השלם [פ] כמו אחד שלא יטול פרוסה (מנחות דף עז:) וכמו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס (שבועות דף מב.) ורבותא אשמעינן אע"ג דפרוסה של חטין קטנה צריך לברך עליה תחלה [צ] משום דכל הקודם בפסוק קודם לברכה ובפלוגתייהו נקט פתיתין ושלימין ובתר הכי קאמר פרוסה של חטין משום דאיירי בפתיתין גדולים ושלימים קטנים. ובהא קאמר רב הונא [ק] מברך ח) על הפתיתין אם ירצה לפי שהם גדולים ואפ"ה קאמר ר' יוחנן שלימה מצוה מן המובחר ואפילו היו פתיתין מפת נקיה ושלימה מפת הדראה [ר] כיון דשניהם מחטין מברך על השלימה. ובתוספתא דמכילתין (פ"ג) תניא מברכין על הדגן שהוא מן המובחר. כיצד שלימה של גלוסקא ושלימה של בעל הבית (ס) מברך על השלימה של גלוסקא. פרוסה של גלוסקא ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של בעל הבית. פרוסה של חטין ושלימה של שעורים מברך על הפרוסה של חטין. פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורים. והלא כוסמין יפה הימנה. [ש] אלא שזו מז' המינים וזו אינה מז' המינים. ואמרינן עלה בירושלמי רבי יעקב בר אחא בשם ר' זירא דר' יהודה היא דאמר אם יש ביניהם מז' המינים עליו הוא מברך. פת טמאה ופת טהורה. ר' חייא בר אבא אומר מברך על הטהורה. פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בשם ר' אחא אומר על איזה שירצה יברך (סא) וכן הדין בפת של נכרים ופת ט) של ישראל. אמר ר' נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהם כי הא דמר בריה דרבינא (סב) מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע [תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק פרוסה ושלימה מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע] א"ל מה שמך אמר ליה שלמון א"ל שלום אתה ושלום משנתך ששמת שלום בין התלמידים °נראה דקאי אפרוסה של חטין ושלימה של שעורין דלא קאי אפתיתין ושלימים פלוגתייהו דרב הונא ור' יוחנן [ת] מדקאמר מניח פרוסה בתוך שלימה והא דקאמר יוצא אדם ידי שניהם [א] על שני הלחמים קאי [ב] ובהלכות דרב אלפס כתוב שהיהם [ג] והאי דקאמר ששמת שלום בין

מעדני יום טוב

טעמא עביד: [ה] כמו שמברך על הירקות עצמן. פי' לפי מה שהן הירקות שהן מפרי האדמה אבל לא שמברך על מיא דידהו כדרך שמברך על עצמן כשאינן מבושלין שהרי יש מהן שהן טובים מבושלים יותר מחיים וכשהן חיים מברך עליהם שהכל ושיבתא מינייהו הוא כמ"ש הטור סי' ר"ד בשם הראב"ד דשיבתא שאנו קורין אניד ובלשון ערבי שבת ברכתו שהכל דלטעמא עבידא ולא לאכילה ע"כ: [ו] לפי שמשקה אין לו טעם הפרי. כמו שיש למרק טעם הפרי טור סי' ר"ה וגם לא דמי לשכר שעורים כמ"ש רבינו לעיל סי' י"ב: [ז] לר"ה. דלקמן סי' כ"א: [ח] הי"ג עד לאחר הברכה. ולא נהירא לי משום דחשיב וכן העתיק בעל שלטי הגבורים: [ט] ונפלה מידו. ותימה הוא למה לא הזכיר בכאן והוא לא אתי לידיה כמו שהזכיר בפוגלא לקמיה דודאי אם מלא אותו א"צ לחזור ולברך פעם אחרת ונראה שטעות סופר הוא כ"כ תהר"י ולפי מה שאכתוב בדברי חמודות לשון הב"י לא קשיא ולא כלום: [י] לבין אמת המים שמברך. אע"פ שכששותה כבר הלכו להם אותם המים שבירך עליהם: [כ] פוגלא. נמן: [ל] היינו טעמא שלא יבלע כו'. מדקא יליף ממילתיה דר"ת שאם נפל חתיכת נכון צריך לחזור ולברך פעם אחרת. תהר"י: [מ] ודעתו לאכלם. פי' לאכול מהן ואותו נטל בידו אבל אין לפרש שרוצה לאכול כולם דמאי שנא מאמת המים וכן כשהוא מברך על כל הפת ול' הטור סי' ר"ו ודעתו לאכלו: [נ] ופליגא אדר' חייא כו'. פירשו רבינו בסוף סימן דלעיל: [ס] וכ"ש לגבי ר' יוחנן. דהלכה כמותו לגבי רב. תוס': [ע] ואפי' היא קטנה יותר. מן הפרוסה כלומר מן הפתיתה ולא דק והמגיה כך לא הפסיד: [פ] כמו אחד שלא יטול פרוסה. לא ידענא היכא איתא לזה: [צ] משום דכל הקודם כו'. כדלקמן: [ק] מברך על הפתיתין אם ירצה. כ"כ התוס' בשם ר"ת ודלא כפירש"י שצריך לברך דא"כ רב הונא ור' יוחנן פליגי בסברות הפוכות: [ר] כיון דשניהם מחטים מברך על השלימה. וכ"כ התוס' ומביאין ראיה מן הירושלמי והיא התוספתא שכתב רבינו בסמוך וקצת קשה דיש לדחות דהא לא קתני אלא פרוסה והיא קטנה מן השלימה ומנלן דפתיתה שהיא גדולה מהשלימה שלא יברך עליה ומיהו כיון דבפתיתים קי"ל כר' יוחנן לא קשיא ולא מידי: [ש] הי"ג אלא שזו כו'. וזו אינה [illegible]

דברי חמודות

על זמית ואף על פי שבסימן ר"ב סעיף י' כתב במחלוקת מרק של פירות אלא דמרק דבר"ס ר"ד הוא מרק סתמא שהוא של בשר וכתב עוד הטור וז"ל כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל כ"ש אם סתמן שמברכין על מימיהם כדרך שמברכין עליהם ואינו נראה כן דודאי כשסותטין אותם משתני לגריעותא וראי' לדבר משקים היוצאים מן הפרי שמברכין עליו שהכל ואם בשלם מברך על המרק כברכת הפרי עצמו כמ"ש א"א הרא"ש (לקמן בסמוך) ע"כ וכתב הב"י בשם רבינו הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה כלל ד' סי' ט"ו דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הלכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואפילו אם בשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים זה בשביל זה שמבשלים עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות עכ"ל וכיוצא בזה עיין בשם תהר"י במי"ט סי' י"ג: (נג) **ואפשר** שאם בשל הפרי כו' מברך עליו בפה"ע. אבל הרשב"א כתב שמברך עליו שהכל ולא דמי למיא דשלקא ומיא דשבתא כיון דרוב אכילתן הוא על ידי שליקא מי שליקתן כמותן הא כל מידי דליא דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכליה בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהו מימיהן כהן כ"כ ב"י בשמו בסי' ר"ב ונשתבש רמ"י ז"ל בסימן ר"ה סעיף ב' לתת טעם אחר וכמ"ש במלבושי י"ט בפ"ד וכתב עוד הב"י דנ"ל דלהרא"ש ה"ה כששראם במים ולא בשלם אם נתנו טעם במים מברך עליהם בפה"ע ומכאן דנדעת הרא"ש מי שריית גמוקים ותאנים או בישולם מספקא לן אם יש להם דין הפרי עצמו לענין ברכה ואע"ג דלענין ברכה ראשונה לא נפקא לן מידי דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא (ואפילו לכתחלה כמ"ש לעיל ס"ס ט') נ"מ לענין ברכה אחרונה שאם יש להם דין הפרי עצמו מברך ברכה אחת מעין ג' ואם אין להם דין הפרי עצמו מברך עליו בנ"ר ולכן ירא שמים הרוצה לשתות מהם אל ישתה אלא בתוך הסעודה דברכת המזון פוטרת ברכה שלאחריה בין שתהיה מעין ג' בין שתהיה בנ"ר או יאכל פרי מז' המינים וישתה מים ג"כ כדי שיצטרך לברך אח"כ ברכה א' מעין ג' ובנ"ר וממ"נ יוצא י"ח מן הגמוקים או התאנים אבל אין תקנה על ידי שישתה יין ויברך אחריו ברכה אחת מעין ג' ויוסיף בה על העץ ועל פרי העץ שאע"פ שבתוספת זה אינו מזכיר שם ומלכות אין לעשות כן וכמ"ש בתרומת הדשן סי' ל' והא דמי לגמוקים שוים למי תאנים דוקא כשהגמוקים מעורבים עם המים הא אם נמשכו המים מהגמוקים ה"ל יין ומברך עליו בפה"ג והוסיף לבאר בש"ע שהוא כשהגמוקים יהיו בהם לחלוחית שאם ידרוך אותם יצא מהם דבש אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוחית דבש לא: (נד) **אלא** חותך כו'. וכתבו התו' והמרדכי דבשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה ועיין בסעיף דלקמן: (נה) **ויראה** לי שצריך לחתוך מעט כו'. ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם ז"ל לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה [illegible]

[illegible]

תפארת שמואל

[illegible]

התלמידים משום דמוקי לה בפלוגתא דתנאי. מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע פירש"י בלשון אחד בוצע מן השלימה. מכל מקום יוצא ידי שניהם קרינא ביה כיון שמניח שניהם יחד הוי כאלו בוצע משתיהם ולשון שני פירש בוצע משתיהם יחד וזה נראה עיקר מדאמרינן לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב [ד] משמע שבוצע גם מן הפרוסה שכן דרכו של עני: **כב** [דף מ ע"א] **אמר** רב [ה] טול ברוך אין צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הבא מלח הבא לפתן א"צ לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי אין צריך לברך [ו] דאמר רב הונא אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לפני בהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת (סג) הלכך מילי דסעודה הוא (סד) ולא חשיב הפסק [ז] °וכן השוחט בהמות או עופות ואחר ששחט אחד אומר הביאו אחרים לשחוט וכל דבר שהוא מענין השחיטה לא חשיב הפסק אמר רבה בר שמואל משום רבי חייא (סה) אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח ולפתן לפני כל אחד ואחד. *רבה בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא בצע לאלתר אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה אמר להו לית דין צריך בשם י"מ איחור עד שיביאו לליפתן [ח] מלשון כי בשם משה וי"מ °אין זה צריך ליפתן מלשון היאכל תפל מבלי מלח מתרגמינן כמה דלא מתאכל בשם מדלית מילחא (איוב ו):

הגה"ה
*ואין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום דפת שלנו חשיב והרי הוא כדאמרינן בסמוך לית דין צריך בשם ומיהו רבינו מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. העתקתי מן התוספות:

כג מתני' (סו) **בירך** על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא (סז) ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא [ט] ועל כולם אם אמר שהכל יצא ועל דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל. [י] ועל החומץ [כ] ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו [ל] ובגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ אבל כל דבר שצריך לזורעו בכל שנה נקרא פרי הארץ *ועוד אומר סי' אחר בתוספתא [דכלאים פ"ג] (סח) כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בורא פרי האדמה וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בורא פרי העץ ואם תאמר היכי מברכין על החומץ הא אמרינן בפרק בתרא דיומא (דף פא) השותה חומץ ביום הכפורים פטור דלית הלכתא כרבי דאמר חומץ משיב את הדעת ולעיל (דף לו:) גבי פילפלי יבשתא משוינן ברכה ליום הכפורים יש לומר דמיירי [מ] במזוג קצת כדמסיק התם דהא משיב הדעת אי נמי מיירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה [נ] וחומץ עיקר מכל מקום אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרינן לעיל (שם) גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון: **גמ'** בירך על פירות האילן וכו'. מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא [ס] ונראה דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה ואם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא: [דף מ ע"ב] ועל כולם אם אמר שהכל וכו'. אמר רב הונא חוץ מן הפת ויין רבי יוחנן אמר אפילו פת ויין [ע] וקיימא לן כרבי יוחנן לגבי רב הונא וכן נמי הא דפליגי רבי מאיר ורבי יוסי דרבי מאיר קאמר אם אמר על הפת ברוך המקום שבראו יצא ורבי יוסי קאמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו קאמר עליה בירושלמי אמר רבי יעקב בר אחא בר שמואל [פ] הלכה כרבי מאיר *וגם לכאורה ר' יוחנן כרבי מאיר סבירא ליה אלא דהגמרא קא דחי לה. הא דקאמר רבי מאיר אם אמר על הפת ברוך המקום שבראו יצא מיירי בין בברכת המוציא ובין אחר אכילה ויצא בה ידי ברכה ראשונה כדאמרינן בנימין רעיא כרך ריפתא אמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא. והא בעינן שלש ברכות. מאי יצא נמי דקאמר ידי ברכה ראשונה. והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. (סט) דקאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה. אמר אביי כוותיה דרב מסתברא. דתנן לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי *מלהזכיר שמך עליו. ורבי יוחנן אמר תני מלברכך ולהזכיר שמך ומלכותך עליו. [צ] רב האי פסק הלכה כרבי יוחנן. [ק] ולעיל גבי בנימין רעיא מיירי שהזכיר גם מלכות. וי"ס דגרסינן בהו בפירוש ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא. (ע) ור"י היה מסופק אם הלכה כרב [ר] מדקאמר אביי מסתבר כוותיה [ש] וגם ר' יוחנן צריך להגיה מתניתין דמעשר שני. וכ"מ שאם דילג מלכות שמים [צלא] יחזור ויברך דשמא הויא ברכה לבטלה. ואם תאמר ברכה מעין שבע שאומר ש"ץ בערב שבת אין בה מלכות. וי"ל °דהאל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות כדאמרינן בפרק בתרא דראש השנה (דף לב.) דשמע ישראל ה' אלהינו [ת] ה' אחד זה מלכות וברכה ראשונה של שמונה עשרה [א] כיון דאית בה האל הגדול הוא חשוב כמו מלכות. ויש אומרים לפי שאמר אלהי אברהם הוה כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו והודיע טיבו בעולם והיינו דכתיב (בראשית כד) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי:

הגה"ה
*וא"ע אם פוסק כרבי מאיר אפילו לא יזכיר פת. תוספות. ואחר אכילה יצא ידי ברכת המזון:

כד ועל דבר שאין גידולו מן הארץ כו'. ת"ר על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועופות ודגים אומר שנ"ב ועל הפת שעיפשה ועל היין [ב] שהקרים (עא) ועל תבשיל שעיברה צורתו אומר שנ"ב ועל החלב ועל הגבינה אומר שנ"ב ועל המלח [ג] ועל הזמית [ד] ועל כמהים ופטריות אומר שנ"ב:

הגה"ה
*וא"ר על אותן פירות שרגילים במקומינו שמברכין עליהם ב"פ העץ וכן היה רגיל ר"ת בשם רבי מאיר אביו ודבר ברור הוא כי שקלא ליה לפירא איתא לגווזא כדאמרינן הכא וכן אותן תותים שגדילים בסנה ובאטדים שעל פני השדה כולם מין אילן הן. העתקתי מן התוספות:

כה מתני' (עב) היו לפניו הרבה מינין ר' יהודה אומר אם יש ביניהם ממין ז' עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה:

[דף מא ע"א] **גמ' אמר** עולא מחלוקת בשברכותיהם שוות דר' יהודה סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי חביב עדיף פי' אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחלה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת [ה] ואח"כ יאכל מין אחר דחביב דלרבנן [ו] כמו מין שבע דלר' יהודה אבל כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך

הגהות הב"ח *מלהזכיר שמך עליו ואלו שמך ומלכותך עליו לא קתני ור"י אמר תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך כו':

מעדני יום טוב

דאמר רב נחמן אלחמים קאי וא"כ מאי שנא דבין התלמידים דקאמר אלא משום דמוקי לה בפלוגתא דתנאי וא"ת ומאי דוחקיה דרבינו למפרש ידי שניהם על הלחמים ולא מפרש נמי דקאי אתנאי דמוקי לה אליבייהו נ"ק דמשום דבהלכות הרי"ף כתוב בהדיא שתיהם מש"ה מפרש נמי לישנא דשניהם בכה"ג וניחא ליה ספי משום דאמרן ד"ה מברך על הפרוסה כו': [ד] משמע שבוצע גם מן הפרוסה כו'. אע"ג דרש"י נסתר מזה שכתב לפיכך צריך שירצה כבוצע מן הפרוסה מ"מ הכי משמע ספי: הא דבשבת חייב לבצוע כו'. דבגמ' וכתבו הרי"ף בכאן כתבו רבינו בפ' כל כתבי סי' ה': [ה] טול ברוך. לשון רש"י טול מפרוסת הברכה כו' והרי"ף והרמב"ם גרסי טול כרוך בכ"ף וכן העתיק רבינו בפרק כיסוי הדם סימן ו' ויש לפרש על שם שאין רגילין לאכול פת בלא לפת או מלח עמו כדלקמן לכך נקרא בשם כריכה שכורכים דבר אחר עם הפת: [ו] דאמר רב הונא אמר רב אסור לאדם שיטעום כו'. וקשה דא"כ רב אמאי קאמר דגביל לתורי צריך לברך דמשמע דרב הוא דקאמר הכי וי"ל דאפילו הכי דאסור לאדם כו' מ"מ ס"ל דלא הוי ממילי דסעודה ממש כמו הבא מלח הבא לפתן לא ס"ל נמי דהוה ממילי דסעודה ממש ובדי"ף גרסינן הכא אמר רב יהודה אמר שמואל: [ז] וכן השוחט בהמות כו'. עיין בפ' כיסוי הדם סימן ו': [ח] מלשון כי בשם משה. וכן כי תהר"י ובאמת שהוא מן התימה על רש"י שלא כתב לזה הפסוק: גרסינן בגמרא אמר רבה בר שמואל משמיה דר' חייא אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים וכו'. וכתב הב"י ס"ס קע"ט גם כתב עליו ל' שבולי הלקט דלא יאכל המלח בגודל דקשה לקבור בנים וכו' והשיב על זה רמ"א ז"ל בס"ס ק"ע דנ"ל דלא אמרו בגמ' אלא דוקא שלא היה מלח בפת או במאכלים שאכל וכן שלא שתה משקה שיש בו מים אבל בלאו הכי ליכא למיחש וכן נוהגים שלא ליזהר באכילת מלח ושתיית המים אחר הסעודה מהטעם הזה עכ"ל. ונ"ל סעד וראיה לדבריו מדרבינו וכן הרי"ף השמיטו ולא כתבו להא: [ט] ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. ואפי' לכתחלה כמ"ש רבינו לעיל ס"ס ס': [י] ועל החומץ. פי' ב"י סי' ר"ד בשם שבולי לקט שכתב בשם ספר התרומה שכל שבני אדם נמנעים מלשתותו להיין מחמת חמצותו קרוי חומץ ואין מברכין עליו בפה"ג אע"ג דלענין מגע נכרי מחמירין: [כ] ועל הנובלות. מסקינן בגמרא בשולי כומרי פירש"י כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם כמרא חום כמו מכמר בשרא: [ל] ובגמרא דלעיל ריש העמוד: [מ] במזוג קצת. מדנפשיה כתב קצת: [נ] והומץ עיקר. דאי המרק עיקר מברך עליו כפי מה שממנו נעשה המרק כדלעיל סי' י"ח: [ס] ונראה דהלכה כר"י כו'. וכ"כ התוס' ועמ"ש בספר תוי"ט: [ע] וקי"ל כר"י לגבי רב הונא. כדלעיל סי' כ"א: [פ] הלכה כר"מ. ואין להשיב בכאן כמו שהשיב רבינו בפרק מי שמתו סימן ב' שאם גמרא דידן היה סובר כן שהוא פוסק כך דהכא י"ל שסמך דלא פסקינן הלכה כר"ה תלמידו של רב לגבי ר' יוחנן וכן כדמסיק וגם לכאורה כו': [צ] רב האי פסק הלכה כר"י. עיין ירושלמי שכתב רבינו לקמן בר"פ הרואה ומ"ש שם בס"ד: [ק] ולעיל גבי בנימין רעיא כו'. דכי היכי דפריך עליה מרב ה"ל לפרוך מר' יוחנן דהא גדול ממנו היה: [ר] מדקאמר אביי מסתבר כוותיה. ומ"מ כיון דלא אמר בהדיא הלכה כרב אלמא לא פסיקא ליה מלתא וניהדר לכללין רב ור"י הלכה כר"י. ב"י סי' רי"ד: [ש] וגם ר' יוחנן צריך להגיה כו'. היינו כגירסת רבינו אבל התוס' כתבו דלר' יוחנן ל"ק מתני' דאטו כל כי רוכלא ליתני וליזיל ע"כ ולכן הח"ש שהגיה בגמ' כמ"ש רבינו אינו מוכרח שהרי להתוס' ל"ג לה: [ת] ה' אחד זה מלכות. שאין לך מלכות גדולה מזו כיון שהוא אחדות גמור וכן כשאומר שאין כמוהו הוא מלכות: [א] וכיון דאית בה האל הגדול כו' וי"א לפי שאמר אלהי אברהם כו'. ולפי זה גם ברכה דמעין ז' מעיקרא ל"ק וכן הוא בתוס' לתירוץ דאלהי אברהם חשוב כמו מלכות ואח"כ הס"ג לתירוץ שכתב רבינו דהאל הגדול חשוב כמו מלכות וכ' ב"י דברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר ואין בה מלכות נראה דכיון שמזכיר בה שהקב"ה בורא הנשמות ונפחם בגופות ואח"כ נוטלם מהם ואח"כ מחזירם להם אין לך הזכרת מלכות גדולה מזו והרוקח כתב בסי' שס"ג וז"ל בכל הברכות שהם הודאות להקב"ה יש בהם הזכרת השם ומלכות אבל בתפלת י"ח שאינה הודאה על טוב הנאה ומצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם ולעולם יסדיר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל הלכך לא תיקנו בה מלכות: [ב] שהקרים גרס. ופי' רש"י בוסי"ר בלע"ז וכתב הטור סי' ר"ד דדוקא כשריחיה חמרא וטעמיה חלא אבל אם ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא הוא דהא אפליגו ביה אביי ורבא בפ"ב דמס' ע"ז והלכה כרבא דאמר הכי וכך ס"ל לר' יוחנן בפ' המוכר פירות. ב"י: [ג] ועל הזמית. פירוש מי מלח כ"כ הטור סי' ר"ד והב"י כתב בשם הערוך שהוא מרק שכן בלשון יון קורין למרק זומי ע"כ ונ"ל שהטור לא רצה לפרש כהערוך מהא דבסי' י"ח ועיין מה שכתבתי בדברי חמודות סעיף כ"ב וכתב עוד הטור דרבינו הא פירש זומית הוא הקנף העולה על רתיחת הקדרה: [ד] ועל כמהין ופטריות אומר שהכל נהיה בדברו. ובגמ' פריך מדתניא הנודר מפירות הארץ אסור בפירות הארץ ומותר בכמהין ופטריות ואם אמר כל גידולי קרקע עלי אסור אף בכמהין ופטריות אלמא דגידולי קרקע נינהו ומשני אביי מירבא רבו מארעא מינקא לא ינקא מארעא ותני במתני' על דבר שאין יונק מן הארץ: [ה] ואח"כ יאכל מין אחר. ויברך עליו ואח"כ יחזור ויאכל מהספרי הראשון שהתחיל וא"צ לחזור לברך עליו פעם שנית שזה שאכל בינתיים מהספרי האחר ובירך עליו לא הוי הפסקה כיון שדעתו היה לאכול מזה. תהר"י: [ו] כמו מין ז' דלר' יהודה. דמיירי ודאי שאינו רוצה לאכול מעכשיו ממנו תחלה: ואין

דברי חמודות

הדינים האמורים להקדים הא' על חבירו לא נאמרו אלא כשרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא האחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שהוא מוקדם בפסוק או חשוב או חביב עליו: (סג) **הלכך** מילי דסעודה הוא. ואפילו אינו מצרכי פרוסת הבליעה וז"ל הרמב"ם בפ"א מה"ב אם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכים עליו א"צ לברך שניה כיצד כו' הביאו מלח וכו' תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכו': (סד) **ולא** חשיב הפסק. וכתב הכלבו דה"מ בדיעבד כלומר אבל לכתחלה לא יפסיק אפילו בדברים אלו ע"כ וכן הדין לכל ברכת הנהנין שלא יפסיק בין ברכה לאכילה טור סי' ר"ו וכתוב בא"ח אם ראובן כשהוא נוטל ידיו לאכילה יעקב בירך המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך פנ"י לא הוי הפסק כמו טול כרוך וא"צ ראובן לחזור ולברך המוציא ע"כ וכתב הרוקח שאחר שאכל הבוצע מעט הסיתו האחרים הא נפקי כולהו כדמשמע בשלהי בכל מערבין דאי יהבי לינוקא נפקי ע"כ והב"י נחלק עליו דהתם בירך על דעת שישתה התינוק בלבד אבל הכא כל אחד וא' חייב לברך על אכילתו אלא שא' מברך לכולם והוי כאלו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין עונייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נ"ל ברור עכ"ל וגם רמ"י כתב כדבריו אלא דכתב שבדיעבד יש להקל ול"נ שא"א לומר כדברי הב"י שהרי מעשים בכל יום כשמביאין יין בתוך הסעודה א' מברך לכולם ויוצאים בברכתו ואינם שותים לאלתר אלא כשיביאו ג"כ לפניהם ומביאין ראיה ממעשים בכל יום כמ"ש במי"ע סי' נ"ה ושוב מצאתי בכדברי הרוקח כתבו התוס' ר"פ ערבי פסחים דף ק' ע"ב וז"ל ידי קידוש יצאו אע"פ שלא שתו רק שיטעום המברך או אפילו א' מהם כדמוכח בסוף בכל מערבין ולכתחלה צריך שיטעמו כולם ע"כ ומיהו מ"ש הב"י דהוי הפסק בין עניית אמן לטעימה נ"ד שצריך שיענה אמן ובלא"ה לא סגי אלא כשטעם בלא עניית אמן נמי נפיק דקי"ל דשומע כעונה כדאיתא לעיל פ"ג סי' י"ח וכתב רמ"א סי' קס"ז בעי' ב' בשם הא"ז שאם רבים מסובים יכוונו לבם לשמוע הברכה ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים עכ"ל ותחלת דבריו פשוטים בטעמם אבל מה שהצריך שהמברך יכוין לאמן שאומרים נ"ל דטעמא מהא דאמרינן בפ' דלקמן סי' מ"ז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים: (סה) **אין** הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח כו'. וכתבו התו' שכשהפת נקיה א"צ וכתב הטור שאם הפת מתובלת בתבלין או מלח כעין שלנו א"צ והרמב"ם כתב שאם נתכוין לאכול פת חריבה א"צ ומיהו כתבו התוס' שהר"ר מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השלחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצוה השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם ע"כ ובשבולי הלקט כתב בשם הגאונים שנהגו לבצוע על המלח לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב על כל קרבנך תקריב מלח: (סו) **בירך** על פירות האילן בפה"א יצא. וכתב רש"י לקמן גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות כו' אבל אין ברכותיהן שוות ד"ה אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל לגון וזית ובירך על הלגון לא נפטר זית ומיהו הר"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שבירך בפה"א לא נתכוין לפטור פרי העץ אבל אם נתכוין לפטור את פה"ע א"צ לחזור ולברך ב"י סי' ר"ו ועיין לק' סעיף קל"ו ובהל' ציצית סעיף ס"ז: (סז) **ועל** פירות הארץ בפה"ע לא יצא. הלכך אם אדם מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה מברך בפה"א טור: (סח) **כל** שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא וכו'. הלכך היה אומר הר"ר יונה תותין הגדלים בסנה וכיוצא בהן מברכין עלייהו בפה"ע שמין אילן הם והר"ר יוסף כתב שיש לברך עליהם בפה"א לפי שמצא בתשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכלו גוזיה וערפיה לגמרי והדר פארי מפרשיו מברכין עליו בפה"א טור סי' ר"ג וכן מהגין וכתב בשבולי הלקט האוכל ממה שמוציאין אילני סרק אין מברכין עליהם אלא שהכל דלא חשיבי לברוכי בפה"ע וכ"כ בתשובת הגאונים הלכך בני אסא אף על גב דבשלן והויין כפירות לא מברכי עלייהו אלא שהכל דתניא ד' מינים שבלולב שנים עושים פירות ושנים אינם עושים פירות וכיון דאמרינן הדס וערבה אינם עושים פירות ש"מ דפירות בני אסא לאו פירות נינהו: (סט) **דקאמר** בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. וכתב ב"י בסי' קפ"ז בשם הרשב"א הואיל והמשנה ממטבע לא יצא וכדתנן בס"ק מקום שאמרו להאריך כו' מש"ה מסתבר לי דהא אפי' ידי ברכה ראשונה לא יצא אא"כ פותח וחותם בה דברכה ראשונה של בה"מ ארוכה היא והלכך צריך שיאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולא וכיוצא בזה כדי שיהא פותח בברוך וחותם בברוך: (ע) ור"י היה מסופק אם הלכה כרב כו' ורי"ף ורמב"ם פ"א מהל' ברכות פסקו כרבינו האי דהלכה כר' יוחנן והכי נקטינן וכתבו התוס' דלר' יוחנן אפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינו מלכות וע' בפ' הרואה סעיף י"ז: (עא) **ועל** תבשיל שעיברה צורתו. לשון הטור ונתקלקל וכתב עליו הב"י דהיינו דוקא שנתקלקל קצת דאלו שנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו כלל: (עב) **היו** לפניו הרבה מינין: ורוצה לאכול מכולם אבל אם אינו רוצה לאכול מאידך לא מחויב לאכול ממין ז'

תפארת שמואל

א"ר נחמן וכו'. נ"ב והסדר מקובל שיש לסלק פת של עכו"ם הלבן עד אחר המוציא ונ"ל דדוקא כששניהם שלימים או שניהם ממין אחד אבל אם אחד שלם לעולם השלם קודם וכן הוא אם של חטים:
וכ"ג

על זה וחוזר ומברך על זה פרש"י [ז] ואין הלגון פוטר את הזית °מתוך פירושו משמע דעל איזה מהם שירצה יברך תחלה דאי צריך לברך על הזית תחלה למה הוצרך לפרש שאין הלגון פוטר את הזית והלא לעולם יברך על הלגון לבסוף וכן פירש ה"ר שמעיה בשם רב האי כיון דלא פירש על איזה יברך תחלה יש לומר דמסתמא יחיד מודה לרבים ויברך על איזה שירצה תחלה ולא שרבים מודו ליחיד וכן כתב רב אלפס ז"ל דעל איזה מהם שירצה יברך ותימה דמסתמא בורא פרי העץ חשיב מבורא פרי האדמה משום דמבוררת טפי דבורא פרי האדמה כולל כל הגדל באדמה אבל ב"פ העץ מברך דוקא על מה שגדל באילן ומהאי טעמא אמרינן לעיל (דף לט.) בעובדא דבר קפרא דברכת בפה"א חשיבא מברכת שהכל לפי שהיא מבוררת יותר וי"ל דלא חשיב כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה כמו שחשובה ברכת פרי האדמה על שהכל לפי שהכל אינה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר ואם תאמר היכי קאמרי רבנן דחביב עדיף האמרינן לקמן המוקדם בפסוק מוקדם לברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר כלל בשבח הארץ ותירץ ה"ר שמעיה ז"ל דההיא דלקמן דכל המוקדם וכו' היינו כשאין חביב ליה זה יותר מזה אז יקדים אותו שכתוב תחלה [ח] אבל אם המאוחר חביב יקדים ^א וקשה מהא דאמרינן בשמעתין דרב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתי קמייהו תמרי ורמוני קדים רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה לא סבר לה מר כל המוקדם בפסוק כו' ומאי קא קשיא ליה דילמא תמרי חביבי ליה ע"כ צריך לומר דכל המוקדם דלקמן אתיא כר"י וכל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כר' יהודה סבירא להו וכן פסק בעל ה"ג כר' יהודה וכן כתב יא) דבורא פרי העץ קודם לב"פ האדמה ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהם שוין ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו °ולישנא לא משמע הכי דא"כ הוה ליה למימר אין האחד פוטר את חבירו (עג) הלכך נראה דברי רב האי ודברי רב אלפס ז"ל ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה ואין יב) להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אלמא מברך על חטה ושעורה מקמי גפן דאיכא למימר דמיירי שעשאו פת או דייסא (עד) דודאי ברכת המוציא או במ"מ חשיב מב"פ העץ אבל כוסס את החטה דליכא אלא בפה"א לא תקדום לבורא פרי העץ ואף אם תרצה להעמידו בכוסס את החטה יש לומר כך כל המוקדם בפסוק הזה [ט] בדברים שברכותיהם יג) שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים. [י] ואם תאמר מ"מ דלרבי יהודה כשברכתן שוה צריך להקדים ז' המינים וכשאין ברכתן שוה אין צריך להקדים וי"ל דודאי כשברכתן שוה דבברכה האחת פוטר את חבירו אז מסתבר לברך על שבעת המינים ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון הלכך על איזה מהן שירצה יברך תחלה הלכך אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהן מז' המינים כמו אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכ"ע כיון שברכותיהן שוות ואם יש בהן מין שבע (עה) קיימא לן כרבי יהודה דאמר מין ז' עדיף ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב לו ואם יש לפניו ב"פ העץ ושהכל יברך ב"פ העץ תחלה וכן ב"פ האדמה ושהכל ב"פ האדמה קודמה. וב"פ האדמה וב"פ העץ על איזה מהן שירצה יברך ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהן חביב יכול לברך על השני כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון (עו) [כ] אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל ומה שתנו לרבי יהודה עדיפות במין שבעה ולרבנן בחביב [ל] היינו דוקא כששניהם נפטרין בברכה אחת. אמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק (עז) כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון [דף מא ע"ב] רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא ובריך אתמרי ברישא א"ל רב חסדא לא סבר לה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה (עח) א"ל זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך °וחטה יד) וזית שכל אחד ראשון לארץ חטה קודמת וכן שעורה ותמרים שעורים קודמין לפי שנכתבו בפסוק תחלה:

כי אתמר הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב [הונא] טעונין ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא [מ] פת הבאה בכיסנין בלבד [נ] ופליגא דרבי חייא דאמר רבי חייא פת פוטרת כל מיני מאכל [ס] ויין פוטר כל מיני משקה ואף על גב דפליגא עליה בפת ביין ליכא דפליג עליה והלכתא כוותיה ביין. אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה (עט) אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שלא מחמת הסעודה [בתוך הסעודה] טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם ולאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם °וקי"ל כר"פ. דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה פירש"י כגון בשר ופירות וכל דבר שהביאו ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה לפניהם משום דהוו להו טפילה °וקשה לפירושו מאי קא משמע לן מתניתין היא [ע] מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בירך על הפת פטר את הפרפרת ועוד קשה הא דפריך בסמוך אי הכי יין נמי נפטריה פת מאי קשיא ליה [פ] והלא כששותה יין אינו טפל לפת ואנו במידי דטפל לפת איירי לפירש"י ואין לפרש דפריך ליפטריה פת כששורה פתו ביין דאין הכי נמי דודאי הפת עיקר ואין לומר משום דיין בא לשרות האכילה במעיו הוי כאילו שותהו עם הפת דמהיכא פשיטא ליה טולי האי דמהאי טעמא הוי כמו דברים שמלפתים בהם את הפת הלכך נראה לפרש דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה היינו [צ] כגון בשר ודגים וירק ודייסא שרגילין לקבוע עיקר הסעודה עליהם ולאכול בהן את הפת הלכך אפילו אכלן בלא פת אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כיון דעיקר הסעודה הם פוטרן ברכת הפת וכן ברכת המזון פוטרן (פ) [ק] וכן משקין הבאים בתוך הסעודה חשיבי באים מחמת הסעודה לפי שאין בני אדם רגילין לאכול בלא שתיה וחשיבי כעיקר סעודה ואין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם חוץ מן היין שהואיל וגורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו כדתנן במתניתין אבל לא לאחריו [ר] כדמוכח בשמעתתא דערבי פסחים (דף קג:) בעובדא דתלמידי דרב [ש] דחד מינייהו בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא [ת] ומפרש טעמא בפרק כיסוי הדם (דף פו) משום דברכת המזון הוי הפסקה אלמא דלא בירך לאחר היין שבתוך הסעודה דאי בירך לאחריו למה לי טעמא משום הפסקה דברכת המזון תיפוק ליה משום שבירך על היין ששתה וכן פירש בה"ג דברים הבאים מחמת סעודה כגון בשרא וכוורי וכל מיני בשולי דדרכייהו למיכל בהו ריפתא וכן ירקי ובוליני אין טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה פירש"י כגון דייסא כרוב ותרדין שאינן ללפת והם למזון ולשובע טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ולא יתכן כלל דעל דייסא צריך ברכה לפניו ולא יפטר בברכת המוציא [א] דאין לך מחמת הסעודה יותר מזה דהוא עיקר סעודה ואמרינן נמי לקמן בפירקין (דף מב) בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואמרינן לעיל (דף לז.) ואלו הן מעשה קדרה חלקא טרגים וטיסני דהיינו דייסא ועוד הקשה הר"ר יוסף ז"ל דלעיל אמרינן דמברך על הלגון ופוטר את הזית משום דלגון עיקר [ב] כל שכן הכא דפת עיקר ואין לדחות ולומר דלעיל מיירי שאכל את הלגון והזית יחד דלא משמע הכי [ג] אלא שאכל זה אחר זה לבטל מרירת הלגון וכן פירש בערוך דדייסא אין טעון ברכה לפניו ולא לאחריו דממה נפשך אי חשיבא כנהמא כדאמרינן (ביצה דף טז°) בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא פת פוטרת פת [ד] ואי לא חשיב כנהמא הוו כשאר תבשיל דפת פוטרה. לאחר הסעודה פירש"י דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה [ה] כגון פירות אפילו הביאו בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן טעונין ברכה לפניהם דלאו טפילה נינהו ולאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו וכן פירש בה"ג דברים הבאים לאחר סעודה כגון תמרי ורמוני ושאר מגדים ואייתינון וקאכיל להו בתוך הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ולפי דבריהם פסק רב פפא כרב ששת ועוד כתב בעל ה"ג מה שאכילה ודייסא נפטרין בברכת המזון משום דהוו מין מזון [ו] אבל תמרי ורמוני ושאר דברים לאו מין מזון הוא הלכך לא נפטרו בברכת המזון [ז] וקשה לפירושו דתלו הטעם משום דמזון נינהו ולכך נפטרו בברכת המזון דאי איתא להאי טעמא הוה ליה לגמרא לפרושי אלא דתלי טעם הפטור שבאים בתוך הסעודה ועוד [ח] כל מילי דזייני לבד ממים [ט] שייכא בהו ברכת הזן ונהי דמזון לא שייך בהו [י] מ"מ ברכת הזן וברכת הארץ וברכת ירושלים דעדיף טפי ממעין שלש לפטרן ועוד °דפירות דלאחר סעודה אינו שוה

הגהות הב"ח ^א יקדים אותו וקשה כו':

דברי חמודות

או מהחביב כדי להקדימו אע"פ שהוא לפניו א"ח סימן ר"ב ועיין לעיל סעיף ס"ז : (עג) **הלכך** נראה דברי רב האי כו'. והאחרונים לא הכריעו : (עד) **דודאי** ברכת המוציא או בורא מיני מזונות חשיב מבפה"ע. וכתבו הג"מ בפ"ח מה"ב וז"ל היה לפניו תבשיל שיש בה קמח כוסמין ובצלות שועל וגפן או תאנה ורמון נראה לי כיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת ואע"ג דהני ממין ז' וכוסמין ובצלות שועל לאו ממין ז' (כלשון הירושלמי שכתב רבינו בסי' כ"א) מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עליהם המוציא ובה"מ דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת ע"כ ודקדק מזה רמ"א ז"ל דברכת המוציא קודמת לברכת במ"מ וכ"ש לשאר ברכות : (עה) **קי"ל** כר"י דאמר מין ז' עדיף. ולהרמב"ם קי"ל כרבנן דחביב קודם ולא מין ז' ובין ברכותיהן שוות ובין אינן שוות ומפרש לדעולא דאמר אבל אין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה כו' לומר שאין הא' פוטר את חבירו כמ"ש רבינו לדעת בה"ג ומפ' לחביב מה שהוא חביב עליו אז בהוה שעה וס"ל נמי דאם רוצה בזה יותר מבזה דאף רבנן ס"ל שאם יש ביניהם ממין ז' עליו מברך תחלה : (עו) **אין** עדיפות בחביב. אבל לפירוש הר"ר שמעיה דלעיל גם בזה צריך להקדים החביב ולא הכריעו האחרונים אע"פ שהתוספות והר"ר יונה והרשב"א וסמ"ק סבירא להו כפי' הרר"ש : (עז) **כל** המוקדם כו'. ובתנאי שרוצה לאכול משניהם וכמו שכתבתי לעיל בסעיף ע"א : (עח) **א"ל** זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. הלכך זית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא ושעורה שני לארץ קמא וכן דבש קודם לגפן שהוא שני לארץ בתרא וגפן שלישי לארץ קמא וכתב הר"ר פרץ דוקא אם אוכל ענבים שברכתן בורא פרי העץ אבל אם עשה מהן יין שברכתו בפה"ג כיון שמפרש בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ שני כיון שברכת היין חשובה קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה שכולל ברכת היין עם ברכת הפירות ומיהו מעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין ליין לפי שברכתם בורא מיני מזונות שהיא גם כן חשובה שמבוררת וגם קודמין לו בפסוק כל זה לשון הטור סימן רי"א ומ"ש דזית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא על כרחך בכוסס שעורה היא דאי בתבשיל הא אמרן דברכת במ"מ קודם לברכת בפה"ע ואזיל הטור לשיטתיה דמסיק בסוף הסימן דלאביו הרא"ש ז"ל דס"ל דברכות בפה"ע ובפה"א שוות ואין לברכת בפה"ע קדימה על ברכת בפה"א אפשר דאיירי קרא אף בכוסס מש"ה צריך לטעמא שהוא ראשון לארץ בתרא ולכך בעלי הש"ע השמיטו לזה הלשון ולא העתיקו משום דפסקי בסעיף ה' דקרא לא מיירי בכוסס ורמ"י ז"ל שכתב לשון הטור בזה אע"פ שפסק ג"כ דקרא לא מיירי בכוסס הוצרך להתחכם כשהשיב לשואלו דר"ל בזית שעדיין לא הגן שמברכין עליו ג"כ בפה"א ומ"ש הטור דבש קודם לגפן בפלוגתא שכתב רבינו בסימן י"ב אי דבש זיעה בעלמא או כיון שהכתוב נקט לתמרים בלשון דבש מברך עליו ב"פ העץ ובקיצור כתב תמרים קודמין לגפן ומיהו בתר הכי נמי לא דק וכתב שעורה קודם לדבש והב"י כתב כן על מ"ש הטור בסוף הסימן שעורה קודמת לדבש והוה ליה להקדים ולכתוב כן אדכך : (עט) **אין** טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. וכתב הב"י סוף סימן קע"ז דמיהו היכא שאחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם דלא היה דעתו עליו אפילו דורן מדברים שדרכן לבא ללפת בהן את הפת נראה שצריך לברך לפניהם דהיינו ממש נמלך שקובע ברכה לפניו וכן מצאתי בספר הפרדס אבל לאחריו א"צ דבה"מ °פוטרת ע"כ וכתב רמ"א וז"ל ולא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה שמביאין לו בסעודה ע"כ ועי' לעיל סעיף כ"ז ולקמן (סעיף פ"ד): (פ) **וכן** משקים כו'

מעדני יום טוב

[ז] **ואין הלגון כו'**. לישנא דברייתא היו לפניו לגון וזית : [ח] **אבל אם המאוחר חביב**. וה"ה למה שאינו נזכר בכתוב כלל : [ט] **בדברים שברכותיהם שוות**. והשתא אפי' ברכת המוציא או במ"מ אין להם קדימה : [י] **וא"ת מ"ש דלר' יהודה כו'**. משום דהלכתא כוותיה נקביה וה"ה דה"מ להקשות לרבנן וכן מוכח מהתירוץ דמסיק : [כ] **אין עדיפות בחביב כו'**. והשתא א"צ לומר דיחיד מודה לרבים כדלעיל דהא השתא אף הרבים לא קיימו בדבריהם דחביב עדיף אלא סברא דלכ"ע היא דבכה"ג אין עדיפות בחביב ועיין לקמן : [ל] **היינו דווקא כששניהם נפטרים בברכה אחת**. ויש ביניהם ממין ז' אבל כשאין ביניהם מין ז' ונפטרים שניהם בברכה אחת אף לר"י החביב קודם ולא מצווינן פלוגתא בינייהו וכדכתב רבינו לעיל באתרוג ותפוח וכ"כ ב"י סימן רי"א : [מ] **פת הבאה בכיסנין**. פירש"י לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילים להביא כיסנין כו' ועיין בד"ת בסימן ל' : [נ] **ופליגא דר"ח**. אע"פ שהאמוראים אינם חולקים עם התנאים בא להשמיענו כאן שאינם סוברים דברי ר' חייא בזה והפת אינה פוטרת כו'. תהר"י : [ס] **ויין פוטר כל מיני משקה**. הבאים לאחר הסעודה עם היין דאי בתוך הסעודה הרי כתב רבינו לקמן דהפת פוטרן וכן פי' הטור סימן קע"ד: [ע] **מברך על העיקר כו' בירך על הפת כו'**. יש לתמוה דלא נקטינהו כסדר ששנוין במשנתינו דבירך על הפת נשנה קודם מברך על העיקר כו' ובתהר"י כתובים כסדר שהן שנוין והתוס' לא הביאו אלא מברך על העיקר כו' בלחוד: [פ] **והלא כששותה יין אין טפל לפת**. ואע"ג דשאר משקים פת פוטרתן ואין טפלין לפת מ"מ מחמת האכילה הן באים ומשום כך פת פוטרתן וכי נמי ביין אין הפת פוטרתן לא ה"ל להגמ' לפרוך דנפטריה פת כיון דמ"מ אין טפל לו אע"פ שבא עם האכילה: [צ] **כגון בשר כו'**. ומיני מלוחים כדלקמן : [ק] **וכן משקים וכו'**. ועיין לקמן סימן כ"ט : [ר] **כדמוכח בשמעתיה דע"פ**. והוה מצי לאתויי מפירקין דף מ"ה דאמרינן חמרא סעיד ומשמח והוינן בה דנבריך עליה ג' ברכות ובפרק קמא סימן י"ד מסיק רבינו דיוצא בברכת הזן ומיהו בזה י"ל דאי מהתם הוה אמינא בדיעבד הוא דיצא והכא דייק דאפילו לכתחלה א"צ ברכה לאחריו משום בהמ"ז דפוטרו : [ש] **דחד מינייהו בריך אכסא קמא כו'**. לפום ריהטא לא דק דלאו מתלמידי דרב הוה אלא בתר עובדא דתלמידי דרב אמרי' עובדא אחריתי אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי כו' חד מינייהו כו' : [ת] **ומפרש טעמא בפרק כיסוי הדם**. לא בגמרא דהתם אלא רבינו מפרש כך שם וכן הוא שם בתוס' ועלייהו הוא דקאמרי ומפרש התם ומ"מ גם בגמ' דע"פ גופיה מוכח לטעמא הכי הוה דהא מהגמרא דהתם הוא דדייקי הכי התוס' ורבינו בפ' כיסוי הדם : [א] **דאין לך מחמת הסעודה יותר מזה**. כלומר דודאי לשון דמחמת הסעודה כל שבא לעיקר הסעודה הוא ובין שמלפת בו הפת או שאין מלפת בו הפת ובתוס' ליתא לקושיא זו והדין עמהם דרש"י סובר דלשון מחמת הסעודה אינו מורה אלא מה שמלפת בו הפת : [ב] **כ"ש הכא דפת עיקר**. דזה ודאי מלתא דפשיטא הוא שהפת עיקר : [ג] **אלא שאכל זה אחר זה לבטל מרירת הלגון**. וה"נ אכילת כל הדברים שמלפתין בהן הפת שאין דעתו של אדם נוחה בפת לבדו : [ד] **ואי לא חשיב נהמא ממש**. אלא דלענין מפשותא דבבלאי קרי ליה נהמא : [ה] **כגון פירות**. ולא באו ללפת בהן הפת דאי באו ללפת הא כתב לעיל בשם רש"י שהן בכלל הבאים מחמת הסעודה והכי מוכח בהדיא מתוך קושית רבינו דבסמוך דהכא בלא באו ללפת מיירי : [ו] **אבל תמרי כו' לאו מין מזון הוא**. וקשה דבפ"ק סי' י"ד אמרי' בהדיא דתמרי נמי מיזן זייני ונפיק בבה"מ וצ"ע ודוחק לומר דהתם דוקא בדיעבד והכא מיירי דוקא לכתחלה : [ז] **וקשה לפירושו כו'**. תמיהני דלא מקשה עליו מהירושלמי שהביא לקמן סי' כ"ח: [ח] **כל מילי דזייני**. דמייתי לקמן סי' כ"ט: [ט] **שייכא בהו ברכת הזן**. כסברתו של בה"ג דכתב דדייסא פוטרו בהמ"ז משום דהוה מין מזון א"כ ה"ה כל מילי דזיין אבל לרבינו עצמו לא מצינו דברכת הזן פוטר משום טעם דהוי מזון אלא תמרי ויין בפ"ק סי' י"ד : [י] **מ"מ ברכת הזן כו' דעדיף**.

תפארת שמואל

יא) **וב"ב** דב"פ העץ קודם לב"פ האדמה. נ"ב גם בזה פסק דלא אזלינן בתר החביב אלא בתר המוקדם דחשובה הברכה וק"ל : יב) **ואין להביא ראיה מדבריהם כו'**. פי' גם לרש"י ורי"ף ולא קשה נמי לדידהו דס"ל אלגון וזית מברך אאיזה שירצה אע"פ דזית מוקדם בקרא היינו משום דס"ל מאחר שאין שניהם כתובים בקרא שהן מז' מינים וברכותיו אינן שוות לא אמרי' הכתוב בקרא עדיף ומברך על איזה שירצה וממילא כשניהם מז' מינים המוקדם בקרא עדיף ודו"ק : יג) **שברכותיהן שוות** מכל מקום כו'. מסקנת הספר אינו כן כדלקמן שכתב דחטה קודמת לזית וכו' וכ"ש לגפן אלא שאין ראיה לדבריהם קאמרו דוקא : יד) **וחטה וזית** שכל אחד ראשון לארץ וכו'. כ"כ מ"ש לעיל באותו הסימן דלא אמרינן המוקדם היכא דברכותיהן שוות היינו כשהאחד מז' מינים והשני אין מז' מינים אבל כששניהם מז' מינים גזירת הכתוב דיקדימו לחבירו ומ"ש לעיל שם שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר וכו' זהו כשברכותיהן שוות והוי המין השני כמאן דליתא ונפטר במין שבע אבל כשאין ברכותיהן שוות ולא נזכר השני בכתוב אין בו דין קדימה. ודו"ק היטב :

אבל

[נ] למה שאמר בתוך הסעודה שהרי גם בתוך הסעודה הן באין אלא שרגילין לבא לאחר סעודה והעיקר חסר מן הספר [ל] ועוד בתוך הסעודה גבי מחמת סעודה אמאי איצטריך לאמרו פשיטא שבתוך הסעודה אוכלין אותן [מ] כיון דבאים ללפת בהן ועוד בשר ודגים ובילים וגבינה וכיוצא בהן שלא באו ללפת אלא לאכול בפני עצמם לא השמיענו רב פפא מה דינם [נ] שהרי אינם דומים לא לדבר הבא בתוך הסעודה דהיינו מזון ולא לדבר הרגיל אחר הסעודה דהיינו פירות דאלו ודאי רגילים הן לבא בתוך הסעודה ואינם מזון הלכך נראה לפרש דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה [ס] כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות ומקרי שלא מחמת הסעודה לפי שאינן כמו בשר ודגים ומינין מלוחין [ע] שרגילים לאכול ולבא לעיקר הסעודה לפניהם טעונים ברכה לפי שברכת המוציא אינה פוטרתן כיון דלאו מעיקר סעודה הן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו בתוך הסעודה והיינו כרב הונא ורב נחמן ודלא כרב ששת. לאחר הסעודה פירוש דברים שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת הסעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאן לאחר הסעודה קודם ברכת המזון (פא) [פ] כי היו רגילים בימיהם לאחר גמר סעודה וכבר משכו ידיהם מן הפת שהיו קובעים עצמם לאכול פירות ופרפרת ולשתות יין לאחר המזון והיינו דאמרינן במתני' בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכן בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון היינו לאחר שסילק המזון קודם בהמ"ז וכיון שמשכו ידיהם מן הפת כל מה שהביאו לפניו בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא וברכת המזון אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה ומה שפי' רשב"ם בפרק ערבי פסחים (דף קג:) דיין שבתוך המזון א"צ ברכה לאחריו משום דברכת המזון פוטרו מקל וחומר הפת אברכה אחת מעין שלש פוטרתו כל שכן ג' ברכות °קל וחומר פריכא הוא דדברים הבאים (מחמת הסעודה) לאחר סעודה יוכיחו דטעונין ברכה לאחריהן ואין בה"מ פוטרתן אלא היינו טעמא דאין טעון ברכה לאחריו (פב) [צ] משום דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה תוך הסעודה ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו:

כז ועל היין של כוס ברכת המזון כתב בעל ה"ג שא"צ לברך אחריו על הגפן ומילתא דתמיה היא וטעמא חשבו דבא מחמת סעודה אע"פ שהפסיק בברכת המזון [ק] ולא מסתבר כוותיה וגם העם לא נהגו כן ודין שלישי דרב פפא אין מצוי בינינו בזמן הזה (פג) לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון:

כח [ק] **ואדם** שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות יש להסתפק [ר] אם אכל מהן בלא פת אם יברך עליהם אם לאו וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת סעודה דעיקר סעודתו סמיך עלייהו ועלה [ש] לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם הלכך כיון דעיקר סעודה הן פת פוטרתן (פד) אפילו אוכל מהן בלא פת ובירושלמי אמרינן רב הונא אכל (טו) תמרי עם פיתא אמר ליה רב חייא בר אשי [ת] פליג את על רבך שבקינהו בתר מזונך ולא מברך עליהון תחלה וסוף א"ל אינון עיקר נגיסתי פי' הם עיקר סעודתי והיאך אניחם לבסוף משמע דלאחר מזונא דקאמר [א] היינו אחר סעודה קודם ברכת המזון כמו פטר את היין דלאחר המזון דמתני' וסובר כפסקא דרב פפא דכל מיני פירות לאחר סעודה טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן אבל בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לאחריהם אפי' אכלן בלא פת דאי בלא פת טעונים נמי ברכה לאחריהם כשאוכלן בתוך הסעודה למה ליה למימר שבקינהו לבתר מזונא יאמר לו אכול אותן בלא פת אפילו בתוך הסעודה ויברך עליהם תחלה וסוף ומיהו אין (יז) להוכיח מכאן [ב] שאם הביא פירות לאכול בהם פיתו (פה) ואכל מקצתן בלא פת באמצע הסעודה שלא יהא טעון ברכה לפניהם [ג] מדלא אמר ליה שיאכלם תוך הסעודה [ד] דכדי לברך עליהם גם בסוף אמר שבקינהו בתר מזונך:

כט שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בדברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם א"ל הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שהוא כדבר הבא מחמת הסעודה בתוך הסעודה לפי שא"א באכילה בלא שתיה (פו) [ה] ומטעם זה פוטר כל מיני משקה כדפרישית לעיל אבל בה"ג פסק שיש לברך על המים תוך הסעודה. ופי' ה"ר יו"ט ז"ל הטעם דכי פריך הכא יין נמי נפטריה פת [ו] ביין שייך לאקשויי הכי משום דזיין אבל מים לא זייני כדאמרינן בנדרים [ז] כל הזן עלי מותר במים ומלח ואין הפת פוטרתו ולא נהירא שהיין פוטר כל שאר מיני משקים אע"ג דברכת בפה"ג לא שייכא מידי לשאר משקין לפי שהיין ראש לכל מיני משקין הוא עיקר לענין ברכה וכלן טפלין לו וכן נמי כיון דפת הוא עיקר הסעודה והמשקין אינם באים אלא בשבילו הפת פוטרתן ואע"ג דלא זייני דמים נמי מיקרו באים מחמת הסעודה כדאמרינן (ב"ק דף לב:*) פת שחרית וקיתון של מים מבטלן °וי"א שיש לברך על המים באמצע סעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי יודע הוא שאי אפשר לו לאכול בלא שתיה ואין מסיח דעתו משתיה כל זמן שהוא אוכל (פז) והרוצה להסתלק מן הספק [ז] קודם נטילת ידים [ח] ישב במקום סעודתו [ט] ויברך על המים אדעתא [י] לשתות תוך הסעודה:

ל [דף מב ע"א] **רב הונא** אכל [כ] תליסר ריפתא (פח) והוא פת הבא בכיסנין מן תלת לקבא [ל] ולא בריך ברכת המוציא וג' ברכות אמר רב נחמן [מ] עדי כפנא הוא אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין סעודתן עליו צריך לברך המוציא וג' ברכות וכתב רבינו משה ז"ל דאם אחרים אינם קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם והראב"ד ז"ל כתב ואם היה קובע עליו אפי' מאי מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף שלש ברכות ונראין דברי רבינו משה ז"ל ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעין עליו מברך ג' ברכות אע"פ שלא בירך המוציא תחלה °ומסקנא היכא דאכל ליה בתורת כיסנין בתחלה הוא מברך בורא מיני מזונות [נ] ולבסוף מעין שלש [ס] והיכא דאכלינהו בתורת קביעות מברך עליהם המוציא ושלש ברכות דאמר רב יהודה משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהם המוציא ואוקמי' בדקבע סעודתו עלוייהו: לחמניות פרש"י אובליא"ש °ולא נהירא דלחם גמור הוא שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא וברכת המזון

מעדני יום טוב

דמ"ש רבינו בפ"ק סי' י"ד דכל שלא אמר הזן שצריך שיאמר ועל שהנחלת כו' התם כשאינו צריך לברך כל הג' ברכות ומ"מ קשה ממה שמסיק רבינו לקמן דלא עדיף דדברים הבאים לאחר הסעודה יוכיחו כו' לכן נראה שגם זה לסברתו של בה"ג כתב כן דפוטר לדייסא בבהמ"ז משום דהוי מין מזון א"כ כל מידי דזייני נפטרו: [נ] למה שאמר בתוך הסעודה. דפירושו שבאים בתוך הסעודה ומה שאמר לאחר הסעודה אין הפירוש כן שבאים לאחר הסעודה שהרי גם כו' אלא פירושו בענין אחר דהיינו שרגילין כו' וא"כ שאין הפירוש שוה הרי העיקר כו': [ל] ועוד בתוך הסעודה כו'. קושיא קאי על פירש"י בלחוד: [מ] כיון דבאים ללפת. דהיינו הלשון של מחמת הסעודה לפרש"י: [נ] שהרי אינם דומים לדבר הבא מחמת הסעודה כו'. וקשה דשמא דומים לנבא האמצעית ללא באים מחמת הסעודה ולכן נ"ל דה"ג שהרי אינם דומים לדבר שלא בא מחמת הסעודה ור"ל מה שפירש"י עלה דהיינו דייסא וכרוב ועלה קאמר לפי שהם מזון דזייני טפי מבשר ודגים ובילים והשתא נ"ק דשמא דומים לנבא הראשונה לבאים מחמת הסעודה דהא ודאי דלא צריכה למימרא דכיון דללא באים אין דומים מכ"ש ואנ"ל דאינם דומים לבאים ועוד י"ל דמאי דקאמר דהיינו מזון לא קאי אדייסא וכרוב אלא אבשר כו' שהם מזון טפי מדייסא וכרוב ומ"מ אנ"ל דלא דמי לבאים מחמת הסעודה דהא לפירש"י לא מקרי מחמת הסעודה אלא כשמלפת בו הפת וזה הפירוש נראה יותר מדבסמוך דקרי לפירות האילן שאינן מזון ודמש"ה לא דמי להו בשר כו': [ס] כגון תאנים כו'. עיין סימן כ"ח: [ע] ה"ג שרגילין לבא לאכול לעיקר. ובטור סימן קע"ז השמיט תיבת לאכול: [פ] כי היו רגילים בימיהם כו'. עיין סימן דלקמן וסי' ל"ב: [צ] משום דהוה כדברים כו'. כדלקמן גבי שאלו לבן זומא: [ק] ולא מסתבר כוותיה. שבה"מ שבירך לפניו יפטרנו וכתב הב"י סי' ק"צ וז"ל ובמ"ג כתב דטעות סופר הוא בה"ג ול"נ שיש ללמוד זכות על בה"ג שטעמו מההיא עובדא דאיתא בפרק ערבי פסחים (וכתבו רבינו בפרקין לקמן סימן ל"ב) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בירך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בירך אכסא קמא ותו לא בירך ומשמע ליה דהלכה כרב אשי דבתרא הוא וטעמו של רב אשי כתב הר"י בפ' כ"מ שהוא מפני שהיה סובר שאע"פ שמפסיק לא חשיבה הפסקה דמודמי ליה לחברים שהיו מסובים ויצאו לקראת חתן וכלה שאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה למפרע ומכל מקום כיון שהסכימו הפוסקים שלא כדברי בה"ג הכי נקטינן עכ"ל הב"י ולדבריו נ"ל דבה"ג סובר שגם לפניו א"צ ברכה: [ק] ואדם שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות. ל' הטור סי' קע"ז מי שקובע סעודתו על הפירות: [ר] אם אכל מהן בלא פת. וזה לשון הטור אם אכל מהן תחלה מעט בלא פת: [ש] לא אמרינן דבטלה דעתו וכו'. ול"ע לקמן גבי לחמניות בסוף סי' ל' וזה לשון רמ"י בסי' קע"ז ס"ס א' ולא אמרי' בטלה דעתו אצל כל אדם שדרך בני אדם לפעמים לעשות כן: [ת] פליג את על רבך. ר"ל רבי חנינא בר סיסי דלעיל מיניה אמרינן התם אמר רבי חנינא בר סיסי הוון אלין דנשייא מעלאין ליה ניקלווסין והוה שבק לון בתר מזוניה ומברך עליהם תחלה וסוף ובסוף פ' קמא דמסכת ע"ז פירש"י ניקלווסין פירות ותלמידי הר"י כתבו רבך רב ויתכן הגירסא לעיל הביאו לפניהם תאנים וענבים רב אמר ולא גרסי רב הונא: [א] היינו אחר סעודה קודם ברכת המזון. והקשה ב"י סי' ר"ח מזה הירושלמי על דברי רבינו דפרק קמא סימן י"ד דפסק דבהמ"ז פוטר על התמרים והא הכא קאמר דמברך עליהם תחלה וסוף וכתב רשב"א יש לומר דהיינו לכתחלה אבל דיעבד פטרי: [ב] שאם הביא פירות כו'. וז"ל הטור כשמביאין לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר הסעודה עליהן אע"פ שמלפת בהן הפת אם אוכל מהן תחלה מעט בלא פת: [ג] מדלא א"ל שיאכלם תוך הסעודה. בלא פת ועל סעודה אחרת הנ"ל כן דעל כרחך על סעודה אחרת א"ל כיון שכבר אכלן עם פיתא א"כ אין תקנה עוד בסעודה זו וא"כ יש לפרש דאינו ר"ל שאכלן עם פיתא אלא שהביאו לפניו לאכלן עם פיתא קאמר והשתא קאי הא דלא א"ל אף אסעודה זו עצמה: [ד] דכדי לברך גרסינן והב"י העתיק כי לברך: [ה] ומטעם זה פוטר. פירוש הפת: [ו] ביין שייך לאקשויי הכי משום דזיין. וגם קובע סעודתו עליו דאי לאו הכי תקשה דייסא לבעל הלכות גדולות דזיין ולא נפטר בפת בברכה שלפניו: [ז] בדאמרי' בר"פ בכל מערבין תנן המודר מן המזון מותר וכו': [ז] קודם נט"י. לטעמיה דסובר דההיא דתיכף לנטילה ברכה קאי נמי אמים ראשונים כמו שאכתוב בס"ד לקמן סימן נ"א: [ח] ישב במקום סעודתו. נראה שהוא כדי לכראות שהוא קובע מקום לשתות כדי שע"י ברכה זו יצא י"ח בכל הסעודה ב"י סי' קע"ד: [ט] ויברך על המים אדעתא כו'. דכיון שמברך על דעת לשתות בתוך סעודתו כל פעם שירצה תו לא הוי נמלך ב"י שם: [י] ה"ג לשתות תוך הסעודה שאני יין דגורם ברכה לעצמו: [כ] תליסר ריפתא כו' מן תלת לקבא. וכן הוא בגמ' אבל ברי"ף גרס תריסר ריפתא כו' ופי' תהר"י כלומר שבג' מהם היה קב אחד ונמצא שאכל שיעור ארבעה קבין. ע"כ: [ל] ולא בריך בה"מ ושלש ברכות. אף על פי שרש"י לא פירש אלא שלא בירך לאחריו וכן כתבו גם כן תלמידי הר"י מכל מקום נראה פירוש רבינו ואף על פי שרב נחמן לא הוכיח עד לבסוף וזהו לפי שלא היה יודע אם יאכל הרבה: [מ] עדי כפנא הוא. רש"י לא גרס הוא ומפרש עדי עד אלו כו' וברי"ף גרס הוא וגרס עדיין מר כפין הוא והוא לשון בתמיה: [נ] ולבסוף מעין שלש. אע"פ שאין הגירסא כן ברי"ף שבידינו אלא לבסוף ולא כלום ולעיל סימן ח' אמרינן דכל לבסוף ולא כלום מברך עליו בנ"ר וכן פירש הס"ג לדברי הרי"ף וכן דעתו לעיל גבי אין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין ר"ס סימן כ"ו אבל לדעת התוספות שם כדברי רבינו: [ס] והיכא דאכלינהו בתורת קביעות כו'. מלשון הזה משמע כפירוש הראב"ד דבדידיה תלי ולא באחרים וגם מדקאמר ומסקנא כו' א"כ משמע ודאי דבעי למימר דלא כרב נחמן דתני

דברי חמודות

טו'. עי' סעיף פ"ו: (פא) **כי היו רגילים** כו'. עיין סעיף פ"ג: (פב) **משום דהוי כדברים**. עיין בפרק ע"פ סימן ד' בדין יין שלפני המזון: (פג) **לפי שאין אנו רגילים** כו'. עיין סוף סימן ל"ב והטור כתב דאנן נמי רגילין כן בסעודות גדולות שלאחר שמושכין ידיהן מן הפת מסירין אותו ועורכין השלחן בפירות ובמיני מגדים וקובעים עצמן לשתות וכתב דבריו רמ"י ז"ל והוסיף עליו וז"ל ומפני שאין העולם נזהרין מזה נראה לו שמפני זה נתפשט המנהג שבסעודות גדולות אחר שערכו השלחן בפירות ובמיני מגדים נוהגין לחזור ולהניח על השלחן קצת מן הפרוסות הנשארות בתוך הסעודה כדי שיהא נראה שעדיין לא משכו ידיהן מן הפת ולא יהיו נראין כמזלזלין בברכות ואע"ג דאינהו לא חזי מזלייהו חזו ומנהג אבותיהם בידיהם שהנהיגום כך לפיכך יראה לי כל איש הירא והמדקדק יזהר בזה בסעודות גדולות לברך על הפירות (פירוש לפניהם ולאחריהם) כי ודאי משכו ידיהם מן הפת ואין דעתם לאכול עוד מן הפרוסות שהניחו כלום ע"כ עכ"ל: (פד) **אפי'** אוכל מהן בלא פת. בתחלה כמ"ש במעדני י"ט בשם הטור אבל מדברי הר"ר יונה אינו נראה כן אלא שאע"פ שקובע עיקר סעודתו על הפירות צריך שיאכל מהם תחלה עם הפת שאם לאו הכי צריך לברך לפניהם ומיהו בהא מהני ליה מה שקובע עיקר סעודתו על הפירות שכיון שמתחלה אכל עמהם פת אע"פ שאח"כ יאכל מהם בלא פת כלל ואפילו לבסוף אינם טעונים ברכה כלל ועיין בסמוך וכתב הרשב"א בשם הר"ז דלפי' רש"י רב פפא אשמעינן אע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל: (פה) **ואכל** מקצתן בלא פת כו' שלא יהא כו'. אלא צריך שיברך לפניהם אבל אם בתחלת אכילתו אכל הפירות עם פת אין צריך לברך עליהם לדעת הטור דסבירא ליה דכל שמתחיל לאכול פת עם הפירות מוכח שבאו ללפת בהם הפת אבל הר"ר יונה מצריך שתהיה כונתו עדיין לאכול מהם עם הפת אחר כך הא לאו הכי צריך לברך לפניהם והיינו דאיכא בין כשקביעות סעודתו על הפירות בין לכשקביעות סעודתו על דברים אחרים דכשקביעות סעודתו על הפירות ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אף על פי שלבסוף אינו אוכל מהם עם הפת כלל אינו מברך עליהם כלל וכשקביעות סעודתו על דברים אחרים צריך שילפת בהם את הפת תחלה וסוף ע"כ ובקיצור כתב דעת המרדכי דלהוציא עצמו מן הספק יאכל מהם קודם נטילה בלא פת ויברך עליהם: (פו) **ומטעם** זה פוטר כל מיני משקה. וכתב הר"ר יונה דאפי' היה צמא מתחלה לא נאמר כיון שמתחלה היה צמא ולא באו בסבת הפת מברך עליו עכשיו אלא כיון שלא רצה לשתות מתחלה כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא ואין צריך לברך עליהם דפת פוטרתן ע"כ. וכתב רמ"י ז"ל בסימן קע"ז סעיף ב' דכ"ל שאותן השותין יין שרוף אחר ברכת המוציא קודם שאכלו צריך לברך לפניו ואין ברכת המוציא פוטרו שאין יין שרוף בכלל משקין שאין שותין אותו לשרות המאכל ואף אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל לא עדיף מפירות שכבר נתבאר שצריך לברך לפניהם וכ"ש השותין אותו באמצע הסעודה או אחר הסעודה קודם בה"מ שצריכין לברך לפניו שאינו בא לשרות אלא לחמם האצטומכא שיוכל לעכל ואין זה נקרא מחמת הסעודה כי מלתא אחריתא הוא כ"ל עכ"ל ומיהת ודאי אם בירך על יין קודם ששתה יין שרוף א"צ לברך עליו שהיין פוטר כל מיני משקין: (פז) **והרוצה** להסתלק מן הספק כו'. ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג כסברת רבינו דלעיל שאין מברכין על המים שבתוך הסעודה כלל: (פח) **והוא** פת הבאה בכיסנין. פירש"י לעיל גבי הביאו לפניו תאנים כו' בסי' כ"ח שהוא פת שנילושה עם תבלין כעין אובליא"ש שלנו וכו' וכן לשון הרמב"ם פ"ג מה"ב שהיא עיסה שנילושה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה ופי' הב"י סי' קס"ח דמדקאמר או שעירב בה מיני תבלין דדבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא הלכך הא דקאמר שנילושה בדבש כו' נמי אינו ר"ל שרובו נילוש בדבש כו' ויש בו רק מעט מים אלא אפי' יש בו הרבה מים כל שתערובות הדברים ניכר בעיסה מוציאו מתורת לחם כמו התבלין שאע"פ שהן מועטים אלא שתערובתן ניכר מוציאתו מתורת לחם ה"נ ליסה של דבש וכו' ה"נ משכחת לה עיסה שנילושה במי פירות דחייבת בחלה ואפ"ה אינו מברך עליו המוציא דברכת המוציא לא תליא אלא במידי דמקרי לחם אלא במידי דקבעי אינשי עלייהו ע"כ. אבל רמ"א ז"ל פי' בהפך דכיון שכתבו דנילושה משמע דעיקר הלישה היה בדבש וכו' ואין בו אלא מים מעט אבל כשיש בו מים הרבה זה נקרא פת גמור ואין מוציאתו מתורת לחם אא"כ יש בה הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקו"ך שבמיעוט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים ע"כ והר"ר יונה והערוך פי' בשם ר"ח וכ"כ הטור דפת הבאה בכיסנין הוא פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותו דבש או סוק"ר ואגוזים ושקדים ותבלין והם הנקראים רוסקיא"ש די אל חשו והערוך פי' עוד בשם רבינו האי שהוא פת בין מתובלת בין שאינה מתובלת שעושים אותה כעכים יבשים (ופי' כעכים תמצא לעיל סי' י"ח) וכוססים אותם בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלים ממנו קימעא וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקודים תרגומו וכל לחם זוודהן הוה כיסנין ע"כ וכבר כתבתי דלא אזלינן בתר שמא דלחם וכתב הב"י שהם נקראים בירקוגי"ש וכתב עוד דלענין הלכה נקטינן כדברי כולם להקל שבכל אלו הדברים נותנים להם דינין שאמרנו בפת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליהם המוציא וג' ברכות אא"כ קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך ב"א לקבוע עליו ע"כ ולפום ריהטיה לא דק דהא פסק לעיל מיניה וכן בש"ע שלו דלא תלי מידי בקביעות

תפארת שמואל

טו) **אבל** תמרי עם פיתא וכו'. פי' לפי דעת הרא"ש דס"ל שאכל עם הפת כמשמעות נ"ל דידע רב חייא ב"ר אשי שלא קבע סעודה עלייהו ודרך שהאי אכלן כך וגם לא הביאן אותן לפניו כדי ללפת בהן את הפת ס"ל דאפ"ה ס"ל כרב לעיל דצריכה ברכה לפניה ודו"ק: יז) **אין** להוכיח מכאן וכו'. פי' שאם יאמר לו שיאכלם לפניו באמצע הסעודה א"כ יהיה כאלו מביאין אותו ללפת בהן הפת שהרי כבר אכל עם הפת ועכשיו ישמרם עד אמצע

(פט) ונראה יז) לפרש לחמניות הייט נבלי"ש שהן דקות ואין מברכים עליהם אלא בורא מ"מ אבל אי קבע סעודתו עליהם מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואי אכיל להו [בתוך הסעודה] שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהם: **לא** רבה ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא וכו' עד אמר ליה אגן אתכא דריש גלותא סמכינן [ס] °מכאן משמע שהיו רגילים להגביה השלחן קודם בה"מ לאפוקי מהגהו [ע] שמקפידים להסיר הלחם מעל השולחן קודם בה"מ מיהו אין ראיה משם כי היו להם שולחנות קטנים וכל אחד שולחן לפניו ולא היו מסירין השולחן מלפני המברך אבל אנו דאוכלין על שולחן א' [פ] (נ) אין לסלק א)המפות והלחם עד אחר ברכת המזון ויש מקומות שנוהגים שלוקחין הבשר והלחם ומניחים אותו לפני המברך. ולית הלכתא הכי אלא כ"ז שלא נטל ידיו לברכה יכול לאכול דאמרי' °ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב [צ] שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה (נא) ואי אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי [ק] לפרש"י ולפרשב"ם ז"ל שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונבריך אסור לכו למשתי (נב) עד דמברכיתו ברכת המזון [ק] °ויש מחלקין בין שתיה לאכילה (נג) [ר] ולא מסתבר:

לב מתני' (נד) **בירך** על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון (נה) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת (נו) ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה °פי' רבינו חננאל ז"ל פרפרת (נז) פת הכנומא בקערה [ש] דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מ"מ והיינו דאיצטריך למימר על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוי מין פת וכן מוכח בגמרא דחשיב פרפרת מעין מעשה קדרה [ת] שהן חלקא טרגים וטסני כדאמרינן לעיל (דף לז.): **גמ'** [דף מב ע"ב] אמר רבה בר בר חנה ל"ש אלא בשבתות וי"ט הואיל ואדם קובע סעודתו על היין [א] אבל בשאר ימות השנה בירך על היין לפני המזון לא פטר היין שלאחר המזון [ב] °במסכת נדרים (דף לח) משמע דיום הקזה וביום שנכנס למרחץ היו קובעין סעודה על היין ע"כ כתבו הגאונים ז"ל שבאלו הימים דינם כמו שבתות וי"ט ועל פי דברי הגאונים הוגה [ג] במקצת ספרים ל"ש אלא בשבתות וי"ט ושעת הקזה ושעה שהן יוצאים מבית המרחץ כתב הראב"ד ז"ל דוקא במקום שאין היין מצוי להן [ד] אבל במקום שהיין מצוי כגון מקומות הללו אין הפרש בין שבתות לימות החול ועוד [ה] אמרינן פטר את היין שלאחר המזון היינו יין ששותים אחר המזון ועדיין לא ברכו ברכת המזון הוא הנקרא יין שלאחר המזון אבל ברכו ברכת המזון [ו] יין שלאחר המזון צריך לברך אחריו ואינו נפטר בברכה שבירך על היין שלפני המזון ל"ש חול ול"ש שבתות וי"ט כדגרסינן בערבי פסחים (דף קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרב איקא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך אמר רב אחא בריה דרב איקא ואנא כמאן אעביד אמימר אמר אנא נמלך אנא מר זוטרא אמר אנא סבירא כרב ברונא ור' חנינא תלמידי דרב דהוו יתבי בסעודה והוה קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך ולבסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך [ז] איתסר לכו למישתי וכן °הלכתא. רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביו"ט חזייה דבריך והדר בריך א"ל לא סבר לה מר [ח] להא דריב"ל אמר ליה נמלך אנא ומכיון שתלוי בדעת האדם יש ללמוד מכאן דאפי' בחול נמי (נח) אם דעתו נמי לשתות יין אחר המזון אין צריך לברך: איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון מי אמרינן התם הוא דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא דזה לשרות וזה לשתות לא או דלמא ל"ש. נראה דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון דע"כ לא קמיבעיא ליה אלא מזה שבא לשרות אם פוטר יין שבא לשתות אבל יין שלפני המזון שבא לשתות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון מזה הטעם יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון לא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה (נט) אלא אפילו אם הבדיל על היין פוטר היין שבתוך המזון וראיה מהא דאמרינן בערבי פסחים (דף קא.) אותם בני אדם שקידשו בבהכ"נ רב אמר ידי קידוש יצאו ידי יין לא יצאו ר' יוחנן אמר אפי' ידי יין יצאו ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום אין צריך לברך [ט] אלמא ר' יוחנן אית ליה יש קידוש שלא במקום סעודה אפילו הכי קאמר שאין צריך לברך על היין שיצא ביין של קידוש אע"ג דר' יוחנן איתותב בשינוי מקום מכל מקום באותו מקום עצמו אין צריך לברך. רב אמר פוטר רב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר ורב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה כולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר [י] וכן °הלכה אע"ג דקי"ל דהלכה כרב באיסורי מסתמא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו וקי"ל דרב נחמן ורב ששת הלכתא כרב ששת באיסורי: **לג מתני'** **היו** יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו [כ] אחד מברך לכולן [ל] בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אחר המזון אחד מברך לכולן [מ] והוא אומר על המוגמר ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר

רש"י קאי עלייהו. משמש עלייהו: **הב** ונבריך. בה"א והדר אמליכו ואמרו הבו בריסא ונשתי: **כיון** דאמריתו הב ונבריך ברכת המזון. אסחיתו דעתכם משתיה ואסור למשתי עד לאחר ברכת המזון אלמא ברכת המזון אסוחי דעתא הוא וצריך לחזור ולברך: **לא** סבר לה מר וכו'. ביו"ט לא נמלך הוא: **נמלך** אנא. איני רגיל לקבוע סעודה על היין: **ידי** יין לא יצאו. שאם יש להם יין לשתות בביתם חייבים לברך בורא פרי הגפן שאינם פטורים בברכת הכוס על שתיית יין בלא ברכה מאחר שעקרו ממקומן: **אחד** שינוי יין. שהביאו לו יין מחבית אחרת: **א"צ** לברך. שנית על היין:

הגהות הב"ח א) לסלק המפה והלחם עד כו' שלוקחין המפה והלחם ומניחים אותו כו':

דברי חמודות

עצמו אלא הכל תלוי בקביעות אחרים וכדמסיק נמי רבינו וכמו שפירשתי דבריו במעדני י"ט ועיין עוד מדיני מיני לחמים שאין מברכין עליהם המוציא בפ' כל שעה סי' ע"ז ובהלכות חלה סימן ב' וג': (פט) **ונראה** לפרש לחמניות היינו נבלי"ש שהן דקות כו' וכתב הב"י סי' רי"ב בשם הכלבו דהרקיקין דקים שנותנים מרקחת עליהם אותם רקיקים הוו טפלה למרקחת שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם ואותם רקיקים אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא ימנפו הידים בדבש הלכך ה"ל הרקיק טפלה וברכת המרקחת פוטרה: (נ) **אין** לסלק המפות והלחם כו'. וגרסינן בפרק חלק דף צ"ב א"ר אלעזר כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סי' ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתין על שלחנו כאלו עובד עכו"ם שנא' העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך ל"ק הא דאיכא שלימה בהדייהו [שמניח שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין דמתחזי דלשם עכו"ם עביד הכי] והא דליכא שלימה בהדייהו [דמזומנים לעני] וכתב הרוקח סי' של"ב מכסין סכין בשעת בה"מ על שם לא תניף עליהם ברזל כמכילתא אינו דין שיניף המקצר על המאריך ושלחן כמזבח בשלהי חגיגה ע"כ ובשבולי הלקט כתב עוד טעם אחר בשם הר"ר שמחה שפעם אחת היה אחד מברך בה"מ וכשהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר חורבן הבית לקח הסכין ותקעו בבטנו ועל כן נהגו לסלקו בשעת הברכה עכ"ל וכתב הב"י דבשבתות וי"ט נהגו שלא לכסות הסכין ולפי טעם ר' שמחה אין לחלק בין שבת לחול ומנהגן של ישראל תורה היא ע"כ ופירש רמ"י ז"ל דלטעם הראשון דמשום לא תניף היינו כי היכא שבאים יבנה בה"מ נזכה לקיים לא תניף וזה אינו שייך בשבת וי"ט שאין בנין בה"מ דוחה אותן דומה למנהג דאין אומרים מזמור לתודה בשבת וי"ט שכתבתי בפ"ה סעיף ט"ז וכתב עוד רמ"י ז"ל שאפשר דגם לפי זה הטעם אין לחלק בין שבת וי"ט לחול דטעמא דלא תניף להזכיר לפני הש"י שלא יניף מקצר על השלחן שהוא כנגד המזבח המאריך כלומר שלא יקצר ימינו ח"ו: (נא) **ואי** אמר הב לן ונבריך כו'. וכתבו התוס' דהיינו דוקא כי אמר בעה"ב אבל לא אורח וכי אסורים כולם היינו כי אמר בעה"ב אבל בשביל אורח אינם נאסרים ומדברי רבינו ירוחם נראה שאם לא אמר הב לן ונבריך משנטל הכוס לברך הוי היסח הדעת ועיין בסמוך לקמן: (נב) **עד** דמברכיתו בה"מ. כבר כתבתי במי"ט דרבינו עצמו בפ' כיסוי הדם דוחה לזה הפי' אלא כדפירש"י התם עד דמברכיתו בפה"ג דהיסח הדעת אינו מזקיקו לברכה אחרונה אלא לברכה ראשונה וכתב שכל בו בשם הר"ס שכשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוסו מברך על כל חד וחד בפה"ג כי בכל פעם הוא נמלך וכתב עוד בשם הרי"ף אבל הקרואים בבית בעה"ב לאכול מיני פירות ומביאים להם בזה אחר זה א"צ לברך אלא על הראשון דכיון דתלה בדעת בעה"ב אינו עושה היסח הדעת כדאמרינן אתכא דר"ג סמכינן: (נג) **ולא** מסתבר. כבר פירשתי במי"ט דבין אכילה ושתיה קאמר דלא מסתבר לחלק אבל בין נט"י להב לן ונבריך מחלק איהו גופיה בפרק כיסוי הדם ושכן עיקר דבנט"י הוא דמצינו לברכה אחרונה אבל לא בהב לן ונבריך שאינו מזקיקו אלא לברכה ראשונה ואחרונים לא הכריעו לפסוק כרבינו בהא דכתב הכא דלא מסתבר: (נד) **בירך** על היין שלפני המזון. עיין לקמן סעיף ל"ז: (נה) **בירך** על הפת פטר את הפרפרת. ודוקא פרפרת שאוכלים בתוך הסעודה אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם בה"מ אינו פוטר דהוי כדברים הבאים לאחר הסעודה טור סי' קע"ו ועיין לעיל ס"ם כ"ז: (נו) **בש"א** אף לא מעשה קדרה. ובגמרא איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי דקאמר ת"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואתו ב"ש למימר ל"מ פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטרה אבל מ"ק פטר ואתו ב"ש למימר ואפי' מעשה קדרה נמי לא פטר תיקו וכיון דלא אפשיטא נקטינן בסיפא לקולא דפרפרת פוטר מ"ק דדילמא ב"ש אסיפא פליגי והוי דיוקא דמתני' הכי דפרפרת פוטר מ"ק וכן פסק הרמב"ם פ"ד מה"ב כפי הנוסחא שבדבריו שקיימה רבינו יהושע מבני בניו של הרמב"ם ז"ל כמ"ש שם הכ"מ ופסק ג"כ דמ"ק פוטר את הפרפרת משום דאי ארישא פליגי אמרינן דמ"ק עדיפי מפרפרת ולפיכך בדין שיפטרה עדיף את הגרוע ממנו ומשום דספק ברכות להקל פסק בתרווייהו לפטור זה את זה ומיהא איכא למידק לרבינו דמפרש דפרפרת הוא דבר שמברכין עליו במ"מ ושהוא מין מ"ק אמאי לא יפטרו זה את זה שהרי מ"ק פירש שהוא דייסא ופסק לעיל סי' ז' שמברכין עליו במ"מ וכבר סתם הכ"מ את הדבר דברכותיהן שוות שיפטרו זה את זה ולי נראה דהכא שאני שאלו הדברים הואיל ושניהם חשובים דזייני ולכך מברכין עליהם במ"מ כל אחד קובע ברכה לעצמו והיינו אי לא סלקא בתיקו אבל השתא דסלקא בתיקו ספק ברכות להקל וכל א' פוטר את חבירו ומ"מ אין עיקר הטעם משום דברכותיהן שוות שהרי לפי האבעיא לא היו פוטרים זה את זה ואע"פ שהיינו יכולים לפרש דאף לדברי האבעיא היה פוטר לת"ק זה את זה מ"מ לב"ש מי ניחא דקאמרו בהדיא דפרפרת אינו פוטר למעשה קדרה אלא ודאי שצריך לחלק בכך אע"פ שברכותיהן שוות ורמ"י ז"ל לא דק בזה: (נז) **פת** הכנומא בקערה כו'. כבר כתבתי במי"ט דצריך לפרש פירורי הפת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש: (נח) **אם** דעתו נמי לשתות יין אחר המזון. ובירך תחלה אדעתא דהכי כ"כ בקיצור ובטור השמיט כל זה ולא ידעתי למה: (נט) **אלא** אפי' אם הבדיל כו'. ואפילו הבדיל קודם

מעדני יום טוב

דתלי באחרים א"כ למאי הוצרך לומר ומסקנא כו' וגם מדהביא לרב יהודה דמסיק בדקבע עלייהו משמע דאיכו קבע עלייהו ולא תלי כלל באחרים וכ"ש לפי הגירסא שברי"ף דגרס דאמר רב יהודה כו' דמייתי לראיה ואי רב יהודה תלי קביעות באחרים כמו רב נחמן מה הוצרך לראיה מרב יהודה דמאי אולמיה מרב נחמן והיה נראה לומר שבא להוסיף במסקנא זו שצריך ג"כ שיהא הוא קובע עליו ותרתי בעינן שיאכל כשיעור שאחרים קובעים עליו ושגם הוא קובע עליו עכשיו וכן יש לפרש בקיצור אלא שאין נראה כן מלשון הטור סימן קס"ח ולכן נ"ל שאע"פ שאין המסקנא אלא כדברי רב נחמן מ"מ כיון שבגמרא בתר הכי פליגי ואיכא דסברי דמברך המוציא אפילו בדלא קבע לכך קאמר דמסקנא לא קאי הכי דאמר רב יהודה כו': [ס] **מכאן** משמע כו'. בתוס' דייקי הכי מעובדא דלעיל מהך דרב פפא איקלע כו' בתר דגמרי סעודתייהו כו' שקיל רב פפא וקא אכיל א"ל לא ס"ל מר גמר אסור מלאכול א"ל סלק אתמר וי"ל דרבינו ס"ל דמהתם ליכא למשמע כולי האי שכך היה דרכם דהא לא קאמר אלא סלק אתמר כלומר אם סילק אבל לא שכך היה דרכם ומנהגם אבל מעובדא דהכא דקאמר אגן אתכא כו' משמע שמנהגם היה לסלק ומש"ה שייך לומר אגן אין סילוק הסעודה תלוי בו דאתכא כו': [ע] **שמקפידים** להסיר כו'. כלומר שמקפידין שלא להסיר כו': [פ] **אין** לסלק כו'. לשון התוס' אין נאה לסלק כו': [צ] **שלש** תכיפות הן. יש שואלין למה לא אמר ד' דהא איכא אחרינא דהיינו תיכף לנטילה סעודה בפ' אלו דברים (דף נב) וי"ל דלא מנה אלא הני דילפינן להו מקראי. בירושלמי תיכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך וסמיך ליה ושחט תיכף לגאולה תפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה שהוא תפלה תיכף לנט"י ברכה דכתיב שאו ידכם קודש וברכו את ה' כ"כ תהר"י וקשה לי דלירושלמי הך דתיכף לנט"י ברכה בנט"י ראשונים קאמר דהא מסיק התם עלה כל מי שהוא תיכף לנט"י ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה וכן פי' הטור סי' קס"ו בשם רבינו דלירושלמי במים ראשונים איירי מדקאמר אינו ניזוק בכל אותה סעודה ופי' הב"י דהכי דייק דאי קאי אנטילה אחרונה א"כ כבר סעיד ומאי דהוה הוה ע"כ ול"נ דמהא דמייתי מקרא דשאו ידכם משמע נמי דבמים ראשונים איירי דאי באחרונים אדרבה צריך שישפיל ידיו אבל בראשונים צריך שיגביה ידיו כדאיתא פ"ק דסוטה כתבו רבינו בפרק כל הבשר סימן י"ח אבל התוס' לפרק אלו דברים תירצו בענין אחר מאי דלא קאמר ד' תכיפות הן דהא איכא נמי תיכף לנטילה סעודה דמשום דשנויה במשנה לא חש למתנייה ע"כ כלומר דמתוך המשנה שמעינן לה לכך דתיכף לנטילה סעודה: [ק] **לפירש"י** כו' עד למברכיתו בה"מ. כ"כ בפירש"י דהתם אבל בפרק כיסוי הדם פירש"י עד שיברך לפניו וכ"כ רבינו שם בשמו ודחה לפירושו דהכא וגם בפ' ע"פ סימן י': [ק] **ויש** מחלקין בין שתיה לאכילה. וז"ל תהר"י אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל ואע"פ שלענין יין כיון שסילק דעתו מלאכול ואמר הב לן ונבריך אסור לו לשתות עד שיברך בענין הפת אינו כן אלא אע"פ שסילק דעתו מלאכול ואפילו סילקו השולחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילת הפת (דאכילה יש לה קבע שפעמים שאדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה משא"כ שתיה שאין לה קבע כ"כ. הרי"ף בפרק כיסוי הדם ודברי ב"י בפירוש דברי הר"ן צ"ע מאד) ואחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפי' בברכה שכיון שנטל ידיו יש לו לברך דתיכף לנט"י ברכה מפי מורי הרב נר"ו ע"כ ומבואר בדבריו שסובר דפירוש דאסור לכו למישתי עד שיברך לפניו כפירש"י דכיסוי הדם: [ר] **ולא** מסתבר. אלא תרווייהו כהדדי נינהו ודין שתיה כדין אכילה מיהו הב לן ונבריך ונטל ידיו למדמי להו להדדי היינו דוקא לפירש"י ורשב"ם דמפרשי עד דמברכיתו דקאמר דהיינו בהמ"ז ומכיון דס"ל דהב לן ונבריך הוה היסח הדעת להצריך ברכה אחרונה א"כ כ"ש נטל ידיו שצריך שיתכיף לו הברכה אבל למפרשים עד דמברכיתו היינו ברכה שלפני השתיה וכך הסכים רבינו בפרק כיסוי הדם איכא בינייהו דהב לן ונבריך ונטל ידיו דבנטל ידיו צריך שיתכיף בהמ"ז ולא סגי ליה שישתה או שיאכל אפי' בברכה שלפניו: [ש] **דלית** בה תוריתא דנהמא למברכין עליו במ"מ. אע"ג דלעיל ס"ם י' פסק רבינו דלא כר"ח אלא אפילו לית ביה תוריתא דנהמא למברכין עליו המוציא לא נחית הכא רבינו לכתוב דברי ר"ח אלא לפרש הפרפרת שהוא פת לאפוקי מפרש"י שמפרש כגון כסני כו' וממילא דלפי הפסק דלעיל יש לפרש פרפרת פרורי לחם דק דק שדבקם עם מרק או דבש ואין בהם תואר לחם והטור סי' קע"ו לא דק בזה: [ת] **שהן** חלקא גרסינן ובסימן כ"ו פירש דהיינו דייסא: [א] **אבל** בשאר ימות השנה בירך כו'. כך היא גירסת הרי"ף ובגמרא גרסינן אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס ופירש"י דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד: [ב] **במסכת** נדרים כו'. וכ"כ תהר"י ולא מצאתי רק בפרק ד' כוס בית המרחץ אך שם פירש רבינו של מים חמין ויום הקזה היתה בשבת ס"פ מפנין: [ג] **במקצת** ספרים. ר"ל בגמרא: [ד] **אבל** במקום שהיין מצוי כו'. והוסיף עוד רבינו לקמן לומר שאם דעת האדם כו': [ה] נ"ל דהכי גרסינן. ודאמרינן פטור ובס"א גרסינן וכא דאמרינן: [ו] ה"ג ברי"ף יין שלאחר המזון צריך לברך עליו ואינו נפטר. ונראה לי דגרסינן שלאחר ברכת המזון: [ז] **איתסר** לכו למישתי. עיין בדברי רבינו סוף סימן דלעיל ומ"ש עליו: [ח] **להא** דר' יהושע בן לוי. דאמר לעיל מייתי בגמרא דל"ש אלא בשבתות וי"ט כו' משמע דבימים תליא מילתא: [ט] **אלמא** ר"י אית ליה יש קידוש כו'. וכ"כ התוס' ומרב נמי מצי למידק וכן דייק התם רבינו ותוס' בע"פ ואלא מיהת קשיא דהא רבינו ותוס' פסקו התם כשמואל דאית ליה דאין קידוש אלא במקום סעודה וא"כ יש לחלק בין קידוש להבדלה וי"ל דמ"מ לית לן למעבד מחלוקת אלא נומר דאף שמואל מודה שבמקום אחד יוצא ביין של הבדלה שאין צריך לברך על שבתוך הסעודה: [י] **וכן** הלכה כו'. יש לדקדק למאי דמסיק רבינו ס"ם כ"ז דדין ג' דרב פפא אינו מצוי האידנא לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת א"כ גם זה הדין אינו מצוי בינינו ולמאי צריך לפסוק הלכה וכ"כ התוס' דאין אנו צריכים לאותו פסק דאין אנו מושכים ידינו מן הפת כלל ע"כ וכ"כ תהר"י ומיהו י"ל דאע"פ שאמר רבינו שאינו מצוי בינינו כו' מ"מ אי אשכח מאן דמרגיל עצמו בכך הוצרך לפסוק הלכה שיהא יודע את הדין וכה"ג כתב רבינו עצמו בס"פ ראשית הגז ועוד הרי כתבתי לעיל שם בד"ה סעיף פ"ב בשם הטור דאף בימינו נמצא הדין בסעודות גדולות: [כ] **אחד** מברך לכולן. כלומר צריך שאחד יברך לכולן משום דברוב עם הדרת מלך כב"ה בטור הבדלה פרק אלו דברים סי' ג' ושוב מצאתי כדברי בשם הרמ"ך בכ"מ פ"א מה"ב: [ל] **בא** להם יין בתוך המזון כו'. אפי' הסיבו יחד לאחר המזון אם הסיבו יחד א' מברך לכולן. טור סי' קע"ד: [מ] **והוא** אומר על המוגמר. פירש"י אותו שבירך על היין וכו' וז"ל תהר"י פירש"י ז"ל דאסיפא קאי וה"ק אותו שבירך לאחר המזון ופטר את האחרים הואיל ונתנו לו מעלה אחת ניתן לו גם מעלה אחרת ומברך על המוגמר ופוטר את האחרים ואע"פ שאין דרך להביא המוגמר אלא לאחר סעודה כלומר לאחר בהמ"ז ובאותה שעה כבר עברה הסעודה לגמרי ואין אנו חייבים

תפארת שמואל

אמצע הסעודה אם יהיו עומדין לכך: יז) **ונראה** לפרש לחמניות וכו'. כ"כ וכ' המרדכי בשם ר"מ וכו' עד לא חשיבי מחמת הסעודה עכ"ל המרדכי. ומ"מ נראה היכא דקבע בדיעבד לאכול מהם או הפת פוטר אותו כדמוכח לעיל בפ"ק ע"ש:

הסעודה בגמרא °משמע דקאי אברכת המזון [נ] כעובדא דתלמידי דרב דקאמר בתר דכריכי יתבי וקמיבעי להו ומהא דקאמר [ס] אפילו ברכת המזון לא גמירנא [ע] מה שלא נסתפקו בברכת המוציא כי לא היו עדיין קבועים יחד בברכת המוציא ופלוגתא דר' יוחנן ורב דפליגי ביין פליגי בברכה ראשונה [פ] דאין זימון ביין. הלכך מתניתין איירי בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה בברכה ראשונה (ק) אפילו בשנים [פ] אחד מברך והשני יוצא אם הסיבו אבל אם לא הסיבו אע"ג דשומע כעונה (קא) ואפילו אמר אמן לא יצא [צ] ובג' אחד מברך ברכת המזון לכולם אם הסיבו על המטות והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה (קב) ישיבה שלנו הוי קביעות כהסיבה דידהו [צ] °ור"ח ז"ל פי' היו יושבים לעסק אחר ונזדמן להן לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולן וי"מ היו יושבים זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השולחן כמו וישבו לאכול לחם דמתרגמי' ואיסתחרו למיכל לחמא ופירש"י עיקר [ק] דלכולהו קשה מתלמידי דרב: אחד מברך לכולן [ר] ירושלמי ריב"ל אומר [ש] בשבועה כך היא מתניתין באורחים הא בעל הבית בתוך ביתו לא פי' דבע"ה שכל בני ביתו נגררין עליו אין צריכין הסיבה כי כולן סומכים עליו: [ת] °דוקא הסיבו הוא שהאחד מברך לכולן ואם לא הסיבו לא ואי אמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכתא פלן אע"ג דלא הסיבו [א] אלא כל אחד ואחד אוכל מככרו כמאן דקביעי דמו ואחד מברך לכולן דתניא עשרה שהיו מהלכין בדרך ואף על פי שכולן אוכלין מככר אחד כל אחד מברך לעצמו ישבו אפילו שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן ואוקימנא כגון דאמרי ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלן (קג) [ב] ונראה דהוא הדין נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט גמרא ניזול וניכל נהמא בדוכתא פלוני שכך מנהג הולכי דרכים: [דף מג ע"א] **גמ'** הסבו אחד מברך לכולן אמר רב ל"ש אלא פת דבעי הסבה אבל יח) יין לא בעי הסבה ור"י אמר אפילו יין בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב ל"ש אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ור' יוחנן אמר אפילו יין מהניא ליה הסבה ללישנא קמא מידי דחשיב בעי הסבה ר' יוחנן סבר דיין נמי חשיב אבל שאר דברים כולהו לא בעי הסבה וללישנא בתרא מידי דחשיב ליה מהניא ליה הסבה [ג] לרבי יוחנן יין נמי חשוב ומהניא ליה הסבה ושאר [ד] כל הדברים כולהו לא מהני להו הסבה ונראה כיון דברכה דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל (קד) והלכה כלישנא קמא וכן מוכח ממעשה דבר קפרא ותרין תלמידי (דף לט) דאייתו קמיהן [ה] תורמסקין שלקות [ו] ופרגיות [ז] ונתן רשות לאחד לברך וכ"כ הרמב"ן ז"ל דפת ויין בעי הסבה אבל שאר דברים לא בעי הסבה:

לד [ח] **שאלו** את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי פירש"י אין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעי דעת שומע ומשמיע מתוך טעם זה (קה) יש °שאומר שאם אומר המברך סברי רבותי והן מפנין בית הבליעה כדי לשמוע שפיר דמי ומיהו לא נהירא האי טעמא דאף על פי שאוכלין יכולין לשמוע הברכה [ט] ולצאת בשמיעה ונראה הטעם כמו שמפרש בירושלמי לפי שאין יכולין לענות אמן דאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט כדאיתא בתענית (דף ה) דגרסינן בירושלמי אין בית הבליעה פנוי א"ר מני הדא אמרה הדין דטעים בגו מיכליה אסור למימר ליה אסותא בגין סכנתא ואפילו שומע כעונה ויוצא בלא אמן [י] חיישינן שמא יענה אמן ויבא לידי סכנה:

לה **והוא** אומר על המוגמר [כ] אמר רבה אמר ר' ירמיה מאימתי מברכין על המוגמר [ל] משתעלה תמרתו א"ר חסדא (קו) על המוגמרות כולן מברכין עליהם בורא עצי בשמים [מ] חוץ ממוס"ק [נ] דמין חיה היא שמברכים עליו בורא מיני בשמים י"א שהמוס"ק הוא זיעת חיה ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחלה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מוס"ק *והר"ז הלוי ז"ל היה אוסר לאכלו מפני חשש דם וה"ר יונה ז"ל פי' דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן שהרי יש הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור ואע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש [ס] כמו דבש דיינינן ליה ומותר הכא נמי אע"פ שמתחלה היה דם כיון דילא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל [ע] ונראה א(דהא) אפילו ראייתו צריכה ראיה:

לו **ומשחא** דאפרסמון מברכין עליה [פ] בורא שמן ערב כשרתא (קז) ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו מברכין עלייהו ב"ע בשמים פי' בערוך (קח) כשרתא עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינים מעלי בשמים שמכשיר אותו מעשה רוקח מפוטם ומברכינן עליו ב"ע בשמים וכתב הראב"ד ז"ל דווקא כשהעצים בתוכו אבל אם הוציא משם העצים (קט) אין מברכין עליו אלא בורא מיני בשמים (קי) ואם היו מעורבים בתוס עצי בשמים ועשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים (קיא) שברכת מיני בשמים כוללת הכל (קיב) °(קיג)

*) נ"ל רמ"ה וכן. בתר"י ובפסקי הרא"ש.

הגהות הב"ח א) ונ"ל דאפי' ראייתו צריכה ראיה:

מעדני יום טוב

חייבים לתת לזה לברך אפ"ה עכשיו שהביאו אותו מיד אחר סיום האכילה קודם בהמ"ז אותו שבירך על היין שלאחר המזון מברך על זה ע"כ ויש לדקדק לפי' הזה דבגמ' אמרי' והוא אומר מכלל דאיכא דעדיף מיניה ואמאי הואיל והוא נטל ידיו כו' והרי לפירוש הזה איירי שהביא מיד אחר האכילה ואין לומר דגם אחר הנטילה דהא אמרי' ס"ס ל"א תיכף לנטילה ברכה ולכן נ"ל דגירסת רש"י כגי' הרי"ף דגרס מכלל דאיכא עדיף מיניה מסייע ליה לרב כו': [נ] **בעובדא** דתלמידי דרב גרסי'. וברים פ' דלקמן מוכח מן הירושלמי דהך ברייתא דעשרה שהיו מהלכים כו' דמייתי בסמוך איירי נמי בבהמ"ז אלא לפי שאינו מפורש בגמ' דידן אינו מוכיח ממנה אלא מתלמידי דרב: [ס] **אפילו** בהמ"ז כו'. וכך העתיקו תהר"י: [ע] ומה שלא נסתפקו גרס וכלומר דהא נפרש בסמוך דמתני' איירי נ"כ במוציא: [פ] **דאין** זימון ביין גרס כמו בכל הפירות דאמרי' בפרק כל הבשר סימן י' דאין זימון לפירות וכתבו התוס' דטעמא דשאני בין ברכה דבתחלה לברכה דבסוף הייני משום דברכה דבתחלה כל אחד מרוית באותה ברכה שע"י כן מותרים לאכול וליהנות ולפיכך מצטרפין לה אבל בסוף שכבר אכלו לא מצטרפין: [פ] **אחד** מברך כו'. כשהוא חייב כדאיתא בסוף ראוהו ב"ד וע"ש: [צ] ובשלשה כו'. עיין ריש פ' שלשה שאכלו: [צ] ור"ח ז"ל פירש היו יושבים כו'. עיין לקמן: [ק] דלכולהו קשה מתלמידי דרב. דלר"ח מתניתין לא אצרכה אלא שלא יהיו יושבים לעסק אחר כ"א לאכול והם הרי אמרו ניזיל וניכול כו' וכן לי"מ מפרשים שצריך שישבו כסדר הא אמרו וניכול לחמא אסכר דנק: [ר] ירושלמי ר' יהושע בן לוי אומר כו'. וגרס תו תני ר"ח אפי' בה"ב בתוך ביתו וכתבו תהר"י דנראה למורי הרב נר"ו שהלכה כריב"ל משום דהוה בתראי ספי ע"כ וזה נראה גם דעת רבינו הואיל והשמיטו וקשיא לי דהא דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך ולא קודם לכן ועו"ק דריב"ל אמר לישנא דאמורא ותני רבי חייא לישנא דתנא שהוא תנא ואמורא כדכתב רש"י פ' המפלת דף כ"ו על ר"ח עצמו וגם ריב"ל הוא תנא ואמורא בפ' כל היד דף י"ח וע"ל סימן כ' ופליגא דר' חייא: [ש] ה"ג בשבועה כך היא. מתניתין באורחים וכן העתיקו תהר"י ובירושל' דידן גרס בשבועה הכן היא מתניתין הא בעה"ב כו': [ת] **דוקא** הסבו כו'. ואי לא הסבו לא הכי דייקינן בגמרא ותמהו התוספות אמאי מקשה מדיוקא תקשי ליה מרישא דקתני בהדיא היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא ה"א שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו אדעתא לאכול אפילו בלא הסבה נמי מהניא ע"כ ולפירוש ר"ח דלה"נ דמתני' הכי מיפרשא צריך לומר דאי מרישא ה"א היו יושבין זה כאן וזה כאן וכו' כפי' הי"מ: [א] **אלא כל** אחד כו'. וכן לשון הרי"ף ורצה לומר אלא שאף גם זאת דכל אחד וכו': [ב] **ונראה** דה"ה אם אמרו נאכל כאן כו'. וכתב ב"י סימן קס"ז דנראה שלזה נתכוון רש"י שכתב בדוך פלן במקום פלוני דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות: [ג] לרבי יוחנן יין נמי חשוב כו'. עיין מ"ש בזה בפ"ח סי' י"ג: [ד] **כל** הדברים כולהו גרס וכן העתיק ב"י סימן קע"ו: [ה] ה"ג בגמרא כרוב דורמסקין ופרגיות. ונראה לי להגיה כרוב ומכל מקום א"צ למחוק שלקות אלא שהוא פירוש לכרוב ודורמסקין דכן מוכח בגמרא או שהיו שלוקים: [ו] ופרגיות. פירש"י בשר עוף שקורין פרדור"י ובפ' אלו מציאות דף כ"ד פי' גוזלות: [ז] ונתן רשות לאחד לברך. ואי כלישנא בתרא אפי' הסבה לא הוי מהני: [ח] **שאלו** את בן זומא. גם הרי"ף השמיט הפיסקא בא להם יין בתוך המזון דפסקינן בגמ' קודם לשאלו כו': [ט] **ולצאת** בשמיעה. דשומע כעונה כדלקמן: [י] חיישינן שמא יענה אמן כו'. ואפי' יאמר המברך סברי שמא לא יפנה: [כ] **אמר** רבה א"ר ירמיה. ובגמרא א"ר זירא אמר רבא בר ירמיה ובהרי"ף א"ר זירא א"ר ירמיה ובפרק דלקמן סימן י"ב ירושלמי רבי זירא בשם רבי ירמיה משמע דלא הוי בזמניה דר' ירמיה מדאמר בשמו: [ל] משתעלה תמרתו. פי' קיטור עשנו קודם שיגיע אליו הריח אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן. טור ס"ס רט"ז. והטעם דכל הברכות צריך שיהיה עובר לעשייתן אבל לא עובר דעובר ועיין בהלכות תפילין בדברי חמודות סעיף כ"ב ואיכא למידק בגמרא דא"ל ר' זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח א"ל וליטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכי נמי דעתיה לארוחי ומאי קושיתו ומאי מהדר ליה והלא הלכה רווחת בפרק קמא דפסחים אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ואפי' כי תימא דהני אמוראי לא הוה שמיע להו הא דשמואל מ"מ ה"ל לש"ס למיהדר הכי ונ"ל דמדשמואל ליכא למשמע אלא על המצות אבל על הנאות אימא דלא וטעמא רבה איכא לחלק דה"א דלא שייך לברך על דבר שעדיין לא בא לו ולכך על דבר הנאה אימא שלא לברך אא"כ שנהנה אבל מצות שמצווה עליהן מקרי שפיר שבאת לו המצוה ויברך עליה קודם שיעשנה ואע"ג דברים פרקין דרשינן ברכה לפני הנהנין יש לומר לפי זו הסברא דלא לפני שנהנה כלל קאמר אלא מיד שהתחיל ליהנות: משתעלה תמרתו. פירש"י ואע"פ שנשרף כו' עיין בדברי חמודות סעיף כ"ח: [מ] חוץ ממוס"ק. ובל"א פיז"ס כ"כ רמ"י: [נ] דמין חיה. וכן הוא בהרי"ף תנב בגמ' גרס דמן חיה וכן נ"ל עיקר וכי המוס"ק הוא מין חיה עצמה אלא שהוא יוצא מן החיה: [ס] כמו דבש דיינינן ליה. וכלומר וא"ל שיתבטל בו בששים: [ע] ונראה דהא אפי' ראייתו צריכה ראיה. ול"נ שא"צ לראיה מכיון שכן הוא מעשים בכל יום כיוצא בזה כתבו התוס' בפ' דלקמן גבי עד היכן ברכת הזימון דדחו לפירש"י ממעשים בכל יום דיחיד מברך ג' ברכות וכ"כ שם רבינו ועוד פסק רבינו בהלכות כלאי בגדים בפרק האשה דמס' נדה לענין כלאים ומביא ראיה ממה שנהגו לתפור עורות נמר וכו' לחבר עורות התפורות בפשתן כו' וכן בתוס' בפרק ב"מ בד"ה כל היוצא כו' לענין פתילות דמגמר גפן והא ה"נ אוכלים הדבש אע"פ שיש בו רגלי זבוב או כנפים כמ"ש רבינו בעצמו בפרק בתרא דמסכת ע"ז סימן י"א ואף על פי שמפרש שם בשם ר"ת שאינו חשוב כשרץ אלא עפר בעלמא דתנן עצמות החמור טהורות מכל מקום מפני כן אין לדחות ראייתו שהרי אדרבה י"ל דתירוץ דר"ת איכא למדחי דאין ללמוד איסור מטומאה וכמו שכתב רבינו בפרק קמא דבכורות סימן ה': [פ] **בורא** שמן ערב. מפני שנמצא בארץ ישראל והוא חשוב קבעו לו ברכה בפני עצמו וזהו עצי שמן האמור במלכים. תהר"י: לישון הרי"ף וסימלק וחילפא דימא מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים ונרקום דגנוניתא מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני סיגלי מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים ונראה לי להגיה כך בדברי רבינו וראיה מהקונ' שכתוב הכלבו: סמלק וחילפא דימא (הרשב"א) מברכין עלייהו בורא עצי בשמים וכי [הרשב"א] בשם

דברי חמודות

שנטל ידיו כ"כ רבינו בפ' ע"פ סי' ד' וכ"כ התוס' דהכא אלא שנראה מדבריהם דיין דהבדלה לא פטר אלא כשהבדיל אחר שנטל ידיו ומסיק הב"י סימן קע"ד דלענין הלכה נראה שאם מבדיל עד שלא נטל ידיו יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה לאפוקי נפשיה מספק ובדיעבד שלא כוון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל ולענין ברכה אחרונה עיין בפרק ע"פ סי' ד': (ק) **אפילו** בשנים. וה"נ יותר משנים דל"ש לן בברכה ראשונה בין שהם שנים או הרבה כמו שיש חילוק בבה"מ בין שהם שנים או ג' או עשה כו'. כדאיתא בפרק דלקמן והטעם מבואר התם סימן ו': (קא) **ואפילו** אמר אמן לא יצא. וכתב הרוקח סי' שכ"ט שאם כוון המברך להוציאם והם כוונו לצאת יצאו ע"כ ואיכא למידק שהרי כי קבעו נמי לא יצאו אלא ע"י שיכוונו גם שניהם כדלקמן דבעי' דעת שומע ומשמיע ויצא לי הפירוש מדברי הרשב"א שכתב הב"י ס"ס רי"ג וז"ל בכל הברכות שהן של אכילה ושתיה כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכה שבתחלה בין ברכה שבסוף יצא דשומע כעונה ולכתחלה אין עושין כן לפי שאין זימון לפירות ע"כ וכן ה"נ דכותיה דבברכה ראשונה בלא קביעות לכתחלה הוא דאין עושין כן ובב"י ר"ס קס"ז שהראה מקום על תשובת הרשב"א שיכתוב בסימן קע"ד הוא ט"ס וצ"ל בסימן רי"ג ועיין עוד בדינין אלו שאחד מוציא לחבירו בס"פ ראוהו ב"ד ומ"ש שם בס"ד: (קב) **ישיבה** שלנו. בשלחן א' או בלא שלחן במפה אחת ב"י סימן קס"ז בשם הרא"ש וכתב עוד הב"י דהאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אע"פ שלא הסבו הוי קבע לדידן אפי' לא ישבו נמי הוי קבע דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע וכן בעה"ב עם בני ביתו דלקמן לדידן נמי לא הוי קבע אא"כ ישבו: (קג) **ונראה** דה"ה אם אמרו נאכל כו'. וכן אם היו רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכל אחד וא' אוכל מככרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו אוכלים והולכים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אין מצטרפים. תהר"י ז"ל: (קד) **והלכה** כלישנא קמא. דכל שאר הדברים כולהו לא בעי הסבה ומסיק הב"י בסימן רי"ג דמיהו צריך הוכחה שהאחרים מכוונים לצאת והוכחה זו היא ע"י ישיבה שישבו יחד וכתב עוד ולפי זה לדידן אין חילוק בפת ויין לשאר דברים דבישיבה אפילו פת ויין אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים נמי כל אחד מברך לעצמו והראב"ד בהשגותיו פ"א מה"ב פסק לחומרא כלישנא בתרא דבכל שאר הדברים כולהו לא מהני להו הסבה וכתב רמ"א ז"ל וה"ה ישיבה לדידן ולכך נהגו עכשיו בפירות שכל אחד מברך לעצמו וכשתבא בכאן רמ"י ז"ל כמ"ש במלבושי יום טוב בס"ד: (קה) **יש** שאומר שאם אומר המברך סברי כו'. והמרדכי כתב שכך נוהגים ורמ"א ז"ל שדקדק לכתוב ויענו אמן היינו לכתחלה אבל ודאי דשומע כעונה ויצא אף בלא עניית אמן וכתב ב"י סימן קס"ז בשם שבולי הלקט שמצא בשם רבינו האי זה הכלל אין מסבירין אלא על היין ואין מרשין אלא על הפת מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם דעתם אבל בה"מ וקידוש והבדלה שהם חובה א"צ לומר רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת ידי חובתכם והם עונים לחיים וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי מכיון שיש להם לאכול א"א בלא שתיה ולפיכך נ"ל סברי מורי שהיין גורם שכרות מפני הפחד הוא אומר כך והם עונים לחיים ע"כ ורמ"י ז"ל שהשיג בדברים אלו לרבו ז"ל הוא מפני שלא ידע מאין יצאו לו הדברים שהרי אילו ידע לא היה תולה הדברים ברבו ולכך אמרי שהם בשם רבינו האי אין לנטות מהם ולשמוע לסברתו ז"ל כל שכן לחדש מנהג חדש ויהיה מן המתמיהין אע"פ שיש להשיג עליו דפת נמי חובה הוא בשבת וי"ט כדאיתא בפ' שלשה שאכלו דלא סגי דלא אכל ופירש רבינו פת וכ"ש בליל פסח דודאי חובה שיאכל כזית מצה וצ"ל דבה"מ בכל יום חובה והגבן שאר יין של חובה משא"כ פת שאינו חובה בכל יום ומיהו מה שכתבתי בשם רבינו האי שהם עונים לחיים לא ראיתי מנהג זה אלא במשתה כשאחד שותה כוס ומראהו לחברו וא"ל שכן ישתה גם הוא כמוהו אז עונהו לחיים וסמך לזה בסוף פרק במה אשה מעשה בר"ע שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידהון עיין בפרק כל הבשר סעיף נ"ב שם כתבתי מנהגי הסעודה: (קו) **על** המוגמרות כולן מברכין עליהם בורא עצי בשמים. אם הוא עץ ואם הוא עשב בורא עשבי בשמים טור ס"ס רט"ו: (קז) **ומשחא** כבישא ומשחא טחינה. פירש"י שמן שבו סמון הקושט כו' והרמב"ם ז"ל כתב שמן זית שכתשו או שטחנו אותו עד שיחזור ריחו נודף ומברכינן עליו בורא עצי בשמים: (קח) **כשרתא** עיקרו שמן כו'. ומברכינן עליו בורא עצי בשמים ואם נתערבו בו עשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים. הש"ע: (קט) **אין** מברכין עליו אלא בורא מיני בשמים. ולכ"ע בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא שמן ערב כמו על האפרסמון וי"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן כ"כ הטור וסיים עליו הש"ע דכיון שבספק הוא נכון הוא ניזהר מלהריח בו והוסיף עליו רמ"י ז"ל אלא יריח במין בושם אחר עמו ויברך עליו ויפטור גם זה ע"כ ולא הועיל לנו אא"כ שיקח אפרסמון ויברך עליו שהרי דעת האומרים לברך על השמן הזה הם הומרים לברך בורא שמן ערב ואם לזה נתכוון לא ה"ל לסתום אלא לפרש ועיין סעיף קט"ו וכתב עוד רמ"י דמאי שנא ממוגמר שמברכים עליו אע"פ שהבשמים נשרפים כמו שפירש"י לעיל ותירץ דשאני התם שאף על פי שנשרף על ידי הגימור אין שריפתו נקראת מכלה אותו אדרבה הוא גורם שתמרתו עולה וריחו נודף ע"כ: (קי) **ואם** היו מעורבים בתוכו עצי בשמים ועשבי בשמים כו'. ואם היו לפניו בלתי מעורבים אלא כל אחד לבדו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד ברכה הראויה לו כך מסיק הטור בשם רב עמרם ומיהו אם בירך על כולם במ"כ יצא כדלעיל וכתב הרוקח שאם באו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך על עצי בשמים ואח"כ על עשבי בשמים וכתב ב"י דטעמו כבה"ג שכתב רבינו לעיל סימן נ"ה ועיין שם: (קיא) **שברכת** מיני בשמים כוללת הכל. ואם על כולם אמר בורא מיני בשמים יצא הלכך כל דבר שהוא מסופק בו מה מברך במ"כ טור ודקדק הב"י מלשונו ומלשון הרמב"ם דאפילו במריח בפירות אם אמר במ"כ יצא: (קיב) **וסימלק** פירש"י יסמין כו' והוא מין עשב כו' ותהר"י כתבו העץ שלו הוא רך ביותר ונקרא רוסמרי"ן ע"כ והש"ע עשה שני פירושים מפירש"י ואינו אלא אחד: (קיג) **ונרקום** פירש"י

תפארת שמואל

יח) **אבל** יין לא בעי הסיבה. כ"כ כתבו התוס' וז"ל אבל צ"ע קצת מהבדלה שאנו מבדילין כו' עד וסוער אותה וכו'. ובדרשות מהרי"ו כתב שהבדלה של יקנה"ז נהגו לעמוד וכן בכל ימות השנה משום דכתיב לכם גבי הבדלה דכתיב אשר הבדלתי לכם ע"כ פי' וילפינן מספירת העומר דכתיב לכם. ואני אומר שהמנהג בא להחמיר שתדע שיין של הבדלה אינו פוטר היין של תוך המזון כמו שכתבו התוס' לעיל בהיפך הדף שמש"ס נהגו שלא להבדיל על שלחן בשאר ימות השנה היכא דליכא קידוש אלא נוטלים לידים אחר הבדלה וכו' והנה נהגו לעמוד כדי שלא תחשוב אותו שייך לסעודה ומ"מ מאחר שנהגו כולן לקבץ סמוך להמברך הוי כעין הסיבה והוי כאלו נתקבצו לשם להסב ובפרט בעל הבית שבני ביתו נגררין אחריו ואין צריכין הסיבה: יט) עוכרי הדבש אם נפל. כ"כ מצאתי בס"ח כמו כדבש דאע"פ שהדבורים נמותין בתוכו כדבש דיינין ליה וכו':

לז [דף מג ע״ב] **אמר** מר זוטרא (קיד) האי מאן דמרח (קטו) באתרוגא (קטז) או בחבושא אומר (קיז) ברוך שנתן ריח טוב בפירות כתב רב האי גאון דאותן ורדין שאנו קורין אותן רוז״א מברכין עליהם ברוך שנתן ריח טוב בפירות ורבינו משה ז״ל כתב (קיח) ורד ומי ורד [צ] והלבונה והמלטכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים וכן נראה דודאי לאו פרי הוא שאין עיקרו לאכילה ומי הורד כיון שיצא מן הורד יש לברך עליהם [בע״ב] דלא גרע ממשחא כבישא: לח **אמר** רב יהודה (קיט) האי מאן דנפיק ביומי דניסן וחזא אילני דקא מלבלבי אומר ברוך [ק] שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות [ואילנות טובות] להתנאות בהם בני אדם אמר מר זוטרא בר טובי אמר רב (קכ) מנין שמברכין על ריח טוב שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח: לט **ת״ר** הביאו לפניו [ר] שמן והדס [ש] ב״ש אומרים מברך על השמן וחוזר ומברך על ההדס [ת] וב״ה אומרים מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן ורב אלפס ז״ל היה גורס ופוטר את השמן [א] ולא נהירא דאין ברכותיהן שוות. אמר ר״ג אני אכריע שמן זכינו לריחו תכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו א״ר יוחנן הלכה כדברי המכריע ר״פ איקלע לבי רב חיננא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס בריך אהדס ברישא אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע א״ל הכי אמר רבא הלכה כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעביד °רב אלפס כתב דהלכה כרבא [א] ונראה שלא היה כתוב בספרו ולא היא לאשתמוטי וכו׳ [ב] וכן מסתברא דהלכה כבית הלל [ג] דהכרעה דר״ג לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב״ש. ת״ר [ד] הביאו לפניו שמן ויין ב״ש אומרים אוחז את כ) השמן בימינו ואת היין בשמאלו [ה] ומברך על השמן ואחר כך על היין וב״ה אומרים (קכא) אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו [ו] ומברך על היין ואחר כך מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם ת״ח הוא טחו בכותל [ז] מפני שגנאי הוא לת״ח שיצא כשהוא מבושם בשוק: מ **ת״ר** ששה דברים גנאי הם לת״ח אל יצא כשהוא מבושם בשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל ידבר עם אשה בשוק ואל ישב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש וי״א אל יפסיע פסיעה גסה ואל יצא בקומה זקופה אל יצא כשהוא מבושם בשוק במקום שחשודים על משכב זכור ולא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו [ח] זוהמא מעברא ליה ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קאזיל ואל יצא במנעלים המטולאים [ט] בטלאי על גבי טלאי ובפנתא ובימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה ואל יספר עם אשה בשוק אפי׳ היא אשתו או אפי׳ היא בתו או אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו ואל ישב בחבורה של עמי הארץ דלמא אתי לאמשוכי בתרייהו ואל יכנס בבה״מ באחרונה דלמא תשדי ליה בפושעים ואל יפסיע פסיעה גסה [י] דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם [כ] מאי תקנתיה להדריה בקידושא כא) דבי שימשי ואל יהלך בקומה זקופה משום שנא׳ מלא כל הארץ כבודו: מא [דף מד ע״א] **מתני׳** [ל] (קכב) **הביאו** לו מליח ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת [מ] שהפת טפלה לו (קכג) זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפל (קכד) מברך על העיקר (קכה) ופוטר את הטפלה: **גמ׳** מי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בר עוירא [נ] (קכו) באוכלי פירות גינוסר שנו:

דברי חמודות

תבלנת וכ״כ תהר״י בשם הערוך וכתב עוד די״א אותו שקורין ליר״ו בלע״ז ויש בכל אחד ששה עלים לבנים: (קיד) **האי** מאן דמרח באתרוגא כו׳. מיירי כגון שלקחו להריח בו כו׳ כמו שכתב רבינו בפרק אלו דברים סימן ג׳: (קטו) **באתרוגא**. ובאתרוג של מצוה עיין בפרק לולב הגזול סימן כ״ה וכתב א״ח בשם הר״י מפרי״ש המברך על הפת בורא מיני בשמים טועה דפת אינו נקרא בושם וכן שמעתי מרבותי וי״א דמברך בו נותן ריח טוב שהרי יש לו ריח טוב וערב ועוד בהיותו חם ע״כ וכתב עליו הב״י שאפילו על החם נוקפו מלברך עליו כלל דא״כ לא ליסתמע תנא או אמורא להזכירו בכלל הדברים שיש להם ריח טוב ע״כ וכתב רמא״י ז״ל דלכך אין להריח בו: (קטז) **או** בחבושא. וכתב הטור בשם הר״ם מרוטנבורג שכן על אגוז מוסקאטא כיון דפרי פך הוא ע״כ והמריח בקנה כתב רבינו לעיל סימן ו׳ דמברך עליו ג״כ אשר נתן ריח טוב ועיין מ״ש שם סעיף ט״ז וכתב הש״ע שכל הבשמים שהם לאכילה מברך שנתן כו׳: (קיז) **ברוך** שנתן כו׳. וכן לעיל כתב כן רבינו בסימן ז׳ אשר נתן וכן הגירסא בגמ׳ ובריי״ף ואף הרמב״ם העתיק כן ובש״ע כתב הנותן אלא דבסוף כתב גם כן שנתן כמו שהעתקתיו לעיל ורמ״י דקדק לכתוב בכל מקום הנותן וציין בפרק דלקמן סעיף ע״ב גבי הטועה בבה״מ ועיין לעיל סעיף ק״י: (קיח) **וורד**. הוסיף בש״ע לכתוב ועל הקנמון שהוא עור הכדי וככר כתבתי בזה לעיל סי׳ ט״ו: (קיט) **האי** מאן דנפיק ביומי ניסן כו׳. וכתב המרדכי שא״ל לברך אלא פעם ראשונה בכל שנה וכתב הטור סימן רכ״ו שאם איחר לברך עד שגדלו פירות לא יברך עוד ופירש רמ״י ז״ל הטעם שהרי כבר הוקבע לכל פרי ופרי ברכתו ברכה בפני עצמו כגון שהחיינו וברכת בפה״ע על האכילה: (קכ) **מנין** שמברכים על ריח טוב כו׳. מסקינן בגמרא בסוף פרקין דלאחריו אין מברכין ובפרק בא סימן דף נ״ב מפרש רש״י הטעם דהנאה מועטת היא ע״כ ואשמיטתיה לרמ״י ז״ל וחתר אחר טעם אחר ואין אנו צריכין לו ואומר אני דלטעם רש״י מתישב שאין מברכין שהחיינו על הריח דכיון שאינה אלא הנאה מועטת לא שייך לברך עליה שהחיינו דלא נתקנה אלא על הנאה מרובה כדלקמן פרק הרואה. ועמיתי מהר״ר משה לוי דיין זצ״ל אמר הטעם שאין מברכין שהחיינו לפי שברכת הריח סמכו על כל הנשמה וגו׳ ולפי שהנשמה נצחית לא שייך לומר שהחיינו וקיימנו כו׳ שהרי קיימת ונצחית בעצמה: (קכא) **אוחז** את היין בימינו. וכתב המרדכי בשם הראבי״ה דמינה נשמע שבכל ברכה של דבר מצוה ראוי ליאחז בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בפה״ג ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו ע״כ וכתב הב״י סימן רי״ב שהראבי״ה מפ׳ דהכי קתני וחוזר ומברך על השמן היינו לומר שמחזיק השמן בימינו בשעת ברכת השמן כשם שהיין בימינו בשעת ברכת היין ע״כ ולמאי דקתני בברייתא דלעיל ג״כ וחוזר כו׳ אע״פ דלא קתני אוחז בימינו א״כ אין זה דקדוק אלא הראבי״ה מסברא קאמר דכיון דקפיד לאחוז בימין אותו שמברך עליו תחלה אם כן ממילא כשיברך על השני יאחזהו ג״כ בימינו בשעת הברכה: (קכב) **הביאו** לו מליח תחלה. כבר כתבתי במי״ע לומר שאפי׳ אוכל כל אחד לבדו ואין שניהם מעורבים יחד וכתב בעל ת״ה שאם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקנא ומביאים לו מאכל שהוא ממתיק השתיה שמנא על כיוצא בזה העתק מתשובת הא״ז דאם שאוכלים גרעיני גדגדניות כדי למתק השתיה אינו מברך עליהם בפה״ע כמו שמברכים על כל גרעיני פירות האילן אלא מברך שהכל הואיל והם באים רק למתק השתיה ובנדון דידן נמי מברך על המאכל שהכל אפי׳ אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פוטר לגמרי מחמת ברכת השתיה דכיון דנאכל קודם איך יתכן שיפטרנו העיקר אח״כ בברכתו למפרע ע״כ ומה שהקשה הב״י מדברי רבינו דס״פ ט״ז דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ה״נ בשביל שבא למתק השתיה לא תשתנה ברכתו כבר תירצו יפה רמ״י ז״ל דשאני התם שאין כאן חיוב ברכה כיון שאין בו השיעור וס״ל לרבינו כיון שהברכה השייך לו אינה חובה אין לנו לקבוע ברכה אחרת משא״כ הכא ברכתו חובה עליו אלא שע״י העיקר יכול לפוטרה ומכיון שאוכל הטפל תחלה לא יתכן לפוטרם כמו שנתבאר בהא מודה רבינו שהואיל וחובה עליו לברך וגם הוא רק טפל שנשתנה שפיר ברכתו: (קכג) **זה** הכלל כל שהוא עיקר כו׳. כל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפלה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו במ״מ מפני שהדבש הוא העיקר הרמב״ם בפ״ג מה״ב וכתב עליו רמא״י בש״ס ר״ד וז״ל ונראה דהא אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות שהוא עיקר היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת אע״פ שהם לנתינת הטעם אין מברכין עליהם דבטלים במיעוטן אע״פ שנותנין טעם לכך נוהגין שלא לברך רק על המרקחת ולא על הבשמים שבהן עכ״ל והוסיף רמ״י ז״ל קצת תוספת ביאור וז״ל ודבר חשוב כגון הזנגביל שמטגנין בחתיכות גדולות בדבש וכה״ג אבל שאר בשמים שמכתשין אותו דק דק ונותנין אותו לתוך המרקחת כו׳ לכן נוהגים שאין מברכין רק על שאר הדברים שבמרקחת ולא על הבשמים שבהן ועיין סעיף כ״ח בדין רקיקין דקין כו׳: (קכד) **מברך** על העיקר כו׳. וכתב האגור בשם א״ז ה״מ כשהוא גם כן חביב אבל אם אינו חביב מברך על הטפל החביב וחוזר ומברך על העיקר ואפוקי ברכות [illegible]יף ואין להפקיע הברכות כה״ג: (קכה) **ופוטר** את הטפלה. בין מברכה שלפניה ובין מברכה שלאחריה [illegible]אגין דעלמא הכי הוא והכי משמע בהדיא מדאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה [illegible]ינס טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ב״י סי׳ רי״ב: (קכו) **באוכלי** פירות גינוסר שנו. שדרך לאכול אחר כך מליח לעיקר ופת לטפל משמע דבלאו הכי לא שייך להיות המליח עיקר אלא שלשון הטור אינו כן שכתב כל שהוא עיקר כו׳ ואפי׳ פת כו׳ כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו ולשונו זה העתיקו האחרונים ז״ל ואי לא מסתפינא אמינא אנא דהא דאסברה לה הטור באוכל דג מדברי הרמב״ם פרק שלישי מהלכות ברכות הוא וא״כ לא דק בלישניה דהרמב״ם אגב ריהטיה דל׳ הרמב״ם [illegible] הוא הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כו׳ הא קמן דהרמב״ם דייק בלישניה לכתוב שצריך לאכול כו׳ והיינו שכבר אכל דבר מתוק שעל ידי זה ובשביל כן הוא שצריך לאכול וכו׳ וכדאמרינן בגמרא באוכלי פירות גינוסר שנו ויגיד עליו ריעו שכך דעתו בחבורו ושלכוונה זו הוא שכתב כן שהרי בפירושו להמשנה

מעדני יום טוב

הנאונים דסמלק וחלפא דימא ונרגים אע״ג דאית בהו מיא דרכיך לא איכפת לן אלא כיון דמולאה עלין מעלו מברכינן בורא עלי בשמים וכתב עוד דטעמא דמפלגינן בין גינוניתא לדברא בברכה משום דגינוניתא נעבד ומתקין אותו וגדל ומתקיים אע״פ שעלו מתייבש אבל דדברא מתייבש כעשב והולך לו ע״כ ב״י סי׳ רס״ז ורמ״י ז״ל העתיק אז עלו מתקיים אע״פ שהוא מתייבש ויפה כוון: [צ] **והלבונה**. פירש רמ״י שהוא קטף היוצא מן האילן: [ק] ה״ג שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם: [ר] **שמן והדס**. הוא שמן להריח בו דאי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים דאין מברכין עליו כ״כ התוס׳: [ש] **בש״א מברך על השמן**. תמיהא לי דלא קתני הכא דאוחז את השמן בימינו וכו׳ כדקתני באידך ברייתא: [ת] **ובה״א** מברך על ההדס כו׳. אפרש בסמוך בס״ד ורב אלפס ז״ל היה גורס ופוטר את השמן וכן גורס בדברי בית שמאי ופוטר את ההדס: [א] **ולא נהירא** דאין ברכותיהן שוות. דהא קתני וחוזר ומברך ואי ברכותיהן שוות פוטר האחד את השני וכתב הטור סימן רפ״ז כגון שמן אפרסמון שאין האחד פוטר את חבירו ולרב אלפס איירי בשמן כבישא שברכתו בורא עלי בשמים כמו ההדס וכל הפירושים אמת אם הם ברכותיהם שוות מברך על ההדס ופוטר את השמן ואם אינן שוות ההדס קודם ופירש הב״י כלומר שאין מחלוקת בין הרי״ף והרא״ש אלא בגירסת הברייתא ופירושה אבל לענין הדין ליכא פלוגתא ביניהו כלל דלגירסת הרא״ש כיון דהדס עדיף משמן לענין קדימה כשאין ברכותיהן שוות ה״ה לברכותיהן שוות לענין שהדס יפטור את השמן ולגירסת הרי״ף כיון שהדס עדיף משמן כשברכותיהן שוות ה״ה לאין ברכותיהן שוות ע״כ ואכתי קשה לי דלמה יקדים ההדס על השמן אדרבה ברכת שמן היה לו להקדים שהיא מבוררת טפי שברכת שמן ערב אינה כוללת כלל ובודאי דדברי רבינו היינו יכולים לפרש דמיירי בשמן כבישא בעשבי בשמים או בהרבה מיני בשמים ואכתי תקשה דהא לרבינו סימן כ״ה דוקא לברכת שהכל שהיא כוללת יש קדימה עליה משאר הברכות אבל שאר הברכות אין לאחת קדימה על השניה ומזה קשה נמי למה יקדים ההדס על השמן אע״פ שלא נחשב ברכת שמן ערב טפי מברכת בורא פרי הגפן וא״כ כשל עוזר ונפל עזור דהיכי תלינן טעמא כיון דהדס עדיף כשאין ברכותיהן שוות כו׳ דהיא גופא מגלן דעדיף וכל שכן דקשיא לפי גירסת הרי״ף שכתבתי כיון שהדס עדיף כשברכותיהן שוות דמאי טעמא עדיף ולכן נראה לי דטעמא דבית הלל דהדס עדיף בין בברכותיהן שוות בין באינן שוות לאו משום דבחדא גוונא עדיף ומשום הכי עדיף באידך גווני נמי שהרי אכתי לא ידעינן טעמא בשום גוונא ואמאי קדים אלא טעמא אחרינא אית להו לבית הלל בהדס גופיה וכי הא דאיתא בטור סימן רצ״ז לענין בשמים דהבדלה שכתב שנהגו לברך על עצי הדס ושיש נותנין טעם לדבר כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה של הלולב נעביד ביה מצוה אחריתא כדאיתא (בעירובין) [בכילד מברכין] רב אמי ורב אסי כד מקלע להו ריפתא דעירובא כו׳ ע״כ ואע״ג דהתם בהדס של מצוה הוא דקאמר דנהגו לברך עליו מ״מ יש לי ללמוד מזה אדשכא לענין הקדימה שכיון שהכתוב החשיבו להצריכו בד׳ המינים נחשבהו ג״כ לענין קדימה בברכה ומה שהוצרכו הם לתת טעם לבשמים דהבדלה דוקא באותו הדס של מצוה לפי שאם אינו אותו של מצוה לא היה לנו להקדימו לענין להריח בו מאחר ששאר הבשמים מריחין יותר ואנו להריח להשיב הנפש צריכין ולכך אין להדס קדימה על שאר הבשמים המריחין יותר אע״פ שנחשב להיות בד׳ המינין אבל כשהוא ההדס עצמו דאיתעביד ביה מצוה שייך שפיר לומר דליעבד ביה מצוה אחריתא אע״פ ששאר הבשמים מריחין יותר ומשא״כ בכאן בנדון דידן שמביאין לו ההדס כדי להריח בו אע״פ שמביאין ג״כ שמן הנה נקדים ההדס בענין הברכה הואיל והוחשב להיות בד׳ המינין כך נ״ל: [א] **ונראה** שלא היה כתוב בספרו ולא היא כו׳. וכ״כ התוס׳ והכ״מ פ״ט מה״ב כתב שאע״פ שישנו בספרו לא רצה לפסוק כר״ג משום דלאו מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי בית שמאי ומה שאמרו ולא היא לא נתכוונו לומר שאין הלכה כב״ה אלא שרבא לא אמר כן: [ב] **וכן** מסתברא דהלכה כב״ה כו׳. וגם באמת דוחק גדול לומר דמפני הבושה אמר בשם רבא מה שאינו ובודאי שהשומעים ישמעו ולא יחדלו מלעשות כדבריו ונמצא מכשיל את הרבים ואין לומר דאיהו גופיה הוא שחזר ואמר לאחר שהשמיט עצמו בתחלת הענין אחר כך חזר ואמר ולא היא כו׳ שאין הלשון משמע כן: [ג] **דהכרעה** דר״ג כו׳. כלומר שיש לפרש דהכרעה דר״ג לא להלכה בא להכריע אלא שנותן טעם כו׳ ולענין נתינת טעם הוא שאמר אני אכריע כלומר אכריע טעם הנוטה לדעת ב״ש: [ד] **הביאו** לפניו שמן טוב להריח בו. כ״כ הטור ס״ס רי״ב והטעם כמ״ש בשם התוס׳ בברייתא דלעיל: [ה] **ומברך** על השמן כו׳. ה״נ טעמו כמו שהכריע ר״ג לעיל: [ו] **ומברך** על היין כו׳. נ״ל הטעם כמו שמצינו שגורם ברכה לעצמו לעיל סימן כ״ו ה״נ נחשבהו להקדימו בברכה על השמן וראיתי להראב״ד בהשגותיו לפ״ז מה״ב שכתב שצריך שיקדים החביב לו או את החשוב ואמרו שהיין הוא החשוב ע״כ: [ז] **מפני** שגנאי הוא לת״ח שיצא כשהוא מבושם לשוק. מכאן נ״ל דמאי דאתמר לקמן בגמרא אמר רב פפא ושערו כבגדו דמי ואי״ל כגופו דמי הא לית לן בה ועוד דמאי למעבד לעצמו הכי ולמה טחו בראש השמש אבל מה שאינו טחו בגופו לפי שהגוף מזוהם ולא יגע בו בשעת הסעודה ונראה לי דהיינו טעמא באידך ברייתא לא קתני להך דטחו בראש השמש משום דהכא מיירי בשעת סעודה כדפירש רש״י שהיין הוא שמביאין לו לאחר המזון קודם ברכת המזון וכן פירש הראב״ד שלא כהרמב״ם ספ״ז ואפי׳ להרמב״ם שזה היין הוא כוס של ברכה מ״מ מביאין לו בגמר סעודה ואידך ברייתא מיירי בכל היום כשמביאין לו שמן והדס להריח בהם וכיון שאינו בשעת סעודה טחו בגופו דעצמו ויתכן לזה הפירוש לומר שהיו רגילים להביא שני דברים לשתי ידיו ולכך כשהוא בשעת הסעודה לאחר המזון שהיו צריכים להביא יין לא היו יכולין להביא עמו אלא דבר אחד של ריח אבל שלא בשעת הסעודה שאין דרך לשתות כלל בין סעודה לסעודה היו מביאין שני ריחני לשתי ידיו: [ח] **זוהמא** מעברא ליה. ובגמרא אמר רב פפא ושערו כבגדו דמי ופירש״י ושערו כבגדו דמי וא״ל כגופו דמי דלא שכיח ביה זיעה וא״ל כגופו דמי דשכיח ביה זיעה ע״כ וכבר כתבתי בסוף הסימן דלעיל דהרי״ף נמי לא גרס ליה ושכן נראה והרמב״ם בפ״ה מהל׳ דיעות כתב ולא ישים בושם בשערו וכתב הכ״מ דמספקא לן ופוסק לחומרא ולדידי מוכרח לפסוק כן מכח הברייתא עצמה כדכתבתי לעיל ולא מספקא לן בגמרא דל״ג ליה כמו הרי״ף וכן הלשון ברי״ף: [ט] ה״ג בטלאי ע״ג טלאי ובפנתא ובימות החמה אבל בגילדא או בימות הגשמים: [י] **דאמר** מר פסיעה גסה כו׳. וא״כ אף לכל אדם ואפילו אינו ת״ח יהיה נזהר מזה ובהדיא אמרינן בפרק אלו קשרים סימן כ׳ וכי בחול מי התירו לפסוע פסיעה גסה דנוטלת אחד מת״ק כו׳ אלא שהחכמים הקפידו יותר לגנות לת״ח וכמו שבודאי גם שאר הדברים היו ראוין לכל מ״מ גנאתם לת״ח לפי שהוא מן הראוי שיהיה נזהר בכל ענייניו להתנהג בענין שלא יתגנה ושלא יחסרו מאור עיניו וכיוצא בזה: [כ] **מאי** תקנתיה להדריה בקדושא דבי שמשי. כלומר כיון דפסיעה גסה נוטלת אחת מת״ק ממאור עיניו של אדם ופעם אחרת חלק א׳ מת״ק הנשארים במהרה יבא לידי עורון ומהדריה יחזור אותו בזכות שיהיה רגיל בקידוש השבת אבל לא שיתן את היין בתוך עיניו דהא אמרינן במסכת שבת שאפילו ע״ג העין אסור מפני שהוא דרך רפואה כ״כ תהר״י וכתב הב״י ס״ס רס״ט וז״ל ותמיהני דהא בהדיא אמרינן בפרק שמונה שרצים תוך העין אסור ע״ג העין מותר ונ״ל שכוונת הר״ר יונה בדעמיץ ופתח דלכל כה״ג אפילו ע״ג העין אסור כדמשמע התם ע״כ ונ״ל דאין כאן [illegible]

תפארת שמואל

כ) **את** השמן בימינו. [illegible] כא) **בקידושא** [illegible]

מב מתני' אבל תאנים וענבים ורמונים מברך עליהם שלש ברכות [ס] דברי רבן גמליאל (קכז) וחכ"א ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות: גמ' א"ר יעקב בר אידי אמר רב חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל [ע] כל שהוא משבעת המינים מברכים עליו בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר ליה אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש אמר ליה על ה' מינים [פ] על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך (קכח) ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה (קכט) ושמחנו בה (קל) כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך אתה ה' על הארץ (קלא) ועל המחיה (קלב) דפרי על העץ ועל פרי העץ דתמרא על הגפן ועל פרי הגפן. מיחתם מאי חתם רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה אמר רב עמרם ולא פליגי (קלג) [צ] הא לן והא להו [ק] °וכן על היין (קלד) הוא חותם על הארץ ועל (כב) פרי הגפן בירושלמי קאמר דצריך להזכיר בה מעין המאורע (קלה) בשבתות וימים טובים וראשי חדשים דגרסי' בירושלמי מהו להזכיר בהן מעין המאורע אמר רבא בר זבדא ר' זעירא הוה מזכיר בהן מעין המאורע והואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו למיחש וקודם שיאמר כי אתה טוב ומטיב לכל יאמר בשבת (קלו) ונחמנו ביום המנוח הזה וביו"ט ור"ח וזכרנו לטובה ביום פלוני זה כתב °ר"ת היכא דאכל מיני מזונות ושתה יין ואכל פירות מז' מינים שיכלול כולן בברכה אחת [ר] ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ [ש] ועל תנובת השדה וחותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות [ת] ולא הוי חתימה בשתים שהרי היא מוליאה המחיה והיין והפירות ואם אכל פירות משבעת מינים והפוחים א"ל לברך בנ"ר על התפוחים מפני שגם הם פרי העץ הם אבל אם שתה יין ואכל גם תפוחים צריך לברך על התפוחים [א] (קלז) וכן אם אכל בשר ושתה יין או אכל מז' המינים:

מג [דף מד ע"ב] אמר ר' יצחק בר אבדימי על הביצים ועל הבשר בתחלה מברך שנ"ב (קלח) ולבסוף ב"נ וכו' וכן על הירקות וכן על המים (קלט) כרב אשי דאמר [ב] כי מדכרנא עבדינהו (כג) כבולהו: מתני' השותה מים לצמאו אומר שנ"ב ר"ט אומר בנ"ר. לצמאו למעוטי מאי אמר רב אידי בר אבין למעוטי מאן [דף מה ע"א] דחנקתיה אומצא °והוקא שותה מים לפי שאין נהנה מן המים אבל שאר המשקין שנהנה משתייתן ובטעמן אפי' חנקתיה אומצא (קמ) צריך לברך הואיל ונהנה [ג] כדאמרי' לעיל (דף לו.) מהו דתימא הואיל ולרפואה קא מכוין לא ליברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי ובסדר רב עמרם ז"ל כתב היכא דחנקתיה אומצא דאמרי' לא בעי ברוכי [ד] שדרו ביה רב פלטוי בר אביי ראש ישיבה מקמי דלישתי לא צריך שהכל משום דאגים לבתר דשתה מברך בנ"ר ולא נהירא דטעמא הוי משום דלא מיתהני וא"כ מה לי לפניו מה לי לאחריו אלא ודאי א"ל לברוכי כלל לא לפניו ולא לאחריו וגם קשה לדברי רב פלטוי מה הוצרך לשנות לצמאו [ה] למעוטי מאן דחנקתיה אומצא פשיטא אגים הוא אלא ודאי הא אתא למעוטי אף מברכה אחרונה:

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק שביעי

א [דף מה ע"א] שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן [א] אכל דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו [ב] מעשר שני והקדש שנפדו [ג] והשמש שאכל כזית [ד] והכותי; מזמנין עליו [ה] אכל טבל [ו] ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו [ז] מעשר שני והקדש שלא נפדו [ח] והשמש שאכל פחות מכזית והעכו"ם אין מזמנין עליהם נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם (א) [ט] ועד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. שלשה שאכלו כאחת כתב ה"ר יונה ז"ל דמיירי שקבעו עצמן ביחד מתחלה לברכת המוציא לדידהו בהסיבה ולדידן בישיבה או אינם רשאין ליחלק אבל אם לא נקבעו יחד בברכת המוציא רשאין ליחלק ודקדק זה [י] מהא דריש פרק כיצד מברכין (דף מב) הסיבו אחד מברך לכולן ודייקינן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך אע"פ שאוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו אע"פ שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן קתני ישבו אע"פ שלא הסבו ומוקי לה רב נחמן כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלונית דהוי כמו הסבו והאי ברייתא בבהמ"ז איירי דקתני בה בהדיא בירושלמי ישבו ואכלו ואם איתא דלא בעו קביעות לזימון אמאי אילטריך רב נחמן לאוקמא כשקבעו מקום תיפוק ליה מכיון שאכלו כאחד קובעתן זו האכילה אלא ודאי קביעות מתחלה הוא שמחייבן בזימון ועוד הביא ראיה מהא דתני והשמש שאכל כזית מצטרף מה חידוש יש בשמש יותר מבאחר [כ] אלא ודאי אשמעינן אע"פ שאר בני אדם אין מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף בלא ישיבת קבע לפי שדרך אכילתו בכך ול"נ כדברי המפרשים אע"פ שלא ברכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון ואינן רשאין ליחלק ומה שהביא ראיה מההיא דכיצד מברכין לאו ראיה היא דשאני התם דאי לא אמרו ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלונית היו מתחלת הסעודה עד סופה בלא קבע ולא היה האחד יכול להוציא חבירו (ב) אבל הסבו מקצתן תחלה ובא השלישי והסב עמהם אחר (ה) שהתחילו הראשונים לאכול ולדידן אפי' בישיבת

מעדני יום טוב

[ס] דברי ר"ג. מפרש בגמרא דס"ל לר"ג דכיון דכתב רחמנא בשבח ארץ ישראל שבעת המינין וכתב מיד באותה פרשה ואכלת ושבעת וברכת וגו' למדנו שכלם צריכות ג' ברכות כמו החטה והשעורה ורבנן ס"ל ארץ אחר לא במסכנות פסק הענין כלומר כיון שמלינו שהפסיק בין קרא דארץ חטה ושעורה ובין קרא דואכלת ושבעת אינו חוזר לכל מה שאמור בפסוק של ארץ חטה אלא לחטה ושעורה ומתוך כך הזכיר ואכלת ושבעת וברכת גבי תאכל בה לחם ללמדנו שעל הלחם בלבד חייב לברך ג' ברכות תהר"י וכתבו עוד דברכה אחת מעין שלש היא מדרבנן ורבינו כתב בפ' דלקמן סוף סי' כ"א שהיא מדאורייתא ושם אפרש בס"ד: [ע] כל שהוא משבעת המינין מברכין בפה"ע כו'. ואיכא למידק מאי קמ"ל ריב"ל מתני' היא דקתני בהדיא אכל ענבים ותאנים ורמונים חכ"א מברך ברכה א' מעין שלש וי"ל דאי ממתני' ס"א דבכל מילי קאמרי רבנן דמברך ברכה א' מעין שלש ואפי' אינם משבעת המינין והיינו יכולים לומר דמר"ג נשמע לרבנן דכי היכי דחזינן דר"ג אמר שאם אכל ענבים ותאנים ורמונים שמברך ג' ודאי לר"ג לאו דוקא ענבים ותאנים ורמונים דהא שמעינן ליה בהדיא דס"ל דעל כל ז' המינין שהוזכרו בפסוק מברך ג' ברכות הה"ג רבנן דאמרי ברכה אחת מעין שלש לאו דוקא בז' המינים בלבד אלא בכל מילי ס"ל דמברך ברכה אחת מעין שלש ולפיכך הוצרך ריב"ל לאשמעינן דבשבעת המינין בלבד אמרו אבל בכל שאר הדברים אינו מברך לבסוף אלא בנ"ר מפי מורי הרב נר"ו תלמידי הר"י: [פ] על המחיה. היא מעין ברכת הזן על ארץ חמדה מעין ברכת הארץ רחם ה' עלינו מעין בונה ירושלים כי אל טוב ומטיב אתה מעין הברכה האחרונה ואע"פ שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמר מעין ד' מפני שלא הוזכר אלא שלשה של תורה. תהר"י: [צ] הא לן. פירש"י רב חסדא מבבל אמר על הארץ ועל הפירות וכתב רמ"י סי' ר"ח ס"ס י' דלא הוי חותם בשתים על הארץ היינו א"י דהא כך היא הברכה לקיים מה שנאמר וברכת וגו' על הארץ הטובה וגו' ועל הפירות הם פירות של חו"ל חדא דפירות כולל של א"י ושל חו"ל והוי חדא מלתא על הארץ ופירות שלהן ושל חו"ל א"נ מלת הארץ אע"פ שעל א"י נתקנה מ"מ כוללת גם כל העולם וה"ק על הארץ היינו א"י וגם שאר הארץ כולו ועל הפירות שבשאר הארץ: [ק] וכן על היין. שוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן. ולא על פרי הגפן לבד אלא כמו שבחתימת חמשת המינים ופירות העץ של ז' המינים מזכיר על הארץ שאין ביניהם שינוי אלא שביין כשמזכיר שם פרי נ"ל שם פרטי שנ"ל העץ שנכרא בו ולומר פרי הגפן ובכל שאר המינים די שיאמר פרי העץ שהוא שם כולל אבל הארץ לעולם עומדת ובכולן יש לו להזכיר בחתימה על הארץ. תהר"י: [ר] ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'. הא דמקדים גפן לעץ ואפילו אכל זית ותמרים דקדמי בכתוב כתבתי בד"ח סעיף ע"ז ע"ש: [ש] ה"ג ועל תנובת השדה. וכן העתיק הקיצור והטור סי' ר"ח ובתוס' כתבו על השדה ועל תנובת השדה ותלמידי הר"י כתבו ועל תנובת השדה אחר על הכלכלה: [ת] ולא הוי חתימה בשתים. דאמרינן בפרק דלקמן דף מ"ט שאין חותמין בשתים: [א] ה"ג הטור בדברי רבינו אכל בשר או מפרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינים שצריך לברך על כל אחת ואחת: [ב] כי מדכרנא עבידנא כבולהו גרס ופירוש דרב יצחק בר אבדימי ס"ל דאירקא אינו מברך בנ"ר ותו בגמרא דר' יצחק אמר אפילו ירקא אבל אמיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא: [ג] כדאמרי' לעיל. גבי אניגרון בסי' ב': [ד] שדרו ביה. ותהר"י כתבו סדרו בשם: [ה] ולמעוטי. אף מברכה אחרונה. ואע"ג דהלך לו האומצא ועבר האונס ע"י שתייתו: בגמ' ר' טרפון אומר בנ"ר א"ל רבא בר רב נחמן לאביי וא"ל לרב יוסף הלכתא מאי א"ל פוק חזי מאי עמא דבר פירש"י היאך נוהגים בתחלה שהכל ולבסוף בנ"ר והרי"ף הביא לגמרא זו ורבינו נראה שלא הוצרך מכיון שכבר כתב להא דרב יצחק בר אבדימי ודאתמר עלה שבכלל דבריהם דלפניו שהכל ואחריו בנ"ר: תו כתב הרי"ף להא דת"ר אחד שכר תמרים כו' והוא בגמ' בפרק המוכר פירות ושם כתבו רבינו בסימן פ':

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק ז [א] אבל דמאי. בגמרא הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאי דמאי. מעשר ראשון שנטלה תרומתו פשיטא לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דא"ר אבהו אמר ר"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנא' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר א"ל רב פפא לאביי א"ה אפילו הקדימו בכרי נמי א"ל עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: [ב] מעשר שני והקדש שנפדו. פשיטא הב"ע כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש והא קמ"ל דאין חומש מעכב: [ג] והשמש שאכל כזית. פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל: [ד] והכותי. פירשו רבינו בסי' כ': [ה] אבל טבל. פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן היכי דמי בעציץ שאינו נקוב: [ו] מעשר ראשון. פשיטא לא צריכא כגון שהקדימו בכרי מהו דתימא כדא"ל רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה: [ז] מעשר שני כו'. פשיטא לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני כגון שפדאו ע"ג אסימון פירש"י כסף שלא נקבע בו צורה וקורין לו פלוו"ן בלע"ז ע"כ ורחמנא אמר וצרת הכסף בידך כסף שיש עליו צורה הקדש שחללו ע"ג קרקע ולא פדאו בכסף ורחמנא אמר ונתן הכסף וקם לו: [ח] והשמש שאכל פחות מכזית. פשיטא איידי דתני רישא כזית תנא סיפא פחות מכזית. והנכרי אין מזמנין עליו פשיטא הב"ע בגר שמל ולא טבל דא"ר זירא א"ר יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טבל נכרי הוא כל זה מהגמ': [ט] עד כמה מזמנין. פירש"י דכ"מ להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו כוס לברך ולא פירש דכ"מ נצרף עמהם לחייב אותם בזימון שלשה דפלוגתא הוא לקמן סי' כ"א לכך פירש מתני' דאתיא ככולי עלמא ועי' בדברי חמודות: [י] ה"ג מהא דתנן בפ' כ"מ וכן בתהר"י: [כ] אלא ודאי אשמעינן אע"פ שאר בני אדם כו'. והיינו דאמרי' בגמ' שמש לא

דברי חמודות

להמשנה פירשה בלשון שלילה וז"ל דברי זאת המשנה איננה אלא וכו': (קכז) וחכ"א ברכה אחת מעין שלש. ולעיל גבי דברים הבאים לאחר הסעודה דקדקו תהר"י בשם רבני צרפת דברכת ג' אינה פוטרת מעין שלש ומ"מ בתמרי ויין פוטרת וכדכתב רבינו בפ"ק סי' י"ד וע"ש: (קכח) ועל ציון משכן כבודך. ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקודש ב"ב כ"כ רמ"י ז"ל: (קכט) ושמחנו בה. וכתב בספר המצות י"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים המצות התלויות בה ואע"פ שהטור כתב שרבינו היה אומרו בנוסחא דידן ליתא כמ"ש רמ"י ז"ל: (קל) כי אתה טוב ומטיב לכל. וכן הוא בגמ' ונוסח רמ"י כי אתה ה' טוב ומטיב ול"ג לכל ונוסחת הרי"ף כי טוב ומטיב אתה ול"ג ג"כ לכל וכתב עוד רמ"י ז"ל וי"א אח"כ בה' מיני דגן ונודה לך על הארץ ועל המחיה ובה' מיני פירות יאמר ונודה לך על הארץ ועל הפירות ובשל יין יאמר על הארץ ועל היין והוא נכון בעיני לפי נוסח שלנו שאין אנו אומרים ונברך עליה בקדושה ובטהרה סמוך לחתימה דלאותן שאומרים ונברכך כו' ה"ל מעין החתימה סמוך לחתימה שאומרים אחריו מיד בא"י כו' אבל לדידן שאין בנוסח דידן ונברכך כו' למה לא נאמר ונודה לך כו' כדי שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה לומר מיד אחריו בא"י כו' ועל המחיה כו' ג"ל עכ"ל: (קלא) ועל המחיה ועל הכלכלה. כך מסחת רמ"י ז"ל: (קלב) דפרי על העץ ועל פרי העץ. וי"א ועל תנובות השדה ואין זה נכון כי לשון על תנובות השדה לא הותקן אלא על ה' מינין בלבד וכו' כענין שנאמר ויאכל תנובות שדי. תלמידי הר"י: (קלג) הא לן. לומר על הארץ ועל הפירות וכתב הרשב"א דמסתברא שאפי' בח"ל אי אכיל פירות הבאים מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה דהא למאי דס"ל מעיקרא דרב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה לא הוי קשיא לן אלא איכהו אכלי ואנן מברכינן אלמא כל היכא דאכלי אנן מברכינן על פירותיה: (קלד) הוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן. וכן דעת הראב"ד וכתבתי במי"ע הטעם בשם תהר"י ז"ל אבל הרמב"ם בפ"ח חותם גם בברכת היין על הארץ ועל הפירות ולזה נוטה דעת התוס' וכ"כ סמ"ג בשם רבינו יצחק וטעם מחלוקת זו הוא משום דבגמרא אמרינן דאפרי חותם על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם הרמב"ם ור"י סברי דבכלל ברכת הפירות היא ומפני כך לא הזכירוה ואף על פי שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מ"מ בחתימת הברכה משמע להו דכמו חתימת ברכת הפירות היא והר"ר יונה והראב"ד והרא"ש סברי דלא הוצרכה להזכירה משום דמברכה ראשונה דיין שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הלכך ממילא משמע שברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פה"ג וחותם על הארץ ועל פה"ג ולזה הסכים הרשב"א וכתב דכן עמא דבר עכ"ל הב"י ואפ"ה כש"ע שלו לא הכריע והשווה שניהם לברך לכתחלה ורמ"י כתב דלכתחלה מברך על הארץ ועל הגפן ואם אמר על הארץ ועל הפירות יצא: (קלה) בשבתות וי"ט ור"ח. וכתב בהגהות מיימ' דבחנוכה ופורים אין צריך להזכיר בה מעין המאורע ע"כ ופי' רמ"י הטעם דאין מקום להזכיר הודאה דעל הנסים בברכה זו ואפי' להאומרים בה ונודה לך כמ"ש בסעיף ק"ל כיון שהוא אחר סיום שכנגד הטוב והמטיב ואין אומרים אותו אלא שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה אין שייך לאומרו שם עכ"ד והוא טעם דחוק כ"ש למה שנתבאר בדברי עצמו בסוף סי' קפ"ז בשבת על הנסים שיאמרו בהרחמן שאחר הטוב והמטיב כמו שאכתוב בס"ד בפ' דלקמן סעיף ע"ח ואע"ג דהתם בשבת מ"מ ה"נ כיון שא"א בענין אחר לא גרע משבת ועפי עדיף לאומרו שם משלא לאמרו כלל גם לשון ההג"ה שכתב א"ל כו' לא משמע כדבריו דלדבריו אינו מזכיר הל"ל לכן נ"ל דטעמא דכיון דלא פירש בירושלמי בהדיא לא אמרינן שחייבו להזכיר אלא מה שהוא כתוב בתורה דר"ח מיהא כתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם וברא"שי חדשיכם אבל חנוכה ופורים שאינם אלא תקנת נביאים וחכמים לית לן למימר שהצריכו להזכיר כיון שלא פירשו כן בירושלמי בהדיא: (קלו) ונחמנו וכו'. ולשון התשב"ץ דמהר"ם היה נוהג לומר רצה והחליצנו ביום השבת הזה וכך היא נוסחת רמ"י ז"ל: (קלז) וכן אם אכל בשר וכו'. שצריך לברך על כל א' וא' ומסיק הטור סי' ר"ח בשם רבינו אביו ז"ל דה"ה אם אכל מיני לפתן שהם בשר ודגים וכיוצא בזה מדברים שמלפתין בהם הפת ואכל מה' המינין אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים ופי' הב"י דנראה הטעם משום דמיני לפתן אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן מסעד סעדי הלכך לא שייכי אהדדי ע"כ ומסיק עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאם שתה יין ובירך בפה"ג ואכל ענבים צריך לברך עליהם בפה"ע וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ ומ"מ אם בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוה שאם בירך על פרי עץ בפה"א יצא וכתב הב"י דמשמע לו דהה"נ אם בירך על הענבים על הגפן דבדיעבד יצא דמ"ש ברכה ראשונה מברכה אחרונה ומשמע נמי דהא דכתב שאם בירך על הענבים בפה"ג בין שבירך על הענבים עצמן בפה"ג בין שבירך על היין ונתכוין לפטור הענבים בברכה זו קאמר דיצא דכל שנתכוין לפטור הענבים בברכה זו ה"ל דיעבד ויצא וכדברי הר"ר יונה שכתבתי בסעיף ס"ו וכתב עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאם שתה יין ומים שאין לו לברך על המים בנ"ר כי ברכת היין פוטרתן אע"פ שאינן מעין ברכתן מידי דהוה אברכה ראשונה דקי"ל יין פוטר כל מיני משקה משום חשיבותו אע"פ שאינו בכלל בפה"ג ה"ה בברכה אחרונה ע"כ וכתב הב"י במשקה שאדם מסופק אם יברך לאחריו בנ"ר או על הגפן אם טוב לאכול דבר שצריך לברך אחריו בורא נפשות רבות ודבר שצריך לברך לאחריו על העץ ויכלול בה גם כן על הגפן ועל פרי הגפן כדי לצאת י"ח ברכת אותו משקה לדעת האומרים שצריך לברך אחריו על הגפן כתוב בתרומת הדשן דלא שפיר דמי למעבד הכי שיכלול על הספק שום נוסח אחר בברכה דמעין ג' אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות ע"כ: (קלח) ולבסוף בנ"ר. ועיין בסעיף כ"ה לענין החתימה: (קלט) כרב אשי דאמר כי מדכרנא כו'. הלכך אם אכל פרי העץ שאינו מז' המינין ופרי האדמה (וכל הדברים האלו) כיון שברכם אחרונה שוה בהם מברך ברכה אחת על כולם. טור סי' ר"ז: (קמ) צריך לברך הואיל ונהנה כדאמרי' לעיל כו'. וכן אוכל מאכל או שותה משקה של איסור מפני סכנת חולי מברך עליו תחלה וסוף כדמוכח מהא דכתב הטור א"ח ס"ס תרי"ח בשם רבינו שבים אומר חולה האוכל ביוה"כ צריך להזכיר של יוה"כ בבהמ"ז וכן עיין בפ' דלקמן בדברי רבינו סי' כ' ומיהו אם נאנס ע"י אונס כתב בהלכ' מועד בשם הרא"ה שכל אכילה שע"י אונס אע"ג דלא סגי דלא מתהני לא שייך לברך עליה והרי הוא כדין אשה שנאנסה דאע"פ שסופה ברצון חשבינן לה אונס ע"כ ועיין לעיל סעיף מ"ב וסעיף מ"ז:

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק ז (א) ועד כמה מזמנים. ס"ה ברכת המזון בלא זימון. אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנים. תוס': (ב) אבל הסבו מקצתן תחלה ובא השלישי וכו'. וז"ל רבים ירוחם אפילו לא הוקבעו מתחלה לכך

תפארת שמואל

כב) ועל פרי הגפן בירושלמי. נ"ב וז"ל התוס' לכאורה משמע דא"צ לשנות וכו' עד נמי אין לשנות עכ"ל וסמ"ג כתב שהכל הוא לאותן שמסנים וכן קבלתי ומצאתי טעם בנגלה ובנסתר: כג) עבדינהו כבולהו וכו'. פי' כל אמוראי דפליגי בסוגיא חד אמר דוקא ביצים ובשר מברכין הכי וחד אמר אף לירקות וחד אמר אף במים וקי"ל: פ"ז א) אחר שהתחילו הראשונים וכו'. נ"ב נראה אפי' לפי דבריו דוקא שבא אח"כ ואכל עמהם אבל אם

כיון שהם קבועים יחד בגמר אכילה חייבין לזמן [ל] וכן ההיא דשמש אדם אחר שהיה אוכל כעין השמש לא היה מצטרף כיון דאינו קבע : ב **אבל** טבל כתב רבינו משה ז"ל (ג) שאינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף והראב"ד ז"ל השיג עליו וז"ל טעה בזה טעות גדול שלא אמרו אין מברכין אלא שאין מזמנים עליהם לומר שאין להן קביעות לזימון הואיל ואוכלים דבר איסור והוא כעין אכילת פירות שאין להן קביעות לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנה (ד) וצ"ע כדבריו וכן מוכח מהא דאמרי' בפ"ק דסנהדרין (דף ו:) ובפ' ג) הגוזל קמא (דף צד.) הרי שגזל סאה חטים טחנה אפאה והפרים ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ [מ] משמע שחייב לברך אלא שברכתו היא ניאוץ כתב רשב"ם שלשה שאכלו יחד וא' מהם נזהר מפת של עכו"ם ואחרים אינם נזהרים אע"פ ג) שאין אותו שנזהר יכול לאכול מפת של עכו"ם כיון שאותו שאין נזהר יכול לאכול מפתו מצטרפין זה עם זה לזימון ומביא ראיה מרים ערכין (דף ג.) הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכיל בקדשים לא מצטרף (ה) קמ"ל כיון דכהנים מצי אכלי חולין שפיר דמי יש לי ללמוד משם שלשה אנשים המודרין ד) הנאה זה מזה (ו) אין מצטרפין לזימון [נ] דנהי דמצי לאתשולי השתא מיהא לא אתשלו : **גמ'** מנה"מ א"ר אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו א"ר חנן בר אבא מנין לעונה אמן (ז) שלא יגביה קולו יותר מהמברך שנאמר גדלו לה' אתי : ג (ח) **ת"ר** השמש שעומד על שנים אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות עומד על שלשה אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות [ס] (ט) מכאן משמע שמצוה לחזר אחר שלשה כל מה שיכולין משום ברכת זימון דברוב עם הדרת מלך וכן משמע נמי בפ' כל הבשר (דף קו.) דאמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי אייתי לקמייהו כלכלה דפרי ואכלו ולא יהבו לי וקאמר ש"מ אין מזמנין על הפירות דאי מזמנים על הפירות היו נותנין לו כדי שיברכו בשלשה :

ד [דף מה ע"ב] **ת"ר** (י) נשים מזמנות לעצמן [ועבדים מזמנין לעצמן] [ע] א)נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע הכא דנשים חייבות בזימון ומזמנין לעצמן ותימה שלא נהגו כן וי"ל הא דקתני נשים מזמנות לעצמן היינו אם רצו לזמן וכן משמע לשון הברייתא מדקתני בסיפא נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין [פ] משמע הא דקתני ברישא נשים מזמנין היינו אם רצו לזמן אבל חובה ליכא וגם מדמייתי מיניה גמרא [צ] ראיה לשנים משמע דומיא דשנים אם רצו אבל חובה לא והא דאמרי' בערכין (דף ג.) הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים וקאמר הכל לאתויי נשים לא לענין חובה קאמר אלא רצו לזמן מזמנין (יא) וכ"ל ההיא דערכין ע"כ לתיובתא הוא דמרבי להו מדקתני הכל חייבין ועוד דומיא דכהנים לוים וישראלים ועוד [ק] כיון דנשים חייבות בבהמ"ז או מדאורייתא או מדרבנן למה לא יתחייבו בזימון כמו אנשים ומה שהביא ראיה מסיפא דברייתא רצו לזמן אין מזמנין משמע דרישא נמי רשות קאמר לאו ראיה היא דלעולם רישא חובה קתני וסיפא אשמעינן דאפי' אם רצו מוחין בידם משום פריצותא והא דמדמי להו לתרי [ר] בתר דמסיק דעות שאני ויאלא מכלל שני הנשים חזרו נמי לענין חובה כשלשה : ה **אמר** רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנין עליו ואמר אביי והוא דקרו ליה ועני (יב) שצריך להודיעו שיתכוין שיצטרף עמהם [ש] ויענה עמהם ברכת זימון אמר מר זוטרא לא אמרן אלא שלשה אבל ה) עשרה ב)(אין להזכיר) עד דניתי דאין להזכיר שם שמים עד שיהא אלם : ו **אמר** אביי נקטינן שנים שאכלו מצוה לחלק פירש"י בין ברכת המזון בין ברכת המוציא והעולם לא נהגו כן וגם רש"י עצמו לא שמענו שהיה נוהג כן בברכת המוציא וכן עובדא דבר קפרא ותלמידיו דלעיל פ"ו (דף לט.) שנתן רשות לאחד מהם לברך להוציא את כולן ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה היינו משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף הלכך כל א' יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו. וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דבהמ"ז דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן לא אחמור כולי האי (יג) ויוצא האחד בברכת חבירו. תנ"ה שנים שאכלו מצוה ליחלק בד"א כשניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך (יד) ובור יוצא מכאן רוצים להביא ראיה דאשה יוצאה בבהמ"ז בשמיעה אע"פ שאינה מבינה לה"ק ואינה צריכה לברך בלשון שהיא מכירה (טו) ואין ראיה מכאן דדלמא מיירי הכא שבור מבין לשון הקודש אבל אינו יודע לברך ורש"י הביא ראיה מדתנן במגילה (דף יז.) הלועז ששמע אשורית יצא אע"פ שאין מבין הלשון ויש לדחות דפרסומי ניסא שאני כדאמר התם רבינא האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו אלא פרסומי ניסא שאני : ז **אמר** רבא הא מלתא ג)אמרית ואיתמר במערבא משמיה דר' זירא כוותי שלשה שאכלו (טז) אחד מפסיק לשנים שנים אין מפסיקין לאחד פירש"י דרך ארץ הוא שאחד מפסיק סעודתו לשנים [ת] עד שיזמנו עד הזן אבל שנים אין להם להפסיק לאחד אם לא שירצו לעשות [א] לפנים משורת הדין והרב רבי יונה ז"ל כתב דהאחד חייב להפסיק והראב"ד ז"ל כתב לכאורה משמע דאם לא היה פוסק לא היו מזמנין עליו ולא היא (יז) אלא הם מזמנין עליו אע"ג דדעתו לאכול [ב] אבל [שהוא] צריך להפסיק כדי שילא עמהן ידי זימון שכבר נתחייב בו : ח **יהודה** בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכו ריפתא בהדי הדדי אמרי הא דתנן שלשה שאכלו חייבין לזמן ה"מ היכא דאיכא גדול אבל היכא חילוק ברכות עדיף לן בריך איניש לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע : ט (יח) **בא** ומצאן שהן מברכין מה עונה אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקאמרי נברך והא דאשכחינהו דקאמרי ברוך אשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך (יט) אשכחינהו דקאמרי ברוך עני אמן. °כתב בעל ה"ג ואי הוו עשרה אומר איהו ברוך אלהינו (ברוך שמו) ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם אינם עשרה יאמר ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד : י **תני** חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותני אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בשאר ברכות [ג] (כ) והא בבונה ירושלים °פיר"ח וה"ג דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים דליכא למימר דוקא בונה ירושלים משום

רש"י ולא יהבו כו'. שלא חשו לצרפני עמהם לזימון דקסברי אין מזמנין על הפירות לומר נברך: **פרסומי**. אע"פ שאין יודעים מה ששומעים שואלין את השומעין ואומרים מה היא הקריאה הזו ואיך היה הנס ומודיעים להם:

הגהות הב"ח א)נשים עבדים וקטנים אם רצו כו' : ב להזכיר השם עד דניתי כו' : ג אמריתא אנא ואיתמר כו' :

דברי חמודות

לכך כיון שקבע השלישי אח"כ עמהם או השנים עם השלישי אם השלישי קבע קבע ראשון שאין ראשון ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה ועיין סעיף פ"ס : (ג) **שאינו** מברך לא בתחלה ולא בסוף. וכן על כל דבר של איסור ואפי' איסור דרבנן דהא אוקמינן למתניתין בטבל טבול מדרבנן : (ד) **וצ"ל** כדבריו. וכבר כתבתי במי"ט דהב"י דוחה ראייתו של רבינו וגם הקשיתי אני עליו מדידיה בפרק כל שעה מהירושלמי שהביא שם וכתב עוד הב"י דבהדיא תניא בתוספתא דמס' דמאי פ"ב כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור לו ועל כלן אין מברכין עליהם ואין מזמנין עליהם ואין עונין אחריהם אמן. וגם מדברי רש"י במשנה קמייתא דפ' שלשה שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור (ועיין מ"ש בתוספות י"ט בספ"ק דמס' דמאי) . וכן נראה שזהו דעת הר"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראיה מדתניא בפ' במה מדליקין הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נקטיה והגב גררת דמזמנין ע"כ וכן הלכה עכ"ל הב"י . וכתב רמ"י ז"ל דה"ה לכל הברכות מצות כן ואין לברכן על דבר היסור והאוכל דבר איסור ע"י אונס כתבתי בס"פ דלעיל : (ה) **קמ"ל** כיון דכהנים מצו אכלי חולין שפיר דמי. אבל אם כהנים אוכלים הרומה או חלה והזר אוכל פת של עכו"ם והכהנים נזהרים מפת של עכו"ם אינם מצטרפין וכ"כ הגה' מיימ' והמרדכי ב"י : (ו) **אין** מצטרפין לזימון. ודוקא בשכל א' אוכל מככרו אבל אם אוכלים מככר בעה"ב מצטרפין דהא אוכלים מככר אחד רמ"א בשם הא"ז : (ז) **שלא** יגביה קולו כו' ועיין פרק מי שמתו סעיף ס"ב : (ח) **ת"ר** השמש כו' אע"פ שהטור השמיט לזה כתבו הב"י וכן בש"ע שלו בסי' ק"ע סעיף כ"א : (ט) **מכאן** משמע שמצוה לחזר כו' . וכ"כ ב"י סי' קנ"ז בשם תשובת הרשב"א וכן פסק הרמב"ם והטור עצמו פסק כן בסי' קצ"ג ועיין במי"ט : (י) **נשים** מזמנות לעצמן. ובלבד שלא יזמנו בשם כך כתב הרמב"ם בפ"ה מה"ב וכתב ב"י טעמא דזימון בשם הוא בעשרה וכל דבר שבקדושה צריך עשרה צריך שיהיו אנשים גדולים ובני חורין עיין בפ' הקורא עומד סימן כ"ג וכתב עוד הרמב"ם אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק והטומטום אינו מזמן כלל ופירש הב"י דכה"ג תניא בפרק ראוהו ב"ד לענין תקיעת שופר ע"ש בסופו : (יא) **וצ"ל** דההיא דערכין ע"כ לתיובתא הוא דמרבה כו'. והסמ"ג תירץ בשם ר"י דלעולם לעצמן רשות אבל כשאכלו עם האנשים חייבות וכתב הר"ר יונה בשם רש"י דאינן מצטרפות לזימון אפילו עם בעליהן מפני שאין חברתן נאה וכתב הר"ן בפ"ב דמגילה דהיכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם משום דהשתא אין צירופם ניכר עמהם כלל ולכך ליכא למיחש לפריצותא כיון שאין צירופם ניכר כדאשכחן במגילה וכתב רבינו בתשובה כלל ד' סי' י"ו דנשים יוצאות בזימון של אנשים כיון שמסובין יחד דנשים מזומנות לעצמן כ"ש דיוצאים בזימון של אנשים ע"כ ורמ"א ז"ל כתב דיוצאות בזימון שלנו אע"פ שאינן מבינות ועיין לקמן סעיף ע"ו : (יב) **שצריך** להודיעו שיתכוין כו'. וכתב הרשב"א בשם רבינו האי שאמר משום רבותא דהא דקורין לו ומברכין עליו ה"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו וקוראים לו ושומע קולן ומזמנים ב"י סי' קצ"ד : (יג) **ויוצא** הא' בברכת חבירו. כתב רמ"י ז"ל סימן קצ"ג דכ"מ בין הני תרי טעמי דלהך טעמא בתרא כל הברכות דמדרבנן יוצא האחד בברכת חבירו וכל ברכת הפירות דראשונות ודאחרונות מדרבנן והאחד יוצא בברכת חבירו ונהגו כטעמא קמא דאין אחד מוציא השני בפירות עכ"ד ואני אומר דלאו מטעמיה דאפי' כי סבירא לן כהך טעמא בתרא אפילו הכי אין האחד מוציא השני בפרות כמ"ש בפרק דלעיל סעיף ק"ג דלא מהני הסבה לכל שאר הדברים חוץ מפת ויין : (יד) **ובור** יוצא. וצריך לכוין מלה מלה לכל מה שיאמר וכתב המרדכי בשם הר"ם שצריך שיכוין שומע ומשמיע וכ"כ הסמ"ג כדתניא בפ"ג דר"ה ואפילו למ"ד מצות א"צ כוונה לצאת לשמוע צריכות כוונה : (טו) **ואין** ראיה מכאן כו' וכ"כ התוספות ואם כן אין הנשים יוצאות בזימון שלנו וכ"כ בהדיא בקיצור גם כתב כן בטור וז"ל ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות ע"כ ותימה מהכא אתשובות רבינו שכתבתי בסעיף י"ד וצ"ל דהתשובות מיירי מימות רבינו ואילך שהנשים רובן יודעות ספר ומבינות מיהא כמו הבור שהוזכר בברייתא בימיהם שפירשו התוספות שמבין בלשון הקודש ויודע קצת מאי קאמר ע"כ אלא שרמ"א ז"ל כתב אע"פ שאינן מבינות וזה צ"ע : (טז) **אחד** מפסיק לשנים. כתב הטור סוף סימן ר' שאחיו הר"ר יחיאל שאל לרבינו ז"ל מי שהפסיק פעם א' אם יכול להפסיק פעם שנית והשיב לו שכן : (יז) **אלא** הם מזמנין עליו וז"ל הרשב"א א' מפסיק לב' ב' אין מפסיקין לא' נראה דה"פ א' מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ואפילו לא רצה להפסיק הן מזמנין עליו בין עונה ובין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל שנים אין מפסיקים לאחד אין חייבים והלכך אין חיוב זימון אל עד שיתרצו להפסיק ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימון הוא עליהם לא עשה ולא כלום והלכך אם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמין עמהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והאיך יברך בלא זימון אבל ראיתי לרב האי גאון שכתב אם בקש אחד מהם לצאת אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן וצריכה עיונא ע"כ וכתב הב"י עליו סימן ר' דנראה שהגאון לא איירי אלא כשהדבר נחוץ לו לצאת ואי אפשר לו להתעכב אבל היכא דאפשר לו להתעכב גם לדברי הגאון אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם : (יח) **בא** ומצאן כו'. לשון השלחן ערוך ס"ס קפ"ח וה"ה אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל עמהם כך הוא עונה אחר המברך ואחר העונים עכ"ל ואיכא למידק דהא משמע הכא דבא ומצאן אינו עונה אמן אלא כי אשכחינהו דקאמרי ברוך אבל כי אשכחינהו מעיקרא כשאמרו נברך דעונה ברוך ומבורך תו לא צריך לעניית אמן על העונים והכי מסתבר ודאי דהרי ענייתו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים והרי הוא בכללם ולכן נ"ל לפרש דאחר העונים שאמר השלחן ערוך היינו כששכח ולא הוה לדעתיה כשאמר המזמן נברך כו' ולא אמר ברוך ומבורך אזי צריך שיענה אמן אחר העונים ועיין עוד לקמן : (יט) **אשכחינהו** דקאמרי ברוך עני אמן. וא"ל אם מצא שהיו חותמין בברכות והיו מזכירין את השם שודאי חייב לענות אמן תהרי"ו ולשון הטור בשם בה"ג וכן כל ברכות שאדם שומע בין ברכות מצות עונה אמן ועיין בפ' דלקמן סימן ה' וכתב רמ"י ז"ל וז"ל ואם הנכנס נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו כו' יש להסתפק ולומר שאע"פ שהוא סיום הברכה של ברכת הזימון א"צ לענות כלום אפילו אמן כיון שהמברכים עצמן אין עונים שם כלום או דילמא כיון שאמרו שאם נכנס כשהאחרים עונים כו' יאמר הוא אמן אע"פ שהמברך שומע גם כן ואין המברך צריך לענות אמן אפ"ס יאמר הוא אמן שמא ה"כ אף על פי שהמברכים היוצאים בזימון א"צ לענות אמן מ"מ הנכנס יאמר אמן על סיום ברכתו של המברך וצ"ל שיש לו לענות אמן אע"פ דאיהו א"צ לענות אמן לא תקנו להו לומר אמן כדי שיכוונו לכם שלא יפסיקו ויצרפו עם ברכת הזימון גם ברכת הזן ועכשיו ששומע סיום ברכת הזימון למה לא יאמר אמן כ"ל עכ"ל : (כ) **והא** בבונה ירושלים. כבר כתבתי במי"ט של"ע דהרי"ף ורבינו לא העתיקו להא דאביי שני ליה בקלא ורב אשי עני ליה בלחישה והתוספות כתבו דבעל ה"ג פסק כרב אשי ועוד לדידן דליכא פועלים אשו

מעדני יום טוב

קבע : [ל] וכן ההוא דשמש כו'. כיון שאינו קבוע כלל אפילו בסוף והיינו פירוש דשמש לא קבע: [מ] משמע שחייב לברך . אלא שברכתו ניאוץ מדלא קאמר שלא יברך אלא קאמר ובוצע ברך משמע שכן הדין והוא ניאוץ ג"כ ומיהו יש לדחות דקרא הכי קאמר מי שהוא בוצע ומברך לא די שמברך מה שאינו חייב לברך והוי ברכה לבטלה אלא אפילו ניאץ את ה' ג"כ שהוא היפך המברך לגמרי ועוד איכא למידק מהירושלמי שכתב רבינו בפרק כל שעה סי' י"ט מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימא בתחלה אבל בסוף דמים חייב לו רבי יונה אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אומר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלה המצות אם עשאן כמצותן מצוה ואם לאו אינה מצוה ושוב מצאתי בב"י סי' קנ"ו שתמה על רבינו בזה מהך דירושלמי שהוא בפ"ק דמסכת חלה וכתב שאין לדחות ולומר דאדרבה משם ראיה דטעמא דמצה מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה דהא איכא למימר דבהמ"ז נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דרבי הושעיא דאף על גב דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף וכתב עוד דההיא הרי שגזל חטים נמי כדברי הרמב"ם דייקי לפום נוסחא דידן שכתב בהם כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הלכך לא יברך וגם לפי נוסחת הרא"ש יש לפרש דה"ק אם בא לברך אין זה מברך ואינו אלא מנאץ הלכך לא יברך ועוד הביא ראיה לדברי הרמב"ם ואכתבם בספר ד"ח : [נ] דנהי דמצי לאתשולי כו' . ומעמא דלא מהני מה שיכולים לשאול על נדרם כתב הב"י ס"ס קנ"ו דנ"ל משום דאי"כ כי כהנים אכלי תרומה אמאי מהדר אטעמא דכהנים מצי אכלי חולין תיפוק ליה דזר נמי מצי אכיל תרומה אי מתשיל עלה אלמא דכיון דמחוסר שאלה לא הוי ראוי לאכילה והלכך אי לאו דכהני מצי אכלי חולין לא הוי מצטרף ע"כ וקשיא לי מאי שנא מדמאי דאמרינן טעמא דאי בעי מצי מפקר לה וצ"ל דשאני הפקר דמצי מפקיר בעצמו משא"כ שאלה שצריך לחכם או לג' הדיוטות ומיהו קשיא לי מפרק אלו עוברין סימן ו' דפסק רבינו כרבה דס"ל דאמרינן הואיל ואי בעי מתשיל עליה ודוחק לומר דהתם לחומרא דוקא ועוד קשיא לי דדילמא מש"ה לא קאמר התם בגמרא טעמא דמצי מתשיל דא"כ ודאי דבקדשים שאחר שכפרו בהם הבעלים אין סברא לומר דמצי מתשיל עלייהו ולא היה יכול הישראל לאכול עם הכהן ולא היו מזמנין יחד והגמרא ס"ל דיכולין לזמן הואיל והכהן יכול לאכול עם הישראל אע"פ שאין הישראל יכול לאכול עמו ולפיכך צריך לי עיון על האי פסקא: [ס] מכאן משמע שמצוה לחזר אחר ג'. תימה דבפ' ע"פ סי' ל"ב הוכיח דאין מצוה לחזר אחר ג' אלא בלילי פסחים ואף בליל פסח מסיק דלא נהגו כן ועי' בד"ח סעיף פ"ג: [ע] נשים ועבדים . וגם לקמן לא העתיק רבינו וגם התוס' וקטנים וכן בטור סי' קצ"ט : [פ] משמע הא דקתני ברישא כו'. דאל"כ ליתני בסיפא סתמא אין מזמנין ולקמן דחה רבינו להא דרבותא אשמעינן דאפי' אם כו' : [צ] ראיה לשנים . דכמו דנשים מאה כתרי ואפ"ה קתני נשים מזמנות לעצמן ה"ה לשנים דאם רצו לזמן שמזמנים: [ק] כיון דנשים חייבות בברכת המזון גרסי' . והיינו ההיא דפ' מי שמתו דף כ' : [ר] בתר דמסיק דעות שאני כו' · חזרו נמי לענין חובה בשלשה ולא כפירוש רש"י שמפרש דעות שאני דאע"ג דלענין חובה אין חייבות לענין רשות דעות שלשה חשיבי להודות עפי משני אנשים משום דאיכא משום גדלו לה' אתי : [ש] ויענה עמהם ברכת זימון. עי' סימן י"ב : [ת] עד שיזמנו עד הזן · כדלקמן סימן י"ב וע"ש : [א] לפנים משורת הדין . נפקא לן מדרב פפא בגמרא דעביד הכי לאבא בר מרי איהו וחד ואמרינן דלפנים משורת הדין הוא דעביד ולרש"י שמפרש לדרך ארץ הוא צריך לומר דשורת הדין דאמרן דינא דדרך ארץ קאמר : [ב] אבל צריך להפסיק . כלומר הא דקתני פוסק משום דידיה קתני לה שהוא צריך שיפסיק כדי שיצא הוא עמהן ידי זימון ועיין בדברי חמודות : [ג] והא בבונה ירושלים .

תפארת שמואל

היה אלם בתחלה וסילק עצמו מהם ובירך הוא המוציא לעצמו יכול לחלק כ"ל : ב) **ובפרק** הגוזל הרי שגזל וכו'. כ"ל לפרש דבודאי מחויב לברך שהרי אסור ליהנות מן העולם בלא ברכה אלא מנאץ כלומר שאין הברכה עולה לרצון לפני השם שהיה לו להחזיר לבעלים אע"פ שקנה כבר ביאוש ושינוי השם מ"מ הוי מצוה הבאה בעבירה כדאיתא ריש פרק הגוזל קמא והו"ק : ג) **אע"פ** שאין אותו שנזהר וכו'. ונמצא כתוב שאותו שאין נזהר. צריך לברך בהמ"ז שהרי הוא ראוי לאכול עמו אבל הנזהר לא יברך שהרי אין יכול לאכול עמהם ואף שאין לו הכרע מן התלמוד מ"מ דברים של טעם הן וכן קבלתי וה"ה היכא שאכל א' פת של חלב והשני של שומן שבלילתה עבה שחייבים בהמוציא שאותו שאכל פת חלב יברך בהמ"ז שהרי הוא ראוי לאכול אח"כ פת של שומן ודו"ק עיין בחיבורי ברכת הזבח בערכין פרק ראשון עיין שם מ"ש בזה ותמצא נחת : ד) **המודרין** הנאה . נכתב בלדו אבל שנים שמודרו הנאה מן השלישי והוא אוכל משלו יכול להצטרף עמהן לזימון דנהי דאינו יכול לאכול עמהן הם ראוין לאכול עמו . תוספות עד כאן (ועיין בחבורי ברכת הזבח שם בערכין ותמצא נחת) : ה) **אבל** עשרה וכו'. כ"ב רבינו שמזה היה מצטרף אפה לזימון עשרה דאל"ל דלא מחייב בבהמ"ז דאורייתא ה"מ לאפוקי אחרים ידי חובתן אבל לצירוף בעלמא להזכיר שם שמים שפיר דמי (ומלאתי

היכרא דפועלים דהא לרב אשי דעני ליה בלחישה [ד] מאי איכא למימר [ה] אלא ודאי כל סיום ברכות כגון ישתבח דהוי סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה וכן יהללוך דהלל וסוף ברכות דשמונה עשרה וכן אמן אחר גאל ישראל ואין בזה הפסק כיון דצריך הוא לאומרו וכן פירש"י. ובה"ג מפרש טעם דודאי על הפירות ועל המצות אם עני אמן אחר נפשיה הוי דרך בורות שכן דרך בורים [ו] דמשתעי בתר ברכה והדר טעמי אבל בסוף ברכה הרי זה משובח והא דנקט הכא בונה ירושלים לרבותא נקטיה אע"ג דאיכא הטוב והמטיב בתריה יש לו לענות אמן וגם משום דאיירי הכא בברכת המזון נקט בונה ירושלים וכן משמע בירושלמי דפרק אין עומדין דקאמר התם תני בר קפרא הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביאים והמברך על כל אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן ואם ענה ה"ז בור ואי תימא אית תני תנא ה"ז חכם אמר רב חסדא מ"ד ה"ז בור בעונה על כל ברכה וברכה מ"ד ה"ז חכם [ז] בעונה בסוף כתבו הגאונים רב יהודאי ורב האי ז"ל [ח] אשאחר אכילת פירות וכיוצא בהם דבר הצריך לברך אחר אכילתו צריך גם לענות אמן אחר ברכתו אחרונה כיון שהוא סוף הענין והרמב"ם ז"ל כתב (כא) דוקא כשאומר שתי ברכות באו יותר אבל בברכה אחת אין לו לענות אמן אחריה אפילו בסוף :

יא [דף מו ע"א] **אמר** ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי (כב) בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה והאורח מברך כדי שיברך לבעה"ב [ט] (כג) מאי מברך יה"ר שלא יבוש בעה"ב בעוה"ז ולא יכלם לעוה"ב ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו [י] ולא יזדקק לפניו ולא לפנינו שום דבר והרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם (כד) ואפי' בעה"ב גדול מן האורח כדאשכחנא (לעיל דף מג.) גבי ר' חייא ורב דהוו יתבי בסעודה קמי רבי ואמר ליה רבי לרב לברך ומיהו אם בעה"ב רוצה לוותר בברכתו יברך בעצמו : **יב עד** היכן ברכת זימון פירש"י שצריכין להיות שלשה וכשהם שנים לא יאמרוה רב נחמן אמר עד נברך [כ] פירוש עד ועד בכלל רב ששת אמר עד ברכת הזן דגם היא מברכת הזימון וקשה לפירושו דקי"ל כרב ששת באיסורי [ל] ולדידן כל יחיד מברך ברכת הזן [מ] ועוד דבכל דוכתין תנן שלש ברכות [ועוד] לקמן (דף מח:) אמרינן [נ] וברכת זו ברכת הזימון אלהיך זו ברכת הזן אלמא ברכת הזן לאו היינו ברכת הזימון ונראה לפרש עד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמרי' שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת זימון ואח"כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת זימון רב נחמן אומר עד נברך ואח"כ יתחיל לאכול רב ששת אומר עד הזן והזן בכלל משום [ס] דנברך אינה ברכה הלכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולאו משום דחשוב ברכת הזן ברכת הזימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת לימא כתנאי דתני חדא ברכת המזון שתים ושלש ותניא אידך שלשה וארבעה (ואחד גמפסיק לשנים) סברוה דכ"ע הטוב והמטיב לאו דאורייתא מ"ד שתים ושלש קסבר [אחד מפסיק לשנים] עד הזן שתים להפסקה שלש לשאר יחיד מ"ד שלש וארבע קסבר עד נברך [ע] שלש להפסקה וארבע לברכת המזון עם הזימון והיינו אליבא דמ"ד לקמן חוזר למקום שפסק [פ] ולמ"ד חוזר לראש [צ] אליבא דרב ששת מוקי לה הכי שלש בפועלים וארבע בשאר אדם דהטוב והמטיב דאורייתא למ"ד שתים ושלש דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שתים בפועלים שלש בשאר אדם ובירושלמי גרסינן שלשה שאכלו כאחד ובקש אחד מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואיזוהי ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון ר' זירא בשם ר' ירמיה אמר הזן את הכל [ק] ואפשר לפרש זה באחד מפסיק לשנים שבקש ו) אחד מהם לצאת מפסיק לשנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו וקשה לי לפירוש זה דלא הוה ליה למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים דועוד קשה מה שצריך לפרש דהני ברייתות קיימי אאחד מפסיק לשנים. ורב ז) אלפס ז"ל פירש בענין אחר על פי הירושלמי ועל פי גירסת רוב הספרים שכתוב בהן נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה המברכין ברכת הזימון ותניא אידך שלשה וארבעה. והכי פירושו עד היכן ברכת הזימון [ר] כלומר שאם אכלו שלשה [ש] והוצרך אחד מהם לצאת שישב עד שיגמרו אותה ברכה רב נחמן אומר עד נברך כלומר עד שאמר ברוך הוא אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון רב ששת אמר עד הזן את הכל נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה מברכין ברכת הזימון ותניא אידך שלשה וארבעה פי' שנים ושלשה שאכלו ואין אחד מהם יודע ברכת המזון כולה בברכותיה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע השנית והשלישי יודע השלישית וקאמר דחייבין בברכת המזון לפי שכל אחד מברך ברכה שלו (כה) ונמצאת ברכת המזון [ת] עולה משנים מהן או משלשה וגמרינן מיניה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה כי אם שלש ברכות בלבד לפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ולאידך ברייתא עם ברכת הזימון הן ארבע ברכות [א] (כו) וקי"ל ח) כר"נ דאמר עד נברך וכן עמא דבר דכל אחד מברך ברכת הזן [ב] אלמא ברכת הזן אינה בכלל ברכת הזימון. [דף מו ע"ב] [ג] להיכן הוא חוזר לפירש"י [ד] ולפר"י קאי אאחד מפסיק לשנים ופירש"י מיבעי ליה אליבא דרב ששת דאמר ברכת הזימון עד הזן והולך זה להפסיק אכילתו להיכן הוא חוזר לברך [ה] רב חסדא אומר חוזר לראש לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שהרי הוקבע לשלשה ורבנן סברי למקום שפסק לברכת הארץ כשאר יחיד [ו] מה שפירש אליבא דרב ששת ולא פירש אליבא דרב נחמן משום (כז) דמסתבר דלא מחייב לומר נברך אע"פ שכבר נתחייב בזימון [ז] דאינה ברכה ליחיד ורב אלפס ז"ל פירש להיכן הוא חוזר אותו שהוא אומר נברך שאכלנו משלו רב זביד משמיה דאביי אומר [ח] חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק (כח) ואומר ברוך (הוא) שאכלנו משלו ובטובו חיינו אבל האחד המפסיק לשנים [ט] ליכא למיבעי להיכן הוא חוזר דהא איהו פסיק ליה הלכתא כרב נחמן שאין ט) מפסיק כי אם עד נברך וראיתי כתוב משום רב האי ישאחד המפסיק לשנים צריך לברך המוציא וכן כתב הראב"ד ז"ל דכיון שהפסיק [י] יצא ידי ברכה למפרע [כ] וצריך ליטול ידיו ולבצוע [ל] דהוה ליה כבני חבורה שעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן (בפסחים דף קא:) [ל] וצריכין ברכה למפרע וכשחוזרים

הגהות הב"ח א שאחר ברכת אכילת פירות כו' : ב או יותר זה אחר זה אבל בברכה כו' : ג מפסיק לשנים קמיירי סברוה דכ"ע דהטוב כו' : ד ועוד קשה מה שצריך לפרש דהכי. כ"ב פי' דכיון דדין אחד מפסיק לשנים לא תני לה לא במשנה ולא בברייתא ורבא ור' זירא הוא דאמרי לה מסברא דנפשייהו הלכך אין לנו לפרש הכי תרתי ברייתות דקיימי אאחד מפסיק לשנים דקאמרי לה אמוראי בתראי : ה מברכין ברכת המזון ותניא אידך וכו' מברכין בהמ"ז ותניא אידך כו' : ו משנים מהם או מג' וגמרינן כו' : ז שאחד המפסיק לשנים צריך לחזור ולברך המוציא :

מעדני יום טוב

ובגמרא לאביי עני ליה בקלא ורב אשי עני ליה בלחישא ולא כתבו ג"כ הרי"ף ואע"פ שרבינו כתבו לקמן בסמוך נראה מ"מ לא לגופא דדינא כתבו וצ"ע : [ד] מאי איכא למימר. דכיון שהוא לא היה רוצה לחלק בין ברכות דמדאורייתא למדרבנן לא ה"ל לענות אמן כלל. תהר"י : [ה] אלא ודאי סיום כל ברכות כו'. והטעם מפני דכשאומר אמן בסוף כל הברכות מודה שכבר גמר כל הברכות ואין לו לומר יותר אבל כשעונה אמן בסוף כל ברכה וברכה הרי זה בור שמראה בכל פעם ופעם שמסיים וחוזר ואומר אחר כך ברכה אחרת. תהר"י: [ו] דמשתעי בתר ברכה. והוי הפסק : [ז] בעונה בסוף. ומדקאמר בסוף סתם משמע שאין הדבר תלוי בבונה ירושלים מפני שהוא חילוק שבין ברכות של תורה לברכות של רבנן אלא שבסוף כל ברכות יש לו לעשות כן. תהר"י : [ח] שאחר אכילת פירות גרס. וכן הלשון בתהר"י והטור סי' רס"ו העתיק שאחר ברכת אכילת פירות: [ט] מאי מברך יה"ר שלא יבוש כו'. מימי תמהתי על שמשנין הנוסח בענין אחר : [י] ה"ג ולא יזדקק לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון : [כ] פירוש עד ועד בכלל. הכא לא הוה צריך לפרש דפשיטא דהא מאי איכא קודם נברך אלא משום רב ששת מפרש כן ולקמן מפרש בשם הרי"ף דלרב נחמן עד שאומר ברוך שאכלנו כו' : [ל] ולדידן כל יחיד כו'. לשון התוס' דמעשים בכל יום דיחיד מברך כו' וכן ל' רבינו לקמן בסמוך בדרב ששת לאודיה ולקמן סימן כ"ט אוכיח דרש"י פוסק הכא להלכה כרב נחמן וכמו שפוסק רבינו לקמן בשם הרי"ף : [מ] ועוד דבכל דוכתין תנן ג' ברכות. ודוחק לומר דלא מיירי אלא בשים זמן לרב ששת. תוס' : [נ] וברכת זו ברכת הזימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן ה"ג בתוס' אבל בגמרא אין הגי' כן אלא ה"ג וברכת זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת הזימון וגם זהו לת"ק דס"ל דהטוב והמטיב דאורייתא אבל רבי אומר וברכת זו ברכת הזן אבל ברכת הזימון מגלגלו לה' אתי נפקא : [ס] דנברך אינה ברכה. שאין בה שם ומלכות והטעם כתב בטור סי' קפ"ח בשם הראב"ד שאע"פ שהיא מן התורה אין בה שם ומלכות לפי שאינה קבועה : [ע] שלש להפסקה גרס והוא הדין ליחיד דעלמא: [פ] ולמ"ד חוזר לראש. דסוגיא דגמ' ליתא אליביה : [צ] אליבא דרב ששת. דלרב נחמן לעולם חוזר להזן : [ק] ואפשר לפרש זה כו'. כלומר דמאי דקאמר בירושלמי וביקש כו' לילך אפשר לפרש זה כו' ואח"כ יחזור כו' ולא שילך לו ולא ישוב עוד. ויותר נ"ל לפרש דה"ק ואפשר לפרש זה כלומר זה הענין שאומר הירושלמי אפשר ונוכל לפרשו ג"כ בגמרא דידן הא דאמרינן אחד מפסיק לשנים שר"ל שביקש אחד כו' משא"כ לפירש"י שאינו ענין כלל למאי דאיתמר בגמרא דידן : [ר] כלומר שאם אכלו שלשה והוצרך אחד מהם לצאת כו'. ועדיין קושיא קמייתא שהקשה רבינו דלא הל"ל עד היכן ברכת הזימון בסתם עודנה במקומה עומדת : [ש] והוצרך אחד מהם לצאת. וה"ה נרצה לאכול עדיין דבהא ל"פ עם הפירוש דלעיל : [ת] עולה משנים מהם או מג' גרסינן וכתבו התוספות ולהכי קאמר שנים או שלשה כלומר לפעמים בעלמא בשנים וה"ה באחד אבל נקט שנים לרבותא ועי' בספר דברי חמודות : [א] וקי"ל כרב נחמן וכו'. הוא לשון רי"ף אבל רבינו כתב לעיל דקי"ל כרב ששת בשם בעל ה"ג וצריך לומר דהרי"ף סמך על מאי דעמא דבר דמנהג עוקר הלכה : [ב] ה"ג ברי"ף אלמא ברכת הזימון דליתא אלא בג' עד נברך הוא בלבד אבל ברכת הזן כו' : [ג] להיכן הוא חוזר. בגמרא איתא בתר הא דת"ר מהו אומר בבית האבל וכו' : [ד] ולפירש"י. הוא מ"ש רבינו לעיל ונראה לפרש עד היכן כו' : [ה] ה"ג רב זביד משמיה דאביי אומר חוזר לראש : [ו] מה שפירש אליבא דרב ששת. אע"ג דלפי מ"ש רבינו לעיל שהקשה על פירש"י מדאנן עבדינן כרב נחמן ש"מ דס"ל דרש"י כרב ששת קים ליה להלכה וא"כ מאי קושיא אמאי פירש אליבא דרב ששת דמשום דהלכה כמותו משום הכי פי' אליביה דמכל מקום אע"ג דהלכה כרב ששת לא היה צריך לדקדק לפרש דוקא אליביה וכבר כתבתי דבסימן כ"ט הוכיח דאף רש"י ס"ל דהלכה כרב נחמן א"כ ודאי דצריכים לטעמא אמאי מפרש אליביה דרב ששת : [ז] דאינה ברכה ליחיד. דבלשון רבים נתקנה : [ח] חוזר לראש. ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ונראה למורי הרב לטעמיה דאביי משום דס"ל שנברך שאמר מתחלה הוא ליווי שאומר לאחרים נברך שאכלנו משלו והשני שחוזר אחר שענו האחרים הוא הווה שאומר אנו מברכים לגורא שאכלנו משלו שפעמים הוא ליווי ופעמים הוא הווה כמו שמצינו יעשה פרעה ליווי ומצינו ככה יעשה איוב שהוא הווה ורבים כאלה. עכ"ל תהר"י ועיין עוד לקמן סימן כ"ה : [ט] ליבא למיבעי כו'. וא"ת ולפירש"י נמי אמאי לא מיבעי ליה אאותו שאומר נברך להיכן הוא חוזר וי"ל דהא לא קשיא שאין כל הספקות כתובים בגמרא ונוכל לומר דבימי הגמ' היה זה פשוט ולא נסתפקו בו וניחא ליה לפרש שהבעיא קאי על ספק חזרת ברכת הזן דבזה איירינן השתא ממה שנפרש שנסתפק בבעיתו על האומר נברך דלא איירינן ביה הכא אלא לעיל : [י] יצא ידי ברכה למפרע. כלומר בהמ"ז יצא במה שהפסיק : [כ] וצריך ליטול ידיו. כשאר אדם שרוצה לחזור ולאכול מיד אחר בהמ"ז שבודאי שצריך גם כן נטילת ידים דלא פלוג ותשבינן לבהמ"ז היסח הדעת לטהרת ידים נמי עיין בפ' כיסוי הדם סימן ס' : [ל] דה"ל כבני חבורה כו'. בפ' ערבי פסחים דף ק"ב : [ל] דצריכים ברכה למפרע גרס. ואע"ג דבפרק כיסוי הדם מפרש רבינו דאינו אלא עלה טובה כו' מ"מ הכא הרי הפסיק על הברכה

דברי חמודות

אפילו אביי מודה ובהגהות מיימוני פ"א מה"ב כ' דמהר"ם נהג כרב אשי וכן נכון לעשות דטעמא דאביי לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם (וכבר כתבתי זה ג"כ בפ"ב סעיף כ"ב). ועוד דרב אשי בתראה הוא וכן פסק בכ"ג ע"כ. ורמ"א ז"ל כתב בסימן קפ"ח דנראה דדוקא כשמברך לבד ואין עונין אמן אחר שאר ברכות אבל כשמזמנין עונין עליו כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו ניכר כל כך הואיל ואחרים עונים ג"כ עמו וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפילו המברך עצמו כשמזמנים ואולי הוא מהאי טעמא עכ"ל : (כא) **דוקא** כשאומר שתי ברכות כו'. וכתב הטור סימן רנ"ו שכך היה נוהג רבינו הרא"ש ז"ל ובבי' כ"א כתב שאחר ישתבח יש לו לענות אמן אחר ברכת עצמו כיון שהוא סוף ברכות לסוף פסוקי דזמרה וכ' הב"י מכת מנהג בני ספרד שהחזיקו לרבינו הרא"ש ז"ל לרבן מפני זה הכרית ר"ל בן חביב שזה שצריך דוקא ב' ברכות הוא בדבר שאין אחיזה לברכות הראשונות עם האחרונות כגון ברכת הכהנים שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה ודוקא בין ברכה ראשונה לתחלת הגלה צריך שלא יפסיק אבל אח"כ יפסיק כמו שירצה ואח"כ שילך יענה אחר ברכה אחרונה שאין לומר שהוא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל כשהן ב' ברכות סמוכות כגון בה"מ יענה אמן כי הוא סיום ברכות גם כשיהיה ברכה א' לבד אם היא מדובקת עם הראשונה ואינו יכול להפסיק בינתים הרי הוא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אחריהם אמן. ולכן אחר ישתבח עונים אמן גם אחר הלל גם אחר גאל ישראל של שחרית האמת שבזה לבד לא נהגו כן ע"פ הזוהר גם צריך לענות אמן אחר שומר עמו ישראל של ערבית וכ"ש הוא גם אחר הפורס סוכת שלום של ערבית בשבת ומזה הטעם אין עונין אמן אחר ברכת התורה ואחר ברכת הפירות ע"כ ואני תמה על מ"ש בברכת התורה שאם היא אותה שאומרים בשחרית כל אחד וא' הרי הם שתי ברכות ואם ר"ל שעל קריאת התורה שבצבור בודאי שאין ראוי להפסיק ביניהם בדבור אותו הקורא בתורה וכן מוכח בהדיא מהתוספות דלקמן בד"ה כל הברכות כולן פותחות בברוך כו' שדחקו למצוא טעם למה ברכה אחרונה דקורא בתורה פותחת בברוך ואי איתא דרשאי להפסיק בינתים לא הוה קשיא ולא מידי דלאו סמוכה לחברתה היא כלל וא"כ יש לאחרונה אחיזה ודיבוק עם הראשונה ועוד שבראשונות יש ב' ברכות עם ברכו וצריך לי עיון ומ"מ מנהגינו אינו לא כהרמב"ם ולא כמנהג בני ספרד אלא כמ"ש התוספ' דעמא דבר שלא לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבה"מ וכתב רמ"א שכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות: (כב) **בעה"ב** בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ומש"ה כתב הטור סי' קס"ז דאפילו אם האורח גדול ע"כ בגמ' נמי ליכא מאן דפליג כמו בבה"מ הלכך לעולם בעה"ב בוצע ומיהו נהוג עלמא גם בבציעה לחלוק כבוד לגדול וכ"ל דהאפשר שבימיהם היו נותנים לכל אחד פרוסה גדולה אכולה שירותא ואיכא עין יפה משא"כ האידנא שאין נותנין כ"א מעט לאכול מפרוסת הברכה וצריך המברך שיאמר תחלה ברשות מורי ורבותי מטעם שבולי הלקט שכתבתי פ' דלעיל סעיף כ"ה והיכא שאין בעה"ב בין המסובין או שכולם בעלי בתים כתב הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות דגדול שבכולם בוצע וכ"כ התוספות ועיין לקמן סי' י"ט מדין קדימת כהן : (כג) **מאי מברך** יה"ר שלא יבוש כו'. ואנן מברכים בנוסח אחר וכבר תמהתי על זה בס' מי"ש : (כד) **ואפי'** בעל הבית גדול כו'. ועיין לקמן סי' י"ט : (כה) **ונמצאת** בה"מ עולה משנים מהם כו'. אבל לתנאין אין לברך אם הא' אינו יודע כ"א שתי ברכה תוספות והרי"ף מייתי לירושלמי דמותיב דלמא הא דקתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתני הכי דמלי א"ל גברא רביעאה ומשני דלית לך למימר הכי דמדרבנן היא וכתב הב"י סי' קצ"ד דמשמע מהכא שאין ברכת הטוב והמטיב מעכבת שאע"פ שאין שום א' מהם יודע אותה יכולין לזמן ולכן בעל הטורים לא הזכיר שיודע ברכה רביעית כלל ע"כ : (כו) **וקי"ל** כרב נחמן. לשון הרי"ף הוא והב"י כתב בסימן ר' שנראה שדעת רבינו הרא"ש לפסוק כרב ששת משום דקי"ל דהלכתא כותיה באיסורי ע"כ ולי אין נראה כן שאע"פ דדלעיל כתב כך להקשות על רש"י היינו שכתב לפי' ר"י וכמ"ש לעיל בסמוך שהוא פירוש של ר"י זהרי רבינו מקשה גם על פירושו דר"י וכתב לפירוש הרי"ף ומסקנתו דקי"ל כרב נחמן מבואר מזה דגם איהו הכי ס"ל כפסקו של הרי"ף אבל מיהת מהסוגיא דלקמן בסמוך מוכח דכרב ששת ס"ל וגם בזה יש לפקפק ולומר דלרווחא דמלתא מסיק דאף לרב ששת צריך שיחזור לג' ברכות והב"י מסיק דהל' כרב נחמן ורמ"א כתב דנוהגין כרב ששת וכתב הטור בשם רבינו שהשיב לענין עשרה שג' מפסיקים לז' וא"צ להפסיק יותר אלא עד שיאמר נברך אלהינו ועיין בסמוך לקמן : (כז) **דמסתבר** דלא מחייב לומר נברך כו'. אבל ג' שהפסיקו לז' שכתבתי לעיל בסמוך שאין מפסיקים יותר אלא עד נברך אלהינו כשחוזרין צריכין לחזור ולזמן נברך שאכלנו כו' כ"כ הטור בשם רבינו ז"ל : (כח) **ואומר** ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ובטור סי' קצ"ב מסיים ביה ברוך הוא וברוך שמו. והב"י לא הראה מקומו זו תמן לו וגם בש"ע שלו השמיטו אבל רמ"י כתבו ואני ראיתי נוסח הזה בספר הרוקח סי' כפ"ג וקשיא לי דכיון שאינו נזכר בגמרא למה לא יהיה הוספה וכל המוסיף גורע

תפארת שמואל

כתוב דבנות ר"א מאורלייאנ"ש היו מזמנות לעצמן עיין בהגהת הרא"ש במס' מגילה): ו) **ובקש** א' מהן לצאת מפסיק לשנים. כ"ב פי' ומש"ה זהו מפסיק אף שדעתו לאכול עוד שהרי א' מן השנים צריך אף שהשני א"צ לצאת רק שכבר אכל ורוצה ג"כ לברך אבל אם א"צ לשום אחד לילך אינו מפסיק וק"ל: ז) **ורב** אלפס ז"ל פי' כפ"א ע"פ ירושלמי. כ"ב לכאורה יראה דהוא סבר כדברי הרי"ף שהרי כתב שקשה לו ע"פ תוס' א"כ למה כתב הטור ופסק כדברי התוס' וכו' ונראה בעיני דבודאי הרא"ש מסכים לפי' הרי"ף מ"מ מאחר שהביא דעת התוס' שהקשה דקי"ל כרב ששת באיסורי בזה לא חזר המחבר מדבריהם ובודאי הכי ס"ל וכן פסק ס"ג וא"כ אפי' מפרש כפי' הרי"ף מ"מ יפסוק כרב ששת והשתא אפי' לצאת לא יכול עד אחר שיגמור ברכת הזן ק"ו להפסקה. וכן משמע לשון הטור להדיא וז"ל והלכה כרב ששת וכמו שהיחיד אינו יכול לצאת עד אחר שיגמור ברכת הזן ה"ה נמי אם אחד מפסיק לשנים שאינו יכול לחזור ולאכול קודם שיגמרו ברכת הזן ודו"ק : ח) **וקי"ל** כרב נחמן דאמר עד נברך וכו'. והפשר דהרי"ף לא ס"ל סברת הגאונים דהלכה כרב ששת באיסורי א"כ מאחר שיש לנו ראיה מהמנהג א"כ מסתבר טעמיה דרב נחמן זו היא סברת הרי"ף אבל לפי' רש"י דס"ל דפליגי בהאי דינא דמנהג גופא אין ליישב למה נתפשט המנהג כר"נ דוקא ודו"ק : ט) **שאין** מפסיק כ"א עד נברך. כ"ב פי' מאחר שכתב כרי"ף

צריכין ברכה לכתחלה ועוד כיון שהפסיק אכילתו בבהמ"ז [מ] מיכל וברוכי בהדי הדדי אי אפשר (נ"א ועוד) איך יתכן שיאכל באמצע הברכה כי הזימון אחת מן הברכות ואיך יברך ברכה אחת ויאכל ואח"כ ישלים הברכות . וי"ל דלישנא דמפסיק לא משמע כדבריהם ז"ל דלדבריהם אין כאן הפסק סעודה [נ] אלא סעודה אחרת היא לגמרי ולא דמי לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זז ממקומו גם אין כאן היסח הדעת ולא דמי למיכל וברוכי בהדי הדדי שהרי אינו מברך אלא מפסיק סעודתו כדי שיזמנו עליו וכן כתב בה"ג היכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעי חבריה למעבד לפנים משורת הדין אפסקין סעודתייהו ומזמנין עליהם עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפיק וחוזרין ואוכלין וגומרין סעודתן ומברכין [ס] אלמא שאין צריכין ליטול ידיהם ולברך המוציא אבל לענין חזרה להיכן הוא חוזר בזה לא דבר בה"ג כי הוא פירש להיכן הוא חוזר כמו שפירש רב אלפס ז"ל דמיירי באותו שאומר ברוך שאכלנו משלו [ע] ואפשר דאע"ג שפירש דפסקין סעודתייהו עד הזן מ"מ כיון שאכלו אח"כ צריכים לברך ברכת הזן דשלש ברכות דאורייתא נינהו ולא מיסתבר שיצאו ידי ברכת הזן במה שהפסיקו לשליש באמצע סעודתן [פ] וכדאי לסמוך על רב אלפס ועל ה"ג ויחיד המפסיק לשנים צריך שיחזור לתחלת ברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון במה שאכל במה שהפסיק להם [צ] (כט) מ"מ שלש ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריכן : **יג ת"ר** [ק] (ל) מהו אומר בבית האבל הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר ברוך דיין האמת ות"ק הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע מלתא בבריה פתח ואמר (לא) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת [ב]שופט צדק ולוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות ישראל הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד . בעל ה"ג כתב שאין לומר לוקח נפשות במשפט וכן רב אלפס לא כתבו בהלכותיו משום דאמרי' בשבת פ' במה בהמה (דף נה:) דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון [ר] ואין נראה שאין למחקו בכך וכן עמא דבר :

יד ת"ר אין מכבדין בדרכים ולא בגשרים [דף מז ע"א] ולא בידים מזוהמות אלא בפתח שראוי למזוזה אין מכבדין בדרכים °וא"ת הא אמרי' בשבת פ' במה בהמה (דף נח:) לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דלוי לחמריה דרבה בר רב הונא בעא לאפוקי מדעתיה דרבה וכו' אלמא משמע שצריך לכבד בדרכים ואמר נמי בפרק אמר להם הממונה (דף לז.) וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו וי"ל אם מתחלה נועדו ללכת יחדיו (נב) אז מכבדים אף בדרכים אבל אם לא נתחברו יחד אלא פגעו זה בזה והיה להם דרך למקום אחד אין צריכין לכבד זה את זה . ולא בידים מזוהמות [ש] והא דאמרינן לעיל (נג) בזמן שהן חמשה מתחילין מן הגדול היינו משום כבוד הברכה (נד) אבל לאחר שרחץ הגדול אין צריכין לכבד זה את זה : **טו א"ר** יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע °ואם תאמר [ת] האמרינן בפסחים (דף קו.) גבי רב אשי דאיקלע למחוזא וכו' חזייה להוא סבא דקנהין ושתי אלמא שמותר לשתות קודם המברך וי"ל היה מסרהב ומכין עצמו לשתות אבל לא [היה] שותה ועוד יש לחלק בין המוציא לקידוש דאמרי' בפ' ראוהו ב"ד (דף כט:) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם הלכך יש לו לטעום קודם אבל קידוש יכול להוציא אע"פ שיצא כבר [א] הלכך אין צריך לטעום כלום : [ב] ירושלמי אמר רבה בשם רב המסובין אסורין לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אומר שותין אע"פ שלא שתה מה פליגי [ג] לא [ד] מה דמר רב שהיו כולם זקוקים *לככר א' מה דמר ריב"ל (נה) כשהיה כל אחד כוסו בידו השתא ניחא דאותו סבא היה כוסו לפניו מהתם משמע דא"צ המברך להטיל מכוסו לכל כוס אחד ואחד ובלבד שלא יהו כוסות שלהם פגומים (נו) אבל אם היו פגומין [ה] צריך י) לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך ואז לא ישתה קודם שישתה המברך וכן בהמוציא יכול כל אחד לטעום מככר שלו אם אינן זקוקים לככר אחד ובלבד שיהיה לכל אחד ואחד גמשנה לחם בשבת : **טז ת"ר** [ו] שנים ממתינין זה לזה בקערה [ז] שלשה אין ממתינין והבוצע הוא [ח] פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו °ודבלע איבעי ליה למבלע (נז) מהיכא דבשיל ספיר (חלק דף קב:) [ט] רבה בר רב הונא עסיק ליה לבריה בי רב דניאל בר רב קטינא קדים וקא מתני ליה לבריה דאין הבוצע רשאי לבלוע (נח) עד שיכלה אמן מפי העונין ורב חסדא אמר מפי רוב העונין [י] שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה : **יז ת"ר** אין עונין (נט) לא אמן חטופה [כ] כאלו האל"ף נקודה בחטף (מ) ולא אמן קטופה שאינו מזכיר כל האותיות ולא אמן יתומה ירושלמי סוף פ' אלו דברים איזו היא אמן יתומה [ל] א"ר אבא דין דיתיב למברכה [והוא ענה] ולא ידע למה הוא עונה °והא דאמרי' בפ' החליל (דף נא:) גבי דיופלסטון של אלכסנדריא של מצרים החזן היה עומד על הבימה ומניף בסודרים בשעת גמר ברכה כדי שיענו אמן [מ] התם היו יודעים סדר הברכות ועל איזו ברכה עונין אמן (מא) °אי נמי כבר התפללו ולא היו חייבים באותה ברכה [נ] (מב) ולא אמן קצרה ולא יזרוק ברכה מפיו פי' לא ימהר להוציא הברכה מפיו אלא יברך במתון ובכוונה בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה [ס] יתקטפו שנותיו קצרה יתקצרו ימיו וכל המאריך באמן [ע] מאריכין לו ימיו ושנותיו °ובלבד שלא יאריך יותר מדאי כדאמר לעיל :

יח רב ושמואל כרכי רפתא אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב [פ] ואכיל אמר ליה רב

רש"י מהיכא דקרים ביעוליה דריפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או מעולו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא מעולי הפת ולא מאמצעיתו ל"א מהיכא דקרים כלומר מהיכא שמקרים לאפות והיינו הך ל"א מהיכא דגמר בישולא ממקום שהלחם אפוי יפה ולא באותו מקום שקורים בשו"ל וראשון נראה : **דיופלסטון** · לשון יונים דיו שנים פלו לשון שרים כמו מטרפולין וכמו דיופלין מרומי דתענית: **חזן הכנסת**. שמש הצבור: **בימה**· כעין אלמימרו שלנו : **לענות אמן** · שהיה שליח צבור שלפני התיבה גומר ברכתו והן לא היו יכולין כולן לשמוע קולו ·

הגהות הב"ח * פסקין סעודתייהו ומזמנין עליהון : ב שופט בצדק ושליט בעולמו כו' : ג לחם משנה בשבת · ד אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין הבוצע רשאי כו' :

דברי חמודות

כמו שאכתוב בכיוצא בזה בשם הטור לקמן סעיף ס' וצ"ע : (כט) **מ"מ** ג' ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריכן · וכבר כתבתי במי"ט שהב"י מדקדק מזה שאם לא אכל שא"צ לברך אלא ב' ברכות ובכל זה למאן דפסק כרב ששת דלרב נחמן אינו מפסיק אלא עד נברך וא"כ לעולם צריך לברך הג' ברכות אבל הר"ר יונה אע"פ שפסק בשם בה"ג כרב ששת אפ"ה כתב שחוזר לאכילתו כו' ואפילו אם נמלך אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברכת המזון היתה כונתו לאכול ושלא יצא בברכה זו צריך לחזור ולברך בה"מ ע"כ ופשיטא שר"ל כל הג' ברכות ויכולני לומר שגם רבינו מודה בזה שכיון שהיה רוצה לאכול אע"פ שלא אכל שצריך לברך כל הג' ברכות : (ל) **מהו** אומר בבית האבל הטוב והמטיב . וכתב טור י"ד סי' שע"ט בשם רב עמרם וכ"כ ב"י בשם הכלבו שבברכה שלישית אומר רחם ה' אלהינו וכולל בו נחם ה' אלהינו את אבלי ירושלים ואת המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים וכתב עוד בשם רב עמרם שברכת זימון אומרים נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ומסיק הטור בשם הרמב"ן דבשבת אם בירך ביחיד או בג' אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצנעה הוא ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מברכים דכיון דאיכא אחרים לאו צנעה הוא ע"כ ורמ"י ז"ל לא דק בזה יפה וכתב המרדכי בסוף מ"ק דאבל מצטרף לתפלה ולזימון בין לג' בין לי' והא דאמר ר' יוחנן פ"ק דמגילה אין אבלים מן המנין מוקי לה בברכת רחבה גם בסעודה ראשונה שאסור לאכלו משלו אין נצרפו לי' ע"כ וכתב הב"י וז"ל ואיני יודע מה ענין שאסור לאכול משלו לשלא יצטרף לי' : (לא) **בא"י** אמ"ה האל החי. ונוסח הרי"ף המלך החי ועוד כתב הב"י א"ח סי' קפ"ט לשון הרמב"ם והרד"א והכלבו שבכולם אינו מדלג הג' מלכיות הנזכרים בגמרא בפרקין וכך נוסחה בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק כו' : (לב) **אז** מכבדים אף בדרכים. והאבי"ה פירש דבדרך סכנה אין מכבדין · מרדכי : (לג) **בזמן** שהן ה' מתחילין מן הגדול. וכתב הרשב"א דלאו דוקא גדול ממש אלא מן המזומן לברכה וכדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרים שם ברכה חוזרת ואמרינן נמי א"ל ר' לרב קום משי ידך אלא משום דגדול מברך [אם לא] נתן רשות לאחר משום הכי קא פסיק מתחילין מן הגדול דכל עצמו של קדמת נט"י אינה אלא מחמת כבוד הגדול דהא קי"ל כו' וכדי שיעיין בברכה בעוד שהאחרים נוטלים ידיהם וכדא"ל ר' חייא לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך ושיערו חכמים שבשיעור נטילת הארבעה יש לעיין בד' ברכות של מזון וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה ושמעינן מינה דהא דאמרינן תכף לנט"י ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי שיעור זה ומיהו אפשר למפסק ממש בכדי לא מפסיקא אלא תכף לנטילה ברכה עכ"ל ותו בגמרא שבזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרים ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת ופירש"י וכזמן שהם ק' לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מה' שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מה' מתחילין מן הקטן שיושב בסוף ואין מסלקים שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו וחוזרין ומתחילין מן הגדול ונוטלים שלחן מלפניו למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם נוח לאחר ליטול קודם לו הוא מברך הנוטל ידיו באחרונה תחלה אותו שנוטל בתחלת הה' אחרונים קורא תחלה באחרונה ע"כ וז"ל הטור ואם הם יותר מה' מתחילין מן הקטן נוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול גדול שבהן תחלה עד שמגיעים לה' וכו' : (לד) **אבל** לאחר שרחץ הגדול כו'. או כשנוטלין ידיהם בין תבשיל לתבשיל. תהר"י : (לה) **כשהיה** כל אחד כוסו בידו. ואע"פ שנתן המברך לכוס ריקן שביד המסובים או שנתן לפניהם מככרו קודם שיטעום אין אחד מהם רשאי לטעום עד שיטעום המברך ואמרינן תו בירושלמי רב כד הוי קאי הוה טעים בשמאלי' ומפליג בימיני' ב"י סימן קס"ז בשם הרשב"א ועוד כתב כן בסימן ק"ל בשם א"ח ובסימן רע"א בשם תהר"י דפרקין וכתב הרמב"ם בפ"ז מה"ב הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד והא' נוטל פרוסה בידו ואין הבוצע נותן ביד האוכל אא"כ היה אבל וכתב הכד"ה שאפשר שהטעם בזה משום שנא' פרשה ציון בידיה והוא רמז לפרוסת המוציא ע"כ ולא יזרוק הפרוסה כדת"ר ד' דברים נאמרו בפת כו' לקמן ס"ס ל"ב והוי טעמא משום ביזוי אוכלין ורמ"י כתב עוד טעם אחר שאין זה דרך כבוד לאותו שנותנין לו דרך זריקה וליכא דאיכא דס"ל דהא דאין זורקין ליתא אלא היכא דממאיס וכתב האגור שכתב הר"ר אביגדור בשם הר"ר שמחה צריך אדם לאכול הפת שבלע בה מוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכלנה לתיאבון וכתב ב"י שאולי הטעם משום חבוב מצוה: (לו) **אבל** אם היו פגומים צריך לשפוך וכו'. וכן מסיק בש"ע ס"ס רע"א וגם ברים סימן ק"ן ויש לתמוה עליו דבסימן קפ"ב כתב ג"כ לדברי הא"ח שכתב שהרא"ה אומר שלא הצריכו כוס שאינו פגום אלא להמברך ע"כ ומ"מ כתב שם רמ"י ז"ל דנוהגים כסברת הראשונה : (לז) **מהיכא** דבשיל ספיר. וזהו כלשון האחרון שבפירש"י והיינו טעמו של הטור ר"ס קס"ז שכ' במקום שנאפה היטב ואע"פ שרש"י הסכים לפירוש הראשון כתב הטור כלשון אחרון כיון שהרי"ף ורבינו כתבו כך ואשתמיטתיה להב"י ובמסכת דרך ארץ זוטא פ"ד תניא לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה . והגה"מ כתב ובשם ספר המצות שיש לבצוע מצד התחתון של הפת ששם מתבשל תחלה כי שם נדבק תחלה וכן נוהגים בצרפת אבל באשכנז נוהגים לבצוע מצד העליון כי אמרי' ששם מתבשל תחלה. והר"ם היה חותך התך אחד מבני צדדים לצאת ידי שניהם ע"כ . ועיין בפרק דלעיל סימן י"ט : (לח) **עד** שיכלה אמן כו'. וכן הדין באחר ברכות כשמברכים שתים או יותר ימתין עד שיכלה כו' ואם יש קצת שמאריכים יותר מדאי א"צ להמתין להם כמ"ש בטור סימן קכ"ד וכתב רמ"א ז"ל בסימן קס"ז סעיף ב' בשם הא"ז וז"ל ואם רבים מסובים יכוונו כלם לשמוע ברכה ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים ע"כ ונראה לי שהוא כדי שידע אימתי יבלע : (לט) **לא** אמן חטופה כאילו האל"ף נקודה בחטף. וכתב רמ"י ז"ל דנראה לי דהוא הדין שלא יאמר אמן באחד משאר הנקודות שאין משמעות פירושו לשון האמנת דברים כגון בשור"ק או בחול"ם או במלאפו"ם וכהאי גוונא עד כאן · והערוך פירש חטופה שחטף ואמר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך : (מ) **ולא** אמן קטופה שאינו מזכיר כו'. והערוך פירש קטופה שפסק אמן לשנים :

מעדני יום טוב

הברכה: [מ] **מיכל** וברוכי בהדי הדדי א"א. כדאמרי' בע"פ דף ק"ח: [נ] **אלא** סעודה אחרת· והל"ל אחד גומר לשנים : [ס] **אלמא** שא"צ ליטול ידיהם כו' . ומה שהקשה איך יתכן כו' מתורץ כדמסיק דחוזר לברכת הזן: [ע] **ואפשר** דאע"ג כו' צריכים לברך ברכת הזן כו'· וכה"ג שלפנינו כתב בלשון הזה וגומרין סעודתן ומברכים תרווייהו סדר ברכה כהלכה נראה שר"ל באריכות הלשון הזה שצריכים לברך כל סדר הברכות כהלכתן דהיינו כל הג' ברכות:[פ]**וכדאי** לסמוך על רב אלפס וה"ג וכו'. כלומר דלא כרש"י דלפירושו בלהיכן הוא חוזר דקאי איחיד מפסיק לשנים שגומר סעודתו ואח"כ חוזר לברכתו דודאי דלפירושו הלכה כרבנן דאמרי שחוזר למקום שפסק שהוא לברכת הארץ ועיין עוד לקמן : [צ] **מ"מ** ג' ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריכן . כתב הב"י סימן ר' דמשמע מדבריו שאם לא אכל אחר שהפסיק היינו דאיבעיא לן להיכן הוא חוזר ואסיקנא דאינו חוזר אלא למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ ע"כ ובודאי דלא הצריך רבינו לברך הג' ברכות אלא לצאת ידי חובתו על מה שאכל אחריכן ואם לא אכל אין צריך לג' ברכות אבל לאו מטעמיה דהב"י דהיינו דאיבעיא לן כו' חדא דרבינו מסיק כהרי"ף וה"ג ולדידהו לא איבעי לן בהך מילתא כלל ולרש"י דמפרש לאבעיא בכה"ג הרי פירשה אפילו באכל אח"כ אלא רבינו מסברא בעלמא מסיק כך ועיין עוד בד"ח שאכרם שם פירוש אחר בדברי רבינו : [ק] **מהו** אומר בבית האבל הטוב והמטיב · כתבו תהר"י וז"ל פירוש ת"ק סבר שצריך לתת שבח לבורא על הצרה הבאה עליו וכשיזכיר הטוב והמטיב שאומרים בכל יום היה אומר ת"ק א"כ מה חידוש בא להשמיענו שזה פשוט הוא שצריך לאומרו שכן אומר בהגדה שצ"ל שלש הטבות ושלש גמולות והוא הטוב והמטיב והוא ייטיב עמנו הוא גומלנו הוא גמלנו הוא יגמלנו ור' עקיבא היאך יכול לומר שלא יאמר אותו כלל אלא ודאי בא להשמיענו ת"ק שאפילו בלא זה שאומר כל היום שצריך שיאמר פעם אחרת הטוב והמטיב ודיין האמת ורבי עקיבא סבירא ליה דכיון שאומר הטוב פעם אחת אין צריך לחזור ולאומרו פעם שנית ודי כשיאמר דיין האמת עכ"ל ופשיטא לי מילתא שכשכתבו כך לא היה לפניהם אלא ספר הרי"ף ואישתמיטתינהו הגמ' דהא בגמרא מייתי ראיה מברייתא זו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרים אותה בבית האבל ופי' רש"י אליבא דר"ע : [ר] **ואין** נראה שאין למחקו בכך . וגם תהר"י תמהו בדבר שמאחר שאומר אותו בגמרא היאך לא נאמר אותו שאע"פ שיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט והוא יודע למה עושה ע"כ ועיין כיוצא בזה בפרק הרואה סימן י"א ודעת לנבון נקל ממה שמצינו בחנוך כי לקח אותו אלהים קודם זמנו בלא חטא ואז"ל מפני שהיה קל בדעתו לשוב להרשיע : [ש] **והא** דאמרינן לעיל. בגמרא ויש לתמוה שלא העתיקה רבינו והרי"ף : [ת] **הא** אמרינן בערבי פסחים גרס והוא בדף ק"ו : [א] **הלכך** אין צריך לטעום כלום . ול' תהר"י ולפיכך יכול לשתות קודם שישתה המברך : [ב] **ירושלמי** · בפ' דלעיל : [ג] **לא** . לא גרס בירושלמי ומיהו יש לקיים הגירסא ולפרש כלו' לא פליגי : [ד] **מה** דמר גרס ופירוש מה דאמר : [ה] **צריך** לשפוך ט' · קודם שישתה המברך שלאחר ששתה הרי כוסו פגום ומאי מהני השפיכה ממנו : [ו] **שנים** ממתינים זה לזה בקערה . כלומר בשעה ששותה האחד או חותך הלחם או ממתין שיתנו לו מן הפרוסה של המוציא שיש לו להמתינו לחבירו מפני דרך ארץ אבל כשהם ג' והאחד שותה או ממתין הפרוסה של המוציא או חותך הלחם אין לשנים להמתינו ובכאן לא באו להשמיענו אלא מפני שהוא דרך ארץ אבל לענין להניח חלקו כשמפסיק בדברים אחרים ששוהה הרבה לא דברו בכאן תהר"י : [ז] **שלשה** אין ממתינין כו' . כתב ב"י סימן ק"ע שהוא כי הא דאמרינן (לעיל סימן ז') אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקים לאחד ע"כ: [ח] **פושט** ידיו תחלה לקערה לאכול. כ"כ הטור סי' קס"ז והוא כדעת י"מ דבתוס' וכ"כ דלא כהסר מקולי ותהר"י שפירשו אבציעת הברכה שהרי שנים ממתינים זה לזה בקערה קתני ועלה קאי : [ט] **רבה** בר רב הונא כו' בי רב דניאל כו' . וכך הגי' ברי"ף ובגמרא רבה בר בר חנה כו' בי רב שמואל כו' : [י] **שכל** העונה אמן יותר מדאי, אינו אלא טועה . וטעמא לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי תוס' בד"ה כל המאריך : [כ] **באלו** האל"ף נקודה בחטף . עיין מ"ש בפ"ב סי' ג' : [ל] **ה"ג** בירושלמי א"ר הונא דין דיתיב למיברכה והוא עונה ולא ידע למה הוא עונה : [מ] **התם** היו יודעים כו' · עיין בפרק דלקמן סימן ס': [נ] **ולא** אמן קצרה· וכן הוא ברי"ף וכתבו תהר"י ויש שגורסים קצרה ויהיה ההפרש שבין קצרה לקטופה שהקטופה ר"ל שאינו מזכיר הנו"ן וקצרה שאינו מזכיר האל"ף ואפשר שקצרה ר"ל שאינו מאריך באל"ף כלל : [ס] **יתקטפו** שנותיו . וכן הוא ברי"ף : [ע] **מאריכין** לו ימיו ושנותיו . עיין בפרק קמא סימן ח' : [פ] **למיכל** . וכן הלשון ברי"ף והיא גירסא נכונה אבל בגמרא ואכיל כמו שהעתיק רש"י ומפרש

(מא) **א"נ** כבר התפללו ולא היו חייבים כו'.[אבל אם הי' חייב אפי'] יודע איזהו ברכה מברך אלא שלא שמע הקול [הוי אמן יתומה] ויש להחמיר ג"כ כסברה הראשונה דאפי' אינו מחויב באותה ברכה כגון ברכת התורה או שמע ברכת הכהנים לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ב"ן ועיין בפ' דלקמן סי' ס' וכ' בא"ח תשובה לרבינו האי מי ששמע רבים מישראל שאומרים אמן ותזקתו שאין עונין אמן אלא אחר ששמעו הברכה כתקנה אין חושבין לאמן יתומה וכששומע מהם קדושה רשאי לענות עמהם וכן קדיש וברכו אבל ודאי אם שמע יחיד שאמר אמן ולא שמע הברכה יש חשש לאמן יתומה ואינו רשאי לענות אמן עמו ע"כ וכתב בכתבי מהרא"י סימן ק"ס מי שמתפלל בלחש בעת שהש"ץ חוזר ובעת שש"ץ סיים ברכה שיש לענות אחריה אמן באותו פעם לא סיים היחיד תפלתו אך טרם שסיימו הקהל לומר אמן סיים תפלתו אם לא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור יכול לענות אמן עמהם דעניית אמן נמי מן הברכה היא כדאי' פ' שלשה שאכלו דאין הבוצע כו' דלעיל וכתב הרד"א ס"מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה : (מב) **ולא** אמן קצרה · וכתבו

תפארת שמואל

גרי"ף דהלכה כר"נ מטעמא דברכת הזן אינו שייך לזימון כלל ה"ה להפסיק ודו"ק : י) **צריך** לשפוך . מכוס של ברכה וכו' . פי' כשכל א' מברך על כוס שלו ודו"ק ומ"מ צ"ע אמאי לא אמרי' קמא קמא בטיל · לפי דברי מהר"ם

מאי דעתיך לאיצטרופי בהדן אנן גמר לנו סעודתנו אמר ליה שמואל אילו מייתי לי ארדילייא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן °והכי הלכתא דרב נמי לא פליג עליה הילכך שנים שאכלו ואחר כך בא שלישי ואכל (מג) קודם שאמרו שנים הב לן ונבריך (מד) מצטרף עמהם (מה) והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא בסוף סעודה: יט גרסי' בפ' בני העיר (דף כח.) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן (מו) כל ת"ח שמברך לפניו [צ] אפי' כהן [גדול] עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי (מז) אבל כהן תלמיד חכם מצוה לאקדומי דאמר מר הזקין (דף נט:) וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון (מח) ולברך ראשון [ק] (מט) וליטול מנה יפה ראשון :

כ [דף מז ע"ב] **והכותי** מזמנים עליו °[ר] וה"מ באותו הזמן אבל עכשיו עכו"ם גמורים הם ואין מזמנים עליהם ואמאי לא יהיה אלא עם הארץ ותניא אין מזמנין על עם הארץ (בחבורה) אמר אביי בכותי חבר °והאידנא אנן נזהרין מלזמן על עם הארץ גמור וכרבי יוסי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו והכי נמי אמרינן [ש] בפרק בתרא דחגיגה (דף כב:) כמאן מקבלין האידנא סהדותא מעם הארץ כרבי יוסי ואף על גב דאמרינן בפרק ואלו עוברין (דף מט:) דאין מוסרים עדות לעם הארץ וגם ר"ח כתב דהאידנא לא רגילי רבנן בהכי דמזמני אפי' עם [א] עם הארץ [ת] ברור והרב יא) ר' שמעון ז"ל פירש דלית הלכתא ככל הני דקי"ל היודע למי מברכין מזמנין עליו (נ) ולא נהירא [א] דלא דמיא להא שמעתתא כלל דעם הארץ פשע במה דלא למד . (נא) תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו [ב] מצוה דרבים שאני דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל דהיינו יב) עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים ואפילו הוי מצוה דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפ"ה דחי עשה דיחיד דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא (נב) כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה דמשמע דבכל ענין איירי °מכאן תשובה לבה"ג שכתב שאם נקבר לו לאדם מת ביו"ט האחרון של חג שהוא מדרבנן דאתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי עשה דרבים שמחת הרגל דיו"ט האחרון דרבנן דהכא משמע דעשה דרבים דרבנן דחי עשה דלעולם בהם תעבודו ועוד לא מצינו אבילות יום ראשון דאורייתא דדווקא אנינות יום ראשון דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני כדפרישית לעיל בסוף היה קורא: [דף מח ע"א] ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו °פר"ת ז"ל הא דקאמר לית הלכתא ככל הני שמעתתא [ג] קאי אהא דאמר רב יהודה תשעה נראין כעשרה מצטרפין ואהא דא"ר אמי שנים ושבת [ב] ואהא דשני תלמידים ואהא דאמר רב הונא תשעה וארון [ד] ואהא דקטן פורח והך ברייתא דאין מדקדקין בקטן [ה] מוקי לה רב נחמן בקטן פורח ואינו יודע למי מברכין א"נ יג) כשאין פורח אלא שיודע למי מברכים אבל לא קאי אהא דריב"ל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה אפילו אינו יודע למי מברכים ולמי יד) מתפללין דרב נחמן [ו] ס"ל כריב"ל בברכת המזון דאמר קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו [ז] דמשמע הא אם יודע למי מברכין מזמנים עליו ובתפלה נמי אפשר דלא פליג עליה דאפילו אינו יודע מאי סבר מצטרף לתפלה מדקאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו ולא איירי בסניף לעשרה אלמא סבר דאפי' אינו יודע עושין אותו סניף לעשרה דטולה שמעתתא מוכחא דזימון חמור מסניף עשרה מה שנהגו להתפיס לקטן ס"ת או חומש לא מוכח בשמעתתא אלא בפרקי דרבי אליעזר איתא גבי עיבור שנה מתוך אותו מדרש [ח] החמירו גם כאן אע"ג דלא דמי אהדדי דהתם טו) לאו דבר שבקדושה הוא [ט] וכן פירש רב האי גאון דקטן עולה למנין עשרה וירא"ה דהיינו טעמא דאמרינן דאפילו מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינה שרויה דמונקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן דאומרים קדושה בעשרה ל"ש גדולים ול"ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל [י] ובלבד שיהו תשעה גדולים אבל טפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיא לגרפו [כ] ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה שרויה אבל מחויבי מצות [ל] בני ברית ודווקא להצטרף אבל לאפוקי אחרים ידי חובתן לא דהא אמרינן בשילהי ראש השנה (דף כט.) דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן [מ] והא דסלקי קטן ועבד ואשה דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה (במגילה דף כג.) משום דס"ת [נ] לשמיעה קאי וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה [ס] אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו עד הנה דברי ר"ת ז"ל ואף על פי שהתיר ר"ת לעשות קטן סניף לעשרה ולתפלה בלא חומש בידו (נג) הוא לא היה נוהג לעשות כן ומה שנהגו לאחוז חומש בידו לא מצינו בשום מקום רק בפירקי דרבי אליעזר לענין עיבור שנה ושם מזכיר ס"ת והכי איתא התם בשלשה מעברין את השנה רבי אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ס"ת וכו' ואין מזכיר שם שהקטן אוחז ס"ת ואפילו אם ישנו בשום מקום לענין תפלה היינו דווקא בס"ת [ע] וחומש אחד מחמשה חומשי תורה העשויין בגליון אבל בחומשים כעין שלנו לא היו בימי חכמים ומה שיש בירושלמי קטן וס"ת עושין אותן סניפין היינו קטן או ס"ת וס"ת היינו כעין תשעה וארון כעין גמרא דידן ולית הלכתא הכי ויש ירושלמי שכתוב בו קטן וס"ת עושין אותו סניף וזה משמע קצת כמנהג העולם [פ] או שמא רוצה לומר קריאת התורה שעולה למנין שבעה . וה"ר יוסף ז"ל כתב דמסתברא דרבי יהושע בן לוי סבר כרב אסי דפליג על מר זוטרא לעיל בריש פירקין (דף מה:) גבי קורין לו ומזמנין עליו דמיקל טפי בעשרה מבזימון שלשה והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בעשרה הלכך אין הלכה כרבי יהושע בן לוי ור"ת ז"ל פירש הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו היינו כשנכנס בשנת י"ג ולא הביא שתי שערות ידועות שעדיין הוא קטן ואעפ"כ [צ] כשהוא בן י"ג מזמנין עליו אבל פחות מכן אין מזמנין עליו כלל [ק] והא דמייתי עובדא דאביי ורבא לאו לזמוני עלייהו אלא אגב דאיירי בקטן היודע למי מברכים מייתי הך עובדא להודיע שהיו חריפים בקטנותם . ורב אלפס ז"ל כתב ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן [ר] אפי' בן עשרה ובן תשעה כשיודע למי מברכים מזמנים עליו והכי חזינן לגאון . ובירושלמי גרסי' אמר רבי יוסי כמה זימנין אכלי' עם ר' תחליפא אבא ועם ר' חנינא בר סיסי חביבי ולא זמינו עלי עד דאייתי ב' שערות הלכך המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף [ש] לעשרה לברכת המזון ולתפלה ולשלשה (נד) [ת] עד שיביא שתי שערות :

כא **אמר** רב יהודה [ג] בר שילת משמיה דרב תשעה שאכלו דגן (נה) ואכל א' ירק טז) מצטרפים

רש"י משניאי · שגורמין לבני אדם לשנאותו שהרואה ת"ח שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה : **וקדשתו** לכל דבר שבקדושה וגו' · לפתוח ראשון בכל דבר כבוד בין בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש : **ולברך** ראשון בסעודה : **וליטול** מנה יפה ראשון · אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שיחלקו בשוה אומר לו ברור וטול איזה שתרצה : **ובונה** במה · בשעת איסור הבמות ומקטיר לשמים : **כרבי** יוסי · דאילו לרבנן לא מקבלים כדאמרינן בפסחים בפרק ואלו עוברין : **אין** מוסרין לו עדות · אין מזמנין אותו לשמוע דבר להעיד עליו : **מצוה** דרבים · להוציא רבים ידי חובתם בקדושה :

הגהות הב"ח א עם הארץ גמור. והרב ר"ש כו' : ב ואהא דשני תלמידים המחדדים זה את זה אהא כו' בקטן דמוקי לה כו' : ג רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת כו'. ט' שאכלו דגן וא' אכל ירק :

מעדני יום טוב

ממהר לאכול וכיוצא בזה פירש רבינו לעיל סימן ס"ו דקנחין ושתי מסרהב ומכין עצמו לשתות : [צ] אפילו כו' · אבל כהן ת"ח מצוה להקדומיה · ואפי' הישראל גם כן ת"ח ואע"ג דבפ"ח דנדרים דף ס"ב דרשינן ובני דוד כהנים היו מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מגלן דכתיב וקדשתו וכו' ומייתי לה הרי"ף בפ"ק דב"ב היינו ת"ח ישראל לגבי ע"ה בין כהן בין ישראל אבל ת"ח כהן ודאי יש לו קדימה על ת"ח ישראל שזהו דבר תורה וזהו דבר קבלה ועיין עוד בד"ח : [ק] וליטול מנה יפה ראשון . במעשר או בצדקה כשהוא עני או בחברים המסובים בסעודה אבל לא בשותפות כמ"ש רבינו בפ' הניזקין סי' כ' ועיין עוד בד"ח : [ר] וה"מ באותו הזמן כו' · לשון הרי"ף והוא מהגמרא דפרק קמא דחולין דף ו' : [ש] בפ' בתרא דחגיגה דף כ"ב. ושם כתבו התוס' בשם הר"י דלא כל הרוצה ליטול את השם להחזיק עצמו כת"ח שלא לזמן על ע"ה בידו ליטול ואין אנו מחזיקים עצמנו כת"ח לענין זה : [ת] ברור . ובשלטי הגבורים העתיק טור והספר סימן קנ"ט העתיק גמור : [א] דלא דמיא להא שמעתתא . כלומר דאמרינן בגמרא לית הלכתא ככל הני שמעתתא וכדמייתי לה רבינו לקמן וכולן אינן דומים לע"ה שפשע בעצמו : [ב] מצוה דרבים שאני· עיין בפרק השולח סימן כ"ג ובפרק אלו מגלחים סימן כ': [ג] קאי אהא דאמר רב יהודה כו'. דבתר מימרא דלעולם ישכים כו' שהוא מפסיק לדלעיל מינייהו כמ"ש התוס' ועיין לקמן : [ד] ואהא דקטן פורח . דסבירא ליה דדוקא כשיודע גם כן למי מברכין ותרווייהו בעינן כמ"ש התוס' : [ה] מוקי לה רב נחמן כו' · ולענין סניף לעשרה וז"ל התוספות יעמידנה רב נחמן באינו יודע למי מברכים והיינו נמי כר' יהושע בן לוי דאמר לעיל קטן כו' פירוש מוטל בעריסה עד שידע למי מברכים אבל עושים אותו סניף לעשרה ועיין מ"ש לקמן בסוף הסימה : [ו] סבירא ליה כר' יהושע בן לוי בבהמ"ז דאמר קטן וכו' · וכן נמי בהא דאמר ט' ועבד מצטרפין : [ז] דמשמע הא אם יודע וכו' · ולשון התוס' עד שידע כו' : [ח] נ"ל דהכי גרסינן והתירו גם כאן : [ט] וכן פירש רב האי . לשל קאי דבסניף לעשרה מודה רב נחמן : דמדכתיב ונקדשתי וכו' . בפרק הקורא עומד סימן י"ג : [י] ובלבד שיהו תשעה גדולים . עי' בפ' דלקמן ס"ס ה' : [כ] ועבד נמי איתיה כו' · והא דר"א דלעיל דשחררו משני בגמ' דלתרי הוה צריך ושיחרר לחד : [ל] בני ברית . שנימולים: [מ] ה"ג והא דסלקי קטן ואשה וגמ' הוא פ"ג דמגילה דף כ"ג: [נ] לשמיעה קאי· ולא ללימוד: [ס] אלא אשר בחר בנו וכו' . ולא נריך לזה לפי שיטתו דפ"ק דקידושין סי' מ"ט דלאותה שיטה יכולין לברך וצונו ע"ש : [ע] וחומש אחד כו' . כלומר ולאו נמי חומש כמו שנוהגים אלא דוקא העשויין בגליון : [פ] או שמא ר"ל קרה"ת כו'· ודקאמר וס"ת ה"ק ולענין ס"ת לקרות בה למנין שבעה וכ"ל דודאי הכי הוה פירושא דירושל' דהא אתמר עלה א"ר יודן כיני מתניתא קטן לס"ת עושין אותו גרסינן : [צ] כשהוא בן י"ג . כלומר שנכנס בשנת י"ג : [ק] והא דמייתי עובדא דאביי ורבא· דהוו יתבי קמיה דרבה א"ל רבה למי מברכים א"ל לרחמנא ורחמנא היכי יתיב כו' . ומסתמא לא פורחים היו דאם כן מאי רבותייהו אם יודעים למי מברכים תוס': [ר] אפי' בן י' ובן תשעה. לאו דוקא אלא כל שהגיעו לעונת הפעוטות דהיינו בן ז' או בן ח' כל חד לפום חורפיה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בן שבעה או בן שמנה אבל בבציר מהכי לא אפילו הוא חריף ויודע למי מברכים שכיון שלא הגיע לעונת הפעוטות הרי הוא כמי שאינו בן דעת וכ"כ הרא"ש בתשובה ב"י סימן קנ"ט וכ"ל דהרי"ף דנקט בן י' או בן ט' משום דכשהגיעו לשנים הללו רובם יודעים למי מברכים; [ש] לעשרה. דדילמא אין הלכה כרבי יהושע בן לוי · כדכתב בשם הר"ר יוסף לעיל ולשלשה מהך ירושלמי : [ת] עד שיביא שתי שערות . וכתב הב"י

דברי חמודות

וכתבו הגהת מיי' פ"א מהלכות ברכות דשיעור עניית אמן כדי שיכול לומר אל מלך נאמן ועיין לעיל ס"ס ע' : (מג) **קודם** שאמרו שנים הב לן ונבריך . וכתב רמ"א סימן קנ"ו דנטילת ידים אחרונים כהב לן ונבריך דמי וכדלעיל פרק כילד מברכין סימן ל"א : (מד) **מצטרף** עמהם . ולעיל סימן ג' כתב רבינו שמצוה לחזר עליו שיאכל כדי שיצטרף ועיין מ"ש שם בספר מעי"ט : (מה) **והלכתא** גדול מברך כו' . ועיין עוד מדינים אלו לעיל סימן י"א וכתב רמ"י ז"ל סימן ר"א דהאידנא אין מקפידין דלא ליתי לאנצויי עם בעה"ב ולומר לו זה הוא גדול או הגון והבעה"ב נותן לברך למי שירצה במקרה בעלמא בלי שום הקפדת גדול או קטן הגון או אינו הגון ע"כ : (מו) **כל** ת"ח שמברך לפניו אפילו כה"ג ע"ה כו' . וז"ל המרדכי בפרק בני העיר נראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן ע"ה לפניו דרך חק ומשפט כהונה ע"ז נאמר כל משנאי אהבו מות אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או בבהמ"ז אין כאן בית מיתה דהא חכם יכול ליתן רשות אפי' לישראל הפחות ממנו כדאיתא בברכות דר' א"ל לרב קום משי ידך כו' וכן בר קפרא נתן רשות לא' מתלמידיו לברך פרק כילד מברכין : (מז) **אבל** כהן ת"ח מצוה לאקדומיה . ואפי' הישראל ת"ח כמ"ש במעי"ט ומצינו נמי בפרק בני העיר שהחכמים נהגו מדת חסידות בעצמם ואפילו אין הכהן ת"ח כמותו נתנו לו דין קדימה כדמוכחי התוס' דהתם ומכאן נ"ל סמך למנהג שלנו שנוטלין רשות מהכהנים בבהמ"ז ואפי' במקום שיש תלמידי חכמים גדולים : (מח) **ולברך** ראשון . ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי טור סי' ר"א והכי איתא בהניזקין דף נט דבסעודה רשאי אבל בבית הכנסת לא. דשכיחי רבים ואתי לאנצויי וז"ל הסמ"ג ואף כהן יכול ליתן רשות במקום שאין שם עם רב כדמוכח בהניזקין ע"ש ולפי זה בסעודה גדולה שיש בה עם רב אינו רשאי ליתן רשות ואין לומר דלא פלוג אלא כל בבית הכנסת מקרי עם רב וכל סעודה לא מקרי עם רב דהא בגמרא מפליג בבית הכנסת בין שבתות וימים טובים לשני וחמישי אלא שהתוס' כתבו דהאידנא אף בב' וה' שכיחי רבים ועי' סעיף מ"ה : (מט) **וליטול** מנה יפה ראשון אסמכתא בעלמא הוא . דלאו דינא הוא לגבות בבית דין כך כתב רבינו בפ' כיסוי הדם סי' ח' : (נ) **ולא** נהירא דלא דמיא כו' . לא לחלוק על עיקר הדין הוא בא אלא על ראייתו של רבינו שמעון הוא בא לסתרו ובעיקר הדין סבירא ליה דמזמנין : (נא) **גרסינן** בגמרא והעכו"ם אין מזמנין עליו פסיקא הב"ע בגר שמל ולא טבל דאמר ר' זירא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טביל עכו"ם הוא פירש רש"י עד שימול ויטבול ביבמות נפקא לן מויקח משה את הדם ויזרוק על העם אין הזאה בלא טבילה עד כאן ומסקי האחרונים בסימן קנ"ט בגר גמור שיכול לזמן ולברך ברכת המזון ולומר על שהנחלת לאבותינו כדעת ר"י לפי שנאמר כי אב המון גוים נתתיך ודרשינן מתחלה אב לארם מכאן ואילך לכל העולם ודין האונן מבואר בריש פרק מי שמתו : (נב) **כגון** לקרות פרשת זכור שהיא מן התורה. שכן דרשו בספרי זכור בפה ולא תשכח בלב והתוס' בריש פ' היה קורא בתורה בד"ה כלשון הקודש נאמרה כתבו לתרץ מה שהקשו שם וז"ל וי"ל דמיירי בפרשיות המחויבים לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור ופרשת פרה אדומה ע"כ . ולא ידעתי אנה מצאו זה שפרשת פרה אדומה מחויבים לקרותה דאורייתא וגם לא ידעתי כמו דקאמרי לאתויי מאי : (נג) **לא** היה נוהג לעשות כן. ומש"ה נמי עבד אינו מצטרף אע"ג דפירש ר"ת לעיל דהלכה כריב"ל דעבד מצטרף ליו"ד כיון שלא נהג כן בקטן ה"ה בעבד וממילא אשה נמי אינה מצטרפת דבכל דוכתא אשה שוה לעבד ב"י סי' נ"ה : (נד) **עד** שיביא שתי שערות . אחר שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד כדברי מהרי"ק שכתבתי במעי"ט ולענין יום א' דאמרן כתב הרב המובהק כמהור"ר פאלק כהן זלה"ה בספרו שחבר על הש"ע שנקרא סמ"ע בח"מ ריש סי' ל"ה דיום א' לאו דוקא אלא מיד אחר שהותי"ג שנים שלימות מיקרי גדול אלא דלא אמרי' של' יום בשנה חשיב כשנה והארכתי בזה בפ' יוצא דופן סעיף ד' ע"ש. וכתב המרדכי בהגהות יבמות אין מצטרף לדבר שבקדושה עד שיהיה בן י"ג שנה וחדש העבור בכלל כדמשמע בפ' השואל גבי ההוא דמרחץ וגבי משכיר בית לחבירו וכדאמרי' בירושלמי דחזרת בתולים תוך ג' שנים לבתולה ואיתור סימנים תלויות בעבור השנה דכתיב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי וכו' בספר האגור בחידותיו שאם נער אחד נולד בכ"ט לאדר הראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר השני א' בו ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט ימים לחודש אדר בשנת י"ג ואותו שנולד אחריו בא' באדר השני יהיה בר מצוה בא' לאדר בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג כי חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים וא"כ זה השלים שנותיו י"ג בא' באדר ע"כ וכתב הב"י סימן נ"ה שיש ללמוד כן מהא דגרסי' בערכין פ' המוכר שדהו מכר שני בתי ערי חומה א' בט"ו באדר הא' ואח' בא' באדר השני זה שמכר לו בט"ו באדר הא' וכו' נולדו לו שני טלאים אחד בט"ו של אדר הראשון וכו' כמ"ש בבכורות פ"ד סעיף ה': וכתב רמ"א בשם תשובות מהר"י מינץ סימן פ' שהנולד באדר כשנעשה בר מצוה בשנת עיבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני וכתב הב"י סימן נ"ה שאפילו גדול כל כמה שלא הביא שתי שערות דינו כקטן עד שילאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סרים וכדאיתא בפרק יוצא דופן ואם נראו בו סימני סרים קודם לכן דינו כגדול כדאיתא בפרק הערל וכ' רמ"א ומיהו אין מדקדקים בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקינן אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות וכן נראה מדברי מהרי"ק שורש מ"ע ובסימן קנ"ט כתב רמ"א שכן נוהגים ואין לשנות ובסימן נ"ה סעיף ד' כתב רמ"א בהג"ה דיש נוהגין להקל בשעת הדחק לצרף קטן על ידי חומש שבידו ותלמידו רבי מרדכי יפה כתב שלא ראה נוהגים להקל אפילו בשעת הדחק וכתב בתשובות מהרי"ל חרש שומע ואינו מדבר אם יש לצרפו לעשרה לא ידענא מאי קא מבעיא ליה למר הא קי"ל הרי הוא כפיקח לכל דבריו כדתניא בריש חגיגה ואי משום דבור הוא מאי נ"מ הואיל ובר דעת הוא ובר מצוה הוא אבל בי עשרה שכינתא שריא וכתב הב"י שמצא כ' בתשובות אפילו אלם חייב במצות והרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף לי' אע"ג דלא עני בהדייהו עכ"ל וכמדומה לי שתשובה זו היא ממהר"ם ז"ל ונ"ל דבשומע מיירי דאילו אינו שומע ואינו מדבר זהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקום ודינו כדין שוטה וקטן לכל דבריו עכ"ל הב"י וכך מסיק בשלחן ערוך שלו סימן נ"ה ועפ"י הדברים האלו צריך שיובנו ג"כ דברי רמ"א בסוף סימן קנ"ט שכתב חרש ושוטה אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזימון אע"פ שאין החרש שומע הברכה ע"כ שא"א לפרש אלא בחרש שמדבר ואינו שומע וכן שוטה צריכין לפרש שאינו שוטה שדברו בו חכמים בכל מקום שפירשו בפרק קמא דחגיגה היוצא יחידי בלילה כו' וכתבו רבינו בפ"ק דחולין סימן ד' אלא שאינו חכם והעם קורין ומחזיקין אותו לשוטה וכתב הרשב"א בתשובה מי שנדוהו על עבירה אינו מצטרף ליו"ד ולא מזמנים עליו בג' שהעבריינים אין מזמנים עליהם ואין מצטרפים ליו"ד ולא מחמת החרם שא"כ אפי' נדוהו על עסקי ממון כן אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם ע"כ ועוד יתבארו דיני החרם והנידוי בפרק ואלו מגלחין : (נה) **ואבל** א' ירק כו' .

תפארת שמואל

מהר"ם עיין בטור גבי כוס פגום ועיקר דין זה לתקן כוס פגום לקמן בפ' א"ד ע"ש : יא) **והרב** ר"ש ז"ל פירש דלית הלכתא . נ"ב סה דמסקינן בגמ' לית הלכתא וכו' כדלקמן ממילא שמעינן מינים דמזמנין לע"ה דהא יודע למי מברכין וק"ל : יב) **דהיינו** עשה דמקדשין וכו' . נ"ל פירושו שבעשה הוא שמקדשין שמו ברבים ולא ביחידי אבל הקידוש גופא הוא מדרבנן שהרי כל תפלה מדרבנן ודו"ק : יג) **א"נ** כשאין פורח כו' . נ"ב פי' הא דקאמר ולית הלכתא אלא כי הא דרב נחמן לא קאי אדרב הונא דאמר בקטן הפורח כו' כי אף רב נחמן מודי ליה אלא רב נחמן שאמר קטן היודע למי מברכין איירי בקטן שאינו פורח וק"ל : יד) **ולמי** מתפללין דרב נחמן וכו' . נ"ב אין שייך לומר ולית הלכתא וכו' על דברי ריב"ל מאחר דר"נ גופיה קאי כוותיה לענין ברכת הזימון אף אם י"ל דרב נחמן פליג עליו בענין סניף לעשרה בעיקר דברי ר"נ הוא כוותיה ואח"כ כתב אפשר דר"נ מודה וכו' ודו"ק : טו) **דהתם** לאו דבר שבקדושה הוא וכו' . פי' ושמא הכי אפי' בחומש לא מספיק וק"ל : טז) **ירק** מצטרפין וכו' . כן פסק ר"י שכתב שיכול לומר ברוך שאכלנו משלו וכו' ואף שר"י כתב לקמן

א

[א] ואפי' טבל עמהם בציר או שתה כוס אחד עמהם (נו) מצטרף ואפי' שבעה שאכלו דגן ושלשה ירק מצטרפים [ב] אבל ששה לא [ג] דרובא דמינכר בעינן [ד] והוא הדין שנים דגן ואחד ירק אבל איפכא לא. ירושלמי תנא שנים פת ואחד ירק מצטרפין מתני' כרשב"ג דתניא רשב"ג אומר עלה [למטה] והסב עמהם אפי' לא טבל עמהן אלא בציר ואפי' לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרפין. ורב אלפס ז"ל כתב דקאמרי רבנן דוקא אילטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אין מצטרף עד שיאכל כזית דגן [ה] ולא ידענא מנא להו הא [ו] °וקשה לדבריו דלעיל בריש פירקין (דף מה:) פסקינן הלכתא כמר זוטרא דמחמיר בעשרה טפי מבשלשה וטוב לדחוק ולומר [ז] דהתם בעינן הסיבה צריך שישבו עשרה כאחד ובענין אחר לא שריא שכינה [ח] ^אאבל הכא לענין שלשה שהן מועטין צריך שיאכלו כולם מיהו סוגיא דשמעתין לא משמע הכי (נז) [ט] דמשמע דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא הרבים ידי חובתן דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן: כתב בעל ה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעורא דרבנן °וליתא דהא ינאי וחביריו אכלו כדי שביעה ולכ"ע אם אכל שמעון בן שטח כזית היה מוציאן ואע"פ שהם אכלו שיעורא דאורייתא והוא לא אכל אלא שיעורא דרבנן [היה] מוציאן משום דאפי' לא אכל כלל יכול להוציאן כדאמר בר"ה פרק ראוהו בית דין (דף כט:) בכל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וטעמא משום דכל ישראל ערבין זה בזה ומיהו ברכת הלחם והיין שהוא ליהנות מן העוה"ז ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אינו מוציא אא"כ צריך לה המברך אבל קידוש וברכת מלה שאינה אלא מצוה מוציא אע"פ שיצא [י] והוא הדין ברכת המזון וא"צ כזית דגן אלא^ב יז) כדי שיוכל לומר שאכלנו אבל להוציא אותם שנתחייבו מן התורה יוכל להוציאם אפי' בלא אכילה מיהו בירושלמי בפ' מי שמתו גרסי' תניא כל מצות שאדם פטור מהם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והתנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא חייב אפי' יצא מוציא א"ר אילעאי שאני ברכת המזון דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת [כ] מי שאכל הוא מברך ואפשר דמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא ומצוה מן המובחר אם כולן יודעים לברך (נח) שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינם יודעים יברך מי שאכל כזית להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה^ג [ל] עד שיאכל כזית דגן. אבל שתיה ועלה של ירק לא מהני דבעינן אכילת דבר שראוי לומר עליו שלש ברכות (נט) [מ] או שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת וטעמא כיון דאיכא אכילת [נ] ואיכא ברכה דאורייתא שפיר דמי:

כב [דף מח ע"ב] **אמר** רב נחמן משה [ס] תיקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך [ועל ירושלים עירך] ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה [ע] עד דוד ושלמה דהא לקמן דרשינן כולהו מקרא אלא דוד ושלמה תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה^ד בהרוגי ביתר וקבעוה בברכת המזון [פ] שכולה הודאה [צ] ואמרי' בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים: ת"ר סדר ברכות כך הוא (ס) ראשונה ברכת הזן (סא) שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים (סב) רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה [(סג) [ק] ואומר קדושת היום באמצע] כתב רב אלפס שאומרים נחמנו ה' אלהינו בציון עירך והעלנו בתוכה ונחמנו בה כי אתה בעל הנחמות ברוך מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים [ר] ורש"י לא כתב כך דרחם נמי היינו נחמה אלא הכי קאמר אינו צריך להתחיל ולסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה היינו בתיקון הברכה דבנין ירושלים קרוי נחמה (סד) בין שיתחיל ברחם בין שיתחיל בנחמה וה"ר יוסף ז"ל פי' °דרחם הוא לשון תפלה ואין לומר בשבת לשון ^ההתפלה אבל נחם אינו לשון (תפלה) [תחנונים] אלא כמו הנחם על הרעה עמך ולא נהירא דהכל לשון תפלה זה כמו זה ואמרי' נמי בירושלמי דשבת פ' אלו קשרים תניא אסור לאדם לתבוע (כל) צרכיו בשבת ר' זירא שאל לר' חייא ברבי אבא [ש] מהו מימר רוענו [ת] זוננו פרנסנו בשבת אמר ליה טופס ברכות כך הוא וכל שכן רחם שאינו כל כך לשון תפלה יותר מנחם. מה שכתב רב אלפס ז"ל שחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים הקשה עליו רבי אפרים מהא דאמרי' לקמן [א] דאין חותם מושיע בני ישראל ובונה ירושלים לפי שאין חותמים בשתים ומנחם עמו ובונה הוי נמי שתים וי"מ מתרצים דאם היו אומרים מנחם עמו ובונה ירושלים הוו שתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו ע"י הבנין וה"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חשוב כשתים [ב] כמו שמצינו בהביננו (לעיל דף כט.) [ג] שתיקנו וישמחו צדיקים בבנין עירך שהוא מעין ב' ברכות על הצדיקים ולירושלים אבל ^ה החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוה כחותם בשתים [ד] דירושלים וציון חדא הוא: תנא ר' אליעזר

הגהות הב"ח א אבל הכא לענין אכילה שלשה כו': ב כזית דגן אלא כדי שיוכל לומר: ג כדי שביעה ודוקא עד שיאכל: ד תיקנוה כנגד הרוגי ביתר: ה ואין לומר בשבת לשון תחנה ותפלה כו' כל כך לשון תחנה ותפלה יותר מנחם ומה שכתב כו':

דברי חמודות

או שתה כוס אחד מצטרף וכתב המרדכי שאם שותה להצטרף צריך שישתה רביעית ואם אוכל להצטרף צריך שיאכל כזית וכתב הב"י סימן קצ"ז דנראה שזה שאמרו אם שתה כוס אחד מצטרף היינו מאיזה משקה שיהיה חוץ מן המים משום דלא זייני כדאיתא בר"פ בכל מערבין: (נו) **מצטרף**. לשון הטור כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל שאלתי לא"א הרא"ש ז"ל אם המצטרף נפטר מברכה אחרונה בברכת המזון של אלו והשיבני דלא וכו'. הב"י דנ"ל טעמא מידי דהוה כדברים הבאים לאחר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת דטעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ואין בהמ"ז פוטרן כדלעיל פרק כיצד מברכין סי' כ"ז והרשב"א כתב טעמא דהוה דומיא דיוצא לשוק שקוראים לו ומזמנים עליו והולך לו וחוזר ומברך לעצמו אבל דשמעון בן שטח קשה לי ושמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דס"ל דשלש פוטר מעין ג' וא"נ שאני יין דמיזן זיין וכענין שאמרו גבי תמרי בספ"ק דאפי' אמר הזן יצא דתמרי נמי מיזן זייני ע"כ: (נז) **דמשמע** דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא כו'. ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף וכתב הכלבו ואפשר לומר שאם אכל תבשיל של דייסא או שאר מעשה קדירה יהיה נחשב כזית דגן אך הרמב"ם כתב בפירוש בג' צריך שיאכל כל אחד ואחד מהם כזית פת והגהות כתבו שהר"ם היה מהר כשהיה אוכל ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן ולא מנה אחר שיאכל עמו אז היה סומך על דברי התוספות והיה מזמן על השותה עכ"ל. וכתב הב"י דדברים נכונים הם: (נח) **שיברך** אותו שאכל כדי שביעה. וכתב המרדכי בשם ספר יראים אחרי דקי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייתא ע"כ דקי"ל ושבעת זו שתיה א"כ לא מחייב מדאורייתא אא"כ שתה אם כן צריך לשתות אבל אם א"נ לא אמרה תורה שישתה אלא לתיאבון והלכך מי שאכל ולא שתי לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק מדאורייתא ע"כ וכ"כ הכלבו ושבולי הלקט וכתב הב"י שאינו נכון שהרי כתבו התוספות בפרק שלשה שאכלו דקראי אסמכתא בעלמא והביאו כמה ראיות לדבר ועוד דאפילו למי שסובר דקרא לאו אסמכתא הוא אלא כזית דאורייתא ושבעת זו שתיה מנא ליה דברכת אכילה תליא בשתיה דלמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשתה תברך את ה' אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכא נקטינן דאכל ולא שתה אע"פ שהיה מתאוה לשתות מוציא את אחרים י"ח ע"כ ורמ"א ז"ל כתב דטוב ליזהר לכתחלה אם מקצתן שתו ומקצתן לא שתו שיברך מי ששתה: (נט) **או** שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי. אבל הרמב"ם בפ"ה כתב שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת וכדבריו סתמו האחרונים: (ס) **ראשונה** ברכת הזן. ויש שמוסיפין ואומרים ברוך שהשביע לרעבים ברוך משקה לצמאים בא"י אמ"ה הזן כו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע טור סימן קפ"ז וע' בפרק כיצד מברכין סי' כ"ג סעיף ס"ט: (סא) **שניה** ברכת הארץ. ובחנוכה ופורים אומר בה על הנסים כדאיתא בפרק ב"מ סי' ס"ו וע"ש: (סב) **רביעית** הטוב והמטיב. ולא יאמר תתברך וכתב האבודרה"ם הטעם שכבר אמר ברוך ומפני כן כתב ג"כ שלא יאמר האל שכבר אמר אלהינו אבל בנוסח הרמב"ם כתוב האל ולא יאמר המלך החי כי אם בבית האבל טור סי' קפ"ט ועיין לעיל סי' י"ג: (סג) **ואומר** קדושת היום באמצע. רצה והחליצנו פי' זרזינו כמו ועצמותיך יחליץ ובר"ח ובחוה"מ אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בר"ח או בחוה"מ אומר רצה והחליצנו וא"כ יעלה ויבא ואין מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא של חוה"מ ושל ר"ח ברצה והחליצנו טור סימן קפ"ח וכתב ב"י שכ"כ בסמ"ג ונתן טעם למה לא יזכיר של ר"ח ברצה והחליצנו מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושתי פעמים למה יזכיר ע"כ וכן הטעם ממילא למה לא יזכיר דשבת ביעלה ויבא שהרי כבר הזכירו וכתב הכלבו שמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ובברכת בונה ירושלים מזכיר שבת ור"ח ואין חוששין אע"פ שמקדימים שאינו תדיר משום דכיון דתיקנו על הניסים בהודאה אין לשנות מקומו ע"כ: (סד) **בין** שיתחיל ברחם בין שיתחיל בנחמה · וכן דעת הרמב"ם שא"צ לשנות ברכה של חול אלא שהוא סובר שגם בחול אם רצה מתחיל נחמנו שהרי כתב בפ"ב ברכה ג' פותח בה רחם ה' אלהינו עלינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה בשבתות ויו"ט מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע כיצד מתחיל נחמנו ה' אלהינו או

מעדני יום טוב

דמהרי"ק פי' דר"ל שיביא שתי שערות כמשפטם דהיינו שיביאם אחר שנעשה בן י"ג ויום אחד ולפי דבריו יש לתמוה דהא אסיקנא בגמרא דידן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו והיאך דחינן מסקנא דגמרא דידן מפני הירושלמי ואע"פ שהסמ"ג כתב דמעשה רב מ"מ אינו כדאי לדחות מסקנא דתלמוד ערוך שבידינו ונראה דיש לפרש דרב נחמן נמי ס"ל כהך ירושלמי ומפרש להברייתא דקתני ואין מדקדקים בקטן היינו לומר דאע"ג דקיי"ל בעלמא דקטן שהביא שתי שערות לא חשיב גדול דהנך שערות שומא בעלמא נינהו לענין צרוף דזימון אין מדקדקים בכך אלא כגדול שהביא שתי שערות חשבינן ליה והכי דייק לישנא דרבינו שכתב אין עושים קטן סניף עד שיביא כו' אלמא דאם הביא אע"ג דקטן הוא מזמנין עליו וכשיודע למי מברכין כדאמר רב נחמן ולישנא דעד שיביא שתי שערות דמשמע דשערות ממש בעינן ולא שומא וכל קודם י"ג שנה ויום אחד קי"ל דשומא הן י"ל דלענין זה סתם וכתב סתם עד שיביא שתי שערות דהיינו לאפוקי פורח שאינם אלא פורחים ויוצאים קצת אלא בעינן שערות ארוכים כדי לכוף ראשן לעיקרן עכ"ד ועיין בד"ת: [א] ואפילו טבל כו'. מימרא אחרת בגמרא רב חנא בר יהודה משמיה דרבא: [ב] **אבל** ששה לא דרובא דמינכר בעינן · ואע"ג דאמרינן בגמרא לעיל תשעה נראים כעשרה ואם כן המועט נראה מרובה ממנו וא"כ ה"נ כי איכא ששה נראין כשבעה ולא כפחות ממנו והוי רובא ומינכר נ"ל דשאני בין לשפוט למראית עיניו על מספר בני אדם דודאי שנראין לו יותר ממה שהם וכדתנן נמי במס' שבועות כעולי מצרים על מספר הרבה של בני אדם שהם ביחד אע"פ שאינם כל כך אבל להכיר בין האוכלים מי ומי שאוכלים דגן או ירק בהא ודאי בעינן רובא דמינכר לפי שאם אין כאן רוב הניכר יהיו נידונין למראית העין כאלו אנשים אוכלין דגן ואנשים אוכלים ירק: [ג] **דרובא** דמינכר בעינן. וכ"כ הרי"ף ובגמרא איתא הכי דר' זירא קא בעי ליה מרב יהודה שמנה ושבעה ועל ששה לא בעי וא"ר ירמיה שפיר עבדת כו' התם טעמא מאי דאיכא רובא ה"נ איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן ופירש רש"י ר' זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על ששה סבר דלמא רובא דמינכר בעינן ולפי זה לא היה להניח פשיטות דר' ירמיה משום ספיקיה דרבי זירא ותירץ הב"י סי' קצ"ז דהפוסקים מפרשים דהכי אמרי' ואיהו סבר כו' לא בתורת ספק אמר כן כלפרש"י אלא קושטא דמילתא דהכי ס"ל ומ"ה לא איבעיא ליה: [ד] **וה"ה** שנים דגן וא' ירק. דהכי אגב הג' רובא דמינכר הוי כיון שהם הב' חלקים שלא אמרו אלא שהד' אין מצטרפין עם הששה לפי שהוא אינו שני חלקים ולפיכך אין הד' מצטרפים עמהם. תהר"י: [ה] **ולא** ידענא כו'. לישנא דרבינו: [ו] וקשה לדבריו · כלומר ולא עוד אלא שקשה לדבריו: [ז] ה"ג דהתם בעינן הסיבה צריך כו'. וכן הל' בתהר"י: [ח] **אבל** הכא לענין ג' כו' · וז"ל תהר"י אבל בכאן שאינו תלוי בענין הישיבה שכבר עומדים שם עשרה בני אדם ושכינה שורה עמהם יש לנו להחמיר יותר בג' מבעשרה ובשלשה שהם מועטים צריך שיאכלו כולם דגן וכו': [ט] **דמשמע** דלא בעינן כו' · וז"ל תהר"י שהיאך אפשר להעמיד חילוק בין י' לג' בענין הצירוף שהרי בגמרא לא העמידו אותו שלא העמידו חילוק אחר אלא בענין צירוף שמצטרף בלא דגן אבל להוציא את אחרים אינו מוציא עד שיאכל דגן אבל לענין צירוף נראה דדין אחד להם וכי היכי דבעשרה אם אכלו רובא דמינכר דגן מצטרפים האחרים עמהם הה"נ בג' כו' ע"כ ומ"מ נ"ל ליישב דהרי"ף סובר מדרב יהודה בר שילת מיירי בעשרה הה"כ כל הסוגיא ולפיכך מה שלא העמידו חילוק אלא בענין להוציא אחרים היינו לפי שהסוגיא כולה ביו"ד מיירי ולא מיירי כלל בג' ולפיכך בג' כיון שאין כאן רוב המינכר ממילא משמע דא"א להצטרף אלא עד שיאכלו כל הג' דגן וא"ת עובדא דינאי מלכא מי הוי בעשרה והא שמעון בן שטח אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי כו' ולא אמר ברוך אלהינו לא קשיא דלא היה רוצה להזכיר השם בחנם ומש"ה נמי אמר משלו כנוסח הזימון שלא בי' ע"ל סי' כ"ו וא"ת מי הכריחו להרי"ף לחלק י"ל חדא סברא היא זו כיון שאין כאן רובא דמינכר ועוד הירושלמי מוכח כדבריו כמ"ש התוס' בשם הסר מקוצי דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתני' כרשב"ג כלומר ורבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן דהכא אר"י דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפילו לא טעם אלא שתייה כעובדא דר"ש בן שטח ובירושלמי קאמר רבי יוחנן לעולם אין מזמנים עד שיאכל כזית ומשמע אפי' מצטרף אלא ש"מ כאן לעשרה ובירושלמי איירי בזימון שלשה: [י] **וה"ה** ברכת המזון. שכבר נהגה וז"ל תהר"י שכיון שנהגה ונתחייב בברכה מדרבנן פוטר את האחרים וכו': [כ] **מי** שאכל הוא מברך. וא"כ אין לפרש הטעם שיאכל כדי שיוכל לומר שאכלנו שאין שידור לשון הברכה מן התורה: [ל] **עד** שיאכל כזית דגן. פיסקא היא: [מ] **או** שמא ברכה אחת מעין שלש כו' · ומיהא אכילה בעינן: [נ] **ואיכא** ברכה דאורייתא. עיין מ"ש בזה בפרק קמא סימן י"ד: [ס] ה"ג ברי"ף תיקן להם לישראל: [ע] **עד** דוד ושלמה. ומיהושע לא קשיא מעיקרא כלל דהא קרא דואכלת ושבעת וברכת במשנה תורה כתיב שנאמר אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי שהיה נחשב להתחלת כניסתם לארץ ומכיון שלמשה נאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה יהושע הוא יעבור לפני העם הזה לפיכך תיקן יהושע ברכת הארץ ולא משה אבל שתיקן הזן והארץ בפעם אחת ניתקנו: [פ] **שכולה** הודאה. פי' בהמ"ז כולה הודאה היא: [צ] **ואמרינן** במדרש כו'. לכך סמכוה אצל בונה ירושלים כ"ל דזה טעם אחר הוא על שתיקנו הטוב והמטיב בברכת המזון שהוא כדי לסומכו לבונה ירושלים אבל אין לפרש שאין זה הטעם על עיקר התקנה של הטוב והמטיב בבהמ"ז רק שנותן טעם למה סמכו לבונה ירושלים דלזה אין צריך טעם שמכיון שראוי לתקן בבהמ"ז לא היו יכולין להפסיק בין ברכה דאורייתא וכל שכן שאין ראוי להקדימה לכולן: [ק] **ואומר** קדושת היום באמצע. דרצה הוא מעין נחמה כמו שהוא נוסחא ויעלה ויבא כתבו התוספות בפרק במה מדליקין דף כ"ד שהיא תפלה ותחנונים כמו בונה ירושלים דהיא נמי תפלה: [ר] **ורש"י** לא כתב כך כו' אלא הכי קאמר כו' · והב"י סימן קפ"ח כתב שאפשר שגם רב אלפס אינו מצריך לשנות ברכה זו מחול לשבת ומה שהתחיל בה בנחמנו היינו מפני שאמרו מתחיל בנחמה ולא שיהא צריך להתחיל כך בשבת יותר מבחול ע"כ: [ש] **מהו** מימר רוענו · גרס בירושלמי בלא וי"ו ואזדא לה מ"ש ב"י סימן קפ"ח שבימי חרפו שמע מהמדקדקים שהיו אומרים רענו בחסרון וי"ו ושוא תחת הרי"ש שפירושו לשון בקשה כלומר רעה אותנו אבל בכל הספרים כתוב רועינו עם וי"ו ע"כ: [ת] **וזננו**. כשורק בשקל שוכנו אלהי ישענו וכמ"ש הרד"א. ושבולי הלקט בשם הרא"ש דהשתא אינו שם תואר אלא מתפלל לפניו שיזון אותנו ונראה שכך יש לפרש פרנסנו כלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל אותנו · ב"י: [א] ה"ג דאין חותם מושיע ישראל: [ב] **כמו** שמצינו בהביננו. בס"פ תפלת השחר: [ג] **שתיקנו** ישמחו צדיקים בבנין עירך שהוא מעין ב' ברכות כו'. וי"ל דאע"פ שאפשר שירמוז לשתי ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הוי אלא מעין ברכה אחת · ב"י: [ד] **דירושלים** וציון חדא היא ·

ששתיקן

תפארת שמואל

שאם לא אכל כזית דגן שלא יוכל לומר שאכלנו היינו שהוא יתחיל לברך ולומר שאכלנו וכו' אבל מ"מ יכול לענות אחריהם ברוך שאכלנו וכו' ע"י צירוף ודו"ק. ומצאתי כתוב בשם מהר"מ שלא היה מכניס עצמו בפלוגתא ואם בא אדם בתוך הסעודה לא היו נותנין לו לשתות כדי שיצטרף אכן אם היה שותה או אכל אפי' פרי היה מצטרף עמו ע"כ: יז) **אלא** כדי שיוכל לומר שאכלנו כנ"ל. וכ"כ כתב הרב ז"ל וכ"כ תוס' וכן פסק הסמ"ק להדיא אף שהטור פליג מהא דאמרי' ולהוציא חבירו עד שיאכל כזית דגן וכתב עליו הטור שלא דק ותמה אני דהא תלמודא לא אמר כי האי לישנא ולהוציא את חבירו וכו' אלא ולהוציא את הרבים קאמר אעובדא דינאי מלך דהיינו כדי שיוכל לומר שאכלנו וכו' כמו שכתוב בפנים וראייתו מירושלמי אינו דהא ר"י גופיה מייתי האי ירושלמי ואפ"ה פליג אלמא דר"י סמך אתלמודא דידן וק"ל. ומ"מ נראה בעיני דברי הטור עיקר מאחר שמסכתינן להדיא בירושלמי דבעי כזית דגן אפי' בלא זימון מנין לנו דתלמוד שלנו חולק עליו דשמא אף בירושלמי מודה דלא בעינן אכילה מדאורייתא לפי שכל ישראל ערבים זה בזה כמו שכתב ר"י ומש"ה יכול לפטור מי שאכל כזית דגן אפי' למי שאכל כדי שביעה אבל מ"מ מדרבנן לעולם צריך אכילה כזית ותלמודא נמי לא פליג והא דקאמר להוציא את רבים פי' לאו דוקא אלא דאורייתא בזימון וה"ק אע"פ שמצרף בשתוי ועלה של ירק לזמן עליו אבל הוא אינו מוציא וכו' עוד רבותא קמ"ל דבכזית דגן יכול אפי' להוציא אחרים בזימון וכ"ש שמוציאים בלא זימון כזית דגן ואף הרא"ש כדעת ירושלמי וכמו שהוכחתי לקמן ס' ערבי פסחים וק"ל: יח) **אבל** החותם. האי

אבל

אומר כל שלא אמר [ה] ארץ חמדה טובה ורחבה [ו] בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר (סה) צריך שיזכיר בה ברית ר' יוסי אומר צריך להזכיר בה תורה הני תנאי לא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה [ז] שזו ניתנה בשלש בריתות [דף מט ע"א] [ח] וזו בשלש עשרה ר' אבא אומר צריך שיאמר הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת ומי שלא אמר כל עיקר ה"ז מגונה [ט] וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ [י] ומושיע בני ישראל בבונה ירושלים ה"ז מגונה (סו) וכל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פירש ר"ח ז"ל וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא ידי חובתו: ת"ר (סז) מהו חותם בה בונה ירושלים ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף מושיע ישראל רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב חסדא גבורתא למיחתם בתרתי והא תניא רבי אומר אין חותמין בשתים ומסקינן אפי' פתח ברחם על ישראל עמך חותם בונה ירושלים שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון ארץ דעבדא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דעבדא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל ור"ח ישראל דקדשינהו לר"ח [כ] מקדש השבת ישראל ור"ח אמר ליה חוץ מזו ומאי שנא התם חדא מלתא היא שמברך הקב"ה (יח) שמקדש השבת ור"ח אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרי מילי נינהו אמר רבה בר בר חנה הטוב והמטיב צריכה מלכות [ל] מאי קמ"ל כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה הא א"ר יוחנן חדא זימנא א"ר זירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים כדמפרש ואזיל כיון דתיקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי להזכיר בה ג"כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל של בשר ודם ולכן תיקנו להזכיר מלכות בהטוב והמטיב [מ] הלכך בבונה ירושלים (סח) אין לומר אבינו מלכנו [נ] רוענו [ס] וכן כ) אין לומר בשבת מלכות עם הקם אי הכי ליבעי ג' חדא דידה וחדא דברכת ירושלים וחדא דברכת הארץ אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה א"ה בונה ירושלים נמי לא תיבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה הוא הדין דאפי' בונה ירושלים נמי לא בעי אלא איידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים רב פפא אמר (סט) צריכה שתי מלכיות לבר מדידה אגב דתיקנו מלכות כנגד בונה ירושלים תיקנו נמי כנגד ברכת הארץ. אמרינן במדרש דצריך לומר בה (ע) שלש טובות ושלש גמולות ואפ"ה אינה חותמת בברוך [ע] דחשיבא מטבע קצרה דמעיקרא לא תיקנו אלא הטוב והמטיב ולבסוף הוסיפו בה דברים הללו:

כג **יתיב** ר' זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל וקאמר קמיה דרב הונא (עא) טעה ולא הזכיר של שבת בבהמ"ז אומר (עב) ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל [פ] באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך שנתן ימים טובים (עג) לעמו ישראל [צ] לששון ולשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון [ק] ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא ולא ידענא אי חתם בה אי לא כתב רב אלפס ז"ל דאין לחתום בה (עד) ור"י כתב דאין לשנותה משבת ויו"ט ויש לחתום בה. אבל שמחה מסתברא שלא יאמר דלא שייך שמחה בר"ח °ואי איקלע יו"ט ושבת בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית [ר] ויו"ט (עה) לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון ברוך מקדש השבת וישראל והזמנים (עו) וכן שבת ור"ח ואע"פ שהיא סמוכה לחבירתה פותח בה בברוך כיון שהיא מדרבנן מידי דהוי אהטוב והמטיב °ועוד שאינה אלא אקראי בעלמא [דף מט ע"ב] אמר רב מנשה בר תחליפא משמיה דרב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ברכת הזן [ש] כדאמרי' לעיל (דף כט:) גבי י"ח שאם עקר רגליו חוזר לראש וכאן אין עקירת הרגל אחר אלא סילוק סדר ברכות דאורייתא הוי כמו הפסקה גמורה ויש מפרשים כיון שעדיין לא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברכת המזון דלא גרע ברכת הטוב והמטיב ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה כל זמן שלא סיים תחנונים א"צ לחזור כל התפלה ה"נ כל זמן שלא סיים ברכת הטוב והמטיב אינו צריך לחזור לברכת הזן אלא חוזר לתחלת בונה ירושלים ולא מסתבר לי דשאני התם דג' ברכות אחרונות חשובות כברכה אחת שהרי אם טעה ולא הזכיר בשים שלום בספר חיים בעשרת ימי תשובה וכן וכתוב לחיים במודים לדברי רבינו יצחק דכתב למעלה (פ"ה סי' ע"ז) דמחזירין אותו אינו חוזר לאותה ברכה שדילג בה [ת] אלא חוזר לתחלת רצה דהנך שלש חשובות כאחת לענין דילוג וכן בהמ"ז נמי חשובות כולן כברכה אחת (עז) וצריך לחזור לראש.

מעדני יום טוב

שמתיכן נחשבות לעיר אחת: [ה] **ארץ** חמדה טובה ורחבה. גרסינן וכתבו תלמידי הר"י שהטעם הוא מפני שמצינו שנשתבחה ארץ ישראל בזה הלשון דכתיב אל ארץ טובה ורחבה וכתיב בפסוק אחר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו יש לו גם כן להזכיר שבחה: [ו] בברכת הארץ. גם הרי"ף לא גרס בכאן ומלכות בית דוד בבונה ירושלים: [ז] שזו ניתנה בשלש בריתות. פירש"י בג' מקומות נתנה תורה לישראל בסיני באהל מועד בהר גרזים ובערבות מואב וכ"ל דל' מסורס הוא וגרסינן בערבות מואב קודם בהר גרזים וסיני ואהל מועד חדא מלתא היא שבשנה אחת היה והכי איתא בסוטה ת"ר ברוך בכלל ברוך בפרט כו' וכן בסיני וכן בערבות מואב שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה ה' ופירש"י בתר קללות וברכות כתיב מלבד הברית וגו' אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקללות כך ברית בחורב ההר גרזים והר עיבל לא איצטריך לאתויי קרא דעלה קאי ובה איירי ע"כ ומ"ש בפרש"י דהכי כתיב ושמרתם את דברי הברית וגו' לפום ריהטיה כתב כמו שהוא שם בגמרא אבל הוא עצמו כתב שם דושמרתם את דברי הברית הזאת לא גרס ליה הכא ותהר"י כתבו בג' בריתות אלה דברי הברית מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ובפרשת אתם נצבים לעברך בברית ע"כ וכך מצאתי להרמב"ם בפ"ב מה"ב: [ח] וזו בי"ג. ואע"פ שאין כולם נאמרו בלשון כריתות ברית כמו והיה לאות ברית את בריתי הפר שאינם אלא סיפור דברים וכבר כתבתי בזה בתוי"ט בפרק ארבעה נדרים בסופו ע"ש: [ט] וכל החותם מנחיל ארצות כו' ה"ז מגונה. וכ"ל דטעמא משום דמנחיל ארצות שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות ואנו צריכים שיברך על הנחלת א"י ביחוד ב"י סימן קפ"ז: [י] ה"ג ומושיע ישראל בבונה ירושלים: [כ] מקדש השבת ישראל ור"ח. בגמ' ל"ג ור"ח וגרס והזמנים והרי"ף גורס לתרווייהו והזמנים ור"ח: [ל] מאי קמ"ל. תימה דלעיל בגמרא פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות מ"ד צריכה מלכות קסבר דרבנן ומאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא דהוה ברכה סמוכה לחברתה א"כ ה"ק נימא דרבי יוחנן הא קא משמע לן דקסבר דרבנן: [מ] הלכך אין לומר אבינו מלכנו. דא"מ נמי חשוב מלכות שהרי חד מהני דמדכרינא בהטוב והמטיב הוי האל א"מ וחשבינן ליה כהזכרת מלכות ומ"מ יש להסתפק בזה שהרי באתה גבור ובקדושת השם בי' ימים והשיבנו ובסלח ורפאנו ובאהבת עולם ובאמת ויציב ובאמת ואמונה וכן רבים בברכות סמוכות מזכירין מלכנו והדברים צריכים תלמוד כ"כ הרשב"א ותירץ הב"י דבבונה ירושלים אין להזכיר שלא להשוות דרקיעא ודארעא ובברכת הארץ נמי לא שלא לעשות מעולה מברכת בונה ירושלים ולכך בהטוב אין מוסיפים ולא גורעים משלש ובשאר הברכות אם רצה מזכיר ואינו נמנע: [נ] רוענו גרסי' וכמ"ש לעיל: [ס] וכן אין לומר בשבת מלכות עם הקם. פירוש שבשבת היו אומרים הקם מלכות בית דוד משיחך וקאמר שלא יאמר ג"כ מלכותך וז"ל הטור וכן בשבת אין לומר מלכותך אלא מלכות בית דוד עבדך משיחך וז"ל הב"י בשם הרשב"א א"א ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד: [ע] **דחשיבא** מטבע קצרה. פירש"י ודומה לברכת הפירות והמצות ועיין מ"ש בפ"ק סי' י"ב: [פ] **באהבה** לאות ולברית. אומרים בשבת באהבה ולא ביו"ט דשבת במרה נצטוו וקבלוה באהבה ושאר המצות שקבלו בסיני לא קבלו באהבה שהרי לא קבלו התורה בסיני עד שכפה עליהם ההר כגיגית ויו"ט בכללם ואומר בשבת לאות ולברית שכ"כ ושמרו בני ישראל את השבת וגו' מה שלא מצינו כן ביו"ט. רמ"י ז"ל: [צ] **לששון** ולשמחה ולזכרון. בגמרא ל"ג לששון ובר"יף ל"ג ולזכרון וכן הוא בטור סימן קפ"ח ועיין לקמן: [ק] **ולא** ידענא אי אמר בה שמחה אי לא. משום דר"ח לא שייך ביה שמחה או דילמא כיון דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' אלמא איתקש ר"ח למועד טור סימן קפ"ח: [ר] ה"ג ויו"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון. וכן הוא בטור וצ"ע דלעיל לא כתב ולזכרון: [ש] **כדאמרינן** לעיל. בפרק תפלת השחר דף כ"ט: [ת] **אלא** חוזר לתחלת רצה כו'. מריה דאברהם תלי תניא בדלא תניא וגם קשיא לי דאמאי מייתי כלל מכספר וכתוב דלא אתמר בגמרא ולא מייתי דהך דאתמר בפרק תפלת השחר דף כ"ט טעה

ולא

דברי חמודות

או רחם ה' אלהינו ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים ואומר באמצע של שבת ע"כ לשונו ונראה מלשונו דאין קפידא בחתימה שאע"פ שהתחיל רחם הוא חותם בנחם לפי ששניהם ענינים שוים וכן נראה לשון רש"י שכתב דבנין ירושלים קרויה נחמה בין שיתחיל דרחם כו' הרי דרחם נחמה הוא ולפיכך אומר אני שאין דברי רמ"י ז"ל מוכרחים במה שכתב וז"ל יכול לומר איזה שירצה בין בחול בין בשבת ובלבד שלא ישנה בין פתיחה לחתימה כגון שיתחיל ברחם ויסיים במנחם או איפכא בזה ודאי טעות ושטות הוא דפתיחה וחתימה צריכים להיות שוים או שניהם רחם או שניהם נחם עכ"ל ואין דבריו מוכרחים כמו שכתבתי: (סה) **צריך** שיזכיר בה ברית וכו'. ונהגו לומר על שהנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון וכו' (וכך היא נוסחת הרמב"ם) וא"ה הרא"ש ז"ל לא היה אומר אלא על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים שהרי אומר אח"כ על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחת טור סימן קפ"ז וגם המרדכי כתב בסוף מכילתין שהאומר ברית ותורה לא חש לקמחיה שלא רצה הגמרא לומר שיזכור התיבות ממש אלא מענינה שעל בריתך היינו ברית ועל תורתך היינו תורה ע"כ וכתב רמ"א שכן עיקר וכתב הכלבו בשם הראב"ד דנשים לא לימרו לא ברית ולא תורה ועבדים לא לימרו תורה דלאו בני תורה נינהו וכתב רמ"י ז"ל ואי לאו דמסתפינא אמינא שהנשים א"צ לדלג רק על בריתך שחתמת בבשרנו מפני שאינם בני קיום ברית מילה אבל על תורתך שלמדתנו ועל חוקיך שהודעתנו למה ידלגו שאע"פ שאינם בנות לימוד התורה מ"מ הן בנות קיום התורה והמצות והחוקים שגם הן מצוות על הרבה מהם ולמה לא יאמרום ויהיה להם פירוש שלמדתנו לקיימם כשישמעו אותם מפי האנשים שלמדום ולפי זה העבדים אינם צריכים לדלג כלום דהא גם הם מצווים לקיים כל מצות שהנשים מצוות עליהן נ"ל עכ"ל. ול"נ שאף הראב"ד לא אמר אלא כפי נוסחת הרמב"ם לומר התיבות ממש ברית ותורה ועל זה הוא שאמר שלא יאמרוה הנשים אבל הלשון ועל תורתך שלמדתנו וכו' אפשר שגם הראב"ד יודה שיכולות לאומרו: (סו) **וכל** שלא אמר וכו' לא יצא י"ח. וכתב הטור שאחיו הר"ר יחיאל כתב מסופקני אי לעכובא קאמר או למצוה קאמר ושהדעת נוטה דלמצוה קאמר וכ"ל כיון דבהמ"ז דאורייתא לעכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכות חוזר לראש ע"כ עיין בפי' דלקמן ואע"פ שיש לדחות שאע"פ שהברכה היא מן התורה מ"מ נוסחא ומטבע שלה אינה אלא מתיקון חכמים מ"מ כתב הב"י דבהדיא תניא בתוספתא ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו וכתבו הרשב"א בפרק אין עומדין וכן הוא בהדיא בירושלמי ספ"ק דברכות אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו: (סז) **מהו** חותם בה בונה ירושלים. כתב המרדכי בסוף ברכות שמהר"ם היה אומר בונה ברחמיו והכלבו וא"ח כתבו שאינה נוסחה מדויקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט שנאמר ציון במשפט תפדה ואם אומר ברחמיו נראה לי שאין מחזירין אותו שכבר מצינו על בנין הבית רחמים בזכריה ושבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה עכ"ל הב"י. וכתב רמ"א ז"ל שנוהגים כמהר"ם ומורי מהר"ר יעקב גינצבורג זלה"ה היה אומר בונה ירושלים ברחמים והיינו ע"ש הכתוב הזה דזכריה ונזכר הבית באמצע בין הבנין והרחמים וגם לישנא דגמרא ניחא טפי דאי איתא דקאמרי' כמהר"ם א"כ לא ה"ל לגמרא לאשתמוטי ברחמים והל"ל בונה ברחמיו ירושלים אבל אם מזכיר רחמים באחרונה איכא למימר דלא חש לסיים כולה מלתא ומיהו גם למהר"ם יש לתרץ דלא חש אלא לומר לאפוקי דלר"י בר יהודה שאמר אף מושיע ישראל: (סח) **אין** לומר א"מ. וכ' האבודרה"ם דאף כשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנון ורחום אלא ידלג מלת מלך ע"כ וכתב רמ"א ז"ל דסברא נכונה היא אלא שלא ראה נוהגים כן: (סט) **צריכה** שתי מלכיות לבר מדידה. וזהו הנוסח בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו וכו' המלך הטוב: (ע) ג' טובות וג' גמולות לשון הטור המלך הטוב והמטיב לכל הוא ייטיב לנו וא"ה הרא"ש ז"ל. היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו כסדר שאומר הגמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו וכתב עוד הטור וז"ל כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב הרחמן בכמה גוונים ולא ידעתי מאין בא זה להרבות בבקשה בין בהמ"ז לברכת בפה"ג ואפשר שנהגו לעשות כן דאמר אורח מברך יר"מ כו' ע"כ וכ"ל שאין בזה משום הפסק וגדולה מזו מצאנו בברכת המילה שמתפללים על הילד באמצע הברכה אחר שבירך בורא פרי הגפן ומפסיק בין ברכה לשתיה עד כאן לשון הטור. ור' מרדכי יפה ז"ל כתב שהטעם הוא דלא חשבינן להו להרחמן להפסק כטעם שאומרים תחנונים בסוף י"ח קודם שפוסע לאחוריו עד כאן ואיתנהו להני תחנונים בגמרא פרק היה קורא דף ט"ז: (עא) **טעה** ולא הזכיר של שבת. ואם התחיל לאכול בשבת ונמשכה לו קודם גמר סעודתו כתב באורחות חיים בשם התוספות שמזכיר של שבת בבהמ"ז שהכל הולך אחר התחלת הסעודה וה"ה בר"ח ופורים כמו בתפלת נעילה אע"פ שהוא לילה מזכיר בה של שבת ע"כ. ואע"פ שרבינו הרא"ש כתב בתשו' כלל כ"ב שאין להזכיר כלל של שבת בחול מידי דהוה אתפלת מנחה של שבת שאם שכחה מתפלל למוצ"ש שתים של חול בתשובת אשכנזית כתוב דלא דמי דזמן תפלת מנחה עבר ואין מתפלל במוצ"ש אלא לתשלומין והיאך יתפלל של שבת ודינו להבדיל בראשונה אבל בהמ"ז אתי על סעודה שסעד בשבת וכיון דאכתי לא צלי ערבית של חול צריך להזכיר מעין המאורע בבהמ"ז ע"כ אבל הראיה שנית שכתוב בתשובה לרבינו הרא"ש מבני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהם דקאמר ר' יוסי גמרו סעודתן כוס ראשון אומרים עליו קידוש היום בתוס' דברכות שונה בדברי ר' יוסי ומזכיר של שבת בבהמ"ז אע"ג דסעודת חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת ה"נ אע"ג דסעודת שבת היתה כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת ע"כ על זה לא השיב בתשובה הסיה וכ"ל דלא חש להשיב לפי שגם על זה נחלקו התוספות וכתבו שלא יזכיר כמ"ש ב"י בסימן רע"א בשם הא"ח אלא דהתוספתא שהביא רבינו הרא"ש נראה תקשה גם לדברי התוס' דהיאך יהיו חולקים על התוספתא וכפי' ע"פ סימן ז' כתב רבינו הרא"ש דאפשר דהתוספתא לא אמרה שיזכיר אלא כשאכל משתחשך והכריע דאפילו לא אכל משתחשך שיזכיר מהיות דשבת להתפלל מנחה של שבת כו' ואפילו כי נאמר שאין הכרעתו הכרעה וכדדתי לה התשובה אשכנזית מ"מ כשאכל משתחשך מאין לנו לדחות אותה התוספתא שאמרה שיזכיר ובין שבת למוצ"ש אין לחלק שמי שסובר במוצ"ש שלא יזכיר סובר ג"כ בשבת שלא יזכיר והטעם בשניהם שהכל הולך אחר התחלת הסעודה ואם בשבת לא נלך אחר התחלת הסעודה אף במוצ"ש לא נלך אחריה והב"י בש"ע שנו סתם כאן להזכיר אע"פ שבסימן תרצ"ה סעיף ג' כתב ג"כ לסברא שאין להזכירו וגם הגיה רמ"א שנוהגין להזכיר ע"כ ומה אעשה שהמנהג עוקר הלכה כי היה נ"ל להכריע כדברי רבינו הרא"ש מכח התוספתא ולילך עכ"פ אחר סוף הסעודה כשאכל אח"כ גם צריך לי עיון טובא מ"ש בהגה"מ פ"ה מהלכות מגילה בשם הר"ם שצריך לברך על הנסים כשמשכים סעודת פורים בלילה כדאשכחן רב צלי של שבת במו"ש ע"כ ולא אשכחית ליה דבפ' תפלת השחר דף כ"ז איתא דרב צלי של שבת בע"ש ואיתא נמי דר' מיאשיא וכן ר"א בר יוסי צלי של מוצ"ש בשבת ותו לא מידי וצ"ע: (עב) **אומר** ברוך שנתן כו'. מסתבר דכל הני בשם נינהו וכן נמי חתימתן בשם ואע"פ שאם היה מזכירן במקומם לא היה בשם היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה דכל שסמוכה הרי היא כאלו פותחת בברוך שפתיחתה הראשונה כוללת את כולן וכן נראה דעת רבותינו הצרפתים עכ"ל הרשב"א. אבל אני תמה על לשון תהר"י שכתבו שחותם בהם בשם ומלכות ואומר בא"י אמ"ה מקדש השבת וכן חותם בי"ט וזה תימה דהיכן מצינו מלכות בחתימה ועל לשון הנוסח של ברכות אלו שנתן ולא כנותן כדאשכחן במוציא בפרק כיצד מברכין דף ל"ח וכולה בגמרא בפרק אלו דברים דף נ"ב משום דמשמע נמי לשעבר וכן היה לנו לומר הנותן דמשמעה נמי לשעבר משמע כיון שאין ביניהם במשקלם שכולם במשקל פעל ההווה ויש לומר דהתם כיון שהם נמצאים כן בכתוב נקטינן לישנא דקרא ובהמוציא בה"א כתב רביע טעם אחר שלא לערב האותיות ועוד שכל נוסחי הברכות של שבת ויו"ט אינם מיוסדים במשקל פעל הווה כי אם ילשון פעל עבר אתה קדשת אתה בחרתנו וכו' וכן כולם ועיין בפ' דלעיל סעיף קפ"ז: (עג) **לעמו** ישראל לששון ולשמחה ולזכרון. כבר כתבתי שינוי נוסחאות על מלת לזכרון וגם בלעמו ישראל כתב בטור לישראל ונמשכו האחרונים אחריו ולא כן בגמ' ורי"ף ורמב"ם וכתב הטור בשם הראב"ד שצ"ל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה: (עד) **ור"י** כתב שאין לשנות כו'. ויש לחתום בה ודעת הרמב"ם בפ"ב כהרי"ף שלא לחתום והכי נקטינן: (עה) **לעמו** ישראל לששון ולשמחה ולזכרון. כבר כתבתי לעיל דיש שאין אומר לזכרון וגם כתבתי שצ"ל את יום חג פלוני הזה ובשלחן ערוך השמיט בכאן לעמו ישראל אבל גם בטור כתבו: (עו) **וכן** שבת ור"ח. אך שאינו חותם בר"ח כ"כ הגהות מיימוני ורמ"י ז"ל כתב דנ"ל שאף על פי שבחול אינו חותם בשבת כיון שבלאו הכי צריך לחתום משום שבת ואינו מזכיר משום ראש חודש שום שם ומלכות אינה אלא תוספה על הברכה ואינה הפסקה ג"כ בברכה כיון דמ"מ הוא מעין המאורע עד כאן ואע"פ שיש לפקפק עליו מפרק במה מדליקין סי' ע"ז מ"מ בנדון הזה כיון שהרבה הסוברים שאף בחול חותמים דסיימ ר"י שבדברי רביע והגהות מיימ' כתבו ג"כ כך בשם בה"ג ור"ח ותלמוד ירושלמי הלכך בשבת נסמוך עליהם: (עז) **וצריך** לחזור לראש. פירוש לברכת הזן כמו שכתב בתחלת דבריו וכתב הכלבו שלשה שאכלו בשבתות וימים טובים וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש בהמ"ז יברכו כל אחד לעצמו כי מידי זימון יצאו ואינם צריכים לחזור

ולזמן

תפארת שמואל

אבל דקאמר אינו מדברי רבינו יונה אלא מדברי המחבר הוא והטור כתב וכן היה א"א ז"ל נוהג בפתיחה כהרי"ף ובחתימה כר"י פי' כר' יונה כי הוא דימה שהכל מדברי הר"י. וליתא אלא מדברי המחבר הוא אבל ר"י גופיה ס"ל דיש לחתום בבונה ירושלים לחוד וכן בסמ"ג ובמרדכי ובתוס' כותבים פירש"י ועוד הוסיפו התוס' וכתבו כמשנים בשבת מברכה של חול. שהוא מנהג של שטות וכן קבלתי מרבותי: יט) **הקב"ה** שמקדש השבת ור"ח וכו'. כ"כ וה"ס גבי זמנים וכ"כ בעל מנהגים: כ) וכן אין לומר בשבת וכו'. וז"ל חדושי הרשב"א ומכאן שאין לומר מלכותך ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד וכן מאן דאמר אבינו מלכנו רוענו טעות הוא בידו ע"כ. ולפי זה נראה קצת מה שנאמר בשבת ע"ס הוא אכן בא"ח אין לומר בשבת ומלכותך ומהר"א מפראג מתקן ופי' שקאי על ברכת רחם שאין לומר בה מלכותך ומלכות בית דוד וכ"ה בפי'

הבית

אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר״ח בתפלה מחזירין אותו [א] (עח) בבהמ״ז אין מחזירין אותו מאי טעמא בתפלה דלא מלי פטר נפשיה מהדרינן ליה בבהמ״ז דמלי מפטר נפשיה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל לא מהדרינן ליה לאו משום דמותר להתענות בר״ח דהא אמרינן [ב] בפ״ק דמגילה ובמגילת תענית דאסור להתענות אלא הכי קאמר אי בעי לא אכיל דבר שצריך בהמ״ז דאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה (עט) אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי ליה דלא אכל פת ה״נ דמהדר [ג] אמר ליה אין דא״ר שילא אמר רב טעה חוזר לראש [ד] משמע הכא דביו״ט לא סגיא דלא אכל פת דבר שצריך לברך אחריו בהמ״ז וקשה דבפ״ב דסוכה (דף כז.) קאמר גבי מתני׳ דקאמר אמר ר׳ אליעזר י״ד סעודות חייב לאכול בסוכה דטעמא דר״א תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה כן. ורבנן דאמרי אין לדבר קצבה סברי כדירה מה דירה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אף סוכה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל ועל כרחך היינו לא אכיל פת כלל דאי אכיל חייב לאכול בסוכה הלכך הא דקאמר הכא יו״ט דלא סגי דלא אכיל היינו דוקא בליל יו״ט הראשון [ה] של פסח וליל יו״ט ראשון של חג הסוכות והא דקאמר בפ״ב דביצה (דף טו:) ובפרק אלו דברים בפסחים (דף סח:) גבי יו״ט חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לביהמ״ד דברי ר׳ יהושע אפשר בבשרא ופרי דאין בהם בהמ״ז ומיהו קשה דמשמע יו״ט דומיא דר״ח ור״ח דוקא ביום דאלו בלילה [ו] אפי׳ בתפלה אין מחזירין אותו דאין מקדשין החדש בלילה הלכך נראה לרבינו יהודה [ז] דחייב אדם לאכול פת ביו״ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם והא דאמרי׳ בסוכה מכאן ואילך רשות דאי בעי לא אכיל הכי קאמר רשות משום סוכה ולעולם חובה היא משום שמחת יו״ט וא״ת הא בהא תליא דכיון שהוא אוכל צריך שיאכל בסוכה וי״ל משכחת לה כגון שהוא מצטער מפני ירידת גשמים ואינו חייב לאכול בסוכה אבל חוץ לסוכה חייב לאכול משום שמחת יו״ט ודוקא מלילה ראשונה ואילך רשות אבל בלילה ראשונה בכל ענין חובה ואפי׳ יורדין גשמים [ח] חייב לאכול כזית בסוכה דילפינן מחג המצות:

כד **עד** כמה מזמנין עד כזית ר׳ יהודה אומר עד כביצה. בגמ׳ קאמר דבקראי פליגי דר״מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ר׳ יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה הוי אומר עד כביצה ונראה דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו מדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:) והם מדקדקין בעצמם עד כזית ועד כביצה אלמא דהני שיעורי דרבנן נינהו ואמרי׳ נמי לעיל בהאי פירקא כגון דאכל שיעורא דרבנן ופירש״י דלא אכל אלא כזית ואמרי׳ נמי בפ״ב דסוכה (דף כו:) דר׳ צדוק אכל פחות מכביצה ולא בירך אחריו וה״ה פחות מכזית לר׳ מאיר ואי כזית או כביצה הוי מן התורה [ט] ופחות משיעור זה א״צ לברך כדחזינן בעובדא דר׳ צדוק א״כ במאי משכחת לה הא דאמרי׳ בפ׳ מי שמתו דאכל שיעור דרבנן דחייב אדם לברך מדרבנן והא דאמרי׳ לעיל (דף מח.) להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן לאו משום דכזית הוי שיעורא דאורייתא דאפי׳ לא אכל כלל יכול להוציא המחויב מן התורה כדפרשינן לעיל (סימן כ״א) (פ) ונראה דהלכה כר״מ דאמר בכזית אע״ג דקי״ל דר״מ ור׳ יהודה הלכה כר׳ יהודה [י] הכא קים ליה ר׳ יוחנן בשיטתיה דר״מ [כ] דאכל כזית *מברך עליו תחלה וסוף לעיל (דף לח:) ואמר לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ל] [ועוד] ר׳ יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכן פסקו ר״ח וה״ג ושאלתות דרב אחאי פ׳ וישמע יתרו דהלכה כר״מ דאמר בכזית אע״ג דלענין יוה״כ בעינן ככותבת (יומא עג:)

היינו משום יתובי דעתא וכן לענין שתיה נראה דצריך לברך על היין לאחריו אפי׳ שתה פחות ממלא לוגמיו אע״ג דלענין יוה״כ בעינן מלא לוגמיו לענין ברכת יין לא בעינן כולי האי כמו שחלקתי לענין אכילה *ובפ״ק דעירובין נסתפק רבינו יצחק בדבר זה אם סגי בכזית בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דדריש ר״מ ושבעת זו שתיה בעי כביצה כדדריש ר׳ יהודה ואכלת ושבעת אין שביעה פחות מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה לכך טוב ליזהר [מ] שישתה פחות מכזית (פא) או רביעית להסתלק מן הספק:

כה **מתני׳ כיצד** מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו (פב) בעשרה אומר נברך אלהינו °ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ״ד דגבי שיר והודאה כתיב למ״ד שירו לה׳ הבו לה׳ וכן גדלו לה׳ אתי אבל גבי ברכה כתיב [נ] במקהלות ברכו אלהים בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה אומר נברך לה׳ אלהינו במאה והוא אומר ברכו באלף אומר נברך לה׳ אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה׳ אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב (פג) הכרובים ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון [ס] שאכלנו משלו ר׳ יוסי אומר לפי רוב הקהל מברכים אמר רבי עקיבא מה מצינו בבהכ״נ אחד מרובים ואחד מועטין אומר ברכו את ה׳ ר׳ ישמעאל אומר ברכו את ה׳ המבורך: **גמ׳** אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל כלומר אע״פ שיש לו לומר ברכו נברך עדיף כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל והכי מסקנא נברך עדיף [ע] ואם אמר ברכו אין תופסין אותו על כך [דף נ ע״א] ותניא נמי הכי בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך והנקדנין תופסין אותו בכך ומברכותיו של אדם ניכר אם ת״ח הוא אם בור הוא. ירושלמי שמואל אמר אינו מוציא את עצמו מן הכלל התיבון ה״ז הקורא בתורה אומר ברכו א״ר אבין מכיון דהוא אומר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל:

כו **ה״ר** יהודה הברצלוני ז״ל כתב בשם רב סעדיה גאון שהעולה לס״ת אחר שאמר ברכו והשומעים עונין ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד גם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה׳ המבורך [פ] דכי היכי דאמרי׳ לעיל דהמברך בהמ״ז חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרוה אחרים ה״נ חוזר ואומר מה שאמרו האחרים ואע״פ (כב) שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל דה״נ המברך כשאומר נברך לא הוציא עצמו מן הכלל ואפ״ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו: [צ] (תניא נמי הכי) כיצד רבי אומר ובטובו חיינו ה״ז ת״ח [ק] ומטובו חיינו ה״ז בור חיינו ה״ז ת״ח חיים ה״ז בור א״ר יוחנן נברך שאכלנו משלו ה״ז ת״ח למי שאכלנו משלו ה״ז בור דמתחזי כמאן דמברך לאינש בעלמא והאי (דאמר) [דאמרי׳] למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו נסים שאני דמוכחא מלתא דקודשא בריך הוא [ר] דעביד ליה ניסא וא״ר יוחנן אמר נברך שאכלנו משלו ה״ז ת״ח על (כג) המזון שאכלנו °(משלו) הרי זה בור [ש] דמתחזי כמאן דמברך ליה למזון אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בתלתא דלא אידכר שם שמים אבל בעשרה כיון דאמר אלהינו מוכחא מלתא דתנן כענין שהוא מברך כך עונין אחריו נברך אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון [ת] שאכלנו משלו: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא וכו׳ ואוקימנא כר׳ עקיבא דאמר מה מצינו בבהכ״נ אחד מרובין ואחד מועטין °וכן פסיק רבא הלכה כר״ע:

כז **אמר** רבא כי אכילנא ריפתא בי ריש גלותא מברכינן בי תלתא תלתא (פג) וליברכו עשרה עשרה שמע ריש גלותא וקפיד

*) בתוס׳ שלנו הוא ביומא עט. ובסוכה כו:

דברי חמודות

ולזמן: (עח) **בבהמ״ז** אין מחזירין אותו. כשפתח בהטוב והמטיב כמ״ש במעדני יו״ט וכתב רמ״א ז״ל ואפשר דמ״מ יש לאומרו בתוך שאר הרחמן כמו שנתבאר בעל הנסים סימן קפ״ז ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרות שמות ואין לאמרו לבטלה כן נ״ל וכן נוהגים עד כאן וכתב הטור בשם הר״ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן אפילו בלילה אע״ג דגבי תפלה אין מחזירין אותו על שכחת החדש בלילה ה״מ להחזיר אבל לבוסיף ברכה אפילו בלילה נמי וכתב עוד הטור אם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא של ר״ח היה אומר הר״ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב אע״ג דהשתא לא סגי דלא אכיל מ״מ משום האי מיעוטא (דרובן של ר״ח אינן חלין בשבת) לא תקנו להחזיר וגם חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי הר״ר יחיאל ז״ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה וראיה משום יום שנתחייב בד׳ תפלות (בפרק ב״מ דף כ״ד) ה״נ כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך ע״כ וכתב הב״י דדעת הרשב״א כדעת הר״ר יחיאל דכיון דע״כ אכיל אפילו טעה בשל ר״ח מחזירין אותו ע״כ ומעתה לא ידענא למה פסק בש״ע שלו דאינו חוזר דהא הוה הר״ר יוסף יחידאה לגבי הר״ר יחיאל והטור והרשב״א כ״ש דעמוד ההוראה הוא הרשב״א ורמ״י ז״ל כתב לחלק דלא דמי ליום שנתחייב בד׳ תפלות דאותו היום אפילו בא בחול נתחייב בד׳ ברכות מה שא״כ ר״ח שבא בחול אפשר וסגי ליה דלא אכיל פת ולא יתחייב בבהמ״ז ועוד קדושת השבת לא בטילה לגביה יוה״כ כמו ר״ח שבטל לגבי שבת ע״כ ופשיטא שיפה עשה לחלק לפי שנמשך אחר פסק הש״ע שפסק שאינו חוזר ומפני כן הולכך למנות טוב טעם לדחות ראייתו של הר״ר יחיאל אבל אני אומר דלהלכה ולמעשה יש לנו לסמוך על הרוב האומרים שמחזירין אותו וכתב עוד הטור ולכ״ע אם שכח גם של שבת ונזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב כוללן כו׳ כדלעיל ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ומזכיר של שבת ור״ח כבתחלה: (עט) **אלא** מעתה שבתות ויו״ט דלא סגי ליה דלא אכיל פת. לשון הטור וכתב אחי הר״ר יחיאל ז״ל ובסעודה שלישית של שבת צ״ע אם מחזירין אותו לר״ת דאמר שיוצא במיני תרגימא בלא פת ודאי אין מחזירין אותו אפילו אם אכל פת דדמי לר״ח ולדברי המפרשים שצריך פת דילפינן מג׳ פעמים דכתיב היום גבי מן שהוא במקום פת לדידהו מחזירין אותו ע״כ וכתב הב״י דהגהות מיימוני כתבו בפ״ב בשם ראבי״ה דכיון דנהוג עלמא להזכיר שויה עליה כחובה וכה״ג פסק בה״ג גבי תפלת ערבית בפ׳ תפלת השחר ומדברי תרומת הדשן סי׳ ל״ת יתבאר לך דלא קיי״ל הכי ע״כ וכן סתם בש״ע דדין סעודה ג׳ כר״ח והכאב בזה בפרק כל כתבי בסימן ה׳ ובפרק הישן ס״ס ו׳ שנ״ע עליו מש״ס רל״א ולענין חולו של מועד כתב ב״י דדינו כר״ח וש״כ הסמ״ג והכלבו בהל׳ יו״ט וכן כתב רבינו ירוחם בנתיב ח׳ חלק ב׳ דנראה מדברי הרמב״ם ורש״י שאע״פ שחייב לאכול בז׳ ימי החג י״ד סעודות אחת ביום ואחת בלילה יכול להשלימו בפירות: (פ) **ונראה** דהלכה כר״מ דאמר בכזית. וכבר כתבתי בריש הפ׳ דתע״ג דתנן עד כמה מזמנין ה״ה לבהמ״ז דיחיד והש״ע שכתב בס״ס קצ״ו שאין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית לאו לכ״ע כ״כ דהא יש מחלוקת בצירוף לזימון ג׳ כמו שהזכיר הוא בסי׳ שאחריו סעיף ג׳ וכמ״ש ג״כ לעיל סעיף כ״ז: (פא) **או** רביעית. כבר כתבתי במי״ט שבעיני הנכון להגיה או רוב רביעית אלא שקשה עלי ממה שמצאתי כמו כן בתשובה לרבינו הלשון הזה רביעית והנני יוסיף בכאן להשיב על דברי רמ״י ז״ל שבש״ס ק״ן פי׳ דנראה לו שהספק בשתיה הוא משום דדרשינן ושבעת זו שתיה ומדהוקש לאכילה קי״ל כמ״ד בכזית אלא דאכתי דלמא שיעור שתיה בלח משערינן וכזית קרוש הוי רביעית בלח כדאמר בהמוציא יין או נימא דשיעור שתיה בלח היא וכבזית עד כאן דבריו והרי הדבר ברור שאין הספק שנסתפקו בו התוס׳ ורבינו בענין שיעור כזית עצמו אלא בענין שביעה שאפשר שהיא בכביצה ומעתה אם נעשה ספק בין לח וקרוש א״כ אפילו רביעית לא תספיק מכיון שכזית קרוש הוא בלח רביעית והיאך לא התמירו להצריך יותר מרביעית ועוד שא״א להיות ספק על הביצה אם הוא בקרוש שא״כ יהיה יותר מרביעית והכוס של ברכה כולו אינו ביותר מרביעית כדאי׳ התם בפ׳ המוציא יין אלא ודאי דאין ספק בין לח וקרוש דודאי דשיעור השתיה כמות שהיא דהיינו בלח אלא שהספק אם צריך שיעור כביצה והוא רוב רביעית דביצה ומחצה הוא רביעית הלוג ובמקומי אני עומד דדי לצאת מידי הספק כשישתה רוב רביעית אך איני כדאי לומר קבלו את דעתי: (פב) **בעשרה** אומר נברך אלהינו. כתב ב״י סי׳ קצ״ב בשם ארחות חיים שאם טעו המזמן בעשרה והעונים ולא ברכו בשם אין יכולים לחזור דאין זימון למפרע מיהו אם לא ענו אחריו הם ודאי מזמנין עליו ומסתבר דאף הוא מזמן דאין זה כמו שבירך עד שיענו אחריו עד כאן: (פג) **וליברכו** עשרה עשרה. מכאן יש לסוכיה דמצוה לחזור אחר עשרה והגהות מיימוני כתבו בשם

מעדני יום טוב

ולא הזכיר של ר״ח בעבודה חוזר לעבודה בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואולי דהשוא איכא למדחי כיון דמקום של ר״ח בעבודה הוא: [א] **בבהמ״ז** אין מחזירין אותו. כשהתחיל הטוב והמטיב אבל אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב הא אמרן דאומר ברוך שנתן כו׳ ועיין בדברי חמודות: [ב] **בפ״ק** דמגילה. נ״ל שצ״ל בפ״ק דתענית והוא בדף י״: [ג] **א״ל** אין. בגמ׳ איתא דרב עמרם שאלו לרב נחמן והשיבו אין דא״ר שילא כו׳: [ד] **משמע** הכא כו׳. דבגמרא אינו מפורש בהדיא פת וא״כ איתא הא מצינו בכמה מקומות בלישנא דרבינו דלא דייק בהא וכתב משמע על דבר המפורש בהדיא: [ה] **של** פסח וליל יו״ט כו׳. דחייבים לאכול פת כדלקמן וא״ת ושמואל אמאי נקט ר״ח י״ל דיו״ט לא פסיקא ליה: [ו] **אפילו** בתפלה אין מחזירין אותו. כדאיתא בס״פ תפלת השחר: [ז] **דחייב** לאכול פת ביו״ט משום שמחה כו׳. והא דאמרינן אין שמחה אלא בבשר כלומר דבבשר הוי שמחה אבל ודאי דפת בעי בהדיה כדמסיק דעיקר אכילה הוא לחם ובהכי לא קשיא דבר״פ דלעיל דף ל״ה סוף ע״ב וכן בפרק הרואה (דף פ״ז ע״א) [סי׳ מ״ז] לחד שינויא אין הפת משמח אלא כדאמרן דעיקר שמחה בבשר אבל עם הפת: [ח] **חייב** לאכול כזית כו׳. עי׳ בפ׳ הישן סי׳ כ״ב: [ט] **ופחות** משיעור זה א״צ לברך. אפי׳ מדרבנן כדחזינן כו׳: [י] **הכא** קי״ל רבי יוחנן בשיטתיה. והרי״ף כתב והלכתא כת״ק והשתא אין צריך לטעם דמכיון שסנאו רבי בלשון סתם הלכה כמותו וכ״כ רבינו בעצמו בשם הרי״ף בפרק כל הכלים סימן ה׳: [כ] **דאכל** כזית מברך כו׳. ר״ל הא דאמרי׳ בפרק כיצד מברכין דף ל״ח אמר ר׳ חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף וכן מפורש בתוס׳ דמהא דייקי: [ל] **ה״ג** ועוד רבי יוחנן אמר וכן הוא בתוס׳ לראיה אחרת דהלכה כר״מ מלבד הני ראיות דבסמוך אבל קשה דמה ראיה מרבי יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי״ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך וצ״ל לתרץ דאביי לא אתא אלא לתרץ שלא נצטרך לחלוף השיטה אלא אפילו לא נחלוף לא קשיא אבל מ״מ לר׳ יוחנן נשמע שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחבור המשניות שהרי היה לומד לפני רבי המחבר המשנה קרוב הדבר שמדרך קבלתו הוא שאמר מוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על רבי יוחנן אלא לרווחא דמלתא מתרץ ולהגדיל תורה: [מ] **שישתה** פחות מכזית. פירש הטור בס״ס ק״ל דהיינו דוקא בשאר שתיות אבל בשתיה המעונה כוס לא סגי בפחות מכמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית כדאיתא בפרק ע״פ סימן י״ח: **או** רביעית. כתב הב״י סימן ר״י שנ״ל שסובר רבינו דשיעור רביעית שוה לכביצה שאם הוא פחות מכביצה היאך היה מסתלק מן הספק בשתיית רביעית ע״כ ונ״ל דכביצה דקאמר היינו קרוש וכלומר דשיעור רביעית בלח הוה כמו בכביצה בקרוש דאלת״ה הא קי״ל דלוג שיעור ששה ביצים א״כ הרביעית ממנו הוא ביצה ומחצה אלא כדאמרן ומ״מ תמיהני דברים פרק המוציא יין דיין לח רביעית כי קרוש הוי בכזית ואיכא מאן דאמר דרביעית קרוש הוי פחות מכזית בלח והרמב״ם בפרק ג׳ מה״ב פסק בהדיא שאין מברכים ברכה אחרונה אלא ברביעית וכתב שם הכ״מ דטעמו משום דאשכחן באכילת איסורים שבתורה דחייב בשתיית משקים אסורים ברביעית דומיא דאוכלין בכזית ע״כ אבל אין נראה לפרש כן בדברי רבינו לכן הקרוב אלי להגיה בדברי רבינו שצריך להיות או רוב רביעית והיינו שיעורא דטעימת כוס של חיוב כמ״ש לעיל בשם הטור ואע״פ שהטור בעצמו סיים וכתב דבכוס של ברכה שא״א לשתות פחות מכזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית הלכך ישתה רביעית שלם ע״כ ומה אעשה ודאי שהנוסחא בדברי רבינו כך היתה אבל נראה לי מה שכתבתי שהגירסא שבדברי רבינו היא רוב רביעית אך גם בתשובה לרבינו הרא״ש כלל ד׳ סימן י״ד כתוב רביעית וצ״ע להגיה שני חבורים בענין אחד ועיין עוד בדברי חמודות גם בקצור המעדני יום טוב: [נ] **במקהלות** ברכו אלהים ברכו עמים אלהינו. תלמידי הר״י: [ס] **שאכלנו** משלו. נ״נ משלו לפירוש הרי״ף שכתב רבינו לקמן: [ע] **ואם** אמר ברכו אין תופסין אותו. שהרי כולל עצמו ג״כ במה שאמר שאכלנו כו׳. כן פירש רמ״י ז״ל: [פ] **דכי** היכי דאמרי׳ לעיל וכו׳. וכ״כ ג״כ מהר״י בשם הר״י ברצלוני וקשה לי דלפי מ״ש לעיל בשם הר״י דטעמא התם לפי שנברך הוא לשון ציווי לאחרים וא״כ שאני הכא שאמר המבורך וכלל עצמו בברכת הש״י וצ״ל דאפ״ה לא סגיא דסך כולל שבהמבורך אינו אלא שכולל עצמו בהודאתו שהשם הוא מבורך אבל האחרים שעונים ברוך הם מברכים להש״י ובזה צריך הוא ג״כ שיחזור ויברך ג״כ כמו האחרים: [צ] **תניא** נמי הכי. נ״נ אלא גרס כיצד רבי אומר והוא סיפא דברייתא דלעיל אם ת״ח הוא אם בור הוא: [ק] **ומטובו** חיינו ה״ז בור. א״ל אביי לרב דימי והכתיב ומברכתך יברך בית עבדך לעולם בשאלה שאני פירש״י שהשואל שואל כעני על הפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה והכתיב הרחב פיך ואמלאהו פירש רש״י הרחב פיך לשאול כל תאותך ומשני הסוא בד״ת כתיב: [ר] **ה״ג** בהרי״ף דעביד לן ניסא: [ש] **דמתחזי** כמאן כו׳. הוא לשון הרי״ף ואם כן לא גרסינן משלו והתוספות כתבו על המזון ה״ז בור דמשמע דמברך לבעה״ב המאכילו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו ע״כ ולפי זה גרס שפיר משלו ורש״י כתב דל״ג משלו וצ״ל דהיינו טעמא דב״י שכתב דנראה מדברי רש״י כפירוש הרי״ף אע״פ שהוא כתב לפי׳ הרי״ף בשם הרשב״א: [ת] **שאכלנו** משלו. נ״נ משלו כמ״ש לעיל:

סלה

תפארת שמואל

רבינו יונה אכן באשר״י כתוב בשבת ואולי בנוסח של רצה והחליצנו שאומר בשבת היה כתוב בו הקם מלכותך ומלכות בית דוד וק״ל: (כח) **יושב** הכרובים *על המזון וכו׳. *ונראה דכאן לא בעי לומר ובטובו חיינו דעיקר שעמא ד״ה תימא דמברך הבעה״ב אע״פ שאמר סתמא נברך שאכלנו משלו מ״מ איכא למשמע נמי דאבעל הבית קאמר ומש״ה צ״ל ובטובו חיינו אבל כשאומר אלהינו לית לן בה: כב) **ואע״פ** שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל. נ״ב כן נראה עיקר ודלא כדעת מהרש״ל שאומר הש״ץ ברכו א״צ לומר ברוך ה׳ המבורך: כג) **על** המזון שאכלנו משלו ה״ז כו׳. נ״ב רש״י לא גרס משלו אלא כלומר שהזכיר המזון ולא אמר משלו. אבל ג״י הרא״ש

וליפקו כד) בברכתא דבי ריש גלותא איידי דאוושא כ"ע לא שמעו אע"פ שנתחייבו בברכת השם בעשרה טוב להם זה ממה [א] שלא היו יוצאין בבהמ"ז שלא היו יכולין לשמוע את המברך:

כח אמר רבא תוספאה הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו (פד) ובריך לדעתיה איהו נפקי בזימון דידיה אע"פ שבירך כבר מלי למימר ברוך שאכלנו [ב] דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה של ירק (לעיל סי' כ"א) שאומר עמהם ברוך שאכלנו מיהו איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע ודוקא שנים עם האחד אבל אם ברכו שנים אין השלישי יכול לזמן עמהם דאי לא תימא הכי א"כ לאשמעינן רבותא טפי וכי תימא דאשמעינן הך רבותא דאפי' אחד אינו יוצא בזימון שנים כיון שבירך דאין זימון למפרע הא מלתא דפשיטא היא דכיון שבירך אין זימון למפרע:

כט מתני' שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק וכן ד' וכן ה' (פה) ששה נחלקים [ג] עד עשרה אינן כה) נחלקים עד שיהו עשרים: **גמ'** מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת. [א]חייבין לזמן קמ"ל כי הא דאמר ר' אבא אמר שמואל שלשה שישבו לאכול אין רשאין ליחלק (פו) פירוש שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אינן רשאין ליחלק וחומרא הוא שהחמירו חכמים בדבר וממשנה יתירה שמעינן לה דקתני שלשה שאכלו כאחת ומפרש להו שהתחילו לאכול ובירושלמי גרס בריש פירקין הכא את אמרת חייבין בזימון והכא את אמרת אין רשאין ליחלק כלומר מאי קמ"ל הייט רישא שמואל אמר כאן בתחלה וכאן בסוף ואיזהו בתחלה ואיזהו בסוף תרין אמוראי חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית [ב]זהו בסוף ואחרים אומרים אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זהו בסוף והא דפרשינן הכא שברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה היינו כמ"ד אכלו כזית זהו בתחלה °וכזית דנקט לאו דוקא אלא לאפוקי ממ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה דמשמע רק שגמרו בדעתם אע"פ שלא ברכו ברכת המוציא ואי הוי מפרשינן שישבו לאכול אע"פ שלא ברכו ברכת המוציא א"כ הוי כמ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אבל לא מסתברא לפרושי כן דחומרא יתירה היא זאת ורב אלפס גרס שלשה שישבו לאכול [ג]אע"פ שכל אחד ואחד אוכל לעצמו אינן רשאין ליחלק וכן פיר"ח שלשה שאכלו כאחת וכל אחד אוכל מככרו מצטרפין לזימון (פז) אבל לשון הירושלמי לא משמע כפירושו אי נמי כי הא דאמר רב הונא שלשה שבאו משלש חבורות אינן רשאין ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם אמר רבא [דף נ ע"ב] ולא אמרן אלא דלא זימון עלייהו בדוכתייהו אבל אי זימון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו פירש"י אזמון עלייהו בדוכתייהו כגון שנצטרפו אלו עמהן לזימון כדאמר לעיל קורין לו ומזמנין לו ומברכין עליו ואלו לא היו שם [ד]אלא כדי נברך וברוך שאכלנו ועכשיו הן באין לברך אין מזמנין דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו והקשה ה"ר יהודה דהא מלתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד שהרי כל אחד ואחד יצא ידי זימון עם חבורתו [ה]וגם לא שייך על זה לומר פרח זימון מינייהו שהרי זימנו כבר ולא פרח מהם אלא יצאו ידי זימון כמו אחרים והיאך יצטרפו ויאמרו נברך פעם אחרת ועוד דאין הגדון דומה לראיה שמביא ממטה שחלקוה דפרחה טומאה ישנה ממנה אפי' בחזירה דהכא לא שייך חזרה דכיון שנפטרו ידי זימון ואפי' נתקבצו השלשה יחד אין כאן חזרה ופירש הוא דאלו החבורות [ד] היו בכל אחת ארבעה ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו השלשה הנשארים והאי דקאמר אזמין עלייהו בדוכתייהו לא שהיו עמהם אלא הכי קאמר [ו]זימנו עמהם כאלו היו שם כי נשאר להם כדי זימון פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו הוי כמו מטה שנחלקה שפרחה ממנה טומאה ישנה ולא תחזור עוד אפי' בחזירה הכא נמי לא יצטרפו עוד לזימון ולשון אזמון עלייהו אינו מורה כלל על הפירוש הזה ומה שהקשה הר"י דמלתא דפשיטא הוא שלא יזמנו עוד שהרי כל אחד יצא ידי זימון עם חבורתו לא קשיא מידי [ה] דרבותא קמ"ל שאע"פ שאכלו אלו השלשה ביחד אח"כ וגמרו סעודתן שהתחילו עם חבורתן בלא נט"י ובלא המוציא כדמשמע לישנא דמשנה [ז]דשלשה שאכלו כאחת דמינה דייקי הך דרב הונא (פח) אפילו הכי אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו אפי' על מה שאכלו אחר מכן כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה וכל אחד חוזר למקום שפסק ועתה מדמה ליה שפיר למטה ישנה דאע"פ שחזרו לחבורה אחרת ואכלו יחד אינם מצטרפים לזימון:

ל מתני' שתי חבורות שאכלו בבית אחד בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו (פט) [ו] הרי אלו מצטרפים לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמם:

גמ' תניא [ח]היה השמש ביניהם [ז] השמש מצרפן °לא מיבעיא שתי חבורות שאכלו בבית אחד (צ) אלא אפי' בב' בתים שאין רואים אלו את אלו כלל השמש מצרפן וכן פירש ר"ח [ח] דאורחא דמלתא נקט מתני' שתי חבורות אוכלות בבית אחד והוא הדין בשני בתים וכן פירש בעל הלכות גדולות וכן משמע בירושלמי ר' יונה ור' אבא בר' זימנא בשם ר' זירא לשני בתים נצרכה א"ר יונה [ט] והוא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן והא אילין [י] בית נשיא מה את עבדת לון כבית אחד או כשני בתים אם היו דרכן לעבור אלו לאלו מזמן ואם לאו אינו מזמן ור' ברכיה מוקי אמורא אתרעא מילעא דבי מדרשא [כ] והוא מזמן על אילן ועל אילן:

לא מתני' אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכ"א מברכין:

גמ' ת"ר יין שלא נתן לתוכו מים *מברכין עליו בפה"ג ונוטלין הימנו לידים פירש"י דשם מים עליהם ומי פירות איקרו משמע מתוך פירושו דכל כו) מי פירות ראוין לנט"י אבל משנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה ביין ותימה דבפ' כל הבשר (דף קז.) אמרי' דקפדינן אמנא. וחזותא ותנן במס' ידים (פ"א מ"ג) מים [ל] שנפל לתוכו קומוס וקנקנתוס ונשתנו מראיהם פסולין אלמא אפי' מראה מים בעינן ומי פירות אפי' מראה מים אין בהם (צא) [מ] ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהם גרוע ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם וטפי נראה כפי' הראב"ד ז"ל שפירש האי נוטלין ממנו לידים דקאמרינן הכא לאו נט"י המכשירים לאכילה קאמר דאין נט"י בשום משקה אלא במים לפי שעשו נט"י לחולין כטהרת מקוה לתרומה [ואין עושין מקוה אלא מן המים] דכתיב וידיו לא שטף במים מכאן סמכו (חולין דף קו.) לנטילת ידים (צב) אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמר וגרסינן בדברי ר' אליעזר ונוטלין הימנו לידים בין ברישא דלא נתן ובין בסיפא דנתן לתוכו מים ואית דגרסי משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים [נ] ופי' דמיירי במים אחרונים דלאו אורח ארעא [ס] דמשי ביה ידיה וחוזר ומברך עליה: **לב במאן** אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת כמאן כר' אליעזר פסק ר"ח כרבנן וגם ברייתא דבסמוך דאין סומכין את הקערה בפת פליגא אדשמואל הלכך אין הלכה כשמואל °מיהו בפ"ב דמס' יו"ט (דף כח:) אמר [ט]הני סופלי דחיותא ביומא טבא היכי *עבדינן להו ומסיק דמטלטלין אגב ריפתא כדשמואל דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת אלמא דסתמא דגמרא סבירא ליה כשמואל ובה"ג גבי הלכות קידוש והבדלה כתב והלכתא כרבנן דאמרי עד שלא נתן לתוכו מים נמי מברכין עליו בפה"ג [ואין נוטלין הימנו לידים] ואע"ג דאמרי' כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת כמאן כר' אליעזר וקי"ל הלכתא כשמואל

רש"י הני סופלי · גרעיני תמרים: **היכי** עבדינן להו . כיון דלאדם לא חזו ומאכל בהמה לא משתרי אסירי בטלטול: **עושה** אדם כל צרכו בפת · ומטלטל ע"י הפת ולא חיישינן לבזיון אוכלין:

הגהות הב"ח א חייבין לזמן הא קמ"ל כי הא כו' שלשה שישבו לאכול כאחד ועדיין לא אכלו אין כו': ב זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית וכו' והא דפריכית הכא כו': ג אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו לעצמו אינן כו': ד אלא עד כדי נברך: ה וגם לא שייך לומר על זה פרח זימון כו'. ו דזימנו עליהם כאלו היו שם: ז שלשה שאכלו כאחת אפ"ה כנ"ל ותיבות דמינה דייקי הך דרב הונא נמחק: ח תנא אם היה השמש כו': ט הני סופלי לחיותא ביומא טבא כו' דמטלטלין להו אגב כו':

מעדני יום טוב

[א] שלא היו יוצאים בבהמ"ז. וכך העתיק הטור בסימן קצ"ג וכ"כ התוס' לקמן ריש סימן ל' כמו שהעתיק לשונם שם וכתב הב"י דבהמ"ז לאו דוקא אלא חובת הזימון קאמר דאלו ידי חובת בהמ"ז אע"פ שלא ישמעו מפי המברך היו יכולים לצאת ע"י שיברך כל אחד לעצמו דאין סברא לומר שצריכים לשמוע כל הברכה מפי המברך ואינם רשאים לברך כל אחד בהמ"ז לעצמו דאדרבה טוב שיברך בהמ"ז כל אחד לעצמו בלחש ע"כ וכמו שאכתוב בסוף פירקין: [ב] דלא גרע ממי שבא בתוך הסעודה כלדעיל סימן מ': בתב הרי"ף אמר ר' עקיבא מה מצינו כו'. רי"א ברכו את ה' המבורך ומנהגא כרבי ישמעאל ונראה לי להגיה כן בדברי רבינו דבלי ספק שנשמטו מידי הסופר המעתיק: [ג] עד עשרה נחלקים. כלומר נחלקים בענין שיוכלו לזמן אבל לא שיתחלקו אחד אחד או שנים שנים בענין שיפטרו עצמם מזימון. תהר"י: [ד] היו בכל אחת ארבעה. ושל שלשה דקאמר היינו שנשארו שלשה: [ה] דרבותא קמ"ל. כלומר דבר גדול קמ"ל: [ו] הרי אלו מצטרפין לזימון. דכיון שרואין אלו לאלו כמו אם היו אוכלים כולם בחבורה אחת דיינינן להו. תלמידי הר"י: [ז] השמש מצרפן. כלומר אע"פ שאין רואין אלו את אלו כיון שהשמש משמש לב' החבורות כחבורה אחת דיינינן להו. תהר"י: [ח] דאורחא דמלתא נקט. והתוספות כתבו דמשום חידוש דסיפא נקט דאפילו בבית אחד אם לאו אין מזמנין: [ט] והוא שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן. וכתב הרשב"א שנראה דאפילו לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דה"ל כהסיבו יחד וכ"כ הראב"ד ז"ל מכאן שאפילו ברכת הזימון בעי הסבה אבל ראיתי לגדולי המפרשים שפירשו דברכת הזימון אינה צריכה הסבה ע"כ וא"כ לפי מסקנת רבינו בריש הפרק שאע"פ שלא ברכו ברכת המוציא ביחד נקבעו לזימון בשתי חבורות נמי לא בעינן שיכנסו מתחלה עמהם להצטרף יחד ואפשר שיש לחלק בין צירוף דחבורה אחת לצירוף דשתי חבורות. ב"י סימן קצ"ה: [י] בית נשיא. פי' חופה ועי' בפ' היכן סימן מ"ה: [כ] והוא מזמן. פי' האמורא: [ל] במסכת ידים פ"ק וה"ג שנפל לתוכן דיו קומוס אבל גם בטור ריש סימן ק"ס השמיט דיו: [מ] ושמא יש לחלק. עיין בדברי חמודות: [נ] ופי' דמיירי במים אחרונים. ונראה דה"ה הנוטל קודם קידוש לנקיות בעלמא אלא שאפשר שהראב"ד סבירא ליה כהמפרשים דנוטלין קודם קידוש לסעודה כמו שיתבאר בל זה בפרק ע"פ ומש"ה לא כתב אלא במים אחרונים ומשום ניצי פסחים נחוד לא חש למכתב: [ס] ה"ג בד"י דמשי ביה ידיה וחוזר ומברך עליה · ונראה לי דגרסינן תו וחכ"א בין כך ובין כך מברכים עליו בפה"ג ואין נוטלין הימנו לידים והא דאמרו חכמים בין כך ובין כך מברכים עליו בפה"ג מקשינן בגמרא למאי הוי פירשו התוספות ולמאי אשתני לעלויא ומשני לקורייטי פירש"י פייסו"ן בלע"ז ובלשון חכמים אטמלים ואלונתית ע"כ ורי"ף כתב וקיימא לן כחכמים ואין להגיה זה דבס'

דברי חמודות

מהר"ש שמצוה לחזר אחר עשרה מדגרסינן בגמרא רבינא ורב חמא בר בוזי איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הכי אמר רבה הלכה כר"ע ע"כ ונראה לי דרבינו לא הוצרך להביא ההוא עובדא לאשמעינן הא דמצוה לחזר אחר עשרה לפי שנשמע מכך דהכא שהוצרך לכתוב כלאו הכי וכתב רמ"י ז"ל בסימן קצ"ג וז"ל כשהם שמונה לחזר אחר ג' כשהם שנים משום ברוב עם הדרת מלך כן כשהם תשעה מצוה להם לחזר אחר עשירי כדי שיברכו בשם משום ברוב עם הדרת מלך אבל בפחות אפשר לומר דלא אטרחו רבנן לחזר אחר עשרה מיהו נ"ל להסתפק ולומר דאפילו מז' ואילך חייבים לחזר אחר עשרה כיון דג' אוכלי ירק מצטרפין ע"כ ועיין לעיל סעיף ס': (פד) **ובריך** לדעתיה. ולא זימן עם שנים אחרים שאם זימן עם שנים כיון דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו כמו שאכתוב לקמן סעיף פ"ח בשם הרשב"א: (פה) **ששה** נחלקים עד שיהיו עשרה. פירש רש"י אם ירצו אם רצו וכתב רמ"ה דנראה לי דה"ה בששה אינם מחויבים ליחלק רק אם ירצו נחלקים: (פו) **פירוש** שישבו לאכול וכו'. עיין לעיל סעיף ב' דאפילו לא הוקבע מתחלה כו' וכתב הב"י ס"ס קצ"ג שמצא כתוב שנים שאכלו בקרן זוית ואחד אכל בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי הלכה למעשה למורי אם יש להם לזמן יחד אם לא והשיב לי כן כי מאחר שלא נתכוונו להסב יחד אינם חייבים בזימון ורשות בידם ליחלק וגם אם רצונם יכולין לזמן ושאלתי לו איזה מהם עדיף והשיב לי טוב שיזמנו משום ברוב עם הדרת מלך יצחק בר אברהם ע"כ. כתב רמ"א ז"ל המנהג שלא לזמן בבית העכו"ם וכ"ל הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עכו"ם משום יראת עכו"ם והוי כאילו אכלו בלא קבע ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן הוא יברך בעה"ב הזה ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאילו לא קבעו עצמם יחד ע"כ ורמ"י ז"ל קרא תגר על זה ושהמשנה המנהג לא הפסיד לפי שנראה לו שהוא מנהג בטעות שהרי מרגלא בפומייהו דאינשי כשאוכלים בבית עכו"ם לומר אין מזמנין בבית עכו"ם ולא איתמר בשום דוכתי אלא ודאי שהוא בטעות מאמר דריב"ל בפ"ב דביצה שאמר אין מזמנין את העכו"ם בי"ט שמא ירבה בשבילו וכם טעו לומר אין מזמנין בבית העכו"ם ע"כ ולי אפשר לומר שאין כאן מקום טעות אלא מאחר שנהגו כן מהני טעמא דכתב רמ"א ז"ל ונתפשט בין העולם על זה הלשון לומר אין מזמנין בבית העכו"ם ונלקח הלשון מהך לישנא דריב"ל כמו שכתב רמ"י ז"ל אבל לא בטעות כ"א על זה הלשון: (פז) **אבל** לשון הירושלמי לא משמע כפירושו. והטור כ' שצריך לחוש לשתי הגרסאות אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אין רשאין ליחלק: (פח) **אפ"ה** אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו כו'. ואם לא זימנו עליהן במקומן חייבין לזמן ואינם רשאים ליחלק ואפילו לא אכלי אלו הג' ביחד משנתחברו כדפירש"י וכתב הב"י וזה לשונו ויש לדקדק א"כ היאך מצטרפים שהרי ברכת הזימון ליתא אלא על הפת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו וז"ל שכשאכלו ג' חבורות בבית אחד עסקינן שהחבורה זו אכלו בזוית זו וזו בזוית זו דהשתא אע"פ שאח"כ מתקבצים בזוית הג' להצטרף זה לזה ולזמן אע"פ שלא הסבו ביחד ולא אכלו ביחד כיון שנתועדו לזמן אינם רשאים ליחלק עוד על כן צריכים לאכול ביחד דחל עלייהו זימון ושוב אינם רשאים ליחלק ע"כ. וכשאוכלים ביחד את"כ א"צ חזרה למקום הראשון כדמסקינן בפרק ע"פ סי' ו' ועמ"ש בפרק דלקמן סעיף ל"ד ורמ"י ז"ל כתב דכ"ל דמיירי אפילו אכלו בשני בתים וה"ק אינן רשאים ליחלק ואפילו לא אכלו ביחד משנתחברו וגם א"צ לאכול כאן כלום ומיירי ששנים הראשונים שאכלו עמהם עם כל אחד מהם גם הם נתפרדו ואם היו חוזרין למקומן לא היו יכולים לקיים ברכת הזימון שם לפיכך טוב יותר שיברכו כאן ויקיימו מצות זימון משיחזרו לברך במקומן ולא יוכלו לקיים מצות זימון במקומן

וסיים בדבריו שאפשר לומר שכל הפירושים אמתיים אליבא דהלכתא ע"כ והר"ר יונה כתב שלענין מעשה נראין דברי רבינו יהודה וכתב דלפי זה ה"ה אם היו ג' בכל חבורה והלך אחד קודם הזימון ובא אחר ואכל כזית ונצטרף עם אלו השנים הראשונים חימנו שלשתן כיון שכבר זימנו חבורתם אע"פ שלא זימנו עמהם פרח זימון מינייהו והרשב"א כתב שרבינו האי פירש ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק מחבורתם הראשונה כי היכי דלא לפקע תורת זימון מחבורתם והיינו דאמר רב חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' בני אדם כלומר הא אילו באו מחבורה של ד' רשאים ליחלק משום דהכתי איכא תלתא בחבורה הראשונה דיכולים לזמן לעצמן ולפי פי' זה מתני' ה"ק ג' שישבו לאכול אין אחד מהם רשאי ליחלק מהם אע"פ שמצטרף הוא עם אחרים מפני שהוא מפסיד זימון מחבורתו הראשונה ואמר רבא ל"ש כו' כלומר ואם מיהרו אליו ג' שבאו מג' חבורות. וזימנו לעצמן פרח זימון מן החבורות הראשונות ונראה לפי פי' זה שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרים שלנו וכן הוא גורס אמר רבא ואי אזמין פרח זימון מינייהו והא קא משמע לן רבא דאע"ג דאמרינן לעיל הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה איהו נפקי בזימון דידיה התם הוא דוקא כשלא יצא זה השלישי ידי זימון אבל הכא דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו ע"כ ויש לחוש לכל הפירושים ומשום הכי כתב רמ"י ז"ל דגם לפי הפירוש הזה דאם הם ד' דרשאים ליחלק דוקא כשיזמנו אלו הנפרדים קודם שיזמנו הנשארים במקומן שאם יזמנו ג' הנשארים קודם להם יפרח מהם הזימון מאלו הג' כפי הפירוש של רבינו יהודה: (פט) **הרי** אלו מצטרפין. ובלבד שישמעו בהמ"ז מפי המברך כ"כ התוס' וכבר כתבתי במעדני י"ט בשם הב"י דבהמ"ז לאו דוקא אלא ברכת הזימון בלבד ועיין עוד בסוף פירקין: (צ) **אלא** אפי' בשני בתים וכו'. ובין ברואין אלו את אלו ובין על ידי שמש מצטרפין ומיהו כתב הר"ר יונה שאם רה"ר מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפים בשום ענין ובפ' היכן סימן מ"ה יתבאר דין בני החופה האוכלים בכמה בתים: (צא) **ושמא** יש לחלק דמים שנשתנו מראיתם גרועין ממי פירות כו'. ובש"ע בסימן ק"ס כשאזכיר סברת המכשיר במי פירות כתב דדוקא בשעת הדחק ונ"ל משום דדימהו למ"ש בהגהות לעיל בפ"ב דשכר ודבש נוטלים מהם בשעת הדחק וכתב הב"י על הג"ה זו שאין דבריו נראין בדבש ואפי' בשעת הדחק שהרי אינם מנוקים ע"כ אבל נראה דלפום ריהטיה לא דק שהדבש הוא דומיא דשכר שהוא מבושל במים ומשנה שלימה שנינו בפ"ב דקדושין דף מ"ח התקדשי לי בכוס של יין ונמצא של דבש של דבש ונמצא של יין והדברים פשוטים דדבש כמו היינו שהוא משקה ודומיא דיין נמי וז"ל רמ"א וכ"ש דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלים דעיקרן מים ע"כ וכמרדכי בפרק דלקמן תירץ דהכא מיירי דוקא ביין לבן: (צב) **אלא** נטילה לנקיות בעלמא קאמר. והרשב"א בת"ה הארוך כתב אחר הדברים האלה של הראב"ד בלשון הזה ובכל' נט"י שחיבר הוא ז"ל פירשה לנט"י המכשירים לאכילה וכן ודאי נראה דאי לא נימא אין רוחצין בו את הידים שאין נטילה אלא ע"ש אטבל ע"ש שצריך ליטול בכלי ע"כ וכן פסק בת"ה הקצר וז"ל היין כשר לנט"י בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא

יהא

תפארת שמואל

כרה"ש נראה עיקר וכמו שפי' התוס' דהכל תלוי במה שמזכיר המזון כ"ל: כד) **וליפקו** בברכתא דבי ריש גלותא וכו'. ומכאן שאסור לאדם להקדים ולברך קודם שיזמן. אפי' יש לו צורך או אפי' בהול ללמודו דאל"כ מאי פריך תלמודא וליפקו וכו' והשתא ק"ו אפי' מברכת אלהינו לא היו. יכולין להקדים אי לאו דאוושא ק"ו שילך בלי זימון וק"ל: כה) **אינן** נחלקים עד שיהיו עשרים וכו'. פירש"י ורבינו יונה אם ירצה לחלק לשתי חבורות ונראה דכ"ש אם הם ששה דאינם מחויבים לחלק אלא אם ירצו קאמר דהא אפי' גבי עשרים דאוושא מלתא וכיה ראוי לחלק אפ"ה רשות ק"ו גבי ששה ועוד משום רוב עם הדרת מלך הנראה בעיני כתבתי: כו) **דכל** מי פירות ראוין לנט"י וכו'. והא"ז כ' לעיל בפ"ב דבשעת הדחק נוטלין משכר שעורים ודבש שקורין מעד ע"ש:

לברך

ה"מ במידי דלא ממאיס אבל במידי דממאיס לא ונראה דאפי' שמואל מודה דבמידי דממאיס אסור כדמוכח בשבת בפרק במה טומנין (דף נ:) בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זיתים בשבת [ע] פי' ליטול ידיו במים היוצאים מהם שמחזקים הם ומעבירים את הזוהמא כדתנן (ע"ג דף עה.) א) או מולגן במי זיתים אמר ליה וכי בחול מי התירו לך סבר משום הפסד אוכלין נימא פליגי דשמואל דאמר עושה אדם כל צרכו בפת אמרי פת לא מאיסא הני מאיסא והא דקאמר הכא כמאן אזלא הא דקאמר שמואל כר"א ה"ק ר"א ס"ל כשמואל ועדיפא מיניה מתיר אפי' היכא דממאיס הלכך קי"ל כשמואל דהיכא דלא מאיסא עושה כל צרכו בפת (נג) °ומותר לסמוך הקערה בפת [פ] אי לא ממאיס ויש שנוהגים לאכול דייסא וחבילא בפת במקום כף [צ] כיון שאוכלין הפת אח"כ במס' סופרים (פ"ג הל' י"ד) גרסינן אין נוהגין בזוי באוכלין ואין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על גב קופה מלאה זיתים ותמרים וגרוגרות אבל יושב הוא [על גבי קופה מלאה קטניות או] על גבי עיגול של דבלה מפני שנהגו כן אין סומכין באוכלין ואין מכסין באוכלים ואין אוכלין באוכלין אא"כ ראוין לאכילה [ק] פי' שראוין לאכול אלו עם אלו ואוכלן ביחד דאין לפרש [ר] שהן ראוין לאכילה דכ"ש אם אינן ראוין לאכילה דמותר להשתמש בהן [ש] דכשיםתמש מעשה עץ שימש אלמא אסור לאכול דייסא עם פת [ת] במקום כף ואפשר דההיא דמס' סופרים פליגא דשמואל דקתני ואין סומכין אוכלין באוכלין ולשמואל שרי דהא לא ממאיס ואנן קי"ל כשמואל [א] ולא ממאיס הפת שאכל בה דייסא וראיתי גדולים [ב] שהיו אוכלין בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא א"ר יוסי בר חנינא [ג] מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר ר' אושעיא בעינן מצוה מן המובחר. ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין את הקערה בפת ב) ואין זורקין בפת כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין ודוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס (נד) כגון אמגוזי ורמוני וחבושי לית לן בה ושמואל מודה בכל מה ששנינו בברייתא זו (נה) [ד] בר מאין סומכין דשרי אי לא מאיס. תנו רבנן מושכין יין בצינורות לפני חתן וכלה °ומיירי שמקבלן בכלי בפי נטר (נו) וזורקין לפניהן קליות ואגוזין בימות החמה [ה] אבל לא בימות הגשמים [ו] אבל לא חתיכות וגלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים:

לג אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו מסלקן לצדדין ומברך תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן הא דתנא בולען במשקין והא דתנא פולטן במידי דלא מאיס והא דתני מסלקן לצדדין במידי דמאיס פר"ח ז"ל במשקין בולען ואין מברך עליהן משום דאידחו להן מתורת משקין דאינן ראוין לשתות לכל אדם הלכך אין להקפיד על ברכתו אפי' יכול לברך ע"י הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהן ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דנימאיס התירו לו לסלקן לצד אחד ולברך ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולברך ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך דשאני הכא דנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה [ז] אלא שלא היה יכול לברך (נז) וכן פי' ג) הראב"ד ז"ל. [דף נא ע"א] ומידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד ולברך תרגמה ר' יצחק קסקסאה קמיה דר' יוסי בר אבין משמיה דר' יוחנן משום שנאמר ימלא פי תהלתך. מי שאכל ושכח ולא בירך לפניו מהו שיחזור ויברך (נח) [ח] ומסיק שחוזר ומברך כל זמן שלא גמר סעודתו (נט) ולאחר שגמר סעודתו אינו חוזר ומברך [ט] משום שנראה ונדחה: **לד תניא** טבל ועלה בעלייתו אומר אקב"ו על הטבילה פירש"י משום דבעל קרי אסור לברך קודם טבילה וטבילת בעלי קריין שכיח לכך נהגו בכל הטבילות לברך (כו) אחר הטבילה ואע"ג דהשתא בעל קרי מותר בדברי תורה (ק) [י] לא נשתנה המנהג והיינו טעמא נמי דמברכינן על נט"י אחר הנטילה משום דהבא מבית הכסא לא מצי מברך קודם נטילה הלכך נהגו כן בכל הנטילות כדי שלא יבא לברך באיסור היוצא מבית הכסא ועוד איכא טעמא לנט"י דאחר נטילה נמי מיקרי קצת עובר לעשייתן (קא) כל זמן שלא נגב ידיו דאמרי' [כ] בפ"ק דסוטה (דף ד:) (קב) כל האוכל בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא:

לה אמר ר' זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא (קג) עשרה דברים נאמרו בכוס

רש"י לפצוע זיתים. בלעו"א בלע"ז על הסלע למתק מרירתו: **הבי** גרסינן בתוספתא חולטן ברותחין או תולגן במי זיתים דרך לבשל זיתים להיות רכין להוציא שומנן חולטן אשקלי"ד בלע"ז כמו לחלוט ולאשישה: **כל** צרכיו. בין תשמיש בין לפרר אותה ולמחות בתבשיל רותח:

הגהות הב"ח א) או מולגן במי זיתים אמר להו וכי בחול מי התירו קסבר משום כו'. נ"ב עיין בפ' בתרא דמס' ע"ג עס. מבואר דברייתא הוא דבסוף עקרות ליתא במתני': ב) ואין זורקין את הפת וכשם שאין וכו': ג) הראב"ד ז"ל במידי וכו' פי תהלתך. בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל וכו' שנראה ונדחה והוא"ל ואדתי אדתי תניא טבל כו':

דברי חמודות

יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי שקובע ברכה לעצמו לברך בפה"ג ע"כ ס"ל דחכמים האוסרים ע"כ לא קאסרי אלא לכתחלה לפי שסובר ג"כ כדעת המכשירין במי פירות וא"כ יין נמי אלא ודאי דמשום חשיבתו נאסר וא"כ לא נאסר אלא לכתחלה אבל בדיעבד מכיון שלפי הדין כשר כשאר מי פירות ודאי דעלתה לו הנטילה כך נ"ל מ"מ אע"פ שהראב"ד תוך מפירושו כמו שהעיד הרשב"א מ"מ הדין דין אמת דהא כ"ש הוא שאם נאסרהו לצורך אכילה שמקיים מצות נטילה כ"ש לנקיון בעלמא ואע"פ שיש לצדד דמים אחרונים שהם חובה המירי כדמשמע בפרק כל הבשר ובדברי רבינו בסוף פרק דלקמן מ"מ לענין בזיון נראה ודאי דלא שנא ולשון הטור בסימן קע"א אפילו נטילה שא"צ אכילה ונתכוין לדברי הראב"ד הראשונים ואע"פ שהוא סובר שלא נדחו דבריו מ"מ למדנו מלשונו דכ"ש הוא מנטילה שהיא לצורך אכילה: (נג) **ומותר** לסמוך הקערה בפת אי לא ממאיס. כבר כתבתי במי"ט הפי' בשם הב"י שנסתפק בקערה מליאה מרק או דייסא ורמ"י ז"ל כתב כסברא האוסרת דשאני לאכול דייסא עם פת דשרינן לקמן דלא מאיס ליה לעצמו ולא דמי ליה הך דהכא שעל ידי נפילת המרק והדייסא נמאס אפילו לעצמו: (נד) **כגון** אמגוזי כו'. כבר כתבתי במעי"ט דאפילו שלא בקליפתן שרי שאינן מתמעכים וכתב רמ"י ז"ל דדוקא חיים אבל מבושלים מתמעכים ע"י זריקה ונמאסין ואסור: (נה) **בר** מאין סומכין כו'. כבר כתבתי במי"ט דזריקה אפילו אי לא מאיס אסור מהטעמים שכתבתי שם בשם הב"י וכתב עוד הב"י דמדברי הרשב"א בשם רבינו האי וכן מדברי הר"ר יונה נראה שאין חילוק בין פת לשאר דברים ואפילו בפת כשלא נמאס זורקים אותו וכן נראה מדברי רש"י שפי' על אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה כו' שהרי אף בימות החמה הם נמאסות בזריקה נראה מדבריו שאם לא היו נמאסות היה מותר לזורקן אף על פי שגלוסקאות פת הן ע"כ ואע"פ שבספרו הש"ע לא הזכיר דעת אלו המתירין וגם רמ"א לא הגיהם אבל רמ"י ז"ל כתב גם לסברתם: (נו) **וזורקין** לפניהם קליות ואגוזים כו'. וכתבו התוספות דעכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקם אלא במקום נקי וכ"כ הר"ר יונה והגהות מיי' פ"ז מה"ב וכתב עוד שם שמהר"ם נוה לכבדם משם כדי שלא ידרסו עליהם: (נז) **וכן** פי' הראב"ד ז"ל. וכן עיקר רמ"א ז"ל: (נח) **ומסיק** שחוזר ומברך כו'. כיון ששכח ולא בירך בודאי אבל אם הוא מסופק אם בירך אם לאו לא יחזור ויברך כמ"ש רבינו בשם השאלתות לעיל בפ"ג סי' ט"ו: (נט) **ולאחר** שגמר סעודתו כו'. וז"ל הב"י סימן קס"ז כתב הכלבו אי גמר סעודתיה ולא יכיל למיכל טפי לא ליברך משמע מדבריו שאם יכול לאכול יותר יחזור ויאכל ויברך עליו תחלה וזה אפשר לדעת הראב"ד בשכח והכניס משקים לתוך פיו אבל אין הפוסקים מודים לו כמו שיתבאר בסי' קע"ב הלכך אפילו יכול לחזור ולאכול אינו צריך עכ"ל הב"י ולכן אני תמה על רמ"י ז"ל שכתב וא"ל אבל אם לא נזכר עד שגמר סעודתו והוא שבע א"צ לברך ולאכול עוד כזית אחריו על השובע שאין הברכה חובה אלא כשרוצה לאכול ע"כ וגם דברי עצמו סותרין שבסוף דבריו כתב אלא כשרוצה לאכול והרי לדידיה לא ברצונו תליא מלתא אלא ביכלתו אם יכול לאכול שאינו שבע לגמרי וה"ל לכתוב בסוף דבריו אלא כשיכול לאכול: (ק) **לא** נשתנה המנהג. ואע"פ שבסוף מס' נדה לא כתב כן וכמו שכתבתי במי"ט כתב הב"י טי"ד סי' ר' שכמו שכתב שם הוא עיקר לענין דינא והכי אורויי מורינן ולכך גם בפ"ק דפסחים לא כתב בשם ר"י אלא דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה והיינו שלא למחות ביד הנוהגין כן לפי שיש להם על מה שיסמוכו אבל לענין דינא מורינן כמ"ש בה' נדה שכשפושטת מלבושיה כשהיא עומדת בחלוקה תברך וכתב הטור בשם הראב"ד שאם לא ברכה קודם שפשטה תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת וכתב ב"י דטעמו משום שלא יהא לבה רואה את הערוה וכדאיתא בסוף פרק מי שמתו אמתני' דאם ירד לטבול אם יכול לעלות כו' ואני כבר כתבתי בס"ד בפרק מי שמתו סעיף קי"ג דבאשה לא שייך לבה רואה את הערוה דא"כ לבישת חלוק מאי מהני לה אלא טעמה משום שכשהיא ערומה הוי בכלל ולא יראה בך ערות דבר ולא שלא יהא לבה רואה שכיון שערותה למטה מאד לא שייך לבה רואה הערוה אלא כשהיא ערומה הוי בכלל ולא יראה ומש"ה בחלוקה סגי לה וא"צ לחגורה וה"נ דכותיה במים עכורים דהוי כמו לבישת חלוק ועדיפא נמי דהא אפילו באיש שצריך לחגורה ג"כ סגי בעכורים כדמפרש התם בגמ' דדמו כארעא סמיכתא ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג שלאחר הטבילה בעודה עומדת בתוך המים מכסת עצמה בבגדה או בחלוקה ומברכת: (קא) **כל** זמן שלא נגב. ורבינו ירוחם כתב שראה לרבותיו נוהגים אחר שפשוף ידים מברכים קודם שיטלו עליהם מים שניים כיון שהם נקיות כבר ולדברי כולם צריך לברך קודם ניגוב עכ"ל וכ"כ המרדכי שיש מברכים בין שפיכה ראשונה לשפיכה שניה והמברך אחר נטילה קודם ניגוב חשיב לפני עשייתן כו' וכתב רמ"א ז"ל ואם שכח לברך עד אחר ניגוב מברך אח"כ ע"כ וטעמו נ"ל משום דבלאו הך טעמא דניגוב הוא מכלל הנטילה א"כ מדמינן ליה לטבילה לגמרי וראיתי בהגהת אשר"י לעיל פ"ב בסוף ההג"ה המתחלת טיט הנרוק כתוב שם אין לברך אלא אחר ניגוב ע"כ וזה ודאי שנ"ע ורמ"י ז"ל השמיט דברי רבו בזה: (קב) **כל** האוכל בלא ניגוב ידים כו'. וכתב המרדכי פרק אלו דברים והסמ"ג במ"ע כ"ז דתניא בתוספתא דפ"ב דידים המטביל את ידיו אין צריך לנגב וכתב הב"י סימן קנ"ח דכ"ל שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל ומטעם זה נראה דס"ה לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאינו צריך טגוב כיון שלא נטמאו המים כלל (כמו שיתבאר בפרק כל הבשר) ואם נטל כל יד בפני עצמה צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל ולא יצטרך ניגוב ע"כ והקשה רמ"י ז"ל דאע"ג שאין כאן מים טמאים מ"מ מאוסים הידים כשאינם נגובים ולכך כתב דהא"כ דלטעמא דהאוכל בלא ניגוב כו' הוא משום דמאיס לעולם צריך ניגוב ואפי' הטביל ידיו או שפך רביעית כאחת כו' והך ברייתא ורבי אבהו פליגי והלכתא כרבי אבהו וא"כ לא פליגי והברייתא שאמרה שא"צ לנגב היינו במטפחת אבל לעולם צריך שיתנגבו מחליבן עכ"ד והוא דוחק וגם אין דברי הב"י נראין כן וגם דברי המרדכי והסמ"ג וכן בר"פ דלקמן גבי מוזגים את הכוס תחלה ולכן נ"ל לתרץ קושייתו בענין אחר דהא דאמרינן דהאוכל בלא ניגוב כו' הוא משום דמאיס לא אמרן אלא בשיש כאן צד טומאה ומש"ה הוא דמאיס אבל כשאין כאן צד טומאה אע"פ שהידים טפוחים ואפי' ע"מ להטפיח אין כאן דבר מאוס כיון שהמים שעליהם אינם טמאים אבל הם נקיים: (קג) **עשרה** דברים נאמרו בכוס של ברכה. ובגמ' דפרק אלו נאמרין דף ל' אריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו

מעדני יום טוב

דלקמן כתב רבינו פסק ההלכה: [ע] פי' ליטול ידיו כו'. וכ"כ גם שם והוא פירוש הרי"ף: [פ] אי לא ממאיס. שהקערה מליאה פירות או דברים כיוצא בהם שאפי' יפלו על הפת לא ימאס בכך שרי ולא אמרינן שהוא מזלזל בפת לאפוקי שאם היא מלאה יין וכיוצא בו מדברים שכשנופלים על הפת הוא נמאס ב"י סי' קע"א ונסתפק במליאה מרק מה דינה אע"פ שהר"ר יונה כתב דסומכים שאין הפת נמאס ע"י מרק כמו ע"י יין מדברי הטור אין נראה כן ועיין בד"ח: [צ] כיון שאוכלין הפת אח"כ. דאי לא אכיל ליה ליכא מאן דאכל ליה אחר שהכניסו זה לתוך פיו ונמצא שהפסיד זה האוכלים בידים אבל כשאוכלו אח"כ ליכא משום הפסד אוכלין אלא שעושה צרכיו בפת ובמידי דלא ממאיס שרי לשמואל ואיהו שאוכלו אינו נמאס עליו ולהכי שרי כך פירש הב"י: [ק] פירוש שראוין לאכול אלו עם אלו. תמיהא לי דא"כ למאי תו קתני התם בסוף הפ' אין אוכלים אוכלין באוכלין אא"כ היה אוכלם בבת אחת הא היינו הך דהכא ותרתי ל"ל והב"י כתב ללשון הזה שהבאתי בשם הגהות מיימוני שכתבו כן בשם מסכת סופרים וכתב ב"י דהרי מפורש כפירוש הרא"ש משמע דאין שתי הגרסאות ביחד במסכת סופרים אלא או הא או הא אלא שנלמד מגירסא זו המפורשת לגירסא זו הסתומה אבל במסכת סופרים שלפנינו גרסינן לתרווייהו ואם פי' שתיהן שוות קשה תרתי למה לי: [ר] הכי גרס הב"י שהן ראוין לאכילה לאפוקי שאינם ראויים לאכילה דכ"ש אם כו': [ש] דכשישתמש מעשה עץ שימש. כלומר דאי נמי משתמש שמש מעשה עץ ולא איכפת בהכי דהא אינו אלא עץ בעלמא כיון שאינן ראוין לאכילה ויותר נ"ל לפרש דקאי אסוף לישנא דברייתא ואין אוכלין כו' אלא אם כן ראוין לאכול ומפרש השתא טעמא דאין אוכלים כו' דכשישתמש כו' אלא שהפסיק לפרש בתחלה לשון הברייתא שהן ראוין לאכילה מהו ואח"כ מפרש עכשיו הטעם למה אין אוכלים וכן הוא הסדר הנכון לפרש קודם לכן פירוש הענין והלשון ואח"כ לפרש טעמא דמילתא: [ת] במקום כף. ואיצו אוכלן ביחד הדייסא והפת ואע"פ שיאכלנו אח"כ הפת אסור מפני שהוא זלזול לפת שמשמש מעשה עץ בעלמא משא"כ כשאוכלן בבת אחת דאז לא מחזי שהפת טפל לדייסא אלא שהדייסא טפלה לפת שהוא נוטל אותה לנפת בו את הפת כך פי' הב"י: [א] ולא ממאיס הפת כו'. ולפי מה שפי' הב"י לעיל ובסמוך לקמן לא אתא רבינו אלא לומר שא"צ שיאכל הפת עם הדייסא ביחד דלא ממאיס ליה לדידיה אבל מ"מ צריך שאח"כ יאכל הוא את הפת משום הפסד אוכלין דליכא דאכיל ליה אחר שהוא הכניסו לתוך פיו כך נ"ל: [ב] שהיו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא. שהיו מכוונים לצאת י"ח מסכת סופרים ולכן היו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא שאז היה נראה שהדייסא היתה באה ללפת את הפת ואע"פ שלא היו אוכלים בכל פעם אלא מעט מהפת מ"מ בהכי סגי להראות שאין הפת משמש לדייסא וגם נראה שהיו אוכלים לבסוף כל אותה פרוסה דאל"כ מה שישתייר ממנה מאחר שהכניסו לתוך פיו לא חזי לאכילה לשום אדם ואיכא משום הפסד אוכלים כ"כ הב"י: [ג] מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה. עיין בזה בדברי רבינו לקמן סימן ל"ה: [ד] בר מאין סומכין דשרי אי לא מאיס. אבל זריקה אפילו לא מאיס שזורקו במקום נקי אסור כ"כ התוס' ופי' הב"י די"ל דזריקה שאני דהוי ביזוי טובא ועוד דזריקה לא מקריא צורך אכילה כמו סמיכת קערה ועי' בד"ח: [ה] אבל לא בימות הגשמים. וכתבו התוס' אע"פ שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשהן נופלין במים נמאסין וכתב הב"י דמשמע מדבריהם שאפילו כשהם בקליפתן אין זורקים אותם בימות הגשמים וסיים רמ"י וז"ל וכ"ש שיש ששוברים אותם בשיניהם: [ו] אבל לא חתיכות. כך גירסת הרי"ף וכתבו תהר"י לא חתיכות של בשר ולא ככרות של פת כגון אמגוזי ורמוני כו' וכתב הב"י דנראה דאפילו באין קליפתן עליהם קאמר שהרי מאחר שאינם מתמעכים ע"י הזריקה כל שזורק על גבי מקום נקי אינם נמאסים: [ז] אלא שלא היה יכול לברך ודמיא לטבילה דלקמן דכיון דמעיקרא לא הוי חזי לא אדחי ועיין בפ"ג סימן ב': [ח] משום שנראה ונדחה דמחלקים בגמרא בין היכא דמעיקרא לא חזי כההיא דטבילה דלקמן דמעיקרא לא חזי ודיחוי דמעיקרא לאו דיחוי הוא ולכי מיתקן הרי הוא מברך אבל הכא מעיקרא איחזי וכיון דגמר סעודתו אדחי הואיל ואדחי אדחי: [ט] ומסיק שחוזר ומברך כל זמן שלא גמר סעודתו ומועיל לו לתקן את אשר עיות ולא בירך על מה שאכל ודלא כמ"ש רמ"י ז"ל דזה אינו יכול לתקן ואין הברכה הזאת אינו אלא על להבא ואם כדבריו פשיטא דעל להבא מחויב לברך ואף על פי שיש לומר דה"ק שאם הוא בתוך הסעודה מחויב לאכול ולברך משא"כ כשגמר סעודתו והוא שבע וכן נראה מלשונו אפילו הכי אינו כדבריו דהא רבינא קאמר הלכך אפי' גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה וכו' ופירש"י הלכך כיון דאם נזכר באמצע יכול לברך אפילו גמר סעודתו נמי יכול לברך ע"כ ואי איתא דבאמצע נמי כשמברך אינו מברך אלא על להבא היכי קאמר רבינא דאפילו גמר כו' הא גמר כו' ואינו אוכל עוד וכ"ה דבאמצע מחויב לחזור ולאכול וקאמר רבינא שכן נמי בגמר א"כ מה ראיה מביא מטבל ועלה דודאי דהתם אינו מחויב לחזור ולטבול דשתי טבילות למה לי וקתני נמי בהדיא אומר בעלייתו ברוך כו' וכן נמי הגמרא דדחי לדרבינא ומחלק דבטבל מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואדחי אדחי אין סברא לומר שיהא נדחה לענין זה שלא יתחייב לאכול ולברך על מה שיאכל אח"כ אלא הפי' שהוא נדחה על מה שעבר כיון שגמר סעודתו ומינה שאפילו נזכר בתוך הסעודה שאינו נדחה על מה שעבר והטעם נראה בעיני משום שכל שהוא עודו מתעסק בדבר מיקרי שפיר עובר וקודם לעשייתו ומש"ה נפטר גם על העבר כיון שעדיין לא נגמר ובד"ח סעיף נ"ט תמצא עוד מה שהשגתי על יתר דברי רמ"י ז"ל בזה: [י] לא נשתנה המנהג. ובפרק ערבי פסחים סימן י' כתב בשם ר"י דכיון דליכא גר דלא מצי לברך עד לאחר טבילה לא פלוג וכן הן דברי התוס' דהתם ודהכא וראיתי בתוספות דהכא דברים תמוהים שכתבו מעיקרא גברא לא חזי תימה והלא טמא אינו אסור לברך ובקונטרס פירש דבעלי קריים אסורים בתורה וי"ל דמיירי בטבילת גרים כו' ע"כ ומה ענין בעל קרי אצל טמא בנידון דידן דבהדיא תניא בפרק מי שמתו דף כ"ב הזבים והמצורעים וכו' מותרים כו' ובעלי קריים אסורים והטעם פירש"י שם שאינו אלא קלות ראש וזחות הדעת ע"כ ואין הלשון של התוספות דהכא סובל לפרש דתמיהתם מהאידנא דבטלוה לטבילותא וכלישנא דרבינו דאם כן לא לימא טמא מותר אלא בעל קרי מותר ה"ל לומר וגם ה"ל לפרש דהאידנא מותר דבלאו הכי אין מקום לתמוה על רש"י לדברי רש"י ודאי אמת הן כמו שכתבתי אלא משום דהאידנא ליתא וה"ל לפרש זה גם לא ה"ל לשנות הלשון ולכתוב טמא כמו שכתבתי וצ"ע: [י] לא נשתנה המנהג. ובסוף מסכת נדה בקצור הלכות נדה כתב שכשפושטת מלבושיה כשהיא עומדת בחלוקה תברך כו'. ובמסכת פסחים פרק ערבי פסחים סימן י' כתב דאין למחות בנשים שמברכות לאחר טבילה כו' ועיין בד"ח: [כ] בפ"ק דסוטה דף ד' אמרינן שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא פירש"י כל האוכל בלי ניגוב ידים דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר

תפארת שמואל

כו) לברך אחר הטבילה וכו'. אכן בנדה אינו כן אלא כשהיא עומדת בחלוקה תברך ותפשוט עיין בהלכות נדה בקצור:

של ברכה טשן הדחה ושטיפה חי (קד) ומלא עיטור עיטוף [כ] ומקבלו בשתי ידיו (קה) ונותנו לימין [ל] ומגביהו מן הקרקע טפח (קו) ונותן עיניו בו (קז) [ם] ומשגרו לאנשי ביתו ׳וא״ת הא אמרי׳ לעיל הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ורב אלפס ז״ל כתב חי עד ברכת הארץ (קח) ואז מוזגו להודיע שבח ארץ ישראל שהיינות חזקות וצריך לערבן במים רבים ולשון אין מברכים עליו עד שיתן לתוכו מים משמע שמתחלת הברכה [אין] מברכין [נ] ועוד אם אין בכוס אלא רובע רביעית כמלא חסר הרבה ואנן מלא בעינן הלכך נראה כפר״ת שהיה מזוג קצת ולא נתקן על חדא תלת מיא [עד שמגיע לברכת הארץ] ומזוג ולא מזוג מיקרי שפיר חי כדאיתא [ס] בפ׳ בן סורר ומורה (דף ע.) דקתני דהינו חייב ׳עד שישתה חי ומוקי לה במזוג ולא מזוג ורש״י פי׳ שנתט לתוך כוס של ברכה חי וימזגנו בתוט (קט) א״נ מלואו מן החבית לשם ברכה פרש״ק בלע״ז וי״מ דחי אכלי קאי דומיא דאיך ופירושו שלם [ע] כדאיתא בב״ק (דף נד.) כלים שבירכן זו היא מיתתן ואמר נמי בפ׳ בתרא דמכות (דף טז:) ריסק ט׳ נמלים [פ] ואחד חי משלימו לכזית לוקה א״ר יוחנן אנו אין לנו אלא ד׳ הדחה ושטיפה חי ומלא (קי) הדחה כח) בפנים ושטיפה מבחוץ ומגינא דר׳ יוחנן [צ] לא אתי למעוטי אלא עיטור ועיטוף אבל נתינת ימין מודה דקאמר רבי יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ׳ומסתמא נמי [במקבלו בשתי ידיו מודה] דדריש ליה מקרא שאו ידיכם קודש וברכו וגו׳ [גם במגביהו טפח דדריש ליה מקרא] כוס ישועות אשא וכן טתן עיניו מסתברא שלא יסיח דעתו מן הברכה [ק] וכן רב נחמן היה רגיל לשגרו לילתא [ר] וכל הכך רגילין האידנא אף בפריסת סודר [ש] שלא יברך בגילוי כט) הראש ואין חסר לנו אלא ל) עיטור אמר ר׳ יוחנן כל המברך על הכוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר מלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה ור׳ יוסי בר חנינא אומר [ת] זוכה ונוחל שני עולמים העוה״ז והעוה״ב שנאמר ים ודרום ירשה עיטור רב יהודה מעטריהו בתלמידים רב חסדא [א] מעטר ליה באנטליא עיטוף רב פפא מעטיף ויתיב רב אסי פרים סודרא ארישיה טוטלו בשתי ידיו דאמר רב חנינא בר פפא אמר קרא שאו ידיכם קודש וברכו את ה׳ ואוחזו בימין

א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל וראשונים לא איפשטא (קיא) [דף נא ע״ב] אנן נעביד לחומרא ומגביהו מן הקרקע טפח אמר רב אחא בר חנינא אמר קרא כוס ישועות אשא וגו׳ אמר רב אסי אין משיחין על הכוס של ברכה פירש״י שלא יסיח המברך משנתנו לו הכוס לברך (קיב) ונראה דהוא הדין המסובין אין להם להסיח משהתחיל לברך לא מבעי בשעה שהוא מברך שאין להן לדבר שהן צריכין להבין ולשמוע כדי שילאו בשמיעה א״ נ אפי׳ בין ברכה לברכה אין להסיח דאין להפסיק שמיעתן בשיחת חולין [ב] ואע״ג דאמרי׳ (ר״ה דף לד:) גבי תקיעות שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסתמא הסיח בינתיים היינו בדיעבד אבל לכתחלה צריך לשומעם על הסדר (קיג) ושלא יסיח בינתיים וא״ר אסי אין מברכין על הכוס של פורענות מאי כוס של פורענות כוס שני [ג] פי׳ אם שתה שני כוסות לא יברך על השלישי תניא נמי הכי השותה כפלים לא יברך שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכיון ששתה זוגות לא קרינן ביה הכון לפי שאין דעתו מיושבת עליו שהוא ירא שמא יוזק ונותן עיניו בו דלא יסיח דעתו מיניה:

לו אמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא אוכל כשהוא מהלך עומד ומברך [עומד ואוכל יושב ומברך מסב ואוכל יושב ומברך] (קיד) [ד] והלכתא בכולהו יושב במקומו ומברך נ״ל דהאי אוכל כשהוא מהלך מיירי במי שמהלך בביתו ואוכל (קטו) אבל המהלך בדרך לא הזקיקו ׳לעמוד יותר מקורא בקריאת שמע ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יעמד דרכו: הדרן עלך שלשה שאכלו

פרק שמיני

א אלו דברים שבין ב״ש וב״ה בסעודה ב״ש אומרים מברך על היום ואח״כ מברך על היין [א] ובה״א מברך על היין ואח״כ מברך על היום [ב] ב״ש אומרים נוטלין לידים ואח״כ מוזגין את הכוס (א) וב״ה אומרים מוזגין את הכוס ואח״כ נוטלין לידים: **גמ׳** ת״ר אלו דברים שבין ב״ש וב״ה בסעודה ב״ש אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום

רש״י במזוג ולא מזוג · לאפוקי היכא דנתן בו מים הרבה אע״פ שרוב בני אדם שותין כן: **ריסק** · מיעך וכיתת וביטלן מתורת בריה: **משום** כזית נבלה · שכשבולעו הוא מתמלטרף לכזית נבלה:

הגהות הב״ח ׳עד שישתה יין חי כו׳: ב ומסתמא גם במגביהו טפח ובמקבלו בשתי ידיו מודה דדריש וכו׳ עיניו בו מסתברא כדי שלא יסיח כו׳: ג לעמוד יותר מקורא ק״ש ומתפלל כו׳:

מעדני יום טוב

שנאמר ככה וגו׳ את לחמם טמא וגו׳ אלמא דבר מאוס קרוי טומאה ע״כ וביחזקאל משתעי אלפיטי בקר והטור כתב בס״ס קנ״ח לחמם טמא בגימטריא בלי ניגוב ידים: [כ] ומקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו. נכתב לאחד ובגמרא גרסינן וי״א אף משגרו לאנשי ביתו והוי הנך בתרתי ולא דליתי להגיה לפי שגם ברי״ף ל״ג וי״א וגם ל״ג במשנה גבי ומשגרו לאנשי ביתו: [ל] ומגביהו מן הקרקע טפח· פירש״י אם ע״ג קרקע הסב וכו׳ וטעמא משום שיהא נראה לכל המסובים ויסתכלו בו טור סימן קפ״ג: [ם] ומשגרו לאנשי ביתו· מפרש בגמ׳ שבכוס של ברכה מתברך פרי בטנך וכדי שיהיה ברכה אל ביתו אמרו שישגרו לאנשי ביתו. תהר״י: [נ] ועוד אם אין בכוס אלא רובע רביעית כו׳· שיעור היין של בהמ״ז הוא רביעית כדאמרינן במס׳ שבת פרק המוציא יין כדי מזיגת כוס יפה מאי כוס יפה כוס של ברכה ומפרשים התם שר״ל רביעית וכיון שכוס של ברכה צריך רביעית מיין ממש בלא מים כלל ומטיל בו אח״כ ג׳ חלקים ממים שזהו השיעור שראוי להטיל בו בשעת המזיגה כדאמרינן כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא ואם כדברי הרי״ף ז״ל שאומר שלא יטיל בו מים כלל עד ברכת הארץ נמלא שבשעה שמטיל רביעית יין בכוס מניח ריקם הכלי שיעור שלשה רביעית עד שמגיע לברכת הארץ וכיון דבעינן מלא היאך אפשר לומר שבשעה שיאמר ברכה ראשונה שיהיה די במעט יין שיהיה בשמת הכלי ויהיה כל הכלי ריקם. תהר״י: [ס] בפ׳ בן סורר דף ע׳· ותמיהני על תהר״י שכתבו כן בשם הירושלמי: [ע] בדאיתא בב״ק פרק הפרה דף כ״ד: [פ] ואחד חי. פירוש שלם אבל ודאי היה מת דאי ר״ל חי ממש א״כ היאך משלים לכזית נבילות כ״כ התוס׳ דלא כפירש״י שמפרש כשבולעו הוא מת ומשלים כו׳: [צ] לא אתי למעוטי אלא עיטור ועיטוף. וק״ל דאנו אין לנו אלא ארבע דבלשון שלילה לא משמע כן ואי הוה אמר אנו ארבעה יש לנו איכא למימר דלא אתא למעוטי הכל אלא שייר ועיין לקמן מלשון התוס׳ ואפשר לי לומר דאנו אין לנו אלא ד׳ דקאמר היינו לחובה ואידך למצוה בעלמא: [ק] וכן רב נחמן היה רגיל לשגרו לילתא.וקשה דא״כ עיטור ועיטוף נמי כיון שהאמוראים היו רגילים בו כדלקמן וי״ל דמקפיד על עולא שישלח לה דייק אבל א״כ העיקר חסר מן הספר שה״ל להביא הראיה מדקפיד על עולא והתוס׳ כתבו אנו אין לנו אלא ד׳ דברים ומיהו לא משמע כן דפליג ר׳ יוחנן אהסיא דנותנו לימינו כדאמרינן לקמן ראשונים שאלו כו׳ משמע שכן היו נוהגים ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירים על עצמן והיו זהירים בכולם ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה ע״כ:

דברי חמודות

לדל אל תקרי יבורך אלא יברך: (קד) ומלא. כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו טור סימן קפ״ג: (קה) ונותנו לימינו. כשמתחיל לברך טור וכתב בשבולי הלקט שאם היה המברך איטר אוחז הכוס בימינו שהיא שמאל כל אדם כדאמרינן גבי תפילין: (קו) ונותן עיניו בו. שלא יסיח דעתו מן הברכה כדלקמן וכתב רמ״א ז״ל שעל כן אין לוקחים כוס שפיו צר שקורין גלו״ק גלא״ז לברך עליו: (קז) ומשגרו לאנשי ביתו. שתשתה ממנו. הס״ע: (קח) ואז מוזגו להודיע שבח א״י כו׳. ויין שלנו א״ל מזיגה כ״כ הטור וכתב רמ״א ז״ל שכן נוהגים באלו המדינות: (קט) א״נ מוציאו מן החביות לשם ברכה. וכתב רמ״א ז״ל דנראה דלדידן שאין לנו הרבה יין א״ל רק לשפכו מן הקנקן שאומרים בו היין לשם ברכה ותבית לאו דוקא וכן נוהגים במדינות אלו ע״כ: (קי) הדחה בפנים כו׳. פי׳ ר״י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי שפיר דמי. הוס׳: (קיא) אנן נעביד לחומרא. וכתוב בשבולי הלקט שכתב הר״ב בנימין דדוקא למנקט ליה כוליה בשמאל אסור אבל לסיועי ליה בשמאליה תחות ידא ימיניה מותר דקי״ל מסייע אין בו ממש וכתב ב״י שהוא מפרש דלא אבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגעת בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייע אין בכך כלום: (קיב) ונראה דה״ה המסובין אין להם להסיח כו׳. ולענין לשאול בבה״מ מפני היראה או מפני הכבוד כתוב בארחות חיים שדינו כמו בתפלה. כתוב בשבולי הלקט בשם הר״ר אביגדור שכל אחד מהמסובים חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפי׳ החתימה וכן יש ללמוד מתשובה של רבינו שכתבו הטור בסימן ק״ט וז״ל ברכות יוצר וערבית אנו אומרים עם הצבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש״ץ בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי ש״ץ ובאמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכונה כי הפסיק באמצעיתה אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כונה יצא ע״כ ועיין בפ״ב סעיף ל״ב שיקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן: (קיג) ושלא יסיח בינתים. ומיהו נראה דהיינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא תוספות וכתב רמ״א ז״ל ואפילו המברך עלמו אם סח בין ברכה לברכה יצא ונ״ל דאפי׳ בתוך הברכה דדוקא השומעים אינם יוצאים לפי שכשדברו הפסיקו ודילגו כל מה שברך המברך משא״כ כשהמברך מסיח שאז אינו מדלג כלום ולפיכך אפילו אם באותו פעם שהו גם השומעים יצאו ועיין בפ״ג סעיף ט״ז: (קיד) והלכתא בכולהו יושב במקומו ומברך וכו׳. וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא יושב באימה טור סי׳ קפ״ג וכתב רמ״א ז״ל דנ״ל דלאו דוקא המברך אלא ה״ה כל המסובים לא ישבו בקלות ראש אלא באימה וכתב הרמב״ם בפ״ד מה״ב דבדיעבד אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא וכתב הב״י שנראה מדבריו שם דברכה מעין ג׳ נמי צריך לאומרה מיושב לכתחלה וכ״כ המרדכי ע״כ: (קטו) אבל המהלך בדרך לא הזקיקו לעמוד כו׳. וגרסינן בירושלמי לעיל פרק היה קורא אהא דתניא פועלים העושים מלאכה אצל בעה״ב כו׳. א״ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך: הדרן עלך שלשה שאכלו

פרק ח (א) ובית הלל אומרים מוזגים את הכוס וכו׳. עיין בפרק ערבי פסחים סימן י״ז:

מעדני יום טוב

[ר] וכל הכך רגילין האידנא אף בפריסת סודר. תמיהני דלמה נאמר שמיעטו רבי יוחנן כיון דאף האידנא רגילים וגם אמוראי הוו רגילים ואמאי גרע ממשגרו לאנשי ביתו דאמרי׳ דלא מיעטו רבי יוחנן מדרב נחמן היה רגיל ביה ולעיל הקשיתי אף על עיטור: [ש] שלא יברך בגילוי הראש. אשתמיטתיה להב״י שרבינו פי׳ כן מדכתב כן בסימן קפ״ג בשם רבינו ירוחם מה שהקשה עליו וז״ל ולא נהירא לי דא״כ מאי רבותא דבהמ״ז הא שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגילוי הראש אלא עיטוף היינו סודר שפורסין על כובעיהם העומדים לפני הגדולים עכ״ל נראה לי דל״ק ולא מידי דאטו משום דליתא בכל הברכות לא מני לגמיחשב ליה דאיתא בכוס של ברכה דמאי דקחשיב ומני עשרה דברים שנאמרו בו אינו צריך שיהיו כולם דוקא בו ולא בדוכתא אחריתא נמי דאין הרבותא על כל אחד ואחד אלא הרבותא היא שעשרה דברים יש בו והא בודאי ליתא בדוכתי אחריתי ועוד אני אומר דמ״ש דבשאר ברכות משמע כו׳ הרי היה יכול להחזיק קושיתו בפרט מדמקשה על רבינו ירוחם שכן כתב הוא בסי׳ ר״ו בשמו של רבינו ירוחם וכן בסי׳ נ״א על כל שאר הברכות שאסור לברך בגלוי הראש אלא שאני דקדקתי במקום.שהראה עליו והוא בסוף נתיב מ״ו ולא כתב שם כן אלא אהא דהכא דפריסת סודר שבברכת המזון שאסור לברך כו׳ אבל נ״ל דודאי מ״ש הב״י בשמו של רבינו ירוחם שעל כל הברכות הוא אומר שאסור לברך בגלוי הראש דהס״ד דהכי הוא שכן ודאי במשמע לשונו שאסור לברך כלומר כל ברכה אסור לברך כו׳ וא״כ דר׳ ירוחם גופיה מפרש על פריסת הסודר מטעמא דכל ברכה אסור כו׳ דהא איהו אדרבה מביא ראיה מכל הברכות אלא כדפרישית שא״ל שיהיה כל אחד ואחד רבותא שאין הרבותא אלא שבכוס של ברכה יש בו י׳ דברים: [ת] זוכה לשני עולמות. פירש הרב רבי יוסף ממרשילי״א מדס״ל למיכתב ים ודרום רש וכתיב ירשה הרי יו״ד ה״א יתירה וביו״ד ה״א נבראו שני העולמים כדאמרינן בהתכלת כי ביה ה׳ צור אלא צר כו׳ כ״כ התוס׳ ותהר״י כתבו וז״ל וא״ת והיאך למד מכאן שזוכה לעולם הבא י״ל דהכא לא יליף אלא שזוכה לעולם הזה מפני שבשכר רוב המצות הוא לעולם הבא והקרן קיימת לו לעולם הבא ויש מהם שאוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא לפיכך הביא ראיה שזוכה לעולם הזה וממילא ידעינן שזוכה לעולם הבא כך פירשו רבני צרפת ז״ל עכ״ל ולי אפשר לומר דדייק מים ודרום דים הוא מערב ודרום הוא יום שנאמר הולך אל דרום ופירש״י לעולם ביום ועולם הזה נמשל ללילה ועולם הבא נמשל ליום ואל תקשה דקרא בגבולי נפתלי משתעי שהרי ומלא ברכת ה׳ נמי בנחלתו של נפתלי קא מיירי אלא קרא אסמכתא בעלמא: [א] מעטר ליה באנטליא. ובגמרא אמר רבי חנן ובחי אמר רב ששת ובברכת הארץ וכתבו הרי״ף ותלמידי הר״י כתבו שגירסת הרי״ף היא כמו הספרים שגורסים חי אמר רב ששת עד ברכת הארץ ומפרש דמאי דאמרינן שיהיה חי רלה לומר שעד שיתחיל בברכת הארץ לא יטיל בו מים כלל ומאי דאמרינן אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מיירי מברכת הארץ ואילך כו׳ והקשו בשם הר״י דלישנא לא מוכח הכי דאין מברכין משמע שאין לברך כלל וכו׳ ע״כ ולפי הגירסא שבספרים שלנו יש לפרש ובחי שר״ל שהעיטור באנטליא הוא ביין חי ולא מזוג דכוס של בהמ״ז לבדו מוזגים אותו ואמר רב ששת שהעיטור בברכת הארץ הוא שכשמזכיר שבח הארץ מעטר לכוסות של יין חי החזק: [ב] ואע״ג דאמרינן בפרק בתרא דר״ה דף ל״ד: [ג] פירוש אם שתה שני כוסות כו׳. ומתוך פירש״י נראה דכוס של ברכת המזון הוא כוס שני אבל כבר כתבו תלמידי הר״י וז״ל אין לפרש שאם שתה פעם אחת בתוך הסעודה ורוצה לברך בפעם השניה שלא יברך שזה אי אפשר מדאמרינן תנ״ה השותה כפלים לא יברך דמשמע שכבר שתה שתי פעמים קודם שיברך ע״כ ועיין במסכת חולין פרק כל הבשר בספר דברי חמודות סעיף ל״ז וכתב הטור בס״ס קפ״ג כמו שפירש רבינו דכוס של ברכה הוא כוס שלישי ומסיים בה ולא אמרינן אדרבה יברך על הג׳ כדי לבטל הזוגות לפי שכבר נסתלק מן הסעודה וזהו כוס בפני עצמו שאינו בא אלא בשביל הברכה עכ״ל ותהר״י כתבו וז״ל ולא יברך על הג׳ וא״ת ולמה אינו מברך בזה הכוס הג׳ דהא אמרינן בפסחים כוס של ברכה מלטרף לטובה וכיון שזה הכוס מלטרף עם השנים נמצא דלא הוו זוגות וליכא חשש מזיקין ולא הוי כוס של פורענות י״ל שלא אמרו כוס של ברכה מלטרף לטובה אלא בכוסות של פסח שהם תקנות חכמים וחייב בהם אפילו העני כדתנן לא יפחות לו מד׳ כוסות של יין וכיון שחייב בהם ועל״פ יש לו לשתותו אמרו שמלטרף עם השנים לטובה כדי שלא יהיה זוגות אבל הכא שאינו מחויב בזה אלא כשיש לו יין לא אמרינן שמלטרף עם השנים הראשונים עוד נראה למורי הרב נר״ו דהא דאמרינן לא יברך אינו רוצה לומר שלא יברך בהמ״ז דמאחר שנהגה ודאי צריך לברך אלא ר״ל אותו ששתה כפלים לא יזמן אלא האחרים שלא שתו כפלים יזמנו כדי שיספרו אותו וטעמא דמלתא משום דאמרינן בפסחים מאן דקפיד קפדינן ליה ומאן דלא קפיד לא קפדינן ליה והכא במאן דקפיד מיירי דלמאן דלא קפיד לא הוי כוס של פורענות למשום דקפיד בדבר מתירא מהנזק ואינו יכול לכוין לבו ולפיכך אמר שלא יזמן הוא אלא יזמנו האחרים ויפטרו אותו אבל ודאי צריך לברך על מה שאכל עכ״ל תהר״י וקצת קשה על רבינו שכתבו דהאידנא אין נזהרין בזוגות וכמ״ש התוס׳ בפרק כל הבשר דף ק״ז ע״ב משום שאותה סכנה אינה מצויה בימינו ומה״ם השמיט רבינו כל דיני זוגות דפרק ערבי פסחים: [ד] והלכתא בכולהו יושב במקומו ומברך. לפי שבהמ״ז דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך שהרי עשרה דברים נאמרו בו משא״כ בשאר ברכות והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב עת וברכת לבהמ״ז מפי ר׳ משה אלבר״ם כ״כ התוס׳ וכ׳ רמ״י ז״ל אע״פ שבתפלה עומדים היינו משום ורגליהם רגל ישרה: הדרן עלך שלשה שאכלו

פרק ח [א] ובה״א מברך על היין ואח״כ מברך על היום. ואע״ג דבהמ״ז מברך על היין לבסוף תירלו התוס׳ בד״ה ור׳ יהושע כו׳ ואין לריך לכתוב לשונם לפי שגם רבינו מתרץ נמי בפי׳ ע״פ סי׳ י׳ ע״ש: [ב] בש״א נוטלין לידים ואח״כ מוזגים את הכוס ובה״א וכו׳. פי׳ טעמייהו דב״ש משום דס״ל שאם לא יטול ידיו תחלה יטמא אחורי הכוס ואע״ג שהידים שניות ואין שני עושה שלישי בחולין הכא שהמשקה עומד אחורי הכלי שטופפין אותו קודם הנטיה מקבל טומאה מן הידים ומטמא את הכלי ואע״פ שהמשקה הוא ראשון וקי״ל דכלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה אפ״ה גזרו על כל המשקים שיטמאו כמו אב הטומאה משום משקה זב וזבה דהיינו רוקו שהוא אב הטומאה ובגמרא פריך (אפשר שגירסא אחרת היה לו ומ״מ הדברים אמתיים) והא קי״ל כלי שנטמא אחוריו לא נטמא תוכו והכא כיון שלא נגע בתוכו מאי איכפת לן אם יקדם קודם הנטילה ויטמאו ידיו אחורי הכוס ומתרץ התם דס״ל לב״ש דחיישינן לניצוצות שמא יתערבו טיפות מהמשקה

תפארת שמואל

כח) **הדחה** מבפנים ושטיפה מבחוץ וכו׳. ודוקא כשאין הכוס יפה וכו׳ אבל כשהוא יפה בלא הדחה שפיר דמי תוס׳ ואני אומר להידור מצוה ראוי להדיחו מכל ממנך וכו׳: כט) **בגלוי** הראש ואין חסר וכו׳. נ״ב וכן דעת הרשב״א דלכתחלה מצוה מן המובחר בעינן כולהו מכל מקום נראה בעיני דלא מחייבי אלא כד׳ כמו שאמר ר׳ יוחנן וכן הרמב״ם לא הזכיר אלא הני ד׳ נ״ל: ל) **אלא** עיטור כו׳. נ״ב והאי עיטור נ״ל אפי׳ מאי דלא עבידנא האידנא מכל מקום לא עבדינן היפך נגד מה שעשו חכמים הראשונים ומשום הכי נראה דלא יאי עבדי אותן שמניחין הכלים ריקים עומדין על השלחן בשעת ברכת המזון דהא נמי דלא מעטרין להו וכי בעבור זה עבדינן איפכא וכן שמעתי שגדולים היו נזהרים בזה שלא להניח שום כלים ריקים בשעת ברכת המזון נ״ל:

גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקידוש שיאמר ד"א ברכת היין תדירה וברכת היום אינו תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם : **מתני'** בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית : [דף נב ע"ב] **גמ'** מ"ט דב"ש משום פירורין וב"ה סברי הכא בשמש תלמיד חכם עסקינן שמניח פירורין שאין בהן כזית ונוטל פירורין שיש בהן כזית ומסייע ליה לר' יוחנן דאמ' פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד [ג] ובהא קמפלגי ב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ : [ד] אמר רבי יצחק בר חנינא בכולה פירקין הלכה כבית הלל בר מהאי (ב) דהלכה כבית שמאי :

ב מתני' [ה] **ב"ש** אומרים נר ומזון בשמים והבדלה [ו] ובית הלל אומרי' נר ובשמים ומזון והבדלה ירושלמי וקשה לב"ה היכי עביד פי' היאך עושה שיברך ברכת המזון והבדלה על כוס ואמרינן בערבי פסחים (דף קז.) אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ואמימר בת טגת פירוש לן בתענית לפי שלא היה לו בלילה כוס להבדיל [ז] ומשני היה יושב ואוכל וחשכה לו למ"ש ואין לו אלא כוס אחד וכן הקשה רבינו נסים גאון ז"ל אהך ברייתא דאמר בגמרא (בע"פ שם) הנכנס לביתו במוצ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו ותירץ כמו שתירץ בירושלמי שהיה יושב על שולחנו וחשכה לו ולא נהירא דהך שינויא לא שייך אברייתא דלישנא הנכנס לביתו במוצ"ש [ח] לא משמע הכי וע"ק דדייק מיניה בערבי פסחים (דף קה:) דהמבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס [ט] וכיון שהבדיל בתפלה אלמא שלא היה יושב ואוכל ועוד דדייק מיניה בפסחים ש"מ טעם מבדיל ולהך שינויא לא טעם כלום משחשכה [י] הלכך נראה לפרש (ג) אם אין לו יין בלילה ומצפה למחר שיזדמן לו יין לא יאכל בלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שימצא למחר יין אחר יותר טוב שיאכל קודם שיבדיל ויברך ויבדיל על אותו כוס ממה שיבדיל על הכוס ויברך ברכת המזון בלא כוס (ד) דקי"ל ברכת המזון טעונה כוס ואפילו יחיד המברך טעון כוס מדלא מדכר בשום דוכתא זימון אלא ברכת המזון טעונה כוס משמע כל ברכת המזון אפי' ביחיד וכן משמע בערבי פסחים (שם) דקאמר על הך ברייתא הנכנס לביתו במוצ"ש ש"מ ברכת המזון טעונה כוס °ולשון הנכנס לביתו במוצ"ש משמע דהוא יחיד מיהו אין ראיה כל כך דהנכנס לביתו בבעל הבית איירי ויש לו בני בית ויטול לזמן וראיה מהא דאמרינן בפרק ערבי פסחים (דף קיז) אהא דתנן ובשלישי אומר בהמ"ז ש"מ ברכה טעונה כוס והתם איירי אפי' ביחיד שהרי תיקנו ד' כוסות אפילו ליחיד וה"נ איכא למדחי דהכי קאמר ש"מ ברכה טעונה כוס בג' דאי אינה טעונה כוס אפילו בג' למה תיקנו עליו כוס אחד היה להם לתקן על שיר אחר וה"ר יחיאל מפרי"ז אומר (ה) שנראה שיש להביא ראיה מהך דהכא אם לא היה צריך יחיד כוס לברכת המזון יבדילו על כוס ויאכל כל אחד לבדו דרשאין לחלק כל זמן שלא התחילו לאכול ומה שאינו מבדיל ושותה הימנו מעט ועל המותר יברך ברכת המזון משום דאמרינן בערבי פסחים (דף קה:) (ו) שאין לברך על הכוס פגום ומיהו לפרשב"ם ז"ל שפירש שם דוקא לכתחלה אין לברך על הכוס פגום (ז) אבל אם אין לו אלא כוס פגום יכול לברך ולקדש עליו °קשה דהיאך התירו לו לאכול בלא הבדלה משום קפידא דפגימה כיון דבדיעבד יכול לברך על כוס פגום וצ"ל דאין בו אלא רביעית בלמצום ויש מביאין ראיה מן הירושלמי שיכול להכשיר כוס פגום ע"י נתינת מים לתוכו (ח) ^אועל זה נהגו [נ] להכשיר במעט יין ששופכין לתוכו דגרס בירושלמי (ל) בפרק שלשה שאכלו גבי מתני' דלא מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים וכן נהיגי דעבדין בההוא כסא דקדושא מילתא דרבי יונה פליג דרבי יונה טעים כסא ומתקן ליה אין תימא שהוא מזוג הא תנא השותה מים מזוגין שעבר עליהם הלילה דמו בראשו אמר רבי יוחנן והוא שלנו בכלי מתכת ומפרשינן כך שהיה טועם כוס של קידוש ומוזגו למחר ומקדש עליו שנית ואח"כ בשעת קידוש לא היה מוזגו כי אז לא יוכל לשהותו למחר מפני הסכנה ומשני דלעולם לא פליגא שהיה מוזגו קצת בלילה ומלינו בכלי שאינו של מתכת ולמחר מוסיף עליו מים ומקדש עליו ותימה דא"כ הא דקאמר הכא ואם אין לו אלא כוס אחד משלשלן לאחר המזון למה לא יבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשירנו לברכת המזון וי"ל דמיירי שכבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה והיא (א) דירושלמי יש לדחות שהיה טועם כוס של קידוש [ס] בכלי אחר [ג] ומוזגו למחר להשלימו לכשיעור רב הונא בריה דרב יהושע איקלע לבי רבא חזייה דהוה בריך אבשמים והדר בריך אמאור אמר מכדי בין לב"ש בין לב"ה מאור ואח"כ בשמים דתנן ב"ש אומרים נר מזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה עני רבא בתריה זו דברי ר"מ אבל ר"י אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא לבסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור ואמר ר' יוחנן (ט) נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה : **מתני'** [ס] בש"א בורא מאור האש ובה"א בורא מאורי האש : **גמ'** תניא אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור : **ג מתני'** (י) **אין** מברכין לא על הנר (יא) ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא [ע] (יב) על הבשמים של עבודת כוכבים ואין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו : **גמ'** נר של עובד כוכבים משום דלא שבת ובשמים של עובד כוכבים משום דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים. ת"ר אור ששבת מברכין עליו שלא שבת אין מברכין עליו ומאי שלא שבת [דף נג ע"א] שלא שבת מגלאכת עבירה אבל אור של חיה ושל חולה מברכין עליו תנ"ה עששית שהיתה הולכת ודולקת בשבת למוצ"ש מברכין עליה : ת"ר ישראל שהדליק מעכו"ם (יג) ועכו"ם שהדליק מישראל מברכין עליו עכו"ם מעכו"ם אין מברכין עליו עכו"ם שהדליק מישראל ניחא וישראל שהדליק מעכו"ם אע"פ שלא שבת מברך (יד) דכי קא מברך אתוספתא דהיתרא קמברך והא דאין מברכים על העכו"ם שהדליק מעכו"ם אתוספתא דהיתרא [פ] דגזרינן אטו עכו"ם ראשון ועמוד ראשון : ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב עכו"ם אינו מברך [צ] ואם רוב ישראל מברך

רש"י ומשלשלן · לשון שלשלת כלומר סודרן לאחר המזון : **דהמבדיל** בתפלה כו' · דקתני הנכנס לביתו במוצאי שבת מבדיל אע"ג דסתם בני אדם מבדילין בתפלה : **ש"מ** בהמ"ז טעונה כוס · דהא במס' ברכות לא מתנייה בהדיא דטעונה כוס אלא מדיוקא שמעינן לה דאמר בריש פירקא שמעת מינה מיהא מתני' תמני ש"מ בהמ"ז טעונה כוס וכי מתני' שמעינן לה :

הגהות הב"ח ^אועל פי זה נהגו להכשיר ג"כ כו' וכן מנהג רבנן דעבדי וכו' השותה משקין מזוגין כו' :

דברי חמודות

(ב) **דהלכה** כב"ש . דמותר להשתמש בשמש ע"ה ומש"ה מכבדין את הבית קודם לנט"י וכתב תהר"י שמה שאין אנו נוהגים עכשיו לעשות כן מפני שבימיהם שהיו נוהגים לסלק השלחן קודם ברכה והיו נוטלים ידיהם במקום שהיה השלחן עומד הוא דאיכא למיחש שמא יפלו המים על הפירורין אבל עכשיו שאין אנו נוהגים לסלק השלחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פירורין ליכא למיחש למידי ע"כ וכ"ל שמ"ש רש"י מכבדין את הבית כו' אם הסבו ע"ג קרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השלחן משיורי אוכלים שנתפזרו עליו ע"כ מיירי כשנוטלים על השלחן וא"כ יש ליזהר בסעודות גדולות שרגילים ליטול על השלחן ואף בנטילת מים ראשונים יש ליזהר ולא עוד אלא שבאותה נטילה עדיין יש פתיתים שלמים וא"כ יש ליזהר ביותר לסלקן וכתבו התוס' דאע"ג דמותר לאבד בידו פירורים שאין בהם כזית מ"מ קשה לעניותא כדאמרינן בפרק כל הבשר : (ג) **אם** אין לו יין כו'. עיין בפרק ע"פ סי' י"ז מהו לאבדולי אשיכרא ואפא : (ד) **דקי"ל** בהמ"ז טעונה כוס . ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס כמ"ש לקמן לא יאכל עד שיבדיל . ש"ע סי' רצ"ו : (ה) **שנראה** שיש להביא ראיה מהך דהכא כו' וכתבו התוס' בפ' ע"פ דף ק"ה שנראה דכן הלכה דבהמ"ז טעונה כוס ואפי' ביחיד וכ"כ הטור סי' קפ"ב וכתב עוד שצריך לחזור עליו ולא יאכל אא"כ יהיה לו כוס לברך עליו בהמ"ז אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפי' אם צריך לעבור זמן אכילה אחת כדחזינן באמימר שלן בתענית במו"ש מפני שלא היה לו כוס להבדיל עליו דכיון דבהמ"ז טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ע"כ וכתב הכלבו דהלכך דברכת המזון טעונה כוס ואפילו ביחיד שנים האוכלים ביחד צריך כל א' לקחת כוסו לבהמ"ז ע"כ ובהגה' מיי' פ"ז מה"ב כתב שדעת ר"י ור' אלחנן דבזימון הוא שטעון כוס ע"כ והרשב"א כתב דברכה אינה טעונה כוס כלל ושכן דעת הרי"ף דבפרק ע"פ תנן מזגו לו כוס ג' מברך עליו ברכת מזונו ואמרינן עלה בגמרא א"ל רבינא לרבא ש"מ בהמ"ז טעונה כוס א"ל ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעבד ביה מצוה ומכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דברכה אינה טעונה כוס ואפילו בג' כהך דתייה וכן כתב הר"ן וכן דעת הרמב"ם שבהמ"ז אינה טעונה כוס כלל וכתב עוד הר"ן ודאי מיפשט פשיטא לן דמצוה מן המובחר שתהיה על הכוס שהרי נאמרו כמה מעלות טובות בכוס של ברכה אלא מדתנן ואפילו מן התמהוי בעי למיפשט שמחזירין עליו כדרך שמחזירים על כל המצות דקס"ד דכוס ג' משום בהמ"ז בלחוד הוא דאתי ודחינן כו' וכתב רמ"י דהך מצוה מן המובחר אפי' ביחיד ואינו מוכרח כדבריו וכתב הב"י דבמדרש רות הנעלם כתב בהמ"ז בג' צריך כוס שלא בג' א"צ כוס וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' חוששים לדברי הפוסקים דאפילו ביחיד טעונה כוס ומוזגים כוס יין לבהמ"ז וכדי לחוש לדברי המדרש הזה מניחים אותו על השלחן ואינם תופסים אותו בידיהם ע"כ : (ו) **שאין** לברך על הכוס פגום . שאם שתה ממנו פגמו לברך עליו ברכות שתקנו לסדרן על היין אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בפה"ג שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה כדפירש הרשב"ם התם ועוד שם בגמרא מר בר רב אשי קפיד אפילו אהביתא פגימא ופירש הרשב"ם חבית קטנה אבל חבית של עץ גדולה אין להקפיד ע"כ וכתוב בארחות חיים בשם רב האי גאון דאפילו מיא פגימא פסילי לממזג בהו כסא דקידושא ואבדלתא וברכתא ע"כ ועיין עוד בפ' דלעיל סי' מ"ו : (ז) **אבל** אם אין לו אלא כוס פגום כו' . וכן היה נוהג מהר"ם מרוטנבורק לברך עליו בשעת הדחק . טור : (ח) **ועל** זה נהגו להכשיר במעט מים כו' . וכ"ש במעט יין וכתב הטור יש שנותנין בו מעט פירורים של פת ואומרים שמיתקן בכך ומנהג של שוטים הוא ואין לנו סמך ולא ראיה וכתב עוד בשם מהר"ם מרוטנבורק שאם החזירו מיין של כוס פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל מלברך על היין שבקנקן משום דקמא קמא בטיל ע"כ : (ט) **נהגו** העם כב"ה כו' . ואנן אפילו לכתחלה נוהגין כן ואע"פ דבפ' הדר אמרינן נהגו אורויי לא מורינן ליה ואי עביד הכי לא מהדרינן ליה י"ל דהתם איכא אמוראי דפליגי חד אמר הלכה והוא פירש הלכה לכתחלה ומורינן הכי א"כ נהגו דקאמר אידך הוי דיעבד אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא תוס' : (י) **אין** מברכין לא על הנר ולא על הבשמים כו' . כתב הארחות חיים בשם הרשב"א כל שבירך על א' מאותם ששנינו במשנתנו שאין מברכין אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך כ"כ בשמו הב"י בסימן רצ"ז ולא נדפס במקצת הדפוסים ותמיהא לי דמאי שנא משופר ולולב דר"פ לולב הגזול דבדיעבד יצא בהם ומיהו שם אכתוב דיש מתמירין גם התם וע"ש : (יא) **ולא** על הבשמים של עכו"ם . כדמסיק במסיבתם וכתב הרשב"א בתשובה על העכו"ם שמביאין שק פלפלים וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין שמותר להריח באותן בשמים ומ"מ מסתברא דלבשמים דלהבדלה אסור משום הקריבהו נא לפחתך ועוד דכל מי שיש בו איסור מעורב אפשר דממאיס למצוה וכדבעיא ר"ל בפרק כל הצלמים המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה ואע"ג דלא אפשיטא ואפשר נמי דברי הרי"ף לא כתבה בהלכות מ"מ טוב להזהר בזה משום הקריבהו נא לפחתך ע"כ : (יב) **ולא** על הבשמים של עכו"ם . ולא על הבשמים של ערוה מן העריות לפי שאסור להריח בהן כ"כ הרמב"ם פ"ט מה"ב וכתב הרשב"א בתשובה שלא ידע לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשוין להעביר הזוהמא א"כ שהם עשוין לעבירה להטיל ארס של יצה"ר ע"כ וטעמא קמא א"א לומר ללשון הרמב"ם שכתב שאסור להריח בהן והרד"א כתב בשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותן הבשמים שמא יבואו לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר ע"כ ועיין עוד לקמן בדין בשמים של עכו"ם גבי ההולך חוץ לכרך : (יג) **ועכו"ם** שהדליק מישראל מברכין עליו . דוקא כשאין הכותי במסיבה אבל אם הוא במסיבה אסור מפני שהיא לעכו"ם ב"י סי' רצ"ח : (יד) **דכי** קא מברך אתוספתא דהיתרא מברך . ולפ"ז ה"ל כאור היוצא מן העצים והאבנים (דכתב רבינו בסי' דלקמן) דאין מברכין עליהם במוצאי יוה"כ וה"נ אין מברכין במוצאי יוה"כ על זה האור שביד עכו"ם דאי לא הא לא קיימא הא.

מעדני יום טוב

המשקה שעומד אחורי הכוס עם מה שבתוך הכוס ולפיכך היו מצריכים. ליטול ידיו קודם הקידוש וב"ה דס"ל דמקדשין. ואח"כ נוטלין לידים משום דלא חיישינן לניצוצות ואפילו יטמאו אחורי הכלי אין בכך כלום דכלי שנטמא אחוריו לא נטמא תוכו ולפיכך היו אומרים שימזוג את הכוס תחלה שאם אתה אומר שיטול ידיו תחלה יטמא המשקה בידים שלא נגבם יפה וע"י אותו המשקה יקבלו טומאה הידים מאחורי הכלי שיהיה טמא כ"כ תהר"י וב"ש דלא חיישי להכי שע"י המשקה יקבלו טומאה הידים מאחורי הכלי כו' מתרץ בגמרא משום דס"ל שאסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו משום ניצוצות וב"ה סברי דניצוצות לא שכיחי ומש"ה סברי דמותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין וכתבו עוד תהר"י וא"ת והלא אמרו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא (וכתבו רבינו בפרק דלעיל סי' ל"ד) והיכי חיישי' שלא ינגב כראוי וישארו שם משקים וי"ל שבשאר הימים שמיד שנוטל ידיו מברך המוציא ואוכל מנגב אותם יפה אבל בכאן שאינו אוכל מיד אינו חושש לנגב אותם כל כך יפה מפני השתיה ולפיכך היו חוששים ב"ה למשקים הנשארים בידיו. עוד אמר בגמרא טעם אחר לב"ה דמ"ה מוזגים את הכוס תחלה דבעינן סמוך לנטילה סעודה ואם אתה אומר שיטול ידיו ויקדש קודם שיאכל לא הוית הנטילה סמוך לסעודה ע"כ וכ"כ התוספות ועיין בפרק כיצד מברכין ס"ם ל"א : [ג] ובהא קא מיפלגי . וב"ש מאי סברי נמי להא דרבי יוחנן : [ד] א"ר יצחק בר חנינא אמר רב הונא גרסינן בגמרא ובריי"ף וכן העתיק עוד רבינו לקמן סי' ה' אלא דבגמרא גרס ר' יוסי בר חנינא ואין נראה דבפרק הכותב כתב רבינו דר"י ב"ח קשיש מר"י והיכי אמר הכא משמיה דרב הונא שהיה תלמידו דרב שהיה בזמן ר' יוחנן ומיהו בפרק שור שנגח כתב דר' יוחנן היה רבו של ריב"ח וכ"כ התוס' בפ' (כל הפסולים) [ג' דנזיר (כט.)] והביאו ראיה מפ"ג דסנהדרין דף ל' דר' יוחנן סמכיה וכתבו עוד שהיה ריב"ח אחר שהיה תנא ואותו הוא שהיה קודם לרבי יוחנן : [ה] **ב"ש** אומרים נר ומזון בשמים והבדלה כו' : פירוש הנר שמביאים אותו עכשיו ונהנה ממנו מיד יש לו להקדים ואחר כך המזון מפני שכבר אכל ויש לו להקדים אותו לבשמים והבדלה וטעם הבשמים במוצאי שבת מפני הנפש יתירה שהיתה לו ממנוחת שבת והוא מצטער עכשיו כשהלכה אותה מנוחה ממנו ומריח בשמים כדי ליישב נפשו. תהר"י : [ו] ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה. דסבירא ליה לבית הלל שמיד שמברך על הנר מברך על הבשמים שאף גם כן מענין השבת שמראה הצער שהיה לו ואח"כ מזון ואח"כ הבדלה . תהר"י : [ז] ומשני היה יושב ואוכל כו' . ובירושלמי דידן גירסא אחרת והיא הכתובה בהרי"ף : [ח] לא משמע הכי . וק"ל יש לדחוק לפרש דנכנס במוצאי שבת לאו בתשיכה אלא סמוך למוצאי שבת קאמר ומבע"י : [ט] וכיון שהבדיל בתפלה . מסתמא גמר אכילתו גבירך עליה : [י] הלכך נראה לפרש. להך ברייתא דהנכנס לביתו במו"ש : [כ] ה"ג להכשיר במעט יין. ששופכין לתוכו דגרס בירושלמי : [ל] פרק שלשה שאכלו · בסופו ועיין בפ' ערבי פסחים סי' י"ד הביאו רבינו בל' אחר : [מ] בבלי אחר גרס . כלומר לא היה פוגם הכוס וכדאמרינן בגמרא דהכא לעיל והאמר מר טעמו פגמו דטעים ליה בידיה : [נ] ומוזגו למחר להשלימו לכשיעור . שלא היה מזוג כשיעור ויצא בו והכא מיירי שהיה מזוג כשיעור ושוב אין להכשירו במים : [ס] **בש"א** בורא כו' . הכי מסקנא דגמרא דברא ובורא כ"ע ל"פ דברא משמע (פירש"י לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שבמו"ש נברא כדאמרינן בפסחים) כדכתיב יוצר אור ובורא חושך יוצר הרים ובורא רוח בורא שמים ונוטיהם כי פליגי במאור ומאורי דב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורא איכא בנורא:[ע] ובשמים של עובדי כוכבים גרסי'· דסתם מסיבתן לע"ז דבגמ' מוקמינן לה במסיבת עובדי כוכבים עסקינן ופרכינן הא מדקתני סיפא אין מברכין כו' של ע"ז מכלל דרישא לאו בע"ז עסקינן א"ר חנינא מסורא מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין כו' של עכו"ם שסתם מסיבתן לע"ז וא"כ לגלדין קתני דנר לא מיירי במסיבה דאפילו שלא במסיבה ומשום דלא שבת וא"ת נר ע"ז למאי צריכים פשיטא דנוייה ותקרובתה אסורים בהנייה כדאיתא בפרק רבי ישמעאל וכן קשיא נמי דלפי מאי דפריך בגמרא הא מדקתני סיפא כו' א"כ ס"ל דלגופא צריכים ולא קאמר מה טעם לרישא א"כ בשמים נמי לא צריכא ובגמרא תניא היה מהלך בשוק של ע"ז נתרצה להריח ה"ז חוטא וכ"ל דה"א כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו ליתסרו קמ"ל דלא ועיין בד"ח גם עיין לקמן גבי היה מהלך חוץ לכרך והריח כו' ועיין בפ' בתרא דביצה סימן י' : [פ] דגזרינן אטו עכו"ם ראשון ועמוד ראשון · כולה חדא גזירה היא דגזרו חכמים כל אש עכו"ם שביד עכו"ם דאי לא הא לא קיימא הא. תוספות : [צ] **אם** רוב ישראל מברך ·. הא גופא קשיא אמרת אם רוב עכו"ם אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל כו' בדין הוא דאפי' מחצה על מחצה נמי מברך ואיידי דתני רישא רוב עכו"ם תנא סיפא רוב ישראל גמרא וכתב המגיד בפ' כ"ט מהלכות שבת דכיון דלדבר שאינו מצוי הוא השמיטו הרי"ף ומיניה לרבינו נ"כ : גרסי' בגמ' ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ובידו אבוקה בודק אחריו אם ישראל הוא מברך אם עכו"ם הוא אינו מברך ומוקי לה בסמוך בשקיעת החמה ואי גדול הוא מוכחא מילתא דודאי עכו"ם הוא תינוק

תפארת שמואל

פ"ח א) **והיא** דירושלמי יש לדחות וכו' . ר"ל וא"כ אין מכאן ראיה שמתקנין כוס של ברכה במים וק"ו במעט יין ובפרט לפי דעת מהר"ם דקמא קמא בטל כאשר הבאתי בפרק ערבי פסחים ע"ש : ירושלמי

[ד] תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא לכתחלה והא לבסוף דהא דלבסוף נעשה להאיר ומברכין עליו תני חדא [ש] אור של בהכנ"ס מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב והא דליכא אדם חשוב פירש"י כשיש אדם חשוב אז עשוי לכבוד ולא להאיר וי"מ איפכא דאדם חשוב עשוי להאיר ואי ליכא אדם חשוב לכבוד בית הכנסת הדליקו [ת] (טו) וגרסינן הא והא דליכא אדם חשוב ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם ב"ש אומרים [כל אחד] מברך לעצמו [א] מפני ביטול בית המדרש ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך ולא דמי להא דאמרינן לעיל פרק כילד מברכין (דף מב) ישבו שמברך לעצמו דשאני התם כיון דצריך הסיבה ולא הסיבו לא קביעי לצאת אחד בברכת חבירו אבל הכא הוי כמו יין אליבא דרב (שם דף מג) דלא בעי הסיבה [ב] ואפילו לרבי יוחנן דאמר יין בעי הסיבה א"מ דחשוב ורגילין להסב עליו אבל שאר ברכות כמו שהסיבו דמי: [ע"ב] ת"ר [ג] גחלים לוחשות מברכין עליהם עוממות אין מברכין עליהם היכי דמי לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכניס קיסם ביניהם ודולק מאיליו ומיירי דהני גחלים לוחשות עשוין להאיר: [ע"א] [ד] ולא על הנר (טז) ולא על הבשמים של מתים אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו ביום [כ"א אלא] בלילה מברכין עליו ואותו שמוציאין לפניו ביום [ובלילה] [ה] אע"ג דהשתא מיהא להאיר הוא עשוי כיון שאפי' ביום מוציאין לפניו לכבוד אין מברכין עליו הלכך אין מברכים על הנר של בית הכנסת כיון דרגילין האידנא להדליקו לכבוד בית הכנסת אפילו ביום: א"ר הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו מ"ט כל מידי דלאו לריחא עביד לא מברכין עליה הא דאמרינן לעיל בפרק כילד מברכין (דף מג:) האי מאן דארח אתרוגא או בחבושים מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות מיירי כגון שלקחו להריח בו או לאוכלו ולהריח בו אבל אם לקחו לאוכלו והריח בו כיון דלא נתכוין להריח אין צריך לברך עליו: תנו רבנן הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויצא (יז) מברך על כל פעם ופעם: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך (יח) והריח ריח [ו] אם רוב עכו"ם אינו מברך [ז] אם רוב ישראל מברך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן היה מהלך בשוקי טבריא בערבי שבתות [ח] או בשוקי צפורי במוצאי שבתות והריח ריח אינו מברך (יט) מפני שחזקתו לגמר את הכלים: [דף נג ע"ב] אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו (כ) וכמה עולא אמר כדי שיכיר בין איסר לפונדיון (כא) וחזקיה אמר כדי שיכיר בין [ט] מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי (כב) לכך נהגו להסתכל בצפרנים בשעה שמברכין על הנר להראות שיכול ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע [י] כמו שמכיר בין צפורן לבשר. אמר רב יהודה אמר רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על כל המצות לפי (כג) שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא [כ] שנבראת האור במו"ש דאי משום הנאת האור מברך [ל] היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנין מן האור [מ] מכ"ש על הבשמים (כד) דאינה אלא להשבת נפשו:

ד גרסי' בפרק מקום שנהגו (דף נד.) א"ר בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכן עמא דבר מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו הוא וכשרואהו מברך מיד (כה) ר' יהודה מסדרן על הכוס אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה ל"ק כאן באור היוצא מן העצים והאבנים (כו) דאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת (כז) אבל היוצא מן העצים ומן האבנים לא דדוקא במוצאי שבת שנבראת בו האור מברכין עליו:

ה מתני' (כח) מי שאכל ושכח (כט) ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון במעיו בא להם יין [ב]בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס [נ] בש"א מברך על היין ואח"כ מברך על המזון (ל) וב"ה מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר עכו"ם המברך עד שישמע את כל הברכה (לא) אבל אחר ישראל אע"פ שלא שמע את כל הברכה [ס] כיון ששמע שהזכיר השם (לב) עונין אחריו אמן אבל מעכו"ם אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן שמא כוון לעבודת כוכבים אבל אם שמע כל הברכה מוכח מילתא שאין כוונתו לעכו"ם ירושלמי [ב] כותי (לג) שבירך השם עונין אחריו אמן לפי שאין דרך הכותי לכוין לעכו"ם כשהזכיר השם:

רש"י עמא דבר · נוהג : באור ששבת · שהיה בשבת שדלק היום ומ"מ ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדלוק מעיו"כ מברכין אף במוצאי יוה"כ דההיא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום : באור היוצא מהעצים . דנבראת עכשיו אין מברכין עליו במוצאי יוה"כ אלא במ"ש שאף היא בריית האור ·

הגהות הב"ח א כני מילי יין דחשוב כו' : ב בתוך המזון אם אין שם וכו' כל הברכה כולה אבל כו' :

מעדני יום טוב

תינוק אימור ישראל הוא אקרי ונקים ותו גרסינן בגמרא ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו ואם לאו אינו מברך עליו ופירש"י גדול מוכחא מילתא דעכו"ם הוא וא"צ לבדוק אחריו דאי איתא דישראל הוא לא היה ממהר סמוך לחשיכה מיד לאחוז האור בידו. כפי הכבשן שטורפין בו אבנים לסיד אם עבה כאור היוצא מפי הכבשן נהורא בריא הוא והשתמש לאורה היא נעשית ואם לאו לאו לאורה נעשית אלא לבטל ואין מברכין אלא על אור שנעשה להאיר ע"כ והרי"ף גם הוא השמיט כל זה וכן הרמב"ם והטור לא כתבוה ולא ידעתי למה : [ר] תנא חדא אור של כבשן כו' . וכה"ג תניא תו בגמרא אור של תנור ושל כיריים תני חדא מברכין עליו ותני חדא אין מברכין עליו ל"ק הא בתחלה הא לבסוף ופירש"י של תנור בסוף מברכין עליו לאחר שהוסק התנור והפת בתוכו מדליקין קסמין דקים בפיו להאיר ולקלוט חומו לתוכו וכיון דמשתמש לאורו מברכין עליו ע"כ וגם הרי"ף השמיט לזה ואולי לפי שנשמע מדין הכבשן אבל הרמב"ם פכ"ט מה"ש כתבו : [ש] אור של בהכ"נ. ובגמ' של בהמ"ד והרי"ף של בהמ"ד ול"ג של בהכנ"ס והרמב"ם גרס לתרווייהו ולא מחלק מחתא שכתב אור של בהמ"ד אם יש שם אדם חשוב שמדליקים בשבילו מברכים עליו של בהכנ"ס אם יש שם חזן שהוא דר שם מברכין עליו ועיין בסמוך : [ת] וגרסינן הא והא דליכא אדם חשוב . פי' דבגמרא אמרינן תו ואב"א הא והא דאיכא אדם חשוב ול"ק הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא וקאמר דלי"מ גרס הא והא דליכא כו' ופירש"י ואי איכא חזנא שמש שאוכל בבהכ"נ אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה ומברכים ע"כ ותו בגמרא ואב"א הא והא דאיכא חזנא ול"ק הא דאיכא סהרא הא דליכא סהרא ופירש"י ואי איכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה אין מברכין על הנר שלא להאיר הדליקה אלא לכבוד אדם חשוב ע"כ ולי"מ נ"ל לכבוד בית הכנסת ומ"מ יש לתמוה למה השמיטו הרי"ף ורבינו לכל הני אוקימתות דהא ודאי דכולהו אתנייהו אליבא דהלכתא והטור כתבם בסימן רנ"ח ומיהו יש לתרץ דרבינו נהכי לא כתבם משום דלקמן גבי נר של מתים מסיק דהאידנא אין מברכין על נר של בהכ"נ כלל דלכבוד עשויה והטור השמיט לזה ותמיהא לי למה ובקצור כתבו ול"ע על הטור : [א] מפני בטול בית המדרש . לשון רש"י שבזמן שאחד מברך לכולם הם צריכים לשתוק מגרסתם כדי שיתכוונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן וסיימי תהר"י ונמצא שמתבטלין בעניית אמן יותר ממה שיתבטלו כשיברך כל אחד ואחד בפני עצמו ע"כ ואל תתמה על החפץ לב"ש לחוש בביטול בית המדרש משום אמירת האמן שהיא תיבה אחת בלבד שכן בגמ' תניא של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבהמ"ד פירוש לאדם המתעטש שרגילין לומר אסותא מפני ביטול בית המדרש ואי לאו הא אמינא דהכא לאו משום עניית אמן בלחוד חשו אלא שההכנה שיתכוונו לשמוע הוא אריכות זמן שישתקו מגרסתם עד שיתכוונו כולם כאחד וכן דייק לשון רש"י: [ב] ואפי' לר"י דאמר יין בעי הסבה. לישנא קמא דהתם וכך מסיק רבינו להלכתא וא"ת ותקשה מהכא ללישנא בתרא דהתם דאר"י אפילו יין מהניא ליה הסבה משום דחשוב ושאר כל הדברים כולהו לא מהניא להו הסבה כבר מצאנו לתהר"י שכתבו תירוץ אחר וז"ל דהכא מתוך שמיד שמביאין הנר נהנין כולם מיד מהאור דנר לאחד נר למאה לפיכך הוי נמי הסבה ואחד מברך לכולם אבל ביין שאינן יכולים כולם ליהנות ביחד בעי הסבה ע"כ והשתא יכולים לומר דללישנא בתרא דשאר כל הדברים לא מהני הסבה אין ברכת הנר בכללם מהך טעמא שמיד שמביאים כו' והוי הסבה : [ג] גחלים לוחשות מברכים עליהן . עמ"ש רבינו בזה בפרק בתרא דביצה סימן י' : [ד] ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים . מ"ש נר לכבוד הוא דעביד בשמים לעבורי ריח הוא דעבידי גמרא ופירש"י נר לכבוד המת עבידא בשמים לעבור ריחא דסרחונו של מת עבידי ולא להריח : [ה] אע"ג דהשתא בלילה מיהא להאיר הוא עשוי גרסי' . ויש לגרוס כגירסת הרי"ף כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו ביום בלילה מברכין עליו ולפי זה ג"כ א"צ לגרוס לקמן בלילה : [ו] אם רוב עכו"ם אינו מברך. ואע"פ שעכשיו אינם עומדים הבשמים במסיבה של עכו"ם שהבשמים שלהן סתמן למכרן למסיבת עכו"ם ואסור ע"כ תהר"י ויש לתמוה דא"כ מתניתין למה צריך לאוקמא במסיבה ועוד דאם עדיין לא נמכרו מאיזה טעם יאסרו · ורמ"י ז"ל סימן רי"ז כתב דמסתמא ממסיבה של עכו"ם היא ע"כ וכ"כ ב"י סימן רנ"ח לדברי רבינו:[ז] אם רוב ישראל מברך. אפשר דה"נ ה"ה מחצה על מחצה כדלעיל גבי אור ומיהו יש לחלק דהכא שיש בו חשש ע"ז יש להחמיר ומש"ה לא פירשה הגמרא דסתמו כפירושו להחמיר ומסתייע לי הדין סברא במ"ש בב"י סימן רנ"ח להקשות לסברת האומרים דאפי' שלא במסיבה סתמה לע"ז א"כ למה הותר עכו"ם שהדליק מישראל לקמן ולי נראה דלא קשיא כדכתיבנא דשאני נר מבשמים וטעמא דנר כ"ע צריכים משא"כ בשמים : [ח] או בשוקי צפורי במו"ש · פירש"י דבצפורי היו רגילים לגמר את הכלים במו"ש מסיימי תהר"י וגם הם לכבוד שבת היו עושים שהיו מראים הצער שיש להם מהנפש היתירה שהיה להם במנוחת שבת וכדי להתנחם מהצער שהיה להם מפרידת השבת היו מגמרים את הכלים להריח ריח טוב: כתב הרי"ף בכאן להא דפ' אין עומדין כל המברך ברכה שאינה צריכה כו' · ורבינו אע"פ שלא כתבה במקומה ולא בכאן הוא משום שכבר הזכיר הדין באגדה בפ"ק ס"ס י' : [ט] מלוזמא . פי' רש"י משקל ותהר"י כתבו כמו שאיסר ופונדיון הם מטבעות גם אלו הם מטבעות אלא שאלו היו דומות זו לזו יותר : [י] כמו שמכיר בין צפורן לבשר · ועדיין צריכין למודעי שהרי היינו יכולים להסתכל בדברים אחרים הדומים קצת לזה אלא אלו הם בגופו ומזומנים אליו יותר וכ"כ תהר"י וכתבו עוד די"א מפני שגדלים והגידול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהם לסימן טוב בהכנסת השבוע : [כ] שנברא האור · כמו"ש גרסינן והתם מסיק דעלה במחשבה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מו"ש שנתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא אבנים והקן זה בזה ויצא מהן אור והשתמיטתא לרמ"י ז"ל שהוא כתב ר"ס רנ"ח דס"ל האור שנברא ביום הראשון שנאמר ויהי אור ע"כ ובב"י סי' תרכ"ד כתב על שם הכלבו בשם הגדת ירושלמי במוצאי שבת זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעפות כו' ואף הוא ה"ל לכתוב דבבבלי נמי איתא : [ל] היה צריך לברך בכל פעם ופעם . והרי אין עושין כן ובטענה כיוצא בזו דחה נ"כ לפירש"י בפרק דלעיל סי' י"ב ועיין בפ"ו סי' ל"ה : [מ] ומכ"ש על בשמים גרסינן וכלומר דמכ"ש שא"צ לחזור אחריהן : [נ] בש"א מברך על היין כו' . ומעמייהו דב"ש משום דס"ל דברכה אינה טעונה כוס ובגמ' פריך דלעיל משמע דס"ל איפכא דתנן בש"א נר ומזון ובשמים והבדלה ואי איתא דס"ל דברכה אינה טעונה כוס למה לא היה מבדיל על אותו כוס שיש לו ואח"כ יברך בהמ"ז בלא כוס אלא ודאי משמע דברכה טעונה כוס ומתוך כך יסדרם כולם על אותו כוס שיש לו ומתרצים תרי תנאי אליבא דב"ש : [ס] כיון ששמע שהזכיר השם כו' . עיין בפרק דלעיל סי' י"ז לענין אמן יתומה ומסקינן בגמ' הכא דדוקא כשאינו חייב בברכה שאם היה חייב צריך שישמע את כולה :

דברי חמודות

שהדליק ישראל מעכו"ם כ"כ המגיד בשם הרמב"ן : (טו) וגרסינן הא והא דליכא אדם חשוב . אלא איכא חזנא כו' כמו שהעתקתי כל זה במי"ט והלכתא הוא : (טז) ולא על הבשמים של מתים . מפרש טעמא בגמ' דלאו לריחא עבידא כמ"ש במי"ט וכ"כ הטור בשם ירושלמי הדא דתימא כשנתונים למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הם עשוין כלומר להריח בהן : (יז) מברך על כל פעם ופעם . וכתב הר"ם מרוטנבורג דדוקא כשלא היה בדעתו לחזור אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא אסח דעתיה עור ר"ס רי"ז : (יח) והריח ריח אם רוב עכו"ם כו' . ואם נתערב ריח שמברכים עליו בריח שאין מברכין עליו כתב הרמב"ם בפ"ט מה"ב שהולכין אחר הרוב : (יט) מפני שחזקתו לגמר את הכלים . וכתב הרמב"ם ז"ל וכן המריח בכלים שהם מגומרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר והשיג עליו הטור סי' רי"ז והשיב הב"י דטעמו של הרמב"ם נראה שהוא משום שסובר דריח כיון שאינו צורך הגוף כל כך כשאין לו עיקר אע"פ שנהנה אין לו לברך עליו ע"כ. ונראה נ"ל לדבר שמפני כן הוצרכו ללמוד מן המקרא כל הנשמה לברך על הריח כדאיתא בפ' כיצד מברכין ומה"ט נמי אין מברכין עליו ברכה אחרונה כדפירש"י בפ' בא סימן : (כ) וכמה עולא אמר כדי שיכיר כו' . והואיל וצריך שיעור כזה ולא סגי בהנאה בעלמא מכאן נראה לראבי"ה דסומא אינו מברך ולא דמי לפורס על שמע דקי"ל כרבנן דאמרי סומא פורס כיון דאית ליה הנאה מיניה דהתם בהנאה גרידא תליא מילתא ואפי' מאחרינא כדמייתי מוהיית ממשש באפלה ע"כ וגרסי' בירושלמי נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת לעולם אין מברכין עליו עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה ע"כ ומצוה מן המובחר לברך על אבוקה כדאמרינן בפ' ע"פ סי' י"א וגם יתבאר יותר בס"ד : (כא) וחזקיה אמר כדי שיכיר כו'. כבר כתבתי במי"ע בשם תהר"י שמפרשים דמלוזמא נמי מטבע וכ"כ הרמב"ם שצריך שיכיר בין מטבע זו למטבע מדינה אחרת והוא היכר יותר מבין איסר לפונדיון : (כב) לכך נהגו להסתכל בצפרנים . וטור כתב שנהגו הראשונים להביט בצרעותי הכפים עד שיכיר ביניהן מפני שהן מצויות ומעטנו מזקנים שאומרים שיש בצרעותי פיסת היד סימן להתברך בו ועוד מנהג אצלנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות ע"כ וכתב רמ"א ז"ל בשם הזוהר פ' בראשית ופ' ויקהל שיש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל ושיש לכוף האצבעות לתוך היד שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים ע"כ וטעמי הדברים מתבארים שם בזוהר ע"ד הקבלה ואין לנו עסק בנסתרות ובשבולי הלקט כתב תחלה מכנים אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר הוא נאות מן האור ע"כ : (כג) לפי שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא כו'. וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דה"מ במו"ש אבל במוצאי יוה"כ איכא למימר דמהדר בתר האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום הייתו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרין : (כד) דאינה אלא להשבת נפשו . וכתב הר"ר אפרים שמי שאינו מריח על הבשמים הוי ברכה לבטלה ומסיק הב"י שאם הוא מכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע ש"ד ואין להריח על הדס יבש דאינו מריח כ"כ רמ"א בשם מהר"א מפראג ושכן נוהגים במדינות אלו וכתב עוד דכ"ל שיש להגיח הדס עם הבשמים כיון דבעלי הקבלה אומרים שיש בו סוד להריח בהדס דאז עושין ככ"ע והטור כתב סמך לדבר דכתיב כל שומר שבת מחללו וסמוך ליה תחת הסרפד יעלה הדס : (כה) ר"י מסדרן על הכוס כו' . ואי לא מתרמי ליה כוס כשרואה האש ונהנה לאורו מברך בורא מאורי האש טור וכתב רמ"א שכן בבשמים ג"כ : (כו) דאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת מבע"י ממש או על האור שהודלק ממנו וכן להדליק מעששיות של בהכ"נ המגיד בשם הרמב"ן ובמהרי"ל כתב שיש להבדיל על הנר של בהכ"נ עצמו ששבת ממלאכה וכי תימא אותו הנר לא נדלק להאיר רק לשם מצוה ולכבוד היום לכן יטול נר של אבדלתא המזומן בביתו וידליק מנר בהכ"נ ויבדיל לאור שניהם וה"ל אור ששבת וגם שנדלק להאיר ע"כ : (כז) אבל היוצא מן העצים ומן האבנים לא . וכתב ב"י סי' תרכ"ד בשם הכלבו שי"א דאפי' במוצאי יוה"כ מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים מעמוד ראשון ואילך : (כח) מי שאכל ושכח כו' יברך במקום שנזכר . ה"מ בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקר ממקומו צריך לברך הר"ן פ' ע"פ וע"ש סי' ז' : (כט) ולא בירך . וכן אם הוא מסופק אם בירך אם לא צריך לברך מספק כדמוכח מפסק השאלות שכתב רבינו בפ"ג סי' ע"ו דכל ברכות דרבנן אי מספקי ליה אי אמרן אי לא אמרן א"צ לחזור ש"מ הא דמדאורייתא צריך לחזור ובה"מ דאורייתא היא ורבינו כתב בפ' דלעיל סי' כ"א דברכה מעין שלשה נמי דאורייתא וכתבתי בזה בס' מעי"ט בפ"ק סי' י"ד דלהר"ר יונה ליתא וגם כתב הב"י סי' קפ"ד וס"ס ר"ט דלהרמב"ם נמי ליתא עוד שם סי' י"ג הוכחתי דברכות התורה אינן מדאורייתא והסוגיות דפ' ג' שאכלו ודפ' מי שמתו דמייתי להו בק"ו וג"ש אינם אלא בדרך אסמכתא בעלמא : (ל) ובה"א מברך על המזון כו' . דבהמ"ז טעונה כוס ועיין לעיל סעיף ד' מה שכתבתי בזה : (לא) אבל אחר ישראל אע"פ כו'. וכתב הרמב"ם בפ"א מה"ב שאם אינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן והאפיקורוס אין עונין אחריו אמן וכתב עוד שהמברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן ועיין בפ"ק סוף סי' י' : (לב) עונין אחריו אמן . לשון הרמב"ם חייב לענות אחריו אמן וכן נראה מלשון הלכות גדולות שכתבתי בפרק דלעיל סעיף י"ט ובגמ' מוקי לה בשלא אכל עמהן שאינו צריך לצאת י"ח דאילו היה אוכל עמהן והיה חייב בברכה אינו יוצא עד שישמע את כל הברכה כמ"ש בפרק דלעיל ס"ס ל"ה ומכי שמע כולה נפיק אפילו בלא עניית אמן כדכתב רבינו בפ"ג סימן י"ח והיינו ידי חובתו שעליו לברך הוא דנפיק אבל מ"מ ביטל חובה שעליו לענות אמן על כל ברכה ששומע ועיין בפ' דלעיל סימן ג' במעדני יום טוב : (לג) כותי שבירך השם עונין אחריו אמן . אע"פ שלא שמע כל הברכה כולה כ"כ הטור סי' רט"ו ודייק לה מדהירושלמי קאי אהא דכותי אין עונין אחריו וזה מיירי בשלא שמע הברכה כולה

תפארת שמואל

ב) ירושלמי כותי שבירך השם עונין אחריו אמן וכו' . נ"ב זה איתו בירושלמי אבל בטור דייקא מדקאמר ירושלמי כותי עונין אחריו אמן עכו"ם אין עונין אחריו אמן א"כ איירי בלא סיים הברכה מדלא עונין אמן אחר העכו"ם ע"כ. אני ראיתי בירושלמי שאין כתב לשם מידי מכותי אלא עכו"ם עונין אחריו אמן ובודאי שאין זו בשאר ספרי ירושלמי איט שכרי הר"ר יונה ר"ס לבביא ראיה שעונין אמן אחר עכו"ם מדאמר ר' ברכיה עונה

בשוב

גמ' אמר רב זביד מחלוקת בשוגג אבל במזיד (לד) ד"ה יחזור למקומו ויברך הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא וחד עביד במזיד כב"ה ואכלי' אריא (לה) ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש והא דאמרינן לעיל א"ר יצחק בר חנינא א"ר הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש לא אתא לאפוקי הא דהכא משום דאפילו ב"ה מודו הכא [ע] שטוב לעשות כבית שמאי אלא שלא הטריחוהו לכך [פ] (לו) ודוקא בברכת המזון אבל בז' המינים אין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא יברך במקום שנזכר וכמה שיעור עכול אמר רבי יוחנן (לז) כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות (לח) אם אינו צמא או רעב [צ] ותאב לאותן פירות יברך תניא אחר הכל עונין אמן [ק] חוץ מתינוקות של בית רבן וה"מ [ר] בעידנא דקא גמרי להו אבל בעידנא דקא מפטרי נפשייהו עונין פי' הראב"ד ז"ל בשעה שאכלו דחינוך מצוה הוא (לט) וי"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו נפטרין משם [ש] (מ) ואומרים קדיש: ו (מא) אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא (מב) והתקדשתם אלו מים ראשונים [ת] והייתם קדושים אלו מים אחרונים [א] כי קדוש זה שמן הטוב [ב] אני ה' מקדשכם [ג] זו ברכה °ותימה דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפרק כל הבשר (דף קה:) משמע שהן חובה מפני הסכנה משום מלח סדומית שמסמא את העינים ויש לומר משום קדושה אמרו שהן מצוה ומשום סכנת מלח סדומית [ד] הוסיפו לעשותה חובה [ה] אבל רב האי משם גאון פירש דהא דאמרינן הכא שהם מצוה משום קדושה היינו למברך לפי שמזכיר את השם צריך ליטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת האחרים אינן משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד [ו] ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה א*מה שלא נהגו האידנא במים אחרונים אותם שאינם מברכין אינם צריכין (מג) [ז] לפי שאין מלח סדומית מצוי אצלנו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שהפסוק אומר כי קדוש זה שמן הטוב גם בנטילה נמי לא נהגו וגם לא איקרו ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידים והכי נמי בפרק כיצד מברכין (דף מב.) אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוו אמרי כגון אנן דרגילין במשחא משחא [ח] מעכב לן אלמא אותם שלא היו רגילין לא היו חוששין בו ולא היה מעכב עליהן אף על גב דנפקא לן הכא מקרא [ט] אסמכתא בעלמא הוא ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו לאחר סעודה [י] לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול קודם שיברך ויש מן הראשונים שאמרו שמברך על המים אחרונים על רחיצת ידים אבל רב עמרם כתב [כ] שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה [ל] וכן סימן לדבר (משמעתא דנר"ש*): הדרן עלך אלו דברים

*) [בשמעתא נרש כנ"ל חולין קטו.] וכן גי' הב"ח

פרק תשיעי

א [דף נד ע"א] הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל [א] אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה: גמ' ואניסא דרבים מברכין ואניסא דיחיד לא מברכין והא ההוא גברא דהוה אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא איתעביד ליה ניסא ואתציל אתא לקמיה דרבא אמר ליה כי מטית להתם אמור ברוך שעשה לי נס במקום הזה אמרי אניסא דרבים כ"ע צריכי לברוכי (א) אניסא דיחיד הוא [ב] ובריה ובר בריה צריכי לברוכי וכ"ע לא צריכי (ב) ה"ג רב אלפס וכן רב האי גאון אבל בנוסח גמרא דידן לא כתב אלא אניסא דיחיד הוא ניהו צריך לברוכי ירושלמי (ג) מתני' בניסא דרבים אבל בניסא דיחיד א"צ לברך (ד) מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו (ה) [ג] מברך. נס של שבטים מהו שיברך מ"ד כל שבט ושבט איקרו קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים איקרו קהל א"צ לברך (ו) ופלוגתא א) הוא בפ"ק דהוריות (דף ה.) °וכל הברכות השנויות בזה הפרק

רש"י מלח סדומית יש - ואמרו חכמים על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעינים מסמי להו ולפיכך צריך לנטלן:

הגהות הב"ח א*קודם ברכה ומה שלא כו'. קדוש אני זהו שמן כו' מקפידין בכך וה"נ איתא בפרק כיצד מברכין:

דברי חמודות

כולה א"כ בההוא גונא גופיה קאמר דאחר כותי עונין אבל תהר"י כתבו בשם הר"י דדוקא כששומע כל הברכה מהכותי הוא שעונה אחריו אמן שמאחר ששומע שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שעכו"ם הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעים כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזה"ז כמו עכו"ם דינו ועונין אמן אחריו כששומע כל הברכה מפיו ע"כ: (לד) ד"ה יחזור למקומו ויברך. וכתב הר"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה טור סימן קפ"ד וצ"ל לדקדק מדבריו שהאכילה השניה א"צ שיהא כזית אלא כל מה שיאכל סגי ואפי' פחות מכזית שהרי כתב יאכל שם מעט וגם כתב רק שלא יהא רעב כו' ואי אכיל כזית תיפוק ליה דמחייב לברך על כזית הזה שאכל כמ"ש בפרק דלעיל סעיף א' ומיהו בזה יש לדחות דלענין שיהיה פטור מחיובו של האכילה הראשונה התנה שלא יהא רעב כו' ומ"מ נ"ל מ"ש ועיין בפרק ע"פ סי' ו': (לה) ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש. דל"ש מזיד ול"ש שוגג צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא כ"כ הטור וטעמו ודאי דלב"ש איכא בינייהו בין שוגג למזיד והיינו דיעבד דבשוגג יצא ובמזיד לא יצא אבל הרמב"ם פ"ד פוסק כב"ה וכתב עוד שם שאם בירך במקום שנזכר יצא י"ח ותהר"י פסקו בשם הגאונים כב"ש ובשם הר"ר יונה פסקו כב"ה: (לו) ודוקא בבהמ"ז כו'. כבר כתבתי במעי"ט שפירש הב"י דלאו דוקא בהמ"ז אלא על כל מיני דגן כו' ע"ש ועיין בפ' ע"פ סימן ו' דג' מחלוקות בדבר י"א שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומן וי"א דוקא מיני דגן וי"א דדוקא פת לבדו: (לז) כל זמן שאינו רעב כו'. וכתב הר"ר יונה דמשעה שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל דיינינן ליה: (לח) אם אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות כו'. כבר כתבתי במעי"ט שהב"י מפרש דתאב דמצריך דוקא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו ומבואר ג"כ מתוך לשונו שהעתקתי שם דכשהוא רעב היינו שיעור העיכול בודאי וכי אינו רעב וצמא אפשר שאעפ"כ נתעכלו שעל שתיה ופירות אפשר שנתעכלו ועדיין אינו רעב אלא ה"ק שאם הוא תאב כו' ותרתי קאמר שאם הוא רעב וצמא ודאי נתעכלו ואם אינו רעב וצמא עדיין יש שיעור אחר שאם הוא תאב כו' אבל לא בעי למימר דבעינן תרתי שיהא רעב וצמא וגם תאב לאותן פירות אלא בכל חד סגי לשלא יברך עוד ורמ"י ז"ל נסתפק באינו רעב אבל תאב או אינו תאב והוא רעב אם יש לו עדיין לברך ומכח ספק ברכות דרבנן דברכת שתיה ופירות דרבנן הן ספק להקל ואני אומר דמבואר בלשון הב"י דמדינא אין לו לברך כל שיש לו א' משתים או שהוא רעב או שהוא תאב אבל לשון הש"ע אטעייה לרמ"י ז"ל שז"ל הש"ע לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו ע"כ וסבר רמ"י ז"ל דר"ל שאם אין בו גם שניהם או לא נתעכל ואם יש בו א' מהשנים שיהיה ספק בדבר וזה א"א לומר דהא ודאי שאין לך שיעור אחר לידע אם נתעכלו אלא הרעב כדא"ר יוחנן אבל ר"ל שאם אינו יודע כו' או אם אין בו גם א' מהשנים הללו יברך אבל אם היה תאב אע"פ שלא היה רעב אפ"ה לא יברך וכ"ש אם היה רעב אע"פ שאינו תאב ולא עדיפא לשון הש"ע מלשון רבינו שהוא מועתק ממנו ופירש כך הב"י עליו כך הוא הדבר בעצמו בלשון הש"ע שכתב תחלה לשון רבינו ואח"כ כתב הפירוש שעליו וכפי מה שמבואר בספרו הב"י כן יש לנו לפרש ג"כ בספרו הש"ע ולא בענין אחר כלל וכתב עוד הב"י דמ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים ע"כ וכבר הראה לדעת שאינו דקדוק גמור דכולה מילתא ברעב תליא ותאב היינו רעב ע"ש בספר מ"ע: (לט) וי"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו כו'. ורש"י פירש כשאומרים ההפטרה כו': (מ) ואומרים קדיש. כבר הוכחתי במעי"ט דכ"ל שצריך עכ"פ שיהיו שם עשרה גדולים ובני חורין ומ"מ יצא לו מזה שכל שיש עשרה גדולים ובני חורין במעמד או מושב הלימוד ואע"פ שאין כולם מן הלומדים אלא שנים או שלשה דשפיר מתקיים ונקדשתי בתוך בני ישראל ואומרים קדיש דהא הכא התינוקות הם שלמדו בלבד ואעפ"כ כשיש עשרה אומרים קדיש על דרך החינוך וה"נ לא יגרעו שנים וג' כשלומדים ועוד דפורש על שמע יוכיח שתלמידי רש"י ז"ל כתבו שאפילו בשביל א' שלא שמע פורסים ואומרים קדיש וברכו וכמו שהוא מנהגינו כמ"ש בפרק הקורא עומד: (מא) גרסינן בגמרא א"ל רב לחייא בריה בריך הטוף ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף וברוך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל רבי נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גלייריין יורדין ומתגרים וגבורים יורדים ומנצחים תנאי היא דתניא אחד שמברך ואחד העונה במשמע (דקומו וברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא ואומר ויברכו את שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית) אלא שממהרין למברך (ליתן שכר) יותר מן העונה אמן ומדאמוראי סברי כמ"ד דמברך גדול א"כ כך היא ההלכה ועיין מה שאכתוב בזה בפרק כסוי הדם סימן ח"י: (מב) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים, ודיני כל א' מבוארים יפה בפרק כל הבשר מסי' ו' עד סימן י"ז ועוד מדיני מים אחרונים בפרק דלעיל סימן י"ד: (מג) לפי שאין מלח סדומית מצוי בינינו. וכ"כ התוספות אבל בפרק כל הבשר כתב הרי"ף וז"ל ואפי' אם לא אכל מלח קבעו רבנן חובה משום דמים ראשונים האכילו בשר חזיר ומים אחרונים הרגו את הנפש כו' כדאיתא התם בגמרא ופירש"י בעובדא דכידור בפרק בתרא דיומא ותמיהני למה נתבטל האידנא כיון שמעשה רב נעשה וכדתלי ביה הרי"ף ומה לי אם לא אכל ומה לי שאין מלח מצוי וכ"ל דלא קשה דאם אין מלח מצוי כל אדם אין נוטלין ושוב לא הוה סימנא מלתא מה שאכל כי האשה תרגיש שלא נטל ולא קנח את פיו ואין לאסור אלא דוקא כעין מעשה כמו שמצינו בשבת בפרק במה אשה בסנדל המסומר: הדרן עלך אלו דברים

פרק ט (א) אניסא דיחיד כו' צריכי לברוכי. וכתב הרד"א בשם הרא"ש מלוניי"ל שאין מברכין על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך וא"ת והרי פורים שהיה נס כמנהג העולם ומברכים שעשה נסים וי"ל התם נמי יצא ממנהג העולם מפני ב' דברים הא' שבטל כתב המלך והוא הפך דת פרס ומדי והב' שהרג קרוב לשמנים אלף מאומתו בעבור אהובת אשה אחת ואין זה מנהג העולם וטבעו ובחנוכה לאו משום מעשה דיהודית מברכין שעשה נסים אלא משום פך השמן שהיה חתום בחותמו של כה"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים שהיה כמעשה אליהו ואלישע ע"כ ובתשובה להריב"ש כתבו הב"י ס"ס רי"ע מחייב לברוכי על כל כה"ג נמי שהרי הולכי מדבריות שצריכין להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצוים בדרכים כו' ומסיק הש"ע בס"ם רי"ח דטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות: (ב) ה"ג רב אלפס וכן רב האי גאון. וי"מ לפי גירסתן לאו דוקא בן בנו אלא ה"ה נמי כל יוצאי יריכו מברכים ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה טור ופירש הב"י הטעם דכל יוצאי יריכו שותפים באותו הנס וכש"ע העתיק שעשה נס לאבי ורמ"י עשה פשרה שאם רבים מיוצאי יריכו באים כאחת לשם אומרים לאבותינו ואם א' לבדו יאמר לאבי ואין דעתי נוחה בפשרה זו שאפילו הם רבים אינם יכולים לומר אלא לאבינו: (ג) מתני' בנסא דרבים. וכתב הר"ר יונה דנסי דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן וכל נס שאינו נעשה לכל ישראל או רובן נקרא של יחיד ועיין לקמן סעיף ו': (ד) מהו שיברך אדם על נסי אביו. וכתב רמ"א ז"ל בשם האבודרה"ם דה"ה אם רואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו כמו שמברך על המקום שנעשה בו הנס ע"כ וכתב רמ"י ז"ל דנ"ל שהדין עמו דהא אסמכוה אקרא דיתרו שבירך ברוך ה' אשר הציל וגו' (כמ"ש במי"ע) והוא לא ראה את הנס ולא את המצרים אלא שראה למשה ולישראל ע"כ ומצאתי באבודרה"ם הל' ברכות שער ח' שכתב בעצמו זה הטעם בשם הר"ר גרשום בר שלמה אלא שהוא כתב על נסי דרבים כמעשה שהיה ומ"מ ודאי שאין טעם להקל: (ה) מברך. הלכך הרואה גוב של אריות וכבשן האש מברך ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה. טור: (ו) ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות. וכיון דספיקא בברכות דרבנן הלכך אין מברכין וכן פסק הש"ע ואני תמה דפלוגתא דתנאי ר"מ ורבי יהודה הן ורבי יהודה הוא שסובר דכל שבט

מעדני יום טוב

[ע] שטוב לעשות כב"ש. ומש"ה מצא ארנקי ולא דמי לדפ"ק דרבי טרפון דסיכן בעצמו דהתם כב"ש וא"ל כדי היית לחוב כו'. תהר"י: [פ] ודוקא בבהמ"ז. נ"ל דבהמ"ז דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במינא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן דכיון שהוא זן את האדם ברכה שהוא מברך עליו בהמ"ז קרי ליה אע"פ שאינו מברך אלא א' מעין ג' שהרי כתב בפרק ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן ולפי זה מ"ש אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לאו כל ז' המינים קאמר אלא מיני ז' חוץ מחטה ושעורה. ב"י סימן קפ"ד: [צ] ותאב לאותן פירות. איכא למידק אם נתעכלו כבר פירות שאכל והוא רעב כי אינו תאב לאותן פירות מאי הוי ועל מ"ש הרמב"ם בפ"ב אם נזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו חוזר ומברך כתבו הגהות ואומר ר"י ה"ה גבי שתיית יין ואכילת פירות נוהג דין זה ואפשר דלרבינו נמי כל ששהה כדי שיתעכל פשיטא דאינו חוזר ומברך אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו קאמר שאם הוא תאב לאותם פירות חזקה שנתעכלו עכ"ל הב"י ולי היה נראה שז"ש ותאב אינו אלא כמו מלה נרדפת עם רעב והכל חדא ומסתייע לי הקונך ששם נשמט מלת ותאב ואע"פ שבטור חזר וכתבו היינו נמי כדדך המלות הנרדפות דבטור רגיל על לשונו להאריך קצת משא"כ בקצור ואי איתא דנפקא מיניה לענין דינא לא היה יכול להשמיטו ועיין בד"ח: [ק] חוץ מתינוקות של בית רבן. הואיל ולהתלמד עשוין גמרא ופירש רש"י שאין מתכוונים לברך אלא ללמד: [ר] בעידנא דקא גמרי להו. שמותר ללמד לתינוקות הברכות כתקנן ואע"פ שהם מברכים לבטלה בשעת לימוד. הרמב"ם: [ש] ואומרים קדיש. והא דבפרק הקורא עומד סימן י"ג מוכח בהדיא דא"א קדיש בפחות מעשרה מונקדשתי בתוך בני ישראל ובפרק דלעיל סימן כ' מסיק רבינו שיהיו לפחות ט' גדולים והעשירי אינו נעשה סניף אלא אם כן הביא שתי שערות ואין נראה לחלק בין קדיש שבתפלה לקדיש דרבנן שבלימוד וז"ל הרמב"ם בסוף ספר אהבה קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יותר שעוסקים בתלמוד תורה שבע"פ ואפילו במדרשות או בהגדות כשמסיימים אומר אחד מהן קדיש ע"כ ואע"פ שלא פירש שיהיו דוקא גדולים ובני חורין מפורש הוא מדין שאר קדישים שהזכיר שם קודם לכן שמבוארים בפ"ה מה"ת שצריכים לי' גדולים ובני חורין ולכן נ"ל שאע"פ שבוודאי שכן הוא דין כל הקדישים בשוה מ"מ יכולים הם לומר קדיש ג"כ כשיש שם עשרה גדולים חוץ מהם ואע"פ שהם אינם לומדים כי אם התינוקות הם שלומדים מ"מ יאמרו התינוקות קדיש ע"ד החינוך וכמו שמפטירין בנביא ומסתייע לי שהוא כן מדהש"ע פסק לפירוש רש"י ולפירוש הראב"ד והשמיט פי' הי"מ ולא מצינו לו בב"י שדחה לפירושם ואם הוא כמ"ש שע"ד החינוך אומרים הקדיש ניחא דהשמיט לפירושם לפי שלענין הדין כבר נכלל בפי' הראב"ד וליכא בינייהו אלא משמעות הפירושים עיין בד"ח: [ת] והייתם קדושים אלו מים אחרונים. שיש בהם קדושה שמעביר הזוהמא כ"כ תהר"י ונ"ל דהא דהעברת זוהמא הויא ביה קדושה הוא משום דאמרי' בגמרא כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה והעובד עבודה קדוש יאמר לו שנאמר כי קדוש הוא לאלהיו וקדשתו וכן רבים: [א] כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' מקדשכם כו'. ובגמרא ורי"ף גרס אני ה' אלהיכם ואין גם שניהם כתוב אחד במקרא דבפרשת שמיני הכי כתיב כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ובפרשת קדושים כתיב והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם ובתריה כתיב ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם אני ה' מקדשכם ומ"מ בהני קראי דפ' קדושים לא כתיב כי קדוש ופ' שמיני רישא דקרא כי אני ה' אלהיכם ולא סיפיה לכך נ"ל דאה"נ דמתרי קראי קא דריש מהך דפרשת קדושים. ומהך דפרשת שמיני ובג"ש דכי כי כך נ"ל לפי הנראה מהסדר של הדרש דקא דריש ליה מקרא אבל לקמן בסמוך אכתוב שאפשר לומר דכוליה קרא דפרשת שמיני נקיט ליה ומ"מ קשיא לי דכי נמי כתיב בהך קרא כי קדוש אני היכי מגיא למדרש על השמן לסוף כיון שעל הקב"ה הוא אומר כי קדוש אני ומיהו לקמן מסיק דאסמכתא בעלמא הוא וא"כ מגי פסיק ליה לקרא כאלו לא נכתב בו כי קדוש: [ב] אני ה' מקדשכם. כבר כתבתי שהגירסא בגמ' וברי"ף אני ה' אלהיכם וכך העתיקו תהר"י וגם הטור סי' קפ"א: [ג] זו ברכה. פי' תהר"י כלומר זו שמברכים על מים ראשונים ע"כ וקצת הוה ניחא למימר דנסיב הכא נקרא דפרשת שמיני ולא דפרשת קדושים כלל ורישיה דקרא קא נסיב ומש"ה דריש ליה לברכה דמים ראשונים ואע"ג דנקטיה לבסוף משום דמתחלה קודם דדריש ליה מהכתוב מים ראשונים לא מגי למימר אני ה' אלהיכם זו ברכה דמים ראשונים מאן דכר שמייהו משו"ה דרש מתחלה והתקדשתם זו מים ראשונים ואגב הולך ודורש כל הכתוב בסדר ואח"כ חוזר לרישיה אני ה' אלהיכם ודריש ליה לברכה דמים ראשונים אבל בפירש"י הנדפס ברי"ף מצאתי זו בהמ"ז שמברכים לבסוף ומיהו הפירוש ההוא לאו דסמכא דלא ידעינן מי חברו ובכמה מקומות מצאנו לו פירושים שלא נזכרו בפירש"י שבגמ' ולא פירשם אלא מדנפשיה ואת שמו לא הוגד לנו: [ד] הוסיפו לעשותם חובה גרסינן ועיין בפרק במה מדליקין סימן י"ח: [ה] אבל רב האי משם גאון. ובתהר"י כתוב אבל רב אחא משבחא וכן מצאתי בשאלתות דרב אחאי בפרשת יתרו סימן נ"ד: [ו] ואם רצו נוטלין קודם ברכה רצו נוטלין אחר ברכה ה"ג בתהר"י: [ז] לפי שאין מלח סדומית מצוי בינינו. כמו שמצינו גבי מים יין וחלב דאסרו חכמים משום גלוי ולדידן דליכא נחשים ועקרבים מצוי שרי גלוי כ"כ המרדכי וכיוצא בזה כתבתי בשם ר' ירוחם בפרק אלו טרפות דברי חמודות סעיף ס"ב: [ח] מעכב לן. שלא יברכו בהמ"ז דלעיל מיניה אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו פירש רש"י לענין ברכה שאפילו גמר וסילק ולא משי ידיו עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה ובפירקין כתב שמן מעכב את הברכה שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנוח סעודה שמותר לאכלו בלא ברכה עד שיסכוהו: [ט] אסמכתא בעלמא הוא. ותדע דלמאי דפרישית בשם תהר"י דאני ה' אלהיכם זו ברכה אמים ראשונים קאי ברכה זו מן התורה מנין: [י] לדידיה הוו ידים מזוהמות. ומעכבת לאם הנטילה וצריך כו' כ"כ התוס': [כ] שאין מברכין עליהם. וטעמא כתבתי בפרק כל הבשר סימן ז' בשם התוס': [ל] ה"ג בתהר"י וטור סימן קפ"א ונתן סימן לדבר בשמעתא נר"ש: נרש שם מקום בסוף פ"ק דביצה: הדרן עלך אלו דברים

פ"ט [א] אומר ברוך שעשה נסים כו'. ומפרש לה בגמרא דא"ק ברוך ה' אשר הציל וגו': [ב] ובריה ובר בריה. דעד כאן רחמי האב על הבן כדפירש"י בחומש פ' וירא ומסתמא כן להיפך: [ג] מברך. היינו

תפארת שמואל

עונה אני אחר כל המברכין משום שנאמר ברוך תהיה מכל העמים וגו' אלמא דגוסת הירושלמי שלו אינו כנוסחא של הרא"ש וכן יראה מדברי הרמב"ם שכתב אין עונין אמן אחר הכותי כו' ואחר העכו"ם אלמא דלא היה כתוב בירושלמי שלו דעונין אמן אחר העכו"ם ומ"ש שאין עונין אמן אחר הכותי לפי שעשו כותיים כעכו"ם גמורים לכל דבר כדלעיל ומ"מ נ"ל עיקר דברי ר' יונה שבין כותי בין עכו"ם עונין אחריו אמן אכשמע כל הברכה וכן נ"ל עיקר:

פ"ט א) ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות וכו'. נ"ב ומאחר דפליגי שם ר' יהודה ור' מאיר ור"ש ור"י ס"ל

צריך להזכיר בהם שם ומלכות והכי איתא נמי בירושלמי דפרקין [ד] רבי זירא ורב יהודה [ה] כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה א"ר תנחומא אנא אמינא טעמא ארוממך אלהי המלך (ז) רבה אומר נ"ל אתה. שמואל אומר אלהינו מלך העולם וכל הברכות האלו אינן אלא (ח) משלשים יום לשלשים יום וה"נ אמרי' בגמ' (דף נח:) הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו ותנן נמי הרואה את הים הגדול לפרקים דהיינו אחת לשלשים יום ואמרינן נמי בירושלמי דפירקין שמעון קמטקיא שאל את ר' חייא בר אבא כגון אנא דסליק וחמי ירושלים כל שעה ושעה מהו שאקרע א"ל אין אתה צריך לקרוע וכי העלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך הלכך נראה דכל הברכות אינם אלא משלשים יום לשלשים יום מר בריה דרבינא הוה קאזיל בריסתקא דמחוזא נפל עליה גמלא פריצא איתרחיש ליה ניסא אתפרקא ליה אשיתא ועל לגביה ואיתציל מיניה והו זימנא חדא הוה אזיל [ו] בפקתא דערבות צחי למיא איתרחיש ליה ניסא נפקא לה עינא דמיא ואשתי כי הוה מטי לערבות מברך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא אמר ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות מכאן משמע שיחיד שנעשו לו נסים הרבה בהגיעו אל אחד מן המקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה: ב ת"ר הרואה מעברות הים מעברות הירדן [ז] מעברות נחלי ארנון [ח] ואבני אלגביש של בית חורון [ט] ואבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק [י] וחומת יריחו שנבלעה במקומה צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום [דף נד ע"ב] [כ] והרואה אשתו של לוט מברך שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט מברך ברוך זוכר הצדיקים דכתיב ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וגו': ג אמר רב יהודה אמר רב (ט) ד' צריכים להודות יורדי הים באניות והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין ויצא יורדי הים דכתיב [ל] יורדי הים באניות וגו' וכתיב וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפצם וכתיב יודו לה' חסדו וגו' הולכי מדברות דכתיב תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו וגו' וידריכם בדרך ישרה וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מי שהיה חולה ונתרפא דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא דכתיב יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל וגו' יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק וכתיב יודו לה' חסדו וגו' (י) מאי מברך א"ר יהודה אמר רב (יא) ברוך [מ] גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אמר אביי (יב) וצריך לאודויי באנפי עשרה שנאמר וירוממוהו בקהל עם א"ר הונא והוא דאיכא תרי רבנן בהדייהו דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף לה רב אשי ואימא בי עשרה ותרי רבנן קשיא וכיון דלא איפסקא לן עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו (יג) ורב אלפס ז"ל לא כתב כן (יד) ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי ביה חיות ולסטים והא דאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך בלבד שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו אבל ברכת הגומל במקום תודה נתקנה וכן כתב ה"ר יוסף ז"ל [נ] דוקא חולה שנפל למטה (טו) אבל אם חש בראשו או במעיו א"צ לברך אבל בערוך משמע אפי' חש בראשו ובמעיו: רב יהודה [ס] חלש ואתפח על לגביה רב (הונא) [חנא] בגדתאה ורבנן [ע] אמרו ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתון יתי מלאודויי [פ] °כגון שהיה באותה ברכה שם ומלכות כגון דאמרי בריך רחמנא מלכא דעלמא כדשנינן לעיל (דף מ:) גבי בנימין רעיא בריך ריפתא (טז) והאמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה [צ] דהוו בי עשרה הא לאו איהו קמודי לא צריכא (יז) [ק] דעני בתרייהו אמן: ד [ר] אמר רב שלשה צריכין שימור [ש] חולה חתן וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה וי"א אף אבל וי"א [ת] אף ת"ח בלילה א"ר יהודה שלשה דברים מאריכין לו [א] ימיו ושנותיו של אדם (יח) [ב] המאריך בתפלתו והמאריך על שולחנו [ג] והמאריך בבית הכסא [דף נה ע"א] וא"ר יהודה שלשה דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואין קורא (יט) כוס של ברכה לברך ואין מברך (כ) והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה דכתיב ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות דאמר רב יהודה ואיתימא רב אחא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור עד שנמלכים בצבור שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל: ה [דף נה ע"ב] אמר רב הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו בפני שלשה לייתי תלתא [ד] דרחמי ליה ונימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי

מעדני יום טוב

היינו הפשיטותא על האבעיא: [ד] רבי זירא ורב יהודה. ובירושלמי בשם רב והוא חולק אגמרא דידן בפ' כ"מ סימן כ"ג: [ה] דאמר רב כל ברכה שאין בה שם. וה"ק שאין בה מלכות אבל נ"ל שמכאן אפשר להביא ראיה לדברי התוס' דלקמן גבי רב יהודה חלש שכתבו אדאמרו ליה בריך רחמנא דיהבך לן כו' והא אין בו מלכות ותירצו דרב יהודה היה תלמיד דרב ורב ס"ל דלא בעינן אלא הזכרת שם או מלכות ורחמנא היינו הזכרת מלכות עכ"ל ומסיכא נפקא להו דרב קאמר שם או מלכות אבל מהירושלמי הזה יש להם ראיה ומ"מ מ"ש דרחמנא היינו מלכות ליתא דוודאי היינו שם וכדגבי בנימין רעיא דבפרק כיצד מברכין ועוד דא"כ מעיקרא לא קשיא ולכן נ"ל שהכל פ"ם הוא מן או מלכות כו': [ו] בפקתא דערבות. בקעה במדינה הנקרא ערבות שאין מים מצוי לשם כדאיתא בפרק כל הבשר דף ק"ז: [ז] מעברות נחלי ארנון. מפרש בגמרא דכי הוו חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירתא פי' מערות ויתבי בהו אמרי כי חלפי ישראל הכא נקטלינון ולא הוו ידעי דארון הוי מסגי קמייהו דישראל והוה ממיך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת דמייהו לנחלי ארנון היינו דכתיב ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב: [ח] ואבני אלגבים. תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש עמדו על גב איש זה משה דכתיב והאיש משה עניו וכתיב ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה ירדו על גב איש זה יהושע דכתיב קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וכתיב ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורן וה' השליך עליהם אבנים גדולות ואבני אלגבים וגו' וה"ה מקום שנפל מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאלו המסוים אלא לא חש לפרש לפי שידוע מקומו סביב ירושלים רשום היה ונראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"פ המקום כי הנך אין מברכין עליו אלא אותם שנעשה להם הנס וכן כל אדם מברך על נסו אע"פ שאינו ניכר מתוך המקום עכ"ל התוס' ונ"ל דסברי דשבט איקרי קהל דאלת"ה תיפוק ליה דלא הוי כל ישראל עי' בד"ח סעיף ו': [ט] ואבן שבקש עוג כו'. גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוה תלתא פרסי אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה למשדי עלייהו ולמקטלינהו ואייתי קב"ה עליה קמצי פי' נמלים ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפיה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפיה והיינו דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת משה כמה הוה י' אמין שקיל נרגא בר י' אמין שוור פי' קפץ למעלה י' אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה: [י] וחומת יריחו שנבלעה במקומה. בגמ' פריך והא כתיב ותפול החומה תחתיה ומשני כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו מש"ה אבלעי בלועי פירש רש"י שאין נפילה ניכרת בה אם לא נבלעה מש"ה אבלעה והוא דרך נפילה לחומה כזו והיינו תחתיה במקומה וא"א זה אלא ע"י בליעה: [כ] והרואה אשתו של לוט מברך שתים וכו'. ובגמ' בברייתא קתני בתר חומת יריחו ועל אשתו של לוט ופריך היכי נותן שבח כו' והא פורענות הוא ומשני תני על לוט ועל אשתו מברך שתים כו' ומשמע דעל אשתו של לוט אינו מברך אלא אחת וכשרואה קברו של לוט הוא שמברך השניה ורבינו דלא חש להעתיק כדתני על לוט ועל אשתו נראה מזה שסובר שהשתי ברכות מברך על אשתו בלבד וכתב הב"י ס"ס רי"ח שאפשר שטעמו משום דבברייתא קמייתא לא הזכיר אלא אשתו של לוט לבד אלא מכח דפריך בגמרא היכי קתני שצריך שיתן שבח והודאה והא פורענות הוא דמשני תני על לוט וכו' ואי איתא דדוקא קאמר תני על לוט וכו' אם כן חסורי מחסרא הברייתא דכיון שבאשתו של לוט אינו מברך עליה אלא דיין האמת אכתי תקשה והא הודאה ושבח קתני לפיכך מפרש דה"ק שמברך על לוט ועל אשתו שתים כשרואה את אשתו בלבד והשתא לא מיחסרא ברייתא וגם שפיר קתני שהרואה את אשתו של לוט נותן הודאה ושבח דהיינו שיברך זוכר הצדיקים ואף על גב דצריך גם כן לברך ברוך דיין האמת לאו חסרון הוא דבברייתא לא אתא למימר אלא דבכל הני צריך שיתן הודאה ושבח וליכא חד מינייהו שאין צריך שיתן הודאה ושבח ומיהו אפשר דאית מינייהו שצריך לברך עליה ברכה אחרת ע"כ: [ל] יורדי הים באניות כו'. לשון התוס' ובתהלים לא חשיב כזה הסדר אלא חשיב הולכי מדבר ראשון דקרא נקיט סדר המסוכנים יותר תחלה וגמרא נקיט המצוין תחלה ע"כ ותהר"י כתבו בהיפך וז"ל נשאל מרבינו האי גאון ז"ל למה לא אמר אותם כסדר שכתובים במזמור והשיב שרצה למנות תחלה אותם שהם מסוכנים יותר שיורדי הים והולכי מדבריות והני מסוכנים יותר מהחולה שרוב החולים נרפאים והחבוש רוב הפעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנתו כל כך אבל במזמור הזכיר המצוים יותר תחלה ע"כ: יורדי הים. כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב. טור ר"ס רי"ט: [מ] גומל לחייבים טובים וכו' שגמלני כל טוב. כך גירסת הרי"ף וכתב הב"י שכך פי' הברכה שגומל לחייבים כלומר אפילו לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאע"פ שאינו הגון גמלני כל טוב: [נ] דוקא חולה שנפל למטה. שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לדון. ב"י: [ס] חלש ואתפח גרס וכן העתיק הטור וכן נ"ל להגיה גם ברי"ף: [ע] א"ל בריך רחמנא כו'. ורשאים לברך כמו שאכתוב בסמוך לקמן: [פ] כגון שהיה באותה ברכה שם ומלכות. עי' בריש פירקין מה שכתבתי בזה על התוס' דהכא: [צ] דהוו בי עשרה. ועל רבנן לא הוצרך גשאול ולהשיב דהא רב חנא ורבנן הוו התם ואע"ג דכתב רבינו לעיל דבעינן י' ותרי רבנן אפ"ה לא חש המקשה אלא להקשות ממימרא דאביי וגם המשיב לא הוצרך להשיב לו יותר ועיין בד"ח סעיף י"ב: [ק] דעני אמן בתרייהו. ופירש א"א ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב גם כן בברכה אז יוצא השומע בלא עניית אמן אבל הכא כיון שהם לא היו חייבים בברכה זו לכך הוצרך הוא לעניית אמן ולא חשיב ברכה לבטלה כיון שהם לא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום כדרך בני אדם שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם. טור: [ר] א"ר יהודה גרס בגמרא. וברי"ף גרס א"ר יהודה אמר רב: [ש] חולה חיה וכלה. וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא חולה חתן וכלה: חולה פירש"י שהורע מזלו וחתן וכו' מקנאתו ובו' וז"ל תהר"י מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה ובשעת השמחה: [ת] אף ת"ח בלילה. כשעומד יחידי באישון לילה ואפילה דבלאו הכי תורתו משמרתו כדאמרינן בפ"ק דף ד' גבי ק"ש שעל מטתו. כ"כ תהר"י שם: [א] ימיו ושנותיו של אדם. פירשתי לעיל בפ"ק סימן ח': [ב] המאריך בתפלתו. מסיק בגמרא כשמעיין בה כך מזכירים לו עונותיו ופירש"י שאומר בלבו שתעשה בקשתו לפי שהתפלל בכוונה ועיין ד"ח: [ג] והמאריך בבית הכסא. מסיק בגמרא והוא שיושב אבל כשאינו יושב אלא תולה על ברכיו לא שמתוך כך נקביו נפתחים לפעמים יותר מדאי ובא לידי תחתוניות: [ד] דרחמי ליה.

סע"פ

דברי חמודות

אקרי קהל וקי"ל בפרק מי שהוציאוהו ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה ועוד דר' שמעון נמי ס"ל כותיה וכן פסק הרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"ב מהל' שגגות וממה שכתבתי בסעיף ג' בשם הר"י דדוקא רוב ישראל מקרי ניסא דרבים אין להוכיח שסובר דשבט א' לא הוי קהל דהרי אפשר לומר דאיהו לא נחית כלל לענין הזה ואתא מוכח רוב ישראל ואין בו שבט שלם אבל כשיש שבט שלם אפשר דמודה דהוי קהל וכי נמי נימא דלא ס"ל הכי מ"מ קשיא לי עליו כמו שקשיא לי על הש"ע וכמדומני דבתשובות מהר"י קולון כתב דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדיני דשייכי האידנא ולא בדיני טהרות וקדשים וא"כ כי נמי כ"מ מהא דהוריות לענין דינא דהאידנא מ"מ כי איתשל בבי מדרשא לענין קרבן איתשל ומשו"ה יש לנו לילך אחר אותו כמחלוקת ולא אפסק הלכתא כמאן שהכללות הללו לא ניתנו עליהם ואכתי קשיא. לי דודאי דכלל יחיד ורבים הלכתא כרבים על כל התורה כולה הוא כדכתיב אחרי רבים להטות וגדולה מזו מפורש בפ"ק דחולין דף י"א דהא דאמור רבנן ז"ל בתר רובא לענין איסור והיתר ילפינן לה מהך קרא והכא ר' יהודה ור"ש רבים לגבי ר"מ נינהו וא"כ ודאי דהלכתא כוותייהו ונ"ע וגם מהתוס' שכתבתי במעי"ע בסי' דלקמן נראה דסברי דשבט אקרי קהל: (ז) רבה אומר נ"ל אתה. נ"ע דלא פסק כן לעיל פ' כ"מ סי' כ"ג וגם לקמן גבי ר' יהודה חלש לא הזכיר תיבת אתה ונ"ל דכיון דבגמ' דידן לא הקפידו אלא על שם ומלכות לא קי"ל כהירושלמי ועיין פרק כ"מ סעיף ס"ע לענין תיבת העולם: (ח) משלשים יום לשלשים יום. נראה לפרש שר"ל שיש הפסק ל' יום בין ראיה לראיה וכדכתבתי בשם הטור לענין תפלה בפ' אין עומדין סעיף כ"ב וכאן מוכח ג"כ מהראיה שהביא מראה את חבירו לאחר ל' יום ומסיק הטור בשם רבינו דמל' לל' אז הם תובה כמו בפעם ראשונה ודלא כהראב"ד שכתב שאין עליו חובה לברך על הנס אלא בפעם ראשונה ומכאן ואילך רשות: (ט) ד' צריכים להודות. וכתב הב"י בשם תשובת הריב"ש דהני ד' לאו דוקא שהרי הולכי מדבריות שצריכים להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצוים בדרכים וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפי' בעיר אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו כ"ש שצריך להודות ולא הוזכרו הד' בכתוב אלא מפני שהם מצוים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים וכ"ש הנעשה לו נס וניצל ממיתה עצמה שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכ"ש שמיד שניצל צריך הוא להודות כדרך הד' שצריכים להודות ולא שיפטר בברכת ההודאה מברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשישוב לעבור במקום ההוא ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מ"מ ע"כ ורמ"י ז"ל קא חשיב לכל הני נס נגלה ולא כן כתב בעצמו בס"ס רי"ח וכמ"ש שם הוא עיקר ובא"ח כתוב די"א שד' בלבד צריכים להודות אבל אחרים שברכו הוי ברכה לבטלה וכן פסק הר"ר שם טוב בשם התוס' ע"כ וכתב הש"ע שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות ורמ"י כתב דברי הריב"ש בלבד ולא ידעתי למה: (י) מאי מברך. ועד מתי מברך כתב הטור סימן רי"ט שאם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כל זמן שירצה אבל באורחות חיים כתב בשם הרמב"ם דעד ג' ימים מברכים וכתב ב"י שמצא כתוב דטעמא מדאמרינן בערובין (פרק הדר) הבא מן הדרך לא יתפלל עד ג' ימים ע"כ ובש"ע פסק כהטור ומ"מ כתב שהנכון שלא לאחר ג' ימים: (יא) ברוך גומל וכ"כ בגמרא ורי"ף אבל הטור כתב הגומל וכן הוא ברמב"ם פי' מה"ב וכתב עוד הריב"ש והעתיקו הטור שהשומעים אומרים אשר גמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה: (יב) וצריך לאודויי באנפי עשרה. וכתב הטור דלישנא משמע דוקא לכתחלה והב"י השיג עליו דצריך משמע שיש עיכוב בדבר ושכן דעת הר"ר יונה ובש"ע כתוב דטוב לחזור ולברך בפני י' בלא הזכרת שם ומלכות: (יג) ורב אלפס ז"ל לא כתב כן. וכן דעת הרמב"ם והסמ"ג וטעמייהו פי' הב"י שסוברים דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא והכי משמע מדאמרינן גבי עובדא דרב יהודה חלש כו' והא אמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה ומהדרינן דהוו בי עשרה אלמא דבעשרה לחוד סגי ע"כ וכבר כתבתי במי"ע גבי הך עובדא דרב יהודה שאין להוכיח ממאי דמקשה ומהדר בי עשרה ע"ש ועל מ"ש דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא יש לפקפק דאדרבה כיון דברכה זו אינה מן התורה שאין ברכה מן התורה אלא בהמ"ז ולרבינו אף ברכה מעין ג' וכמ"ש בפ' דלעיל סעיף כ"ט א"כ חומרא היא זו שמברכין אפי' בעשרה ולא מצריכין שיהיו י"ב וכן לשון התוס' ועבדינן לחומרא ואפי' ליכא תרי רבנן ע"כ אבל הטור כתב בשם התו' כדברי רבינו דעבדינן לחומרא ובעינן לתרווייהו וגם על ל' רבינו והטור קשה דהא קולא היא ולכן נ"ל דטעמייהו דפסקו שלא להצריך י"ב הוא משום דאע"ג דאסיקנא בקושיא לא אדחיה גוף המימרא דקשיא דקאמר אינו לדחייה אלא כלומר קושיא יש ומ"מ הדין דין אמת וכיוצא בזה כתב רבינו בפרק תפלת השחר סי' כ' בשם רבינו האי גאון ז"ל ואע"פ שיש לחלק דהתם אותיב מברייתא ושייך לישנא דתיובתא ועיין בפ' יש נוחלין מה שכתבתי שם בסי' ט"ז וכתב ב"י בשם המרדכי דאי ליכא רבנן יברך וכבר כתבתי דבתוס' שלנו כתוב כן וכתבו התוס' דנהגו לברך אחר שקרא בתורה והב"י כתב כן בשם הא"ח נהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה ע"כ: (יד) ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכים כו' כשהולכים מעיר לעיר. ובספרד נוהגין לברך כ"כ הטור וכתב הרד"א שבעל ה"ג כתב לענין תפלת הדרך דכשיש לו לילך פחות מפרסה שלא יאמרה מ"מ דס"ל דשיעור דרך פרסה הוי ע"כ וכלומר שכן גם לענין ברכת הגומל וכתב הש"ע שאם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפי' פחות מפרסה: (טו) אבל אם חש בראשו ובמעיו א"צ. וכ"כ הראב"ד ודוקא במכה של חלל שיש בו סכנה וכתב רמ"א ז"ל שכן נוהגין באשכנז וכתב הרשב"א בתשובה שאין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן בין שאינו קבוע ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק ואע"פ שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמוהו ולאו כל שעה מתרחיש ניסא: (טז) והאמר אביי צריך לאודויי כו'. אבל על רב חנא ורבנן לא הקשה וכ"ל שמכאן יצא לו להר"ר יונה שכתב דנראה שאחרים יכולים לאומרה אפי' בלא י' אע"פ שאין החולה נפטר בה ועיין סוף סעיף י"ג: (יז) דעני בתרייהו אמן. כבר כתבתי הטעם במעי"ע שזה שצריך שיענה אמן אע"ג דשומע כעונה הכא שאני שהמברך אינו חייב בברכה זו וכו' הטור דלפי זה אם בירך אחד הגומל לעצמו ושמע אחר וכוון לצאת יצא בלא עניית אמן ע"כ וכ' הב"י דס"ל כעיין שהמברך יכוין להוציאו כדאמרי' בס"פ ראהו ב"ד למ"ד מצות צריכות כונה: (יח) המאריך בתפלתו [גמ' הא דמעיין בה כו'] פירש"י ומעיין בה שתיעשה בקשתו לפי שכוון בתפלתו כמ"ש במעי"ע ומסיים הטור סי' צ"ח וז"ל אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו: (יט) כוס של ברכה כו'. ולא עוד אלא שצריך לחזר אחריו כדא"ל רב הונא לרבה בריה חטוף וברוך בסוף פרק דלעיל טור סוף סימן ר"א: (כ) והמנהיג עצמו ברבנות. מצאתי בשלטי הגבורים שכתב וז"ל כד"ח בצנעה אבל בפרהסיא כגון נשיא שנוהג נשיאות ברבים מותר

כמו

תפארת שמואל

דשבט איקרי קהל וא"כ הלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר ור' שמעון וכן פסק שם הרמב"ם ומילא הכא צריך לברך ומש"ה תמה אני על הרמב"ם על מה לא הזכיר דין זה בספרו:

רחמנא לשוייה לטב (כא) שבע זימנין ליגזרו עליה מן שמיא דליהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ליה ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות ג' הפוכות שנאמר הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה אז תשמח בתולה במחול [ה] בחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך. ג' פדויות דכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת. ג' שלומות דכתיב בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מהו אי טבא הוא או בישא הוא (כב) ליזיל וליקום קמי כהני ויאמר רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי [ו] בין שחלמו לי חבירי אם טובים הם חזקם ואמצם וקיימם כחלומותיו של יוסף הצדיק ואם צריכין רפואה רפאם [ז] כמי מרה ע"י משה וכצרעת מרים ע"י משה וכצרעת נעמן ע"י אלישע וכחליו של חזקיהו וכשם שהפכת [ח] קללת בלעם הרשע עלינו לטובה כן הפוך לי את חלומותי לטובה (כג) ויהיו לשלום. [ט] ולכוין ויסק בהדי כהני ויאמרון כולי עלמא אמן [י] וכי מהדרי כהני אפייהו יאמר השוכן בגבורה שלום שים עלינו שלום [כ] א"ר חסדא חלמא דלא מיפשר כאגרתא דלא מיקריא. גרסינן בפ"ק דשבת (דף יא') אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום [ל] כאש לנעורת א"ר חסדא ובו ביום אמר רב יוסף (כד) אפי' בשבת: [דף נז ע"ב] **מתני' הרואה** מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים יאמר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו. (כה) ירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים [מ] ממקומה בא"י אבל נעקרה עבודת כוכבים ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודת כוכבי' ממקום הזה: **גמ'** [נ] ת"ר (כו) הרואה את המרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי

רצונו: ז **אמר** רב הונא הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ראה בבל הרשעה אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר הרשע אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע ראה גוב ב) של אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נס [ס] לצדיקים במקום הזה [ע] ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ראה מקום [פ] שנוטלין ממנו עפר [צ] אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה [ק] לייר עפרא בסודריה ומפיק להו לברא לקיים מ"ש וטאטאתיה במטאטא השמד: ח [דף נח ע"א] [ר] **אמר** רב הונא ראה אוכלוסי ישראל אומר [ש] ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה אמר עולא נקטינן (כז) [ת] אין אוכלוסא בבבל [תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא]: ת"ר הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו (כח) חכמי עובדי כוכבים אומר [א] ברוך שנתן מחכמתו לב"ו הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לב"ו א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם [ב] לצאת לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים: ט [דף נח ע"ב] **אריב"ל** (כט) הרואה את חבירו לאחר ל' יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה [ג] לאחר י"ב חדש אומר מחיה המתים (ל) ודוקא חבירו שחביב עליו ושמח ונהנה בראייתו: י (לא) **ראה** בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת בתי עובדי כוכבים בישובן אומר בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: יא **הרואה** קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין [וכלכל אתכם בדין [ד] והמית אתכם בדין] ועתיד להקימכם בדין ויודע מספר כולכם (בדין) ברוך מחיה המתים כו' קברי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם מאד וגו': יב (לב) **הרואה** את הכושי [ה] ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הקפח ופתויי הראש ואת הננס (לג) והדרניקוס אומר ברוך משנה הבריות ראה את החיגר ואת הסומא ואת הקיטע ומוכה שחין והבהקנים אומר ברוך דיין האמת ואם ממעי אמן כן אומר ברוך משנה הבריות ת"ר הרואה את הפיל ואת הקוף [ו] ואת הקיפוף אומר ברוך משנה

דברי חמודות

כמו שביאר ר"ת עכ"ל ואני אומר דש"ס ערוך הוא בפרק המוצא סוף דף ק"ג: (כא) **שבע** זמנין ליגזרו כו'. כך הוא הלחש שבע זימנין לגזרו עלך וי"מ דשבע זמנין ר"ל חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאמרו אלא ג"פ עכ"ל התוספות וכתב הב"י ר"ס ר"כ שהעולם נהגו לאמרו ז"פ ע"כ והיינו שהוא אומר ז"פ חלמא טבא חזאי ועל כל פעם עונים הם טבא כו': (כב) **ליזול** וליקום קמי כהני ויאמר רבונו של עולם כו'. וכ' בהגהות פי"ד מהל' תפלה שמהר"ם היה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום רבש"ע אני שלך כו' וכתב בת"ה על זה דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכ"ף דוישמרך ובויחנך מדאמרינן בפרק ואלו נאמרים יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום א"א להמתין עד שיסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן ובתשובה אשכנזית כתוב רבש"ע דמקמי כהני יש לחלק דתשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומשו"ה קאמר ליה שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו ועיין לעיל דקבלו רבותינו דע"י כך מתבטל החלום מ"מ אנא [לא] אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתו מהברכה אבל מה שכ' בשעת אמן לאו מלתא היא דבעינן דענו צבור עליה אמן ע"כ וכתב הב"י סוף סי' ק"ל דנ"ל טעם ראשון דתשובה זו עיקר דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוי שפיר מפנין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים ע"כ וכתבו תהר"י שאם אין עושין נשיאות כפים יכוין שיסלים כשיגיע ש"ץ למברך את עמו ישראל כדי שיענו כלם אמן ע"כ. וז"ל רמ"א ז"ל יאמר כל זה בשעה שהש"ץ אומר שים שלום ויסיים כו' ע"כ וטעמו דבשעה שאומר הש"ץ ברכת כהנים א"א שיאמר כלום לפי שעל כל פעם הוא אומר כן יהי רצון כמ"ש ב"י ס"ס קע"ז בשם הרד"א אבל נ"ל שמי שירצה להתחיל כשאומר הש"ץ יברכך וגו' ולא יענה כלל לא הפסיד שהרי הרד"א כתב שהרי"ף נשאל אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר ש"ץ ברכת כהנים והשיב דא"צ לענות אמן אלא כשנושא הכהן את כפיו עכ"ל אלא שאח"כ כתב הרד"א שמקצת יחידים שעונין כן יהי רצון במקום אמן ומכיון שהוא עוסק בבקשת רחמים שלו אין לו לחוש למנהג מקצת יחידים וגם הרמב"ם סתם וכתב שאין העם עונין אמן על ברכת כהנים שאומר הש"ץ: (כג) ויהיו לשלום. וכך הלשון ברי"ף ובמדינות אלו נוהגים לסיים ותשמרני כשאומרו בסוף וישמרך ובויחנך מסיים ותחנני ובשלום מסיים ותרצני שכן הוא לשון נופל על לשון כ"כ רמ"י ז"ל: (כד) **אפילו** בשבת. וע"ל בפרק אין עומדין סימן י' ובפ"ק דשבת סימן כ"ד: (כה) **ירושלמי** כשנעקרה ממקומה בא"י אבל נעקרה ממקום אחר כו' ובבבלי גרס דבא"י מסיים וכשם שנעקרה ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובחו"ל א"צ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך (לב עובדיהם על פושעי ישראל מתפללים. רש"י). רשב"א אומר אף בחו"ל צ"ל כן מפני שעתידין להתגייר שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ופסק הרמב"ם כרשב"א ואע"פ שבטור סימן רכ"ד תמה עליו הגיה הב"י דמשו"ה פסק כמותו דת"ק נמי לא אסר שיאמר כן אלא שאינו צריך אבל אם רצה לאמרו אין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הלכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא ע"כ ותו בירושלמי וכתבוהו התוספות נעקרה אשירה ממקום אחד וניתנה למקום אחר במקום שניתנה אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מן המקום הזה: (כו) **הרואה** את המרקולים. וה"ה לאשירה אלא שאותה א היו עובדים אותה בימיהם יותר תהר"י בשם י"מ וכתב הש"ע שאם ראה אותה בתוך ל' יום אינו חוזר ומברך וטעמו כדכתב רבינו בריש פרקין מההוא דרואה את חבירו לאחר ל' יום כו' וכתב הטור דאין מברכין אותה ופירש רמ"א המגודלים ביניהם ורואים אותה תמיד: (כז) **אין** אוכלוסא בבבל. כבר כתבתי במעי"ט שנ"ל כפי מ"ש הב"י אליבא דהרמב"ם דה"פ שאין לברך על אוכלוסא שבבבל אבל לא פסק כן בספרו הש"ע וטעמו נראה כמ"ש בב"י משום דבגמרא איתא דרב חיננא בריה דרב איקא דבריך אדרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים אע"ג דבבבל הוו ואע"ג דדחו ליה אליבא דהרמב"ם שמיי דחיקי ניהו ומיהו קשה לי דא"כ לפסוק נמי דעל אדם חשוב כמו אלו שמברכים עליהם ולא פסק כן בש"ע ומה שתירץ אליבא דהרמב"ם דלא פסק כן דלא למימרא שבירך ממש כו' מלבד שהוא דוחק גדול לא סלקא ג"כ לפי מ"ש שמההוא עובדא הראיה לברך על אוכלוסא שבבבל אם כן ברכה ממש בירכו ולכן נ"ל דהטעם שלא כתבו הרמב"ם ובזה מתישב ג"כ דהרי"ף ורבינו לא כתבוה להיות עובדא לפי שאין בדורות האחרונים מי שראוי לכך וכמ"ש הטור די"א שאין בזמה"ז מי שראוי לברך עליו כך: (כח) **חכמי** עובדי כוכבים. שחכמים מחכמת העולם כ"כ הסמ"ק ופירש הב"י דנראה שכתב כן לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בדתם שאין מברכין עליהם: (כט) **הרואה** את חבירו כו' אומר ברוך שהחיינו. ושאר דיני ברכה זו בסוף פרק בכל מערבין: (ל) **ודוקא** חבירו שחביב עליו כו'. ואין חילוק בין זכרים לנקבות כ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד שמי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אף ע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו וכתב עוד שאע"פ שאם אחרים נהנים בראייתו אינו מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב ופירש רמ"י הטעם שאין נופל כאן לשון הטבה שאין זה נקרא טובה אלא שמחה ול"נ שא"צ לברך בנוסח אחר שהרי ברכת שהחיינו הוא כולל גם האחרים עמו כתוב במהרי"ל בהלכות ספר תורה וקריאתה שמהרי"ל בזמן שבנו נעשה בר מצוה וקרא בתורה היה מברך עליו בא"י אמ"ה אשר פטרני מעונשו של זה וכן איתא במרדכי הגדול ברכה זו בשם ומלכות עכ"ל. ורמ"א ז"ל כתב שטוב לברך בלא שם ומלכות ופירש רמ"י הטעם שאין פטור זה ברור דהא אם אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם לא נפטר עד כמה דורות כדכתיב פוקד עון אבות וגו' ע"כ לדבריו פירוש הברכה שפטרני מעונשו של זה היינו שלא יענש עוד הבן בשבילו שמעתה כיון שנעשה גדול אינו נענש בשביל אביו ושפטרני דקאמר היינו לפי שבודאי אם יענש הבן בשביל האב דקב"ה עביד דינא ומענשהו ג"כ וכל זה פי' דחוק ורחוק מהענין ומלשון הברכה אבל הכונה בברכה זו היא שמברך על שעד עתה היה חובה ומוטל על האב לחנכו במצות ולגדלו בתורה ונמצא כשמתרשל מכל זה שהוא נענש עליו ומעכשיו שנעשה בעצמו בר מצוה החובה על הבן עצמו ונמצא שהוא פטור מהעונש על ידו עוד ובטעמו של רמ"א שכתב דטוב לברך בלא שם ומלכות נ"ל שהוא מפני שלא הוזכרה בגמרא ואין לברך ברכה בשם ומלכות את"כ שנזכר בגמ' כמ"ש רבינו בפ"ק דקדושין סימן מ"א ועיין בפ"ק דכתובות סימן ט"ו ומ"ש במהרי"ל כשקרא בתורה היה מברך היינו לפי שאז הוא נודע לרבים שהוא בר מצוה שהרי קודם לכן לא היה יכול לקרות בתורה שלא היה עדיין גדול ולכן נ"ל שאם קודם לכן התפלל להוציא הצבור ידי חובתן שיברכם בפעם ההיא: (לא) **ראה** בתי ישראל בישובן כו'. פירש"י כגון בישוב בית שני ומפני כן נתלבט הב"י אם רצונו לומר בית המקדש ולשון הרי"ף הרואה בתי כנסיות של ישראל וא"כ יקשה דבשתא בתי עכו"ם דכוותיה בבתי עכו"ם והיכי קאמר שאומר בית גאים יסח ה' דהא מברך שנתן ארך אפים וכו' ודוחק לומר דבעינן לומר ברכתא וקרא לכן נראה דבתי ישראל היינו בתי הגדולים ועושי צדקה כההוא עובדא דמייתי עליה בגמרא מביתו של רב חנא בר חנילאי שהיתה פתוחה לעניים כו' ורש"י שפירש כגון בישוב בית שני דאז שייך לומר קרא דמציב גבול אלמנה משא"כ קודם שגלו ואפשר שכונת רש"י דבא"י ובזמן הבית דוקא יאמר כן כל אלו דברי הב"י ולסוף דבריו נ"ל ראיה מאותו עובדא דבית רב חנא בר חנילאי שכשראוהו בחורבנו לא הוזכר שהיו אומרים ברוך דיין האמת אלא ודאי מפני שלא היה בא"י ועל פירוש הראשון קשיא לי דרש"י לא היה צריך לפרש כלום דפשיטא שהרי בבית שני נתקנו כל הברכות מאנשי כנסת הגדולה כדאיתא במסכת מגילה בפ"ק: (לב) **הרואה** את הכושי כו' ראה את החיגר כו'. וכתב הראב"ד דוקא על מי שנשתנה עליו דומיא דבריות טובות שיש הנאה לרואה אבל על עכו"ם אינו מברך ע"כ ופי' רמ"י דדוקא אלו דממיין מחיגר ואילך שהן מצטערים בצרת עצמן משא"כ כושי שכך ברייתן ובצביונם נבראו אינן מצטערין בעצמן והברכה ג"כ איננה מפני הצער אלא על התימה של שינוי הבריאה ולכך אף על נכרי כושי ודומיו מברך דלא גרע מפיל וקוף ויפה פירש אלא שמ"ש דכך חילקן הטור (וכן הוא בברייתא) לשתי בבות ליתא דחילוק הבבות מפני שאלו הן דוקא ממעי אמן ואלו יכולין להשתנות אחר שנולדו ותדע שכן הוא שהרי דברי הראב"ד שאכתוב בסמוך ודאי דאכולן קאי וכתב עוד הראב"ד שאינו מברך אלא פעם א' שהשינוי עליו גדול מאד ולדברי רבינו דר"פ מברך א' לשלשים יום וכן כ' הטור סימן רכ"ה: (לג) **והדרניקוס**. פרש"י ורודאו"ש כו' ובטור כתב שהוא מלא

מעדני יום טוב

אע"פ שאינו בגמרא שלנו סברא הוא: [ה] ובחורים כתיב. נב כתיב. ניב קרי. השלושים כתיב השלישים קרי. דויד כתיב. הישועה כתיב. משערת כתיב. יונתן כתיב. לעזריך כתיב. עזרך אלהיך כתיב. דויד כתיב. אתה כתיב: [ו] בין שחלמו לי חבירי ובגמ' גרס תו בין שחלמתי על אחרים אבל גם ברי"ף ליתא: [ז] כמי מרה על ידי משה וכמי יריחו על ידי אלישע. כך הגירסא ברי"ף ובגמרא איתא לקמן ול"ג בגמ' וכצרעת נעמן וכו': [ח] ה"ג קללת בלעם הרשע עלינו לברכה כן הפוך כל חלומותי: [ט] ה"ג ונכוין דניסק בהדי כהני. וכך הוא ברי"ף אבל בגמרא גרס ומסיים בהדי כהני וג"ל שכן פי' דניסוק לשון גמר וסיום: [י] וכי מהדרי כו'. כך גירסת הרי"ף אבל בגמרא גרס ואי לא נימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה כו' וכך העתיק הטור סי' ק"ל וכ"ל דהכי פירושו ואי לא שסיימו הכהנים ומחזירים פניהם יאמר זה הנוסח הקצר אדיר וכו' ועיין בד"ת סעיף כ"ב: [כ] **אמר** רב חסדא חלמא דלא מיפשר כאגרתא דלא מקריא. ואע"ג דהרי"ף לא הביא ולכאורה לא כ"מ כלל מ"מ נ"ל לתת טוב טעם למה כתבו רבינו ואומר דבגמרא אהך מימרא דלעיל אמר רבי יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה אתמר מעיקרא ילך ויפתרנו כו' מקשה הגמרא מרב חסדא דאמר חלמא דלא מפשר כו' ומשני אימא יטיבנו כו' וא"כ רב חסדא ה"ק דחלום טוב הוא שלא יבא לכלל פתרון ומש"ה מביאו רבינו להשיא עצה טובה. שלא יחזר האדם אחרי פותרי החלומות לפתור חלומו אשר חלם כי כשלא נפתר הוא כאגרת שאינה נקראת דלא כ"מ מידי וא"ת וא"כ למה הוצרך להטיבו י"ל דמ"מ למיחש מיבעי כמו באגרת שאע"פ שאינה נקראת למיחש מיבעי שברבות הימים תהיה נקראת מ"מ אין הפתרון יפה לחלום רע שנפשו עגומה עליו והך עצה טובה קמ"ל רבינו כמ"ש להא דרב חסדא: [ל] כאש לנעורת. פי' לבטלו. טור סי' ר"כ: [מ] ממקומה בא"י. ובירושלמי דידן הגירסא מכל מקומות א"י: [נ] ת"ר כו' לעוברי רצונו. גם הרי"ף השמיט הסיפא מקום שנעקרה כו' ולא ידעתי למה ועיין בד"ת: [ס] **לצדיקים**. וכן גירסת הרי"ף והיא נכונה מגירסת הגמרא לאבותינו: [ע] ה"ג ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ראה מקום שנוטלים וכו': [פ] **שנוטלים** ממנה עפר. פירוש השני שכתב רש"י שנוטלין ממנה עפר לטיט כתבו גם כן תהר"י וכתב וקרא דוטאטאתיה ר"ל אעשה ממנה טיט ודומה לו ושרשך שר"ל יסיר שרשם: [צ] אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים. כבר כתב רבינו בריש פירקין כל הברכות השנויות בזה הפרק צריך להזכיר בהם שם ומלכות ואם כן הרי כאן שתי ברכות והוו שש ורב הונא חמש קאמר ועוד קשה תרתי ברכות אחדא מלתא למה לי וראיתי לרמ"י ז"ל שכתב בסי' רכ"ד סעיף ד' דנ"ל דה"פ אומר בא"י אמ"ה אומר ועושה גוזר ומקיים דכולה חדא ברכתא היא דלמה יברך שתי ברכות א"כ או קאמר בא"י אומר ועושה או בא"י גוזר ומקיים איזה מהם עכ"ל ונראין דבריו האחרונים דלפי' הראשון קשה הא דקאמר בגמ' ברוך גבי גוזר ומקיים ומיהו יש לתרץ דסירכא דלישנא דנוסח ברכה ברוך שאמר נקט ליה: [ק] ה"ג לייר עפרא בסודריה ושדי ליה: [ר] א"ר הונא. ובגמ' ורי"ף גרס רב המנונא והוא בדף נ"ח ע"א: [ש] **ברוך** חכם הרזים. שאין דעתם דומין זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה. גמ': [ת] **אין** אוכלוסא בבבל. תמיהא לי למה כתבו וכ"ל דהכי פירושו אין דין אוכלוסא בבבל שאפי' יש אוכלוסא בבבל אין מברכין דדוקא בא"י נתקנה ששם ראוי לברך על שיש כל כך חיל מישראל בא"י וכך פי' הב"י אליביה דהרמב"ם שנראה מדבריו דדוקא על אוכלוסא שבא"י מברכים וכ"ל שכן גם דעת רבינו מדכתב להך דעולא. ועיין בד"ת: [א] ברוך שנתן כו'. לשון הב"י סי' רכ"ד הטעם שבחכמי ישראל אומר שחלק ובחכמי עובדי כוכבי' אומר ברוך שנתן נראה שהוא מפני שנפשות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד הרי הם כחלק מהשם אבל נפשות עובדי כוכבים רחוקים ממנו ית' והם כמי שנתן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו והר"ר אבודרה"ם כתב שהטעם מפני שהחלק הוא כמו הנגזר הנמשך מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואפשר לקצרו ולחסרו משא"כ במתנה כי תלושה ופסוקה ובישראל כתיב כי חלק ה' עמו ולפי זכותם מתרבה ומתמעט ע"כ ורמ"י ז"ל נתן טעם בדבר לפי שחכמת חכמי ישראל בתורה א"א לבא עד תכונתה כי היא בלתי תכלית לכך אמר לי חלק אבל חכמת חכמי עובדי כוכבים אפשר לבא עד תכליתן לפיכך שייך לשון מתנה שניתן להם כל החכמות והן כולן על שלמות תכליתן וכל הני טעמים היו שייכים נמי בברכות מלכים דלקמן דגם כבוד המלך בתורת ה' כמ"ש וכתב לו את משנה התורה: [ב] **לצאת**. ובגמ' גרס לרוץ. אפי' לקראת מלכי גרס: [ג] **לאחר** י"ב חדש כו'. ובגמ' אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד ופירש"י ככלי אובד וסתם כלי לאחר י"ב חדש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חדש בפ' אלו מציאות מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז ג' רגלים ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובחג דהיינו יב"ח ושוב א"צ להכריז ע"כ והיינו נמי טעמא דמברך מחיה מתים לאחר יב"ח: [ד] והמית אתכם בדין. כתבו תהר"י ואע"ג דקי"ל יש מיתה בלא חטא אפ"ה דינו דין אמת שהוא יודע כל דרכי איש וכל דרכיו משפט ע"כ ועיין מ"ש בפ' שלשה שאכלו סי' י"ג: [ה] **ואת הגיחור**. פירש"י אדום הרבה רו"ש בלע"ז ואע"ג דבפ' אין עומדין דף ל"א פי' גיחור שהוא לבן יותר מדאי העיקר כדפי' כאן דבסוף פ"ז דבכורות אמרי' גיחור חיורא לבקן סומקא כדאמרי אינשי סומקא גיהו איני והא ההוא דאמר להו מאן בעי לוקיאני ואשתכח חיורא אלא גיחור סומקי גיהיא לוקן חיורא כההוא דא"ל מאן בעי לוקיאני ואשתכח חיורא וגם מה שפירש"י בפ' אין עומדין לחור רו"ש בלע"ז אינו אלא כ"ל שפירושו לבן כמ"ש ביחזקאל כ"ז צמר צחר שפירש"י עצמו לבן ויגיד עליו ריעו כיין הלבון דכתיב גביה ושמעתי מפי חכם שהיה מא"י שעד היום קורין שם ליין הלבן יין חלבון: [ו] **ואת הקפוף**. פירש"י עוף וכו' וכתבו התוס' בפ' אלו טריפות דף ס"ג דג' מיני

תפארת שמואל

ב) **גוב** של אריות וכו'. כ"ב וכן בטור ובסמ"ג כתב סתמא אבל הרמב"ם מפרש להדיא בכבשן שהושלך חנניה מישאל ועזריה ובגוב של אריות לא כתב מידי ולא הזכיר דניאל ונראה שיש חילוק ביניהם לפי שגוב אריות אינו מצוי ודו"ק:

יוסף

משנה הבריות (לד) ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו :

יג **מתני' על** הזיקין [ז] ועל הזועות ועל הרעמים ועל הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם (לה) על ההרים ועל הגבעות ועל הימים (לו) ועל הנהרות ועל המדברות אומר [ח] ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר (לז) הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול (לח) אימתי [ט] שרואהו לפרקים :

גמ' מאי זיקין אמר שמואל [י] כוכבא דשביט [דף נט ע"א] מאי זועות א"ר קטינא גוהא מאי רוחות אמר אביי זעפא רוח סערה חזק ביותר אריב"ל (לט) הרואה את הקשת אומר [כ] ברוך זוכר הברית (מ) במתניתא תנא [ל] נאמן בבריתו וקיים במאמרו : על ההרים ועל הגבעות וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והכתיב ברקים למטר עשה אמר רבא התם מברך תרתי שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית פירוש הי מינייהו דבעי הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו וגבורתו מלא עולם ליכא. ירושלמי על הברקים ר' ירמיה ור' זירא בשם רב חסדא דיו פעם אחד בכל יום ר' יוסי בעי במה אנן קיימין אם בטרודין דיו פעם אחת ביום אם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם [מ] פירוש טרודין שלא נתפזרו העבים בינתיים (מא) מפסיקים שנתפזרו העבים בינתיים חיילי' דר' יוסי מן הדא היה יושב בחנות של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם היה יושב בבית הכסא או [נ] בכספוקלריא [ס] אם היה יכול לצאת לברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך מגדל של עצים מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה (סוף פ"ג) פסקנו שאסור :

יד [דף נט ע"ב] **ת"ר** [ע] הרואה חמה בתקופתה [פ] לבנה בטהרתה [צ] כוכבים במשמרותם [ק] מזלות בעתם אומר ברוך עושה מעשה בראשית חמה בתקופתה (מב) הייט מעשרים ושמנה שנה לעשרים ושמנה שנה אמר רב יהודה א"ר הרואה לבנה בחידושה אומר ברוך אשר במאמרו ברא שחקים וכו' כאשר כתבתיה בסנהדרין בפ' היו בודקין (סימן א') ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול כו' אימתי בזמן שרואה אותו לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא א"ר יצחק עד שלשים יום :

טו **מתני'** (מג) **על** הגשמים (מד) ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת : **גמ'** על הגשמים אומר הטוב והמטיב ה"מ דאית ליה ארעא לדידיה ואיכא שותפין בהדיה אבל אי ליכא שותפין בהדיה מברך שהחיינו כדתניא כללו של דבר על שלו מברך שהחיינו על שלו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב ואי לית ליה ארעא אומר מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו [ר] ואלו פינו מלא שירה כים וכו' עד הן הם יודו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו (מה) וחותם ברוך [ש] רוב ההודאות האל ההודאות זו היא שיטת רב אלפס ז"ל (מו) ולא נהירא מ"ש צריך שיהיה לו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכיניו משותפין עמו דהא על מיתת אביו והוא יורש מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אחריני דירתי בהדיה ולא מפליג אפי' חלקו נכסיו [ת] על פיו הלא לא בעי שיהא שותף עמו בטובתו רק שיהא בבשורה טובה גם לאחרים בשלהם הלכך גרסי' כגי' הספרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה ולא קשיא הא דאית להו לאחריני בהדיה והא דלית להו לאחריני בהדיה פי' בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית להו לאחריני בהדיה שטובת הגשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו' : ועל שמועות הרעות אומר ברוך דיין האמת אמרו לו מת אביו ויורשו אי אית אחא דקא ירית בהדיה בתחלה מברך ברוך דיין האמת ולבסוף ברוך הטוב והמטיב [א] ואי ליכא אחריני בהדיה בתחלה מברך ברוך דיין האמת ולבסוף שהחיינו : ת"ר שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך אמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך (מז) אבל מברך הטוב והמטיב (מח) כגון דאיכא בני חבורה דקשתו בהדיה ושאלו לר' יצחק הלוי ז"ל למה מברכין על'

מעדני יום טוב

קיפוף הם שנים בעופות הא' תנשמת והשני ינשוף וקיפוף שלישי שהוא חיה לעיל גבי חלומות ובגמ' פ"ק דבכורות דף ח':[ז] ה"ג בגמרא ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים. ובריי"ף גרס ברקים רעמים ורוחות וכ"ל דעכ"פ אין להפסיק ברוחות בין רעמים וברקים אבל בסדר רעמים וברקים יש פנים לכאן ולכאן דלמשמע אזן הרעם קולו ישמע אחר שכבר נראה הברק וא"כ יש לגרוס ברקים ורעמים אבל לפי מה שכתבו חכמי הטבע הרעם מתחיל קודם הברק אלא שקולו לא ישמע בתחלתו וא"כ גם סגי' דרעמים וברקים נכונה היא: [ח] **ברוך** עושה מ"ב. והגי' במשנה שבגמ' ברוך עושה בראשית וכן ברי"ף ומיהו בגמ' גרס נמי עושה מ"ב וכן הוא בטור סי' רכ"ז:[ט] ה"ג ברי"ף אימתי בזמן שרואין וכ"ה לקמן בדברי רבינו: [י] **כוכבא** דשביט. פירש"י כוכב היורה כחץ וכו'. וז"ל הרמב"ם פ"י מה"ב אור שאויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב ע"כ וכ"ל דתליא במחלוקת שבין חכמי ישראל לחכמי או"ה בפ' מי שהיה טמא במסכת פסחים דלחכמי ישראל אומרים מזלות חוזרים ונוכל לפרש כפירש"י ולחכמי או"ה דגלגל חוזר צריך דוקא לפרש כהרמב"ם : [כ] **ברוך** זוכר הברית. שנאמר והיה לאות ברית וזוכר שנשבע שלא יביא עוד מבול וכשרואה את הרשעים רוצה להחריב את העולם ורואה הקשת וזוכר הברית ונמנע ואין לומר שצריך הקב"ה זכירה שהרי אין שכחה לפניו אלא מראה לעולם כשהם רואים את הקשת שרבו רשעי ישראל ואלמלא השבועה היה מחריבו הרד"א : [ל] **נאמן** בבריתו. שלא יעבירנו אע"פ שרבו הרשעים וקיים במאמרו אפילו לא היה הברית כיון שאמר בדבור בעלמא ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ ברור הוא שיקיים מאמרו הרד"א : [מ] פי' טרודין שלא נתפזרו העבים כו'. וכ"כ תהר"י בשם רבינו חננאל ומסיים והוא מלשון ודלף טורד:[נ] **בכספוקלריא**. בירושלמי שלנו הגירסא בבית ספוקלרי ומצאתי כתוב וז"ל יש מפרשים בית המרחץ וי"מ בית שקולבין שם בשר וכן ת"י שר הטבחים רב ספוקלטריא : [ס] **אם** היה יכול לצאת תוך כדי דבור. עיין לקמן ס"ס כ"ג : [ע] **הרואה** החמה בתקופתה. כדמסיק דהיינו מכ"ח שנה לכ"ח שנה ופירש"י שהיא תקופת ניסן של כל כ"ח שנה שנופלת בתחלת ליל ד' וא"ת א"כ איך רואה החמה בתחלת הלילה וי"ל כמו שכתבו תהר"י דלמחר בבקר כשרואה החמה מברך עושה מעשה בראשית וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"ב:[פ] **לבנה** בטהרתה כו'. וז"ל הרמב"ם כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום: [צ] **כוכבים** במשמרותם. כשיחזרו כל כוכב וכוכב מחמשה הכוכבים הנשארים לתחלת מזל טלה ולא יהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום הרמב"ם : [ק] **מזלות** בעתם. בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצה המזרח כ"כ הרמב"ם וא"ת דהל"ל מזל בעתו כ"ל דל"ק דמזל טלה נחשב לראשון שבמזלות וכשהוא עולה בקצה המזרח נמצא שכל המזלות עולים בעתם זה אחר זה: [ר] **ואלו** פינו מלא שירה כים כו'. ופירוש ב"י סימן רכ"א בשם הר"ר מנוח שמפני שבסיבת הרעב בני אדם יוצאים לנסטים ולשפוך דם נקי וכן בסיבת הרעב חליים באים לעולם לכך תקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחליים רעים דליתנו ע"כ : [ש] **רוב** ההודאות ואל ההודאות גרסינן וכתבו תהר"י נראה למורי שהטעם שהוצרכו שניהם שאם היה אומר רוב ההודאות בלבד היינו אומרין מרובן אבל לא מכולן כדאמרינן ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו לפיכך הוצרך לומר אל ההודאות להורות שהוא על כולן ואם היה אומר אל ההודאות בלבד היה נראה אל מקצת ההודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו שתיהן רוב ההודאות להורות על הרוב ואל ההודאות על המיעוט הנשאר שלא היה מובן מהלשון הראשון ע"כ אבל קשיא לי דא"כ לימא כל ההודאות וכן בגמרא דמקשה הכי על הא דאמר רוב דמשמע רוב ולא כל ומשני רבא אומר אל ההודאות ואמאי לא משני אימא כל ההודאות ורש"י בפ"ק דתענית דף ו' מפרש דכי קאמר נמי האל ההודאות דמשמע כל ההודאות. משמע דהא דקאמר רוב ההודאות מרבית ההודאות ומתחלה היה משמע רוב ולא מרובות ע"כ ואכתי קשיא אמאי לא תקנו לומר כל ההודאות ותסגי לן והרמב"ן כתב במלחמותיו דרוב שתקנו היינו לשון רבוי וסגיאות ומשום דמשמע נמי רוב ולא כל כדאמרינן ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו תירץ רבא למימר אל ההודאות ואתא רב פפא וקאמר דלימרו לתרווייהו וכו' דכיון דאמר אל ההודאות הרי פירש שאין רוב זה אלא לשון סגיאות ורבוי ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודאה צריך להזכיר בחתימה לשון רבוי מעין פתיחה ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח הוא תואר על המשקל ועוז פניו ישונא מעוז לתם דרך ה' וכן רוטב ע"כ ולענין דלא נחתום בשתים פשיטא דלא קשיא כהנהו דכ' רבינו פ' שלשה שאכלו סי' כ"ב: [ת] **על** פיו. של האב : [א] **ואי** ליכא כו'. כ"כ

דברי חמודות

מלא יכלת : (לד) **ראה** בריות טובות כו'. ובירושלמי מעשה בר"ג שראה כותית אשה נאה ובירך עליה לא כן א"ר זעירא בשם ר' יוסי בר חנינא לא תחנם לא תתן עליהם חן מה אבסטר (פי' אב רחמן ובעל חן) לא אמר אלא שכך בכא בריות כמותה בעולמו שכן אפילו ראה גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא כו' זו דרכו של ר"ג להסתכל בנשים אלא דרך עקמומיות היתה כאן פופסרא (פי' פינה זה בא ממזרח וזו באה מצפון) והביט בה שלא בטובתו ע"כ וגם בזה כתב הראב"ד דוקא פעם ראשונה מברך עליהם ולא יותר עליהם ולא על אחרים אא"כ ראה נאה מהם וכתב רמ"י דלדברי רבינו הכא נמי מברך מל' יום לל' יום : (לה) **על** ההרים ועל הגבעות. וכתב הכד"א בשם הר"ר שמעון דדוקא בהרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהן : (לו) **ועל** הנהרות. גם בזה כתב הכד"א דדוקא נהרות המשונין כגון פרת ודקלא וז"ל התוס' לאו על כל נהרות מברך אלא דוקא אארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת ע"כ וגרסי' בגמרא אמר רמי בר אמי א"ר ינאק הרואה פרת אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית ופירש"י אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית דקים להו שלא נשתנה פרת מהלוכו ע"י אדם מכאן ולמעלה אבל מכאן ולמטה הסיבוהו בני אדם דרך אחרת ע"כ וכתב הב"י דמשמע דלא מברכים על הנהרות עושה מעשה בראשית אלא כשרואה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם ע"י אדם : (לז) **הרואה** את הים הגדול. כתב הש"ע בסי' רכ"ח ואחריו נמשך ג"כ רמ"י ז"ל שהוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים ויצא להם מהתשובה של רבינו שכתוב בב"י וז"ל ששאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכים עליו ברוך שעשה את הים הגדול הוא ים אוקיאנוס והים שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא אע"פ שבלשון הפסוק נקרא ים שלנו הגדול מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיאנוס מדקתני רישא על הימים ועל הנהרות אומר ברוך עושה מעשה בראשית והדר תנא ר"י אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופירש ר"י הים הגדול משמע דבים אוקיאנוס מיירי ולא פליג את"ק דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ואתא ר"י למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו ות"ק מודה בהא ע"כ הנה הבינו שהשאלה היתה אם דוקא ים אוקיאנוס והוא הים של א"י או כל ים שהוא גדול הוי בכלל הים הגדול ושהיתה התשובה דדוקא ים אוקיאנוס וממילא שאין הים של א"י כך צריכין להבין השאלה והתשובה לדעת הש"ע ולא יתכן זה בעיני כלל חדא שא"כ השאלה חסירה ולא נזכר בו הספק מבואר וגם לא יתכן שיסתפק בזה כיון שהתנא אומר הים הגדול בה"א הידועה ואלו היתה כוונתו על כל ים שהוא גדול לא ה"ל לומר אלא הרואה ים גדול ועוד הרי נתת דבריך לשיעורין וכי איזה ים אנו יודעים שיהיה ראוי שיקרא גדול או לא ועוד דאם היתה בכלל השאלה דדלמא בכל ים שהוא גדול קאמר א"כ אין התשובה מוכרחת שהשיב דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ומגליה הא דדלמא ת"ק דוקא בימים שאינם גדולים ואתא ר"י למימר דבכל ים שהוא גדול מברך כו' מכל הלין מוכרח שאין הספק של השואל על שאר ימים ואפילו הם גדולים אלא שנסתפק בין שני ימים שהם לבדם ראוים לקרא כל אחד וא' גדול בפני עצמו בלבד משא"כ כל שאר ימים שבעולם ואלו שני הימים שנסתפקו בהן הלא המה הא' והוא ים אוקיאנוס שהוא המקיף לכל העולם כידוע ומפני כן ודאי שראוי להקרא גדול כי אין בכל העולם ים גדול כמוהו כיון שהוא המקיף לכל וב' הוא הים שעוברים בו מאלו הארצות המערביים לא"י וכן למצרים ונקרא ים הגדול שכן כתוב בפסוק עד הים הגדול והטעם שנקרא בכתוב גדול נ"ל שהוא גדול כנגד שאר ימים שבארץ ישראל כמו ים כנרת וים המלח כי הוא על ימים יסדה ואין ים גדול בכולם כמו זה ים המערבי שבא"י ואע"פ שיש ימים אחרים בעולם שהם גדולים כמוהו או גם יותר ממנו מ"מ אפשר שהתנא נתכוין לו כיון שבמקרא מצאנו שנקרא הים הגדול גם יש לתת טעם שיקבע ברכה בפני עצמו לכבוד הארץ הואיל והוא הים הגדול שבמחוזי א"י זו היתה השאלה ומ"ש בשאלה הוא ים אוקיאנוס והים שלנו כו' נ"ל שהוא טעות סופר וצריך להיות או הים שלנו כו' כך נ"ל פשוט ושוב דקדקתי בתשובותיו של רבינו ומצאתיה בכלל רביעי סי' ד' וכתוב בשאלה ג"כ הלשון כמו שהעתיק הב"י והים שלנו אבל בתשובה שם כתב שתי שורות יותר ומשם מבואר באר היטב ככל אשר כתבתי שהשאלה היתה אם הוא ים אוקיאנוס או ים שלנו ושכן יש להגיה שכ"כ שם בתשובה בזה"ל אע"פ שבלשון הכתוב נקרא ים שלנו הגדול כי הוא גבול מערבי של ארץ ישראל וידוע הוא שהוא ים שלנו כי ארץ ישראל אינה יושבת על ים אוקיאנוס מכל מקום הכא משמע כו' ע"כ הרי מבואר לכל רואה זה הלשון שאין ים אוקיאנוס הוא הים של א"י כלל ושהתשובה היתה שאין ים הגדול שאמר ר' יהודה אלא ים אוקיאנוס ולא הים של א"י כלל ודלא כמו שהבינו הש"ע והנמשכים אחריו ועוד ראה זה מצאתי שכתב האגודה"ס וז"ל הים הגדול פי' הים המקיף הנקרא ים אוקיאנוס ומתוך חשיבותו קבעו לו ברכה בפני עצמו ע"כ. ואלו ר"ל שהוא ים של א"י ה"ל לפרש זה ותדע מדברי הש"ע עצמו שהוא לא הזכיר בדבריו ים אוקיאנוס כלל וכתב ים שעוברים בו לא"י ולמצרים לפי שבזה מבואר יותר איזה ים אנו רוצים וא"כ גם לאגודה"ס ה"ל לפרש אלא ודאי דאדרבה ים אוקינוס אינו אותו ים של א"י והים הגדול שאמר ר"י לא רצה בו אלא האוקיאנוס בלבד ואע"פ שהרואה במפת העולם יראה מתוכו כי ים של א"י הזה הוא יוצא ובא מהאוקיאנוס בעצמו מ"מ נחשבים לשני ימים וכמו שאר הנחלים ההולכים אל הים דמשום כך אינם האוקיאנוס בעצמו כן זה הים וכן יש ימים אחרים הרבה היוצאים ובאים מתוך האוקיאנוס ולעולם בשם בפני עצמו יקרא לאחד אחד וא"ת והשתא דהשאלה היתה על אלו שני הימים בלבד א"כ מהיכן דייק בתשובה דדוקא ים אוקיאנוס ולא של א"י וסיומה דתשובה כך היא ות"ק מודה בהא דאי ר"י הוה פליג את"ק ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים אוקיאנוס בכלל א"כ הוי הלכה כסתמא דרבים ולא ראיתי בפוסקים שפסקו דאין הלכה כר"י וגם הר"ם כתב דעל ים הגדול מברך שעשה את הים הגדול הלכך נראה דדוקא בים אוקיאנוס מיירי ע"כ והרי אנו יכולים ג"כ לדייק כן דר"ל ים של א"י מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופי' ר"י הים הגדול משמע דבים של א"י מיירי ולא פליג כו' דאי כו' ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים של א"י בכלל כו' וכ"ל דמכיון דדייק דא"ת נומר שר' יהודה חולק עם הת"ק א"כ מוכרח שר' יהודה כשאמר ים הגדול נתכוין ליס אוקיאנוס דהשתא שפיר כלל הת"ק כל שאר הימים כמה שאמר הימים שכן כל ימים גדולים שישנם בעולם נכללים במאמרו ועל ים אוקיאנוס לא דבר כלל לפי שהוא ים שאין כמותו בכל העולם כולו כי הוא המקיף את כל העולם ואתא ר"י ופירש שאותו ים קובע לו ברכה בפני עצמו מה שאין כן כשנפרש דים הגדול שאמר ר' יהודה שר"ל ים של א"י שאז לא היינו יכולים לומר שר"י ות"ק לא פליגי שא"א לפרש דהימים דקאמר ת"ק הם כל הימים ויס אוקיאנוס בכללן רק ים של א"י שנקרא בכתוב ים הגדול שהוא אינו בכלל שאינו מוצא מלשון הימים אע"פ שבכתוב יש לו שם בפני עצמו והיינו מוכרחים לומר שת"ק כל הימים כולם קאמר ואף ים אוקיאנוס וכל שכן של א"י בכלל וא"כ ר' יהודה חולק ואין נראה כן מהפוסקים כדמסיק כן כ"ע. וא"ת והפוסקים עצמם מנא להו דר"י לא פליג ומצאתי בכ"מ פ"י מה"ב שכתב די"ל מדאמרי' בגמרא לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר ר' יצחק עד ל' יום וכיון שאלו והשיבו אליביה אלמא הלכתא כוותיה ע"כ וזו אין כ"ל ראיה דהך דלפרקים ודאי לפרש הוא כדקתני אימתי ומני קאי אכולהו על ההרים ועל הגבעות וכו' וכמו שאכתוב בסעיף דלקמן אבל כ"ל דכל שנוכל לפרש דלא פליגי כדי למעט במחלוקת עדיף טפי ומ"מ מבואר באר היטב דעכ"פ תשובת רבינו וגם דברי האגודה"ס מורים בהלכה שפירוש הים הגדול הוא ים אוקיאנוס ולא ים של א"י שמש"כ בש"ע ובלבוש שהוא ים של ארץ ישראל הטעתם לשון השאלה ולכן אין אנו שומעין לפרש כדבריהם כלל כיון שעינינו הרואות מהיכן בא להם הטעות : (לח) **אימתי** שרואהו לפרקים. והרמב"ם בפ' עשירי מה"ב פסק כן גם בהרים ובגבעות וכו'. ותמיהני על הש"ע שפוסק כר' יהודה לקבוע על הים הגדול ברכה בפני עצמו ולא הזכיר כלל הא דאימתי שרואהו לפרקים ובקיצור לא פסק כר' יהודה בים הגדול וכתב לה דאימתי וכו'. משום דכ"ל שהוא מפרש אכולהו ועיין בדברי רבינו בריש פרקין : (לט) **הרואה** את הקשת כו'. ואסור להסתכל בו הרבה טור סי' רכ"ט וכתב ב"י בפרק אין דורשין כל שאינו חס על כבוד קונו מאי היא ר' אבא אמר זה המסתכל בקשת ובתר הכי אמרי' דהמסתכל בקשת עיניו כהות ומפרש הטור דזה לא מתסר אלא דווקא להסתכל בו הרבה וכ"כ הכד"א וז"ל נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכים והא אמרינן שהמסתכל בקשת עיניו כהות והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ע"כ : (מ) **במתני'** תנא נאמן בבריתו וכו' ובגמר' אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וכו' וז"ל התוספות הלכך נימרינהו לתרווייהו אומר ר"י דאין חותמין בברוך בברכה זו והיכא מברך בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית ע"כ. אבל הרי"ף והרמב"ם והטור כתבו כמו שהוא בגמרא בתחלה זוכר הברית ואח"כ נאמן בבריתו וקיים במאמרו וכ"כ האגודה"ס : (מא) **מפסיקין** שנתפזרו העבים ושמים זכו בעיניו כן לשון תהר"י בשם רבינו חננאל וכ"ל דלאפוקי שנתפזרו ע"י הרוח אחד הנה ואחד הנה אבל עדיין מעונן כל הרקיע : (מב) **היינו** מכ"ח שנה לכ"ח שנה ובתקופת ניסן תחלת ליל ד' ולמחר בבוקר כשרואה החמה מברך כמו שכתבתי במעי"ט. ורמ"י ז"ל הוסיף שהוא בכמו ג' שעות על היום ולא ידעתי זו מנין לו : (מג) **על** הגשמים. דמהזא חזי אבל משמע שמע היינו בשורות טובות ואף ע"ג דכי משני הכי בגמרא אדתייא כבר כתב הרשב"א דלמסקנא נמי הוי הכי ומאימתי מברך עיין בפ"ק דתענית סי' ג' ושם אכתוב ג"כ חילוק הארצות בברכה זו : (מד) **ועל** בשורות טובות. וכדתניא בברייתא דלקמן כללו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב : (מה) **וחותם** ברוך רוב ההודאות והאל ההודאות. והרמב"ן בספר המלחמות כתב שראה במקצת הנוסחאות ברוך אל רוב ההודאות והוא נכון ע"כ וגם הרמב"ם כתב כן בפ"ו מה"ב אלא שהוסיף והתשבחות וכבר כתב הב"י שאינו יודע למה : (מו) **ולא** נהירא כו'. אבל הרמב"ם כתב ג"כ כדברי הרי"ף וכן סתמו האחרונים : (מז) **אבל** מברך הטוב והמטיב. ואפילו כלה לו הראשון דהא מ"מ רבוי יין הוא וצריך לברך עליו כך מסיק הב"י סי' קע"ה וגם מסיק דאפילו שתה ממנו תוך ג' יום ולשון רש"י שינוי יין שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר כו' וכתב הטור דלאו דוקא הביאו לו מחדש אלא ה"ה אם היה לו תחלה שני מיני יינות וכתב הב"י שכ"כ ג"כ הר"ר מנוח אבל המרדכי כתב בשם האבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד בפה"ג על היין טוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע תחלה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרי' בפ' כ"מ ע"כ ורמ"א ז"ל מפרש דהטור נמי לא איירי אלא כשלאחיו לפניו יחד ופירש רמ"י לדבריו שלא היו לו לפניו יחד על השלחן ולי נראה דכל שהיו לו היינות מוכנים לשתות עכשיו ואפילו אינם על השלחן לפניו דזיל בתר טעמא דלא לאפושי בברכות וכי קאמר הטור אע"פ שהיו לו לעצמו במרתפו וא"כ על שלחנו שהוא שותה שם אלא שלא היה דעתו מתחלה לשתות מהיינות אבל כשלא היו מוכנים לפניו ואפילו דעתו לשתות מהיינות נמי מברך דהא הביאו לו. ואפילו למ"ש הר"ן בפרק ע"פ בשם הגהות בטעם לאין מברכין על שינוי הפת דאורחייהו דאינשי למיכל מיניה מתרי מינים ומעיקרא יהיב דעתיה עלייהו משא"כ יין שאין דרך לשתות בסעודה אחת מתרי מיני ע"כ דמ"מ לא פלוג וכ"ש רבינו שלא כתב לזה טעם כלל : (מח) **כגון** דאיכא בני חבורה דקשתו בהדיה. וכתבו התוספות והרשב"א דה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא וכתב הב"י

דמוכח

שינוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי לחם אין מברכין והטיב. ⁰משום דיין משמח וסועד [ב] אבל פת סועד ואינו משמח ועוד דלא אשכחן שירה. אלא על היין כדאמרי' לעיל בפרק כיצד מברכין (דף לה) ⁰ועוד נמי כיון דיין חשוב [ג] שקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב אי נמי הטוב והמטיב [ד] ביבנה תיקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה (לעיל דף מח:) לפי ⁰שבצרו כרמיהם שבע שנים [ה] והקיפו כרמיהם מהרוגיהם (גיטין דף נז.) תיקנו לומר על היין [ו] שהוא כמו הדם. פירש"י הא דמברכין הטוב והמטיב על היין דוקא כשהשני משובח יותר מן הראשון וכן פירש רשב"ם בערבי פסחים וקצת משמע כן בירושלמי בסוף כיצד מברכין דגרסינן התם אבין בר רב הונא אמר יין חדש ויין ישן צריך לברך [שינוי יין א"צ לברך] שינוי מקום צריך לברך היסח הדעת כמו שינוי מקום הוא משמע דוקא יין חדש ויין ישן שהישן משובח מן החדש צריך לברך אבל שינוי יין סתם א"צ לברך מיהו קשה מעובדא דמייתי בתר הכי רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח מברך עליה מה היה מברך עליה רבי יצחק רובה [ז] בשם רב ברוך הטוב והמטיב מסתמא לא היה בכל פעם יותר טוב מאותו שלפניו ומיהו יש לדחות דבסתמא אם אין ידוע שהוא יותר ג) טוב או גרוע [ח] יש לברך (מט) אבל אם ידוע שהשני גרוע לא וי"מ דהירושלמי איירי בברכת פרי הגפן דומיא דשינוי מקום והיסח הדעת והכי פי' יין חדש ויין ישן צריך לברך בפה"ג אבל שינוי יין שניהם חדשים או שניהם ישנים א"צ לברך בפה"ג אבל אם שתה יין חדש תחלה ואח"כ יין ישן צריך לברך בפה"ג על הישן ⁰ולא מיפטר בבפה"ג שבירך על החדש דחשוב כמין אחר לגבי חדש לפי דאישתני טפי לעילויא והשתא ניחא הא דמייתי בתר הכי רבי על כל חבית וחבית היה מברך וקמתמה מה היה מברך הא אמרינן דשינוי יין א"צ לברך והשיב לו נהי דא"צ לברך ב"פ הגפן כששניהם חדשים או ששניהם ישנים מ"מ הטוב והמטיב צריך לברך ויש שרוצים לומר כיון דהטוב והמטיב אינו מברך ביחיד [ט] אע"ג דקי"ל (לעיל פ"ו סי' ל"ד) דיין בתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו הטוב והמטיב א' מברך לכולן דאם היה כל א' מברך לעצמו הוה ליה כל חד וחד יחיד ולא נהירא דמהאי טעמא דאמרינן בפה"ג דכל חד מברך לעצמו משום דאין בית הבליעה פנוי (נ) האי טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב ואע"ג דכל אחד ואחד מברך לעצמו כיון דחבירו שותה ונהנה גם הוא מיין זה קרינן ביה הטוב לדידיה והמטיב לאחריני מידי דהוה (נא) אאמרו לו אשתך ילדה זכר (נב) דמברך הטוב והמטיב משום דאיכא טוב גם לאשתו ומי לא עסקינן דהיה בעלה [י] בעיר אחרת בשעה ששמע:

טז מתני' בנה בית חדש וקנה כלים חדשים (נג) אומר ברוך שהחיינו וקיימנו: **גמ'** אמר רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהם אבל יש לו כיוצא בהם אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך [דף ס ע"א] מכלל דקנה והדר קנה ד"ה א"צ לברך ולישנא אחרינא אמרי לה אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהם אבל קנה כיוצא בהם א"צ לברך ור' יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהם צריך לברך מכלל דיש לו וקנה דברי הכל צריך לברך (נד) [כ] ⁰והלכתא כר' יוחנן כלישנא בתרא דאפי' קנה וחזר וקנה ויש לו כלים חדשים כאלו צריך לברך דקי"ל כר' יוחנן לגבי דרב הונא דאפי' לגבי דרב רבו הלכה כר' יוחנן אע"ג דפריך לרבי יוחנן ללישנא בתרא הא מסני ליה שפיר ⁰נראה לר"י דדוקא בכלים חשובים דכלים חדשים משמע דומיא דבית חדש אבל דבר קטן שאינו חשוב כל כך כמו מנעלים ואנפלאות וחלוק של פשתן וכיוצא בזה א"צ לברך שהחיינו (נה) ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים [ל] כדאיתא בנדרים בפרק הנודר מן המבושל (דף מט:) דר' יהודה שלא היתה לו אלא [מ] גלימא רעועה וכד נפקא דביתהו לשוקא מיכסיא ביה [וכד נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי] וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר: ירושלמי אמר ר' חייא ברבי אבא לא סוף דבר חדשים אלא אפי' הן שחקים (נו) [נ] והן חדשים לו ר' יעקב בר זבידא משום ר' חייא בר אבא אמר קנה אומר שהחיינו (נז) ניתנו לו במתנה אומר הטוב והמטיב לבש אומר ברוך מלביש ערומים ול"ע דבגמ' דידן לא מלינו הטוב והמטיב אלא היכא דאיכא אחרינא בהדיה [ס] ולי נראה דה"נ איכא אחרינא בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזכהו השם ונתנו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר [ס] שמח הנותן במה שמקבל מתנתו וגם משמע בירושלמי דבשעת קנייה יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו כדרך שמברכים על הגשמים בשעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד:

יז מתני' מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי ה"ז תפלת שוא: **גמ'** על הטובה מעין הרעה היכי דמי כגון דאשכח מציאה אע"ג דלקמיה שמע שלטון ושקיל לה מיניה פירוש הוא דואג שמא ישמע השלטון ויקחנה ממנו [ע] וגם שמא יעליל עליו לקחת שאר ממונו השתא מיהא טובה הוי (נח) [פ] ולבו שמח ובוטח כי שמא לא ישמע בבית השלטון ועל הרעה מעין הטובה כגון דשקל בדקא בארעיה [צ] אף על גב דלקמי' מסקא ארעא שרטון השתא מיהא רעה היא: היתה אשתו מעוברת וכו' הרי זו תפלת שוא [ק] ודוקא אחר מ' יום אבל תוך ארבעים יום מועלת התפלה [ר] דשמא הזריעו שניהם בבת אחת: **יח גרסי'** [ש] בפרק המפקיד (דף מב.) ת"ר ההולך למוד את גורנו אומר יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה בכל מעשה ידינו התחיל למוד (נט) אומר ברוך השולח ברכה בכרי זה מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא לפי [ת] שאין ברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין [א] שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך: **יט מתני'** (ס) **הנכנס** לכרך מברך שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ד' שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבוא: **גמ'** ת"ר בכניסתו מהו אומר יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני ד) לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר יה"ר מי"א שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה בשלום (סא) וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך: **כ ת"ר** (סב) הנכנס לבית המרחץ אומר יה"ר מי"א שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מן האור הזה וכיוצא בו לעתיד לבוא וכי נפיק מאי אומר א"ר אחא [ב] ברוך שהצלתני מן האור הזה:

הגהות הב"ח א ועוד כיון כצ"ל ותיבת נמי נמחק: ב שבצרו כרמיהם שבע שנים מדם הרוגי ישראל וקיפו כרמיהם כו' שהוא אדום כמו הדם כו': ג ולא מיפטר בברכת בורא פרי הגפן שבירך כו':

הגהות הגר"א [א] ולי נראה כו'. נ"ב וכמה דבריו תלוסין דא"כ גם הנותן יברך ולבד זה כו' אבל הירושלמי ס"ל דאין חילוק בין יש לו אחרים או לא רק אם הוא דבר חדש כמו מציאה ומתנה וילדה זכר וירושה וכיוצא. הטוב והמטיב. אבל קנה שהחליף מעות בכלים שהחיינו. וזה היה סברת המקשן בגמ' שלנו דפריך וכל היכא דליכא כו' הא מתני' בנה בית כו' וגם בברייתא בנה כו' שלו כו' (וזהו לפי הגירסא שלנו בגמ' וע"כ ברייתא היא וכבר נדחקו המפרשים דלמה הוצרך להקשות מברייתא. אבל בהגהות רבינו בגמ' שם מוחק בבא דסיפא שלו וש"א כו' ובאמת הקושיא היא מהמתני') וברייתא האחרת קאנו של דבר כו' אלא דס"ל דוקא כיוצא דבנה כו' משא"כ בגשמים לעולם הטוב והמטיב:

מעדני יום טוב

הרי"ף: [ב] **אבל** פת סועד ואינו משמח. עיין מה שכתבתי בזה בפ' שלשה שאכלו סי' כ"ג: [ג] שקובע ברכה לעצמו. דבכמה מקומות הוא בא אע"פ שא"צ לשתייתו כדפירש"י בפ' כיצד מברכין ס"ס כ"ט: [ד] **ביבנה** תקנוה בברכת המזון. בפרק כיצד מברכין דף מ"ח: [ה] **והקיפו** כו'. ליתא התם בגירסא דידן אבל התוס' בסוף מסכת תענית כתבו ג"כ שהיה גדר בכרם: [ו] **שהוא** כמו הדם. דסתם יינם אדום היה ולא פלוג ותקנו על כל יין ועיין בד"ח סעיף מ"ט ולי נראה דבר מן דין אלא כמו שכתבו התוספות בסוף תענית דמש"ה תקנו יותר על היין הטוב והמטיב ספי מבשאר דברים לפי שהיו כבר גדר בכרם ולא נסרחו: [ז] **בשם** רב. ובירושלמי איתא בשם רבי: [ח] יש לברך. ויין ישן סתמו אינו גרוע: [ט] **אע"ג** דקי"ל בפרק כיצד מברכין סימן ל"ד: [י] **בעיר** אחרת בשעה ששמע. ואשתו הולידה כבר ונמצא הוא יחיד בשמיעתו: [כ] **והלכתא** כלישנא בתרא כ"כ הרי"ף וכ"כ התוספות ועיין בפ"א דמסכת ע"ז: [ל] **כדאיתא** בנדרים כו'. ובד"ח סעיף כ"ה תמצא יישוב לזה לסברא קמייתא שהיא סברת התוספות: [מ] **גלימא** רעועה. תמיהא לי דמנליה שהיתה רעועה דהא נקטת עמרא ועבדא גלימא קאמר התם ומעיל דבקרא דכ"ג כליל תכלת הוה שאין מין אחר מעורב בו ואין סברא לומר שהצבע דמעיל דבקרא אחשביה ומדלא אמרינן בגמרא שצבעתו מש"ה קרי ליה רעועה וכ"ש שדוחק לומר דמשום רמונים ופעמונים של מעיל דכ"ג שלא היה בגלימא דרבי יהודה הוא דקרי ליה רעועה ועוד דהא קאמר התם בהדיא עבדא גלימא דהוטבי פירש"י גלימא חשובה ע"כ אבל נראה דתמונת גלימא משונה מתמונת מעיל בעלמו ואפשר נמי שכך כוונת רבינו שקראו רעועה על שם תמונתו שאינו מיופה בתמונתו כמו המעיל: [נ] **והן** חדשים לו. ונקט חדשים במתניתא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן טור סימן רכ"ג ועיין בד"ח: [ס] **שמח** הנותן במה שמקבל מתנתו. כדאמרינן בפ"ק דקדושין דף ז' הילך מנה ואקדש אני לך כו' שבשביל אדם חשוב מקודשת דבההיא הנאה דקא מקבל מינה מתנה גמרה ואקניא נפשה: [ע] **וגם** שמא יעליל כו'. שיהיה הרעה יותר מן הטובה וכן פירש תהר"י בשמו: [פ] **ולבו** שמח ובוטח כו'. שאם אינו בוטח אינו שמח בלב שלם כי שמא (לא) ישמע בבית המלך וז"ל הרמב"ם בפירוש המשנה שהדברים הנמצאים אשר אין במציאותם ספק יברך על מה שנמצא מהם תחלה ולא יהא חושש למה שיקרה בסופה לפי שהעתידות ההם אפשר שיהיו או שלא יהיו ועיין בד"ח: [צ] **אע"ג** דלקמיה מסקא ארעא שרטון ויהיה לו הטובה יותר מהרעה של עכשיו כ"כ תהר"י בשמו: [ק] **ודווקא** אחר מ' יום. שהזכר נגמר למ' יום ולדברי חכמים גם הנקבה כדתנן בס"פ המפלת: [ר] **דשמא** הזריעו שניהם בבת אחת. דאילו הזריע האיש תחלה יולדת נקבה ואם היא הזריעה תחלה יולדת זכר כדדרים ליה בגמ' אשה כי תזריע וילדה זכר ואם כן אין תפלה מועלת או אינו צריך תפלה: [ש] **בפ'** המפקיד דף מ"ב. ופ"ק דתענית דף ח': [ת] **שאין** הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי. כך הגי' בגמרא אבל ברי"ף מוקדם לכולן גרס ולא בדבר המדוד וכן נראה הואיל ובמדוד עסקינן: [א] **שנא'** וגו' באסמיך. פירש"י לשון גנזים ולי נראה דלשון אסמיך עלמו קדרים שהוא ל' סמוי ושוב מצאתי שכן פירש רמ"י ז"ל סימן ר"ל: [ב] **ברוך** שהצלתני כו'. כך גי' הרי"ף אבל בגמרא גרס מודה אני

דברי חמודות

דמוכח בגמרא דיחיד נמי דהטוב והמטיב אינו מברך שהחיינו מברך וכ"כ הר"ן בפ' ע"פ אבל התוספות ופרק הרואה כתבו דאינו מברך שהחיינו דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתי ע"כ וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שהשמיטוהו עכ"ל הב"י ומצאתי כתוב בהגהות שבקיצור ב"י נסתפקתי אם ראובן ושמעון מסובין ושותים כל אחד מיינו ושוב נתן ראובן לשמעון את כוסו אם יברך הטוב והמטיב כיון שגם ראובן נהנה מזה היין או כיון שאין שינוי אלא לדידיה לא ע"כ: (מט) **אבל** אם ידוע שהשני גרוע. וכתב המרדכי דיין לבן מברך עליו הטוב והמטיב אפילו גרוע הרבה יותר מן הראשון לפי שהוא בריא לגוף יותר מן הראשון ע"כ ולפי מה שכתב רבינו בטעם שתקנו הטוב על היין דוקא משום דנתקנה על הרוגי ביתר ויין הוא כמו הדם היה נראה דגם ליין אדום איכא מעליותא לברך עליו הטוב ואע"פ שהוא גרוע מן הלבן ששתה לפניו הואיל ועיקר הברכה משום אדמימות היין ניתקנה מ"מ אין לסמוך על זה למעשה וכ"ש שיש טעמים אחרים במ"ש רבינו וגם כתבתי במי"ט הטעם הזה בעצמו בשם התוספות דלאו משום שהוא אדום תקנוה ומ"מ כשאינו ידוע אם הוא גרוע מברך הטוב אע"ג דיין לבן בריא לגוף טפי מ"מ כיון שאפשר שהאדום טוב ממנו יברך הטוב כן נ"ל. וכתב הטור בשם רבינו פרץ שכתב בשם רבותיו דיין של שתי חביות והכל ממין אחד אם בתוך מ' יום לבצירותיה שמוהו בשני כלים מברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר מ' יום חלקוהו אין מברכים עליו הואיל והכל ממין א' ע"כ. ועל מ"ש והכל ממין א' הוסיף רמ"י ומכרם א' ובצרוהו יחד ובטעם המ' יום כתב שאז הם ימי התסיסה וכיון שכל אחד תוסס בחביות שלו אין טעמו של זה כטעמו של זה ותשיבי כשני מינים: (נ) **האי** טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב. אבל היו מסובים לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם טור ועיין בפרק כיצד מברכין סימן ל"ג: (נא) **אאמרו** לו אשתך ילדה זכר. אורחא דמלתא קתני וה"ה שהיה שם ורואה בעצמו כן דקדק ב"י מהטור ר"ס רכ"ג: (נב) **דמברך** הטוב. וכתב הב"י בשם הסמ"ג דגם היא צריכה לברך כיון ששניהם נהנים ע"כ ונ"ל שזה מבואר ג"כ מדברי רבינו דהא מדמצריך שכל אחד מברך לעצמו ש"מ דכל הנהנים מברכים הטוב והמטיב וכתב עוד הב"י דנראה שאפילו מתה אשתו מברך הטוב והמטיב דהא מ"מ טובה היתה לה בעת שילדתו אבל רמ"ה לא כתב כן אלא שאז מברך שהחיינו על הבן וכן אם מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחיינו וכ"כ רמ"י. וכן נראה עיקר וכתב הרשב"א בתשובה מסתברא דכל שנולד לו צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים או לא כלישנא בתרא דר"י (בסימן דלקמן) אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ ושמא עשאוהו רשות כקרא תדתא דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדו אין מברכין שהחיינו בחובה ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאמרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן ושמא אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר ולפי טעם זה כל אותם שבפ' הרואה הקונה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן אתו אלא במקום הנאה לבד י"ל דלאו בחובה אמרום אלא ברשות ע"כ וכתב רמ"ה דמזה נתפשט שרבים מקילין באלו הברכות ע"כ ועיין עוד בפר"ח דמילה: (נג) **אומר** ברוך שהחיינו. וכתב הסמ"ג שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ע"כ ופי' הב"י דהיינו בכלי שמשתמשים בו הוא ובני ביתו אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו ע"כ ונ"ל מדקדוק לשון הסמ"ג שכתב גם הטוב והמטיב דמתיישב בהכי דלא תקשה וכי הבונה בית חדש לו לבד הוא בונה אדרבה סתם בית בני ביתו עמו שכן על שם שהם תדירים אללו בביתו נקראים בני ביתו אלא הכא לא קמיירי בברכת הטוב שכבר נשנית ברישא על הגשמים כו' ועיין מה שכתבתי בסעיף כ"ו וכ' מהרי"ו בפסקיו שהמנהג לומר למי שלובש בגד חדש תבלה ותתחדש ואין לומר כן על מנעלים או בגדים הנעשים מעורות של בהמה דא"כ היו צריכים להמית בהמה אחרת תחלה שיתחדש ממנה בגד אחר וכתיב ורחמיו על כל מעשיו וכתב רמ"ה שהטעם חלוש מאד ואינו נראה מ"מ רבים מקפידים על זה שלא לאמרו ע"כ: (נד) **והלכתא** כר"י כו'. דאפילו כו' צריך לברך על כל פעם טור סימן רכ"ג: (נה) **ויראה** לי הכל לפי מה שהוא אדם כו'. ובת"ה סימן ל"ז כתב דיש לנהוג כדברי התוספות שלא לברך על כלים שאינם חשובים כלל כגון חלוקים ומנעלים ואנפילאות וכה"ג כלים שרגילים לסתם בני אדם להתחדש להם אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם בני אדם לפרקים מועטים מתחדשים להם מברכין ע"כ ובזה מתיישב הא דר' יהודה דפ' הנודר מן המבושל אף לדברי התוס': (נו) **והן** חדשים לו. כבר כתבתי במעי"ט לשון הטור דהא דנקט במתניתין חדשים לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן וכתב הב"י דמשמע לו שאע"פ שהן חדשים שלא נשתמש בהם אינו מברך דכיון שהיו שלו פעם אחת שוב אינם דבר חידוש כשחזר וקנאם: (נז) **ניתנו** לו במתנה אומר הטוב והמטיב. כתב הב"י וז"ל הוה משמע לי דאינו מברך אלא הטוב והמטיב בלבד אבל מדברי הסמ"ק דלעיל משמע דשהחיינו נמי מברך ע"כ ואע"פ שבש"ע לא דקדק לכתוב גם הטוב והמטיב מ"מ הדברים נראים כן ממה שכתבתי לעיל סעיף כ"ג ועיין לעיל ס"ס נ"ב: (נח) **ולבו** שמח ובוטח כי שמא לא ישמע כו'. לשון רמ"י ז"ל בסימן רכ"ב ויבקש רחמים ממנו ית' שיצילנו מן הרעה: (נט) **אומר** ברוך השולח כו'. כ' רמ"י ז"ל בסי' ר"ל שיאמר אותה בהדיא שצריכים שם ומלכות לבד ראה זה מצאתי בכ"מ פ"י מה"ב שכתב בשם הריטב"א וז"ל כתב הריטב"א פי' ברכה שלימה בשם ומלכות ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם שנאמר הביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די וע"כ תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל ומ"מ אף לדעת הרמב"ן ברכה זו בשם ומלכות ניתקנה ככל הברכות כולן וכך משמע מדברי רבינו בריש פרקין שהתם וכתב שכל הברכות השנויות בזה הפ' צריך להזכיר בהם שם ומלכות ולא הוציא שום אחת מהן מן הכלל: (ס) **הנכנס** לכרך. וכתב הב"י סי' ר"ל דכלישנא בתרא אמרינן בגמ' שאפי' בכרך שדנים והורגים דזמנין דלא מתרמי ליה איניש דיליף זכותא כלומר שאע"פ שהוא מקום שיש בו שופטים שאין הורגים אלא בדין אפ"ה חיישינן שמתוך שהוא נכרי לא יזדמן מי שילמד עליו זכות וילכד ברשת עלילה שיעלילו עליו: (סא) **וכשם** שהוצאתני כו' עד בא"י שומע תפלה וזו היא תפלת הדרך שנתבאר דיניה בפרק תפלת השחר סי' י"ח כך מסיק הב"י בשם הכלבו:

(סב) **הנכנס** לבית המרחץ אומר יה"ר כו'. לא ראיתי מימי אפי' מן המדקדקים שיהיו זהירים בזה ונ"ל לפי שמרחצאות שדברו חכמים בהם היו עושין בענין שהאור וגם מים הרותחים הם מתחת לתקרה שעליה עומדים ורוחצים וכדמוכח בגמרא מעובדא דר' אבהו דעל לבי בני אפחית מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא כו' והיינו נמי דאמרינן בירושלמי בנוסח יה"ר הזה שתצילני משרפת האש ומהיזק החמין ומן המפולת ומסיק דדוקא במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהיזק החמין בלבד ונ"ל דהיינו שאינה ניסוקת אלא שמחממין חמין מבחוץ ומביאין לשם ומכיון שאינה ניסוקת אין כאן חשש שריפת אש וגם מפולת ג"כ אין לחוש דהא דחיישינן למפולת היינו מפני שההיסק הוא תחת הקירוי שעליה בני אדם עומדים ורוחצים וע"י חום האש ורוב ההיסק לפעמים תמוך התקרה ותפחת אבל א"ת כשמסיקים אותו מן הצד כעין מרחצאות

תפארת שמואל

ג) **יותר** טוב או גרוע יש לברך וכו'. [illegible]

ד) **שהכנסתני** לכרך זה לשלום וכו'. [illegible]

כא **הנכנס** להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה [ג] וכי קאי מאי אומר [ד] אמר רבא (סג) ברוך רופא חנם :

כב ע"ב **הנכנס** לבית הכסא (סד) אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל (שמרוני שמרוני) [ה] עזרוני עזרוני [סמכוני סמכוני] והמתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם כד נפיק (סה) אומר בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים [ו] חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך (ז) שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך [ח] אפילו שעה בא"י [ט] רופא חולי כל בשר ומפליא לעשות :

כג (סו) **הנכנס** לישן על מטתו [י] אומר שמע עד והיה אם שמוע ור"ח ז"ל כתב גם פרשה שניה לפי שיש בה בשכבך ובקומך (סז) [כ] ואפשר דגרסינן שמע והיה אם שמוע ומברך ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי [ל] י"ר מי"א שתשכיבני לשלום (סח) והעמידני לחיים ולשלום ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלמה לפניך והאר עיני פן אישן המות בא"י המאיר לעולם כולו בכבודו

(סט) וכי מיתער [מ] לימא הכי אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים וכי שמע קול תרנגולא לימא ברוך שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה הלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע"י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה א ומפני שתרנגול [נ] מבין גם כן ובערבי *קורין לתרנגול שכוי התקינו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרנגול ומיהו אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה והבנה וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אפל יבחין ביאת היום ע"י קול התרנגול [ס] (ע) וכי לובש לימא ברוך מלביש ערומים [ע] וכי מנח ידיה לעיניה אומר ברוך [פ] פוקח עורים וכי תריץ ויתיב אומר ברוך מתיר אסורים (עא) וכי זקיף אומר ברוך זוקף כפופים וכי נחית לארעא אומר ברוך רוקע הארץ על המים (עב) וכי מסיים מסאני אומר ברוך שעשית לי כל צרכי (עג) וכי מסגי אומר ברוך המכין מצעדי גבר (עד) וכי אסר המייניה אומר [צ] ברוך אוזר ישראל בגבורה (עה) וכי פרים סודרא אריסיה אומר [ק] ברוך (עו) עוטר ישראל בתפארה (עז) כי משי ידיה

הגהות הב"ח א ומפני שתרנגול מבין וגם בערבי קורין כצ"ל ותיבת כן נמחק :

מעדני יום טוב

לפניך ה' אלהי שהגלתני כו' וכ"כ הרמב"ם פ"י מה"ב גם הטור והש"ע סימן ר"ל : [ג] וכי קאי . וכן הוא בגמרא שלפנינו אבל ברי"ף כי נפיק : [ד] אמר רבא וכן גי' הרי"ף אבל בגמרא א"ר אחא: [ה] ה"ג עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני והמתינו לי אבל הרמב"ם פ"ז מה"ת וכן בטור סי' ג' העתיקו כלשון רבינו : [ו] חלולים חלולים . כך גירסת הרי"ף בוי"ו וכן העתיק רבינו בפרק מי שמתו סי' מ"א וכן הוא שם בגמרא וז"ל הטור סימן ו' חלולים חלולים עולה רמ"ח כחשבון אברי האדם וכתב הב"י דמש"ה דחה לומר חללים משום דבחללים לא שייך בריאה שהרי אין בו ממש אלא ע"י בריאת האבר שסביבותיו נמצא החלל ולפיכך גורס חלולים דהשתא קיימא בריאה אאברים שהם חלולים וה"ק וברא בו נקבים נקבים דהיינו פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו אברים חלולים דהיינו לב וכרס ומעיים וכתב עוד הב"י דנ"ל דהא דכפל נקבים נקבים וכפל נ"כ חלולים חלולים משום דנקבים טובא הוו בגוף האדם וכן אברים חלולים טובא איכא בגוף האדם ולהורות על רבוים כפלם : [ז] שאם יפתח כו' . יפה פי' רמ"י ז"ל שמפרש דפתיחה וסתימה לאו פתיחה וסתימה לגמרי קאמר אלא ביותר משיעורו של כל אחד וכל ענין הברכה הוא ההודאה להש"י שברא באדם נקבים לשיחיה בהם ע"י האכילה שיאכל בפה ויוציא המותרות בנקבי השתן והכרכשתא ויש"ה ב"ני הכי באברים החלולים שהם הכרס והאצטומכא והדקים ואם יפתח אחד יותר מכדי צרכו או יסתם יותר מכדי צרכו אי אפשר לעמוד ולהתקיים הזמן המוגבל לו מאתו יתברך לפיכך בא"י רופא כו' ע"כ ול"נ אפילו שעה אחת וכן בגמרא ליתא אבל ברי"ף איתא וגורס אפילו שעה אחת וכן גורס הרמב"ם פ"ז מה"ת ועיין לקמן : [ח] אפילו שעה . וי"ג אפילו שעה אחת ויש דל"ג כלל וכמ"ש כבר לעיל וכ"ל לפרש דשעה לאו שעה משעות ההשוויה ולא שעה משעות הזמניות היא אלא היא מלה ארמית וכדמתרגמינן ואכלה אותם כרגע ואשיצינון כשעה חדא ומהאי טעמא נמי אתי שפיר נוסח בהמ"ז בכל עת ובכל שעה וק' בברכת שים שלום להשתא שהשעה פירושו רגע נשמע מינה זמן הפחות ממה שנשמע במלת עת : [ט] רופא חולי כל בשר . בגמרא וברי"ף ל"ג חולי וכן נראה דהא בגמ' אמרינן מאי חתים אמר רב רופא חולים אמר שמואל קא שוינהו אבא לכ"ע קצירי אלא רופא כל בשר פירש"י כנגד היציאה שהיא רפואת כל הגוף ע"כ ומיהו י"ל דדוקא אם אומר רופא חולים לחוד הוה משמע דכ"ע קצירי אבל כשאומר נ"כ כל בשר דמשמע רפואת הגוף שע"י היציאה נוכל לומר נ"כ חולי דהשתא לא קאי החולי אלא על כל בשר שהוא ר"ל יציאת הגוף דאל"ה אלא כ"ע קצירי א"כ לא הל"ל אלא רופא חולים בלבד ולמה אומר נ"כ כל בשר כך יש לפרש גירסת רבינו מ"מ שלא נאמרו לחולי כלל ניחא טפי : [י] ה"ג אומר משמע: [כ] ואפשר דגרסי' שמע והיה אם שמוע.עמ"ש בזה בד"ח: [ל] ירמי"א שתשכיבני לשלום כו' . ובגמ' גירסא אחרת וגם ברי"ף גי' אחרת ובטור ר"ס רל"ט כתבו אותו התוס' בשם רב עמרם ואכתוב בדברי חמודות בס"ד : [מ] לימא הכי אלהי נשמה כו' . ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים (היינו מודים אנחנו לך על כל טפה וכו' דלעיל סימן ס"ו) שאינה פותחת בברוך טור ס"ס ו' : [נ] ה"ג מבין נ"כ וגם בערבי קורין לתרנגול וכן הוא שם : [ס] וכי לובש כו' . אין הסדר כן בגמרא גם ברי"ף סדר אחר והכתוב בזה בס"ד בדברי חמודות : [ע] וכי מנח ידיה לעיניה . תמיהני דבפ' שמונה שרצים דף ק"ח יד לעין תקצץ וכתבו רבינו בפרק יוה"כ ופירש"י יד לעין שחרית קודם שנטל ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו יד לעין מסמא קודם נטילה ע"כ ואלו הכא קאמרי בתר כל הני דמשי ידיה וכ"ל לתרץ דהא קודם כי מניח ידיה קאמרינן כי לובש ואיכא למימר דלא מנח ידיה כמות שהם אלא ע"י החלוק שכבר לבוש בו ונראה נ"כ שמפני כן הוא לובש החלוק מיד ולפי הסברא מיד שיעור משנתו היה לו לפתוח עיניו כדי להסיר השינה אלא שכדי שלא ישים ידיו ממש על העינים הוא לובש מתחלה ויקח החלוק בידיו ויפתח בו את עיניו : [פ] פוקח עורים . אע"פ שאינו עור ממש כענין ותפקחנה עיני שניהם כ"כ הרד"א וכן פי' נ"כ בברכות האחרות : שעשית. בגמרא גרס שעשה וכן הוא בטור סי' מ"ו ויש לתמוה שהברכות כולם בלשון בינוני חוץ מזו ואפשר הכין : [צ] ברוך אוזר ישראל בגבורה . פי' רמ"י סי' מ"ו לפי שישראל מכוונים בחגורתם שלא יהא לבם רואה את הערוה מזכיר את ישראל בברכה זו ואומר בגבורה כדכתיב אזר נא כגבר חלציך ואע"פ שהכוונה לחוץ בפני הערוה השי"ת נותן הגבורה ממילא ואע"ג דכ"י נמי אין כוונתנו ככוונת העכו"ם שאנו מקפידים כדי שלא להזכיר השם בטינופות כדמסיק רבינו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל כו' שאני התם שאומר בהדיא אקב"ו ע"כ : [ק] ברוך עוטר ישראל בתפארה . לפי שישראל מצווין בכיסוי הראש כדי שיהא מורא שמים עליהם אנו מברכין עוטר ישראל ונקט לשון עיטור כלומר דרך

מעלה

דברי חמודות

מרתאות שלנו למה ניחוש למפולת אלא ודאי מרתאות שלהם היו כענין הזה שפירשתי ולפיכך באלו הארצות שאין ניסוקות מתחת וגם החמים אינם מתחת אין כאן בית מיחוש לא לאור ולא לחמים ולא למפולת ולכך א"א יי"ר הזה באלו הארצות וע"ל סעיף כ"ב : (סג) **ברוך** רופא חנם . וכן גם גי' הרי"ף אבל הרמב"ם והסמ"ג והטור סי' ר"ל כתבו ברוך רופא חולים : (סד) **אומר** התכבדו כו' . וכתב הרד"א בשם תידוסי דב"ש שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד שהשכינה שרויה עליו אבל איניש אחרינא לא משום דמחזי כיוהרא ע"כ וכתב ב"י סי' ג' דנראה שמפני זה נתבטל מלאומרו בכל בדורות הללו : (סה) **אומר** בא"י אמ"ה אשר יצר כו' . ובין לגדולים בין לקטנים אומר ברכה זו טור סי' ו' וכתב ב"י בסוף הסי' בשם מהרי"א שבא"ת כתוב בשם גאון שאפי' לטפה אחת שהשתין חייב לברך שאם יסתם אותו הנקב מלהוציא הטפה היה קשה לו וחייב להודות וסב"כ רבינו בתשובה כלל ד' שהעושה צרכיו או הטיל מים אפי' מעט מעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו וכתוב עוד בא"ת בשם גאון באדם שהטיל מים והסיח דעתו מהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת שחייב לברך ב' פעמים אשר יצר והביא ראיה ממה שאמרו טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים וכתב רמ"י דתפלה וברכה זו מחליהן באין כפי הזמן או כפי טבע האדם ולפי' חייב בתשלומין מש"כ ברכת הנהנין דהוי מצות לא יוכל לתקון כשעבר זמנו כדאשכחן בבהמ"ז בפרק אלו דברים עכ"ד וראיתי אני בהגה' אשר"י לעיל פ"ק שכתב כל היכא שלא בירך קמיה דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא י"ח אבל בסעודה דאסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואדתי אדתי ע"כ ולענין ליטול ידיו קודם ברכה זו למדו מפרק א"ל הממונה דתנן זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים ואמרינן עלה בשלמא רגלים משום ניצוצות אלא ידים מ"ט א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף משמע שכל שלא שפשף א"צ ליטול ידיו ומ"מ כתבו הג"מ פ"ג מהל' שביתת עשור שצריך לרחוץ משום הכון וכ"כ בא"ת שצריך ליטול משום נקיות וכתב הסמ"ג בס"ע סי' כ"ז בשם ר"ת שברכת ענ"י א"צ ואפי' שפשף ומהרי"א כתב נ"כ בשם ר"ת שאפי' ירצה להתפלל א"צ לברך ודלא כדברי רבינו דבסי' דלקמן וע"ש וכתב הב"י שכן מנהג העולם שלא לברך ענ"י אלא בשחר ובשעת אכילה : (סו) **הנכנס** לישן על מטתו אומר שמע וכו' . ועי' בפ"ק סי' ו' יתר דינים השייכים לק"ש שעל מטתו ואח"כ כשקרא כסדר יפשיט בגדיו וכשהוא חולץ מנעליו חולץ שמאל תחלה כדתניא בפרק במה אשה דף ס"א ואע"פ שהפוסקים השמיטוה כתבו ר' יונה בספר היראה והב"י נדחק בטעם למה השמיטה הטור אע"פ שפסק ברישא דינעול של ימין תחלה ופי' לפי שמכוון דאתשבי' בהדא ענינא תו לא צריך ועוד דמנים בכל דבר הימין תחלה כדתני נמי התם לענין רחיצה וסיכה וא"כ אף בחליצה כן הוא כ"כ בסי' ב' וזה דוחק גדול דבהדא ברייתא מתנית' חליצה דשמאל תחלה ורחיצה וסיכה דימין תחלה והיאך אפשר לומר דהתנא ששנה הכל לא הרגיש בדברי עצמו דפעם מחשיב לימין ופעם לשמאל וכ"ש דבנעילה החשיב נ"כ לימין אלא ודאי שזה שהצריך לחלוץ השמאל תחלה נ"כ מחשיבת הימין כדי שבעודו יחף השמאל ממתין על הימין מש"כ בהפך וכ"כ רמ"י ז"ל שכן יש לתת טעם נ"כ בחליצת תפילין של ראש קודם לשל יד אי יהביק טעמא לקרא ועיין ספי' ע"י דחולץ מנעליו יטול ידיו וכשיגיע לחלוק לא יפשטנו ממטה למעלה שא"כ נמצא גופו ערום אלא יפשיטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו כמו שהיה מתפאר רבי יוסי (בפרק כל כתבי) מעולם לא ראו קורות ביתי שפתי חלוקי טור ס"ס רל"ט : (סז) **ואפשר** דגרסינן שמע והיה אם שמוע . וכתב הטור סי' רל"ט שכן מנהגו של רבינו ז"ל ועכשיו אין אנו נוהגים כן וכ"ל לפי שיש לומר שלא הצריך ר"ת ז"ל לומר נ"כ פ' והיה אם שמוע אלא לקיים מצות ק"ש בזמנו לאותן שקורין אותה בצבור כשוד יום ולפיכך הצריך לקרות גם והיה אם שמוע ומה שכתב משום דכתיב ביה בשכבך ובקומך היינו לתת טעם למה לא הצריך נ"כ לקרות גם פרשת ציצית וכבר כתבתי בפ"ק סעיף ה' בשם הר"ר יונה שאותן שקראו בצבור ק"ש קודם הלילה שאחר יציאת הכוכבים יחזרו ויקראו ואין מחייבין אותן לקרות אלא שמע והיה אם שמוע ולא פרשה ציצית ולפי טעם הזה שאמרתי אין אנו צריכין לומר שהיה לר"ת גירסא אחרת אלא דאיהו נמי לא גרים בגמרא אלא שמע בלחוד ואפ"ה מצריך לקרות גם והיה אם שמוע אבל לא לענין ק"ש על מטתו אלא באם כבר קראה בצבור שלא בעונתה הוא דהצריך לקרות עכשיו השתי פרשיות וכבר כתב רבינו בר"פ בשם רש"י דק"ש שעל מטתו הוא שיוצאין בה אלא שהוא לא הצריך רק שמע ור"ת מצריך לתרווייהו ומהשתא אנן דלא עבדינן כר"ת היינו טעמא דרוב העולם נמשכין אחר רש"י בזה והמדקדקים דלא סברי הכי הם נזהרים לקרות ק"ש מיד אחר צאת הכוכבים וא"כ על מטתו ודאי דסגי ליה בשמע לחוד אפילו לסברת ר"ת לפי מה שפירשתי את דבריו: (סח) **ותעמידני** לשלום. ויש נוסחאות בגמרא ורי"ף והטור סי' רל"ט כ' כמו שהוא בכאן אלא שאח"כ כתב ורב עמרם הוסיף בה דברים ותעמידני לשלום ותן חלקי בתורתך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ואל תביאני לידי חטא ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצה"ר ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני כו' : (סט) **וכי** מתער יתגבר כארי לקום בזריזות לעבודת בוראו כדתנן בפ"ה דאבות יהודה בן תימא אומר כו' וגבור כארי ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד בבקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא הוא מעירך כמ"ש דהמע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי וכ"ש אם ישכים קודם אור הבוקר מה טובו ומה יפיו וטוב למי שיקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות כדאמרינן בפ"ק סעיף ב' וע"ש סעיף פ' טור סי' א' וראה לי מיהת שאע"פ שיצטרך לקום בזריזות ובלי עצלתים מ"מ ישהה מעט ולא יעמוד פתאום מיד אחר השינה דאמר מר בס"פ מספינן ה' דברים קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן האוכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד שימש מטתו ועמד אלא לישהי פורתא והדר ליקום וכתב עוד הטור שאם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מ"מ התפלה אשר היא מועד לכל חי אל יאחר ויתשוב בלבו אילו היה בעבודת מלך ב"ו ומהו להשכים באור הבוקר לעבודתו היה זהיר וזריז לעמוד לעבודתו כאשר נוהו כ"ש וק"ו בנו של ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ע"כ : (ע) **ובי** לובש לא ילבש מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו כעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה כמו שהיה מתפאר ר' יוסי (בפרק כל כתבי) מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי סור סי' ב' וכתב הב"י דאע"ג דר' יוסי לענין פשיטות החלוק קאמר וכדכתבתי לעיל ספי' ס"ז ילפי' מיניה נמי לעת שלבש דכיון דמשום צניעות הוא מאי שנא . וכתב עוד הטור וז"ל ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי יודעני מי רואני כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו חשכה כאורה וכתב עוד וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ כדאיתא בשבת פ' אלו קשרים א"ר יוחנן איזהו ת"ח המדקדק בחלוקו להפכו כדרכו וגרסי' לעיל פ' שלשה שאכלו דף נ"א דסוריאל שר הפנים א"ל אל תטול חלוקך בשחרית מן השמש ותלבש ופירש"י אלא אתה בעצמך עלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו : (עא) **ובי** זקיף כו' . כתב הטור סי' מ"ו דבסדור רב עמרם כתוב כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים ופי' הב"י דטעמו לפי שבכלל זקיפת הקומה היא תנועת האברים שעליה מברך מתיר אסורים וא"כ כיון שהוא בכלל למה יחזור ויברך פעם שניה על זה : (עב) **ובי** מסיים מסאניה. וגרסי' בפ' במה אשה דף ס"א א"ר יוחנן כתפילין כך מנעלים מה תפילין בשמאל אף מנעלים בשמאל מיתיבי כשהוא נועל נועל של ימין וא"כ נועל של שמאל אמר רב יוסף השתא דתנן הכי ואמר ר"י הכי דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד א"ל אביי דלמא ר"י הא ברייתא לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה ואי נמי שמיע ליה קסבר אין הלכה כאותה משנה א"ר נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שניהם ומנו מר בריה דרבינא היכי הוה עביד סיים דימיניה ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר והדר קטר דימיניה א"ר אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד וכל הפוסקים הראשונים השמיטו דסברי כרב אשי דבתרא' אבל הטור סי' ב' כתב ופסק כמר בר רבינא וכ"ל כאמת דאיהו בתרא' טפי שהרי רבינא אביו רק תלמיד חבר לפני רב אשי כדאיתא פרק הדר והקשה הב"י היאך יצא ידי שניהם בקשירה דשמאל תחלה והא ר"י דאף ר"י כיון דמדמה לתפילין לא אמר אלא לקשירה וא"נ ר"י לא ס"ל הכי אלא מצריך הנעילה שתהא בשמאל תחלה מ"מ כיון שראייתו מתפילין הסגי לן בקשירה ורמ"י ז"ל נתן טעם יפה והגון מדאמרי' בפרק כיסוי הדם בשכר שאמר אברהם מחוט ועד שרוך נעל וגו' זכו בניו לשתי מצות לחוטין של מצות ציצית ולרצועות של תפילין לכך מדמינן קשירת המנעלים לקשירת תפילין כיון דע"י שרוך נעל זכו בהן וכיון דקשירת תפילין היא תחלה ביד שמאל וא"כ הוא קושר של ראש בראשו שהוא נוטה לצד ימין ידו השמאלית כן יהיה קשירת נעל השמאל ג"כ תחלה וא"כ יקשור הימין עכ"ד. וכתבו התוס' דבמנעלים שאין בהם קשירה יש לנעול של ימין תחלה : (עג) **ובי** מסגי ילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקדושין אריב"ל אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ויכסה ראשו כדאמר נמי התם רב הונא לא אזל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי טור ס"ס ב' וכתב עוד דיבדוק נקביו כו' כדא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כו' לעיל בפ' היה קורא ושם כתבו רבינו בשעי' וירגיל עצמו לבדוק נקביו ערב ובקר כדתניא בפרקין דף ס"ב בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק : (עד) **ובי** אסר המייניה. כתב הרד"א בשם הראב"ד דהיינו כשלובש המכנסים אבל הרמב"ם כתב דהיינו כשחוגר חגורו וז"ל הרא"ה כי אסר המיניה פי' הוא האבנט שהוא צריך לאזור כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה : (עה) **ובי** פרים סודרא אריסיה. וה"ה לכל כובע ולכל כסוי כ"כ התוס' ועיין בטעם הברכה במי"ט : (עו) **גרסי'** בגמרא אחר ברכה זו דעוטר ישראל בתפארה כי מעטף בציצית לימא ברוך אקב"ו להתעטף בציצית כי מנח תפילין אדרעי' לימא ברוך אקב"ו להניח תפילין אריסיה לימא אקב"ו על מצות תפילין ונראה בעיני דלא היה כתוב כלל בגמרא של רבינו ותדע שכן הוא מדלא הביא מינה ראיה בהלכות קטנות הלכות תפילין לענין שצריך לברך שתי ברכות אפילו לא סח בינתים דהא ודאי ריהטא דמלתא הכי משמע דלעולם מברך על של ראש ואפילו לא סח וגם ברי"ף גיר' אחרת דגרס בתר כי לביש כו' כי מכסי סדינא אומר באקב"ו להתעטף בציצית ותפילין לא הדכר כלל ועוד נ"ל ראיה אחרת דרבינו ל"ג ליה מדכתב הטור סי' כ"ה שראה לאביו רבינו שהיה מדקדק להניח התפילין כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה לפי שהתפילין נקראים פאר שנאמר פארך חבוש עליך ע"כ ואי איתא שכ"כ גירסתינו לא היה משנה הסדר שבגמרא שמסדרם אחר עוטר ישראל אע"פ שי"ל דמאי דאיהו שלא היה מברכם בשעת מעשה של כל א' וא' כמו שמתוקנים בגמ' מ"מ נ"ל מה שכתבתי שלא הי' בגירסתו ומ"מ הואיל דאף לרבינו מניחין התפילין בין אלו הברכות לכן אכתוב בכאן מסדורם וזהו דעטיפת ציצית קודם לפי שמקולה כנגד כל המצות וגם תדירים יותר מתפילין כ"כ ב"י בהל' ציצית ובש"ע סי' כ"ה יהיב עוד טעמא לפי שמעלין בקדש ומשום כך כתבו שהמניחים כיס של תפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצות וכתב רמ"א דמיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית א"צ להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאים לו טלית מעטפו ע"כ ומסיק הב"י שהדרך הנכונה לברך על טלית קטן וא"כ יניח תפילין של יד ושל ראש והא יבוא לבהכ"נ ויתעטף בטלית גדול לפי שמצינו בס' הזוהר שמי שאינו הולך לבהכ"נ כשהוא מעוטף בציצית ומעוטר בתפילין אסהיד סהדותא דשיקרא על גרמי' כשיאמר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך דקוב"ה אמר אן הוא מורא' הא סהיד סהדותא דשיקרא כ"כ בפרשה ואתחנן ובסוף פרש' במדבר כתוב בשעתא דבר נש קאים בפי לדכאה גרמי' בקדמיתא לבתר יקבל עליה האי עול לפרש על רישיה פרישו דמצוה לבתר אתקשר קשורא דיחודא דאינה תפילין ומ"מ כתב שהעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואחר כן מניח התפילין והולך לבהכ"נ ובענין הברכות ודקדוקי תיבותיהן ושאר דיני ציצית ותפילין יפורשו בהלכותיהן : (עז) **בי** משי ידיה במים. וכ' הרא"ה דכל מים דפסילי לנ"י דוקא לסעודה כמ"ש בפרק כל הבשר אבל לתפלה כיון דסגי לן בכל מילי דמנקי מהני אפילו לכתחלה נמי מיהו לא מברך .הו כיון דלא אתקין לנטילה ע"כ וכתב הטור סי' ד' שידקדק לערות עליהם ג"פ מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה ואינה סרה עד שיערה עליהם ג"פ דהכי איתא בפרק שמונה שרצים תניא ר' נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחץ ידיו ג"פ ומכתב הב"י דשכשוך בידים בתוך כלי מלתא לו נטילה לק"ש ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן ואע"ג דבגמ' לא הזכירו אלא רחילה ושכשוך רחילה מקרי אבל מדברי הזוהר פ' וישב נראה שצריך עירוי מכלי ועוד כתב שם בזוהר דאין נוטלין אותו אלא לתוך כלי ולא ע"ג קרקע כדי שלא יזיקו לעוברים עליהם ולכך אסור להנות מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם . ועוד בזוהר פ' מקץ שיטול תחלה יד ימין ע"י יד שמאל ולפי שבפ' תרומה נראה כסותר לזה מיישב הב"י דתחלה נוטל הכלי של מים ביד הימין ונותנו לשמאל כדי שיריק מים משמאלו על ימינו בתחלה ועוד בזוהר פ' וישב דלא יטול מן ידא דלא אדכי בקדמיתא ואית' נמי בגמ' דידן בפ' ג' שאכלו דף נ"א ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו ואבתרית קאי התם וגרסי' בפרק שמונה שרצים יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאוזן תקצץ יד לחסודה פי' מקום במקי רס תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס ופרש"י יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כלן יד לעין מסמא קודם נטילה יד לאזן מחרשת יד לפ' : או

לחוטם

(עח) אומר ברוך אקב"ו על נטילת ידים לפי שידיו של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה . תיקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וראוי היה לברך על נקיות ידים אלא על שם שתיקנו בנטילת ידים לאכילה לברך ענט"י לפי שצריך ליטול מן הכלי [ר] והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא לכך תיקנו נמי לברך על נטילת ידים . ונראה שאם אין לו מים ומנקה את ידיו בצרור ועפר שמברך על נקיות ידים (עט) דחייב אדם לנקות ידיו [ש] בשעת תפלה כדאמר לעיל (פ"ב דף טו.) דכתיב ארחץ בנקיון כפי . ומזה יש ללמוד דהוא הדין בתפלת המנחה ובתפלת הערבית (פ) אם עשה צרכיו ונוטל ידיו מברך על נטילת ידים אבל כל היום כשעושה צרכיו אין צריך לברך כי אם אשר יצר [ת] דלא נתקנה ברכת על נטילת ידים כי אם לסעודה ולתפלה כי הך דהכא . (פא) כי משי אפיה אומר ברוך [א] המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי (פב) יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך [ב] ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עבירה ועון ולא לידי בזיון ולא לידי נסיון ולא ישלוט בי יצר הרע וכוף את יצרי להשתעבד לך ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל [ג] ולעיל בפרק שלשה שאכלו (דף מו.) פירשו (התוספות) שיש בברכה זו מעין פתיחה סמוך לחתימה [ד] (פג) שכל הנך ברכות שהן להנאתו כמו מלביש ערומים ועוטר (את) ישראל ושעשית לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו ערום אינו מברך אותם [ה] (פד) והאידנא נהגו לברך אלו הברכות על הסדר אחר שנטל ידיו [ו] דכל זמן שאין ידיו נקיות אין לברכן והא דאמרינן (פסחים ז:) כל הברכות כולן מברכים עליהם עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהן וצונו צריך לברך להקדים ברוך הוא תחלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו [ז] אבל ברכה של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אחר כן . מיהו מלשון שסדרם הגמרא משמע (פה) שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נטילת ידים וזהו סעד לדברי שלא תקנו נטילת ידים אלא לק"ש ולתפלה :

כד גרסינן בפ' התכלת (דף מג:) תניא היה [ח] רמ"א [ט] (פו) חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך [י] אל תקרי מה אלא מאה אמר רבי חייא בריה דרב אויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלא להו באיספרמקי ומגדי [כ] (פז) וגם יכוין אדם בשבתות וימים טובים לברכת הקורא בתורה והמפטיר [ל] ויענה אמן ויעלו לו להשלים מנין ברכות . תניא היה [מ] רבי יהודה אומר (פח) חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום (פט) (שעשאני ישראל) שלא עשאני גוי

רש"י מה ה' אלהיך וגו' · קרי ביה מאה : **בשבתות** וי"ט · דלא מצלי י"ח טרח וממלא להו מאה ברכות : **באיספרמקי** ומגדי · איספרמקי בשמים . מגדי מיני מגדים שטעונים ברכה :

דברי חמודות

לתוספ מעלה פוליפום ריח התוספ והפה ובמי"ט כתבתי יישוב להא דאמרינן הכא כי מנח ידיה לעיניה קודם כי משי לידיה ומוכח שם בגמרא דמשמוש היד כפי הטבעת מזיק מפני שמביאתו לידי תחתוניות וכן מזיק משמוש היד למקום הקוה ולכל תבורה וכן בגיגית שכר מפסיד השכר וכל הני אפילו נטל ידיו שחרית וכ"ש כשלא נטל וכתב הרד"א בסוף ספרו בשם ספר התשב"ץ שבעה דברים צריכים נטילה לאחריהם ואלו הם הקם ממטתו והיוצא מבית הכסא והיוצא מבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף את ראשו וכ"כ בכלבו סימן כ"ג וכ"כ במרדכי פרק אלו דברים אלא שבמקום הקם מן המטה כתב ההולך בין המתים ואורחות חיים הוסיף מי שנגע במת ומי שמפלה כליו וי"א המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלים אורחותיו וי"א אף הנוגע בכנה וי"א אף הנוגע בגופו בידו ואחז"ל מי שעשה אחת מאלו ולא נטל אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו ע"כ וכתב המרדכי פרק אלו דברים דלא אתברר אי סגי בנקיון בעלמא בלא מים ואין לעשות פירוקא לסכנתא לכן טוב להחמיר ליטול במים וכ"כ בכלבו וגרסי' בפרק ערבי פסחים דף קי"ב דמסוכר פירש"י מקיז דם מן הכתפים ולא משי ידיה מפחד ז' יומי דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפחד תלתא יומי דנטיל טופריה ולא משי ידיה מפחד חד יומא ולא ידע מאי קא מפחד ומספקא ליה להב"י אם היה נעור כל הלילה אם רוח רעה שורה עליו דדלמא דוקא בישן אמרו וכן המשכים קודם עלות השחר ונטל ידיו מספקא ליה אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת להעביר רוח הרעה וכן מספקא ליה בישן ביום אם צריך לערות עליהם ג"פ ובכולן כתב רמ"א ז"ל שיטלם בלא ברכה ומיהו הישן ביום היינו דוקא כי ישן טפי משתין נשמי דהכי אמרי' בגמרא פרק הישן דף כ"ו ומייתי לה רבינו התם אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס וכמה שינת הסוס שתין נשמי והא דכתב רמ"י ז"ל דשינת הסוס פחות משתין נשמי נמשך בזה אחר לשון הזוהר פ' ויגש שכתבו הב"י ומן התימה עליו שאח"כ כתב בעצמו דלכן יהא זהיר שלא יישן ביום יותר משתין נשמי והיינו כגמרא דידן ולדברי הזוהר שתין נשמי אסור וכ"כ הש"ע שהוא נמשך ג"כ אחר הזוהר אבל נ"ל ודאי היכא דמפורש בגמרא דידן דשבקינן לדברי הזוהר ואזלינן בתר גמרא דידן : (עח) **אומר** בא"י כו' ענט"י וכו' הרד"א שנהגו לברך ענט"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו מפני שרוח רעה שורה על הידים ועוד שהידים עסקניות וא"א שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכ"ג שמקדש ידיו קודם העבודה ואע"פ שהב"י השיג על זה שאין טעם לברכה זו דאשר יצר כשלא עשה צרכיו אפ"ה כן נהגו כמ"ש רמ"א ורמ"י נתן טעם לדבר לפי שא"א שלא הטיל מים או יצא ממנו מעט לתלותי מים או עשה צרכיו מעט בלילה או קודם ששכב ולא בירך עליהן מפני ששכב תיכף בידים מטונפות : (עט) **דחייב** אדם לנקות ידיו בשעת התפלה כו' . ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן כ"כ בש"ע ונראה טעמו שכן בגמרא דידן פרק שמנה שרצים נקט רחיצה וכ"ש לדברי הזוהר דבעי עירוי מכלי כמ"ש לעיל סעיף ע"ז : (פ) **אם** עשה צרכיו ונוטל ידיו מברך ענט"י כו'. וכבר כתבתי לעיל סוף סעיף ס"ה דלא נסיבי הכי דאין מברכין ענט"י אלא בשחרית ולאכילה : (פא) **כי** משי אפיה. וגרסינן בפ' ר"א דמילה סוף דף קל"ג האי מאן דמשי אפיה ולא מנגב טובא נקטיה ליה חספניתא מאי תקנתיה לימשי טובא במיא דסילקא ופרש"י חספניתא פניו מתבקעות ואני אומר שהוא מין שחין והוא שכתוב בתורה וכו' ובחספניתא תרגום של חרס ע"כ וכתב הרד"א נהגו לרחוץ פיהם מפני הרירין שבתוכו שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה : (פב) **ירמיא** שתרגילני בתורתך כו'. ונ"ל וירא"ת בוי"ו לפי שהכל ברכה אחת כמ"ש במי"ט בשם התוס' : (פג) **בל** הנך ברכות שהן להנאתו כו' . וכבר כתבתי במי"ט דרבינו עצמו כתב בפ' יום הכפורים דכל הברכות הללו כולן מברך אע"פ שלא נהנה בהן וכתב רמ"א שכן המנהג ואין לשנות : (פד) **והאידנא** נהגו לברך אלו הברכות על הסדר כו'. וכתב הכלבו סימן ד' בשם הר"ם שאינו מברך בבקר כשנוטל ידיו ענט"י ואשר יצר עד בואו לבהכ"נ ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבהכ"נ ותופס במקום שהגיע ע"כ ואע"פ שכל הברכות אומרים על הסדר שסדרום בגמ' אבל ברכת ענ"י ואשר יצר מקדימים לכולם וצ"ל טעמא דהכי פה שא"א אותם על כל מעשה ומעשה כמו שסדורים בגמ' הוא לפי שאין הידים נקיות ומכיון שכן צריך לנקות הידים תחלה הלכך אע"פ שממתין לברך עד בואו לבהכ"נ מ"מ מקדים ברכת נט"י ואשר יצר לכולן מהאי טעמא ומהאי טעמא נמי י"ל שהיא נדחית עם האחרות והב"י האריך בזה בסימן ו' וכ' האגור בשם מהרי"ל מולין שמנהג בני אשכנזים שאחר שהאחד בירך ברכת השחר בבהכ"נ וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא האחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו ע"כ ועיין בפ"ק סעיף ע"ז כתבתי היאך ינהוג בברכות אלו המשכים ללמוד בבוקר קודם ע"ה ועיין בהלכות ציצית סעיף פ' ובסידורי אשכנזים יש עוד ברכה אחרת בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח וכתב הטור שנתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלוה וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך ב"ו מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עיפה ומחזירה לו חדשה ורגועה ע"כ וכתב הב"י שאע"פ שיש סמך יפה לברך ברכה זו מאחר שלא נזכרה בגמרא אין היה רשות לשום אדם לתקנה ע"כ וכיוצא בזה תמה רבינו בהאשה נקנית ס"ס מ"א ושם הקשיתי על דבריו ג"כ מברכת בתולים דפ"ק דכתובות ורמ"א ז"ל כתב שהמנהג פשוט בבני אשכנזים לאומרה ע"כ ואני איני אומרה עוד כתב הב"י בקצת סידורים יש ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והוא מגביה שפלים ונראה שאין לברכה כלל ואע"פ שנמצא כתוב בעיטור וכ"כ בשבולי הלקט שרב עמרם גאון הסיר מגביה שפלים עוד כתב ב"י שכתוב בעיטור המברך סומך נופלים טעות הוא ע"כ אבל מה שרגילים לומר אח"כ יהי רצון כו' ושאר תחנות בכל מקום לפי מנהגו אין זה שינוי ממטבע חכמים כלל ואומרים לפיכך אנחנו חייבים כו' עד שמע ישראל כו' וכתב הטור שרבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו והי' מכוין לצאת בו ידי חובת קריאת שמע משום שפעמי' עושים קרוב"ץ ומתעכבין בק"ש עד אחר זמנה ואמר שהיה יוצא בזה כדאיתא בברכות פ"ב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר"י הנשיא ע"כ ופי' הב"י דאלו לא אמר בשכמל"ו הי' נראה כספור דברים ע"כ ואני כבר כתבתי בפ"ק סעיף א"ת דלי נראה דבלאו בשכמל"ו לא סגי לצאת י"ח ע"ש כתב עוד הטור שאומר אתה הוא אלהינו כו' ומסיים בא"י מקדש את שמך ברבים ומיוסד ע"פ הירושלמי ולכך יש לסיים בשם והא דאינו פותח בשם פי' הטור לפי שהיא ברכת הודאה וכמ"ש במי"ט גבי אלהי נשמה כו' ולענין ברכת התורה אימתי מברכים אותה כתבתי בפ"ק סעיף ע"ס . עוד כתב הטור בסי' א' שכשיאור היום יאמר פ' קרבנות כגון פ' עולה או מנחה כו' וכשיסיים פ' העולה יאמר יהי רצון כו' וסב"י כתב בשם א"ח לומר פ' כיור ופ' תרומת הדשן כו' וכשיאמר עם פרשת הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' דאמרי' בויקרא רבה אמר הקב"ה בשעה שאומר פסוק זה אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם ע"כ . ולא חשתי להאריך בדברים הללו לפי שכבר סדורים הכל בסדר תפלות ומעמדות שביד כל אדם אבל בבתים אני קורא תגר הא' שמפני שמברכים בעניינים הרבה הרי הוא כעול על רובא דרובא ומתמעטין הכוונה ואין זה נכון כי טוב מעט בכוונה כו' כדלעיל ולקמן סימן כ"ה והשנית על מי שיש לו לב להבין וללמוד שנראה לי כי טוב לו תורת ה' ללמוד ויהיה די לו בתפלות המתחייבות מאנשי כנסת הגדולה ומה שנקבע פסוקי דזמרה ופ' איזהו ודומיו שהן כתובה על הכל ובמקום שאר התחנונים והקרבנות ילמוד ובפ' מפנין מוכח בהדיא דת"ת כנגד כולם ואפילו לענין תפלה : (פה) **שיבול** לברך כל אלו הברכות קודם נט"י. מיהו כתב הרשב"א בתשובה שאם ישן על מטתו ערום ידים עסקניות ופסולות להזכרת השם עד שינקה אותם בכל מידי דמנקי ע"כ וכתב רמ"א ר"ס קמ"ז שאסור לאחוז כתבי קדש ערום בלא מטפחת כשלא נטל ידיו : (פו) **חייב** אדם לברך מאה ברכות בכל יום. והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף על כל ברכה וברכה (שנתנה) לו כמ"ש חכמים ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ואמרי' בפ' כיצד מברכין אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל וצריך כל אדם ליזהר שלא יבא לידי מעילה טור סימן מ"ו : (פז) **וגם** יכוין אדם כו' ויענה אמן. כבר כתבתי במי"ט דלאו דוקא שיענה אמן דשומע כעונה והלכך בחדא מתרתי סגי או שישמע הברכה אפילו לא יענה אמן וה"נ שיענה אמן אע"ג שלא שמע הברכה אלא שיודע איזה ברכה שמברך כדברי הב"י שכתבתי במי"ט : (פח) **חייב** אדם לברך ג' ברכות . ובסידורי אשכנזים אלו שלש ברכות מיד אחר נתן לשכוי וכתב רמ"י ז"ל דלדברי אבודרהם שאכתוב בסעיף דלקמן שניתקנו על תחלת ברייתו של אדם ראוי שיסודרו כן שכן אשר יצר ואלהי ונתן לשכוי כולם נתקנו על היצירה ע"כ ובסידורי ספרד כתובים קודם המעביר שינה וכתב הטור שאין חשש : (פט) **שעשני** ישראל. עיקר הנוסח שלא עשני גוי כמו ב' ברכות האחרות שהן בלשון שלילה ועוד נ"ל שאם בירך שעשני ישראל שלא יוכל לברך אח"כ שלא עשני עבד שכיון שכבר בירך שעשני ישראל הרי בירך על שאינו עבד דומיא דזוקף כפופים דלעיל סעיף ע"א דאם בירכה לא יברך מתיר אסורים ונ"ל דזו עדיפא מינה ומה שנמצא כתוב שעשני ישראל אין זה אלא ממדפיסים שהגיהו כן הספרים כך נ"ל ברור ובדפוס ישן גרס שלא עשני גוי וכן הוא בקצור וכתב האבודרהם בשם הרמ"ה

מעדני יום טוב

מעלה ומשום דכתיב והיית עטרת תפארת ביד ה' שייך בתפארה בית יוסף סי' מ"ו : [ר] **והכלי** שמו נטלא בל' הגמרא · ובתוי"ט בר"פ דלעיל כתבתי דזה הטעם להודיה אינו מספיק כיון דרב אשי דבתרא הוא איתקן כלי ששמו כואת אלא שלשון נטילה יש בו ג"כ לשון לקיחה ליקח המים וכדתנן בריש ידים מי רביעית נוטלים לידים וכמו שמברכים על נטילת לולב ותוכיח ג"כ על מה שכתבתי מדאמרינן נטילת ידים ביו"ד ואלו משום שם הכלי בלבד הל"ל נטלת ידים בלא יו"ד : [ש] **בשעת** תפלה · וק"ש הוי בכלל ועיין ברפ"ק : [ת] **דלא** נתקנה כו' . ועיין בסוף הסימן : [א] **המעביר** שינה וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא חבלי שינה וכן נראה כיון דכשנכנס לישן הוא אומר המפיל חבלי : [ב] **ואל** תביאני לא לידי חטא כו' . שכן אתה מוצא ברשעים שהקב"ה מחזיק את לבם להרשיע ונועל בפניהם דרכי התשובה על זה יתפלל כל אדם שלא יבא לידי מדה זו שהקב"ה יחזיק לבו ויביאהו לידי חטא וכו' כן נ"ל ועוד נמצא בלשון הזה במקרא אל תט לבי לדבר רע תהלים קמ"א ופירש הרד"ק לענין סיוע שכשלא יסייעו הרי הוא כאילו הטה ובספר האמונות לר' סעדיה גאון ראיתי שפי' במאמר הרביעי שמתפלל על כפרת העונות וע"י כן שב לבוראו ולא יטה עוד לדבר רע שאם לא יכפר עון יתיאש וילך בשרירות לבו ע"כ : [ג] **ולעיל** בפ' שלשה שאכלו פי' שיש בברכה זו כו' . לא נמצא בדבריו כלום מזה אבל בתוספות שם דף מ"ו בד"ה כל הברכות כו' כתוב דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמ"ח שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו כדאמרינן במדרש חדשים לבקרים כו' שהוא מחזיר הנשמה שלוה ושקטה בגוף כאשר היתה בתחלה אע"פ שהיתה עיפה והיינו כעין פתיחתה ע"כ דפתיחתה היא בברוך המעביר וצריך לומר ויהי רצון כ"כ התוס' : [ד] **בל** הנך ברכות שהן להנאתו כמו מלביש ערומים · לאפוקי אינך שהן על סדור העולם והנהגתו כמו אלהי נשמה והנותן לשכוי ורוקע הארץ על המים והמכין מצעדי גבר טור סי' מ"ו ועיין בד"מ: [ה] **והאידנא** נהגו לברך אלו הברכות על הסדר גרם וא"ת ואמאי פותחין בברוך והרי הן סמוכות זו לזו תירצו ג"כ התוספות שם דמעיקרא בכל אחת סדורה לעצמה נתקנו כי עביד הכי וכי עביד הכי וכן כולם ועוד דהוו קצרות והויין כברכת הפירות ועיין בפ"ק סימן י"ב : [ו] **דבכ"ז** שאין ידיו נקיות אין לברכם . ואע"ג דבזמן הגמרא היו מברכים ואפילו לא היו נקיות דהא ברכת נט"י נתקנה ע"ש שכבר היו מטונפות כמ"ש רבינו לעיל מ"מ האחרונים החמירו יותר כך נ"ל ודלא כמ"ש רמ"י ז"ל דבימיהם היו ידיהם נקיות אפילו כשעומדים ממטתם והטור יהיב עוד טעמא מפני שרבים מע"ה אינם יודעים אותם תקנו לאומרם בבהכ"נ על הסדר ויענו אמן ויצאו י"ח ע"כ ושוב מצאתי להר"י ז"ל שכתבו על הרמב"ם שסדרם לברכן על מטתו שהוא תימה שמאחר שאין ידיו נקיות היאך יברך ומה שסדרו אותם בגמרא כך מפני שהם היו קדושים ורוחצים ידיהם בענין שהיו יכולים לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין אנו יכולין ליזהר ולשבח בנקיון כל כך אין נכון לאומרם עד אחר נטילה ע"כ לדבריהם כולן תמוהין הן בעיני שתולה נקיות הראשונים ברחיצה והרי בהדיא אמרו בגמרא כי משי ידיה אחר כל הברכות מלבד ברכת המעביר ועוד אי ברחיצה תליא מי לא נוכל אנן גם כן לרחוץ מקודם בענין שנהיה נקיים וצ"ע : [ז] **אבל** ברכה של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אחר כן . והר"ן בסוף פרק קמא דפסחים כתב גם כן זה הטעם והקשה עליו מהירושלמי שכתבו גם כן רבינו לעיל סימן י"ג על הברקים כו' היה יושב בבית הכסא כו' אם היה יכול לצאת לברך תוך כדי דבור יצא ומפני כן נתן טעם אחר בדבר שסדר הברכות הללו ברכות השבח על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן כולן ע"כ ואע"פ שרבינו התנה באלו שהן להנאתו כמו מלביש ערומים כו' אם אין נהנה מהן כגון ששכב על מטתו ערום אינו מברך אותם אפ"ה נוכל לומר טעמו של הר"ן לפי שעל אלו הברכות של הנהנין מעיקרא לא קשיא שכל עוד שהוא לבוש עדיין מקרי עובר לעשייתו ושוב מצאתי דבפרק יום הכפורים כתב רבינו בעצמו לברך על כולן אע"פ שאינו נהנה עכשיו מהם לפי שעל מנהגו של עולם הוא מברך כדברי הר"ן : [ח] **רבי** מאיר אומר וכן גי' הרי"ף אבל בגמרא היה רבי אומר ונראה גירסת רבינו הרי"ף דברייתות אחרות נשנות התם ג"כ ובכולן אי' היה ר"מ אומר : [ט] **חייב** אדם לברך מאה ברכות בכל יום · ומנין מאה ברכות מנאן הב"י סימן מ"ו בלשון הזה כשהולך לישן מברך המפיל חבלי שינה ובשחר מברך נט"י ואשר יצר ועוד מברך ט"ו ברכות מאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים ושלש ברכות על התורה וברכת ציצית וברכת תפילין וברוך שאמר וישתבח וברכות ק"ש שחרית וערבית שבעה הרי ל"ב וכ"ז ברכות בשלש תפלות ובשתי סעודות שהוא סועד אחת שחרית ואחת ערבית יש ט"ז ברכות אחת כשנוטל ידיו וברכת המוציא וד' ברכות שבברכת המזון וכשהוא שותה מברך לפניו ולאחריו הרי מאה וחמש ברכות אדם מברך בכל יום ויום ואם הוא מתענה חסרו ח' מסעודה אחת שאינו סועד ונמצא שאינו מברך אלא צ"ח ויש לו להשלימן כשיניח ציצית ותפילין בתפלת המנחה ויברך עליהן ובשבת חסר בכל תפלה י"ב ברכות וברכת התפילין הרי ל"ז וכנגדם אנו מוסיפין ברכה אחת מעין ז' וקידוש ותפלת מוסף שיש בה ז' ברכות וסעודה ג' שיש בה ח' ברכות הרי י"ז חסרו עדיין כ' להשלים ק"ה שאנו מברכין בכל יום נמצא שלהשלים מאה ברכות חסרו עדיין ט"ו ברכות וממלא להו וכו' ואם הוא מתענה בשבת חסרו ט"ז ברכות שבשתי סעודות וט"ו ברכות שחסרים בכל שבת הרי ל"א וכשתחשוב כנגדם כ' ברכות שמברכין הקוראים וז' שמברך המפטיר הרי כ"ז עדיין חסרו ד' וצריך להשלימם בברכת ציצית במנחה ובברכת ציצית בשחר על טלית קטן ובברכת הריח ולדעת האומרים דאין מברכין על התורה אלא שתי ברכות דהערב נא אינה אלא סיום ברכה ראשונה נכנס במקומה ברכת המקדש שמו ברבים וסמ"ג כתבה במנין הברכות עכ"ל והא דלא קחשיב לברכת תפילין אלא לאחת לטעמיה אזיל דס"ל שכשלא סח בינתים אינו מברך אלא אחת כמ"ש בב"י סימן כ"ה אבל מאי דלא קחשיב לקידוש אלא לברכה אחת הוא דבר תימה שהרי מקדש בלילה וביום ועוד דקידוש של לילה בעצמו הוא שתי ברכות : [י] **אל** תקרי מה אלא מאה.וכתב הטור דרב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא השיב דהע"ה תיקן מאה ברכות דכתיב הוקם על על בגימטריא מאה הוי כי בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן להם לישראל מאה ברכות : [כ] **וגם** יכוין לברכת הקורא והמפטיר · נראה מזה דלכוין לברכת הש"ץ בחזרת התפלה אינו מועיל לו להשלמת המנין וכ"ל טעמא כיון שהוא בעצמו התפלל:[ל] **ויענה** אמן.לפיכך נכון לקוראים בתורה לומר הברכות בקול רם כ"כ הגהת מיימו' פ"ז מה"ת וכתב הב"י דמשמע מדבריהם דדוקא כששומעין אותם ועונים אחריהם אמן ונ"ל דאפילו אם אומרים אותם בלחש כיון שהשומעים יודעים איזה ברכה הוא מברך ומכוונים לצאת בה ידי חובתם ועונים אחריהם יוצאים כדאמרינן בפרק החליל שבבית הכנסת של אלכסנדריא היו מניפים בסודרים להודיע שסיים ש"ץ הברכה ויענו אמן אלמא שהיו עונין אמן אע"פ שלא שמעו הברכה לכיון שידעו איזו ברכה סיים די בכך (וכמ"ש רבינו פרק שלשה שאכלו סימן ס"ז) וכיון שיכול לענות אמן אע"פ שלא שמע משמע דה"נ נפיק ידי חובת אותה ברכה בכך ע"כ ויראה לי דאף לדברי רבינו מפין כלדברי ההגהות מדהצריך שיכוין כו' וקשיא לי קושיא אחרת דאם מכוין ושומע תו לא צריך לעניית אמן דהא קי"ל בפרק לולב הגזול דשומע כעונה ומיהו רבינו כתב בפרק מי שמתו סי' י"ח דמ"מ עונה חשובה טפי ונוכל לומר דגם בכאן לא כתב שיענה אמן אלא מפני שחשוב טפי ברכה כשעונה אבל ודאי שאף אם לא ענה דיוצא גם כן בשמיעתו דשומע כעונה : [מ] **רבי** יהודה אומר וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא רבי מאיר אומר וגראיתא נמי באינך

(נ) שלאה) עשאני אשה רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקמברך שלא עשאני בור אמר ליה כולי האי נמי [ם] אלא היכי אברך שלא עשאני עבד [נ] היינו אשה עבד זיל טפי :

כה מתני' חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך [ס] בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך [ע] בכל מאדך בכל ממונך ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך : **גמ'** וחייב לברך על הרעה ברוך דיין האמת [פ] ויקבלה עליו בשמחה כעין שהוא מקבל את הטובה דכתיב חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר וגו' וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא וכתיב ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך : לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד [דף סא ע"א] (נא) ולעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר וגו' : **כו תנא** (נב) אל יהלך אדם אחר אשה בדרך ואפי' היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדים [צ] והעובר אחר אשה בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם א"ר פפא ואמרי לה במתניתא תנא אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא ודלא דרי טונא ולא רכיב חמרא [ק] (נג) אבל אי איכא חד מהני לית לן בה : תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה [ר] אפילו גדול בתורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר יד ליד לא ינקה : **כז** [דף סא ע"ב] **מתני' לא** יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס בהר הבית במקלו (נד) ובמנעלו [ש] ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו : **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב [ת] לא אמרו אלא מצופים ולפנים וברואה א"ר יוחנן ובמקום שאין גדר (נה) ובזמן שהשכינה שורה : **כח ת"ר** [א] הנפנה בכל מקום ביהודה [ב] (נו) לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ר' יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר ר' עקיבא אוסר בכל מקום ר' עקיבא היינו ת"ק איכא בינייהו חוצה לארץ ת"ק סבר חו"ל מותר (נז) ור"ע סבר חו"ל אסור ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל (נח) הלכך בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות אין להקפיד [ג] רבא הוה רמי ליה לבני מזרח ומערב. כי היכי דלפני צפון ודרום על אביי אפכינהו על רבא תרלינהו אמר מאן האי דקמצער לי הלכה כר"ע [דף סב ע"א] תניא אמר ר"ע פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי (נט) שלא יפרע אדם עד שישב ולמדתי שלא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי [ד] שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי עד כאן העזת פניך לפני רבך אמר תורה היא וללמוד אני צריך. איזהו צנוע הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום [ה] אמר עולא ואחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין קולו נשמע רב אשי אמר כל זמן שאין חבירו רואה את פרוש אבל לדידיה חזי ליה : [דף סב ע"ב] תניא רשב"ג אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון :

כט ולא יעשנה קפנדריא מאי קפנדריא כמ"ד [ו] אדמקיפנא אדרי איעול בהא [ז] א"ר חלבו אמר רב הונא (ק) הנכנס לבהכ"נ להתפלל (קא) [ח] מותר לעשות קפנדריא שנאמר ובבא עם הארץ לפני ה' וגו': אריב"ל כל הרוקק בזמן הזה בהר הבית כאלו רוקק בבבת עינו שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים. אמר רבא רקיקה בבהכ"נ שרי מ"ט כמנעל מה מנעל מותר אף רקיקה מותר אע"ג דקפנדריא אסירי [דף סג ע"א] מסתברא כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי רקיקה ומנעל לא קפדי אינשי אף בהכ"נ קפנדריא אסור רקיקה ומנעל שרי ומיהו יש לו לשפשף אחר הרקיקה [ט] כדאמרי' בירושלמי [י] רבי יוחנן (קב) [כ] רקיק ושייף : **ל** [ל] **אמר** רבי [דף סד ע"א] חייא בר אשי אמר רב (קג) היוצא מבית הכנסת [מ] ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון :

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

רש"י כולי האי נמי · דמשבחת נפשך דאינך עם הארץ לא כולי האי נמי בשלמא כותי ואשה הואיל ולאו בני מצוה ניהו שפיר מברכת אלא בור בר מצוה הוא : **אלא** · מאי מברך להשלים ג' ברכות דר"י : **היינו** אשה · דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו ל"א היינו אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה : **זיל** טפי · (אפילו) הכי מזולזל העבד יותר מן האשה ל"א זיל טפי כלומר זיל והוסיף וברך שלא עשני עבד כדי להשלים :

מעדני יום טוב

באינך הברייתות דהתם : [ם] **אלא** היכי אברך ה"ג ברי"ף ובגמרא גרס א"ל ואלא מאי מברך : [נ] היינו אשה. בנ"א שפרש"י דגמרינן לה לה בפ"ק דחגיגה דף ד' ופירש"י שם כתיב הכא וכתב לה וכתיב התם או חפשה לא נתן לה : [ס] **בכל** לבבך בשני יצריך ביצ"ט וביצה"ר · עבודת יצה"ט היא עשיית המצות ועבודת יצה"ר היא שיכבוש יצרו המתגבר עליו וזו היא העבודה שלו מה שאדם יכול לעבוד לבוראו ביצה"ר עוד נוכל לומר שיצה"ט הוא מדת הרחמניות וכיוצא בזה ויצה"ר נבראת לאכזריות וכשהאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם היצה"ר . תהר"י בשמו : [ע] **בכל** מאדך בכל ממונך : בגמרא תניא רבי אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך פי' רש"י לכך נאמר בכל מאדך מן החביב עליך : [פ] **ויקבלה** עליו בשמחה כו' · ויחשוב כי הכל כפרת עונותיו כ"כ תהר"י וז"ל הטור סי' רכ"ב כי הרעה לעובדי השם היא טובתם ושמחתם כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו עובד השם שהיא שמחה לו : [צ] **והעובר** אחורי אשה בנהר לא ינקה כו' . כן גירסת הרי"ף ובגמרא גרס אין לו חלק לעולם הבא וכן העתיקו ההוספות ופי' אם רגיל בכך לפי שיבא לידי ניאוף וסופו יורד לגיהנם ע"כ לדבריהם הכל חדא דמכיון שאין לו חלק לעוה"ב להיכן אזיל אלא לגיהנם ותניא נמי בפ"ק דר"ה פושעין בגופם והן עוברי עבירות כגון עריות יורדין לגיהנם ונידונים בה י"ב חדש ואחר יב"ח גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' אבל לישנא דלא ינקה כו' משמע שאחר שקיבל עונשו יש לו חלק לעוה"ב להך גירסא זו נ"ל שהעונש הוא על ההסתכלות וההרהור ואע"פ שלא יבא לידי ניאוף : [ק] **אבל** אי איכא חד מהני לית לן בה . ועיין עוד מזה בפ"ק סי' ז' : [ר] ה"ג אפילו גדול בתורה כמשה רבינו ע"ה · כן גי' הרי"ף ובגמרא הגי' אפילו יש בידו תורה ומע"ט כמרע"ה : [ש] **ובאפונדתו** · פירש"י אגור חלול כו' והוא דרך ביזוי · תלמידי הר"י : [ת] **לא** אמרו שלא יקל אדם ראשו . תלמידי הר"י : [א] **הנפנה** בכל מקום ביהודה · ה"ג ברי"ף ואע"ג דבגמרא ל"ג בכל מקום מיהו הכי מסקינן דת"ק לצדדין נמי אוסר והיינו בכל מקום : [ב] **לא** יפנה מזרח ומערב · נ"ל דה"מ לביהודה קפדינן אמזרח ומערב ולא כן בגליל ואע"פ שהגליל לצפון כמו שיהודה לדרום והמקדש ביניהם אלא משום כן אסרו ביהודה שפי שהמקדש בנוי בחלקו של יהודה ונמצא שמקצת מזרח וכן מקצת מערב של יהודה הם כנגד המקדש ממש ולפיכך אסרו כל מזרח ומערב איידי למקצת מזרח ומקצת מערב ודרום לא רצו לאסור כלו אע"פ שמקצתו הוא כנגדו הואיל ואין ביהודה בצפון כנגד המקדש כלום והלכך בגליל שאין שום מקצת כנגד המקדש לא אסרו המזרח והמערב רק הצפון והדרום לפי שהמקדש עומד בדרומו של הגליל : [ג] **רבא** · וכן גירסת רי"ף ובגמרא גרס רבה : [ד] **שלא** יקנח בימין אלא בשמאל . ומפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל ר"א אומר מפני שאוכל בה רבי יהושע אומר מפני שכותב בה ר' עקיבא אומר מפני שמראה בה טעמי תורה ורבא אומר מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר מימינו אש דת למו ריש לקיש אומר מפני שקושר בה תפילין פירש"י טעמי תורה נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים בין בניקוד של ספר בין בהגבהת קול ובצלצול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל : **שקושר** בה תפילין בזרוע שמאלו : [ה] **אמר** עולא אחורי הגדר כו' · אע"ג דאיסי בר נתן קתני אחורי הגדר כל זמן שמתעטש כו' . ורב אשי דבסמוך דקאמר כל זמן כו' לשנויי לדאיסי בסיפיה דמילתא הוא דקא משני וה"ל לפסוק כאיסי וכך פסק הרמב"ם גם באחורי הגדר כאיסי אבל הרי"ף פוסק ג"כ כעולא ויהיב ב"י סימן ג' טעמא משום דעולא הוא מרא דגמרא טפי מאיסי ורב אשי אע"ג דמשני לסיפיה דמילתא דאיסי כיון דברישא לא נ"ל לעתיה דס"ל נמי כוותיה נקטינן בהא כעולא : [ו] **אדמקיפנא** אדרי כו'. בפרק בני העיר סימן מ"ט גירסא אחרת : [ז] **א"ר** חלבו כו' הנכנס כו' · ומאי דאתמר תו הכא איתא התם בפרק בני העיר : [ח] **מותר** . והרי"ף גורס מצוה וכן נראה מן הכתוב הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב וגו' שהוא לשון צווי : [ט] **כדאמרינן** בירושלמי. בסוף פרק אי שמתו : [י] **רבי** יוחנן . ובד"י רבי יונתן אבל בירושלמי איתא רבי יונה : [כ] **רקיק** ושייף · ורבי יונתן לא היה בזמן המקדש · תהר"י : [ל] **א"ר** חייא בר אשי אמר רב · כן גירסת הרי"ף אבל בגמרא א"ר לוי בר חייא והוא בדף ס"ד ע"א : [מ] **ונכנס** לבהמ"ד · וכן הוא ברי"ף אבל בגמ' גרס נמי ועוסק בתורה ועיין בד"ח : **הדרן עלך הרואה והדרן עלך מסכת ברכות**

דברי חמודות

שהגר אינו מברך שלא עשני גוי כיון שלא היתה הורתו ולידתו בקדושה שהברכות אלו אינם אלא על תחלת בריאתו של אדם ורמ"י כ' שהנוסחא שעשני ישראל יכול לברך ולפי מ"ש שנוסחא זו אינה נראית בעיני דא"כ לא יוכל לברך שלא עשני עבד א"כ הגר אם מברך ברכה זו בזו הנוסח גם הוא יפסיד כנגדה ברכה אחרת שלא עשני עבד : (נ) **שלא** עשני אשה . וכתב הטור דנהגו הנשים לברך שעשני כרצונו. ואפשר שנוהגות כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה דאי על שלא נעשית בריה פחותה ה"ל לאומרה גם כן בלשון שלילה : (נא) **ולעולם** יהיו דבריו של אדם מועטין כו'. וכבר כתבתי לעיל ס"ס פ"ד מה שנ"ל בענין המרבה בתחנונים ע"ש : (נב) **אל** יהלך אדם אחר אשה בדרך כו'. ויתבארו דיני ריחוק מהעריות בס"פ עשרה יוחסין בס"ד: (נג) **אבל** אי איכא חד מהני כו'. ועיין עוד מזה בפ"ק סי' ו' : (נד) **ובמנעלו**. ובסוף פ' במה אשה תנן סמוכות של הקטע נכנסים בהן בעזרה וסמוכות דנכותו רגליו אין נכנסים בהן בעזרה והרמב"ם השמיט להך בפ"ז מהל' בית הבחירה ולא ידעתי למה וגם הכ"מ לא העיר בזה : (נה) **ובזמן** שהשכינה שורה אסור מן הצופים ולפנים ובזמן שאין השכינה שורה אסור ג"כ בכל אלו במקום המקדש שנאמר את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם (לשון ספרא) שאע"פ שחרב בקדושתו עומד כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה ועיין לקמן סי' נ"ט : (נו) **לא** יפנה מזרח ומערב כו'. והרבה דינים נאמרו עוד בדרכי הנהגת האדם בבית הכסא בס"פ המוציא יין וכן עיין לעיל בפ' מי שמתו מסי' פ"ה עד סי' כ"ט ועד בכלל : (נז) **ור"ע** סבר חו"ל אסור . מסיק הב"י סי' ג' דמוכח מדברי הטור דמפרש דר"ע כי אסר בכל מקום לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני ברישא וכי אקשי ר"ע היינו ת"ק ה"מ לתרוצי דהא איכא בינייהו אלא דחדא מתרי מילי דאיכא בינייהו נקט כך וכדאיתא לפרש כן מדחזינן דבירושלמי לא הזכיר חילוק בין מקום למקום אלא סתם ותני המיסך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ולפ"ז טעמא דמלתא דלא יפנה אדם בכל מקום מזרח ומערב הוא משום דשכינה במערב ומש"ה לזכר בעלמא בין מזרח למערב אסור בכל מקום באיזה רוח שיהיה וכן יש לדקדק מדברי רש"י גבי הנותן מטתו בין צפון לדרום וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ז מהל' בית הבחירה וז"ל אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב והנ"ל שאין קובעים בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה לא למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנין וישינין עכ"ל הב"י ומביא עוד דלהטיל מים בכל ענין שרי שכ"כ הרמב"ם שם וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ופניו כלפי הקדש או יסלק הקדש לצדדין הרי בהדיא דשרי להטיל מים ופניו למערב בהא אפילו מן הצופים ולפנים שרי וכ"ש חוץ לצופים והא דקאמר ישב ופניו כלפי הקדש אפשר דלרבותא קאמר דאע"פ שמלפניו הוא פורע טפחיי' מותר לו להחזיר פניו כלפי הקדש אע"פ שהוא מן הצופים ולפנים ויותר נראה לומר דהרמב"ם לא חייש לפירוע אלא שלא יחזיר אחוריו לקדש ומפני כך מן הצופים ולפנים צריך שיחזיר פניו כלפי הקדש אבל חוץ לצופים בכל ענין שרי להטיל מים וכן נראה שהוא דעת רבינו הטור שהשמיט דין מטיל מים משמע דבכל גונא שרי ואע"פ שהו"ל לכתוב דמטיל מים מן הצופים ולפנים יחזיר פניו כלפי הקדש וכו' כיון שאינו דין כולל בכל מקום לא חשש לכתבו ע"כ אבל בספרו הכ"מ שחברו אחר התבור של הב"י כתב שם בהל' בית הבחירה שיש ט"ס בדברי הרמב"ם ושכן נ"ל וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים לא ישב ופניו כלפי הקדש אלא לצפון או לדרום או יסלק הקדש לצדדים וכ"כ בספרים רבים המוגהים ע"כ . ומ"מ מן הצופים ולהלן מוכח דבכל ענין שרי : (נח) **הלכך** בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות . מסיק הב"י דאין חילוק בין המחיצות קרובות או רחוקות כמו כותל החצר ובהדיא כתב הרשב"א ובלבד מקום שאין שם כותל כלומר בבקעה משמע דלא נפיק מכלל יש שם כותל אלא בקעה בלבד וכן נראה מדברי הרמוים וכתב עוד דנראה דמחיצות דאמרן לאו דוקא דמחיצה אחת לצד מערב סגי דכיון דכותל מפסיק בינו לבין הרוח שבו הקפידא אע"פ ששאר רוחות מגולות לא אכפת לן מידי והכי דייק לישנא דירושלמי דקתני ובלבד מקום שאין בו כותל ולא קתני מקום שאין בו כתלים : (נט) **שלא** יפרע אדם עד שישב. יש צניעות אחרות בגמרא דר' אמי ור' אסי הוו עיילי חד חד ולא חיישי למזיקין וסמכו אקבלתא דבית הכסא צניעותא ושתיקותא ומשום הכי לא ילכו שנים יחד ולא ידבר כשהוא נפנה ואפילו צרך גדול כך כתב הרמב"ם פ"ה מהל' דעות ותנן נמי במס' תמיד שלכך היה נקרא בית הכבוד שלא היו מספרים שם וגם מי שהוא שם נועלו בעדו : (ק) **הנכנס** לבהכ"נ כו' . יתר דיני קדושת בהכ"נ יתבארו בפ' בני העיר בס"ד ושם ראוי להאריך כי שם מקומו : (קא) **מצוה** לעשות קפנדריא . וכתוב בכתבי מהר"א סי' קי"ד אני נוהג לעלות (פירוש כשקורין אותו לקרות בתורה) על המגדל בפתח שהוא לי בדרך קצרה ממקומי בבהכ"נ ויורד אני מן המגדל בדרך אחר שהוא בדרך ארוכה לי עד מקומי כדאמרי' הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה עכ"ל וכתב הב"י סי' קמ"א שאם שני הדרכים שוים נראה שעולה בפתח שהוא לו בדרך ימין משום כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין ויורד בפתח שכנגדו וכדאיתא במגילה בנכנס לבהכ"נ ע"מ שלא לעשות קפנדריא ומצוה לכנוס בפתח זה ולצאת בפתח אחר : (קב) **רקיק** ושייף. וכתבו תהר"י בפ' מי שמתו שאם יש בבהכ"נ תבן או גמי רוקק עליו ואינו צריך לשפשף שהרי הרוק מכוסה בגמי וכ"כ שם הרשב"א בשם הראב"ד : (קג) **היוצא** מבהכ"נ ונכנס לבהמ"ד ועוסק בתורה ויקבע עת ללמוד שיהיה קבוע ותקוע בענין שלא יעבירנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה טור סי' קנ"ה וכתב רמ"א קודם שילך לבהמ"ד יכול לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו כדאמרי' בעלמא כדטעי' בר בי רב ועייל לכלה וטוב שירגיל בו כדאמרי' ס"ג מיני חלאים תלויין במרה וכולן פת במלח וקיתון של שחרית מבטלתן ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאתו כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה וכתבו תהר"י לעיל בפרק קמא שאף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו או יקבע לו מקום וילמד מעט במה שיודע ויתשוב בעניניו ויכניס בלבו יראת שמים :

הדרן עלך הרואה והדרן עלך מסכת ברכות

תפארת שמואל

כ) **שלא** עשני אשה וכו' . נ"ב כתב הטור עוד ברכה אחת יש בסידורים של אשכנזים בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח ותמיה הוא בעיני מאחר שלא נתקנה בתלמוד אין יכולין לחדש אח"כ ברכה אחר שנחתם התלמוד כמו שכתב הרא"ש לקמן גבי פדיון בן בכור :

זה ספר קיצור פסקי הרא"ש ז"ל שחבר רבינו יעקב ז"ל בעל הטורים בנו של הרא"ש ז"ל

פרק א א **זמן** קריאת שמע של ערבית מצאת הכוכבים עד חצות לכתחלה ומה שאנו קורין אותה בבית הכנסת קודם לזה הזמן כתב רש"י וריב"א והראב"ד והר"י אבן גיאות שאינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ועיקר הקריאה שאנו יוצאין בה היא פרק ראשון שאנו קוראין לפני מטתנו ועל זה נהגו שלא לחוש לקרותה בבית הכנסת קודם צאת הכוכבים וכן כתב רב עמרם חייב כל אדם לברך כשקורא קריאת שמע לפני מטתו אקב"ו על ק"ש ולא נראה לר"ת מכמה קושיות ואמר שודאי אותה קריאה של בית הכנסת עם ברכותיה היא עיקר וזמנה שעה ורביע קודם הלילה רק צריך ליזהר שלא יתפלל לעולם מנחה בזמן הזה ומיהו לכתחלה ראוי לכל ירא שמים שלא לקרותה קודם צאת הכוכבים: כתב רבינו האי ז"ל מי שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין ערבית קודם צאת הכוכבים מתפלל עמהם וכשיבא לביתו יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה ואי צלי ראשונה בהדי צבורא רשות ושניה חובה שפיר דמי: ב ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג בסוף כל אשמורה משלש אשמורות של לילה ולשפוך תחנה על חורבן בהמ"ק כמה שנא' קומי רוני בלילה לראש אשמורות: ג ההולך בדרך יכול להתפלל בדרך ומתפלל תפלה קצרה והיא הביננו אפי' שלא במקום סכנה ובמקום סכנה אומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל וכו': ואין נכנסין לחורבה [אפי'] להתפלל מפני חשד ומפני מפולת ומפני מזיקין: ד כשאדם בא ממלאכתו בערב אין לו לאכול ולשתות ולישן קודם קריאת שמע ותפלה אלא אם רגיל לקרות בתורה קורא לשנות שונה ואחר כך יקרא ק"ש ומתפלל וכל העובר על דברי חכמים חייב: ה קיימא לן כר' יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית וגאולה של שחרית לתפלה של שחרית והשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא ולא הוי הפסקה ולא ה' שפתי הפתח ולא יראו עינינו והפסוקים לא הוו הפסק כיון שנהגו בהם ומכל מקום לא יפסיק בדברים אחרים: ו כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ואע"פ שקורא אדם ק"ש בבהכ"נ מצוה לקרותה על מטתו ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי ואומר ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי עד לה' הישועה כדי להגין עליו מן המזיקין ואף אם הוא תלמיד חכם: ז אסור לאדם שיעשה שום מלאכה ואפילו ללמוד בעמדו ממטתו בבקר עד שיתפלל אם הגיע זמן התפלה: וטוב ליתן מטתו בין צפון לדרום ויהיו לו בנים זכרים · ושנים שנכנסו לבהכ"נ להתפלל וגמר האחד תפלתו קודם חבירו אם ימתין לו שכרו כפול ואם לא ימתין לו איכה נשמעת תפלתו · אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ וצריך לקבוע מקום לתפלתו וגם בבהכ"נ עצמה צריך שיהא לו מקום קבוע שלא ישב פעמים כאן ופעמים כאן וכ"ש שצריך שיהא רגיל לעולם בבהכ"נ אחת · וכשילך אדם לבהכ"נ יש לו לילך במרוצה ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה לדבר מצוה מותר. וכשיוצא מבהכ"נ יש לו לילך בנחת: כל המתפלל אחורי בהכ"נ ולא מהדר אפיה לבי כנישתא נקרא רשע: אסור לו לאדם לעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין והוא דלא דרי טונא ודלא רכיב חמרא ודלא מנח תפילין ודליכא פתחא אחריתא ובי כנישתא אחריתא: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ ובשעה שהצבור מתפללין. ומי שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו ומי שמשכים ומערב לבהכ"נ יראה זרע יאריך ימים· ולעולם יקדים אדם לבהכ"נ כדי שימנה עם עשרה ראשונים שנוטל שכר כנגד כל הבאים אחר עשרה: לא יקבע אדם מקומו אצל פתח בהכ"נ אלא ירחיק שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל · מי שיש לו בית המדרש ראוי להתפלל בו בעשרה יותר מבבית הכנסת. ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא ואפי' בין פסוקא לפסוקא ובין גברא לגברא מותר · וכיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה אם לא למי שתורתו אומנתו מותר לדבר בדברי תורה ובלחש כדי שלא יעכב חביריו לשמוע: ח לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור אפי' עטרות ודיבון שנים מקרא ואחד תרגום ולתרגם העברי באחד מלשונות אחרים אינו מועיל כל כך אבל הקורא בפירוש התורה יוצא ידי התרגום. וכל השבוע מיום ראשון ואילך מקרי עם הצבור וצוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתחזרו הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם אכילה משלים אחר אכילה: ט מי שהיה במשתה בלילה ולא קרא קריאת שמע בעונתה יכול לקרותה עד שיעלה עמוד השחר ואם נאנס באונס גמור יכול לקרותה אף משיעלה עמוד השחר כל זמן שלא הנץ החמה ולא יאמר השכיבנו וכתב הרי"ץ גיאת דמכל מקום יתחיל ותקננו בעצה טובה ולא נהירא. ומי שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרות ק"ש של שחרית מיד אחר שיעלה עה"ש. אבל מי שנאנס ולא היה יכול לקרות בלילה וגם צריך להחזיק בדרך לא יקרא של ערבית ושל שחרית מיד אחר שיעלה עה"ש אלא ימתין בשל שחרית לאחר הנץ החמה. צריך לאכול אפיקומן קודם חצות: י זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו שרגיל עמו ואינו רגיל ברחוק ד' אמות ויכיר אותו. ומשך זמן קריאתה למדקדק במעשיו כותיקין עד הנץ החמה ולשאר העם עד שלש שעות [א] ורש"י פסק דזמן קריאתה מהנץ החמה עד ג' שעות ולא נהירא· הסומך גאולה לתפלה כותיקין אינו ניזוק כל אותו היום. והמתפלל אומר ה' שפתי תפתח תחלה ולבסוף יהיו לרצון אמרי פי וגו': המתפלל לא יעמוד על מקום גבוה ויתפלל וצריך לכוין את רגליו · ואסור לאכול ולשתות בבקר קודם שיתפלל ואם התחיל פוסק ומים מותר לשתות: מי שלא קרא ק"ש עד לאחר ג' שעות כל שעה רביעית קורא בברכותיה מכאן ואילך לא יאמר הברכות ואם בירך אח"כ עובר על לא תשא: יא כל אדם קורא כדרכו עומד יושב מוטה ובלבד שלא יכוין להטות ועוסק במלאכתו וקורא ופרק ראשון אינו עוסק במלאכתו וקורא: יב בשחר מברך שתים לפניה יוצר אור ואהבת עולם ואחת לאחריה ויש נומר בבקר אהבה רבה ובערב אהבת עולם ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום; יג המשכים ללמוד עד שלא קרא ק"ש צריך לברך ברכת התורה שהיא על דברי תורה וברכת הערב נא ואשר בחר בנו ור"ת היה אומר והערב נא בוי"ו·משקרא ק"ש אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה והוא שילמוד תיכף לקריאתו אבל אם יפסיק צריך לברך פעם אחרת וכן בכל פעם ופעם שהסיח דעתו מללמוד וחוזר ללמודו צריך לברך · ומי שטרוד עסקו בלמוד ואף כשהוא הולך לעסקיו ממהר כדי לעסוק בלימודו לא הוי הפסק · ואם ישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק · והמשכים בבקר ובירך ולמד כשקרא פרשת הקרבנות בבהכ"נ אינו צריך לחזור ולברך · וצריך לברך למשנה ולמקרא ולמדרש ולגמרא · והישן בסוכה אינו מברך לישן בסוכה: יד התופס כוס יין בידו כשהתחיל לברך ברוך אתה ה' היה סבור שהוא מים וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין וסיים בורא פרי הגפן· או על המים להפך יצא וכן אם טעה ואמר על היין שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן יצא או על המים ב"פ הגפן שהכל נהיה בדברו יצא · בשחרית פתח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך אמר בדברו מעריב ערבים וגם חתם ברוך אתה ה' המעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ובערבית להפך זה הכלל הכל הולך אחר החתום: וכן האוכל תמרים וסבור שאכל פת ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא דאי נמי סיים בדנהמא יצא · כתב ה"ר יונה דה"ה אם שתה יין וסבור שאכל לחם ובירך בהמ"ז יצא עוד כתב דאם בירך אחר היין או אחר התמרים ברכת הזן לבד יצא וא"א ז"ל הסכים לדבריו אם לא נזכר עד שסיים הזן אבל אם נזכר קודם חתימה יתחיל על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים בה מעין שלש: טו כל שלא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו: המתפלל כורע בברוך וזוקף בשם וכורע כחיזרא כלומר בפעם אחת וזוקף מעט מעט כחיויא וזוקף מאמצעיתו ועל ראשו·הכל כורעין עם החזן במודים:טז כל השנה כולה אומר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט ובעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ אומר המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמרו או מסופק אם אמרו אם לאו יחזור ואם שכח לומר זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים פסקו התוספות שחוזר וא"א ז"ל הסכים שאינו צריך לחזור:

פרק ב א **היה** קורא בתורה בפרשת שמע והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא אע"פ שלא אמר הברכות ובלבד שיקרא קריאה גמורה לאפוקי קורא להגיה וה"מ ביחיד אבל בצבור מעכבות הברכות אבל סדר הברכות אין מעכב: ב ק"ש ותפלה נאמרים בכל לשון וריא"ף כתב דוקא בצבור אבל יחיד דוקא בלשון הקדש ומיהו דוקא בשואל צרכיו אבל מתפלל תפלה אפילו ביחיד אומר בכל לשון ולא"א ז"ל אפילו יחיד שואל צרכיו אומר בכל לשון חוץ מלשון ארמי: ג שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כוונת הלב. וכן המהלך בדרך אינו צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון וגאון פסק שעומד עד על לבבך ואסור לקרוץ בעיניו בפרק הראשון . וצריך להאריך בדלי"ת של אחד כדי שימליכהו במחשבתו למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם. ולא יחטוף בחי"ת ולא

הגהות הגר"א [א] ורש"י · ז"ל ור"ת:

יאריך באל"ף. קרא פסוק ראשון בכוונה ונאנס בשינה וקרא השאר בלא כוונה יצא: ד אסור לאדם לשכב על צדו ולקרות ק"ש אם אינו בעל בשר ועל גבו אסור לשכב אף בלא קריאה; ה באמצע שואל מפני היראה כגון בשלום אביו או רבו ומשיב מפני הכבוד ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם · וכן במגילה ובימים שגומרים ההלל בהן ובימים שאין גומרין בהן ההלל אפילו באמצע הפרק דינו כק"ש בין פרק לפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אבל בענין אחר לא ורש"י לא היה מברך על ההלל בראש חודש ובחול המועד ור"ת פסק דמברכין וכן נהגו. יש פוסקין שאם מפסיקים באמצע הפרק לקדיש ולברכו ולקדושה וה"ר יונה פסק דמפסיקין וכן הסכים א"א ז"ל: ו השרוי בתענית טועם ופולט עד כדי רביעית ולא יותר ואין צריך ברכה אף אם יטעום יותר מרביעית כיון שפולט אבל לבלוע אפילו כל שהוא לא: ז המשכים לפתח חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה אבל אם פוגע בו מותר·אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל: ח אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק כלל אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק ואינו צריך לחזור ולומר אמת אף אם שהה ביניים: ט פסק ר"ת דלילה לאו זמן ציצית והאי דאמרינן פרשת ציצית בלילה אתחולי מתחלינן כדמתחלי במערבא וכיון דמתחלינן גמרינן: י הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר על עצמו. וכל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן · אין להפסיק בין ק"ש לתפלה בשביל עטיפת ציצית אפילו בדיעבד ויש להפסיק כדי להניח תפלין אם נאנס ולא הניחן קודם אבל לא לכתחלה: יא מי שאין לו מים לרחוץ ידיו והגיע זמן ק"ש ותפלה מקנח ידיו בעפר ובצרור או בקסמית ולא יחזור אחר המים פן יעבור זמנה: יב קרא ולא השמיע לאזנו או לא דקדק באותיותיה יצא. קרא למפרע לא יצא כתב רבינו משה אם לא קרא הפרשיות על הסדר יצא וצריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה על לבבכם הכנף פתיל אתכם מארץ וצריך להתיז זיי"ן דלמען תזכרו וליתן ריוח בין והרה לאף ולומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו וכו' ולהפסיק בין ועד לואהבת: קרא וטעה יחזור למקום שטעה וכן בהלל ובמגילה ואם אינו יודע להיכן טעה יחזור לראש הפרק שטעה בו. ואם יודע שאמר כל הפרק חוץ מפסוק אחד שדילג יחזור לתחלת אותו פסוק· בין פרק לפרק יחזור לסוף פרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה ואם אמר למען ירבו ימיכם ואינו יודע אם גמר כל פרשת ציצית אינו חוזר: יג אסור לאדם לעשות קריאתו בפרק ראשון של ק"ש עראי אלא קבע לפיכך לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בה בשפתיו ויורה באצבעותיו ולא יעסוק במלאכתו ויקרא· והאומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית והתאנה ולא בשאר אילנות ובעל הבית בין כך ובין כך ירד למטה: יד דין בהמ"ז של פועלים כשעושין בסעודתן או בשכרן פועלים הנשכרים לבעל הבית קורין ק"ש ומתפללין ומברכין לפני אכילתן ולאחריה שתי ברכות ואם עושין בסעודתן או שהיה בעה"ב אוכל עמהם מברכין כדרכן ארבע ברכות:טו העוסק במצוה פטור מן המצוה לפיכך חתן שכונס את הבתולה פטור מק"ש ד' לילות מליל ד' עד מוצ"ש אם לא עשה מעשה ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול מכאן ואילך חייב אפי' לא עשה מעשה הכונס את האלמנה חייב · פסק ריא"ף שאבילות יום ראשון דאורייתא והתוספות פסקו דכל אבילות דרבנן ואפילו יום א' והאסטנים מותר לרחוץ בימי אבלו וכן יולדת בימי אבלה ואם יש לו חטטין בראשו או קשי ליה ערבוביתא דרישא מותר לחוף ראשו שלא כפירוש ר"ת · העבדים והשפחות אין עומדין עליהן בשורה ולא אומר עליהם לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא אומר לו המקום ימלא חסרונך ואם עבד כשר הוא מקבל עליו תנחומים · ואין קורין אבות אלא לשלשה ולא אמהות אלא לארבע:

פרק ג א **מי** שמתו מוטל עליו לקברו ואפילו אינו ממש לפניו ואפילו אין מוטל עליו לקברו כיון שהוא מתאבל עליו כגון אחותו הנשואה שבעלה חייב בקבורתה הוא הנקרא אונן ופטור מק"ש ותפלה ותפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואוכל בבית אחר אם אין לו בית אחר עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מסב ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו אומר המוציא ואינו מזמן ואם אחרים מברכים אינו עונה אמן ואינו רשאי להחמיר על עצמו: ב ואין דין אבילות נוהגת בשבת ולא ביום טוב חוץ מתשמיש המטה שאסור וי"א שאנינות נוהג ביו"ט מי שהיה אונן במוצאי שבת אוכל בלא הבדלה ואחר שיקבור מתו חייב להבדיל כך פסק רבינו מאיר ורבינו יהודה פסק שאינו מבדיל וכן הסכים א"א הרא"ש ז"ל כל זמן שהמת מוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי:ג מי שנתפס ביד עובדי כוכבים ומת בתוך התפיסה ואין מניחין אותו לקברו פסק רבינו יצחק שאין אבילות ואנינות חלה על הקרובים כי תמיד מצפים לישועת השם אולי יתנוהו לקבורה ואונן שנתפס בבית הסוהר מותר באכילת בשר ושתיית יין כיון שאין מוטל עליו לקברו מחמת שהוא אנוס: ד המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ותפלה ותפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם היו ב' משמרים אחד משמר ואחד קורא: ה אסור ללמוד בבית הקברות וכן להניח תפילין או לעשות אחד מכל מצות שהן חובת הגוף וכן להתעטף בציצית ודוקא בטלית שאינו מכוין בלבישתו אלא לקיים מצות ציצית אבל יש לו ציצית במלבושיו יכול ללבשן: ו מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע ואין אומרים בפני המת דברי תורה אפילו (בארבע) [חוץ לארבע] אמות ומילי דעלמא שרי: ז המוליך ס"ת או עצמות ממקום למקום לא יתנם בדסקיא ויניחם על החמור וירכב עליהם ואם היה מתירא מפני הלסטים או מפני הגנבים מותר ואם הפשילן לאחוריו על החמור מותר אף בס"ת ויש אוסרים בס"ת ומתירין בעצמות*: ח אסור לאדם שיראה את המת ולא ילונו לכל הפחות ארבע אמות · המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם: ט נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן בין שלפני המטה בין שלאחר המטה את שלמטה צורך בהן פטורים והשאר חייבין וכולן פטורים מן התפלה: י אין מוציאין את המת סמוך לזמן ק"ש אא"כ יכולין לקברו קודם ק"ש ואם התחילו אין מפסיקין· העם העוסקין בהספד המת בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר צדיק אתה ה' על כל הבא עלי יהי רצון שתגדור פרצותינו ופרצות עמך ישראל ברחמים: יא קברו את המת אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו· העומדים בשורה שורה הרואה את פני האבל פטורה והשאר חייבין. כל העוסקין בהספד פטורין מק"ש והחזנין הסופדין ביום ראשון פטורין מכאן ואילך חייבין: יב המוצא כלאים דאורייתא בבגדו פושטו ואפילו בשוק אבל כלאים דרבנן לא ואין מדקדקים במת ובכלאים בבית המדרש שאם לא היה יודע שיש מת בבית המדרש ולומד שם או שאינו יודע שהוא לבוש כלאים והוא יושב בבהמ"ד אין צריך להודיעו שיש שם מת או שהוא לבוש כלאים כדי שיצא: יג נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ותפילין לפרש"י אפילו הגיע הקטן לחינוך ולר"ת כשלא הגיע לחינוך · וחייבים בתפלה ובמזוזה וברכת המזון ואינן מוציאין אחרים ידי חובתן ונשים חייבות בקידוש היום דבר תורה · והקטן שלא הגיע לחינוך פטור מכולן: יד קי"ל דהרהור לאו כדבור דמי חוץ מבית המרחץ ובית הכסא דאסור להרהר שם בדברי תורה לפיכך אינו יוצא מידי ק"ש עד שיוציא בשפתיו · ומי שקרא ק"ש ובא לבהכ"נ ומצאן קורין קורא עמהן פסוק ראשון: טו כל ברכות שהן מדרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אם לאו א"צ לחזור ובדאורייתא צריך לחזור הלכך ספק קרא ק"ש חוזר וקורא וכן באמת ויציב הלכה כר' יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו והוא שיחדש בכל ברכה מעניינה או אם ספק לו אם התפלל או יחיד ולדעתא דרשות מתפלל נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן אבל בענין אחר אין להוסיף על השלש תפלות וצבור בכל ענין אין מוסיפין . ואם התפלל ושכח והתפלל אדעתא דחובה ונזכר אפי' באמצע ברכה פוסק ורב האי גאון כתב שיחיד מתפלל תפלת שבת נדבה שחרית מנחה ומוסף והריא"ף כתב שאין מתפלל תפלת מוסף נדבה והתיר בשאר תפלות:טז הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בכל ברכה וברכה מתפלל עמהן: יז מי שטעה בשבת והתחיל תפלה של חול גומר הברכה שהתחיל לא שנא שחרית ומנחה ומוסף בין ברכת אתה חונן בין שאר הברכות ואם התפלל י"ח ברכות במוסף וחדש בה מעט כגון שאמר ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום וקרבן מוסף יצא: יח אין היחיד אומר קדושה ולא מפסיק בתפלתו לאמרו עם הצבור וגם צריך כל אדם לשחות עם הצבור במודים הלכך הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים או לקדושה יתחיל ואם הוצרך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה יתחיל וישחה עם הצבור

שהצבור במודים ובלבד שיהא הוא באמצע ברכה ולא בתחלתה ובסופה או באבות ובמודים תחלה וסוף אבל בסוף ברכות אחרות לא ישחה ולענין קדושה אם יגיע לש"צ כשאומר נקדישך יאמר עמו מלה במלה. ואם היה מתפלל והצבור אומר קדושה או קדיש כתב רש"י שישתוק ויכוין למה שהצבור אומר והוי כעונה אמן ופסקו התוס' דהוי הפסק אם ישתוק דשומע כעונה. והיחיד אומר קדושה דיוצר אור וסדר קדושה: יט העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כוונתו קורעין גזר דינו: כ מודים דרבנן מודים אנחנו לך ה' אלהינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחייגו ותחננו ותקבצנו מארבע כנפות כל הארץ לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך בא"י אל ההודאות: כא דברי תורה אין מקבלין טומאה ובעלי קריין אע"פ שאין להם מים אינן מתפללין עד שירחצו ואיכא מאן דאמר דצריך רחיצה בט' קבין: כב המתפלל צריך להרחיק מן הצואה וממים הרעים וממי המשרה וממי רגלים ד' אמות המתפלל במקום שאין להסתפק בצואה וראה בתוך תפלתו צואה כנגדו מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו [ואם יש לפניו דבר המעכבו לילך שם יסתלק] לצדדיו ארבע אמות ואם הוא במקום שיש להסתפק בצואה תפלתו תועבה וחוזר ומתפלל: כג המתפלל ומים שותתין לו על ברכיו או על בגדיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואפי' יש בהן טופח על מנת להטפיח מותר להתפלל כנגדן ואם מעצמו בלא אונס שהה אפי' כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק· המתפלל ישהה כדי הילוך ארבע אמות קודם שישתין וכן המשתין ימתין קודם שיתפלל: כד היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל אם יכול להעמיד עצמו עד פרסה תפלתו תפלה ואם לאו תפלתו תועבה: כה המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו את נפשותיכם וכן מאן דשתי בקרנא דאומנא: כו מותר ליכנס בתפלין בראשו לבית הכסא עראי להשתין מים ולקבוע אסור: כז הנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו חולץ תפליו ברחוק ד' אמות וגוללן כמין ס"ת ואוחזן בבגדו בימינו כנגד לבו ולא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח ובלילה או סמוך לחשיכה שלא יניחם עוד בלילה עושה להם כיס טפח ומניחן בכלי שאינו כליין אפי' פחות מטפח וכשיוצא מבית הכסא [ביום] מרחיק ד' אמות ומניחן: כח לא יאחז תפלין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא יישן בהן בעודן בידו לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא יכנס בהן לבית הכסא עראי להשתין מעומד ואפי' תופס אותן בבגדיו ולגדולים לבית הכסא קבוע מותר וכשהן בראשו. מותר לישן בהם שינת עראי דלא חשיב היסח דעת אלא כשעומד בקלות ראש ושחוק: וסכין וקערה ומעות וככר וכיוצא בהן לא יאחוז בידו ויתפלל: כט אפילו הנפנה מגלה מלפניו טפחיים ומאחוריו טפח והאשה מאחריה [טפח] ומלפניה ולא כלום: ל הנושא משוי של ארבע קבין על ראשו והגיע זמן התפלה יניחנו על הקרקע ויתפלל פחות מיכן מפשילו לאחוריו ויתפלל וכן אם תפליו בראשו ומשוי ארבעה קבין על ראשו אם תפליו רוצצות פירוש דחוקות אסור ואם לאו מותר: לא המוליך זבל על ראשו ותפלין בראשו קושרן בזרועו במקום תפלין אבל לא יקשרם בידו ולא יסלקם לצדדין ואפי' מטפחת שלהן אסור להניח על הראש שיש בו תפלין שגנאי הוא אבל דבר שדרכו לשום על הראש כל היום כמו מצנפת וכובע וגלימא מותר להניח עליהן: לב הנכנס לסעודת קבע חולץ תפליו ומניחן על שלחנו עד זמן הברכה ומניחן: לג סודרא דאזמניה למיצר ביה תפלין וצר ביה תפלין אסור למיצר ביה זוזי צר ביה ולא אזמניה או אזמניה ולא צר ביה שרי דהזמנה לאו מלתא היא: לד אסור להניח תפלין תחת מרגלותיו במטה וכן בגדי המטה ובמראשותיו מותר להניחן בתיק שלהן בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואפי' אשתו עמו: לה שנים שהיו ישנים במטה אחת לא יחזירו פניהם ויקראו ק"ש אא"כ הפסיקו בטלית ביניהם ואשתו כגופו דמי וחוזר פניו וקורא בלא הפסקה כן פסק רי"ף ור' יהודה פסק דאשתו כאחר ובניו עד י"ב שנה ובנותיו עד י"א חוזר פניו וקורא בלא הפסקה אפי' הביאו שתי שערות ושנת י"ב לתינוק ושנת י"א לתינוקת אם הביאו ב' שערות וכן י"ב לתינוקת וי"ג לתינוק אפי' לא הביאו צריך הפסקת טלית: לו לבו רואה את הערוה אסור הלכך הישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו וכן הרוחץ בחמין צלולים ורוצה לשתות חוצץ בטליתו עד לבו (וקורא) ומברך: לז טפח מגולה באשתו ערוה ואסור לקרות ק"ש כנגדה אבל היא יושבת ערומה וקוצה לה חלתה ומברכת· שוק באשה ערוה וכן השער בנשואה ולא בבתולה וקול באשה ערוה ואסור לשמוע: לח אסור לתלות תפלין בין ברצועה בין בקציצה ובתיק מותר: לט מותר למשמש בבגדו בתפלתו להסיר הכינה העוקצתו ואם נפל טלית מעליו לא יתעטף בו דהוי הפסק. והמגהק ומפהק בתפלתו לרצונו ה"ז מגסי הרוח לאונסו מניח ידו על פיו כדי שלא יראה פתיחת פיו ולא יניח ידו על סנטרו כדרך גסי הרוח. והמתעטש בתפלתו מלמטה סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו. נזדמן לו רוק בתפלתו לאונסו מבליעו בכסותו ואם הוא אסטניס זורקו לאחוריו או לשמאלו אבל לפניו ולימינו אסור אבל לרוק מרצונו שלא לאונס אסור· המתפלל לא ירוק עד שישהה כדי הילוך ארבע אמות וכן הרוקק לא יתפלל עד שישהה שיעור ד' אמות: מ המתפלל לבדו ומגביה קולו ה"ז מקטני אמנה ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר ובצבור בכל ענין אסור: מא המתפלל ומתעטש ממתין עד שיכלה הריח ומתפלל בקש להתעטש הולך לאחוריו ארבע אמות ומתעטש וכשיכלה הריח אומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו ורמה ותולעה במיתתנו וחוזר למקום שפסק: מב בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא ובמבואות המטונפות הלכך אסור לת"ח לעמוד במקום הטנופת שאי אפשר לו בלא הרהור תורה: המהלך במקום הטנופת וקורא ק"ש פוסק וכשיעבור חוזר למקום שפסק ואפי' שהה כדי לגמור את כולה וכן בהלל ובמגילה ובתקיעות ובתפלה חוזר לראש כך פסק הרי"ף והתוס' פסקו דאף לתפלה (אפי') [אם] שהה בלא אונס חוזר למקום שפסק: מג מי שטליתו חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ובתפלה עד שיכסה לבו: מד שכח ונכנס לבית הכסא בתפליו מניח ידו עליהן ומכסן עד שיגמור עמוד ראשון: מה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכניס ידו דרך חור לבית הכסא אע"פ שאינו מריח ריח רע פסק ר"ח דאסור לקרות ק"ש ורי"ף פסק שמותר ויש מחלקין לומר כשהוא על בשרו מכוסה בבגדיו אסור אבל אם מכוסה בין קמטיו כגון בין אצילי ידיו מותר: וצואה כפי טבעת וכשיושב נראית עומד אינה נראית אסור לקרות ק"ש וכן אם היו ידיו מטונפות מבית הכסא אסור· צואה בין אצילי ידיו ואינו מריחה יש מתירין לקרות ק"ש: מו ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ארבע אמות מאחריו ממקום שיכלה הריח וקורא וכן לתפלה ומלפניו עד מלא עיניו. לא יקרא ק"ש כנגד צואת אדם בכל ענין צואת כלבים וחזירים שיש בהם עורות אפי' אין הריח בא אליו ולא כנגד לול של תרנגולים שיש בכן סרחון ושאר צואת בהמה וחיה מותר [לקרות] אצלם מיד בין לפניו בין לאחריו אם אין בהם ריח רע ואם יש בהם ריח במקום שכלה הריח אלא שצריך להרחיק מצואת חתול ונמיה ומצואת חמור הבא מן הדרך מכולם צריך להרחיק ארבע אמות וכן מנבלה מסרחת ארבע אמות ממקום שכלה הריח מלאחריו ולפניו עד מלא עיניו: היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא אפי' אם רואה אותה לפיכך צואה שלפני הפתח מותר לקרות בבית וכל זה אם אינו מריח אבל מריח אינו מועיל הפסקה וכן אם אין דבר מפסיק מרחיק מלפניו מלא עיניו אפי' בלילה אם היה במקום שיכול לראותה ביום צריך להרחיק אע"פ שאינו מריח צריך להרחיק ארבע אמות לאחריו ממקום שיכלה הריח נמי שמריח ולפניו כמלא עיניו: מז ריח רע שאין לו עיקר בדידיה לא ילמוד עד שיכלה הריח ובדחבריה אינו צריך להפסיק מללמוד ולק"ש אף בדחבריה מפסיק עד שיכלה הריח: מח צואה עוברת אסור לקרות ק"ש כנגדה ואפי' כנגד פי החזיר אפי' בא מהנהר: מט ספק צואה בבית מותר לקרות ק"ש באשפה אסור ספק מי רגלים אף באשפה מותר ודאי מי רגלים אסור אם יש בהם טופח על מנת להטפיח. וצואה אפי' יבשה כחרס ונפרכת ע"י זריקה אסור עד שאם גוללה היתה נפרכת: נ אסור לקרות ק"ש אם אחד מן האברים נוגע בערוה אבל אם רואה מותר ואפי' עקבו: לבו רואה את הערוה אסור: נא צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה: צואה בגומא מניח סנדלו על הגומא וקורא והוא שלא יגע סנדלו בצואה: נב עכו"ם ערום אסור לקרות קריאת שמע כנגדו לפיכך המל את הגר יכסה ערותו בשעת ברכה והמל את הקטן אין צריך לכסותה: נג מי רגלים בין אם הם בכלי בין על גבי קרקע לא יקרא כנגדם עד שיטיל לתוכן רביעית מים לשיעור מי רגלים של פעם אחד ואם הם יותר צריך להוסיף לפי השיעור: נד גרף של רעי ועביט של מי רגלים בין של חרס בין של עץ אסור לקרוא ק"ש כנגדו בין לפני המטה בין לאחר המטה אפי' ריקנין ואפי' אין בהן ריח ואפי' הטיל לתוכן רביעית מים ושל זכוכית מותר ומיהו אם הרחיק מהם מאחריו ארבע אמות ואין בהם ריח מותר אפי' בבית ויש מתירין בגרף של רעי שהיא לאחר המטה מיד שהמטה חוצצת וכגון שגבוה עשרה טפחים פחות מיכן לא ואם הוא תחת המטה מותר להשתין כשמון וכגון שהמטה אינה גבוהה שלשה טפחים והרי"ף אוסר: נה בית שיש בו ס"ת אסור לשמש מטתו עד שיוציאנו לבית אחר ואם אין לו בית אחר יעשה מחיצה גבוהה עשרה טפחים ובית שיש בו תפלין אסור לשמש עד שיניחם בכלי [תוך כלי] שאינו כליין כגון גלימא אקמטרא וכן כל כיוצא בזה וכן שאר ספרי קדש וחומשין ותפלין אף אם יש לו בית אחר יניחן בכלי [תוך כלי] שאינו כליין: נו צריך להרחיק מן הצואה וכיוצא בה לאחריו ארבע אמות ולפניו במלא עיניו בין לק"ש בין לתפלה: לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ישן ואפי' אין בו צואה ויקרא ק"ש ויתפלל וחדש שאין בו צואה בתוכו אסור כנגדו מותר: נז מותר להתפלל במרחץ חדש שלא רחצו בו עדיין ובישן אסור: בית החיצון של בית המרחץ מקום שעומדים בני אדם לבושין יש שם ק"ש ותפלה וכ"ש שאלת שלום ומניחין תפלין במקום שבני אדם עומדין ערומים ולבושים והוא בית האמצעי יש שם שאלת שלום ולא ק"ש ותפלה ואינו מניח תפלין ואינו חולץ בפנימי שכולן עומדים ערומים אין שם שאלת שלום וחולץ תפלין: אסור לאדם ליתן שלום לחבירו במרחץ· שרי ליה לאינים למימר מהימנותא בבית הכסא: והזמנה לבית הכסא לאו מלתא היא ומותר להתפלל בתוכה ויש פוסקין שאסור: נח זבין וזבות ונדות ויולדות חייבות בתפלה:

פרק ד

א זמן תפלת שחרית מעמוד השחר עד ארבע שעות ותיקין עם הנץ החמה ואי טעי וצלי בתר הכי עד שעה ששית שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה ושל מוספין כל היום: ב אע"ג דקי"ל תפלת ערבית רשות אנן הא קבעינא לה חובה ואין נבטלה בלא אונס הלכך טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ואם לא נזכר עד זמן המנחה כיון שעברו ב' זמנים של תפלות עבר יומו בטל קרבנו טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ודוקא שכח אבל אם הזיד לא ומיהו אם ירצה יתפלל נדבה ושכר תפלה דרחמי יהבי ליה טעה במוסף לא יתפלל ערבית שתים טעה. ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת וכן אם לא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים של מוצאי שבת ומבדיל בראשונה ולא בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ומתפלל פעם שלישית בלא הבדלה הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן אין מחזירין אותו טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה בר"ח או שהתפלל מנחה בשבת תפלת חול יש אומרים שלא יתפלל ערבית שתים ויש אומרים שצריך ולצאת מן הספק יתפלל ערבית השניה נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר: ג תפלת המנחה מאן דעביד כרבנן דאמרי עד הערב עביד והוא שיזהר שלא יתפלל לעולם ערבית קודם הערב ומאן דעביד כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה עביד ויזהר שלא יתפלל לעולם מנחה אחר פלג ויכול אז להתפלל ערבית: ד אסור לעבור כנגד המתפללין בתוך ארבע אמות: ה המתפלל כנגד רבו ואחורי רבו בתוך ארבע אמות והנותן שלום לרבו ואינו אומר שלום עליך רבי והחולק על ישיבתו והאומר משמו דבר שלא שמע מפיו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: ו רב היה מדליק הנר בע"ש ומקבל עליו השבת מפלג המנחה ולמעלה ומתפלל של שבת ואסור בעשיית מלאכה ואומר קדושה על הכוס מפלג המנחה ולמעלה ואם טעו הצבור ביום המעונן והתפללו של שבת בע"ש אין צריכים לחזור ולהתפלל ויחיד צריך ואלו ואלו מותרין בעשיית מלאכה ומי שהיה אנוס בשבת כגון שהיה צריך להחשיך על התחום מתפלל של מוצאי שבת בשבת מפלג המנחה ולמעלה ואומר הבדלה על הכוס ותוספת של שבת ויו"ט צריך שיעור קצת ולא מפלג המנחה ואין לאכול המצות בלילי הפסח עד שתחשך: ז תפלת הערב אין לה קבע דזמנה כל הלילה והיא רשות והאידנא נהגו העם לשוויה חובה: ח אין לפניו אלא שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל מנחה ואח"כ מוסף ואפי' יש שהות ביום להתפלל שתיהן לכך יש להזהר ביוה"כ שיתפללו מוסף קודם שבע שעות שהוא זמן מנחה גדולה ויש אומרים שאינו צריך אע"פ שעברו עליו שבע שעות יכול להקדים של מוסף אם ירצה לאחר של מנחה ואינו צריך להתפלל אותה עתה שלא אמרו להקדים של מנחה אלא כשהוא צריך עתה להתפלל גם מנחה: ט אסור לאחר תפלת השחר עד אחר ארבע שעות ותפלת מוסף עד אחר שבע שעות: י אסור לאדם להקדים תפלתו לתפלת הצבור כשהוא בצבור: יא אין הלכה כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל מוסף ומותר להתחיל סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה קודם שיתפלל ואסור להתחיל סעודה גדולה קודם שיתפלל אפי' סמוך למנחה גדולה: יב כשיכנס האדם לבית המדרש יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו הוא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי הקרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת: יג כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו וחותם ברוך אתה ה' שומע תפלה חוץ ממוצאי שבת ויו"ט שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת· וכן בימות הגשמים אין לאומרה שצריך לומר שאלה בברכת השנים. וקאמרי רבנן דהני מילי בשעת הדחק כגון במדבר וכיוצא בו וכשמגיע לביתו א"צ לחזור ולהתפלל אבל שלא בשעת הדחק אין מתפללין הביננו ואומר בה שלש ראשונות ושלש אחרונות· ש"צ שטעה בכל אחת מן הברכות אין מעלין אותו טעה בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מהם הוא ואם התחיל בה אין מעלין אותו: יד טעה ולא אמר ותן טל ומטר בברכת השנים אם נזכר קודם שומע תפלה אומר בשומע תפלה ואם נזכר אחר שומע תפלה חוזר לברכת השנים ואם אחר שסיים תפלתו נזכר חוזר לראש אפי' שאל טל: ואם התפלל בצבור יכוין את לבו וישמע מפי שליח צבור כל י"ח ברכות מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו וכן מי שטעה ולא הזכיר יעלה ויבא בראש חדש או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל בשבילו יכוין לשמוע מפי שליח צבור ויצא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אם הזכיר טל אין מחזירין אותו ואם לאו מחזירין אותו. הזכיר הגשם בקיץ (אין) מחזירין אותו: טו טעה ולא הבדיל בתפלתו אם יהיה לו כוס להבדיל עליו ואפילו למחר אין מחזירין אותו ואם לא יהיה לו כלל מחזירין אותו: טז טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה אם נזכר קודם שסיים תפלתו או אפי' אם סיים תפלתו ולא עקר רגליו והוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה ואם לאו חוזר לראש: יז כל אותן שאין מחזירין אותן כגון על הנסים בחנוכה ופורים ויעלה ויבא בלילי ראש חדש ועננו בתענית וכיוצא בהן כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה אחרת אינו חוזר ואם יחזור הוי ברכה לבטלה וי"א שאם ירצה יחזור ולא מסתבר: לא יעשה אדם תפלתו קבע שלא לאומרה בלשון תחנונים אלא אומרה בלשון תחנונים ולא תהיה דומה עליו כמשוי: יח המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה אף כשהוא מהלך ולא יאמר ג' ראשונות וג' אחרונות וזה נוסחה צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפלה וכשבא לביתו מתפלל י"ח: ההולך בדרך מתפלל תפלת הדרך מעומד אם דעתו לילך פרסה וכ"ש יותר אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך ואם לא אמרה תוך פרסה ראשונה יכול לאומרה אחר כך וזה נוסחה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותסמכנו לשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותחזירנו לביתנו לשלום ואומר אותו בלשון רבים ברוך אתה ה' שומע תפלה. וי"א שבתוך פרסה ראשונה יכול לאומרה אבל לאחר פרסה אינו אומרה ולא נהירא: אין להתפלל הביננו אלא בשעת הדחק כגון מהלך במדבר וכיוצא בו ואומר שלש ראשונות ושלש אחרונות ומתפלל מעומד וכשיגיע לביתו אינו חוזר ומתפלל: יט הרוכב בדרך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם ירד אפילו יש לו מי שיאחז בהמתו ואפילו שלא במקום סכנה ואינו צריך להחזיר פניו לירושלים: סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים: העומד בחוצה לארץ יכוין פניו כנגד ארץ ישראל בא"י יכוין פניו כנגד ירושלים והעומד בירושלים יכוין פניו כנגד בהמ"ק והעומד בבהמ"ק יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים היה עומד אחורי הפרוכת הופך פניו לפרוכת נמצא עומד במזרח הופך פניו למערב במערב הופך פניו למזרח בדרום הופך פניו לצפון בצפון הופך פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים לאביהם שבשמים ואנחנו מכוונים למזרח שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל: כ המשכים לצאת לדרך ואין לו פנאי לקרות שמע ולהתפלל מוטב שיתפלל קודם שילך כדי שיתפלל מעומד ובלבד שיעלה עמוד השחר אע"פ שלא יקרא ק"ש עד שיגיע זמנו ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה ממה שימתין להתפלל בדרך ויתפלל כשהוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה ורש"י ז"ל פסק קודם היום ולא נהירא: כא מתפלל תפלת מוסף ביחיד ויחיד אפילו במקום צבור וטוב שיתפלל במקום שלומד. מי שלא כוון לכל הפחות באבות צריך לחזור ולהתפלל: כב כמה ישהא בין

שלא

תפלה לתפלה י"א כדי שתתחונן דעתו עליו וי"א כדי שתתחולל דעתו עליו כדי הלוך ארבע אמות: כג טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו בשחרית מנחה ומוסף מחזירין אותו אבל שליח צבור שטעה שחרית אין מחזירין אותו מפני טורח צבור הואיל ותפלת מוסף לפניו במוסף ובמנחה מחזירין אותו:

פרק ה א אסור לאדם למלאות פיו שחוק בעוה"ז ובמקום גילה שם תהא רעדה וזמרה אסור בין בפומא בין במנא בין זמרן גברי ועניין נשי בין זמרן נשי ועניין גברי

ודוקא כגון עגיות אהבים ושירי עגבים אבל שירות ותשבחות להקדוש ברוך הוא מותר לאמרן בבית המשתאות השותה יין בחמשה מיני זמר מביא חמשה פורעניות לעולם ומותר לעשות עטרה לנשים בשמחתן ולאנשים אסור הקורא פסוק משיר השירים ועושהו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו מביא פורעניות לעולם: ב אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה כדי שלא יצטרך להרהר בה ולא מתוך שחוק ושיחה וקלות ראש ודברים בטלים אלא מתוך שמחה ואל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך שמחה ודברי תורה ואין שכינה שורה אלא מתוך שמחה לכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי לעמוד ממנו ולהתפלל: ג המתפלל צריך שיכוין את לבו ויראה עצמו כאילו שכינה כנגדו ויתן עיניו למטה ולבו למעלה רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה וכשהיה מתפלל בינו לבינו היה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני כריעות והשתחואות ובלבד שלא ישחה בסוף הברכות רק באבות ובמודים על כן יש נוהגים בר"ה ויוה"כ כשמתפללין זכרנו ובכן שוחין וכשמגיעים לסוף ברכה זוקפים שאין לשחות בסוף ברכה רק באבות ובמודים: ד אסור להתפלל יותר מג' פעמים ביום שחרית ומנחה וערבית: והמתפלל יחזיר פניו לירושלים ולא ישמיע קולו בתפלתו: ויתפלל ואחר כך ישאל צרכיו ואין אומר שום דבר אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לתפלה ואחר התפלה מאריך כל מה שירצה ולא ישאל צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ויסדר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל: ה מצוה לומר פסוקי דזמרה בכל יום בנעימה בבית הכנסת ואסור לדבר משיתחיל ברוך שאמר עד שיסיים י"ח ברכות: ו הנכנס לבהכ"נ ואם יאמר כל הזמירות לא יוכל להתפלל עם הצבור אומר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד בלבד וחותם בישתבח כדי שיתפלל עם הצבור: הנכנס בשעה שש"צ מתחיל יוצר אור ואין לו שהות לומר אפילו תהלה לדוד יקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ושלאחריהם לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור: ז בתפלות של פרקים כגון מלי' יום ולהלן צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל: ח המתפלל צריך שיכוין לבו ויחתוך בשפתיו ולא ישמיע קולו בתפלתו ושכור אסור להתפלל: הרואה דבר שאינו הגון בחבירו אפי' אינו דבר תורה צריך להוכיחו: מי שחושדין אותו בדבר שאין בו צריך המתחשד להודיעו שאינו בו והחושד חבירו בדבר שאינו בו צריך לפייסו: אסור לישב בתוך ד"א של תפלה בין מלפניו בין מצדדין ואם עוסק בק"ש וברכותיה וכיוצא בהן שפיר דמי: ט שתוי והוא שיכול לדבר בפני המלך אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה אבל שכור שאינו יכול לדבר בפני המלך אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ושכור מברך בהמ"ז: י היושב בתענית חלום בשבת קורעין לו גזר דינו של ע' שנה ואומר עננו באלהי נצור ויושב תענית על תעניתו על שבטל עונג שבת. ר"ח שחל להיות בתענית ש"צ אומר עננו במוסף בעבודה וי"א שאומר ברכה הי' בפ"ע: יא המתפלל ישהה שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת אחר תפלה: יב ואפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל מלכי אומות העולם פוסק וישיב מפני הסכנה ואם אפשר לו לקצר או לנטות מן הדרך יטה או יקצר. המתפלל בסרטיא ופלטיא ה"ז מעביר לצדדים מפני החמור או מפני הקרון ובלבד שלא יפסיק תפלתו: יג המתפלל אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אבל עקרב כרוך עליו או נחש מרתיע כנגדו או שראה שוורים פוסק ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לראש הברכה שפסק בה פסק בג' אחרונות חוזר לעבודה: יד מזכירין גבורות גשמים בתחה"מ ושואלין הגשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת ומבדיל גם על הכוס וכן אם הבדיל על הכוס צריך שיבדיל גם בתפלה ואם לא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ודיו שכח להבדיל *על הכוס ואכל קודם שהבדיל על הכוס חוזר לראש ומתפלל שנית ומבדיל גם על הכוס. ובי"ט שחל להיות אחר שבת אומר ותודיענו: טו האומר יברכוך טובים הרי זה מדרך המינים פי' טובים שבעים מלשון ונהיה טובים: טז האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך משתקין אותו אסור להוסיף בשבח הקב"ה על מה שתקנו כגון הגדול והגבור והנורא העזוז והיראוי וכיוצא בהן וביני לבין עצמו בתחנונים מותר והאומר מודים מודים או שמע שמע משתקין אותו לרש"י כשכופל הפסוק כולו ולרי"ף כשאומר מלה מלה וכופלה לכך צריך ליזהר משניהם אבל ה' הוא האלהים מותר לכופלו: יז ש"ץ לא יענה אמן אחר הכהנים העולים לדוכן מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם בטוח הוא שאם ישא את כפיו יחזור לתפלתו רשאי ואין לש"צ להפסיק ולקרות הכהנים שיעלו לדוכן אבל אחר יקרא להם: יח העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה וחוזר לתחלת הברכה שטעה בה ואם טעה אחרי קדושה ביוצר אור יתחיל ממקום שפסק זה ולא יחזור לראש יוצר: יט העובר לפני התיבה צריך לסרב ולא יסרב יותר מדאי כיצד יעשה פעם ראשונה מסרב ושניה מהבהב פי' מכין עצמו לירד שלישית פושט רגליו ויורד: כ טעה בג' ראשונות חוזר לראש באחרונות חוזר לעבודה באמצעיות לרשב"ם חוזר לאותה ברכה שטעה בה ואומר משם והולך על הסדר הלכך אם שכח ש"צ עננו לא יחזור ואם שכח המלך המשפט יחזור להשיבה שופטינו וכן עיקר. ופירש"י שאם דילג ברכה אחת אומרה במקום שנזכר הלכך אם טעה ש"צ ולא אמר עננו אומרה במקום שנזכר וכן מי שלא אמר המלך המשפט אומרו במקום שנזכר ולא נהירא: כא לא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות וג' אחרונות בצרכי צבור מותר לכך נהגו לומר זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים: כב אלו ברכות שוחה בהם באבות ובמודים תחלה וסוף וצריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ועד שיראה איסר המונח כנגד לבו בקרקע ואם אינו בריא ואינו יכול לכרוע כראוי כיון שנענע ראשו וניער עצמו יצא הכל שוחין עם שליח צבור בתחילת מודים והכורע בהודאה של הלל וברכת המזון ה"ז מגונה: כג אחר שיסיים אדם תפלתו יפסיע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת ונותן שלום לשמאלו ואח"כ לימינו ועומד שם עד שיגיע ש"ץ לקדושה וחוזר למקומו: כד המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו: לעולם ימוד אדם עצמו קודם שיתפלל אם יכול לכוין באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל. ויתפלל בבית שיש בו חלונות:

פרק ו א ביצד מברכין על כל פירות האילן מברכין בפה"ע חוץ מן היין שמברכין עליו בפה"ג על פירות הארץ ועל הירקות אומר בפה"א חוץ מעל הפת שמברך המוציא:

נטע רבעי אינה נוהג בחו"ל וכרם רבעי נוהג וצריך לפדות הענבים על שוה פרוטה ושוחקה ומטילה לנהר: כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל וכאילו גזל אביו ואמו: ב השותה שמן זית אינו מברך כלל מפני שהוא מזיק ואם אכלו ע"י פת נפטר בברכת הפת ואם חושש בגרונו ושותהו לרפואה ע"י אנגרון מברך עליו בפה"ע: ג קמחא דחיטי ודשערי אפילו אינו נטחן דק דק ואפילו קמח של קליות קרא חייא וקורא הגדל סביב הדקל ולולבי גפנים ושקדים רכים הנאכלין בקליפתן החיצונה מברך עליהן שהכ"ב: שקדים המרים הקטנים בפה"ע הגדולים ולא כלום ואם ממתקן ע"י תיקון מברך בפה"ע מיני נצפה על העלים ועל התמרות בפה"א על האביונות ועל הקפריסין בפה"ע. נצף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל קפריסין ובא"י שניהם אסורין: ד קליפי רמונים והנץ שלהם קליפי אגוזים והנץ שלהם והגרעינין של כל פרי חייבים בערלה: על כל גרעיני פירות אומר בפה"ע ובלבד שיהיו (מהם) ראוים לאכילה: ה ואין מברכין בפה"ע על הבוסר עד שיהיה כפול לבן וקודם לכן בפה"א ואם הוא מסופק מתי הוא כפול הלבן מברך בפה"א ועל החרובין משישרשו וזיתים משיגלו ושאר האילנות משיוציאו פרי אומר עליהן בפה"ע: ו פלפלים וזנגבילא יבש וגרופלים וכיוצא בהם אין מברכים עליהם ועל האגוז שקורין מושקא בפה"ע ועל הקנה שקורין קנילא בפה"א וכן כל שהוא ידוע שהוא פרי העץ ברכתו בפה"ע שאינו פרי העץ בפה"א ושאינו עיקר הפרי אע"פ שהוא פרי העץ בפה"א ושאינו ידוע שהכ"ב על הסוקר בפה"ע פלפלי רטיבתא בפה"ע זנגבילא רטיבתא בפה"א: ז כל דבר שעיקרו מה' מינין כגון חביץ קדרה ודייסא אפילו רובו ממין אחר מברך עליו תחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ותבשיל שנותנין קמח להקפותו ולדבקו לא הוי עיקר: ח הכוסס את האורז מברך עליו בפה"א האופה אורז ודוחן או שבשלו מברך במ"מ ולבסוף בנ"ר וחסרונן על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים ואם נתערב במין אחר והרוב מן המין האחר אומר שהכ"ב וכן העושה פת או תבשיל ממיני קטניות מברך שהכ"ב וריא"ף משוה דין דוחן לדין קטניות: ט הכוסס את החטה או שלקינהו ואכלינהו בעינייהו אומר בפה"א ולפי שיש ספק בברכה אחרונה אם יברך בנ"ר או ברכה אחת מעין ג' נכון להחמיר שלא לאכול קליות או חטים בעינייהו שלוקות אלא תוך הסעודה: י לחם שנתבשל באילפס אם הפרוסות גדולות כזית מברך המוציא וג' ברכות ואם לאו מברך במ"מ וברכה אחת מעין ג' ואפילו אם יש בהם תואר לחם ואם אינו מבושל והוא מחובר ע"י דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך המוציא וג' ברכות אף אם אין בהם תואר לחם ואם אין בהם כזית אם יש בהם תואר לחם מברך המוציא וג' ברכות ואם לאו במ"מ וברכה אחת מעין ג' ואם אינו מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אע"פ שאין בפרוסות כזית ואין בהן תואר לחם מברך המוציא וג' ברכות: יא כובא דארעא והיא בלילתה רכה ואופין אותה בגומא שבכירה חייב בחלה אם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות ואם לאו מברך במ"מ ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח טריתא פטורה מן החלה והוא שאופין אותו על הכירה והוא מתבשל ואין תורת לחם עליו וכן לחם שאופים אותו בשפוד ומשין אותו בשמן ולחם העשוי לכותח ועשוי כלימודין כל אלו פטורין מן החלה ואם עשוי כעבין חייבין בחלה: יב על דבש שזב מתמרים מברכין בפה"ע ואם נתן בו מים שהכ"ב וי"א שלעולם מברכין עליו שהכ"ב: על שכר תמרים ושכר שעורים שהכ"ב ותמרי דעבדינהו טרימא פי' מרוסקים מעט מברכין עליהן בפה"ע: יג על שתיתא עבה דלאכילה במ"מ ועל רכה דלשתיה שהכ"ב: יד על הפת אומר המוציא"ה ולא יאמר מוציא אע"ג דעל היין אומר בפה"ג ולא אמרינן הבורא: טו כל ירק ופרי ומיני קטנית שטובים חיים ומבושלים ברכתן שוה לאחר בשולם כקודם בשולם וקרא וסלקא וכרתי שטובים מבושלים יותר מחיים האוכלן חיים מברך שהכ"ב מבושלים בפה"א ודברים שיותר טובים חיים ממבושלים כגון תומי וכרתי וכיוצא בהן האוכלן חיים בפה"א מבושלין שהכ"ב אפי' שערבין לו מבושלים יותר מחיים: אגוז המטוגן בדבש ברכתו בפה"ע: טז ברכה ראשונה אין לה שיעור אפילו לא אכל אלא כל שהוא מברך ואחרונה יש לה שיעור ושיעורה על ז' המינים בכזית וכן על הפת ואוכל בריה כמו זית א' או גרגיר א' משמע בירושלמי דמברך אפילו אין בו שיעור והתוספות מסתפקים בזה לכך ירא שמים לא יאכל פחות מן השיעור להסתלק מן הספק וגם יש להסתפק על ברכת בנ"ר אם צריכה שיעור והאוכל משבעת המינין פחות מכשיעור לדעת התוס' מברך בנ"ר לא"ת הרא"ש ז"ל אינו מברך בנ"ר: יז תבשיל שמשימין בו קמח כדי לדבקו ברכתו בפה"א: יח מי שלק של ירקות ושל שבת וכן אם שלק פירות מברך על מי השלק ומי הפירות כמו על הפירות ועל הירקות עצמן: יט הבוצע לא יפריד פרוסה מן הפת עד לאחר הברכה וצריך לחתוך מעט מן הלחם קודם ברכה בענין שאם יאחז בפרוסה יעלה הככר עמו ואם יחתוך יותר מזה חשוב כפרוסה ואם לא יחתוך כלל עד לאחר הברכה הוי החתך הפסק בין הברכה לאכילה: כ מי שהיו לפניו פירות ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לברך פעם אחרת על הפירות כשיאכל ויאמר קודם שיברך בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה ואם לא אמר אלא ברוך אתה ה' יסיים למדני חקיך: כא היו לפניו פתיתין גדולים ואפילו מפת נקיה ושלימה קטנה מברך על השלימה ואפילו היא פת הדראה כיון שהכל מין חטין היו [שניהם] שלימין או פתיתין מברך על הנקיה: חתיכה של חטין אפילו קטנה קודמת לשעורים אפילו שלימה. פת שעורים ופת כוסמין מברך על שעורים פת טמאה ופת טהורה וכן ממין אחד מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה שירצה יברך וכן הדין בפת בגס (ופת ישראל) למי שאוכל פתם נקיה ופת ישראל קיבר על איזה שירצה יברך. פרוסה של חטים ושלימה של שעורים לצאת ידי שמים מניח את הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן: כב דיבר בין ברכת המוציא לאכילה מענין הסעודה כמו הביאו מלח וליפתן או גביל לתורי לא הוי הפסק וכן השוחט חיה ועוף ודיבר ביניהם מענין השחיטה כגון הביאו אחרים לשחוט לא הוי הפסק אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן ואם הלחם טוב ואינו צריך מלח וליפתן רשאי: כג בירך על פירות האילן בפה"א יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כלם שאמר שהכל נהיה בדברו ואפילו על הפת יצא: כלל מה שנקרא פרי העץ כל דבר שמוציא עליו מענפיו ואין צריך לזורעו בכל שנה הוא פרי העץ מוציא עליו מעיקרו וצריך לזורעו בכל שנה פרי הארץ הוא וחומץ מזוג או ששותהו לרפואה עם המרק מברך עליו שהכל נהיה בדברו אבל בפיגיה מזיק ואינו מברך עליו כלום אמר על הפת בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא יצא ידי ברכת המוציא ואם אמר כן אחר אכילה יצא ידי חובת ברכת הזן. רב האי פסק דכל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה ור"י נסתפק בזה הלכך אם הזכיר בה שם ולא מלכות לא יחזור ויברך וברכה מעין ז' שאומר ש"צ בליל שבת מה שאומר בה האל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות וברכה ראשונה של י"ח כיון שיש בה האל הגדול הגבור והנורא חשוב מלכות: כד על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה וחיה ועוף ודגים אומר שהכ"ב וכן על הפת שעיפשה ועל יין שהקרים ועל התבשיל שעברה צורתו ועל חלב וגבינה וביצים ועל המלח והזומית וכמהין ופטריות וחומץ ותמרים שאינם מבושלים באילן ותגב: כה היו לפניו שני מינים ואין בהם מז' המינין כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב ופוטר את האחר ואם יש בהם ממין ז' כגון תפוח ותאנה מברך על מין שבעה אף אם האחר הוא חביב לו ואם אין ברכותיהן שוות כגון צנון וזית מברך על איזה מהם שירצה ואפי' אם האחר חביב עליו טפי ואם יש לפניו ברכת בפה"ע ושהכל בפה"ע קודם. בפה"א ובפה"ע על איזה שירצה יברך קודם: כל המוקדם בפסוק עד רימון מוקדם לברכה חטה קודמת לשעורה זיתים קודמים לשעורה מפני שהוא סמוך לארץ בתרא ותמרים קודמים לגפן מפני שהם שני לארץ תניינא דקרא. אבל חטה קודם לזית וכן שעורה קודם לדבש. הא דחטה ושעורה קודמים בשעשה תבשיל או בפת אבל הכוסס את החטה שמברך בפה"א בפה"ע קודם: כו פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין: דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה כגון בשר ודגים וירק ודייסא שרגילים לקבוע הסעודה עליהן ולאכלן עם הפת אפי' אוכלן בלא פת אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שהפת היא פוטרתן וכן כל המשקים שאדם שותה תוך הסעודה חוץ מן היין שקובע ברכה לעצמו וטעון ברכה לפניו: דברים הבאים שלא מחמת הסעודה כגון מיני פירות והביאן קודם שמשך ידו מן הפת טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם ואם הביא אחד מאלו המינין לאחר שמשך ידו מן הפת קודם בהמ"ז טעון ברכה לפניו ולאחריו ויש דעות אחרות ואינן עיקר: כז כתב בה"ג שא"צ לברך אחר כוס של בהמ"ז ברכה אחרונה ולא נהירא: כח האוכל בתחלת סעודתו פת ופירות אין לו לברך עליהן אפי' אם אוכל מהם מעט תחלה בלא פת דהשתא הוי ליה לדידיה באים מחמת הסעודה ואם אכל מהם בסוף סעודתו בלא פת יש להסתפק אם יברך עליהן אם לאו ולהוציא עצמו מן הספק יאכל מהם קודם נטילה בלא פת ויברך עליהן: כט כתב בה"ג שיש לברך על המים בתוך הסעודה אם אין לו יין לפוטרו ולא נהירא ויש שפוסקים שיש לברך על המים בתוך הסעודה על כל פעם ולא נהירא והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם שיטול ידיו במקום סעודתו ויברך על המים על דעת לשתות תוך הסעודה: ל פת הבאה בכיסנין מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ובהמ"ז ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך במ"מ ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעים סעודתן עליו מברך בהמ"ז: הוא קובע סעודתו על דבר מועט ואחרים אינם קובעין סעודתן אינו מברך המוציא ושלש ברכות דבתר רובא אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם. לחמניות ניבלי"ש בלע"ז שבלילתן עבה מברך המוציא וג' ברכות ושבלילתן רכה מברך במ"מ וברכה מעין שלש ואם קובע סעודתו עליהן מברך המוציא וג' ברכות: לא נטל ידיו לבהמ"ז או שאמר הב לן ונבריך אסור לאכול ולשתות עד שיברך על מה שרוצה לאכול ולשתות. וא"צ לברך בהמ"ז קודם והסומך על שלחן אחרים אפי' אמר הב לן ונבריך לא הוי סלוק עד שיאמר בעל הבית הב לן ונבריך אין נסלק המפה והלחם עד לאחר בהמ"ז ותיכף לנטילה ברכה: לב ברכת הפת פוטרת הפרפרת פי' פת הנגומה בקערה ואין ברכת הפרפרת פוטרת את הפת בירך על הפרפרת שלפני המוציא פטר את הפרפרת שאכל לאחר הסעודה קודם בהמ"ז: בירך על היין שלפני המוציא פטר את היין שלאחר הסעודה קודם בהמ"ז אבל מה ששותה אחר בהמ"ז צריך לברך עליו ודוקא בימים שדרך האדם לישב ולשתות אחר סעודתו כגון שבתות ויו"ט ויום הקזה וכיוצא בהם. ומיהו במקום שיש יין מצוי ודרך כל אדם לקבוע בכל פעם או אפי' אין דרך כל אדם לקבוע אם דעתו לשתות גם לאחר המזון ובירך תחלה אדעתא דהכי א"צ לחזור ולברך וכן אפי' בשבת ויו"ט אם אין דעתו לשתות אחר המזון ונמלך ושתה צריך לחזור ולברך: יין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין שלאחר הסעודה היכא שלא היה לו יין לפני המזון ויין שלפני הסעודה כגון קידש או הבדיל על היין קודם סעודתו פוטר היין שבתוך המזון: לג ברכת היין והפת בין ראשונה ובין אחרונה אין אחד מוציא חבירו אפילו אם ענה אמן אא"כ הסבו לאכול ולשתות ואז פוטר הברכה הראשונה של פת ויין והאחרונה של יין אם הם שנים וברכה אחרונה של פת אם הם ג' ושאר כל הדברים לא בעו הסבה בכל ענין אחד מברך לכולן ובני ביתו של אדם לא בעו הסבה שהן נגררין אחריו ואפי' בשאר בני אדם אם קבעו מקום לאכילתן שאמרו נאכל ונשתה כאן לא בעי הסבה והאידנא ישיבה דידן הוי כהסבה דידהו: לד חבורה שבאו

להם יין בתוך המזון כ"א מברך לעצמו לפי שאין יכולין לענות אמן שאין משיחים בסעודה מפני הסכנה: והמתעטש בסעודה אסור לומר לו אסותא: בא להם יין אחר המזון אחד מברך לכולן: לה מברכין על המוגמר משתעלה תמרתו ועל כל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים חוץ מטל המוסק שמברכין עליו בורא מיני בשמים: והרמ"ה אוסר לאכול מוסק מפני חשש דם וה"ר יונה מתיר: לו על שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב: שמן שמערבים עמו הרבה מיני עצי בשמים לפטמו אומר עליו בורא עצי בשמים כל זמן שהבשמים בתוכו הוציאן משם מברך בורא מיני בשמים ואם ערב בו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים: וסימלק וחילפי דימא וסיגלי אומר עליהם בורא עצי בשמים: וכן כרכום דגנוניתא אבל דדברא בורא עשבי בשמים: לז המריח באתרוג אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות ועל הוורד ומי וורד והלבונה ואספסי אומר בורא עצי בשמים: לח היוצא בניסן ורואה אילנות שהוציאו פרחים אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ונאות להתנאות בהם בני אדם: לט מי שהביאו לפניו שמן והדס מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן: הביאו לפניו שמן ויין אוחז היין בימינו והשמן בשמאלו ומברך על היין תחלה ואח"כ על השמן וטח בראש השמש אם אין השמש ת"ח: מ ת"ח לא יצא כשהוא מבושם דוקא בבגדיו אבל אם גופו מבושם מותר: ואל יצא יחידי בלילה אם אין [לו] זמן קבוע ללמוד ואל יצא במנעלים המטולאים טלאי ע"ג טלאי ובפנתא ובימות החמה: אל יספר עם אשה בשוק אפי' אשתו או בתו או אחותו ואל יכנס באחרונה לבהמ"ד ואל יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה: מא מי שהביאו לפניו מליח ופת אם המליח עיקר כגון באוכלי פירות גנוסר מברך על המליח ופוטר את הפת ואם הפת עיקר מברך על הפת ופוטר את המליח זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: מב כל שהוא מה' המינין שהן חטים ושעורים וכוסמין ושבולת שועל ושיפון בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ברכה א' מעין ג' וזה נוסחה בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך והעלנו בה ושמחנו בתוכה כי אתה טוב ומטיב לכל בא"י על הארץ ועל המחיה · וכל שהוא מה' מיני פרי העץ שהן גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה מברך בפה"ע ולבסוף בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ וחותם על הארץ ועל הפירות · ועל היין בא"י אמ"ה על הגפן ועל פרי הגפן וחותם על הארץ ועל פרי הגפן: בר"ח וביו"ט אומר סמוך לחתימה וזכרנו לטובה ביום פלוני זה כי אתה טוב ומטיב לכל וכו' ובשבתות אומר נחמנו ה' אלהינו ביום המנוח הזה כי אתה טוב ומטיב לכל: מי שאכל מיני מזונות ושתה יין ואכל מז' מינים כולל כולן בברכה אחת ואומר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וחותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ואם אכל מז' מינין ותפוחים א"צ לברך בנ"ר על התפוחים שגם הם פרי העץ הם וברכה מעין ג' פוטרתן אבל אכל בשר עמהם או שתה יין ואכל עמו תפוחים ובשר צריך לברך גם על הבשר והתפוחים: מג על הביצים ועל הבשר ועל הירקות ועל המים מברך לאחריהם בנ"ר וכן השותה מים לצמאו אבל אי חנקיה אומצא והוצרך לשתות מים אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו ושאר משקין אפי' חנקיה אומצא מברך לפניהם ולאחריהם:

פרק ז

א **שלשה** שאכלו כאחד חייבין לזמן אפי' לא בירכו המוציא ביחד אלא א"כ נקבעו לאכילה ביחד דלא כראב"ד שפי' דוקא שנקבעו יחד להמוציא: השמש שאכל כזית מזמנין עליו אבל פחות מכזית והנכרי אין מזמנין עליהן: ב אכל טבל וכיוצא בהן מכל דבר איסור אין מזמנין עליו אבל מברך לעצמו דלא כהרמב"ם שכתב שאינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף: ג' שאכלו ביחד וא' נזהר מפת פלטר והאחרים אינם נזהרין מצטרפין לזימון ואם מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין לזימון: העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך: ג מצוה לחזר אחר זימון הלכך השמש המשמש לשנים אוכל עמהם בלא רשות אבל לא המשמש לג' ואין מזמנין על הפירות: ד נשים מזמנין לעצמן וחייבות בכך ועבדים מזמנין לעצמן ואין נשים ועבדים מצטרפין ותימה שלא נהגו הנשים עכשיו לזמן: ה שלשה שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק אם קורים לו ועונה מזמנין עליו וצריך להודיעו כדי שיכוין לברכה אבל עשרה אין מצטרפין להזכיר השם עד שיהיו כולם במקום אחד: ו שנים שאכלו כאחד מצוה לחלק בברכה אחרונה ולא בראשונה בד"א כששניהם סופרים אבל אחד מהם סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא והוא שיבין לשון הקדש אלא שאינו יודע הברכה על כן נשים אינן יוצאות בזימון שלנו: ז שלשה שאכלו כאחד וסיימו השנים סעודתן עד שלא סיים השלישי מפסיק סעודתו עד שיזמנו עד הזן וחוזר לסעודתו ושנים אין מפסיקין לאחד ואם ירצו יכולין להפסיק לאחד: ח שלשה שאכלו כאחד אפי' אין בהם אחד שיהיה גדול מחבירו מוטב שיזמנו ויברך אחד לכולן ממה שיתחלקו: ט מי שבא ומצא שמברכים בהמ"ז מהיכן שאומרים ברוך (אתה) עונה אמן שאומרים נברך עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם הם עשרה אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד: י העונה אמן אחר ברכותיו בסוף כל ברכה וברכה ה"ז מגונה ואין לענות אחר ברכה אחרונה של אכילת פירות אבל בסוף הברכות כגון אחר ישתבח ויהללוך בהלל וברכות י"ח בסופן וגאל ישראל ה"ז משובח: יא בעה"ב בוצע ואורח מברך כדי שיברך לבעה"ב ואפי' אם בעה"ב גדול מן האורח ואם רוצה לוותר על ברכתו יכול לברך בעצמו · וזה נוסחה יהי רצון שלא יבוש בעה"ב הזה בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו ולא יזדקק לפניו שום חטא ועון מעתה ועד עולם: יב יחיד המפסיק לשנים ימתין לאכול עד שיגמרו ברכת הזן וכן אם הוצרך אחד לצאת לא יצא עד שיגמרו הזן וחוזר המפסיק לסעודתו ולאחר שיגמור סעודתו כשמברך חוזר לתחלת הזן ויש אומרים דהמפסיק לשנים צריך נט"י והמוציא קודם שיאכל כשיחזור לסעודתו ואינו נראה לאדוני אבי הרא"ש ז"ל: שלשה וארבעה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע בהמ"ז כולה וכל אחד יודע ברכה אחת חייבים בזימון וכל אחד אומר מה שיודע: והמברך שאומר נברך (אלהינו) שאכלנו משלו כשמסיימין חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו: יג המברך בהמ"ז בבית האבל כשיגיע להטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות הוא יגדור פרצה זו מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך וכו': יד הפוגע בגדול הימנו בדרך א"צ לכבדו עד שיגיעו לפתח הראוי למזוזה ואם יצאו מתחלה ביחד צריך לכבדו וכן אין מכבדים בגשרים ולא בידים מזוהמות לאחר שרחץ הגדול המברך בהמ"ז: טו אין המסובים רשאים לאכול ולשתות עד שישמעו המברך ואם כל אחד כוסו וככרו לפניו רשאים ובלבד שלא יהיה כוסם פגומים ובשבת צריך שיהיה לכל אחד מהם לחם משנה ואין המברך צריך לשפוך מכוסו לכוס כל אחד אם לא שהיו פגומים ואז לא ישתו עד שישתה המברך: טז שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין זה לזה בקערה והבוצע פושט ידיו לאכול תחלה ואם ירצה לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה רשאי ובולע ממקום האפוי יותר ולא יבלע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים: יז מצוה להאריך באמן ולא יותר מדאי ואין עונין אמן קטופה שאינו חותך האותיות או חטופה פי' לקרות האל"ף בחטף קמ"ץ או יתומה והוא העונה אמן ואינו יודע על איזו ברכה ויברך הברכות במתון ובכוונה: יח שנים שאכלו ובא השלישי ואכל עמהם קודם שאמר סב ונברך מצטרף עמהם אחר כך אינו מצטרף: יט מצוה בגדול לברך אפילו בא בסוף הסעודה וכן כהן קודם לכל אם הוא ת"ח ואם הוא ע"ה אסור לת"ח להניחו לברך לפניו: כ כותי אין מזמנין עליו בזמה"ז ע"ה מזמנין עליו אע"ג דקיי"ל דהמשחרר עבדו עובר בעשה כדי להשלים לי"ד להתפלל מצוה לשחררו לפי שעשה [דרבים] דרבנן דוחה עשה דיחיד דאורייתא לפיכך הקובר מתו בי"ט האחרון של חג אינו נוהג אבילות בו ביום דעשה דרבים שמחת רגל דוחה עשה דאבילות דיחיד אפי' הוא מן התורה וכ"ש דאבלות דרבנן הוא אליבא דהלכתא ודלא כה"ג שכתב שנוהג: קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו פר"ח והוא שנכנס בי"ג ולא הביא ב' שערות וריא"ף כתב אפי' בן ט' ובן י' ויש נוהגים ליתן חומש ביד קטן ולצרפו לעשרה וא"א הרא"ש ז"ל כתב המחזור שבכולן שאין עושין קטן לירוף לעשרה לברכת המזון ולתפלה ולג' עד שיביא ב' שערות ואפי' אם אוחז ס"ת או חומש בידו: כא שבעה שאכלו דגן ושלשה שאכלו ירק מצטרפים לומר נברך אלהינו ואפילו לא שתו אלא כוס אחד של יין וכן ב' שאכלו פת ואחד ירק וריא"ף כתב דלג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן ולא מסתבר [אלא] להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ואפילו לא עשאו פת אלא כגון דייסא ומוציא אפילו מי שאכל כדי שביעה מיהו אם כולן יודעין לברך מצוה שיברך מי שאכל כדי שביעה אבל אכל עלה של ירק או אפי' פירות מן שבעת המינים או שתה אינו מוציא אחרים ידי חובתן: כב סדר ברכת המזון כך הוא ברכה ראשונה היא ברכת הזן מרע"ה תקנה וב' ברכת הארץ יהושע תקנה כשנכנסו לארץ אם לא אמר בה ארץ חמדה טובה ורחבה לא יצא ידי חובתו וכן אם לא אמר ברית ותורה וצריך להקדים ברית לתורה וצריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף. ג' בונה ירושלים דוד ושלמה תיקנוה וצריך שיזכור בה מלכות בית דוד ואין לומר בה אבינו מלכנו רעינו אלא אבינו רועינו ואין לומר בה בשבת ומלכות (עם) הקם אלא ומלכות בית דוד הקם וחותם בא"י בונה ירושלים ולא יחתום נ"כ מושיע ישראל שאין חותמים בשתים: בשבת מתחיל בנחמה ואומר נחמנו ה' אלהינו בציון עירך ומזכיר בה קדושת היום וחותם בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים ולא יחתום מנחם עמו בבנין ירושלים שאין חותמין בשתים אבל ציון וירושלים חדא היא · ורש"י כתב שיכול להתחיל בשבת כמו בחול רק שיזכיר של שבת באמצע ואומר גם בשבת רועינו זונינו פרנסנו כמו בחול · ד' הטוב והמטיב ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר וצ"ל בה ג' מלכיות וג' הטבות וג' גמולות ופותחת בברוך ואינה חותמת בברוך: כג טעה ולא הזכיר של שבת וי"ט בבהמ"ז אם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש בהמ"ז ואם לאו אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת וביו"ט אומר שנתן יו"ט לעמו ישראל באהבה לשמחה ולזכרון בא"י מקדש ישראל והזמנים ובר"ח אומר בא"י אמ"ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון בא"י מקדש ישראל ור"ח וכתב ריא"ף שאין לחתום בר"ח ואם איקלע יו"ט ושבת בהדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל [באהבה] לאות ולברית וימים טובים לשמחה ולזכרון בא"י מקדש (ישראל והשבת) [השבת וישראל] והזמנים וכן שבת ור"ח: טעה ולא הזכיר ר"ח בתפלה ביום מחזירין אותו ולא בלילה ובהמ"ז אם לא הזכיר ופתח בהטוב אין מחזירין אותו כ"ש אם סיים בהמ"ז. ובשבתות וי"ט חוזר לראש לפי שא"א לו שלא יאכל בהן פת משום שמחת יו"ט אע"פ שאסור להתענות בר"ח אבל אם ירצה לא יאכל פת ובשבת וי"ט צריך לאכול פת ובליל ראשון של סוכות צריך לאכול כזית בסוכה אף אם ימרידוהו גשמים: כד עד כמה מזמנין עד כזית וכן חייב לברך ברכת המזון על כזית ומדרבנן ולענין ברכה אחרונה של היין נסתפק (רבינו יונה) [ר"י] אי סגי בכזית או צריך רביעית או צריך כביצה לכן טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או שישתה רביעית להסתלק מן הספק: כה כיצד מזמנים בג' אומר נברך והם עונים ברוך · בעשרה הוא אומר נברך אלהינו והם אומרים ברוך אלהינו שאכלנו משלו וכן מאה וכן אלף ואם אמר במקום נברך ברכו אין מחזירין אותו: כו העולה לקרות בתורה אחר שאומר ברכו את ה' המבורך והם השומעים יענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד יש לו לחזור ולומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד: מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא האומר ובטובו חיינו ה"ז ת"ח ומטובו חיינו או ובטובו חיים הרי זה בור נברך שאכלנו משלו ת"ח למי שאכלנו משלו בור ובעשרה יכול לומר נברך אלהינו [על המזון] שאכלנו משלו: כז האוכלים במקום שיש בני אדם הרבה ואינן יכולין לשמוע מפי המברך ואינן רשאין לברך כל עשרה ועשרה מפני אימת בעל הבית שמא יקפיד מזמנין שלשה שלשה: כח שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד וברך לבדו הם יוצאין בזימון שלו והוא אינו יוצא בזימון שלהם אבל אם קדמו שנים וברכו לא: כט שלשה שישבו לאכול ובירכו המוציא ואכלו מעט אע"פ שלא אכלו עדיין שיעור ברכה אינן רשאין ליחלק וכן ד' וה' וו' נחלקים עד עשרה · עשרה אינם נחלקים עד עשרים וכן שלשה האוכלים יחד אע"פ שכל אחד אוכל מככרו מצטרפין לזימון וחייבין לזמן וכן שלשה שבאו משלשה חבורות של שלשה שלשה בני אדם ונתחברו אלו השלשה ביחד אם לא זימנו עליהן במקומן חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק ואם כל אחד מאלו הג' הפסיק לחבירו וזימנו עליהן במקומם אינם מצטרפין לזימון שכבר פרח זימון מעליהן אפי' אכלו אח"כ כאחד ונגמרו סעודתן יחד: ל שתי חבורות שהיו אוכלין בבית א' או בב' בתים בזמן שמקצת אלו רואין את אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אין מצטרפין ואם היה שמש ביניהם שמש מצרפן והוא שנכנסו בשעה ראשונה לדעת כן אבל אם מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית מצטרפין: לא מברכין על היין בפה"ג אע"פ שלא נתן לתוכו מים ובכוס של ברכה אין מברכין עד שיתן לתוכו מים ואין נטילת ידים לאכילה אלא במים ואף מים אחרונים אין נוטלין ביין: לב עושה אדם כל צרכיו בפת והוא דלא ממאיס הילכך אין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא ואין סומכין בו קערה אי ממאיס ואין זורקין אותו ולא כל האוכלין המתאסין בזריקה אבל כגון אגוזים ותבושים ותפוחים ורמונים מותר ואין אוכלין אוכלים כשאוכלים א"כ היו ראוין לאכילה ומותר לאכול דייסא בכף של פת ובלבד שיאכלנו לבסוף ויש אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא. ומושכין את היין בצנורות לפני החתן והכלה והוא שיקבלו בכלי בפי הצנור וזורקין לפניהם קליות ואגוזין בימות החמה ולא בימות הגשמים ולא חתיכות וגלוסקאות לעולם: לג שכח והכניס משקין בתוך פיו בלא ברכה בולען ואח"כ מברך עליהן ור"ח פי' אינו מברך ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל הכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם אינן נמאסין כשיפלוט אותן פולטן ומברך עליהם ואם הם נמאסין מסלקן לצד אחד ומברך מי ששכח ואכל ולא בירך המוציא ונזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר ומברך משגמר סעודתו אינו מברך: לד כל חייבי טבילות מברכין בעלייתן מטבילתן בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה וכן הנוטל ידיו מברך אחר נטילה וקודם ניגוב (מברך) על נטילת ידים: לה עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ · חי פי' שיהא מזוג קצת עד ברכת הארץ ואז מוסיף בו מים או שיתננו חי לתוך הכוס וימזגנו לתוכו וי"מ שיהא הכלי שלם · מלא · עטור שיעטרהו בתלמידים או בכלים · עטוף שיכסה ראשו כשיברך · מקבלו בשתי ידיו אוחזו בימין ולא יסייע בשמאלו · מגביהו מן השלחן טפח · ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו · ומשגרו לאנשי ביתו ואע"ג דאמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ד' הדחה שטיפה חי מלא לא אתי למעוטי אלא עיטור ועיטוף והאידנא נהיגי בכולן בר מעיטור ואין מסיחין בכוס של ברכה לא המברך ולא המסובין ואפי' בין ברכה לברכה: ואין מברכין על כוס של פורענות פירש אם שתה ב' כוסות לא יברך על הג': לו המהלך בביתו ואוכל או עומד ואוכל או מיסב ואוכל בכולהו · יושב ומברך ודוקא איש בביתו · המהלך בדרך ואוכל מהלך ומברך:

פרק ח

א **ב"ה** אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום מכבדים את הבית משום פרורים ואח"כ נוטלין לידים למים אחרונים: מותר להשתמש בשמש עם הארץ: ב מי שאין לו יין במו"ש ומצפה שלמחר יזדמן לו יין לא יאכל עד שיבדיל אבל אם יש לו כוס אחד ואינו מצפה שימצא למחר יין טוב שיאכל קודם שיבדיל ויברך ויבדיל על הכוס ממה שיבדיל ויברך בלא כוס וקי"ל ברכת המזון טעונה כוס ואפילו ביחיד ואין מברכין בהמ"ז בכוס פגום אלא מתקנין אותו במעט מים או יין שנותנין בו ופירש רשב"ם דאם אין לו אלא כוס פגום שיכול לקדש ולברך עליו · סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד ואכל תחלה אומר ברכת המזון ויין ובשמים נר הבדלה · ב"ה אומרים בורא מאורי האש: ג אין מברכין על הנר ובשמים של כותיים לפי שלא שבת ממלאכת עבירה ולא על של מתים ועכו"ם אור של חיה ושל חולה או נר שהיה דלוק מע"ש מברכין עליו · ישראל שהדליק מעובד כוכבים ועובד כוכבים מישראל מברכין עליו · אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו שיכיר בין איסר לפונדיון לכך נוהגים להסתכל בצפרנים שהוא מעין זה: ההולך חוץ לכרך וראה אור אם רוב עכו"ם אינו מברך מחלה על מחלה מברך אור של כבשן שבתחלה אין מברכין עליו שבסוף שנעשה להאיר מברכין עליו · נרות של בהכ"נ לפירש"י כשיש אדם חשוב אין מברכין עליהם אין שם אדם חשוב מברכין עליהם וי"מ איפכא ואם יש שם חזן שאוכל בבהכ"נ בכל ענין מברכין והא דליכא סיראתיהו יושבים בבהמ"ד והביאו אור לפניהם אחד מברך לכולם משום ברב עם הדרת מלך: גחלים לוחשות אם כשמכנים קיסם ביניהם דולק מאיליו מברכין עליהם והוא שעשויין להאיר (מי) [מת] שמדליקין לפניו נר ביום אם הוציאוהו לפניו בלילה אע"פ שהוא להאיר כיון שגם לכבוד הוא אין מברכין עליו לכן אין מברכים בנר של בהכ"נ אבל אם לא היו מוציאין לפניו ביום מברכין עליו ובשמים של מת ושל בית הכסא ושמן העשוי להעביר הזוהמא אין מברכים עליו כיון דלא לריחא עביד: הנכנס לחנותו של בשם אפי' ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחד נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם: מאן דמורח באתרוג דמברך עליה דוקא שלקחו להריח בו או לאכול ולהריח אבל לאכול לחוד לא יברך: ההולך חוץ לכרך ומריח ריח אם רוב ישראל מברך: המריח ריח כשנגמרו הכלים אינו מברך עליו: ואין צריכים לחזר על הנר ועל הבשמים כדרך שמחזרין על שאר מצות: ד אין מברכין במוצאי יוה"כ אלא על אור ששבת אבל על אור היוצא מן העצים ומן האבנים לא אבל במו"ש מברכים עליו: ה מי שאכל [ושכח] ולא בירך יחזור למקומו ויברך וכ"ש אם במזיד לא בירך ודוקא בבהמ"ז אבל ז' המינין מברך במקומו: בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא כוס אחד מברך

על

על המזון ואח"כ מברך על היין : עד מתי מברך בהמ"ז על מה שאכל כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן נמי לענין שתיית היין ואכילת פירות אם אינו צמא מחמת אותה שתיה ואינו רעב לאותן פירות יברך : ועונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה רק ששמע שהזכיר השם וכגון שלא היה מחויב באותה ברכה אבל אם היה מחויב בה לא יצא עד שישמע כל הברכה וכן עכו"ם מברך אין עונים אמן אחריו עד שישמע כל הברכה · א"צ לענות אמן אחר התינוקות שלומדין הברכה בפני רבם אבל כשקורין הפטרה או ברכות אחר אכילתם עונין אחריהם מיד : ו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים והאידנא לא נהגו מים אחרונים אבל מי שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לא יברך ברכת המזון עד שיטול ואין מברכים על מים אחרונים :

פרק ט א הרואה

מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה : ויחיד שנעשה לו נס במקום אחד לעולם כשמגיע שם אומר בא"י אמ"ה שעשה לי נס במקום הזה : ובנו ובן בנו מברך לעולם שעשה נס לאבותי במקום הזה כשמגיעין שם ואם נעשו לו נסים במקומות רבים על כל מקום מהם שיבא מזכיר בברכתו על כל הנסים שנעשו לו וכן על כל נס שנעשה לרבו מברך ואם(* היה מסוים כיואב בן צרויה ואדם שנתקדש בו ש"ש כמו דניאל וחבריו [ג"כ מברך] : כל הברכות השנויות בזה הפ' צריך להזכיר שם שמים ומלכות : ב הרואה מעברות הירדן מעברות הים ומעברות נחלי ארנון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שבקש עוג מלך הבשן להשליך על ישראל ואבן שישב עליו מרע"ה במלחמת עמלק וחומת יריחו שנבלעה צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום : הרואה אשתו של לוט מברך ב' על אשתו של לוט מברך בא"י אמ"ה דיין האמת ועל לוט מברך בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים : ג ארבעה צריכין להודות יורדי הים והולכי מדברות וחולה שנתרפא ומי שנתפס בבית האסורים ויצא וצריך שיברך בעשרה ותרי מינייהו רבנן ונוסח הברכה בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב ואם בירך אחר בא"י אמ"ה שגמלך וענה אמן יצא : וההולך מעיר לעיר יש נוהגין שלא לברך אם לא ילך במדבר ולא מסתבר : מי שחשש בראשו או במעיו י"א שיברך וי"א שלא יברך ונהגו לברך על הכל : ד אלו צריכין שימור חולה חיה חתן כלה ואבל ות"ח בלילה : ג' דברים מאריכין ימיו של אדם המאריך בתפלתו ועל שלחנו ובבית הכסא וג' מקצרין ימיו של אדם מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא וכוס של ברכה לברך ואינו מברך ומנהיג עצמו ברבנות ובשררה : ואין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ נמלכין בצבור : ה הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך לג' אוהביו ויאמר חלמא טבא חזאי ויאמרו הם טבא הוא וטבא ליהוי וג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות וכו' : מאן דחזא חלמא ולא ידע מהו יקום קמי כהני ויאמר רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך וכו' וליכוין וליסק קמי כהני ויאמרו כולי עלמא אמן : יפה תענית לחלום כאש לנעורת וגו ביום אפי' בשבת: ו הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבי' אם בא"י אומר בא"י אמ"ה (שנעקרה)[שעקר] עבודת כוכבים מארצנו ואם בחוץ לארץ הוא אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מן המקום הזה : הרואה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו וה"ה לשאר עבודת כוכבים : ז הרואה בבל הרשעה אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר הרשע אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע : ראה גוב של אריות וכבשן האש אומר שעשה נס לצדיקים במקום הזה ראה המקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים : ח הרואה אוכלוסי ישראל והם ס' רבוא אומר ברוך חכם הרזים ואין אוכלוסא בבבל : הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שחלק מחכמתו לבריותיו : הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שחלק מכבודו לבריותיו : ולעולם ישתדל אדם לצאת לקראת המלכים ואפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין : ט הרואה חבירו החביב לו ושמח בראייתו לאחר ל' יום אומר שהחיינו לאחר י"ב חדש אומר בא"י אמ"ה מחיה המתים והוא שחשוב עליו ושמח בראייתו : י הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת : הרואה בתי עובדי כוכבים בישובן אומר בית גאים וגו' בחורבנן אומר אל נקמות וגו' : יא הרואה קברי ישראל אומר בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין ויודע מספר כולכם ועתיד להקימכם בדין בא"י מחיה המתים : יב הרואה את הכושי ואת הגיחור והלווקן והקפח והננס ופתוי הראש והדרניקוס הפיל והקוף והקפוף אומר ברוך משנה הבריות פי' כושי שחור הרבה גיחור אדום הרבה לווקן לבן הרבה יותר מדאי קפח בטן גדול ננס קצר הרבה פתוי הראש שערו דבוק זה בזה הדרניקוס שכולו מלא יבלת הפיל והקוף ידוע קפוף עוף שיש לו לסתות כאדם : החגר והקטע והסומא אם הם כך ממעי אמן אומר ברוך משנה הבריות ואם נשתנו אח"כ אומר ברוך דיין האמת : ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו : יג על הזיקין והוא כוכבא דשביט ועל הזועות והוא רעדת הארץ על הברקים והרעמים (והוא)[ועל] רוח סערה חזק מאד אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית וכל זמן שלא נתפזרו העבים די בברכה אחת נתפזרו העבים בין רעם לרעם או בין ברק לברק מברך פעם שניה : על ההרים והגבעות ימים ונהרות ומדבריות אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית אימתי בזמן שרואהו לפרקים : הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו : יד הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ח שנים לבנה בטהרתה כוכבים במשמרותם ומזלות בעתם אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית : הרואה לבנה בחדושה אומר בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרה תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו בא"י מחדש חדשים : טו על בשורות טובות ועל הגשמים בזמן שיש לו קרקע אומר הטוב והמטיב ואם אין לו קרקע אומר מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו וכו' עד הם יודו ויברכו וישבחו לשמך מלכנו ויותם בא"י רוב ההודאות ואל ההודאות ולרב אלפם יש שיטה אחרת ולא נהירא : על שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אמרו לו מת אביו וירשו אם יש לו אחים יורשין עמו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף אומר הטוב והמטיב ואם אין לו אחים בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף אומר שהחיינו : אמרו לו שילדה אשתו בן זכר מברך הטוב והמטיב : שנוי מקום צריך לברך שנוי יין א"צ לברך בפה"ג אבל מברך הטוב והמטיב וכגון דאיכא אחר דשתי בהדיה ודוקא כשהוא משובח יותר מן הראשון או עכ"פ שאינו יודע שהוא יותר גרוע אבל אם יודע בודאי ששני יותר גרוע לא יברך וי"מ דשותה יין חדש ואח"כ ישן דמברך עליו בפה"ג: וברכת הטוב והמטיב בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו : טז הבונה בית חדש וקנה כלים חדשים והם דברים שלב האדם שמח בהם עני בראוי לו ועשיר בראוי לו אפי' קנה כבר כלים כאלו ועדיין הם בידו וחזר וקנה ואפי' יש לו כלים חדשים כאלו ואפי' הם ישנים והן חדשים לו שקנאם עתה מחדש יש לברך שהחיינו בשעת קניה · נתנו לו במתנה אומר ברוך הטוב והמטיב · כשלובשן אומר בא"י אמ"ה מלביש ערומים : יז מברך על הטובה ברוך הטוב והמטיב אע"פ שחושש שיבא לו רעה ממנה כגון אם מצא מציאה אע"פ שמתירא שמא יודע למושל ויקחו כל אשר לו אפ"ה מברך · מברך על הרעה דיין האמת אע"פ שיבא לו ממנה טובה כגון דשקל בידקא בארעא פי' שיצאו בה מים רבים אע"ג דלבסוף מסקא ארעא שירטון השתא מיהא רעה היא פי' שירטון שיכשר המקום לזריעה : והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כגון שהיתה אשתו מעוברת ואומר לאחר מ' יום יהי רצון שתלד אשתי זכר אבל קודם מ' יום יכול להתפלל שתלד זכר · וכן הנכנס לכרך ושמע קול צעקה ואומר יהי רצון שלא יהא זה בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא : יח ההולך למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשלח ברכה בכל מעשה ידי התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין ברכה מצויה בדבר השקול והמנוי והמדוד אלא בדבר הסמוי מהעין : יט הנכנס לכרך אומר יה"ר מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהכנסתני לכרך זה בשלום : בקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך : כ הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מן האור הזה וכיוצא בו לעתיד לבא · יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהצלתני מן האור הזה : כא הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי רופא חנם אתה וכשיעמוד אומר ברוך רופא חנם : כב הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזהו דרכן של בני אדם כשיצא אומר בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם וכו' עד ומפליא לעשות : כג הנכנס ליסן על מטתו אומר פרשת שמע עד והיה אם שמוע ומברך בא"י אמ"ה המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום ואל יבהלוני הלומות רעים והרהורים רעים ותהיה מטתי שלמה והאירה עיני פן אישן המות בא"י המאיר לעולם בכבודו : וכשיקץ אומר אלהי נשמה עד לפגרים מתים וכשישמע קול תרנגול אומר בא"י אמ"ה הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה ומיהו אף אם לא שמע קול תרנגול יכול לברך ברכה זו וכשנוטל ידיו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על נטילת ידים ואם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או בעפר ואומר על נקיות ידים וכן העושה צרכיו ונוטל ידיו להתפלל מנחה או ערבית מברך על נטילת ידים אבל כל היום כשעושה צרכיו א"צ לומר רק אשר יצר דלא נתקנה ברכת על נטילת ידים כי אם לסעודה ולתפלה וכשלובש אומר מלביש ערומים וכשמניח ידיו על עיניו אומר פוקח עורים וכשיושב כדרכו אומר מתיר אסורים וכשיעמוד אומר זוקף כפופים : כשעומד על הארץ אומר רוקע הארץ על המים : וכשנועל מנעליו אומר שעשה לי כל צרכי · כשהולך אומר המכין מצעדי גבר וכשאוזר אזורו אומר ברוך אוזר ישראל בגבורה · וכשמניח סודר או כובע על ראשו אומר ברוך עוטר ישראל בתפארה · כשרוחץ פניו אומר המעביר שינה מעיני וכו' וכל אלו הברכות שהן להנאתו מלבים ועוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אינו נהנה מהם כגון ששוכב על מטתו ערום ביום או שלא פשט בגדיו בלילה אינו מברך אותם ועתה נהגו לברך כל אלו הברכות אחר שנוטל ידיו ומברך על נטילת ידים : כד מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום ובשבתות וי"ט משלים אותם במיני פירות וגם יכוין לבו לברכת הקוראין בתורה והמפטיר בנביא ויענה אחריהם אמן ויעלו לו : חייב אדם לברך עוד שלש ברכות בכל יום שעשאני ישראל שלא עשאני עבד שלא עשאני אשה : כה חייב אדם לברך על הרעה ברוך דיין האמת ולקבלה עליו בשמחה כעין שהוא מקבל הטובה ויודה לשם יתברך על כל מדה ומדה שמודד לו ויאהבנו בכל ממונו ובכל נפשו וביצר טוב וביצר רע ואפי' יטול את נפשו לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב ולעולם יהיו דבריו מועטים לפני הקב"ה : כו אל יהלך אדם אחורי אשה בדרך אפי' היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין והעובר אחורי אשה בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם אחורי ארי ולא אחורי אשה ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללים והוא דליכא פתחא אחרינא ולא דרי טונא ולא רכיב חמרא אבל אי איכא חד מהני לית לן בה : המרצה מעות מידו ליד האשה או מידה לידו להסתכל בה אפי' גדול בתורה כמרע"ה לא ינקה מדינה של גיהנם : כז לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח של הר הבית מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי קדשים ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובסנדלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ולא ירוק בו ודוקא בזמן שאין גדר מפסיק ובזמן שהשכינה שורה : כח הנפנה לעשות צרכיו לא יפנה עד שישב ולא יפנה לצד מזרח ומערב אלא לצפון ולדרום והני מילי בשדה שאין מחיצות אבל בבית הכסא שבבית אין צריך להקפיד · איזה צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום אחורי גדר נפנה מיד בבקעה מרחיק עד שאין חבירו רואה פירועו ועמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון : כט הנכנס לבית הכנסת שלא לעשות קפנדריא מותר לעשות קפנדריא והמתפלל בבית הכנסת מצוה לעשות קפנדריא : כל הרוקק אפילו בזמן הזה בהר הבית כאלו רוקק בבבת עינו : מותר לרוק בבית הכנסת אע"ג דקפנדריא אסירא מיהו יש לשפשף אחר הרקיקה : ל היוצא מבהכ"נ ונכנס לבהמ"ד זוכה ומקבל פני שכינה :

*) בדפו"י אם בלי וי"ו וכן העתיק המג"א סימן רי"ח ס"ק ט' ע"ש ודלא כהמגיה בדפו"ח שהוסיף מלות ג"כ מברך :

סילק קיצור פסקי הרא"ש ממסכת ברכות

הגהות על הרא"ש ממסכת ברכות

מאת הגאון בצלאל רנשבורג זצ"ל

בהגהת הרא"ש פ' ב' סי' י"א אין לברך אלא לאחר ניגוב · נ"ב כבר הנית זה בל"ע בלחם חמודות פרק שלשה שאכלו אות ק"א אבל לפענ"ד למתוק מלת אלא ואז א"ש ועיין לעיל פ"א סי' י"ד בהג"ה המתחלת בדלא מטא זמן יוצר אור וכו' ודו"ק :

בהקדמה להרמב"ם לסדר זרעים · בד"ה הפרק השני . ומה שאמרו הדנין לפני חכמים הם חמשה אנשים ר' שמעון בן עזאי . ור' שמעון בן זומא . ור' שמעון בן ננס וכו' . נ"ב בסנהדרין דף יז ע"ב שזכרו רק שנים הראשונים . וכבר הרגיש על זה ביבין שמועה דף ו' ריש ע"א :

מאת הגאון אליעזר לנדא זצ"ל

קיצור פסקי הרא"ש פרק שלשה שאכלו סי' כ"ד נסתפק רבינו יונה . נ"ב נ"ל רבינו יצחק וכן הוא בהרא"ש בפנים ועיין בט"ז א"ח סי' ק"ל ס"ק ב' ועיין בתשובת הרא"ש כלל ד' סימן י"ד שהביא ספק זה בשם ר"י אי השיעור בכזית אי ברביעית אבל לשער בכביצה אינו מסופק כלל :

בהקדמת פירוש המשניות להרמב"ם יין התירו לערב הלמ"מ . נ"ב לא ידעתי בזה מקום להלמ"מ ובפירוש אמרו דיין התירו היינו דחכמים התירו ובב"מ דף ס' איתא עדא אמרה כל באמת הלכה היינו הלכה מקובלת אל הדעת כפירוש רש"י שם ובירושלמי הביא על כל באמת אמרו הלמ"מ ובהא דיין התירו לא הביא כלל :

גליון מהרש"א על הרא"ש ממסכת ברכות

פ"ג סימן יד מדאמרינן בשבת פרק שואל . פי' ברמב"ם פ' כ"ד מהל' שבת בדין זה ועי' בפ"א מהל' ברכות הל' ז' ובתשובת שאגת אריה דיני ק"ש ס"ו :

פ"ו סימן ב ודוקא היכא דתושש בגרונו . ובאינו חושש ושותהו ע"י אניגרון אין זכר איך סבר הרא"ש אם כבה"ג דמברך על אניגרון שהכל דאז אניגרון עיקר . או כבעל המור ר"ם ר"ב דכה"ג דמברך בפה"ע והא דנקט בחושש משום אורחא דמלתא . ויראה לי ממ"ש לקמן סימן כ"ג גבי תומך דמיירי בחושש בשיניו וגם ל"ש תירוץ בה"ג דהא אף דהמרק עיקר מה בכך הא גם על המרק מברך שהכל אלא ע"כ כיון דבגמרא כאן נקט אורחא דמלתא תפס גם הרא"ש כן . ואולי יאמר הרא"ש דמש"ה מוקי בגמרא בחושש דבאינו חושש דהוי אניגרון עיקר לא הוי שייך למתני על השמן ומש"ה גם הרא"ש גבי חומקתא דמיירי בחושש דאל"כ לא שייך לומר על התומך כיון דהוא הטפל :

שם סימן טז דדלמא דוקא ברכה מעין שלש . מכאן מדקדק הב"י סוף סימן ר"ט דס"ל להרא"ש דברכת מעין ג' דאורייתא דלא כרמב"ם :

שם סימן לא תיכף לנט"י ברכה . והטור סימן קס"ט כתב דגם בנטל ידיו א"צ לברך כ"א לפניו ותמה עליו הב"י דמשמע הכא דבהא כ"ע מודו כ"א בכב ועדיך פליגי דלאחרים אינו דומה לנטל רק הוא מטעם היסח הדעת ע"כ זוקק לברכה שלפניו : **שם הכ לן** וצריך כנטל ידיו דמי . יש לפרש דהוי כהתחיל לברך אבל בשאר היסח הדעת גם לרש"י א"צ לברך בהמ"ז ועי' ד"מ סי' קע"ט אות א' :

פ"ז סימן כב דאפשר שיאכל פירות או ירקות . מדלא כתב דיוכל לאכול כזית פת בפחם יותר מכדי אכילת פרס דייק מיניה בתי' מוצל מאש סי' ע"ז דבבהמ"ז לעולם חייב אף בשהה בכא"ס :

פ"ח סימן ב ואינו מנפה שימלא למחר . מכאן יראה סיוע למ"ש הטור סי' קפ"ב דצריך להעביר סעודה אי להמתין על כוס ומש"ה הצריך הרא"ש שאינו מנפה שימלא למחר :

פ"ט סימן א וכר גריה צריכי לברוכי . ולפי גרסא זו יש מפרשים דלאו דוקא בר בריה אלא ה"הכל יוצאי ירכו נמי טור א"ח סימן רי"ח והוא מהרשב"א ועי' בכורות ריש דף י"ז וברש"י שם :

שם סימן יג . ואם לאו לא יצא . עי' מ"ש הרא"ש לקמן סוף סימן כ"ג מיהו בט"ז סי' רכ"ז מפרש דאינו חייב לצאת א"כ יוכל לברך תכ"ד אבל מ"מ מברך אח"כ :

שם סימן כג וטעל ידיו מברך ענט"י ובש"ע ס"ז פסק דלעולם [אינו] מברך [רק] אשר יצר תוך בתרית :

ספר שדה צופים

מפתח כולל כל מאמרי הש"ס המפוזרים בלשון רבינו הרא"ש ז"ל שלא במקומן

חברו הרב הגאון האמתי כו' מו"ה בצלאל רנשבורג זצ"ל מפראג בעהמ"ס הורה גבר כו'

הקדמת המחבר

אמר המקבץ והמעתיק · ראה ראיתי את עני עמי בני ישראל אשר התורה נתמעטת בעו"ה בכל דור ודור . השכחה מתגברת . ומחלישות הזכרון התורה נעדרת . אף כי דברי תורה עניים במקום אחד · ועשירים במקום אחר · ובפרט בתורה שבעל פה דברי רבותינו בעלי התלמוד קצרו במקום אחד · וסמכו על מקום אחר · אשר יגיד עליו ריעו כאשר הראה לנו רבותינו הגאונים הקדמונים אשר מימיהם אנו שותים בעלי התוספות · הרא"ש והר"ן · והר"ש בסדר זרעים וסדר טהרות . המה פרשו השמלה על כל ים התלמוד . ועשאוהו ככברה בסולת נפה ומנופה , בשלש עשרה נפה · ומה מאד יהיה לתועלת גדול אל המעיין במקום אחד מן הש"ס יהיה מה שיהיה · אם יהיה גלוי וידוע לפניו . את אשר פלפלו בסוגיא הזאת התוס' והר"ש · והרא"ש והר"ן · במקום אחר · ואם היות שכבר פעל ועשה בזה הרבה בעל מסורת הש"ס הנדפס בצדי גליון הש"ס מראה המקומות בש"ס · שעל ידו ידע המעיין לעיין גם במקום ההוא אשר רמז עליו · בדברי הגאונים הנ"ל . עכ"ז לא יועיל כי אם לדעת מוצא ובא מענין לענין במקום שהדברים האמורים בתלמוד פה · אמורים ומובאים גם במקום אחר בש"ס אשר ציין עליו · אמנם כאשר הגאונים הנ"ל ברוחב לבבם ובקיאותם וחריפתם · שטו ולקטו מאמרי הש"ס לדרוש אותם כמין חומר · לפלפל מענין לענין · אף במקומות אשר בדברי הש"ס לא נזכרו ענינים ההם כלל · והמה בשכלם הזך והנקי . דימו הדברים בכף מאזני שכלם יחד זה אל זה . לזאת אמרתי לעשות מפתחות לדבריהם על כל הש"ס . לפי סדר המסכתות והדפין והעמודים · ואפילו היכא דבחדא מסכת פלפלו ממקום למקום . אף גם מה שבלעדי מפתח הזה יהיה נודע ע"פ מסורת הש"ס · גם את זה לא הנחתי מלעשות הנה למען תהיה שהמלאכה הזאת שלימה · לא תחסר כל בה · וברצות ה' וירחיב לי הזמן אעשה כן גם על דברי התייר הגדול אבי המפרשים רש"י ז"ל · אף שלאהבת הקיצור עזב את דרכי הפלפול בפירושיו . עכ"ז יהיה לתועלת גדול להעומד באחת מסוגיות הש"ס וידע אז בהיות למראה עיניו את אשר הזכיר הגאון סוגיא הזאת גם במקום אחר שלא במקומה · כי ע"י הדבר הזה יפלו כמה קושיות אשר בקל יהיה למצוא פירוקא . ויגדיל תורה ויאדיר · ועוד תועליות רבות יוצאות מזה . שפעמים הרבה זכרו הגאונים הנ"ל איזה דבר בש"ס . והשיגו האחרונים שלא מצאו הדבר ההוא · ואנכי יגעתי ומצאתי הדבר פעמים במפרשים ופוסקים אחרונים הבאים אחריהם · ופעמים מאתי אשר הוצאתי הדבר בילידי שכלי הדל וכל מקום אשר יקרה כזה במפתחות האלה יהיה רשום הדבר בצדו · למען ידע הקורא לדעת . ראה זה דבר חדש הוא · וראיתי כי טוב להקדים ולעשות התחלת מפתחות האלה על דברי רבינו הרא"ש ז"ל . להיות כל דבריו אמורים והלכתא אליבא דיליה . ויהיה תועלתו אם באיזה מקומות אשר השיגו עליו האחרונים שלא זכר איזה דין ממאמרי התלמוד · וע"י המפתח הזה נבין ונדע שאף אם לא זכרו רבינו הרא"ש פה במקומו . דכולי האי ואולי זכרו במקום אחר . ולדוגמא אציגה נדון אחד . דהטור בסימן צ"ח ביו"ד כתב בשם אביו הרא"ש שהסכים לסברת ר"ת דטעם כעיקר דאורייתא במין בשאינו מינו · וכתב עליו הרב"י שם דלא מצא להרא"ש שהכריע בדבר עכ"ל · והש"ך בס' גיד הנשה סימן ק"ו כתב דמפני שלא הכריע הרא"ש הכריע הטור שדעתו לחומרא . והכנה"ג בס' צ"ח בהגהת ב"י אות מ"ח העתיק דברי הש"ך · וגם הוא שתק להרב"י והש"ך · והודה שלא הכריע הרא"ש להדיא · ואנכי ת"ל יתברך מצאתי הדבר מפורש בהרא"ש מהל' קטנות בהל' חלה סי' י"ג בד"ה העושה עיסה וכו' יעוש"ה שזכר הרא"ש דברי הרמב"ן במלחמות אמתני' דהעושה עיסה מן החיטין ומן האורז . אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח דנתקשה הרמב"ן למה יוצא בו כיון דליכא כזית בכדי אכילת פרס · והשיב עליו דלק"מ דחיטי איתא בטעם וממש · דטעם כעיקר בשאינו מינו דאורייתא וכו' עכ"ל יעוש"ה שהאריך בראיות על זה מכמה סוגיות · ולזה נתעוררתי ע"י מפתחות הללו בשומי עיוני על הדברים אשר ראיתי מוזכרים שם בהרא"ש · ומצאתי גם את זה . ועוד רבות כהנה · תקצר היריעה מהכילם . ולהגיד לאדם ישרו לא אכחד מלשוני · לתת תשואות חן להב"ח החתן תמים למעלות גמיר וסביר הר"ל משה פוקס שפעל ועשה הרבה במלאכה הזאת . יען היתה כבידה עלי לעשותה לבדה · ועל דברי רבינו הרא"ש כמעט רובו ככולו עשה לבדו · אחרי אשר הראיתי לו איך לעשות הדבר · והדבר הקשה עליו למצוא מקומו שאלני . והראיתיו לו אחרי היגיעם · גם נתן מקום תמיד לעיין על דברי נושאי הכלים המעדני יו"ט פלפולא חריפתא וקרבן נתנאל · במקום שצריך המעיין לדבריהם לידע הדבר וגם במפרשים הללו . רבו אשר רבו המקומות אשר כתבו שלא מצאו איזה דבר שהזכיר הרא"ש . וכאן יראה וימצא המוצא מבוקשו · ועתה תפלתי לאל חיי יזכני להוציא מחשבתי מכח אל הפועל · לגמור מפתחות הללו . גם על התוס' ור"ש . והר"ן אשר אני עוסק בהם בסיועת הב"ח המופלא הנ"ל לסדרם היטב · דבר דבור על אפנו . וכולי האי ואולי ירחיב ה' לי שיהיה ספוק בידי להביא המלאכה הזאת אל תחת מכבש הדפוס · למען זכות את הרבים ימצאו איזה דרך ישכון אור רבותינו הנ"ל · וזכות הגאונים האלה אשר אנכי טורח בשבילם יעמוד לי · לשום לי שם וזכרון בעמלי אשר עמלתי תחת השמש וזכותם יגן עלי שאזכה להוציא לאור יתר חבוריי . המה ספר עמק סוכות למס' סוכה · וטהרת חולין למסכת חולין . אשר ביארתיה מרישא ועד גמירא . ופתחי נדה למסכת נדה והלכותיה . כי המה פריי וזולתם אין לי נגאלני · כלו דברי איש צעיר . נבזה וחדל אישים · אסקופה נדרסת לפני התורה ולומדיה · וכל העוסקים בה נאמה : הקטן **בצלאל רנשבורג** ·

פרק ראשון

דף ב ע"א מתני' הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר . הרא"ש פסחים פ"י סי' ל"ח : **ע"ב** מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח . הרא"ש במסכת ע"ז פ"ה סימן ל"ו :

דף ג ע"א אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת . הרא"ש בברכות פ"ג סימן ו' :

דף ד ע"ב גמרא איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית · הרא"ש במגילה פ"ג סי' ה' : **שם** וריב"ל אמר תפלות באמצע תקנום . הרא"ש בברכות פ"א סימן א' : **שם** כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן עוה"ב . הרא"ש בברכות פרק ה' סי' ו' :

דף ה ע"א ואמר ר"ל אם תלמיד חכם הוא אינו צריך . הרא"ש בברכות פ"א סי' א' :

דף ו ע"ב מריש כי הוי חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא · הרא"ש מס' שבת פרק ט"ז סימן ב' : **שם** ואמר ר"ש אגרא דהספידא דלויי . הרא"ש במס' מ"ק פ"ג סי' ל"ד :

דף ח ע"א מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא. הרא"ש במגילה פ"ג סי' י"ג: **שם** רב ששת מהדר אפיה וגרים אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו . הרא"ש במגילה פרק ג' סי' י"ד : **ע"ב** והזהרו בוורידין כר' יהודה . הרא"ש בחולין פ"ב סי' ח' . ושם סי' ג' : **שם** פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים ביום . הרא"ש בברכות פ"א סי' י' :

דף ט ע"ב רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי . הרא"ש בחולין פ"ג סי' י"ט : **שם** ר"ע אומר בין חמור לערוד . הרא"ש בברכות פ"א סי' ט' : **שם** אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כוותיקין . הרא"ש בהלכות תפילין סי' י"ז: **שם** ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה . הרא"ש בברכות פ"ב סי' ה' :

דף י ע"ב תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא . הרא"ש בברכות פ"ב סי' י"ג :

דף יא ע"א אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין . הרא"ש במס' מ"ק פ"ג סי' ג' : **שם** רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום . הרא"ש בסוכה פ"א ס"א : **ע"ב** וכן אורי ליה ר"א לר"פ בריה אהבה רבה . הרא"ש במס' ע"ז פ"ב סי' א' :

דף יב ע"א לעולם אהבה רבה הוי אמרי . הרא"ש בברכות פ"ב ס"א :

פ"ב דף יד בהלל ובמגילה מהו שיפסוק . הרא"ש במגילה פרק ב' סימן א' : **שם** השרוי בתענית מהו שיטעום . הרא"ש במס' תענית פ"א סימן ט"ו : **ע"ב** לא אמר אני ה' אלהיכם אל"ל אמת . הרא"ש בברכות פ"א סי' ט': **שם** כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו . הרא"ש בהלכות תפילין סי' כ"ח :

דף טו ע"א כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש וכו' . הרא"ש בברכות פ"ט סי' כ"ג : **שם** הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא . וכל הסוגיא שם . הרא"ש בחולין פרק א' ס"ג : **שם** אלא הא דתניא לא יברך אדם בהמ"ז בלבו ואם בירך יצא. הרא"ש בנדרים פרק י' סימן ט' : **שם** אחרי כוונת הלב הן הן הדברים . הרא"ש בברכות פ"ג סימן י"ד : **שם** א"ר חסדא א"ר שילא הלכה כר"י שאמר משום ראב"ע . הרא"ש בברכות פ"ב סימן ג' :

דף טז ע"א לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני . הרא"ש בברכות פרק א' סי' י"ג : **שם** ואוכלין פיתן ואין מברכין לפניה. הרא"ש בברכות פ"ו סי' ט"ז : **ע"ב** רתן לילה הראשון שמתה אשתו . הרא"ש במס' מ"ק פרק ג' סימן ג' . ושם סימן ל"ז :

דף יז ע"א וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא . הרא"ש בפסחים פ"ד סי' ב' : **שם** גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים . הרא"ש בכתובות פ"ב סי' ו' : **ע"ב** מי שמתו מוטל לפניו פטור מן הק"ש ומן התפלה . הרא"ש במס' מ"ק פ"ג סי' ג' :

פ"ג די"ח ע"א רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמיא . הרא"ש במס' מ"ק פ"ג סי' כ"ד : **שם** המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בדיסקיא . הרא"ש במס' מ"ק פ"א סי' י"ב : **שם** אמר לו רב דלויי' כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו . הרא"ש במסכת מ"ק פ"ג סי' נ"ג . והרא"ש בהלכות ציצית סי' ט' :

דף יט ע"א ת"ר העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהן נשמטין אחד אחד וכו' . הרא"ש במס' מ"ק פ"ג סי' נ"ג : **שם** אין המת מוטל לפניהן הן יושבין וקורין וכו' . הרא"ש בברכות פרק ג' סימן א' ובמסכת מועד קטן פרק ג' סי' כ"ד : **ע"ב** המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק . הרא"ש במס' נדה פ"ט סי' י"א : **שם** יכול כשם שאינו מטמא לכן כך אינו מטמא למת מצוה . הרא"ש בהלכות טומאה סימן ב' ועיין מעדני מלך :

דף כ ע"א נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין . הרא"ש בהלכות תפילין סי' כ"ט : **ע"ב** נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה . הרא"ש בקידושין פ"א סימן מ"ט : **שם** והן מדקדקין על עצמן עד כזית ועד כביצה. הרא"ש בברכות פ"ז סימן כ"ד : **שם** ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו . הרא"ש בברכות פ"ו סי' ט"ז :

דף כא ע"א ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. הרא"ש בקידושין פ"א סי' מ"ט : **שם** ור' יוחנן אומר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו . הרא"ש במגילה פרק ג' סימן ז' : **ע"ב** הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין . הרא"ש במגילה פ"ג סי' ז' : **שם** ולית הלכתא כוותיה . הרא"ש בברכות פ"ג סימן ה' :

דף כב ע"א אמר רנב"י נהוג עלמא כהני תלת סבי וכו' כריב"ב בד"ת . הרא"ש במס' ב"ק פ"ז סי' י"ט . והרא"ש בהל' כלאים סי' ד' . ובמס' חולין פי"א סי' א' : **שם** ואמרי לה בשלוה לנטילותא . הרא"ש בברכות פ"ב סי' י"א : **ע"ב** ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות . הרא"ש בברכות פ"א סי' י': **שם** היה מתפלל ומצא צואה במקומו וכו' אע"פ שחטא תפלתו תפלה . הרא"ש בעירובין פ"ו סי' ה' :

דף כג ע"א איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבה"כ קבוע להשתין מים . הרא"ש בהל' תפילין סי' כ' : **ע"ב** ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל . הרא"ש בהלכות תפילין סי' כ"א : **שם** הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואחר כך נכנס . הרא"ש בהלכות תפילין סימן כ"ד : **שם** האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין . הרא"ש בהל' תפילין סי' כ"ה : **שם** מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו . הרא"ש בהלכות תפילין סימן כ"ז :

דף כד ע"א אמר רב המנונא בריה דר"י זימנא חדא הוי קאימנא קמיה דרבא . הרא"ש בהל' תפילין סי' ק"ה : **שם** אמר מר אם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר . הרא"ש בקידושין פ"ד סי' כ"ה : **שם** אמר ר"ת אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו . הרא"ש בהל' תפילין סי' כ"ח : **ע"ב** וכשהוא מפסק מניח ידו על כנפרו . הרא"ש בנדה פ"ט סי' כ"ו : **שם** לדידך דס"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש . הרא"ש בברכות פרק ג' סי' כ"ג :

דף כה ע"א ושכח ונכנס בתפילין לבה"כ מניח ידו עליהן עד שיגמור , הרא"ש בהלכות תפילין סי' ק"ב : **ע"ב** והכא בטופח ע"מ להטפיח א"כ . ועיין שם היטב . הרא"ש בברכות פ"ג סי' ק"ג: **שם** לימא תני סתמא כר"א דאמר עד הנץ החמה . הרא"ש בברכות פ"א סי' י' : **שם** בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה . הרא"ש בהל' תפילין סי' כ"ג :

פ"ד דף כו ע"א זב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז · הרא"ש בפסחים פ"א סימן י' : **שם** ר' יהודה אומר עד פלג המנחה . הרא"ש בברכות פ"א סימן א' : **ע"ב** טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל בליל שבת שתים . הרא"ש בפסחים פ"י ס"ז :

דף כז ע"א רב צלי של שבת בע"ש . הרא"ש בברכות פ"א סי' א' : **ע"ב** מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס . הרא"ש בפסחים פ"י סי' ב' : **שם** מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס . הרא"ש בתענית פ"ד סימן ל"ט : **שם** ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות . הרא"ש בברכות פ"א סי' ה' :

דף כח ע"א בו ביום בא יהודה גר העמוני ועמד לפניהן בבהמ"ד . הרא"ש ביבמות פ"ח סי' ד' : **ע"ב** כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום וכו' . הרא"ש במס' שבת פ"א סי' י"ח : **שם** ר"י אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' וכו' . הרא"ש בברכות פ"ה סי' ג' : **שם** המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה . הרא"ש בברכות פרק ה' סימן כ"ב . ובחולין פ"ה סי' י"ח : **שם** שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה . הרא"ש בברכות פ"ה סי' כ' :

דף כט ע"א וישמחו צדיקים בבנין עירך וכו' . הרא"ש בברכות פרק ז' סימן כ"ב : **שם** תמניא סרי תיקון תשסרי לא תיקון . הרא"ש בברכות פ"ג סי' י"ח : **שם** טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחה"מ מחזירין אותו . הרא"ש במסכת ר"ה פ"ד סי' י"ד : **ע"ב** אמר ר"פ הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו . הרא"ש בברכות פ"ו סי' כ"ג : **שם** ואמר ר"ז מאי קרא ייראוך עם שמש . הרא"ש בברכות פ"א סי' י' :

דף ל ע"א השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע וכו' . הרא"ש בסוכה פ"ג סי' כ"ו : **ע"ב** לעולם יעמיד אדם את עצמו אם יכול לכוון את לבו יתפלל . הרא"ש בברכות פ"ה סי' כ"ד : **שם** טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית . הרא"ש בברכות פ"ד סי' ב' . וסי' ז' :

פ"ה דף לא ע"א אייתי כסא דזוגיתא חיורתא ותבר קמייהו . הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ב : **שם** אין עומדין להתפלל וכו' אלא מתוך הלכה פסוקה . הרא"ש בנדה פ"י סי' ו' : **שם** יכול יתפלל אדם כל היום כולו . הרא"ש בברכות פ"ג סי' ט"ו : **ע"ב** כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של ע' שנה . הרא"ש בשבת פ"א סימן כ"ד . והרא"ש במס' תענית פ"א סי' ט"ז :

דף לב ע"ב כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו . הרא"ש במגילה פ"ג סי' כ"ג : **שם** אמר ריב"ל אמר קרא אשרי יושבי ביתך . הרא"ש בברכות פ"א סי' ו' :

דף לג ע"א בתחלה קבעום בתפלה העשירו קבעום על הכוס . הרא"ש בפסחים פ"י סימן י"ז . ובתענית פ"ד סי' ל"ט : **שם** כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא . הרא"ש בברכות פ"א סימן י' : **שם** טעה כזו וכזו מהו וכו' . הרא"ש בברכות פ"ד סי' י"ד :

דף לד ע"א העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף . הרא"ש במס' ר"ה פ"ד סי' ד' ובמס' מגילה פרק ג' סימן כ"א : **שם** לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות . הרא"ש בברכות פ"ה סימן ד' : **שם** אלו ברכות שאדם שוחה בהן . הרא"ש בברכות פ"ג סי' י"ח : **שם** ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה . הרא"ש בברכות פ"ה סימן ג' : **ע"ב** קידה על אפים . הרא"ש במגילה פ"ג סי' ד' :

פ"ו דף לה ע"א מנין שאין אומרים שירה אלא על היין . הרא"ש בברכות פ"ט סימן ט"ז : **שם** כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש . הרא"ש בברכות פ"ז סי' ט"ז : **ע"ב** אלא תמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח . הרא"ש בברכות פ"א סימן י"ד : **שם** אלא דקא שתי ליה ע"י אניגרון . הרא"ש בברכות פ"ו סימן כ"ג :

דף לו ע"א החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת . הרא"ש בשבת פי"ד סי' י"א : **שם** מהו דתימא כיון דלרפואה קמכוין לא ליברך עליה כלל . הרא"ש בברכות פ"ו סי' מ"ג : **שם** כל שמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל בארץ לא . הרא"ש בברכות פ"ז סי' א' . ובקידושין פרק א' סימן ס"ב : **ע"ב** כס פלפלי ביומא דכיפורא פטור . הרא"ש בברכות פ"ו סי' כ"ג :

דף לז ע"א אלו הן מעשה קדירה חילקא וכו' . הרא"ש בברכות פ"ו סי' כ"ו . וסימן ל"ב : **שם** הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א . הרא"ש בברכות פ"ו סי' ז' . ובפסחים פ"ב סי' ט"ו . ובהלכות חלה סי' ב' : **ע"ב** היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וכו' . הרא"ש בפסחים פ"ב סי' ט"ו . ובהלכות חלה סי' ב' : **שם** האי חביצא אע"ג דלית ביה פירורין כזית מברך עלה המוציא וכו' . הרא"ש בברכות פ"ו סי' י"ט : **שם** פרוקנין חייבין בחלה . הרא"ש בהלכות חלה סי' ג' : **שם** תני רבי חייא לחם הפשוי לכותח פטורה מן החלה . הרא"ש בפסחים פ"ב סי' ט"ו . ובהל' חלה סי' ב' :

דף לח ע"א האי רוקא דארעא וכו' ומברכין עלויה במ"מ . הרא"ש בפסחים פ"ב סי' י"ח . **שם** דבש תמרים וכו' ואלו מי פירות של תרומה וכו' ור"י פוטר . הרא"ש בברכות פרק ו' סימן ג' : **שם** משתבחין ליה רבנן לר"ז ב"ר זביד אחוה דר"ש ב"ר זביד דאדם גדול הוא. הרא"ש בפסחים פ"א סי' י': **ע"ב** ארנב"י משכחת לה בתומי וכרתי . הרא"ש במס' ב"ב פ"ז סי' ט"ו : **שם** ועוד אמר רתב"א אני ראיתי את ר"י שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף . הרא"ש בברכות פ"ו סי' כ"ד :

דף לט ע"א הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן ב"ק רשות לאחד מהן לברך . הרא"ש בברכות פרק ו' סימן ל"ג . ופרק ז' סי' ו' : **שם** ומלגלג סבר שלקות בפה"א . ופרגיות שהכ"ב הלכך פירי עדיף . הרא"ש בברכות פ"ו סימן כ"ה : **שם** והאי דשדא בה קמחא ספי לדבוקי בעלמא עבדי לה. הרא"ש בברכות פ"ו ס"ו : **שם** פת נטמה בקערה מברכין עליה המוציא . הרא"ש בברכות פ"ו סימן י' :

דף מ ע"א ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי בעי לברך . הרא"ש בחולין פ"ו סי' ו' :

ע"ב אבל היכי דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוזתה דסדר מפיק. הרא"ש בשבת פ"ב סי' א' : שם בנימין רעיא כרך ריפתא וכו'. הרא"ש בברכות פ"ט סי' ג' : שם מאי נובלת וכו'. הרא"ש בהלכות ערלה סי' ז' :

דף מא ע"ב אי הכי יין נמי נסחריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו. הרא"ש בפסחים פרק י' סימן י' :

דף מב ע"א רבא ור' זירא איקלעו לבי ר"ג לבתר דסליקו תכא מקמייהו וכו'. הרא"ש בחולין פ"ו סי' ה' : שם כגון אנן דרגילין במישחא מעכבא לן. הרא"ש בברכות פ"ח סי' ו' : שם בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון. הרא"ש בפסחים פ"י סי' ד' : שם בירך על הפת פטר את הפרפרת. הרא"ש בברכות פ"ו סימן כ"ו. ובפסחים פ"י סי' כ"ו : שם היו יושבין כל אחד מברך לעצמו. הרא"ש בברכות פ"ח סימן ג' : ע"ב בא להם יין בתוך המזון כל א' וא' מברך לעצמו. הרא"ש בברכות פ"ט סימן ט' : שם הסבו אין לא הסבו לא ורמינהו וכו'. הרא"ש בברכות פ"ו ס"א :

דף מג ע"א אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא וכו'. הרא"ש בברכות פ"ח סי' ג' : שם רב ור"ח הוו יתבי קמיה דר' בסעודתא. הרא"ש בברכות פ"ו סי' י"א : ע"ב האי מאן דמרח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך וכו'. הרא"ש בברכות פ"ו סי' ו'. ופ"ח סי' ג' :

דף מד ע"א כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"ת. הרא"ש בברכות פ"ו סי' ט' : ע"ב ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי וכו'. הרא"ש בהל' תפילין סט"ז :

דף מה ע"א א"ל פוק חזי מאי עמא דבר. הרא"ש בהלכות תפילין סי' י"א : ע"ב והלכתא כמר זוטרא. הרא"ש בברכות פרק ז' סי' כ' וסי' כ"א :

דף מו ע"ב כיצד סדר הסיבה. הרא"ש בפסחים פרק י' סימן ג' :

דף מז ע"א כי מטא לפיתחא דבי כנישתא אמר ניעול מר וכו'. הרא"ש בהל' מזוזה סי' י' : שם אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע. הרא"ש בפסחים פ' י' סי' ט"ז : ע"ב ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבהכ"נ. הרא"ש בברכות פ"ח סי' ז' :

דף מח ע"א אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן. הרא"ש בברכות פ"ג סימן י"ג. ופרק ז' סימן כ"ד : ע"ב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. הרא"ש בברכות פ"ט סימן ט"ו : שם וברכת זו ברכת הזן. הרא"ש בברכות פרק ז' סימן י"ב :

דף מט ע"א טפה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך. הרא"ש בברכות פ"ד ס"י : ע"ב לא שנו אלא שלא פתח וכו' אבל פתח בהטוב ומטיב חוזר לראש. הרא"ש בתענית פ"א ס"ח :

דף נ ע"א ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו. הרא"ש בפסחים פרק א' ס"י : ע"ב תנא אם יש שמש ביניהן שמש מגרסן. הרא"ש בסוכה פרק ב' סימן ח' :

דף נא ע"ב שלחה ליה ממהדורי מילי וממסמרטוטי כלמי. הרא"ש בשבת פ"ח סימן כ"ט :

פ"ח שם ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז. הרא"ש בביצה פ"ה סימן י"ט :

דף נב ע"א מאי לאו דמברך עלויה ושתי ליה. הרא"ש בפסחים פ"י סי' י"ז : שם וב"ה אומרים ממזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. הרא"ש בפסחים פ"י סי' ט"ז : ע"ב וב"ה אומרים אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל סירורין וכו'. הרא"ש בשבת פרק כ"א סימן ב' :

דף נג ע"ב א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב. הרא"ש בחולין פרק ו' סימן ה' :

פ"ט דף נח ע"ב הרואה את חבירו לאחר ל' יום. הרא"ש בברכות פ"ט סי' א'.

דף ס ע"ב הנכנס לישן על מטתו וכו'. הרא"ש בברכות פרק א' סימן ו' :

דף סב ע"ב אמר רבה רקיקה בבהכ"נ שריא וכו'. הרא"ש בברכות פ"ג סימן ל"ט :

מסכת פאה

פרק ג משנה ח הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין. הרא"ש במכות פ"א סי' י"ד :

פ"ד מ"ג נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו ממנה. הרא"ש בקידושין פ"ג סי' ב' :

פ"ו מ"א ב"ש אומרים הבקר לעניים הבקר. הרא"ש בחולין פרק ג' סימן כ"ו :

מסכת דמאי

פ"א מ"ג מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. הרא"ש במס' ע"ז פרק ד' סימן ט' :

פ"ג מ"ד אבל הנכרי כפירותיו. הרא"ש במסכת ע"ז פרק ה' סימן ט"ז :

פ"ד מ"א ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכל על פיו. הרא"ש בגיטין פרק ה' סימן ח' :

שם מ"ז התמרים שנכנסו לעיר אמר א' שלי חדש ושל חבירי ישן. הרא"ש בגיטין פרק ה' סימן ח' :

פ"ז מ"ד הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש וכו'. הרא"ש בנדרים פרק ה' סימן א' :

מסכת כלאים

פ"א מ"א החטין והזונין אינן כלאים זה בזה. ועיין בר"ש שם. הרא"ש בהל' חלה סימן א' :

שם מ"ד והאילן האגסים והקרוסטומלין והפרישין והעוזרדין אינן כלאים זה בזה. הרא"ש בהל' כלאים סי' ב' : שם מ"ו הזאב והכלב כלב הכופרי והשועל וכו' אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ה' : שם מ"ז אין מרכיבין אילן באילן וכו' ולא אילן בירק וכו'. הרא"ש בהל' כלאים סי' ב' וסי' ד' : שם מ"ח אין נוטעין ירקות בתוך סדין של שקמה וכו'. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ב' :

פ"ה מ"ו כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור. הרא"ש בע"ז פרק ה' סימן כ"ח :

פ"ז מ"א המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר ע"ג ג' טפחים. הרא"ש בהלכות כלאים סי' י"ד :

שם משנה ד ה המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו. הרא"ש בהל' כלאים סי' ד' : מ"ז האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קצרו אפילו במועד. הרא"ש במסכת ב"ב פ"ג סי' מ"א : מ"ח המעביר עציץ נקוב בכרם. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ד' :

פ"ח מ"א כלאי הכרם אסורין מלזרוע ולקיים ואסורין בהנאה. הרא"ש בהלכות כלאים סימן ב' :

שם כלאי בגדים מותרין בכל דבר. הרא"ש בנדה פ"ט סי' כ"א : שם כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים. הרא"ש בהל' כלאים סי' ה' : שם מ"ב בהמה עם בהמה וכו' אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג. הרא"ש בהל' כלאים סי' ה' : מ"ג המנהיג סופג את ארבעים. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ו' : שם והיושב בקרון סופג את ארבעים. הרא"ש בעירובין פ"ד סי' ג' : מ"ד אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון וכו'. הרא"ש בהלכות כלאים סימן ו' וסימן ז' :

פ"ט מ"א אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. הרא"ש בנדה פ"ט סי' ט' : שם צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י' : מ"ב השיריים והכלך אין בהן משום כלאים. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ב : שם הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים. הרא"ש בנדה פרק ט' סימן י"ג וסימן כ"ה : שם אין ערדלי לכלאים. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ד : מ"ג מטפחות הידים ומטפחות הספרים. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ד : מ"ד תכריכי מת ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים. הרא"ש במ"ק פ"ג סי' פ"ח. ובנדה פ"ט סימן ט"ז. מ"ה מוכרי כסות מוכרין כדרכן. הרא"ש במ"ק פ"ג סי' פ"ח. ובנדה פ"ט סי' י"ד. וסימן ט"ז: מ"ז הכרסין והברדסין וכו' לא ילבוש בגד עד שיבדוק. הרא"ש בנדה פרק ט' סימן י"ז : מ"ח אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ז : שם רשב"א אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו. הרא"ש בנדה פרק ט' סימן א' : שם מ"ט לבדים אסורין מפני שהם שועים. הרא"ש בנדה פרק ט' סימן כ"ה : שם פיף של צמר בשל פשתן אסור. הרא"ש בנדה פ"ט סימן י"ח : שם ר"י אומר משיחות של ארגמן אסורות. הרא"ש בנדה פ"ט סי' י"ט : שם לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן. הרא"ש בנדה פ"ט סי' כ' : מ"י אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורין משום כלאים. הרא"ש בנדה פ"ט סי' כ"א : שם התוכף תכיפה אחת אינה חבור. הרא"ש בנדה פרק ט' סי' כ"ב : שם השק והקופה מצטרפין לכלאים. הרא"ש בנדה פרק ט' סימן כ"ג :

מסכת שביעית

פ"א מ"ח אילן שנגמם והוציא חליפין. הרא"ש בהלכות ערלה סי' ד' :

פ"ב מ"ז האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית. הרא"ש בהל' ערלה סי' ט' :

פ"ד מ"ח הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ג :

פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב כו'. הרא"ש בהל' חלה סימן י"ד :

פ"ז מ"ג ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית וכו' ולא בטריפות. הרא"ש בב"ק פ"ז סימן י"ג. והרא"ש בבכורות פ"ה סי' א'.

פ"י מ"א הקפת החנות אינה משמטת. הרא"ש בגיטין פ"ד סי' י"ז : מ"ב השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמט. הרא"ש בגיטין פ"ד סי' י"ז : מ"ה פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול. הרא"ש בגיטין פ"ד סי' י"ז :

מסכת תרומות

פ"א מ"ב חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר. הרא"ש בחולין פרק א' סימן ג' :

פ"ב מ"ו ויין שאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל. הרא"ש בב"ב פרק ו' סי' י' : שם זה הכלל כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה. הרא"ש בהלכות חלה סימן א' :

פ"ג מ"ח עולה ואמר שלמים שלמים ואמר עולה. הרא"ש בשבועות פ"ג סי' י"ד :

פ"ה מ"ח סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה לאחרת ה"ז אסורה. הרא"ש בחולין פ"ז סל"ז : מ"ט סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וטחנן והותירם. הרא"ש בחולין פ"ז סי' ל"ז :

פ"ח מ"ה שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהן המרה. הרא"ש בע"ז פ"ב סימן י"ג : מ"ו נקורי תאנים וענבים וקשואין וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ב סימן י"ג :

פ"י מ"ב תפוח שריסקו ונתנו לתוך עיסה וחימצה ה"ז אסורה. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' כ"ה : מ"ד תנור שהסיקוה בכמון של תרומה וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ג סי' ט' : מ"ח דג טמא שכבשו עם דג טהור. הרא"ש בחולין פ"ז סי' ל"ג : שם דג טמא ציר אסור. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' מ"ב :

פי"א מ"א אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו. הרא"ש בב"ב פ"ו סימן י' : מ"ה וכן עצמות הקדשים בזמן שהוא מחמנן אסורים. הרא"ש בחולין פרק ז' סימן ל' :

מסכת מעשר שני

פ"א מ"ב הבכור מוכרין אותו תמים חי. הרא"ש בבכורות פ"ה סי' א' :

פ"ג מ"ב עד שלא גפן תורם מאחת על הכל. הרא"ש בהלכות חלה סימן ד' :

פ"ה מ"ט אמר ר' יהושע עשור שאני עתיד למוד נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושכר לו. הרא"ש בב"ב פ"ה סי' ט"ז וסימן ט"ז :

מסכת חלה

פ"א מ"א חמשה דברים חייבין בחלה. הרא"ש בהל' חלה סי' א' : מ"ב הנודר מן הפת ומן התבואה אסור בהם. הרא"ש בנדרים פ"ז סי' ג' : מ"ד אלו חייבים במעשרות ופטורים מן החלה. הרא"ש בהלכות חלה סימן ב' : מ"ה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה. הרא"ש בפסחים פרק ב' סימן ט"ז. והרא"ש בהלכות חלה סי' ב' : מ"ו המעיסה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין. הרא"ש בהל' חלה סי' ג' : מ"ז נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה. הרא"ש בהלכות חלה סי' ג' : מ"ח עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת בחלה. הרא"ש בהלכות חלה סימן ג' : מ"ט האומר כל גרני תרומה וכל עיסתם חלה לא אמר כלום. הרא"ש בביצה פ"א סי' י"ג :

פ"ב מ"ב עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה. הרא"ש בהל' חלה סי' ג' : מ"ג האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה. הרא"ש בהל' חלה סי' ג' : מ"ד העושה עיסתה קבים ונגעה זה בזה. הרא"ש בהל' חלה סי' ד' : מ"ה המפריש חלתה קמח אינה חלה. הרא"ש בהל' חלה ס"ד : מ"ו חמשת רבעים קמח חייבין בחלה וכו'. הרא"ש בהלכות חלה סי' ב' וסי' ד' : מ"ז שיעור החלה אחד מכ"ד. הרא"ש בהל' חלה ס"ה : מ"ח ר"א אומר ניטלת מן הטהור על הטמאה. הרא"ש בהל' חלה סי' ד' :

פ"ג מ"א אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטים. הרא"ש בהל' חלה סי' ה' :

מ"ב נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה. הרא"ש בפסחים פ"ב סי' ט"ז. ובהלכות חלה סי' ב' : מ"ג הקדישתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואח"כ פדאתה פטורה. הרא"ש בהלכות חלה סי' ב' מ"ה נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה. הרא"ש בהלכות חלה סימן ו' : מ"ו גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור. הרא"ש בהל' חלה ס"ו : מ"ז העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה. הרא"ש בהל' חלה סי' ח'. וסי' י"ד : מ"ח הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה. הרא"ש בהל' חלה סי' ט' : מ"י הנוטל שאור מעיסת חטים ונותן לתוך עיסת אורז. הרא"ש בהלכות חלה ס"ט :

פ"ד מ"א שתי נשים שעשו שני קבים ונגעו זה בזה. הרא"ש בהל' חלה סי' י' : מ"ב איזה מין במינו וכו'. הרא"ש בהלכות חלה סימן י' : שם השעורים מצטרפת עם הכל חוץ מן החטים. הרא"ש בהל' חלה סי' א' : מ"ג שני קבים וקב אורז או קב תרומה באמצע. הרא"ש בהל' חלה סי' י"ב : שם דבר שנטלה חלתה באמצע מצטרפין וכו'. הרא"ש בהלכות חלה סימן ט' : מ"ד קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה. הרא"ש בהל' חלה סימן י"ג : מ"ה שני קבים שנטלה חלתה זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וכו'. הרא"ש בהל' חלה סי' י"ג : מ"ז ישראל שהיה אריסין לנכרי בסוריא. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ט' : מ"ח ר"ג אומר שלש ארצות לחלה. הרא"ש בע"ז פרק ד' סימן ט'. ובהלכות חלה סימן י"ד. ובחולין פרק א' סימן ד' :

מסכת ערלה

פ"א מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה : הרא"ש בהל' ערלה סימן ב' : מ"ב נטעו אע"פ שלא כבשו חייב. ועיין בר"ש. הרא"ש בהלכות ערלה סי' ה' : שם הנוטע לרבים חייב. הרא"ש בהל' ערלה סי' ג' : שם הנוטע ברה"ר והנכרי שנטע והגזלן שנטע. הרא"ש בקידושין פרק א' סימן ס"ב : מ"ג אילן שנעקר והסלע עמו. הרא"ש בהלכות ערלה סי' ד' : מ"ד אילן שנעקר ונשתייר בו שרש פטור. הרא"ש בהל' ערלה סי' ד' : מ"ה אילן שנפסק ובו בריכה והוא חי ממנו חזרו והתקינו להיות כבריכה. הרא"ש בהל' ערלה סי' ה' : שם הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה. הרא"ש בקידושין פ"א סי' ס"ב : מ"ז העלים והלולבין ומי גפנים והסמדר מותרות. הרא"ש בהלכות ערלה סימן ז' : מ"ח ענקוקלות והרצנים והזגין וכו'. הרא"ש בהלכות ערלה סימן ז' : מ"ט ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה. הרא"ש בהל' ערלה סי' ח' :

פ"ב מ"א הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים. הרא"ש במס' ע"ז פ"ה ס"ל :

פ"ג מ"ג האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד ידלק הבגד. הרא"ש בבכורות פ"ג סי' כ"ג : מ"ט כרם נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור. הרא"ש בהל' כלאים סי"ד : שם החדש אסור מן התורה בכל מקום. הרא"ש במס' פסחים פ"י סי' מ"ב ובהלכות כלאים סי' א'. ובהלכות ערלה סי' א' :

מסכת בכורים

פ"ד מ"ז בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכו'. הרא"ש במגילה פרק ג' סימן א' :

קונטרס ארץ צבי כולל הגהות ותקונים להגהות אשר"י למסכת ברכות

מאת הגאון כו' מוהר"ר יהודה צבי ב"ר חיים ז"ל בעהמ"ס מנחת יהודה

פרק ראשון בד"ה ולכך מלמדי תינוקות יוצאין ידי חובה וכו'. והיינו לפי המבואר בהרא"ש ז"ל דכל השבוע מיקרי עם הלבור וכו' : בד"ה גדול הקורא בתורה וכו'. א) והוא מדברי התוס' דף י' וז"ל פעם אחרת שלא בשעת ק"ש אבל בשעת ק"ש אפילו בתפלה פוסק עכ"ל : בד"ה והא דאמר רי"י וכו'. עיין בתוס' ריש פרק ב' מזה : בד"ה ופר"ת וכו'. עיין בתוס' בד"ה אתא ארוכה וכו' : בד"ה בדלא מטא זמן יוצר אור וכו' וקאי אהא דסוגיא לעולם אהבה רבה הוי אמרי וכי מטא זמן יוצר אור וכו': בא"ד אכן בסעודה וכו' דכיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי וכו'. היינו שהגיע וכו' שכבר אכל כדי אכילתו מאח"כ בתוך האכילה יברך עדיין על מה שיאכל עוד :

פרק שני בד"ה לקרות בנגינה וכו'. והוא מדברי התוס' בד"ה בקורא להגיה ישו"ש וזהו למ"ד דמצות אינן צריכות כוונה אבל למ"ד דמצות צריכות כוונה והכי קיי"ל בשו"ע ולא כוון לבו הוא כפשוטו ללאת הוא ישו"ש בסוגיא : בד"ה ועל קריאת הלל בלילי פסחים וכו'. וריצב"א כתב שיש לברך עליי' פעמים הוא מדברי התוס' בסוגיא בתחלה היה מברך לקרות ואח"כ לגמור ישו"ש : בד"ה וה"מ דיעבד. וקאי על הקורא את שמע ולא השמיע לאזניו וגרסם שם בדברי ההגה"ה הועתק מהתוס' ובעת לא ידעתי איה מקומו ב). (סדר נטלות ידים בהג"א הוא מבואר בפוסקים) :

פרק שלישי בד"ה אבל בעלה וכו'. ול"מ ג) בתוס' ועיין בדף כ"ד בתוס' בד"ה והתניא וכו': בד"ה אמר ר' יעקב וכו' ד). ול"מ בתוס' :

פרק חמישי בד"ה ומהר"ם מקיים פירש בה"ג וכו'. היינו שמקיים דדוקא בנתן לתוכו מים אבל דובשא בעלמא בעיני' מברך בפה"א. ועיין בב"י סימן ר"ב שכל הפוסקים חולקים עליו בזה יעוי"ש : בד"ה ול"ע אם פוסק כר"מ אפי' לא יזכיר פת כו'. היינו בברכה ברוך המקום וכו'. בלא הזכיר בברכה אתו פת. ומ"ש בשם התוס' ל"מ בתוס' ה) :

א) בתוס' שלנו חסר וכ"ד הג"א הוא מתוס' ר"י חסיד ומאור זרוע : ב) הוא בתוס' ר"י חסיד : ג) הוא בתוס' ר"י חסיד : ד ה) הוא בתוס' ר"י חסיד :

ספר מבוא התלמוד לרבי שמואל הנגיד ז"ל

עם קיצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים

בהיות שלמות הפעולה תלוי בהקדמות ידיעות אופני הפעולה ככל הצורך וע"כ יעשה הפועל פעולתו בלי חסרון וכשלון ובהעדר זה יעדר כשרון המעשה ההוא הנה כי כן יארע לתלמידים אשר לא ידעו דרך הקודש מכללי התלמוד ויילאו למצוא דרך הנכון ולבא עד תכליתו. וז"ל מהרי"י קנפטון ולעולם בכל ספרי מפרש או מחבר אשר תעיין בו הוי משתדל לדעת תחלה דרכי המפרש ההוא שמוליך בדבריו ואח"כ הוי מעיין בו עכ"ל. ע"כ אמרנו כי טוב להציג בפתח הש"ס כללי התלמוד בקיצור נמרץ לזכות הרבים וכל העוסקים בה לשמה אין קץ לפעולתם בעלמא הדין בפירי פירות והקרן קיימת לעולם שכלו טוב :

ראשי תיבות הבאים בכללים

ג"ס - גופי הלכות - ה"א - הליכות אלי - ה"ע - הליכות עולם - ס"כ - ספר כריתות - ת"ח - תחלת חכמה - של"ה - שני לוחות הברית - ש"י - שארית יוסף - מ"ע - מגדול עוז - כ"מ - כסף משנה - מ"ל - מהרדי נמרים :

קיצור כללי המשנה — **מבוא התלמוד** — קיצור כללי המשנה

משנה הוא מלשון משנה למלך שהתורה שבכתב הוא המלך והמשנה שניה לה : ופירוש לשון שונה. ובעלי המשנה נקראו תנאים כי תנא ג"כ פירושו שונה רק משנה הוא לשון הקודש ותנא לשון תרגום. ושננתם מתרגמינן ותתנינון לפי שהתנאים היו שונים ומלמדים המשנה ובעלי הגמרא נקראים

אמוראים שאחר חתימת המשנה אין רשות להוסיף ולא לגרוע אלא לפרש דבריהם כל א' כפי שקיבל מרבו. והוא לשון אמורא פירוש מתורגמן כדאיתא בגמרא אוקי אמורא עליה פירוש מתורגמן :

מצינו משניות סתומות סותרות זו את זו ופריך (ביצה ב: ע"ש) בגמרא ורבי היכי סתם הכא הכי והכא הכי ומתרץ רבי מעיקרא סבר ליה כפלוני וסתמה והדר ס"ל כפלוני א ומשנה לא זזה ממקומה. שאע"פ שחזר רבי מקמייתא מאחר שפשטה ברוב התלמידים לא היה יכולת לשכחה מפיהם ולבטלה מבית המדרש והניח שתיהן והאחרונה עיקר. וכתב בתחלת חכמה ש"ב דגם בברייתא איכא למימר לא זזה ממקומה בפ"ק דקדושין (כה.) גבי שן ועין אי הכי נקדמיה לבן עזאי ברישא וכו' :

כתב בשארית יוסף בשם הגאון במה שמצינו שסידר רבינו במשנה[א] איזו דינים אלוקיסיהד כמו ששנינו (עירובין כו:) בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומלח והכל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומלח והנודר מן המזון וכו' שרבי כשסדר המשנה פעמים מלא דברים סדורים ובאים ופעמים סדרם הוא כפי חכמתו איש על מקומו ואותם שסדרו כבר ע"י הראשונים לא נראה לו לשנות וזה מטעם שחייב אדם לומר כלשון רבו [ולא שינה ר' מלשונם כדאמרינן (ב"ק ו:) חב המזיק חייב מיבעי ליה האי תנא ירושלמי הוא]. ומשנה זו מעורבת כן מגאה והראשונים לא היו שונים כסדר המסכתות אבל היו מחברים דברים הדומין באיזה ענין והם בכוון עשו כך לפי שהיה מועיל להם שלא לשכחם כי דמיון הדברים אוחזין זה לזה ויזכרו וכלל זה ראוי שתשמרנו כי יועיל לכמה קושיות שדרך להקשות בסדר המשנה עכ"ל :

כתב בס' ת"ח ש"ב אין חוב שידע האמורא הברייתא לפיכך אמרינן תניא כוותיה דפלוני ולא פרכינן ליה תניא אבל המשנה ב חוב על האמורא לידע אותה מ"מ יש מקומות שהאמורא לא ידע המשנה :

כשיש במשנה סתירה מרישא לסיפא דרך הגמרא לתרץ א' משני תירוצים או דמוקי לה בב' תנאים ותברא מי ששנה זו לא שנה זו או בחד תנא ובתרי טעמא ועדיף לאוקמי בתרי טעמי מבתרי תנאי [ב] כדאיתא בקדושין (דף סג:) אר"ל ש"מ מדרבי ינאי דחקינן ומוקמינן מתניתין בתרי טעמא ואליבא דחד תנא ולא מוקמינן בתרי תנאי ובחד טעמא. ובתוס' (ב"ק מ"ח). דתברא עדיף [ג] ממאי דמתרץ לפעמים נעשה.ובתוס' שבת (דף סו.) דלא קפדינן לאוקמי כתנאי אלא בב' בבות סמוכות זו לזו אבל במשניות מרוחקות לא קפדינן :

תוספות מ"ק (דף ג:) בכל דוכתי דפליגי ב"ש וב"ה ולא ידעינן פירושו מסתמא בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא חוץ מאותן דחשיב בפ"ד ופ"ה דעדיות דב"ש לקולא:

בפרק כל הנדיר (דף לא:) בשלמא סיפא תנא משום רישא אלא רישא משום סיפא מי תנא ומשני אין אמרי במערבא דתנא רישא משום סיפא :

תוספות ריש מ"ק דאין דרך למיבעי מאן תנא אלא משום דידע שהם גמרא דהוות סתמא לא אתיא כר"מ כשאר סתמי להכי בעי מאן תנא :

כשהקשה בגמרא מתניתין מני לא כפלוני ולא כפלוני אין להקשות אולי הוא דעת שלישית דאי תימא דאיכא דעת שלישית ה"ל להודיענו במתניתין וממה שלא הודיע נתברר דליכא דעת שלישית :

כאשר יבא במשנה חדוש [ד] מכח ייתור (קרא) אין לנו לתפוס החדוש מרובה אלא תפסת מועט תפסת ועי' ברש"י ריש פ"ב דגיטין (טו: ד"ה אלא) :

פעמים שהתנא יוכל לומר רבותא טפי ולא אמר כדי שלא להאריך ועיין בתוספות בהשוכר את האומנין (דף עח:) :

מבוא התלמוד לרבי שמואל הנגיד

אמר המחבר התלמוד נחלק לשני חלקים משנה ופירוש המשנה. המשנה היא הנקראת תורה שבע"פ והיא יסוד התורה שהעתיקו ממשה רבינו ע"ה עד ימי רבינו הקדוש ע"ה והוא רבי יהודה הנשיא [ונקרא קדוש שמימיו לא הכנים ידו מן האבנט ולמטה] (שבת קי"ח ב) כי כתבה למען תעמוד ימים רבים פן תשכח מלב הקוראים ותאבד. והפירוש הזה יתחלק גם הוא לשני חלקים. הא' הלכה מקויימת. והב' הלכה דחויה. המקוימת היא שלמדו מפי מרע"ה ומשה מפי הגבורה בין שתהא דברי יחיד בין שתהא דברי רבים כמו שאפרש במקומו וכמו כן המחלוקת הדחויה היא שלא נעתקה (מגמר) מקויים בין שתהא דברי יחיד או דברי רבים. ואם יטעון הטוען למה כתב רבינו הקדוש ע"ה דברים שאינם הלכה והלא מוטב לכתוב דבר הלכה. תוכל להשיבו כי החכמים הקדמונים כל אחד ואחד העתיק לנפשו מה שלמד בין דבר שהוא הלכה בין שאינו הלכה. וכשבא רבינו הקדוש להעתיק הוצרך לכתוב אותן הדברים שאינם הלכה כדי שלא יהא רשות למי שלמד מהם לומר כך וכך למדתי מפי פלוני ופלוני. ואם יאמר. ישיבוהו שאינה הלכה מקוימת. וכן אחז"ל במסכת עדיות (פ"א) למה הוזכרו דברי יחיד בין דברי רבים לבטלה שאם יבא אדם ויאמר כך וכך שמעתי יאמרו לו מאיש פלוני שמעת כלומר ואינה הלכה :

(בגליון: נ"א מאמר)

פעמים מביא לשון מקרא מפני הנאות ואין זה לשון משנה כי הא דפ"ב דפאה וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ספר כריתות) :

דרך המשנה וברייתא דתנא כמה מילי אהדדי באגב דתנא הני תנא הני אע"ג דלא צריך. וה"מ חדא או טפי מחדא אטו תרתי דשייכי אהדדי אבל תרתי אטו חדא לא תני באגב ג. (ה"ע) :

פעמים שנה רבי במשנה דבר שאינו צריך רק להוציא מלב השוטים סוף פרק החולץ (נ"ו) כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה ובתוספות שם דלא מקרי משנה שאינה צריכה כשהתנא שונה מה שמפורש בפסוק אלא כשהוא מק"ו :

בתוספות סוכה (דף כט:) דברישא דמתניתין שייך לדקדק מדפסיק ותני סתמא ולא מפליג שמע מיניה בכולל מיירי אבל בסיפא דמתניתין אין לדקדק כן דאפשר דאיכא חילוק ואיידי דלא מפליג ברישא לא מפליג בסיפא :

כתב שארית יוסף נתיב המשנה כל שני דברים דקתני להו במתניתין בהדדי יש לנו להשוותן כל מה דאפשר :

אשכחן דקרא בגמרא למתניתין ברייתא כשמביאו ממקום אחר וז"ל הרא"ש ז"ל. (ב"ק דף עה:) על מ"ש התוס' ד"ה [ברייתא] דתניא וכו' וז"ל ורבינו מאיר ז"ל תירץ משום דקאמר דמתניתין דהכא דייקא כרבי יוחנן קרי למתניתין ברייתא כלומר משנה חיצונית וכה"ג ברפ"ג דשבועות (דף יט:) (וע"ש בתוס') דפריך ממתניתין דהתם אמתניתין דפ"ב דנדרים וקרי להאי דנדרים ברייתא מלשון בר"א. ממקום אחר. (גופי הלכות) :

מצינו במשנה דבר זה מותר ואינו מותר לגמרי אבל הוא מותר מצד אחד ואסור מצד אחר [ה]. בפ"ב דבכורים ודם שרץ אין חייבין עליו (א) ר"ל משום דם אבל חייבין עליו משום שרץ דדמו כבשרו וכן כל כיוצא בזה :

פעמים במשנה וברייתא וא"ו במקום או כמו ה חלץ ועשה מאמר ר"ל או חלץ או עשה מאמר [ו] וכן דרך המקראות כמו איש אמו ואביו תיראו. וכן יש שי"ן במקום וא"ו פ"ק דביצה שאפר כירה מוכן הוא ר"ל ואפר כירה מוכן הוא :

מצינו במשנה לשון שוה בשני מקומות ואין ביאורו אחד כמו (ב"ק לט:) שור חרש שוטה וקטן שנגח כו' [ז] ר"ל שור של חש"ו. ובמקום אחר (שם נב נד) משמע שהשור עצמו הוא חרש או שוטה או קטן :

אורחיה דתנא לפרושי זימנין [ח] ממאי דסליק וזימנין ממאי דפתח והטעם כדי לאשמעינן דליכא קפידא במילתא וכל הנא דתנא כמו שרוצה שפיר דמי וליכא בהא מילתא משום ותבחר לשון ערומים והאי טעמא נמי במי דתני הענין ברישא והדר תנא המנין כמו האשה נקנית בג' דרכים וזמנין דתני המנין ברישא כמו שבעת ימים לפני יה"כ ודסוותיה וכיוצא בזה עולה יפה הטעם הזה. (חידושי הר"ן) :

דרך המשנה וברייתא דתני ושייר ודוקא טפי מחד אבל חד לא משייר ומאי דקתני דוקא קתני וכדפריך בב"מ שאומר תני ושייר מאי שייר דהאי שייר והטעם דכיון דערח תנא למיתני כולהו מילי לא הוה משייר חדא דשורא דחד מילתא לאו שורא הוא :

אורחיה דתנא נקט ברישא מילתא דפשיטא והדר מוסיף עלה מילתא דרבותא ור"ל לא זו בלבד אלא אף זו. ולפעמים תנא איפכא מילתא דרבותא ברישא והדר מוסיף עלה מילתא דפשיטא ור"ל זו ואין צריך לומר זו. ומה שאמר לא זו אף זו הוא לפי שרבי שמע התנא שאמר לשון הראשון וכתבו ושוב שמע מפי תנא אחר חידוש גדול יותר ונראה בעיניו וכתבו כלשון התנא ההוא אף על פי שלשון התנא הראשון אינו צריך לא רצה לסלקו ממשנתו. וכן זו ואין צריך לומר זו שמע בראשונה לשון ראשון וכתבו ושוב שמע לשון שני וכתבו אף על פי שאינו צריך כלל מכל מקום כתב דברי התנאים אשר קבץ ואסף :

מצינו משנה שמדברת בדבר אחד ואין בה לא איסור ולא היתר (בפרק י' דתרומות) דג

הגהות הגרי"ב א [יבמות ל. לב. קדושין כה. ע"ג לה: שבועות ד. חולין לב: קטז:] : ב [ע' תוס' ב"מ קי"ד: ד"ה דתניא ורש"י שבת פא. ד"ה התם ורש"י חולין יג: ד"ה ולא ותוס' חולין קי: ד"ה דתנן] : ג [קדושין ב:] : ד [כ אשר"י שלפנינו לא מצאתי] [ואיתא בתוספת הרא"ש בב"ק שם הובא בשיטה מקובצת] : ה [עי' בהגרי"ב בגליון התוס' דיבמות י"א ב' ד"ה לאו שכתב ומצוה להסביר. ועשב"ס ב"ב ק"ז א' ד"ה ורביע שהראיה היא מונתן גט ובעל ע"ש] :

הגהות הריעב"ץ

[אשכחן תנא לה ולא סבר לה בפרק הערל (ע"ש פא. בתוס' ד"ה ואין) ופ' יוצא דופן (מו:) אליבא דר"י תנא דס"ע. וכן בפ' הכל מערבין (לח ב) אליבא דרבי] : (א) אין זה דומה כ"כ דהתם ר"ל שאין חייבין עליו כרת. אבל הוא מפורש במשנה פ' א"ט (כ"ח) גבי בהמה (שמתה) [שאכלה] סם המות. וכן מתפרשת משנה דשקלים תתיצת מותרות אליבא דרב (כמ"ש בחולין לה.) ומשנה ראשונה דיציאות השבת כפי' הרא"ש. וכה"ג פרש א"א הג' ז"ל בתשובה בנדון יבמה קטלנית :

הגהות בן אריה

[א] כתב שארית יוסף בשם הגאון במה שמצינו שסידר ר' במשנה כו'. נ"ב לכאורה היה נראה דלהכי כלל במשנה כמה דינים כי היכי דליהוי הלכתא פסיקתא. כדאמרינן ב"ק פ' הגוזל ק"ב. (וע"ז ז.) ועי' בתוס' שם ושם ובתוס' מנחות סו. וברא"ש פ"ק דברכות וסוף פסחים וע"ע לקמן בכללי הגמרא בדברי החכם המחבר : [ב] כשיש במשנה סתירה וכו' ועדיף למוקמי בתרי טעמי מבתרי תנאי. נ"ב אין זה מוסכם דר' יוחנן לא ס"ל כן בפ' המפקיד. וכ"כ התוס' ישנים קדושין שם. (ועי' שבת פ"ו. סנהדרין ס"ב:) ויותר היה לנו להחכם המחבר להביא ראיה מהא דאמר מנחות נח ע"ש ועי' בעיטור אות פ' פקדון ומש"ש בס"ד : [ג] ובתוס' ב"ק (מח:) דתברא עדיף כו'. נ"ב ובזה מיושב מה שהקשו התוס' (שבת נ"ב:) ד"ה לא לאחריו כו'. וכמ"ש שם בס"ד : [ד] כאשר יבא במשנה חדוש מכח ייתור אין לנו כו' כנ"ל ותיבת קרא נמחק : [ה] מצינו במשנה דבר זה מותר כו' אבל הוא מותר מצד א' ואסור מצד אחר. נ"ב עי' רא"ש פ"ק דשבת סס"א : [ו] פעמים במשנה וברייתא ו' במקום או כמו חלץ ועשה מאמר. ר"ל או חלץ או עשה מאמר. כלשון שזה כ"ה בתוס' יומא (ע"ע.) ד"ה כותבות כו'. ולשון זה אינו מדוקדק דחלץ ועשה מאמר פירושו ו' המחבר ולא במקום או ע"ש. וכבר העיר בזה הגאון מוהרי"פ בתוס' יבמות י"ג. ד"ה לא ט' ומיהו שם בתוס'. יש לומר דכוונתם אסיפא נתן גט ובעל. וחסר תיבת וכו' בתוס'. וכמ"ש התו' ב"ק י"ד: ד"ה פרה) ואיך שיהיה הכלל הוא אמת. וכמ"ש התוס' בכמה דוכתי ממתני' דחלץ ועשה מאמר נתן גט ובעל : [ז] מצינו במשנה כו' כמו שור תשו"ק. נ"ב לפנינו במשנה איתא שור של תשו"ק שנגח כו'. וא"כ אין ראיה משם. מיהו מהא דמקשינן בגמ' כ"ג. אמתני' שם מאי שור תשו"ק. אילימא שור של תשו"ק משמע לכאורה דלא גרסי' במתני' דף ד' וה' (לט.) שור של תשו"ק דא"כ פשיטא דהכי שור שהוא תשו"ק קאמר ודלא תנן של כהתם. וראיתי בנוסח המשנה שבירושלמי דאיתא באמת כן שור תשו"ק. ואמרינן עלה בירושלמי כיני מתניתין שור של תשו"ק : ולנוסחא זו כוון המחבר וכ"ה בבבלי ובברייתא ושם ע"ב) ת"ר שור תשו"ק. (ועי' ספר הלכה לבעל המאור במדה שנית) : [ח] אורחיה דתנא לפרושי זימנין כו' (נדרים ג.) :

טמא [ט] שכבשו עם דג טהור. ואין בו לא איסור ולא היתר וכן נמצאת ברייתא פרק קמא (דכתובות דף ז.) חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רבי ואין בה לא טריפה ולא כשירה:

אורחיה דתנא למינקט ברישא מה דאתי מדרשא והדר מייתי מה דכתיב בהדיא בקרא וטעמא משום דהאי דאתא מדרשא חביב ליה [י] טפי ומקדימו:

מצינו וחכמים אומרים דלא קאי אלא אכל מה דאיתא ברישא (פרק אלו נערות לד.) גנב וטבח בשבת גנב וטבח לע"ז גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ד' וה' דברי ר"מ וחכמים פוטרים ואמרו בגמרא התם כי קא פטרי רבנן אשארא פי' ע"ג ושור הנסקל וכן כל כיוצא בזה. ולפעמים אומר מלה בסיפא ולא קיימא אסיפא אלא ארישא כדאיתא פרק השואל (קב.) גבי המשכיר בית כו':

פעמים לא דייק תנא במשנה בשיעורא בדבר מועט בריש ב"ב [יא] וכן בענין התלוי בחשבון לא דייק כשהיה הטעות לחומרא פ"ק דסוכה גבי סוכה העשויה ככבשן קאמר התם (דף ח.) לחומרא לא דק ודכוותיה טובא:

כל מקום שאומר כלל גדול משום חומרא דאותו דבר הוא כמו כלל גדול בשבת וכן במקומות אחרים:

מצינו במשנה תלמידים חולקים על רבם והתלמידים נזכרו בתחלה לפני רבם [יב]. בפ"ק דעדיות בש"א רובע עצמות וכו'. והטעם אומר הכריתות שהתלמידים קבלו כך מרבם מתחלה בילדותו ושוב חזר בו בזקנותו ואפילו הכי משנה ראשונה לא זזה ממקומה:

מצינו אשה חולקת עם התנאים בדין. תוספתא (ריש כלאים)[מס' כלים ב"מ פ"א] וברורה אמרה וכו'. וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע אמר יפה אמרה ברורה. וכן בתוספתא דכלים פ"ד מצינו שבתו של רבי חנינא בן תרדיון חולקת עם אביה והלכה כדבריה:

מצינו שהתנא עצמו מסופק ולבו נוטה להחמיר כי האי דפרקא קמא דנדרים (דף ג) מנודה אני לך ר"ע היה חוכך להחמיר:

מצינו משנה שלא נשנית אלא לאותו דור גבי הוי רץ למשנה אלו מציאות (דף לג:) בימי רבי נשנית משנה זו וכיוצא בו:

מצינו במשנה חייב ואינו אלא למצוה [יג] פ"ק דקדושין (כט א) אביו חייב למולו עד להשיאו אשה ומפרש בירושלמי הדא דאמר למצוה:

מצינו משנה דתני יתור לשון לאפוקי מן התנא שהוזכר במשנה אחריו בתמורה (דף יז:) דפריך כיון דתנא ולדן ולד ולדן וכו' למה לי וכו':

מצינו תנא אומר חילוק לשני פנים משום שלא היה יודע דעת רבנן דפליגי עליה פרק ערך בקלפי (דף מ) קאמר התם רבי שמעון לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן וה"ק להו אי הגרלה ממש קאמריתו פליגנא עלייכו בחדא ואי הנחה קאמריתו פליגנא עלייכו בתרתי:

מצינו דתנא בהך מתניתין מדיוקא ותנא במתניתין אחריתי להדיא ומקשה מהתם נפקא ומתרץ התם עיקר הכא אגב אידי כו'. או הכא עיקר התם אידי בריש שחיטת חולין (דף ב.) דקאמר הכל שוחטין ואפילו טמא כו':

מצינו דקרי רישא דומיא דסיפא אע"ג דלא דמי לגמרי כי הא דשילהי המניח (דף לה) דמוקי רישא דניזק ברי ומזיק שמא וסיפא מזיק ברי וניזק שמא וקאמר התם ברי ושמא שמא וברי חדא מילתא היא:

מצינו תנא שמשבח דברי חבירו אעפ"כ הלכה כדברי המשבח [יד] שילהי גט פשוט (דף קעה:) אמר ר"י הרוצה שיחכם יעסוק בדיני ממונות וכו':

פעמים מקשה מתנא לתנא אע"פ שאין שם התנא נזכר במשנה אלא סתם נשנית מפני שמצינו אותו תנא דאית ליה הך סברא ומסתמא הוא אמרה הגוזל עצים (דף לה) ת"ש גובין מן המשוחררים וכו':

חסורי מחסרא מצינו בכלל זה ח' דברים: **הא'** שלפעמים אין באותה משנה שום חסרון וכדי לפרשה אומר חסורי מחסרא פרק הזורק (דף קב.) בתוס': **הב'** שאין אומרים חסורי מחסרא כדי לדחות אבל אם אינו מגיה כ"כ יאמר אפילו לדחות. תוספות פרק המקבל (דף קיג): **הג'** שאין אומרים [טו] חסורי מחסרא להעמידה אליבא דחד תנא ואם הלכה כמותו אמרינן לה: **הד'** שכשהחסרון מועט טוב לנו לומר חסורי מחסרא מלומר תירוץ אחר דחוק. הרשב"ם (בב"ב לג.) גבי המוכר פירות ולא נמחו וכו': **הה'** אין אומרים חסורי מחסרא אלא אם מוצא החסרון מתוך המשנה. תוספות פ"ב דנזיר (דף י.): **הו'** פעמים יכול לעשות חסורי מחסרא אחר יותר מרווח ולא עשאו מפני שכך קיבל שהחסרון הוא אותו שפירש. תוספות מי שאחזו (עד:) גבי הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז וכו': **הז'** כשאנו מוכרחים לומר חסורי מחסרא ויש חסורי מחסרא דחוק ואחר בלתי דחוק טוב לנו לאחוז בדחוק אם סברא או טעם מסייע. הרשב"א מסכת גיטין: **הח'** אין אומרים חסורי מחסרא בראש המשנה [טז] וטעמו של דבר לפי שאין אדם שוכח ומחסר בראש דבריו ואם מצינו שיש חסורי מחסרא בראש המשנה זה נאמר מתוך דוחק גדול (ר"ן דנדרים ג. ד"ה אקדים). ודוקא להוסיף אמרינן חסורי מחסרא אבל להחליף דבר להפכו לא והטעם שאדם טועה בגמרא לחסר על ידי שכחה אבל להחליף דבר להפכו לא. רש"י פ"ק דסנהדרין (י: ד"ה והא עיבור):

תניא חדא זימנא מצינו להתנא ששונה וחוזר ושונה וזה לאחד מד' טעמים: **הא'** אם הדבר ההוא אינו פשוט ואיידי דחביבא ליה חוזר ושונה: **הב'** כאשר נתחדש באותו ענין איזה חידוש שלא הוזכר במשנה ראשונה: **הג'** מטעם התיחסות או השוואה שיש לאותה משנה עם משניות אחרות אשר הובאו בחברתם: **הד'** כאשר לא יאריך [יז] אם יחזור וישנה ומודיע אותנו הדבר בקיצור:

לפעמים מביא חלוקה מחודשת והיה יכול להביא אחרת יותר מחודשת ולא הביאה מפני שמאותה שהביא האחרת מובנת:

מפני ג' דברים דרך התנא לחבר דברים שאינן שוים: **הא'** מפני ששוין בגזירה תוס' ריש ביצה וז"ל שאור בכזית לא שייך הכא מידי אלא מייתי כאן תלת מילי גבי י"ט דב"ה לחומרא וב"ש לקולא: **הב'** מפני השוואתם בלשון. תוספות שם: **הג'** מפני שהורגל בגמרא להביא אותם דברים יחד כמו נשים ועבדים וקטנים דרך התנא להביאם יחד אע"פ שלפעמים לא שייכי יחד. תוס' מי שמתו (דף כ:):

היכא דאשכחן שני תנאים ודעת שלישית לא כמר ולא כמר נקרא דעת שלישית ואין זו הכרעה: וה"מ כשהדעת שלישית לשון יחיד אבל אם דעת שלישי בלשון רבים וחכ"א הלכה כמותו דעת כי הא וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעת לעת וכו'. (ריש עדיות וריש נדה):

מצינו וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אע"פ שהם לא ידעו האמת אלא ידעו שלא היה כדברי ב"ש וב"ה גבי ב"ש אומרים מלא הין מים שאובין וכו' במסכת עדיות ובשבת (דף טו):

מצינו תנא שמזכיר אמות וכל אמה בת ששה טפחים ושמזכיר מחלה ר"ל באמה בת ה' טפחים בתוספתא דכלאים (פ"ב) וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחלה מרובעים וכו' (ער"ם פ"ב דכלאים מ"י):

מצינו מלה בסיפא [יח] דלא קיימא אלא ארישא ולא אסיפא כמו בפרק השואל (דף קב) המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות מזוזה וכו':

מצינו ברייתא שרוב הסיפא ידעינן מדיוקא דרישא [יט] אלא שכך דרך המשנה וברייתא לפרש דבר וחילופו ואע"ג דידעינן חילופו מדיוקא. פ' כיצד מעברין (דף נה:) אלו שמתעברין עמה וכו':

מצינו במשנה וברייתא דבר שהוא לשון סתמא משמע דקאי אכל מילי דמיירי בה ולא קאי אלא ארוב. עירובין (דף ג:) [כ] אמה מבוי באמת בת ה' ולא קאי אלא ארוב אמות וכן טובא:

מצינו לשון פדיון שר"ל קנין. פרק בתרא דמעשר שני כיצד פודין נטע רבעי וכו' ואומר כמה אדם רוצה לפדות לו וכו' ור"ל לפדות לקנות (א):

מצינו דאצטריך לן למסתם מתניתין כרבנן אע"ג דיחיד ורבים הלכה כרבים משום דטעמא דיחיד מסתבר. נדה (דף מט):

אין סדר למשנה לענין סתם ואח"כ מחלוקת. וה"מ בתרי מסכתות אבל בחדא מסכתא יש סדר. [ב"ק קב. ע"ג ז.]:

קיצור כללי התלמוד · מבוא התלמוד · קיצור כללי התלמוד

הגמרא היא טעמי ופירוש המשנה שחיברו רבינא ורב אשי וכמו שעשה רבי בסדר המשניות כן עשה רב אשי בסדר הגמרא שאסף וקיבץ כל המשא ומתן שעל המשניות ושאר דינים שנתחדשו. וכוון בו ד' דברים יקרים. א' לפרש כל טעמי משנה. ב' פסק הדין להלכה דתנאים ואמוראים. ג' גזירות ותקנות שנעשו אחר רבינו הקדוש. ד' דרשות ואגדות ותועלתן מרובה א ועשה רב אשי מהגמרא מהדורא קמא ובתרא כדרך כל מחבר שחוזר ומתקן. ובזה נחתם הגמרא עליו אין לשנות זולתי רבנן סבוראי הוסיפו בו קצת כאשר מקובל מפי הגאונים:

כתב יסוד עולם מרימר ומר בר רב אשי סיימו הגמ' בשנת ד' אלפים רס"ה. ושמונים שנה היה משהתחילו לחבר הגמרא עד שנחתם. ומשנכתב המשנה עד חתימת הגמרא היה ש"א שנה. וז"ל רש"י ריש השוכר הפועלים (פו.) על האי דרב אשי ורבינא סוף הוראה. כל האמוראים עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבה"מ או שאלה על מעשה המאורע כל א' אומר טעמו ורב אשי ורבינא סדרו שמועות אמוראים שלפניהם וקבעו על סדר מסכתות כל א' וא' אצל המשנה הראויה והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראוי לתרץ הם והאמוראים שעמהם וקבעו הכל בגמרא מיתיבי ורמינהי ואיבעי להו והתירוצים שעליהם מה שסיירו אותם שלפניהם. ואותם שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצים לא קבעום בגמרא על הסדר מסכתות והמשנה שסדר רבי ובאו רב אשי ורבינא וקבעום. (ולא עשה רב אשי דבר כ"א ע"פ ב"ד הגדול ועל פיהם היו סותמין ופוסקין ההלכות ואפילו רב אשי גופיה שהיה אומר דבר שלא ייטב בעיני הוועד היו אומרים עליו הא דרב אשי בדותא היא כלומר חוץ מן ההלכות אלא שנקרא על שמו):

הגהות הגרי"ב א [ב"ב קנז:]:

והחלק הב' משני החלקים של פירוש המשנה (והוא הגמרא) יתחלק לכ"א חלקים ואלו הן. תוספתא. וברייתא. פירוש. שאלה. ותשובה. וקושיא. ופירוק. ותיובתא. וסיוע. ורמיה. והתקפתא. והצרכה. ומעשה. ושמעתא. וסוגיא. והלכה. ותיקו. והגדה. והוראה. ושיטה. ושנוי:

וכתב בשארית יוסף נתיב הפירוש דרך האיתנים האלה רבינא ורב אשי. לקצר. לדלג. להפך. להוסיף. לשנות. לפרש. לסדר. לקצר ולדלג. הם דברי התוס' במס' שבועות (דף ה:) וכן אמרו בסוכה פ"ק (ד' ד') ובכמה מקומות דדרך שגמרא לקצר משניות של טהרות ולא לבד בקצור לשון כ"א בקצור ענין או דין כו' כיון דלאו בהאי דינא עסוק (וז"ל הכריתות דרך שגמרא להביא משנה דרך קצרה כי האי דפ"ק דחולין (דף כ וכח) דקאמר תנן ומלק בסכין מטמא בגדים ואין זו משנה אלא מדיוקא דמשנה אחרנייתא): להפך בפ' המפלת (כז א) מביא המשנה ומהפכה שנינו שם בהטור תחלתו כל שהוא משתגמר מלאכתו ושיריו ברובו וכתבו תוספות במשניות גרסינן תחלתו כל שהוא שיריו ברובו משתגמר מלאכתו כו' ודרך שמהפך פעמים מסדר המשנה לפי הצורך: להוסיף. מצינו בפ' המפלת (כו.) דתניא חמשה שיעורן טפח שליא שופר שדרה דופן סוכה והאזוב כו' ופירשו בתוספות שם דברייתא לא תני שדרה הגמרא קבע בברייתא שדרה משום דקים ליה הכי: לשנות. ר"ל שינוי סברא. כמו שמצינו ריש כיצד מברכין וז"ל התוס' אלא סברא הוא דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וקרא דכתיב לעיל אסמכתא בעלמא והגמרא היה סבור דלמוד גמור הוא. וכן מצינו שמהפך הסברא ממסכת למסכת כמ"ש בריש ב"מ (דף ג:) דקאמר דלר"מ עדים מחייבין אותו אמס והקשו תוספות דבד' שומרים תנן דעדים אין מחייבין אמס ומוקי לה בהגוזל כר"מ ותירצו דסוגיא דהכא לא יעמיד ההיא משנה כר"מ אלא כאוקימתא אחרת דאוקי התם: לפרש. ר"ל שדרך רב אשי לפרש בכל ענין כל הצורך. ואין להקשות והלא אמרת שדרכו לקצר ואפילו בענין או דין שהרי אמרנו הטעם למעלה למה קצר ולא פירש כהאי דאהרוג. יש לומר שאם קיצר במקום אחד כבר האריך ופירש במקום אחר כמ"ש התוס' ריש פ"ק

הגהות בן אריה

[ט] מצינו משנה שמדברת כו' בפ"י דתרומות דג טמא כו'. נ"ב וכפי' הר"ש שם והוא ע"פ כ"א וכל גרב (כוי"ו) ע"ש. ועי' תשובת הרשב"א סי' ע"ר וסי' ר"פ מ"ש בזה. והוא כשיטת הרי"ף וע"ע באריכות בזה בקרבן אהרן פ' שמיני פ' ג' אות ע'. ומ"ש וכן נמלאה ברייתא כו' לא ידעתי כוונתו בזה דהא פשוט דה"פ חוט השדרה שנפסק (שיעורו) ברובו. וקאי על מתני' דאלו טרפות דקתני ונפסק החוט. וקאמר רבי דשיעורו ברובו (ור' יעקב פליג עליו וקאמר אפילו נקב) וא"כ במלת ברובו מפורש הדין וק"ל: [י] אורחיה דתנא כו' מדרשא חביב ליה (יבמות ב: וש"נ): [יא] פעמים וכו' בריש ב"ב. (דף ג. ע"ש): [יב] מצינו במשנה שתלמידים חולקים על רבם והתלמידים נז' בתחלה לפני רבם. נ"ב עי' תוס' ב"מ ד': סד"ה אין נשבעין. ותוס' קדושין י"ח: ד"ה ר' אליעזר כו': [יג] מצינו במשנה חייב ואינו אלא למצוה. נ"ב אינו משנה אלא ברייתא ע"ש: [יד] מצינו תנא שמשבח כו' אעפ"כ הלכה כדברי המשבח. נ"ב וכן מצינו ג"כ באמוראים (ברכות לו.) ואע"ג דקלסי' שמואל לרב יהודה הלכתא כוותיה דשמואל: [טו] חסורי מחסרא כו' הג' שאין אומרים כו'. נ"ב תוס' ברכות לו. ד"ה דלמא. ותוס' שבת לו. ד"ה לעולם: [טז] הה' אין אומרים חסורי מחסרא בראש המשנה (ר"ן ריש נדרים): [יז] הד' כאשר לא יאריך כו' (תוס' ריש ברכות): [יח] מצינו מלה בסיפא כו'. נ"ז כפול לעיל: [יט] מצינו ברייתא שרוב הסיפא ידעינן מדיוקא דרישא. נ"ב עי' נזיר כ"ג: דפליגי ר' יוחנן ור"ש לקיש בהאי כללא (ואולי דוקא שם פליגי) ועי' תוס' שבת (נג.) ד"ה אילימא. ומה שמציין שם הגאון מהרי"פ מהא דחולין ופ' מש"ש בס"ד שע"פ סוגיא דנזיר יש לתרץ קצת דברי התוס' שלא יסתרו בדבריהם מסכת לחולין: [כ] מצינו במשנה וברייתא כו' עירובין כו'. הלשון אינו מדוקדק קצת דשם אמימרא דרב נחמן קאי עיין שם •

הגהות הריעב"ץ

(א) אף אנו נאמר מצינו לשון מלקות שהוא עונש ממון. כתובות דף מ"ו. מאי לוקה ממון:

כתוב

דמדיס [ב. ד"ה כל] ובפ' מי שאחזו (דף עב. ד"ה משום) א דכיון דדקדק במקום אחד לא חזר להאריך וכמ"ש ב דברי תורה עניים במקום א' ועשירים במקום אחר :

כתב בספר כריתות לשון תלמוד שייך בתרי גווני הגמרא שלנו קורא למשנה תלמוד דאמר (ב"ב קל:) אין למדין הלכה מפי תלמוד [א] ר"ל משנה ובירושלמי ג דחגיגה [ב] איתא ר' זעירא בשם ר"ש אין למדין לא מפי הלכות ולא מפי התוספתא ולא מן האגדות אלא מן התלמוד ר"ל הויות דאמוראים :

שמוש ת"ח הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו טתנין לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיה חוגמת הגמרא שסדרו האמוראים . רש"י ברכות (דף מ"ז) : דרך הגמרא לקצר הפסוקים כמו ונתן הכסף וקם לו ד שאין זה מקרא וכן בריש עירובין (דף ב.) דכתיב אל פתח אולם הבית וזה אינו פסוק אבל מדקדק הוא מקרא דכך ר"ל הפסוק :

כשאומר שנאמר היא ראיה גמורה מהפסוק וכשאומר משום שנאמר הוא אסמכתא (ש"י) גם הביא משם הרמב"ן דלפעמים אומר דקרא אסמכתא ואין הכוונה שהיא מדרבנן אלא שאין מפסוק זה ראיה גמורה ואפשר דהוי הל"מ ואסמכוה אקרא. ובהלכות אלי סי' תרפ"ז אע"פ שאמר פעמים רמז לדבר זה מן התורה אינו מדרבנן אלא מן התורה :

כתב בכריתות ש"ג כל קושיא שלא תמצא אביי ורבא או אמוראי אחריני רבינא ורב אשי תקנוס :

כל קרא דלא מפרש ליה רב יצחק בר אבדימי וכל מתניתא דלא מפרש ליה רב זעירא לא מפרשי . (זבחים דף מג:) :

כל תנא ותני עלה היא התוספתא שנתוספה על המשנה . וכתב ה"ע והיה דברי רבי במשנה מעט הכמות ורב האיכות אין בו מלה לבטלה והיה הכל מבואר לו לרוחב שכלו אך לבאים אחריו עמקו דבריו לפיכך ראה א' מתלמידיו לחבר ספר לגלות ולמלאות דברי רבו והיא התוספתא ועניינו תוספות על המשנה . וכ' בכריתות מה שנקרא בתלמוד תוספתא אין זה מה שאנו קוראים תוספתא אלא תוספות שהוסיפו על המשנה לבארה כמו ותני עלה וכיוצא בה :

כתב בפי' משניות עץ חיים בהקדמה וז"ל ואחר שחוברו משניות ששה סדרים ראה רבי חייא תלמידו של רבי שהיו דברי המשנה סתומים חבר התוספתא ועניינה תוס' על המשנה וגלוי טעמה וכך ה חברו רבי חייא ור"א וחכמים אחרים ברייתות ר"ל לשון ברא חוץ שנאמרו חוץ למדרשו של רבי . וכתב מהרי"ק בכללי גמרא שלו ימים רבים הוקשה לי למה זו נקרא ברייתא וזו תוספתא עד שמצאתי בכריתות שכ' שתוספתא היא שנתוספה על המשנה לפיכך אינה כתובה לא בלשון תניא ולא בלשון תנו רבנן . והיה לי לומר שהתוספתות הם שסדר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך והיינו דאמרינן י רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו . וברייתות הם משניות שנאמרו שלא מדעת רבי חוץ ממדרשו אם שהיו משניות מן ; הת"ר סדרים ראשונים או שהוציאו מדעתם ולפיכך יש ספק במשבשתא :

התוספתא היא שיור המשנה. וסימנה תנא. וכשתבא בעקבי המשנה היא הלכה מקוימת :

והברייתא כל הספרים שהעתיקו הקדמונים אחר המשנה כמו (א) משנת רבי חייא ומשנת ר' אושעיא ומשנת ר' אליעזר בן יעקב ומכילתא דר' ישמעאל ואותיות דר"ע ;ותורת כהנים הוא ספרא והוא ס' ויקרא לבד: וספרי במדבר סיני ואלה הדברים וכיוצא בהם . וסימן הברייתא ת"ר . ותני חדא . ותניא אידך . ומה שלא נחלקו עליו מכל הדברים האלה היא הלכה מקוימת ומה שנחלקו עליו הלך בו אחר פסק ההלכה :

ופירוש הוא הבא בעקבי המשנה להבין עניני המשנה כשיבא עליו מאי כך יבא הפירוש עליו :

דרכי התנאים לסתום דבריהם ולא לפרש כי הראשונים היה לבם רחב ודי היה למבין במלות קצרות . ולזה אנו יכולין לדחקם ולהוציאם ממשמעותם ולומר הכא במאי עסקינן או הכי קאמר וכיוצא בזה . אבל דרכי האמוראים לפרש ולא לסתום ולזה אין אנו יכולים לדחקם ולהוציאם ממשמעותם בשום פנים שהאמורא היה לו לפרש ומדלא פירש דבריו משמען כפשוטן . וכ' בתשו' לגאון אין מדרך האמורא שישמיענו חדוש מתוך דיוק שהוא אין דרכו לסתום :

כתב הרא"ש במסכת שבת (פ"א סי' ז) האמורא דרכו לפרש דברי התנא אף על פי שאינו סובר הלכה כמותו . ובפ"ג דברכות (סי' לה) כתב האמורא יש לו כח לשבש הברייתא וה"מ היכא דידע הברייתא ומשבש לה אבל אם האמורא אומר סברא דנפשיה ומצא ברייתא דלא כוותיה אברייתא סמכינן . ובב"מ (דף לט.) כתב דיש כח לאמורא לפסוק כיחידאה ולחלוק על הכלל כשידע הברייתא או המשנה כנ"ל. ובתוס' יומא (דף ג: ד"ה דרבי') כשיש לאמורא ברייתא לסיוע יכול לחלוק על התנא :

כתב ת"ח ש"ג אמורא חולק עם תנא בענין דרשות והגדות :

כתבו תוספות פ' הישן (דף כד.) ד"ה ר"י טי' הא דבעי למימר טעמא דר"י משום דלית ליה ברירה אע"ג דתני בהדיא משום בקיעת הגוד דדכוותיה אשכחן טובא שאין התלמוד חושב לעיקר אותו טעם המפורש במשנה :

י **רב** תנא הוא ופליג או רבי חייא תנא הוא ר"ל שהם חשובים כתנאים ויכולים לחלוק על משנה או ברייתא. וזה אינו מתרץ אלא מדוחק גדול . וכ' בת"ח [כלל קיז] שכתב רש"י בפ"ג (דנדה דף ט.) אמר אביי אימא אמר רבי חייא ופירש"י לא תימא תני רבי חייא דמשמע מתניתא היא אלא אימא א"ר חייא ומנפשיה אמרה ורבי חייא תנא ואמורא הוא והיכא דאמרה מנפשיה בלשון מימרא הוא שמעתא . והכי נמי אשכחן גבי רבי שבא בברייתות ומעט במשנה ותמנין מייתי גמרא דבריו בלשון אמורא בפ"ד דמס' ע"ג איתמר רבי ורבי חייא ולא אמר בלשון תניא או ת"ר ובפ"ק דפסחים (דף יג.) אמר רב יוסף כמאן אזלא הא שמעתא דרבי ולשון שמעתא הוא מיוחד לאמוראים כ :

כתב הרשב"ם בב"ב פ"ג שם מימרא הוא שאמורא אומר דבר משם אמוראים אחרים :

כל מהא . ברייתא . מהכא . שמעתא :

שאר ספרי דבי רב הייט ל ספר במדבר עד סוף התורה והוא מה שאנו קוראין ספרי . וספרא דבי רב גופיה היינו מ ת"כ :

כתב בספר גופי הלכות סימן פ"ז ברייתא שכתוב בה בלשון ת"ר ידוע לכל כמו משנה . רש"י בפ"ק דתענית (דף יא:) נ לשון התנאים הוא דווקא בלשון הקודש ולא בלשון ארמי חוץ מלשון שטרות ותנאי ב"ד והתוס' בפ' אין מעמידין הקשו על פירוש רש"י בכלל הזה . כ' בהל"א סימן תרע"ח כשאמר קמ"ל בברייתא מאי דלא אשמעינן במתניתין יש שני פרושים . א' מאי דשייר מתניתין תני בברייתא והלכה היא . א"נ ה"פ אין הלכה כברייתא משום דתני בה מאי דלא תנן במתניתין ורבי לא שנאה רבי חייא מנ"ל (ביצה דף ו:) ע"ש רש"י ותוס' :

הברייתות אינם פירוש המשנה כמו התוספתא הנ"ל רק דינים שחדשו התנאים ההם . מ"מ כל מה דתני רבי חייא רמיזא במתניתין כמ"ש אילפא בתענית (כא) ובכתובות (סט:) כל דאמר מילתא דרבי חייא ולא פשטינא ליה ממתניתין כו': ה וכל ברייתא דלא מתני בי רבי חייא ורבי אושעיא לא מותבינן ולא מפרקינן מיניה בי מדרשא דדילמא משבשתא היא וכתבו תוספות בב"ק (דף יט) *) דכל ברייתא שתמית דלא אמרי בה תני פלוני היא מרבי חייא ומר"א : וכ' רש"י בחולין (דף קמא :) רבי חייא ור"א סדרו את הברייתות ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר אבל יש תנאים הרבה שמוסיפין על משנתם בדדמי . והטעם שנמצא ברייתות משובשות מפני ששומעין איזה דין מאיזה תנא באים הם מעצמם לתת טעם לדבריו וכפי הטעם היה איזה דין בנוסח אחר ושהבים בשם התנא ההוא שכך אמר ועל האמת התנא לא אמר כך לעולם (של"ה) :

וכתב הרא"ש בחולין פ"ב (לו:) מסתבר טפי למימר שלא (ראה) [ראה] בעל הגמרא להביא הברייתא השנויה בתוספתא ולפשוט האבעיא משום דקים ליה דלא מתניא בי רבי חייא ור"א אין לסמוך עלי' יותר משנאמר שלא ידע לה בעל הגמרא . ומסתבר שכל תוספתא שלא נתפשטה עד אחר סדור הגמרא ט לאו דסמכה היא דמסתמא כיון שרצו חכמי ישראל לחבר התלמוד חקרו ודרשו לידע כל הספרים שנכתבו על דברי חכמים ובררו אותם שהם בר סמכא :

וכתב בס' ת"ח בסופו וז"ל אין סומכין על התוספתא כשהיא סותרת המשנה והגמרא . הראב"ד פ"ז דמעילה [הל' ד']. ומדברי הכ"מ נ"ל שאם יכולים אנו להשוות התוספתא עם המשנה אף שנחלק עם הגמרא סומכין עליה :

*) [נ"ל וכ"כ התוס' ד"ה והא קמיפלגי . ואח"כ מ"ה כל ברייתא] :

סתם האבעיות שבתלמוד אבעיא להו הוא לבני ישיבה או חכמים שהפליגו באותו הלכה :

בכל בעיא שתבוא בגמרא הוי מסתכל לדעת לצדדי האבעיא כי הנה השואל אינו שואל אלא כשים לו באותו הבעיא פנים לכאן ולכאן והם שקולים כי אם יש לצד מה מחבירו פושט אותו לאותו צד ונקראים חלקי הסותר ולפעמים שאל השואל שאינו יודע כלל אם אותו הדבר מותר או אסור ושואל סתם ושאלה כזו אין לבקש לצדין אבל זו אינה שאלת חכם . וכאשר יהיו לצדי הבעיא מפורשים לא יחוש השואל לפרשם ואם הם נעלמים יפרשם השואל או בעל הגמרא וכן יש לך להסתכל כאשר טתן להם מליאת השואל ומפרש אותם מה היינו מספקים בהם שהוצרך טמר (של"ה) :

מצינו ששואל מה שהוא פשוט מברייתא אלא ששואל הלכה מאי :

אין רגילות למיבעי חדא מילתא בתרי זוכתי . תוספות נדה (דף לז.) ד"ה אביי וכו' :

פעמים שהיה יכול לעשות האבעיא מיד על האוקימתא קמייתא ונטר עד לבסוף . רש"י מעילה פ"א (ה:) ד"ה ומאי :

פעמים שעלתה האבעיא בתיקו ומיפשטא בדוכתא אחריתא תוס' ע"ג (ד' סח. ד"ה תיקו):

פעמים כשהפשטן פושט האבעיא או הבעל אבעיא סותר דברי הפשטן ממשנה או ברייתא ויש להקשות אם ידע המשנה או ברייתא מאי אבעי ליה והסוגיא בזה כך שהיה לבעל איבעיא ב' עניינים בדין אבעיא זו וא' היה פשוט לו והפשטן השיב לו אף בדין זה נגד הפשיטות שלו ע"ז סותר דבריו . (של"ה) :

ושאלה היא בעיא . ממנה שהיא שאלת קהל לקהל וסימנה איבעיא להו. וממנה שאלת קהל מן יחיד והיא בעו מיניה. וממנה מיחיד ליחיד והיא בעא מיניה והלכה בשאלה לפי התשובות :

תשובה היא באה על השאלות האלה ותתקיים לפי פסק ההלכה :

פעמים דבעי תרי בעיי והשני פשוט עם פשיטת הראשונה ומאי טעמא בעי . משום דב' מעשים היו ומי ששאל זו לא שאל זו ולא שמע האחרון את הראשון שלא נשאלו יחד בב"ה . רש"י כתובות (דף פב, ד"ה שני) :

פעמים שהאבעיות נשאלו יחד והגמרא סידרם כל אחד במקומה . רשב"ם ערבי פסחים (קי"ח: ד"ה כשאלה) : **פעמים** שהיה יכול להקשות על המשנה ונטר עד דמייתי ברייתא ופריך לתרווייהו. תוספות ב"ק (דף כב. ד"ה והתניא) :

פעמים שהיה יכול להקשות קושיא אחרת ולא הקשה אלא אותה שכבר התחיל להקשות . ב"ב (דף יח:) (ע"ש בתוס' ד"ה ולאי) :

מצינו קושיא לא ממשנה ולא מברייתא אלא מכח המציאות שרואין שנוהגין כך מעשה בכל יום . תוספות במה טומנין (מ"ח. ד"ה מ"ש) :

פעמים שהיה יכול לעשות קושיא יותר מרווחת ולא הקשה אותה מפני שהיה צריך להאריך . תוס' ב"ק (דף מח: ד"ה מודה) :

פעמים יקשה על האמורא ואותה קושיא היה יכול להקשות לאמורא שקדם באותה סוגיא וכן מה שהקשה לאותו שקדם היה יכול להקשות לזה וכתבו התוס' ב"ק (דף סז: ד"ה דתניא) שכמו שהקשו בבה"מ הוקבעו בגמרא :

פעמים דפריך פירכא דלא שייכא כגון מה לאשה שכן אינה במילה . תוס' ב"ק (ה: ד"ה כי):

תשובה לגאון דלפעמים האמורא מתרץ מה שהקשו לאמורא אחר אשר הוא לא ראהו ולא היה בימיו . ותירץ שבני הישיבה הביאו סברת אותו אמורא לפני רבן והקשו עליה והרב השיב למה שהקשו הם :

הגהות הגרי"ב א [וכ"כ בב"ב יב. ד"ה אמו ועי' תוס' ביצה לז. ד"ה ורמינהו וצ"ע קלת] : ב [עי' תוס' כריתות י"ד.] : ג [עי' תוי"ט פ"ה דברכות מ"ד] : ד [תוס' שבת קכח. ובכמה דוכתי]: ה [ועי' רש"י ביצה כט. ד"ס תנא דבי] : ו [עירובין לב. נדה סב: יבמות מג. ועי' תוספות ב"ק לד: ד"ה בימי] : ז [עי' חגיגה יד'] : ח [חולין קמא'] : ט [ע"ש בהא"ש דהרמב"ם לא ס"ל הכי וכ"כ רשב"ם ב"ב סג. ד"ה תנו ועי' בהא"ש יומא עז: בשם הרי"ף גאות ועי' בב"י בא"ח סימן תרי"ג] : י [עירובין כ: כתובות ח. גיטין לח: סנהדרין סג: חולין קכב: ב"ב מב'] : כ [מצינו ג"כ חזקיה תנא ופליג עי' רש"י חולין קו. ד"ה אין ותוספות חולקין ע"ש] : ל [יומא עד. ברש"י]: מ [ברכות יח: ברש"י ותוס']: נ [ע"ש ברש"י וכן תוס' דמס' ע"ג דלא לזה כוונו] :

הגהות בן אריה

[א] כיוצ בס' כריתות כו' מפי תלמוד כו' . נ"ב לפנינו איתא מפי למוד . וע"ש ברשב"ם ובנדה ז: איתא אין למדין הלכה מפי גמרא ע"ש : [ב] ובירושלמי דחגיגה . והגיה הגאון מהרי"פ [עי' תוי"ט פ"ה דברכות מ"ד] כוונתו דהתוספות יום טוב שם העתיק לשון הירושלמי דפאה . אלא מן הגמרא . וכן העתיק הרשב"ם בב"ב שם . אכן לפנינו בירושלמי איתא מן התלמוד וכמו שהוא בפנים .

הגהות הריעב"ץ

(א) משנת בר קפרא ומתניתים דלוי :

פעמים שהמתרץ יתרץ לא מכח משנה או ברייתא או מכח סברא אלא מפני שכך קיבל. תוספות דחולין (דף פב. ד"ה עגלה):

כשמקשה ממשנה או מברייתא מתקן אותה קודם כי היכי דלא לימרו משבשתא היא א. והדר פריך מיניה אף על גב דמצי למפרך בכל ענין. יבמות (דף יא:) גבי היא וצרתה חולצות:

פעמים יש כמה פירוקין והאמורא לא חש לתרץ אלא חד מינייהו דחד מתרי או תלת טעמי נקט. פרק דם חטאת (דף צד:) ב:

פעמים מקשה אמורא לחבירו מכח משנה או ברייתא וגם לדידיה קשה אותה משנה או ברייתא ומצי למפרך ולטעמיך ולא פריך ליה וזה מצינו בתלמוד הרבה פעמים(א)*):

כשיש ברייתא חולקת והגמרא לא הקשה ממנה י"ל דמשבשתא היא. תוספות עירובין (דף לח ד"ה אמר):

לפעמים יכול לתרץ תירוץ אחר יותר מרווח אלא שמה שתירץ עתה צריך לו לתרץ במקום אחר לכך משני ליה הכא. תוספות [שבת] ריש פרק הזורק:

אורחא דגמרא דלא מקשה אלא מאי דמצי לשנויי. הרא"ש ריש סוכה (סי' טו):

פעמים שהיה יכול להקשות על המשנה ולא הקשה אלא לאמורא מפני שיש באותן קושיות קושיא אחת שלא היה יכול להקשותה על המשנה. גיטין (יא.) (וע"ש בתוס' ד"ה ליפלוג):

מצינו המקשה אשר יקשה מן הברייתא וממנה אין קושיא אלא שסמך על סתם מתניתין אשר נשנית במקום אחר. הנזקין (דף נד.) (ע"ש בתוס' ד"ה דם):

מצינו בגמרא שמקשה ב' קושיות [א] והמתרץ לא חשש לתרץ כי אם הקושיא הב'. ריש נדרים:

אין מדרך הגמרא לתרץ אלא קושיא שמקשים לו ואף על פי שיש שם קושיא אחרת אינו חושש. תוספות גיטין (דף כח. ד"ה תרומה) ומרובה (דף עג. ד"ה שהעידו):

מצינו דבעי בעיא והוא מחלוקת בברייתא אלא שרצה לדעת פירוש הברייתא משום דסוברת דלא פליגי וסוברת דפליגי ומתוך בעייתו יתברר הדבר. ערבי פסחים (דף קח) והמוכר פירות (דף צז):

פעמים שמתרץ לא מכח טענה אלא משום דקים ליה לגמרא דהכי הוא [נזיר נט.]:

פעמים שיכול לתרץ תירוץ אחר אלא משום דלאמורא דבתרי' אינו תירוץ לכך נקט תירוץ השוה לתרוייהו. חגיגה (דף ג) ג:

לפעמים יקשה המקשן אע"פ שהתירוץ מקושיתו מבוארת לו ממה שתירצו לו כבר מ"מ הקשה לדעת אולי יתרצו לו תירוץ אחר יותר מרווח. תוספות שבת (דף מג. ד"ה כופה ודף קכג: ד"ה איתיביה):

וכן כשהגמרא מביא ת"ש ת"ש זה אחר זה נהגו רבותינו לתרץ ג"כ בזה האופן והוא שהכוונה למקשן לדעת אולי יתרצו לו תירוץ אחר יותר מרווחי ומיהו מתוס' ב"ק (מב: ד"ה אלא) משמע שלא נאמר זה אלא כשהטעם ההוא אינו טעם טוב אבל כשהטעם טוב וחשוב דליכא למיפרך עלה מידי לא שייך למימר דילמא אית ליה טעמא אחרינא. ועיין תוספות כל התדיר (דף נא) ד"ה ת"ש:

הקושיא היא המחלוקת הבא על השמועות ולא יחלוק החולק בהלכה מקוימת. ואם היה החולקים לרבים (ב) הסימן מיתיבי. ואם ליחיד איתיביה: והפירוק הוא פירוש הקושיא וכשלא נחלקו היא הלכה מקוימת:

אפושי פלוגתא לא מפשינן דכל מה שנוכל לקרב הדעות הוא הנכון וכן מנהג המעיינים ובתוס' נדה (ח.) [ד"ה] מאן חכמים אמר ר"י ר"א אע"ג דתנא בלשון חכמים ניחא ליה לאוקמי כר"א ולא לימא ג' מחלוקות בדבר ע"כ. וזהו שבורחים המעיינים לעשות דעת שלישית. וכיוצא בזה הביא ש"י בשם הר"ן שכאשר נראה אמוראים שסובל מאמר' לומר שאינם חולקים אע"פ שהוא דחוק קצת אין לנו לומר שחולקים:

כתבו תוס' שבת (פו. ד"ה תני) דלא קפדינן לאוקמי כתנאי אלא בב' בבות סמוכות אבל בבות המרוחקות לא איכפת לן לאוקמי כתנאי. תוספות ב"ב (קמט. ד"ה דקא) דלא מוקמינן כיחידאה אע"ג דהלכתא כוותיה. תוס' יומא (ל: ד"ה נימא) כשיש קושיא מרבנן ארבנן לא אמרינן תרי רבנן נינהו וה"מ תרי רבנן דפליגי בתרי דוכתי אחד תנא אבל אם מצינו לאותן רבנן דפליגי בשאר דוכתי עם אחר אין כאן דוחק לומר תרי רבנן נינהו:

מצינו שיקשה האמורא ואין עיקר קושיתו באותם דברים שהזכיר אלא במה שלא הזכיר. תוס' נזיר (י:):

לפעמים שהיה יכול להקשות על המשנה ונטר עד דמייתי ברייתא ופריך לתרוייהו. תוספות ב"ק (דף כב. ד"ה והתניא):

פעמים שהיה יכול להקשות קושיא אחרת ולא הקשה אלא אותו שכבר התחיל להקשות. ב"ב (דף יח):

שם פעמים שהמקשה עושה פירכא מרישא המשנה ה ויש עליה דחי' אלא שעל הסיפא סמך. ודוקא כשיש דחי' בעלמא על הרישא אבל אם היא קושיא חזקה אז ראוי להקשות למקשה למה לא הקשה בהדיא מן הסיפא כיון דמרישא אינו קושיא כלל. גם כשמקשה ב' קושיות ויש חולשא בקושיא א' י"ל דאקושיא ב' סמיך גם המתרץ כן לפעמים סמך אתירוץ ב':

כתבו תוס' בב"מ (יג: ד"ה הא) שהמקשה יכול להקשות בהדיא ולא מכח דיוק ומקשה מדיוק ופירשו תוס' שכן דרך הגמרא. גם (דף כג.) שם כך הוא ופירש רש"י שם [ד"ה הא] שהוא מטעם אגב דהקשה מקודם מכח דיוקא:

כתב בש"י נתיב משנה שכתבו תוס' שבת (דף עט ע"ב) ד"ה והא מדקתני כו' הוה מצי למפרך ברייתא גופה רישא לסיפא ומשמע דאמתניתין הדר לפרוכי ואור"י דכן מצינו כו' דאינו מקפיד כ"כ אם מקשה מינה ובה או מגד זולתה. אבל רש"י שם לא פירש כן וז"ל והא סיפא [וכו'] וקשיא רישא לסיפא וכ"כ הרשב"א בשיטותיו דקושיא שהיא מינה ובה יותר חזקה מאשר ממנה לזולתה:

כתב בת"ח ש"ג פ"ב [כלל יז] דרך ראשי ישיבות לעשות המקשה חכם (ג) לתת לו סברא נכונה אבל למתרץ מנהגם לומר כל הדוחה דוחה בקש כ"כ בש"י והביא קצת ראיה מן התוספות והרמב"ן בשיטתו בב"ב (דף יז) יש טועים ואומרים דדרך הגמרא להקשות כי היכי דתחוור שמעתתא אע"ג דליכא ראיה לאקשויי מיניה וזה אינו כלום שאין דרך הגמרא להקשות אא"כ מחוורא שמעתא טפי כפי דעת המקשה. וזהו הפך כלל הנ"ל [ב] ונ"ל דהוא מחלוקת הפוסקים. והוסיף ש"י בשם התוס' דמגילה (דף ט. ד"ה ואמאי) והרמב"ן בתשו' סימן רכ"ט שהמקשה לא דק. ובשיטתו בב"ב (דף ל) דאורחא דגמרא למיפרך כל דהו. ונראה שחולק עם התוספות דלעיל שצריך לעשות המקשה חכם גם הביא שהדוחה דוחה בקש ובכה"ג הביא משם הר"ן דאע"ג דאורחא דגמרא לדחות בכל שהוא אע"ג דנדחה הסיוע לא נדחית הראיה עכ"ל. (ול"נ ליישב הדעות הנ"ל דכל מקום מי שרוצה לחדש דבר או הבעל שמועה או המקשן צריך שיהיה לו דבר ברור בראיות ברורות דאם לא כן יש לדחות בקש לבעל הסברא):

כתב בש"י נתיב הקושיא *) בפ' הבונה (דף קד.) מקשה בגמרא מהא דרבי ירמיה מגלפן לופים אמרום וסובר המקשה דמגלפן דאמר רבי ירמיה הם הפתוחות וכתב רש"י שם על זה יש מקשים סוגיא זו על סוגיא דמגילה דמקשה מהא דר' ירמיה וסובר שם המקשה על הסתומים ואין זו קושיא שכן דרך הגמרא המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא ואי הוה בעי התם לתרוצי כי אתמר דרבי ירמיה בפתוחין הוה מתרץ ליה אלא שינויא מעליא שני ליה התם והכא נמי. והביא טעם לזה בשם רש"י ריש מגילה ומשם הרשב"א בשחיטת חולין שכן דרך הגמרא להקשות דבר שאינו עד דברת ומעמידה על בוריה כי לפעמים לא ידע עיקר הדבר ופירושה ומהפך הקושיות כדי שתתברר לו היטב מתוך הויכוח להעמיד הסוגיא על מכונה:

עוד כתב בש"י כאשר יבא שתמה בגמרא קושיות זו אחר זו ויש סתירה מקושיא לקושיא דרך קצת ראשי ישיבות לומר ב' מקשים הם גם הרשב"א אית ליה סברא זו גם תוס' בב"ק (סד.) ד"ה ואמר אבל ה"ע ימאן בזה וז"ל שיטת הגמרא לעולם בסוגיא אחד הוא מקשה אחד כאשר תראה התוספות משתדלים בכל מקום לישא וליתן בדברי המקשן מפני שהמקשן א' ולא שנים וזה פנה מפורסמת בגמרא ופעמים דוחקין לומר בעל הגמרא הוא זה ולא המקשה ראשון וזה מדוחק גדול. ומסיק לכן יראה שאם למעיין ילאנו קושיא חזקה אם יאמר ב' מקשים הם לא כפר בזה כפירה:

פעמים שמקשה כמה קושיות בפעם א' ופעמים אינו מקשה רק א' אף שיש לו להקשות. הטעם שכשיש איזה דחי' על הקושיא ראשונה אז מקשה ביותר ולכך לפעמים מתיב תלמודא אאמורא אע"ג דכבר נשאר בתיובתא ופריך ולאו מי אותביניהו חדא זימנא ומשני נימא מהא נמי תיובתא ופירש רש"י [ביבמות מח:] וכ"מ דאי מתרצא קמייתא תקום הא. אבל כשהקושיא א' חזקה אז לא יחוש להרבות בקושיות ללא צורך. י והרבה פעמים מצינו שאחר שתירץ המתרץ הקושיא חזר המקשן לקושיא אחרת והדר מתרץ ליה בתירוץ ראשון ולכאורה י"ל וכי לא ידע כבר שיש להשיב כך וסוגיא זו איתא בגמרא בב"ק (מב:) דפריך א"ה לר"א נמי ה"נ סבר דילמא אית ליה טעמא אחרינא דעדיף מהאי. ובתוס' שם [ד"ה אלא] דלא נאמר דלמא אית ליה טעמא אחרינא אלא כשהטעם ההוא אינו טעם חשוב אבל כשהוא טעם חשוב דליכא למפרך עליה מידי לא שייך למימר הכי:

כתב בש"י קושית ועוד בג' לדדים יש. א' אין אומרים ועוד אלא כשהקושי' הב' מענין הראשונה. הב' צריך לחקור אם הם ב' קושיות נפרדות וכל א' עומדת בעצמה או אם הב' היא לחזק הראשונה. הג' שאין אומרים ועוד אלא היכא דפירכא בתרייתא עדיפא מקמייתא. וכל מה שנוכל להשוות הקושיות הוא הדרך הנכון אפילו לא תהיה הקושיא הב' בלשון ועוד וכן הוא בתוספות נדה (דף סו. ד"ה ותבדוק):

כתב הרשב"ם פ' י"נ (ק"י: ד"ה א"ל ר"פ) אין שיטת הגמרא שיכחיש המקשה סברת המתרץ בלא טענה אחרת אא"כ מקשה לו מגד אחר:

אין מקשין מאמורא לאמורא וז"ש גברא אגברא קא רמית ומדברי רב מקשינן [ג] דרב גוברי' וכן מבתרי אמוראים היכא דקים לן הלכה כמותו. וכתב הרמב"ן בב"מ (דף סע) מימרא שכתב בה אמר ר' פלוני משום תנא אחד לא פרכינן מינה מיתיבי אע"ג דבשם תנא נאמרה כיון דעיקר היא מימרא:

כתב הרשב"א בשו"ת סימן רל"ח על מה שמצינו שהגמרא בבלי שינה התירוץ ממה שתירץ בירושלמי אפילו בגמרתנו יארע כן שתירץ במקום א' ענין א' ובמקום אחר בענין אחר והוי כאיכא דאמרי וגדולה מזו הרבה יש בגמרתנו סוגיות מתחלפות ז והוי כלישנא אחרינא וכ"ש שיארע כן בין הבבלי והירושלמי ע"כ. ובסוף הסימן כתב הירושלמי לעתים מהפך הסוגיא ופעמים אפילו גרסת הברייתא ואפילו המשניות ותמצא זה בהרבה מקומות:

כתבו תוס' בב"ק (דף סז:) ד"ה רבא אמר כו' שאמר איתיבי' אביי לרבה כו' א"ל רבה וכ' תוס' דגרסינן א"ל רבא דאם"ד דרבה השיבו נ"ל לחזור ולומר א"ל רבה כיון שאמר מתחלה א"ל אביי לרבה ורבה הוא המוקשה הוא המשיב [ד] א"ל לבד אלא ש"מ דרבא באלף גרסינן שמע לאביי שהקשה לרבה רבו:

כתבו תוס' פ"ק דמ"ק (ג:) ד"ה וקרובים דברי אלו דלא פריך טעמא דב"ש אתא לאשמעינן אלא כי אשמעינן טעמא דבית שמאי אבל כי אשמעינן פירוש מילתא דבית שמאי לא פריך:

ותיובתא היא מבטלת ההלכה בראיה ברורה והלכה כפי חוזק ראיית התיובתא:

כתב בת"ח ש"ג פ"א [כלל א] כל מיתיבי ורמינהו ומתקיף והוינן לשון קושיא הם אלא שהם מתחלפין בענין שלשון תיובתא שייך כשהמקשן משיב על האמורא מכח משנה או ברייתא כי האמורא אין לו כח לחלוק על התנא. ומצינו לשון תיובתא על התנא מן הפסוק במסכת ע"ג [כד.] מיתיבי ויאמר משה גם אתה תתן בידינו. גם במקומות אחרים. וכתב בשל"ה מצינו שמקשה מברייתא לברייתא אחרת בלשון מיתיבי בפ' הגוזל עצים (צד:) וזה תימה דמאי אולמא דהאי מהאי ואפשר דפריך מסתם ברייתא שסידר רבי חייא. ובכלל ג' הביא שיש מיתיבי שהוא כמו תא שמע שבא לפשוט בעיא. נדרים פ"א (דף יב.):

וכתב בכריתות בל"ל ש"ג כל תיובתא אין עושין (ד) כאותה תיובתא ר"ל דלפעמים מקשה סתם מקשן תיובתא לפי סברתו ואינו כן [ובב"ק (דף טו ע"ב) תיובתא והלכתא ומשני משום דאיכא לתרוצי התיובתא] אבל כל היכא דאיכא תיובתא דפלוני תיובתא אין הלכה כאותו פלוני אלא (ה) כחבירו. וכתב בת"ח ש"ג פ"א סימן ע' שהראשון צריך לקרותו לשון שאלה כלומר נימא דתהוי תיובת' דפלוני ומשני אינה"נ תיובתא:

כל ט מקום שאמר קשיא הדבר תלוי ועומד ולא בטלו הדבר אלא לא אשתכח לה פירוקא. וכתב הריטב"א בב"ב פ"ב שמע מפי א' מחכמי פרובינצא שהיה מתרץ כל מה שעלה בגמרא בקשיא:

הגהות הגרי"ב א [פסחים ל"ז: רש"י ד"ה ות"ק] : ב [ע"ש ויותר מבואר בזבחים י: ל. גם ביבמות מח: סוטה ח ועוד ג פעמים בש"ס] : ג [ע' תוס' שם ע. ד"ה שאני] : ד [שני כללים אלו כבר כתבם למעלה] : ה [עי' תוס' ברכות מה. ד"ה שלשה] : ו [כבר אמור למעלה] : ז [ועי' תוספות מנחות נח: ד"ה וא"ד]: ח [ע"ש בפי' הרא"ש]: ט [ע' רשב"ם ב"ב נב: ד"ה כדשלא ופי' רש"י סנהדרין עב. שחולק עליו ובחיבורי קשוט מיושב העליתי בעז"ה על כל קשיא שבש"ס ליישב דברים נכונים למשכיל]:

הגהות בן אריה

[א] מצינו בגמ' שמקשה ב' קושיות כו' ריש נדרים [ושבת י.] : [ב] כתב בת"ח כו' וזהו הפך הכלל, א"נ כו'. כ"ב נראה דכ"ז עד סוף הכלל צ"ל לקמן אחר הכלל דבסמוך : [ג] אין מקשים מאמורא כו' ומדברי רב מקשינן [רש"י ביצה ט.] : [ד] כתבו תוס' כו' הוא המשיב [הכ"ל] א"ל כצ"ל :

הגהות יעב"ץ

(א) היכא דעדיפא מניה פריך. אבל בלא זה לא שכיח טובא: (ב) ואם היו החולקים רבים וכו' ואם יחיד איתיביה כצ"ל: (ג) האשכנזים עושים בהפך ואומרים סתם מקשן ע"ה ור"ל שאם היה יודע לא היה מקשה. והמכוון בזה שעושה עצמו כאינו יודע כדי לעמוד על השורש והאמת. ואמנם בשאלות מסופקות י"ל שבאמת מחסרון ידיעה הוא ששאל השואל. אבל המקשה לבטל דברי רבו וחברו ושגדול ממנו ושקדים אליו. ודאי שיקשה בכח בסברא חזקה וראיה עצומה. ובמקום שרוצה אמורא לפשוט בעיא. אז סוגיא היא לדחות ראיתו בכל מה שיוכל משום יגדיל תורה ויאדיר עד שמתברר הענין כהוגן. ופעמים אומר מהכא לא תפשוט אע"פ שלא נדחית הראיה לגמרי. ודעת לנבון נקל שיש לכל הדרכים הללו פנים. ואין לך דבר שאין לו מקום בחלוף סוגיות: (ד) מעשה לפסוק הלכה כאותה תיובתא: (ה) אלא כתיובתא:

והסיוע הוא הבא לחזק ההלכה ולקיימה להיותה הלכה מקוימת מוחזקת וסימנה לימא מסייע ליה :

ורמיה היא הבאה [שלא] לקיים שני ענינים והסימן ורמינהי :

וההצרכה היא הבאה לקיים שני ענינים והסי' צריכא:

וההתקפתא הוא מענין הקושיא והיא לאמוראים והם האחרונים וסימנה מתקיף לה רבי פלוני והלכה בזה וכמו המיתיבי ואיתיביה :

ומעשה הוא הבא על ההלכה והמעשה יעשה על ההלכה ותתקיים :

ושמעתתא היא שם כל הלכה שתבא בענין תורה ולא בדבר אחר :

וסוגיא היא קריאת הגמרא על בוריו ושאלותיו ותשובותיו :

וכתב בת"ח ש"ג פ"א [כלל ג'] לשון רמיה שייך כשמקשה ומשיב משניות וברייתות הסותרות זו את זו. וכן שייך האי לישנא כשמקשה הפסוקים זה על זה רמו קראי אהדדי בהרבה מקומות. ומהרי"ק מלא בפ' איזהו נשך (עא.) ממשנה לפסוק ורמינהו. גם כתב שהמקשה משנה או ברייתא מדידה אדידה אומר קשיא רישא אסיפא וביבמות פרק ב"ש (קח:) אומר ורמינהי. ובב"מ פ"ב (כב:) ר"פ רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן דרמי הכתיבה עצמה מן המקרא למסורת. ובשבת פ"ב (כא:) מקשה לאמורא מברייתא וקאמר ורמינהי מצותה משתשקע החמה. ואפשר כיון דפריך לרב דחשיב ליה תנא. וא"ת אם תנא הוא היכי פריך ליה גברא אגברא. וי"ל דבכמה מקומות פרכינן לרב מברייתא ולא למימר דליבטל מימרא דרב לגמרי כיון דברייתא חולקת עליו כמו בשאר האמוראים דמאן דעביד כמימרא דאמורא דאיתותב מברייתא הוא טועה בדבר משנה שהרי בטלה לגמרי אבל כד אתבינן לרב היינו לומר דלדידן לא קי"ל הכי כיון דאיכא ברייתות דעדיפא מיניה דפליגי עליה ונשאר אם כן כמו יחיד דפליג ארבים דאם יראה הבית דין את דברי היחיד ויסמוך עליהם כדאיתא בפ"ק דעדיות [משנה ה'] :

מסייע לר' פלוני כתב בה"א סימן תקס"ה דלא קאמר במילתא דהוי פלוגתא דתנאי דאי חד תנא מסייעו אידך פליג עליה ובסימן תסי"ט כתב דכן הוא תניא כוותיה דפלוני :

לימא מסייע ליה כתב כ"ג שי"ל שאומר לימא מסייע ליה ותהוי קושיא לבר פלוגתיה. ועוד פירש שהוא לראות אם הלכה כמותו כיון שהתנא מסייעו. או אפשר שמקשה לבעל המאמר דמאחר דדבר זה מפורש במשנה או ברייתא מאי קמ"ל. והיה אפשר לומר שכשמקשה [א] ממשנה היינו לומר למה לו לאמורא לומר דבר שהוא משנה שהוא חייב לידע אותה שהיו המשניות שגורות בפי האמוראים. אבל כשאומר לימא מסייע מברייתא יהיה או להקשות לבעל פלוגתיה או לקבוע הלכה :

אתקפתא שייך כשמקשה ומשיג האמורא את חבירו מכח פלפול וסברא בעלמא ולא מכח משנה וברייתא וכן הוא ענין פריך ומגדף הנמצא בהרבה מקומות וי"א דמפני הלשון המשונה [ב] נ"ל שהוא מרבנן סבוראי שהוסיפו קצת על הגמרא: ומליצו מתקיף שאינו מקשה לשום אדם אלא שהוא תמה בעצמו על דבר משנה לידע טעמה בפ"ק דקדושין [דף ה:] מתקיף רב פפא אברייתא של"ה: וכשאומר תהי (א) בה ר' פלוני ר"ל מריה ומעיין על מימרא זו לידע טעמו של דבר א: ולשון הוי והוינן בה הוה ר"י

היא סוגית התלמוד ומשא ומתן בדברי המשנה כמ"ש ב הויות דאביי ורבא: **כל** היכא דאיכא איני והא קושיא היא ובתמיה קרינן ליה :

ודקארי ליה מאי קארי ליה לשון קושיא היא ועניינו לתת סברא למקשה שהקשה דבר פשוט וכי לא ידע דלאו כלום היא. וכה"ע כתב שי"א שהוא מתוספת רבנן סבוראי :

לימא כתנאי ר"ל מי נימא דהני תנאי פליגי במילתא דהך אמורא או בפלוגתייהו דהנך אמוראי. וכתב ה"ע דהדחיקא ליה מילתא שיאמר האמורא דבר סתם דלא ככ"ע שאם בא לפסוק הלכה לימא בהדיא הלכה כפלוני ומדאמר סתם או פליגי סתם משמע אליבא דכ"ע: ובכה"ג בשם הריטב"א בסוף עירובין לימא כהני תנאי דתניא מסיבין מוליאין וכ' ר"ח ועמדה כתנאי. וק"ל לשון לימא ולשון מאי לאו שלעולם לא בא לשון זה בגמ' אלא בדבר שהוא נדחה בסוף: וכשאומר לימא הני תנאי כהני תנאי אם הם כולם במשנה אפשר ששואל למסדר המשניות למה לא חיבר מחלוקתם יחד ולימא פלוני ופלוני אמרו כן. ואם הוא בברייתא אפשר לענין פסק הלכה [ת"ח שער ג' פ"א כלל י"א]: מצינו (ביבמות פ' ב"ש) [בכתובות קא.] אליבא דר"א כ"ע לא פליגי ופירש הרי"ף [ביבמות פ' ב"ש] כ"ע ל"פ אליביה כלומר דלית הלכתא כוותיה :

במאי קמפלגי ר"ל באיזו סברא פליגי עד שזה אוסר וזה מתיר. וכשאומר מאי בינייהו היינו כשהם שוין בדין אבל חולקים בטעם ושואל מאחר שהם שוין בדין למה לי שיחלוקו בטעם ומשני איכא בינייהו כלומר יש הפרש לענין דינא. ובכה"ג הביא שיש מקומות שאומר מאי בינייהו ופירושו כמו במאי קמיפלגי בב"מ (דף סג.) :

קס"ד שבגמרא הוא לגלות היסוד שעליו בנה המקשה קושיתו וקס"ד ר"ל דעת המקשה ובמסקנא לא קאי הכי ויש מקומות שאומר קס"ד ונשאר הכי במסקנא ויש ברש"י ז"ל בהרבה מקומות כיוצא בזה . וכן כשאומר וסברוה ר"ל קס"ד דבעלי הישיבות. ורוב סברוה לא קאי. ובס"כ [שער ג' כלל כ"ב] אמר שיש סברוה שנשאר כן [ג]:

כשאומר תסתיים פירושו שבא להוכיח הא דלא ידעינא עד השתא ובתוס' מ"ק (דף ג:) [ד"ה ר"א] פי' שאין לומר תסתיים בדבר המפורש בהדיא. ובכה"ג כתב שפעמים אומר תסתיים ולא נשאר כן במסקנא ובי"ש חילק בין כשאומר תסתיים ב' פעמים או נשאר כן במסקנא כגון תסתיים דפלוני אמר הכי תסתיים :

ג **כל** תפשוט מהא ברייתא וכל מהגא שמעתתא :

והלכתא (ב) כשיחלוקו בשום דבר הלכה הוצרכו לומר הילכתא כך וכך :

ותיקו בספק שיסתפק התלמוד בשום דבר הלכה ואין יודע להשיב עליו ותשאר ההלכה בספק אם הוא בענין ממון לקולא (ג) ואם הוא בענין איסור לחומרא והממון המוטל בספק חולקים אותו בעלי הדינין בשוה וי"א המוציא מחבירו עליו הראיה ודבר איסור והיתר כשיבא בספק הזה יעמידהו על האיסור (ד) :

ושנוי הוא כשיחלוקו על שום חכם וישנה כדי להוציא עצמו מן המחלוקת ולקיים את דבריו. וצריך החולק על המשנה לקיים את דבריו בראיה ברורה . וסימן השנוי הא מני ר' פלוני היא :

והגדה הוא כל פי' שיבא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה זו היא הגדה ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת . ויש לך לדעת שכל מה

אין הלכה כתלמיד במקום הרב והיינו כשנשאו ונתנו פנים בפנים כיון דרבו לא קבל דבריו וסימנו כשאומר אמר ליה פלוני אבל כשאומר פלוני אמר לא. וכתב הגאון אם התלמיד האריך ימים אחר רבו ונתגדל בחכמה למה לא יהא הלכה כמותו. ומאביי ורבא ואילך הלכה כבתראי ואפילו תלמיד במקום הרב והטעם כתב הגאון מפני שקודם אביי לא היו התלמידים שונין אלא [מה] שקבלו מרבם זה שונה ברייתא דרבי חייא וזה ברייתא דפלוני אבל מאביי ורבא ואילך חקרו כל הדעות ופעמים מצאו שהלך הרב בשיטה שאינה הלכה וזו שאמר בתענית (כד:) ואנן מתנינן הלכתא בי"ג פנים ד משמע אבל לא בימי הרב (ש"י) . וכתב הרא"ש במסכת גיטין (פ"ו סי' ז) שזה דוקא כשחולק על דבריו אבל כשנושא ונותן עמו ומקשה לו ומה גם כשאומר בלשון ודלמא לא . ובמסכתא ב"מ (פ"ג סי' י) כתב דדוקא כשאומר האחרון דבריו משמיה דנפשיה אבל משמיה דאחר לא: ע"ש בב"מ (פ"א סי' י"ט ופ"ד סי' י"ט) שיש דעות מחולקות באביי ורבא נגד רבה שהוא רבם . (ובפ"א) [ובפ"ד] דסנהדרין (סי' ו) כתב הטעם דהלכה כבתראי מפני שידעו סברת הראשונים וחקרו והכריעו וזהו הטעם דאין למדין הלכה מפי הגמרא אפילו שהתנאים היו גדולים מהאמוראים. וכתב הרשב"ם שהתנאים כשאמרו הלכה כפלוני היה כפי מה שיצא מפלפולם אבל לא למעשה ואילו רבינא ורב אשי שהם סוף הוראה לא אמרו הלכה אלא מתוך מעשה :

כתב י"ש בשם סמ"ג דפסקינן סתם מתניתין ופסקינן כמעשה משום דמעשה רב. וכתב בה"א סימן תקל"ז דמעשה רב טפי מסברת חכמים: **כתב** בספר גופי הלכות בשם הרשב"א דיש כח לכל האמוראים לפסוק הלכה כיחיד. אבל רב דתלמידיה דרבי הוה שסידר המשניות וסתמן ורב הוי במיניה כדסתמן משום הכי מקשינן עליה דרב ורב [ד] היכי שביק רבנן ועביד כר' מאיר :

כתב בש"י כשהתנאים חולקים והאמוראים נושאים ונותנים עם סברת האחד ראוי לפסוק כמותו כי שב התנא ההוא רבים במקום יחיד שהרי כמה אמוראים עמו :

כתב הרשב"א סי' אלף ר"ל שיטה פשוטה ביד הראשונים דכל היכא דפריך סתמא כחד מהאמוראים פסקינן כוותיה מיהו היכא דפריך סתמא כחד וסוגיין דעלמא דלא כוותי' לא משגיחין במאי דפריך מיניה דבהכי לא פריך אלא דרך הניחא למ"ד וכו' :

כתב בה"א סימן הרע"ט מליץ פעמים מקלסין לאמורא שאמר מימרא א' ואינו לפי שכוון להלכה אלא אדרבה בהיפך שדרש דין זה בשם יחיד וקלסוהו דשפיר עביד דלא אמרו בשם רבים משום דאין הלכה כהאי מימרא. גיטין (עז.) :

כתבו תוספות פ"ק דמס' ע"ג (דף ז.) (דרש"י ור"ת פסקו) [נ"ל דר"ש פסק בכל א"ד שבגמרא בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים אחר אחרון. ור"ת פסק וכו' כ"ה שם בתוס' ד"ה בשל תורה ובשבת דף מ"ב: ד"ה והייט] בכל איכא דאמרי שבגמרא בשל תורה הלך אחר המחמיר ובדרבנן לקולא וריב"א פירש דכל א"ד טפל לגבי לשון ראשון והלכה כלישנא קמא (ה) (והרא"ש פרק חזקת פסק ה דכל א"ד שבגמרא כך (ו) הלכה) ור"ש היה מפרש דבכל מקום שיש להתברר משיטת הגמ' כחד מנייהו אזלינן בתריה:

וכתב המגדול עוז פ"ד דחובל ומזיק קבלנו מרבותינו הראשונים דלשון איבעית אימא כלשון איכא דאמרי שהוא עיקר :

ע"ש בהל' ר"ה הסכימו הראשונים לסמוך על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי שסידרו הבבלי היו יודעים ורגילים בירושלמי ואילו היו מקבלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי :

כתב הרי"ף סו"פ כל הנשבעין קי"ל דכל פלוגתא דלא איפסיקא בגמרא הלכתא בהדיא דהלכתא כת"ק:

כל היכא דפליגי תרי תנאי אליבא דחד במשנה א' הלכה כתנא בתרא שהראשון היה בנערותו מה ששנה התנא והשני היה בזקנותו של התנא כששנה הלכה :

כל היכא דאיתמר תניא כוותיה דפלוני הלכה כמותו :

כל מקום שאמר תנא דבי רבי ישמעאל כך הלכה וכשאומר דבי רבי ישמעאל תנא אינה הלכה :

כל דתני לה גבי הלכתא פסיקתא הלכה היא כלומר ששונה גבי הלכה פסוקה ואותו דבר לא שייך גבה ודאי לא תני בהדה אלא משום פיסוק הלכה שפוסק התנא והולך :

כל דתני בבחירתא (דהיינו מס' עדיות) הלכה שפוסק כוותיה . וכל עדות הלכה היא כגון העיד ר' פלוני . וי"א דדוקא עדות דלבתר מחלוקת אבל עדות גרידא לא :

כל באמת הלכה היא : **כל** מקום שב' חולקים וא' מכריע הלכה כדברי המכריע. וה"מ במתניתין אבל לא בברייתא [ה] ודעת ר"י בב"ק (דף קטז) [תו' ד"ה הכרעה] דאף בברייתא הלכה כמכריע נגד הרי"ף וגאונים ורש"י. וענין ההכרע כשהג' ס"ל כחד מנייהו אפילו בדבר א' אבל כשאומר דבר חדש לא כמר ולא כמר הוי הכרעה שלישית ואינו מכריע. ובס' כריתות ס"ב סימן ע"א היכא שהג' הוי בלשון וחכמים אומרים אע"ג שהוא דעה ג' מכריע וכן הלכה. ודעת ר"ת ז בפ' הגוזל דהיכא דחד סבר לגמרי כחד תנא בכל דבריו לא הוי מכריע אלא היכא דסבר פלגא כמר ופלגא כמר. אין הכרעת תלמיד מכריע ואף שאינו תלמידו ממש אלא שהוא אחריו בזמן מקרי הכרעת תלמיד. ולדעת [ו] ר"ת כשהדעה ג' היא קודם בזמן להחולקים (ז) אף שיש בדבריו כדי הכרעה חשובה לא מקרי הכרעה כיון דלאו עלייהו קאי :

הגהות הגרי"ב א [ע' ערובין סו. ברש"י] : ב [סוכה כח.] : ג [ככר אמור למעלה] : ד [עי' רש"י ברכות כ ד"ה בתליסר] : ה [נ"ל וכן כתב הרא"ש פרק חזקת סי' כ"ה בשם הגאונים אבל בגיטין פ"ז סימן י"ג ובב"ק פרק ח' סי' ו' כתב בשם האלפסי דלישנא בתרא עיקר וכן הלכה] : ז [נ"ל ודעת ר"י ופי' תוס' שבת דף מ. ד"ה הלכה שר"ת חולק על זה] :

הגהות הריעב"ץ

(א) ול"נ שהוא כענין תמיהא כמ"ש אדם תוהה על בוהו שבה. וכן תוהה על הראשונות קרוב לענין זה :
(ב) ויש הלכה למשה מסיני. כמ"ש בפ"ב דפאה. וכל באמת הלכה. וכ' תוס' (שבועות די"ב א) ד"ה אשם דאשכחן אתי קרא אהלכתא : (ג) לנהבע : (ד) בשל תורה. וספק של דבריהם להקל חוץ מקצת פרטים :
(ה) וכן כתב בפ"ק דשבת בסוגיא אמתניתין דלא ישב לפני הספר סמוך למנחה דלישנא קמא עיקר :
(ו) וכן היא דעת כמה פוסקים והכי מסתברא דבתרא הוי תורה מקמא. דהיה סליק ותשיב כמסקנא :
(ז) לפ"ז לא חשיב מכריע אלא כשאמר דבריו במעמד אחד עם החולקים יחד. לא קודם להם ולא אחריהם :
מצינו במשנה רפ"ח דמנחות ואין כאן אלא. ואעפ"כ אין פירושו רק לכתחלה והיכא דאפשר כמ"ש שם בס"ד :

הגהות בן אריה

[א] לימא מסייע כו' והיה אפשר לומר שכשמקשה ממשנה כו'. כ"כ עי' חולין כ: ובמהרש"א שם על רש"י שכתב דהא דאמרינן שם אף אנן נמי תנינא הוא לשון קושיא. וכדרך שכתוב כאן : [ב] אתקפתא כו' וי"א דמפני הלשון המשונה כו'. כ"כ [עי' תוס' כתובות ב: ד"ה פשיטא] : [ג] קס"ד כו' ובס"כ אמר שיש סברוה שנאמר כן. [עי' תוס' ריש ב"ב ד"ה סברוה] : [ד] כתב בס' גופי הלכות כו' מקשינן עלי' דרב ורב כו': [ב"ק לו: וע"ע ערובין כג.] : [ה] כל מקום כו' וה"מ במתניתין אבל לא בברייתא. כ"כ [שבת מ.] וכ"כ התוס' עירובין מג. סד"ה הלכה והרי"ף שם והרא"ש. ומ"ש ודעת ר"י בב"ק דאף בברייתא הלכה כמכריע. נ"ל דס"ל דלא אמרינן (שבת שם) אלא בלשון ודלמא. אבל האמת אינו כן . ובתוס' ב"ק שם לפנינו לא מצאתי זה בשם ר"י להדיא. אלא דמשמע כן ממ"ש שם אהא דתניא בכילד מברכין בש"א כו' וקאמר רשב"ג אני אכריע כו' וקאמר ר' יוחנן הלכה כדברי המכריע. ואין זה הכרעה גמורה. תדע מדאיצטריך ר' יוחנן למימר הלכה כדברי המכריע אע"ג דאיהו גופיה כבר אמר בכירה כל מקום כו' ע"ש. ואי הוי ס"ל לתוס' דהאמת הוא דלא אמר אלא במתני' כדאמרינן שם א"כ מאי קשיא להו מהא דכילד מברכין דהוי ברייתא. אלא ודאי דס"ל דבדרך ודלמא בלבד קאמר התם אבל האמת אינו כן אך קשה דלפ"ז תקשה נמי שם בפ' כירה דאמר ליה בפירוש שמיע לי תקשי להו נמי דלפי האמת ל"ל לר' יוחנן למימר בפירוש דהלכה כר' יהודה הא כבר אמר כללא כל מקום שאתה מוצא כו' וכמו שהקשו התוס' אהא דפ' כילד מברכין כנ"ל. אלא ודאי דכן הוא האמת דלא אמר האי כללא אלא במתני' ולא בברייתא וניחא בפ' כירה ובפ' כילד מברכין. ונראה דהתוס' אזלי לשיטתייהו בפ' כירה שם בד"ה דלמא כו' אע"ג דלא קאמר במשנתינו הכי משמע דאין הלכה כמותו משום דסתם מתני' דלא כותי' עכ"ל. א"כ דוקא שם הוצרך לומר בפירוש. אבל בשאר דוכתי אפילו בברייתא הלכה כדברי המכריע מדלא קאמר במשנתינו. מיהו אכתי קשה דהא שם בכילד מברכין נמי איכא למימר הכי משום דהלכה כב"ה וב"ש במקום ב"ה אינה משנה הוצרך לפסוק בהדיא. וצל"ע. ועי' בק"נ בהרא"ש שם בעירובין ודבריו צ"ע ואין להאריך כאן : [ו] ולדעת ר"ת (כנ"ל) כשהדעה ג' היא קודם בזמן להחולקים כו'. כ"כ התוס' ב"ק ב' ע"ב דלדעת ר"ה

שמכרע

שקיימו חז"ל הלכה בענין מצוה שהיא מפי משה רבינו ע"ה שקבל מפי הגבורה אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם והשאר אין סומכין עליהם :

הוראה היא השמועה שנתחדשה לחכמים בקהלות ומדרשות בענין מצוה והיא נקראת הוראה :

ושיטה היא קהלת חכמים שאין הלכה כמותם כשיאמרו ר' פלוני ורבי פלוני כולהו סבירא להו. וכן כל כה"ג שיטה ואין הלכה כחד מהם (א) ויש לך לדעת שהתלמוד נחתם בימי רבינא ורב אשי והם למדונו הסודות הללו וכיוצא בהם :

המנהג שאמרו מבטל הלכה דוקא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה ולא טעם מנהג טעות הוא א : **כשאמרו** כל השיעורים שאמרו חכמים להחמיר היינו במשנה ובברייתא אבל לא במימרא (ת"ח ס"ב סימן מ"ד) : **אין** למדין מן הכללות היינו דוקא בדברי התנאים מפני שהיו שונים דרך קצרה אבל בדברי האמוראים הוא דוקא דדרך האמורא לפרש (כ"כ הגאון בתשובה) דאל"כ אין לדבר סוף ולא נסמוך על גמרא ערוכה שבידינו שרובה כללות : **וכתב** הר"ן [בפ' מי שאחזו] היכא דלא אשכחן בהדיא דנפקא מכללא סמכינן על כל הכללים כגון פלוני ופלוני הלכה כפלוני (שם סימן כ"ד) :

כשמתרץ מתניתין פלוני היא פעמים אמרינן מדסתם לן תנא כוותיה הלכה כן ופעמים איפכא דבא לומר מתניתין יחידאה היא ולית הלכתא כוותיה (שם סימן ס"א) :

דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן דברי תורה ב הם תורת משה ודברי קבלה הם דברי נביאים שקבלו מרוח הקודש כל נבואה לפי צורך שעה והדור והמעשה וה"מ עיקר הדין אבל גילוי מילתא בעלמא [א] כלומר לגלות שהפסוק מיירי בהם ילפינן :

תיקון (ב) סופרים ר"ל שהחכמים דקדקו ומצאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה אלא כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן אלא כך. כמו ואברהם עודנו עומד לפני ה' וה' עודנו עומד לפני אברהם היה לו לומר אלא למה שכוונת הכתוב הם דקדקו בו ואין הכוונה חלילה שהוסיפו או הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת והם י"ח דברים. ג ויש עטור סופרים והם הל"מ :

אורחא דברייתא למדרש מחד קרא כמה דרשות אע"ג דלא נפקא ליה אלא חדא ואגב ריהטא נקט כולהו מחד קרא. ב"מ (דף ל.) גבי והתעלמת :

מצינו תיבה שיש לה שני ביאורים הפכים זה מזה כמו תחת דהוי לישנא דאתפוסי מקדים והוי לישנא דאחולי ולא מקדים. פרק כילד מערימין (דף כו:) :

לא שייך למימר מפני מה אמרה תורה אלא בדבר שהצדוקים מודין בו אבל כשאומר אמרה תורה בלא מפני מה היינו אף שאין הצדוקים מודים בו. תוס' מנחות (סה:) [ד"ה מה חדש ועי' ר"ה ט"ו] ד : **לפעמים** מביא מקרא בשם תנא כמו שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח. והוא פסוק במשלי אלא ר"ל דהוי מרגלא בפומיה דשמואל הקטן דבר זה. תוס' כתובות (כג:) [ד"ה משום] :

מצינו שכל דבר שהיה מקובל המקבל בו לא הדר מיניה ודחק לקיים סברתו אבל אם אמרה מסברא דנפשיה לא יחזיק בסברתו אם ימצא קושיא עליו. תוס' ג' מינין (דף ל"ט) [ד"ה אמר ר"פ] : **ומה** ראית [ב] הכוונה היא דנימא איפכא אבל אין פירושו דנימא זה וזה תוספות שבועות (כח:) [ד"ה ומה] : **אי** שתיק תנא בחדא מכילתא אפשר דמהדר במכילתא אחריתי יש ללמוד מזה דכל היכא דאשכחן תנא מקשה לחבירו במשנה ושתיק אין לומר מדשתק הודה וקבל אלא אע"ג דשתק אפשר דמהדר בדוכתא אחריתי א"כ מהדר ולא חש הגמרא להזכירו וה"מ כשקטן שואל לגדול ושתק אפשר לומר שלא חש להשיבו אבל כשהגדול שואל לא אמרי' שלא חש להשיבו אלא דשתיקה ח כהודאה דמיא (ג) [ג] : **כשאומר** הגמ' מעשה משמע שכך הלכה :

פעמים שאומר פלוני האי קרא לא דריש כגון ו כרת כריתות לא דרשי וכן וי"ו לא דרש וכדומה אין הכוונה דלא דרשי כלל אלא להאי דרשה קאמר דלא דרשי אלא דמפקא ליה לדרשה אחריתי. תוספות סנהדרין (יד:) [ד"ה ור"ש] :

כל לא דרשי. פירוש לרבות דבר שאין הסברא לרבות אבל דבר שיש סברא לרבות כ"ע דרשי כל לרבות. תוס' מנחות (ט:) [ד"ה אמר] :

אין מביאין ראיה ממקרא שנכתב קודם מ"ת תוס' מ"ק ז (דף כ') וי"מ דוקא בענין שאין הסברא מוכחת אבל מילתא דמסתברא אין לחלק בין קודם מתן תורה או לאחר מ"ת :

אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. פי' משום שאינו מוכח לגמרי אינו אלא זכר לדבר. ורש"י [ד] והר"ן כתבו דמשום הכי אמרו שאין ראיה לדבר דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן : **בביכול** ר"ל התורה שנכתבה בכ"ב אותיות יכולה לומר דבר זה אבל לנו אי אפשר לאמרו. א"נ ח כ"ב נוטריקון כתוב בתורה כענין אמרם אלמלא מקרא כתוב א"א לאמרו :

מצינו (בסוף יומא) ט שמביא ראיה (מדברי קבלה והדר) מן התורה [והדר מדברי קבלה] ופי' התוספות [בסוף יומא (פו:) ד"ה דתנן] דה"ק אפילו לא היה לנו פסוק לאסור מן התורה יש לנו לאסור מדרבנן מדברי קבלה :

דבר תורה משמע שתי לשונות דבר תורה ממש שהוא מן התורה ולפעמים ר"ל דבר תורה הלכה למשה מסיני י : **אין** מוקדם ומאוחר בתורה בתרי עניני אבל בחד עניינא יש מוקדם ויש מאוחר (פסחים דף ו:) דאם לא כן כלל ופרט דלמא פרט וכלל הוא ופרט וכלל דלמא כלל ופרט הוא אלא ודאי כדאמרן והכי מסיק (בזבחים) [בפסחים דף ו:] : **בכל** התורה כולה לא בעינן לעיכובא אלא בחד קרא סגי לעכב (אבל) [רק] בקדשים דבעינן כ בכמה מקומות אשכחן למלוה לעכב מנין :

ותיפוק ליה. שלשה דרכים יש בו האחד שאינם מכחישין הדין או הענין ההוא אבל אומר תיפוק ליה מטעם אחר יותר פשוט או יותר מרווח. הב' כאשר באו שנים או שלשה טעמים על ענין אחד יקשה מכח ייתור כדאיתא ריש ברכות [ג.] מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה וכו' ותיפוק ליה משום מפולת ופרש"י למה לנו ג' טעמים די באחד. והג' אמר יכחיש הדין כדאיתא בסוף איזהו נשך (עד:) גבי חתן שלקח גדוניא לבית חמיו וכו'. ותיפוק ליה דשליח שויה ע"ש בתוס' ד"ה תיפוק וכן בחולין (דף ח.) ותיפוק ליה משום שמנונית דאיסורא והוי תיפוק ליה בבחינת הטעם דרבא דאמר מותר מטעם מקלקל והמקשה אמר דאסור מטעם שמנונית :

בכל בשלמא יש בו מלחמה דאל"כ יאמר מי שאליו המלחמה ומי שאליו השלום יניחנו ויהא שלמא רבא עליו אלא נראה שגם מי שאליו השלום יש נגדו קצת מלחמה או דוחק והוי כאילו אמר בשלמא לפלוני אע"ג שיש עליו קצת דוחק נוכל לסבול פירושו אלא לפלוני קשה קושיא גמורה :

כשמביא הגמרא ב' או ג' טעמים ובמקום אחר לא הזכיר אלא האחד יש להבין כי הוא העיקר. הרא"ש פ' היה קורא (סי' ט) ותוס' פ' ב"מ (כה:) [ד"ה גזירה] :

אין לדמות גזרות חכמים זה לזה אלא במקום שהגמרא מדמה. תשובות מהרי"ק סי' ק"ד :

כשאומר אמר פלוני אמר פלוני רבו הוא כמו א"ר יהודה אמר רב והיה רב רבו של רב יהודה ומ"מ לאו רבו דווקא קאמר אלא גדול ממנו וראוי להיות רבו אבל מקטן ממנו אין מביאין שמועה [ה]. תוס' (לד.) [פרק] אין עומדין ד"ה אמלעית וריש חולין (יד.) : **על** הרוב כשאומר פלוני אמר בידוע שהוא חולק וכשהוא אומר אמר פלוני בידוע שאינו חולק אלא בא לסייע רק במקומות מועטים ל מצינו פלוני אומר והוא [לא] חלק: כשאומר אמר פלוני משום פלוני לא שמעה ממנו אבל מאחר שקבלה ממנו. רש"י פרק כל הבשר (דף קיג:). וגם היה גדול ממנו תוס' פ"ק דנדה (י:) [ד"ה אמר ר"י] וכתב הרשב"ם בב"ב (דף קיד:) כשלא היה רבו מובהק אומר משום אבל מרבו אומר אמר פלוני אמר פלוני : ועוד יש הבדל אחר כשאומר אמר פלוני אמר פלוני שוים הם באותה סברא [ו] אבל כשאומר משום לא סבירא ליה לדידיה [ז] :

הגהות הגרי"ב א מס' סופרים פי"ד: ב [עי' רש"י חולין קל"ז. ד"ה תורת משה ורש"י תענית טו. ד"ה ובקבלה ועי' תוספות שם] : ג [נדרים לז:]: ד [ע"ש שר"ל להיפך ולמסקנתם אין חילוק וכ"ה בתוס' דר"ה ס.]: ה [עי' תוספות ב"ב סב. ד"ה ומודה] : ו [תוס' עירובין טו: וש"מ] : ז [ובתוס' שלפנינו ליתא אבל הוא בירושלמי שהובא שם מקצתו בד"ה דאי] : ח [ועי' רש"י יומא ג:] : ט [בנדה לב] : י [וכן פירש"י בעירובין ד: ד"ה ד"ת ובסוכה ו: ובנדה סז:] : כ [זבחים מח. מנחות קי. חולין יג.] : ל [ועי' תוס' יו"ט פ"ג דבכורים מ"ו] :

הגהות בן אריה

שמפרש אין הכרעת שלישית מכרעת היינו דור שלישי דאין הכרעת תלמוד הכרעה א"כ אמאי קאמרינן בפ"ק דפסחים דר"ג לאו מכריע הוא. וכתבו שם משום שהיה קודם בזמן להחולקים ר"מ ור"י ע"ש. ולזה כוון החכם המחבר בזה (ומ"ש ואף שאינו תלמידו ממש אלא שהוא אחריו בזמן הוא ע"פ פי' הר"ת בהכרעה שלישית). ודע דהתוס' כתבו שם ובשבת שם ובספ"ק דפסחים דלר"ת שלישית לאו דוקא אלא ה"ה שניה דאין הכרעת תלמיד הכרעה וכדאמרינן שם תדא דר"ע תלמיד הוא. וראיתי להרמב"ן סי' ו' שכתב וז"ל פי' אמרו לו אין הכרעה שלישית מכרעת כלומר התלמיד ששומע דברים מפי רבותיו יכול להכריע עליהם מפני ששמע טעמם וראיותיהן מפיהן ורואה טעמו של אחד מהם כדאמרינן במקולי מטלניות כו' ר"ע תלמידם הכריע ואמר מן המוכן עמא שלא מן המוכן טהור שראה דברי ר"א רבו בזה ודברי ר"י רבו בזה. אבל תלמידו של ר"ע לא היה יכול להכריע דכיון שר"ע לא הכריע ששמע טעמם מפיהם תלמידו מנ"ל כו'. וסיים שם זה הבנתי מפר"ת ואני הארכתי בה עכ"ל. (ועי' לשון הר"ת בערוך ערך כרע שכתב וז"ל הכרעה כגון ב' חכמים חולקים ובא בן זוגם שהוא שקול כמותם כו' אבל אם הוא הבא להכריע קטן מהם כגון ר' ישמעאל בר"י כו' עכ"ל. וזה הלשון סובל יותר פירוש התוס' שכל שהוא תלמידם אף שהוא שומע מהם כיון שהוא קטן מהם אין הכרעתו הכרעה. אבל הרמב"ן מפרש שהוא בן זוגם כלומר תלמידם ביין ששומע טעמם הוא שקול כמותם. ואולי גם הערוך לא העתיק לשון הר"ת ממש רק כונתו. והערוך מפרש דברי ר"ת כדעת תוס'). ולפי פי' הרמב"ן הכרעה שלישית דוקא אבל הכרעה שניה היינו הכרעת תלמיד כמו ר"ע נגד ר"א ור' יהושע הוי הכרעה. ואפשר דס"ל להרמב"ן מדקאמרינן שם ועוד הא הדר ביה ר"ע לגביה ר"י. משמע דה"ק דאף אם נאמר דהכרעת תלמיד הכרעה היא מ"מ הא הדר בי' ר"ע וסברא דהועד הוא עיקר. [וכמ"ש התוס' בכמה דוכתי דהגמ' אועוד קא סמיך] והכרעת תלמיד הוה הכרעה והלכך אמרינן אין הכרעה שלישית מכרעת אבל הכרעה שניה דהיינו הכרעת תלמיד מכרעת. אך אכתי קשה דלפ"ז היכי הוי בעי למימר תדא דר"ע תלמיד הוא הא מהברייתא דתשפך אבל דקתני אין הכרעה שלישית מכרעת מוכח (לפי פי' הרמב"ן) דהכרעת תלמיד הוי הכרעה וצ"ל לפי' הרמב"ן דר' יוחנן גופי' הוה מספקא לי' אי הכרעת שלישית לאו דוקא אלא ה"ה שניה (וכפי' התוס') או הכרעה שלישית דוקא (וכפי' הרמב"ן) לכך קאמר תדא כו' ועוד כו' ודו"ק. שוב מצאתי בתשו' רמ"ע סי' ה' שהעיר בדברי הרמב"ן ע"ש : [א] דברי תורה כו' אבל גלוי מילתא בעלמא כו'. [ב"ק ב:] : [ב] ומה ראית כו'. נ"ב ועי' תוס' עירובין לא: ד"ה מה ראית דמפרשי לה בשם הרשב"א דפירושו דנימא זה וזה. ובשבועות שם השיגו על פרש"י ז"ל : [ג] אי שתיק תנא כו' אלא דשתיקה כהודאה דמיא. עי' הגהות מהרי"ב. ועי"ע מלחמות להרמב"ן פ"ק דסוכה גבי אותו טפח היכן מעמידו מ"ש בזה (ומדמסמיך החכם המחבר האי כללא להא דאמרינן בפסחים שתיק לי' במכילתא אחריתא ושם איתא גבי ר' אליעזר ור' יהושע לכאורה נסתר דברי התוס' דסוכה וק"ל) : [ד] אע"פ שאין ראיה לדבר כו' ורש"י כו'. [פ"ק דפסחים ד:] : [ה] כשאומר אמר פלוני כו' אבל מקטן ממנו אין מביאין שמועה. נ"ב ובשבת טו: איתא אמר ר' יוחנן אמר ר"ל (ונראה שהוא ר"ת ריש לקיש) ואמר שמועה משום תלמידו. מיהו מצינו בריש יומא (ג:) שהשיב ר"י לר"ל וא"ל אלא מר כו' הרי דקרי ליה מר. ומשום דתלמיד חבר היה לו וכדאיתא כתובות כד: דאמר ר' יוחנן ומה אעשה שכנגדי חלק עלי ע"ש. ועי' תוס' ערכין ס. ד"ה והא מר כו' ועי"ע שבת פ' במה אשה (נז:) איתא אלא אמר רב יהודה מטמיה דאביי. ואביי היה קטן מאד בימי רב יהודה וכדאיתא בערבי פסחים. ועי' מש"ש בס"ד : [ו] על הרוב כו' ועוד יש הבדל אחר כשאומר אמר פלוני שוים הם באותה סברא. כן משמע (שבת מז.) דמקשינן שם ומי אמר ר' יוחנן הכי כו'. ועי' היטב ביאור הגאון החסיד זצוק"ל באו"ח ריש סי' תמ"ג : [ז] אבל כשאומר משום לא ס"ל לדידים. נ"ב אין זה מוסכם וזה עולה לפי דעת בעה"מ פ"ק דברכות בהא דתניא רשב"י אומר משום ר' עקיבא פעמים שאדם קורא ק"ש כו' דלשיטתו פליגי הני תרי ברייתות דשם ותלת אמר רשב"י משום ר"ע וליה לא ס"ל. ומשום הכי לא מקשה מרשב"י ארשב"י (וכמו שהקשה שם הרמב"ן במלחמות) אבל לשיטת הרי"ף והפוסקים שם דלא פליגי. ועיקר ראייתם מדלא מקשינן שם דר"ש אדר"ש (וכמ"ש במלחמות שם) ש"מ דלית לנו האי כללא. ודוחק לחלק בהאי כללא (להפוסקים) בין אמוראי לתנאי. דמתנן הוא. והעיקר נראה בהאי כללא לדעת הפוסקים דאין חילוק בין אמר פלוני אמר פלוני או משום פלוני מסתמא אמרינן דאיהו נמי ס"ל הכי. אלא משום דוחק גדול אמרינן הא דידי' הא דרביה. וכל היכא דלא אמרינן בהדיא בגמרא כן. אנן לא אמרינן הכי. (והא דאמרינן עירובין לו.) דמקשינן התם דר' יוסי אדר"י דאמר אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים. ומשנינן שם ואיבעית אימא הא דידי' הא דרבי' ואמרינן דיקא נמי דקתני אמר ר"י כו'. באמת הדיקא נמי שם מגומגם קצת. ורבא לא סמיך על הדיקא נמי ומתרץ לה דלא קשיא דר"י אדר"י. ועי' ריטב"א שם. ועי' ב"ק כט: ונדה מח: ואזדא ר"י כו' ועי"ע ברכות (כב.) מסייע לי' לר' אלעא כו' משום רבינו כו'. ושם (טו.) ר"מ אומר משום ראב"ע כו' אפי' תימא ר"מ כרביה ס"ל וכו' ושם (מ.) אמר רבא בר שמואל משום ר"ח כו' הדר מר משמעתיה כו'. ועי' בכ"ג בהקדמת הגאון בעל סדר הדורות ויש מקום עיון בדבריו שם שכתב על דברי התוס' נדה יד: שד"ה מאי לאו בזקנים כו' מדקאמר ר' חייא לי' אף אתה כו' ולא קאמר אף אתה רבי ש"מ דבזקנותו אמר שהוה תלמיד חבר. כדאמרינן בשלהי מי שמת בן עזאי תלמיד חבר כו' וכתב ע"ז הג' ז"ל וז"ל. גם לזה יש סתירה מדהא מצינו כו' ע"ש. וסיים הג' הרי שאין ראי' מהא שקראו מר שהוא רבו גם אף שלא קראו מר רבו הוא עכ"ל. ואני תמה על הגאון בעל סדר הדורות איך דחה דברי התוס' בשתי ידים במקום שהביאו ראיה לדבריהם מדבר מפורש בפ' מי שמת מבן עזאי ע"ש וברשב"ם שם. והכי נמי אמרינן ברכות (כז:) דר' ירמיה בר אבא תלמיד חבר (לרב) הוה. והיינו דקאמר ליה ריב"א לרב מי בדלת ולא אמר מי בדל מר ע"כ מבואר להדיא כדברי התוס' דלתלמיד גמור אינו רשאי לומר לרבי בלשון נוכח בלא מר. אם לא תלמיד חבר כמו בן עזאי לר"ע (ב"ב שם) וריב"א לרב (ברכות שם) ומכל המקומות שהביא הגאון שם שהתלמיד אמר לרבו בלשון נוכח בלא מר. ע"כ צריכין אנו למימר נמי דתלמיד חבר היו לרביהם באותו זמן. וכמו ר' חייא שהיה בילדותו תלמיד גמור לרבי ובזקנותו נעשה תלמיד חבר. וכמ"ש התוס' דהכי קדייק גמ' שם ש"מ בזקנותו. וכן בן עזאי לר"ע. בתחלה היה לר"ע תלמיד גמור ולבסוף נעשה לו תלמיד חבר וכמו שפי' רשב"ם שם. גם להכי מצינו בכמה מקומות שהרב אמר וקרא לתלמידו מר משום דתלמיד חבר היה לו. וכדאיתא עירובין (סג.) שקרא רב אשי לרבינא מר. ורבינא קראו לרב אשי מר ע"ש ומשום דתלמיד חבר היה. ומעתה יצא לנו הכלל דתלמיד גמור אינו רשאי לדבר בפני הרב בלשון נוכח בלא מר. ורבו אפשר דלא ידבר לו בלשון מר רק בלשון נוכח וכמ"ש התוס' בערכין (הביאו הג' שם) ובתלמיד חבר רשאי לדבר בלשון נוכח בלא מר. מיהו ברוב פעמים מדבר נמי בלשון כבוד בלשון מר. וכן הרב לתלמיד חבר קורא נמי לפעמים בלשון מר (ועי' ברכות (כה:) דאמר אביי לרב יוסף שפיר עבדת כו' ולא קאמר שפיר עביד מר מזה לכאורה מוכח שאביי היה תלמיד חבר לרב יוסף. שוב מצאתי במעדני יו"ט שכתב כן ע"ש. וכ"כ בסדר הדורות אות אביי. ולפ"ז ניחא בפשיטות הא דאמר רב יוסף לאביי מר דגברא רבא כו' ולא צריכין למה שנדחקו התוס' בערכין (ס.) ד"ה והא מר כו'. ועי' כתובות (ג:) יתיב רב יוסף קמי' דרב המנונא כו' אמר לי' דגברא רבא כו'. וכתבו התוס' שם ד"ה יתיב כו' משמע דרב יוסף הוא קטן מרב המנונא כו' עכ"ל. ואפ"ה קאמר ליה רב המנונא לרב יוסף מר כו' ומשום דתלמיד חבר היה ליה וכו'). וכן לפמ"ש התוס' בערכין שם ניחא נמי הא דכתובות. אבל העיקר נראה כמ"ש. ועפ"ז נראה שמיושב כל המקומות שהעיר הגאון בעל סה"ד שם עיין ודוק היטב. גם מה שהאריך שם הגאון ברבינא ורב אשי. עיין היטב בספר הזכות להרמב"ן ז"ל בפ' התולך וכמה שהביא שם בשם בה"ג ז"ל וכמה שהשיב שם על הראב"ד ז"ל. וז"ל שם במסקנתו ומזה תלמוד דכל רב אשי ורבינא הלכתא כרבינא בכ"מ שלא כדברי הרב (ר"ל הראב"ד) משום דרבינא סוף הוראה הוה בתר כולהו רבנן דגמרא והכי מוכחא סוגיא דשמעתין וכן בכל מקום מימרי ופירוקי דרב אשי מתאמרי בגמ' ובתריה רבינא דהוא בתרא וביומי דרב אשי תלמיד חבר הוה ואורי קמיה כדאמרי' בערובין (סג.) אלא לגבי מר תלמיד חבר אנא וחייא בר רב אשי ובתר רב תמא בריה דבר. אשי כדאיתא בפ' מציאת דגמרא והוא סתמא דגמרא (ר"ל רבינא וכדאיתא בגמ' שם) כמ"ש בשמושי הגאונים הראשונים בכ"ד נכתבה המשנה ובסדר קבלה עכ"ל הרמב"ן שם. ועפ"ז מבואר ומתורץ יפה כל מה שגמגם שם הגאון בעל סדר הדורות בזה. דבאמת רבינא היה קשיש מרב אשי שהכי הוא היה בימי רבא (וכמו שהביא הגמ' שם). ובימי רב אשי היה תלמיד חבר לרב אשי [ובזה נדחה מה שנתקשה בד"ת בגליון הר"ן בפ"ק דקדושין (דף רי"א ע"ב) וז"ל ותימה והלא רבינא כו' בהא דשטר אירוסין שכתבו שלא לשמה ע"ש] והוא האריך ימים אחרי רב אשי והיינו דאמרינן בב"מ הסימן אבינ"א לאחריתם ולהכי כל היכי דפליגי רב אשי ורבינא (דבהדי רב אחא וכמ"ש בכה"ג שם) הלכה כרבינא דהוא בתרא וביומיו נחתם התלמוד

הגהות הריעב"ץ

(א) ואין בכלל זה אמרו דבר אחד (ער"ן פ"ק דסוכה ופ"ג דקדושין). דברי"פ המוציא (עז.) פסק הר"מ כר"ן דקאי כריב"י:(ב) אינו אלא פירוש ותקון הבנת הכתוב ולא שנו בו כל מאומה:(ג) עתשו' אמ"ה ז"ל (ס"ס קכ"ד):

* **אין** רבוי אחר רבוי [א] אלא למעט ר"ל היכא דלא מלינן למדרש שני רבוין אבל היכא דמלינן למדרש דרשינן כדאשכחן בל"ב מדות דברייתא דר' אליעזר דדריש את גם לשני רבויים במקום אחד : ב אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ר"ל היכא דלא אשכחן למעט ב' מיעוטים כי הא דברייתא דר"א אשכחינן מיעוט אחר מיעוט [דכולהו למעוטי] :
מצינו טביעת עין על השמיעה בלשון תלמוד בגיטין (דף כג.) דקאמר סומא היאך מותר באשתו אלא בטביעת עינא דקלא. וכן וכל העם רואים את הקולות לפי שהחושים משותפים : **בתוס'** דנזיר (דף לז:) [ד"ה ה"ג] אפילו מאן דלא דריש כל מכל דריש. [ב] ובתוספות דפסחים (דף מג:) [ד"ה כמאן] אפילו רבנן דלא דרשי כל כי כל דרשי : **כל** היכא דאיכא פלוני ופלוני דאמרי תרווייהו בידוע שהוא בר פלוגתיה בכ"מ ובדבר הזה הושוו כגון רב ושמואל דאמרי תרווייהו. וכן הרבה : **כל** פטורים דשבת פטור אבל אסור לבר מתלת פטור ומותר ג ואלו הן לצי שנכנס לבית וכו' הצד נחש בשבת והמפיס מורסא בשבת פטור ומותר :
אלמלא באל"ף הוא כמו אלו לא ואלמלי ביו"ד הוא כמו אלו היה תוס' מגילה [כא.] ד"ה אלמלא : **כי** סליק רבי פלוני ר"ל מבבל לא"י וכי אתא רבי פלוני ר"ל מארץ ישראל לבבל :
דרך התלמוד לומר חשבון מופלג ולאו דוקא אלא גוזמא והני מילי ממאה ולמעלה אבל ממאה ולמטה דוקא הוא פ"ק דעירובין (ב:) :
פרק מי שמתו [ג] מאי דברי הכל רבנן דרבנן לגבי רבי מאיר דברי הכל היא :
במערבא אמרי הוא ארץ ישראל שנקרא מערב גבי בבל :
ברבי כמו רבי שמעון ברבי (הך ר"ש ברבי לאו דוקא דלא פ"ש בן נקרא אלא מפני שהיה בן רבי כמבואר בכתובות קג: לפיכך נקרא ר"ש בר רבי בכמה דוכתי ולפעמים ר"ש ברבי והוא הקילור מן בר רבי אכן בקדושין כא: יודן ברבי פרש"י יודן שמו וגדול בדורו היה וכל היכא דקרי ליה ברבי לשון חכמה וחריפות הוא (חולין כח.) רבי אליעזר הקפר ברבי ז"ל רש"י ברבי גדול הדור (חולין נז.) מדבריו של ברבי ז"ל רש"י ברבי חזקיה שהיה גדול בדורו (עירובין נג.) ז"ל רש"י ר' הושעיא ברבי אדם גדול בדורו וכל היכא דקרי ברבי הכי פירושו (ע"א מג.) אליעזר הקפר ברבי ז"ל רש"י ברבי כלומר אדם גדול וכן קורין לו בכנוי (חולין קלז. קרי רבי לר' יוסי ברבי פרש"י גדול בדורו (בכורות כד:) אחאי ברבי ז"ל רש"י אחאי ברבי אדם גדול וחשוב בדורו (בע"א ח:) ר' יוסי ברבי לא פרש"י כלום ד (יבמות קכא:) לא כך היה ה מעשה בר' הושעיא ברבי לא פרש"י כלום ודע דבקדושין לב: מה זה יהושע וכו' ורבן גמליאל ברבי עומד וכו' ז"ל רש"י כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבגמרא והרש"ל מוחק מלת ברבי ע"ש ולא ידעתי למה דהא מצינו בשבת קטו: רבן גמליאל ברבי וז"ל רש"י לא שהיה בנו של רבי אלא אדם גדול קרי ברבי ועי' מ"ש בזה בערוך ערך קלר אמנם בחולין נב: הוא דאמר כי הא תנא דתניא ברבי אומר כו' איכא דאמרי הא מני ברבי היא דתניא ברבי אומר וכו' ז"ל רש"י ברבי שם חכם וכן במכות ה: תני ברבי אומר לא הרגו נהרגין וכו' ז"ל רש"י ברבי אומר כך היה שמו ולכאורה לע"ג דהא הך ברייתא דתנא ברבי לא הרגו וכו' מייתי נמי הש"ס (בחולין יא:) וכתב רש"י בזה"ל והתניא ברבי אומר לא ידעינן מנו אלא אחד גדול בתורה היה ועל שם כך נקרא ברבי כדאשכחן וכו' ובחיבורי הפלאה שבערכין [ד] בערך קלר כתבתי פירוש נכון ביישוב דברי אלו ולע"ג על הרש"ל במכות ה' שלא ראה מ"ש רש"י בחולין יא:) וכיולא בו לשון גדולה וחשיבות הוא וזה דוקא כשמזכיר שם החכם ומוסיף עליו בכינוי רבי אבל כשאינו מזכיר שמו אלא ברבי לבד אז הוא שם העצם. בפ"ק דמכות דף ה: ברבי י אומר. ופירש רש"י כך שמו :

עובדא הוה בר' פלוני ור' פלוני בי ר' פלוני ר"ל עובדא הוה בי רבי פלוני ואותו פלוני הלך למדרשו של פלוני לעיין שנכנס בדבר וכן פירש"י בקדושין (כ') גבי עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי רב הונא : **חמשה** פסוקים אין להם הכרע יומא (דף נב.) וכתב בינין שמועה בשם הרא"ש דמתוך הכתוב אין להם הכרע אבל מכי אתא עזרא ואפסקינהו יש להם הכרע : **אין** הלכה כשיטה הר"ן פ"ק דסוכה [דף רלב:] פי' כל היכא שאומר בגמרא פלוני ופלוני ס"ל כך הוי שיטה וקבלה הוא ביד הגאונים דלית הלכתא כשיטה והטעם יש מי שאומר מפני שדרך חכמים לאחוז דרך קצרה ולפום דקא חזין דקא מפרשי מאן דס"ל האי סברא ואמרי פלוני ופלוני אמרו כך ידעינן דמיעוט הם האומרים כך ורובא איפכא ס"ל ואמטו להכי מפרשי שמותייהו הלכך לית הלכתא כוותייהו דמאן דסבירא ליה איפכא הם הרבים ויחיד ורבים הלכה כרבים. ובנין אב שממנו למדו הגאונים שאין הלכה כשיטה בפרק איזהו נשך [סט. ע"ש בתוס' ד"ה אלא] :
ז **אין** מקרא יוצא מידי פשוטו (א) רצה לומר שאין המדרש לבד עיקר אלא שניהם אמת המדרש והפשט והכתוב סובל את הכל : **דיעבד** מורכב משני מלות דאי עבד :
במה דברים אמורים לעולם לחלוק אימתי פעמים לחלוק ח פעמים לפרש :

כל היכא דאיכא ועוד. ואומר. וכתיב. הוא לחזק הדבר יותר וכשנראה לו שאין מחזק הדבר יותר פרכינן מאי ועוד מאי ואומר מאי וכתיב ועד"ז אי נמי כמו ועוד :
צריך כתב בג"ה כל צריך הוא מדרבנן [ה] דאי מדאורייתא חייב מיבעיא ליה :
כשאומר בקבלה דין אחד הכתוב בתורה צריך שיאמר הנביא שום חידוש על מה שכתוב בתורה או איזה פירוש אבל כשאינו מחדש דבר מקשינן מאי קמ"ל ואין לתרץ תורה קמהדר. סנהדרין (דף פא:) :
כתב בת"ח ש"ג פ"א סימן ל' כל היכא דאיתמר רבנן דבי רבי רצה לומר התלמידים בני הישיבה. בי רב לא רב ממש ט אלא ב"ה : ובפ"ב סי' קמ"ב דאמרי בי רב [ו] הוא רב ממש י טרבא מרבנן פי' בחור והוא מרבנן היינו זקן (כ ביצה דף יט) :
אל תקרי. כתוב בהליכות אלי סימן ג' אל תקרי רק כזו אלא כזו וכזו דמשמע הכי ומשמע הכי. שם סימן ד' מצינו אל תקרי כשאינו משנה אלא מדגש לרפי. ושם סי' תרע"ז דכל היכא דקאמר על פסוק א' קרי ביה הכי והמקרא והמסורת כי הדדי נינהו ואין חילוק אלא בנקודות אף דקאמר בגמרא קרי ביה הכי אין הכוונה לומר שדורש מקרא ומסורת אלא צריך שהב' דרשות תהיין בכלל המקרא :
כל פסוק שצריך לגופו (לא) נילף [ז] מיניה ושאינו צריך לגופו לגלויי בעלמא וכן כל שיטת עליה ריש יבמות (ס"ה) [ספר כריתות] :
פעמים נשאר תיבה שלא ידעו לדרוש אליבא דחד תנא ויש אליבא דכ"ע כי הא חמור דבור לר' יהודה ושה דאבידה לדברי הכל קשיא. ב"מ (דף כז:) :
אפילו כתב הרא"ש ז"ל בריש הלכות ציצית שבמקום שהיה לו לומר אפילו ואמר ואפילו מרבי תרי מילי והביא ראיה לדבר [וכן כתבו תוספות מנחות (מ:) ד"ה תכלת] :

כל כללות שבגמרא שהלכה כמותם כולהו קי"ל הכי בר מהיכא דמפרש גמרא דלית הלכתא ש רשב"ם ב"ב (דף קלג.) והרשב"א בתשובה סי' תרפ"ח שכל הכללים שהלכה כמותן יש הרבה מהם שיוצא מהכלל ואינו כלל בכולו : **רב** רבן של כל בני הגולה היה ורואש ישיבה לישראל חוץ משמואל רש"י פ"ק דבילה [ט. וכ"כ כתבו תוס' שם בד"ה והאמר]. ומהרי"ק כתב דאכל האמוראים פרכינן מרב חוץ משמואל [ודע דגם ברבה מצינו כן עי' רש"י בב"ק לג: ד"ה ה"ג כו' ועי' בתוספות מ"ק ב: ד"ה חייב]. ורב אבא היה שמו אלא שכמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבי קורין לו רב בבבל [עי' בערוך ערך אביי] רשב"ם ב"ב (דף נב:) ת :
אלו הם האמוראים שהיו שנים [ש] בשם אחד תרי רב יצחק בר אבדימי אחד רבו של רב ואחד בזמן רבא. תוס' ריש יבמות [ג. ד"ה דאמר] : תרי רב ירמיה הוו ואחד בימי שמואל [תוס' קדושין מו. ד"ה נראים] : תרי רב הונא הוו. תוס' גיטין (דף יא:) [ד"ה יתיב] : תרי רב המנונא הוו אחד תלמיד דרב ואחד חבר לרב חסדא. [תוס'] עירובין דף ס"ג ע"א [ד"ה ר"ה] :
תרי רב כהנא א' תלמידו דרב כמבואר ב"ק קיז. ובב"ב קי. ובשאר דוכתא טובא והשני בימי רב אשי עי' תוספות מנחות קב. [ד"ה אמר ר"א] ובקדושין ח. כתבו תוספות [ד"ה רב כהנא] דתרי רב כהנא הוו אי נמי יש לומר וכו' ובחולין קלב. כתבו תוס' דרב כהנא הראשון לא היה כהן [י] ורב כהנא אחרון היה כהן. רב זירא לחוד ורבי זירא לחוד כ"כ תוספות מנחות מ: [ד"ה ר"ז] דלא כרש"י שכתב בכריתות מג: ובמ"ק כח: דבבבל היה נקרא רב זירא ובא"י נקרא רבי זירא. (תרי רב אסי תוספות שבת מה: ד"ה גאו ותוס' חולין יט. ד"ה אמר ר"ה) תרי רשב"ג תוס' כתובות סח: [ד"ה הלכה] ובע"ז לב. [ד"ה אבל] תרי רבנן עי' רש"י יומא לז: אבל תוס' שם בד"ה נימא מיאנו בזה. תרי רבי יאשיה קדושין לז: סוטה יט. עיין רש"י שם. תרי רבי ישמעאל בן אלישע תוס' יבמות קה. [ד"ה אמר ר"י] תרי רב הונא תוס' חולין יג. [ד"ה בעא]

מחלוקת התנאים י יחיד ורבים הלכה כרבים : מ מחלוקת דמתניתין ואח"כ סתם הלכה כסתם. סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם והני מילי בחדא מסכתא אבל בתרתי לא אמרינן : מחלוקת בברייתא וסתם משנה הלכה כסתם משנה מחלוקת במתניתין וסתם בברייתא אין הלכה כסתם דברייתא. והיינו דאמרינן נ אם רבי לא שנאה רבי חייא מנין לו : ס **סתם** מתניתין ר"מ. סתם תוספתא רבי נחמיה. סתם ספרא רבי יהודה. סתם ספרי רבי שמעון. וכולהו אליבא דרבי עקיבא שתלמידיו היו : ע רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. ר"מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. רבי מאיר ורבי שמעון [ח] פ הלכה כרבי שמעון. רבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב הלכה כראב"י. צ משנת ראב"י קב ונקי. ק יש אומרים רבי נתן. אחרים רבי מאיר. ר כל מקום ששנה רבי שמעון בן גמליאל במשנתינו

ובחיבורי "יש "סדר "למשנה בסוכה מ"ה פ"ב כתבתי דיש אומרים דתרי ר"א ברבי צדוק הוו אבל שיטת תוס' דחדא הוה. תרי רבי יהודה נשיאה תוס' ר"ה כ. [ד"ה שלא ליה] ותוס' ע"ג לו. [ד"ה אשר] האריכו בזה ע"ש. תרי רבי יוסי ב"ר חנינא אחד מהם תנא עי' תוס' נזיר כט. [ד"ה ה"ג] ר' יוחנן א' תנא הוי עי' תוספות כתובות ח. [ד"ה רב תנא הוא] ותוס' נזיר ס"ס. [ד"ה הוא דאמר] : רב אמי לחוד ורבי אמי לחוד תוס' ב"ב יא: [ד"ה בעא]. רב אסי לחוד ורבי אסי לחוד [תוספות שבת מה:] תוס' חולין יט. רב ירמיה לחוד ורבי ירמיה לחוד תוס' פסחים קו: [ד"ה שבקיה] ובמגילה יח: וכן במנחות לב: נזכר בברייתא לחוד. רב אושעיא לחוד ורבי אושעיא לחוד תוס' עירובין סח. [ד"ה אמר ר"א] בשם ר"ת וכ"כ תוס' ביבמות יט. [ד"ה תרי]. תרי רב מרי בר רחל גמרא שבת קנד. ע"ש בתוס' [ד"ה ואמרי לה] ובתוס' ב"מ עג. [ד"ה ר"מ בר רחל]. תרי רבי שמעון בן אלעזר עי' תוס' מנחות לא: [ד"ה רשב"א]. תרי רבי יהודה בן בתירה עי' תוס' מנחות סה: [ד"ה ריב"ב]. תרי רפרם בר פפא הוו כך הוכיח פני יהושע בברכות דף ח. ד"ה א"ל רבא. תרי ר"נ בר יצחק גיטין לא: (ועיין רש"י בכורות מב: ד"ה חולי:) [שכתב דהוו תרי ר' אלעאי] : תרי ר' אבהו תרי רב אידי בר אבין תרי (ר') יוחנן כ"ג : תרי ר' יהושע בן פרחיה ועי' מזה בתשוב' ה"ה סימן נ' תלתא רבי אבהו הוו עי' באר שבע ריש הוריות עוד בב"ש בסוטה לח. רוצה לומר דתרי רב חסדא הוו והארכתי בזה בס"ד בהפלאה שבערכין ערך חזן וביש סדר למשנה תרומות פ"ב מ"ד כתבתי לחלק ר' אלעאי ביו"ד בסופו הוא תנא ור' אילעא ביו"ד אחר אל"ף היה אמורא ע"ש. תרי חוני המעגל והשני היה בן בנו של חוני המעגל הראשון. תרי חזקיה רשב"א בגיטין פ' המגרש אחד רבו של ר' יוחנן ואחד חזקיה בריה דרב חייא בריה דרב כהנא. תרי רב אשי הוו ואחד רב אשי הקדמון א :
תרי רב אדא בר אהבה הוו אחד חבר לרב ושמואל. ואחד תלמיד דרבא. תוס' סדר תענית [כ: ד"ה א"ל ועי' תוס' קדושין עב: ד"ה היום]. תרי רב מרי בר איסק הוו אחד בימי רב אשי ואחד בימי רב חסדא יבמות דף כא: (ע"ב בתוס' ד"ה ר"א) : תרי ר' שמשון בן יהוצדק הוו ב אחד רבו של ר' יוחנן: תרי רבינא הוו הרא"ש אלו טרפות (סי' כג) [וכן כתבו תוס' חולין מח. ד"ה אמר רבינא] :

מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם משום דכיון דמייתי מחלוקת ברישא והדר סתם לן כחד

הגהות הגרי"ב א [פסחים כג. ב"ק מה:] : ב [יומא מג. מגילה כג: ועוד עשרה פעמים בש"ס] : ג [שבת ג.] : ד יבמות קה: מדבריו של ברבי ז"ל רש"י מדבריו של ברבי ר' יוסי כל ברבי לשון אדם גדול : ה [בגמרא איתא בהושעיא ברבי וגי' סערוך בערך תריס ב' בר' הושעי' בירושלים] : ו [נ"ל אומר] : ז [יבמות יא: כד. שבת סג.] : ח [סנהדרין כה.] : ט [רש"י ביצה יט.] : י [עי' תוספות סנהדרין יז ד"ה אלא:] : כ [תענית ד. ברש"י] : ל [ברכות ט. וש"נ] : מ [יבמות מב:] : נ [יבמות מג. וש"נ] : ס [סנהדרין פו.] : ע [עירובין מו:] : פ [עי' עירובין מו: איבעיא להו כו' ועי' תוי"ט פ"ע דחולין משנה ז ועי' עוד שם בסוף הפרק סיטב] : צ [יבמות מט: וש"נ] : ק [הוריות יג:] : ר [גיטין לח. וש"נ] : ש [ועי' מהרי"ק שורש קס"ס דלא נאמרו כל הכללים אלא בדינים הנהוגים בזה"ז ע"ש וכ"מ קצת מתוס' שבת ע: סוף ד"ה נודע] : ת [ועי' תוס' יבמות מו:] : א עי' סוכה כו. מ"ש על הגליון : ב [תוספות סוכה יח: ד"ה דברי] :

הגהות הריעב"ץ

כאן דקאי כרי"ב : (א) בא"ב (דל"ת) אשכחן אתיא ג"ש ומפקא לקרא ממשמעותיה לגמרי ובפ"ב דסוטה (דע"ז בגמ') הלכה עוקבת ועוקרת את המקרא :

הגהות בן אריה

התלמוד אלא שהתחילו לסדר התלמוד בבלי בימי רב אשי ונחתם בימי רבינא כשהיה הוא הראש ישיבה אחריו ואחר בני רב אשי כמ"ש הרמב"ן ז"ל. ולהכי מייתי הגמ' בכ"מ מימרא ופירוקא דרב אשי קודם לדרבינא וכמ"ש הרמב"ן להדיא (כמו שהביא הגאון בעל סד"ה שם) : [א] אין רבוי אחר רבוי כו'. נ"ב ובירושלמי ריש הוריות (הביאו רש"י ז"ל שם ג' סד"ה וב"ד מבלים ע"ש. ותוס' שם ב: ד"ה הרי אלו וע"ש שפירשו דברי הירושלמי דבזוגות תליא מילתא מסוגיא דפ"א דסנהדרין טו ומגילה כג: גבי יו"ד כהנים כתיבי. איתא בכל אחר אתמר מיעוט אחר מיעוט לרבות וכאן אתמר מיעוט אחר מיעוט אלא למעט. אמר ר' מתניא שניא היא דכתיב מיעוט לאחר מיעוט אחר מיעוט. פי' דג' מיעוטין שאני. משמע דבתרי מיעוטי אפילו היכא מה למעט לא דרשינן למעוטי דהא התם איכא למעוטא ואפ"ה בעינן ג' מיעוטין ונראה דלפי הירושלמי כ"ה נ"כ ברבוי אחר רבוי דשאני לן בין ב' רבוים לג' רבוים. (רש"י ז"ל כתב שם וכן בל"ב מדות מנאתי. ,רבוי דאיתא שם בל"ב מדות באמת איכא ג' רבוין גם. את. גם כדאי' שם. אבל במיעוטי לכאורה ליתא שם אלא תרי מיעוטי רק. אך. ונראה דבאמת דרש בל"ב מדות בזה אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ואתא נרבות דדיבר עמהם קודם משה ומשום דתרי מיעוטי כתיבי. מיהו נראה דלר"מ דס"ל (שבת לג:) דתרי מיעוטי כתיבי. ואפ"ה דריש להו למעוטי. נ"ל דס"ל כמ"ש כאן דהיכא דאיכא למעוטי לא דרשינן מיעוט אחר מיעוט לרבות אפילו בתרי מיעוטי. ועיין מנחות (ע) סע"ב וברש"י שם משמע כהירושלמי דלעיל וכפירש"י .דהוריות ודלא כפי' תוס' שם. ולע"ק גם על פי' רשב"ם בתוס' הוריות שם (ג ע"ב) ד"ה הרי אלו ודו"ק בכ"ז : [ב] בתוס' דנזיר כו' ובתוס' פסחים אפילו לרבנן דלא דרשי כל כי כל דרשי. נ"ב זה מבואר שם בגמ' להדיא. והתוס' שם ד"ה מאן תדשו וכתבו ועוד נראה לר"י דאפילו לרבנן דלא דרשי הכא כל דרשי בעלמא כו' ודקא הכא לא דרשי בדבר שאין סברא לרבות כו' עכ"ל. וכמ"ש החכם המחבר לעיל בשם תוס' מנחות : [ג] פרק מי שמתו. נ"ל מי שמת (ב"ב קנד:) • [ד] ברבי כו' (בהגהות הג' מהרי"פ) ולכאורה לע"ג כו' ובהפלאה שבערכין כו'. נ"ב ואנחנו לא זכינו לספרו הפלאה שבערכין. ונראה דמה שכתב רש"י במכות ברבי אומר כך היה שמו. אין כוונת רש"י ז"ל דזה היה שמו העצמי (וכמ"ש הרש"ל שם והחכם המחבר כאן) הנקרא לו מתולדתו אלא אח"כ על שם חכמתו היה שמו ברבי. כלומר גדול הדור וכמ"ש רש"י חולין שם. וכוונת רש"י שלא לפרש ברבי כמו בר רבי ונקרא על שם אביו כמו ר"ש בר רבי אלא שזה שמו : [ה] צריך כתב בג"ה כל צריך מדרבנן. נ"ב וכה דאמרינן (סוכה יא:) לולב צריך אגד והתם מדאורייתא למאן דס"ל הכי כדאיתא שם. התם קאי על הלולב ולא שייך למימר חייב אבל היכא דקאי על האדם שצריך לעשות בהא כתב הרב דמדרבנן הוא. ועדיין הדבר צריך תלמוד דהא אשכחן צריך ומדאורייתא (ברכות טו.) אלא דשם אמרינן צריך לכתחלה משמע (עי' רש"י שם) ואמרינן שם ע"ב ובכמה דוכתי דיש לומר צריך ואין לו תקנה : [ו] כתוב בת"ח כו' דאמרי בי רב הוא רב ממש. עי' תוס' שבת מג: ד"ה דכו"ע שכתבו דפרכינן מאמרי בי רב אדרב. ומצרכינן מילתא דרב ודאמרי בי רב : [ז] כל פסוק שצריך לגופו (לא) נילף. תיבת ,לא" נמחק ומבואר למעיין בשיטת עליה שם ובתוס' שם : [ח] ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. נ"ב עי' הגהות הג' מהרי"פ. נ"ב עי' בש"ג בהלכות קצובות דבני מערבא איתא שם כן. (ורוב דברי המחבר בזה מבואר שם) [וכ"ה בירושלמי שביעית פ"ח מ"ז. ועי' כ"מ פ"ה מהל' שמיטה ה"ד] ואף שבגמ' דילן לא איפסק פסק המחבר בהלכות קצובות דשם לא שבקינן פשיטותא דידהו מקמי בעיא דילן. כ"כ דעת המחבר בזה. [מיהו מהלכות קצובות שם אין ראיה. דהא שם איתא ר"י ור"ש הלכה כר"ש ע"ש (הביאו הבעל הסיטור אות פ' סקדון) ואח"כ השתא לגבי ר"י הלכה כר"ש כ"ש לגבי ר"מ. אבל תלמוד דידן דס"ל דר"י ור"ש הלכה כר"י הלכך מיבעיא לן ר"מ ור"ש הלכה כמאן. והמחבר השמיט הא דר"י ור"ש • ואולי טעות הדפוס הוא] : [פ] אלו הן האמוראים שהיו שנים כו'. עי' תשו' חוט השני סי' י"ח י"ט : [י] בהגהת הג' מהרי"פ. ובחולין כתבו התוס' דרב כהנא הראשון לא היה כהן. נ"ב ובירושלמי פ"ב דר"ה ה"ה איתא רב חיי' בר בא הוה קאים ומגני עאל רב כהנא וקם ליה מצלי מן אחורי' מן דחסל ר' חייא

הלכה כמותו . חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה רבי בכל מקום הלכה כמותו מחברו (א) רבי (ב) ורשב"א הלכה כרבי. רבי ורבי יוסי בר' יהודה הלכה כרבי . רבי ורבי ישמעאל ברבי יוסי הלכה כרבי. ובזמן שאמר בשם אביו הלכה כאביו . רבי ורשב"ג הלכה כרשב"ג . כל מקום ששנה רבי שמעון ב"א [בלא] מחלוקת הלכה כמותו . רבי ור' יהודה הלכה כרבי . רבי ור"מ הלכה כרבי . רבי אליעזר ורבי יהושע הלכה כרבי יהושע. רבי אליעזר ור' גמליאל הלכה כר"ג ואין הלכה כתלמידי רבי אליעזר חוץ משמונה הלכות . ב"ש וב"ה הלכה כב"ה חוץ [א]מששה דברים שאמרו חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה [ב]ושלשה שהלכה כבית שמאי . כל מקום שנאמר [ג]בד"א מאימתי ובזמן באמת הלכה [א] למשה מסיני . [ד]ואין למדין לא מפי משנה ולא מפי תלמוד בזמן שהלכה בצידה אבל בזמן שאינה בצידה מפי תלמוד הלכה היא . ומחלוקת האמוראים רב ושמואל [ה]הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני :

והתנאים הם מעתיקי המשנה וקוראים אותם תנא · רב חסדא ורב הונא הלכה כרב הונא רב ששת ורב נחמן הלכה כרב ששת באיסורי וכרב נחמן בדיני. ובכל מקום [אין] הלכה כתלמיד במקום הרב . קמאי ובתראי שחולקין הלכה כבתראי [מאביי ורבא ואילך] . רב יהודה ורבה הלכה כרב יהודה. [ו]רבה ורב יוסף הלכה כרבה [ז]חוץ מג' הלכות. רב אחא ורבינא הלכה כרבינא [ח]חוץ מג' אומצא ביעי ומיזרקי. ובתראי שחברו התלמוד הם [ט]רב אשי ורבינא וסיעתם ובימיהם נחתם התלמוד . מר בר רב אשי [י]הלכה כמותו בזמן שאין מחלוקת לרבו :

כל היכא דאיכא [והא] איתמר והא תנן תנן ורמינהו והתניא קושיא היא ולפרוכי קאתי . וכל היכא דאיתמר תיובתא דרבי פלוני תיובתא אין הלכה כמותו :

ותיובתא שבירה היא כמו חכם ששובר דבריו וכל היכא דאיכא מופנה או לא מופנה ר"ל פנוי הוא פסוק זה או לא. כל מחלוקת שלא חייב המחלוקת במעשה אלא בדעת לבד לא נגדור בו הלכה כפלוני :

משמע דקמו רבנן בטעמייהו דהך רבנן ומסתבר להו טעמא דהאיך וסתם לן רבי כוותיה הלכך הלכה כאותו סתם . וה"מ באחא מסכת אבל בתרתי מסכת לא דקי"ל אין סדר למשנה כלומר סידרא דמתני' לאו דוקא ושמא המשנה האחרונה נשנית ראשונה בבה"מ והוי סתם ואחר כך מחלוקת . וכי אמרינן אין סדר למשנה ה"מ לענין מחלוקת ואח"כ סתם מפני שרבי לא היה שונה לתלמידיו אלא במקום שלבם חפץ . אבל רבי כשסדר המסכתות על הסדר סידרם וצריך טעם בכל מסכתא ומסכתא למה נשנית אחר שלפניה [כ] :

אע"פ שנהגו חכמים לומר פלוני ופלוני הלכה כפלוני היכא דאיכא תרי אמוראי בתראי דקיימי כחד מינייהו הלכה כמותו וכל היכא דאיכא תרי תנאי או תרי אמוראי ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר אי איכא רב במקום תלמיד לית הלכתא כתלמיד במקום הרב עד רבא ומכאן ואילך הלכתא כבתראי :

פסקינן כרבא משום דרבו של רב פפא היה וחשוב בחכמה יותר . תוס' ע"ז (דף נט:) [ד"ה אמר ר"פ] (ועי' ברא"ש שם סי' יב) ופסקינן כרב הונא דיותר גדול מחייא בר רב הוה . הרא"ש פרק כילד מעברין (סי' ג) וכן בכל מקום ההלכה כהגדול . הרשב"א בשאלה סי' רכ"ג ע"ש :

[ל] **הלכה** כרב באיסורי וכשמואל בדיני והטעם לפי שידעו ששמואל היה רגיל תמיד לפסוק דינין לכך היה מדקדק בהם ויורד לעומקן ומשכיל על דבר אמת . וכרב באיסורי משום שהיה רגיל לפסוק בהן . הרא"ש פ' שור שנגח ד' וה' (סי' ד) :

בק"ב (ג) דברים הלכה כראב"י ולכך אמרו משנת ראב"י קב ונקי הרא"ש פרק מי שהוציאוהו (סי' ב) : **כשאמרו** הלכה כרשב"ג במשנתינו היינו משנה אבל ברייתא לא אלא הלכה כרבנן. דמשנתינו מהגיתין משמע אבל [מ] היכא דאמרי משנה היינו נמי ברייתא כדאמרי' בעלמא משנת ראב"י קב ונקי ומשום הכי קי"ל כותיה בין במשנה ובין בברייתא [נ] :

[ס] **הלכה** כר"מ בגזירותיו שהיה גוזר ומחמיר על דברי תורה [פרק אע"פ (נ. ס:)] ודוקא גזרותיו אבל קנסותיו לא (פרק אע"פ) [עי' בתוס' ב"ק ל: ד"ה וחכ"א ע] :

כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ (ברכות לו.) :

הלכה כדברי המיקל באבל וכן בעירובין ואפילו יחיד אצל רבים [פ] . אבל לענין קריעה [צ] לא אמרינן הלכה כדברי המיקל . וי"א ה"מ בפלוגתא דתנאי אבל בפלוגתא דאמוראי אין הלכה כדברי המיקל [ק] : **כל** רב יוסף דכוליה גמרא הוא רב יוסף בר חייא . [ר] רדב"ז :

כל רב יהודה סתם ר' יהודה בריה דרב יחזקאל וכל רבה סתם הוא רבה בר נחמני ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יצחק לדעת רש"י בגיטין פ' כל הגט (לא:) ולדעת התוס' [שם בד"ה אנא לא] הוא רב נחמן בר יעקב :

[ש] **רבי** יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש שחיבר המשנה ואיכא אחרינא ר' יהודה נשיאה ואמורא הוא . כדמוכח פ' אין מעמידין (לו·) :

כל רב ומר מבבל וכל רבי מא"י לפי שבא"י סומכין לדון דיני קנסות וזה שתמצא בהרבה מקומות [ת] רב זירא ורבי זירא שקודם שעלה לארץ ישראל היו קורין לו רב זירא לאחר שעלה ונסמך נקרא רבי זירא ולא מצינו מחכמי המשנה שנקרא רב ומר :

רב מרי בר רחל בת שמואל היתה ונשבית ונשאה גוי ונתגייר ושמו איסור גיורא [א] רב מרי הורתו שלא בקדושה היה ומחמת כבודו יחסוהו על שם אמו :

רבי יהושע בן קרחה בנו של ר"ע היה ונקרא כן לפי שר' עקיבא קרח היה כמו שאמר עליו [ב] (רבי אלעזר בן עזריה) כל חכמי ישראל דומים לפני כקליפת השום חוץ מהקרח הזה . [עי' בתוס' ב"ב קיג. [ד"ה ומנו בה] ותוס' פסחים קיב. [ד"ה לוה ר"ע] ובשבת קנ. ד"ה וריב"ק הוא] :

כל ר' אלעזר סתם האמור בתלמוד הוא ר' אלעזר בן פדת [וכל ר' אלעזר סתם האמור במשנה וברייתא הוא ר"א בן שמוע] [רש"י בשבת יט: ד"ה ר' אלעזר וכ"כ עוד בכמה דוכתי] :

כל מקום שחולקין בתוספתא וספרא וספרי וסתם משנה כחד מינייהו הלכה כמאן דסתם משנה כוותי' :

ההוא סבא י"א שהוא אליהו ועיין בתוס' דחולין (דף ו·) [ד"ה אשכחיה] מה שמקשה על זה הכלל :

תרתי לפעמים משמעו שהם תרתי דסתרן להדדי ולפעמים ר"ל תרתי למה לי דמחד ידענא ויש תרתי עוד דרך שלישי בגיטין (דף כג:) רבי יוחנן אמר תרתי עיין שם :

רש"י סנהדרין (דף כב.) אל תקרי מוליא אסירים אלא כמוליא אסירים . אל תקרי אינו בספרים אחרים ומן הנראה דלא שייך אל תקרי אלא כשמשנה אבל כשמוסיף לא :

אף על גב דאמרינן כחא דהתירא עדיף היכא דהאיסור הוא יותר חדוש שהיה לנו טעם גדול להתירא כחא דאיסורא עדיף לאשמעינן . תוספות מס' ע"ז (דף מא.) [ד"ה אמר שמואל] :

ושאר סתימות התנאים וכללי פסקי ההלכה עיין בהקדמת הרמב"ם ובהגה"ה שם :

כללים ברש"י

כשרש"י אומר כדמפרש ואזיל הוא שמרגיש רש"י שלא נתחדש דבר באותו ענין ולכך פירש שהאמורא ההוא או בעל הגמרא לא לחדש בא אלא הואיל והזכירו מפרש והולך דרך הרחבת פירוש לא דרך חידוש והיינו לשון מפרש :

הב' באת הבדל בין כשאומר בגמרא מפרש לכשאומר כדמפרש ואזיל דכשאומר מפרש בגמרא ר"ל שהבעל הגמרא הוא שפירש הענין לא בעל האוקימתא אבל כשאומר כדמפרש ואזיל הוא בהיפך שבעל האוקימתא בעצמו מפרש והולך וכל זה כאשר רש"י הרגיש קושיא אם הוא בעל האוקימתא או בעל הגמרא והוכרח לומר מי מסיים המדבר :

הג' שרצה לומר שבעל אותה האוקימתא היה לו בדעתו מה שאומר בסוף ולא נתחדש מחמת קושיא שהקשה שכנגדו אלא שהמנגד קפץ להקשות ובעל האוקימתא מפרש והולך כוונתו הראשונה וגם זה מחמת קושיא כי מה עלה בדעת בעל האוקימתא ראשונה ולא ראה הקושיא עומדת נגדו . ת"ח בשם כ"ג [פ"ב מס"ג כלל קנט] :

עוד כתב כשרש"י אומר בתמיה יש ד' דרכים האחד שנאמר מניחותא :

הב' שר"ל שתמיהא גדולה וחזקה היא :

הג' היפך מזו והוא שבא לומר שהוא תמיה בעלמא :

הד' שבא להראות מקום התמיהא אם היא מהתחלת הלשון או סופו עד כאן לשונו :

ובה"ג כתב שבא לתרץ קושיא אחת שהיא בלשון והיא שכשחוזר האמורא הגזרה ההיא להקשות ממנה י"ל דהאמורא ההוא שחזרת הגזרה ההיא מיותרת והי"ל להקשות קושיתו למה לו לחזור לכתחלה . לתרץ זה אמר רש"י הראה שהוא בתמיה היה האמורא מראה בתמיה ההוא חוזק קושיתו א"כ מאחר שהוא בתמיה אינו מיותר הלשון :

עוד כתב כשאומר רש"י ופריך או ומשני יש שאמרו שהוא כמו והיינו ר"ל והשתא לפי שיטתי אתי שפיר הא דפריך בגמ' או הא דמשני ולכך הוכרחתי לפרש כן דאילו לפירוש התוס' או לפי' שתוכל לפרש בסברא מבחוץ קשה וי"א שהוא להיפך שהיה קשה לפי' רש"י והוי כאילו אמר אע"פ שקשה לי הא דפריך או הא דמשני יש ליישבו כך וכך ויש שהוליכו השטה בשניהם :

עוד כתב כשרש"י אומר ופריך ומשני ר"ל שהוא המקשן בעצמו הראשון ולא אחר וכשאומר ופריק ומשניק הן הבעלי גמרא ולא המקשה הראשון :

עוד כתב כשרש"י אומר וא"ת או אחד מהלשונות שהם לשון קושיא יש לעיין בו שאין דרכו אלא שהולך ומפרש והביא ג"כ שכשרש"י בעצמו אומר הקושיא הוא שמרגיש קושיא אחרת ובמה שיתורץ אותה קושיא יתרץ גם אחרת שהיא מבחוץ :

עוד כתב כשאומר רש"י דהא אשר יורה שבא לתת טעם לפירושו פי' מורי שנשמר מטעם אחר שהייתי אומר ולפי שאותו טעם דחוק בא רש"י ופירש שלא מפני אותו טעם פירש מה שפירש אלא משום דהא :

ועוד פי' מורי כשאומר רש"י לא גרסינן ואינו נותן טעם יש גירסא שלישית ואומר רש"י שלא בא לבטל אותה גירסא דודאי אין לה מקום אבל בא לבטל הגירסא שמזכיר ואז התלמיד צריך שיחקור הגירסא הג' ודקייתה . אבל כשרש"י אומר הטעם לא בא לבטל הגירסא אלא הטעם האחר :

כל מקום שאומר רש"י ולפיכך זה הוא לאפוקי פי' אחר שאין לו זה הדין והתולדה שרוצה להוליד ואם אין לפניך פירוש אחר תצטרך להוציאו כדי שתוכל לומר לפי הפירוש הזה הוא כך אבל לפירוש זה אינו כך :

כשרש"י אומר משמע או אלמא בא להודיעך כי אותו הדיוק או אותה הסברא אינו דבר מוכרח כי אפשר הוא להכחישו אבל הוא סברא :

כשאומר רש"י אי נמי כדרך אי בעית אימא והוא כשיש חולשא ודוחק בתירוץ ההוא חוזר לתרץ בענין אחר . ועיין הדוחק שיש בתירוץ הראשון . ואם תקשי' למה ליה לרש"י לטרוח עצמו לשבוק מתירוץ קמא . ויאמר הב' . יש לומר כי ודאי לא בא השני אלא מצד שאינו מספיק הראשון א"כ בהכרח אנו צריכין אל הב' ומינה ומינה תסתיים שמעתא . ועוד שאפשר דא"כ השני הוא על צד היותר טוב שטובים השנים מן האחד . מ"כ :

כלל כשאומר רש"י בפי' שלו כללי הוא בנוסח שאפשר לקרות אותו חלקי או פרטי וקלתי ולא כולל לכן בא לומר שזה הוא כולל :

כשאומר רש"י ואעפ"כ או ואע"ג הוא כשיש לרש"י איזו משנה או ברייתא או מימרא ועליה קשי' ליה לז"א אעפ"כ כלומר אע"ג שהמימרא ההיא נראה דקשי' יש לנו לתרץ כך . שם :

הגהות הגרי"ב א [בעדיות במשנה רפ"ה ליתא רק ג' דברים] : ב [בתוס' סוכה ג. ד"ה דאמר איתא בשם רב עמרם בששה מקומות הלכה כו']: ג [הנך ג' תיבות „כד"א „מאימתי „ובזמן לא הבנתי והך דבאמת עי' ברטנורה ר"ש פ"ב דתרומות ד"ה באמת ועי' ב"מ ס. ברש"י ד"ה באמת ובשבת נב: בגמרא כל באמת ועי' בירושלמי פ"ב דכלאים משנה ב] : ד [ב"ב קל: נדה ז:]: ה [בכורות מט:] : ו [גיטין עד:]: ז [ב"ב קיד:]: ח [פסחים עד: חולין נג:] : ט [ב"מ סו:] : י [ע' תוספות שבועות מח. ותוס' חולין פו: ד"ה מר בר"א] : כ [תוס' ר"ש ב"מ וש"מ] : ל [בכורות מ"ט:] : מ [ברכות יט. מנחות לה:] : נ [יבמות לז.] : ס [עירובין מז.] : ע [ובתוס' יבמות לז. וש"נ:] : פ [עירובין מו וש"מ] : צ [מ"ק כו:] : ק [ע' תוס' מ"ק כד. וברא"ש שם ובתוס' כתובות ד. וברא"ש פ"ב דעירובין סי' ד] : ר [כך מוכח לסדיא חולין יח: וכ"כ רש"י שם ד"ה מאן] : ש [קדושין סג. יבמות מה.] : ת [רש"י מ"ק כה: וכתובות מג: ועי' תוס' מנחות מ: ד"ה ר"ז השיגו על רש"י ע"ש] : א [ב"ב קמט.] : ב [בן עזאי בכורות נח.] :

הגהות בן אריה

פי' ש בא מן גלותי' יתיב לי' דלא יעבור קמי' (עי' ברכות כז) רב כהנא אוריך בגלותי' מן דאסל רב כהנא א"ל הכין אתון נהגין גבירין מלמרין רבנן . א"ל ר' אגא מדבית עלי וכתיב על דבית עלי אם יתכפר עו' בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר לו בתפלה ע"כ . מבואר דרב כהנא הקדמון שהיה בימי רב חייי' בר בא היה כהן . ואולי לדברי התוספות ז"ל דאמו היתה מדבית עלי וכמ"ש רש"י ז"ל על רבא (ר"ה יח.) ד"ה אביי ורבא כו' ע"ש . וע"ע רא"ש סוף בכורות : [א] כל מקום שנאמר בד"א מאימתי ובזמן באמת הלכה . עי' הגהות מהרי"ב וכ"כ ועי' בה"ג שם . וגם איתא אימתי בזמן . והוא ענין אחד דכל היכי דתנן אימתי ובזמן הלכה היא (והוא מנוי במשניות ובמסכתות פ"י מ"ז שתי פעמים . ועי' סנהדרין פ"ג מ"א ומ"ג) . ונראה טעמם כיון דקתני בד"א או אימתי בזמן שהוא פי' וביאור למה שקדם הלכה היא דומה להא דאמרינן כל מקום שאמר ר"י אימתי לפרש ואיכא מד"א אף במה לפרש . ואפי' מד"א במה לחלוק היינו דר"י חולק את"ק דיליה . אבל במקום שאומר התנא גופא אדבריו בד"א פשיטא דמפרש. וכיון דדקדק ופירש דבריו ש"מ דדקדק יפה והלכה היא ·

הגהות הריעב"ץ

(א) ולא מחבריו : (ב) ורא"ש : (ג) עמ"ש אמ"ה ז"ל בתשו' ס"י ומש"ע בס"ד :

כשאומר מהו דתימא או סד"א הוה כמשיבא איזה קושיא שנראה שהוא פשוט מתחלת המחשבה והעיון ונקרא סברא מבחוץ ולגלות החדוש אומר סד"א שהיה כך ויהא קמ"ל שאינו אלא כך וכך. שם:

דע לך כי מנהג רש"י לאחוז המלה או מלות ומפרש אותם ויש לך לדעת שאותו פירוש אינו מתפשט זולתי על המלה או מלות אשר אחז לבד ואע"פ שימשוך הפי' אבל כשהמלה אותה מלה או מלות ואומר וכו' ומפרש. אותו הפי' מתפשט בכל הלשון ההוא עד שהתחיל לאחוז מלה אחרת. ר' דוד בן זמרא:

קס"ד ר"ל כך עולה על דעתנו שכך הוא ואח"כ מסתלק ומתבטל הסברא ההיא, וכשאומר רש"י דקס"ד שהאריך אות דל"ת י"ל פירושו כך זה שאני מקשה לך או שאני אומר לך משום דקס"ד א:

וכל מקום שתראה הלכך פירוש הא לך כלומר מכאן אתה לומד כך. וכל מקום שתמצא על כרחך פירושו הכי כי אין לך מנוס מזה ובזולתו אי אפשר:

כל מקום שאומר רש"י אלמא פי' יראה מכאן. שם:

כל מקום שאומר רש"י לקמיה ר"ל בסמוך וכשאומר לקמן הוא מופלג ודע באמתות ואם יאמר לקמיה ויבא הדבר מופלג הרי זה טעות ורצוי שיאמר שם לקמן. או כמו כן על ההפך. שם:

ההפרש שיש בין ומקשינן לפרכינן כי קושיא גדולה מפירכא כי הקושיא היא עצמית אשר אי אפשר להכחישה אבל הפירכא אפשר לבטלה. וההפרש שבין שנוי לתירוץ כי לשון תירוץ שייך על כל קושיא עצמית ולשון שנוי שייך על כל קושיא מקרית ופי' תירוץ שמתיר המקשן מקושיתו מצד תירוץ המתרץ ופירוש שנוי שמשתנה המקשן מקושיא זו לקושיא אחרת וצריך המתרץ גם כן להשתנות משנויא לשנויא אחרת:

הגהות הגרי"ב א [דרך רש"י בהרבה מקומות לפרש המשנה כס"ד דמקשן כדי להבין המשנה כס"ד טרם בואו אל המסקנא וזהו אך דרך רש"י לא כן שאר מפרשים תוי"ט פ"ב דפאה מ"ב]:

קצור כללים משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם

[הא דלא חשיב גם כן מדה דשני כללות הסמוכות זה לזה ואח"כ הפרט אין זה כלל ופרט אלא דרשינן ליה בריבה ומיעט כדס"ל לתנא דבי ר"י בב"ק סד: חולין סו. ובכורות נא. תמיה א הניחו תוס' בשבועות ה. בתימה ד"ה דתנא וכו' וראיתי מה שכתב בעל קיצור כללים הזה במדה שבית ב' כללים הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונן בכלל ופרט וכלל פ"ק דשבועות דף ה עכ"ל. הרי זה ירד לסא"ל ונומר דלהכי לא קתני במדה דשני כללות משום דהוי ככלל במדה דכלל ופרט וכלל אמנם זהו סברת רבנן כדאמרי' במערבא כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט מש"ה לתנא דבי ר' ישמעאל דס"ל דלא דיינן לא בכלל ופרט אלא ברבויי ומיעוטי כמבואר להדיא בכל המקומות הנ"ל הקושיא במקומה עומדת ובמגילה כג. וכן בזבחים נג. מקשה מר"י אתנא דבר"י [א] וז"ל תוס' בפסחים ה. ד"ה דברי ר' ישמעאל תימה לר"י דתנא דבר"י נפקא ליה מקרא אחרינא ובכמה דוכתין פריך מר"י אתדר"י עכ"ל ולדעתי שכוונה זו כונתם של תוס' בשבועות הנזכר דדייקי בלשונם[ב] תימה דרבי ישמעאל תני כו' כדי להאמין התמי' כתבו דר"י תני י"ג מדות וקשה מר"י אתדר"י ואולם המחבר ליישב תמיהת תוס' ע"פ מה שכתב לקמן בל"ב מדות דר' אליעזר בר"י הגלילי בזה"ל כתב בספר הכריתות וז"ל נראה בעיני הא דלא חשיב ר' ישמעאל כל אלו אלא י"ג מפני שבאלו י"ג לא מצא אדם חולק עליו והם רהוטים בפי כל ע"ש א"כ שפיר י"ל הכי הכא ג"כ ומפני דפלוגתא דתנאי היא בשני כללות הסמוכים זה לזה אי נדונית בכלל ופרט וכלל או דרשינן לה ברבויי ומעוט ורבויי להכי לא קתני לה. ובעל מדות אהרן לא האריך בזה כלום ודע דמדת דרבוי ומעוט ורבוי לא קחשיב ולא תנא לה משום דר' ישמעאל שימש את רבי נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה כולה בכלל ופרט כדאיתא בשבועות כו' ואין זה סתירה לתירוץ ספר כריתות הנזכר משום דעכ"פ לא היה באפשר שלא למנות לגמרי דכמה וכמה דינים נלמדין מהמדה ההיא וכמה גופי תורה תלויין בו והיה מחויבים להזכירו והואיל שהוכרח למנותו ולא נשאר רק אי דרשינן כה"ג ברבויי ומעוט או בכלל ופרט לכך שפיר הלך בעקבי רבו ודן בכלל ופרט וכלל]:

מדה א

קל וחומר מדה כתובה בתורה מפסוק ואביה ירוק ירק בפניה ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ודין דיו פלוגתא דר' טרפון ורבנן בכילד הרגל דף כה. ע"ש וכתב בה"ע דלא שייך לומר דיו אלא היכא שהק"ו אתא לרבות דבר חדש שאין כתוב כלל כגון ההוא דכילד הרגל דבעי למילף נזק שלם בקרן אחצר הניזק והיינו דבר חדש דהא ברשות הרבים קרן חצי נזק הוא דמשלם · אבל היכא דעיקר ק"ו לא אתי כי אם לפרושי ולגלויי מלתא בעלמא לא שייך לומר דיו וכמה מקומות בגמרא עוהין בכך:

ובחולין בפרק כל הבשר דף קטו: כל מה הצד מגופו פרכינן · מעלמא לא פרכינן · עוד שם חדא מחדא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן · חדא מתרתי אפי' כל דהו פרכינן · חדא מתלת אי הדר דינא ואתי במה הצד פרכינן כל דהו ואי לא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן ע"ש · וכתב בה"ע טעם הדבר לכל מה דלא הדר דינא כל היוכיח שאנו מביאין הוא לקיום ולסיוע הק"ו שבתחלת הדין הלכך אחר שהק"ו צריך סעד לתומכו ולא יוכל לעמוד מצד עצמו שתי ראיות עדיפי מראיה אחת ויותר חזק יהיה בשני יוכיחים מיוכיח אחד ומטעם זה אמרו דחדא מתלת לא פרכינן פירכא כל דהו קודם שבאנו למה הצד משום שהק"ו שבתחלת הדין חזק הראיות יותר מחדא מתרתי שאין לך אלא ראיית דבר אחד והלכך פרכינן בחדא מתרתי פירכא כל דהו ואפי' קודם מה הצד · ורש"י (שם דף קטז·) אומר כך המדות מסורות לנו מסיני: ופעמים יש פירכא ולא חשיבא אפי' כל דהו ולא פריך מיניה בריש מציעא (דף ד·) תורת הזמה לא פריך [ג] פי' לא חשיבא ליה פירכא ואפי' כל דהו:

כל חומרא שהיא סברא מעלמא ולא מלתא דכתיבא באורייתא אין עושין ממנה פירכא לסתור הדין אבל מכניסין אותה בק"ו ומבליעין אותה בו [ד]:

כל היכא דאיכא קלין וחמורין סותרין זה את זה אומר הגמרא בכל דוכתא איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי וכל חד וחד תיקום אדוכתיה כלומר ולא נלמוד לא מזה ולא מזה · ודוקא כשמכחישין וסותרין זה את זה לגמרי כדאיתא בפ"ב דזבחים דף טז: גבי אנינות שהותרה מכללה וכו' אינו דין וכו' עד אלא איכא למיפרך הכי ואיכא למיפרך הכי כל חדא וחדא תיקו בדוכתי' ופירש רש"י יש לדון ויש להחליף ולא נדע איזה נדרוש הלכך כל חדא תיקו בדוכתיה וכו' ושם סותרים זה את זה לגמרי אבל אם שניהם כאחד טובים ואין אחד מבטל את חבירו אז נידון שניהם ונלמוד זה מזה ליתן את האמור בשל זה בזה · כדאיתא בפ"ק דקדושין (דף יד·) גבי והא אשה יוצאה בחליצה מק"ו ודכוותיה וכל כי הני קלים וחמורים לאו דוקא נינהו דבלא"ה ילפינן במה מצינו להשוות זה לזה הלכך כל כה"ג אינו אלא בדרך מה מצינו ולא אמרינן כל חד וחד תיקום אדוכתיה · ובעל יבין שמועה הביא משם מוהריב"ל דהא דאמרינן ק"ו דסתרן כל אחד ואחד תיקום אדוכתיה היינו כששניהם חדא מחדא או חדא מתרתי אבל אם הק"ו האחד חדא מחדא לאלים והאחד הוא חדא מתרתי ודאי עבדינן כההוא דחדא מחדא וכשם דגבי היקש וג"ש היכא דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. וכן הדין בק"ו:

אדם דן ק"ו מעצמו ואין דנין ג"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו ורבו מרבו עד למשה מסיני ונראה מדברי רש"י בפרק לולב הגזול [לא:] [ה] דלאו דוקא ג"ש דכל המדות נמי לא ניתנו לדרוש מעצמן חוץ מק"ו בלבד והתוס' הקשו עליו ואמרו שם [בד"ה ור"י סבר] דכל המדות אדם דן מעצמו חוץ מג"ש · ה"ע: ויבין שמועה כתב דהא דרש"י דפרק לולב הגזול הוי אליבא דר' יהודה אבל לרבנן כל המדות אדם דורש מעצמו חוץ מג"ש · ת"ח:

אין דנין דבר תורה מדברי סופרים [ו] ולא דברי סופרים מדברי תורה וכן לא דברי סופרים מד"ס ואמר הר"ש בתוס' דהא דמילי דרבנן ממילי דרבנן לא ילפינן בק"ו דאל"כ לא תמצא שום חילוק בדבריהם דליכא למיפרך מיד מה לפלוני שכן כך וכך יש בו תאמר בזה שאין בו כך משום דאמרינן היא גופא תיתי כלומר ויהוו בכל · אלא בכל דבר גזרו לפי הנראה בעיניהם לצורך סייג ואין ללמוד זה מזה:

אין מזהירין ואין עונשין מן הדין ופלוגתא היא בכמה דוכתא דאיכא מ"ד עונשין אבל אין מזהירין לכ"ע כדאיתא במכות יז: והטעם לפי שהק"ו ניתן לידרש מעצמו ופעמים שהוא טועה בסברא והדין פריכא ולאו אדעתין · ודוקא איסורא אבל ממונא א עונשין מן הדין · ואע"פ שאין עונשין מן הדין מ"מ יש איסור בדבר הנלמד בק"ו · ולפעמים לומדים שום בק"ו ב בדרך גילוי בעלמא:

אין דנין ק"ו מהלכה למשה מסיני נזיר פרק (ג' מינין) [כהן גדול] [נז·] וה"ה לשאר מדות די"ג מדות [ז] הלכה למשה מסיני וכי אגמרי' למשה על הפסוק הוא דאגמרי' ולא על הלכה:

מדה ב גזרה שוה

דיני גז"ש הל"מ ששתי תיבות דומות שנכתבו בתורה בשני מקומות והם מגזרות שוות ללמד זו על זו נכתבו וקי"ל גז"ש מופנה משני צדדים למדים ואין משיבין מופנה מצד א' למדין ומשיבין אין מופנה כל עיקר אין למדין הימנה: מילתא דהפנאה פלוגתא דתנאי בנדה דף כב: וכג· ואיכא למ"ד התם דמופנה מצד אחד נמי למדין ואין משיבין וכ"מ דאי איכא מופנה מצד אחד ומופנה משני צדדין דשבקינן מופנה מצד אחד וגמרינן מופנה משני צדדין · ואי איכא שתי תיבות מופנאות מצד אחד אומר ביבמות דף ע: דמהני כמו שתי הפנאות משני צדדים דשדי חד אמלמד וחד אלמד והוי ליה ג"ש מופנה משני צדדין: וכתב בכ"ג היינו בששתי התיבות המופנות הם ענין אחד אע"פ שהם מלות שונות כגון הכא תושב והכא שכיר אבל כשהתיבות המופנות אינו ענין אחד אע"ג דאיכא שתי תיבות לא אמרינן שדי חד אלמד וחד אמלמד:

פעמים אין התיבות דומות בשוה ודן בג"ש מפני שהענין א' בחולין דף פה. גבי שחיטה שאינה ראויה אי שמה שחיטה וקאמר התם דנין שחיטה משחיטה ואין דנין שחיטה מסביחה ופריך ומאי נפקא לן מינה והא תנא דבי רבי ישמעאל ושב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה ומסיק ה"מ היכא דליכא דדמי ליה אבל היכא דאיכא דדמי ליה מדדמי ליה ילפינן:

אין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו והטעם כתב הרמב"ן כיון דיש כמה מלות כפולות בתורה אם ידרוש מעצמו פעמים ידין רוחו ויהרוס כמה דינים ויסתור כמה ענינים וא"ת א"כ (א) דכל ג"ש מקובלת מסיני מה ניתן לנו לדרוש ועוד דפריך בגמרא מאי חזית דגמרת ממלה פלונית נגמור ממלה פלונית ומאי פריך והא אמרת אין אדם דן וכו' אלא דכל ג"ש נמסרו למשה מסיני סתם ומסרן הכתוב לחכמים איזו ג"ש נידון אלא שלא נמסרו בשוה:

פעמים נמסרו המקומות לבד כלומר פלוני ילמוד מפלוני ונשארו תיבות הג"ש לחכמים לדון איזו הן כגון שקבלו מרבם אותם ומפתה למדין זה מזה בג"ש אבל לא קבלו מאיזה תיבה ולכך חוזר הגמ' לידע ולעמוד על התיבות המופנות לג"ש ההיא:

פעמים נאמרו התיבות סתם מלה פלונית למוד ממלה פלונית כגון טומאתו טומאתו לג"ש פ"ק דשבועות [ז:] ולא נמסרו המקומות וחכמים מבקשים מנוח לתיבות אשר ייטב להם לדורשם בהם וזהו העיקר שעליו סובבת כל הג"ש שבגמ':

פעמים לא יש תיבות לג"ש והוא מביא אותם ע"י תיבות אחרות ואח"כ דן מהם כאילו כתיבי בפ"ק דפסחים [ז·] למדנו מציאה ממציאה וחיפוש מחיפוש וכו' וכן הרבה כיוצא בו וכל כה"ג אינו ג"ש ממש אלא כעין סמך בעלמא: וכן כשאומר נאמר למעלה ונאמר למטה כדאיתא בב"ק [ו:] אינו ג"ש מעליא שקבלה מרבותיו אלא כמו ילמד סתום מן המפורש:

ג **דון** מינה ומינה או דון מינה ואוקי באתרה פלוגתא דתנאי בכולי תלמודא ובפרק שבועת העדות (דף לא):

קיימא לן [זבחים מח·] אין ג"ש למחצה פירוש ילמוד זה מזה וזה מזה:

דיני היקש מקיש זה לזה וקיימא לן [מנחות פב:] דאין משיבין על ההיקש משום דהיקש הוי כמאן דכתיב בקרא בהדיא ולכך אין משיבין עליו כמו שאין משיבין על גז"ש מופנה משני צדדין ואיכא מאן דאמר ד דהיקש עדיף מג"ש ואע"ג דמסיק בגיטין פרק השולח [מא:] ג"ש עדיף י"ל דלאותם התנאים דמייתי התם קאמר. וקי"ל דאין היקש למחצה כלומר וילמוד תחתון מעליון ועליון מתחתון כעין בא ללמד ונמצא למד בכל דוכתא:

כל היכא דאיכא לאקשויי לקולא ואיכא לאקשויי לחומרא לחומרא מקשינן יבמות דף ח. וכתב בה"ע דוקא כשאין סברא ללמוד מזה יותר מזה אבל אם יש סברא וטעם ללמוד לקולא יותר מלחומרא לקולא ילפינן וכ"כ בתוס' פ"ק דקדושין דף לד: בד"ה ונילף מת"ת · ובכנסת הגדולה בשם רש"י דקדושין דלא שבקינן הקישא וגמרינן מבנין אב: ובתוספות חולין דף כח. [ד"ה כמשפט] דמלת כמשפט הוי הקש: דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש בקדשים זבחים דף כ· ובתוס' המקבל דף קיד· [ד"ה ואידך] דק"ו מבטל הקישא כיון שנוכל לעמוד הקישא לדבר אחר: ובפרק י' יוחסין [דף עז·] ולא יחלל זרעו בעמיו [מקיש] זרעו לו · פי' רש"י האב והזרע הוזכרו בתיבה זו והיינו הקישא:

ויש מדה קרובה לזו והיינו סמוכים פי' שני מקראות הסמוכים זה לזה ניתנו לידרש ורבי יהודה לא דריש סמוכים אלא היכא דמוכח מכח הכתוב לדרוש כן או מופנה ומיותר

הגהות הגרי"ב א [כ"כ רש"י בחגיגה יא: ועי' תוס' ב"ק ג. ד"ה ולא]: ב [סנהדרין עו]: ג [פסחים נג. זבחים נא: מנחות סב. קו. ב"ק כה: יבמות עח: חולין קכ:]: ד [עי' תוס' זבחים מח. ד"ה דכולי עלמא]:

הגהות הריעב"ץ

(א) טפי איכא לאקשויי מה ענין הפנאות. ולמדין ומשיבין כו'. כיון דאין דן ג"ש מעצמו וכולהו גמירי להו מסיני. ומ"ש כאן אינו מספיק לזה ועמ"ש בהגהות הש"ס בפרק המפלת (כב ב) וכמ"ש בשם תוס'

הגהות בן אריה

[א] בהגהת הגאון מהרי"פ ובמגילה כו' מקשה מר"י אתנה דבר"י. נ"ב ממגילה אין ראיה דשם איתא בתנא דבי ר"י דברי ר"י ע"ש. רק מזבחים ראיה: [ב] דדייקי בלשונם. נ"ב ודלא כהרב בית הלל סי' פ"ד ע"ש: [ג] ופעמים יש פירכא ולא חשיב כו' בריש מציעא תורת הזמה לא פריך כו'. נ"ב וז"ל התוס' שם ד.

סד"ה עד אי יוכיח כו' ור"ת אפילו על מה הצד לא פריך ליה משום דמה שאינו משלם כעד כשהוזם זכו גריעותו לפי שלא היה כח בעדותו לחייב ממון עכ"ל. וע"ע תוס' פ' המפקיד (מח:) ד"ה קרנא דפליגי שם אמוראי בהאי סברא. ור' יוחנן ור"א לא ס"ל הכי. ולדידהו תורת הזמה חשוב פירכא. (ולא פירכא כל דהו אלא פירכא גמורה דהא התם פרכינן כיוצא בזה (לפי סברת התוס') אף על ק"ו חדא מחדא ע"ש) ועפ"י ניחא דר' יוחנן בירושלמי פליגא על ר' חייא. וכמ"ש התוס' (שבועות מו) ד"ה במזענו. בשם ר' ברוך·ומשום דפריך תורת הזמה. ואזיל לשיטתיה בפ' המפקיד שם וכמ"ש התוס' וכנ"ל ודברי התוס' שם ד. ד"ה הצד השוה שבכן תמוהים שהם לכאורה נגד הגמ' דחולין פ' כל הבשר דכל מה הצד מגופה פרכינן מעלמא לא פרכינן. וכבר נתעוררו בזה במדות אהרן פ"ת ח"ט. ע"ש ובנו"ב מהד"ת חאו"ח סי' פ"ב אות ב': [ד] כל חומרא וכו' ומבליעין אותה בו עי' תוס' קדושין ד: ד"ה מה ליבמה כו' ושם ה. ד"ה שכן: [ה] אדם דן כו' ונראה מדברי רש"י פ' לולב הגזול כו'. נ"ב ועי' רש"י גיטין (מא:) סד"ה דכ"ע גזירה שוה עדיפא כו' שאין דן גזירה שוה מעצמו איהו עדיפא מהיקשא עכ"ל. וזה סותר למ"ש בסוכה שם. וזה לכאורה ראיה למ"ש כאן בשם יבין שמועה: [ו] אין דנין ד"ת מד"ס. ידים פ"ג מ"ב: [ז] אין דנין ק"ו מהלכה כו' וה"ה לשאר מדות די"ג מדות. נ"ב כ"כ רש"י (שבת קלב.) סד"ה עקיבא. ועי' פסחים (פא:) דפרכינן וכי דיינינן ק"ו מהלכה ומשנינן אלא אמר רבא יליף מועדו ממועדו תפסח. מבואר מזה דגזירה שוה דיינינן מהלכה ובצל"ח בפסחים שם תירץ וז"ל בכה דאין דנין ק"ו וכן שאר י"ג מדות לרש"י מהלכה היינו אם אין דנין רק דבר זה. אבל כאן גזירה שוה דמועדו ילפינן גוף הדין דתמיד דוחה טומאה. וכן ילפינן דפסח דוחה שבת. וכיון דילפינן דבר הכתוב בפירוש ילפינן נמי מיניה דבר שהוא הלכה. וע"ש עוד שהאריך בזה. ובמכות יח. פלוגתא דר"מ ורבי יהודה בספר שתפרו בפשתן ילפינן תורה בהיקשא תפילין דהוי מהלכה בגידין דוקא.

דמר

ללמד על הסמיכות כדאיתא ביבמות דף ד׳. והא דקאמר התם וככל דוכתא ר״י אע״פ שבכל התורה לא דריש סמוכין במשנה תורה דריש לאו דוקא משנה תורה דה״ה בעלמא אי הוה מוכח או מופנה נמי דריש ולא נקט משנה תורה אלא משום דקים להו דהכנו. מוכח ומופנה (תוס׳ שם):

כתבו התוספות בפרק הזרוע דף קלא. [ד״ה גמר] אף על גב דלית מופנה גלוי מלתא בעלמא הוא:

ובפרק אלו נערות דף לח: דלא אתיא ג״ש ומפיק לקרא מפשטי׳ לגמרי [א]:

ובפרק הנשרפין [דף פד׳] הוי דבר הבא מן הכלל וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בג״ש: כתבו התוס׳ בב״מ דף מא: [ד״ה רבא אמר] שדורשים ג״ש אע״פ שאינה מופנה משום דל כיון שיש שתי תיבות בזה כמו בזה: ובתוס׳ מרובה דף סה׳ [ד״ה ליכתוב] אע״פ שתיבה אחת מג״ש צריכה לדרשה אם היה יכול לכתוב תיבה אחרת וכתב זאת הוא ג״ש מופנה למדשני קרא בדבורים ש״מ לאפנויי:

תוספות פרק הזורק דף נז. [ד״ה ג״ש] ג״ש לא גמיר לפי שהיה להם מנין הג״ש בקבלה ואי דרים האי ג״ש פשו להו:

ובתוספות שבת דף קלא: ד״ה סד״א ויליף שבעת ימים משבעת ימים וא״ת והיכי תיסק אדעתין לדון ג״ש הא אין אדם דן ג״ש מעצמו אא״כ קבלה מרבו וי״ל דשמא בעלמא ניתנה למדרש קמ״ל:

מדה שלישית בנין אב מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים:

דיני בנין אב מדה בתורה שהכתוב יגלה ויפרש במקום אחד וממנו למדין בכל המקומות הדומין לו שהתורה תקצר ותרמוז במקצת על הכל (א) ולכך נקרא בנין אב שהמלמד הוא כאב והלמדין ממנו כיוצאי ירכו. ותנא מביא בכאן ב׳ מדות ואינן אלא מדה אחת ואין הפרש ביניהם אלא שזו מכתוב אחד וזו מב׳ כתובים והכל. הוא בנין אב דתניא מבנין אב וכתוב אחד כיצד כתוב בזב משכב ומושב לא הרי מושב כהרי משכב ולא הרי משכב כהרי מושב וכו׳ מבנין אב וב׳ כתובים כיצד לא הרי פרשת נרות כהרי פרשת שלוח טמאים ולא הרי פרשת שלוח טמאים כפרשת נרות הצד השוה שבהם וכו׳ ובנין אב מכתוב אחד דעת הראב״ד כדאמרי׳ בעלמא חדא מחדא ויש מי שאומר דחדא מחדא לא מקרי בנין אב אלא מה מצינו כדמוכח פ״ק דיבמות [דף ז:] דקאמר תיתי אחות אשה מאשת אח במה מצינו וכו׳ אבל חדא מתרתי הוא דקרי בנין אב. אלא שיש חדא מתרתי מענין אחד והיינו בנין אב מכתוב אחד ויש חדא מתרתי משני ענינים והיינו בנין אב משני כתובים [ב] ולכך קרי חדא מתרתי בנין אב משום שבנין שני אבנים ואחד על גביהן קרוי בנין. וקאמר בנין אב ולא בנין אם כמ״ש בעלמא אם למקרא ואם למסורת מפני שהאב פועל בשלישי הוא באשה והאשה בולד כאשר הוא בענין בכאן בבנין אב שהוא חדא מתרתי. אבל אם למקרא ואם למסורת אינו אלא כאשה שפועלת בשני. הנ״ע:

מדה רביעית כלל ופרט:

כל מקום שאתה מוצא כלל ואחריו פרט אין בכלל אלא מה שבפרט כיצד אדם כי יקריב מכם קרבן מן הבהמה כלל פי׳ כלל הוא לחיה שחיה בכלל בהמה היא בקר וצאן פרט אין בכלל אלא מה שבפרט בקר וצאן אין מדה אחרינא לא ונתמעטה חיה מן הקרבן וכן כל כיוצא בזה וא״ת א״כ למה נכתב הכלל הואיל ואין למדין ממנו דבר י״ל דאי לאו כללא הייגו מוסיפין על הפרט בבנין אב או במדה מן המדות הלכך אהני כללא כדי שתדע שהפרט דוקא הוא ולא גמרינן מיניה מידי בשום מדה מן המדות שאין לך בו אלא מה שפירשה תורה בלבד: כתב מורי״ק ז״ל דלפעמים דורש בגמרא כללי ופרטי ואינו אלא אסמכתא. תוס׳ ב״מ מ: עוד כתב משם הרא״ש מצינו בכמה מקומות שלא הוזכר בברייתא כלל ופרט ואפ״ה דרים בגמרא בפ״ק דקדושין (כא:) גבי מרצע: גם הביא מתוס׳ דמציעא דף סא׳ [ד״ה אם אין ענין] לא הוזכר כלל ופרט לא בברייתא ולא בגמרא ודרשוהו הם:

מדה חמישית פרט וכלל:

פרט ואחריו כלל נעשה כלל מוסיף על הפרט ונתרבה הכל ואהני פרטא לאלומי כללא שמא יש דבר שלא היה מתרבה מן הכלל מכח מדה מן המדות אם לא מחמת שקדמתו פרט לעשות הכלל מוסיף עליו ולרבות הכל ואין לך למעט ממנו דבר מק״ו ומג״ש או מדה אחרת:

מדה ששית כלל ופרט וכלל:

כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט פי׳ לרבות כל הדומה לפרט ולמעט כל מה שאינו דומה לו לפי שמדה זו מורכבת מהשתי מדות הראשונות כלל ופרט. ופרט וכלל. ולכך משמע שתיהן ודנין בה כעין שתיהן לרבות כל הדומה והיינו כעין פרט וכלל. ולמעט כל שאינו דומה לו והיינו כעין כלל ופרט ופליגו בה תנאי איכא מ״ד כללא קמא דוקא פירוש עיקר והוה ליה כלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט אלא דאהני כללא בתרא לרבות כל הדומה לו מג׳ לדדין ואיכא מ״ד כללא בתרא דוקא והוה ליה כלל נעשה מוסיף על הפרט ונתרבה הכל אפי׳ מה שאינו דומה אלא בשני לדדין אלא דאהני כללא קמא למעט מה שאינו דומה. אלא מצד אחד ועיקרו של דבר עיין בפרק בכל מערבין דף כז: וכח. ובתוס׳ שם [ד״ה אהני כ״ק]: **ויש** מדה אחרת כיוצא בה בנזיר פרק ג׳ מינין דף לה. והיא פרט וכלל ופרט אי אתה דן אלא כעין הפרט ומפרש התם מאי דאיכא בין מדה זו למדה האחרת. דאילו כלל ופרט וכלל אי איכא דדמי ליה אפי׳ מחד צד מרבינן. פרט וכלל ופרט אי איכא דדמי ליה משני לדדין מרבינן ואי לא לא מרבינן והך סוגיא אתיא כמ״ד כללא בתרא דוקא אבל למ״ד כללא קמא דוקא הוי הדבר איפכא. ויש לשאול למה לא מנה ר׳ ישמעאל מדה זו כמו שמנה כלל ופרט וכלל. והפירוק המחוור בזה הוא שר׳ ישמעאל אינו דורש מדת פרט וכלל ופרט לפיכך לא מנאה והנך קראי דמייתי בנזיר מפיק להו לדרשה אחרינא כמו שיש מי שדורשן התם: **ב׳** כללים הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונן בכלל ופרט וכלל פ״ק דשבועות דף ה: **כלל** ופרט המרוחקים זה מזה פלוגתא בכמה דוכתי א איכא מ״ד דנין ומסיק בפ״ק דפסחים דף ו: דה״מ בחד ענינא אבל בתרי ענייני דברי הכל אין דנין דאין מוקדם ומאוחר בתורה ולא בריר לן אי כלל קדים אי פרט קדים אבל בחד ענינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר וע״ש בתוס׳:

כלל שאינו מלא שאינו עומד מצד עצמו אלא הוא דבוק עם הפרט אין דנין אותו בכלל ופרט פ״ק דזבחים דף ד׳ ב:

יש שאינו דורש את התורה במשמעות כלל ופרט אלא במשמעות רבוי ומעוטי כלומר במקום כלל ופרט. פרט וכלל. ב ופרט וכלל ופרט דריש רבוי ומיעוט. ומיעוט ורבוי. ורבוי ומעוט ורבוי והחפרש שיש בין כללי ופרטי ורבויי ומעוטי הוא זה שמי שדורש כללי ופרטי הוה הפרט פירוש של הכלל ומי שדורש רבויי ומיעוטי אין הפרט פי׳ אלא מיעוט שממעט מקצת ומניח מקצת. ומעתה יתבאר לך ההפרש דבכל דוכתא מאן דדריש כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ואין לך להוסיף אפי׳ בדומה. ומאן דדריש רבוי ומיעוט רבה הכל ומיעט שאינו דומה ומאן דדריש כלל ופרט וכלל הוי הפרט פירוש של הכלל. ואין בכלל אלא מה שבפרט וכי חזר וכלל לא בא להוסיף לך בכלל האחרון אלא הדומה בלבד ומאן דדריש רבוי ומעוט ורבוי ריבה הכל ומיעט שאינו דומה אלא שחזר וריבה אפי׳ אותו שאינו דומה ולא מיעט לך אלא דבר אחד היותר רחוק ומסרו הכתוב לחכמים לדעת איזה דבר ראוי למעט. ובענין פרט וכלל ומיעוט וריבוי הדין בהם להיפך מכלל ופרט ורבוי ומעוט והטעם מפני שפרט וכלל אין הכלל פירוש אך סתירה הילכך ריבה הכל אבל מעוט ורבוי אע״פ שהרבוי מרבה הכל מ״מ המיעוט הולך לקיים למה בא למעט והלא לא הזכיר הרבוי עדיין אלא הרבוי. הוא כמו שנכתב אחר הרבוי וממעט לפחות אחד ודוגמא לכל זה בכל דוכתין:

מדה שביעית כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל:

מדה זו ללמד שהכלל צריך לפירוש הפרט והפרט לפירוש הכלל ויש הפרש בין מדה זו למדת כלל ופרט. שכלל ופרט כל אחד מפורש משמועתו לעצמו ואין צריך שום אחד לחבירו. אבל כלל הצריך לפרט צריך הכלל שיפרש הפרט משמועתו כיצד קדש לי כל בכור יכול אפילו נקבה ת״ל זכר אי זכר יכול אפי׳ יצתה נקבה לפניו רק שהוא בכור לזכרים ת״ל פטר רחם אי פטר רחם יכול אפי׳ נולד אחר יוצא דופן ת״ל בכור. הרי שהכלל צריך לפירוש הפרט והפרט לפירוש הכלל. בכורות דף יט׳:

מדה שמינית דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא:

מדה זו בתורה ללמד על עצמו ועל כללו כדאמרי׳ והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים וטומאתו עליו שלמים בכלל כל הקדשים היו למה יצאו להקיש אליהם מה שלמים קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית שאין חייבין עליהם משום טומאה בפ״ק דשבועות [דף ז׳]. וא״ת ולמה אין דנין אותה בכלל ופרט לומר אין בכלל אלא מה שבפרט ועל השלמים יהא חייב ועל השאר יהא פטור וי״ל כפירש״י בשבועות שם. דאין דנין מדה זו במדות כלל ופרט לפי שהם מרוחקים זה מזה בשני ענינין וכך מפורש במנחות בפרק כל המנחות [דף נה:] דהיכא דפרט מרוחק מן הכלל נידון במדה זו ללמד על הכלל וכו׳ וא״ת מה בין מדה זו למדת כלל ופרט וכלל שאתה דן כעין הפרט. הרבה יש שמדת כעין הפרט באה להוסיף על הפרט בכלל אחרון דברים אחרים שאין כתובין בו וזו באה לגלות על הפרט ולא להוסיף עליו. ודברים רבים למדין במדה זו שאינן באין במדה כעין הפרט. כגון בהבערה שאנו אומרים לחלק יצאה ובמדה זו היא באה הבערה בכלל היתה ולמה יצאתה להקיש אליה ולגלות על כל הכלל שכשם שחייב על הבערה בפני עצמו כך חייב על כל אב מלאכה שבכלל בפני עצמו עכ״ל רש״י וע״ש בתוס׳ [ד״ה אחת לכלל]:

מדה תשיעית דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר:

פירוש טעון אחר שהוא כענינו שהוציאו הכתוב מן הכלל ועשה בו פרט אחד והזכיר בו מקצת ענין הראשון והניח מקצתו כגון שחין ומכוה דכתיב ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא. או בשר כי יהיה בעורו מכות אש והלא שחין ומכוה בכלל כל הנגעים היו פי׳ שחין ומכוה פי׳ בהם כל הענין והניח מהם מחיה ושבוע שני ומדה בתורה הואיל וזקק לפרש בהם דין הטומאה ועשה מהם פרט בפני עצמה מה שהזכיר הזכיר ומה שהניח הניח ואינן טעונין אלא מה שנתפרש בהם וזו להקל ולא להחמיר שלא יהיו טעונין מה שלא נאמר בהם וא״ת אחר שאמר להקל מה צריך ולא להחמיר י״ל משום דקא בעי למימר במדה שלאחריה יצא להקל ולהחמיר קאמר נמי בהא ולא להחמיר ואע״ג דלא צריך:

מדה עשירית ואם יצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר:

פירוש להקל שמקילין בו מן הדין הראשון ומחמירין לתת עליו הדין שנתפרש בו כגון ראש וזקן דכתיב ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן והלא ראש וזקן בכלל עור ובשר היו וכשיצאו לטעון טוען אחר שלא כענינו פי׳ בטומאת נתקים שאינה מטומאת שאר מראות יצאו להקל ולהחמיר להקל שלא ידונו בשער לבן שהוא סימן טומאה בשאר נגעים ולהחמיר שידונו בשער צהוב שנתפרש בהם:

מדה אחת עשרה יצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש:

פירוש דבר חדש שסותר את כולו אבל תוספת שניתוסף בו שאינו בכללו לא מיקרי דבר חדש ויש מחלוקת במדת דבר חדש בזבחים פרק איזהו מקומן דף מט. איכא מ״ד דאי לא הדריה לכללי׳ לא גמרי אהדדי לא איהו מכלליה ולא כלליה מיניה ואיכא מ״ד דאיהו בלבד הוא דלא גמר מכלליה אבל כלליה גמר מיניה פי׳ כל דבר שיש בו זולת החידוש הסותר. וא״ת מה בין מדה זו למדת יצא לטעון טוען אחר שלא כענינו שהרי אין דנין בשתיהן אלא מה שנתפרש בשתיהן שם אא״כ החזירם לכללי׳ ואומר הראב״ד ז״ל דודאי כן הוא שהדין שלהם אחד אלא שיש בזו יתרון על הראשונה שהזכרנו כי הראשונה יצא לטעון טוען אחר שלא כענינו בענין טומאת נתקים שאינה מענין הנגעים הראשונה כלל ומן הדין אין לדון בהם מדיני הראשונים כלום אא״כ נתפרש בהם אבל המדה הזו באה ללמד שאע״פ שענין הזה כענין הראשון אפ״ה הואיל ונתחדש בו דבר אחד אין לך בו אלא מצעת חידושו ואילך עד שיחזור לכללו בפירוש ואע״פ שהייט יכולין ללמוד הראשונה מזו שהיא מתחדשת יותר מ״מ כיון שיש ביניהם מעלה חשבו אותם במדות. לשון הראב״ד ז״ל:

מדה שנים עשר דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו:

פירוש למד מענינו כל דבר סתום שאין מפורש בו במה מדבר מדה בתורה שנלמוד מן הענין המפורש הסמוך לו כדתניא במכילתא לא תגנוב הרי זה אזהרה ג לגונב נפשות או אינו אלא בגונב ממון אמרת לא ולמד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהם ג׳ מצות אמורות בענין שתים מפורשות ואחת סתומה נלמוד סתומה ממפורשת במה הענין מדבר במיתות ב״ד פי׳ לא תרצח לא תנאף אף לא תגנוב כן וכן כל כיוצא בזה. ודבר הלמד מסופו פי׳ מהענין עצמו:

מדה שלש עשרה שני כתובין המכחישין זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

מזה למדו רבותינו במקום אחר בשני כתובים המכחישין זה את זה ולא בא השלישי להכריע. הכריעו החכמים בהם מדעתם ותירצו לפי ראיותם כמו שלמדו מק״ו דשכינה כמה קלים וחמורים בכל התורה והא דקתני עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ה״ק שני כתובים המכחישין זה את זה אי אתה רשאי לדחותן ולהחזיקן בשבוש שלא תחזור לתרץ אותם כל מה שתוכל עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם ואז תעשה כפי ההכרעה אשר תראה:

הגהות הגרי״ב א [ב״ק פה. ע״ש תוס׳ [ד״ה כלל ופרט] ועי׳ מנחות נה: ובנדה לג. ס״ל לרבא דנין ולאביי אין דנין]: ב [נ״ל וכלל ופרט וכלל]: ג [וכן איתא בסנהדרין דף פו.]:

הגהות בן אריה

דמר סבר מקשינן לתפילין ומ״ס כי אתקש למותר בפיך להלכותיו לא איתקש ע״ש. ונראה דפליגי בסברת הגל״ח וכנ״ל. ולכן קיי״ל כמ״ד דפסול וכדמסקינן שם וכסתם משנה דמגילה ח. (וע״ע שם יט. ובט״א שם זה מסכים דאכן ס״ל כסברת הגל״ח. וע״ע בכורות מז. והג״ע לאקושי כו׳ וקל״ע שם: [א] ובפרק אלו נערות פי׳ לגמרי. נ״ב וביבמות (כד) אע״ג דבכל התורה כו׳ הכא כו׳: [ב] וקאמר בנין אב ולא בנין אם כו׳. ה״ב עי׳ תשו׳ הרי״ף סי׳ א׳ שנשאל בזה. ועי״ש שהביא הא דאמרינן שבת (כג.) אכוהן דכולהו: דש:

הגהות יעב״ץ

פרק הזורק י״ל קלא: (א) זמנין קאמר טעמא דגלי רחמנא והיכא דגלי רחמנא גלי: (ב) והרבה מלים בגמ׳ דס״ל שני כתובים הבאין כאחד אין מלמדין:

*** כל מקום שאתה מוצא דברי ר"א בנו של ריה"ג באגדה (א) עשה אזנך כאפרכסת שנאמר הט לחכמה אזנך:**

כתב הכריתות ז"ל. נראה בעיני הא דלא חשיב ר' ישמעאל כל אלו אלא י"ג מפני שאלו י"ג לא מצא אדם חולק עליו והם רשומות בפי כל שהרי ככה מצינו בהלל שלא מנה רק ז' כדתניא בריש ת"כ הלל הזקן דרש ז' מדות לפני זקני בתירא. ק"ו. וג"ש. ובנין אב. ושני כתובים. וכלל ופרט. וכיוצא בו במקום אחר. ודבר הלמד מענינו. לא מפני שלא היה דורש שאר המדות אלא שהיו סדורות בפיו או היו צריכין לאותו זמן. שלא היו בקיאין בהם. ככה יתכן לרבי ישמעאל באותן י"ג מדות. או לדרך אחרת לתת טעם למה עזב ר"י כמה מאותן מדות שמנה ר' אליעזר ונראה מפני שיש מהם דלא חשיב מדות אלא כמאן דכתיב בהדיא כמו שביארתי לענין הקש ויש מהם דלא חשיבי כ"א לענין הגדה (א) ודרשה אבל לא להוכיח מהם שום קולא וחומרא כמו נוטריקון ויש מהם דלא חשיב שאינם אלא ליישב פשט הקרא כמו דבר גדול הנתלה בקטן ולכך נקט ר"י במילתיה התורה נדרשת בהם כלומר גופי תורה קולות וחומרות ודינין ונקט נדרשות שהן דרשות ולא מכח המקרא כמו יתורים. ואתחיל לבאר הל"ב מדות ובכל אחת אתן טעם למה לא אמרם רבי ישמעאל עם הי"ג מדות שלו:

ר"א בנו של ריה"ג אומר בשלשים ושתים מדות התורה נדרשת:

א) ברבוי. ב) במעוט. ג) ברבוי אחר רבוי. ד) במעוט אחר מעוט. ה) בק"ו מפורש. ו) בק"ו סתום. ז) בגז"ש. ח) בבנין אב. ט) בדרך קצרה. י) מדבר שהוא שנוי. יא) מסדור שנחלק. יב) מדבר שבא ללמד ונמצא למד: יג) מכלל שאחריו מעשה והוא פרטו של ראשון. יד) מדבר גדול שהוא נתלה בקטן ממנו להשמיע האוזן בדרך שהיא שומעת. טו) משני כתובים המכחישים זא"ז עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. טז) מדבר שהוא מיוחד במקומו. יז) מדבר שאינו מפורש במקומו ומתפרש במקום אחר. יח) מדבר שנאמר במקצת ונוהג בכל. יט) מדבר שנאמר בזה וה"ה לחברו. כ) מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו. כא) מדבר שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשניהם. כב) מדבר שחברו מוכיח עליו. כג) מדבר שהוא מוכיח על חברו. כד) מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו. כה) מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו. כו) ממשל. כז) ממעל. כח) מנגד. כט) מלשון גימטריא. תרי אפי. חד אפ, בחילוף האותיות. וחד שהוא בחשבון אותיות. ל) מלשון נוטריקון. לא) ממוקדם ומאוחר שהוא בענין. לב) ממוקדם ומאוחר שבפרשיות:

מדה א מרבוי כיצד. הרבוי ג' לשונות. את. גם. אף. את לרבות כיצד. דכתיב (בראשית כא) וה' פקד את שרה אלו היה אומר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה. כשהוא אומר את. מלמד שכל העקרות נפקדו עמה. וכה"א (שם) צחוק עשה לי אלהים כל השומע וגו'. כיוצא בדבר אתה אומר (משלי יד) את פני מבין חכמה. אלו נאמר פני מבין חכמה הייתי אומר לשעתו בלבד כשהוא אומר את ריבה הכל לדורותיו. וכה"א (שם לא) עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון: גם לרבות כיצד. (שמות יב) גם צאנכם גם בקרכם קחו. אלו נאמר צאנכם בקרכם הייתי אומר לא נתן להם אלא צאנם ובקרם. ת"ל גם לרבות מלמד שנתן להם דורון משלו ומשל שריו לקיים מ"ש (שם י) גם אתה תתן בידנו: כי"ב אתה אומר (דברים כב) ומתו גם שניהם. אלו לא נאמר גם הייתי אומר שאם נתחייבה והיא מעוברת ממתינין לה עד שתלד ת"ל גם לרבות את הולד למיתה שאין ממתינים לה עד שתלד: אף לרבות כיצד. (מ"ב ב) ויקח את אדרת אליהו וגו'. אף הוא ויכה את המים מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו. שבפעם הא' היה זכות ב' צדיקים ובפעם ב' זכות צדיק א' היתה עומדת. וכה"א (שם) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. אף אתה מוצא ח' מופתים באליהו וט"ז באלישע. כיוצא בו (איוב לז) אף ברי יטריח עב מלמד שהעבים וממטר קשים והקב"ה מטריח עליהם להפסיק. ומנין שכשם שמטריח עליהם להמטיר כך מטריח להפסיק אחר שהמטר יורד כל צרכו ת"ל אף ריבה. ומדה זו לא חשיב רבי ישמעאל משום שיש יתור גמור והוי כמאן דכתיב בהדיא בקרא ולא דמי לג"ש מופנה שיש בה יתור דהוי לגלויי על מקום אחר:

מדה ב במיעוט כיצד. המיעוט ג' לשונות. אך. רק. מן. אך למעט כיצד דכתיב (בראשית ז) וישאר אך נח. מה ת"ל אך מלמד שאף נח היה בתיבה גונח דם מפני הצנה. כיוצא בדבר אתה אומר (ויקרא כג) אך בעשור לחדש. אלו נאמר בעשור לחדש הייתי אומר לכפר על השבים ועל שאינם שבים כשהוא אומר אך מיעוט הכפרה מלמד שאינו מכפר אלא על השבים: רק למעט כיצד. (בראשית כ) ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה. יכול לא היו יראים כל עיקר ת"ל רק. אמור מעתה עד שלא שמעו באזניהם לא היו יראים משששמעו באזניהם היו יראים. וכה"א (שם) וישכם אבימלך וגו' וייראו האנשים וגו'. כיוצא בדבר אתה אומר (מ"א כב) עד כמה פעמים אני משביעך שלא תאמר אלי רק אמת בשם ה'. מלמד שלא אמר מכל נבו אלא שהיה שם יהושפט עמו: מן למעט כיצד. ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב (שמות יח) יכול כל היום היה דן אימתי היו התלמידים לומדים. ת"ל מן הבקר מיעט. מלמד שלא היה יושב כל היום ושיערו חכמים ב עד ו' שעות. כיוצא בו (ש"ב כב) ירעם מן שמים ה'. יכול שהרעם נשמע מכל קצות השמים. ת"ל מן מיעט. מלמד שאין נשמע אלא מן הפרכיא שנתבע לה. וכה"א (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות במקום שהוא צריך לחדש דבר וגם זו לא מנה רבי ישמעאל מפני שהיא מדה מיותרת כמו גבי רבוי:

מדה ג מרבוי אחר רבוי כיצד. (ש"א יז) גם את הארי גם הדוב הכה עבדך. אלו נאמר ארי ודוב הייתי אומר שתים בלבד כשה"א גם את גם. הרי אלו ג' רבוים מלמד שהיו ה' חיות רעות ארי וב' גוריו דוב וגוריו. כי"ב אתה אומר (דברים יב) כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם אלו נאמר בניהם ובנותיהם הייתי אומר אין מקריבין אלא בנים ובנות ת"ל גם את רבוי אחר רבוי מלמד שאף אבותיהם היו מקריבים לעבודת גלולים. אמר ר"ע אני ראיתי עובד גלולים שכפתו לאביו והקריבו ליראתו גם זו לא מנה ר"י מטעם הנזכר ברבוי:

מדה ד ממיעוט אחר מיעוט כיצד. (במדבר יב) ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' והלא באהרן דבר והלא בי דבר עד שלא נדבר עמו. ומנין שנדבר עם מרים קודם משה. שנאמר (שמות טו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן והלא גם אחות משה היתה. אלא ללמד שנתנבאה תחלה והיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה. ומנין שנדבר עם אהרן קודם משה שנאמר (ש"א ב) ויבא איש אלהים אל עלי וגו' הנגלה נגליתי וגו' והיתה נבואה כבושה יותר מתתפ"ו שנה. עד שבא יחזקאל והזכירה. שנאמר (יחזקאל כ) איש שקוצי עיניו השליכו וגו'. אף משה היה משתדל להיות אהרן שליח. שנאמר (שמות ד) שלח נא ביד תשלח ביד מי שלחת כבר. גם מדה זו לא מנה מטעם הנ"ל:

מדה ה בק"ו מפורש כיצד. (ירמיה יב) כי את רגלים רצת וילאוך ק"ו ואיך תתחרה את הסוסים. כיוצא בדבר אתה אומר (אסתר ט) ויאמר המלך אל אסתר המלכה בשושן הבירה הרגו קל וחומר בשאר מדינות המלך מה עשו. גם זו לא מנה ר"י מפני שהוא מפורש בפסוק:

מדה ו מק"ו סתום כיצד. (תהלים טו) נשבע להרע ולא ימיר. יכול אם נשבע להרע ולא ימיר ואם נשבע להיטיב מחליף. וכי מה קשה לבני אדם להרע לעצמו או להיטיב לעצמו. אם להרע לעצמו אינו מחליף ק"ו להיטיב לעצמו. איזה להרע לעצמו שמותר לו לעשות אמר ר"י כגון שהיה בים ואמר ג אהא בתענית עד שאבוא לביתי. כיוצא בדבר (שם) ושוחד על נקי לא לקח. יכול לא לקח שוחד על נקי להרגו אבל לקח שוחד על (שאינו) נקי לפוטרו. אמרת על מי דרך ב"א ליקח שוחד על צדיק או על הרשע. הוי אומר על הצדיקים לא לקח ק"ו על הרשעים. גם מדה זו לא מנה ר' ישמעאל שאין הק"ו מפורש בקרא כמו אותו שמביא רבי ישמעאל:

מדה ז מגזרה שוה כיצד. דשמואל נזיר היה כדברי רבי נהוראי שנאמר (ש"א א) ומורה לא יעלה על ראשו. נאמר מורה בשמשון ונאמר מורה בשמואל מה להלן נזיר אף כאן נזיר מורה מורה לגז"ש. כי"ב במשה נאמר (דברים ב) היום הזה אחל תת פחדך. ונאמר ביהושע (יהושע ג) אחל גדלך. במה גדלו שהעמיד לו חמה ולבנה אחל אחל לגז"ש מה להלן עמדה לו חמה אף במשה עמדה לו חמה. רבי אומר מנין שעמדה לו חמה למשה ת"ל תת תת לגז"ש נאמר במשה (דברים ב) תת פחדך ונאמר ביהושע (יהושע י) ביום תת ה' את האמרי. מה להלן עמדה לו חמה אף כאן עמדה לו חמה. וכן כה"ג זו המדה חשיב ר"י אמנם חשיב מגופי תורה דילפינן מינה קולא וחומרא. וזה התנא חשיב לדברי הגדה שאין בה קולא וחומרא:

מדה ח מבנין אב כיצד. זה יסוד המלמד על מה שאחריו. אימתי נקרא יסוד שיהיה הוא נאמר תחלה. א"ר חייא על כל דבור ודבור היה קורא משה משה. ומשה אמר הנני. בנין אב לכולן (שמות ג) ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני. לפי שזה תחלה: כיוצא בדבר אתה אומר (ישעיה י) והיה כי יבצע ה' את מעשהו. למה (שם) כי אמר בכח ידי עשיתי. א"ל הקב"ה (שם) היתפאר הגרזן על החוצב בו אם יתגדל המשור על מניפו. והלא אינו דומה אלא כקרדום הזה שאם אין אדם מבקע בו אינו שוה כלום ואינו עושה בעצמו כלום. כך במטה הזה אם אין אדם מכה בו אינו מכה כלום מעצמו. אף אתה אינך כלום אלא מה שאני רודה עולמי בך ואתה מתפאר ואומר (שם) כי בכח ידי עשיתי. (שם) לכן ישלח האדון וגו'. גם זה לא חשיב ר"י כדלעיל:

מדה ט מדרך קצרה כיצד. (דה"א יז) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן. [היה] צ"ל וממשכן אל משכן אלא שדבר הכתוב דרך קצרה. מאימתי נדון בדרך קצרה משיצטרך הענין לומר ודאי. כיוצא בדבר אתה אומר (ש"ב יג) ותכל דוד לצאת. צ"ל ותכל נפש דוד לצאת אלא שדבר דרך קצרה. ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי. ודאי מדה זו אינה אלא ישוב המקראות ולכך לא חשיב לה ר"י:

מדה י מדבר שהוא שנוי כיצד. א"ר יוסי ב"ר חנינא מ"ב שנה היה ראוי הרעב לבא במצרים תדע שכן הוא דאמר (פי' פרעה) שראה ז' פרות וז' שבלים (בראשית מא) הרי י"ד. והוא אמר ליוסף ז' פרות וז' שבלים הרי כ"ח ויוסף אמר ז' פרות וז' שבלים הרי מ"ב ולא היה הרעב רק שנתים. שכיון שירד יעקב אבינו למצרים וברכו כלה הרעב ואימתי חזרו אותן מ' שנה שני רעב בימי יחזקאל שנאמר (יחזקאל כט) ונתתי את ארץ מצרים שממה וגו'. שלא עשתה אלא לצורך. כיוצא בו אתה אומר (ירמיה ז) אל תבטחו לכם וגו' היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה וגו'. למה נאמר ג' פעמים אלא אמר להם אל תהיו בוטחים בג' רגלים שאתם חוגגים בשנה. אם אין אתם עושים רצוני אין חגיכם חשובים לפני כלום. הה"ד (עמוס ה) שנאתי מאסתי חגיכם: ד"א אמר להם ראו ג' מקדשות שחרבו נוב ושילה וגבעון הזהרו שלא יחרב זה. גם זאת לא חשיב ר' ישמעאל מפני שהוא יתור גמור והרי הוא כאילו כתב בהדיא:

מדה יא מסדור שנחלק כיצד. (דה"ב ל) ה כי מרבית העם וגו' יכפר בעד כל לבבו הכין וגו'. סדור היה ראוי להיות אלא שנחלק. מאימתי דנין אותו [בסידור שנחלק] משינהוג אותו ענין לכך. כיוצא בו (איוב יז) כי לבם צפנת משכל על כן לא תרומם לחלק יגיד רעים. מי שחולק על דברי רעים עיני בניו תכלינה. סידור היה ראוי להיות אלא שנחלק. ויש מוסיפין זה (משלי כג) כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים וגו' (שם) אחריתו כנחש ישך וגו' אפי' יהיה צדיק גמור המתהלך במישרים אם יתן בכוס עינו מטעהו שאחריתו כנחש ישך. כמו שאתה מוצא בנח. סדור היה ראוי להיות אלא שנחלק. גם זה לא חשיב ר"י שאינו אלא ישוב המקראות:

מדה יב מדבר שבא ללמד ונמצא למד כיצד. (ישעיה סד) כקדוח אש המסים וגו' עדיין לא שמענו במעשה בראשית שלהטה האש את פני רקיע וכשהוא בא למתן תורה אמר (שם) לו קרעת שמים ירדת וגו'. כשם שעשית במעשה בראשית כך עשית במתן תורה בשעה שאמר הקב"ה (בראשית א) יהי רקיע. וכבר נבראו ביום ראשון אלא שלא היו מגוהצות עד שבא האש מלמעלה וליהטה פני הרקיע. בא מע"ב ללמד על מ"ת ונמצא למד. כיוצא בו (ירמיה מו) קולה כנחש ילך ולא שמענו בנחש שקולו הולך מסוף העולם ועד סופו. וכשבא למפלתן של מצרים הוא אומר קולה כנחש ילך כשם שהולך קולו של נחש כך הולך קולה של מצרים מלמד שבשעה שאמר הקב"ה לנחש (בראשית ג) על גחונך תלך ירדו מלאכי השרת וקצצו את רגליו וידיו והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. בא נחש ללמד על מפלתן של מצרים ונמצא למד. וגם זו לא חשיב ר"י מטעם דלעיל:

מדה יג מכלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו של ראשון כיצד. (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו. הרי זה כלל ואח"כ פרש מעשיו שנאמר (שם ב) וייצר ה' אלהים את האדם ויפל תרדמה ויבן את הצלע. השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון. כיוצא בו (ישעיה א) חזון ישעיהו בן אמוץ הרי כלל ואח"כ פרט (שם ו) בשנת מות המלך עוזיהו (שם יד) בשנת מות המלך אחז (שם לו) ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו. השומע סובר שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון. גם זו לא חשיב דלא נפקא לן מיניה שום דין אלא ישוב המקרא:

מדה יד מדבר גדול שנתלה בקטן [ממנו] להשמיע האזן בדרך שהיא שומעת כיצד. (דברים לב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי. וכי הגשמים גדולים מן התורה שהתורה נתלית בהם אלא שהגשמים מצוים בכל. (ס"א מרוים את הכל) וכדי להשמיע את האזן כדרך שהיא שומעת. כיוצא בדבר א"א (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא וכי מי נתן גבורה לארי אלא מי שאמר והיה העולם. אלא אמר הקב"ה הריני מכנים קול בבריות להשמיע האזן מה שהיא יכולה לשמוע והיא שומעת. גם זה לא חשיב ר"י שאין זה רק ישוב המקרא שלא ידונם כפשטיה:

מדה טו משני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד. כתוב אחד אומר (ש"ב כד) ותהי ישראל שמנה מאות אלף וגו' וכתוב אחד אומר (דה"א כא) ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף וגו'. נמצא ביניהם ג' מאות אלף. וג' מאות אלף אלו מה טיבם. בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם. ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי אלפים וגו' המחלוקת הבאה והיוצאת וגו' המחלוקת הא' כ"ד אלף. מלמד שג' מאות אלף היו כתובים בנימוסו של מלך ולא הוצרכו להמנות. הא כיצד כ"ד אלף לי"ב חדש הרי רפ"ח אלף נשארו י"ב אלפים הם נשיאי ישראל הסילן הכתוב וחזר וכללן: כיוצא בו א"א (דברים יב) כי אם אל המקום אשר יבחר וגו' מכל שבטיכם

הגהות הגרי"ב א [חולין פט.]: ב [עי' שבת י.]: ג [עי' מכות כד.]: ד [נזיר סו.]: ה [עי' פירוש על זה ברש"י דה"י ב' ל' י"ח]:

הגהות הריעב"ץ

(א) באגדה (וכ"ה בחולין שם): (ב) זהו העקר וה"ג בריש ברייתא זו כדלעיל. ור"י לא איירי אלא במדות שדיני התורה יוצאין מהן ברוב. משא"כ באלו של ר"א. עם שיצאו גם מהן לפעמים באור דיני כמות במעט מן המקומות כגון אך חלק וכיוצא בו. אבל ראב"י כלל גם באת מדות של באור דיני התורה כי כ"ש לאסבורי קראי. וכל עיקרו לא בא אלא ליישב המקראות:

זגו' וכתוב אחד אומר (שם) באחד שבטיך · בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (דה"א כא) ויתן דויד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות· והלא לא נקנה אלא בחמשים שנאמר (ש"ב כד) ויקן דוד את הגרן והבקר בכסף שקלים חמשים · מה ת"ל שש מאות אלא שהיה דמיו שש מאות זהובים · ונתן נ' מכל שבט ושבט נמצא משלו נ' לבד על שבט יהודה · נמצא ב' הכתובים כאחד · באחד שבטיך וכל שבטיכם · ר' נחמיה אומר דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר צריכין להביא ראיה ממקומות אחרים · וכה"א (משלי לא) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה · זו המדה מונה ר' ישמעאל בדרך חק ומשפט וזה החכם מונה אותם בישוב המקרא :

מדה טז מדבר שמיוחד במקומו כיצד .

(ש"א א) ותדר נדר ותאמר ה' צבאות וגו' למה נתיחד כאן השם הזה . א אמרה חנה לפני הקב"ה שתי צבאות בראת כו' העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים · והתחתונים פרים ורבים ומתים · אם אני מן התחתונים אהיה פרה ורבה ומתה . ואם לא אהיה מן העליונים בחיים ולא אמות : כיוצא בו סלח נא ה' אלהי ישראל*) למה נתיחד השם כאן והלא בג' נבואות הללו חגי זכריה ומלאכי אין בהם כלשון הזה . אלא כך היו מנחמים ישראל . ואומרים להם אע"פ שנשלחתם מ"מ הוא אלהיכם ושמו מיוחד עליכם . גם זו לא מנה שהיא ישוב המקרא :

מדה יז מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר

כיצד · (בראשית ב) ויטע ה' אלהים גן בעדן ויצמח ה' אלהים וגו' שמענו שהקב"ה נטע לאדם הראשון בגן עדן כל עץ וכל מיני מגדים אבל לא מצינו שברא לו הקב"ה חופות של זהב ואבנים טובות ומרגליות והיכן שמענו בשעה שנאמר לחירם מלך צור (יחזקאל כח) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך . א"ל שמא אדה"ר אתה שעשיתי לו כל הכבוד הזה. כיוצא בו משפחת בני קהת וגו' ומשפחת בני הגרשוני יחנו ימה ומשפחות בני מררי יחנו על ירך המשכן צפונה אבל לא מצינו שלוה הקב"ה את בניו להיות כ"ד משמרות והיכן שמענו (ד"ה א' כ"ד) אלה פקודתם לעבודתם לבא בית ה' כמשפטם ביד משה ואהרן מלמד שמלוה זו מימות משה ואהרן · מדה זו לא מנה מפני שדינה יוצא מדברי קבלה ועוד שמא יוצאה מדין הלמד בסופו :

מדה יח מדבר שנאמר במקצתו ונוהג בכל ·

אם כן מפני מה נאמר במקצת מפני שדבר הכתוב בהוה כיצד · (שמות כב) ובשר בשדה טרפה לא תאכלו אין לי אלא בשדה בעיר מנין ת"ל טרפה לא יאכל (ויקרא כב) א"כ למה נאמר בשדה דברה תורה בהוה שדרך הבהמות לטרוף בשדה יותר מבעיר : כיוצא בו (דברים כג) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל (ויקרא טו) ואיש אשר וגו' א"כ למה נאמר לילה לפי שדרך קרי לבא בלילה יותר מביום:כיוצא בו (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא.אין לי אלא עני עשיר מנין ת"ל (שם א) כן ארחות כל בוצע בצע· א"כ למה נאמר עני שדרך עני להגזל יותר מן העשיר . גם זו לא ר"י משום דפשיטא הוא דטרפה נוהג בכל מקום דטעמא משום חיות החיה אכול שאינה חיה לא תיכול· וקרא דבשדה דרשינן לה בה טובא :

מדה יט מדבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו כיצד.

ויצף את העמודים י"ח אמה וגו' וה"ה לחברו *) כיוצא בו (תהלים צז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה א"א לומר שיש לצדיקים אור בלא שמחה ויש לישרים שמחה בלא אור · ב אלא אור לצדיקים וה"ה לישרים . שמחה לישרים וה"ה לצדיקים · ומאימתי דנין אותו בכך משיסקנו שניהם כאחד · זו חשיב ר"י בבנין אב מכתוב אחד דילפינן צדיקים מישרים וישרים מצדיקים :

מדה כ מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו ·

ומאימתי הוא ענין לחברו משיצטרך לו זה ולא יצטרך לו זה כיצד · (דברים לג) וזאת ליהודה וגו' ואינו ענין ליהודה שהרי הוא אומר שמע ה' קול יהודה תנהו ענין לשמעון שהרי צריך לו ואין-יהודה צריך לו · נמצאת אתה אומר שבירך משה לראובן ואמר וזאת ליהודה קרא בברכה זו לשמעון . כיוצא בו (ירמיה לג) גם זרע יעקב ודוד עבדי וגו' א"ע ליעקב שהרי כבר נאמר (שם) מקחת מזרעו מושלים וגו' תנהו ענין לאהרן · וראיה לדבר שהוא אמר (שם) מקחת מזרעו מושלים מי היו המושלים בעם הוי אומר אלו מלכים וכהנים גדולים בני אהרן ובני דוד עליהם נאמר . וכה"א (שם) הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר ה' בהם וגו' אף כאן הוא אומר גם זרע יעקב וגו' · גם זו לא חשיב מפני שהיא אגדה :

מדה כא מדבר שהוקש בשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשתיהן כיצד.

(תהלים צב) צדיק כתמר יפרח ג יכול כשם שהתמר אין לו צל ואין עושין ממנו כלים כן הצדיקים ת"ל כארז . מה ארז יש לו צל ועושין ממנו כלים אף הצדיקים · יכול כארז שאין נותן פירות ת"ל כתמר נמצאת אתה אומר ככח היפה שבשתיהן · כיוצא בו (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים יכול כמים שאין משמחין כך ד"ת · ת"ל יין וחלב· אי מה *)יין וחלב אין מגדלין למחין אף ד"ת כן ת"ל לכו למים . נמצאת ככח היפה שבשתיהן · גם זו לא חשיב מטעם דלעיל ועוד שהוא כתוב להדיא ולא מקרא אלא מלא :

מדה כב מדבר שחברו מוכיח עליו כיצד · (משלי כא)

מתן בסתר יכפה אף [ושוחד בחיק יכפה חמה עזה]· ד משמע נותן בסתר יכפה אף הקב"ה ושוחד בחיק יכפה חמה עזה· יכפה הראשון מוכיח על השני · כי"ב (ישעיה כח) כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על כמון יוסב · לא הראשון מוכיח על השני · כיוצא בו (תהלים לח) אל באפך תוכיחני ובחמתך תיסרני· אל הראשון מוכיח על השני · גם זה כאילו נכתב בהדיא ולא חשיב לה :

מדה כג מדבר שמוכיח על חבירו כיצד ·

(תהלים כט) קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש · וכי קדש לבד יחיל והלא כל המדבריות יחיל א"כ למה נאמר קדש להוכיח על המדבריות הללו שחלו · ולמה פרט זה לבדו לפי שהוא התקיף שבהם · וראיה לדבר (דברים א) ותשבו בקדש ימים רבים : כיוצא בו (תהלים כט) קול ה' יחולל אילות וגו' כענין שלמעלה. עד ולמה נאמר אילות לפי שהם קלים במרוצתם · וראיה לדבר (שם יח) משוה רגלי כאילות . גם זו לא מנה ר"י שהוא דברי הגדה וגם הוא בק"ו אם התקיף חל כ"ש החלש :

מדה כד מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו יצא

כיצד · (יהושע ב) וישלח יהושע לראות את הארץ ואת יריחו והלא יריחו בכלל הארץ היתה ולמה יצאה ללמד על עצמה ששקולה כנגד כל הארץ בחזקה · כיוצא בדבר אתה אומר (ש"ב ב) ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא לומר ששקול היה כנגד כולם : כיוצא בו (שם כב) מכף כל אויביו ומכף שאול והלא שאול בכלל היה ולמה יצא לומר שרדיפתו קשה מכולן · ר"י לא חשיב הך מדה דס"ל דליתא אלא לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא או שמא הך דרשה אינה אלא לענין אגדה :

*) נ"א אי מה יין וחלב משמחין ולא משביעין אף ד"ת כן ת"ל מים

מדה כה מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו

כיצד· (במדבר לה) לא תקחו כופר לנפש רוצח [אשר הוא רשע למות] ח והלא הריגת רוצח בכלל כל העונשין היה [שנאמר כאשר עשה כן יעשה לו] ולמה יצא ללמד [על שאר העונשין ומה היא מלמדת עליהן] לרוצח אין לוקחין כופר אבל לוקחין כופר על שן ועין וליד ורגל ולכויה ולחבורה ולשאר חבלות · גם זו לא דרש מטעם דלעיל :

מדה כו ממשל כיצד ·

(שופטים ט) הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך ויאמרו לזית וגו' לתאנה וגו' וכי העצים מבקשים מלך אלא ישראל הוא שאמרו לעתניאל בן קנז ולדבורה ולגדעון שינהגו שררה על ישראל ולא קבלו . כיוצא בו (מ"ב יד) החוח אשר בלבנון וגו' וכי מה נשואין יש בחוח ובארזים . אלא כנגד שכם ויעקב אבינו · וכן אתה מוצא בנביאים וכתובים שדברו משלים . בד"א בדברי קבלה אבל בדברי תורה ומנוה אי אתה יכול לדורשן מלשון משל · חוץ מג' דברים ר' ישמעאל דורשן בלשון משל והלכה כדבריו בשנים · (שמות כא) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו · על בוריו· שאם אתה אומר על מקלו חולה הוא · אלא מלמד שקרא הכתוב משענת גופו כאלו נשען על מקלו · כיוצא בו (שם כב) אם זרחה השמש עליו [דמים לו] ו וכי השמש לו לבדו זרחה אלא מה השמש שלום בעולם אף הגנב אם ידוע שלא בקש רק שלום הרי בע"ב חייב עליו בדמיו · באלו שנים הלכה כר' ישמעאל · והשלישי (דברים כב) ופרשו השמלה ז מחוורים הדברים כשמלה :

מדה כז מנגד · מנין שדורשין מנגד באגדה .

שנאמר (במדבר יד) כמספר הימים אשר תרתם את הארץ וגו' וכה"א (מ"ב י) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וכלבבי עשית לבני אחאב וגו' בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל · כנגד ד' דורות שעמדה מלכות אחאב ונעקרה על ידו . ואלו הן עמרי ואחאב ויורם ובניו · ומנין שהיו לו בנים ליורם שנאמר (שם) ונרד לשלום בני המלך והגבירה · גם זו לא דרש ר"י שאינה אלא דרשה לבד ואינה גוף תורה :

מדה כח ממעל . מנין שדורשין ממעל באגדה

שנאמר (ירמיה כג) כה אמר ה' על הרועים הרועים את עמי · לכן הנני ונשאתי אתכם נשא וגו' · וכה"א (ישעיה ל) ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן וגו' בלשון שחטאו בו נדונו · גם זו דרש הגדה הוא ולכך לא חשיב לה ר' ישמעאל :

מדה כט גימטריא · מנין שדורשין גימטריא באגדה ·

אם לחשבון הרי הוא אומ' (בראשית יד) שמנה עשר ושלש מאות ח דעולה למנין אליעזר ואם לתמורות האותיות הרי כבר אמור (ירמיה נא) לב קמי בחילוף האותיות (סוכה דף כח·) כשדים· לב קמי מחליפין באותיות א"ת ב"ש כשדים · אולי ר' ישמעאל לא דריש גימטריא ולא דריש יהיה גימטריא תלתין גבי נזיר אלא כאיד ך ט דאית להו מנזיר ונזירות דכתיב בתורה כדאיתא התם ולכך לא חשיב להו :

מדה ל נוטריקון · מנין שדורשין נוטריקון באגדה

ת"ל (בראשית יז) אברהם י אב המון גוים (ויקרא ב) כרמל ר"ך מ"ל · דבר שהוא רך ונמלל ביד (מ"א ב) כ והוא קללני קללה נמרצת . נואף · מואבי · רוצח · צורר · תועבה . (במדבר כב) ירט ירא ה ראתה נטתה · גם זו אינה אלא דברי הגדה ולא חשיב לה רבי ישמעאל :

מדה לא מוקדם שהוא מאוחר בענין כיצד ·

(ש"א ג) ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' והלא אין ישיבה בהיכל כ"ש שכיבה . ואפילו בעזרה אין ישיבה אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר (ש"ב ז) ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ומה ת"ל שוכב אלא מוקדם הוא · וכן נ"ל ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב · כיוצא בדבר אתה אומר (תהלים לד) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם נעקו וה' שמע ומכל צרותם הצילם . ואח"כ פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם. גם זו לא חשיב כדלעיל :

מדה לב ממוקדם ומאוחר שבפרשיות כיצד ·

(בראשית טו) ויאמר ה' אליו קחה לי עגלה משולשת · אימתי נאמרה פרשה זו אחר מלחמת המלכים מ והמעשה הזה היה קודם שיצא אברהם חמש שנים שנאמר (שמות יב) ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה · וא"ר יוסי אי אתה מוצא חשבון זה אלא משבעים שנה לאברהם שנגזרה גזירה על ענין בין הבתרים · הא למדת שגזירת ענין בין הבתרים היה ה' שנים קודם יציאת אברהם מחרן · ונכתבה מאוחרת · כיוצא בו (במדבר א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני · ואח"כ כתיב (שם ז) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וגו' והלא הקמת המשכן היה מקודם. שהוקם המשכן באחד בניסן בשנה שניה שנאמר (שמות מ) ויהי בחדש הראשון וגו' הוקם המשכן . אלא מכאן אתה למד שהמאוחר הוא המוקדם בפרשיות :

מצינו אידי במקרא כמו שמצינו במשנה ובברייתא בפ' החובל דף פד. רגל ברגל נ"ל אידי דכתיב יד ביד כתב נמי רגל ברגל · וכן בפ"ק דבכורות דף פ' :

כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה· יבמות דף כ ע"ב . והטעם כתב ה"ע כי העשה תנאי הוא בלא תעשה כאלו תאמר דלא תעשה כך אלא בדבר פלוני והוא אמרם ז"ל מחלליה מות יומת וביום השבת בדבור אחד נאמרו והוא ענין התנאי שכתבתי הלכך אמרינן דחי עשה ללא תעשה :

דברה תורה כלשון בני אדם כתובות דף סז: ובתוס' שם [בד"ה וחכמים אומרים] אומר ר"י דכי קאמר דברה תורה כלשון בני אדם היינו דוקא כשיש הוכחה בפסוק שלא לדרוש הכפולות כגון העבט תעביטנו דלא דריש ליה ר"ש ויש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו דהא כתיב די מחסורו אבל כשאין הוכחה מתוך הכתוב דרשינן הכפולות ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני | אדם :

אין מוקדם ומאוחר בתורה דוקא בשני פרשיות אבל בחד פרשה יש מוקדם ויש מאוחר דאל"כ כלל ופרט דילמא פרט וכלל ופרט וכלל דילמא כלל ופרט הוא אלא ודאי כדאמרינן וככי מסיק בפסחים [דף ו:] :

דין גורעין ומוסיפין פי' שגורעין אות מתיבה זו ומוסיפין אותה בתיבה אחרת ודורשין הכתוב בכך כי הא דיש נוחלין דף קיא: גבי ונתתם את נחלתו לשארו דדריש הכי ונתתם את נחלת שארו לו מלמד שהבעל יורש את אשתו ולא שייך למיפרך בכה"ג סכינא חריפא למפסקא קראי משום דלא מיקרי הפסקה אלא דוקא בתיבות להקדים תיבה זו לזו אבל באותיות לא הוי הפסק כדאמרינן התם ודוקא בראש התיבה או בסופה הוא דגורעין ומוסיפין אבל באמצע לא כמ"ש רש"י בפרק הזהב דף נד ג :

דין מקרא נדרש לפניו או לפני פניו פלוגתא בפ' במה מדליקין דף לב: וכן יש דעות רבות אם מקרא נדרש לאחריו או אין נדרש לאחריו מנחות פ"ג דף יט· ושם וי"ו מוסיף על ענין ראשון :

דין דורשין תחלות פלוגתא דתנאי בריש סנהדרין [דף ג: ובסוכה ו:] גבי ונקרב בעל הבית אל האלהים :

בש"י דאע"ג דממונא מאיסורא לא ילפינן ע"י ק"ו ילפינן :

הגהות הגרי"ב א [עי' ברכות לא:] : ב [עי' תענית טו. ובתוס' שם דליתא כן] : ג [עי' תענית כה.] : ד [ב"ב ט: מפורש יותר] : ה [עי' כתובות לז: לח.] : ו [סנהדרין עב.] : ז [כתובות מו.] : ח [מדרש לב.] : ט [מיר ב] : י [שבת קה. מנחות סו:] : כ [שבת שם מנחות שם] : ל [קדושין עת:] : מ [עי' תוס' ברכות ז: ד"ה לא היה אדם] : נ [וע"ע בתוס' דזבחים לז: ד"ה לטוטפות ובתוס' סנהדרין ד: ד"ה לטטפת כו' מייתו פלוגתא בשם ירושלמי דאפי' באמצע] :

כללי התלמוד

מאת הרב הגאון האמתי מאור הגולה רבינו חיים בנבנשת זצ״ל

מספרו שיירי כנסת הגדולה

כללי הקל וחומר

א כתבתי במהדורא ראשונה בשם מהריב״ל ז״ל כל היכא דעבדינן ק״ו תו לא צריכינן למימר דסמיך אמה מצינו עד כאן והוא לשון מקוטע וצריך להיות כל היכא דעבדינן ק״ו ממקומות וכו׳ :

ב כתבתי בביאורי לסמ״ג דלדעת התוס׳ בפ׳ איזהו נשך ובחולין פ׳ כל הבשר כי היכי דאין עונשין מן הדין בק״ו ה״ה דאין עונשין במה הצד דהוא חדא מתרתי אבל לדעת הרמב״ם וסיעתו ז״ל אף על גב דאין עונשין מן הדין בק״ו ובמה מצינו שהוא חדא מחדא במה הצד עונשין והרביתי ראיות לזה שם בביאורי וזה לי ארבעים שנה היה לי ויכוח גדול עם הרבנים מהר״ם די בוטון ומהר״א ן׳ שושן ז״ל בכללי המדות ונתגלגל ענין זה בתוך הויכוח והסכימו לדברי אלא שהרב מהר״ם די בוטון ז״ל תלה במחלוקת רש״י ותוספות במה מצינו דלרש״י עונשין ולפי שכבר נדפסו תשובותיו שם בסימן ס״ד אין צורך להביא דבריו יעויין שם בדף קכ״ז וקל״ב וקל״ה אחר כך נדפס ספר הליכות אלי מהרב מהר״ש אלגאזי נר״ו וראיתי שם בסימן י״ב הסכים לדברי והביא ראיה מסוף פ׳ כל הבשר דף קט״ו שכתבו התוס׳ וכרת גופיה ליכא למילף דאין עונשין מן הדין ובודאי דבשר בחלב לא אתי מחמץ אלא במה מצינו ועוד דז״ל בתר טעמא שכתב הליכות עולם דכיון דק״ו נדרש מעצמו מעטי אינים וא״כ ה״ה במה מצינו עכ״ד ובספר שמע שלמה בסדר מסעי דף ס״ה ע״א כתב שהקשו עליו ע״ז ותירץ יע״ש ולע״ד נראה דמהסברא שהביא בספר הליכות אלי דאין עונשין במה מצינו משם סברת דעונשין דהוא. נר״ו כתב דכיון דטעם הק״ו דאין עונשין משום דניתן לידרש מעצמו ה״ה במה מצינו וזה ליתא דלדעת רש״י ז״ל אע״פ דהק״ו ניתן לידרש מעצמו מה מצינו לא ניתן לידרש מעצמו שכ״כ בפרק לולב הגזול דף ל״א וז״ל לא ניתן לידרש מעצמו מכל הי״ג מדות זולת הק״ו ע״כ ומה מצינו אחת מי״ג מדות היא והגיעו דברים אלו אל הרב בעל הליכות אלי נר״ו והלין בעדו דלדברי רש״י ז״ל לא ניתן לידרש אבל התוס׳ הקשו עליו דכל המדות דורש אדם מעצמו חוץ מג״ש ומדברי התוס׳ הבאתי ראיה דאין עונשין במה מצינו ועוד דאפי׳ לרש״י ז״ל כתבתי ביבין שמועה דף מ״ד עמוד א׳ דלרבנן דהלכתא כוותייהו כל המדות אדם דן תוך מגזירה שוה עד כאן דבריו : ואני שמעתי ולא אבין דהא גם מהר״ם די בוטון ז״ל מודה דלדברי רש״י עונשין במה מצינו מטעם דכיון דלא ניתן לידרש מעצמו לא דמי לק״ו ולא כתב הרב ז״ל דאין עונשין במה מצינו אלא לתוס׳ דס״ל דגם מה מצינו ניתן לידרש מעצמו וא״כ מה זו ראיה מדברי התוס׳ לדברי רש״י ז״ל ובזה מאי דאייתי ראיה מדברי התוס׳ מפרק כל הבשר שכתבו וכרת גופיה ליכא למילף דאין עונשין מן הדין לא מכרעא מידי דאנן כסברת רש״י קיימינן אי עונשין מן הדין או אין עונשין ומה ראיה מדברי התוספות ז״ל שחולקים עליו וסוברים דאין עונשין במה מצינו ואף מהר״ם די בוטון ז״ל מודה דלדברי התוספות אין עונשין במה מצינו גם דברי הריטב״א ז״ל בשיטת נזיר שכתב בלשון הזה ותניא להזיר לעשות ידות נזירות כנזירות דרים מלישנא יתירא דכפליה לליסנא אין לי אלא בנזירות בנדרים מנין ת״ל כי יפליא ואמרינן בגמ׳ דלא מצי יליף מדכפליה דכתיב לנדור נדר דדברה תורה כלשון בני אדם אבל בנזירות אין זה לשון בני אדם דבריש כתיב איר וכי תימא אכתי למה לי הקיש׳ תיתי במה מצינו מנזירות דהא לא קשיא דא״כ היכי הוה לקינן אידות דהא אין עונשין במה מצינו אלא או בג״ש או בהקש ע״כ לא מכרעא דדילמא הריטב״א ז״ל כתוס׳ ז״ל ס״ל דגם מה מצינו ניתן לידרש מעצמו ולכך אין עונשין במה מצינו אבל לרש״י דהמה מצינו לא ניתן לידרש עונשין במה מצינו גם מ״ש הרב הנז׳ בס׳ קיצורית לענין דמהא דקאמר בריש תמורה בפ׳ בן סורר ומורה וכי עונשין מן הדין יש ראיה דבמה מצינו אין עונשין דאי לא ליתני במה מצינו היא הקושיא שהקשיתי לרב מהר״ם די בוטון דאי במה מצינו עונשין כל דבר הבא בק״ו יכולין אנו ללמוד במה מצינו גם מ״ש הרב הנז׳ דאפי׳ לרש״י היינו דוקא לר״י אבל לרבנן כל המדות ניתנו לידרש חוץ מג״ש הרב מהר״ם די בוטון ז״ל בתשובותיו דף קכ״ח ע״ב כתב דמוכח מדברי התוס׳ דרש״י אליבא דר״ע אמרו ולאו דוקא לר״י יע״ש : וראיתי בתוס׳ פ׳ כל שעה דף כ״ה ע״א ד״ה מה לכלאי הכרם וכו׳ כתבו תימה לרשב״א ז״ל היא גופה ניליף במה מצינו מכלאי הכרם שילקו על בשר וחלב שלא בדרך הנאה ע״כ נראה דס״ל דבמה מצינו עונשין אם לא שנאמר דס״ל לרשב״א דההיא סוגיא אתיא אליבא דאביי ואביי אית ליה בפ׳ הנשרפין דעונשין מן הדין אפי׳ בק״ו היכא דהוי גילוי מילתא ואסבר׳ אביי מקשה רשב״א ז״ל דהיא גופה ניליף במה מצינו ולא מיקרי עונשין מן הדין כיון דגילוי מילתא בעלמא דעיקר מילתא ילפינן בגזירה שוה דקדש קדש ללמוד דלוקין עליו גילוי מילתא בעלמא הוא וילפינן לה ולא יקשה בעיניך דלעיל מיניה בד״ה הכל מודים בכלאי הכרם וכו׳ הקשו התוס׳ דהא דלא קאמר שכל מודים בבשר בחלב שמא משום דאין מזהירין מן הדין ע״כ ואי אליבא דאביי קיימינן הא סבירא ליה דעונשין מן הדין בגילוי מילתא דהא בורכא היא דאפילו למ״ד עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין כדאמרינן בפ״ק דמכות אפי׳ למ״ד עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין אך קשה דאפי׳ אביי לא אמר עונשין מן הדין בגילוי מילתא אלא כגון בתו מק״ו דבת בתו אבל אחותו מאביו ומאמו מק״ו דאחותו שלא בת אביו או שלא בת אמו עונשין מן הדין מקרי אפי׳ לאביי וכל שכן מלקות בבשר וחלב דלא מיקרי גילוי מילתא משום דנפיק לן איסור הנאה מגזירה שוה דקדש קדש ושמא רשב״א כרש״י ז״ל ס״ל דבמה מצינו עונשין שוב אשוב למה שתלה הרב מהר״ם די בוטון ז״ל טעם המחלוקת בין רש״י ותוס׳ דמר סבירא ליה דעונשין מן הדין ומר ס״ל דאין עונשין במחלוקת אם המה מצינו ניתן לידרש מעצמו דלרש״י ז״ל שסובר שלא ניתן לידרש מעצמו עונשין מן הדין במה מצינו ולתוס׳ שסוברים דניתן לידרש מעצמו אין עונשין דהך כללא ליתא דהרי במה הצד שהוא חדא מתרתי לדעת הרמב״ם עונשין מן הדין והרביתי ראיות לזה בביאורי לסמ״ג ואם טעם הק״ו והמה מצינו דאין עונשין משום דניתן לידרש מעצמו גם במה הצד ניתן לידרש מעצמו וכמ״ש התוספות דכל המדות ניתנו לידרש חוץ מגזירה שוה וכה״ג קשה למהרש״א נר״ו שראייתו היא מדברי התוס׳ ז״ל דאין עונשין במה מצינו משום שניתן לידרש מעצמו ואולי לדעתם הדין שיהיה במה מצינו יהיה במה הצד דלרש״י דס״ל דעונשין במה מצינו עונשין במה הצד אבל לתוס׳ ז״ל דס״ל דאין עונשין במה מצינו ה״ה דאין עונשין במה הצד וכן כתבתי אני בביאורי לסמ״ג ובויכוח שהיה לי עם הרבנים הנז׳ אם עונשין במה הצד או אין עונשין במחלוקת היא שנויה דלדעת הרמב״ם וסיעתו ז״ל עונשין במה הצד ולדעת התוס׳ ז״ל אין עונשין אפי׳ במה הצד : ג כתבתי עוד בביאורי לסמ״ג דאפי׳ בכרת ומיתה בידי שמים דלא הוי עונש בידי אדם אין עונשין מן הדין שלא כדברי רבינו אליקים שהביא בספר לפתח המים והרא״ם ז״ל שכתבו דכרת ומיתה בידי שמים עונשין והרביתי ראיות לזה במ״א בביאור לשונות רש״י בפרשת אמור והסכים ע״י הרב מהר״ם די בוטון כמו שתראה בתשובותיו דף קכ״ח ע״א ולכאורה היה נראה סיעתא לדברי רבינו אליקים והרא״ם מהא דאמרינן בקדושין דף ל״ז אי מה שלי בשלך ענוש כרת וכו׳ אף שלך בשלי ענוש כרת וכו׳ ואי כרת הוי עונשין מן הדין היאך הוו יכולין לענוש כרת במה מצינו ולמ״ד דעונשין במה מצינו לא קשה מידי אבל למ״ד אין עונשין מאי איכא למימר אם לא דכרת שהוא מיתה בידי שמים עונשין ויראה דהך סוגיא אתיא כמ״ד עונשין מן הדין וכמ״ש הרב מהרש״א נר״ו בספר קיצורית לענין אחר ולא שהלכה כמ״ד עונשין מן הדין דהא בהא מילתא איפליגו אביי ורבא והלכה כרבא דאמר אין עונשין מן הדין וסוגיא בכוליה תלמודא הכי אזלא אלא שכוונת הסוגיא לומר דלמ״ד עונשין מן הדין נימא דאף שלי בשלך ענוש כרת : ד ראיתי בספר לפתח המים בפרשת אמור דאע״ג דאין עונשין מן הדין לגבי שמים עונשין דאמרינן ק״ו לשכינה י״ד יום : ה כתב הריטב״א בפ״ב דמכות והביאו הרב בספר כללי התלמוד דבקרבן עונשין מן הדין ועיין עוד שם ובספר יבין שמועה : ו מצאתי כתוב בשם תוספי הרא״ש אפשר דבבני נח אמרינן עונשין מן הדין :

כללי גזרה שוה

א כתב הר״ן ז״ל בחדושיו לפ׳ הנשרפין מכ״י דאמר דילפינן דבר אחר מג״ש אין לרבות ממנה דין אחר כל היכא דאיכא למיפרך אפי׳ בג״ש מופנה ובביאורי לסמ״ג בלאוין של נשים תמהתי עליו דא״כ איך יליף בפ׳ הנשרפין ג׳ דורות למעלה בג׳ דורות למטה בג״ש כיון דיכולין אנו לקיים הג״ש להביא שריפה בשאר דידיה למטה ואיכא למיפרך מה למטה שכן שאר דידיה כדידיה תאמר למעלה שאם אמו מותרת ומהר״ם די בוטון בקונטרס שלא אלי אף על פי שהלין בעד הר״ן ז״ל מסיק דתלוש זה של הר״ן ז״ל מוקשה הוא ויש לו תברא במקומות הרבה בתלמוד ומדברי עצמו בריש קדושין בגזירה שוה דקיחה קיחה ושוב נדפסו תשובותיו ותמצא זה בדף קכ״ז ע״א : ב כל דבר דאתי מכללא אין דנין בו בג״ש גמרא פ׳ הנשרפין וכתוב בתשובות הרשב״א ז״ל ח״ב סימן ס״ו היינו דוקא היכא דלא כתיב בגופיה אבל מאי דדרשינן בכתובות תחת אשר ענה מכלל דאיכא בושת ופגם הוי כמאן דכתיב בגופיה ודנין בו בג״ש : ג כתבתי בביאורי לסמ״ג דלכוליה עלמא עונשין מן הדין בגזירה שוה והסכים עמי הרב מהר״ם די בוטון ז״ל כמו שכתב בתשובותיו סימן ס״ד :

כללי רובא

א כל היכא דאיכא דרך כלומר שדרך העולם כך לא מהני רובא מרדכי פ״ק דביצה מהר״י מברונא בתשובה כ״י : ב עדים עדיף מרובא כדמשמע בפ״ב דכתובות בההיא דהיא אומרת בתולה נשאתני וכו׳ ואפי׳ העדים אחד גדול וא׳ קטן כדכתבו התוס׳ שם בד״ה זו ואין לה קול כו׳ : ג אין לסמוך אלא על הרוב הקבוע מצד טבע העולם אבל רוב שהוא מצד מנהג ועשוי המנהג להשתנות אין סומכין עליו ב״ת בחלק י״ד סימן י״ח סע״ו : ד מצינו בתלמוד רוב באגרת ליטן ור״ל כל בהא דאמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם ופירושו כל הרא״ה ז״ל בספר בדק הבית דף ו׳ ע״א אבל הרשב״א ז״ל שם בספר משמרת הבית כתב דמצינו כל שהוא רוב אבל רוב שהוא כל לא מצינו ועיין שם עיקר מחלוקתם :

מספרו כנסת הגדולה

כללי י״ג מדות בכולל

א כל היכא דעבדינן ק״ו תו לא מצינן למימר דסמיך אמה מצינו (מהריב״ל ז״ל ס״א דף ל״ב ע״ב) : ב לא אמרינן תרי קלי וחומרי דסתרי אהדדי תיקום כל חד ארוכתיה אלא כששניהם שוים לגמרי אבל אם אמר חדא מחדא והשני חדא מתרתי לא מהני הק״ו דחדא מתרתי לסתור הק״ו דחדא מחדא (מהריב״ל ס״א דף כ״ח ע״ד) : ג כל מקום אשר ימצא כתוב בגמרא תרי קלי וחומרי ובעי למילף א׳ מחבריה לא מקרי תרי קלי וחומרי דסתרי אהדדי ואצטריכו קראי בכל דבר ודבר למעט דלא נילף במה מצינו אבל מ״מ כשעושה צדדי הק״ו הם צדדי אמת לפי שעושה הק״ו עם הפסוק שמגלה לבסוף ואינו מכזב במה שאומר (עצמות יוסף דף מ״ה ע״א) : ד בכלל אין דנין ק״ו ובנין אב מהלכה יש ללמוד חדוש א׳ מדברי התוספות בפרקא קמא דחולין בד״ה פרה שהיא כשרה בשחיטה וכו׳ (שם דף קי״ד) : ה יש לספק אי עבדינן יוכית מהכנסה ליציאה כי היכי דעבדינן מינית פירכא דלכאורה נראה דדוקא פירכא עבדינן אבל לא יוכית (שם דף יח) : ו כי היכי דעבדינן תרתי יוכית לקיים הק״ו עבדינן נמי תרתי יוכית לבטל הק״ו (מהריב״ל ס״א דף כ״ז ע״א) : ז כשהפירכא היא מחומרא הכתובה בתורת אי מהני הק״ו עיין במהריב״ל ס״א דף ל״ב אע״פ שיש טעם בסברא לומר דהחומרא שהיא במלמד לא תהא בלמד ניחא ליה לגמרא למיפרך פירכא על ק״ו ולא מסברא (שם ס״א דף ל״ב ע״ד) : ח עבדינן הכנסה פירכא כשהיא מסברא ואין צורך להחליף הק״ו מנושאים למקומות אלא אפילו דשבקינן הק״ו בנושאים עבדינן הכנסה פירכא (שם ס״א דף כ״ז ע״ג ועיין בדף ל״א ע״ג ובדף ל״ב ע״ד) : ט לא מצינו מעולם בגמרא פירכא אמאי דמחייב הדבר במלמד ללמוד ממנו (עצמות יוסף דף י״ט ע״ב) : י אמרינן יוכית אע״פ שהיוכית הוא מבחוץ (שם דף קי״ד ע״ג) : יא אי אמרינן דין אסוף דינא (עיין במהריב״ל ס״א דף ל״א ע״ג) : יב למאן דאמר בזבחים בפרק איזהו מקומן דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש שאי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש דהוא לא גמר מכלליה אבל כלליה גמר מיניה היינו דוקא מידי דלאו חדוש בו אבל מידי דחדוש הוא לא גמר כלליה מיניה (הרא״ם ז״ל בפרשת משפטים דבור המתחיל והרי היה בכלל מכה איש) : יג נראה לי דמאן דאמר לא הוא גמר מכלליה ולא כלליה גמר מיניה היינו דוקא במה מצינו או בגזרה שוה אבל בק״ו דלא מיניה יליף במה מצינו וגזרה שוה דילפי מיניה בשביל תיבה מיותרת אלא דיליף בק״ו ומסברא איהו לא גמר מכלליה אבל כלליה גמר מיניה :

כללי ההקש

א הקש עדיפא מגזרה שוה (הרא״ם ז״ל בחדושיו לסמ״ג הלכות ר״ה והר״ם אלשקאר ז״ל הובאו דבריו בתשובות הרא״ם ז״ל ח״א סי׳ מ״ב כתב דדבר זה הוא מחלוקת בין רבי עקיבא ורבנן ומהר״ר גרשון בן הרא״ם ז״ל כתב בתשובה כתיבת יד דגזרה שוה עדיפא מהקש ועיין במהר״ש יונה סי׳ פ״ב) : ב אין הקש למחצה ואין גזרה שוה למחצה מצינו אבל אין למוד לחצאין ואפי׳ למחצה גבי בנין אב דמה מצינו לא מצינו (הר״ם אלשקאר ז״ל סי׳ כ״ט ול׳) : ג לא אמרינן אין הקש למחצה אלא לענין שילמוד עליון מתחתון ותחתון מעליון (הגהות הרי״ף ז״ל בהלכות ציצית) :

כללי גזרה שוה

א גזרה שוה דהוי לפרושי לקרא הויא כקרא (יבין שמועה דף מ״ג ע״א בשם הרא״ם ז״ל בחדושיו לסמ״ג הלכות שופר עשין מ״ח) : ב אין גזרה שוה למחצה (הר״ם אלשקאר ז״ל סי׳ כ״ט ול׳) : ג עקרינן לקרא מפשטיה ומוקמינן לכולהו קראי לגזרה שוה (מהריב״ל ס״א דף ל״ג) : ד דאי הקש עדיפא מגזרה שוה או גזרה שוה עדיפא מהקש כתבתי למעלה בכללי ההקש :

כללי שני כתובים הבאים כאחד

א כל שני כתובים הבאים כאחד הוי כמו מיעוטא ובעלמא אין מלמדין לדעת התוספות ולדעת רש״י ז״ל אינו מיעוטא אלא שאין מלמדין מהם וצריך ללמדו מעלמא (מהריב״ל ס״א דף כ״ט ע״א) : ב שני כתובים הבאים כאחד הם אפילו דלא יליף זה מזה אלא כל שאחד יליף מחבירו אע״פ שחבירו אינו למד ממנו הוה ליה שני כתובים הבאים כאחד (הר״ם אלשקאר ז״ל סי׳ כ״ט ול׳) :

כללי רובא וחזקה ומגו וחזקה

א רובא וחזקה רובא עדיף לחומרא (תומת ישרים סי׳ ע׳) : ב רובא וחזקה בדרבנן נסמוך מיעוטא אחזקה (תומת ישרים סי׳ ע׳) : ג הא דרובא וחזקה רובא עדיף היינו דוקא בחזקה שאינה באה מכח סברא ולא מכח רובא אבל חזקה הבאה מכח סברא עדיף מרובא (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״ב חלק אבן העזר סי׳ כ״ז) : ד רובא דתלי במעשה לא הוי רובא (גמרא פרק שני דבכורות ותוספות דפרק האשה בתרא והרמב״ן ז״ל בספר המלחמות ומורי הרב ז״ל בתשובה חלק שני חלק אבן העזר סי׳ כ״ח ובחדושיו על הרי״ף למסכת קדושין דף ע״ג ע״ג) : ה סמכינן ארובא אפי׳ בדאיתיה קמן (רש״י ז״ל בפ״ק דחולין והרא״ש ז״ל שם והטור בי״ד סי׳ ל״ט אבל הרמב״ם ז״ל בפ״א מהלכות שחיטה והתוס׳ ז״ל כתבו דלא אזלינן בתר רובא אלא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר לא וכן כתב בהלכות גדולות) : ו לא סמכינן ארובא אלא היכא דהוברר הדבר הוית רובא (שלטי הגבורים פרק לא יחפור) : ז לאו בכל דוכתא אזלינן בתר רובא (הרשב״ם ז״ל חלק יורה דעה סימן כ״א) : ח תרי רובי עדיף מרובא וחזקה (פסקים וכתבים סי׳ קכ״ט) : ט רוב נשים בתולות נישאות עדיף מרוב נשים יולדות ולד מעליא (מהר״י מינץ ז״ל סי׳ ו׳) : י ספק ספיקא עדיף מרוב (פסקים וכתבים סי׳ קכ״ט) : יא היכא דאיכא חזקה בהדי מיעוטא חיישינן למיעוטא כר״מ והיכא דליכא חזקה לא בהדי חזקה ולא בהדי רובא הלכה כרבנן דלא חיישינן למיעוטא (מהריב״ל ס״ג סי׳ י״ז דף כ׳ ועיין בספר בנימין זאב סי׳ כ״א וכ״ז) : יב לא אזלינן בתר רובא כנגד חזקת א״א (הרדב״ז ח״ב סי׳ נ״ד ומהרי״ק בשרש ע״ב כתב שיש ללכת אחר הרוב אף במקום ערוה) : יג לא אמרינן סומכין על החזקות אלא שהיה לו חזקה מקודם ועכשיו לא ידעינן אבל איפכא דעכשיו ידעינן ומעיקרא לא ידעינן לא אמרינן אוקי מילתא אחזקתיה (הר״ם מטראני חלק ראשון סימן ל״ז) : יד אוקי מילתא אחזקתיה אפי׳ להקל אמרינן (תוס׳ פ״ק דחולין הר״א ששון ז״ל סימן רי״ד אפי׳ באיסור ברור ובאיסור ערוה אוקי מילתא אחזקתיה (הר״א ששון ז״ל סי׳ רי״ד מורי הרב ז״ל בתשובה חלק ראשון סימן י״א בשם רבו הרב ז״ל) : טו אע״ג דאזלינן בתר חזקה בין לקולא בין לחומרא היכא דאיכא תרי חזקי ומכל אחד נמשך קולא מצד אחד וחומרא מצד אחר ראוי לילך בתר חזקה שנמשך ממנה חומרא תיכף ומיד ולא בתר חזקה שנמשך ממנה קולא מיד (הרשב״ם ז״ל חי״ד סי׳ ר״א) : טז לעולם אזלינן בתר חזקה קמייתא אם לא היכא דאיכא תרתי לריעותא (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״א סימן ל״ז) : יז כל חזקה שרגילות הוא להשתנות אינה חזקה כל שכן חזקת קטנות שבכל יום ויום היא גדולה לעינינו (מורי הרב ז״ל בתשובת חלק ראשון סי׳ מ״א ובסי׳ נ״א כתב שמהר״ם קאשטילאץ חולק בחזקת קטנה הויא חזקה ומורי הרב ז״ל שם הרבה להקשות על הר״ם קאשטילאץ ז״ל בזה) : יח כל חזקה שלא נתבררה לא חזקה היא וכי אתייליד ריעותא לא מוקמינן ליה אחזוקתיה (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״א סימן פ״ב ובסימן ל״ז הביא ראיה לזה ועיין בטור יורה דעה סי׳ פ״א וכן כתב הרדב״ז ח״א סימן ר״ה) : יט כי היכי דמחלקינן בין רובא דתלי במעשה לרובא דלא תלי במעשה ה״נ יש לחלק בין חזקה דתליא במעשה לחזקה דלא תליא במעשה (הראנ״ח ח״ב סימן ל״ז) : כ אפילו לדעת מהרי״ק דבעי עם החזקה מעשה דמוכח חייש לענין מיתה אבל לענין איסורא ומלקות לא בעינן מעשה דמוכח עם החזקה ול״נ דל״ש ואדרבה מסתברא דחזקה דאין עמה מעשה דמוכח עדיפא מחזקה דאית בה מעשה דמוכח (הרדב״ז חלק ראשון סי׳ רמ״ה) : כא מיגו דמסייעא לחזקה עדיפא מרובא (תומת ישרים סי׳ ע׳) : כב אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי גברא אחזקתיה והיכא דאיכא חזקה דממונא כנגד חזקה דגופא לדעת הרי״ף ז״ל לא אוקמינן גברא אחזקתיה ולדעת ר״ח מוקמינן (הר״ש חיון ז״ל בתשובה סימן כ״ד) : כג לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה אלא כנגד חזקה דאתיא ממילא כגון חזקת הגוף אבל היכא דהחזקה באה מחמת טעם כגון חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו וכיוצא בה לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה (מהרי״ק שרש ע״ב) : כד עד אחד נאמן באיסורין היכא דלא אתחזק איסורא היינו בחזקה שאינה עשויה להתבטל שאינה תלויה בזמן אבל בחזקה שתלויה בזמן נאמן אפילו בדאתחזק איסורא (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״א סי׳ י״א) : כה אע״ג דבהמה שנשחטה בחזקת היתר עומדת היכא דהיא נקובה לפנינו אע״ג דליכא תרתי לריעותא איתרע לה חזקה קמייתא (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״א סי׳ ל״ו) : כו כל מקום שאפשר לברר הדבר צריך לברר ולא אמרינן נסמוך אחזקה הר״ן בפרקא קמא דפסחים ובתשובת סי׳ ס״ז הרד״ך בית כ״א חדר י״א (מורי הרב ז״ל בתשובה ח״א סי׳ מ״ב רלב״ח ז״ל סי׳ קכ״א) : כז אפילו בשל תורה אזלינן בתר הרוב (מהריב״ל ס״א כלל ה׳ דף

כללי חזקה ·

א סמכינן אחזקה ואפי׳ לקולא מפלת בנימין סי׳ ל״ח וכבר כתבתי זה במ״א בשם תוס׳ דחולין ומהר״א ששון ז״ל סימן רי״ד : ב לא סמכינן אחזקה אלא בחזקה דאתיא ממילא אבל חזקה דתליא במעשה לא ב״ת בטור א״ח סימן ע׳ ס״ז : ג אפשר לומר דבמקום חזקה לא בעינן שיהיה לפנינו דבר במה לתלות ההיתר אלא בחזקה שאינה ברורה אבל בחזקה ברורה לא בעינן שיהיה לפנינו דבר במה לתלות ההיתר ונ״ע מקור ברוך סימן ל״ו : ד כתבתי במ״א אות י״א בשם מהריב״ל ז״ל דהיכא דאיכא חזקה בהדי מיעוטא חיישי׳ למיעוטא כר״מ וכ״כ הרא״ש ז״ל בפ״ק דחולין גבי מנא הא דאמור רבנן זיל בתר רובא וכו׳ ואחר זמן רב מצאתי להרא״ה בספר בדק הבית דף ז׳ ע״א כתב וכה״ג דאיכא בחד טעמא מיעוטא וחזקה ובאידך איכא רובא אמרינן ביבמות פרק האשה שהלך בעלה דהוי כפלגא ופלגא ובמכילתין פ׳ כיסוי הדם אמרינן דחשיב לר״מ טפי מרובא ע״כ והרשב״א שם בספר משמרת הבית דף ח׳ ע״א כתב אי בעינא אמינא דהיא ר״מ היא ואפי׳ תימא דבעלמא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה לא אמרינן אלא ברובא וחזקה דעלמא אבל בחזקה המסתלקת ע״י המתעסקין לסלקה ורוב דמתעסקין כל ביתעסקו בה מסלקין אותה ודאי ומתעסק בה מתעסק א׳ ולא ידענו אם מן הרוב אם מן המיעוט ע״כ יש לנו לומר זיל בתר רובא ומיעוטא כמאן דליתי דמי אי נמי לא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה אלא היכא דאותו מיעוט מגרע הרוב ממש ומן הרוב אתה מסלקו כלומר מאותו חלק המרובה שמתעברות יש מקלתן שמפילות אבל היכא שהמיעוט אינו מגרע מכח הרוב אלא שהוא מיעוט העומד לגמרי כנגד הרוב בזה לא

ע') : כח חקירה במה שסובר ר"מ דחיישינן למיעוטא אי וני דאורייתא או דרבנן (מהריב"ל ס"א כלל ג' סי' פ"ז) : כט במחלוקת התנאים אי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו (עיין בתשובות הראנ"ח ז"ל ח"א סי' כ"ח וס' ומ"א ומ"ז ובתשובות הר"י הלוי ז"ל סי' ע"ם) : ל במקראות ובמשניות כל היכא דמוכרח תענין דלא קאי אשלפניו ניחא ספי לאוקומי אשלפני פניו מהיכא דמצינן לאוקמי שפיר אשלפניו דהא לא מקשיין אשלפני פניו (ת"ה ז"ל סי' רכ"ח) :

כללי הגמרא

א אע"ג דר"ם ור"י הלכה כר' יהודה לפעמים פוסק הגמ' כר' יהודה משום דמהפכי כלומר מחליפים השטה ומשימים רבי מאיר במקום ר' יהודה ור"י במקום רבי מאיר (הרא"ם ז"ל ח"א סי' ו' ועיין בהרמ"ע מפאנו סי' צ') : ב מדברי המרדכי ז"ל בפרק מי שמתו מוכיח דאע"ג דסתם לן תנא כר' מאיר פסקינן הלכה כרבי יהודה מהכלל המסור בידינו רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה (והרי"ף ז"ל במסכת שבת בפרק כל הכלים חלוק על זה ואע"פ שכתבתי בהגהת הרמב"ם ז"ל חלק שלישי פרק ד' דבכורים דף קל"ו עמוד ד' שטה מ"ג בהגהת כסף משנה להסכים דברי המרדכי לדעת הרי"ף אינו עיקר) : ג עוד מוכיח מדברי המרדכי ז"ל שם דאע"ג דסתם לן תנא כרבי מאיר במשנה ומחלוקת בברייתא פסקינן הלכה כרבי יהודה מהכלל המסור בידינו רבי מאיר ור"י הלכה כר' יהודה ואע"פ שאף בזה כתבתי בהגהת הרמב"ם ז"ל פ"ד דבכורים דף קל"ו ע"ד שטה כ"ג בהגהת כסף משנה שאפשר לדחותו אין זה עיקר וכן מצאתי לרב ז"ל בעל כסף משנה פרק ט' מהלכות רוצח גבי הא דכתב הרמב"ם ז"ל ויוצאים ה' זקנים מבית דין הגדול שבירושלים וכו' כתב דאע"ג דסתם לן תנא כרבי שמעון בפ' עגלה ערופה כיון דבפרקא קמא דסנהדרין במחלוקת היא שנויה הוה ליה סתם ואח"כ מחלוקת דבתרי סדרי יש סדר למשנה ואין הלכה כסתם והדרינן לכללין דר' שמעון ור"י הלכה כר' יהודה אלא שאפשר לומר דלא כתב כן הרב ז"ל אלא בסתם ואח"כ מחלוקת במשנה אבל בסתם במשנה ומחלוקת בברייתא לא ועיין בספר הליכות עולם בשער החמישי פרק ג' וכן כתב הרב ז"ל שם בספר כללי הגמרא דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ואף אם בעלי המחלוקת הם רבי מאיר ור"י דהלכה כר' יהודה : ד גרסינן בעירובין פרק מי שהוציאוהו רבי יעקב ורבי זריקא אמרי הלכה כרבי יוסי מחברו והכי גרים הרא"ש ז"ל אבל בגירסתינו וכן רש"י והתוס' גרסין וכר' יוסי מחבריו ולכאורה נראה דלגירסא זאת שגורסת הלכה כרבי יוסי מחבריו נקטינן הלכתא הכי דהלכה כרבי יוסי מחבריו וכן כתבו התוס' במסכת תענית פ"ב דף כ"ח ע"א ד"ה אי ר"ם וכו' וז"ל ונ"ל דלהכי מוקי לה כרבי יוסי משום דר' יוסי נמוקו עמו והלכתא כוותיה בכל מקום ואפילו מחבריו ע"כ :

ויראה שכתבו ואפי' מחבריו משום דר' יוסי פליג בזה עם ר"ם ור' יהודה דבין לר"ם בין לר"י בני פחת מואב לאו היינו בני יואב בן צרויה ואיהו ס"ל דהיינו בני יואב בן צרויה וכן כתב בסמ"ג עשין ע"ד בשם רבינו גרשון וכן כתב הר"ם אלשקאר ז"ל בתשובותיו סי' כ' והדברים נראין מוכרחין ממה שאמרו בגיטין פרק התקבל אמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא ממסרן לשליח אמר לפניו ר' שמעון ברבי מאחר שר"ם וחנינא איש אונו חולקין על רבי יוסי מה ראה רבי לומר הלכה כרבי יוסי אמר לו שתוק בני שתוק לא ראית את רבי יוסי אלמלא ראיתו נמוקו עמו וכו' וכן יש להוכיח ממה שאמרו בפרק שבועת העדות אמר שמואל אין הלכה כרבי יוסי כפי גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והר"ן ורוב הפוסקים אע"ג דפליגי עליה רבים הוצרך שמואל לומר אין הלכה כרבי יוסי דסלקא דעתך אמינא דרבי יוסי נמוקו עמו ואע"ג דפליגי עליה רבים הלכה כוותיה קמ"ל דבהא אין הלכה כרבי יוסי וכדכתבו התוס' והר"ן והרא"ש ז"ל וכן הבין דברי הר"ן ז"ל בעל יבין שמועה וכל שכן למאן דגרים שם בשבועות הלכה כרבי יוסי :

אבל סמ"ג בעשין ע"ד הקשה על הגירסא שגורסת הלכה כר' יוסי מחבריו מהא דאמרינן בסוף פרק פסולי המוקדשין אמר רב חננאל אמר רב אין הלכה כר' יוסי פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים מהו דתימא רבי יוסי נמוקו עמו קמ"ל וסבירא ליה לסמ"ג ז"ל דמדקאמר כפשיטות פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים משמע דפשיטא ליה לגמרא דאין הלכה כרבי יוסי מחבריו ואפילו למאי דמשני נפיק דאין הלכה כר' יוסי מחבריו ויש לתמוה עליו דהא מפרק שבועת העדות מוכח דהלכה כרבי יוסי ואפילו מחבריו לכל הגירסאות וכמו שכתבתי ואם נאמר דסמ"ג גורס בפ' שבועת העדות אין הלכה כרבי יוסי וס"ל ז"ל דהיא גופה קמ"ל שמואל דמשום דלא נימא דרבי יוסי נמוקו עמו הלכה כוותיה לגבי רבים קמ"ל שמואל דאין הלכה כרבי יוסי לגבי רבים אע"ג דנימוקו עמו א"כ איפה אף מאי דמייתו מפרק פסולי המוקדשין אפשר לפרשו בכה"ג מהו דתימא מאחר דקיימא לן רבי יוסי נמוקו עמו והלכה כמותו אפי' לגבי רבים קמ"ל דבהא אין הלכה כמותו ולא מפני שאין הלכה כמותו אפילו לגבי רבים אלא מפני טעם אחר ואנחנו לא נדע ותו קשה על הסמ"ג דהרי מפרק התקבל מוכח דהלכה כרבי יוסי ואפילו לגבי רבים משום דנמוקו עמו :

ונראה לי דסובר הסמ"ג ז"ל דלא נקרא רבי יוסי יחיד אצל רבים לשלא תהיה הלכה כמותו אע"ג דנימוקו עמו אלא דוקא כשסברת בר פלוגתיה דרבי יוסי שנויה בסתם בלי הזכרת שם כלל כההיא דפרק שבועת העדות ובפרק פסולי המוקדשין ובפרקא קמא דמציעא אבל כשסברת החולק על ר' יוסי היא שנויה בלשון יחיד הם כגון ההיא דפרק התקבל שהיא שנויה בלשון יחיד דברי ר"ם אע"ג דאיכא אחריני דקיימי כוותיה לא מקרי רבים אצל יחיד לענין שלא תהיה הלכה כרבי יוסי לגבייהו שאם רבינו הקדוש היה פוסק דלא כרבי יוסי היה לו לשנות דברי ר' מאיר בסתם ובפרט דסתם מתני' כרבי מאיר והואיל ולא שנה סברת החולק על רבי יוסי בסתם או לפחות בלשון חכמים הורה לנו שסברת החולק על רבי יוסי דברי יחיד ואע"פ דקיימי אחרים כסברא זו כיחיד חשבינן לה מעתה סובר הסמ"ג דההיא דפרק שבועת העדות היא נופה משמיענו שמואל דמשום דלית הלכתא כרבי יוסי אע"ג דנמוקו עמו לגבי רבים אין הלכה כמותו דומיא דההיא דפרק פסולי המוקדשין ואפילו תימא דיש לפרש בין בפרק שבועת העדות בין בפרק פסולי המוקדשין דלעולם הלכה כרבי יוסי אפילו לגבי רבים והתם אין הלכה כמותו מטעם אחר מ"מ ממה שראינו בפשיטות דפריך גמרא פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים משמע דפשיטא ליה דאין הלכה כרבי יוסי לגבי רבים וכך צריך לפרש גם כן למסקנא דמאחר דמצינו לפרש התירוץ כפי הנחת המקשה ספי עדיף הכי מלפרש דבתרצן תירץ שלא כהנחת המקשה וזה נראה לי נכון בדברי הסמ"ג ז"ל :

וראיתי בתוספות דעירובין פרק מי שהוציאוהו כתבו הלכה כרבי יוסי מחבריו והא דא"ר יוחנן לקמן הלכה כר' יוסי מכלל דיחידאה פליג עליה אתי כרבי יעקב בר אידי ע"כ. וכפי הנראה כוונת התוס' ז"ל לומר דאפי' דגרסינן בדר' יעקב ורבי זריקא הלכה כר' יוסי ואפי' מחבריו אין הלכה כן דהא ר' יוחנן ס"ל דאין הלכה כר' יוסי מחבריו ולא תימא דר' יוחנן הוי יחיד לגבי רבים ר' יעקב ור' זריקא דהא ר' יעקב בר אידי קאי כר' יוחנן וה"ל שנים לגבי שנים דאל"ה למה הוצרכו התוס' לומר דר' יוחנן קאי כר' יעקב בר אידי אפי' דלא הוה קאי כר' יעקב בר אידי וכו' אין כח בר' יוחנן לחלוק על הנהו אמוראי דאמרי הלכה כר' יוסי מחבריו אלא ודאי כמו שכתבתי. ולפ"ז מה שכתבו התוס' בתענית ומסתברא כוותיה בכל מקום ואפי' מחבריו למ"ד ה"ק והכוונה על אמוראי דקאמרי הלכה כר' יוסי מחבריו ולכן בעל הגמרא בקט תרי תנאי ואליבא דרבי יוסי משום דר' יוסי נמוקו עמו ואיכא למ"ד דהלכה כמותו ואפילו מחבריו ואיברא דהלשון שכתבו התוס' ומסתברא כוותיה בכל מקום ואפי' מחבריו אינו מתיישב לפי זה ואולי תוס' דתענית חולקין על תוס' דעירובין וצ"ע : ומכלל האמור יתבאר לך דאפילו למאן דגרסי בעירובין הלכה כר"י ואפי' מחבריו אפשר דאין הלכה כן אלא כר' יוחנן ור' יעקב בר אידי דסברי הלכתא כוותיה מחבירו ולא מחבריו היא שעמדה לבעל הליכות עולם לפסוק הלכה כר' יוסי מחברו ולא מחבריו מפני שראה הוא ז"ל שיש גורסין הלכה כר' יוסי מחברו ואפי' למאן דגרים הלכה כר' יוסי מחבריו אפשר דהלכתא כר' יוחנן ורב אידי דפליגי על הנהו אמוראי ר' יעקב ורבי זריקא דמהאי טעמא פסק בעל הליכות עולם כהנהו כללי דכיילינן בפ' מי שהוציאוהו אע"ג דרב פליג עלייהו משום דהלכתא כר' יוחנן לגבי רב ואע"ג דרב ושמואל קימו בשטת דרבי יעקב ור' זריקא וכתב בעל בנימין זאב בסימן ש"ג דיחיד ורבים הוו אפי' תרי לגבי תלת נראה לי דלא נאמר כן אלא כשאין כלל אחר מנגד אבל כאן דהלכתא כוותיה דרבי יוחנן לגבי רב ושמואל והיה לגבי שאר אמוראי אין כח בכלל דיחיד ורבים הלכה כרבים לסתור כלל זה אלא דוקא ביחיד ממש אבל כל שאינו יחיד ממש אע"ג דרבים אשר עם בר פלוגתיה מאשר עמו הלכה כר' יוחנן ואפשר נמי דר' אלעזר ורב אשי בפ' מי שהוציאוהו קיימי בשטת ר' יוחנן ומיהו אין זה כלום דהא רב חננאל אמר רב והבי קיימי כרבי יעקב ורבי זריקא ולכן צריך לומר דאע"ג דאיכא רבים דקיימי בשטת רבי יעקב ור' זריקא כל שר' יוחנן אינו יחיד ממש הלכתא כוותיה אפי' לגבי רבים ממנו וסיעתו ועוד דאפשר לומר דמר ורב ושמואל ורב חננאל ליכא לראיה דאיכא לפרושי כמו שכתבתי למעלה ובעל יבין שמועה בדף ס"ת כתב שמ"ם נפל בדברי בעל הליכות עולם וצריך לומר הלכה כר' יוסי ואפי' מחבריו ולא דק : ה מפרק פסולי המוקדשין יש לתוכיח דאע"ג דלא מצינו רבים שחולקים על ר' יוסי כל שסברת החולק עמו נשנית בסתם הוו להו רבים לגבי ר"י ואין הלכה כמותו למאן דס"ל וממה שכתבתי למעלה בישוב דברי הסמ"ג יש ללמוד דאע"ג דפליגי עליה רבים כל שסברת החולק עליו נשנה בלשון יחיד יחיד מקרו והלכה כר' יוסי לגבייהו דנמוקו עמו : ו יש לחקור אם הלכה כר' יוסי לגבי רבו ויראה דמדאמרינן הלכה כר' יוסי מחברו הרי הוא כאלו אמרו הלכה כר' יוסי מחברו ולא מרבו דאם הלכה כר' יוסי אפילו מרבו נימא הלכה כר' יוסי מרבו ומינה שמעינן דכל שכן מחברו וכ"כ הרב הגדול מהר"י קארו ז"ל בספר כללי הגמרא גבי הא דכתב בעל הליכות עולם רבי ור' יוסי הלכה כר"י כתב ז"ל ו"ל ולא דק דמחברו אמרינן ולא מרבו ע"כ והיינו טעמא כדכתיבנא : ז כל מקום שאין הלכה כפלוני לגבי רבו לאו דוקא רבו אלא כל שהחולקים עליו קדמונים מרבו הוה ליה כרבו כך יש ללמוד מדברי הרב מהר"י קארו ז"ל במקום הנזכר : ח אפילו למ"ד דכל מקום שאמרו אין הלכה כרבי פלוני מחברו יש במשמע דבריו ולא מרבו יש להסתפק במי שהלכה כמותו מחבריו אי הלכתא כוותיה לגבי רבו דהשתא ליכא למימר מחברו אמרינן ולא מרבו דחבריו אצטריכא ליה לומר דאע"ג דהוו רבים הלכתא כוותיה וממה שכתב הרב הגדול בספר כללי הגמרא יש ללמוד דאע"ג דהלכתא כוותיה מחבריו אין הלכה כמותו מרבו שהרי גבי מה שכתב בעל הליכות עולם הלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו כתב הרב ז"ל אע"ג דבפ"ם דכתובות איפליגו אם הלכה כר' עקיבא מחבריו בפרק מי שהוציאוהו אמרו הלכה כמותו מחברו ע"כ ופירוש דבריו דכיון דאמרו הלכה כוותיה מחברו ולא אמרו מחבריו ודאי שאין הלכה כמותו מחבריו דאי הלכה כמותו מחבריו לשמעינן רבותא דהלכה כמותו מחבריו וכ"ש מחבירו ומזה הטעם עצמו כתב בעל הליכות עולם דהלכה כרבי מחברו ולא מחבריו הואיל ואמרו הלכה כרבי מחברו ולא אמרו הלכה כרבי מחבריו וכ"ש הוא מר' עקיבא דאפי' דבדר"ע מצינו מחלוקת אם הלכה כמותו אפי' מחבריו הכריע הרב ז"ל דהלכה כמותו מחברו ולא מחבריו ממה שאמרו בפרק מי שהוציאוהו הלכה כר"ע מחברו כל שכן ברבי שלא מצינו בשום מקום מחלוקת אי הלכה

לא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה : ה מיעוטא דלא שכיח לא מיקרי מיעוט אפילו לר"מ הרא"ם ז"ל פ"ק דחולין : ו צ"ע אי אמרי' חזקה במקום הכחשה כגון עתים חלים עתים שוטה שמכר בנכסים ויש שתי כתי עדים א' אומרת כשהוא שוטה זבן וא' אומרת כשהוא חלים זבן וכן אם נאמין לזו שאומרת כשהוא חלים זבן משום חזקה דאין העדים חותמין אא"כ נעשה בחלים אף על פי שהכת האחרת מכחשת או דילמא חזקה במקום הכחשה לא אמרינן (פסקי מהר"ם ריקנטי ז"ל סי' ת"ח) : ז כתבתי במ"א בשם הרדב"ז ומורי הרב ז"ל דכל חזקה שלא נתבררה לאו חזקה היא ואי אתיילד רעותא לא מוקמינן אחזקתיה ושוב מצאתי כן בתשובה כ"י למהר"י בירב סימן ד' : ח חזקה הבאה מכח העדות לא עדיף מעדות וכיון שבטל העדות בטלה החזקה הרדב"ז ז"ל במודפסות סימן כ"ז בשם הרמב"ן והריטב"א ז"ל בשם התוס' והר"ן וסיים ז"ל וכל שכן בנ"ד דלא הויא חזקה אלא מחמת פרסום דטעותא דאפי' הויא חזקה אלימתא לא הויא אלא מדרבנן : ט אין לסמוך על החזקה אלא בחזקה קבועה מצד טבע העולם אבל חזקה מצד המנהג והמנהג עשוי להשתנות אין סומכין עליו (בית חדש בחלק י"ד סימן י"ה סעיף ע"ו) :

כללי התלמוד

א מדברי בעת"ס בספר נ"א יש ללמוד דיש מי שסובר דכלל דר' יוסי נמוקו עמו דמי לכלל דהלכה כר"ע מחבירו : ב אע"ג דר"מ ור' יוסי הלכה כר"י היכא דקאי רבי אבהו כר"מ הלכה כרבי מאיר רס"ל ז"ל פ' כל הבשר וה"ה בכל מקום שהלכה כמותו לגבי חבריה אי רבי אבהו עומד כנגד חבריה הלכה כמותו : ג בספר כנסת הגדולה חלק א"ח סימן רי"ח בהגהת הטור אות א' במהדורא שניה כתבתי דכל הנהו כללי דהלכה כפלוני לגבי פלוני אם מסוגית ההלכה מוכח דאין הלכה כמותו אין כלל זה אמור : ד ר"ם ור"ש הלכה כר"מ (מהר"ם מלובלין ז"ל בתשובה סימן קל"ג) : ה בסוף פ' אלו מציאות גבי כל שרוב הכמתו יימנו וכן בריש פ' ערבי פסחים לענין הפסקה בערב פסח וכן בפ' ב"מ לענין בין השמשות וכן בפ' גט פשוט לענין מי שפרע תוכו מוכיח דהני כללי דכייל רבי יוחנן בפ' מי שהוציאוהו ר"מ ורבי יהודה הלכה כר"י לאו בכל דוכתא איתמר אלא דוקא היכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר אבל היכא דאיתמר הלכתא כאותו שאין הלכה כמותו לגבי חבירו בעלמא בכאן הלכתא כוותיה ואין נראה כן מדברי התוס' ד"ה הא דפריך הלכה כר"י למה לי (בבא קמא דף ב' ודף כ"ב) : ו אע"ג דלר"מ אסיקו ליה אחרים ורבי נתן י"א מיש במקומות ר"מ באחרים לאו היינו ר"מ וי"א לאו היינו רבי נתן ויראה דכל אותם ההלכות שאמרו קודם המעשה אסיקו להו על שמייהו וכל אותם ההלכות שאמרו אחר המעשה אסיקו להו על שם אחרים וי"א (שם דף כ"ד ע"א) : ז כתבתי במ"א בשם הר"ן ז"ל דהלכה כראב"י ואפי' לגבי רבים וכן מצאתי לה"ה ז"ל בפרק י"ב מה"א גבי מזומות האשה : ח כתב הר"ן ז"ל בפ"ק די"ט גבי מחלוקת ראב"י ורבנן בכפרות שנולד בי"ט אע"ג דקי"ל משנת דראב"י קב ונקי מ"מ כיון דקם ליה ר"י כרבנן ורב כראב"י קי"ל רב ור"י הלכה כר"י ע"כ נראה מדבריו דכלל רב ור"י הלכה כר"י דוחה לכלל דמשנת ראב"י קב ונקי ובספר כנסת הגדולה חלק י"ד סימן ע"ו בהגהת ב"י אות א' כתבתי דהיינו דוקא משום דאיכא כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים דמסייע לכללא דרב ור"י הלכה כר"י ושם הארכתי : ט כתבתי בס' כנסת הגדולה חלק ח"מ סימן רל"ב בהגהת ב"י דאפי' למ"ד דאין הלכה כראב"י היכא דחולק עם רבים ה"מ כשהרבים עומדים בסברא אחת אבל היכא דהרבים חולקים בסברתם אע"ג דתרווייהו הוו דלא כראב"י ה"ל כל חד וחד יחיד אצל ראב"י והלכה כראב"י : י אע"ג דהלכה כר"ע מחבירו אי אשכחן סתם משנה דלא כוותיה הלכה כבר פלוגתיה תוס' פ"ב די"ט דף כ"א ע"ב ד"ה לכם ולא לכלבים וכו' : יא מדברי הרב בכ"מ פ"ט מהלכות רוצח גבי מודדין מחוטמו דכי אמרינן הלכה כר"ע לאו דוקא אלא ה"ה הקודם לו בזמן כגון ראב"י שהיה בזמן ר"י בן זכאי אבל בהר שבע בדף ס"ד חולק ע"ז : יב הא דאמרינן הלכה כר"ע מחבירו היינו היכא דליכא פלוגתא דאמוראי (תוס' פ' אלו עוברין ד"ה ר"א הלכה כר"א וכו') : יג בכלל הלכה כדברי המיקל בעירובין כתבתי חדושים רבים בס' כנסת הגדולה חלק א"ח סימן שס"ו במהדורא ב' בהגהת ב"י מאות ה' עד אות י"א ע"ם : יד ב"ש וב"ה הלכה כב"ה אע"ג דסתם לן תנא כמי שסובר כב"ש (הרא"ש ז"ל ריש פ' בכל מערבין) : טו לא מקרי סתם משנה לפסוק כאותו סתם אלא היכא דלא גלי בחלוקה של מעלה דהך סתמא יחיד הוא אבל אי גלי בחלוקה של מעלה דהך סתמא דברי יחיד היא אין הלכה כאותו סתם כן נ"ל ודקדקתי כן ממה ששנינו פ"ק דסנהדרין מוציא ש"ר בכ"ג והכ"א בכ"ג מפני שיש בו דיני נפשות מכות בג' משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג ומוקי בגמ' רב אשי פלוגתייהו דר"מ ורבנן במוציא שם רע בפלוגתא דר"מ ורבנן דר"מ סבר מכות בג' ורבנן בכ"ג והשתא הוו תרתי סתרן אהדדי מעיקרא סתם לן תנא דמכות בכ"ג מדשנה והכ"א בכ"ג ולבסוף סתם מכות בג' אלא ודאי דלא מקרי סתם לפסוק כמותו אלא היכא שלא גילה בחלוקה הראשונה שהם דברי יחיד אבל היכא שגילה בחלוקה ראשונה שהם דברי יחיד אין הלכה כאותו סתם : טז אמרינן ביבמות פ' החולץ דרמא לן הא לא תא לקימחיה סתם ואח"כ מחלוקת ואין הלכה כסתם ונראה מדברי הרא"ה ז"ל בס' בדק הבית דף כ"ז ע"ד דלא מקריא סתמא לאקשויי מינה על כללא דרבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה אבל הרשב"א ז"ל סתם בספר משמרת הבית וכתב דלא אמרינן הכי ביבמות אלא היכא דתני פלוגתא בהך סתמא אבל היכא דתני מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם : יז מדברי הרב ז"ל בספר כ"מ פ"ט מהלכות רוצח גבי עריפת עגלה מוכח דכי אמרינן סתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם הוא אפי' שבמקום הסתם עצמו איכא מחלוקת אלא שכתב הסברא הא' בסתם כגון עריפת עגלה דבפ"ק דסנהדרין במשנה שניה מחלוקת ר"י ור"ש בזה ובפרק עגלה ערופה במשנה אע"ג דמייתי נמי שר"י חולק ואומר בה' מ"מ סברת ר"ש שנאה בסתם ולא הזכיר שמו כמו שהזכיר בפ"ק דסנהדרין אבל בהר שבע בדף ס"ב הביא ראיה דזה לא מיקרי סתם אי במקום אחר איכא מחלוקת : יח כל מקום דפסקינן כחד תנא לגבי חבריה אי הוי מחלוקת ואח"כ סתם וסתם כאותו שאין הלכה כמותו למ"ד מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם אע"ג דהלכה כבר פלוגתיה לגבי דידיה ולמ"ד אין הלכה כסתם הדרינן לכללין דהלכה כאותו תנא דהלכתא כוותיה לגבי חבריה (בהר שבע דף א' ע"ד ודף ב' ע"ב) : יט הך כללא דמחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם הוא בכל התורה כולה בהר שבע שם : כ בכלל בכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו עדיף טפי ודחי לכלל דאין הלכה כשטה תוס' בפרק איזהו נשך דף ס"ה ד"ה לא הלכה כשטה איתמר אלא שטה איתמר (גד"ת דף י"ג) ועי' בב"ח חלק ח"מ סימן י"ג מה שהשיג על הרב הנמוקי בכלל זה דכל מקום ששנה רשב"ג ולפי זה עדיף טפי כלל דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו מכלל דהלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי דהא כלל דאין הלכה כשטה דחי לכלל דהלכה כראב"י כמ"ש הר"ן ז"ל בקדושין פרק האומר ולא דחי לכלל דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ועיין מ"ש במ"א אות י"ד : כא כתבו התוספות בכתובות פ' אע"פ דף ס"א ע"ב על הא דאמרינן ר' אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מאה שפחות אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר"א כתבו ז"ל והא דקי"ל בכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו אין זה אותו שהיה בימי ר"א. ע"כ ודבריהם אפשר לפרשם בתרי אנפי הפן האחד שלא נאמר כלל זה על אותו שהיה בימי ר"א אלא על רשב"ג האחר הפן הב' ה"ק דזה רשב"ג השנוי בכאן אין זה אותו שהיה בימי ר"א שעל אותו שהיה בימי ר"א נאמר כלל זה ועכ"פ קשה לי שאותו שהיה בימי ר"א ר"ג היה ולא רשב"ג ומצאתי לרב מהר"י קארו ז"ל בספר כללי התלמוד הקשה עליהם כן ונ"ל דמ"ש התוס' אין זה אותו שהיה בימי ר"א לאו דוקא בימי ר"א אלא אותו שנחלק כלומר זה שנחלק בכאן עם ר"א אינו אותו שנאמר זה הכלל ואפי' לפי הנחת הרב איכא לשנויי דעל רשב"ג שהיה בן ר"ג שהיה בימי ר"א קאמר לאפוקי רשב"ג אביו של רבי' הקדוש ועיקרא דמילתא אין צורך לדברי התוס' דהא אמרינן בפ' המפקיד דאין כלל זה מוסכם דאמוראי נינהו ואליבא דר"י ותו דהרי כתב בעל הליכות עולם בשער זה סוף פ"ב בשם הרשב"א דלא קי"ל סכל הני כללי ליתיה היכא דמהפרש בהדיא או מוכח בסוגיא דלית הלכתא כוותיה ובכמה דברים פסק הגמ' נגד אותו הכלל ע"ש ועיין מ"ש במ"א בספר הכללים בכללי התלמוד אות כ' ואות ק"א : כב כתבתי במ"א אות ל"ז בשם הרמ"ע מפאנו דלא אמרינן אין הלכה כשטה אלא היכא דאמרי' פלוני ופלוני כולהו ס"ל הכי אבל היכא דאמרי' פלוני ופלוני אמרו דבר א' אפשר דהלכתא כוותייהו אבל מצאתי להרשב"א ז"ל בתשובה ח"א סי' ע"ד ובס' תורת הבית דף מ' ע"ב גבי גיטלה הנולה כתב בפי' דהוי שטה : כג יש ללמוד מדברי הרשב"א ז"ל שם בת"ה דאע"ג דדחי תלמודא דילמא לאו כשטה אחת קיימי כיון שאמר התנא כולם אמרו דבר אחד שטה מיקרי אע"ג דלא קיימי בשטה א' ומדברי ת"ה סימן קס"א נראה דחולק על הרשב"א בזה אלא שאפשר לדחות דהתם לא חשיב ליה שטה דלא אמרו כולהו ס"ל הכי אלא כולם אמרו דבר א' ולא הוי שטה כדכתב הרמ"ע מפאנו ז"ל ועיין במ"ש בטור י"ד סימן ג"ם בהגהת ב"י : כד נראה מדברי הרמב"ן בספר המלחמות דהלכה כרבי מחבירו אף על גב דר"י מכריע כיחיד ואני עפר ואפר אין נ"ל מק"ו דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו מפני שהוא יחיד אצל רבים : כה כתבתי במ"א אות י"ח דלא מצינו רשב"א אלא תלמיד ר"מ ואחר כך ראיתי בפ"ק דמציעא גבי שטר שכתוב בו סלעין דינרין רשב"א אומר ר"ע אומר דנראה מכאן דיש רשב"א אחר בזמן ר"ע ולא עוד אלא שמקדימו התנא לפני ר"ע : כו אף על גב דאימתי דר"י במתני' לא לפרש אם מוכח בברייתא דלא לחלוק אף במתני' לא לחלוק (ספר המאור בפרק כיסוי הדם גבי דם שעל הסכין והניחו חייב לכסות וכ"כ התוס' בפ' כיסוי הדם) : כז ר"ש ברבי חכם והלכה כמותו הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות במסכת חולין פרק גיד הנשה ושם כתב דאפי' איפליגו רב ושמואל בדבר איסור ור"י ור"ל והוא קאי כשמואל או כר"ל דהלכה כמותו והוא דבר תמוה עמדתי על דבריו בספר כנסת הגדולה חלק י"ד סימן ל"ח בהגהת ב"י : כח כתב הרא"ם ז"ל בפרק אלו טריפות גבי מחלוקת דבימים ובנחלים אותם תאכלו דהלכה כתנא דבי רב לגבי תנא דר"י כי היתה שגורה בפי הכל והיא עיקר : כט מצינו שאומר הגמרא הלכה כפלוני אע"פ שלא מצינו חולק עליו בפ' כל הצלמים אמרינן איזהו צורת דרקון אר"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו ואמרינן שם אמר ר' חמא הלכה כר"א וכתבו התוס' סי' רשב"ם אפי' אי משכחת תנא דפליג ע"כ ונ"ל דאפשר דהוצרך התלמוד לפסוק כרשב"א משום דכיון דת"ק לא פירש צורת דרקון מהו נראה דס"ל דאפילו אין לו ציצין בין פרקיו אסור : ל כתב רש"ל בביאוריו לסמ"ג לאוין קל"ז דכי דחי תלמודא דילמא שאני הכא אם אינו עומד במסקנא לא קי"ל הכי אלא כשאומר שאני הכא ולא אמר דילמא אע"ג דלא קאי במסקנא אפשר דהלכה כן וכ"כ בביאור הסמ"ג להר"י מקרעמניץ ז"ל : לא מעשה רב מקרי אפילו היכא דלא איתמר עביד עובדא וכו' אלא איתמר כך היה מנהגם של בית ר"פ ב"י א"ח סימן תק"י סוף אות א' אבל רש"ל בפ"ק די"ט סי' מ"ב חלק על הרב ב"י אלא בדאיתמר דעביד עובדא : לב מדברי הרב ז"ל בב"י סי' המוכר יש להוכיח דכלל מעשה רב אהניא לן אפי' נגד כלל אחר אבל רש"ל בפ"ח דיו"ט כתב דלא אהני לן כלל דמעשה רב אלא היכא דלא ברירא לן הלכתא כמאן אבל היכא דברירא לן דהלכתא כהך דסתם תנא כוותיה אין כאן סברת משום מעשה רב לבטל ולסתור פסק הלכה הקבוע בתלמוד וכן מוכח מדברי מהר"ם אלשאקר ז"ל סימן ל"ב שכתב אע"ג דקי"ל מעשה רב היכי דפליגי רבים לא שבקינן רבים דאתו כרבים ועבדינן כיחיד או תרי דאתי כיחיד כמ"ש בשמו במ"א סי' ל"ב ותמיהא לי דגרסינן פ' במה מדליקין איתיביה כבך דבר שמדליקין בו ע"ג דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו אמר רשב"ג של בית אבא היו כורכין פתילה על גבי אגוז ומדליקין קתני מיהא מדליקין א"ל אדמותבת ליה מדרשב"ג סייעיה מת"ק הא לא קשיא מעשה רב ופרש"י ז"ל הואיל ומעיד שכך היו עושין של בית אביו הלכה היא אלמא מעשה רב מהני אפי' יחיד לגבי רבים דהא רשב"ג

אבל מ"מ יחיד אבל רבים הוא וכן ראיתי למהרח"י ז"ל בהגהת שערי דורא שער ל"ד הביא מכאן דמעשה רב אפילו יחיד אבל רבים וכן כתב רש"ל ז"ל פ' גיד הנשה סימן כ"ו:

ונ"ל דס"ל למהר"ם אלשאקר ז"ל דלא אמרינן דמעשה רב אפילו יחיד אבל רבים אלא דוקא כשאותו יחיד החולק על הרבים עושה מעשה ואין מי שחולק עליו אבל בנדון מהר"ם אלשאקר ז"ל דאע"ג דעשו מעשה כיחיד רבים פליגי על אותו היחיד שעשה מעשה וסברי דהלכה כרבים נקיטינן כרבים דפליגי על היחיד אע"ג דעשו מעשה כיון דרבים כנגדו: **לג כתבתי** במהדורא ראשונה בהשמטות בסוף הכללים דמחלוקת הרב ב"י ז"ל עם רש"ל ז"ל ומהר"ם אלשאקר ז"ל הוא מחלוקת ר' חננאל והרי"ף ז"ל באזה שהלך לו שדעת ר"ת כהרב ב"י ודעת הרי"ף כדעת מהר"ם אלשאקר ורש"ל מיהו כתבתי שם בפסוק דכלל דהלכתא כשמואל ורב נחמן בדיני לא אהני לן נגד כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועכשיו ראיתי שמדברי הרי"ף ז"ל בפ' אלו טריפות גבי גלודה יש להוכיח הספק שכתב שם וכיון דשמואל ור"י ורבה בר נחמני כולהו ס"ל דלא כל העור מציל בגלודה אלא עור מיוחד אע"ג דרב ור"י קיימא בחדא שטה ס"ל תרי לגבי תלתא והוי יחיד אבל רבים ואי אמרת דניעבד כרב ור"י דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי ושמואל ור"י הלכה כר"י ורבה בר בר חנה נמי ור"י הלכה כר"י הילכך ה"ל הך מילתא ספיקא ונקיטינן לחומרא עד כאן הרי דאע"ג דהוו יחיד אבל רבים אי לאו משום דרבי ינאי רביה דר"י הוה היה פוסק כר"י מתמת הכלל דרב ור' יוחנן הלכה כר"י וליכא לפלוגי בין כלל דרב ור"י הלכה כר"י לכלל דהלכה כשמואל בדיני דמ"ש ויראה לי דעדיין אין ראיה משם לסתור מ"ש במ"א דשאני גבי גלודה דלא הוי רבים אבל יחיד ממש אלא תרי לגבי תלת דאע"ג דחשבינן ליה כרבים ה"מ כשאין כלל אחר מנגד לזה אבל כשיש כלל אחר מנגד לזה עבדינן ככלל המנגד אבל ביחיד ורבים גמור כגון חד לגבי תרי ודאי דלא מהני כלל אחר וכן כתבתי בספר המכר בכללי התלמוד וכתבתיה בלא ראיה ועכשיו אנה ה' לידי ראיה זו ועוד אני אומר דאפילו נימא דכלל דתרי לגבי תלת הוי כיחיד לגבי רבים מכל וכל אין ראיה לסתור מ"ש במ"א ממ"ש הרי"ף גבי גלודה דאף הרי"ף לא כתב שם דדחינן לכלל דיחיד ורבים אלא דאיכא כלל נגד כלל והויא ספיקא ונקטינן לחומרא הוא והוא מ"ש במ"א דנשאר הדבר תלוי ועומד ועוד האריכתי בזה בספר כנסת הגדולה חלק י"ד סימן כ"א בהגהת ב"י: **לד כתבתי** במ"א דכלל דהלכה כרב באיסורי הוא אפילו היכא דפליגי עם אחרים וכן כתב רש"י בפ' הגוזל עצים ועכשיו ראיתי שיש להוכיח כן גם ממ"ש בפ' גיד הנשה דאיפליגו רב ולוי רב אמר בשר שנתעלם מן העין אסור ולוי אמר שרי ופסק רש"י ז"ל דלית הלכתא כרב וכי קי"ל הלכתא כרב באיסורי גבי פלוגתא דשמואל הוא דאמרינן הכי אבל גבי מתני' לא ע"כ משמע דוקא לגבי מתניתין הא לגבי אחרים אמרינן הלכתא כשמואל בדיני וכרב באיסורי ומ"ש גבי פלוגתא דרב ושמואל הוא דאמרינן הכי לאו דוקא שמואל אלא ה"ה אחר אבל לא לגבי מתני' ומיהו במ"ש במ"א לדחות הראיה מפרק הגוזל עצים אידחייא נמי הך ראיה ומצאתי להרי"ף ז"ל שסובר כדברי התוס' דכללא הוא אפילו היכא דפליגי עם אחרים דבפ' המדיר גבי האיש שנולדו בו מומין דפליגי רשב"ג וחכמים ור' יוחנן פסק כרשב"ג ורב נחמן פסק כחכמים ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל דהלכה כרב נחמן משום דקיימא לן הלכה כרב נחמן בדיני: **לה עוד** למדתי מדברי רש"י בפ' המדיר דלאו דוקא היכא דמתני' פליגא אדרב אין הלכה כמותו אלא אפי' מסייען ליה אליביה אם הוא שנויי דחיקי לא אמרינן הלכתא כרב באיסורי: **לו במ"א** אות ל"ג חקרתי בכלל דרב ור"י הלכה כר"י אם הוא אפי' היכא דקאי שמואל כרב או דוקא כשרב הוי יחיד אבל רב ושמואל דפליגי עם ר"י הלכתא כוותייהו ועכשיו מצאתי לרש"ל ז"ל פ"ק דיו"ט סימן י"ז דס"ל דהלכתא כר' יוחנן אפילו לגבי רב ושמואל שניהם גם יחד ועיין שם בסימן ל"ט ובתוס' פ' בתרא דר"ה בד"ה לדידי לא ס"ל כר"י וכו' אבל הרי"ף ז"ל פ' הדר ופ' הבית דאע"ג דהלכה כר"י לגבי רב ושמואל היינו דוקא לגבי רב לחוד או לגבי שמואל לחוד אבל לגבי תרוייהו היכא ששניהם עומדים בשטה אחת אין הלכה כר"י ואע"ג דמדברי הרי"ף ז"ל בפ' בהמה המקשה גבי אבר עצמו אסור ויש לידה לאיברים נראה מדבריו דס"ל כדעת הרא"ש ורש"ל ז"ל דאפילו לגבי תרוייהו שניהם כא' הלכה כרבי יוחנן בספר כנסת הגדולה חלק י"ד סי' י"ד בהגהת ב"י כתבתי דלא הוא ופירשתי דברי הרי"ף בענין שמסכימים עם מ"ש בפ' הדר ובפ' הבית: **לז אע"ג** דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי אי בסברת שמואל קאי ר"י איכא לאסתפוקי כמאן פסקינן אי כר"י דקי"ל רב ור"י הלכה כר"י או כרב דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי ספר המאור והרא"ש והר"ן בפ"ק דביצה גבי פלוגתא דרב ושמואל באפרוח שנולד ביו"ט לדעת הרי"ף ז"ל ול"נ דלא נסתפק שם הרי"ף לפי דבריהם אלא משום דלא צריך לן אי ר"י קאי כשמואל דהא לגיטה קמא לא קאי שמואל כר"י אבל היכא דצריך לן דר"י קאי כסברת שמואל בהא ודאי הלכתא כר"י דמה יועיענו היות הלכתא כרב לגבי שמואל כיון דרב ור"י הלכה כר"י ואפי' באיסורי וכן מוכיחין דברי הרי"ף בפ' השותפין גבי פלוגתא דרב ושמואל בין שהיית בהמה לעוף ובפא"ע גבי מחלוקת דשומת גף בעוף ועיין מ"ש בספר כנסת הגדולה חלק י"ד סי' כ"א בהגהת ב"י ובתשובה חלק ח"מ סי' כ"ח אבל מצאתי להרי"ף במסכת כתובות פ' המדיר עלה דמתני' דהאיש שנולדו בו מומין דפליגי רשב"ג על חכמים וקאמר בד"א במומין גדולים ואיפליגו בגמ' אמר ר"י בר אבא אמר ר"י הלכה כרשב"ג והכא קאמר רב נחמן הלכה כחכמים וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וקי"ל כר"נ דהלכתא כוותיה בדיני הרי דאע"ג דר' יוחנן חולק עם רב נחמן פסקינן כרב נחמן משום כללא דהלכתא כרב נחמן בדיני ולאו מילתא היא דהתם לא פליגי עם שמואל ולא איסתפקא לן מילתא אלא היכא דפליגי רב ושמואל ורבי יוחנן קאי כחד מינייהו:

ויש לתמוה למה הוצרכו הרי"ף והרא"ש לפסוק כרב נחמן משום דקי"ל כרב נחמן בדיני תיפוק ליה משום דחכמים פליגי עליה דרשב"ג דהלכה כרבים וי"ל משום דאיתא כללא אחרינא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו הוצרך לפסוק כרב נחמן משום דהלכתא כוותיה בדיני: **לח רב** ולוי או שמואל ולוי הלכה כלוי דגדול מרב ושמואל הוה (הרב ז"ל בב"י א"ח סי' תק"ח גבי מחלוקת של קנים ושל חילת): **לט אע"ג** דריב"ל ור' יוחנן הלכה כריב"ל כל היכא שנחלקו אמוראי בתראי בהך פלוגתא ואמורא דהלכתא כוותיה קאי כרבי יוחנן הלכה כר' יוחנן הרשב"א ז"ל פ"ק דגיטין גבי מחלוקת רבה ורבא בהמביא גט ממ"ס וכו' ומכאן תראה שמ"ש במ"א ריב"ל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הוא ט"ס וצ"ל הלכה כריב"ל שכ"כ בספר כריתות ש"ג סימן ד' וכ"כ הרא"ש ז"ל בפרק לולב וערבה שר"ת פסק כריב"ל לגבי ר' יוחנן וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל כ' סי' י"ד והרבה ראיות לזה גם מורי הרב ז"ל בחלק י"ד סימן ג' תמה על מה שנראה מדברי הרמב"ם ז"ל במחלוקת אמר לעשרה כתבו דפסק כר' יוחנן דאיך נאמר דהרמב"ם ז"ל חולק הכלל זה דריב"ל ור' יוחנן הלכה כריב"ל כמ"ש ר"ת וכסדר תנאים ואמוראים והרמב"ם ז"ל עצמו בסה"ת דהפקר בג' פסק כריב"ל לגבי ר' יוחנן וכמו שפסקו התוספות והוצרך לחלק ע"ש:

ויש לתמוה על הריטב"א ז"ל בעירובין שכתב דהלכתא כר' יוחנן לגבי ריב"ל גם על הרשב"א ז"ל סי' שס"ד שכתב והא דאמר מר ריב"ל ור' יוחנן הלכה כריב"ל הגאונים לא פסקו כן אלא הלכה כר' יוחנן וכו' יש לתמוה שר"ת וכל הגדולים כתבו בהיפך שבתשובות הגאונים פסקו כריב"ל לגבי ר' יוחנן ודוחק לומר דהגאונים לחוד ותשובות הגאונים לחוד ועוד קשה שנראה שמגיה הרשב"א דהלכה כר' יוחנן לגבי ריב"ל מההיא דריתיה. אלא וכו' לא מכרעא מידי דנהי דרבי יוחנן וריב"ל הלכה כריב"ל מ"מ היכא דאיפליגו אביי ורבא במאי דאיפליגו ריב"ל ור"י וקם אביי כריב"ל ורבא כר"י בההיא ודאי פסקינן כר' יוחנן אע"ג דאביי קאי כריב"ל ויש לנו לפסוק כבתראי מאביי ורבא ואילך ואביי ורבא בכלל כדמוכח מתשובת מהרי"ק ז"ל בשרש קל"ח וכמו שכתבתי במ"א אות נ"ת ומאותה תשובה דמהר"י קולון ז"ל שכתב דהלכה כרבא לגבי אביי אפילו דאיפליגו אליבא דאחריני יש סעד למה שנראה מדברי הכל"ת ז"ל בפסק הסמיכה ובנימין זאב סי' כ"ג שיש חולקים על מהר"י קולון ז"ל בזה כמ"ש באות המ' אין סתירה דזה היינו דוקא כדאיפליגו אליבא דאחריני מהו דעתם של אותם אחרים או שפסקו הלכה במחלוקת אחרים אבל בההיא דריתיה אלא וטעמיה אמרה שלא ידעו אביי ורבא מחלוקת ר"י וריב"ל ז"ל אלא שאיפליגו בה אליבא דנפשייהו הלכה כרבא לגבי אביי אע"ג דאביי קם ממילא כמאן דהלכתא כוותיה לגבי חבריה ומדברי התוס' ז"ל שם בפרק המוכר את הפועל בדבור המתחיל ורבא אמר וכו' ופ' המוכר פירות דף נ"ז ע"א ד"ה דרומאי וכו' שהוצרכו לומר דהלכה כר"י משום דקיימי דרומאי כוותיה אין סתירה לזה דהתוס' ז"ל מחזרים להסכים הלכתא אהלכתא אבל אה"נ דאי לא הוו מסכמי להסכים הלכתא אהלכתא הוו פסקי כרבא לגבי אביי:

ותו קשה להרשב"א ז"ל דמה ראיה היא דהלכה כר"י לגבי ריב"ל מההיא דריתיה אלא וטעמיה אמרה כיון דלגיטא דאמוראי הלכה כריב"ל ותו קשה על הרשב"א ז"ל דאיהו גופיה בתשובה חלק הנזכר סי' ז' וגם בחדושיו לפ"ק דגיטין שכתבתי למעלה פסק כריב"ל לגבי ר' יוחנן וז"ל בתשובה הנזכר וקי"ל כריב"ל חדא דאפילו לגבי ר' יוחנן הלכתא כ"ש לגבי רב דרב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכ"ע ועיין בהרי"ף ז"ל פ' ע"פ דף רנ"א ובמסכת ע"ז פ"א דף ס"ג ע"ב במחלוקת ריב"ל עם ר' יוחנן גבי קלנדא: **מ אם** הלכה כר' ינאי לגבי ר"י כ"ש לגבי רב (תורת הבית להרשב"א ז"ל דף מ' ע"ב): **מא כתבתי** במהדורא ראשונה אות כ"ז מחלוקת בכלל דהלכה כשמואל ורב נחמן בדיני וכרב ורב ששת באיסורי אי הוי דוקא שמואל כנגד רב ורב כנגד שמואל ורב נחמן כנגד רב ששת ורב ששת כנגד רב נחמן או אפי' היכא דפליגי עם אחרים ומצאתי להרמ"ע מפאנו ז"ל בסימן ק"ה כתב דהלכה כרב נחמן בדיני אפילו לגבי אחרים וכשמואל לגבי רב ולא לגבי אחרים ובעל גדולי תרומה דף ס"ז וקפ"ז הקשה על הרא"ש ז"ל דבכ"ק סובר דהלכתא כותיה דרב נחמן אפי' לגבי רב דהוה רביה דרביה ובפ' המפקיד כתב דאין הלכה כרב נחמן אלא כנגד בני דורו ובמקום אחר פסק דהלכתא כוותיה אפי' לגבי אחרים: **מב אע"ג** דאביי ורבא הלכה כרבא היכא דאחר קאי כאביי ה"ל יחיד אבל רבים והלכה כאביי (הרמ"ע מפאנו ז"ל סימן ק"ז): **מג מה** שכתבתי במ"א דהיכא דלא פליגי אליבא דנפשייהו אין הלכה כרבא כ"כ הכ"ת א"ח סי' שס"ג ועיין בספר כנסת הגדולה במהדורא שניה בהגהת ב"י אות י"ח: **מד אע"ג** דמאביי ורבא הלכה כבתראי אין הלכה כתלמיד במקום הרב אחר המאסף לפי שכתבתי במ"א אות כ"ז דמדברי מהר"י קולון ז"ל שרש קל"ז מוכח דמאביי ורבא הלכה כבתראי ואביי ורבא בכלל ויש לטעות בדברי ראיתי לבאר שכוונתי לומר דממהרי"ק מוכח האי דאמרינן הלכה כבתראי מאביי ורבא הוא אפי' אביי ורבא גופייהו דפליגי זה עם זה או אי פליגי עם אחרים אבל היכא דפליגי אביי ורבא עם רבה דקי"ל אין הלכה כתלמיד במקום הרב אי כלל זה הוא מאביי ורבא ואילך ולא אביי ורבא גופייהו או אפי' אביי ורבא גופייהו דאיכא פלוגתא דרבוותא בהא כמו שתראה בספר יש שלמה פ' כילד הרגל סימן ע"ו הא ליכא למשמע מדברי הגאון מהרי"ק ז"ל בשרש הנזכר כמאן ס"ל דהתם לא איפליגו אביי ורבא עם רבן אלא זה עם זה אבל בספר כנסת הגדולה א"ח סימן תקכ"ה בהגהת ב"י אות א' ממהדורא שניה כתבתי דמשם משמע דאפילו אביי ורבא דפליגי גופייהו עם רבן הלכה כבתראי ולא אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב: **מה אע"ג** דאביי ורבא הלכה כרבא הני מילי היכא דפליגי בסברתם ולא כשחולקים בפסקי הלכה אליבא דתנאי (מעדני מלך דף ג' ע"א): **מו לא** אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשהוא חולק נגדו אבל היכא דחזינן דרב ושמואל חולקים והתלמיד הכריע כוותייהו הלכה כתלמיד (רש"ל ז"ל פ' ראשית הגז סימן ת'): **מז הא** דאין הלכה כתלמיד במקום הרב דוקא כשנחלק על הרב בחייו אבל לאחר מיתה אין כלל זה אמור (הר"ן ז"ל ריש פ"ק דסוכה בשם הגאונים נמוקי יוסף פרק כילד הרגל בשם הרא"ה והריטב"א בשם הרמב"ן ז"ל): **מח מדברי** הרשב"א ז"ל בתשובה א"ח סימן תס"ד גבי עיסה שנילושה בביצים בלא תערובת מים יש להוכיח דכי אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב אפי' הרב יחיד והתלמידים רבים אבל מדברי הרא"ש שם ובתשובותיו כלל ב' לא משמע הכי ואדרבה יש להוכיח

ברי"ן

הלכה כוותיה ואפי' מחבריו ואע"ג דבפ' יש נוחלין אמרינן מספקא ליה אי הלכה כרבי ואפי' מחבריו כתב רבינו תם דהתם דוקא מספקא ליה אבל בעלמא פשיטא ליה דהלכה כרבי מחברו ולא מחבריו ואפי' אם נפרש דאף בעלמא מספקא ליה אינו דומה זה דמספקא למה שאמרו בפי' הלכה כרבי ואפילו מחבריו איברא ואין צורך שרב נחמן אומר שם הלכה כרבי ואפי' מחבריו למה שכתב בעל יבין שמועה בדף פ"ו ע"ב דמה שכתב בעל הליכות עולם הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו הוציאו מפרק יש נוחלין ואיך שיהיה הנה הרב מהר"י קארו ז"ל כתב דאיכא פלוגתא דאמוראי אי הלכה כר"ע ואפי' מחבריו ואעפ"כ גבי מה שאמר הליכות עולם רבי ור' יוסי הלכה כר' יוסי ולא כתב דוקא מחברו אמרינן ולא מרבו כדאיתא בכתובות גבי ר"ע ור' טרפון ע"כ הנה דסובר הרב ז"ל דאע"ג דהלכה כר"ע מחברו אין הלכה כמותו לגבי רבו:

ומיהו זה שכתב הרב ז"ל דבכתובות איפליגו אם הלכה כר"ע אפי' מחבריו לא נמצא כן בנוסחתינו ובעל יבין שמועה כתב דכיון דיש לנו כלל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וגם יש לנו דיחיד ורבים הלכה כרבים כך לי זה כמו זה וא"כ ללישנא דהלכה כמותו אפי' מרבו ה"ה נמי דסבר דהלכה כמותו ואפילו מחבריו ואין זה נכון דאין לדמות הכללים זה לזה שהרי יש לנו כללים רבים משנת ראב"י קב ונקי ור"י נימוקו עמו ואעפ"כ אינו מבורר דהלכתא כוותייהו לגבי רבים ועוד דע"כ הרב מהר"י קארו ז"ל לית ליה הא דכתב בעל יבין שמועה שאע"פ שכתב כאן דאיכא פלוגתא אי הלכה כר"ע ואפי' מחבריו כתב לקמן דהלכה כר"ע מחברו אמרו ולא מרבו וכמו שכתבתי למעלה וכ"ת דמה שכתב לקמן דהלכה כר"ע מחברו ולא מרבו הוא מפני שפוסק כלישנא דאמרינן התם דכ"ע הלכה כר"ע מחברו ולא מרבו ומ"ש כאן הוא כפי הלשון שאמרו דהלכה כר"ע ואפי' מרבו אם כן איפה היה לו לרב ז"ל לומר אע"ג דבפ"ט דכתובות איפליגו אם הלכה כמותו מחבריו איכא לישנא אחרינא דקאמר הלכה כר"ע מחברו ולא מרבו ולהאי לישנא דקיי"ל כוותיה אין הלכה כר' עקיבא מחבריו דהא בהא תליא כמ"ש בעל יבין שמועה:

ויש ליישב בדוחק לדברי בעל יבין שמועה דאין הכי נמי דהכללים אינם דומים זה לזה ומיהו בהנך תרי כללי אפשר דהא בהא תליא וכיון דהלכה כמותו לגבי רבו אע"פ שהוא קבל ממנו ה"ת דהלכתא כוותיה לגבי רבים ומיהו דוקא אי שמעינן דהלכה כר"ע לגבי רבו בזה י"ל דה"ה לגבי רבים אבל לא יתחייב הפכו דאי שמעינן ליה דהלכה כמותו לגבי רבים שיהיה הלכה כמותו לגבי רבו דרבו עדיף טפי מרבים מעתה מה שכתב הרב ז"ל דבפ"ט דכתובות איפליגו אי הלכה כר"ע אפי' מחבריו הוא מפני שראה דאיפליגו אם הלכה כר"ע מרבו ולפי זה ה"ה מחבריו ומה שהכריח דהלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו מפרק מי שהוציאוהו ולא הכריח כן מלישנא דקאמר ואב"א הלכה כר"ע מחברו ולא מרבו היא היא קאמר מדאמרו בפ' מי שהוציאוהו דהלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו מינה דהלכה כאותו לשון שאומר בכתובות הלכה כר' עקיבא מחברו ולא מרבו אי נמי שלא היה יכול להכריח כן מההוא לישנא דכתובות דהלכה כר"ע מחברו ולא מרבו דעדיין הייתי אומר דאע"ג דאין הלכה כר"ע לגבי רבו לגבי חבריו אפשר דהלכה כמותו וחבריו אינו נשמע מרבו אבל רבו נשמע מחבריו וכמו שכתבתי אבל למטה הכריח דהלכה כר"ע מחברו ולא מרבו משום דסבירא ליה דהלכתא כההוא לישנא דהלכה כר' עקיבא מחברו ולא מרבו:

אך קשה לפי דעת בעל יבין שמועה שהרב הגדול מהר"י קארו ז"ל לא היה גורס בכתובות אלא כגירסתינו ואעפ"כ כתב דפליגי אי הלכה כר"ע מחבריו מדאמרינן בחד לישנא ואב"א הלכה כר"ע ואפי' מרבו ומינה נשמע דה"ה דהלכתא כוותיה מחבריו למה לא תכריח לכולהו לישני דהלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו דהא בכולהו לישני גרסינן מחברו ואפי' בלישנא בתרא אמרינן ואב"א הלכה כר"ע מחברו ולא מרבו ואי הלכה כר"ע מחבריו למה לא תפשו בלשונם מחבריו ומה עדיפות יש במה שאמרו בפרק מי שהוציאוהו הלכה כר"ע מחברו ממה שאמרו כן בפ"ט דכתובות ולאו קושיא היא דנהי דהנהו לישני כולהו סבירי להו דהלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו מ"מ לישנא דסבירא ליה ואפילו מרבו ה"ה דס"ל ואפילו מחבריו וחולק על הלשונות האחרים ואין כאן הכרח כמאן נקטינן אבל ממה שאמרו בפרק מי שהוציאוהו הלכה כר"ע מחברו ור"ל ולא מחבריו שמעינן דהלשון שאומר דהלכה כר"ע ואפי' מרבו והעיקר כלישנא דאמרי מחברו ולא מחבריו וכ"ש מרבו ומיהו הנכון אצלי דהרב קארו ז"ל היה גורס בכתובות בפירוש הלכה כר"ע מחבריו ואפי' לא היה גורס מחבריו בפירוש אלא היה גורס מחברו מוכרח לומר דלאו דוקא מחברו אלא מחבריו נ"כ דהא רבי בנימין ורבי אליעזר קיימי בשטת רבי טרפון דאמרינן התם כתנאי רבי בנימין אומר לכושל שבראיה רבי אליעזר אומר לכתובת אשה הנה שרבי בנימין ור' אליעזר חולקים על ר"ע וס"ל דנותנין לכושל שבהם דליכא למימר דהך תנאי לא פליגי על ר"ע אלא דמפרשי דברי ר' טרפון וכדכתב בעל יבין שמועה דאפילו תימא הכי מדהנך תנאי מפרשי דר' טרפון מכלל דהכי ס"ל ועוד דמדאמר רבי בנימין והוא כשר ופירש"י ז"ל והדבר כשר וראוי לעשות כן מה שלא אמר רבי טרפון מכלל דס"ל דבכך ראוי לדון כר' טרפון ולפ"ז הא דאמרינן בפ' מי שהוציאוהו הלכה כר"ע מחברו ומשמע ולא מחבריו ס"ל דהלכה כר' טרפון וסיעתו דינתן לכושל שבהן ומכל מקום אנן נקטינן כוותיה במה שאמר הלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו ומיהו הכא נקטינן כר"ע הואיל ודן דייני כר' טרפון ואתדריה ר"ל לעובדא מינייהו:

ט כתב בעל הליכות עולם כללא דמילתא הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו וכבר כתבתי למעלה מהיכן למד כן. ודלא כמ"ש בעל יבין שמועה ובסמ"ג עשין ע"ד כתוב ובפירוש רבינו גרשום גרסינן אף ברבי הלכה מחבריו ע"כ ויראה דפוסק כרב נחמן בפ' יש נוחלין דאמר הלכה כרבי אף מחבריו ויש נוסחאות בסמ"ג שכתוב בהן ובפירוש רבינו גרשום גרסינן אף בררבים הלכה מחבריו והכוונה דבפירוש רבינו גרשום ג"כ כתוב דאף בררבים הלכה כר' יוסי מחבריו ונוסחא משובשת היא שהרי הסמ"ג מסיים שהוא היה סוף משנה וזה לא שייך על ר' יוסי אלא על רבי אע"ג דקיי"ל הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו היכא דכולא שמעתיה כוותיה אתיא ואמוראי בדידיה סלקין ונחתין הלכה כמותו ואפי' מחבריו (הר"ר יצחק ן' ליב ז"ל בתשובה כתיבת יד): **י קיי"ל** משנת ראב"י קב ונקי והיינו דווקא במשנה אבל לא בברייתא (כסף משנה בפ"ב מהלכות בית הבחירה הרדב"ז חלק שני סימן קס"ו משבית מלחמות סימן ד') אבל הרשב"ם ז"ל בפ' יש נוחלין והרא"ש ז"ל בפרקא קמא דיו"ט סוברים דבכלל זה אמור אף בברייתא וכן דעת המרדכי בפרקא קמא דר"ה וכמו שכתבתי בטור יו"ד סימן רצ"ד דף של"ח ע"ד שטה נ' בהגהות בית יוסף ועיין מה שכתבתי בהגהת הרמב"ם חלק שלישי פרק שני מהלכות בית הבחירה דף קס"ט ע"ג שטה כ"ו בהגהת כ"מ ובטור א"ח סימן תקל"ז: **יא משנת** ראב"י קב ונקי אפילו לגבי רבים כן נראה מדברי הרא"ש ז"ל בפרקא קמא דיו"ט וכן נראה מדברי המרדכי בפרקא קמא דר"ה וכמו שכתבתי בטור יו"ד סי' רצ"ד דף של"ח ע"ד שטה נ' בהגהות בית יוסף וע"ש בהרי"ף ובהר"ן ז"ל פרק אלו טרפות גבי כל השרץ השורץ לרבות אפרוחים שלא נפתחו עיניהם ובשלטי הגבורים פ' גיד הנשה גבי השוחט תרנגולת והיו בה ביצים גמורות אבל הר"ן ז"ל בפרקא קמא דשבועות כתב דדוקא לגבי יחיד אבל לא לגבי רבים וכתב בעל יבין שמועה ודע שמחלוקתם תלוי בסוגית הבא על יבמתו איכא תרי לישני בלישנא קמא הלכה כראב"י ומדאצטריך למיפסק הלכה כראב"י אע"ג דמשנתו קב ונקי ש"מ דה"מ לגבי יחיד אבל לגבי רבים לא אבל מלישנא דאיכא דאמרי נראה דהלכה כראב"י אפילו לגבי רבים דפריך ומי סבר לה כוותיה והא קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי ואלו בהא אין הלכה כראב"י ונראה מזה דמשנת ראב"י קב ונקי דאל"כ מאי פריך ע"כ: **וליתא** דמההוא סוגיא ליכא ראיה כלל דמאי דאצטריך ליפסוק לישנא קמא הלכה כראב"י אלא מפני שלא נאמר דדוקא במשנה נאמר כלל זה אבל לא בברייתא אבל לא מפני שאין הלכה כמותו לגבי רבים ואפילו תימא דמפני שחולק עם רבים הוצרך לפסוק כמותו אימא דהיא גופה משמיענו לישנא קמא דהלכה כראב"י אפי' יחיד לגבי רבים ובין שנאמר שהוצרך לפסוק כראב"י משום דלא נימא כלל זה בברייתא אלא במשנה ובין שנאמר שהוצרך לפסוק כוותיה משום דלא נימא דדוקא לגבי יחיד נאמר כלל זה המוכן אצלי דלישנא קמא הוצרך להשמיענו דהלכה כראב"י אף בברייתא ואף כנגד רבים והשתא מאי דקא מקשי בלישנא בתרא ומי סבר לה כוותיה והא קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי לא פליגא אלישנא קמא וכי היכי דבלישנא קמא הלכה כראב"י ואפי' בברייתא ואפילו לגבי רבים ה"נ ס"ל ללישנא בתרא ועיין בתוספות דבכורות בס"פ הלוקח בהמה ובמה שכתבתי בטור א"ח סימן תקל"ז ועי' בטור יו"ד בדין שאובה שהמשיכוה כולה: **יב הא** דמשנת ראב"י קב ונקי ה"מ משמיה דנפשיה אבל היכא דקאמר משמיה דאחריני לא (כסף משנה פ"ז מהלכות כלאים): **יג הא** דאמרינן משנת ראב"י קב ונקי היינו בדלא מוקמינן ליה במי שאין הלכה כמותו אבל אי מוקמינן ליה כמי שאין הלכה כמותו לא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי (כסף משנה פ"ז דהלכות כלאים) ונראה שדבר זה מחלוקת בין הרי"ף וסיעתו והראב"ד וסיעתו בשאובה שהמשיכוה כולה דהפוסקים כרבי יהושע דשאובה שהמשיכוה כולה כשרה ודלא כרבי אליעזר דפוסל אע"ג דראב"י קאי כרבי אליעזר ס"ל דלא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי כדמוקמינן ליה כמאן דלית הלכתא כוותיה והפוסקים כר' אליעזר דפסולה משום דראב"י קאי כוותיה סבירא ליה דאע"פ דמוקמינן ליה כמאן דלית הלכתא כוותיה אפ"ה הלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי: **יד אין** הלכה כראב"י היכא דמוקמינן ליה כשטה הר"ן ז"ל בקדושין פרק האומר גבי האומר אם ילדה אשתך נקבה הרי היא מקודשת לי וכן יש ללמוד מדברי הרב ב"י ז"ל באה"ע סימן ב' על דין זה אבל מדברי התוספות ז"ל שם לא משמע הכי שהוצרכו לומר דאין הלכה כראב"י משום דמוקמינן ליה דלא כרב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני ומ"מ יש ללמוד מדבריהם דהא הלכתא כראב"י היינו היכא שסברתו איננה הפך סברת אמורא דהלכתא כוותיה אבל בשסברתו היא הפך אמורא דהלכתא כוותיה אין הלכה כמותו:

ויראה לי דאף התוספות ז"ל מודים דאי מוקמינן ליה בשטה אין הלכה כראב"י אלא דס"ל ז"ל דמהכא ליכא למשמע דאין הלכה כמותו משום דמוקמי ליה בשטה דאע"ג דאביי מוקי ליה כשטה רבה ורב יוסף פליגי עליה וסבירא ליה דאף ראב"י ז"ל סובר דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ובפירות ערוגה מיירי בשחת דכי כבשא דהוי דבר שבא לעולם ובאומר אם ילדה אשתך נקבה תהא מקודשת לי מיירי בשהוכר עוברה דהוי דבר שבא לעולם וכמ"ש הרב ב"י ז"ל לדעת הרמב"ם ז"ל ולכן הוצרכו התוס' לומר דאפילו נימא הכא אין הלכה כראב"י דאתי דלא כרב נחמן דס"ל דאפי' בפירות דקל דהוי דבר שבא לעולם יותר מפירות ערוגה משחת דכי כבשא ובהוכר עוברה כמ"ש בתשובות הרא"ש כלל ק"ב דבר שלא בא לעולם מקרי: **טו אע"ג** דמשנת ראב"י קב ונקי אם מהירושלמי מוכח דלית הלכתא כוותיה אין הלכה כמותו כן יש לדקדק מדברי הר"מ פ"ה מהלכות תרומות וכל שכן כשהירושלמי פוסק בפירוש דלא כראב"י וכל שכן כשגמרא בבלי מוכח דלא כוותיה: **טז כשלא** נתפרש טעמו של ראב"י לא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי (תי"ט פ"ב דכלאים משנה ט'): **יז כשחולק** ראב"י עם ר"ע לא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי אלא אמרינן הלכה כר"ע מחברו (כ"מ פ"ט מהלכות רוצח) ולא יתכן זה אלא למ"ד משנת ראב"י קב ונקי לא נאמר כנגד רבים אבל למ"ד דאפי' כנגד רבים לא יתכן זה דהא ברר"ע אמרינן הלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו ובדרבי אליעזר אמרינן הלכה כראב"י אפילו נגד רבים ודעת הרמב"ם כפי דעת הרב בעל כסף משנה מוכרח לומר דס"ל דאפילו לגבי רבים הלכתא כוותיה דאי לא למה ליה למיהב טעמא משום דפליג עם ר"ע תיפוק ליה משום דפליג עם רבים ואפשר דתרתי איתנהו משום דפליג עם ר"ע ומשום דפליג עם רבים: **יח הלכה** כר"ע מחברו ולא מרבו לחד לישנא ולאידך לישנא הלכה כר"ע אפי' מרבו ויראה מדברי הרב מהר"י קארו ז"ל בספר כללי הגמרא דנקטינן כלישנא דסובר הלכה כר"ע מחברו ולפי מה שכתב בעל יבין שמועה בדף פ"ו הרב בעל ספר כריתות סובר כלישנא דאמר הלכה כר"ע ואפילו

מרבו

מרנו והרב בעל כ"מ פ"ה מהלכות עדות כתב דהרמב"ם ז"ל ס"ל דהלכה כרבי טרפון לגבי ר"ע דרביה הוא ודבריו תמוהים עמדתי עליהם בהגהת הרמב"ם ז"ל פרק הנזכר ובבאורי לסמ"ג לאוין קס"ג :

וכתב בעל ספר כריתות רבי אליעזר ור' עקיבא הלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו והקשה בעל ספר יבין שמועה דהא רבי אליעזר רבו של ר' עקיבא ממש הוה כמ"ש ספר כריתות בחלק ימות עולם דף כ"ד והיאך כתב כאן מחברו והוא אינו חברו וכתב שצריך להגיה בדברי בעל ספר כריתות ר' אליעזר ור"ע הלכה כר"ע והלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו והטעם דהלכה כר"ע לגבי ר' אליעזר דאין הלכה כר' אליעזר דשמותי הוא עוד כתב דבעל ספר הכריתות סובר דר' טרפון רבו של ר"ע הוה כמ"ש למעלה בחלק ימות עולם דף ס"ד ולפ"ז סובר דהלכה כר"ע ואפי' מרבו דהא בההיא דכתובות הלכה כר"ע כמו שהכריח הרא"ש ז"ל וזהו שכתב כאן ר"א ור"ע הלכה כר"ע דאע"ג דר"א רביה דר"ע הלכה כר"ע אפילו מרבו ר' טרפון ה"ה לגבי ר' אליעזר ע"כ : **ואין** דבריו נכונים בעיני דמה שכתב בדרך הא' דהלכה כר"ע לגבי רבי אליעזר משום דשמותי הוא העיקר חסר מן הספר וכן מה שכתב בדרך השני דהטעם דאין הלכה כר"א לגבי ר"ע משום דהלכה כר"ע ואפילו מרבו אין לו טעם וריח כלל ועיקר דהא דהשמיענו חדוש זה ספר הכריתות דר' אליעזר ור' עקיבא ישמיענו זה כר"ע ור' טרפון דהלכת כר' עקיבא לגבי ר' טרפון אע"ג דרבו הוא משום דהלכה כר"ע ואפי' מרבו וכ"ש לגבי ר' אליעזר דשמותי הוא ועוד דזה למדו מפי הכותב ופרק הכותב הוא ר"ע לגבי ר' טרפון ואמאי שביק ר' טרפון דהוזכר שם בפרק הכותב ונקט ר' אליעזר שלא הוזכר שם ומה גם בהיות שיש מקום לטעות דהא דהלכתא כר"ע לגבי ר' אליעזר משום דשמותי הוא ולא משום דהלכה כר"ע ואפילו מרבו ועוד אי ס"ל לבעל ספר כריתות דהלכה כר"ע ואפי' מרבו למה לא יהיה הלכה כמותו אפילו מחבריו ולכן נראה דמה שכתוב בספר כריתות ר"א ור"ע הלכה כר"ע ט"ס וצ"ל רבי יהושע ור"ע הלכה כר"ע והטעם דאע"ג דר"ע קבל מר"י נטיעת קישואין לאו רבו הוה והכי משמע בפרק תפלת השחר גבי עובדא דרבן גמליאל דצעריה לר' יהושע א"ר עקיבא לר' יהושע יהושע נתפייסת למחר אני ואתה נשכים לפתחו ואלו הוה רביה לא היה קורא לו בשמו לומר לו יהושע נתפייסת וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהקדמת משנה תורה שר"ע קבל מר' אליעזר הגדול ולא הזכיר שקבל מר' יהושע ואע"פ שבעל ספר הכריתות כתב שקבל מרבי אליעזר וחבריו וגם השר דון יצחק אברבנאל כתב בהקדמת ספר נחלת אבות שר"ע היה תלמיד לרבי אליעזר ור' יהושע אפשר דתלמיד מובהק היה לר"א ותלמיד חבר לר' יהושע א"נ צ"ל בדברי ספר הכריתות ר"א ור"ע הלכה כר"ע דר"ע חשיב מר"א בן עזריה :

ואי קשיא לי על ספר הכריתות הא קשיא לי דשם בחלק ימות עולם כתב ואלו הן חבריו של ר' אליעזר הגדול ר' טרפון רבו של ר"ע ור' יוסי הגלילי ור"ש בן אלעזר ורבי יוחנן בן נורי ואילו לקמן כתב ור' טרפון ור' עקיבא ורבי ישמעאל ור' יוסי הגלילי קבלו מר' אליעזר ור' יהושע ע"כ . וזה סותר למה שכתב למעלה שרבי טרפון ור"י הגלילי היו חבריו של רבי אליעזר וכאן כתב שקבלו ממנו ומרבי יהושע ועוד ששם כתב שר' טרפון היה רבו של ר"ע ומכאן משמע דהיה חברו דשניהם קבלו מר' אליעזר ור' יהושע ויש לידחק דאע"ג דר' טרפון ור"י הגלילי קבלו מרבי אליעזר מ"מ לבסוף נתחכמו הרבה ונעשו חבריו וכשנתחכם הרבה קבל ר"ע ממנו אע"פ ששניהם קבלו מר' אליעזר אבל קשה לי איך אפשר לומר דר"י הגלילי חברו של רבי אליעזר הגדול והוא היה בימי ר' מאיר שהיה דור שלישי לר' אליעזר כדמוכח במסכת עירובין שאמרה לו ברוריא אשתו של ר"מ גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה וכן בפרק איזהו מקומן אמרינן וזו שאלה נשאלה לחכמים בכרם ביבנה בבכור לכמה נאכל נענה ר' טרפון ואמר וכו' היה שם תלמיד אחד שבא לבית המדרש לפני חכמים ור"י הגלילי שמו הרי שר"י הגלילי היה קטן לפני רבי טרפון ור"ע כתלמיד בפניהם ואיך יהיה חבר לר' אליעזר הגדול גם בפ' ואלו הן הלוקין ובפרק החובל אמרינן דר"י הגלילי רביה דרבי יהודה וכן בספרי אמרינן זה אחד מן הדברים שהיה ר"י הגלילי דן לפני ר"ע וכו' והרא"ש ז"ל בפ' אלו נערות כתב שר"י הגלילי חברו של ר"ע איברא שראיתי בגיטין פרק המגרש ת"ר לאחר פטירתו של רבי אליעזר נכנסו ד' זקנים להשיב על דבריו ואלו הן ר"י הגלילי ור' טרפון ור"א בן עזריה ור"ע הרי שמזכירו קודם לכולם ובסוף מ"ק מזכיר לר"י הגלילי קודם ר"ע ור"א בן עזריה וכן בהגדת פסחים מזכיר לר"י הגלילי קודם ר' אלעזר ור"ע ובפ' כל הצלמים אמר ר"ע לר"י הגלילי אני אובין ואדון לפניך וכו' משמע שהיית זקן יותר מר"ע וכבר נרגשו התוס' ז"ל מזה וכתבו ונראה דתלמיד חבר היה ר"י הגלילי לר"ע ורך ממנו בשנים ואע"פ שמזכירו קודם ר"ע לא קשיא דכמו כן מזכיר בהגדת פסח ר"ע קודם ר' טרפון שהיה רבו כדמשמע בכתובות ע"כ . ויש להבין אם ר"ע היה גדול מר"י הגלילי בשנים ור"י הגלילי היה תלמיד חבר לר"ע עוד היום קשה דממה שאמר אני אובין ואדון לפניך משמע שהיה זקן ממנו ובעל יבין שמועה בדף ק"י ע"א כתב שמה שכתבו התוס' ורך ממנו בשנים לאו ארבי יוסי קאמרי אלא אר"ע שהיה רך בשנים מר"י הגלילי ולכך א"ל ר"ע אני אובין ואדון לפניך ואין זה מחוור בעיני שיהיה כוונת התוספות שר"ע היה רך בשנים מר"י הגלילי ולא יפרשו התוס' בפירוש ור"ע רך בשנים היה מר' יוסי ועוד אם ר"ע היה רך מר' יוסי עוד היום קשה הא דאיתא בעירובין שאמרה לו ברוריא גלילי שוטה ואם נאמר שהאריך ימים עד זמן ר"מ וכמ"ש בעל ספר יוחסין למה הכחידו זה התוספות תחת לשונם שהוא עיקר מבוקש אצלם :

ולכן אני אומר בפירוש התוספות דברים כפשטן דאין הכרח לומר דר"י הגלילי גדול מר"ע מהלשון שאמר אני אובין ואדון לפניך אלא היכא שאין אנו מוציאין בפירוש דר"ע היה גדול מר"י וכ"ש אם יש מקום המוכיח שר' יוסי גדול מר"ע שאז יש לפרש שאמר לו כלשון זה מפני שהיה גדול ממנו אבל אם נמצא מקום מפורש שר"ע גדול מר' יוסי אין מלשון זה שום קושי דאפשר שאע"פ שהיה גדול ממנו דרך ענוה אמר לו אני אובין ואדון לפניך כמו שמצינו לר' ישמעאל שאף עם היותו גדול מרבי טרפון ור"ע ור"י הגלילי ור"א בן עזריה קראם רבותיו בסוף מ"ק כשמתו בניו של ר"י ונכנסו ד' זקנים אלו לנחמו ומצינו בסוף איזהו מקומן שאמר ר' ישמעאל לר"ע טעית ואע"פ שהרמב"ם ובעל ספר הכריתות כתבו שר"ע היה רבו של ר"י אין זה אמת וכמו שהאריך בעל ספר יוחסין ז"ל ועוד אפי' לדבריהם אף אם נאמר שר"ע רבו של ר' ישמעאל היה ר"י הגלילי ור"א בן עזריה לא היו רבותיו ואעפ"כ דרך ענוה קראם רבותיו ובהקדמה זאת דברי התוספות מובנין בתחלה אמרו לכאורה משמע ממה שאמר ר"ע לר"י אני אובין ואדון לפניך שהיה ר"י גדול מר"ע שעל הסתם כן משמע ומה גם שמצינו שנזכר קודם רבי טרפון ור"א בן עזריה אבל זה אי אפשר דבפרק איזהו מקומן משמע שהיה תלמיד ר"ע וכן בעירובין משמע שהיה בזמן ר"מ ולכן צ"ל דאמת הוא דר"י הגלילי תלמיד חבר לר"ע ורך ממנו בשנים ומה שמזכירו קודם אין קפידא שכן מצינו באגדת פסח שר"ע נזכר קודם ר' טרפון שהיה רבו וכיון שזכינו לדין שאין קפידא במה שמזכירו קודם וגם מצינו בפירוש שהיה תלמידו אין קפידא ממה שאמר אני אובין ואדון לפניך דדרך ענוה קאמר ליה הכי : **ואיך** שיהיה בין אם נאמר דר"י הגלילי קשיש מר"ע בין אם נאמר דר"ע קשיש מר"י הגלילי מדברי כולם יש ללמוד שאי אפשר שר"י הגלילי היה חברו של ר' אליעזר הגדול ואיך כתב בעל הכריתות שהיה חברו של ר' אליעזר הגדול ונ"ל שמה שכתב בעל הכריתות ואלו הן חבריו של רבי אליעזר הגדול ר' טרפון רבו של ר"ע ור"י הגלילי וכו' אין כוונתו לומר דר"י הגלילי היה חברו של רבי אליעזר הגדול אלא ה"ק ואלו הן חבריו של ר' אליעזר הגדול ר' טרפון שהיה רבו של ר"ע והיה רבו של ר"י הגלילי וכו' דמה שאמר ור"י הגלילי לא קאי על רבי אליעזר שהיה חבירו אלא על רבי טרפון שהיה רבו של רבי יוסי הגלילי וכן ראיתי להרב רבינו משה בר מיימון ז"ל בהקדמתו לספר היד ולבעל ספר יוחסין כתבו שרבי טרפון היה רבו של רבי יוסי הגלילי אבל מה שאני מסתפק אם מה שאמר בעל הכריתות ורבי שמעון בן אלעזר ורבי יוחנן בן נורי הכונה לומר שגם אלו היו תלמידי רבי טרפון או שאלו היו חברי רבי אליעזר הגדול ולפי זה צריך לפרש לשון ספר כריתות בכה"ג ואלו הן חבריו של רבי אליעזר הגדול רבי טרפון רבו של עקיבא ורבו של רבי יוסי הגלילי ועד כאן הפסיק הענין ואח"כ חוזר למעלה ואמר ורבי שמעון בן אלעזר וריב"ן נורי שהיו חבריו של רבי אליעזר הגדול ובסוף פרק בכל מערבין מצאתי לאחר פטירתו של רבן שמעון בן גמליאל עמד ר"י לבטל את דבריו ועמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר יהושע אין שומעין לך וכו' ומדאמר לו יהושע ולא אמר לו רבי יהושע נראה דחברו היה ואם כן כמו שהיה חבר לרבי יהושע היה גם כן חבר לרבי אליעזר וכן ממה שאמרו בסוף פרק יש בערכין ובתורת כהנים פרשת קדושים אמר רבי יוחנן בן נורי מעידני שמים וארץ שכמה פעמים לקה עקיבא ע"י נראה שהיה קדמון אבל אין מכאן הכרח שהרי רבי עקיבא היה תלמיד לרבי טרפון לחד לישנא ואעפ"כ אמר לרבי יהושע בפרק תפלת השחר יהושע נתפייסת כמו שכתבתי למעלה ולכן נראה לומר דלשון בעל ספר כריתות ז"ל יש לפרשו כך ואלו הן חבריו של רבי אליעזר הגדול רבי טרפון רבו של רבי עקיבא ורבו של רבי יוסי הגלילי ורבו של ר' שמעון בן אלעזר ורבו של רבי יוחנן בן נורי ואף שראיתי להרב רבינו משה בר מיימון ז"ל בהקדמתו לספר היד וחבריו של ר' עקיבא הם רבי טרפון רבו של רבי יוסי הגלילי ורשב"א ור"י בן נורי ואם הכונה היא שר"ט היה רבו של ר"י בן נורי קשה לומר שאמר לר"ע חברו של רבי טרפון לדעת הרמב"ם ז"ל עקיבא וכ"ש לומר לרבי יהושע יהושע כמו שמצינו שר"ע אמר לרבי יהושע עם היותו תלמיד לרבי טרפון לחד לישנא דכתובות ניחא נמי הא שעם היותו תלמיד לרבי טרפון קרא לרבי יהושע יהושע ורבי שמעון לר"ע :

האמנם מה שבא בדברי הרמב"ם ז"ל ובעל הכריתות בין החכמים האלה רשב"א איני יכול להלמו בין יהיה פירוש דבריהם שאלו הם היו חבריו של רבי אליעזר הגדול לבעל הכריתות או של ר"ע להרמב"ם בין אם נאמר שהיו תלמידי רבי טרפון כי לא מצינו אלא רבי שמעון בן אלעזר אחד והוא היה תלמיד ר"מ כדמוכח בחולין פרקא קמא כי הא דר"ש בן אלעזר שדריה ר"מ לאתויי חמרא מכותאי כו'

מדבריו דהלכה כרבים לגבי יחיד אע"ג דהיחיד הוא רבן של היחידים ועי' בדברי הרי"ף ז"ל בפס"ע גבי גלודס :
מט לא יפריז אדם על דברי רבו אפי' להחמיר (רש"ל פ"ה די"ט סי' ד' ובקמא פ' מרובה) : **נ אפי'** יחיד כנגד רבים יכול לקיים דבריו וגזרותיו במקומו ואפי' להיתר כ"ש לאיסור (הכ"ר אבטליון בספר פלגי מים דף ה' ע"א):
נא הא דאמרינן כל מקום דפליגי רב אחא ורבינא רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לקולא אין כלל זה אמור אלא בסתם חד אמר וחד אמר אבל כשהוזכר בפירוש שזה מחייב וזה פוטר לא נאמר כלל זה מצאתי כתוב בשם הרב המאירי ז"ל בחדושיו לפ' סנהדרין : **נב וכן** לא נאמר כלל זה היכא דמוקמינן פלוגתייהו או דשייך פלוגתייהו לפלוגתא אחרינא ובאותו פלוגתא הלכה רווחת פטור או חיוב אז לא משגחינן בכלל זה (הרב המאירי ז"ל שם) : **נג** נ"ל דלא אמרינן דכל מקום שאומר ר' פלוני אומר בא לחלוק וכשאומר אמר ר' פלוני לא בא לחלוק אלא כשאותו רבי פלוני מדבר באותו נדון שדבר הקודם לו אבל היכא דאותו פלוני לא דבר באותו נדון שדבר הקודם לו אין כלל זה אמור ובספר כנסת הגדולה חלק י"ד סימן ס' בהגהת ב"י עשיתי סמוכות לכלל זה מהא דתנן בפרק כל האיסורין ר"א בן אנטיגנוס אומר כשרה שינקה מן הטריפה אסורה לגבי מזבח עיין שם : **נד מצינו** בתלמוד שאומר לא דכ"ע ואינה הלכה ואי' מהם בסנהדרין פרק הנחנקין לא דכ"ע לא מקשינן הכא הלכה לקללה : **נה אמרינן** בפרק יש נוחלין אין למדין הלכה לא מפי תלמוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו הלכה למעשה שאל ואמרו לו הלכה ילך ויעשה מעשה ובלבד שלא ידמה ומצאתי בתשובה כ"י למהר"ר קריספין ן' אדרת ז"ל הביא משם רבינו יוסף הלוי בן מיגאש ז"ל כשהתלמיד יושב לפני רבו ומעיין בהלכה ועלה בידו מסברא כר"פ אין אותו התלמיד יכול לעשות מעשה לפי שיש לחוש שמא לא עיין כל צרכו ולא דקדק כראוי אבל אם אמר לו רבו הלכה למעשה ילך ויעשה שלא אמר לו רבו אלא אחר העיון והדקדוק ולאחר כמה מהדורי עד כאן וכתב מהר"ר קריספין ז"ל נראה שהוא גורס אין למדין הלכה מפי תלמיד והוא זר בעיני שאחר שפירש הרב ז"ל שלא יסמוך התלמיד על הרב איפכא ה"ל למימר אין למדין הלכה מפי הרב אם לא שיאמר לו הלכה למעשה ולכן נראה ברור דגם הר"י הלוי ז"ל גורס כגירסתנו אין למדין הלכה מפי תלמוד כגירסתנו אלא שמפרש מפי תלמוד שלומד התלמיד ההלכה מהרב : **נו מ"ש** במ"א על האי דאמרינן אין למדין הלכה מפי משנה כן מוכח מדברי רשב"ם בפרק י"נ וכתב עוד אבל על ההלכות הפסוקות בדברי האמוראים ודאי סמכינן דכיון דפסקים רבינא ורב אשי שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכינן אפי' פוסקים הלכה כיחיד אצל רבים וכן מצאתי בתשובה כ"י למהר"ר קריספין ז"ל בשם הראב"ד וסיים שם הראב"ד ז"ל אבל במילתא דלא מתפרשא בתלמוד אית ליה לאיניש לשיולי למי שגדול ממנו ולא יסמוך על דעתו במקום רבו ולא יעשה מעשה עד שיאמר לו רבו הלכה למעשה ע"כ ומהר"ר קריספין ז"ל כתב שם ודאי יש לנו לסמוך על התלמוד מי שיקיפהו בכלל עד שידע שהנאמר במקום זה ונפסקה הלכה איננה נדחית בשום מקום ובזולת זה אין לסמוך על הכללים אפי' שנפסקה הלכה בפירוש והביא ראיה לדבר : **נז כל** היכא דמקשה ומתרץ אליבא דחד תנא או דחד אמורא או דשקלו אמוראי אליביה הלכתא כוותיה כדאמרינן במסכת שבת והרי"ף ז"ל בפ' הזורק גבי ר"א אומר אם לאחר יוצא אינו גם והתוס' ז"ל בע"ז פ' השוכר בד"ה ורבא אמר הא מני וכו' ובפרק מי שמתו אבל הרב בעל המאור ז"ל בפרק במה בהמה יוצאה כתב דלא חיישינן לכלל זה והביא ראיה לדבריו ובס' באר שבע דף נ"ה העמיד הכלל ודחה ראיית בעל המאור :
נח מצינו בתלמוד פעמים רבות פוסק כקטן נגד הגדול כר"ל לגבי יוחנן כר"י לגבי רב אע"ג דרב גדול מר"י וכרב חסדא לגבי רב הונא ספר שפתי כהן י"ד סימן רמ"ב ולשונו אינו מכוון דבשלמא כר"ל לגבי רב יוחנן וכרב חסדא לגבי רב הונא שייך לומר דמצינו לפעמים דהלכה כוותייהו אע"ג דר"ל קטן מר"י וגם ר"ל ור"י הלכה כר"י גם רב הונא רביה דרב חסדא הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ולפעמים הלכתא כרב חסדא אבל הלכתא כר"י לגבי רב בהא ליכא שום חדושא דכללא הוא רב ור"י הלכה כר' יוחנן ונמצא שאם הלכה כר"י לא מפני שלפעמים הלכה כקטן לפני הגדול אלא משום דכללא הוא רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ועוד למה הוצרך לר"ל ורבי יוחנן ורב ורבי יוחנן הא כל התלמוד מלא מזה וכל הכללים דפסקינן הלכה כפלוני לגבי פלוני הם קטנים מהם כגון אביי ורבא הלכה כרבא רבינא ורב אשי הלכה כרב אשי מאי אית לך למימר דמאותם דהלכה כוותייהו מפני הכלל אין ראיה אם כן מאי איריא מרב ורבי יוחנן כיון דכללא הוא רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן : **נט כל** היכא דלא איתמר לית הלכתא כמר בר רב אשי הלכתא כוותיה (הרי"ף ז"ל בפ' זה בורר בשם רבינו האיי גאון ז"ל) : **ס הא** דנחלקו רבוותא אי איכא דאמרי הוא טפל ללשון ראשון או לא היינו דוקא היכא דפליגי לענין דינא אבל היכא דפליגי מי בעל דברים אלו לא (באר שבע דף ג' ע"ב) : **סא אע"ג** דאיכא דאמרי טפל ללשון ראשון לדעת ריב"א ולית הלכתא כוותיה היכא דאיכא חד אמורא דקאי כוותיה הלכה כאיכא דאמרי באר שבע שם פירוש וליכא אמורא דקאי כלשון האחר :
סב כתבתי בספר כנסת הגדולה בטור י"ד סימן י"א בהגהת הטור דס"ל להרנ"ה דלא אמרינן איכא דאמרי כלישנא בתרא עיקר אלא היכא דלשון ראשון נשנה בסתם ולשון אחרון בלשון איכא דאמרי אבל היכא דאמרו אמרי לה הכי ואמרי לה הכי לא נתבאר הי מינייהו הוי לישנא בתרא וקי"ל כמאן דמחמיר אפי' בד"ס וכן כתב הרב ז"ל בכ"מ בהלכות ברכות פ"ו על הא דאמרינן נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם וכו' ודמשק אליעזר מסכת חולין דף שכ"ח עמוד א' ועיין שם : **סג כתבו** התוספות בדוכתי טובא ביבמות גבי וליהמניה מדרב המנונא ופ' השוכר את הפועל בד"ה ורבא אמר הא מני ר"מ היא דמדקא פריך תלמודא מגילתא דשום אמורא משמע דהלכתא כוותיה וכ"כ בפ' שמונה שרצים אבל בפ' האשה שנתארמלה ובפ' השואל ובפ' המקבל כתבו שדרך הגמ' להקשות ממימרא שאינה הלכה : **סד מצינו** מוחלפת השטה שאין פירושו כשאר מוחלפת השטה שבתלמוד שר"ל מוחלפת השטה דבההיא דתני האי תנא אסור והאחר התר מוחלפת השטה אלא פירושו בדבר זה החליפו ב"ה שטתן להקל מטעם אחר גביה ומודים שאם היה לו דקר נעוץ לפירוש ה"ר יוסף שכתוב בספר המאור : **סה לא** אמרינן תנא ושייר אלא או במשנה או בברייתא אבל הפוסק לא משייר מידי (הרדב"ז במודפסות סי' רע"ז) : **סו כתבתי** במ"א אות קס"ח בשם הרא"ה ז"ל דלאו דוקא חדא ועוד קאמר אלא אפי' תרי ועוד קאמר אבל מצאתי לרב מהרי"ק ז"ל בב"י חלק ח"מ סימן כ"ה שכתב חדא ועוד קאמר אמרינן בדותק תרי ועוד קאמר לא אמרינן : **סז מצינו** ש"ס דלא קאי לפי המסקנא הרב הנמוקי פ"ק דיבמות גבי צרת איילונית בשם הרשב"א ז"ל : **סח אפילו** למ"ד דכל תיקו דאיסורא אפי' בדרבנן לחומרא נ"ע דשמא דוקא היכא דהסיקנא בתיקו אבל היכא דפשיט להתירא ודחי לא שבקינן למאי דפשיט מקמי דחויא בעלמא (ב"ח א"ח סי' תל"ה סוף ס"ב) : **סט יש** חילוק בין כשאומר תיקו לכשאומר איני יודע דתיקו ספוקו מספק ואיני יודע פסולה בודאי (דמשק אליעזר דף ס' ע"א): **ע מצינו** קשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא וחדא מינייהו לאו דוקא ובאיסורא אזלינן לחומרא (הרא"ש ז"ל בפרק בהמה המקשה גבי מתני' דנתתכו רגליה מן הארכובה ולמטה ובתשובותיו כלל כ' סימן י"א) : **עא מצינו** בפ"ק דביצה שאומר התלמוד ותנן אין מבטלין איסור לכתחלה ולא נשנית משנה זו בכל מקום אלא מהא דתנן בסוף פ"ב דתרומות סאה תרומה וכו' וכ"כ שם הר"ש ז"ל בפירוש המשנה : **עב לא** אמרינן הא דידיה הא דרביה אלא דוקא על תנא או אמורא דלמד משנים והיה מסופק אותו תלמיד איזה למד הדין אז מצי הא דידיה הא דרביה (מהרי"ל ז"ל בלקוטים שאחר דרשותיו) : **עג הא** דאמר רבי יוחנן בפ' יש נוחלין לא תעבדו עובדא עד דאמינא לכו הלכה למעשה היינו בדלא אמר להו הלכה כפלוני אבל אם אמר להו הלכה כפלוני אע"פ שלא אמר מותר לעשות עבדינן ואפשר עוד לפרש הלכה למעשה היינו שיאמר הלכה ומותר אתה לעשות ועיין בספר אדם וחוה (באר שבע דף ג') : **עד לא** מיקרי אפוכי במחלוקת לא מפכינן אלא כשלא נמצא אלא סברא אחת ובא לומר שפלוני חולק אבל כשישנן לב' סברות בעולם אלא שמיחסין לאחד סברא האחת לא מיקרי אפוכי במחלוקת (מהר"ש ן' ששון ז"ל בתשובה כ"י) ומכלל דבריו נראה שמהר"ש פלוטפלאק ז"ל היה חולק על זה :
עה אין מקום לכל הכללים היכא דפסקו רבנן כנגדן וכשב"ד עבדי עובדא (גד"ת דף ר"ל וסכ"ח) והב"ח בח"מ סימן כ"ה ס"ב כתב דכל הכללים דכולי תלמודא היינו דליכא בתלמודא הוכחה דהלכתא כחד מינייהו אבל היכא דמוכח דהלכתא כפלוני לא אזלינן בתר כללא : **עו כל** היכא דתני הכל לדרשה אבל כל היכא דתני כל בלא ה' זימנין דריש לה וזימנין לא דריש לה (ספר כריתות ובעל הליכות עולם) ועיין שם בכללי התלמוד וביבין שמועה וכתב הרמ"ע מפאנו ז"ל בסימן קכ"ב דלא אמרה בספר כריתות אלא בלשון שמא והעלה הוא ז"ל דאית לן למדרש כל בכל דוכתא דאשכחן לרבויי ואי לית ליה מידי למדרש ניחא לן למימר דאפי' זה הכלל זימנין דלא אתי לאתויי מידי : **עז אשכחן** בפ' גיד הנשה חזרו לומר שאינה הלכה (הרב הנמוקי בפרק החולץ גבי הא דאמרינן חזרו לומר מצות יבום קודמת) : **עח כל** מקום שאמרו בין בין אין שייך לומר זו ואין צ"ל זו (הגהת פרישה חלק י"ד סימן כ"ד בדיני הגרמה אות ז') : **עט כתבו** התוס' בפ' האיש מקדש דלא שייך לתרץ לא זו אף זו קתני אלא כשהוא בשתי בבות לא בשתי תיבות והריטב"א ז"ל שם חולק שכתב דה"מ למימר לא זו אף זו קתני ובספר באר שבע דף ג' נתן טעם לדברי התוס' ע"ש : **פ זו** ואין צ"ל זו קתני אמרינן אפי' בשתי תיבות תוס' פ"ק דשבועות גבי הסול והסירה והמקבה וכו' ויש מי שנראה מדבריהם דאפי' זו ואין צ"ל זו לא אמרינן בשתי תיבות ונראין דברי התוס' (באר שבע דף ג') : **פא מצינו** בסוטה פרק היה מביא דאמר כדאמר רב חסדא בעזרת נשים הכא נמי בעזרת נשים אע"ג דרב חסדא לא אמרה במקום אחר אלא על קושיא זו וכן מצינו בפרק כל שעה דף ל"ו ע"א כדאמר רבינא כעין תורה הכא נמי כעין תורה וכמ"ש בספר כנסת הגדולה חלק י"ד סימן ל"ו בהגהת ב"י : **פב מצינו** שאומר התלמוד קשיא על קושיא שמקשה לו מן הכתוב בפרק חלק גבי עד שיסיו מדיתיה מתוכה : **פג כתבתי** במ"א אות קס"ט בשם הריטב"א דכל דסלקא בקשיא ולא סלקא בתיובתא לאו אתקפתא הוא ופסקינן כמאן דסלקא בקשיא ושוב מצאתי לרשב"ם ז"ל כתב כן בשם הגאונים והוא ז"ל כתב דהחילוק שיש בין קשיא לתיובתא דממשנה וברייתא שייך לומר תיובתא ומפירכא דאמוראי שייך לומר קשיא וכתב בעל גד"ת בדף שט"ו דאי מעיקרא מיתיבי אף מפירכא דברייתא מסיק בקשיא ועיין בס' הליכות עולם בסוף שער ג' ובספר כללי התלמוד וביבין שמועה וכתב רש"ל ז"ל בב"ק פ"ב סי' ה' דלא פליג רשב"ם אתיובת' אלא דס"ל דקשיא נמי הוי כתיובת' : **פד אמרינן** בסוף פ' אלו נערות תיובתא והלכתא פלגא נזקא קנסא תיובתא והלכתא אין טעמא מאי איתותב משום דלא קתני במה שהזיק לא פסיקא ליה כיון דאיכא תני נזק צרורות דהלכתא גמירי לה דממונא הוא משום הכי לא קתני ע"כ שמעינן מהכא דאע"ג דקאמר תיובתא כיון דאיכא לתרץ האתקפתא לא מסקינן לה בתיובתא : **פה דרך** התלמוד אע"ג דלא איפשטא בעיא בדוכתי' מפשטא ממילא גמאי דקאמר בדוכתי אחריני כן יש ללמוד מדברי הרי"ף והרא"ש בפ' האשה שלום גבי בעיא דע"א במלחמה מהו ורש"ל בב"ק פ"ב סי' ה' הרבה ראיות לזה וכתב דהיינו דוקא כשלא אמרו בתלמוד תיקו אבל אמרו בתלמוד תיקו אין לפשטה ממקום אחר וכשלא נאמר תיקו אפי' היה חכם אחד אפי' בזמנינו והיה מביא ראיה לפשטה הרשות בידו ואזלינן בתריה : **פו דרך** התלמוד לומר אף אנן נמי תנינא על המשנה במקומה כדאשכחן בפ"ק דהוריות אף אנן נמי תנינא הורו ב"ד לעבור ובכריתות פ' המביא אשם : **פז לפעמים** אומר הגמרא תנן ואינה אלא ברייתא כ"כ במהדורא ראשונה אות קנ"ד וכן מצאתי להרשב"א ז"ל בחדושי חולין דף י"ט על ההיא ברייתא דהלוקח יין מן הכותי כתב דרך התלמוד לומר תנן על ברייתא הואיל שהדין עצמו נזכר במשנה אלא שהברייתא מפרש הטעם וכן כתב בספר באר שבע בשמו בדף י' : **פח אשכחן** בתלמוד דאמר תנן כי פריך על תנא גופיה (באר שבע דף ח' ע"ד) : **פט עד** ולא עד בכלל אי הוי לחומרא אמרינן עד ואי הוי לקולא אמרינן עד ועד בכלל גמ' פ' אלו טריפות דף נ"ד ע"ב גבי ההיא דאמר רב נחמן בסלע כיתר מסלע : **צ אפילו** בחדא מתניתין מחלקינן רישא מסיפא דבחדא אמרינן עד ולא עד בכלל לחומרא ובחדא אמרינן עד ועד לחומרא : **צא הנהו** כללי ליתנהו אלא במשנה או ברייתא לא במימרא אמורא (תוס' ז"ל פא"ע דף מ"ו ע"א ד"ה עד ועד בכלל) והב"ח בי"ד סימן ל"ב ס"ה כתב דדעת הרמב"ם ז"ל דאין לחלק בין משנה וברייתא למימרא וכן כתב דמשק אליעזר : **צב כמה** אמוראים בשם א' מנאם באר שבע דף נ"ב ע"ב : **צג תלתא** רבי אבא הוו חד תלמיד רב הונא ורב יהודה והוא אותו דפ"ק דע"ז יתיב רב יוסף אחורי רבי אבא ויתיב רבי אבא קמיה דרב הונא . הב' בזמן אביי והוא אותו דפ' גיד הנשה אמר ליה רבי אבא לאביי ולשעריכהו בפלפל ותבלין . והג' בפ' מי שמת אמר ליה רבי אבא לרב אשי אנן אהרשב"ל סמכינן וכן בשבת פ' שואל א"ל רבי אבא לרב אשי במערבא אמרינן הכי (באר שבע דף ב' ע"ג) וההוא רבי אבא דפ' חזקת הבתים ופ' כל הנשבעים גבי ההוא דתקיף נסכא דחבריה היינו רבי אבא הראשון תלמיד רב הונא ורב יהודה : **צד ויידא** שם חכם בירושלמי דפסחים פרק לולין ויידא אמר דא יש שוכר אחר שוכר ואין מוציא אחר מוציא הביא הירושלמי הזה הרב בכ"מ הלכות קרבן פסח פ' ט' : **צה כתב** נמוקי יוסף בפרק אלו מגלחין בשם בה"ג דאע"ג דאמרינן הלכה כדברי המקל באבל לא אמרינן כן בכל הלכות אבל : **צו מדברי** הרב ז"ל בב"י י"ד סימן שצ"ו גבי מחלוקת דקטן שהגדיל תוך למיתת אביו או אמו מוכח בבירור דאמרינן הלכה כדברי המקל באבל אף בתלמיד לגבי רבו אבל הב"ח שם חלק עליו דלא אמרינן הלכה כדברי המקל באבל בתלמיד כנגד רבו : **צז כתבו** התוס' בפ' נערה שנתפתתה דף מ"ו בד"ה ממונא מאיסורא לא ילפינן דאיסור דלית ביה ממונא איסורא דלית ביה ממונא לא ילפינן וכת' הרא"ה ז"ל בשטותיו דכל איסורי' דאית בהו צד ממונא אף הכד שאין בו ממון לא ילפינן מאיסורא :

וכו' חלך רשב"א וספר דברים לפני ר"מ וכמו שהאריך בעל ספר יוחסין בזה אמנם ראיתי לו שם שכתב שמוזכר בפ"ג דתעניות כשבא ממגדל עדר מבית רבו ואנן רבי אליעזר ברבי שמעון גרסינן התם ונחזור לעניננו שרשב"א תלמיד ר"מ איך אפשר שיהיה לפחות תלמיד ר' טרפון וכ"ש שאי אפשר שיהיה חברו של ר' אליעזר הגדול ונראה שט"ס הוא וצ"ל ר' שמעון בן ננס או ר"ש שזורי שלא היו בזמן ר' עקיבא : אבל בעל יבין שמועה בדף ק"י ע"א נראה שתבין שמ"ש בעל הכריתות ואלו הם חבריו של ר' אליעזר הגדול ר' טרפון רבו של ר"ע ור"י הגלילי שהכוונה שר' טרפון ור"י הגלילי היו חברי רבי אליעזר שעל מה שכתב הרב מהר"י קארו ז"ל בספר כללי הגמרא בשם התוספות שרבי יוסי הגלילי היה תלמיד חבר לר"ע ורך ממנו בשנים כתב בעל יבין שמועה בלשון הזה והכריתות כתב אלו הן חבריו של ר"א הגדול ר' טרפון רבו של ר"ע ור"י הגלילי הרי שחולק על דברי התוספות ע"כ. ואם הוא מפרש דר"י הגלילי היה תלמיד ר' טרפון איני רואה שום מחלוקת בין התוספות לבעל הכריתות ואי משום שכתב תחלה ר"ע ואח"כ ר"י הגלילי ולפי פירושו שפי' רך בשנים דקאי לר"ע היה לו להזכיר לר"י הגלילי קודם ר"ע אין זה כלום שהרי הוא כתב שהמסדר ראוי לתת הכבוד לר"ע אע"פ שהיה קטן בשנים מרבי יוסי שראוי שיקדים הרב לגמרא כל שכן למסקנת התוס' שאין קפידא בקדימה ואיחור אלא ודאי הבין החכם הנזכר שכוונת בעל הכריתות לומר דר"י הגלילי היה חבר לר' אליעזר ולכן כתב שחולק על דברי התוס' וליתא כמו שכתבתי למעלה :

כל זה כתבתי כפי הנוסחא הכתובה בספרים בספר כריתות אבל מה שלבי חושב ודעתי גומר שמה שכתב בעל ספר כריתות ואלו הן חבריו של ר"א הגדול ר' טרפון רבו של ר"ע ור"י הגלילי ורשב"א ור"י בן נורי וכו' פסקא משובשת היא מחמת טעות שנפל בספרים וצריך לומר ואלו הן חבריו של ר"ע רבי טרפון רבו של ר"י הגלילי ור"ש בן אליעזר ור"י בן נורי וכו' והן הם דברי הרמב"ם ז"ל בספר היד בהקדמתו והמעתיקים טעו וכתבו במקום ר"ע ר"א הגדול ור"ע שהיה ראוי לכתבו כאן כתבו למטה אצל ר"ט וכתבו ר' טרפון רבו של ר"ע והשתא ניחא שאינו חולק בעל ספר הכריתות על הרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל שפסקו כלישנא דאמרינן בפ"ט דכתובות דר"ט חברו דר"ע הוה וניחא נמי מה שכתב לקמן ור"ט ור"ע ור' ישמעאל ור"י הגלילי קבלו מר' אליעזר ור"י וכו' שנראה משם שר"ט היה תלמיד ר' אליעזר וחבר לר"ע שאינו חולק למה שכתב כאן למעלה שר"ט היה חבר לר"א ורבו של ר"ע ואין צורך לדחוק במה שכתבנו למעלה ואע"פ שכתב כאן דר"ט רביה דר"י הגלילי ולמטה כתב שקבל מרבי אליעזר לא קשיא דאפשר דמשניהם קבל ועם כל זה ר' טרפון היה רבו המובהק ואלו היה רואה בעל יבין שמועה שהדברים מוכרחין כן לא היה כותב מה שכתב בדף פ"ז ע"א בכלל רע"א על דברי ספר הכריתות :

יט אע"ג דקי"ל הלכה כר"ע מחברו אם בגמרא אמרו הורה ר"פ כבר פלוגתיה דר"ע אין הלכה כמותו אפי' שיהיה בר פלוגתיה דר"ע תלמידו דתנן הבוסר והחלילות שרסקן מבעוד יום ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך ור"ע אומר לא יגמור ופסקו הפוסקים כר' ישמעאל מפני מה שאמרו בפ"ק דשבת הורה רבי חנינא כר' ישמעאל ומ"ש דאפי' יהיה תלמיד ר"ע החולק עליו כל שאמרו בגמ' הורה ר' פלוני כבר פלוגתיה דר"ע אי הלכה כר"ע נלמד ממה שכתב בפי' המשנה בפ"ב דעדיות דר"י תלמיד ר"ע ואפ"ה פסק כר' ישמעאל מפני שהורה ר' חנינא כר' ישמעאל וכ"כ בתוי"ט בפי' המשנה וכן מצאתי בספר יוחסין אלא שבעל ספר יוחסין חולק על הרמב"ם וסובר דר"י לא היה תלמידו של ר"ע והביא ראיות לדבר והם נכוחות : **כ כתב** הרי"ף ז"ל בפרק גט פשוט בשם ר' יוחנן כל מקום ששנה ר"ג במשנתנו הלכה כמותו והר"מ אלשקר ז"ל בסימן ל"ח הביא ראיה לזה מהירושלמי דפ' מי שאחזו וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה סי' מ"א אע"ג דאמרינן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהם חוץ ואין סומכין על כלל זה אלא במקום שיש ראיה או דמסתבר טעמיה עד כאן סמיכות הרב ממאי דאמרינן בפ"ב דע"ז גבי עורות לבובין הלכה כרשב"ג וגם ממאי דאמרינן בפ' המדיר רשב"ג אומר במומין קטנים אבל במומין גדולים כופין אותו להוציא ואיתמר עלה בגמ' א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ורבא אמר רב נחמן הלכה כחכמים ובפרק הכותב תנן רשב"ג אומר אם מתה יירשנה ולא קיי"ל כוותיה דבדבר שבממון תנאו קיים ע"כ : ול"נ דאין מכל המקומות האלו ראיה למה שרצה הרב ז"ל לומר דלא קי"ל כרשב"ג אלא במקום שיש ראיה או דמסתבר טעמיה דההיא דפ' המדיר שאני דאיכא אמורא דפסיק כחכמים ומש"ה לא קיי"ל כוותיה וההיא דפ' הכותב לא קיי"ל כרשב"ג משום כלל אחר דאית לן כל דבר שבממון תנאו קיים אבל מההיא דע"ז גבי עורות לבובין דאין לנו סתירה בזה הכלל היה נראה כדברי הרב ז"ל אבל אין צורך לזה שכבר כתבו התוס' ז"ל שם דתנהו אמוראי לית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו ורש"ל ז"ל בספר ים של שלמה ב"ק פ"ח סימן י"ב כתב אין הלכה כרבה בר בר חנה דאמר כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו להראנ"ח ז"ל בדרשותיו פרשת מצורע דף ק"ו כתב כלל דכל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו אמוראי ניהו ואליבא דרבי יוחנן : **כא אע"ג** דקיי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו היכא דמסתבר טעמיה דבר פלוגתיה שאני (הרב מהר"י קארו ז"ל בב"י ח"מ סימן רל"א) : **כב סתם** במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם גמ' פ' החולץ וכתבו הרש"ך ח"ג סימן נ"ט ומהר"ר בצלאל סי' א' בשם הרשב"א ז"ל דאיכא אמוראי דפסקי הלכה כמחלוקת דברייתא : **כג סתם** במשנה ואח"כ מחלוקת במשנה אין הלכה כסתם גמרא פ' החולץ וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה סימן ק"ד סתם ומחלוקת בצדו הלכה כסתם והיכא דמסתבר טעמיה דמחלוקת הלכה כמחלוקת : **כד סתם** ואח"כ מחלוקת חשוב כרבים אצל יחיד תוס' פרק החולץ ופ' יש נוחלין וכ"כ הרב מהר"י קארו ז"ל בספר כללי הגמרא והראנ"ח חלק שני סי' ע"ד בשם התוספות וכתב הראנ"ח בסימן הנזכר דיש מקומות דאינו כמו רבים אצל יחיד כגון בחדא מסכתא ועי' בהגהות הרי"ף ז"ל בפ' כל הבשר ובתוס' פ' המוציא יין ובפרק החולץ : **כה אע"ג** דסתם ואח"כ מחלוקת חשיב כרבים אצל יחיד שמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך דאיכא למימר דהדר ביה ממה שסתם (תוספות בפרק יש נוחלין) : **כו אע"ג** דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם אי שקלו וטרו אמוראי אליבא דסתם הלכה כסתם (הר"ן ז"ל בקדושין פ' האומר מורי הרב ז"ל בחדושיו על הרי"ף ז"ל דף ע"ה ע"ב) : **כז אע"ג** דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם אי אשכחן סתמא אחרינא בדוכתא אחרינא סמכינן עלה (מורי הרב ז"ל בחדושיו לקדושין על הרי"ף ז"ל דף ע"ה) : **כח הא** דאמרינן סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם אינו רוצה לומר דלעולם אין הלכה כסתם אלא לפעמים אין הלכה כסתם ולפעמים הלכה כסתם (בנימין זאב סי' ס"ו) : **כט כתבו** התוס' במסכת ביצה פ"ד דף ל"א ע"ב ד"ה ונפחת נוטל ממקום שנפחת דלא אמרינן סתמא כר' פלוני אלא היכא דהיה יכול לומר סתמא כרבי פלוני אבל אם אינו יכול לומר דברי ר"פ אין זה סתמא ע"כ ויראה לי דה"ה דאין זה סתמא לומר סתם במשנה ואח"כ מחלוקת בברייתא דאיכא למ"ד הלכה כסתם : **ל תרי** סתמי דסתרי אהדדי נקטינן כסתמא בתרא וכן בדברי הפוסקים נקטינן כדברי האחרונים (משפט צדק ח"ב סי' ע"ד הראנ"ח ז"ל ח"ב סי' ע"ד בנימין זאב סי' ס"ו) : **לא בתרי** מסכתא אין סדר למשנה כל שכן בשני סדרי (מורי הרב ז"ל בחדושיו על הרי"ף ז"ל למסכת קדושין דף ע"ה ע"ב אבל הרב בעל כ"מ פ"ט מהלכות רוצח כתב דבתרי סדרי יש סדר למשנה ועיין בספר תוספות יום טוב פ"ט דמסכת סוטה משנה א' ובפרקא קמא דקדושין משנה ט' ופ"ב משנה א' ובפרק בתרא דתמורה משנה ה') : **לב בכמה** מקומות בגמרא סתם משנה דלא כרבי (מהרי"ק שרש קפ"ב) : **לג הלכה** כדברי המקל בעירוב אבל לא במחיצות אפי' דרבנן (הריב"ש ז"ל סימן ת"ה בשם הרשב"א ז"ל) : **לד בכמה** דוכתי פריך מדרבי ישמעאל אתנא דבי רבי ישמעאל (תוס' פסחים פרק אור לארבעה עשר) וכן נראה בפ"ק מפירוש רש"י ז"ל ובקונטרס שלח אלי בן אחותי החכם הותיק כה"ר אהרן ששון נר"ו כתב ששמע מרבו מהר"ר אהרן קופינ"ו נר"ו ששמע מרבו הרב כמהר"ר חיים שבתי ז"ל שיש ראיות רבות לזה מן הגמרא : **לה הא** דאמרינן אין הלכה כשיטה היינו דוקא כדאמרינן פלוני ופלוני ופלוני כולן אמרו דבר אחד אבל כשאמרו כולן יש להם כן אע"פ שאין הלכה כולהו יש מהם הלכה כמותו (הרשב"א ז"ל בתשובה סי' תל"א) : **לו הא** דאמרינן אין הלכה כשטה היינו כדאמרן פלוני ופלוני כולהו סבירא ליה הכי אבל היכא דאמרינן אמרו דבר אחד אפשר דהלכה כוותייהו (הרמ"ע מפאנו ז"ל סימן י"ג) : **לז טעם** למאי דאמרינן בכולי גמרא שטה היא ואין הלכה כוותייהו (הרשב"א ז"ל בתשובה סימן שי"ד) : **לח לא** אמרינן הלכה כדברי המכריע אלא דוקא במשנה אבל לא בברייתא (גמ' דמסכת שבת פ' כירה) : **לט הא** דאמרינן דאין דעת שלישית מכריע היינו כשלא הסכים לפסק הדין עם האחד אבל אם הסכים לפסק הדין עם האחד אלא שלא הסכים עמו בטעמו לא מיקרי דעת שלישית והלכה כדברי המכריע (ועיין בהרמ"ע מפאנו סימן ה') : **מ מה** שאמרו בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ר"ל כל זמן שתמצא בית שמאי מקילין וב"ה מחמירין זה הפך המפורסם מסברתם לפיכך תדע שהמשנה משובשת ושהדבר המיוחד לבית שמאי הוא לבית הלל חוץ מהמקומות המנויין שהם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה (הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה בפרק ארבעה אחין משנה א' והביאו הרלנ"ח ז"ל בתשובותיו סימן ק"ח) : **מא רב** ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי שמואל באיסורי הרא"ם ז"ל חלק ראשון סימן ל"ז ול"ט וע"ד והם דברי מותר דכיון דקיי"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני וקיי"ל שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן והוא אפילו היכא דפליגי אפי' בדיני דהלכתא כשמואל לגבי רב כ"ש היכא דפליגי באיסורי דאפי' לגבי רב לית הלכתא כשמואל כ"ש לגבי ר' יוחנן וכן ראיתי בסי' ל"ט לא כתב כלשון זה אלא כתב וכ"כ הרב רבי ישעיה והלכתא כר' יוחנן דכל שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ולא כתב וכ"ש באיסורי ועוד קשה דמדקאמר וכ"ש לגבי שמואל באיסורי מוכח דדוקא באיסורי משום דהלכתא כוותיה דרב לגבי שמואל באיסורי הא בדיני לא וזה אינו דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן אפי' בדיני ואולי סובר הרב ז"ל כמ"ש התוס' בפרק האומנין דהלכה כרב נחמן בדיני אפי' לגבי כ"ע וה"ה לגבי שמואל דהלכתא כוותיה בדיני לכ"ע ואפי' כנגד ר' יוחנן והא דקיי"ל דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הני מילי באיסורי ואע"ג דאפילו כרב הלכתא כוותיה באיסורי וכל שכן ר' יוחנן מכל מקום אצטריך כלל דשמואל ור' יוחנן להשמיענו דלא תימא דוקא היכא דרב גילה דעתו באיסורי ורבי יוחנן פליג עליה אע"ג דשמואל נ"כ הולך ארבי יוחנן בזה הלכה כר' יוחנן כיון דשמואל נתבטל לגבי רב ורב לגבי ר' יוחנן אבל היכא דרב לא גילה דעתו באיסורי עדיין לא שמענו דהלכתא כר' יוחנן לגבי שמואל לתכי אצטרכינן לכלל דשמואל ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן לומר דאפילו לא גילה דעתו רב הלכה כר' יוחנן לגבי שמואל ואע"ג דכשגילה דעתו רב באיסורי דס"ל כשמואל אין הלכה כר' יוחנן לגבי תרווייהו למאן דס"ל הכי כמו שאכתוב לפנינו בס"ד שתי תשובות בדבר דה"מ כשרב ושמואל עומדים בסברא אחת ואין בהם מחלוקת אבל כשיש ביניהם מחלוקת אע"ג דשניהם חולקים על ר' יוחנן הלכה כר' יוחנן ועוד דנ"מ להיכא דרב ושמואל עומדים בסברא אחת וקאי אמורא אחרינא כסברת ר' יוחנן דבהא ודאי הלכתא כר' יוחנן לגבי רב ושמואל אפילו למאן דס"ל דאין הלכה כמותו לגבי שניהם דהטעם דאין הלכה כר' יוחנן לגבי רב ושמואל שניהם כא' משום דרבים ניהו וכית דאיכא אחרינא דקאי כר' יוחנן הו"ל תרי לגבי תרי והדרינן לכללין דהלכה כר' יוחנן ועי' בפסקי הרא"ש ז"ל במציעא פ' הזהב גבי אלו דברים שאין להם אונאה וכו' אבל אין זה מתיישב לדברי הרא"ם ז"ל שהרי בנדון שלו לא גילה דעתו רב וא"כ אין לומר דהלכה כר' יוחנן מכ"ש דהלכתא כוותיה לגבי רב ת"ע : **מב כתב** הרב מהר"י קארו ז"ל בספר כללי הגמרא כתב הרשב"א ז"ל בתשובה סי' ק"א דהא דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הני מילי חד לקבל חד אבל כי פליגי רב ושמואל תרווייהו ארבי יוחנן הלכתא כוותייהו דרבים נינהו ע"כ. ובדקתי בתשובות הרשב"א ז"ל סימן הנזכר ולא מצאתי דבר זה לבד זה ראה מצאתי בסימן תס"ז כתב הרשב"א ז"ל ורבינו חננאל פסק כרבי יוחנן ול"נ כדבריו דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ואע"ג דשמואל בהא לית ליה כר' יוחנן הא קי"ל אפי' לגבי רב ושמואל ע"כ ואדרבה דבריו מוציאות הפך מ"ש הרב בספר כללי הגמרא בשמו דאין הלכה כרבי יוחנן לגבי תרווייהו והוא ז"ל כתב בסימן הנזכר דהלכתא כוותיה דרבי יוחנן אפי' לגבי תרווייהו וכן כתב הרא"ש ז"ל בפרק כירה ואולי לא כתב הרשב"א ז"ל דקיי"ל הלכה כר' יוחנן ואפילו לגבי רב ושמואל אלא דוקא בנדון שלו רב ושמואל לא קיימי בחדא אלא ששלשה מחלוקות דאע"ג דתרווייהו פליגי ארבי יוחנן כיון דשניהם אינם עומדין בחדא שטה הלכה כר' יוחנן לגבי כל אחד מהם אבל כששניהם עומדים בשטה אחת ואין בהם מחלוקת אין הלכה כר' יוחנן לגבי תרווייהו ומהאי טעמא אין לדקדק מדברי הרי"ף ז"ל בס"פ הגוזל בתרא שכתב הלכתא כרבי יוחנן דקיי"ל דכל רב ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן ממה שכתב הרא"ש ז"ל בפרק במה בהמה יוצאה ולגירסא זו הלכה כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל דס"ל דהלכה כר"י לגבי תרווייהו הפך ממ"ש הרב ז"ל בספר כללי הגמרא בשם הרשב"א ז"ל דשאני במקומות הנזכרים דלא קיימי רב ושמואל בחדא שטה ומאי דקאמרי דהלכה כר' יוחנן לגבי רב ושמואל לגבי כל אחד מהם קאמרי אע"פ שבכולל חולקים על ר' יוחנן אבל כשרב ושמואל קיימי בחדא שטה ואין ביניהם שום מחלוקת אין הלכה כר' יוחנן לגבי תרווייהו דרבים נינהו ומיהו מדברי הרא"ש בפ' כירה יש להוכיח דהלכתא כר"י לגבי רב ושמואל אפילו קיימי תרווייהו בחדא שטה ואין ביניהם מחלוקת ודקדוק לשון הרשב"א ז"ל בתשובה מוכיח שלא אמר דהלכה כר"י לגבי רב ושמואל אלא כשרב ושמואל לא קיימי בחדא שטה שכתב ואע"ג דשמואל בהא לית ליה כר' יוחנן וכו' ואם דעתו שהלכה כר"י לגבי רב ושמואל אפי' היכא דקיימי בחדא שטה אמאי לא אמר ואע"ג דשמואל נמי קאי כרב וכו' ואף שהאמת אינו כן כיון דאפי' דקיימי בחדא שטה הלכתא כרבי יוחנן היה לו לכתוב כן להשמיענו דאפילו דקיימי שטה הלכה כר' יוחנן לגבי תרווייהו אלא שהרב ז"ל דקדק בלשונו לכתוב כן דדוקא בנדון זה דשמואל לית ליה דר' יוחנן ולית ליה נמי לדרב הלכתא כר' יוחנן לגבי תרווייהו אבל היכא דקיימי תרווייהו בשטה אחת אין הלכה כר' יוחנן ומיהו אף אם יהיה כן בפירוש דברי הרשב"א ז"ל לא יצדק על זה מש"כ הרב בספר כללי הגמרא בשמו דמשמע דבפירושא איתמר וליתא אלא מכללא איתמר ואולי הרב ז"ל מצא כן להרשב"א ז"ל בפירוש ולא נודע לנו מקומו או וסימן ק"א שסיים הוא טעות סופר ואולי הוא בסימן אחר ועיין בהר"ן ז"ל בקדושין פ' האומר ובחדושי קדושין על הרי"ף ז"ל למורי הרב ז"ל : **מג אע"ג** דרב ור"י הלכה כר"י אי סוגיא דשמעתא מוכחא כרב אין הלכה כר' יוחנן (הרא"ש ז"ל בקדושין פ' האומר וה"ה ז"ל בפ"ז מהל' אישות) : **מד אע"ג** דרב ור"י הלכה כר"י היכא דאי פסקינן כרב אנו יוצאין מידי כל התחששות באיסור קדושין הלכתא כרב (ה"ה בפ"ו מהלכות אישות): **מה אע"ג** דרב ורבי יוחנן הלכה כר"י וכ"ש א' קאי שמואל כר' יוחנן היינו היכא דפשיטא לן שכן דעת רבי יוחנן אבל היכא דאמרינן ר"פ ואיתימא רבי יוחנן הדרינן לכללין דהלכתא כרב באיסורי (הרדב"ז ח"ב סימן קס"ו) : **מו ריב"ל** ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן והיינו דוקא כשנחלקו זה עם זה אבל אם עיקר פלוגתיה עם אחר וריב"ל דבר בביתו ותמצא שחולק עם רבי יוחנן לא נאמר כלל זה (מורי הרב ז"ל בתשובה חלק יורה דעה סימן ג') : **מז מה** שכתבו התוספות והרא"ש ז"ל דהלכה כריב"ל ורבי ינאי לגבי רב ושמואל הואיל והלכתא כוותייהו לגבי רבי יוחנן וכל שכן לגבי רב ושמואל שהלכה כמותו לגבייהו הרמב"ם ז"ל חולק בזה (מורי הרב ז"ל בתשובה חלק שני י"ד סי' ג') והרשב"א ז"ל בתשובה סימן ז' כתב אם הלכה כריב"ל לגבי רבי יוחנן כל שכן לגבי רב וכ"ש לגבי רב הונא וכן כתב בפסקים וכתבים סימן קפ"ת והרא"ם ז"ל בתשובה סימן ל"ו וע"ד מן הדעת הזה וכן רלנ"ח בסימן א' : **מח אע"ג** דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן רבי יוחנן ור' חנינא הלכה כרבי יוחנן היכא דפליג עם תרוייהו אין הלכה כמותו אם לא דפסק הגמרא כוותיה (רלנ"ח סימן י"א) ונראה שלפי דעתו ה"ה היכא דפליג עם רב ושמואל תרווייהו ולאו דוקא היכא דפליג עם הני אלא אפילו דפליג עם אחרים [אם] הם רבים אין הלכה כמותו וכן נמי לאו דוקא רבי יוחנן אלא כל מי שהלכה כמותו לגבי אחר הוא דוקא היכא דפליג עם יחיד אבל היכא דפליג עם רבים הלכה כרבים חוץ מרבי יוסי דנימוקו עמו שהוא מחלוקת וחוץ מראב"י שהוא ג"כ מחלוקת כמו שנתבאר כל פרט ופרט במקומו ומיהו למאן דסבירא ליה דהלכתא כרבי יוחנן אפילו לגבי רב ושמואל שניהם כאחד כל שכן היכא דפליג עם אחרים אע"פ שהם רבים: **מט רב** ורבי חנינא הלכה כרב וכ"ש דהלכה כרבי יוחנן לגבי ר' חנינא (הרלנ"ח ז"ל סי' י"א) ולמה שכתב מורי הרב ז"ל בתשובה ח"ב חלק י"ד סי' ג' אין כלל זה ברור : **נ אע"ג** דהלכתא כרבי יוחנן לגבי ר"ל ה"מ היכא דפליגי אליבא דנפשייהו אבל במאי דפסקי בפלוגתא דתנאי כיון דר"ל סבר לה כרבנן וקי"ל דיחיד ורבים הלכה כרבים הלכה כרבנן (ה"ה ז"ל בפרק שני מהלכות א"ב מהר"ר בצלאל סימן א') וזכורני שכן כתבו הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות והגהות מיימון וכעת איני זוכר מקומם אך שוב מצאתי כן להגהות בפ"א מהלכות מילה ולרלנ"ח בפסק הסמיכה : **נא כתב** הר"י אדרבי ז"ל בתשובה סי' קס"ג רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ויש לתמוה בלאו הכי בנדון שלו הלכה כרבי יוחנן כיון דשמואל קאי כוותיה והוה ליה רבים לגבי יחיד ועיין מה שכתבתי בטור יורה דעה דף ס"ו עמוד שלישי שיטה כ"א בהגהת בית יוסף : **נב רב** ושמואל הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני והיינו היכא דפליגי באיסור לבד או בממון לבד אבל היכא דעיקר פלוגתייהו תלי בדינא אע"ג דנפקא מינה לאיסור הלכה כשמואל בדיני (בנימין זאב סימן ר"ם ועיין במהריב"ל ס"ב סימן צ"ת ובהרש"ך ח"א סי' קמ"ה ובעצמות יוסף דף קי"ג ע"ב) : **נג היכא** דפליגי רב ושמואל בדין אחד והלכה כשמואל לפי שהוא ממון או הלכה כרב לפי שהוא ענין איסור ואח"כ בדין זה חולקים רבי יוחנן עם רב ואחר עמו אע"ג דהלכה כרבי יוחנן לגבי כל חד וחד לגבי תרי אין הלכה כמותו ואע"ג דשמואל דפליג עם רב אתי כרבי יוחנן כיון דשמואל לית הלכתא כוותיה לגבי רב אינו מן המנין למנות אותו עם רבי יוחנן ולהיותם תרי לגבי תרי (רלנ"ח סי' י"א) ועיין במסכת חולין פרק השוחט במחלוקת רב ושמואל בשוחט בשנים או שלשה מקומות שאין קיום לדברי הרי"ף ז"ל אלא כפי כלל זה ומי שיעיין בפרק הנזכר בדברי הרי"ף ז"ל גבי פלוגתא בכמה שעור שהיה כדי בהמה לעוף וכו' יראה הפך זה אבל דברי רש"י ז"ל הם מיוסדים כפי כלל זה : **נד הא** דאמרינן דכל היכא דפליגי רב ושמואל הלכה כשמואל בדיני וכרב באיסורי וכן רב נחמן ורב ששת אין כלל זה אמור אלא היכא דפליגי עם אחרים (בנימין זאב סימן קנ"ד ורע"ה ותמ"א) והם דברי הרא"ש ז"ל בפרק הזהב אבל התוספות בפרק האומנין כתבו דהלכה כרב נחמן בדיני אפילו לגבי כולי עלמא ויראה לי דה"ה למי שהלכה כמותו בדיני וכן כתב הרא"ש ז"ל בפ' האומנין (ועיין מה שכתבתי בסוף הספר דף נ"א ע"ב) והעתקנו פה עד אביי ורבא אין הלכה כתלמיד במקום הרב ומאביי ורבא ואילך הלכה כבתרא והטעם עיין במהר"י קולון ז"ל שרש פ"ד): **נה אביי** ורבא הלכה כרבא והיינו במאי דאיפליגו אליבא דנפשייהו אבל היכא דפליגי אליבא דתנאי אין זה אמור (בנימין זאב סי' ש"נ וב"ח או"ח סי' שס"ג סעיף י"ד) וכבר כתבתי בכלל רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן שזכורני שכן ראיתי להרמב"ן ז"ל בספר המלחמות ולהגהות מיימון אבל מהרי"ק בשרש קל"ז כתב דקי"ל כרבא לגבי אביי אפילו דאיפליגו אליבא דאחריני ומתוך דבריו משרש הזה יש להוכיח דמאביי ורבא הלכה כבתראי ואביי ורבא בכלל ולהרלנ"ח ז"ל בפסק הסמיכה דף ש"ו ע"א ראיתי שסובר כדברי בנימין זאב : **נו אע"ג** דמרבא ואילך הלכה כבתראי ה"מ היכא דפליגי אהדדי אבל מולתא שהוא בספק עיין בכללים נפרדים סי' כ' לגבי התלמיד ודאי לגבי הרב אין הלכה כתלמיד לגבי הרב (שלטי הגבורים פרק כיצד הרגל דף י"ב ע"ג) : **נז טעם** למה שפסקו הלכה כאביי ביע"ל קג"ם (בתשובות הריב"ש סי' ת"ה) : **נח אם** הלכה כרבא לגבי רבה רבו איכא פלוגתא בינייהו רבוותא הרי"ף ז"ל כתב בב"ק פרק כיצד הרגל איכא מאן דפסיק כרבה שהוא רביה דרבא ואיכא מאן דפסיק כרבא דהוא בתרא וכן כתב בשבת פ' שואל: **נט ודומה** לזה כתב הרא"ש ז"ל בפרק המדיר שהגאונים נסתפקו אם הכלל הזה דקי"ל הלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך אם נאמר כשחולקים ג"כ עם רבה שהוא רבם או לא וכתב שיש להחמיר לענין איסורא אבל שם בפרק כיצד הרגל במקום אחר גבי בתר מעיקרא אזלינן וכן בפרקא קמא דמציעא ובפרק חזקת הבתים ובפרק עושין פסין כתב שאין הלכה כאביי ורבא לגבי רבים וכן מוכח מדברי הרא"ם ז"ל שהביא נמקי יוסף בפרק כיצד הרגל וכ"כ הגהות מרדכי בפרק המפקיד וכן יש לדקדק מדברי הרשב"א ז"ל שהביא הרב מהר"י קארו ז"ל וכן יש להוכיח מדברי הרי"ף ז"ל בפרקא קמא דעירובין בריש פרקא ומדברי מהר"ם שהובאו שם בפסקי הרא"ש וכן כתב שם הר"ז הלוי ז"ל והראב"ה שהביא הרא"ש ז"ל ויש לתמוה גם כן על הרי"ף ז"ל דמפרק כיצד הרגל ומפרקא קמא דמציעא ומריש פרקא קמא דעירובין מוכח דס"ל דאין הלכה כאביי ורבא לגבי רבים ואלו הרא"ש בסוף פרקא קמא דמציעא כתב וקי"ל מאביי ורבא ואילך הלכתא כאמוראי בתראי אף כנגד רבים וכן כתב רב אלפס בכמה מקומות ועיין בס' ים של שלמה ב"ק פרק שני סימן ט"ו וכ"ה ובספר יבין שמועה : **ס יש** לפסוק כרבי חייא לגבי שמואל דר' חייא רבית דהב והב גדול משמואל (מהרי"ק שרש ק') ויראה שאין מכאן ראיה אלא היכא דפליגי באיסורי וכנדון מהרי"ק ז"ל אבל לא בדיני : **סא לא** ברירא לן אי הלכתא כריב"ל לגבי ר' חייא (פסקים וכתבים סי' קפ"ח). והרש"ך חלק שלישי סי' נ"ז כתב דברור אצלו דקיי"ל כריב"ל : **סב לפעמים** פוסק הגמ' הלכה כמי שהלכה כמותו לפי הכלל המסור בידינו הלכה כר' פלוני אע"ג דלא היה צריך לזה דמחמת הכלל הלכה כמותו משום דלא מסתברא מילי וכן היכא דהלכתא כוותיה ולא מטעמיה (משפטי שמואל סי' ק"ט) : **סג אע"ג** דקיי"ל הלכה כרבים לגבי יחיד אם תנאים נחלקו במחלוקת ויחיד מן האמוראים פסק כרבים ורבים מהאמוראים פסקו כיחיד הכי נקטינן דרובא דאמוראי עדיף טפי מרובא דתנאי (הרדב"ז חלק ראשון סימן צ"ת בשם רבינו יונה והריטב"א ז"ל) : **סד צריך** עיון אם כלל זה יהיה דוקא בשהתנאים הרבים לא יהיו מפורשים במשנה ובברייתא אלא סתם שאע"פ שהיא סתם הוי כיחידאה אבל היכא דהרבים מפורשים במשנה ואמורא פסיק כרבים ושני אמוראים פוסקים כיחיד לא עדיף רובא דאמוראי מרובא דתנאי או דילמא ל"ש (הרדב"ז ח"א סי' צ"ת): **סה יחיד** ורבים הוו אפילו תרי לגבי תלת (בנימין זאב סי' ש"ג): **סו ונ"ל** שלא נאמר כלל זה אלא כשאין כלל אחר מנגד לזה אבל כשיש כלל אחר מנגד לזה אין כח בכלל דיחיד ורבים הלכה כרבים אלא דוקא ביחיד ממש אבל כשאינו יחיד ממש אע"ג דרבים עם בר פלוגתיה מאשר עמו אין כח בכלל דיחיד ורבים הלכה כרבים לסתור הכלל האחר : **סז אע"ג** דיחיד ורבים הלכה כרבים היכא דמסתבר טעמיה הלכה כיחיד אי לאו דפסיק גמרא בפירוש כרבים כך מתברר ממסכת נדה פרק המפלת ומדברי הרשב"א ז"ל בתשובה סימן מ"ד והרד"ך בבית כ"ד חדר ד' כתב אין לסמוך על היחיד נגד המרובים אע"פ שיש לנו ראיה לדבריו ואולי יש חילוק בין יחיד ורבים של בעלי הגמרא ליחיד ורבים הפוסקים או שיש חילוק בין מסתבר טעמיה להכא שיש לנו ראיה לדבריו אשכחן בגמרא לאפוקי מדרבי פלוני ואפ"ה הלכתא כוותייהו (בנימין זאב סי' נ"ד) : **סח אין** לדחות הירושלמי אלא היכא דפליג אגמרא דידן אבל אם בגמרא דידן הוזכר טעם אחר ובירושלמי טעם אחר וכפי טעם הירושלמי יוצא דין אחר אין לדחות הירושלמי מפני שלא הוזכר טעם זה בגמרא דידן (תומת ישרים סי' ע"ב) : **סט מה** שאמרו אין למדין הלכה מפי משנה דוקא כשיש בגמרא הפך מהמשנה בפירוש (רלנ"ח סימן מ') וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובה סימן של"ה וז"ל הא דאמרינן אין למדין הלכה מפי משנה ומפי ברייתא היינו שפוסק נגד הכלל האמור בגמ' אבל במקום שאינו כנגד הכלל המסור למדין : **ע אין** למדין הלכה ממדרש הרבות ולא מן ההגדות (הרמ"ע מפאנו סי' ל"ז) ולא מן התוספות (תוי"ט פ"ה דברכות משנה ד' בשם הירושלמי) ויראה לי דהיינו דוקא כשהפסק

ההוא נגד הכלל האמור בגמרא אבל במקום שאינו כנגד הכלל המסור למדין וכדרך שכתבו הרשב"א והרלנ"ח ז"ל בכלל דאין למדין הלכה מפי משנה ומפי ברייתא: עא אין למדין הלכה מק"ו וי"א דהיינו מק"ו דאורייתא אבל בק"ו דרבנן שפיר ילפינן (מהר"י מינץ ז"ל בתשובה הובאה בתשובות הרא"ם ז"ל חלק שני סי' ל"ז): עב הא דתנן אין דנין סופרים מדברי סופרים הוא אפילו בק"ו (משפט צדק חלק שני סי' ס"ח ועיין בהרש"ך חלק ראשון סי' ס"ח): עג בדבר שנאמר הלכה למשה מסיני אין למדין לד"א (תשובות הגאונים סימן ש"א): עד אע"ג דקי"ל מעשה רב כיון דפליגי רבים עליה לא שבקינן רבים דאתו כרבים ועבדינן כיחיד או תרי דאתו כיחיד (הר"ם אלשאקר ז"ל סימן י"ב): עה תוספתא וירושלמי דפליגי כמאן פסקינן (עיין בהרש"ך חלק שלישי סימן נ"ז): עו שמעינן מדברי המרדכי ז"ל בפ' כיצד מברכין דאע"ג דרב נחמן ורב ששת הלכה כרב ששת באיסורי אם הוא רבים דפליגי עליה פסקינן כרבים ולא משגחינן לכללא דהלכה כרב ששת באיסורי: עז אמורא יכול לפסוק כיחיד נגד רבים. ודלא כסתם משנה היכא דידע האמורא פלוגתייהו (הרא"ש ז"ל פרקא קמא דב"ק הרש"ך חלק שני סי' רל"א): עח אע"ג דאין דרך האמוראים לחלוק על התנאים אפילו הכי בדבר שהוא בדקדוק המצות נוכל לפסוק כמו האמורא (רבינו יונה במסכת ברכות פ' מי שמתו) גבי ברייתא דמהו שיניח אדם תפליו מראשותיו וע"ש בהגהת הרי"ף ז"ל ועי' בפרק כיצד מברכין גבי ופליגא דר' חייא דאמר פוטר הפת כל מיני מאכל ברבינו יונה ובהגהות הרי"ף ז"ל: עט כתב רבינו יונה בפרק שלשה שאכלו גבי קטן שלא הביא שתי שערות אם מזמנין עליו וכו' דאין האמוראין דוחין הברייתות. וזה תימא שדרך האמוראים לדחות הברייתות ולומר משבשתא היא וכבר הקשה עליו כן בהגהות הרי"ף ז"ל שם: פ כלל מסור בידינו מדברי רש"י ז"ל היכא דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי כל היכא שאנו יכולים לומר שנחלקו בסברתם דמר סבר הכי ומר סבר הכי טפי עדיף מלומר שנחלקו בסברת רבם דמר אמר הכי אמר רב ומר אמר הכי אמר רב מפני שכשהם חולקים בסברת רבם יש כאן הכחשה (מצאתי כתוב בתשובה כ"י לאחר קדוש מדבר): פא יש כמה ברייתות דפליגן אמתניתין והניחם הגמרא לרוב פשיטותן לאקשויי ורמינהו וכו' (מעשה חייא דף נ"ח ע"א בשם ה"ה ז"ל פ"ב דהלכות גניבה): פב כל תנו רבנן היא ברייתא השנויה בפי הכל וכל תני ברייתא ששנאה יחיד ולפעמים ברייתא השנויה לעצמה גרסינן בה ת"ר (הרמ"ע מפאנו סימן כ"ח): פג אין לנו להשים מחלוקת בין התנאים כי אם כאשר נמצא בפירוש שחולקים (מהרי"ק שרש קע"ז): פד בהרבה מקומות בגמרא מצינו דהיכא דדמו אהדדי תנן להו לגבי הדדי ואף ע"ג דעיקר דינא לא שייך בהאי דוכתא אין התנא מקפיד לחזור ולשנותו למקומו (שם): פה כשהגמרא עושה עיקר מאמוראי בתראי מקדים דבריהם לדברי אמוראי קמאי (רש"ל בספר ים של שלמה ב"ק פרקא קמא סי' כ"א): פו כל היכא דמצינו למימר דלישנא דמתני' דוקא הוא לא אמרינן לאו דוקא הוא אפי' להחמיר (מרדכי פ' אלו טרפות ת"ח סימן נ"ז בנימין זאב סי' א' וקכ"ו): פז אין שטת הגמרא להקשות תנינא מתרי תנאי אלא מסתם משנה לסתם משנה. (בנימין זאב סימן קל"ו): פח במקומות רבות בגמרא פרכינן אליבא דלאו כהלכתא (הרשב"א ז"ל בתשובה סימן אלף קצ"ט ואלף ר"ל): פט ארחיה דתנא למתני *) בהדיא דרישא מאי דשמעינן הרישא ברייתא וכן למתני בסיפא מאי דשמעינן מדיוקא דרישא (הריב"ש ז"ל סימן רל"ג): צ מצינו במקומות הרבה שמזכיר התנא שדבריו לשפויי אתא קודם דברי חברו (הראנ"ח ז"ל בדרשותיו דף קמ"ו ע"ד): צא חקירה אי במשניות וברייתא דקשיא רישא לסיפא אמרינן דתנא גופיה ספוקי מספקא ליה (מהריב"ל ס"א דף קנ"א ע"ג יבין שמועה דף צ"ו): צב קיי"ל מעשה רב ומי שאומר יהא רצון שיהיה כך וכך כדי שאעשה בין כך וכך ה"ז כעובדא דמיא ואמרינן עליה מעשה רב (הר"ם אלשאקר ז"ל סי' ל"ב): צג בהא דאמרינן בפ' גיד הנשה בכל התורה כולה רב אחא לקולא (פסקים וכתבים סי' קי"א): צד הא דאמרינן אין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהם חוץ היינו דוקא בתנאים אבל לא באמוראים ואפי' בתנאים אין אומרים כן אלא ע"י הדחק שאין לנו תירוץ אחר (מהרי"ק שרש י'): צה אע"ג דאין למדין מן הכללות היינו כשיש טעם שלא ללמוד אבל בלתי טעם פשיטא דלמדין (משפטי שמואל סי' כ"ו): צו לעולם לישנא בתרא עיקר זולת היכא דפסיק גמרא בפירוש כלישנא קמא (הר"י הלוי ז"ל סימן צ"ג): צז אפי' לפוסקים דכל איכא דאמרי לישנא קמא ואיבעית אימא הוי עיקר (רש"ל בתשובה סי' ל"ד וכ"כ הר"ר אברהם כולי ז"ל בתשובה כתיבת יד) והר"ר מכיר משליש בתשובה כ"י כתב דלאומרים דלשון שני עיקר ה"מ באיכא דאמרי אבל באיבעית אימא לישנא בתרא עיקר והר"ר אברהם כולי ז"ל בתשובה הנזכר כתב דל"ש וולת למ"ד דלישנא קמא עיקר ואיבעית אימא הוי עיקר: צח אע"ג דלישנא בתרא עיקר לישנא בתרא שנשנה בלשון יחיד לישנא קמא עיקר (הר"י הלוי ז"ל סימן נ"ג): צט לא נקבע הלכה כפלוני לגבי פלוני אלא במה שהוא נהוג לא במה שאינו נהוג (מהרי"ק שרש קס"ה): ק אין לומר הלכה כפלוני מחברו מהכלל המסור בידינו היכא שאפלינו במנהגם שזה נהג כן וזה נהג כן (הריב"ש ז"ל סי' קל"ג): קא כל כללי דאיתמר בעירובין כגון יחיד ורבים הלכה כרבים וכיוצא בהם איכא דוכתא דנפקי מינייהו (הרשב"א ז"ל בתשובה סי' תל"א) והר"ן ז"ל בתשובה סימן מ"ט כתב אין לסמוך על הכללים המסורים בידינו כל מקום שדברי הגמרא מוכיחים בהפך ומהרי"ק בשרש קס"ה כתב אע"פ שקבעו הלכה כפלוני לגבי פלוני יש כח בגמרא לפסוק כבר פלוגתיה וכתוב בספר משפטי שמואל סי' קע"ג דה"ה היכא דמוכח מילתא מתוך הגמרא דהלכתא כוותיה גם הרדב"ז ז"ל בח"ב סימן קפ"ה כתב לא סמכינן אכללי אלא היכא דלא פסקי אמוראי איפכא וכ"כ בעל הליכות עולם: קב אמרי בי רב מי הוא (עיין בספר ים של שלמה ב"ק פ"ז סימן כ"ו): קג לפעמים תרתי לא סתרי אהדדי ולא נגען אהדדי (ספר הצבא מדה י"ג): קד תרתי דסתרן אהדדי לפעמים לא סתרן אהדדי אלא דנגען אהדדי (שם): קה לא משנינן דדחינן חדא מקמי אידך אלא מתוך דוחק (הראנ"ח ז"ל בתשובה ח"ב סי' ע"ד): קו תרי סתמי דסתרי אהדדי דרך הגמרא לדחות קמייתא מקמי בתרייתא (הראנ"ח ח"ב סי' ע"ד בנימין זאב סימן ס"ו משפט צדק ח"א סי' ע"ד): קז תרי חומרי דסתרי אהדדי אזלינן בתר תרווייהו היכא דלא בריר[א] לן חדא טפי מחברתה אבל היכא דבריר לן חומרא חדא לא אזלינן בתר חומרא אחריתי (מהר"ם מטראני ז"ל חלק ראשון סי' כ"א): קח תרי סוגיי סתמיה או בסתירת משנה או ברייתא כי היכי דלא לקשו אהדדי מתרצינן להו ואפילו בדוחק אבל תרי אמוראי לא שדרך האמוראים לחלוק (משפטי שמואל סימן קי"ז): קט לא שייך לומר האי כדיניה והאי כדיניה אלא במשניות ברייתות תוספתות אבל לא בפוסקים (הרא"ם ז"ל בתשובה ח"ב סימן י"ז): קי לא אמרינן זו וא"צ לומר זו אלא בשני בבות לא בשתי תיבות (תוס' דקדושין פ' האיש מקדש): קיא רבי פלוני אומר בא לחלוק אמר רבי פלוני לא בא לחלוק אלא לסייע או להוסיף (הרא"ש ז"ל בפ"ק דקדושין מהרח"ש ז"ל בתשובות השייכות לא"ה סימן ל"ח הליכות עולם שער שני פ"ב וע"ש בספר כללי הגמרא): קיב לא אמרינן איידי אלא היכא דאיכא קושיא ולתרוצי להאי מימרא מפקינן מימרא מפשטה ואמרינן איידי אבל היכא דליכא קושיא כלל לא וכ"ש לאתויי ראיה מההיא מימרא (הרלנ"ח ז"ל סי' ל"ח): קיג ראיתי בזה כלל מחודש שלא ראיתיו לפוסקים ולבעלי הכללים דאיידי דאיידי אמרינן והוא נלמד מהא דאמרינן בפרקא קמא דסנהדרין איידי דקא בעי למתני תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' דממון שאינו משתלם בראש הוא תנא נמי חצי נזק דממון שאינו משתלם בראש הוא ואיידי דקא בעי למתני חצי נזק תני נמי נזק ע"כ ומתוך הדברים אתה רואה מפורש דאמרי' איידי דאיידי אפי' מרישא לסיפא: קיד עוד יש ללמוד מכאן דאמרינן איידי סיפא דרישא אגב רישא דסיפא ורישא דרישא אגב סיפא דרישא: קטו החסורי מחסרא שאומרים בגמ' צריך לומר מעין המעשה עצמו מביא ראיה לדבריו (הרלנ"ח ז"ל סי' קל"ד): קטז יש מקומות דאמרינן חוץ ור"ל היא וכל דדמי לה (שם בפסק הסמיכה דף ש"א ע"א): קיז מצינו בגמרא שאומרים חזרו לומר ואין אנו סוברים כן (מהר"ר יצחק קארו ז"ל) הובאו דבריו בסוף תשובות הרב מהר"י קארו ז"ל: קיח לא אמרינן להודיעך כחו דפלוני אלא דוקא כשהחידוש הוי באותו הדבר עצמו שחולקין (עצמות יוסף דף פ"ג ע"ג): קיט טפי עדיף להודיענו כחא דהלכתא מלהשמיענו כחא דהתירא (מורה אחד בשם מהר"י ווייל ז"ל הובאו ברשד"ם חלק אה"ע סימן ל"ח ורשד"ם ז"ל שם חולק): קכ קושית לשמעינן רבותא עדיפא מקושית ליפלוג וליתני בדידה (מהריב"ל ס"א דף קנ"ח ע"ג): קכא כי אמרינן ליפלוג וליתני בדידה היינו היכא דאשמעינן האי חידושא דשמעינן היכא דלא פליג (שם דף נ"ג ע"א): קכב כולה בדידה צריך שיהא במאי דמקשינן (עצמות יוסף דף פ"ג ע"ג): קכג לפעמים מקשה בגמרא ליפלוג וליתני בדידה אסיפא (מהריב"ל ס"א דף נ"ג ע"א ס"ב סי' ע"ד): קכד עם היות שעיקר הילפותא ממקרא אומר הגמרא ושניהם לא למדו לומר דהכונה דלא תיקשי ממקום אחר (תוספות פרק עשרה יוחסין ספר עצמות יוסף דף ק"י ע"ג): קכה זימנין דחינן סוגיא דמתאמרא על המשנה במקומם מפני סוגיא אחרת דבמקום אחר (הר"מ אלשאקר ז"ל סי' קכ"ב): קכו נקט סיפא אגב רישא עדיף מנקט רישא אגב סיפא (הר"י אדרבי ז"ל סי' ס"ב יבין שמועה דף ל' ע"א כלל ס"ב): קכז היכא שאומר הגמרא הניחא למ"ד המ"ד הוא עיקר (הר"י הלוי ז"ל בתשובותיו סי' א'): קכח מצינו דיוקא נמי דקתני דלאו הלכה (משפטי שמואל סי' קל"ד יבין שמועה דף ק"כ): קכט הא דהוי הלכה דייקא נמי דקתני היינו היכא שהיה סברא טובה וסברת שכנגדו היא סברא רחוקה או שהוא סברת יחיד אבל היכא דחשני סברות הם רחוקות או שניהם שקולות וכ"ש אי הוה איפכא שהסברא שאומר דייקא נמי דקתני היא רעועה לא אמרינן דדייקא נמי דקתני הוי הלכה (משפטי שמואל סי' קל"ד יבין שמועה דף ק"ע ע"א): קל חביב ליה לגמרא לאקשויי ליה מרישא ומדיוקא ולא מסיפא דאיתא בהדיא (הר"י הלוי ז"ל סי' ס'): קלא מצינו בגמ' תא שמע שאינו אלא מסברא מהמוחש (שם סי' ס"ב): קלב מצאתי ת"ש ממקרא בפ' ד' מיתות דאמרינן ת"ש וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי וכו' ובספר כללי הגמרא הביא עוד אחר מפרקא קמא דפסחים: קלג מצאתי אתקפתא שהוא תירוץ בפרק ד' מיתות בשמעתא דמחשבין מעבודה לעבודה יע"ש: קלד מצינו בגמ' לשון אחד על כונות מתחלפות (הר"ן ז"ל בפ' האיש מקדש דשמעתא דלחוב ע"מ לזכות וע"ש וכ"כ בס' הצבא מדה ה'): קלה מצינו איכא דאמרי שאינו נמשך מחלוק הטעמים (מהריב"ל ז"ל ס"א דף קנ"ו ע"ג): קלו מצינו במקומות רבים איכא דאמרי בלשון ראשון (ספר הצבא מדה ג'): קלז מצינו סברוה שאינו בטל (שם מדה ד') ועי' בספר הצבא. תמים דעים סי' רכ"ו בהשגות הרמב"ן ז"ל לספר הצבא ובתשובה להרמב"ן סי' ק' שביארו כל המקומות דאיתא בגמ' סברוה שאינו בטל ואני מצאתי עוד אחר שאינו בטל בפ' הנחנקין סברות דכ"ע כותים גרי אמת וכו': קלח מאי לאו בכל מקום סופו לידחות ויש מי שהוא מתקיים (ספר הצבא מדה ג'): קלט מצינו אי הכי שהוא סיוע (שם מדה ה'): קמ מצינו והתניא בניחותא (שם): קמא לשון תנינא לפעמים הוא דרך קושיא (שם): קמב מצינו דומה למדרש ואינו מדרש (שם): קמג לשון תנא לפעמים לפרש המשנה ולפעמים בא לחלוק (שם מדה ו'): קמד מצינו שתחלת הדבר על שם סופו (שם מדה א'): קמה מצינו איבעית אימא בתחלת הדברים (שם מדה ב'): קמו מצינו בגמ' יש אם למסורת ונמצא במסורת חסר מן הענין (שם מדה ח'): קמז מצינו בגמ' שאומר על מלה פלונית חסר כתיב ובס"ת כתוב מלא: קמח לפעמים נאמר בגמ' דאיתמר או דאמר ר' פלוני ולא הוי ראיה לגמרי (שם מדה י' וע"ש בסי' רכ"ו בהשגות הרמב"ן ז"ל לספר הצבא): קמט אין דרך הגמרא לומר בדברי המקשה מה שהיה צריך לתרץ המתרץ (מהרי"ק ז"ל שרש קל"ח): קנ לא אמרינן בגמרא ור"פ מאי טעמא לא אמר הכי אלא כשהן שוים בענין והם מחולקים בטעמם (אגרות הרמב"ם ז"ל סי' כ"ו):

קנא כל שיש להקשות מענין אחד מטעם אחד לבד ומשתי מקראות מקשינן מאיזה פסוק שיהיה אבל כל שיש להקשות משני טעמים ומשני מקראות אין דרך להקשות מן האחד לחסר האחד (הרשב"א ז"ל בתשובה סי' רנ"ז): קנב לפעמים בוחן הגמרא בחינה אחת ועושה ק"ו ולפעמים בוחן הבחינה האחרת ועושה ק"ו הפכי (הראנ"ח בדרשותיו דף רכ"א ע"א): קנג פעמים יתרץ הגמרא בענין אחד ופעמים בענין אחר ותני כאיכא דאמרי (הרשב"א ז"ל בתשובה סי' רצ"ח): קנד לפעמים אומר הגמרא תנן ואינה אלא ברייתא (בנימין זאב סי' שכ"ב): קנה אשכחן תנא שאומר דבר וליה לא סבירא ליה הכי (שם סי' שכ"ד): קנו אשכחן אמורא שמפרש דברי חברו וליה לא סבירא ליה (שם): קנז אשכחן אמורא דתני מתניתין וליה לא סבירא ליה (שם): קנח עבדינן מראיצפריך (מהריב"ל ז"ל ס"א דף כ"ט ע"ב): קנט כל היכא דיתבי טעמא למתני' או לברייתא ואין זה דומה לזה שואל הגמרא מאי בינייהו אבל היכא דמחלקים חלוקים בין דבר לדבר כי היכי דלא תיקשי אהדדי אין כאן שאלת מאי בינייהו דשייכי כולהו חלוקים יחד אבל בטעמים א"א שיהיו כולם יחד אלא או הא או הא ושם שייך מאי בינייהו (הרא"ם ז"ל ח"א סי' צ"ד): קס לא אמרינן חדא ועוד קאמר אלא היכא דליכא תנא דפליג אתנא דברייתא אבל היכא דאיכא תנא דפליגי לא (הרד"ך בית א' חדר ל"ג): קסא כשמתרץ הגמרא חדא ועוד קאמר לאו דוקא אחדא אלא ה"ה אתרתי (הראנ"ח ז"ל בדרשותיו דף קל"ה): קסב חדא ועוד בלשון גמרא פעמים בענין תרתי ופעמים או זה או זה (הר"י הלוי ז"ל סי' ט"ו): קסג חדא ועוד צריכין להדדי (ספר הצבא מדה י"ב ועיין בסי' רכ"ו בהשגות הרמב"ן ז"ל על ספר הצבא): קסד האמורא צריך לפרש דבריו (הר"ש חיון ז"ל בתשובה סימן נ"ם ובתשובה לר"י הלוי ז"ל סי' ג' ומהר"א ן' חיים ז"ל שם בסי' ד' מהריב"ל ז"ל ס"ב סי' ב' וס'): קסה כל היכא דאמר גמרא כגון זה אנו למדין ממנו דבר הדומה קצת אפילו אינו דומה לגמרי (הגהות מיימון פרק ד' מהלכות שותפין מהרי"ק שרש ט' וקי"ב בשם מהר"ם ז"ל הרשד"ם ז"ל חלק ח"מ סי' רצ"ו ורס"ב): קסו בכל דוכתא דאמרינן או דברי ר' פלוני משמע או ולא סבירא ליה עד דמפרש גמרא בהדיא או וס"ל הכי (הרא"ש ז"ל סוף פרק אלו נערות וכן הרי"ף ז"ל שם): קסז מצינו לשון חוששין לקולא (ס' הצבא מדה ס' בנימין זאב סימן מ"ח ועיין בספר תמים דעים סי' רכ"ו בהשגות הרמב"ן ז"ל לספר הצבא ובהר"ם אלשיך ז"ל סי' ג'): קסח לישנא דתולין נמצא בין לקולא בין לחומרא (ספר הצבא מדה ט'): קסט כל דסלקא בקשיא ולא סלקא בתיובתא לא חיישינן לחך אתקפתא (מורי הרב ז"ל בתשובה חלק שני חשן משפט סימן כ"ג וכ"ה והם דברי הריטב"א ז"ל בפרק לא יחפור ונמוקי יוסף פרק ס"ח בשם הגאונים ז"ל): קע מה שכתבו התוספות בפ' כירה כל הני דמקשי ידע הגמ' שיש לתרץ כן אלא רוצה לראות אם יש לתרץ בענין אחר אינו אלא על צד הדוחק כשאי אפשר לתרץ באופן אחר (הראנ"ח ז"ל בדרשותיו דף רפ"ד ע"ד): קעא כל מקום שאמרו בגמרא עליו הראית אינו אלא ראיה ברורה דומיא דעדים (הרא"ם ז"ל ח"א סי' י"ז): קעב כשאמרו בגמרא קתני רישא דומיא דסיפא אינה אלא בפירוש המאמר עצמו בדברים הנכללים (הרא"ם ז"ל חלק א' סימן מ"ח): קעג אין לומר מעשה שהיה כך היה בגמרא אלא בשעת הדחק שאין דרך לנסות ימין ושמאל (תומת ישרים סימן קמ"ז בשם מהר"ם ז"ל): קעד אין ראוי לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אלא בדברים המפורסמים בגמרא (הרד"ך בית א' חדר כ"ב): קעה ליכא לפלוני בין חד מי יימר להיכא דאיכא טובא מי יימר (הרש"ך ז"ל חלק שני סימן ס"ב. וכ"כ התוספות בפרק כירה וכתב הר"י הלוי ז"ל בתשובה סימן ל"ב דמהר"ם פרקא קמא דמציעא חולק עליו): קעו מה טעם נקרא שמואל אריוך (בנימין זאב סי' קנ"ד): קעז פתרון הלכה (שם סי' שע"ו): קעח מפני מה נקראת משנה מפני שהיא שניה לתורה. א"נ לענין שינון (שם סי' ס"ז): קעט אין לימוד להצאין לא מצינו (הר"ם אלשאקר ז"ל סימן כ"ח ול'): קפ חקירה היכא דקאמר שני חלוקות בוא"ו המחלקת או בוא"ו המדבקת בלשון שלילה מה היא הכוונה. אם שניהם כא' קאמר או זה או זה קאמר (מהריב"ל ס"ג סי' פ"ח): קפא אין לדמות גזירות חכמים זו לזו (הרד"ך בית כ' חדר ח' ובבית ג"ז חדר ב' כתב דבמקום שהגמרא מדמה אותן מדמינן): קפג לפעמים גזרינן גזרה לגזרה (שם בית פ"ו חדר ב'): קפד גזרה דבידוע שלא רבו נוספין אסור סתם דאפשר דרבו סתם אסור דרבו בודאי ודבו בודאי אסור חרדלית של גשמים כולה חדא גזרה היא וחז"ל יודעים באיזה מקום גוזרין גזרה לגזרה ובאיזה מקום אין גוזרין (הר"ש חקאן הלוי ז"ל בתשובה כתיבת יד ועיין בתוספות): קפה כי אמרינן כולה חדא גזרה היינו בתרתי אבל בתלתא לא ואפי' נימא בתלתא בד' לא מצינו (הר"ם מטראני ז"ל ח"ב סימן קנ"ז וחלק ג' סי' ס"ח): קפו מה שאמרו מילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן לא אמרו אלא בדבר חומרא תדר שהחמיר תדרו על התורה לא בענין שאינו חומרא ונדר (הרד"ך בית ל"ב חדר ד'): קפז מילתא דאינו אלא משום גזרה הוא דאמרינן מילתא דלא שכיח לא גזרו רבנן אבל למיגמר ולידע הדינין בההיא מילתא דפשיטא דגמרינן בהו וכמה מילי דלא שכיחא ואיתנהו בגמרא ודברי הפוסקים לידע הדינין שיש בהם (מהרח"ש ז"ל בתשובה סי' ג'): קפח בגט במילתא דלא שכיח לא גזרו רבנן (מהריב"ל חלק ג' סי' ס"ח): קפט אין דוחק שבירושלמי יוכיר ורב חסדא הרלנ"ח ז"ל (סימן קכ"ו): קצ לא אמרינן מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת אלא לענין ספיקא אבל לענין הרחקה אמרינן (מהרי"ק שרש ע"ב): קצא לאוין הרבה דנבלה לא מקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת אע"ג דהוי איסור סקילה (הר"ן במסכת יומא פרק יום הכפורים): קצב אע"ג דפליגי אמוראי אי חזקת שליח עושה שליחותו או לא היינו כי מספקא לן אי עשאו או לא אבל היכא דודאי נעשה השליחות אלא דהא מספקא לן אם שינה השליח או לא לכ"ע חזקת שליח אינו משנה שליחותו (מהר"ר בצלאל סימן כ"ם) וכן מצאתי בתשובה כתיבת יד למי מקדושים: קצג כשם שחזקת שליח עושה שליחותו כך חזקת המשלח שעומד בשליחותו (טור ח"מ סי' קכ"ב בשם בעל העיטור): קצד דרך הגמרא כשמזכיר מנין ומוסיף עליו לאו דוקא אותו המנין לדעת הר"ר דוראן ז"ל והר"ם אלשאקר ז"ל ולדעת הרמב"ן והר"ן והריב"ש ז"ל הוי דוקא (מורי הרב בתשובה חלק שני י"ד סימן ל"א): קצה לא אמרינן יש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה אלא היכא דאם לא נעקור דבר תורה בשב ואל תעשה יעקר דברי חכמים בקום עשה. אבל כששניהם בשב ואל תעשה מוטב שיעקר דבר מדבריהם בשב ואל תעשה מלעקור דבר מן התורה. הגהות הרי"ף ז"ל פרק שני דשבת גבי נר חנוכה עדיף מקדוש היום ועיין בהר"ן פרק שני דכתובות גבי ברייתא דמי שהיה סבחו מבוה: קצו כתב מהרי"ק בשרש פ"ז דהא דאמרינן חדא חדא שמעינהו וגרסינהו היינו באומר דבר בשם אחרים אבל באומר משמיה דנפשיה לא אמרינן כן אבל הרדב"ז בתשובות ח"א סי' רמ"ה כתב דאפי' באומר משמיה דנפשיה אמרינן ביה חדא חדא שמעינהו וגרסינהו והיינו שבתחלה נתן לבו לאחד וגרסה לתלמידים ואח"כ נתן לבו לאחרת ולמדה וכו':

כללים נפרדים

א אשכחן בגמרא איסור דרבנן קורין לו איסור עשה (בנימין זאב סי' ת"ז): ב מצינו בגמרא לשון שאין והוא בחסרון כינוי הפועל והוא כמו שאינו (ספר הצבא מדה י"א): ג דרך הגמרא כשמזכיר מנין ומוסיף עליו לאו דוקא אותו המנין לדעת מהר"ר דוראן ז"ל והר"ם אלשאקר ז"ל ולדעת הרמב"ן והר"ן והריב"ש ז"ל הוי דוקא (מורי הרב ז"ל בתשובה ח"ב חלק יו"ד סי' ל"א): ד לא אמרינן האי גברא לא (אמר) [גמיר] ולכך כתב כך (הריב"ש ז"ל סימן ת"פ): ה מצינו לאלתר שיש לו שיעור גדול (הריב"ש ז"ל סי' ש"פ הר"ם אלשאקר סי' כ"ו): ו אע"ג דלאלתר הוא אפי' אחר כמה ימים לשעתו אי אפשר אלא שעה אחת (הר"ם אלשאקר ז"ל סי' כ"ז): ז מצינו בהרבה מקומות כל שהוא שיש לו שיעור (הריב"ש ז"ל סימן ת"ע): ח אע"פ שמצינו ששפר איקרי גם לא מצינו דגם אקרי שפר (הרא"ם ז"ל ח"א סי' ס"ו): ט אע"ג דקי"ל דספרי דדייני מגמר גמירי וחזקה גדולה היא כיון דאיכא רעותא חיישינן (הרא"ם ז"ל ח"א סי' ס"ו ובעל תומת ישרים סי' ר"ח נראה חולק על זה): י לא גזרינן תרי לא שכיח אטו חד דשכיח (הרא"ם ז"ל חלק ראשון סי' פ"ב): יא טעם למה מיעוט רבים שנים ולא יותר (עיין בהרד"ך בית א' חדר י"ג): יב לשון מותר לרש"י ז"ל בפ"ק דכתובות גבי ההיא דאמרי' ותו התם נהגו הכא מותר הוי דוקא בדיעבד ולא לכתחלה ולתוספות שם אפילו לכתחלה: יג כל היכא שאנו מבינים כוונת חשמד אע"פ שהוא כתוב בדרך אחרת אין לתלותו בט"ס (הרד"ך בית ד' חדר ו'): יד כל היכא דאמרינן זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו לא בזכות וחובת הנפש אמרינן אלא בתר רצונו של אדם אמרינן (שם בית י"ם חדר י"ב): טו לא אמרינן זכין לאדם בדבר שיש בו צד חובה (משפטי שמואל סי' קי"ז): טז כל היכא דאיכא למיתלי לכף זכות ולכף חובה פלוגתא דתנאי היא אי דיינינן ליה לכף חובה בפ"ק דע"ז גבי עיר שיש בה וכו' (הראנ"ח ז"ל בכתיבת יד): יז כל שעושה ע"פ חכם שהורה לו שוגג מקרי ולאו בר עונשין הוא (הרד"ך ז"ל בית כ"ז חדר ב'): יח שכחה שוגג מקרי (מהר"ם מינץ ז"ל בתשובה סימן כ"ח): יט אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן (מרדכי דפ' הכותב): כ אע"ג דאין אדם משים עצמו רשע למפסר נפשיה ממונא אדם משים עצמו רשע ויש חולקים (הגהות מרדכי דפרק הגוזל עצים): כא אין אומרים אין אדם משים עצמו רשע בדבר שאם לא נאמין אותו יעשה איסור כגון להביא חולין בעזרה או כהן שהרג את הנפש לישא כפיו (הרלנ"ח ז"ל סי' קי"ז): כב אין אדם משים עצמו רמאי (הר"ם מינץ ז"ל בתשובה סי' ע"ד): כג כל דבר שהוא רחוק שייך לומר אי אפשר (הר"ש חקאן הלוי ז"ל בתשובה הרלנ"ח ז"ל סי' קי"ב בשם הרמב"ן ז"ל): כד הפרש יש בין לישנא דקרא ללישנא דרבנן ובלישנא דרבנן לכ"ע וא"ו מוסיף על ענין אחד (הרשד"ם חלק א"ה סי' מ"ח): כה אע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך בשביל שיזכו רבים אומרים (משפט צדק ח"ב סי' ס"ה): כו אומרים לאדם חטא בשביל שתזכה אתה וחבריך (הר"ש הלוי ז"ל בתשובה כ"י): כז הא דאמרינן כשם שנפרעים מן העובד אפי' נעבד שלא מדעתו היינו בנעבד דפועל אבל אם חשב לעבוד אין עונש לנעבד אלא לעובד לבד (הרדב"ז ח"א סי' קפ"ז): כח הא דאמרינן ממונא מאיסורא לא ילפינן היכא דאיכא ממונא ואיסורא יש להסתפק אי ילפינן מאיסור או ממכון (הר"א ששון ז"ל סי' קס"ב): כט אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן (שם סי' קפ"ז הר"י הלוי ז"ל סי' נ"א ונ"ז): ל יש מי שסובר דשלשה לא מקרי רבים לענין קדרה דבי שותפי אבל הר"א ששון ז"ל בסימן קצ"א כתב דמקרו רבים): לב לשון צריך אם הוא לכתחלה או אפי' בדיעבד איכא פלוגתא ביני רבוותא הרב מהר"י קארו ז"ל כתב בס' כללי הגמרא כתב רש"י ז"ל בברכות פרקא קמא צריך לכתחלה משמע הא בדיעבד שפיר דמי וכן מוכח מדברי רבינו ירוחם ז"ל בספר אדם וחוה נתיב כ"ד בראש חלק שלישי וכ"כ הרב בעל תומת ישרים ז"ל בסימן ל"ז וקי"ג וכ"כ הרב בעל הטורים בטור א"ה סי' רי"ס וכן מתבאר מדבריו בטור הנזכר סי' תר"ץ ומדברי התוס' בפ"ק דמגילה גבי הא דאמרינן וצריך לומר עשרת בני המן בנשימה אחת וכ"כ בעל משפט צדק ח"א סימן מ"א אבל הרב מהר"י קארו ז"ל בטור א"ה סי' רי"ס ובטור א"ה סי' קמ"א כתב דלשון צריך לעיכובא משמע וי"ש לתמוה עליו דבגיטין פרק המביא תניין דף פ"ו א' אמרינן אי מההיא ה"א צריך ואי לא אמר בשר קמ"ל והכי משמע בברכות פ' היה קורא גבי מתני' דהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו וכדכתב רש"י ז"ל שם: לג לשון אין צריך לכתחלה משמע תוס' פרקא קמא דחולין ד"ה אין השוחט צריך וכו' ותוס' פרקא קמא דגיטין ד"ה אי מההיא ה"מ דיעבד וכו' וע"ש במקומו

*) בריב"ש איתא בזה"ל דאורחיה דתנא למתני בהדיא ברישא מאי דשמעינן מדיוקא דסיפא ולא למתני בסיפא בהדיא מאי דשמעינן מדיוקא דרישא.

כללים נפרדים

א אם בלשון המשנה שדרכה לסתום אמרינן בתלמוד מדמפליג ברישא ובסיפא לא מפליג משמע דסיפא הוא כולל כ"ש בלשון בני אדם שדרכם לפרש יותר ודאי כיון דבסיפא לא חלקו משמע דבכל גונא הוי (הרא"ד"ב ז"ל בתשובה סימן ס"ו) : ב בכל היכא דנקיט בלשון שלילה הטעם מפני שאותו הדין אינו בחיוב לעולם אלא לפעמים משתנה באר שבע דף כ"ד : ג הא דאמרינן מותר להחניף לרשעים בעולם הזה אינו ר"ל לשבח מעשיו הרעים אלא לכבדם מיראה ולא מאהבה ובמקום סכנה אפי' לשבח מעשיו הרעים (באר שבע דף כ"ט וכ"כ מהר"ם ריקאנטי ז"ל בפסקיו) : ד סמך למה שנהגו לומר אדם בעטישתו לק"י מפרקי ר"א דף כ"ב באר שבע דף כ"ב ע"א : ה השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה וה"ה לענין ממון מרדכי פ' החובל גבי מה ששאלתוני מה דין ממוכרות וכו' : ו כל מקום שנאמר אך למעט לרש"י ז"ל בפרשת תשא בפסוק דאך את שבתותי תשמורו יכול להיות המיעוט אף בדבר שאינו המצוה בכתוב אבל הרמב"ן בפי' התורה הקשה עליו וכתב דאכין ורקין בכל מקום אין המיעוט אלא בדבר המצוה והרא"ם ז"ל הביא ראיות לדברי רש"י ז"ל ועיין בספר במע שלמה סדר תשא דף ח' ע"א : ז לא אמרינן הכסיל בחשך ילך לתפוס כחומרי דמר וכחומרי דמר אלא דוקא במילתא דתליא בסברא אבל לא במילתא דתליא בנוסחאות ב"ה א"ח סימן רנ"ח סעיף ס"ג : ח כל דבר המותר מכח ההלכה אלא דאין מורין כן יכול לעשות בפני רבים היכא דמאי לאשתמוטי וראיה מפ' אין נדין דרבא מעבר סכינא אפומיה דדקלא וא"ל אביי לתדודי או לאעבורי שמעוניתא והשיב רבא לאעבורי שמעוניתא וקאמר אביי ותזיתיה לדעתיה דלתדודי קא עביד והא דלא קאמר לי ס"ל דהלכה ואין מורין כן : ט עוד שמעינן מינה דאפי' בפני חכמים גדולים אין מורין כן : י היכא דעביד כתקנתא דרבנן לא הטריחוהו יותר אע"ג דאיכא צד לאסור וכן איפסקא הרא"ש ז"ל בפ' כל הבשר בשם רשב"ם ז"ל : יא ניחא ליה לחבר למעבד איסורא קלילא כי היכי דלא לעביד ע"ה איסורא רבה גמ' בפ' בכל מערבין ועיין במנחת בנימין סימן ד' : יב במצוה דרבים כפינן לאדם אפי' במקום פסיעה מה שאין כן במצוה דיחיד תוס' פ"ק דשבת מנחת בנימין סי' ד' : יג לא אמרינן כל הראוי לבילה בילה מעכבת אלא בדאורייתא לא בדרבנן מנחת בנימין סימן ס"ב : יד לא אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי אלא ממש שהוא ודאי לזה ושאינו בא ממה נפשך כספק ויבם בנכסי סבא שהיבם ודאי שעל כל פנים בנו של סבא הוא והספק ספק גמור כזה אבל בשני יורשים שהאחד יורש ההיא ממ"נ ואפשר שהוא יורש הכל והאחר אפשר שאינו יורש כלום לא מיקרי אין ספק מוציא מידי ודאי הרשב"א ז"ל בתשובה א"ח סימן ל"ח : טו לא אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי אלא כשניהם בדור אחד אבל כשאין שני החכמים בדור אחד כי הכא דרבא הוא בתרא יש לחוש לספקו שלטי הגבורים פח"ה בשם הריטב"א ז"ל : טז אע"ג דמאן דחשיד אממונא לא חשיד אשבועתא מאן דחשיד אאיסורא חשוד לעבור על פי התורה מהר"ם מלובלין ז"ל סי' פ"ב : יז לא אמרינן כל הפטור בדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא כשעושהו דרך חומרא אבל היכא שעושהו להנאתו לא באר שבע דף נ"ה : יח הא דנקרא הדיוט הוא אפי' בדבר שיכול לבא לידי איסור באר שבע שם : יט שמא לא אמרו קדש עצמך במותר לך אלא שלא ילך אחר מותרות אבל לא לאסור עליו איזה דבר שהתירה תורה. שם : כ הא דאמרינן גבי בישולי גוים אדם חשוב שאני אפשר דהיינו דוקא בבישוליהם דעשו הרחקה יתירה ואפי' נאמר דה"ה בכל האיסורין היינו דוקא בדבר שיש צד איסור ודוקא על עצמו. דף ק"י : כא יש בני אדם שכופלים שלום לחבריהם ומשיבים שלום עליך שלום. שם דף קי"ב ולי נראה שאין צורך לזה אלא לה"ת שדמו למלאכים כדמשמע פ"ב דברכות : כב שמא לא אמרי' אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אלא דוקא היכא דלא אשכחן מה למעט במיעוט אבל אי אשכחן מה למעט אפי' מיעוטים רבים כלהו דרשי למיעוט באר שבע דף רס"ט ויראה דה"ה אין רבוי אחר רבוי אלא למעט דאי אשכחן לרבות מרבינן : כג אע"ג דלא ילפינן מדברי קבלה לא סתור ולא חיוב גילוי מילתא בעלמא ילפינן גמרא פ"ק דב"ק : כד כל מקום דקתני מדינה לגבי מקדש ירושלים בכלל מדינה הוא באר שבע דף כ"ח : כה כתב הרא"ם בפי' התורה בפסוק לא תטע לך אשרה כל עץ דהיכא דאמרינן עובר בלא תעשה היינו מדאורייתא אבל באר שבע דף ל"ד ע"ב כתב דבפרק אין עומדין אמרו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תעשה ובספ"ק דברכות אמרינן כל הקורא אברהם אברם עובר בלאו וכן בפ' חלק המחזיק במחלוקת עובר בלאו ואינו אלא מדרבנן הואיל ולא מנאום מוני המצות : כו קושיא על מוני המצות למה לא מנו למצות ל"ת שלא למנות את ישראל שהיא מצוה נוהגת לדורות (באר שבע דף כ"ט) : כז מה שאמרו שאסור לברך ברכה שאינה צריכה הוא אפי' בברכה חדשה שלא בירך מקודם ברכה זו ברכת אברהם ח"ד סימן קס"ח קס"ב : כח כל מניינא שהוא גזירת הכתוב לא שייך לומר מניינא למה לי באר שבע דף מ"א : כט יש לעשות מעשה של חדוש כדי להשמיענו חדוש הלכה למעשה ברכת אברהם ח"ד סי' קפ"ה : ל כי היכי דשעת הדחק כדיעבד דמי ה"ה איפכא בדיעבד הוי כשעת הדחק דמי ברכת אברהם ח"י סימן רנ"ו : לא מ"ש במ"א (כללים נפרדים אות ל"ב) דלשון צריך לכתחלה משמע לדעת רב"ה ז"ל כ"כ באר שבע דף נ"ה : לב לשון משמע ר"ל כך נראה מפשט הלשון אבל אין הכרח דיש לפרש הלשון בע"א ברכת אברהם ח"ד סי' ק"כ : לג במ"א (כללים נפרדים אות מ"ו) נפל טעות בדפוס וכך צ"ל לא אמרינן הואיל אלא במה שהוא שלו אלא דאריא דאיסורא רביע עליה אי נמי במה שאין רשות לאחרים בה כגון הפקר או כמי שלוקט הפאה וכו' אבל לזכות במתנה שנתנו לו אחרים ובאותה שעה אינו יכול ליהנות בו פיסח שלו לא הרשב"א ז"ל בתשובה סי' תר"ב ועיין ברש"י ז"ל פ' אלו עוברין דף מ"ח ע"א ד"ה אבל הכא דחזו לאורחים וכו' ובהרדב"ז ז"ל סי' קכ"ט וכבר כתבתי כן בספר כנסת הגדולה א"ח סי' תנ"ז בהגהת ב"י אות ז' : לד אע"ג דמדברי רש"י שכתב בפ' השולח התם ממונא הכא איסורא דא"ת וכו' יש לדקדק דדוקא איסורא דא"ת חמור מממונא אבל שאר איסורין לא זה א"ת במה שפי' דממונא היינו טעמא משום דהפקר ב"ד הפקר נראה שאפילו שאר איסורין שאינן א"ת לא ילפינן מממונא אלא שרש"י פירש כן לרבותא דאפי' כאיסור א"ת דשייך בה הפקר בית דין הפקר דלפקעו רבנן קידושי מיניה מ"מ גבי איסורא דאמרינן ולא ילפינן מממון גמור כמקי הרא"נ"ח ז"ל כ"י ועיין מ"ש התוס' פ"ק דמגילה גבי הא דאמרינן היכי פשיט מר איסורא מממונא ובתשובת הר"ן סימן ל"ג ובמהר"י ז"ל סי' ע"ט ובפסקים וכתבים סימן רי"ז ובפ' אלו מגילות דף כ"ז בדברי רש"י ז"ל גבי הא דאמרינן כי עביד רבנן תקנתא בממונא דאיסורא לא עביד : לה לא אמרינן הפקר ב"ד הפקר אלא היכא דאית להו הנאה מיני התוס' ר"פ אלו נערות : לו כתבו התוס' ז"ל במס' כתובות פ' נערה שנתפתתה דף מ"ד ע"ב ד"ה איצור דשמעינן לר"ש וכו' דחולין בעזרה מקרי אפי' אם מחויב קרבן קטן כגון שעיר ומביא פר :

הנזכר שיש מקומות דאין צריך דיעבד הוא : לד כי אמרינן אתי דבור ומבטל דבור היינו דבור של עצמו לא הדבור של חברו (הר"ם קשטילאץ ז"ל הובאו דבריו בתשובה למורי הרב ז"ל חלק ראשון סי' נ' ועי' מ"ש שם מורי הרב ז"ל) : לה הא דאמרי' תוך כדי דבור כדבור דמי ה"מ כשאומר חוזרני אבל היכא שאומר שני דברים ביחד יש לנו לומר שיתקיימו שניהם ואם לא יוכלו שניהם להתקיים יקיים לשון ראשון למ"ד תפוס לשון ראשון או לשון אחרון למ"ד תפוס ל' אחרון (שלטי הגבורים אשר סביב המרדכי דפ' בית כור) : לו לא אמרינן בחששא דעלמא בגזרת דרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (מהר"י מינץ ז"ל סי' ט'): לז לשון כל אינו מרבה אלא דברים שהן מעין הענין (מהרי"ק שרש י' הראנ"ח ז"ל ח"א סי' מ'). לח עד אחד מקרי עדים אבל עדים פסולים אינם בכלל עדים (ת"ה סי' רל"ח ועי' בהראנ"ח ז"ל ח"א סי' ס"מ) : לט לשון ערעור אפי' שלא כדין משמע (מורי הרב ז"ל בתשובת ח"ב חלק י"ד סי' כ"א עי' לקמן סימן מ"ט):מ כל מנ"ל ומנה"מ שייך בדברים שיש להם עיקר מן התורה אבל בדברים שאין להם עיקר מן התורה אומר מהי קראה (משפט צדק ח"א סי' ל"ט ח"ב סי' מ' בשם הרמב"ם בספר השגותיו ובשם התוספות): מא מה הועילו חכמים בתקנתן לא שייך אלא בבא לחוב לאחרים אבל בבא לחוב לעצמו לא (הרש"ך ז"ל בתשו' הנוספות סי' ט' ועיין במהריב"ל ס"א סימן מ"א) : מב לשון אמצע אינו נקודת האמצע אלא לאפוקי הקצוות (מורי הרב ז"ל בתשובה חלק שני חלק א"ה סי' ח' ועיין ברש"י ז"ל בפירוש החומש בפסוק ועץ החיים בתוך הגן ובדברי הרא"ם ז"ל שם) : מג לשון תוך לפעמים יובן חוץ מיום התחלה וחוץ מיום הסיום ולפעמים יובן אפי' יום ההתחלה חוץ מיום הסיום (מורי הרב ז"ל בתשובה חלק א"ת סימן ח') : מד אין לשון לפניו לשון ראיה אלא לשון קבלה אע"פ שאינו רואהו (שם בתשובה הובאה בהרח"ש חלק א"ת סימן ב') : מה לשון וכן מורה דבר הדומה לראשון לגמרי (מורי הרב ז"ל בתשובה ח"ב חלק א"ת סי' מ"ד) : מו מצינו לשון קדימה שרוצה לומר שבא עמהן (הרשב"א ז"ל בתשובה סימן נ') : מז לא אמרינן הואיל אלא במה שהוא שלו לא בדבר דאריא באיסורא רביע עלה (שם בתשו' סי' תר"ב) : מח כל גזרה שגזרו חכמים למקומות שמצוי הפרצה ואינה גזרה כללית בטל הטעם בטל הגזרה אמנם כל שהגזרה היתה כללית לכל ישראל אף על פי שנתבטל הטעם לא נתבטלה הגזרה (בנימין זאב סי' רכ"ב) : מט זריז עדיף מזהיר (שם סי' רנ"ו) : טעמא דחשבא הוי מן התורה (הראנ"ח ז"ל ח"ב סי' מ"א וע') : נ לשון ערעור לא משמע באונס אלא בטענה (מורי הרב ז"ל חלק ח"מ סי' ק"ב): נא קטן ויתום לאו בני קנסא נינהו (מהרי"ק ז"ל שרש פ"א):נב אתרא כולל בלשון גמ' עיירות הרבה (מהרי"ק ז"ל שרש קע"א) : נג סתם מעות כולל של זהב וכסף ונחושת (בנימין זאב סי' נ"ד) : נד אע"פ שהמטלטלין איקרו נכסי בכמה דוכתי לשון נכסי קרקעות לחודייהו (הריב"ש ז"ל סי' כ' ותס"ח) : נה לא קרו אינשי לאבא דאבא אבא סתם (הרשב"א ז"ל בתשובה סי' אלף וקנ"ם) ומה ששנינו בספרי והביאו רש"י בפרשת יתרו ובפרשת בהעלותך וגם מה ששנינו בפסיקתא זוטרתי ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא הכונה שקורין לו אבא בשתוף ומאמר הכתוב ותבאנה אל רעואל אביהן ר"ל אביהן בשתוף אלא שלא פירש הכתוב : נו כל מה שביד האדם לעשות רואין כאלו הוא עשוי ולא אמרינן לכשיעשה (הרא"ש ז"ל בתשובה כלל פ"ו סי' י"ד ובפסקיו פ"ק דב"ק) אבל שלטי הגבורים פרק המקבל חולק בזה ובפרט כשאין בידו לעשות כגון שצריך לאותו מעשה גם דעת אחרים : נז בכל הדברים הנכללים כשאנו בונין על החלק הניטל מהם אנו בונין עליו כפי חשבון הכלל שניטל ממנו וכל הדברים שאינן נכללין אין הולכין בו לפי חשבון אלא תולין בחלק המועט כמו שתולין המרובה (הר"ן ז"ל בתשובה סי' י') : נח אע"ג דלשמא מת לא חיישינן לשמא ימות חיישינן היכא דאיכא למיחש לאיסורא : נט מצינו דמתירין לזה בשביל כבוד האחד (הריב"ש ז"ל סי' רכ"ו) : ס כל דבר דאפשר דאתי לקחת ממון חברו צריך להרחיק ואפילו לא אתי לידי כך כיון דאפשר דימות ואתי הדבר לבניו שאינן יודעין הדבר ויוציאו מן הלה ואסור לעשות כן (הר"א ששון ז"ל הובאו דבריו בתשובות הר"ש הלוי ז"ל חלק ח"מ סי' כ"א) וכתב שם הר"ש הלוי ז"ל דבנדון שלו שהיה ראובן כותב לשמעון ערכי הסחורות יותר ממה שלקחן לסבה ובפנקסו היה כותב הערך האמיתי אין איסור בדבר והר"א ששון ז"ל שם חולק עליו : סא לא חיישינן ללעז אלא במקום שאומרים תצא אבל במקום שמצריכים גט אחר לכתחלה לא (פסקים וכתבים סי' כ"א) : סב אשכחן בגמ' לשון לחומרא דהוי דיעבד (שם סי' קס"ם): סג כל דבר שאין לו תקנה חשיב דיעבד(תוס' דפ' כל שעה פסקים וכתבים סי' ק"צ): סד כל דבר שיש טורח לתקן חשיב דיעבד (תוס' פ"ק דעירובין פסקים וכתבים סימן קצ"ו) : סה אין אנו למדין להתיר שבות דשבות אלא במקום שאמרו להתיר מתירין ובמקום שלא אמרו להתיר אין מתירין (תשובה להרמב"ן סי' קכ"ז) : סו לא אמרינן הוברר הדבר בדבר שבעת עשייתו אין אדם יכול לעשותו מצד הדין כי אי אפשר שיתבטל אח"כ הרע שני חוץ ממי שעבר על השבועה שיש לו התרה וכיוצא בו (הרלנ"ח ז"ל סי' קי"ז קי"ט) : סז אין דין ניצוק בשאר איסורים אלא ביין נסך (מהרי"ל ז"ל בתשובה סי' ע"ב) : סח ירח בלשון תורה שלשים יום ובלשון חכמים כ"ט יום (תוספות סנהדרין דף י"א בד"ה רשב"ג אומר חדש וכו') : סט לישנא דבפני הוי בפניו משמע בגלוי ולא טמון ולא מכוסה (מהר"י הלוי ז"ל בתשו' כ"י) : ע בלישנא דעלמא כ"ע מודו דוא"ו לאוסופי אתא ולא לחלק (רשד"ם חלק א"ה סי' מ"ה ועי' במהריב"ל ח"ג סי' י"ז): עא חילוק בלשון חכמים בין אמרם לא עשה כלום לאמרם לא עשה ולא כלום (הרמ"ע מפאנו ז"ל סי' צ"ם) : עב מצינו עדות בפניו והוי שלא בפניו כגון שנתערב באחרים ואין מכירין אותו (בסנהדרין פ' הנשרפין גבי מתניתין דרוצח שנתערב באחרים) : עג מלת זרע כוללת בנים ובנות ולפעמים בנים לחודייהו (מעשה חייא בתשובות סי' י"ג) : עד במלת בני בניו נכלל דור ד' ויותר (הר"ם מטראני ז"ל ח"ב סי' כ"ח) : עה מלת נשואין כולל גם קדושין (הר"א חקאן הלוי בתשו' כ"י) : עו אין לומר כל הראוי לבילה בילה מעכבת בו אלא בדברים המפורסמים בגמרא (הרד"ך בית א' חדר א') וכבר כתבתיו בכללי הגמרא : עז אין אומרים הואיל אלא כשיש תיקון אחר המעשה (הרלנ"ח ז"ל סי' קי"ט) : עח בת בכלל בנים היא אפי' יחידה לגבי כמה דברים (מהר"י קארו ז"ל בתשובה סי' א' מדיני כתובות והובאה ג"כ בהר"ם מטראני ז"ל ח"א סימן ק"ב) : עט לא אמרינן ברי ושמא ברי עדיף אלא בברי טוב ושמא גרוע אבל בברי גרוע לא אמרינן (תוס' דפרק המניח ועי' ביאור הדברים בטור ח"מ סי' ע"ח דף צ"א ע"ד שטה מ"א בהגהת ב"י) : פ לא אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי אלא כשהן בדור אחד אבל היכא שהמספק הוא בתרא יש לחוש לספקו (נמוקי יוסף פרק כיצד הרגל בשם הריטב"א ז"ל ושלטי הגבורים שם בסוף הפרק ובס"פ חזקת הבתים אע"פ שמפקפק בדברי הריטב"א ז"ל בענין אחר (עי' בכללי הגמ' סי' כ"ט): פא מה נקרא מעשה ב"ד (בהגהות אשר"י פ' מרובה ובשלטי הגבורים פ"ק דמציעא) : פב לפעמים מצינו אמירה בעלמא חשיבא תנאי ולפעמים הם פטומי מילתא בעלמא (שלטי הגבורים פ' המפקיד דף פ"ו ע"א) : פג לא אמרינן כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור אלא בע"ז משום חומרא דע"ז : פד אז אינו (מורה) [מורה] על העתיד (הר"ש חיון ז"ל בתשובה סי' ב') :

זה שייך לכללי הגמרא אחר סעיף נ"ה

ולכאורה בפרק הגוזל קמא מוכח קצת כדברי התוספות דגרסינן התם א"ל רב נחמן לרבא לא אמינא לך כי יתיבנא בדינא לא תימא לי מידי דאמר רב הונא חברין עלי אני ושבור מלכא אחי בדינא ע"כ הרי משמע דמשום דאמר רב הונא שהיה אח לשמואל בדיני ראוי להיות הלכה כמותו אפי' לגבי עלמא ולא היא דהתם ה"ק כי יתיבנא בדינא לא תימא לי מידי דא"ר הונא חברין עלי אנא ושבור מלכא אחי בדינא כלומר שהיה רגיל בדינין ומדקדק בהם דמטעם זה אמרו הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני לפי ששמואל היה רגיל תמיד לפסוק דין וכך היה מדקדק בהם ויורד לעמקן ומשכיל על כל דבר אמת וכן רב באיסורי כמו שכתב הרא"ש בפרק שור שנגח ד' וה' וכיון שהיה רב נחמן אחי בדינא עם שבור מלכא אמר לרב שלא יקשה כשישב בדין שודאי יודע מה שאומר ולזה חייב לההוא גברא להחזיר השבת משום דגזלנא עתיקא הוה נמצא ששם לא היה רוצה שיהיה הלכה כמותו משום דהלכתא כוותיה אלא משום שהיה בקי בדינין הורה שיחזיר השבת משום דגזלנא עתיקא הוא ורבא קבל דבריו אבל אה"נ שאם רבא היה חולק עליו אפי' בתר דאמר האי גזלנא עתיקא הוא לא יחויב דהלכתא כרב נחמן מפני הכלל דהלכתא כוותיה בדיני :

מיהו קשה מדאמרינן בפ"ק דכתובות מסתברא כדקא משנינן מעיקרא דא"כ קשיא הלכתא אהלכת' דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני ע"כ ואומר אני דנוסחא זו אינה מעיקר הגמרא והנוסח' האמיתית היא דקי"ל הלכה כרב נחמן ורבי יוחנן ומגיהי ספרים שהיו סוברים כסברת התוספות דקי"ל כרב נחמן בדיני לגבי כ"ע הגיהו דקי"ל כרב נחמן בדיני וכמו שהגיהו בגמרא כך הגיהו בהלכות הרי"ף ז"ל ותדע שכן הוא שהרי הרי"ף והרא"ש ז"ל הביאו מימרא זו בפרק הגוזל וכתבו והלכתא כרב נחמן ורבי יוחנן ולא הזכירו כרב נחמן בדיני גם התוספות שכתבו שם וקי"ל כרב נחמן בדיני לא אמרו כדאמרינן בכתובות אלא מפני שהם הולכים בסברתם בכלל זה הוא אפילו לגבי כ"ע פירשו שטעם ההלכה הוא משום דקי"ל כרב נחמן בדיני והכי נמי מוכח מדברי התוספות שבפרק האומנין שכשאמרו וכרב נחמן בדיני קי"ל לגבי כ"ע לא נסתייעו מדברי הגמרא דכתובות ועוד שמדברי הרא"ש ז"ל בפרק הזהב נראה דכלל זה דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני אינו מן הגמרא אלא מדברי הגאונים ז"ל ואם נפשך לקיים גירסת ספרינו שבפ"ק דכתובות אמור מעתה שמה שכתב הרא"ש ז"ל בפרק הזהב דלא אמרו הלכתא כרב נחמן בדיני אלא לגבי רב ששת בא לשלול שלא נאמר כלל זה הוא אפילו אם הוא חולק עם החכמים שקדמוהו כגון רבי יוחנן וכיוצא בו אבל היכא דפליג עם חבריו כגון רב הונא ורב יהודה לא שאני לן בין רב ששת לאדם אחר ודוחק והראשון נראה עיקר ועיין בכתובות פ' מציאת האשה בסופו גבי מתניתין דהמשליש מעות לבתו שכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל והלכה כרב נחמן בדיני אף על גב דבעל מחלוקתו הוא רב יהודה ועיין במה שכתב הרא"ש ז"ל בפ"ק דמכות גבי ר"י אליבא דר"ע בנמצא אחד קרוב או פסול שפסק הרא"ש ז"ל הלכה כר"נ אע"ג דפליג עם שמואל וצ"ע : **ומדברי** רש"י ז"ל בב"ק פרק הגוזל עצים יש להוכיח שסובר כדברי התוספות דהלכה כשמואל ורב נחמן בדיני אפילו לגבי כ"ע שכתב בדף צ"ט ע"א על [הא] דקאמר גמרא לימא שמואל לית ליה לדרב אסי וכו' כתב רש"י ז"ל ומהשתא לא עבדינן כרב אסי דהא קי"ל הלכה כשמואל בדיני ע"כ הנה בבירור דס"ל דאע"ג דשמואל פליג עם רב אסי הלכתא כוותיה בדיני ולמאי דכתיבנא דלא כתב הרא"ש דכלל זה לא נאמר לגבי כ"ע אלא לגבי בעל מחלוקתו דבא לשלולי דלא נימא דכלל זה הוא אפילו אם חולק עם הקודמים אליו ניחא וראיתי לבעל יבין שמועה דף פ"ם ע"ב כתב על דברי רש"י אלו וז"ל י"ל דשאני רב אסי דכיון דתלמידו דשמואל הוה כמו שכתב הכריתות א"כ אין הלכה כתלמיד במקום הרב עד אביי ורבא וברור הוא ע"כ ואנכי הרואה הדבר ברור שלא כדבריו שהרי כתב רש"י ז"ל ומהשתא לא עבדינן כרב אסי דהא קי"ל כשמואל בדיני ע"כ ואלו הטעם כמו שכתב בעל יבין שמועה היה לו לומר ומהשתא לא קי"ל כרב אסי כיון דתלמידו של שמואל הוא ואם בא לומר דאע"ג דרב אסי תלמיד שמואל לא הות קי"ל כשמואל אי לאו דהלכה כשמואל בדיני לגבי רב וכיון דהלכה כשמואל בדיני לגבי רב וגם רב אסי הוא תלמידו הלכתא כשמואל זה אין לו שחר דמאחר דקי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב עד אביי ורבא אמאי אצטריך לטעמא דהלכת כשמואל בדיני ועוד דמאחר דכלל זה דהלכה כשמואל בדיני אינו אלא לגבי רב וכיון דמטעם זה אין ראוי לפסוק כשמואל לגבי רב אסי גם מטעם דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אין ראוי להיות הלכה כשמואל לגבי רב אסי מה יושיענו שני הטעמים כיון דכל חד וחד באפי נפשיה לא מהני ועוד שלא ראינו שהוזכר בדברי רש"י ז"ל טעם דאין הלכה כתלמיד במקום הרב כלל ועיקר :

ואעיקרא דדינא יש לתמוה על בעל יבין שמועה מי הכריתו להכנס בתגר זה ולא לומר שרש"י ז"ל הולך ע"פ דעת התוס' דהלכה כשמואל בדיני לגבי כ"ע או לפחות לגבי חבריו וכ"ש לגבי תלמידיו ולכן כת' דקי"ל כשמואל בדיני ומעתה אין קושיא מדברי רש"י לדברי הרא"ש ז"ל ואם הוצרך לזה מפני דברי הרא"ש ז"ל דאיך יפרש הא דקאמר גמ' לימא שמואל לית לי' דרב אסי אין כאן הכרח דהרא"ש ז"ל לפרש לימא שמואל לית לי' דר"א ומהשתא לא קי"ל כר"א דאין הלכה כתלמיד במקום הרב או ודוחק לומר דר"א חולק עם שמואל רבו וא"ת שזהו כונת בעל יבין שמועה מה לו להזכיר דברי רש"י ז"ל היה לו להביא לשון הגמ' ולתרץ דשאני רב אסי דתלמידיה דשמואל הוה יראה לי דהא דאמרינן הלכתא כשמואל וכרב נחמן בדיני היינו בדלית לן כלל אחר מנגד לזה אבל היכא דאית לן כלל אחר מנגד לזה לא אהני לן כלל זה לפסוק כמותו דמה ראית ונשאר הדבר תלוי ועומד ויש לי ראיה לזה ממה שנחלקו רב ושמואל בפ' החולץ מאימתי מונין לגט משעת כתיבה או משעת נתינה ופסקו בירושלמי כשמואל וממ"ש הרי"ף ז"ל בפרק השוחט גבי פלוגתא דרב ושמואל בין שהיית בהמה לעוף דהלכתא כשמואל וכמו שהארכתי בזה בטור י"ד סי' כ"א דף מ"ז ע"ג שטה נ"א בהגהת ב"י וכתבתי בתשובה דהיינו דוקא בכללי הגמ' כגון ר"פ ופלוני הלכתא כפלוני או יחיד ורבים הלכה כרבים וכיוצא בהם אבל כלל דמעשה רב הוא מחלוקת ר"ח והרי"ף ז"ל גבי לוה שהלך למדינה ורוצה המלוה לפרוע מנכסיו שלא בפניו דלדעת רבינו חננאל אפילו כלל דמעשה רב סותר ומנגד לכלל דהלכה כרב נחמן בדיני ולדעת הרי"ף זכרונו לברכה להיותו מנגד לכלל ההלכה כשמואל ורב נחמן בדיני :

הקדמה לרבינו משה בר מיימון ז"ל מסדר זרעים

נאום יהודה בן שלמה הספרדי הידוע בן חריזי:

נקרא נקראתי בעיר מרשילייא אשר על מבואת ים יושבת. ובית נתיבות נצבת. ובמבחר המקומות נחצבת. ושמעה יוצא בכל הארץ. ואליה גוים יבואו מאפסי ארץ. ושם קהל גדול מזרע הקדש. עובדי עבודת הקדש. מלאכתם מלאכת ה'. וערב ובקר שתולים בבית ה'. עולים במעלות גבוהים. אנשי חיל יראי אלהים. עומדים בארחות יושר ומעמידין. ומעלין בקדש ואין מורידין. ותהי עלי שם יד רבותי אציליה ושועיה. נקובי ראשית בחכמה וידועיה. לפרש להם בלשון הקדש פירוש המשניות שחיבר רב הגדול נר ישראל. וברבוץ התורה משנה ליקותיאל. הוא עין הדעת אשר תאוה הוא לעינים. כגן ה' כארץ מצרים. אשר העלה מזוהר התלמוד מנורות. והיו למאורות. לפקוח עינים עורות. המחזיקים ידי גלות ספרד ופתח קבריהם. ונפח רוח חכמה בהם. ותבא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם: רבנא משה נ"ר בן הרב רבי מיימון ז"ל. לרב משה. יהודה כל מחבר ולפי מעיניו ידום ויחשה. נביא חכמות שמו נקרא ולא קם נביא חכמות בישראל כמשה:

וכאשר דבריהם הבינותי. חשתי ולא התמהמהתי. ומצותם הקימותי. והעתקתי פירוש זה הרב. ללשון הקדש מלשון ערב. והפכתי מאוריו למזרח מן המערב. והשיבותי אל שפתנו הפניניה הפנימה החודרת. שפת ידיעת מליצתו החיצונה הקיצונה במחברת. והעתקתיו מלשון קדר הקודרת. אל לשון הזהב והאדרת. כי קנאתי לאלה הפרושים אשר ילדה התורה. ולהם משפט הבכורה. ויולדו על ברכי הגר שפחת שרי ותהי שרי עקרה. ותמהתי ואמרתי איך קדש וחול יחד נחבר וימשך. ואיזה דרך ישכון אור וחשך. אבל כונת החכם היתה לתת לפתאים ערמה ולא חברו כי אם לאשר לא ידעו לשון הקדש כי אם הגרית. ולשונם חצי מדברת אשדודית. ואינם מכירים לדבר לשון יהודית. ועל כן התאמצתי. ועוז התאזרתי. והסירותי מאמר קדוש מלשונות זרים. ויצא למלוך מבית האסורים. ורחץ במים טהורים. ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ומליו באמרי צחות העתקתי. ובצוף לשון קדש טעמו המתקתי. וזה משפט ההעתקה אשר אני נוטה אליה והדרך אשר אנכי הולך עליה. אני מעתיק ברוב המקומות מלה כנגד מלה. אבל ארוץ להשיג הענין תחלה. ולא אחדול לרדוף אחריו ולעוללהו במסלה. עד המקום אשר היה שם אהלו בתחלה. וכשאמצא בלשון ערב מלה בודדת. ועלי מורדת. ודרך מרי לוקחת. כשפחה בורחת. חלוצי זממי ירדפוה עד השברים. וכל רודפיה השיגוה בין המצרים. וכשיזדמן לי בלשון קדש מלה קשה בזולתה אמירנה. ומגבירה אסירנה. ומלכותה אתן לרעותה הטובה ממנה. וכל מלה מלשון ערב אשר אני רוצה לפרש. אזמן לה ארבע מלות או שלש. והטובה אשר בכלן אדרוש. אבחור דרכם ואשב ראש. ומלשון קדש מליו המתוקים אלקט ואחטוף. ומראש יונקותיו רך אקטוף. כדי שיהיו דבריו נכנסין בלב המאזין. וכלם נכוחים למבין: וחכמי כל אומה הסכימו כי אין לאדם להעתיק ספר עד ידע ג' דברים סוד הלשון אשר יעתיק מגבוליה. וסוד הלשון אשר הוא מעתיק אליה. וסוד החכמה אשר הוא מפרש מליה: ובשלשה אלה חבל המליצה ירתק. וחוט המשולש לא במהרה ינתק. ואם לבו מן החכמה נעור וריק כגפן בוקק. והדעת ממני נשגבה. ועד השלשה לא בא. אשיב כל מאודי לשמור הענין. ולתקון הבנין. וזה יהיה קרבן שגגתי ובשניהן אצא ידי חובתי. והאל המגלה עלומים ומרנין לשון אלמים. ינצור לשוני בהגיוני. ויהיה עם פי בהטיפי. ויהיו לרצון אמרי פי. כמו שידעתי כי חנוניו המה חנונים. ומלומדיו הם מלומדים. כמו שנאמר ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם:

התקבצו חכמים ועמדו על עמדכם. כי זבד טוב אזבדכם. לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. שמעו שמוע אלי ואכלו טוב. ותהיה נפשכם כגן רטוב. מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. אשר לא העלה עליו [א] מלך גדול ולא שחת תחתיו ולא השיאוהו משאיו ולא היה ממפותיו. וישם על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו. יסור הנה אל טבחי אשר טבחתי. ואל ייני אשר נסכתי. ואל שולחני אשר ערכתי. לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: והנה בו מכל פרי מגדים חדשים גם ישנים ויין הרקח עסיס רמונים. דובב שפתי ישנים. והוא תרומת ייני. וראשית כל דגני. מדשתי ובן גרני. וייני מכרם קרן בן שמן. ולחמו לחם אבירים כל אוכליו חלק ושמן. וטעמו כטעם לשד השמן. אכלו משמנים ושתו ממתקים בני. אכלו רעים שתו ושכרו נבוני. זה השלחן אשר לפני אדני. והוא פירוש המשנה אשר שננו אבותיכם. ובאור הגדרות אשר גדרו רועים מנהלי עדותיכם. ועקרי היסודות אשר המה יסודותיכם. והמנהגות והגזרות והתקנות אשר תקנו בעלי גבורותיכם. מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם: והנה הוא כמגדל דוד שמד על תליו. אלף המגן תלוי עליו. עם כל כלי מלחמות הגבורים. כל שלטי הגבורים

אני משה בן מיימון הספרדי בניתיהו. ומים קדמונינו משיתיהו. ומספר התוספתא סלתיהו. ובפוך ספרא רבלתיהו. ומזוהר ספרי פתחתיהו. ובדברי הגאונים סמכתיהו. וככסף הצרוף זקקתיהו. ובמעבה לבי יצקתיהו. והנה הוא ככרם חמד ונטע שעשועים נטעתיהו. וימי ולילי גדרתיהו. ולרגעים השקיתיהו. עד אשר נצניו גמלו. ואשכלותיו בשלו: וכל הסמדר פתח. וכל עץ בו פורח. והדודאים נתנו ריח: פתחתי את שעריו ולא נעלתיהו. ויומם ולילה לא סגרתיהו. ולכל ישר ונבר שמעתיהו. ומנחה אל התלמידים שלחתיהו. והגני אסרתיהו. על כל אשר מלין מעתיק. ליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק:

דע כי כל מצוה שנתן הקב"ה למשה רבינו ע"ה נתנה לו בפירושה היה אומר לו המצוה ואחר כך אומר לו פירושה ועניינה. וכל מה שהוא כולל ספר התורה. וענין למודו לישראל היה כפי שאומר (עירובין פ"ה דף נד:) היה משה נכנס באהלו ונכנס אליו בתחלה אהרן ומשה היה אומר לו המצוה הנתונה לו פעם אחת ולימדהו פירושה ויסתלק אהרן ויחזור לימין משה רבינו ונכנסו אחריו אלעזר ואיתמר בניו והיה משה אומר להם מה שאמר לאהרן ויסתלקו וישב האחד לשמאל משה רבינו והשני לימין אהרן ואחרי כן יבאו שבעים זקנים וילמדם משה כמו שלמד לאהרן ובניו ואחרי כן יבאו ההמון וכל מבקש ה' וישם לפניהם המצוה ההיא עד ישמעו הכל מפיו. נמצא אהרן שומע המצוה ההיא מפי משה ד' פעמים ובניו ג' פעמים והזקנים שני פעמים ושאר העם פעם אחת. ויסתלק משה וחזר אהרן לפרש המצוה ההיא אשר למד ששמע מפי משה ד' פעמים כמו שאמרנו על כל הנמצאים ויסתלק אהרן מאתם אחרי ששמעו בניו המצוה ד' פעמים ג' מפי משה ואחד מפי אהרן. וחוזרין אלעזר ואיתמר אחרי שנסתלק אהרן ללמד המצוה ההיא לכל העם הנמצאים ונסתלקו מללמד. ונמצאו שבעים הזקנים שומעים המצוה ארבעה פעמים שתים מפי משה ואחת מפי אהרן ואחת מפי אלעזר ואיתמר. וחוזרים הזקנים גם הם אחר כן להורות המצוה להמון פ"א נמצאו כל הקהל שומעים המצוה ההיא ארבעה פעמים פעם מפי משה ופעם מפי אהרן ושלישית מפי בניו ורביעית מפי הזקנים. ואחרי כן היו כל העם הולכים ללמד איש לאחיו מה ששמעו מפי משה וכותבים המצוה ההיא במגלות וישוטו השרים על כל ישראל ללמוד ולהגות עד שידעו בגרסא המצוה ההיא וירגילו לקרותה ואח"כ ללמדם פירושי המצוה ההיא הנתונה מאת השם. והפירוש ההוא היה כולל ענינים והיו כותבים המצוה ולומדים על פה הקבלה. וכן אמרו רבותינו ז"ל בברייתא (בת"כ) וידבר ה' אל משה בהר סיני מה תלמוד לומר בהר סיני והלא כל התורה כולה נאמרה מסיני. אלא לומר לך מה שמטה נאמרה בכלליה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות כלליהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני. והנה לך משל שהקב"ה אמר למשה בסכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כג) אחר כן הודיע שהסוכה הזאת חובה על הזכרים לא על הנקבות ואין החולים חייבין בה ולא הולכי דרך. ושלא יהיה סכוכה אלא בצמח הארץ ולא יסככנה בצמר ולא במשי ולא בכלים אפילו מאשר תצמח הארץ. כגון הכסתות והכרים והבגדים. והודיע שהאכילה והשתיה והשינה בה כלו חובה. ושלא יהיה בחללה פחות משבעה טפחים אורך על שבעה טפחים רוחב. ושלא יהיה גובה הסוכה פחות מעשרה טפחים. וכאשר בא הנביא ע"ה נתנה לו המצוה הזאת ופירושה וכן השש מאות ושלש עשרה מצות הם ופירושם. המצות בכתב והפירוש על פה. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש בר"ח שבט הקהיל את העם ואמר להם הגיע זמן מותי ואם יש בכם מי ששמע הלכה ושכחה יבא וישאלני ואבאר אותה וכל מי שנסתפקה עליו שאלה יבא ואפרשנה לו כמו שנאמר (דברים א) הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר. וכן אמרו חכמים בספרי (פ' דברים) כל ששכח הלכה אחת יבא וישנה וכל שיש לו לפרש יבא ויפרש. ולקחו מפיו ברור ההלכות ולמדו הפרושים כל הזמן ההוא מר"ח שבט עד שבעה באדר. וכשהיה לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים וכתב י"ג ספרי תורה גוילים כולם מבי"ת בראשית עד למ"ד לעיני כל ישראל א (ב"ב פ"ק דף טו) ונתן ספר לכל שבט ושבט להתנהג בו וללכת בחוקותיו והספר הי"ג נתנו ללוים ואמר להם לקוח את ספר התורה הזה (דברים לא). אח"כ עלה אל ההר בחצי היום השביעי (ספרי פ' האזינו) לחדש אדר (מגילה דף יג:) כפי אשר דקדקה הקבלה. והיה המקרה ההוא אשר קראו מות בעינינו בשביל שחסרנו ופקדנו אותו וחיים לו לכבוד המעלה שעלה אליה וכן אמרו (סוטה דף יג:) משה רבינו ע"ה לא מת אלא עלה ומשמש במרום והדברים באלו הענינים ארוכים מאד ואין זה מקומם. וכאשר מת ע"ה אחר שהנחיל ליהושע מה שנאצל עליו מן הפירוש והחכים והתבונן בו יהושע ואנשי דורו. וכל מה שקבל ממשה הוא או אחד מן הזקנים אין לדבר עליו ולא נפלה בו מחלוקת. ומי שלא שמע בו פירוש מפי הנביא ע"ה מן הענינים המשתרגים מהם הוציא דינים בסברות במדות השלש עשרה הנתונות על הר סיני שהתורה נדרשת בהם. ובאותם הדינים שהוציאום יש דברים שלא נפלה בהן מחלוקת אבל הסכימו עליהם ויש מהם מה שנפלה בו מחלוקת בין שתי דעות זה אומר בכה וזה אומר בכה זה סובר סברא ונתחזקה לדעתו וזה סובר סברא ונתחזקה לדעתו כי מדות ההיקש שעל דרך התוכחת יקרה בסברותיהם המקרה הזה וכשיהיה נופלת המחלוקת היו הולכים אחרי הרוב כמו שנאמר אחרי רבים להטות (שמות כג) ודע שהנבואה אינה מועילה בפירושי התורה ובהוצאת ענפי המצות בשלש עשרה מדות אבל מה שיעשה יהושע ופנחס בענין העיון והסברא הוא שיעשה רבינא ורב אשי אבל יתרון הנביא ופעלו במצוה אם תשאל עליו הוא אחי נפשי מן העיקרים הגדולים העצומים שעליו משען הדת ויסודה:

ואני רואה שזה המקום ראוי לבאר בו העיקר הזה. ואי אפשר אלא אחרי אשר נחלק טענת התיחס הנביאים לנבואה במה תבדק הנבואה שזה כמו כן עיקר גדול. וכבר שגו בו כל המון האדם גם מתי מספר מידועיהם שהם מדמים בנפשם שהנבואה לא תתקיים לכל המתיחס אליה עד עשותו אות מופלא כגון אות מאותות משה רבינו ז"ל וישנה מנהג כמו שעשה אליהו זכור לטוב בהחיותו בן האשה האלמנה (מלכים א יז) או כמו שנודע לכל אדם מאותות אלישע עליו השלום. וזה אינו עיקר אמת שכל מה שעשו אליהו ואלישע וזולתם מהנביאים מהאותות לא עשאום כדי לקיים נבואתם שהנבואה כבר נתקיימה להם קודם לכן. אבל עשו האותות ההם לצרכיהם ולרוב קרבתם אל הקב"ה השלים חפצם כמו שהבטיח לצדיקים ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב) אבל תתקיים הנבואה במה שנספר בדבר שהחלנו לדבר בו. ואומר בתחלה שעיקר דתנו בענין הנבואה על מה שאומר. והוא שהמתיחסים לנבואה נחלקים בתחלה לשני חלקים מתנבא בשם עכו"ם או מתנבא בשם: ונבואת עכו"ם תחלק לשני חלקים:

החלק הראשון שיקום נביא ויאמר כוכב פלוני נתן עלי רוחו ואמר לי עבוד אותי בכך או קרא אלי בכך ואענך. וכן אם יקרא בני איש לעבוד לבעל או לדמות מן הדמותים ויאמר הדמות הודיעני בכך והגיד לי כך וצוה עלי לצוות בעבודתו על ענין פלוני. כמו שהיו עושין נביאי הבעל ונביאי האשרה (מלכים א יח):

והחלק השני שיאמר היה אלי דבר השם לעבוד הבעל הפלוני או להוריד כח מלכת השמים הפלוני לענין פלוני ויגיד להם ענין מעניני העבודות והפעלים שעושים אותם עובדי העבודה ההיא כמו שנתיסד אצלנו בתורה. וגם זה מתנבא בשם עכו"ם שזה השם כולל מי שיאמר שהיא בעצמה צוה לעבוד אותה. או מי שיאמר שהקב"ה צוה לעבוד שום דבר מהם. וכשנשמע מן המתיחס בנבואה אחת משני הדעות האלה והעידו עליו עדים כפי שנאמר בתורה דינו שיהרג בחנק. כמו שאמר הקב"ה (דברים יג) והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת. ואין לנו להביט להתיחסו לנבואה ולא נבקש ממנו אות ואפילו יעשה מן האותות והמופתים לקיים לו הנבואה מה שלא שמענו מופלאים מהם יחנק. ואין להביט לאותותיו שטעם קיום האותות ההם הוא שאמר הכתוב (שם) כי מנסה ה' אלהיכם אתכם. ועוד השכל המכזיב עדותו יותר נאמן מעין שהוא רואה אותותיו שכבר נתבאר במופת אצל בעלי השכל שאין לכבד ולעבוד זולתי האחד הממציא כל הנמצאים והמתאחד בכלל השלמות:

והמתנבא בשם יחלק גם כן לשני חלקים:

החלק הראשון שיתנבא בשם האל ויקרא ההמון להאמין בו ויצוה על עבודתו ויאמר שהקב"ה הוסיף במצות מצוה או גרע מצוה מכלל המצות שאסף אותם ספר התורה. ואין הפרש בין שיוסיף ויגרע על הפסוק ובין שיוסיף ויגרע על הפירוש המקובל. וענין שיוסיף או יגרע מן הכתוב כגון שיאמר שהקב"ה אמר אלי כי הערלה היא שתי שנים ואחר שתי שנים מותר לאכול הפירות הנטועות. או שיאמר הקב"ה אמר אלי שהערלה אסור לאכול אותה ד' שנים חלף מה שאמר הקב"ה (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וכדומה לו. או ישנה בקבלה כלום ואפילו יסייענו פשט הכתוב. כגון שיאמר שזה האמור בתורה (דברים כה) וקצותה את כפה הוא כריתת יד באמת ואינו קנס המבייש כמו שבא בקבלה ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר שהקב"ה אמר לי שזו המצוה שאמר וקצותה את כפה הוא כפשוטו גם זה יהרג בחנק שהוא נביא שקר והוא סומך אל הקב"ה מה שלא אמר לו. ואין להביט גם בזה לאות ולמופת שהרי הנביא אשר הראה כל אנשי העולם אותותיו והכניס בלבבנו להצדיקו ולהאמין בו כמו שאמר הכתוב (שמות יט) וגם בך יאמינו לעולם הוא הגיד לנו בשם הקב"ה שלא תבא מאת הבורא תורה אחרת מלבד זאת והוא מה שאמר (דברים ל) לא בשמים היא. ואמר בפיך ובלבבך לעשותו. וענין בפיך המצוה הידוע על פה. וענין בלבבך הסברות שהוציאו בעיון שהוא מכלל הכחות המשכות אל הלב. והזהירנו גם כן מלהוסיף בהם ולגרוע מהם כמו שנאמר (שם יג) לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. ועל כן אמרו ע"ה (מגילה דף ב:) אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: ואחר שידענו שטענתו טענת שקר על הקב"ה

הגהות הב"ח [א] עיל מלך כצ"ל: [וזה היה"ל וכמו שדרשו רז"ל על הכתוב ובא אליה מלך גדול (קהלת ט יד) וג"ל ולא שחה תחתיו]: הגהות הגרי"ב א לפנינו שם ליתא:

הקב"ה וסמך לו מה שלא דבר לו נתחייב להורגו כמו שאמר שכתוב (דברים יח) והנביא אשר יזיד וגו' ומת הנביא ההוא:

והחלק השני במין הנביא כגון שיקרא לבני אדם לעבוד את השם ויצוה על מצותו ויזהיר לשמור התורה בלי תוספת ומגרעת כמו שאמר הנביא מסיים הנביאים (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי ויבטיח למי שיעשנה בגמולות טובות ויזהיר לכל העובר עליה בעונש כמו שעשו ישעיה ירמיה יחזקאל וזולתם ויצוה בצווים ויאסור איסורים בדבר שאינו מן התורה כגון שיאמר הלחמו על עיר פלונית או עם אומה פלונית עתה כמו שצוה שמואל לשאול להלחם בעמלק (שמואל א טו) או ימניע מלהרוג כמו שמנע אלישע ליהורם מהרוג חיל ארם הנכנס לשומרון כפי הענין המודע (מלכים ב ו) וכמו שמנע ישעיה מלהביא המים מבית לחומה וכמו שמנע ירמיהו את ישראל מלכת *) לארץ ישראל. וכדומה לענין זה: ובשביל זה כשיטעון הנביא טענת נבואה ולא יסמוך אותה לעכו"ם ולא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנו אבל יאמר דברים אחרים כמו שספרנו נצטרך אז לבחון אותו כדי שיתבאר לנו עדותו שכל מי שנתקיימה עדות נבואתו ראוי לעשות כל מה שיצוה מדבר קטן ועד גדול. וכל העובר על צוויו חייב מיתה בידי שמים כמו שאמר הקב"ה במי שעובר על צווי הנביא (דברים יח) אנכי אדרוש מעמו. ואם לא תתקיים עדותו יומת בחנק. וקיום עדות הנביא יהיה כפי שאגיד. כשיתיחס אדם לנבואה כמו שבארנו ויהיה הגון לה כגון שיהיה מאנשי החכמה והאמונה והנזירות והשכל ונועם המדות כאשר העיקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר (שבת פ"י דף צב.) ויתלוות רבות בזה הענין אי אפשר לכנוס אותם יחד והדבור בהם והראיה על כל אחת מהם בפסוקים מספרי התורה ובדברי נביאים ויצטרך לענין הזה ספר בפני עצמו ואולי השם יסייענו עליו עם מה שראוי להתחבר לענין ההוא. ובהיות המתנבא הגון לנבואה כפי מה שראוי נאמר לו הבטיחנו ביעודים [א] והגד לנו דברים מאשר למדך הקב"ה ויגיד ויבטיח ואם יתקיימו יעודיו כולם אז נדע שכל נבואתו אמת. ואם ישקר בה או נפל אחד מדבריו ואפילו דבר קטן נדע שהוא נביא שקר. וזה כתוב בתורה בענין הבחינה הזאת (שם) וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה' אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא. וכשיצדק לנו בהבטחה אחת או בשתים אין לנו להאמין בו ולומר שנבואתו אמת אבל יהיה ענינו תלוי עד ירבו מופתיו האמתיים ככל אשר ידבר בשם ה' פעם אחר פעם ועל כן אמר בענין שמואל [ב] כשנתפרסם כי כל מה שידבר בא יבא כמו שנאמר (שמואל א ג) וידע כל ישראל וגו' כי נאמן שמואל לנביא לה'. ולא היה מתחדש אצלם דבר שלא היו שואלים עליו לנביא ולולי היה מנהגם לשאול לנביאים בכל ענייניהם לא בא שאול לשאול לשמואל (שם ט) בעד אבידה שאבדה ממנו בהתחלת ענינו. ואין ספק שהדבר כך. כי הקב"ה הקים לנו נביאים חלף הוברי שמים והמעוננים והקוסמים כדי שנשאלם בכללים ובפרטים ויודיעונו דברים נאמנים מהעתים. כמו שיגידו הקוסמים ההם דברים שאפשר שיתקיימו ואפשר שלא יתקיימו כמו שנאמר (דברים יח) כי הגוים אשר אתה יורש וגו' נביא מקרבך מאחיך כמוני וגו'. ובשביל ענינים אלו היו קוראים שם הנביא רואה כי היה רואה העתידות קודם היותם כמו שאמר (שמואל א ט) כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה ופן יחשוב חושב ויאמר כי בקיום הודעת החדושים והעתידות תתקיים הנבואה לטוען אותה הנה כל הקוסמים והוברי שמים ובעלי הכחות הנפשיות יכולין לטעון טענת נבואה שאנו רואים אותם עין בעין כל היום מגידים מה שעתיד להיות. וזה אי נפשי פרק גדול וראוי לבאר אותו כדי שיתבאר ההפרש בין דברי המתנבא בשם האלהים ודברי בעלי הכחות. ואני אומר שהקוסמים והוברי שמים ואנשי החבורה ההיא יגידו העתידות ההוויות אבל יצדקו קצתם וישקרו קצתם בהכרח וזה הדבר אנו רואים אותו תמיד ויסכימו עליו גם כן אנשי המלאכה ההיא ואותותם לא ינכרו. אבל יתרון כל איש מהם על חבירו בהיות כל שקרי איש אחד פחות משקרי זולתו אך שיצדקו בכל דקדוקי העתידות זה אי אפשר להיות. ובעלי הכחות האלו לא יכנו נפשם ולא יתהללו שיצדיקו בכל חלקי הדברים אבל אומרים שזאת השנה יהיה בצורת ושלא ירד גשם כלל ונמצא שיהיה בה גשם מעט. או יאמר שמחר ירד גשם ונמצא שירד ליום שלישי וכדומה לו. וזה הדבר יקרה לו כשיהיה בקי מאד והן הידועים בשם אשר דברו עליהם בספריהם וזה ענין דברי ישעיהו לבבל (ישעיה מז) יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים וגו' ואמרו רבותינו מאשר ולא כל אשר. ואין מיעודי הנביאים ובטחתם כן אבל יצדק הכל עד מלה אחרונה ולא יפול דבר מדבריהם לא קטן ולא גדול כל ימי עולם בכל אשר ידבר בו בשם האל. ועל כן כשישוב ריקם דבר מדבריו נדע שקרו. והוא מה שאמר (מלכים ב י) כי לא יפול מדבר ה' ארצה. ולענין זה רמז ירמיהו בחולמים שיצדקו במראיתם שיהיו מודיעים מה שיראו להם החלומות על דרך נבואה והיה מוכיחם ומשחית טענותם באמרו (ירמיה כג) הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'. ופירשו החכמים ענין הדבר הזה שהנבואה היא ברורה ואין בה תערובת מן הכזב כמו הבר המבורר מן התבן. והחלומות וכיוצא בהן מן הידעונים רובם כזב כתבן שיש בו גרגירי חטה. ואמרו (ברכות פ"ט דף נה) כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. ונשאר בכאן פרק גדול ראוי לנו לבארו. והוא שהנביא כשיתנבא בצרות אדם או ירדו עליהם אבני אלגבים וכדומה לו ואחר כן לא יתקיים דבר מן הענין ההוא ורוחמו מן השמים ועמדו כל ענייניהם בשלום ובשלוה. לא יודע בו כזב הנביא ואין ראוי לומר שהוא נביא שקר ושיהיה חייב מיתה מפני שהקב"ה ניחם על הרעה (א) ואפשר שעשו תשובה וסרו מכלותם או איחר גמולם הקב"ה בחמלתו והאריך אפו להם עד זמן אחר כמו שעשה לאחאב באומרו על ידי אליהו (מלכים א כא) לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה. או ירחם עליהם למען זכיות שקדמו להם. ולא אמר על דבר כזה לא יהיה הדבר ולא יבוא. אבל אם הבטיח בבשורות טובות שיתחדשו לזמן קצוב ויאמר בשנה זו יהיה השקט ושלוה והיו בה מלחמות או אמר שנה זו תהיה גשומה וברוכה והיו בה רעב ובצורת וכדומה לו. נדע שהוא נביא שקר והתקיים ביטול טענתו ושקרו. ועל זה אמר הכתוב (דברים יח) בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו. ר"ל אל יפחידך ואל יבהילך מלהרגו אותו אמונתו ויושרו וחכמתו אחרי שמלאו לבו להעיד דבר גדול כזה ולדבר סרה על ה' יתברך. שהקב"ה כשיבטיח אומר בבשורות טובות על ידי נביא אי אפשר שלא יעשה כדי שתתקיים נבואתו לבני אדם והוא מה שאמרו ע"ה (ברכות דף ז) כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו. אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות כמו שנאמר (בראשית כח) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והיה מפחד פן ימות כמו שנאמר (שם לב) ויירא יעקב מאד ויצר לו אמרו חכמים ז"ל בענין ההוא שהיה מפחד מעון שמא יהיה גורם לו מיתה והוא מה שאמרו (ברכות דף ד) קסבר שמא יגרום החטא. יורה זה שהקב"ה מבטיח בטובה [ג] ויגברו העונות ולא יתקיים הטוב ההוא ויש לדעת שענין זה אינו אלא בין הקב"ה ובין הנביא. אבל שיאמר הקב"ה לנביא להבטיח לבני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואחר כן לא יתקיים הטוב ההוא זה בטל ואי אפשר להיות. בשביל שלא יהיה נשאר לנו מקום לקיים בו אמונת הנבואה והקב"ה נתן לנו בתורתו עיקר שהנביא יבחן כשיאמנו הבטחותיו. ואל העיקר הגדול הזה רמז ירמיהו במחלוקתו עם חנניה בן עזור. מפני שירמיהו היה מתנבא לרעה ולמות ואמר שנבוכדנצר יגבר ויגלה ויחריב בית המקדש וחנניה בן עזור היה מתנבא לטובה ולשוב כלי בית ה' לירושלים המובאים בבלה ואמר לו ירמיהו כשנתוכח עמו על דרך העקרים המסורים שאם לא תתקיים נבואתו ולא יגבר נבוכדנצר וישובו כלי בית ה' כמו שאתה אומר אין זה הדבר מכחיש לנבואתי אולי הקב"ה ירחם עליכם אבל אם לא יתקיימו דבריך ולא ישובו כלי בית ה' בזה יתברר שנבואתך שקר ולא יתקיים לך נבואה עד יתקיימו היעודים הטובים שהבטחת בהם. והוא מה שאמר (ירמיה כח) אך שמע נא הדבר הזה אשר אנכי דובר באזניך ובאזני כל העם הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם ויתנבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדולות למלחמה ולרעה ולדבר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת. ר"ל בדבר הזה שהנביאים ההם המתנבאים לטוב ולרע לא נוכל לדעת מכל הדברים שהתנבאו לרע אם צדקו בעדותם או כזבו. אבל יודע אמונת דבריהם כשיבטיחו בטובה ותתקיים. וכשתתקיים נבואת הנביא ע"פ אשר יסדנו ויאמר לנו שם כמו שמואל ואליהו וזולתם יש לנביא ההוא יכולת לעשות בתורה דבר שלא יוכל כל בשר זולתו לעשותו. והוא מה שאני אומר כשצוה לבטל איזו מצוה מכל המצות ממצות עשה או יצוה להתיר דבר אסור ממצות לא תעשה לפי שעה חובה עלינו לשמוע לדברו ולעשות מצותו וכל העובר עליו חייב מיתה בידי שמים חוץ מעכו"ם וזה מסורש לחכמים בתלמוד והוא מה שאמרו (סנהדרין דף צ) בכל אשר יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם אבל על תנאי שלא יעמוד הדבר ההוא לעד ולא שיאמר כי הקב"ה צוה לבטל המצוה הזאת כל ימי עולם אבל יצוה לבטל המצוה לסבה ולורך שעה. והנביא בעצמו כשישאלוהו בצוותו לעבור על מצוה מכל המצות אשר צוה ה' אותנו על ידי משה תהיה תשובתו שביטול זאת המצוה אינו קיים אבל ראוי לעשותה עתה בלבד לפי שעה כגון מה שעשו ב"ד בהוראת שעה. וכמו שעשה אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח) שהקריב עולה בחוץ וירושלים עומדת ובה בית המקדש בנוי וזה מעשה כל העושה אותו בלא מצות הנביא חייב כרת והקב"ה הזהיר עליה בתורה (דברים יב) ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה ועושהו חייב כרת כמו שאמר על המקריב בחוץ (ויקרא יז) דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת. אבל הוא ע"ה אילו ישאלוהו בשעת הקרבתו בהר הכרמל ויאמרו לו הנוכל לעשות כמעשה הזה כל ימי עולם היה אומר שאינה מותר וכל המקריב בחוץ חייב כרת אבל זה המעשה הוא לפי שעה לגלות בו שקרות נביאי הבעל ולהשבית מה שבידם. וכמו שעשה אלישע בצוותו להלחם עם מואב להכרית כל עץ עושה פרי כמו שאמר (מלכים ב ג) וכל עץ טוב תפילו והשם מנענו מלעשות כן באמרו (דברים כ) לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן ואילו שאלו את אלישע אם בטלה המצוה הזאת ואם הותר לנו בעתיד לכרות האילנות העושות פרי כשנצור על עיר היה אומר שאינו מותר אבל זה המעשה כשעה לענין נוכח. ואני אביא לך משל יתבאר בו זה העיקר בכל המצות. אילו איש נביא שנתבררה אצלנו נבואתו כמו שאמרנו יאמר לנו ביום שבת שנקום כולנו נשים ואנשים ונבעיר אש ונתקן בה כלי מלחמה ונחגור איש את כלי מלחמתו ונלחם עם אנשי מקום פלוני ביום זה שהוא יום שבת ונשלל שללה ונבזבז נשיהם. היה חובה עלינו אנחנו המצווים בתורת משה לקום מיד ולא נתעכב כאשר צונו ונעשה כל מה שצוה בזריזות ובחבה יתירה בלא ספק ובלא עכוב ונאמין בכל מה שנעשה ביום ההוא ואע"ג שהוא יום שבת מהדלקת האש ועשיית המלאכות וההריגה והמלחמה שהיא מצוה. ונקוה עליה גמול טוב מהקב"ה בשביל שעשינו מצות הנביא שהיא מצות עשה לעשות דברו כמו שנאמר על ידי משה (דברים יח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון. ובאה הקבלה (סנהדרין דף צ) בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם כגון אם יאמר לנו עבדו היום הזה בלבד זה הצלם או הקטירו לזה הכוכב בשעה זאת לבדה יהרג ואין לשמוע ממנו. ואם איש יחשוב בלבו שהוא צדיק וירא שמים ויהיה זקן בא בימים ויאמר הנה אני זקנתי באתי בימים ולי שנים כך וכך ולא עברתי בהם על מצוה מכל המצות לעולם ואיך אקום ביום זה שהוא יום שבת ואעבור על איסור סקילה ואלך להלחם ואני אין בי יכולת לעשות טובה או רעה וימלאו אחרים במקומי ובני אדם רבים לעשות הדבר הזה. האיש ההוא מורד ועובר על דברי האל והוא חייב מיתה בידי שמים מפני שעבר על אשר צוה הנביא. ומי שצוה השבת הוא צוה לשמוע אל דברי הנביא ומה שיגזור וכל העובר על דבריו חייב כמו שזכרנו. והוא מה שאמר הכתוב (שם) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו. ובכלל זה כל מי שיקשור קשר קיים ביום שבת זה בעשותו המלאכות האלה ממה שלא יצטרך להיות לו עזר בעשיית המצוה אשר צוה הנביא חייב סקילה. וזה הנביא אשר צונו מה שצוה ביום שבת זה ועשינו דברו אם יאמר לנו שתחום שבת אלפים אמה פחות אמה או אלפים אמה ואמה ויסמוך הדבר ההוא על דרך נבואה נאמר לא על דרך עיון וסברא נדע שהוא נביא שקר ויהרג בחנק. ועל זה הענין יש לך שתקיש סובר כל מה שיצוה אותך בו הנביא. וכל שתמצא במקרא מענין הנביא שהוא סותר דבר מן המצות. וזה העיקר מפתח לכל הענין ההוא. ובזה לבדו יבדל הנביא משאר בני אדם במצות. אבל בעיון ובסברא ובהשכל המצות הוא כשאר החכמים שהם כמוהו שאין להם נבואה. שהנביא כשיסבר סברא ויסבר כמו כן מי שאינו נביא סברא ויאמר הנביא כי הקב"ה אמר אלי שסברתי אמת לא תשמע אליו רק אלף נביאים כלם כאליהו ואלישע יהיו סוברין סברא אחת ואלף ואחד חכמים סוברין הפך הסברה ההיא. אחרי רבים להטות. והלכה כדברי האלף ואחד חכמים ולא כדברי האלף הנביאים הנכבדים. וכן אמרו החכמים (חולין קכד.) האלהים אילו אמרה לי יהושע בן נון בפומיה לא צייתנא ליה ולא שמענא מיניה. וכן עוד אמרו (יבמות דף קב.) אם יבוא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו *בסנדל אין שומעין לו. ירצו לומר שאין להוסיף ואין לגרוע במצוה על דרך נבואה בשום פנים וכן אם יעיד הנביא שהקב"ה אמר אליו שהדין במצוה פלונית כך וכי סברת פלונית היא אמת (ב) יהרג הנביא ההוא שהוא נביא שקר כמו שיסדנו. שאין תורה נתונה אחרי הנביא הראשון ואין להוסיף ואין לגרוע כמו שנאמר (דברים ל) לא בשמים היא. ולא הרשנו הקב"ה ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם אלא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט: (שם יז) וכבר הפליגו החכמים לדבר בענין זה מאד והוא האמת: [illegible]

ובאשר מת יהושע בן נון ע"ה למד לזקנים מה שקבל מן הפירוש ומה שהוציאו בזמנו מן הדינים ולא נפל עליו מחלוקת. ואשר נפל בו מחלוקת פסקו בו הדין על פי רוב הזקנים. ועליהם אמר הכתוב (יהושע כד) וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. ואחר כן למדו הזקנים ההם מה שקבלו מפי יהושע אל הנביאים ע"ה והנביאים למדו זה לזה. ואין זמן שלא היה בו התבוננות וחדוש הענינים. והיו חכמי כל דור משימים דברי הקודמין עיקר והיו לומדין מהם ומחדשים ענינים. והעיקרים המקובלים לא נחלקו בהם. עד הגיע הזמן לאנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי ודניאל וחנניה מישאל ועזריה ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל ונלוו לאלה הנביאים השלמת מאה ועשרים זקן מן החרש והמסגר ודומיהם והתבוננו גם הם כאשר עשו הקודמים להם וגזרו גזירות ותיקנו תקנות והאחרון מן החבורה הטהורה ההיא הוא ראשית החכמים הנזכרים במשנה והוא שמעון הצדיק והיה כהן גדול בדור ההוא. וכאשר הגיע הזמן אחריהם אל רבינו הקדוש ע"ה והיה יחיד בדורו ואחד בזמנו איש שנמצאו בו כל החמודות והמדות הטובות עד שזכה בהם אל אנשי דורו לקרותו רבינו הקדוש ושמו יהודה. והיה בחכמה ובמעלה בתכליתם כמו שאמרו (גיטין דף נט.) מימות משה רבינו ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד. והיה בתכלית החסידות והענוה והרחקת התענוגים כמו שאמרו גם כן (סוטה דף מט:) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והיה צח לשון ומופלג מכל האדם בלשון הקדש עד שהחכמים ע"ה היו לומדים פירוש מה שנסתפק עליהם מאותיות המקרא מדברי עבדיו ומשרתיו וזה מפורסם בתלמוד (ר"ה דף כו:) והיה לו מן העושר וההון ורחב היכולת מה שנאמר בו אהורייריה דרבי הוה עתיר משבור מלכא (ב"מ דף פה.) וכן הרחיב אותו על אנשי החכמה ומבקשיה. ורבץ תורה בישראל ואסף ההלכות ודברי החכמים והמחלוקת

*) כמו שנזכר ירמיה כ"ע שהוא מנע אותם לבוא אל הארץ טרם מלאת שבעים שנה או שנ"ל לארץ מצרים (ירמיה מב טו):

הגהות הב"ח

[א] הטובים: [ב] ויגדל שמואל וה' היה עמו ולא הפיל מכל דבריו ארצה וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה' ולא היה מתחדש: [ג] ויעכבו העונות [illegible]

הגהות הריעב"ץ

(א) זה דבר ידוע ומינה תוכית וכל הנביאים מלאים מדבר זה שהתשובה כתרים בפני הפורענות כמבואר בתורה בפרשת התשובה ולא לבד לרבים מועילה לבטל מהם גזרה קשה כדברי הנביאים פה אחד וביחוד בירמיה (יח כו לו). אלא גם ליחיד ודאי מגינה ומצלת מן הפורענות המיועדת ואמר ישעיה יעזוב רשע דרכו וגו' ויחזקאל באמרי לרשע וגו' וגם אחאב תשובתו עשאה מתנה ועשאה פרי הארכת האף כמ"ש (מלכים א כא) יען נכנע עם שלא בטלה פורענותו מכל וכל לפי שלא היתה שלמה כראוי. אך הדבר צ"ע כמ"ש הר"מ בחלק האחר והוא שאם הבטיח נביא בבשורות טובות ולא נתקיימו נדע שהוא נביא שקר. זה מאמר שיקשה לפי הנראה מדברי ירמיהו (יח) רגע אדבר על גוי לנתוש. ושב הגוי ההוא ונחמתי. ורגע אדבר על גוי לבנות ועשה הרע ונחמתי. הרי מבואר כי מקרה אחד הוא לטוב ולרע. כשינוי המעשים תשתנה הגזרה ויעוד הנביא לטוב. יבוטל גם היא לפי רוע בחירת העם. ולא לבד יפול השתנות זה ביעוד שבין הקב"ה לנביא דוקא. כמו שרצה הרב להשמר מלתזן הסתירה בענין מ"ש בעקב. כי הפרשה הנזכרת מחזקת ענין זה גם ביעוד שבין הנביא ולרבים כמו ליחיד (וכמ"ש גם בגנ"ד של רבים בר"ה. כדאיתא פ"ק דר"ה (יז ב) הרי שהיו ישראל צדיקים בר"ה כו') וא"ת לדחוק בו כמ"ש רד"ק שאין הלשון סובל פירושו. כי משמעות ענין ונחמתי אחד הוא בשני הדברים לעתיד. ועם כל זה אין סתירה מדברי ירמיהו לתב"ע. כי שם נגלה תב"ע לטובה עם היות ישראל עדיין לא שבו ולא הכשירו מעשיהם אז. לכן הקב"ה יצטרך לקיים יעודו מאחר שלא הרעו מעשיהם אז יותר מלפני היעוד. ובזה שתי הפרשיות צדקו יחדו בלי שום דוחק וכן אחז"ל כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה לא חזר בו אפי' ע"מ (ברכות י א) וזה אמנם כשאין חטא גורם: (ב) כדר"י אין משגיחין בב"ק. ועד"ז נדו את ר"א. עם שמן השמים הוכיחו כמותו. מ"מ ברכוהו על פניו (ב"מ נט ב) ואמר קב"ה נצחוני בני:

והמחלוקות המקובלות מימות משה רבינו עד ימותיו · והיה הוא בעצמו מן המקבלים שהוא קבל משמעון אביו · ושמעון מגמליאל אביו (א) · והוא משמעון · והוא מהלל · והוא משמעיה ואבטליון רבותיו · והם מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח · והם מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי · והם מיוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן · והם מאנטיגנוס איש סוכו · והוא משמעון הצדיק · והוא מעזרא שהיה משירי אנשי כנסת הגדולה · ועזרא מברוך בן נריה רבו · וברוך מירמיה · *וכן קיבל ירמיה בלי ספק מאשר קדמוהו מן הנביאים נביא מפי נביא עד הזקנים המקבלים מפי יהושע בן נון והוא מפי משה ואשר כלל הדעות והדברים החל לחבר המשנה שהיא כוללת פירוש כל המצות הכתובות בתורה. מהם קבלות מקובלות מפי משה ע"ה · ומהם דעות הוציאום בדרך הסברא ואין עליהם מחלוקת · ומהם דעות שנפלה בהם מחלוקת בין שתי הסברות וכתב אותם במחלוקותיהם פלוני אומר כך ופלוני אומר כך · ואלו היה האחד חולק על רבים היו נכתבין דברי האחד ודברי הרבים ונעשה הדבר ההוא לענינים מועילים מאד ונזכרו במשנה (בעדיות פ"א) ואני אזכרם אבל אחרי עיקר גדול ראיתי לזכרו והוא שיוכל אדם לומר אם הם פירושי התורה כפי אשר יסדנו מקובלים מפי משה כמו שאמרנו מדבריהם כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אם כן מה אלו ההלכות היחידות שנאמר בהם הלכה למשה מסיני · וזה עיקר יש לך לעמוד על סודו · והוא שהפירושים המקובלים מפי משה אין מחלוקת בהם בשום פנים שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת נפלה בזמן מן הזמנים מימות משה ועד רב אשי בין החכמים כדי שיאמר אחד המוציא עין חבירו יוציאו את עינו שנאמר עין בעין ויאמר השני אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת · ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב (ויקרא כג) פרי עץ הדר כדי שיאמר אחד שהוא אתרוג ויאמר אחד שהוא חבושים או רמונים או זולתו · ולא מצאנו גם כן מחלוקת בעץ עבות שהוא הדס · ולא מצאנו מחלוקת במאמר הכתוב (דברים כה) וקצותה את כפה שהוא כופר · ולא במה שאמר הכתוב (ויקרא כא) ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו' באש תשרף שזו הגזירה אין לנו לגזור אותה אלא אם תהיה אשת איש עכ"פ ·: וכן גזירת הכתוב (דברים כב) בנערה אשר לא נמצאו לה בתולים שיסקלוה לא שמענו חולק בה ממשה ועד עתה על מי שאמר שזהו לא יהיה אלא אם היתה אשת איש והעידו עדים עליה שאחר הקידושין זנתה בעדים והתראה · וכיוצא בזה בכלל המצות אין מחלוקת בהן שכולן פירושים מקובלים מפי משה · ועליהם ועל דומיהם אמרו כל התורה נאמרה כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני · אבל אע"פ שהן מקובלין ואין מחלוקת בהם מחכמת התורה הנתונה לנו נוכל להוציא ממנה אלו הפירושים בדרך מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצויים במקרא. וכשתראה אותם בתלמוד מעיינים וחולקין זה על זה במערכת העיון ומביאין ראיות על אחד מאלו הפירושים והדומה להן כגון מה שאמר במאמר הכתוב פרי עץ הדר אולי יהיה רמונים או חבושים או זולתם עד שהביאו ראיה עליו ממה שנאמר פרי עץ הדר (מסכת סוכה פרק ג דף לה.) ואמר עץ שטעם עצו ופריו שוה · ואמר אחר פרי הדר באילנו משנה לשנה ואמר אחר פרי הדר על כל מים אלו הראיות לא הביאו מפני שנסתפק עליהם הענין עד שנודע להם מהראיות האלה · אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין בו מחלוקת אבל חקרו על הרמז הנמצא בכתוב לזה הפירוש המקובל וכן הוא (שם דף לב) ראייתם על ההדס וראייתם על דיני אברים בעושה ממון (בבא קמא דף פג) והוא מה שחייב למי שהשחית אבר מאברי חבירו וראייתם גם כן על בת איש כהן הנזכרת לשם שהיא אשת איש · (סנהדרין דף נ:) וכל הדומה לו שהוא מהג על העיקר הזה · וזה ענין מה שאמרו כללותיה ופרטותיה רצו לומר הענינים שנוכל להוציאם בכלל ופרט ובשאר י"ג מדות והם מקובלים מפי משה מסיני וכולם אע"פ שהם מקובלים מפי משה לא נאמר בהם הלכה למשה מסיני שאין לומר פרי עץ הדר הוא אתרוג הלכה למשה מסיני או חובל בחברו משלם ממון הלכה למשה מסיני · שכבר נתברר לנו שאלו הפירושים כולם מפי משה ויש להם רמזים במקרא או יוציאו אותם בדרך מדרכי הסברא כמו שאמרנו ועל כן כל דבר שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא עליו לבדו נאמר הלכה למשה מסיני ·· ובשביל זה כשאמרנו שיעורין הלכה למשה מסיני הקשו עלינו (ברכות דף מ·) ואמרו מפני מה אתם אומרים שהם הלכה למשה מסיני והנה שיעורין נרמז עליהם בפסוק באמרו ארץ חטה ושעורה (דברים ח) היתה התשובה שהיא הלכה למשה מסיני ואין לשיעורין עיקר להוציא אותם ממנו בדרך סברא ואין להם רמז בכל התורה אבל נסמכה זאת המצוה לזה הפסוק לסימן כדי שיהא נודע ונזכר ואינו מענין הכתוב · וזה ענין מה שאמרו קרא אסמכתא בעלמא בכ"מ שיזכרוהו ואני אכלול בכאן רוב הדינין שנאמר בהן הלכה למשה מסיני ואפשר שיהיה הכל (ג) ויתבאר לך אמיתת מה שאמרתי שאין מהם אפי' אחת שהוציאוהו בדרך סברא ואי אפשר לסמוך אותה לפסוק אלא על דרך אסמכתא כמו שבארנו ולא מצאנו לעולם שחקרו בהן סברות או הביאו עליהם ראיות אלא לקחום מפי משה כמו שצוה אותו הקדוש ברוך הוא · [חצי] לוג שמן לתודה ורביעית (יין) [שמן] לנזיר י"א ימים שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני · גוד ולבוד ודופן עקומה הלכה למשה מסיני · שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני · תפילין על קלף ומזוזה על דוכסוסטוס וספר תורה על הגויל הלכה למשה מסיני · שי"ן של תפילין וקשר של תפילין ורצועות שחורות ותפילין מרובעות ומעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני ·· נכרכות בשערן ונתפרות בגידין הלכה למשה מסיני · כותבין ס"ת בדיו ומסורגל הלכה למשה מסיני · פחותה מבת שלש שנים אין ביאתה ביאה הלכה למשה מסיני · העושה שדהו שני מיני חטין עושין גורן אחת נותן פאה אחת · שני גרנות נותן שתי פאות הלכה למשה מסיני · · זרעוני גינה שאין נאכלין

הגה"ה

*וז"ל בהקדמתו לספר היד . וירמיה מצפניה וצפניה מחבקוק וחבקוק מנחום ונחום מיואל ויואל ממיכה ומיכה מישעיה וישעיה מעמוס ועמוס מהושע והושע מזכריה וזכריה מיהוידע ויהוידע מאלישע ואלישע מאליהו ואליהו מאחיה ואחיה מדוד ודוד משמואל ושמואל מעלי ועלי מפנחס ופנחס מיהושע ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלהי ישראל . ע"ש מרב אשי שחיבר הגמרא עד משה רבינו ע"ה ארבעים דורות ואלו הן רב אשי מרבא ורבא מרבה ורבה מרב הונא ורב הונא מרבי יוחנן ורב ושמואל . ור"י ורב ושמואל מרבינו הקדוש ורבינו מר' שמעון אביו ור"ש אביו כו' :

ע"ש ומימות משה רבינו עד רבינו הקדוש ע"ה לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבע"פ אלא שבכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה . וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דור במדה מי"ג מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול (והתלמידים עשו סימנין למשנתם וכותבין אותם מפני השכחה המצויה בדברים . והיו מסתירין אותם וקראום מגילת סתרים מפני שהדברים שבע"פ אינן רשאים לאומרם בכתב דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וכן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה והטעם כתב בהליכות עולם משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתרות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי אמרת לה בעל פה בצרי להו וכן הדברים שבעל פה א"א בכתב שאם הלשון קצר התלמיד לא יבין ואם הוא רחב ידמה שהדברים פשוטים ולא יחקור גם לא ילך אצל הרב וישאר ערום מן העיקרים הנמסרים בע"פ ולהעדר ספר יכילם) והיה הדבר נוהג כן עד שבא רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו ב"ד בכל דור ודור וחיבר מהכל ספר משנה ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכל מקום כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה לפי שראה שהתלמידים מתמעטים והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות. חיבר חבור להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח (וסמך על מקרא שכתוב עת לעשות לה') :

וכתב בספר כריתות כלל ש"ב סי' כ"ת אע"פ שרבי סידר המשניות סדורות היו קודם לכן אלא שסתם הלכתא וגם ע"פ (עשרים בני ת"ת) [ערי בני הישיבה] זה אומר בכה וזה היה אומר בכה והוא בחר את אשר ישר בעיניו אבל המשנה והמסכת לא זזה ממקומה וסדרה הוא כבראשונה ולא הוסיף ולא גרע מלשון המקובל לו וראיה (ב) מהא דפרק קמא דיבמות דף ט' ע"א דקאמר אמר ליה לוי לרבי מאי איריא דתני ט"ו לתני י"ו ולא קאמר מאי איריא דתניתא ט"ו תיתני י"ו משמע דמקשה למשנה ולא לרבי . גם אמר בפלוגתא לא קא מיירי ולא אמר בפלוגתא לא איירינן ש"מ כדמפרשינן שרבי תנא סדר שקיבל אלא תיקן הלשון על פי ההסכמה . וגם לא שנה רבי אף דבר המקובל במשנה אלא אם כן היה הדבר ההוא מוסכם לכמה חכמים שהיו עמו שהרי תניא בתוספתא ומייתי לה ברים סנהדרין דיני ממונות בשלשה רבי אומר בחמשה ולא הזכיר רבי דבריו במשנה וכן נמצא דברי רבי בכמה ברייתות שאינם במשנה וכן מצינו סתם דלא כוותיה מפני שרוב החכמים הסכימו כך : ע"ש שקודם רבי היו ת"ר סדרי משנה ובא רבי וקיצר וזהו ששנינו ברים פסחים ובמה אמרו ב' שורות במרתף :

מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לתוך בית סאה הלכה למשה מסיני ·: עשר נטיעות מפוזרות לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן הלכה למשה מסיני · עגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין מן הטהור שיש בו הלכה למשה מסיני · א החזן רואה מהיכן התינוקות קוראין הלכה למשה מסיני · ב האשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה הלכה למשה מסיני ·: ג ביין התירו לערב קשה ברך הלכה למשה מסיני · ד עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית הלכה למשה מסיני · ובכל מקום שיבוא אחת מאלו ההלכות במה שאנו עתידים לפרש מן המשנה שם אפרשנה במקומה בעזרת השם לפיכך היו חלקי הדינין המיוסדים בתורה על העיקרים האלה שהקדמנו נחלקים לחמשה חלקים :

החלק הראשון פירושים מקובלים מפי משה ויש להם רמז בכתוב ואפשר להוציאם בדרך סברא וזה אין בו מחלוקת אבל כשיאמר האחד כך קבלתי אין לדבר עליו :

החלק השני הם הדינים שנאמר בהן הלכה למשה מסיני ואין ראיות עליהם כמו שזכרנו וזה כמו כן אין חולק עליו :

החלק השלישי הדינין שהוציאו על דרכי הסברא ונפלה בם מחלוקת כמו שזכרנו ונפסק הדין בהן על פי הרוב וזה יקרה כשישתנה העיון ומפני כך אומרים (יבמות דף עו:) אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה. אבל נפלה המחלוקת והעיון בדבר שלא נשמע בו הלכה ותמצא בכל התלמוד שהם חוקרים על טעם הסברא שהוא גורם המחלוקת בין החולקים ואומרים במאי קא מיפלגי או מאי טעמא דר' פלוני או מאי בינייהו. והם מביאים אותו על ענין זה ברוב מקומות · וזוכרים הטעם הגורם למחלוקת כגון שיאמרו רבי פלוני מחזיק טענה פלונית · ופלוני מחזיק טענה פלונית וכדומה לו · אבל מי שיחשוב שהדינין שנחלקין בהם כמו כן מקובלים מפי משה וחושבים שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות או מפני שאחד מהם קבל קבלה אמת והשני טעה בקבלתו או שכח או לא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע ויביא ראיה על זה מה שנאמר (סנהדרין דף פח:) משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות זה הדבר מגונה מאד · והוא דברי מי שאין לו שכל ואין בידו עיקרים ופוגם באנשים אשר נתקבלו מהם המצות וכל זה שוא ובטל · ומה שהביאו להאמין באמונה הזאת הנפסדת הוא מיעוט הסתכלותו בדברי החכמים הנמצאים בתלמוד שהם מצאו שכל הפירוש המקובל מפי משה הוא אמת ולא נתנו הפרש בין העיקרים המקובלים ובין תולדות הענינים שיוציאו אותם בעיון · אבל אתה אל יכנס בלבך ספק שמחלוקת ב"ש וב"ה באמרם (ברכות פ"ח דף נא:) מכבדין את הבית ואחר כן נוטלין לידים או נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית ותחשוב שאחד משני הדברים האלו אינו מקובל מפי משה מסיני · אבל הטעם שהוא גורם להיות חולקים הוא מה שנזכר בתלמוד (שם נב:) שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר · וכן כל מה שידמה לאלו המחלוקות שהם ענפי הענפים · אבל מה שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם רבתה מחלוקת בישראל ענין זה מבואר שכל ב' אנשים בהיותם שוים בשכל ובעיון ובידיעת העיקרים שיוציאו מהם הסברות לא תפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים ואם נפלה תהיה מעוטה · כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות · וזה מפני שדעות שניהם היו קרובות זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא והעיקרים [א] כמו כן הנתונים לזה כמו העיקרים הנתונים לזה · אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה ונחלשה סברתם נגד סברת הלל ושמאי (ד) ובם נפלה מחלוקת ביניהם בעיון על דברים רבים שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו ומה שיש בידו מן העיקרים · ואין להאשימם בכל זאת · שלא נכריח אנחנו לשני חכמים מתוכחים בעיון להתוכח כשכל יהושע ופנחס ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו אחרי שאינם כמו שמאי והלל או כמו שהוא למעלה מהם שהקדוש ברוך הוא לא צונו בעבודתו על ענין זה · אבל צונו לשמוע מחכמי הדור כמו שנאמר (דברים יז) אל השופט אשר יהיה בימים ההם · ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת לא מפני שטעו בהלכות ושהאחד אומר אמת והשני שקר · ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו · ומה יקר וגדול זה העיקר במצות :

והחלק הרביעי הם הגזרות שתקנו הנביאים והחכמים בכל דור ודור כדי לעשותם סייג לתורה · ועליהם צוה הקדוש ברוך הוא לעשותם והוא מה שאמר במאמר כללי (ויקרא יח) ושמרתם את משמרתי ובאה בו הקבלה (יבמות דף כא·) עשו משמרת למשמרתי · והחכמים יקראו אותם גזרות · ולפעמים תפול בהם מחלוקת לפי החכם שהוא אוסר כך מפני כך ולא יסכים עליו חכם אחר · וזה הרבה בתלמוד שאומרים רבי פלוני גזר כן משום כך וכך ורבי פלוני לא גזר · וזה כמו כן סבה מסבת המחלוקת ·: שהרי בשר עוף בחלב הוא גזרה מדרבנן כדי להרחיק מן העבירה ולא נאסר בתורה אלא בשר בהמה וחיה (ה) אבל אסרו חכמים בשר עוף כדי להרחיק מן האיסור ויש מהם מי שלא יגזור גזירה זו שרבי יוסי [הגלילי] היה מתיר בשר עוף בחלב וכל אנשי עירו היו אוכלים אותו כמו שנתפרסם בתלמוד (שבת דף קל) · וכשתפול הסכמה על אחת מן הגזירות אין חולק עליה בשום פנים · וכשיהיה פשוט איסורה בכל ישראל אין לחלוק על הגזירה ההיא אפילו הנביאים בעצמם לא היו רשאים לבטל אותה וכן אמרו בתלמוד שאליהו זכור לטוב לא היה יכול לבטל אחד משמנה עשר דברים שגזרו בית שמאי ובית הלל · והביאו טעם על זה לפי שאיסורן פשט בכל ישראל :

והחלק החמישי הם הדינים העשויים על דרך חקירה והסכמה בדברים הנוהגים בין בני אדם · שאין בהם תוספת במצוה ולא גרעון · או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה · וקראו אותם תקנות ומנהגים · ואסור לעבור עליהם וכבר אמר שלמה ע"ה על העובר עליהם (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש · ואלו התקנות רבות מאד ונזכרות בתלמוד ובמשנה מהם בענין איסור והיתר ומהם בענין הממונות · ומהם תקנות שתקנו נביאים כמו תקנת משה ויהושע ועזרא כמו שאמרו (מגילה פ"ק דף ד·) משה תקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בהלכות פסח בפסח ואמרו (ברכות פ"ז דף מ"ח:) משה תקן הזן (ו) בשעה שירד המן לישראל אבל תקנות יהושע ועזרא הם רבות · ומהם תקנות מיוחסות ליחידים מן החכמים כמו שאמרו (שביעית פ"י) התקין הלל פרוזבול (גיטין דף לד:) התקין רבן גמליאל הזקן (ביצה דף ה) התקין רבן יוחנן בן זכאי והרבה בתלמוד התקין ר' פלוני · ויש מהם תקנות מיוחסות להמון החכמים כמו שאמרו (כתובות דף מט:) באושא התקינו או כמו שנאמר תקנו חכמים או תקנה חכמים וכדומה לזה הרבה :

אם כן כל הדינין הנזכרים במשנה נחלקים על אלו החמשה חלקים · ומהם פירושים מקובלים מפי משה ויש להם רמז בכתוב או אפשר להיות סוברים עליהם סברא ומהם הלכה למשה מסיני · ומהם מה שהוציאו בדרך הקש וסברא ובו נפלה המחלוקת · ומהם גזרות ומהם תקנות · והטעם שהצריכם לכתוב המחלוקת הנופלת בין שתי הדעות הוא מה שאומר שההלכות אלו נכתבו פסוקות שאין בהם מחלוקת ונלחו דברי החכם שאין הלכה כמותו אפשר שיבא אחר כן מי שקבל הפך הדבר שעליו נפסקה ההלכה מהחכם החולק על הדעת ההיא או ממי שהוא נוטה לדעתו ותכנס ספקא בנפשותינו ונאמר איך יקבל זה האיש והוא איש אמת שדבר פלוני אסור והמשנה אומרת שהוא מותר או הפך הענין הזה ובשביל זה כשיהיו לנו כתובות אלו הדעות יהיה נגדר זה הפרץ כי כשיאמר המקבל שמעתי שכך וכך אסור נאמר לו כן דברת וזהו דעת פלוני אבל רבים חולקין עליו או פלוני חלק עליו והלכה כדעת החולק מפני שסברתו יותר נכונה או מפני שמצאו דבר אחד מסייעתו (עדיות פ"א) אבל הטעם שהצריכום לכתוב דברי יחיד ורבים הוא מפני שאפשר להיות הלכה כיחיד ועל כן בא נמלך כשתהיה סברא פשוטה ואפילו. ליחיד שומעין לו ואע"פ שחולקין עליו רבים · והטעם שהצריכום לכתוב דעת איש אחד ואחר כן חוזר מן הדעת ההיא כגון שאמרו בש"א כך ובה"א כך וכך וחזרו ב"ה להורות כדברי בית שמאי כדי להודיעך אהבת האמת וסגברת הצדק והאמונה שהרי אלו אנשים הנכבדים החסידים הנדיבים המופלגים בחכמה כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם ועיונו נכון הודו לו וחזרו לדעתו כל שכן שאר האנשים ברצותם האמת נוטה עם בעל דינו יהיה כמו כן נוטה לאמת ולא יקשה ערפו וזהו דברי הכתוב (דברים יד) צדק צדק תרדוף · ועל זה אמרו חכמים (אבות פ"ה) הוי מודה

הגהות הגרי"ב א [שבת יא.] : ב [שם לב: ע' בכללי הגמ' ובס' יבין שמועה] : ג [ב"מ ס.]: ד [חגיגה ג:] :

הגהות הריעב"ץ

(א) חסרון יש כאן שיש עוד שני דורות בשלשלת זו קודם שמעון בן הלל . שבנו של הלל שמעון ובנו ר"ג הזקן ובנו רשב"ג הנהרג ובנו ר"ג דיבנה ובנו רשב"ג אביו של רבי : (ב) יש ראיה גמורה שלהי כלים אר"י אבריך כלים כו' : (ג) הלא לא הזכיר ערבה וניסוך המים : (ד) ובם . צ"ל רבם . וגם הוא שגיאת המעתיק וצ"ל רבותיהם : (ה) גם של חיה אינו מן התורה כדר"ע וכמ"ש הוא ז"ל בחבור : (ו) ר"ל עשה הברכה (וכ"כ הרשב"א בברכות שם) :

הגהות הב"ח

[א] העיקרים הנתונים לזה . כמו כן כמו העקרים הנתונים כו' כצ"ל :

מודה על האמת רצו. לומר אף על פי שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות כשתדע שהם אמת דברי חבירך אשר סטנתך עליו גלויה מפני חולשתו או מפני יכולתך להטעות האמת חזור לדבריו והריב נטוש :

ובאשר חשב המחבר לחבר זה הספר על זאת התכונה ראה לחלק אותו לששה חלקים :

החלק הראשון מצות המחויבות בצמח הארץ כמו כלאים שמטה וערלה ותרומות ומעשרות ושאר חקי המתנות :

והחלק השני בפרקי זמני השנה והמועדים ומה שנתחייב בהם והשתנות משפטיהם והאסור בהם והמותר ומה שנכון לחבר בכל פרק מהם מן הדינים והמצות :

והחלק השלישי בבעילות והפרש שיש בדינין בין האנשים והנשים כגון היבום והחליצה והכתובה וקדושין וגיטין ומה שהוא ראוי לומר בכל פרק מהם :

והחלק הרביעי בדינין ובמריבות שבין אדם לחבירו ובסחורות ובמשא ובמתן ובשותפות הקרקעות והדומה לו :

והחלק החמישי בעניני הקרבנות כפי השתנות משפטיהם ורוב עניניהם :

והחלק הששי בענין טהרות והפכם · וקרא כל חלק מהם סדר . החלק הראשון נקרא סדר זרעים · והשני סדר מועד · והשלישי סדר נשים · והרביעי סדר נזיקין · והחמישי סדר קדשים · והששי סדר טהרות · (והסימן זמ"ן נק"ט) · והתחיל בסדר זרעים מפני שהוא כולל מצות מיוחדות בזרע הארץ וזרע הארץ היא מחיה לכל בעלי חיים וכיון שאי אפשר לאדם לחיות בלא אכילת מזון לא יתכן לו עבודת השם (א)ובשביל כך הקדים לדבר במצות המיוחדות בזרע הארץ ואח"כ דבר על סדר מועד שדרך סדורם בתורה כן הוא כמו שנאמר (שמות כג) ושש שנים תזרע (שדך ושש שנים תזמור כרמך)[את ארצך] ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה ונטשתה ואמר אחר כן ששת ימים תעשה מעשיך ואחר כן שלש רגלים תחוג לי בשנה · ואחר כן ראה להקדים דיני נשים קודם דיני נזיקין כדי ללכת אחרי הכתוב שאמר (שם כא) כי ימכור איש את בתו לאמה וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ואחר כך כי יגח שור את איש ובשביל זה הקדים סדר נשים על סדר נזיקין : וספר ואלה שמות כולל אלו הארבעה ענינים ענין סדר זרעים וסדר מועד וסדר נשים וסדר נזיקין · ואחרי אשר דבר על ענין אלה שמות דבר על ענין ויקרא כפי סידורם וסדר אחרי נזיקין קדשים · ואחריו טהרות שכך סדרם (ב) הכתוב והקדים דין הקרבנות קודם דין הטומאות והטהרות שהרי הטהרות התחיל בהם בפרשת ויהי ביום השמיני · וכשאסף כל אלו הששה מינים הכוללים המצות ראה לחלק כל מין כללי מהם אל מינים פרטיים כפי מה שהוא ראוי וקרא שם כל מין מהפרטים מסכת אחר כן חלק המאמר שיש בכל מין פרטי לפרקים וקרא שם כל אחד פרק · אחר כן חלק מאמר כל פרק לפרקים קטנים נכוחים להבין וקלים לדעתם על פה ולהורותם וקרא שם כל אחד מאלו הפרקים הקטנים הלכה · וחלק המאמר בסדר זרעים כמו שאומר · התחיל במסכת ברכות · והטעם שהצריכוהו להתחיל בה שהרופא הבקי כשירצה לשמור בריאות הבריא על תכונתה שהיא עומדת עליו יקדים תיקון המזון בתחלת רפואותיו ועל כן ראה החכם הזה להתחיל בברכות שכל מי שאוכל אין לו רשות לאכול עד שיברך וראה לסדר בתחלת דבריו ברכות כדי לתקן המזון תיקון שיש לו ענין. אחר כך ראה לתקן דבריו כדי שלא יהיה חסר בענין מן הענינים ולפיכך דבר על כלל הברכות שאדם חייב בהם על המזונות ועל המצות ואין לך מצוה שאדם חייב בה בכל יום אלא קריאת שמע בלבד ואין נכון לדבר בברכות ק"ש קודם שידבר על ק"ש עצמה לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע וכל מה שנתחבר אליו *ואח"כ חזר לענין הסדר והוא לדבר במצות זרע הארץ והתחיל במסכת פאה אחר ברכות בשביל שכל המתנות שאדם חייב בהם על הזרע לא יתחייב בהן אלא אחר קצרו והקמה חייבת בפאה והיא עדיין בקרקע

הגה"ה

*וז"ל רבינו ישעיה אחרון ז"ל. ראשית חכמה יראת ה' על כן היה סדר רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה והמצות ערב ובקר שנאמר ובשכבך ובקומך עכ"ל :

ובשביל זה הקדים לדבר בה וסדר אחר פאה מסכת דמאי בשביל שיש בו לעניים זכות כמו שיש להם בפאה וכן אמרו מאכילים את העניים דמאי · ואחר דמאי כלאים שכך סדרם הכתוב בסדר קדושים תהיו (ויקרא יט) לא תכלה פאת שדך ואחריו שדך לא תזרע כלאים · וסדר אחר כלאים שביעית · והיה נכון להיות מסכת ערלה אחר כלאים שכך סדורה בתורה לולי שראה שהערלה אינה מן המצות שאדם מוכרח לעשותה שכ"ז שלא נטע לא יתחייב בערלה והשביעית היא מן המצות שאדם מוכרח לעשותה ועוד שהשמטה יש בה סדר מיוחד מן התורה ולפיכך הקדים לדבר בשמטה · וסדר אחר שביעית מסכת תרומה גדולה מפני שהתרומה היא מתנה ראשונה שמוציאין מן הזרע · וסדר אחר תרומה מעשר ראשון מפני שהיא במעלה שניה לתרומה בדין הפרשה וסדר אחר מעשר ראשון מעשר שני על סדר מעלותם · וסדר אחר כן מסכת חלה בשביל שאחר שמוציאין מן הזרע כל אלו המתנות שהם תרומה ומעשר ראשון ושני אז יטחנוהו ועושין אותו קמח ולשין אותו ואז יתחייב בחלה · וכשהשלים לדבר על הזרע ומתנותיו התחיל לדבר בענין הפירות וסדר אחר מסכת חלה מסכת ערלה · ואחר כן בכורים שכך סדרם הכתוב הערלה בספר ויקרא והבכורים בפרשת כי תבא · ועלו מספר החלקים בסדר זרעים לעשתי עשרה מסכתות : ואחר כך חלק סדר מועד למיניו הפרטים כמו שעשה בסדר זרעים והתחיל במסכת שבת מפני שהוא קדמון במעלה ומפני שהוא בכל שבעת ימים ותרבה תקופתו בזמן גם בו התחיל בתורה בפרשת מועדות וסדר אחר שבת עירובין מפני שהוא מענין שבת · ואחריו פסחים שהוא תחלת המצות הנתונות על ידי משה והיא כמו כן מצוה שניה לשבת בפרשת מועדות · וסדר אחר כן שקלים כמו שנסדרו בתורה וסדר כפורים אחר שקלים כפי סדורה שמצות שקלים בפרשת כי תשא וכפורים בפרשת אחרי מות ואח"כ בא לסיים דבריו בשלש רגלים וקודם זה דבר על פסחים ונשאר לו לדבר על ענין סוכות ושבועות ולא נמצא לו מה שידבר בשבועות אלא דברים מיוחדים בכל יו"ט והיא מסכת ביצה והקדים סוכה על ביצה לרוב המצות שיש בסוכות ולא נשאר לו מן הפרקים הנזכרים בכתוב אלא ראש השנה בלבד ואחרי ביצה דבר על ראש השנה וכשהשלים דבריו על המועדים האמורים בתורה חזר לדבר על זמני התעניות הנזכרים בספרי הנבואה והם הצומות שתקנו הנביאים וסדר אחר כך ענין תעניות וסדר אחר תעניות מגילה מפני שהוא תיקון הנביאים שהיו אחרונים לאשר התקינו תעניות וסדר אחר מגילה מועד קטן מפני שיש בינו ובין ימי הפורים הנטרפות שבשניהם אסור התענית וההספד וכאשר השלים לדבר על הזמנים וחובותיהם וכל מה שנתחבר אליהם חתם הענין במסכת חגיגה שענינה בחובת שלש רגלים והניחה לאחרונה בשביל שאינו ענין כללי ובשביל שאינו חובה אלא על הזכרים כמו שנאמר (שמות כג) יראה כל זכורך · ועלו חלקי המאמר בסדר מועד לשתים עשרה מסכתות : אחר כן חלק המאמר שיש בסדר נשים והתחיל במסכת יבמות והטעם שהצריכוהו להתחיל ביבמות ולא התחיל במסכת כתובות ועיון השכל נותן שהיתה ראויה להקדים · אבל נעשה זה מפני שהנשואין הוא דבר עומד ברשות האדם ורצונו ואין לב"ד לכוף אדם עד שישא אשה אבל היבום הוא מוכרח לעשותו ולומר לו או חלוץ או יבם וההתחלה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדברים שאינם מוכרחים ועל כן התחיל ביבמות וסדר אחר כך כתובות ואחר כתובות נדרים שפרשת נדרים כולה וההתבוננות שיש בה הוא נדרי נשים כמו שנאמר (במדבר ל) בין איש לאשתו בין אב לבתו וכשיהיו הנשואין גמורין ותהיה האשה נכנסת לחופה יש לבעלה רשות להפר נדריה ומפני זה סמך נדרים לכתובות וסדר אחר נדרים נזירות מפני שהנזירות גם כן מכלל נדרים וכשהאשה נודרת בנזיר יוכל הבעל להפר ולפיכך סדר אחר נדרים נזירות · וכשהשלים לדבר על הנשואין ומה שיתחייב בשבילן מהפרת הנדרים התחיל בענין הגירושין*) שאחרי נשואין באין הגירושין וסדר גיטין אחר נזירות. ואחר גיטין סוטה שענינה מענין הגירושין שהסוטה כשתזנה יש לכוף האיש והאשה על הגירושין כמו שאבאר במקומו · וסדר אחר סוטה קדושין ויש לשאול בכאן מפני מה סדר קדושין באחרונה והיה הנכון להקדימה ולהיות סדורה קודם כתובות · ואם תאמר שלא סדרו אותה קודם כתובות בשביל שלא נפרוש בין יבמות לכתובות שענינם אחד והוא ענין ביאה ואיסור דבריהם נקשרים ואינו נצרך על כל פנים לסדרו היה כותבו קודם גיטין כדי שיבא על סדר בראשונה קדושין ואחריה גיטין ויהיה סדורם נכון ותהיה התשובה שסדורם נעשה כך מפני שהיה רצונו לילך על דרך הכתוב (ג) שהקדים גירושין קודם נשואין והוא מה שאמר הקב"ה (דברים כד) וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ומתוך דבריו שאמר והיתה לאיש אחר למדנו פרק מפרקי קדושין (דף ה) כמו שנתבאר בתלמוד מקיש הויה ליציאה· ועלו חלקי המאמר בסדר נשים לשבע מסכתות : אח"כ חלק המאמר בנזיקין וחלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים והתחיל בבבא קמא ועניגה לדבר על נזיקין כגון שור ובור והבער ודין החובל ואין השופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינין ואח"כ בבא מציעא ועניגה לדבר על הטענות והפקדונות ושכירות ודין השואל והשכיר וכל מה שהוא ראוי לחבר לזה הענין כמו שעשה הכתוב שאחר דיני שור ובור והבער (שמות כא) וכי ינצו אנשים דבר על ארבעה שומרים · ואח"כ בבא בתרא ועניגו לדבר בחלוקת הקרקעות והדינין בענין הדירות המשותפות והשכונות וביטול מקח וממכר במום הנמצא ולדבר בענין הממכרים והקניינים והיאך ראוי לדון אותם והערבות והירושות וסדר החלק הזה באחרונה בשביל שכולו קבלה ודברי סברות ולא התבאר מן התורה וכשהודיע ענין הדינין התחיל לדבר על הדיינין גוזרי הגזירות והדינין הם וסדר אחר ב"ב סנהדרין אבל מסכת מכות היא נקשרת בנוסחאות עם מסכת סנהדרין ובכללה היא מנויה ואמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין הדביק אליו ואלו הן הלוקין ואין זה טעם אמת אבל היא מסכת בפני עצמה ונסמכה לסנהדרין מפני שאין רשות לבני אדם לענוש ולהלקות אלא השופטים בעצמם כמו שאמר הכתוב (דברים כה) והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו · וסדר אחר מכות שבועות מפני שבין סוף המסכת שעברה ותחלת זו המסכת יש למיונים בדיניהם ומשפטיהם והם דומים אלו לאלו כמו שמוכר בתלמוד והחבירוהו לענין ההוא מפני שהוא גם כן ממעשה הדיינים שאין רשות לכוף על השבועה אלא לשופט · וכשהשלים לדבר על הדינים והדיינים וכל מה שהוא מעשה הדיינים מיוחד בו מן המחלוקת וחיוב השבועות בא לדבר בענין עדיות ורוב ענין זאת המסכת הוא לזכור בה כל ההלכות שהעידו עליהם אנשים ברורים נאמנים ושעדותם ראוי לסמוך עליה והוא שער מן הדינים שהעדיות צריך לזכרם לפני הדיינים וכן כל עדות מהם היו מעידים אותו בב"ד וסדר אותה אחר מס' שבועות בשביל שמס' שבועות יש צורך אליה תמיד ועדיות הם (הגעת)[הודעת] הדברים שהעידו בם לפני השופטים בעתים ידועים וקבלו אותם מהם · אחר כן התחיל לדבר על עכו"ם לפי שענינה דבר מוכרח לשופט שידענו ואז יהיה שלם כשידע נימוסי העבודות ההם וחוקותיהם ומה שצריך אליהם ואז ידע היאך ידין עליה כי כל מי שיעבוד לכוכב שבתאי בעבודת כוכב נוגה או יתפלל לכוכב צדק בתפלת מאדים(ד) אינו חייב מיתה כמו שבאה הקבלה הברורה והניח זו המסכת לאחרונה מפני שלא יקרה ענין עכו"ם אלא באחד מני אלף לימים רחוקים וכאשר נשלם לו מה שהיה צריך אליו השופט התחיל באבות ועשה זה לשני ענינים האחד כדי להודיע שההסכמה והקבלה אמת ונכונה וקבלוה עם מעם ולפיכך ראוי לכבד החכם מהם ולהושיבו במעלה נכבדת בשביל שהגיעה ההוראה אליו ושהוא בדורו כמו אלו בדורם וכן אמרו (ר"ה כה·) אם באנו לחקור אחר בית דינו של ר"ג וכו' אמרו (שם) שמשון בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ובענין זה יש מוסר גדול לבני אדם שלא יאמרו מדוע נקבל משפט פלוני או תקנת דיין פלוני · ואין הדבר כן שהמשפט אינו לפלוני השופט אלא להקב"ה שצוה אותנו בו כמו שנאמר (דברים א) כי המשפט לאלהים הוא אבל הכל משפט אחד וקבלוהו איש מפי איש על הדורות החולפים · והענין השני שהוא רצה לזכור במסכת זו מוסר כל חכם מן החכמים ע"ה כדי שנלמד מהם המדות הטובות ואין אדם צריך לזה הדבר כמו הדיינים שעמי הארץ כשלא יהיו בעלי מוסר אין ההיזק לכל ההמון אלא לבעליו בלבד אבל השופט כשלא יהיה בעל מוסר ולנוע יזיק עצמו ויזיק לבני אדם לפיכך היה תחלת דבריו במסכת אבות מוסר הדיינין כמו שאמר הוו מתונים בדין וצריך שיוסר השופט בכל הענינים שיש במסכת אבות כגון שיהיה מתון בדין ולא ימהר פסק דין שאפשר שיהיה בדין ההוא ענין נסתר כמו שאמרו ע"ה דין מרומה · ואין לו להאריך הדין כמו כן כשידע שאין בו דבר נסתר שזה נקרא עינוי הדין ויש לו להשתדל בחקירת העדים ולהזהר בשעת החקירה שלא ילמדו העדים מדבריו מה שיסייעם על עניגם ואין לו ללמד טענה לבעל הריב וזה נקרא עורכי הדיינין ולא יחלל נפשו בחברת עמי הארץ שמא יהיה לבוז ולא יתעלם מבני אדם עד שלא יוכלו לראותו בכל עת שיצטרכו אליו שמא יאבד האביון ולא יבקש מנוחה ותענוגים פן יאבד האמת ולא תמצא התאוה ולא יהי' רוצה להתקדם את חבריו לדין ולא יתן עצמו להכנס בדיינות שמא יהיה חשוד וצריך להיות מהדר בכל דיניו אחר הפשרה ואם יוכל שלא יפסוק דין בכל ימיו אבל שיעשה פשרה בין שני המריבים הנה מה טוב ומה נעים ואם אינו יכול אז יחתוך הדין ולא יטריח אבל יתן זמנים ארוכים לבעל הריב ויניחהו לבקש על נפשו כל היום ואע"פ שירבה דברים וידבר הוללות וסכלות ואם אי אפשר זה לפי מה שיראה מטענותם יגזור הדין מיד · כמו שאנו רואים רבותינו עושים בענין קשירת הידים והכאת השוטר ללקות ולענוש והפשט הבגדים וקריעת השטרות הקיימות כשימצאו בהם מה שיתחייב לעשות זה והרבה כמו זה וכדומה לזו המצוה אומרים (סנהדרין דף ו:) יקוב הדין את ההר · ועל דרך כלל צריך שיהיה השופט כרופא בקי שכל זמן שיוכל לרפא במזונות לא ירפא ברפואות אבל כשרואה שהחולי חזק ואי אפשר להתרפא במזונות ירפא ברפואות קלות קרובות אל טבע המזון כגון המשקים והמרקחות המבושמות והמתוקנות ואם יראה שהחולי יתחזק ואלו הדברים אינם מכניעים אותו ואינם כנגדו יחזור לרפאותו ברפואות חזקות וישקנו רפואה משלשלת כגון סקמוני"א וכדומה לו מן הרפואות המרות והרעות · כן השופט ישתדל לעשות פשרה ואם אינו יכול ישפוט בנחת וירצה לבעל הריב בדבר רך ואם לא יוכל מפני אכזריות אחד מהמריבים ושהוא רוצה להתגבר בעול וחמס יתחזק עליו ויהדוף רשעים תחתיו · וצריך לשופט שלא ירבה לרדוף אחר תענוגי העולם ואהבת העושר והמעלה כמו שאמר הכתוב (שמות יח) שונאי בצע ואמרו ע"ה מלך במשפט יעמיד ארץ וגו' (כתובות דף קה:) אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן המחזר על הגרנות יהרסנה · ואחר שנראה שהשופט צריך לכל אלו המוסרים כדי להוסר בהם אם כן מה נחמד ונכון היה תקון מסכת אבות אחרי מסכת סנהדרין ומה שנלוה אליה לפי שהיא כוללת אלה המוסרים ועוד נוסף עליהם ענינים אחרים מביאים לידי פרישות מן העולם וכבוד העולם ובעליה ומעשה היושר והיראה וכאשר השלים מוסר הדיינים החל לבאר שגיאותם כי כל מי שיש בו טבע בשר ודם אי אפשר שלא יטעה ויחטא ולפיכך סדר הוריות אחר אבות ובה חתם סדר נזיקין · ועלו חלקי המאמר בנזיקין לח' מסכתות : אחר כן חלק המאמר בענין קדשים והחל בקרבנות הכהנים שהם מסכת זבחים ואחר זבחים מנחות כפי סדורם בתורה · וכשהשלים ענין זבחי קדשים ומה שנלוה אליהם דבר על ענין שחיטת שאר הזבחים על סדר הכתוב שהרי אחר שאמר והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו וגו' אמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר (דברים יב) והביא אחר מנחות חולין ואחר חולין בכורות על סדר הכתוב כמו כן כי אחר שאמר רק בכל אות נפשך אמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכשהשלים לדבר בעניני הקדושות סדר דמי הערכים שהם כמו כן קדש והביא אחר בכורות ערכין · ואחר ערכין תמורה על פי סדורם בכתוב כמו כן · וכשהשלים לדבר על המינין האלו הביא אחר כן מסכת כריתות ודבר בה על כל המצות שיתחייב בהם כרת וכל הנלוה לאותו הענין והטעם שבשבילו סדר המין הזה בקדשים שכל דבר שחייבין על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת אלא במעט כמו שיתבאר שם והביא אחר כריתות מעילה מפני שהדברים שחייבין עליהם מעילה יותר קלים מהדברים שחייבים עליהם חטאת והביא אחר מעילה מסכת תמיד והניח אותה באחרונה בשביל שאין בה דבור לא על דרך חכמה ולא על איסור ועל היתר אלא ספור שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד כדי לעשות כן תמיד והביא אחר תמיד מדות ואין בו ענין אחר אלא ספור שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו והתועלת שיש במין ההוא כי כשיבנה במהרה בימינו יש לשמור ולעשות התבנית ההוא והתבניות והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקדש

הגהות דריעב"ץ

(א) זולתם : (ב) ועוד לקדשים מבפט הקדימה לסכרתיותם על הטהרות שאינן מחויבות בהכרח שאפשר לא יטמא ולא יתטמא . והקדשים א"א מבלעדם : (ג) זה דוחק שהרי לקוחין קודמין בעלם כמ"ש כי יקח וגו' בריאה לבויה שאחר גרושין מקרית היא ואיך יוקדם המאוחר בזמן ובמעלה ועם היותו מקרי בלתי מוכרח ולא מחויב במציאות כלל . אבל י"ל דבר הגון כי המז אע"פ שכבר קיים מצות נשואין פעם לא יפטר ממנה אם גרש צריך לחזור ולקחת אשה ולא ישב בטל מפ"ו . ועוד נכתר זה הסדר כדי שלא לסיים בדבר פורענות אך טוב הוא בנין עולם הקטן לשבת יצרה . וכמו שדרך יהגא לסיים בדבר טוב בכל מקום : (ד) אין חייב מיתה על המתפלל לה . אלא העובדה בלבד ·

הקדש כמו שאמר (דה"א כח) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וכשהשלים לדבר בקרבנות הבהמה ובכל הבנוי עליהם ותבנית הבית שמקריבין בו אותן הקרבנות סדר אחריו מסכת קנים ואין ענין במסכת ההיא אלא לדבר בתערובי העופות כשיתערבו קרבנות העופות אלו עם אלו והניח זה הענין באחרונה מפני שאינו מוכרח לפי שאפשר שיתערבו ושלא יתערבו ועוד שהדבור עליו מעט מזער כמו שיתבאר במקומו · ובהם התם סדר קדשים · ועלו חלקי המאמר בסדר קדשים לאחת עשרה מסכתות: אחרי כן חלק המאמר בטהרות והתחיל במסכת כלים ועניני שהוא כולל עיקרי הטומאות ולזכור כל מה שהוא מקבל טומאה ושאינו מקבל טומאה כי כשיזכור לנו מה שהוא מקבל טומאה נדע כל הדברים שהם מקבלים טומאה ושאינם מקבלים והביא אחר כלים אהלות ועמנו לדבר על טומאת מת והקדים זאת המסכת בשביל שהיא קשה מכל הטומאות ואחריה נגעים ועניני שהוא מדבר בטומאת צרעת שהמצורע יטמא באהל ויש בו קצת דמיון מטומאת מת כמו שיתבאר במקומו וכשהשלים טומאת מת והדומה לו בא לדבר בענין טהרה והיא פרה אדומה והביא אחר נגעים מסכת פרה וכשהשלים לדבר על הטומאות החמורות והיאך ענין טהרתם דבר בענין הטומאות הקלות שאין בם אלא הערב השמש וסדר אחר פרה מסכת טהרות וקרא שמה טהרות בלשון נקיה שהדבור בה הוא בטהרת הטומאה ועוד שידיעת הטומאות מצריך לדעת ענין טהרה ומה יחשוב החושב שענין קריאת שם הסדר סדר טהרות וקרא שם מסכת ממנו טהרות שהוא תפיסה על המחבר ואנו אומרים שאינו תפיסה אצל חכמי ההגיון שהם קוראים המין הפרטי בשם המין הכולל אותו וכשהשלים הטומאות החמורות והיאך תעלה הטהרה מהם ודבר על טומאות קלות הביא אחר כך דיני טהרה וסדר אחר טהרות מקואות והביא נדה אחר כל אלו הטומאות מפני שאינה טומאה כללית לכל מין האדם וסדר אחר מקואות נדה ואחר נדה מכשירין והנכון היה לסדר אחר נדה זבים אבל הקדים מכשירין על זבים כמו שהקדימו הכתוב שהרי מכשירין בפרשת ויהי ביום השמיני וזבים בפרשת זאת תהיה תורת המצורע · וסדר אחר זבים טבול יום כמו שאמר הכתוב (ויקרא טו) זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע ואלו הטומאות המוקדמות כולן הן כוללות הגוף ר"ל כשיגע בהם אדם יטמא כל גופו ובשביל זה בא לדבר על טומאת כל אבר ואבר בפני עצמו · וסדר אחר טבול יום ידים ואחר ידים עוקצין והניחה לאחרונה מפני שסוגיאה בדרכי הסברא ואין לה עיקר בכתוב ובה חתם ספרו. ועלו חלקי המאמר בטהרות לשתים עשרה מסכתות · והיו מספר כל מסכתות המשנה ששים ואחת ופרקים חמש מאות ושלשה ועשרים :

אחר כן ראה להסתפק משמות המקובלים על הקרובים אליו משמעון הצדיק והיו דבריו במשנה דבר קצר וכולל ענינים רבים והיה הכל מבואר לו לחדוד שכלו אבל למי שהוא פחות ממנו הענין ההוא עמוק בעיניו שהחכמים הקדמונים לא היו מחברים אלא לנפשותם · לפיכך ראה אחד מתלמידיו והוא רבי חייא לחבר ספר וללכת בו אחר רבו ולבאר מה שנסתבך מדברי רבו והיא התוספתא ועניני לבאר המשנה ותוספתא אפשר להוציא טעמה מהמשנה אחר יגיעה רבה והוא הוציאם ללמדנו היאך נליד ונוציא ענינים מן המשנה · וכן עשה רבי אושעיא · ורב חבר ברייתא והיא ספרא וספרי ורבים זולתם כמו שאמרו כי אתא רבי פלוני אתא ואייתי מתניתא בידיה · ואולם לא היו אלה הברייתות כלם כצחות דברי המשנה ולא כתקון עניניה וקוצר מליה ועל כן היתה עיקר ר"ל המשנה וכל החבורים עולים אחריה ושניים אליה והיא המכובדת אצל הכל וכשיעריכו אותה לחבורים ההם ראוה בנות ויאשרוה · וכל הבא אחריה אחר החבורה הנכבדת ההיא לא שם לבו ומאודו אלא להתבונן בדברי המשנה . ולא חדל דור אחר דור להתבונן ולחקור בה ולפרש אותה כל חכם כפי חכמתו ובינתו ונחלקו בפירוש קצת הלכות ממנה לפי רוב השנים ואין חבורה מהם שלא חקרה והתבוננה במשנה וגלתה חדושים והביאה ממנה דמיונים על ענינים אחרים עד שהגיע הזמן לרבינא ורב אשי שהם האחרונים מחכמי התלמוד והתבודד רב אשי לחבר התלמוד וראה בעצתו לעשות בדברי כל הבאים אחרי רבינו הקדוש כמו שעשה רבינו הקדוש בדברי כל הבאים אחרי משה · וכלל כל דברי המדברים ושכל המתבוננים ופירוש המפרשים ודקדוק ההלכות וקבצם וכתב הכל בחכמתו ובמה שנתן לו הקב"ה מנפש פשוטה וכבוד החכמה וחבר התלמוד · והיתה כוונתו בו ארבעה דברים · האחד פירוש המשנה וכל מה שנפל בה מדברים המכילים ענינים רבים ממחלוקת הפירושים וטענות כל מפרש על חבירו וגלוי טענת האמת וזה ראשית הכוונות שנתכוון · והשני פסק הדין על דעת האחד משני החולקים שנחלקו בדברי המשנה או בפירושה או בחדושים שנתחדשו בה ושחברו עליה · והשלישי בחידושי הענינים שהוציאו חכמי כל דור מן המשנה וגלוי העיקר והראיות שסמכו בהן וסמכו עליהן התנאים המדברים על דברי המשנה עד שנסדר מדבריהם מה שנסדר והגזירות והתקנות העשויות מאחרי רבינו הקדוש עד המחבר הזה · והרביעי דרשות שהם ראויות לפי ענין כל פרק שנזדמן להיות בו דרש : וזה הענין הרביעי ר"ל הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה · אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חידות פליאות ותמודות נפלאות · כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יובן בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלקיים ואמתת הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו וכל מה שכלו בו הפילוסופים דורותיהם ואם תבינם אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם · ועשו דבר זה לענינים נפלאים · האחד מהם ללטוש רעיוני התלמידים ולגנב לבותם · ועוד כדי לעור עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם ואילו היו מראים להם זוהר האמתות יסבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם אין מגלין להם את הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתות על בוריים · וכן החכמים לא היו רוצים לגלות קצתם לקצתם סודות החכמה וכבר זכרו (חגיגה פ"ב דף יג) שאיש מן החכמים נכבד [פתח] לאנשים בקיאים בחכמת מעשה בראשית והוא היה בקי במעשה מרכבה אמר להם למדוני מעשה בראשית ואלמדכם מעשה מרכבה ואמרו טוב הדבר וכאשר למדוהו מעשה בראשית נמנע הוא מללמוד להם מעשה מרכבה וחס ושלום שעשה זה מפני רוע לב למנוע החכמה או בשביל שיהיה לו יתרון עליהם · שהמדות האלה מגונים באחד מהפשטים קל וחומר באלו החסידים הנכבדים · אבל עשה הדבר בשביל שראה בעצמו ראוי לקבל מה שיש אצלם ושאינם ראוים לקבל מה שיש אצלו · והביא על ענין זה דברי שלמה (שיר ד) דבש וחלב תחת לשונך ופירשו עליהם השלום ואמרו שענין דבר זה שהחכמות המתוקות שהנפש תנעם בהם כמו שינעם החיך בדבש וחלב צריכים להסתירם ושלא ידובר בהם ואל יעלו על שפת לשון בשום פנים וזהו שאמר תחת לשונך שהענינים האלה אינם ממה שראוי ללמוד ולהגות בם בישיבות החכמה · ואולם ירמזו בכתוב מהם רמזים נעלמים וכשיגלה הקב"ה מסוה הסכלות מלב מי שירצה אחרי אשר ייגע וירגיל בחכמות אז יבין מהם כפי שכלו · ואין לאדם עם החכמה ודרישה והשתדלותה אלא לעזוב עיניו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבונגהו ולהורותו ולגלות לו הסודות הגנוזות בכתוב כמו שמצאנו דוד ע"ה עשה כן באמרו (תהלים קיט) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך וכשיגלה הקב"ה את עיני האדם ויראה לו מה שהראה ראוי לו לגנוז כמו שאמרנו · ואם ירמוז מהם במעט ירמוז למי שיש לו שכל שלם ונודעה אמתתו כמו שבארו וגלו במעשיות רבות בתלמוד · ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו שאם יגלה אותו לכסיל אע"פ שלא יגנהו לא ייטב בעיניו . ועל כן אמר החכם (משלי כג) באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך · ועוד שהלימוד להמון העם צריך שיהיה בדרך חידה ומשל כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר ישלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם ולענין זה רמז שלמה עליו השלום באמרו (שם א) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם · ומפני אלו הסבות סדרו חכמים עליהם השלום דבריהם בדרשות על ענין שירחיקהו שכל הכסיל לפי מחשבתו · ואין ראוי לסמוך החסרון אל הדרש ההוא אבל יש לחשוב שהחסרון בא משכלו וכשיראה משל ממשליהם שהוא קשה להשכיל אפילו פשוטו ראוי לו להשתומם מאד על שכלו שלא הבין הענין עד אשר חסרו בעיניו האמונות בתכלית הרחוק שהרי הדעות יש להם יתרון זה על זה כפי יתרונות המזגים · וכמו שנמצא מזג איש אחד שהוא ישר ממזג איש אחר כן יש שכל איש אחד שלם משכל איש אחר · ואין ספק שאין שכל מי שידע דבר נכבד כשכל מי שישכיל הדבר ההוא שהאחד נקרא שכל בפועל והאחד שכל בכח · ובשביל זה יש דברים שהם בעיני אנשים בתכלית האמת והביאור ואצל איש אחר הם רחוקים ונמנעים מהיותם על פי המעלה בחכמה : והנני נותן לך בו משל מבואר כגון שנשאל לאיש מאנשי חכמת הדפואה והחשבון והנגון ומהיר בחכמת הטבע ונבון ומשכיל והוא נעור וריק מחכמת התשבורת וחכמת הכוכבים ונאמר לו מה אתה אומר באיש שהוא טוען שגוף השמש שאנו רואים כאילו היא עגולה קטנה ויאמר שהוא גוף כדור גדול הכדור שהוא כגודל כדור הארץ מאה וששים וששה פעם ושלשה שמיני פעם וכדור הארץ שמדתה שינו המדות האלה הוא כדור שיש בהקפו ארבעה ועשרים אלף מיל · ויהיה על הדרך הזה מגיע לדעת כמה מילין יש במדות גודל כדור השמש · אין ספק שהאיש ההוא זך הרעיון אשר השכיל מן החכמות כל מה שאמרנו לא ימצא בנפשו מקום לקיים זאת האמונה וכל זה דבר רחוק בעיניו בלי מושג . והטענה השכלית תבא לו בתחלת המחשבה שהטענה הזאת בטלה כי איך אפשר להיות האדם על מקום כפי זרת אחד מן הארץ וידע שעור גרם השמש והקיפה ומדת שטחה עד אשר תהיה דעתו כוללת אותה כמו שהוא כולל מדת חלק מחלקי הארץ · ועוד יאמר איך אפשר זה והנה גרם השמש בשמים בתכלית המרחק ואפילו ראיית גרם השמש על נכון אי אפשר לנו ולא השיגהו אלא זיוו בלבד ואיך יגיע אדם למעלה שיוכל למדוד אותו וידקדק מדתו בשלשה שמיני פעם · זה דבר שוא הוא שאין כמוהו · ולא יהיה בלבו ספק על היות זאת הטענה בטלה ושלא תוכל להיות · אבל כשירגיל נפשו בלמוד ספרי המדות וחכמות מה שהוא ראוי בתבנית הכדוריות וזולתם מן הערכים הנערכים זה לזה ויעתק משם אחר כן אל הספר המסודר בענין זה והדומה אליו ר"ל ספר תכונת הגלגלים הידוע ספר אלמגסט"י · אז יתברר אצלו זאת הטענה ותשוב לו הטענה אמת שאין בה ספק ושיש עליה מופת ולא יהיה אצלו הפרש בין שגוף השמש הוא כשעור הזה או שהשמש היא מצויה וירגיל שכלו להאמין הדבר שהיה בתחלה מרחיק הרחקה גדולה ויאמין בו אמונה גמורה · · הנה זה יוכל להיות : ואנחנו לא הסכמנו על האיש שאלנוהו זה הענין שיהיה חסר מן החכמות האחרות אבל שיהיה טוב השכל וזך הטבע ותכם · והשאלה אשר שאלנוהו משאלות הלמודיות שהיא מן המדרגה שיעלו בה לאלהות · קל וחומר יהיה הענין במי שאין לו חכמה כלל ולא הרגיל נפשו בדרך מדרכי חכמות הלמודיות אבל היה נסנו משכל אמו לשכל אמתו שנשאל שאלה משאלות האלהית שהם גנוזות בדרשות אין ספק שהם רחוקים בעיניו כרחוק השמים מן הארץ ויקצר שכלו להבין דבר מהם · ועל כן ראוי שנדין הדרשות ההם לכף זכות ונטיב לעיין בהם · ואל נמהר להרחיק דבר מהם אבל כשירחק בעינינו דבר מדבריהם נרגיל נפשנו בחכמות עד שנבין עניניהם בדבר ההוא אם יוכלו להכיל לבותינו הדבר הגדול הזה שהרי החכמים אע"פ שהיה להם מן התאוה ללמוד וטוב הרעיון והיגיעה וחברת החסידים הנכבדים והרחקת העולם בכל מה שיש בו · היו מיחסים החסרון לנפשם כשהם מעריכים נפשותם לפי מה שקדם אותם . והוא מה שאמרו (עירובין דף נג:) לבם של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סדקית : וכ"ש אנחנו שהחכמה נעדרה ממנו וכאשר הודיענו הקב"ה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כט) יחד הכתוב כל אחד ממנו בארבעה דברים · במולשת השכל · וחוזק התאוה · ועצלות בבקשת החכמה · והזריזות בבצע העולם · ארבעת שפטיו הרעים ואיך לא נסמוך החסר לנפשותינו כשנעריך אותה עליהם · ומפני אשר ידעו עליהם השלום בענין זה שכל דבריהם ברורים ונקיים ואין בהם סיגים לוו עליהם והזהירו שלא ילעג אדם עליהם ואמרו (גיטין דף נז:) כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת כו' . ואין לך צואה רותחת גדולה מן הכסילות אשר השיאתו להלעיג · ועל כן לא תמצא לעולם מרחיק לדבריהם אלא איש מבקש תאוה ונותן יתרון להנאות המורגשות אשר לא העיר לבו בדבר מן המאורים הבהירים · ומפני שידעו אמתת דבריהם כלו בעסק ההוא כל ימיהם ולוו לשקוד עליו כל הלילה ומקצת היום ושמוהו תכלית החכמה וכן היא · ואמרו (פ"ק דברכות דף ח.) אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד והשב לבך לזה הדבר שאם תסתכל אותו על פשוטו תמצאנו רחוק מאד מן האמת כאילו ארבע אמות של הלכה בלבד היא התכונה הנדרשת ושאר החכמות והדעות מושלכות אחר גויו · ובזמן שם ועבר ואחריו שלא היתה שם הלכה הטכל לומר שאין להקב"ה חלק בעולם כלל · אבל אם תעיין זה הדבר עיון שכלי תראה בו מן החכמות דבר פלא ותמצאנו מוסף כלל גדול מן המושכלות : ואני אבארם לך כדי שיהיה לך למיון לשאר מה שיבא לידך ולכך שים לבך אליו כראוי · דע כי הקדמונים חקרו חקירה עצומה כאשר נתן להם מן החכמה וטוב המחשבה עד נתקיים אצלם שכל דבר נמצא יצטרך עכ"פ להיות לו תכלית אשר בשבילה היתה מציאותו · כי לא לדבר רק נמצאו הנמצאים · וכאשר נתקיים להם זה הדין הכללי התחילו לחלק כל נמצאים לדעת תכלית כל מין מן המינים הנבראים · וראו כי כל נמצא שהוא מלאכותי ר"ל העשוי למלאכה היא תכלית עשייתו ידוע ואין צורך בענין ההוא לחקירה שהאומני לא יעשה מלאכה אלא אם כן שתכליתה מצוייר בנפש האומן והמשל בזה כמו שאומר שהמסור לא עשאו הנפח אלא אחרי אשר חשב בלבו אין יוכל להפריש דבקי העץ עד נגלה ללבו צורת המסור והחל לעשותו כדי לחתוך בו אם כן נדע כי כוונת המסור להניפו על העץ וכוונת הקרדום לחתוך בו וכוונת המחט לחבר בו בגד לבגד ויש לכל הדברים שמצאים מציאה מלאכית אבל מה שהמציאתו המלאכה האלהית והחכמה הטבעית כגון מיני האילנות והעשבים ומיני מחצבי האדמה ומיני אבנים ומיני החיות יש מהם אשר תכלית מציאותן נעלמת ואין יודע אותה כלל אא"כ תודע בנבואה או בכח דעת העתידות אבל בחקירת הדעת א"א · מפני שאין ביכולת האדם לחקור עד שיבין וידע לאיזה טעם המציא הטבע קצת הנמלים בכנפים ומהם בלי כנפים · ולאיזה טעם המציא גם כן תולעים מרבה רגלים ואחרים מעטי רגלים ומה היא תכלית זאת התולעת וזאת הנמלה · אבל בדברים שהם גדולים מאלה פעלם יותר גלוי אמנם בידיעת תכלית בריאתם יגלה יתרון אנשי החכמה ועל פי שיהיה יותר חכם וגדול התשוקה וזך הרעיון ללמוד כן תהיה ידיעתו יותר גמורה ועל כן כשנתן הקב"ה לשלמה מן החכמה מה שהבטיחו בה ידע מסודות בריאת אלה המינין מה שאפשר לאדם לדעת מדרך שהוא אדם · ודבר על תכלית יצירת האילנות והעשבים ומיני החיים כמו שאמר הכתוב (מלכים א ה) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים והיה זה לעד שהיתה בו רוח אלהית ואמר אחר כן ויבאו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה · אך על דרך כלל יש לדעת שכל הנמצאים שתחת גלגל הירח נמצאו בשביל האדם לבדו · וכל מיני החיות יש מהם למאכלו כגון צאן ובקר וזולתם · ויש מהם לתועלתו בזולת המאכלים כמו החמור לשאת עליו מה שלא יוכל להוליך בידו והסוסים להגיע בהם מהלך דרך רחוקה בימים מועטים · ומהם מינים שלא נדע להם תועלת ויש בהם תועלת לאדם ולא יכיר אותם · וכן האילנות והצמחים מהם למאכלו ומהם לרפאותו ממחלותיו וכן העשבים ושאר המינים · וכל מה שתמצא מן החיות והצמחים שאין להם תועלת מזון ואין בו לפי מחשבתך*) דע שהדבר ההוא לחולשת שכלנו · וא"א לכל עשב ולכל פרי ולכל מין מבעלי החיים מן הפילים עד התולעים שלא יהיה בהם תועלת לאדם · והמופת על זה שהרי בכל דור ודור יגלה לנו עשבים ומיני פירות שלא נגלו לקדמונינו ויש בהם תועלות גדולות : ואין ביכולת אדם להיות דעתו כוללת תועלת כל צמח הארץ ואולם נגלה ענין בדרך הנסיון על הדורות החולפים · אבל אם תאמר מדוע נבראו הסמים הממיתים כגון עשב הנקרא בי"ש ועשב הדס אשר ימות בה האדם ואין בהם תועלת ראוי לך לדעת שיש בהם תועלת שאם תמית בעת שיאכלו אותה לא תמית בעת שיחבשו בה ע"ג הגוף וכשתכיר כי תועלת גדולה יש לאדם באפעה ובנחשים קל וחומר במה שהם מועטים מהם בהיזק · וכאשר מצאו שתכלית כל אלו הענינים הוא למציאת האדם הוצרכנו לחקור כמו כן למה נמצא האדם ומה היתה כוונת יצירתו · וכאשר האריכו לחקור בענין זה מצאו לאדם פעלים רבים מאד שהרי כל מיני בעלי חיים והאילנות יש להן פעל א' בלבד או ב' פעלים כמו שאנו רואין הדקלים שאין להן פעל אלא להוציא התמרים וכן שאר האילנות · וכן החיות נמצא מהם מי שיארוג בלבד כמו העכבים ומי שיבנה כמו השממית והוא צפור דרור המקננת בבתים בזמן החום · ומי שיטרוף כאריה · אבל האדם יעשה מעשים רבים משתנים זה בזה וחקרו על כל פעולותיו פעל לדעת תכלית בריאתו מאלה הפעלים ומצאו כי תכליתו פעל א' בלבד ובשבילו נברא ושאר פעליו הם לקיים עמידתו כדי שישלם בו הפעל האחד ההוא והפעל הזה הוא לצייר בנפשו הסודות המושכלות ולדעת האמתות על פי מה שהם עליו שהדעת נותן שהוא שקר להיות תכלית האדם לאכילה ולשתיה ולבעילה או לבנות קיר כי כל אלה מקרים מתחדשים עליו לא יוסיפו על כחו הפנימית ועוד שהוא משתתף בזה עם רוב הברואים והחכמה היא אשר תוסיף על כחו הפנימית ותעתיק אותו ממעלת בוז למעלת כבוד שהרי היה האדם בכח וחזר אדם בפועל והאדם קודם שישכיל וידע הוא נחשב כבהמה לא נבדל משאר מין החיות אלא בהגיון שהוא חי . בעל הגיון רוצה לומר בהגיון שהוא מצייר לנפשו המושכלות · והנכבד שבמושכלות לצייר לנפשו אחדות הקב"ה וכל הנלוה לענין ההוא מהאלהיים שאר החכמות אינם אלא להרגיל בהם עד שיגיע לדעת האלהי והדיבור בזה הענין עד כלותו יאריך מאד · אבל עם ציור המושכלות יתחייב להרחיק רוב

*) שום תועלת

התענוגים

התשמישים הגופיים כי תכלית השכל יצ"ל שחרבן הנפש בתקון הגוף ותקון הנפש בחרבן הגוף · שהאדם כשיהיה רודף התאוות ומגביר המורגשות על המושכלות ומעביר שכלו לתאותיו עד יחזור כבהמה אשר לא תצייר לנפשה אלא האכילה והשתיה והתשמיש · לא לא יודע הכח האלהי רוצה לומר השכל · וישוב לא כאלו הוא בריה נזרה שוטה בתוך ים ההיולי ופירש ים היולי הוא · ויתברר מאלו ההקדמות כי תכלית העולם וכל אשר בו הוא איש חכם וטוב · וכאשר יתברר לאיש שהוא ממיני האדם הדעת והמעשה · ר"ל בדעת לצייר בשכלו אמתות הדברים על פי מה שהם עליו ולהשיג כל מה שאפשר לאדם להשיג · והמעשה · הוא תקון ויושר הדברים הטבעיים ושלא יהיה שקוע בתענוגים ושלא יקח מהם אלא מה שיהיה בו תקון גופו ותקון המדות כלם . ועל כן האיש שיהיה על ענין זה הוא התכלית והוא החפץ · וזה הדבר לא נדע מאת הנביאים בלבד אבל חכמי האומות הקודמים ואשר לא ראו הנביאים ולא שמעו חכמתם כבר ידעו גם הם שאין האדם שלם אלא כשיהיה כולל הדעת והמעשה · ודי לך בדברי החכם המפורסם בפילוסופים שאמר חפץ האל ממנו להיות נבונים חסידים · שהאדם כשיהיה חכם נבון מבקש תאוות אינו חכם על האמת · שתחלת החכמה מחייבת שלא יקח אדם ממעדנים הגופיים אלא מה שיש בו תקון צורך גופו · וכשנפרש מסכת אבות נשלים זה הענין ונבארנו כפי מה שהוא ראוי · וכן מצאנו הנבואה האמיתית ותגנה לשון למי שהתהלל שהוא חכם והוא מורד במצוה ומבקש תאות נפשו · והוא מה שאמר (ירמיה ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו וכן אם יהיה האדם כמו כן עובד ונזיר ומרחיק המעדנים לבד ממה שיצטרך לתקון גופו והולך במנהגים הטבעיים כולם על קו היושר ומחזיק בטעם המדות כולם אבל אין לו חכמה · גם זה חסר השלמות · אבל הוא יותר שלם מן הראשון אך מעשיו שהוא עושה אינם על דרך נכונה ולא על דרך אמת · ועל כן אמרו חכמים ע"ה (אבות פ"ב) אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד כאשר בארנו · וכל מי שיאמר בעם הארץ שהוא חסיד הוא מכזיב בחכמים שגזרו בענין זה גזירה נחתכת · והוא מכזיב השכל כמו כן · ועל כן תמצא הצווי בכל התורה ולמדתם ושמרתם · מביא החכמה קודם המעשה שבחכמה יגיע האדם למעשה · ובמעשה לא יגיע בו אל החכמה · וזהו מה שאמרו ע"ה (קדושין פ"א דף מ) שהתלמוד מביא לידי מעשה · וכשאמר בכאן שאלה אחת והיא שיוכל אדם לומר אתם כבר אמרתם שהחכמה האלהית לא המציאה דבר לריק אלא לענין · וכי כל היצורים שמתחת גלגל הירח הנכבד מהם הוא האדם · ותכלית היות האדם לצייר לנפשו המושכלות · ואם כן מדוע המציא הקב"ה כל האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם · ואנו רואים שרוב בני אדם ערומים מן הערמה ורקים מן החכמה מבקשים התאוה · והאיש החכם המואס בעולם הוא יחיד בין רבים · לא ימצא אלא אחד בדור מהדורות · התשובה על זה שהאנשים ההם נמצאו לשתי סבות · האחת לשירותו ומשמשים לאחד ההוא · שאילו יהיו כל בני אדם מבקשים חכמה ופילוסופיא · נשחת התקון העולם ואבד מין בעלי חיים מן העולם בימים מועטים · מפני שהאדם חסר מאד ויצטרך לדברים רבים והיה נצרך ללמוד החרישה והקצירה ולדוש ולטחון ולאפות ולתקן כלים למלאכות האלה כדי להשלים בהן תקון מזונו · וכן יהיה צריך ללמוד הטויה והאריגה כדי לארוג מה שילבש וללמוד בנין לבנות מקום להסתר שם · ולעשות כלים לכל אלו המלאכות · ואין בחיי מתושלח מה שיספיק ללמוד אלו המלאכות שהאדם מצטרך במחיתו לכולם צורך מוכרח · ומתי יהיה מוצא פנאי ללמוד ולקנות חכמה · על כן נמצאו שאר בני אדם לתקן אלו המעשים הצריכים אליהם במדינה כדי שימצא החכם צרכו מזומן ותתישב הארץ ותהיה החכמה מצויה · ומה טוב אמר האומר לולי המשוגעים נשאר העולם חרב · ואין בעולם שגעון דומה לשגעון האדם · שהוא חלש הגוף ודל הברכה והוא נוסע מתחלת הגליל הששי משבעה גלילות הישוב עד סוף הששי · והוא עובר ימים בזמן החורף · והולך בארץ תלאובות בזמן החורב והקיץ ומסתכן בנפשו לחיות השדה ולרמשים כדי שירויח דינרים · כשיקבץ כלום מן הזהובים שמכר בהם כח נפשו השלם ויהיה לו מהם חלק יתחיל לחלק אותם על אומנים לבנות לו יסוד על טבור הארץ בסיד ואבנים כדי להקים עליו קיר שיעמוד שנים רבות · והוא יודע שלא נשאר משנות חייו מה שיוכל בהם לבנות בנין עשוי מן הגמא · איש עשות ושגעון כזה · וכן כל תענוגי העולם הם אולות וסכלות גמור אבל הם סבה ליישוב העולם · ועל כן קראו חכמים ע"ה מי שאין לו חכמה עם הארץ כלומר לא נמצאו כי אם ליישוב הארץ לפיכך הם מיוחסים שמם לארץ · ואם יאמר איש שהרי אנו רואין שוטה וכסיל והוא שוקע בעולם לא ייגע בה ואחרים עובדים אותו ומתעסקים בעסקיו ואפשר שיהיה המשתמש בעסקיו איש חכם ונבון אין הדבר כאשר יחשב · שמעשות הכסיל ההוא כמו כן שעבד ומכין הטוב ההוא לאיש אשר חפץ הבורא לתתו לו · ואע"פ שהוא נח ברוב ממונו או רכושו יצוה לעבדיו לבנות ארמון כליל יופי ולנטוע כרם תבוב כמו שעשו המלכים וכל הדומה להם ואפשר שיהיה הארמון ההוא מזומן לאיש חסיד יבוא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר מן הקירות ההם ויהיה לו סבה להנצל ממות כמו שאמר (איוב כז) רשע יכין וצדיק ילבש · או יקחו מן הכרם ההוא כוס יין יום אחד לעשות ממנו צרי הנקרא טריאקה וימלט בו מן המות איש התמים ושלם אשר נשכו האפעה · וכן מנהג הקב"ה וחכמתו אשר העביד בה הטבע עלות מרחוק לאומנת אומן · וזה הענין ביארוהו חכמים ע"ה (ברכות דף נח:) אמר כי בן זומא היה עומד על הר הבית והיה רואה ישראל שעולים לרגל ואומר ברוך שברא כל אלה לשרתני · כי היה ע"ה יחיד בדורו ; והסבה השנית במציאות מי שאין בו חכמה מפני שאנשי החכמה הם מעטים מאד וזה הדבר נתחייב בדרך החכמה האלהית ואין לומר כאשר חייבה החכמה הראשונית מדוע היה כך · כמו שאין לשאול למה היו הגלגלים תשעה וכוכבי לכת שבעה והיסודות ארבעה · שאלו כלם והדומים מנהגיהם נתחייבו להיות כך במציאה הראשונה והנה חכמים ע"ה כבר ביארו זה ואמר רבי שמעון בן יוחאי על אנשי דורו ואע"פ שהיו נכבדים רובם (סוכה דף מה:) ראיתי בני עליה והם מועטים אם שנים הם אני ובני הם · ועל כן נבראו ההמון לעשות חברה לחכמים שלא ישארו שוממים · ואולי תחשוב שזאת התועלת קטנה אבל היא נצרכה וראוי יותר מן הראשונה · שהרי הקב"ה העמיד הרשעים בארץ ישראל כדי לעשות להם חברה ולהסיר שממות נפשות החסידים הוא מה שנאמר (שמות כג) לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה וזה הענין פירשו חכמים גם כן ואמרו (ברכות פ"א דף ו) מאי כי זה כל האדם כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה פירוש להסיר עצבונו ושממון יחידותו ; וא"כ נתבאר מכל אשר אמרנו שהכונה בבריאת כל מה שיש בתוך העולם הזה והנפסד הוא אלא איש שלם כולל החכמה והמעשה כמו שאמרנו · וכשתתבונן ותלמד מדבריהם ע"ה אלו שני הענינים ר"ל החכמה והמעשה מאשר ביארוהו ורמזוהו תדע כי על נכון אמרו שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה · וכבר יצאנו מהענין שהיינו מתעסקים בו · אבל הבאתי אלו הדברים מפני שהם מיפים האמונה ומעוררים על בקשת החכמה ואינם נקלים לפי מה שאני רואה ; ואני חוזר לעניני וכשהשלים רב אשי לחבר חבור התלמוד על מה שהוא עליו היה הפלגת חבורו ושלם תועלתו לעד נאמן עליו די רוח אלהין קדישין ביה · ומה שנמצא מחבור רב אשי בתלמוד הם חמש ושלשים מסכתות · ולא מצאנו לו דבר בסדר זרעים אלא בברכות בלבד ולא במסכת שקלים מסדר מועד · ולא על מסכת עדיות ולא מסכת אבות מסדר נזיקין · ולא על מסכת מדות ומסכת קנים מסדר קדשים ולא מצאנו לו דבר גם כן מסדר טהרות אלא במסכת נדה בלבד · אחר כן נפטר רב אשי בבבל אחר שגמר התלמוד כאשר זכרנו · וכן עשו חכמי ארץ ישראל מה שעשה רב אשי כתבו התלמוד הירושלמי · והמחברו הוא רבי יוחנן ונמצא הירושלמי חמשה סדרים שלמים · אבל סדר טהרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי אלא מסכת נדה כמו שזכרנו · אבל יוכל אדם לפרש הסדר ההוא אחר יגיעה רבה ועמל גדול ושיסייעו התוספתא והברייתות וילקט ההלכות הבאות על ענינו בכל התלמוד ויוציא בשכלו העקרים של המסכתות וענייניהם מן ההלכות ההם · כפי שתראה כשנפרש הסדר ההוא בעז"ה · וכשמתו כל החכמים ע"ה שאחרון מהם היה רבינא ורב אשי והתלמוד כבר נגמר וכל אשר קם אחריו היתה תכלית כונתו וכל מאדו להבין דבריהם שכתבו בלבד ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע · וחברו הגאונים פירושים רבים אבל לא הספיק אחד מהם להשלים פירוש כל התלמוד לפי דעתו · ויש מהם מי שמנעו קוצר ימי חייו , ומהם מי שמנעו עסקי בני אדם בדיניהם · וחברו כמו כן חבורים בהלכות פסוקות מהם בלשון ערב ומהם בלשון הקודש · כגון הלכות גדולות והלכות קטנות והלכות פסוקות והלכות רב אחא משבחא וזולתם · והלכות אשר עשה הרב הגדול רבינו יצחק ז"ל הספיק נגד כל החבורים ההם מפני שהם כוללות לכל תועלת הפסקים והדינים שצריך אליהם בזמננו זה ר"ל זמן הגלות · וביאר בם כל הטעיות אשר נמצאו לאשר היו לפניו בפסקיו ואין תפיסה עליו בהם אלא בהלכות מועטות לא יגיעו עד עשר בשום פנים · אבל הפירושים המעטים לכל הגאונים יודע יתרון כל אחד כפי יתרון שכל בעליהם והאיש הנבון המעיין בתלמוד יוכל להבדיל די שכל כל גאון וגאון מדבריו ומפירושיו · וכאשר הגיע הזמן אשר אלינו הגענו על [illegible] שמצאנו החולפים מן החקירה והדרישה וההשתדלות כפי יכולת כדי לקבל במה שנקוה להטיל בו שכר מאת הבורא · וקבלתי כל אשר בא לידי מפירושי אחי אבי ז"ל חולתו עד רבינו יוסף הלוי כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון עד אשר כמעט נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כמנהגו ודרכו · ואספתי גם כן מה שמצאתי לו מן ההלכות בפירושו לנפשו ומה שנראה לי אני כמו כן מן הפירושים כפי תכלית יכלתו ומה שלמדתי מן החכמה וחברתי פירוש בהלכות שלשה סדרי מועד ונשים ונזיקין · לבד מארבע מסכתות אני חושב עתה בהם לחבר אותם ועוד לא מצאתי פנאי לדבר בהם · וחברתי כמו כן פירוש חולין לרוב הצורך אליו וזה הוא עסקינו אשר היינו עוסקים בו עם רוב הטרדה לכל מה שדרשנו · ואחר כן ראיתי לחבר במשנה חבור שיש צורך גדול אליו על הענין שאבאר בסוף דברי זה :

ואשר קראני לחבר זה החבור הוא אשר ראיתי התלמוד שהוא שפה במשנה דבר שאי אפשר להבינו בסברא לעולם שהוא מביא עקרים ויאמר כי זו המשנה העידה על ענין כך וכך · שזאת המשנה חסרה מלים ותקון דבריה ראוי להיות כך או שזאת המשנה היא לפלוני ודעתו כך · ועוד שהוא מוסיף במליה ומחסר מהם ויגלה טעמיה וראיתי כשיהיה עמי זה החבור על הענין אשר אבאר על כל המשנה יהיו בו ד' תועלות גדולות · האחת שאלו מלמדים פירוש המשנה על נכון וביאור מליה שאילו שאלת לגדול שבגאונים בעד פירוש הלכה מן המשנה לא יוכל לומר בה דבר אלא אם ידע על פה תלמוד ההלכה ההיא או יאמר לך אראה מה שיש בה מן הדברים בתלמוד ואין ביכולת אדם לדעת על פה כל התלמוד וכל שכן בהיות הלכה אחת מן המשנה מפורשת בארבעה עלים וחמשה כי יצא דבר על דבר ושעות וקושיות ותשובות עד שלא ידע לבחור הברור מפירוש המשנה ההיא אלא אדם בקי בעיון · והנה מה יעשה בהלכה אחת כי לא ישלם פירושה ופסקי הדין בה אלא מתוך המסכתות או שלשם · והתועלת השנית הם הפסקים שאומר לך בפירוש כל הלכה על דעת מי נפסקה ההלכה · והתועלת השלישית להיות כמבוא לכל המתחיל בעיון החכמה ויקבץ לו ממנו דרך בדיקת הדבור וביאורו ויהיה לו כמו שכולל בדעתו כל התלמוד ויהיה לו לעזר גדול בכל התלמוד . והתועלת הרביעית שיהיה למזכרת למי שיקרא וידע ויהיה כל מה שיקרא נגד בין עיניו תמיד ותהיה משנתו ותלמודו סדורה על פיו · וכאשר יראתי לנפשי הענינים האלה נערתי חצני לחבר אשר זממתי לעשות · ושמתי בזה החבור פירוש המשנה כמו שפי' התלמוד ולא אזכיר הפירושים האמתיים ואבחר הפירושים אשר נראה שהם נדחים בתלמוד · ואגלה הטענות והטעמים אשר בעבורם נפלה המחלוקת בין החולקים בקצת המחלוקת · ועל דעת מי ההלכה כפי אשר יתבאר בתלמוד · ואשמור בכל הענין ההוא לקצר המלות כדי שלא ישתבש הקורא שאין פירושנו לבטל האנשים אבל לגלות מי שיש לו לב להבין · וראיתי שיהיה סדור חבורי על המנהג שנהגו כל המפרשים והוא שאכתוב דברי המשנה עד סוף ההלכה אחר כן אדבר על פירוש ההלכה ההיא כפי אשר ידענו וערכנו ואחר כן אקח ההלכה שניה כמו כן עד סוף המשנה וכל הלכה שתהיה ישרה ומבוארת אכתבנה ולא אצטרך לדבר בה · ודע שכל מקום שהם חולקים ב"ש וב"ה הלכה כב"ה אלא בדברים יחודים שהלכה כב"ש ובהלכות ההם בלבד אומר לך כשאפרש הלכה כב"ש וכן כל משנה סתם שאין מחלוקת בה תהיה ההלכה כפי שהיא אומרת · אלא פעם אחת בין רבים ובאותם ההלכות האחרות אומר לך שזו הסתם נדחית ואינה הלכה אבל שאר המחלוקות לא אצטרך בהם לארכות מחשבה אבל מיד אומר לך הלכה על דעת מי היא ואפילו יהיו יחיד ורבים אומר לך הלכה כרבים · והאל יורנו לטובה האמת וירחיקנו מהפכו בעזרתו אל רם ונשא :

וראיתי להביא פרקים עשרה קודם שאתחיל לפרש והם בשמות האל אין בהם תועלת גדולה כנגד הענין שאנו עוסקים בו ייטב לעמוד עליהם למי שירצה להיות שלם במשנה

הפרק הראשון במנין החכמים הנזכרים במשנה ונקראו ההלכות על שמם : השני במנין החכמים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהיתה בזמן אחד או למוסר שלמדו ממנו או דרש שאמר : הג' להודיע מה שנתפרסם מיחס חכמי המשנה : הד' בחכמים שהיו בדור אחד והדורות שהשיגו קצת החכמים לקצתם : הה' בביאור שם התלמיד והרב מהם כפי אשר נתפרסם : הו' בהודעת שמותם הסתומים ולהוסיף בידיעתם : הז' בזכרון מעלתם כפי שעשה המחבר : הח' ביחסם לארצות ולמלאכות ולאבות ולמשפחות : הט' באנשים שנפלה ביניהם מחלוקת ברוב דבריהם : הי' בחלוק הלכותיהם ברוב או במעט :

הראשון במנין החכמים הנזכרים במשנה ונקראו ההלכות בשמו שם. כבר אמרנו בפתיחת דברינו שמחבר המשנה קצר דבריו בספור שמות האנשים המקובלים לאחר משמעון הצדיק וריעיו והקבלה שלה תחרת לשמעון ומנין אלו האנשים אשר בשמם נכתבו כל הדינים והקושיות והתקנות והגזירות בכל המשנה אחד ותשעים איש ואלו הם · רבי אליעזר בן הורקנוס רבי אליעזר בן יעקב רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי · יהושע בן פרחיה · רבי יהושע בן חנניה רבי יהושע בן קרחה רבי יהושע בן בתירה רבי יהושע בן הורקנוס רבי אלעזר בן עזריה ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא · רבי אלעזר ב"ר צדוק רבי אלעזר בן שמוע רבי אלעזר חסמא רבי אלעזר בן פרטא רבי אלעזר ברבי שמעון רבי אלעזר בן פאבי רבי יהודה ב"ר אלעאי ר"י בן בתירא ר"י בן בבא ר"י בן אבא · יהודה בן טבאי · רבן שמעון בן גמליאל ר"ש בן יוחאי ר"ש השזורי ר"ש בן ננס רבי שמעון בן הסגן שמעון בן שטח שמעון התימני ר"ש בן עזאי ר"ש בן זומא ר"ש בן אלעזר ר"ש בן יהודה ר"ש בן בתירא ר"ש אחי עזריה רבי חנינא סגן הכהנים רבי חנינא בן אנטיגנוס · חנינא בן חכינאי · רבי חנניה ב"ע רבי נחוניא בן אלי · נתן איש כפר הבבלי רבי ישמעאל רבי נחמיה · נחמיה איש בית דלי · רבי יוחנן בן נורי · יוחנן כהן גדול · רבן יוחנן בן זכאי רבי יוחנן בן ברוקא · יוחנן בן גודגדא · רבי יוחנן הסנדלר ר"י בן יהוש בן חמיו של ר"ע רבי יוסי בן משולם רבי יוסי בן החוטף אפרתי · רבי יוסי הגלילי · יוסף בן יועזר · יוסף בן יוחנן · רבי יוסי ב"ר יהודה רבי יוסי הכהן · יוסף בן חוני · רבן גמליאל רבן גמליאל הזקן · דוסתאי איש כפר דמא · רבי דוסתאי ב"ר ינאי · אבא שאול · רבי טרפון רבי מאיר ר"ע רבי חוצפית רבי נתן · נחום הלבלר · רבי מיאשא רבי צדוק · נחום המדי · רבי דוסא בן הרכינס רבי אלעאי ר' טברי · פפייס · רבי מתיא בן חרש · נתאי הארבלי · שמעיה ואבטליון · הלל ושמאי · רבי זכריה בן הקצב · אדמון · חנן בן אבשלום רבי ידוע הבבלי · עקביא בן מהללאל · רבי יקים איש חדיד · מנחם בן סיגנאי · רבי ישבב . ולא שמרנו בזכרון שמותם סדר זמניהם :

הפרק השני במנין החכמים הנזכרים במשנה בשביל מעשה שהיה בזמן אחד מהם או מוסר שיסר בו או פסוק שאמר בו דרש : כבר הביאו במשנה זכרון רוב החכמים ולא בשביל שסמוך להם דבר מן ההלכות באיסור או היתר אבל נזכרו בשביל דבר אשר קרה בזמן אחד מהם או למד מוסרים כגון הנזכרים באבות ולמדנו ממנו המוסר ההוא או הדרש אשר דרש אינו מורה על איסור והיתר וכתבו הענין על שמו · ומנין האנשים אשר בא זכרונם על אחד מהענינים שזכרנו והמנין שבעה ושלשים איש ואלו הם · רבי יהושע בן לוי רבי אלעזר הקפר רבי אלעזר בן ערך רבי אליעזר המודעי · יהודה בן תימא ר"ש בן נתנאל ר"ש בן עקביא ר"ש בן חלפתא · חנינא בן דוסא · חנניה בן חזקיה בן גרון · רבי חנינא בן תרדיון רבי נחוניא בן הקנה רבי ישמעאל בן פאבי יוחנן בן החורוני רבי יוסי ב"ר יהודה איש כפר הבבלי רבי יוסי בן דורמסקית רבן גמליאל בנו של ר"י הנשיא רבי שמעון איש המצפה · חוני המעגל רבי אורקנוס רבי ינאי ר' נהוראי · אנטיגנוס איש סוכו רבי חלפתא איש כפר חנניא רבי לויטס איש יבנה רבי יונתן · שמואל הקטן · בן בג בג · בן הא הא · אליהועיני · בן הקוף · חנמאל המצרי · ר"ש בן מנסיא · אבא שאול בן בטנית · זכריה בן קבוטל · בבא בן בוטא רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא רבי ישמעאל ב"ר יוסי · ולא כוונתי דברי כמו כן לזכור אלה על סדר זמנם · א"כ כלל מספר החכמים הזכורים במשנה מאה ושמונה ועשרים · ושני אנשים הביאו זכרם והם אלישע אחר ולא ספרנו אותו בכלל אלו השמות בשביל הענין שנודע לו ומנחם חבירו של שמאי ולא ספרנו אותו כמו כן שלא נמצא לו במשנה דבר בשום פנים להיות גלוי לכל הדברים אשר ספרנו :

הפרק השלישי באשר נתפרסם מיחס חכמי המשנה: מהם רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא ורבי יהודה הנשיא א (א) בן רבן גמליאל בן רבי שמעון בן גמליאל הזקן בן רבן שמעון בן הלל הנשיא והוא הלל הבבלי אשר אליו נסמכה כת מן החכמים האחרונים ישא דעתו סיתה ויקראת בית הלל. והלל זה היה יחסו בשפטיה בן אביטל בן דוד ואלה השבעה חכמים כבר התבאר שהם מזרע דוד ומהם ארבעה מקהל הגרים והם שמעיה ואבטליון ורבי עקיבא ורבי מאיר. ומהם כהנים שמעון הצדיק אשר אליו חזרו ההלכות כלן לקיים מה שנאמר (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב ורבי אלעזר בן עזריה גם הוא עשירי לעזרא ושמעון אחיו והוא הידוע שמעון אחי עזריה ורבי אלעזר בן שמוע ורבי חנינא סגן הכהנים ור"ש בנו והוא הידוע ר"ש בן הסגן וישמעאל בן פאבי ויוחנן כהן גדול ורבן יוחנן בן זכאי ויוסי בן יועזר ורבי יוסי הכהן ורבי טרפון אליהועיני בן הקף חנמאל המצרי ופאריתם מישראל ולא נודע בהם במה שאני יודע יחס :

הפרק הרביעי באנשים שהיו בדור אחד מן החכמים והגיעו קבלתם משמעון הצדיק ורבי דוסא בן הרכינס היו בדור אחד והאריך ימים ר' דוסא בן הרכינס עד שהגיע לרבי עקיבא ואנשי דורו וזו היא התורה הראשונה אבל השניה אנטיגנוס איש סוכו ורבי אלעזר בן חרסום. והתורה השלישית יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. והתורה הרביעית יותן בן מתתיה ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. והתורה החמישית חוני המעגל ואליהועיני בן הקף ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. והתורה הששית עקביא בן מהללאל ושמעיה ואבטליון וחנן ואדמון ורבי מיאשא. והתורה השביעית שמאי והלל ומנחם ויהודה בן בתירה ורבי פפיאס ורבי יוחנן בן בג בג וחגיה בן חזקיה בן גרון ונחוניא בן הקנה ובבא בן בוטא ורבי יוחנן בן החורני ורבן גמליאל הזקן ונחום הלבלר ואלו שבע כתות היו בבית שני מתחלתו ועד סופו ולא ראו החורבן אבל התורה אשר אחרי אלו שראו החורבן הם רבי אליעזר בן יעקב ורבי צדוק ור"א בנו ורבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול אבא שאול ור"א המודעי ורבי חנינא סגן הכהנים ורבן גמליאל ור"ש בנו ורבי חנינא בן אנטיגנוס ורבי חנינא בן דוסא ורבי חנינא בן תרדיון ושמואל הקטן ור"א בן פרטא ורבי אלעזר בן דמא וחנינא בן חכינאי ורבי יהודה בן בבא. והכת השנית אחר החורבן רבי טרפון רבי עקיבא ורבי אלעזר המודעי ורבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל ורבי יהושע בן קרחה וחנניא איש אונו ושמעון בן ננס ויוחנן בן ברוקא ורבי ישמעאל בנו ורבי יוחנן בן גודגדא ורבי אלעזר חסמא ור"י בן תימא. והתורה השלישית ר"מ ור"י ורבי יוסי ורבי נתן ורבי יוחנן הסנדלר ורבי יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן שמוע ושמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבי חוצפית המתורגמן. והתורה הרביעית ר"י הנשיא ורבן גמליאל ור"ש בנו ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו ור' שמעון בן אלעזר ורבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי יונתן וזאת התורה היא האחרונה מתורות המשנה :

הפרק החמישי בביאור שם התלמיד והרב מהם כפי אשר נתפרסם : כבר הקדמנו בפתיחת דברינו שרבינו הקדוש מחבר המשנה תלמיד אביו היה וכן כל אחד מזקניו ע"ה תלמיד האב עד הלל עד שמעון הצדיק כמו שזכרנו וכן רבן יוחנן בן זכאי עד הלל ותלמידי רבן יוחנן בן זכאי החמשה ר"א בן הורקנוס הנודע פניו ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל ור"א בן ערך והוא הכת אשר התגברו בחיי העולם הבא כמו שנתפרסם בתלמוד (חגיגה דף יד) הם ותלמידי תלמידיהם ור"ע תלמיד ר"א בן הורקנוס והוא רבו מובהק והיה לו לר"ע קצת למוד אצל רבי טרפון ב אבל איש רבו אלא חבירו והיה ר"ע מכבד לר' טרפון ואומר לו ר' והיה רבי טרפון אומר לר"ע עקיבא וכבר אמר לו ר"ע הרשיני לומר לפניך דבר ממה שלמדתני מבואר ורבי מאיר ור"ש בן יוחאי תלמידים לרבי עקיבא והוא רבם המובהק והיה לרבי מאיר קצת למוד ג אצל (ר"ע) [ר' ישמעאל] וזולתו ור"י קרי לרבי אלעזר בן עזריה בן עזריה והוא רבו המובהק. וכל מה שתמצא במשנה ר' פלוני בשם רבי פלוני דע שהוא תלמידו ולפיכך קבל ממנו. והיה לרבינו הקדוש קצת למוד לפני רבי אלעזר בן שמוע ד וסומכוס תלמיד רבי מאיר והשג ללמוד ה לפני רבי יהודה אחר מותו ולא היה קן :

הפרק הששי בעלות השמות ממשתם ולאוסף גם פרשה עד שיהיו נקובים : ר"א סתם הנזכר במשנה הוא ר"א בן הורקנוס תלמיד רבן יוחנן בן זכאי ורבי יהושע סתם הוא רבי יהושע בן חנניא תלמיד רבן יוחנן בן זכאי ור"י סתם הנזכר במשנה הוא ר"י בר אלעאי שעליו נאמר בתלמוד מעשה בחסיד אחד והוא שמו מפורסם אצלם ורבי אלעזר סתם הוא רבי אלעזר בן שמוע הכהן שהיה בדורו של רבן גמליאל שרצה לקרות לפניו רבינו הקדוש ולא הניחו תלמידיו לקרות לפניו אלא מעט (יבמות פד.) ור"ש הנזכר במשנה סתם הוא רבי שמעון בן יוחאי תלמיד רבי עקיבא שהדע עניו עם קיסר ור' אלעזר (ור"ש הוא ובנו) [בר"ש הוא בנו] (שבת פ"ב דף לג:) ובן עזאי ובן זומא ובן ננס הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ושמעון בן ננס ובן בתירא הוא רבי יהושע בן בתירא*. ובן בג בג הוא רבי יוחנן ויוחנן כהן גדול הוא יוחנן בן מתתיה הידוע הנזכר בתפלות במלחמות מלכי יון. ורבו ר"מ ור' נתן לבטל רבן (א) גמליאל אביו של רבינו הקדוש על דבר שצריך להזכיר ענינו והרחיקם רבי (ב) גמליאל מישיבתו (הוריות פ"ג ד' יג:) וכשהיו אומרים הלכה על שם אחד מהם אם היתה בשם ר"מ יאמרו אחרים אומרים * ואם היתה בשם ר' נתן יאמרו יש אומרים. אך מה שאמר במשנה רבי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא והוא רבי מאיר ז : ומה שאמרו הדנין ח לפני חכמים הם חמשה אנשים ר"ש בן עזאי ור"ש בן זומא ור"ש בן ננס וחנן וחנניה איש אונו. ורבי מאיר נקרא גם הוא ר' נהוראי ושבנין אחד ושמו ט נחמיה רבי נחמיה. אבל מה שנאמר במשנה חכמים ר"ל כי לפעמים יכנה בחכמים בשביל אחד מן האנשים שהקדמנו שמותם ופעמים ירצה לומר בשביל כל המון החכמים ופעמים יבאר בתלמוד ויאמר מאן חכמים רבי פלוני ואולם ישמה זה בהיות המקבלים רבים שקבלו מן החכם ההוא ובעבור היות אנשי הדעת ההוא רבים יקראם חכמים ואפילו שיהיה לאיש אחד. ואולם מה שאמרו ב"ש וב"ה רצונו לזכור התורה הנוטה לדעת שמאי והתורה הנוטה לדעת הלל שתלמידי אלהם הם אנשי ביתו : ורבי הוא רבינו הקדוש והוא ר' יהודה הנשיא השני (ג) נהלל הזקן והוא המחבר המשנה : וכל מקום שנאמר במשנה באמת אמרו הוא הלכה למשה מסיני אבל סתם משנה הוא מה שהסכימו עליו דעת רבים והשתוה עיונם בו ולא נפלה בו מחלוקת או שיקבלוהו רבים מפי רבים עד משה כפי אשר תלקנו בפתיחת דבריו *והמקבל הקרוב שנתיחס אליו המאמר הוא ר"מ. וזהו ענין שאמרו סתם משנה רבי מאיר. אלא במקומות סתומות שאפשר שהם לר"מ לבדו ועליו מחלוקת או יהיו לאיש אחר חוץ מר"מ והתלמוד יבאר אותם. וכשנפסק ההלכה על דעת מי היא בכל הלכה מהלכות המשנה אז תגיע לתכלית שאלתך בענין זה :

הגה"ה

*וכתיבה בשות אמוראים הם אלו (ועי' בסנהדרין ד' י"ז:) רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא רבותינו שבבבל רב ושמואל. למדין לפני חכמים לוי מר'. דייני גולה קרנא. דייני א"י ר' אמי ורב אסי. דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל. דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא. חריפי דפומבדיתא עיפה ואבימי בני רחבה. אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף : אמוראי דנהרדעא רבי חמא וכתבו תוס' בב"ב דף ז' דשמואל נמי הוי נהרדעי. אמרי בי רב רב המנונא. וכתבו תוספות בסנהדרין שם דהכי דבי רב הייט רב הונא. אמרי במערבא רבי ירמיה. אמרו עליו במערבא רבי חנינא. מחכו עלה במערבא רבי יוסי בר חנינא. נהרבלאי מתני רב בני בר בוזגא. שלחו מתם ר' אליעזר. סיני הוא רב יוסף שהיה בקי במשניות וברייתות מסיני. עוקר הרים רבה חבירו שהיה חריף ומפולפל. קטינא חריף בקי הוא רבי זירא שהיה איש קצר וגלה בן לפי שהיה צדק עצמו בכבשן אש אי שלטא ביה הור של גיהנם יומא חד יהבי ביה רבנן עינייהו ואיחרכו שקיה (ב"מ דף פ"ה.). קהלא קדישא הם ר"ש בן מנסיא ורבי יוסי בן משולם שהיו משלימים יומם שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה. בנן של קדושים הוא ר' מנחם בר' סימון דלא הוי מסתכל אפילו בצורתא דזוזא. כל היכא דאיתא תני רב ספרא משום חד דבי רבי חד המיוחד בבניו ומנו ר"ג. כתב בש"ל באות ו' והאמר מר כל מקום שתמצא בתלמוד ככ"ג רב בר אחוה ובר אחתי' דר' חייא כן מצאתי עכ"ל. רב בר אחוה דרבי חייא דאיהו בר אחתי' דר' חייא ועיקר שמו אבא ותלמידיו קורין לו רב ורבי חייא קורא לו בר פחתי כלומר בן נביא והוא קורא לר' חייא חביבי כלומר יקירי ואוהבי או חדי. שמואל היו קורין לו אריוך (ד) ע"ש שהלכה כמותו בדינים ואריוך מלך היה ודינא דמלכותא דינא. וסימך אריוך מלך אלסר הוא מעייקן אל אסור דאיסורא לית הלכתא כוותיה. רבה בה"א בדגשות הבי"ת הוא חבירו של רב יוסף והוא רבו של אביי ורבה ורבא בלא"ף בלי דגשות הבי"ת הוא חבירו של אביי. סתם מימרות ר"א [מצאתי דר' יותנן הם] אף שלא יאמר א"ר אלעזר א"ר יוחנן (תוס' יומא דף ד' פ"א ד"ה א"כ) :

*וכתב בהגיסות שלס סימן קפ"ו דהאי בן בתירא הוא רבי יהושע ב"ב ור"י ב"ב וסתם בן בתירא הוא רבי יהודה אלא מנה דוחק אמר נפ"ק דהמפרית מנה בר' יהושע ב"ב :

*ובספר כריתות כ' בשביהם אמר ר"מ דבריו בשם אלישע בן אבויה אשר בשם אחר יקונה או היו אומרים עליו אחרים אומרים והוספות כתבו כך אחרים אלו זה ר"מ. ולכן מצינו כמה פעמים דתניא אחרים ור"מ בהדדי. וכן איכא סוגא י"א שהוא ר' נתן (כ"ע) :

הפרק השביעי בסדר מעלותם כמו שעשה המחבר : חלק מעלות האנשים הנזכרים במשנה שהם מאה ומונה ועשרים לשלשה מעלות שכל מי שהיה בעיניו נכבד מאד במעלתו על כל המעלות קראו בשמו כגון שאמר הלל ושמאי ושמעיה ואבטליון וזה לגדולתם וכבוד מעלתם בשביל שאי אפשר למצוא כנוי ראוי להם לכבד את שמם כמו שאין כנוי לנביאים. אבל החכמים שהיו בעיניו למטה מן המעלה ההיא יכנה אותם ברבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי ושהיו בעיניו למטה מן המעלה הזאת יכנה את שמם רבי כמו שאמר רבי מאיר ור"י. והיה מכנה אנשי המעלה הזאת כמו כן אבא כמו שהוא אומר אבא שאול. ולפעמים יעביר הכנוי מהם ואינו תופש כגון שהוא אומר שמעון אחי עזריה ואלעזר איש ברתותא. וכלל האנשים אשר נקראו בשמם על דרך כבוד ולא כנה אותם אלו הן. שמעון הצדיק אנטיגנוס איש סוכו יוסי בן יועזר יוסי בן יוחנן (ה) כהן גדול יהושע בן פרחיה נתאי הארבלי חוני המעגל אליהועיני בן הקף חנמאל המצרי יהודה בן טבאי שמעון בן שטח שמעיה ואבטליון חנן ואדמון ועקביא בן מהללאל הלל ושמאי נחום הלבלר חגיה בן חזקיה בן גרון בבא בן בוטא. וכל מי שנזכר בשמו מלבד אלה העביר כנויו משמו ולא הקפיד עליהם :

הפרק השמיני בסתירתם לאהרות ולמלאכות ולאנשים ולמשפחות. כל אלו האנשים המקבלים הוסיף להם מחבר המשנה ידיעה ופרסום על פי ענינים יש מהם מי שיחס אותם למלאכה כדי לפרסם שמו כגון שאמר נחום הלבלר ור"ש השזורי. (ו) מהם שיחס לארצו כגון שאמר איש חדיד ואיש אונו ואיש ברתותא וענין שאמר איש צרידה ואיש ירושלים וזולתם מן המקומות מפני שהוא ידוע המקום (ז) ההוא וכבודו כלומר כי זה האיש אשר הוא מאנשי המקום ההוא באמת ראוי לקרותו איש : ומהם מי שיודיעו בשם אביו או אחיו כגון שאמרו ר' פלוני בן פלוני או ר' פלוני אחי פלוני וזה הרבה ומהם מי שיודיעו במשפחתו כגון שאמר פלוני הכהן :

הפרק התשיעי באנשים אשר ביניהם נפלו מחלוקת ברוב המקומות האנשים אשר תמצא ביניהם מחלוקת במשנה ברוב הדברים אלו הן. ר"מ ורבי יהודה ור"ש ורבי יוסי אלה הארבעה נפל מחלוקת בין כל שנים מהם ובין ארבעתם גם כן רבי אלעזר כמו כן תמצאנו חולק עם כל אחד מאלו הארבעה אבל פחות מן המחלוקת הנופלת בין הארבעה. וכן ר"ע ורבי אליעזר ורבי יהושע תמצא מחלוקת בין כל אחד מהם ובין שלשתם כמו כן אבל פחות ממחלוקת הד' הקדמונים ותמצא המחלוקת כמו כן בין רבי עקיבא ורבי ישמעאל ורבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה פחות מן המחלוקת אשר הקדמנו. ואחריהם במיעוט המחלוקת ב"ש וב"ה. ואחריהם במחלוקת רבן גמליאל או רבן שמעון בן גמליאל או רבי עם כל אחד מהם הנזכרים עתה ובין אלו האנשים הוא המחלוקת ברוב המשנה אלא בענינים זרים :

הפרק העשירי בחלוק הלכותיהם בין רב למעט : אלו החכמים המקבלים המשנה כאשר חלקנו יש מהם מי שנכתבו בשמו הלכות רבות כמו ר"מ ורבי יהודה ויש מהם מי שנכתב בשמו הלכות מועטות כגון רבי אלעזר בן יעקב כאשר אמרו משנתו של רבי אלעזר בן יעקב קב ונקי ר"ל מעטים והלכה כמותם וסדר רוב הלכותיהם ונימוסם כפי אשר זכרנו בפרק הקודם מרוב מחלוקותם ונימוסם ויש מהם מי שלא נכתבה לו במשנה אלא הלכה אחת בלבד ולא הוסיפו לשנות שמו בדבר ממשפטי המצות והם שבעה ושלשים איש נחום הלבלר ורבי מיאשא במס' פאה (פ"ב מ"ו) בלבד ולא נשנה להם דבר שני בשום פנים במקום אחר וחגיה (ח) בן הכינאי ורבי יוסף בן החוטף אפרתי בכלאים (פ"ג מ"ז ופ"ד מ"ח) בלבד ור' אלעזר חסמא (ט) ורבי יוסי בן משולם בתרומות (פ"נ מ"ה ופ"ד מ"ז) בלבד י ורבי חוצפית בשביעית (פ"י מ"ו) ורבי אליעזר בן יהודה איש ברתותא ודוסתאי איש כפר דמא* בערלה (פ"א מ"ד ופ"ב מ"ה) בלבד נחום המדי בשבת (פ"ב מ"א) בלבד ור' (אלעזר) [אלעאי] ורבי דוסתאי ברבי ינאי בעירובין (פ"ב מ"ו ופ"ה מ"ד) ור"ש בן הסגן ובן בכרי בשקלים (פ"א מ"ד ופ"ה מ"ה) בלבד ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ויוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן ונתאי הארבלי ויהושע בן פרחיה בחגיגה (פ"ב מ"ב) בלבד ושמעון התימני ונחמיה איש בית דלי ביבמות (פ"ד מי"ג ופט"ז מ"ז) בלבד ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי יהושע בן הורקנוס בסוטה (פ"ה מנ"ה) בלבד ידוע הבבלי במנחות (פ"ז מ"ט) בלבד כ ור"ש בן יהודה בשבועות (פ"א מ"ה) ור"ש בן בתירא ור' נחוניא בן אליכתן איש כפר הבבלי ורבי יוסי הכהן ור' יקים איש חדיד ומנחם בן סגנאי בעדיות (פ"ו מ"ב פ"ז מה"ח פ"ח מה"ב) בלבד ושמעון אחי עזריה ויוסי בן חוני בזבחים (פ"א מ"ב) בלבד ורבי אלעזר בר"ש בתמורה (פ"ד מ"ד) ל בלבד ורבי יעקב מבנגעים בלבד רבי אלעזר בן פלאי במסכת טהרות (פ"ו מ"ט) בלבד ור' יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר"ע בידים (פ"ג מ"ה) בלבד. אלה האנשים סלם הספורים אין לאחד מהם בכל דיני המשנה אלא הלכה אחת במסכתות אשר זכרנו : וכבר נשלם לנו הענין אשר רצינו להקדים אותו. ואנחנו עתה מתחילין לפרש כפי מה שיעלנו :

הגהות הגרי"ב א [בן ר"ה כצ"ל וכן משמע בהקדמתו להיסודו היד החזקה] : ב [עי' כתובות פד:] : ג עירובין יג. ד שם נג. יבמות פד. ה קדושין נב: נזיר מט: ו ב"ק קג: תמורה טו: ז ערכין יג. ח [סנהדרין יז:] : ט [עי' בהקדמה הרמב"ם להיסודו בכ' שחברו של ר"מ היה ר' נחמיה] : י ועי' ב"מ פ"ו מ"ה נגעים פי"ג מ"ג פ"ו מ"ב וכבר העיר הגאון בעל סד"ה במחבר עוד בכורות פ"ג מ"ו ופ"ו מ"ח : כ ועי' נגעים פי' מ"ה : ל ועי' נגעים פי"ג מ"א : מ גם ביומא דף כ"א ב' כתב שהוא מנא בפ"ד דנגעים והעיר בעל סד"ה שלא מצא שם ומה שהוא פ"ט וצ"ל דפ"ד דאהלות משנה ט"ז :

הגהות הריעב"ץ

(א) (ב) רבן שמעון בן גמליאל. כצ"ל: (ג) חוץ מהלל : (ד) וגם נקרא שבור מלכא (פסחים כה. ב"ב קטו: שקד בשמרה שנתפרסה (מג:) גבי בת המוות מן כהתין : (ה) יוסי בן יוחנן יוחנן כהן גדול. כצ"ל: (ו) כתב בכס"ו שנקרא כן על שם מקום ששמו שזור: (ז) עיין מזה בתשו' הרלב"ח באגרת הסמיכה: (ח) הגדיל זה מהקודמים לפי שמצא לו עוד מאמר במוסר באבות : (ט) ר"א חסמא מצא נ"כ בבשכר את הפועלים יכן כמה מאלו שזכר הרב מכרו פעמיים ואולי היה להרב ז"ל גרסאות אחרות :

סליק הקדמה מסדר זרעים

פרק ראשון

מאימתי קורין את שמע בערבין וכו' (דף ב ע"א):

כבר באמרנו בפתיחת דברינו מה טעם התחיל בזו המסכת. ומה שהצריכו לדבר על עונת קריאת שמע ערבית קודם שידבר על עונת קריאתה שחרית. שכן מצינו בתורה בחיובה בשכבך ובקומך רוצה לומר שיקראוה בשעת שינת בני אדם ובשעת קומם משנתם. ורצה לומר במה שאמר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן משעה שיכנסו כהנים טמאים שטבלו לאכול בתרומתן וזה לא יהיה אלא אחר כלות היום כאשר אמר הכתוב בכל מי שיטהר מטומאתו ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ושהצריכו לומר משעה שהכהנים נכנסין ולא אמר מצאת הכוכבים ואף על פי שהטעם אחד להועילנו תועלת מתוך דבריו והוא שכהן טמא כשיטבול מותר לו לאכול בתרומה אחר ביאת השמש ואם עדיין הוא מחוסר כפורים והוא שתהיה טבילה זו אחר השלמת הזיבה או הצרעת שלא תאמר לא תעלה לו טבילה עד שיקריב הקרבנות הראויים לו ממחרת והודיענו שמותר לו לאכול תרומה קודם שיקריב אותן הקרבנות שלא הקפיד באכילת התרומה אלא על ביאת השמש לא על הבאת הכפרה. והאשמורת שם שלישית הלילה אלא ושאמרה האשמורה הראשונה הוא השליש הראשון מן הלילה. ועמוד השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה מן השעות הזמניות. וטעם זה קרבת שטח אור השמש מן הקיטורים הענים העולים מן הארץ תמיד אשר די *עלותה מן הארץ אחד וחמשים מיל כמו שהתבאר בחכמת הלמודים ודעת חכמים כדעת רבן גמליאל אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה כמו שיתבאר אחר כן והלכה כרבי גמליאל:

מעשה שבאו בניו מבית המשתה וכו' (שם):

בית המשתה בית משתה היין והביא דבר זה לסייע בו רבן גמליאל ושהוא הורה כדבריו:

ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים כו' (שם):

הקטר חלבים הם כלל חלבי הקרבנות אשר יקריבו הכהנים בכל יום. ואברים הם נתחי העולה הקרבה בכל יום והוא מה שאמר הכתוב את הכבש אחד וגו'. והנותר מן החלבים ההם והאברים ההם מקריבין אותן כל הלילה עד עלות עמוד השחר כמו שאמר הכתוב בעולת התמיד היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר. וכן אכילת קדשים שצוה הקדוש ברוך הוא באכילתן שלא יאכלו אלא ליום אחד אשר נאמר בהם ביום ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד בקר דינם כן שיאכלו יום הזבח ובלילה עד שיעלה עמוד השחר. ומה שאמרו באלו כולם עד חצות ואף על פי שיש בשעה פנאי עד שיעלה עמוד השחר הוא סייג שלא תדחק עליו את השעה ונמצא עושה מהם דבר אחר עלות השחר. וזה ענין מה שאמרו להרחיק אדם מן העבירה:

מאימתי קורין את שמע בשחרית כו' (דף ט ע"ב):

תכלת הוא שם נופל על הצמר הצבוע כעין תרשיש בלבד. ומה שאמר בין תכלת ללבן ר"ל בין תכלת שבציצית ללבן שבה. וכרתי הוא הירוק. וסוף שעת הקריאה לדעת רבי אליעזר עד הנץ החמה. ולדעת רבי יהושע עד ג' שעות לפי שהוא סובר כי מה שאמר הכתוב ובקומך בעת שיהיו כל בני אדם עומדים ממטתם ויש מי שלא יקום ממטתו עד שעברו ג' שעות מן היום והם בני מלכים ועל כן מותר לקרותה עד סוף שעה שלישית. ודע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות וענין הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומה שאמר עד שלש שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום אחד שהיה היום יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת ועל זה היה סובר ומה שאמר לא הפסיד ר"ל לא הפסיד הברכות אלא מברך יוצר ואהבה וקורא ק"ש ואפילו אחר (שם) [שלש] שעות מן היום אבל שכרו בענין ההוא כמי שקורא בתורה לא כמי שקורא ק"ש בעונתה ומכאן אתה למד שהקורא ק"ש בעונתה שכרו מרובה מקורא בתורה. ואין הלכה כרבי אליעזר והלכה כרבי יהושע וזה במי ששכח אבל לכתחלה הוא חייב לכוון השלמת קריאתה עם הנץ החמה:

בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה כו' (דף י ע"ב):

פי' יטה עד שיהא נוטה להשען או להיות מיסב והוא כמו לא יטה לארץ מנלם (איוב טו) ומה שאמר אם כן היא קושיא שהקשו בית שמאי על בית הלל וטעם המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בזה הדין שבית הלל מביאין ראיה מפסוק ובלכתך בדרך כלומר כפי שיזדמן לאדם שלא יתכוין לא בשכיבה ולא בקימה ובית שמאי אומרים שלא בא ובלכתך בדרך אלא ללמדנו שכל העוסק במצוה פטור מקריאת שמע כלומר שכל זמן שתהיה מהלך בדרך ואינך עוסק במצוה אתה חייב בק"ש אבל אם היית מתעסק במצוה אחרת אינך חייב בה. וכן דברי הכל העוסק במצוה פטור מן המצוה ובית הלל דקדקו העיון ואמרו להם כדבריכם כן הוא וכבר נתבאר ממה שאמרנו שיוכל אדם לקרות קריאת שמע כשהולך בדבר הרשות אם כן מותר לקרות קריאת שמע מי שהוא מהלך וזה מה שאנו מבקשים:

אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי כו' (שם):

פי' סכנתי שמתי נפשי בכפי לפי שהוא ירד מעל בהמתו וישב לארץ והטה ועל דעת בית הלל היה יכול לקרות ק"ש והוא הולך רוכב על בהמתו. ולסטים הם שוללי הדרכים והגנבים. כדי היית לחוב בעצמך ענין חייב מיתה היית מפני שעברת על דברי בית הלל. ואם היית מת היית מתחייב בנפשך:

בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה כו' (דף יא ע"א):

שתי הברכות שיברך בשחר קודם ק"ש הם יוצר ואהבה והא' שהוא מברך לאחריה אמת ויציב אבל בלילה יברך לפניה שתים מעריב ערבים ואהבת עולם ולאחריה אמת ואמונה והשכיבנו. והברכה הארוכה היא יוצר אור ומעריב ערבים והקצרה היא אהבת עולם ונקראת ברכת יוצר ארוכה ואהבת עולם קצרה מפני שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ובסופה ברוך נקראת ארוכה ושאינה כן נקראת קצרה ופי' אינו רשאי אין לו רשות כלומר לא יהא מותר לו לעשות ופי' לחתום רוצה לומר שיפסוק במקום שאינו ראוי לפסוק:

מזכירין יציאת מצרים בלילות כו' (דף יב ע"ב):

יציאת מצרים כנוי לפרשת ציצית שנאמר בה אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים והסברא נותנת שלא יקראו הפרשה הזאת בלילה כי הכתוב אומר וראיתם אותו בשעת הראיה כאשר באה הקבלה לולי יציאת מצרים שנזכר שם ויש לנו לקרותה מפני הענין ההוא. ואולם מה שאמר ר"א בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא אמר בן שבעים שנה כי לא היה בן שבעים אלא צעיר לימים היה והיה מרבה לשנות וללמוד ולקרות יום ולילה עד אשר תשש כחו ונזרקה בו שיבה וחזר כזקן בן שבעים שנה והיה התחלת השיבה ברצונו כמו שנתבאר בגמרא (דף כח.) ואמר בענין תמיהה הרי אני אע"פ שהשתדלתי והתחברתי עם אנשי החכמה לא זכיתי לדעת הרמז שנרמז בכתוב בחיוב קריאת פרשת ציצית בלילה עד שדרשה בן זומא:

פרק שני

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא כו' (דף יג ע"א):

זמן המקרא הוא אחד מזמני קריאת שמע הקצובים בפרק הקודם לזה. ומה שאמר אם כיון לבו יצא ר"ל אם ישים לבו ומחשבתו ורעיוניו לקריאה ההיא שאפשר לשמור הנקוד ולא יתכוין לקריאת הפרשה. ומה שאמר יצא ר"ל יצא ידי חובתו. ובפרקים הם פרקי קריאת שמע ונבאר אחרי זאת. ודברי רבי מאיר בפרקים שואל מפני הכבוד וקל וחומר להשיב שלום למי ששאל בשלומו וכמו כן מה שאמר באמצע שואל יתחיל הוא לתת שלום וקל וחומר להשיב שלום. ופי' מפני הכבוד הוא לתת שלום או להשיב שלום אל איש ראוי לכבדו כגון אביו או רבו או חכם ממנו ומפני היראה איש שהוא מפחד ממנו כגון אנס או מלשין והלכה כרבי יהודה:

אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה כו' (שם):

ענין דברו אינו נוהג אלא ביום כי המצוה האמורה בפרשת ויאמר והיא מצות ציצית אינה מחויבת אלא ביום כמו שבארנו קודם זה. והלכה כר"י:

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא כו' (דף טו ע"א):

דקדוק האותיות הוא להשמר במוצא שפתיו בעת הקריאה כדי שלא יניע אות נחה ולא יניח אות נעה ויבאר זכרון התנועות הראויות לבארם ויחטוף התנועות הראויות למהרם בחטיפה ויוציא האותיות דרך מוצאם ולא יבליע אות בשניה הסמוכה אליה בהיות האות מסוף המלה היא בעצמה ראש המלה הבאה אחריה כגון ואבדתם מהרה בכל לבבך וכדומה לו והדברים האלה כולם אי אפשר לכתבם בספר אבל יקחו אותם מפי מלמד שילמדם פה אל פה. ולמפרע פירוש הפוך והוא שיקרא פסוק ואחר כן שלפניו ואחריו השלישי שלפניו. ופי' טעה שגה וחטא. וענין דברו יחזור למקום שטעה על הדרך שזכרו בתוספתא (פ"ב) הוא שאמר טעה בין פרק לפרק ואינו יודע באיזה פרק חוזר לפרק ראשון באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. ואין הלכה כרבי יוסי ולא כרבי יהודה שאמרו לא יצא:

האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך כו' (דף טז ע"א):

פירוש אומנין עושי מלאכה ומנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותו בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר ואח"כ מסירין הלוחות ההם מן הבנין אשר בנו וזה המעשה נקרא אצל בני אדם היום בלשון ערב טאפי"ה והלוח כאי מאלו הבנים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קורים אותו נדבך וזהו פירוש המלה על אמתתה. וענין מה שאמר בראש הנדבך ר"ל בראש הקיר בשעה שיהיו עושי המלאכה רוקעים וכותשים בין הלוחות הנקראין נדבכים. ומה שאסר להם שלא יתפללו שם מפני טרדת הלב וק"ש לא תצטרך לכוונת הלב אלא פסוק ראשון בלבד:

חתן פטור מקריאת שמע לילה הראשון כו' (שם):

האדם לא יפטר מקריאת שמע אלא בהיות לבו טרוד בדבר מצוה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואם ישא בתולה פטור מק"ש בעוד שהוא יבא אליה מפני טרדת לבו שמא לא ימצאנה בתולה והוא שיהא בענין ההוא מתעסק במצוה ר"ל מצות פריה ורביה אבל אם נשא אלמנה חייב בק"ש שאע"פ שהוא טרוד במצוה אין לו טרדת מחשבה וכן אם יעמוד ימים לבתולה ולא יבא אליה אין לו אז טרדת הלב שכבר עברה ממנו טרדת הנשואים. וזהו ענין שאמרו אם לא עשה מעשה ר"ל אם לא בעלה ועמד עד לאחר שבת שנשאה לפניו כבר עברה טרדת לבו וזה המעשה שעשה רבן גמליאל חומרא שהחמיר על עצמו:

רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו כו' (דף טז ע"ב):

זו הרחיצה היתה במים חמין מפני שאבל אסור לרחוץ במים חמין. ופירוש אסטניס קר הגוף נגזר ממלת צנת שלג ואע"פ שנכתב בסמ"ך וזה נמצא הרבה בלשונות:

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין כו' (שם):

כל זה מבואר:

חתן אם רצה לקרות ק"ש לילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה לטול את השם יטול כו' (שם):

ענין דברי רבי שמעון הוא אומר כי כשיקרא יביטו אליו בני אדם בעין הדור וכבוד וכשהוא מדקדק במצות ואפשר שיהיה מעשהו לפניה ולא לשם שמים. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

פרק שלישי

מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה כו' (דף יז ע"ב):

ענין דברו מוטל לפניו אינו ר"ל שיעמוד לפניו אך ר"ל קודם שיקברהו ואף על פי שאינו עמו במקום אחד אבל בשלא יהיה המת ההוא קרובו מאותן שהוא חייב להתאבל עליהם הוא חייב בק"ש ואע"פ שעדיין לא נקבר אבל אם יהיה לפניו וישמרהו אז יהיה פטור מק"ש. ונושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהם הם האנשים המזומנים לשאת המטה כשייעפו נושאים וכל מי שיצא לשאת המטה או יצטרך לעזור נושאי המטה אחד שיהיה לפני המטה או אחר המטה הוא פטור מק"ש ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוותם בלבד הוא חייב בקריאת שמע והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדת הלב:

קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור כו' (שם):

היה המנהג אצלם לקבור המת ואחר כך ישובו כל העם מן הקבר ויתרחקו ממנו עד מקום ידוע והמקום ההוא נקרא מעמד ויעמדו שם האבלים ויתקבצו האנשים אשר שם לנחם האבלים ושורה הוא מערכת אנשים ונקראת בזה השם בשביל האנשים העומדים זה אצל זה. ומה שאמר להתחיל ולגמור ר"ל להשלים פרשה ראשונה בלבד ואם יהיה המקום אשר יעמדו בו לנחם קרוב מן הקבר בכדי שלא יספיק לקרות פרשת שמע באורך הדרך ההוא והם הולכים אינם רשאים להתחיל בק"ש והפנימיים הם העם הרואים את האבלים ואין ביניהם אנשים אמצעיים ואשר אחריהם נקראים חיצונים:

נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין כו' (דף כ ע"א):

כל זה מבואר ועוד יתבאר זה הענין במקומו במסכת קדושין (פ"א) במצות שאין הנשים חייבות בהן ומה טעם לא יתחייבו:

בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה כו' (שם ע"ב):

בעל קרי הוא הפולט שכבת זרע ברצונו או שלא ברצונו. ופי' מהרהר מחשב ברעיוניו ר"ל יקרא ק"ש בלבו ולא יניע שפתיו ואולם נתחייב בברכה אחר המזון מפני שהוא מן התורה כמו קריאת שמע והוא מה שאמר הכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ונפסקה הלכה שדברי תורה אינן מקבלים טומאה ומותר לו לקרות קריאת שמע. ולברך לפניה ולאחריה וכן ברכת המזון ואף על פי שהוא בעל קרי אמנם התפלה כבר נהגו שלא יתפלל בעל קרי עד ירחץ במים אלא אם כן יהיה חולה וכאב ואז לא יתחייב טהרה בשום פנים ואפילו על הזמן הראשון רוצה לומר שנתחייב בעל קרי אחרי הקרי טבילה ואז יתפלל כמו שיתבאר (דף כב.) בגמרא וכן נאמר בו חולה לאונסו פטור מכולם:

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק כו' (דף כב ע"ב):

דברי המשנה הזאת הם בזריזים והזהירים שהיו שומרים להשלים קריאת שמע עם הנץ החמה ועלותה פאת מזרח כדי שתהיה התפלה עם עלות השמש וסמכו זה לדבר הנביא ייראוך עם שמש ועל כן יתכסה במים ויקרא והמים הרעים הם המבאישים ומי משרה מים ששורין בהן הפשתים. ומה שאמר עד שיטיל לתוכן מים אינו חוזר על המים הרעים ועל מי משרה אבל הוא חוזר על מי רגלים שנופל עליהם שם המים הרעים אבל המים המבאישים ומי משרת הפשתן לא יתכסה בהם בשום פנים ואפילו השליך לתוכן מים אך מי רגלים אם השליך עליהם רביעית מים כבת אחת מותר לו לקרות קריאת שמע אצלם במקום אחר בתוך ארבע אמות ויהיה תיקון

דברי

דברי זו המשנה להיות כן אבל לא יתכסה במים הרעים ובמי משרה ולא יקרא כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן אם לא הטיל לתוכן מים ומן הצואה ארבע אמות ועוד נבאר במסכת שאחרי זאת (פרק ח מ"ח דפאה) שיעור רביעית וזולתה מן המדות ומה שאמר להרחיק מן הצואה ארבע אמות כשתהיה לאחריו או לצדדיו אבל לפניו בעוד שיראה אותה אינו מותר לו לקרות והיא כנגד עיניו :

זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע כו' (דף כו ע"א) :

הזב והנדה טומאתם חמורה ואי אפשר להטהר ממנה ביום אחד כמו שנבאר במקומן ופי' משמשת הוא כנוי לאשה בשעת הבעילה ומנהג האשה כשתבעל ונכנסה הטפה במקום תחתונה שיקפא כל מה שימלא שם מן הליחה ונעשה העובר כמו שהתבאר בחכמת הטבע ואם יקרה בבית הרחם מדוה ולא ינהגו עליו העובר כראוי תהיה הטפה ההיא נופלת מן האשה ויש עת שהיא פולטת הזרע אחרי שינויו והפסדו ויש עת שהוא נופל והוא לא נשתנה כשתהיה פולט בתוך ג' ימים כמו שיתבאר בזולתי המקום הזה ותקרא האשה כשתפול ממנה הטפה ההיא פולטת שכבת זרע וכמו שנתחייב בטבילה האיש המוציא שכבת זרע כן תתחייב האשה אשר נבעלה או אשר הפילה הטפה קודם שנויה ואע"פ שטהרה תיכף אחר הבעילה והפילה אותה ליום או לשני ימים ומפני זה אמרו חכמים שהזב שראה קרי והאשה הנדה כשתפול ממנה הטפה כאשר זכרנו או שראתה דם בשעת הבעילה ונעשית נדה כל אלו חייבים בטבילה מטומאת שכבת זרע ואח"כ יתפללו ואע"פ שהם בטומאה יותר חמורה משכבת זרע ר"ל הזיבות והנדות ורבי יהודה אומר אחר שהם בטומאה חמורה לא יטהרו מטומאה הקלה ואין הלכה כרבי יהודה וכל זה היה בזמן הראשון שנתחייב כל הנטמא בשכבת זרע טבילה ואחר כן יתפלל וכאשר הביאו אחר כך בגמרא וכלבטלה לטבילותא בטלו כל זה אבל יתויב הרחיצה בלבד קודם התפלה מפני שנהגו בה בני אדם אבל זב ונדה אינם חייבים טבילה שלא נהגו בה ועל כן תתבונן בזה הענין שהוא אמת :

פרק רביעי

תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות כו' (שם) :

דברי רבי יהודה עד ארבע שעות ר"ל עד סוף השעה הרביעית הזמנית והוא שליש היום כמו שבארנו בתחלת המסכת והלכה כרבי יהודה ופי' פלג חצי המנחה שם נופל על עת מן היום והוא כשישאר מן היום שתי שעות וחצי זמניות ונקראת התפלה השנית מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא ופלג המנחה כשישאר מן היום שעה ורביע שעה זמנית ומי שהתפלל עד הערב והוא עת ביאת השמש כבר התפלל מנחה א ואינה תפלה גמורה כי פסק ההלכה במקום זה מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד ומה שאמר תפלת הערב אין לה קבע מפני שאינה חובה כשחרית ומנחה אבל היא רשות ר"ל התנדבו בה בלבד ועל כן לא הקפידו על תחלת זמנה וסופה ויכול אדם להתפלל אותה עד עלות השחר ואם עברה שעת תפלה מאלו השלש תפלות יוכל להשלימה אחר זמנה עם התפלה הבאה אחריה אבל יאחר התפלה שעבר זמנה ויקדים תפלת השעה שהוא בה ומה שאמר ושל מוספין כל היום אין זמנה אלא עד סוף השעה השביעית הזמנית ואם התפלל אחר שעה ז' יצא ידי חובתו כמו שאמרו כל היום אבל נקרא פושע :

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש כו' (דף כח ע"ב) :

פי' יארע תקלה יבא מכשול ע"י והודיה על חלקי שבח לאל על הטובה שחלק לי וכבר בארו דברי אלו שתי התפלות (דף כח) ואמר בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה ולא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ולא על מותר אסור ועל אסור מותר ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי עולם והם רצים לבאר שחת ואלה שתי התפלות חובה לכל מי שיכנס בבית המדרש לקרות שהרי לא אמרו בכניסתו מה היה אומר כדי שיהיה ספור למה שהיה אומר רבי נחוניא בן הקנה ואז יהיה רשות בידינו אבל אומר בכניסתו מה הוא אומר ר"ל כשיכנס לבית המדרש מה חייב לומר ויש לו להתפלל אלה שתי התפלות יושב או עומד או כמו שיזדמן לו ולא יחזיר פניו למזרח ולא יברך ולא יעשה השתחויה בהם ולא נפילת אפים וקרא שמה תפלה על מנהג הלשון שהוא מכנה כל בקשה תפלה :

רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח כו' (שם) :

פירוש מעין שמנה עשרה ובארו ענין זה ואמרו ב סוף כל ברכה וברכה על דמיון שאומר לך אתה חונן לאדם דעת ברוך אתה ה' חונן הדעת סלח לנו אבינו בא"י חנון המרבה לסלוח וכן עד שופס לבד משלש ראשונות ושלש אחרונות לא יוסיף בהם ולא יגרע מהם ופירוש שגורה שלא נתבלבל לשונו אבל אומר אותה במהירות ורגילות והלכה כרבי עקיבא :

רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים כו' (שם) :

ר"ל בענין קבע שיהיה תפלתו כמי שיש לו עסק שהוא מצווה לעשותו וישלימהו כדי שינוח מעבודתו ויסיר מעליו טרחו ומשאו ומה שאמר ואומר הושע ה' את עמך וכו' אין הדבר הזה ענין נוסף על תפלה קצרה אבל הוא באור ענין תפלה קצרה מה היא ומה שאמר פרשת העבור בארו בגמרא ג שהוא גזור מעברה ענינו אפילו בשעת העברה הושע ה' את עמך ותרצה אותם ותשלים שאלותיהם ואין הלכה כרבי יהושע אבל דברי התפלה שיתפלל אדם בשעת טרדת הלב והמרוצה כך היא ד צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ויכול להתפלל אותה הולך או רוכב או כמו שיזדמן לו ואין בה השתחויה וכשיגיע לישוב ונשאר זמן שאפשר בו למלאת חסרון התפלה יתפלל אותה כראוי :

היה רוכב על החמור ירד ויתפלל כו' (שם) :

מה שאמר ירד אינה הלכה (דף ל) ואע"פ שיוכל לירד ויהיה לו מי שישמור בהמתו אינו חייב לרדת מבהמתו אבל יתפלל והוא רוכב שמא יהיה לו טרדת לב ופי' יכוון לבו יפנה לבו ורעיוניו ויחשוב בלבו שפניו כנגד קדשי הקדשים :

היה יושב בספינה או בקרון או באסדא כו' (שם) :

קרון מין ממיני העגלות ואסדא ספינה קטנה מאד יעברו בה בנחלים הגדולים ושמה המפורסם בלשון ערב אצל בני אדם מעד"ה :

רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר כו' (דף ל ע"א) :

חבר שם תלמיד חכם ופי' חבר עיר חכם המדינה והוא כנוי בעד תפלת הקהל שלא יתקבצו אלא לפני החכם שבהם ורבי אלעזר בן עזריה אומר שתפלת מוסף לא יתפללו אותה אלא בצבור ואינה חובה ליחיד בשום פנים. ורבי יהודה אומר משמו שהיא חובה ליחיד בזמן שלא יהא שם צבור מתפלל תפלת מוסף אבל בזמן שיש צבור מתפלל תפלת מוסף במדינה ההיא היחיד פטור מתפלת המוספין אחר שהקהל התפללו אותה והלכה כחכמים :

פרק חמישי

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כו' (דף ל ע"ב) :

רוצה לומר בכובד ראש לעמוד בכוונה וביראה כמו שאמר עבדו את ה' ביראה ופירוש שוהין מתעכבין רוצה לומר שהן מתעכבים קודם התפלה שעה אחת כדי ליישב דעתם ולהשקיט מחשבותם ואז יתחילו בתפלה ומה שאמר שהמתפלל לא ישיב שלום למלך כשישאל בשלומו אם היה המלך ממלכי ישראל אבל אם הוא ממלכי אומות העולם יפסיק תפלתו בשבילו (דף לג) מפני שהוא סכנת נפשות ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ודבר זה אינו אלא בנחש בלבד (דף לג) מפני שאינו נושך ברוב הפעמים אבל מי שמנהגו לנשך תמיד כגון עקרב ואפעה יפסיק התפלה בראותו אחד מהם הולך אליו כי זה סכנת נפשות :

מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים כו' (ד' לג ע"א) :

תחיית המתים היא אתה גבור וגבורות גשמים היא מוריד הגשם וכנו אותו במלת גבורה לגודל תועלתו וברכת השנים היא ברך עלינו ושאלה היא שאלת גשמים והיא שיאמרו בברכת ברך עלינו כו' והודיה היא הברכה השמנה עשרה והיא מודים אנחנו לך וכו' ואין הלכה כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר :

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך כו' (שם ע"ב) :

ענין מה שאמרו על קן צפור יגיעו רחמיך שיאמר כמו שחמלת על קן הצפור ואמרת לא תקח האם על הבנים כן רחם עלינו וכל מי שאמר כן בתפלתו משתקים אותו מפני שהוא תולה טעם זאת המצוה בחמלת הקדוש ברוך הוא על העוף ואין הדבר כן שאלו היה מדרך רחמנות לא צוה לשחוט חיה או עוף כלל אבל היא מצוה מקובלת אין לה טעם וכן אם יאמר על טוב יזכר שמך יוכל אדם להבין מדבר זה שעל הרעה לא יזכר וזה הדבר כנגד הדת כי הקב"ה ראוי להודות לו על הטוב ועל הרע ופירוש סרבן איש מרי כלומר אין לו להמנע יותר מדאי והעובר לפני התיבה הוא שליח צבור :

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף כו' (דף לד ע"א) :

סדר ברכת כהנים ה לעמוד לפני ההיכל בבתי כנסיות ולהחזיר פניהם אל העם ואחוריהם להיכל וש"צ כנגד הכהנים פנים אל פנים וישים בפיהם שלש ברכות אות באות על ענין זה (אומר) - ש"צ אומר ו יברכך ויענו הכהנים יברכך ומאמרם לקהל ואח"כ אומר להם ש"צ ה' ויענו הכהנים ה' ואח"כ יאמר להם שליח צבור וישמרך ויענו הכהנים וישמרך אז יענו כל הקהל ויאמרו אמן וכן בשלש ברכות כולן על הסדר הזה וכשיענו הצבור אמן לא יענה שליח צבור אמן שמא ישכח איזו ברכה היא אשר סיים אבל יחרים ויכוין לבו בברכה השנית אשר ישים בפיהם. ופירוש טירוף השכחה על הדרך שזכרנו ופירוש הבטחתו מנהגו :

המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא כו' (שם ע"ב) :

מטורף מת והוא מלשון טירוף כמו שזכרנו כי השכחה הוא אבוד הדבר מכח הזכרונות :

פרק ששי

כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר כו' (דף לה ע"א) :

מלת כיצד מורכבת משלש מלות כאי זה צד ופירושו על אי זה ענין והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו. וחוץ מלת שיור. והניח תחלת כל ברכה מפני שהוא דבר משתתף בכל הברכות ר"ל בא"י אמ"ה. ופירוש ירקות (דף לה:) הם העשבים אשר מנהג לאכלם חיים או מבושלים ואשר מנהג לאכלם מבושלים כגון הכרוב והתרדין יברך עליהם כשיתבשלו בורא פרי האדמה אבל מי שיאכל התרדין והכרוב וכיוצא בהן בלא בשול אין לו לברך אלא שהכל. ואין הלכה כרבי יהודה :

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא כו' (דף מ ע"א) :

מה שאמר על כולן ואפילו על פת ויין אם ברך עליהם שהכל יצא :

על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו כו' (שם ע"ב) :

החומץ ידוע. ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פני' קודם שיתבשלו ומה שאמר רבי יהודה כל שהוא מין קללה רוצה לומר הארבה והפירות אשר נפלו קודם בשולם. ואין הלכה כרבי יהודה :

היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה כו' (שם) :

ממין שבעה אחד משבעה מינין הספורים בתורה והם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון זית ודבש והוא התמר. והלכה כחכמים :

בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון כו' (דף מב ע"א) :

זה שאמר שכל מי שיברך על היין קודם המזון אינו חובה לשנות הברכה על היין שהוא שותה אחר המזון זה הדבר מיוחד בשבתות וימים טובים שאדם קובע סעודתו על היין וכשברך על היין תחלה היה בלבו לקבוע על היין אחר המזון אבל מי שאין בלבו לקבוע על היין אחר המזון וגמר המזון ונצרך לקבוע על היין צריך לשנות הברכה (דף מב:) ופרפרת שם ללפתן ולכל מיני מטעמים שיאכלו בו הלחם ולשון רבים פרפראות: ומעשה קדרה כגון הריפות וגריסים והבריה העשויה מן הקמח והסולת ודומיהן: וב"ש אומרים שאם ברך על שום דבר מן הפרפראות לא פטר מעשה קדרה. ואין הלכה כב"ש :

היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו כו' (שם) :

פירוש הסבו הטו. וענינו שהיתה אכילתם על דרך קבוץ וחברה והטעם להיות כל אחד ואחד מברך לעצמו כשבא היין בתוך סעודה מפני שבני הסעודה מתעסקים באכילה ואם יענה אמן יש לחוש שמא יחנק ולפיכך נותנין לו כוס ויברך עליו כשיבלע מה שיש בתוך פיו. ומוגמר הוא הקטרת בשמים. ואמר שמי שיברך ברכת המזון הוא יברך על המוגמר ואף על פי שהמוגמר לא יביאוהו אלא לאחר ברכת המזון וכן היה מנהגם להביא המוגמר לפני בני הסעודה לאחר הסעודה :

הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח כו' (דף מד ע"א) :

פירוש עיקר הוא העקר: ופירוש טפלה הסמוכה אליו ודברי זאת המשנה אינה אלא בשומרי גנות שהם אוכלים הפירות בתכלית מתיקותם ובשביל כך עושים מאכל מלוח כדי לחתך הליחות המתדבקות הנקבלות באסטומכא ואי אפשר לאכול המליח לבדו ומפני כך אוכלין אותו בלחם ואין כונתם אכילת הלחם ומפני זה תהיה הפת במקום זה טפלה והמליח עיקר :

אכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל כו' (שם) :

דעת רבן גמליאל שעל כל אחד ואחד משבעת המינים חייב לברך ג' ברכות ר"ל ברכת המזון שהטוב והמטיב שהיא הברכה הרביעית חכמים תקנוה לימים מעטים אחר החרבן: ומה שאמר לצמאו ר"ל השותה מים לצורך הצמא אבל השותה מים כדי לבלוע בו שום דבר או להטעים מה שיש בפיו אינו חייב ברכה: ופירוש שלוק הוא כל דבר שלוק מאיזה מין שיהיה ואין הלכה כרבן גמליאל ולא כרבי עקיבא ולא כרבי טרפון שהוא אומר לברך קודם שתיית המים בורא נפשות רבות אבל ענין הברכה לברך אחר שתיית המים בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא ברוך אל חי העולמים ומה שאמרו חכמים לברך אחר שבעת המינים ברכה אחת צריך להיות בה מעין ג' ברכות וכך סדורה בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שנתת לנו ה' אלהינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על עמך ועל עירך ועל נחלתך ותבנה ירושלים בקרוב במהרה בימינו והעלנו בתוכה בשמחה ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות ואם יהיה בארץ ישראל יאמר על הארץ ועל פירותיה וזאת הברכה בעצמה יברך על היין. אבל יאמר על הגפן ועל פרי הגפן במקום על העץ ועל פרי העץ ואם אכל שום דבר מכל מה שיעשו ממיני התבואה אומר במקום על העץ ועל פרי העץ על המחיה ועל הכלכלה. ויחתום על הארץ ועל המחיה :

א נ"ל שז"ל והוא : ב כ"ה לשון הירושלמי אליבא דרב : ג דף כט לחד ליסנא עי"ש : ד שם : ה עיין סוטה תמלא מקור דבריו : ו עי' בכ"מ בפ' יג הל"ג מה' תפלה ובי"ג"א סי' קכח ס"ק כ' :

יוליה

פרק שביעי

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן כו' (דף מה ע"א):

פירוש זאת המשנה צריך להקדמות יתבארו במקומות מהמשנה והנני אבארם בדרך קצרה ואח"כ אפרש זאת הלכה ואומר שמתנות הקב"ה מן הזרוע אחר שקצרו אותו ויודש וימרחו אותו חייב להוציא ממנו חלק מנ' ולתת אותו לכהן וזה נקרא תרומה גדולה ואח"כ יוציאו מן המותר חלק מי' זה נקרא מעשר ראשון ויתנהו ללוי ואח"כ יוציאו מן הנותר עשירותו וזה נקרא מעשר שני וחייב בעליו להעלותו ולאכלו בירושלים ואם אינו יכול להעלותו יגאל אותו במקומו ויקח כסף הפדיון בידו ויעלהו לירושלים ואם יגאלהו איש אחר יתן כסף ערכו לבד ואם יגאלנו בעליו יוסיף חמישיתו כמ"ש ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסיף עליו וכל מי שיקדיש דבר מכל הדברים אם יגאלנו הוא בעצמו יוסיף עליו חמישיתו כמו שיתבאר הכל במקומו ואח"כ יקח הלוי המעשר ההוא שנתנו לו ויוציא ממנו חלק מעשרה ויתנהו לכהן וזה נקרא מעשר מן המעשר והחלק שיפרישו הלוי נקרא תרומת מעשר וטבל הוא שם לכל דבר שלא הוציאו ממנו דבר מכל אלו המתנות אשר זכרנו והיא מלה מורכבת טב לא והדמאי הוא דבר מסופק שלא נודע אם הוציאו ממנו מעשרות אם לא וזאת המלה כמו כן מורכבת דא מאי: והעיקר בידינו שכל מי שיבא לגורן קודם שיודש ויוציא ממנו מעשר ראשון קודם שיוציא תרומה גדולה ואותו מעשר יתנהו ללוי אין הלוי חייב להוציא מן השבלים ההם חלק תרומה גדולה שיש בם אלא תרומת מעשר בלבד אבל אם בא לגורן אחר שהודש ונמרח ונמצא שם כמו מאה סאין חטין ולקח מהן עשר סאין ונתנם ללוי ולא הוציא תרומה גדולה יתחייב הלוי להוציא מאותן עשר סאין חלק תרומה גדולה שהיא חובה להוציאה מן הדגן והיא חמישית סאה ואח"כ יוציא מן הנותר תרומת מעשר. ומן העיקרים שיש בידינו שמעשר שני אסור לפדותו אלא במטבע מצויר וחתום כמו שנאמר וצרת הכסף ובא בקבלה דבר שיש עליו צורה אבל לפדותו בחתיכות כסף או בחתיכות זהב אינו מותר וכן אסור לפדותו במטלטלין וכן אסור לפדות ההקדש בחלק מן הקרקע. ועל כן שמור אלו העיקרים כלן. ויש לך לדעת שהמשנה אינה מדברת באיסור דבר שאיסורו מפורסם ולא בהיתר דבר שנודע שהוא מותר אבל היא אוסרת מה שיסתפק אם הוא אסור אם לא אבל הדברים המבוארים אין צריך לדבר עליהם וצריך להקשות בזאת הקושיא תמיד ר"ל שיאמר איזה טעם למדנו מזאת המשנה. כשיהיה הדבר נודע ומבואר ואחר כל זה שיש לך לשמוע פירוש דברי זו המשנה אמר שכל מי שיאכל דמאי או מעשר ראשון שנטלה תרומתו אע"פ שיש בו חלק מתרומה גדולה כשיוציא מעשר ראשון מן השבלים שלא הודשו כמו שאמרנו או אכל מעשר שני והקדש שפדאוהו בעליו ואף על פי שלא נתן החמישית אבל נשאר עליהם חוב והשמש אף על פי שאינו מכלל האוכלין והכותי נבאר ענינו במקום אחר והיה עולה במחשבתנו שכל אלה אינן חייבין זמון. בשביל שאינם דברים שלמים בתכלית השלמות כמו שזכרנו ועל כן הודיענו שחייב לזמן על כלם אבל אם אכל טבל ואפילו טבל מדרבנן הוא הדבר הצומח בכלים מנוקבים עפר א שלא יתחייבו אלו המתנות שזכרנו מן התורה אלא לדבר שהוא צומח מן הארץ אבל מה שיצמח בכלים הוא מתחייב במתנות מדרבנן: ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ר"ל שלא הוציאו ממנו חלק תרומה גדולה שיש בו כשיוציא ממנו מעשר קודם תרומה גדולה והיא תמה מרוחה: ומעשר שני והקדש שלא נפדו ר"ל לא נפדו כהוגן בשביל שפדה מעשר שני על מעות שאינן חתומין ולא מצוירים ופדה ההקדש בקרקע. והעיקר בידינו שהנכרי כשיתגייר לא יהיה ישראל אלא בשלשה דברים מילה וטבילה והרצאת קרבן ומה שנאמר בכאן והנכרי ר"ל כשיכנס בדת ישראל ונמול ולא טבל שמא היינו חושבים שאלו הנזכרים בכאן אחר שיש בם חלק משלמותם שמותר לזמן עליהם על כן הודיענו שאחר שלא נגמרו דיניהם כפי שזכרנו לא יתחייב עליהם זמון ועוד אפרש אחר זה ענין זמון:

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כו' (שם):

אין הלכה כרבי יהודה וזה שאמר קטנים אין מזמנין עליהם הוא כשלא ידעו ענין הברכה שהוא הלול ורוממות הקב"ה אבל כשידעו למי מברכים מזמנין עליהם והנשים מזמנות לעצמן:

כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו כו' (דף מט ע"ב):

מה שנאמר במשנה הזאת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא הוא דעת רבי עקיבא וכל מה שיבא אחר כך הוא דעת רבי יוסי הגלילי שהוא אומר לפי רוב הקהל הן מברכין ופסק ההלכה שמשלשה ועד עשרה אחד מהן מברך נברך שאכלנו משלו ועונין הכל ברוך הוא שאכלנו משלו ומעשרה ולמעלה אחד מהן מברך (אומר) נברך לאלהינו שאכלנו משלו ועונין הכל ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו והלכה כרבי ישמעאל (דף נ):

שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליחלק כו' (דף נ ע"א)

טעם הענין הזה מבואר כי כשיגיעו לעשרה יוסיף מלת הברכה כפי שאמרנו:

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד כו' (שם):

חבורה היא קהלה: ושאמר אם נראו אלו לאלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן על מנת שלא יהיה לשתי החבורות שמש אחד ישמש לשתי החבורות אבל אם היה להם שמש אחד ואע"פ שלא יראו אלו את אלו מצטרפין לזמון: והיין של זמן ההוא היה חזק מאד ולא היו יכולים לשתותו עד יתנו לתוכו מים הרבה וע"כ לא נתחייב לברך עליו בפה"ג לדעת ר"א עד שימזגהו במים שקודם שיהיה מזוג אינו יין מפני שלא יוכלו לשתותו ואין הלכה כר"א:

פרק שמיני

אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה כו' (דף נא ע"ב):

ענין מברך על היום קדוש השבת או המועד. ב"ש מקדימין הקדוש קודם פרי הגפן שאלולי כבוד היום לא נצרכו ליין ובית הלל מקדימים בורא פרי הגפן. כי לולי היין לא היינו יכולין לעשות קדוש:

בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס כו' (שם):

בית הלל אומרים שאין נוטלין לידים עד שימלאו כוס של ברכה שמא יהו אחורי הכוס טמאים במשקים טמאים וכשיחזור הכוס בידו וידו לא נתנגבה נטמאו המים שעל ידיו באחורי הכוס ונטמאו ידיו במים ההם שעליהן וכשיהיו ידיו מנוגבים לא יטמאו באחורי הכוס שטומאתו על הענין שאמרנו ודעת בית שמאי שכוס שענינו כך אסור להשתמש בו אבל מחייבין בית שמאי נטילת הידים קודם קדוש שמא יהיו ידיו מטונפות ב ונטמאו המשקין שאחורי הכוס והמשקין ההם מטמאין את הכוס. והעיקר באלו הענינים כלן רוצה לומר בטומאת ידים ובטומאת משקין היאך יטמאו הכלים מנגבן בלבד והיאך יטמאו המשקין ולא יטמא האדם אי אפשר לפרש אותו בכאן מפני שיצטרך לפירושו יותר מעשרה דפין אבל יתבאר לך הכל במקומו במסכת טהרות ופרה ומקואות וידים וטבול יום מאשר תראה מדברינו באלו המסכתות יתבאר לך אלו העיקרים:

בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים כו' (שם):

פירוש מכבדים את הבית להסיר הפתיתין שנפלו מן הסעודה. ודברי הכל היא שאם יהיה שם פתיתין כזית שאסור לרחוץ הידים עד שיסירו אותם. ובית שמאי אומרים מותר להשתמש בשמש עם הארץ ומפני שלא ידע מה שצריך להסיר יהיה אז מותר בנטילת הידים על כן אמר אין נוטלין לידים עד שיפנו המקום כולו. וב"ה אוסרין להשתמש בשמש עם הארץ ובשביל כך אומרים נוטלין לידים תחלה שהשמש עצמו לא יוכל לידים עד שיסיר כל מה שהוא כזית. והלכה כבית שמאי:

בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן ובית הלל אומרים על הכסת (שם):

פירוש מקנח מנגב. ופירוש מפה היא היריעה הפרוסה על השלחן. וכסת הוא ג המכבד שיסב אדם עליו מגמר או ממשי או מפשתים ובית שמאי אומרים שמא תהיה הכסת טמאה ונטמאו המשקין אשר במפה וכל מי שיקנח במפה ההיא יטמא ידיו ובית הלל אומרים שמא יהיה השלחן טמא ונטמאו המשקין אשר במפה ויטמאו האוכלין ובית שמאי אומרים שכל שלחן שענינו כך אסור להשתמש בו. וכל זה נוסג על העקרים שיתבארו במסכתות שזכרתי לך:

בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה כו' (שם):

כבר נתבאר בגמרא שהכל מסכימין שברכת המזון היא הראשונה והבדלה אחרונה אבל נחלקו בית שמאי ובית הלל בהקדמת הנר על הבשמים שבית שמאי יקדימו הנר ובית הלל יקדימו הבשמים ומה שצריך לכלול המזון עם ההבדלה כדי ללמדך מתוך דבריו היאך יהיה הסדר אם התחיל לאכול בשבת ולא השלים עד מוצאי שבת ועוד שהוא כלל גדול בראש הפרק הדברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה לפיכך לא זכר מחלוקתם בהבדלה עד שכלל הסעודה עם ההבדלה:

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים כו' (שם):

כבר ידעת מדברי התורה שאסור להנות בדבר מדברי העבודת כוכבים והוא מה שאמר הכתוב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ונר של עכו"ם אסור להבדיל עליו מפני שלא שבת והעיקר בידינו אור שלא שבת אין מברכין עליו ובשמים של עובדי כוכבים אין מברכין עליהן שכל ענינם לשם עובדי כוכבים. ואמר ברכת הנר עד שיאותו רוצה לומר עד שיהנו ממנו ואז יהיה מותר לברך עליו במוצאי שבת:

מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך כו'(שם):

פירוש יתעכל יהיה נמחן המאכל ושיעור זמנו כל זמן שאינו רעב אחר אותה אכילה. ובמזיד דברי הכל חוזר למקומו:

בא להם יין לאחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס כו' (שם):

יש מי שקורא שיקרא ויש מי שקורא שישמע והענין אחד שהכוונה שלא יענה אמן אחר ברכות הכותי מברך עד שישמע העונה אמן כל הברכה. ובכאן אפרש לך ענין הכותים העם שהביא סנחריב מכותה והושיבם בערי שומרון העיד הכתוב בהם את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מלכים ב י"ז) אבל באורך הימים למדו התורה וקבלוה על פשוטה והמצות אשר החזיקו בהן (ברכות מז: וש"מ) היו מקפידים עליהם וישימו לבם עליהם מאד והוחזקו שהיו מאמינים בדתינו ומיחדים ולא יעבדו ע"א עד אשר חקרו עליהם חכמים ומצאום מכבדים הר גריזים והקרו על הדבר ההוא ומצאו להם בהר ההוא (חולין דף ו.) דמות יונה וידעו שהם עובדים ע"א אז החזיקום בחזקת עובדי כוכבים גמורים לכל דבריהם: וכל מה שתמצא במשנה מן הדברים מענין הכותיים אשר תבין מהם שהכותים נכבדים מן העובדי כוכבים ופחותים מישראל כמו שאמרו מזמנין עם הכותי וכותי המברך וזולתו לא אמרו זה אלא קודם שחקרו עליהם. אבל מעת שחקרו עליהם ומצאו אשר זכרנו הם פחותים מן העובדי כוכבים מאד. ועל כן דע אותו ולא נצרך לשנות לך זה העיקר בכל מקום שנזכר כותי:

פרק תשיעי

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל וכו' (דף נד ע"א):

מקום שנעשו נסים לישראל כגון ים ונחלי ארנון ואבן שישב עליה משה במלחמת עמלק וכדומה לזה. וכבר אמרנו באשר הקדמנו כי בכל מקום שיאמר ברוך רוצה לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. ופירוש נעקרה ידוע:

על הזיקים ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות כו' (שם):

זיקים הם ניצוצים והם התכניות הנראין בשמים כדמות כוכבים יש להם זנבות: וזועות קול שאון נשמע באויר כקול רחים סובבים לאטם ד ופירוש רעמים ידוע. וכן פירוש הברקים. ורוחות רוצה לומר הסערות הגדולות הנושבות שאינן מצויות תמיד. ומה שאמר על ההרים ועל הגבעות ומה שאחריו שיברך ברוך עושה בראשית אינו מברך ברכה אחרת אבל בדברים המוקדמים כמו הזיקים והרוחות ומה שזכר ביניהם יברך עושה בראשית או שכחו מלא עולם. ודברי רבי יהודה לפרקים ר"ל כשיראהו אחר זמן וזה משלשים יום לשלשים יום ולמעלה *ואין הלכה כרבי יהודה:

ההג"ה

*) נ"ע דבחבורו פ"י מהלכות ברכות הלכה ט"ו פסק כר"י ועי' בטור א"ח סי' רכ"ח הקשה על דבריו דפסק כיחיד. ומ"כ מהס"ג מוהר"ר וואלף אופנהיים דסבירא ליה להרמב"ם דר"י פרושי קאמר ומפרש הת"ק בחדא במאי דמפיק יש הגדול מאמר הימים מתוך תשובתו ובזה הלכתא כוותיה ועיין בב"י שם טור א"ח. ופליג עליה בחדא דאומרו בזמן כו' פירוש כשרואה ל' יום או קובע ברכה לעצמו אבל תוך ל' דינו כשאר ימים ומברך עושה בראשית דבזה אין הלכה כר"י דתוך ל' אינו מברך כלום בכל הני מילי:

בנה בית חדש וקנה לו כלים חדשים כו' (שם):

מה שאמר על הרעה מעין הטובה ר"ל כשיבא עליו מקרה רע ואע"פ שאפשר שסופו לטוב יברך דיין האמת. וכן כשתבא לו טובה ואע"פ שאפשר להיות סופה לרע יברך הטוב והמטיב. ודמיון הענין הראשון כגון שיעבור גשם שוטף על ארצו זה מקרה רע אף על פי שסופו לטוב מפני שהוא מרוה הארץ ואפשר שהגשם ההוא יביא תועלת לשדהו. ודמיון הענין השני כגון שימצא ממון ויראהו איש בשעת מציאתו וזה טוב ואע"פ שאפשר שסופו לרע כי זה האיש שראהו בשעת מציאת הממון ילשין בו לשר ויענהו ויבקש ממנו יותר ממה שמצא והטעם שהדברים המצוים אשר אין במציאותם ספק יברך על מה שנמצא מהם תחלה ואל יחוש למה שיקרה בסופם לפי שהעתידות ההם אפשר שיהיו או שלא יהיו: פירוש לשעבר הוא על דבר שחלף ועבר זמנו שלא יתפלל על דבר שכבר נגזר אבל יש לו להתפלל על העתידות:

הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו וא' ביציאתו כו' (שם):

כרך שם למדינה. ומה שאמר בכאן מתפלל אינו ר"ל תפלה בכונה ולפאת מזרח ולא גם כן ברכה אבל היא בקשה. בשעת כניסתו הוא מתפלל להקב"ה שישמרהו במדינה ובשעת צאתו יודה לאל שהוציאו ממנה לשלום. ובן עזאי מוסיף שתים בשעת כניסתו הוא נותן שבח והודאה למקום על אשר הצילו בדרך עד שהגיעו לשלום למדינה ובשעת צאתו מתפלל להצילו כמו כן בדרך שילך בה וכבר אמר. כלל זה הענין והוא שיתן שבח למקום על הטובה שגמלהו במה שעבר ויבקש מלפניו לגמול אותו כמו כן בעתיד. והלכה כבן עזאי:

חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כו' (שם):

מה שאמר כשם שהוא מברך על הטובה רוצה לומר לקבל אותו בשמחה ולב טוב ולכבוש כעסו וייטיב נפשו כשיברך דיין האמת כמו שיעשה בשעה שיברך הטוב והמטיב וכמו שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמיא לטב וזה דבר שכלי אצל בעלי השכל ואפילו לא הורה הכתוב עליו לפי שיש דברים רבים נראין בתחלתן טובים ויהיה אחריתם רעה רבה ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבא עליו רעה גדולה מפני שאינו יודע סופה. וכמו כן אסרו ע"ה להרבות בשמחה ובשחוק אבל תהיה השמחה במעשים עליונים רוצה לומר לעשות הצדק ולרדוף אותו. ואולם אזהרת הכתוב על היגון והדאגה כל כך הוא גלוי ומפורסם בספרים בדברי הנבואה שאין צריך לדבר עליו וזה שלא היה הכבוד ההוא שהוא מצטער עליו לטובתו בעולם מתחלתו ועד סופו ויחשוב החושב שכבר הצליח ושהיא ההצלחה האמתית והיה הכבוד ההוא סבה לטרדו מחיי העולם הבא ועל כן נאמר (משלי יד) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולפיכך יכוין אדם מחשבתו ויתפלל לאל להיות כל מה שיבואהו בעולם הזה מרע ומטוב סבה להגיע אליו ההצלחה האמתית. ומה שאמר ביצר טוב וביצר רע רוצה לומר להשיב אל לבו אהבת האל ולהאמין בו ואפילו בשעת העברה והכעס והאף שכל זה הוא יצר רע כמו שאמר בכל דרכיך דעהו אפילו בדבר עברה. ופירוש מדה ענין. רוצה לומר בכל ענין שיבואך שבחהו והודהו:

א היינו שאין נקובים כמבואר בדף מד: ובדמאי פ"ה מ"ו ועי"ש: ב צ"ל מטומאות ובזה מיושב השגת הראב"ד בפ"ו הל"א מהל' אבות הטומאה: ג צ"ל המכבד מלשון הכתוב מלכים ב (ח טו) ופירש רד"ק שהוא כר: ד נראה שהוא מלשון הכתוב (בראשית לג יד) ואני אתנהלה לאטי והיינו כשהם סובבים בנחת:

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח כו' (שם): קלות ראש הפך כובד ראש שהקדמנו וענינו שלא ירבה בשחוק ובדברי שעשועים. ושער המזרח ר"ל הפתח המזרחי מפתחי העזרה והוא הנקרא שער ניקנור וקדש הקדשים מערב לעזרה כנגד השער הנזכר ופירוש מכוון מקביל: ופירוש מקלו המטה אשר בידו. ואפונדתו בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו ולא יטנף בגדיו החמודות בזיעה ואין מנהג אדם ללכת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר: ופירוש קפנדריא שיעשה אותו דרך לקצר דרכו וזה כגון שיכנס בשער זה ויצא בשער שכנגדו כדי שיגיע למקום ידוע כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד ההוא תחלה אלא לענין מעניני תפלה ועבודה ומה שאמר ורקיקה מקל וחומר פירוש שתהיה הרקיקה אסורה במקום ההוא מדרך ק"ו כי אחר שהמנעל שנעשה לשמירת הרגלים אסור להכנים בו במקום ההוא יותר ויותר הוא אסור הרוק שם מפני שהוא דבר מטונף:

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם כו' (שם): מינים הם הכופרים בתורה שלא יאמינו בחיי העולם הבא ועוד נבאר ענין העולם הבא במקומו במסכת סנהדרין ופירוש קלקלו השחיתו הדעות והאמונות. ובשאמרו בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל מפני שמלת שלום הוא שם משמות הקב"ה (שבת דף י:) והביאו ראיה שהדבר ההוא מותר מענין בעז שאמר ה' עמכם והשיבוהו יברכך ה'. ומה שאמר אחר כן ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אינו ראיה על מה שהקדים שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם אבל ראיה שלא יבוז וילעיג לתקנות חכמים אף על פי שהם ישנות וקדמוניות ועל זה הזהיר שלמה בזה המשל ואחר כן הביא ראיה על כל העוברים על התקנות ההם כי יבא זמן להפרע מהם ולענוש אותם כי הם הפרו תורה וזהו שאמר הפרו תורתך עת לעשות לה' אבל מי שיעזוב הפסוק על סדורו ויפרשהו ויאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך יאמר כי כשיבא העת להפרע מהם ולהנקם יזדמנו סבות לבני אדם להפר התורה כדי שיבא עליהם העונש במשפט וזה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו כי גלה ממנו לענין הדין הנגזר מהקב"ה על כל אדם ועל כן אל תבקש ממני עתה בענין הזה אשר אני בו אלא לבאר דברי המדברים בנגד על דרך פירוש פשוט בכל דבריו כי לדברי הכתוב יבטלו קצתם לקצתם בענין ההוא וכן לדברי החכמים אבל היסוד הוא כי הקב"ה יגמול לטובים ויענוש הרעים והכל במשפט כי כן העיד עליו הפסוק כי משפטיו ישרים שנאמר כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול ודרך הצדק בהם אין ביכולת אדם להשיגו כאשר אין בכח שכל אדם להיות שכלו כולל דעת הקב"ה וכבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל והוא מה שאמר (ישעיה נה) כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם ועל כן יש לך לסמוך על היסוד הזה ואל תשגה נפשך להעמיק אחר הענין הזה כי כל מי שחקר אחריו מאנשי תורתנו וזולתה לא השיג ממש אבל הוא כמו שאמרו ע"ה צלל במים אדירים והעלה חרס בידו ואם תראה בדברי מן המדבר בזה הענין דמות ענינים אמתיים ומלים דומים טענה אינו כן אך בעת תטיב להסתכל יסוד הגלוי ההוא שהוא כסף סיגים מטופה על חרס ויש עליו קושיות וטענות ובאחרונה יחזור למה שאמרתי לך ונאבד רוב הדברים וחבור הספרים אבל דברי הפילוסופים בענין ההוא והם הבקיאים בפילוסופיא הוא דבר מופלא מאד ועמוק וצריך להקדמות רבות. והרגיל בחכמות והאיש המשכיל הנבוב ישים אל לבו הדברים ההם ויקשור את דבריהם עם דברי הכתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' אות באות ויכוין מדבריהם ענין קרוב ממה שדברתי לך ביסוד הזה או מה שהוא יותר מדויק ממנו ומבורר. ועוד נדבר בקצת הענין הזה במסכת אבות ותראה קצת מהסכמת בקיאי הפילוסופים לדברי הכתוב בכל הענינים ואין זה מקום להביא שם הדבר הזה לולי אשר כונתי כשיבא זכר דבר בענין האמונה לבאר בו מעט כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו.

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת ברכות

המתרגם

באור מלות הלועזיות שבפרש"י ותוספות.

דף ד ע"א רש"י ד"ה ובשליא ווסטידו"ר בלע"ז (בעקליידונג) לבוש.

דף ו ע"א מתופיא לי הופף פריי"ר (שטריי-כען, רייבען): **ע"ב** לצוות שלו"ן (צוזאממענפיגען, פערבינדען):

דף ז ע"א שורייקי סיי"ש (פלעקען):

דף ח ע"א אסכרה איסטרנגולמנ"ט (ערשטיקונג, צודריקונג דער לופטרעהרע): זיבולא פלאד"א (שויפעל-פאלל) ר"ל העפר שממלא הרתת ויורה ג"כ על הכלי אשר בו שספר כלי בית יד (שייפעלבען):

דף ט ע"ב תכלת וקרוב לצבע כרתי שקורין פוריי"ש (פארריא, לויך):

דף יג ע"ב שתהא שימה על גובה של יד כנגד הלב על קבורת הזרוע ברזו"ן (אבעראם, אכסעלבאנד):

דף יח ע"ב גזיזי דכרתי, חתיכות של כרתי שקורין גלאגנ"א (אייזשאללע):

דף כב ע"ב בקילעא חדר שלפני הטרקלין שקורין פורטיג"ו (זיילענ-האללע, זיילענלויבע).

דף כד ע"א כגון שהיו פניה טוחות טיח חלק שאינה בולטת אפלטייר"א (פלע-טטען, פלאטט מאכען): שניהק ריטיי"ר (רילפסען): פיהק באליי"ר (געהנען): מתעטש שטרנוד"ר (ניסען): ויש שדורשים גיהק נוטריקון, גו הקים שטריליי"ר (זיך אויסשטרע-קען, אויסריטטעלן): **ע"ב** על סנטרו מנטו"ן (קין) פרק לחי התחתון בזקן נקרא כן:

דף כה ע"א ירקון חולי ששמו גלניצ"ס (געלבזוכט): קרמו לשון קרוש טיל"א (דינגעם הייטכען): **ע"ב** בעששית לנטירנ"א (לאנטערנע, לייכטע). ויש עששית שתרגם קנדיל"ס (ליכט):

דף כח ע"ב פטיש המפוצץ. פי"ק (שפיטצ-האקע): באסדא בית הסוהר שקורין ליפ"ש בל' רומי (קלאץ, שטאק, ווארין דער פוס געשפעררט ווירד): בא"ד ובלשון מקרא קורא אותה רפסודות ובלע"ז רדייל ובל' אשכנז ולו"ס (פלאם, פלעסע):

דף לא ע"ב צחור רו"ש (ראטה): גיחור שהוא לבן יותר מדאי ירא"ם לי ששני פירושים נתחלפו, וצ"ל נחור שהוא לבן יותר מדאי כמו שפי' ביחזקאל כ"ז י"ח למר נחר למר לבן כמו אתונות נחורות (שופטים ה' י'), גיחור רו"ש וכן פי' לקמן נ"ח ב' גיחור אדום הרבה רו"ש כמפורש בבכורות מ"ה ב':

דף לב ע"א שהחלהו הפליר בו אטויי"ר (דורך דיא לענגע ערמידען): אשתא דגרמי מוליי"ר (הירזענפיבער, פריזעל):

דף לו ע"א זמית סלמיר"א (זאלצבריהע) מין ציר כעין מוריים: **ע"ב** תוס' ברטיבא כגון ליטואריות (לאטווערק): בזנגבילא שקורין זימימבר"ו (אינגבער): וכן קלי"ו של גרופלי"י (געווירצנעלקע) (פריו של זה כשהם אם הוא יבשר כען וטפל מעליו יקרא כן): קנמון שקורין קניל"א (צימטמעט, צימטמעט-רינדע): ועל צוקרו (צוקער) מכרכין בורא פרי העץ ע"כ: ואגוז שקורין מושקד"א (מוס-קאטנוס): כל שיש בו וכן קלייריט"ש נ"ל קלייטט"ש (איינע ארט פלאטטער קובען פאם גראבען מעהלע, צוויבאק):

רש"י המלתא ליטואריי"ן מתורגם בתוס': **חביץ קדרה** מין מאכל קשוי כמו חלב וכ' קמחא ודובשא ומשחא וקרו ליה אברוש"ד (נ"ל אברוש"ן), אין זה בלע"ז כ"א מלת פרסי מקובלת בלשון התלמוד ותסרה בספרים שלנו והובא בערוך ערך אברושך ע"ש ובערך חבץ:

דף לז ע"א אורז מי"ל (הירזע) ותוס' הביאו יש מפרשים אורז ריזו, בלאטי"ע (רייז): דוחן לועז רש"י פנ"ן ובל' ספניא (פענ-כעלהירזע, בובוויצען, היידעקארען): **ע"ב** חביצא כעין פלנייקו"ק שמפררין בתוך האלפס לחם ע"כ, נראה לי ברור שאין זה בלע"ז וטעיות נפלו כאן ובתוספות מנחות ע"ה ב' תבינה עיין שם: **תוספות** לחם העשוי ופסק ר"ת א"כ בנבלי"ש וריטול"ש (פרעצל) מין מעשה אופה דקה בתבנית טבעת ולפום רהיטא תבנתי שמלת ניל"ש נכונה והיא נעתקה מלשון עברי ומורגלת בפי המון ישראלי, במקומות בעלי תוספות ז"ל והוא קמח נילוש במים שהוא גובלא בפלמא (קנעדעל, קלעסע) כמו שפירשו, אולם בכר"ן ד"ה ואמר רב יהודה מסמים דשמואל לחמניות כתוב, ולפיכך נראה שיותר נכון לפרש דלחמניות רקיקין דקין ונקראין בלע"ז נבלאי"ש. והיא כעין פסטידא עשוי מעיסה דקה: **בא"ד** ורבינו יחיאל ז"ל היו מסופק אם וירמ"שיש חייבין בחלה (נודעלן) חוטי בצק ארוכים ודקים: **בסה"ד** הני סופגנין וכ' שקורין בוניי"ש (קראפפען):

דף לח ע"ב משכתת אך אותן ערמוניות שקורין לומברד"ש (איינע ארט גראססער קאסטאניען):

דף לט ע"א רש"י דורמסקין אף כן שלקות מעשב שקורין אקדלשי"ש. זה ע"ס וצ"ל אדרופיי"ש וכן הוא בב"ק קט"ו ב'. ד"ה דורמסקינן שהביא שם לשון מורו פרוסים וצ"ל פרונ"ש (פפלוימען, צוועטשקען) שספרוסים לדעת רש"י הם חבושין כמו שלועז רש"י סוכה ל"א סע"א ד"ה פירש קודוני"א לאי"ט (קוויטע) ובל"ס שמורו ז"ל פי' כפי' הרא"ש בהלכות כלאים סימן ב' שלועז פריסים פרונ"ש ולפי לשון מורו של רש"י ז"ל דורמסקינן הם מין אגסים ידועים הבאים מדמשק הנקרא בלשון ארמי דרמסק (דאמאסענער פפלוימען) ולשון אחר שהביא רש"י שם אדרופיי"ש (מעלדע, גארטענמעלדע) מין עשב הוא שעליו נאכלין כשלקות קדרה כמו ירק עשב הנקרא (שפינאט) ובל' המשנה לעונין שמו: פרגיות בשר עוף שקורין פרדר"י (רעבהון): פרמינהו מנוסיי"ר נ"ל מינצי"ר (צערשטיקעלן, צערברעקעלן) מחתכו דקק:

דף לט ע"א דשיבתא ירק שנותנין מעט בקדירה למתק ולא נאכלו אני"ט (דילל, גורקענדילל, דיללענקרויט, איינע געווירצפפלאנצע):

דף מ ע"א אסכרה בו"ן מלאנ"ט (דריזע, מאנדעלדריזע) שאבעבועות תקרא כן לפי שדומה לפרי האגוז שקורין (אייכעל) ובלע"ז נקראת (דיא ברייגע. איינע בעקאנגטע האלזקראנקהייט) ועתה ידענו אכונת החולי ומשכו שהוא מין אבעבועות הגדלים בגרון, ומלת אסטרנ"גיליון תורה לנו שזהו החולי הידוע בשם (אנגינא), ובלשון אשכנז (ברייגע): קצח רבותינו מפרשים ניילא (שווארצקיממעל) וזהו זרע שחור: **תוספות** איתיה מסכה נראה דתותים ופריזיי"ש (ערד-בעערען) ובונמו"ש (היידעלבעערע, בראם-בעערע): **ע"ב** רש"י שהקרים בוטי"ר (פעדערבען, אין פיילנים איבערגעהען) טולשי קולמוס"י (שפייערלינג):

דף מב ע"א לחמניות אובליי"ש (אבלא-טטען, אייזענקובען) רקיקי מלות נאפות בין שני דפים של ברזל ועשויות מקמת ומים או מקמת וביצים: תוס' לחמניות ונראה לפרש דסיינו בילו"ש, עיין לעיל ל"ז ב' תוספות ד"ה לחם: רש"י ריסתנא אמניטרשיו"ן, (איינע דיקקע קראפטזופפע) רוטב עב מלחם ותחיכות בצק ומיני ירקות אשר בו:

דף מג ע"א רש"י ד"ה מוז ממושק מוסג"א (מאשוס, ביזאם): **ע"ב** סמלק יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין וכו' ושלשה עלין לכל שורה. וכסמוך ד"ס סיגלי פי' ויול"ש בלעז (פיילכען): חילפי דימא כוסס שקורין אספי"ג והוא שבולת נרד (שפיקע, לאווענדעל): חבושין קודוניי"ש בלע"ז, עיין בינה כ"ו ב' רש"י ד"ה חבושין במרפא לשון, ובשבת מ"ט א' ד"ה חבושין לועז קויינ"ץ (קוויטטען): בפנתא אנפיני"א (אבערלעדער) וזהו גב המנעול: גילדא עקב שקורין סולא (זאהלע, פוסזאהלע) ובלשון התלמוד נקרא ג"כ שוליא:

דף מד ע"א ספלי טרית חתיכות דג חתוך שקורין טוניג"א (טהונפיש) (געזאלצענער טהונפיש): בריכות קוביי"ש (ברוט, נעסט): **ע"ב** ומי סיסין תבשיל של פולי"אול (פאליי) מין עשב: והרת ולדיר"א שהולד נוצר בו (געבערמוטטער) רחמה של בהמה: ויותרת הכבד טרפשא דכבדא שקורין אייבר"ש (ראטהפלייש או דעקע, נעטץ), ויש שני מיני טרפשין בכרס טרפשא דכבדא (חולין מ"ו א') כמפורש, וטרפשא דליבא (שם מ"ט ב') שהוא שמן הלב עשוי כטבע והלב נחבא בו ע"ש וזהו קרום עב שקורין (הערצבייטעל) בל"א:

דף מז ע"ב רש"י אסימון כסף שלא נקבע בו צורה וקורין לו פלוו"ן בלע"ז (פלאך, אהנע פרעגע):

דף נ ע"ב לקורייטי פיסון בלע"ז (געטרענק ארצנייטראנק) מין משקה לרפואה מעורב ביין: רסתנא אמינס"טרישו"ן בלע"ז, תענין מלה זו בארנו למעלה מ"ב א' ד"ס ריסתנא:

דף נא ע"א חי א"נ מי בלע"ז פריס"ק (פריש):

דף נב ע"ב רש"י תוכו ואוגנו אזנו כמו אזן החבית שקורין אנס"א בלע"ז (האנדהאבע, הענקעל):

דף נג ע"א עששית לנטירנ"א, עיין לעיל כ"ה ב' ד"ה עששית:

דף נד ע"ב רש"י בקרסוליה קביליי"א בלע"ז (קנעבעל) מקום חבור השוק והרגל:

דף נה ע"א לולבי גפנים וידיל"ש בלע"ז (רוטהען, וויינרעבע) (דיא קליינען שנורפערמיגען ראנקען געבעל-כען אן יעדער שלינגפפלאנצע בעזאנ-דערס אם וויינשטאקע, דיא זיך אום דען שטאק שלינגען):

דף נו ע"א בבי שיניס הפנימיות שקורין מסילאר"י (מאהלצאהן, שטאקצאהן, באקצאהן)

דף נז ע"ב חוץ מן הפיל וכו' קפוד חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטינא נ"ל מרמוטא (מעערקאטצע) בבכורות מ' א' גי' רש"י ותוס' קפוף ופי' רש"י שם ד"ה קפוף כעין קוף הוא ויש לה זנב ואם מקיימין גי' קפוד יש שלשה מינין קפוד, קפוד שבחיות וזהו קפוד דסכא, וקפוד בעופות הנזכר בישעיה ל"ד י"א ובצפניה ב' י"ד שהוא עוף הפורח בלילה (נאכטאיילע), וזהו קפופא דסכא, ועוד יש קפוד בפרגים ישעיה י"ד כ"ג (איגעל): תוץ ממר פשו"ר (רעכען, הארקע) כלי שמגרדין בו העפר: פסל דוליי"ר (האבעל-אייזען) כלי שמחליק בו את הנסרים ובלשון עברי מעצד: קריא ייבנ"ן (אוהו, שטיינאיילע) עוף הצועק בלילה: קפופא פרשנו למעלה ד"ס הוץ מן הפיל: קורפראי (מוילוואורף) מין שרץ הוא קרפדאי וקחשיב הכא בהדי עופות לפי שדומה לעטלף ולכן נראה לרש"י שם שהוא (פלעדערמויז):

דף נז ע"ב גודגדניות נורתי"ש (קירשען): תרדין בלי"ז (מאיערקרויט, בלוטקרויט) מין עשב ובימים קדמונים היה נאכל כמו ירק עשב (שפינאט): מי סיסין, והרת ויותרת הכבד פרשנו למעלה מ"ד ב' ע"ש:

דף נח ע"ב בהקנים, לינטיילי"ש (זאמ-מערפלעקען, געלבליכע ליגזענפערמיגע פלעקען) בהרות כמראה עדשים: גיחור אדום הרבה רו"ש בלע"ז (ראטה), עיין לעיל ל"א ב' ד"ס גיחור: דרניקום, רודא"ש (איין ווארציגער, איין דורך ווארצען פעראונשטאלטעטער) איש המטוגע ביבלת, והערוך גרס ברדניקוס: פתויי ראש, שמערו כנמטא כל שערו דבוק זה בזה פלטדיר בלע"ז (פילצען אין איינאנדער ווירען), וזהו רעה חולי מצוי בפרס במדינת פולוניא וקורין בל"א (וויכסעלצאפף): קפוף, עוף שקורין וולטי"ר (גייער):

דף נט ע"א ומתבר גזיזי דברזא, גזיזי גלאי"ש חתיכות של ברד (איזשאללע) זעפא, סוסטורביי"ל זעפא סופה ר"ל זעפא בארמית כמו סופה בעברית (ווירבעלווינד): ברקא אשלוזיר"א (לייכטען): **ע"ב** דמשמשי בימא אדומים כאדמומית היום רו"ש בלע"ז (ראטה):

דף ס ע"א דמסקא ארעא שרטון (שלאם):

דף סב ע"א שריף, הומי"ר בלע"ז (איינ-שלירפען) ענין גמיאה: **ע"ב** באסטמא אציי"ר (שטאהל): נחר ליה אבבא, נחר טוסי"ר בלע"ז (הוסטען). קפנדריא טריי"א בלע"ז (גאנג, קווערגאנג):

דף סג ע"א מחטא דתלמיותא כרוסי"ד שלגבומו"ש (פורכענארטיגע שטיקערייא):

אות א

אין עומדין להתפלל ברכות פרק ה :
אלו דברים שבין ב"ש וב"ה ברכות פ"ח :
אלו דברים שאין להם שיעור פאה פ"א :
אלו מפסיקין פאה פ"ב :
איזהו ערים כלאים פ"ו :
אין אסור משום כלאים כלאים פ"ט :
אין תורמין תרומה פ"ב :
אין נותנין דבילה תרומה פי"א :
אוכלין ערלאי חלה פ"ג :
*) אנדרוגינוס בכורים פ"ד :
א"ר עקיבא שבת פ"ט :
אלו קשרים שבת פט"ו :
אור לארבעה עשר פסחים פ"א :
אלו עוברין פסחים פ"ג :
אלו דברים בפסח פסחים פ"ו :
אמר להם הממונה צאו וראו יומא פ"ג :
אין נדין ביצה פ"ה :
ארבעה ראשי שנים ר"ה השנה פ"א :
אם אין מכירין ר"ה השנה פ"ב :
אין דורשין בעריות חגיגה פ"ב :
אלו הן הממונים שקלים פ"ה :
ארבעה אחין יבמות פ"ג :
אלמנה לכהן גדול יבמות פ"ו :
אלו נערות כתובות פ"ג :
אף על פי כתובות פ"ה :
אלמנה ניזונית כתובות פי"א :
ארבעה נדרים נדרים פ"ג :
אין בין המודר נדרים פ"ד :
ארוסה ושומרת יבם סוטה פ"ד :
אלו נאמרין בכל לשון סוטה פ"ז :
ארבע אבות נזיקין קמא פ"א :
אלו מציאות מציעא פ"ב :
איזהו נשך מציעא פ"ה :
אחד דיני ממונות סנהדרין פ"ד :
ארבע מיתות סנהדרין פ"ז :
אלו הן הנחנקין סנהדרין פי"א :
ארבעה שומרין הן שבועות פ"ח :
אין מעמידין בהמה ע"ג פ"ב :
אלו דברים מקולי ב"ש עדיות פ"ד :
אלו הן הגולין מכות פ"ב :
איזהו מקומן של זבחים זבחים פ"ה :
אלו מנחות נקמצות מנחות פ"ו :
אלו טרפות חולין פ"ג :
אותו ואת בנו חולין פ"ה :
אין נערכין ערכין פ"ב :
אין מקדישין ערכין פ"ו :
אלו קדשים תמורה פ"ג :
ארבעה מחוסרי כפרה כריתות פ"ב :
אמרו לו אכלת חלב כריתות פ"ג :
אמר להם הממונה בואו והפיסו תמיד פ"ג :
אמר להם הממונה ברכו תמיד פ"ה :
אלו מטמאין אהלות פ"ב :
אדם וכלים אהלות פ"ו :
ארובה אהלות פ"י :
אלו בהרות נגעים פ"ו :
ארץ ישראל טהורה מקואות פ"ח :
אלו חוצצין באדם מקואות פ"ט :
אוכל מעשר טבול יום פ"ד :
אבות הטומאה כלים פ"א :
אלו כלים מצילין כלים פ"ו :

אות ב

ב"ש אומר הפקר לעניים פאה פ"ו :
בראשונה היו אומרין שביעית פ"ד :
בנות שוח שביעית פ"ה :
בצל תרומות פ"י :
בגד שצבעו ערלה פ"ג :
במה מדליקין שבת פ"ב :
במה טומנין שבת פ"ד :
במה בהמה יוצאה שבת פ"ה :
במה אשה יוצאה שבת פ"ו :
בכל מערבין עירובין פ"ג :
בראשונה כל מי שרוצה יומא פ"ב :
בא לו כהן גדול יומא פ"ז :
ביצה שנולדה ביום טוב ביצה פ"א :
בשלשה פרקים בשנה כהנים תענית פ"ד :
בני העיר מגילה פ"ד :
באחד באדר שקלים פ"א :
בשלשה פרקים בשנה תורמין שקלים פ"ג :
ב"ש אין ממאנין יבמות פי"ג :
בתולה נשאת כתובות פ"א :
ב"ש הקדש טעות נזיר פ"ה :
בן סורר ומורה סנהדרין פ"ח :
בן זומא אומר אבות פ"ד :
בעשרה מאמרות אבות פ"ה :
בהמה המקשה חולין פ"ד :
ב"ש כל הניתנין זבחים פ"ד :
בשלשה מקומות הכהנים שומרים תמיד פ"א :
בזמן שכהן גדול תמיד פ"ו :
במה דברים אמורים קנים פ"ג :
בשלשה מקומות הכהנים שומרים מדות פ"א :
בהרת עזה נגעים פ"ב :
בנות כותיים נדה פ"ד :
בא סימן נדה פ"ו :
בו ביום נמנו וגמרו ידים פ"ד :

אות ג

גדיש שלא לוקט תחתיו פאה פ"ה :
גט פשוט בתרא פ"י :
גיד הנשה חולין פ"ז :
גופה של בהרת נגעים פ"ו :

אות ד

דיני ממונות סנהדרין פ"א ופ"ג :
דם הטאת זבחים פי"א :
דם שחיטה כריתות פ"ה :
דם הנדה נדה פ"ז :

אות ה

היה קורא בתורה ברכות פ"ב :
הרואה מקום שנעשו בו ברכות פ"ט :
הפאה ניתנת במחובר פאה פ"ד :
הקלין שבדמאי דמאי פ"א :
הלוקח פירות דמאי פ"ד :
הלוקח מן הנחתום דמאי פ"ה :
המקבל שדה דמאי פ"ו :
המזמן את חבירו דמאי פ"ז :
החטים והזונין כלאים פ"א :
המבריך את הגפן כלאים פ"ז :
הפיגם והירבוזין שביעית פ"ט :
התורם קשות תרומה פ"ג :
המפריש מקצת תרומה תרומה פ"ד :
האוכל תרומה שוגג תרומה פ"ו :
האוכל תרומה מזיד תרומה פ"ז :
האשה שהיתה אוכלת תרומה פ"ח :
הזורע תרומה תרומה פ"ט :
היה עובר בשוק מעשר פ"ב :
המעביר תאנים מעשר פ"ג :
הכובש השולק המולח מעשר פ"ד :
העוקר שתלים מעשר פ"ה :
המוליך פירות מעשר שני פ"ד :
הנוטע לסייג ערלה פ"א :
התרומה ותרומת מעשר ערלה פ"ב :
התרומה והבכורים בכורים פ"ב :
המוציא יין שבת פ"ח :
המצניע לזרע שבת פ"י :
הזורק מרה"י לרשות הרבים שבת פי"א :
הבונה שבת פי"ב :
הדר עם העובד כוכבים עירובין פ"ו :
המוצא תפילין עירובין פ"י :
האשה בזמן שהיא בבית פסחים פ"ח :
הוציאו לו את הכף יומא פ"ה :
הישן תחת המטה סוכה פ"ב :
החליל סוכה פ"ה :
המביא כדי יין ביצה פ"ד :
הקורא את המגילה למפרע מגילה פ"ב :
הקורא את המגילה עומד מגילה פ"ג :
הכל חייבין בראייה חגיגה פ"א :
התרומה מה היו עושין בה שקלים פ"ד :
החולץ יבמות פ"ד :
הבא על יבמתו יבמות פ"ו :
הערל יבמות פ"ח :
האשה שהלך בעלה יבמות פ"י :
האשה שהלכה יבמות פט"ו :
האשה שהלך בעלה וצרתה יבמות פט"ז :
האשה שנתארמלה כתובות פ"ב :
המדיר כתובות פ"ז :
האשה שנפלו לה נכסים כתובות פ"ח :
הכותב לאשתו כתובות פ"ט :
הנושא את האשה כתובות פי"ב :
המביא גט גיטין פ"א :
המביא גט אחר גיטין פ"ב :
השולח גט גיטין פ"ד :
הניזקין גיטין פ"ה :
האומר התקבל גט זה גיטין פ"ו :
הזורק גט לאשתו גיטין פ"ח :
המגרש גיטין פ"ט :
האשה נקנית קדושין פ"א :
האיש מקדש קדושין פ"ב :
האומר לחבירו קדושין פ"ג :
השותפין שנדרו נדרים פ"ה :
הנודר מן המבושל נדרים פ"ו :
הנודר מן הירק נדרים פ"ז :
הריני נזיר נזיר פ"ב :
הנכרים אין להם נזירות נזיר פ"ט :
המקנא לאשתו סוטה פ"א :
היה מביא סוטה פ"ב :
היה נוטל סוטה פ"ג :
המניח את הכד ב"ק פ"ג :
הכונס צאן לדיר ב"ק פ"ו :
החובל בחבירו ב"ק פ"ח :
הגוזל עצים ב"ק פ"ט :
הגוזל ומאכיל ב"ק פ"י :
המפקיד מציעא פ"ג :
הזהב מציעא פ"ד :
השוכר את האומנין מציעא פ"ו :
השוכר את הפועלים מציעא פ"ז :
השואל את הפרה מציעא פ"ח :
המקבל שדה מחבירו מציעא פ"ט :
הבית והעלייה מציעא פ"י :
השותפין שרצו לעשות בתרא פ"א :
המוכר את הבית בתרא פ"ד :
המוכר את הספינה בתרא פ"ה :
המוכר פירות בתרא פ"ו :
האומר לחבירו בית כור בתרא פ"ז :
היו בודקין סנהדרין פ"ה :
השוכר את הפועל ע"ג פ"ה :
הורו בית דין הוריות פ"א :
הורה כהן משוח הוריות פ"ב :
העיד ר' יהושע ורבי צדוק על פדיון פטר חמור עדיות פ"ז :
העיד רבי יהושע בן בתירה על דם נבילות עדיות פ"ח :
המזבח מקדש את הראוי לו זבחים פ"ט :
השוחט והמעלה זבחים פי"ג :
הקומץ מנחות פ"ב :
הקומץ אחר מנחות פ"ג :
התכלת מנחות פ"ד :
התודה מנחות פ"ז :
המנחות והנסכים מנחות פי"ב :
הרי עלי עשרון מנחות פי"ג :
הכל שוחטין חולין פ"א :
השוחט אחד בעוף חולין פ"ב :
העור והרוטב חולין פ"ט :
הזרוע והלחיים חולין פ"י :
הלוקח עובר חמורו בכורות פ"א :
הלוקח עובר פרתו בכורות פ"ב :
הלוקח בהמה בכורות פ"ג :
הכל מעריכין ערכין פ"א :
השג יד ערכין פ"ד :
האומר משקלי ערכין פ"ה :
המקדיש את שדהו ערכין פ"ח :
המוכר את שדהו ערכין פ"ט :
הכל ממירין תמורה פ"א :
המביא אשם כריתות פ"ו :
הכהנה שזה פרוטה מעילה פ"ה :
הנהנית שעשה שליחותו מעילה פ"ו :
החלו עולים במעלות תמיד פ"ו :
הר הבית מדות פ"ב :
המזבח היה שלשים ושתים מדות פ"ג :
הטומאה בכותל אהלות פ"ז :
הבית שנפחת אהלות פי"א :
השוטה מאור אהלות פי"ג :
הזיז אהלות פי"ד :
החורש את הקבר אהלות פי"ז :
הכל מטמאין נגעים פ"ג :
הפורחת נגעים פ"ח :
השחין והמכוה נגעים פ"ט :
הנתקים נגעים פ"י :
המביא כלי חרס פרה פ"ה :
המקדש ונפל פרה פ"ו :
האזוב הקצר פרה פי"ב :
האשה שהיתה כובשת ירק טהרות פ"ב :
הרוטב והגריסין טהרות פ"ג :
הזורק טומאה טהרות פ"ד :
השרץ והצפרדע טהרות פ"ה :
המקום טהרות פ"ו :
הדר עם עם הארץ טהרות פ"ח :
הנועל בית הבד טהרות פ"י :
הטמא שירד מקואות פ"ב :
המטביל כלים מקואות פ"ד :
המפלת נדה פ"ג :
הרואה כתם נדה פ"ח :
האשה שהיא עושה צרכיה נדה פ"ט :
השוחה לשתות מכשירין פ"ד :
המעלה פירותיו לגג מכשירין פ"ו :
הרואה ראיה אחת זבים פ"א :
הכל מטמאין בזיבה זבים פ"ב :
הזב והטהור זבים פ"ג :
הנוגע בזב זבים פ"ה :
המכנס חלות טבול יום פ"א :
המכנים ידיו לבית המנוגע ידים פ"ג :
התנור כלים פ"ד :
העושה שלשה ספסופים כלים פ"ו :
הקלתות כלים פ"ז :
התנור שחצצו כלים פ"ח :
הסייף והסכין והפיגיון כלים פי"ג :
השידה כלים פי"ח :
המפרק כלים פי"ט :
הכרים והכסתות כלים פ"כ :
הנוגע בכוכב העליון כלים פכ"א :
השולחן והדולפקי כלים פכ"ב :
הכדור והאמוס כלים פכ"ג :
הבגד מטמא כלים פכ"ז :

אות ו

ואלו דברים מתעשרין דמאי פ"ב :
ואלו מגלחין מועד קטן פ"ג :
ואלו מותרין נדרים פ"ב :
ואלו נדרים נדרים פי"א :
ואלו הן הנשרפים סנהדרין פ"ט :
ואלו הן הלוקין מכות פ"ג :
ולד חטאת תמורה פ"ד :
ולד חטאת אחר מעילה פ"ג :

אות ז

זיתים מאימתי מקבלין טהרות פ"ט :
זיעת בתים מכשירין פ"ב :
זיתים שכבשן בטרפיהן עוקצין פ"ב :

אות ח

חמשה לא יתרומו תרומה פ"א :
חמשה דברים חלה פ"א :
הבית שנשברה שבת פכ"ב :
חלון עירובין פ"ז :
חומר בקדש חגיגה פ"ג :
חמש עשרה נשים יבמות פ"א :
חרש שנשא פקחת יבמות פי"ד :
חזקת הבתים בתרא פ"ג :
חטאת העוף שעשאה זבחים פ"ז :
חטאת העוף מועלין בה מעילה פ"ב :
חטאת העוף נעשית קנים פ"א :
חמשה שמלאו פרה פ"ז :

אות ט

טרף בקלפי יומא פ"ד :
טבול יום זבחים פי"ב :
טבעת אדם כלים פי"ג :

אות י

יש מביאין בכורים בכורים פ"א :
יציאות השבת שבת פ"א :
יום הכפורים יומא פ"ח :
יו"ט של ר"ה ר"ה פ"ד :
יו"ט שחל להיות ע"ש ביצה פ"ב :
יש מותרות יבמות פ"ט :
יש נוחלין בתרא פ"ה :
ידיעות הטומאה שבועות פ"ב :
יש בכור בכורות פ"ח :
יש בערכין ערכין פ"ג :
יש בקרבנות תמורה פ"ב :
יש בקדשי מזבח תמורה פ"ז :
יש בשיער לבן נגעים פ"ד :
יש מביאין את הטומאה אהלות פ"ה :
יש מעלין מקואות פ"ז :
יוצא דופן נדה פ"ה :
יש צריכין עוקצין פ"ג :

אות כ

כיצד מברכין ברכות פ"ו :
כל זית שיש לו שם פאה פ"ז :
כל שאה כלאים פ"ב :
כרם שחרב כלאים פ"ד :
כלאי הכרם כלאים פ"ה :
כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם שביעית פ"ז :
כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם שביעית פ"ח :
כלל אמרו במעשרות מעשרות פ"א :
כרם רבעי מעשר שני פ"ה :
כיצד מפרישין בכורים פ"ג :
כירה שבת פ"ג :
כלל גדול אמרו בשבת שבת פ"ז :
כל כתבי הקדש שבת פט"ז :
כל הכלים נטלין שבת פי"ז :
כיצד מעברין עירובין פ"ה :
כיצד משתתפין עירובין פ"ח :
כל גגות העיר עירובין פ"ט :
כל שעה פסחים פ"ב :
כיצד צולין פסחים פ"ז :
כל הרוקין שקלים פ"ח :
כיצד אשת אחיו יבמות פ"ב :
כל הגט גיטין פ"ג :
כל כנויי נדרים נדרים פ"א :
כל כנויי נזירות נזיר פ"א :
כהן גדול ונזיר נזיר פ"ז :
כשם שהמים בודקין סוטה פ"ה :
כיצד הרגל מועדת קמא פ"ב :
כהן גדול דן סנהדרין פ"ב :
כל ישראל יש להם חלק סנהדרין פ"י :
כל הנשבעין שבועות פ"ז :
כל הצלמים ע"ג פ"ג :
כהן משיח הוריות פ"ג :
כל המטמאין באהל עדיות פ"ג :
כיצד העדים נעשים זוממין מכות פ"א :
כל הזבחים שנזבחו זבחים פ"א :
כל הזבחים שקבלו דמן זבחים פ"ב :
כל הפסולין זבחים פ"ג :
כל הזבחים שנתערבו זבחים פ"ח :
כל התדיר מחבירו זבחים פ"י :
כל המנחות שנקמצו מנחות פ"א :
כל המנחות באות מנחות פ"ה :
כל קרבנות צבור מנחות פ"ח :
כסוי הדם חולין פ"ו :
כל הבשר חולין פ"ח :
כל פסולי המוקדשין בכורות פ"ה :
כיצד מערימים תמורה פ"ה :
כל האסורין תמורה פ"ו :
כל העזרה מדות פ"ה :
כל המטמאין באהל אהלות פ"ג :
כוורת אהלות פ"ט :
כל המטלטלין אהלות פט"ו :
כיצד בודקין אהלות פי"ח :
כל ספק נגעים נגעים פ"ה :
כל הבגדים נגעים פי"א :
כל הבתים נגעים פי"ב :
כיצד מטהרין נגעים פי"ד :
כל ההוי פרה פ"י :
כל המעורב למקוה מקואות פ"ו :
כל ידות הכלים מקואות פ"י :
כל היד נדה פ"ב :
כל המשקין מכשירין פ"א :
כל ידות האוכלין טבול יום פ"ג :
כל שהוא יד עוקצין פ"א :
כלי עץ כלים פ"ב :
כלי מתכות פשוטיהן כלים פי"א :
כלי מתכות כמה הוא כלים פי"ד :
כלי עץ אחר כלים פט"ו :
כל כלי עץ כלים פט"ז :
כל כלי בעלי בתים כלים פי"ז :
כל הכלים יש להם כלים פכ"ה :
כלי זכוכית כלים פ"ל :

אות ל

לא יאמר אדם לחבירו מעשר שני פ"ג :
לולב הגזול סוכה פ"ג :
לולב וערבה סוכה פ"ד :
לא יחפור בתרא פ"ב :
לפני אידיהן ע"ג פ"א :
לא היו כופתין תמיד פ"ד :

אות מ

מאימתי קורין את שמע ברכות פ"א :
מי שמתו ברכות פ"ג :
מלבנות התבואה פאה פ"ג :
מאימתי כל אדם מותרין פאה פ"ח :
מאכילין את העניים דמאי דמאי פ"ג :
מאימתי מוציאין שביעית פ"ג :
מעשר שני אין מוכרין מעשר ב' פ"א :
מעשר שני ניתן לאכילה מעשר ב' פ"ב :
מפנין שבת פי"ח :
מי שהחשיך שבת פכ"ד :
מבוי עירובין פ"א :
מי שהוציאוהו עו"ג עירובין פ"ד :
מקום שנהגו פסחים פ"ד :
מי שהיה טמא פסחים פ"ט :
משילין פירות ביצה פ"ה :
מאימתי מזכירין תענית פ"א :
מגילה נקראת מגלה פ"א :
משקין בית השלחין מועד קטן פ"א :
מי שהפך מועד קטן פ"ב :
מצרפין שקלים פ"ב :
מעות שנמצאו שקלים פ"ז :
מצות חליצה יבמות פי"ב :
מציאת האשה כתובות פ"ו :
מי שהיה נשוי כתובות פ"י :
מי שאחזו קורדיקוס גיטין פ"ז :
מי שאמר הריני נזיר מגלח נזיר פ"ג :
מי שאמר הריני נזיר ושמע נזיר פ"ד :
מי שקינא לאשתו סוטה פ"ו :
משוח מלחמה סוטה פ"ח :
מרובה קמא פ"ז :
מי שמת בתרא פ"ט :
משה קבל תורה אבות פ"א :
מומין אלו בכורות פ"ו :
מעשר בהמה בכורות פ"ט :
מגדל אהלות פ"ד :
מראות נגעים נגעים פ"ד :
מקום שהיה רשות היחיד טהרות פ"ו :
מעין מקואות פ"ה :
מי שטבל מכשירין פ"ה :
משקה טבול יום טבול יום פ"ב :
מי רביעית ידים פ"א :
מחט או טבעת כלים פ"ט :

אות נ

נוטל אדם שבת פכ"א :
נושאין על האנוסה יבמות פי"א :
נערה שנתפתתה כתובות פ"ד :
נערה המאורסה נדרים פ"י :
נגמר הדין סנהדרין פ"ו :
נפל אהלות פי"ב :
נטל לידו אחת ידים פ"ב :
נומי הסדין כלים פכ"ט :

אות ס

סאה תרומה טמאה תרומות פ"ה :
סוכה שהיא גבוהה סוכה פ"א :
סדר תעניות כיצד תענית פ"ב :
סדר תעניות אלו תענית פ"ג :
ספק אכל חלב כריתות פ"ד :
סגוס אהלות פט"ו :
סנדל עמקי כלים פכ"ו :

אות ע

ערוגה כלאים פ"ג :
עד אימתי חורשין בשדה האילן שביעית פ"א :
עד אימתי חורשין בשדה הלבן שביעית פ"ב :
עושין פסין עירובין פ"ב :
ערבי פסחים פסחים פ"י :
עשרה יוחסין קדושין פ"ד :
עגלה ערופה סוטה פ"ט :
עקביה בן מהללאל אבות פ"ג :
עד כמה בכורות פ"ד :
על אלו מומין בכורות פ"ו :
עשרה בתים נגעים פי"ג :

אות פ

פירות הוצה לארץ חלה פ"ב :
פרת חטאת זבחים פי"ד :
פתחו של היכל מדות פ"ד :
פרת החטאת פרה פ"ד :

אות צ

צלוחית שנפל לתוכה מים פרה פ"ט :
צלוחית שהניחה מגולה פרה פי"א :

אות ק

קרחת הכרם כלאים פ"ד :
קונם יין נדרים פ"ח :
קדשי קדשים ששחטן בראש המזבח זבחים פ"ו :
קדשי קדשים ששחטן בדרום מעילה פ"א :
קדשי המזבח מעילה פ"ד :
קן סתומה קנים פ"ב :

אות ר

ר' אליעזר אומר האורג שבת פי"ג :
ר' אליעזר דמילה שבת פי"ט :
ר' אליעזר דתולין שבת פ"כ :
ראוהו ב"ד ראש השנה פ"ג :
רבן גמליאל יבמות פ"ה :
ר' אליעזר אומר פותחין נדרים פ"ט :
ר' ישמעאל אומר ג' אבנים ע"ג פ"ד :
רבי אומר אבות פ"ב :
ר' חנינא סגן הכהנים עדיות פ"ב :
ר"י אומר ששה דברים עדיות פ"ה :
ר' יהודה בן בבא עדיות פ"ו :
ר' ישמעאל אומר העומר מנחות פ"י :
ראשית הגז חולין פי"א :
ראוהו אחיו תמיד פ"ב :
ר' אליעזר אומר עגלה בת ב' פרה פ"א :
ר"א אומר פרת חטאת פרה פ"ב :
ר' יוסי אומר מקואות פ"ג :
ר' יהושע אומר זבים פ"ד :

אות ש

שלשה שאכלו ברכות פ"ז :
שלשה ארצות שביעית פ"ו :
שביעית משמטת שביעית פ"י :
שתי נשים חלה פ"ד :
שמונה שרצים שבת פי"ד :
שואל אדם מחבירו שבת פכ"ג :
שבעת ימים קודם יוה"כ יומא פ"א :
שני שעירי יוה"כ יומא פ"ו :
שלשה עשר שופרות שקלים פ"ו :
שני דייני גזירות כתובות פי"ג :
שלשה מינין נזיר פ"ו :
שני נזירים נזיר פ"ח :
שור שנגח ד' וה' פעמים קמא פ"ד :
שור שנגח את הפרה קמא פ"ה :
שנים אוחזין מציעא פ"א :
שבועות שתים שהן ד' שבועות פ"א :
שבועות ב' שהן ד' שני שבועות פ"ג :
שבועת העדות שבועות פ"ד :
שבועת הפקדון שבועות פ"ה :
שבועת הדיינין שבועות פ"ו :
שמאי אומר עדיות פ"א :
שתי מדות מנחות פ"ט :
שתי הלחם מנחות פי"א :
שלוח הקן חולין פי"ב :
שום היתומים ערכין פ"ו :
שלשים ושש כריתות כריתות פ"א :
שלשה עשר דברים טהרות פ"א :
שנים טמאין אהלות פ"א :
שבעת ימים קודם לשריפת פרה פ"ג :
שנים שהיו שומרים פרה פ"ה :
שש מעלות מקואות פ"א :
שמאי אומר נדה פ"א :
שק שהוא מלא פירות מכשירין פ"ג :
שיעור כלי חרס כלים פ"ג :
שלשה תריסין כלים פכ"ד :
שלש על שלש כלים פכ"ח :

אות ת

תפלת השחר ברכות פ"ד :
תמיד נשחט פסחים פ"ה :
תנור שהוא עומד בתוך אהלות פ"ה :
תינוקת נדה פ"י :
תטר תחלתו ארבעה כלים פ"ה :

*) במשניות שלפנינו גם הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים מונה בכורים רק שלשה פרקים ופרק אנדרוגינוס לא מצינו אלא בתוספתא ואם החכם הזה נטה אחר מ"ש בסוף הסמ"ג דקא חשיב גם פ' אנדרוגינוס למס' בכורים קשה למה לא קא חשיב באות שי"ן פרק שנו חכמים שהוא לדעת סמ"ג פרק ו' לאבות ועיין מ"ש בס"ד בסוף מסכת בכורים על הגליון :

הקדמת הגאון המחבר מהרש"א ז"ל *)

על חדושי הלכות

אני שמואל אליעזר בן מוהר"ר יהודה הלוי זלה"ה

כל ימי גדלתי בין החכמים והייתי מתאבק בעפר רגליהם ולא חסרתי מהם אפילו ככלב המלקק מן הים שהם מחוכמים בדרכי התלמוד ומביני שכל בכל מדע · ככלכל ודרדע · ואני בער ולא אדע כי דרכי החכמה נעלמו ממני · ועל כן אמרתי לי במופלא ממך בל תדרוש ואין לך עסק בנסתרות במה שהורשית התבונן ונתתי לבי לתור בפשטי הדברים בהלכות גם באגדות על פי קבלתי מרבותי ואף גם בזאת היו עמי תמיד בישיבה חברים המקשיבים ומסכימים על זה לילך בכל השמועות איזה דרך ישכון אור הפשוטו של כל דבר ועלה בידי שמץ מנהו לפי ענ"ד ואמרתי להעלות זכרונם לפני תמיד על ספר ועליך ה' נסמכתי וגו' בך תהלתי תמיד וגו' ושמ"ו א"ל יעז"ר לי להכין לבבי לכוין בהם אל האמת שלא אכשל בהם ולא יכשלו בי חברי מעתה ועד עולם א"ס · והנני מבקש מכל חכם מעיין בחבורי זה ויראה בהם לפום ריהטא דברים מובנים לפי פשוטו ויאמר ז"ל קרי בי רב הוא הנה זאת התנצלותי כי לא היה כוונתי בחבורי להיות לחכמים ונבונים ממני רק שהוא זכרון לי ולחבירי המקשיבים לקולי גם באולי אחרי העיון והדקדוק בדברי ימצא כל מעיין קצת ממבוקשו כי אני ראיתי לקצר בדברי כדרך כל המחברים ולא הארכתי בקושיות אבל מתוך הענין והמובן ממנו תראה כוונתי ומה שהכריחני לחדש בו דבר ומתוך תוכן הביאור תבין את אשר לפניך . גם מאהבת הקיצור התחלתי בכל ענין ראשית הדברים וסיימתי אותו במלת כו' ותעיין היטב בתלמוד בהלכות בכל הצורך עם הפירושים באותה השמועה שאתה עומד בה ואז תבא אל המכוון ממנו · גם באגדות בדברים הנדרשים בתוך המקראות לא באתי רק לפרש מאין יצא להם הדרוש ההוא מתוך משמעות הכתוב הבא לפי ענינו ולבאר ולליישב בהם דברים הסותרים מן הכתוב או ממאמר למאמר כפי ענ"ד · גם האגדות הזרות לפי פשוטן ורחוקות לפום ריהטא מן השכל לא נתתי לבי לבאר בהם רזים ורמזים בחכמות וסודות נסתרים כי לא נסיתי בהם כאשר גליתי והודעתי כבר וקיימתי בעצמי כבוד אלהים הסתר דבר אך ראיתי שהדברים לא יצאו מפשוטן רק שאמרו זה בדרך משל ומליצה הקרבים לפי פשוטו של דבר כמו ספר משלי שדרשו בו חז"ל דברים הקרובים למשל אל הנמשל כמו שתראה ממני מבואר באגדות דרבב"ח פרק הספינה ומאגדה דבכורות פ"ק בענין ויכוח של ריב"ח עם סבי דבי אתונא גם מפני הקיצור כמה דברים השייכים להלכות גם לאגדות ואני לא הבאתיו רק במקום אחד משניהם לפי הענין ובאמת הנני רואה עתה מחכמי התלמוד שעשו חבור אחד מהלכות ואגדות כי תורה אחת היא לנו בפירושה של התורה תורת משה וכמה וכמה דרכי מוסר וחכמה והוראות ע"פ תורת משה אשר יוצאים לנו מתוך דבריהם מאגדות וע"כ תהיתי על הראשונות שחלקתי חבור הזה לב' חלקים דהיינו חלק אחד מחדושי אגדות שמן הראוי שלא להפרידן אך לחברן אשה אל אחותה אבל לי לא היה אפשר בחזרה לחברו שוב חבור אחד מפני הטורח וע"כ הנני מבקש מאת כל מעיין שישים לבו לזאת גם מהיום שעשיתיו שני חלקים ·לא יהיה מפריד אותם מלעיין בשניהם כי יראה בהם במקום שזה סותם זה מגלה זה סוגר וזה פותח ויהיו שניהם תמים יחדו · והאל הרועה אותי מעודי · יתן לאל ידי · ויגמור בעדי · מן העולם ועד העולם · אמן סלה :

ועל חדושי אגדות

אמר שמואל אליעזר בן מוהר"ר יודא זלה"ה בשכבר בהקדמת חדושי הלכות אשר חברתי הגדתי והעדתי על חדושי אגדות אשר בידי שחברתי אך לא זכיתי למלאות דברי אלה עד היום אשר שמ"ו אל"י עז"ר ותשועה היה לי לחבר פירוש על כל האגדות מחבור עין יעקב וישראל ועוד רבים מהאגדות אשר השמיט בע"י ראיתי לפרש אותן לצרפן תוך האגדות וכתבתי בכל אגדה ואגדה מראה מקום בתלמוד באיזו דף היא כדי שיהא למעיין מבוא בנקל למצוא האגדה עם פירוש רש"י שעליה ודברי התוספות שם וכבר כתבתי בחדושי הלכות כוונת ותוכן החבור ע"ש ואוסיף בזה להודיע לכל מעיין בחבורי זה כי בכל מאמר מהאגדות אשר מוצא הדרש ההוא מן המקרא ראיתי לבאר בו מה שהכריחו חז"ל להוציא המקרא מפשוטו אם ביתור אם בחסר אם בשינוי לשון אם בענין סותר מענינו או ממקום אחר וכל מאמר אשר אין מוצאו מן המקרא אם הוא מעשה זר ונפלא או מאמר אחד יוצא משכל לפי דעת האנושי אמרתי לבאר בו הדברים קרובים לענינו בדרך משל ומליצה שובלים הנמשל והמכוון בו שזה ודאי הוא צורך הגדול באגדות מתוך שקצרו חז"ל דבריהם הם נראים כסתומים ויש לנו לדקדק בדברי חכמים וחידותם בכל הדברים שאמרנו וכל חכם יוסיף לקח בכ"ז אבל רבים מהלומדים באגדות אינן מדקדקים בכל זה בדברי חז"ל ואינן מבקשים לידע כל הענין על אמיתתו רק להשמיע ברבים קולו כקול הסירים תחת הסיר ויש מהם שבאו לדרוש אגדות של דופי וכעושין תורתן פלסתר שאין המקרא והמאמר סובל דרושם אבל הן מדמין צורה ליוצרה וחכמים הם בעיניהם להשיג במופלא ממנו בדברים שהם כבשונו של עולם ועליהם שנינו ר"פ אין דורשין כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא נברא . גם דע אתה המעיין שלא באתי בחבור הזה לפרש רק דברי תלמוד שלנו בבלי ולא תלמוד ירושלמי ולא שאר מדרשות כי היה מאריך לי הזמן לעיין ולדקדק עליהם ומטעם זה נמי לא הבאתי דברי המפרשים רק המפורסמים לפי צורך הענין ולכן אם תמצא בהם דבר המסכים עמי או דבר הסותר את דברי אל תאשימני על כך כי לא עיינתי בהם מפני הטעם שכתבתיו וגם עוד מפני הקיצור אמרתי כל דרש או מאמר הנאמר בתלמוד בכמה מקומות לא פירשתי אותו רק באחד מהמקומות כפי הענין ובשאר מקומות כתבתי מראה מקום על מקום הפירוש וכן כמה דברים באגדות הנוגעים גם בהלכות ושם מקומו שכבר כתבתיו שם ראיתי לכתוב ג"כ בחדושי אגדות מראה מקום למצוא אותו בחדושי הלכות ועוד אמרתי כי שמא מפני קיצור דברי יראה לפום ריהטא למעיין דברים פשוטים או סותרים לפי דעתו ע"כ זאת מבוקשי שתכין לבך לדקדק יפה באותו מאמר גם בדברי באולי תבא על תוכן כוונתי ולא יהיו הדברים פשוטים כ"כ גם לא סותרים . ודקדוק ג"כ באולי יש טעות מה באותו ענין על ידי מעשה הדפוס . ואגב גררא ראיתי עוד להזכיר בדבר הנוגע גם בהלכות שיש מחכמי הדור שנראה להם מתוך קושיא ודקדוק מה להגיה בגפ"ת ולשבש נוסחאות הישנות לפי דעתו ובעל המדפיס הרואה הגה"ה זו חושב בלבו כי היא אמיתית ומביאה בתוך הדפוס בגמרות הנדפסים מחדש ולפעמים המעיין היטב בהגהות אלו ימצא בהם טעות גמור ושיבוש כאשר ידוע לי באמת בכמה מסכתות כי בדפוסים חדשים נמצאו כמה הגהות בגפ"ת בחוסר ובגרעון שאין להם עיקר ושורש אבל הם טעות גמור למעיין בהם כל הצורך ונוסחאות הישנות ישרות הם בלי הגה"ה ויש לכל הירא ונזהר על דבר ה' להתעורר בזה ופן ישתו התלמידים הבאים ממי התלמוד את מים המאררים האלה ויש לנו למחות ולגעור בבעל המדפיס שלא ישגיח בשום הגה"ה שאינה ברורה ופשוטה לכל וגם אם יהיה נראה לו הגה"ה ברורה יניח נוסחא הישנה במקומה ויעמיד הגה"ה מן הצד בגליון . כל זאת ראיתי בלבי ואמרתי להעלותן על הספר להתעורר לב המעיינים בהלכות ובספרים שיהיו זריזים ונזהרים . בכל הדברים ראוים ללבבות ברים . ומשכילים כזוהר מאירים . ואל יוצר אורים יצילנו מצרים . ויתן שמורים לדור דורים . אמן כן יהי רצון :

נפרש שמואל אליעזר בן אבי מוהר"ר יודא זכרונו לברכה : [סג"ל]

*) כן מודעת זאת שהגאון מהרש"א ז"ל נכספה וגם כלתה נפשו לחבר שני חדושים שעל הלכות ועל הגדות להיות לאחדים · כאשר ביאר בהקדמתו שעל חדושי הלכות · והנה קמו מדפיסי ק"ק מיץ לעשות רצון צדיק לחברם יחד על המסכתות שהדפיסו · ושמו אותותם אותיות נפרדות שהציגו חדושי אגדות באותיות קטנות ובאנו אחריהם לעשות כמעשיהם · ואמרינן לפעלא טבא יישר וזכות הגאון עלינו תופיע · אשר השע אל מאויי נפשו · והיתה מנוחתו כבוד :

ברכות

דף ב: בתוספות בד"ה מאימתי כו' מ"מ קשיא דהוי כתרי קולי דסתרי כו' עכ"ל ולא תקשי לזה הכי אתלמודא דאמר לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דה"פ לא איפסיק הילכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה לעשות הכל כרבנן או הכל כר"י ולא שיתפוס קולא של שניהם עכ"ל הרא"ש: **בא"ד** וגם ראיה דרב הוה מצלי של שבת בע"ש ומסתמא כו' עכ"ל דבריהם אינם מובנים לי דזו הראיה אינה מכרעת כלל לפירוש ר"י דהא לפרש"י נמי דעיקר ק"ש הוא שעל מטתו מ"מ תפלת ערבית הוא מבע"י וכן ראייתו של רש"י מירושלמי למה אנו מתפללין ק"ש בבהכ"נ כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת דהיינו תפלת ערבית שהיו מתפללין בביהכ"נ ערבית וקורין ק"ש בברכותיה קודם לה כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת שע"ז הקשו דא"כ עיקר ק"ש אחרי' על מטתו וי"ל כריב"ל דתפלות באמצע תקנום אבל דברי הרא"ש יותר נכונים בזה שהביא זו הראיה דרב הוה מצלי של שבת בע"ש לפי פי' ר"ת דמפרש דלכך קורין מבעוד יום דקי"ל כרבי יהודה דתפלת המנחה לא הוי רק עד פלג המנחה ומשם ואילך הוי לילה להתפלל ערבית וע"ז הביאו ראיה שפיר מהא דרב הוי מצלי של שבת בע"ש מה"ט דהוי לילה לענין מנחה כדאמר בהדיא בפרק תפלת השחר מדרב מצלי של שבת בערב שבת ש"מ הלכה כר' יהודה וע"ז כתבו דמה"ט מסתמא גם היה קורא ק"ש ודו"ק: **בד"ה** אי הכי סיפא כו' א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש כו' א"כ קפיד אכל כו' עכ"ל נ"ל דלא מקפיד קרא אלא לענין ק"ש לומר ערבית ברישא ועליה קאי התנא למתני ק"ש נמי של ערבית ברישא אבל אם נאמר דסמך אקרא דברייתו כו' ועליה קאי התנא למתני ק"ש של ערבית אע"ג דלא הוה דומה ממש א"כ לכל מילי אחריתי נמי ה"ל להתנא למסמך נמי אברייתו של עולם וה"ל למתני ברכות של ערבית ברישא ומיהו קרא ודאי הוא דלא קפיד לכל מילי דהא לענין תמיד מקדים של בוקר תחלה וכן נ"ל למאי דמתרץ אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ולא קשיא ליה אקרא גופיה מאי שנא דבתמיד מקדים של בוקר דבקרא ליכא קפידא באיזו שמקדים וק"ל: **בד"ה** והא קמ"ל כו' הגינא חדא זימנא בנגעים ומייתי לה בהערל העריב כו' כנ"ל: **ע"ב** בד"ה דילמא ביאת כו' ופשיט מברייתא וחכר לדבר כו' תפשוט ממתני' [דנגעים פי"ד] העריב שמשו כו' עכ"ל וה"מ נמי להקשות דתפשוט ממתני' דהכא דקתני מאימתי קורין בערבית משעה שהכהנים כו' דע"כ לאו ביאת אורו הוא דבערבית משתעי וכ"ה הקושיא לפרש"י בדברי בעל המאור ויש ליישב דעיקר קושייתם דפשיט מברייתא דעיקר מילתא לא איירי לענין תרומה אלא בק"ש ותרומה מילתא אגב אורחיה הוא תפשוט ליה עפי ממתני' דהתם דעיקר מילתא לענין תרומה מהגיי' וק"ל: **בד"ה** משעה שעני כו' עני גופא מתי יתפלל כו' כיון שבא זמן ק"ש כו' עכ"ל אבל אמתני' דקתני משעה שהכהנים כו' לא תקשי להו דהאיך יאכל את התרומה דאסור להתחיל בסעודה כו' די"ל דה"ק משעה שהכהנים כו' דהיינו שמותרים לאכול בתרומה ואין להם טומאה עוד ומיהו ודאי אסירי להתחיל בסעודה משום זמן ק"ש אבל משהעני נכנס לאכול פתו במלח כו' משמע שאז דרכו לאכול כפרש"י משום שאין לו נר והאי קשיא להו שפיר מתי יתפלל כו' ודו"ק: **בד"ה** אי סלקא דעתך דעני קדים כו' דלא מסתבר לחלק כ"כ בשיעורי זמן שכיבה כו' עכ"ל ר"ל בשיעורי זמן שכיבה דמבע"י דקודם צאת הכוכבים דכל הני תנאי דפליגי אדר' יהושע היינו דס"ל זמן שכיבה קודם צאת הכוכבים היא כפי דברי התוספות לקמן דאין סברא דשיעורא דעני נמי איירי בזמן שכיבה דקודם צאת הכוכבים וכל זמנים יהיה ביה אלא דעני הוא מאוחר מכהן ודו"ק: **פרש"י** בד"ה ככנסן כו' מ"מ מאוחר כו' עכ"ל כנ"ל ומלת לעולם שכתוב כאן בפרש"י שלפנינו נראה שטעות הוא שהרי כתוב אחר כך הי מינייהו מאוחר לעולם דעני או כהן כו' וכן נראה מדברי התוס' שכתבו דא"כ ר"מ היינו רבי אחאי לפרש"י כו' דהיינו בע"ש כו' וא"כ ע"כ כהנים נכנסים לאכול בתרומתן ע"כ יותר מאוחר מדרבי אחאי ודו"ק:

דף ג בד"ה תפלה קצרה הבינו ולקמן מפרש לה כו' עכ"ל כנראה מדברי התוס' וק"ל: **תוס'** בד"ה קשיא דר' מאיר כו' דהיינו בע"ש אי נמי לא מסתברא כו' עכ"ל כנ"ל: **בד"ה** היה לך להתפלל כו' וגם על זה קשה כו' והא דאמריך לקמן מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה כו' עכ"ל כנ"ל ור"ל דודאי סתם תפלה קצרה דקאמר הכא היינו הבינו אלא התם לגבי הבינו ע"כ תפלה קצרה היינו תפלה אחרינא דקאי אהא דקאמר התם כגון צרכי עמך כו' וק"ל: **גמרא** ועונין יהא שמו הגדול מבורך הקב"ה כו' כנ"ל ול"צ אמן כנראה מדברי התוס' הכא וכדמוכח לקמן בפרק מי שמתו ונראה דל"צ נמי שמיה הגדול אלא שמו הגדול הכל בלשון הקודש וכ"ה לקמן בפרק מי שמתו ולכך ליכא לפרושי על שם י"ה שיהיה שלם אבל בתוספות גרסי שמיה הגדול ומיהא ליכא לפרושי ע"ש שם י"ה שיהיה שלם דה' דהגדול לא משמע לפרש כן וק"ל: **ע"ב** שם ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין כו' ק"ק דה"מ למפרך תיפוק ליה משום חשד לחוד כדפריך לעיל מיניה בחורבה אי משום מפולת אי משום מזיקין לחוד ויש ליישב ודו"ק:

ח"א דף ג ע"א דאיכא משמרות ברקיע ואיכא כו' · דלכך נקט לשון משמרות ולא נקט שליש הלילה לאשמועינן אגב אורחיה דאיכא משמרות בלילה בין ברקיע ובין בארעא ומיהו ק"ק דאיכא משמרות בארעא לא איצטריך לאשמועינן דכמה קראי כתיבי קדמו עיני אשמרות וגו' לראש אשמורות וגו' האשמורת התיכונה וגו' ויותר נכון גירסת הרא"ש קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא משמרות בארעא כו' והאי מייתי שפיר דהגיא רא"א כו' על כל משמר ומשמר יושב הקב"ה כו' דהיינו דאיכא משמרות נמי ברקיע וקמ"ל דיש לאפוקי ברחתי באותה שעה כמ"ש הרא"ש לכך נקט ר"א סופן דג' משמרות כדמסיק דהייטו בשליש הלילה ובשני שלישי הלילה ובסוף הלילה דבאותה שעה יושב הקב"ה ושואג כו' ובקרא דכתיב קומי רוני בלילה לראש אשמרות וגו' ופרש"י שם ב' חלקי הלילה שהלילה נחלק לג' חלקים כמ"ש רבותינו במס' ברכות עכ"ל ונראה ליישב פירושו ע"פ סוגיין דשמעתין דודאי אין שהות אפילו כהרף עין בין סוף ראשונה לתחילת השנייה וכן בין סוף השנייה לתחלת שלישית ובקרא דקאמר קומי רוני בלילה ניחא דנקט ראש שתי משמורות שהם בלילה דתחלת ראשונה לא בעי סימנים דאורתא הוא ובסוף השלישית נמי יממא הוא כדאמרינן אלא דהכא נקט בכולן סופן משום סוף השלישית וכ"מ למאן דנגי בבית אפל כו' ודו"ק: **ואומר** אוי כו' · דכתיב ביה ישאג על נוהו הידד וגו' מלשון הוי כמו שפרש"י שם וקאמר שואג כארי דלשון שאגה נמצא כמה פעמים בקרא לגבי ארי ור' יוסי דקאמר לקמן שמעתי בת קול מנהמת כיונה ואומרת אוי כו' ולא שמע שואג בקול כארי היינו משום דלא היה משתמש רק בבת קול כדאמרי' פ"ב דסוטה דמשמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלק רוח הקודש והיו משתמשין בבת קול וק"ל: **משמרה** ראשונה חמור כו' · גם כי בודאי הדברים כמשמען וכפשטן יש לנו לתת טעם בסימנים הללו והוא מבואר בת"ש בחלקי נפש האדם שהם ג' כוחות קראום טבעית חיונית ושכלית ובעלי הקבלה קראום נפש רוח ונשמה וכל פעולת האדם כפי הפעולה והמעשה נמשך אחרי כ"א מהם כפי סימן המיוחד לו והנה בפעולותיהם אשר בלילה תחלק עליהם הלילה שבתחלתו האדם בא ממלאכתו ועסקיו שבכל יום והוא טרוד בהם כדלקמן אדם בא מן השדה כו' וזה הזמן הוא כולו מפעולת נפש הטבעית הנמשך אחר החומר של אדם וע"כ נותן בו סימן שבו חמור נוער ובאמצעית של הלילה דרוב עולם הם ישנים על מטתם ואין פועל בהם רק נפש החיונית הרוחנית בעת השינה כמה שכתוב בידך אפקיד רוחי וגו' ואז ניתן רשות גם לרוחות ולמזיקין לפעול בעולם כמה שכתב במכת בכורות בחצי הלילה וגו' וע"כ ניתן בו סימן שבו כלבים צועקים כמה שכתב במכת בכורות ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב וגו' ע"פ מ"ש כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר ובמכת בכורות שניתן רשות למשחית לחבל במצרים והיו הכלבים צועקים ואעפ"כ ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו' ושליש האחרון מן הלילה שכבר נחר האדם שינתו והוא מנוח ומרגוע כמו שאמר במ"ר אתותך כו' ובטור סי' מ"ו ושכל האדם צך אז לתורה ולתפלה שהם פעולות נפש השכלית הנשמה שבו וע"כ נותן בו סימן תינוק יונק כו' הוא רמז לתורה ע"ד דדיה ירווך וגו' מה הדד הזה כל שעה שהתינוק יונק ממנו מוצא בו טעם אף התורה כו': **ואשה** מספרת כו' · הוא רמז התפלה כ"י מספרת בתפלה לבקש כל צרכה מבעלה שהוא הקב"ה ועד"ז יתפרש לקמן בפרק הרואה דג' מיני חלומות הן האחד ע"י מלאך והב' על ידי שד והג' מהרהורי לבו שביום דע"י מלאך הוא חלום שבמשמר האחרון שבכל אדם צך והוא חלום של שחרית שהוא אמתי כמפורש בהדיא שם ושע"י שד הוא חלום שבמשמר שניה שבו ניתן כח לשדים ולרוחות כמו שכתבתי ושעל ידי הרהור הלב שביום הוא חלום שבמשמר ראשונה שעדיין האדם טרוד מהרהורי לבו שביום כמפורש כל זה בהדיא פרק הרואה ודו"ק: **שמקלסין** כו' · מפירש"י דר"ל שהיו מקלסין אותו בביתו קך בזמן שהיה ביתו קיים מה לו לאב כו' שגלו מעל שלחן כו' דהיינו שגלו ממקדש ששם היו זוכין משלחן אביהם כשהיה קיים ובזמן שבה"מ קיים קראו להקב"ה מלך אבל בזמן שגלו קראו אב ולא מלך כביכול שאינו מלך שאין הכסא שלם או כמ"ש התוס' שזהו פירוש אמן יהא שמיה רבא כו' ודו"ק: **ע"ב** ור' נתן סבר לה כר"י · וה"ה דהמ"ל דמאשמורת שנייה עד חצות לילה היה עוסק בתורה דהכי משמע קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך ומכאן ואילך בשירות ותשבחות כדמתרץ לקמן בכה"ג אלא דאם כן תקשי קדמתי בנשף וגו' במאי מוקמי ליה ומיהו איכא לאוקמי כאידך אמוראי דלקמן וק"ל: **תרי** נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא וכו' · והיינו מצפרא והאי קרא קדמתי בנשף וגו' ליכא לאוקמא הכי דא"כ מאי רבותיה דהיינו קימה של כל אדם וק"ל: **עד** חצות לילה היה מתנמנם כסוס כו' · עיין פירש"י ובמסכת סוכה מפורש דשינת הסוס שיתין נשמי הן וק"ל: **אלמא** מספקא ליה וכו' · לפי מאי דס"ד השתא ויאמר משה כה אמר ה' וגו' הם דברי משה ושינה לומר כחצות בכ"ף במקום בחצות בבי"ת שהש"י הקדוש ברוך הוא דליכא ספיקא קמי שמיא ולא ניחא ליה לתלמודא לפרש כפירש"י בתומש לפי פשוטו כחצות כהחלק ע"ש דחצות הוא שם דבר בכ"מ כמו חצות לילה וגו' ועוד לגבי מעשה דכתיב ויהי בחצי וגו' למה לא נכתב נמי כחצי בכ"ף דהיינו כהחלק אלא שהוא שם דבר ו יהיה כ"ף כחצות כ"ף השיעור שהיה משה מסתפק ולמאי דמסיק דמשה נמי הוה ידע אלא דשינה לומר כחצות בכ"ף השיעור משום אצטגניני' ולרב אשי דאמר בפלגא אורתא דייק נגהי י"ד כו' יהיה כ"ף כחצות כ"ף הדמיון ומה שהקשה הרא"ם לדבריו שהרי לא דיבר הקב"ה עם משה אלא ביום לאו קשיא הוא דלא קאמר שהקב"ה אמר למשה בזה הלשון אלא דה"ק משה לישראל כו' קאמר תלמודא דהיינו דמשה הוה קאי עם ישראל בפלגא אורתא דיי"ג נגהי כו' וכ"ף כחצות כ"ף הדמיון ואולי נעלם ממנו לשון התלמוד שדקדק לומר דה"ק משה לישראל כו' ולא שיהיה דברי הקב"ה כן שהרי ביום דיבר עמו גם מה שהקשה שחצות לילה ידוע ואין צריך דמיון כו' אין זה קושיא דבחצות לילה בביי"ת לא משמע אינו לילה ועוד דהא השתא נמי הוא קאי בחצות לילה אבל כחצות לילה בכ"ף משמע שפיר לילה ראשונה שאחר לילה זו כמו כעת חיה ולשרה בן דמשמע בשנה ראשונה שאחר שנה זו וק"ל: **כנור** היה תלוי לו למעלה כו' · כל סוגיא זו מפורש בפ"ק דסנהדרין ע"ש:

דף ד פירש"י בד"ה בניהו בן יהוידע זה סנהדרין שהיה כו' כנ"ל: **תוס'** בד"ה בניהו זה סנהדרין מסברא אומר כן כו' עכ"ל דלפירש"י ליכא שום ראיה מקרתי ופלתי אלא שהיו אורים ותומים בתר בניהו אלא מסברא אומר כן שהיה בניהו סנהדרין וק"ל: **ע"ב** גמרא דהאיא בתמניא אלפין אלא כו' כך מלאכי מינה וק"ל: **תוס'** בד"ה אמר רבי יוחנן כו' ולא נהירא דא"כ רבי יוחנן סבירא ליה כו' עכ"ל כנ"ל ור"ל דלפי סברת רב עמרם דתולה זה בזה דלכך לא בעינן מסמך גאולה לתפלת ערבית משום דתפלת ערבית רשות א"כ רבי יוחנן דבעי למסמך גם בערבית ס"ל דתפלת ערבית חובה וה"ל פלוגתא דרב ורבי יוחנן והלכה כר"י ותקשי הלכתא אהלכתא אלא ע"כ דאית לן למימר דאפילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות מ"מ מחייב לסמוך ועיין ברא"ש וכ"כ מהרש"א:

ח"א דף ד ע"א אמר דוד כו' · לעיל מיניה כתיב הטה ה' וגו' כי עני ואביון אני דהיינו שאיני מתנהג בכבוד עשירים ומלכים ומפרש לה כי חסיד אני להשכים מחצות לילה כעני הזה המשכים למלאכתו למלאת מזונותיו ואיני מתנהג עצמי כמלכים הללו שישנים עד ג' שעות וכן לאידך שאיני מתנהג כמלכים הללו שיושבים בכבודם ואני מתנהג לעסוק בדברים המבוזים כדם ובשפיר ובשליא כעני הזה שהוצרך למלאכה מבוזה למצוא מזונותיו ונקט מלכי מזרח ומערב כו' וכן בכמה מקומות נקט הכי לפי שיישוב עולם כולו מקצה מזרח עד קצה מערב אבל בקצה דרום ובקצה צפון אין שם ישוב מפני הקור והחום כמ"ש התוכניים: **ואמר אני** נמלך במפיבושת רבי וא"ל כו' · יש עיון בזה אם זה מפיבושת הוא בן שאול המלך שהיה לו בן נקרא מפיבושת מפילגשו רצפה בת איה הרי הוא הוקע במעשה דגבעונים וא"ת הוא שיהיה הוא איש בושת שמלך ב' שנים אחרי אביו שאול ונהרג ע"י ב' עבדיו בביתו כמפורש הכל בספר שמואל ואם זה מפיבושת הוא בן יהונתן כמו שנאמר במעשה דליבא מאי קאמר דאיש בושת שמו הרי לא נמצא בשום מקום שהיה בן ליהונתן שהיה נקרא איש בושת אבל בספר ד"ה נמצא שהיה ליהונתן בן אחד נקרא מריב בעל וכתבו המפרשים שם כיון דבספר שמואל קרא לבנו מפיבושת ובד"ה קראו מריב בעל דשמו מריב בעל ולמה נקרא מפיבושת כו' וכעין זה דרשו בסמוך גבי כלאב ודניאל ואולי יש להגיה כן בשמעתין לא מפיבושת שמו אלא מריב בעל שמו ולמה נקרא שמו מפיבושת כו' ותו לא מידי: **נגד** מלכים כו' כמ"ש תאן מלכי רבנן אי נמי שהיה מפיבושת תבני מלכים ולכן נמי גבי כלאב שהיה מכלים כו' פירש"י אב שהיה מפיבושת אב בהוראות עכ"ל לולי פירושו נראה אב ממש קאמר פירוש שהיה זוכה להכלימו על שכבר הכלים את דוד אביו והאי מייתי הני קראי בני אם חכם וגו' כאלו דוד אמר על בנו כלאב אם חכם לבך להכלים את מפיבושת ישמח לבי גם אני שוכיתי לכך על שכבר הכלים אותי ואומר חכם בני וגו' ואשיבה חורפי דבר דלפי פניטו ה"ל למכתב כי תשיב חורפי דבר אבל אמר על ידך וכיתי גם אני להשיב דבר את שהיה כבר חורפי וק"ל: **נקוד** על לולא כו' פי' רש"י לדרוש את הנקודה כו' עכ"ל נראה מפירושו דמשמעות הכתוב בלא נקודה לולא הוא דבר ברור וא"כ הוא קשה כיון דהכא הנקודה רבה ואתה דורש אותיות

חכמת שלמה

דף ג ע"א גמרא והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא כו' כנ"ל ונכתב בגדו ר"ל מאי ר"מ לתפלל באותן משמרות מגלתי: **שם** ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה כו' כנ"ל ונמחק השאר ונכתב בגדו ר"ל טעות דאינו שייך ליכא שמיה רבא אלא אסוף קדיש שאומר כגון אמן אבל יהא שמיה כו' הוא דבר שבקדושה ושייך דוקא אתחילת קדיש וכן לקמן בפרק מי שמתו דף כ"א ע"ב: **רש"י** בד"ה תפלה קצרה הבינו ולקמן מפרש כו' כנ"ל: **ע"ב גמרא** דתני רבי יהושע אומר עד שלש כו' כנ"ל וכ"ב פי' הוא על קרא דקדמו עיני אשמרות וק"ל: **שם** רבי אבא בר כהנא אפילו בדברי תורה וכ"ש כו' כנ"ל: **שם** ה"ק דוד כו' נמתק דוד וכ"ב נ"ל דלא שייך ליסמא ה"ק אלא על הקרא או על המשנה ובכאי נוונא וכן יראה מפירש"י ודו"ק: **שם** אין סקומן כו' ל"ב יש מפרשים תגב כי ונכי בעיניט כתגבים מתרגמינן כקומנין: **שם** אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב ואחרי כו' כנ"ל: **רש"י** בד"ה אין טבור מתמלא מתוליתו פסוקר כו' כנ"ל: **ד"ה** מאי קראה כו' נ"ל הכי גרסינן מאי קראה וכ"ב נ"ל: **בא"ד** בן יהוידע ואביתר ושר צבא כו' כנ"ל: **תוספות** בד"ה אין טבור כו' פירש"י כו' ל"ב כרש"י שלנו לא מצאנו כזאת לישנא אלא עוקר חוליא מטבור כו' ואותו פי' הביאו התוספות עצמן בסנהדרין בשם רש"י והקשו עליו ופירוש זה שמזכירין הכא בשם רש"י כותבין שם בלשון ויש מפרשים כו' ולא בשם רש"י ומ"מ מה שמקשין הכא שייך אף על פירוש רש"י שבכאן וק"ל נ"ל: **בא"ד** מן העשירים כו' ל"ב פירוש למלאות העניים וק"ל:

דף ד ע"א רש"י בד"ה בניהו בן כו' כ"ד וכן כו' הד"מ: **בא"ד** וקודם להם כו'. ל"ב פי' לאורים ותומים וק"ל: **בא"ד** אם יגליתו כס"ד: **בד"ה** תליסר כו' ולמחרת יגיע כו' ל"ב פי' הלילה שבין י"ג לי"ד: **בד"ה** בשליא כו' כדם שליא שנחזיקה שהיה ולד כו' כנ"ל: **בד"ה** מפיבושת י"ל מפני טובת כו' לו עשות הס"ד: **בד"ה** שמא יגרום כו' לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום החטא כנ"ל וכ"ב ס"א: **תוספות** בד"ה בניהו זה סנהדרין מסברא אומר כו' ל"ב וברש"י שלנו אינו מצאתי כן והא ראיה שרש"י מביא המקרא וכן הוא אומר וגו' מיד אחר בניהו זה סנהדרין והיינו שמביא ראיה ממנו שהוא סנהדרין מדקדם לאורים ותומים ודו"ק נ"ל: **בא"ד** כן פרש"י ל"ב ברש"י שלנו אינו כ"א רק בסנהדרין בפ"ק תמצא כן ע"ש: **ע"ב גמרא** תפתח כתפלה אריכתא דמיא כו' כנ"ל: **רש"י** בד"ה אי כרב"ג כו' ויש בכלל כו' כנ"ל: **בד"ה** זה כסומך כו' וכ"ש דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה כדכתיב כו' כנ"ל: **בא"ד** וסמיך ליה יענך כו' ל"ב תימה לי מאי צריך לסמיכת יענך ה' ביום צרה דהא במזמור אחר וג"כ פסוק אחר למנצח מזמור לדוד מפסיק בנתים תיפוק ליה מקרא גופא דכתיב יהיו לרצון אמרי פי שהוא תפלה כדמסקינן לקמן וסמיך ליה ה' צורי וגואלי ואין לומר משום דקדמיה תפלה לגאולה על כן צריכין אם למילף מקרא אחרינא לאקדומיה גאולה לתפלה זה אינו דע"כ א"א לאקדומיה תפלה ולסומכה לגאולה אם לא שמקדים גאולה לתפלה וא"כ מאחר שילפי' מקרא דצריך לסמוך גאולה לתפלה פשיטא דצריך לאקדומי כדי לסומכה יחד וצ"ע לי הלא קרא דיענך ה' ביום צרה אינה תפלה אלא בקשת רחמים כשאר מזמורים וברכה בעלמא הוא ולא תפלה ונ"ל שאמר דעיקר הטעם לסמוך גאולה לתפלה כדי שלא יהא נזק כל היום כדאמרינן לקמן א"כ ילפינן מיענך ה' ביום צרה וק"ל. ועדיין דכתב כאור זרוע דבשבת אין צריך לסמוך משום דאינה יום צרה סוף סוף מ"מ מבואר יפיס אלא מאחר שעיקר הטעם שלא יהא נזק וזהו יענך ה' ביום צרה ובשבת לאו יום צרה ודו"ק: **בא"ד** של מלך יצא כמלך ומצאו שבפלוג כו' אלין ומרבין בתשבחות כו' כנ"ל: **בד"ה** כאמצע כו' של יום דקא סבר כו' כנ"ל: **בד"ה** ויעף אלי כו' ולא כרגיש בנתים כנ"ל: **תוספות** בד"ה אמר רבי יוחנן כו' תפלת ערבית חובה פי' ל"ב לאו שאמר בהדיא אלא הכי פירושו א"כ מוכרח לומר דרבי יוחנן שמחייב לסמוך ע"כ סבר תפלת ערבית חובה וא"כ קשיא ע"ג אלגבה

אותיות הנקודות של גולה מהיכא תשמע ליה שאינו דבר ברור שהרי משמעות של גולה הוא דבר ברור ואם נאמר דמשמעות גולה אינו דבר ברור א"כ מי אתה צריך לנקודות של גולה לומר שאינו דבר ברור בגולת הנקודות נמי משמעו כן הוא ואינו דומה להא דפרק השוכלים דמוכיח דנקוד על איו וכן הך דפ' נגמר הדין דנקוד על לנו ולבנינו דהנקודה משמה משמעו שבגולת הנקודה ואפשר לפרש שלא כל כל תיבת גולה נקוד רק על אותיות ל"א שבגולה והשתא דורש הנקודות של ל"א כאלו נכתב לא האמנתי כו' שלא דבר ברור הוא כמשמעות של גולה ודו"ק: **שמא** יגרום החטא כו' . ויש לדקדק דאימא היה ירא יעקב בשביל שנתמעטו זכיותיו כדאמרי' פ' ב"מ (ל"ב.) לעולם אל יעמוד כו' ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ואמאי קאמר קטנתי מכל החסדים וגו' וי"ל דבשביל שנתמעטו זכיותיו לחוד ודאי דלא היה מתיירא שיתבטל ההבטחה והמדה טובה שיצאת מפי הקב"ה כיון שלא תלה התנאי ברבוי זכיותיו אבל משום יגרום החטא ודאי מסתמא תולה תנאי ההבטחה ומשום שמא יגרום החטא לחודיה נמי ודאי דלא היה מתיירא דריבוי הזכיות מגינים עליו לקיים ההבטחה אף במקום חטא וזהו שאמר כי תמיד אני שהיו לו רבוי זכיות ואעפ"כ היה ירא שמא יגרום החטא וכן (רבא שאמר) [אביי שאמר לרבה] הא תורה והא גמ"ח והיה ירא שמא יגרום החטא (סנהדרין לב:) היינו נמי שע"י חסדים שנעשה עמהם ינכו להם מזכיותיהם ושוב יגרום החטא וכן פירש"י פ' וישלח אבל הרא"ם כתב דממיעוט זכיות אין לו לירא כל זמן שלא חטא דאין יסורין בלא חטא ולא מיתה בלא עון כו' (נ"ה) ע"ש ואינו כן המסקנא בפ' במה בהמה דקאמר ש"מ די"ש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ש"מ והא דאמרי' נמי בפ' במה בהמה מעולם לא יצאת מדה טובה וחזר לרעה חוץ מדבר זה שנאמר והתוית וגו' (שם) כבר הרגיש הרמב"ם בזה בפתיחת המשנה ע"ש ובדברי הרא"ם פרשת וישלח ובעל העקידה בשער ל"ו כתב בשם הרלב"ג והרב בן חסדאי לדחות דברי הרמב"ם והאריך שם בזה אבל לשיטתינו שכתבנו דאין חטא גורם לבטל הבטחה מפי הקב"ה אלא עד אחר שיתמעטו הזכיות ע"י החסדים למדנו גם בזה ליישב כל זה דבכ"מ דאמרי' שמא יגרום החטא היינו אחר שנתמעטו זכיותיו והנהו קראי דרגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות וגו' ועשה רע וגו' ונחמתי על כל הטובה וגו' מוכחי דבהני קאיירי דעל ידי הטובה שעשה להם הקב"ה נתמעטו זכיותיהם ואם יעשו רע יגרום חטאם שע"י ינחם מלהיטיב להם עוד אבל מה שאמרו מעולם לא חזרה מדה טובה שיצאת מפי כו' והיינו שלא נמלא מדה טובה שחזרה ע"י החטא לחוד אע"פ שלא נתמעטו הזכיות ע"י החסדים חוץ מדבר זה שהיה להם זכיות הרבה שקראם לדיקים גמורים ולא היה בהם אלא זה החטא שהיה בידם למחות כו' ובין גזירה ראשונה לשניה אע"פ שנתמעטו זכיותיהם ע"י החסדים אפ"ה נשתנה גזירתם מטובה לרעה וזהו הנראה מתוך הסוגיא ודו"ק: **עד** יעבור וגו' . זו ביאה ראשונה כו' ורלויים היו ישראל כו' מפורש בפ' חלק ובפ' א"כ ע"ש: **ע"ב בתחלה** אומר ה' שפתי תפתח וגו' . פתיחת השפתים הם תחלת הדבור ואומר שביקש דוד עזר אלוה בתחלת הדבור שהוא פתיחת שפתים ואח"כ פי שהוא כולל כלי הדבור יגיד תהלתך וזה שמסיים לבסוף יהיו לרצון אמרי פי וגו' וק"ל: **תהלה** לדוד בכל יום ג"פ וכו'. פי' רש"י כנגד ג' תפלות עכ"ל ואנו אומרים אותו ב' פעמים בשחרית ופעם אחת במנחה ולא בערבית ויש לתת טעם בזה ואפשר שסמכו אותו לסדר קדושה שאמרו בפ"ב דסוטה אמאי מקיים עלמא אסידרא דקדושה ואמן יהא שמיה רבא דאגדתא ופרש"י שם סידרא דקדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה כו' עיין שם באורך והיינו דבשחרית איכא ב' פעמים סידרא דקדושה ובמנחה פעם אחת בכל יום משא"כ בערבית דלית ביה סדר קדושה כלל דעיקר לימוד תורה ביממא כדאמרי' יניק ביממא ופרע בליליא דלילה אינו רק פרעון בעלמא ושאמרו לא איברא לילה אלא לגירסא כוונו נמי לזה כמפורש שם פרק הדר וז"ש הכא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת שהוא רמז ללימוד תורה שניתנה בכ"ב אותיות של תורה ופריך וניימא אשרי תמימי דרך וגו' שזה הרמז בו ביותר שנאמר בשמונה א"ב ע"ש ח' א"ב אותיות התורה בשינוי מולאיות כמפורש בחידושינו מנחות פרק הקומץ ואמר אלא משום דכתיב ביה פותח את ידך וגו' לפי שהפרנסה של כל בריה הוא דבר ההוה תמיד בכל יום מחסד אלהי כדאמרי' פ"ק דע"ג שלישית הקב"ה יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד בילי כנים וע"כ אמר כל השבחות שאמר בזה המזמור זכר החסד שעושה שפותח את ידך וגו' ובקרא דלעיל מיניה עיני כל אליך ישברו ואתה וגו' נמי איכא בכה"ג שזן כל העולם ואפשר דבהאי קרא יותר מפורש החסד שנותן לכל חי רלון ופריך וניימא הלל הגדול כו' שאמר כל דברי חסדיו שסיפר שעשה עמנו הוסיף בחסד זה ההוה תמיד לכל בריה ואמר נותן לחם לכל בשר כו"ל ומשני דאית ביה תרתי השייכים להדדי דהתורה היא מזון הנפש והלחם הוא מזון הגוף וכדאמרי' אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח ודו"ק: **לא** נאמרה נו"ן באשרי כו' . ר"ל מה שחסרה הנו"ן הוא רמז כאלו הנפילה חסירה ואינה גמורה אלא שתחזור לקום כדמתרגמי לה במערבא כו' ורב נחמן ב"י הוסיף לומר דבמקומו הכא הוא מוכרע שלא תהיה חס ושלום נפילה גמורה שאמר אחר כך סומך לכל הנופלים גם כי אמר נפלה ולא תוסיף קום וגו' היינו מלד זכותם אבל מחסד אלהי ברוב חסדיו סומך ה' לכל הנופלים גם שאינם ראוים לכך וק"ל: **מיכאל** כו' . ענינו שמיכאל מים מימין ממונה על הרחמים וגבריאל אש משמאל ממונה על הדין כמפורש בכמה דוכתי ולפי שרחמי שמים מרובים ניתן כח למיכאל לעשות שליחותו בפריחה אחת ולגבריאל לא ניתן כח למהר שליחותו עד שתי פריחות שירגיע ביניהם אולי ישוב ונחם ה' כמ"ש בנינוה ואמר אליהו בארבע פריחות שהוא מורכב מב' יסודות אש ומים שזכר ועוד מיסוד אויר ועפר יסודות הכבדים וע"כ אין כחו לעשות שליחותו עד ד' פריחות שירגיע ביניהם ג' פעמים וכן מלינו בילד של הצרפית דכתיב ויתמודד על הילד ג' פעמים ויקרא וגו' ואמר ומלאך המות הממונה על מיתת האדם לא ניתן לו כח לקיים שליחותו עד ח' פריחות דהיינו שירגיע ביניהם ז' פעמים אולי ישוב האדם בימי וביני והוא טעם ז' מעמדות שעושין למת ונגד ז' הבלים כמ"ש פרק המוכר פירות וע"ש בפירשב"ם: **רגזו** ואל תחטאו אמרו וגו' . פי' רש"י על משכבכם שנאמר ובשכבך עכ"ל מיהו מהאי קרא דובשכבך לא מייתי תלמודא דאיכא לפרושי כדלק' בזמן שכיבה אבל על משכבכם משמע ממש על מטתו ועוד פי' רש"י ודומו סלה בשינה אח"כ והוא מל' שתיקה ועי"ל מלשון דמדומי חמה דס"פ ח"ה והוא מלשון ערב כפי הערוך וק"ל:

דף ה ע"ב

בד"ה אלא כו' אבל ראייה דשרי ללמוד קודם דלקמן כו' עכ"ל כתב מהרש"ל וק"ל דילמא רש"י בהגיע זמן ק"ש ותפלה איירי כו' עכ"ל ולי נראה דהא ודאי ל"ק דמשמע להו דרש"י איירי אף בלא הגיע דאל"כ לא הוי ליה למיתלי הדבר בסמוך למטתו אלא הוה ליה למיתלי בהגיע זמן ק"ש אבל קשה לי במה שהביאו ראיה מפ"ב דהא תלמודא מספקא ליה התם בעובדא דרב אי איירי בהגיע זמן ק"ש אי לא ועיין בסוגיא דהתם היטב והו"ק (א) :

ח"א דף ה ע"א

אף ת"ח מבעי ליה למימר כו' . דתורתו ודאי מגינה כמו פרשה ק"ש דלאגן שרי כדאמרי' (פ"ק) [פ"ב טו:] דשבועות ת"ח בעי נמי למימר חד פסוקא דרחמי במקום תפלת ערבית היינו פסוק בידך אפקיד רוחי וגו' וע"פ המדרש ב"ו מפקיד חפץ ביד חבירו ומחזירו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה עיפה ומחזירה לו רגועה כו' כמ"ש הטור א"ח סי' מ"ו והיינו פדית אותי ה' אל אמת ולא כב"ו שגולח יד בפקדון שבידו ומקלקלו ודו"ק: **לעולם** ירגיז אדם יל"ט כו' . דלפי משמעו רוגז מלשון כעס הוא היפך הדבר כי הרוגז וכעס ממדות הרעות הוא ומביא לידי חטא כמ"ש בכ"מ וע"כ אמר כי במקום הזה מדת הרוגז טוב דהיינו להרגיז יל"ט על יצה"ר להלחם בו וינלחו שלא יחטא ואם לא יוכל לו יעסוק בתורה כמו שאמרו אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד שיפסיק עם היל"ט לומר שם אמן ומייתי ליה הכא מאמרו בלבבכם כדאמרי' בכל לבבך בשני יצריך ע"ש ב' יצריך: **ואם** לאו יקרא ק"ש כו' . דבלילה על משכבו יבא לאדם הרהורי עבירה ביותר ובק"ש מבטל אותן הרהורי עבירה להגין עליו מחטא וממזיקין כדאמרינן בשמעתין (ובפ"ק) [ובפ"ב] דשבועות: **ואם** לאו יזכור לו יום המיתה וכו' . דהיינו שיזכיר לו שכל מלאכת יצה"ר לרעה לו להמיתו כמ"ש לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ומייתי מדכתיב ודומו סלה עד"ה לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה וק"ל: **תורה** זו מקרא כו' . דהיינו גוף התורה והיא נקראת מקרא בכ"מ בל' התורה וכמו המסכת שהיא תחלת ש"ס בא לפרש דע"כ נקראת התורה מקרא בלישנא דתלמודא בכ"מ ע"ש שמלוה לקרות בה עכ"ל והיינו דבעי לקרותה בכתב בנקודותיה ובפיסוק טעמיה משא"כ במשנה ובתלמוד ואמר והמלוה זו המשנה דלא דברו בה רק בגוף המלוה ואח"כ בא התלמוד לפרשה מהיכא נפקא המלוה מגוף התורה וכפרש"י: ואמר **אשר** כתבתי זו נביאים וכתובים . דגם אלו נתנו ליכתב אבל אין בהן מלות קריאה כמו בתורה וק"ל: **מאי** משמע כו' . משום דבתר הכי כתיב לעשות נקמה וגו' דמשמע דעלה קאי וחרב פיפיות בידם ממש וקאמר דמשמע טפי דארישא דענינא קאי דכתיב ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות וגו' ועניינו בזה חרב פיפיות היינו שמכה מב' לדדין מימין ומשמאל וכן הוא בק"ש שמבטל המזיקין מב' לדדיו כמ"ש יפול מלדך אלף ורבבה מימינך וגו' כמפורש לקמן אלף משמאליה ורבבתא מימיניה: **ואין** עוף אלא תורה כו' . דכל הענין נדרש לגבי תורה כי חשב ללחום וגו' ושמת סכין בלועך וגו' כמפורש פ"ק דחולין ואמר אל תיגע להעשיר וגו' כפרש"י שם ואמר מבינתך חדל כמ"ש ואל בינתך אל תשען מלחזור על גירסתך כי התעיף עיניך בו וגו' כפרש"י דהיינו שימהר הדבר להשתכח ממך מיהו קשה בדרש הזה לומר משום דכתיב התעיף לגבי תורה קאמר דאין עוף אלא תורה דהא התעיף לא קאי על התורה אלא אעיניך דקרא ונראה דאסיפא דהאי קרא סמיך דכתיב כנשר יעוף בשמים דקאי על התורה וקאמר קרא דבני רשף שהם מזיקין העוף שהיא התורה שנמשלה לעוף שמעופף בשמים מגביהם ומסלקם מן האדם וק"ל: **הא** אפילו תינוקות כו' ר"ל הא דאם נגזרו לבא על האדם בשביל עון מה דהתורה מגינה עליהם מלבא כמ"ש בדילין ממנו אחר שנגזרו לבא ומייתי לה מקרא דאורייתא דכתיב והיה אם שמוע וגו' שדרשו מיניה פ' חלק אם תשמע לא אשים ואם אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אלא שזה דבר שנתחדש על התורה ברוח הקודש ולא הוזכר בתורה דהיינו שביטול תורה מביא יסורין קשין דכתיב החשיתי מטוב וכאבי נעכר וק"ל: **מדת** בשר ודם אדם מוכר כו' . התחיל במכירה וסיים בנתינה ע"פ מ"ש במס' ב"ב (ס"ה.) מוכר בעין רעה מוכר ונותן בעין יפה נותן וז"ש כי לקח טוב גו' לקיחה טובה שהוא בבשר ודם בעין רעה היא שהמוכר עלב בה ולוקח לחוד שמח אבל במדת הקב"ה אינו כן רק נתתי שנותן בעין יפה ודרך שמחה גם לנותן וז"ש תורתי אל תעזובו דבמוכר ודאי רצונו שיעזוב מתנה הלוקח כדי שישוב בקל מחזירה אליו אבל מדתו של הקב"ה שברלונו הטוב נתן להם שאל יעזבו מתנה וק"ל: **יפשפש** במעשיו . שכל הענין לעיל מיניה מדבר ביסורין מתחלת הפרשה אני הגבר ראה עני בשבט וגו' ואמר פשפש ולא מצא כו' דודאי אין אדם לדיק בארץ וגו' אלא הכי קאמר שלא מצא עבירה גדולה בידו שראוין יסורין הללו לבא וכפירש"י ואמר יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר וגו' מקרא זה שמעינן תרווייהו דיסורין באין על ידי תורה בביטול תורה וגם שע"י התורה בדילין ממנו כדאמר לעיל וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו שיפשפש בהם שע"י ביטול תורה באו ואז ומתורתך תלמדנו כי ישוב לעסוק בה כדי שיהיו בדילין ממנו: ואמר **לא** מצא בידוע שיסורין של אהבה כו' . שנאמר כי את אשר יאהב וגו' דלעיל מיניה כתיב מוסר ה' בני אל תמאס וגו' כשלא תמצא לתלות לא במעשיך ולא בתורתך אל תמאס ותהרהר ח"ו אחריו כעובדא דאיוב אבל תחשוב כי הן יסורין של אהבה שנאמר כי את אשר וגו' וק"ל: **שנאמר** וה' חפץ וגו' . דאין מלת חפץ קאי על החולי שחפץ להביא עליו החולי דמפי עליון לא תצא הרעות כמ"ש כי לא אחפוץ במות המת וגו' אלא דמלת חפץ קאי על האדם שה' חפץ בו הוא מדכאו ביסורין של אהבה כדי להרבות שכרו בעולם הבא כפירש"י לעיל אבל מתוך המקראות נראה לפרש הכי כדי לזכות הרבים שמתוך שיתכפרו ביסורי הלדיק כמו שכתב שם כל הענין מחולל מפשעינו וגו' ובחבורתו נרפא לנו וגו' ע"ש: ואמר **יכול** כו' מה אשם לדעת כו' . כמו אשם נזיר אשם מצורע מה שאין כן חטאת שלא באה בשום מקום רק על השוגג בלא דעת: ואמר **ולא** עוד אלא שתלמודו כו' . שנאמר וחפץ ה' וגו' . שהיא חפץ ה' כמ"ש וכל חפציך לא ישוו בה וק"ל: **שנאמר** אשר לא הסיר וגו' . דלפי פשוטו שנתקבלה תפלתי ולא הסירה ודאי אותה הקב"ה לא יתכן כינוי מאתי דמשמע דקאי נמי על תפלתי אלא מאתו בוי"ו וע"כ דרשו מאתי תפלתי מתם שלא הסיר מאתי תפלתי ע"י חולי ויסורין שלא הייתי יכול להתפלל: **אלו** ואלו יסורין של אהבה כו' . דבזה הפ' מפורש דבתרווייהו קמשתעי קרא דכתיב לעיל מיניה בטח על ה' בכל לבך וגו' דהיינו תפלה כמ"ש איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה ואל בינתך וגו' רפאות תהי לשרך וגו' הוא לימוד התורה ואח"כ אמר מוסר ה' וגו' כי את אשר יאהב וגו' כמפורש לעיל: ואמר **אלא** מה ת"ל ומתורתך תלמדנו . דמשמע שתלה הדבר בעון ביטול תורה דוקא וקאמר א"ת תלמדנו ולא איירי קרא כלל ביסורין של אהבה אלא ביסורין שממרקין עונותיו של אדם ותקרי תלמדינו דבר זה מק"ו משן ועין כו' עניינו דעבד כנעני מלד עונות אבותיו נשתעבד כמ"ש ויהי כנען עבד למו וע"י יסורין בשן ועין יולא בהם לחירות למרק בו עון אבותיו ק"ו ביסורין של כל גופו שממרקין עונותיו של אדם ומסיק ומדמה לה לברית מלח שממתקת את הבשר דהיינו שנכנס בבשר ומוליא הדם ממנו וממתקת את הבשר כך היסורין נכנסין בבשר האדם ומוליא ממנו רתיחת הדם המביאו לידי חטא עונותיו מתמרקין ממנו וק"ל: **ג'** מתנות טובות כו' . בתורה כתיב כי לקח טוב נתתי לכם בא"י כתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך בעוה"ב כתיב ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' והוא מבואר תורה ניתנה ע"י יסורין כי תענוגי עוה"ז הם ביטול התורה כמ"ש כך היא דרכה של תורה פת כו' א"י נתנה ע"י יסורין הוא הוראה שלא נתנה הארץ לאכול פירותיה ולהתענג מרוב טובה כי יבא בזה לידי מרד בה' ח"ו כדמפורש בפרק זה בסוף הענין פן תאכל וגו' ורם לבבך ושכחת וגו' . עוה"ב ניתן ע"י יסורין בעוה"ז ללדיק למרק עונותיו כדי שיקבל שכרו משלם לעוה"ב והיינו דרך חיים לעוה"ב ע"י תוכחת מוסר שבעוה"ז ועי"ז כוונו לומר בבהמ"ז ברית ותורה וארץ וחיים ומלכות בית דוד כו' כמ"ש בפרק שלשה שאכלו שהוא הוראה שלא ירבה אדם בתענוגי מאכל אך שיאכל כדי שביעה ויזכור ברית דהוא רמז ליסורין כדלעיל נאמר ברית ביסורין כו' ותורה וכן ארץ וכן חיים שבעוה"ב כל אלו ג' מתנות טובות לא נתנו אלא בברית ויסורין ועד"ז יש לפרש בפ' עקב וזכר ג"פ עינוי ויסורין האחד כל המצוה וגו' והוא לימוד התורה ששקולה כנגד כל המצות וכתיב אח"כ למען ענותך לנסותך וגו' הב' א"י דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו וגו' וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ וגו' הג' העוה"ב דכתיב בסוף הענין למען ענותך וגו' להיטבך באחריתך: **ע"ב חסד** זו ג"ח שנאמר רודף לדקה וחסד וגו' מפורש ביבמות פ"ג: **אמת** זו תורה שנאמר אמת קנה וגו' מפורש בבכורות פ"ד: **וכתיב** התם ומשלם עון אבות אל חיק וגו' . הא דכתיב בתורה פוקד עון אבות על בנים נמי משמע שהבנים נענשים ומתים בשביל עון אבותם אבל לא נשמע מיניה דנתכפר האב במיתת הבן אבל מהאי קרא ומשלם עון אבות וגו' משמע שפיר דנתכפר דמשלם את חובו ועונו בכך וק"ל: **מזבח** כפרה הוו וכו' . היינו דאין הקרבן מכפר רק על השוגג: **יסורין** של אהבה שמייסרו הקב"ה בעוה"ז בלי שום עון להרבות כו' כפירש"י לעיל לא הוה: **ואב"א** הא לן הא להו וכו' . עפרש"י והתוס' דתו פירושו דשלות מתנות אינו נוהג בזמן הזה וק"ק לדבריהם נמי דמשמע בכל התלמוד דלא היו נזהרין בזמה"ז אלא מטומאת קרי ונדה ולא מן טומאת מת ונגעים ועוד קשה לפי' שניהם שפירשו הא לן לבני א"י דרבי יוחנן שהיה מבני א"י קאמר דאין נגעים יסורין של אהבה ובכמה מקומות בתלמוד בפ"ק דקידושין ובכ"ק מוכח דהא לן לבני בבל והא להו לבני א"י וכ"ש דתלמוד דידן בבלי הוא ונראה לפרש הכא הא לן והא להו בע"א דה"פ הכא הא לן ר"ל לכל העולם מקרי יסורין של אהבה שיתכפרו ביסורין על עון וחטא עלמן והא להו דהיינו לדיקים עלמן שסובלין היסורים בשביל אחרים לא הוו להו יסורין של אהבה כההוא עובדא דרבי פ' הפועלים דלגביה לא קרי ליה יסורים של אהבה כדאמרינן התם וק"ל: **דין** גרמא דעשיראה כו' . פירשו התוס' מדהוה רגיל לנחם אחרים בכך ש"מ כו' עכ"ל והוא פי' שני בערוך בערך גרם ולפירוש ראשון שכתב שם פי' י' בנים היו לו ומתו ונלטער ומרוב החביבות היה נושאו כו' ע"ש ולפי זה י"ל דה"פ כיון דכל כך היה חביב לו להלטער אלמא דיסורין של אהבה הוו וק"ל: **חביבין** עליך יסורין כו' . אשכחן בכמה דוכתין שהלדיקים היו מקבלים עליהם היסורין באהבה כהך עובדא דרא"ש בפרק הפועלים והיינו היכא דליכא ביטול תורה דהוו יסורין של אהבה כדאמר לעיל אבל כל הנהו עובדי דהכא משמע דהוו חלישי כ"כ שהיה ביסורים שלהם ביטול תורה כדאמר דהוו לריכים להקים אותן ולכך קאמרי דלא הן ולא שכרן וק"ל: **לוקים** רבי יוחנן לנפשיה כו' . ולעיל גבי רבי חייא ב"א לא תקשי ליה דלוקים רבי חייא לנפשיה דאפשר דהוה סבור בחליו שאינו כלל לחולה לקום אבל רבי יוחנן דלפי דעתו שאפשר לחולה לקום כדמוכח בעובדא דר' חייא ב"א לעיל דיהיב ליה ידיה גם שראה בו שקם א"כ כשהוא היה חלש לוקים לנפשיה ומשני דאינו דומה דודאי ידע דא"א לוקים מנפשיה אלא ע"י אחר משום דאין חבוש כו' וק"ל: **אי** משום תורה כו' . הוא מבואר ע"פ מ"ש בשלהי מ"ק חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא וכתבו התוס' שם ובתוספות ס"פ כ"ד דשבת (קנ"ו.) הא דאמרי' אין מזל לישראל י"ל ע"י זכות גדול משתנה המזל ולפעמים אין משתנה כדאמרי' בתענית בר"א פן פדת דא"ל כו' בתולי דאיברי בעידנא דמזוני עכ"ל ואפשר דהיינו ההוא חולה דהכא שאמרו בר"א דסתם ר"א בגמרא הוא ר"א בן פדת וז"ש אי משום תורה שהיא חיי האדם כמ"ש כי הוא חייך ואורך ימיך אין זה תלוי בזכות כי לא כל אדם זוכה להרבות בתורה כמ"ש בזה דהכל במזל תלוי אפילו ס"ת שבהיכל וא' התרבה כו' ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה כו' דמזוני דעוה"ז במזלא תלוי וכמ"ש לו הקב"ה בתולי דאיברי בשעתא דמזוני כדאמרי' במס' תענית ואי משום בני דין גרמא כו' ולא בזכותא תלוי אלא במזלא וק"ל: **להאי** שופרא דבלי כו' . גם שהפליגו בפרק הפועלים בשופריה דר"י אינו דומה שבכו בשביל שופריה לחודיה ואפשר דנלטערו על זכרון חורבן ירושלים כדאמרינן שם דאר"י אנא אשתיירי משפירי ירושלים נמלא כשימות בלה השופרא מכל בני ירושלים בעפרא מיהו בההוא דנדרים (נ:) דר"ע רק ושחק ובכה על שופריה באשת טורנוסרופוס א"א לפרש כן ודו"ק: **תקיפו** ליה כו' . דגם רב הונא שהיה עשיר גדול כדאמרי' במס' תענית יין הרבה כ"כ בת' דני שכולם תקיפו ודאי דין שמים בהשגחה הוא וע"כ א"ל ליעיין מר במיליה כפשפש במעשיו ע"כ: **בתר** גנבא גנוב וטעמא טעים . נראה לפרש המשל הזה ע"פ הדין ששנינו בר"פ מרובה אין הגונב אחר הגנב משלם כפל וד' וה' וז"ש

חכמת שלמה

דרב ארבי יוחנן וא"כ הלכה כר' יוחנן ודו"ק כן מוכח כאתר"י נ"ל: **בא"ד** פסקיק כר"י נ"ל דאפילו אי סובר כרבי יוחנן כרב כו' כנ"ל: **בא"ד** יש לנו לסמוך ואין לנו להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו כך הוא לשון הרא"ש:

דף ה ע"א גמרא אלא תלמדנו כו' כ"ב וגי"ל יותר לנגחס אל תקרי תלמדנו אלא למדתנו וק"ל: רש"י בד"ה ואם תלמיד חכם כו' דיו בכך כ"ב פי' בתורתו: **בד"ה** כאלו אוחז חרב פיפיות בידו כו' כנ"ל: **בד"ה** אשרי הגבר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו כו' כנ"ל: **בד"ה** נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית כו' כנ"ל: **ע"ב גמרא** ולפוך תמלא בטנם ישבעו בנים רב נחמן כו' תנית אבא בנימין כו' כנ"ל: **רש"י** בד"ה הא לן כו' שילות וכן מוכח מ' כנ"ל: **בד"ה** גליה ר' יוחנן לגרמיה כס"ד: **בד"ה** מי שניק כו' שהוא גנב לי כו' כנ"ל: **תוספות** בד"ה אלא אימא כו' דשרי ללמוד קודם דלקמן כו' כ"ב וקשה לי דלמא רש"י בהגיע זמן קריאת שמע ותפלה איירי וי"ל דנשון

נמוקי רי"ב (א) המכוון באמתי בדברי מהרש"א תוס' ד"ה אלא אימא. סמוך כו' כמה שבהגיע על מרש"ל . וכבר אותו קמאי דקמאי . אבל האמת הברור . שנוה מסכים לרש"ל . דהאבא בנימין איירי אף בלא הגיע זמן ק"ש . וזה נרמז בתיבת וכו' שכתב במהרש"א בסיום דברי רש"ל וכמ"ש י"ל דהוכחת מהרש"ל ומהרש"א כמעט אחד הם , אבל הא קשיא למהרש"א דמה קשה למהרש"ל דאף אם נימא לרש"י . דבהגיע זמן ק"ש כו' מ"מ מוכח מפ"ב שפיר דמותר ללמוד אף בהגיע זמן ק"ש . מדמספקא לי' לתלמודא שם . ואם כיה הדין שאין ללמוד מאי מספקא לי' שם . ואף אם ס' מסיק בגמ' דמיירי בלא הגיע [illegible]

ד"ש דהגנב עלמו גם שמים גנובים ימתקו אינו טועם לו שהוא ירא לשלם כפל ד' וה' תחתיו בטובת ומוכר אבל הגונב מן הגנב גם שהוא חייב לשלם הקרן טועם לו וגנובים ימתקו לו כיון שלא ירא לשלם כפל וד' וה' גם שאין המשל הזה דומה ממש לעובדא דרב הונא שהוא נוטל את שלו לפי דעתו מ"מ לפי תאי דשמיע להו ולא היה חשוד להם הוה קלא בדומה וק"ל: **אלא** אימא סמוך למטתי כו' . פירש"י בשחרית מיד בקומו התפלל וקרא ק"ש וק"ק למה תלה הדבר בסמוך למטתו דהא אם השכים לעמוד קודם ע"ה לא היה מתפלל וקרא ק"ש סמוך למטתו וע"ק דמימרא זו לא שייכא הכא בפ' זה דע"כ לא איירי אלא בתפלת ק"ש של ערבית גם אינו דומה שהגיה דבריו שלא אמר כלל לפני מטתו ולולא פירושו נראה דנסמכו הדברים שאמר אח"כ ושתהא מטתי נתונה כו' ובפי' תר"י ע"ד הרולה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין כו' ע"ש באורך שיש לאדם להתפלל ולגדד לצפון או לדרום דהיינו שיתן לו הש"י בנים חכמים בתורה ועשירים וז"ש אלא אימא לפני מטתי היינו סמוך לשכיבה בלילה התפלל מקודם על שיתן לו הקב"ה בנים ושתהא מטתו נתונה בין צפון כו' על שני דברים התפללתי שיהיו בני אלה הנולדים לי חכמים ועשירים ושאמר דהוויין לו בנים זכרים כו' הלשון משמע דהיינו ממילא כשתתקבל תפלתו שיהיו חכמים בתורה ועשירים ממילא יהיו זכרים דבאשה לא שייכא חכמה כדאמרי' דאסור ללמדה תורה ולא שייכא בה עשירות דמזלה אזיל לפי מזל האיש כמ"ש בנדה (ל"א:) נקבה נקייה באה כמפורש שם וברפ"ק דסוטה (דף ב) בחידושינו ע"ש ומייתי לה מהאי קרא ממתים ידך ה' וגו' פירש"י ולפונך לשון צפון וסיפא דקרא ישבעו בנים עכ"ל והוא דחוק שלא הזכיר רק צפון גם בנים משמע נמי נקבות כדאמרי' במס' יבמות (סב:) ונראה לפי דרכנו דהאי מזמור בתפלה לילה דסמוך לשכיבה מדבר כמ"ש תפלה לדוד וגו' בחנת לבי פקדת לילה וגו' ומסיים בו ממתים ידך ה' וגו' שהוא מל' אנשים שיתן לו זרע. אנשים שיהיו חלקם בחיים דהיינו בתורה כמ"ש כי הוא חייך גם בעשירות דהיינו ולפונך תמלא בטנם וישבעו בנים וגם יניחו יתרם לעולליהם מתוך עשירות ואמר דוד ברוח הקודש ע"י תפלה זו שבלילה קודם שכיבה אני בצדק אחזה פניך ואשבעה בהקיץ השיגתי זה ממה שחזיתי תמונתך ברוח הקודש בלילה ושוב ראיתי בערוך בערך תפלה שפירש בזה ג' פירושים ואתפלת ערבית ע"ש וק"ל: **טורפין** כו' . כענין שאמרו שיש מלאכי רחמים המביאים תפלת אדם לפניו יתברך ואם אין אדם זוכה לכך יש מלאכים אכזרים ומקטרגין שטורפין את תפלתו ומונעים אותה מלהגיע לפניו יתברך וז"ש טורף נפשו זו תפלה כפירש"י באפו דהוא מלאך האכזרי הנקרא אף כמ"ש בנדרים (ל"ב.) והיא מדה כנגד מדה שהוא גורם לחברו שהוא חרד בתפלתו ונטרפת ואמר הלמענך תעזב וגו' כפירש"י ועניינו שאתה חושב שלמענך שילאת לא יהיה עוד משגיח על היחיד שבב"ה והיינו תעזב הארץ כמ"ש ברשעים שאומרים עזב אלהים את הארץ ואמר ולא עוד כו' שנא' ויעתק צור ממקומו ואין מקומו אלא בישראל כמ"ש בכל צרתם לו צר שהשכינה עמהם בכ"מ שהם (סוכה מ"ה ע"א ע"ש) וק"ל:

דף ו בד"ה אלו תפילין שבראש פרש"י משום שם של שדי כו' עכ"ל כן פרש"י בפרק הקומץ שכתוב עליהן רוב השם שי"ן ודל"ת כו' וע"ש בתוס' וק"ל: **בד"ה** אחורי בית הכנסת פירש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב כו' עכ"ל אבל בפרש"י שלפנינו שכתב מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם כו' עכ"ל נראה שאחור ר"ל הוא אותו צד שבו הפתח והוי הפי' ממש כפי' התוס' והר"ר יונה הבין מפרש"י עוד פירוש אחר וע"ש וק"ל:

ח"א דף ו ע"א לו הקשבת למלותי כו' . עיין פירש"י שהוא דחוק ובע"י בשם ר"י למלותי מלשון צוות וחבורה ויהיה פי' לו הקשבת שהיית ממתין ומקשיב לענות אמן על כל ברכה שתשמע מחברך צוות לך בב"ה יהיה שכרך כנהר שלום וגו' וע"ל דסמך בהך דרשה אקרא דלעיל מיניה דכתיב ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך וגו' דהיינו שתועיל לחברך להציל מסכנה מדריכך בדרך תלך דהיינו שהולך בבהכ"נ בדרך שהלכת ע"ז לו הקשבת למלותי זאת ויהי כנהר וגו' וק"ל: **כל** חד מינן אלפא משמאליה כו' . עש"ה יפול מצדך אלף ורבבה מימינך וגו' וק"ל: **ובצפרא** כו' . דבלילה כשאדם שוכב על מטתו שכיחי מזיקים טפי כמ"ש לא תירא מפחד לילה וגו' מדבר באופל וגו' כי הרוחות מתדבקין באדם ביותר בלילה בעת השינה כדאמרי' פ' הרואה (נ"ה ע"ב) דיש חלומות בלילה בשינה ע"י שדים ומזיקין וק"ל: **במקום** רנה כו'.ובפ' אין עומדין (לקמן ל"א) דרשינן מהאי קרא שיקדים שיר ושבח ואח"כ ישאל אדם צרכיו ועניניו חדא הוא דכיון דלא ישאל אדם צרכיו אלא לבתר רנה ושיר ועיקרו בב"ה כפרש"י ע"כ לא ישאל גם צרכיו אלא שם בב"ה והיינו בסתם בני אדם להתפלל בביתו אבל מי שיש לו מקום קבוע ללמוד תורה יש לו להתפלל שם כדאמרי' בר' אמי ור' אסי (לקמן ח') דהוו מצלי ביני עמודי דהיינו ביהמ"ד שלהם וקדושתו טפי מקדושת ביהכ"נ וק"ל: **ומנין** לי' כו' ומנין לג' כו'.כל הני מילי די' וג' וב' וא' משנה שלימה היא בפ"ג דאבות ומייתי לה מהני קראי אלא דמייתי לה כולהו לענין עוסק בתורה ואפשר דאלו לא נאמר קאמר התם אבל הכא בשמעתין מצריך צריכי לכל הני קראי כדקאמר וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא כו' הוצרך כל חד וחד לתלתיה מיהו הא דמוסיף התם ומנין אפילו א' שנאמר ואגודתו על ארץ וגו' לא מצריך ליה הכא והביאור גבי עשרה המתפללין אמר אלהים נצב כביכול שהוא עומד שם עם המתפללים דאסור לישב תוך ד"א של המתפלל וגבי ג' בדין שהדיינין מצותן בישיבה קאמר נמי בקרב אלהים וגו' כמו שהם יושבין כדמסיק ג' עד דיתבי: **מאי** ולחושבי שמו א"ר אשי חשב לעשות מצוה ונאנס כו' . ובספ"ק דקידושין גרסי' אפילו חשב לעשות מצוה כו' ושם מפורש: **שאפילו** א' שיושב ועוסק בתורה כו' שנאמר בכל מקום אשר אזכיר וגו'. והכי מפרש לה לענין עוסק בתורה בכ"מ שאתן לך רשות להזכיר שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בע"א אסור להזכיר ש"ש דהוה לבטלה וק"ל: **תרי** מכתבן מלייהו וכו' לפי ששנים מתוך משא ומתן שלהן בב"ת יבואו ברוב על האמת שניתן ליכתב מלייהו בספר זכרונות לפניו ית' אבל הא' אפשר שיבא לטעות בלימודו ולא ניתן ליכתב: **מנין** שהקב"ה מניח תפילין כו' . כבר כתבו בזה סוד,נסתר אבל אני רואה בו קרוב לפשוטו כי מצות ענין תפילין הוא שיש לנו להיות דבקים בו ית' והנתון עלינו היא מורא שכינה עלינו בשמו וד' פרשיותיה שכתוב בו מוכיחין עד"ז מצות תפילין שיהיה לישראל דביקות וקדושה בה' בכל נפשם ובכל לבבם ובכל מאודם ולעומת זה יש להקב"ה דביקות וחטיבה בישראל כמ"ש אני לדודי ודודי לי וכדמייתי שהקב"ה משתבח ומתפאר בישראל וישראל מתפארים ומשתבחים בה' דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום וע"כ נקראים התפילין פאר והוא שהקב"ה מניח תפילין להתדבק ולהתפאר בנחלתו ישראל וכמ"ש שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו' שהוא מורה על דבקות שלו עמנו כתפילין הללו שהם על הזרוע נגד הלב ומייתי מדכתיב נשבע ה' בימינו זו תורה כו' דהיינו שנשבע בב' מדות שהם החסד והגבורה שנשבע ה' בימינו זו תורה מימין היא מדת החסד שנאמר בתורה ותורת חסד על לשונה ובזרוע עוזו זו התפילין שביד שמאל הוא מדת הגבורה והעוז כי מתוך הנתון מורא האדם השכינה על עצמו נגד עמי הארץ ליראה מגבורתו ית' ב"ה כדכתיב וראו כל עמי וגו' כי שם ה' וגו' הרי שריית השכינה ואמר מה כתיב בהו בתפילין דמרי עלמא דהיינו פסוקים המורים על כוונה זו שיש לו יתברך דבקות וחטיבה בישראל דוגמת תפילין שלנו מניחים שמורים על שיש לנו דבקות וחטיבה בו ית' ב"ה ואמר לו מי כעמך ישראל גוי אחד כו' ופירוש האמרת מל' חטיבה עי' בפרש"י במס' חגיגה (ג.) שהוא שבח מיוחד בשניהם דהיינו ה' אחד וישראל גוי אחד וקאמר בשאר בתי מאי דמשמע ליה ודאי דכעין שלנו ד' פרשיות בד' בתי כך הם תפילין של הקב"ה ומסיק כי מי גוי גדול ומי גוי גדול וגו' דדמיין להדדי כו' דכי מי גוי גדול וגו' בכל קראנו אליו מורה על הדבקות לנו בו בתפלה ומי גוי גדול אשר לו חקים וגו' מורה על הדבקות לנו בו בתורה ואשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא דדמיין להדדי דהיינו שדבקים בו לענין ישועה כמו שכתוב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע וגו' ומי כעמך וגו' אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם וגו' או הנסה אלהים וגו' בחד ביתא המורה על הדבקות בו בעשות להם נפלאות ונוראות ולתתך עליון בחד ביתא הוא המורה על הדבקות בו במעלה עליונה כדכתיב לתהלה לשם ולתפארת וגו' ומסיק דכולן כתיבי באדרעיה ופרש"י דר"ל דכולן כתיבי בזרוע בבית אחד ואין זה כמשמעו דהל"ל הכי כולן כתיבי באדרעיה בבית אחד ועוד דמאי אשמעינן בכך דודאי כן הוא ואפשר לומר משום דהא דמייתי מנין שתפילין קרוין עוז מדכתיב וראו כל עמי הארץ כי וגו' דמיירי בתפילין של ראש ועלה קאמר תינח בחד ביתא בשאר בתי כו' דכולה מלתא בשל ראש איירי קאמר ומסיק דכולן כתיבי גם באדרעיה כדקאמר מעיקרא נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ודו"ק: **ע"ב שנאמר** מי בכם ירא ה' וגו' . פירושו לפי הדרש מי בכם ירא ה' לבא לביהכ"נ לשמוע בקול עבדו של הקב"ה דהיינו הש"ץ שהוא עובד בתפלתו עבודת כ"ג כמו שכתוב (תענית ב'.) ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אשר עתה הלך בדרך חושך ואפילה דהיינו נמנע מהלוך בה בשביל דבר שאין נוגה לו דהיינו לדבר הרשות לאפוקי אם נמנע מב"ה משום שהלך בדבר מצוה שאז נוגה לו ע"ש כי נר מצוה וגו' שאז הוא עוסק במצוה ופטור מן התפלה ומשום שיש אדם שיחשוב לו כי גם זה לו דבר מצוה כשהולך בסחורתו להרויח בה ולפרנס בני ביתו וע"כ אמר שיבטח בה' דה"ל לבטוח בה' שיתן לו פרנסתו ולא היה לו לימנע מב"ה כדאמרי' לקמן פרק אין עומדין (ל"ב ב) בחסידים הראשונים וק"ל: **ולא** מצא בה י' מיד כו'.כדאמרי' לעיל שהקב"ה מצוי בב"ה וי' המתפללים שם שכינה שרויה ביניהם ומסיק שם דעשרה שכינה קדמא ואתיא ועד"ז אמר בשעה שהקב"ה מקדים עצמו לב"ה למצוא שם עשרה דרגילים שם ולא מצא י' כ"א ט' כועס הקב"ה ואומר מדוע באתי להשרות שכינתי שם ואין איש אחד פרטי שהוא משלים עשרה ואין עונה דבר שבקדושה וזה חסרון לא יוכל להמנות כדאמרי' בחגיגה (ט:): **כל** הקובע מקום כו'.מבואר דכל המשנה מקום תפלתו הוא מקבל שפע וכח אלהי כפי אותו המקום והרוח כמו שאמרו (ב"ב כ"ה) כל הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין אבל הקובע לו מקום אחד לתפלתו בלי שינוי הוא מייחד כחות אלקים לשם האחד האמיתי וזה אומרו אלהי אברהם בעזרו שנאמר וישכם וגו' והוא מבואר כמ"ש בפסחים (קי"ז:) שאמר לו הקב"ה והיה ברכה בך חותמין בשם ההויה שם המיוחד שעל ידי אברהם נתייחד שמו יתברך ב"ה בעולם וראוי לומר עליו אי חסיד כו' שזו ממדת חסידות הוא שמבקש צרכיו ממדת הרחמים ואין פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר וק"ל: **לא** אמרן אלא למיפק כו' . רב הונא נמי לא אמר אלא היוצא דהיינו למיפק אלא דהכי קאמר לא אמרן אלא היוצא מב"ה ע"מ למיפק דהיינו לעשות צרכיו בחוץ אבל היוצא מב"ה כדי למיעל לבית המדרש לקיים מ"ש ילכו מחיל אל חיל ודאי מצוה למירהט גם מבית הכנסת שנאמר נרדפה לדעת את ה' דהיינו ללמוד תורה בב"ה וק"ל: **ואפילו** בשבת וכו' . ר"ל השומע שאגת אריה ומתיירא ודאי דהולך במרוצה ושרי אפילו בשבת משום סכנה כן אחרי ה' לדבר הלכה וגו': **אגרא** דפירקא ריהטא כו' . כפירש"י דרובם אינם מבינים כו' וע"ל דאחכמים דאינן צריכין לפרקא דכבר יודעין דברי הלכה קאמר דמ"מ אגרא שלהם ריהטא ועד"ז יש לפרש מ"ש בפרק משקין (מו"ק ה.) בההוא תלמידא דבשבתא דרגלא לא הוה מקשי ליה קרי עלה ושם דרך אראנו וגו' דאותו תלמיד לא היה צריך להלך לשם כיון דלא הוה מקשי ליה אלא שם ומחשב לו שכר ואגרא דרך בדרך לילך לשם וכן יש לפרש אגרא דכלה דוחקא גם אם השומע הבא הוא ת"ת ואין צריך לכך יש לו אגרא דדוחקא: **אגרא** דבי טמיא שתיקותא . ובערוך בערך טס אגרא דבי טמיא פירוש אבל ויוצא באטב"ח ובאלב"ם עכ"ל. וכדאמרי' בסוף פ"ב דמ"ק (כ"ח:) אין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל: **ואגרא** דתעניתא צדקתא כו'.עיין פירש"י ועוד יש טעם אחר כדי שלא יהא נהנה מתעניתו במתנו שיעור מה שלא אכל ושתה היום לכך יתן שיעור הממון זה שנהנה לצדקה וק"ל: **ואגרא** דהספדא דלויי כו' . אמרי' בספ"ג דמ"ק (דף כח:) דידל ידלוניה כו' כפירש"י שם: **ואגרא** דבי הלולי מילי כו'.כפירש"י לשמח החתן בדברים עכ"ל וכההיא דבר קפרא בהלולי דר"ש בר רבי במס' נדרים (נ"א.): **כל** המתפלל אחורי ב"ה וכו' . לפירוש התוס' שחששא זו כיון שמתפלל לרוח אחרת שמתפללין כל העם וכ"ה בהגהת אשרי ע"ש וק"ק מאי קאמרי מי שהוא אחורי העם כו' גם אם הוא בב"ה והוא מתפלל לרוח אחר יש לחוש על כך וי"ל דתרתי בעי מבחוץ ולרוח אחר ועיין בתר"י ולולי דבריהם היה נראה לשיטתם דאה"נ בתוך ב"ה נמי יש לחוש על כך וה"פ כל המתפלל אחורי וכו' היינו שעומד בב"ה ועומד בפניו אחורי כלפי ב"ה דהיינו לרוח אחרת שהכל מתפללים וסביב רשעים יתהלכון דמייתי לאו היינו סביב מבחוץ לבהכ"נ אלא שמסבב פניו לרוח אחרת שמתפללין כל העם והא לא תקשי שאמרו (ב"ב כ"ה) הרוצה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין די"ל היינו במתפלל ביחיד בביתו ועוד דהתם לא קאמר אלא לצדד קצת אבל המתפלל היפך שמתפללין העם הוא אסור כדקאמר הכא לפי' התוס' שלפנינו אבל בתר"י הביא דברי ר"י בדרך אחר ואין להאריך ודו"ק: **חלף** אליהו ותזייה אידמי ליה כטייעא כו' . ברי"ף ל"ג חלף אליהו כו' אלא חלף ההוא טייעא חזייה כו' וכן נראה מפרש"י וכן נראה קצת דמשום שעשה כך אינו דומה שיהיה חייב מיתה שיהרגהו אליהו ויש ליישב גירסתנו דאידמי ליה כטייעא לא קאי אאליהו אלא אאותו איש דלא הוה מהדר אפיה כו' קאי דהוה אידמי ליה לאליהו שאינו ישראל אלא ערבי ולכך הרגו אליהו וק"ל: **מאי** כרום כו' דברים כו'.מבואר דקאי ארישא דקרא המתפלל סביב לב"ה דהיינו מחוץ לב"ה נקרא רשע ע"ש שהוא מזלזל בתפלה דהוא דברים כו' ולמאן דדריש כיון שנצרך אדם לבריות כו' קאי נמי ארישא דקרא ע"פ מ"ש (ב"מ ע"ה ע"ב) דאסור לאדם לעבור נגד ב"ח שלו כדי שלא לביישו אם אין לו לשלם וז"ש סביב וגו' דמדת רשעים אינו כן אלא דסביב ב"ח הולכין ומזלזלין בו עד שנשתנה כו' והא מייתי כאלו נידון באש ובמים כו' דהיינו שמביישו נשתנה פניו להתהפך בגוונים דאזיל סומקא דהוא תולדות אש ואתי חיורא דהוא תולדות מים וק"ל: **בתפלת** המנחה כו' . נראה לפרש דהא לא אצטריך למימר שלא יבטל אדם אחד מהתפלות שכבר מפורש (לקמן כ"ו) שאבות תקנום וכנגד תמידין תקנום אלא דה"ק לעולם יהא אדם זהיר וזריז בתפלת המנחה שלא ישהה אותה אלא מיד ותיכף שיגיע זמנה יתפלל אותה כמ"ש פ"ק דשבת (דף ט:) שלא יעשה דבר דלא אתו לאמשוכי ומייתי . **שהרי** אליהו לא נענה אלא בתחלת תפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש וגו' . דמשמע ליה בתחלת עלייתו של שעת המנחה: **ור"י** אמר אף בתפלת ערבית שנא' תכון תפלתי קטורת וגו'.ע"פ מה שאמרו (ביומא)[בפסחים נ"ט.] אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת וז"ש תכון תפלתי של ערבית סמוך לעבודת הקטורת של בין הערבים שהיא עבודה המאוחרת במנחה כדאמרי' לעיל סייג עשו חכמים כו' ועד"ז קאמר נמי **בתפלת** שחרית שנא' ה' בוקר תשמע קולי כו'.כפל בו מלת בוקר ע"פ מה שאמרו (פסחים שם) דאין לך דבר קודם לתמיד של שחר אלא קטורת דכתיב ביה בבקר בבקר וגו' דהיינו שיהא זריז להשכים אותה בבקר בבקר כמו בקטורת של שחרית כדאמרינן לעיל שתהא תפלתי סמוך למטתי כפירש"י ותוספות שם. **ענני** ה' ענני כו' ענני שלא יאמרו מעשה כשפים כו' . כמו שמסיים ענני וידעו העם הזה כי אתה הוא ה' אלהים וגו': **עובר** בה' קולות כו' . מבואר אלו חמשה קולות הן חמשה קולות של הדבור שהקול מתחלק לפי מוצאם אותיות בומ"ף מהפה דטלנ"ת מהלשון זסשר"ץ מהשינים גיכ"ק מהחיך אחה"ע מהגרון והן הן אותיות שהתורה נתנה בהן ולא בקול פשוט שאינו מורה על דבור מה וזה שאמר שראוי לשמח חתן וכלה בקול הדבור הכולל ה' מיני קולות שאמרנו כמ"ש בי הלולי מילי ור"ל לשמחו בשמחה בדבור של מצוה להזכיר חסדי המקום בבריאה לקיום עולם. והוא שסיים באומרו קול אומרים הודו את ה' שקולות השמחה יהיו בשבח המקום וע"כ תקנו חז"ל אלו ה' קולות בז' ברכות חתנים כמפורש בחידושינו פ"ק דכתובות ע"ש ואמר שאם משמחו,זוכה לה' קולות של תורה כי נתינתה היא היתה יום שמחת לבו וחתונתו עם ישראל והה' קולות שהן ה' מוצאי הדבור באותיות של תורה הם קיומו של עולם שנתנו בסיני כמו שכתוב אם לא בריתי יומם וגו' אם ישראל מקבלין כו' ומה שסיים ואמר הא דכתיב וכל העם רואים את הקולות הן קולות דקודם מתן תורה דהאי קרא פירושו של ה' קולות שנאמרו קודם מתן תורה שלא תאמר שהם קולות פשוטים שוים אלא שכל העם רואים את הקולות שהם מתחלקים לפי צורת האותיות כפי מוצאם של הקולות ובדמיון רואה את כל חלק וחלק מהקול כפי מה שהוא לפי צורתו באותיות ואמר כאלו הקריב תודה כו' שהיא באה ג"כ בשמחה על הקיום רצון לפניו כמפורש (פ"ק) [פ"ב] דשבועות גבי מוסיפין על העזרה ואמר עד"ז כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים שהוא קיומו וישובו של ארץ ישראל וק"ל:

ח"א דף ו ע"ב סוף דבר הכל נשמע וגו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב הכל תשמע בלשון צווי לנוכח כמו שסיים את האלהים ירא וגו' ואמר על זה מאי כי זה כל האדם כו' דלפי פשטיה דהכתוב מדבר בלשון צווי את האלהים ירא וגו' יהיה פירושו נתינת טעם כי לדבר זה שהוא היראה נברא האדם כפירש"י בספר קהלת אבל השתא דהכל נשמע את האלהים ירא וגו' מדבר בשבח ומעלה של ירא אלהים יש לנו לפרש ג"כ סיפא דקרא כי זה כל האדם בשבחו של ירא אלהים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולא פליגי אלא כל חד וחד חדא מג' עולמות נקט במלתיה וז"ש כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל האדם דהיינו גם עולם המלאכים לא נברא אלא בשביל האדם שהוא בעל בחירה כדי לזכותו אם יהיה ירא אלהים וישמור מצותיו כדאיתא במדרשות ושאמר שקול הוא כנגד כל העולם דהיינו עולם האמצעי כמ"ש (ב"ב ע"ה.) פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובשאר צדיקים כתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים וגו' ושאמר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה דהיינו עולם התחתון לא נבראו אלא לצוותא לו בעלמא כדי שישמשו אותו ויעשו עבודתו כדאמרי' בפ' הרואה (לקמן נ"ח.) בן זומא ראה אוכלסא ע"ג מעלה בהר הבית אמר ברוך שברא כל אלו לשמשני וק"ל: **יקדים** לו שלום כו' . אבל אם אין רגיל ליתן לו שלום לא יקדים לו שלום דשמא חברו לא יחזיר לו שלום ויקרא גזלן ומיהו בס"פ הניזקין (גיטין ס"ב) קאמר דרב חסדא היה מקדים שלמא אפילו לעכו"ם ואפשר ברגיל ליתן לו שלום אי נמי מפני דרכי שלום עשה כן לעכו"ם וגם אם לא יחזיר לו שלום אין לחוש עליו אם יקרא עכו"ם גזלן . ועוד שמעתי בזה דלפי שהדרך ארץ למשיב לכפול שלום וכיון דלא היו כופלים שלום לעכו"ם . כדאמרינן התם היה רב חסדא מקדים לו שלום כדי שיכפול לו עכו"ם שלום ואלו היה העכו"ם מקדים לו שלום היה רב חסדא צריך לכפול לו שלום לפי הד"א ומפני דרכי שלום וק"ל: **מנין** שהקב"ה מתפלל כו' . ועניינו בית תפלתו הוא המקדש של מעלה המכוון נגד המקדש של מטה כדאמרינן פרק אין דורשין (חגיגה י"ב ע"ב) זבול שבו ב"ה ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב כו' והיינו שמכוון נגד מקדש של מטה כמו שלמטה מתפללין שיגולו רחמיו עלינו כן מלמעלה הקב"ה מתפלל על כך כדמסיק דמצלי י"ר שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו כו'

חכמת שלמה.

דלשון כשעמדתי ממטתי משמע אחר שעלה עמוד השחר מיד אף שלא הגיע זמן ק"ש בעונתה וכן משמע מלשון הגה' מיימונית פ"ז דתפלה שפלוגתת רש"י ור"י איירי בעלה עמוד השחר אבל פשיטא דקודם עלות השחר שרי ללמוד לכולי עלמא ואף שאר מלאכות נ"ל: (עיין במהרש"א):

דף ו ע"א גמרא לוא הקשבת כו' כצ"ל וכן ברש"י: **שם** קיטמא כהילא כו' נ"ב פירוש אפר כנשבר בנפה ערוך: **שם** ולתתום פומיה נ"ב ידחק את פיו מלשון או התתים בשרו נ"ל: **שם** עבד הכי חזא ותזק כו' ואתסי תנא אבא כו' שמי אבוא אליך וברכתיך וכי כו' כצ"ל: **רש"י** בד"ה בוכרתא כבטורה לאמה כס"ד: **בד"ה** ולתתמיה לקנה הס"ד: **בד"ה** ומנין כו' קרויה עדה שנאמר כו' כצ"ל: **בד"ה** מאי כתיב כו' בהם לשום זכרון כו' להם לישראל אלא כו' כצ"ל: **תוספות** בד"ה המתפלל כו' והר"י היה כו' נ"ב פי' שהחמיר אף בבתי כנסיות שלנו וק"ל: **בא"ד** עד שיצאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בב"ה היה מעיין כו' כצ"ל ונ"ב כן הוא במרדכי: **בד"ה** אלו תפילין כו' מן המותר בפיך כו' נ"ב פי' ומפיק עור של בהמה טמאה לתפילין שפסולים וק"ל: **בא"ד** מתורת ה' בפיך כו' נ"ב פי' אלמא אין עליהם תורה כי אין צריכין מן התורה להיות עליהם שם של שדי וק"ל: **ע"ב גמ'** באתי ואין איש קראתי ואין עונה נ"ב סמך לדבר שמעתי אי"ש הוא נוטריקון אמן יהא שמיה דהיינו בעשרה וק"ל: **שם** כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים אגא נמי רהיטנא כצ"ל ונ"ב פסוק הוא בהושע סי' י"א: **רש"י** בד"ה ואין עונה כו' דבר קדושה נ"ב פי' והיינו עשרה:

דף ז ע"א גמרא רגע כמימריה נ"ב פי' כמשך דיבוח כרגע וק"ל: **ע"ב גמרא** כעושי עולם אשר לו

כו' והוא כוונת הכתוב ושמחתים בבית תפלתי שהוא המקדש שלמעלה ששם עולותיהם וזבחיהם לרצון וגו' ע"י הקרבת מיכאל ששם מקריב נשמתן של צדיקים כדאמרינן במדרשות ואמר כי ביתו שלמעלה כנגד בית תפלה שלהם שלמטה אשר שם יקרא לכל העמים כאמר בתפלת שלמה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ובא והתפלל וגו' וק"ל : **אכתריאל** כו' בעלי הסוד כתבו שהוא רומז לכתר עליון והאל"ף שלפניו מורה על אין סוף אשר משם הבריכה העליונה שופעת טל לברכה ואל יה ה' צבאות שמותיו הקדושים ע"ש מדותיו ושם הרחמים באמצע וז"ש שיכבשו רחמיך על מדותיך דהיינו שיכבשו מדת הרחמים על כעסך ויגולו כו' על שאר המדות ואמר ונענע לי ראשו כי זה גם תפלתו ית' ב"ה כדלעיל ואמר דקמ"ל שלא תהא ברכת הדיוט קלה כו' והברכה כלפי מעלה להוריד בשפע הברכה העליונה על המבקש וע"ש שהיה יחיד קרא לה ברכת הדיוט דאף על פי כן היה תפלתו מרוצה ומקובלת לפניו ית' ב"ה ודו"ק : **עד** שיעברו פנים של זעם וגו' וכן ת"י דלפי פשוטו כת"א וכפירש"י פני ילכו שלא אשלח עוד מלאך אני כו' מה בקש אח"כ משה ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' כיון שכבר הבטיח אותו הקב"ה על כך פני ילכו וגו' וק"ל : **דתניא** אל זועם כו'. וכמה רגע כו' כל הסוגיא מפורש פ"ק דמס' ע"ג (ד') ופרק חלק (ק"ה:) ע"ש · **בשעה** שהחמה זורחת כו' לכאורה אין למאמר הזה מקום כאן אבל נסמך לכאן שאמרו לעיל דאיכא רתחא קמיה ית' בכל יום וקאמר דהיינו משום דבשעה שהחמה כו' ומשתחוים לחמה והיינו דזועם בכל יום דאור החמה יממא מקרי וק"ל : **טובה** מרדות כו' מכות מרדות האמור בכ"מ פירש הערוך מל' מרידה ע"ש שבאו המכות על שמרד בדברי חכמים ויותר נראה לפרש כי הכא מלשון הכנעה כמו עניה ומרודיה ועניים מרודים תביא וגו' שבאו המכות להכניעו וז"ש כי טובה מרדות אחת בלב דהיינו הכנעה מכמה מלקיות שהרי ישראל לקו בכמה דברים כמפורש שם אח"כ והשבתי כל משושה וגו' והשמותי גפנה וגו' ולא תשוב עד שתקבל מרדות והכנעה מעצמה בלבה ואמרה אלכה וגו'

ג' דברים בקש כו' ונתן לו פי' רש"י לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר וגו' עכ"ל והיינו בב' בקשות האחרונות יש לפרש כן דכתיב בתר הכי גם את הדבר אשר דברת אעשה וגו' אבל על בקשת הודיעני נא את דרכך וגו' כבר השיב לו ויאמר פני ילכו והניחותי לך ומפרש ליה וחנותי את אשר אחון וגו' דהיינו הראוי לחון שהוא צדיק גמור או רשע שאינו גמור כדמסיק ור"מ פליג וקאמר דבקשה זו לא השיב ולא נתן לו אלא אשר אחון אע"פ שאינו הגון : **כשאוחזין** מעשה אבותיהם כו' · כמפורש פ"ג דסנהדרין (כז:): **צדיק** ורע לו צדיק שאינו גמור כו' ועל כן רע לו על מיעוט עונותיו כדי לזכותו בעה"ב והיפך ברשע שאינו גמור שטוב לו בעוה"ז כדי שיקבל שכרו על מיעוט זכיותיו ולטרדו בעולם הבא כמו שאמרנו ומשלם לשונאיו על פניו ועיין בזה במפרשים : **כשרציתי** לא רצית כו' · נראה לדעת ר"י ב"ק גולא שהסתיר משה פניו היה יכול לראות פני ה' ולא תוכל לראות פני היינו מפני שלא רצית אבל סיפא דקרא כי לא יראני האדם וגו' שהוא נתינת טעם לכאורה אינו מכוון ויש ליישב דכי לא יראני האדם וגו' אינו נתינת טעם אלא שפירושו שא"ל הקב"ה כך עלתה רצוני שלא יראני האדם וגו' לפי שגם אתה שיש לך מעלה יתירה על כל הנביאים כשרציתי לא רצית וכן נראה לפרש מדברי ש"ר ע"ש וק"ל : **בשכר** ג' זכה לג' כו'. המכוון בזה לפי שהרואה ומסתכל בדברים אלקיים יש לו להרחיק עצמו מפני ג' דברים הא' הוא יראה השכלית שירא לגשת אל דבר הגדול ונורא וכיוצא בזה אמרו גם בב"ו ראוני נערים ונחבאו והשניה כדבר שצריך השגה ועיון מונע עצמו מפני קוצר המשיג שלא יבא לטעות ע"פ עיונו בשכלו והג' מפני עומק המושג שא"א להשיגו על אמתתו ומשה לכל ג' אלו נתכוין שהסתיר פניו דהיינו ששפט בשכלו קוצר השגת עיונו בזה שהוא כינוי לפני משה כדלקמן ועל הב' אמר כי היה ירא שהיא היראה השכלית לירא מדבר המופלא וגדול ועל הג' מהביט אל האלהים הוא ממש עומק המושג ולזה זכה מדה כנגד מדה כנגד ויסתר פניו שחשב קוצר פני השגתו אמר שזכה לקלסתר פנים שהוא מעלת עיון השגתו דכתיב כי קרן עור פניו ובשכר כי ירא זכה לוייראו מגשת אליו שהיו ישראל יראים ממנו מגודל מעלתו ובשכר מהביט וגו' זכה לתמונת ה' יביט שהוא עומק המושג והוא מראה אחורים כמו ששנויה בספרי כפירש"י בחומש דמראה הפנים לא היה יכול לראות כדכתיב כי לא יראני האדם וגו' והיינו דמייתי עלה הכא וראית את אחורי וגו' מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין ושלא זכה משה לראות תפילין של ראש שהקב"ה מניח כדאמרינן לעיל דהיינו מפניו אלא הקשר של ד' מהשם שהוא לאחורים היה יכול לראות והוא רמז למדה הרביעית עלתה השגתו ועיין בספרי המקובלים בזה : **שנאמר** הרף ממני וגו'. מייתי קרא דמשנה תורה בפרשת עקב ולא מייתי קרא דפרשת כי תשא שנאמר בשעת מעשה דכתיב ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול משום דשם אינו מפורש בתנאי שיהיה יותר מישראל דהיינו יותר מס' רבוא אבל בההוא קרא דפרשת עקב מפורש בתנאי שיהיו במספר יותר מישראל שנאמר הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו ומייתי דאע"ג דהדבור לרעה ואשמידם בטל דבעא משה רחמי עלה מ"מ התנאי ממנו על בניו לטובה נתקיים כדכתיב רבו למעלה : **ע"ב עד** שבא אברהם כו' · דהיינו בשם אדנות בא' ד' כמ"ש התוס' כי לא קראו אותו מקודם אלא בשם הוי"ה המורה על מציאותו אבל אברהם הוסיף וקראו גם בשם אדון שהוא מורה על אדנותו ויכלתו לשנות הגזירות ומערכת השמים כמפורש באותה פרשה בענין אברהם וז"ש שאף דניאל לא נענה אלא למען אברהם שהיה ראש אומנה לפרסם בעיני הבריות אדנותו ויכלתו שבעולם וק"ל : **עד** שבאת לאה כו' · כפירש"י כן מפורש בב"ר באורך ע"ש ולפי שלא נתנה טעם על הודאתה בבן הד' דרשו כן וצ"ל דלאו כמתנבאה אמרה כן דהא לא חשיב לאה בכלל הנביאות בפ"ק דמגיל' (י"ד ע"א) אלא שלא מדעת שם הש"י בפיה לדבר עתידות וכצ"ל במה שאמרה רבקה למה אשכל וגו' שגם היא לאו בכלל נביאות היתה וכן יש לפרש בסמוך גבי ראובן וק"ל : **ראו** מה בין בני כו' · דלפי טעם המפורש בכתוב כי ראה ה' בעניי וגו' אלא בן לא יתכן וע"כ דרשו דשלא מדעת שם הש"י בפיה עתידות זה ראו מה בין בני כו' אע"ג דבע"כ שקליה יוסף כו' דנתנה בכורתו ליוסף משמע בעל כרחו נתנה יעקב ליוסף כמפורש פרק י"נ (ב"ב קכ"ג·) וק"ל : **מאי** רות אר"י כו' יצא ממנה דוד שריוהו כו' מפורש בפ"ק דב"ב (יד:) ע"ש: **מנלן** דשמא גרים כי הכא דשמא רות גרם שיצא כו' וקמייתי לה מדכתיב לכו חזו מפעלות וגו' שאין ליחס פעולה הרעה שהיא השממה להקב"ה וע"כ דרשו שמות מל' שמות שפעולות ה' נמשכים אחרי השם של אדם שהוא גרם וק"ל : **קשה** תרבות כו' · כפירש"י בספר מלכים גבי אדוניהו ואותו ילדה אחרי אבשלום כלומר גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו שאבשלום עכ"ל וכה"ג קאמר בפרק יש נוחלין (ק"ט:) ע"ש ולשון הכתוב מה רבו צרי רבים קמים וגו' הוא כפול ויש לפרש עד"ז מלת רבו מלשון תרבות וגידול שהיה מצטער ואמר ראו מה גדולים שגדלתי והוא צרי שעי"ז רבים קמים עלי שהן אחיתופל ושמעי וסיעתם וק"ל : **לאדם** שיצא עליו ש"ח כו' · לכאורה דסגי עד הכא לפי המשל ומה שאמר שוב כיון שא"ל כו' היה עצב ואמר שמח עבד כו' אינו שייך למשל ומילתא אחריתא הוא והנ"ל ד"א כיון שא"ל כו' ויש ליישב דודאי בש"ח שיש ללוה מעות כדי לשלם אינו עצב גם קודם שפרעו כיון דאפשר לו לשלם אלא דאיירי בש"ח גדול שהוא עצב כ"ז שלא פרעו כיון שאין לו לשלם כ"כ · ואו אחר שהשיגה ידו ופרעו הוא שמח כן בדוד שהיה חושב שא"א לו לסבול הפרעון דשמא עבד כו' כיון דחזא דאבשלום כו' גם שלא מצינו בקרא שהיה תם על אביו בדבר מה מ"מ דוד היה חושב כן ואמר מזמור וק"ל : **מותר** להתגרות כו' · ר"ל ואינו אסור משום סכנה שמא ירדפנו הרשע ולמאי דמוקי ליה במילי דשמיא להוכיחו לא קאמר דמצוה להתגרות בו היינו משום דאיכא דלבו נוקפו וירא ממנו בשביל עבירות שבידו כדבסמוך ולמאי דמסיק דלצדיק שאינו גמור לא יתגרה בו ניחא טפי דאין לאדם לסמוך על עצמו שהוא צדיק גמור ודו"ק : **להיות** כמרעים כו' למאי דמחלק בין רשע שהשעה משחקת לו ובין רשע שאין כו' ה"מ לאוקמא האי קרא בפשיטות דאסור להתגרות ברשע שהשעה משחקת לו כדר"י ויש לומר דניחא ליה לאוקמא בכה"ג דסיפא דקרא אל תקנא בעושי עולה הכי משמע מלשון קנאה ממש להיות כעושי עולה כדמייתי קרא אל יקנא לבך בחטאים וגו' : **שהשעה** משחקת לו כו' דודאי אינו רק לפי שעה כמפורש בענינו כי כחציר מהרה ימלו גו' ועוד מעט ואין רשע וגו' והיינו דמזל שעה גורם לו ודמייתי נמי יחילו דרכיו בכל עת היינו נמי בכל אותה העת שמצליח במזלו ומזה דקדק לומר מהאי קרא שאל תתגרה בו דלא משמע מיניה אלא מדכתיב בכל עת דהיינו שיש לאדם ליזהר ממנו מן הדין ומן הגירוי כל עת וזמן שמצליח בדרכיו ע"י מזל שעה כדמסיק : **כבלע** רשע צדיק וגו' · וגם ע"ז היה תמיה בעיני חבקוק ואפילו למ"ד לעיל שכבר הודיע הקב"ה דרכיו למשה צדיק ורע לו היינו צדיק שאינו גמור מ"מ למה יבלענו זה הרשע כיון שמיהת זה הצדיק שאינו גמור צדיק ממנו וק"ל : **כל** הקובע כו' · פירש"י סיפיה דקרא ולא יוסיפו בני עולה וגו' עכ"ל · אבל מלשון שאמר ואויביו נופלים תחתיו ומייתי בהאי לישנא ושכן תחתיו נראה דמהאי קרא גופיה דמייתי יליף ליה דהיינו השכן שכיני ביפי דישראל שהיו דרכן לענותם כמו עמון ומואב ופלשתים יפלו תחתיו וענין כל הקובע כו' מפורש לעיל : **ולבסוף** לכלותו כו' · היינו לבסוף גם כשיחרב הבית תוך ע' שנים לא אעשה אותם כלה כמ"ש במס' מגילה פ"ק (י"א ע"א) לא מאסתים וגו' לכלותם בימי המן וק"ל : **גדולה** שמושה כו' · הוא מבואר דיש כמה הלכות שאדם לומד מרבו שאינן למעשה כדאמרינן בכמה דוכתין ומש"ה קאמר דגדולה שמושה שרואה ברבו הלכה למעשה

מ"מ לא אתי מר לבי כנישתא כו' · ולפי לשון הטור סימן צ' וז"ל אבל מי שיש לו מדרש קבוע תוך ביתו שלומד בו מצוה להתפלל בו אפילו אין לו י' דר' אמי ור' אסי אע"ג דה"ל תליסר בי כנישתא כו' ע"ש נ"ל הכא דר' יצחק ידע ברב נחמן דלא הוה ליה מדרש קבוע בביתו ודו"ק : **מ"ד** ואני תפלתי וגו' נראה הא דתפלת צבור יותר מקובלת ומרוצה אין צריך ראיה דמן התורה איכא למגמר כן דאמרי' ס"פ החולץ (יבמות מ"ט ב') משה אמר בכל קראנו אליו ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו ומסיק הא בצבור הא ביחיד ויחיד אימת בי' ימים שבין ר"ה ליה"כ אלא דבעי לאתויי הכא דגם תפלת יחיד בביתו היא מרוצה ומקובלת יותר בזמן שהצבור מתפללין ומייתי שפיר מדכתיב ואני תפלתי ביחידי לך ה' בעת רצון של צבור וכן בעת רצון של צבור עניתיך ביחידות וכן יש לפרש כי ברבים היו עמדי דהיינו בעת שרבים מתפללים עמדי שאני מתפלל או ביחידות אבל ממ"ש תניא נמי הכי כו' שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס וגו' אינו משמע אלא שתפלת רבים מרוצה ולא נשמע מיניה שתהא גם תפלת יחיד מרוצה בעת שרבים מתפללים ואחר העיון קרא דמייתי בנוסחת גמרות שלפנינו וכ"ה בפירש"י הן אל כביר לא ימאס תם אינו פסוק בשום מקום אבל איכא תרי פסוקים בספר איוב חד בסי' ח' כתיב הן אל לא ימאס תם ואידך סימן ל"ו כתיב הן אל כביר ולא ימאס כביר וגו' והשתא אהנך תרי קראי קסמיך דהן אל לא ימאס תם דהיינו תפלת תם יחידי בשעה דהן אל כביר ולא ימאס כביר ויתפרש ל' כביר הראשון מל' חזק ואמיץ והשני מל' רבים ור"ל הן אל הוא האמיץ ולא ימאס תפלת הרבים וק"ל :

דף ח בד"ה רב ששת כו' והאי דקא מהדר אפיה רבותא כו' עכ"ל ר"ל דלכך נקט תלמודא דקא מהדר אפיה לאשמועינן רבותא כו' מיהו איהו ודאי לא מה"ט הוה מהדר אפיה אלא כדי שיכוין גירסתו וק"ל : **בא"ד** כדי שיכוין גירסתו וה"ג מפרשי דוקא שיש כו' ועוד תירץ האלפסי כו' כצ"ל : **ע"ב** בד"ה אפילו עטרות ודיבון כו' טעות הוא וצ"ל וא' תרגום יש מפרשים וה"ה ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו תרגום שמפרש כו' כצ"ל : **בא"ד** כ"א בלשון תרגום הס"ד ואח"כ מ"ה ואפילו עטרות ודיבון פירש"י שאין בו כו' כצ"ל אבל תרגום ירושלמי יש וצריך לקרות ג"פ העברי כצ"ל ור"ל דהיה צריך לקרות ג' פעמים העברי אי לאו שיש תרגום ירושלמי וק"ל :

ח"א דף ח ע"א כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל כו' הן הן ג' עמודי עולם ששנינו על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה וג"ח והיינו בזמן שב"ה קיים ועכשיו שאין ב"ה קיים התפלה של צבור היא במקום עבודת צבור שהן התמידין שנקרבין בכל יום ואמר אמר הקב"ה פדאני ולבני כו' כי השכינה היא בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה וגם שכל ל' המזמור דוד אמרו זה הפסוק ע"ש שהשכינה אמרה פדה בשלום נפשי עם מקרב לי מלשון קרובים דהיינו בני ודו"ק : **הנוגעים** בנחלה כו' · יש לפרש ע"פ מה שאמרו בפ' בני העיר (מגילה כ"ט א') עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י כו' וקאמר עד"ז שכני הרעים הנוגעי' בנחלה וגו' דהיינו שנוגע דבר זה בנחלה אשר הנחלתי לבני ישראל שהוא א"י דאותן בתי כנסיות שבבבל גם הם יהיו מכלל א"י שיקבעו שם לעתיד ומייתי עלה איכא סבי בבבל תמה למען וגו' על האדמה וגו' ומסיק דאהנו להו דקדימו וחשיכו כו' דהיינו טעמא דבי כנשתא דבבבל ה"ל כאלו הם על האדמה שהרי יקבע לעתיד שם בא"י ומייתי עלה מאי קרא כו' על דלתותי יום יום מל' כפול דמקדימו היום בשחרית ולשמור מזוזות פתחי היינו דמחשכים בבי כנישתא כאלו הוא שומר הפתח של ב"ה בלילה וכתיב בתריה כי מוצאי כינוי דמדבר בעדו דמוצאי קאי אקב"ה דהיינו בב"ה שהקב"ה מצוי בה שנאמר אלהים נצב בעדת וגו' כדאמרינן לעיל מצא חיים גם בבבל כאלו הוא בא"י וק"ל : **לעת** מצוא זו אשה כו' · מפורש ביבמות פ' הבע"י : **זו** תורה כו' · וכינוי דמוצאי כמדבר בעדו קאי על התורה שכל הענין שם מדבר בתורה וק"ל : **זו** מיתה כו' תניא נמי הכי תתק"ג מיני מיתה כו' ר"ל תניא נמי הכי שראוי להתפלל על מיתה יפה ונוחה לפי שיש הרבה מיני מיתות כמנין תוצאות ובודאי יש בהן מיתות משונות הרבה ודריש תוצאות גימטריא דה"ל למכתב מוצאות במ' וק"ל : **זו** קבורה כו' · אע"ג דקבורה חברו חייב לקברו כדאמרי' בפ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ו ע"ב) קבורה מן התורה מנין שנא' כי קבור תקברנו מ"מ לא הכל זוכין לכך כמו שמצינו בבית אחאב וכדכתיב אם יוליד איש מאה וגו' וגם קבורה לא היתה לו וגו' : **עדיפא** מכולהו כו' · לא נתן טעם למה עדיפא מכולהו ואפשר דסמך אסיפא דקרא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו דלא מתפרש יפה אלא לענין בהכ"ס דלכך יתפלל כל חסיד שיהיה בהכ"ס סמוך לו כדי שלא יצטרך להשהות נקביו ושטף מים רבים של שתן אליו לא יגיעו להיות שותתין על ברכיו דא"א לו לאדם למוקמי נפשיה אם יעצור השתן הרבה על ידי שבית הכסא רחוק ממנו : **המצויינין** בהלכה וכו' · דבבהכ"נ רבים מצויים וקטן וגדול שם הוא וכן בבתי מדרשות שלהם יש שהיו לומדים שם מקרא ויש לומדין שם משנה ולא עלו בידן הלכה שיוצאת מן התלמוד כדאמרי' ס"פ אלו מציאות (ב"מ ל"ג א') העוסקין במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה כו' בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו וע"ש פירש"י והיינו שערים המצויינים בהלכה במקום שכל ת"ח קובע מקום לגירסתו בתלמוד המביאה לו הלכה פסוקה וקאמר עלה מיום שחרב ב"ה כו' דבזמן שב"ה קיים היה שם לשכת הגזית שמשם יוצאת הלכה פסוקה ע"פ סנהדרין ועמהם ודאי השכינה שרויה ועכשיו שחרב בית המקדש אותן ד' אמות של הלכה שכל ת"ח קובע לו לגירסתו בתלמוד היא תחתיה להיות השכינה עמו ויצא להם זה הדרש משום דשערי ציון ממש לא יתכן בהם אהבת ה' טפי ממשכנות יעקב לזה פירשו דשערי דהכא כמו אל שעריך כתרגומו לתרע בית דינך דהיינו מקום קבוע שממנו יוצאת הוראה לאנשי העיר ה"נ הכא שערי מקום מצוין וקבוע להלכה פסוקה דיפול בו שפיר אהבת ה' והשתא ציון נמי עיר ציון ממש לא יתכן דלהך מילתא ודאי אין לחלק בין ציון לשאר עיירות ודריש משכנות בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם במקום משכן שהשכינה שרויה בהם בגלות כדלעיל ודוק: **גדול** הנהנה כו' · נראה לפרש ע"פ מ"ש בתענית (כה·) בר"ח בן דוסא דדחיקא ליה מלתא ובעי רחמי ויהבי ליה משמיא חד כרעא דפתורא דדהבא וחזא בחלמא דהוה מחסר ליה האי כרעא בעוה"ב וז"ש גדול הנהנה בעוה"ז מיגיע כפו שאינו מחסר בזה חלקו בעוה"ב כדכתיב ביה וטוב לך יותר מירא שמים דבעי להנות משכר מעשיו בעה"ז כר"ח בן דוסא דבזה מחסר מחלקו בעה"ב וע"כ לא כתיב ביה וטוב לך ועוד יש לכוין בזה לענין הרואה טריפה לעצמו ועי' בפ' אלו טרפות (מד:): **כל** זמן ששמעי כו' · כפירש"י גם יש דרש בזה מדכתיב והנה עמך שמעי בן גרא וגו' דמשמע שהיה מצוי עם שלמה והיינו משום שהיה רבו וק"ל : **מ"ד** עוזבי ה' וגו' זה המניח ס"ת כו' · דגבי תורה כתיב האי לישנא על עוזבם את תורתי וגו' וק"ל : **הזהרו** בזקן כו' · לוחות כו' מפורש פ' שתי הלחם (צ"ט·) : **ע"ב א"ד** לא תגנו בלא ק"ש כו' עיין פירש"י ויש לדקדק אמאי נקט דגני בלא ק"ש בהאי לישנא ובכל המצות אמאי לא קאמר דלא תהא דומה כארמי ונראה לפרש דודאי ק"ש של ב"ה שרי בכל לשון וכן תפלה בצבור כמו ששנינו במס' סוטה (ל"ב ע"א) אבל יחיד המתפלל לא ישאל צרכיו בל' ארמי שאין מה"ש נזקקין לו שאין מכירין בל' ארמי ה"נ איכא למימר בק"ש שעל מטתו שהיא ודאי ביחיד ובעי רחמים מפני שימור מהמזיקין כדאמרינן לעיל ולכך אומרים בק"ש שעל מטתו שיר של פגעים שיהיו מה"ש נזקקין לו לשומרו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו' ולזה קאמר אל תשב על מטת ארמית ומפרש לה דגני בלא ק"ש דבל' ארמית שקרא לא יצא כיון דאין מה"ש מכירין אותו וכאלו לא קרא ק"ש ודו"ק : **אלא** על גב שלחן כו'. ולאפוקי על גב היד כדאמרינן לעיל אבל במדרש ילקוט איתא שאין טשכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין וק"ל : **אלא** ע"ג היד כו' · עיין פירש"י אבל הכתוב משבח נשיקות פה אל פה כמ"ש ישקני מנשיקות פיהו כפירש"י שם ונראה לפרש דהכא משום צניעות נגעו בה דומיא דהנהו ג' דברים כו' דבסמוך דנשיקות פה הוא קירוב בשר הוא ראוי בין איש לאשה במקום צניעות אבל באחרים הוא דרך פריצות כדאמרינן פ"ק דשבת (י"ג א') גבי עולא דמנשק לאחוותיה אבי חדיא ולא בפה וק"ל : **וישלח** יעקב וגו' · אע"ג דאפשר דקראן אליו מפני שלא היה לו פנאי לילך אליהן מפני נטירותא יתרתא דעבד בצאן לבן כדאמרינן ס"פ הפועלים (ב"מ צ"ג א') מ"מ לא ה"ל להזכיר בכתוב שקראן השדה אם לאו לאשמועי' שיועצין בשדה וק"ל : **המקודשין** כו' · כתב האי לישנא למקודשי תחת מזוזתי ע"פ מ"ש ברפ"ק דע"ז בדין לעתיד דפרס עיילי בתר רומיים דאמרי אינהו סתרי ב"ה ואנן בנינן וזה רמז בהאי לישנא למקודשי לאותן שיבנו מקדש שלי בבית שני ומדכתיב למקודשי כו' דריש ליה דלא אהני להו טענתא זאת כדמסיק שם וק"ל :

דף ט בד"ה לעולם יממא כו' א"כ י"ל יממא הוא אפילו גבי כו' עכ"ל כהאי תירוצא ממש ה"מ נמי למימר בקושייתם דלעיל א"כ י"ל לילה הוא אפילו גבי ק"ש ודלא נקט ב' פעמים אחר שיעלה עמוד השחר לאשמועינן שאינו יוצא בשל יום קודם שיעלה עמוד השחר ויש ליישב דהאי תירוצא נראה להם דחוק אלא דהכא נראה להם יותר דחוק בתירוץ קמא למימר תרי תנאי אליבא דר"ע ודו"ק : **בד"ה** ובלבד שלא כו' דלא מצי למימר השכיפו

דלאו

חכמת שלמה

ע מי שלבו כו' משחקת לו ולא קשיא הא בצדיק גמור והא בצדיק כו' כצ"ל : **שם** ואב"א שעה כו' נ"ב פי' ואפילו צדיק גמור הוא בולע לפעמים היכא שהשעה משחקת לו וק"ל : **רש"י** בד"ה כתיב לענותו בספר שמואל הס"ד

דף ח ע"א גמרא הכני נותנם מעל אדמתם נמחק : **שם** תמה אמר למען כו' כצ"ל ונ"ב תמה פי' בתמים : **רש"י** בד"ה שיעור של כו' סמוך לפתח כו' נ"ב ולא נהירא לר"י מאחר שהוא יושב בב"ה מה לי סמוך לפתח או אינו סמוך אלא הכי פירושו שלא ימהר להתפלל מיד כשיבא לב"ה אלא ישב מעט מפני שיתיישב דעתו שלא יהא נראה עליו כמשוי מרדכי וכן נמצא במקצת תוס' : **בד"ה** כפיטורי כו' כמדת הנקב כצ"ל והס"ד : **בד"ה** פיטורי כו' ופטורי ציצים אטונין כצ"ל והס"ד ונ"ב פירוש כעין שרשרות : **תוספות** בד"ה רב ששת כו' רבותא משמע כו' נ"ב פי' ואינו צריך למהדר אפיה וק"ל : **בא"ד** גרסתו כו' והלכות גדולות מפרשי דוקא שיש כו' בלא הוא ועוד תירץ כו' אומנותו הוא ואנן מסתבר לן כי האי תירוצא ולא כדברי הלכות גדולות כצ"ל והס"ד ונ"ב פי' הלכך לדידן אסור נ"ל : **ע"ב** רש"י בד"ה ע"ג כו' מפני הכוק נ"ב פי' שאינו נושקו בפיו וק"ל : **תוספות** בד"ה ואפילו כו' וצריך לקרות כו' נ"ב פי' ה"א שדי בקריאת ג' פעמים עברי אפ"ה קא משמע לן דצריך לקרות פעם שלישית בתרגום ירושלמי נ"ל וכן כפי' רבינו יונה : **בד"ה** ישלים כו' קמי שבת אלא מרביעי ואילך כו' במדרש יש ג' דברים כו' כצ"ל :

דף ט ע"א גמרא בלבד אמרו ס"ק לאו כו' ור"א ב"ע מלא תותירו עד בוקר נפקא ור"ע אי מהתם כו' כצ"ל והשאר נמחק ונ"ב ס"א וכן בסוף פסחים שם מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר כו' כצ"ל : **רש"י** בד"ה והאי דקרו כו' לילה משום כו' הד"א : **בד"ה** רבנן פליגי עלך כלומר מי פליגי רבנן עלך כו' כצ"ל : **בד"ה** ומיהו כו' הלילה ויחיד כו' תאום עדיין כו' כצ"ל : **בד"ה** שם

סוכה

דלאו זמן שכיבה כו' עכ"ל ר"ל דלאו זמן שכיבה לרובא דעלמא מיהו לענין ק"ש כיון דאיכא דגני ביה קרינא ביה ובשכבך וק"ל: **גמרא** ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג כו' ה"ק ליה רבנן כו' א"ל רבנן כוותי סבירא להו כו' ק"ק כיון דמכח הך קושיא מוכח דהכי קא"ל ר"ג חכמים כוותי ס"ל כו' מאי קא מספקא ליה להתלמודא לעיל חכמים כמאן ס"ל אי כר"א כו' אי כר"ג ס"ל לימרו כר"ג דהא בהדיא משיב להם ר"ג דכוותיה ס"ל ודקאמרי עד חצות כדי להרחיק כו' וק"ל: **שם** ראב"ע אומר כו' אמר ליה ר"ע והלא כו' בשלמא לראב"ע דאית ליה ג"ש כו' כל סוגיא זו נאמרה קצת בשינוי אחר בפ' ע"פ (ק"כ:) ושם נפרש בעז"ה: **ע"ב** פירש"י בד"ה לתפילין כו' בפ' שני הש"ד ואח"כ מ"ה ותיקין כו' מצוה הש"ד ואח"כ מ"ה מאי קראה כו' החמה הש"ד ואח"כ מ"ה דכתיב ייראוך עם כו' בק"ש הש"ד ואח"כ מ"ה עם שמש כו' החמה הש"ד ואח"כ מ"ה ולפני ירח כו' דמדומי חמה הש"ד ואח"כ מ"ה שאם יזכה כו' כצ"ל: **גמרא** כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא דאלת"ה ערבית היכי מצי סמיך והא בעי למימר השכיבנו כו' יש ליישב דהכא מייתי מהשכיבנו אי"י שפתי תפתח וגו' דלא הוי הפסק ולעיל מייתי בהיפך מי"י שפתי תפתח אהשכיבנו וק"ל:

חי"א דף ט ע"א בבקשה ממכם שאלו כו' · וכתב בע"י ראוי לספק על תחנה זאת כיון שהצווי היה לתועלת ישראל כו' מה צורך לדבר להם בתחנה ·עד"ז כו' ע"ש באורך ואין צורך דאין מקום לקושייתו כשנעיין בזה שהשיבו ישראל הלוואי שנצא בעצמנו ועי"כ שהוציאו זה מן המקרא דאל"כ מה צורך לתחנה זו כיון שהיה לתועלתם אלא ע"כ כי לולא תחנה ובקשה למשה לא היו חשים לצווי זה שהיו חושבין שזה הדבר אינו אלא לתועלתינו ואינו צווי כשאר מצות ויאמרו והלוואי שנצא בעצמנו ומש"ה הוצרך לבקשה וכדי שלא יאמר אותו צדיק כו' · גם מה שהקשה שהיה ראוי שילוה הקב"ה למצריים שיתנו להם כלי כו' ואם לאו יהרגם כו' ע"ש והאריך שם לתרץ זה בשם הר"ן וכה"ג כתב החזקוני בפרשת בא קושיא זו אין לה עיקר דהא כיון דהש"י הוציא את ישראל באופן שהמצריים יחשבו כי אחרי ג' ימים יחזרו למצרים שע"כ שלחו עמהם אוקטורין ע"כ הוצרכו לשאלה שיחשבו כי בבואם לכאן יחזרו לנו את כל הרכוש כדרך השואל מחברו אבל אם היו שאלו במתנה יאמרו שזהו ודאי יבקשו בשכר עבודתם כדאמרי' פרק חלק(צא)ויבינו הדבר המצריים שאין בדעתם לחזור כי איך לא יראו לנפשם כשיהיו לנו עוד לעבדים נחזור ונטול מהם הכל כי מה שקנה עבד קנה רבו ועוד איך נשלם להם שכר שהרי יהיו לנו עוד עבדים כשיחזרו ודו"ק: **ע"ב שהשאילום** בע"כ כו' · במכילתא ל"ל וישאילום אלא מה שלא שאלו היו משאילין אותם הוא אומר תן לי חפץ והוא אומר טול לך ואחר כיוצא בו ועיין ברא"ם ודברי המכילתא כמ"ד בע"כ של ישראל ומשום משוי · ומ"מ קצת דחוק לדרשו בע"כ מיתורא ונראה דמלת וישאילום כמ"ס משמע ליה בע"כ דהאחד הכריח את חבירו לשאול לו את ממונו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה גם דברי המכילתא יש לפרש כן: **בע"כ** דמצרים · גם שהיה בשאלה כיון דבע"כ שאלו מקרי שלל וכמפורש במכילתא שר"ה שרחה והיו אומרים השאילני כליך המונח במקום זה והלה מוציא בע"כ ונותן לו: **וינצלו** וגו' שעשאוה כמצודה כו' כמצולה כו' · מפורש פרק ע"פ: **אהיה** אשר אהיה אמר הקב"ה כו' · משום דכתיבי בהאי קרא ב' אמירות ויאמר אלהים אהיה וגו' ויאמר כה תאמר וגו' ובראשונה כתיב ב' פעמים אהיה ובשניה לא כתיב רק פ"א אהיה וע"כ אמרו כי חסר מן הכתוב בין ב' האמירות תשובת משה דיה לצרה בשעתה ובשמות רבה א"ל כה תאמר לבני ישראל אהיה וגו' לך אני מודיע להם איני מודיע ע"כ ר"ל שא"ל הקב"ה אתה לא הבנת דברי כי גם אני כונתי לכך לך אני מודיע אהיה עמהם בצרה אחרת ולהם איני מודיע אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה וגו' ואל תזכור להם צרה אחרת והוא מבואר שהבטיח לנו הקב"ה בשם הוי"ה שאנו דבקים בו וישאר לנו הוי"ה בכל השעבודים ולא יבא לנו הפסד וכליון ח"ו באורך הגלות וק"ל: **שלא** יאמרו כו' · דכן חשב פרעה באותות הראשונים שעשה משה כי כישוף היה כמ"ש במנחות (פה·) תבן אתם מכניסים לעפריים ומייתי קרא שנאמר ואתה הסיבות את לבם וגו' ר"ל ואם לא תסית עתה דעתם הנני אומר שגם עד עתה היה בידך להטות לבבם אליך ולא עשית כן אלא הסיבות לבם מאחריך כמו שעשית לפרעה להקשות לבו ודו"ק: **ייראוך** עם שמש כו' · ותחלת ברכותיה מורה ע"ז יוצר אור כו' דהיינו בכל יום בהנץ החמה יוצר אור חדש ולהוציא מלבן של עובדי חמה כמ"ש לעיל בשעה שהחמה זורחת כל מלכי מזרח כו' משתחוים לחמה וכן יש לפרש ולפני ירח שייראוך בק"ש של ערבית לפני ירח דהיינו בתחלת הלילה שהלבנה זורחת ומתחיל בברכת ק"ש גולל אור מפני חושך כו' להוציא מלבן של עובדי לבנה ורש"י פי' לפני ירח תפלת המנחה כו' [ע"ל כ"ט·ב' וע' רש"י שם] ולא מצינו בשום דוכתא שמצותה עם דמדומי חמה ודו"ק: **כל** הסומך גאולה כו' · דמקרא דנפקא למסמך גאולה לתפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה וגו' נשמע מיניה דאינו ניזוק באותו יום: **מכדי** האי יהיו לרצון וגו' משמע כו' לימרו מעיקרא כו' · דעפי לימרו מעיקרא דכיון דמיניה יליף למסמך גאולה לתפלה ה"ל יהיו לרצון וגו' קודם יענך ה' וגו' ודו"ק: **הני** תמני סרי תשסרי הויין כו' · יש לדקדק במאי טעה לומר דתשסרי הויין כיון דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא כדקאמר ליה בפשיטות גם בכל ספרי תהלים שלנו תשסרי הויין ואשרי האיש ולמה רגשו תרתי פרשיות הן · וי"ל למאי דאמרינן בפ' ת"ה (כח:) דהוסיפו על י"ח ברכות ברכת המינין וה"ל י"ט ברכות דאו כולל לומר גם בס' תהלים שיהיה יהיו לרצון וגו' אחר תשסרי פרשיות ואשרי האיש ולמה רגשו גוים שתי פרשיות הן דה"ל פרשת למה רגשו גוים וגו' שהוסיפו נגד ברכת המינין והמקשה דהכא סלקא דעתיה דמעיקרא נמי ב' פרשיות הוו ומשני דאינו כן אלא דמעיקרא קודם שהוסיפו ברכת המינין הוה חדא פרשה ודו"ק: **במפלתן** של רשעים כו' · מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה (סנהדרין לט: מגילה י:) והרי הכא אמרו בהיפך דלא אמר דוד הלל עד שראה במפלתן של רשעים גם בפ"ב דערכין (י:ע"ש) אמרינן טעם אחר דלכך אין אומרים הלל ביום אחרון דפסח משום דאין חלוקים בקרבנותיהן ודו"ק:

חי"א דף י ע"א פתח באשרי כו' · דמה"ט אית לן למימר דהני שתי פרשיות חדא הן ולא על שאר פרשיות דמסברא נימא כיון דהני ב' פרשיות דסמיכי להדדי חדא פותחת באשרי וחדא מסיים באשרי ודאי דחדא הואי מעיקרא ומשום שהיתה חביבה כו' דכן מצינו בתהלה ובהללויה כמ"ש התוס' אלא דנתחלקה זו אחר שהוסיפו ברכת המינין כמ"ש לעיל ודו"ק: **חטאים** כתיב· [דחוטאים ה"ל שם התואר אבל חטאים משמע גם שם התואר כמו ובדרך חטאים לא עמד וגו' ע"כ יורה חטאים בדרך וגו'] ומשמע נמי שם דבר של חטאים רבים ואמרה ליה ברוריה מי כתיב חוטאים דלא משמע אלא שם התואר [דאז שפיר עבדת דלא בקשת רחמים אלא שימותו ולא יחטאו עוד כמ"ש בסנהדרין דמיתת רשעים הנאה להם והנאה לעולם אבל כיון דכתיב חטאים] דמשמע נמי שם דבר של חטא טפי ה"ל לבקש רחמים עליהם שיחיו וחטאים שלהם יתמו ויש לעיין בזה דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניחא דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הרי אמרו (מכות י) בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והרוצה לטהר מסייעין לו (יומא לט:) וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ה"ז בכלל הרוצה לטהר כו' אבל לבקש רחמים על חברו להחזירו בתשובה קשה מה יועיל בקשתו הא אמרי' (לקמן לג) הכל בידי שמים כו' ושאנו מתפללים והחזירנו בתשובה שלימה כו' ל"ק כ"כ כיון שהוא כולל את עצמו ויש ליישב וק"ל: **משום** דלא ילדה רני כו'· הא דלא קאמר רני עקרה משום דעקרה רני דליסנא דעקרה עבר משמע וניחא ליה משום דהיתה עקרה מעיקרא בגלות והשתא אינה עקרה בגאולה רני וכן לא ילדה ודאי עבר משמע אלא דמיתורא דכפל עקרה ולא ילדה משמע ליה עקרה דכבר ולא ילדה גם השתא דכה"ג דריש (יבמות סד:) שרי עקרה אין לה ולד מיתורא דאין לה בית ולד וק"ל: **סמוכים** מן התורה מנין · דלעיל מיניה כתיב נאמנים כל פקודיו ואמר אל תהרהר אחריהם מכח סמיכות הפרשיות כמין הזה כי אם תדקדק היטב אחריהם לעולם הם עשויים ומסודרים באמת וביושר: **למה** נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג כו' · וא"ת היא גופה תקשה דה"ל להקדים מעשה שאול ברישא לפ' גוג ומגוג דמעשה שאול הוה ברישא בעוה"ז ומעשה דגוג יהיה לעתיד וי"ל דודאי מעשה דגוג שהוא נוגע לכלל ישראל ולגאולתן ראוי להקדים לכל התפלות דס' תהלים ולכך הקדים בפ' ראשונה דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא וק"ל: **פיה** פתחה בחכמה כו' · שכל אותה הפרשה מאשת חיל מי ימצא וגו' איירי בתורה אבל האי קרא דמסיים ביה ותורת חסד על לשונה ע"כ כינוי לשונה אינו מתפרש על התורה רק אמלתא אחריתא ולזה אמר מאי דכתיב פיה פתחה וגו' במאי איירי וקאמר דאמרו שלמה כנגד דוד שאמר שירה ברוה"ק שסרתה עליו· על ר"ה אומר פיה פתחה וגו' וכפירש"י או דקאי פיה פתחה וגו' על הנפש שאמרה השירה והיינו ותורת חסד על לשונה של ר"ה או הנפש שאמרה השירה שדר בה' עולמות בחסדו ית' ב"ה והם ה' זמנים משתנים שגם נפשו של אדם משתנה בקלא לפי הזמנים והיינו ותורת חסד וגו' שמספר חסדי ה' משתנים בה' זמנים שזכר האחד דר במעי אמו וכו' וכל קרבי וגו' ע' פירש"י ועוד י"ל קרבי של דוד ממש כדאמרי' פרק המפלת (ל·) דבמעי אמו פיו סתום וטבורו פתוח כו' ואם כן שירה שאומר מקרבים מתוך טבורו שהוא פתוח במקום פיו · הב' יצא לאויר וכו' ואמר שירה וכו' באותה שעה גופה שיצא לאויר העולם אי אפשר לומר שנסתכל וכו' ואמר שירה דאין לקטן כל כך דעת אבל דוד אמרו בגדולתו על אותה שעה שיצא לאויר עולם על שנסתכל או שנכנס תחת כוכבים ומזלות דמזל יום ושעה גורם כמו שהאריך התלמוד סוף פרק כ"ד דשבת (קנו) מאן דאתיליד בחד בשבת כו' ע"ש מ"מ גם הם מברכים ה' כמ"ש ברכו ה' כל צבאיו וגו' שהם צבא השמים וממשלתו יתברך עליהם לשנות מזלותיהם ועל זאת ברכי נפשי את ה' · השלישי ינק משדי אמו וכו' שנאמר ואל תשכחי כל גמוליו כו' האי קרא מקמיה דהאי קרא דמייתי ברכו ה' כל צבאיו וגו' כתיב אלא דתלמודא מסדר אותן כפי סדר הזמנים דיצא לאויר הוא קודם היניקה וכן לקמן ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת וגו' הוא מקמי דהאי קרא דמייתי לעיל מיניה יתמו חטאים מן וגו' אלא דלפי סדר הזמן ראה במפלתן של רשעים הוא קודם יום המיתה ודריש מכל גמוליו שבכל ימי גמוליו ויניקתו החסד אלוה שעשה בבן אדם דדים במקום בינה דהיינו כנגד הלב שבו הבינה ואפשר דנקט האי לישנא בינה ברמז ע"פ מ"ש במס' נדה (מה:) ויבן ה' אלהים את הצלע שנתן הקב"ה בינה באשה יותר מבאיש · הד' ראה במפלתן של רשעים ואמר כו' גם הוא מחסד אלוה כדאמרי' (סנהד' עא) מיתה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם·הה' נסתכל ביום המיתה ואמר שירה כו' לכאורה דתקשי הכא כדפריך לעיל ואמר שירה קינה מבעי ליה על המיתה וי"ל דסמך אסיפא דקרא תסף רוחך יגועון דהיינו בתחה"מ ועל זה אמר שירה על יום המיתה שבחסד אלוה שיהיה לצדיקים תקוה במותם שישובו ויחיו לקבל שכר מצות שעשו בעוה"ז ודו"ק: **להטיל** בו רוח ונשמה כו' · גם שאמרו פרק ד' מיתות (סה) רבא ברא גברא ור"ח ור"א מיברו להו עגלא תלתא ואכלי ליה והיינו בשמותיו של הקב"ה כפירש"י שם מ"מ נשמה לא היו יכולין להטיל ביה כדאמרינן התם שלא היה לגברא זה כח הדבור שהוא כח הנשמה שבאדם כדכתיב לנפש חיה ומתרגם לרוח ממללא וז"ש ברכי נפשי שהיא הנשמה שבה מובדל מנפש בהמה וגם כל קרבי ברכו שם קדשו שברא מה שאין ב"ו הצר צורה יכול ליוצרם וק"ל: **ואין** צייר כו' · בכמה מקראות בתורה נאמר לשון צור אהקב"ה כגון הצור תמים וגו' צור ילדך תשי וגו' שפירושו מלשון חוזק ותוקף אבל בהאי קרא ואין צור כאלהינו דמשמע שיש צור אחר אלא שאין כאלהינו אין נראה לפרש מלשון חוזק ותוקף אלא דצור הוא מלשון צורה דודאי יש ב"ו שיכול לצייר על הכותל אבל אין זה כאלהינו שהוא צר צורה בתוך צורה וקאמר נמי מאי אין בלתך דלפי משמעו אין קדוש כה' כי אין בלתך בקדושה הוא יתורא דקרא דאין קדוש כה' נמי הכי משמע ולכך דרשו אין בלתך כו' והוא טעם לאין קדוש כה' המורה ג"כ על הקיום לעולם כמ"ש פ' חלק (צב) קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם אף כו' ע"ש וק"ל: **הני** ה' ברכי נפשי וכו' · כבר ידוע בספרי המחקר כי האדם נקרא עולם קטן בכל ענייניו והיינו גופו של אדם וקאמר הכא דהנשמה שבגוף והיא רוחנית כנגד הקב"ה בדמיון הא' דמה הקב"ה מלא כל העולם כמ"ש מכה"כ אף הנשמה מלאה כל הגוף שהוא כנגד עולם וז"ש ברכו ה' מלאכיו וגו' ברכו ה' כל צבאיו וגו' ברכו ה' כל מעשיו וגו' שהם כלל ג' עולמות ומסיים בכל מקומות ממשלתו דהיינו בכלל כל שלשה עולמות ברכי נפשי את ה' דהיינו שהיא מלאה ומשלה נמי בכל הגוף שהוא עולם קטן · השני מה הקב"ה רואה כו' וז"ש ברכי נפשי את ה' וכל קרבי וגו' דהיינו שהנשמה היא בקרב אדם רואה ואינה נראית דהקרביים הם בסתר כדלעיל שהם צורה בתוך צורה כו' · הג' מה הקב"ה זן כו' ז"ש ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי וגו' ומסיים ביה המשביע בטוב עדיך וגו' · הד' מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה דהיינו בתחלת כניסתה באדם כמ"ש אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא כו' וז"ש יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם בנשמתן הטהורה שנתנה בהם כי טמאוה אבל נפשי שאני מחזירה לו טהורה תברך את ה' · הה' מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים כו' ז"ש הוד והדר לבשת וגו' עוטה אור כשלמה נוטה שמים וגו' שהן חדרי חדריו ברכי נפשי שהיא הנשמה שהיא יושבת כן באדם בחדרי חדרים ודו"ק: **ומי** יודע פשר וגו'· יש קצת רמז לזה בהאי קרא דמסיים בזה חכמת אדם תאיר פניו היינו ישעיה שהיה חכם ונביא ועוז פניו ישנא הוא חזקיהו המלך דעוז היינו מלכות דכתיב ויתן עוז למלכו ופניו ישנא בחליו שעי"ז בא ישעיה אליו וקאמר דחזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי כו' וישעיהו אמר כו' יש לזה רמז בקרא בספר מלכים דקודם שחלה חזקיהו במעשה דסנחריב כתיב וישלח את אליקים וגו' אל ישעיה וגו' ויאמר להם ישעיה כה תאמרון אל אדוניכם·וכתיב וישלח ישעיה בן אמוץ אל חזקיהו וגו' דמשמע מזה שלא הלכו זה אצל זה אלא שכל אחד מהם הודיע לחבירו ע"י שלוחים ושוב אח"כ שחלה חזקיהו למות כתיב ויבא אליו ישעיה וגו' דהיינו לבקר דאי להודיעו שימות כמ"ש לו כה אמר ה' צו לביתך כי מת וגו' היה יכול להודיעו כן ע"י שליח כמו שעשה בתחלה: **א"ל** משום דלא עסקת בפ"ו כו'· הכי מוכחי קראי דלא נשא אשה עד אחר שחלה למות דהא מנשה בנו הגדול שמלך תחתיו לא היה לו רק י"ב שנים כשמלך וא"כ נולד בתוך ט"ו שנים שהוסיף לו הקב"ה אחר שחלה ויש לדקדק מאי השיב לו דאכתי תקשי מאי כולי האי וכי משום דלא עסק במצות פ"ו לא תחיה לעוה"ב וי"ל ע"פ מ"ש פרק י"ג (קטז) דוד נאמר בו שכיבה לפי שהניח בן כמותו יואב שלא הניח בן כמותו נאמר בו מיתה וז"ש לו ולא תחיה לעוה"ב כיון שלא תניח בן כלל שיהיה כמותך וע"ז השיב לו שפיר משום דכפקי מנאי בנין דלא מעלי וגם אם אנסיב אתתא כיון דלא הוה לי בנין כמותי לא אנא מכלל ולא תחיה לעוה"ב דנאמר בו מיתה: **כבר** נגזרה כו'· פירש"י שתמות עכ"ל פי' לפירושו שתמות מחולי זה וא"ת לך לישא אשה לזכות לבנים אבל אין לפרש דכבר נגזרה עליך גזירה שיהיו לך בנין דלא מעלי ואין אני רוצה לתת לך בתי דהא קאמר דגרמה זכותא דידי ודידך כו' גם ממאי דמייתי עלה הא דאפילו חרב חדה מונחת כו' משמע דאגזרת מיתה קאי כפירש"י ודו"ק: **אל** ימנע כו' וק"ק דהיאך יליף ליה מהאי קרא הא לוא בו"א כתיב ואמרי' פרק כשם (סוטה כז) דמשמע הכי ומשמע הכי והתם לגבי דאיוב עובד מאהבה הוה יליף ליה מקרא אחרינא דכתיב עד אגוע לא אסיר תומתי ממני אבל הכא לא שייך לאתויי מהאי קרא ודו"ק: **ע"ב** אפילו בעל החלומות כו'·ע"פ מ"ש פרק הרואה (נה) רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו ל"ק כאן ע"י מלאך וכאן ע"י שד וז"ש הכא בהאי קרא גם כי ברוב חלומות ע"י שד והמה הבלים הרבה כי שוא ידברו והרי אם יאמר לך למחר אתה מת אין ראוי להאמין לו מ"מ את האלהים ירא לחוש למיעוט שמא חלום אמיתי הוא שע"י אל ימנע עצמו מן הרחמים וק"ל: **מאי** קיר ארשב"ל כו' · כבר מפורש לעיל כפשטיה דילפינן מיניה שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר ואפשר לומר דיצא להם זה הדרש דכיון דדין כל התפלות כן הוא לא ה"ל לאשמעינן כן בחזקיהו דהוה בעי רחמי טפי משום גזירת מיתה אי לאו להך דרשה מקירות לבו דהיינו בכל לבו דהוה בעי לאפושי ברחמי על גזירת מיתה ולמ"ד נמי על עסקי קיר כדי להזכיר ג"כ זכות אבות שתפה ההיכל פי' לבטל הגזירה וק"ל: **והטוב** בעיניך עשיתי כו'· יש לפרש בזה שהוא דבר הנלמד מענינו דלעיל מיניה כתיב גאולתו של חזקיהו דכתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך וגו' ובתר הכי כתיב בימים ההם חלה חזקיהו וגו' ויתפלל אל ה' וגו' דהיינו שסמך גאולתו לתפלתו כמו שאנו סומכין גאולת מצרים לתפלה ומיהו ק"ק במאמר ומאי רבותא דאמר והטוב בעיניך וגו' לסמוך גאולה לתפלה והלא כל העולם עושין כן כמ"ש התוספות לעיל גבי רב ברונא · וי"ל דה"כ הכא י"ל כמ"ש התוס' לעיל שהיה עושה כותיקין שהיו קורין ק"ש קודם הנץ החמה ותפלה מיד לאחר הנץ החמה ויש רמז בהאי קרא והטוב בעיניך וגו' דהיינו נץ החמה והאור שהוא טוב בעיניך כמ"ש וירא אלהים את האור כי טוב או עשיתי תפלתי סמוך לק"ש ולגאולה ולמ"ד שגנז ספר הרפואות נמי אע"ג דבעיני אדם אינו ·טוב לגנוז שמבקשים ברפואות הרופא גם שניתן רשות ·לרופא לרפאות מ"מ בעיניך הוא טוב שאל יסמוך אדם על הרפואות ויהא לבו נכנע לבקש רחמים וק"ל: **וכתת** נחש הנחושת והודו כו'· מפורש בספר מלכים ויש לדקדק מה שייך בזה והודו לו דמאיזה טעם היה לקיימה שלא יודו לו ואפשר שהיו מקיימין אותה לדורות ע"ש הנס שאין הנחש ממית אלא החטא ממית כמו לצנצנת המן וכמטה אהרן וק"ל: **גירר** עצמות אביו כו' עיין בתידושנו בזה ספ"ב דמכות: **סתם** מי גיחון· כך מפורש לעיל מיניה בד"ה דכתיב בפ' ל"ב ויועץ עם שריו וגבוריו לסתום וגו' ויסתמו את כל מי מעינות ואת הנחל וגו' למה יבואו מלכי אשור ויצאו מים רבים וגו' אבל לא הוזכר שם מי גיחון אלא לבתר הכי ·והוא חזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון ואפשר דבשאר מעינות היו שריו עמו בעצה מה שאין כן במי גיחון שתלה בחזקיהו לחוד: **ע"ב** ניסן בניסן ולא הודו לו כו' · מפורש פ"ק דסנהדרין: **שנאמר** לולא משה בחירו עמד וגו' · גם שאפשר לומר דנקט משה שהוא עמד בפרץ בתפלתו בזכות האבות מ"מ מדלא הוזכר בקרא זכות אבות משמע דתלה לו הקב"ה בזכות עצמו וק"ל: **וגנותי** על העיר הזאת למעני ולמען וגו' · כצ"ל דהיינו ההוא קרא דכתיב בספר מלכים בתר קרא דזכר נא את אשר התהלכתי וגו' אבל ההוא קרא דמייתי בכל הספרים וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני וגו' מקמיה הוא דכתיב במעשה דסנחריב וק"ל: **מ"ד** הנה לשלום מר לי מר וגו' · מכפל לשון מר דריש דה"ק כי הנה כשנתבשרתי על השלום ממלחמת סנחריב הייתי מר בחליי ועוד לי מר שניה על שתלית רפואתי בזכות אחרים וק"ל: **עליית** קיר וכו' · יש לדקדק וניחא כולה כפשטיה דעלייה גדולה היתה ותלקוה לשנים דהשתא לא תיקשי למר מאי קיר ולמר מאי עלייה וי"ל דדרך עלייה לעלות לשם במקום אחד בסולם ולא שייך ביה חלוקה לשניים דלא יהי' לאחד משני החלוקים מקום לעלות לשם משא"כ באכסדרה על הארץ שפתוחה מכל צד דיש ביה חלוקה ופתח לכל חלק מהם ודו"ק: **מאי** קיר שקירוה וכו'· ק"ק מה תיקן ומה הוסיף בזה דלעיל נמי קאמר הכי פרועה היתה וקירוה וגירסת הילקוט מאי קיר שקירוה בתקרה ומעזיבה וניחא טפי וק"ל: **הרוצה** ליהנות כו' · פירש"י מטל אחרים יהנה ואין אסור בדבר כו' עכ"ל וקשה לכאורה דבכמה מקומות הרחיקו חז"ל הנאה מאחרים וסמכו אקרא דשונא מתנות יחיה ונראה לפרש דודאי אין ליהנות משל אחרים אלא דהכא בגדולה מצות הכנסת אורחים שהיא הגדולה בגמילות חסדים איירי דבעי גם לעשירים שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תשמישים הצריכים לו ולכך נקט הני מטה ושלחן וכסא ומנורה שהם לצורך אדם גם בדרך

כמ"ש

חכמת שלמה

תזנת כו' שוים בערב כו' למערב כבא השמש משתכה מועד כו' הד"א: **בד"ה** הכל מודים ר"ע גופיה מודה שבלילה מתנות ואילך כיתה שעת חפזון למצרים לצאתם מן הארץ כצ"ל והד"א: **ע"ב גמרא** אמר אביי לתפילין כאחרים כו' כצ"ל: **שם** כל היום כו' אמר רבי זירא איני והא אנא כצ"ל וכ"ב כ"ל: רש"י בד"ה כמצודה כו' ממונם וינצלו כו' סד"א:

דף י ע"א גמרא אלא מאי לא ילדה עקרה רני כ"י כו' כצ"ל: **שם** שנאמר וילך אליהו לראות אל אחאב כו' זה נמתק ונ"ב כ"ל טעות: **רש"י** בד"ה חטאים כתיב קרי ביה חוטאים כו' נ"ב כ"ל טעות אלא קרי ביה חטאים וכן מצאתי בס"א וכן כ"ל פירושו חטאים היינו כמו חוטאים אלא קרי חטאים בדרך מפעיל ודו"ק נ"ל: **בד"ה** סמוכים כו' כתיב אחריו נאמנים כו' כצ"ל: **ע"ב רש"י** בד"ס

סתם

[מהרש"א]

כמ"ש בנדרים (מ:) עשי לך כלי גולה ע נר ושטיח ובפרק במה מדליקין (כה) אמרו נשיתי טובה זה מטה ועל זה אמר הרוצה ליהנות משל אחרים יהנה כאלישע היינו שלא היה נהנה אלא בדרך בכלי תשמישים של אחרים כדרך אורח אבל בשאר דברים ודאי לא היה נהנה משל אחרים שהרי מלינו שלא רצה ליהנות מנעמן וקלל לגיחזי על זה וכה"ג אמר בהיפך למאן דאפשר לו שלא יהנה גם בדרך בדברים אלו שיש עמו כל הצורך כשמואל שהיה לו ביתו עמו שהיה עשיר גדול כדאמרי' במס' נדרים (לח) פרק אין בין המודר ושם מפורש בחידושינו מאין יצא להם זה הדרש ע"ש : מכאן שהאשה מכרת באורחין כו' · לפי שהאשה מצויה בבית יותר מןהאיש כדאמרי' בעלמא (תענית כג) לגבי לדקה לעניים: שלא ראתה זבוב כו' · כי שלחנו היה קדוש במקום מזבח שאמרו ולא נראה זבוב בבית המטבחיים שהוא שרץ טמא שאינו נמצא במקום קדוש וכן למ"ד שלא ראה קרי כמ"ש כ"מ שיש גדר ערוה נאמר בו קדושה : כאלו הקריב תמידין כו' · דמלת תמיד ודאי דנופל גם בדבר שקבוע לו זמן כמו שפירש"י בפרשת אמור להעלות נר תמיד מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום וכן תמיד דלחם הפנים משבת לשבת אבל הכא באלישע שעבר שם בדרך אורח לא שייך בו זמן קבוע ולכך דרשו מלת תמיד כאלו מקריב תמידין כמו שהתמידין מזון גבוה הוא כן המארח ת"ח דאותו שלחן גבוה הוא במקום מזבח כמ"ש לפני האלהים כאלו נהנה מזבחי שמים וק"ל : שאחזה בהוד כו' · דלפי פשוטו מלשון דחיפה ליכא טעם מפורש למה הדפה ממנו ועוד שא"ל אלישע הרפה לה דמשמע שאחז בה וע"כ דרשו בו מלת נוטריקון שאחזה בהוד יפיה ויש לפרש הוד יפיה בדדיה כמ"ש עשה לה דדים במקום בינה וק"ל : ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר מתעמקים קראתיך וגו' כך היא גרסת הרי"ף והרא"ש ועיין הפי' בחר"י : צריך שיכוין רגליו · יש לתת טעם שיעמוד כן כאלו הוא כפות ברגלים וכן אמרו בידיו שיניח ידו אחת על חברתה בשעת תפלה כעבד כפות לפני רבו וק"ל : לא תאכלו על הדם כו' · דעל הדם לא משמע דבא לאסור אכילת דם ובפרק ארבע מיתות דריש מהאי קרא הרבה דרשות ובספר שמואל כתיב כה"ג ויאכל העם על הדם וגו' וליכא לפרושי שם אלא שהיו אוכלין בשר שלמים קודם זריקת דם כדאמרי' במס' זבחים (יח·) : אל תקרי גוך כו' · כה"ג דרשו בפ"ק דעבודה זרה שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גאים ופירש"י שם משום דכתיב גיים בב' יודין ועיין ברא"ם אבל הכא א"א לפרש כן דהא גוך בוא"ו כתיב ונראה דגוך נמי נדרש הכי אחר שאכלת ושתית בעסק גופך וגוך השלכתני ולאו דוקא קאמר אל תקרי אלא משום גאוה נגעו בה כדכתיב פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך וגו' ולגבי ירבעם נמי דכתיב ביה האי קרא לענין גאוה נדרש ואותי השלכת אחרי גוך ע"פ מ"ש פרק חלק (קב) מ"ד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם וגו' אחר שתפסו הקב"ה לירבעם וא"ל חזור בך כו' א"ל מי ברא"ש א"ל בן ישי א"ל א"כ לא בעינא וק"ל :

דף יא פירש"י בד"ה כי דרך בשבתך ובלכתך הקשו כו' כצ"ל : גמרא הכא טריד טירדא דרשות וב"ה הא כתיב בשבתך ובלכתך בדרך נ"ל וב"ש ההוא מבעי ליה פרט לשלוחי מ' כצ"ל בילקוט : תוס' בד"ה הגא רב יחזקאל כו' ולא כלום ואם תאמר פשיטא דאין הלכה כו' פשיטא דהא דעשה כבית שמאי לא עשה ט' כצ"ל : ע"ב בד"ה שכבר נפטר כו' ואלו דברים ט' שהיא ברייתא מפני ט' עכ"ל כתב מהרש"ל תימה הלא משנה שלימה היא עכ"ל משנה היא ברים פאה אבל לא חשיב כל הני אלא כבוד אב ואם וג"ח והבאת שלום שבין אדם לחבירו ות"ת כו' ובפ' מפנין במימרא דר"י חשיב ו' דברים ט' ופריך התם ממתני' דפאה ומשני לה דהני בהני מישך שייכי וע"כ נ"ל דהגי דהכא לאו ממתני' ולאו מימרא דר"י דהתם היא אלא ברייתא היא כמו שכתבו התוס' ותשיב הגי דמתני' ודר"י וק"ל : בד"ה וברכת כהנים ט' ה"ל למתני ד' פעמים א' לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה כו' עכ"ל נכאורה דהכי הל"ל אחד לפני הקטרה וג' לאחר הקטרה דהיינו שחרית ומנחה ונעילה בתעניות ויש לייסב דר"ל אחד לפני הקטרה דשחרית ואחד לאחר הקטרה דשחרית ודו"ק :

ח"א דף יא ע"ב להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה כו' · בחר"י בשם הר"א לרפתי משום דאמרינן בגמרא ההוא מיגלה דא"ל לרבי מי שברא אור לא ברא חושך וכו' ע"ש ולא מצאתי כן בגמרא בהאי קרא דיוצר אור וגו' אלא בפ' כסוי הדם (פו) איתא הכי אקרא דיוצר הרים ובורא רוח ע"ש ובס"פ אד"מ בחידושינו : אשר קדשנו כו' והערב נא כו' אשר בחר בנו כו' · עיין בחר"י טעם לג' ברכות ואענה גם אני חלקי לפי שכל עסקי עולם בכלל נחלקים לג' דהיינו טוב ערב ומועיל ולזה בתחלה מברך שאין עסק טוב כעסק התורה שע"י קדשנו להיות קדושים כמלאכים שהוא טוב האמיתי שע"כ נקראת התורה טוב ואח"כ והערב נא ה' כו' שאין לך ערב בכל עסקי אדם כמו עסק התורה כמ"ש תורת ה' וגו' ומתוקים מדבש וגו' ואח"כ אשר בחר בנו מכל העמים כו' להועיל לנו נגד כל העמים על ידי התורה ולהבדילנו מהם אשר אחרי לא יועילו הלכו ואמר שהיא מעולה בברכות ע"ש המועיל והלכך נמרינהו לכולהו שבה נכללו הג' חלקים טוב ערב ומועיל שהיה בשלימות ע"י התורה וק"ל : וקראו עשרת הדברות · כו' מפי' הרמב"ם לפי שהם עיקר הדת וראשיתו כו' עכ"ל . ובשם רב סעדיה גאון כתבו שכל תרי"ג מצות נכללו בי' הדברות ובגבולין אין קורין אותם משום תרעומות המינין שהם לא יאמינו בזה :

דף יב גמרא לא נריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל פתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא דאי נמי סיים בדנהמא יצא מאי טעמא תמרי נמי מיזן זיין אמר רבה בר חיננא סבא משמיה כו' כצ"ל מדברי הרי"ף והרא"ש והשאר שבגמרות שלפנינו יתורא הוא וק"ל : ע"ב תוס' בד"ה כרע כחזרת כו' שלא יעשה כהדין חדרונא ט' כצ"ל : בא"ד נריך ליזהר שיגביה קודם שיסיים הברכה רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד דאמרי' כו' עכ"ל לכאורה דר"ל שיגביה קודם שיסיים הברכה כשאר הברכות דלא תקון בהו כריעה וכ"כ התוס' בפרק אין עומדין בד"ה ומלאו בזוית כו' ע"ש אבל מה שכתבו שוב הכא עוד רק שיכרע בברוך ושיגביה כו' הוא מגומגם דהיאך יכרע בברוך בשאר ברכות כיון דלא תיקון כריעה אלא בברוך ודוקא בשני ברכות גם למה יגביה עצמו מיד כיון דלא תיקון זקיפה בשם אלא בב' ברכות ואין סברא לחלק בין כריעה לשחיה דהא בשמעתין כורע בברוך קאמר דהיינו בב' הברכות ויש לפרש דבריהם דהכא דלא נחתי הכא לומר לזקוף בסוף כל שאר ברכות כמ"ש בפ' אין עומדין אלא דהכא ר"ל באותן הברכות דחייב לכרוע בהן בסוף ברכה בר"ה ובי"כ שאנו שוחין כל שעה בתפלה יזהר באלו ב' ברכות שיגביה עצמו קודם שיסיים הברכה דהיינו קודם שיאמר ברוך וכשיאמר ברוך יכרע אז ויזקוף אח"כ מיד בשם דאם לא יזקף עצמו קודם שיאמר ברוך לא הוה היכרא למה שתיקנו כשהוא כורע כורע בברוך ודמייתי ראיה מההיא דפרק אין עומדין אם בא לשחות תחלת כל ברכה כו' ר"ל דהיינו משום שתתקיים תקנת חכמים שאדם שוחה באבות והודאה בלבד ה"ל אם היה שוחה בכל (הברכות והודאה) [הברכה באבות ובהודאה] לא היה היכרא לתקנת חכמים שיהיה כורע בברוך ודו"ק :

גמרא דכתיב ביה האי קרא כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו . הוא מגומגם דמוכלביא מי יקימנו לא משמע קימה של שחרית ויותר ניחא להגיה קרא קמא הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף דמהאי קרא דרש ספיר ק"ש של שחרית ושל ערבית וכ"ה בהדיא בתנחומא ובמרדכי וילקוט ע"ש וק"ל : שם מפני שיש בה ה' דברים מצות ציצית כו' · יש לדקדק דקא חשיב שם ובילקוט לא קחשיב מינות והוי ספיר ה' דברים ויש לייסב גירסת תלמודא שלפנינו דעול מצות ומינות חדא חשיב ליה וה"ק קרא וזכרתם את כל מצות ה' שהם מצות ה' ולא תתורו מינות והרהור שבלב שאין כל המצות ט' וק"ל :

סליק מאימתי פרק ראשון

ח"א דף יב ע"א הוא יתכין ביניכם אהבה וכו' · אפשר דזו הברכה נתקנה קודם שנתקן תפיית במקדש דאתני תמצר שהיו באין לידי קטטה ומריבה ולידי סכנה כדתנן בר"פ בראשונה (כב) מעשה שהיו שנים רלין כו' ודחף אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו ובברייתא שם (כג) שאחד מהם הרג את חבירו ולכך היו צריכים לברכה זו אהבה ואחוה ושלום כו' וק"ל : ע"ב ויגבא ה' לבאם במשפט אלו ימים כו' · מפורש ס"פ החולך : אילימא משום דכתיב אין חולה מכם וגו' · דלפי דעתו של שאול שהיה ת"ח ודוד שונאו היה וצריך הוא לרחמים להצילו מדוד כמו שסיים בהאי קרא כי הקים בני את עבדי עלי לאורב וק"ל : מהכא ואני בחלותם לבושי שק וגו' · בהאי קרא אינו מפורש שיתלה האדם על חבירו אלא שיענה אדם את עצמו בחליו של חבירו וי"ל דאסיפא דקרא סמיך דכתיב ותפלתי על חיקי תשוב דהיינו שאני מתפלל על חליתו והוא החולי על חיקי תשוב והיינו שאחלה את עצמי עליהם ודו"ק : ואילו אורים ותומים לא קאמר כו' · ואע"פ ששאל בהם כמ"ש למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב כו' מפירש"י בספר שמואל : ומניין דאחילו ליה וכו' · ויש לדקדק דמהיכא משמע ליה דמשום ההוא בושת שנתבייש על מעשה נוב נתכפר לו וי"ל כיון דלא היו לשאול רק שני חטאים דהיינו חטא אגג וחטא נוב ואההוא חטא דאגג כבר שקליה למטרפסי בהאי עלמא כדכתיב ביה כי נחמתי כי המלכתי את שאול כמפורש בפרק בראשונה (כב) ולא היה לו כשמת חטא רק ההוא דנוב מסחתא אית לן למימר דנתכפר לו ע"י שנתבייש בזה החטא כמפורש בקרא וק"ל : לימא פ' רבית כו' דכתיב בה יציאת כו' . ובפ' א"כ מפורש מפני מה נאמר בהו יציאת מצרים וע"ש בחידושינו : משום דכתיב ביה האי קרא כרע שכב · היינו ק"ש של ערבית דכתי' ביה ובשכבך וכפירש"י וכלביא מי יקימנו היינו ק"ש של שחרית דכתיב ביה ובקומך דהיינו וכלביא מי יקימנו דודאי אין מי שמקימו אלא הוא קם מאליו בזריזות כך יש לאדם לעמוד מאליו בזריזות בזמן קריאת שמע של שחרית שלא יעבור זמנו ושוב מצאתי בתנחומא דמייתי קרא דלעיל מיניה הן עם כלביא יקום וגו' לא ישכב עד יאכל טרף וגו' והוא נכון טפי בדרש זה לענין ק"ש של שחרית וערבית וק"ל : מפני שיש בה ה' דברים כו' · קאמר ה' דברים וחשיב ששה ובגירסת ילקוט לא חשיב מינות ול"ג דתניא אחרי לבבכם זה מינות וכה"א אמר נבל וגו' ע"ש והיינו מינות היינו הרהור ע"ג ונראה לייסב גירסת כל הספרים דמינות היינו כופר במציאות כדמייתי אמר נבל בלבו אין אלהים והרהור ע"ג היינו דמשתף שם שמים ודבר אחר וצריך לומר לפי זה דהרהור עבירה והרהור ע"ג חשיב כחדא ודו"ק : ימי חייך הימים כו' · יש לדקדק לא נכתוב לא ה' ולא וי"ו לא נכתוב ימי ולא נכתוב כל ונראה לייסב למאי דקאמרינן לעיל דהכל מודים שנגאלו ישראל מבערב וכשילאו יצאו ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה ודכתיב הוליאך ה' אלהיך ממצרים לילה מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב ולזה אי לא היה כתיב ימי ולא כל היה אפשר להסתפק בו אם לזכור יציאת מצרים גם בלילה כיון דעיקר גאולה ויציאה היתה ביום ולהכי כתיב ימי וכתיב כל להורות לנו גם כי עיקר גאולה ביום היה יש לזכור גם בלילה כיון דאיכא מיהת התחלת גאולה בלילה ורבנן פליגי עליה דודאי ימי בא למעט משום דעיקר גאולה ויציאה ביום וכל לרבות לימות המשיח ודו"ק : וכי מזכירין כו' · ר"ל ימים באים דגאולה עתידה דומה ליום ואומר במצרים אשר העלה ובלעתיד הוסיף ואשר הביא ע"ש המתים שיחיו לעתיד בגלגול מחילות ולזה שינה לעתיד את זרע בית ישראל ע"ש ויליו מעיר כעשב הארץ א"נ ע"פ מ"ש פרק האשה (פסחים פז:) לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין העכו"ם אלא כדי שיתוספו עליהן גרים שנא' וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע כור אלא כדי להכניס כמה כורין וק"ל : שיעבוד מלכות עיקר כו' · שעבוד גליות דנקט הכא הוא שיעבוד הרביעית ומלחמת גוג ומגוג שהרעו לנו הרבה אבל בשיעבוד מלכות האחרי' כגון בבל ומדי ויון קאמר לקמן אל תזכרו ראשונות זו שיעבוד מלכיות ולא נאמר בהן בכתוב זכר כמו גבי יציאת מצרי' וגבי לעתיד וק"ל:

פרק היה קורא

דף יג תוס' בד"ה היה קורא דקתני א"ל הממונה כו' כצ"ל : בד"ה ובאמצע שואל כו' ובירושלמי קאמר אפילו באמצע הפסוק ר"ס כו' כצ"ל : בד"ה בלשון הקודש כו' פרק שני דמגילה כו' ואעפ"כ בכל לשון נאמרה בסיני ט' עכ"ל כצ"ל ור"ל דגם למאן דאית ליה בלשון הקודש נאמרה לענין מצות קריאה מ"מ מודה הוא דבכל לשון נאמרה בסיני ט' כדאמרי' פרק רבי עקיבא וק"ל : בד"ה ע"כ מצות טונה עד בכל מאודך שני כו' עכ"ל דלא נראה להם שום טעם לומר עד על לבבך ממש כפירש"י אלא דה"ק עד והיו הדברים וגו' על לבבך ולא עד בכלל דהייט עד בכל מאודך ועד בכלל דלכך נקט במלתיה הדברים ומטעם שכתבו התוס' אבל הא דקאמר לקמן עד על לבבך בעמידה לא משמע כפירושם ודו"ק : ע"ב בד"ה על לבבך ט' לאו דאי היה יושב עומד אלא דאם היה מהלך בדרך עומד אע"ג דב"ה ט' כצ"ל : גמרא אימא סיפא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב כו' מאי ט' אלא מפני הכבוד ט' ק"ק דאימא בסיפא נמי משיב שלום לכל אדם ובהא פליג עליה דר"י ויש לייסב וק"ל :

ח"א דף יג ע"א ובהא אל תזכרו וגו' · מלמטה למעלה קחשיב והיינו משום דודאי בשעבוד מלכיות הראשונים לא נמצא בהן בכתוב זכר כלל כמ"ש לעיל אבל ביציאת מצרים כבר כתיב ביה זכר גם לעתיד לא יבטל הזכר לגמרי אלא לא תתבוננו בו דהיינו שיהיה טפל לגבי שיעבוד מלכות הרביעית ומלחמת גוג ומגוג ומייתי ליה הנני עושה חדשה עתה וגו' דאינו דומה גאולת מצרים לגאולה העתידה דגם שיציאת מצרים תורה על חידוש העולם · לא נתחדש העולם כמ"ש לאיתנו לתנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שתבקע הים אבל לעתיד הנני עושה חדשה ממש כמ"ש כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות וגו' ומסיים עתה תלמח כמ"ש היום אם בקולו תשמעו ואמר למה"ד כו' ופגע בו זאב כו' ופגע בו ארי כו' פגע בו נחש כו' מדמה מצרים לזאב ובבל לארי כמ"ש בבבל עלה אריה מסבכו ומלכות הרביעית מדמה וכו' ואמר שכח מעשה שניהם ולעיל גבי פגע בו ארי לא קאמ' שכח מעשה זאב משום דלא היה זמן רב כ"כ בין זה לזה משא"כ בהאחרון קאמר שכח מעשה שניהם והיינו דצרות וגלות אחרון נשתכחו צרות משעבוד מלכיות הראשונות עד לעתיד לימות המשיח במהרה בימינו : אברם הוא אברהם כו' · הוא מבואר ע"פ הסוגיא דמסכת נדרים (פ"ב) [פ"ג לב] שבשינוי השם לאברהם נשתנה מזלו וכדי שיוליד בן הראוי ליורשו וכ"ה בב"ר דבויולא אותו החוצה לא נשתנה מזלו רק להוליד בן דהיינו ישמעאל וז"ש בתחלה נעשה אב לארם דהיינו כמו שבתחלה היה אב לארם לאומה אחת כן גם אחר שזכה להוליד בן לא נעשה אב רק לאומה א' דהיינו לבני ישמעאל ולבסוף שנשתנה שמו להוליד בן הראוי ליורשו דהיינו יצחק נעשה אב המון גוים לאומה הישראלי שכל שבט ושבט נקרא גוי כמ"ש גוי וקהל גוים וגו' וכה"ג יש לפרש גבי שרה כי הוראת שמה שרי בתחלה לא היתה שרית רק לאומתה ולמכירה בחייה אבל במותה היה נשכח זכרה אם לא היו לה בנים לפי מערכתה ומזלה ולבסוף שנשתנה שמה שרה נשתנה מזלה להיות לה בנים נעשית שרה לכל העולם כדכתיב גוי וקהל גוים וגו' כמ"ש תשיתמו לשרים בכל הארץ וע"ש זה נקרא ישראל כי שרית וגו' וק"ל : עובר בעשה כו' עובר בלאו כו' · מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כדמוכח בירושלמי ובב"ר ויש לדקדק באלו שינוי השמות דמ"ש באברהם שנעקר הראשון לגמרי ועובר בלאו ע"ש אברם ומ"ש ביעקב דהראשון טפל והב' עיקר כדאמרינן לעיל ומ"ש בשרה דלא נעקר שם הראשון רק לגבי אברהם כדאמרינן הקב"ה אמר לאברהם כו' והנראה ע"פ מה שבארנו ששינוי השם דאברהם הוראה להיות לגוי גדול אב המון גוים כמ"ש בתחלה נקרא אברם אב לארם אינו מוליד בן ליורשו ולזה נעקר זה השם לגמרי שלא למעט שפע כח אלהי שניתן לאברהם להיות אב להמון גוים אבל שינוי שם של יעקב אינו רק על שם השררה והחשיבות כמ"ש כי אם ישראל יהיה וגו' כי שרית וגו' וע"כ אין לחוש לקרותו בשם הראשון אלא שיהיה שם השררה עיקר ושם השפלות מלשון עקב יהיה טפל לו ושינוי שם דשרה נמי אינו אלא ע"ש השררה כמש"ל ואין לחוש לקרותה בשם שרי אלא אברהם שחשב כי הבטחה שנאמרה לו מפי הקב"ה יתקיים בבנו ישמעאל כמה שכתוב לו ישמעאל יחיה לפניך ע"כ בא לו לבד הצווי שיעקר דבר זה מפיו ושלא יקרא הוא אותה שרי אלא שרה כי מתנה יבא לך השררה והחשיבות לכל העולם כשתלד לך את יצחק וע' בע"י ובפה מראה בזה ואין להאריך ודע כי הקורא לאברהם אברם לא זכרוהו הפוסקים דאית ביה לאו ועשה ואפי' לא היה רק אסמכתא בעלמא הוה להו להזכיר דאית ביה מיהא איסורא וצ"ע ודו"ק :

סליק פרק קמא דברכות

חכמת שלמה

שם מי כו' ולמה כדי כו' כצ"ל : בד"ה הרוצה ליהנות משל אחרים הס"ד : בד"ה והרוצה שלא ליהנות משל אחרים הס"ד : בד"ה כי שם כו' קאי שכל מקום כו' כד"א :

דף יא ע"א גמרא לא אמרו לו כלום אמרו להם כו' כצ"ל : רש"י בד"ה לא' כו' המשחיתים משל שלך דומה כו' ואשהיתנו עכשיו כו' כ"נל והד"א : ע"ב גמרא אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור"א אמר למקרא ולמדרש צריך לברך כו' למשנה נמי צריך לברך ורבא אמר אף לתלמוד צריך לחזור ולברך דא"ר חייא כו' כצ"ל : תוספות בד"ה שכבר נפטר כו' ובשבילה אינו נפטר כו' כצ"ל : בא"ד אלא אם ילמוד מיד וגם כו' נ"ב לכאורה משמע מדבריו דאפילו אם למד מיד אחריה מ"מ אינה פוטרת כל היום אלא דוקא מה שלומד אחריה ואינו כן כמו שכתב הרא"ש ז"ל אף היא פוטרת כל היום כו' ע"ש וכ"כ הסמ"ג להדיא בשם ר"י : בא"ד מפני שברכת התורה כו' נ"ב ומהרא"י כתב בכתביו שיש לנהוג כדברי הא"ת והרא"ש ששינה מפסקת אפילו שינת היום היכא דהוי קבע עי"ש : בא"ד שהיא ברייתא נ"ב תימה הלא משנה שלימה היא (עי' רש"א) : בא"ד אבל א"נ כו' נ"ב דברי התוס' מורים שיכול לברך ברכת התורה אפילו לא אמר פסוקים ואינו לומד כלל וסברה שהרי א"א לו שלא ילמוד היום כלל דאפילו פסוק ראשון של ק"ש הוא תורה אבל בדברי הרא"ש נראה דפשיטא שאי אפשר לברך ברכת התורה אם לא שילמוד או יקרא פסוקים ע"ש (עיין במהרש"א) :

דף יב ע"א גמרא דתמרא הוא פתח וכריך כו' . אבל ופתח אדעתא כו' כצ"ל : רש"י בד"ה פתח כו' הגפן פשיטא כו' היין דתנן כו' הס"ד הד"א : בד"ה לאו לאתויי כו' לברכת כלחם כו' נ"ב מדלא אמר ברכת המזון אלא ברכת כלחם משמע שהוא ברכת המוציא והכלכלה וכן מצאתי בפירש"י של הרי"ף ולא איירי בלחם גמור שצריך ברכת המזון ודו"ק : ע"ב תוספות בד"ה והלכתא כו' ור"מ כתב דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים כו' כצ"ל : ונ"ב וכן פסק הרא"ש : בא"ד דלא פסק בספר כו' נ"ב פי' בתלמודא : הדרן עלך מאימתי פרק ראשון

היה קורא פרק שני

דף יג ע"א תוספות בד"ה בלשון הקודש כו' ופ' פרה אדומה נמחק ונ"ב טעות הוא וכן בתוס' דמגילה

פרק היה קורא

למה קדמה פרשת שמע לוהיה כו'. לפי סדר פרשיות שבתורה נמי שמע קדמה ונראה לפרש דהכא לגבי ק"ש דהוי בברכותיה כעין תפלה קאמר דה"ל להקדים פרשת והיה אם שמוע שנאמרה בלשון רבים לפרשת שמע שלא נאמרה רק בלשון יחיד דבקשת רחמים בלשון רבים עדיפא וקאמר דאפילו הכי עול מלכות שמים ודאי קדמה לעול מצות וקאמר. **למה** קדמה והיה אם שמוע לויאמר כיון דתרווייהו עול מצות הן הרי לפי סדר פרשיות של תורה תקדים ויאמר לפרשת והיה אם שמוע וקאמר דזה נוהג בין כו' ועד"ז יש לפרש בגמ' בדין הוא שיקדים כו' ע"ש הסוגיא וקרוב לזה כתבו התוספות לקמן והוא מבואר שג' פרשיות של ק"ש מורים על שלשה עיקרים שהסכימו בהם רוב המפרשים דהיינו מציאת השם ותורה מן השמים ושכר ועונש פרשת שמע היא עול מלכות שמים דהיינו שמפורש בה מציאת הש"י ואחדותו פרשת והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' היא עול מצות לקבל עלינו שהם מן השמים ואחר כך פרשה ויאמר דמפורש בה שכר לישראל ועונש למצרים כדאמרינן לעיל בס"פ:

ח"א דף יג ע"ב כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה כו'. מפירוש תר"י שצריך להאריך מעט בחי"ת עד שימליכהו בשמים ובארץ ובד' יאריך ג"כ כשיעור שימליכהו בד' רוחות וכו' ע"ש וכן הוא בטור א"ח אבל מפירש"י נראה שכל זה יהיה כונתו בהארכתו בד' וכן נראה מתוך שמעתין דאל"כ מאי איכא הארכה בד' טפי מבח' דקאמר כל המאריך כו' ובד' ואיך שיהיה הא דקאמר דרבי ירמיה הוה מאריך טובא הייתו ע"כ יותר מזה השיעור דלמעלה ולמטה ולד' רוחות ונראה דודאי לחכמי אמת ויודעי סוד יש כמה כוונות וסודות בהאי קרא אשר בהם האריך רבי ירמיה טובא וא"ל כיון דאמליכתיה כו' דכוונה זה כוללת להמון עם שיוכלו לכוין גם בזה ולכך א"ל לא צריכת טפי כדי שלא תשהה בכוונתך יותר ולא תהא תפלתך עם הצבור גם בזאת הכוונה של רמז האותיות שהוא אחד בז' רקיעים ובארץ שהם ח' ובד' רוחות שהוא הד' הרי תמליכהו על כל בריאת העולם שנכללו בששה קצוות אלו ותו לא צריכת וק"ל:

דף יד תוספות בד"ה ימים שהיחיד כו' ואם לא ברכו בתחלה אמאי לא הרגיש רב כו' עכ"ל ולא ניחא להו (א) למימר דעל לבי כנשתא אחר שברכו באמצע הלל וק"ל:

בא"ד דכל הברכות פותחות בברוך חוץ כו' עכ"ל כצ"ל: **בא"ד** ומה שהקשה מיהללוך כו' לפי מה שפירשתי עתה כו' עכ"ל ר"ל מה שהקשה הירושלמי מיהללוך לפי' קמא לפי מה שפירשתי עתה דלא מקשה מיניה יש ליתן טעם דלא תקשי מיני' לפי שהיא הודאה כו' כמו אלהי נשמה וק"ל: **גמרא** א"ר יונה א"ר זירא כל העושה חפציו כו' וכדרב אידי בר אבין כו' כל זה בגמרא מדויקת אינו וכגרסא מפי' רש"י וק"ל: **ע"ב** פירש"י בד"ה ומתני פירקין אלמא מקדים הוא לעסוק כו' עכ"ל לכאורה בפשיטות ה"ל לפרש דפריך מתפילין גופיה דקאמר הכא דמנח תפילין והדר קרי ק"ש וי"ל דמ"ה פירש כך משום דהא דקאמר וכ"ת בדלא מטא זמן ק"ש כו' לא בעי לתרוצי אלא הך דמתני פירקין ולא הא דמנח תפילין דאי לא מטא זמן ק"ש לא מטא נמי זמן תפילין ודקאמר בתר הכי מ"מ קשיא הדר נמי להך קושיא דמנח תפילין ואח"כ קרי ק"ש ולעיל קאמר בהיפך וק"ל: **תוס'** בד"ה ולמה קדמה כו' אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שהיא קודמת בתורה כו' עכ"ל יש לדקדק לפי זה א"כ מאי קאמר שוב למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר כו' כיון שאין מוקדם ומאוחר בתורה ויש ליישב דודאי היכא דליכא טעמא אנו חוששין להקדים המוקדם ולאחר המאוחר אלא דהכא גבי והיה אם שמוע למשמע איכא טעמא דלית ליה למיחש ויש לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים כמ"ש התוס' וק"ל:

ח"א דף יד ע"א כאלו עשאו במה כו'. הענין בזה כמ"ש שהתפלה היא במקום עבודת הקרבן והרי זה שמקבל פני חבירו בשאלת שלום קודם שמקבל פני שכינה בתפלה הוא דמיון ההולך להקריב בבמה ומניח להקריב קרבנו יה' שע"ג מזבח שבמקדש: **אסור** לאדם לעשות חפציו כו'. כ"ה גירסת רש"י אבל הרי"ף והרא"ש גרסי אסור לאדם לצאת לדרך כו' ויהיה לדרש קמא כינוי ויש על האדם דאחר שהתפלל ישים האדם לדרך פעמיו ולדרש שני שהקב"ה עושה לו חפציו כו' יהיה כינוי על הקב"ה שישים הקב"ה לדרך פעמיו להצלית בה ודרשו לדק מלשון תפלה כמו שמעה ה' לדק הקשיבה וגו' ודרשו לפניו מלשון קודם בזמן כמו לפני בא יום ה' וגו' וק"ל: **כל** הלן שבעת ימים בלא חלום כו'. מפורש לקמן בפרק הרואה ע"ש: **כל** המשביע עצמו מד"ת כו'. דרישא דהאי קרא מיירי בד"ת יראת ה' לחיים ושבע וגו' והיינו שמשביע עצמו מיראת ה' ולן ולא סגי ליה בק"ש לחוד אין מבשרין אותו בשורות רעות דהיינו שלא יבהלוהו חלומות רעים וק"ל: **ע"ב מאי** טעמא דר"י דכתיב וה' אלהים אמת כו'. והוא רמז על מדתו של יעקב שהוא קו האמצעי וקאי אמת אדלעיל אה' אלהיכם אבל בכל הפירושים איכא דאמת ויציב כו' ט"ו לשונות הן מוסבים אדלמטה אהדבר הזה וצ"ל דקאי מלת אמת אדלמעלה ואדלמטה דכה"ג כתבו הפרשנים בכמה מקומות דיש מלות תושכות עצמם ואחרת עמם ובזה יתיישב בההוא דאמר אמת אמת תרי זימני וקאמר רבה כל אמת אמת תפסיה להאי דמשום הכי תפסי' אמת אמת תרי זימני דחד קאי אדלמעלה וחד קאי אדלמטה והיינו דקאמר כל אמת כו' אדלמעלה ואדלמטה והא דפליגי נמי בחוזר ואומר אמת אי לא כו' פירשו תר"י דמיירי בהפסיק בין הפרק מפני היראה או מפני הכבוד כו' ע"ש ולא משמע כן אלא דאיירי כפשטיה כיון דקאי אמת אדלמעלה ואדלמטה אית ליה לרבי אבהו דאומר תרי זימני אמת והיינו דחוזר ואומר אמת אף בלא הפסיק ורבה אמר דאינו חוזר ואומר אמת דבחדא מהן סגי דקאי אדלמעלה ואדלמטה ולשיטתו דאינו חוזר קאמר לההוא דעביד כר"י וקאמר תרי זימני אמת דכל אמת ואמת תפסי' להאי ודו"ק: **כל** הקורא ק"ש כו' כאילו מעיד כו'. פירש"י כאלו כו' בעצמו לישנא מעליא עכ"ל ר"ל דלא בעי למימר כאלו מעיד עדות שקר בהקב"ה שלוה לו להניח תפילין והוא אינו מניח ונקט בעצמו אבל בתר"י פי' בעצמו ממש ע"ש וכתבו המפרשים בזה לפי שג' מצות נתן לנו הקב"ה שהן אות ועדות לנו שאנחנו עמו והן שבת ומילה ותפילין בשבת כתיב ביני ובין בני ישראל אות היא וגו' במילה כתיב והיה לאות ברית ביני וביניכם בתפילין כתיב והיה לאות על ידך וגו' ועל פי שנים עדים יקום דבר וע"כ בשבת לא בעי תפילין דאיכא שני עדים שבת ומילה אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין והרי אם אינו מניחם בחול ה"ל עד השני שהם התפילין עדות שקר בעצמו: **כאלו** הקריב עולה בלא מנחה כו'. וה"ה דהוה מצי למנקט עולה בלא נסכים כו' אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה וגו' עד כאן לשון רש"י ותוספות והוא הדין בזבח נמי הוה מצי למנקט מנחה הקריבה עמה כמפורש בפרשת שלח לך אלא לישנא דההוא קרא דפרשת אמור נקט זבח ונסכים מיהו קצת קשה אגופא דקרא אמאי נקט בכהאי גונא גבי עולה מנחה וגבי זבח נסכים דהא תרווייהו בתרווייהו איתנהו ונראה משום דעולה המקריבה ודאי לבו לשמים דכולה כליל וע"כ נקט לגבה מנחה שגם היא בדוגמת העולה כדאמרינן דכתיב גבי מנחה ונפש כי תקריב וגו' מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו מה שאין כן בזבח שאינה כולה כליל ולא מצינו גם בנסכים שיאמר בהם נפש ולכך נקט להו בהדדי זבח ונסכים וא"ש השתא דנקט האי קרא בדמיון לענין קריאת שמע בשתי דברים משום דבקריאת שמע איכא ב' פרשיות דאית בהו מצות תפילין בפרשת שמע דמקבל עליו עול מלכות שמים וקורא בה מצות תפילין ואינו מניחן הרי זה כמקריב עולה דכל לבו לשמים אבל המנחה שהיא גמר המצוה דמקריב בה נפשו חסרה ובפרשת והיה אם שמוע דמקבל עליו עול מצות וכתיב בה גם כן מצות תפילין אם אינו מניחן הרי זה בדמיון כמקריב זבח וגמר מצותה שהיא הנסכים חסרה ודו"ק:

דף טו ע"א גמ' כאלו טבל דכתיב ארחץ בנקיון ולא כתיב ארחיץ כפי כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה אמאן דמהדר כו' והיינו דרשב"ל דאמר ולתפלה ארבע מילין פירש"י כו' עכ"ל מלתיה דרשב"ל בפרק אלו עוברין ובפרק המוצא ופירש"י ג"כ שם ועיין בזה באורך בשמעתין ברא"ש: **פירש"י** בד"ה וממאי דר' יוסי היא קס"ד כו' עכ"ל לישנא דקס"ד מגומגם קצת וק"ל: **בד"ה** אלא ר' יהודה כו' והתרומה ר' יוסי ומודה הוא דברכת דרבנן כו' עכ"ל יש לדקדק דאכתי מנלן דהאי דתרומה ר' יוסי היא ומודה כו' אימא דהאי דתרומה כראב"ע רביה דר' יהודה היא ויש ליישב דניחא ליה לאוקמא מתני' דתרומה כר' יוסי דהוזכרו דבריו ג"כ במתני' דהכא מה שאין כן מלתיה דראב"ע דליתא בשום מתני' אלא בברייתא וק"ל: **תוס'** בד"ה דלמא כו' ופליג אמלתא ר' יהודה עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** אי ר' יוסי כו' שתקנו שצריך להשמיע לאזנו כמו בק"ש כו' עכ"ל אע"ג דברכת המזון דאורייתא מ"מ השמעת אוזן דבעי ביה לא הוה רק דרבנן והסכת ושמע בד"ת הוא דכתיב כדלקמן וק"ל: **ע"ב** פירש"י בד"ה בד"א דקטן לכתחלה לא בקטן שלא הגיע כו' עכ"ל ק"ק מי הכריחו לפרש כן דקטן לכתחלה לא ומשמע דדיעבד אפילו קטן שלא הגיע לחינוך ס"ד דאימא דשבק סברת המקשה דלעיל דקטן אפילו דיעבד נמי לא כדקאמר מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא כו' ויש ליישב ודו"ק: **תוס'** בד"ה דלמא ר"י וחסורי כו' דאין זה בשום מקום דקאמר חסורי מיחסרא ולאוקמא אליבא דחד כו' עכ"ל יש לפרש הב' קושיות דאע"ג דבכל מקום מהדרינן לאוקמא מתני' לחד תנא היינו היכא דלא משמע דאיכא פלוגתא אבל הכא כיון דמשמע דרבי יהודה פליג לא ה"ל למימר חסורי מיחסרא כו' לאוקמא כחד תנא ועוד דקמא כרבי יוסי בפשיטות בלא חסורי כו' ומיהו אשכחן כה"ג דקאמר חסורי מיחסרא ואוקמא כחד תנא בס"פ הכותב דקאמר אלא כולה רשב"ג וחסורי כו' ע"ש ודו"ק:

ח"א דף טו ע"א דכתיב ארחץ וגו' ואסובבה וגו'. יש לעיין בזה מאי משמע ליה מהאי קרא לענין ק"ש ותפלה דהא לא איירי אלא במזבח ונראה דסמך דאיכא ב' במסרה ארחץ בנקיון כפי ואסובבה וגו' דמייתי הכא ואידך אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי דההוא ודאי לענין תפלה איירי שאמר אך ריק אני דהיינו שאריק גופי להיות נפנה וזכיתי לבבי לתפלה כדאמרי' (תענית ב.) איזו עבודה שהיא בלב זו תפלה וארחץ בנקיון כפי מקודם וקאמר דהמסרה מרמז דהאי וארחץ בנקיון כפי דתפלה הוא כאלו ארחץ בנקיון כפי להקריב ע"ג מזבח ודו"ק: **ע"ב מה** ענין שאול אצל רחם אלא כו'. מפורש בפ' חלק: **בפרש** שדי מלכים כו'. כי זה השם היוצא מפרשת ק"ש להגין על האדם משדין ורוחין כדאמרי' פרק ב' דשבועות (טו:) בשיר של פגעים יושב בסתר עליון בצל שדי וגו' וע"כ כותבין זה השם על המזוזות מבחוץ נגד פ' שמע שבפנים ואמר אם מדקדק באותיותיה שגם בעוה"ב יגין עליו מפני מלאכי חבלה הממונים על הגיהנם שמצננין לו גיהנם בשלג כמ"ש שיש שם ג"כ גיהנם של שלג ובו מצננין הגיהנם של אש: **למה** נסמכו אהלים לנחלים. כתבו התוס' פ"ה דכתיב כנחלים נטיו כאהלים נטע ול"נ דהאי קרא לאו לשון אהל אלא לשון בשמים כו' ע"ש ובחומש פירש"י בלשון אחר שהוא לשון אהל כשמים המתותין כאהל עכ"ל וכן ת"י אבל מ"מ לא שייך לדרשה דהכא דאף אהלים מעלים כו' דהא ברקיע משתעי קרא אבל מה טובו אהליך מיירי שפיר בבתי כנסיות ומדרשות כמפורש פרק חלק:

דף טז גמרא קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה באמצע הפרק יחזור לתחלת הפרק כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה מעשה בר"ג שנשא כו' לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל אם גדול כו' הרשות בידו עכ"ל וכה"ג קאמרי' לקמן אהא דשל ר"ג היו קורין אותן אבא פלוני כו' מעשה לסתור ומשני משום דחשיבי וק"ק אמאי לא מפרש לה תלמודא בכה"ג הכא אמתני' לפי דבריהם גם יש לדקדק בדבריהם דמשמע הכא דפסיקא ליה בשאר כל אדם אין רשות בידו ובסיפא איכא פלוגתא בהכי דת"ק ס"ל חתן אם רוצה לקרות ק"ש לילה הראשון קורא ויש ליישב ודו"ק: **בד"ה** אפילו כל אדם כו' אם הפועלים אומרים אפילו לכתחלה עכ"ל הלשון מגומגם קצת כיון דשאר כל אדם נמי רשות לכתחלה נמי הוא והכי הל"ל אין זו שום חידוש אם הפועלים אומרים לחובה ויש ליישב דרשות דשאר כל אדם נמי לר"י אין לאדם להרגיל עצמו בכך ולעשות לכתחלה אבל פועלים ודאי דלכתחלה הוא ממילא דחובה עליהם לעשות כן מפני ביטול מלאכה וק"ל: **ע"ב** בד"ה אי הכי כו' אא"ב דטעמא משום טרדא שפיר כו' עכ"ל וא"כ תיקשי ליה אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו כו' כדפריך בסמוך וק"ל:

ח"א דף טז ע"ב ונהנה מיגיעו א"ל א"כ מה הנחת לכשרים כו'. כמ"ש בפ"ק (ח.) גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים אלא דבעבדים לא שייך נהנה מיגיעו שהרי יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך ואם הרב זן אותו מצד החסד הוא וק"ל: **כן** אברכך בחיי זו ק"ש כו'. דעיקר ק"ש על לימוד התורה שחייב אדם בכל יום כדאמרינן במנחות (דף צט:) וברכותיה אהבה רבה כו' ואמת ויציב כו' מוכיחין כן ולפי שהתורה היא חיינו כמ"ש כי הוא חייך וגו' אמר כן אברכך בדבר שהוא חיי דהיינו התורה ובסמך אשא כפי זו תפלה כמו נשא לבבנו אל כפים אל אל וגו' דהיינו ובסמך שתמלא בקשתנו בשביל שמך הגדול ולא למעננו ואמר עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן וגו' כמו שהייתי מקריב חלב אמורין לגבי מזבח ודשן מלשון דשן בסגול כמו שהייתי מקיים תרומת הדשן במזבח בכל יום שהתפלה במקום עבודת הקרבן: **ולא** עוד אלא שנוחל ב' כו'. דהיינו בשביל ק"ש שהיא לימוד תורה דכתיב בה כי הוא חייך ואורך ימיך וגו' חייך בעוה"ז ואורך ימיך בעה"ב וק"ל: **שתשכן** בפורנו כו'. פירש"י בגורלנו ועי"ל בפורנו במטתנו שתהא מטתנו שלמה באהבה וכו' וכן תקנו לומר בז' ברכות של נשואין: **ונמצא** ייחול לבבינו פירש"י מיחל לך מלשון תוחלת ויותר נראה לפרש יחיל בי' מלשון חיל ופחד ועש"ה לבי יחיל בקרבי וגו' ואמר ותבא לפניך קורת נפשנו עש"ה מים קרים על נפש וגו' וק"ל: **שתציץ** בבשתנו וכו'. ר"ל תציץ בבשתנו שאנו מתביישים מן העבירות שבנו כדאמרינן בפ"ק כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין כו' או שתציץ בבשתנו מן העכו"ם שמביישים אותנו בגלות וכן תביט ברעתנו הבאה עלינו מן העכו"ם וע"ז אמר תתלבש במדת רחמיך עלינו ותתכסה במדת עוזך נגד העכו"ם ותתעטף כו' ותתאזר כו' כל אלו לשונות נופלים על מלבושים והן מדותיו יתברך ברוך הוא כמו מדו בד שהוא לשון לבוש ותסיים ותבא לפניך מדת טובך כמה שכתוב אני אעביר כל טובי וגו' שהם בכלל מלבושיו ומדותיו הטובות הנזכרים בי"ג מדות רחום וחנון וגו' ורב חסד וגו' וק"ל: **ואל** ידוה לבנו ואל כו'. עש"ה על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו: **חיים** של חלוץ עצמות כו'. עש"ה ועצמותיך יחליץ ואמרי' ביבמות (דף קב:) זו מעולה שבברכות ומפרש לה דהיינו זרוזי גרמי וק"ל: **מעזי** פנים. שלא יתגרו בי אנשים שהם עזי פנים ומעזות פנים שלא יעשו אותי עזות פנים דהיינו שלא יוציאו עלי לעז שאני ממזר כדאמרי' בפ' עשרה יוחסין (ע:) דכל עז פנים אינו מיוחס וכ"נ לפרש מפירש"י בשמעתין והוא על פי גמרא דפרק ב"מ (ל:) בעובדא דההוא דאתא לקמיה דרבי ע"ש: **וכל** העוסקין שלא לשמה כו'. נ"ל לפי מ"ש התוספות לקמן ובכמה דוכתין דאיכא תרתי שלא לשמה האחד הלומד על מנת לקבל פרס ע"ז אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה והב' הלומד ע"מ לקנטר ע"ז אמרו הלומד שלא לשמה טוב לו שלא נברא וז"ש שתשים שלום כו' בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה דהיינו לקבל פרס אבל בעוסקין שלא לשמה דהיינו לקנטר לא שייך לומר שתשים שלום ביניהם דהא כל עצמות למודם אינו אלא לקנטר ולכך בקש עליהם יהי רצון שיהיו עוסקין לשמה וק"ל:

דף יז ע"ב בד"ה ה"ג פרץ זה אחיתופל שפרץ כו' יוצאת זה דואג שילא כו' עכ"ל ולפי גירסא זו נמי גרסי' גבי אין פרץ שלא תהא סיעתינו כסיעתו של דוד וגבי אין יוצאת שלא תהא סיעתינו כסיעתו של שאול דאחיתופל לא היה בימי שאול כדאמרינן בפרק חלק דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד ודואג ודאי דהיה בימי דוד אלא דר"ל דלא היה במלכותו של דוד אלא במלכותו של שאול וק"ל:

סליק פרק היה קורא

כנ"ס

חכמת שלמה

דמגילה: **בא"ד** אעפ"כ בכל לשון נאמרה כו' נ"ב דאל"כ מאי טעמא דמ"ד בכל לשון נאמרה ודו"ק: **דף יד ע"א תוס'** בד"ה ימים שיחיד כו' ומברכין וס"ג כו' לתכרתה ואמאי פותחת בברוך שנים דאם שמעה כו' אשר גאלנו קאי כאשר כו' והרי סיפה זמו אשר גאלנו כו' יודע ונכנס בבית כו' מיושב דבשביל כך כו' כי הא דאם קרא הלל בב"ה יצא כנ"ל והס"ד: **ע"ב רש"י** בד"ה וזה לעשות כו' עשייה הס"ד: **בד"ה** שלותא ותשיב דלא אזיל נמחק וכ"ב בס"א איתו: **בד"ה** כאלו מעיד כו' בעצמו לישנא מעליא כ"ב ובנימוקי רבינו יונה דאלפסי מפרש על עצמו כפשוטו ע"ש: **תוס'** בד"ה ומנח תפילין כו' בשם מברך עליהם וכו' נ"ב לפי זה משמע דליכא בלא ברכה ליכא איסור כ"כ ופסקי התוס' נמי מכלין הכי אבל הרא"ש כתב שהעטיפה הוי הפסק ודו"ק: **דף טו ע"א גמרא** מן וס"מ עד מתני' כל זה נמחק וכ"ב לדעת התוס' והרא"ש ומרדכי ורבינו יונה לא גרסינן זה וכו' יונה שס"ג והכי מילי בעידנא דק"ש ותו לא ונבא להשמיענו שלא יהדר מאחר שבא הזמן כן יעבור הזמן ואיירי אף לתפלה ולפי האמת נראה דאף רש"י היה גורס כך ונתוסף על פירושו כמו שנתוסף בגמרא כדי שלא יקשה דבריו א על זו עיין ברא"ש: **רש"י** בד"ה ק"ש בעידנא כו' דכל היום זמנו הוא נ"ב לאו דוקא אלא עד חצי יום וכס"א איתו: **בד"ה** דלמא רבי יהודה כו' לא ס"ג כו' סד"א: **בד"ה** משום דרבי יוסי כו' כנ"ל: **ע"ב רש"י** בד"ה משום אלה נ"ב פי' דכתיב וכתב את האלות האלה וגו': **תוס'** בד"ה בין הדבקים ט' ויין של תוכרו כו'. נ"ב והרא"ש הוסיף ויין [של] וזכרתם: **דף טו ע"א גמרא** סרכיה נקיט ואתא נ"ב אבל סמ"ג וטור פי' דקאי אוכתבתם ס"ק שאם אמר למען ירבו ימיכם אינו חוזר לוכתבתם ראשונה דודאי בוכתבתם אחרונה הוא עומד כו': **ע"ב גמרא** אלמא קסבר נמחק אלמא וצ"ל מ"ע דרשב"ג קסבר אנינות כו' ונ"ב האי אנינות הוא דין אבילות ולאחר שנקבר המת מיירי הכא ובאשר"י מבואר היטב ע"ש: **רש"י** בד"ה רחן כו' ברחילה ס"ד ונמחק כדאמרינן ואח"כ מ"ה איסטנים אני הוא אדם מעונג ומפונק והס"ד ונמחק מאד וכ"ב בס"א איתו: **דף יז ע"א גמרא** לכל עושים לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה כו' כנ"ל: אלופינו מסובלים וגו' אלופינו מסובלים כו' ושואל כו' כנ"ל וכ"ב כ"ל: **תוס'** בד"ה ונפשי כעפר כו' נ"ב ואני שמעתי מה עפר הכל דורסים עליה ואח"כ היא דורסת על כל הדורסים אף אני כן לכל מצערי וק"ל: **ע"ב תוס'** בד"ה תרי כו' וממא ניכן כו' נ"ב פי' באותם שתי שבתות דוקא ולא בעצרת כו' ודו"ק:

הדרן עלך היה קורא פרק שני

נמוקי ריב"ב (א) נ"ב המהרש"א לא ביאר טעמו. אבל התוס' בעצמם במס' תענית [ובסוכה] פירשו דבריהם מדאמר איקלע לבבל ע"ש ובאמת צ"ע שלא הביא דברי התוס' דשם. ואולי משום שכתבו מהא דרב על בי כנישתא. משמע דגירסתם כן שם והודה לו לדקדוק התוס' דשם. ומ"מ צ"ע דהא לעיל מיניה סעתיקו רב איקלע לבבל (והמעיין בתוס' ר"י חסיד יראה שחסר בתוס' שלנו וצ"ל כמ"ש בתוס' דתענית וסוכה וברשב"א ובתר"י לכאן):

דף יז ע״א בקרן אורה וכו׳. פירש״י בזוית אורה ונראה לפרש לפי שישראל בגלות עומדים במקום צר ודחוק כמו בקרן זוית שאין שם ריוח כמו בשאר מקומות שבבית גם שאין אור החלון שולט בקרנות כמו באמצע הבית ע״כ התפלל על זה גם כי אנחנו בגלות בקרן זוית צר ודחוק לנו העמידנו בקרן אורה להצילנו שם מכל צרה כמו ליהודים היתה אורה וגו׳ וק״ל: ומי מעכב שאור כו׳. הכוונה בזה עמ״ש הרמב״ם בשמנה פרקים שיש לאדם לילך במדותיו ובמעשיו בדרך המיצוע והנה היצה״ר מסית שילך האדם בקצה האחד במותר לו כגון להתגאות ולהתנהג במותר התאוה וע״כ מדמה ליה לשאור שבעיסה שמגביה את העיסה ועושה אותה יותר מכמות שהיתה וההיפך השעבוד מלכיות עכו״ם מכריחים לקצה ב׳ שאין מניחין לישראל להתגאות אבל משפילים אותם בתכלית השפלות וכן מחסרין מהם כל טוב אף דברים הצריכין להם לעבודת ה׳ וז״ש שרצוננו לעשות רצונך לילך דרך המיצוע אבל מי מעכב כו׳ ששנים אלו מעכבים שזה חפץ בקצה זה וזה חפץ בקצה זה וי״ר שתכניעם מלפנינו ומאחרינו דהיינו ב׳ קצוות ונשוב כו׳ לילך במיצוע: אלהי עד שלא נוצרתי כו׳. ע״פ מ״ש בההיא דמסכת עירובין (י״ג:) דנמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא דהיינו מצד שהלאוין מרובין מהעשין שהיו מתקיימין בודאי אם לא נברא ולזה אמר עד שלא נוצרתי איני כדאי להיות נוצר שהרי טוב לי שלא נוצרתי מצד הלאוין ועכשיו שנוצרתי כדי לקיים העשין כאלו לא נוצרתי שהרי איני מקיימם ולפי שהאדם נברא מחומר וצורה אמר בוידוי שלא הלכתי אחר צורתי אבל עפר אני בחיי שהחומר גובר וק״ו במיתתי שאז הצורה נפרדה מהחומר שא״א לי לקיים מצותיך כמ״ש במתים חפשי מן המצות והרי אני לפניך ככלי מלא כו׳ לפי שהגוף הוא ככלי לנשמה ולצורתו אמר שהנשמה שבכלי שהוא הגוף היא בושה על מעשיה הרעים יה״ר כו׳ מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע״י יסורין כו׳ כדאמרי׳ בפ״ק (ה.) דיסורין ממרקין עונותיו של אדם וקאמר דהיינו וידוי כו׳ דכל עיקרו לשון וידוי: נפשי תדום כו׳. שנפשי תדום מלהשיב להם או שפי׳ תדום שאותן מקללי תדום שידומו כאבן מלקלל אותי עוד ואמר נפשי כעפר לכל כו׳ עיין בתוס׳ ועי״ל דקאי אדלעיל שלא יתושו עלי כלל אלא שאהיה נחשב בעיניהם כעפר ולא יקללו אותי: בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא כו׳. לפי דעת המפרשים בטעם הקרבנות שיחשוב האדם כאלו הוא חייב מיתה ומחסד אלוה שנפש בהמה באה תחת נפשו לזה אמר בזמן שבהמ״ק קיים אדם חוטא ומקריב נפש בהמה שהוא הדם והחלב תחת נפשו ועכשיו שאין בהמ״ק קיים הנני בתעניתי שנתמעט מנפשי חלבי ודמי הרי אינני צריך לנפש בהמה תחת נפשי וי״ר שיהא כו׳ וק״ל: ספרא דאיוב כו׳. פרש״י ע״ש שאיוב נפטר בשם טוב עכ״ל ועי״ל שענינו של ס׳ איוב מדבר במיתת אדם ויסוריו בחייו ואמר סוף אדם למיתה דהיינו שימות בזקנתו בזמנו וכל ימי חייו יהיה גדל ועמל בתורה וכן הבהמה סופה לשחיטה בזמנה אבל תחלת בריאתה לרדיא ולמלאכה כמ״ש בפרק הפועלים (פה.) בההוא עגלא דנענש רבי על שאמר לה לכך נוצרת אבל אמר דמ״מ הכל למיתה עומדים גם קודם זמנם וסופם האדם לפי חטאו והבהמה לפי המקרה וע״כ אשרי אדם שגדל כו׳ ועושה נחת רוח ליוצרו דעולם ומלואו שלו ולא יצר את האדם אלא כדי שהוא יעשה נחת רוח ליוצרו במעשיו הטובים כמ״ש בפסוק אשה ריח ניחוח לה׳ ומסיים שגדל בשם טוב ונפטר כו׳ דהיינו שמנעוריו ועד זקנתו שנפטר בזמנו היה כל ימיו בשם טוב שעליו נאמר טוב שם וגו׳ ויום המות וגו׳ שיהיה לו השם טוב מיום הולדו עד זמנו ביום המות וק״ל: גמור בכל לבבך כו׳. הכוונה בזה כמ״ש הפלוסופים האלהיים דחייב כל אדם להשכיל בידיעת אלהותו ואחדותו ויכלתו וידיעת דרכיו כו׳ ית׳ ב״ה כפי יד שכלו של אדם אך ע״פ אמונתנו והתורה וכל מה שנראה לו בשכלו שהוא נגד תורתנו הקדושה לא יאמין בו ויתלה הדבר בקטן שכלו וז״ש ר״מ גמור בכל לבבך כו׳ לדעת דרכי ה׳ אשר ממנו תתלה מופת למציאותו ואחדותו ויכלתו שהוא ודאי דבר גדול כי גם זה האיש משה רבינו בקש על זה הודיעני נא את דרכך אך אמר שתשקוד על דלתי תורתי שלא תזוז ממנה ודבר שיעלה על לבך והוא נגד תורת משה הוא דרך אפיקורסות ולא תשגיח בו כלל וזה הלשון שנינו הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס דהיינו על דבר שהוא נגד התורה ולפי שכל עסקי האדם הם במחשבה ובמעשה ובדבור אמר נצור תורתי בלבך שהיא במחשבה ונגד עיניך תהא יראתי במעשה שמור פיך כו׳ הוא בדבור ומסיים וטהר וקדש כו׳ הוא דבר נוסף כמ״ש שיקדש אדם עצמו גם במותר לו ואז ואני וכו׳ וק״ל: ושמא תאמר אני מרבה כו׳. פירש״י ושמא כו׳ מפירושו נראה דאיירי דאפילו ממעיט אינו בתורה וכמ״ש דאיירי בעם הארץ אבל קשה למה קרא ליה חברי (א) ועו״ק מאי רבותייהו דהני רבנן דיבנה דמרגלא הכי בפומייהו דין הוא נוסח ההודאה כל ת״ח בבית המדרש כדאמרי׳ בפ׳ ת״ה (כח:) לגבי יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים כו׳ ונראה לפרש דהכא לא איירי בע״ה אלא בעוסק מעט בתורה כפי פתוח לבו שאינו יכול להרבות וז״ש אני בריה והוא בריה שדבר זה מי שראוי להיות חכם או לא הוא נגזר מצד הבריאה כדאמרי׳ פ׳ כל היד (טז:) דמלאך הממונה על הטפה אומר חכם או טפש ולזה לא קאמר הכא הוא משכים לדברים בטלים כדאמרינן פ׳ תפלת השחר גבי יושבי קרנות דהכא איירי בלומד בכל יום מעט כפי יכלתו ואח״כ הולך למלאכתו בשדה ולזה אמר שמא תאמר אני מרבה והוא מתמעט ולא יהיה לו שכר כמותי הא שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיתכוין כו׳ וזה נמי היה מתכוין באותו מועט וק״ל: כדי שיהא אהוב למעלה כו׳. כמ״ש כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו אי נמי דקאי אדלעיל אערום ביראה שהוא נחמד למעלה: שלא הקדימו אדם שלום ואפילו נכרי כו׳ מפורש ס״פ הניזקין ע״ש: קורא ושונה ובועט באביו כו׳. לכאורה קשה אמאי נקט הגי וי״ל דגם בעושה מעשים רעים אחרים קרי ליה בועט באביו ורבו כמ״ש בפ׳ יום הכפורי׳ (פו.) אבל מי שקורא ושונה וכו׳ ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה אומרים עליו אוי לו לאביו ולרבו שלמדוהו תורה ראו כמה מקולקלים מעשיו כו׳ ע״ש ומייתי שנאמר ראשית חכמה יראת ה׳ וגו׳ ר״ל בראשית ותחלת למוד החכמה יהיה כונתו לתכלית יראת ה׳ שיודע ע״י החכמה איך יהיה ירא ה׳ כמ״ש אין בור ירא חטא ודריש לכל עושיהם ללומדיהם לא כו׳ דהוה משמע ללומד החכמה גם אין מקיימה אלא לעושיהם דהיינו שמקיימים מה שלמדו בחכמה ומה שאמר לעושים לשמה כו׳ לכאורה לא מפיק ליה מקרא אלא הכא מילתא באנפיה נפשיה קאמר דהא דקאמר נמי לעושיהם היינו לעושים לשמה כו׳ ועי״ל דודאי משמע ליה דעושיהם קאי על לימוד גופיה וקרי הלימוד עשיה דהיינו כשהוא לומד לשמה דמקיים מצות בוראו ית׳ ב״ה אבל בלימוד שלא לשמה לא הוה קרי ליה עשיה דאין זה קיום מצות בוראו שלוה ללומדה לשמה ודו״ק: ונהנין מזיו השכינה. מיתורא ושינויא דקרא קדריש מדכתיב כבר ויראו את אלהי וגו׳ וחזר וכתב ויחזו את האלהים וגו׳ לשון חזה נופל על הרוב על ראייה שכלית ונבואה דקאמר דחזו ונהנו מזיו השכינה כאלו אכלו ושתו כי היו בנתינת התורה בדוגמת עוה״ב שהיו עטרותיהן בראשיהן כדאמרי׳ פ׳ ר״ע (פח) שהיה לכל אחד מישראל ב׳ כתרים והיו מרוחקין מגשמיות כמ״ש במשה שלא אכל מ׳ יום וגו׳ כענין עוה״ב שאין בו לא אכילה כו׳ אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן כו׳ ומצאתי מי שכתב בזה ע״פ המדרש (מגילה ט״ו: וסוף סנהדרין) שעתיד הקב״ה להיות עטרה בראש כל צדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה׳ לעטרת צבי וגו׳ ודו״ק: לנשים יותר כו׳. ליכא לפרושי דבגלות קאמר דהא כתיב בתר הכי תרדו שאננות רגזה בוטחות וגו׳ אלא דקאי אשעה שהיה א״י בישובה קודם החורבן ובגירסת הילקוט בהך דבסמוך גרסינן במאי זכיין לעלמא דאתי כו׳ ומשמע דקאי אהא דקאמר דהבטחתן הוא טפי מבאנשים ובהכי ניחא דשייכי הך מלתא הכא דאיירי נמי לעיל בלעתיד דאין בו אכילה כו׳ וק״ל: עולמך תראה כו׳. ר״ל עולמך תראה עולם הזה: ואחריתך לחיי כו׳ ותקותך לדור כו׳. דהיינו לימות המשיח ולתחה״מ ואמר: לבך יהגה כו׳. נקטו כל הכלים והאברים השייכים ללימוד תורה הלב והכליות בעיון ובמחשבה הפה והלשון והשפתים כלי הדיבור והעין לראות והאוזן לשמוע והרגלים לרוץ שם למקום תורה הם כלי מעשה המגיעים לתורה אבל ידים לא נקט שהם כלי המעשה ממש ולא שייכים כלל בלימוד התורה אלא לעשות מצותיה ועוד הוסיפו פניך יאירו כו׳. עש״ה חכמת אדם תאיר פניו וק״ל: אלופינו בתורה כמ״ש אלופי ומיודעי וגו׳ שאמר כן לאחיתופל רבו: ומסובלין במצות. כמ״ש ויט שכמו לסבול ולמ״ד מסובלין ביסורין עש״ה ומכאוביהם סבלם וק״ל: ע״ב אין פרץ כו׳. שלא ממנו דואג כו׳ ואין יוצאת כו׳ שלא ממנו אחיתופל כו׳. זו גירסת כל הספרים והתוס׳ גרסי בהיפך אין פרץ זה אחיתופל שפרץ כו׳ יוצאת זה דואג כו׳ ע״ש אבל לפי הדורות הי״ל לאקדומי לדואג כדאמרי׳ פ׳ חלק (קו:) דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד וע״כ נראה לקיים גירסת כל הספרים וה״פ אין פרץ זה דואג שפרץ פרצה בכהני נוב עיר הכהנים כדכתיב ויסב דואג ויפגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה וגו׳ ואין יוצאת זה אחיתופל שיצא מן העולם להתחייב בנפשו שחנק עצמו: ואין צוחה כו׳. עי׳ הפי׳ בתוס׳ ועי״ל ע״ש שאמר ליה אלישע כשהלך להחיות הילד עם המשענת וכי יברכך איש לא תעננו וגו׳ והוא עבר על דבריו וענה והיינו צוחה כמ״ש ענייה בקול רם. ודרשו ברחובותינו שלא כו׳. מקדית תבשילו ברבים. דהיינו ברחובותינו שהוא מקום הרבים: והם ניזונין בזרוע כו׳. דאביר מלשון חוזק וזרוע הוא ומלינו האי לישנא בחשובים בדוד כמו אביר הרועים וגו׳ והרי הוא כאביר באבירים דמסכת ר״ה (כה:) מאן דדריש ליה ברשעים מפרש ליה נמי מלשון חוזק וקושי לב כמו אשתוללו אבירי לב וגו׳: בת קול יוצאת כל העולם אינו ניזון כו׳. מפורש במס׳ תענית: גובאי טפשאי כו׳. פרש״י גובאי שם אומה כו׳ אמרי׳ שהיו מן הנתינים עכ״ל והכי איתא שם גובאי גבעונאי דורניתא דראי נתינאי ולפירושו הכא נ״ל דכולהו נתינים הוו אלא אלו נקראו גובאי ע״ש שמם הראשון שהיו גבעונים ואלו נקראו דורניתאי ע״ש שמם שני שנתן יהושע לחוטבי עצים אך ק״ק דנתינים הם בכל מקום שכבר נתגיירו אלא מדוד גזר עליהן איסור מלבא בקהל והכא קאמר דלא מגייר גיורא חד מינייהו ולולי פירושו נראה דלאו כל הגבעונים נתגיירו ואלו שלא נתגיירו נקראו גובאי ע״ש גבעונים ואלו שנתגיירו נקראו דורוניתא ע״ש נתינים ולפירושו נ״ל דגובאי נתינים היו ונשתמדו לחזור להיות עכו״ם וע״כ נקראו ע״ש גבעונים ודו״ק:

סליק פרק היה קורא

פרק מי שמתו

בד״ה פטור מק״ש כו׳ ולא ימים שאתה עוסק במתים פטור מק״ש כו׳ ומן התפלין עכ״ל הס״ד ואח״כ מ״ה ס״ג רש״י שלאחר המטה אפילו המטה צריכה להם כו׳ עכ״ל כצ״ל ואין זה ברש״י שלפנינו שהרי כתיב ברש״י שלפניו ושלאחר המטה הואיל ואין צורך כו׳ עכ״ל ודו״ק: בד״ה אלו ואלו כו׳ ורישא דקאמר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין כו׳ עכ״ל וצריך להגיה בגמרות שלפנינו במקום ומן התפלה צ״ל ומן התפילין כו׳ וק״ל: בד״ה ואינו מברך כו׳ ופסיק מיניה הורת אכילת מיהו בתוהו שתפסו מושל גם אכילות אינו חייב כו׳ עכ״ל ור״ל דלענין אכילות איכ שוין דתפסו מושל פטור מאבלות וק״ל:

דף יח באו״ד שמתה אחותו של ר״ת בשבת והודיעו לו עכ״ל מלא בשבת ברא״ש אינו וכ״צ דבשבת בלאו האי טעמא שיש לה בעל כו׳ אוכל בשר ושותה יין כדתני בשמעתין בשבת מיסב ואוכל בשר כו׳ וי״ל לפי׳ הר״ר נהגאל דבשבת נמי היכא דדעתו להחשיך על התחום אין לו לברך דיש לו דין אונן וה״ל הכא אי לאו שהיה לה בעל כיון שהיה ר״ת בעיר אחרת היה צריך להחשיך על התחום וק״ל: בד״ה וירכב כו׳ ובכתובים ספיר דמי ומיהו נראה דאף בס״ת ש״ד מדנקט בסיפא ס״ת ולא כו׳ ובהדיא אמרינן בירושלמי כו׳ לאחוריו ורוכב ודקאמר אלא אסיפא משום כו׳ וה״ה לאחוריו מותר כו׳ עכ״ל כצ״ל מדברי הרא״ש ור״ל דקאמר אלא אסיפא עיקר חידושא איט בסיפא דלסטים אלא עיקר חידושא בשריותא דנקט בסיפא דה״ה לאחוריו דשרי מדיוקא דרישא ונעשה לסיפא ודו״ק: בד״ה למאר כו׳ ותימה והא אמרי׳ פרק התכלת כו׳ והיא דתכלת היינו דרמו חוטים כו׳ ועכשיו אנו מסלקים אותם ומאי טעמא כו׳ כצ״ל: באו״ד אי משום דכתיב לדורותם לדור תם אבל כו׳ כצ״ל ועיין בתוס׳ פרק התכלת: באו״ד כמו מחזון ישעיהו כו׳ עכ״ל דלפי התלמוד ס״פ בני העיר לא מפטירין חזון ישעיהו דהיינו חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי אלא בר״ח [אב] שחל להיות בשבת ואנן הא מפטירין אותו בכל שנה בשבת שלפני ט׳ באב וע״ש בתוס׳ וק״ל:

ע״ב בתוס׳ בד״ה אלמא ידעי כו׳ כ״כ לא היה מקדים דהוא עצמו כו׳:

ח״א דף יח ע״א משום לועג לרש וכו׳. לפי שג״ח לעשירים מצוה להשלום גמול משא״כ ג״ח לרש וע״כ קרא ג״ח למתים כאלו עושה חסד לרשים כמ״ש חסד ואמת דג״ח שעושים עם המת הוא ג״ח של אמת והיינו לועג לרש וגו׳ כאלו גם עושהו לא יוכל לשלם לו ואמר שאם מלוהו אמר הכתוב מלוה ה׳ חונן דל גם שהמת לא יוכל לשלם לו כדל הזה קאמר בסיפיה דההוא קרא וגמולו ישלם לו הקב״ה דהיינו כאלו מלוה ה׳ וק״ל: בן איש חי שאפילו במיתתו כו׳. דמלינו בו שהיה ראש סנהדרין כדאמרינן בפ״ק (ד.) ובניהו על הכרתי ועל הפלתי כמ״ש התוס׳ שם בשם ר״ת ודריש רב פעלים מקבצאל שרבה וקבץ כו׳ משום דכיון דרב פעלים קאי אהכה את שני וגו׳ הי״ל למכתב ולהקדים מקבצאל שהוא שם מקומו קודם רב פעלים ועוד דאין זה שהכה את שני אריאל והכה את הארי וגו׳ רב פעולות אלא פעולה אחת וע״כ דרשו רב פעלים הרבה פעלים לתורה קבץ ורבץ ודרש שני אריאל וגו׳ משום דלא מלינו לשון אריאל כפי התרגום רברבי מואב אלא מלינו אריאל בלשון המקרא על ב׳ מקדשות הוי אריאל וכמ״ש במס׳ מדות והיינו שלא הניח כמותו כו׳ שהיה אב״ד וראש לסנהדרין ודרש והכה את הארי כו׳ דלפי פשטיה מאי רבותיה דביום השלג וע״כ דרשי מדהאי והכה שני לדרשה שהכה ותבר גזיזי כו׳ או שהכה תנא ספרא דבי רב ופירשו בתוספות מהארי דריש שהוא תמור שבספרים בתוך הבאר דספר ויקרא הוא באמצע ספרים ובאר היינו תורה כמ״ש בפסוק ויתנצלו שם באר מים חיים ועוד נראה מלשון ארי דריש תורת כהנים שכל דיניו במקדש הנקרא אריאל וק״ל: ע״ב שנאמר ואתה חלל רשע נשיא וגו׳. פירש״י על צדקיהו הוא אומר כו׳ בערכין (יז.) אמרו שהוא היה צדיק ודורו רשעים מ״מ קרי ליה רשע על שעבר על שבועתו לנגד נ״נ: מעשה בחסיד אחד כו׳. כבר נתקשה מזה בעיי׳ דאמרו (ב״ק קג: תמורה טו:) דכל חסיד אחד הוא ר״י בר אלעאי או רבי יהודה בן בבא ואיך יעלה על הדעת שחסידים כאלו ילכו בלילה בר״ה ביחידות לבית הקברות ללון שם במקום טומאה והאריך והנני אקצר בודאי הנכון כדברי הריטב״א שדבר זה היה בחלום והנני מוסיף בזה לפי שזה שהקניטתו אשתו היה לו סבה שהיה ר״י בר אלעאי עני כמפורש בנדרים (מ״ט:) ואותו דינר אחד שהיה לו נתן לעני אחד ולא נשאר לו כלום ולפי שהחלומות של ליל ר״ה יותר אמתיים שהוא יום הדין דלכך מתענין בו כל ימיו מי שרואה חלום בו וכההיא עובדא דבני אחתיה דריב״ז דחזו להו בחלמא בר״ה דבעו למחסר שבעה מאה דנרי כו׳ בפ״ק דב״ב (י.) זה הביאו גם לחסיד זה שהיה רוצה להשתמש בחלום בזו הלילה של ר״ה לידע לשמור עצמו מכל תקלה כאמור בענין ולא יהיה עני עוד כ״כ ושמעתי דגם בדורות אחרונים היו משתמשין בבעל החלומות ע״י השבעות בשמות ואמר שהלך באותו חלום ולן בבה״ק ושמע ב׳ רוחות כו׳ נקט לשון רוחות ולא נפשות או נשמות לפי שידוע שהאדם יש לו נפש רוח ונשמה הנפש הוא החומר והנשמה היא הצורה והרוח הוא באמצע המדבקן כל ימי חיי אדם וע״כ גם במותו של אדם שהגוף מתפרד מן הנשמה שהגוף הולך אל העפר והנשמה הולכת למעלה הרוח שהיה מדבקן בחיים אינו מתפרד מהם לגמרי אלא לפעמים הוא שורה במקום הגוף ולפעמים שט בעולם למקום שהנשמה שם דהיינו מאחורי הפרגוד וכן לקמן דא״ל סליק לרקיע כו׳ אדהכי אתא כו׳ היינו נמי הרוח ההולך למעלה ולמטה וזה עשה החסיד גם לשנה אחרת בר״ה שהיה משתמש גם או בחלומות לידע לשמור עצמו מפורעניות הבא לעולם וכן יש לפרש בההיא עובדא דזעירי ודשמואל דאזלי לחצר מות היינו נמי ע״י חלום היו משתמשין להלך שם לידע מהנהו זוזי: אלמא ידעי כו׳. פירשו בתוס׳ מדקאמר לעגל קאתית כו׳ עכ״ל ע״ש ולא ניחא להו כפירש״י אלמא ידעי מי חשוב בין החיים עכ״ל דהא דקאמר דחשיבנא בהאי עלמא טובא היינו בעלמא דרקיעא דומיא דחשיבנא ברקיעא דפ׳ ע״פ (קיב:) ולא בעלמא בעיני הבריות דעוה״ז קאמר: כבר קייתתיה לבניכם כו׳. גם שלא נכבשה עדיין א״י מ״מ כיון שכבר נכבשה ארץ סיחון ועוג שהיא מכלל א״י וגם הראהו ה׳ למשה את כל הארץ וגו׳ כמפורש לעיל מהאי קרא הרי כאלו כולה נכבשה לפניהם: ואי סלקא דעתך דלא ידעי כו׳ יש לדקדק מאי קא מוכח מהא דידעי ואימא כדמשני לעיל דאינש אחרינא שכיב ואזיל ואמר ה״נ הכא ליתא דלא ידעי אלא דמשה אזיל ואמר להו וי״ל דלא משני הכי לעיל אלא לחד מבני ר׳ חייא דקאמר דלא ידעי ומייתי ליה מדכתיב יכבדו בניו ולא ידע דאיכא למימר דמודה דאי אתי איניש ואמר ידעי אבל רבי יהונתן דמייתי מדכתיב והמתים אינם יודעים מאומה משמע אפילו בדבר שמספרים להם שם אין יודעים ודו״ק:

דף יט בד״ה אפילו בשעה ששטים כו׳ לאחר מיתתו ולא אתי כו׳ כצ״ל: ע״ב בד״ה מדלגין כו׳ דהא תניא בשמחות של טומאה כו׳ ונולל ודופק אין נזיר מגלח עליהן כו׳ עכ״ל כצ״ל ור״ל דהט״ג דאמר בהדיא דגולל ודופק מטמא מ״מ אין כהן מוזהר עליהם כיון שאין הנזיר מגלח עליהן וכ״ה בהדיא בתוספות ס״פ שואל אבל קשה לפי זה מאי מייתי ראיה מרביעית דם דאימא דאע״ג דרביעית דם מטמא מ״מ אין כהן מוזהר עליו כמו שאין הנזיר מגלח עליו ולשון התוס׳ דפרק שואל דהא הגמוד ערוך דרביעית דם אין הנזיר מגלח עליו כדתנן במס׳ נזיר וכהן מוזהר כו׳ עכ״ל וכן כתבו בפ״ק דכתובות ולא ידענא מהיכא פסיק להו דכהן מוזהר על רביעית דם דמההיא דפ׳ בהמה המקשה אינו מוכח אלא דמטמא כמו גולל ודופק ודו״ק: בד״ה ולאחותו כו׳ לאחיו מה ת״ל שאם היה כהן גדול ונזיר כו׳ עכ״ל כצ״ל: בד״ה אמרת לא כו׳ וא״ת מהיכא פשיטא ליה כו׳ וא״ה התם דפריך על מעשה דיוסף הכהן מנא ליה לתלמודא דמיירי כו׳ וא״ת מנא ליה דהאי קרא בעושה כו׳

חכמת שלמה

מי שמתו פרק שלישי

דף יח ע״א תוס׳ בד״ה למאר כו׳ ותימה והא אמרינן פרק התכלת הכיא טעתא ודאי רמינן להו פירש נותנין ציצית בטליתותיהן משום לועג כו׳ נמאי שנא אומר ר״ת כו׳ כצ״ל: באו״ד לדורותם כו׳ נ״ב פירוש משום הכי היו מהויירים באותן דורות בציצית שהיו דור שכולו תם וק״ל: ע״ב רש״י בד״ה חזיה שמואל ללוי הכירו שהיה יושב כו׳ ונ״ב נ״ל:

דף יט ע״א גמרא אמר רבי יהודה א״ו כו׳ אלעזר בן תנוך שפקפק כו׳ כצ״ל: שם כבן שמתחטא לפני אביו כו׳ נ״ב ובערוך פירש הילדים רכים תרגומא טליא מתעיין כלומר שבן מתענג לפני אביו כו׳ וכהאי גוונא בפסיקתא בזכות שני דברים שישראל מתחטאין לפני המקום כו׳: שם שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודוס כו׳ ותנן אותו היום כו׳ כצ״ל: תוס׳ בד״ה דוגמא כו׳ שהיו גריס כו׳ נ״ב ובערוך פירש לפירושו זה הכי קאמר שמטים ואבטליון השקוה כדי להראות תשובות של גרים בא״י שהם כישראל ונמצא מזלזלין בכבודן ולפי שגינה שמעיה ואבטליון נידו אותו לכבוד הרב ע״ש: באו״ד השקוה

מי

ומוקי רי״ב (א) נ״ב לק״מ וכמ״ש התוס׳ בסוכה ל״ט ד״ה הלוקח כו׳ דאשכחן בדוכתי טובא דקרי ליה חבירו ע״ש ואפילו לרש״י בסוכה שם שמתק תיבת מחבירו. הייט שאין לשון המשנה סובל בסתימת חברו על עם הארץ.
והיכי דמוכח מוכח וגם הת״ח בעצמו יכול לקרות לע״ה חברי דרך ענוה.

עכ"ל כל"ל קושיא ראשונה היא לתנא דברייתא מאיזה סברא אוקמא קרא דלאחותו בעושה פסח לאחר דאפ"ה אינו מטמא לאחותו אימא דעושה פסח לאחר מטמא אפילו לקרוביו ולא איירי קרא אלא בים בו ג' הקדושות דאפ"ה לאחותו דוקא אינו מטמא אבל למת מצוה מטמא ותירצו דמהך סברא דלא אתא עשה שאין בו כרת כו' אוקמא לקרא אפילו בעושה פסח גרידא ושוב הקשו דעל כרחך הך סברא אינה מוכרחת דהא מצינו [מת מצוה] עשה שאין בו כרת הוא ודוחה עשה שיש בו כרת כגון פסח וא"כ מגליה לתלמודא למימר דהאי תנא איירי בעושה פסח גרידא דאפ"ה אינו מטמא לאחותו ותירצו דהכי משמע לתלמודא מדברי התנא דאיירי בעושה פסח גרידא מדלא כייל כו' ושוב הקשו לדברי התנא דהיאך מוקמא ליה בעושה פסח כלל כיון דקרא איירי בנזיר ותירצו דבאם אינו ענין לנזיר מוקמת ליה תנהו ענין לעושה פסח גרידא מהך סברא דכתבו (הרא"ש) [בשם רש"י] לעיל ודו"ק:

ח"א דף יט ע"א כל המספר אחרי המת כו'. ולקמן גבי ת"ח אמר בלשון אחר כל המספר אחר מטתן כו' משום דלא ניחא למימר בהן אחר המת דהצדיקים גם אחר מיתתן קרוין חיים כדאמרי' לעיל והיינו דנקט על מטתן כאלו שוכבין חיין על מטתן ואייתי מדכתיב והמטים עקלקלותם וגו' כפרש"י ועי"ל והמטים מלשון מטה דהיינו שמספרים עקלקלות אחר מטתן יוליכם ה' וגו' שאפילו בשעה שלום בו' דהיינו בעת מיתתן של צדיקים דמלאכי השרת מקדימין לפניהם לומר להם שלום כדאמרי' פ' הנושא (קד.) יוליכם ה' את אלו עם פועלי און לגיהנם שמלאכי חבלה יהיו מקדימין לפניהם לומר להם אין שלום אמר ה' לרשעים כדאמרי' התם וק"ל: דוגמא השקוה כו' • מפורש בחדושנו במסכת עדיות: שאין עזרה ננעלת על כו' • מפורש שם. שאתה מתחטא כו' ועליך הכתוב כו' • יפורש בפ"ב דתענית: תנור של עכנאי כו' מלמד שהקיפוהו כו' בפרק הזהב: אל יפתח כו' שנאמר כמעט כסדום כו' • מפורש בפ"ק דכתובות:

דף כ בא"ד יש לנו לומר כשים לו שתי קדושות כו' על כל ישראל נזיר ואח"כ נזיר וכהן הדיוט ואח"כ נזיר וכ"ג ואם כן כו' כנ"ל: פירש"י בד"ה שב כו' אבל מעקר כו' היינו טעמא דלא גמרינן כו' כנ"ל: תוס' בד"ה וקטנים פטורים כו' וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל כו' ולא נהירא דא"כ לא ה"ל קטנים דומיא כו' עכ"ל דכיון דבין פטורין דרישא ובין חייבין דסיפא איירי בקטנים א"כ פטורין דרישא בקטנים לא הוה דומיא כו' וכן יש להקשות בחייבין דסיפא דלא הוה קטנים דומיא דנשים ועבדים דחייבין בכל ענין וקטנים אין חייבין אלא בהגיעו לחינוך אבל לפיר"ת ניחא דמתני' לא איירי בקטנים אלא בלא הגיעו לחינוך וחייבין דסיפא לא קאי אלא אנשים ועבדים הוה שפיר קטנים דומיא דנשים ועבדים בכל ענין דמיירי ביה מתני' דהיינו בשלא הגיעו לחינוך אבל הגיעו לחינוך לא איירי מתני' כלל ודרך התנא לשנות קטנים לענין פטור בלא הגיעו לחינוך גבי נשים ועבדים כמו בסוכה אבל לענין חיוב דהגיעו לחינוך לא מצינו דתני קטנים גבי נשים זהו הנראה מכוונת דבריהם ועיין ברא"ש ובמרדכי וק"ק ה"ל להקשות לפיר"י דחייבין דסיפא איירי נמי בקטנים ובהגיעו לחינוך אמאי קתני ליה גבי תפלה ה"ה דה"מ למתני הכי גבי ק"ש ותפילין וכן גבי תפלה ה"מ למתני פטורין בלא הגיעו לחינוך אבל לר"ת ניחא דלא איירי כלל בסיפא בקטנים ודו"ק: ע"ב בד"ה בתפלה כו' וגרש"י ל"ג ליה שהרי תפלה דרבנן היא כו' עכ"ל ומיהו אצטריך למימר דרחמי נינהו דאי לאו הכי לא הוה מתקני רבנן תפלה בנשים ועבדים וק"ל: בד"ה נשים כו' שפיר דאורייתא והיא דלקמן מיירי כו' עכ"ל כנ"ל: בד"ה יוצא בשפתיו כיון דשרית ליה הרהור ואע"פ שהוא כדבור כו' עכ"ל לשון אע"פ אינו מדוקדק במקום הזה דאדרבה מטעמא שהרהור הוא כדבור יוצא בו ידי קריאת שמע וק"ל:

ח"א דף כ ע"א ואנן קא מתנינן בעוקצין כו' • דרב יהודה אזיל לשיטתו דאמר בפ' המניח (ל.) מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ומסיים ואמר ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר כו' דמסכת עוקצין היא סופה של ש"ס משנה ועיין מ"ש בחדושינו סוף הוריות ששאלו ר"מ ור"נ את ר"ג בעוקצין: דהות לבישה כרבלתא כו' • פירוש בערוך בגד אדום כעין כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה עכ"ל: מתון מתון • עפירש"י ועוד י"ל דקאמר לה הכי לפי שמעה לה בדיני ישראל דתנן בהחובל (צ:) פרע ראש האשה בשוק נותן לה ד' מאה זוז ולזה א"ל שגם שדינינו כן לאשת ישראל דיש לה בושת מתון מתון שהוא שם כותית ד' מאות זוז שוה בושתה של ראשה פרועה שהרי דרכן בכך וק"ל: אל תקרי עלי עין אלא עולי כו' מפורש בפ' הפועלים ופ' יש נוחלין ע"ב כתיב בתורתך כו' הלא אתה נושא פנים לישראל וכו' • בפ' התינוקת (ע:) רמו הני קראי אהדדי ומשני להו הא קודם גז"ד הא לאחר גז"ד וע"ש בתוס' שאין זה סותר סוגיא דשמעתין ומה שיש לדקדק בדבריהם עי' בחדושינו: והם מדקדקים עד כזית וכו' • בפ' שלשה שאכלו (מט:) יליף ליה למר בכזית ולמר בכביצה מקראי ותירצו התוס' שם דהנהו קראי לא הוי רק אסמכתא דושבעת משמע שביעה גמורה וק"ל:

דף כא בד"ה והרי תפלה כו' וקתני אינו מברך לפניה כו' וי"ל משום רבותא דתפלה כו' עכ"ל כנ"ל ומיהו לפי אותה גירסא דפריך בתר הכי והרי ברכת המזון לפניה דאית ביה מלכות שמים כו' תקשי אמאי [לא] נקט ק"ש דקאי בגווה וקתני בה אינו מברך לפניה כו' אע"ג דאית ביה מלכות שמים אלא שלא חשו לאותה גירסא כמו שדחה אותה רש"י גם התוס' וק"ל: בד"ה ה"ג אלא ק"ש כו' והרי ברכת המזון דלית ביה מלכות שמים כו' כנ"ל: בד"ה ספק לא כו' וא"כ הואיל ומספק מספיקא יחזור לק"ש כו' עכ"ל ואין צריך לומר שאם ברור לו [שלא] קרא ק"ש ואינו מסופק אלא באמת ויציב דיקרא ק"ש מה"ט דאיתא ביה תרתי וק"ל: בא"ד אבל אם יאמר ק"ש כו' ולא יצא כלל כו' עכ"ל ר"ל דלא תיקן כלום בק"ש אחרת וק"ל: בא"ד ואם ברור שלא אמר כבר ק"ש א"כ כו' עכ"ל הלשון מגומגם דאם הוא ברור לו שלא קרא ק"ש ודאי דיקרא ק"ש דאית ביה תרתי אבל רצה לומר שאם יתברר שכן הוא שלא קרא כבר ק"ש ודו"ק: בא"ד וא"כ כשיאמר עתה ק"ש לא תיקן כלל ולא יצא מידי ספקו כו' עכ"ל ר"ל דלא תיקן כלום בק"ש דשמא קרא ק"ש כבר אע"ג דהשתא נמי דאמר אמת ויציב שמא הוא דלא תיקן כלום שכבר אמר ק"ש ואמת ויציב מ"מ משום תרי ספיקי דלא קרא ק"ש ולא אמר אמת ויציב א"כ דקרא ק"ש ולא אמת ויציב תיקן שפיר באמת ויציב אבל הכא בק"ש תרי ספיקי נינהו דלא תיקן כלום חדא דשמא קרא תרוייהו א"נ דקרא ק"ש ולא אמת ויציב ודו"ק: ע"ב בד"ה עד שלא יגיע ש"ל כו' שזה לא מצינו לו עיקר בתלמוד כו' עכ"ל ק"ק דמודים דרבנן יש לו עיקר בתלמוד במסכת סוטה גם בירושלמי ולשון הרא"ש אינו כן ע"ש ודו"ק: בא"ד מתפלל כו' עד שלא יכנס כו' עכ"ל ולשון הרא"ש עד שלא יגיע ש"ל כו' ע"ש:

ח"א דף כא ע"א מנין לברכת התורה כו' • מצאתי כתוב דהכי משמע ליה ברכת התורה כי שם ה' אקרא דהיינו כשאני קורא בתורה שהיא כולה שמות של הקב"ה שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקב"ה כדאיתא במדרשות וק"ל.

דף כב ע"ב בגמ' חד אמר כל לאחרים אפילו חולה לאונסו עד דאיכא כנ"ל: תוס' בד"ה אלא לכ"ע כו' וה"ה דה"מ לאוקמא דכ"ע אין כו' דהכא לא מצי למימר דכ"ע אין חוזר כו' עכ"ל פירוש לדבריהם וה"מ לאוקמא דבשאר דוכתין דכ"ע אין חוזר לראש אפילו בשהה והכא פליגי בין בשהה ובין בשלא שהה ומשום גברא דלא חזי ומדלא מוקמי הכי ש"מ דהלכה בשאר דוכתין בשהה חוזר לראש כו' ואומר הר"ר כו' ורבי יהודה פירש דלא מצי לדחויי ולמימר דכ"ע בשאר דוכתין אפילו בשהה אינו חוזר לראש דכיון דאפילו הפסיק כ"כ ששהה כדי לגמור כולו אינו מזיקו ואין מבטל מה שהתפלל כבר א"כ ה"נ הכא הוי גברא דחזי ושפיר הוי מצי להתפלל מתחלה אע"פ שלא היה יודע שהיה יכול לעמוד על עצמו מלהטיל מים עד שיגמור תפלתו ולכך לא הוי מצי רב אשי לדחויי אלא דכ"ע בשהה דחוזר לראש וההפסק מבטל מה שהתפלל כבר וא"כ הכא הוי גברא דלא חזי כיון שלא היה יודע אם יכול לעמוד על עצמו בלא הפסקה כדי לגמור כולו כן למדתי ביאור דבריהם מדברי הרא"ש ודברי מהרש"ל אינם ברורים לי בזה ודו"ק: שם גמ' מאי תקנתיה ליחדר ולגלי כו' מדברי התוס' נראה דאין זה מדברי התלמוד והוא מפירוש ר"י שבתוס' נכתב בגמ' וק"ל:

ח"א דף כב ע"א שהיה מגמגם למעלה כו' • היינו כדלעיל שלא אמר אזכרות שבו ואמר ליה שאין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וגו'. שהיא כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וכל אותיות שלה הם שמותיו של הקב"ה ואין מקבלין טומאה כאש הזה:

דף כג גמרא האי אם שהה אם לא שהה כו' פרש"י במלתיה דרב חסדא ורב המנונא מיבעי לי' לאפלוגי כו' ומדלא אפליג ש"מ אפילו בדלא שהה קאמר עכ"ל דלמאי דמסיק בלא שהה פליגי ומשום גברא דלא חזי ניחא דלא אצטריך הכא לאפלוגי בין שהה ללא שהה דבשהה ודאי כ"ע מודו אפילו בלאו שותתין מים על ברכיו והוי גברא חזי חוזר לראש ומטעם הפסקה אבל אם בשהה פליגי הכא ודאי דה"ל לאפלוגי לאשמעי' הכא דבלא שהה אפילו בכה"ג דהכא דשותתין מים על ברכיו לכ"ע אינו חוזר לראש ודו"ק: תוס' בד"ה חיישינן שמא כו' והא דתנן לקמן לא ישתין בהם אפילו בבית הכסא עראי כו' עכ"ל לכאורה מלת אפילו אינו מדוקדק ואדרבה דוקא בב"ה עראי מסיק לקמן דאסור כשמחזיק בידו ומשום ניצוצות אבל בב"ה קבוע דליכא ניצוצות שרי ויש ליישב דלא שרי לקמן ב"ה קבוע אלא לפנות במיושב דליכא ניצוצות כמ"ש הרא"ש אבל להשתין במעומד ודאי דאסור נמי בב"ה קבוע דלא עדיף מב"ה עראי דשייך ביה ניצוצות ודו"ק: ע"ב בד"ה דברים כו' אבל להשתין מותר משום דלא אשכחן בברייתא כו' עכ"ל אבל בגמ' אשכחן הך מילתא לעיל מהדבעי' לן לעיל מהו שיכנס אדם בתפילין לב"ה קבוע להשתין מים כו' מוכח מזה דפשיטא להו לכ"ע בב"ה (קבוע לפנות) [עראי להשתין] בהן בראשו (דאסור) [דמותר] וק"ל:

ח"א דף כג ע"א שנאמר הכון לקראת וגו' ובפ"ק דשבת (י.) יליף מיניה דרמי פוזמקי ורמי סודרא אריסא וכולם בכלל הכון הוא: ב"ד שמור רגלך כו' • לכאורה לפי פשטיה יש לפרש קרוב להיפך זה וע"ד שאמר שמואל לשאול החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' וה"פ שמור רגלך מליך בהבאת חטאות ואשמות לבית אלהים וקרוב לשמוע מלבא לידי חטא מתת הכסילים זבח שחוטאין ומביאין קרבן וכה"ג פירש"י בספר קהלת ויש ליישב דסיפא דקרא כי אינם יודעים לעשות רע אינו מתפרש יפה לפי זה דהא כיון שמביאין קרבן על חטאם ה"ז יודעין בחטאם וע"כ פירשו וקרוב לשמוע דידע להביא קרבן על חטאיו ועושה תשובה אבל הכסיל גם כשמביא קרבן אינו מבחין בין טוב לרע ואינו מביא קרבן חטאת לעשות תשובה אבל מביא זבח שאינו זה קרבן על חטאו ולכך נקט זבח לגבי כסילים שאינו יודע אם חייב להביא קרבן חטאת או אשם וק"ל: סליק פרק מי שמתו

דף כד בתוס' בד"ה והא תנא כו' ומ"מ קשיא ליתני דמיירי באשתו עמו כו' עכ"ל ר"ל דהכתי אימא דאיירי שלא כנגד ראשו ודבעי טובע משום דאיירי באשתו עמו דבעי כלי בתוך כלי כדאמרי' לקמן בסוף פירקין (כ"ה:) ושמואל נמי דאמר לעיל אפי' אשתו עמו איירי נמי כשהן בכיסן דהוי כלי בתוך כלי וק"ל: פרש"י בד"ה שגיהק כו' נפיחה מסובעו וריחה כו' ובד"ה ורק ע"ג קרקע הס"ד ואח"כ מ"ה וממשמש כו' הצואה הס"ד ואח"כ מ"ה אבל לא היה כו' מתפלל לא כו' כנ"ל: ע"ב גמ' אבל לא היה מתעטף כו' והיה מניח ידו על כו' כנ"ל כנראה מדברי הרא"ש וגירסת הגמרות שלפנינו וכשהוא מפהק מפרש"י נכתב בגמ' וק"ל: שם א"ל אנא אנינא דעתאי כו' ואשמע מיניה מלתא מבית הוועד ואתי ואזיל כו' כנ"ל כנראה מפרש"י וק"ל: תוס' בד"ה א"ל לדידי לא ס"ל פי' משום תרתי מילי חדא כו' עוד דס"ל מניח ידו כו' עכ"ל לכאורה דר"ל דמתרי טעמי לא ס"ל חדא הא דאר"י שמע ט' תקיעות כו' אבל א"כ זה סותר מה שכתבו לעיל בשם השר מקוצי לחלק דשאני הכא דאין ראוי לקרות משא"כ התם בסופר דהוי גברא חזי וכ"ע מודו התם דאינו חוזר לראש וע"כ נראה לפרש דבריהם דר"ל דלא ס"ל לדידי משום הני תרי מילי כהדדי חדא דס"ל היכא דגברא חזי אינו חוזר לראש כההיא דט' תקיעות וס"ל נמי הכא דגברא חזי ע"י שמניח ידו על פיו וא"כ אינו חוזר לראש כמו בט' תקיעות אלא לדידך דס"ל דחייב להפסיק משום דהוי גברא דלא חזי חוזר לראש ודו"ק: בא"ד וא"כ ה"ל ראוי אלא לדידך כו' עכ"ל כנ"ל: בד"ה בתבלי כו' אוהו כלל הס"ד ואח"כ מ"ה פסק ר"ח כו' כנ"ל:

דף כה בד"ה לית הלכתא כו' לא איירי רבא ובהידך ברייתא ל"ג נוחת תרנגולין כלל ולא פליג בהא אמתניתא דלעיל כו' כנ"ל: בד"ה ריח רע כו' כמו בתי כסאות דפרסאי לקמן עכ"ל ולפי זה בבתי כסאות דפרסאי הוי ריח רע שאין לו עיקר ולא שרי נמי אלא לר"ת אבל לק"ש כלל לא אבל מדברי הרא"ש אין נראה כן ודו"ק: פירש"י בד"ה מאי הוי עלה דמי רגלים עכ"ל נ"ל לפי זה דל"ג מאי הוי עלה אתמר צואה כו' אלא מאי הוי עלה אמר רבא הלכתא כו' ומי רגלים כו' ואע"ג דרבא נקט נמי במילתיה צואה כחרס כו' *) משמע ליה דמאי הוי עלה קאי אמי רגלים דמבעיא לן מתחילת הסוגיא ובוודאן עד כמה משא"כ צואה דלא מייתי לה אלא אגב גררא כדקאמר רב יוסף שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה כו' מי רגלים מבעיא ודו"ק: ע"ב תוס' בד"ה הרי לבו כו' מדפריך תלמודא הכי בפשיטות משמע כו' עכ"ל ולכאורה אין זו הראייה מכרעת דה"ל פריך והרי עקבו רואה כו' ואנן פסקינן הלכתא דעקבו רואה מותר ויש ליישב דהיכא דאתמר הלכתא אתמר אבל בלבו דלא אתמר הלכתא אזלינן בתר פשיטות הפירכא ומיהו בלאו הכי ק"ק הך פירכא והרי עקבו רואה כו' דכיון דכבר השיב לו דקסבר ת"ק לבו רואה שרי מכ"ש דקסבר ת"ק עקבו

*) [ויותר נראה דגי' רש"י כן היתה אמר רבא הלכתא מי רגלים כו' וכ"ה באור זרוע סי' קל"ח]

חכמת שלמה

מי נגע אבל כו' התורה עליה אלא לירא אותה כנ"ל והס"ד ע"ב גמרא ת"ש ולאחותו. נ"ב כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא: תוס' בד"ה רוב ארוטת כו' שיש עליו נפת כו' ונ"ב פירוש או בוקעת ועולה אפילו מגד הריקן: בד"ה ולאחותו כו' שאם היה כהן גדול ונזיר כו' כנ"ל ונ"ב נ"ל:

דף כ ע"א גמרא ואנן קא מתנינן שיתא כו' כי הוה שליף חד מסאניה כו' זרעא דשפירי כוותי כו' כנ"ל: רש"י בד"ה שב ואל תעשה כו' נתנו לדחות על כרחך היינו דדחיינן אינה כו' כנ"ל: בד"ה האשה וכו' עוקצין הס"ד: בד"ה כתליסר כו' והכי אמרינן כו' כנ"ל: בד"ה כרבלתא שם לבוש חשוב כו' נ"ב בערוך פי' מלבוש אדום כעין כרבלתא דתרנגולא ואין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה עד כאן ולפירש"י נראה בעיני שהפריצות היה שהלכה במלבוש חשוב לשוק בלא כסוי סרבל וק"ל: בד"ה מתון לשון מאתן הס"ד: תוס' בד"ה אמרת לא כו' מנא ליה דהכא מיירי בעושה כו' כבר דמעלה דמיר כו' יש לנו לומר כי יש כו' כנ"ל:

דף כא ע"א רש"י בד"ה כי שם כו' לאלהינו באמן הכי כו' כנ"ל תוס' בד"ה ורבי יוחנן כו' הלכה כר"י נ"ב ונראה בעיני דהך ר"י לאו חובה ממש קאמר אלא ולואי כלומר מצוה איכא וכן משמע בתוס' דמקום שנהגו דף כ"ד בד"ה והאמר רבי יוחנן כו': ע"ב תוס' בד"ה עד שלא כו' לא יתפלל הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור חדש באיזה אמן כו' כנ"ל:

דף כב ע"א רש"י בד"ה חד תני בנן עולי כנ"ל והס"ד: בד"ה גדר גדול גדרו במה שהצריכו כמ' סאה כנ"ל והס"ד: ע"ב תוס' בד"ה אלא לכ"ע כו' ובדשהה קמפלגי כו' נ"ב פי' ר"י מפרש ס"ל סברא קמייתא דאין לחלק בין שהה מחמת אונס כו' הלכך מאחר דבלא שהה כולי עלמא מודו דאינו חוזר לראש ש"מ דחזי ולא דחי ואם כן מאי שנא בשהה פי' מאחר דשהה לחוד בלא השתין מים אין חוזר לראש כמו שהקשה רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה א"כ אף בהשתין לא יהא חוזר לראש מאחר דחזי ודו"ק ומבואר יותר בדברי הרא"ש (עיין במהרש"א):

דף כג ע"א גמרא אמר רב זביד ואיתימא רב (אדא) [יהודה] עד פרסה כו': שם אמר רבה בר בר חנה כו' עד ומניחן נ"ל קודם אמר ר"י בר אחא כו' וכ"ב באלפס וברא"ש מהופך:

ע"ב גמרא ולא ישתין מים ולא יישן כו' כנ"ל: רש"י בד"ה אם היה התפילין או למטה כו' הד"א:

דף כד ע"א גמרא בין כר לכסת כו' נ"ב ואיירי שהיו מונחים בכיס או בכלי דהא בעי כלי בתוך כלי לחכמים וכן משמע מתוס': שם היה ישן במטה ואשתו עמו במטה לא יחזיר פניו ויקרא ק"ש כו' כנ"ל לפי גרסת התוס': שם תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים נ"ב אצעדה ועגיל בחוץ וכומז בפנים: רש"י בד"ה דורשי תמורות קשרים כו' כנ"ל: בא"ד דורשי תמורות גרסינן כו' נ"ב והוא מלשון תומרתא שהוא לשון קשר וי"מ מלשון תומרתא והיא מרגליות כלומר שהיו דורשים סתרי תורה: ע"ב תוס' בד"ה בתבלי השוק כו' פסק רבינו חננאל כו' נ"ב עיין לעמוד השני:

דף כה ע"ב גמרא ה"ק רשב"ג אחר המטה כו' כנ"ל •

רואה דהרי לפי סברת התוס' לקמן דעפי אית לן למיחש בעקבו רואה מבלבו רואה ודו"ק: בד"ה גרף של רעי כו' זכוכית אפשר דהרי עכ"ל הס"ד ואח"כ מ"ה ובלבד שיטיל בהן כו' כל"ל נ"ל ומיירי במי רגלים גופיה אבל בזכוכית נראה דאין צריך רביעית מים אם אין בהם כלום וכן נראה מדברי הרא"ש והטור ע"ש:

סליק פרק מי שמתו

פרק תפלת השחר

דף כו במתני' ר"י אומר עד ד' שעות כו' התוספות לקמן לא גרסי לה הכי במתני' ע"ש: **גמרא** וכ"ע עד חצות ותו לא האמר כו' שחרית מתפלל במנחה שתים. ולא ניחא ליה לאוקמא מתני' במזיד דמתני' לא איירי בדיעבד מדלא קתני בה שביטל כדקתני בברייתא לקמן אלא דהכא דינא דזמן תפלה קתני בה וק"ל: **תוס'** בד"ה טעה ולא התפלל ערבית מתפלל כו' כיון שטעה כ"כ דלאחר שתי כו' עכ"ל כל"ל: **ע"ב** פירש"י בד"ה שניה עלתה לו כו' והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה כו' עכ"ל בלאו האי טעמא נמי שניה לא עלתה לשל שבת והיינו מטעמא דראשונה לא עלתה לו שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה אם השניה העלה לו לשל שבת ע"כ שיהיה צריך להתפלל אחריה אחת של מ"ש אלא דהוצרך טעמא דהבדיל בה כדי שתחשב לשל ערבית ודו"ה: **תוספות** בד"ה טעה ולא התפלל ע"ש כו' גלי דעתיה דהך בתרייתא היא חובה כו' ואי אבדיל בתרווייהו כו' לא מחייב לאהדורי כו' עכ"ל ולפי זה מתיישב קושית התלמוד דהכא גלי דעתיה אבל התם לא גלי דעתיה ולכך אין מחזירין אותו כמו אם לא הבדיל בתרוייהו וא"צ להחזיר והם דברי רבינו האי שכתב הרא"ש בשמו אע"ג שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא דטעמא דמסתבר הוא כו' עכ"ל ע"ש: **בא"ד** אלמא דמצריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג שלא כו' מתוך לשון האלפסי עכ"ל לכאורה דמתוך הגמרא נמי מוכח הכי כדקאמר כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה להתפלל תפלה אחרת בלא הבדלה אע"ג דלא מרויח מידי שהרי כבר התפלל ולא הבדיל בראשונה וי"ל דלפי הגמרא אפשר למאי דמסיק קשיא קושטא דלא קאי הכי ולא מהדרינן ליה כיון דלא מרויח כלום אבל לדברי האלפסי לא סליק בקושיא כמ"ש רבינו האי וא"כ קאי שפיר הך סברא דמהדרינן ליה אע"ג שאינו מרויח כלום ודו"ק: **בד"ה** קשיא תימה כו' דמיירי קודם שהעשירו דאמרינן לקמן כו' עכ"ל ר"ל דקודם שהעשירו לא היה אומר כלל על הכוס רק בתפלה לחוד ולכך מחזירין אותו והך דקתני אין מחזירין תוקמא אחר שהעשירו וחזרו והעניו דאז קבעוה בתפלה ואמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אבל כשהעשירו ועדיין לא חזרו והעניו לא קבעו אלא על הכוס כדמוכח פרק אין עומדין (לג.) ע"ש ודו"ק: **בד"ה** יצחק תיקן תפלת מנחה כו' גלותא דאברהם כו' עכ"ל עיין בערוך בערך שחר: **בד"ה** ואין שיחה כו' אלא לדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים ובחלק כו' כל"ל: **בד"ה** יעקב תיקן כו' וקשה למתני' דפ"ק דקאמר כו' כל"ל: **בד"ה** עד פלג כו' בשלמא עד כו' כו' וי"ל דר"י ס"ל דתפלה כנגד קטורת כו' עכ"ל ר"ל דהכי קא קשיא ליה דבשלמא אי הוה קאמר ר' יהודה עד מנחה גופא הוה שיעור דתפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה דאז היו מקריבין התמיד של בין הערבים אבל פלג המנחה קטנה לענין תפלה מנליה האי שיעורא כיון דלאו־מיליט. שום קרבן שהקריבו באותה שעה וקאמרי דתפלות כנגד קטורת תקנו דכתיב כו' וקטורת של התמיד בין הערבים היה משהה אחר הקרבת התמיד עד פלג המנחה ומיהו למאי דבעי למימר פלג מנחה גדולה קאמר ר"י קשה הא מנליה דמה הקריבו באותה שעה ויש ליישב דאם הקדים תמיד של בין הערבים בזמן מנחה גדולה כדאיתא פרק תמיד נשחט (נח.) אפשר שלא היה משהה הקטורת רק עד פלג מנחה גדולה והוא קרוב ברביעית שעה למנחה קטנה ודו"ק:

פרק תפלת השחר

ח"א דף כו ע"ב אברהם תקן כו' לקמן קמסיק דלריב"ל נמי אסמכינהו אקרבנות דאלת"ה תפלת מוסף מאן תקנה וצ"ל דאיצטריך ליה למימר דאבות תקנום דאל"ה לא הוו תקנו תפלות כלל גם מוסף נגד קרבנות ולא שתקנו הם סדר י"ח ברכות דהא ביבנה נתקנה על הסדר אלא דמאבות למדנו שצריך לאדם להתפלל ג' תפלות בכל יום לקיים מה שנאמר ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו' ונראה עוד דודאי אברהם נמי היה מתפלל מנחה וערבית דאמרינן ביומא (כח:) דאפילו עירוב תבשילין קיים אלא דמכ"א מהאבות למדנו לפי מה שמצינו בו שהתפלל וכ"כ בספר יוחסין וכתב עוד אולי כ"א מהם היה יותר זריז כפי מדתו כו' ע"ש: **ואין** שיחה כו'. כתבו התוס' תימה דבפרק קמא דתמ' ע"ג מוכיח דשיחה תפלה מוילא וגו' כו' ע"ש ובפ"ק דע"ז (ז:) תירצו בזה דתרווייהו צריכי כו' ע"ש בתוס' והרא"ש כתב בפרשת חיי שרה על דברי התוס' דאינו מחוור דא"כ נ"ל דפי' אין שיחה כו' דפ' ת"ה שאין שיחה זו מלשון דבור אדם לחברו אלא תפלה ופי' אין שיחה אלא וכו' דפ' לפני אידיהן שאין שיחה זו תפלה בעלמא אלא קבועה ועוד כו' עכ"ל ואין זה כדאי לדחות דברי התוס' דבכ"מ מתפרשת אין שיחה כו' לפי ענינו דבפ' ת"ה דה"א ויצא יצחק לשוח וגו' כיון שלא נזכר עם מי היתה השיחה היה אפשר לומר דעם חבירו היתה שיחתו הביא מדכתיב לפני ה' ישפוך שיחו ובפ"ק דתמ' ע"ז דלפני ה' ישפוך שיחו ודאי דמשמע לשון תפלה אלא דה"א שאינה קבועה הביא מדכתיב ויצא יצחק לשוח וגו' דהיינו קבועה ומ"ש שהרגישו התוס' בתולשת תירוצם מתוה שהניחו הענין בתימה פ' ת"ה אין זו הראיה מכרעת דכן דרכם לכתוב תירוץ במקום אחד ולסמוך עליו במקום אחר: **ואין** שיחה אלא תפלה כו'. ר"ל במקום הזה אינו אלא תפלה כמ"ש הרא"ש גבי אין נא אלא לשון בקשה כו' אבל גבי ויפגע אינו אלא תפלה כו' היינו דהרתי משמע ועיין בחידושינו פרק גיד הנשה:

דף כז בד"ה ת"ש ושל כו' שאמר עד ז' שעות אינו במשנה כו' עכ"ל כל"ל: **בא"ד** דה"פ דעבד כר"י עבד דאמר מפלג המנחה לילה הוא עבד ומ"ה מנחה לא אבל אין לפרש כו' דפשיטא דרבנן מודו בשיעורא דר"י עכ"ל כל"ל נ"ל דר"ל שהפירוש דעבד כר"י עבד היינו דחשב ליה מפלג המנחה לילה להתפלל ערבית ולא מנחה אבל אין לפרש דעבד כר"י עבד לענין אם התפלל קודם פלג המנחה דהא רבנן נמי מודו ומיהו ק"ק דלא הוה צריכא להוכחה זו דבהדיא מוכח דעבד כר"י עבד איירי לענין דהוי לילה ושרי להתפלל ערבית דהא מייתי לה לקמן אהא דרב צלי של שבת בע"ש מבע"י ודו"ק: **בד"ה** דרב צלי כו' וכן לענין תוספת שבת וט"ב וי"ה וכו' עכ"ל ר"ל כמו דלענין מלאכה במ"ש לא אמרינן דהוי לילה ה"ה לענין תוספת שבת וכו' דהוי נמי מילי דאורייתא לא אמרי' דהוי לילה לאסור בשיעור גדול כ"כ דלא ס"ל כר"י אלא לענין תפלה וקבלת שבת דרבנן ועיין ברא"ש: **ע"ב** בד"ה והנותן שלום כו' א"כ ההוא לכתחלה קאמר כו' עכ"ל מלת לכתחלה אינו מובן לכאורה דלא הל"ל אלא א"כ דהתם איירי בתלמיד חבר דשרי טפי ועוד לכאורה לפי תירוץ שני דאיירי ההוא בתלמיד חבר לא בעי למימר הכי אלא שלום עליך וא"כ למה נקט כדי שאילת תלמיד לרב דהיינו תלמיד חבר הא שרי כל איכסי נמי הכי קאמרי ויש לכוין דבריהם בתירוץ הראשון שכתבו ע"פ מ"ש תר"י דודאי אסור להקדים שלום לרבו כלל כדאיתא בירושלמי ולא אמרו כדי שאילת תלמיד לרב אלא להחזיר לו שלום שרי שאומר לו שלום עליך רבי ועוד כתבו א"כ אפילו לכתחלה דהיינו להקדים נמי שרי לומר שלום עליך רבי ובתלמיד חבר דשרי בכל הני כדלקמן ובההוא מלי איירי הך דכדי שאילת תלמיד לרב ודו"ק: **בד"ה** הואיל והתפללו כו' ה"נ לימא לעיל לתומרא ואמאי כו' עכ"ל כל"ל ור"ל דכמו דקיימא הכא במ"ש דאין צריך להתפלל שנית ויצא ידי תפלת מ"ש אע"ג דאסור במלאכתו דהוי ד"ת ה"נ נימא לעיל בע"ש דאין צריך להתפלל שנית והוי התפלה קבלת שבת לחומרא לאסור במלאכה ע"י התפלה כמ"ש התוס' לעיל שכתבו ובקונט' פי' בפנים אחרות היינו שכתב רש"י דיאסור במלאכה משום תוספת שבת ע"י התפלה וזה כבר דחו התוספות לעיל דאין צריך שיעור לתוספת כל כך אלא הוי הקדמת קבלת שבת ע"י התפלה ואליבא דר"י כמ"ש התוס' לעיל ודו"ק: **בד"ה** שאני צבור כו' אע"ג דלא מטי זמן אין איסורן איסור בעשיית כו' עכ"ל כתב מהרש"ל נ"ל דטעות הוא והכי ראוי להיות ואע"ג דלא מטא זמן איסור אסורים בעשיית מלאכה כו' פי' כדי שלא להטריחם עוד בתפלה משום הכי אוקמא באיסורייהו משא"כ ביחיד ודו"ק אבל מ"מ הרא"ש עכ"ל ע"ש הגם שמצאתי כדעה זו בשלטי הגבורים בשם ריא"ז לאסור מלאכה בצבור בקבלת תפלה בע"ש מ"מ אין נראה להגיה ולמחוק מלת אין שבדברי התוס' שלפנינו וע"כ נראה לקיים דבריהם ע"פ דברי הרא"ש וקצת טעות באותיות נפל בדבריהם כל"ל שאני צבור אע"ג דלא מטא זמן איסור דאין אסורים בעשיית מלאכה ואע"ג דטעותא הוא כל"ל ור"ל דבצבור לא מטרחינן להו לחזור ולהתפלל אף בע"ש אע"ג דלא מטא עדיין זמן איסור מלאכה בע"ש כמ"ש הרא"ש דלענין היתר מלאכה אין חילוק בין יחיד לצבור ואמרו אע"ג דטעותא הוא שבטעות התפלל מ"מ לא מטרחינן להו לחזור ולהתפלל ודו"ק:

ח"א דף כז ע"ב והנותן שלום לרבו כו'. פירש"י ותוס' דהיינו דלא א"ל שלום עליך רבי והיינו דאמרי' כדי שאילת תלמיד לרב כו' עכ"ל וק"ק מההיא דפ' ר"ע (סט:) דאמרי' כלום יש עבד שנותן שלום לרבו כו' ולמה לא אמר בכה"ג כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך אדוני ויש לחלק בין תלמיד לעבד שהוא ודאי אינו נותן שלום כלל לרבו ועי"ל דיש לחלק בין נותן שלום לשאלת שלום והיינו דשאלת שלום כדאמר התם היה לך לעזרני ודו"ק: **והאומר** דבר שלא שמע מפי רבו כו'. וכה"ג אמרי' בפרק ב' שעירים (סו:) בר"א שלא אמר דבר שלא שמע מרבו אבל מצינו בכמה דוכתין דגם דבר שלא שמעו מרבם אמרו חכמים מסברא ואפשר לומר דדבר שאינו מסברא לא אמרה ר"א בשם רבו כיון שלא שמע מפיו וק"ל: **שיכנסו** בעלי תריסין כו'. מפורש בשם הערוך במסכת בכורות ע"ש: **היאך** יכול החי להכחיש וכו'. בפ' כל פסולי המוקדשין (לו:) פירש"י ותוזרני בי וכתבו התוס' שם דהכא א"א לפרש שהרי פסקו הלכה כמותו עכ"ל עוד כתבו שם עמוד על רגליך ויעידו בך ל"ג ליה הכא ע"ש: **נוקמיה** לרבי יהושע בעל מעשה כו'. פירש"י וה"ל לצערא טפי עכ"ל ועי"ל שלא יאמרו שלא חלק על ר"ג אלא משום כבודו שימנוהו במקומו:

דף כח בד"ה ושל מוספין כו' ותירץ דהתם איירי בשבת עכ"ל דיש לחלק בין שבת לחול ע' בר"פ תמיד נשחט (נח:) דבשבת אין נדרים ונדבות קריבין וק"ל: **ע"ב** בד"ה כיון שהגיע כו' מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא עכ"ל ר"ל דאפילו התחיל לאכול בהיתר צריך להפסיק ולא היא דאין הלכה כן עיין ברא"ש:

ח"א דף כח ע"א א"ל מעלין בקודש ולא מורידין דלמא עניש לך-רש"י ל"ג כל זה והיה נראה דטעמו דע"כ תשובה זו מעלין בקודש [וכו'] אינה דהא הורידו את ר"ג גם פירכת דלמא עניש לך אינה דכבר אמרו והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות כו'. אבל נראה לקיים כל הספרים הישנים דמה שאמרה דילמא מעברין לך לא חשה אם יעשו ח"ו שלא כהוגן כמו שעשו לר"ג לפי דעתה אלא דלמא ר"ג יפייס אותם ויחזרו למנותו ויעברו לך ותתבייש וכדמסיק לקמן נעבריה גמיריה מעלין בקודש כו' גם מה שא"ל דילמא עניש לך היינו דלא סמכה אהא דאית ליה זכות אבות וכדאמרי' בעלמא שמא יגרום החטא וק"ל: **כל** ת"ח שאין תוכו כברו לא כו'. והיינו דמדמו ליה בתלמא לאבי דמליין קיטמא דמבחוץ הכד הוא מלובן ושלם ובתוכו אין בו רק אפר שהוא דבר שפל ואינו ראוי ובפרק בא לו (עב:) מפרש דתלמיד שאינו תוכו כברו היינו שעוסק בתורה ואין בו יראת שמים ואין לחלק בין תלמיד לת"ח דהכא וק"ל: **כבר** עלה סנחריב כו'. מפורש פ"ק דסוטה (עו:) בתוס' ובחידושינו שם: **מבותלי** כו' שפחמי אתה. עפירש"י ובס' יוחסין כתב פירושים אחרים ע"ש: **מאן** דלביש מדא ילבש מדא כו'. מבואר כי המדא הוא בגד החשוב שלובשין המלכים כמ"ש וילבש שאול את דוד מדיו והוא מעיל כפירש"י וכמ"ש כן תלבשנה בנות המלכים מעילים ולפי שר"ג היה מבני הנשיאים ומלכים מבני יהודה ולא כן ראב"ע שהיה כהן ואין ראוי להיות מלך ונשיא אלא מזרע יהודה וכמ"ש פ"ק דסנהד'(ה.) לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל כו' ולזה בא ר' יהושע לומר דמדינא תחזור הנשיאות לר"ג שהיה מבני הנשיאים ואין ראוי לראב"ע שהיה כהן ליטול הנשיאות ממנו וכמ"ש שנענשו מלכי חשמונאי שהיו כהנים על שנטלו להם מלכות השייך לזרע דוד ועוד אמר ר"י בכה"ג להפיס דעתו של ראב"ע בהיפך דמזה בן מזה יזה כו' דלמי שהוא מזרע אהרן הכהן ניתן הכהונה דהיינו לראב"ע ושאינו לא מזה כו' דהיינו שאינו מזרע כהונה אסורה לו הכהונה גם למלך כמו שמצינו בעוזיהו שנצטרע ע"כ וכמו שאין אדם נוגע במה שמוכן לך שהיא הכהונה כן אתה לא תהיה נוגע במה שמוכן לחברך ר"ג שהוא הנשיאות ומייתי דלא יאמרו לכהן תיזוך מי מערה ואפרך כו' נקט מילי דבע"כ נאמין לכהן בדבר הנוגע בכהונה דהיינו במה שהם מי חטאת ולא מי מערה הפסולים להזאה ונאמין גם לכהן שהוא אפר פרה ולא אפר מקלה כן אין לנו לדקדק אחר ר"ג במה שנוגע בנשיאות שלו וק"ל: **נתפייסת** כלום עשינו וכו'. ר"ל כיון דאתה נתפייסת גם אנחנו נשכים בדבר להחזירו לנשיאותו דאנו לא עשינו להעבירו אלא בשביל כבודך והנני אני ואתה נשכים למחר לפתחו כדרך שמשכימין לפתחי המלכים ותשובים להראות בדעתנו להחזירו לגדולתו ואם אנו נלך מי לא ילך וק"ל: **אלא** לדרוש ר"ג כו'. ולא ידענא בזה דכיון דהוי ראוי להיות כ"א דורש בחדא שבתא אלא משום קנאה לא עשו כן דאין שני מלכים משתמשין בכתר אחד בשוה אכתי תסגי ליה לר"ג תרי שבתא ולראב"ע חד שבתא דהשתא לא הוי אתי לאקנויי ודו"ק: **כדמתרגם** ר"י וכו'. עיין בתוס' ועי"ל דודאי רב יוסף אמועדים ורגלים ממש קאי כדמתרגם הכי וכפירש"י שם אבל דרשוהו הכי לענין תפלת מוספין הבאין ג"כ במועד במקום קרבן מוסף המאחר אותן ממועד הקבוע להן דהיינו ז' שעות דיבוא שבר על שונאיהן [דאחרו] וכן משמע דלא מייתי מתרגומו של רב יוסף אלא דנוגי לשון שבר הוא ולקמן גבי המאחר תפלת שחרית עד אחר ד' שעות לר"י לא דריש ליה מלשון תברא אלא מלשון צער דלא גרע כ"כ ויש ליישב לפום דינא משום דגבי תפלת שחרית יש לתקן קלת דמתפלל אותה בנדבה ויש לו מיהא שכר תפלת נדבה מה שאין כן במוסף דאין מתפללין אותה נדבה ומעוות שלא יוכל לתקן הוא וק"ל: **ע"ב וישמחו** בי חבירי כו'. פירש"י על כשלוני הרי ב' רעות כו' שיענשו עכ"ל. וקאי וישמחו בי חבירי על לא אכשל ויותר נראה לפרש שמתפלל כן שבאמת ישמחו חברי על שלא נכשלתי וכן אשמח בהם על שלא נכשלו שזו אחד ממ"ח דברים שבו נקנית התורה משמח את הבריות וגרסי' שלא אומר על טמא כו' ולא על מותר אסור כו' וכ"ה ברי"ף וברא"ש והוא פי' שלא אכשל בדבר הלכה וק"ל: **אני** עמל והם עמלים אני כו'. ע"פ מ"ש פרק חלק (נט.) כי האדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה כו' ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כו' הוי אומר לעמל תורה וקאמר שם נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת עליו במקום אחר והיינו ואני עמל ומקבל שכר דקאמר הכא שהתורה עומלת עליו הוא שכרו בעוה"ז ועוד ואני רץ לחיי עוה"ב שהוא השכר לעתיד ועיין בתר"י בע"א ודו"ק: **הזהרו** בכבוד חבריכם כו'. והכי שמעינן ליה (בפ"ד) [בפ"ב] דאבות אר"א יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך: **מהגיון** כו'. כפירש"י שלא ירגילום במקרא כו'. והא קאמר ושמא תאמר דא"כ ילכו בטל וקאמר הושיבום בין כו' להרגילם שם וגם אם לא באו עדיין לשנים שראויים למשנה ותלמוד מ"מ יקבלו שם מדות טובות והגונות כמ"ש חנוך לנער וגו': **ובשאתה** מתפלל דע לפני כו'. כענין

חכמת שלמה

דף כו ע"א גמרא זיכה לר"י מאי כו' כל"ל: **שם** ת"ש המשמשת ורואה כו' נ"ב פירוש שפלטה ואחר כך ראתה: **הדרן עלך מי שמתו פרק שלישי**

תפלת השחר פרק רביעי

גמרא במתני' נמחק רבי יהודה אומר עד שבע שעות ונ"ב התוס' לא גרסי כן עיין לקמן: **שם** מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה ב' כל"ל ונ"ב אלמא דמוסכא זמנה עד תפלת מנחה והיינו אחר חצות אבל מתשלומיס שמתפלל תפלת מנחה שתים לא קדייק דהא תפלת ערבית כ"ע זמנה בלילה ומשלמת ביום ודו"ק: **רש"י** בד"ה וכיון דעבר יומו בטל קרבנו כו' נ"ב דהכי אמרי' גבי קרבנות זבח ונסכים דבר יום ביומו מלמד שאם עבר יומו בטל קרבנו: **ע"ב גמרא** בליל שבת ב' כו' נ"ב פי' של שבת: **שם** על הכוס קשיא נ"ב וזה לשון רב האי גאון אע"פ שעלתה בקושיא מ"מ לא משבשתא היא וטעמא דמסתבר הוא כו' עיין בתשב"י: **תוס'** בד"ה טעה כו' דהיינו של מוצאי שבת כו' כל"ל: **בא"ד** אלמא דמצריך כו' נ"ב ואין זו ראיה שהרי הרא"ש כתב כל דברי הרי"ף ואפ"ה כתב כדברים דלעיל:

דף כז ע"א תוס' בד"ה ת"ש ושל מוספים כו' נ"ב פי' ובברייתא היא ודו"ק: **ע"ב תוס'** בד"ה שאני צבור כו' זמן אין אסורים כו' נ"ב נ"ל טעות והכי ראוי להיות ואע"ג דלא מטא זמן איסור אסורים בעשיית מלאכה כו' פי' כדי שלא להטריחם עוד בתפלה מש"ה אוקמינהו באיסורייהו משא"כ ביחיד ודו"ק אבל מ"מ הרא"ש והרשב"א כתבו דדוקא לענין תפלה אבל לא למלאכה כו' (עיין במהרש"א):

דף כח ע"א גמרא בריש עמוד דילמא מעברין לך אמר לה יומא חדא כו' כל"ל והשאר נמחק: **שם** ולמחר ליתבד א"ל לית לך כו' מב"ה אפילו שעה אחת דתנן כו' אמר להם מותר אני לבא בקהל כו' כל"ל: **שם** הכי א"ר יוחנן הלכה כרבי יהודה כל"ל וכ"כ כך מצאתי בס"א מוגה וכך מובן לשון רש"י ולפי זה לא גרסינן לעיל רבי יוחנן אלא אחד מן האמוראים שנתחלף בשמן אבל כל הפוסקים גרסי לעיל רבי יוחנן כו' וא"כ לפי זה נ"ל דגרסי' הכא שפיר אין הלכה כרבי יהודה ודו"ק: **שם** אספתי

כענין דלקמן דאלו לפני מלך ב"ו הייתי עומד שהיום כאן כו' עכשיו שאני עומד לפני מלך מ"ה הקב"ה שהוא חי כו' ולזה נסמך המאמר דלקמן לכאן שנכנס אחד בזה ודו"ק: **גר** ישראל עמוד כו' · גר ישראל בתלות כמ"ש כי נר מלוה וגו' ועמוד הימיני שהוא היה עמוד אותו הדור שהציל כמה צדיקים בחורבן של אספסינוס כדאיתא פרק הניזקין (נ"ו.) ופטיש החזק בתורה כמ"ש וכפטיש יפוצץ סלע וק"ל: **ואיני** יכול לפייסו בדברים כו' · בעוה"ז יכולין לפייסו בדברים שהיא התפלה וכן לשחדו בממון בצדקה שנאמר וצדקה תציל ממות אלא כדין לעוה"ב קאמר דלאו אי אפשר לפייסו ולא לשחדו בממון וקאמר ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים כו' ר"ל גם אם לא יהיה מיתתי לעולם הבא מיתת עולם כרשעים גמורים מ"מ אני מתיירא שמא יוליכו אותי (לדרך)לגיהנם להיות נידון י"ב חדש כדאמרי' פ"ק דר"ה (יז.): **א"ל** יה"ר שתהא מורא שמים כו'. גם למאי דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אמר להם כן בדרך תוכחה שיעשו ומן שמים יסייעוהו כמ"ש בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו הבא לטהר מסייעין אותו וכה"ג כתבנו לעיל וק"ל: **ואיני** יודע באיזה דרך מוליכין אותי כו' · מ"כ שלא היה הצדיק הזה מאמין בעצמו כענין שדרשו בדוד לולא האמנתי וגו' או שלא רצה ליטול את השם לפני תלמידיו ללמדם בכך ענוה וע"כ א"ל פנו כלים מפני הטומאה כו' מ"מ הודיעם שחזקיהו מלך יהודה בא ללותו כדי שלא יהרהרו אחר מטתו עכ"ל:

בנגד ח"י אזכרות כו' הני ח"י י"ט הויין ברכת המינין כו' וז' דשבתא נגד ז' קולות כו' · הוא מבואר דברכות של חול הם ח"י כי הם על הרוב האמצעיים בשאלת צרכיו של אדם ע"כ רמז כל הח"י ברכות בשם הויה שהוא שם הרחמים בכל חתימת הברכות דבעי בחול בשאלת צרכיו אפושי רחמים ובעי בתחנונים בלי השמעת קול כפירוש ר"י והטור מה שאין כן בשבע ברכות דשבתא שהם כולם שבח נרמזו בקול דכתיב גבי שם הויה לומר שיש להרים קול בשבחו של מקום ומזה הגי ט' דר"ה שהוא יום הדין ובעי נמי לאפושי רחמים נרמזו ג"כ בשם הויה שהוא רחמים ואסור להשמיע קולו בר"ה בתפלה וכ"כ ב"י בשם ספר הפליאה שקורא תגר על כך והחוספות נדחקו לקיים המנהג ושאמרו ברכת המינין לא נתקנה נגד שם הויה אלא נגד אל הכבוד הרעים דלא כתיב ביה שם הויה וכן לרב יוסף כנגד אחד שבק"ש נתכוונו לכוונה אחת והיינו משום דשם הויה לא ישתנה אך המינין מאל אחד משנין לומר אל אחר ואמר שהקב"ה הרעים עליהם ע"פ מ"ש פרק הרואה והאלהים עשה שייראו וגו' לא נבראו הרעמים אלא כדי לפשוט עקמומית שבלב וכ"ד דתעניתא כנגד כ"ד רננות כו' דבאותה תפלה של שלמה קחשיב כל הצרות והמאורעות אשר עליהן נתקנו התעניות וכנגד אותן כ"ד לשונות של תפלה ותחנה ורנה שיש שם תקנו כ"ד ברכות וק"ל:

דף כט בד"ה לייט עלה כו' כדמשמע במכילתין גבי ר' יוסי כו' עכ"ל בפ"ק דר' יוסי היה מתפלל בחורבה וא"ל אליהו היה לך להתפלל תפלה קצרה כו' ע"ש בתוספות וק"ל: **ע"ב** בד"ה הא דאדכר כו' משמע בהדיא דאינו חוזר אלא לשומע תפלה כו' עכ"ל כל"ל: **באו"ד** אלא ודאי יש לפרש הא דאדכר על הא דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר כו' עכ"ל והשתא לא תקשי אהך דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר פשיטא דאימא דאתי לדיוקא אבל הזכיר של טל לחודי' אין מחזירין אותו אבל למאי דבעי לפרש הא דאדכר היינו טל ומטר אבל אדכר טל לחודיה (אין) מחזירין אותו כיון דקאי בגשם וגרע מלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר ודו"ק:

ח"א דף כט ע"א והתועים על דעתך כו' · פירש"י בל"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבנו ללמדם כו' וכן עיקר נ"ל כו' עכ"ל והיינו דלהך לישנא הוא מעין הברכה השיבנו אבינו לתורתך כו' אבל לפירוש קמא של פירש"י לא הוה כלל מעין הברכה וק"ל: **ועל** הרשעים תניף ידך כו' · והו מעין ברכת המינין ואע"ג דשמואל אמתני' קאי מאי מעין י"ח מ"מ כיון דכבר נתקנה ברכת המינין ביבנה נקט שמואל נמי מעין אותה הברכה וק"ל: **ע"ב כאשה** עוברה כו' · לכאורה דהוה סגי ליה לפרש מתמלא עליהם עברה ולא אצטריך למימר כאשה עוברה וכ"ה בערוך וי"ל דפרשת עיבור לא משמע ליה לפרש אלא בענין זה שמלת עיבור יש לו שני משמעות דהיינו בכל פרישך ומשמעה שיש למלת עיבור דהיינו עברה ועוברה וכן נראה מפירוש רש"י ובמדרש איכא כה"ג ויתעבר ה' בי וגו' כאשה עוברה: **עשה** רצונך בשמים כו' · ר"ל עשה רצונך דהיינו כפי גזירתך בשמים ממעל אך את יראיך הוציא מכלל הגזירה אם רעה היא ועשה להם נחת רוח מתחת לבטל מהן רצון וגזירת שמים ולפי שבן אדם אינו יודע מהו טוב לו כמ"ש עושה נפלאות לבדו ע"כ סיים והטוב בעיניך לירא עשה עמהם ורש"י פי' בע"א ע"ש: **ר"י** אומר שמע שועת כו' ר"א בר צדוק אומר שמע לצעקת כו' · וי"ל דשועה גניחה יותר מצעקה או בהיפך ורש"י שפירש יותר מתפלה אפשר דגרס ברא"ב"ל שמע תפלת כו' ובתוספתא גרסינן ברא"ב"ל לצעקת ומלתי' דר"י שמע שועת כו' ל"ג התם כלל: **צרכי** עמך מרובין כו' · ר"ל דודאי היה ראוי לו להתפלל כל י"ח שאם נזכר בפרטות צרכי עמך מרובין אבל דעתם קצרה בדרך כמ"ש ותקצר נפש העם בדרך וגו' ולא יוכלו לפרט צרכיהם בי"ח ברכות אך בכלל יר"מ כו' ודו"ק: **לא** תרתח ולא תחטא כו' · ענינם חטא אחד הוא כדאמרי' פ' ד' דנדרים (כב:) כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו כו' · לא תרוי ולא תחטא כדאמרינן פרק בן סורר (ע:) אל למלכים למואל וגו' שתו יין ששותים יין ומשתכרין ואומרים מה לנו אל כו': **וכשאתה** יוצא לדרך המלך בקונך כו' · לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם ואין לו להמלך רק עם קונו היודע בו שיוליכהו לשלום וישלח ברכה כו':

דף ל בד"ה להלפיות כו' דלעיל דפליגי אי השכינה כו': **בד"ה** אבוה דשמואל כו' עמוד השחר ולא נראה דא"כ כו' כצ"ל: **בד"ה** מסמך גאולה כו' ומשמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך במהלך כו' עכ"ל ומהא דפסקינן לעיל הלכה כר' מצינן נמי לאוכוחי הכי דמותר להתפלל במהלך כמ"ש התוס' לעיל: **ע"ב** גמרא א"ל ר' ירמיה לר' זירא דילמא מעיקרא לא כוון דעתיה כו' ק"ק אמאי לא השיב לו ר' זירא כסברתו לקמן דליכא למימר הכי דפריך לקמן אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והא אר"א לעולם ימוד עצמו אם יכול לכוין את לבו כו' וי"ל דהכא אכתי לא שמעה הך דר"א דלקמן וק"ל: **תוס'** בד"ה לפי שאין כו' · משום רשות מסיקן דהיינו דוקא כו' עוברת וי"מ דוקא בלילה כו' · אבל בלילה שניה כו' עכ"ל ודקאמר תלמודא מ"ל מלא מ"ל חסר היינו בלילה ראשונה אבל לילה שניה במלא מחזירין והב"י לפום חורפא לא עיין יפה בזה הסוגיא ודו"ק: **בד"ה** מסתברא כו' אם עקר רגליו ופתח בברכה כו' עכ"ל דאין חילוק בין עקירת רגליו ובין פתח בברכה שלאחריה וכן לקמן גבי טעה ולא הזכיר ר"ח בבה"מ לא שייך כלל עקירת רגליו אלא דהיינו שפתח בברכה שלאחריה וק"ל: **באו"ד** הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא ע"כ אין מחזירין אותו כו' עכ"ל ר"ל אפילו בדבר שצריך להחזיר אם התחיל הטוב והמטיב כגון בשל שבת אם לא התחיל עדיין בהטוב והמטיב אין לו להחזיר ואמרו שם דאינו רוצה שם כ"כ הפסק ומה"ש בדבר שאין לו להחזיר אם התחיל בהטוב ומטיב כגון ר"ח אם לא התחיל אומר נמי שם משא"כ בי"ח ברכות דאם יחזירוהו כו' ודו"ק: סליק פרק תפלת השחר

ח"א דף ל ע"א היה עומד בח"ל כו'. כל הני פסוקים כתיבי בתפלת שלמה במלכים ובספר ד"ה וכ"א לפי מה שהוא בענינו גבי השבוי בארץ אויב כתיב והתפללו דרך ארצם וגבי יוצאין למלחמה בא"י כתיב והתפללו דרך עיר וגבי נכרי הבא לירושלים ועומד שם כתיב אל הבית הזה שאין יכול לבא לעזרה ובכמה דברים כתיב אל המקום ושתם איזה מקום מוקמינן ליה היה עומד בבית המקדש כו' היה עומד בבית קדשי קדשים כו' היה עומד אחורי כפורת כו' דכולהו בכלל אל המקום הזה ודו"ק: **כמגדל** דויד לתלפיות כו'·שבהמ"ק נדמה לצואר שהוא בגובה של אדם כן המקדש הודן וגבהן של ישראל וכן דרשו פ"ק דמגילה (טז:) ויפול על צוארי בנימין על ב' מקדשות כו' ודריש תלפיות תל שהכל פונים בו משמע שדורש פיות מלשון פונים אבל בילקוט גרסינן תל שכל פיות פונים בו: סליק פרק תפלת השחר

פרק אין עומדין

דף לא ע"ב תוספות בד"ה מכאן שאסור כו' בין מלפניו ובין מלאחריו כו' עכ"ל ובין מלאחריו בטור אינו וכצ"ל לפי הגי' [הגימטריא] זו מ"ש הרא"ש-אבל צריך ליתן טעם אמאי לא חשיב מאחריו ויותר נ"ל שלא למחוק דברי התוס' אלא דהרתי מן הצדדין חשיב להו כחד כמו מלפניו ולאחריו ודו"ק: **בד"ה** כל היושב כו' ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח עכ"ל ר"ל דבחול בתוך י"ח אין היחיד קובע לעננו ברכה לעצמו וכוללה בש"ת אבל בשבת שאומר עננו אחר התפלה באלהי נצור אפ"ה קובע ברכה לעצמו וק"ל:

ע"ב חנה שאני דהות מרירא כו' · אע"ג דמילי טובא דתפלה ילפינן לקמן בשמעתין מתפלת חנה לגבי הך מלתא דכובד ראש אין לילף מינה דמפורש בה והיא מרת נפש מה שאין כן סתם ב"א המתפללין וכן בדוד דמלינו ביה דהוה מלער נפשיה טובא ומדת חסידות הוא כמ"ש כי חסיד אני וגו' ואין לילף מיניה: **אלא** בחרדת כו'· לפי פשוטו בהדרת קודש אמקדש קאי שהוא הודן והדרן של ישראל ולכך מההוא קרא דכתיב בתריה בהדיא חילו מפניו כל הארץ לא מוכח מידי דע"כ במקדש איירי דכתיב שם הבו לה' משפחות עמים וגו' שאו מנחה וגו' השתחוו לה' בהדרת קודש וגו' דנכרים בני קרבן נינהו אבל האי קרא דכתיב במזמור הבו לה' בני אלים וגו' דאיירי בתפלה כמ"ש התוס' לא שייך ביה כ"כ בהדרת קודש בבית הכנסת ולהכי קאמר אל תקרי בהדרת אלא בחרדת דבעי כובד ראש בבית הכנסת בשעת תפלה שזכר באותו מזמור ומקשה דבבית הכנסת נמי שייך בהדרת שיהא המתפלל מהדר עצמו בבגדיו כי הא כו' ודו"ק: **עבדו** את ה' ביראה כו' · פירש"י תפלה שהיא לנו במקום עבודה כו' ע"ש תפלה גופה קרויה עבודה כמ"ש בתוס' ולעבדו בכל לבבכם אי זו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא דהכא עבודה סתם אינו במשמע אלא עבודת קרבנות וזהו נוסחא תיקנו בברכת העבודה ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים כו' ר"ל עתה בגלות אין לנו עבודה ביראה רק בתפלה אבל כשתחזיר שכינתך לירושלים נעבדך שם ביראה כימי עולם כימי משה בעבודת קרבן וכן כשנים קדמוניות בימי שלמה כדאיתא ברבה ודו"ק: **וגילו** ברעדה כו' · במקום גילה כו' עיין בזה באורך בחד"י: **אמר** ליה בכל עצב יהיה מותר כו'· עיין פירש"י ועי"ל כי הוא מבואר כי האדם מובדל מהבהמה בנשמה שבו כח הדבור כמה שכתוב נשמת רוח חיים וגו' ות"א לרוח ממללא ונש"ה ומותר האדם מן הבהמה אין וגו' ומי יודע רוח בני האדם העולה וגו' היא העולה למעלה ועומדת בדין משא"כ הבהמה וכפירש"י שם וז"ש בכל עצב לירא מיום הדין יהיה לו מותר מן הבהמה ודבר שפתים שמרבה במילי דבדיחותא יהיה לו למחסור מן הבהמה כי עתיד הוא ליתן הדין ע"כ ודו"ק:

ח"א דף לא ע"א בסא דמוקרא כו'· פירשו בו הרמז שהוא כלי חשוב מאד ועיקר יצירתו ועשייתו מעפר ושבירתו זהו מיתתו· כן האדם נוצר מעפר ועומד למיתה תמיד לשוב להיות עפר וק"ל: **ווי** לן דמיתנן ווי לן כו' לפי שמשני לצדדים יש לאדם לזכור מיתתו תמיד · הא' כמ"ש בפ"ק לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע אם נצחו מוטב כו' וא"ל יזכור לו יום המיתה · והב' ע"פ מ"ש שוב יום א' לפני מיתתך שבת (קנג.) שיזכור תמיד בכל יום שלמחר ימות ואז יהי' כל ימיו בתשובה ולכך כפלו כאן לזכור ווי לן דמיתנן הא' לבטל תחבולות היצר הרע והב' לשוב היום על העתיד פן ימות למחר וא"ל אנן כו' א"ל הי תורה כו' לגבי יצה"ר אמר הי תורה כו' לנצחו בה כדאמר נמי התם אם נצחו מוטב וא"ל יעסוק בתורה ואם לאו יזכור לו יום המיתה ולגבי תשובה בכל יום אמר הי תורה והי מצות דתגני עלן ממיתת יום מחר כדכתיב בה כי הוא חייך ואורך ימיך: **אז** ימלא שחוק פינו וגו' · בפסוק דלעיל מיניה בשוב ה' את שיבת ציון וגו' יותר מפורש לכאורה דעליה קאי אז ימלא שחוק וגו' ואפשר דסיפיה דההוא קרא כתיב היינו כחולמים דהיינו כשעלו מבבל שהיה הגלות שבעים שנה כמ"ש במסכת תענית פ"ג ולא היה אז גאולה שלימה שעדיין היינו תחת יד מלך פרס ואח"כ תחת יד מלכות יון ואח"כ תחת מלכות רומי ולהכי מייתי מסיפיה מהאי קרא אז יאמרו בגוים הגדיל וגו' דאיירי בגאולה העתידה שתהיה שלימה שיאמרו הגדיל ה' לעשות וגו' יותר מבגאולות הראשונות כמ"ש אל תזכרו ראשונות וגו' הנני עושה חדשה וגו' כמפורש פ"ק: **שכן** מלינו בנביאים הראשונים כו' · ליכא לפרושי נביאים ראשונים דהיינו שאנו קורין נביאים ראשונים דהיינו יהושע שופטים שמואל מלכים דמאי דברי שבח ותנחומין איכא בסיומן דספר יהושע מסיים בקבורת אלעזר וספר שופטים מסיים איש הישר בעיניו יעשה ועוד דמאי מקשה בירושלמי מספר קינות כמה שכתבו התוס' אלא דודאי לא איירי כלל בהנהו נביאים שאינן אלא סיפור הקורות שבאותן הדורות אלא דאיירי באותן שאר נביאים שנתנבאו בפורענות של נכרים שבסיומן דברו בשבח ותנחומין ונביאים הראשונים דקאמר ליכא לפרושי לפי זה לאפוקי האחרונים ומאן נינהו חגי זכריה ומלאכי כדאמר' בפ"ב דסוטה (מח:) מאן נינהו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי דא"כ מאי הקשו התוספות מתרי עשר דהיינו מספר מלאכי ועוד דחגי וזכריה נמי סיימו בדברי שבח ותנחומין כמו שאר נביאים של תרי עשר אלא נביאים ראשונים לאו דוקא אלא שהם ראשונים לדורות הללו וכתבו התוס' דבירושלמי מקשה מכי מאום מאסתנו וגו' מיהו אההוא קרא דסוף תרי עשר וקהלת כו' ולא מיירי בפורענות דישראל עכ"ל לא ידענא אמאי לא הזכירו דבירושלמי פריך לעיל מיניה והיו דראון לכל בשר ומשני בעכו"ם עסקינן דהיינו בעצמו מירולם שכתבו גבי תרי עשר וקהלת דלא מיירי בפורענות ישראל אלא בשל עכו"ם ודע דאהך דכי מאום מאסתנו וגו' משני בירושלמי השיבנו אחת כי מאום וגו' והיינו דהדר קרינן השיבנו וגו' כמו שפירש ביפה מראה ולפי מה דאיתא בכל הספרים דבישעיה נמי הדר קרינן והיה מדי חדש וגו' ובת"ע הדר קרינן הנה [אנכי] שולח לכם וגו' ובקהלת הדר קרינן סוף דבר וגו' וסי' יתקי"ק ה"מ לשנויי בהו כדמשני התם גבי כי מאום וגו' אלא דעדיפא משני בהו דלא איירי כלל בפורענות דישראל אלא בפורענות דעכו"ם והוי שפיר שבח ותנחומין של ישראל ועיין בחד"י ודו"ק:

שמעון

חכמת שלמה

ממך היו מאי משמע כו' זמני מועדיא דבירושלים כו' כצ"ל: **שם** לישנא דצעורא הוא כ"ב הוא הדין דהוה מצי לפרש נמי לשון שבר כמו לרבי יהושע בן לוי והוא הדין לרבי יהושע בן לוי לשון צערא אלא לפי שהתרגום של רב יוסף טפל על הא דר' יהושע בן לוי דמאחר תפלת מוספים שהיא תפלת חגים ומועדים מפרש לשון שבר כמו שתרגם רב יוסף אבל לרבי אליעזר דמפרש המקרא אתפלה של שחר ולא כתרגום רב יוסף ג"כ אינו מפרש אליביה לשון שבר אלא לשון תוגה ולער כך נ"ל וברי"ף איכא גירסא אחרת: **רש"י** בד"ה ואח"כ של מוספין הואיל ואיתרה וזמנה אינו עובר כו' כצ"ל ונ"ב נ"ל: **תוס'** בד"ה ושל מוספין כו' עם התמיד כו' נ"ב אלמא דלמנוה עם התמיד ולא עד ו' א"כ הא דקאמר עד ו' לאוכה ובדיעבד קאמר וק"ל: **ע"ב** גמ' כרבי יהושע בן לוי כו' נ"ב ותוס' מפרשים מפ"ק דשבת משום דר"י ב"ל אסור לטעום אפילו פירות קאמר וליתא ע"ש: רש"י בד"ה בנכור שנו פירוש כשהוא בב"ה ונ"ב כן הוא בפירוש רבינו יונה:

דף כט ע"א גמרא ולא העלוהו כו' נ"ב פירוש לא סלקו אותו מלהיות ש"ל כו' עיין ברי"ף: **שם** כולן אין מעלין אותו בברכת המלשינים מעלין אותו כו' כצ"ל: **שם** פיסקא רבן גמליאל אומר כו' נמחק כל הפיסקא ונ"ל כבי יהושע אומר מעין י"ח וכו' מאי מעין י"ח רב כו': **שם** הבינגו נ"ב אתה חונן ומול את לבבנו נ"ב השיבנו . ותסלח לנו נ"ב סלח לנו . גאולים נ"ב גואל ישראל . ממכאובינו נ"ב רפאנו . ודשננו בנאות נ"ב ברך עלינו את השנה . ונפוצותינו נ"ב תקע בשופר . והתועים נ"ב השיבה . ועל הרשעים נ"ב ולמלשינים . וישמחו צדיקים נ"ב על הצדיקים . בבנין עירך נ"ב ולירושלים . ובצמיחת קרן נ"ב את צמח . טרם נקרא נ"ב שמע קולנו: **שם** מי לא תנן כו' נ"ב לקמן דף ל"ג: **שם** בין קודש לחול קשיא נ"ב אע"פ שעומד בקושי מ"מ הלכתא כשמואל דאין אומרים הבינגו בפני עצמו עיין ברי"ף: **שם** אי הכי הבדלה כו' נ"ב סתמא דתלמודא הוא דמקשה אמאי עמד לעיל בקושיא ליתני נמי כה"ג וק"ל [עי' רשב"א]: **רש"י** בד"ה מעין כל כו' אתה ואתה הס"ד: **ע"ב** גמרא בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר כו' כצ"ל: **שם** עברה כאשה עוברה כו' נ"ב ובס' אוצר הכבוד מפרשים אותו על סוד העיבור: **רש"י** בד"ה עם דמדומי כו' עם שקיעת החמה נ"ב פי' כשהיא אדומה שהרית אחרי הנץ מיד היא אדומה וערבית סמוך לשקיעתה רש"י פ' כל כתבי: **תוס'** בד"ה הא דאדכר כו' אם הזכיר טל אף בימי הגשמים כו' נ"ב ודוקא גבי גבורות גשמים אבל גבי שאלה חוזר אי לא אמר מטר אפילו אמר טל וק"ל: **בד"ה** אי הכי כו' לומר תחנונים כו' נ"ב פי' ועכשיו עקר ולא אמרה ודו"ק: **בד"ה** כל שאינו כו' פירש ר"ת דאם יכול כו' כצ"ל:

דף ל ע"א רש"י בד"ה בהדי גבורתא כו' גבורת כמו שהוא כו' כלומר שאינו יוצא כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה מאי איכא כו' במקום שאין בו סכנה כו' כצ"ל: **בד"ה** תלפיות כו' דלעיל דפליגי אי שכינה כו' כצ"ל: **בד"ה** אבוה כו' ונ"ב דא"כ לא היו יוצאים בו כלל דעדיין כו' כצ"ל: **באו"ד** ועדיין אינו עיקר זמן תפלה כצ"ל ונ"ב נראה לי ועיין במהרש"י: **ע"ב** גמרא רב אמי ורב אסי כו' נ"ב הוא ענין בפני עצמו ואין כאן מקומו וברי"ף אינו אבל בתוס' מיושב יפה: **שם** של ר"ח בערבית כו' נ"ב כל זאת גירסת הלכות גדולות אבל הרי"ף והרא"ש ל"ג אלא גרסי טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין מפני שיכול לומר במוספין ותו לא עיין בטור סי' קכ"ו ותכ"ב: **תוס'** בד"ה לפי כו' פי' לעיל בריש פירקין מה שמקשין כו' כצ"ל: **בד"ה** מסתברא כו' וה"ג יחזור באותה ברכה כו' נ"ב כתב רבינו אלחנן בן ר"י הזקן זצ"ל דכ"מ שאמרו אם טעה אין מחזירין אותו בחנוכה ופורים ועננו ויעלה ויבא בתפלת הערב אם נזכר קודם שיפתח בברכה אחרת חוזר ואע"פ שסיים אותה ברכה כדאמרינן לקמן גבי יעלה ויבא בב"ה דלא הוה סיום אותה ברכה כפותה בברכה אחרת כדאיתא פ' שלשה שאכלו ומיהו נראה דאפילו לפי דבריו לא שהוא חוזר אותה ברכה אלא שמזכיר המאורע קודם שיפתח בברכה אחרת דהתם נמי אפילו לא פתח בהטוב ומטיב אינו חוזר ברכת בונה ירושלים אלא שמזכיר המאורע קודם שיתחיל ברכת הטוב ובתוס' אמרו דכיון שסיים אותה ברכה שוב אינו חוזר כלל ומסתברא כותייהו דלא אמרו אלא בכעין שבת וראש חודש שהמאורע שלהן יש לו הזכרה קבוע מפני שיש בהן קרבן מוסף ואע"ג דאילו טעה בר"ח לגמרי אין מחזירין אותו משום דאי בעי לא אבל מ"מ כיון שהוא מאורע שיש לו הזכרה אפילו השתא דינא הוא דכיון דלא פתח בברכה אחרת שיזכיר את המאורע באמצע אבל חנוכה ופורים ועננו דאין להם הזכרה קבוע אלא כל שהוא מתפלל הצריכוהו להזכיר כל שעבר מקום הזכרתו אינו צריך להזכיר ור"ת נמי אע"פ שהזכרתו קבועה כיון דבלילה מיהו אין מקדשין אותו אין מחייבים אותו ואע"ג דברכת המזון נראה דאפילו בלילה כל שלא פתח בהטוב והמטיב מזכיר של ר"ח התם הוא לפי שהוא סוף ברכת של תורה אבל בתפלה כיון שסיים אותה ברכה אינו רשאי להזכיר באמצע כלום ע"כ לשון חדושי רשב"א: **באו"ד** אפילו בדברים שאין מחזירים כו' נ"ב והטור חולק ע"ש:

הדרן עלך פרק תפלת השחר

אין עומדין פרק חמישי

ע"ב גמרא בכל עצב יהיה מותר כו' נ"ב פי' יהיה לך יתרון: **רש"י** בד"ה תפילין כו' שממשלת ק"ג כו' נ"ב פי' ואין אני כפורק עול ודו"ק:

דף לא ע"א גמרא שנאמר וכוין פתיחן כו' נ"ב פירוש חלון: **רש"י** בד"ה אלא מתוך שמחה של מצוה כגון כו' כצ"ל: **בד"ה** יכול מצבא כו' לא היה רגיל בכך נ"ב פי' לא היה מתפלל וכן איתא בפירוש רב אלפס וצריך ליתן טעם שבגולה לא היה רק מתפלל על הגלות ועל אנשי הגולה אבל בעיני נ"ל יכול הוחלה כמשמעו כי מחמת חולשת הגולה לא היה מתפלל רק ג' פעמים אבל מקודם היה מתפלל כל היום בלי קבע והשתא קאי שפיר על הא דלעיל מינה וק"ל: **תוספות** בד"ה ורבנן עבדי כמתני' וכותייהו ק"ל נ"ב פירוש כרבנן וכרב אשי ודו"ק: **ע"ב** גמרא ולא גוץ ולא קטן ולא אלם ולא נאור כו'

בדי

שמתוך כך זוכרהו כו' יר"ל שמתוך שבא הנפטר לומר דבר הלכה נזכר גם חברו בדבר ששמע כבר כי הא דאמר הוא הני לגיתא דבבל איתנהו מאדם הראשון נזכר גם חברו ואמר אדכרתן מלתא דריב"ח מ"ד ארך אשר וגו' מפורש בפ"ב דסוטה (מו:): **שנאמר** תכין לבם תקשיב וגו' פי' תלות חלילה (קה:) מייתי ליה דליבא למעלה מדכתיב נשא לבבנו אל כפים וי"ל דהכא לא נחית לאחויי אלא דבעי כוונת הלב ועיין בתר"י בזה באורך הכא ובמשנה גבי חסידים הראשונים כו': **לעולם** יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות כו' · עיין בטור א"ח סימן צ' וצ"ה בב"י: **יכול** יתפלל אדם כל היום כו' · ודאי תפלה הקבועה לכל אדם נגד תמידין תקנום דלא הוו רק ג' תפלות כנגדם וכן למ"ד אבות תקנום כדאמרינן ר"פ ת"ה (כו:) אלא דה"ק יכול שרשות הוא לאדם להתפלל כל היום ופי' תר"י בלא חידוש ומייתי מדניאל דהוה מפיש ברחמי טובא על הגלות ואפ"ה לא הוה מתפלל רק תלתא זמנין ביומא וק"ל: **יכול** יתפלל אדם לכל רוח שירצה ת"ל כו' · יש לדקדק דהא אמרינן לעיל ס"פ ח"ה היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד א"י כו' והעומד בארץ ישראל יכוין לבו נגד ירושלים כו' וכיון דדניאל היה עומד בבבל שהוא ח"ל הל"ל לקבל א"י ויש ליישב דבבל היה קרוב לא"י והיה יכול לכוין בה נגד ירושלים כמו העומד בא"י גופה וק"ל: **יכול** משבא לגולה כו' · לפי פשוטו מקדמת דנא קודם הגזירה כל די יבעי מן אלהא ואינש עד וגו' יתרמא לגוב אריותא אלא דלא אצטריך ליה לקרא למימר הכי דודאי קודם הגזירה היה מתפלל דעיקר הגזירה היא בשביל שראו בו שהיה מתפלל למצוא בו עלילה בזה וע"כ דרשו מקדמת דנא קודם שגלו גם שביהמ"ק היה קיים והקריבו בו קרבנות היה הוא מתפלל תפלות אלו וק"ל: **יכול** יהא כוללן בב"א כו' · מהא דתקנו ג' תפלות למר נגד קרבנות ולמר נגד אבות כמי מוכח אלו ג' ותנים אלא דבהאי קרא ערב ובוקר וצהרים וגו' מפורש טפי: **יכול** ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כו'· בפ"ק דע"ז (ז:) איכא תנאי דפליגי בהכי ולמ"ד נמי דיתפלל ואח"כ ישאל צרכיו מייתי ליה מקרא אחרינא דכתיב אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד והכא דמייתי ליה מקרא לשמוע אל הרנה וגו' זו תפלה ואל התפלה זו בקשה ר"ל דודאי מלת תפלה בלשון הכתוב ובלישנא דתלמודא על הרוב הוא מורה אלשון שבח ותחנה בכ"מ מורה אלשון בקשה ורישא דהאי קרא ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו לשמוע וגו' דהיינו תפלה שהוא שבח ואח"כ תחנה שהוא שאלת צרכיו ואמר שאל תטעה בסיפא דקרא לשמוע אל הרנה ואח"כ אל התפלה דע"כ האי אל הרנה הוא אל התפלה דרישא דקרא ואל התפלה דנקט הכא ע"כ הוא פירוש דקרא ואל תחנתו שהוא בקשה ותו לא מידי ודו"ק: **מהני** קראי דחנה כו' · הא ודאי דכמה דברים דחשיב הכא כגון שצריך שיכוין את לבו ואסור להשמיע קולו שמעינן להו נמי ממקומות אחרים כדלעיל אלא דקאמר דמהני קראי דחנה נמי איכא למשמע להו: **מכאן** שאסור להתפלל כו'· נראה בתפלתה שהיו שפתיה נעות ומה שחשבה לשכורה פירש"י שם שלא היו רגילין להתפלל בלחש עכ"ל ואין נראה כן מתוך הסוגיא דקאמר מכאן שאסור להגביה קולו וכי היו רגילים לעשות שלא כדין ולמה חשבה לשכורה כיון שכדין עשתה אלא די"ל שחשבה לשכורה משום דהרבתה להתפלל וכמ"ש לה עד מתי תשתכרין וגו' וכ"ה במדרש ע"י שהרבתה בתפלה קרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם כו' ועיין השיבה קשת רוח אנכי ובעי' אפושי ברחמים כדאמרי' בר"פ דהות מרירה לבה טובא וק"ל: **ע"ב לא** אדון אתה בדבר הזה איכא דאמרי · כל זה בילקוט אינו וכן נראה מפירש"י בספר שמואל דלשון אחד הוא ודרשו כן משום דמלת לא כמיותר וק"ל: **מכאן** לשכור כו' כאלו עובד עכו"ם כו' · וכמ"ש פ' בן סורר (ע:) אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין מה לך למלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים מה לנו אל ועיין בע"י ברשב"א: **שקראו** להקב"ה צבאות כו' · מקודם זה מצינו שקראו הכתוב כן דכתיב ועלה האיש וגו' לזבוח לה' צבאות בשילה וגו' אלא דאדם שקראו כן לא מצינו עד שבאת חנה: **ואסתתר** בפני כו' · סתירה בעדים בעי אחר שקינא לה בעלה אלא דה"ק אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ויקנא לי ואח"כ אסתתר בפני עדים וכיון דמסתתרנא בעדים משקו לי כו' וכן יש לפרש הא דלקמן דקאמר ר"ע א"כ ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו כו' היינו אחר שיקנאו להן וק"ל: **ויסתתרו** כו' · בסוטה פרק ארוסה הקשו התוס' דליתא לנפשיה יסתתרו כל יולדות בצער וילדו בריות כו' ע"ש ויש ליישב דמשום דיולדות בצער לא תעשה את עצמה נחשדת ע"י סתירה לקנא לה בעלה אבל בעקרה משום בנים שיהיו לה תעשה כל מה שתוכל לעשות גם שתדע שיקנא לה בעלה וק"ל: **שלש** אמתות כו' · פירש"י דריש להו תלי' מיתה עכ"ל · ונראה דיש לקיים כפשטיה תלי' אמה שע"כ נאמר ג"פ אמה שבג' דברים ומצות המיוחדים לאשה הנני אמתך קיימתים ולא עברתי עליהם להיות נענשת עליהם וג' בדקי מיתה כו' ודבקי מיתה כו' דנקט ע"פ הגמרא דערק ב"ת דפליגי ביה תנאי ושם יפורש: **מאי** זרע אנשים כו' · אם לאפוקי נקבות קאמרה הל"ל זרע זכרים ועוד מאי אנשים בלשון רבים אם על שני בנים בקשה הרי לא נתמלא שאלתה ועלי בישרה יתן את שלתך וגו' מיהו איכא מ"ד במדרש שהיה לה שבעה בנים ודו"ק: **ששקול** כב' אנשים כו' ואהרן בכהניו וגו' · לפי פשט המקרא דבכהניו לשון יחיד לא קאי רק אאהרן שהיה כהן וקאמר קרא דמשה וכן אהרן בכהניו וכן שמואל בקוראי שמו כשהיו הם קוראים אל ה' והוא יענם ור"ל ששקול שמואל כמשה ואהרן כאחד מהם בהך מלתא דהיו קוראים אל ה' וגו' אבל במדרש ילקוט מפורש דבכהניו קאי נמי אמשה שהיה כהן בז' ימי המלואים ור"ל כהניו של כ"א מהם ולפ"ז נראה דקוראים אל ה' קאי אישראל שהיו בימי שמואל כמפורש בקרא שאמר שמואל ואתפלל בעדכם וגו' ויקבצו וגו' וישפכו לפני ה' וילומו וגו' כת"י ושפיכו לבהון בתיובתא וגו' והוא פי' הכתוב שהיה שמואל בקוראי שמו להתפלל עליהם וגם הם קוראים אל ה' והוא יענם לישראל ויהיה שמואל שקול כמשה ואהרן דכמו שהם נענו על ידי כהונתם כן הוא נענה ע"י תפלתו ודו"ק: **שימשה** ב' אנשים · לפי זה יהיה דבריה אלו כמתנבאה לעתיד דחנה אחת מז' נביאות היתה כדאמרי' פ"ק דמגילה (יד·) וק"ל: **הנצבת** עמכה כו' מכאן שאסור כו' · עיין בתוספות ובטור פי' בע"א ע"ש: **מיהו** מורה הלכה כו'· אע"ג דקטן מב' שנים היה שמואל כמ"ש וישב שם עד עולם דהיינו שולם של לוים ג' שנים וכל שנותיו לא היו רק נ"ב שנים (תענית כה) היינו בדיני אדם אבל בדיני שמים היה רולה לעונשו דכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה בדיני שמים כדמוכח במס' עירובין (סג·) והא דקראו הכתוב נמי נער ע"ש מעשיו שהיה כנער ולא כקטן כמ"ש כה"ג סוטה (יב·) גבי משה והנה נער בוכה וגו': **א"ל** אל הנער הזה וגו' יר"ל דזה חביב לי שנולד לי ע"י תפלתי תשיולד לי אחר ע"י תפלתך וק"ל: **על** עסקי לבה כו'· משום דהאי לישנא על לב מצינו במדבר לנוכח כמו וידבר על לבה וגו' דברו על לב ירושלים וגו' אבל במדבר ללב עלמו לא מצינו לשון על אלא בלבו או אל לבו ולכך דרשו הכא במדברת לעצמה על עסקי לבה כו': **לא** בראת ד"א לבטלה עינים כו'· חשיב הני אברים שהם כלים שמשתמשים לה' חושים: **כל** היושב בתענית כו' מפורש בשבת פ"ק (יא·): **שהטיחה** כו' · כמ"ש לעיל אם ראה מוטב ואם לאו תראה כו' א"נ הא דאמרה דדים הללו למה כו' ולשון הטיח בשמעתין ר"ל מי שאמר דבר גבוה כלפי מעלה: **אליהו** הטיח כו' · שנא' ואתה הסבות את לבם וגו' מפורש פ"ק ע"ש:

דף לב ע"ב בד"ה גדולה תפלה יותר ממע"ט בלא תפלה שהרי כו' עכ"ל אם נפרש דבריהם דגדולה תפלה עם מ"ט שהיו במשה יותר ממע"ט בלא תפלה שהרי כו' הוא דחוק דזה ודאי אין צריך ראיה ויש לפרש דגדולה תפלה לחוד ממע"ט בלא תפלה שהרי משה שהיו בו מע"ט לא תלה לו הכתוב שהיה נענה כ"א בתפלה ודו"ק: **בד"ה** קודם תפלתו כו' לאפוקי מהני דאמרי אשרי הרבה עכ"ל ואך דאמרינן אשרי העם שככה לו וגו' לפי שהוא סמוך לתהלה לדוד וק"ל:

ח"א דף לב ע"א דכתיב ואשר הרעותי וגו' · לפי פשטיה ואשר הרעותי להם בגלות וכפירש"י בספר מיכה אלא דא"כ לא ה"ל לתלות הרעה בהקב"ה דמפי עליון לא תצא הרעות וגו' וע"כ דרשו ואשר הרעותי שבראתי להם יצר הרע כפירש"י הכא ובפרק החליל (נב:): **נתמוטטו** כו' · פירש"י נתמוטטו רגליהם במשפט אבל עכשיו יש לנו פתחון פה כו' ע"ש הוא מבואר דודאי אין זה טענה אמיתית במשפט שהרי נתנה הבחירה לאדם וכמו שנאמר קידושין (ל:) בראתי יצר הרע בראתי תבלין שהיא התורה שאל"כ הותרה הרלועה ואין כאן שכר ועונש אבל כדי לזכותו ניתנה הבחירה לאדם שיגלח היצר הרע ויזכה ליום הדין אלא דה"ק דיש לנו פתחון פה וטענה קלת במשפט שלא נתמוטטו לגמרי במשפט על שברא לנו יצה"ר שגורם לנו עונות וחטאים וראוי להיות זוכין בדין אחר שיענשו על חטאם ולא יתמוטטו לגמרי והיינו שהודה והסכים בזה לדברי אליהו שלא יתמוטטו לגמרי על ידי טענה זו ומ"מ קאמר שהטיח דברים כלפי מעלה שהרי טענה זו אינה אמיתית שיהיו פטורין לגמרי ביום הדין דכיון דניתן להם הבחירה היה להם לכוף יצרם ומייתי ג' קראי בג' ענינים ואשר הרעותי וגו' על שבראתי היצר הרע הנה כחומר ביד היוצר וגו' שיש ביד הקב"ה גם עתה שניתן הבחירה בנו להסיר היצה"ר ממנו והסירותי לב האבן וגו' שכן יעשה הקב"ה לנו לעתיד להסירו מאתנו כב"י: **שנאמר** ויתפלל אל ה' וגו'· יש לעיין בזה דזה הלשון ויתפלל אל ה' נמצא בכמה נביאים והמקרא מלא מהם ומי הכריח לר"א לומר לגבי משה אל תקרי אל אלא על ושהטיח דברים כו' וגם לא מצינו שום קרא ויתפלל אל ה' וגו' גבי משה ואם נגיה ויתפלל משה אל ה' וגו' והיינו קרא דפרשת מתאוננים לא ידענו מאי הטחת דברים איכא שם ונראה להגיה ואתפלל אל ה' וגו' והיינו קרא דפרשת עקב דשם איכא הטחת דברים דכתיב מבלתי יכולת ה' וגו' וכדלקמן בשמעתין ומשום דבהאי קרא אל ה' נראה כמיותר דהוי סגי ליה למימר ואתנפל לפני ה' וגו' ואתפלל ואומר ה' אלהים וגו' וע"כ

דרשו אל ה' אל תקרי אל אלא על שא"ל לישראל שהוצרך בשבילם להטיח דברים כלפי שמיא ודו"ק: **מאי** ודי זהב כו' · ר"ל דלפי הענין שזה הפסוק אלה הדברים וגו' משתעי בתוכחות שדבר עם כלל ישראל ברמז לא ה"ל למכתב רק זהב שהוא רמז על העגל שעשו מזהב ומאי ודי זהב שהוא אדרבה התנצלותם דמתוך רבוי זהב שנתן להם עשו את העגל וע"כ דרשו שכך אמר משה לפני הקב"ה כו' ואתה גרמת להם ורש"י בחומש הביא דרשה זו אויסב משה אל ה' וגו' ויעשו להם אלהי זהב ע"ש **שנאמר** כמרעיתם וגו'·מייתי כל הני קראי דומים לג' המשלים שזכר וישבעו שבעו וירם לבם וגו' וכן פן תאכל ושבעת ורם וגו' הוא המשל לארי נוהם מתוך קופה של בשר ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים וגו' הוא המשל לבן שהרחיצו כו' והושיבו על פתח זונות כו' וישמן ישורון ויבעט וגו' הוא המשל לפרה כו' והיתה מבעטת בו כו': **והודה** למשה כו' · גם בכאן יש לפרש דודאי אין זו טענה לפוטרם מעונש על מעשה העגל כיון שניתן להם הבחירה וכמ"ש וביום פקדי ופקדתי וגו'. אבל הודה והסכים עם משה שלא יתמוטטו לגמרי כמ"ש בתחלה ויתר אפי בהם ואכלם וגו' ומייתי דהודה מדכתיב וכסף הרביתי להם וזהב וגו' מלת וזהב קאי גם אהרביתי וכפירש"י בספר הושע וע"ל דהאי קרא לאו בעגל שעשו במדבר איירי אלא בבעל שעבדו ישראל בזמן הושע וקאי אקרא דוכסף הרביתי להם והם הוסיפו לעשות זהב לבעל ומייתי תלמודא דכ"ש כשהרבה להם זהב בעגל כדכתיב ודי זהב שהודה והסכים הקב"ה למשה: **רד** מגדולתך כו' · אין לפרש דילא להם זה הדרש משום דלך רד הוא לשון כפל דהוה סגי למכתב חד מנהון או לך או רד דהא מצינו האי לישנא גופיה דכתיב לך רד ועלית וגו' ומאי אדרוש ביה ונראה דלך רד כאן אין לו מקום לפי פשטיה דמה א"ל הקב"ה לך רד כיון דלא הוזכר בקרא כאן מה יעשה משה בירידתו משא"כ בלך רד ועלית וגו' שא"ל הקב"ה למשה שירד ויביא עמו אהרן וכהנים בעלייתו כמפורש בקרא וע"כ דריש הכא דמאמר לך רד הוא גופא דמלתא לך רד מגדולתך כו' וק"ל: **אמר** משה דבר זה תלוי בי כו' · לפום ריהטא זה המאמר סותר מימרא דבסמוך שאמרו ועתה הניחה לי וגו' מלמד שתפסו משה להקב"ה כו' · וא"כ ה"נ הכא שנאמר הרף ממני ואשמידם וגו' עש"ז קאמר שתפסו משה להקב"ה כו' ולא שהראהו שיש בידו כח למחול על ידי תפלה כפירש"י דהיינו הרף ממני וגו' דמשנה תורה והיינו ועתה הניחה לי וגו' דפרשת כי תשא ויותר קשה לפירש"י בחומש בפ' כי תשא שפירש ועתה הניחה לי עדיין לא שמענו שהתפלל והוא אמר ועתה הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו כו' ע"ש והיינו כמאמרם הכא אקרא דמשנה תורה הרף ממני ואשמידם אבל אקרא דהניחה לי קאמר הכא מלמד שתפסו כו' ואפשר דתשמע ליה דהני אמוראי דהכא פליגי ומאן דמפרש ליה בקרא דהרף ממני ואשמידם שהודיעו שהדבר תלוי בו ה"נ מפרש לה בקרא דהניחה לי וכמו שפירש"י בחומש ומאן דמפרש ליה הכא אקרא דהניחה לי מלמד שתפסו כו' ה"נ דמפרש ליה אקרא דהרף ממני · אך קשה לדבריו דה"ל לתלמודא למימר ופליגא וע"ק מאן דמפרש ליה שהדבר תלוי בו אקרא דהרף ממני · וגו' דמשנה תורה אמאי לא מפרש ליה הכי אקרא דפרשת כי תשא ועתה הניחה לי וכפירש"י בחומש ולולי פירושו בחומש נראה דלא פליגי ומשינוי הלשונות דפרשת כי תשא הניחה לי ודמשנה תורה הרף ממני תשמע להו לפרש בב' ענינים דמתחלה תשש כחו של משה ולא ידע להתפלל עד שא"ל הרף ממני וגו' שהודיעו שהדבר תלוי בו ושוב אחר שהתחיל להתפלל תפסו להקב"ה כביכול בתפלתו ולא הניחו עד שימחול ויסלח להם ודו"ק: **ומה** כסא של ג' רגלים כו' · תשובה זו למדו ממה שאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל וגו' וכפירש"י בחומש דרשה זו אקרא דזכור לאברהם וגו' וכן יש לפרש שאמרו הכא ולא עוד אלא שיש לי בושת פנים מאבותי כו' אההוא קרא דזכור לאברהם וגו' הוא סמיך ובש"ר איכא כמה דרשות מזכירת ג' אבות ע"ש וכסא של רגל אחד עתכ"ו לאו דוקא דהא אותן ג' רגלים איתנהו נמי בבני משה אלא דה"ק כיון דכסא של ג' רגלים יכול לעמוד שפיר ומפני כעסך אין לו קיום והעמדה מה יועיל לי רגל אחד הנוסף להעמידו מפני כעסך וק"ל: **עד** שהחלה כו'· רש"י גרס שהחלהו הפליר בו כו' ע"ש ולא ידענא מאמו וע"פ ש"ר יש לפרש שעשה עלמו חולין והכי איתא שם ויחל משה וגו' שעמד בקלות ראש לפני הקב"ה כו' הוי ויחל משה והיינו כדלעיל שהטיח דברים כלפי שמיא בשביל ישראל ולא היה מתפלל כדרך המתפללים בכובד ראש ועוד יש כמה דרשות בש"ר בזה ע"ש וכולן נדרשו מלשון ויחל דלא כתיב ויתפלל: **עד** שהפר לו נדרו כו' · מפורש בש"ר כבר נשבעתי זובח לאלהים יחרם כו' אמר משה רבש"ע ולא נתת לי הפרה כו' הוא אינו מיחל כו' ע"ש באורך ומכאן נמי מוכח הא דקאמרינן בחגיגה (י"ד·) באפי נשבעתי וחוזרני בי לא כמו שהבינו התוס' בפרק הספינה (עד·) שהוא מיפר בעלמו אלא שחוזרני בי ויש לי פתח או חרטה להפר על ידי אחרים כדאמרינן בהדיא הכא בהקב"ה הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו והכי מפורש בש"ר אמר הקב"ה למשה חוהה אני על הרעה כו' אמר משה מותר לך כו' ועיין בחידושינו פרק הספינה: **חולין** הוא לך כו' · וכה"ג דרשו בפ"ק דמסכת ע"ז (ד·) חלילה לך וגו' חולין הוא לך להמית לדיק עם רשע וגו' דה"נ הכא כמה לדיקים היו שלא עשו את העגל ותשא לכל העדה בשביל זכות הלדיקים וע"ש בפ"ק דמסכ' ע"ז בחידושינו: **ועבשיו** נשבעת להם בשמך הגדול וכו'. מפירש"י בחומש באברהם כתיב בי נשבעתי וגו' וביצחק אמר והקימותי וגו' אשר נשבעתי וגו' וליעקב נאמר אני אל שדי פרה וגו' נשבע לו באל שדי עכ"ל: **אשר** אמרתי אשר אמרת מבעי ליה · לכאורה ניחא אשר אמרתי דקאי אותדבר אליהם וגו' שכן דברת אליהם כבר וכל הארץ אשר אמרתי וגו' אלא דלא מצינו שדבר לאבות כבר בהבטחת ארץ בהאי לישנא אשר אמרתי אתן וגו' ולמאי דקאמר מכאן ואילך דברי הרב היינו שעכשיו דבר לישראל כך וכל הארץ הזאת אשר אמרתי כבר לאבות אתן וגו' והודה לדברי משה שלא לכלותם ומ"ד אלו ואלו דברי תלמיד כו' בדרך ויכוח להקב"ה ותדבר אליהם וגו' וגם אני אמרתי להם בשמך בהבטחת הארץ עכשיו מה כו' וק"ל: **יכול** מבעי ליה כו' · בחומש פרש"י לפי פשוטו יכולת שם דבר הוא והדרש דהכא ימאן זה דא"כ הוה ליה למכתב מבלתי יכולת לה' וגו' בלת"ד כמ"ש הרא"ם: **תשש** כחו כנקבה כו'· הוא מבואר כמ"ש כי הקב"ה יחיד בעליונים ואדם יחיד בתחתונים הוא מושל על כל הברואים למטה וכמ"ש במין האדם ורדו בדגת הים וגו' ועיקר הממשלה במין האדם בזכר כי הנקבה יש לה מושל אחר עליה כמ"ש והוא ימשל בך וגו' וז"ש משה להקב"ה גם כי ראו במצרים כי יש לך ממשלה בעליונים כזכר הזה וכמ"ש ה' איש מלחמה וגו' עכשיו שתכלה אותם יאמרו אוה"ע כי אין זה אלא דוגמת ממשלת הנקבה על הברואים בתחתונים שיש לה עוד מושל אחר עליה שהוא הזכר וע"כ אין לו יכולת נגד ל"א מלכים כי יש מושל עליו בעליונים: **שחזר** הקב"ה כו' · דהיינו שהודה לדברי ויכוח זה מבלתי יכולת וגו' שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך מיותר לומר שסלחתי להם כדברי ויכוח שלך וכפירש"י בחומש כדברך שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה' עכ"ל · ופירש הרא"ם לא כדברך שאתה אומר ועתה יגדל נא כח וגו' הסמוך לו דאל"כ כדבריך ל"ל מאחר שא"ל סלחתי למדנו שהוא כדבריו עכ"ל · ותנא דבי רבי ישמעאל הוסיף לומר מיותרא דכדברך לומר מעלת משה שעתידים אוה"ע לומר כן אשרי כו' נקט אוה"ע משום דבשביל פן יאמרו הגוים מבלתי יכולת וגו' חזר הקב"ה והודה למשה מלכלות ישראל וע"ז גם יאמרו אוה"ע אשרי תלמיד כו' ודו"ק: **החייתני** וכו' · פי' רש"י בפני אוה"ע עכ"ל ומוסב אקרא דלעיל כדבריך שיאמרו האוה"ע מבלתי יכולת ה' להחיש כחו כנקבה החייתני לאת כח וגדולה לי כמ"ש ועתה יגדל נא כח ה' וגו' ולפי פשוטו פירש"י בחומש מלשון שבועה וכה"ג בפרשה זו אמור אליהם חי אני נאם ה' ורבים כמוהו בנביאים תל' שבועה אבל הדרש ימאן זה בכאן דא"כ הוה מקרא מסורס כפירש"י ורמב"ן בחומש וע"כ דרשוהו שהוא סמוך לכדברך הנאמר למעלה גם בכולם נאמר חי אני נאם ה' דקאי אשבועה דבתרים וכאן לא כתיב ביה נאם דקאי אדלעיל וק"ל: **לעולם** יסדר אדם שבחו כו'· מפורש לעיל בפירקין ופ"ק דמסכת ער"ג (ז:) ע"ש: **ע"ב שנאמר** אל תוסף וגו'· וה"ק אל תוסף דבר אלי בדבר הזה דהיינו לבקש אעברה נא אבל בדבר אחר שבקשת וראה את הארץ וגו' תעשה כדברך ועלה ראש וגו' וראה בעיניך וגו' וכן מפורש בילקוט ומדתלה הדבר בתפלתו שבקש וראה ולא במע"ט שהיו לו הרי גדולה תפלה יותר ממע"ט שהתפלה הכריעה להיות נענה ולא המע"ט והתוספות נדחקו לפרש גדולה תפלה היינו ממע"ט בלא תפלה כו' וק"ל: **מ"ט** זה בגופו כו' . וכה"ג אמרינן במס' סוכה (מט:) דגדולה ג"ח מן הלדקה שזה בגופו וזה בממונו ושאמרו בפר"ק (ו:) אגרא דתעניתא לדקתא לא שתהא הלדקה עיקר אלא שע"י הלדקה הוה תענית גמור כמ"ש שם: **למה** לי רוב וגו'· עיין פירש"י ול"נ דמסיפא דקרא קדייק שנאמר גם כי תרבו תפלה וגו' דגבי רוב קרבנות קאמר למה לי כאלו מואס בהם וגבי ריבוי תפלה לא קאמר רק אינני שומע וק"ל: **כל** כהן שהרג כו' · קאי ארישא דקרא שאמר ובפרשכם כפיכם גם ביום כי תרבו תפלה דהיינו ביה"כ שמרבין בתפלת נעילה כדאמרינן בילקוט שאו בתענית ביה"כ מרבין נשיאת כפים בכל התפלות אינני שומע כי ידיכם דמים מלאו דהיינו בהריגת זכריה ביה"כ כמ"ש פ' הניזקין (נז:) וק"ל: **מיום** שחרב ביהמ"ק ננעלו כו' · מפורש בפרק הזהב ע"ש: **שנאמר** סכותה בענן וגו' · כמ"ש בזה דיש מלאכים המקטריגים המפסיקין בין ישראל לאביהם שבשמים וז"ש לעיל מיניה דהאי קרא סכותה באף שהוא· אחד ממלאכים המשחיתים כדאמרינן בנדרים (לב·) להפסיק בינך וביניכו ותרדפנו הרגת וגו' כאלו לא תשגיח בנו והוסיף בזה דגם בענן שדרכו להיות ממלאכי הרחמים כמ"ש בקריעת ים סוף ובמתן תורה סכותה לך להיות מהפך הרחמים למדת דין להפסיק בינך מעבור תפלה: **ונתת** אותה קיר ברזל בינך וגו'· הוא לדבורו של הקב"ה ליחזקאל וכינוי דבינך על יחזקאל קאי והוא במקום ביני ובין העיר ולענין תפלה דרחמי קאמר דאינה נשמעת כ"כ מיום שחרב ביהמ"ק אבל לענין

חכמת שלמה

בצ"ל ונמחק ולא עור וכ"ב כ"ל טעות דאל"כ ליחשוב נמי חיגר וגידם ועוד איך שייך עניני מומין כאן הלא לא איירי הכא אלא שיהא ביטוי רחוק מסקנות אלא תלמיד טועה הגיה שסבר אלם הוא מלשון אלם פה ואגב אלם כתב נמי עור ולא היא כי אלם מלשון עבות כמו דיקלא ואלים דב"ב וה"ק לא קטן כלומר שהוא דק ביותר ולא אלם שהוא עב הרבה אלא בינוני ודו"ק: **תוס'** בד"ה מכאן שאסור כו' בין מלאחריו נמחק וכ"ב כ"ל טעות. סוה בגמטריא תריסר והיינו מלפניו ומלדדין וכן באשר"י ע"ש: **ד"ה** עמך נ"ל עמכה: **בד"ה** כל היושב כו' ואפילו קובע ברכה כו' כ"ב ומסקנת הא"ח בשם הרא"ש שלא לחתום אלא לכוללן בלא חתימה:

דף לב ע"א גמרא יכולת ה' יכול ה' כו' כצ"ל: **ע"ב** גמרא ואתה בן אדם קח לך כו' שם ושכחתני התשכח אשה עולה· נמחק התשכח אשה עולה:

גמרא

לענין שבחו ית' ביה לקדושה וברכו הא אמרינן דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים וק"ל: **כל המאריך** כו' · לעיל מייתי בהך פרשתא כתיב כה"ג וישמע ה' אלי וגו' אבל אינו מפורש שם התפלה אבל כאן כתיב ואתפלל אל ה' וגו' והאריך בתפלתו עד לבסוף כתיב ואנכי עמדתי בהר וגו' מ' יום ומ' לילה וישמע ה' אלי גם וגו' דמשמע בכל אותן ארבעים יום האריך בתפלה והכי אמרינן לקמן כלום מאריך יותר ממשה דכתיב ביה ארבעים יום וארבעים לילה וק"ל: **הא** דמאריך ומעיין כו' · ק"ק ודקארי ליה מאי קארי ליה דהא בהדיא קאמר ומעיין בה וי"ל דהוה ס"ד דלרבותא קאמר ומעיין בה והמתרץ השיב דמאריך ומעיין גרע טפי כמ"ש התוס' דהיינו שמצפה שתבא בקשתו: **תוחלת**· פירש"י לשון חילוי ותחנה עכ"ל ואין צורך אלא כפשטיה הוא מלשון מקוה ומצפה שתבא בקשתו כמ"ש התוספות ואי משום דאין מפורש בקרא דאיירי בתפלה פי' כן הא כה"ג דרשו בסמוך וקוה אל ה' דאינו מפורש שם דאיירי בתפלה ויש ליישב דההוא מזמור איירי כולו מלשון תפלה שנאמר אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש וגו': **יעסוק** בתורה כו' שנאמר ועץ וגו' · שביטול תורה הוא המונע מלקבל תפלתו כמ"ש מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה: **ואמץ** במע"ט כו'·דלשמור היינו למוד תורה כמו שכתב בפ"ק דקדושין (לז·) ושמרת זו משנה ולעשות היינו מע"ט ולגבי תפלה נמי כתיב לשון כפל אמץ ואמץ וגו' ויש למדרש ביה דבעי ביה אימוץ וכוונת הלב בתפלה והכפיל לגבי ד"א חזק ונתחזק וגו' ר"ל· אביי אחיו ידבר יואב כן חזק אתה ונתחזק גם אני כמ"ש אם תחזק ארם והיתה לי לישועה ואם וגו' והלכתי להושיע לך וק"ל: **עזבתני** ושכחתני כו' · עזובה כאלו נשאת אשה על הראשונה ושכוחה שלא זכרת מעשי הראשונה · ואמר **התשכח** אשה עולה · א"ל הקב"ה בתי י"ב מזלות כו' לא ידענא מולאו דהך מלתא מהאי קרא ולקמן דריש מיניה כלום אשכח עולות אילים כו' ואפשר דסמך בזה הדרוש אכתוב דבתרי' הן על כפים חקותיך וגו' ר"ל ואיך אשכחך הלא על כפים דהיינו שמי השמים וכל צבאם שהם למעלה מעננים וכפים חקותיך שאתה ספת חקותם כמ"ש אם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי כדמסיק וכלן לא בראתי אלא בשבילך והיינו אשה העולה למעלה מכל המזלות בצורת יעקב שחקוקה תחת כסא כבוד: **שלשים** כו' · בכולן נקט מספר של שלשים דהיינו נגד ל' ימי החדש דבכל יום מהחדש ממונה א' מהם ונקט ז' מיני שררה זה למעלה מזה מזל וחיל ולגיון ורהטון וקרטון וגסטרא וכוכבים נגד ז' ככבי לכת אשר בז' רקיעים זה למעלה מזה: **עולה**· פירש"י כמו עולה וקרבנות עכ"ל ואמלת אשה לא פירש כלום נראה מפירושו שהניחו כפשוטו והוא מחובר אדלעיל ואין נראה כן מתוך הדרש אלא אשה עולה לפי דרש זה כמו אשה עולה לריח ניחוח וגו' ופטרי רחמים היינו מרחם בן בטנה ואמר שהקרבת לפני במדבר היינו זוכר מעשים ראשונים דקאמר: **שמא** לא תשכח מעשה עגל · כשם שלא תשכח ישראל בצורתו החקוקה תחת כסא הכבוד כך לא תשכח לי מעשה עגל כי צורת שור חקוקה ג"כ. שם: **וא"ל** גם אלה גו' · ודקאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' ואין לך פקידה שאין בה ממעשה עגל (סנהדרין קב·) היינו כל זמן שישראל בגלות אבל לעתיד קאמר הכא גם אלה דהיינו שגם מעשה עגל תשכחנה ואמר שאת תשכח לי גם לעתיד לבא מעשה סיני· א"ל **ואנכי** לא אשכחך·דהיינו קבלת הלוחות בסיני ועל זה הכוונה אמר אנכי אנכי הוא מנחמכם דהיינו לוחות שניות שנתנו לישראל אחר שנתכפר להם מעשה עגל הוא מנחמכם לעתיד שאשכח להם אותו מעשה העגל וע"כ נאמר בהם טוב כמ"ש (פ' הפרה נה·) ע"ש: **שנאמר** אשרי יושבי ביתך וגו'. ויושבי מלשון שהוי ועכבה כמו ותשבו בקדש ימים וגו' ומלת עוד נאמר על דבר הנוסף מהשיעור וזה שאמר אשרי יושבי ושוהין בביתך עוד ויותר משיעור התפלה קודם התפלה דהיינו שיהללוך סלה אח"כ וקאמר לאחר התפלה שנאמר אך צדיקים יודו וגו' שאחר שיודו ויתפללו לשמך ישבו וישהו הישרים בראיית פניך לחוד בלא תפלה וק"ל: **תורתן** היאך משתמרת כו'· שמירת התורה היא שאינה משתכחת ע"י שחוזר עליה תמיד בהרבה פעמים כמ"ש רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים וגו' וזה החסיד ששוהה ביום ט' שעות בתפלה אין לו זמן לחזור על התורה ולזה אמר אעפ"כ תורתם משתמרת ולפי שאמרו כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה ואלו אין להם שהות לעשות מלאכתן במלואה וע"כ קאמר דמלאכתן המועטת מתברכת כאלו עשאו כולה וע"ז יש לכוין שאמר הכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך וגו' שפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד שאמר לכלל ישראל ועבדתם את ה' דהיינו תפלה שהיא מיועדת לכל בר ישראל במקום עבודת קרבן ולפי שרוב הצבור אין יכולין לעמוד בה להיות עבודתן שלימה כל היום לה' וליבטל מעבודתן ומלאכתן סיים בלשון יחיד בחסידים ויחידי סגולה ששוהין בעבודת ה' כמעט כל היום ואין מבקשין המותרות רק לחם ומים וה' ברך את לחמך ואת וגו' כמ"ש דמלאכתן המועטת כדי סיפוק לחם ומים מתברכת וק"ל: **כתיב** בתורתכם רק וגו'· האי קרא בשכחת התורה קמיירי כמ"ש פן תשכח את הדברים וגו' ובפ"ג דאבות שנינו כל השוכח ד"א ממשנתו כו' כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך וגו' וכן האי קרא ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וגו' ולא איירי הני קראי כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה ומיהו במסכת שבועות (לו·) דריש ליה תלמודא נמי למלתא אחריתי דהיינו אזהרה למקלל עצמו מנין שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך וגו' ע"ש וחסיד הזה גם שלא ידע אם יתפייס ההגמון מ"מ לא פסק להשיב לו שלום שלא היה חושש לסכנה כמו במלך עכו"ם ואגם שאמרו להפסיק וכ"ש דשרי להשיב מפני סכנה וק"ל:

ח"א דף לג ע"א נתן עקבו ע"פ החור כו' · וק"ק דהיאך עמד במקום סכנה כזו וסמך עצמו על הנס ובירושלמי מפורש בע"א שעמד ר"ח בן דוסא בתפלתו בא חברבר והכישו ולא הפסיק תפלתו ומצאו אותו חברבר מת כו' · ע"ש וכמ"ש ברש"י בשם ה"ג ותו לא מידי וחברבר היינו ערוד כפירוש הערוך: **אלא** החטא כו' · זה הערוד הוא בא בחטא בכחו של נחש כשנזקק עם הלב כמפורש בירושלמי וע"כ הוא מזומן לישוך החוטאים וכמ"ש בנחש ואתה תשופנו עקב וז"ש בר"ח בן דוסא שנתן עקבו על פי החור ונשכו ומת אותו ערוד היפך בחוטאים שמתים בנשיכתו בעקב וק"ל: **גבורת** גשמים מתוך ששקולה כתחיית המתים כו'. מפורש פ"ק דתענית: **מתוך** שהוא חול כו'· ר"ל מתוך שבו מבקשים שיהיו ימי החול לטובה וברכה לפיכך קבעוה בתחלת הברכות של ימי חול שהיא חונן הדעת כאלו היא כוללת כולן כדמסיק גדולה דעה שנתנה וגו' וע"פ שאמרו (נדרי' מא·) דעת קנית הכל קנית דעת חסרת הכל חסרת וק"ל: **גדולה** דעה כו'. מבואר כי הדעת היא המדה העליונה שבג' מדות שהם חכמה ובינה ודעת כפירש"י בחומש פרשת כי תשא ע"ש והיא רוה"ק ואמר שהיא נתונה בין שתי אותיות ולא בין שתי תיבות השם לפי שאותיות השם אינן כמו תיבה אחרת המתחברות באותיות תורה על דבר מה אבל מי שיודע לצרף צרופי שמותיו יתברך ב"ה הוא הדעת ורוה"ק בעצמו אשר על זה אמרו פרק הרואה (נה·) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ כתיב הכא וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם ה' בחכמה וגו' וע"ז הכונה הוסיף ר"א ואמר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות היינו שנעשה על ידי בצלאל שהיה בו הדעת ורוה"ק שהיה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכתב הרמב"ן והענין כי המשכן ירמוז לאלו והוא היודע ומבין סודו עכ"ל והוא מבואר ב' אותיות ושמות אלו שהם עומדין מימין ומשמאל של מלת דעת ומקדש שהן שני שמות הרחמים והגבורה והיודע לצרפם הוא יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ שהם הרחמים והדין כמה שכתוב ביום ברוא ה' אלהים וגו' כמו שהארכנו בזה בחדושינו דפ"ק דכתובות ע"ש ומזה הוסיף ר"א עוד לומר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בהמ"ק כו' · כמ"ש שהמקדש נבנה ע"י ב' אותיות דימין ושמאל שהיה יודע בצלאל לצרפן על ידי הדעת ורוה"ק שניתן גם כן בין שתי אותיות ומי שיש בו דעה כמו בצלאל הרי הוא ראוי להיות המקדש נבנה בימיו ע"י הדעת · ופריך **אלא** מעתה גדולה נקמה כו' · דגבי נקמה מה שייך לצרף ב' שמות שהם הרחמים והגבורה שמימין ושמאל של נקמה כמ"ש אל נקמות ה' וגו' דהא אין בנקמה רק מדה"ד והגבורה ומשני אין למלתיה מיהא גדולה כו' שיש בנקמה בעו"ג ג"כ רחמים והיינו לישראל כדקאמר עולא שתי נקמות הללו א' לטובה כו' · ד"ש נקמה בעו"ג גם כן טובה לישראל והיינו צירוף ב' שמות הרחמים והגבורה דמתוך הנקמה בעו"ג שהיא גבורתו ית' ב"ה תבא הרחמים לישראל ורש"י פירש הכא לרעה בעו"ג שלא קבלו התורה ואחד לטובה לישראל כדאמרינן בב"ק כו' ע"ש ויותר נראה לפרש הכא על נקמה שתהיה בעו"ג לעתיד כמ"ש בנקמות גוג ומגוג כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון וכתיב יום נקם בלבי ושנת גאולי באה והרבה כמוהו דהיינו צירוף ב' אותיות הרחמים לישראל והגבורה לעו"ג וק"ל: **המבדיל** בזו ובזו ינוחו ברכות על ראשו כו' · לפי שברכת המבדיל הוא כבוד שבת ויום המנוחה וכו כאמר ויברך אלהים את יום השביעי וע"כ המכבד יום המנוחה בברכת המבדיל ב' פעמים ינוחו עליו ברכות שבת על ראשו גם בימים הבאים ו' ימי חול וק"ל: **ע"ב מרגניתא** בבבל כו'· דקדק לומר בבבל דאפשר משום בני א"י לא הוו מתקני ליה כיון דאין עושין רק יום א' יו"ט ברוב השנים לא יבא י"ט במ"ש דאם חל פסח ביום ג' או ביום ה' לא יבא כלל א' מהיו"ט במ"ש רק אם חל פסח ביום ז' או ביום א' יבוא יום א' מהי"ט במו"ש אבל משום בני בבל שהוא חו"ל ונוהגין שני י"ט קודש יבא ברוב השנים או י"ט ראשון או י"ט שני במל"ש תקינו ליה שפיר ודו"ק: **ותני** נדבה כו'· יש לעיין מאי ותני נדבה אם ר"ל קרבנות נדבה שמביאין בחג הא מסיק במס' ביצה (יט·) דלר"ע אין מקריבין נדרים ונדבות ביו"ט וי"ל דתני נדבה רמז על י"ט שני שעושין בח"ל ממנהג אבותינו דקרי ליה תני נדבה כיון שאין חייבין בה מן התורה ומזה יתיישב נמי דקאמר דתקינו ליה בבבל דזה הנוסח ותני נדבה לא נתקן אלא בבבל ולא בא"י וק"ל: **קדשת** והבדלת ותתן כו' · בנוסח סדורים שלפנינו הוסיף בו הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ובפירוש הסדורים הבדלת שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים וגו' · אבל א"כ דסדר הבדלות הוא מונה הל"ל נמי המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך כמ"ש בכל שאר מול"ש ועוד למה שינה נוסחו כאן לומר הבדלת וקדשת את עמך כו' ובשאר מו"ש אומר בין ישראל לעמים וע"כ נראה כמ"ש התוספות בפרק ע"פ (קד·) בשם ר"א ששאל לר"ח למה נהגו להוסיף ולומר בהבדלה בי"ט שחל להיות במ"ש הבדלת וקדשת את עמך כו' והשיב לו ר"ח משום חיבת כו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל שתי הבדלות בין כהנים לוים וישראלים דהוי מעין חתימה בין קודש לקודש עכ"ל והאריך ע"ש ותו לא מידי גם הכא וחו"ק היטב: **חייב** אדם לברך על הרעה כו' · מפורש פרק הרואה וע"ש: **שמטיל** קנאה כו'· לתאן דס"ל הכי אפשר דמצוה זו מצד הרחמים היא כמו צדקה וכמה מצות אלא כיון שמזכיר כן בתפלה הרי הוא מטיל קנאה במעשה כו' כאלו אלו העופות נבראו כן ברחמים ולא שאר נבראים ואינו כן אלא שכולם נבראו ברחמים כמ"ש ביום ברוא ה' אלהים וגו': **ומ"ד** מפני שעושה מדותיו כו' רחמים ואינן אלא גזירות· ר"ל במצות שאין מפורש טעמם כמו בשלוח הקן כיון דאינו מפורש בה טעם המצוה אין בידינו שהיא מצד הרחמים אלא שיש לנו לקיים אותם מצד גזירותיו שקבול השכר על גזירותיו הם ודאי ביותר דבר שהשטן מונה בו כדאיתא במדרשות ומה שיש לדקדק בזה בדברי התוס' פרק הקורא עומד ע"ש בחדושי הלכות: **ורבה** נמי לחדודי כו'·הא דלא היו משתקין אותו בתפלתו לא רבה ולא אביי י"ל דלאחר תפלתו קאמר דמשתקין אותו שלא יעשה כן פעם אחרת וכן לקמן גבי המרבה בשבחות קאמר המתין לו עד דסיים כו' וק"ל: **אתו** אנשי כנסת הגדולה ותקינינהו בתפלה כו'· כמפורש פרק בא לו (סט:) דירמיה לא אמר נורא ודניאל לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו כו' כמפורש שם: **משל** כו' שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב כו' בשל כסף· לכאורה לפי הנמשל הל"ל ומקלסין אותו באלף דינרי זהב כמ"ש בע"י שהקשה הריטב"א ע"ש ונראה לפרש דאלו הג' שבחים הגדול הגבור והנורא הם עיקר שבחו ית' ב"ה כמפורש פרק בא לו (שם) ומדמה להו לדינרי זהב שמקלסין בו מלך ב"ו והאדיר ועזוז כו' הם שבחות הנוספות מדמה להו לדינרי כסף במלך ב"ו והשתא ה"ק למלך ב"ו שמקלסין אותו בתחלה באלף אלפים דינרי זהב ושוב אם מקלסין אותו אח"כ בדינרי כסף אין זה קלוסו לגבי קלוס הראשון כן הדבר הזה אחר שקלסתו בהגדול הגבור והנורא שדומין לדינרי זהב אין קלוסו באדיר ועזוז כו' הדומין לדינרי כסף והיינו סיימתינהו לכולהי שבחי דמרך דכל שאתה מוסיף בשבחו אין זה קלוס לגבי שבחות הראשונים, וכן יש לפרש עד"ז לך דומיה תהלה כי הנוספים אינן שבח לגבי הראשונים וק"ל: **מלתא** זוטרתי כו' · לכאורה אגופה דקרא הו"ל לדקדק כן דכי אם ליראה משמע שאינו מבקש ושואל ממך רק דבר קטן שהיא היראה ועוד יש שמקשים במשל דמייתי לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול כו' דאין זה דומה דהכא משה א"ל לישראל כן כי אם ליראה ולגביהם ודאי דומה ככלי גדול ונראה ע"פ מ"ש כי היראה נחלקת לשני מינים · הא' היראה הטבעית ירא מעונש הפורעניות והוא דומה לכלי קטן · והב' יראה שכלית ירא מדבר הגדול ונורא כמ"ש ויירא ויאמר מה נורא וגו' והוא יראה שלימה דומה לכלי גדול והשתא אגופיה דקרא כי אם ליראה ודאי דהוי ידע לפרש דהיינו יראת עונש דהיא יראה טבעית ומלתא זוטרתי היא במעלה אבל ר"ח דקאמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים משמע ליה טפי דהיינו יראה השכלית. דאינה בידי שמים כי היא תלויה בבחירה אבל יראה הטבעית היא קלת בידי שמים ליראו בעונש אחרים כמ"ש פ' הבע"י (סג·) אין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל ליראם כדי שיחזרו בתשובה שנאמר אך תיראו אותי תקחו מוסר והשתא אפילו ביראה השכלית קאמר ר"ח דמלתא זוטרתי היא מדמייתי ליה מכי אם ליראה והא פריך מהא דאין לו להקב"ה בבית גנזיו כו' דודאי מיירי נמי ביראה השלימה שכלית שהיא ודאי דבר סגולי ראוי להניח באוצר ה' שהיא תלויה בבחירת האדם ולאו מלתא זוטרתי היא וכמ"ש ראשית חכמה יראת ה' וגו' ומשני אין כדקאמרינן דאיראה השכלית קאמר כי אם ליראה ולאו משום דזוטרתי היא במעלה אלא דלגבי משה נמי היתה אותה היראה השכלית על ישראל כי ראו בו דבר פלא ונורא כדכתיב כי קרן עור פניו וייראו מגשת אליו כי יראת עונש לא היה עליהם ממשה שלא היה בידו לענשם בלי רשות ית' ב"ה וכיון דיראה השכלית השוה יראתם לגבי משה כמו גבי הקב"ה קאמר שפיר מה ה' אלהיך שואל ממך כי אם ליראה אותו כמו שיראתם אותי ביראה שכלית וע"ד שאמר ריב"ז י"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו דהיינו ביראה השכלית וז"ש במשל כלי גדול ויש לו דהיינו יראה השכלית שהיא גדולה במעלה ויש לו דהיינו בבחירה דומה לו ככלי קטן משום דתלויה גם כן לגבי ב"ו קטן דהיינו יראה הטבעית דאין לו שהיא קנת ברשות הקב"ה כמ"ש לעיל דומה עליו ככלי גדול ודו"ק:

דף לד בד"ה אמר פסוקא כו' אך לשון התלמוד לא משמע כפי' כו' עכ"ל לא ידענא משמעו וק"ל: **ע"ב** בד"ה קידה על אפים ומייתי קרא אע"ג דאשכחן נמי בענין אחר כו' עכ"ל ר"ל דאשכחן קידה בלי אפים שנאמר ויקוד ארצה וגו' דמשמע כולו שטוח ארצה כמו להשתחות לך ארצה דמייתי הכא ובתוס' פ"ב דשבועות כתבו תימא השתחואה נמי אשכחן על אפים דכתיב וישתחו לאפיו וגו' אפים ארץ ישתחוו וגו' כו' ע"ש:

סליק פרק אין עומדין

ח"א דף לד ע"א חברותא כלפי שמיא כו' · עיין פירש"י ועי"ל כלפי שאמרו לעיל דמחוי כבי רשויות קאמר נמי הכא חברותא כלפי שמיא שעושה שיתוף וחבור כלפי שמיא וק"ל: **ג'** רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו כו'· ובירושלמי לא קאמר הכי אלא דרובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה כו' והוי דומיא דקחשיב ג' חלוקות בסירוב וק"ל ע"ש: **ראשונות** דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו כו' · והיינו כדדרים רבי שמלאי לעיל דלעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל כו' כמבואר שם ובפ"ק דמסכת ע"ז (ו:) ע"ש · ואמר **דאחרונים** דומה לעבד שקבל פרס כו' · דהיינו דמחזיק טובה ומשבחו על הפרס שקבל ממנו וק"ל: **כלום** מאריך יותר ממשה כו' · דלפי הענין וגודל החטא כמו במעשה עגל שהיה חטא הרבים ודאי צריך להאריך עד שיהיה נענה בתפלתו כדאמרינן לעיל (לב:) כל המאריך בתפלתו אין חוזרת ריקם מנלן ממשה כו' ע"ש ובהיפך קאמר ר"א כלום מקצר יותר ממשה כו' דהיינו בחטא יחיד של מרים שלא היה קשה כל כך ואין צריך להאריך ומייתי אל נא רפא נא לה דאפילו בשם לא היה מאריך רק באל משא"כ במעשה עגל דבכמה שמות וכינויין שהיה מתפלל וכן במרגלים ומייתי ע"ז א"ר יעקב כל המבקש רחמים על חברו א"צ להזכיר שמו כו' נ"ל להגיה דא"ר יעקב כו' וגופא דהך מימרא הוא [שייך] לקמן בסוף פירקין ולא מייתי ליה הכא אלא דכ"כ היה מקצר דאפילו שמה דמרים לא היה מזכר והוא שהקב"ה יראה ללבב וידע כוונתו לרפא את מרים וא"ל להזכיר שמה בפירוש וק"ל: **ע"ב שהוא** מטורף כו' · עיין פירש"י ובערוך פירש מל' טרפה ממש כמו י"ח טרפות דבאותה שעה כשהיה מתפלל על זה שמת כבר היה טרפה ובודאי שימות כמ"ד טרפה אינה חיה (חולין נז:) וק"ל: **אהייא** כו' באבות כו' · והיינו מטעם דמתחלת בברוך ומסיימת בברוך וכמה שמות נזכרו בה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם כו' ונסמכה ממש לגאולה וק"ל: **בורא** ניב שפתים שלום וגו'. עיין פירש"י ועי"ל בורא ניב שפתים שלום כשיש שלום לניב שפתים שהיא סגורה וסדורה בפיו באין קלקול וטעות אז שלום לחולי הרחוק והקרוב ורפאתיו כההיא דלקמן בבן ר"ג שכוונו באותה שעה שנתרפא וק"ל: **אלא** למשיא בתו כו'· כל הנהו דקחשיב הם שאמרו עליהם ספ"ב דכתובות (קיא:) ואתם הדבקים בה' וגו' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא זה המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא כו' כמפורש שם בחדושינו שדבקות שלהן מביאין לידי שכר הנאמר בנביאים שכח ביד אדם הגשמי להשיגו אבל שכר הת"ח בעוה"ב הוא שכר רוחני· ממש בב"ת שאין שכל ועין אדם משיגו רק עין אלהים שהוא בב"ת והיינו יעשה למחכה לו שהוא הת"ח או למחכה לו באותיות לחכמה לו וכן הא דקאמר כל הנביאים כו' אלא לימות המשיח שאז יחיו ויקומו בגוף ונפש לקבל שכר הגשמי שהשיגו הנביאים אבל לעוה"ב שהאעולם הנשמות והרוחני אותו שכר רוחני שלהן אין שכל וכח הנביאים להשיגן ועין לא ראתה וגו' וכן יתפרש הא דקאמר כל הנביאים כו' אלא לבעלי תשובה כו' שכח הגשמי וגופני גבר בהן ולא יהיה להם רק שכר גופני וגשמי משא"כ לצדיקים גמורים שיזכו לשכר גדול רוחני עין לא ראתה וגו' והני תלתא מילי כל הנביאים כו' אלא למשיא בתו כו' ולימות המשיח כו' ולבעלי תשובה כו' כולם ר"ח ב"א משמיה דרבי יוחנן אמרם וצ"ל דאינן סותרים ולמשיא בתו כו' אף לעוה"ב ולת"ח לימות המשיח כו'

חכמת שלמה

דף לג ע"ב גמרא במתני' נמתק מן הטוגר לפני כו' עד סוף המשנה: **שם** וא"ר חנינא הכל כו' היא דאר"ח כו' כצ"ל: **שם** מלתא ותני לה כו' נ"ב ורי"ף סי' להיפך מפירש"י ואין להם הכרע ויש לחוש לשניהם וק"ל: **רש"י** בד"ה ס"ג הלכה כו' וה"פ א"ל רבי זירא כו' כצ"ל: **בד"ה** הלכה מ"ד כו' בפרקין ומ"ד מטין כו' כצ"ל והס"ד: **בד"ה** כרתנא כו' מדאמר רבי יהודה כו' נ"ב פירוש שהרי לא אמר רבי יהודה או רבי יהודה נשיאה וכ"ש אי רבי יהודה הנשיא דה"ל כתם רבי הלא דדייק למימר ליבנא דכליל תרוייהו עיין בפי' רש"י בפרק מקום שנהגו בהגהתי: **בא"ד** ר"י נשיאה כו' נ"ב נ"ל ר"י הנשיא שהרי פירש"י להדיא בפרק מקום שנהגו דרתנא הוה בדרא דידהו ע"ש:

דף לד ע"א גמרא ברכה שטעה זה כו' נ"ב פירוש קאי על ש"ץ שנשתתק באמצע ברכה עד שמריכים להעמיד אחר תחתיו: **תוספות** בדבור המתחיל אמצעיות כו' הך מלתא כדפריסית וכה"ג כו' כצ"ל · **בא"ד** בספר חיים טובים נ"ב פירוש מכאן משמע שחוזר בעבור זכרנו וכתוב ואין דעת הרא"ש כן מאחר שלא הוזכר בתלמוד וכן עיקר: **ע"ב רש"י** בד"ה התלונות נ"ל תלונות שגורמות כו': **בא"ד** שהוא מסתכל כו' נ"ב אעפ"כ אסור להסתכל למעלה אלא עיניו למטה ולבו למעלה כדאיתא ביבמות (קה:) ותלונות דקאמר הכא רמז הוא לרוב עיון· והכוונה וק"ל ומ"מ בשעת קדושה יסתכל למעלה כדאיתא בספר היכלות כ"ל: **תוס'** ד"ה קידה על אפים ומייתי קרא אע"ג דאשכחן נמי בענין אחר י"ל כו' כצ"ל וכ"ב פי' בלא אפים כדכתיב ותקוד בת שבע ותשתחו למלך וק"ל: **בד"ה** וכיון כו' כדאמרי' בסוף פרק תפלת השחר ט' לכוין יתפלל כו' כצ"ל: **הדרן עלך אין עומדין**

ט' ולבעלי תשובה גם לעוה"ב קאמר ודו"ק: **שבעלי** תשובה עומדין כו'. גם שלפי הנראה דבר זה רחוק מהשכל שיהיה לבעלי תשובה מעלה יתירה על הצדיקים גמורים כבר כתבו המפרשים טעמים ויתורים בזה ע"ש ואענה חלקי גם אני לפי דקדוק לשונו שאר"י ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו דלא איירי בחטא ועבר עבירה בפועל דא"כ לא הוי קרי לה קרוב לדבר עבירה אלא דר"ל שהיה קרוב לפי מחשבתו לעבור עבירה וגבר על יצרו ולא עבר והיינו בעל תשובה ממחשבתו שחשב לעבור עבירה דודאי בזה שגבר על יצרו ולא עשה העבירה סבר רבי אבהו דיש לו מעלה יתירה על הצדיקים גמורים שלא היה בהן הסתת היצר הרע כלל ולא קרבו לעבירה ור"י סבר דאעפ"כ לצדיקים גמורים יש להן מעלה יתירה שלא חטאו כלל גם במחשבה משא"כ זה הקרוב לדבר עבירה עבר מיהת במחשבה ונו לא מידי ודו"ק: **זה** יין המשומר כו'. מלא יין מורה על סו"ד בגימטריא (סנהדרין לה.) ומשומר בענביו משמח כו' הוא רמז שאותו יין הוא דבר רוחני יש מאין דומה לאותן ענבים דימי בראשית שנבראו יש מאין משא"כ הענבים שנטעו אח"כ שהם יש מיש והיינו עין לא ראתה קודם הבריאה שהיה אין וזולת אלהים ומ"ד זה עדן שלא שלטה כו' שהוא מקום רוחני דאפילו אדם קודם שחטא שנאמר בו אני אמרתי אלהים אתם וגו' לא זכה לראותו והוא העוה"ב שאמרו בפרק היה קורא (יז.) דלצדיקים יושבין כו' ונהנין ומתעדנין מזיו השכינה ודו"ק: **ת"ל** ונהר יוצא מעדן וגו' גן לחוד ועדן לחוד כו' ובתענית פ"ק (י.) אמרו אהאי קרא דגן הוא ס' מעדן ע"ש: **כיון** שראה אותם עלה כו'. משמע מיד כשראה אותם קודם שא"ל לבקש עלה לעליה ובקש כו' ואפשר שידע כבר שהיה בן ר"ג חולה וכשראה ב' תלמידיו שבאו אליו הרגיש שלכך באו לשאול ממנו לבקש רחמים ועלה כו' וק"ל: **וכי** נביא אתה כו'. עד"ז יש לפרש באברהם שנאמר כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה ר"ל שהוא נביא ויודע שע"י תפלתו תחיה וז"ש לו הכא וכי נביא אתה כאברהם כו' וק"ל: **וכי** הוא גדול ממך כו'. לפי מ"ש בפ' הבע"י (סד.) דלפעמים תפלת אחרים לאדם מועיל לו יותר מתפלת עצמו וע"ד שאמרו (ברכו' ה:) אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין שע"כ היה יצחק מתפלל על רבקה שנאמר ויעתר לו ה' לו ולא לה ואפשר שהוא עיקר טעמא של ריב"ז ור"ג דלעיל ששלחו לר"ח לבקש רחמים שיהיו נענים בתפלתו ומענותנותיה דריב"ז שאמר אלמלי הטיח בן זכאי כו' וע"ז א"ל אשתו וכי חנינא גדול כו' שלא ידעה בעיקר טעמו והשיב לפי דעתה במשל הזה הוא דומה כעבד כו' כפירש"י כעבד הרגיל תמיד להיות קרוב לו בביתו כן היה רבי חנינא רגיל תמיד בבית ה' להתפלל לפניו על המאורעות של הבריות משא"כ ריב"ז הוא כשר לפני המלך שאינו רגיל בבית המלך גם כשצריך לילך לפני המלך לבקש דבר מה צריך לעבדיו להביאו לפני המלך לבקש עליו כן היה ריב"ז שהיה עוסק בעסקי צבור והיו צריכין לו רבים לת"ת שהיה באותו דור אב"ד ולא היה לו פנאי להתפלל תמיד על הבריות וק"ל: **שיש** בו חלונות כו'. הטעם עיין בפירש"י ובחר"י ועי"ל דבאין חלונות הו"ל מקום סתום כאלו אין משם מקום לתפלתו לעלות דמה"ט קאמר לעיל רבה לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום דכתיב סכותה בענן לך מעבור וגו' ואמר ע"ז וא"ת ביותר פרוץ כגון בבקעה הוא מעולה ביותר לעלות משם תפלתו אבל לד באין מפסיקו וע"כ סמך לו המאמר דאינו כן אלא חציף עלי מאן דמצלי בבקעה וכפירש"י: **חציף** עלי מאן דמפרש חטאיה כו'. היינו בעבירות שבין אדם למקום דהכי מוקמינן ליה בפרק י"ה (פו:) ועניינו דחציף עלי שאין זה כבוד המקום שמגלה לרבים שחטא כנגדו עיין פירש"י שם:

סליק פרק אין עומדין

פרק כיצד מברכין

דף לה תוס' בד"ה לא שייך כו' א"כ י"ל דקאי על מתני' כו' וה"נ שייך הכא לברך על כל דבר כו' עכ"ל היינו נמי מטעמא שכתבו בתירוץ קמא דשייך לברך על כל דבר ודבר משום דאסור ליהנות כו' כדמסיק בגמרא אלא דתיקנו טפי בהאי תירוצא בתרא דלתירוץ קמא דוחק הוא דקאי כילד אסברא מבחוץ משא"כ בתירוץ בתרא דקאי אמתני' דפרק מי שמתו ומכח סברא ודו"ק: **בד"ה** אחליה והדר כו' ל"ל קרא הא בפרק שני דקדושין גמרינן קודש קודש ממעשר כו' עכ"ל הך ג"ש ודאי איצטריכא לענין ביעור וחומש כדאמר התם אלא כיון דאין ג"ש למחצה נילף נמי הך מלתא דהכא לענין חילול והא תירצו דלענין דהכא לא הוה ילפינן ממעשר דה"א דאדרבה כו' וק"ל: **בד"ה** דבר שאין גידולו כו' וא"ת מאי איריא בשר וחלב אפילו ירקות נמי כו' עכ"ל פירוש לדבריהם מאי איריא בשר וחלב משום דלא הוי גידולם מן הארץ הא איכא למעוטי נמי ירקות ומשום דאין בו מצות נטע רבעי והא תירצו דקמה תוכיח ואע"ג דאכתי איכא לאקשויי ירקות מנין דמה לאילנות וקמה שכן חייב בפאה כמ"ש התוס' לגירסת רש"י מ"מ התלמוד לא בעי להאריך כ"כ וניחא ליה לאקשויי בפשיטות אבשר וחלב דלא הוי גידולי קרקע ולזה כתבו דלפירש"י ניחא טפי בפשיטות דגרסינן דלאו בר נטיעה מנין ול"ג בשר וחלב והשתא קושטא הוא דאתי למעוטי נמי ירקות משום דאין בו נטע רבעי דליכא למימר דאתי משאר אילנות ומקמה במה הצד דאיכא למיפרך כו' ודו"ק: **ע"ב** בד"ה כאן בזמן כו' דפליג ליה אהא דלקמן שבא לפרש מה בין עושין כו' עכ"ל בין עושין רצונו של מקום או לאו ודאי שמחלק נמי הכא אלא דר"ל בין עושין מלאכת עצמן או אחרים עושין מלאכתן או שהם עושין מלאכת אחרים הכא לא מחלק בהו כדמחלק בהו לקמן ודו"ק: **בד"ה** דרך פרקסמון כו' אבל מדרבנן גם אגר קובעת כו' עכ"ל דאל"כ תקשי ליה ההוא דיונא דופן ודפרק חבית לרבי ינאי וע"ש בתוס' וק"ל:

כיצד מברכין פרק ששי

ח"א דף לה ע"א אין אומרים שירה אלא על היין כו'. מפורש במסכת ערכין פ"ב פ"ש: **מעיקרא** וילמדנו כו'. לא קאמר הכי אלא בברכות הנהנין דבשאר ברכות הקבועות אם למדו פ"א שפיר אין מקום לטעות אבל בברכות הנהנין דיש כמה שינוים בברכות ראשונות ובאחרונות לפי המין וכמה ספקות שנפלו בהן דאם שינה לא יצא וכאלו לא בירך כלל וה"ז מעל גם הברכה שבירך היא לבטלה וע"כ ילך אצל חכם וילמדנו פעם אחר פעם עד שיהיה בקי בהן לברך מעין הברכה וק"ל: **ל"ק** כאן קודם ברכה כו'. ועניינו כי הכל ברא לכבודו ליתן לו כבוד מעין ברכותיו אבל ליהנות בלא ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו הוא ומה שפירש"י גבי כאלו גוזל להקב"ה את ברכותיו כו' א"ל אלא גוזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא ולגבי כנ"י צריך לפרש כן שגוזל ברכתן שהפירות לוקים כפירש"י וכה"ג אמרינן בספ"ב דמס' סוטה (מח.) משחרב בהמ"ק לא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות כו' כי הברכות מורידין שפע הברכה מלמעלה על הפירות שמברכים עליהן ומייתי ליה מקרא גוזל אביו ואמו וגו' לפי פשוטו גוזל אביו ואמו ממש שאומר אין פשע בגזילה זו כיון שלבסוף הוא יורשם חבר הוא לאיש משחית לבן סורר ומורה המשחית ומכלה ממון של אביו ואמו אבל לשון גוזל לא משמע ליה ואינו דומה שגוזל אביו בפניו אלא גונב משל אביו כדתנן בפ' סורר (עא.) דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ועוד דהכא כתיב אמו ות"ק דמתני' דהתם ס"ל דלא בעי משל אמו אלא משל אביו ולכך דרשו גוזל אביו הקב"ה דגוזלו ממש דקודם הברכה היה של הקב"ה כדכתיב לה' הארץ וגו' ואמו כ"י שגוזל מהם שלא ירד טל לברכה על אותו מין שאוכל בלא ברכה כדלעיל ומייתי ליה מאל תטוש תורת אמך דלא שייך תורה באמו שאינה חייבת בת"ת והרמז אמך זו כ"י כמספר ישראל שהכ' פשוטה היא ת"ק במנלפ"ך ואמר חבר וגו' לירבעם בן נבט שהשחית כו' שמצינו בבשורת המלוכה לירבעם בעבירת כל תשחית שקרע אחיה השלוני שמלה לקרעים ויאמר לירבעם קח לך עשרה קרעים וגו' שהוא רמז שקלך בנטיעות בעשרה קדושות להפרידן ולהשחית את ישראל לאביהם שבשמים וכמו כן באינו מברך על דבר הנהנה הוא מפריד ומשחית שפע הקדושה והברכה לכנ"י מאביהם שבשמים שע"כ יש בברכת הלחם י' תיבות נגד עשרה קדושות וק"ל: **ע"ב ולקחתי** את דגני וגו'. עניינו כמ"ש לעיל דהכל ברא לכבודו וכשאין עושין רצונו אין זה כבודו ליתן את שלו להם וכתבו התוספות כאן בזמן שעושין כו' שנאמר ואספת דגנך וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין כו' ועי"ל דפליג כו' ע"ש ועיין מ"ש בזה בחידושי הלכות: **שנאמר** ואספת דגנך וגו'. יש לעיין בזה דהיאך מתוקם האי קרא ואספת דגנך וגו' כאין עושין רצונו של מקום הא מפורש ביה והיה אם שמוע וגו' לאהבה את ה' וגו' ועלה קאי ונתתי מטר וגו' ואספת דגנך וגו' והיפך באין עושין רצונו של מקום השמרו לכם פן וגו' ולא יהיה מטר וגו' וי"ל בזה כדברי התוספות דודאי איירי קרא בעושין רצונו של מקום. אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינן צדיקים גמורים דאע"ג דכתיב ביה והיה אם שמוע וגו' לאהבה וגו' מכל מקום מדכתיב בהך פרשה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב נמי ובכל מאדכם כדכתיב בפרשת שמע ובכל מאדך משמע ליה דאיירי הכא באינן צדיקים גמורים דהיינו שאינם צדיקים במאד כדאמרינן דיש לך אדם שחביב לו ממונו יותר מגופו וע"כ עוסקן בדבר שבממון שאין מלאכתן נעשית על ידי אחרים ודקאמר ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית ע"י כו' היינו הכא אחרה דאין עושין רצונו של מקום כלל כדכתיב ועבדת את אויביך וכתיב לעיל מיניה תחת אשר לא עבדת את ה' וגו' ואלו נענשו גם בגופן שמלאכת אחרים נעשה על ידן: **הרבה** עשו כר"י כו'. נראה לפרש דודאי יש לצדיקים גמורים דמקוים בהו שמלאכת עצמן נעשית ע"י אחרים אלא דמעטים המה כדאמר רשב"י גופיה בפ' לולב וערבה (מה:) ראיתי בני עלייה והם מועטים אם אלף כו' אם שנים הם אני ובני וכיון דמועטין הם כ"כ אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאיני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית ע"י אחרים שצדיק גמור אני דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור וז"ש הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן דרוב עולם אינן צדיקים גמורים והרבה עשו כרשב"י ולא כו' לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרשב"י וכמו ששנינו יפה ת"ת עם ד"א כו' וכל תורה שאין עמה מלאכה כו' אבל לעתיד שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו' יקוים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו': **ביומי** ניסן ותשרי כו'. מכאן קצת ראיה לפירש"י בפ' הגוזל בתרא (קיג.) דלא יהבינן זימנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי לפי שהן זמן קציר ובציר וק"ל: **הראשונים** עשו תורתן כו' זו וזו נתקיימה בידן כו'. עניינו מפורש לעיל בפ' אין עומדין אהא דחסידים הראשונים היו עושין כו' תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת ע"ש:

דף לד בד"ה כיון דאית כו' דאם אדם שותה משקין לרפואה כו' כצ"ל מדברי המרדכי: **בד"ה** קמחא דחטי כו' אלא מיירי בקמחא שקורין איסקאלטי"ר או בקמח כו' עכ"ל וא"ה לרב נחמן לא מברכין עליה בפה"א כיון דאשתנו וכ"כ התו' לקמן ע"ש: **ע"ב** בד"ה שיעורו כפול כו' אלא בפה"א הס"ד ואח"כ מ"ה לשון ה"ג והלכתא כמר כו' הד"א ועיין בתר"י בזה על דברי הרי"ף: **בד"ה** ברטיבא כו' מברכין עליה בפה"א כו' עכ"ל וכ"כ גם הרי"ף שעל פלפלי רטיבתא מברכין בפה"א [ול"כ] מדפריך (עליה) ומשני לה הא ברטיבתא מכלל דמברכין בפה"ע וק"ל [עיין בהרא"ש]: **באד** של גרופלי שאין רגילין לאכול אלא ברטיבא כגון כו' עכ"ל כצ"ל מלשון המרדכי וק"ל:

דף לז בד"ה נתן ר"ג רשות כו' ויש לומר דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מינין ג' כו' עכ"ל ר"ל כיון שהוא סובר דבעי בז' מינים ג' ברכות ס"ל נמי דמזמן עליהן והא דאמר אין מזמנין על הפירות היינו בשאר פרי דאינן מז' מינין ורע"ק דלא בירך אלא מעין ג' לעצמו דוקא כו' וק"ל: **באד** וא"ת מ"מ לאותו המברך שהוא טועם צריך לברך פעם אחרת כו' עכ"ל מדבריהם נראה שיחיד המברך טעון כוס וכ"ה דעת הרא"ש ודו"ק: **ע"ב** גמרא אי הכי אימא סיפא והוא שאכלן כו' שאכלו מבעיא ליה כו' ק"ק דמרישא גופא דקתני נמי האי ליסגא דרבים לקט מכונן כזית ואכלן תקשי ליה הכי ואי בשערן שאכלו מבעי ליה (א) ויש ליישב ודו"ק: **תוס'** בד"ה לחם העשוי כו' קשה דהא כו' שתחלתו עיסה כו' עכ"ל והאי נמי תחלתו עיסה הוא [לפי פירש"י] אלא דצריך לפרש דהעשוי לכותח תחלתו סופגנין הוא וק"ל:

דף לח בד"ה האי דובשא כו' ואפילו לרב ושמואל דאמרי כל כו' ועוד בשתיה אומר שהכל עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** ושוין שבוחשין רבי ור' יוסי פליגי גבי נותן מים כו' עכ"ל כצ"ל ור"ל אהא קאי האי ושוין דרבי ור' יוסי דפליגי התם גבי בוחשין שוין הם: **באד** והכי דייק התם הס"ד ואח"כ מ"ה ואי ס"ד לרפואה כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** והא תנן כו' מדנקט כל האוכלין כו' ש"ד מדנקט כל ומסיק כו' דמתני' דשריא אע"פ שעומד לרפואה כו' עכ"ל כצ"ל והוצרכו לכל זה כיון דמקשה רב יוסף ודאי דהוה ידע נמי דמשנה שלימה היא דאוכל אדם לרפואה אלא דהוה ס"ד לאסור הכא כיון דכל עיקרו לרפואה כו' כמ"ש התוס' לעיל וא"כ מאי מייתי ליה אביי להתיר מהך מתני' דאימא דלא איירי אלא כשאין עיקרו עומד לרפואה והא תירצו דאביי מדקדק ליה ליסנא דכל דמשמע להתיר אפילו כל עיקרו לרפואה וקאמרי ומסיק וצריכא דרב כו' דאע"ג דלענין שבת שרי אפילו עיקרו עומד לרפואה מ"מ לא נבריך קמ"ל ודו"ק: **ע"ב** בד"ה מדקתני ירקות דומיא דפת כו' שהרי כו' עכ"ל דהכי משמע לאו דרבנאי משמיה דאביי דדייק הכי ממתני' הייט בכל שלקות ואפילו בתומי וכרתי דלא משגינן לעלויא מברך עלייהו בפ"ה וכרב נחמן כמ"ש התוס' לקמן ולא מפליג כדמפליג רב חסדא לקמן וא"כ ע"כ דלא הוי ממש דומיא דפת שהרי כו' אלא כלומר דבהכי הוי דומיא דפת מה הפת כו' וק"ל:

דף לט בד"ה בצר ליה שיעורא כו' פחות מכשיעור דאסור כו' באותו ענין דאכל פרידה דבריה הוה ואינן חולקין כו' כצ"ל: **בד"ה** מיא דסילקא כו' אע"ג דאמרי' לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא יש לחלק עכ"ל עיין בזה לחלק ברא"ש וק"ל: **בד"ה** פת נטמה כו' מאחר שהיא חביבה מברך עליה ור' חייא סבר צריך שתכלה ברכה עם הפת וא"כ בעינן כו' כצ"ל: **ע"ב** בד"ה והלכתא כרבא כו' שלא יפריסנה מן הפת עד אחר הברכה ויש כו' היסח הדעת בין הברכה לאכילה כו' כצ"ל מדברי הרא"ש ע"ש: **באד** דבעינן עד שתכלה אמן מפי העונין שלא יבלע קודם וגם מייתי ראיה שצריך לסיים קודם כו' עכ"ל ר"ל דהיא דעד שתכלה אמן מפי העונין הייט נמי שלא יבלע ויפריסנה קודם הברכה אבל יש לחתוך

חכמת

כיצד מברכין פרק ששי

דף לה ע"א תוספות בד"ה ולמאן דתני כו' וכרם רבעי בזמן הזה ט' נ"ב ולא כדעת הרמב"ם שכתב שזו היא הוראת גאונים ואין לה עיקר כי בודאי יש לה עיקר וכן דעת הרא"ש: **ע"ב גמרא** אלא בה' המינין כו' נ"ב חטין וכוסמין ושעורין ודגן שבולת שועל: **שם** שתי ליה אזוקי כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה כאן בזמן כו' כי הדדי נינהו נ"ב פירוש שאין ביניהם כי אם קריאת שם לבד וק"ל:

דף לו ע"א רש"י ד"ה דאשתני נ"ל קודם ד"ה במלתיה קאי: **בד"ה** זמית שלמוריא נ"ב פי' מי מלח: **בד"ה** צלף כו' דשותא נ"ב בערוך פי' בערך צלף כי שותא גבי צלף הוא כמו קורא גבי דיקלא ע"ש: **ע"ב גמרא** ושקלוה לפרתא דבוטיתא נ"ב קפרס אביונות: **שם** מן והלכתא כמר בר רב אשי עד פרי האדמה נמחק ונ"ב כל זאת הוא מס"ג וכתבו עליה התוספות והיה אומר עליה הר"ם כו' כלומר דל"ג וליתא להאי סוגיא של ה"ג וכן הוא בהשר"י להדיא: **רש"י** בד"ה מתחלי בתמרי כו' נ"ב פירוש תמרים ממש ע"כ פירש"י כקפרס בצלף ולא פי' כקפרס באביונות כדלעיל אלא לפרש בא שהם תמרים ממש שאינן בצלף וק"ל: **תוס'** בד"ה והלכתא כו' ובברכות ליכא חילוק כו'. נ"ב פירוש ול"ג הא מדלגבי ערלה לאו פרי הוא כו' וגרסת הלכות גדולות היא ואינה עיקר עיין בהשר"י: **בד"ה** ברטיבא כו' של גרופלי כו' נ"ב בל"א נעגילך: **באד** שקורין מושקדן נ"ב ואגוז מטוגן בדבש גם כן בפה"ע כדלקמן דף ל"ח ע"ב ד"ה משכחת לה בתומי:

דף לז ע"א גמרא דאפילו איתא בעיניה לא מברכינן כו' כצ"ל: **רש"י** בד"ה הא מני כו' דקתני אורז מעשה קדרה כו' כצ"ל: **בד"ה** אלא לאו כו' בורא מ"מ ותיובתא דרב ושמואל כצ"ל:

שלמה

תוס' בד"ה בורא נפשות כו' כלומר על כל מה כו' נ"ב ול"נ לפרש ועל כל ועל הכל מה שעשה הקב"ה חסדו עם הבריות שברא דברים תענוגים להחיות ולהשכרות בהם נפש כל חי נ"ל: **ע"ב רש"י** בד"ה ולא מין כו' לאחריו ג' ברכות הס"ד: **בד"ה** היה ישראל עומד הס"ד: **בד"ה** ותני עלה כו' אפויות וכונן כו' הד"א: **בד"ה** מפרכן כו' כזית כו' ומדקאמר כו' הד"א: **תוס'** בד"ה חבילא ומיהו קשה דלקט מכונן כזית דקאי אחמשה כו' והתם נמי לא כו' כצ"ל: **בד"ה** היה עומד כו' וכן ליסנא כו' כצ"ל: **בד"ה** אמר רבא כו' לענין המוניא כו' נ"ב פירוש דלענין המוניא לא בעינן כזית אלא תואר לחם וק"ל:

דף לח ע"א גמרא וצריכא דרב ושמואל דאי מהאי ה"א כו' כצ"ל ונ"ב נ"ל דלא גרסי' ושמואל דהא שמואל איירי בעבה אלא רב לחוד ודו"ק: **שם** משתבחין ליה רבנן לרבי זירא כו' נ"ב פי' היו משבחין חכם אחד שהיה בר רב זביד כו' לפני רבי זירא ונחסר שם החכם כאן בספר ודו"ק: **רש"י** בד"ה ולאו נ"ל לאו אדעתא דרבא לא כו' כצ"ל: **בד"ה** וכל המשקים כו' הויא הנ"ל כו' כצ"ל והד"א: **ד"ה** ה"ג צריכא נמחק ה"ג והדבור נ"ל וצריכא: **בד"ה** ה"ג דסד"א כו' כרוכי והלכתא כו' הד"א: **תוס'** בד"ה למר כו' בפורים מברך המוציא כו' נ"ב עי' לקמן בתוס' דף מ"ב בד"ה לתמניות: **בד"ה** האי דובשא כו' אחרינא בפת כו' נ"ב פי' ולא נשתנה לעילויי וק"ל: **באד** ועוד בשתיה אמר שהכל נ"ב וז"ל האשר"י מידי דהוה אשתיתא דאמרינן לקמן על רכה מברך שהכל ע"כ: **ע"ב רש"י** בד"ה דרש כו' במחלוקת ואני כו' כצ"ל והד"א: **בד"ה** דרש כו' האדמה ותבירינו כו' רבותינו אמרו שלקות שהכל והס"ד כצ"ל והד"א: **בד"ה** אבל לא כו' אקרי הס"ד:

דף לט ע"א תוס' בד"ה נתן כו' אלא על הפת כו' נ"ב זהו דעת הסמ"ג והטור חולק סי' קע"ד וסי' רי"ג ע"ש: **ע"ב תוס'** בד"ה מברך על כו' באמוראי בתראי כו' נ"ב פי' מאביי ורבא ואילך

נמוקי רי"ב (א) ונראה משום דכסיפא יש עוד קושיא דמאי שייכות הכא הך דינא דבעינן בכדי אכילת פרס שלא זה בכל אכילת מצה ואיסור חמץ כן. דבשלמא אם כל אחד לעצמו הו"א דרך אכילתן בכך. ועיין כריתות י"ב ב' במשנה דעת ר"מ כאוכלן קליות ע"ש. והו"א דבזה לא פליגי רבנן על ר"י. ובאמת זה כוונת הגמ' להקשות מסיפא. ומה שמסיים שאכלו כו'. הוא עוד קושיא. וכולל הרישא והסיפא. והכן

קודם אך מ"ש תס מייתי ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבלע מדתני כו' אינו מובן לי מה צריך ראיה לזה הא פסיק הכא הלכתא כרבא דמברך ואח"כ בולע וע"ק דהסיא דתני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס הם דברי הירושלמי והוא סותר תלמוד שלנו כמ"ש הרא"ש ע"ש ומאי מייתי ראיה מיניה דהא לית הלכתא כר' חייא דהא פסקינן הלכתא כרבא דפליג עליה ודרבי חייא ובדוחק יש ליישב הא דלפי הירושלמי סבר ר' חייא כוותיה דרבא דהשמעתין ודו"ק: בא"ד אבל אם לא היה צריך לבצוע יוכל לפרוס קודם כו' עכ"ל ר"ל אם לא היה צריך לבצוע בכך דבירך על התורמסא ונפל מיניה דהא מייתי לה התם כמ"ש הרא"ש יוכל גם הכא לפרוס קודם הברכה כו' והרא"ש כתב בזה מלתא אחריתא אבל כשהוא מברך קודם בליעה על כל הפת אם תפול הפרוסה כו' ע"ש ודו"ק: בד"ה מברך על הפתיתין כו' וכ"ש לגבי רב הונא שהלכה כמותו שהיה כו' עכ"ל כנ"ל: בד"ה אבל פרוסה כו' אבל פתיתין ושלמין ממין אחד כו' עכ"ל לא ה"ל לשנות לשונם למימר פתיתין ושלמין דמשמע גדולים וקטנים כמ"ש לעיל אלא הל"ל פרוסה ושלמה דשוין הן וביה קיימינן הכא ויש ליישב ודו"ק: בד"ה כתנאי כו' משמע דלהכי נקט אי בלל כו' כמו בקטן שלם ולא יותר כו' עכ"ל אפשר דמשמע להו הכי ממאי דקאמר דמ"מ חשוב עדיף ולא קאמר גדול עדיף וק"ל: בא"ד ויש לפרש דכהדדי שוין הן כו' דמייתי תנאי אסיפא כו' אבל אי אפשר לפרש דחיטין עדיפי כו' כנ"ל: בד"ה מ"ש שלם כו' והדין עם רש"י כו' א"כ לא קפיד לא אחשיבות כו' ולפירוש ר"ת נמי כו' עכ"ל לפי דרכן של התוס' שפירשו הך דאלי בלל גדול דאין בה יותר מן הקטן אלא דחשוב וטוב הוא יותר לא הוי צריכי לכל זה אלא דע"כ לא קאי כתנאי אההיא פלוגתא דפתיתין ושלמין דא"כ לא הוי דומיא דפתיתין ושלמין בגדולים וקטנים איירי והכא בבלל בשוין פליגי וק"ל: בד"ה מניח פרוסה כו' ונראה דגרס לר"ת שתיהן וקאי לשני כו' עכ"ל כנ"ל וכן לשון הרא"ש בזה ובהל' רב אלפס כתוב שתיהן והא דקאמר ששמת שלום בין התלמידים משום דמוקי לה בפלוגתא דתנאי עכ"ל וק"ל:

ח"א דף לט ע"א כפירש"י וזקנה אין כאן וכו' פי' והיה לו לשואלני על איזה מהן יברך לפטור שאר מינים כו'. עכ"ל האי לישנא על איזה מהן יברך לפטור שאר מינים שייך למאי דס"ד בעי למימר דאיכא מ"ד בשלקות בפה"א וה"ל לשאלו על כך דהא אם יברך על שלקות בפה"א ודאי דאינו יוצא על הפרגיות וגם אם נאמר דלפי דעת המברך דשלקות שה"ב קאמר וה"ל לשואלו על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינים הוא דחוק דכיון דפרגיות היה חביב לו למברך מה היה לשאול לו על דעתו דאינו דומה שיברך לפי חביבות השומע ויוצא בברכתו ולמסקנא ניחא דה"ל לשאול אם מברכין על החביב או על מידי דזיין. דאחד מהן יפטור שאר מינין ויש לדקדק בהאי עובדא דבר קפרא דמתחלה אמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג ואח"כ חזר ואמר בהיפך לא על כו' דמעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר וי"ל דמעיקרא ודאי דכעס נמי על המברך שלא שאלו אלא דה"ק לא על המברך כעסי כ"כ שלא שאל לי על איזה מהן יברך כמו על המלגלג שהוא מורה ממש הלכה בפני רבו לומר שלא כדין בירך על הפרגיות אבל המברך כיון שניתן לו רשות לברך אין זה כמורה הלכה ובא זה התלמיד המלגלג והחכלל עצמו שלא לגלג עליו על שלא כדין בירך אלא לגלג עליו שלא היה חש על כבוד הרב לשאול ממנו על איזה מהן יברך חזר בר קפרא ואמר לא על המלגלג אני כועס שלגלג עליו על שלא שאל ממני וכעסי בזה נשאר על המברך ודו"ק:

דף מ בד"ה יבש המעין כו' י"מ לכך מביא ואינו קורא כו' אלא כקובל כו' עכ"ל לכאורה קשה דאע"ג דס"ל לרבנן דעיקר אילן לאו ארעא הוא מ"מ כיון דיש לו האי ארעא דבאו אלו הפירות ממנו אמאי לא יוכל לומר מן האדמה אשר נתתה וגו' ותירצו דנראה כקובל ממה שנתן לו כו' וק"ל: ע"ב בד"ה נימא ר"ה כו' וא"ת היכי מצי סובר כו' ויש מפרשים דמצי למימר דאפילו ר"י כו' עכ"ל לכאורה תירוצם תמוה דא"כ מלינן למימר נמי מהאי טעמא דר' יוחנן סבר שפיר כר' יוסי דלא קאמר ר' יוסי דלא יצא אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל אבל בשהכל מודה אפילו בפת ויין כר' יוחנן והמתרץ נמי הוה ליה לאפלוגי בהכי לר"י ויש ליישב דתלמודא ודאי לא ניחא ליה בהך סברא לאפלוגי בין ברוך המקום לברכת שהכל אלא דלרב הונא ע"כ צריכין לדחוקי בהכי דא"כ תקשי לרב הונא דלא אתי כמאן אבל לר' יוחנן לית לן לפלוגי בהכי כיון דאתי בפשיטות כר"מ והמתרץ השיב דלר"ה נמי לית לן לפלוגי בהכי אלא אנא דאמרי אפילו כר"מ כו' ור"י אמר לך אנא דאמרי אפילו לר"י כו' ואית לן לפלוגי במלתא אחריתי והיינו משום דקאמר ברכה דלא תקינו כו' ודו"ק: בד"ה אמר אביי כו' י"מ דמסתברא ברייתא כוותיה ומיהו כו' עכ"ל ר"ל דלית לן לפרושי דמסתבר ליה לאביי כרב דא"כ ודאי דהוה הלכתא כרב כיון דאביי ס"ל כוותיה אלא די"מ דה"ק אביי דהברייתא מסתברא כוותיה מדלא קתני נמי ומלכותך עליו ומיהו רב אלפס פסק כר"י ומתרץ לה להברייתא דלא קתני ומלכותך דאטו כי רוכלא ליתני וליזיל כמ"ש התוס' בסוף וק"ל: בא"ד שאם היה מדלג מלכות של ברכת המוציא שצריך לחזור כו' עכ"ל נקטי הך ברכה דהמוציא משום הא דלעיל דבריך בריך רחמנא מריה כו' ולא נקט נמי מלכא ועיין ברא"ש דאיכא דגרסי בשמעתין בפי' ולר"י כו' דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא ע"ש וק"ל: בא"ד וברכות של שמו"ע אין בהן מלכות כו' עכ"ל משאר ברכות די"ח דאינן פותחין בברוך משום דהוו ברכות הסמוכות ודאי דל"ק להו דאין דרך להזכיר מלכות אלא בפותחת בברוך אלא מברכה ראשונה די"ח קשיא להו דפותחת בברוך וכן הוא בהדיא ברא"ש וק"ל:

ח"א דף מ ע"א אמר קרא ברוך ה' יום יום וגו' וכי ביום מברכין אותו ולא בלילה כו'. בכ"מ הלילה בכלל היום כמו ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכן כולם אבל עיקר הקושיא מכפל יום יום משמע ליה למעט לילה קאמר וכי ביום כו' אלא שאמר דוד תן לו ברכה ושבח על כל יום ויום ממין שיעמוס לנו בכל יום ויום לפי שינוי הישועה ה"ל בכל מין כו' וק"ל: ד"א אם שמוע בישן כו'. מלשון כפול דריש ורש"י הביא זה הדרש מקרא דפ' עקב והיה אם שמוע תשמעו וגו' וכה"ג דרשו אם שכח תשכח ואפילו למ"ד פרק אלו מציאות (לא:) גבי העבט תעביטנו והענק תעניקנו דברה תורה כלשון ב"א היכא דאיכא למידרש דרשינן כמ"ש התוס' שם ועניינו במשל הכלי הוא ממש האוזן דלגבי דברים בטלים אמר קהלת כל הדברים יגעים וגו' לא תמלא אוזן משמוע דלעולם הוא מחזיק לשמוע בריקן דוקא כי הדברים בטלים הם דברים גשמיים יש להם גדר במקום שמקום הריק מגשמי מחזיק והמלא מדבר גשמי א"א להחזיק עוד יותר וזו היא מדת ב"ו אבל מדת הקב"ה שאין לו גדר במקום כי מלא כל הארץ כבודו כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו וע"כ מקום מלא מרוחני אין לו למקומו גדר ויוכל להחזיק עוד יותר להוסיף דבר רוחני אבל הריק מהרוחני אינו מחזיק דבר רוחני ולזה בשמיעת המושכלות שהם דברים רוחנים המלא מהם אין לו גדר במקום ומחזיק עוד יותר דהיינו אם שמוע תשמע ואם לאו הרי רואה בריקן מהרוחני ואינו מחזיק עוד רוחני ודו"ק: ע"ב מלהזכיר שמך כו'. ובסוף מסכת מע"ש איתא קלת בע"א לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי כו' ולא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו ופירש רש"י בחומש מלברכך על הפרשת המעשרות עכ"ל וכ' הרא"ם פירוש לא שכחתי מלברך בעת הפרשת המעשרות לא מלברך ברכת הפרשת המעשרות שהוא נוסח הברכה שתקנו אנשי כנה"ג כו' שברכת כל המצות אינן אלא מדבריהם כו' ע"ש ואולי נעלם ממנו סוגיא דהכא דמוכח בהדיא דאנוסח ברכת הפרשת מעשרות קאי דאברכת כל המצות מייתי ליה הכא דבעי שם וגם שנוסחה תקנו אנשי כנה"ג מ"מ עיקר הברכות סמכוה אהאי קרא ועניינו דבעי בכל ברכה שם לייחד שמו על כל מין ומין מעין ברכותיו ומ"ד דבעי נמי מלך הוא מה"ט דמלך הוא מורה על אחדותו שהוא מלך מלכי המלכים ולכך בעשרה מלכיות בר"ה מסיים ה' אחד וק"ל:

דף מא גמרא אי הכי אימא סיפא ר"י אומר מברך על הזית כו' יש ליישב לישנא דאי הכי דבשלמא אי אמרת דלא איירי בלגון עיקר איכא למימר דלא תקשה הא דר"י דאימא הא דקאמר כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה כו' היינו דמודים חכמים לר"י דמברך על הזית תחלה והתוס' שכתבו דר"י מודה לחכמים היינו לפי האמת דמודה יחיד לרבים וק"ל: תום' בד"ה אבל בשאין כו' א"כ גם בורא פרי העץ חשיבא טפי מב"פ האדמה כו' עכ"ל והתירוץ חסר מדברי התוס' והוא ברא"ש וז"ל דלא חשיב כ"כ ב"פ העץ כו' וע"ש: בד"ה מיתיבי היו כו' שהוא כמו כן מז' מינין דמברך עליהן ב"פ האדמה כו' לכך צריך להנהיג הכי כו' עכ"ל. דבריהם אינן מובנים לי דודאי המקשה הוה ס"ד למימר הכי דבהדי מינין נמי אפילו לכתחלה מברך ב"פ האדמה על הלגון ופוטר גם פירות העץ אפילו מז' מינין אבל מה שכתבו לכך צריך להנהיג הכי כו' הוא תמוה דהא למ"ד בשברכותיהן שוות חוקא פליגי ס"ל באין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה כו' ואין ב"פ האדמה פוטר פירות האילן ולמ"ד נמי דפליגי באין ברכותיהן שוות לרבנן מברך על איזו מהן שירצה תחלה ולר"י ז' מינין קודם מיהו לכ"ע אין ב"פ האדמה פוטר פירות האילן גם מה שסיימו בדבריהם כה"ג כדפרישית לעיל כו' אם ר"ל שכן פוסק בספר ה"ג זה אינו דהא כתבו לעיל בהפך זה דה"ג פוסק דב"פ העץ הקדים לב"פ האדמה ואולי יש חסרון וטעות בדבריהם ול"ע: בד"ה גפן כדי רביעית כו' אם אכל עלין כו' אבל כי מסערין ביין צריך שיעורא טפי כו' עכ"ל עי' בדברי התוס' פ"ק דסוכה ופ"ק דעירובין בזה: ע"ב פירש"י בד"ה זה שני לארץ כו' זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים שהרמון כו' עכ"ל לרבותא נקט תאנים דאפילו מתאנים חשובים הם דלא הוי אלא רביעי לארץ אבל א"כ ה"מ למנקט לרבותא אפילו גפן דהוי ג' לארץ ותמרים הוי שני לארץ וק"ל: תום' בד"ה אלא פת הבאה כו' ולבסוף ולא כלום כו' עכ"ל היינו לא ג' ברכות ולא מעין ג' אבל בורא נפשות מברכין כדמוכח מדברי התוס' ודו"ק: בד"ה ויין פוטר כו' ולית הלכתא כוותיה שהרי מפת פוטרת אין כו' עכ"ל אבל הרא"ש פסק לגבי יין כוותיה ודברי התוס' יש לפרש דודאי אין זה הכרח דמשום דאין הלכה כוותיה בפת אלא כרב פפא נימא נמי דאין הלכה כוותיה ביין אלא דר"ל דלא תימא דר"ח תנא הוא והלכה כוותיה שהרי מפת כו' וק"ל: בד"ה הלכתא דברים כו' כדפי' לעיל על כן פירש ר"י דברים הבאים כו' עכ"ל הד"א כנ"ל: בד"ה א"ה יין נמי כו' והשתא יין פוטר כל מיני משקין כו' עכ"ל זו היא כדעת הרא"ש ע"ש אבל התוס' לעיל פסקו דלא כר' חייא דס"ל דיין פוטר כל מיני משקין כו' ודו"ק:

דף מב גמרא רבי מונא אומר משום ר' יהודה פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא כו' ואמר שמואל הלכה כו' ולא ניחא ליה לאוקמא ברייתא דרבי מונא בקבע עלייהו סעודתייהו כדמוקי לה הסיא דשמואל גבי לחמניות וק"ל: תום' בד"ה לחמניות פירש"י כו' שהרי התלתו וסופו עיסה כו' עכ"ל כן הוא לשון הרא"ש ע"ש: בד"ה הסיבו אחד כו' וא"ת מ"ש דבמוגמר אפילו לא הסיבו כו' עכ"ל לא ידענא מהיכא פסיקא להו דבמוגמר אפילו בלא הסיבו אחד מברך לכולן דהא משמע דהוא אומר על המוגמר כו' דקתני קאי אאחר המזון אחד מברך כו' דאיירי בהסיבו ודו"ק: בא"ד אכילה ושתיה אינה באה אלא לזה אחר זה הס"ד ואחר כך מ"ה אע"פ שאין כו' כנ"ל: ע"ב בד"ה ורב ששת כו' והלכתא כוותיה דרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי כו' כנ"ל: בא"ד שבתות וי"ט לאו דוקא כו' ואפילו את"ל דדוקא נקט שבתות כו' עכ"ל נראה מדבריהם דלא הוו גרסי בשמעתין ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ כו' וכ"ה מפורש ברא"ש: בא"ד אע"פ דזה לשתות וזה לשרות דעד כאן לא קמבעיא אלא אי כו' כנ"ל: בא"ד א"כ נראה משום דה"ה להבדלה דאין לחלק כו' עכ"ל ר"ל באותו מקום אין לחלק בין קידוש להבדלה כיון דגם קידוש יש שלא במקום סעודה כמו הבדלה ודו"ק: בד"ה עשרה בני כו' והשתא ניחא הא דפרישית במתני' דמיירי כו' כנ"ל:

ח"א דף מב ע"א תיכף לת"ח ברכה שנאמר ויברכני וגו' רש"י בחומש פי' שע"י באה לי ברכה כשבאת לכאן לא היה לי בנים כו' ופי' הרא"ם כו' ע"ש ואין להאריך בדחוקיו דמתוך סוגיין דשמעתין לא משמע כן אלא על צאנו שהיה מעט ונתרבה אחר שנתברך תיכף מיד בביאתו כדמפורש בענין שנאמר כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרוב ויברך ה' אותך לרגלי שפי' הרא"ב"ע שנתברכת משעה שבאה רגלי בביתך ודומיא דהכי מייתי ויברך ה' את בית המצרי שמפורש בענין שתיכף היה כדכתיב ויהי מאז הפקיד אותו בביתו וגו' ויברך ה' וגו' וק"ל:

דף מג בד"ה בא להם יין כו' ואע"ג דיין כו' כל זה הדיבור שייך לעיל בברייתא דכילד סדר הסיבה כו' וק"ל: בד"ה הואיל ואין כו' היה אומר דלא היא דהא שייך נמי אין בית הבליעה כו' כנ"ל:

ח"א דף מג ע"ב הוי אומר זה הריח כו'. הריח הוא אחד מה' החושים המורגשים והם נהנים בכל, ב"ח גם שאין להם נשמה ונראה לפרש שחוש הריח הוא קרוב יותר לרוחני מכל שאר הד' חושים והיינו נשמה דקאמר דחוש הריח בא ע"י נשימת הרוח שמחוץ לגוף לתוך הגוף מקום שהנשמה נהנה ממנו ולא הגוף ואפשר שהבהמה שאין לה נשמה רק רוח חיים אף שיש לה חוש הריח אינה נהנית ממנו אחרי שאין לה נשמה ודו"ק: עתידים בחורי כו' שנאמר ילכו יונקותיו וגו'. מלשון יניק וחכים וכן ת"י יסגו בנין ובנן כו' וריחיהון כריח קטורת בוסמיא עכ"ל ופירש"י שם כלבנון הוא בית המקדש וכדאמרינן בעלמא שמלבין עונותיהם של ישראל ורש"י פירש הכא ריחו ממש כלבנון עליו ופרחיו ועי"ל שיזכו למעלת הרוחניות בחכמה כמו שכתוב במשיח והריחו ביראת ה' וגו' ודו"ק: יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו כו'. ר"ל בעתו בעת הגזירה שנגזר עליו מה יהיה מעשהו נגזר לו שיפה לו אומנתו פירוש גם שהיא בזויה ושפלה כדאמרי' ספ"ב דקידושין (פב:) א"א לעולם בלא בסם ובלא בורסקי כו' ומסיים בהאי קרא גם את העולם נתן בלבם וגו' שנתן בלב כל אומן ואומן שאומנתו יפה לו מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה וגו' דהיינו מעשה ואומנות אחרת כי אשר עשה האלהים שיעמוד באומנתו מראש ועד סוף ודו"ק: אבוקה כשנים וירח כג' כו' לשנים נראה ואינו מזיק כו'. משמע דכ"ש דלאור יום אינו נראה ואינו מזיק והא דכתיב מחץ יעוף יומם וגו' ומקטב ישוד צהרים וגו' היינו בעידן ריתחא שניתן רשות למשחית כדאמרינן פרק הכונס ע"ש: נוח לו לאדם כו' מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת וגו'. מפורש פ"ק דסוטה ע"ש: משום חשדא כו'. ק"ק דל"ל גנאי משום חשדא הא מפני סכנה. מזיקין נמי איסור איכא כדמוכח בפ' ג"ה (לא.) ויש לחלק דהכא בעיר דלא שכיחי מזיקין קאמר וע"ש בחידושנו וק"ל: דקרי ליה פושע כו'. עיין פירש"י ויותר נראה לפרש פושע בסמ"ך

חכמת שלמה

ואילך והוא מקבלת גאונים: בד"ה אבל פרוסה כו' כדאיתא בתוספתא שלימין כו' כנ"ל: בא"ד לאיזה שירצה כו' נ"ב כל זה איירי בשניהם שלימין או אינם שלימין אבל אם אחד שלם לעולם השלם קודם וק"ל: בד"ה הכל מודים כו' והיה בולע קאת כו' נ"ב וכן אנו נוהגים:

דף מ ע"א רש"י בד"ה אם תשמע כו' ושלשתם מה ששמעת אתקד כנ"ל: תום' בד"ה יבש כו' כקובל על מה שנתן לו כו' כנ"ל: בד"ה איתיה כו' ההגין ואטדין כו' נ"ב מיני קוצים ואילנות נמוכים הן: ע"ב גמרא יצא ידי ברכה ראשונה כו'. נ"ב לפי פשוטו איירי בברכת המוציא ואחרונים הוסיפו דינא אפילו בברכת שהן כפירש"י ועיין בחדושי רשב"א: רש"י בד"ה אין קללה חומץ ונבלות כו' נ"ב היינו אליבא דלישנא בתרא דתלמודא דאמר במתני' כ"ע לא פליגי דבושלי כומרא היא ועוד לפי האמת יהיה נובלות דמתני' בושלי כומרא לכ"ע ומאן דפי' תמרי דזיקא הוא עומד בקושיא כמו שאפרש לקמן: תום' בד"ה נימא כו' וי"מ דמצי כו' אלא בברוך המקום כו' כנ"ל: בס"ס נ"ב אבל פת ויין מסתמא חשבינן שהכל לגבייהו כברוך המקום ודו"ק: בד"ה אמר אביי כו' שמונה עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות אבל אנכי כו' היינו כמו מלכות כמו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דהוי במקום מלכות ולפי מה דפרישית כל היכא כו' כמו מלכות ניחא ולרבי יוחנן כו' כנ"ל:

דף מא ע"א גמ' וכנדליו ועבעותיו בידיו הוא וכן כו' כנ"ל וכ"כ כן פירש"י בריש סוכה: רש"י בד"ה בשלמא למ"ד כו' אוקימנא בבושלי כומרא כו' נ"ב מלשונו מובן דלא פריך תלמודא אלא אליבא דלישנא בתרא דמוקי מתני' בבושלי כומרא ולא פליגי ביה ולי נראה דהכי פריך מאתר דמפרש נובלות דתמרי בושלי כומרא מכ"ש דמתני' הוא מפרש בושלי כומרא ואפילו ללישנא קמא ודו"ק. וס"ה מאן דמפרש בתמרי זיקא דכ"ש הוא דמפרש מתני' דדמאי בתמרי זיקא ועומד בקושיא וק"ל: תום' בד"ה מיתיבי כו' להנהיג הכי כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות כו' כנ"ל וכ"ב פירוש דפליגי ביה והלכה כרבי יהודה דמין ז' קודם והא דפסק הלכות גדולות דבורא פרי העץ קודם היינו באינן מז' מינים או שניהם אינם מז' מינים ודו"ק: בד"ה א"ר ירמיה כו' כל המוקדם וכו' נ"ב פי' ומאי פריך ליה דילמא הוה חביב ליה אלא לעולם המוקדם קודם וק"ל: ע"ב תום' בד"ה הלכתא כו' של נפתן ובאין לזון כו' ע"כ פי' ר"י דברים הבאים כו' ולא לאחריהם ולאחר הסעודה כו' כנ"ל והד"א: בא"ד אין לנו דין זה כו' נ"ב ונמצא המסקנא לדידן דאין אנו משכין ידינו מן הפת דבשר ודגים ומיני קדירות אינן צריכין ברכה כלל ופירות כגון תמרים ורמונים וכה"ג צריכין ברכה לפניהם ולא לאחריהם וק"ל:

דף מב ע"א רש"י בד"ה בירך על היין כו' כגון פרגיות ודגים. נ"ב בשר עוף: בד"ה מעשה. קדרה חלקה ערגים ופיסני נ"ב לעיל דף ל"ז עיין בפירש"י: תום' בד"ה לחמניות כו' כמו כפורים נ"ב העיקר לעיל בדף ל"ח בד"ה לחם העשוי כו': בד"ה אתכא דרים כו' ולאכול עם כ"ה כנ"ל והס"ד ואח"כ מה"ד הדם אתכא דר"ג כו': ע"ב תום' בד"ה עשרה כו' וזה דצריך ממתני' דמיירי כו' כנ"ל:

דף מג ע"א גמרא מדקתני והוא אומר על המוגמר כו' (זהו) מכלל דאיכא דעדיף מיניה ומסיים ליה כו' בר פחתי לא ידעת מאי קאמר לך עיין כו' כנ"ל: ע"ב גמרא משום דקרי ליה פגל וי"ת כו' כנ"ל:

גמרא

בסמ"ך דקרי ליה טפש וגל ראשי עם קדוש דעל ידי שבא באחרונה לריך לפסוע עליהם כההיא דפרק מלות חליצה (קה:) בר' ישמעאל בר"י דאגב יוקריה הוה אזיל לאט ובא באחרונה וא"ל אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קודש ודו"ק: ליהדר ליה בקדושה דבי שמשי כו' · מפירש"י הכא ובפרק אלו קשרים (קיג:) ע"י שטוחה יין קידוש מהדר ליה וכתבו תר"י אבל לא שיתן אותו בתוך עיניו דהא אמרינן במס' שבת שאפילו ע"ג עין אסור כו' ע"ש וליתא דבהדיא פרק שמונה שרלים (קח:) אמרינן יין בתוך עין אסור ע"ג עין מותר (א"ח סימן רמ"ט) וכ"כ בטור [א"ח סי' רס"ט] בשם רב נטרונאי זה שמקדשין בבה"ת ונותנין לגבור לשום רפואה ליתן על עיניהם כדאמרינן פסיעה כו' ע"ש ומיהו אין נוהגין כן ליתן מקידוש אפילו ע"ג עין ובהבדלה עושין כן משום חיבוב מלוה והכא ה"נ דקאמר דמיהדר ליה היינו ע"י שטוחה ממנו כפירש"י ולא ע"י שנותן ע"ג עין ואיך שיהיה אין טעם מבורר בדבר שיהיה מהדר ליה מאור עין ע"י נתינת יין קידוש על עין כפירוש הטור או ע"י שתיית כוס של קידוש עוד נראה לפרש דה"ק דמהדר ליה בקידושא דבי שמשי דהיינו משנכנס שבת מהדר ליה דאז ודאי לא יפסיע פסיעה גסה ואיסורא נמי איכא לפסוע בשבת פסיעה גסה כדאמר בפ' אלו קשרים (שם) דכתיב אם תשיב משבת רגלך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול ודו"ק: המהלך בקומה כו' · כי האדם הוא המרכבה והשכינה למעלה על ראשו וההולך בקומה זקופה הרי הוא זוקף ראשו למעלה ודוחק רגלי השכינה אשר על ראשו והיפך בשפלים ונמוכים אמר אני אשכון את דכא וגו' להוריד השכינה למטה לארץ כדכתיב מלא כל הארץ וגו' ועיין בפ"ק דקידושין ד"א בזה:

דף מד בד"ה על העץ ועל כו' דלא מברכין על העץ אלא בשהמא על הארץ ועל הפירות ביין נמי אין לשנות כו' עכ"ל מדברי הרי"ף דאין לשנות בעל הארץ אבל אומרים ועל פרי הגפן וע"ש ברבינו יונה אבל בסוף דבריהם נראה דאין לשנות כלל ואומרים ביין ג"כ על הארץ ועל הפירות וק"ל: **בד"ה** אינהו מיכל כו' כי כך פירש ר"ת גבי לעולם ישא כו' עכ"ל הך מילתא בפ"ק דקדושין וע"ש בתוס' פי' ר"ת והקושיא מהכא ועיקר התירוץ לרב חסדא ע"ש בתוס': **ע"ב** בד"ה ולבני מערבא כו' ואע"ג דאנן קי"ל דשבת ויו"ט לאו זמן כו' עכ"ל ר"ל אפילו כשמסלקין אותן בהכנסת שבת ויו"ט דלאו זמן הפילין הוא מ"מ אין מברכין כיון דלאו מוסמרת את החקה וגו' נפקא ליה ותדע כו' וק"ל: **סליק פרק ביצד מברכין**

ח"א דף מד ע"א דלא טעים מזוגא כו' · הפירות מתוקין ואינן סועדין כפירש"י ועד"ז יש לפרש תלונת המרגלים בא"י שהביאו פירות טובים ממנה ע"פ מ"ש בחידושנו במסכת סוטה פרק א"כ שהיה תלונתם שאין בא"י רק פירות מתוקין ואין בהם חיי נפש וז"ש זבת חלב ודבש היא וזה פריה ר"ל שהן מתוקין כדבש הזה אבל אין בהן חיי נפש שאין סועדין ואדרבה מחלישין מחמת המתיקות ובעו מלח להשיב לב כמ"ש התוס' וק"ל: **ס'** רבוא ספלי טרית לקוללי תאנים כו' · שייך לדלעיל דטרית זה הוא דבר המלוח להשיב לב הקוללי תאנים שנחלש לבם מתוך מתיקות הפירות כן נראה מדברי הערוך בערך ספל ע"ש: **עיר** אחת היתה בא"י וגופנית שמה שהיו בה שמונים זוגות כהנים כו' · שהיו מדקדקים כ"כ ביחוס שכהן ישא כהנת כדאמרי' פ' אלו עוברין (מט·) בת כהן לישראל אין זווגן עולה יפה ואפשר שלכן נקרא העיר גופנית ע"ש אשתך כגפן פוריה וגו' כענבי הגפן בענבי הגפן:

ע"ב ביצה מגולגלתא כו' · דבילה חיה אינה מגולגלת עד שתהא גלויה קלת מפירש"י פרק כירה:

מאי דעתיך דאר"י כל האוכל ירק כו' · אינו דומה שלא תשו לדר"י והני מימרות דר"י פליגי אהדדי כנראה מפירש"י אלא שהם אכלו ירק חי וס"ל דלא אר"י אסור לספר משום ריחא בירק חי אלא בירק מבושל ות"ה א"ל למר זוטרא והא אנן דקאכלינן ירק חי וקא משתעית בהדן וליכא משום ריחא וקא"ל אגא כאידך דר"י ס"ל דגם בירק חי דלית ביה משום ריחא איסורא מיהא איכא מאיזה טעם שיהיה ודו"ק: **כל** הקרוב לנפש כו' פירש"י עונקא לואר מקום כו' סמוך ללב ולמעים עכ"ל והוא דחוק דרוב בשר הגוף הוא יותר סמוך ללב ולמעים מבשר הצואר וע"כ נראה לפרש כל הקרוב לנפש כו' היינו שקרוב למקום בית השחיטה שמשם יצא הדם שהוא הנפש כמ"ש כי הדם הוא הנפש וזה שאמר רבא מהיכא דמקרב לבי ברוך שהוא יותר קרוב ליציאת נפש גם שהוא יותר רחוק מלב ומעים ודו"ק:

סליק פרק ביצד מברכין

פרק שלשה שאכלו

דף מה פירש"י בד"ה עד כמה כו' וכ"מ להוציאם י"ח אם יתנו לו הכוס כו' עכ"ל דאי לענין לירוף לזימון לא הוה אצטריך ליה למתני עד כמה מזמנין עליו אלא דה"ל למיפלג לענין ברכה אי חייב בכזית אי בעי כביצה וממילא הוה שמעינן מיניה לענין לירוף דלא גרע מטבל עמו בציר דמלטרף כדלקמן אלא דלענין להוציא את הרבים י"ח אצטריך ליה למיתני כדאמרי' לקמן וק"ל: **תום'** בד"ה שלשה שאכלו כו' ורב אלפס תופס דרך משנה עיקר כו' עכ"ל כן הוא בתוס' בכל ספרים ישנים וחדשים מקרוב באו שהגיהו ורב אלפס תופס דרך ראשון עיקר וה"פ כו' עכ"ל לא ידענא להולמו שהרי רב אלפס כתב דאשמעינן מתני' דאין רשאין לחלק דאע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו לעצמו אין רשאין לחלק ואין זה מסכים לדרך ראשון שכתבו התוס' וה"פ נתנו כו' וגם רבינו יונה כתב לפי דברי הרי"ף שאינו לדעת ב' האמוראים שבירושלמי וע"ש באורך: **בד"ה** אכל טבל כו' וה"ה אם אכלו שלשתן טבל דאין חייבין לזמן כדאמרי' כו' עכ"ל מהרש"ל מחק כל זה מדברי התוס' לפי שמלא ראיה זו בדברי הרא"ש על ע"א ואין זה כדאי למחוק כל נסחות התוס' שלפנינו והפי' לדבריהם דהשתא דטעמא דאין מזמנין על האוכל טבל משום דלאו שמה אכילה ואין קובעין עליה כיון דאסורה אף לכהן ה"ה באכלו שלשתן טבל דאין מזמנין כדאמרינן הרי שגזל כו' אלא מנאן כיון דמנאץ הוא אין זה מקרי להו קבוע לזמן עליו וה"ל כאוכל פירות כמ"ש הרר"י בפי' הרי"ף וק"ל: **בד"ה** בקולו של משה וא"ת היכי כו' והוא מביא שהקב"ה היה קורא ומשה היה מתרגם כו' עכ"ל הוצרכו לזה דאי הוה איכא לפרושי שמשה היה קורא והקב"ה היה מתרגם הוה א"ש דמייתי ראיה שהמתרגם אינו רשאי להרים קולו יותר מהקורא אבל השתא שמתוך המקרא שהביא משה ידבר והאלהים יעננו וגו' משמע שהקב"ה קורא ומשה היה מתרגם א"כ אין כאן ראיה [שלא להרים קול] אלא שהקורא לא ירים קולו יותר מהמתרגם ודו"ק: **בד"ה** שלשה שאכלו כו' וכה"ג תמלא בהרבה מקומות ותימה אם כן אמאי לא מקשה כו' עכ"ל ר"ל דבכמה מקומות מייתי הרישא וסמך בעיקר קושייתו אסיפא ומה שהקשו סוב אמאי לא מקשה מן הסיפא כו' ר"ל כיון דהקושיא מהסיפא לא הוי ליה למקשה למנקט במלתיה שלשה אין ב' לא דהיינו הקושיא מרישא וק"ל: **בא"ד** דא"כ הל"ל אין היחיד רשאי ליחלק א"נ כו' עכ"ל וספיר הוה משמע נמי שהשנים לא יניחו אותו ליחלק שיפקיעו ממנו ברכת הזימון ומיהו בסיפא דקתני ארבע ה"מ למתני אף לפי האמת אין היחיד רשאי ליחלק אלא משום רישא דקתני שלשה נקט הכי לישנא וק"ל: **ע"ב** בד"ה והא ק' נשי כתרי כו' אבל לא הא"ל כחד דמיין דאינן כו' עכ"ל ר"ל לענין קבוץ תפלה ה"ל למנקט כחד דמיין אלא דלא ה"מ למנקט הכי דא"כ גם אינן יכולין לזמן והא קתני כו' וק"ל: **בד"ה** שאני התם דאיכא דעות כו' מדקתני מזמנות משמע דקאמר חייבות כו' עכ"ל יש לדקדק הא כבר פירשו לעיל בשם רש"י הא דקאמר כתרי דמיין היינו דפסיקא ליה דאין חייבין לזמן וע"כ מזמנות רלו משמע ויש ליישב דודאי לדברי המקשה דמדמה להו כתרי ולא אסיק אדעתיה הא דאיכא דעות לית לן לפרושי מזמנות אלא רשות אבל השתא דמסיק דאיכא דעות משמע להו שפיר לפרושי מזמנות דחייבות לזמן וכמ"ש הרא"ש והרר"י ובהכי יתיישבו התחלת דבריהם שסמכו אותן כאן השיטה דאיכא דעות דמכאן משמע דנשים יכולות לזמן כו' דהא מברייתא גופה איכא למשמע הכי דקתני מזמנות והיינו לכל הפחות יכולות לזמן אלא שסמכו דבריהם כאן משום הך קושיא דמזמנות משמע חייבות להאי שיטה דאיכא דעות ודו"ק:

ח"א דף מה ע"א שנאמר משה ידבר כו' · וכתבו התוספות וא"ת כו' ע"ש וכל דבריהם ע"פ מה שהבינו דהקב"ה הוא הקורא ומשה הוא היה המתרגם כמ"ש בחידושי הלכות ולולי דבריהם היה נראה לפרש דס"ל משה היה הקורא והקב"ה הוא המתרגם דמשה לא היה קורא רק בלה"ק שאין הכל מבינים בו אבל דבורו של הקב"ה היו בו ע' לשון כדאמרי' פ' רע"ק (פח·) כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה נחלק לע' לשונות והיינו שהיה מתרגם לכל אחד כפי הלשון שמבין ותו לא מידי וק"ל:

דף מו בד"ה לא סבר כו' מיהו יש ליישב הני תרי לישני דר' יוחנן כשהבעל כו' עכ"ל מצאתי במרדכי ישן דר' יוחנן איירי כשהבעל כו' אך קשה מי הכריחו לכך ליישב לישנא דרב הונא ולישנא דר' יוחנן אהדדי דלכאורה משמע בשמעתין דפליגי אהדדי ר' יוחנן ורב הונא כדקאמר ואיהו כמאן ס"ל כהא דאר"י כו' ונראה לומר דקשיא להו דרבי זירא סבר כהתחלת דבריו של ר"י דאמר בעה"ב בוצע ולא כסוף דבריו שאמר ר"י אורח מברך וכן קשה כיון דר' אבהו הוה ידע וס"ל הא דאמר ר"י בעה"ב בוצע ואורח מברך כו' כדמסיק אמאי קאמר לרבי זירא מעיקרא ליסרי לן מר אלא דאית לן לפלוגי בין דאיכא גדול ובין דליכא גדול ולכך מתוך עטתנותו של רבי אבהו מעיקרא הוה משוה לרבי זירא גדול ממנו ולכך א"ל לבצוע ורבי זירא אמר אדרבה אתה הוא גדול וכיון שאתה בעה"ב יש לך לבצוע כדאמר ר"י בעה"ב בוצע בשאין שם גדול וה"ה בכולן גדולים וא"ל ר' זירא לרבי אבהו נמי לברך בעה"ב כדרב הונא דבוצע מברך ומסיק הלמודא איהו כמאן ס"ל שרצה ליתן לברך לר' זירא אחר שהיה הוא הבוצע וקאמר כר"י דאמר בעה"ב בוצע ואורח מברך בשאין שם גדול וה"ה בגדולים השוין דבעה"ב בוצע ואורח מברך ומיהו ר' זירא לא רצה לברך דהיה מחשיב לר' אבהו לגדול ממנו והתוס' שכתבו אבל כשאין בעה"ב מיסב עמהן הגדול שבהן יעשה המוציא כו' ה"ה כשיש בעה"ב ויש גדול ממנו הגדול קודם והכי פסקינן הלכתא לקמן דגדול מברך והרי"ף והרא"ש הביאו אהך הלכתא מימרא דר"י כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כהן ע"ה כו' ולפי זה יש לקיים בדברי התוס' ומרדכי הני תרי לישני דר' יוחנן דהיינו ממש ליישב תרי לישני דר"י דהכא סבר דבעה"ב בוצע ואורח מברך ולקמן סבר דגדול מברך ודו"ק: **בד"ה** ולמ"ד שנים כו' ולפי שיטתו פי' כן ודוחק כו' לכך נראה פי' של רב אלפס דקאי כו' עכ"ל מתוך דוחק זה איט מוכרח כפי' רב אלפס דאיכא לפרושי כשיטתם דלעיל דקאי אאחד שמפסיק לשנים דהוא חוזר למקום שפסק דהוי שני ברכות מברכת הארץ וגם רב אלפס גופיה לא הוכיח פירושו אלא מדתני לה שנים ושלשה בל' זכר ובאידך ברייתא שלשה וארבעה כמ"ש ברבינו יונה וק"ל: **בא"ד** לפעמים נשלמה בשנים וה"ה בא' כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** כל הברכות כו' אשר יצר אינה סמוכה לנטילת ידים דנטילה שייכא בלא אשר יצר כו' עכ"ל מגומגם קצת והל"ל בהיפך דאשר יצר שייכא בלא נטילה ולכך אינה סמוכה לנטילת ידים דהרבה פעמים אומרה בלא נטילה ודו"ק: **בא"ד** ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון כו' לא זזה ממקומה עכ"ל ר"ל דהפסק כל קריאה של הסדרא הוי הפסק טפי מפסוקי דזמרה בין ברוך שאמר לישתבח וטפי מק"ש בין אהבה לאמת ולכך פתח ברכה אחרונה בברוך ושוב לא זזה ממקומה שלא לפתוח בברוך וק"ל:

ע"ב בד"ה והטוב והמטיב וא"ת אמאי פותחת בברוך והלא סמוכה כו' עכ"ל לכאורה שדבריהם בעצמם הם דברי התלמוד דאמר פותח בברוך כו' מגלל דברכה בפני עצמה היא ויש ליישב דקשיא להו דנהי דמדרבנן היא מ"מ כיון דסמוכה היא לברכות דאורייתא מקרי סמוכה לחברתה והא תירצו דלא שייכא כלל לברכות דאורייתא דלא נתקנה אלא אח"כ בשביל הרוגי ביתר וק"ל: **בא"ד** ונאמן אתה של ברכת הפטרה כו' הוא נכתב גדול כו' עכ"ל ביאור דברי התוס' בפ' ע"פ וז"ל וברכה שלאחר ההפטרה טור העולמים עד שכל דבריו אמת ולדק ויש הפסק במחזורים ומתחיל נאמן אתה הוא ואין שם ברכה לא בחתימת ראשונה ולא בפתיחת שניה ונראה כו' ע"ש באורך: **בד"ה** להיכן הוא חוזר כו' למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו עכ"ל והוא פי' הרב אלפסי: **בא"ד** דהיינו למר מהזן ואילך ולמר מנברך והשתא כו' עכ"ל משמע למר מהזן היינו תחלת הזן ולמר מנברך היינו תחלת נברך וא"כ הוא מאי למקום שפסק גם אם נפרש בדוחק למר מהזן היינו מסוף הזן דהיינו מברכת הארץ ולמר מנברך היינו מסופו דהיינו מהזן קשה קצת דא"כ למ"ד חוזר לראש היינו מתחלת נברך דלא שייך ביחיד לומר כן ונראה להגיה למר מהזן ולמר מטדה לך דהיינו מתחלת הזן ומתחלת נודה לך מיהו מ"ד חוזר לראש ליכא לפרושי אלא למ"ד [עד] נודה לך ודו"ק: **בא"ד** והשתא ניחא דלא קשה מהזן שהרי לא ספי בנתיים עכ"ל כצ"ל ר"ל דלהך פירושא דאיירי בילא אחד מהן לשוק דאפשר דלא ספי ואכיל בנתיים ולכך יוצא שפיר בברכת הזן ששמע כבר מהשנים משא"כ אי הוה איירי בא' המפסיק לב' ואוכל אח"כ תקשי שפיר כדלעיל כיון שאכל אח"כ היאך יוצא בלא הזן דהוא דאורייתא וק"ל: **בד"ה** מר זוטרא כו' דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ומיהו בכך אין למחקו עכ"ל כצ"ל עיין ברבינו יונה: **בד"ה** בזמן שהן כו' ולקמן במהגיהא גרסי' גדול כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** אין מכבדין כו'. הא קאזלי באורחא כו' וי"ל כשילאו לדרך כא' מכבדים כו' עכ"ל ק"ק דהאי לישנא גופא הוו קאזלי באורחא קאמר הכא גבי רבין ואביי וע"כ דלא מתוקמא הלא בשלא ילאו לדרך כא' וק"ל:

ח"א דף מו ע"ב אין מכבדין בדרכים כו' · מפורש פרק אמר ליה הממונה:

דף מז גמרא א"ל רב מאי דעתיך לאצטרופי כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה אין המסובין כו' יש חילוק בין שתיה לאכילה א"נ כו' שלא שתה המברך ולא פליגי רבי בון כו' עכ"ל כצ"ל. ועיין כל דבריהם בתוס' פ' ע"פ וברא"ש כאן וק"ל: **ע"ב** בד"ה מצוה דרבים שאני. מכאן קשה לה"ג דפי' דמי שמת לו מת ביו"ט האחרון כו' עכ"ל דשמחת הרגל הוה נמי מצוה דרבים כמ"ש הרא"ש מיהו מה שכתבו מההיא דכתובות ומה' ימי המשתה מבטלין אבלות דאורייתא כ"ש יו"ט שני עכ"ל קשה קצת דמאי עשה ומצוה דרבים איכא בז' ימי המשתה של חתן טפי מבאבילות (דחתן) ויש ליישב ודו"ק:

ח"א דף מז ע"א כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה כו' · שהוא סובר שעל ידי שיאריך באמן יאריך ימים ושנים כדאמרינן בסמוך כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו והוא טועה דאריכות ימים ושנים יותר מדאי נמי אינן טובים כמ"ש והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ וגו' וק"ל: **ע"ב איזהו** ע"ה כל שאינו קורא ק"ש כו' · כל הסוגיא מפורש במס' סוטה פרק היה נוטל ע"ש: **לעולם** ישכים אדם לבהכ"נ כדי שיזכה וימנה עם י' כו' · דכל בי עשרה שכינתא שריא והם י' הראשונים שהביאו השכינה לבהכ"נ והבאים אח"כ אינן עושין כלום בזה רק מה שמתפללין עם הי' שהביאו השכינה לשם וק"ל:

דף מח בד"ה וליח הלכתא כו' באותו מעשה דרבי אליעזר ולעולם ישכים ותניא כוותיה כו' בתר תניא כוותיה דישכים כו' עכ"ל כצ"ל ובכל נוסחות שלפנינו לא מייתי ברייתא

חכמת שלמה

דף מד ע"א גמרא לא הוה מחזיק כו' להו לכולהו ומשתבע כו' מורידין ממנו כו' וחסרונן על כל מה שבראת כו' לא במסכתות תאכל בה לחם וכתיב כו' אמר ליה דה' המיליס על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת כו' ושמחנו בבנינה כי אתה טוב ומטיב לכל וחותם על הארץ ועל המחיה מחתם במאי חתים כו' כצ"ל וכ"כ ס"א: **שם** על הארץ כו' ועל כו' כ"כ ס"א דפרי על העץ ועל פרי העץ דאמרה על הגפן ועל פרי הגפן: **רש"י** אחר ד"ה אפילו אכל כו' כצ"ל: **ד"ה** וחסרונן כל לרכי סיפוקן והס"ד ושם גרסם גמרא ואח"כ נמתק: **ד"ה** לעץ כו' צ"ל אפרי לעץ: **תום'** בד"ה על העץ כו' על השדה נמחק וכ"כ בכל הנוסחאות איט: **ע"ב גמרא** א"ל רבא נ"ב צ"ל רב: **תום'** בד"ה ולבני מערבא כו' זמן תפילין אפ"ה לא מברכין דדוקא כו' היו מברכין וקשה דהוה מצי לשנויי כו' כצ"ל:

דף מה ע"א רש"י בד"ה מאי עמא דבר היאך נוהגין הס"ד ואח"כ מ"ה וכבר נהגו לברך בתחלה כו' מה שברא כס"ד והשאר נמחק: **תום'** בד"ה דתנקתיה כו' הנאה כי אם לשתות מים לצמאו והנאה דתנקתיה כו' כצ"ל: **בא"ד** כדאמרינן לעיל. נ"ב דף ל"ז: **סליק פרק ששי**

שלשה שאכלו פרק שביעי

תום' בד"ה אכל טבל כו' מן וה"ה אם אכלו שלשתן עד אלא מנאץ כל זה נמחק ונ"ב אין כאן מקומו והאשר"י הביא ראיה ממנו דדוקא אין מזמנים עליו אבל ברכה תחלה וסוף בעי אע"פ שהיא אכילת איסור ע"ש בהאשר"י. (עיין במהרש"א):

דף מח ע"א גמרא שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. נ"ב ותימה שבקהלת רבה איתא דאיהו הוא עובדא. ומסיק לשם שאכל: **סליק פרק שביעי**

ברייתא ת"כ אהא דישכים ודו"ק: **באד** אע"ג דתנא ברייתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן באינו יודע כו' דכי בעי יודע או פורח כדפי' ט' עכ"ל דבריהם תמוהים שהם סותרים דבריהם בזה הדיבור דלעיל שכתבו קטן פורח מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ותרווייהו בעינן כו' ולכאורה היה נראה ליישב שאלו הדברים שכתבו כאן הם דברי ר"ת דבחדא מינייהו סגי והוא דעת הרא"ש ע"ש ולעיל שכתבו דבעינן תרווייהו הוא דעת אחרת אבל ר"ת גופיה כתב לעיל דבעינן פורח ויודע וע"ק לי להאי פירושא בתרא כיון דמלתא דרב נחמן דאמר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי אכל הני דלעיל מכ"ש דקאי אר' יוחנן אלא אריב"ל לא ניחא להו דקאי משום דהפסיק במעשה דר"א ובישכים ולפי' ראשון ניחא דפליג אדר"י דלא בעי אלא פורח ורב נחמן בעי נמי יודע אבל לפי' ב' ר"י נמי נקט התם פורח בלא יודע ודו"ק: **באד** דר"א דמיירי בתפלה ויש מגרפין קטן כו' קטן פורח כפיר"ח ויודע ט' כצ"ל: **באד** ודוקא התם במגילה דקטן עולה כו' אי לא הוה משום כבוד ט' עכ"ל במס' מגילה אמרו דקטן עולה למנין ואי לא הוה משום כבוד צבור לא הוו אמרי הכי התם אבל לשאר ט' (א) וק"ל: **באד** ור"ת פי' דההיא דר"י ב"ח דוקא בג' מיירי עכ"ל אבל הא דפריך מיניה בירושלמי אהא דאין עושין קטן סניף לעשרה כו' וכמ"ש התוס' לעיל לא יתיישב וק"ל: **בד"ה** אביי ורבא כו' לאו לאזמוני עלייהו קא מנסי להו כי היו כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** תשעה שאכלו כו' שהרי שתיה בכלל אכילה ויש כו' וכן פסק ר"י בתוספתא והשר כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** עד שיאכל כו' ולא מצי לאוקמא הא דשרי לקטן כו' עכ"ל כצ"ל ור"ל דלא מצי לאוקמא התם בפרק מי שמתו הא דשרי לקטן אלא בכה"ג דאכל אביו [כזית] דהוי אביו נמי מדרבנן אבל אי הוה אכל אביו כל השובע לא אתי דרבנן ופטר דאורייתא וק"ל: **ע"ב** בא"ד אפילו לא אכל כלל כדאמרי' כו' וכזית דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו עכ"ל ק"ק להאי טעמא אפילו לא אכל אלא ירק ושתה יין יוציא אחרים ויכול לומר שאכלנו וכמ"ש התוס' לעיל ויש ליישב ועיין ברא"ש וק"ל: **פירש"י** בד"ה בין מדה טובה והתורה מדה טובה הוא עכ"ל נראה מפירושו שהוא מפרש הא דקאמר הכא אר"מ מנין שכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה כו' קאי אברכת התורה דקיימינן ביה לעיל מיניה וקאמר מנין שמברכין ברכת התורה אף על הרעה ופורענות וקללות שנכתבו בתורה ויליף מי"י אלהיך כו' דבין מדת פורענות וזה שדקדק לפרש ובין מדה טובה דקאמר לאו דוקא בברכות שנאמרו בתורה אלא דכולה מדה טובה היא ודו"ק: **בד"ה** תורה ניתנה כו' בסיני ובאהל מועד ובהר גרזים ובערבות מואב כו' עכ"ל חשיב ד' דאיכא מאן דמפיק הר גרזים ועייל אהל מועד ע"ש: **תום'** בד"ה ברית ותורה כו' ותורה וחיים ומזון דדי להזכיר על בריתך כו' עכ"ל לשון המרדכי שאין לומר ברית ותורה חיים ומזון דמה לנו להודות על החיים שנוחל לאבותינו כו' ע"ש:

ח"א דף מח ע"א ורחמנא היכא יתיב כו'. דמה שא"ל לרחמנא אפשר דאכתי לא ידעו למי מברכין דאינן יודעין מי הוא רחמנא אלא דכך למדו מפי אביהם ורבם לומר כן ולכך לא הוה סגי ליה נמי שיאמרו כן בפה בשמי טללא ובשמיא דשמא למדו לומר כן ואינן יודעין מה הוא טללא ושמיא עד שהראו לו כלפי מעלה מה הוא ושפיר יודעין למי מברכין וק"ל: **סלסלה** ותרוממך ובין נגידים תושיבך. כן הוא בכל ספרים שלנו ופסוק הוא בספר בן סירא כמ"ש התוס' ס"פ החובל אבל מפירש"י נראה דלא הוה גורס אלא סלסלה ותרוממך וגו' וע"ז כתב סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה פסוק הוא בספר משלי סי' ד' והוה סגי ליה הכא לאתויי סלסלה ותרוממך אלא שרש"י הביא סיפיה דקרא להוציא מדברי התוס' האומרים שהוא פסוק בבן סירא ועדיפא ליה לאתויי קרא דספר משלי מלאתויי קרא דספר בן סירא. אבל התוס' ס"ל דקרא דספר בן סירא ובין נגידים תושיבך ניחא טפי דומה להך עובדא דאותביה בין דידיה לדידה וק"ל: **ע"ב** זו ברכת הזן וכו'. דהיינו אכל דבר שבע ממנו ומיזן כדאמר לעיל שמשה תקנו אירידת המן שהיו ג"כ שבעים ממנו: **את** ה' אלהיך זו ברכת הזימון. שאין אומרים בה דברים רק נברך שאכלנו משלו ועיקר הזימון בעשרה אומרים אלהינו וקצת דחוק שהקדים בקרא ברכת הזן לברכת הזימון והתוס' לעיל הביאו ברייתא זו בהפך זה וברכת זו ברכת הזימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן ולא ידעתי משמעה: **על** הארץ זו ברכת הארץ. משה רמז לה שיהושע תקנה כשנכנסו לארץ ואמר הטובה זו בונה ירושלים שהוסיפו לתקן דוד ושלמה כדאמר לעיל ואמר אשר נתן לך זה הטוב ומטיב דהיינו כדרך הנותן שנותן בעין יפה וטובה כדאמרי' במס' ב"ב (נג. סה. עא.) כו' וק"ל: **קר"ח** כשהוא כו' יש לדקדק מהאי ק"ו תבעי נמי ג' ברכות לפניו וכן יש לדקדק לקמן דקאמ' ברכת התורה מנין ק"ו דעל חיי שעה כו' מה"ט תבעי נמי ג' ברכות אחרונות וי"ל דלאו ק"ו גמור הוא דאיכא למימר אדרבה היכא שכבר נהנה יש לו לברך אבל לפניו שעדיין לא נהנה לא יברך וכ"כ התוס' בר"פ כילד מברכין דלאו ק"ו הוא דא"כ תהא ברכה לפניו נמי מדאורייתא כו' עכ"ל ע"ש אלא דסמך עצמו בברכה דלפניו משום דאסור ליהנות בעוה"ז בלא ברכה דה"ל כאלו מעל כדמסיק פ' כילד מברכין וכן י"ל בברכת התורה דלאו ק"ו הוא משום דלחיי שעה דנהנה בעוה"ז יש לו לברך תשא"כ בחיי עולם הבא דעדיין לא נהנה בו ודו"ק: **אל** תיקרי ובירך אלא וברך כו'. דריש כן דלפי פשוטו ה"ל למכתב ויברך את לחמך וגו' ועוד דמסיים בהאי קרא והסירותי מחלה וגו' וא"כ ה"ל למכתב נמי ברישא דקרא וברכתי את לחמך וגו' בלשון מדבר בעדו ע"כ דרש דכינוי וברך קאי על האדם שתעשה ברכה על הלחם שתאכל ומים שאתה שותה ולכך כתיב לחמך ומימך דאחר שתברך נעשה לחמך ומימך כדדרשינן לעיל גבי דגנך וק"ל: **כי** הוא יברך הזבח וגו' פירש"י שטעון לברך כו' במ"י אקב"ו לאכול את הזבח כו' עכ"ל. וק"ק דאין זה ראיה אלא לברכת המצות אבל לברכת אכילת רשות והנהנה דקיימינן ביה השתא מנין דבעי ברכה לפניו במכילתא דקאמר בהאי לישנא כי הוא יברך הזבח ר"נ אומר מכאן לברכה לפני המזון מזה נראה דלאו ברכת המצוה קאמר אלא ברכת הנהנה שעל המזון לפניו דהיינו בבשר שנ"ב בלאו ברכת המצוה של זבח ותו לא מידי וק"ל: **וכ"ב** למה לפי כו'. ר"ל שהוא לא שאל אלא היש בזה הרואה והם השיבו לו הרבה דברים שלא שאל עליהם כלל שלא היה להם להשיב רק יש הנה גם מה שאמרו לו עוד ועתה עלו כי אותו כהיום תמצאון וגו' הוא כפול שכבר א"ל כבואכם העיר כן תמצאון אותו וק"ל: **כדי** להסתכל כו'. בהגדת שמואל איכא דפליגי ביה תנאי כל האורך הזה למה מביטות היו בנוי של שאול כו' דברי ר"י א"ל ר' יוסי א"כ עשית בנות ישראל כזונות כו' אלא שלא הגיע עדיין השעה שאמר הקב"ה כעת מחר אשלח לך וגו' וצ"ל דלאו במתכוין לכך האריכו הנערות בדבריהם דהא ודאי לאו נביאות היו אלא שהקב"ה שם אריכות דברים אלו בפיהם כדי שישהה שם עד שתגיע השעה כו' וכצ"ל ברבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם וגו' כמפורש פ"ק דסוטה וק"ל: **בין** מדה טובה כו' פירש"י והתורה מדה טובה היא עכ"ל. מפירושו נראה דר"מ בעי נמי לאתויי ראיה דמברכין על התורה ולא משמע כן דהא לא קאמר אין צריך כדקאמרי הני תנאי בכל הנהו דרשות דלעיל דדרשי ראיה אברכת התורה ועוד דמברך על הטובה פסיקא ליה כדקאמר שכשם שמברך על הטובה ולא בעי לאתויי הכא אלא דכן מברכין על הרעה והיא מלתא באנפי נפשה אהאי קרא דלכך כתיבי הכא גבי ברכה ב' השמות ה' אלהיך שהם הרחמים והדין לומר לך שכשם שמברכין על מדה טובה כמפורש בקרא על הארץ הטובה כך מברכין כו' ודו"ק: **ר"י** ב"ב כו' טובה הטובה טובה זו תורה כו' הטובה זה כו'. נראה לפרש דה"ק מדכתיב כבר לעיל מיניה אל ארץ טובה וגו' לא ה"ל למכתב כאן הטובה דודאי על אותה ארץ טובה דלעיל קאי אלא האי הטובה יתירא הוא למדרש מיניה בה"א הידיעה דמקרי טובה במקו' אחר אי תורה קאמר דכתי' כי לקח טוב וגו' ואי בנין ירושלים דכתי' ההר הטוב וגו' וק"ל:

דף מט בד"ה לומר שצריכה כו' ומ"ה נקט מלכות דלא הוי סמוכות ומיהו אנן כו' עכ"ל פי' לדבריהם דמ"ה נקט מלכות בהטוב ומטיב במקום ברכת ארץ דהיה ראוי לומר בה מלכות כיון דלא הוו סמוכות מעיקרא כמ"ש דיהושע תקן ברכת הארץ והא דאין פותחין בה בברוך ככל שאר ברכות שאין סמוכות היינו לדידן דנתקנו על הסדר אבל מדינא היה לפתוח בברוך ולומר בה מלכות ולכך לדידן מיהת אומרים מלכות במקומה בהטוב והמטיב ומ"ש שיש שנוהגין לומר בב"י מלכות לאו בתחלת הברכה קאמר דהא לדידן סמוכה הוי ולדידהו נמי משמע דאמר מלכות בהטוב והמטיב תחת ברכת ב"י אלא על האומר אבינו מלכנו רוענו כו' וכ"ה במרדכי ע"ש: **פירש"י** בד"ה לאו אורח כו' מהדר לה בהטוב והמטיב הס"ד ואח"כ מ"ה שתי מלכיות כו' כצ"ל והשאר נמחק: **תום'** בד"ה ברוך שנתן כו' וברכת של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכת אל חי וקים כו' עכ"ל לא ידענא כוונתו מה הוא ברכת אל חי וקים שסמוכות לה ברכות של י"ח ואם נאמר כוונתו על ברכת גאל ישראל וקרי ליה ברכת אל חי וקים כאמור בה למלך אל חי וקים דכל י"ח ברכות דהיינו אף הראשונות סמוכות לגאל ישראל וא"צ מלכות דא"כ גם בא"י לא בעי בפתיחת י"ח כמו בשאר ברכות של י"ח ועוד במנחה ובמוסף לא הוי ברכה ראשונה די"ח סמוכה וכתירוץ הב' שכתבו התוס' הכא דאלהי אברהם היינו מלכות ולא ברכה ראשונה סמוכה כלל כ"כ התוס' פרק כילד מברכין ע"ש: **ע"ב** בד"ה אם עבר ט' ששמו נופים ול"נ דא"כ הל"ל וכמדתו ט' כצ"ל: **בד"ה** ר"מ סבר כו' דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר"י בכזית כו' עכ"ל ק"ק מהיכא פסיקא להו דמוחלפת השיטה היינו הך דהכא לענין זימון ואימא דהך דהתם וכן מי שיצא מירושלים כו' הוא מחליף ודו"ק:

ח"א דף מט ע"א כל שאינו אומר ברית ותורה כו' ומלכות בית דוד ט' מפורש פרק ע"פ בחידושינו: **ע"ב אחד** עשרה ואחד עשרה רבוא כו'. כבר ידעת כי כל העשיריות קודש והוא מקור ותכלית לכל המספרים ובמעלה הא' דהיינו פ"א עשרה והעשרים הוא מעלת הב' ב"פ עשרה וכן כולם עד מאה שקונה לו שם אחר שהוא חוזר למעלת הא' והוא כי פ"א מאה הוא י"פ עשרה והב' מאות הוא מעלת הב' והכ' וכן כלם עד אלף שהוא חוזר למעלת הא' והיו"ד והק' כי פ"א אלף הוא עשרה מאות ובדמיון הזה ברבוא אחד שהוא עשרה פעמים אלף והשתא לת"ק דהיינו רע"ק ס"ל כיון דהעשרה הוא המקור לכל המספרים אין חילוק בין עשרה ובין עשרה רבוא שי"ל נברך אלהינו שהוא למעלה מכל עשר קדושות ור"י הגלילי יליף מקרא מדכתיב במקהלות ברכו בלשון רבים ולא כתיב בקהל ברכו וגו' דכל בי עשרה שכינתא שריא וקהל ועדה מקרי אלא ללמדך דלפי רוב הקהל מברכים דהיינו לפי מה שנתוסף העשיריות וקונה לו שם חדש דהיינו מאה ואלף ורבוא שהם כלם כח מספר העשרה כמ"ש ע"י נתוסף בו קדושה להוסיף בדבר שבקדושה כדמסיק בק' נברך ה' אלהינו כו' וכן כלם ויש לדקדק דפליגי הני תנאי בברכו שבברכת המזון ולא פליגי בברכו ובקדושה שבבהכ"נ וקרא דבמקהלות ברכו וגו' אינו מפורש דאיירי בבה"מ וי"ל דפליגי בבה"מ שהיא ברכה המפורשת בתורה ואכלת ושבעת וברכת ובהכי איירי ודאי קרא:

דף נ בד"ה אלא ש"מ כו' וה"ק נברך מן הכלל דרבים עדיף וגרים אלא כו' עכ"ל נראה דר"ל דה"ק דמהאי גיסא דנברך ה"ל נברך מן הכלל עדיף ולאידך גיסא דברכו הוי לווי ה"ל ברכו עדיף וכיון דאיכא למימר הכי וא"ל הכי ש"מ דתרווייהו כי הדדי נינהו וק"ל: **בד"ה** על המזון כו' יש הרבה לברכו עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** ג' שיש בו כו' שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינן כו' עכ"ל כ"ה בלשון אחר בגמרות שלפנינו אבל הוא מפיר"ח כמ"ש הרא"ש ואינו מלשון הגמרא וק"ל: **באד** אינן רשאין ליחלק הס"ד ואח"כ מ"ה אבל אי אקדימו כו' כצ"ל: **ע"ב בד"ה** הלקוהו האחין ט' ול"נ דהתם איירי להחזירו כאשר ט' עכ"ל ובתוס' פ"ק דסוכה תירצו בפשיטות דהתם מיירי שהמטה של איש אחד ולא נגנב חציו וק"ל: **בד"ה** בורא פרי העץ כו' משמע דמי פירות כשירות לנ"י ויש כו' עכ"ל ר"ל דמי פירות שם מים מקרי עליו לנ"י אבל משניתן לתוכו מים שם יין עליו ואסור לנ"י דבעי שם מים ועיין ברא"ש וזהו גירסא ראשונה של רש"י דהשתא איכא לפרושי שפיר טעמייהו דרבנן דבין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים היינו משום דשם יין מקרי עליו אבל לגירסא שניה של רש"י דנתינת מים ליין מכשיר לנ"י לר"א ע"כ לרבנן דבין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לנ"י משום הפסד אוכלין הוא וק"ל: **בד"ה** כמאן אזלא כו' וי"א דצריך לאכול אח"כ ויש כו' עכ"ל לא ידענא כיון דלא ממאיס ע"י שמיכה מה צריך לאכלו אח"כ גם ברא"ש אינו וק"ל: **גמרא** שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא כו' מלת דסתנא לא ידענא אהיכא קאי דמשמע מתוך הסוגיא דתמרי ורמוני זרק מר זוטרא דמותר לזרוק אבל דסתנא שהוא בשר מבושל ממאיס ואסור לזרוק וכן נראה מפירש"י דמלת דסתנא אין כאן מקומו אבל לא ידענא מקומו ודו"ק:

ח"א דף נ ע"א ומטובו חיינו כו' פירש"י שממעט בתגמוליו של מקום כו'. עכ"ל ועוד י"ל שמחסר טובו של מקום כאלו כביכול מה שהוא נותן מטובו לאדם הוא מחסר מעצמו כמדת בשר ודם מה שהוא נותן לאחר הוא מחסר מעצמו משא"כ מדת הקב"ה דמדת טובו לעולם לא יחסר וע"כ נימא ובטובו דמשמע שלא יחסר טובו גם כשהוא מטיב לאחרים. ודקאמר **בשאלה** שאני ר"ל בשאלה ודאי לא משמע שהוא מחסר מטובו אלא כשואל דבר מועט וק"ל: **ובשאלה** נמי הכתיב הרחב פיך וגו' ההוא בד"ת כו' וסמיך ליה אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים שאל תחשוב שלא אוכל למלא כל שאלתך הרי אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים אשר ראית שם היכולת בידי למלא כל שאלתך בד"ת: **מנין** שאפי' עוברין שבמעי אמן כו'. מפורש במס' סוטה פ"ה:

דף נא פירש"י בד"ה יחזור ויאכל שום כו' יוסיף על סרחונו ויעשה ברכה לבטלה ט' עכ"ל טעות נפל בפירש"י במה שפי' ויעשה ברכה לבטלה דאם כוונת רב חסדא דלא יחזור ויברך מאי קאמר עלה רבינא הלכך אפילו גמר ט' גם אין המשל דומה לנמשל אבל כוונת רב חסדא דיחזור ויברך אם לא גמר לאכול והשתא המשל דומה לנמשל וכי משום שלא בירך כבר על שאכל ששכח יוסיף על סרחונו שלא יברך על מה שיאכל עוד. ועלה קאמר רבינא שפיר הלכך כו' ודו"ק: **גמרא** אמר רב חנן ובחי אמר רב ששת ובברכת הארץ כו' הלשון קצת דחוק ובתר"י גירסת הרי"ף חי אמר רב ששת עד ברכת הארץ. ע"ש: **פירש"י** בד"ה בנטלי כוסות הס"ד ואח"כ מ"ה כשמגיע לברכת הארץ כו' וכצ"ל והוא פי' למה שאמר רב ששת בחי עד ברכת הארץ אי כפי' רי"ף אי כפי' ר"ת כמ"ש התוס' והרא"ש מיהו א"כ לא אצטריך ליה לתרוצי לעיל גבי חי דלא תקשי מתני' אלא אי כפי' הרי"ף אי כר"ת ויש ליישב ולשון הטור א"ח סי' קפ"ג ק"ק שכתב מעטר ליה בנטלי פירש"י בכוסות וי"מ שהיה מניח כוסות יפים ט' עכ"ל משמע מדבריו דרש"י לא נתכון כפירוש הי"מ ודו"ק:

ח"א דף נא ע"א סח לי סוריאל שר הפנים כו'. פירש"י מלאך חשוב כו' עכ"ל ומצינו שגם למטה דברה עמו השכינה לפני ולפנים וא"ל ישמעאל בני ברכני כו' ואפשר דגם למטה דבר עמו מלאך זה ומסתמא למטה שמע מהמלאך עניני הרוחות רעות אלו שהם כחות הטומאה המצפים לאדם להזיקו ולהמיתו כמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וגו': **ואל** תעמוד לפני הנשים בשעה כו'. כדאיתא במדרשות שהם הביאו המיתה לעולם ועדיין הוא מרקד ביניהם בעידן ריתחא: **עשרה** דברים נאמרו בכוס כו'. והם כולם עשרה דברים אשר מצד הקדושה והטהרה כי הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ שיהא הכלי נקי וטהור מכל צד. חי ע"ש החיים האמיתי אשר בברכתו. ומלא ע"ש שאין שום חסרון ח"ו במקו. עיטור ע"ש העטרה היא שלו. ועיטוף כדאמרי' לעיל ע"ש הכון לקראת אלהיך וגו'. ופרס סודרי' כו' דתהוי אימתא דשמיא על המברך כדאמרי' ברב נחמן ב"י בסוף מס' שבת. ונוטל בב' ידיו ע"ש הימין והשמאל שהם הדין והרחמים והיינו שאו ידכם קודש וגו'. ונותנו לימין שיהיו הרחמים גוברים על הדין. ומגביה מן הקרקע כו' מגביה כלפי מעלה עש"ה כוס ישועות אשא וגו' כי כמה כוסות דכתיבי בקראי בכוס פורענות כמו גם עליך תעבר כוס וגו' וכוס התרעלה וגו' ומלת כוס גימטריא אלהים שהוא מדה"ד ע"כ אמרו שזה הכוס ב"ה הוא כוס של ישועות ולא פורענות כדלקמן דאין מברכין ב"ה על כוס של פורענות אבל אמר כי זה הכוס אשא אותו בשם ה' שהוא הרחמים אקרא להפך מדה"ד למדה"ר ובפ' ע"פ (קיט:) מפורש כי דוד יאמר כן בכוס של בה"מ לעתיד ע"ש. ואמר ונותן עיניו בו דהיינו שלא יסיח דעתו ממנו אלא יכוין דעתו לנשא הכוונה ואמר משגרו לאנשי ביתו במתנה כו' דרך נתינה שהנותן בעין יפה נותן כי היכא דתתברך וק"ל: **כל** המברך על כוס מלא כו'. במדה זו קאמר דנותנין לו נחלה מלאה דהיינו בלי מצרים ומייתי לה שנאמר ומלא וגו' ים ודרום וגו' דהיינו עד הים שאין משם עוד ישוב עולם וכן עד דרום שגם משם אין עוד ישוב מחמת חום גדול כמ"ש התוכניים ואמר דזוכה ונוחל ב' כו' כתבו התוס' פי' הר"י וי"מ דה"ל למיכתב רש וכתיב ירשה הרי י"ה יתירה כי בי"ה נבראו ב' עולמות כו' ע"ש ועי"ל ים ודרום כי עסקי עוה"ז מיוחסים ע"ש הים כדאמרי' פ' כילד מעברין (נה.) לא מעבר לים וגו' לא תמצא אותה בסחרנים ובתגרנים ודרום רמז על עסקי עוה"ב שהיא התורה כמ"ש (ב"ב כה:) הרוצה להחכים ידרים וקאמר שזה המברך זוכה שאפשר שיתקיימו שני הפכים אלו בו וק"ל: **ע"ב ופרי** בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך כו' הולד הוא פרי הבטן כתרגומו בריך ולדא דמעך והוא פרי של האשה ולא ניחא ליה למימר דעם האשה לחוד ידבר הכתוב ונוכח לזכר ולנקבה שוה גם הא דאמרינן שכל התורה נאמרה בלשון זכר היינו בדבר השייך גם לזכר ונראה דעולא דס"ל הכי פליג אדלעיל דאמרי ליה לתנא משגרו לאנשי ביתו ופליג נמי אהא דפ' הפועלים (פז.) מה שאמרו המלאכים איה שרה אשתך היה כדי לשגר לה כוס של ברכה דמסתמא אברהם שתה עמהם כוס של ברכה כרב נחמן ועי"ל דסבר כר"י דאנו אין לנו אלא ד' ומיהו רב נחמן נהג כן וכמ"ש התוס' דמשמע שכמה דברים היו נוהגים ולכך כעסה ילתא ותברה ד' מאה דני דחמרא להורות שאין כעסה בשביל כוס יין שלא שלח לה שהרי אינו נחשב בעיניה אלא על כוס הברכה שלא שלח לה כעסה ורב נחמן דקאמר נשדר לה כסא אחריתא ושלח לה כו' גם שלא היה כסא דברכתא לא קאמר הכי אלא לפייסה קצת בכך והיא לא נתפייסה וא"ל ממהדורי מילי כו' דהיינו שאינן רק דברים בעלמא וק"ל: **השותה** כפלים לא יברך שנאמר הכון לקראת וגו'. יפורש פרק ע"פ:

סליק פרק שלשה שאכלו

ע"ב

נמוקי **רי"ב** (א) משמע מדבריו שמפרש דהא דקאמר שם במגילה משום כבוד צבור. והוא טעם שמפני זה קטן עולה. ולכן יש חילוק בין קריאת התורה לשאר דברים. אבל המעיין שם יראה דליתא. דהאי מפני כבוד הצבור קאי על אשה לא תעלה ע"ש. ובדברי התוס' ע"ש קצת וצ"ל וכדקאמר התם במגילה. ושם חזינן דאף אשה מן הדין ראויה לעלות רק מפני כבוד הצבור לא. וכאן נשים אין מזמנין. תזיע דחלוק זה מזה:

פרק אלו דברים

ע"ב פירש"י בד"ה כו' ומזון מי שאין לו אלא כוס אחד במו"ש מניחו עד לאחר המזון כו' עכ"ל מפירושו נראה דמתני' ס"ל לב"ש ברכת המזון טעונה כוס ולקמן בשמעתין לא מוכיח הכי מסיפא דמתני' וה"ל מסיק דתנא דמתני' כתנא דרבי חייא דאינה טעונה כוס ורש"י גופיה פירש לקמן בס"פ לב"ש דאין בה"מ טעונה כוס וצריך עיון:

דף נב תוס' בד"ה ור"י הוא כו' וא"ת מ"ש בקידוש והבדלה דמברכין קודם על היין ובבה"מ אין מברכין כו' עכ"ל אע"ג דהני טעמי דב"ה שהיין גורם והני תדירן לא שייך לגבי בה"מ מ"מ הני טעמי דב"ש שהוא גורם ליין וכבר קדש כו' לא שייכי נמי כ"כ גבי בה"מ ודו"ק: **בד"ה** מניחו עד כו' וי"ל דהאי אמימר שהיה סבר כו' עכ"ל מבואר ברא"ש ע"ש: **פירש"י** בד"ה ה"ג דלא כו' תנא דמתני' ותנא דרבי חייא אליבא דב"ש אמרו אין כו' ותנא דמתניתא דלעיל דר"י אליבא דב"ש סבר ברכה כו' כצ"ל דלמאי דקאמר אלא תרי תנאי כו' לא קאי הנך סיעתא דחיקי דלעיל ומתני' דהכא נמי סבר לבית שמאי דברכה אין טעונה כוס כתנא דרבי חייא וק"ל: **ע"ב** בד"ה תוכו כו' כגון מחבת הס"ד ואח"כ מ"ה גזירה משום כו' ובד"ה משום אוכלין כו' התרומה הס"ד ואחר כך מ"ה אפילו הכי הוא כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה דבר אחר כו' והשתא לא הוי האי ד"א כי ההיא כו' כצ"ל: **גמרא** ב"ה סברי אסור להשתמש בשמש ע"ה כו' ק"ק דהכתי אמאי לא מכבדים ואח"כ נוטלין כב"ש ומאי איכפת ליה ליטול קודם כיבוד דכה"ג פריך לעיל לב"ה מ"ש גבי מפה וק"ל: **פירש"י** בד"ה בורא דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא עכ"ל נראה שהוצרך לזה דבאיזו סברא פליגי השתא דודאי לשון בורא הוא הוה שהוא בורא תמיד אלא דמעיקרא ס"ל לב"ש דאין לאומרו הכא בלשון הוה דבורא דעתיד משמע היינו לאומרו במקום עתיד דמלינו הוה במקום עתיד והא לא שייך הכא אלא שכבר נברא וב"ה סברי דבורא נמי ברא משמע דמלינו גם ההוה במקום עבר וכדמסיק דכתיב בורא חושך וגו' ודו"ק: **תוס'** בד"ה בברא כ"ע ל"פ וא"ת כו' וי"ל דלשון קרא עדיף עכ"ל ק"ק דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דהא ליסנא דקרא דא"כ תקשי לב"ש כדפריך רב יוסף וק"ל:

דף נג בד"ה הא דאיכא כו' ובדליכא אדם חשוב עשוי לכבוד בי"כ עכ"ל לפי זה גרסי' ואיבעית אימא הא והא דליכא אדם חשוב וכ"ה ברא"ש: **ע"ב** בד"ה באכילה מרובה ד' מילין כך פירש"י ול"נ דזה מועט יותר מאכילה כו' עכ"ל נראה טוכתם דשיעור ד' מילין הוא מועט והוא יותר שייך לעיכול מאכילה מועטת ודו"ק: **בד"ה** והייתם קדושים כו' אבל אנו שאין מלח סדומית כו' אין הנטילה מעכבת כו' עכ"ל וקרא אסמכתא בעלמא הוא וע"ש ברא"ש וק"ל: סליק פרק אלו דברים

ח"א דף נג ע"ב חד עביד כב"ש ואשכח ארנקא כו'. לקיים דברי ב"ש מי ששכח ארנקא ברא"ש כו' וע"ד ותגזר אומר ויקם לך וגו' וק"ל: **דכתיב** כנפי יונה וגו'. הכא לא איצטריך ליה לאתויי אלא דמתילא ליונה בכמה קראי וע"ש שהיונה אינה מזדקקת אלא לבן זוגה כן כנ"י אינן מזדווגין אלא לאביהם שבשמים אלא דאגב דמייתי לה' בפ במה טומנין (מט.) אטובדא דאלישע בעל כנפים דאמר התם ומ"ש כנפי יונה כו' מייתי ליה נמי הכא וע"ש גם בתוספות וק"ל: **גדול** העונה אמן כו'. שהרי גוליירין מתגרין כו' מפורש בסוף מסכת נזיר: **והתקדשתם** אלו מים ראשונים. דבא מצד הקדושה והטהרה משום סרך תרומה: **והייתם** קדושים אלו מים אחרונים. גם הם באו מצד הקדושה כדאמר לעיל דכשם שמזוהם פסול לעבודה כך מזוהם פסול לברכה והא דאמרי' בפ' כל הבשר (קה.) מים אחרונים משום סכנה היינו לאחרים אבל למברך פסול נמי איכא כמ"ש התפרשים: **כי** קדוש. זה שמן ערב. גם זה מצד הקדושה להעביר הזוהמא קודם ברכה כפירש"י: **אני** ה' אלהיכם זו ברכה דכל ברכה שאין בה שם אינה ברכה ולכאורה זה המקרא הוא דפרשת שמיני דנאמר גבי איסורי מאכלות וטומאתם ושפיר נדרש האי קרא לענין קדושה וטהרה התלוי בסעודה אבל סיפא דקרא אני ה' אלהיכם. לאו היינו קרא דפרשת שמיני אלא דהוא קרא דפרשת קדושים דכתיב גבי עונש דאוב וידעוני וי"ל דאזהרה דידהו משום קדושה וטהרה נמי נגעו בה ודו"ק: סליק פרק אלו דברים

פרק הרואה

דף נד תוס' בד"ה הרואה כו' אומר כו' דאמרי' בירושלמי דפרקים היינו ל' יום עכ"ל בתלמוד דידן נמי בהדיא מפורש לקמן בפרקין דפרקים דרס סגדול היינו ל' יום ואולי שיש חסר כאן בדבריהם ועיין ברא"ש הראיה מפורש מהירושלמי ודו"ק: **בד"ה** על הנהרות כו' אלא ד' נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת עכ"ל אפשר דאלו ד' הנהרות נקראו מעשה בראשית כמפורש בעניינו ונהר יוצא מעדן וגו' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים אבל שאר נהרות אפשר שנשתנו ע"י אדם כדאמרי' לקמן נמי גבי חדקל ופרת גופיה ולכך נקטו התוס' בדבריהם אלו ב' אף שהם מאוחרים במקרא לפי שהיו מצויים בעינייהו ונשתנו בקצת מקומות כדאמרינן לקמן ודו"ק: **ע"ב** בד"ה אבני אלגביש כו' ירושלים ושוב היה נראה לרבינו יהודה כו' כצ"ל: **בד"ה** ואימא בי י' ותרי רבנן ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי ס' עכ"ל וברא"ש ולחומרא בעינן תרווייהו כו' ע"ש וק"ל: **בד"ה** פטריתון כו' דלא בעינן אלא הזכרת השם או מלכות ורחמנא הייט מלכות עכ"ל ליתא התם הכי אלא דמשמע התם דרחמנא הייט ברכת השם ורב נמי לא קאמר התם דבעי אלא ברכת השם ואם כן בפשיטות ה"ל להרולי דרחמנא היינו ברכת השם ודו"ק: **גמרא** בעי אודויי באפי עשרה דהוו בי י' והא איהו לא קא מודה לא צריך כו' כצ"ל:

ח"א דף נד ע"א ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים כו'. וא"ת הא אניסא דרבים נמי לא מברכינן אלא במקום הנס כדקתני הרואה מקום כו' ויתרו לא בא אליהם אלא במדבר סיני שאין כאן נסים דמצרים ולא דקריעת ים סוף וי"ל דלכתם במדבר בכלל נס הצלתם ממצרים הוא ורואה שם עמהם נסי המן והבאר וענני כבוד וא"ת למ"ד דבעי שם ומלכות בכל הברכות הרי כאן שאמר יתרו ברוך ה' אשר וגו' אין כאן מלכות וי"ל אשר הציל אתכם וגו' מתחת יד מצרים הוא במקום מלכות שממשלתו בכל וק"ל: **את** והב בסופה ב' מצורעים כו'. רש"י בחומש מביא דרשה זו ופי' והב כמו יהב שפירש נתן ופי' בסופה כמו בים סוף ע"ש. והוא ע"פ ת"א אבל התלמוד דהכא מפרש בסופה כמו בסוף דבסוף המחנה היו אלו ב' המצורעים דהיינו מחוץ לג' מחנות שהוא מחוץ לענני כבוד ואת והב משמע להו (שם מקום) [שמותם] כדאמר כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק כו'. דכל ישראל שבתוך המחנה לא חזו לה משום דאדבקו שם טורי עד שחזרו ההרים למקומן כפירש"י אך ראו המצורעים שהלכו אחריהם בנחלי ארנון דמא דקא נפיק כו' ומייתי דכתיב אשר נטה לשבת ער ונשען וגו' דהיינו שנזדעזע ההר של א"י כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר מואב כו' כן פירש"י בחומש וכן משמע הכא מפירושו: **ע"ב מאי** אבני אלגביש כו'. אבני אלגביש קרא הוא ביחזקאל במלחמות גוג ומגוג והכא באבנים במורד בית חורון דבימי יהושע קמיירי והא קפריך אמאי קרי אבנים דמורד בית חורון אבני אלגביש ומפרש דיחזקאל נמי דקרי להו אבני אלגביש הוא ע"ש זה דעמדו על גב איש וירדו ע"ג איש וכ"ה בש"ר ובתנחומא ומטר לא נתך ארצה ואימתי ירדו בימי יהושע כו' והשאר עתידין לירד בימי גוג ומגוג ונראה מה שדרשו שמאותן שעמדו ע"ג איש משה ירדו בימי איש יהושע כדכתיב ביהושע וה' השליך עליהם אבנים גדולות וגו' וסיים בהאי קרא רבים אשר מתו מאבני הברד וגו' שלא הוזכר כלל בתחלה שהיו שם אבני ברד וכתב אחר כך הברד בה"א הידיעה וע"כ אמרו הוא הברד שהיה כבר בימי משה ועמד על ידו עכשיו ירד בימי יהושע והשאר עתידין לירד בימי גוג ומגוג מדקרי להו שם אלגביש וק"ק שדרשו כן במלת אלגביש דגוג ומגוג ומה ידרשו במלת אלגביש דכתי' נמי ביחזקאל גבי נביאי שקר והענין מבואר כי שלוחי השם משתוקקין לעשות שליחותן לתכלית מה שנשתלחו לתת נקמת ה' באויביו כענין שאמרו פסחי' (קיח.) בנחל קישון גרפס שנעשה ערב לים וה"נ אותן אבנים שנשתלחו בימי משה לעשות שליחותן ושוב ע"י תפלת משה בטל שליחותן לא בטלה לגמרי אלא שעמדו שם לעשות שליחותן באויבי ה' בימי יהושע ובימי גוג ומגוג ודו"ק: **אבן** שבקש עוג וכו'. כבר האריך הרשב"א בפי' סוד המאמר זה שפשוטו ודאי הוא זר מאד ובנה הוא ועשה יסודו ע"פ מ"ש פ' האשה נדה (סא.) שמשה היה מתיירא מעוג ולא מסיחון לפי שהיה ירא שתעמוד לו זכות אברהם כו' ונמשלו האבות להרים כו' והאריך בזה ע"ש אבל הוא דחוק דאם משה נתיירא מפני זכות זה עוג ודאי לא סמך ע"ז שתעמוד לו זכות אבותיו של משה יותר משתעמוד למשה ואם נקראו האבות הרים ע"ש הרים. לגבי משה אבל לגבי עוג לא מקרי אברהם הר שיאמר עוג על אברהם איעקר טורא כו' ונראה לפרש לפי אותה הסוגיא דפרק האשה ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו מ"ש מסיחון דלא קמסתפי ומ"ש מעוג דקמסתפי כו' אמר שמא תעמוד לו זכות אברהם כו' ר"ל דודאי היה להם כח וגבורה מפאליא של מעלה מאבותם שהיו מן בני המלאכים שירדו בדור אנוש כפירש"י שם אבל נעשה כח שלהם מצד הטומאה כמפורש בקרא הנפילים וגו' אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגבורים וגו' כמבואר בפרקי ר"א ובכמה דרשות ולהכי קאמר אם היה משה ירא מעוג מפני כחות הטומאה שהיו לו מצד אבותיו המלאכים א"כ גם מסיחון ה"ל לירא שהרי אחיו היה וה"ל כחות אבותיו כמו עוג ומשני דודאי מכחות הטומאה שהיה להם לא היה משה ירא אלא היה ירא שמא יש בעוג נמי כח מה מצד הטהרה זכות של אברהם שנאמר ויבא הפליט וגו' והשתא בשמעתין קאמר שבא עוג מתחלה מכח הטומאה מאבותיו המלאכים וז"ש מחנה ישראל כמה הוא ג' פרסי כו' יש כאן דברים בגו ע"פ ספר היצירה בסוד י"ב גבולים בשם הוי"ה וסוד י"ב חדשים בשנה וי"ב מזלות וי"ב שעות ביום וכן בלילה כמ"ש בספר הפרדס שער פרטי השמות וזה כוונת הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק וגו' ר"ל כי זה לעומת זה עשה אלהים דכמו שהעמיד גבולות קדושים בשם הוי"ה למספר ב"י שהם שבטי י"ה י"ב שבטים והם חלק ה' עמו יעקב וגו' כן הציב גבולות עמים עכומ"ז בכחות הטומאה י"ב שהם. כחות המזלות י"ב כמ"ש כי אותם חלק ה' לכל העמים וז"ש כמה מחנה ישראל ג' פרסי שהם י"ב תחומין וגבולין תחום לכל שבט ושבט מצד הקדושה איעקר טורא בר ג' פרסי שהם כחות הטומאה מי"ב המזלות וי"ב גבולין של כח אבותיו שהיו מלאכים ואשדי עלייהו כי אמר עוג כי כחות אלו הטומאה בו יגברו על ישראל לפי שהיה בו ג"כ קצת מצד הטהרה זכות דאברהם והיינו דמייתי ליה על רישיה לזורקו על משה ואמר **ואייתי** הקב"ה עליה קמצי כו'. דהיינו זכותו של יעקב כו' שנאמר בו אל תיראי תולעת יעקב וגו' וע"פ מ"ש כתולעת זו שאין לה גבורה אלא בפיה דהיינו בתפלתן ונקבוה לאותו הר לבטל כח אבותיו של עוג ונחית בצואריה דהיינו דנחית מרישיה על צואריה להחליש כח טומאתו מאבותיו שלא יוכל להזיק בהן את ישראל ואמר דבעי לאשלפיה כו' כשראה שלא יכול להם לישראל להזיק בהר הזה שהוא כח טומאת אבותיו בעי לאישלפיה מיהא להציל א"ע בזכות אברהם ואמר שמשכו שיניה כו' שיני רשעים הם כחותיו תמיד לגזול את הצדיקים כמ"ש אשר לא נתננו טרף לשניהם או שינים מלשון הר. שנון כמו שן סלע והם נמשכו להיות נדבקות בכח הטומאה שהיא מאבותיו שהמשילן. גם כבר להר ושלא יכול להציל גם א"ע כי לא היה לכחו ולכח טומאת אבותיו יכולת נגד כח הטהרה של אבות ישראל והיינו דדריש שרבבת שהרבית כח טומאתו להיות דבוק בכח טומאת אבותיו ובא זה ואבד זה להיות משה מחיה בקרסוליה כו' לבטל ממנו זכות הליכתו בקרסוליו להגיד לאברהם ואמר משה כמה הוי עשר כו' פירש"י שהרי הוא הקים את המשכן ודרשינן הקים את עצמו לקומת המשכן כו' ע"ש זה הדרש אינו מבורר לי בתלמוד אלא דבפ' אלו מומין (מד.) ובנדרים (לח.) גם בשבת (צב.) מפורש משה רבינו י' אמות היה מדכתיב ויפרוש את האהל מי פרשו משה רבינו פרשו וכתיב י' אמות אורך הקרש וגו' ואמר שקל נרגא בת י' כו' מהא שמעינן גובהו של עוג כמה וכמה אמות היה ועד ל' אמות לא הגיעו רק עד קרסוליו וליכא לאקשויי הא כתיב ערשו ערש ברזל וגו' תשע אמות ארכה וגו' כבר הרגיש רש"י בזה בחומש באמת איש באמת עוג וענין דשקל נרגא בת י' אמות ושוור כו'. ר"ל דשקל נרגא כו' היינו זכות הלוחות שהיו בידו שבהן י' דברות ושוור י' אמות היינו עד מקום גבהות המשכן שהוא י' אמות שנעשה והוקם ע"י משה רבינו ובזכות זה קטליה וירמז בזה שמשה הרגו דכתיב בפרשת דברים אחרי הכותו את וגו' ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי עשתרות הוא מלשון הר ולוק קשה שהוא כח הטומאה שלו מאבותיו ומצד עצמו ומכוון כפי' הרמב"ן שהוא כח ע"ז כמו לבעלים לעשתרות ועשויים כצורת צאן כמו ועשתרות צאנך ע"כ ונראה דע"כ קראו במקום אחר עשתרות קרנים שה"ל ב' כחות א' מצד הימין קרן ימין זכות אברהם שה"ל בקצת וא' משמאל מצד טומאת אבותיו ודוגמא זו בדניאל שראה מלכות פרס דומה לאיל בעל קרנים והאחד גבוה מן השניה דהיינו שראה בו ב' כחות הא' מצד הימין מכח הטהרה בזכות שבנה בה"מ והא' משמאל כח מלכות פרס מלמעלה כמ"ש (ביומא י.) בדוביאל שר מלכות פרס אבל לפיר העזים ראה בקרן א' שהוא מלכות עו"ג שלא היה בו רק כח הטומאה משר שלו שלמעלה ודו"ק: **ואבן** שישב עליה משה כו'. לפי מה שמבואר לעיל שבמקום הנס מברכין ה"נ מקום ראש הגבעה אשר שם האבן הזה הוא מקום הנס בנצחון המלחמה שעל ידי זה הרים משה ידיו וגבר ישראל: **ועל** לוט אומר ברוך זוכר כו'. דברכה זה נשתנה משאר ברכות של נסי הצדיקים דמברכין ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה משא"כ בנס הצלת לוט שלא היה ראוי לכך שרשע היה ולא היה ניצול אלא בשביל זכות אברהם יפול בו השבח והודאה שאף לאחרים שאינן צדיקים עושה הקב"ה נס אפילו בשעת כעסו בשביל שזוכר הצדיקים ומייתי ליה מדכתיב ויהי בשחת וגו' ויזכור אלהים וגו' דמשמע שבשעת כעסו והשחתת סדום היה זכירת אברהם להציל את לוט והענין שמהפך הקב"ה מדה"ד למדה"ר בשביל הצדיקים והרמז בזה ויזכור אלהים את לוט מתוך ההפכה כהפוך וגו' דהיינו מתוך שהפך מדה"ד על הרשעים למדה"ר בשביל צדיקים שזוכר ולא דרשו כן גבי נח דכתיב כה"ג ויגברו המים וגו' ויזכור אלהים את נח וגו' אלא דהתם סדרא נקט ואזיל שאחר תגבורת המים זכר את נח ודו"ק: **חומת** יריחו שנבלע פרש"י מדכתיב תחתיה משמע במקומה וא"א זו אלא ע"י בליעה (עי"ל) [עכ"ל] והמקשה דפריך והא נפלה כו' דכתיב ותפול החומה תחתיה ר"ל דע"כ מדכתיב לשון נפילה על כרחך דלא נבלעה ותחתיה לאו ממש במקומה משמע ועי"ל דמשמע ליה דנבלעה מדכתיב ויעלו העם איש נגדו וגו' דמשמע נגדו בלי שום מעכב שהוא בדרך נפילה שיש בו מכשול מאבנים שנפלו ומתרץ כיון דפותיה ורומיה כהדדי כו' לאו משום דפסיקא ליה הכי בשום דוכתא אלא דמהכא קא יליף ליה כיון דקרא הכתוב בליעה נפילה ע"כ היינו משום דכהדדי ניניהו ולא היה מועיל נפילתה אי לא דנבלעה ודו"ק: **ארבעה** צריכין להודות כו'. הקושיות שהתחיל בזה המזמור לומר אשר גאלם מיד צר וגו' וחשיב במדבר וחולה ויורדי הים. דלא שייך בהו מיד צר אלא דהל"ל אשר גאלם מצרה ועוד כיון דקרבן תודה הוא בכולן למה לא כתבו רק בחולה ומה ענין ד' אלו צרות וכל שינוי הענינים אין להאריך בהן הוא המבואר כי ד' סבות הכוללים והם המונעים לאדם מהגיע אל שלימותו ותכליתו הא' שאין לו במה להתפרנס וצריך לרדוף אחר פרנסתו הב' שיש עליו יד שונאים ואין לו לעבוד ה' שלימה מפניהם הג' מי שבטבע חולה וחלש מלעסוק בתורה ומצותיה הד' ריבוי עושר וטרדה המבטלו מתורה ומצות ולפי שד' מעיקים וצרות האלו הם תולאים שבישראל בגלות כמפורש בתוכחות ע"כ כשישראל נגאלו ממצרים ומד' מעיקים אלו אמרו בב"ר שע"כ נאמרו ד' כוסות בחלום שר המשקים שם דעל שם זה תקנו ד' כוסות של פסח בגאולת מצרים וע"כ נאמר בו ד' לשונות של גאולה וגאלתי והוצאתי והצלתי ולקחתי לפי שנגאלו מארבע צרות אלו ועל שם זה אמרו שם שהקדוש ברוך הוא מביא ד' כוסות של תרעלה על עו"ג ומשקה לישראל ארבע כוסות של ישועה כמפורש באורך שם דהיינו **על שם** ישועה מארבע צרות ומעיקים המתהוים בגלות והוא ענין שמספר בו ארבע הצריכין להודות שהם בעצמם מצירים הכוללים ומונעים האדם מהשיג שלימותו שמכולם נצולו בגאולתן והתחיל ואמר הודו לה' כי טוב וגו' ע"פ מ"ש פ"ק דמגילה (י:) בצאת לפני החלוץ אומרים הודו לה' כלי"ח ולא אומרים כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"כ אמר שישראל בגאולתן אומרים כי טוב לא על מפלתן של רשעים לעתיד אלא ע"ש גאולי ה' שנגאלו מיד צר ומכל ד' מעיקים וצרות שהיה עליהם ואמר מארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים היינו מאחר ד' גליות מד' מלכיו' כמפור' בב"ר וז"ש ממזרח הוא מלכות מדי שהוא במזרחו של ארץ ישראל מצפון הוא מלכות בבל שהוא בצפונו של ארץ ישראל ממערב ומים הוא מלכות יון ומלכות ארם שהם במערבו של ארץ ישראל ולכך נקט מערב ב' פעמים. ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מד' מלכיות אבל התחיל בגאולת מצרים שהיא גאולה ראשונה והיא בדרומה של א"י שאז נצולו ג"כ מד' המעיקים המונעים השלימות והיו ראוים לקבל התורה וז"ש בגאולת מצרים עד שלא באו לא"י שהיא עיקר גאולתן שהיה להן מניעה מצד פרנסה תעו במדבר בישימון דרך שאין שם דרך כלל ועיר מושב לא מצאו שעקתו וסבבו כמה ארצות עד שהגיעו לעיר מושב בא"י ואמר שהיו במדבר רעבים גם צמאים וגו' כמ"ש ערכין (טו.) ב' פעמים חטאו במים וב' פעמים בשליו וב"פ במן ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם וגו' היינו שנתן להם המן והשליו והבאר ועל שתעו במדבר וידריכם בדרך ישרה וגו' היינו שנכנסו לא"י. וע"ז יודו לה' חסדו וגו' שלא היה מדרך החיוב לפי חטאם במדבר אבל מצד חסדו הוא וע"ז תקנו בכל הולכי מדבר לברך ברוך גומל חסדים טובים לחייבים ואמר ונפלאותיו לבני אדם דלגבי הקב"ה מלתא זוטרתי היא כדאמר (ברכות לג: מגילה כה.) ומי יכלת לסיים כוליה שבחיה אבל יספר נפלאותיו שהם לבני אדם ואמר כי השביע וגו' היינו שמלא אותם כל טוב בא"י כמ"ש ובתים מלאים כל טוב והוא כוס ראשון ואמר יושבי חשך וגו' היא מניעה מצרות יד האויבים כמו שהיו משועבדים במצרים שהיו שם בחושך ע"י עבודת פרך ולצמות השלכת בנים ליאור ואסירי עני וברזל כמ"ש ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים וגו' כי המרו אמרי אל וגו' שהיו בהם רבים חוטאים גם פסל מיכה ויכנע בעמל וגו' היא עבודת פרך שעמלו בו וע"י כשלו ואין עוזר דגם מושיעם משה הוצרך לברוח מפני פרעה אך ויזעקו אל ה' וגו' כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם וגו'. ואמר שעל זה יודו וגו' כמש"ל ואמר מהו הפלא כי שבר דלתות וגו' כמ"ש שמעולם לא היה עבד יכול לברוח ממצרים והוא כוס ב' ואמר אוילים מדרך פשעם וגו' היא הצרה שמחמת חולי והיה להם בגלות מצרים כמו שהבטיח להם בגאולתן כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' שבא מחמת עון וע"פ מ"ש פשע הוא המרד יומא (לו:) שאין היסורין ממרקין אלא המיתה ממרקת המרד כדאמרינן פי"ה (פו.) אבל העון הוא המזיד היסורין ממרקין וז"ש שזה האויל שנכנס בו רוח שטות כשהלך בדרך פשעם ולא נחשב לו כמרד אלא כעון דיסורין ממרקין דהיינו מעונותיהם יתענו ביסורין ואמר דאף בחליו דכל אוכל תתעב נפשו ולא יכול לאכול מ"מ נחשב לו לתענית ויסורין שממרקין העון והמזיד ואמר ויגיעו עד שערי מות ר"ל דגבי רשעים גמורים אמרי' ערובין (יט.) אפי' בפתחו של גיהנם אין חוזרין אבל זה כשהגיע עד שערי מות ופתח גיהנם מתחרטין ויזעק אל ה' וגו' כמ"ש במסכ' ר"ה (טז:) דזעקה מועלת אפי' לאחר גזר דין שהגיע לשערי מות ואמר ישלח דברו וירפאם וגו' דרפואת ב"ו צריך תחבושת וסממנין ושאר פעולות אבל דרפואת ית' ב"ה בדבור בעלמא שמשלח ואמר יודו לה' וגו' כדלעיל ואמר ויזבחו זבחי תודה וגו' דלולי שנכפר מעונותיו ביסורין היה ראוי להביא קרבן אשם או חטאת לכפרה אבל כיון שנתכפר כבר בחוליו ע"י יסורין א"צ לו להביא רק קרבן תודה ומינה גם לאחרים שזכר שנצולו מהצרה שמביאין תודה ע"ש יודו לה' חסדו וגו' והוא כוס ג'

ואמר יורדי הים באניות וגו' היא הטרדה הבאה מגבהל לעושר כיורדי הים באניות כו' כמ"ש במסכת עירובין (נה.) ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים ואמר המה ראו מעשי ה' וגו' כמו שראו במצרים בקריעת ים סוף כן יורדי הים באניות רואים מעשי ה' שהם לבא השמים כמ"ש כי אראה שמיך מעשה וגו' ירח וכוכבים וגו' ונפלאותיו במצולה דהיינו למטה מתחת לארץ ואמר שזה בא ע"י רוח סערה שתרומם גליו ויעלו שמים וגו' כמפורש פרק הספינה (עג.) רומא דגלא ש' פרסי כו' ודלינן עד דחזינן כוכב זוטא כו' ושוב ירדו תהומות ומתוך ראיה זו חשב לידע מה למעלה ומה למטה אבל נפשם ברעה תתמוגג וגו' וכל חכמתם בזה תתבלע דא"א לידע מה למעלה ומה למטה כמפורש פ' אין דורשין (יא: טו.) ואמר ויצעקו אל ה' וגו' שע"כ אמרו בקדושין (פב.) הספנין רובן חסידים ואמר יקם סערה וגו' כי הסערה גופיה שאמר שמרומם גליו הרי הוא מקום לעשות דממה של הרוח סערה שיחשו גליהם שאמר וע"ד שאמרו (סנהד' לח.) בדבר שמוחץ הוא רופא ואמר יודו לה' חסדו וגו' כדלעיל והוא כוס ד' ועל זאת הכוונה שינה התלמוד סדרן של הד' צריכין להודות מסדר הכתוב שהם מדבר וחבוש וחולה וים והתלמוד סדרן ים ומדבר וחולה וחבוש ושינה הלשון בים ומדבר אמר בלשון הווה יורדי הים והולכי מדבר ובחולה ובחבוש אמר בלשון עבר ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש כו' לרמז בזה הכוונה שאמרנו בסוד ד' כוסות כמ"ש ע"פ ב"ר שנגאלו בגאולת מצרים מכל ד' המעיקים ומתחיל מיורדי הים שעל ידי שירדו לים ונצולו בקריעת ים סוף שם נתעשרו מביזת הים וע"ד יודו לה' וגו' היא השירה שאמרו בים וע"ז נתקן כוס של קידוש זכר ליציאת מצרים שהוא קריעת ים המורה על חידוש עולם ושני לו הולכי מדברות שבמדבר היה להם עינוי עד שזכו לכמה טובות כגון שליו ומן ע"ז נתקן כוס שני שקודם הסעודה וע"ז יודו לה' וגו' והיא שירת הבאר והג' חולה שזכו ביציאת מצרים בנתינת התורה שנתרפאו כל החולים מחולי שהיה להם כבר בצאתם ממצרים וע"ז נתקן כוס ג' שאחר הסעודה היפך שאמר בחולה כל אוכל וגו' והד' מי שהיה חבוש כו' שלא באו ישראל לידי חירות גמור עד אחר שכבשו א"י שניטל יד האויבים לגמרי מעלינו וע"ז נתקן כוס רביעי : **וצריך** עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם וגו' . ותרי מינייהו רבנן כו' הוא מבואר כי שיעור י' אנשים לכל דבר שבקדושה לתפלה ולבהמ"ז לברך נברך אלהינו ולברכת חתנים דמלינו בהו דאקרו קהל ועדה וגם ענין של ג' אנשים מלינו בבהמ"ז לזימון ולזה בעי לאודויי נמי הכא בפני י' המון עם וקהל ומינייהו ב' רבנן יחידי סגולה כשיעור הזימון עמו דבעי רבנן כדאמרי' פ' שלשה שאכלו (מח.) דאין מזמנין על ע"ה ושינה לשון גבי קהל עם ירוממוהו וגבי זקנים יהללוהו לפי שההתרוממות גם ההמון וגם הקטנים יבינו בו כמ"ש בפרק שלשה שאכלו (מח.) באביי ורבא כשהיו קטנים דחד אחוי לשמי טללא וחד אחוי כלפי שמיא אבל ההלול שהוא דבר שכלי אין ההמון משכילים בו רק רבנן ויחידי סגולה ולמאי דבעי למימר דבעי י' שאר עמא וב' רבנן הטעם בו כשיעור העדה וקהל שנאמר במרגלים שהיו מתחלה אחד לשבט ותרי מינייהו היו רבנן יהושע וכלב ודו"ק : **וי"א** אף ת"ח כו' . פירש"י השדים מקנאתו מתגרין בו עכ"ל ובפ' כיצד מברכין (מג:) מפורש ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא וע"ש בחידושינו ובפ' ג"ה : **שלשה** דברים מאריכין ימיו כו' . ולא חשיב הכא הא דפרק שלשה שאכלו (מז.) כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו כו' דאפשר דהוי בכלל המאריך בתפלתו וק"ל :

דף נה תוס' בד"ה לך אמור כו' וי"ל דבפרשת כי תשא כתיב כו' ארון לעדות עכ"ל כל"ע ואע"ג דבפרשת תרומה נמי דברי הש"י הם וכתיב ארון תחלה י"ל דהיינו לפי מה שהבין משה דאין חילוק מה שיהיה קודם וק"ל : **ע"ב** גמרא ומי לא לימא הכי אדיר במרום ט' ובגירסת הרי"ף והרא"ש וכי מהדרי כהני אפייהו לימא אדיר ט' וק"ל : **תוס'** בד"ה פותרי חלומות פרש"י דמזל שעת הלידה גרים ט' עכ"ל דבריהם צריכין ביאור :

ח"א דף נה ע"א כל המאריך כו' שנאמר תוחלת ממושכה כו' . מפורש פרק אין עומדין : **שלשה** דברים מזכירין כו' קיר נטוי כו' ומוסר דין כו' . מפורש פרק קמא דר"ה : **והמאריך** על שולחנו דלמא אתו עניא דכתיב המזבח כו' . מפורש פ' ח"ה ופ' שתי הלחם ע"ש : **ומוריגי** בהמה כו' . פירש"י דומה למורג חרוץ שאינו חלק כמו החיך והלשון כו' ע"ש ואינו דומה שיהיה הכתוב מספר בשבחו של אברהם שהיה מאכיל למלאכים לשונות הקשים לתחתונית ובפרק המוציא יין (פח:) נתיישב שפי' שם רש"י כגון קליפת הלשון ובערוך בערך מרג פי' שהוא תרגומו של חיך דבק לשון יונק אל חכו תרגום אידבק לשון עולמיא למוריגיה כו' ע"ש : **פניך** דומין למגדלי חזירים כו' . מפורש במסכת נדרים פ"ט: **שלשה** דברים כו' . מי שנותנין לו ס"ת כו' דה"ל כאלו נותנין לו חיים דכתיב כי הוא חייך וגו' והוא לא בעי וכן כשנותנין לו ברכה כו' שהאורח מתברך בברכתו של בהמ"ז והוא לא בעי ביה מ"ה מקצרין לו מחייו שנותיו הקצובין : **והמנהיג** עצמו ברבנות כו' . ובכמה דוכתי אמרינן דצריך הרב לנהוג ברבנות כההיא נהוג נשיאותך ברמה (כתובות קג:) ורב יודא גופיה מרא דשמעתא א"ל לרב נחמן (קידושין ע.) שאסור לו לעשות מלאכה בפני ג' ומצאתי בזה בשם ר"ח אהיא דהכא דדוקא בצנעה אסור אבל בפרהסיא שרי והוא דוחק ונראה לפי דקדוק הלשון שאמר המנהיג עצמו ברבנות ולא קאמר הנוהג רבנות דההוא ליסנא משמע שקבלוהו עליהם דבההוא ודאי שרי לנהוג רבנות אבל המנהיג עצמו כו' היינו שאין אחרים מנהיגים אותו אבל מנהיג עצמו בשררה ורבנות היינו בע"כ אע"פ שאינו מרוצה להם ובכה"ג קאמרינן נמי (פסחים פז: ע"ש יומא פ"ו:) דשררה מקברת בעליה ומיהו יוסף הצדיק ודאי דלא עבד הכי אלא דילפינן ליה הכי מהאי קרא דאי לא לדרשה זו ל"ל למכתב דמת יוסף ואחר כך כל אחיו וכהאי גוונא דייק תלמודא פ' הבע"י (סד.) גבי א"ה אברהם נמי עקר היה כו' ודו"ק : **שלשה** צריכין רחמים כו' . לכאורה קשה דודאי הכל בידו ית' ב"ה וצריכין לבקש רחמים עליהם ובכמה דוכתין אמרינן דבעי לאפושי רחמים ואפשר דג' צריכין רחמים דקאמר ר"ל מתחילת השנה והיינו דחשיב שנה טובה וקאמר נמי מלך טוב לפי שיום זה מיוחד להודות הקדוש ברוך הוא מלך מלכי המלכים שעל כן אנו אומרים בו המלך הקדוש והמלך המשפט וגזירת המלכיות בו ביום דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ובעי רחמי בו ביום להעמיד לנו מלך טוב וחלום טוב דההוא חלום דר"ה הוא היותר אמתי כדאמרינן המתענה תענית חלום בר"ה פ"א* יתענה אותו כל ימיו ומייתי ליה מקראי פלגי מים כמו המים שמתפלגין ומתחלקים לשני נהרות א' לימין וא' לשמאל כן לב מלך ביד ה' להטותו לטוב לנו או לרע ח"ו כפי הזכות והחובה שלנו ושנה טובה דכתיב תמיד וגו' מראשית השנה עד וגו' חסר כתיב דהיינו מתשרי השנה עיני ה' לטובה עליה וחלום טוב מדכתיב ותחלימני ותחייני פירשוה מלשון חלום וכן לקמן גבי ששה דברים יפים לחולה : **שלשה** דברים מכריז כו' דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' . דלשון קריאה ממש כמו ויקרא ה' אל משה וגו' לא יפול בדבר שאין בו שמיעה כמו הרעב והדגן ובצלאל נמי כיון דלא מלינו בו שהיה נביא ולא היה מדבר עמו הקדוש ברוך הוא לא שייך ביה לומר ראה קראתי וגו' וע"כ פירשוהו מלשון הכרזה כמו קול אומר קרא וגו' קול קורא במדבר וגו' שהקב"ה בעצמו מכריז להיות קיים הדבר בלי שינוי וק"ל : **אין** מעמידין פרנס כו' . מבואר על פי מה שאמרו פרק קמא דסנהדרין (ח.) כתיב ואצוה את שופטיכם וגו' וכתיב ואצוה אתכם וגו' אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול עול צבור ור"ל שתהא אימתו עליהם כאלו הוא ראש עליהם ואזהרה לדיין שלא יטיל אימה יתירה עליהן אבל יסבול טרחן כאלו הוא נושא אותן עליו ע"ד שאחז"ל (הוריות י.) עבדות אני נותן לכם ולא שררה וכמ"ש כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת כו' כמפורש פ' חלק (קי.) והשתא הך מילתא סמך לה ר"י אהאי קרא ראה קראתי בשם וגו' הגון עליך דהיינו ראה אתה אם הגון עליך בצלאל להזהר בכבודו לקבלו ולהנהיגו עליהם וא"ל אם לפניך הגון שלא ישתרר ולא יגיס דעתו לפני לכ"ש ולפי שבאמירת ויקהל אמר משה לישראל ראו קרא ה' וגו' למדו לומר שא"ל הקב"ה שיאמר כן לישראל ראו דהיינו אם הגון למנותו ולהנהיגו עליהם באימה והשיבו גם כן אם הגון בעיני הקדוש ב"ה שלא ישתרר עלינו גם לפנינו . הגון שתהא אימתו עלינו לקבלו ועד"ז אמר הקב"ה ראה קראתי בשם בצלאל וגו' שהוא מגדולי השבטים שינהיגו אותו עליו לראש ונתתי אתו את אהליאב שהוא מירודים שבשבטים להשוותן שלא ישתרר ויגיס דעתו עליהן הגדול שבשבטים ובהיפך השוה הירוד לגדול שהם ינהיגו גם אותו עליו לראש ולפרנס : **עשה** לי משכן כו' . פירש"י שכן סדורם בכי תשא כו' ע"ש וכ"כ התוס' . אבל לפ"ז אינו מפורש שבצלאל נתכוין לכך גם מנין להם שם בצלאל ע"ש חכמתו בצל אל ואפשר משום דבתחלת זאת הפרשה בכי תשא כתיב ראה קראתי בשם בצלאל וגו' ר"ל דע"ש זה קראתיו בצלאל על שנתכוין לדעתי ובצל אל היה ויותר נראה לפרש דאפרשת ויקהל קסמיך גבי עשיה דהקדים המשכן לארון וכלים ולא הזכיר שם בעשיית המשכן בצלאל רק גבי ארון דכתיב ויעש בצלאל את הארון וגו' למדרש מיניה דבצלאל היה יודע לעשות המשכן ואח"כ הארון וכלים ודו"ק : **היה** יודע בצלאל לצרף כו' . מפורש בריש פ"ק דכתובות בחידושנו ע"ש : **אין** הקב"ה נותן חכמה כו' שנאמר יהב חכמתא לחכימין וגו' . דלפי פשוטו שהוא חכם עכשיו לא ה"ל למכתב אלא יהב חכמתא ומנדעא אלא ר"ל לחכימין כבר וליודעי בינה כבר : **כל** חלום ולא טוות כו' . עיין פירש"י אבל בערוך פירש כל חלום יש בו שום ממשות אבל חלום שרואה כשהוא צם אין בו ממשות כו' ע"ש : **לא** חלמא טבא מקיים כולה כו' . סמך אדרשה דלקמן מנלן מיוסף דכתיב והנה השמש וגו' וק"ל : **עציבותיה** מסתייה כו' . עיין פירש"י וכן י"ל שיפ' דמלתא חלמא טבא חדוה מסתייה והוא דחוק דהל"ל האי ליסנא דלקמן עציבותיה מפכחא ליה ונראה דהכא ה"פ חלמא בישא עציבותיה מסתיה שזה הוא פתרונו וקיומו של חלום בישא דחזא שהוא מצטער וכן בהיפך חדוה מסתייה שחלום הטוב דחזא הוא פתרונו ומתקיים בהך חדוה שהוא משמח וק"ל : **שנא'** והאלהים עשה שייראו וגו' . ולקמן מייתי ליה נמי לגבי רעמים דהכל בכלל שעשה כדי שייראו וכדאמרינן לא ברא הקב"ה עולמו אלא כדי שייראו שנא' והאלהים עשה שייראו וגו' : **וכי** מה ענין תבן כו' . לפי פשטיה לתבן מדמה ליה החלום ולבר מדמה המתנבא דברי אמת אבל א"כ ה"ל למכתב מה לתבן אצל הבר אבל תבן את הבר כמו תבן עם הבר דמשמע שניהם בנושא אחד ותרוייהו אחלום דרישא דקרא קאי דא"א גם לחלום אמיתי שדומה לבר בלא דברים בטלים דהיינו תבן : **מנלן** מיוסף דכתיב והנה השמש וגו' . ובגירסת ילקוט הבוא נבוא אני ואמך גו' ופירש"י בחומש והלא אמך כבר מתה כו' ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו כו' כשם שא"א בלא תבן כך השאר בטל עכ"ל . ופירש הרא"ם וא"א לומר שלא היה יודע שאין חלום בלא דברים בטלים ולכך הכזיב את החלום כלו עם הכוונה אמו

*אוצר בלום ליתא בגמרא אלא באגור הביאו הב"י א"ח סימן תקצ"ז סעיף ב' .

כו' ולא שנתכוון להוציא הדבר מלב בניו כו' מפני שכיון שרבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים א"א שהיה יעקב טועה בזה כו' עכ"ל ואין זה מתוור דגם שלמדו רבותינו מכאן דאין חלום בלא דברים בטלי' היינו אחר שנתקיים החלום לבד מאמו שלא נתקיים ואם נאמר מסברא שלא היה יעקב טועה בזה כמ"ש רבותינו אם כן מהסברא נמי שלא יטעו גם בניו בזה וא"כ לא יוכל בזה להוציא מלבן שלא יקנאוהו וע"כ הנראה לומר דע"כ יעקב אבינו לא הכזיב את החלום כלו דהא כתיב ואביו שמר את הדבר שפירושו שהיה ממתין מתי יתקיים וא"כ ע"כ לפי דעתו שיתקיים החלום מה שאמר הבוא נבוא וגו' להכזיב בזה כל החלום אינו אלא להוציא הדבר מלב בניו כו' אבל לפי דעתו ודאי יתקיים החלום כולו חוץ מאמו ואם כן ע"כ ראה יעקב שאין חלום בלא דברים בטלים ולהכי לא ניחא לתלמודא למימר דהחלום זה נתקיים כולו והדברים מגיעין לבלהה וע"כ הכזיב את כל החלום כולו והכי אמרינן בב"ר דהא כתיב ואביו שמר את הדבר דמשמע שיתקיים ומיהו איכא למימר שבדעתו היה חלום אמתי להתקיים והדברים מגיעים לבלהה אלא שאמר הבוא נבוא אני ואמך וגו' להוציא הדברים מלבן של בניו כו' וכן הקשה הרא"ם לדברי הב"ר וע"כ הנראה דתלמודא ימאן מלפרש דהדברים מגיעין לבלהה דאמך משמע אמך ממש ועוד דנראה מתוך הכתובים שמתה בלהה קודם שירד יעקב למצרים כמ"ש הרמב"ן ודו"ק : **ע"ב לעולם** יצפה אדם לחלום טוב כו' . נראה ע"פ מאי דאמרינן לקמן בחלומות המתקיימים וי"א אף חלום שנשנה שנאמר ועל השנות החלום וגו' ולזה מבואר שגם חלום יוסף כיון שנשנה בחלומות ובכוכבים א"א שיתבטל אף אם יתעכב בקיומו עד כ"ב שנים ומה שלא נתקיים מיד כמו חלום פרעה דכתיב ועל השנות החלום וגו' וממהר האלהים לעשותו הוא בעונש יעקב שביטל כ"ב שנים כבוד אב כדאמרינן סוף פ"ק דמגילה (יז.) ולפירוש הרא"ע יתיישב בע"א דבלילה אחד ב' חלומות מורה כי ממהר אלהים וגו' וחלומות יוסף משמע שהיו בב' לילות ולזה חלום שעל אמו לא נתקיים לפי שלא נשנה שהרי לא הוזכר בחלומו רמז לאמו אלא בחלום שני רמז גם לאמו השמש וירח וגו' וכיון שלא נשנה אפשר שיבטל והיינו דאין חלום בלא דברים בטלים כיון שלא נשנה ודו"ק : **ולאדם** טוב כו' . יש להקשות מחלום של יוסף הצדיק וכן לקמן שמואל כי הוי חזי חלמא טבא כו' וי"ל דחלום טוב המתקיים כעין נבואה וע"י מלאך כדלקמן ודאי דמראין גם לאדם טוב אבל חלום טוב שאינו מתקיים דהיינו שע"י שד ולא בא אלא משום דחדותיה מסתייה אין מראין לאדם טוב וכן חלום הרע דקאמר הכא לא איירי במתקיים אלא דבא משום דעציבותיה מסתייה וכדי שלא יחטא כו' כפירש"י הכא ודו"ק : **לא** תאונה אליך וגו' שלא יבהילוך כו' . מפורש פרק חלק : **כל** הלן ז' ימים בלא חלום כו' . מפורש פ' היה קורא ע"ש : **אימא** יטיבו כו' ולימא להו חלמא טבא חזאי כו' . בכל חלום אפילו בחלום רע קאמר דיטיבו באמירתו חלמא טבא חזאי ובאמירת ג' דלימרו ליה טבא הוא לפי ראותך וטבא להוי בקיומו ולפי שהחלומות יש מהן מלמעלה ע"י מלאך והוא חלום אמיתי חלום של שחרית במשמר האחרון ויש מהן ע"י מערכת השמים ובכללו ע"י שד כדלקמן והוא במשמר שניה ויש מהן מלמטה כדלקמן שאדם רואה מהרהורי לבו שביום כההוא חלומות דקיסר ודשבור מלכא והן החלומות שבמשמר ראשון כדמפורש כל זה ברפ"ק (ג.) גבי ג' משמרות כו' וע"כ אמר אם הוא החלום מלמעלה ע"י מלאך רחמנא לשויה לטב ואם החלום הוא ממערכת שמים שבע זימנין כו' דהיינו מזל שבע כוכבי לכת לגזרו עליך ממערכת שמיא דלהוי טבא ואם החלום הוא מלמטה ע"י שד להוי טבא ועד"ז קאמר ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות דהיינו הפוכות שיהפוך הקב"ה ממה דחזה ע"י הרהור שביום מרעה לטובה ופדויות שיפדהו הקב"ה ממה דחזה ע"י מערכת השמים ושד ושלומות שיתן הקב"ה שלום במאי דחזא ע"י מלאך פמליא שלו שהוא שלום ולפי שיש חלומות שהוא רואה לעצמו ויש חלומות שרואה על בניו ועל קרוביו ויש שרואה על אחרים וכן שקרוביו ואחרים רואים עליו וע"כ קאמר בכ"א מהם ג' פסוקים ג' הפוכות הפכת מספדי למחול לי וגו' היינו שחלמתי לעצמי אז תשמח בתולה במחול בחורים וגו' והפכתי אבלם וגו' נגד חלום בניו וקרוביו ולא אבה ה' וגו' ויהפוך ה' וגו' נגד חלום אחרים כלל ישראל וכן בג' פדויות פדה בשלום נפשי נגד חלום עצמו ויאמר העם וגו' ויפדו וגו' נגד חלום קרוביו ופדויי ה' ישובון נגד חלום אחרים כלל ישראל וכן ג' שלומות שלום שלום לרחוק וגו' נגד חלום עצמו ורוח לבשה וגו' ושלום לעוזרך וגו' נגד חלום קרוביו ומסיים בהאי קרא הכוללם אתה שלום דהיינו חלום עצמו וביתך שלום היינו חלום קרובים וכל אשר לך שלום דהיינו כלל ישראל שהם תחת ממשלתך ודו"ק : **מאן** דחזא חלמא ולא ידע כו' . היינו שמשכח הימנו כדלעיל אבל הזוכר החלום וידע ביה הא קאמר ביה דיטיבו בפני ג' ואמר דלימא הכי כו' אם טובים הם כו' לפי שהחלומות גם אם הוא מראה לטוב אפשר שיתהפך ע"י פתרון וכן במראה רע יתהפך לטוב ע"י הפתרון כההוא חלומות דפתר בר הדיא לאביי ורבא ולזה יאמר אם מראה החלום שאיני יודע אותו אם הוא טוב חזקם ואמצם שיתקיימו בי לטובה ולא יתהפכו לרעה כחלומותיו של יוסף הצדיק שנשתהו כ"ב שנים ונתקיימו לטובה ולא נתהפכו לרעה כפי מחשבת אחיו לפותרו לרעה ואם הם חלומות שמראים לרעה וצריכין רפואה שהוא פתרון לטובה רפאם כמי מרה כו' שנתהפכו מי מרה למתוקים ע"י עץ מר כמ"ש ויורהו ה' עץ זה הרדופני וכן מי יריחו ריפא אלישע במלח וכמ"ש במכילתא וישלך שם מלח ב"ו במתוק מרפא את המר אבל מי שאמר והיה העולם לא כן אלא במר מתקן המר וכמרים מצרעתה דהיינו שנתהפכה רפואתה לטובה שנעשית נערה כדאמרי' פ"ק דסוטה (יב.) וכחזקיהו מחליו שנגזר עליו שימות קודם זמנו ונתהפך רפואתו לטובה להוסיף לו ט"ו שנים כמפורש בקרא ומסיים כשם שהפכת קללה כו' כן הפוך כל חלומותי המראים לרעה שיהיו פתרונם לטובה ומסיים בהדי כהני כו' היינו בסוף כל פסוק שמסיימין והיינו שאומרים ג"פ כן ע"פ הכוונה דלעיל דאחר שמסיימין פסוק ראשון וישמרך דהיינו מן המזיקין הוא נגד חלום הבא ע"י מזיקין ובפסוק שני יאר ה' וגו' ויחנך היינו נגד חלום הבא מן המערכת השמים ובפסוק שלישי ישא ה' וגו' וישם לך שלום מחלום הבא ע"י מלאכי מעלה : **אנא** פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף כו' . בפרק אלו נאמרים (לו:) דמייתי ליה אבני יוסף ניחא ובפרק מי שמתו (כ.) ובפרק הפועלים (פד.) נמי דר' יוחנן קאמר לה אנא מזרעיה דיוסף קאתינא איכא למימר דהוה ידע דמשפחתו היה מזרע יוסף אך הכא אינו דומה דמיירי דוקא במאן דאתי מיוסף וי"ל דהלחש הוא כן ועי"ל דכל ישראל נקראו ע"ש יוסף דכתיב נוהג כצאן יוסף וגו' וק"ל : **יומא** קמא לא לגלי כיה כו' דלא לתרע כו' . נראה שהוא ע"פ מ"ש (ברכות יט. ס. וכתובות ח:) אל יפתח אדם פיו לשטן וע"כ יומא קמא דעדיין לא נתחזק החולי בו לא ליגלי כי היכי דלא יפתח פיו לשטן להתחזקו בדבורו : **וכי** החלומות שוא וגו' . ונראה דמשמע ליה נמי קרא זה בלשון תמיהא משום דה' השוא יתירה הוא לפי פשטיה כדכתיב בהאי ענינא כי התרפים דברו און ולא כתיב דברו האון וכן והקוסמים חזו שקר ולא כתיב חזו השקר ולהכי מפרש ליה כפשטיה דיש חלומות שהן שוא שהן ע"י שד ומפרש ליה נמי בה"א התמיהא החלומות השוא ידברו ע"י מלאך שהרי כתיב בחלום אדבר בו וק"ל : **שכל** החלומות כו' . כבר האריך בעל העקידה בקושיות בדבר זה וז"ל כי איך תתחלף הוראות חלום כפי חילוף הפותר אותו כרצונו כו' לא טוב ולא רע כעובדא דבר הדיא כו' ופלא גדול מזה כו' כ"ד פותרי חלומות כו' והאריך בקושיותיו ובתירוצו ליישב כל זה ע"ש אבל אין כל הסוגיא מתיישבת לדבריו ואין להאריך כי הוא מובן מעצמו אבל הנראה דהדברים כפשטן וכמשמען כי יש לפעמים לחלום אופנים הרבה לרעה ולטובה מעין החלום כדאמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמא ובזולת הפתרון אפשר שהוא לא טוב ולא רע כמ"ש רב חסדא חלמא דלא מפשר כו' ופירש"י דלא מיקרי לא טוב ולא רע שכל החלומות הולכין אחר הפתרון עכ"ל ויותר מזה שגם החלומות שפתרונם הקרוב לאמתי לטובה אפשר שישתנה לרעה ע"י הפתרון כדמוכח מההיא דהרואה באר בחלום ישכים כו' ע"ש ואין זה דבר זר לקבל כי כמו שמלינו שיש כח בנפש האדם לפעול בעינו לטוב כדכתי' טוב עין הוא יבורך וכן בהפך ברע עין כבלעם ובכמה מקומות וכיוצא בזה בדבורו הקל כדאמרי' (לעיל ז.) אל תהא ברכת הדיוט כו' ואל תהא קללת הדיוט קלה בעיניך (מגילה טו. כת. ב"ק נג.) וכן הוא הדבר הזה שניתן כח לפה להוליך את החלום כפי פתרונו אם הוא מעין החלום וקרוב לזה כתב בעי"י ולפי הסוגיא דמשמעתין דג' מיני חלומות הן הא' שהולך כולו אחר הפה ובלא פתרון אינו לא טוב ולא רע ומזה המין א"ר חסדא כל חלמא דלא מפשר וכו' כפירש"י והך דרבי בנאה בכ"ד פותרי חלומות וכל הני עובדי דבר הדיא וזה החלק מהחלומות שע"י שד שהוא שוא בזולת הפתרון . והמין הב' שיש לו פתרון קרוב לאמתי ויתקיים בלי פתרון אמנם ישתנה ע"י פתרון אפילו משוב לרע ומרע לטוב כההיא דהרואה באר בחלום כו' כמ"ש במקומו לקמן ומזה המין הם חלומות של ב' סריסי פרעה אשר חלומם האמתי היה על העתידות כמפורש פ' ג"ה (נב.) אפסוק ובגפן שלשה שריגים וגו' וזה החלום שע"י מערכת השמים והג' החלום אשר אין לו פתרון כ"א הא' האמתי ואינו משתנה כלל כחלום של יוסף הצדיק והוא ע"י מלאך דכתיב בחלום אדבר בו ומה שמתענין על קצת חלומות לפי שאפשר שהוא ע"י מלאך ולא ישתנה בפתרון אחר כ"א בתשובה ומעש"ט ודו"ק : **הראוהו** חלומו ופתרון כו' . דלפי פשוטו שראה כי לטוב פתר לו להושיבו על כנו הוא דחוק וכי פתרון כל החלומות שוות דאפשר דזה יהיה לטוב וזה לרע וע"כ פירשו כי טוב לשון טוב אמתי הוא שהוא ראה פתרון של זה בחלומו ומיהו יש לשאול בזה דמהאי קרא וירא שר האופים כי טוב וגו' אינו מוכח רק שר האופים ראה פתרון של שר המשקים אבל מנין לומר ששר המשקים ראה ג"כ פתרון של שר האופים י"ל דסמיך אקרא דלעיל מיניה דכתיב ויחלמו חלום שניהם שפירושו שכ"א חלם החלום של שניהם דהיינו חלומו ופתרון חלומו של חבירו כפירש"י בחומש ע"ש והא דא"ל חלום חלמנו ופותר אין אותו י"ל דלא ידע כל אחד שהוא פתרון של חלום חבירו עד אשר שמע חלום חבירו ופתר אותו כמו שראה הוא ועיין ברא"ם ואין כאן להאריך : **חלום** של שחרית כו' . ר"ל שאלו החלומות הם אמתיים ומתקיימין בלי ספק אפילו בלא פתרון והוא מבואר כדלקמן דאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר וכו' ולזה חלומות שבתחלת הלילה הולכין אחר הרהורי לב שביום גם עשן המאכל יערדוהו ומערב שכלו בדברים בטלים והם בעצמם החלומות אשר ע"י שד שוא ידברו אבל חלום של שחרית שכבר נח האדם מהרהורין שביום יבואו החלומות האמתיים אשר ע"י מלאך וכן החלום שחלם לו חבירו כו' דאין הולך כ"כ אחרי הרהוריו שהאדם מהרהר בעניניו ומטעם זה אמרו בדוד דאמרינא חזו ליה שיהיה חלום אמתי וחלום שנפתר כו' ראוי הוא להתקיים באותו הפתרון ולא אחר פתרון אחר כמין החלומות שהולכין אחר הפה ואין זה במקרה כחלום שע"י שד וי"א אף חלום שנשנה שנאמר ועל השנות וגו' והוא ג"כ מטעם דבר שנתחזק ב' פעמים אין זה מקרה אלא אמתי הוא והוא הענין בחלום

פרעה שאמר שאין חלומו מהכוזבות הבאים מהרהורי הלב שהרי לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע שכלם טובות כמ"ש פרק זה בורר (לג.) אין פרה וחזירה יוצאת ממצרים עד שניטל אם שלה ואמר והנה חלום שהיו בעיניו ב' החלומות כחלום א' להורות על ענין א' ושנשנה כדי שיתקיים וז"ש ויהי בבקר וגו' שהיה זה חלום של שחרית שראוי להתקיים ויקרא פרעה לחרטומים ויספר להם את חלומו שהיה בעיניו ב' החלומות בפרות ובשבלים כחלום אחד שנשנה דודאי מתקיים ואין פותר אותם לפרעה כמ"ש שא"ל ז' פרות הטובות הם ז' בנות אתה מוליד והרעות ז' אתה קובר וז' השבלים הטובות ז' אפרכיות אתה כובש והרעות ז' אפרכיות מורדות בך שהם עשו ממנו ב' חלומות ואין אלו מהחלומות הנשנה על ענין א' וע"כ אמר כאן ואין פותר אותם בלשון רבים לפי הבנתם שהם ב' חלומות וז"ש אל החרטומים ואין מגיד לי שלא קבל פתרונם שעשו ממנו חלום שלא נשנה ואפשר שאינו מתקיים וע"כ א"ל יוסף חלום אחד הוא דהפרות והשבלים מענין אחד הם על ז' שני שובע ורעב וחלום שנשנה הוא ואשר אלהים עושה הגיד לפרעה דהיינו שחלום זה אמתי הוא להתקיים ע"י מלאך הוא ומעתה הונחה קושית בעל עקידה אהא דאמרינן כל החלומות הולכים אחר הפה הרי יוסף אמר כי לאלהים פתרונים דאין כאן מקום קושיא דודאי זה החלום פרעה כיון שנשנה פעמים בלילה אחד הוא מחלומות שהפתרון לאלהים ומתקיימין וק"ל: **אלא** מהרהורי כו'. בחלומות הכוזבות ניחא כפשטיה כמש"ל בהנך עובדי דקיסר ודשבור מלכא דאייתי לקמן אלא דגם חלום אמיתי כהא דמייתו הכא מנ"ל אין מראין לו אלא בדבר דאפשר להיות שאדם מהרהר וקאמר רבא עלה תדע דלא מחוו כו' וק"ק מחלום שני של נבוכדנצר שהיה אמיתי כתיב רבה אילנא ותקף ורומה ימטא לשמיא וחזותה לסוף ארעא דדבר זה א"א להיות ובודאי לא הרהר בו מעולם וי"ל דלאו דוקא נקט ימטא לשמיא וגו' יכמו ערים גדולות ובצורות בשמים דאמרינן ביה דדבר הכתוב לי הבאי (חולין לג:) וק"ל:

ח"א דף נו ע"א פסיד עסקך כו' · דעסקי אדם להרויח מקרי עש"ז כמ"ש ורב תבואות בכח שור לרבא מפרש ליה שורך טבוח שתפסיד עסקך ולא תאכל מחמת עלב ולער ולאביי היה מפרש ליה שורך טבוח מוכן לאכול מתוך הרווחות עסקך ולא תאכל ממנה מכח חדוה וק"ל: **א"ל** כבישתיה כו' דהיינו כפשטיה ולעיל גבי שורך טבוח וגו' לא א"ל כבישתיה לפי פשטיה דלא שייך אלא באויב הבא לביתו של אדם ובר הדיא שהיה שם לא רצה בכך שיבא אויב לעיר וכן הנך דמייתי לקמן מקראי דתוכחה אינם שייכים כפשטיה לרבא: **בנך** ובנתך נפישין כו' כדרכן על הרוב להכניס הבנים לביתן בנשואין והבנות ליצא לחוץ ויש שמכניסין גם בנותן בנשואין לביתן וקא"ל דמחוץ דנפישין בניך לא תוכל לכנוס גם בנותיך לביתך אלא תינסבן לעלמא כו' וק"ל: **בניך** ובנותיך נתונים וגו' · מפורש פרק הבע"י: **לך** אכול בשמחה וגו' · פתרון זה בין לאביי ובין לרבא אינו יוצא מתוך משמעות מקרא זה דלך אכול וגו' ככל אינך פסוקים דמייתי בסוגין אלא דנראה דה"ק להו דעיקר החלום שכתחם ולאביי דראה חלום דמרווח עיסקא קרא זה הפסוק בחלומו על שמחתו ולרבא דחזא חלום דפסיד עיסקא קרא זה הפסוק בחלומו לפכוחי פחדו וצערו דכך דרך למצטערים לנחמו ולקרוא לפניו דבר של שמחה ור"ה לך אכול בשמחה לחמך לאבל דכן קרינן לאבל דברי תנחומין ושמחה לנחמו ודו"ק **א"ל** וי"ו דפטר חמור כו' גם כן מפורש בחלומות דבר הדיא דכל פתרוני החלומות הלכו בו אחרי הפה: זה המראה בחלום ע"ד שנעשה כבר דמחק הסופר וי"ו דחמור לא שייך ביה הולך אחר הפה אלא פתרון אמתי הוה וק"ל:

ע"ב הרואה באר בחלום כו' שנא' וגו' · ולא נתקיים ביד יצחק עד שהיה לו שלום ולא רבו עליה עוד ומ"ד מצא תורה כי היא נמשלה למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ומצינו גם בשאר דברים נמשלו למים כמו מים רבים לא יוכלו וגו' · ומים הזידונים אבל לא מצינו בהם מים חיים כמו התורה שנאמר בה חיים · ורבא שאמר חיים ממש כי טבע האנשי' חולים במים חיים לשאוב ממקור החיים וכמו שאמרו אי אפשר לעולם בלא מים ומצינו במין החלום הזה שפתרונו האמתי הוא טוב כפי הדבר של תורה המראה פתרונו האמתי לטובה אבל אפשר שישתנה פתרונו כמ"ש דרוב החלומות הולכים אחר הפה ולה"ק ריב"ל בסמוך הרואה באר בחלום ישכים ויאמר באר מים חיים קודם שיקדמנו פסוק אחר כהקיר ביר מימיה דמסתמא לא פליג ריב"ל אכל הני אמוראי דאמרי הכא דהוא חלום טוב אלא דריב"ל אשמעינן גם את זה החלום דבאר הוא מראה לחלום טוב אפשר שישתנה חלום הטוב הזה להתהפך לרעה אם יקדמנו בהסכמה פסוק אחר המראה לרעה כי הוא כמו פתרון על חלומו כנבואה קטנה כמש"ל השכים ונפל פסוק לתוך פיו ה"ז נבואה קטנה והוא כענין שאמרו ליתוקא פסוק לי פסוקיך כו' שהיה בעיניהם כנבואה קטנה ועד"ז תפרש כל הסוגיא דבסמוך דקאמר תנן ג' שלומות הן נהר לפור כו' ואריב"ל עלה הרואה נהר בחלום ישכים כו' · וכן בלפור וכן בקדרה דגם אם פתרונם לטובה כפי הדבור ופסוק של תורה כמ"ש ר"ח אפשר שישתנה פתרונם להתהפך לרעה בשישכים ויפול פסוק בפיו המראה לרעה כנבואה קטנה ועל כן אריב"ל יקדמנו בפסוק המראה פתרונו האמתי לטובה וק"ל: **הרואה** קדרה כו' · לכאורה הא דלא מייתי לרעה קרא דלעיל שנאמר ופרשו כאשר בסיר וכבשר וגו' משום דאיירי בקדירה שיש בה בשר והכא היינו ברואה קדירה שאין בה בשר איירי מדקאמר שישכים לומר ה' תשפות שלום לנו דמוקי לה לעיל בקדרה שאין בה בשר אבל האי קרא דמייתי אחר ספות הסיר וגו' ביש בה בשר נמי איירי כדמוכחי קראי · וי"ל דהכא ברואה בחלום קדרה ואינו יודע אם היה בה בשר אם לאו איירי ולאו דוקא נקט הכא האי קרא דה"ה דה"מ לאתויי קרא דלעיל ודו"ק: **יצפה** לחכמה כו' · לכאורה שרואה קנה של עץ אבל הוא דחוק וכי משום שרואה קנה עץ יצפה לחכמה שנאמר בו קנה שמשמע קנין ועוד שהוא סותר קצת מ"ש לעיל דהרואה קנה של עץ בחלום מראה אמקראות ממש של עץ אי לטובה שלא ישבר ואי לרעה הנה בטחת וגו' והנראה לפרש דהכא הרואה קנה בחלום בכתב קאמר כדלקמן גבי הספד ושפיר מראה אקנה חכמה וגו' ודו"ק: **הרואה** גמל כו' · כאן יש לפרש כפירש"י קרוב לנוטריקון של גמל עכ"ל דהיינו שהעי"ן שלה נבלעת בקריאה אחר המ"ם כמו שדקדקו בק"ש באל"ף שאחר המ"ם והעי"ן והאל"ף קרובי' מוצאם וה"ל כאלו אותיות גמ"ל כתובים רצופים אבל מ"ש מהכא גם ה' העביר חטאתך וגו' קשה העיון שיהי' מלת גם בלא למ"ד נוטריקון של גמל ויש לומר ע"פ מ"ש בכמה מקומות בתלמוד כמין גם שהוא גימל יוני והוי גם כמו גמל ודוק:

דף נז ע"ב תוס' בד"ה הרואה מרקולים בתוספתא תנן במקום מרקולים דהכא עו"ג וא"כ כו' שמקומו של רב המגונה היו כו' כצ"ל נ"ל:

ח"א דף נז ע"א הרואה הונא כו' פירש"י נס נעשה לו נו"ן כנגד נו"ן וכגון שראה השם כתוב · חנינא נונין כו' עכ"ל · וק"ק דאי משום הנו"ן דאית ביה אמאי לא נקט אהרן ונח ומיהו בחנינא וחנניא ותנן יש ליישב משום דהשם גופיה מורה על החנות והטובה והנונין מראין שיהיה בנס וק"ל: **שנאמר** כי אם לבינה תקרא וכו' · בכל הספרים כתיב כי אם בחירק והוא מל' אי והדרש דהכא הוליאו ממשמעות דלא ה"ל למכתב גביה כי וכדכתיב לעיל מיניה בני אם תקח וגו' ובתריה כתיב אם תבקשנה וגו' ה"נ ה"ל למכתב אם לבינה תקרא וע"כ דרשוהו אם בציר"ה והוא טעם אדלעיל אם תקח אמרי וגו' ותטה לבך לתבונה כי אז אם לבינה תקרא ע"ד דדיה ירווך בכל עת להבין דבר מתוך דבר ודו"ק: **אל** תקרי מורשה כו' הוליאו אותו מל' ירושה כתרגומו משום דהתורה לא נתנה בירושה אלא במתנה כדכתיב ויתן אל משה וגו' וממתנה נחליאל וגו' · וענין שהתורה דימה לארוסה מפורש בפרק ארבע מיתות (נט·) עיין שם: **שנאמר** אמור לחכמה אחותי וגו' · מפורש במסכת סנהדרין פ"ה: **הרואה** שעורים כו' שנאמר וסר וגו' סר עונך קרוב לנוטריקון של שעורים כמו שפירש"י לעיל בגמל וא"ר זירא עלה אנא לא סלקי מבבל לא"י כו' ע"פ מ"ש בספ"ב דכתובות (קיא) כל הדר בא"י שרוי בלא עון כו' ע"ש וק"ל: **כפלח** הרמון רקתך וגו' · אפי' ריקנין כו' מפורש בסנהדרין (לז): **תמרים** בחלום כו' · תמו עונותיו ותמרים נוטריקון תמו מורים מלשון שמעו נא המורים וגו' וק"ל: **הרואה** ביצים בחלום תלויה בקשתו כו' · כי תרגומו של ביצים ושל בקשה הוא שוה ביעי וכשנשתברה נפיק שם ביעי ממנו והיינו נעשה בקשתו ודקאמר וכן אגוזים כו' וכן כל הנשברים לאו לענין בקשה קאמר אלא דשבירתן בחלום נמי מורה דנתבטל בהו מראה החלום: **ע"ב שלשה** ת"ח כו' בן עזאי כו' · לעיל נקט ג' חכמים שזכו לסמיכות ונקראו רבי אבל הני ג' בן עזאי ובן זומא ואחר לא זכו לסמיכות ולאו חכמים מקרי אלא ת"ח ודו"ק: **שלשה** אין נכנסין לגוף והגוף נהנה כו' · וכתבו בזה דמה"ט דאין נכנסין לגוף אין מברכין על הנאתן ונראה דכה"ג יש לפרש בהך דלעיל מיניה שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה כו' דנהנה כו' · נמי דמה"ט אין לברך עליהן דהברכה משום הנאה היא כדאמרינן בפרק כילד מברכין וק"ל: **שלשה** מעין עוה"ב שבת כו' · לכאורה משום שהוא יום מנוחה אבל לא הוי דומיא דאינך שמש ותשמיש דמשום הנאה נגעו בה והיינו טעימת מאכל כדאמרי' (פ' ד' מיתות) [כל כתבי קיט] תבלין יש בה ושבת שמה וק"ל: **שלשה** משיבין דעתו כו' ושלשה מרחיבין כו' · ר"ל משיבין דעתו אם הוא דואג וביגון משיבין ומסירין הדאגה ממנו ומרחיבין כו' היינו שיהיה דעתו ונפשו רחבה למיהדר אחר תענוגי עוה"ז כמ"ש בבלעם ונפשו רחבה וק"ל: **ה'** אחד מס' אלו הן כו' · ל"ד נקט אחד מס' כמ"ש התוספות בכמה דוכתין ועי"ל לפי מה שמצינו לענין בטול דאחד מס' אינו בטל ויש בו קצת ממשות כדילפינן מזרוע בשלה ה"נ בדוגמא קאמר בכל הני ששה דקחשיב דיש בהו קצת ממשות מדוגמתו וק"ל: **ששה** דברים סימן יפה כו' · זיעה דכתיב בזעת אפיך וגו' לפי פשטיה קללה הוא שיאכל לחמו בטורח אלא לסימן בעלמא נקטיה הכא וכן מיהר צועה וגו' בע' לאו היינו לועה בא' וכן ותחלימני מלשון בריאות הוא לפי פשטיה אלא לסימן בעלמא נקטו הני קראי וק"ל: **שני** גוים כו' · אלא גיים כו' מפורש בפ"ק דמסכת ע"ז **הרואה** מקום שנעקרה ממנו עכו"ם כו' היינו ברואה דבעוקר ע"ג בא"י ודאי דצריך לברך בע"א דהיינו בא"י כו' אקב"ו לעקור עכומ"ז מארצנו כברכת כל המצות וק"ל: **ראה** בבל אומר ברוך שהחריב בבל כו' · ע"ש שהחריבה את ארצנו וע"כ בעי ברכה על הרואה חורבן בבל כמו שנבאו בה הנביאים · ולעתיד שיתקיימו דברי הנביאים על חורבן ושוממותיה ודאי דנברך כן וכן בב"י א"ס: **לקיים** מה

שנאמר וטאטאתיה במטאטא כו' לפירוש ראשון שפירש"י יהיה מטאטא מכבד שמכבדין בו הבית כמפורש פרק ראוהו ב"ד (כו:) ולפירוש שני יהיה מטאטי מלשון טיט ודו"ק:

ח"א דף נח ע"א נתברכו שכניה שנאמר ושמתי שומרון וגו' · וקללה היא לגבי ישראל יושבי שומרון ועוד יישוב ארץ ישראל עדיף משדות וכרמים כדאמרי בעלמא וק"ל: **חכם** הרזים כו' · למאי דמסיק דאין אוכלוסא פחות מס' רבוא יש בהן ג"כ ששים רבוא דעות מחולקין והוא כלל כל הדעות שע"כ נתנה התורה לס' רבוא במדבר להיות התורה כלולה מכל דעה וחכמה ואין להוסיף עליה ומה שאחז"ל כל מה שמחדש כל חכם בדורו מסיני הוא לפי שזה הדבר כבר היה בדעת אחת מאותן ששים רבוא שהיו בסיני כי אי אפשר שיהיה עוד דעת אחרת על ששים רבוא וק"ל: **ואין** פרצופיהן דומין כו' דכשם שהן מחולקין בדעות עד ששים רבוא שהיא צורה הפנימית כך הן מחולקין בצורה החיצונה ויש לברך על שרואה כ"כ צורות ופרצופין משונין זה מזה עד ששים רבוא שהוא קצה האחרון שאין עוד צורה אחרת מכאן ואילך וק"ל: **בן** זומא ראה כו' דודאי שאר בני אדם שעוסקין במלאכה לא היו מברכין רק ברוך חכם הרזים על רבוי הדעות ושינוי פרצופין כ"כ כדקתני ברישא אלא בן זומא שהיה ת"ח ולא היה עוסק כלל במלאכה הוסיף בברכה זו על שברא רבים כ"כ לשמשני להיות כל מיני המלאכות נעשים על ידם כפי ריבוי הדעות וכדמסיק אדם הראשון יחידי היה וכמה יגיעות יגע עד שמצא פת כו' ואני מוצא כל אלו מתוקנים כו' בלי שום יגיעה והיינו על ידי אוכלוסין זו והוסיף בזה כל אומות כו' דודאי המדינות צריכות זו לזו דמה שחסר בזו יוכל למצוא באחרת והסוחרים מביאים ממקום המצוי למקום החסר וז"ש גם מה שאני חסר במקומי הם שוקדות ובאות לפתח ביתי כו' להיות לי מצוי לקנות ואמר הוא היה אומר אורח טוב כו' ועוד הוסיף בזה מחסד אלהים באורח בדרך שהוא חסר מדברים הצריכים לו ובעל הבית טורח בשבילו ואורח טוב אינו כפוי בטובה זו ואומר שכל הטרחות בשבילו שהוא חסר מזה בדרך ומייתי ליה מקרא זכור כי תשגיא פעלו וגו' · ר"ל שיזכור האורח וישגיא ויגדיל פעלו של בעה"ב שהכל עשה בשבילו ועליו שררו אנשי' ב"ב שעשו והכינו כ"כ · עי"ל כפשטיה כי תשגיא פעלו וגו' ר"ל שתזכור חסד אלהים שהגדיל חסדו ופעלו עמך אשר הזמין לך אשר שוררו עליך אנשים להכין לך כל צורכך אבל אורח רע הוא כפוי טובה בכל זה דלאו בשבילו טרח בעה"ב: **והאיש** בימי שאול זקן בא וגו' · משום דהאי קרא כולו יתירא הוא ואין לו מקום ומשמעות כאן וע"כ דרשו והאיש ע"ש איש מלחמה בנערותו וזקן זה קנה חכמה בזקנתו ומסיים אהנך תרתי מילי שבא באנשים דהיינו בין למלחמה ובין למדרש נכנס ויוצא באוכלסא ולפי שלא פירש בכמה אנשים מסתמא כאנשים דדור המדבר קאמר לפי חילוק הדעות המשתנים באנשים שהן ששים רבוא וק"ל: **ברוך** שחלק מחכמתו כו' · לגבי חכמי ישראל אמר שחלק מחכמתו לפי שהם חבל נחלתו ותלקו כאלו הוא חולק עמהם חכמתו שהיא חכמת התורה וקראם ליראיו ע"פ מ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו' אבל לגבי חכמי העובדי כוכבים אינו חולק להם מחכמת התורה אלא נותן להם חכמה דעלמא וכן לענין כבוד לגבי מלכי ישראל אמר חילק מכבודו שהוא כבוד האמתי דאין כבוד אלא תורה והיינו שחלק ליראיו משא"כ למלכי עובדי כוכבים [דעלמא] שהוא נותן להם כבוד [דעלמא] וק"ל: **שאם** יזכה יבחין בין מלכי וכו' דמשום הברכה אין אדם צריך לכך דהא אינו חייב לברך כ"א ברואה ואם אינו רואה אינו חייב להשתדל כדי לברך: **הזי** דידענא טפי מינך כו' · ר"ל כדמסיק דאתה לא ידעת אלא בחוש הראיה אבל אני אדע בחוש השמיעה שהיא יותר שכלית מחוש הראיה: **בעין** מלכותא דרקיע · דכתיב ורוח גדולה וגו' משריית מלאכי רוחא רעש משריית מלאכי זיעא ואש משריית מלאכי אישא: **פתח** רב ששת וקמברך כו' · דקי"ל סומא חייב בכל המצות וכל הברכות ואפילו לר' יודא דאמר סומא [פטור מכל המצות] (אינו מברך יוצר המאורות) כתבו התוס' בפ' החובל (פו·) דמדרבנן חייב ע"ש וק"ל: **בחלינהו** לעיניה כו' · פירש"י נקרו לעיניה עכ"ל ובכולי תלמודא משמע דכחול לעין לשון יופי ורפואה לעין הוא ואפשר דלישנא מעליא נקט שאמר ליה לרפאותו בכחול וכוונתם לנקרו ודו"ק: **נתן** עיניו בו ונעשה כו' · נ"ל דנס נעשה לו לרב ששת ונתפקח כדי לתת בו עיניו לעונשו בכך ועי"ל דבכ"ת שאמרו ונתן בו עיניו לאו ממש קאמר אלא דקללו בכך שיעשה גל של עצמות ועניינו י"ל שנעשה עצמות כאלו כבר מת ונרקב הבשר שכבר היה ראוי למות וע"ד רשעים בחייהם קרוים מתים וק"ל: **א"ל** אית לך סהדי כו' · לאו דוקא אית לך סהדי דהיינו שני עדים אלא עד אחד נמי הוי סגי להו דהא אעדות אליהו לחוד קאמרי א"ה בר קטלא הוא וה"נ אמרינן פ' הגוזל בתרא (קיד) דהם דנין ע"פ עד אחד ומפקי ממונא ועי"ל דבכ"ה נמי בדיניהם שני סהדי מצרכו אלא שצרפו עדות דר' שילא עם אליהו וק"ל: **א"ל** אי הכי בר קטלא כו' · יש לפרש דאמרי א"ה דבעל חמרתא בר קטלא הוא ולא בר מלקות ולמה לא קטלת אותו אע"ג דעיקר מלתא דמסרו על שדן דינא בלא הורמנא דמלכא מכל מקום כיון דדנת עליו נגדא אמאי לא דנת עליו קטלה כדינו א"כ היה לך ליטול הורמנא ולהמית אותו וע"ז השיב מיומא דגלינן מארעא לית לן רשות למקטל אפי' בהורמנא דמלכא דאין אנו דנין ד"נ והמלקות שהייתי דן עליו כיון שאין זה דינו האמתי לא מקרי דן דינא בלא הורמנא אלא תוכחה בעלמא ודו"ק: **פתח** ר"ש ואמר לך ה' הגדולה וגו' · יש לפרש משמעו בהאי קרא לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי כל בשמים בארץ וגו' · ר"ל אלו מדות הם שלך בשמים במלכות דרקיע ובארץ במלכות דארעא ולך הממלכה בשתיהן כי כעין מלכותא דשמיא הוי מלכותא דארעא ולפי שהיה ירא שמא ע"י דבריו ועדותו של אליהו ידונו אותו למיתה כדין בעל חמרתא והוא לא חייב מיתה ע"כ סיים בדבריו ויהיב לכון שולטנא ורחמי דינא דבכלל המדות שזכר כי הגדולה והגבורה הוא שולטנא והתפארת היא הרחמים בדין וכענין זה במלכותא דארעא שתרחמו עליו בדיניה ולא תדונו עליו דין קטלא ודו"ק: **עביד** רחמנא ניסא לשקרי כו' · הא דיהבו ליה קולפא לדון דינא מקרי ניסא לקמן כדקאמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא כו' אבל הכא ע"כ לא נתכוין לכך כמ"ש לעיל דלאו שקר קאמר ועוד מה השיב לו רשע ולאו חמרי מקרי כו' אלא היינו ניסא דאתא אליהו ואסהיד ביה דבעל חמרתא דהוא שקר וקאמר ליה שפיר רשע לאו חמרא אקרו כו' ודו"ק: **זו** מעשה בראשית כו' · לפי הדרשה אינן כסדרן שהקדים מפלתן של ארם למלחמות נחלי ארנון וסיסרא וכן בדרש דר"ע לקמן הקדים קריעת ים סוף למכת בכורות משום דהכתוב סדרן כמדתן שהם ז' ספירות האחרונות כסדרן כמ"ש בזה חכמי הקבלה ור"ש בא לדרוש אצילתן של שבע הספירות שבכל אחד מהן פעל לפי מדתו ואמר הגדולה היא מדת חסד שבמדה זו נתהוה מעשה בראשית כמ"ש עולם חסד יבנה ומייתי ליה דהיא הגדולה כמ"ש עושה גדולות וגו' · ובמדת הגבורה פעל יציאת מצרים ע"י המכות שהביא על המצרים שנאמר את היד הגדולה וגו' גם כי מדת גדולה מורה על מדת חסד כדלעיל מדכתיב הכא גבי יד מורה ממש על הגבורה שעושה ביד ובמדת היד ובמדת תפארת פעל שעמדה חמה ולבנה כו' שהיה לו ליהושע לשם ולתפארת בכל העולם · והנצח זו מפלתה של אדום שנאמר ויז נצחם וגו' דבמדתו יתברך שנקראת נצח ונצח את ממשלת אדום דהיינו שיז מהם נצחם וגבורתם שהיה להם בעוה"ז · ובמדת הוד נסים של נחלי ארנון שנאמר על כן יאמר וגו' את והב וגו' מפורש בר"פ כי כל בשמים ובארץ שהיא מדת יסוד כדעת המקובלים היתה מלחמת סיסרא שנאמר מן השמים וגו' ובמדת מלכות דהיינו לך ה' הממלכה היתה מלחמת עמלק שנאמר על כס יה וגו' הכסא מורה על המלכות ולא יהיה שלם עד שיכרית זרעו של עמלק לעתיד ואמר והמתנשא וגו' · לעתיד ית' ב"ה יתנשא בכל מדותיו הללו במלחמת גוג ומגוג כמ"ש שם והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני וגו' וק"ל: **לכל** לראש כו' אפילו ריש גרגותא מן כו' · מפורש פרק הספינה (לא·) ע"ש: **לך** ה' הגדולה זו קריעת כו' · שבמדת חסד עברו ישראל וגללו בקריעת ים סוף כדאיתא במדרש והגבורה זו מכת בכורות דהיינו במדת הדין נדונו במכת בכורות והת"ת זו מתן תורה שהיא לישראל לשם ולתפארת כמ"ש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' והנצח זו ירושלים שהיא נצחון של ישראל כמ"ש ירושלים הרים סביב לה וגו' · וההוד זו בהמ"ק שהיה הדרן והודן של ישראל: **ע"ב ברוך** מציב כו' · פירש"י כגון בישוב בית שני עכ"ל. דקדק לפרש כן הכא משום דבחורבן בית ראשון נמשלו ישראל לאלמנה כמ"ש היתה כאלמנה וכשנגאלו בבנין בית שני מקרי מציב גבול אלמנה דהיינו בנין בהמ"ק ולאפוקי בגלות השתא אין זה מקרי בתי ישראל בישובן כיון דבהמ"ק חרב לא שייך ביה מציב גבול אלמנה אבל בית גאים ודאי דשייך השתא וק"ל: **אנחה** שוברת חצי גופו וכו' . מפורש במסכת כתובות פ"ה ע"ש: **על** בתיהן של צדיקים כו' גדולים וטובים וגו' משמע ליה של גדולים ושל טובים דהיינו של צדיקים דאי גדולים וטובים ממש לא אצטריך דה"ל בכלל בתים רבים וגו' וק"ל: **הבוטחים** בה' כהר וגו' · מה הר ציון כו' דלפי פשוטו לא יתכן שתלה העיקר בטפל שיהיה הבטחון לישראל בה' כבטחון שלהם בהר ציון וע"כ דרשו כאלו כתיב דבית הבוטחים בה' שהוא חרב בגלות יהיה עתיד לחזור כמו הר ציון שודאי עתיד לחזור כפי הנביאים וק"ל: **א"ל** דיו לעבד כו' · דמעיקרא שהביא לו מיום שחרב בהמ"ק נגזרה כו' לא נתכוין לאותובי דעתיה בכך אלא בהא דמסיק דכמו שנגזר עליהן בחורבנן מיום שחרב בהמ"ק כך עתידין לחזור לישובן בבנין בהמ"ק ובהכי לא מייתבא דעתיה כיון דהשתא מיהת בתים של צדיקים חרבין ולזה אמר דיו לעבד כו' ואין לך להצטער עליהן ביותר מעל חורבן בהמ"ק ואבילות ישנה היא ודו"ק: **ברוך** אשר יצר אתכם בדין כו' · לגבי יצירה כתיב וייצר ה' אלהים את האדם וגו' שצירף הקב"ה מדת הדין עם מדת הרחמים וכן זן אתכם בדין כו' מצינו שהוא ג"כ חסד כמ"ש נותן לחם לכל בשר כל"ח ולא נקט בכולם אלא דין משום ואסף אתכם בדין וצ"ל גבי זן וכלכל שהוא בדין היינו הרווחת מזונות כמ"ש כל מזונותיו של אדם קצובים מר"ה דהיינו אם בריוח אם בצמצום וק"ל: **לאחר** שנים עשר חדש כו' · לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכפורים אם למות אם להיות חי ואם רואהו אחר ר"ה ויה"כ זה ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ר"ה ויה"כ הבא הרי עבר עליו דין אם למות אם לאו וע"כ אומר ברוך מחיה מתים שניצול מדין מיתה בר"ה ויוה"כ והשתא ניחא דמייתי עלה הכא מילתיה דרב דמיירי נמי בדוד שהיה חי ואמר שאחר שעבר עליו שנה הוא נשכח כמת וצריך לברך עליו ברוך מחיה מתים ומדמה ליה לכלי אובד כפירש"י דבעבר לו שנה הוא אבוד מאמרי וא"ל להכריז ומ"מ אם בעל אבידה מצאה אח"כ הרי מחזיר לו ה"נ באדם בעבר לו שנה ואין רואהו

חכמת שלמה

הרואה פרק תשיעי דף נח ע"א גמרא נכרא כגני לייא כצ"ל וכ"ב וכן מוכח בערוך:

רואה הרי הוא כאבוד ומת ואם נמלא חייב לברך עליו ברוך מחיה מתים שזיכהו לחיים. בדין ר"ה ויוה"כ ודו"ק: וילון הוא דמקרע כו' · והוא א' מז' רקיעים כדאמרינן פרק אין דורשין (יב:) ז' רקיעים הם ואלו הן וילון רקיע שחקים כו' · וילון אינו משמש כלום כו' רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים כו' וז"ש הכא כדמקרע וילון שהוא התחתון מתתוי הרקיע שהוא למעלה ממנו ומחזי נהורא ברקיע מחמה ולבנה וכוכבים הקבועים בו ודו"ק: אי לאו עוקצא דעקרבא כו' · עקרב הוא מלוכן הרבה כדאמרינן פרק אין מעמידין (כח:) חמימתא לעקרבא וקרירתא לזיבורא וחלופא סכנתא ולזה אמר דנהר דינור שכולו אש מתשת כחו אך מה שפירש"י בשמעתין דעקרב היינו כימה וממזל טלה הוא עכ"ל יש בזה מקום עיון דודאי כימה משמע שהוא ממזל טלה כדמוכח לקמן דעש שהוא זנב טלה אזל בתר כימה וכדמוכח ההיא דפ' המקבל (קו:) דאמרי' התם דקיימא כימה ארישייהו וכמ"ש רש"י והתוספות פ"ק דר"ה ע"ש אך ממאי דמשמע מדבריו דעקרב הייט ממזל טלה ואינו מזל מיוחד בי"ב מזלות וככולי תלמודא משמע דעקרב הוא מזל מיוחד לחודש חשון כפי סדר המזלות טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד ולולי פירש"י היה נראה דודאי עקרב הוא מזל מיוחד לחודש חשון ולאו היינו כימה שהוא מכוכבי טלה ולא מייתי ליה הכא אלא משום דנקט קרירותא דכימה מייתי נמי קרירותא דעקרבא ודקאמר היינו דקאמר רחמנא לאיוב כו' קאי אדלעיל מיניה אכינה דכימה ולא אקרירותיה דעקרבא· ועוד נראה כפי הגירסות בפ"ק דר"ה יש לפרש דכימה נמי לאו ממזל טלה הוא אלא ממזל עקרב המיוחד לחודש חשון וע"כ שניהם מלוכנים שעלייתם בחשון שהוא תחלת ימי הקור ולא קאמר דזנב טלה הוא אלא בעש ועש יפורש ואין להאריך כאן ודו"ק: מאי כימה כו' · משום דשם כסיל אינו מפורש מלשון מזל כמו כוכבי השמים וכסיליהם אבל בשם כימה לא ידענו ע"ש מה וקאמר ע"ש כמאה כוכבי דהיינו נוטריקון כי מאה כמ"ש במקום אחר אל תקרא מה אלא מאה וקאמר א"ל דמכנפי והיינו התקשר מעדנות אם תוכל לקשר אותם כמו שקשרם הבורא ית' ב"ה וא"ל דמבדרן וה"ק הבורא ברא בפיזור אם תוכל אתה לשנות ברייתן ולקשרן וק"ל: ומסתברא כמ"ד כו' והיינו דאזלה בתרה דא"ל כו'· ר"ל דאזלה בתר טלה בזנבו דא"ל לראש מזלו שהוא טלה הב לי בני החסרים כדכתיב ועיש על בניה וגו' · אבל אם יהיה רישא דעגלה לית ביה טעם ורש"י פירש דאזל בתר כימה ולשיטתו דכימה נמי ממזל טלה הוא:

דף נט גמרא ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו כו' והוא מגומגם דמשמע לעיל דרב קטינא נמי סבר כטעמא דלעיל דאמר אובא טמיא אלא לא אודי ליה כי היכי דלא ליטעו כו' וק"ל: תוס' בד"ה הלכך נמרינהו לתרוייהו ואור"י דאין חותמין בברוך כו' עכ"ל ר"ל אע"ג דנמרינהו לתרווייהו לא מקרי ברכה ארוכה לחתום בברוך וק"ל: בד"ה רבא אמר כו' פירוש אומר או האי או האי איזה שירצה כו' עכ"ל ובמרדכי כתב גם כאן מתני' כשבאו בזעף אבל בנחת אומר ברוך עושה בראשית כמ"ש התוס' לעיל לגבי רוחות ודו"ק: בד"ה הלכך נמרינהו לתרווייהו כו' ולפיכך תקנו בישתבח אחר סיום כו' אל ההודאות עכ"ל נראה לדמות דכמו דאמרי' הכא אחר שאומר רוב ההודאות יאמר אל ההודאות כדי שלא למעט ברוב הודאות את כל הודאות כן בישתבח אחר שאומר בו ט"ו שבחות וגדול בתשבחות כדי שלא למעט שאר כל שבחות יסיים בו אל ההודאות וק"ל: ע"ב בד"ה הטוב כו' דרבי בא לחלוק כדפי' כו' עכ"ל: בד"ה ורבי יוחנן כו' חדשים הן לו כו' נתן לו אומר הטוב וכו' ול"ע כו' כנ"ל ועיין ברא"ש ליישב בזה וק"ל:

ח"א דף נט ע"א והביא מבול כו' · והיינו וארובות השמים נפתחו דמיעוט רוב שנים ובפ"ק דר"ה (יא:) קאמר לר"א דבחשון התחיל המבול דאית ביה טעמא שנטלן מכימה לפי שטינה עליהן מעשה בראשית דכימה מלוכן ביותר והם נדונו ברותחין וק"ל: אין הבור מתמלא מחולייתו כו' · מפורש בפ"ק ובפ"ק דסנהדרין ע"ש: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן כו' · דבעוה"ז כתיב אין חדש וגו' אבל לעתיד כתיב השמים החדשים וארץ החדשה וק"ל: זוכר את בניו כו' · מפורש בערוך בעת שרואה הקב"ה הבריות ומוריד כמו שתי טיפין מעין דמעות ח"ו דמטה ממש ומתנחם הקב"ה שלא לאבד עולמו כו' ע"ש באורך לכולהו אמוראי לפרש שעושה הקב"ה כן ע"י מלאך: דבריק ברקא כו'· ר"ל דאנן חזינן שמתחלה בא הברק ואחר כך הרעם ואחר כך המטר והיינו משום דהברק שהוא להב אש בא מתחלה ושובר הגורנא דברד והוא הרעם וע"י שבירה זו נולדו המים ואחית מיטרא לארץ והיינו ממש כרב אחא בר יעקב: וזעפא ר"ל שבאו הרוחות בזעף ובכעס ומלינו כהאי לישנא במים שנאמר וישתוק הים מזעפו ואמר דמחסד אלהים שלא בא בלילה שהוא עת שינה ואין מקום להשמר מלהזיקו ואמר עוד דתרתי שעי לא קאי הוא ג"כ מחסד אלהים כמפורש בהאי קרא דרישא דקרא דמייתי מה תתחשבון אל ה' כלה וגו' לא תקום פעמים צרה משמע מיניה הא אם תקום פעמים כלה הוא עושה ולכאורה דהכי משמע מהאי קרא לא תקום פעמים דהיינו ב' שעות דכל שעה ושעה מקרי פעם אחד דכל שעה יש לו מזל בפני עצמו אבל א"כ מכ"ש דב' שעות בהפסק ביני וביני מקרי ב' פעמים וע"כ נראה דה"פ דקרא כשלא תקום פעמים דהיינו בהפסק ביני וביני אלא ב' שעות רצופים אז היא צרה אבל כשתקום פעמים דהיינו בהפסק אין כאן צרה ודו"ק: אמר רבא ברקא כו' · לעיל גבי זיקין וזועות דקאמר מאי הן ניחא דלא ידע כלל מאי הן וכן גבי רעמים גם שהמקרא מלא מלשון רעם קבעי מאי הוא עניינו דבעי לברך עליה וכן גבי רוחות מאי הן רוחות דבעי לברך עליהם דמסתמא לאו אסתם רוחות קאמר אבל הכא גבי ברקים שהמקרא מלא ממנו מאי בעי מאי ברקים ומאי הוסיף רבא לומר שהוא ברקא וי"ל משום דכל הנהו דלעיל דאמרן בלשון רבים משום דאין דרכן לבא יחידי משא"כ ברקא דדרכו לבא נמי יחידי מ"ה בא רבא לומר דלאו דוקא קתני ברקים דה"ה ברקא יחידאה ודו"ק: לפשט עקמומיות כו' · משום דהרעם הוא דבר המחריד ביותר ואין ידוע בו תועלת לעולם מש"ה קאמר דלא נבראו אלא לפשט כו' דהיינו להחריד הלבבות של המינים שישובו כמפורש פרק ת"ה (כט·) לגבי ברכת המינין תקנוהו כנגד אל הכבוד הרעים ומייתי ליה שנאמר והאלהים עשה שייראו כמפורש לעיל לגבי חלומות ע"ש וק"ל: ברוכי ודאי מברך כו' · דלא חימא כיון דמחזי כסגיד לקשת דהיינו שמחשב שיהיה שם מראה שכינה בעצמה לא יברך נמי מה"ט ברואה הקשת משום דמחזי כמברך לקשת שהוא חושב שיהיה זה השכינה עצמה וקאמר דא"כ מהתברך שלא יהיה נאמר כן וקאמר דמברך זוכר הברית דהשתא לא מחשב הקשת אלא שהוא זכירת הברית בעלמא כדכתיב ונראתה הקשת בענן וזכרתי את בריתי וגו' · וקאמר דמסיים נאמן בבריתו כו' דהיינו שע"י הקשת זוכר הברית ונאמן הוא לעשות כן שלא להביא מבול לעולם ולפי שאין כל חדש וגו' ולא נבראת הקשת השתא לזכור הברית קאמר שהוא קיים במאמרו שכבר נבראת במאמר בו' ימי בראשית כמו ששנינו בעשרה דברים שנבראו בע"ש והקשת וק"ל: כי אתא מטרא כו' · משום דלפעמים הרקיע עומד בטהרתו כמה ימים וכמה שבועות וכי בכל פעם שרואה בו יברך וקאמר אביי דאינו מברך אלא כי אתא מטרא כולה ליליא ובצפרא כו' דהיינו שנתחדש ברקיע מעשה בראשית שנבראת בלא עננים ודוקא מצפרא שאז נראה טהרתו ביותר וע"י אסתנא שהיא רוח צפונית כדכתיב רוח צפון תחולל גשם והוא שולט מחצי לילה עד צפרא כמפורש פ"ק: לא נראה רקיע בטהרתה · והיינו על ידי עננים כמ"ש סכותה בענן לך וגו' וכמפורש פרק אין עומדין וק"ל: ע"ב שמימיו חדין וקלין כו' פירש"י וקלין לשקול במאזנים כו' · ע"ש ועי"ל וקלין מלשון קול שהוא משמיע קול במרוצתו וכ"ה בב"ר אומרים לחדקל מפני מה קולך הולך כו' ע"ש: פרת שמימיו פרין כו' · מפורש במסכת בכורות פ"ט: רוב ההודאות ואל כו'· עיין טעם לזה בטור בחוקים ועוד נראה לדקדק למאי דפריך רוב ההודאות ולא כל ההודאות ומשני רבא אימא אל ההודאות לכאורה ולפום ריהטא ה"ל לשנויי טפי אלא אימא כל הודאות וע"כ נראה דודאי כבר הזכיר כל הודאות במה שאמר בתחלת הברכה אנחנו מודים לך על כל טפה וטפה כו' · אלא דהוה משמע על כל הודאה מברך ועל רוב הודאה לא היה מברך מש"ה קאמר דמסיים ברוך אל רוב הודאות ופריך השתא אי מסיים בכך הוה משמע בהיפך דחזר מדבריו וה"ק רוב הודאות הם שאני מברך ולא כל הודאות כמו שאמרתי בתחלה על כל טפה כו' ומשני דאומר נמי בחתימה אל הודאות דמשמע רוב ומשמע נמי כל וקאמר הלכך נמרינהו לתרווייהו דאי לא הוה אמר רק רוב הוה ממעטינן כל וחוזר מדבריו הראשונים ואי לא הוה אמר רק אל ההודאות לא הוה משמע דקאי רק אכל הודאות שזכר בתחלת ברכה וע"כ מסיים נמי רוב הודאות שיהיה אל ההודאות כולל את רוב ואת כל וק"ל:

דף ס ע"ב בד"ה אשר קדשנו כו' תפילין בי בר חבו שכיחי כו' עכ"ל כצ"ל וכותב תפילין היה כדאמר פרק הקורא את המגילה ובפרק אלו מציאות וק"ל:

ח"א דף ס ע"א לאחר שדנה לאה כו' · בתנחומא מפרש מדכתיב ואחר כל' זכר ולא כתיב ואחרת בלשון נקבה דרשו שהיתה לאה הרה ללדת עוד בן אחר אלא שעל ידי שדנה כו' ילדה בת שע"כ ותקרא שמה דינה ורמזו על יוסף דכתיב ביה יוסף ה' לי בן אחר וגו' אבל ממה שאמר הכא לאחר שדנה לאה כו' לא משמע דנתכוון למדרש תנחומא אלא דה"פ מאי ואחר דבכל לידת בניה לא כתיב ואחר אלא והרה עוד וע"כ דרשו ביה לאחר שדנה כו' ילדה בת ולזה לא הוזכר טעם לקריאת שמה כמו בשאר בנים שאחר שילדה בת הוא טעם לקריאת שמה דינה ודו"ק: י"ב שבטים עתידין כו'· לאו כמתנבאה מדעת אמרה כן דלאו נביאה היתה כדמוכח פרק קמא דמגילה וכה"ג כתבנו בחידושינו ספ"ק דסוטה גבי רבקה ע"ש: מיד נהפכה לבת כו' · מה שיש לדקדק בזה אהך דפ' המפלת הזכרים בנקבות כו' ע"ש בחדושינו: איש מזריע תחלה כו' יולדת נקבה כו' מפורש פרק המפלת: כל היכא דדרשת להאי קרא מרישא כו' כדפרש"י דמדרש לחדא משמעות כו' ע"ש · והכונה בו שהענין כפל מכל הצדדין להחזיקו ועי"ל דר"ל דהסנה והמסובב בכאן ענין אחד וק"ל: א"ל ההוא בד"ח כתיב כו' · כפירש"י וה"ה היכא דאיכא למיחש מן הפורענות ולא אתיא אלא לאפוקי מתמת פחד בחנם כמ"ש התוספות בפרק הניזקין (נה·) ע"ש וכן הא דמייתי מדכתיב פחד פחדתי ויאתיני וגו' היינו נמי שפחד איוב בחנם אבל רש"י פירש בספר איוב דהיינו שאמר אולי חטאו בני וגו' ואין זה פחד בחנם ודו"ק: ואל יארע בו דבר קלקלה ועון כו'· משום דבבית המרחץ אדם ערום ממש ועורום מן המצות כעובדא דדוד בפרק התכלת (מג:) וגם קלקלה מן האור מצוי שם וע"כ יש לאדם להתפלל ע"כ שבמקום סכנה זו מן האור לא יבא לידי הזכרת עון ואביי שאמר לא לימא הכי לא על זה קאמר שהוא ממש תפלה אלא אסיפא דמילתא קאמר דלא לימא ואם יארע כו' דהיינו פותח פיו לשטן כו' והוא מבואר בפ"ק דכתובות ע"ש: ורפא ירפא מכאן שניתן רשות כו' · מכפל ורפא ירפא דריש ליה כדאיתא בהדי' פ' החובל(פה:) ואי לאו הכפל לא הוה גמרינן מיניה שניתן רשות אלא שאסריפא עצמו ע"י רופא שצריך לשלם החובל שכר הרופא וק"ל: ע"ב התכבדו מכובדים כו'· ר"ל דאין זה כבודכם לילך עמי במקום מבוזה כזה ואביי דקאמר לא לימא הכי דהרפו ממני משמע שיסלקו עצמם ממנו אלא יאמר שמרוני שמרוני בין בהוה בין בעתיד והמתינו לי עד כו' שכן דרכן כו' שלא ירע בעיניכם להמתין לי כי כן דרכן של בני אדם וק"ל: אשר יצר את האדם בחכמה כו' · לפירש"י בחכמה מוסב אדלמטה דהיינו בחכמה שברא בו נקבים כו' ע"ש והתוספות פירשו שהוא תלתא באנפי נפשיה שברא בחכמה דהיינו שהתקין מזונותיו מקודם שבראו ע"ש ועי"ל דבחכמה קאי על האדם שנתן לו הקב"ה חכמה בבריאותו לא כן כל שאר ב"ח שלא ניתן להם חכמה וק"ל: והאר עיני פן אישן המות כו' · ע"פ מ"ש לעיל דשינה אחד מששים במיתה ולפי שאין הנאה במאור עינים בחושך לילה מסיים ביה בא"י המאיר לעולם כו' וק"ל: אלהי נשמה כו' אתה בראת בי ואתה יצרת בי ואתה נפחת בי כו' . הנשמה בלישנא דקרא כוללת כל חלקי הנפש שהם שלשה נפש רוח נשמה כמ"ש המקובלים גם הפילוסופים ועד"ז אמר בה ג' לשונות אלו אתה בראת בי על הנפש הטבעית שנאמר ויברא אלהים את האדם וגו' ואתה יצרת בי על רוח החיוני שנאמר בו וייצר ה' אלהים את האדם וגו' ואתה נפחת בי על הנשמה השכלית כמ"ש ויפח באפיו נשמת וגו' : כוס וגו' ובשם ה' וגו' צרה ובשם ה' וגו'· בתרווייהו כתיב שם ה' שהוא רחמים דבמדת פורענות נמי שאדם חושב כן אפשר דעביד רחמנא לטב כדלקמן בעובדא דר' עקיבא דמייתי עליה והך דפרק סדר תעניות (כא·) בעובדא דנחום איש גם זו לטובה הוה נמי שייך לאתויי הכא ואפשר דניחא ליה לאתויי האי לישנא כל דעביד רחמנא כו' דתולה הכל בהקב"ה וק"ל:

דף סא בד"ה אלא מעתה גבי אלקנה כו' ול"נ ליה עכ"ל ועי' במהרש"ל בזה באורך לקיים גירסת הספרים בדוחק ואני אומר לקיים גירסת הילקוט דפריך מדכתיב וילך אלקנה הרמתה על ביתו דמשמע לפי פשוטו שהלך בדרך מירושלים לעירו הרמתה ומדכתיב על ביתו ולא כתיב אל ביתו משמע להו דביתו הוא אשתו שהלך בדרך זה על ובסמוך לה ואחריה כמו ויבואו האנשים על הנשים דהיינו בסמוך להם ודו"ק: ע"ב בפירש"י בד"ה לבי חלל כו' בידי לכופו הס"ד ואח"כ מ"ה נאם פשע לרשע וגו' אמר דוד בקרב לבי יש ואומר אני שהפשע כו' עכ"ל כצ"ל והמקרא כמו מסורס בקרב לבי נאם פשע לרשע וגו' ודו"ק: בד"ה הפנה ביהודה כו' שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה כו' בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה עד סוף א"י כו' עכ"ל הציור כזה *

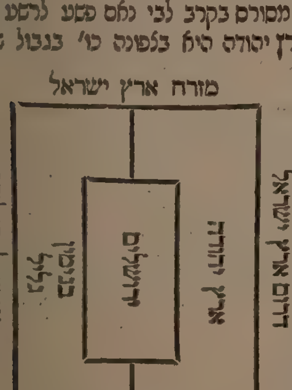

ויש לדקדק דמשמע כל המזרח ומערב של ארץ יהודה היא בכלל איסור ואמאי הרי ע"כ יש מארץ יהודה נגד מזרח ומערב שלא כנגד ירושלים ואמאי יהא אסור טפי מצפון ודרום שלא יפנה אלא כנגד ירושלים ממש ולפי מ"ש הב"י בטור א"ח סימן ג' דיש לאסור טפי בין מזרח למערב משום דשכינה במערב והאריך להוכיח כן מדברי הירושלמי והרמב"ם ע"ש ניחא ועל פי דברים אלו יתיישבו גם בקלת דברי התוס' שכתבו ר"ע אוסר בכ"מ מזרח אחוריו ופניו למערב כו' עכ"ל שנקטו מזרח ומערב בכ"מ לא צפון ודרום מה"ט דאין סברא למימר דר"ע דאוסר בכ"מ אפילו צפון ודרום של חוץ לארץ אלא מזרח ומערב מה"ט דשכינה במערב מיהו ק"ק כיון דלדברי ת"ק לא אסר בארץ יהודה צפון ודרום אלא כנגד ירושלים ממש מה"ט שכתבו א"כ בגליל נמי לא יאסור צפון ודרום אלא כנגד ירושלים ממש לת"ק ומדברי רש"י אין נראה כן ודו"ק: בד"ה איכא בינייהו כו' ומיהו נגד ירושלים עכ"ל הס"ד ואח"כ מ"ה בדר"ע כו' כנ"ל:

ח"א דף סא ע"א לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין כו' · מסמיכות מאמר זה להא דלעיל יש ללמוד מה הוסיף ר"מ אקרא דמייתי על כן יהיו דבריך מעטים וע"פ מ"ש לקמן קבלה דיסורי שתיקותא ובעי רחמי דהיינו שלא ידבר בו הרבה פן יכשל להרהר במדה"ד אבל יבקש רחמים וה"כ הכא בא לומר דגם אם יבא על האדם מדת פורענות יהיו דבריו לפני הקב"ה מעטים בבקשת רחמים ולא ידבר בו הרבה ולא יהרהר אחריו וז"ש אל תבהל וגו' ולבך אל ימהר להוציא דבר והרהור רע לפני האלהים שהוא מדה"ד שהביא עליך פורענות כדפירש"י לעיל כי האלהים בשמים ואתה על הארץ והוא רואה מלמעלה ביותר שאפשר דעביד לך דבר זה לטובה וק"ל: אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר כו' · אע"ג דבהמה ודאי לית לה יצ"ט ולא ה"מ למכתב וייצר בב' יודי"ן מ"מ וייצר ביו"ד אחת ה"ל למכתב גבי בהמה לרמוז שיש לה יצה"ר וק"ל: אוי לי מיוצרי ואוי כו' דב' יודי"ן אחר הוי"ו של וייצר כאלו נכתב ב"פ וי' כמ"ש גבי ויהי בפ"ק דמגילה (י:) ובדרך לחות נימא באותיות של וייצר נוטריקון כאלו נכתב וי לדיק וי רשע וי מלדיק שהוא יוצרו שנאמר ה' הוא הלדיק וגו' כי לדיק ה' וגו' וי מרשע שהוא יצה"ר שנאמר בו צופה רשע ללדיק וגו' : אחור למע"ב כו'· ויהיה למלת צרתני ב' משמעות אחור יהיה פי' מל' יצירה וקדם יהיה פי' מלשון צרה ומה שהביא לרבי אמי לדרשה זו להוציא מלת צרתני ממשמעות אחד שהוא לשון צורה לב' משמעות מלשון יצירה ולשון צורה דמסתמא לא פליג אמ"ד פרצוף נראה משום דא"כ לפי משמעות צורה ה"ל להקדים קדם לאחור ודו"ק: אחור למע"ב כו'· והיינו טעמא כדמפורש פרק אחד ד"מ (לח·) לכך נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד ועוד טעמים אחרים שם וקדם לפורענות דמבול כדמסיק משום דעיקר חטא היה באדם כמפורש פ' חלק ע"ש : אילימא פורענות דנחש כו'· יש לדקדק ל"ל לאתויי מהא דתנא רבי כו' דהא בגופיה דקרא כתיב פורענות דנחש בתחלה והדר דאשה והדר דאדם וי"ל משום דבקרא איכא למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה ולכן הוצרך לאתויי מברייתא : בגדולה מתחילין כו'· שנאמר ויאמר משה אל אהרן וגו' מה שהקדים אהרן שהוא אב לבניו ודאי דאין ראיה וכן מה שהקדים אלעזר שהוא הגדול לאיתמר שהוא קטן ממנו אין ראיה דבכמה מקומות כתיב כן אלא מדכתיב בניו הנותרים לשתוק מאלעזר ואיתמר ולא הל"ל אלא אל אהרן ובניו הנותרים קחו וגו' דודאי הם הנותרים אלא לאשמעינן דבגדולה כו' וק"ל: מאדם ועד בהמה ברישא אדם כו'· אע"ג

חכמת שלמה

דף סא תוספות בד"ה אלא מעתה כו' ל"ג בילקוט בסוף שופטים מביא הגירסא בענין אחר והא כתיב וילך אלקנה על ביתו ואלקנה נביא היה וכו' הייטו פסוק ויבא אלקנה על ביתו ולא אבין זאת אפילו תקרא אל ביתו וביתו הוא אשתו ואיך שמעינן מהאי קרא שהלך אחריה בדרך ובכל המקרא של ספר שמואל אין רמז ולמיזה שהיה הולך אחריה בדרך גם לדברי התוס' שמותקין הגירסא כל עיקר מן הספר קשה הוא בעיני בבלמא חילוף הגירסאות נמצא כמה פעמים בתלמוד אבל להיות בטלן הגירסאות כל עיקר ובטעות נכתב בספר רחוק הוא בעיני ונראה שחילוף הגירסאות אני רואה בכאן ולא כמו שכתב כאן או כמו שהביא הילקוט אלא [illegible]

אחריה וכדמשמע מקרא ותביאהו אל בית אביה אלמא שלא מצא אותה בבית אביה וכן פירש הקמחי להדיא שמצא אותה בדרך ואין לומר שמא הוא נמי ע"י היה דאם כן היה הכתוב במקרא איש חשוב הוא ואפשר לקיים נמי הגי' שלנו וסבירא למאן דמקשה דהאי איש לוי היה אלקנה שהיה ג"כ לוי כאשר מונה אותו ביחס בדה"י גם הכא כתיב בירכתי הר אפרים וגבי אלקנה כתיב ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה וגו' וע"ז סמך התלמוד שמקשה והא כתיב וילך אלקנה אחר אשתו ומשנה לשון המקראות להודיע שעל אלקנה קאי שהיה נביא ודרך הגמ' לשנות המקראות אבל הוא נגד המפרשים שאמרו פלגש בגבעה היה בתחלת ימי השופטים [illegible]

אפ"ג דא"א לכתוב שתי שמות כאחד מ"מ דכשו כן כיון דפבר כתיב וימח את כל היקום וגו' לא הל"ל מאדם ועד בהמה וגו' אי לאו לאשמעינן דפורענות מתחילין כו' וק"ל : **בתחלה** עלה במחשבה לברוא ב' ולבסוף כו'. מפורש באורך פ"ק דכתובות ע"ש : **מ"ד** ויבן וגו' מלמד שקילעה הקב"ה כו'. מפורש בפרק יוצא דופן ע"ש : **ויביאה** וגו'. כמו ולאמון ריע תרגומו שושבין ולמדך שאל ירע כו' דדבר זה מכלל שהוא ג"ח ולא אצטריך קרא לומר שהביאה אל האדם אלא ללמדך כו' : **ואפילו** היא אשתו. פירש"י דגנאי הדבר עכ"ל נראה דר"ל דבאשתו משום איסורא ודאי ליכא אלא משום גנאי דאין ד"א שילך הקטן ברגש והגדול אחריו אבל לפירוש הרמב"ם בהך ששנינו לא ירבה אדם שיחה כו' ואפילו באשתו אמרו כו' דמשום איסורא נגעו בה שלא ירגיל עצמו במשגל ה"נ איכא למימר מה"ט שלא ילך אחריה להסתכל בה ואפשר שדקדק לומר דהכא משום איסורא לא שייך דמשמע ליה דב' הפרצופין היו כ"א מהם פניו הפך של פנים השני דמש"ה פריך למ"ד פרצוף הי מינייהו מסגי ברישא כיון דכ"א מהם היה פניו הפך השני מי יכריע ביניהם שילך ברגש וא"כ זה הולך למזרח וזה למערב וה"ל חמר גמל שא"א להם לזוז ממקומם וא"כ הוא גם אם תלך הנקבה ברגש לא יסתכל בה שהרי פניו לצד השני אבל משום גנאי ניחא דיש לזכר לילך ברגש ובהכי ניחא שפירש"י בסמוך נזדמנה לו על הגשר אשת איש והיא לפניו עכ"ל שהכריחו לפרש דקאי על א"א ולא אפילו על אשתו דבסמוך לו דבאשתו כיון דאינו אלא משום גנאי אין סברא להטריחו ולסלקה לצדדין ולעבור לפניה אלא דאיירי בא"א דאיסורא נמי אית ביה : **וכל** העובר כו' אין לו חלק כו'. כתבו התוס' פי' אם רגיל בכך לפי כו' עכ"ל דה"נ גבי שיחה אמרו כל המרבה שיחה עם האשה כו' דהיינו ברגיל בכך : **אפילו** יש בידו תורה ומעשים טובים כו' לא ינקה כו'. מפורש פרק קמא דסוטה ע"ש : **אפילו** בי רב כו' ותלכנה אחרי כו'. וק"ק ואימא דשפיר קאמר רב נחמן לעיל ובי רב ודאי קרא מנוח וידע לומר אחרי האיש ולא לפני האיש והיינו דוקא באשת אחר דמשום איסורא דא"א הוה דכבר נתקדשה ליצחק ולא היה מנוח ע"ה אלא משום דלא ידע דרך ארץ דברייתא דלעיל דקתני ואפילו אחר אשתו לא ילך ומשום גנאי ודו"ק : **אחורי** ארי ולא כו'. יש לפרש כולה מלתא בא"א להתלוצץ מליך באי' תהם כי ההיא דפ"ק דמס' עבודת כוכבים (יז:) מטא להנהו ב' שבילי חד פלי אפתחא דעבודת כוכבים וחד פלי אפתחא דבי זונות כו' וכיוצא בזה אמרו הכא באם א"א להנצל אלא שילך באחד מהם ילך לו אחר ארי ולא אחרי האשה עבודת כוכבים ואשה ילך אחר אשה ולא אחר עבודת כוכבים כדמסיק התם שהלכו בפתחא דבי זונות ולא דעבודת כוכבים אחורי בהכ"נ ועבודת כוכבים ילך כו' משום דאחורי עבודת כוכבים גם אם יחשדוהו אפשר שעובד עבודת כוכבים בשיתוף כההיא דפ"ק במתפלל אחורי בהכ"נ כו' ולא מיהדר אפיה כו' דא"ל כדו בר קיימת כו' משא"כ בעובר אחורי ב"ה ולא נכנס גרע טפי דנראה ככפירה גמורה שכופר במציאות השם כיון דאין נכנס בה להתפלל עם הצבור ודו"ק : **יצה"ר** דומה לזבוב כו'. שהוא בריה קטנה וחלש ומבאיש דבר חשוב שמן רוקח כן הוא היצה"ר כמ"ש (סוכה נב: סנהדרין לט:) בתחלה דומה לחוט כו' קאמר דיושב בין ב' מפתחי הלב כדלקמן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו ושמואל מדמה ליה לחטה שהוא ג"כ דבר קטן ואולי דס"ל כמ"ד אילן שאכל ממנו אדה"ר חטה היה (לעיל מ.) וע"י בא יצה"ר וק"ל: **ב'** כליות כו'. משום דכל אברים הפנימים דחשיב בסמוך אין בהו אלא אחד בגוף אדם חוץ מב' כליות וע"כ אמר שנבראו להיות יועצי הלב אם לטוב אם לרע וע"כ הם שנים אחד יועץ לטובה ואחד לרעה וקאמר ומסתברא כו' דכתיב לב חכם לימינו וגו' דלא על הלב גופיה קאמר אלא על ב' יועצי הלב ובזה שייכא ברייתא זו אמתני' דהכא דקתני בכל לבבך בשני יצריך דלא על הלב גופיה קאמר דאין לאדם ב' לבבות אלא על ב' יועצי הלב שהן ב' כליות קאמר ודו"ק : **ע"ב שנאמר** לבי חלל בקרבי. עיין פירש"י ולשון שופטן לא משמע כן וזה אין צריך ראיה שהיצ"ט מפתה את האדם לטובה והיפך היצה"ר מסיתו לרעה גם לפירושו יצ"ט שופטן לא הוזכר כלל בהני קראי דמייתי וע"כ נראה לפרש דשופטן ממש קאמר לפסוק דינו שהוא חייב אם צדיק חוטא יצ"ט שופטן שנאמר לבי חלל בקרבי וה הכתוב מיירי בצדיק שאמר דוד ברישא דקרא כי עני ואביון אנכי ולבי וגו' דהיינו היצ"ט שבלב צדיק שופטו לחייבו בדין והיינו כי חללתי וחטאתי בקרבי וכן ברשעים היצה"ר שופטן לחייבו בדין שנאמר נאם פשע וגו' ר"ל דאומר לרשע שהוא פשע וחייב בדין ואי אומר לו כן בקרב לבי היינו היצה"ר שהוא בקרב לבו ומסיק דבינונים זה וזה דהיינו הב' לבבות שופטן לחייבו בדין אבל הקב"ה עומד לימין אביון להושיע לו משופטי נפשו ולזכות אותו לפי מדתו בבינוני ורב חסד מטה כלפי חסד וק"ל: **ואמר** רבא לא איברי עלמא אלא לרשיעי וכו'. בגירסת הילקוט גם בע"י ליתא וכן נראה דהיינו דלקמן לא איברי עלמא אלא לאחאב כו' ולפי זה הא דקאמר רבא ידע איניש בנפשיה כו' הוא תשובה למאי דקא"ל אביי לא שביק מר חיי כו' והשיב לו ידע איניש בנפשיה כו' וידעתי שאינני מצדיקים אלא מבינונים ומתוך ענוה קא"ל הכי שלא היה רוצה להחזיק עצמו לצדיק ודו"ק : **לא** איברי עלמא אלא לאחאב כו'. ר"ל הטובות ותענוגי עוה"ז ויותר בעוה"ב לא נבראו אלא לשלם שכר משלם לרשע גמור בעוה"ז ולצדיק גמור בעוה"ב ואותה טובה יתירה לא נבראה בשביל בינונים : **יש** לך אדם כו'. ר"א נמי לענין נטילת נפש קאמר כדמוכח בפ' בן סורר (עד.) ורע"ק דאמר בכל נפשך אפילו נוטל כו' לפרושי לדברי ר"א קאתי תימא דלאו לענין נטילת ומסירת נפש קאמר ר"א אלא שיטריח עצמו בכל גופו כמו ושב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו דלא יתכן שם מסירת נפש כמ"ש הרא"ם ומשום דהכא נופל שפיר לפרש כמשמעו נטילת נפש מפרשינן ליה הכי דהיינו בכל נפשך ודע דעיקר קרא בעבודת כוכבים איירי כפירש"י בההיא פרק בן סורר וז"ל ואהבת את ה' וגו' שלא תמירנו בעבודת כוכבים דהא דאמרינן התם בג' עבירות יהרג ואל יעבור חשיב עבודת כוכבים ויליף ליה מהאי קרא דבכל נפשך וש"ד וג"ע יליף מכי כאשר יקום וגו' ע"ש ובעובדא דרע"ק דשמעתין דמסר נפשו על ביטול תורה היינו בשעת השמד כדאמרינן התם דבשעת השמד אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור ועוד דר"ע בפרהסיא הוה כדאמר מקהיל קהלות ברבים ובפרהסיא אמרינן התם דאפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור ובזה יפול קושית הרא"ם על פירש"י בפרק בן סורר שפירש דבכל נפשך מיירי בעבודת כוכבים בלבד היינו שלא תמירנו בעבודת כוכבים ובחומש פירש סתם דכן הוא בכל המצות דלאו קושיא היא דהתם בגמרא אפילו בצנעה ואפילו שלא בשעת שמד איירי ודוקא בעבודת כוכבים אבל בפרהסיא א"נ בשעת השמד בשאר מצות נמי איירי האי קרא דבכל נפשך דיהרג ואל יעבור כדאמר נמי התם וכדמסיק הכא בעובדא דרע"ק שאמר ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו ולפי דברי התוס' שכתבו בפרק אין מעמידין ע"פ הירושלמי דאם רצה אדם להחמיר על עצמו אפילו בשאר מצות שרי איכא למימר דר"ע נמי מחמיר על עצמו היה ואפשר שזהו שאמרו ליה תלמידיו רבי עד כאן דהיינו וכי עד כאן חייב אדם למסור עצמו גם בשאר מצות והשיב להם כל ימי הייתי מצטער כו' ורצוני בכך להחמיר על עצמי אפילו בשאר מצות ודו"ק : **מלה"ד** לשועל כו'. פירוש המשל ונמשל השועל הם העובדי כוכבים שנמשלו לחיות טמאות בכ"מ ודאה דגים הם כלל ישראל כמ"ש מזרעא דיוסף קאתינא שנמשלו לדגים ואכל ישראל קאמר הכי כמפורש לעיל ושהיו מתקבצים ממקום למקום היינו מקהיל קהלות ברבים והרשתות הם הגזירות והשמדות שהיו מביאין עלינו בני אדם אל תקרי בני אדם אלא בני אדום ורצונכם שתעלו ליבשה דהיינו מתוך המים שהם משל לתורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ורצונכם לבטל תורת משה ונדור אני ואתם כשם שדרו כו' דהיינו שהיינו לעם אחד כמ"ש הקיסר לריב"ח בפרק אחד ד"מ כמו שדרו אבותי עם אבותיכם בביטול תורה כמו שהיה בחרבן בית ראשון שנאמר על עזבם את תורתי וגו' : **ומה** במקום חיותינו וכו'. היא התורה שנמשלה למים אם אנו הולכים ומבטלים כו' היינו כמשל הליכתם ליבשה וק"ל : **אשריך** רע"ק כו'. שהוא ודאי קבלת עול מלכות שמים שלימה כמ"ש זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ה' וגו' זו תורה שע"י לימוד תורה נהרג להיות זה שכרו ופירש"י ממתים מידך היה לו למות ולא מידי ב"ו עכ"ל רישא דקרא שפיר מתפרש וסיפא דקרא ממתים מחלד ר"ל שהיה לו למות כדרך כל העולם וחלד הוא לשון עולם כמו האזינו כל יושבי חלד וק"ל : **א"ל** חלקם בחיים כו'. אמר חלקם בלשון רבים ר"ל חלק של כל הצדיקים ושכרם לא יהיה בעוה"ז רק בארץ החיים או שיהיה פירושו ע"פ מ"ש בחגיגה (טו.) שהצדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע שנאמר בארצם משנה יירשו והרשע נוטל חלקו וחלק הצדיק בגיהנם כמ"ש ומשנה שברון שברם והשתא על מה שאמרו מה"ש וזו שכרה השיב להם הקב"ה חלקם של רשעים שהמיתו אותו שיש להן בגן עדן שהוא ארץ החיים יהיה שכרו וק"ל :

דף סב תוס' בד"ה רבא מקמי כו' וזהו תימה דלעיל משמע כו' וי"ל מ"מ לא נפטרה עד כו' עכ"ל כצ"ע ופירוש לדבריהם דע"כ לא מלך עד אחר פטירתו של אביי כו' וא"כ ע"כ מוכח דבת רב חסדא חיתה אחר פטירתו של אביי כדקאמר הכא דבתר דמלך עבדה ליה כוותא כו' וכן בכתובות מוכח דחיתה בת רב חסדא אחר פטירתו של אביי דקאמר הומה דביתהו כו' דאלמנת אביי הומה אתיא לקמיה דרבא ובת רב חסדא חיתה אז כדקאמר התם בההוא עובדא וזהו תימה לב' המאמרים דלעיל משמע כו' וק"ל : **ע"ב** פירש"י בד"ה א"ל רבי אבא לרב ספרא ע"כ לא מיילת לשעיר שאינך צנועין כו' עכ"ל מפירושו נראה דר"ל שעיר הוא אדום ולא ידענא מאי נקט הא לישנא דשעיר הכא לגבי צניעות דבהכ"ס ולולי פירש"י היה נ"ל לפרש ע"ש שהשד של בהכ"ס דומה לשעיר כדאמרי' לעיל שעיר בשעיר מיחלף ורב ספרא א"ל לרבי אבא הכי שמצא בהכ"ס נעול שזהו כבודו והוא נחר ביה ולאו אורח ארעא הוא וא"ש לו ע"כ לא עיילת לשעיר דהייט שעדיין לא נכנסת לבהכ"ס שמה מקום השעיר השד וגמרת מילי דשעיר שאינו חפץ בצניעות הבהכ"ס כדי שיזיק וק"ל :

ח"א דף סב ע"א ולמדתי ממנו שאין נפנין מזרח כו'. נ"ל דראה בו שהיה לו מקום לפנות מזרח ומערב יותר בקל מצפון ודרום אי לאו דאין נפנין מזרח ומערב וכן נ"ל בהא דאין נפרעין מעומד כו' דיותר בנקל לאדם לפרוע מעומד אי לאו דבעי מיושב וכן שאין מקנחין בימין כו' דאי לאו הכי ודאי הוה מקנח בימין שהוא עיקר תשמישו של אדם בכל מילי כדלקמן וק"ל : **העזת** כו' א"ל תורה היא כו' ואין להקשות דאכתי מי הכריחו להעיז פניו היה לו לשאול על דברים אלו מרבו וי"ל דלא אסיק אדעתיה בהכי מילי דאית בהו חשש איסור לשאול עליהם ותורה היא וללמוד כו' דקאמר היינו לידע מה שיש שם ללמוד ממנו דודאי יש שם ללמוד דבר מה בדיני בהכ"ס וכן נ"ל בהך דרב כהנא דגנא תותי פוריא כו' אמר כו' תורה היא כו' וק"ל : **מפני** שקושר בה תפילין כו'. יש לדקדק דאדרבה מה"ט דתפילין ניחא דשמאל חשיבא טפי כדאמרינן פ' במה אשה (סא.) כתפילין כך מנעלין מה תפילין שמאל תחלה אף מנעלין של שמאל תחלה וי"ל דכ"א במילתיה דהכא מעשה שעושה יד ימין חשיבא דקושר בה תפילין לכך לא יעשה בה מעשה בזיון דהיינו לא יקנח בה אבל התם מעשה הנעשה ביד שמאל חשיבא דהיינו הנחתן של תפילין תהיה חשיבה נמי של שמאל במעשה נעילה הנעשה בה וק"ל **מפני** שאוכל בה כו'. רוב תשמישי אדם בימין הם באינו אטר ולא תלה אלא באוכל בה דהיינו דחיותו תלוי בה אי נמי מטעם שאוכל בה ראויה להיות נקיה ביותר שלא תמאס לו המאכל : **כל** הצנוע בבהכ"ס כו' מן הנחשים כו'. עיין פירש"י ועי"ל משום דמזיקין שכיחי ומצוים בבה"כ כדאמרי' לקמן ובנחש אמרי' לקמן נמי דאהא דרקוגא שמטיה לכרכשיה וע"י שהוא צנוע המלאכים שומרים אותו מכל הני כדמסיק אביי לעיל דבאויל לב"ה נמי א"ל שמרוני עזרוני כו' ובאינו צנוע ודאי דשבקי ליה ואולי ולית ליה מי שישמור אותו מכל הני מזיקין ומטעם זה נמי אמר תלמותיו מיושבים שאין המזיקין מחדבקין בו ואין מבהילין אותו בחלומות רעים וכפירש"י וק"ל : **קבלה** דבהכ"ס צניעותא ושתיקותא כו'. ומה"ט אגן ניעול חד חד דהוו טפי צניעותא ושתיקותא דאי מעיילי בי תרי דשכיחי דאחד רואה את פרועו של חברו לא הוה צניעות ואתו ג"כ לידי ספור דברים ולא הוי שתיקותא וק"ל : **מקרקשא** ליה כו'. דהנחש ירא מלבא שם כההיא דעושה טיף טיף (ע"ז ל:) אין בו משום גילוי ולגבי מזיקין נמי אמרי' בכה"ג בפ' ע"פ (קיו.) אי איכא איניש בהדיה נתערה ואי לא מקרקש ככתמ' אחלבא והדר נשתי כו' וע"ש : **אין** קורין צנוע אלא למי שצנוע בבה"כ כו'. ודשינו בלשון המשנה והוי צנוע כו' יש לפרש בענין זה וכן ההיא דפרק אע"פ (סב:) ברע"ק שהיה צנוע ומעלי כו' כמ"ש שם אבל קראי דכתיב ואת צנועים חכמה וגו' והצנע לכת עם ה' אלהיך וגו' דוחק לפרש בהכי ואפשר לומר בהא דלישנא דרבנן לחוד ולישנא דתורה לחוד וק"ל : **כשם** שנפרעין מן המתים כו'. ר"ל שנפרעין ממנו על דבר מצוה שלא היה בו כך נפרעין מן הספדנין שמספרין עליו דבר טוב שלא היה בו וכן מן העונין כו' שעונין אמן ומודים בדבר ולכך היה ר"ג מקפיד שלא היה רוצה להיות מן העונין ומודין בדבר וק"ל : **ע"ב שינה** בעמוד השחר כאסטמא כו'. ובערוך לפי ששינה של שחרית נעימה מאד כללוהו עם דברים שמוציאין את האדם מן העולם כו' שלא ילמוד אדם את עצמו בכך אבל בעמה"ש מותר זה פי' רב האי גאון כו' ע"ש וק"ל : **א"ל** עד השתא לא עיילת לשעיר כו' עיין בח"ה גם בח"א במס' תמיד לפי הגי' שם : **ואתן** אדם תחתיך כו'. נראה לפרש ע"פ מ"ש (יבמות סא.) אתם קרוים אדם ואין עובדי כוכבים קרוין אדם וכיון דישראל קרוים אדם ועם ישראל ידבר מאי ואתן אדם תחתיך וע"כ דרשו אל תקרי אדם שהוא ישראל אלא אדום אתן תחתיך וק"ל : **ותחס** כו'. דלפי פשוטו הוא מקרא חסר ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד וגו' כפירש"י בספר שמואל ע"ש וע"כ דרשו ואמר קאי אקב"ה שאמר כן בתורה ותחס קאי על שאול שהיה חס על עצמו ות' ותחס לזכר לנוכח או דקאי אצניעות ות' ותחס נסתר לנקבה : **גדר** לפנים מגדר כו'. מדכתיב גדרות בלשון רבים דרשו כן ודקאמר מערה לפנים ממערה אפשר שהיה ידוע להם אותה המערה שהיה לפנים ממערה ודרשו להסך את רגליו מלמד שסכך כו' מדכינה היליאה בלשון להסך דרשו כן אבל לא ידענו מה ידרשו במיסך הוא את רגליו דגבי עגלון ודו"ק : **כל** המבזה כו' ויכסוהו בבגדים וגו'. דלא הל"ל אלא ויכסהו ולא יחם אבל השתא משמע דבבגדים לא יחם לו אבל בדבר אחר יחם לו והיינו משום שהיה מבזה בגדים וק"ל : **ויעמוד** וגו' וכתיב ויסת את דוד לאמר וגו'. הני תרי קראי ניגהו חד הוא בד"ה והשני בשמואל ולא סגי ליה בחד מינייהו והיינו משום דההוא קרא דשמואל ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד וגו' משמע ויסת קאי אה' דרישא דקרא לכך הביא קרא דד"ה דמפורש ביה ויעמוד שטן על ישראל ויסת וגו' וא"כ ע"כ ויסת דשמואל נמי קאי אשטן ומדכתיב בשמואל (ויחר) [ויוסף] אף ה' וגו' שהניח לשטן להסית את דוד ולא הוזכר בו מה היה החרון אמרו שהוא נלמד מענינו דכתיב ויסת כאלו הוא הסית לפי דעת דוד שאמר אם ה' הסיתך וגו' וזה שקראו להקב"ה מסית היה חרון ה' שהניח השטן להסית את דוד שימנה אותן בלא כופר להטעותו בדבר שאפילו תשב"ר יודעין דכתיב כי תשא וגו' ונתנו איש כופר וגו' ודו"ק : **משעת** שחיטה כו'. דשעת זריקתו הוא המועד של גמר עבודת התמיד דזריקה מכשרת הקרבן ומ"ד עד חצות ממש היינו נמי עד גמר זמן הקרבת תמיד של שחר כדתניא בפרק ת"ה (כו.) תמיד של שחר קרב והולך עד חצות : **טול** הרב שבהם כו'. דמלת רב יתירה הוא דכבר מפורש דהרבה השחית שבעים אלף ועוד לפי זה ה"ל למיכתב הרבה וע"כ דרשו שה"ל אמר שתטול רב שבהם עתה הרף ידך וגו' ודרשו נמי מלשון רב שהוא כמו רוב דהיינו אחד ששקול כרובה של סנהדרין : **יעקב** אבינו כו'. מבואר כי מחנות המלאכים שנראו ליעקב הם באו לשומרו מעשו ומשרו שהוא סמאל והוא השטן שהודה לו על הברכות ובמדרש רבה מחנה אלהים הוא זה אין שכינה שורה על פחות מששים רבוא והכוונה בו שהיו מחנה המלאכים כשיעור מחנה ישראל שבמדבר שהבטיח הקב"ה ליעקב שבזכותו גם בניו כשיצטרכו לשמירה מהשטן כמוהו יהיה מחנה אלהים זו בשמירתם ולזה בדבר שהיה בדוד נתקיימה הבטחה זו וראה הקב"ה ליעקב ויניחם : **אפרו** של יצחק כו'. היינו אפר אותו השה שבא תחת אפרו של יצחק כדכתיב אלהים יראה לו השה או אפרו של יצחק לפי מחשבת אברהם כי באותו גורן העלה אברהם את יצחק וכפירש"י בד"ה כי הוא מבואר שבזכות העקידה נאמר לאברהם כי ברך אברכך וגו' וכחול אשר על שפת וגו' ובימי דוד ושלמה נתקיימה כדכתיב יהודה וישראל רבים וגו' ומלאך המשחית בא למעטם או מברכה זו ואמר שראה ה' להבטחה זו ויניחם ומ"ד כסף כפורים ראה כפירש"י שע"ש זה נקרא כסף כפורים שנתנו למשכן שהוא מכפר על כופר נפש של מנינם ורבי יוחנן חולק ע"ז כי כסף כפורים שניתן כבר בימי משה למשכן אינו כדאי לכפר על כופר נפש מנינם שהיה בימי דוד אלא ביהמ"ק ראה דהיינו כסף כפורים שיתן כ"א מישראל במקדש כל שנה זה ראה ויניחם ודייק ליה דמסתברא כמ"ד ביהמ"ק ראה מדכתיב אשר יאמר היום בהר ה' דמלת היום לא דייק ליה אכסף כפורים דמשכן אבל לגבי ביהמ"ק מתפרש היום שפיר דהיינו בכל עת שיתנו כסף כפורים לקרבנות בבהמ"ק וק"ל : **כל** הרוקק בהר הבית אפילו בזמן הזה כו'. דכל הימים משמע אפילו בחורבן הבית ונראה דס"ל כמאן דאמר בפ"ק דמגילה קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד וק"ל : **ק"ו** ומה שק כו' לפני מת"ה לא כ"ש כו'. ומהאי ק"ו אין להתפלל בשק דלפני ב"ו כך לפני מת"ה לא כל שכן והכא נמי אמרינן אפילו בתפלה דבעי אדם לציין נפשיה כדמצלי וק"ל :

דף סג גמרא אדיליף ממנעל ולהיתרא נילף מקפנדריא ולאיסורא כו' והר הבית נמי ה"מ למילף רקיקה מקפנדריא לאיסור אלא דניחא ליה למילף ממנעל בק"ו וק"ל : **שם** אקפנדריא קפיד אינים ארקיקה ומנעל לא קפיד כו' מה"ט ה"מ למילף נמי במתניתין ובברייתא קפנדריא בק"ו לאיסורא ממנעל וק"ל : **שם** וכ"כ למה לפי שאין עונין אמן במקדש כו' למאי דקאי אמתני' הוא מגומגם דלא הוזכר במתני' כלל מעניית אמן אלא ברכת המברך קאמר במתני' שנשתנה במקדש וראיתי בתוספתא דתני לה מלתא באנפי נפשיה אין עונין אמן במקדש שנאמר קומו וברכו ס' ע"ש וק"ל : **פירש"י** בד"ה מעבר שנים וכו' אלא ביהודה דכתיב לשכנו תדרשו כו' עכ"ל לא ידענא מי הכריחו לכך דהא בשמעתין מייתי לה מקרא אחרינא כי מציון תצא תורה ודבר ה' וגו' ומיניה ממעט כל א"י אלא דוקא בירושלים ומקרא דלשכנו תדרשו לא ממעט אלא גליל כדאמרי' התם ע"ש ודו"ק : **ע"ב** גמרא ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאו בסוגיא דפ"ק דתענית ופ"ב דמכות נ"ג ליה וק"ל : **פירש"י** בד"ה עשית חסד שהאכילם שנא' ויבא אהרן וכל וגו' עכ"ל אבל ממ"ש ומה יתרו שלא קרב את משה אלא כו' לא משמע כפירושו ואדרבה בהך אכילה חזיבא אהרן וגו' לפי הענין היה יתרו האורח כדלקמן והלא לפני משה אכלו וכפירש"י בחומש ומשה היה עומד ומשמש עליהם אבל מ"ש ומה יתרו שלא קרב את משה אלא כו' היינו שקרבו ואמר לבנותיו קראן לו ויאכל לחם וקרבו אח"כ נתת לו בתו ומ"ש שעשה חסד עם כל ישראל היינו שעשה חסד עם מושיען לקרבו בביתו להצילו מחרב פרעה וק"ל :

ח"א דף סג ע"א לפי שאין עונין אמן במקדש כו'. מפורש בס"פ אלו נאמרין : **ובית** נעו מדעתיה דנפשיה כו'. וה"ה דהמ"ל דבעי לאחויי קרא דגדעון לאשמעינן דהסכימו ב"ד של מעלה ע"י כדאמרי' בסוף מסכת מכות אלא דלא נחית הכא להכי ומה שיש לדקדק עוד בזה ע"ש ודו"ק : **ואומר** עת לעשות וגו'. הכא לא פריך מאי ואומר משום דמקרא דאל תבוז כי זקנה וגו' דהיינו שיש לנו ללמוד מזקנים הראשונים אימא דהיינו דוקא בדבר שאין בו שום גמגום לאיסור משא"כ הכא דהוי הזכרת ש"ש לבטלה ת"ש עת לעשות לה' וגו' וק"ל : **מסיפיה** לרישיה כו'. ר"ל הכא בשני ענינים מדריש ופירש"י מסיפיה לרישיה כו' משום הפרו תורתך עתים הם לה' לעשות משפט פורענות כו' ע"ש והוא קלת דחוק דהיכן הוזכר משפט ונראה לפרש כדבסמוך אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות וגו' דהיינו עת לעשות לה' לכונסה לש"ש משום דהפרו תורתך וק"ל : **ואם** ראית דור כו'. נראה מפירש"י שהם ב' ענינים בשעת המכנסים פזר ובשעת המפזרים כנס איירי בחכמי הדור ואם ראית דור כו' איירי בתלמידים וקרא דמייתי עת לעשות לה' וגו' קאי אתרווייהו אשעת המפזרים כנס עת לעשות לה' במדת ענוה הפרו תורתך מללמד לתלמידים כיון שיש חכמי הדור אחרים המפזרים וקאי נמי אאם ראית דור דהיינו שאין התורה חביבה עליהם עת לעשות לה' מללמדם משום בזיון התורה כך נראה מפירש"י אבל בירושלמי מוכח דחדא מלתא היא ובשעת המכנסים פזר קאי נמי אתלמידים שחביבה התורה עליהם להכניסה אליהן פזר ללמוד להן ובשעה שהתלמידים

המפוזרים

אפזרים אותה ואינה חביבה להן כנס אתה ללמוד להן ודו"ק : תמן הוי גבר כו'· יש לדקדק מאי אשמעינן בר קפרא הא תנינא היא במקום שאין איש השתדל להיות איש גם אביי דדייק ליה ש"מ באתרא דאית כו' אמאי לא דייק ליה הכי אמתני' דאבות ש"מ במקום שיש איש כו' וי"ל דהתם לא בתורה קאמר אלא במקום שאין איש לעסוק בצרכי צבור השתדל את עצמך להיות איש עוסק בצרכי צבור והיא גופא אשמעינן שיהיה אדם עוסק בצרכי צבור גם שהוא קצת ביטול ללמודו אבל הכא נלמד מענינו דלעיל מיניה דבד"ת קמיירי באתרא דלית גבר להיות מורה הוראה הוי גבר להיות מורה להם ולגופיה לא אצטריך דדבר פשוט הוא כדאמרי' ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה אלא דאתא לדיוקא כדאמר אביי הא באתרא דאית גבר להורות תמן לא תהוי גבר להורות ופריך דהא נמי פשיטא דאסור להורות בפני רבו ומשני בששוין כפירש"י אם באת במקום ת"ח כו' דכבר תרווייהו בעיר א"כ מי יורה כיון דכל אחד מהם לא יורה ודו"ק : שכל גופי התורה תלוין כו' שנאמר בכל דרכיך דעהו כו'· לא קאמר וכרהו אלא דעהו ידיעה אמתית במציאותו ושהוא יכול ומשגיח בכל דרכיך לתת שכר טוב לצדיקים ולענוש רשעים ותסיים והוא ייסר אורחותיך ע"ד שאמרו בדרך שאדם רוצה לילך כו' הבא לטהר כו' וק"ל : לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה כו'· ברייתא הוא נמי בספ"ב דקדושין בשם ר"מ ומפרש לה מחטא דתלמיותא שהיא נקיה פי' בערוך שהיא נקיה מגזל וקלה שאין בה חסרון כיס עכ"ל : לא ירבה אדם רעים כו'· וכמ"ש בפרק חלק לא הכל תביא אל ביתך כו' והוא מפורש שם ומייתי ליה הכא מקרא דאיש רעים להתרועע משמע להתרועע בב' עייני"ן מלשון כותל רעוע וק"ל : לא ימנה אדם אפוטרופוס כו'· ויפקד פקידים על הארץ וגו' תרגום ירושלמי אפוטרופוס : כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר כו'· מפרשינן בסוטה שהיין מביא לידי ניאוף וכמ"ש זנות יין וגו' : לפרשת תרומות כו' דכתיב לעיל מיניה וכל תרומה לכל קדשי וגו' ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו וגו' לכאורה אינו מובן כיון דלפי זה את קדשיו לו יהיו מתפרש שיהיה נעשה עני עכשיו ולו יהיו היינו שנצרך להם א"כ לא הוזכר בקרא את מעשיו שכבר היה מעכב קדשיו לו ודוחק לומר בכה"ג שמושכת עצמו ואחרת עמו כמו שכתבו המפרשים במלה אחת וי"ל דסמך בהך דרשה אקרא דלעיל מיניה וכל תרומה וגו' אשר יקריבו לכהן לו יהיה דההוא קרא מתפרש דכל תרומה וגו' אשר דרך להקריב לכהן והוא מעכבו שלו יהיה וקאמר בקרא דבתריה ואיש אשר יעשה כן סופו את קדשיו לו יהיו שיהיה נצרך להם כשיהיה נעשה עני ודו"ק : סוף מתעשר כו'· כמ"ש (תענית ט') עשר בשביל שתתעשר ומייתי ליה דכתיב אשר יתן (קדשיו) לכהן לו יהיה מדלא כתיב נמי הכא לו יהיו בוי"ו כדלעיל דכינוי דיהיו קאי אקדשיו שזכר אבל הכא כתיב לו יהיה בה"א דלא משתמע דקאי אקדשיו וע"כ דרשו ביה יהיה לו ממון הרבה וק"ל : כל המשתף כו'· עיין פירש"י ואין לשון המשתף משמע כן וי"ל ע"ד מ"ש עמו אנכי בצרה והיינו שמתפלל שיעשה למען שמו שהוא עמו בצרה והשתא הוי ממש משתף ש"ש והיינו ממש והיה שדי בצריך וגו'· ואמר פרנסתו כפולה שנאמר וכסף תועפות וגו'· דהיינו שיש בידו כסף פרנסתו מצויה לו בכל עת בהרוחה לכל דבר לקנות לו ומ"ד פרנסתו מעופפת לו כצפור שע"י עפיפתו מזונותיו מצוים לו בכל עת ומשמע להו תועפות מלשון עוף יעופף ממש וכפירש"י בחומש גם לפי פשוטו ע"ש : כל המרפה עצמו מד"ת כו'· גם שלומד ומקיימה אם הוא ברפוי ובדרך עראי קאמר דאין בו כח לעמוד ביום כו' כמ"ש פרק אין עומדין (לב:) באלו צריכין חיזוק תורה ומעשים טובים כו' ע"ש · כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל כו'· במס' יומא שהיה קורא בליל יוה"כ לפני כה"ג בספר דניאל : מפני שאתה מעבר שנים כו'· בחו"ל כו'· ומעיקרא דהתחילו הוא מטהר והם מטמאין כו' ולא א"ל כן היינו משום דהראו לו מעיקרא אם לא ישגיח בדבריהם יוכלו הם לסתור דבריו אף בדבר שאינו אמת כדמשמע שלא היו הם מטהרין אלא כדי לסתור דבריו : הנח רע"ק כו' ומקרא יליף ליה לקמן ובפ"ק דסנהדרין (יא: ד"ה דאין) דאין מעברין אלא בא"י מ"מ היכא דלא הניח כמותו בא"י שרי אף בחו"ל דזיל בתר טעמיה דקרא כי מציון תצא תורה וגו' משום דשם איכא מופלא שבב"ד מסנהדרי גדולה כמפורש בפרק זקן ממרא וכיון דר"ע אחר החורבן היה שבטלו סנהדרין והוא היה בחו"ל והוא היה המופלא שבדור שהרי לא הניח כמותו בא"י הותר לו לעבר בחו"ל : נעשו תישים בעלי קרנים כו'· ר"ל שיש להם כח לנגח בשמחה כדקאמרי ואם לאו יהא בנידוי וק"ל : ע"ב משום שנאמר כי מציון תצא תורה וגו'· ובתוספות פ"ק דסנהדרין הקשו דהתם מייתי ליה מקרא אחרינא דכתיב לשכנו תדרשו ובאת וגו' ונראה ליישב דמלשכנו תדרשו ובאת שמה וגו' לא אימעיט חו"ל אלא בזמן שבהמ"ק קיים דהיינו לשכנו בזמן שהשכינה שורה שם אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים לא אימעיט מההוא קרא והכא בזמן שאין בהמ"ק קיים קיימינן ולכך אצטריך ליה למעוטי מהאי קרא כי מציון תצא תורה וגו' וק"ל : ומשה יקח וגו' ומה ארון ה' וכו'· בקרא לא הוזכר אלא שנטה משה אהל שלו ואפשר דגם ארון ה' נטה שם כמ"ש הרב בכעס אבל לא ידענא לפי זה מאי קאמר אמרה תורה כל מבקש ה' דהא שפיר כתיב ממש מבקש ה' שהיה גם שם ארון ה' ונראה דזה הארון אינו הארון שהיה במשכן דב' ארונות היו כפרש"י בפרשת עקב גבי ועשית לך ארון וגו' ואמר שהיה מרוחק י"ב מיל דהיינו למי שהיה עומד בקצה המחנה מצד שכנגדו היה משה נטה אהלו מחוץ למחנה היה לו לילך ג' פרסאות והיינו ק"ו שהרי זה אפילו שהוא בקצה המחנה אינו הולך רק ג' פרסאות ללמוד תורה מפי משה קרא מבקש ה'. ת"ח שהולכים [illegible] אחר מרחוק ללמוד תורה מעיר כו' וכבוד אכסניא דקאמר בזה שאלו ת"ח ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה והם באכסניא אצל אנשי עיר זכות אותן תלמידי חכמים תלוי בהם : נסביר פנים כו'· דלפי משמעו פנים של משה כנגד פני ה' אין לפרש דהא כתיב ופני לא יראו וגו' וע"כ דרשו דזה גופו היה הדבור פנים אל פנים אני ואתה נסביר פנים וא"ד כך א"ל כו' כך אתה הסבר להם פנים ולא תכעום עליהם אלא החזר האהל כו' וזה דסמך לו ושב אל המחנה דגם זה בכלל דבורו של הקב"ה שישוב אל המחנה ויחזיר אהלו לשם וקאמר דכיון דשב אל המחנה עם אהלו כאשר א"ל הקב"ה א"כ מאי קאמר ומשרתו יהושע בן נון וגו' דלפי פשוטו שמשה בעצמו שב אל המחנה והניח אהלו שם מחוץ למחנה קאמר שפיר דיהושע בן נון משרתו נשאר שם באהל ולא ימיש ממנו לכך קאמר השתא דהוזכר כאן משום דא"ל הקב"ה שישוב אל המחנה ואם לאו יהושע כו' ולא יצא דבר זה לבטלה כדאמרינן פרק במה בהמה מעולם לא יצאת מדה טובה מפי הקב"ה וחזר וכו' ודו"ק : סוף ארבעים כו' דכל משנה תורה סוף מ' שנה נאמרה כו' ללמדך שחביבה תורה על לומדיה כו' דמשה והכהנים והלוים אמרו זה שהם ודאי לומדים שנאמר בהם יורו משפטיך וגו' ואמר שחביבה עליהם כיום שנתנה וכמ"ש יהיו ד"ת בעיניך כדיוטגמא חדשה וקאמר עלה שהרי אדם קורא ק"ש כו' דהיינו דכתיב בו ג"כ אנכי מצוך היום וגו' שאמר לקרות ק"ש כדיוטגמא חדשה כפירש"י בחומש והרי אם ערב אחת אינו קורא אותה כאלו לא קרא ק"ש מעולם דהיינו שלא קיים להיות לו בכל ערב חדשה אלא דמחשיב לו כישנה שא"ל לקרותה בכל יום ודו"ק : לפי שאין התורה כו' מ"ד חרב אל הבדים כו'· מפורש פ"ב דמכות ע"ש : שנאמר זאת התורה אדם כי ימות כו'· משום דלעיל מיניה גבי מטמא בנגיעת המת לא כתיב זאת התורה וכאן באהל המת כתיב זאת התורה לדרשה זו במי שממית עליה באהל של תורה : לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה · פ"ק דמסכת ע"ג קרא מייתו ליה ושם מפורש : מ"ד כי מיץ וכו'· שתקיא תענוגי הילדות ממנו כמ"ש כי הילדות והשחרות הבל ע"י זה תוציא חמאה של תורה שהוא הוראה כמו החמאה שהוא המובחר מן החלב ואמר ומיץ אף וגו' שכועס עליו רבו פעם אחת כו' ומיץ אפים וגו' שכועס עליו פעם ראשונה ושניה כו' דגבי דינים צריך האדם להיות סובל יותר מלגבי טומאה וטהרה שע"כ גבי דם כתיב אף דמשמע כעס פעם אחת וגבי ריב כתיב אפים דמשמע שתי פעמים כעס וקאמר מה טעם דבעי טפי טורח וכעס לאדם בדינים מבטומאה משום דשנינו הרוצה שיתחכם יעסוק כו' הוא מפורש בס"פ גט פשוט ע"ש : אם נבלת כו' כל המנבל עצמו על ד"ת כו'· מייתי הך דרשה הכא אהאי קרא שהוא סמוך לקרא דמייתי לעיל : ומה יתרו שלא קירב את משה כו'· מפורש בחידושי הלכות ע"ש : פתח ר"י בכבוד אכסניא כו' כי גר היית בארצו כו'· היינו שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק כשבא יעקב עם בניו למצרים בזמן הרעב שהיה בא"י והיינו כי גר וגו' כדכתיב לגור בארץ באנו וגו' : ומה היא הברכה שברכו כו' שילדו ששה בכרס וכו'· דבתר דחשיב ח' בניו אמר כי ברכו אלהים כל אלה מבני עובד וגו' דמשמע שהברכה נוסף על ח' בניו שהיו לו כבר והיינו שאשתו וכלותיה שהם ט' ילדו כל אחת ששה בכרס אחד כי כן מצינו הברכה לישראל במצרים ונמצא דהיו ס"ב בניו עם ח' בניו הראשונים וק"ל : כל הדוחק את השעה כו'· היינו דמזל שעה גורם וא"א לאדם לדחוק את המזל בכחו כחוקה אי לאו בסייעתא דשמיא וכל הנדחה מפני השעה כמו שעשה רב יוסף הרי השעה נדחית מפניו וכפירש"י ויתר כל סוגיא זו מפורש בספ"ב דהוריות ע"ש : שיאחז בעובי הקורה כו'· פירש"י כלומר יעקב שכל כו' בקש עליהם רחמים עכ"ל והוא דחוק דהא אלהי יעקב כתיב ולא שייך ביה בקשת רחמים ונראה לפרש דאלהי יעקב ר"ל מדתו של יעקב ישגבך ביום צרה דהיינו בעובי הקורה שהוא מקום כובד משאו וק"ל : והלא לפני משה אכלו כו'· משמע ליה שהיה משה משמש עליהם ולא אכל עמהם והיינו לפני משה אכלו וכ"ה בהדיא במכילתא גם נראה מהאי ליסנא דאכלו לפני משה והוא הת"ח שהיה שרוי בתוכם וכיון דלפניו אכלו אמר כאלו אכלו לפני אלהים אבל בחומש פרש"י מכאן שכל הנהנה מסעודה שת"ח מסובין בה כו' ע"ש דלפי זה יהיה הת"ח אהרן וזקני ישראל המסובין שם דמשה אינו בכלל המסובין שהיה משמש עליהם ועניינו שהסעודה שהת"ח בתוכה ודאי דאמרי שם ד"ת הוא הדבר שנהנין מזיו השכינה כמ"ש במס' אבות שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום כו' ע"ש :

ח"א דף סד ע"א אל יאמר לו לך לשלום אלא כו'· עיין בזה בדברי הכותב בע"י אבל הכתובים שמביא אין מורים על זאת הכונה ואין להאריך ונראין הדברים כפשטן כי כל ימי האדם על האדמה צריך לו אל השלום דהיינו שיצלח במעשיו בכ"מ אשר מגמתו וחפצו לילך שם אבל אחרי המות בקבר אין שם מעשה שיצלח בו אלא לחברו בחיים שהולך למקום חפצו יאמר לו לך לשלום שהרצון בו שתצלח חפציך כפי רצונך במקום אשר תלך ויהיה פי' לשלום שתצלח באותו מקום שתלך לשם שלום אבל לא יאמר לו לך בשלום שמשמעו שבהליכתו תהיה לך שלום עמך ולא במקום אשר תחפוץ לילך שם אבל הנפטר מן המת לא יאמר לך לשלום שיצלח חפצו במקומו כי אין שם בקבר חפץ ורצון אלא יאמר לך בשלום דהיינו שבדרך הליכתך לקבר יהיה לך שלום באין מעכב עד שיבא אל אבותיו בקבר ודברי הר"ן בזה מטין לדברינו ע"ש : ילכו מחיל וגו'· מלת חיל נאמר על ריבוי עם והיינו מחיל שהוא תפלת רבים המקובלת יותר כדאמרינן פ"ק אל חיל שהוא לימוד תורה ברבים כדאמרינן לעיל שאין התורה נקנית אלא בחבורה ואמר יראה אל אלהים בציון דהיינו שזוכה למצות יראה כל זכורך את פני ה' וגו' שהיא קבלת פני שכינה : ת"ח אין להם מנוחה כו'· יש לדקדק בזה דהא עוה"ב שזוכין לו הת"ח הוא כולו מנוחה כמ"ש ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי כו' וי"ל ע"פ מ"ש ויכל אלהים ביום השביעי מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה מלאכה כפרש"י בחומש דהמנוחה שם היא כילוי וסילוק מלאכה ופעולה וקאמר הכא בת"ח שהוא פעולת השכל ועיון בעוה"ז ובעוה"ב דאין לו מנוחה וכילוי מזאת הפעולה של עיון השכלי אלא שתמיד פועל בה והיא בעצמה פעולת המנוחה דלעוה"ב שהצדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה בעיון השכלי ודו"ק : ת"ח מרבים שלום בעולם כו'· כבר כתבנו בסוף יבמות טעם שסיים שם בזה המאמר ע"ש גם בכאן שכבר סיים בדברי אגדה לעיל והוסיף זה המאמר נראה קרוב לזה לפי שכל מסכת זו התפלות והברכות הנזכרות בה הם תיקון דרבנן וטעמם להרבות בזה שלום בעולם דהיינו בין ישראל לאביהם שבשמים ואל תקרי בניך אלא בוניך כו' כי אלו התפלות והברכות הם קיומו של עולם תחת העבודה וכל הפסוקים מורים על הכונה זו וכבן אל השלום ישים שלום אמן סלה : סליק פרק הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

חדושי מהרש"א מסדר זרעים

פאה פרק שמיני היו לו מאתים חסר דינר כו' הרי זה יטול כו'· ואמרו הרמז בזה מלת צדקה שמספרו כן הוא מאתים חסר א' וק"ל : וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כו'· וכתבו הר"ש והרע"ב דהיינו כשאפשר לו להסתפק בדוחק קצת ע"י מלאכה אבל באי אפשר לו להסתפק ואינו נוטל אמרינן בירושלמי דהרי זה שופך דמים ועי"ל דהכא מיירי כיש לו בית למכור או כלי תשמיש ומקרי צריך ליטול כיון דאין מחייבין אותו למכור כדתני לעיל אם הוא מוכר ביתו וכלי תשמישו ואינו נוטל אינו מת וכו' עד שיפרנס אחרים ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וגו' דלעיל מיניה כתיב ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' ומן ה' יסור לבו והיינו מי שא"צ לו ליטול והוא נוטל משל אדם ובהפך קאמר במי שצריך ליטול ואינו נוטל אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' ומה כתיב ביה והיה כעץ שתול על (פלגי) מים שיהיו מזונותיו בריוח ועל יובל ישלח וגו' היינו שמפרנס גם אחרים על שם שלח לחמך על פני המים ולא ירא כי יבא חום והיה עלהו וגו' היינו שימות מתוך הזקנה : וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכו'· פירוש אמת כתבנו בפ"ק דב"ב דבדברי התוס' מוכח דבדין מרומה אין לדיין לדון לפי שנראה אמת אלא שיתחוך את האמת לפי אמתית הענין ע"ש באורך וע"ז קאמר הכא דמי שדן דין אמת לאמתו הוא נעשה שותף להקב"ה כדקאמרינן התם והוא בכלל ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו והפך שאין דן דין אמת לאמתו הוא הנוטל שכר לדון יותר מכדי בטלה דהוה בכלל מקבל שחד והוי בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' : כל מי שאינו לא חגר כו' ועשה עצמו כו'· נראה דמיירי גם בצריך ליטול והיו נותנין לו אלא שעושה עצמו חגר שפירושו בלשון תרגום לאו דוקא פסח אלא כל בעל מום כמו שפירש הערוך בערך חגר כבד פה וגו' ת"י חגר פומאי וכן ערל שפתים ת"י חגר ממלל עכ"ל שעל כן הוא עושה עצמו בעל מום ופרט סומא ופסח שהן מומין גדולים כאלו א"א לו לרדוף אחר הצדקה שהוא סומא או פסח ועושה כן כדי שיהו הבריות מרחמין עליו ביותר ויתנו לו יותר מכדי צרכו עכשיו וע"כ אמר שעונשו כן שיהיה כאחד מהם שלא יתנו לו יותר מכדי צרכו עכשיו ומייתי מקרא שנא' צדק צדק תרדוף וגו' נראה דה"פ צדק כשאתה צריך ליטול צדקה טול אותה בצדק וביושר דהיינו שאם אתה בריא ולא סומא ולא פסח ותוכל למצוא צדקה כדי צורך ברדיפה אחריה תרדוף ולא תעשה עצמך סומא או פסח כאילו לא תוכל לרדוף אחר הצדקה כדי שירחמו עליך ביותר ליתן לך יותר מכדי צרכך שלא בצדק וביושר · ואמר למען תחיה שלא תבקש ליטול צדקה רק למען תחיה דהיינו כדי חיותך וצרכך ולא ביותר מכדי חיותך וצרכך ומדמי ליה נמי כל דיין שלוקח שוחד ומטה כו' דמותר לדיין ליטול שכר בטלה אבל ביותר מכדי צורך בטלה אפילו לדון דין אמת וצדק אסור דהוה בכלל מקבל שוחד כדאמרי' פרק שני דייני גזירות· ואמר שגם זה אינו מת מן הזקנה כו' בהני תרתי כבי בעושה עצמו סומא כדי לקבל צדקה יותר מכדי צרכו ובנוטל שכר לדון יותר מכדי צרכו קאמר שעונשן שוה דהיינו שאינו מת מן הזקנה גם שיזכה לזקנה אינו מת עד שיבא לידי כך שיהיה סומא ובעל מום אבל לעיל באינו צריך ליטול כלל לא קאמר האי ליסנא דאינו מת מן הזקנה כו' אלא אינו נפטר מן העולם כו' שזה שאינו צריך כלל ונוטל ודאי דעונש שלו מרובה ולא בא לידי זקנה כלל עד שיצטרך לבריות והוסיף על הלוקח שוחד ומטה את הדין דהיינו כמ"ש דאף בנוטל שוחד ושכר יותר מכדי בטלה כדי לשפוט צדק כי השוחד יעור משקבל שוחד א"א שלא יטה כו' כפירש"י בחומש ע"ש ומשום איקרובי דעתא כדאמרי' פרק שני דייני גזירות ופשטיה דקרא ודאי לענין סימוי עיני השכל הוא גם שנטלו לשפוט צדק השוחד מסמא עיני השכל ודעתו ומטה את לבו להפך בזכות הנותן ודומיא דיסלף דברי צדיקים ת"מ משמע ליה נמי סימוי ועורון ממש דאינו מת מהזקנה עד שעיניו כהות והיינו מדכתיב בהאי ליסנא יעור עיני חכמים וגו' והכי אמרי' בהדיא פרק שני דייני גזירות כמה סמיות עיניהם של מקבלי שוחד שנוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהם כו' שנאמר יעור פקחים דיוצא לשנים שמסמא עיני השכל שלהם מבלי הבין ומסמא עיניו ממש ודו"ק :

מעשר שני פרק חמישי שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו וגו'· לפי שהבכורים נקראו ראשית כי היא מצוה ראשונה התלויה במתנת הארץ אשר נתנה לנו בהבטחה לאבותינו בשבועה וע"כ מצות הקריאה בה ליתן להקב"ה הודאה ושבח על מתנה זו לאבותינו וכיון שהגר אינו בכלל מקבל מתנה זו אין לו לקרות ולהודות על כך שהרי לא נשבע כן לאבותיו ובירושלמי פריך בהיתה אמו מישראל מביא וקורא וכלום נשבע לנקבות ולא משני מידי וכתב הר"ש דשמא לא חש לשנויי דלאו פירכא היא עכ"ל · ונראה דר"ל דשפיר נשבע לאבותינו דהם אבי האם דבני בנים הרי הם כבנים כדאמרינן פרק הבא על יבמתו וק"ל :

בכורים פרק שלישי כיצד מעלין הבכורים כו' השור הולך כו' החליל מכה כו' הגוזלות כו'· כל הני מילי דקחשיב דרכי שמחה הן ונראה דמפקינן ליה דבעי במצוה זו שמחה מדכתיב בה ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך וגו' והכי אמרי' בפרק אין בערכין מנין לבכורים שטעונין שירה אתיא טוב טוב כתיב הכא בכל הטוב וכתיב בשירה בשמחה ובטוב לבב וע"ש פירש"י ותוספות וכמ"ש לעיל דזו המצוה ראשונה ממתנת א"י לאבותינו ויש לנו ליתן בה שבח ושירה להקב"ה על קיום לנו שבועתו לאבותינו ואמר שתחלת הליכתה יהיה בשמחה ובשירה קומו ונעלה ציון אל בית ה' דא"י מקודש בעשר קדושות וציון שהיא ירושלים מקודש בעשר קדושות יותר מא"י ובהמ"ק שהוא בית ה' מקודש בי' קדושות יותר מירושלים כדאמרי' בעלמא ולכן אמרו בתלמוד ירושלמי דבדרך שהיו עדיין בא"י אמרו שירה מעניינו שמחתי באומרים לי בית ה' נלך וגו' ובבואם לירושלים למקום קדוש יותר הוסיפו בשירה עומדות היו רגלינו וגו' ובבואם להר הבית למקום קדוש יותר הוסיפו בשירות הללו אל בקדשו וגו' שיש בו עשרה הללוהו · ובהגיעם לעזרה שהוא מקום עבודה ושירה דברו הלוים בשיר ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת וגו' האי קרא נמי אמרוהו בשיר על בנין ותוספת העזרה כדאמרי' פרק ידיעות הטומאה · ועניינו מפורש שם והכא נראה לפרש ליתן שבח והודאה להקב"ה שהביאנו לשלום עד הלום שהוא המקום הגבוה יותר מכל העולם והיינו ארוממך ה' כי דליתני וגו' כדאמרי' פ' איזהו מקומן מקום דמדלי טפי והוא מקום העזרה ע"ש וק"ל : הקרובים כו' והשור הולך לפניהם כו' ועטרה של זית כו'· המכוון בזה לשמוח במצות בכורים שהיא ראשית למתנת א"י בדבר הדומה לו דהיינו השור שהוא ראשית לכל הקרבנות שנאמר שור או כשב או עז ואין בבהמה גסה כשרה לקרבן כ"א השור והרמז בכור שורו הדר לו שהשור הדר לו במצות בכורים שהוא ג"כ בכור וראש לכל קרבן כדאיתא במדרשות ואמר שקרניו מצופות בזהב הוא רמז לפי שישראל עשו את העגל הזהב שהוא מין שור כמ"ש בתבנית שור אוכל עשב דר"ל שלא עשו להם שור שהוא בקרניו אלא שעשו להם עגל היונק מאמו שאינו אלא כתבנית שור הגדול האוכל עשב דהיינו שהוא מינו וע"כ אמר שבשור זה בקרניו עדיין בטהרתו להיות ראשית לכל קרבנות וע"כ קרניו מצופות בזהב למצוה זו שהרי הן לא היו של זהב במעשה עגל שלא היו לו עדיין קרנות ואמר שהיה לו עטרה של זית בראשו עיין ברמב"ם וע"פ דרכנו נראה כי הזית הוא רמז לב' כתרים שהם כהונה ומלכות כמ"ש בזכריה ושני זיתים עליה וגו' אלה שני בני היצהר וגו' ופירש"י שם קרן כהונה ומלכות שהם נמשחי' בשמן המשחה עכ"ל וגם הזית רמז על כתר מאור התורה כדאיתא במדרשות ולפי כשנשתברו הלוחות במעשה העגל נוטל מהם ב' כתרים שהם כהונה ומלכות שהרי לא ניתן להם אלא בשביל קבלת התורה כדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' שהם תלוים בכתר תורה ושוב כשנתכפר להם בלוחות השניות חזרו להם גם השני כתרים דהיינו כהונה ומלכות ולזה רמז להם בעטרה של זית שהוא רמז על כתרים הללו שתהא מונחת על ראש השור שנאמר בטהרתו כמ"ש לעיל דהיינו על קרנותיו שהם קרן כהונה ומלכות שזכו שוב שנית ע"י כתר התורה בלוחות האחרונות ונראה נמי מה שהביאו גוזלות שעל הסלים כו' באו לעולות על הבכורים על כוונה זו שהם ראשית לכל קרבן עוף וישראל נמשלו ליונה כי הם נקראים ג"כ ראשית וק"ל : סליק

חכמת שלמה

דף סד ע"א גמרא יענך ה' ביום צרה ישגבך שם כו' ואני שמעתי דתפס ליסנא דקרא המנוי ביעקב שאמר לאל העונה אותי ביום צרתי וה"נ כתיב בתהלים נדר לאביר יעקב משום דמצינו בקרא וידר יעקב נדר לה' ונאמר ג"כ מידי אביר יעקב ודו"ק נ"ל :

הקדמה להגהות בעל הלבוש זצ"ל

עם הגהות ותקונים

מאת הנהו תרי גיסי הרבנים הגדולים הגאונים המפורסמים · חריפים ובקיאים · פארי ישורון · עמודי בית ישראל מוה' **מרדכי זאב** סג"ל · ומוה' **יוסף שאול** סג"ל · בעלי המחברים ספר **מפרשי הים** על בבא קמא · וספר **מגן גבורים** על טוש"ע או"ח · ה' יגן עליהם :

הא לכם בית יעקב הגהות נחמדות ויקרות על הש"ס מידי אביר הרועים . הוא רוענו רועה ישראל הגאון האמיתי שר התורה והחכמה קדוש ה' מכובד ומהולל מוה' מרדכי יפה נ"ע בעהמ"ח הלבושים אשר נודע בשעריו בחבוריו היקרים · ויותר שהיה חכם והפליא והגדיל תושיה בחריפות ובקיאות בספריו הקדושים. ואזן וחקר ותקן כל המנהגים והתקנות אשר הנהיגו והתנהגו אבותינו ורבותינו הקדושים מני עולם והתחקה על שרשם לדעת על מה הניחם הטבעו למען חזק את בדקותיהם . ולאשר ולקיים את כל מנהגיהם לבל יעלה הפורץ בחומותיהם·עוד לימד דעת את העם והאיר עיני בני ישראל בהגהות האלה היקרות והנחמדות · בראותו כי בעונינו מטה ידינו · וידל ישראל עד מאד · פסו שוקדי התורה והתעודה בחזקה. וע"כ תפוג תורה כי לא ימצאו דבר חפץ . ואף מאשר הכינו לנו רבותינו רש"י ותוספות מפרשי הש"ס הדרך הסלולה והכבושה · והאירו עינינו בפירושיהם הטובים · עדן לא מצאנו ידינו ורגלינו · ונגשש כעורים קיר . יען כי המה לאשר היה לנס פתוח · ועיניהם לצופות ושוטטו בכל אפיקי הש"ס ותוצאותיהם · היה די להם ולאנשי דורם במעט אומר ודברים · במלות קצרות ורמזין לכוונות עמוקות · ויכסוהו בסמיכה על הקורא והוגה · אשר ימצא במקום אחר הדברים מפורשים · ובמקומות רבות האריכו למעניתם לפלפל ולסלסל בקושיות והויות בסוגיא זולתה · והיא נעלמה מעין הקורא · והיה כאשר ידעם המעיין · ימצא עזר רב להתחקות על פירש"י הסוגיא וקצבותיה . ובהבקע לו מעט מזעיר אור השכל ישכיל ויוסיף חכמה ודעת · ובין יבין את אשר לפניו . אי לזאת יצא הגאון ז"ל לישע לומדי התורה · ויגל תעלומות החכמה · לדלות מעמקי דברי רבותינו הקדושים נ"ע להציגם לפני הקורא · למצוא את אשר יחפוץ · ועזר מצדו יהיה :

והנה נהלל ונפאר בקהל רב הגהות האלה · מה טובם ומה יפים . ולהראות פרי התועלת הגדול אשר יצמח על ידם ללומדי התורה . דבר שפתים אך למותר · כי מי ומי מהאנשים אשר קדשו עתותם לתורה . אשר לא יחס לבבו לתת תודות . ולהכיר בטובה הגדולה אשר עשה עמנו כיום הזה הגאון המובהק מוהר"ר **ישעיה ברלין** ז"ל · אשר דלה דלה לנו ממעמקי ים התלמוד זהב ורב פנינים · ויחשוף לנו שפוני טמוני אוצרות נחמדות ישמח בהם לבב ההוגה : ואם כן איפוא כמה וכמה הגדיל והרבה חסדו עמנו הגאון **הלבוש** ז"ל בהגהות האלה · ולהם יתר שאת ויתר עז · הלא שבעתים · כי הגאון מוהר"ר ישעיה ברלין ז"ל ברוב המקומות לא הציב ציונים · רק במקומות המדובר מהסוגיא הלז בכללות בזולתה · וכל מגמתו היה להועיל ולהבין דברי רש"י ותוספות במקומותם · לא כן ההגהות האלה · אשר אם אמנם גם ההגהות האלה נמצאו בתוכם . אבל אך מעטים המה בערך הגהותיו · וגבהו דרכיו · כי הוא הראה רוב בקיאותיו בש"ס וציין כל אומר ודברים הנמצאים ברש"י ותוספות בקושיא וראיה אם בפלפול רב · לסוגיא אשר אין לה דבר עמה · ולא יפול לב המעיין לשום עיניו שמה · כי מי יביאנו לראות במקום אחר אשר אין לה התייחסות מה עמה · ועל כן לא הביא מהערות אשר העיר מוהר"ר ישעיה ברלין ז"ל כי מחשבותיו להועיל להסוגיא אשר עמד בה · כי אך להביא אומר מן החלק במקומות זולתם אשר העלה ברב זכרונו . בעת היותו בחיים חיותו · אשר עדן לא היה המראה מקומות . ובפרטות ברש"י ותוספות ורא"ש ור"ן . לא התפאר לב איש לעשות כמתכונתו זולתו · ודי לנו בהערות ועדות הגאון ז"ל אשר העיר באמרות יקרות · והשבע השביע לבניו ותלמידיו לבל יסתירום בסתר אהלם · כי אם להפיצם על פני תבל · למען זכות את נפש בית ישראל . כאשר כתב בהקדמתו . וז"ל לשון הזהב :

אתם בניי דעו כי התורה עניה במקום זו ועשירה במ"א · והלבבות נתמעטו והשכחה מצויה · ופעמים ילמוד אדם כאן ונעלם ממנו הפשט האמיתי אשר התוספות מפרשים זאת הסוגיא במסכת אחרת ויפרש שלא כהלכה · ולפעמים יתקשה הרבה באיזה דבר · ואלו היה יודע אותן המקומות אשר הש"ס ורש"י ותוס' נשאו ונתנו בזה המימרא במסכת אחרת היו עוזרים לעצמם הרבה · ובעבור זה נתעוררתי להועיל לכם לציין בקצרה על סדר הדפין בש"ס בכל דף בפ"ע מ"מ אל אותן המקומות שמצאתי שהובא זאת הענין לראיה או לקושיא וכדומה · ואתם בניי כאשר תשכילו ותדעו גודל תועלת זה החבור . אולי תחפצו שיהיה לכם לבדכם ואין לזרים אתכם · כדי להתגאות בו ולהראות בו חריפות בפני העולם · ולא תגלו אותו לעולם . דעו כי רעתכם רבה · אך תועילו בו לארץ ולדרים ·

עד כה דבריו הקדושים . המשמחים אלהים ואנשים . עינינו הרואות כמה יקרו בעיניו חין ערך מעלות הגהות האלה . ומה נוסיף תת כח . להלל את אשר כבר עשהו יפה בעתו :

והנה הגהות האלה ברוב הימים אשר נתפזרו לבניו ונכדיו איידי דזוטרי מרכסי · ולאשר היתה ידו תוקה עליהם ויגורו. מפני השבועה . החלו לדפוס מעט אפס קצהו בעיר מלוכה ווארשוי · כאשר העד העיד בנו הרב מוהר"ר **שבתי** אב"ד דק"ק סאקולאב ואגפיה נכד הגאון מוהר"ש כ"ץ אביו של הש"ך ז"ל בהקדמת ספרו מ"ג וז"ל · זאת לדעת כי הספר מ"ג וכו' . ובהיותי פה בא חכם אחד והביא עמו ספר קטן מאיזה עמודים על שמינית בוגין הנדפס בע"מ ווארשוי מהגאון בעל הלבוש ז"ל · ויקרא שמו ספר מסורות חדשות ובהקדמה כתוב שם חבל על דאבדין ולא משתכחין · כי לפי רוב השנים אבדו שם ולא נשאר לנו רק מעט הכמות על מסכת בבא קמא ובבא מציעא ושם נאמר שהזהיר הגאון הלבוש ז"ל לבניו אחריו שיביאו ספר זה לבית הדפוס · אכן לא נשאר לבניו אלא מעט מזער וכו' . וראיתי מעשה ונזכרתי הלכה כאשר הייתי בימי חורפי · כשלמדתי אצל מורי ורבי הגאון החסיד מוהר"א אנשיל שהיה אב"ד דק"ק סעלין · והראה לי כמה פעמים מאשר השיגו האחרונים להגאון הלבוש ז"ל שדבריו מבוארים בדברי התוספות במקום אחר עכ"ל · אמנם נכדו הרב הגאון מוהר"י ליב מרגליות ז"ל אב"ד דק"ק פ"פ דאדר הידר פני זקינו והדפיסו בק"ק גאווי דוואסר בשנת תקמ"ב על כמה מסכתות ובלע אמרתו אשר גזר אומר להדפיסם . וכאשר פקחנו עינינו לראות את המראה הגדולה הזאת · ראה ראינו כי עדן לא נשלמה כוונתו הטובה והרצויה · כי הלבוש ז"ל לרוב הטרדות העמוסות עליו כאשר אמר פא"פ להסמ"ע כאשר כתוב בהקדמת הסמ"ע לא נתנו הזמן לציין על איזה מקום במשנה ובגמרא אם בע"א או בע"ב ישובו קוטב הגהותיו . ולאיזה מקום ברש"י או בתוספות אם בע"א אם בע"ב יורהו הציון הלז · וכאשר יבא המעיין לחפש אחריהם עד כמה תכבד העבודה עליו לחקור את כל הציונים הנמצאים בעלה הזאת עד יבא למקום מבוקשו · וגם לאשר נדפס ובא אחרי מותו זמן רב . באו הדברים ברוב ענין · לא סדרים למו · וגם חרולי הטעיות התערבו בינותם · ויחליפו וימירו דף לדף כן באותיות הדומות וכן אשר אין שוה להם · וגם נלקו בחסר ויתיר פעמים שבא במרובה פעמים בקצרה · ולפעמים הנפרד מקובץ והמקובץ מפוזר · כמו מ"ק י"ו והוא מ' קי"ו ותהי להיפך . וגם לפעמים נפקד מקום הדף או המסכת · וגם נתחלף ממסכת למסכת · ברכות בכורות ב"ק ב"מ ב"ב · נוסף על זאת רבו הסכסוכים והחלופים בין השורות עליונים למטה והתחתונים למעלה ולפעמים חסר קו המוסגר על ציון העלה הבא והתבולל בעלה הקדוש באין מבין כהנה וכהנה רבו חרולי השגיאות וקוצי הטעיות · עד אשר אחת מהנה לא נעדרה משלש או ארבע טעיות בדף · ולא יוכל הקורא לעמוד עליהם . ע"כ אמרנו להטעים עלינו עול הכבד הזה למלאות את מחשבתו הטובה אשר חשב על היהודים למען תגדל תורה ותתאדר בהרבות לה צילים ופרחים נאותים · ועברנו מעבר אל עבר וסלקנו את כל מכשולי הטעיות ואבני הנגף אשר התנגפו רגלי הקורא במו · ויכאיבו את החלקה . והעתקנום במקומם המיוחד למקומותם במושבותם . והצבנו להם ציונים אשר יורוהו אנה פניו מועדות · ואנה ישבו בלכתן . וסגרנו עליהם מסגרת סביב קו לקו למען ידע הקורא כי מלבנו יצאו הדברים האלה · ואם שגינו תהי אשמהינו בנו . ודברינו הלגנו כיום הוולדם · למען יבחר הקרוב אליו . וע"כ אל יפלא בעיני הקורא · אשר לפעמים ימצא מקום אשר גרענו והוספנו מאשר נדפס מלפנים · כי מידנו היתה זאת · למען הניתם לנוכח פני הקורא אשר ידרשם במקומותם הראוי והנכון · ויבא למחוז חפצו בנקל :

ובאשר החלונו המלאכה היקרה הזאת . חשבנו למשפט להעיר את המעיין במקום אשר אור לו בציון בדברי רש"י ותוס' ולפעמים לדברי רש"י ותוס' הלא מוקשים המה והעירו עליהם גדולי הראשונים ואחרונים המפורסמים בתשובותיהם וחיבוריהם אשר לא ידע הקורא לשום עיניו עליהם בעת ההיא · אמרנו להציב ציונים מקום שבעלי תשובה עומדים · למען יוכל לתת עין בם ויאורו עיניו · וע"כ לא חדלנו להעיר במקומות מעטות את אשר עלה ברעיונינו בראשית ההשקפה מדי עברנו בה · להראות אשר גדולי אחרונים המובהקים לפעמים לא זכרו התוספות בסוגיות זולתם · כי לא להתגדר עליהם כוונתנו · אך למען תת מקום למעיין לענות בו · ולעורר אותו כי ישים לב לזה · אולי ימצא על ידם דברי סתרים הנעלמים וישמח לבנו גם אנו . ואם מעטים המה בכל זאת נקווה כי נמצא חן בעיני ההוגים ודורשים אחרי האמת · אשר יכירו וידעו כמה תכבד העבודה הזאת · לאסוף מהמון חיבורים רבים דברים כאלה בביאור דברי רש"י ותוספות . אשר אך מעטים נמצאו בדבריהם · אחת הנה ואחת הנה · ואשר באו בתוך ענינים אחרים אשר לא קרובים אל מקום המבוקש · ובפרטות כי לא שמנו פנינו לחפש אחריהם · זולת מאשר חקוק בזכרונינו בעת סדרנו הדברים האלה · אשר כל המלאכה הזאת מהחל עד כלה לא נמשך כי אם ערך שני חדשים · והנה לא נכחד מאת הקורא כי לפעמים היה לאל ידינו להוסיף עוד ציונים על דברי התוספות אשר לא באו בדבריו · אמנם מפני כי יראנו לערב דברינו בתוך דבריו ולהתגדר במלאכתו על כן לא העתקנום כי על כן חדלנו מהציג גם מאשר שת עליו נוספות נכדו הרב מוהרי"ל המביאו לבית הדפוס . למען יהיה לו אשר לו ואין לזרים אתו :

הצעיר **מרדכי זאב** בהרב הגדול מוהר"ר **יצחק אהרן** ז"ל אויטינגא הלוי . הצעיר **יוסף שאול** בהרב הגדול **אריה ליבוש** ז"ל נאטהאנזאהן הלוי

הגהות על מסכת ברכות מהגאון בעל הלבוש זצ"ל

עם הגהות ותקונים מאת הגאונים בעהמ"ח ספר מפרשי הים זצ"ל

דף ב ע"א משנה כל הנאכלין כו' (פסחים פט א') תוס' ד"ה דאילו . (שם קכ ב') תוס' ד"ה אמר : **גמ'** תנא היכא קאי (ברכות לה א') תוס' ד"ה כיצד : והא קמ"ל (גיטין לד ב') תוס' ד"ה אלמנה : טיהר יומא (שבת לה ב') רש"י ד"ה טהור . (יבמות עה א') תוס' ד"ה דאי . (סנהדרין פג ב') תוס' ד"ה ונכנו : **ע"ב** משהעני נכנס (ע"ג עו א') תוס' ד"ה בת :

דף ג ע"א שלש משמרות (יומא כ א') רש"י ד"ה וכרגלים . [א"ה עיין בחידושי בכור שור להתב"ש שם ובחיבורנו על טוש"ע או"ח סי' א'] : **ע"ב** עד חצות לילה (ע"ג ג ב') רש"י ד"ה ובלילה :

דף ד ע"א ידי מלוכלכות בדם (עירובין נג א') רש"י ד"ה דוד : שהיה מבייש פני דוד (סנהדרין לו א') תד"ה והא : **ע"ב** וקורא ק"ש ומתפלל (ברכות כ א') תד"ה מאימתי . (שם ב') תוס' ד"ה מטעם : איזהו בן עוה"ב (שם. ב') תוס' ד"ה מאימתי :

דף ה ע"א אם ת"ח הוא א"צ (שם א') תוס' ד"ה מאימתי : **ע"ב** יהיב מר שיבשי כו' (ב"מ עג א') תד"ה דשבשי . [א"ה ומזה ראיה למה שהגיהו בדפוס א"ד שם ועי' בהגהות מהרי"ב שם] :

דף ו ע"א מנין לעשרה (סוכה י"ב נ"ל יג א') תד"ה בשלש : ובזורוע עוזו (נזיר ג ב') רש"י ד"ה שנאמר : אלו תפילין (שבת קנג א') רש"י ד"ה אלו : **ע"ב** לעולם יהא אדם זהיר (פסחים קו [נ"ל קז] א') תד"ה סמוך : ואם נתן לו ולא החזיר (ב"ק עג ב') תוס' ד"ה כי :

דף ז ע"א אע"פ שאינו הגון (ר"ה יז ב') תד"ה שלש בהנ"ס : **ע"ב** עד שבא אברהם (ברכות מט א') תוס' ד"ה ברוך . (נדרים לב ב') ברא"ש ד"ה נאם :

דף ח ע"ב הזהרו בוורידין (חולין כז א') תוס' ד"ה השוחט : וצנועין בבהכ"ס (תמיד כו ב') במפרש ד"ה ע"כ : פעמים שאדם קורא ק"ש (יומא לז ב') תד"ה אמר :

דף ט ע"א מעשה שבאו בניו (פסחים קו ב') תוס' ד"ה אמר : אף כאן עד חצות (פסחים לג ב') רש"י ד"ה בשעת : **ע"ב משנה** בין תכלת לכרתי (ברכות ג ע"א) תוס' ד"ה למאן . (חולין מז ב') תוס' ד"ה אלא : **גמ'** ואחרים אומרים (סוטה יב א') תוס' ד"ה אחרים : לתפילין כאחרים (מנחות לו א') רש"י ד"ה תפילין . [א"ה עי' ב"י בא"ח סי' ל' ובחבורנו שם] :

דף י ע"א כל פרשה (מגילה יז ב') תוס' ד"ה ודוד : כבשי דרחמנא (סוכה מג ב') רש"י ד"ה וכובשים . (חגיגה יג א'). רש"י ד"ה כבשונו . [א"ה עי' רש"י במכות כ"ג ב' ד"ה ממני והכן] : **ע"ב** ולא במקום גבוה (ברכות מז [א"ה (נ"ל ע"ז א')] תוס' ד"ה לפי : **משנה** שנאמר ובשכבך (סוטה לב ב') תוס' ד"ה ורבי : א"כ למה נאמר (עירובין יג ב') רש"י ד"ה ושונין : והטיתי לקרות (יבמות יד א') תוס' ד"ה לא עשו :

דף יא ע"א שהרי נאמר בהן פאר (תענית טז נ"ל ע"ז א') רש"י ד"ה פאר : **ע"ב** ומנין סניאין (סוטה לט א') תוס' ד"ה כל :

דף יב ע"א סדר ברכות (ברכות יג א') תוס' ד"ה ה"מ : **ע"ב** זקיף כחויא (ב"ק טז ב') תוס' ד"ה והוא . [א"ה עי' בשו"ת בית יעקב סי' קכז ודו"ק]. **משנה** עד שדרשה ב"ז (סוטה מט א') רש"י. ד"ה הדרשנים :

דף יג ע"א גמ' צרות אחרונות כו' (ע"ג ג ב') תוס' ד"ה ואתו : אב לכל העולם כלו (נדרים ל ב') ברא"ש ד"ה אסור : **משנה** ואח"כ יקבל כו' (סוטה מא א') רש"י ד"ה ושמע : **גמ'** ורבנן הא כתיב והיו (סוטה יח ב') תוס' ד"ה דכתיב: **ע"ב** ע"כ מצות כונה (סוטה לב ב') תוס' ד"ה ורבי. [א"ה עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' שד"ם] : שתהא שימה כנגד הלב (מנחות לה ב') תד"ה וכמה : דנני אפרקיד (ב"ב עד א') תוס' ד"ה וגני . [א"ה עי' בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ה' ובחק יעקב סי' תע"ב ס"ק ו'] :

דף יד ע"א אל תקרי במה (יבמות קט ב') תוס' ד"ה הנודר : **ע"ב** וה' אלהים אמת (פסחים קד ב') רשב"ם ד"ה וברכה : במערבא ערבית (שבת כה ב') תוס' ד"ה גזירה . (סוכה יח א') תוס' ד"ה דרב . (מנחות מ ב') תוס' ד"ה משום . [א"ה עי' בחדושי הרשב"א כאן מה שהקשה מכל פסוקא דלא פסקי' משה . ועי' בשו"ת יכין ובועז ח"ב להרב מוהרשב"ש סי' ב' שכתב כלל חדש בזה דבמקום שיש פסוק טעמים שרי ול"ק קושית הרשב"א ובחבורנו מגן גבורים סי' נ"א ס"ק ג' האריכנו בזה] : ומשי ידיה (סנהדרין קו א') רש"י ד"ה אמשיה : ומתני לן פרקין (ברכות ה ב') תוס' ד"ה אלא : ברלא מטי זמן ק"ש (ברכות ט ב') רש"י ד"ה לתפילין :

דף טו ע"א ר"ח ליים טו' (חולין קכב ב') תוס' ד"ה לגבל . (נדה נה א') רש"י ד"ה שעיבדן . [א"ה עיין בשו"ת שארנו הגאון בעל נו"ב מהד"ק סי' כ"ג] : תרתי שמעת מיניה (סוטה לג ב') תוס' ד"ה ורבנן : **ע"ב** הלכה כר"י (ברכות יג א') תוס' ד"ה וחכמים :

דף טז ע"א עוסקין במלאכתן (שם יח א') רש"י ד"ה דאמר : הפועלים שהיו עושין (יומא עט א') תוס' ד"ה ולא. (סוכה כו ב') תוס' ד"ה ולא.(חולין קז א') תוס' ד"ה ולא : **ע"ב משנה** כשר היה (סוכה כ ב') תוס' ד"ה ראיתם : לא כל הרוצה ליטול (כתובות ל א"ה נ"ל ס"ל ו ב') תוס' ד"ה לא :

דף יז ע"א גמ' העושה שלא לשמה (נזיר כג ב') תד"ה שמתוך . (סוטה כב ב') תוס' ד"ה לעולם :

דף יח ע"א ואין מברכין עליו (מ"ק כג ב') תוס'

ד"ה ולאו . [א"ה עי' בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א סי' י"ס] : דלויה כדי שלא יאמרו (פסחים מ ב') תד"ה אבל . (ב"ב עד א') תוס' ד"ס פסקי' (נדה סא ב') תוס' ד"ה אבל : ע"ב תבר גזיזיה דברדא (ב"ק פב ב') תוס' ד"ה אלא : מעשה בחסיד א' (ר"ה טז א') תוס' ד"ה בפסח . [א"ה עי' במשנה למלך פ"ג מתשובה הלכה ג] : אבא בר אבא (חולין מס ב') רש"י ד"ה אבא . (שם קיא ב') תוס' ד"ה אבא :

דף יט ע"א אי ס"ד דלא ידעי (סוטה לד ב') תוס' ד"ה אבותי : ע"ב מדלגין היינו (שבת קנב ב') תוס' ד"ס עד. (עירובין כו ב') תוס' ד"ס ולכהן. (יומא עט ב') תוס' ד"ס נוטלו . (סוכה ט ב') תוס' ד"ה נוטלו . (כתובות ד ב') תוס' ד"ה עד . (סנהדרין מז ב') תוס' ד"ס מפיסתום . (חולין קכה א') רש"י ד"ה ולאי. [א"ה עי' ברמב"ם פ"ג מטומאת מת הלכה ג וברא"ש ד' וכ"מ ובהגהותינו על הרמב"ם שם הנדפסים כעת בווינא] : ותתעלמת כו' (שבועות ל ב') תוס' ד"ס אבל . (בכורות ו ב') תוס' ד"ס רוטב : ולאחותו מת"ל (נזיר מח ב') ברש"י ותד"ה ולאחותו :

דף כ ע"א שב וא"ת שאני (יבמות ז א') תוס' ד"ה למה . [א"ה עי' בתורת האדם להרמב"ן שער ההספד מ"ש נוסחא עתיקא כזה] : ע"ב נשים חייבות בקידוש היום (פסחים ו א"ה נ"ל קו א') תוס' ד"ס זכרהו : נחייבינהו מדרבנן (עירובין לו ב') תוס' ד"ס דלמא . (קידושין לא א') תוס' ד"ס דלא : דאתי דרבנן (ברכות טו א') תוס' ד"ה ור"י : והם מדקדקין כו' (ברכות מב א') רש"י ד"ס אמר . (נדה ע ב') תוס' ד"ה כאן : משנה ועל המזון (ברכות לה א') תוס' ד"ס כיצד . (חולין קז א') תוס' ד"ה ולא :

דף כא ע"א גמ' ספק אמר אמת ויציב (ר"ה לג א') תוס' ד"ה והא:ק"ש דרבנן (סוכה יא א') תוס' ד"ס דרב . (סוטה לב ב') תוס' ד"ה ורבי . (ב"ק פו א') תוס' ד"ה וכן : הלואי שיתפלל (ברכות לב נ"ל כט א') תד"ה מפני . (פסחים נד ב') תוס' ד"ס והאמר : ע"ב כל דבר שבקדושה (ר"ס כו ב') תוס' ד"ס ושמע. (כתובות ז ב') רש"י ד"ה במקהלות : שנא' והודעתם (ברכות כ ב') רש"י ד"ה כדאשכחן : משמשת וראתה דם (מ"ק טו א') תוס' ד"ס בועלי :

דף כב ע"א מכאן אמרו הזבין (שבת פו א') תוס' ד"ס מנין : נהוג עלמא (שבת י ב') רש"י ד"ס אבל . (שבת קלט א') תוס' ד"ס ולשלח . (חולין לו נ"ל קלו א') תוס' ד"ס כרבי : בטלוה לטבילותא (ברכות טו א') תוס' ד"ס אמאן : ע"ב משנה אם יכול לעלות (ברכות ט ב') תוס' ד"ס לק"ש : גמ' ומצא צואה (עירובין סד א') תוס' ד"ס שכור . [א"ה עי' בליקוטי הרמב"ן פרק אלו דברים מ"ש בזה] :

דף כג ע"ב טפח וטפחיים (ברכות סב. א') רש"י ד"ס בדרך:ומגלה לאחריו טפח (נדרים כ ב') בר"ן ד"ס מגלה . [א"ה ט"ס שם בר"ן וצ"ל באים מגלה טפחים כמ"ש הר"ן בריף בהלכות נדה שבועות פ"ב ועי' בתבורנו באלף המגן סי' ג' ס"ק ד'] : צר ביה ולא אומניה (ע"ג מז ב') תוס' ד"ה בית :

דף כד ע"א ראיתי את רבי שניהק (נדה סג א') תד"ה מפסקת : ע"ב אם שהית כו' (ברכות כב ב') תוס' ד"ה אלא . (שם כג א') רש"י ד"ה מ"ס . (ר"ה לד ב') תוס' ורש"י ד"ה לדידי :

דף כה ע"א ולא כנגד צואת כלבים (כתובות עז א') תד"ה אלא : לא אסרה תורה (עירובין סד א') תוס' ד"ה שכור : כל זמן שמספיחין (ברכות כב ב') תוס' ד"ה ממתין : ע"ב דלמא כותיקין (ברכות ט ב') תוס' ד"ה לק"ש . (יומא לז ב') תוס' ד"ה אמר : וכמה יטיל לתוכו מים (נזיר לא א') בש"ס ורש"י ד"ה והאיכא :

דף כו ע"א משנה עד פלג המנחה (ברכות ג א') תוס' ד"ה מאימתי . [א"ה עי' שו"ת רמ"ע מפאנו סי' א] : מצותה עם הנץ (יומא לז ב') תוס' ד"ה אמר : טעה ולא התפלל ערבית (חגיגה ט ב') תד"ה או . (יומא פז ב') תוס' ד"ה והאמר : ע"ב יצחק תקן תפלת מנחה (ע"ג ז ב') תוס' ד"ה ואין : קרב והולך עד הערב (חגיגה כא א') תד"ה האונן : קרבין והולכין כו' (שבת ס ב') תוס' ד"ה למ"ד : עד ועד בכלל (חולין נה א') תוס' ד"ה התם :

דף כז ע"א ועל תמיד של שחר (מנחות סד ב') תוס' ד"ס ועל. [א"ה מ"ש שם בתוס' ד' כד ט"ס וצ"ל כז ולפנינו ברש"י לא נמצא ועי' בהגהות מוהרי"ב שם ועי' בהגהות אלפסי בתרי"י מ"ש בזה] : וחם השמש תמם (עירובין סג ב') רש"י ד"ה נוען : צלי של שבת בע"ש (ברכות ב א') תד"ה מאימתי : מתפלל אדם של שבת בע"ש (פסחים נט ב') תוס' ד"ה עד : ע"ב מי בדלת (שם קו ב') תוס' ד"ה שבקיה . (קידושין מו א') תוס' ד"ס נראין : תפלת ערבית רשות (שבת ט ב') רש"י ד"ס למ"ד : הלכה כדברי האומר רשות (בכורות לה ב') תד"ה וכי : עד כמה נצעריה (שבת סו א') רש"י ד"ה ונמתון (סנהדרין יא ב') רש"י ד"ה תקופי : אשתקד צעירה (שבת נד ב') תוס' ד"ה טס . (יומא פו א') תוס' ד"ה אין : והוא עשירי לעזרא (יבמות פו ב') רש"י ד"ה רלב"ע :

דף כח ע"א האי יומא הוה (חולין לג נ"ל כו ב') תד"ה ועוד . [א"ה כעת ראינו שכוון לרש"י דף לג ב' ד"ה האי] : מותר אתה (יבמות עו ב') תוס' ד"ס מנימין : וכי עמון ומואב (מגילה יב ב') תוס' ד"ה זיל: מטלטלי ביתך כו' (קידושין כ נ"ל כו א') תד"ה ונתן : פרוקי גלי (יומא נד נ"ל נא ב') תד"ה טרקסמון . (גיטין פא א') תוס' ד"ה טרקסמון : פריף אבבא (תענית יט א') רש"י ד"ס הנטרפת : ע"ב ולית הלכתא (שבת ט ב') תוס' ד"ה בתספורת . (נדרים נט ב') תוס' הסייך לדף מה ד"ה הא : עד כדי שיראה איסר (ברכות יב ב') תוס' ד"ס כרע : ביבנה תקנות (תענית יג ב') רש"י ד"ה תשע :

דף כט ע"א כל השנה כולה (יומא פא א') תוס' ד"ה מפני : טעה ולא הזכיר (ר"ה לד ב') תוס' ד"ה כך : ע"ב עקר רגליו (ברכות מט ב') רש"י ד"ס והדר : עם דמדומי חמה (יומא לז ב') תוס' ד"ה אמר:צרכי עמך כו' (ברכות ג א') תוס' ד"ה היה:

דף ל ע"א השכים לצאת (סוכה לז ב') תוס' ד"ה והודו . (שם לח א') תוס' ד"ה מדקתני : ע"ב של ר"ח בערבית (יומא פז ב') תוס' ד"ס והמר. (חגיגה ט ב') תוס' ד"ה או : משנה אפילו המלך (יומא יט ב') תוס' ד"ה כס . [א"ה עי' ברש"י שם מ"ש בשם השאילתות ומזה ראיה דתפלה אפי' להשמיע לאזנו אסור וכמו שהוא בתוספתא ועי' ב"י סי' ק"א] :

דף לא ע"א גמ' דזוגיתא חיורתי (שבת כ ב') תוס' ד"ה אנן. (ב"מ כט ב') תוס' ד"ה בזכוכית. (חולין פז ב') תוס' ד"ה בזוגיתא: בשומע תפלה (תענית יז ב') רש"י ד"ה ובשומע : ע"ב דברה תורה (סוטה כד א') תוס' ד"ה ור"י . (מנחות יז ב') תוס' ד"ה מאי . [א"ה עי' מ"ש במס' ר"ה ו' ע"ב מהר"ש יפה ביפ"ת בברא"שית רבה פ' ע"ו סי' ו'] : אין אומר דבר (ברכות יג ב') תוס' ד"ה שואל . [א"ה כוון למ"ש בחלופי גרסאות שם דכוונת התוס' הוא לזה לפי גרסת הרי"ף והרא"ש והתה"ד סי' י"ב תמה על דברי התוס' אלו ועי' בשו"ת בית יעקב סי' ע"ז ובגליון מהר"ס במרדכי פ"ב נדחק בזה ועיין בתבורנו סי' טו] :

דף לב ע"ב כהן שהרג (יבמות ז א') תוס' ד"ה שנאמר . (סוטה לט א') תוס' ד"ה כל. (סנהדרין לה ב') תוס' ד"ה שנאמר : המאריך בתפלתו (שבת קיח ב') תוס' ד"ה עיון : גנסרא (סוטה יד א') רש"י ד"ה גסטרא :

דף לג ע"א שהוא ערוד (חולין קכז א') רש"י ד"ה ילא : העשירו (ברכות כו ב') תוס' ד"ה קפיא . (פסחים קו ב') רשב"ם ד"ה דתכינא : ע"ב א"ל כי קדוש (פסחים קה ב') תוס' ד"ה ש"מ : משנה משתקין אותו (סוכה נג ב') רש"י ד"ס בחומר: גמ' האל הגדול (ברכות יב א') תוס' ד"ה אמת : הכל בידי שמים (כתובות ל א') תוס' ד"ה הכל :

דף לד ע"א משנה העובר לפני (שבת לב א') תוס' ד"ה על: גמ' טעה בג' ראשונות (ברכות לג א') תוס' ד"ה אבל : אין להם סדר (מגילה יז ב') תוס' ד"ה הסדיר : אל ישאל כו' (מגילה ד א') תוס' ד"ה שאף . (ע"ג ח א') תוס' ד"ה אם : שלא ישחה (ברכות יג ב') תוס' ד"ה שואל . (שם כח ב') תוס' ד"ה עד . (שם לא א') תוס' ד"ה ומנאו . [א"ה עי' ברא"ש שם ובטור סי' ק"ד והרב בעל בית יעקב סי' ע"ז במתכ"ת לא הבין יפה דבריהם ועי' בתבורנו שם] : ע"ב חזינא להו לאביי (מגילה כב ב') תוס' ד"ס ואב"א : כל הנביאים כולם (כתובות פה ב') רש"י ד"ה ע"ה . מ"ב כ"ח [א"ה סתומים הדברים ואולי נתהפכו האותיות וצ"ל ב"מ כ"ח והוא בב"מ ע"ב שם בתוס' ד"ה תון וסייך לזה דאמרו כאן מקום שבע"ת עומדים] :

דף לה ע"א אלא על היין (ר"ה ל ב') תוס' ד"ה ונתקלקלו . [א"ה עי' בשו"ת שב יעקב סי' כ"ב] : כרם רבעי (ביצה ה א') רש"י ד"ס במזרח. (קידושין ב ב') תוס' ד"ה אתרוג: כשהגא שבע (יומא עט א') תוס' ד"ה דלא . (סוכה כו ב') תוס' ד"ה דלא : ע"ב דרך טרקסמון (יומא נב א') רש"י ד"ה טרקסמון : חמרא סעיד (פסחים קח א') תוס' ד"ה אלא : אניגרון (שבת קט ב') רש"י ד"ה אניגרון :

דף לו ע"א כיון דאית ליה הנאה (ברכות מט א') תוס' ד"ס דתנקתיה : צלף מתעשר (חולין טו נ"ל ו' ע"ב) תד"ה והתיר . (שם קז נ"ל ז' ב') תוס' ד"ס שם . [א"ה בקצת דפוסים כתוב ברש"י חולין טו ד"ס אבל ברכות דף לו וט"ס וצ"ל בדף לז ועי"כ הוגה פס ו' במקום טו] : מברכין (ר"ה יב א') תוס' ד"ס תנו . (בכורות כד א') תוס' ד"ס ושני : ע"ב פטמא של רמון (פסחים נג א') רש"י ד"ה מסיכילו:הא ביבשתא (יומא עט נ"ל פא ב') תד"ה הא:

דף לז ע"א הכוסס (חולין טו א') רש"י ד"ה אבל : מעשה בר"ג (חולין קו ב') תד"ה וש"מ:

דף לח ע"א דובשא דתמרי (ב"ב נו ב') תד"ה אחד: ע"ב שלקות כו' (פסחים מא א') תוס' ד"ה עולא : זית מלוח (יומא עט א') תוס' ד"ה ולא (סוכה כו ב') תוס' ד"ה ולא :

דף לט ע"א זית שאמרו (יומא פא א') רש"י ד"ס וכתבילא : נתן בר קפרא (ברכות מט א') תוס' ד"ה אם : (חולין קו ב') תוס' ד"ס וש"מ : פת הצנומה (מנחות עה ב') תוס' ד"ס אפילו : ע"ב כל מקום שיש (מנחות לא נ"ל נה א') בש"ס שם : הכל מודים בפסח (פסחים קטז א') תוס' ד"ה מי :

דף מ ע"א טול ברוך (מנחות לו א') תוס' ד"ה שח . (חולין פז א') תוס' ד"ס ומכסי : אין מי רגלים כו' (יומא ל א') תוס' ד"ה מלוה . [א"ה לדברי התוס' אלו כוונו הט"ז ביו"ד סי' קפ"ב ומ"א סי' ג' ס"ק י"ד והאחרונים לא עמדו על זה] : אכול מלח (עירובין יז ב') רש"י ד"ה שמלח : מעין ברכותיו (ברכות לז א') רש"י ד"ה הא : משנה על פירות האילן (שם מא א') רש"י ד"ה אבל : גמ' ר"י אומר חטה היתה (שבת כז ב') תוס' ד"ה כל . (שם סו א') תוס' ד"ה כוורת . (בכורות ה נ"ל ח א') רש"י ד"ה כנגדו : ע"ב ואפילו פת ויין (עירובין לז נ"ל ל א') תד"ה לימא . [א"ה עי' בשו"ת מהר"י הלוי סי' ל"ז ודו"ק] : מריה דהאי פיתא (סוטה לג א') תוס' ד"ה ברכות : הזכרת שם (ברכות נד א') תד"ה פטריתון : השיתין (עירובין יח א') רש"י ד"ה השיתין : בנות שוח (ר"ה טו ב') תוס' ד"ה נהגו וד"ה בנות : הלקט שכחה (ב"ק לד א') רש"י ד"ה שמירתו :

דף מא ע"א כל המוקדם (סוכה ו א') תוס' ד"ה אלא : ע"ב פת פוטרת (חולין קיא ב') תוס' ד"ה אנא : דברים הבאים מחמת (פסחים קג א') תוס' ד"ה אנא :

דף מב ע"א רבה ור"ז (חולין פו ב') תוס' ד"ה אסור : תיכף לסמיכה (ברכות נג ב') תוס' ד"ס תיכף . (סוטה לט א') תוס' ד"ה כל . [א"ה עי' בה"ז דף לג ע"א מה שכתב בדברי התוס' הנ"ל] : משנה שלפני המזון (פסחים קג א') תוס' ד"ה בריך : על הפרפרת (פסחים קז ב') רשב"ם ד"ה בירקא. שם (ק"ס א"ה נ"ל קטו שם א') תוס' ד"ה והדר: משנה כל א' מברך (חולין קו ב') תוס' ד"ס ש"מ :

דף מג ע"א גמ' סדר הסיבה (ברכות מג א') רש"י ד"ה בירך : בא להם יין (שם נא ב') רש"י ד"ה ואח"כ : נטל ידו אחת (חגיגה יח ב') תוס' ד"ה הנוטל . (פסחים קט נ"ל קטו א') תוס' ד"ה כל : ע"ב בש"א מברך (שבת מ א') תוס' ד"ס הלכה . (פסחים כא א') תוס' ד"ה אנן . (ב"ק קטז א') תוס' ד"ה הכרעה . [א"ה עי' בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ה' ועיין במשנה למלך פ"ט מברכות הלכה ג' ופ"א מבית הבחירה הלכה ח' ודו"ק] : פסיעה גסה (פסחים ק ב') תוס' ד"ה ידי :

דף מד ע"א משנה כל שהוא עיקר (ברכות מא א') רש"י ד"ה שהיה נ"ל שם בתוס' ד"ה הלכתא: גמ' על הארץ ועל פירותיה (שבת ט' ב') תוס' ד"ה הא:ע"ב בני מערבא (מנחות לו ב') תוס' ד"ה ושמרת:כרשין (שבת קו א') רש"י ד"ה כרשינין.(עירובין ג א') רש"י ד"ה טעימה : נפש משיב (חולין מו א') רש"י ד"ה מעכיל: כרוב למזון (ברכות לט א')רש"י ד"ה כרוב : מבלע בשר (שבת לז ב') רש"י ד"ה דאית :

דף מה ע"א משנה נשים ועבדים (סוכה לח א') תוס' ד"ה באמת . [א"ה עי' במהרש"א ובמהרש"ל ובשו"ת א"ז בעל שער אפרים סי' י"ב] : גמ' אם רצו מזמנין (חולין קו א') תוס' ד"ה וש"מ : ע"ב מפסיק לשנים (ברכות כ נ"ל נ א') תד"ה שלשה:

דף מו ע"א בהמ"ז שנים ושלשה (פסחים קד ב') תוס' ד"ה חון :

דף מז ע"א אין מכבדין (שבת נא ב') תוס' ד"ה קדמו . (מנחות לג א') תוס' ד"ה והא : אמן מפי העונים (ברכות לח ב') תוס' ד"ה הלכתא : אורדילייא תוזלייא (יבמות נז ב') תוס' ד"ה אמר : גדול מברך (ברכות מה ב') רש"י ד"ה דאיכא : דאי בעי מפקר (שבת קכ ב') תוס' ד"ה דאי . (עירובין לא א') תוס' ד"ה דמאי : ע"ב כותאי עשורי (עירובין לז א') תוס' ד"ה שני : מצוה דרבים שאני (פסחים פח ב') תוס' ד"ה כופין . [א"ה עי' ברשב"א ובר"ן בגיטין פ' השולח ד' לט ובשו"ת יד אליהו סי' ז' ובמ"א סי' ל] : תשעה וארון (שבת לב א') תוס' ד"ה על . [א"ה עי' בשו"ת ב"ח סימנות סי' י"ז] :

דף מח ע"א בוצין בוצין (סוכה ג ב') תוס' ד"ה בולינא . [א"ה עי' שו"ת מהר"ם מינץ סי' ק"י מ"ש בשם ר"ם מסאנו] : לנרמיה הוא דעביד (פסחים מט ב') תד"ה ואכלת . (שם קג ב') תוס' ד"ה כיון . (יומא עט א') תוס' ד"ה ולא . (סוכה כו ב') תוס' ד"ה ולא : ע"ב בהמ"ז מה"ת (ברכות מז א') רש"י ד"ה אבל : זו ברכת הזן (שם מד א') רש"י ד"ה וברכת . (שם מו א') תוס' ד"ה עד :

דף מט ע"א על הארץ ועל הפירות (שם מד א') רש"י ד"ה הכא : חותמין בשנים (פסחים קד ב') תוס' ד"ס ולית : ב' מלכיות (שם) תוס' ד"ה הטוב : ולא הזכיר של שבת (ברכות ל ב') תוס' ד"ה מסתברא: ע"ב ואכלת זו אכילה (סוכה כו ב') תוס' ד"ה ולא : משנה בעשרה אומר נברך (סוטה לח ב') תוס' ד"ה ורי"מ :

דף נ ע"א גמ' ודקדינן (נדרים מט ב') בר"ן ד"ה נקרבי . [א"ה עי' בערוך ערך נקר] :

ור"ע האי קרא (סוטה ל ב') תוס' ד"ה ור"מ : ע"ב מטה שנגנבה (שבת נט א') תוס' ד"ה אלא : עד שלא נתן לתוכו מים (ב"ב לז ב') תוס' ד"ה מודים: מודים חכמים (שבת עו ב') תוס' ד"ה כדי . (עירובין כט ב') תוס' ד"ה כדי . (פסחים קד נ"ל קא ב') תוס' ד"ה שתאן :

דף נא ע"א מי שאכל ושתה (שם קא ב') תוס' ד"ה אלא : עשרה דברים כו' (שבת עו ב') תוס' ד"ס כדי . (עירובין כט ב') תוס' ד"ה כדי . (פסחים קא ב') תוס' ד"ה שתאן : ע"ב נבנא וכו' (קידושין ע א') רש"י ד"ה אנגנא : ממהדורי מילי (שבת יב א') תוס' ד"ה שאה : משנה אלו דברים כו' (פסחים קד א') רשב"ם ד"ה דברים : נוטלין לידים (שם ק ב') רשב"ם ד"ס ופוין : בה"א מוזגין (שם קו ב') תוס' ד"ה זמנין : נר ומזון (שם קב ב') תד"ה מיתיבי :

דף נב ע"א גמ' יטמאו משקין שאחורי' (שבת יג ב') תוס' ד"ה אלא . (עירובין לט א') תוס' ד"ה היה : (חגיגה יח ב') תוס' ד"ה כאן . (יומא פ ב') תוס' ד"ה ואלי : ע"ב נטמא תוכו (נדה כו א') תוס' ד"ה מן : ואם שמש ת"ח (שבת קמג א') תוס' ד"ה פרורין :

דף נג ע"א היה יושבין בבה"מ (חולין קו ב') תוס' ד"ה וש"מ : ע"ב א' מברך לכולן (ברכות מה א') תוס' ד"ה אם : נחלים (סנהדרין ק ב') רש"י ד"ה גחלת :

דף נד ע"א משנה במנעלו (שבת סו א') רש"י ד"ה ונכנסין : ע"ב גמ' גמרא גמירי לה . (מגילה טו ב') רש"י ד"ה בשני : צריכין להודות (שבת ב א') תוס' ד"ה יציאות . (זבחים ז א') רש"י ד"ה לא: והמאריך בתפלתו (ר"ה טז ב') תוד"ה ועיון:

דף נה ע"א ג' דברים מזכירין (ברכות נב נ"ל לב ב') תד"ה כל . (שבת קיח ב') תוס' ד"ה עיון . (ב"ק קסד נ"ל ב"ב קסד ב') תוס' ד"ה עיון: ע"ב האי מאן דחזי חלמא (סוטה לט ב') תוס' ד"ה אם . לקיים מה שנא' כל תחלומות (שבת קכח א') תוס' ד"ה ונתן :

דף נו ע"א א"ל דביתהו שכיבא (ברכות לג נ"ל סב א') תוס' ד"ה רבא . (חגיגה ה ב') תד"ה סדר:אישיתא דנפל (ב"ק נ א') רש"י ד"ה לאוסין:

דף נז ע"ב חוץ מן תפיל (נדה כג א') תד"ה קריא :

דף נח ע"א כנבי לייא (פסחים ה ב') רש"י ד"ה לייא. (סוטה מד א') רש"י ד"ה כלפי: והתורה אמרה (ברכות סב א') רש"י ד"ה התורה: ע"ב שבילי דשמיא (ב"ב ז ב') תוס' ד"ה נהרדעא: זנב שלה (ר"ה יא ב') תוס' ד"ה יוס. (ב"מ כו ב') תוס' ד"ה וקיימא :

דף נט ע"א אין הבור מתמלא (סנהדרין פא א') תוס' ד"ה אין : ע"ב שמע משמע (תענית ו ב') רש"י ד"ה מאימתי : ילדה אשתו זכר (ברכות מג א') תוס' ד"ה הואיל :

דף ס ע"א חטאה את (גיטין נה ב') תוס' ד"ס אסרי : תוך מ' יום הוה (סנהדרין כב א') תוס' ד"ה ארבעים : ע"ב אומר משמע ישראל (ברכות ב א') תד"ה מאימתי : כי מתפר אומר (פסחים קד ב') תוס' ד"ה כל :

דף סא ע"א ולא אחורי בהכ"נ (עירובין יח ב') תוס' ד"ה ולא . [א"ה עי' ב"י סי' תרע"א ובאחרונים ועי' בחדושי מהרי"ט שבת דף כג ובא"ז כת"ן ז"ל סי' נ"א וברא"בית א"ב סי' פ'] : כליות יועצות (חולין יא א') רש"י ד"ה מקום : ע"ב פפוס בן יהודא (שבת קד ב') תוס' ד"ס כן : [א"ה כוונתו לדברי תוס' הנדפסים בשסין הישנים] : וחבשוהו בבית אסורין (כתובות לג ב') תד"ה אלמלא : וסורקין את בשרו (סוטה מח ב') רש"י ד"ה לקטלא :

דף סב ע"א ע"ב תצות פניך (סוטה ד א') תוס' ד"ה כן : דמי פומא דאבא (יבמות נז ב') תוס' ד"ה אמר : שנפנה ביום (ע"ג מז ב') רש"י ד"ה במקום : ע"ב הדרוקן (יבמות ס ב') תוס' ד"ה סימן : אל תיקרי אדם (יבמות סא א') תוס' ד"ס ואין . [א"ה עי' ברמב"ם פ"א מכלי המקדש הלכה ו' והמגיה שם לא זכר דברי התוס' אלו] : קפנדריא (סוטה לט א') רש"י ד"ה קפנדריא : במעות הצרורין (פסחים ז א') תוס' ד"ה בהר : (ב"מ כו א') תוס' ד"ה בהר : של נעליך (חגיגה ד ב') תוס' ד"ה כי :

דף סג ע"א מה ביתו אקפנדריא (סוטה מ א') תוס' ד"ה שמא . [א"ה עי' בשו"ת שארנו בעל כנסת יחזקאל סי' י"א ובתבורנו סי' קכח] : קומו וברכו (ברכות נג ב') רש"י ד"ה במשמע : באתר דאית גבר (סוטה כב ב') תוס' ד"ה כשון : כשירד חנינא (סוכה כ ב') רש"י ד"ה כשירדתי : שלא הניח כמותו (יבמות קטו א') תוס' ד"ה אמר . (ב"ב נו א') תוס' ד"ה עורדיסקים . [א"ה עי' ברמב"ם בפ"ה מקידוש החודש הלכה י"ג ובספר המצות מצוה קנ"ג וברמב"ן ובמג"א שם ובפרקי דר"א פרק ח' וצ"ע שלא זכרוהו הרמב"ם והרמב"ן ודו"ק] : ע"ב הסבת ושמע (ע"ג יט א') רש"י ד"ה ואח"כ : כתתו עצמכם (ברכות טו ב') רש"י ד"ה סלי . שתה ששה בברס א' (סנהדרין יט ב') תוס' ד"ה ספדלו :

דף סד ע"א מלך רבה (ב"ב קפד ב') פרדס בשוא :

סליק מסכת ברכות

הגהות וחדושים למסכת ברכות

מאת גאוני ישראל אדירי התורה מרנן ורבנן כו' ה"ה

הר"ר יחזקאל לנדא זצ"ל

דף ב ע"ב רש"י ד"ה קס"ד היינו עניים. ר"ל כעניים בימות החול או שהיתה גירסת רש"י בגמ' קס"ד רוב בני אדם היינו עניים ורש"י מפרש כלומר:

דף ג ע"א גמרא והיכא משמרות. גירסת הרא"ש כי היכי דליכא: ע"ב דכתיב כחצות הלילה. פי' רש"י יבמות ע"ב ד"ה עת רצון מלתא היא: שם ברש"י ד"ה הא מאי קרא עי' גירסת ר"ת סנהדרין ט"ז ע"ב ד"ה ואתר:

דף ו ע"א גמרא ליתי שלייתא. הערוך גורס סילתא וכן הגי' שבת קלד ע"א סליתא דאימיה:

דף ז ע"א גמרא שאלמלי כעסתי וכו' עי' תוס' מגילה כה ע"א ד"ה אלמלא:

דף י ע"ב שנאמר ממעמקים קראתיך. גי' הרי"ף והרא"ש אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר:

דף יא ע"ב וכה"א אהבת עולם. צ"ל תנ"ה א"א אהבה רבה אלא אהבת עולם [וכן וכו'] וכ"ה גי' הרי"ף והרא"ש: שם ברש"י ד"ה אמר להם הממונה כדאי' ביומא צ"ל סנהדרין יט. ופי' תוס' מנחות קו ע"א ד"ה אמר ובסוטה מב ע"א ד"ה סגן לאו ממונה:

דף יב ע"ב גמרא ורא"א אמר האל הקדוש. גי' הרי"ף והאל המשפט וגי' הרא"ם מלך אוהב צדקה ומשפט:

דף טז ע"א ואין מברכין לפניה. ולכאורה משמע שהרא"ש גורס כגי' הרי"ף שמברכין גם לפניה ועי' בהרא"ש פ' כ"מ סי' ט"ז דגרס כגי' שלפנינו:

דף כ ע"א תוס' ד"ה זיתים אלא עי' אותה כבישה. תי' אותה נמחק:

דף כב ע"ב גמרא פוסק עד שיכלו המים. ברי"ף וברא"ש ורמב"ם ממתין וכ"ה גי' התוס':

דף כז ע"א גמרא דקאמר ליה ר' ירמיה בר אבא לרב מי בדלית: נכתב עס"ג עי' עירובין דף מ' ע"ב וברש"י ד"ה מי בדלית עיי"ש היטב וצ"ע:

דף כט ע"א תוס' ד"ה הא וכו' ומה אם שאלה שהיא פדוקה: נכתב על הגליון עי' בתהר"י:

דף ל ע"א גמרא כנגד בית הכפורת. ברא"ם הגי' כנגד הכפורת אבל ברי"ף כל הבבא היה עומד בבית ק"ק חסר:

דף לב ע"ב רש"י ד"ה לגיון. עי' רש"י סוטה יד:

דף לו ע"א גמרא דתנן צלף ב"ש אומרים: נ"ב אינה משנה אלא תוספתא סוף פ"ג דכלאים:

דף לח ע"א גמרא כעכין צ"ל כעכין כגי' הערוך עיין פסחים מח ע"ב רש"י ד"ה אבל כעכין: בעין משפט אות ה חסר מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ג' ד':

דף לט ע"א רש"י ד"ה אפרוסה כליא. גי' הרי"ף והרא"ש כליא ברכה אפרוסה כליא וכן גירי' רש"י וא"צ להגיה: ע"ב תד"ה והלכתא אבל אם לא היה צריך. היבת לא נמחק: שם ד"ה הכל מודים וכו' דלא הוי ברכה. עי' תוס' פסחים קטו ע"א ד"ה מה:

דף מ ע"א גמרא ליה דין צריך בשם. כל דבר שיאכל עם הפת בשם שמו בלישנא דרבנן ובלשון משנה לפתן ערוך בשם: ע"ב רש"י ד"ה קלא פי' פי' ברא"ב"ד עדיות פרק ה' משנה ג': שם גמ' בנות שוח עי' תוס' מס' ע"ג דף י"ד:

דף מא ע"א רש"י ד"ה אכילת פרס. עי' ערובין פב:

דף מח ע"א תוס' ד"ה ברך על הפת דתשוב פרפרת משנה קדירה. צ"ל מעין מעשה קדירה וכ"ה ברא"ש: ע"ב רש"י ד"ה נרקוס. תרגום חבצלת שה"ש (ב א') נרקום:

דף מט ע"א תוס' ד"ה ברוך. ה' אלקים. צ"ל במה אדע כי אירשנה ועי' בתוס' לעיל: ע"ב במשנה במאה הוא אומר. תי' הוא ליתא במשנה שבמשניות:

דף נ ע"א רש"י ד"ה והנקדנין דווקנין. צ"ל דייקנין: ע"ב תוס' ד"ה כמאן אזלא הא א"כ אוכלן. בנוסחאות הישנות גרים א"כ ראויין לאכילה וכ"ה ברא"ש סי' ל"ב:

דף נא ע"ב במשנה וב"ה מוזגין את הכוס ברכ אלפס ז"ל פי' דקאי אכוס של קידוש:

דף נה ע"א רש"י ד"ה אחוריו טמאין. עי' שבת יד: תוס' ד"ה ד"א וכו'. יש ספרים שכתב בהו הכי אמרי להו ב"ש לב"ה: צ"ל הכי קאמרו להו ב"ה לב"ש וכו': ע"ב גמ' לייתי תלתא. גי' הרא"ש דרחמיה:

דף נז ע"א קריא וקיפופא. עי' תוס' חולין סג ע"א ד"ה באות ועי' תוס' בכורות ח' ע"א ד"ה הקוף ודף כז ע"א ד"ה קריא וקיפופא: שם גמרא קורטאי בערוך גרס קרטא בדלי"ת וכ"ה בחולין סג:

דף נח ע"א שחלק מחכמתו. הרמב"ם גורס שנתן ועי' בב"י סי' רכ"ד: ע"ב ויודע מספר כולכם. גי' התוס' הוא יודע מספר כולכם הוא עתיד לדין והוא עתיד להקימכם ברוך מחיה מתים במאמרו: שם הוא עתיד להחיותכם. גי' הירושלמי והוא יגלה עפר מעיניכם ברי"ף ורא"ש הגירסא מהופך והוא עתיד להחיותכם ויודע מספר כולכם ועיין צל"ח: שם וא"ל דמבדרן בדר בארמית כמו פזר בעברית:

דף נט ע"א רש"י ד"ה אובא טמיא ודומה לו במס' כלים. צ"ל במס' אהלות פי"ז מ"ז עי' רש"י שבת קנב: שם גמרא ברוך זוכר הברית ונאמן. צ"ל נאמן בלא וא"ו (עי' ביאור מהרא"ו לאו"ח סימן רכ"ט סק"א): ע"ב רש"י ד"ה דשמע משמע שבשרוהו לאמר: צ"ל למחר:

דף ס ע"א גמרא יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני. גירסת הרי"ף והרא"ש שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מהאור הזה ומכיוצא בו לע"ל: שם היינו דר' אחא דא"ר אחא. ב' תי' אלו צריכין למחוק ועין הנכנס לבקיו הוא מין כפ"ע ועי' ברי"ף ורא"ש: פרצוף פי' בפרצוף גוף:

דף סב ע"ב גמרא קפנדריא כשמה. פי' בלשון רומי שביל המקצר הדרך:

דף סג ע"א גמרא חנינא. צ"ל חנניה עיין סוכה ספ"א רש"י ד"ה חנניה:

הר"ר בצלאל רנשבורג זצ"ל

דף ב ע"ב רש"י ד"ה בין השמשות דר' יהודה מהלך חצי מיל וכו'. נ"ב תימא דזהו בהש"מ דר' נחמיה בשבת דף לד ע"ב אבל בהש"מ דר' יהודה פליגי ביה אמוראי התם דלרבה הוא תלתא רביעי מיל ולר' יוסף תרי תלתי מיל וצ"ע רב שוב ראיתי שהרגיש בזה בעל עטרת ראש ובשו"ת שאגת אריה סס"י ג' דף ד פ"ד ושניהם כתבו שטעות סופר הוא ברש"י ולא ידעתי מה יענו לפרש"י בנדה דף נג ע"א בד"ה בין השמשות דר' יוסה וכו' חצי מיל וכן כתב ה"ה פ"ט מהא"ב הי"ג וכי בכל אלה יאמרו טעות סופר הוא:

דף ז ע"א בגמרא מאי מצלי אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי וכו'. נ"ב להיות כי צדיק מושל ביראת אלהים והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים א"כ אין ביד הקב"ה לכבוש כעסו על פי הדין אם אין ישראל זכאין וראוין לכך. וא"כ הדבר צריך תפלה מאחר שאינו בידו. וז"ש ומי יתן והיה לבבם זה וגו' בלשון תפלה וכו' כ"כ הרא"א בתורת העולה ח"ג סוף פ"ב: שם וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמנה בשעה. נ"ב בע"ז דף ד' ע"א איתא ושלשת אלפים ושמונה מאות והרבונים ושמונה עיין בחילופי גרסאות: ע"ב ואב"א שעה משחקת לו שאני. נ"ב עיין רי"ף בזה ובמהרש"ל:

דף ט ע"א ואילו אכילת פסחים לא קתני. נ"ב עשו"ת הר"י לבית הלוי כלל ה' סי' ל"ה הא דלא פריך מהלל ועוד שם פלפול ארוך בסוגיין:

דף י ע"ב א"ר הנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת. נ"ב פי' ולמחר חרב חדה מונחת על צוארו ודו"ק. ועי"ל להיפך אפילו אם רק בעל החלומות אומר לו למחר הוא מת נמי יחוש להדבר ואל ימנע עצמו מן הרחמים ודו"ק:

דף יא ע"א הכא טריד טרדא דרשות. נ"ב וכ"ה הא כתיב בשבתך ובלכתך בדרך למה לי כצ"ל ועיין מהרש"א וחילופי גרסאות: ע"ב ורבא אמר אף לתלמוד צריך לחזור ולברך. נ"ב צ"ל ורבא אמר אף לתלמוד צריך לברך: רש"י ד"ה לגמ' א"צ לברך כו'. בפסח שני צ"ל בפרק שני דף י"ד: ועי' צל"ח:

דף יג ע"ב בגמרא אלא שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. נ"ב עיין שו"ת הר"י לבית הלוי ח"א כלל ה' סי' ל"ז: תוס' ד"ה שואל מפני היראה וכו'. אבל באמצע י"ח אסור דמשמע לקמן בפרק אין עומדין דבין גאולה לתפלה אין לענות וכו' נ"ב עיין ביאור כוונת משמעות בזה בשו"ת בית יעקב סי' ט"ז גם בחידושי אבן העוזר ביאור כוונתם בזה. והנכון דכוונתם כמ"ש בספר אור לו בציון סס"י קס"ד בשם הגאון מהרי"ב אב"ד דפ"מ דכוונתם למאי דאמרינן לקמן דף לא ע"א אין אומר דבר אחר אמת ויציב. וכמ"ש הרא"ש שם כדי שיהיה סומך גאולה לתפלה. וזהו אמת נכון. ועיין בשו"ת באר שבע סי' י"ג ובספר שמיכות חכמים:

דף יד ע"ב ברש"י ד"ה כוך וכו' ורחצו שבעה טפחים נמחק מלת שבעה. וצ"ב ורחצו שבה טפחים: תוס' ד"ה ומכל מצות האמורות בתורה וא"ת וכי ק"ש לא היה בכלל מצות האמורות בתורה נ"ב עיין שו"ת הר"י לבית הלוי ח"א כלל ה' סי' ל"ו ולקמן דף י"ז ע"ב במתני' דמי שמתו וכו' ודו"ק:

דף טז ע"ב בגמרא חיים של חילוף עצמות. נ"ב ועצמותיך יחליץ דרשינן ביבמות קב ע"ב זרוזי גרמי ופי' רש"י שיתליפם כח:

דף יז ע"ב במתני' ומכל מצות האמורות בתורה. נ"ב עיין לעיל דף יד ע"ב תוס' ד"ה ומכל מצות האמורות בתורה ובמ"ש שם על הגליון:

דף יט ע"ב רש"י ד"ה ולאחותו וכו' דהא כולו בכלל על כל נפש. נמחק תיבת כל: תוס' ד"ה ולאחותו מה תלמוד לומר גבי נזיר כתיב על כל נפשות מת. נמחק תיבות כל: בא"ד וכולהו יתירי נינהו דמכל נפשות מת נפקא. נמחק תיבות דמכל נפשות וכ"ב דמעל נפש כצ"ל: בא"ד לא אצטריך דהא מכל נפשות מת נפקא נמחק תיבות מכל נפשות. וכ"ב מעל נפש כצ"ל:

דף כ ע"א תוס' ד"ה שו"ת שאני וכו' דהתם לא נאמר הלאו. נ"ב עיין ביאורי הסמ"ג להרמ"ם בהלכות מגילה דף רעד ע"א אות ד' דמיישב פרש"י ועיין גם יבין שמועה דף פד ע"א בזה: ע"ב בגמרא נשים בברכת המזון כו'. נ"ב עיין ראב"ן סי' קנ"ג: כדאשכחן בסיני. נ"ב עיין פני יהושע:

דף כא ע"א מה להלן עשרה אף כאן עשרה. נ"ב שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת. יצאו יהושע וכלב כן הוא בכה"ג ועיין בדפוס מין הקטנים בהגהתם:

דף כג ע"ב אע"ג דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותיה. וכו' יעוש"ה. ולמדנו כלל מחודש. דהיכא דאיכא סברא כאותו האמורא דאיתותב עבדינן כוותיה ולא אשגחינן בתיובתא ויעוש"ם דף כד ע"א דלאו כולהו בחדא מחתא מחתינהו. אלא היכא דאיתמר איתמר: נימא תהוי תיובתא דרבי יוסי בר' חנינא. נ"ב עיין בזה בספר הכריתות והובאו דבריו בספר הליכות עולם דף יז ע"ב ויעוש"ה בדברי הרב"י בכללי הגמ' שלו ובדברי בעל יבין שמועה:

דף כו ע"א תוס' ד"ה דרב. וכן לענין תוספת שבת וע' באה"ב. נמחק תיבות וע' באה"ב וכ"ב ויום טוב כצ"ל וכ"כ הפר"ח בספר מים חיים וסרב יד דוד. דבמ' באה"ב ליכא תוספת וכמ"ש ה"ה פרק ה' מהל' תענית יעו"ש:

דף לא ע"א בגמרא איתי כסא דזוגיתא חיורתא. נ"ב עיין שבת דף כ' ע"ב תוס' ד"ה אגן וכו' ותבין מדוע דוקא זוגיתא חיורתא תבר קמייהו. ולא שאר דבר יקר. כי רצה להזכירם חורבן הבית ודו"ק כנלע"ד: ע"ב בגמרא ונקתה ונזרעה זרע מלמד שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' ישמעאל. נ"ב עיין סוטה דף כו ע"א ושם הגירסא מהופכת דברי ר"ע אמר ליה ר"י וכו' והיא נראה עיקרית דבכריתות דף יא ע"א מפורש דר' ישמעאל ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם. ור"ע לא ס"ל הכי. וכמ"ש שם בתוס' יבמות ד"ה ור' ישמעאל וסי' יעוש"ה ודו"ק. וגירסא דהכא צריך עיון. שוב הסכמנו בבית מדרשו של הגביר המנוח מהר"ש לוקא זלה"ה דלאו דוקא נאמר הכא דברה תורה כלשון ב"א כי אם הכוונה דהכא נאמת דברי אדם כן שדרכו בכפל הלשון. והוא מאמר חנה שאמרה אם ראה תראה והוא נכון לענ"ד ודו"ק. אמנם אחר העיון ז"א מלשון הירושלמי שזכרו בתוס' בכריתות. שוב ראיתי במשנה למלך פ"ז מהלכות דעות הרגיש בקושייתי. ועיין תוס' בסוטה דף כד ע"ב

הר"ר שאול קאצנעלנבאגן זצ"ל

דף ה ע"א אמר רבי לוי בר חמא לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר כו' שם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה כו' נמצינו למדין ג' דברים לנצח בהן היצה"ר. הא' הוא התורה והב' הוא קריאת שמע אשר יש בה קבלת עול מלכות שמים ועול מצות כדאמרינן למה קדמה שמע כו' כדי לקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ יקבל עליו עול מצות. הג' הוא יום המיתה. והם צריכין להיות בהדרגה זה אח"ז. וזה כוונת רב המנונא זוטא שאמרו לו רבנן בהלולא כו' לשרי לן מר אמר להם ווי לן דמיתנן ותפס הדרך השלישי לכבוש היצה"ר בעת המשתה ושמחה. ואמרו ליה אנן מה נעני בתרך אמרי שגם מר מזכיר הדרך הג' שהוא יום המיתה. אמר להם כה תענו אחרי כי תורה והי מצות שהם ב' דרכים הראשונים דמגנו עלן לנצח בהם היצה"ר. כי בעוה"ר צריכין אנו לנצח היצה"ר בזכירת יום המיתה כי אין איפה שם התורה והמצות שלנו ודו"ק:

דף ו ע"א אמר ר' בנימין אלמלי ניתנה רשות לעין לראות כו'. יבואר עפ"י מ"ר פ' ראה ז"ל א"ר אבא בר' זעירא אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקין וכל אחד פרמא (פי' משוה ומכסה) נתונה בפניו שלא יביט באדם ויזיק. ובשעה שעונותיו של אדם גורמים מעביר פרמא מפניו והוא מסתכל בו ומזיקו. ומנין שנאמר פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'. וע"ז אמר כאן אלמלי ניתנה רשות לעין לראות. כלומר לעין של מזיק. אין כל בריה כו':

דף ז ע"ב ואמר ר"י משום רשב"י מותר להתגרות כו'. נכתב בצדו ועיין מגילה דף ו':

דף ח ע"ב כדאמר להו ריב"ל לבני' אשלימו פרשייכו עם הצבור שמו"ת והזהרו בורידין כרבי יהודה כו' והזהרו בזקן ששכח תלמודו כו'. נ"ב צריך לחבר הני תלתא דריב"ל עפ"י מ"ד אורך ימים בימינה וגו'. ושנים מקרא נגד שני פעמים לוחות. ובלוחות פ"א נאמר כי טוב כדאיתא טעם לזה ודי למבין. והזהרו בורידין בע"פ נגעוה משה והיינו תרגום. ודי למבין. ולזה אמר הזהרו בורידין כר"י. והזהרו בזקן ששכח כו' כיון שגם שברי לוחות כו' וגם כנגד מדה זו אריכת ימים ושנים. והיינו דאמר רבא כשאתם מותכים בשר כו' משום דאם קרא הפרשה בטוח לבו בסעודה וא"כ אם לא השלים הפרשה עדיין הוא בסכנה ואפשר דסבר דאפילו לאחר האכילה. וגם מתורץ בתוס' ד"ה ישלים ועיין היטב. וגם בעטרות ודיבון קשה הא איכא בתרגום שלנו. ובאמת בפסוק סוף הפרשה ליכא בתרגום ולזה קאמר עכ"פ פסוק ראשון צריך לומר ודו"ק. ועי' במהרש"א על תוס' ד"ה ואפילו ודו"ק. ועי' ברא"ש ובאלפס:

דף יא ע"א ומעשה בר' ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה. צ"ל ורבי אליעזר כן הוא עיקר הגירסא וכן צ"ל גם בתוספתא:

דף יג ע"א הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. בזה מתורץ למה באברהם נאמר ולא יקרא עוד את שמך אברם וגו' וביעקב לא נאמר את רק לא יקרא שמך עוד יעקב. דהנה אמרו בפסחים כ"ב ובכמה דוכתי דאת בשרו את הטפל לבשרו וע"כ באברהם נאמר לא יקרא את להורות שאפי' טפל לא יהיה. אבל ביעקב לא נאמר את להורות ששם יעקב יהיה טפל לו כדאמרינן לעיל ישראל עיקר ויעקב טפל לו: ע"ב א"ל רב יוסף לר"י בריה דרבה. נ"ב צ"ל בריה דרבא וא"ש דרבא לשיטתיה אזיל וכן צ"ל ברא"ש שם:

דף יז ע"א ואפי' נכרי בשוק. נ"ב עי' בט"ז יו"ד סי' קמ"ח ס"ק ו' מה שהקשה ע"ז ועי' בס' בית הלל שמתרץ ע"ש:

דף יח ע"א תוס' ד"ה וירכב. נ"ב עיין ברא"ש ובמהרש"א:

דף יט ע"ב אמר ר"י אמר רב המוצא כלאים וכו' יש לדקדק מדוע לא סיים בקושיא ראשונה ואין עצה כמו בכל הקושיות וי"ל דבאמת אם מוצא כלאים בבגדו אין עצה אחרת רק לפשוט. וכן בסוגיא דמדלגין מיירי דאין עצה אחרת. וכן בקושיא שאחריו אבל כאן שיש לו עצה אחרת לילך בטהורה ומפני כבוד האבל התירו לו לילך בטמאה ע"כ לא סיים כאן אין עצה דבאמת יש עצה:

דף כג ע"א א"ר מיאשא בריה דריב"ל. נ"ב צ"ל בר בריה ועיין לקמן כד ע"ב ובכתובות סה ע"ב:

דף כח ע"א ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה כו' אמר כי חלפי רבנן אזו איקום מקמייהו ואקבל אגרא. ולכאורה וכי ר"ז היה עובד את הרב ע"מ לקבל פרס. וגם בשבת קיט ע"א אמר רבא תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא. רישא אבי סדיא כמה דלא מהפכינא בזכותיה ופירש"י תיתי לי ישולם שכרי. דכי אתא צורבא מרבנן פירש"י שחיבת ת"ח עלי. ראשונה יש לדקדק מדוע לא פירש"י על כמה תיתי לי האמורים שם מקודם. ועוד איך ביקש רבא ואמר ישולם שכרי הלא אמרו בשמות רבה פמ"ד אמר ר"פ אם עשית מצוה אל תבקש שכר כו' ורשע אתה מיקרי שלא בקשת להנחיל לבניך כלום כו' ויש לומר עפ"י מה דאמר רבא שבת כג ע"ב דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן לכן רבא דאמר תיתי לי מחמת חיבת ת"ח כמו שפי' רש"י ושכרו בנין רבנן לכן פירש"י על תיתי לי דרבא ישולם שכרי להורות שיפה כוון רבא לבקש שכר כזה. וכן ר"ז כאן שאמר ואקבל אגרא שיהיה לו בנין רבנן כי שכר כזה ראוי לבקש ולא זולתו: שם אמר ריב"ל נ"ב ועי' בשו"ת שאגת אריה:

דף ל ע"א בעי לתלפיות כו'. נ"ב ועיין בירושלמי ובמדרש שה"ש על הפסוק הזה: שם כנגד בית קדשי הקדשים. עי' רמב"ם הלכות תפלה פ"ה ה"ג נוכח המקדש כו' ועי' פ"ח ה"ג בכ"מ ולכאורה היינו הך דהכא וכ"מ הבית שם ענין אחר ודו"ק: ע"ב אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא. אמר וגילו ברעדה כתיב ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא א"ל בכל עצב יהיה מותר כתיב. ויש לדקדק מדוע היה שאלת רבה מפסוק וגילו ברעדה ושאלת ר"ז מבכל עצב כו'. וי"ל דאזיל לטעמייהו דאיתא (שבת ל:) רבה מקמי דפתח כו' אמר מילתא דבדיחותא כו' לסוף יתיב באימתא כו' עיי"ש ולכן כשראה לאביי דהוה בדח טובא א"ל וגילו ברעדה כתיב ר"ל אף דהותר לאדם לשמוח מעט אמנם אח"כ צ"ל באימה. אבל ר"ז מצינו בנדה כג ע"א בעי ר' ירמיה מר' זירא לר"מ כו' אמר ר' אחא עד כאן הביא ר' ירמיה לר"ז לידי גיחוך ולא גחיך עיי"ש בפירש"י דכתב ר"ז מחמיר טפי ר"ל דבאמת אינו אסור רק למלאות פיו שחוק. ועוד דבדברי תורה אמרי' ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה אר"י וכן לדבר הלכה כו' רק שר"ז מחמיר טפי לכן גם כאן אזיל לשיטתיה בכל עצב יהיה מותר ובפירש"י כאן ודו"ק:

דף לא ע"א שאסור להגביה קולו וכו'. נ"ב וברא"ש להשמיע קולו ועי' לעיל דף כד:

דף לב ע"א ושמואל אמר שמסר עצמו כו'. שנאמר ואם אין מחני נא מספרך. ולכן בכל הסדרא ואתה תצוה שנאמר אחר מעשה עגל לא הוזכר שמו של משה הואיל ואמר מחני נא מספרך. רק הסדרה הנ"ל שהוא פסוקים ק"א כהמספר הנעלם משמו של משה. שהוא מ' י"ן. א. שעולה ג"כ ק"א:

דף לז ע"ב כי אתא רבין אמר ר' יהודה טרוקנין פטורין. נ"ב וגירסת הרא"ש חייבין בתלה וכן הוא בירושלמי עיי"ש:

דף מז ע"א אין מכבדין אלא בפתח הראוי למזוזה כו' רמב"ם הלכות ברכות ה"ג אין מכבדין אלא בפתח הראוי למזוזה ובשעת כניסה ע"כ. וכתב הכ"מ זמ"ש בשעת כניסה הוא בפ' אין מכבדין ביציאה וע"ש הוא כי דין זה מבואר במס' ד"א בפ' המתחיל ארבעה דברים בשעת כניסה הגדול קודם וביציאה הקטן קודם עיי"ש וגם מפורש (ביחזקאל מ"ו) והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצא. הא קמן מבואר דבכניסה הנשיא קודם וביציאה הקטן קודם: ע"ב אמר ר' אמי שנים ושבת מצטרפין כו' מתוי רב חסדא כגון אנא ורב ששת מתוי כו' עי' פירש"י וקשה וכי מפני שמהדדין זא"ז בהלכה יחשבו כשלשה ועוד מה פנין מחוי כו' מחוי כו' ויש ליישב עפ"י הירושלמי על משנה שלשה שאכלו חייבין לזמן. ר"א בשם ר"ה שלשה תוכה שנים רשות כו' ושמואל אמר שנים שדנו דיניהם דין כו' וריב"ל כו' עיי"ש נמצינו למדין ברכת זימון מדינין. גם מבואר בחו"מ סי' י"ח ס"ה דהא דאמרינן הרב והתלמיד אין מונין אלא אחד היינו דוקא בשעה שמלמדו הדין ואפי' בכה"ג אם תלמיד כרבי אמי ורבי אסי דלגמריה דרב היו צריכין ולסבריה לא צריכין יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו. אך אם אין מלמדו בשעת הדין אפי' שהוא תלמידו מונין להם שנים. רק אם יהיה לו קלא שהיא עיי"ש. ואמרינן עירובין סו ע"א רב חסדא מרתתן שפוותיה ממתניתא דרב ששת. רב ששת מרתעו כולא גופא מפלפולא דרב חסדא עי' רש"י שם נמצינו למדין שזה היה נצרך לחבירו בגמרא שלו וזה נצרך לחבירו בסברא שלו. ומה שפירש רש"י כאן מצטרפין להיות שלשה כוונתו שהן נחשבים כשלשה דשנים רשות כו'. או כוונתו אם יש עוד אחד עמהם נחשבים נב' דלא תימא כיון דמהדדין זא"ז וא"כ כל אחד צריך לחבירו והוה אמינא דאין כאן אלא אחד וכשיש עוד אחד עמהם הם נחשבים נב' קמ"ל דמצטרפים להיות שלשה. וכ"ז סיים בגמרא מחוי כו' להורות שאין הדברים אמורים אלא שזה אינו צריך להבירו רק לגמ' דידיה ולסבריה אינו צריך או בהיפך אבל אם האחד צריך לגמרא ולסברא אינו רק תלמידו ואין מונין להם בדיינין כ"א נא' כמו כן הכא

הר"ר אלעזר לנדא זצ"ל

דף ג ע"ב ברש"י ד"ה ונמלכין בסנהדרין כו' כדי שיתפללו עליהם. נ"ב נ"ע הלא משנה מפורשת בפ"ק דסנהדרין שלא היו רשאים לצאת מלחמת הרשות בלא נטילת רשות מסנהדרין ובגמ' שם ד' טז הובא מימרא זו דנמלכין בסנהדרין ופירש"י והיינו מתני' ומי הכריח לרש"י לתת טעם זה לדין המשנה:

דף ח ע"ב בגמ' ואפי' עטרות ודיבון פירש רש"י שאין בו תרגום. נ"ב נ"ל דיבון ועטרות והוא במדבר פרשה ל"ב פסוק ל"ד ובפסוק זה אין בהם תרגום. אלא עטרות ודיבון הנאמר למעלה שהם מתרגם האונקלוס מכללתא ומלבשתא. וטעם הדבר שהם מתרגם לפי שנקראו ע"ש השבח והגדולה אבל כאן דכתיב בקרא מוסבות שם ומתרגם האונקלוס מקפן שמהן והיינו שהינו את שמם לכן כנית התרגום שמות העיירות כמו שנכתב במקרא להורות שאותן השמות הקיפו על שם אחר וכדעת הרמב"ן בפירושו על התורה דמוסבות שם קאי על מה שנכתב במקרא ולא כדעת רש"י בחומש. ובזה מתורץ קושית התוספות ד"ה ואפילו ע"ש:

דף י ע"ב במשנה ושכנתי בעצמי כו'. נ"ב עיין בפ"ק דיבמות דף טו ע"א גבי צרת הבת ר' טרפון מתלמידי ב"ש היה לכן שיכן א"ע לעשות כדברי רבו:

דף יד ע"ב בגמ' אמרי במערבא ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם. נ"ב האמירה זו כהוייתה הוא פסוק בויקרא פרשה י"ח פסוק ב' והיינו דקלסיה רב יוסף דאמרו להם אמירה כזו שלא יהיו מפסיקין במקום דלא פסקי' משה. ועיין בתי' רשב"א שהקשה מהא דכל פסוקא כו' ונדחק מאד בתירוצו [ועי' בס' יד המלך פ"א מהל' ק"ש]:

דף לא ע"ב בעין משפט אות ב' ציין מיימוני פרק ג' מהלכות סוטה הלכה כ"ב. נ"ב דעת הבעל עין משפט דהמיימוני סובר כמ"ד דאף עקרה נפקדת אמנם לא הוכחא במיימוני שם כלל הא דעקרה נפקדת רק אם היה בה עולי יסור ותתעבר. וגם לעיל בפ"ב הלכה י' לא כתב רק דיולדת נקבה יולדת זכרים מזה נראה דפוסק כאידך מאן דאמר:

דף נז ע"ב ברש"י ר' ישמעאל בן אלישע מהרוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו. נ"ב כוונת רש"י לפ' למה דוקא ר"י בן אלישע ולא א' משאר הרוגי מלכות ובאבות דר"נ הגי' הרואה בחלום ר"ע ידאג מן הפורעניות וגי' זו נכונה יותר שנהרג ביסורים יותר קשים שסרקו בשרו כו':

דף נח ע"א בעין משפט ציון ב' ג' ד'. נ"ב ובמיימוני נוסח הברכה שהוא דבין ישראל ובין באומות ברוך שנתן בין בחכמים ובין במלכים ובירושלמי דפרקין איתא כל הברכות שבכאן בבבלי זולת שתי ברכות אלו נפקדו מקומם:

[הגהות על הרא"ש והרמב"ם הצגנו בסוף הרא"ש]

ע"ב ד"ה ור' יונתן וכו' הכיאו סוגיין דברכות כמו שהיא בסוטה ומהרש"א שם דכך הוא נכון. ותהמ"ל הנ"ל נעלמו כל דברי התוס' וגם דברי המהרש"א דסוטה שם:

דף לג ע"א רש"י ד"ה חוזר לראש לתפלה ולכוס. נ"ב עי' רא"ש וטור וש"ע א"ח סי' רצ"ד ס"א:

דף לד ע"א בגמרא תיובתא דרב הונא. נ"ב דר' אסי ודאי תיובתא דר' הונא מי נימא תיובתא כצ"ל: ברש"י ד"ה מתחלת הברכה שטעה זה וכו' אלמא על סדרא צריך לחזור ולאומרה נ"ב עיין מהר"י לבית הלוי כלל ה' סי' ל"ז. ועיין סוף ספר קרבן נתנאל ובספר צל"ח:

דף לז ע"א ברש"י ד"ה אורז נ"ב עי' ר"ה דף יג: ברש"י ד"ה האורז וכו' דוחן מילי"ו והוא כהי"ת של התוס':

דף מג ע"ב בגמרא א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע. נ"ב עי' שו"ת המזרחי ח"ב סי' י"א בספר מים עמוקים:

דף נג ע"ב בגמרא שהרי גוליירין יורדין ומתגרין במלחמה. נ"ב עיין פירש"י בסוף מס' נזיר כזה:

דף נו ע"א א"ל חזית דמשתרי לך פרסאי וגרבי לך. נ"ב לי שודד וגזילה הוא או לי משיכה ועיין בערוך ערך גרב:

דף סב ע"ב אמר ליה עד השתא לא פיילית לשעיר. נ"ב עיין במס' תמיד כז ע"ב במה שכתבתי שם על הגליון:

דף נו ע"ב הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה שונרא נעשית לו שירה נאה. שינרא נעשית לו שינוי רע. הייני כשקורין שונרא במלאפו"ס הוא סי' ע"ש ימלא פי תהלתך לכך נעשית לו שירה נאה אבל כשקוראין שינרא בחירק הוא סי' ע"ש שרקו ויחרקו שן או חרק עלי שינמו לכן נעשית לו שינוי רע ר"ל ודו"ק:

דף נט ע"א תוס' ד"ה הלכך שייך לע"ב. נ"ב ועי' במסכת תענית ברש"י דף ו' ע"ב ודף ז' ע"א:

דף סב ע"ב מאי קפנדריא. נ"ב עי' מגילה כט ע"א:

בהקדמת הרמב"ם בכנסה. מרב אשי שחיבר הגמרא עד מרע"ה ארבעים דורות. נ"ב ובמגלה עמוקות אופן רמ"ו עד רבינו הקדוש ארבעים דורות ועי' יוחסין בשמואל הקטן ושם וברמב"ם הוא מקבל ל"ד ע"ש דף יז בדפוס זאלקווא נדפס בשנת מבשר טוב:

זרעים פ"ח דשביעית כלל גדול. נ"ב לכאורה במאי תני הכא כלל גדול ועי' במס' שבת:

שם פ"י בורית דבורים. נ"ב ועיין בירושלמי כאן שמחלק בין מונח הקרקע למונח אסיכי והר"ש בעצמו במס' עוקצין הביא זה בשם התוספתא עיי"ש ומזה לקח הרב כאן לחלק ועי' במס' ב"ב דף סה ע"ב בתוספות שם:

הגהות הגאון הגדול כו' מהור"ר שלמה איגר זצ"ל נקראות בשם גליון מהרש"א

כל הפרקים הם תקכ"ג כל המסכתות ס"א והתלמוד רק על ל"ה מהם. רמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים עלה קל"ג סד"ה והחלק השני ועלה קל"ד ד"א ע"א:

דף ב ע"א מאימתי קורין את שמע. עי' ת' מנחם עזרי' סימן א' וסימן י"ב: שם וחכמים אומרים עד חצות. עי' סוף פסחים דף ק"כ ע"ב בד"ה אמר רבא ועי' ברבינו יונה. ועי' תשובת שאגת אריה דיני ק"ש סימן ד': שם גמרא כדתניא ובא השמש וטהר. הבדל בין (תנו רבנן) לבין (תניא). הראשון ברייתא שגורה בפי הכל ומקובלת מפי רבינו. תשובת מנחם עזריה סימן כ"ה: שם וממאי דהאי ובא השמש. עי' קרבן אהרן פ' אמור דף רל"ג: שם ע"ב תוספות ד"ה ואי ס"ד דעני קדים. עיין מהר"ם יונה בתשובת סימן ס"ח:

דף ג ע"ב ואתא איהו ואמר כהלות. עיין רלוף אהבה סימן ס':

דף ד ע"א גמרא שמא יגרום החטא. עיין רמב"ם פ"י ה"ב מיסה"ת ובס' מעשה רוקח ובס' לחם יהודה שעל הרמב"ם:

דף ה ע"ב גמרא נגעים ובנים אינן יסורין. פ' כסף מזוקק דף קס"ו וקי"ל: שם לעיין מר במיליה. פ' בס' בינה לעתים ריש דרוש כ"ב: שם כל הנותן מטתו עי' הרמ"ע מפאנו סימן ו': שם רש"י ד"ה צפון לדרום. עי' אהבת עולם דף מ"ט: שם רחבה ומרגלותיה. עי' ת' מנחם עזריה סי' ג' הביאו המג"א סימן ג' סק"ו: ע"ב תוספות ד"ה והאמר רבי יוחנן דין גרמא. עיין רלוף אהבה סימן ד': ד"ה כל הטתן. עי' רלוף אהבה סי' ו':

דף ו תוספות ד"ה אלו. ולא מפיק רלועות מהורת ה' בפיך. והר"ן במסכת שבת פ' במה אשה (דגם שם דף ס"ב ע"א כ' התוספות כמו הכא) כ' דמ"מ כיון דאין ה"ד וה"י בכתיבה ל"מ תורת ה':

דף ח ע"א גמרא איכא סבי בבבל. פ' כסף מזוקק דף כל"א: שם אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד'. פ' הקדמת לרמב"ם בפי' המשנה לסדר זרעים עלה קל"ג ריש ע"ד:

דף ט ע"א גמרא אכילת פסחים לא קתני. עי' תשפט צדק ח"ב סימן כ' הר"י הלוי סימן ל"ה: שם ע"ב מתניתין מאימתי. עי' הרמ"ע מפאנו סימן א': שם ע"ב רש"י ד"ה מאי קראה. דמצוה להתפלל. עי' כתר שם טוב דף ס"ד ע"ד: שם תוספות ד"ה כל הסומך. עיין רלוף אהבה סימן א' ז':

דף י ע"א גמרא שסוכין מן התורה. פ' רלוף אהבה סימן ב': שם כנגד דוד אביו שדר בתמשה. עי' עקידה שער כ"ה עלה כ"ד ע"ד: שם ביום המיתה ואמר. עי' עקידה שער ל"ב עלה פ"א ע"ג: שם ע"ב גמרא עליית קיר קטנה. עי' רלוף אהבה רכ"ז:

דף יא ע"א גמרא א"כ נימא קרא בבקר. ע' ת' שאגת אריה דיני ק"ש סימן ה' עלה ו' ע"ד:

דף יב ע"א גמרא היכא דקא נקיט. עי' ת' מנחם עזריה סימן ד': שם תוספות ד"ה אלו סי' שאמר בורא פרי העץ. בת' גינת ורדים ח"א בא"ח כלל א' סימן ק"ט תמה למה לא יועיל ברכת פה"ע ליין דדוקא בשאר פירות הוי המשקה זיעה בעלמא כדאיתא פרק כיצד מברכין בדובשא דתמרי דמברכין שהכל. אבל יין עיקרו פרי העץ אלא משום חשיבותו קבעו בפה"ג. וכ"ה בס' ג' שאכלו דיין עד שלא נתן לתוכו מים מברך בפה"ע: שם ע"ב מתני' מזכירין יציאת מצרים בלילות. ואם הזכיר י"מ קודם לילה (אף למ"ד דבקריאת ק"ש יצא) עי' ת' שאגת אריה סימן ח' שהשיג על תר"י ריש מסכתין דכ' דיצא. וכ' דכיון דהוא מה"ת גם בהזכיר בין השמשות לא יצא. [ולא מצאתי ברמב"ם שמנה זה למ"ע. וזולת בליל פסח בעשין סימן קנ"ז אף שבפ"א ה"ג מהל' ק"ש כ' מצוה להזכיר י"מ ביום ובלילה שנאמר למען תזכור כו']:

דף יג ע"א גמרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. המהרש"א באגדות תמה על שהשמיטו הפוסקים דין זה: שם ולא יקרא עוד שמך אברם. עיין עקידה שער י"ח עלה ל"ח ד"א ע"ח ד"ה ובמדרש טעם למה הקורא לישראל יעקב אינו עובר: שם כל הפרשה צריכה כוונה. כל כוונה דהכא ר"ל שלא יסיח דעתו לבלי הבין מה שאומר. לא כוונה לצאת. עי' מעדני יו"ט כאן אות ז' ד"ה עד כאן: שם ע"ב ברש"י ובדל"ת כו' אבל בדל"ת יאריך. מכאן למד מהרא"י בענין רבש"ע שאומרים בשעה שמאריכין הכהנים בניגון של הכפי"ן של וישמרך ויחנך. ובת' בית יעקב סכ"ב לענין עניית אמן כשמאריך הש"ץ בניגון אחר סיום ברכה דיענה אחר סיום הניגון: שם ד"ה פרקדן שוכב על גבו. וכ"כ רש"י פסחים ק"ח א' גבי פרקדן לא שמיה הסיבה וכ"ע רש"י סנהדרין ע"ה א' במתניתין וע"ש בגליון: שם תוס' ד"ה שואל כו' לקמן בפרק אין עומדין תימא דשם לא מצא זה. ותו תימא דל"ל ללמוד מכ"ש הלא תלמוד ערוך הוא לקמן כ"א ב' (דכ"ע מפסק לא פסיק) ת"ה עי' ב"י סימן ס"ו. ועי' ת' בית יעקב סימן ס"ז תוך ד"ה ושאלת שלום כחמד:

דף יד ע"א גמרא א"ל פוסק ואין בכך כלום. עי' ת' נודע ביהודה חלק א' ס' מ"א ד"ה ואם כן בשלה ק"ו ע"ד: שם ושתיה קביל עליה עי' ת' ריב"ש סימן רפ"ו וסימן רפ"ח: שם ע"ב גמרא ה"א כתיב וקראתם וכתבתם. עיין רמב"ם פ"א מהל' תפלה הלכה א' ועי' ת' שאגת אריה דיני תפלה סימן י"ד עלה י"ח קרוב לסוף ע"ג:

דף טו ע"א תוספות ד"ה דלמא כו' ופליג במילתא דרבי יהודה. כצ"ל ופליג אמילתא דר"י [רש"א]: שם תוספות אי רבי יוסי וא"ת לעולם. עי' ת' דבר שמואל אבוהב סימן שמ"ה: שם מתני' ולא השמיע לאזנו יצא. עי' ט"ז א"ח סוף סימן הרפ"ס: שם רבי יוסי אומר לא יצא. פ' גליון לקמן מ"ט א': שם רש"י וכל צריך לכתחלה משמע. עי' תוספות חולין דף ג' א' ד"ה אי: שם ע"ב גמ' דכתיב הסכת ושמע. בירושלמי פ"א דתרומות נקיט לה מן והאזנת למצותיו:

דף טז ע"א גמרא מה דרך רשות. ק"ק מהש"ע א"ח ססי' רמ"ח וע"ת בית יעקב סימן ל"ה ד"ה מיהו: שם ע"ב מתני' לא כל הרוצה. עי' ת' דבר שמואל אבוהב סימן מ"ו:

דף יח ע"א גמרא עובר משום לועג לרש. פ' מדם ס"א כ' תוס' ד"ה אבל:

דף יט ע"א גמ' מדין על כבוד הרב בעיקרו דרבנן אבל בעיקר מה"ת והוא עובר עמ"ש בו חכמים מכין אותו מ"מ הר"ן פ' מקום שנהגו ד"ה ואיכא למידק: שם המזלזל בנטילת ידים. ע' בכ"מ פ"ו מה"ל ת"ת הי"ד ד"ה המזלזל ומה שתמה ע"ז הש"ך ביו"ד סימן של"ד סק"ע: שם תוספות ד"ה דוגמא כו' השקוה מי לבע. ומה שנידוהו ע' בתוי"ע במשנה זו פ"ה מ"ו מעדיות ועי' ת' מהר"ם הלוי תיו"ד סי' י': שם ע"ב גמרא כל מקום שיש חלול השם. להרא"ש פ"ט דנדה ובטור יו"ד סימן ש"מ דוקא במזיד מיהו גם להרמב"ם דגם אם הרב שוגג מ"מ דוקא כלאים שחייב על כל פסיעה משא"כ להוציא מי בפרהסיא מיד ועי"ת שער אפרים סימן ס"ה עלה ל"ג ע"ג ד"ה ואף: שם גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה. עיין בהר"ן פ' המגניע עמ"ד בדף נ"ד ע"ב האי שבכה להוה כו' ד"ה ודאמרינן גדול כבוד הבריות כו' לא התירו אלא בדבר שעיקרו מדברי סופרים: שם איסורא דממונא לא ילפינן. ע' בתוספות בב"מ דף ל' ריש ע"ב ובגליון שם: שם ברש"י ד"ה אמרת כו' דמילת זכרים מעכב. ע' בס' מנחת אהרן על סנהדרין עלה ק"א ע"ב ד"ה מעיד ובעלה ל"ה ע"א ד"ה גמרא ולאחותו: שם תוספות ד"ה מדלגין והיה אומר ר"ת. פ' בס' מנחת אהרן סנהדרין עלה ה' ע"ב ד"ה ע"כ נ"ל:

דף כ ע"א גמרא שב ואל תעשה. ע' ת' מקום שמואל סימן ד': שם שב ואל תעשה שאני. ע' ת' נודע ביהודה חלק א' חלק א"ח סי' ל"ה סוף ד"ה ועדיין יש מקום ועי' שבועות דף ל' ע"ב ד"ה אבל איסורא: שם תוספות ד"ה שב כו' ולא נהירא. ע' ת' חות יאיר סימן ל"ה דכוונת רש"י אלו היה כתוב הסיתר גבי מת מצוה כמ"ש ביום אפילו בשבת ודאי היה נקרא דחוי' אבל הכא כתב גבי הלאו דטומאת כהנים לומר דבאחותו לא נאמר הלאו מעיקרו וע"ש סוף התשובה בשם רמב"ן דמש"ה לא נקרא דחויה כיון דאין קבורת מת מצוה בכהן בלתי יטמא משא"כ סדין בציצית יוכל אדם זה לקיים ציצית בלתי יעבור משום כלאים: שם מה לכהן שכן לאו. ע' ת' פנים מאירות ח"ב סימן כ"ז: שם שכן לאו שאינו שוה בכל. שבועות כ' ע"ב ד"ה כל כו' וכ"ת הכי נמי: שם ע"ב גמרא למאי נפקא מיניה. הומ"ל כ"מ בספק (עיין במעדני יו"ט) אם בירכה: ועיין בהגא"ה פ"ק דמגילה דספק דנשים בבהמ"ז דאורייתא ומ"מ א"מ אנשים ועי' ת' שער אפרים סימן י"א שתמה עליו ועי"ש סימן י"ב: שם הלא אי א"רת דרבנן הוי. ע' לקמן בתוספות מ"ח סוף ע"א ובגליון שם ע"ב: שם מתני' ואינו מברך לא לפניה. פי' בסמוך כ"א א' אמר ר' יהודה מנין כו' א"ר יוחנן למדנו בס"ת לאחריה כו' ועי' ת' שער אפרים סק"ד: שם גמרא זאת אומרת הרהור כדבור דמי. וכ"פ הרמב"ם בהל' ק"ש פ"ב ה"ח: שם הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו. ע' ת' שאגת אריה דיני ק"ש סימן ו' וס' ק"ד: שם תוספות ד"ה בתפלה ומאי מ"ע שייכי ביה. ואי"ת למ"ד לקמן דף כ"א דק"ש דרבנן יהיה לרש"י נשים חייבות בק"ש. י"ל למ"ש לקמן שם בגליון בשם ת' רבינו יונה דלא תיקנו ק"ש כ"א תמורת החיוב ללמוד בשכבו ובקומו מה"ת ונשים פטורות מהלמוד הזה דהוא מ"ע שהז"ג בדאורייתא ת' פ"א דיני ק"ש ס"א: שם ד"ה נשים. ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו. וכ"ה בזוהר פ' תרומה:

דף כא ע"א גמרא ברכת התורה לפניה. ע' ת' ס"א סק"ד: שם שנאמר כי שם ה' אקרא. עיין לקמן דף מ"ה ע"א: שם ק"ש דרבנן. דמה"ת די שיקרא בכ"מ שירצה בשכבו ובקומו ורבנן תקנו שיקרא פ' ק"ש תלמידי ר' יונה. ובת' שאגת אריה דיני ק"ש סימן א' ייסב בזה כל המקומות דאמרו שק"ש מה"ת. דהכונה שמה"ת חייב לקרות עכ"פ מה ועי' תוס' סוטה ל"ב. והיינו דלא מקשה בסמוך מרישא דמלתא דשמואל דק"ש דרבנן א"כ אמאי בעל קרי מהרהר בלבו. משום דגם לשמואל חייב מה"ת לקרות מה בתורה: שם תוס' ד"ה ספק. ותימה הא ע"כ. עי' ת' שאגת אריה דיני ק"ש סימן ו' עלה י"ד דף ד' ע"א וקי"ל לפרש שמעתא זו כו': שם ע"ב גמרא ודכולי עלמא מיהת מפסק. עי' גליון לעיל י"ג ב' על תד"ה שואל: שם ודכולי עלמא מיהת מפסק. ע' פי' חדש בת' בית יעקב שם סימן ע"ז ד"ה והנה: שם תוס' ד"ה עד שלא יגיע. אינו יכול להפסיק. ר"ל דבגמרא כאן אפשר לפרש רק דלכתחלה לא יתחיל. אם שבינה רש"י מלי הגמרא לומר דגם בדיעבד אם מתפלל אינו עונה. ת' בית יעקב ססי' ע"ז:

דף כב ע"ב גמרא מפני שטבע בכם דרך בזיון. עיין ת' אהל יעקב לר"י ששפורטש מסימן א' וסימן ג':

דף כה ע"ב רש"י ד"ה מאן שמעת. לא ידעתי היכן הוא. עי' ת' חוט השני עלה כ"ג א' ציין עוד מקומות שכתב רש"י לא ידעתי. והם נודעים ועי' גליון הש"ס לאבא מארי הג' זצוק"ל:

דף כו ע"א מתניתין תפלת השחר עד חצות. ע' מג"א סימן נ"ח סק"ו ועי' ת' שאגת אריה סימן י"ב וסימן ט"ו: שם רבי יהודה אומר עד שבע שעות. ת' מנחם עזריה סימן כ"ב:

דף כז ע"א תוס' ד"ה דרב"צלי של שבת בע"ש. ע' ת' שאגת אריה סימן ע"ו:

דף כח ע"א גמרא מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. פ' זבחים ריש דף י"ב: שם נוגי ליסגא דלערא הוא. ע' ת' שאגת אריה דיני תפלה סי' ע"ו:

דף ל ע"א גמרא היה עומד בחוצה לארץ. פ' ת' אהל יעקב לר"י ששפורטש סימן ע"ב: שם הסכים ליסב בקרון. עי' ת' שאגת אריה סט"ז:

דף לג ע"א גמרא אבל עקרב פוסק. פ' שבת סוף פרק האורג וברמב"ם הל' שבת פרק ו' הלכה כ"ה דכתב עקרבים ובפ' י"א שם כתב עקרב שבהדי' ובהל' תפלה פ"ו ה"ט כתב במקומות שדרכן להמית ועי' מג"א סימן ק"ד סק"ד: שם אין ערוד ממית. ע' עקידה שער ע"ו עלה ל"ב ד"א ריש ע"ב: שם מתניתין והבדלה בחונן הדעת. ע' בהר"ן פ' ערבי פסחים ד"ה בין יום השביעי כתב דא"א באתה חוננתנו בין יום השביעי כו': שם ע"ב גמרא מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים. ודרך דרש שרי תוספות יו"ט ועי' רבה ויקרא סדר אמור פרשה כ"ז עלה קנ"ו ע"ג יודע לדיק כפש בהמתו זה הקב"ה דכתב בתורתו לא תקח האם על הבנים:

דף לד ע"א מתניתין ואם אין שם כהן. ע' ת' דבר שמואל סימן ס"ו ועי' ב"ת סימן קכ"ח: שם אין שם כהן אלא הוא. להר"ר פרץ בטור א"ח סימן קכ"ח דכהן יחיד א"ע בעשה אם אינו כ"כ יש לפרש דמתניתין קאמר דווקא אם אין כו' כיון דא"ע: גם אפשר לפרש האי אם כמו אפילו כדמצינו בפ"ח דכלים אם במקום אפילו ואפילו במקום אם ועי"ת דבר שמואל אבוהב סימן ס"ג: שם גמרא תיובתא דרב הונא. בסוף ספר קרבן נתנאל הביא גרסא תיובתא דר"א וקי"ל שכך היה הגרסא לפני רש"י ז"ל ודוק. שוב מצאתי בס' צל"ח שדייק ג"כ שכך היה הגרסא לפני רש"י ועי' בס' מעין הברכה:

דף לה ע"א מתניתין כיצד מברכין. מלה מורכבת משלש מלות כאי זה לד רמב"ם בפי' משניות: שם גמרא כרם סתמא לא אקרי. ע' מ"ש בגליון חולין דפ"ח ע"ב: שם אסור לאדם שיהנה. וריח שאין לו עיקר דאינו מברך להרמב"ם ע' טעם הדבר בב"י סימן רי"ז ד"ה כתב הרמב"ם בפ"ט: שם הנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל. עי' עקידה שער ט"ו עלה ל"ב ע"ד: שם ע"ב גמ' בטלה דעתו אצל כל אדם. נסמן המקומות במס' סוכה ריש דף ד': שם איזוק מזיקי ליה דתניא. עי' יומא ריש דף פ"א ועי' ש"ע א"ח סי' ר"ח ס"ד בהגהה:

דף לו ע"ב תוספות ד"ה כל שיש בו שיעור הלב אז צריך לברך. עי' ת' גינת ורדים ח"א בא"ח כלל א' ס' כ"ד עלה י"ג ד"א סוף ע"ב:

דף לז ע"א תוספות ד"ה הכוסס חטה. ונכון להחמיר שאין לאכול קליות: ובת' גינת ורדים ח"א בא"ח כלל א' ס' ע"ו הוכיח מדברי האלפסי סוף פרקין דגם בורא נפשות היא כוללת כמו שהכל. דאל"כ הו"ל להרי"ף להביא רמי ג' כו' משום ברכה אחרונה. ע"ש:

דף לח ע"א גמרא רבה לרפואה קא עבדי לה. לרבינו יונה מפני שאוכל לרפואה אינו גורע ברכתו אלא ר"ל אם היתה רבה כמו שעושים לרפואה אף שעושה אותה להנאה: שם ע"ב תוספות ד"ה והלכתא לא פליגי דאפיק משמע. גרסת הב"י בתוס' היתה. דמפיק משמע. עיין ס' קס"ז עלה ע"ת סוף ע"ג:

דף מ ע"א גמרא אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה היא. עי' במתני' ריש פרקין ר"ל בורא מיני דשאים ועי' ת' שאגת אריה ס' כ"ג עלה כ"ה ע"ד: שם תד"ה הביאו מלח. אין זו הפסקה ואנו אין אנו רגילים. ר"ל וא"כ הוה הפסק כן פירש הב"י א"ח סימן קס"ז עלה ע"ת ע"ד ד"ה ויאכל מיד:

דף מא ע"א גמרא מחלוקת בברכותיהן שוות. עי' ת' מנחם עזריה סימן ה':

שם ע"ב תוספות ד"ה ויין פוטר. ולכאורה מיירי ביין. לכאורה ק' כיון דלא הדרי מהאי סברא ועי' ישוב לזה בת' גינת ורדים ח"ב בחלק א"ח כלל א' סימן א' ובסימן שאחריו: שם ד"ה א"ה יין נמי אבל מים לא זייני. וי"מ דיין גורם ברכה לעצמו אין הפירוש כמ"ש רש"י אלא דר"ל דשתיה ואכילה שני ענינים הם עי' ב"י סימן קע"ד עלה פ"ג ע"ג ועי' ת' גינת ורדים ח"ב כלל א' סימן ד' ה' ו' ז':

דף מג ע"א גמרא תוך ממושק שמן חיה. עי' באחרי כאן סימן ל"ה ובמ"מ פ"א מהלי מקדש סוף הלכה ב' עי' מג"א סימן רט"ז סק"ז ובס' מים חיים להפר"ח א"ח שאלה י' בשמים ראה סימן ת' ובכ"ד שם: שם ע"ב גמרא האי סמלק. הוא דודאים בקרא: שם האי מאן דמורח באתרוגא. עי' ת' גינת ורדים ח"א בא"ח סמ"ב בשם ריק"ש דבעוד לא נגמר בשולי' אינו פרי ומברך עצי בשמים: שם תוספות ד"ה האי מאן. אבל אם בא לאכול מהם אין לברך. ואם מתכוין להריח בו

ג"כ טור סי' קט"ז ובש"ע שם סעיף ב':

דף מה ע"א רש"י ד"ה והשמש. אין כאן ברכה בעבירה. עיין בב"י א"ח סי' קנ"ו:

שם ע"ב גמרא אבל בעשרה עד דנייתו. ויש עמהם טור וש"ע סימן קצ"ד:

דף מו ע"ב תוספות ד"ה מר זוטרא ברוך אתה ה' אמ"ה האל הטוב. עיין בב"י סוף סימן קפ"ט דר"ל כשמגיע לטוב ומטיב יאמר אל את אבל ודאי צריך להזכיר תחלה שלשה מלכיות:

דף מז ע"א גמרא א"ל שאני אומר כל סעודה. בב"י ס' קס"ז עלה ע"ט סוף ע"ב כתב זה בשם בן חביב: שם רש"י ד"ה הא לא אמי ברכת זימון הבאה בעבירה. עי' רש"י פסחים ל"ו ריש ע"ב ובגליון שם:

דף מח ע"א גמרא יהבו ליה כסא אחרינא וברוך. עי' בב"י סימן קצ"ז סוף ד"ה כתב אחי הר"ר יחיאל: שם עד שיאכל כזית דגן. ברמב"ם איתא כזית פת ועי' באחרו"י: שם תוספות ד"ה עד שיאכל כזית דגן ועוד דוחק לומר בקטן. גם הר"ן בסוכה סוף עלה ר"ג כן כדברי התוספות וי"ל דמתני' ס"פ לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב ובברייתא שם קטן היודע להתעטף חייב בציצית מורה דהחיוב על הקטן ג"כ: שם דלא אתי דרבנן ופטר דאורייתא. עיין רש"י ד"ה סוף פרק ראוהו ב"ד דף כ"ט ריש ע"ב ד"ה מהו כו' ומקדש ישראל ובד"ה שאחריו ד"ה כיון כו' וכן קידוש היום [ועי' ת' שאגת אריה דיני הזכרת י"מ סי' י"ג עלה י"ז דף א' ריש ע"ב] ועי' בהשגת הראב"ד פכ"ט מהל' שבת הלכה י' ובהגה"מ שם הלכה י"א: שם דכל ישראל ערבין זה בזה. אבל אשה אינה בכלל הערבות אשרי פ' מי שמתו סוף סי' יג ואם אנשים ערבין לנשים או לא עי' ת' מוצל מאש סימן י"ב וע"ש באיסורי לאוין או מ"ע שאין הז"ג אם בזה גם הנשים בכלל ערבות:

דף מט ע"ב גמרא ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא עי' טור סוף סימן קפ"ז דלאחיו הר"ר יחיאל הוא למצוה לא לעכובא: שם רבי אומר אין חותמין בשתים. עי' ת' מ"ע סימן ו':

שם ע"ב תוספות ד"ה אי בעי אכיל. ואי"ת מנ"מ. עי' סוכה ריש דף כ"ז ולי"מ ועיין בזה שעה"מ פ"ו מהל' סוכה ה"ז ועי' ת' גינת ורדים חלק א"ח כלל ג' סימן י"א. ובת' מוצל מאש סימן ע"ז [אחר דפשיטא דכל אכילה חיובית שבתורה צריך כזית בכא"פ] הוכיח מכאן דאכילות דיו"ט נמי בעי בכא"פ ואאמ"ו זצוק"ל כתב בגליון דתיקשי הא עצמו מנ"ל להתוס' להקשות לימא דלענין חיוב כו' א"צ בכא"פ. אע"כ פי' דא"ת בבהמ"ז נמי אם לא אכל בכא"פ ועי"כ מוכח דביו"ט נמי אינו יוצא בפחות יותר מאכ"פ דאל"כ אמאי חוזר הא סגיא דלא יתחייב כלל בבהמ"ז היינו שיאכל וישהה דידי יו"ט יצא ולברך אינו חייב [ודלא כסברת מוצל מאש דבבהמ"ז תמיד מתחייב]: שם תוספות ד"ה רבי אליעזר סבר. וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף. עי' אור חדש ריש פסחים אות ה' מ"ש על המהרש"א כאן: שם מתניתין אלהי צבאות יושב הכרובים. עי' ת' מנחם עזריה סימן ז':

דף נ ע"ב רש"י אבל לא גלוסקאות בימות החמה הן נמאסין. דלא כנראה מדעת הרא"ש דבפת גם בלי מיאום הזריקה עצמה בזיון לרב חשיבותו ועי' ב"י סימן קע"א עלה פ"ג ה"א ע"א: שם תוס' ד"ה ולא בימות הגשמים. כשהן נופלים בטיט נמאסים. אפילו הם בקליפתן ב"י שם:

דף נא ע"ב גמרא תדיר. ושאינו תדיר. עי' ב"י א"ח סימן קפ"ח ס"ט סוף ע"ג ד"ה וכתב הכל בו:

דף נב ע"א רש"י וניטמי כוס לידים. תבשיל מופח על הידים. ר"ל אף דלא שכית שיהיה טופח ע"מ להטפיח מ"מ שיהיו טופח הידים לחוד רגיל לפעמים וע"ז חי' דכה"ג אין תורת משקים עליו אלא אוכל וצ"ק. מרש"ג דמהרום דמבואר דגם זיעה הבהמה מהתבשיל חשיב משקה ונפשה תחלה דאל"כ הא הידים שניות הן וכמ"ש במהרי"ם ת"ה ס"ם ע ועי' גינת ורדים ח"ה חלק א"ח כלל א' סימן ל"ח. ועי' מג"א סימן קנ"ח סנ"ו: שם תוס' ד"ה ורבי יהושע. דהבת קול היה כנגד הרוב וכבר אמרה. עי' בהקדמת רמב"ם לסדר זרעים בפירוש משניות סד"ה והחלק השני בענין: שם ע"ב תוס' ד"ה בכוליה פירקין. עי' סוכה ג' א' תד"ה דאמר לך מני: שם גמרא ת"ר אור שבת. עי' ת' מנחם עזריה סימן י"ח:

דף נג ע"א גמרא שנאמר ברוב עם הדרת. עי' מג"א סימן ל' ס"ק ל"ב:

דף נד ע"א גמ' אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי. עי' באחרי ומ"ש בגליון:

דף נה ע"א גמ' ועיון תפלה. עי' ת' באר עשק סימן קי"א: שם ע"ב ומה שפתר לי זה. פי' עקידה שער כ"ט עלה ס"ד ד"א ע"ב ד"ה ולזה:

דף נט ע"ב גמרא דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה. עי' ת' גינת ורדים ח"א חלק א"ח כלל א' סימן ו': שם רש"י שינוי יין שתה יין בסעודה. עי' תוספות פסחים ק"א סוף ע"א ד"ה שינוי ובטור סימן קע"ה ועי' ת' גינת ורדים ח"א כלל א' סימן מ"ד וסימן מ"ה בסופו: שם והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון. ולרמב"ם שמשונה בתוארו אדום ושחור או ישן וחדש:

דף סג ע"א רש"י הסרו תורתו. כגון אליהו. עי' ת' גינת ורדים ח"א בא"ח כלל ב' סימן כ"ו ד"ה הן אמת:

חכמת מנוח

מאת הגאון האשל הגדול ריש מתיבתא נר ישראל כמוהר"ר **מנוח** המכונה הענדיל ז"ל (בעהמ"ס מנוח הלבבות וכו')

[נדפס פעם אחת, בפראג שנת שע"ב].

הקדמה

אמר בן המחבר הלא הוא הצעיר כמהור"ר **משה** בן האלוף הגאון מהור"ר **מנוח הענדיל** ז"ל הנה פתח דברי ותחלת אמרי וראשית בכורי שבחות לה' וקדש הלולים לשמו אשר יצר את האדם בצלמו והתקין לו ממנו בנין מפואר בני בכורי ישראל אשר בו יתפאר להיות לו לעם סגולה מכל העמים ואומה קדושה מכל לאומים ויקח אלהינו את האדם ישראל ראשית תבואתו וצאן מרעיתו וישימהו בגן עדן התורה לעבדה ולשמרה ולאכול מעץ הדעת למען דעת כי ה' הוא האלהים מקור מים חיים אשר לא יכזבו מימיו נותן לפתאים ערמה וחכמה את חכמיו ורצה המקום לזכות את ישראל להיות מהורים ומזוקקים לפיכך הרבה להם תורה ומצות חקים ומשפטים צדיקים ה' צדקות אהב לאמר לאוהביו זה הדרך לכו בה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו התורה והמצוה אשר קבל אדון הנביאים מפי האל וילמדה את בני ישראל התורה בכתב והביאור על פה תפוחי זהב במשכיות כסף נחפה ומסר להם כללים וסימנים שרשים וסנסנים להבין משפטי התורה ודיניה ולהשכיל מצפוניה ומאז קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים זכור ימות עולם בינו שנות דור דורים רבותינו חכמי הגמרא מה מאד חקרו ודרשו וכמה חדושים חדשו צללו במים אדירים והעמיקו וכמה דקדוקים דקדקו הם עשו לתורה אזנים ואלמלא הם לא מצאנו בה ידים ורגלים לכן אני הצעיר והשפל בא ג"כ לגלות עניני התלמוד אשר לקט ואסף א"א החכם הגדול בישראל מהור"ר **מנוח הענדיל** ז"ל אשר שקד כל ימיו על דלתות החכמים ושמר שומרי בית גנזיהם ושלחן הגמרא ערוך לפני זה השלחן אשר לפני ה' ויהי בשנת חמשת אלפים ,שע"ב ליצירה חרה אף ה' בנו ולקח מאתנו ונתבקש בישיבה של מעלה א"א הגאון הנ"ל ועזב בית מדרשו ד' אמות של הלכה וכאשר ראינו כל זה היה הרמת הצווחה והרבות הבכי ואמרו אמור אמרנו בעת מיתת אביכם שאל יוודע לאיש את קבורתו ולא יעשה רושם ביציאתו מן המקום שבמקום קדוש הלך וישתבח בעיר אשר כן עשה בחייו שאף במיתתו נקרא חי רב פעלים וגם בודאי נטע כרמים בהרבה אמרים ועל כמה ספרים ובעת הזה חרד לבי וסער סערי כי ראיתי כמה רעמים גדולים ונפלאים ענינים וסודות לגלי גלים ואמרתי בלבי לחקור ולדרוש בכל אמצי כחי כפי יכלתי להביא בדפוס כל אמריו והנה בעזרת האל התחלתי להדפיס באור על בחיי וכן גמרתי לכן גם בעת הזה יש תקותי לאל בורא עולם לגמור גם זה הספר אשר ירד וצלל א"א הגאון ז"ל בעומקי של תורה אשר ממנו יש רגלים לדבר והוא הגמרא ותוספות ורש"י וחדש בו חדושים רבים גם ישנים וחברם סביב הששה סדרים שלו ועל סביבותיו שב רוח חכמתו המרחפת על מי הצפונות והסתומות ויסקלהו מכל הטעיות אשר הותיר לנו שריד טעיות רבים ה"ה המופלא, הדור הוא הגאון האשל ריש מתיבתא ונר ישראל כמהר"ר שלמה ז"ל אשר חבר הספר **חכמת שלמה** והנה אע"פ שהגאון הזה לא הניח דבר קטן או דבר גדול ובודאי לא בחפזון יצא להלחם במלחמתה של תורה כי אם במתון מתון מ"מ מצאנו טעיות רבות בש"ס אשר לפנינו ובודאי בש"ס שלו הכל מוגה רק טעות סופר הוא ואין שגגה יוצא לפני השליט ובפרט בש"ס אשר נדפסו בק"ק קראקא הם נדפסו אחר חכמת שלמה ובו יותר טעיות מקדמונים והנה כל זה ראה א"א הגאון ז"ל והוגה בש"ס שלו כל טעיות אשר כמעט אחד מאלף לא יחסר לקיים זה הפסוק אל תשכן באהלך עולה וגם קצת קושיות ותרוצים על הגמרא ועל האגדות ברש"י לא יחסר כל רק הכל מתוקן באר היטב בכל מקום אשר נסתם ונחתם מעין מיעוט שכלי הדעת וכן בתוספות לא יחסר כל ואין לך דבור ודבור שהוא נסתם ממיעוט שכלי הדעת שאין עליו גלוי הדעת וסלת וברור ולבן ונפץ כפטיש יפוצץ סלע עד אשר העמיד ההלכה על בוריה ופרשה כשמלה ; ועוד הוסיף ענין אחד שהוא תועלת גדול כגון היכא שכתב בגמרא וברש"י ובתוספות כמו שאמרו חז"ל ולא נרשם באיזה מסכת או בפרק או בדף ·לכן נקרא זה הספר חכמת מנוח אשר בו הראה חכמתו כאשר עיניכם תחזינה וגם כל אשר יקרא בו ימצא מנוח ואף מאהר שהכל בספר זה ציונים ומראה מקום וטעיות הדר"ת והסימנים והדפים הוא כן כמו בחכמת שלמה גם זה לעמת זה לכן אין מן הצורך להאריך בכאן ולהראות הדרך אשר ילכו בה כי כבר נגלה בפירוש · בחכמת שלמה בהקדמה ע"ש עוד אמרתי להודיעך אתה המעיין אם באולי ח"ו תמצא איזה טעות בספר הזה השמר לך פן תפן אל און ותתלי בוקי סריקי מהטעות ההוא בהגאון הנ"ל חלילה וחס כי את פניו תשא ברבר הזה ותפן עלי או על המגיה או על המדפיס כי הוא בודאי לא יצא מתחת ידו דבר בלתי מתוקן והנה תקותי לאל ב"ה שבזכות זה יצילנו משגיאות ויאיר עינינו בתורתו אמרות טהורות להגות בו לדורי דורות עד אשר יבא איש מבשר בשורות להוציא אותנו מתלאות וגלות ולהביא אותנו לתרי בשמים וארץ חמודות עם כל אחינו בית ישראל חבורות ושם נשיר שירות חדשות ולחדש אותנו כנשר נעורות כה תפלת עבד לכל לומדי התורות הוא בן המחבר כהר"ר **משה** הנ"ל ותזכה כלנו לישב שורות שורות לפני עתיק יומין הדר בשמי ערבות אמן ואמן :

חכמת מנוח

דף ג ע"ב גמרא אלא דאמר ליה למחר בחצות כי השתא כו'. נ"ב י"ל דדייק מדלא פירש במקרא זה באיזה חצות לילה מיירי ע"כ הו' זה המאמר למשה סמוך ללילה דאשונה דפסח כענין שיובן דבחצות הסמוך מסתמא מיירי וא"כ יותר מכ"ד שעות לפני חצות ליל פסח אין ומר זה ומפני בדוחק לומר שהיה זה יותר סמוך מכ"ד שעות דיותר ניחא היה לו לומר שהיה זה ימים הרבה לפני הפסח לפי משמעות סמיכות הפרשה לשאר פרשיות שלפניה ולאחריה לכך אוקמיה על היותר רחוק שאפשר ודו"ק. [עיין ת"א וגל"ח ופני יהושע]:

דף ה ע"א גמרא חד אמר אלו וכו'. נ"ב ס"א חד אמר כל יסורין שיש בהן ביטול תורה אינו יסורין של אהבה שנא' וכו' תלמדנו ואידך אמר כל יסורין שיש בהן ביטול תפלה אינן יסורין של אהבה שנא' ברוך כו': **שם** אל תקרי תְּלַמְּדֶנּוּ אלא תְּלַמְּדֵנוּ דבר וכו' נ"ב בת"ש גרים אל תקרי תלמדנו אלא למדתנו ול"נ אלא תלמדנו הד' בצירי והנו"ן רפי למדבר בעדם לרבים כלומר תלמד לנו אבל תלמדנו בדגש נסתר ליחיד ודוק היטב. **רש"י** ולאומי כו' כתיב בין רעב כו' נ"ב פי' שנאמר מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי ;

דף ו ע"א גמרא אין תפלתו של אדם נשמעת כו'.נ"ב בס' שערי אורה מקשה א"כ הוו כל התפלות שלא בבה"כ נבטלה ומתרץ ר"ל אין תפלתו נשמעת עד שיתפלל אח"כ תפלה הגונה וראוי' בבית הכנסת ובצבור ואז תשמע תפלתו הראשונה ג"כ עמה וכה"ג הדין בכל תפלה שלא בצבור או שלא בכוונה : **ע"ב** גמרא וא"ר חלבו כו' כצ"ל (עיין ת"א וגל"ח) : **שם** אגרא דבי טמיא נ"ב פי' בית הקברות שיש שם עצמות מתים נקרא בי טמיא כלומר בית עצמות כמו שתיק טמיא כלומר בבית הקברות כשקובר מתו או מתאונן על מתו ידום מלהרהר אחר מדותיו של הקב"ה כענין וידום אהרן ובערוך בערך טם אגרא דבי טמיא שתיקותא פי' אבל ויולא באטב"ח ובאלב"ם :

דף ז ע"א גמרא שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך . נ"ב ס"א אמר ר' חנינא (עיין ת"א בדקדוקי סופרים אמר ר' אלעזר אמר ר"ח) לעולם אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך·שהרי שני גדולי הדור ברכום ב' הדיוטים ונתקיימה בהם ברכתם ואלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה היבוסי דכתיב ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך דניאל דברכיה דריוש מלכא דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך : **שם** ואל זועם בכל יום.הרי אל מדת הרחמים והחסד שהרי הוא בכלל י"ג מדות של רחמים ה' ה' אל רחום וחנון ואיך אמר ואל זועם בכל יום משל לסוחר שיש לו בעלי חובות לשוכאו דוחק ונפרע ממנו בבת אחת אבל מאוהבו נפרע מעט מעט בכל יום ויום מעט כדי להקל עליו הפרעון וע"ז נאמר אלהים שופט צדיק וגו' כלומר כשמדת הדין בא לשפוט את הצדיק ולהפרע ממנו בבת אחת אז מדת אל מתעוררות להקל מעליו הפורענות ונפרע ממנו מעט מעט בכל יום וזהו אמרו ואל זועם בכל יום ובס' שערי אורה כתב ואל זועם כנגד המקטריגים להשקיטם .

דף יד ע"א גמרא ושמואל אמר בנוה חשבתו כו'· נ"ב כלומר בעבור מה חשבתו ר"ל למה חשבתו .

דף טו ע"א דברי ר' יהודה כו' נ"ב במתני' ל"ג זה וכן לקמן במשניות ל"ג ליה (א"ס עי' תוספות ד"ה דלמא) : **ע"ב** בפרש. נ"ב אל תיקרי בפרש בשמאל אלא בפרש בימין :

דף כח ע"א גמרא מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה אמר לו אוי לו לדור שאתה פרנסו שאין אתה יודע בצערן של ת"ח כו'. עם היות ראוי לנשא פנים לאיש נשוא פנים כי לכך קראו הנביא נשוא פנים וראוי ליתן ולעשות לכל אחד כפי מדרגתו ומעלתו להשוב החשיבות ולפחות שבצבור הפחיתות מ"מ הזהירה התורה שבדין לא יעשה כן וע"ז אמרו לא תכירו פנים במשפט כי ק' היה די באמרו לא תטה משפט ולא תעוות המשפט אלא שרצתה התורה כי מדרך הסברא והשכל והדרך ארץ ראוי לישא פנים לנשוא פנים בשאר דברים וראוי לאדם להתבונן ולהכיר בין איש לרעהו איזו מהם ראוי לכבוד יותר ולזה יחשוב שראוי לעשות כן גם בדין לכך אמרה תורה שבדין אין ראוי לעשות כן וזה לפי שאין ראוי לישא פנים למי שעשה עוות לחברו וכבר אבד ביה הזקתו שנכבדת שבעבורה היה ראוי לכבוד ואין ראוי לגזול מזה וליתן לזה . וזה טעם לא תכיר פנים וגו' כלומר לא תתבונן להכיר מעלת כל אחד מבעלי הדינין וחשיבותם ותפסוק הדין כפי ·מעלתם ומדרגתם ואפי' אתה מכיר מעלתם תעשה כאילו אינך מכירם ולא תפנה להכרת פניהם כלל במהשבתך וע"ז אחז"ל ואם לא היה מכיר שום אחד מהם ולא את מעשיו אין לך דיין צדיק כמוהו (בש"ע מטור חשן המשפט ס' ז' סעיף ז') אבל בשאר מילי זולת המשפט ועם היות שאין ראוי לחנוף אלא לרשעים מ"מ ראוי לעשות ולכבד לכל איש ואיש על מקומו ולהושיבו על מושבו וכנו הראוי וע"ז אמר שלמה המלך ע"ה במשלי סי' כ"ד הכר פנים במשפט בל טוב כי יקשה מאי קמ"ל כבר נאמר בתורה לא תכירו וגו' ועוד שמשמע מדבריו בל טוב אבל אינו רע ג"כ ולפי מאמר התורה הוא רע גמור לזה י"ל שלמה ע"ה בא לפרש מאמר התורה שאין רצון התורה שהוא הדין בשאר מילי זולת המשפט אין להכיר פנים אלא ר"ל דוקא במשפט בל טוב להכיר פנים אבל בשאר מילי הוא טוב גמור ואמר גם אלה לחכמים הכר פנים וגו' כלומר אפי' לחכמים המביני' היטב מעלת כל איש ואיש בל טוב הכר פנים במשפט ועוד שהחכמים הם המנהיגים את העם וראוי להם להכיר את כל אחד מן העם ולדעת ענינהם ולהשגית עליהם כדי לעשות לכל אחד חקו וכפי כבודו כענין שאמר ר' יהושע לרבן גמליאל כו' :

דף לא ע"א תוס' בד"ה שכן מצינו כו' מיהו מהגהו קראי דסוף כצ"ל.נ"ב עי' בעין יעקב וברשב"א שם כו':

דף לג ע"ב גמרא סיימתינהו לכולהו שבחא דמרך. וק' הרי סדרו חז"ל כמה מיני שבח יותר בברוך שאמר וישתבח ובברכות ק"ש גם הפייטן בר"ה וי"כ ושאר י"ט סידר כמה מיני שבח וכן עשה דוד המלך ע"ה בס' תהלים לכך נ"ל שלא הקפיד אלא בתפלת י"ח שרצו הכמים לסדר פעם אחת להורות שאי אפשר לסיים כל שבחו וסדרוהו בתפלת י"ח שהוא קבוע ג' פעמים ביום וכיון שהורוהו פעם אחת תו לא איכפת בשאר סדרים אי מרבים בשבחות . א"נ הטעם שסדרו שבחות בתפלת י"ח בג' ראשונות ובג' אחרונות אינו אלא שיכין לבו להתפלל ולבקש בקשתו וידע ויאמין כי היכולת בידו למלאות בקשתו וידע כי יתפלל לפני מלך גדול ונורא ולזה לא יתפלל שלא כהוגן ולא יבקש ממנו ית' דבר עד שידע שהוא ראוי לכך ויטהר את עצמו מעוונותיו והנה לזה די בשבחות אלו שסדרו ואין צריכין יותר ולזה המוסיף בתוארים ובשבחות כיון שהוא בלתי צורך כלל הוי כאלו אמר שסיים כל שבחיו חלילה אבל בשאר סדרים הרבו במיני שבח אינו אלא לספר השבחות בלבד לא לצורך תפלה ובקשה ולזה כל המרבה הרי זה משובח :

דף ל"ח ע"א גמרא במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע כו' ועי' בפרש"י ותוספות . וקשה על סוגיא זו מי לא ידע מדקדוק לשון הקודש שמלת הוציא לשון עבר ומלת יוציא לשון עתיד ומלת מוציא לשון הווה בל"א „ער ליסט אויס" ואפי' המוציא בה"א הידיעה אין מוציא מלשון הווה ולפעמים מלת מוציא הוא שם תואר כי כן כל לשון בינוני בדמות תואר בלשון אשכנז „אויס ליער" ואיך פליגי תנאים אלו לאמר דמוציא והמוציא עבר משמע וע"ק למה לא יאמר בברכה אשר הוציא לחם מן הארץ דהא פשיטא דהוא לשון עבר ממש ואין שם עירוב אותיות כלל כמו אשר קדשנו במצותיו אשר בחר בנו אשר נתן לשכוי בינה לכך נראה דהכי פי' במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע כלומר מוציא שם התואר שנקרא לפעמים כן על שם שכבר הוציא או ע"ש שמוציא תמיד בעבר ובעתיד ובהווה (לבד) כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע כלומר יש בכללו ג"כ העבר ופי' בל"א „דער דא אויסליסט" והבינוני מורכב מעבר ומהווה ומעתיד שכבר נעשה קצת ממנה ועושה ויעשה גם כן בעתיד קצתו וכן המוציא לך מים מצור החלמיש כמו שפי' ·רש"י ור' נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע דמצינו דאין בכללו אלא ההוה עתה והעתיד אבל העבר. אין בכללו לגמרי שנא' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים שבעבר לא עשה שום דבר השייך לצורך יציאת מצרים אלא מעתה התחיל להשתדל בגאולה ומאז ואילך היה גומר והולך וסבר דזה גורם ה' הידיעה ומה שנא' המוציא לך מים וגו' אע"פ שנעשה קצת בעבר אין כוונתו על העבר אלא על ההווה והעתיד לבד כי עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר כמו שפרש"י ומשו"ה והלכתא המוציא לחם מן הארץ כו' ואין אומרים אשר הוציא עבר ממש אע"ג דעיקר הכוונה הגונה בברכה על העבר כמו שפרש"י מ"מ ניחא ליה למנקט מלה שכוללת גם ההווה והעתיד ומקשי התוס' ואע"פ דמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע כי הוא שם התואר כמו שכתבתי ואפשר לכלול בו גם ההווה והעתיד כלומר נקרא כן ע"ש שמוציא תמיד כי כן דרך כל שם התואר כמו חכם שכל שומר יוצר ודומיהם בירושלמי מפרש כדי שלא לערב האותיות.וי"ל עוד טעם מפני שמצינו בקרא מלת מוציא שם תואר שאין בכללו אלא העבר לבד שלא נקרא כן אלא ע"ש העבר והוא אל מוציאם ממצרים לכך לא ניחא להו למנקט מלת מוציא כדי שלא יטעו בכוונת הברכה ובירושלמי הוה מצי למימר טעם זה אלא הד מתרי טעמי נקט ובחר בטעם היותר טוב והנה עיקר הטעם שבחרו בהמוציא לכלול בו עיקר העבר עם הווה והעתיד וכן לקמן פרק אלו דברים במשנה (ד' נ"א ע"ב) בית שמאי אומרים שברא מאור האש וב"ה אומרים בורא מאורי האש ובגמ' (דף נ"ב ע"ב) אמר רבא בברא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי בבורא ב"ש סברי בורא דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע מתיב רב יוסף יוצר אור ובורא חשך יוצר הרים ובורא רוח בורא שמים ונוטיהם אלא אמר רב יוסף בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי במאור ומאורי כו' ופרש"י דברא משמע לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו ולפי שבמוצ"ש נברא כדאמרינן בפסחים בורא דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכ' הכא ·שהרי כבר נברא עכ"ל רש"י ודו"ק וכן מצינו רוב הברכות בלשון הווה או תואר כמו חונן הדעת המרבה לסלוח הרוצה בתשובה בורא פרי העץ בורא פרי האדמה בורא נפשות רבות יוצר אור יוצר האדם וכן רוב הברכות ומעטים הם שנאמרים בלשון עבר ממש אשר בחר בנו אשר נתן לשכוי בינה שהכל ברא לכבודו אשר קדשנו אשר נתן לנו תורת אמת אשר יצר את האדם אשר ברא ששון והמכם יוסף לקח ויראה בפיניו טעם ליציאת אלו מן הכלל והוא מובן למבין ולזה אני אומר שיש לאמר שהכל נהיה בדברו שיוד בסגול לשון בינוני ולא נהיה שיוד בקמץ שזה לשון עבר לזכר לבד או בינוני לנקבה לבד כידוע "בספרי הדקדוק משום דרוב ברכות בלשון "בינוני נאמרו ובכל מקום אזלינן בתר רובא :

דף נ"ג ע"ב גמרא חטוף וכריך.וקשיא הא אמרינן גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"כ יותר טוב ליתן לחבירו לברך כדי שיענה הוא אמן אחריו כבר פי' המקובלים שענין גדול העונה אמן כו' ר"ל שהעונה אמן מרבה שפע הברכה מעט יותר על השפע שהביא המברך אבל באמת שהמברך עשה יותר והעונה אמן אינו אלא כנכנס על גבי הענק עוד י"ל שודאי המברך לפני אחרים שעונין אמן אחר ברכתו זכותו יותר גדול מן העונה אמן שהרי יש למברך שתי זכותים זכותו וזכות העונים אמן שהרי הוא הגורם לעונים שיענו אמן ומה שאמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך כלומר יותר מן המברך לבד במקום שאין אחרים עמו שעונים אחריו אמנם כסוף נזיר*) ד' סו ע"ב חטוף וכריך למימרא דמברך עדיף והתניא ר"י אמר גדול העונה אמן יותר מן המברך כו' ומשני תנאי וכ"ע אמתי לא משני כדשנינן .

דף נד ע"א **) כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה ק' למה לי למתני זה בזה שהיה די באמרו צריך לברך על הרעה ועוד מדאמר כשם משמע שברכתם שוה לגמרי והרי אינו כן שהרי על הטובה מברכין הטוב והמטיב וכיוצא בזה ועל הרעה ברוך דיין האמת וי"ל שלכך תלאם זה בזה לרמוז כי גם כל הרעה מאת הש"י היא טובה ע"ד שארז"ל כל דעביד רחמנא לטב עביד ולפי זה יש לפרש כשם שמברכין ומשפיעין שפע ברכה מלמעלה על ידי הטובה כי כל המברך מתברך ובפרט כשיש לשפע טוב דבר טוב מלמטה שיתדבק בו כי כל מין מתדבק למינו והרי ע"י ברכתו ניתוסף לו הטובה וזה דוגמת מה שכתבו המקובלים שכל לשון ברוך הוא מקור הברכות והוא פותח בזה אותו המקור וכשאומר ברוך אתה ה' כאלו אומר מקור הברכות אתה ה' ואמרו המדקדקים שמלת ברוך אינו פעול אלא שם התואר כמו מברך והוא על משקל רחום וחנון אלא שהב' בקמץ לפי שהרי"ש אינו מקבל דגש ובא הדגש תחת הפתח שלפניו והי' קמץ כך ממשיכין שפע ברכה וטוב ע"י הרעה כי גם הרעה היא טובה ע"ד שפירשנו וא"כ היא מינו והנה יתכן לפרש מלת כשם שמברכים על העליונים ועל התחתונים על התחתונים והם בני אדם כלומר כשם שע"י ברכתם ממשיכים שפע ברכה וטובה מלמעלה לחול על הטובה שלמטה כך מברכין כו' ועל העליונים כלומר כשם שמשפיעים טובתם וברכתם על הטובה מפני שהוא מינם כך מברכים כו' ולפי זה י"ל מלת על כפשוטו כמו ע"י או כמו עם ודו"ק :

דף נ"ח ע"א כל אומניות שוקדות כצ"ל וכן ברש"י :

דף ס"ג ע"א גמרא זלא קבן קנה . נ"ב בעין יעקב גרסי קפוז .

*) כל הסוגיא איתא גם כאן ואולי גי' אחרת הי"ל כאן .

**) כל הדבור תמוה וכי לא ראה פירוש הגמרא ע"ז וגם תירוצו לא שייך על לשון המתני' חייב אדם לברך כשם כו'. ואולי דברים אלו שייכים לעיל מ"ח ב' ר"מ אומר מנין שכשם כו' ע"ש ודו"ק

סליקא לה מסכת ברכות בסייעתא דשמיא

חדושים והגהות

מהרב הגאון האמתי כו' מוהר"ר משה בר' אברהם ז"ל (בעהמ"ס תפארת למשה).

דף ג' ע"ב בגמרא מאי כתנות כו' אלא דא"ל לאמר כתנות וכו'. נ"ב שמעתי בשם ר"י קנדיא דז"ל מהופך אלא דא"ל בתנות לאמר כי השתא ר"ל שהקב"ה היה עומד בחצי הלילה וא"ל לאמר כי השתא ואמר איהו כתנות אלמא לא ידע אימתי חצות הלילה ודוק ובזה מיושב קושיית התוספות ד"ה ואתא איהו. ודוק היטב. [א"ה עיין מהרש"א בתוקימתא דר"א מ"ש בשם הרא"ש וצ"ע]:

דף נח ע"ב רש"י ד"ה ככלי אובד כו' ואם נמצא לאחר סוכות כו'. נ"ב דס"ל לרש"י דר"ה ויוה"כ כרגלים דאל"כ מאי איריא אחר סוכות אפילו אחר פסח ועצרת נמי ודו"ק:

ברא"ש פ' מי שמתו סי' א' והתניא פטור מנטילת לולב תפסר בחול וכו'. נ"ב ור"ל דס"ד דביו"ט איירי וביו"ט יש לו מי שיטא מאו דיתעסקו בו ע"י עממין ביו"ט ראשון ומשני תפסר בחול ר"ל בחוה"מ דמתעסק בעצמו ודלא כמי"ט:

ע"ש סי' י"ח חד אמר באמן של האל הקדוש וכו'. נ"ב נ"ע היאך אמר אם יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יתחיל ש"ץ כדי לענות אמן של האל הקדוש הא בלא"ה צריך להמתין בשביל קדושה ובין קדושה לאמן של האל הקדוש ודאי דאי אפשר להתחיל ולגמור. וצ"ל כרב הונא דהביא הרא"ש בסמוך דא"ל להמתין בשביל קדושה דיחיד אומר קדושה וק"ל. ועיין בב"ע סי' ק"ט בהג"ס. [א"ה למאי שכתב המג"א סי' זה סק"ג דאם ככר שמע קדושה א"צ להמתין עוד יופתח לנו שערי בינה בקושית הרב הזה לתרלה בנקל]:

סי' כ"ח סיסת הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש וכו'. נ"ב לא משמע כן פ"ק דשבת דאמר מותר לצאת ע"ש עם חשיכה בתפילין ולא חיישינן שמא ישכח ויצא דאסור להסיח דעת מהם. הלא כאן משמע דמותר להסיח כשאינו עומד בקלות ראש איך מותר לצאת סמוך לחשיכה ודו"ק. [א"ה עיין בתשובת שאגת אריה הל' תפילין מה שמפלפל הרבה בזה ומביא דברי הד"מ סי' רכ"ב]:

פרק ד סי' ב' כיון שמזכיר בתפלה את קרבן מוסף וכו'. נ"ב וצ"ל לטעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל במוצאי שבת שתים של חול ואפילו להרא"ב"ד דלעיל פ' מ"ש דין י"ז דגם במוסף היה ראוי להתפלל ח"י אם לא מפני הטורח ע"ש. דהתם לא נתקנה התפלה בשביל שבת דגם בחול מתפלל מנחה משא"כ תפלת מוספין לא נתקן רק בשביל להזכיר קרבנות מוספין ודו"ק:

סי' ו' אבל מלאכה אלו ואלו מותרין וכו'. נ"ב והתוספות ס"ל דהסבור כיון דא"צ להתפלל שנית אסורים במלאכה אם התפללו של שבת בע"ש בטעות עיין א"ס מזה:

סי' ל"ב הלכתא כר"ש באיסורי וכו'. נ"ב וצ"ל דין כ"ז דלא שייך הא דרב פסא לפי שאין אנו רגילין למשוך עצמנו מן הפת. ועיין מי"ס. מיהו נ"ל דהכא שאני דעכ"פ לשתות הוא ומה בכך שאינו מסלק ידו מן הפת מ"מ כשאינו אוכל אינו בא לשרות. וזה נראה דעת הרא"ש וצ"ע לדינא. וכ"ה בתוספות דף מ"ב ד"ה ורב ששת דהאידנא לא שייך דין זה:

פרק ד' סי' א' אם לא נקבעו יחד בברכת המוציא וכו'. נ"ב וצ"ע דבעובדא דרב ושמואל כרכי רפתא אתי ר"ש בר חייא וקא מסרהב ואכיל מבואר דלא כהדין ע"ל דין ה' דפרק זה בהרא"ש. וא"ל דרשאין לחלוק אבל אם ירצו הרשות בידם לזמן. דהא מייתי ראי' מההיא דהסבו אין וכו' והתם מוכח דבדלא הסבו אין רשאין לזמן ואין אחד יוצא בברכת חבירו ע"ל בהרא"ש דין ל"ג פרק כ"מ וגם נרב א"ל לענין רשות שלישי כלל דס"ל ב' שאכלו רשות לזמן ודוחק לומר דמ"ש רב כבר גמרו לאכול הוא כדי שלא יוכל להצטרף עמהם ולצאת בברכתם דהא משמע דרב שימי לא אכל רק כדי לזכותם שיוכלו לזמן ע"ש ברש"י:

סי' כ"ג דאי אכל חייב לאכול בסוכה וכו'. נ"ב יש מקשים הא מותר לאכול אכילת עראי דהיינו כביצה פת חוץ לסוכה. עיין א"ח סי' תרל"ט. ודלמא חייב לאכול ביו"ט כזית או כביצה שחייב בבהמ"ז. ול"נ דלהכי לא הקשה הרא"ש והתוספות פ"ב דסוכה דכ"ז שכ' כדברי הרא"ש ע"ש ממתניתין דתנן ותכ"א אין לדבר קצבה חוץ מליל יו"ט הראשון. מטעם שנ"ל דאיכא למימר דאוכל כזית חוץ לסוכה ביו"ט. אבל הכא דייקי מדאמרו כדירה מה דירה אי בעי לא אכל כלל דאדר"א קאי ולר"א חייב לאכול י"ד סעודות שני בכזית לכל סעודה דומיא דלילה ראשונה לרבנן ואזה קאי רבנן ואמרו כדירה ואי בעי לא אכל כלל ואזה מקשה שפיר וא"ל דה"פ מה דירה אי בעי אכיל חוץ לבית אף סוכה כן דא"כ סעודת קבע נמי ולמה כתבו דע"כ אין פירושו כן דאי אכיל חייב לאכול בסוכה אלא ע"כ פירושו אי בעי לא אכיל כלל. ומיושב דה"ק מה דירה אי בעי לא אכיל כלל מצד הדירה כגון אי אתרמי מלתא דרך מקרה שאכל חוץ לביתו או בבית אחר אינו מחויב אח"כ לחזור ולאכול בביתו אף ביו"ט דכבר קיים סעודת יו"ט אף סוכה אי בעי לא אכיל מצד הסוכה כגון אי אתרמי מלתא שהיו גשמים ואכל חוץ לסוכה אף שפסקו אינו מחויב לחזור ולאכול בסוכה. משא"כ לילה הראשונה דחובה אפילו יורדים גשמים דילפינן מחג המצות כל שכן דאי אכיל חוץ לסוכה דמחויב לחזור ולאכול כשפוסקים הגשמים בסוכה גם אסור לאכול קודם שאכל בסוכה דומיא דכזית מצה וכמ"ש שו"ס בהג"ה שם:

הגהות מהרב הגאון המובהק כו' מוהר"ר יחיאל בה"ר שלמה היילפרין זצ"ל אבד"ק מינסק (בעהמ"ס סדר הדורות).

דף ג ע"ב גמרא רבי אחא בר ביזנא. נ"ל שצ"ל חנא ל"ס:

דף יד ע"א גמרא אמר רבי אחא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כצ"ל נ"ל או צ"ל רבי אבא בריה:

דף יט ע"ב גמרא בר אשי. אולי צ"ל בר אמי ל"ס:

דף מה ע"ב גמרא רבא ברב הונא. צ"ל רבה ברב הונא ול"ס:

דף נה ע"ב רב הונא בר אמי א"ר פדת אמר ר"י. ובע"י הגי' רב חנן בר אמי וכ"נ ע"ש:

הגהות הגאון הגדול נר ישראל מוהר"ר משה סופר זצ"ל (בעהמ"ח שו"ת חתם סופר).

דף ד ע"א גמרא רב אשי אמר בפלגא אורתא וכו'. נ"ע ברמב"ן בנימוקי חומש על פסוק זה:

דף ז ע"א גמרא וכמה רגע א' מחמשת רבוא וכו'. עי' בס' סיהר לר"ת מס' ע"ז סי' תנ"ג תמלא הגירסא האמתית וטעמה וכוון החשבון:

דף סג ע"א התחיל הוא מטמא וכו'. כגון בן ס' שנים ויום א' שראה קרי שלפי חשבון שלהם טהור הוא ולפי חשבונן כבר הוא ראוי להוריע עי' ר"ס בנות כותים ובחק יעקב סי' תנ"ו והוא אוסר כגון נטיעות של ערלה ורבעי וק"ל:

הגהות הגאון המובהק כו' מוהר"ר זאב וואלף בהג"מ שמואל הלוי זצ"ל מבאסקוויץ (בעהמ"ס סדר משנה על הרמב"ם).

דף נה ע"א גמרא ודמני עשרה דברים וכו'. שבת דף פא ע"א:

דף סב ע"ב גמרא אתא וכו'. נהר ליה אבנא וכו'. עיין ברש"י במס' תמיד דף כו ע"ב ד"ה רב ספרא וכו'. שנראה דלא היה גירסת תיבת אבנא ובאמת שם בגמ' אינו:

הגהות אשרי פ"ו סי"ב ד"ה ומהר"ם מקיים כו' ואשתי לגריעותא. כצ"ל דאשתי אך לא לגריעותא אבל אי אשתני לגריעותא נתחין מרי דרבי דבסכי ניחא לה דזיח מליה דכיון שכשינוי לגריעותא מברך עליו שה"ב:

הגהות מהרב הגאון המופלא כו' מוהר"ר ישכר בער זצ"ל בעהמ"ס פתחי שערים ונקראו בשם „שער הלקוטות".

דף כא ע"א גמ' מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויציב דאו'. נ"ב עי' שבת ט' ע"ב ברש"י במשנה ד"ה מפסיקין לק"ש:

דף כב ע"ב לאתויי מים שאובין. נ"ב מקואות פרק ח' משנה א':

דף ל ע"א תוספות ד"ה אבוה דשמואל כשפוי • ועדיין אינו עיקר זמן תפלה. נ"ב עיין טורי אבן מגילה דף י"ט ד"ה עד שתנץ החמה:

דף לד ע"ב ד"ה תאיף כו' דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם. נ"ב עי' שבת דף ז' ע"ב:

שם גמ' ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאיה. נ"ב יומא דף פ"ו ע"ב:

דף לה ע"א וחד תני נטע רבעי. נ"ב קדושין ב' ע"ב תוס' ד"ה אתרוג. ד"ה דמדרבנן אתרוג חייב:

דף לו ע"ב וערלתם ערלתו את פריו את הטפל לפריו. נ"ב בבא קמא דף מ"א ע"ב:

דף לח ע"א האי דובשא דתמרי מברכין עילוי' שנ"ב מ"ט זיעה בעלמא הוא. נ"ב חולין נ"ט ע"א פסחים דף כ"ד ע"ב. **שם** דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות. נ"ב ע' פני יהושע קדושין בקונטרס אחרון:

דף מב ע"א אנן דרגילין במשחא משחא מעכבא לן. נ"ב לקמן נ"ג ע"ב:

דף מד ע"א ההוא מיבעי ליה למעוטי הכוסס את החטה. נ"ב עי' יומא דף פ"א ע"א:

דף מה ע"ב במד"א כשנכנסים סופרים. נ"ב עי' ראש השנה דף ל"ד ע"ב:

דף מו ע"ב אמאי לא יהא אלא ע"ה • נ"ב עי' נדה ל"ג ע"ב: **שם** כגון אנא ורב ששת. נ"ב ערובין סו ע"א.

דף מח ע"א רש"י ד"ה עד שיאכל כזית דגן כו' מיהו כיון דמחייב מדרבנן. נ"ב עי' מל"מ פ"ז מהל' תרומות:

דף נג ע"א גמ' בדין הוא דלפי' מתנה על מתנה נמי מברך. נ"ב עי' נגעים פרק י"א מ"ב מיהו ספק דרבנן קיל טפי: **ע"ב** ת"ר שמן מעכב את הברכה. נ"ב לעיל דף מ"ב ע"א:

כלאים פ"א מ"א בר"ש ד"ה החטים כו' ועוד שהן קדושות ולא קרי בהו אותכם. נ"ב ע' מקור חיים סי' תכ"ד ובאורח חיים סי' תס"ב לענין מצה עשירה:

תרומות פ"ב מ"ד במשנה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים. נ"ב בבא בתרא קכב ע"ב:

פ"ו מ"ג בר"ש ונפ"ק דבי"מ דף פז לא משמע כן. נ"ב עי' רי"ף ב"ב ס"ס ובסיפא מקובלת ב"ב שם:

חלופי גרסאות ע"פ נ"י במסכת ברכות

דף טז רש"י ד"ה עושין בשכבן וד"ה אבל עושין סד"א בדפו"י:

דף כז גמ' מאן תנא להא דתנן נ"ל דת"ר וכ"ה בדפוס הראשון מגנת רמ"ד:

דף כח ע"ב תוס' ד"ה כיון. מפסיקין ואפי'. בדפו"י ואפי' מפסיקין וצ"ל דאפי' מפסיקין ועמ"ש הגר"א בא"ח סי' רל"ב ס"ק ח' ובח"מ סוף סימן ה':

דף כט ע"ב בהגהות הגר"א שנ"ב (ותחזירני לביתי לשלום) כ"ה בכתיבת י"ק בגליון הש"ס שלו אחר כתבו הגהה זו הסגירה בעגולים. כלומר דסדר כיה. וכ"ה בחדושי אגדות של רש"ג מבאר שאין לומר בה רק ג' שלומות:

דף לא ע"ב ד"ה עמכה. בתוך ד"ה וי"א משום דכתיב כו'. כצ"ל וכ"ה בתוספות ר' יהודה חסיד ובתוספות הרא"ש:

דף לג ע"ב רש"י ד"ה נקוט כו' שלא יתחלף לו מטין במודי' או בנראין כ"ה בכל הדפו"י. ונראה גירסת רש"י בגמ' ריב"א אמר משום רבינו הלכה כר' יוחנן אמר מודים ואמרי לה נראין ור' חייא ב"א אמר מטין ועי' היטב בגירסת הגר"א לעיל בגמרא ורש"י ודו"ק:

בפסקי תוס' סי' קצב לפי שאנו רואין אותה. כ"ה בדפוסים הראשונים:

חדושים בפסקי תוספות על מסכת ברכות

א ק"ש של ביהכ"נ עיקר מ"מ טוב לקרותה כולה. המגיה מחק תיבת כולה ול"נ דהר"י לא אמר רק ליצא המנהג דסמכינן על הני תנאי דגמ' אבל המתנהג בהידור טוב להחמיר לקרות בזמנה בלה"כ ויקרא לפני מטתו כולה כמו"ש התוס' וז"ל וא"כ שלשה פרשיות ה"ל לקרות עכ"ל ודלא כרש"י דסגי בפרשה ראשונה אבל ברכה ספיקא להקל:

ז טעם הפסוקים כו'. נ"ל כוונת התוס' דבזמניהם צריכין להמתין בכל התפלות ובלילה חששו יותר לתקן ירא' עינינו ע"כ גם בזמנינו עכ"פ בלילה יש להמתין:

ח לסמוך כו'. תיבת שחרית מיותר וצ"ל משום דאפשר לו דסמיכת גאולה דערבית לא עדיף מעיקר ערבית דאינה חובה רק מצוה וכ"מ במג"א סי' רל"ו סק"א אך מלשון התוס' שכתבו וז"ל וצ"ל דאפי' כו' רשות מ"מ מחויב לסמוך משמע דאע"ג דעיקר התפלה רשות מ"מ כשמתפללין הוי הסמיכה חובה בשוה כמו בשחרית:

ט שלא כו'. המגיה הוסיף דמלתא דקביע שרי והוא בכלל במלת חוצץ המורה על מה דלא מבטל לה עי' ב"ב די"ט. ולענין מטה עי' סוכה דכ"א וד"י והציון צ"ל ד' ה':

י אין לעשות מלאכה בבוקר הוסיף מלת בבוקר משמע דתלוי בעה"ש:

יא שלא לשום כו'. פי' שאינו תלוי בצפון ודרום רק שלא מזרח ומערב וא"כ באלכסון י"ל דשרי:

יב א"צ כו' נ"ל דהיינו ביום עי' מג"א סי' ל':

כ פרשת המועדות ערבוב קחזינא עם סוף סי' הקדוש וכצ"ל ופסוקים ועו"ד בלי"א ירושלמי והוא ר"ת ופסוקים ועטרות ודיכון בלשון תרגום ירושלמי:

כז לא עשה כו'. עי' יבמות דפ"ע ובסוכה דכ"ז בעושה סוכה ע"ג בהמה דר"י פוסל ור"מ מכשיר וי"ל דהתם ד"א גורם לפסול וצ"ע:

לא היאך כו'. המגיה הוסיף וצ"ל בהם בר"ה ויו"כ והוא ר"ת וצריך לזקוף בהם בר"ה ויו"כ:

מה דין טעימה בתענית יחיד. בתוס' תידשו דבת"צ לא. וצ"ל דהפס"ת מפרש להיפך דבת"צ פשיטא דשרי וקמ"ל אפילו ביחיד ולכן העמידו התוס' אביפא לא על רישא אבל הפוסקים כתבו להיפך אח"ז מצאתי בפ"י שרוצה לפרש כן:

מז כסות יום אם לברך בלילה. נ"ל משום דתוד"ה ויאמר אינו נוהג אלא ביום אין לשון זה בגמ' רק במשנה והיינו דהפ"ל שמצות ציצית אינו נוהג בלילה כפרש"י שם אך בגמ' כאן אמרו דאמירת הפרשה ג"כ אצ"ל בלילה אע"ג דבלילה נמי חייב על כסות יום לר"ש ולפ"ז ה"נ דאין לברך בלילה על כסות יום אע"ג דחייב בה או:

נט אונן כו' ובשבת ויו"ט יש חילוק ופלוגתא כו'. פי' או שיש חילוק כפי' ר"ת או פלוגתא כפרש"י:

סה אם נשים חייבות בהלל כו'. דלרש"י חייבות בד"ם אפי' בזמ"ג ותוס' ס"ל דפטורין וצ"ל דתלי' בפלוגתא דשבת דכ"ז דלר"א מפיק ד"ם מלא תסור והו"ל נ"ת דחייבות בזמ"ג ולר"י דמפיק משאל אביך ס"ל מ"ע ופטורות בזמ"ג:

פא דין כתי כסאות שלנו. בתוס' כתבו דבמחילה מפסקת ה"ל כרי"ר שאל"ע וצ"ל דהיינו כנגדו ולא בתוכו עד מש"א סוף פרקין ה"מ נגלוי בגוי' אבל כנגדו ל"ל בה וכ"מ בפס"ת סנהדרין סי' מ"ח ודייק לה מדמלך אינו מכנים ס"ת שם לפי שאסור לקרות בו וצ"ל דבזה אין חילוק בין דידי' לדחברי':

פו אין לבטל ערבית בחנם. בתו' כתבו רק למצוה עוברת ובשבת ד"ע כתב למצוה שאינו עוברת. וצ"ל דהתם ערבית ג"כ אינה עוברת כמש"כ רש"י שם יגמור ואח"כ יתפלל וכ"מ שם דמקשי ממנחה. ובתוס' יומא דפ"ז לגדין קאמר בשרא המיינו' לקדימה ועלה על מטתו לבטלה לגבי מצוה עוברת כצ"ל:

קלד אם ברך כו' בשכמל"ו. וסוא מתוד"ה בגר לי':

קמ על בורבירין. עי' מג"א סי' ר"ג סק"א והוא מתוד"ה איתא לגוזא:

קמח יין שלפני המזון אם פוטרין שבתוך המזון כצ"ל:

קנח השומע ברהמ"ז או ברכה אחרת כו' [הוא סוף דברי בס"ג שהובא בת"י]:

קעז אסור לאכול עם האוכלין אח"כ בב"א. בתוס' כתבו ושמא ההוא דלא כשמואל וצ"ל דהיינו לדש נוהגים אבל לר"א הקדוש לשמואל במידי דלא ממאיס צריך לאכול אח"כ וא"כ במידי דממאיס אפי' בכה"ג אסור אח"כ בב"א:

קצב אין מברכין על העכו"ם לפי שאין רואין בכ"ש. בפ"ת הוסיף מלת יש משמע אפי' אותו שלא ראה דמ"מ ידע ויכול לראות ועי' בח"כ:

הגהות וחדושים למסכת ברכות

מאת הגאון המובהק נודע ביהודה כו' מרנא **יעקב עמדין** זצ"ל בהג"מ **צבי אשכנזי** זצ"ל

נעתקו מעצם כ"י מגליון הש"ס שלו

דף ג תוס' ד"ה ושונין. ופירושו כך יהא שמיה כו'. נ"ב ז"א כי מלת שמה בארמית חסרה יו"ד כנראה בדניאל רק סופרי תלמוד הם שנהגו להטיל יו"ד במקום נקודת צר"י: **ע"ב** רש"י ד"ה בתחלתי. שהחומה "שלא" נפלה "עודנה" בחזקתה. כצ"ל ור"ל שנפלה ממנה חומה מיד כשנבנית בעודה חדשה: ולא מחמת יושנה נפלה אלא מתחלה היתה רעועה בבנינה לכך נפלה. ונשארה חומה שלא נפלה. וזה מוכיח שהיא חזקה בבנין:

דף ד הגה"ה שבגליון הש"ס עיין בפי' הערל כו' אשבעל שמו. נ"ב לא ידעתי היכן מצא כזאת. אבל איש בושת הוא הנקרא בד"ה אשבעל. ומפיבושת נקרא שם מריב בעל וכצ"ל כאן לא מפיבשת שמו אלא מריב בעל שמו [וכ"כ הב"ח ועיין בשיטה מקובצת]: גמ' ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים כו'. נ"ב כלאב נוטריקון מכלים אב בושת. ועמ"ש בגליון הב'. ואולי מוכתר בנימוסין היה: ע"ב דאתיא בתמניא אפין. כצ"ל וכ"א שבגליון נמחק: בסוף העמוד מאי קראה. נ"ב מאי קראה דמילתא:

דף ה גמ' כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו. נ"ב של פורענות. א"נ אע"פ שבאין עליו בהכרח כדלקמן. מ"מ אין רואין אלו ופורשין ממנו אחר שקבלן מאהבה: רש"י ד"ה התעיף עיניך בו אם תכסל. נ"ב וכפלת מתרגם ותעיף. כפילת העפעפים הוא סגירת העינים: **ע"ב** גמ' ונגעים לא והתניא כו'. נ"ב תמיהא לי מאי קושיא. ר"י כי קאמר נגעים דהיינו נגעים ודאים מוחלטים. וברייתא לא אמרה אלא מארבע מראות גרידא דלית בהו עדיין סימן טומאה משלשה סימנים. אפ"ה מזבח כפרה מיהא הוי משום דבעי הסגר. ושמא משום דשוין הן מוסגר ומוחלט לענין שילוח וטומאה: שם אחד מארבעה מראות נגעים. נ"ב בשיעור בהרת כגריס וצ"ל דמיירי בנראה בתחלה ומשום דטעון הסגר כדפירש רש"י. מיהו לאחר הפטור מידי מפשא אית בהו: רש"י ד"ה ביר. פחות מכשעורה. נ"ב שלא ימצא פהרות שבא"י: סד"ה מי שביק. יותר מחלקו. נ"ב והיינו כוליה. כל חלקו כבר הוא אלו בכלל הגנבה. אבל ודאי השאיר עוללות: ד"ה המעונך תעוז ארץ. נ"ב נ"ל הוא תמיהא קיימת. וה"פ וכי טוב לך שתסתלק שכינה בסבתך מכשיעורד חברך בהיותו לבדו ויתבלבל מתפלתו. כי אז ודאי תסתלק. וכי זה יש לקוות ממך. שסרי התפללת לפני ועתה נמצאת מפסיד תפלתך ותפלתו א"כ מוטב שלא שתפללת. והוא שמסיים הכתוב ויעתק צור ממקומו. כי צריך לעשות תפלתו תמים כו' לפני המקום. דייקא. שלא למענך תעזב ארץ וכי הוא הגון בעיניך:

דף ו תוס' ד"ה חד. אבל בספר לבדו כו'. נ"ב לא ידענא מאי ק"מ. ולי נראה במעשה ודאי אין חילוק בין חד לתרי. פשיטא שכל נכתב בספר והיא שאניט באבות אבל במחשבה ודבור הוא דאיכא בין חד ותרי דתרי מכתבן מלייהו דייקא. היינו דבור וכדכתיב נמי קרא אז נדברו וגו' ויקשב ה' ור"ל במחשבה הטובה בלבד ג"כ נכתבת בספר הזכרונות. כדמפרש ותניל מאי ולחושבי שמו שאפי' נאנס ולא עשאה למצוה שחשב לעשותה כו' וכמיך אריסיה דקרא דמיירי במחשבת דבור. ע"י שנועדים יחדיו יראי ה' ומדברים זה עם זה איך לעשות מצוה (וכ"ה בכולא תלמודא המחשבה היא דבור. כמו במחשב בעבודה) ואז אפי' נאנס אחד מהם ולא עשאה מעלה כו' דמחשבה כי האי קרויה מעשה ונכתב בספר. משא"כ בחד דלא מכתבן מליה. דבריו שדבר וחשב לעשות מצוה ולא הוציאה לפועל אפי' שהיה אנוס. דבורו ומחשבתו אינו נחשב להכתב בספר זכרונות. שאינו עשוי אלא למחשבה טובה דרבים דנפיש זכותייהו (ולא סגי נמי דאית ביה חד דמביאה לידי מעשה) הלכך הקב"ה מצרפה למעשה. ונכון הדבר: **ע"ב** גמ' בשעה שהקב"ה בא בבהכ"נ ולא מצא בה עשרה מיד. נ"ב מיד סמוך לביאתו ועתו' רשב"א: שם אגרא דפרקא כו'. נ"ב שהמצוה עצמה אין שכרה בעוה"ז ש"מ בהאי עלמא ליכא. היום לעשותם כו'. אבל צדקה [וז"ש אגרא דתעניתא צדקתא] ודאי יש לה פירות בעוה"ז כמ"ש אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו': שם כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין. נראה דלאו ברשעים מחטאי. בכיאי האמת יוכיחו. ולאו דווקא בד"ת מיירי אלא שנשמעין לעשות רצונו: שם ואם נתן לו ולא החזיר כו' גזלת העני. נ"ב יש לפרשו לשון ענית דבור:

דף ז גמ' פ"א נכנסתי להקטיר קטרת לפני ולפנים. נ"ב ביה"כ פ"א בשנה והוא ר' ישמעאל כ"ג מעשרה ה"מ. ואין זה ריב"א שפדאו ריב"א [גיטין נח] ושקרא והעה [שבת יב ב]: שם וראיתי אכתריאל. נ"ב הוא באספקלריא שאינה מאירה ודאי. דוק ותשכח: שם וא"ר יוחנן משום ר' יוסי. נ"ב דלקמן [עמוד ב] אמר לה נמי משמיה דרשב"י: **ע"ב** וא"ר יוחנן משום רשב"י מנין כו'. נ"ב לעיל א"ל משמיה דר' יוסי נמי: שם ואב"א שעה משחקת לו שאני. נ"ב לכאורה י"ל ג"כ הא בחוצא לעצמו והא בחוצא ומחטיא ועמ"ש בפ"ק דמגילה:

דף ח ע"ב גמ' סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורא. נ"ב כדי להרבות זכיות לפני גמר דין ולזכות למחילה וסליחה: שם וא"ד דלא תנסבו גיורתא. נ"ב י"ל משום שהנבעלת לעו"ג קשה לפרוש כמ"ש ז"ל. ואם אפילו בישראלית הזהירו [פסחים קיב] אל (תשתה בכוס ששתה) [תבעל בקדרה שבשל] הכרך מטעם שאין לב כו' שוות. כ"ש בעו"ג שבודאי אינו שוה. ועוד מפני שרגילה אלו בימי נדותה שבית לה פריצה ורוצה בקב ותיפלות ופריצות ולפ"ז אין הגזרה אלא בנשואה. או שמא אף במי שיודעת משכב זכר אפילו רק מספק. אבל קטנה שלא באה למדה זו. לא שייך בה. ואולי י"ל הטעם משום הזרע שנשאר בו רושם מטבע הטורם. וכמ"ש אל תאמן בעבד עד י' דורות. [ועי' רשב"ם בפסחים קיב ב] ולשני הטעמים יקשה מרחב"ורות ואשתו של טורנוסרופוס ודכוותייהו. אלא שאין מביאין ראיה מנביאים וחכמים שנימשו ברה"ק והושע נצטוה לקחת אשת זנונים. ובאלה הוריות אמרו מ"מ הכל רצין לישא גיורת כו'. (עמ"ש במטפחת ח"ב):

דף ט תוס' ד"ה לעולם. אי נמי י"ל יממא כו'. נ"ב זה מוכרח מההיא דלעיל דאמר רשב"י מדנפשיה דלאחר ע"ה יוצא בשל יום ותרוייהו הלכתא וע"כ קודם הנה"א הוא דקאמר דאל"ה מאי יוסיף אדר"ע רביה דמשום ק"ש של לילה שיוצא קודם ע"ה לא צריך לאשמעינן דהא ודאי לילה הוא. והשתא לא תקשי לך נמי מ"ט לא קמשני תוס' לעיל בד"ה לא לעולם לילה נמי כה"ג. א"נ י"ל לילה הוא אפילו לענין ק"ש ולא נקט ב"פ אחר ע"ה משום דבעי לאשמעינן שאינו יוצא בשל יום קודם ע"ה. דהא ודאי לא סא"ד דיוצא בשל יום בלילה אבל אחר הנך איכא למטעי משום דעדיין זמן שכיבה הוי דהא משו"ה זמן ק"ש של שחרית עד ג' שעות הוא אכתי זמנא דק"ש של לילה הוא כמו לפני הנך. מידי הוא טעמא אלא כיון דאיכא דגנו בההיא שעתא. וברור. אלא דאיכא למידק דהשתא משמע דלאחר ע"ה יוצא בק"ש דלילה. ואילו לעיל משמע דאינו יוצא ועפ"ד הרא"ש י"ל ודוק: **ע"ב** גמ' מ"ד בע"כ דמצרים דכתיב ונות בית תחלק שלל. נ"ב שהיו כופין אותן בדברים והיו מראין להם היכן ממונם והונם טמון עד שהוכרחו לתת להם שאלתם. היינו דקרי ליה שלל:

דף י רש"י ד"ה חטאים כתיב קרי ביה חטאים. נ"ב חטאים קרינן בפת"ח ועי"ת דגושה. והוא תואר ענינו כמו חוטאים. אלא מדכתיב חטאים ולא כתיב חוטאים. קרי ביה חטאים כת"פ. שהוא ש"ד של חטא כריבוים והכוונה שיכלה היצה"ר שהוא סבת החטאים ויתמו החטאים והעונות ולא החוטאים. זה פשוט ומ"ש מהרש"ל לא הבנתי ודוק: גמ' מאי כל גמוליו כו' במקום בינה. נ"ב דריש גמוליו לשון גמולי מחלב: **ע"ב** אבי אבא שתפה כו' על אחת כמה וכמה. נ"ב שלא יכלה זרעו: שם הרוצה להנות יהנה. נ"ב משקלו יהגה לענות וכן להנות על משקלו: שם ומשרתו אינו קדוש. נ"ב אע"ג דאמרינן ריש חולין [ד ב] מושל מקשיב ע"ד שקר כל משרתיו רשעים. י"ל ההיא שעתא המינן ותזי מאי סליק ביה:

דף יב תוס' סד"ה לא. נ"ב דטעות וחסרון כוונה ודאי תרי מילי נינהו. ודכוותה במצות תוקע לשיר וקורא להגיה: **ע"ב** גמ' כל העושה דבר עבירה ומתבייש כו'. נ"ב עיין חגיגה (דף ה א):

דף יד תוס' ד"ה ימים. אלא אפילו צבור. נ"ב בכך בכא הוי רבותא יותר דאפילו יחיד נמי מחייב לגמור ושלא להפסיק בו. ובימים שאין היחיד גומר הוא דשייך למימר בה לצבור שאין גומרין אותו: **בא"ד** מידי דהוה אלולב ואתפלין דהני נמי מברכות. נ"ב היא גופא קשיא מי ילפינן ממקלקלתא עמ"ש בעירובין (צו ב) בס"ד:

דף טז תוס' ד"ה ותותס. יש כח ביד חכמים לעקור כו'. נ"ב בפרק ג' שאכלו [מו א] משמע דלא עקירה היא: **ע"ב** גמ' אין קורין אבות כו'. נ"ב ואע"ג דכתיב באורייתא ראשי אבות וכן רבים בנ"ך. ההוא אבות פירושו משפחות בית אב. עי"ל לפי שאין דור שאין בו כאי"ו. כמ"ש רז"ל: שם מאי דכתיב כן אברכך כו'. נ"ב ז' ברכות דק"ש:

דף יז גמ' ותלילני כו' ומחשבה רעה. נ"ב אע"פ שיש לו אשה. שמא תמות וישא אחרת. או שלא תחמין אם היא טובה. ולדידהו דהוו נסבי טובה. בלא"ה ניחא:

דף יח רש"י ד"ה אלו צדיקים. נותנים אל לבם כו'. נ"ב כענין שכתוב לב חכמים בבית אבל: **ע"ב** גמ' והלך ולן בבית הקברות. נ"ב לא נתכוין אלילה להשרות עליו רה"ט דהיינו ודורש אל המתים (סנהדרין סה ב) גם לא הרעיב עצמו בשביל כך אם שהיתה שנת בצורת. ואפשר שבשביל כך הקניטתו שהיה ביתו ריקן. אולי עשה כך לומר שחשוב כמת כענין שעושין בתענית [כמ"ש בתענית טז א]: שם מ"ט קא בבית כו'. נ"ב שמא מפני שלא היה זקן והיה יכול לעשות טובות בעוה"ז מה שלא יוכל באותו עולם:

דף כ תוס' ד"ה זיתים. מה נתינת טעם כו'. נ"ב כך הוא הטעם כלומר שידוע שלא כבש עלים הללו אלא למראה בלבד. שהרי אינן ראוין עוד להשמים אחיזה משכבשן. לפיכך למראה בלבד הוא שכבשן ואין עליהם תורת יד:

דף כב גמ' והיה מהלך על גבי. נ"ב שפת: **ע"ב** רש"י ד"ה דנפול עילואי ל"ד אלא טבלתי. נ"ב כדלעיל [עמוד א' מה מ' סאה בטבילה כו']: שם ד"ה טבל ובירך. נ"ב דאל"ה לתנ"מ לית הלכתא כוותיה. ומ"מ אינו מוכרח דיי"ל חומרא דאתיא לידי קולא היא. שאם אין לו מ"ם לא יוציא רבים הצריכים לו. ודפרש"י רגיל היה כך. נראה משום דלא מסתבר ליה שלא היה לומד עם אחרים וא"כ כל השנה נמי עבד הכי. אלא משום דלא פסיקא ליה. ותו משום דקמ"ל רבותא דלהוציא לאחרים נמי אד דינא הוא כמו ללמד לאחרים:

דף כג גמ' בין טוב לרע אין מבחינים והם מביאים קרבן לפני. נ"ב והיינו אינם יודעים לעשות רע. לתקן את הרע ע"י קרבנם והוא כענין ועשתה את צפרנה לא עשה [רגליו ולא עשה] שפמו: שם ראו מה נתן לי פלוני. נ"ב שמא שמו היה כתוב על נרתקן. או היו ידועים וניכרים בט"ע שהן שלו. או מתוך שנגנבו לו תפליו. הוצרך לחזר אחריהם לבקשם אולי ימצאם ושמעה הזונה או נודע לו שלקחתם. ונתיראה שלא תהא נתבעת עליהן כגנב. לכן עשתה זאת כדי להציל עצמה הטילה עליו עון אשמה:

דף כד גמ' לומר לך כל המסתכל כו'. נ"ב מעיין בהשגחה ובכוונה: רש"י ד"ה דורשי רשומות כו' אמורות. נ"ב כמ"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר: **ע"ב** גמ' לא פסק מאי אמר ר' מיאשא כו'. נ"ב לית ליה דרבב"ח משמיה [דאבא] דאבוה:

דף כו ע"ב דאל"ה תפלת מוסף כו'. נ"ב בספר הזוהר משמע שהיא בסוד יוסף. מ"מ לא מצינו בהדיא. ולא סמך בכתוב: תוס' ד"ה יצחק. ואע"ג כו'. נ"ב וי"ל ודאי גם אברהם התפלל מנחה לעולם שאפי' ע"ת קיים. מיהו קמי דתקנה יצחק בתורת רשות ונדבה. ויצחק קבעה חובה. וכן ערבית עד דאתא יעקב:

דף כז גמ' האי בקר יתירא להקדים כו'. נ"ב לקיטת המן. ולעולם בקר דתמיד עד ארבע. וא"ת גבי תמיד נמי כתיב בבקר בבקר גבי שני גזירין וגבי קטורת ונרות. הא מצריכינן להו פרק א"ל הממונה:

דף כח גמ' על דאחרו זמני מועדיא. נ"ב ואית בהו מוספין: **ע"ב** בשעת פטירתו. נ"ב אז לא בכה: שם עמד שמואל הקטן. נ"ב עמ"ש פ"ק דסנהדרין (יא א):

דף כט ע"ב רש"י ד"ה ולפני ירת. נ"ב קודם שיאיר:

דף ל גמ' היה עומד בבית קדשי הקדשים. נ"ב כגון כ"ג ביה"כ כשהוא עומד בבית התיכון (והוא בין ב' הפרוכת כמ"ש שם בעזה"י) ומתפלל תפלה קצרה הוא חשוב כעומד בבקה"ק. א"נ איכא לאוקמה באומנין שהיו משלשלין לבקה"ק לתקן איזה דבר: שם היה עומד אחורי בית הכפורת. נ"ב הא הואי ברגל כדאיתא ספ"ק דיומא ועמ"ש שם בס"ד:

דף לא גמ' תפוס נהרא עד בי צניתא. נ"ב כאותה שנינו [סוכה כט ב] ציני הר הברזל ושמא יש ליישב בזה מה ענין דבר הלכה בזה. אלא משום דהני צניתא נמי קשין כן כציני הר הברזל. וס"ד דרב כהנא דלא חזו למצוה לפי שסבר נזדקנו מאד ולפיכך הוקשו. והדר ליה ר"ש דלא היא. אינן זקנים כל כך הלכך כשרין הן ונכון הדבר: **ע"ב** לא אדון אתה לאו איכא שכינה. נ"ב בתמיהא. וכי לבטלה אתה נושא חושן ואפוד. שכל כהן שאין רה"ק שורה עליו אין נשאלין בו באו"ת [יומא עג ב]: שם לא ארוך. נ"ב אריכא שמיטא סגיא: שם ולא גוץ. נ"ב בעל חטוטרת: שם ולא קטן. נ"ב ננס כאחריו: שם ולא חכם. נ"ב בקטנותו. וזה לא נתקיים בו כי היה חכם גדול בן שתי שנים כדאמר ר"א בסמוך:

דף לב גמ' בשביל כסף וזהב כו'. נ"ב במצרים וביס: שם מיד תשש כחו של משה כו'. נ"ב שהיה ענו מאד ולא בא בדעתו לבקש גדולה לעצמו: שם ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש כו'. נ"ב כלומר טוב היה בעיניו הבטחת ואעשה אותך וגו' לפיכך לא בקש עליהם. והרי זה כאילו בקש זאת מידו: שם עד שהחלהו. נ"ב הוא כמשמעו כענין שכתוב [שופטים י] ותקצר נפשו בעמל ישראל שכך יפה כחן של נביאים ותכמים וכן בסמוך התייתני בדברך והרבה כיוצא בו במקרא ובתלמוד: **ע"ב** רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא. נ"ב אלא ביממא דאסתנא דמגלי לשמיא וכדאביי ופליגא דר"א בהרואה (נט א) א"נ יומא דעיבא שאני:

דף לג גמ' איתמר נמי א"ר בנימין בר יפת שאל ר' יוסי כו'. נ"ב מסתמא הוא ר"י בן חנינא [וכרי"ף הגירסא ר' אסי]: **ע"ב** דאמר רתבא אמר רבי. נ"ב היו"ד ט"ס משמיה דרב יהודה קא"ל ועפרש"י: שם מדרב ושמואל ידענא דתקינו כו'. נ"ב אע"ג דאמרינן לעיל אנשי כנה"ג תקנו הבדלות. הא שנינן העבירו קבעוה על הכוס. ונשתכחה בתפלה. וחזרו רב ושמואל ויסדוה: שם האומר על קן צפור כו'. נ"ב מכאן נראה שהיה מנהג קדום בישראל להוסיף על מטבע אכנה"ג. ועיין לקמן (דף לד א) מעשה דתלמידים שירדו לפני התיבה בפני ר"א: שם חוץ מיראת שמים כו' כי אם ליראה כו'. נ"ב יש לפרש ההוכחה לדר"ח. משום דקשיא ליה אי ס"ד קרא כפשטיה אטו מילתא זוטרתי היא דקאמר מה וגו'. אלא ודאי ה"פ מה יכול לשאול ממך כי אם ליראה. שהכל בידו חוץ מזו בלבד (ולפיכך עושה ממנה אוצר וסגולה) וקדתי תלמודא לעולם אימא אין הכי נמי מילתא זוטרתי היא לגביה דמשה דאיהו דקאמר לה. א"ס לא תידוק מינה מידי דאינו בידי שמים כלל. אלא דבר חשוב הוא ויקר המציאות:

דף לד גמ' כל המבקש רחמים על חבירו א"צ להזכיר שמו. נ"ב דקמי שמיא גליא [עמ"א ר"ס קי"ט בשם מהרי"ל] וצ"ע ממ"ש בספר הזוהר על פסוק מיד אתי מיד עמו: **ע"ב** אהייא אמר ר' חייא. נ"ב כמה ר"א הוו: תוס' ד"ה קידה. בענין אחר. נ"ב כגון ויקדו וישתחוו [בראשית מג]. ויקוד האיש וישתחו [שם כד]. ורבים כמוהו. איברא איכא למימר ה"פ דהנהו קראי שעשו קדה תחלה גם השתחוו [ועי' רש"א ובתוס' ר"י חסיד]:

דף לה תוס' ד"ה ואתי. משא"כ בזית דאין בו לקט. נ"ב חולין (דף קלא): **ע"ב** גמ' ר"א כ"פ רמי כתיב ולקחתי דגני. נ"ב דגני קשיא ליה. דלא כתיב דגנך. ומשני משום דודאי מיירי קרא בשאין עושין רצונו. משו"ה שפיר קרי ליה דגני. ושלו הוא נוטל ש"מ דהנהנה בלי ברכה מתהני מגזל: שם לפי שנאמר לא ימוש סה"ת הזה מפיך. נ"ב עמ"ש בס"ד פ"א דמנחות: שם ובזמן שאין ישראל כו' שנאמר ואספת דגנך. נ"ב וא"ת והרי כתוב בתחלת הפרשה והיה אם שמוע תשמעו. וי"ל דודאי לא מיירי באין עושין כלל אלא באין עוסקין בתורה כדבעי רשב"י שצריך להיות תורתו אומנתו דוקא. כדס"ל לדבריס ככתבן דהיינו רצונו של מקום. ובהכי ודאי מיירי בההיא פרשה. דולעבדו בכל לבבכם קאי אתפלה. ומשו"ה לא כתיב בכל מאדכם כמ"ש בפי' הפרשה בבית אל. וא"כ ע"כ באין תורתן אומנתן עסקינן דאל"ה פטירי מתפלה כדאמרינן פ"ק דשבת [יא א] דרשב"י וחבריו שתורתן אומנתן אין מפסיקין לתפלה. הלכך שפיר מוקי לה באין עושין רצונו. כפי שטתו. דמשו"ה מלאכתן נעשית ע"י עצמן. דה"ט דחייבין בתפלה מפני שעסוקין בדרך ארץ. והרי זה מדויק ישר ונכון מאד. ועיין תענית (ז א): רש"י ד"ה ע"י אניגרון. ושני במשנה. נ"ב במשנת ר' חייא ור"א: תוס' סד"ה כאן בזמן. נ"ב ערש"ל ורש"א [ועיין בתוס' ר"י חסיד]:

דף לו גמ' "ותנן" על מיני צלפה. נ"ל "ותניא" על מיני צלפה: שם "דתנן" צלף. נ"ל "דתניא" צלף. תוס' ד"ה לא נטעי. ואותן שקדים כו'. נ"ב עי' לא"ש מ"ב פ"א דמעשרות. וכצ"ל כוונת התוס' בשעדיין לא נמצא שם פרי רק קליפה בלבד. והכי ודאי דייק לישנא בתוס'. לאפוקי כשיש קצת אוכל אפי' קטן כל שהו. ודאי הו"ל פרי גם לענין ברכה ומברך עלייהו בפה"א: **ע"ב** תוס' ד"ה קליפי. מכאן כו'. נ"ב תמיה לי טובא אדסמכי ההא דנפסק לן מאת פריו דרבינה קרא לערלה. טפי אית לו למילף מפרי דרבעי דתנן התם בסיפא וכולן מותרין ברבעי. ש"מ דלא מקרי פרי סתמא ועמו"ק סר"ב [וכ"כ הגר"א בא"ח סימן ר"ב]:

דף לז גמ' זריז. נ"ב זריד בדלית גרסינן [ועיין בדקדוקי סופרים]:

דף לח גמ' כעבין. נ"ב בבי"ת גרסינן וכ"נ מפרש"י ור"ל פת עבה שהיא גלוסקא. וכלמודים כנסרים שהן משופין כך אלו הככרות עשוין דקין רקיקין שטוחין וערוך גרים כעבין בכ"ף וא"ן לי: שם משתבחין ליה רבנן לר' זירא בדרב זביד [כן הגיה בפנים]. נ"ב כצ"ל והרבה כמוהו ודלא כמ"ש רש"ל עמ"ש עליו בס"ד ועיין בקידושין דכ"ט ע"ב: **ע"ב** תוס' ד"ה משכחת. יש להן ברכה ראשונה. נ"ב ר"ל במילתא קמייתא קיימי:

דף לט תוס' ד"ה בנר. דהכא מיירי שהוסר הגרעין. כצ"ל: בא"ד א"כ לא הוי כברייתו. נ"ב בזה איני מוצא טעם כי גרעין הזית ודאי אינו נאכל. א"כ מה לי הוסר תחלה או אח"כ כי אין אדם אוכל גרעין של זית שאינו אפילו מאכל בהמה [וערא"ש שנזהר בזה]. אבל לי נראה דלק"מ דתלמודא דידן במלית איירי כה"ג ודאי לא בריה הוי דמליח כמבושל. וכבר אינו כברייתו ובעינן כברייתו דוקא וכאותה ששנינו פ"ג דמכות אף חטה כברייתה וכמ"ש שם בס"ד. והירושלמי איירי בזית חי גמור עודנו באבו לא נמלח ולא הוסר כחו כה"ג ודאי הוי בריה לד"ה ולא בעי שיעור. ולי"פ ירושלמי ובבלי לגמרי: **ע"ב** תוספות סד"ה והלכתא. אבל אם לא. נ"ב נ"ל למחוק תיבת לא. שוב ראיתי ברא"ש ג"כ כדברי:

דף מ ע"ב גמ' כוותיה דרב מסתברא דתניא. נ"ב נ"ל דתנן שכך שניה בבתרא דמעשר שני:

דף מב תוס' ד"ה סלק. שדרכן היה לסלק השלחן כו'. נ"ב ולא קשיא מההיא [סנהדרין צב] דכל שאינו משייר פתיתין על שולחנו כו' היינו שאוכל כל מה שהביאו לפניו ולא השאיר אחריו ברכה. אבל המשייר ומסלקו קודם בה"מ לית לן בה. מ"מ נהוג עלמא שלא לסלק האידנא. משמע להו דשפיר טפי להניח הלחם לפניו בשעת בה"מ שתחול עליו הברכה [וכ"נ בזוהר בכמה מקומות]:

דף מג ע"ב גמ' משום דקרו ליה פושע. נ"ב נוסחת רש"ל עם נוסחת הדפוס אחת היא שכוונה אלא שזה לה"ק וזה לשון ארמי דקורין לעגל פושע כמו דלמא אתי למפשע:

דף מד גמ' א"ל אביי לר"ד מאי ניהו ברכה א' מעין שלש. נ"ב אפשר עדיין ילד היה כששאל זאת:

דף מה תו' ד"ה אם. אלא פירות. נ"ב ואיך מזמנין על הפירות: **ע"ב** ג"' א"ל "רבה" בר"ה לרב הונא. כצ"ל:

דף מו גמ' כי מטא לברוכי כו' בוצע מברך. נ"ב י"ל דהא אמרינן [לקמן נה] כל שנותנין לו כוס לברך ואינו מברך מקצרין ימיו. ובלא"ה נמי קשיא מ"ט מנע עצמו. הלא גדולה מזו אמרו [לקמן נג ב ובסוף נזיר] חטוף ובריך וכ"ש אם נותנין לו. וכזו י"ל דהוה ס"ל כמ"ד גדול העונה אמן. וצ"ל דלא שמקצר ימים כו' אלא כשנותנין לו לברך כדין. משא"כ כשהוא נותן לו בטעות שסובר שכן הדין וטעה דהו"ל גזל ומבעי לשלומי לי' עשרה זהובים [ל"ד ע' בחולין פז.]. וכן אותה שאמרו חטוף ובריך כשהוא ע"פ הדין קאמר שלא יסרב אבל ימהר לקבלו. א"נ מיירי בשנים שוין דאז כל דאלים גבר וכל הקודם זכה. בין בממון בין במצוה וברכה. ועיין שלהי פסחים שצדיקים הגדולים לא ירצו לקבל כוס ש"ב וצ"ל משום דבמקום גדול לא אמרו דהו"ל שלא כדין. אע"פ שי"ל משום דלעי"ל אין לחוש לקצור ימים. מ"מ מוכרח מש"ל דבתנם ודאי לא יסרבו לקבלו ואם מפני הטעמים שאמרו שם בלבד א"כ לא שבקת חיי לכל בריה כי אדם [אין צדיק] כו': שם ברכת המזון "שתים ושלש" ותניא אידך "שלש וארבע". כצ"ל וכ"כ לפרש"י. ה"ג כולהו לשון נקבה לא כגרסת תוס' ואלפס:

דף מז רש"י ד"ה חטופה כו' בפתח. נ"ב הרב קורא בכ"מ לקמ"ץ פתח וכ"ה קריאת הקמץ לספרדים: **ע"ב** תוס' ד"ה מצוה. ולא אתי כו' דהכא כו'. נ"ב דעדיפא איכא לאקשויי מיו"ט שני גופיה דדחי מ"ע תמורה של תורה היא מצות תפלין אלא אלא שיל"ד שו"ת שאני: בא"ד ומדשבעת ימי המשתה כו'. נ"ב י"ל משתה נמי דאורייתא מלא שבוע זאת. וימי אבל נמי יש להם סמך מ"ה מיהו כבוד חיים עדיף מכבוד מתים:

דף מח תוס' ד"ה אביי. כי היו קטנים טובא. נ"ב קשיא לי טובא דהכא משמע דתרווייהו קטנים שוים הוו ובפ"י יוחסין [עב ב] איתא דביום שמת ר"י נולד רבא ובע"פ [קד ב] מייתי תלמודא עובדא דר"י דשדר לרי"ל בריה לגביה דעולא ואזל איהו שדריה לאביי. וכיאך אפשר זה וזה. אם לא נדחוק ונאמר שאותו רבא או אותו אביי אינם סתם אביי ורבא. דודאי אחריני טובא הוו. אבל לא סתמי נינהו טפי מהני תרי: **ע"ב** גמ' על חיי עולם הבא. נ"ב נ"ל מלת הבא ט"ס הוא:

דף מט ע"ב אכילה שיש בה שביעה כו'. נ"ב דשיערו חכמים בית הבליעה מחזיק בילת תרנגולת והנאת הגרון חשיבה אכילה כדאיתא ספג"ה: תוס' ד"ה ר"מ. דלפי מה שמחליף ר"י קאמר רבי יהודה בכזית. נ"ב ליכא למידק דלמא לא מחליף ר"י הא דהכא אלא ההיא דפסחים. משום דפסיקא להו לתוס' דר' יוחנן סבר שעורה דכזית כדמסיק ר"י הכא. ומסתבר טעמיה דס"ל כדקיי"ל בכל דוכתא כר"י במקום ר"מ. משו"ה ניחא להו לאוקמי חלוף דר"י במתניתין דפרקין: בא"ד דהא קס ליה ר"י בשיטתו לעיל דאינו מוציא רבים כו'. נ"ב לפ"מ תוס' לעיל שם [בסד"ה עד] לא מוכחי מידי ודוק [ועי' רש"א

ע"ד

צ"ד התוס' שם. ומבואר בראשונים דעיקר הטעם משום דבעינן דבר שנתחייב בבהמ"ז מדרבנן]:

דף נ ע"ב גמ' פתק לקמיה דל"א "דשתא". נ"ב להערוך הוא בדלי"ת אבל בספרינו ברי"ש בכ"מ: תוס' ד"ה למאי. דאמרינן (פסחים קא ב) שתאן תי יצא. נ"ב ראיה זו נ"ל אינה מכרעת. דס"א שתם ידי חירות לא יצא ואי משום דאית בהו נמי כוס דקדוש ודבהמ"ז. הרי יוצאין בהם גם בחמר מדינה. אבל פשיטא הלכה כחכמים [א"א. עיין ברשב"א שכוונת התוס' לאפוקי שלא נאמר דלא מברכין בפה"ג לכ"ע אא"כ בעי ליה לקורייטי ובלא"ה לא חזי כנראה לכאורה פשטות הגמ'. אבל התוס' מפרשים דכיון דאשתני לעלויא לקורייטי מברכינן לעולם בפה"ג ולזה הוזרכו להביא ראיה מההיא דע"פ ושפיר הוכיחו. וכ"מ בתוס' ר"י חסיד]:

דף נא רש"י ד"ה יחזור. ויעשה ברכה לבטלה. נ"ב לפ"ד מהרש"א יש למחוק ג' תיבות הללו. ואינו מוכרח כלל. גם לא נהירא לגמרי מ"ש דר"א פשטה דצריך לברך אם לא גמר לאכול. דהא ודאי לא מסתבר דהוה מבעיא להו בכה"ג דעדיין לא הסיח דעתו מלאכול. דפשיטא דעדיין מברך על מה שיאכל. ולא שייך למיבעי כלל כיון דסברא הוא שאסור ליהנות בלא ברכה. מ"ש באמצע מתחלה. אלא האמת הוא שהבעיא היא כגון שהסית לבו מלאכול ופשט להו דאסור לברך משום דאינו מתקן בזה כלום אלא מקלקל דהו"ל ברכה לבטלה ומוסיף על סרחון ראשון שבידו. ומיהו שמעת מינה היכא דאי בעי מצי למיכל אכתי אית ליה לברוכי ומיכל דכה"ג לאו חוזר ואוכל שום הוא. ועלה קאי רבינא ודוק:

דף נב גמ' ידים שניות כו'. נ"ב צ"ע מאי אריא דשניות הן. הא אפילו ראשון אינו מטמא את הכוס כדתנן פ"ה דזבים כל ולד הטומאות אינו מטמא כלים אלא משקה: ע"ב אסור להשתמש בשלחן שני. נ"ב שקבל טומאה ע"י משקין: שם הרבה מאורות יש באור. נ"ב נ"ל באור במלאפו"ס גרסינן שהוא האש. כדאיתא הכא בגמרא נהורי טובא איכא בנורא ונורא הוא תרגומו של אש:

דף נג גמ' הי' מהלך חוץ לכרך וראה אור [אם עבה כו']. נ"ב מלאפו"ס: שם בע"ש בטבריא כו'. נ"ב נ"ל מפני שטבריא עמוקה ויש בה הבל ואין הרוח מפזר את הריח לכן היו מגמרין בגדיהם לכבוד שבת להוציא הבל העולם מן האויר ובצפורי שיושבת בראש ההר הרוח מפיח בם דמידליא ובסים אוירה. לא היו צריכין לבסם האויר גם לא היה הריח מתקיים בבגדים שלובשים מפני הרוח המנשב תמיד. לכן לא היו מגמרין אותם אלא בשעה שמכניסים כליהם שקולטין הריח(כאן חסר כמו ג' תיבות): ע"ב היתה לו נר עמומה. נ"ב נר פעם זכר פעם נקבה בלשון חכמים:

דף נד (בסוף הע"ו) שני מצורעים. נ"ב שאחר מעשה עגל חזרו למומן. או שמא מערב רב היו: ע"ב ג' צריכין שימור. נ"ב לפ"ד השני שכתבתי גבי ת"ח בסמוך. א"כ השומר צריך להיות יושב ומשמר והוא ער ולא סגי בישן: שם ויש אף ת"ח בלילה. נ"ב לכאורה משמע אפי' נעור דאל"ה כל אדם נמי. וכ"כ פר"ח י"ד סי' קי"ו. איברא לדעתי לאו מילתא היא. אב"א ת"ח אצטריכא ליה. ס"ד תורתו משמרתו. ואב"א מאן יימר דשאר כל אדם צריך שימור בלילה. אפילו ישן. ולא מצינו שהזהירו אלא שלא ליישן בבית יחידי [שבת קנא ב] אבל היכא דאיכא אחרינא בביתא אע"פ שאינו משמרו לית לן בה. ואפילו א"ת חדר נמי מיקרי בית (עש"ו קס"ז) מיהת לא צריך לשמרו אלא אפילו ישן סגי. וכן הוצרכו להזהיר [פסח"ס קיב ב ע"ש ובתוס' חולין לא ובמהרש"א שם] שלא יצא אדם כל דהו יחידי בלילה. אבל בישוב ובבית אין כל אדם צריך שמירה. ותומר בת"ח שצריך אגב חשיבותיה. מיהא דווקא ישן. אבל נעור דלא סגי דלא עסיק בתורה דאל"ה מתחייב בנפשו וכל אדם נמי דסתמא תנן [פ"ג דאבות] וכה"ג ודאי ת"ח לא צריכי נטירותא. ואי קשיא א"ה מאי אריא עוסק בתורה ישן נמי. הא תורה מגינה ומצלה אף בלא עידנא [סוטה כא] י"ל היכא דשכיח היזיקא שאני:

דף נה גמ' ודג מליח. נ"ב כשאינו נאכל מחמת מלחו: שם תלתא בישא עדיף מתלתא טבא. נ"ב היינו דדוד לא ראה חלום טוב: ע"ב דעני לבורא אמן ואי לא כו'. נ"ב דלא אפשר ליה לסיומי בהדי צבורא: שם אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף. נ"ב כל ישראל נקראו בני יוסף ככתוב גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. משום שכלכל אותם במצרים והחיה אותם נקראו על שמו לפי פשוטו. אבל יש בו סוד ידוע לי"ת כי הוא נושא משך הזרע לבית ישראל היינו מזרעא:

דף נו גמ' א"ל דביתהו שכיבא. נ"ב דהך איתתא אחריתא בר מבת ר"ח דלקמן. ובזאת נתקיים החלום מיד. ובבת ר"ח לא נתקיים עד שמת אביי ומלך רבא כדלקמן (דף סב א ע"ש בתוס'): שם אשתך שכבא. נ"ב זו בת ר"ח: שם בר מברתיה דר"ח כו'. נ"ב אפילו אי הות קיימא ההיא שעתא. כבר ידע שיתקיים פתרונה גם בזו כדרך שנתקיים בראשונה כדלעיל. כ"ש אחר שראה בספר שכה"ת הולכין אחר הפה. א"נ דלמא אחר שכבר מתה גם בת ר"ח הוה כך מעשה. ולא בחד זימנא הוו כולהו הני עובדי. והא דאזיל רבא כל הני זימנא אע"ג דחזי דא"ל לבים כל זמנא וזמנא היינו משום דבעי לאנסייה אי קושטא קא"ל. ואיהו לא הימין ביה כאביי. וכולהו עובדי לא נתקיימו אלא לאחר זמן: שם טורזינא. נ"ב שומר זיין המלך ובכללו גם מלבושים שהם תקון זיים: רש"י ד"ה ו' דסטר תמור. ואח"כ מחקו. ר"ב מהכא מוכח דאיכא ודאי מלאין וחסרין דבקיאינן בהו. ומגיהין אותן. אע"ג דאמרינן [קדושין ל] בחסרות ויתרות לא בקיאינן. לא כולהו בחדא מחתא מחתו: ע"ב גמ' בר ישראל גנבת. נ"ב שכן כתוב ותגדל עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים: שם הרואה ישמעאל בחלום תפלתו נשמעת.

נ"ב ונראה דה"נ בכתבא:בתורה אור מלכים ב ית נמחק ונ"ב ישעיה לו [ומלת לך שבגמ' ליתא בכל הדפו"י]:

דף נז גמ' שורקה יפה למשיח שנאמר אוסרי לגפן עירה ולשורקה כו'. נ"ב וכתיב[זכריה י]אשרקה להם וגו': רש"י ד"ה נס. נ"ב הונא הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ע"ב גמ' חוץ מן התכלת. נ"ב לשון תכלית וקץ: שם ג' מעין העוה"ב אלו הן שבת כו'. נ"ב סימן ג' שיני"ן: תוס' ד"ה הרואה מרקולים פרש"י לא ידענא אמאי נקט מרקולים. נ"ב נ"ל לרבותא נקטיה אע"ג דעבודתו דרך בזיון ורגימה:

דף נח גמ' פתח ר"ש וקא מברך ליה. נ"ב כמו עליה. אמר ברכה לשי"ת על אודותיו. היינו ברוך שנתן מכבודו. ושמא ברכו ג"כ לומר יחי המלך וכדומה. כמ"ש ויברך יעקב את פרעה אבל גם מתשובת המין מוכח דהברכת שנתן קא"ל למאן דלא חזית מברכת ר"ל איך תברך ותתן שבח להי"ת על מה שאינך רואה דלא שייכא ברכת הודאה של ראיה אלא על הראיה. מש"ה שפיר מתמה. אלא אי אברכת חיים ושלום נתכוין. מה תימה בזה שסומא יתן שלום וברכה לאדם העומד כנגדו. או אפי' ממקום רחוק אין זר. שם נתן עיניו.נ"ב עיני מחשבתו:שם בבל.נ"ב אדום[בדפו"י]: ע"ב רש"י ד"ה פתויי ראש. כנמטא נ"ב לבן:

דף נט גמ' ומתבר גזיזי דברזא. נ"ב נ"ל דברדא: שם והכתיב ברקים למטר עשה. נ"ב מ"ש בתורה אור תהלים קלה שבוש הוא דהתם ליכא רמיזא ממעשה בראשית. אבל הוא כתוב בירמיה (ס"י) בפסוק לקול תתו וגו'. וכתיב לעיל מיניה עושה ארץ בכחו וגו': ע"ב התם נמי דאיכא אחי. נ"ב אע"ג דלית אשה ובנים. וכי אית ליה. אע"ג דלית ליה אחי: רש"י ד"ה נגהי. וסימניך דב"ז הגא"ו. נ"ב סימן ימי השבוע שהתקופה נופלת בהם בראשי מחזורים קטנים:

דף ס גמ' מג' חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל. נ"ב ומשם ואילך יצא מכלל נפל אפילו נולד ליום אחד בשביעי הרי הוא בר קיימא דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין ובשנכנס רק מקצת יום בשביעי סגי: ע"ב תוס' ד"ה כי פרים. אבל אם אינו נכנה כגון כשהוא שוכב על מטתו. נ"ב כמדומה כ"ל חולה שאינו יכול לעמוד ולילך [וערא"ש ובפסקי הרא"ש ובהגהות שם]:

דף סא גמ' הכל לטובה. נ"ב ואם מאריך לרשע. כבר אמרה שלמה בחכמתו הכל פעל ה' למענהו אם שמא ישוב. ואם למען נסות בו את עולמו. ולכפול שכרן של צדיקים שנתנסו בו ועמדו בנסיונן: רש"י ד"ה אחורי אשה בנהר אחורי א"א. נ"ב נראה דלאו דווקא אלא ה"ה לפנויה דקמגרי יצ"ר בנפשיה ומסלק הכושה מעל פניו. בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני (שכך א"ת [נדרים כ] על המסתכל אפי' באשתו באותו מקום). פשיטא שא"ל חלק לעוה"ב: ע"ב גמ' ולר"ח בן דוסא העוה"ב. נ"ב ושאר צדיקים גמורים שזכו לשני עולמות כמו האבות. זהו במקרה לא בעצם. ולא בשביל זכיותיהם אכלו שתי שולחנות אלא חסד חנם. ע"ד וחנותי את אשר אחון. חן בלבד הוא. שאין העוה"ז עולם השכר כלל. לא נברא מתחלתו לצדיקים ליהנות בו. אלא בדרך חן פרטי:

דף סב תוס' סד"ה רבה. קודם פטירתו דאביי. נ"ב וי"ל כמ"ש לעיל בס"ד יע"ש: ע"ב גמ' חוץ מן הקרקע. נ"ב מפני הצנה. והא דתנינן [פ"ו דאבות] ועל הארץ תישן. ההוא לאפוקי מטה כבודה מ"מ לא ישכב ערום גופו נוגע בקרקע. אלא בכסותו או כסת תחתיו כההיא דתנן[כרים תמיד] ופרתי כהונה איש כסתו בארץ: שם אלא לניעות כו'. נ"ב דאמרינן פ"ק דמגילה (די"ד ב) בזכות צניעות שהיתה ברחל יצא ממנה שאול ובזכות צניעות שהיתה בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר. ואלמלי היה דוד הורגו. לא היתה אסתר יוצאת ממנו. ומפני שידע זה דוד על כן נמנע מלהרגו. ואי קשיא אכתי רודף הוא. ומה לו לסכן עצמו והתורה התירה דמו של רודף. י"ל הכא שאני כי מובטח היה דוד שלא יהרגנו שאול מאחר שכבר נמשח למלך על פי הנביא. ובהכרח יתקיים דבר המלוכה:

דף סג גמ' הנח ר"ע שלא הניח כמותו בא"י. נ"ב עמ"ש בס"ד בלח"ש שילהי יבמות וסנהדרין (די"ח ב): ע"ב כי היכי דלא נגררו בתריה. נ"ב משום מיגדר מילתא התירו והקילו וסמכו אגמרייהו או על דעת עצמם להקל ולחלוק עליו. מה שלא היו רשאין לעשות זולת זה אפילו להחמיר כמ"ש בס"ד במק"א ובשו"ת אמ"ה ז"ל אבל ח"ו לא התירו מה שפשט אסורו: רש"י ד"ה חנניה הוא חנניה "בן" אחי ר"י. כצ"ל:

הגהות על הרא"ש

פ"ג סימן לט כ"ע מודי דרקיק אמנטולין. נ"ב (נ"ל שהוא הסודר שכך שמו בלעז מנטול) ופליג אגמרא דידן. א"כ מבליעו לחוד. ורקיק עליה לחוד:

פ"ו סימן יב הג"ה ד"ה ומהר"ס כו' הואיל ואשתני לגריעותא בפה"א. נ"ב נ"ל שהי"ל נ"א בה"ג:

פ"ט סימן ז ואם הוא עשיר שמח כו'. נ"ב ודאי הנאה חשובה היא כמתנת ממון ממש. כדקיי"ל במקבל מתנה מאשה וקדשה בכך. אם אדם חשוב הוא מקודשת [ועמ"א סי' רכ"ג ס"ק א' ובמחצית השקל שם ובקצות החשן סי' ק"ן]:

סימן כג כגון ששכב על מטתו ערום. נ"ב משמע אם שוכב לבוש הוא מ"מ מברך. אע"פ שלא פשט ולא לבש. וצ"ע ובפסקי בנו ל"מ הכי כמ"ש שם בגליון בס"ד:

הגהות על פסקי הרא"ש

פ"ג סימן טו או יחיד. מלת או נמחק: שם סי' מב ובתפלה חוזר לראש. נ"ב ע"ל סכ"ג:

פ"ט סימן ה קמי כהנא. נ"ב בעדנא דפרסי ידייהו: שם סי' יג על הברקים והרעמים "והרוחות" והוא. כצ"ל: שם סי' כב שוכב על מטתו ערום ביום כו'. נ"ב כלומר שנאחר שוכב במטתו ערום ביום. וכן שלא פשט בלילה וקם כיון שלא הגיעה אליו ההנאה מחדש. אינו מברך עליה:

הגהות על פי' המשניות להר"מ

פ"א במתני' דף ט ד"ה תכלת. מברך יוצר ואהבה וקורא ק"ש ואפילו אחר שש שעות. נ"ב ערא"ש [בשם ר"ה גאון]:

פ"ז במתני' דף מה ד"ה פי'. והראשת קרבן. נ"ב אינו מעכב בזה"ז [וכמבואר בכריתות ט א]:

פ"ח ד"ה בא לנהם. יש מי שיקרא ישמע. נ"ב נראה שכוונתו לבאר גרסת עד שישמע לשון יחיד שהיה נ"ל שישמעו לשון רבים. ואולי כך היתה גרסתו. ואמר כי יש מי שיקרא שישמע בלי"י. ואין בכך כלום שהכוונה אחת היא:

מסכת פאה

פ"א מ"א בר"מ ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו לבד אם עשה כן במדת חסידות. נ"ב אין זה מדויק שהרי כך אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. לא חייבו חומש אלא אם רצה לעשות ממד"ח מ"מ לא יוסיף יותר מחומש אכן פירושו נוטה קצת לזה שמא המעתיק שגה ולא נתכוין בשמועה זו לבארה היטב בהעתקתו. ומ"ש הר"מ לחלק בין חומש הקרן לחומש הריוח. לפי ההזדמן מצורך העניים. צ"ע מגליה. אנו אין לנו במעשר וחומש אלא בפעם ראשון מן הקרן אח"כ מן הריוח וזה לעולם שוה. אבל כשיזדמן לורך העניים יותר. זה צריך באור פרטי עמ"ש במק"א בס"ד: מ"ג שם ופירוש מריחה מריקה. נ"ב זה הפירוש אין לו עד. אבל מרוח בלשון חז"ל הוא כענין חליקה כמו ממרת רטיה שמחליקה וכן כאן ממרת מחליק פני הכרי ומשוה אותו:

פ"ו מ"ב בר"ש ומשנתנו לא מצאנו בעדיות. נ"ב נ"ל שהיתה לו נוס' אחרת כי בספרים כאן נמצאות וכאן היתה:

מסכת דמאי

פ"ב מ"ג בר"ש בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו ע"ה כו'. נ"ב אע"ג דאמרינן בפרק אלו עוברין [מט ב] ולא ישא בת ע"ה כו' ועל בנותיהן הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה. י"ל שאם נשא אותה בדיעבד מחמת דוחק. מ"מ לא הפסיד חזקת חבר בכך. מיהו במתני' הכא לא תני לה בהדי מילי דמקבל עליו להיות חבר. ש"מ דלית לן בה. היינו משום דאין מתנאי החבר אלא שיזהר מטומאתה. ובאשתו יכול להשגיח עליה ולהזהר מטומאתה. וההיא דפא"ע לא משום לתא דטומאה נגעו בה אלא משום פריצות. דכוותה איתא בפ' כילד מעברין [נה ב] גבי יושבי צריפין ועל (כשותיהן) [בנותיהן] אומר ארור שוכב עם כל בהמה. וכדמפרש התם. ותנא דידן בשאר מילי דת"ח לא קמיירי. כדאמר לר"י לא באו אלו לכלל. ולר"י הא לא אצטריכא ליה כיון דתני מילי דקילי מינה:

פ"ה מ"ד המנפול. נ"ב מלשון לעז. מנופוליא. הוא הסוחר הגדול הכולל:

פ"ז מ"ג בר"ש אמר ר' בון אם [הגיה בפניו עם בעי"ן] כו'. נ"ב רש"ג באל"ף. ולא שלא יד להגיה אע"פ שנראה ט"ס הוא:

מסכת כלאים

פ"א מ"ב בר"ש ומשום כן נותין ליה בלי"י מלפפונין. נ"ב מלשון וילפות שמשון ובלשון חכמים מלפפתו עד יום מותו: שם לזרע קורא מעה. נ"ב מלשון וצאצאי מעיך כמעותיו: שם ובגמ' דידן כו' תיובתא. נ"ב אפ"ה י"ל שהיא קשה ומרה וצריך להטמינה ברמץ עד שתהא ראויה לאכילה. ונקראת כך ע"ש סופה [והתיובתא רק גר"א דמשמע מסתימת לשונו שהיא שוה לדלעת דעלמא]: מ"ח בר"מ וע"כ נקרא תלוב. נ"ב לשון תולב בהר: בר"ש בסוף המתני'. ארני. נ"ב אדאתי ל"ל והוא בפ' במה מדליקין (דל"ה ע"ב):

פ"ב מ"ב בר"מ בספרי הנכואה ושרשן כו'. נ"ב הי"ל להביא ובכל תבואתי תשרש:

פ"ג מ"ב בר"ש דקרי להו ירקות "חורת" אצטריך כו'. כצ"ל:

פ"ה מ"ד בר"ש נקע. נ"ב מלישנא דקרא נקעה נפשי:

פ"ז מ"א בר"ש בד"א בהדא נגמא. כצ"ל ונ"ב נגמא בנו"ן. כמו נומא בגמרא דידן:

פ"ח מ"ה בר"מ וכמדומה כו'. נ"ב שמא עושה המלה מטריקון רע ומך ואולי לכן הוא מקל המרוץ ככתוב במג"א [הרצים כו' בני הרמכים]:

פ"ט מ"ב בר"ש פשתן שנצבע בהרת. נ"ב שחור כדתנן התם [נדה יט א] שחור כתרת: מ"ד שם שכעס ר' אמי על אותו שאמר לחברו כו'. נ"ב נראה דס"ע משום דס"ל כסתמא דבסמוך דבר שאינו מתכוין אפי' לכתחלה מותר. כ"ש באינו יודע וגם בבה"מ. ושמואל סבר לה כמתני' דלעיל דאסרה דשא"מ [עי' בשבת קיא ב וש"מ דשמואל ס"ל כר"ש ועתוס' שם קי ב בד"ה ת"ל. אבל הגירסא שלנו בפרק מי שמתו אר"י אמר רב וא"ש דרב ס"ל בכמה מקומות כר"י]. א"נ דווקא בשוק אזיל לחומרא. אבל בבה"מ מודה דשפיר דמי כה"ג דאינו מתכוין: מ"ד שם דיתאמר לבר ראשון נ"ב בר ראשון שם הרנען: בסוף מ"ט שם ומוט אחד של פשתן. נ"ב בגד זה:

פרק ט משנה י' בפירוש הרא"ש (אות י"ב) וקשר כו'. נ"ב י"ל דחבור יחדו בעינן דהיינו דבוק מהודק שניהם יחד לאפוקי כה"ג שאינם דבוקים ואדוקים שכל אחד נפרד מחברו מתנועע אילך ואילך. אע"פ שקשורין ביחד אינן עומדים בשוה זה אצל זה כלל. הלכך לא חשיב חבור אע"פ שהקשר מחברם דרך תלייה הוא. ולא חבור אחיזה יחדו בשווי: שם (אות י"ג) דאין שני ראשי החוט כו'. נ"ב י"ל שקושר ראשי החוט כל אחד לבדו בעצמו:

מסכת שביעית

פ"ו מ"א בר"ש דמעלה בזמן הזה. נ"ב חייב:

פ"ז מ"ו בר"ש מאי קא"ל ר"ז מסתרי קטפא מר"ז ומאבוהי דר' פדת נמי מסתרי קטפא דכולהו מודו דבקטפא כו'. כצ"ל:

פ"ח מ"ב בר"ש ולא מדליקין בשמן שרפה. נ"ב שמא י"ל בזה דאשביעית קאי דבר הלמד מענינו הוא. ר"ל בשביעית אין מדליקין כו' כשאר ימות השנה משום דנפק מינה תורבא שיכבדו שהשמן של שביעית שנתעב להדלקה. ויקחו ממנו לנרכן כי יחשבוהו הפקר. והיינו בזיון שישתמש בו להדיוט: מ"ה בר"ש ובירושלמי משמע דר"י כו'. נ"ב הכי איתא נמי בבבלי בהגוזל (דף קב) בלולב הגזול (דף מ): מ"ו אין קוצין אותן במקצה אבל קוצץ אותם בחרבה כצ"ל וכ"ב [מקצה] הוא כלי ברזל שקוצצין בו תאנה כדר"ם. והוא כמו מקצועה. מן יעשהו במקצועות [ישעיה מד] וכן בלשון חכמים [נדרים נה ב סב א' ע"ם] אחר שהוקפצו רוב המקצועות ודרך לשון חכמים להבליע ולהשמיט העין כ"פ. ופר"מ בזה תמוה וכדומה שכ"ה פירוש חרבה לדעתו ג"כ שם מקום כמו הורבה. אך זר הוא בענין משנה זו: מ"ז בר"מ שאם נפסל כו' שגורם לפ"ש כו'. נ"ב תמוה דבפרק כל הזבחים משמע בהדיא כפר"ש ורש"י: מ"ח בר"ש ולא אומרת אסור כו'. נ"ב לכתחלה אבל דיעבד ודאי מקודשת כדשמעינן ממתני' דאהיות פ"ב דקדושין ע"ש דף נב א:

פ"ט משנה ב' ג' עד שיכלו דליות "של אבל". כצ"ל: שם פי' בקונטרס כל "שמגדלן" שקמים. כצ"ל:

פ"י מ"ו בפירוש הרא"ש ד"ה מזכהו. אע"ג דהוא לו תק"ת כו'. נ"ב משום תקנת הלווים. דניחא להו בהכי כי היכי דלוזפי להו. משו"ה זכות הוא דכוי: מ"ח אמר לו אעפ"כ יקבל. נ"ב רשאי: וכן הא דבסמוך [ברואה] רשאי לקבל אם ירצה:

מסכת תרומות

פ"א מ"א בר"ש מאת "בני ישראל" נ"ל "כל איש": מ"ג בר"ש ועוד מוכח לעיל. נ"ב בירושלמי: שם א"כ טעמא דר"מ משום דכתיב "תרומה". נ"ל גבי תרומה: סוף מ"ד בר"ש ואין בני אדם "טוענין" לומר כצ"ל:

סוף פ"ה בר"מ שהרבה החולין על התרומה במזיד "אסור וזה" האסור כצ"ל:

פ"ו מ"א בר"ש כדרך שפוסלת בחולין הוא ליה למיתני. כצ"ל ושביניתיים נמחק: שם ומיהו יכול "לומר" נ"ל "להיות": שם אלא שגידוליהן חולין אם "הם" נ"ל "כן": שם עון קרבן. נ"ל כעין קרבן: מ"ב בר"ש ועכשיו. נ"ל ועשין. דאצטריך נ"ל דאצריך:

פ"ח מ"א בר"ש א"ל נמלכון מינן. נ"ב ממנו. כלומר מעצמנו: מי"א כולה. נ"ל כולן. וכן בפעם השני: מי"ב כולכם. נ"ל כולכן:

פ"ט מ"א בר"ש שעבר זמן. כצ"ל ונ"ב נ"ע כשלא עבר זמן הזרע מהו: מ"ב בר"ש אפי' התורם. נ"ל אבל הדמים: מ"ב בר"מ מגזרת זממו. נ"ב זה רחוק אבל הוא לשון חכמים:

פ"י סוף מ"ח בר"ש ובדגים דליכא קרא לא אסר מדאורייתא כו'. נ"ב עמ"ש בפרק ג"ה בס"ד דכולה ניחא ולעולם ציר דגים כציר שרצים דאורייתא: מ"ט בר"ם חגבים מיני החגבים כו' כצ"ל:

פי"א סוף מ"ט בר"ש ותימה דבמס' שביעית פ"ח כו'. נ"ב עמש"ל שם:

מסכת מעשר שני

פ"ב מ"ד בר"מ ממעות. נ"ל בקדושה: בר"ש ובלבד שיהיו "עושין". נ"ל יבשים: מ"י סלע זו מחוללת עליו נמצא. כצ"ל:

פ"ה מ"ג בר"מ ותייב "בפירות" נ"ל בביעור: מ"ט בר"ש א"כ היה לו מאתים זוז כו'. נ"ב ע"ל פ"ב מ"ז ודו"ק. ומ"ש שהיה פחמי אינה ראיה שעני היה. כדאמרי אינשי שבע שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף. אבל ודאי היה מתפרנס בצער כי מלאכה כבדה ובזויה היא פחמיות. ולזה נתרעם ממנו ר"ג שלא הי"ל לעסוק במלאכה כזו מפני כבוד תורתו. ור"י לא רצה ליהנות מכבוד התורה ולא להתפרנס ממ"ע:

מסכת חלה

פ"א מ"ה בר"ש וחלת המסרת דמתני' דהיינו "חלוט" של בע"ב כצ"ל:

פ"ב מ"ה בר"ם וכן באה זאת המלה במקומות כו'. נ"ב לא ידעתי מקומו זולתי פ"ח במקרא. הכפישני. בחלוף אותיות התך:

מסכת בכורים

פ"א מ"ח בר"ם כמו נמסו המק כו'. נ"ב הי"ל ונמקו כל צבא [ישעיה לד]:

פ"ג מ"ג והשור הולך כו'. נ"ב נראה. השור אחד הוא לכל החבורה. כי לא היו הולכים יחידים אלא מתאספים ומתחברים לעלות מכל פלך ופלך ביחד כדאיתא בירושלמי כדי להדרס ברוב עם. ולפיכך היו עושין להם כל הכבוד הזה. ולכל חבורה ותבורה היה מספיק שור אחד לקרבן כך נ"ל: בר"ש אם ראשון נ"ב לארץ בתרא:

חדושים והגהות

מהרב הגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל בעל המחבר ספר מלא הרועים

הקדמת תלמידו המעתיק את הגהותיו מעל גליון הש"ס שלו מכי"ק

יתברך המאציל וישתבח הבורא ויתפאר היוצר ויתהלל העושה כל הנבראים מנקודה העליונה עד טבור הארץ וירה אבן פנתו עבור לשעשע באיומתו ובחר בנו מכל אום וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תרי"ג מצות וחוקים אמרות טהורות כזהב מזוקקים. ואף בגלותנו לא עזבנו ה' אלהינו והעמיד לנו מלוקי ארץ. גודרים גדר ועומדים בפרץ. הן הם חכמי הדורות. אשר היו לנו למאורות. והנה עתה בדור השפל הלז דור יתום אשר בעוה"ר נשארנו כצאן בלי רועה לא ידענו אל מי מקודשים נפנה. הקדמונים הלכו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות. וכן אמרתי בלבי לרדוף אחרי רבותינו הקדמונים ולהשתעשע בדבריהם וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם והעתקתי מקצת מהגהות הש"ס של אדמו"ר הגאון החסיד הקדוש מהרי"ץ זלה"ה אשר ראיתי כי הם לתועלת רבה מעט הכמות ורב האיכות והמעיין ימצא בו מבוקשיו בדברים הרבה כאשר יעמיק בדבריו ימצא טוב טעם ודעת. ומה מאד מתקו דבריו מדבש ונופת צופים וחך אוכל יטעם לו ומה אני להעיד על השמש אשר יאיר בצהרים אשר כבר יתנו כל הגאונים עדיהם עליו ויצדקו בספרו הנחמד הנקרא מלא הרועים על סוגיות הש"ס אשר נדפס מקרוב ונתפשט באהבה בקרב ישראל. ואתן תודה לצורי אשר זכני לשמש את אדונינו הגדול והייתי לו לתלמיד מובהק וכתבתי לו רובי תורותיו בחייו ולזה אמרתי לשמש אותו אחרי מותו להעתיק הגהות הש"ס שלו אשר הם קרובים להפסיד ולבא לידי מחק וטשטוש בעבור שרבים ממשמשין בו ונא תעמוד לי זכותו שאוכל ללמוד וללמד מתוך הרחבת הלב ובשמחה. אמן:

הק' ארי' ליבוש בר"י החונה פ"ק פרעמיסלא

דף ב ע"ב ברש"י ד"ה והלא כהנים מבע"י הם טובלים ר"י לטעמיה דאמר בבמה מדליקין ביה"ש כדי מהלך חצי מיל כו'. נ"ב עי' בש"ס שם דר' נחמיה היא דאמר חצי מיל ור' יהודה אית ליה שיעורא אחרינא ע"ש:

דף ג ע"ב ברש"י ד"ה כנור עד סה"ד. נ"ב עי' זוהר תרומה קע"ג ב' דמשמע דתחלת לילה הוא רוח דרומית ועי' בספרי קהלת יעקב ע' רוחות מ"ש ליישב בזה:

דף ד בגמ' ואמרי לה אר"י בריה דרב אידי. נ"ב עי' סנהדרין הגי' רב יצחק בר אבדימי: **בתוס'** ד"ה בניהו. וי"ל דמתמא ממלא מקום אביו היה כו'. נ"ב משמע מדבריהם דיהוידע היה בנו של בניהו ועי' בדבריהם בסנהדרין שם שכתבו בהיפוך דבניהו המוזכר כאן הוא בנו של יהוידע המוזכר שם וכן משמע ומוכחי קראי כאשר כתבתי בגליון תוס' סנהדרין שם יעו"ש וע"ש מ"ש ישוב לקו' מהרש"א שם: **ע"ב** בגמ' ואבע"א לאפוקי ממ"ד ת"ע רשות כו'. נ"ב קשה לר"ע דמ"ד רשות א"צ לסמוך א"כ בל"ז ידעינן דחובה מדאמר קורא ק"ש ומתפלל וי"ל דבאמת ס"ל רשות וא"צ לסמוך והא דאמר בסמוך משמע ליה לר"י היינו לענין דק"ש ואח"כ תפלה ודלא כריב"ל דס"ל ק"ש סמוך למטתו וזה מדוקדק ברש"י בד"ה מסייע ליה לר"י כו' ודלא כריב"ל כו' ע"ש כוון למ"ש ודו"ק: **שם** גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל כו'. נ"ב עמ"ש בספר יערות דבש ח"א דף ו' ב' בזה ועי' בספרי קהלת יעקב ע' מיכאל מה שהשגתי עליו בזה ועי' בספרי בציר אביעזר מ"ש בזה: **שם** אריב"ל אע"פ שקרא אדם ק"ש בבהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו. נ"ב לכאורה דריב"ל לשיטתיה דס"ל ק"ש סמוך למטתו:

דף ה בגמ' מאי משמע. נ"ב כתב בשל"ה בשם הר"י דיליאון דאין לקרות מאי המ"ם בפתח רק מַאי המ' והא' בציר"ה ר"ל מאיזה מקום מהפסוק משמע דמיירי בק"ש וכן בכל דוכתא דבעי מאי משמע צ"ל כן: **שם** אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח כו'. נ"ב ר"ל אע"פ שמוכר ולקח מעות במחירם אבל הקב"ה נתן אע"פ שנתן שמח והא דאמרי' נותן בעין יפה נותן מוכר בעין רעה מוכר היינו משום דאי לא עביד ליה גייח נפשא לא נתן לו מתנה נמצא באמת זה הנתינה עדיפא ממכירה אבל נתינת הקב"ה היא נתינה באמת שלא הקדמנו לו טובה ואעפ"כ נתן בעין יפה ודו"ק: **ברש"י** ד"ה ובני רשף העוף מסתלקת ממך. נ"ב העוף יסתלקת ממך צ"ל: **ע"ב** בתוד"ה לא כל אדם וכדאמרינן בפרק בתרא דהוריות. נ"ב היינו מ"ש יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בעוה"ז ואמר שם מי סני להו לצדיקי דליכלי תרי עלמי: **בד"ה** אלא אימא. ורש"י פי' אפי' ללמוד שאסור ללמוד קודם תפלה. נ"ב וי"ל לפמש"ל די"ד ב' דלריב"ק דס"ל עמ"ש קודם צריך להקדים קודם ת"ת יעוי"ש מ"ש ותו מי ס"ל כריב"ק כו' וכפרש"י וא"כ י"ל דאבא בנימין כריב"ק ס"ל אך צ"ל דמיירי בטמא וזמן ק"ש דבדלא טמא משמע התם דאף לריב"ק מותר וע"כ צ"ל דרש"י מיירי בטמא דאי אפי' בדלא טמא מאי מקשה התם מאי אסהדותיה דרחב"א דלמא לאפוקי מאבא בנימין וצ"ל דבלא טמא אף אבא בנימין מודה ודו"ק:

דף ו בגמ' רב ביבי בר אביי כו'. נ"ב כתב בשל"ה דצריך לקרות בציר"ה תחת הב' הראשון וקמ"ץ תחת ב' שני ושם זה תמצא בעזרא בני בבי שש מאות עשרים ושלשה: **ברש"י** ד"ת כי כסלא לאוניא. כסלא היא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוניא. נ"ב ועי' רש"י חולין מ"א א' עונה גומא כמו עוניות לגפנים: **ע"ב** אמר ר"ה כל המתפלל אחורי בהכ"נ כו'. נ"ב ברי"ף ורא"ש הגי' א"ר חלבו אר"ה: **שם** ר' אמי ור' אסי דאמרי תרווייהו כו'. נ"ב ב"מ ע"ה ב': **ברש"י** ד"ה לראשנו להיות נושה בנו כו'. נ"ב עי' ב"מ ע"ה ב' דמבואר שם דדברי ר"א ור"א לענין נושה אמורים:

דף ז בגמ' וכמה רגע א' מה' רבוא ושמונת אלפים כו'. נ"ב בע"ז שם הגי' ושלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה ועי' בתוספתא פ"א שמונה שם חשבון אחר למנין הרגעים יעו"ש: **שם** וכמה זעמו רגע כו'. נ"ב עי' ביערות דבש ח"א דף נ"ו: **שם** אמר אביי בהנך תלת ג' שעי קמייתא כו'. נ"ב עי' ביערות דבש ח"א דמ"א שכתב דלאחר גמר דין שהקב"ה יושב ודן בכל יום ג' שעות ובשעת הדין אינו זועם רק לאחר גמר דין ע"ש וזהו תמוה דהא מבואר בש"ס בשמעתין דבתלת שעי קמייתא כועס ואמרי' בפ"ק דע"ז דבג' ראשונות יושב ועוסק בתורה ובג' שעות שניות יושב ודן ואי ס"ד כדברי הרב דלאחר גמר דין הוא כועס א"כ יהיה הכעס אחר שש שעות ביום והכא אמר בג' שעות ראשונות ואף למה דמשני בע"ז דף ד' צ"ל דבראשונות יושב ודן א"כ הכעס הוא אחר ג"ש והכא אומר דהכעס הוא בתוך ג"ש אלו וצ"ע: **שם** וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב. נ"ב בסנהדרין דף ק"ה ב' סיים הש"ס אפי' במיני לא איבעי ליה למימר הכי והוא חנ"ה מבחוץ וטעו הסופרים וכתבו בתלמוד והוא מדברי התוס' דהכא ותירוצם: **בתוס'** ד"ה שאלמלי. י"ל כלם. נ"ב והקב"ה הפכו ואמר מלך כדכתיב ותרועת מלך

בו תוס' בע"ז שם: **בד"ה** ההוא צדוקי עד סה"ד. נ"ב והוא שבקש לקללו להזיקו בקללתו נתכוין ולא להורגו ול"ד להורדה לבור תוס' ע"ז שם: **ע"ב** בגמ' מזמור לדוד קינה לדוד מבעיא ליה. נ"ב ואף שמברכין גם על הרעה בשמחה היינו אחר שנעשה פתגם הרעה. ואין תוחלת שיתוקן הדבר אבל בעת שיש עוד תקוה בדבר צריך לבכות ולקונן ולהתענות כאשר עשה דהמע"ה בעת חולי בנו הילד כמבואר במלכים וזהו דמשני לאחר שפרעו שמח אף כאן הבין דוד שודאי כבר פרע השמ"ח בצער הרדיפה והניסה ומחויב לברך על הרעה בשמחה: **שם** ולא קשה הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור. נ"ב וקשה דאמר סתם מותר להתגרות משמע לכל אדם וצ"ל דקמ"ל דהגירוי מצד עצמו אינו איסור לומר שעי"ז מדחהו לגמרי רק דמי שאינו צדיק גמור יכול לבוא לידי סכנה עי"ז: **בתוס'** ד"ה לא. נמצא שבן ע"ג שנה היה במלחמת המלכים. נ"ב עי' תוס' שבת דף י' ע"ב מ"ש בזה: **בא"ד** ומזה מיישב רשב"ם כו'. ובתר הכי כתוב ויהי השמש לבוא משמע שהיא יום. נ"ב ולענ"ד י"ל ע"פ מ"ש רז"ל ויוצא אותו החוצה שהגביהו למעלה מכיפת הרקיע וא"ל הבט מלמעלה למטה נמצא שם ברקיע הכוכבים ביום ועי' חגיגה דף י"ב ע"ב בר"ה נכנס שחרית:

דף ח בגמ' ואמר אביי מריש הוי גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא. נ"ב עי' מגילה כ"ט ע"א דשם גירסא אחריתא ויש לקיים שניהם ע"ש ודו"ק: **ברש"י** ד"ה כפיטורי. ים אוקינוס כו'. נ"ב עי' רש"י מ"ק כ"ט ע"א שלא פי' כן: **ע"ב** בגמ' וצנועין בדבר אחר. נ"ב עי' כתובות דף מ"ח ע"א דמנהג פרסיים לשמש בבגדיהם ע"ש: **שם** תני ר"י אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם. נ"ב צ"ע מאי ענין ההזמנה הזאת לגיהנם ועוד הרי הפרסיים בנו את בהמ"ק וכי בשביל זה הן מזומנין לגיהנם. וי"ל דלאו כל רשע יוכה לבוא תיכף לגיהנם שמי שבא תיכף לגיהנם אזי בשנים עשר חדש יזדכך אך רשעים גמורים הן נשלכים בכף הקלע כמה שנים אבל אלו בשביל זכותם שבנו בהמ"ק המה מזומנים תיכף לגיהנם: **בתוס'** ד"ה לא לעולם והאי דנקט לאחר שיעלה ע"ה ל"ד. נ"ב י"ל דסמכו לדלעיל די"ל דוקא מיד א"כ לא מצי למיתני ב"פ אחר שיעלה ע"ה דא"כ לא יהיה ק"ש שחרית מיד ולא יהיה רבותא בק"ש דשחרית ועדיפא ליה למינקט רבותא בק"ש דשחרית דתיכף אחר ע"ה יוצא בה וע"ז סמכו דל"ד מיד וא"כ קשה קו' הנ"ל ועי' ב"י סי' נ"ח מ"ש בפירוש דבריהם:

דף ט בגמ' ת"ל בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום. נ"ב קשה תיפוק ליה מחפזון עד שעת חפזון וי"ל דחפזון דישראל מלא תצאו עד בקר ובקר הוא הנץ החמה כדמשמע מרש"י חומש פ' בא בפסוק ולא תותירו ממנו ע"ש אך קשה דקאמר למעוטי לילה אחר אתי ל"ל מחפזון נפקא וי"ל דה"א דחפזון אתי לקבוע זמן בלילה א' עד חפזון ומכאן ואילך אינו אוכל ביום אבל בלילה ב' חוזר ואוכל ודו"ק: **שם** ור"ע אי מהתם הו"א מאי בקר בקר שני. נ"ב וקשה דא"כ עד בקר שני ל"ל דבלא זה דרשינן מיניה עד בקר שני עמוד ותשרפנו שאין שורפין קדשים ביו"ט אבל אי בקר ראשון דקרא הוא בקר שני כבר יכולין אנו לשורפו וי"ל לכדדריש במכילתא לבוקרו של בוקרו דהיינו בע"ה שורפין וכ"כ רש"י בפירוש חומש עוד דרוש שם במכילתא שאם חל שבת להיות בט"ז שאין שורפין אלא ביום י"ז והדברים תמוהים שם דכיון דידעינן שם דיו"ט אסור בשריפה דכתיב כל מלאכה לא יעשה כ"ש שבת ומצאתי בז"ר בילקוט שם שעמד בזה ותירוצו דחוק ול"נ דשבת לא נצטוו עדיין דהא במרה נצטוו ושביתת יו"ט כבר נצטוו באותה פרשה כל מלאכה לא יעשה בהם ומשמע ליה לר' ישמעאל דמעכשיו הוזהרו על מלאכה ביו"ט ולא הוזהרו על שבת ודו"ק: **בתוס'** ד"ה ראב"ע. וי"ל דמ"ל לא תעשו דבר שיבוא לידי נותר עד הבקר. נ"ב וקשה דהא אף בבקר לא יוכל לשורפה ביו"ט וא"ל דעד בקר בקר שני דהא לראב"ע קיימינן ואיהו ס"ל מאי בקר בקר ראשון וי"ל דהכא בפסח מצרים קיימינן דעדיין לא נצטוו על שביתת המועדות והיו יכולים לשורפו ביו"ט אך י"ל דעל שביתת יו"ט פסח כבר נצטוו באותו פרשה כל מלאכה לא יעשה בהם ועיין מ"ש בסמוך:

דף י בגמ' א"ת כי אין בלתך אלא אין לבלותך כו'. נ"ב שאינך יכול לקרות אין בלתך אלא כאשר תקרא לבלותך שהאחד הוא קדמון בהכרח והקדמון הוא שאין לו תחלה וכל שאין לו תחלה אין לו תכלה כמ"ש בחוה"ה: **שם** ויאמר כה אמר ה' צבאות כו'. נ"ב במלכים סי' כ' ובישעיה סי' ל"ח אינו כתוב תיבת צבאות: **שם** דהכי אשכחן באליהו דאזיל לגבי אחאב שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב כו'. נ"ב וצ"ע דהא התם ע"פ הדבור היה דא"ל לך הראה אל אחאב וא"ל דיליף מהך דבור גופיה דא"כ הו"ל לאתויי הך קרא וע"כ דהתם היה מוכרח לילך אצלו שהרי אחאב לא היה יודע היכן הוא שילך אליו ובאמת לבסוף כשא"ל עובדי' מאליהו הלך אליו אחאב כמבואר בכתוב שם ועדיפא הו"ל לאתויי

מקרא דווישנם מתניו וירץ לפני אחאב וגם משם אין ראיה וצ"ע: **שם** אמר ריב"ח הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש. נ"ב וי"ל דעיקר טעמא לייחד מקום מובדל ומוצנע לעצמו הוא שבבית ששם יושבים נשים יכול לבוא לידי יחוד והוא קדוש הנודר עצמו מערוה אך דהא היה נערו עמו ועז"א ומשרתו אינו קדוש שהוא חשוד לאותו דבר ובחד פרוץ ג"כ אסור דדוקא תרי כשרי ודו"ק: **שם** המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. נ"ב נ"ה הן רגלים איהו בנצח ואיהי בהוד וע"י התפלה הן מתיחדים ונעשה רגל א' ובחינה זו נעשה בכל העולמות כולא בתר רישא גרירא וזהו ורגליהם רגל שיעשה רגליהם תרי בחינות רגל א' שיתיחדו זו"נ כאחד זה גורם ישרה ני' תפלה שהתפלה פועל זאת לעשות רגל א' ועכ"פ ע"פ פשוטו צריך לכוין רגליו ליחד לרמוז על הסוד הלז כי היחוד הלז נעשה בכל העולמות והבן זה ישרה אותיות שירה: **שם** אריב"ח משום ראב"י כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת כו'. נ"ב נראה דזה קאי בתפלת המנחה דביה ליכא לאו דלא תאכלו רק איסורא משום ואותי השלכת וכן משמע בתר"י דמחלק בין שחרית למנחה לענין אם התחיל אם מפסיק ע"ש וכן מבואר בזוהר דלא תאכלו על הדם שייך רק בתפלת שחרית:

דף יא בגמ' א"כ לימא קרא בבקר ובערב כו'. נ"ב וי"ל מעמא דב"ה להתיר ק"ש אחר ע"ה הואיל דאיכא דגני בההוא שעתא לכך כתיב ובשכבך ועוד דבקר הוא עד ד' שעות או עד חצות כדלקמן ר"פ ת"ה ע"ש בש"ס ועי' בתה"ר ודו"ק: **ברש"י** ד"ה ובלכתך דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא כו'. נ"ב וקשה דאף אי הוה כתיב עוסק במצוה בקרא לא הוה ידעינן ג"כ חתן דהו"א דוקא עוסק במלאכת מצות ובסוכה דף כ"ה ע"א כתב רש"י כיון דהתן לא כתיב בהדיא קרא ואפשר שגם כאן כוונתו כך: **ברש"י** ד"ה אלמה עסה"ד. נ"ב עי' רש"י סוכה דף כ"ה: **שם** בגמ' אמר רב פפא כי דרך כו'. נ"ב בסוכה דף כ"ה הגי' רב הונא: **שם** יהיה כנגד המשחיתים. נ"ב עי' בערוך ערך זקן פי' כנגד המשחיתים ומגלחים זקנם הוא עושה ההיפוך וכנגדם כך זה הטה וזה זקוף ועי' בתה"ר: **בתוס'** ד"ה שנאמר ואין נאה לתת פאר תחת אפר. נ"ב וי"ל דהוא גנאי לתפלין עי"ל דאין נאה לאבל לתת פאר תחת אפר וכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל כפירש"י סוכה כ"ה ע"א ע"ש אך דלפ"ז לא הוי צריכי בסמוך לומר דל"ש מעולל בעפר קרנו אלא ביום א' בלא זה ואפי' אי שייך ביום ב' ג"כ מ"מ י"ל דוקא ביום א' דאבילות יום א' דאורייתא ודחי אבילות מצות תפלין אבל ביום ב' דאבילות אינו אלא מדרבנן דחינן אבילות דרבנן מפני תפלין דאורייתא וי"ל דהתוס' לשיטתייהו דס"ל אפי' אבילות יום א' דרבנן כמש"ל דף ט"ז ע"ב ד"ה אנינות ע"ש: **בא"ד** כי היכי דלא ניליף שאר מצות מתפלין מק"ו נ"ב עי"ל מדאיתקש כל התורה לתפלין כדאיתא סוף פ"ק דקדושין: **בד"ה** תני רב יחזקאל עסה"ד. נ"ב פי' דאפי' מדאורייתא לא יצא כן משמע מדבריהם בסוכה דף ג' ד"ת דאמר ע"ש: **ע"ב** בתוס' ד"ה שכבר. דעיקר אה"ר לק"ש ניתקן ובשבילה אינו נפטר מבה"ת אלא אם ילמוד מיד כו'. נ"ב נראה הטעם לפי שאינו מכוין להוציא י"ח למוד התורה וכן מבואר בתר"י וקשה דהא מצות אין צריכות כוונה וי"ל דהכא עיקר הכוונה לדבר אחר דהיינו שאומר אותה קודם ק"ש עבור ק"ש ולא עבור ברכת התורה. ולפ"ז מוכח דק"ש אינו בכלל ת"ת ובעינן דוקא ששנה ממש עי' בב"י שנסתפק בזה דא"ל דק"ש הוא ת"ת והא דבעי ששנה היינו בקורא אהבת בתר ק"ש דלפ"ז א"צ כוונה כיון דלא עקר אותה עבור דבר אחר וי"ל דס"ל להירושלמי מצות צריכות כוונה ולפ"ז יהיה מוכח דברכת התורה דאורייתא עי' בפר"ח סי' מ"ז שנסתפק בזה דאי ס"ד דרבנן מצות דרבנן לכ"ע א"צ כוונה כמ"ש הרדב"ז והביאו במ"א סי' ס' ומדברי ש"ס דילן דאמר משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה הו"ל לומר משאמר אהבה א"צ לברך דעיקר הוא אהבה ולמה תולה בק"ש גם מאי קאמר נפטר הו"ל לומר שכבר אמר אהבה נראה דס"ל דוקא כשקורא ק"ש אחר אהבה דוקא וק"ש הוי ד"ת ונפטר בברכת אהבה כיון דק"ש הוא ת"ת צריך לברך ברכת התורה לפניו רק שנפטר באמירת אהבת רבה וז"ש נפטר כיון שכבר פעל אהבה פעולת ברכת התורה שפוטרה לק"ש לכך א"צ לברך שוב אבל באומר אהבה אחר ק"ש לא שמשה ברכת אהבה לפטור מברכת התורה ולא מתחזיא לברכת התורה ודו"ק:

דף יב בגמ' פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה כו'. נ"ב לכאורה קשה מאי צ"ל כיון דהוא פשיטות נמור ונ"ל דבאמת ל"ד דבאמת אם יודע שהוא יין ורוצה לפוטרו בברכת שהכל יצא דעכ"פ הי ה דעתו לפטור יין אבל הכא לא היה דעתו לפטור יין כלל וסבור שהוא שכר לכך קאמר דאעפ"כ הוא פשיטא כיון דסיים כדין וכי קאמר ברכה ומלכות אתרווייהו קאמר כיון דאם אמר שנ"ב יצא חזינן דשהכל הוא כולל גם לפה"נ א"כ כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ועמ"ש בסמוך וכי היכי דביוצר אור דאמרי' דברכה ומלכות אתרווייהו קאמר אעפ"כ בסים שלא כדין לא יצא ואינו מועיל זה רק בסיים כדין ה"ה כאן בסבור שהוא שכר א"י בשנ"ב רק בסיים כדין או אמרי' דברכה ומלכות אתרווייהו קאי ודו"ק: **שם** ל"צ כגון דאכל תמרי כו'. נ"ב וצ"ע א"כ היכי קאמר הכל הולך אחר חתום דאין הטעם משום החתום ולפמש"ל א"ש דבכה"ג דלא כוון לפטור תמרי א"י אם סיים בנהמא והא ד אמר אי סיים בנהמא יצא היינו היכא דידע שהוא תמרי וכוון לפוטרם בבהמ"ז רק כיון דבברכת המזון נכלל גם תמרי כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרווייהו קאמר ויוצא בתתימתן דהוי חתימה מעין פתיחה. והבן: **ברש"י** בד"ת פתח ביוצר אור כלומר אדעתא דלימא יוצר אור. נ"ב עי' בתה"ר: **שם** ד"ה שנאמר להגיד בבקר חסדך וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות כו'. נ"ב ולפי' כשאינו מזכיר בה עתיד דהיא אמונה אינו יוצא י"ח וקשה מלקמן י"ד ע"ב דאמר מודים אנחנו לך כו' יעו"ש דהיא רק ההודאה על העבר ולא מזכיר בה עתיד והתם חייא בר רב קאמר ליה ומסתמא לא פליג אאבוה: **בתוס'** ד"ה משום מיחו לא הוי שעה לומר יוצר אור כדאמר בהקורא. נ"ב שם הקורא עם אנשי משמר לא יצא ויכול לסבור ברייתא זו כוותיקין דזמנה עם הנץ ולכך לא יצא אף שהיה אחר ע"ה ואף שכ' התוס' לעיל דף ט' ע"ב ד"ה לק"ש דוותיקין מודי דזמנה אחר ע"ה האי לא יצא דאמר היינו לא יצא ידי חובתו מצוה מן המובחר: **ע"ב** בגמ' ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנא' כו' ואר"י עמי במחיצתי. נ"ב וקשה דלמא ממיתה היא ממרקת העון דאפי' חילול השם נתכפר במיתה וצ"ל מדא"ל זה כאן משמע שבשביל הבושת נתכפר ומעכשיו הוא ראוי למחיצתי' אך קשה דא"כ רבנן היכי דייקי מבחיר ה' שהיה אחר מותו וצ"ע: **שם** מפני שיש בה חמשה דברים כו'. נ"ב נ"ל דלכך נקט ה' ולא ו' דלכאורה קשה מאי תקשה מפני מה קבעוה הא יש בה יצ"מ וע"כ צ"ל דמקשה מ"מ קבעוה דאי משום יצ"מ לחוד לימא פ' רבית כנ"ל וע"ז משני שיש בה ה' דברים לבד יצ"מ ולא קאמר ששה עם יצ"מ דיצ"מ ג"כ המקשה ידע ועיקר התי' דיש בה ה' דברים לבד יצ"מ ודו"ק:

דף יג בגמ' א"ל התם נביא הוא דקא מסדר כו'. נ"ב תוספתא פ"ק ואע"פ שחוזר וקורא לאברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח נ"ל דהאיסור דהקורא לאברהם אברם שמזלזל בו שנקרא אברהם לחשיבות שנעשה אב המון גוים וגם שניתנו לו ה' אברים שאינן בידו של כל אדם וכמ"ש רז"ל אבל כאן קורהו לשבח אברם שאף בהיותו אברם ולא הגיע עדיין לסוף שלימותו היה המעלה זו שהקב"ה בחר בו ובכה"ג אינו עובר דעיקר האיסור הוא הזלזול ונ"ל הגם בש"ס דילן צ"ל דקמסדר לשבחיה מאי דהוה מעיקרא ואין לגרוס דרחמנא רק לשבחיה מאי דהוה מעיקרא קודם שנקרא אברהם היה ישר כ"כ עד שבחרו הקב"ה ובזה מיושב נ"כ בד"ה ב' קאמר אברם הוא אברהם כמ"ש רז"ל בפ"ק דמגילה הוא בצדקו מתחלתו ועד סופו וכ"ה כאן בתוספתא: **פ"ב בתוס'** ד"ה ובאמצע עד סה"ד. נ"ב אבל מפני היראה מפרשו כפירש"י ואפי' בתפלה מפסיק ולפי' הרא"ש דאביו ואמו ורבו חשוב מפני היראה אפי' מפני היראה אינו מפסיק בתפלה וק"ל: **בד"ה** עד כאן עד בכל מאודך כו'. נ"ב ורש"י ס"ל עד על לבבך ויש ראיה לדברי רש"י מהא דאמר רב נתן לקמן ע"ב על לבבך בעמידה ולפי דברי הגאון שהביא הראב"ד והרא"ש לקמן אין ראיה אך התוס' בעצמם לא ס"ל לקמן כדעת הגאון עי' תוס' בע"ב בד"ה על לבבך ולדברי התוס' צ"ל דטעמיה דר"נ דס"ל עד על לבבך בעמידה משום כוונה הוא וא"כ ש"מ דבעי כוונה עד על לבבך כפירש"י ודו"ק: **ע"ב** בגמ' איכא דמתני לה אהא דתניא כו'. נ"ב י"ל דנ"מ דלר"ע דמפיק מקרא אוי אין בשכמל"ו בכלל וא"צ כוונה ולר' אחא סתם קאמר בפרק ראשון משמע בכל הפרק אף בשכמל"ו כדעת הלבוש בסי' ס"א ואפשר דלזה כוון רש"י בפרק ראשון כל פרשת שמע ודו"ק: **בתוס'** ד"ת אשר עס"ה. נ"ב מכאן משמע דאף פרשה שניה היא מה"ת ודו"ק:

דף יד בגמ' תנ"ה הקורא ק"ש ופגע בו רבו או גדול הימנו כו'. נ"ב להרא"ש י"ל רבו היינו מפני היראה וגדול הימנו היינו מפני הכבוד אבל לרש"י בב' אלו אין כאן יראה ואפשר דמפרש גדול ממנו היינו חזק ותקיף וירא מפניו שלא יהרגהו וא"ש דהקדים כבוד ליראה ודו"ק: **תוס'** ד"ה ימים ופריך ר"ה ויוה"כ נמי לימא כו'. נ"ב לא הבנתי דבריהם דלמה הוצרכו להביא ראיה מר"ה ויוה"כ לימא דמשמע דבר"ת אין אומרים הא מקודם אמר שם בש"ס ר"ח דאיקרי מועד לימא אלמא דבר"ת פשיטא ליה דאין אומרין כלל מדאמר לימא ולא אמר לגמור וכן הוכיחו התוס' שם בעירובין ולא הזכירו כלל ר"ה ויוה"כ רק מדאמר ר"ח דאיקרי מועד לימא ולא קאמר לגמור גם ממש"ש בפסח לא אמרי' משמע דלא אמרי' כלל ובדוחק י"ל דמש"ש בר"ח נמי לימא ולא אמר לגמור משמע לתו דאין כ"כ ראיה דהתם ליכא

ליכא למימר דודאי הכוונה לגמור דא"ל לימא כפשוטו דהא באמת אומרים וע"כ הכוונה לגמור לכך הוצרכו להוכיח מר"ה ויוה"כ דהו"ל למינקט לגמור דהא עכשיו תקיפ לימא איכא לפרושו כפשוטו לימא חצי הלל בדילוג דהא עכשיו אין אומרין כלל ודו"ק: באה"ד דהא חזינן כל יום ב' אינו אלא מנהגא ומברכין · נ"ב ואין ראיה דר"ל התם שאני משום דלא אתי לזלזולי בית תיקנו לברך כדאי' רפ"ב דשבת: באה"ד ויש שרוצין לומר דיחיד האומר הלל במקום שאין נטרין שאין לו לברך כו' · נ"ב הטעם משום דאמרי' בתענית דף כ"ח יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר פי' בדילוג ופי' התוס' בערכין דהא דמשמע דצבור חייבין היינו ממנהגא ומשמע דיחיד אפי' ממנהגא אינו חייב וכ"כ בתענית דף כ"ח ע"ב דיחיד אינו חייב כלל בהלל אפי' ממנהגא וא"כ נהי דאמנהגא מברכין מ"מ ביחיד אפי' מנהגא ליכא וע"ז כתב דאעפ"כ אם רוצה לחייב עצמו יכול לברך: באה"ד אבל אומר ר"י כו' אמאי מפסיק ואוכל בנתים' נ"ב דאף דלמה דמשני דהיה מברך אחר אכילה פעם ב' א"כ כל הדא מצוה באנפי נפשה והלל שלפני אכילה היא בפ"ע ושל אחר אכילה היא בפ"ע מ"מ קשה על המקשן דס"ד שלא היה מברך אחר אכילה א"כ הכל הלל א' ואיך הפסיק ביניהם: באה"ד אבל אנו שמפסיקין לאבול אין לנו לברך כלל לא בתחלה ולא בסוף · נ"ב לכאורה בסוף היינו יהללוך וקשה דהא לקמן כתב ומה שהקשה מיהללוך כו' תקנו בה חתימה ולא פתיחה מבואר דס"ל שחותם ביהללוך בברוך ואיך כתב לא בסוף · ואפשר לומר בדוחק דמ"ש בסוף ר"ל סוף אכילה דאחר אכילה אינו מברך לפני ההלל אבל סוף ההלל צריך לברך דהיינו יהללוך ואפשר דמפני דאין אומרים יהללוך תיכף אחר ההלל רק אומרים הלל הגדול ונשמת ואח"כ יהללוך ע"כ ל"ח להו לברכה דסוף הלל וג"ז דחוק · ואפשר דס"ל להתוס' דבאמת מצד הלל אין לברך כלל בסוף· ומה שאומרין יהללוך בסוף אינו מצד ברכה אחרונה אחר הלל רק מצד ברכת השיר שתקנו בסדר הלילה וכמ"ש בפסחים קי"ז ע"ב כוס ד' גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ומפרש שם דברכת השיר הוא יהללוך וע"ש בדף קי"ח בתוס' ד"ה מאי·ולפמ"ש כאן כפי פירושנו לא היו צריכין לידחק שם כמש"ש בגליון ודו"ק: באה"ד ומשני שתים הנה ב' גאולות א' להבא וא' לשעבר · נ"ב עי' במשנה פסחים קט"ז ע"ב פלוגתא דר"ט ור"ע בזה ועי' תוס' שם: באה"ד יש ליתן טעם·לפי שהיא הודאה בעלמא · נ"ב ועי' תוס' פסחים ק"ד ע"ב ד"ה חוץ שכתבו טעם אחר דברכה שלאחר פסוקים א"צ פתיחה: בד"ה או דלמא עד סה"ד נ"ב עי' בב"י ועי' בפ"י: ע"ב בגמ' דאמר הכי מודים אנחנו לך כו'·נ"ב וקשה דבתוספתא פ"ב איתא דצריך להזכיר בה מלכות ובכורות מיהו מלכות אומר אח"כ מלכותך ראו בניך כפירש"י אך מבכורות קשה: שם א"כ מאי אסהדותיה דרב חייא ב"א כו'· נ"ב י"ל לפמ"ש התוס' לעיל ד"א ע"ב דדעת ר"ת כשעומד קודם היום א"צ לברך בה"ת א"כ היכי קאמר בדלא מטא זמן ק"ש דהרי בירך בה"ת ואי לא מטא זמן ק"ש דהיינו קודם ע"ה היאך בירך וי"ל דלא מטא זמן ק"ש הוא אחר ע"ה קודם שיראה חבירו או זמן דוותיקין אך קשה בהיפוך לפי מה שדחו התוס' לעיל דברי ר"ת מאי מקשה מאי אסהדותיה די"ל דאסהדותיה דהיה משכים קודם היום ובירך בה"ת דלא כר"ת וי"ל לפמ"ש באו"ח הובא בב"י סי' ד' דהמשכים קודם היום כשיאיר היום צריך ליטול ידיו הו"ל למימר ומשי ידיה קודם הנחת תפלין כמ"ש תחלה ומשי ידיה ומברך כך הו"ל למימר ומשי ידיה ומנח תפלין ובפשיטו' י"ל דאי הוה קודם היו' ומשמיענו דבירך בה"ת הו"ל למימר בהדיא כנאבל בלא מטא זמן ק"ש א"צ לומר בהדיא דמוכח מדהקדים תורה לק"ש ע"כ דלא מטי זמן ק"ש ודו"ק: בתוס' ד"ה ומנח ובהכי מני שנם מותר לתתעטף בטלית כו' · נ"ב עי' בב"י סי' ח' וצ"ל דכוונתם שאף בציצית מותר כ"ש בתפלין דמפורש בסוף·פרק הקומץ רבה יעוי"ש: בד"ה ומכל מצות אבל ק"ש דקביע להו זמן לא כו'· נ"ב ואי תנא ק"ש הו"א דוקא ק"ש דבעי כוונה כמו דפטרינן חתן לר' שלא עי' תוס' סוכה כ"ו ע"א ד"ה חתן עי"ל דהו"א דוקא ק"ש דהוא קריאה בעלמא דוחה עשיית .דמצוה דהיינו חפירת קבר לאמירה דק"ש אבל עשיית שאר מצות אין עשיית קבר דוחה להם קמ"ל:

דף טו בגמ' דתניא ר"י אומר משום ראב"ע הקורא שמע צריך שישמיע לאזניו שנאמר שמע ישראל כו' · נ"ב קשה דהא כתבו התוס' לעיל דאי דרשינן שמע אפי' דיעבד לא יצא וצ"ל דהא דאמר מקרא דשמע הוא אסמכתא בעלמא ובאמת ס"ל דמדאורייתא א"צ רק מדרבנן צריך לכתחלה אך קשה מאי מהדר ליה ר"מ הרי הוא אומר כו' הא גם ר"י מודה דמדאורייתא א"צ להשמיע וי"ל ע"פ סברת הט"ז ביו"ד סי' קי"ז ובחו"מ סי' ב' דהיכא דמפורש להיתר בתורה אין כח ביד חכמים לאסור וז"ש הרי הוא אומר כו' שמפורש בתורה ההיתר אין כח ביד חכמים לאסור ועי' בספרי מ"ה שכתבנו שזה תלוי אי ק"ש בעי כוונה כל הפרשה ע"ש: בתוס' ד"ה להודיעך וי"ל כיון דר"י לא דריש השמע לאוניך אין כאן שום חידוש כו' · נ"ב קשה דהא ר"י גופיה אמר משמע דרביה ראב"ע דלכתחלה אסור ודיעבד שרי · וי"ל דלפום ס"ד דהשתא אכתי לא ידע הך ברייתא דאר"י משום ראב"ע ובעיקר קושייתם י"ל דבאמת ר' יוסי היא כח דהיתירא דמתיר לקרות עוד פעם ק"ש בברכותיה ולר' יהודה אסור לקרות ק"ש עוד בברכותיה דהוה ברכה לבטלה ואפשר לומר דל"א כח דהיתירא על מה.שיצמח כח ההיתר רק על עתה אנו דנין אם הוא היתר או אסור וי"ל דאם הוא ספק אם יצמח ממנו היתר באמת ל"ח כח היתר אבל כשודאי נמשך ממנו היתר כגון הכא דר"י אומר לא יצא הרי מכריחו לחזור ולומר ק"ש בברכותיה חשוב באמת כח היתר שהרי הטעם דכח היתירא עדיף דהמתיר בודאי סומך על שמועתו ומדקדק על ההיתר וזהו שייך כאן ג"כ לסמוך על שמועתו ומחזיר לקרות ק"ש בברכותיה ודו"ק: ע"ב בגמ' א"ל דאמר לך מני ר"י הוא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב כו' · נ"ב תימה דהא גם ת"ק דהתם ס"ל דצואות אינו כותב רק דס"ל דאלות הבאות מכלל ברכות כותב ור"י פליג וס"ל דאף זה אינו כותב אבל צואות אף ת"ק ס"ל אינו כותב רק ר' יוסי ס"ל התם דאף צואות כותב וע"ק דאסיק הכא דטעם דר' יהודה משום דכתיב אלות למעוטי צואות ובסוטה דף י"ז דרבי יהודה ממעט מתיבת האלה דאתי למעוטי צואות ע"ש: ברש"י ד"ה בר"א דקטן לכתחלה לא כו': נ"ב ואע"ג דלעיל קאמר קטן אפי' דיעבד נמי לא משום דעכשיו ס"ל בהגיע לחינוך אפי' לכתחלה מסתבר דבלא הגיע עכ"פ דיעבד ויש לדחות דלמא הגיע לחינוך דחייב מדרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן כדאמרי' לקמן דף כ' ע"ב משא"כ בלא הגיע האיך יוכל להוציא אחרים כיון שאינו מחויב בדבר וי"ל דרש"י לשיטתיה דלקמן דף מ"ח ע"א פירש"י דקטן שהגיע לחינוך אפי' מדרבנן לא מחייב רק דעל אבוהי רמיא לגמרי אך קשה על רש"י דהיכי קאמר לקמן דף כ' דאתי דרבנן ומפיק דרבנן וצ"ל דלרש"י הפי' הוא כך דהם אמרו והם אמרו דכיון דהוא שיעורא דרבנן הם אמרו לברך והם אמרו שיוציאו קטן וז"ש אתי דרבנן ר"ל מה שצוו הם שיוציאו ומפיק דרבנן ומוציא למי שמחויב מדרבנן אבל באמת הקטן אף מדרבנן אינו מחויב רק דהם אמרו שיכול להוציא במצוה דרבנן וא"כ צדקו דברי רש"י כאן דכיון דגם בהגיע לחינוך אינו מחויב מדרבנן רק דהם אמרו והם אמרו א"כ עכ"פ בלא הגיע יוצא בדיעבד ודו"ק:

דף טז בגמ' אי ר"י מאי אריא פועלים אפי' כל אדם נמי · נ"ב צ"ע לימא הא ר"ג הא ר"ע וקמ"ל דפועל חשוב אין תפלתו שגורה בפיו ואף בשגורה מתפלל מעין י"ח הואיל וטרודים במלאכת בעה"ב: שם הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומתפללין כו' · נ"ב צ"ל מעין י"ח והא דלא מפליג בסיפא אבל בעושין בסעודתן מברכין י"ח וגם קשה דלא מפרש ברישא ומתפללין מעין י"ח וי"ל דתנא דברייתא כר"י ס"ל דכל אדם מתפלל מעין י"ח וכמ"ש התוס' ולכך גם בעושין בסעודתן מתפללין מעין י"ח ועי' ברי"ף ורא"ש ועי' בטור סי' ק"י ובב"י ועי' במ"ז שם סק"א בידור הדברים: בתוס' ד"ה מעשה דקמ"ל אם גדול הוא כו' · נ"ב וצ"ע דלקמן במשנה תתן אם רוצה לקרות ק"ש הו"ל לאתויי דפליגי לקמן בהכי ואף לפמ"ש בירושלמי רבמי שנתמנה פרנס על הצבור כ"ע מודי מ"מ הו"ל לאתויי התם הך מלתא בתר מלתא דרשב"ג להשמיענו דבכה"ג מודה רשב"ג ואפשר דמלשונו מוכח דאמר לא כל הרוצה כו' משמע דקצת יכולים ליטול וכן פירש"י לקמן דף י"ז ע"ב: בד"ה וחותם עד סה"ד נ"ב עי' ב"י סי' קצ"ה ועי' פ"י: ע"ב בגמ' מ"מ דרשב"ג כו' · נ"ב לעיל משמע דהוא ר"ג וכן במשנה וכשמת טבי עבדי משמע דהוא ר"ג דהיה טבי עבדו כדאיתא בב"ק ובסוכה: שם עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני כו' · נ"ב רמב"ם פ"ד דנחלות הל' ה' ובח"מ סי' רע"ט ס"ה וע"ש שפירשו אבא ממש ואימא ממש משום שלא יסברו שהוא אביו ממש והשפחה היא אמו ממש והוא עבד ואף דבמה שהעבד הוא אביו אינו עבד אם בא על בת ישראל דקי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר מ"מ פגום הוא ואם הם חשובים כגון דבית ר"ג כדאמר הכא אין כאן חשש פגם דהכל מכירין שאין אלו בניהם והנה הר"מ ז"ל כתב ואם היו העבדים והשפחות חשובין ביותר כו' נראה דמפרש משום דחשיבי דהכא על העבדים ויותר נראה לפרש משום דחשיבי על בית ר"ג שהם חשובין ונשיאים והכל מכירין אותן שהן בני הנשיא ואין כאן חשש שיסברו שהן עבדים ויש לפרש עוד משום דחשיבי קאי אעבדים דהיינו דבאמת לפעמים קורין אבא משום חשיבות וכמ"ש רש"י גבי שמואל דקרי לרב אבא לשון חשיבות ולכך בסתם עבדים דאינן חשובין קריאתן אבא מוכח אב ממש ואתי למימר שהן פגומין משא"כ בעבדים חשובים מידע ידעי דהא דקורין אותן אבא משום דחשיבי ולא שהוא אביו ממש ודו"ק: שם כן אברכך בחיי זו ק"ש · נ"ב שמוסר נפשו באחד דק"ש וכמ"ש בזוה"ק דק"ש בעי לשוויה נפשיה בהדי דמסרי נפשייהו לק"ה: שם שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו·נ"ב אפשר ע"ד שאמרו ז"ל בכתובות עמידה קשה ללב הליכה קשה לעינים וכשתהיה תורתך אומנותנו נוכל לשבת ולא נצטרך לעמוד ולהלך כשאר עוסק אומנות שמקצתם אומנותם בהילוך ומקצתם בעמידה כגון פועלים עוסקים בבנין וכדומה:

פ"ג דף יז בתוד"ה ה"נ פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפלין · נ"ב נראה דל"ג ומן התפלה ועי' בתוס' בסמוך ד"ה אלו ואלו וכ"כ בתוי"ט דתוס' ל"ג ומן התפלה:

דף יח בתוס' ד"ה ואינו מברך · דאי שלא לפניו ת"ל שמיד חל עליו אבילות משיצא מפתח ביתו כו' · עי' במ"ק דף כ"ב ע"א א"ל רבא לבני מחוזא כו' מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא וע"ז כוונו התוס' דאלו בפה דפליגי ר"א ור"י בפ' קמא דכתובות ובמ"ק דף כ"ז אימת חל אבילות לא קי"ל כר"א דאמר משיצא מפתח הבית דר"א שמותי הוא רק כר"י עד שיסתום הגולל כמ"ש בטוש"ע סי' שע"ת רק כוונת התוס' על הך דמ"ק כ"ב כיון שאינו הולך אחר המטה חל תיכף מכי מחדר אפיה אך גם בזה דעת הרמב"ן והרמב"ם וגדולי הפוסקים דוהו דוקא כשמוליכין אותו לעיר אחרת ולא בשנקבר בעירו וצ"ל דהתוס' ס"ל כדעת בה"ג דלא חילק בין נקבר בעירו לנקבר בעיר אחרת וכן לדעת הירושלמי הביאו התוס' והרא"ש שם דכשהולך גדול עמם אזי אף אלו שבבית אסורים עד שיסתום הגולל א"כ י"ל דהירושל' מיירי כשהלך הגדול עמהם דאז אין חל עליו אבילות עד שיסתום הגולל אעפ"כ אוכל בשר כיון שאינו בפניו שכבר נמסר וא"ל דאכתי יש להוכיח כמו שם פסק אנינות אף שלא חל אבילות ה"ה בפניו דאין ראית דכאן בירושלמי דמי לתופסו המושל משא"כ כאן שהמת בפניו מאן מיפס שאינו מוטל עליו לקוברו ואף שהתוס' במ"ק שם כתבו דגמ' דידן חולק על ירושל' מ"מ היאך דייקו כאן על הירושלמי נופא דע"כ נמסר לרבים היינו בפניו הא הירושלמי לשיטתיה י"ל דמיירי שלא בפניו רק שהלך עמהם גדול המשפחה וצ"ע ודו"ק: בד"ה ויכרכב ועוד דבהדיא אמר בירושלמי כו' · נ"ב זהו ראיה על נביאים וכתובים עי' במ' מעשה חייא: בד"ה למחר או משום דכתיב לדורותם כו' · נ"ב עי' רש"א ועי' ברא"ש בהלכות ציצית שכ' וז"ל והאידנא נהגו לתסיר ציצית מתבריכי המת והיה אור"ת סמך להמנהג שהציצית נראה עדות שקיים כל המצות ואין הדור הזה ראוי לאותו עדות ואמרי' במדרש על כנפי בגדיהם לדורותם לדור שכולו תם ועוד דבימיהם היו כל עטופיהם בטלית בת ד' כנפות והיה לכולן ציצית בחייהן כו' אבל עכשיו שגם בחייהן יש הרבה בני אדם שלא היו להן ציצית כו' הנך רואה שדברי התוס' שבכאן שכ' או משום דכתיב לדורותם אינו במקומו ושייך לקמן שכ' דשמע מאנשי לותיר ועז"א לדורותם ואין דורתינו ראוי לזה וע"ז מקשו דא"כ גם חיים למה לובשים אבל הרא"ש שם לא מקשה הא ונראה דלא קשה מידי דחיים לובשים לקיים המצוה והן מחויבים בדבר משא"כ מתים שאין .מחויבים בדבר וציצית היא עדות ובדורות הקודמים היו ראויין לעדות זה משא"כ דורות אלו אבל להפקיע מצות ציצית מחיים שחייבין בהם אין סברא ועוד דחיים שחייבין בציצית במצוה זו אין נראה כ"כ כעדות רק לקיום המצוה אבל מתים שאין חייבים והוא רק לעדות והם אינם ראוים· לעדות זה בדורות אלו שאינו כולו תם ודו"ק: באה"ד הטילו· תכלת מאפיליוני · נ"ב ועי' ברא"ש בהלכות קטנות הל' ציצית שכתב הגי' הטילו וע"ש מ"ש בזה ובמ"ק גרים התירו והתוס' בנדה דף ס"א גרסי נ"כ התירו: ע"ב ברש"י ד"ה חלל רשע על צדקיהו אומר כו' · נ"ב עי' בשבת דף קי"ט צדקיהו צדיקא כו' ועי' במ"ק דף ט"ז ע"ב צדקיהו משונה במעשיו ועי' בהוריות דף י"א ועי' בפרשת דרכים דרך הערבה דרוש כ"ב שעמד בזה:

דף יט ברש"י ד"ה התכו ואם נתצו בענין זה שחתכו סביב סביב כו' · נ"ב עי' רש"י ב"מ נ"ט שלא פירש כן וע"ש: ע"ב בגמ' שאני התם דכתיב והתעלמת מהם·עי' בב"מ דף ל' דלא איצטריך קרא לכהן והיא בבה"ק ולמלאכתו מרובה אלא לזקן ואינו לפי כבודו: ברש"י ד"ה אמרת לא יטמא הואיל ועונת שחיטת הפסח הוא וחל עליו חובת הפסח כו'·נ"ב כוונתו דהנה בסוכה ד' כ"ה ע"ב איתא איפכא דעוסקי מת מצוה חיו וטמאו אף שלא יכלו לעשות פסח ולז"א דהכא כבר חלה עליו חובת פסח:

דף כ בתוס' ד"ה אמרת לא יטמא וא"ת מהיכא פשיטא ליה אמרת לא יטמא · נ"ב לא ידענא מאי קו' דפשיטא דעוסק במצוה פטור מן המצוה וכיון שכבר הולך לשחוט פסחו הולכי מצוה פטורין מכל המצות דנפקא לן מובלכתך בדרך ועי' ריטב"א סוכה כ"ה ע"א במשנה שלוחי מצוה פטורין דאפי' אם ירצה להפסיק ממצוה זו לעשות מצוה אחרת אינו רשאי דכיון דפטור הוא ממנה הוה כדבר הרשות ובזה יתיישב ג"כ דלמת מצוה מטמא דבשביל כבוד מקום א"צ להפסיק ממצותו דעכשיו ג"כ עסוק בכבודו משא"כ לכבוד הבריות דאיכא תרתי כבוד מקום וכבוד הבריות צריך להפסיק ודו"ק: בסה"ד וא"כ מסברא יש לנו לומר דאינו מטמא לקרובים כמו נזיר וכולהו אינך·נ"ב כוונתם דבברייתא תני הקל קודם ואח"כ החמור כמו כהן הדיוט ואח"כ כה"ג ואם איתא דפסח לא דחי קרובים וקיל מכה"ג א"כ הו"ל למתניי' קודם כה"ג וע"כ מסברא יש לומר דאינו מטמא לקרובים כמו נזיר וכולהו אינך ר"ל כמו נזיר עם כה"ג דאין מטמאין לקרובים ועי' תוס' זבחים דף ק' ע"א ד"ה הרי בסה"ד ושם הנוסחא משובשת ושם בגליון כתבתי הגי' הנכונה והיא מכוונת לדבריהם כאן וכאשר פירשתיהו ודו"ק: ע"ב בתוס' ד"ה משום אלא י"ל דטעמא משום דכתיב על בריתך כו' · נ"ב וכ"כ בזוהר תרומה דף קס"ח ע"ב: באה"ד א"ד כיון דל"ש בהו הוי שפיר דאורייתא · נ"ב ויכולין להוציא אחרים י"ח דהיינו שיאמרו ברית ותורה עבורם דאל"כ אותן האחרים לא יצאו י"ח ואפשר לומר דבאמת אין אומרים ברית ותורה ואעפ"כ יוצאין אחרים י"ח דבאמת מה"ת א"צ רק ג' ברכות בלא נוסח זה מני רק דרבנן החמירו כיון ששינה נוסח מטבע שטבעו שאפי' בדיעבד לא יצאו וכ"ז באיש אבל אשה מן הראוי שלא תאמר והרי לא שינתה והאחרים שאין בקיאין ויוצאין בשמיעתן יוצאין ודו"ק:

דף כא בתוס' ד"ה והרי תפלה אע"ג דתפלה מעומד ונראה לכל שאין זה עומד כמותם כו' · נ"ב תימה מנ"ל דאינו עומד כמותם דהא מדיוקא יליף טעמא דאתחיל הא לא אתחיל לא יתחיל אבל מנ"ל למידק דלא יעמוד ועוד דבל"ז אסור לישב בתוך ד"א של המתפללים ואף למאן דשרי למי שלומד תורה לישב הלא הוא אסור בר"ת ופשיטא דאסור לישב ובל"ז הוא כיושב בין העומדים דאסור מצד ד"א כדאיתא במס' ד"א ובעיקר הקו' של התוס' נ"ל כיון דלר"ח לא יצא ידי חובת ק"ש בהרהור למה יברך ברכת ק"ש דהוה כברכת המצות כיון דלא יצא י"ח המצוה איך יברך עלית וזהו לדעת הסוברים דברכת ק"ש היא כברכת המצות והתוס' גופייהו ס"ל הכין דאל"כ לא הוה מקשי מידי בריש מכילתין על רש"י מברכות ק"ש וכמ"ש שם הרשב"א בחידושיו ע"ש ודו"ק · ואע"ג דלר"ח ההרהור הוא בשביל שלא יהא יושב ובטל מ"מ הוא רק בדבר שהוא מחויב בו עכ"פ מדרבנן לדעת המקשן אבל תברכות אפי' מדרבנן אינו מחויב לכך מקשה מתפלה דעכ"פ מחויב מדרבנן · ועוד י"ל דאפי' אם נאמר הרהור כדבור דמי מ"מ ל"ק מברכת ק"ש כיון דיוצא ידי ק"ש בהרהור שוב אין מברכין עליו.דאין מברכין על דברים שבלב וכמ"ש הפוסקים דלכך אין מברכים על ביטול חמץ דאין מברכין על דברים שבלב אך יש לחלק בין ביטול שהוא בלב ממש ובין הרהור שהוא ע"י אותיות המחשבה שמחשב כל אות ואות וע"ק דא"כ אף כשקורא ק"ש בפה לא יברך כיון שיוצא בהרהור וכמו בביטול דאין מברכין אף אם מבטל בפה: בד"ה ספק וא"כ הואיל ומסופק משניתם יחזור לק"ש כו' · נ"ב וי"ל דכבר עבר זמן ק"ש אצל יציאת מצרים זמנה כל היום ואף על גב דאמר לעיל כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה הוא רק למצוה מן המובחר : ע"ב בגמרא תנן זב שראה קרי כו' · נ"ב תו"ם לתקשות מהך ברייתא דלקמן דף כ"ב ר' יהודה אומר ארבעים סאה שמעינן דר"י ס"ל טבילה לב"ק: בתוס' ד"ה עד וכו' וחד אמר באמן של ש"ת כו' · נ"ב קשה דהא צריך לגמור קודם האל הקדוש דהא לא פליגי אהדדי ולמאי הוצרך לומר של ש"ת וצ"ל דנ"מ כשמתחיל אחר שעונה אמן של האל הקדוש צריך שיוכל לגמור קודם אמן דש"ת כגון שהש"ץ מאריך וק"ל.:

דף כב בגמ' אבל ב"ק.גרידא מחייב כו'· נ"ב תו"ם לשנויי להוציא אחרים מודי ר"י וכדמחלק לקמן ע"ב בין לעצמו ובין להוציא אחרים אך כיון דר"י ס"ל דב"ק .מותר בד"ת א"כ אין לחלק בין לעצמו ובין.לאחרים ולקמן מחלק למאן דס"ל אסור ומהלך בין ט' קבין לארבעים סאה : שם ומאן דתני לחשה שלא יהיו ת"ח מצריןאצל נשותיהן כתרנגולים· נ"ב קשה למה נקט ת"ח והלא גם בע"ה איתא להאי תקנתא לענין תפלה וק"ש תם למה נקט תרנגולים דוקא ובדרך צחות והלציי י"ל עפמ"ש אסור לשמש ביום ות"ח מותר ע"י האפילת טלית ואמרו בפ"ק דביצה ד"ז כל שתשמישו ביום זו תרנגול שהתרנגול משמש ביום ולזה רמוז שלא יהיו ת"ח דייקא אף שהוא מותר לשמש ביום ואמר כתרנגולים דייקא שמשמש ביום ובזה שיצטרך לילך לטבול ביום יתבייש שהכל ירגישו ששימש ביום דאי בלילה כבר הוצרך לטבול לק"ש ולתפלה בשחרית אבל אם היה די בט' קבין היה יכול ליתן עליו ט' קבין בביתו בצינעא ועז"א אמר וכל המחמיר בה ע"ע מאריכין לו ימיו ושנותיו דבנדה ט"ו ע"ב קאמר ר"ל על המשמש ביום ובזה דרכיו ימות ועז"א וכל המחמיר ע"ע ע"ז לא ישמש ביום ויאריך ימים וע"ז אמר ריב"ל מה טיבן של טובלי שחרית וקשה דהא כבר אמר שלא יהיו ת"ח מצויין אלא לפי מה שפירשנו זהו תקנת על משמש ביום אבל בשחר ל"ל טבילה ליסגי בנטילה דאז ל"ש טעם הנ"ל ולא הו"ל לתקןטבילה רק באמצע יום בכדי שלא ישמש ביום אבל מה טיבן של טובלי שחרית דייקא ועז"א שהוא גדר נועל אף בלילה לענין דבר עבירה: ברש"י ד"ת אפשר בנתינה ואע"ג דלא תנא לעיל כו' · נ"ב צ"ל לקמן ומ"ש בחולה אע"ג דלרבא לקמן ט' קבין לא משכחת בחולה כלל רק בבריא לאונסו צ"ל דהוא דוחק לרש"י לומר דריב"ל קאי דוקא אטובלי לאונסם לכך ס"ל דריב"ל כרב אמי ס"ל דחולת המרגיל ט' קבין ולכך מקשה מה טיבן של טובלי שחרית דסתם ת"ח חולין הם ואפי' מרגילין סגי ט' קבין : ע"ב בגמ' ל"ש אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו ט' קבין · נ"ב קשה דותו דלא כרב דימי ודלא כדרבין דכיון דמוקי ברייתא בחולי המרגיל וס"ל דלעצמו סגי בט' קבין כרבנן והרי אמר אבל לאונסו ט' קבין וזה דלא כרבין דלרבין לאונסו פטור מכלום ואפשר דהא דאמר לאונסו ט' קביןהיינו להוציא אחרים ומודה רבין בזה אבל לעצמו פטור לגמרי לאונסו כרבין ודו"ק : שם הנפול עלואי ט' קבין · נ"ב י"ל דר"פ ראה קרי לאונסו וסתם ת"ח חולה הוא כמ"ש רש"י לעיל וס"ל דחולה לאונסו אף לאחרים ט' קבין כריעה א' דלעיל ורבא בר שמואל ס"ל דכל לאחרים אפי' לאונסו ט' סאה אך י"ל דר"פ היה חולי המרגיל ולשיטתו אזיל דס"ל אפי' חולי המרגיל ט' קבין כדמשמע בגיטין דף ס"ז ע"א דקאמר הרי אמרו בע"ק חולה שנתנו עליו ט' קבין וע"כ בחולי המרגיל דאי לאונסו מאי אריא חולי אפי' בריא סגי נמי בט' קבין לכ"ע ועמש"ש בגיטין בגליון וע"ש: בתוס' ד"ה ולית הלכתא והטבל ביוה"כ · נ"ב צ"ל בערב יוה"כ :

דף כג בגמ' ומניחם בחורים הסמוכים לבה"כ כו' · נ"ב ואע"ג דבסמוך מבואר דמתחלה גזרו שלא להניחם בחורין הסמוכין לבה"כ משום עכברים י"ל דאח"כ כשראו דחורין הסמוכין לרה"ר גרע אזי עדיף להניחן בחורין דבה"כ מלהניחן בחורין דר"ה ומ"מ שניהם כא' אינן טובים רק אוחזן בבגדו ובידו וכמ"ש בסמוך באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו כו' : ע"ב ברש"י ד"ה לא יאחוז שאין דעתו מיושבת עליו בתפלה כו' · נ"ב והא דלא פי' איפכא שלא יפלו מידו מחמת כוונתו בתפלה ודומ"א שלא ישתין בהם ולא יישן י"ל משום דאמר שמואל לקמן סבין ומעות וקערה הרי אלו כיוצא בהן והתם מה לנו לחוש אם יפלו מידו אלא ע"כ הטעם משום שאין דעתו מיושבת ומדאמר הרי אלו כיוצא בהן משמע דגם הכא הטעם משום דאין דעתו מיושבת :

דף כה ברש"י ד"ה הדרוקן עד סה"ד · נ"ב עי' רש"י עירובין דף מ"א ע"ב שפי' חולי תפח ועי' רש"י בכורות דף מ"ד ע"ב שפי' חולי מעיים ודברי רש"י דהכא עיקר דבשבת דף ל"ג ע"א קרי לה מכות הדרי בטן וקאמר שם שג' מיני הדרוקן הם של עבירה עבה ושל רעב תפוח ושל כשפים דק וממ"ש של כשפים דק אינו משמע שמצבה הכרס רק שנעשה דק וכחוש ממנו וי"ל דשאר הבשר נעשה כחוש והכרס היא צבה ותפוח ועי' בערוך שפי' הדרוקן ניפוח הבטן וחולי מעיים וקשה על רש"י דבכורות ועל הערוך ממ"ש בעירובין דף מ"א ג' מתים כשהן מספרין חולי מעים וחיה והדרוקן אלמא דהדרוקן לאו ניהו חו"מ ודו"ק : ע"ב בגמ' ת"ר מים צלולין ישב בהם עד צוארו וקורא · נ"ב לא דבעי דוקא עד צווארו דהא לענין ק"ש א"צ שיכסה לבו רק לתפלה כדלעיל ריש ע"א אלא לרבות' נקים עד צווארו אע"ג דלבו עם הערוה במים וחשוב לבו רואה את הערוה כמ"ש בח"ר בשם הראב"ד דוהו עיקר לבו רואה את הערות מה שהוא עם הערוה ולכך ל"ח לעיניו רואה הערוה כיון שעיניו חוץ למים לכך קאמר אפי' עד צווארו שאז לבו רואה ערוה מותר וכ"ש כשלבו חוץ למים דאין לבו רואה הערות · אך קשה דלפ"ז למה הוצרך לאוקמי לעיל במים עכורים אפי' במים צלולים מצי לאוקמי וכגון שלבו חוץ למים דאין כאן לבו רואה את הערוה וי"ל משום דאוקמי כוותיקין וטעמא דוותיקין כדי שיסמוך גאולה לתפלה כו' א"כ ע"כ מיירי שמתפלל מיד א"כ א"א לאוקמי כשלבו חוץ למים דהא לתפלה בעינן שיכסה לבו וע"כ צ"ל יתכסה במים היינו גם לבו במים וא"כ לבו רואה הערוה וצ"ל בעכורים ודו"ק:

פ"ד דף כו בתוס' ד"ה טעה היינו לגבי מצוה אחרת והיא עוברת כו' · נ"ב עי' תוס' שבת דף ט' ע"ב ד"ה למ"ד שכ' דאפי' אינה עוברת דחינן לתפלה עבורה ע"ש: ע"ב בגמ' ניסא תהוי תיובתא דריב"ח · נ"ב לאו מברייתא מקשה לית דהאיכא ברייתא דקאי כוותיה ועוד דא"כ לוקשה גם לריב"ל מברייתא דמסייע לריב"ח אלא דהקושיא דהא חזינן במחלקותן דרבנן ור"י דס"ל כנגד תמידין דלריב"ח במאי קמיפלגי וע"ז תי' דאסמכוהו אקרבנות ובהא פליגי ודו"ק : בתוס' ד"ה טעה ומיהו ברב אלפס לא משמע כן כו' · נ"ב הא דלא הוכיחו מש"ס דכאן עי' רש"א ול"נ דמש"ס דילן אין ראיה דבאמת ס"ד דש"ס דמשום דלא תבדיל בקמייתא צריך לחזור ולהתפלל בהבדלה ושניה עלתה לו לתשלומין אף שהבדיל בה אין בכך כלום אך להרי"ף דהטעם דגלי דעתיה דראשונה לתשלומין וע"כ צריך לחזור ולהתפלל בלא הבדלה וא"כ מה תיקן אברא גם להרי"ף לא ידענא מה קשיא להו דהתם באמת מתקן העוות שהיא מה שהקדים תפלת תשלומין וע"ה

יתן

יתקן ויאחר אותה אחר חובת שעתא משא"כ כאן דהטעות היה שלא אמר של ר"ח ווה לא יתקן עכשיו ואפשר ליישב כוונתם דלא מסתבר שבשביל הקדימה לחוד נזקיק לו לחזור ולהתפלל אם לא שכיון שלא תקדים חובת שעתא לא יצא י"ח תפלת תשלומין כלל וכמאן דלא צלי דמי וא"כ ה"ה בלא התפלל יעלה ויבוא כמאן דלא צלי כלל ורווח במה שישלים בלילה הי"ח ברכות ודו"ק: **בתוס'** ד"ה ואין ובפ' חלק הוא אומר להיפך · נ"ב ועי' תוס' ע"ז דף ז' ע"ב שתירץ תירוץ נכון:

דף כז בגמ' ואיבע"א ר"י האי בוקר יתירא להקדים לו שעה א' · נ"ב וקשה דמאי מספקא ליה לעיל אי עד ועד בכלל לוכח מהכא דאס"ד עד ולא עד בכלל א"כ בקר הוי רק עד נ"ש א"כ בקר יתירא דבמן למה ליה לר"י · וי"ל דבאמת היו לוקטים קודם נ"ש עי"ל דבקר יתירא להקדים להם מהנץ החמה ועי' רש"י חומש פ' בא בפסוק ולא תותירו ממנו עד בקר שכתב דבקר יתירא דהתם להקדים מע"ה דבקר היינו הנץ החמה ובקר יתירא להקדים מע"ה וצ"ע מסתייא דהכא ודו"ק: **שם** מסייע ליה לריב"ל כו' · נ"ב וי"ל לפמ"ש בש"ע סי' צ' דאסור להתפלל אחורי שום אדם וכו' ונכון ליזהר א"כ י"ל מש"ה לא פסקי' לצלותיה שלא יהיה חוצץ בינו לבין הכותל וי"ל דמקום רב לא היה מכוין לפני ר"י רק שהיה צריך לעבור לפניו כדי לישב על מקומו וכ"מ מדברי רש"י ועי' בב"י שמוכיח דאדם אינו חוצץ מדאוסר אחורי רבו אבל אחורי אדם אחר מותר וי"ל דלאו מכוין ממש אחוריו רק בתוך ד"א אסור ברבו ומותר באחר אבל מכוין י"ל אפי' באחר אסור וכ"מ הכא דלא היה מכוין ממש ודו"ק: **בתוס'** ד"ה דרב וכן לענין תוספת שבת כו' · נ"ב לא ידעתי למה הוצרכו לתוספת בלא"ז הו"ל למימר דאף דמפלג המנחה היא לילה לענין ת"ע אעפ"כ מותר במלאכה בע"ש ולפי מה שמניה בעפ"י בדברי תוס' אלו יתיישב קצת וע"ש: **ע"ב** בגמ' והאמר אבידן כו' · נ"ב גי' הערוך אבדן ופי' אבא ודן שמו ולישנא קלילא קרי ליה אבדן ועמ"ש בספרי כנוס סופרים ע' אבידן וביבמות ק"ה ע"ב גרים ג"כ אבדן ע"ש:

דף כח בגמ' אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתי כו' · נ"ב נ"א תרתי בגמרות קטנים דפוס מיץ הביא הך נ"א ומדברי רש"א בח"א מבואר שהיה גורס ג' שבתי: **שם** אר"י ונקרא פושע · נ"ב עי' תוס' ישנים יומא דף ל"ד טעם למה נקרא פושע ואשתמיטתיה לבעפ"י בכאן דברי התוס' אלו וע"ש: **ע"ב** בגמ' עמד שמואל הקטן ותקנה · נ"ב תמיהא לי דשמואל הקטן נפטר קודם מיתת רשב"ג אביו של ר"ג כדמוכח בסנהדרין פ"ק דף י"א ובשעת הריגת רשב"ג היה ר"ג קטן כמ"ש התוס' בביצה דף כ"ג ובשבת דף נ"ד ע"ב ואיך קאמר כאן דאמר ר"ג לחכמים דמשמע שזה היה אחר הריגת אביו דבפני אביו לא היה הוא מצוה ומורה לפני אביו ורבו וא"כ קשה דבסנהדרין מוכח דשמואל מת קודם רשב"ג ובל"ז משמע דכאן אחר חורבן היה ביבנה ושמואל הקטן נפטר קודם החורבן כמ"ש וביוחסין כ' דהוא ר"ג הזקן וכבר סתרתי דבריו בספרי כנוס סופרים ע' שמואל הקטן וע"ש: **בתוס'** ד"ה כיון עד סה"ד · נ"ב דבריהם סותרים למ"ש בשבת דף ט' ע"ב ד"ה בתספורת ועי' ב"ח סי' רל"ב:

דף כט בגמ' מ"ט לאו משום דשמעה מש"ץ כו' · נ"ב קשה דא"כ אמאי בגבורות גשמים מחזירין וע"ק דקארי לה מאי קארי לה הא מפני שיכול לאומרה בש"ת קאמר וי"ל עפמ"ש התוס' בסמוך ע"ב ד"ה טעה דהיכא דשכח ברכה שלימה אין הש"ץ מוציאו ובזה מיושב הכל דבגבורות גשמים כיון שהוא נוסח הברכה וכשאינו אומרה כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות כאלו לא אמרת כלל ולכך הוה כשכח ברכה שלימה שאין השליח צבור מוציאו אבל ברכת השנים אין זה מעין הברכה תדע שהרי יכול לאומרה בשומע תפלה שאינו רק שאלה וכששואלה בשומע תפלה ג"כ יצא ולכך יצא בשמעו מש"ץ וו"ש מפני שיכול לאומרה בש"ת ר"ל דבשביל זה לא הוי כלא אמר ברכה שלימה ויכול הש"ץ להוציאה והש"ס משום דעיקר חסר מן הספר האי מפני שאומרה בש"ת לדידך מפני ששומע מש"ץ מבע"ל דבשביל ששומע מש"ץ יוצא והטעם שיוצא מפני שיכול לאומרה נמצא העיקר חסר מן הספר והא דיעלה ויבא יוצא מש"ץ אף שאינו יכול לאומרה רק בעבודה דהתם ודאי דאינו מעין הברכה דהברכה היא מג' אחרונות וזה שאלת צרכי רבים רק שהוא מעין המאורע ודמי לשאלה והא דחוזר לעבודה דוקא משום דג"א כחדא חשובין ודו"ק: **ע"ב** בגמ' לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה · נ"ב י"ל דוקא במערבא שא"י גבוה מכל הארצות ושקיעת החמה מאוחר מאד כמ"ש בשבת פכ"ב יהא חלקי ממוצאי שבת בצפורי: **בתוס'** ד"ה טעה ואע"ג דאמרי' התם לא פטר ר"ג אלא העם שבשדות משום דאניסי וטרודי אבל דעיר לא כצ"ל ועי' בב"י סי' קכ"ד מה שמקשה על זה:

דף ל ברש"י ד"ה יחיד שלא בחבר עיר עד סה"ד · נ"ב עי' סוף ר"ה דאף לר"ג לא פטר ש"ץ כ"א עם שבשדות אבל דעיר לא ולדעת התוס' דעיר אפי' שמעו ולדעת הרי"ף דעיר לא כשלא באו לבהכ"נ ולא שמעו והכא משמע דיחיד פטור אפי' כשלא בא לבהכ"נ דמסתמא כ"מ שיש חבר עיר יחיד פטור ועוד מדכתב התוס' לקמן ע"ב דאין הלכה כר"י מדר"א ור"א דהתפללו ביחיד ואם נאמר דר"י דוקא בשמעו מש"ץ מיירי א"כ גם ר"א ור"א מצי סברי כר"י רק דהם התפללו ביחיד ולא שמעו מש"ץ וש"מ דלר"י אפי' כשאינו שומע מש"ץ ס"ל דיוצא ווהו דלא כמאן ועוד דלר"ג התם עם שבשדות ש"ץ פטרי אף דלא שמעי ודעיר לא עד דשמעי והכא איפכא דיחיד שלא בחבר עיר חייב ובחבר עיר פטור אף דלא שמע ובספרי מ"ה ע' מוספין ביחיד ישבתי זה: **בתוס'** ד"ה אבוה דשמואל פירש"י קודם ע"ה · נ"ב רש"י כתב קודם היום וי"ל קודם הנץ החמה וכן כתב ביומא דף ל"ד ע"ב שאנשי משמר מקדימין לקרותה קודם היום והתם ע"כ אחר ע"ה לאחר שסידרו האברים ע"ג כבש כו איתא בפ"ה דתמיד ומייתי לה בסוף פ"ק דמכילתין וע"ש ברש"י: **בד"ה** מסמך ועוד פי' הר"ם דהכא כי הדר לביתיה מצלי מעומד כו' · נ"ב והנה ממה דקאמר דתפלה מיושב בעי מיהדר וצלויי שמעינן דתפלה מיושב גרע מהבינגו וא"כ קשה למה יתפלל תפלה מיושב ליצלי הבינגו מעומד דיכול לכוונה מעומד כמש"ל בסמוך דהא הבינגו עדיף מתפלה מיושב דלא בעי מיהדר וצלויי וצ"ל דמיירי בימות הגשמים דלא מצלי הבינגו: **בתוס'** ד"ה מסתברא ואין זה הגון · נ"ב ר"ל משום דהוי ברכה לבטלה ושם בר"ח אינו ברכה לבטלה שמברך על שנתן לנו ר"ח משא"כ כאן שאומר ברכת רצה שכבר אומרה והוא לבטלה וחכמינו לא תקנו בזה לחזור והוא חוזר ואומר ברכת רצה לבטלה שכבר אומרה משא"כ בר"ח אינו אומר שום דבר לבטלה וחז"ל תקנו שיאמרה והבן:

פ"ה בגמ' אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא ברח טובא כו' · נ"ב עי' בתר"י דמבואר מדבריו דאביי הוה בדח וכן בר' ירמיה דהוי יתיב קמיה דר"ז הוי ר' ירמיה בדח ופי' שם ג"כ פירוש אחר במ"ש אנא תפלין מנחנא שהיה עד עתה חולה במעיו ולא הניח תפלין ומן רב ע"כ שמח עתה במצות תפלין וע"ש:

דף לא בגמ' אייתי כסא דמוקרא · נ"ב בערוך ע' כס גרים דמנקרא ופי' פירוש אחר לשון בנקרת הצור כלומר כוס זכוכית חקוקות צורות שהוא יקר מאד יע"ש: **בתוס'** ד"ה במקום · והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' ביראה כו' · נ"ב ר"ל כפי' הנ"ל כשיבוא יום רעדה תגילו בה' בירושלמי בפירקין ומ"ש התוס' עבדו כו' הוא דבור בפ"ע ומפורש בתענית דף ב' ע"א: **בד"ה** המקיז אלמא דאין מועלין בהן · נ"ב באמת מבואר שם במשנה בהדיא דמועלין בהן והוא במשנה יומא דף נ"ה ומייתי לה בע"ז מ"ד ופסחים כ"ב אך כוונת התוס' דמדנמכרים לגננים לזבל אלמא אין מועלין בהן מדאורייתא דאי מדאורייתא מועלים היאך נמכרים לגננים וכ"כ התוס' ביומא דף נ"ט ע"ב ד"ה עד כאן אך עדיין דבריהם אינם מיושבים דמנ"ל דבמקיז דם איכא מעילה מדאורייתא דלמא הא דאמר מועלין מדרבנן קאמר ועי' בתוס' יומא שם ד"ה הוא שהקשו בדרך אחר דאף אם נאמר דהך מועלין דבהקזה מדרבנן קאמר מ"מ במעילה משמע דדם בתחלה אין בו מעילה אפי' מדרבנן ומתוך דבריהם שם תמוה מאד מה שתי' כאן דהתם לאחר זריקה דמשמע דלפני זריקה דעדיין לא נתכפרו יש מעילה ובהדיא אמרי' התם ביומא ובמעילה הוא לפני כפרה כלאחר כפרה ואדרבה לפני כפרה אפי' ר"מ ור"ש מודו דאין בו מעילה כלל ולאחר כפרה יש בו מעילה מדרבנן לדידהו ודבריהם בכאן תמוהים מאד והעיקר כמ"ש רש"י בשמעתין דמחיים יש בו מעילה וכ"כ התוס' ביומא ובמעילה שם: **בד"ה** שכן עד סה"ד · נ"ב עי' רש"א בחדושי אגדות: **ע"ב** בתוס' ד"ה כל ואפי' קובע ברכה לעצמו · נ"ב עי' לעיל כ"ט ע"א בתוס' ד"ה מפני שסותר לזה ועי' בפ"י:

דף לב ע"ב בגמ' גדולה תפלה יותר ממעשים טובים · נ"ב עי' בס' מעשה חייא ובתשו' מהרשד"ם חלק א"ח סי' ל' ועי' בס' סמיכת חכמים: **שם** ועל כל גיסטרא וגיסטרא תליתי בו ג' מאות כו' · נ"ב עי' בע"ח שער עולם התוהו פל"ט שכ' מספר הראשים שם הכוכבים שהן הרהטין והקרסין ואין מספרו מכוון לפי מספרם בכאן יע"ש: **שם** אריב"ל א"ק אשרי יושבי ביתך כו' · נ"ב עמ"ש בגליון סנהדרין דף צ"א ע"ב: **ברש"י** ד"ה אל תחרש מדלא כתוב את דמעתי תראה · נ"ב עי' רש"י ב"מ דף נ"ט שפי' פירוש אחר:

דף לג בגמ' שתי נקמות הללו כו' · נ"ב בסנהדרין שם גרים שתי הופעיות וע"ש ברש"י: **שם** לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס כו' · נ"ב י"ל דלכך נקט שיכול דאפי' אין לו כוס בלילה מ"מ יכול לאומרה למחר על הכוס אם יזדמן לו ואי הוה תני מפני שאומרה משמע דוקא שאומרה תיכף היכא שיש לו כוס ועי' בתר"י ובראש לעיל פ"ד סי' ט"ז ע"ש ומכאן קצת ראיה לדבריהם: **בתוס'** ד"ה אבל ומיהו לא מצינו כו' · נ"ב עי' בס' מעשה חייא: **ע"ב** בגמ' א"ל לאו הלכה אתמר כו' · נ"ב עי' בס' מעשה חייא ובסמיכת חכמים: **שם** אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינו לן מרגניתא בבבל · נ"ב צ"ל אמוראי נינהו אליבא דרב דהרי לעיל אר"י בר אבדימי משום רבינו דהיינו רב דהלכה כר"א: **שם** ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה · נ"ב צ"ע דהא באמת אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה כמרז"ל ע"כ רק על טוב יזכר שמך דוקא: **שם** אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו · נ"ב במגילה כ"ה איתא עוד אתה חסת על א"ב חוס ורחם עלינו [וכ"ה ברמב"ם פ"ט מהל' תפלה]:

דף לד בגמ' תיובתא דר"ה · נ"ב ורב אסי מצי לאוקמי באמצעות כמ"ש הרשב"א ועפ"י וא"ל דא"כ ר"ה לוקמא בברכות ק"ש דמודה דאין להם סדר מהך דבטפי והכי אמרינן בפ"ק סדר ברכות אינו מעכב ומירושלמי מוכח דמשנתינו גם בברכת ק"ש אייתי וי"ל דסתם עובר לפני התיבה עיקרו הוא התפלה ודוחק לומר דמשנתינו נקיט דיני ברכות ק"ש ושביק דין התפלה שהוא העיקר דאיירי ביה עד השתא: **בתוס'** ד"ה אמצעיות ותניא וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה · נ"ב וי"ל דקאי על ג' ראשונות ואחרונות וכן אם הקדים אמצעות לראשונות אבל באמצעות גופא כיון דאין להם סדר כלל ל"ח למפרע שוב מצאתי בחידושי רשב"א שכתב קצת מזה · והנה ק"ל היאך היה גי' התוס' בש"ס אי הוי גרסי תיובתא דרב אסי כמ"ש במעיו"ם דכך היה גי' רש"י א"כ מבואר כפירש"י דלפירושם ל"ק כלל על ר"א ואי לא גרסי תיובתא דר"א הו"ל להקשות על רש"י מש"ס דילן דלא מקשה על ר"א וכן הקשה הרשב"א באמת וי"ל דה"מ לשנויי דקאי אג' ראשונות ואחרונות דכולא חדא ברכתא נינהו אפי' למקשן דס"ד דאמצעות לאו חדא ברכתא נינהו ומ"מ מודה דראשונות ואחרונות חדא ברכתא נינהו דאל"כ הו"ל להקשות על ר"א כמ"ש בפ"י ודו"ק: **בא"ד** או לא הזכיר בין ר"ה ליוה"כ בברכת אבות וזכרנו כו' · נ"ב כ"כ לפי שיטתם לעיל דף י"ב ע"ב אבל אנן קי"ל דאין מחזירין אותו בזה כמ"ש שם בשם ר"ח וכמ"ש הרא"ש שם: **ע"ב** בגמ' שנאמר הבוא נבוא אני ואמך כו' · נ"ב עי' רש"י הוריות דף ד' ע"א ומש"ש בגליון: **שם** ל"ק הא בתחלה הא לבסוף · נ"ב עי' בחידושי הרשב"א: **שם** אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך · נ"ב עי' פירש"י וקשה דהא אמר אילו הטיח משמע דאפי' בא לפני המלך לא היו משגיחין בו וזה אינו דומה לשר לפני המלך דבודאי משגיחין עליו יותר מעל העבד ול"נ ע"ד שהשיב ר"ע לר"א בזוהר שמות דף ס"ו דלעבד עושין תיכף בקשתו כדי שלא ישהה בפלטרין של מלך ולשר בעי מלכא לאשתעי בהדיה ע"כ אינו עושה לו תיכף בקשתו כדי שיתעכב עמו וישתעשע בהדיה:

פ"ו דל"ה ע"ב בגמ' א"ה נבריך עליו ג' ברכות · נ"ב לא ידעתי מאי קשה ליה דהא לקמן מ"ד אמרינן הטעם דארץ הפסיק הענין ומיעטה כל ז' מינין מבהמ"ז ומה בכך דסעד: **בד"ה** זית איקרי שהפרי קרוי זית כו' · נ"ב והפרי של הזית הוא השמן וזהו נעשה ע"י אדם שסוחט הזיתים ועשאן שמן: **בתוס'** ד"ה כאן בזמן שישראל עושין רש"מ וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין רצונו ש"מ מוקמינן ליה · נ"ב ואע"ג דקי"ל כר' ישמעאל לקמן מ"מ גם ר"י מודה דמיירי באין עושין דהא בעושין כתיב ועמדו זרים ורעו רק דר"י ס"ל דכ"מ כשכולם עושין רש"מ אבל יחיד העושה אינו כדאי לזה ולכך צריך להנהיג מנהג ד"א וו"ש בתי' ב' דפליג אהא דלקמן וקשה וכי יש כח לאמורא לחלוק על תנא ולפמ"ש א"ש דס"ל כר"י וס"ל דלר"י אין חילוק כלל בזה בין עושין ובין אין עושין דאפי' בעושין צריך לנהוג בהן ד"א אפי' כשכל ישראל עושין ותך דועמדו זרים לימות המשיח מוקי ליה:

דף לו בתוס' ד"ה קמחא דחיטי או (*בקמח שעושין משבולת שועל שמיבשין בתנור · נ"ב קשה דהא שבולת שועל הוא מין שעורים והכא קאמר קימחא דחיטי למעוטי דשערי כמ"ש בחי' באורך: **ע"ב** בגמ' ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא · נ"ב עי' חולין נ"ח ע"א ביטיתא דפרחא ופירש"י גרעיני צלף פי' בוטיתא גרעין ופרחא צלף וכאן הוא בהיפך ויש לפרש גם שם כמו בכאן וכמש"ש בגליון ומיהו לקמן דף מ"ו ע"ב נצפה פרחה משמע דצלף קרוי פרחה:

דף לז ע"ב ברש"י ד"ה או אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת · נ"ב כגון דייסא אבל כוסס אף לר"ג אין מברך ג' ברכות כמש"ל דף מ"ד ע"א ע"ש:

דף לח בתוס' ד"ה לחם דהכי איתא. בירושלמי כל שהאור תחתיה חייב בחלה ומברכין עליו המוציא כו' · נ"ב אמר ר"י ובלבד ע"י משקין ר"ל בהא מודינא דפטור: **בד"ה** האי דובשא עסה"ד · נ"ב עי' בסמוך תוס' ד"ה והא תנן: **בד"ה** והא תנן וא"כ כ"ד שיש בו מה' מינין ואינו עשוי לסעוד כ"א לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל · נ"ב וי"ל דר למה נקיט בש"ס לעיל הטעם דכה דלרפואה קא עבדי לה כיון דאף ברפואה היה מברך במ"מ רק משום דאינו עשוי לסעוד כ"א לשתיה והו"ל למימר דכה דלשתיה עבדי ליה וי"ל דרכה ראוי קצת לסעוד רק משום דלרפואה קא עבדי לה אינו עשוי לסעוד כ"א לשתות משום רפואה וכ"נ ממ"ש בתר"י וע"ש ודו"ק: **ע"ב** ברש"י ד"ה משום רבינו שמואל עד סה"ד · נ"ב עי' בספרי כנוס סופרים ע' עולא מ"ש בפי' דברי רש"י:

דף לט ברש"י ד"ה דורמסקין אבל כאן פי' פרונ"שי · נ"ב בפני משה בירושלמי דפירקין הלכה ב' כתב דפרונ"ש הוא מה שאנו קורין פלוימין בל"א ועי' רש"י ב"ק שם שכ' שמות אחרים לאלו המינים ועי' זוהר ויצא דף קכ"ז ע"ב דמשמע דהוא זכר ונקבה ר"ל מין פרי שיש בהן בחי' זכרים ובחי' נקבות ע"ש: **ע"ב** בתוס' ד"ה אבל פרוסה עד סה"ד · נ"ב לכאורה קשה דהרי כבר הביאו זה התוס' לעיל מהתוספתא שלימין דגלוסקאות ושלימין דבעה"ב כו' ונראה דהכא מיירי דשניהם הם דגלוסקאות או דבעה"ב וו"ש ממין אחד ר"ל מין גלוסקא או מין בעה"ב וו"ש אם האחד יותר נקי ר"ל ששניהם נקיים רק שאחר יותר נקי ותמיהני על הב"י בסי' קס"ח שכ' זה מדעתיה דנפשיה ולדעתיה א"א לפרש דברי התוס' רק עד"ז ואפשר לומר שגם הב"י כוון לפרש כן דברי התוס' ע"ש ודו"ק: **בתוס'** ד"ה כתנאי ומ"ס חשוב עדיף ומ"ס חטין דמקדמי בקרא עדיפי · נ"ב ר"ל דהתוס' מפרשים דמ"ס חשוב עדיף הפי' דמ"ס חטים דמקדמי בקרא עדיפי אבל א"ל דלכך קרי חטים חשוב מצד עצמן שחשובים ויפים יותר דהא פי' דבמין א' כו' אבל אין לפרש כוונת התוס' דמ"ס חשוב עדיף היינו שלם שהוא חשוב ומ"ס חטים דמקדמי עדיף דא"כ היכי קאמר בש"ס דמ"ס שלם עדיף ומ"ס חשוב עדיף דחשוב היינו שלם וע"כ צ"ל דחשוב דהכא לאו היינו שלם וא"כ הו"ל לפרש גם בפרוסה דחטים דהוא חשוב הואיל ואקדמיה קרא ומ"ס חשוב עדיף ומ"ס שלם עדיף דהיינו שלימה דשעורים ולמה להו לדחוק ולפרש בהיפך ע"כ צ"ל כפירושנו דהך מ"ס חשוב עדיף ומ"ס חטין דמקדמי שכ' התוס' אחד והסיפא פירושא דרישא שפי' דלכך קרי חטין חשוב הואיל ומקדמי קרא אך מלשונם שכ' אבל א"א לפרש דחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב משמע דס"ל דחטין לא קרי להו חשוב כלל דאל"כ הכי הו"ל למימר אבל א"א לומר דהחשיבות דחטים הוא הואיל ונקיים יותר וצ"ע וי"ל ודו"ק: **בד"ה** ומ"ס א"כ לא קפיד אחשיבות ולא אשלימות · נ"ב עי' פ"י ברש"י ד"ה כתנאי יעו"ש: **בד"ה** כל היכא דלמה יברך בגדול הואיל ואינו נקי מזה · נ"ב עי' בא"ח סי' קס"ח סק"א:

דף מ בגמ' ר"מ אומר גפן היה · נ"ב בב"ר פט"ו איתא בהיפך דר"מ אמר חטה ור"י גפן ע"ש: **ע"ב** בתוס' ד"ה אמר אביי וברכות של י"ח אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה · נ"ב ר"ל דשאר ברכות הואיל והן סמוכות ואין באין בפתיחה לכך אין שייך מלכות אבל על הברכה א' דפותחת צ"ל דאלהי אברהם חשוב מלכות ודברי מהרש"א תמוהין שרברי' מבוארין בתוס' לפמ"ש ודו"ק:

דף מא ע"ב ברש"י ד"ה בין לפניהם עד סה"ד · צ"ע דאמר בר"פ דכל מילי זיין לבד ממלח ומים ועי' לעיל ד' י"ב ע"א תמרי נמי מיזן זיין:

דף מב ברש"י ד"ה אר"נ ערדי כפנא עד סה"ד · נ"ב ואפשר ליישב קצת דעת בת"ג דהיה ב"ק ולא היה אפשר לו לסבול מחמת חולי וס"ל כת"ק דב"ק מברך לאחריה ואינו מברך לפניה דלאחריה דאורייתא משא"כ כיון שלא שבע דהוא מדרבנן אזי אינו מברך גם לאחריה ור"ה לא ס"ל דבטלה לטבילתו וכמ"ש לעיל דף כ"ב א"ל ר"ה לרבנן רבותי מ"מ אתם מזלזלין בטבילה זו עי"ל בפשיטות שפי' דר"ה ס"ל דמי שאינו אוכל כדי שבעו אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעת דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ולא ס"ל כרלקמן דבכזית יכול להוציא. שוב מצאתי בפ"י שכ"כ עי"ל שמפני שהיה תורתו אומנתו לא היה צריך לבטל תורתו מפני מצוה דרבנן כמו שלא היו מתפללים כמה אמוראים מטעם זה · עי"ל עפמ"ש התוס' לקמן דף מ"ה ע"א ד"ה אם רצו לזמן שכ' דברכת המוציא שהיא דרבנן א' מוציא חבירו אבל בהמ"ז דאורייתא אין א' מוציא חבירו כ"א בג' וי"ל דר"ה איניש אחרינא הוי בהדיה וצוה שיוציאו י"ח בהמ"ז וס"ל כיון דלא שבע אינו חייב מדאורייתא כ"א מדרבנן ויכול אחר להוציאו כסברת תוס': **בתוס'** ד"ה בירך על הפת וק"ק א"כ מאי קמ"ל דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת · נ"ב נ"ל עפמ"ש המאור לעיל בדברים הבאים מחמת הסעודה שפירש"י ללפת והקשה דא"כ פשיטא דהו"ל טפילה ותי' דקמ"ל דאע"ג דבשעה שבירך על הפת לא היה דעתו לדברים אלו וכ' המג"א דוקא פת פוטר אף שלא היה דעתו משא"כ בשאר דברים וז"ש כאן בירך על הפת פטר הפרפרת אף שלא היה דעתו עליה בירך על הפרפרת לא פטר הפת אף שהפת טפל כיון שלא היה דעתו עליה כמ"ש המג"א בסי' רי"ב סק"ב וה"ה דאף שא"ד לא פטר כיון שלא היה דעתו עליו רק איידי דנקט ברישא פת נקט נמי בסיפא ווהו שמסתפק הש"ס בסמוך דב"ש אסיפא קאי דאמר ת"ק לא פטר פת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדירה פטר ולכאורה זה תמיה לדעת רש"י שהיא פרגיות ודגים למה יפטר מעשה קדירה ותמיהני על התוס' דמהכא אלימא להו לאקשויי אך לפמ"ש מסתפקים הש"ס דמדאמר ר"פ הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה ול"א על המשנה דהביאו לפניו מליח דאפי' לא היה דעתו על הפת מהא שמעינן דפת אינו נפטר בלי ברכה אף שהיא טפילה רק אם היה דעתו מקודם עליו וכמ"ש המג"א ובזה אנו מפרשין משנתינו דבירך על הפרפרת לא פטר הפת מיירי אף דהפת טפל ובזה מיבעיא אי דוקא פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדירה פטר היכא דהוא טפל ואתו ב"ש כו' א"כ ל"ד נקט פת רק איידי דרישא וב"ש ארישא קאי ובזה מיושב ג"כ מה דנקט אח"כ במשנה הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו והתוס' דחקו שם בד"ה מברך מה שייכות יש לו אל המשנה הקודמת ולפמ"ש יובן מאד דגם משנה זו מיירי דהפת טפל רק שלא היה דעתו עליו מקודם ועז"א הביאו מליח ופת עמו והיה דעתו עליו בכה"ג מברך על המליח ופוטר הפת ומה דמקשה בש"ס שם ומי איכא דמליח עיקר ופת טפילה אף דגם משנה זו מיירי בפת טפילה לפי פירושינו עיקר התמיה מי איכא דעיקר אכילה יהיה מליח אבל פרפרת פעמים אדם קובע עיקר סעודתו עליו ודו"ק: **ע"ב** בתוס' ד"ה יין שבתוך המזון עד סה"ד · נ"ב פי' דלכאורה ה"מ לאוקמי בחול והיה להם יין לפני המזון אך לפמ"ש התוס' לעיל דיין שלפני המזון פוטר שבתוך המזון וכתב עוד דבתוך המזון רגיל לשתות אף בחול א"כ ע"כ צריך לאוקמי בדלא היה להם יין והבן ודלא כפ"י שפי' ברוחק ע"ש:

דף מג בתוס' ד"ה הואיל וכ"מ בירושלמי כו' · נ"ב לא ידעתי לפרש דבריהם דדברי ירושלמי קאי אמשנה דבעי הסיבה וקאמר דבעה"ב בתוך ביתו לא בעי הסיבה וכ"כ לעיל הרא"ש והרשב"א וכ"כ בש"ע סי' קס"ז ומה ענינו לסברי מורי וירושלמי לא קאי כלל אהך ברייתא רק אמשנה והברייתא שנויה בירושלמי אח"ז יעו"ש · ונראה דהתוס' מביאין ראיה מירושלמי דהיכא דהמברך מתכוין להוציאם והם מתכוונין לצאת אף במקום שכ"א מחוייב לברך בפ"ע מ"מ בדיעבד יצא בברכת חבירו בכה"ג ולכך בבעה"ב שהכל פונים אצלו והוא מכוין להוציאם יוצא בברכת חבירו ועי' בב"י סי' קס"ז שהביא מחלוקת בזה היכא דמתכוין להוציאם אי יצא היכא דתקינו לברך כ"א בפ"ע: **ע"ב** בגמ' ובה"א מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן · נ"ב למ"ד לעיל דמין ז' עדיף אף להקדים קשה דשמן ממין ז' וצ"ל דדוקא באכילה מקדמינן ולא בריח וכן צ"ל לרי"ף דגרס ופוטר את השמן: **שם** בה"א אוחז את היין בימינו · נ"ב קשה דהא שמן הוא ראשון לארץ וגפן הוא ג' לארץ וי"ל דשאני יין דחשוב לקבוע ברכה בפ"ע ועוד דברכת המאכל קודם לברכת הריח: **שם** ואל יצא יחידי בלילה · נ"ב עי' חולין דף צ"א ומש"ש בגליון ועמ"ש ברמב"ם בהל' דעות פ"ה דין ט': **שם** אבל בגופו זיעה מעברא ליה · נ"ב ומה שאוסר לטוח בראש שמשו ת"ח צ"ל דראש היינו מקום מגולה שבראשו שאין שב זיעה גם י"ל דאין הטעם משום שגנאי לת"ח לצאת מבושם רק דאין לזלזל בת"ח לטוח בראשו והא דאמר מפני שגנאי לת"ח קאי אדלעיל דלכך טחו בראש השמש לפי שגנאי לת"ח: **ברש"י** ד"ה סיגלי עסה"ד · נ"ב עי' רש"י סנהדרין דף צ"ט ע"ב ועי' בפירש"י בחומש פ' ויצא בפסוק וימצא דודאים בשדה ועי' ברמב"ן ובראש שם ועי' בח"א ברש"א שם ועי' רש"י שבת דף נ' ע"ב: **בד"ה** שמן והדס שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלין · נ"ב ואע"ג דלקמן דף נ"ג איתא דאין מברכין עליו הכא מיירי בשמן אפרסמון ועי' בתוס' ומש"ש ועי' במג"א סי' רי"ז אך ממ"ש רש"י בסמוך וכינו לריחו ולסיכתו כגון משחא כבישא משמע דלא מיירי באפרסמון שוב מצאתי בס' מחצית השקל במג"א ס"ק ה' שעמד ע"ז יעוי"ש מש"ש: **בד"ה** מברך על השמן בורא שמן ערב · נ"ב דע"כ בשמן מבושם איירי כמ"ש בסמוך שגנאי לתלמיד חכם לצאת מבושם לשוק: **בד"ה** וטחו בראש השמש כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק · נ"ב צ"ל דידיו לאו כגופו דמי דלא שכיח זיעה בידו או דכשיראו ידיו מבושמות יאמרו שקישם בהן בגדיו ובזה י"ל דברי הר"ם פ"ה מהל' דעות ולא יצא מבושם לשוק ולא בבגדיו מבושמות ועי' בכ"מ שדחק ליישב דבריו ולפמ"ש י"ל דלא יצא מבושם לשוק היינו בידים מבושמות וכמ"ש כאן לצאת כשהוא מבושם והכוונה על הידים כפירש"י אח"כ ולא בבגדים מבושמים אבל אם משח בשרו בבושם דהיינו בשר המכוסה שיש שם מלמולי זיעה מותר אלא דק"ל על הר"מ דהא בש"ס קאמר דוקא במקום שחשודין על משכב זכור ואנן קי"ל דישראל אין חשודין על מ"ז ואיך סתם הר"מ לאסור בכ"מ לצאת מבושם גם בש"ס גופיה קשה לי דאף במקום שאין חשודים אכת' יש חשד שמבשם עצמו שיתאוו לו הנקבות לזנות: **בתוס'** ד"ה שמן הא אמרי' בפ' אלו דברים דאין מברכין עליו · נ"ב ועי' רש"י לקמן דף נ"ג ע"א וכן בתוס' שם ד"ה אין מברכין שכתב דוקא עצי בשמים אין מברכין אבל בורא שמן ערב מברכין לק"מ אך לפי' האלפס דגרס ופוטר העצים

קשה

(*) בתוס' רי"ח סגי' כקמח

קשה שפיר ראי' בהא שמן ערב מברך הו"ל אין ברכותיהן שוות ועי' ב"ח סי' רי"ז ועי' מג"א בסי' רי"ז ס"ק ה' :

דף מד בגמ' הוה מחזיק להו צנא בר ג' סאוי · נ"ב בעירובין הגי' לא הוה מחזיק להו גם מ"ש ומשתבע דלא טעים זיתא · נ"ב ר"ל שרי' נשבע ובעירובין הגי' ואמר שבועתא דלא טעים כו' : שם ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו · נ"ב ק"ל למה לא תקנו ברית ותורה בברכה זו דאמרי' לקמן כל שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז לא יצא י"ח ועי' לעיל בתוס' דף כ' ע"ב דמשמע מדבריהם דמה"ת לא יצא י"ח וא"כ כיון שתיקנו ברכה זו מעין ג' הו"ל לתקן נ"ז שהיא מעיקר ג' ברכות שבלעדן לא יצא י"ח ומצאתי במרדכי שכתב בשם אבי העזרי לומר ברית ותורת חיים יע"ש : בתוס' ד"ה אינהו מיכל אכלי עסה"ד · נ"ב ועי' תוס' קדושין דף ל' ע"א שמתרצין בע"א דיש חילוק בין ברכת הנהנין לכאן : ע"ב בגמ' טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא · נ"ב בערוך ע' גלגל גרים אוקיי ופי' מו' אונקיות סלת והוא משקל ע"ש : ברש"י ד"ה ותרי כחד מר בר רב אשי כו' · נ"ב צ"ל ר' שימי בר אשי דאין סברא דמר בר ר"א יחלוק על אבי' דעביד ככולהו :

פ"ז דמ"ה בתו' ד"ה ג' שאכלו נתנו דעתם לאכול זהו בסוף . נ"ב גי' הירושלמי גמרו סעודתן זהו בסוף ועי' בפני משה שכ' דט"ס הוא בתוספות שלפנינו : בא"ד ורב אלפס תופס דרך ראשון עיקר · נ"ב עי' רש"א ולענ"ד דבש"ס לקמן ד"נ מקשה תנינא חדא זמנא וי"ל דנ"כ כוונתם כירושלמי דהא אפילו חייבין לזמן כ"ש שאין רשאין ליחלק והא דלא פריך דסיפא סותר לרישא די"ל דחייבין לזמן היינו שאין רשאין ליחלק ומנ"ל להקשות וע"ז משני ג' שישבו לאכול ועדיין לא אכלו וזה יהיה כתירוץ הב' בירושלמי דנתנו דעתם הוי בסוף ובכה"ג דוקא ליחלק אין רשאין אבל רשאי א' לגמור קודם חבירו ואין חייב לזמן ל"א הכי קתני ג' שישבו לאכול אע"פ שכ"א אוכל מככרו ר"ל דהוי כמו שהתחיל אחד קודם חבירו כיון שכ"א אוכל מככרו בפ"ע כיון שאין להם קביעות יחד בשעת אכילה יכול א' לגמור קודם חבירו אבל כשגמרו אכילתן אזי יש להם קביעות ואין רשאין ליחלק והרי"ף השמיט תי' הא' ותפס תי' זה אלמא דס"ל כפי' ראשון שבירושלמי ודו"ק : בד"ה אבל טבל וה"ה אם אכלו שלשתן טבל כו' · נ"ב דלהס"ד בהקו' הוי ס"ל משום דל"ח קביעות רק כשהן יכולים לאכול זה מזה ולכדהקשו דהא עכ"פ האוכל טבל יכול לאכול מהן ובכה"ג חשוב קביעות כדמוכח בהך דערכין ולפום ס"ד דהכין היכי דג' אוכלין טבל כיון דיכולין לאכול זה מזה איקבעו לזימון ולכך תירץ דהטעם אינו משום קביעות רק דאכילת איסור ל"ש אכילה ולכך אפילו ג' אוכלין טבל אין חייבין לזמן וצ"ל דמ"ש מכאן היה אומר ר"י קאי אהך דערכין דאלו משנתנו הטעם משום אכילת איסור ל"ש אכילה ואינו ענין למודר הנאה כלל ודו"ק: ע"ב בגמ' והוינן בה מאי קמ"ל תנינא כו' · נ"ב ק"ל דילמא קמ"ל לאפוקי מירושלמי דפ"ג דברכות ה"ג והביאו הר"ן סוף ר"ה דס"ל דצריך כ"א לברך לעצמו בבהמ"ז ולא יצא בשמיעתו עי"ש הטעם : שם אביי עני ליה בקלא כי היכי דלישמעו פועלים כו' . נ"ב הנה משמע דאביי היה בעה"ב ועני ליה בקלא כי היכי דלישמעו פועלים וליקומו ולעיל בפ' היה קורא ברא"ש סי' ד' כתב דבעה"ב מיסב עמהן מברכין כתקנת ר' וצ"ל דאביי לא היה בעה"ב רק כשהיה אוכל בבית ר"נ הוי עני בקלא כי היכי דלישמעו פועלים דבי ר"נ ור"נ לא היה אוכל עמהן אך דלפ"ז גם ג' ברכות אינמברכין רק ב' ואי בעושין בסעודתן מברכין ד' ודו"ק : בתוס' ד"ה שאני מדקתני מזומנות משמע דקאמר חייבות לזמן .. נ"ב עי' רש"א אך לדבריו אינו מובן מ"ש בתירוצם ועוד דמדמה ליה הגמ' לשנים משמע דחובה ליכא ומה ראי' הא ודאי דהמקשה סבר דהיא רשות וכמ"ש רש"א וצ"ע ר"ל קצת ועי' ברא"ש ודו"ק :

דף מו תוס' ד"ה לא עסה"ד. נ"ב עי' רש"א ודברי התוס' אין סובלין כלל פירושו יע"ש ודו"ק : בתוס' ד"ה כל הברכות ברכת אשר יצר אינה סמוכה לנט"י . נ"ב תימה בל"ז ניחא כיון דאותו שלפניו קצרה צריך לפתוח בברוך אע"ג שהיא סמוכה כמ"ש התוס' בסמוך לענין ברכת השחר וכן לענין והערב נא לעיל בפ"ק [ברא"ש] ובסמוך : בא"ד דנטילה שייכא בלא אשר יצר כו' · נ"ב עי' רש"א דהו"ל למימר בהיפך ובאמת קשה לדעת הסוברים באו"ח סימן ז' בטור דאפילו לקטנים צ"ל גם ענט"י דכיון דצ"ל א"י דהוא דבר שבקדושה צ"ל ענט"י יעו"ש וא"כ היכי משכחת לה א"י בלא ענט"י ולכך יש לקיים הגי' ז ודבאמת אשר יצר לא משכחת בלא נט"י אבל ענט"י שייכא בלא א"י כגון בנטילה לאכילת ובנגע במקום המטונף מקודם התפלה מברך ענט"י וז"ש והרבה פעמים אמרה לבדה היינו לענט"י אך עדיין קשה כיון דס"ס א"י תמיד היא סמוכה לענט"י לא ליפתח בברוך דמה לי בזה דענט"י אומרה לבדה דהא למ"ד בפ"ק דיוצר אור הוי אמרי א"כ לא לחשוב אהבה סמוכה כיון שיוצר אור נאמרת לבד אלא ודאי דלית לן בה דס"ס אהבת תמיד סמוכה וה"ה כאן א"י סמוך תמיד והיה מכאן ראיה לפירושינו שכתבנו בטור שם דהיכא דלא שפשף לכ"ע א"צ לברך ענט"י ולכך א"ש דא"י נאמר לבדה בלא שפשוף וע"ש מ"ש בגליון ודו"ק : ע"ב בגמ' בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה ממנו כו' . נ"ב שהוא לשמאל הגדול ולא למטה שהוא לימין הגדול כמ"ש בתוס' ד"ה בזמן ועי' עירובין נ"ר ב' דבזמן שאין שני לישב בשמאל אסור לישב בימין רבו וה"ה לימין גדול ממנו אבל כשיש שלשה אזי יש א' שיושב לשמאלו מותר לישב לימינו כמו התם כשנכנסו בני אהרן ישבו לימין משה עי"ש בעירובין(דף נד:) ודו"ק:

דף מז ע"ב תוס' ד"ה מצוה עסה"ד · נ"ב וזהו לפי שיטת בה"ג אבל שיטת התוס' דאבילות אף ביום ראשון דרבנן כמ"ש התוס' והרא"ש לעיל בספ"ב:

דף מח בגמ' אביי ורבא הוו יתבי קמי' דרבה' נ"ב עי' בתר"י דגרים רבא בר חנן ועמ"ש בגליון פסחים ק"ד ב' דיש ראיה לדבריו ע"ש : בתוס' ד"ה לית הלכתא וי"ל דקאי אקטן פורח · נ"ב וזהו כפי' ר"ח הובא ברא"ש עי"ש : בא"ד והכא דבעינן פורח ויודע כו' · נ"ב ר"ל או יודע דר"ת ס"ל דבחד סגי כמבואר ברא"ש וכדמשמע לקמן ומיושב קו' רש"א לקמן ודו"ק : בא"ד יעמידנו ר"נ בא"י למי מברכין נ"ב עי' רש"א · וכ"נ דר"ת ס"ל דבחד סגי הוא והא דכ' לעיל ויודע היינו או יודע כמש"ל ומה שכ' התוס' לעיל בסמוך דפליג גם אקטן פורח ולא מוקי הך דקטן פורח בא"י כמו דמוקי הברייתא וצ"ל דר"י דאמורא צריך לפרש דבריו כיון דסתם פורח יודע למי מברכין מיהו תמיהא לי דמאי דוחקא דר"ת דר"נ מוקי להדוא ברייתא בא"י נימא אדרבה דמוקי ביודע למי מברכין ואפילו לא הביא ורישא דתני לא הביא אין מברכין היינו באינו יודע וסיפא נקט אין מדקדקין בקטן ביודע וא"ל דא"כ רישא דתני הביא ב' שערות משמע ב' שערות שלימין ולא פורח וה"ת ס"ל דאף פורח מהני לכך מוכרח לאוקמי סיפא בפורח לפרושי רישא דאכתי ק' דהוא גופא מנ"ל לר"ת דר"נ לא פליג לגמרי אהך דקטן פורח דאינו מועיל כלל לדידית כדמשמע פשטא דלישנא דלית הלכתא ככל הני שמעתא וצ"ע לדעת ר"ת דסניף עושין לי' נוקי סיפא דאין מדקדקין בי' דברישא קאמר שלא הביא אין מזמנין בג' אבל עושין סניף לי' וז"ש ואין מדקדקין בקטן לענין סניף לי' ועי' בירושלמי דמקשה אריב"ל דאמר קטן עושין אותו סניף והתניא אין מדקדקין בקטן ומאי קושי' לימא אין מדקדקין היינו דעושין אותו סניף עי' ביפ"ת פי' קושית ירושלמי והוא דחוק ועי' ביפ"מ מה שפי' קושי' הירושלמי באופן אחר וכל דבריהם דחוקים והרבה יש להשיב עליהם ודו"ק : בא"ד ומשם משמע כו' הא לתפלה עבדי · נ"ב ר"ל דמוקי הך דר' יוסי בג' לענין צירוף הא לתפלה עבדינן ליה סניף לי' וה"ה לבהמ"ז לסניף לי' עבדי והר"י חולק וסובר דירושלמי זה דהך דר"י מיירי לענין סניף לי' אבל לג' קטן פורח ויודע למי מברכין מזמנין ומ"ש בסה"ד דר"ת פי' הירושלמי בג' היינו הך דהכא שכתב דלהצטרף לזמן לא עבדי אבל לתפלה עבדי ודו"ק : בא"ד ומיהו קטן פורח כו' וליכא מאן דפליג · נ"ב והא דר' יוסי היינו ליו"ד ולא הוי פורח אך מדקאמר עד שהבאתי ב' שערות משמע דלא מהני פורח וצ"ל דעד שהבאתי ב' שערות אינן גמורות רק קטנות ובכה"ג מיקרי פורח מיהו מסתמא ר"י היה יודע למי מברכין קודם פריחה ולמה לא זימנו עליה אך הר"י סובר כר"ח דלעיל דבעינן פורח ויודע : בסה"ד דוקא בג' מיירי · נ"ב אבל ליו"ד עושין אותו סניף ומ"ש רש"א דבירושלמי פריך מיניה אהא דאין עושין קטן סניף ליו"ד ליתא כלל בירושלמי דלא פריך כלל מיניה רק מייתי בתר הכי ההוא דירושלמי ובאמת מיירי בג' וכן ביפ"ת פ' מקץ פ' צ' ס' ג' פי' הך דמאימתי עושין אותו סניף לענין זימון בג' ועלה מייתי הא דאמר ר' יוסי מבואר דר"י לענין זימון בג' קאי ודו"ק : ע"ב בגמ' כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה וכו' · נ"ב ר"ל שאינו אומר נוסח זה אף שמזכיר בו ארץ ועי' בב"י סי' קפ"ז מ"ש בשם שיבולי לקט הטעם שאומר ושמרה ועי' בתר"י : ברש"י ד"ה תורה ניתנה בג' בריתות עסה"ד · נ"ב תמיהא האיך מוכח מהכא על אהל מועד הרי בכתוב זה לא נאמר כ"א ברית שבערבות מואב וברית שבסיני וכ"כ רש"י בפי' החומש וע"ק דחשוב ג' בכלל ומפרשן אתה מוצא ד' ועי' רש"א ולענ"ד דבריו דחוקים בכוונת דרש"י דלמה ליה לערב הדעות והו"ל למינקט כפי דעת חדא או כת"ק או כר"ש בסוטה שם וע"ק דהאיך כתב רש"י וכן באה"מ שנא' אלה דברי הברית כו' דהרי בסוטה שם מפקי מהאי קרא הך דסיני ובערבות מואב ולא דאה"מ אשר ע"כ נ"ל דרש"י ס"ל כת"ק דהתם דס"ל כר"י דכללות נאמרו בסיני ופרטות באה"מ וסיני ואה"מ חדא הוא לכך כ' רש"י בסיני באה"מ ולא כ' ובאה"מ בוא"ו כמ"ש בערבות מואב דסיני ואה"מ חדא כת"ק ור"י ולכך מייתי שפיר ראיה על אה"מ מהך דכרת בחורב דכללותיה נאמרה בסיני ופרטותיה באה"מ ואין להקשות דהאיך נקט כשיטת ר"י הא בפ"ק דחגיגה אמרינן דר"י כב"ש וי"ל כמ"ש התוס' דר"י ס"ל לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה נמצא מבואר ברש"י הנך ג' בריתות אמור בכלל כו' זהו שבהר גרזים אלה דברי הברית וכו' . בארץ מואב הרי בערבות מואב בחורב הרי סיני ואה"מ ומ"ש רש"י עוד וכתיב ושמרתם את דברי הברית ולענ"ד דזו שגרת לישנא דש"ס דסוטה שם הוא ורש"י נפיה ל"ג ליה התם יע"ש שוב מצאתי במעד"מ שכתב ג"כ דרש"י ס"ל דסיני ואה"מ חשוב חד אך ברה טעם מלבו הואיל ובשנה אחת הן ונעלם ממנו דברי הש"ס דזה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ע עי"ש ודו"ק :

דף מט בגמ' וכל החותם מנחיל ארצות כו' · נ"ב משום שגם לאו"ה תנחיל ארצות רק צריך להזכיר א"י בפרטות כ"כ ב"י סי' קפ"ז : שם מאי קמ"ל כל ברכה שאין בה מלכות וכו' . נ"ב ק' דילמא קמ"ל דהטיב והמטיב דרבנן ולכך אינה סמוכה וצריכה מלכות ובפרט למה דאיתא לעיל דכ"א דר"י למד בהמ"ז לפניה מבה"ת מק"ו ע"כ דאשר נתן לך על הטוב והמטיב אתא עי' לעיל מ"ח ב' בברייתא וא"כ הו"א דטוב ומטיב דאורייתא כרבנן והוי סמוכה לכך קמ"ל דהוא דרבנן וצריכה מלכות שוב מצאתי במעי"מ שהקשה קצת מזה : ברש"י ד"ה ומ"ד א"צ מלכות ומברכת הארץ היא כו' · נ"ב לכאורה נראה יותר לומר דמברכת בונה ירושלים היא שהיא סמוכה לה וגם אשר נתן לך בתר הטובה כתיב דילפינן מיניה בונה ירושלים : בתוס' ד"ה לומר בסה"ד ויש שנוהגין לומר בב"י מלכות · נ"ב שאומרים אבינו מלכנו רועינו : ע"ב תוס' ד"ה אי בעי אכיל וא"ת מנ"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט כו' · נ"ב עי' בשעה"מ פ"ו מהל' סוכה דין ז' ובצל"ח : בד"ה ר"מ דהא קם ליה ר' יוחנן בשיטתו וכו' . נ"ב ולא ידענא מר"י דר"י לשיטתו דס"ל מוחלפת השיטה אבל אנן קיי"ל כאביי דבתרא הוא ראוי לפסוק כביצה כרבי יהודא וי"ל דרבא אמר לעיל דמ"ח ב' לתוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן ע"ש אר"ח בר"י משמיה דרבא הלכתא כו' והו"ל להתוספות להביא ראיה מרבא דהלכתא כוותיה נגד אביי דהכא ודו"ק : בא"ד וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח · נ"ב צ"ל דס"ל דכל ברכות אחרונות תלויין בבהמ"ז בשיעור שמחויב לברך בבהמ"ז חייב בשיעור כזה כל הברכות דהא בהך דזית מליח אינו כ"א מעין שלש ולמ"ד שלקות לאו במילתייהו קיימי הוא ברכת בנ"ר כדאי' לעיל דל"ח ב':

דף נ בגמ' אימא אף ברכו . נ"ב אבל בג' אינו אומר ברכו ואף למ"ד בר"פ דב' מזמנין מ"מ א"ל ברכו דמשמע חובה דהא אינן חובה : שם מבעיא ליה לכדתניא כו' · נ"ב צ"ע למה לא אמרו דמבעיא ליה למילף ברכת חתנים בעשרה כדאמרינן בכתובות ז' ב' וע"ז לא מצי למידחי ממקור נפקא דצריך גם מקהלות לזה לאוריי דבעי יו"ד · וי"ל עמ"ש התוס' שם אע"ג דמקהלות תרתי משמע מפרש בירושלמי מקהלת כתיב והיינו משום דס"ל יש אם למסורת ור"ע לשיטתיה דס"ל בסנהדרין דף ד' דיש אם למקרא א"כ ליכא למילף ממקהלות דמשמע תרי : שם תנינא חדא זימנא ג' שאכלו כא' חייבין לזמן · נ"ב ול"י מאי קושי' דילמא קמ"ל דאף דב' אי רצו מזמנין מ"מ אין רשאין ליחלק משום דאיקבע בחובה או דקמ"ל הוא גופיה דב' שרצו לזמן אין מזמנין ועי' לעיל ר"פ וי"ל דקשיא ליה כיון דתני חייבין לזמן ממילא ידעינן דאין רשאין ליחלק כיון דאיקבעו בחובה: בתוס' ד"ה על המזון עסה"ד . נ"ב וא"ל דבשביל זה הוא בור דבלא מזון יש הרבה לברכו דו"א דהא חזינן ברבוא אומר מזון אך ק' כיון דחזינן ברבוא אומר מזון והלא בלא מזון יש לברכו ע"כ דאין בזה קפידא דעכשיו הוא מברכו על הטובה של עכשיו וא"כ גם בג' אין לטעות וי"ל דברבוא קמ"ל דמותר לומר אף מזון ומיהו בלא מזון עדיף ועי' תוספות בדיבור שאח"ז : ע"ב בתוס' ד"ה שחלקוהי ול"נ דהתם מיירי שסופו להחזירה כו' כצ"ל והוי תי' זה כעין שתי' בסוכה יע"ש : בד"ה כמאן אזלא דהא יין מידי דממאיס בנט"י כו' . נ"ב לפמ"ש במג"א סימן קע"א דהיכא דעושה לצורכו ל"ח ביזוי ולכך נוטלין לידים במים א"כ לק"מ ודו"ק : בד"ה אין זורקין עסה"ד · נ"ב עי' בב"י סי' קע"א שכתב לדעת הרי"ף ורבנו האי דוקא בממאים יע"ש :

דף נ"א ברש"י בד"ה חי אבל לברך עליה חי הא אמרן במתניתי' אין מברכין · נ"ב ממשנה אין ראיה דהא חכמים ס"ל מברכין וכוותייהו קי"ל והו"ל לאתויי מההוא דלעיל דמודים חכמים לר"א בכוס של ברכה וע"ש בתוס' : ע"ב בגמ' ארנב"י כוס שני · נ"ב ר"ל שכבר שתה ב' אף על גב דבפסחים ק"ט אמרינן כוס של ברכה מצטרף לטובה כ' בתר"י דדוקא בכוסות של פסח אמרו כן ועי' בטור סי' קפ"ג שכתב וז"ל ול"א יברך על הב' לבטל הזוגות לפי שכבר נסתלק מן הסעודה וזהו כוס בפ"ע שאינו בא אלא בשביל הברכה עכ"ל וקשה לשיטתו מה דאמרינן בפסחים דכוס של ברכה מצטרף לטובה וצ"ל דוקא התם דמלבד הברכה היא באה לחובת ד' כוסות אבל בעלמא כוס ברכה שאינו באה כ"א לברכה אינו מצטרף לטובה ועי' בתר"י שפי' מ"ש כאן לא יברך היינו שלא יזמן אבל חייב לברך בפ"ע ובב"י סי' קפ"ג כ' שאין דבר זה נוהג האידנא שאין אנו מקפידין אזוגות יע"ש :

פ"ח דנ"ב ברש"י ד"ה כלי שנטמאו עסה"ד · נ"ב והוה מצי לפרש אחוריו היינו חקק בית מושבן כמו וטמאין מאחוריהן דכלי חרס שפרש"י במס' שבת דס"ז אחוריהן היינו חקק בית מושבן ועי"ש בתוס' שהאריכו : בתוס' ד"ה ורבי יהושע . וא"ת מ"ש דבקידוש והבדלה כו' · נ"ב עי' רש"א ועי' בסמיכת חכמים שכתב דיין הוי תדיר נגד ברהמ"ז ולא דק דגם ברהמ"ז הוי תדיר שאין לך שעה שלא יתחייב בברהמ"ז אם אכל והך דתדיר ושאינו תדיר ממוספין יליף כמ"ש רש"י ודוקא התם דמוספין אינו כ"א בשבתות ויו"ט ור"ח חשוב אינו תדיר אבל דבר שחיובו נוהג תמיד חשוב תדיר : בד"ה מניחו והכא שאני דקסבר ברהמ"ז טעונה כוס· נ"ב ר"ל ולכך אע"פ שיש לו כוס אינו מבדיל כיון שרוצה לאכול ולברהמ"ז טעונה כוס ולכדמניחו לברהמ"ז ודבר תימה הוא כיון דעכשיו חל עליה חובת הבדלה האיך ידחנו בשביל שרוצה לאכול ונצטרך כוס לברהמ"ז הלא הבדלה כבר חלה עלית משא"כ חובת ברהמ"ז ועי' ברא"ש בשמעתין מ"ש בזה ועדיין צ"ע ודו"ק : ע"ב ברש"י ד"ה גזירה משום ניצוצות עסה"ד . נ"ב עי' בתר"י שמפרש פי' אחר יעוי"ש : בתוס' ד"ה בברא וא"ת הואיל ול"פ בלשון ברא אמאי אמר בורא · נ"ב וי"ל דבזה משמיענו רבותא דאפי' בורא הוה לשעבר וכמש"ל גבי המוציא דעדיף למימר המוציא דמשמיענו רבותא אך לבתר דאסיק דכתיב בקרא בורא שוב אינו רבותא כיון דמקרא מפורש הוא:

דף נג ע"א בגמ' אם רוב ישראל מברך·נ"ב עי' מג"א סי' רצ"ח ס"ק י"ג שהקשה דנימא כל קבוע כמע"מ דמי וע"ש מ"ש בזה : שם בדין הוא דאפילו מע"מ נמי מברך . נ"ב אע"ג דספק ברכות להקל שאני הכא דאפילו בכותי י"ל דהוא כותי ב' ועמוד ב' ומותר לברך עליה מדינא ואפילו בכותי ראשון העמוד ב' מותר מדינא : ברש"י ד"ה אין מברכין עליו עסה"ד · נ"ב עי' במג"א סי' רי"ז סק"ה שתמה עליה יעוי"ש : ע"ב בגמ' לא כגון דעמיא ואולא · נ"ב והא דתניא בסופא עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה היינו שיהא ראוי להשתמש לאורה :

פ"ט דנ"ד במשנה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם . נ"ב צ"ל מן העולם וכ"ה במשניות או לא היו אומרים עד העולם ועי' רש"י שכ' עד מן העולם : בתוס' ד"ה שעקר עסה"ד · נ"ב אבל ממקום אחד אומר שעקר ע"ז ממקום הזה : ע"ב בתוס' ד"ה פטרותין עסה"ד · נ"ב עי' רש"א ועי' ברא"ש פ' כיצד מברכין סי' נ"ג שכתב די"ס דגרסי ולר"י דאמר כל ברכה שאין בה מלכות דאמר בריך רחמנא מלכא מבואר דרחמנא היא הזכרת השם ולא מלכות ואפשר דכשהיא עם מלכות ע"כ צ"ל דהיא במקום הזכרת השם אבל כשהיא בפ"ע הוא במקום מלכות דאינו שם העצם רק תואר וכיוצא בזה מצינו אפילו בתורה כי מלה אחת משתנה פירושה עבור תיבה הסמוכה לה כמ"ש רש"י בחומש גבי חרס וילפת וגרב בפ' אמור עי"ש וכן בלשון חכמים בש"ס כמ"ש רש"י לקמן דנ"ח ב' גבי קטע דחיפי דקתני קטע לחוד היינו קטע רגלים והיכי דתני קטע ותגר קטע היינו קטע ידים ע"ש :

דף נה בגמ' כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לריב"א כו' . נ"ב בנדרים מ"ט ב' הגי' ההוא צדוקי ומעשה דאמרה ליה מטרוניתא איתא שם על אופן אחר יע"ש: שם כלים שאני עושה להיכן אכניסם. נ"ב צ"ע דהא לא הוקם המשכן עד שנגמרו כל הכלים וא"כ מה בצע שיעשה המשכן תחלה אעפ"כ לא יכנוס הכלים לתוכו עד שיגמר כל הכלים וי"ל דאעפ"כ אם היה עושה הכלים תחלה היה מתעכב אחר גמר כל הכלים עד שיעשה המשכן משא"כ עכשיו אחר גמר הכלים הוקם המשכן תיכף : שם ואר"ח חלמא בישא קשה מנגדא · נ"ב ע"ד שארז"ל בפ"ק טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות וז"ש קשה מנגדא שמלקיות אינו מביאו לתשובה כמו חלום רע : ע"ב גמ' ואר"י ג' חלומות מתקיימין וכו' וחלום שחלם לו חבירו . נ"ב ק' מדלעיל אחרינא חזו עלייהו ועי' רש"א ונראה מדבריו שפי' לעיל אחרינא חזוי עלייתו. חלום טוב ורש"י לא פי' כן. וכן משמעות הסוגיא כפרש"י .

דף נו בגמ' א"ל ו' דפטר חמור ודאי נחים מתפילך. נ"ב גירסת הערוך נחים בח' ופי' חמר אך ק' לפירושו דהא בכל התפילין חמר חסר ו' והביאו הטור בסי' ל"ו וצ"ל דערוך ס"ל דצריך להיות מלא : ברש"י ד"ה ככי שינים הפנימיות נ"ב וכ"כ התוס' חולין נ"ט ב' יעוי"ש ובע"ז כ"ח א' פרש"י ככי מקום מושב השינים והתוס' הקשו שם עליו ופי' שינים הפנימים ולא הזכירו שגם רש"י בעצמו פי' כן כאן ובמ"ק כ"ה ע"ב פרש"י ככי לחיים הרי בג' מקומות שנה רש"י פי' ככי בפנים שונות כאן ובמ"ק ובע"ז ועי' בא"ח סימן רפ"ח ול"נ דלחיים שפירש"י במ"ק היינו מקום מושב השנים שפי' רש"י בע"ז כמ"ש שן התקוע בלחי אלמא דמושב השן קרי לחי : בד"ה טורזינא דמלכא שומר אוצר המלך · נ"ב עי' עירובין ח' ע"א וכ"ב ח' ע"א שפרש"י מטתה על כלי זיין העשוי לשמירת העיר וכ"מ לשון טורזינא שומר הזיין אך בכאן משמע דהיה שומר הבגדים של מלך וצ"ל טור זינא שומר מינים הרבה של המלך למינהו מתרגמינן לזנוהי : ע"ב בגמ' אר"ח ג' שלומות הן כו' . נ"ב צ"ע דל"ח חטה דלקמן דנ"ז ע"א מייתי לה מקרא השם גבולך שלום : שם הרואה קנה בחלום ישכים ויאמר קנה רצוץ לא ישבר · נ"ב צ"ע למה לא מייתי פסוק קנה חכמה דמבואר בו מעלת הקנה שנמשלה לחכמה וגם הוא מוזכר לקמן בברייתא ורש"א פי' דברייתא מיירי ברואה קנה בכתב והוא דחוק דא"כ הו"ל לפרושי כדלקמן ועוד דא"כ מאי מקשה לקמן בפיל לימא דהך פלא נעשה לו היינו בכתבא ומה"מ דכי משום שראה פיל נפתר פלא א"ו דגםברואה פיל דרשינן לשמא וה"ה בקנה : שם א"ר אשי אני ראיתיה כו' . נ"ב ובסמוך אמר דעייל לאגמא ותלוי טבלא ונבחא נבוחי ואפשר דהא והא גרמא : ברש"י ד"ה טונא דאסא טולא דאסא · נ"ב והלמ"ד מתחלף בנ' כמו נשכה לשכת :

דף נז בגמ' שורקה יצפה למשיח שנא' אוסרי לגפן עירה · נ"ב ק' דא"כ הרואה גפן נ"כ יצפה למשיח ועוד הו"ל לאתויי קרא אשרקה להם ואקבצם: ברש"י ד"ה הוי ראש ישיבה שמכריז ומצוה לרבים. נ"ב דומיא דאווז אך קשה לפי זה גם בלא בא עליה ברואת לחוד היה סימן לראש ישיבה ומהו סימן דבא עליה הוכחה לראש ישיבה : בד"ה נשתברו נתגלה האוכל · נ"ב וקשה דאמר לקמן וכן כל כלי זכוכית וכל הנשברים כאלו והתם ל"ש הנ"ל ועי' רש"א : בד"ה יער אף זה סימן לראש לתלמידי הרב כו' . נ"ב לא ידעתי לפרש כוונתו דאדרבה הוא ראש לתלמידים הקטנים שאין מבינים דברי הרב וחוזר עמהם ואי משום שהוא ראש לתלמידים הלא הוא הרואה יער משמע שיש אילנות גדולים מלבדו כמו הך דאגם וצ"ל דלכל התלמידים דבי רב קרי גדולים והך דאגם דאמר גדולים וקטנים היינו דאצל הדרשה יש קטנים וע"ה אבל התלמידים כולם גדולים וחשובים: ע"ב בגמ' י' דברים מחזירין כו' והחלב · נ"ב בע"ג הגי' כבד יע"ש : שם וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל . נ"ב לפי הירושלמי שהביאו התוס' לעיל נ"ד צ"ל דהכא מיירי שנעקרה מכל א"י ומ"ש מכל מקומות ישראל היינו אף מחו"ל ומ"ש והשב לב עובדיהם קאי ארישא אא"י דבחו"ל ס"ל דא"צ לומר והשב לב עובדיהם : שם ראה בבל אומר ברוך שהחריב כו' . נ"ב בירושלמי לא נקט ברכה זו ונקט ראה פרת אומר עושה מ"ב וש"ס דילן קאי לבתר דשניוהו פרסאי כדאי' לקמן דנ"ט ע"ב :

דף נח בגמ' נתקללה שומרון נתגברו שכניה · נ"ב לפי שהיא בעצם טובה תוכחה מגולת מאהבה מסותרת : שם והנצח זו מפלתה של בבל · נ"ב צ"ל רומי וכ"ה ברש"א בח"א והכי מסתבר דההוא קרא קאי על אדום מי זה בא מאדום : ע"ב ברש"י ד"ה דרגיקום רודא"ש . נ"ב אפשר שכוון למ"ש ברמזים ובטור סי' רכ"ה שהוא מלא יבולת : דנ"ט ע"ב ברש"י ד"ה נגהי ליל כדאמר בפסחים כו' נ"ב עי' לעיל דף ד' בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארביסר שלא פרש"י שם נגהי ליל אלא יום עי"ש וצ"ע אמאי לא פי' ג"כ כאן כמו שם ודו"ק : שם בד"ה משיצא התן לקראת כלה כו' · נ"ב עי' רש"י תענית פי' ל"א שוקים מקלחין מים שוק מקלח ושוק אחר בא כנגדו : בתוס' ד"ה הטוב והמטיב דדוקא איין דאית ביה תרתי כו' · נ"ב עי' תוס' פסחים ק"א שכתב ס"א לפי שובלו כרמיהן ברמיהן של ישראל וטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. יע"ש :

דף ס בגמ' כי נפיק מאי אומר. נ"ב תימה דבתוספתא מבואר דאומר מודה אני שיצאתי לשלום ויה"ר שאגיע לביתי לשלום : ע"ב בגמ' כי תריץ ויתיב לימא כו' · נ"ב אע"פ שצריך ללבוש חלוקו בעודו שוכב כדאי' בטוש"ע סי' ב' וי"ל ויתיב ל"ד אלא תיכף כשמנענע אבריו ולוקח בידו החלוק צריך לברך והטור שינה והקדים כי לביש לכי תריץ ויתיב: שם כי אסר המיניה לימא כו' · נ"ב היינו חגור המפסיק בין בשרו לערות וצ"ל דעד עכשיו היה הוצץ בטליתו על לבו שלא יהא לבו רואה את הערות כשמברך : שם כי מעטף בציצית כו' כי מנח תפילין כו' · נ"ב משמע דהנחת תפילין אחר ציצית וק' על הנ"י וא"ל דהכא בטלית קטן דהא נ"י ס"ל דעל ט"ק אינו מברך להתעטף רק על מצות ומבואר מהכא דאף טלית גדול קודם ואפשר ליישב בדוחק דש"ס דהכא אזלא אליבא דמ"ד לילה לאו זמן תפילין וחשוב ציצית תדיר דנוהג אף בשבתות וי"ט ואנן קי"ל דלילה זמן תפילין וחשוב תפילין תדיר טפי דנוהג אף בלילה מדין תורה וזה דוחק וי"ל בפשיטות טפי דש"ס דילן אזלא אליבא דמ"ד לילה זמן ציצית כרבנן דר"ש וחשוב ציצית תדיר עי"ל דלדעת הרא"ש כסות יום חייב אף בלילה א"כ מצות ציצית תדיר ודו"ק : בתוס' ד"ה כי שמע בסה"ד והוא נהנה מן האור . נ"ב ואפילו הוא סומא נהנה מן האור כדאי' במגילה דכ"ח ב' : בד"ה אשר קדשנו· ודוחק לומר דלא הוצרכו ב' ברכות דלהניח ועל מצות אלא כשסח ועבר עבירה · צ"ע דהתוס' במנחות שם כ' דלרש"י היכא דסח וחזר ובירך על של ראש ליכא עבירה כלל אלא מצוה ושכר ברכה יע"ש וגם איכא לאוקמי ב' ברכות דשמעתין ארישיה היינו כשאין לו אלא של ראש לבד :

דף סא בגמ' רב ושמואל חד אמר פרצוף כו' · עי' ענין זה באורך בביאורי קהלת יעקב שביארתי שם סוד ענין זה וכל הקושיות דמקשה הכא הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ע"ש באורך בע' זנב ובע' פרצוף : שם אפילו בי רב נמי לא קרא כו' ק' דילמא דוקא באשה אחרת אבל באשתו סבור מטה דמותר ומנ"ל דאפילו בי רב לא קרי שוב

מצאתי

מצאתי ברש"א ובריטב"א שהקשו זה · צ"ל דאי ידע דאסור ללכת אחר אשה אחרת ממ לא מסברא אפי' אחרי אשתו אסור משום חשד דאין הכל יודעין אם היא אשתו כדאי' לעיל דמ"ג ב' ותימה על רש"י כאן שכ' הטעם משום גנאי ולמה שביק הטעם דש"ס לעיל משום חשד דהא סיפור אינה עבירה יתירה מן ההילוך ועי' בח"א לרש"א שמביא עוד ט"א בשם הרמב"ם וי"ל עוד דבאמת רבקה לא היתה מקודשת שקטנה היתה ואביה לא קיבל קדושין שהרי מיאן בשידוכין ולכך מת בלילה ולב"נ אין איסור בפנויה כלל וע"כ מה שהלכו אחרי האיש משום גנאי וממילא ה"ה באשתו בזה מיושב עוד קושי' מה שיש להקשות דאם נאמר כדעת הר"מ דהטעם משום הרהור א"כ מי שיודע בעצמו שלא יהרהר. מותר כדמצינו בפ"ק דשבת עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחותא אבי חדייהו ופליגא דידיה אדידיה וכתבו שם התוס' שהוא היה יודע בעצמו שלא יהרהר וא"כ מה קושי' דהתם רבקה ונערותיה שלא. היו בקיאין בטוב האיש לא רצו לתת תקלה לפניו והלכו אחריה אבל מנוח היה מובטח בעצמו שלא יהרהר אבל לפרש"י דהטעם משום גנאי שתלך הנקבה קודם הזכר שחשוב ממנה א"ש וגם לטעם שכתבתי משום חשד ג"כ א"ש ועולא הוי מנשק להו בביתו שאין שם רואים :

דף סב גמ' קבלה דביה"כ צניעותא · נ"ב בערוך גרים קבלא ומפרש לשון קמיעא דהקמיע של ביה"כ היא צניעות והקמיע של יסורין הוא שתיקותא ומיבעי רחמי : **ברש"י** ד"ה בטהרות הקילו בשביל טהרות הקילו בביה"כ · נ"ב צ"ע דא"כ מה מקשה תו מכמה ירחיקו ויהיו טהורים דהרי כבר שני' בטהרות חקילו ולולא דברי רש"י הות נראה לפרש דמה דמשני בטהרות הקילו דאף דאינו נפנה מיד ומתרחק מעט אעפ"כ טהור הוא ולא שהקילו בביה"כ כפרש"י וע"ז מקשה שפיר דהרי מצינו גם גבי טהרות דלא הקילו וצריך שיהא רואהו וע"ז משני שאני אוכלי טהרות דאקילו בה רבנן לענין ביה"כ וע"כ אמר דאקילו בה רבנן ולא אמר בטהרות הקילו כדלעיל ודו"ק : **ע"ב** ברש"י ד"ה כאסטמא לפרולא איצ"ר בלע"ז כו' נ"ב ובערוך מבואר שהוא מה שאנו קורין שטאהל שמצפין בהן הקרדומות וכל כלי ברזל שיהיה חד וחזק : **בד"ה** וגמרת לך שאינך צנוע. נ"ב שלא היה לו לדבר ולומר ליעול מר רק לנחור נגדו וכך היה מנהגם וכן פי' המפרש במס' תמיד : **בד"ה** וביה"כ של כבוד עסה"ד. נ"ב עי' רש"י תמיד כ"ז ב' ועי' רש"א כאן : **בד"ה** הדרוקן כרסו צבה' נ"ב עיין מ"ש לעיל בגליון דכ"ה א' ברש"י יעוי"ש : **שם** בגמ' ורב חנא כו' אמר כמאן דאמר איניש כו' · נ"ב עי' מגילה כ"ט דמשמע דהכל א' יעוי"ש :

דף סג בגמ' כל כך למה כו' · נ"ב עי' רש"א ונ"ל שלשון זה נמשך ממסכת תענית דט"ז ב' דהתם גרסינן ולא היו עונין אחריו אמן וכ"כ למה לפי שאין עונין אמן במקדש וע"כ נקים לשון זה גם כאן: **ברש"י** ד"ה והלא עקיבא ב"י עסה"ד · נ"ב תימה דהא מבואר שם במשנה דאז היה ר"ג קיים והנה ר"ג מת קודם ר"א הגדול גיסו כדאי' בב"מ דנ"ם ב' ונמצא היה אז ר"א קיים והוא היה רבו דר"ע וכן ר"י בן חנניא היה אז קיים וכן ריה"ג ור"ט וראב"ע כדאי' בגיטין פ"ג א' דאלו חיו אחר פטירת ר"א וא"כ ר"א ור"ט ור"י שהיו רבותיו היו קיימין ואיך אמר כאן על ר"ע שלא הניח כמותו בא"י והלא היו רבותיו קיימים אלא ע"כ צ"ל דזה דשמעתין היה בפני אחר אחר מיתת רבותיו ולא הך דיבמות שעיבר שנים אף שהניח כמותו בא"י ר"א ור"י ור"ט ודו"ק : **ע"ב** בגמ' חרב על שונאיהם של ת"ח כו' · נ"ב י"ל דנקיט חרב משום מ"ש בשבת דף ל"ג וכן באבות דבעון קלקול הדין חרב בא וע"י שעוסקין בד בבד שמטפשין כדאי' הכא ואין יכולין לסלק שמעתא אליבא דהלכתא ולכך נמשך מזה קלקול הדין שעונשו חרב ח"ו:

דף סד בגמ' כל הנך שני דמלך רבה אפי' אומנא לביתיה לא קרא · נ"ב עי' בהוריות בסופו שמבואר שם דר"י לא קרא אפילו אומנא לביתיה כל אותן שנים שמלך רבה וע"ש בגליון שכתבתי כמה פירושים ע"ז מהר"ג ומהרמ"ה וגם בעניותי פרשתי שם ב' פירושים יע"ש : **שם** אר"ל בר חייא היוצא מבהכ"נ כו' · נ"ב במ"ק דכ"ט הגי' לוי לבד ונראה דקאי אר' לוי בר חיתא שאמר מקודם :

סליק הגהות ממסכת ברכות בעזהי"ת

הגהות על הרא"ש

פ"א ס"א ומרב דצלי של שבת בע"ש אין ראיה דלמא כריב"ל ס"ל כו' · נ"ב לפמ"ש בהג"א לקמן דבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה בל"ז לק"מ וגם לדעת ר"ע דמ"ד ת"ע רשות א"צ לסמוך י"ל דרב לשיטתיה דס"ל ת"ע רשות : **שם** סי' ט' ואין משמע כפירושו דא"כ הו"ל לגמ' לפרושי כו'. נ"ב וי"ל דהתם קמ"ל אף שאינו מזכיר העתיד ואינו מקיים ואמונתך בלילות עי' רש"י לקמן די"ב ומש"ש בגליון : **סי'** י"ד כלומר. אדעתא דנימא יוצר אור כו' · נ"ב עי' בחידושי רשב"א דכאן א"צ אדעתא אפילו לרש"י וכ"ה דעת תר"י :

פ"ב ס"ב אלא לשון זה מגונה בעיניהן להזקק לו"נ"ב עי' סוטה דל"ג ואב"א גבריאל הוה משמע דשאר מלאכים אין יודעין שאר לשונות וי"ל בדוחק :

פ"ג סי' ט"ו לא היה לומר אלא שני הזמנים שהן חובה כו' · נ"ב וי"ל דנ"מ בטעה ולא התפלל מנחה לא יתפלל שחרית ב' כיון שכבר עבר זמן ב' תפלות כמ"ש רבינו לקמן בפ' ת"ה ואם לא הוזכר זמן ערבית היה לה תשלומין בשחרית אך לפ"ז מה דמיבעי בש"ס טעה ולא התפלל מנחה מהו כו' תפשוט ליה מהכא. דא"כ למה הוזכר ערבית ודו"ק וי"ל דהא גופיה מיבעי לי' אם יוכל להתפלל כל היום ולכך פשוט דר"י ס"ל טעה ולא התפלל מנחה כו' וי"ל דר"י לשיטתיה דס"ל הלואי שיתפלל כל היום ומוכח מזה גופיה דאל"כ למה התקינו ערבית ודו"ק ומכאן ראיה דר"י ס"ל ג"כ ת"ע רשות אף דמחייב לסמוך עי' בפ"ק ברא"ש סימן ה' והבן : **שם** אין להתפלל נדבה בשבת. נ"ב ה"ה ביו"ט למה דקיי"ל נו"נ אין קרבין ביו"ט ועי' ברמב"ם : **סי'** י"ז וליתא כיון דמפרש טעמא כו' א"כ אין לחלק בכל הברכות. נ"ב עי' בירושלמי דאמר הכל מודים בחונן הדעת שנומר עי"ש בפ' ת"ה הלכה ד' וכשתעיין היטב שם תבין שדברי הרא"ש נכונים דלפי טעם הש"ס דילן אין לחלק · **סי'** י"ח בתפלה של חול נמי היה יכול להשמיטו · נ"ב י"ל דאם הן מתפללין תפלת שחרית יתפלל עמהן דתפלת צבור עדיף מאמן זה רק כשהן מתפללין תפלה אחרת ל"ח תפלת צבור כמ"ש במג"א סי' צ' ס"ק ט"ו שוב מצאתי בגדולת מרדכי שכ' קצת מזה: **סי' ל"ה** דאלו היה יודע האמורא הברייתא לא הוי פליג עלה · נ"ב וכדאמרינן בשבת דס"א דלמא ר"י האי ברייתא לא שמיע' ליה יע"ש : **סי' נ"א** אר"ז כמן יומא לטיגנא כלומר אין ביטול הרוק כו' · נ"ב עי' קדושין דמ"ד א' שפרש"י שם פי' אחר ועי' בתוס' שם : **סי' נ"ז** ומוקי לה בחדרתי משמע דבתוכו אסור · נ"ב לא ידעתי מאי ראיה דהא ע"כ קושי' הש"ס והא מיבעיא ליה לרבינא יש זימון ותפשוט לית מדר"ח דהא רבינא בתראה ספי מר"ת וע"ז משני כי קא מיבעיא ליה למיקם בגווית ר"ל די"ל דר"ח דוקא כנגדו מתיר וקשה תפשוט ליה מדר"ת מדמתיר כנגדו ש"מ בתוכו אסור וע"כ דס"ל מדר"ח ליכא למיפשט די"ל דר"ת איירי בישן שאין בו צואה כמ"ש המג"א בסי' פ"ג סק"ה יע"ש או דר"ח גופיה מספקא ליה עי' במג"א שם :

פ"ד ס"א וה"נ אמרינן בפ"א דע"ז לא ליצלי איניש כו' · נ"ב וכ"ה בתוספתא פ"ג המתפלל תפלת המוספין עד שלא קרב תמיד של שחר יצא : **סי' ה'** ותניא ר"א בן חסדא אומר כו' · נ"ב בש"ס לא גרים כלל ובריי"ף גרים חסמא : **סי' ח'** אי הות לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעה כו'. נ"ב בתוס' ישנים ביומא דל"ד ע"א הביאו הירושל' הזה וגרסי ומטי יומא לתשע שעין וכנהגי' בפני משה בכאןבדברי הרא"ש ועיקר הדבר דהוי ק"ל מ"ש ברא"ש כאן שכך א"ל והוי ס"ל דקאי על ריב"ל לכך הוצרך להגיה תשע שעין ועי' במעד"מ שפי' דמ"ש הרא"ש כאן משמע שכך א"ל כו' דקאי על ר"נ בר טובי הנ"ל וא"צ להגיה ודו"ק ועי' עוד במעד"מ ובש"ס שלנו הגהה בתוס' ישנים שם שית שעין וכן נכון דלא כפ"מ :

פ"ה ס"ב ובפ"ב דמגילה מפרש טעמא לכולהו. נ"ב ואין ראיה דהא אמר ג"כ לעיל טעם קדימת שמע ואעפ"כ סדרן אינו מעכב והא דאמר טעם הוא רק לכתחלה כמ"ש רבינו בעצמו לעיל פ"ב ס"ט :

פ"ו סי' כ"ט דמייא נמי מיקרי באים מחמת סעודה כדאמרינן פת שחרית כו' · נ"ב המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים לעיל דף מ' : **סי' ל"ה** ור"י ז"ל פי' דאפשר ליתן בו טעם להתיר כו'. נ"ב עי' ע"ז ל"ט ב' דבש למאי ניחוש אי משום עירובי כו' ואי משום ניעולי נכרים נס"ל כו' מבואר דלא כר"י ודו"ק [ועבהגר"א א"ח סי' רט"ז ס"ק ד'] : **סי' מ'** אבל ביסות הגשמים לית לן בה. נ"ב וכן בגילדא וכן בביתו לית לן בה והא דהשמיטו רבינו משום דמדכתי' אל יצא משמע דוקא יציאה חוץ לביתו אסרינן: **סי' מ"ג** א"ר הא אתא למעוטי אפי' מברכה אחרונה · נ"ב וקשה דא"כ ליקשי ממשנה צו לרב יצחק ב"א ולר' יצחק דס"ל דאינו מברך על המים לאחריו דא"כ לצמאו למה לי :

פ"ז סי' י"ב מ"מ ג' וד' קסבר עד נברך ג' להפסקה כו' · נ"ב וה"ה ליחיד וכן לר"ש ה"מ לאוקמי ג' ליחיד וד' לזימון ודוחק לומר דלר"ש ברכת זימון לאו ברכה הוא דהא מקרא ילפינן בברכת זימון אלמא דברכה הוא רק כיון שאין בה הזכרת שם ס"ל דיפסוק עד הזן אבל מ"מ חשיבא ברכה ובאמת כל דברי רבינו בכאן תמוהים לפי' זה דלא הוצרך כלל לאוקמי בפועלים רק ביחיד ג' ובזימון ד' והך דשתים ושלש ג' ביחיד וב' בפועלים ולא הוצרך לומר הטוב והמטיב דאורייתא אלא ע"כ צ"ל דרבינו ס"ל דלר"ש לא מסתבר למחשב ברכת זימון לברכה בפ"ע וכ"כ דוה דוחק כיון דמקרא מיותר מרבינן ליה זה ברכת זימון ואח"כ אמר זה ברכת זן ש"מ דב' ברכות חלוקות הן ודו"ק : **בא"ד** כלומר שאם אכלו ג' והוצרך א' מהם לצאת שישב עד שיגמרו אותה ברכה' נ"ב ק' דעדיין לא מתורצא קושי' א' דלא הו"ל למימר עד היכן ברכת זימון שוב מצאתי במעד"מ שעמד בזה : **בא"ד** וכן עמא דבר דכ"א מברך ברכת הזן כו'. נ"ב זהו ראיה לפרש"י או אפשר דר"ל כל אחד שהפסיק לב' מברך אח"כ ברכת הזן אך דא"כ ע"כ דלא הפסיק רק עד הזן ולא עד בכלל א"כ הו"ל לאתויי הך ראיה דאין העולם מפסיקין רק עד ברוך שאכלנו ועי' בסמוך : **שם** דהו"ל כבני חבורה כו' וצריכין ברכה למפרע כו' · נ"ב וקשה דאם כן הו"ל להמתין עד גמר ברכת המזון כמו בני חבורה. שצריכין לברך כל ג' ברכות וה"ה הכא כיון שגומר עכשיו הסעודה ואחר כך נוטל ידיו ומברך בפ"ע א"כ למה יפטר מה שאכל בברכה אחת : **שם** אלמא שאין צריכין ליטול ידיהם ולברך המוציא·נ"ב לפמ"ש בה"ג הטעם איך יתכן שיאכל באמצע הברכה אין ראיה מכאן דהכא אין יוצאין בברכת הג' כמ"ש בסמוך צריכין אח"כ לברך ברכת הזן : **סי' כ'** והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בי' נ"ב וי"ל הא דמחמיר בשאין כאן הי' אבל הכא כשיש כאן חינוך על כל עשרה שכינה שריא בין גדולים בין קטנים אבל בג' בעינן שאכלו כאחד ויהיו מחויבין בזימון : **סי' כא** כל מצות שאדם פטור בהם כו' · נ"ב בחידושי הרשב"א הגי' שאין אדם פטור מהן ועי' בפ"מ שמיישב הגירסא פטור שכבר פטר א"ע : **שם** וטעמא כיון דאיכא אכילת ואיכא ברכה דאורייתא ש"רי נ"ב ר"ל אבל יין אע"פ שמברך ברכה מעין ג' אינו יכול להוציא כיון שאינו אכילה לכך אמר בגמ' שמעון בן שטח דעבד לגרמי' הוא דעבד ודו"ק ומשמע אבל פירות משבעה מינין דאיכא תרתי אכילה וברכה דאורייתא יכול להוציא אחרים אבל בפסקי הרא"ש כתב דאפי' פירות ג"כ א"י להוציא ולא ידעתי מנ"ל הך אמת דפשט לשון הש"ס משמע כדבריו דנקט דגן דוקא אבל לשון רבינו דנקט אכילה וברכה דאורייתא משמע אפילו פירות ז' מינין וצ"ע ודו"ק : **סי' כ"ד** א"כ במאי משכח לה כו' דחייב אדם לברך מדרבנן · נ"ב והמרדכי בסימן קע"ז תי' זה בשם ס"י דאכילה בלא שתיה היא דרבנן דושבעת הוא שתי' לר"ם יע"ש: **סי' כ"ט** כדמשמע לישנא דמשנה דג' שאכלו כאחת כו'·נ"ב ר"ל דמשמע שאכלו אלו הג' ביחד כמ"ש שאכלו כאחד : **שם** ועתה מרמה ליה שפיר למטה ישנה· נ"ב ק' דהא במטה עכ"פ מקבלת טומאה מכאן ולהבא והכא א"צ זימון אף על מה שאכלו אח"כ ודו"ק : **סי' ל"ה** וכל הנך רגילין האידנא אף בפרוסת סודר שלא יברך בגילוי הראש · נ"ב מה שק' על דברי רבינו שכתב לעיל דר"י אתי למעוטי עיטוף וזה סותר למ"ש כאן דעיטוף נוהג גם האידנא ונלענ"ד דכוונת רבינו לעיל דר"י אתי למעוטי עיטוף משום דאינו מעלה לכוס של ברהמ"ז דבכל ברכות אסור לברך ותנא דברייתא חשוב לי' בכדי למחשב כללא דעשרת דברים אבל ר"י דנקט פרטא ממעט עיטוף משום דאיתא בכל הברכות ועוד נ"ל דבאמת ר"י אף עיטוף לא ס"ל דאין הפי' עיטוף שלא יברך בגילוי הראש לגמרי דזה שייך אף בשאר ברכות ומ"ש רבינו כאן שלא יברך בגילוי הראש היינו בגילוי הראש מסודר העליון שהוא לצניעות וכמ"ש הב"י בסי' ח' שמ"ש שם העיטור והביאו הטור ומכסת ראשו שלא יהא בגילוי הראש דהכוונה בגילוי הראש מסודר העליון שהיא לצניעות כך הוא כוונת רבינו כאן והראי' חותכות לזה שכתב רבינו שאף האידנא נוהגין בפרוסת סודר שלא יברך בגילוי הראש הרי דנקיט סודר שהוא העליון ועוד דאם כוונתו על תתחתון האיך אנו נוהגין בפרוסת סודר דמשמע שפורסין אותו עכשיו בשעת ברהמ"ז וכי ח"ו עד עכשיו היו הולכין ויושבין בגילוי הראש גם האיך ברכו ברכת ענט"י והמוציא בגילוי ראש א"ו כוונת רבינו על הסודר העליון שעל התחתון שהוא לצניעות ור"י באמת ל"ל תך עיטוף ובמ"ש נתיישב מה שהקשו הד"מ בסי' קפ"ג והמעד"מ כאן על הב"י שם מדברי רבינו דהכא נכתבו דאשתמיט לי' דברי רבינו וזה א"א שהרי הוא בעצמו מביא שם בסמוך בד"ה והתום' כ"כ שם וכ"כ הרא"ש הרי שהיה לפניו דברי הרא"ש אלו אלא ע"כ שפי' דברי הרא"ש כדפרישית וכמו שפי' דברי העיטור והטור בסימן ח' וגם מדברי הש"ס דילן דקאמר ר"פ פרוס סודרא עלי' ואי ס"ד דמיירי בסודר התחתון מאי רבותא דר"פ הלא כל העולם עושין כן דאסור לברך בגילוי הראש ועוד מאי פרוס דמשמע שעכשיו פרוס וכי עד האידנא היה הולך בגילוי הראש שהוא קלות כמ"ש הט"ז בסימן ח' ודו"ק :

פ"ח סי' ב' וקשה לבית הלל היכי עבוד כו'. נ"ב לפי שמקשה שם בירושלמי מתחלה על ב"ש חיך עבידא וקו' הנ"ל ל"ק על ב"ה ומקשה עכשיו קו' זו דק' גם לב"ה וה"ה דקשה לב"ש ג"כ כפי פי' רבינו מיהו גוף פי' רבינו הוא תמוה וכבר תמה על רבינו הגאון בפ"מ בירושלמי ע"ש בירושל' בפרקין הלכה א' : **שם** מילתא דר' יונה פליג כו' נ"ב עי' בירושלמי הגי' פליג אדר' יוסי ועי' בפ"מ שם דמפרש ליה לענין בהמ"ז ולא לענין קידוש :

פ"ט סי' ו' ירושלמי כשנעקרה ע"א ממקומה בא"י. נ"ב גיר' התוספות מכל מקומות א"י וכ"ה בירושלמי בנוסחא דידן אבל ממ"ש ברמזים משמע דמפרש דוקא כשנעקר בא"י אבל בחו"ל אומר שעקר כו' : **סי' י"ב** ופתויי הראש כו' נ"ב עי' בגמ' דגרס פתויי הראש בסיפא דמברך דיין האמת : **סי' י"ג** ולמעלה פסקו שאסור · נ"ב עי' במג"א סי' ע"ד שתמה עליו יע"ש : **סי' י"ח** ברוך השולח ברכה בכרי זה · נ"ב דעת הלבוש דמברך בלי שם ומלכות דהא אינו מבורר שיש כאן ברכה וראיתי ברש"י בפ"ק דתענית ד"ח שפרש"י ברוך השולח ברכה שיפוע ומזכיר בה מלכות ואזכרה עכ"ל הרי מבואר שמזכיר מלכות וקשה האיך יברך על הספק דמי יודע שיש כאן ברכה ובפרט דהוא מילתא דלא שכיח ונראה דלכך הקדים רש"י לפרש ברכה שיפוע דאין הכוונה ברכה שיתרבה שלא כדרך הטבע רק ענין הטבעיי שיש שיפוע רב בתבואה הלז · אך דלפ"ז קשה מ"ש מדד ואח"כ בירך ה"ז תפלת שוא דלפי פירושו שאין כאן ריבוי ברכה רק שיפוע הטבעיי שיש בכל תבואה אין כאן תפלת שוא דזהו אף בדבר המדוד וראיתי בב"מ פ"י מה"ב שכ' בשם הרמב"ן דזהו בהולך להפריש תרומות ומעשרות שהבטיח הקב"ה בברכתו שנאמר ובחנוני נא בזאת והריקותי לכם ברכה ואין זו ברכה לבטלה עכ"ד וקשה לי דקאמר מדד ואח"כ בירך ה"ז תפלת שוא מה ענין תפלה להכא עדיפא הו"ל למימר דהוי ברכה לבטלה ודוחק לומר דקאי על יהי"ר שתשלח דהא קאמר ואח"כ בירך משמע דקאי אברכה גם מזה ק' על אבודרהם שפי' השולח אשר שלח כמו המוציא וכ"כ בא"ד פי' ר"ל סק"ו דלפ"ז אף במדד ואח"כ בירך למה לא יברך כיון שמברך שכבר שלח יכול להיות שכבר שלח קודם המדידה ודוחק לומר דאין לברך עכשיו על הברכה שנשלח מקודם המדידה דכבר עבר זמן רב והמדידה הוי הפסק שלא לברך עוד · וראיתי בחידושי הריטב"א בב"מ דמ"ב שפי' ברוך השולח האי ברכה לשעתיד קאמר שישלח הרי מבואר דלא כהרד"א ולדברי הריטב"א יתיישב קצת מ"ש תפלת שוא דזהו חשוב ' תפלה על העתיד ועל פי' הכ"מ הנ"ל שכתב דמיירי בהולך להפריש תרומות ומעשרות ק' דהא מעשרות בעי מדידה שיפרוש א' מעשרה ואעפ"כ הבטיח הקב"ה והריקותי לכם ברכה והאיך אמר מדד ואח"כ בירך ה"ז תפלת שוא · וי"ל דהברכה שתבטיח הקב"ה היא תיכף משעת הליכתו למוד גורנו למעשרות אבל אחר מדידה לא וזהו דוחק דהמדידה אינה מצוה רק הפרשתו אחד מי' אחר המדידה הוא המצוה והאיך יחול הברכה בשעת המדידה שעדיין לא נודע אם יפריש מעשר ואחר המדידה שמפריש בפועל מעשר לא יהיה הברכה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא :

סליק הגהות הרא"ש

הגהות על קיצור פסקי הרא"ש

פ"א סי' ג' ובמקום סכנה אומר הושע השם כו' · נ"ב פסק הלכה אינו כן רק כת"ק והוא צרכי עמך כו' : **סי' ז'** ואפי' ללמוד בעמדו ממטתו בבקר · נ"ב בפנים לא כתב כן רק בדרך. אפשר ולמי שמתפלל בביתו דוקא אבל מי שהולך לבהכ"נ פשיטא ליה דשרי ללמוד : **שם** ודלא רכוב חמרא · נ"ב בפנים כתב דלא רהיט וכן בש"ס ולא הוזכר רכיב חמרא : **סי' ט"ן** ווקף מאמצעיתו ועד ראשו · נ"ב אינו בפנים גם אינו מובן וצ"ל וכורע מאמצעיתו ועד ראשו ועד בכלל :

פרק ב סימן י"ב בסה"ד · נ"ב עי' רש"י ועי' בח"ר ובב"י :

פ"ג סי' מ"ו ואם יש בהם ריח במקום שכלה הריח. נ"ב צ"ל ד"א ממקום שכלה הריח כך הגי' בב"י על הטור : **סי' נ"ד** והרי"ף אומר · נ"ב עי' בב"י סימן פ"ז שתמה עליו :

פ"ה סי' ט"ז לכך צריך ליזהר משניהם · נ"ב בל"ז גם לרש"י צריך ליזהר מילתא מילתא דהוי מגונה עכ"פ וכן לרי"ף בפסוקא הוי מגונה :

פ"ו סימן כ"ה אבל הכוסס את החטה שמברך בפה"א בפה"ע קודם · נ"ב צ"ע דהרא"ש לא כ"כ אלא לדעת בה"ג. אבל לפמש"ל בפה"ע אינו קודם לפה"א ה"ה הכא ועי' בגליון תר"י מ"ש פי' דבריו ואפשר דגם כוונתו הוא כשבפ"ע חביב עליו יותר יכול להקדימו דבאין ברכותיהן שוות אין עדיפות למין ז' אפילו בשא' אינו כלל ממין ז' יכול להקדימו אם חביב עליו וכ"ש כששניהם מין ז' רק שוה מוקדם בפסוק : **סי' כ"ח** האוכל בתחלת סעודתו פת ופירות · נ"ב ר"ל דעיקר סעודתו היא פירות עם פת : **שם** ואם אכל מהם בסוף סעודתו בלא פת כו' · נ"ב ר"ל דאין עיקר סעודתו זה רק תהלת הסעודה הי' בשר ושא"ד רק אח"כ אוכל פירות אף שאוכל עם פת מ"מ כשאוכל ג"כ בלא פת צריך לברך כן צריך לפרש ועי' בטור סי' קע"ז ובב"י שם באורך : **סי' ל"ו** וכן כרכום דגנוניתא · נ"ב בש"ס הגי' נרקום והוא חבצלת השרון :

פ"ז סי' כ"ג בא"י מקדש ישראל ור"ח · נ"ב זהו לדעת ר"י דס"ל דחותם : **סי' ל"ב** ואין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ. היו ראוים לאכילה · נ"ב זהו אינו מובן דזהו לדעת מ"ס דלא ס"ל כשמואל אבל לדידן א"צ לאטול עמהם כמ"ש בסמוך תיכף ומותר לאכול דייסא ובלבד שיאכלנו בסוף :

פ"ח סי' נ' ההולך חוץ לכרך ומריח ריח אם רוב ישראל מברך · נ"ב אבל מחצה ע"י מחצת אינו מברך משום דאיכא מיעוטא דלגמר את הכלים דבהך מיעוט לא פליגי רבנן רק במיעוט דכשפים פליגי א"ר יוסי והא דתני ברישא אם רוב עכו"ם אינו מברך ה"ה דאפילו מע"מ ואיידי דתני סיפא רוב ישראל להשמיענו פלוגתא דר"י נקים גם ברישא רוב ועי"ל דאפילו בלא מיעוט דלגמר שורת הדין דמע"מ אינו מברך דספק ברכות להקל והא דאמרינן לעיל לענין אור דבמע"מ מברך כ"כ בגליון הש"ס דאף במחצה נכרים אין אסור לברך כ"א בכותי ראשון ועמוד ראשון והוה אור שמברכין עליו רוב אפילו במע"מ משא"כ כאן ועי' בשו"ע סימן רי"ז דקשה הדיוקים אהדדי :

פ"ט סי' ח' חכמי אוה"ע אומר ברוך שחלק · נ"ב צ"ל שנתן וכ"כ הוא עצמו בטור :

סליק הגהות קיצור פסקי הרא"ש

הגהות על הקדמת הרמב"ם מסדר זרעים

בד"ה וכאשר מת יב"ן כו' והיה הוא בעצמו מן המקבלים שהוא קיבל משמעון אביו ושמעון מגמליאל אביו · נ"ב צ"ל והוא משמעון והוא מגמליאל שהוא ר"ג הזקן והוא כו' וכן מבואר בדברי הר"מ בהקדמתו למ' היד וכן מבואר בש"ס פ"ק דשבת הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן ועי' שם ברש"י ועי' בדבריו לקמן דף צ"ו ב' ד"ה הפרק הג' ותבין שט"ס הוא כאן וצ"ל כמ"ש וגם שם יש טעות כמו שהגהתי שם : **בד"ה** הפרק הג' · ורבי יהודא הנשיא בן ר"ש בן ר"ג כצ"ל : **בד"ה** הפרק הד' · ור"ג ור' שמעון בנו כו' נ"ב נ"ז תמוה דע"כ אין כוונתו על ר"ג הזקן שהרי כבר חשב אותו לעיל בדור שקודם החורבן וע"כ על ר"ג חבירו של ר' יהושע גיסו של ר"א ואיך קאמר ור"ש בנו אי כוונתו על רשב"ג הנהרג עם הרוגי מלכות הלא אביו של ר"ג היה ולא בנו ואי על רשב"ג אביו של ר' א"א לומר כלל שהיה בדור החורבן שהרי ר"ג אביו קטן היה בשעת החורבן ועוד שהרי היה עם ר"מ ור"נ כדאיתא בהוריות שהוא היה נשיא והם היו ר"מ חכם ור"נ אב"ד ור"מ ור"נ היו בדור ג' ואיך יהיו רשב"ג שהי' עמהם בדור א' ועוד שהרי מנה לר"י הנשיא בכת הד' ואיך יהיה אביו בכת תא' ועוד יש כמה ראיות מדברי המחבר שאין זה רשב"ג אביו של ר' וע"ק דלמה לא מנה רשב"ג הנהרג עם ר"י בן אלישע כאחת כמבואר בדברי רז"ל והרי מנה כאן ר"י בן אלישע הו"ל למנות נ"כ רשב"ג שהית עמו ע"כ נ"ל דטעות הוא כאן וכצ"ל ור"ש ור"נ בנו ודו"ק ועדיין צ"ע למה השמיט לייחס אביו של ר' באיזה דור היה : **הפרק הו'** ורצו ר"מ ור"נ לבייש ר' שמעון בן גמליאל כצ"ל וכן מבואר בהוריות שם :

סליק הגהות הקדמה

הגהות על פירוש המשניות להרמב"ם

פרק א' מ"ב וע"ז היה סובב · נ"ב נ"ל לגרוס ועד"ז הוא סובב כל השעות הזמניות הנזכר במשנה :

פ"ג מ"ב ר"ל להשלים פרשה ראשונה · נ"ב בש"ס מבואר אפילו פסוק א' וכן הלכה :

פ"ד מ"א ומי שהתפלל עד הערב כו' ואינה תפלה גמורה כו' · נ"ב אפשר חסר כאן וכוונתו מי שמתפלל מנחה עד הערב כרבנן לא יוכל להתפלל ערבית אחר פלג המנחה כי כבר התפלל מנחה באותו העת ואם התפלל אינה תפלה גמורה תפלת ערבית שהתפלל אבל אעפ"כ יצא י"ח כיון דלר"י זמן ערבית היא ודו"ק כנ"ל כוונתו :

פ"ו מ"ג וטבלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פנים קודם שיתבשלו. נ"ב עי' בפ"ח מהל' ברכות בחיבורו ועב"ח וט"ז בסימן ר"ב ס"ד ועיין בא"ר סימן ר"ב ועמ"ש בגליון תר"י :

פ"ט מ"ה ואפונדתו בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו כו'. נ"ב תימה דבברייתא קאמר בדס"ב ב' ולא באפונדתו מופשלת לאחוריו והאיך יתפרש זה על בגד שלובש לקבל הזיעה :

סליק הגהות פירוש המשניות להרמב"ם

הגהות על סדר זרעים

פאה פ"ב בר"ש משנה א' דרך היחיד ד"א דרך הרבים י"ו אמות כך מפרש בשלהי המוכר פירות · נ"ב ותימה דהא בש"ס שם ד"ק ע"א מסיק כאחרים. דדרך היחיד הוא כדי שיהא החמור עובר במשאוי והוא ב' אמות ומחצה וכ"פ בח"מ סי' רי"ז ס"ד עי"ש :

דמאי פ"ד מ"ד בר"ש הדא ילפא מהתיא וההיא ילפא מהדא כו'. נ"ב עי' תוספות ביצה די"ב ב' ד"ה אין מוליכין איך הם מפרשים הירושלמי ועי' במהר"ם לורלין דהאריך לפרש פירוש הירושלמי לדעת רבינו בכאן והאריך להקשות על התוספות שמפרשים בע"א ע"ש באורך ועי' בשעה"מ פ"ד מהל' יו"ט הלכה ב"ו איך שמפרש דעת רבינו ודעת התום' ומתמי' שם על הרמב"ם והוא דלא כחד מהנהו ע"ש באורך ועי' בצל"ח ביצה שם מ"ש בזה :

פ"ו מ"ז בר"מ וכשידהוך אותם עם חלק חבירו שאינו מעושר כו'. נ"ב עי' בכ"מ פ"ם מהל' מעשר ובתוי"ט כאן פי' דבריו :

כלאים פ"ו מ"ו בר"מ וזה הדין בעצמו כדין בב' שירות

שורות אלו כו'. נ"ב מבואר דדבריו לריב"ג דל"ח ערים כרם ואעפ"כ בעי ח' אמות כדין ב' שורות בפ"ד במשנה ח' והא דתנן לקמן בפ"ז מ"נ דמותר פסקי ערים לא מקדשי אף דב' שורות ואין ביניהם ח' מקדש שאני התם דהן זה כנגד זה לכך אף בדיעבד מקדש אבל בזה אצל זה כו' הדו"ק:

פ"ט מ"ב בר"ש וסבר דבר שאין מתכוין אסור כו'. נ"ב ודעת הר"מ דאפילו למ"ד דשא"מ מותר אסור כאן והארכתי לבאר דבריו בב"ק דקי"ג בגליון שם ובש"ך סי' ש"א ס"ק ח' בגליון דזהו לא הוי כלל דשא"מ רק דשא"צ לגופו מיקרי כמש"ש באורך:

שביעית פ"ב מ"ד הכא שרי שלא ימותו הנטיעות כו'. נ"ב תמוהא מאד דא"כ אף בשביעית יהא מותר כדי שלא ימותו הנטיעות לא גזור דמשום פסידא שרי אף בשביעית כמש"ל מ"ב ועוד ל"ל טעמא דשלא ימותו הנטיעות הו"ל למימר בפשיטות כיון דאף בשביעית אין אסורין מדאורייתא בתוספת לא גזור וכמ"ש לעיל במשנה ב' ורש"י בע"ז דף נ' ע"ב כתב הטעם דמשנה דהכא משום דשלשים יום קודם הוא דרבנן ובמקום פסידא לא גזור ובהוס' הקשו שם על רש"י דתוספת שביעית היא דאורייתא וכו' נ"כ כמ"ש המחבר ועי' רש"א שהקשה שם קושייתנו דא"כ אף בשביעית יהא מותר ותי' דהכא שהוא רק לאברויי אילנא ואין כאן פסידא לא שרינן בשביעית אבל להמחבר שכתב לשון רש"י הכא שרי שלא ימותו הנטיעות משמע מטעם פסידא הדק"ל דא"כ אף בשביעית מותר ודו"ק ועי' בע"ז שם במהר"ם שהקשה כן על רש"י וע"ש מה שתי' יע"ש: **במ"ו** או הרכיב יעקור. נ"ב בר"ה דף י' ב' גרים דברי ר"א וביבמות גרים כמו כאן:

פ"ו מ"ג בר"ש דהנדו לא מישתרי למ"ש כדמוכח בפ' הנודר. נ"ב דבביעור אוסר בכל שהוא ע"ש: **שם** וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר כו'. נ"ב עמ"ש בגליון ש"ס נדרים דנ"ח א' בפירוש הרא"ש שם:

פ"י מ"ב בר"ש והיינו כרשב"ג בסוף שה"ד דאמר אע"פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט כו'. נ"ב עי' בכ"מ פ"ט מהל' שמטה ויובל שמקשה על הר"ש והרא"ש בפרק השולח במה דכתב בפשיטות דלת"ק כנגד כולו הוא קונה דלפ"ז צ"ל דרשב"ג ס"ל כשמואל ואנן קיי"ל דאין הלכה כשמואל וקיי"ל הלכה כרשב"ג וקשה הלכתא אהלכתא ונעלם ממנו דברי הש"ס בב"מ דמ"ט א' דמוקי התם פלוגתא דרשב"ג ורבנן בערבון אי כנגד כולו הוא קונה או כנגדו הוא קונה ורשב"ג ס"ל כנגד כולו הוא קונה ואנן קיי"ל התם דערבון כנגד כולו הוא קונה ואם כן ישרו דברי הר"ש והרא"ש דס"ל דרשב"ג ס"ל אינו משמט כל המלוה ודו"ק. ועי' בספרי מ"ה ע' מעות קנות אות ס"ו שהארכתי בזה:

תרומות פ"ב מ"ג איכא לאוקמי במזיד וכו'. נ"ב עי' תוס' שם ועי' במגיני שלמה שם שהאריך בדברים נכונים ועי' בחיבורי מלא הרועים ע' מוקצה אות ל"א:

פ"ז מ"ו בר"ש אבל קופות ל"ש חזקת היתר אם נפלה התרומה בחולין. נ"ב דבריו נפלאו ממני למה ל"ש החזקה ואי משום דאיתרע החזקה כיון שנפל לתוכה א"צ גם בשבילין איתרע חזקת טהרה דאדם כיון שהלך בשביל ס' טומאה וכן בבתים בדוקין הבית הבדוק איתרע חזקתי' במה שהלך עכבר לתוכו עם ס' חמץ ולא ידעתי לחלק ביניהם ועי' תוספות יבמות פ"ב ד"ה שתי ומש"ש בגליון:

פ"א מ"ג בפ' כל שעה משמע כו' ובפ' העור והרוטב משמע כו'. נ"ב עי' בפסחים דכ"ד ב' בתוספות ד"ה אלא שמיישבים זה:

מעשרות פ"א מ"ה בר"ש ואפילו חזר ומירחן בבית ל"ד כלל כו'. נ"ב עי' תוספות ב"מ פ"ח בד"ה לא משיפסקו שתי' בע"א ודברי הר"ש אינם מובנים ואפשר להעמיס דבריהם כדברי התוספות שם ודו"ק:

פ"ג מ"י בר"מ העיקר אצלנו שמעשר שני אסור לפרותו בירושלים כו'. נ"ב עי' בכ"מ פ"ב דמעשר שני דין ס"ו ודברי' תמוהין ובחידושי הארכתי ועי' בספ"ג דמעשר שני בדברי רבינו בפי' המשנה שם ובתוי"ט שם: **שם** בר"ש ואי עיקרו בפנים ונופו לחוץ כו' בעיקרו נמי ל"מ אכיל לי' בלא פדיי'. נ"ב אבל אי שרינן נופו בתר עיקרו לחומרא בהא לא ביאר בזה ועי' בתוס' מכות די"ב ב' ד"ה גבי מעשר ובד"ה רב אשי ועי' בתוי"ט כאן ומה שהשגתי עליו בגליון:

חלה פ"א מ"ה בר"ש והא דקאמרינן בירושלמי בקנובקאות כו'. נ"ב ר"ל ואפ"ה מחייבינן בחלה אלמא דאף שעשאו מתחלה ע"ד להחזירו לסולתה דדמי לעושה עיסה מתחלה ע"ד לעשותו סופגנין ואעפ"כ חייב ועי"ז תי' דהתם לאחר גמר אפייה וכבר נעשה לחם גמור לאחר אפייה ובהיות כן תמהתי על מ"ש אח"כ מההיא דאוכל מנחות דמברך המוציא דלא מיירי' במטגן בשמן דנהי דמטגן בשמן מ"מ כיון דכבר נעשו לחם גמור לאחר אפייה דמי לקנובקאות דהכא ודו"ק: **שם** דאר"י אין יוצאין ברקיק המבושל אף על פי שלא נמחה שהבישול מבטלו מתורת לחם כו'. נ"ב עי' תוס' פסחים דמ"א ד"ה אבל לא דמוקי לה בבלילתו רכה ור"י אמר דמטעם מצה עשירה אסר רבי יוסי עי"ש:

בא"ד ושמואל קאמר התם שלקות מברכין עליו שהכל מוקים לה כר"י. נ"ב ר"ל שם בדל"ח ב' ס"ל לר"י שלקות מברכין שהכל וקאמר שם הש"ס דס"ל כר' יוסי דבישול מבטל אפייה אלמא דטעמא דר"י משום דבישול מבטל אפייה וצ"ע דהא אפקינן התם דשלקות בפה"א אף דקי"ל כר' יוסי והיינו מטעם שאמרו שם ע"כ ל"א ר"י אלא במצה דבעינן טעם מצה אבל בעלמא אפילו ר"י מודה וא"כ למסקנא לכ"ע אין בישול מבטל אפייה וא"כ אין ראיה גם מ"ש דברייתא דהכוסס אליבא דר"מ אתיא ו"א דהא אנן פסקינן כהך ברייתא דבפרוסות קיימות מברכין המוציא כמ"ש בסי' קס"ח ודו"ק: **מ"ו** בר"מ ד"ה כשהמים הם רותחים עסה"ד. נ"ב ובחיבורו פ"י מהל' ביכורים חזר בו ופסק דאף באילפס חייב כר' יוחנן בפסחים דל"ז ב':

פ"ב מ"ג בר"ש אבל להביט אפילו כ"ש אסור. נ"ב צ"ע מה הוצרך לומר לענין הכפת דהוא מילתא דפשיטא דכל המסתכל באצבע קטנה כו' הו"ל לומר להביט בשעת ק"ש אסור וכמ"ש טפח מגולה אסור לקרות ק"ש עי"ש בברכות:

פ"ד מ"ח בר"מ ואמרו וטבול יום אוכלה ענינו חלת ח"ל שאין לה שיעור. נ"ב ר"ל אותה שאין לה שיעור דהיינו חלת האור אבל חלה שניה נאכלת אף לכהן שלא טבל: **שם** בר"ש ולפ"ז מתניתין דהכא בדליכא. נ"ב ר"ל לפי' זה נצטרך לאוקמי מתניתין דהכא בדליכא כהן טהור: **שם** מ"מ דייק שפיר מדלא גזרינן שמא יאכלו בלא תערובות. נ"ב עי' בס' ראש יוסף חולין דק"ד א' עי"ש: **בא"ד** משמע הא דישראל מדמעת. נ"ב ועי' בתוס' מנחות ס"ז שתי' דהכא בחלה שניה מותרת אף לזרים:

בא"ד אבל ר"י ורבנן בטמא שרץ תנבלה כו'. נ"ב ר"ל דכאן חזר בו ממ"ש לעיל דר"י ורבנן בבע"ק פליגי דלר"י אפילו לבע"ק מותר ולרבנן בע"ק אסור וסוגיא דבכורות דאוסר למי שטומאה יוצאה מגופו כרבנן ועכשיו כ' אבל י"ל דר"י ורבנן בטמא שרץ פליגי דלר"י א"צ טבילה ולרבנן צריך וסוגיא דבכורות כר"י דאינו אוסר אלא בטומאה יוצא מגופו ולפי פי' זה סיפא דאסורה לזבין ר"י קאמר לה אף דסבירא לי בטמא שרץ א"צ טבילה אבל זבין דטומאה יוצאת מגופו צריך וא"צ לרחוק כמו שדחק בפי' הא' דסיפא אתיא כרבנן ובלא טבל דק' דמשנה שאינה צריכה היא דפשיטא לא גרע זב מבע"ק דאסור לרבנן וגם לא ניחא ליה לפרש כמו שפי' התוספות חולין ק"ד דסיפא אתיא לר"י אף דמתיר ב"ק בלא טבילה אוסר בזב משום דלמה יגרע זב מבע"ק דאידי ואידי טומאתן יוצא מגופן ולכך פי' דר"י ורבנן בטמא שרץ פליגי וסיפא ר"י קא"ל דבזב דטומאה יוצא מגופו מודינא וע"ז כ' אבל ק' דא"כ ליתנו בע"ק בהדי זבין כיון דלפי' זה גם בע"ק לר"י צריך טבילה והו"ל למיתני בסופא גם בע"ק ודו"ק:

סליק הגהות דסדר זרעים בעזהי"ת

מסכת **מצפה איתן** ברכות

חדושים והגהות מהגאון הגדול כו' מו"ה **אברהם** זצ"ל (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו') עם **תוספת מרובה** מכי"ק על הנדפס בש"ס זיטאמיר.

דף ב ע"ב גמ' שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר' מאיר. וק"ל הא אדרבה איכא למימר דשפיר קאמר ר"מ דר"מ לשיטתו דאית ליה תרומה בזה"ז דרבנן כמ"ש התוס' יבמות פ"א ואית ליה בעירובין דף ל"ה גבי ספק טבל או לא טבל בנטמא טומאה דרבנן דספיקו טהור ופי' התוס' שם ל"ו דא"ל לטבול פעם אחרת. וא"כ לר"מ ה"נ דמטהר לתרומה בזה"ז דרבנן בספק טבל דמה לי תרומה דאורייתא וטומאה דרבנן ומה לי טומאה דאורייתא ותרומה דרבנן וא"כ מטהר ג"כ בטבל ביה"ש אע"פ שהוא ספק לילה בטומאה דרבנן וה"ה בתרומה בזה"ז ומש"ה קרי ר"מ לביה"ש שעה שהכהנים טובלין ואע"ג דלכתחלה יש לטבול קודם ביה"ש מ"מ אם עבר וכא לפנינו לשאול ביה"ש מורין לו לטבול עכשיו בזה"ז דא"א דרבנן ועבר זמן טבילה. וי"ל עפ"ד הר"ן בפסחים אהא דאמר והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי תרווייהו בעו הסבה דאע"ג דמידי דרבנן הוא בעי הסבה בכולהו ואזלינן בתרווייהו לחומרא דאי ניזיל לקולא אמאי נקל בהני טפי מבהכי ואי בתרווייהו מיעקרא מצות הסבה לגמרי ע"כ. וה"נ ע"כ בספק טבל ביה"ש א"א לן למיזל לקולא אף בדרבנן דאמאי נקל לגבי טבילה ולומר דהוי יום טפי מלענין אכילה ואדרבה נקל לגבי אכילה וכימא דהוי ודאי לילה והעריב שמשו וכיון דהני תרי קולי סתרי אהדדי וא"א לן למיקל בתרווייהו ה"נ א"א לן למיקל בחד מינייהו טפי מבאידך וע"כ אית לן למיזל בתרווייהו לחומרא וכה"ג אי' בכ"ד. ובני הר"ר אהרן נ"י הקשה ע"ז מהא דספ"ב דשבת גבי ב' שאמרו לא' לא וערב עלינו כו' דאזלינן התם לקולא בספק דבה"ש אף דסותר זא"ז דלגבי המערב מבע"י חשבינן ליה לילה וגבי המערב בה"ש חשבינן ליה יום. וה"נ לגבי הטובל מבע"י נחשב לבה"ש לילה לענין אכילה ולגבי הטובל או נחשבים יום. וכ"ש דקשה לאחי דמפרש בגמ' הטעם בס"פ הדר דבה"ש לא מנכרא מילתא. ומיהו י"ל עפמ"ש הפמ"ג בא"ח סי' שנ"ג בשם הפרישה דשאני ערוב דעקרו דרבנן וכ"כ הפ"י. אך ק"ל ע"ז מעירובין ל"ח גבי ב"ק דאזלי' לחומרא אף בערוב דרבנן וצ"ל דהתם בע"ת אבל בע"ת הקילו: רש"י ד"ה ר' יהודה כו' עיין בגליון בהגהות רי"ב ובס' ש"א מגיה. ועיין בס' אמרי נרופה שמיישב וא"צ להגיה: תוס' ד"ה אמר ליה ר' יהודה כו' דלא דריש בשכבך ובקומך כו'. י"ל דהיינו משום דר"ט משמע דס"ל הכי לקמן דובשכבך לשכיבה ממש אתא ור"י היה תלמידו כדמשמע בנדרים דף מ"ט ע"ב ובכ"ד אומר ר"י משום ר"ט. אך לפ"ד הגל"ה שם כ"ע ס"ל דפ' ראשונה לזמן אתא אלא דדבריו דשם א"מ:

דף ג ע"א גמ' משמרה ראשונה חמור נוער. עיין בס' שושן סודות דף כ"א: **שם** שמעתי בת קול. עיין סנהדרין דף י"א בתוס' ד"ה בת קול ועיין מ"ש שם: תוס' ד"ה קשיא כו' משקדש היום וכהנים נכנסין לאכול בתרומתן חד שיעורא הוא כו'. לכאורה תמוה איך הוי מצי למימר הכי הא משקדש היום היינו ביה"ש שקדש היום מספק כפרש"י וא"כ איך יאכלו או כהנים תרומה בספק ביה"ש. וי"ל דר"א סבר תרומה בזה"ז דרבנן. עי' תוס' שבועות ט"ז ומש"ה אפשר דמיקל בספק ביה"ש: **ע"ב** גמ' עד חצות לילה היה עוסק כו'. עיין זוהר ויגש דף ר"ו סע"ב: **שם** לא הוה ידע דכתיב בחצות. עיין ילקוט בהעלותך רמז תשכ"ט: תוס' ד"ה אין כו' כארבע אמות שלו. לקמן דף י"ח: **שם** ד"ה ואתא כו' ולהוכיח אם ישאלו לו. כה"ג אי' בכתובות דף מ"ח ע"ב:

דף ד ע"א גמ' למד לשונך לומר איני יודע. עיין ב"מ דף כ"ג ע"ב: **שם** ולמה נקרא שמו כלאב. עיין תנחומא תולדות ע"א: **ע"ב** גמ' ריב"ל אמר תפלות באמצע תקנום. הגל"ה כתב דמוכרח לומר דריב"ל ס"ל ק"ש דרבנן וגם ס"ל דתפלת ערבית חובה ומש"ה איכא סברא למצוותא להקדים תפלה לק"ש. ואד"מ דבמ"א סי' כ"ב וכ"ה הוכיח דאין דין קדימה למצוה על של רשות ולית לן בהאי מקדים רשות למצוה אם אינו רוצה לעשות המצוה עכשיו ויהיה לו שהות לעשותה אח"כ וכן אין דין קדימה לשל תורה על של סופרים דה"ל ד"ס כדבר הרשות נגד ד"ת (ובזה מתורצת קושית הפ"י לקמן דף יב גבי למה קדמה פ' שמע כו' דת"ל דשמע הוא מה"ת ופ' והיה א"ש מדרבנן) ולפ"ז שפיר י"ל דריב"ל ס"ל ק"ש דאורייתא ות"ע רשות ואפ"ה אין דין קדימה לק"ש על ת"ע משום דאין דין קדימה למצות על של רשות. וכן יש להוכיח מדברי הרא"ש שכתב בר"פ אליבא דרב דאפשר דס"ל כריב"ל דתפלות באמצע תקנום. והרי רב ודאי ס"ל דת"ע רשות ואפ"ה כתב דמצי סבר להקדים ת"ע לק"ש וש"מ דאין דין קדימה לחובה על של רשות. והא דס"ל לריב"ל דצריך דוקא להקדים ת"ע לק"ש י"ל דאזיל לטעמיה דאמר לקמן דף כ"ו תפלות כנגד תמידין תקנום. ולפ"ז הוי ת"ע נגד אברים ופדרים של תמיד הערב כו': **שם** כו"ן באשרי. עי' תוס' לקמן סוף דף ל"ב ע"ב: **שם** מיכאל באחת גבריאל בשתים. עיין בשושן סודות דף כ"ב:

דף ה ע"א גמ' התעיף עיניך בו. עיין מגילה דף יח ע"ב: **שם** יסורין ממורקין. עי' תוס' שבת דף נה סוף ע"א: **שם** אף יסורים לדעת. עיין עירובין דף יט: **שם** מה שכרו יראה זרע. עיין תענית דף ח' ועירובין דף מא ע"ב: **שם** הכי אמר ר' חייא בר אבא א"ר. הגרי"ב מגיה הכי אמר ר' אבא א"ר. וכוונתו דאיך קרא ר' אבא בריה דר' חייא ב"א לאביו בשמו. אבל קשה להגיה בג' מקומות דהכי איתא ג"כ לקמן דף יד ומ"ח ובמ"ק דף כה ע"ב. אלא דאינו אסור להזכיר לאביו בשמו גרידא אבל כשאומר בלשון רבי פלוני שפיר דמי: רש"י ד"ה ירגין כו' שיעשה מלחמה כו'. עיין מ"ש רש"י בסנהדרין דף קי"א ב': **ע"ב** גמ' הא בנגעה כו'. כתב הגל"ה דלדידהו לא שייך נגעה דצריך שלוח וכתיב טמא טמא יקרא ואד"מ דאפי' שאר טמאים דא"צ שלוח צריכין לקרות להודיע שהן טמאין ויפרשו מהן כדאיתא בת"כ וברמב"ם הל' טו"ל. וא"כ אף בחו"ל שא"צ שלוח צריך לקרות ולא שייך נגעה לדעת הגל"ה. אמנם א"ש גם בא"י דנהי דצריך לקרות שהוא טמא מ"מ א"צ שהוא צרוע דוקא ואפשר שהוא זב שאין בזה בזיון כ"כ. דאי נימא דצ"ל שהוא צרוע א"כ אכתי גם בחו"ל ג"כ צ"ל והוי בפרהסיא. ומיהו י"ל דבחו"ל א"צ משום טומאה דלא אכפת לן בזה דתרומת חו"ל מותרת לטמאי מגע ואיכא אסורה רק לאכול לט"ג: **שם** משום תורה דלא אפשת. עיין חגיגה דף יג ע"א דר"י גופיה אמר לר' אלעזר תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל לא קשאי. וזהו לא אפשת דלא למד מעשה מרכבה: **שם** אי משום בני. עיין תוס' נדה ת' דאמ"כ נולד לו או היו לו בנים הרבה ומתו מקטנן. וכן י"ל ממו"ק דף כ' דאמר התם אורי ר"א לר' פדת בנו [וכן לקמן י"א ב']: **שם** אייקר אלא ואיזדבן כו'. ונראה דזה נס גדול. ועיין רבה פ' נח פ' ל"ה: **שם** בין צפון לדרום כו'. עיין במעיו"ט: תוס' ד"ה סא לן כו' ותימא דשלוח מחנות אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כו'. ועי' בה"ר דשלוח מצורעים אין תלוי ביובל אלא אף בזה"ז למ"ד קדשה לע"ל. ואע"ג דכאן לר' יוחנן קיימא ואיהו ס"ל לא קלע"ל כמ"ש התוס' ביבמות פ"ב היינו דוקא לענין תו"מ אבל הכא הוי קדושת מחילה: **שם** ד"ה לא כו' דהא כמה צדיקים זוכין כו' עיין ברבה בראשית פ"ח ובר"פ תזריע דא"ר יוחנן גופיה אם אדם זוכה אוכל ב' עולמות: **שם** ד"ה דינא כו' בגופם ובממונם. חולין דף פו: **שם** ד"ה אלא כו' בפ"ב ועי' דף יג ע"ב:

דף ו ע"א גמ' אלו תפילין שבראש. עיין רע"מ עקב רע"ד: **ע"ב** גמ' ואין מגה לו. עי' ברע"מ פ' כי תצא דף רפ"ב דביהכ"נ נקרא אם נוגה ולכן מי שלא בא לביהכ"נ אין נוגה לו: רש"י ד"ה אגרא דשמעתתא כו' שהוא יגע וטורח. ועיין פרש"י שבת דף סג ד"ה למיימינין:

דף ז ע"א גמ' א"ר יוחנן משום ר' יוסי. בשושן סודות דף נב העתיק משום ר' יוסי בן זמרא וביאר שם פירושו ע"ד סוד: **שם** מאי מגלי אמר מר זוטרא בר טוביה כנ"ל: **שם** לאו אורח ארעא למיעבד הכי. פי' אלא יש להתפלל עליו שיחזור בתשובה כדלקמן דף יוד ובתענית דף כג ע"ב: **שם** צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. עי' בזוהר פ' שלח ופ' פנחס דף רלא ורלב: **ע"ב** תוס' ד"ה לא כו' בברית בין הבתרים. כדאי' בסדר עולם והובא בתוס' שבת דף יוד: **שם** בא"ד ע"ג שנה היה במלחמת המלכים. ועי' מ"ש התוס' בשבת שם:

דף ח ע"א גמ' ועיילו לבי כנישתא. ובילקוט עקב ותלמודייכו תתקיים בידייכו. ועיין עירובין ריש דף כב: **שם** לעת מצוא זו אשה. עיין ספר חסידים סי' רמ"ג: **שם** ולמות תוצאות תוצאות בגימט' הכי הוי. עיין רע"מ פ' עקב דף רעג ע"ב: **ע"ב** שם והזהרו בזורידין. סנהדרין דף נז: תוס' ד"ה לא וכו' לעולם לילא הוא באתר מצות כו' כמו תפילין ולילית. וק"ל דא"כ היך קורא ק"ש בלא תפילין הא קיי"ל דהוי כמו מעיד עדות שקר. ואולי דבריהם י"ל דלילה לענין קריאתה גופה שאינו י"ח והגית יומם ולילה כדאמר הוא גופיה במנחות:

דף ט ע"א גמ' אלא מלמד שהתחילה. לעיל דף ד: **ע"ב** שם א"ר זירא מאי קרא. לקמן כט ע"ב:

דף י ע"א שם בעי רחמי עלויהו דלהדרו. פי' תענית דף כג ע"ב: **שם** נסתכל ביום המיתה ואמר שירה. פי' דמברכין על הרעה כמו על הטובה ומסולקת קושית המהרש"א קינה לדוד מבע"ל. ודוקא גבי בריחתו מאבשלום פריך הגמ' הכי דכתיב בשמואל שהוא עולה ובוכה ואם בוכה למה מזמור. ועיין ילקוט ריש תהלים: **שם** כנגד מי אמרן דוד. עיין מדרש רבה פ' ויקרא: **שם** ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו. עיין ב"מ דף נט: **ע"ב** שם שסמך גאולה לתפלה. עיין לקמן דף מב: **שם** אלא גאיך. עיין בזוהר ויקהל דף רטו ע"ב:

דף יב ע"א כל שלא אמר אמת ויציב שחרית. עיין בכסף משנה פ"א מהל' ק"ש: תוס' ד"ה ברכה כו' לא שם ולא מלכות. עיין בקול הרמ"ז במס' תמיד: **שם** ד"ה לא כו' לחומרא דצריך לברך פעם אחרת. הקשו האחרונים הא קיי"ל ספק ברכות להקל. וי"ל כמ"ש רש"י ותוס' בשבת לד דגבי ספק דעירובי תחומין מחמירין שלא לערוב ולקנות שביתה ביה"ש משום דאסמכוה רבנן אקראי וה"נ ברכת הנהגין אסמכוה אקראי לקמן ל"ה ומש"ה מחמיר סר"י בספק. ואע"ג דק"ש נמי אף למ"ד דרבנן אסמכוה אקרא דובשכבך כמבואר מדברי התוס' לקמן ואפ"ה אינו חוזר וקורא מספק לדידיה שאני ק"ש שאין בקריאתה אלא משום מצוה משא"כ בה"נ איכא איסורא ליהנות וכיון דסמכו האיסור אקרא התמיר בספיקו וכה"ג כתב מהרש"א כפ' ע"פ דף קכ ובס' שער המלך הל' מקואות דשאני מצוה מאיסור. ועוד כתבתי בזה בחבורי באר אברהם:

דף יג ע"א גמ' ויעקב טפל לו כו'. עיין זוהר אחרי דף עג: **שם** עוכר בעשה. עיין בס' לוית חן: תוס' ד"ה בלה"ק נאמרה כו' בפרשיות המחויבין לקרות דאורייתא כמו פ' זכור. משמע דמלבד פ' זכור איכא פ' המחויבין לקרות מדאורייתא. ובדברי התוס' רפ"ב דמגילה משמע דליכא שום קריאה מדאורייתא לבד מפ' זכור. ונראה כדה"ת דכאן דודאי איכא פ' המלך וכן הא דקולא כה"ג ביוה"כ דהוי מדאורייתא כדמוכח מפרש"י ר"פ בא לו וכ"מ בירושלמי הובא בתוס' ישנים שם וכן מוכח מסוגיא דר"פ בא לו ודלא כמ"ש התוי"ט בספ"ז דסוטה דקריאת כה"ג אינו אלא תקנה ומנהג מאבני כנה"ג:

דף יד ע"א גמ' א"ל ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חייא כנ"ל: **ע"ב** שם אינו נ"ל אמת כו'. עי' לעיל יב ע"א וכ"מ פ"א: **שם** סיפא בתרי וריש' בחד. עי' לקמן דף יח:

דף טו ע"א גמ' את מזבחך ה'. עי' רבה תצוה פ' ל"ח: תוס' ד"ה אמאן כו' דמ"ש ק"ש מתפלה כו'. עי' ברא"ש ומעדני יו"ט ובכס"מ פ"ג דק"ש: ובירושלמי איתא כפרש"י דק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע ומזה מוכיח דלק"ש אין תשלומין: **שם** ד"ה דילמא כו' רישא נמי ר' יהודה ר"ל מתניתין דידן וכ"מ בה"ר: **שם** רישא נמי ר' יהודה. בס' פ"י תמה דבכמה דוכתי בש"ס משמע להיפך מדסיפא ר"י רישא לאו ר"י. ונעלם ממנו סוגיא דנזיר מג ע"ב א"ר"א אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו ומותיב מלה מדתניא מתזיר הוא על עגם כשעורה ומשני ר' יהודה היא וכתבו התוס' ודבר תימה דאוקימנא כר"י והרי מיירי בסיפא מכלל דרישא לאו ר"י היא אם לא נאמר כולה ר' יהודה ע"כ וא"כ ש"מ דרב חסדא ס"ל דלא אמר מדסיפא ר"י רישא לאו ר"י אלא מוקי כולה כחד תנא וכה"ג אי' בנדה דף לט. ולפ"ז שפיר פריך כאן אליבא דר"ח גופיה לשיטתו מנ"ל דרישא דמתני' דתרומות כר' יוסי דילמא ר"י היא דאיירי התם בסיפא וכימא דכולא כחד תנא. ואין לומר דס"ה דהוי סתם מתניתין וסתם משנה ר"מ. דהא ע"כ כר"ת לא מצי לאוקמא דס"ל דאף לכתחלה לא בעיא שיעמיע לאזניו וא"כ א"ש מ"ש התוס' דפריך אדרב חסדא דמאי איצטריך ליה לדחוקי לאוקמא כר' יוסי לוקמא כר' יהודה דאיירי בסיפא לשיטתו בנזיר ונדה. ובגיטין דף כו משמע דאיכא למ"ד דאף גבי סתם מתני' לא אמר מדסיפא כו' אלא מוקי רישא כתנא דאיירי בסיפא אע"ג דלא הוי כר"מ. ואף איכא דל"ל כולא כתנא דסיפא כגון דפליגי באיזה דבר מ"מ כמאי דאיכא לאוקמא אליבא דתנא דסיפא מוקמינן ואמרי' דתנא דרישא סבר כוותיה דתנא דסיפא בחדא ופליג עליה בחדא. וכה"ג איתא במנחות דף פו וכ"כ תוס' גיטין דף ד'. והא דפריך בגיטין דף עה אדר"ח הא מדסיפא רשב"ג רישא דלא כרשב"ג התם נ"ל דאתיא כולא כרשב"ג דהא מליעתא דלא כוותיה ע"ש: **ע"ב** גמ' סד"א נילף כתיבה כתיבה מהתם כו' ואע"ג דקיי"ל דאין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו ש"ה דנתקבלה ג"ש זו בעלמא דהא באמת ילפי' ג"ש זו דכתיבה מזוזה מסוטה לענין דעל הספר במנחות דף לד וה"א דלהכי נמי ילפינן לה דלוואות לא. וכה"ג כתבו תוס' בשבת דף קלא:

דף טז ע"ב גמ' אין קורין אבות אלא לשלשה כו'. עיין מדרש רבה ר"פ לך לך:

דף יז ע"א גמ' עד דאתי מבי רבנן. עיין כתובות דף סב:

דף יח ע"א גמ' ר' חייא ור' יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות. עיין בב"מ דף ל ע"ב דר' יונתן היה כהן. והוכחתי בתי' ליומא דף נז דתלתא ר' יונתן הואי תרי תנאי ותד אמורא: **ע"ב** גמ' יומת המת תי הוא. ובירושלמי מייתי כי לא אתפוץ במות המת. וכ"ה במדרש רבה קהלת: **שם** ולא והתניא מעשה כו'. עיין תוס' סוטה סוף דף לד: **שם** ולן בבית הקברות ושמע כו'. עיין מהרש"ל ס"ב דנדה: **שם** אזל אבתריה לחצר מות. פי' במראה ובחלום כמ"ש בה"ת דהרי שמואל כהן היה כדאיתא במגילה דף כב:

דף כ ע"ב גמ' וחייבין בתפלה דרחמי. עיין במדרש ילמדנו ובילקוט ריש שמואל: **שם** ולהם בבקר לשבוע כמנות עשה כו'. עיין יומא דף עה ע"ב: תוס' ד"ה בתפלה כו' דת"ע בזמ"ג הוא כדאמרי'. עיין תוס' פסחים דף קח ריש ע"ב: **שם** ד"ה כדאשכחן כו' שומע כעונה. וכ"ה בהדיא בירושלמי כאן:

דף כא ע"א תוס' ד"ה והרי תפלה ט' דלרבינא נמי קשה כו'. י"ל דגבי תפלה מודה רבינא דהרהור לאו כדבור דמי דילפינן מקרא לקמן דף לא דכתיב בחנה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו וכ"מ ביומא דף ע' וכ"ם בסדיא

בהדיא בירושלמי יכול יהא מהרהר בלבו ת"ל רק נגו'. וצ"ל דס"ל להתוס' דבדיעבד יצא: **ע"ב** רש"י ד"ה ר"ה כו' המתפלל עם הצבור אומר קדוש. עיין בטורי אבן במגילה דף כ"ג ע"ב:

דף כב ע"ב גמ' הלכתא כריא המרגיל מ' סאה והולה המרגיל וכריא לאונסו ע' קבין. כצ"ל וכ"ה בתשו' הרשב"א סי' רי"ט: תוס' ד"ה ולית כו' והמברך הוי ברכה לבטלה. עיין תוס' פסחים דף ז' ע"ב: שם ד"ה והא כו' שהיה יכול להסתפק ולתלות. עיין לקמן דף כ"ה: שם ד"ה אע"פ כו' ור"י פי' דיחזור ויתפלל. עיין תוס' עירובין סד ע"א:

דף כג ע"א גמ' מהו שיכנוס אדם בתפילין לבהכ"ס. עיין שבת (דף י):

דף כד ע"א תוס' ד"ה והא כו' שלא כנגד ראשו ואומר הרב כו'. עיין יומא דף סט: שם ד"ה והתניא כו' דלא אשכחן אשתו המקרייא בני ביתו. כבר אשכחן ברפ"ג דמעשרות וע"ש בירושלמי הובא בר"ש ותוי"ט. ויש להי"ר מבכורות לי"ס ע"ב וכן יש להי"ר מגירסתנו בפסחים דף קט חייב אדם לשמח בניו וב"ב ברגל והכי אי' בתוספתא שלהי פסחים וא"כ אשתו בכלל דבעלה משמחה כדאי' בקדושין דף לד. ושוב מצאתי בליקוטי פר"ח או"ח סי' רנ"ו שהשיג להתוס' בזה. וכתב דה"ה ב"ב דגבי הבדלה בפסחים דף כל אשתו בכלל ומזה ה"ר דנשים חייבות בהבדלה. ונראה דה"ה ב"ב דספ"ג דר"ה (כ"ט ע"ב) גבי פורס הוא לבניו וב"ב. ובס' עטרת ראש מגיה גם בפרש"י ומוחק תיבת בני רק צ"ל ביתו דאשתו מקרי ביתו אבל לא ב"ב וז"א: **ע"ב** רש"י ד"ה וממשמש בבגדו להעביר כינה העוקצתו. לפירושו פליגא הא דרבי אדר' חייא כנזיר (נ"ט) דאסר התם לחד ליבנא ע"ש ועיין תוס' שבועות דף מ"ב: תוס' ד"ה פסק כו' תלמיד דר"ה הוה לחומרא אזלינן. וכ"כ בשמו בשבועות סוף דף מז ועיין תוס' עירובין דף סב.

דף כה ע"א גמ' כאן בגדולים כאן בקטנים. עיין תוס' בכורות דף מד ע"ב:

דף כו ע"ב גמ' ריב"ל אמר תפלות כנגד תמידין תקנום. עיין במדרש רבה פ' ויצא ובילמדנו פ' ח"ש ופ' תשא דריב"ל ס"ל נמי דתפלות אבות תקנום אלא שמוסיף לומר כנגד תמידין תקנום משום תפלת מוסף דלא אשכחן דתקנוה אבות א"כ משום זמנם שהוא כמו בתמיד. ומש"ה ניחא דלא קאמר בסמוך לימא תהוי תיובתא דריב"ל מההיא דתניא כוותי' דריב"ח: תוס' ד"ה עד כו' כנגד קטורת תקנוה. וכן אי' בירושלמי:

דף כז ע"א גמ' שזו עוברת וזו אינה עוברת. קדושין דף כט ע"ב: תוס' ד"ה דרב כו' שישור גדול כל כך. עיין תוס' מ"ק דף ד: **ע"ב** גמ' דלית לי' זכות אבות כו'. עיין סוף הוריות: שם ואימלוך באינשי ביתי. עיין ב"מ דף נט:

דף כח ע"א גמ' כי הוה תלא מגירסא הוה אזיל ויתיב. עיין עירובין דף כח ע"ב: **ע"ב** גמ' לפייסו בדברים. עי' יומא דף פו ובחידושי אגדות: שם ואחת של גיהנם ואיני יודע כו'. עיין חגיגה דף יד ע"ב: שם הני י"ח כו'. עיין בגל"ת דפליגי רב הלל ורב יוסף אי תקנו נגד שאר אזכרות או רק נגד שם הוי"ה. ועיין בירושלמי שלהי חגיגה: רש"י ד"ה ולא כו' וישמחו חברי על כשלוני כו'. עיין תנא דב"א פרק י"ח:

דף כט ע"ב גמ' וא"ר זירא מאי קרא לעיל דף ט': שם כלשה עוברה יהיו כל צרכיהם כו'. עיין זוהר פ' ח"ש דף קכ"א ע"ב: שם א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא. יומא דף יט ע"ב חלק לו ע"ב:

דף ל ע"א גמ' לולב ומנענע מגילה וקורא. עיין תוס' סוכה דף לט ע"א: **ע"ב** גמ' בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה כו'. עיין בשבת דף כד: שם אין עומדין להתפלל. עיין ילקוט תהלים ק"ח:

דף לא ע"א גמ' רבא אמר כדר' אושעיא דאמר מערים אדם כו'. בס' פ"י הקשה מכאן על פרש"י בכ"מ דף פה ע"ב והקדימו שם הר"ן בחי' בשם הרמב"ן. אמנם נ"ל פירש"י ע"פ מ"ש בס' התיסף לחלק בין העמיד ערמה ומירחה אח"כ או לא: שם המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו. וצ"ל כיון דמועלין בו פשיטא דאסור בהנאה. וי"ל דע"כ לא הוי הלכה פסוקה אלא בשנהנה ולא אכל דאלו באכל לא שייך מעילה רק למ"ד דאיסור חל על איסור דאלו למ"ד אאתע"א לא חייל איסור מעילה על איסור דם וכדמוכח בכריתות וע"כ לא משכחת אליבא דכ"ע בהלכה פסוקה אלא בשנהנה ולא אכל דליכא איסור דם: שם תכין לבם תקשיב אזנך. עיי' רבה מצורע פ' טז: שם להגביה קולו בתפלתו כו' עיין סוטה דף ל"ב ע"ב: **ע"ב** גמ' מה להלן עכו"ם אף כאן כו'. עיין ב"ב דף יוד ע"א: תוס' ד"ה מכאן ששכור כו' שכור מהו שיברך. עיין תוס' עירובין דף סד ע"א:

דף לב ע"ב גמ' גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. וכ"ה בספרי פ' ואתחנן ועיין בתנא דב"א ת"ב פ"ו דא"ל הקב"ה למשה הריני מודיעך מקצת מדותי כשאני רואה בני אדם שאין בהם תורה ומעש"ט כו' ומרבין תחנונים לפני אני נזקק להן שנא' פנה אל תפלת הערער וכתיב אני אעביר כל טובי כו'. ועפ"ז מובן מימרא דר"א כאן והספרי: שם אריב"ל אמר קרא אשרי יושבי כו'. עיין ר"ם חלק דף לא סוף ע"ב: שם תורתם משתמרת בירושלמי אי' מתברכת ועיין מגילה דף ו' ע"ב:

דף לג ע"א גמ' כי אל דעות ה'. ובמדרש שם מביא פ' אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא: **ע"ב** גמ' א"ל אין הלכה מכלל דפליגי. בס' דבר שמואל מוחק תיבת אין: שם בין קדושת שבת לקדושת יו"ט. עיין פסחים דף קד: שם והכ"ת הכל בידי"ש. עיין תוס' כתובות דף ל':

דף לד ע"ב גמ' חד דכי רבי. בסדר הדורות כתב דהוא ר' גמליאל ברבי וכ"ה בס' הקנה פ"ג. ועיין בכתובות דף קג ע"ב: שם אלא הוא דומה כעבד. עיין זוהר פ' פנחס דף רכ"ג:

דף לה ע"ב גמ' בטלה דעתו אצל כל אדם. שבת דף לא וצב וקמ"ד הוספה על הגהות ר"פ: רש"י ד"ה ביומי ניסן ימי הקציר. משמע דהיינו אף קודם פסח וכ"מ מפי' בחומש פ' בהר ובפי' לס' יהושע. ואמנם בטו"ח שם יעקב סי' ס"א דהלא, עיקר ימי קציר לא הוי עד שבועות דכתיב כי' וחג הקציר משא"כ פסח לא נקרא רק חג האביב דתבואה נתמלאה בו אבל עדיין לא הגיע זמן קציר. וי"ל ע"פ מ"ש בס' תוי"ט ברפ"ד דבכורות דים ג"מ בין זמן קציר חטים לזמן של קציר שעורים דבשל חטים הוא דהוי בשבועות דאז מקריבין ב' לחם מחטים של חדש. אבל קציר שעורים זמנו קדים מניסן. והכתי תקשי הא דאמר רבא דלא תיתו קמאי ביומי ניסן שהן ימי קציר. ואמאי סגי ביומי ניסן בלחוד הא לא הוה עדיין זמן קציר של חטים רק של שעורים. וא"כ ע"כ הוצרכו להשהות בביתם גם אחר ימי ניסן עד כלות קציר החטים. וי"ל דימי ניסן דקאמר לאו חודש ניסן בלחוד קאמר אלא כלומר בתקופת ניסן שבו זמן קציר של תבואה והכי אי' בסדר"א פ"ח בפסוק זרע וקציר וגו' זרע זה תקופת תשרי קציר זה תקופת ניסן. וכן בגמ' פ' המקבל דף קו מתבאר דזמן זרע וקציר נמשך לא פחות משני חדשים. ואע"ג דלר' יהודה התם מונה זמן זרע מתשון וזמן קציר מאייר נראה דקיי"ל כר"ש התם דמונה מתחלי תשרי זרע ומתחלי ניסן קציר. ואע"ג דר"י ור"ש קיי"ל כר"י שאני הכא דבתוספתא דתענית אי' דכמה תנאי סברי כר"ש: שם ד"ה ביומי תשרי דריכת הגתות והבדים. לולי פירש"י י"ל ע"פ הברייתא דפרקי ר"א הנ"ל שזכרתי דתקופת תשרי הוא זמן זרע ולכך אמר להן רבא דלא תיתו: תוס' ד"ה כאן בזמן כו' דאינם צדיקים גמורים. עיין תנחומא פ' נח:

דף לו ע"א רש"י ד"ה קוקאני תולעים שבמעיים. שבת דף קט ע"ב ועיין חולין דף מז:

דף לח ע"ב תוס' ד"ה כל כו' לאו דוקא כל תלמודו. והב"ש פי' דוקא:

דף מ ע"א גמ' אין הלכה כר"י. וקשה פשיטא דאין הלכה כיחיד נגד רבים ומאי קמ"ל. וכה"ג פריך בשבת ס' ע"ב בילה י"א ב'. וי"ל דה"א דה"ה דמסייע לי' קרא לר"י כדקאמר בסמוך וכה"ג מסני בגמ' אפלוגתא דר"י וחכמים ביבמות דף מ"ז. ועפ"ז א"ש מ"ש א' מגדולי זמנינו דכיון דאמר דאין הלכה כר"י אמאי מפרש אח"כ טעמו. ולפמ"ש ניחא דבזה מתרץ מאי דאיצט' לומר דאין הלכה כמותו: **ע"ב** תוס' ד"ה אמר אביי כו' ומיהו רב אלפס פסק כר"י כו'. ועיין מ"ש הרא"ש דר"י היה מסופק הלכה כרב מדקאמר אביי כוותי' דרב מסתברא כו' ולכ"כ דאין בזה כדי לספק דהא לקמן דף מ"ט גבי ברכת הטוב והמטיב מוכח דכמה אמוראי ס"ל כר' יוחנן. וא"כ ה"ל רב ואביי יחידאי לגבייהו.

דף מא ע"א רש"י ד"ה כדי כו' משום דסמוך כו'. עיין שבת דף ע"ז: **ע"ב** גמ' שרוב שעוריה כזיתים. עיין יבמות דף כז: שם וקרא אסמכתא בעלמא. לפמ"ש הרא"מ בפ' חוקת הוא אסמכתא אליבא דכ"ע ובס' דברי שמואל כתב דלרב תנן לאו אסמכתא הוא. ונראה כהרא"מ דאי ל"ק אסמכתא רק לאידך הנ"ל בקיצור ולאידך שעורי' מדרבנן ומדקאמר הני שעורי' מכתב כתיבי אלא מדרבנן כו' ש"מ דה"ק אף לרב תנן אינו מה"ת כדבעי למימר מעיקרא אלא מדרבנן וקרא אסמכתא כו':

דף מב ע"א גמ' ג' תכיפות הן. עיין מ"ש התוס' לקמן דף נב רע"ב דלא חשיב תיכף לנט"י סעודה. ותי' א"מ כמ"ש מהרם"ך וספר"ח. אלא י"ל דל"ת רק ג' שיש מתן שכר לעושן כדאי' ברכה ואתחנן אם סמך ושחט מובטח שקרבנו נתקבל ואם נטל ידיו ובירך מיד מובטח שלא יהא שטן מקטרג בסעודתו ואם קרא ק"ש והתפלל מיד מובטח שתפלתו נשמעת. ולכך ל"ת תיכף לנט"י סעודה דהתם אין מתן שכר זה כבהנך: תוס' ד"ה אתכא כו' ונראה שא"צ לברך כו'. עיין פסחים דף קג ע"א: **ע"ב** גמ' אלא בשבתות ויו"ט הואיל ואדם קובע סעודתו. כצ"ל והשאר נמחק ועיין ברא"ש: שם ב"ש אריבא פליגי כו'. לכאורה קשה כדפריך בכ"ד וכי טעמא דב"ש אתא לאשמועינן. ולפמ"ש התוס' בסוכה דף ע' לק"מ דלא פריך הכי אלא היכי דפליגי תנאי אבל בלא"ה ש"ד לאשמועינן היכי ס"ל. וטעמא דמילתא הוא כמ"ש התוס' לקמן דף מז סע"א: תוס' ד"ה ורב כו' כך שמעו מרב. עיין מ"ש התוס' בסנהדרין דף יז ע"ב:

דף מג ע"א רש"י ד"ה אהדר כו' בהספד רבו החזיר החלוק. עיין בתוס' תענית דף כ' ע"ב: **ע"ב** גמ' לבנים נראה ואינו מזיק. עיין קדושין דף כט ע"ב ודף לט ע"ב דכי הוי עיילי בתרי הוו מתזקי. וי"ל דהתם היו רגילין מזיקין ומזקי אפי' לתרי כדאי' ריש מכלתין: שם אל יצא יחידי בלילה משום חשדא. עיין לקמן סוף דף כ"ד: שם אל יפסיע פסיעה גסה. בס' תפן ס' כתב דקאי נמי אהליכה לבהכ"נ ול"מ הכי לעיל דף ו' ע"ב:

דף מה ע"א גמ' גדלו לה' אתי. לקמן דף מח ע"ב: שם שאין ת"ל בקול ומה ת"ל. עיין סוטה דף לז ערכין דף י"א:

דף מז ע"א גמ' שחייב אדם לומר בלשון רבו. עיין עירובין דף נג ע"ז דף יט: תוס' ד"ה ומאכילין כו' דא"כ פורע חובו בממונו של כהן. משמע דגבי דמאי ל"ת לפורע חובו בממונו של כהן. ושמעתי מקשים הטינה לדעת הטור ביו"ד דמוכר ת"מ של דמאי לכהן אבל להפוסקים דנותן בהנם הרי פורע חובו בממונו של כהן. וי"ל ע"פ מ"ש הרא"ש בפי' המשנה רפ"ק דדמאי דהטעם דתקנו שיתן לכהן שלא רצו לתקן שימכור אותו לכהן דחיישינן אי משהי לי' גבי' עד שיזדמן לו כהן שיקנה דילמא אתי בו לידי תקלה: **ע"ב** גמ' ומה ראית כו'. עי' מ"ש בס' עטרת ראש דל"ש לומר ומה ראית דהא א"א לומר להיפך כיון שאין שום סברא להיפך עיי"ש. וכבר הרגישו בזה התוס' בעירובין דף לא וביצה דף יג ע"ש: שם לא נח נפשי' דרמי ב"ה אלא דלא אזמין. עיין ב"ב דף י"ב: תוס' ד"ה מצוה כו' כ"ש יו"ט שני. עיין מ"ש התוס' בעירובין דף מו וריטב"א ריש כתובות. ועיין עוד מ"ש הרא"ש רפ"ג דמועד קטן:

דף מח ע"א תוס' ד"ה ולית כו' לא קאי אריב"ל. וכה"ג בכתובות דף נד וע"ש בתוס': **ע"ב** גמ' מגדלו לה' אתי נפקא. עיין לעיל דף מה: שם אל תקרי ובירך אלא וברך מכאן מוכח דלמידין דין מזה. וכ"מ בעירובין י"א: שם נוגעת בתכרתה אפי' כמלא נימא. עיין תנחומא ואתחנן: רש"י ד"ה כי כו' לאכול את הזבח. וכ"ה בתוספתא:

דף מט ע"א גמ' והתניא ר' אומר אין חותמין. עיין פסחים דף קד סע"א: שם יצא ברית. בחי' הרשב"א משמע דלא גרים תיבת יצא [עיין בדקדוקי סופרים]: שם ומלכות לפי שאינו בנכים.

דאי' בספרי וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' מלכים דלא היו מעמידין אשה במלכות בארץ ישראל שנאמר מלך ולא מלכה: **ע"ב** תוס' ד"ה ר"מ כו' ואני לא אשה פנים לישראל. עיין מ"ש בס' יראים:

דף נ' ע"א גמ' ר' אומר ובטובו ה"ז ת"ח. עיין זוהר תרומה דף קס"ח:

דף נא ע"א גמ' מי שאכל שום וריחו נודף. שבת דף לא: שם ששה דברים נאמרו. עיין תוס' ב"ב דף נח ע"ב: **ע"ב** גמ' אנן נעבד לחומרא. וכ"ה בזוהר תרומה דף קס"ח: במשנה בה"א מברך על היין ואחר כך מברך על היום ובגמ' טעמא משום דתדיר קודם. וקי' בס' פ"י הא קס"י דאורייתא ויש להקדים דאורייתא לדרבנן אע"ג שאינו תדיר. ותי' דהא דקס"י דאורייתא לאו בסדר קידוש שעל השלחן דוקא יוצא יד"ח אלא אף בקידוש שבתוך התפלה נמי יצא מה"ת אלא דרבנן תקנו שיחזור ויקדש על היין. וכ"כ גם הרדב"ז והצל"ח דמה"ת יצא חובת קידוש בתפלה. ואינו נכון דהא אמר בפ' ע"פ קי"ז ע"ב דצריך להזכיר יציאת מצרים בקה"י ויליף לה מגז"ש דזכירה זכירה משמע דהוי מה"ת ובתפלה ליכא הזכרת יצ"מ. ובפ' ע"פ דף ק' כתב הצל"ח דקידוש במקום סעודה הוי דאורייתא מדכתיב וקראת לשבת עונג ואם התפלל בביהכנ"ס לא יצא חובת קידוש מה"ת. ולפמ"ש אף בביתו לא יצא. ובזה א"ש מה שהקשה בס' ישועת יעקב דאיך יוציא לאשה י"ח מי שהתפלל ויצא יד"ח. דבתפלה לא יצא משום דבעי' הזכרת יצ"מ. אלא דקשה מהא דאמר דף לג ע"ב דהבדלה כקידוש מה קידוש אע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא. והשתא מאי ראיה מצלותא דקידוש לצלותא דהבדלה דגבי קידוש א"י מה"ת בצלותא משום דבעי' הזכרת יצ"מ וליכא משא"כ בהבדלה שיצא לגמרי בצלותא. וי"ל דהתם מקידוש דיו"ט קאמר דמזכיר יצ"מ בתפלה:

דף נב ע"ב תוס' ד"ה תיכף כו' והא דלא חשיב לי' לעיל כו'. עיין מ"ש בהגהותי לעיל סם: שם במשנה לא חם. עיין בה"ז במנחות דף נג:

דף נג ע"א גמ' לעבורי ריחא הוא דעבידי. לכאורה משמע דבשמים דכל המתים הן לעבורי ריחא. אך במ"ק דף כ"ז מבואר דלעבורי ריחא אינו אלא בחולי מעיים שמתו אבל בשאר מתים אינן לעבורי ריחא רק שנהגו כן כדי שלא לבייש חולי מעיים: שם אטו כלהו לכספים מקטרין כו'. פי' כיון דאינן אלא מיעוטא אזלינן בתר רובא דאיתא קמן אפי' לר' יוסי דחיים למיעוטא דזכרים רפ"ז דיבמות דף ס"ז דבכה"ג אפי' ר"מ דחיים למיעוטא בעלמא מודה הכא וכמ"ש התוס' רפ"ג דבכורות ועיין במ"ש הרשב"א והנ"י ר"פ בתרא דיבמות. ועיין בס' שושנת העמקים כלל ט"ו ובס' בית אפרים ח"ב מ"ש בסוגיא זו. א"נ כמ"ש בשעה"מ הל' יבום דטעמא דר' יוסי התם הוא משום דזכרים הוי מיעוט המצוי: שם ה"ל רובא דלאו לריחא. וקו' בס' מה"א ומשאת אהרן דהנ"ל מיעוטא דעכו"ם דג"כ לא מברכינן עלי'. וי"ל שהוא מיעוט שעומד נגד הרוב דישראל ומיעוט כזה אין מגרע כח הרוב כמ"ש ביבמות. וגדולה מזו כתב בשו"ת טור האבן סי' י"ב דאפי' סמוך מיעוטא לחזקה לא אמר במיעוט שכנגד הרוב דאל"כ איך אמר דרובא וחזקה רובא עדיף. וכבר מבואר כן בריטב"א שלהי קידושין דדוקא כהסיא דשלהי יבמות גבי רוב נשים מתעברות ומיעוט מפילות והוא מאותו רוב עצמו שנתעברו יש מקצת שמפילות ולכך מודו רבנן דמצטרף המיעוט עם החזקה להיות כמחצה משא"כ היכא שהמיעוט אינו מחלק הרוב אלא בפ"ע אין חשוב להצטרף עם החזקה להיות נגד הרוב. ולכך לא חשיב הכא מיעוט שאין מתעברות שהוא אינו מן הרוב: **ע"ב** גמ' מטוף ובריך. י"ל דהטוף ליטול ידיו קאמר דהנוטל ידיו תחלה מזומן לברכה:

דף נד ע"א במשנה בכל ממונך כו'. עיין זוהר ואתחנן דף רס"ז: גמ' בפקתא דערבות ואתא גמלא. עיין מ"ק דף ע"ו וחולין דף ק"ז: **ע"ב** גמ' המאריך בתפלתו. עיין שבת קיח ותוס' שם:

דף נה ע"א גמ' שלחנו של אדם מכפר עליו. עיין ס' המגיד פ' יתרו: שם לידי תחתוניות. ואת"ת ואי ליכא והאיכא הא דאמר בנדרים דף כ"ב הכועס שולטין בו תחתוניות. וי"ל דלא קחשיב הכא אלו העשרה דברים אלא לומר דמחמת כן צריך ליזהר מהם. ומש"ה לא קחשיב הך דנדרים דבלא"ה צריך לזהר מלכעוס: שם שיראו מלפניו. עיין זוהר מקץ דף ר': **ע"ב** גמ' אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע כו'. עי' זוהר מקץ דף ר' ע"א: תוס' ד"ה פותרי כו' הלידה גרים. ועיין בס' תשובה מן השמים סי' כ"ב:

דף נו ע"א גמ' חלי עסקך בתמרי. עיין מנחות דף פ"ז: **ע"ב** גמ' ר' נתן אומר מצא תורה. עיין לעיל דף ח' ע"א: שם שלא בזמנן יסות שחורות. עיין בזוהר תרומה דף קמ"ד:

דף נז ע"א גמ' שמן זית בחלום. עיין הוריות דף יב ע"ב: שם אלא לב א' לאביו שבשמים. עי' רבה ויקרא פ' מ"א פ' במדבר פ' ג' ורש"י מגילה דף י"ד: **ע"ב** גמ' יפה לחסידות. עיין חגיגה דף י"ד ע"ב: שם יפה לחכמה. עיין סוף סוטה: שם חוץ מן הכלת. עיין זוהר תרומה דף קל"ט: שם למה נקרא שמו קשואים. עיין נדרים דף מ"ע: שם שני גוים בבטנך אל תקרי כו'. עיין תורת חיים בע"ז דף י"א: שם במסאנא וסנדלא כל דשקיל. עיין זוהר ר"ס חוקת: שם אף בה"ל צ"ל כן מפני שעתידים. עי' ע"ז דף ג' ודף כ"ד: שם נכנסין לגוף ואין נהנה מהן כו'. כתב מהרש"א דמש"ה א"צ לברך עליהן וצ"ע פ"ג דעירובין: רש"י ד"ה כפניות מין תמרים רעים. עיין פרש"י עירובין דף כ"ח:

דף נח ע"א גמ' שאין דעתם נוחה זל"ז. עיין סנהדרין דף ל"ח: שם ברוך שחלק מכבודו ליראיו. עיין תנחומא פ' וארא: **ע"ב** גמ' על בתיהם של צדיקים שיחרבו. עי' תגיגה דף ה' וברי"ף:

דף נט ע"ב גמ' על כל טיפה וטיפה. עיין רבה כי תבוא: רש"י ד"ה כל כו' תליית המאורות בשבתאי. עיין בר"ס דף י"ב:

דף סא ע"א גמ' ואחרי עלתה. עיין ב"מ דף נט: **ע"ב** רש"י ד"ה הוי כו' לפי שבבל במזרחה של א"י. כ"כ תוס' שבת דף סו ע"ב ובכורות וב"ב דף כה איתא בצפון. וי"ל דר' גדדין נמשכין לבבל כמ"ש רש"י בר"ה דף כג ע"ב:

דף סב ע"א גמ' א"ל ב"ע עד כאן העזת פניך ברבך. וקשה לפ"ז דר' יהושע היה רבו דר"ע איך קראו ר"ע בשמו עיין חלק דף ק'. וי"ל דדוקא

בשמו לבד אסור אבל כשאומר רבי שרי אע"פ שמזכירו גם בשמו. והא דמשמע מפרש"י שם דמותר לומר ר' מורי פלוני לאו דוקא דה"ה ר' פלוני בלא מורי שרי. ובזה א"ש הא דמנחות דף עב דרבי תלמידו דר"ש הוי וקרי ליה ר"ש. ונראה דה"ה גפי אביו שרי לומר אבא פלוני ורא"ה מדמצינו דקרי ר' יוסי לאביו אבא חלפתא: שם דמי פומא דאבא. עיין תוס' יבמות דף מ ובחולין דף לח ותוי"ט יומא דף פו: שם ומבעי רחמי. עיין עירובין דף יט ולעיל דף ח: תוס' ד"ה רבא כו' אחר פטירתו של אביי. וכ"מ בסוף הוריות ובגיטין דף ס ע"ב: **ע"ב** גמ' חוץ מן הקרקע. עיין גיטין דף ע: שם אמר רב ביבי אמר ריב"ל כל הרוקק. ובילקוט מלכים איתא רב אסי:

דף סג ע"ב גמ' לכרם ביבנה. עיין רבה שה"ש בפ' סמכוני: שם הם ואח"כ כתת כדרבה. עיין שבת דף סג: שם ומהנהו מנכסיו על אחת כו'. חסר כאן ועיין בילקוט שמואל: שם שהכל צריכין למרי חטיא. ועיין סנהדרין דף מב: שם אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. ועיין ברבה שה"ש בפ' דודי ירד:

הגהות בהרא"ש

פ"א סי' ט"ז ובלאו האי פיסקא קיי"ל כרבה כו'. עיין תוס' מגילה דף כט ויבמות דף לט ד"ה אע"ג וקדושין דף עט:

פ"ב סי' ט"ז ואם אי' דאבילות יום ראשון מה"ת האיך תדחה מצוה מה"ת. ועי' מ"ש הרא"ש שם בכתובות ורפ"ג דמ"ק:

קיצור כללי המשנה

בד"ה כתב בשחרית יוסף כו' פעמים מצא דברים סדורים כו' והראשונים לא היו שונים כסדר. ול"נ דהטעם הוא כדאמר בב"ק דף קב דתני לה גבי הילכתא פסיקתא ופרש"י דלא שייכא התם ולא תני אלא משום פסוק הלכה שמשנה התנא שם דבר שהוא בודאי הלכה פסוקה שלא נחלק אדם עליהן. וטעם זה מספיק להביא דבכל מערכין וכיוצא בו:

בד"ה כשיש כו' ועדיף לאוקמא בתרי טעמא מבתרי תנאי כדאי' בקדושין וכ"ה במנחות דף נה. אך בב"מ ס"פ המפקיד וסנהדרין דף סב ע"ב מבואר דר"י לא ס"ל לדר"ל אלא דעדיף טפי לאוקמא בחד טעמא ובתרי תנאי. והכי אית ליה בירושלמי דשביעית: **בא"ד** דתברא עדיף ממאי דלתרץ לפעמים נעשה. ואני הוכחתי בחידושי לחולין דף טו דהיינו היכא דמצינו דבכך פליגי תנאי בזה אבל בלא"ה נעשה עדיף. ובדברי התוס' שם מבואר איפתי שייך לומר נעשה ואימתי לא שייך ולא ביאר זה בעל הכללים. ובחידושי לשבת בארתי עפ"ז דברי תוס' שם ד' לב ע"ב:

בד"ה אשכחן דקרי בגמ' למתניתין ברייתא. ודע דה"כ מצינו איפכא דקרי בגמ' לברייתא תנן כמ"ש תוס' בספ"ק דקדושין דף מ ע"א ובחולין דף פו ע"ב. ובזה א"ש בעירובין דף יוד ע"ב וביומא דף נה. ועוד מצאתי בענין זה כלל מחודש דשייך לומר תנן אע"פ שאינו מפורש במשנה רק ממשמעותא. ודבר זה מבואר בריטב"א בקדושין דף נג. וכ"מ בתוס' בחולין דף ל' ומי' הר"ן בשבועות דף יא וכ"כ הריטב"א שם דף יג. ובזה יישבתי בחידושי למנחות דף ע' הא דאמר שם ותנן לא מצינו תרומה במחובר ואינו מפורש במשנה בשום מקום כמ"ש הרי"פ שם בגליון אך נלמד הוא מדיוקא דמתני' דפ"ב דבכורים. ועוד מפורש הוא בברייתא ספרי פ' קרח. וכן כשאינו מפורש רק מקצת במתני' כמ"ש הריטב"א בסוכה:

בד"ה מצינו במשנה דבר זה מותר כו' בפ"ב דבכורים כצ"ל. ורא"ה זו אינה דומה להנדון כמבואר. אך יש להביא ראי' מפורשת לזה מדברי הרא"ש ריש שבת דף ג' גבי בעה"ב פטור:

בד"ה מצינו במשנה לשון שוה בשני מקומות ואין ביאורו אחד כמו שור תם"ו. והנה גם בתלמוד אשכחן כן בכ"ד. כמו שמבואר מדברי התוס' בברכות דף ג גבי תפלה קצרה ובפסחים ד' לו ע"ב ובב"ב דף קל"ה ובבכורות דף מו. וכ"כ הר"ן בפ"ב דקדושין ובספ"י דנדרים ובחי' רשב"א פי"ג דיבמות ונמק"י פ"ה דב"ק. ועפ"ז א"ש מה שהקשו התוס' על רש"י בפסחים כב ע"א גבי חולין בעזרה לאו דאורייתא וכן א"ש מה שהקשה התוי"ט בספ"ב דנדרים על הטי"ד ע"ש:

קיצור כללי התלמוד

בד"ה רב תנא הוא כו' וזה אינו מתרץ אלא מרוחק גדול. עיין לקמן דף לד ד"ה וכתב:

בד"ה כתבו התוס' פ"ק דמ"ק כו' אלא כי אשמועינן טעמא דב"ש אבל כי אשמועינן כו'. ועיין תוס' סוכה דף ע':

בד"ה וכתב בת"מ ש"ג פ"א לשון ט' דלדידן לא קיי"ל הכי כיון דאיכא. עי' תוס' מנחות דף ה' ע"א:

בד"ה קס"ד שבגמרא כו' סברוה שנאמר כן. עיין ריש ב"ב ונדרים דף י"א:

בד"ה כל כללות כו' קיי"ל הכי. בגליון הביא בשם מהרי"ק דלא נאמרו כל הכללים אלא בדינים הנהוגים בזה"ז. אך לא משמע כן בתוס' דזבחים דף ע"ז וזבחים דף ו' ובפרש"י בכתובות דף כ"ז:

בד"ה אלו כו' תרי ר' יאשיה. ומלבד האמורא היו תרי תנאי ר' יאשיה ור' יונתן כמ"ש בחידושי ליומא:

בא"ד רב ירמיה לחוד הייטו בר אבא. ועוד איכא ר' ירמיה אחר כמ"ש תוס' בגיטין דף י"א:

סדר זרעים

פאה פ"ד משנה ו' בר"ש דדרשינן בס"פ כי תצא בשדה לברכות כו'. עי' סוטה דף מה ע"א:

דמאי פ"ה מ"ח בר"ש למטור שבל אלא לצורך ובלבד לחבר מעתה לע"ה. ועיין בפ"ה דמעשרות משנה ג' ובר"ש:

כלאים פ"א מ"ט במשנה מקצת עליו מגולין אינו חושש. עיין בפ"ה דמעשרות:

תרומות פ"ג מ"ה בר"ש ר' אליעזר תסמא לא בעי שיריה ניכרים. ועיין בפסחים דף ל"ב ול"ג ע"ב:

פ"ז מ"ה ו' בר"ש כדתנן במס' חלה פ"א מ"ד ור"מ דממחייב כאן אזיל לשיטתיה בנדה דף מ"ו דמחייב מדומע בחלה:

מעשרות פ"ח מ"ג במשנה. לפי שאינו נאמן על המעשרות עיין פ"ה דדמאי מ"ת:

חלה פ"א מ"ד בר"ש לפי תכנון תרומה שנתערבה נתחייבת בחלה עיין פ"ג מ"ב. פ"ב מ"ג במשנה הם ושאורן וסובן ומורסנן. עי' תרומות פי"א משנה ד':

הר"ר ברוך פרענקל תאומים זצ"ל
(בעהמ"ס ברוך טעם)

ב ע"א הקטל תלבים. יעוין תוס' פסחים דף קכ ע"ב ד"ה אמר רבא ובפי' המשניות לרמב"ם בפ"ע דזבחים על המשנה וכולם ספקתו: שם אגב אורחא. יעוין בתוס' מס' שבת דף לט ע"א ד"ה מסייע ליה ותוס' זבחים כח ע"א ד"ה אמר שמואל ותוס' כתובות מח ע"ב ד"ה לאפוקי: שם טהר יומא. יעוין תוס' זבחים (יא) [יז] ע"א ד"ה טבול יום:

ה ע"ב הקיפו ליה. יעוין תוס' ב"ב דף לו ע"ב ד"ה ואם ידוע. [ובתוס' דב"מ ס"ד א' ד"ה אי]:

ו ע"ב בתפלת המנחה. יעוין תוס' פסחים קז ע"א ד"ה סמוך למנחה:

ט ע"א תוס' בד"ה ר"א כו'. נ"ב יעוין תוס' פסחים ד' נט ע"ב ד"ה בארבעה עשר: שם כדקאמרי' ביום כו'. נ"ב פסחים דף ג יעוין תוס' יבמות דף עב ע"ב ד"ה שלא בזמנו ותוס' פסחים דף פג ע"ב ד"ה ליתן. ותוס' שבת דף כד ע"ב ד"ה בקר שני:

י ע"ב מי גיתון. יעוין פי' רש"י ע"ז בפסחים [נו ע"א]: שם במקום גבוה. יעוין לקמן טז ע"א תוס' ד"ה לפי שאין דעתו:

יא ע"ב וכן אורי ליה. יעוין תוס' ע"ז דף כב ע"א ד"ה אין מעמידין: שם ור"י מברים. יעוין תוס' כתובות ד' ח' ע"א ד"ה שהכל ברא:

יג ע"א תוס' ד"ה בלשון הקודש כו'. נ"ב יעוין שבת דף קטו ע"א תוס' ד"ה לא ניתנו לקרות וכסוטה דף לג ע"א תוס' בד"ה כל התורה כולה:

יד ע"ב תוס' בד"ה ויאמר. יעוין תוס' שבת ד' כה ע"ב ד"ה גזירה משום כסות לילה:

יט ע"ב ומשום כבודו. ברמב"ן בשורש הראשון לספר המצות (הגיה) [הגירסא] ומשום כבוד הבריות לא גזרו רבנן ביה:

כ ע"ב תבא מארה. יעוין לקמן ד' מח ע"א תוס' ד"ה עד: שם עד כזית. יעוין תוס' לקמן דף מט ע"ב ד"ה ור"מ: שם ואינו מברך. יעוין לקמן נא ע"א תוס' ד"ה מעיקרא וברש"י שם: שם ואינו מברך לפניו. יעוין לקמן דף לה ע"א תוס' ד"ה לפניו ותוס' ד"ה כיצד מברכין:

כא ע"א אמר ר"י. יעוין תוס' חולין דף כג ע"ב ד"ה ותנא: שם ברכת התורה לאחריה. יעוין לקמן לה תוס' בד"ה לפניו: שם ק"ש דרבנן. יעוין תוס' סוטה לב ע"א ד"ה ק"ש ושם ע"ב ד"ה ור' ותוס' מנחות דף מג:

כב ע"א טבילה בחמין. יעוין תענית ד' יג ותוס' [שם] תמורה יב ע"א תוס' ד"ה ואין המים:

כז ע"א מדרב מגלי. יעוין תוס' ברים המסכתא: ע"ב ערבית רשות. יעוין לעיל ד ע"ב וד' כו ע"א תוס' ד"ה טעה ולא התפלל:

ל ע"ב לפי שאין ב"ד. יעוין לעיל דף כו ע"א תוס' ד"ה טעה ולא התפלל:

לא ע"א תוס' בד"ה המקיז דם כו'. וקשה דאמר כו'. נ"ב משנה היא ביומא בד' המצויין ברש"י דף נח ע"ב: שם [בגמרא] כיפי. יעוין בערוך ערך ק': שם שאסור להגביה. יעוין סוטה דף לב ע"ב מפני מה תקנו:

לג ע"א אנשי כנה"ג. יעוין מגילה דף יז ע"ב: ע"ב סיימתינהו. יעוין תוס' לעיל ד' יב ע"א ד"ה אמת ויציב:

לה ע"א אסור לו לאדם שיהנה. יעוין תוס' פסחים דף נג ע"ב ד"ה אין מברכין: ע"ב הנודר מן המזון. יעוין לקמן דף מא ע"ב תוס' ד"ה א"ה יין נמי:

לז ע"א קפץ ובירך. יעוין ד' מד ע"א תוס' ד"ה ר"ע: ע"ב בתחלה מברך. יעוין תוס' לקמן מא ע"ב תוס' ד"ה אלא פת: שם [אע"ג דלית] בי' פירורין. [יעוין דף לט ע"א תוס' ד"ה פת:

דף לח ע"א זיעא בעלמא]. יעוין דף לט ע"א תוס' ד"ה מיא דסלקי:

מז ע"א שיכלה אמן. יעוין דף לט ע"ב תוס' ד"ה והלכתא כרבא: ע"ב תוס' ד"ה מצוה כו'. נ"ב יעוין מ"ק דף יד ע"ב:

מט ע"א וכל שאינו אומר. יעוין ד' כ ע"ב [תוס'] ד"ה נשים:

נ ע"ב דסהגא. בערוך ערך דסתן מפרש דסתן חלק:

סא ע"ב עול מלכות שמים. יעוין תוס' סוטה דף לא ע"א ד"ה גדול העושה מאהבה:

שם כל ימי. יעוין תוס' כתובות ד' לג ע"ב ד"ה (אלמא) [אלמלי]:

רא"ש פ"ג דין י"ב ירושלמי תני כו'. נ"ב יעוין ברא"ש פ"ט דנדה ובר"פ האשה שנתארמלה דין ה':

רמב"ם בהקדמתו לס' זרעים דף ה ע"ד והוא הנביא כשיתנבא. נ"ב יעוין מדרש רבה בראשית פ' י"ג סי' ס':

ט ע"ג ואני הכלל בכאן רוב כו'. יעוין תשובת הר"י סי' קנ"ו:

כלאים פ"ז מ"ו בר"ש בסוף הג"ה ובחזקת הבתים. נעה"ג יעוין מ"ש שם בפסקיו דין מ"א:

תרומות פ"ה מ"ו ואין המים שאובין. נ"ב יעוין בר"ן להלפס חולין סוף פרק כל הבשר בסוגיא דטיפת חלב:

מעשרות פ"ה מ"ה בר"ש דתנינן פמן ישראל כו'. נכתוב על הגליון חלה פ"ד משנה ז':

בכורים פ"ד מ"ג ואינו עובר. נכתב על הגליון בתוספתא איתא הגירסא ואינו מטמא למתים כהנים ועובר על בל הקיף ועובר על בל תשחית:

משנה ד וחולק בקדשי קדשים. נ"ב שם הגירסא ואינו חולק בקדשי קדשים וחולק בקדשי הגבול: משנה ה ר"מ אומר כו'. נ"ב שם ר' יוסי וכ"א במס' יבמות דף פג ע"א:

הר"ר יוסף חנינא ליפא מייזליש זצ"ל (בעהמ"ס שו"ת תפארת יוסף וכו')

דף ב ע"א במתניתין וכל הנאכלין וכו'. נ"ב ועי' ס' לשון זהב שהביא בשם ספר קול חרמ"ז שכתב וכ"ש הנאכלין לשני ימים ולילה אחד דגזרו בהו וכו' וכ' שם שנעלם מקול הרמ"ז תוספות זבחים דנ"ז ע"ב ד"ה להרחיק עיי"ש. אולם כבר קדמוהו בזה בס' מעשה רוקח ועיין שו"ת ח"צ סי' קנ"א שמביא בשם הרמב"ן דהנאכלים לשני ימים עיקר מצותן רק יום א' אלא שאם נשאר ליום השני התורה התירה להיות נאכלין למחר א"כ הוי מילתא דל"ש ע"כ לא גזרו בזה משום סייג:

דף ג רש"י ד"ה כנור. נ"ב עיין בסנהדרין דף ט"ז ברש"י ד"ה כנור ותראה שכוונת רש"י רק על סדר החילוק שהוא כמו סדר הילוך של החמה תהילוך של הרוחות ולא באותו זמן וכו' וצ"ל גם בכוונת רש"י כאן:

דף ד ע"ב בגמ' כל האומר תהלה לדוד כו'. נ"ב ועי' במס' שבת ד' קי"ח:

דף ח ע"ב בגמ' אר"י אמר שמואל הלכה כר"ג. נ"ב הירושלמי הביא בשם ר' יוחנן דהלכה כרבנן. ועיין ברמב"ם פ"א מהל' ק"ש דפוסק באמת כרבנן ותמהו עליו מסוגיא דהכא ועי' בשו"ת שאגת אריה סי' ד' מה שתמה עליו. ולא יכול לומר דהרמב"ם פוסק כהירושלמי שהבאתי. דקיימא לן דבמקום דתגמ' אמר להיפוך לא פסקינן כהירושלמי. ועיין בשו"ת הרדב"ז ביו"ד סי' קצ"ב דנוהגין לפעמים לפסוק דלא כהירושלמי אף אם לא בא מפורש להיפוך ועיין בתוס' ברכות די"א שכ"כ בשם הר"י דלא קי"ל כהירושלמי שלא נזכר בגמרא:

דף י ע"א בגמ' ר' שימי בר עוקבא ואמרי לה כו' הוי שכיח קמי' דר"ש בן פזי והוי מסדר אגדתא קמיה דריב"ל. נ"ב ועיין בירושלמי שבת פ' כל כתבי אמר ריב"ל אנא מן יומא לא איסתכלית באגדתא נראה כסותר לתלמודא דידן ועי' שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רל"ב:

דף יא ע"א בגמ' מכאן אמרו הכונס כו'. נ"ב רבים תמהו מהיכי מוכח מזה דכונס את האלמנה חייב. ולפום רהיטא נ"ל דמזה גופא מוכח מדבעינן קרא מיוחד פרט לחתן בדיוק זה. דלפטרו מטעם עוסק במצוה ע"כ הכא מטעם עוסק במצוה לא נפטר כדאיתא בסוגיא דלא טרוד ממילא באלמנה חייב דאל"ה גם באלמנה היה פטור מטע' עוסק:

דף יג ע"א בגמ' ורבנן סברי כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא. נ"ב וקשה לי למה צריך הגמ' לומר דרבנן סברי דלא השמיע לאזנו יצא הא נוכל לומר אף דס"ל דלא יצא ודרשינן שמע השמע לאזנך כו' מ"מ נוכל למידרש ג"כ שמע בכל לשון שאתה שומע וכדאי' לקמן דס"ו ור' יוסי תרתי ש"מ ופרש"י כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי דצריך להשמיע לאזנו וצ"ע:

דף יד ע"א בגמרא א"ל פוסק ואין בכך כלום. נ"ב עי' בר"ן שנתקשה על הלשון אולם לדעת בעה"ע דבמגילה לעולם פוסק ואפי' בשיחה שאינו פוסק בק"ש דקיל מק"ש ניחא ומדוקדק הלשון ועיין בשו"ת נוב"י סי' מ"א:

ע"ב בגמרא אר"י ב"ק למה קדמה שמע כו'. נ"ב עיין בפרי חדש או"ח סי' ס"ז דהוכיח מזה דוהיה אם שמוע ג"כ דאורייתא דסבר דיש להקדים מצוה דאורייתא למצוה דרבנן ועיין בשו"ת שאגת ארי' סימן ב' שסותר דבריו ומוכיח מלקמן ד' נ"א בהדברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה דסבר ב"ה דבתחלה מברך על היין אף דקידוש היום דאורייתא וברכת היין דרבנן עיי"ש ובאמת בגמרא מגילה דף ג' ע"ב נראה כן בהדיא עיי"ש דאיפשט ליה דמ"מ עדיף רק משום גדול כבוד הבריות ולא משום דמגילה הוא רק מדברי סופרים משמע דמ"מ אין לו עדיפות מחמת דהוא דאורייתא:

דף טו ע"א רש"י ד"ת אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא. נ"ב דברי רש"י תמוהין וכ"ה ע"ז הרשב"א דגם תפלת השחר קבוע עד ד' שעות והוא כ' טעם אחר דתפלה דרבנן ואולי גם כוונת רש"י כן היה דקביעת זמן לאו דאורייתא ע"כ לא חששו שמא יעבור זמן תפלה:

שם ע"ב תוס' ד"ה דלמא וי"ל כו'. נ"ב עיין תוס' שבת דל"ז ע"א ד"ה לעולם דכתב ג"כ סברא זו ועי' תוס' ב"מ דקי"ג ע"א ד"ה חסורי מחסרא:

דף יז במתניתין העומדים בשורה הפנימים פטורים כו'. וכן בברייתא שם. נ"ב ומבואר שהעוסקים בתנחומי אבלים פטורים מק"ש ועיין בסוכה דף כ"ו איתא דחתן ושושבינין חייבים בק"ש וגם לר' שילא עכ"פ שושבינין ודאי חייבין בק"ש ומבואר דמצות תנחומין גדול ממצות שושבינין. וראיה לכאורה לשיטת הרמב"ם בפי"ד מהל' אבל דאף דסבר דמת וכלה שפגעו זב"ז מעבירין את המת מלפני הכלה עכ"ז כ' דמי שהיה לפניו מת וכלה מניח הכלה ומתעסק עם המת והרמב"ן השיג עליו ועיין בלח"מ שם דכ' דהרמב"ם מחלק דרק לענין כבוד יקרא דחיי עדיף אבל באם תלי בגוף עשיית המצוה ראוי לעסוק במצוה זו יותר ממצות כלה. ומכאן ראיה לדבריו וכמ"ש ועי' בתוס' ישנים כתובות די"ז ע"א:

דף יח ע"א בגמ' והתניא לא יהלך כו'. נ"ב עי' בכ"מ פי"ד מהל' אבל הל' י"ג דכתב שם ע"ד הרמב"ם דדוקא קורא ג"כ אבל בלא"ה אינו משום לועג לרש. ובפ"י מהל' ס"ת פי' הכ"מ דעת הרמב"ם להיפך דמילי מילי קתני או קריאה בלא אחיזה או אחיזה בלא קריאה אסור בתרווייהו יש בהן משום לועג לרש. גם דברי הטור מסי' רפ"ב מהל' ס"ת ומסי' שס"ז בהל' אבילות אינם בסגנון א' גם הש"ע בהלכות אבלות מורה כמ"ש הכ"מ בהל' אבל. ובהל' ס"ת מורה כדברי הכ"מ בהל' ס"ת. וע"ד הטור כ"כ הלח"מ. והנלפע"ד בזה דאנכי דקדקתי בלשון הרמב"ם דבהל' אבל כ' בזה"ל לא יהלך אדם בתוך ד' אמות כו' ותפילין בידו וס"ת בזרועו. ובהל' ס"ת כ' בזה"ל לא יאחז אדם ס"ת בזרועו ויכנס כו' או לבה"ק ולפי דקדוק הלשון מורה בהדיא דשם בהל' אבל מיירי דאף באינו הולך בכוונה לבה"ק רק הולך דרך העברה בעלמא תוך ד' אמות וע"כ שפיר בעינן שם דיהיה קורא נ"כ דאל"כ מאי לועג לרש איכא אם הולך דרך העברה בעלמא דרך בה"ק עם ס"ת. משא"כ בהל' ס"ת כ' בהדיא הדין דאוחז הס"ת ליכנס לבה"ק כגון לבקש רחמים ותחנונים עם ס"ת בזרועו ואז שפיר לועג לרש איכא אף דאינו קורא בס"ת. ומדוקדק נ"כ הלשון שדקדקתי עמ"ש הרמב"ם בהל' אבל ותפילין בידו והרי מבואר בהדיא בסתי' ותפילין בראשו וכ"כ ברמב"ם גופא פ"ד מהל' תפילין הכ"ג. ולפמ"ש ניחא דבהל' אבל מיירי דאינו הולך לבה"ק להתפלל שמה רק הולך לדרך אחר ורק הולך דרך בה"ק ע"כ נושא התפילין בידו ת"ב ואמת בעיני. ובש"ע נ"כ מדקדק בלשון

הר"ר יהודה בכרך זצ"ל
(בעה"מ נמוקי הרי"ב)

דף ב' ע"א תוס' ד"ה מאימתי. עיין פי' ר"ת דק"ש דבסכ"נ עיקר משום דקיי"ל כר"י כו' ומה שאנו מתפללין כו'. משום דאמר לקמן השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד כו'. עי' בשאגת ארי' סי' ג' תמה על זה. ונ"ל דהרי הא דקאמר השתא דלא איתמר הלכתא דעבד כמר עבד היינו משום דתפלה דרבנן אזלינן בס' להקל אבל ק"ש דהוי מה"ת מספיקא אית לן למיזל לחומרא. דקיי"ל ס"ד לחומרא. וכדאמרינן כו'. והסיק שם דר"ת ס"ל כשיטת התוס' דק"ש דרבנן. נראה מדבריו שהבין דלכך דעבד כמר עבד כו' הוא משום ספק. ואני תמה דהאיך יהיה הפסק לעשות ספק דרבנן לכתחלה. ולא נאמר זה דספק דרבנן להקל. רק כשנעשה הספק. ותו דמי יתיר מס' להתפלל. אולי עדיין לא הגיע הזמן ועובר משום לא תשא. עי' בש"ע או"ח סי' רס"ו ס"ד ע"ש. ואף אם נאמר כר"י דאמר הלואי שיתפלל אדם כו' (ועי' א"ח סי' ק"ז) מ"מ הא הדין כן אף בע"ש להתפלל של שבת. וזה ודאי ברכה לבטלה אם לא הגיע הזמן כיון שהוא שקר מוחלט. ועי' סי' ק"ח סי"ב. אמנם האמת הברור דלא משום ספיקא אתינן עלה. כי אם זה דין גמור שהורו לנו חז"ל. כיון דלא אתמר כו' דעבד כמר עבד. הייט שהדין כן מי שרוצה לסמוך על ר"י אין מזיחין אותו. וכן כרבנן. וזהו פסק הגמ'. ובלבד שיעשה כן תמיד כתנא אחד. וכמ"ש הרא"ש: וכה"ג לשון הגמ' סוף פ' כל הנשבעין השתא דלא איתמר הלכתא כו' האי דיינא דעבד כו' ע"ש. ושם לא שייך ספיקא כלל. דא"כ האיך יעשה הדיין כר"א להוציא ממוחזק הא כל' דממונא הדין המע"ה ואף שהרא"ש כתב שם דלכתחלה עבדינן כרב ובמוחל הלא משום דאמוראי בתראי אמרו הכו דלא נוסיף עלה. ע"ש (וגם משום ס' הדר הדין) וכ"ה מבואר בתוס' ב"ב דס"ב ע"ב סוף ד"ה אתמר. והיכי דלא מפרש גמרא מידי אית לן למימר כמע"ה. והיכי דלא אתמר הלכתא לא כמר כו' ועבד מאי דעבד עבד דהכי אמר בכל הנשבעין השתא דלא אתמר כו' ע"ש וזה ברור:

דף ג' ע"ב תוס' ד"ה במקומן דבתרי ליכא. כנ"ל ותיבת ופריצי נמחק:

דף ד' ע"א בהג"ה שנדפס בגליון הגמ' פי' שדבר עמו בתלות כו' עד קושית התוס'. נ"ב שייך לעיל בס"ד וגי' דא"ל בתלות למחר כי השתא [וכ"ה בחלופי גרסאות ברא"ש המס' בדפו"י ומלת לעיל ליתא שם]: ע"ב רש"י ד"ה על משכבכם. נ"ב שייך לקמן ה' א'. כן שמעתי:

דף ז' ע"ב תוס' ד"ה לא אברהם היה בן שבעים שנה. נ"ב כמבואר בסדר עולם עי' תוס' שבת י' ב' ד"ה ושל סדום כו':

דף ח' ע"א בגמ' אמר רב הונא בר יהודא. נ"ב גירסת הרי"ף א"ר מנחם:

דף ט' ע"א תוס' ד"ה לעולם יממא כו' התוס' שם תירצו ב' תירוצים. ולמעלה לא תירצו רק אחד. ועי' מהרש"א מה שתירץ בזה. והנ"ל בזה דבשלמא לענין לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ. הוי רבותא. דס"ד שיצא של לילה אחר הנץ. כיון דאיכא בני מלכים שישנים עד ג' שעות. וכמו שהק' הרמב"ן במלחמות וגם הרשב"א הביאם המ"א סי' נ"ח ס"ק ו' דכמו דאזלינן בתר בני מלכים לענין קימה. א"כ גם ק"ש של ערבית נמי יקרא עד ג' שעות. דקרינן ובשכבך כו'. ע"ש מה שתירצו. ועכ"פ שפיר ס"ד דיוצא של לילה אחר הנץ. משא"כ הא לאשמעינן דאינו יוצא של יום קודם עלות השחר. זה לא ס"ד מעולם דהא ודאי לילה הוא לכל מילי ואינו זמן קימה. ומהכ"ת ייפי למעי שילטרך לאשמועינן הא. וזה ברור. עוד י"ל לפמ"ש התוס' שם והאי דנקט לאחר שיעלה ע"ה ל"ד כו' וא"כ מהמנע היה להם לתרץ דאתא לאשמעינן דשל יום אינו יוצא קודם ע"ה דא"כ דבא לפרש זמן של יום. וסתם דבריו דהא אכתי לא פלשינן מטעותא דמיד אחר שעלה ע"ה יכול לקרות וז"א כנ"ל. מזה נראה בעליל דלאו זמן של ק"ש של יום אתא לאשמועינן. ובזה יבא אל נכון קשור דבריהם סד"ה לא כו'. במ"ש והאי דנקט כו'. להורות כתן דבלתי אפשר לתרץ התירוץ דלקמן. וגם זה נכון. עוד בה שלישי' דרך נכון. והוא דלכאורה קשה בהא דפסק ר"א ב"ת אריב"ל הלכה כרשב"י מאן פליג על רשב"י דאיצטריך למיפסק הלכתא. וכ"מ אמרו הלכה מכלל כו'. ועי' בביאור הגר"א סי' נ"ח ס"ק י' שהקשה זה. והנה י"ל בזה דב' ברייתות אלו פליגי אהדדי. והיינו רשב"י אליבא דנפשיה. ורשב"י אליבא דר"ע. והיינו דלרשב"י ברייתא קמייתא אינו יכול לקרות של לילה אחר ע"ה. ולר"ע קורין. ופליגא בשל יום ג"כ דלר"ע אין קורין קודם הנץ. [לתי' א' של התוס'] ולברייתא קמייתא קורין. ולפמ"ש בתרתי פליגי. והוצרך לתב"ת למיפסק הלכתא וזה שייך לתירוצים הראשונים שבתוס'. ואף גם לתי' האחרון בתוס' בברייתא השניה. מ"מ אם נימא בברייתא הראשונה כתי' התוס' שם איכא פלוגתא בהדא. והיינו של לילה אם יכול לקרות אחר שעלה ע"ה. משא"כ אם נאמר בברייתא א' ג"כ כמו תי' ב' של התוס' א"כ לא יהיה פלוגתא כלל ביניהם. ומאי הלכה מכלל דפליגי. והא לא קשי' לתרצי ברייתא א' ב' תירוצים ובשניה תי' אחד דעפי ניחא להו לתרוצי ברייתא שני' הכין כי היכי דלא תקשי דר"ע אדר"ע. וזה ברור:

דף ט' ע"ב בגמ' לתפלין באחרים. נ"ב גירסת רש"י וס' ירא"ם לתפלה [וכ"ה בתוס' יומא ל"ז ב' וע"ש]: רש"י ד"ה לתפלין. נ"ב נ"ל לתפלה כי כן גרס בגמ' ועי' ב"י או"ח סי' נ':

דף יא ע"ב בגמ' אמר ר"ה למקרא צריך לברך. נ"ב גי' הרי"ף למשנה ותלמוד א"צ לברך ר' יוחנן אמר למשנה צריך לברך ולתלמוד א"צ לברך ר' אלעזר אומר אפי' לתלמוד צריך לברך. למדרש א"צ לברך. ורבא אמר אפי' למדרש נמי צריך לברך דאמר כו'. ובזה א"ש דברי רש"י הכא ד"ה מדרש כו':

דף יב ע"ב בגמ' והלכתא כרבה. נ"ב עי' תוס' קדושין ט' א' ד"ה והלכתא כו':

דף יג ע"א תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. עכ"ל הגמ'. נשאלתי מדוע לא מנו מוני המצות זאת. אשר כבר עמד ע"ז המהרש"א ולא תי' בזה כלום. והנראה לי דמשמע לפוסקים דאין הלכה כן. ויצא להם מסוגיא דסנהדרין נ"ט א' דאמר ר"י בר חנינא כל מצוה שנאמרה לבני נח כו' לבני ישראל ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה כו'. ואנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה כו' ואם איתא הך דלעיל. א"כ יש לנו אליבא דכ"ע מה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני הא שאסור לקרא לאברהם אברם. בע"כ לא ס"ל לסוגיא דגמ' שם כן. ואינו בלשון לאו ועשה רק הבטחה וברכה. וא"כ שפיר לא מנו: תוס' ד"ה בכל לשון כו' [לפי הגהת מהרי"ב] אעפ"כ בכל לשון נאמרה בסיני כו'. עי' פירושו במהרש"א והיותר נראה להגי' אי נמי. והוא פי' אחר על בכל לשון. וכמובא ברשב"א ע"ש רב האי גאון ע"ש היטב. ובעיקר קושיית התוס' נ"ע דבמרובה איתא דמקדש תיקנו. ובירושלמי איתא דמשה תיקן. עיין ב"ח סי' תרפ"ה ומג"א סי' קל"ה: ע"ב בגמ' שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר כו'. נ"ב עיין נדרים ס"ז א' ואנ"ל כו'. נ"ל למיתנא השתא כו' וברכ"כ שם עיין היטב ודע"ג:

דף יד ע"א תוס' ד"ה ימים כו' מדלא חשיב יותר מכ"א יום. נ"ב נ"ע דלמא לא חשיב אלא ימים שגומרין. וי"ל ודו"ק: ע"ב תוס' ד"ה ומנח תפילין וצלי (ומהתם) תו"מ:

דף טו ע"א תוס' ד"ה להודיעך וי"ל כיון דר' יהודה לא דריש כו' עכ"ל. והנה לכאורה תקשי דא"כ גם לר' יוסי ליכא רבותא. דאם לכתחלה אינו רשאי. גם בדיעבד לא יצא. ולהבין דבריהם כי לכאורה הא תזינן בבהמ"ז ובק"ש דלהב"ע למסקנא יש חילוק בין לכתחלה לדיעבד. אבל זה הוא אם הוא מדרבנן אז יש לחלק משא"כ אם צריך להשמיע לאזנו מה"ת. אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד. והנה הא דבה דהיתרא עדיף הוא משום דלהחמיר א"צ ראי'. עי' ריש ביצה. והנה זה באיסור דאורייתא. משא"כ בדרבנן הוא

הר"ר יצחק אייזיק חבר זצ"ל
(בעה"מ שו"ת בנין עולם וכו')

דף ג ע"א אמר רב יצחק כו' החרבתי את ביתי כו'. נ"ב ביתי הוא בהמ"ק שלמעלה היכלי הוא בהמ"ק של מטה וז"ש בפ"ק דחגיגה ה' ע"ב שלש דמעות הללו למה א' על מקדש ראשון. הוא בהמ"ק של מעלה. וא' על מקדש שני. הוא בהמ"ק של מטה. וא' על ישראל שגלו כו'. והם ג' שחשב כאן:

דף ד ע"ב בתוס' ד"ה א"ר יוחנן כו' דפלתתא היא דרב ור"י והלכה כר"י. נ"ב וצ"ע בתוס' בכ"מ שפסקו כריב"ל נגד ר"י כדמוכח פ' בני העיר (כ"ז.בתוס' ד"ה טותיה) וריב"ל הא ס"ל דא"צ לסמוך וא"כ ס"ל כרב [אבל כוונת התוס' דהכא הלכה כר"י משום דברייתא מסייע ליה וכמ"ש למעלה]:

דף יג ע"ב בתוס' ד"ה אשר כו' פרשה שניה בכלל. נ"ב מכאן משמע קצת דהתוס' ס"ל דגם פרשה שניה צריך לקרות מדאורייתא ועי' שו"ת ש"א:

דף כו ע"ב בתוס' ד"ה עד פלג כו' אבל הא מנא לי' וי"ל כו'. נ"ב כן הוא הקושיא והתירוץ בירושלמי דפרקין ע"ש:

דף מא ע"א בתוס' ד"ה אבל כו' בסופו כדפירשנו לעיל. נ"ב עי' ביאורי הגר"א או"ח סי' רי"א ס"ק י"א דתגיה בדברי התוס' שמ"ש בסוף ד"ת מיתיבי כו' לכן צריך להנהיג כו' קאי על סוף ד"ה זה:

דף מד ע"ב גמ'. מבלי בשר ורבא אמר כו'. נ"ל דרבא מוסיף אדאביי ותרתי בעינן ובזה ניחא לקמיה דקאמר א"ל רבא כו' אנן תברינן לה בבישרא וחמרא אתון דלא נפישא לכו חמרא כו' א"ל בציבי.ור"ל עם בישרא. ובזה יתורץ הסוגיא שבת ל"ז ע"ב בתבשיל דליפתא דלית בה בישרא מצטמק ורע לו. מ"ר:

דף נא ע"א גמ'. מעיקרא גברא חזי והואיל ואדחי כו'. נ"ב צ"ע מהא דאיתא פ' כסוי הדם פ"ז. בהא דכיסהו הרוח כו' דאמר ר"פ זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות ומכאן קצת ראיה למ"ש הרא"ש בפסקיו סוף מס' מו"ק לחלק בין אם המצוה נדחת לאם גוף האדם נדחה ע"ש בדין קטן שתגדיל תוך שלשים בפ' ואלו מגלחין סי' קמ"צ ודו"ק:

הגהות בהרא"ש

פ"ב סי' י"ב בהג"ה.שים הגרוק כו' הנוטל ידיו.נ"ב עי' פ' כל הבשר ובפסקי הרא"ש שם סי' י"ב דאפי' שלא בשעת הדחק שרי ע"י תנאי כרב וצ"ע:

שם באותו הג"ה ואפי' חולין צריכין נטילה על גב היד. נ"ב צ"ל עד גב היד. ר"ל מקום חיבור האצבעות ביד עי' פ' כל הבשר:

שם באותו הג"ה. אין לברך אלא לאחר ניגוב. עי' לקמן פ' שביעי בד"ח ס"ק ק"א. מ"ר:

פ"ו סי' כ"ה וא"ת מ"ש דלר' יהודה כו' וי"ל כו' ולפטור את השניה אבל כשצריך. נ"ב עי' מ"א סי' רי"א ס"ק ב' שכתב לחלק דוקא בשניהם מין ז' או המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אפי' באין ברכותיהם שוות אבל אם אחד אינו נזכר בפסוק כלל או אף אם הב' מין ז' אין חשיבות לא' על חבירו ועל איזה שירצה מברך ובזה מיושבים דברי הרא"ש שלא יהיה להם סתירה למ"ש בסוף הסימן:

פ"ז סי' כ"ג וי"ל משכחת לה כגון שהוא מצטער מפני כו'. נ"ב עי' תוס' דמשמע מדבריהם שאם יורדין גשמים שאין חייב לאכול בתוכה בשעת הגשם רק נ"מ אם אח"כ נתפזרו העבים חייב לאכול שנית בסוכה בליל ראשון כזית וכן דעת הגר"א וכן עיקר:

פ"ט סי' ו' מתני' הרואה כו' ירושלמי כו' ממקומה בארץ ישראל. נ"ב עי' תוס' שכתבו בשם ירושלמי דוקא מכל א"י וכן הוא בנוסח הירושלמי שלנו וכן כ' בד"מ סי' רכ"א בשם המרדכי ומן התימ' על רמ"א בשו"ע שהשמיטו [פשוט מפני שאין נ"מ במדינות אלו]: בקיצור פסקי הרא"ש פ"א סי' א'. זמן ק"ש כו' עד חצות לכתחלה. נ"ב דבריו תמוהים וסותרים למ"ש אביו בפנים הלכה כר"ג אף לכתחלה דגם רבנן מודים ליה בדיעבד כן פסק באמת בטור או"ח סי' רל"ה ע"ש:

סי' ד' בסופו. ואף אם הוא תלמיד חכם. נ"ב צ"ל צריך לומר חד פסוקי דרחמי:

פ"ד סי' א' זמן כו' עד שעה ששית. נ"ב צ"ע דבש"ם משמע דגם לאחר חצות יש לו שכר תפלה אם מתפלל לתשלומין [עי' במעדני יו"ם ס"ק ח' בשם הב"י]:

קרני ראם על מהרש"א

להר"ר אהרן משה טויבש זצ"ל אבד"ק יאם (בעהמ"ס תועפות ראם)

דף ט בד"ה לעולם יממא עד ה"מ נמי למימר. נ"ב סבא ס"ד משום דבני מלכים ישנים עד ג' שעות יוצא עדיין ק"ש של לילה משא"כ לעיל:

דף יז בד"ה פטור מק"ש כו' עד עכ"ל. נ"ב ולפנינו הגי' כמ"ש התוס':

דף יח בא"ד שמתה אחותו עד והודינו לו. נ"ב ולפנינו הגי' במ"ש:

דף כג ד"ה דברים כו' עד מדבעיא. נ"ב ונ"ע דברייתא הוא ההולך לב"ה חולץ תפילין ברחוק ד"א ומוכח דאסור לפנות וע"כ נראה בפי' התוס' דלהפשתין ל"מ הותר בברייתא:

דף כו ע"ב בא"ד אלמא כו' עד דמתוך סגמ'. נ"ב ול"נ דמגמ' אינו ראיה די"ל דהתפלל בשביל מוצאי שבת ולא הבדיל היינו בלא שכח כלל של מנחה קאמר אבל לשכח בקמייתא לא ניחא לזה וע"כ כדברי מהרש"א משא"כ לשיטת הרי"ף וע"ש:

דף מט ע"ב בא"ד אלא כו' עד כיון דקאי · נ"ב אין זה שיטת התוס' ועיין בזה באורך בר"ן תענית:

דף לט ע"ב בד"ה אבל כו' עד וי"ל. נ"ב דנ"ל דרבותא נקטי דאפי' בפתיתין גדולים מברכי' אשלמים כדקיי"ל כר"י ובש"ס נקט רבותא פרוסה שוין:

דף מח ע"ב בא"ד אפי' כו' עד ויש לייסב. נ"ב דנ"ל למה"ת גם אין מחויב בדבר מועלה ורק מדרבנן צריך שיהיה מחויב בדבר ומש"ה כשאכל כזית הוי עכ"פ מחויב דרבנן מש"ה מועלה משא"כ בשתה וכזור:

בן אריה

להג"מ זאב בן אריה ז"ל אבד"ק גאלדינגען וטעלז

דף ב ע"ב תוס' ד"ה דילמא ט' ונקט בקרא וכא השמש כו'. נ"ב עי' ירושלמי בכא מציעא פרק השמקבל ובמדרש פ' ויצא פסוק כי בא השמש. וע"ע סוטה ל"ג. וע' ספר תב"ש בחדושיו · ובק"ע בירושלמי סוטה שם [ועי' בשמות רבה פל"א בחדושי הרש"ש אות יא]: שם תוס' ד"ה אם כן כו' אע"ג דבכמה מקומות כתיב וטהר התם כו'. נ"ב עי' מגילה ח'. וביבמות ע"ה:

דף ג ע"א תוס' ד"ה ועונין כו' ויהיו מתקנאין בנו חס אינו נראה כו'. נ"ב עי' רוקח סי' ש"כ:

דף ד ע"ב גמרא ור' יהושע ב"ל סבר כיון דלא הויא אלא מופלגא לא כו'. נ"ב בילקוט רמז התמ"ב איתא וריב"ל סבר גאולה מאורתא לא הואי ע"ש. וכן מציין רש"י ז"ל: שם אליהו בארבע. נ"ב עי' זוהר בראשית מ"ו דמייתא לה מקרא ורוח ה' ישאך וגו' ע"ש:

דף ה ע"א גמ' אמר ר' יצחק כל הקורא ק"ש. בבה"ג וברי"ף איתא ר' אלעזר: רש"י ד"ה זה מקרא חומש שמצוה כו'. נ"ב עי' מהרש"א בח"א: **ע"ב** גמ' בתר גנבא גנב וטעמא טעים. נ"ב עי' מרדכי פרק המניח: גמ' הא בנגעא הא בפרהסיא. נ"ב עי' זוה"ק פ' תזריע מ"ו: רש"י ד"ה לפון כו' במערב. נ"ב עי' ב"ב כ"ה: רש"י ד"ה נפון כו' ראשה ומרגלותיה. נ"ב עי' תשו' מ"ע סימן ג' ובמ"א סי' ג': תוס' ד"ה שלא כו' אין זה הפסק אבל כו'. נ"ב עי' רוקח סי' שכ"ד:

דף ז ע"ב תוס' ד"ה לא היה כו' דבין הבתרים היה קודם לכן וכן נ"ל כו'. נ"ב וכ"ה בברייתא דל"ב מדות מדה ל"ב וע"ש: [א"ה. עי' נדרים ל"ב ע"א מפני מה נענש אברהם כו' ר' יוחנן כו']: שם ואותה פרשה מסיימת כו'. נ"ב עי' פסחים ו':

דף ח ע"א גמ' דתורכו חיי. נ"ב בילקוט עקב רמז תתל"א מסיים ותלמודייכו תתקיים בידייכו. וכ"ה בילקוט משלי ע"ש: רש"י ד"ה כביר לא ימאס תפלת הרבים כו'. נ"ב עי' מהרש"א בח"א ועי' מ"ש בשם הרמ"ע: ד"ה שיעור של כו' סמוך לפתח דנראה עליו כו'. נ"ב עי' מדרש פ' כי תבוא ובירושלמי: **ע"ב** תוס' ד"ה כאלו כו' לחדש בערב תאכל כו'. נ"ב עי' ירושלמי ריש פסחים ובק"ע שם:

דף יא ע"ב גמ' אמר רב המגונה זו היא מעולה כו'. נ"ב בבה"ג איתא רב הונא:

דף יב ע"א תוס' ד"ה אמת כו' ואיתא בירושלמי האי כו'. נ"ב פרק הרואה:

דף יג ע"א גמרא ופגע בו זאב. בהגהת הג' מהרי"פ עתוס' עבודת כוכבים כו' שהיה לפניהם גירסא אחרת. נ"ב וכסדר גרסתם כן הוא מסודר בפסוק עמוס ה' י"ט כאשר ינוס וגו': **ע"ב** תוס' ד"ה על כו' בתנחומא רב כו'. נ"ב ר"פ לך:

דף יד ע"א גמ' שאני רב בר שבא ט' כנ"ל: **ע"ב** גמ' רבה אמר אינו חוזר כו'. נ"ב ברי"ף ורא"ש איתא רבא: שם רש"י ד"ה כוך כו' ארכו (ד) ורחבו (ז). נ"ל ארכו [ד"א] ורחבו [ו] טפחים: תוס' ד"ה ויאמר כו' בירושלמי דקדושין כו'. נ"ב ובפ' מי שמתו:

דף טו ע"א רש"י ד"ה לק"ש כו' דק"ש שזמנו כו'. נ"ב עי' ירושלמי פ"ו דברכות וס"ק דשבת הל' ב' ובק"ע שם: **ע"ב** גמ' ומדקדק באותיותיה מלגנין לו כו'. נ"ב אפילו נתחייב גזר' דינה של גיהנם כ"ה בשאלתות שם פ' ואתחנן סי' קמ"ג:

דף טז ע"א רש"י ד"ה אף בתי מדרשות כו' לשון נטיעה נופלת כו'. נ"ב סוטה י': תוס' ד"ה אהלים כו' לשון בשמים. נ"ב עי' סנהדרין ק"ס: שם לכנחלים נטיו. נ"ב וכ"ה להדיא בתנא ד"א פרק כ"א ע"ש: תד"ה ואותם כו' בעה"ב. נ"ב עי' כ"מ ולח"מ הל' ברכות פ"ב ה"ב. בהגהת מהרי"פ על תוס'

הר"ר יוסף חנינא ליפא מייזליש זצ"ל

בלשון כמו הרמב"ם ע"כ שינה הדין ועפ"ז נפשוט לי השאלה שנשאל להגאון בעל נו"ב ז"ל אם טוב לילך לבה"ק עם ס"ת לבקש רחמים וכו' שמדברי התלמוד והפוסקים אינו מפורש לא איסור ולא היתר וכעת מבואר בהדיא האיסור דבכה"ג דהולך בכוונת לבה"ק עם ס"ת לבקש רחמים איכא איסור אף באין קורא בו:

דף יט ע"א גמרא אבל בממונא עד דמיהדר למריה. נ"ב עי' רבינו ירוחם שהביא בשם הי"מ לענין גולן דבהרהר לשוב הגזילה הוי צדיק ומכאן משמע לענין ממון לא מועיל הרהור. וראיתי שכבר העיר בזה בס' עצי ארזים וי"ל דהי"מ כתבו זאת לאחר התקנה דאין מקבלין ועיין בטוח"מ סי' ל"ד סעיף כ"ט ובסמ"ע שם ועי' ב"ק דף צ"ד ע"ב מעשה באדם א' כו' עד אמרו מחזירין ואין מקבלין אלא למה מחזירין לצי"ש. ואינו מובן ביאורו היאך מחזיר לצי"ש כיון דאין מקבלין. ונ"ל דבאמת לא הבנתי העובדא שם למה מנע מתשובה יען דבלתי באפשרו היה להחזיר לכל אדם הלא אלהים יראה ללבב ואם עשה תשובה לפי אפשרו די בכך ע"כ י"ל דהעובדא היה דבאמת רצה לעשות תשובה שיהיה גם ניכר לעינינו למען יתכשר לכ"ד דבעינן להחזיר לכל וכמבואר בח"מ ומתו"כ דראה דבין כך לא יתכשר מנע מתשובה ע"כ תיקנו דאין מקבלין היינו דנתכשר לנו אף אם רק רואין שעשה תשובה אף דלא החזיר לכל וע"ש בסמ"ע וכ"ז נגד זה אבל עכ"ז אם רוצה להחזיר לצי"ש מה שהוא באפשרו שפיר מקבלין דעי"ז שוב ליכא חשש תקלה דימנע אם לא יהיה באפשרו דנגד שמיא אשר בוחן לבות הוא אף אם לא החזיר לכל מכח בלתי אפשרו נ"כ תשובתו יפה וז"ב. ועי' בשו"ת תפארת צבי כי כמדומה לי שראיתי שם דכתב טעם למה נוהגין האידנא דמקבלין ובחי' הארכתי:

דף כא ע"א גמרא ת"ר בעל קרי. נ"ב עיין ברמב"ם פ"ד מהל' ברכות ובהשגות הראב"ד שם מסוגיא דהכא ועי' בלח"מ שם ודבריו צ"ע שם:

דף כב ע"ב רש"י ד"ה אמר רבא. נ"ב עיין תוס'. שבת דקל"ם ד"ה ולישלח ובתוס' חולין דקל"ו דאדרבה דייקי מזה דאף דקאמר נהגו כוונתו לומר נהגו ואין הלכה כן ועלה ע"ז לכאורה דרק היכא דכתיב נהגו לתומרא י"ל דאין הלכה רק נהגו להחמיר משא"כ במקום שכ' שנהגו לקולא נראה דהלכה כן ואח"כ מצאתי בשו"ת מהרי"ק שורש קע"ג דכ' שם חילוק דמנהג עדיף מנהגו היכא ששניהם באים להודיע קולא וחד אמר מנהג וחד אמר בלשון נהגו אז מנהג משמע יותר דמותר גם כעת אף לכתחלה משא"כ באם חד מחמיר וחד מיקל והמיקל אמר בלשון נהגו אדרבה נהגו משמע דהלכתא הוא והביא ראיה ע"ז מיבמות דף ק"ב וממנחות דל"ב עי"ש. ועיין תוס' פסחים ק"ג ע"א ובתוס' ר"ה ד"ם ע"ש:

דף כד ע"א גמ' אידי ואידי עד כדי שדים נכונו כו'. נ"ב עיין ברא"ש ובטור אה"ע סי' כ"א דמייתי ראיה מזה גם לענין יחוד שם דבבדי שיהיה שדים נכונו היינו שנה הסמוכה לגדלות. ועי' בפרישה ובמ"א הל' ק"ש סי' ע"ג ס"ק ב' מה שהקשו בסתירות דברי הטור הדדי. דבק"ש כ' דבעינן דוקא הבאת ב' שערות וביחוד סתם ולא מצריך הבאת ב' שערות. וגם אם אסור לישן בקירוב בשר מאי צורך לומר דאסור משום ק"ש בלא"ה אסור ועיין בדברי הרא"ש כאן ובדברי הרא"ש בקדושין דף פ"א וצ"ע: **שם** אמר ר' יצחק טפח כו' אלא באשתו ולק"ש כו'. נ"ב הרמב"ם בהל' ק"ש פ"ג הט"ז כ' רק דין דטפח משמע דשאר הדברים לא נאמרו באשתו נגד ק"ש אבל מהרא"ש והטור משמע דרק קול לא נאמר לענין ק"ש אבל מותר הדברים הכל נאמר לענין ק"ש. ור"י והמרדכי מפרשים גם קול לענין ק"ש.ועי' בקדושין פ' עשרה יוחסין דף ע' ע"א גבי נשדר ליה מר שלמא לילתא ובס' באר שבע מה שתמה על הר"י משם ובאמת ניחא כמ"ש בספר עצי ארזים אה"ע סימן כ"א:

שם ע"ב גמ' דאר"י כל העולה מבבל כו'. נ"ב עי' פסחים דף ע"א אדם אחד עלה מבבל והלל שמו כו' ועי' בס' בכור שור בחולין דף קל"ז ע"ב דבזמן התנאי' מצות התלוין בארץ דוחה עשה דד"ק ומשו"ה ל"ק מהלל שעלה מבבל לא"י עש"ה ועי' בס' דורש לציון דרוש ג' מ"ש ע"ז:

דף כז ע"ב גמ' ומי בדיל כו'. עי' בשו"ת מהרש"ל סי' מ"ו שכ' אפי' בהתפלל וקיבל עליו שבת מותר לעשות בין השמשות דבר שהוא רק משום שבות. ובאמת קשה דרבי גופא סבר דעל שבות לא גזרו בה"ש א"כ מאי קו' הגמרא ומי בדיל והא רבי איהו מרא דשמעתתא דעל שבות לא גזרו בה"ש. ועי' שו"ת חכם צבי סי' י"א שתירץ דלא שרינן אלא משום דבר מצוה או שעת הדחק וכאן תרוייהו ליתנהו עיי"ש. אך מרש"י שבת דף ל"ד ע"א ד"ה ספק חשכה לא משמע הכי דפי' שם דקסבר דגזרו על השבות אף בה"ש ואי נימא דרק לדבר מצוה א"כ מצי לאוקמא גם כרבי ועכ"ז אין מעשרין דלאו דבר מצוה הוא. ועי' בריטב"א עירובין דף ל"ב כתב שם בשם הראב"ד שאף רבי לא התיר לעשות שבות בה"ש וקאמר רק דלא גזרו היינו לענין עירוב הקל לדונו כאלו יכול לעשות כן כדי שלא יפסול עירובו אך מרש"י ל"מ כן:

דף כט ע"ב גמרא מאי פרשת העבור אר"ח כו'. נ"ב עי' שו"ת נו"ב ביו"ד סי' י' דכ' הפי' לזה דההולך במקום סכנה עובר על ונשמרתם כו' ומזכירין לו עונותיו ומפנ"ז מתמלא עליו עברה:

דף לד ע"א במשנה ואם הבטחתו כו'. נ"ב עיין בתוי"ט שלא רצה ללמוד ממדרש ועי' בתוס' ע"ג דף ל"ג שהביאו ראיה ממדרש דסני בהדרחה נ"פ וכ"ה ע"ז הגאון המפורסם מוהר"י אבד"ק ברעסלא בתשובות להגאון בעל נו"ב מהד"ת חלק יו"ד סימן קס"א:

דף מב ע"א גמרא אמר רב אשי כו'. נ"ב יותר נכון לגרוס רב אסי דהוא לא סבר תיכף לנט"י ברכה רק בגמר וסלוק תליא. וכן משמע מרש"י לקמן דף נ"א ע"ב בדברי רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה דפירש"י משיאחז הכוס עד שיברך ודקדק רש"י

הר"ר יהודה בכרך זצ"ל

הוא להיפוך על המחמיר להביא ראיה. וכמ"ש במס' ידים עליך להביא ראיה שאתה מחמיר. וא"כ דבריהם מאירים דבדאורייתא אין לחלק. לא נשאר רק דשמא נימא מדרבנן צריך להשמיע לאזנו לר' יהודה. וא"כ הוא רק מדרבנן מדאמר בדיעבד יצא. ובזה ליכא כת דהיתרא עדיף כנ"ל משא"כ רבותא לר' יוסי קמ"ל שפיר דלא נימא רק לכתחלה ומדרבנן. קמ"ל דאף בדיעבד לא יצא ומדאורייתא. ובס"ד הו"א דהוא רק מדרבנן ושפיר הוה רבותא גדולה. ודברים האלה המה כפתור ופרח. ולרא"ע הוא רק מדרבנן. ומה שהביא הפסוק הוא אסמכתא. ודו"ק היטב:

דף טז ע"א בגמ' אהלים לנחלים לומר לך כו' כנ"ל (וכנראה מרש"י ותוס' ורשב"א):

דף כ ע"א תוס' ד"ה שב. (לקרי שב ואל תעשה כו') תא"מ למחקם כמובן:

דף כב ע"ב תוס' ד"ה ולית. אלא אפי' לאחרים נ"ל אי נמי אפי' לאחרים:

דף כג ע"א בגמ' ובלילה עושה להן כמין כיס טפח. נ"ב הרמב"ם ותר"י ע"ש ר"ה גאון מפרשי' לענין להכניס בבה"כ. וע"ז הקשה הרשב"א מסבת ס"ה ב'. אבל לפירש"י כאן דמפרש לענין להניחם ע"ג קרקע ניחא:

דף כד ע"א בענין לבו רואה את הערוה. ראיתי דבר חדש בס' יראים להגאון רבינו ר"א ממיץ שלא הזכירו דין זה בפוסקים לאשונים ואחרונים. וזהו לשונו בעמוד היראה סי' י"ב. וכי מהגיא בהפסקת טלית בגד ועור או חגור כגון שהוא חגור על בשרו מלמטה ממלבושיו. אבל אם הוא חגור מלמעלה ממלבושיו אין זה הפסק שהרי המלבוש עושה הכל אחד וכל מה שתחת המלבוש אינו מפסיק הגור שעל המלבוש עכ"ל. ולא הביאו הב"י והרמ"א והאחרונים. ולא ראיתי ולא שמעתי אף מגדולי הדור שיזכרו בזה. ותמוה לי מאד שדחו דברי הרא"מ ז"ל שהרי כתב זה מסברא. ועכ"פ הי' להפוסקים להביא דבריו ולסתור וראיתי בשמלה חדשה ס' א' ס' ל"ח שכתב ויש לזהר אפי' אם הולך במכנסים תחת כתונתו כו'. וע"ש מ"ש בתב"ש ע"ז וזה נגד דברי הר"א ממיץ הנ"ל וכעת לע"ג:

דף כו ע"א גמ' איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה כו'. כבר הקשו המפרשים דאמאי לא אפשיטא להו מברייתא ריש ע"ב טעה ולא התפלל מנחה בע"ש. ולמה להו להביא מר' יוחנן. והנראה בזה דלכן הביאו לפשוט מר' יוחנן בכדי לפשוט עוד בעיא אחרת אשר זה מחלוקת בין הפוסקים אם טעה ולא התפלל ב' תפלות אם משלימים. דעת התוס' ד"ה טעה שלא ישלים רק התפלה הסמוכה ודעת הרשב"א בחי' דישלים ע"ש. והנה למסקנא דאם לא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב'. לכאורה למה לא אמר ר' מרי אר"י במימרא קמא. טעה ולא התפלל ערבית כו'. שחרית כו'. למה לא אמר מנחה כו' דהוה רבותא יותר. או לא הו"ל למימר רק ערבית לחוד. ובע"כ הפי' מ"ש שחרית ר"ל שגם שחרית לא התפלל. מתפלל מנחה רק שתים. ולדעת התוס' וכמ"ש הגר"א א"ח סי' ק"ח. אמנם לס"ד דאיבעיא אם טעה ולא התפלל מנחה אינו מתפלל ערבית שתים. ניחא מימרא קמייתא דר' יוחנן ולהורות נתן דדוקא אלו. ואם לא היה מגייר רק חדא הו"א דלאו דוקא. וה"ה מנחה. ונקט חד לדוגמא. לכן נקט ערבית ושחרית. לאפוקי מנחה אינו משלים. ובכ' תפלות משלים וכדעת הרשב"א. אם הם ביום אחד כי מאד הסברא הוא כהרשב"א וכמ"ש בחי' וזה היה כונת האיבעיא. והפשטן שהביא לו מר' יוחנן דמנחה משלים ערבית. וא"כ מוכח ממימרא קמא כדעת התוס' וכנ"ל אמנם אם היה פשוט מברייתא. אכתי ליכא ראיה ממימרא קמא דר"י דדלמא לא שמיע לי' הברייתא והיה סברת תוך כהרשב"א. וכעת מוכח כדעת התוס' ודו"ק היטב: **ע"ב** תוס' ד"ה עד תימא. נ"ב עי' לח"מ הל' תפלה ה"ב:

דף כט ע"א אמר ר"ב אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ כו' ובכללה מכלל הביננו כו' בין קודש לחול קשיא. וכתב המ"א סי' ק"י ס"ק ו' והכא ליכא למיחש שיטעה. כיון דתחלת הברכה היא. ותי' הר"י כדי שלא יהיה נראה שהבדלה ברכה בפ"ע היא. וא"ת גבי שאלה נמי נימא האי טעמא ותי' דבהבדלה ר"ע סובר ברכה בפ"ע ואיכא למטעי. משא"כ בשאלה ליכא מ"ד ע"ש. וכוונתם ז"ל אחרי דהגמ' אסיק בקשיא וכל קשיא יש לו תי'. ולכן מתרצים הר"י ומ"א מסייע לדבריו כדי שיהיה הלכה כר"נ א"ש. וכ"ה הדין בש"ע. וכיון שנתנה רשות לתרץ. אף אני אענה חלקי בס"ד. ע"פ מ"ש הגאון ז"ל בביאוריו א"ח סי' רצ"ד ס"ק א' שנתן טעם על מנהגינו שאומרים אתה חונן גם אתה חוננתנו וא"כ ותננו. הוא ע"פ פלוגתי' דר' יוסף ורבנן ל"ג א' ר"י אמר לפי שהוא חכמה כו' ורבנן אמרי מתוך שהוא חול כו'. וסברת פלוגתתם ע"פ הירושלמי פ"ה דברכות. וז"ל ר' יודן אומר מטבע ברכות וא"כ מבדיל. ואתי' כרבי דרבי אמר תמיהני היאך בטלו חונן הדעת בשבת. אם אין דעה תפלה מנין וכא אם אין דעה הבדלה מנין. אמר ר' יצחק בר"א מבדיל וא"כ אומר מטבע ברכה. ר"א בן אנטיגנוס בי ר' ינאי בשם ר"א זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל. ודכוותי' אסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל ע"ש. ור"ל דלכך צריך לומר תחלה הבדלה קודם ברכה דחול. ובהני תנאי תלוי' פלוגתא הנ"ל דגמ' דילן דר"י ס"ל כו'. ולפ"ז מנהגנו אליבא דכ"ע שאנו אומרים תחלה אתה חונן כו' כסברת ראשונה הנ"ל אם אין דעה כו' ואח"כ הבדלה קודם הבקשה לצאת ג"כ סברא שני הנ"ל דס"ל אסור לתבוע צרכיו כו' עכ"ל הזהב וא"כ לפ"ז מתורץ קושיית מר זוטרא הנ"ל דא"א למיכלל דאיך יאמר הביננו כו' המבדיל כו'. א"כ יתבע צרכיו קודם הבדלה. וכן להיפך לא יצא סברת ר' יוסף. ושניהם כאחד בלתי אפשר. לכן לא יתפלל הביננו במו"ש ובמוצ"ט ומר זוטרא שהקשה היה סובר כר"י לפי שהיא חכמה כו' לכן הקשה לומר הביננו. המבדיל. א"ש מאד וגם מזה סמך למנהגינו:

דף לא ע"א בגמ' ר"א עביד כברייתא ת"ר. נ"ב גירסת הרי"ף והרא"ש וכן גירסת הרשב"א דתניא: תוס' סד"ה המקיז. וכבר נתכפרו. נ"ב נ"ע דהא אף לפני כפרה אין מועלין. כמ"ש ביומא ובחולין ובמעילה וע"ע תוס' חולין קי"ז א' ד"ה הוא כו' ונ"ע:

דברי נחמיה

להר"ר נחמיה בירך זצ"ל מדובראוונא (בעהמ"ח שו"ת דברי נחמיה)

דף יב ע"ב ברש"י ד"ה המלך המשפט כמו מלך המשפט (הגי' ע"ז ע' רש"י שמואל א' ט"ו א'):

דף כ ע"ב תוס' ד"ה נשים. ותימה כהנים כו' לא נטלו כו'. נ"ע דלכאורה הרי קיי"ל כר"י דסוף מעשר שני פ"ה מ"ד שאמר יש להם פרי מגרש (וגרים ומשוחררים י"ל דהה"נ). שוב ראיתי שדיבר בזה רמב"ן נ"ב פ"א ע"ש. ועי' מ"א סי' קפ"ו סק"ה. ועמ"ש פ"א דבכורים:

דף לט ע"ב גמ' ריפתא דערובא כו'. לכאורה היה אפשר לומר דקאי גם בחול. ומצוה אחריתא דאמר היינו הברכה. ומפרש"י שכתב אתמול כו' משמע דמפרש על שבת. ולכאורה מנלן. ולפ"ז מ"ש מברכין. אפי' אם יהרמי אחר ברכת המוציא יאכלנה או בשבת דכל האכילה מצוה. שוב ראיתי ברי"ף שכתב בשבתא: **שם** תד"ה כתנאי כו' בסופו. ומ"ש חשוב עדיף הטים דמקדמי בקרא כו' כנ"ל ותיבת ומ"ש שבינתים צריך למחוק ותוס' ד"ה ומ"ש נמשך לד' התוס' הקודם והכל דיבור אחד:

דף מ ע"א רש"י ד"ה מביא ואינו קורא כו' בעלה לה ארעא. פי' שודאי גם האילן לבד אינו כלום לכ"ע. אלא דלת"ק גם הארץ לבד אינו כלום כ"א העיקר שניהם יחד דוקא ע"כ ה"ז כאילו הפרים בכוריו ומכר שדהו דתנן התם מ"ו מביא ואינו קורא (פי' תוס' ורש"א). ובזה א"ש הא דבירושלמי מסיק ד"ה היא שהרי גם לת"ק האילן נגרר לארץ: **ע"ב** תוס' ד"ה נימא. וי"מ. לכאורה א"כ מנלן דר' יוסי אינו מודה גם בפת דיוצא בשהכ"ב. וצריך לדחוק לפי"ז דר"ה מני אתי עכ"פ אבל כר"י לא. ור' יוחנן כר"מ ודאי כו' ודרך אגב קאמר. וסברת הי"מ הייתו הך דמסיק בגמ' אליבא דר' יוחנן אנא דאמר כו': **שם** גמ' למימרא דכמיהין כו' והתניא כו'. ונראה דלאו מעיקר הדין פריך מדלא מברכינן בפה"א דודאי אינם פה"א שהרי הנודר מפה"א מותר בהם. אלא מדקרי להו אין גדולו מן הארץ אתי עלה. ואביי כוון וסמיך אמאי דמסיק תני כו'. וכה"א מ"ש דבנדרים שם אי' נמי לסוגיא זו ופרכי' ורמינהו על דבר כו' ותניא כו' נ"ל להביא תרי מתני' כלל אלא כנ"ל:

דף מא ע"א רש"י ד"ה פשיטא ל"ג. ועוד דלא פשיטא. לכאורה למה לא אמרי' דלא פשיטא שהרי לקמן איכא מ"ד דפליגי גם בהא. אך גם שם הרי פרכי' בהמת במאי פליגי: **שם** תוס' ד"ה מיתיבי. הנה כל דבור זה כולו מוקשה מאי בעי. לכאורה לא צריך פי' כלל וכ"ש לפי מה שהעתיקו בדבור הקודם פירש"י מיירי שולה ג"כ בגנון וזית כגוונא דברייתא דפריך מינה ובפרט סוף דבריהם תמוה וכבר כתב מהרש"א שנ"ל חסרון וטעות אמנם הנראה בכלל כוונתם שהכל נמשך לסוף דבור הקודם (והכל ד"א. ותי' ופריך נ"ל בשורה הקודם קודם מיתיבי) דכלפי מה דמסקינן לר' בה"ג דא"ש למסקנא דקיי"ל כר"י. וכתבתי בחידושי על התוס' דכוונתם דלפ"ז שפיר נוכל לומר דבה"ג איירי בשניהם אינם ממין ז' דאז בפה"ע קודם לבפה"א והכא למסקנא אליבים דר"י איירי בקליות ותפוחים וס"ל דמין ז' עדיף ג"כ מבפה"ע (דאי בגנון וזית מאי קמ"ל ר"י תיפוק ליה משום דפה"ע קודם כנ"ל). ולפ"ז משמע להו דמסתמא גם כל הסוגיא הא דאין ברכותיהם שוות מיתוקמא בחד גוונא בקליות ותפוחים והוי קשה קצת לפ"ז דלא א"ש הא דאיתביה מברייתא דאיירי בגנון וזית לכן סיימו לפרש דפריך מברייתא בתורת ק"ו כו'. ומאחר שתירצו דברי בה"ג לכן חזרו לדבריהם הראשונים וסיימו לכן צריך להנהיג כו' פי' כבה"ג בעיקר דינו. ובחידושי ביארתי יותר: **שם** תוס' ד"ה א"ל ירמיה כו' פירש"י והר"י לפי גירסא זו גו'. נראה דמ"ש פירש"י (והר"י) היינו לענין הגירסא דאמר כו' שכן הוא בפירש"י ומ"ש תוס' לפי גירסא זו הם דברי התוס' עצמם. ואפשר דנ"ל ואומר ר"י לפי טו' דהר"י אומר דלפי גירסא דרש"י כו': **שם** ברש"י ד"ה כדי רביעית. גבי רביעית דם כו'. ודאי נראה שאינו דומה להקדשה דהתם יש הפרש רב בין דם ובה"ג למים. והכא הספרש נראה קטן ומ"מ דוגמא יש: **ע"ב** גמ' אתמרי בריטא. עי' מ"ש אא"ז עטרת ראש וצל"ח. גם אולי בא להורות שעכ"פ אבל גם הרמונים א"כ: **שם** תוס' ד"ה זה שני לארץ מ"מ כו'. דברי התוס' א"ש דמשמע לעיל ד"ה אבל (וד"ה א' ר"י) דפוסק כמסקנא דגם בהאין שוות פליגי והלכה כר"י. גם אף אי בכוסס חטה שברכת בפה"א הרי מ"מ מין ז' או מוקדם בפסוק עדיף מבפה"ע אף לבה"ג כמ"ש לעיל. אבל לדעת הרא"ש ושאר פוסקים שכתבו ג"כ זה יש לעיין: **שם** ברש"י ד"ה הביאו לפניהם למתק. לכאורה משמע דמחמת אכילת הסעודה נצרך וכא למתק ובעיין זה ג"כ עיין קצות סעודה שבתוס' דמשמע דבלא סעודה לא היה אוכל פירות אילו א"כ למה לא הוי טפלה ובגנון וזית דלעיל דאם מחמת הגנון בא הוית פוטר ונ"ע:

דף מב ע"א ברש"י ד"ה לנט"י. על מזונו. ומשמע דבכמ"ז קאמר וכמ"ש לעיל בד"ה אסור מלאכול ע"ש. אבל מלשון התוס' (ד"ה תיכף) משמע עד שיברך לפניו. וכמ"ש התוס' לעיל ד"ה ר' זירא שמפרשי' העולם:

דף מג ע"א גמ' סדר הסבה. עי' מ"ש אא"ז עטרת ראש דיין הכי' היינו אחר בציעה. ולכאורה לא משמע כן מרש"י שהרי סדר זה איתא בכ"ש דהתם עי' רש"י שם וכ"ה השיבו ע"ז (דף כ"ב ב') דאי' היכף לנטילת ידים סעודה והיינו שלא להפסיק בין נט"י לבציעה:

דף מד ע"א תוס' ד"ה בהוכל. א"כ. ולכאורה משמע דתרתי בעי שלא יהיה טפל שלא היה לפניו ולא כוון אבל אם לפניו אף לא כוון או כוון אף לא לפניו פוטר. אך א"כ היה נ"ל ולא היה יודע כו' ומדכתב דלא כו' משמע דהכל ענין א' ואולי העיקר תלוי בכונה. ולפניו לא מעלה ומוריד ואורחא דמילתא כו'. ויש לעיין בפוסקים: שם תוס'

הר"ר זאב בן אריה זצ"ל

הנ"ל בברכת הארץ. נ"ב וכ"ה בתוספתא ובירושלמי: רש"י ד"ה שירבה נקט אין כו'. בהגהת הג' מהרי"פ עי' ברשב"א. נ"ב ועי' רש"י ברי"ף: ע"ב רש"י ד"ה אין עומדין כו' ואין שוהה סו'. נ"ב סנהדרין י"ט:

דף יז ע"ב בהגהות הג' מהרי"פ הפרוך. בערך פרך ב':

דף יח ע"א גמ' הכא תון לד' אמות נמי פטור. נ"ב גירסת הרא"ש ותר"י אסור: שם כל הרואה המת ואינו מלוהו. נ"ב בבה"ג איתא ואינו מלוהו ארבע אמות. ונראה דכן היה גירסתו. ועי' רא"ש ותר"י שכתבו ולפחות ילונו ארבע אמות ואפשר שלמדו מהבה"ג: תוס' ד"ה ואינו מברך כו' תיפוק לי' שמיד אל פניו אבלות משיאהו כו'. נ"ב פי' מ"ק כ"ז. ועי' בירושלמי: ע"ב רש"י ד"ה ברד מלקה אותו סו' סמוך לרביעה ראשונה. צ"ל שניה. וכ"ה ברש"י בע"י:

דף יט ע"ב גמ' ולאו לקראת מלכי ישראל כו'. לעיל ס': שם ורוב ארונות יש בהן כו'. נ"ב עי' רוקח סי' תש"ז:

דף כ ע"א תוס' ד"ה שב כו' כ"מ דאמרינן שעשה דוחה ל"ת (לקרי שב ואל תעשה וכו') היאך כו'. כ"ז נמחק ונ"ב ע' בביאורי הרא"ש בסמ"ג הל' מגילה שהעתיק לשון התוס' על נכון: ד"ה זיתים כו' שאינן ראוין לאכילה (אלא) ע"י כו'. תיבת אלא נמחק: ע"ב גמ' ומפיק דאורייתא ולטעמיך קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי כו'. נ"ב עי' מלחמות להרמב"ן ז"ל: תוס' ד"ה נשים כו' שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ כו'. נ"ב ע' פ"ה דמע"ש מי"ד וע' הג"א ומרדכי:

דף כא ע"ב רש"י ד"ה רב הונא סבר יחיד המתפלל עם הצבור. נ"ב עי' מעדני יו"ט: תוס' ד"ה עד כו' לא מצינו לו עיקר בגמרא. נ"ב עי' רש"א ובמעדני יו"ט:

דף כב ע"א גמ' ת"ר ב"ק שנתנו עליו כו'. נ"ב ע' ר"ש פ"ג דמקואות מ"ד דגרסתו היה בעל קרי חולה ע"ש וכפי גי' רש"י ז"ל דלא כהגהת מהרי"ב ברש"י ד"ה אפשר. ורבא דפסק הלכתא לקמן ע"ב הוא דלא כמשנה (שם) וכברייתא דהכא: בע"מ אות כ"א. טוש"ע יו"ד סי' ר"א סעיף ה'. נ"ב ע"ש: רש"י ד"ה אותה אשה פנויה היתה. נ"ב עי' ירושלמי:

דף כג ע"א גמ' אלא אימא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס (ומניחין בחורין הסמוכים לבית הכסא) ולא כו' תא"מ. ונ"ב ברי"ף וברא"ש כ"ז ליתא וע' בגל"ה: שם בהגהת מהרי"ב וכ"ה בשאילתות פ' בא וכן כו'. נ"ב וכ"ה בירושלמי פ' היה קורא: ע"ב רש"י ד"ה ולא יישן בהם שמא יפיח. נ"ב עי' סוכה כ"ו סוף ע"א וברש"י שם ד"ה שנקיט להו בידיה כו' ובד"ה דמנחי בריסיה כו' וצ"ע ועי' ס' כפות תמרים בסוכה (מה.) ויותר נראה דט"ס כאן ברש"י וצ"ל שמא יפלו. וכמו שהוא ברש"י מה שם ע"ש:

דף כד ע"א תוס' ד"ה והתניא כו' ולא נהירא תדא דלא אשכחן אשתו דמתקריא בני ביתו כו'. נ"ב עי' ירושלמי רפ"ג דמעשרות מבואר כפרש"י: ע"ב גמרא פיסקא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא ל"ש כו'. נ"ב עי' רא"ש ועי' בה"ג: רש"י ד"ה למטה. מפיח בקול. נ"ב ועי' מ"א סי' ק"ג ס"ק ו': תוס' ד"ה פסק כו' תלמיד דרב הונא כו'. נ"ב כדאיתא עירובין ס"ב: שם בסוף הדבור פ' המוונה (דף ל.). נ"ב ועי' רש"י שם דמפרש דמקשי מתרוייהו ע"ש:

דף כה ע"ב רש"י ד"ה מאן שמעת לי' כו'. לא ידעתי היכן היא. נ"ב עי' תר"י בשם ר"ת:

דף כו ע"ב גמ' מתפלל בליל שבת שתים [של שבת] טעה כו'. כצ"ל: תוס' סד"ה עד כו' לפניך (תהלים קמ"א). עי' ירושלמי:

דף כז ע"א גמ' מאן תנא להא דתנן. צ"ל דתניא: ע"ב תוס' סד"ה אלי כו' עם השיכה. נ"ב ועי' בה"ג הלכות קידוש והבדלה:

דף כח ע"א בהגהות מהרי"ב יותר נכון לגרוס תרתי וכ"ה בהקדמת מפי' משניות להרמב"ם מסכת יבמות. וכ"ה במנורת המאור ס"ס ס"ח: ע"ב גמ' שמעון הפקולי הסדיר כו'. נ"ב עי' זוהר חדש רות דף ס"ה ס"ע ד': תוס' סד"ה כיון כו' ולא היא. נ"ב ועי' תוס' שבת מ': ד"ה לימא כו' וסד"ה בתספורת:

דף כט ע"א רש"י ד"ה כ"ד רננות. בפרשה ויעמוד שלמה רנה תפלה תחנה כולהון כ"ד איכא. נ"ב עי' מדרש רבה פ' נשא סי' י"ד:

דף ל ע"א רש"י ד"ה ומצלי בהדי צבורא ל"ג. עי' סוף תשובת הרי"ף:

דף לא ע"א גמ' מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. נ"ב עי' לשון הרי"ף: ע"ב בפנין משפט ציון אות ב' צ"ל אבל שאם היתה יולדת בנער כו':

דף לב ע"א גמ' ורב אמר עד שהפר לה נדרו. בהגהת הג' מיהרי"ש [צ"ל שהתיר כו']. נ"ב עי' ילקוט פ' ברכה רמז תתקנ"ה: ע"ב רש"י ד"ה עלה ראש הפסגה בדבר תפלה נו נתרצית כו'. נ"ב עי' בבה"ג:

דף לג ע"א רש"י ד"ה ומת הערוד מצאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד כו'. נ"ב כן הוא בירושלמי:

דף לד ע"א בהגהות הג' מהרי"פ [פי' נענע בראשו]. נ"ב כ"ה בערוך ע' הכהב ב': ע"ב בגמ' כ"ג תחלת כל ברכה וברכה. נ"ב [וסוף כל ברכה] כ"ה ברמב"ם. ועי' בכ"מ. וכ"ה בסוף ס' מנורת המאור: שם במשנה. ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. נ"ב עי' זוהר פ' פנחס דף רכ"ח רע"א: רש"י ד"ה בורא ניב כו' כשהניב בריא כו'. נ"ב ובמדרש פ' מצורע. ובירושלמי כאן דרש לה מניב לשון תנובה כשעושה תנובה: תוס' ד"ה תאיף עלי כו'. וא"ת הכתיב ויגא כו'. נ"ב עי' ברעיא מהימנא פ' בשלח סוף פקודא י"ט:

דף לה ע"א תוס' ד"ה ולמאן כו' מחללין על (שוה) פרוטה כו'. תיבת שוה נמחק. ונ"ב עי' ביאור הגאון יו"ד סי' רנ"ד ס"ק כ': ע"ב גמ' פירא גופיה זית איקרי. נ"ב עי' תוס' עירובין י"ח: ד"ה מרורין:

דף לו ע"א גמ' קמחא דשערי שהיל וקשה לקוקיאני כו'. נ"ב עי' שבת ק"ע: שם ותנן על מיני נפסה. צ"ל ותניא: שם גמ' דתנן נלף. צ"ל דתניא.

דף לז ע"ב גמ' שאכלו מיבעי לי' הכא כ"ע בנא מלחם גדול כו'. נ"ב במנחות איתא [אלא]:

דף לח ע"ב תוס' ד"ה והלכתא כו' ובירושלמי מפרש טעמא כו'. נ"ב וע"ע טעם בזוהר חדש רות דס"ו ע"ד סד"ה שביעאה ובתיקוני זוהר תיקון י"ז:

דף לט ע"א רש"י ד"ה דורמסקין כו' ב"ש הענן והאיך קדם כו'. נ"ב עי' חידושי הרשב"א:

דף מ ע"ב גמ' דתניא לא עברתי כו'. נ"ב ע' נל"ח: תוס' ד"ה אמר אביי כו' וממין שבע דמגלי בשבתא. נ"ב עי' זהר פ' לך לך דף פ"ז:

דף מא ע"א תוס' ד"ה מיתיבי בסוף הגהות הג' מוהרי"פ. נ"ב ועי' בביאור הגאון סי' רי"א ס"ק י"א: ע"ב תוס' ד"ה א"ס כו' במאור וויטרי שכתב שמברכין כו'. נ"ב וכ"ה בתשובות הגאונים ע"ש:

דף מב ע"א רש"י ד"ה עדי אלו כו'. וכך פי' רב יהודאי בה"ג ואינו נ"ל כו'. נ"ב ע"ש היטב: גמ' אמרו לי' לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול כו'. נ"ב עי' בה"ג:

דף מג ע"א תוס' ד"ה הואיל וכו' כשאומר סברי מורי כו'. נ"ב עי' תנחומא פ' פקודי סברי: בא"ד וכן משמע בירושלמי גבי כו'. נ"ב ע"ש ועי' ברא"ש: ע"ב תוס' סד"ה שמן כו' דאין מברכין עליו. נ"ב עי' רש"י שם:

דף מד ע"א גמ' ותותם על הארץ ועל המחיה. נ"ב עי' בה"ג ונראה שאין זה מעיקר הגמ' רק מפסק הבה"ג ועי' בש"ג בשם ריא"ז: שם כי אתא רב דימי כו'. עי' בבה"ג הלכות קידוש והבדלה:

דף מז ע"א רש"י ד"ה לטעום אתמר. אין חילוק בדבר כו'. נ"ב עי' שבועות כב. וצ"ל משום דקאמר כלום. ועי' רמב"ם רפ"ד דהל' שבועות וקנ"ע: תוס' סד"ה והלכתא כו' דאמר לי' [רבי] לרב משי ידי כו'. כצ"ל:

דף מח ע"א גמ' אביי ורבא הוי יתבי. נ"ב בבה"ג איתא ורבא בר רב חנן וכ"ה בתר"י ע"ש: רש"י סד"ה עד שיאכל כזית דגן כו' הא אכל כזית דגן ה"נ. נ"ב עי' תימוך פ' עקב מצוה ת"ל:

דף מט ע"א גמ' וזו ניתנה בי"ג בריתות. נ"ב עי' מדרש פ' נשא פ' י"ד (בפ' נפתלי) פסוק כף אחת עשרה זהב כו': שם ולא ידענא אי אמר בה כו' אי חתים בה כו'. נ"ב עי' מ"ש לעיל דף מ"ב ע"א: ע"ב במתני' ברכות אומר נברך לה"א א"י אלהי צבאות יושב הכרובים כו'. נ"ב עי' בתשובת מנחם עזריה סי' ז':

דף נ ע"ב גמ' פתק לקמיה דרב אשי דסתנא. נ"ב עי' רש"א:

דף נא ע"א גמ' אמר ר' יוחנן אנו אין לנו כו'. נ"ב עי' היטב תקוני זוהר סוף תיקון מ"ז ותבין מ"ש ר"י אם פי' הכן בגלותא ולזה אמר לקמן ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ראשונים שאלו כו' היינו שהיו בזמן הבית ומיושב היטב מה שנתקשו בזה התוס' וגדולי הראשונים ז"ל. ועי' ביאורי הגר"א ז"ל סי' קפ"ג סק"ז ומיושב מה שהקשה בגליון הרי"ף ע"ש: שם וכתי אמר רב ששת ובברכת הארץ. נ"ב עי' זוה"ק פ' בלק (דף קפ"ט ע"ב) ומשם נראה דגם בברכת הארץ צריך חי רק קודם ברכת רחם ימזגנו במים ע"ש. וזהו הטעם די"ש טעמים שהביא הב"י בסימן קפ"ג ע"ש ודלא כב"י שם שכתב בשם אביו ז"ל שאין להם על מה שיסמכו. כי מדברי הזוה"ק שם משמע כמנהגנו:

הר"ר יוסף תנינא ליפא מייזליש זצ"ל

רש"י דוקא משיאחז אבל בין נטילת מים אחרונים משמע דמותר להפסיק וניחא דרב אסי לשיט' דהכא:

דף מג ע"א בתוס' ד"ה כל. נ"ב בחגיגה י"ח מפרש התוס' שם ד"ה הנוטל כו' טעם אחר משום נקיות. ועי' בחולין פ' כל הבשר דף ק"ו ע"א ובתוס' ד"ה מצוה ובתוס' ד"ה ש"מ. ועי' בר"מ פ"א מהל' ברכות ה' י"ב ותשובתו לחכמי לוניל שהשיב דלל"ב נמי ס"ל לרב דלינן א"צ הסיבה. ועי' בירושלמי ראי' שם הנטילה לידו אחת אחר הבאת היין ורק קודם הבאת הפרפרת איתא הנטילה. וגם בסיפא בע"א והסבו נ"כ בש"ס דילן מזכיר הנטילה לב' ידיו קודם לשתיית יין ובירושלמי גם בסיפא כתב הנטילה אחר שתיית היין:

דף מז ע"ב גמרא מצוה הבאה בעבירה הוא. נ"ב עי' גיטין דף ל"ח שם לא מקשה הגמ' מידי על ר"א דמתרץ שם מצוה שאני. ונ"ל דבאמת הר"ן בגיטין הקשה שם דהיכי דחינן עשה שבתורה דלעולם בהם תעבודו משום האי מצוה והביא תי' בשם י"מ דעשה דלעולם כו' הוא רק משום לא תחנם ובאיכא מצוה לאו משום חנינה הוא דקעביד אלא לצורך עצמו עיי"ש. ובאמת ע"ד הר"ן הנ"ל יותר התפלאו המ"א בה' תפלה והמחנה אפרים דא"כ מאי מקשה הגמרא הכא והא מצוה הבב"ע אולם לענ"ד אדרבה בזה יהיה ניחא דדקדקתי על שינוי הלשון דכאן קאמר הגמ' לדבר מצוה שאני ושם קאמר הגמ' מצוה שאני. ע"כ נ"ל דסברת הר"ן רק שייך באם בשחרור העבד בזה בא עשיית המצוה גופא בשלימות משא"כ באם לאחר השחרור עדיין לא בא עי"ז שלימות גמר המצוה אזיל סברתו. דכיון דבאותו עבד שמשחרר לא איתעביד המצוה. והיינו הכא דקאי אס"ד אדברי ריב"ל דאמר תשעה ועבד מצטרפין. ומקשה הגמרא מעובדא דר"א ששחרר עבד וכו' ומשני תרי איצטריכו שחרור חד ונפיק בחד. וא"כ לפי"ז העבד שמשחרר נחשב לתשיעי דהעשירי מותר להיות עבד וע"כ קאמר הגמ' כאן רק בלשון לדבר מצוה שאני. דבאמת באותו שמשחרר לא איתעביד המצוה והוא רק לדבר מצוה שעל ידו יוכל לחצטרף העבד לעשירי וכיון דבו גופא לא בא גמר המצוה נופא מקשה הגמ' שפיר ע"ז מצוה הבאה בעבירה הוא משא"כ שם בגיטין הרי מיירי לפי האמת דשחרר להשלימו לעשרה וכהלכה דלא יכול להצטרף לעבד וא"כ בו גופא איתעביד המצוה וע"כ קאמר הגמרא בלשון מצוה שאני. וע"ז ל"ק והא מצוה הבב"ע הוא כמ"ש ונכון:

דף נט ע"ב הרואה דגלת כו'. נ"ב עי' יבמות דף קכ"א ע"א ותו האי גברא וכו':

דף ס"ב הנפנה בדרך כו'. נ"ב עי' קדושין דף פ"א ע"א אמר ר"י א"ר ל"ש אלא בעיר אבל בשדה עד שיהיה ג'. ועי' מ"ש הרי"ו בשם הרמ"ה:

הר"ר יהודה בכרך זצ"ל

דף לה ע"א גמ' (כגון בשר ביצים ודגים). תא"מ ונ"ב לפרש"י ליתא:

דף לז ע"א רש"י ד"ה ערסן חדא לחמש. נ"ב עי' נדרים מ"א ב' מאי ערסן וכו' וצ"ע: תוס' ד"ה הכוסס כו' מיהו אומר הר"י שיש לספק שמא חכמים כיילי לי' בההוא מין דגן כו' וכוון להחמיר כו'. ולכאורה יש לתמוה הרבה דהיכי מצינן למימר דהברייתא מיירי במין דגן ולא עשאו פת היינו כוסס את החטה. דהא שם בברייתא ר"ג אומר ג' ברכות. ולקמן מ"ד א' מפורש דלר"ג ארץ הפסיק הענין מבעי לי' למעוטי כוסס את החטה ע"ש וראיתי בפני יהושע שעמד בזה והניח בצ"ע. אמנם האמת יורה דרכו בכונתם ע"פ שהעתיק הרשב"א בחידושיו על הא דאמרי' שם ורבנן ארץ אשר לא במשמעות וגו' הפסיק הענין כו'. וז"ל ק"ל א"כ מעין ג' לרבנן מנ"ל לאתנים וענבים. וי"ל דלרבנן מדאדכרינהו רחמנא הכא להני. וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת ש"מ שאף בן טעונים ברכה ואי לאו דאתא אתאכל בה לחם ואפסקי' הוי מברכינן ג' ממש כר"ג. השתא דאדכרינהו ואפסקי' לעניא בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה [אולי צ"ל ברכות ג' דהיינו שלש ברכות] אלא לחם לחוד ואשארא מברכין ברכת הלחם דהיינו מעין ג'. ור"ג סבר דלא אתי' לחם להפסיק הענין אלא לכוסס את החטה למעוטי מברכה לגמרי כו' ע"ש עוד. ויסוד הדבר דלרבנן ברכה מעין ג' דאורייתא. ועל זה אתא ארץ והפסיק הענין למעוטי משלש ברכות המבואר שם בכתוב כמ"ש בפ' ג' שאכלו. ולר"ג לית ליה ברכה מעין ג' מדאורייתא אלא שלש ברכות או לא כלום. ובכוסס את החטה מעוט מברכה לגמרי ואף דבפת אורז ודוחן ס"ל לר"ג ברכה אחת מעין ג' הוא מדרבנן. והנה מצינו סוגיא בפ"ב דבילה ב"ש אומרים שני תבשילין פי' שם רש"י ותוס' דהכונה שני תבשילין צריך. וזה אינו אלא תבשיל אחד ע"ש והך שני תבשילין הוא כמו הקדמה ולא על דג וביצה שעליו. שבזה פליגי עיין היטב. ולפ"ז הספק של התוס' דכיילי לי' בההוא מין דגן כו' וה"פ כל שהוא משבעת המינים ולא מין דגן או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר ג' ברכות פי' ג' ברכות צריך ולא מעין ג' כלל ולכן בשאר מז' המינין שייך ג' ברכות. ובמין דגן ולא עשאו פת אם הוא דייסא שראוי לאכלו כמו פירות ג"כ ג' ברכות ובכוסס את החטה לא שייך ברכה כלל וכו"ל וזה נכלל בכלל שאמר ר"ג שלש ברכות צריך והיכי דשייך שייך. והיכי דלא שייך א"צ ברכה לגמרי. וחכמי' אומרים ברכה א' מעין ג'. לשיטתם דארץ אפסקי לג' ברכות ומעין ג' מברכין על הכל מדאורייתא וכו"ל ופליגי עליו דר"ג בתרתי גם על כוסס את החטה והדברים ברורים בס"ד וזה הכל אם ברכה מעין ג' בז' המינין מדאורייתא. וא"כ הב"י סס"י ר"ט סתם דבז' המינים הוא מדרבנן ובספק א"צ לחזור ולברך והוא כדעת הרמב"ם. וא"כ אין מקום להספק שנסתפקו התוס' המובא בש"ע א"ח סי' ר"ח ס"ח. ואולי להב"י ספוקי מספקי' לי' ואזיל הכא והכא לחומרא. והכן בדבר היטב: תוס' ד"ה ונתן. כי בירך ר"ע מעין ג' לעצמו דוקא. נ"ב עי' מרדכי ריש פ"ג שאכלו שכ' ראבי"ה בשם רב האי גאון דג' שאכלו מז' המינין צריכין לזמן. ולשיטתו מיושב קושית התוס':

דף לח ע"א תוס' ד"ה לחם. משום עושה עיסתו (בלק) תז"מ: שם כדי לחלקה. נ"ב בלק. ע' ירושלמי פ"ק דחלה:

דף מ ע"ב תוס' ד"ה אמר דמסתברא ברייתא. צ"ל מתניתין והוא סוף מעשר שני:

דף מב ע"א גמ' שלש תכיפות הן. תדוש נפלא דבחידושי הרי"ף לעיל פ' כ"מ הביא בזה. אמר אביי תיכף לרית טוב ברכה שנאמר כל הנשמה ומפרש לה דהיינו אף שלא בירך קודם מברך אח"כ. אע"פ שבכל ברכות הנהנין אינו כן ע"ש. והשמיטו זאת בגמ' שלנו:

דף מז ע"א גמ' ולא אמן יתומה. נ"ב ולא אמן קצרה כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש. וכן הגי' בבן עזאי ע"ש:

דף מט ע"ב מתני' (על המזון שאכלנו) ברכות. נ"ב ברא"ש ליתא וכ"מ בגמ': תוס' ד"ה אם. ונופים הוא לשון כו'. נ"ב עיין לקמן ס"א ב' אלא מן הנופים וברואה כו'. משמע כפירש"י וצ"ע: תוס' דבור המתחיל ר"מ איזה שיעור דרבנן. נ"ב עי' ס' יראים עמוד היראה ס' כ"ד וכי מחייבינן מדרבנן כגון תאי זית שנהנה ממנה קאת כו': באו"ד ולענין שתיה אור"י כו'. נ"ב הר"י לשיטתו לעיל י"ב א' ד"ה לא ור"י היה אומר לתומרא דצריך לברך כו'. ע"ש וטעמו כיון שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה. וכמ"ש באבן העזר סוף סי' רי"ד ע"ש. משא"כ בשאר ספק ברכות:

דף נא ע"ב מתניתין בש"א מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים. ובה"א נוטלין לידים כו' ומסקנת הגמ' דב"ש סברי מותר לשמש בשמש ע"ה. וב"ה סברי אסור לשמש בשמש ע"ה. וצריך להבין דלפ"ז אינו דומה פלוגתתם להא דלעיל. וכמ"ש המהרש"א ע"ש. ועוד מש"ש אי שמש ת"ח הוא דמה ספיקא. הא אינהו סברי דאסור לשמש בשמש ע"ה. והנראה בזה דכ"ע סברי דאין עושין תקנתא לעוברים על ד"ת וכמו דאמרינן במעשר שני פ"ה מ"א ארשב"ג בד"א בשביעית. וכמש"ש במס' דמאי פ"ג מ"ה. א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאין ובירושלמי שם ושם רשב"ג ור' יוסי בתר שיטה ע"ש. ולכן כיון דלב"ה אסור לשמש בשמש ע"ה. אין אנו אחראין לרמאין. ולכן קאמרי אי שמש ת"ח הלא נוטל כו'. ר"ל דבמי שעושה כדין א"צ לתקנה. ולעשות תקנה לרמאין אין עושין. ולכן דוקא נוטלין לידים ואח"כ מכבדין להורות זה הדין דאין לעשות תקנה להעבריינין. ומזה מוכח כדעת רש"י בחולין ו' ב' במש"ש התם נמי מוריה כו'. דלטובה מכוונת. ור' יוסי פליג ע"ז ואמר דכונתה לגזול. ולפ"ז כ"ע סברי דאין אנו אחראין. אבל לפי' התוס' שם דבזה פליגי ת"ק ור' יוסי אם אחראין לרמאין או לא. למה לא נימא גם כאן דב"ש וב"ה סברי דאסור לשמש בשמש ע"ה. רק דפליגי בזה אם עושין תקנה להעוברין או לא. ולמה לאפושי במחלוק' אבל לשיטת רש"י ניחא. ובין בדבר:

דף נב ע"ב תוס' ד"ה תיכף משום דבעייה במשנה. נ"ב צ"ע דתכף לסמיכה כו'. נ"ב שנויה במשנה מנחות פ"ט ואפ"ה השיב רב שם:

הר"ר נחמיה בירך זצ"ל

סד"ה על העץ ועל פתחיה ועל הפירות. נראה דהיינו לפ"מ דמסקי לעיל דגם ביין א"צ לשנות החתימה אבל לאותן שחותמים עה"ג ועל פה"ג ה"ה הכא: ע"ב גמ' לאפוקי מאי. לכאורה למה לא אמר לאפוקי פחות מכשיעור. עי' תוס' דף לט. ואולי לשון המשנה ויש שטעון משמע שיש איזו מין שטעון כו'. שוב ראיתי כן מפורש ברשב"א ז"ל:

דף מה ע"א גמ' ואם א"א למתרגם. לכאורה נפלאתי דלגירסא שלפנינו לאו רישא סיפא. וצריך לדחוק דזה ככא בפ"ע ואשמעי' דה"ה להיפוך. ולפ"ז אולי מזה למד הרמב"ם ושאר פוסקים דשניהם אינם רשאים להגביה כו' ויותר היה נראה שהיה להרמב"ם גירסא אחרת. ואם היה גורס גם בדר"ש בן פזי אין הקורא כו' א"ש קושית התוס'. ועי' מ"א שציין תאין הקורא רשאי שנאי משה ידבר: ע"ב גמ' מאי קמ"ל תניא שמע כו'. משמע דפסוק לכ"ע א' יצא בברכת חבירו תמיד אף בלי הסבו דומיא דשמע ולא ענה דסוכה. ויש לעיין לעיל בסוגיא דמתני' היו יושבים כו': שם גמ' תניא. לכאורה מאי קשה הא לשון יצא בדיעבד משמע ור' יוחנן אשמעי' אפי' לכתחלה יוצא וצ"ע: שם רש"י ד"ה לפנים משוה"ד. לאחשוביה. דבלא"ה עכ"פ אין שום מעלה בזה לפמ"ש רש"י דהיחיד צריך להמתין כו'. ולפ"ז משמע דאם הא' מוכרח לברך גם ב' מפסיקין מדינא: שם תוס' סד"ה רב אשי. לדידן דליכא פועלים. פי' דליכא דין הפועלים. כמ"ש הגמ"י דאדעתיה דהכי שוכרים כו' עי' בסי' קצ"א ס"ב:

דף מו ע"א תוס' ד"ה עד היכן. ולא נהירא דברכת הזן דאורייתא כו'. אם גם ברכת הזימון דאורייתא כנ"ל אין הלשון מדוקדק כ"כ. והכוונה דברכת הזימון אע"פ שדאורייתא מגדלו לה' נפקא דמשמע שלשה דוקא. משא"כ ברכת הזן אינו היה דרבנן יש לומר הם אמרו כו'. אבל מאחר שגם היא דאורייתא איך כו': שם בתוס' בסא"ד אינו אומרה לבדה. לכאורה הרי באמת השנים יגמרו עמה כל בהמ"ז. אלא הכוונה דלענין ברכת הזימון שבג' דיקא לא די בנברך לבד ובכלל לתוס' ברכת הזימון אי אפשר בלי הזן אבל הזן אפשר בלי זימון ולרש"י הכל אחד ממש: שם בגמ' סברוה דכ"ע. א"כ משמע דהני ברייתות מיירי כדאורייתא. מכאן משמע דברכת הזימון דאורייתא וכן משמע יותר בסמוך דאמר הכא בברכת פועלים כו' והרי אינם מברכים לפניה כדלעיל דע"ז לפי שאינם מברכים כ"א ברכות דאורי'. וכדאי' בסמוך אמר ר"י תדע כו' ויש לעיין במה שכתבו בשם הרמב"ם דאין מנין ברכו' דאורייתא דכאן לא משמע כן: שם בגמ' שהרי פותח בה בברוך כו' כדתניא. משמע לכאורה שע"ז גופא (ג"כ) מביא ראיה שכן נוסחא. א"כ הא דמסיק והטוב כו' הוא סיום דברי הברייתא עצמה. וכן הוא בפסחים. והוצרך לפרוש אותה שלא נטעה שהיא סמוכה כו' עי' רש"י ורשב"ם בפסחים או גם לענין אינו חותם כו' וע"ד שפורש ברכה אחרונה דק"ש. וכבתבי הגר"א ז"ל לא כ"כ ואינו מובן למה: ע"ב תוס' ד"ה להיכן. דאמרי' לעיל דהמברך אומר כו'. אולי הייתי הא דאמר לעיל אשכחינהו דא' נברך כו' או צ"ל לקמן והיינו מתני' דכיצד מזמנים דמ"מ ע"כ כענין שהוא מברך כך עונים אחריו ברוך כו'. ובגמ' שם בטובו חיינו כו':

דף מז גמ' ולא בידים מזוהמות. והא דבזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול לאו משום כבוד. אלא כדי שיעיינו בבהמ"ז כמ"ש הפוסקים. וזש"א בר פחתי עיין בבהמ"ז קאמר כו'. ולכן לאו דוקא מהגדול אלא למקום שהברכה חוזרת כו'. וביותר מ"ה וכן אחר שנטל הגדול אין מכבדין: שם תוס' ד"ה ואמר רב הונא. וי"ל. ובהא אע"כ הא דמייתי לה הכא לחזק הא דמאכלין: ע"ב גמ' לא יהא אלא ע"ה ותניא. אולי השתא איירי בע"ה דאחרים דבסמוך דפסק ר"ה כוותייהו: שם אביי אמר רבא א'. פי' פ"ב דדמאי מ"ב ג' דיש חילוק בין נאמן לחבר. ואולי הנאמן לגבי חבר נקרא ע"ה: שם והלא בע"ה דרבנן. משמעות הלשון שר"ל דאפי' לר"מ מ"מ ע"ה דברייתא בע"ה דרבנן. ולפ"ז מ"ש רש"י שדברו חכמים בכ"מ לאו דוקא כו'. ויש לעיין בגיטין ובסוטה ובתוס' שם ומפרשים: שם ברש"י איזה ע"ה. יש לעיין אם שייך דקאי גם על ענין דמאי שהרי התם אמרי' רוב ע"ה מעשרים ורבנן דאמרי כל שאינו מעשר כו' משמע דידעי' בזה שאינו מעשר כו' וא"כ איננו מסרוב ואולי רש"י קאי על ת"ר דבסמוך: שם גמ' בגר שמל ולא טבל. יש לעיין אם יקשה מכאן על האומר דגר גמור אינו מברך בהמ"ז דאולי דוקא בעצמו אינו מברך אבל מזמנים עליו: שם גמ' ב' ת"ח המחדדים. לכאורה מעובדא דרב ושמואל דלעיל ע"א מבואר דלא ס"ל כן:

דף מט ע"א גמ' משום רבינו. לכאורה דרבינו זה רבי. דאילו רב שמעיה לקמן בסמוך דס"ל יצא: שם רש"י ד"ה מ"ד צריכה. מברכת הארץ. וכדפי' בסמוך. ולכאורה נ"ע דאינה סמוכה לה ולמה לא פי' מברכת ירושלים: שם ברש"י ד"ה ומ"ד צריכה. ודומה לברכת הפירות. פי' לענין זה דלא שייך למיחתם בה מחמת קוצרה. אבל כאן הפתיחה במקום חתימה ע"כ א"צ מלכות: שם רש"י ד"ה מקדש השבת. ישראל מקדשי. לכאורה הכא דמקדים שבת לישראל בלא"ה ליכא למימר הכי. וצ"ל דנקט הכי משום דקושטא דמילתא דמזה הטעם דשבת קדישא וקיימא ע"כ א"א מקדש ישראל והשבת. כדאיתא בביצה יז ע"א: שם גמ' מאי קמ"ל כל ברכה. לכאורה נ"ע דילמא לאפוקי ממ"ד לעיל בפי' א"צ מלכות דהטוב והמטיב דאורייתא ונראה דהקושיא לאו דוקא ועיקרו סמכו שהיה ידוע להם מקבלה כוונת ר"י תדע שר"פ דאי' הי"ק כו' ולכאורה אין רמז בדברי ר"י לב' מלכות כו' בשלמא לר"ז יש להטעמים לבר דידה: ע"ב גמ' אלא מעתה שבתות. אולי גם בר"ח שחל בשבת וטעה בשל ר"ח לבד נמי מיירי שוב ראיתי בסי' קפ"ח דעות בזה וקיי"ל דלא כנ"ל: שם תוס' ד"ה ר"ת. קים ליה ר"י בשיטתו. לכאורה לפמ"ש התוס' לעיל מ"ח ד"ה עד אין ראיה כ"כ מהתם ע"ש בסופו וגם אזית מלית אולי פירות שאני דלא אמרי' בהו קרא דואכלת ושבעת כו' גם לכאורה דכל הראיות מר"י ויש לומר דלשיטתו דכאן מותלפת השיטה אבל לאביי מנלן לפסוק כר"ת נגד ר"י וצ"ע:

דף נ ע"א גמ' על המזון שאכלנו הרי זה בור. מפרש"י ד"ה כדתנן משמע דהיינו שלא

הר"ר זאב בן אריה זצ"ל

דף נב ע"א רש"י סד"ה אין כלי כו' אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל. כ"ב עי' מ"א סי' קנ"ח ס"ק י' ובביאור הגאון ז"ל ס"ק ע"ז: **ע"ב** גמ' ד"א אין נט"י לחולין מן התורה. כ"ב פ' תוי"ט. ופי' ספרי פ' קרח פיסקא קט"ז רבי אומר כו' נמלינו למדים נט"י מן התורה ע"ש. דהיינו לתרומה ואף דאסמכתא בעלמא כמ"ש המפרשים שם. מ"מ לחולין אין נט"י מן התורה אפילו בדרך אסמכתא אלא משום סרך תרומה כדאי' חולין פ' כל הבשר ע"ש: שם תוס' ד"ה תיכף כו' למתנייה. כ"ב עי' נל"ח: רש"י ד"ה מפסיד את האוכלין שמים אחרונים נתזין כו'. כ"ב הא דדקדק רש"י ז"ל וכתב נתזין ולא כתב נופלין (כמ"ש תר"י) הוא משום דאמרינן (חולין ק"ה) לחד מד"א מים אחרונים אין נטלין אלא בכלי. ואיך יפלו ע"ג האוכלין. לזה כתב רש"י נתזין כלומר נתזין למרחוק מדרך הנטילה כמו דם הנתז כו' (חולין פ"ז):

דף נג ע"א גמ' אטו כולהו לכשפים כו'. כ"ב עי' א"ר סי' רי"ז ס"ק ט': שם בהגהות מהרי"פ גי' סערוך למ"ש מכבה ומדליקה עי' כו'. כ"ב ויותר נראה דחסר בערוך וכצ"ל כולו [מברכין עליה. וכן לגא דשבת פ"ב (כג.) עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למ"ש] מכבה כו': שם נהרלה להרית הרי זה תועה. כ"ב עי' פסחים כ"ה:

דף נד ע"א במשנה שהוא מודה לך הוי מודה לו כו'. כ"ב במשניות איתא במאד מאד: רש"י ד"ה ביציאתו מתפלל שיצא לשלום. כ"ב ובירושלמי איתא כפי' הרמב"ם ע"ש: שם רש"י ד"ה בפונדתו. חגור אזור ונותנין בו מעות. כ"ב כן משמע בתו"כ פ' בהר ב"פ ה'. ופי' הרמב"ם קנ"ע. ופי' פ' [יו"ד] דשבת מ"ג ובפי' הרע"ב] שם: סד"ה הרואה כו' דאמר בירושלמי דפרקים כו'. כ"ב ולקמן כ"ט ועי' א"ר סי' רי"ח סק"ב: סד"ה שעקר כו' מכל ארץ ישראל. כ"ב עי' ביאור הגאון או"ח סי' רכ"ד ס"ק ג':

דף נו ע"ב גמ' קפא כשורא כו'. כ"ב עי' איכה רבתי פסוק רבתי בגוים. ובמוסף ערוך ערך עי' דקא וע' קפא:

דף נח ע"א פתח רב ששת יקרא מברך ליה. כ"ב עי' א"ר סי' רכ"ד ס"ק ו': שם בהגהות מהרי"פ [גי' הערוך מילתא [אמר] רב כו']. כנ"ל: **ע"ב** בהגהות מהרי"פ עי' ערוך ערך [זק] מה שפי' כו'. קאי אלקמן אמר שמואל כוכבא דשביט כו':

דף ס ע"א גמ' כח דהתירא עדיף. כ"ב עי' א"ר סי' כ"ב ובנל"ת כאן: שם בגמ' כל היכא דדרשת להאי קרא מרישי' לסיפי' מדרים מסיפי' לרישי' מדרים מרישי' לסיפי' כו'. כנ"ל:

דף סב ע"א גמ' רבא מקמי כו' עבדה ליה כוותא ומנחא ליה ידה על רישיה כו'. ופירש"י כוותא חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית עכ"ל. מזה נראה מבואר דרבא היה לו בית הכסא סמוך לביתו [ואפילו ביום. דאי בלילה אפילו בלא בהכ"ס צריכין שמור] והא דאיתא לקמן ותו רבא בימימא הוה אזל עד מיל הוא ע"ס וצ"ל רב וכן העתיק בס' מנורת המאור פי' שלו ועי"ש עוד שינוי והוספה בנוסחאות האמוראים שם. ובזה נסתר מ"ש המ"א בסי' כ"ה ס"ק כ"ב וז"ל ואפשר לומר דבשבה"כ אינו רחוק כמו בה"כ שלהם שהיו בשדה א"צ לברך כו' עכ"ל והא משמע הכא דרבא היה לו בה"כ סמוך לביתו ואפ"ה היה מברך כדאיתא סוכה מ"ו ע"א. [א"ה בדוחק י"ל דכאן איירי בלילה ושלא בבה"כ היה הולך אתו א' לשומרו רק לפנות מחמת צניעות הוצרך לכוותא]: **ע"ב** גמ' ומה שק שאינו מאום לפני כ"ו כך רקיקה שהיא מאוסה לפני ממה"ת. כ"ב צ"ל ולפני (בוי"ו) וכ"ה בבה"ג הל' צרכי צבור:

דף סג ע"א מאי ואומר כו' [מכות כ"ג כ']. כ"ב ע"ש: שם נגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר כו'. כ"ב עי' ערוך ע' עת ובפי' המשניות להרמב"ם: שם אמרו לו [ד] הנה ר"ע כו'. [ד] עיי' ספ"א מהלכות קה"ת (נשמט מעין משפט):

הגהות על הרא"ש

פרק ב סי' יא בהג"ה המתחלת טיט הנרוק כו' אמי טבריא אין נוטלין מהן לידים ובמקומן [ויש בהן מ' סאה] מטביל בהן כו' כנ"ל. האי מאן דבעי למיכל ומשכח מיא בהגנא או במטיכלא (ויש בהן מ' סאה) נמתק. כ"ב כ"ה בבה"ג ועי' ט"ז סי' קנ"ט ס"ק י':

פ"ג סי' א רש"י פי' [אין צריך] שיברך כו' כנ"ל: שם סי' ו ותון לד' אמות איירי. כ"ב עי' ביאור הגאון ביו"ד סי' שמ"ד ס"ק ח': שם סי' ח במעדני יו"ט סד"ה ולפמות הרי"ז ז"ל. כ"ב וכ"ה בבה"ג ע"ש:

פ"ד סי' א ברא"ש בטל קרבנו דלא תיקנו חכמים כו'. כ"ב ואין כן דעת הבה"ג וכמ"ש הטור סי' ק"ח בשמו ועי' ב"ח שם: שם סי' ב וה"ג כתב גבי אין מקדשין כו' ולא נהירא דהא אמרינן פ"ק דשבת כו'. כ"ב עי' בבה"ג מ"ש שם לעיל בהא דאמרינן תפלת ערבית רשות. והביא שם הא דפרק קמא דשבת נראה לדבריו: שם מתפלל שחרית שתים כרשב"ם ז"ל כו' כיון שעברו שני זמנים של תפלה עבר יומו בטל קרבנו. כ"ב ואין כן דעת הבה"ג וכמ"ש בשמו הטור סי' ק"ח ע"ש ועי' ב"ח שם:

פ"ו סי' ג ושקדים המרים כ' בה"ג קטנים בפה"ע וגדולים ולא כלום. כ"ב לפנינו בבה"ג איתא דבין קטנים ובין גדולים ולא כלום דא"ר אלעא כו' הלכה כמ"ד זה וזה לפטור: שם סי' ח ויש ספרים שכתב מלשון בה"ג אבל אורז כו' אלא שהכל. כ"ב בבה"ג שלפנינו איתא בזה שני דעות ובדעה ראשונה שהוא כמו שהביא הרא"ש איתא דלא מברכינן בומ"מ אלא בורא פרי האדמה ע"ש: שם סי' י' דהיינו חבילא. ועי' במאור: שם ולא כדברי ר"ח ז"ל שאמר דהא דאמרינן פת הנלומא בקערה מברך עליו המוציא דאיירי בדאיכא עליו תוריתא דנהמא כו'. כ"ב ולפי מה שפי' הבה"ג דפת הנלומא בקערה היינו שנותן עליו רותחין שכ' וז"ל ודוקא נטמה בקערה דכיון דשדי רותחין עלה ה"ל כלי שני. אבל רמא פת בקדירה ה"ל כלי ראשון כיון דמבשלה כו' ע"ש. א"כ יפה כתב הר"ח דאיירי בדאיכא עלי' תוריתא דנהמא דהיינו חבילא ממש. אבל כשהוא מפורר ובעינא בלא תערובות משקה איכא למימר דאף הר"ח מודה דלא בעינן תוריתא דנהמא וכדעת הרא"ש. וע"ע ב"י סי' קע"ו: שם סי' לח ורב אלפס ז"ל היה גורס ופוטר את השמן. כ"ב וכ"ה בבה"ג וע"ש:

פ"ז סי' יב אבל לענין חזרה להיכן הוא חוזר בזה לא דבר הבה"ג כי הוא פי' להיכן הוא חוזר כמו שפי' רב אלפס כו'. כ"ב בבה"ג שלפנינו אינו מפורש בהדיא כן: שם סי' כ מכאן תשובה לבעל ה"ג שכ' דאם נקבר כו'. כ"ב ע' רא"ש מ"ק סי' נ': שם סי' כא כתב בעל ה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא כו' וליתא כו' ולכו"ע אם אכל שמעון בן שטח כזית הוה מוציאן כו'. כ"ב ובחדושי בגמ' דף מ"ח. בפרש"י ייסבתי דברי הבה"ג: שם סי' כג דאין לשנותה משבת ויו"ט ויש לחתום בה. אבל שמחה כו'. כ"ב וכן דעת הבה"ג לחתום. ועמ"ש בזה בגמרא (דף מדי) וראיית הבה"ג הוא מגמ' דילן לפי גירסתו:

פ"ט סי' י"ג מספקא ליה אי לבו רואה כו'. כ"ב פי' מ"א ריש סי' ע"ד:

הר"ר יהודה בכרך זצ"ל

דף נה ע"ב בגמ' כי הוי חלים יומא קמא. כ"ב גירסת עין יעקב אמר ליי' לשמעיה טרוקו גלי ולא תגלו. וכ"ה בילקוט משלי כ"ד וכן בליקוטי פרדס לרש"י ע"ש ועיין ט"ז או"ח סי' רי"ט ס"ק ד'. ובהגהות מהרי"ב שם ותבין:

דף נח ע"ב בגמ' ולא הקפה. כ"ב גירסת הרי"ף והרא"ש ופתויי הרא"ש ועיין טור וש"ע או"ח סי' רכ"ה ס"ח וכפרש"י הכא ד"ה ופתויי כו' ולע"ג: שם פתויי הרא"ש. כ"ב ברי"ף ורא"ש ל"ג לה:

דף סב ע"א אביי מרכיא ליה אימי' אמרא למיפל בתריה לבהכ"ס. מחדש יצא לאור ס' ארצות החיים והקשה שם בסי' ב' מהא דקדושין פ"א אביי מכללי מכולה מבואה. ופירש"י כשהיה הולך בשדה היה מונע הבהמות מכל השדה שלא יתיחד והיאך נכנס הוא עצמו לבהכ"ס עם בהמה ע"ש שהאריך והניח בצ"ע ובאמת לק"מ. ואשתמיטתי' גמ' בע"ז כ"ב ב' נכרי תם כו' לפי שמכחישין כבשר כו' ע"ש ובדידהו גם גדולי החכמים לא היו נזהרין:

הגהות על הרא"ש

פרק א' סי' א' וכ"כ ר"פ ז"ל שצריך לברך. כ"ב עתוס' חולין ק"ה א' ד"ה מים כו':

פרק ד סי' ח' ובירושלמי דפירקין גרסינן ר' חייא בשם ר' יוחנן כו'. ע' במג"א סי' רפ"ו שהכריע מסברא דנפשי' דמתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית ע"ש. והנה מצד הסברא נראין דבריו. ולדידי יש ראי' מת"ה סי' רנ"ו לענין מילה ומגילה נדד לומר דכשים שעות יקדים המילה. וכשאין שעות יקרא המגילה. והטעם שיכול למול בע' כמ"ש בבה"ג עי' מ"א ס' תרפ"ז ס"ק ה'. והדברים ק"ו דהתם מלוה דאורייתא לא נעשית בזמנה וכל שעה ושעה עובר דאסור להניחו ערל. ע' מ"א ס' רמ"ע ס"ק ה' מ"מ עדיף מ"מ דאין לה תשלומין ק"ו כאן. ודברי מ"א נכון לדינא. וראיתי בדגול מרבבה שדחה דברי המ"א וכתב שנעלם מאתו הירושלמי שהביא רבינו כאן ולפע"ד נראה בס"ד דדברי המ"א נכונים לדינא וכמ"ש מהת"ה ומירושלמי אין תברא וכמו שאבאר. ואגב יבואר מ"ש בגמ' פ' ת"ה דף כ"ח א' ר"ז כי הוי חלים מגירסי' הוי אזיל ויתיב אפיתחא דר"נ בר טוביה כו' א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ של מנחה. א"ל ר' יוחנן אמרה. א"ל אין תני מיני' ארבעין זימנין. א"ל חדא היא לך או חדת היא לך. א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר"י בן לוי עכ"ל הגמ'. והנה להבין דברי חכמים וחידותם במ"ש חדא או חדת. וגם מ"ש דמספקא לי בריב"ל יבואר אל נכון. כי הנה צריך ביאור מה שאמר ר' יוחנן אין הלכה כר"י בלשון שלילה היה לו להורות הלכה כרבנן. והנה הא שהוצרך ר' יוחנן למפסק הלכה כרבנן אף דיחיד ורבים הלכה כרבים. ובפרט סתמא במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ע' פ' התולן מ"מ ה"א דמסתבר טעמא דר' יהודה. וכמ"ש כה"ג בפ"ק בבילה ע"ש וראיתי בשאגת ארי' סי' י"ט שהאריך להוכיח מהא דאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. דאם אין שהות ביום להתפלל שתיהם מתפלל של מוסף. מדקאמר ואח"כ מתפלל של מוסף. ע"ש דמלישנא דרבנן אין ראי' משום דאתי לאפוקי מר' יהודה. דת"מ עד ש"ש והמה סוברים כל היום. משא"כ מפסקא דר"י יש ראיה. דלא הל"ל רק הלכה כרבנן ע"ש היטב וכדעת המג"א. ואני אומר כי יש לדחות שרצה ר' יוחנן להביא כל דברי רבנן. לבאר דבריו בהדיא כידוע אמורא צריך לפרש דבריו. ועוד דלהכי אמר ר' יוחנן כן וכן רבנן להורות דאף ביש שעות מנחה קודם. ולאפוקי מס"ד דירושלמי והבן. אולם ממה שאמר ר' נתן בר טוביה

בשם ר"י אין הלכה כר"י ולמה לא אמר הלכה כרבנן מזה יש להוכיח כדעת המ"א וש"א. להורות נתן דרק בזה אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל של מוספין ואח"כ מתפלל של מנחה. והיינו באיכא שהות. משא"כ באיכא שעות מתפלל של מוספין וכנ"ל. משא"כ אי אמר הלכה כרבנן לא ידעינן כנ"ל. ואח"כ מוכח מדברי ר' יוחנן כדעת המ"א וש"א. אולם מה שבירושלמי הוון בען מימר כשאין שהות כו' כנ"ל י"ל דס"ד דבני ישיבה דגם למנחה אין תשלומין בערבית. וכמו שמספקא לש"ס דילן בפ' ת"ה משום דעבר יומו בטל קרבנו. וכדמשמע מדברי ר' יוחנן שם דאמר טעה ולא התפלל ערבית כו' שחרית כו'. ולא הזכיר מנחה אמר משום זה מבעי' להו שם [ובמק"א כתבתי לתרץ למסקנא דברי ר"י] וכמו כן הוי ס"ד בירושלמי ומש"ה ס"ד למימר דכאין שהות הוא משום דלשתיהם אין תשלומין. ואזדא לה סברת הת"ה והמ"א והפ"א והנה מ"ש ר' זירא בשם ר' יוחנן אפי' כו' דמשמע ל"מ באין שהות. וזה דלא כמ"א. בזה י"ל דהאי אפי' לא קאי רק על מה שהסברא נוטה דבים שעות תפלת מוסף קודמת. משום שזמנה התחיל מקודם. כלפי זה אמר ר' יוחנן אפי'. וכיוצא בזה כתב הש"ך בחו"מ סי' פ"ז ס"ק כ"ב ע"ש ותבין. (או אפשר דאמוראי הוא אליבא דר' יוחנן וכההיא דריש פ' ת"ה דר' מרי כו' בשם ר"י מחולק עם הונא בריה דר' אריב"ל אמר ר"י אם למנחה יש תשלומין רק לר"נ בר טוביה מוכרח לומר כמ"ש למעלה בכונת תיבות אפי' ודו"ק) ובזה יבואר אל נכון דר"ז שמע מר"נ בר טובי' דאין הלכ' כר"י מוכח מזה דבאין שהות מתפלל מוסף וכדעת המ"א. והוקשה לו תיבת אפי' שר"ז אמר בשם ר' יוחנן והוא הוא ר"ז בעצמו שבבבלי נבלע הע' כידוע. לזה אמר חדת הוא לי כי גם ר"נ בר טובי' אמר בירושלמי בשם ר"ז תיבת אפי' ותקשי לכאורה. ונ"ל כנ"ל ולזה סבר דריב"ל אמר ולא כמוזכר בירושלמי. ריב"ל הוא מפקד כו' ע' ברא"ש. והנה כיון שכן דברי המ"א וש"א נכונים לדינא. וכפ"מ ראיתי שכתב דאם איחר מוסף עד סוף ש"ש יתפלל של מוסף כי היכי דלא לקרי פושע. ולא הבנתי דהא בזה הוא הפלוגתא בין רבנן ובין ר"י. והלכה כרבנן דאף קודם ש"ש מתפלל מנחה ע' בגמ'. גם עיין רש"י שם דף כ"ח ד"ה של מנחה כו'. שפי' טעם אחר ממ"ש בגמ'. ואי נימא שלא היה גירסתו בגמ' כן. כמו דאיתא ברי"ף ורא"ש כאן. הלא שם כ"ז א' ד"ה מתפלל כו' הזכיר רש"י שם טעמא דתדיר וצ"ע. כ"ז נלע"ד בס"ד:

בהקדמת הרמב"ם לס' זרעים ד"ה הפרק העשירי ור' אלעזר חסמא ור"י בן משולם בתרומות. כ"ב צ"ע שלא חשב ר"א חסמא פ"ז דמציעא מ"ה ופ"ג דאבות משנה ח"י: נחום המדי בשבת בלבד. כ"ב צ"ע דהא איכא פ"ה דב"ב מ"ב. ור' אלעזר ור' דוסתאי. כ"ב אלעאי. ור"ש הסגן ובן בכרי. גם ר"ש הסגן פ"ב דכתובות. ר"ש בן יהודה בשבת בלבד גם ר"ש בן יהודה פ"ג דמכות מ"ו:

במבוא התלמוד ד"ה סתם מתני' ר"מ [עד] כ"מ שנאמר כד"א מאימתי ובזמן. כ"ב אולי קאי על הא דאמרינן בעלמא כמה ואימתי דקאמר ר' יהודה סוף לפרש. וא"כ הלכה כן:

הר"ר נחמיה בירך זצ"ל

אכלו מאלו: **שם** ברש"י ד"ה הלכה כר"ע בבהמ"ז. פי' דאילו בבהכ"נ ה"א רבא בסמוך נהוג עלמא כר' ישמעאל: **שם** גמ' וקא מהדר אבי מאה. מכאן משמע דאף לדידן עכ"פ ראוי להדר על עשרה: **שם** גמ' מאי קמ"ל תנינא. יש לעיין ולכאורה למ"ד ר"פ שנים אם רצו אין מזמנים. זה גופא אתא לאשמעינן כאן דלא שמעינן זה מרישא דיש לומר שנים רשות ולמ"ד שנים אם רצו מזמנים איצטריך לאשמעינן כאן דאף שירצו לזמן בפ"ע אין רשאין ליחלק דקבע עלייהו חובה כדלעיל: **שם** תוס' סד"ה אבל. ורש"י לא פי' כן. לכאורה נ"ל דהיינו דתוס' ס"ל רק רשאין אבל רשאין ג"כ לזמן ומפרש"י משמע דאין לזמן אבל בין א' מפסיק לב' לבין קוראים לו נראה דאין חילוק ועי' תר"י ורא"ש: **ע"ב** רש"י ד"ה ולא אמרן. ארבעה כו'. לכאורה גם בג' משכחת לה שהרי אין ב' מפסיקין לא'. אך לפמ"ש רש"י לעיל דף מה ע"ב דהיינו שהא' צריך להמתין. ולפי מה שבארתי לעיל שם על רש"י ד"ה לפנים משוה"ד דמשמע דאם מוכרח הא' לברך גם ב' מפסיקין מדינא ע"ש: **שם** גמ' כמאן אזלא. לכאורה לגירסא שלפנינו בברייתא גם לרבנן הא דאין נוטלין יש לומר משום דס"ל דמברכין סה"ג. ומשום דאין נוטלין אלא במים כדפירש"י: **שם** ברש"י ד"ה דשתא. בשר מבושל. צ"ע מאן דכר שמיה וגם נראה דהוי מידי דממאים וצ"ל דלדוגמא נקט אבל כאן שם המושאל על מנה של תמרי ורמוני:

דף נא ע"א רש"י ד"ה בדתמרא לא ירוק. בדשכרא. פי' כן שהרי בברייתא ד"ז דברים אוקימנא בדשכרא וקתני ורק אחריו: **שם** ברש"י כוס של ברכה בהמ"ז. לכאורה לאו דוקא דה"ה כוס של קידוש וכה"ג

דף נב ע"א גמ' והא אמר מר המברך צריך שיטעום. לכאורה למה לא די הטעימה שאח"כ וע"ד מברך על היין ואח"כ על היום לב"ה גבי קידוש. וצ"ל כמ"ש התוס' לעיל ד"ה ור"י היא דבהמ"ז חשוב הפסק משא"כ קידוש כו': **ע"ב** גמ' ובהא אם שמש ת"ח. לכאורה עדיין מאי טעמא דב"ה דמשמע דמקפידים דדוקא יקדים נט"י. וכדמשמע נמי בתוס' ד"ס בכוליה:

דף נג ע"א גמ' והרית ריח אם רוב עכו"ם. לכאורה הרי הא דבשמים של עכו"ם דמתני' אוקימנא לעיל במסיבת עכו"ם דוקא א"כ אף אם רוב עכו"ם הרי בגירוף דלאו במסיבה לאו כלום. ואולי גם לת"ק סמוך אמקטרות לכשפים ולגמר הכלים אלא שמ"מ ברוב ישראל ס"ל בגירוף עכו"ם דלאו מסיבה יהיה רוב נגד הנך:

דף נד ע"א גמ' בערבות ובגמל. לכאורה למה בנס דערבות הזכיר המקום ולא המים ובנס דמחוזת הזכיר הגמל ולא המקום. ואולי לפי שעיקר דמיה הוא בגוף הארץ: **ע"ב** גמ' אבלעה בלועי. לא נתינת טעם הוא אלא פי' משום הכי צ"ל דנפילה דידה היינו דאיבלעה בלועי:

דף ס ע"א גמ' כח דהיתירא עדיף. לכאורה אדרבה לר"י דמברך היינו כחא דהיתירא (יותר) שהרי אסור לברך ספק ברכה לבטלה. ואולי ברכת שהחיינו שאני דזמן אומר אפי' בשוק: **שם** גמ' הנכנס לבית המרחץ כי נפיק. אולי גם משום חשש עילוף כדאיתא בשבת דף יו"ד ע"ב:

בקצור כללי התלמוד ד"ה אין הלכה וקבלה היא כו' עי' תשו' הרשב"א סי' תרכ"ח שלא כתב כן:

בהקדמת הרמב"ם לס' זרעים הכתובה לא נוכל. צ"ל הנתונה לנו נוכל: **שם** סד"ה החלק השני אין חולק עליו. עי' תשו' תו"י סי' קנ"ב אריכות על כל הנ"ל: **שם** ד"ה הפרק העשירי וחנניה בן חכינאי. עי' מכות פ"ג מ"ט: **שם** נחום המדי. עי' ב"ב פ"ה מ"ב: **שם** ושמעון בן שטח. עי' תענית פ"ג מ"ח: **שם** ושמעון התימני [עי' כנ"ל]: **שם** ר"ש בן יהודה. עי' מעשר שני פ"ג מ"ו]: **שם** ור"א בר"ש בתמורה. עי' ביצה פ"ד מ"ה:

הגהות וחדושים מאת גאוני ישראל אדירי התורה כו' ה"ה

הר"ר אליהו גוטמאכער מגרידץ זצ"ל

בעהמ"ס צפנת פענח.

דף ב ע"א רשי' ד"ה מגותו. לא ילין לבקר. מזה נשמע רק אברים ותלבים למדין משמות כ"ג י"ח ולא ילין חלב חגי ושני אלו הם בפסחים כ"ט ע"ב וכמ"ש התוספות שם דף ע"א ע"א ד"ה מנין. ועיקרו זבחים דף פ"ז ע"א: **תוס'** ד"ה מאימתי דהוי כתרי קולי דסתרן. בק"ש עצמו פליגי להלכה אם הוא מן התורה עי' לקמן כ"א ע"א ד"ה הוא וסוטה ל"ב ע"ב ד"ה ורבי וגם ע"א שם וסוכה י"א ע"א ד"ה דרב ובמנחות מ"ג ע"ב ד"ה ואיזו כתבו בהתלט דאינו רק אסמכתא אבל בזמן ק"ש לא כמלא רק הוכחה מן הרשב"א בחידושיו אם הוי דאורייתא וקרוב שכוונת התוספות מנחות מ"ג קאי על זמן ק"ש דמיירי בסוגיא דשם. והנה איתא עירובין דף ע"ו דבדרבנן אמרינן תרי קולי דסתרן וכפי המ"א שנ"ט דמי כאן לשם. ולו יהי דגם זמן דאורייתא אפשר אם בגד אחד רק הוא מדרבנן כגון הכא דתפלה דמנחה שנכנס בספק אמרינן נמי כן. ועיין בזה תוספות דרע"ק: **בא"ד** ואנו שמתפללין ערבית. טוב לע' מ"ש באריכות בקיצור פסקי התוס' מנחות אות קי"ז. ועי' כנה"ג בכללי הפוסקים אות ט"ז קבלה לפסוק הלכה למעשה כקיצור פסקי התוס' וע"ע לקמן כ"ו ע"ב בתוס' ד"ה יעקב וגם המהרי"פ שם לזה. ויש לצרף זאת להדעות שהובא במ"א סימן רס"ז ס"ק א': **תוד"ה** והא בסופו ויש עוד יותר בתוס' יבמות ג' ע"א ד"ה אבל ובשבת ל"ע ע"א ד"ה מסייע:

דף ג ע"א גמ' בת קול. עי' מ"ש התוספות בשם הירושלמי סוטה ל"ד ע"א ד"ה עודם ובמגילה ל"ב ע"א ד"ה מנין: **גמ'** התרבתי את ביתי. עי' חגיגה דף ה' ע"ב שלש דמעות הללו למה:

דף ד ע"א גמ' למד לשונך. עי' קידושין דף למ"ד ע"א בתוספות ד"ה אל שיכולין להביא מכאן: **גמ'** שמא יגרום החטא. עי' לקמן דף ז' ע"א כל דיבור שיצא ובהרמב"ם בהקדמתו לזרעים ד"ה והחלק השני: **ע"ב** וכל העובר כו'. וע"ע משנה סנהדרין פ"ח ע"ב: **שם** אר"י מאי קראה. עי' הגהת הגרי"ב. ואפשר אין צריך להגיה כאן וכן בהרבה דוכתא בש"ס מגיה רבינו מהרי"ם כן די"ל דיוסף ויוסי מתחלפים ואינו רק קיצור השם בדרך בבלי נקרא יוסף ודרך ירושלמי יוסי ונקט הש"ס גם בבלי שניהם וכן יוסף בן יועזר תמורה ט"ז ע"ב ובסוטה מ"ז יוסי בן יועזר הברייתא עצמו דאיתא בסוטה ובתמורה יוסף בן יועזר ויוסף בן יוחנן דבטלו במיתתן אשכולות איתא בתוספתא פ"ח דב"ק יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן וגיטא לפ"ז לקמן כ"ז ונדה כ' ע"ב בלא

הר"ר שמואל שמעלקא טויבש זצ"ל אבד"ק יאסי בעהמ"ס חיי עולם על או"ח ותו'

והמוקפים בחצאי מרובע הם מציונו הג"מ **יצחק אייזיק שור** אבד"ק **בוקארעשט**.

דף ב' בתוס' ד"ה מאימתי. מכל אותן הראיות. כ"ב עיין תוס' לקמן דף כ"ו ע"ב ד"ה יעקב:

דף ג' בתוס' ד"ה ועונין. שמו הגדול מבורך משמע. כ"ב וכן משמע מסוכה ל"ט לא לימא אינש יהא שמיה רבא והדר מברך עי"ש וכבר הרגיש בזה בכפ"ת שם ובפר"ת א"ח סי' נ"ו ע"ש:

[**דף ה'** ע"ב במהרש"א כד"ה אלא עד אי איירי בהגיע. כ"ב ונראה כוונתו דהרי בהגיע זמן ק"ש גם לשיטת התוס' אסור ללמוד ואח"כ עכצ"ל הטעם דהיה לומד קודם משום דלימוד לתלמידים שאני דהוי ת"ת דרבים ועדיף טפי ועיין בתלמידי ר"י ואח"כ תו אין ראית התוס' מרב לדחות שיטת רש"י וצ"ע]:

דף ו' בתוס' ד"ה המתפלל עד שגמרו תפלתם. כ"ב צ"ל עד שגמר תפלתו וכן הוא במרדכי ובב"י סי' צ' ע"ש: **שם** בתוס' ד"ה אחורי בהכ"נ. ע"כ נראה. כ"ב עיין תוס' עירובין י"ח ב' ד"ה ולא. ועיין במהרש"א שכתב דכוונת רש"י אחורי הדלת וכשיטת התוס' אמנם באמת שיטת רש"י כמ"ש הת"י שם כיון דהופך פניו לאותו כותל שהצבור מתפללין לא מיחזי ככופר ועדיף מלהתפלל לאותו צד שהצבור מתפללין ויהי' מאחוריו וב"כ ר"י הזקן עיין תר"י וכ"ב בש"ג בהדיא בשם רש"י לפי' ר"י ע"ש:

דף ז' גמרא תנא משמי' דר"מ. כ"ב עיין היטב ע"ז ד' וסנהדרין ק"ה השמטת הלשון. וכבר העיר בזה בשג"א סי' ה' ע"ש שהאריך ומסיק דעיקר הגי' הנכונה בשעה שהחמה זורחת מלכים מניחין כתריהן ולא כל מלכי מזרח ומערב דמלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות וזריחת החמה בשעה שניה ואין עומדין אלא אותן המלכים שמשתחוין לחמה ע"ש. ואין דבריו מוכרחין והפירוש לדעתי בשעה שהחמה זורחת עד"ש רז"ל נדרים ל"ט ב' וסנהדרין ק"י שמש ירח עמד זבולה כו' בכבודי לא מיחסם בכבוד בו"ד מחיתם ע"ש. א"כ אין הכעס נמשך על מכעיסיו לבד שמשתחוין לשמש אלא גם על מה שהחמה זורחת למו ולא נאמר על עת זריחות השמש כנ"ל נכון ודו"ק:

דף ח' בתוס' ד"ה רב ששת. ואתי דאהדר. כ"ב דברי התוס' משוללי הבנה והיה טוב להגיה א"נ ועיין בל"ח מ"ש בזה. ולדעתי נראה לפמ"ש התוס' בסוטה לייטב הך דר"ש משום דמהדר אפיה ע"ש. א"כ תו יקשה נודע הי' מהדר ר"ש אפיה לאשמועינן אע"ג שנראה שמניח ס"ת. והלא אם לא יהדר אפיה יהי' ג"כ רבותא דאף דלא מהדר אפי' שרי משום דמצד הסברא י"ל דדוקא במהדר אפיה שרי ולא כאשר פניו מצד הספר כמ"ש התוס' וא"כ אף בזה יכול לגמור שלכם

אף

הר"ר שמואל שמעלקא טויבש זצ"ל

אף בכה"ג שרי. ע"כ הוסיפו התוס' והא דלהדר כדי שיכוין גירסתו. והיה בזה שני מעלות לאגמורי הלכה למעשה דאף במהדר אפי' דנראה כמניח ס"ת וגם כדי שיכוין. משא"כ אם לא היה מהדר אפי' לא אשמועינן זולת דאף נגד ס"ת שרי ומש"ה לא מתרצים משום דלהדר אפיה אפי' כדי שיכוין דע"ז יקשה דהו"ל ללמוד נגד הספר לאגמורי הלכה למעשה דאף נגד הספר שרי אלא דעשה כן משום דיש בו תרוייהו רבותא לכוין דעתו כנ"ל נכון ודו"ק:

דף ט' תוס' ד"ה לעולם אבל לענין ק"ש. נ"ב איני מובן אמאי לענין בשכבך הוי זמן שכיבה משום מיעוט דגנו ולענין זמן קימה אף דרובן קמו לא הוי זמן קימה. ויותר ידקדק דיקרא של יום ולא של לילה. שוב מצאתי גם המלחמות תמה כן ע"ש. ואף די"ל בזה כיון דאיכא חזקת חיובא בק"ש תו מהני המיעוט להחזיק חזקת חיובא ומחויב לקרות משא"כ ביום לא מהני רובא להוציא מחזקת חיובא. אולם לא א"ש לפ"ז מה שאמר רשב"י לעיל פעמים שאדם קורא שתי ק"ש בלילה אחת. והעיקר כמ"ש הרא"ש והוא דעת רוב הפוסקים לחלק בין אונס לאין אונס ע"ש: באה"ד והא דלא נקיט. (דבעי לאשמעינן כו'). נ"ב דה"א דיוצא כיון דאיכא בני מלכים דגנו קמ"ל דלא משום דבני מלכים נעורים הם כמ"ש במלחמות. או משום דהוי מיעוטא דמיעוטא כמ"ש בחי' רשב"א עי' מג"א או"ח סי' נ"ח ס"ק ו'. ובחנם תמה בזה הא"ר שם ע' ע"ש:

ע"ב תוס' ד"ה אלא וקשה. נ"ב עיין תוס' מנחות מ"ג ד"ה בין וברש"י שם ד"ה זו ק"ש. ולא אדע מה שציין הגאון מהרי"פ בשם התוס' מנחות הנ"ל שדחו פירש"י הלא במקומו הוא. וגוף קושי' התוס' אינו דכ"ז לרבנן משא"כ ר"ש דקיי"ל כוותי' דרש ורבותא אותו למעוטי לילה. ועוד דרשינן אליביה כיון דנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל מצות כולן עיין במנחות שם וברש"י בפ"א כיון דנתחייב במצוה זו שהאיר היום נתחייב בכל מצות דרוב מצות נוהגין ביום ע"כ פירוש מתניתין דהכא אליבא דכ"ע כיון דאליבא דר"ש עודנו לאו זמן ציצית ועי' בתוס' לעיל דף ח' ע"ב ד"ה לא ומ"ש בהגהות ודו"ק:

תוס' ד"ה אחרים דהא ר"מ איירי. ר"ל דפליג אאחרים וכמ"ש התוס' סוטה י"ב ד"ה אחרים וכמ"ש בירושלמי מ"ד בין זאב לכלב כמ"ד בין תכלת לכרתי ומ"ד כדי שיהיה רחוק מחבירו כמ"ד בין תכלת ללבן ע"ש. ולכן הקדימו התוס' בירושלמי דאל"כ ה"א דחד שיעורא הוא ומיירי בחבירו שאינו רגיל ודמי לזאב וכלב דאינו רגיל בזאב ודמי ליה לכלב וצריך הכרה טפי משא"כ להירושלמי לא הוי חד שיעורא עיין בצל"ח והאמת כמ"ש דכן מורה מתוס' סוטה והירושלמי כנ"ל ודו"ק:

דף י"א תוס' ד"ה שנאמר. דלכ"ע אסור. נ"ב ולפענ"ד איצטריך להאי טעמא דלא הוי גמרינן מיחזקאל רק קרובי דאורייתא כעין בנו שכהן מטמא בהן משא"כ אחיו ואחותו מאמו או אחותו הנשואה שהוסיפו חכמים עיין יו"ד סי' שע"ד ס"ד לא דאין כח באבילות דרבנן לדחות תפלין דאורייתא וכ"ע אינו אסור רק באבילות דאורייתא כעין יחזקאל קמ"ל הטעם משום דמשולל בעפר קרנו דשייך אף על דרבנן כנ"ל נכון ודו"ק:

ע"ב גמרא ורבא אמר. נ"ב הרי"ף גרים למדרש ויגדק מאד לרש"י דכתב דספרא הוי מדרש וקשה בזה על גי' רש"ל ע"ש ובצל"ח: תוס' ד"ה שכבר (ולא נהירא) [עד שחרית אחרת]. נ"ב והא דהוצרך לברך בשחרית משום דנעשה בריה חדשה דאל"כ כיון דליכא הפסק לא היה צריך לברך כלל עיין מנחות מ"ג אמאי מברך כל נשמה ונשמה. ועי' ב"י או"ח סי' ד' בשם הרשב"א ז"ל. ומ"מ דבריו לא נהירא וכל הפוסקים חלקו עליו משום דשינת לילה הוי הפסק וכ"מ קצת מלקמן י"ד ב' קמ"ל דלמשנה צריך לברך ובלא הגיע זמן ק"ש מיירי וכמ"ש בפר"ח א"ח סי' מ"ז. ועיין צל"ח שנסתפק לדעת ר"ת אם יכול לברך בלילה על היום שאח"כ כיון דאין החיוב בעת. ולכאורה מה"ש מנחות ל"ו א' תפלין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן כיצד היה משכים לצאת לדרך ומתירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך עליהן. מדוע לא יברך תיכף קודם החיוב על היום שנתחייב. אע"כ כיון דבעת אינו מחויב הוי ברכה לבטלה. אמנם יש לחלק דגבי ברכת התורה לומר אח"כ ע"ם ברכה שבירך משא"כ בתפלין אם יברך להניח בעת ליכא חיובא ובזמן החיוב כבר מונחים ועומדים וליכא הנחה חדשה. אולם לפ"ז הו"ל לברך תיכף ואח"כ ימשמש ודמי לעוסק בתורה אח"כ. אמנם בזה י"ל כיון דעכ"פ צריך למשמש תו יותר טוב שיברך ג"כ אח"כ ולא קודם לכן שמא ישכח למשמש ויהיה ברכה לבטלה ודו"ק היטב:

דף י"ב רש"י שאני התם דילמא פתיחה. נ"ב רצה לומר כל הפתיחה שפתח במ"ע ומסיים ביוצר אור משום דעיקר הברכה היה במעריב ערבים. רק יוצא ע"י חתימת יוצר המאורות כיון דאיכא ביה הזכרת השם ומה דנקיט סיים בי"א ולא דגם סיים במ"ע ויוצא מתפלות יוה"מ משום דאורחא דמילתא נקיט דאין דרך לסיים ביוצר המאורות אם לא דאמר יוצר אור וכמ"ש הב"י באו"ח סי' נ"ט בתירוץ הג' ע"ש. ונסתלק קושית הצל"ח: תוס' ד"ה משום ויכול לסבור. נ"ב עי' לעיל ס' ע"ב ד"ה לק"ש וד"ה ע"ב ד"ה לא ודו"ק:

דף י"ג רש"י ד"ה היה קורא פרשת ק"ש. נ"ב עיין ר"ה כ"ח ע"ב ד"ה זמן המקרא דכתי' והי' קורא בתורה פ' שמע ולכאורה י"ל כוונת רש"י כאן פרשת ק"ש ולא פ' שמע לבד דא"כ לא הוי פריך הש"ס ש"מ מנ"כ כא י"ל דק"ש שאני דאית ביה מלכות שמים אע"כ הכוונה על כל הפרשיות וכמ"ש בשו"ת הרשב"א סי' שמ"ד. אולם לפ"ז יהי' סתירה גמורה למ"ש רש"י בר"ה פ' שמע לחוד. ע"כ נראה דמ"ש רש"י שם פ' שמע היינו כדי ליישב מדוע מקשה הש"ס שם לרבא דייקא ולא פריך למ"ד בפסחים קי"ד במרור מצות אנ"כ משום דיש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ומרור מדרבנן וכמ"ש התוס' שם ד"ה אמר רבא ע"ש. ואם נימא דקרא פ' והיה ויאמר דהמה מדרבנן וקשה גם למ"ד בפסחים ע"כ פירש שמע דהוא מדאורייתא וכמ"ש בשו"ת שב"א ותו אין הקושיא רק לרבא דהוא ס"ל דגם בדאורייתא מצות א"צ כ. ומ"ש רש"י כאן פ' ק"ש משום דהש"ס סתמא קאמר ש"מ מצות צ"כ. אולם זה אינו דהא רש"י כתב לקמן ותקשי לרבא. ונמצאו דבריו סותרים דדוחק לומר דמ"ד בפסחים אי מפרש דכוון נבו פג' פ' שמע קאי בפשטות הלשון מורה דכל הפ' לא יצא בשלא כוון. ע"כ נראה לי דעיקר כוונת רש"י לאשמועינן דהסדר פרשיות מעכבת דלא כשטת רבינו הרמב"ם ז"ל פ"ב מה' ק"ש הי"א דהקדים פ' לפרשה אע"פ שאינו רשאי יצא ע"ש. וע"כ נקיט בר"ה שמע היינו דהתחיל משמע וכן כאן כתב פ' ק"ש לאפוקי פ' ציצית דמוקדמת דהסדר מעכב וממילא קורא שמע מתחילה כנ"ל נכון ודו"ק היטב: שם ד"ה מפני היראה שלא יטרגהו. נ"ב עיין תי' רשב"א ועי' תשו' הרשב"א סי' שפ"ג ע"ש: שם ד"ה מדברים הדברים כגון ובשעריך. נ"ב עיין רש"י סוטה י"ז ע"ב ד"ה למפרע ובהר"י וברמב"ם פ"ב מהל' ק"ש הי"א פירוש על סדר הפסוקים ע"ש. ועי' טורי אבן בחי' מגילה ר"ס ב' ד"ה שלא כנראה שאשתמיטתיה הר"י ור"ת הנ"ל:

ע"ב תוס' ד"ה על לבבך וכשיגיע לואהבת. נ"ב עיין מ"ש זקני הב"ח או"ח סי' ס"ג. ולכאורה תמה אמאי לא דייק מתוס' כדדייק מהרמב"ם. אולם למעיין בתנחומא בעיניו יראה דכתב רצה מהלך רצה עומד רצה יושב. ע"כ דגם כוונת התוס' כן. ע"כ לא דייק רק מהרמב"ם. וא"ת תימא עליו שלא זכר שמהתנחומא הנ"ל מבואר היפך ודו"ק: שם ד"ה שואל דבין גאולה לתפלה אין לענות. נ"ב עיין מה שכתב עה"ג. ועיין מהר"ם בגליון המרדכי ועיין ב"ח סי' ס"ו. ושניהם לדבר אחד נתכוונו בזה. דל"ק דש"ס מפורש הוא לקמן דף כ"א ע"ב דכ"ע מיהת מפסק לא פסיק משום די"ל דבאמצע ברכה איירי משא"כ בין ברכה לברכה פוסק ע"ש. ועיין צל"ח דתירץ די"ל דהיינו לכתחילה אין לו להתחיל להתפלל על דעת כשישמע קדושה מפסיק. אבל אם הוא מתפלל לפי דרכו ופתאום באמצע תפלתו שמע שהש"ץ אומר קדושה אפשר שמפסיק ואומר קדושה לכן הוצרכו' להביא מפ' אין עומדין בין גאולה לתפלה עכ"ד ונכון הוא. אולם מ"ש אח"כ ואף דאמרינן שם יחיד אומר קדושה וא"כ ממילא מוכח גם אם התחיל ושומע הש"ץ אומר קדושה אינו מפסיק דאל"כ מה בכך שסובר שיחיד אומר קדושה אכתי צריך להמתין מלהתחיל להתפלל דאם יתחיל יצטרך להפסיק תפלתו לומר קדושה עכ"ד. אינו מובן דהא יש לחלק בין פתאום ליודע שיצטרך לומר קדושה. וגם כיון דאינו אומר ע"ד שיפסיק רק מפני שיחיד אומר קדושה תו רשאי להפסיק ודבריו צל"ע ודו"ק: באה"ד אינו חוזר לראש. נ"ב עיין תוס' מגילה י"ח ד"ה נקוט:

דף י"ד גמ' ופגע בו רבו. נ"ב בחידושי רשב"א וברמב"ם פ"ב מהלכות ק"ש נראה דהיו גורסים אביו. ועיין בתשו' רשב"א סי' שפ"ג. ועיין פסחים ק"ח בן אצל אביו לענין הסבה ובאו"ח סי' שע"ב ס"ה. ובהגהות ת"ש באחרי הביא בשם הגאון מ' שכנא ז"ל שהגיה בש"ס שלו רבו שאינו מובהק. ואולי משום דלפי' רש"י להרמב"ם מדוע לא שייך מורא ברבו שאינו מובהק. אולם מש"ס דבפסחים הנ"ל מורה דגם באינו מובהק שייך מורא עיין רא"ש שם. ועיין פר"ח שם דסתם רבו הוי שאינו מובהק. ואולי מפאת דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל וכמ"ש רמ"א ביו"ד סי' רמ"ב סי"ו ע"כ מוקי לה ברבו שאינו מובהק דמותר לשאול וצ"ע כעת: תוס' ד"ה במשכים באקראי מותר. נ"ב רצה לומר כיון דהפגיעה אינו אלא באקראי מותר אבל במשכים לפתחו אע"פ שאינו משכים לפתחו כדי להקביל פניו אלא שהוצרך ללכת לעסקיו ועי"כ קיבל פניו אפ"ה אסור ליתן לו שלום כיון שאינו באקראי כ"כ זקני הב"ח באו"ח סי' פ"ט. אולם למ"ש הפר"ח שם דבכה"ג מותר י"ל דה"ה פגעו באקראי דהשכים לפתחו ע"ד עסק ולא השכים כדי לתת לו שלום שדומה שאינו בביתו רק פגעו בו באקראי שבא לביתו בעת היה מותר לתת לו שלום כיון דלא השכים ע"ד כן הוי לפגע בו בדרך כנ"ל נכון:

ע"ב תוס' ד"ה למה דקדמה לכולן. נ"ב אינו מובן לי דהא י"ל דקדמה אף לפ' ציצית משום דאינו תדיר דאינו נוהג בלילה. משא"כ לפ' והיה אם שמוע קדמה מה"ט דקדמה בתורה וצ"ע: שם ד"ה ויאמר היכי אשכחן שיהא הזמן גרמא. נ"ב עי' תוס' קדושין ל"ד ד"ה ותפלין ותוס' מנחות מ' ד"ה משום. ועי' תשו' שב"א סי' ל' שכתב ע"ד התוס' א"י מה קא ק"ל למ"ד ציצית חובת טלית יותר מלמ"ד ציצית חובת גברא הוא הא מ"מ לא חייבה תורה ללבוש טלית בת חיובא כדי לקיים מצות ציצית אלא שאם יש לו טלית בת חיובא ולובשו חייב להטיל בו ציצית והשתא לדידי' נמי תקשה היאך אשכחן שיהיה הז"ג אלא מה אית לך למימר דה"ע הו"ל הזמן גרמא דבלילה מותר ללבוש טלית בת חיובא אע"פ שאין בו ציצית וא"צ להטיל בו ציצית משא"כ ביום ה"נ למ"ד ציצית חובת טלית הוא ואפי' כלי קופסא חייבת בלילה רשאי להשהות טלית בת חיובא בלי הטלת ציצית משא"כ ביום חייב להטיל בו ציצית עכ"ל ע"ש. ולפענ"ד לק"מ דבאמת הא דציצית הוי מצות עשה שהז"ג משום דבלילה פטור מראיתם אותו. מעתה כ"ז דוקא למ"ד חובת גברא הוא י"ל דכ"ז ביום שיוכל לראות משא"כ בלילה דליכא זמן ראיה בעת שלבש הטלית משא"כ למ"ד חובת טלית הוא וכלי קופסא חייב בציצית אף דל"ש גבי' וראיתם אותו כיון דמונח צרור וצ"ל כיון דהטעם דקרינן ביה אשר תכסה משום דלכסויי עבידי עיין מנחות מ"א א"כ אין לדון ענין הראיה רק בעת אשר יתכסה בו וכיון דהוי כסות יום ולכסויי עבידי ביום חייבת הטלית בציצית בלילה אף דל"ש בלילה וראיתם אותו כיון דלא בעינן הראיה בעת הזאת דהא גם ביום פעמים שאינו רואה הציצית וחייבת משום דכאשר יתכסה בו או יראה א"כ כיון דהוי כסות יום ולכסויי עבידי ביום שפיר חייב אף בלילה משא"כ למ"ד חובת גברא אנו דנין הראיה על אותו העת שהוא לובש והוי שפיר מ"ע שהז"ג כיון דאם לובש בלילה פטור דליכא עת ראיה משא"כ למ"ד חובת טלית שפיר הקשו התוס' אמאי הוי ז"ג כיון דלדידיה בלילה נמי חייבת דאין אנו דנין על אותו עת רק על העת שיתכסה בה וע"ז תירץ דאם היה כסות המיוחד ללילה פטור כיון דבעת שיתכסה בה ליכא עת ראיה ול"ש וראיתם אותו וא"ש לנכון. ובזה א"ש ג"כ תלונת המהרש"א בחדושיו לקדושין שם על התוס' מנ"ל כסות יום בלילה למ"ד חובת טלית ממ"ד חובת גברא דהוצרכו להעתיק הירושל' ע"ש. ולפמ"ש א"ש כמין חומר ודו"ק היטב: שם ד"ה ומנח. ונתעטף בטליתו. נ"ב היינו בברכה וכמ"ש בתר"י ולכן ידחק דברי ר"ת מקוצי ובחנם נתקשה בעל אבן העוזר באו"ח סי' ס"ו בזה ע"ש: באה"ד שאם יש לו טלית חייב. נ"ב עיין תוס' פסחים קי"ג ד"ה אין. מנחות מ"א ד"ה ענשיתו. ערכין ב' ד"ה הכל. ועיין עוד במג"א סי' כ"ד ג' ואולי גם הזוהר מיירי היכא דלובש בגד בלי ציצית וקורא ק"ש או דיש לו בגד דלא

מעיד

הר"ר אליהו גוטמאכער מגרידץ זצ"ל

הכרת להגיה. ובשבת י"ד נכרתי בעזה"י. יותר בהגליון בזה: גמ' ולא תוסף לנפול נפלה ולא תוסיף. מצוין עמוס. והוא נמי בישעיה כ"ד כ'. ואע"ג שאלו היה הרבה זמן אחר דוד ע' מ"ש התוס' גיטין ס"ח ע"א ד"ה וכתיב. ואמנם בר"ה דף ל"א ע"ב דרש רבי יוחנן זאת על הקרא ישעיה נ"ב ב' התנערי מעפר:

דף ה ע"א בהגהת הגרי"ב אמר רבי אבא כו' כנ"ל: גמ' ואם לאו יעסוק בתורה. מקורו סוכה נ"ב ע"ב קדושין דף למ"ד ע"ב: גמ' דכתיב ואתנה לך. יש יותר ברכה בזה במקומו שמות ל"א י"ח וקהלת א' על מה שהיה ובירושלמי מגילה סוף פ"א ופ"ד: גמ' והמצוה זו משנה. ע' הקדמת תוס' יו"ט שסיים על המאמר ודבר אמיתי והוא נגד כל המקומות הנ"ל וסוגיא דהכא דאיתא לשון נתינה. אמנם יש לעיין מ"ש התוס' יו"ט ריש אבות: גמ' בידוע שיסורין של אהבה הם ולר"י ע"ב נגעים אינן בזה. ועיין שבת נ"ה ע"ב דיש יסורין בלא עון ולתוס' שם ע"א סד"ה ואין קאי על נגעים. ואולם אפשר עון ליכא אבל חטא איכא שהוא שוגג: גמ' דאמרי אינשי. עי' כ"י ריש הגוזל שני דאינו אמרי כן על גונב מגנב מאחרים היה גם אחר יאוש דין גמור מדין שיעבודא דר"נ ולא הוי אמרי רק טעמי טעם: ע"ב גמ' הא קא גניב. עיין במרדכי ב"ק על דף כ"ז ע"ב שמביא מכאן בדין עביד איניש דינא לנפשיה: תוס' ד"ה אלו. וע"ע ברש"י שבת כ"ח ע"ב ד"ה ש"ן: ע"ב גמ' ר' אמי ור' אסי דאמרי. ב"מ דף ע"ב ע"ב:

דף ו ע"א רש"י ד"ה אשר כו' ודברי. היינו בלימוד קראי וכן בקראו בגמרא בהא ברכה. מכאן ראיה למ"ש קיצור של"ה דף פ"ב דמצוה בלימוד לומר אדני בהדיא. דלא כמ"ש הט"ז ר"ס תרכ"א בא"ח ובאה"ע רט"ו ס"ק ה' דרשאי. ואיתא שם דאין דרך כבוד לומר אדושם אלא השם ואולם בלימוד במשנה וגמרא נוסח ברכות אסור לומר אדני רק השם ע' מ"א רט"ו ה' ומחצית השקל שם וי"ל כסוגיא לקמן י"ח ע"ב וכ"ע ע"ב:

דף ז ע"א גמ' שאלמלא. עי' תוס' מגילה כ"א ע"א ד"ה אלמלא: גמ' כל דיבור שיצא. שבת נ"ה ע"א: גמ' דעל כרחי' שקלי'. נמצא בב"ב קכ"ג ע"א: תוס' ד"ה לא. עיין תוספות שבת י' ע"ב ד"ה ושל:

דף ח ע"א גמ' ולא ימהם. עי' ר"ה י"ז ע"ב וי"ח ע"א ותענית ח' ע"א ודף ט' ע"ב אופני פעולת תפלת רבים: גמ' כאלו פדאני לי ולבני. יובן היטב ע"פ תשובת ריב"ז לר"י בני אל רע לך באבות דר"נ פ"ד: גמ' עדיפא מכולהו. מבואר שבת כ"ה ע"ב איזה עשיר ולקמן ס"ב ע"א לעולם ינהוג: ע"ב גמ' תניא אמר רבי עקיבא. יש עוד כמה בזה ברכה קהלת קפי' ד' על כל זה נסיתי:

דף ט ע"ב תוס' ד"ה אחרים. ע"ע תוס' ב"ב ט"ו ע"ב ד"ה ויש ל"ג ע"ב ד"ה מאן:

דף יא גמ' מי שהיה ראשו ורובו כו'. עי' בהגהות הגרי"ב. ועי' יבמות ט"ו ע"א דר"י בן החורני היה מתלמידי שמאי: גמ' מאי מברך הלימוד לזה נמצא לקמן מ"ח ע"ב:

דף יב ע"א גמ' דאי נמי שהכל. ע' לקמן דף מ' ע"ב דבהמרא פליגי אמנם עיין בתוס' ד"ה ורבי והיו יכולין להביא גם מכאן ראיה: רש"י ד"ה שאני. פתיחה. היינו פתיחה דיוצר אור אינו כלום וקאי לפרש תיבת התם ולכן איתא וכו' ברש"י בתר התם שלא כדרכו. ונסתלק תמיהת רבים בזה:

דף יג ע"א גמ' הא כתיב והיו. עי' מגילה דף ע' ע"א והיו בהוייתן יהו: תוס' ד"ה בלה"ק נאמרה. עיין תוספות סוטה ל"ג ע"א ד"ה כל: גמ' בר פחתי. עי' לקמן מ"ג ע"א מ"ו ע"ב: גמ' הלכה כר' אחא. עיין יומא הוא בפרק הראשון ע"ש דף י"ט ע"ב:

דף יד ע"א תוס' ד"ה או בתענית הכתוב. מבואר בר"ה י"ח ע"ב תניא אמר ר"ש: גמ' מדברי תורה ולן. עיין שבת למ"ד ע"ב דאמר רבה דהכא ליישן מתוך שמחה של מצוה מראין לו חלום טוב. ורש"י פירש שם סתם שמחה: ע"ב בגמ' לך ה' אלהינו. ניחא כן ולא כבדפוסים הישנים דאיתא אלקינו עיין מ"ש לעיל ו' ע"א: גמ' דבר אל בני. הוא במדבר ט"ו ל"ח מ"א. ואולם יש ויקרא י"ח ב' קרא כן ורועשים רבים על פירכת אביי דלמא תקנו פסוק זה. אבל הכונה שהתחילו ויאמר עד בני ישראל ואמרת אליהם. וכן נראה ברש"י. ובויקרא איתא וידבר. וגם מלבד זה פריך דתזינן דאמר רב אם התחיל גומר ולא מהני לפ"ז מה שנמצא כן בויקרא י"ח. אבל אדרבה זה היה מעליותא חכמה שמצאו להתחלה וסוף דפ' ק"ש קרא דויקרא דבלעדי זה מה הכמה הראו ותלילה להמרעישים לחשוב שהניחו מקרא זה. אדרבא על זה היה העיקר. ואין הכרה לפ"ז שהתחיל ויאמר:

דף טז ע"א רש"י ד"ה ברה. לקמן ד"ה ע"ב ב"מ ק"י ע"א איתא כמו הכא ובב"מ ע"ג פ"ב ויבמות מ"ה ע"ב ושבת קנ"ד ע"א איתא ר' מרי בר רחל: באה"ד היה נקרא על שם. דומה לזה שבת ק"ז ע"א קמ"ט ע"ב עירובין דף פ' ע"א וע"ש ברש"י ד"ה ברה ועיין תוס' ב"מ דף ע"ג ע"ב ד"ה רב שכותבים ממשמעות דשם וכאן נמצא זאת בהדיא: תוס' ד"ה ותותם דמדאורייתא. הלימוד הוא לקמן מ"ח ע"ב ועיין תוספות לקמן מ"ו ע"א ד"ה עד: גמ' ואין מברכין לפניה. עיין תוס' יומא ע"ט ע"א ד"ה ולא: ע"ב במשנה ומכל מצוה: במשניות במשנה ליתא ועיין רבינו יונה בזה:

דף יז ע"ב גמ' ואינו אוכל. עיין תוס' מ"ק כ"ג ע"ב ד"ה ואינו וד"ה ואין:

דף יח ע"א גמ' וכשם שאמרו בעצמות כן בס"ת חסר בעין משפט ש"ע א"ח סימן מ"ה ויו"ד סימן שס"ז: רש"י ד"ה הפרגוד. בין מקום. נ"ל בין מקום השכינה לבין נגה מרום וכן הוא ברש"י ב"מ כ"ט ע"א ד"ה פרגוד: תוס' ד"ה למהר. יש דברים. שאנו מניחין הגמ'. עי' מ"א הר"ל ס"ק כ"ב בשם הרא"ש ויובן יותר:

דף יט ע"ב גמ' לקראת מלכי ישראל. לעיל דף ט' ע"ב לקמן נ"ח ע"א: גמ' דבר תורה כל שיש בו. מבואר אהלות פ"ג מ"ז ודין בית הפרס באהלות פי"ז וי"ח: גמ' איסורא מממונא לא ילפינן. ה"ה ממונא מאיסורא לא שנמצא בציונים כאן גם ממונא מקנסא לא ילפינן כתובות דף מ' ע"ב מ"ו ע"ב קדושין ד' ע"ב ועי' מ"ש בגליון ב"מ דף כ' ע"ב שהראתי האופנים דילפינן בכל הני: רש"י סד"ה לקראת. ורמב"ן כהן הוה. עיין הגהות מהרי"פ עירובין דף מ"ח ע"א בתוספות ד"ה מבני:

דף כ ע"א גמ' בנוקין סוה. עי' ב"מ קי"ד ע"ב בארבעה לא מצינן וע"ש בתוס' ד"ה ה"ג: רש"י ד"ה בתליסר ותנא דבי שמואל. ודרך מה שסידר נמצא בהרשב"ם ב"ב קכ"ז ע"ב: גמ' האוכל שיעורא דרבנן. עיין תוס' לקמן מ"ח ע"א ד"ה עד וכדף מ"ט ע"ב ד"ה ר"מ: גמ' והם מדקדקים עד כזית. מעלה בזה נגד כל מצוה דרבנן מבואר בתנחומא פ' נשא שהוא גם מי שאין לו לאכול רק כזית מרוב עניות שאינו מאותן שעליהן נאמר ישעיה י"א כ"א והיה כאשר ירעב וגו' והוא נושא פנים ולא די שלא מתרעם אלא גם מברך אחר אכילה במה שמיתב דעתו בזה: גמ' אנן לא מסרינן. עי' היטב בזה ברמ"א ובט"ז ביו"ד ס"ס של"ד ועיין ש"ך יו"ד קנ"ז ס"ק א':

דף כא ע"א תוס' ד"ה הכא הג"ה ד"ה ורב. נ"ל ורבי וע"ע שם ע"א תוס' ד"ה קרית שמע ובמנחות מ"ג ע"ב ד"ה והיינו: גמ' לפניה מן התורה. עיין לקמן מ"ה ע"א ר' אבהו:

ע"ב שנאמר והודעתם כו'. עי' תוספות חולין קנ"ו ע"ב ד"ה תלמוד:

דף כב ע"א לעולם אינו חייב עד שיזרע כו'. עי' תוס' חולין קנ"ו ע"ב ד"ה כרבי דאפ"ה הרבה מחמירין לטבול: רש"י סוף העמוד ופרק. נ"ל בפרק: תוס' ד"ה ונתזי. עיין הגמרא לקמן נ"ג ע"א נתזי וברמב"ן ר"ס על דף נ"ד ע"א: גמ' ותולה לאונסו. פי' מקואות פ"ג מ"ד: גמ' ובלבד שלא יאמר. עי' מ"ש לעיל דף ו' ע"א: גמ' כראשית הגז. לידע מנהגי הדורות בזה י"ל ברש"י שבת יו"ד ע"ב ד"ה הוה:

דף כג ע"א בהגהת הגרי"ב איתימא ר' יהודה. למד המהרש"ל לגרוס כן מפירוש רש"י ד"ה איכא: גמ' תיובתא דשמואל. פי' סנהדרין כ"ז ע"א והא אתותב ובעירובין י' ע"א תיובתא והלכתא. ועיין רשב"ם ב"ב נ"ב ע"ב ד"ה קשיא: ע"ב גמ' לא יאחז אדם וכו'. סוכה כ"ו ע"א:

דף כד גמ' דורשי חמורות אמרו כו'. עי' בתוס' חולין קל"ד ע"ב בד"ה דורשי ובהגהת מהרי"פ שם: גמ' שער האשה. ובכתובות דף ע"ב ע"ב אין דנין על ההסתכלות ועי' נזיר כ"ח ע"ב ובשלטי הגבורים בשבת על דף ס"ד ע"ב אות ג': ע"ב גמ' דאר"י כל העולה כו'. עי' תוס' כתובות קי"א ע"ב ד"ה בבלה:

דף כה ע"א תוס' ד"ה לית בהג"ה מצויות נ"ל השעורים בזול שהם רעים וכמבואר נמי במחצית השקל סימן ע"ט ס"ק י"ד וכן הוא בהגהת מרדכי וכן הוא בכתובות ס"ד סוף ע"ב רעות הן. ולכן הם בזול ויש חילוק גדול לדינא אם היינו מחזיקין בתוס' כפי הנמצא וגם לא ידענו מדוע מוכרחא ונשאר ספק המרדכי בפ"ג כאן בכונת הירושלמי. והגהת מרדכי לא כתב מיד רעות אלא בזול כלומר יען שהן רעות הן בזול ולכן אין מקפידין ומתנין לתרנגולין שעורים כזה: גמ' וכמה ימיל כו'. עי' תוס' נזיר ל"ח ע"א ד"ה כמה ומה שפירשו כאן ד"ה ובלבד ומה שפירש רש"י כאן על מי רגלים:

דף כו ע"א גמ' קרב והולך עד הערב. עיין בגמרא זבחים נ"ו ע"א מנין לדם ובתוס' שם:

דף כז ע"א גמ' עד ולא עד בכלל. מה שציין עליו הגרי"ב [עיין תוספות חולין] זה שייך לסוף דף כ"ו ע"ב על תוס' ד"ה איבעיא:

ע"ב תוס' ד"ה והנותן. עי' מהרש"א שמשבש הגירסא אולם אין הכרח לשבש עי' גמרא אחר זה דאמר רבי ירמיה לרב מי בדלת ולקמן דף מ"ח ע"א אמר כן ר' ירמיה לר' זירא וחסר בתוספות רק הציונים בתיבת דלקמן: גמ' והמלך כדביתהו. עי' ב"מ דף נ"ט ע"א והא אמרי אינשי ושני תירוצי דאביי:

דף כח ע"א גמ' נענתי לך. כתובות ס"ז ע"ב תענית כ' ע"ב: גמ' ושל מוספין כל היום. הלימוד לזה איתא מגילה דף כ' ע"ב תמורה י"ד ע"א ועיין פסחים נ"ח ע"ב עלי' השלם ותוספות ר"ה דף למ"ד ע"ב ד"ה ונתקלקלו: תוס' ד"ה ושל. מוספין בשם. עי' יומא ל"ה ע"א אמר אביי: גמ' ארבעין זימנין. טעם דארבעים ע' תענית ח' ע"א לר"ל ולר' אדא שם די בכ"ד זמנין: ע"ב גמ' וכשחלה ריב"ז. נמצא יותר ביאור בזה באבות דר"נ פ' כ"ה: גמ' אילו לפני מלך ב"ו. לקמן ל"ג ע"א:

דף כט ע"א גמ' אל תאמין בעצמך. פי' תוס' ישנים יומא על דף ט' ע"א מ"ש ועי' מ"ש שם בגליון: תוס' ד"ה מפני. כלומר להוסיף ברכות על אלו. כן איתא להדיא ברש"י שם ועיין תוספות לקמן דף ל"א ע"ב ד"ה כל:

דף ל ע"א גמ' מהיות טוב אל תקרא רע. במסות לשון זה שמשו החכמים תמורת הנאמר במשלי ג' אל תמנע טוב מבעליו ואיתא בב"ק פ"א ע"ב בשביל זה עליו הכתוב אומר בלשון הברייתא ודומה לזה לקמן דף נ"ה ע"ב לקיים מה שנאמר כל האומות הולכין אחר הפה וסנהדרין דף פ"ב ע"א והתורה אמרה אם בא להרגך כו' ועי' תוס' שבת קכ"ח ע"א ד"ה ונתן: משנה אפילו המלך שואל. עיין תוס' יומא י"ט ע"ב ד"ה כם:

דף לא ע"א גמ' דאר"ה אר"ז המקיז דם כו'. במגילה י"ב ע"ב איתא זאת בשם רב וכאן בשם תוספתא פ"ג וכן הוא במס' ברכות בתוספתא: גמ' כהא דר' הושעיא. כפי פירוש רש"י ב"מ דף פ"ז ע"ב ד"ה אבל תנין מבואר דיש גם בדין זה פלוגתא ורבא כאן נקיט זה להלכה פסוקה שלא היה בו פלוגתא: גמ' מכאן שהשיכור אסור להתפלל. ולענין שאר ברכות עיין תוספות עירובין דף ס"ד ע"א ד"ה שיכור:

הר"ר אליהו גוטמאכער מגרידץ זצ"ל

ע"ב גמ' דתניא ונקתה ונזרעה כו'. מה שציין עליו הגרי"ב ובתוס' מנחות י"ז ע"ב. לא שייך לכאן אלא לקמן על ציון דברה תורה כל' בנ"א וע"ע תוס' סוטה כ"ד ע"א ד"ה ר' יונתן ובע"ג כ"ז ע"א ד"ה דברי שהניחו בל"ע: גמ' אלך ואסתתר. עי' רש"י קידושין דף ס"ט ע"א ד"ה מאי כיהו ועי' מ"ש בגליון שם ובש"ך ח"מ סימן ע"ה ס"ק כ"ז: גמ' ליתב תענית לתעניתא. עיין תוס' תענית י"א ע"א ד"ה אמר וש"נ: גמ' תנה הטיתה דברים. פירש"י לזה איתא לקמן ל"ב ע"א ד"ה סטית: תוס' ד"ה כל כיון שאיטו בתוך י"ח. עיין תוס' לעיל כ"ט ע"א ד"ה מפני:

דף לב ע"א גמ' קורין לאלפין עייכין. תוסף לגו"ש הגו"א סי' כ"ג ס"ק ט"ו וקכ"ח ס"ק מ"ז עי' גם רש"י מגילה כ"ד ע"ב ד"ה מפני שקורין: ע"ב תוס' ד"ה אל פירש רש"י כו'. עי' ב"מ כ"ט ע"א ד"ה ואל דיוקים יותר לזה: גמ' גדולה תפלה. עיין תוס' ב"ב דף ט' ע"ב ד"ה גדול: בגמ' איתא ואתה קח לך רק בהגהת מהרי"פ איתא בן אדם קח לך כנ"ל יש לידע שלא לחנם הוסיף רבינו מהרי"פ בן אדם. מה שלא נאמר בקרא. דבפסוק איתא ואתה קח לך מחבת ברזל. ולא היה נעלם מרבינו זאת אבל ראה שכן העתיק העין יעקב ואתה בן אדם. ובילקוט שם במקומו כשהביא סמאמר על הקרא עצמו. אך ודאי לא הוציא הדרשן דרש שלו אלא בצירוף בן אדם של פסוק א' וכבר כתבו התוס' מגילה דף ג' ע"א ד"ה וילן שגם שם עירב הדרשן שני קראי יחד. וז"ל ודרך הש"ס הוא לקצר הפסוקים ולערבם יחד כו' וכ"כ התוס' שבת קכ"ח ע"א ד"ה ונתן ונסמן שם מקומות רבות עוד. וכזה איתא לקמן ס"א ע"א עמ"ש שם ויותר מזה עמ"ש לעיל דף למ"ד ע"א ועיין מהרש"א בב"מ דף כ"ד ע"א:

דף לג ע"א משנה מזכירין גבורות. עיין תוס' תענית דף ב' ע"א ד"ה וליתני: גמ' נחזי היכן תיקן. עיין תוספות לעיל כ"ב ע"ב ד"ה ונחזי: גמ' נתחלה קבעוה בתפלה. עיין הסוגיא בנזיר דף ד' ע"א הרי מושבע ועומד וברש"י ותוס': **ע"ב** גמ' ורבה נמי לחדודי לאביי כו'. עי' תוס' ערובין י"ג ע"א ד"ה לחדד ויותר ברש"י נזיר נ"ט ע"ב ד"ה אמר ועי' מ"ש בגליון: גמ' הכל בידי שמים כו'. עי' מ"ש הגרי"ב וע"ע כתובות ל' ע"א ד"ה הכל: רש"י ד"ה כרחבא דרחבא לא ראה כו'. עיין הגהת מהרי"פ בפסחים נ"ב ע"ב ברש"י ד"ה רבי יהודה שהניח ב"ל ועיין תוס' בילה י"א ע"ב ד"ה אמר וע"ג ל"ג ע"ב ד"ה בעא ודף ל"ו ע"א ד"ה אשר: גמ' ההוא דנחית. עיין רש"י ר"ה ל"ב ע"א ד"ה ירד:

דף לד ע"ב גמ' שנאי' ותקד בת שבע. עי' תוס' מגילה כ"ב ע"ב ד"ה קידה ויותר בתוס' שבועות ט"ז ע"ב ד"ה קידה: גמ' בין עוה"ז לימות המשיח. עיין תוס' שבת ס"ג ע"א ד"ה אין: רש"י ד"ה דמגלי אגלוי. עי' הטעם ברש"י מגילה כ"ג ע"א ד"ה דמגלי אגלוי:

דף לה ע"א גמ' חד תני כרם רבעי. עיין תוי"ט פ"ה דמעשר שני מ"ב דברי הירושלמי: גמ' כגון בשר. עיין מהרש"א דלרש"י לא גרסינן זה: תוס' ד"ה דבר שכן חייבים בפיאה. עי' שבת דף ס"א ע"א למעוטי תאנה וע"ש בתוספות ד"ה ואלו שכתבו ואין רק ה' אילנות: **ע"ב** תוס' ד"ה דרך כדמשמע בפ' יוצא דופן. וע"ע תוס' שם ובב"מ דף פ"ח ע"א ד"ה עד ובקרפף דפטור מבואר בגיטין פ"א ע"א בגמ':

דף לו ע"א גמ' שיכנא. הפי' ע"ז כמלא בהגהת מהרי"פ חגיגה ט"ו ע"ב ועיין תוס' ב"ב דף י' ע"ב ד"ה עליונים: **ע"ב** רש"י ד"ה משיוציאו את הפרי. אמנם בפסחים נ"ב ע"ב פירש"י על משיוציאו תחלת העלין בימי ניסן: תוס' ד"ה כל. ואם לדבק בעלמא. עיין לקמן ל"ט ע"א גמרא לדבוקי בעלמא עבדי ליה והחילוק שיש בזה עיין בט"ז א"ח סימן ר"ח ס"ק ד': גמ' שהפלפלין חייבין בערלה. עי' נדה נ"א ע"ב בגמ' וברש"י ד"ה לטעמא ואפשר דמשום זה שייך ערלה:

דף לז ע"א רש"י ד"ה חילקא וערסן. וכן הוא ברש"י יומא מ"ו ע"א ד"ה חיכא דאמרי ואולם במ"ק י"ג ע"ב ליתא וגם במשנה עצמה במכשירין פ"ו מ"ב ליתא ועיין נדרים דף מ"א ע"ב בגמרא מאי ערסן אמר ר' יוחנן חושלי דשערי ע"ש פירש"י: גמ' ובדך רע"ק ברכה אחת. עי' לק' ן דף מ"ד ע"א במשנה אכל ענבים כו': **ע"ב** רש"י ד"ה ותני עלה כלומר ותנן. שהוא סוף המשנה שם וכן הגירסא בגמרא שם והנן ועי' בהרא"ש פסחים פרק ב' סימן ט"ז בכל הסוגיא דכאן: תוס' ד"ה חביצא. שכן נדבקו. יש יותר ביאור בזה בתוס' מנחות ע"ה ע"ב ד"ה חביצא: תוס' ד"ה היה עומד. וע"ע תוס' מנחות דף ע"ה ע"ב ד"ה היה:

דף לח ע"א גמ' התנן דבש תמרים. עיין פסחים דף כ"ד ע"ב סתם משנה לאביי ומסקנא כן וכאן אמרינן כי האי תנא: תוס' ד"ה ושוין וסכי דייקינן התם. כונתם לשבת קנ"ו ע"א: **ע"ב** גמ' ולא היא. כפי דברי הר"ש חלה פ"א סוף מ"ה ע"כ רק דהוי' בעלמא היא: תוס' ד"ה כל לאו דוקא כל תלמודו. בפסחים ס"ח ע"ב ור' שבת ובהרשב"ם בב"ב קנ"ז ע"ב ד"ה מהדורא יש מקום לפרש כן אבל יש לראות למצוא פירוש לפ"ז לפירכת הגמ' כריתות דף כ"ז ע"א והא ר' זירא. וע"ש בהגהת מהרי"פ:

דף לט ע"א גמ' רשות לאחד מהן לברך. עי' תוס' לקמן מ"ה ע"א ד"ה אם: גמ' לדבוקי בעלמא. עי' תוס' לעיל ל"ז ע"ב ד"ה כל: תוס' ד"ה בצר. יותר מבואר ביומא דף ע"ט ע"א ד"ה ולא ובסוכה כ"ז ע"ב ד"ה ולא וגם בקיצור פסקי התוס' מבואר שם יותר מכאן ויש בקיצור פסקי התוס' כאן סי' קל"ד השייך להכא:

דף מ ע"א תוס' ד"ה רבי יהודה דסתם ג, תנא. עיין תוס' בילה דף ב' ע"ב ד"ה גבי: גמ' אין הלכה כרבי יהודה עבור הסתירה מסכת לסוכה מ"ז ע"א נמצא שם בגליון לתרץ בס"ד: **ע"ב** גמ' דתניא לא עברתי ממצותיך. משנה הוא במעשר שני פ"ה סוף משנה י"א והו"ל דתנן ועי' כאן תוס' ד"ה אמר שהיא ברייתא:

דף מא ע"א גמ' עלם כשעורה. ביאור גמור לכל הני שיעורים נמצא ביומא דף ע"ט ע"ב: תוס' ד"ה גפן. עי' נזיר ל"ח ע"ב: רש"י ד"ה הלכה ויש בו רביעית. עמ"ש בגליון עירובין דף ד' ע"א בהגהת מהרי"פ שם בתוספות ד"ה גפן:

דף מב ע"א גמ' שדרו להו ריסתנא עמ"ש ע"ז בהגרי"ב. ובשבת קכ"ו ע"ב גיטין ס"ז ע"ב איתא ריסתנא וע"ש גירסת ערוך בהג"ה: גמ' תיכף לסמיכה שחיטה. עי' זבחים ל"ג ע"א: משנה בירך על היין. עיין בהרא"ש ערבי פסחים סי' ד': **ע"ב** גמ' נהר דנק. בכל הענין סוגיא זו. עיין תוס' חולין ק"ו ע"ב ד"ה ושמע:

דף מג ע"א גמ' ולטעמיך המוציא לחם. עי' ר"ה מ"ט ע"א בפירש"י ד"ה תוך מברכת הלחם שכולל כל הנסנין כן הוא הכא: גמ' אפילו מאחא כבישא. עיין רש"י ותוס' לקמן נ"ג ע"א ד"ה אין: תוס' ד"ה הואיל. כשאומרים סברי. עי' בא"ח קע"ד שלהכי אומרים תמיד על יין סברי:

דף מד ע"א משנה דברי ר"ג. עי' לעיל ל"ז ע"א ומעשה בר"ג: תוס' ד"ה אינהו כו' כי כך פירש"ת גבי לעולם כו'. עי' תוספות שבת דף ע' ע"ב ד"ה הא וקידושין שם ד"ה הא:

דף מה ע"א רש"י ד"ה שנטלה. עי' רש"י שבת קכ"ז ע"ב ד"ה שנטלה: משנה עד כזית. עי' תוס' בארוך בזה דף ע"ט ע"א וסוכה כ"ו ע"ב ד"ה ולא: גמ' ר' אבוהו מהכא. עי' לעיל כ"א ע"א מנין לברכת התורה: גמ' ואין רשאין ליחלק. אם ברכת הזימון הוא מן התורה יש במשבצות א"ח סימן קנ"ג ויש בתוספתא פרק ו' דברכות שני גירסות: גמ' דלפנים מסורת הדין. כללי דלפנים מסורת הדין איתא בב"ק דף ק' ע"א וב"מ כ"ד ע"ב ד"ה לפנים:

דף מו ע"א תוס' ד"ה עד. דברכת הזן דאורייתא. לקמן מ"ח ע"ב ועי' תוס' לעיל ט"ז ע"א ד"ה ותותם: **בא"ד** הא קיי"ל כר' ששת. עי' רש"י עמוד ב' ד"ה להיכן: גמ' דאמר שתים ושלש. עי' חולין פ"ז ע"א יצא בת קול שהיה ארבע ברכות ועי' תוספות שם ד"ה או: גמ' וברכה הסמוכה. עיין תוספות לקמן מ"ט ע"א ד"ה מאן: **ע"ב** גמ' דמחוי לי' במחוג. חגיגה דף ה' ע"ב: גמ' בר פחתי. לעיל י"ג ע"ב וש"נ:

דף מז ע"א רש"י ד"ה אלו ושמואל קורא לרב אבא. לקמן ד' ס' ע"ב קא שוינהו אבא: גמ' אין המסובין רשאין. עיין הרא"ש פ' ערבי פסחים סימן ט"ז: תוס' ד"ה קטן כדי לכוף. עי' נדה נ"ב ע"ב במשנה דפליגי תנאי בזה:

דף מח ע"א גמ' רובו דמינכר בעינן. עי' בע"ז ל"ז ע"ב ברש"י ובחולין נ"ט ע"א ד"ה רוב שפירש על הרוב הנראה לעינים רוב גמור. שהוא ניכר ובע"ג איתא בגמרא רובא דמינכר פירש"י רוב הנראה לעינים ואמנם עי' ע"ז יו"ד סי' כ"א ס"ק ב' מדוע בשחיטה אינו צריך רוב גדול כמו הכא דשסה לא מהני: גמ' שפיר עבדת. עיין מ"ש לעיל כ"ז ע"ב בתוס' ד"ה והנותן: גמ' משה תקן לישראל. עיין תוי"ט אבות פ"ג מ"ג ד"ה ולא: גמ' הרוגי ביתר לקבורה. עי' הרשב"ם ב"ב קכ"א ע"ב שמציין לגיטין נ"ז ע"א אמנם שם נמצא רק ההריגה. והעיקר הוא בארוך בירושלמי תענית פ' בתרא ובאיכה רבתי א' סי' ע"א על פסוק ולא חמל ה': גמ' על חיי שעה מברך. עי' ב"מ דף פ"ה ע"ב רש"י ד"ה שלא בירכו בתורה תחלה: גמ' פ"ל אשר נתן לך ה'. מבואר הלימוד בזה לקמן דף ס' ע"ב רשב"ג אמר מהכא כו':

דף מט ע"א תוס' ד"ה מאן. סמוכה היא. שמבואר לעיל מ"ו ע"א: גמ' לא יצא ידי חובתו. עיין לעיל דף כ' ע"ב תוס' ד"ה נשים: גמ' לפי שאין עושין מצות חבילות. עי' תוס' סוטה דף ח' ע"א ד"ה והא שכתבו משום דמחזי עליו כמשא וכ"כ רשב"ם פסחים ק"ה ע"ב. תוס' ד"ה עד כמה. פ"ה ברכת המזון. לעיל דף כ' ע"ב מבואר כן: תוס' ד"ה רבי מאיר. התוס' זה עם לעיל מ"ח ע"א ד"ה עד ופסחים מ"ט ע"ב ד"ה ואכלת משלימין זה לזה:

דף נ ע"ב תוד"ה מודים (בסופו) בלא שבירה. עי' בהגרי"ב שם. וע"ע תוספות חולין נ"ו ע"ב ד"ה וכבי וסנהדרין דף ע' ע"א ד"ה חי:

דף נא ע"א רש"י ד"ה אספרגוס. עיין קדושין דף ע' בגמ' בלשון רבנן נקרא אספרגוס ובלשון אינשי אנגגא. ועי' כאן ע"ב רש"י ד"ה נגגא: **ע"ב** רש"י ד"ה כל האי. כמו גשתי מר אנגגא. יותר יש להביא גמ' ב"ב כ"ח ע"ב אנפק אנגג אך אפשר משום דאיתא רק אנגג ועיין בתוס' ד"ה אנגג שם שלא הביאו מהכא ראיה לסוף דבריהם: גמ' כל האי נגגא דברכתא. עי' פסחים דף ע"ד ע"א ונגגא בר שתא: גמ' תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. להכלל זה יש לימוד מן התורה בזבחים דף פ"ט ע"ב ויש הרבה חילוקים והרוצה לידע כמה מהן ימצא במ"ז א"ח תרפ"א ותרפ"ד ס"ק ג' ובמ"א שם ס"ק ב':

דף נב ע"ב תוס' ד"ה פרורין. עיין תוס' שבת קמ"ג ע"א ד"ה פירורין ובתוספות מנחות כ"ח ע"ב ד"ה ואיכא ועיין שבת דף ס"ב ע"ב בחשבון המביא לידי עניות:

דף נג ע"א גמ' עביד במזיד כבי"ה. עי' תוס' לעיל כ"ב ע"ב ד"ה בכולי ועי' תוס' דרע"ק לעיל פ"א אות י': **ע"ב** גמ' לא היו אומרים מרפא כו'. עי' הגירסא בתוספתא דשבת פ"ח. וענין מרפא מבואר במג"א סי' ר"ל סק"ו מי שמתעטש והבירו אומר לו אסותא יאמר לו ברוך תהיה ואח"כ יאמר לישועתך ע"ש. והעיקר הוא בחיוב מ"א ט' עטישותיו תהא אור ומביא סילקוט ע"ז פי' מ"א מיום שנבראו שמים והרץ לא נמצא אדם עוטש וחיה מחליו אלא בכל מקום שהיה הולך אם בדרך אם בשוק נפשו יוצאת עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על זו וכו'. וסיים לפיכך חייב אדם להודות כשמתעטש וכו':

דף נד ע"א תוס' ד"ה הרואה. להזכרת השם. וכן הוא בפי' המשנה להרמב"ם ועי' מ"ש בזה לעיל דף ו' ע"א:

הר"ר שמואל שמעלקא טויבש זצ"ל

מעיד שקר בעצמו דאמר פי' ציצית ואין לו ודו"ק: שם ד"ה ומכל. קמ"ל. והא דלא נקיט הני לבד וכל מצות ל"ל משום דה"א דוקא הני דצריכים כוונה ביותר. עיין תר"י ר"פ מי שמתו:

דף טו ברש"י ד"ה בלבו. שלא השמיע לאזנו. נ"ב עיין תר"י ועיין רמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ז ובכ"מ ולדבריו צריך לומר דהקושי' נר"י ודו"ק: שם ד"ה אלא. והא דתרומה והמ"ז. נ"ב הנהו כיון דהרהור כד"ד ולר"י א"צ להשמיע לאזנו אפי' לכתחלה נמי ועיין חי' פנ"י דכתב די"ל דהרהור עדיפא ועיין שו"ת שג"א סי' ז' ודו"ק: בתוס' ד"ה להודיעך. ה"ה לכתחלה. נ"ב עיין פנ"י וצל"ח ועיין חי' רשב"א מ"ש בשם הראב"ד ויש להקשות הא י"ל דס"ל לכתחילה צריך להשמיע לאזנו מסכת ושמע ועיין רשב"א מ"ש ביישוב קושית התוספות ודו"ק:

דף טז ברש"י ד"ה סרכי' נקיט. נ"ב עיין רשב"א שפי' כוונתו שאם מצא עצמו מלמטן ירבו ימיכם ולמטה. והוא מסתפק אם קרא מה שלמעלה כגון שמצא עצמו בועשו להם ציצית וא"י אם קרא תחלה הפרשה אם לאו חזקה אמרה כיון שהוא זכר שאמר למען ירבו ימיכם לפי שכל הפי' שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סרכי' נקיט בה ולא השמיט ממנה כלום. משא"כ בשאר פי' אם מסתפק חוזר לראש אבל הרשב"א דחה זה דאין חילוק בדבר ושאר הפי' יותר שגורות מפ' ציצית דסנהו ביום ובלילה. וכאשר יסתפק בשאר פי' ג"כ אמרי' סרכי' נקיט ובלמען ירבו קאי על בין כתיבה לכתיבה כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסתפק אם ראשונה אם שני' אם אחרי' אמר למען ירבו תזקה מכתיבה שני' סליק וסרכי' נקיט עכ"ד. ובאמת לפי' רש"י לא יצדק הל"ש שלא פתח והו"ל ל"ש אלא עד למען ירבו. וגם גבי קרא וטעה פירש"י שיודע שבפרק זה טעה ודלג והלא אף מסתפק חוזר לראש לדבריו. שוב מצאתי בפר"ח או"ח סי' ס"ד שהרגיש ג"כ בזה ע"ש שהאריך ויש להקשות בדבריו טובא ואכ"מ:

דף יז ע"ב ברש"י ד"ה ואנו. לפי שיש להם עוד שהות. נ"ב עיין רש"י לעיל ט"ו ד"ה אבל ובתוס' ד"ה אמאן. וע"ע לקמן כ"א אמר ר"י ספק קרא ק"ש וכו' ובשו"ת שג"א סי' מ' ודו"ק:

דף יח בתוס' ד"ה ואינו מברך. ומיהו האי טעמא לא שייך. נ"ב ר"ל דלטעם משום כבודו יקשה רישא לסיפא. ועיין חי' רשב"א דהסכים דטעם משום כבודו מברייתא דשבת ואי משום דמחשכין על התחום ליסתר כדרך שאמרו בתק"ש ע"ש. ולא אדע איך מיישב רישא של הירושלמי לסיפא. גם לטעם משום כבודו ליסתר כדרך שאמרו בתק"ש. ונראה בכוונתו ויתיישב קושית התוס' דבאמת י"ל בתק"ש איירי ביום ראשון וקברו ע"י עממין. אולם כיון דקצת צרכי הקבורה יכול גם הוא לעשות כמבואר באו"ח סי' תקכ"ו א"כ למ"ד מפני שאין לו מי שישא משאו כיון דמ"מ עצם הקבורה הנהו ע"י עממין תו הוי כמי שיש לו מי שישא משאו ויכול לשמוע תקיעת שופר. ואף אם אין העממין יאבו לעשות כל הצטרכות מ"מ יכול לשמוע בעת שהמה עושין וע"ז משני כיון דהוא זקוק להכין דילדק יותר אף אם אינו קברו כעת. משא"כ אם נימא משום כבודו. והיינו אף דיש לו מי שישא משאו הוא צריך לחשוב בעצמו בצרכי המת ובקבורתו. א"כ ביו"ט כיון דיכול לעשות קצת הצטרכות המת בקבורתו שפיר פטור מתק"ש דבאותו עת אינו יכול לחשוב בקבורתו של מת משא"כ בשבת כיון דא"י לקברו ל"ש כבודו כלל וא"ש לנכון ודו"ק היטב: שם בד"ה למחר. ותימה. נ"ב וברמב"ן ובמלאכות דר"א תירצו דבאמת רמו להו תכילתא לק הוי לועג לרש דשמא בלו בקבר והוי התירוץ דאנו יכולים לתקן הציצית כשנתפרקו והמתים א"י לתקן עכ"ד. וי"ל לפ"ז דהיכא דאנו עושים ציצית למתים אוי לועג לרש כיון דהדרך שיבלו הציצית וכיון דאנו עושין להם ציצית מורה דהמה חייבין בציצית ומה יעשו כשיבלו ובזה ידלק מה שאנו עושין להם ציצית ומסלקין תיכף עיין תוס' ב"ב ע"ד ד"ה פסקו מה"ע דלא יהיה נראה שחייבין בציצית ומה יעשו כשיבלו כנ"ל. ובגוף קושי' התוס' נ"ל ליישב. דבאמת אינו מובן כיון דקיי"ל דכסות לילה פטור משום דאינו בוראיתם אותו. א"כ מה לועג לרש איכא היכא דלא מרמו להו תכילתא כיון דל"ש אגלם וראיתם אותו. א"כ גם בחי היכא דלובש כסות לילה פטור ומה לועג לרש איכא הא גם אם היה חי לובש מלבוש כזה שאינו בוראיתם אותו הי' פטור מציצית עיין ר"ש כלאים ובתוס' נדה ס"א ד"ה אבל. וי"ל דלשמואל דס"ל כלי קופסא חייב בציצית ולדידיה א"כ להיות הראיה בשעת הלבישה רק שיהיה ראוי להיות בראיה וכסות המיוחד ליום ולילה חייב בלילה כיון דביום יהיה הראי' עיין מ"ש לעיל בגליון תוס' י"ד ב' ד"ה ויאמר. א"כ לדידיה שפיר האי בעתא ודאי רמינן ליה כיון דעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן א"כ יהיה אז עת ראיה או חייב גם כעת כמו כסות המיוחד ליום ולילה דליכא למימר דבעת שיהי' הראי' אינו בכלל מצות דהא איהו ס"ל מצות אינן בטלות לעתיד לבוא. וכ"ז אליבא דשמואל דאית ליה חובת טלית הוא. משא"כ לדידן דקיי"ל חובת גברא הוא א"כ אנו דנין הראיה על עת הלבישה ודאי לא רמינן ליה מכיון דליכא לועג לרש אם אין המה עטופים בציצית משום דאם היינו עטופים בבגד הזה היינו חייבים בציצית ורק דגם אם היינו עטופים בבגד כזה שאינו בראיה היינו פטורים כנ"ל דליכא בראי' כעת הא"כ אין למתים ציצית הוי תו לועג לרש בנגררו הציצית דהנו מראים דאנו בכלל מצות ולא הם וא"ש לנכון ודו"ק כי זה ענה עמוקה בס"ד: **בא"ד** אם לא היה להם ציצית או [משום דכתיב כו']. נ"ב עיין מהרש"א ולדעתי הני תיבות משום דכתיב לדורותם לדור תם ידלק אחר ועוד אמר ר"ת וכמ"ש בתוס' ב"ב ע"ד ד"ה פסקו ע"ש:

דף כ בתוס' ד"ה וקטנים. ופסוק ראשון של ק"ש. נ"ב כוונתו כמ"ש במרדכי ומסתמא כדי שידע לקרות ק"ש כשיגיע לחינוך ע"ש. והיינו דהחינוך הנהו בזמן שנאמר ביומא פ"ב וכן לענין תפלין דזמן הלז הנהו בכלל יודע לשמור תפליו. ובזה נסתלק כל מה שנתקשה בפנ"י ע"ז עיין עליו. אמנם בתוס' סוכה כ"ח ע"ב בד"ה דאין ערכין ב' ד"ה שהגיע מבואר להיפך דאין החינוך שוה אלא כ"א לפי ענינו ולענין תורה הוי החינוך ביודע לדבר ע"ש. ויש לומר דגם שי' רש"י כן ולק"מ מתפלין וכן בק"ש י"ל דלא החינוך כשמגיע אבין ובלא"ה י"ל דבא"ה לא דאורייתא דס"ל כשמשעתה בא"א לא סבר קרא בנ"י סדר ויותר נראה לי כי הוא מסמך חזכיר הטור וכו' מספר אבן וכו' אמנם גם בזה יחוד ביתר ובם מש"כ ובם ביחוד יותר אמרו שיקיים לאו.

ולק"מ מתפלין וכן בק"ש י"ל דלא החינוך כשמגיע אביו ובלא"ה י"ל לומר דבק"ש הוי החינוך בעת שהתחיל לדבר דהא ק"ש בכוונה תליא ואם קרא ולא כוון חוזר וקורא וגם בגוף שיטת התוס' לא אדע מי דהקם לאוקמי בלא הגיע לחינוך דמה ענין חינוך לעצם הפסוק דמתני' קאמר דהמה בעצמותן פטורים ומה שחייבים מצד חינוך הוא ענין אחר ודוקא שיש לו אב לחנכו. שוב ראיתי שכן הוא דעת הר"מ פ"ז מה' ק"ש ס"א וכמ"ש במגדול עוז. ולא אדע מה שהקשה עליו בש"ג כאן ע"ש גם תימה שלא הובא דברי הר"מ בית יוסף בסי' ע' ודו"ק היטב בזה: **בא"ד** אבל קטנים פטורים מכל וכל. נ"ב ועיין תוס' עירובין ל"ו ע"ב ד"ה לא ועיין מ"ש זקיני סב"ח בח' אהע"ז סי' ע' ודו"ק:

ע"ב נמרא הואיל ואיתקיש לא"ת קמ"ל. נ"ב וזה"ג כתב וז"ל מזוזה פשיטא דחייבים הא אין הזמן גרמא הוא סד"א הואיל דכתיב בה ובשכבך ובקומך תהיה כמ"ע שהזמן גרמא קמ"ל:

דף כא בתוס' ד"ה ספק. ואומר ר"י דודאי. נ"ב עיין בשו"ת שג"א שהרבה להשיב ע"ז ולפענ"ד דבריהם נכונים דמה שתמה הו"ל למיכלל בחדא בבא אינו קושי' דכן דרך הש"ס בכ"מ וכדבריהם כ"כ ברשב"א ובתר"י. גם י"ל משום דר"א פליג נקיט הכא. ועוד י"ל דקמ"ל דאו"י משום ק"ש דרבנן ולא משום סירכא נקיט כיון דקרא או"י בודאי קרא ק"ש וכמ"ש בחי' רשב"א משום דמדאורייתא ל"מ סירכא נקיט. עיין פר"ח או"ח סי' ס"ז (ויש מקום לייסב עד"ז קושי' הצל"ח משום הזקת היזב דכוונת שמואל דק"ש דרבנן ותו שייך סירכא נקיט והוי תזקה נגד חזקת חיוב משא"כ באו"י הפי' כמ"ש הר"ש) וזה לא מוכח אי הוה נקיט הסיפא לבד ודוק. ומה שהקשה דעיקר הטעם חסר מן הספר דהא עיקר הטעם משום דאפשר לתקן הכל ולא משום דק"ש דרבנן ואו"י דאורייתא מעיקרא לק"מ דהכוונה ק"ש דרבנן או"י דאורייתא היינו דעצם קריאת הק"ש דרבנן ומה שהנהו בקריאת או"י הוא דאורייתא וא"כ הענין שהוא מה"ת מתוקן בודאי או באמירת או"י או בפ' ציצית רק הענין דרבנן שתיקנו לומר פ' ציצית באו"י בזה כתב דיותר טוב לומר או"י מפני הס' שמא כבר קרא ק"ש ויתוקן הכל משא"כ אם נימא דעצם הק"ש דאורייתא ודאי היה מוכרח לומר ק"ש משום דאית בי' תרתי דאורייתא ושמא עודנו לא קרא ק"ש ואף דיתוקן כך די"מ דאורייתא באו"י. מ"מ הך דאורייתא בעצם הק"ש ל"מ ובזה ל"ש לומר כיון די"ל דקרא ק"ש יותר טוב שיאמר או"י שיתוקן הכל דאין לדחות ספק דאורייתא מפני שיתקן הכל דרבנן ושפיר קאמר הש"ס ק"ש דרבנן או"י דאורייתא דזה עיקר הטעם וכמ"ש. גם מה שהקשה אפי' הר"ש והאריך בזה. הנה לפי פשטות הר"ש מורה כיון דפ' ציצית נכלל תואר י"מ קאי הו"י ע"פ ציצית לבד וכן נראה מתי' רשב"א. אבל אם נימא דעל או"י חוזר ג"כ לק"מ מדוע לי' פ' ציצית. ותו הוי פ' או"י דרבנן משו' די"ל כדי שיתקן הכל שמא כבר קרא פ' ציצית ואו"י לא קרא וע"ז תירון ר"י. ומ"ש כיון דמספקא בתרווייהו עכנ"ל פ' ציצית דשייכי לק"ש כיון דכבר התחיל וכמ"ש בתר"י עלה דבין כתיבה לכתיבה הלכ"ד. פליאה בעיני דגברא אגברא קרמית וכי מחויב הר"ש לסבור סברת תר"י והלא הר"ש י"ל דפליג אסברא זו והקושי' אינו דבאמת י"ל דשמואל פליג ע"ז וכמו לענין תפלה דכתבו קצת ראשונים דשמואל ור"י הולקים וכ"מ קצת מדכתב שמואל ולא מחלק בק"ש גופא בלא התחיל זולת תר"י לא רצו לאוקמי בפלוגתא ומחלקי ור"מ באמת לא ס"ל כפי' הר"ש רק בתירוץ ר"מ עיין עליו. והפירוש החדש שהעלה הש"א כנראה שנעלם ממנו רבים מראשונים אשר דבריהם נקבע להלכה בש"ע א"ח סי' כ"ח עיי"ש ודו"ק: **ע"ב** ברש"י. בד"ה ר"ה. אומר קדוש. נ"ב עיין טורי אבן מגילה כ"ג שכתב שט"ס ברש"י ונתקשה האיך יכול ר"ה לפרש מתני' דאין פורסין את שמע משום דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה ואשתמיטתי' בגוף הקושיא הרגישו בזה (הכ"י) [הר"י] כאן והרשב"א מתרץ כמ"ש הוא לדעת הגאונים ניחא דלהוציא אחרים בעינן דוקא עשרה עיי"ש ויש לומר דזה כוונת רש"י עם הצבור ולא להוציא הצבור ודו"ק: **בתוס'** ד"ה עד ומ"מ נהגו. נ"ב עיין תוס' סוכה ל"ה ב' ד"ה שמע. ותוס' ס"ל דשומע כעונה הוי כדבור ממש עיין לעיל כ' בתוס' ד"ה כדאשכחן ועיין זקיני סב"ח א"ח ס"ס ק"ד ועיין ריטב"א סוכה שם דשומע כעונה ל"ש רק היכא דראוי לענות והר"ן שם דחהו ועיין שו"ת שג"א סי' ז':

דף כב ע"ב ברש"י ד"ה וכמה. ממי רגלים. נ"ב עיין רמב"ם בפ"ה ועיין בטור וב"י א"ח סי' פ"ו ועיין תר"י עלה דגרף של רעי ועיין ספרי פ' תצא פסקא כ"ח: **בתוס'** ד"ה אלא. ואומר השר מקוצי. נ"ב השר מקוצי אינו סובר הפי' גברא דחזי כמ"ש רש"י רק דהדהי' הוא משום שתיאות המים. ומ"ד גברא חזיא הוא אפי' באותה שעה מעטם דלא אסרה התורה אלא כנגד העמוד בלבד אלא דרבנן הוא דאחמיר עיין חי' רשב"א וא"כ היינו דוקא בדלא שהה אבל בשהה מצטרף הריעותא דרבנן להך דשהה. אולם אינו מובן לדבריו דעדיין קשה דהו"ל לפלוגי בין שהה ללא שהה עיין רש"י ובחי' מהר"ש כיון דכ"מ שיהה לא איכפת לן. תו י"ל דפליגי גם בשהה ומ"ד דחוזר למקום שפסק הו"ל למימר דמודה לי' בשהה. ש"מ במלחמות שהרגיש בזה ע"ש דהוכיח דעיקר כדעת הרי"ף דמחלק בין תפלה לשאר עניינים ועיין חי' הרשב"א שהעתיק דברי הרי"ף וגאון וכתב דהך דמבואות המטונפות שאני משום דלא חזי למיקרי בי' ע"ש. והוא תמי' טובא הלא הרי"ף פסק להדיא במבואות המטונפות דאינו חוזר לראש וגע"ג: **בא"ד** כיון דאינו חוזר לראש. נ"ב עיין מהרש"ל מ"ש בכוונתו. ולדבריו מורין דאית דברי הרא"ש מ"ש דכ"ע לא שהה אינו חוזר לראש. אולם לפ"ז אינו מובן דעדיין הו"ל למימר דכ"ע בשהה בגברא דאזי אינו חוזר לראש והכא פליגי בתרוייהו. ע"כ העיקר כמ"ש מהרש"א ובמעיו"ט. כיון דבגברא דאזי אינו מעכב שיהא תו אף במים סותחים לא איכפת לן. דאינו גברא דחזי. כיון דאין השיהה מעכב ע"ש. זולת דצריכים להגיה ברא"ש דכ"ע אם שהה ע"ש. ועיין בחי' פנ"י מה שרצה לטעמים בכוונת ר"י אשתמיטתי' שכדבריו מורין דברי תר"י. ולפ"ד נסתלק קושי' המעיו"ט שם ע"ש. אולם מדבריו לא ניתנו להאמר דא"כ עדיין

הגהות וחדושים מאת גאוני ישראל אדירי התורה כו׳ ה״ה

הר״ר אליהו גוטמאכר מגריידיץ זצ״ל

דף נה ע״א גמ׳ ועיון תפלה. עי׳ גליון לעיל ל״ב ע״ב בתוס׳ ד״ה כל : שם כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום כו׳. יש בזה ע״כ כאן חילוקים בדברי שמואל וגם בדברי רבא. טלא מכל זה כמה חילוקי דינים בנדר בחלום והותר בחלום ביו״ד סימן ר״י סעיף ב׳ ובנידוי בסימן של״ד סעיף ל״ה וכמ״ש הש״ך שם ס״ק נ״ב וגם זה הוא טעם הסמ״ע בס״ס רנ״ה ועי׳ עובדא דר״מ בגיטין דף נ״ב ע״א : ע״ב שם שלא תמנא אשתך ספק נדה. ב״מ ק״ז ע״א וש״נ : שם לקיים מה שנאמר. עי׳ מ״ש לעיל דף ל׳ ע״א :

דף נו ע״א גמ׳ למחר אחבר. עיין תוספות חגיגה דף ה׳ ע״ב ד״ה שדר :
שם מחילנא לך בר מברתי׳ דר״ח. עי׳ ב״ב י״ב ע״ב ועי׳ תוס׳ לקמן ס״ב ע״א ד״ה רבא : שם דאמר מר גלות מכפרת. עי׳ מכות דף ב׳ ע״ב : שם שורקה ינפה למשיח. בחולין ס״ג ע״א איתא נמי רחם זו שרקרק שבא עמה רחמים לעולם ואי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנא׳ אשרקה להם ואקבצם (זכריה י׳):

דף נח ע״א רש״י ד״ה התורה אמרה. כל דברי רש״י הוא בגמרא סנהדרין דף ע״ב ע״א : גמ׳ דמלכותא דארעא זה נוטה יותר להרא״ש לעיל דף ג׳ ע״א ודלא כרש״י ד״ה והא :

דף נט ע״ב גמ׳ דאיכא אשתו בהדיה אבל אינה אצלו. עתוס׳ לעיל מ״ג ע״א ד״ה הואיל:

דף סא ע״א גמ׳ נגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב וידבר כו׳. מ״ש על הגליון בתענית איתא פסוק אחר ע״ש יש כאן רק צ״ל בתענית ליתא וכן הוא בספרי הש״ס שלפנינו גם יש שינוי בגמרא וידבר תמורת ויאמר נעשה כן יען שבפסוק בניו הנותרים ויקרא י׳ י״ב מתחיל וידבר. ואלילה לנו לשנות בגמרא בפנים שכבר גזר ר״ת בהקדמתו לספר הישר דר״ת שעל הש״ס שלא לשנות. ועיין הרמ״א יו״ד סי׳ רע״ט ובהקדמה של המהרש״א בח״א רק מותר להעמיד בגליון. ובעין יעקב איתא כאן ויאמר וא״כ המהרי״פ כאן ציין על תיבת הנותרי׳ בתענית ליתא. ואילו היה כאן וידבר וגם איתא ויאמר לא היה לכתוב כן אלא בתענית איתא פסוק אחר גם מה״ת יביא דרש י״ב מפסוק אם יש לדרוש מפסוק ו׳ הקודם אך עיין לעיל ל״ב ע״ב מ״ש על ואתה בן אדם. ודרשן כאן לומד דבריו משני פסוקים. ובתענית הספיק לו בפסוק הראשון בלבד ולזה ציין מהרי״פ על הפסוק השני כאן שפסוק זה ליתא בתענית : שם דר׳ אבהו רמי כתיב כו׳. עמ״ש תוס׳ כתובות ח ע״א ד״ה מדא ובעירובין י״ח ע״א ד״ה בשלמא : שם ע״ב גמ׳ מתי יבא לידי. עי׳ כוונת רע״ק בשל״ה דף תי״ג ריש עשרה הלולים : גמ׳ אמר רבא כגון אנו בינונים. מהרי״פ גרס רבה לפמ״ש התוס׳ ערכין דף ה׳ שלא אמר אביי מר לרבא חבירו. וי״ע פסחים ק״ד ע״ב שקרא רבי יהודה לר׳ יצחק ברי׳ ג׳ פעמים מר אמנם משם אין ראיה דאפשר שקרא אותו כן בדרך חידודין מדלא עשה רצונו. ומהא דאיתא כתובות פ״ה ע״א דקרא רב פפא לבנו אבא מר ג״כ אין ראיה דשמו היה אבא מר כמו שמצאנו בסיום הש״ס אבא מרי בר פפא אך הא דקרא רבא לר׳ פפא שם לפני זה מר ומדיתיב ר׳ פפא קמיה היה תלמידו של רבא כמ״ש התוס׳ שבועות מ״ז ע״א ד״ה הוי יתיב יש ראיה :

דף סב ע״א גמ׳ קבלה דיסורין שתיקותא. גיטין דף ז׳ ע״א דרשה כזו על דום לה׳ :

דף סג ע״א גמ׳ כשירד חנינא בן אחי ר״י. העובדא זו משונה בירושלמי פרק קמא דסנהדרין ופ׳ ו׳ דנדרים ויותר מבואר :

דף סד ע״א גמ׳ כל אלה מבני עובד. וכן איתא בעין יעקב הקטן אמנם בשאר דפוסי הש״ס הישנים כפי אותם שראיתי איתא כל אלה לעובד גו׳ ואחיהם אנשי חיל וכן איתא בעי״י הישן אלא בגליון הש״ס מגוין מבני עובד [איש] ואגיה כאן מה שלע״ד יהי מצוה לפרסם ברבים שנמצא בש״ס הרבה אשר רבים תמהים מה שהעתיק הגמרא קראי משונה ממה שנמצא בתנ״ך. ואמנם איתא כיוצא בזה בהרשב״א בסוף ש״ד והועתק בב״י יו״ד סי׳ קפ״ז שמביא הגמרא לשון התוספתא משונה וסיים ודרך הגמרא בכל מקום להוסיף בלשון התוספתא דרך פירוש בעלמא ושונין כאילו הוא מגוף התוספתא עכ״ל. והמדייק בכל מקום בש״ס שנמצא כן ימצא שהיה מקום לפרש הקרא באופן אחר וידעו שהאמת הכונה הוא כפי דבריהם הוסיפו בתיבה אחת או בגרעון תיבה אחת לצרף יחד התיבות לפי הכונה והציגו כך ואין בזה שינוי דהא בתנ״ך במקומו אינם משנים חלילה. רק מראים בדרשותם שכן הוא ועיין מה שכתבנו לעיל ס״א ע״א ויש לומר שהדרשן הוכיח איך נתברך עובד בריבוי בנים אנשי חיל דלא נימא דמבני קאי על הבנים מהבנים ואיש חיל על עובד עצמו לכן הציג הקרא להדרשה שלו לפי אמיתת הפשט עי׳ רד״ק שם ולעיל דף ל׳ ע״א יש חידוש יותר כמ״ש על מהיות טוב :

הר״ר שמואל שמעלקא טויבש זצ״ל

מוכח דהלכתא דאם שהה חוזר לראש מדלא אמר דפליגי בתרוייהו בשהה ובדלא שהה עיין מלחמות ודוק כי קצרתי :

דף כג ברש״י ד״ה ועד כמה · שיהיה מותר להתחיל בתפלה · נ״ב לפירושו ע״כ לא היה הגי׳ תפלתו תפלה רק אם יכול לשהות א״ע מותר כגי׳ הרי״ף עיין כ״מ פ״ד מה״ת ה״י ועיין מעיו״ט ס״ק ע׳ שנראה שאשתמיטתי׳ שיטת רש״י כשיטת הרי״ף והבן : בתוס׳ ד״ה חייסיק כו׳ [לא ישתין בהן אפי׳] · נ״ב מכ״ש קבע כשמשתין מעומד · והא דשרי לקמן קבע בעושה צרכיו במיושב כמבואר ברמ״א א״ח סי׳ מ״ג כ״כ מהרש״א וזקני הב״ח שם והתימה על הכפ״ת סוכה מ״א ד״ה ולא שהגיה בתימה האפילו שכתבו התוס׳ אחר שהביא מקודם הרמ״א הנ״ל הא דברי תוס׳ יש לפרש כנ״ל · גם אישתמיטתי׳ המהרש״א וב״ח הנ״ל · ובגוף הדבר הרמב״ם פ״ד מה״ת חולק וס״ל דגם להשתין אסור בתפלין והיינו מחשש שמא יפיח וכמ״ש בכ״מ ע״ש וכ״כ ריא״ז שכן דרך המשתין להפיח ע״ש · ולדעתי י״ל דטעמא של הר״מ משום היסח הדעת וכמ״ש בהי״ד שם דאסור להסיח דעתו מתפלין אפי׳ רגע א׳ א״כ כשהן בראשו ע״כ צריך להסיח דעתו מהם דא״א להרהר בקדושתן בעת שמשתין משא״כ כשהן בידו דל״ש היסח הדעת וכמ״ש בט״ז בא״ח סי׳ רנ״ב ע״ש ודוק : ע״ב ברש״י ד״ה ולא ייסן בהם שמא יפיח · נ״ב מפירוש רש״י מורה שמפרש כשהן בראשו ומשום הפחה וס״ל דגם בעראי אסור בראשו וכשיטת הר״מ פ״ד מה״ת הט״ו אמנם לא כן מפרש רש״י גופי׳ סוכה כ״ו דבמכה בריש׳ עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח רק היכא דנקיט לי׳ בידים אסור לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו ע״ש וביותר שם מ״א ע״ב אמימרא זו גופא פירש״י שמא יפלו מידו ע״ש והתימה שסתר משנתו · ועוד אף להר״מ רק כרוכים בידו מותר הא אוחזן בלא כריכה מודה דחיישינן לנפילה א״כ צ״ל לרש״י לפרש משום שמא יפיח ובראשו לוקמי כפשטא בידו דומיא דרישא ומטעם נפילה ויצדק יותר מלומר בראשו מיירי דהא ס״ת נמי נקיט הן אמת די״ל דרש״י הולך בשיטת העיטור מובא בב״י א״ח סי׳ מ״ד דגם בידו שייך חשש הפחה ופירוש משום הפחה דאסור אף בידו וכשהם כרוכים ובס״ת בתיקו ואזור מעכב עליו שלא יפול וס״ת בלא מטפחת דומיא דתפלין ודוק · מ״מ צע״ג מדוע שינה טעמו כאן מסוכה · שוב מצאתי בכפ״ת שתמה ג״כ על רש״י וכתב דאזיל בשיטת הר״מ אולם לא הרגיש בכל מ״ש ע״ש :

דף כד בתוס׳ ד״ה והא תני ול״ע · נ״ב הצ״ע קאי על גוף קושי׳ ודלא כהפנ״י שכתב שהצ״ע לדינא אי מותר להניח תחת מראשותיו אפילו כלי בתוך כלי כשרוצה לשמש ושמואל מיירי באשתו עמו דאינו רוצה לשמש דומיא דאין אשתו עמו ובכלי אחד איירי עכ״ד ע״ש · ולא ניתן להאמר דהא רב המנונא בדר״י אמר לקמן זימנא חדא כו׳ זיל אייתי לי תפלין וכו׳ וכיון דיום טבילה הוי היה דעתו לשמש והאיך היה מותר לשמש אע״כ דכבתו״כ שרי ועיין רש״י ולאגמורן הלכה למעשה נלמדי הלכה לעשות מעשה כשמואל מוכח דשמואל מיירי באשתו עמו ודעתו לשמש וכ״כ באמת מהרש״ל ומהרש״א דלשמואל בעינן כלי בתו״כ והדומיא לאין אשתו עמו אינו רק לענין גוף הדבר בתחת מראשותיו אבל לא לענין כבתו״כ דבעינן אף אם מונחים בחדר וז״פ וא״ל לפנים והתימה על גאון עולם כזה שלא דקדק בזה במחכתה״ר והשגגה : ברש״י ד״ה זה התולה תפליו · שהתורה חיים של אדם · נ״ב ע״ש ונ״ל שהתפלין חיים של אדם וכמ״ש ר״ל במנחות מ״ד כל המניח תפלין מאריך ימים שנאמר ה׳ עליהם יחיה וכ״כ זקני הב״ח בא״ח סי׳ מ׳ ע״ש · ויש לקיים תיבת שהתורה ושאינו ט״ס דבמכילתא מובא בטור א״ח סי׳ ל״ח שכל המניח תפלין כאלו קורא בתורה ע״ש : ע״ב ברש״י ד״ה למטה מפיח בקול · נ״ב בדפוס נובלין הגירסא בקל עיין מג״א א״ח סי׳ ק״ג וכה״ר ז׳ ובהגהותי שם : בתוס׳ ד״ה ואומר רבון העולמים מיד · נ״ב ר״ל אף באמצע הברכה וכשיטת הרשב״א מובא בב״י א״ח סי׳ קכ״ד וכוונת הש״ס חוזר ומתפלל היינו שחוזר לאותו מקום שהתחיל להתפלל וכמ״ש הרמב״ם ולא דחוזר ומתפלל לסיום הברכה ואח״כ יאמר הרבון וזה דלא כמורה מלשון רש״י ונסתלק בזה קושי׳ הגל״ת ע״ש ודוק :

דף כו בגמ׳ אקמטרא · נ״ב עיין מ״ש זקני הב״ח א״ח סי׳ מ׳ שהיה הגירסא בגמ׳ וברש״י שלו בקמטרא ועיין ש״ג בשם ריא״ז שמניח בטלית והטלית בתוך הקמטרא : שם ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו · נ״ב הא דלא נקט ר״י הך דינא לבד והו״ל ערבית ושחרית כ״ש משום די״ל דדוקא בערבית דהוי תפלת רשות אינו נדחה תפלה חיובית שהי׳ מקודם לכן והיכא תשלומין משא״כ היכא דבהא תפלה חיובית נדחה תפלה חיובית ומכ״ש רשות שהי׳ מקודם לכן וליכא קמ״ל דגם בערבית ושחרית מהני תשלומין כנ״ל נכון : ע״ב בתוס׳ ד״ה טעה. ומיהו ברב אלפסי נ״ב יש להקשות ע״ז היאך לא משמע כן מרב אלפסי בפשיטות דבשלמא בר״ח דהמניעה שלא הזכיר ר״ח שפיר כתב דלא ירויח כשיתפלל בערבית דג״כ [לא] יזכיר של ר״ח ועלם י״ח כבר התפלל משא״כ בהקדים לחובת שעתא דהוי המניעה מפאת הקדמה וכאשר יתפלל כעת אחר חובת שעתא שפיר ירויח וכן נראה מחי׳ רשב״א שכתב עלה דאם הבדיל בשני׳ ולא הבדיל ב עלתה לו הראשונה לא עלתה לו דהכי קיי״ל משום גילוי דעתי׳ כמ״ש הרי״ף ואח״כ כתב כמ״ש התוס׳ שאם לא הזכיר מנחה של ר״ח או במתפלל מנחה של שב חוזר ומתפלל ערבית שתים דמסתברא טעמא משום שאינו מרויח ע״ש . ועכצ״ל שהוא מחלק כמ״ש. ובדעת התוס׳ נראה שכ״ז שאין בתפלה שני׳ התחדש תפלה הראשונה לא נחשב וכחד תפלה נחשב ואין אנו רואין הראשונה כמו שאינו ותו הוי בהקדים לחובת שעתא כיון דבעצמותה אין יתרון לשני׳ על ראשונה

דף כט בתוס׳ ד״ה לייט. כדמשמע במכילתין . נ״ב לעיל דף ג׳ וע״ש בתוס׳ ד״ה היה לך. והיינו דוקא היכא דירא שיפסיקוהו · ועי׳ בתרי״ש שם דאף במחא בכה״ג שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו ע״ש: [שם ד״ה והלכתא. נ״ב עיין בגל״א מ״ש ותמה שלא הרגישו המפר׳ ואחר המחילה אישתמיטתי׳ שתמ בא״ח סי׳ ק״י ע״ש] : שם ד״ה מפני · ומה שמתפלל בלחש · נ״ב עיין בתוס׳ מגילה כ״ג ע״ב ד״ה ואין : ע״ב בתוס׳ ד״ה כא · ומה אם שאלה · נ״ב כלו ברכת השנים שהיא צריכה לצורך השעה אין מצריכין אותו לחזור ודי בשיאמר אותה בש״ת אזכרה של גבורת גשמים שאינו אלא שבח בלבד לא כ״ש שלא נצטרך להחזיר

דף ל ע״ב. בתוס׳ ד״ה והתניא · דהא אמרינן בסמוך. נ״ב ולמ״ש סי״מ בתוס׳ ד״ס לפי לק״מ דבליל שני מיירי וצ״ל דמפרשי כבה״ג דלפירש״י ל״מ בע מס״ן כיון דאינו חוזר התפלה וע״כ רש״י לא גרים בערבית. ולפי׳ כה״ג צריך לומר דהאי טירחא דצבורא משום דצריכים להמתין על הש״ץ. עי׳ לעיל ד״ה המתפלל וראיתי מי שנתקשה בזה והאמת כמ״ש: בגמרא א״ל אגא תפלין מנחנא. נ״ב והא דלא חשיב היסח הדעת מתפלין ע״י שחוק וקלות ראש. עי׳ רא״ש פ׳ מי שמתו ילדק יותר למ״ש רבינו יונה דהשחוק הוא מתפלין גופ

דף לב בגמרא ורבא אמר עד שהפר לו נדרו. נ״ב עי׳ הגהות מהרי״פ של״ל שהתיר. ולדעתי יצדק שהפר דמשה היה לו דין בעל וכמ״ש במדרש ע״פ תפלה למשה איש האלהים האיש הזה אם מבקש להפר נדרים של אשה מקיימן שנאמר אישה יקימנו ואישה יפרנו כך כביכול אמר משה קומה ה׳ שובה ה׳ ע״ש וא״ש לנכון :

דף לד בתוס׳ ד״ה אמר · אך לשון הגמרא · נ״ב עיין מהרש״א שכתב לא ידענו משמעו · ועיין לח״מ פ״ב מה׳ ק״ש הי״א שכתב דלפירש״י א״ש לשון הגמ׳ כמאי דקאמר ל״ק דהראשון הוא בברייתא שהקשה הוא במימרא דר״י וכן דרך הגמ׳ שמתחלה מיישב הברייתא שהקשה · ולפירוש רבינו א״ש עפי שמע שמע דמשמע תיבה א׳ עכ״ל והתימה שלא זכר על לשונו התוס׳ הנ״ל וגם מקורא את שמע וכופלה מורה ובה״ג · עיין פר״ח א״ח ס״א · ולדעתי נראה דכוונתו דעל מגונה ודאי לא שייך פרכת אביי ודילמא מעיקרא לא כוון דמ״מ ודאי מגונה הוי דהוצרך לקרות פעמים רק עיקר הקושי׳ סובב על משתקין אותו דיש לומר אחזקת כשרות ומעיקרא לא כוון וזה לא שייך רק אי קרא פסוקא פסוקא כפירש״י דבמלה אחת ל״ש מעיקרא לא כוון וכמ״ש בגל״ת ע״ש ועי״ז משני דאין לדונו לכף זכות דודאי מעיקרא כוון . עיין מאירי מגילה כ״ה וג משתקין לי׳ ומלמדין אותו שיכוון כפירש״י ודוק: שם ד״ה מלמדין · ותייסינן ליוהרא · נ״ב הוא תירוץ שני וכמ״ש הב״י בא״ח סי׳ ק״ג ועיין בט״ז שם ס״ק א׳ ב׳ :

דף מד ע״ב בתוס׳ ד״ה ולבני מערבא · תקה קאי אתפלין · נ״ב עיין ב״י א״ח סי׳ כ״ט מ״ש בזה · וע״ע בחי׳ הרמב״ן ור״ן נדה כ״א שכתב דלבני מערבא אין הטעם משום מניעת איסור או קיום עשה רק המצוה ובכל מצוה הנגמר מברכין רק אי לילה זמן תפלין עדיין לא נגמר המצוה ומה שלא אמר הש״ס לבני מערבא לאתויי מצוה שאין להם גמר משום דלשון לאחריו ל״ש אלא במצוה שנגמרה ע״ש

דף מו בתוס׳ ד״ה כל הברכות · ואומר ר״ת · נ״ב עיין כתובות ח׳ ד״ה שהכל ובב״ח א״ח סי׳ פ״ו ודוק : בא״ד ובזה ניחא · נ״ב עיין בתשו׳ הרשב״א המיוחסת להרמב״ן סי׳ ר״ב :

דף נד בגמרא ובגמל. נ״ב הרי״ף והר״מ השמיטו וכתב בכ״מ פ״ט מה״ב דס״ל דאינו מן החיוב ומר ברי׳ דרבינא לפניה מסה״ד הוא דעביד ע״ש ומוכח קצת מדלא מתרץ הש״ס עלה דמר ברי׳ דר״ס דכיי״ל א״ל לכלול אולם הרא״ש העתיקו עיין ט״ז א״ח סי׳ רי״ח ובא״ר ו׳ · ומ״מ הדין אמת כמ״ש הס״ז לברך על המקומות וכמ״ש בש״ג בשם ריא״ז ודוק : ע״ב בתוס׳ ד״ה אבני אלגבים · דלא גרע חוקי׳ מא נ״ב כמ״ש בירושלמי מובא ברא״ש ובחי׳ הרשב״א ודלא כמג״א א״ח סי׳ רי״ח ס׳ עיין א״ר ז׳ ומ״ש המחה״ש בכוונתם דאדם מסוים ונתקדם ש״ס ע״י אינו נראה דא״כ הו״ל לתוס׳ לומר כמו תש״ו ואדם מסוים בש״ס דילן : בגמרא שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו · נ״ב עיין סנהדרין י״ג ב׳ יכול זקני השוק ובתוס׳ ד״ה יכול דזקנים הדיוטות משמע ואולי מיתורא דמושב זקנים דרים רבק · ולהרמב״ם דבמושב זקנים מורה ד וכמ״ש זקני הב״ח בסי׳ ריי״ע וכ״כ בנו של הר״מ מובא בהקדמת ס׳ מעשה רוקח א״כ או י״ל דבעשרה סגי ומגייהו רבנן ול״ק קושי׳ ר״א כיון דמודה דצריכים לישב · וע״כ פוסק הר״מ דדי בעשרה ומהם תרי ר אינו מוכח כ״כ דזקנים המה רבנן די״ל דהדיוטות נקראים זקנים והפסוק מורה דיסי׳ בישיבה · ואולי מה״ט כ׳ במרדכי דאפי׳ ליכא רבנן יברך ודוק :

דף נז ע״ב ברש״י ד״ה השכים · נ״ב מלשונו מורה דבעודו שוכב ונפל פסוק לתוך פיו אין זה נבואה קטנה · ודייק לה מדנקיט השכים ולא אתער וי״ל דכי איתער כיון דלא נטל ידיו ל״ש נבואה דעודנו שר מסאבא משא״כ כשעומד כבר משי ידיו ולקמן ס׳ ע״ב כי אתער וכו׳ אין סדר דל״ש למנח ידיו על עיניו בלא משי ידיו וזה שחידש רש״י דהשכים ועומד דוקא ולא כי אתער וסרה קושי׳ ה בגמרא אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו. נ״ב כ״כ בירושלמי אבל הרי״ף והרמב״ם והרא״ש גורסים לצדיקים ע״ש וכ״כ בה״ג וכל הפוסקים עיין א״ח סי׳ תכ״ד ועיין לעיל ט״ז ב׳ אין קורין אבות וכו׳ :

דף ס ע״ב בתוס׳ ד״ה אשר קדשנו · ודוחק לומר. נ״ב עיין תוס׳ מנחות ל״ו ד״ה עבירה ובלא״ה יש לומר דעיקר הברכה נתקן היכא דאין לו אלא של ראש עיין רמב״ם פ״ד מתפלין · ומה״ט תו כששח מברך ע מרדכי בה״ק ובהכי מיירי הש״ס דכאן · ולק״מ קושי׳ המעדני יו״ט ועיין מ״ש זקני הב״ח בא״ח סי׳ כ״ה ביאור הסוגי׳ דמנחות לרש״י וי״ל במסקנא מיירי ר״ת משמי׳ דר״י בכה״ג דאין לו רק להש״ לעימר כן דמשמע לי׳ חוזר ומברך אותה ברכה עצמה וא״ש הכל לנכון ודוק : בגמרא כי פתח עיניו לימא פוקח עורים · נ״ב ובר״יף ורמב״ם והרא״ש הגי׳ כי מנח ידיו על עיניו ע״ש ובהגהותי לעוש״ע א״ח

הגאון המפורסם מו״ה יוסף זכריה שטערן שליט״א אבד״ק שאוויל

דף נ״ד ע״א סוף המשנה ואומר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך ר׳ נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳. רבים ראו כן תמהו לראות ולדעת מה הוסיף פה ר׳ נתן על מה שנאמר לפניו ולמה שנה את הכתוב מסיפיה לרישי׳ ויתכן שהוא לסיים בסימן טוב דר״נ סאי קמי׳ דר׳ וכב״מ פ״ו א׳ ובפרש״י ועב״ב ק״ל א׳ והוריות י״ג ועתוס׳ ב״מ כ״ד ב׳ ורא״ש פ׳ ורי״ף ורז״ה שר״נ היה חבירו של רבי ועי׳ רשב״ם ב״ב ע״ו א׳ ד״ה ובפלוגתא ועי׳ ביוחסין ספר שונין ת״ר סדרי משנה ועי׳ שו״ת ח״ל סי׳ י׳ מחגיגה י״ד ע״א שש מאות כו׳ שהיה הרבה קודם ר׳ כו׳ ועי׳ בפ״ג י״ד ב׳ ועי׳ בהקדמת הר״מ למשניות שז״ש ריש פסחים וכמה אמרו ועתוס׳ ועי׳ תוס׳ כתובות ק״ב ב׳ ד״ה עתידין לסיים בדבר טוב ועי׳ בא״ח סי׳ קל״ח בהג״ה ויסיים בדבר טוב ברכות ל״א ע״א ד״ה שכן מצינו ועי׳ תוס׳ סוף נדה ד״ה תדב״א וערש״י שברי״ף סוף מ״ק בש״ס ברש״י ותוס׳ שסיימו באיזה פסוק רק לסיים בדבר טוב וכמו בסוף תענית זה היום ונשמחה בישועתו ועי״ד מאמר ר׳ יוסי בסוף כלים אשריך שנכנסת כו׳ ועי׳ רש״י סוף ב״ק ד״ה דלא תיקשי למ״ד כולהו נזיקין חדא מסכת ובב״מ כ״ב ע״א מאן דמוקים אוזי כו׳ ורק משום שצריך וב״ב ל״ו ע״א ועי׳ סוף סוכה דמייתי הך קרא אמרו לצדיק כי טוב ולא מייתי מסוף המקרא בכדי טוב ובזה תבין כוונת רש״י דמדה טובה מרובה כו׳ :

הדרן עלך מס׳ ברכות . עי׳ בתשבי נוהגין לכתוב בסוף כל פרק הדרן פי׳ חוזר בך ובדניאל ד׳ הדרי ועי׳ במוהר״ם מינץ והובא בא״ר סקל״ט ס״ק י״ד ע״ד השמר לך פן תשכח כו׳ להזכיר בסיום המסכת שמות עשרה בניו של ר״פ . ועי׳ בס׳ הכריתות בדורות האמוראים שער יוסף בר חמא היה בשנת תרס״ג ובו ביום נהרגו בניו של ר״פ ואחריו סי׳ רנכי״ל עכ״ד . וא״כ ית מלא רחמים הנהוג ועי׳ בא״ח סי׳ רפ״ד ס״ז ואם כי כבר יקרא תגר במשנת חסידים גמ״ח אפשר שהיו נוהגים להזכיר שמות ההרוגים בעת לימודם לזכרון טוב כי מימיהם אנו שותים ומ בכיתי ר׳ כי אין גבהות לפני המקום ועי׳ בזל״א תיו״ד אות כ׳ דבתפלה אין להזכיר א״א או ר קי״ד ובמעי״י כתב המתפלל על אביו ורבו יאמר בסתם כי שלמה בדברו לפני ה׳ אמר דוד אבי ותמה בבכמ״ז אבי מורי ולפי״ז ראוי למחות באמירת התוארים שבמלא רחמים ומי שבירך ובפרט שלא שקרים לפניו ית׳ ח״ו וכבר הזהרתי מאבא מארי ז״ל שלא להזכירו בשמו בשום תואר על מצבתו ולולא יקרא דחיי סי׳ רצונו שלא להזכירו גם בתואר הרב . ובמ״א הארכתי בתשובה אם בכה״ג רש למחול על כבודו כבוד התורה ועשו״ת בית יעקב סס״ג בגדול הדור שאמר אל תספדוני דאין רש בתשובה מאהבה ח״ח סקע״ד . ועי׳ בעק״ד חיו״ד של״ה אות ע״ו ועי׳ תוס׳ סנהדרין י״ט א׳ ד״ה רע״א סי׳ ס״ח בהא דקדושין ל״א ומכבד במותו מכתובות ק״ג דאינו מחויב בכבוד אחיו ואף דהוא מדין כיבוד אב כרמב״ן שמחלק לנוולא אביו שהוא משום נחת רוח יעוש״ב ולדעתי יש כיון דגדול ת״ת יותר מכיבוד אב ואם ומכש״כ כבוד התורה דחמיר כמגילה ג׳ ב׳ ועי׳ בסוף מכות ס״ת ולא קיימי מקמי גברא רבה ועי׳ בשבות יעקב תאו״ת שמחלק לת״ת שמחדש חידושי תורה דאתו רבנן ובצרי חדא כו׳ ובכה״ג עדיף אפי׳ מס״ת . והולם ז״א דהא יליף דגדול ת״ת מ בבית שם ועבר ואמרינן גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה ועי׳ תוס׳ כתובות רפ״ב ד״ה ויש לפלפל אי שייך עשה דכבוד התורה היכא שמוחל מר״פ שה״ע עשה דכה״ת עדיף והארכתי וגם אם זה נוגע בגדר כאו״א במה שמוחל על כבודו . וכ״ל ג״כ במה שחשב בניו של ר״פ אביי בשבת קי״ט כד שלימנא מסכת עבידנא יו״ט לרבנן ופירש״י ראש ישיבה היה ור״פ נתמנה ובתענית ט׳ ע״א ובכ״מ אמרינן חדא מינה ר״פ אמרה ועתוס׳ שבועות רדכ״ו והוא היה מסדר רבא ונשלם בימי רב אשי וי״ל דבסיומו של ר״פ היו בניו המתעסקים בצרכי סעודה וקבעו להם ברכ וגם לפי שר״פ היה עשיר כמבואר בכ״מ והיה מחזיק ת״ת הרבה על שולחנו . ואולי היה בניו מראשי המסכת מרבנן של רב אשי . ואני בדקתי מספר בניו של ר״פ שהיה יותר מעשרה . ואולי לפי בכלה בפחות מעשרה והם היו הגדולים שבהם . ועי׳ שבת דפ״ח ב׳ רב חננאל ב״פ ועי׳ ערוכין ב״פ ואולי הוא רב חנינא . ועי׳ שבת ס״ו ב׳ רבא ב״פ וגי׳ הרא״ש רפרם וע״ש עוד . חמא ב״פ ורב שמואל ב״פ יומא ל״ז ב׳ ור׳ חייא ב״פ ירושלמי ברכות פ״ו ה״א . ור׳ תנחום ב״פ ירושל׳ ה״ב שלא שאל לר׳ יוסי כו׳ יעוש״ב . ובאמת מוכח בכ״מ דהיו תרי ר״פ דבחולין קל״ב מבואר כהן ובתנחומא כמה פעמים ר׳ אבא ב״פ הכהן ועי׳ שבת ע״ה א׳ בתוס׳ ד״ה אמגושי לפי׳ הע ושמואל לפרושי הא דר״פ וע״כ דהיו תרי רב פפא . והיה אפ״ל לבאורה שמפ״ז נזכר בכ״מ בש״ס וכמו אדא ורב אחא והוא ר״פ ברי׳ דרב אחא בר אדא ברכות כ״ט ב׳ ועי׳ ערוכין כ״א ב׳ . ועי׳ סע״א רפרם ב״פ אמר רב חסדא וקדושין פ״א ב׳ וערוכין פ״ג א׳ וכה״ג בב״מ פ״א א׳ ובשבת ב״פ קמי׳ דר״ח . אך במ״ק כ״ח א׳ מבואר דרב חסדא הי ל״ב שנין וא״כ א״ש . אך בכ״מ מו אבא מרי בנו של ר״פ בכתובות ח׳ א׳ ופ״ה א׳ וקדושין ל״ב ב׳ ובב״מ כה״ג ופסחים מ״ד שמואל ועב״ק י׳ ב׳ וביבמות מ״ו א׳ ועי׳ כתובות ל״ט דאוהנו של ר״פ היה נקרא ג״כ אבא ו י״ד ב׳ . ומיהו בכ״מ שהוזכר שם אמורא שלא בסמיכות כמו ר״י בר אילעא ובמנחות י״ח א׳ הו ועי׳ בשה״ג אות א׳ מערכת גדולים שה״ר זו וכן מר״י בר אילעא תלמיד ר״א בפ״ק דסוכה וכן רא היה אמורא ביבמות פ״ד ב׳ וכן ברי׳ בנימין ברי׳ יפת יעוש״ב ובקדושין דף ע׳ ר״י בר יחזקאל כ״ה ורב שמואל בר יהודא לפי׳ ר״ת ביבמות ק״א ע״ב ועי׳ שבת קמ״ז א׳ ר׳ שמואל בר רב יהודה ר״ש ב״י וערש״י כתובות כ״ז ב׳ ובהגרי״ב ועי׳ ירוש׳ פ״ק דברכות ר׳ לוי בן סיסי הראה קידה והוא כ ועי׳ שבת קנ״ו א׳ ובכ״מ שהוזכר בלא סמיכות וע״ש קנ״א ב׳ אמר ר׳ לוי אמר רב ספי אר״י תרי לוי ואף דסי׳ ג״כ ב׳ ר״פ כמ״ש במ״א וע״ש קנ״ו א׳ בר״ה בריה דר״כ וע״ש נ״ב ע״א וה ובאמת דסתם ר׳ לוי בירוש׳ היה ר׳ לוי אחר ואולי בר״פ לא נסמך ג״כ ואף שהיה ר״י לא אסתייעא כמו בר״ה ור״א בסנהדרין י״ד ובשמואל בפ״ז דב״מ ומ״מ רגיל בירושלמי להזכירו ר׳ שמואל ב״א ממנו כהולין נ״ה אך למתבונן בכמה מקומות בירושלמי שהוזכר שמואל בר אבא שהיה אחרון בירוש ה״ז שמואל בר אבא קומי ר׳ יסא וס״ע ה״ז ר׳ שמואל משם ר׳ זעירא ושביעית רפ״ז ר׳ שמ אבהו וכה״ג בריש תרומות ובערובין ע׳ ב׳ רב ששת לרב שמואל בר אבא ועי׳ בפסיקתא פ״ד ובתי׳ ליבמות מ״ו ע״ב וכן רב שמואל בר רב יצחק ובכמ״ק הוזכר בר יצחק ועי׳ זבחים קי״ בירושלמי פסחים פ״ק סוף ה״ב ובירושלמי חלה פ״א ה״א וע׳ ירושלמי יומא פ״ג ה״ו ופי׳ ירושלמי א׳ ובכמ״ק לאין מספר וכן ר׳ חייא בר רב בע״ז מ״ט ע״ב ובכמ״ק ואף דלא הוזכר בסמיכות רב וביבמות ע״ד ע״א ובכמ״ק ר״ת בר רב מדפתי ובתענית ט׳ ע״ב ובכמ״ק רב שימי בר אשי לר דף ג׳ ע״ב ר״ש בר רב אשי לר״פ ומנחות כ״ג א׳ ר׳ יהודה ברי׳ דר׳ חייא ועי׳ שבת כ׳ ע״ב ופסחים מ״ג א׳ ויומא ט׳ ב׳ וסוכה מ״ט ב׳ ומגילה ו׳ א׳ ויבמות ל״ב א׳ קי״ט ב׳ כתובות י״ג ב״ב פ״ז א׳ ע״ז ס׳ ע״ב זבחים קי״ד ב׳ מנחות ע׳ כ״ד א׳ קי׳ ב׳ נדה ע״א א׳ חולין ק״מ ע״א וכ א׳ וכן בירושלמי לאין מספר שהוזכר זעירא בלא סמיכות . ועי׳ חולין ע׳ א׳ ומה ישמעאל אומר כמ״ש המפ׳ שזה היה לאחר שלמד ממנו הדרש ועי׳ שבת קמ״א א׳ רבא בר חנן וא״כ רבר״ת א׳ רבא בר סונא וערש״י ע״ב ד״ה רבנן ועי׳ בכריתות כ״ה רב חליפא אבוה דר״ה בר חליפא ועי׳ בזבחים ע׳ בריה בר נתן ופסחים פ״ז ב׳ ורש״י ועי׳ ב״ק פ״ג ב׳ ר״ד בן יהודה ובא״ר יהודה אומר לעולם הי׳ כו׳ :

הקדמה

מאת הרב הגאון הגדול האמתי, מופת הדור כמוהר"ר **צבי הירש חיות**, חונה בק"ק זאלקווא והקרייז נ"י.

אמר הצעיר זה יש התלמוד גדול ורחב ידים. אין מספר לענינים הרמים ונשגבים אשר נדברו בהו שמה. המיועדים להתנהגות עם ישראל. להשלימם בזה ובבא. שיצאו ידי חובתם אשר מוטל עליהם. הן בנוגע לעבודת השם יתברך. והן במה שמתיחס לתורת האדם בחיי המדיני. ופינה הראשית אשר שמו חז"ל נוכח עיניהם בסדור המשנה והתלמוד. תסובב רק להועיל לאחיהם בלמוד אותם דעת ותבונה. להורותם הדרך אשר ילכו בה. והמעשה אשר יעשון. שיהיו מקושטים בדעות ובמדות ישרות. להתקין עצמם בפרוזדור. למען יהיו מוכנים לטרקלין. והציגו לפנינו דרך מסולל וישר. איך להתנהג באיסור והיתר. בטומאה וטהרה. בפסול וכשר. בחיוב ופטור. ורובי ההלכות אשר נכללו במשנה ובברייתא ובתלמוד. היו מקובלים אצלם מאבותם. דור אחר דור. עד משה רבינו עליו השלום. אשר קבל תורה שבכתב ותורה שבע"פ בסיני. וקצת דינים והוראות הוציאו בהקש קיים לפי דרכי המדות הנדרשות המקובלות מסיני. והרבה משפטים דנו והכריעו לפי אות דעתם. ולפי כח העיון והסברא. ואשר השיגו בנסיון מתהלוכות בני אדם. ויש מהם באו בפירושם הכתובים קצתם על פי עומק פשוטם לפי דרכי ההגיון וחכמת הלשון. וקצתם המה דרשות בדרך אסמכתא. גם נכללו בתלמוד כל התקנות והסייגים והגזרות. אשר נתחדשו בכל עת ע"י חכמי הדור. לעשות משמרת לדברי תורה. מאשר חשבו למשפט כי אלו הדרכים נכונים ומועילים בקיום האומה בחיי הרוחני. קצתם היו רק תקנות גזרות לפי שעה. וקצתם נשארו מתמידים באומה. וכל אלו ענינים הנפרדים כלם מתאחדים במטרתם. להבין אותנו שרשי כל מצוה בחיוב ומניעה. וכלם אהובים וכלם ברורים. כלם מזהירים כעצם השמים לטוהר. מוכשרים ומוכנים להעניד אותנו בדעות ובכשרון המעשה. ולא הניחו דבר קטן וגדול בתורתנו הקדושה ובדברי הנביאים. אשר לא הביאום בכור הבחינה. למען ישר המסילה לפנינו בדעת ובהשכל בכל מצבנו ומעמדנו. ורב אשי ובית דינו עמדו למנין על כל אלו ההלכות והשמועות. אשר נמצאו אצלם מחכמים שקדמו ואותם ההוראות אשר חשבו לנכון שראוי להשאירם בעם. הכניסו אותם בתלמוד למען יעמדו אצלנו ימים רבים. והועילו בזה ועשו פרי. כי עדיין נשמרו אצלנו בטהרה ובקדושה כמו בזמנים הקודמים. וכל מה שנכלל בתלמוד בבלי קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם להתנהל אחריו בלי נטיה ימין ושמאל. ורבני סבוראי והגאונים והחכמים הבאים אחריהם. נתנו לתלמוד בבלי משפט הבכורה. על שאר הדינים והוראות הנמצאים מפוזרים בירושלמי ובמדרשים. והיו כופין כל עיר ועיר ומדינה ומדינה. להתנהג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא בבלית. לגזור גזירתם וללכת בתקנתם. ולהאמין בהקבלה אשר הורישו אלינו מדורות שקדמו להם:

ואולם נוסף על עיקר הגדול אשר כל דברי התלמוד סובבים עליו. היינו ההשתדלות להישיר אותנו בחובות האברים. ראינו עוד כי היה ראשית מבטם ומגמתם להשלים עניני האמונה הטהורה. והדעות הצרופות בשרשים וענפים המכונה אצלנו חכמת הדת. וחז"ל כינו אותם מעשה מרכבה. והשכילו בדעת ובתבונה להראות איך ענינים הללו העומדים ברומו של עולם רמוזים בתורה ובנביאים לפי דרכי הדרוש הנהוג אצלם והנהיגו בחכמה להסתיר ענינים העיונים מרוב בני אדם. אשר שכלם אינו מבושל כל צרכו. שיהיו מוכשרים לטייל בפרדס. מפני הסכנה המפחדת אולי יקלקלו בנטיעות. והלבישו חז"ל אותן הסודות במעטה עב. וכיסו אותם בקליפות הרבה. ודברו במשל ובמליצה. עד שלא יובנו הלב והתוך רק ליחידי הדור. אשר חנן אותם ה' בבינה יתירה לעלות בסולם ההשגה. ולהבין הסודות הצפונות בדבריהם. גם לא הניחו חז"ל מלהשתדל להשלים עצמם ובני דורם. בשאר החכמות העוזרות לחכמת האלהות ולדיני התורה. והיו משכילים בטבעיות ובלמודיות כפי מעמד ומצב החכמות בזמניהם. מהם בחכמת התקופות הנחוצה לצורך קדוש החודש וקביעות המועדות. וחכמת המדידה מוכרחת לצורך מדידת עיר הקרובה לחלל. ולמדידת תחומי שבת. וחכמת הרפואה לדיני נדה ופצוע דכה וכרות שפכה. וחכמת הנתוח לדיני טריפות. וידיעות טבעות בעלי חיים והנטיעות לצורך דיני כלאים. גם היו בעלי לשון לא. והתקינו לנו סדר התפלות וברכות קדושות והבדלות ונחמות וקינות והספדות. מלאות רעיונות נשגבות אשר המה לעד על עוצם רוחם וגודל תכונת נפשם. גם למדו אותנו עניני דרך ארץ. והנהגות שמירות הבריאות. וידיעות טבעי המאכלים אשר נכונו למזג תכונת גופם. גם למדו אותנו איך להתנהג בחברה במשא ומתן של בני אדם. והשקיפו בעין פקוחה להדריך אותם בהנהגת הליכות ביתם ושדיהם וכל קניניהם. גם ידעו תכונת הארצות ותושביהם. ובפרט תכונת ארצנו הקדושה. ועל כלם התעסקו בעניני קורות ימות עולם. ובפרט בקורות אומתנו מעת בנין בית שני עד חתימת התלמוד. וספרו לנו מגדולי חכמי ישראל ומנהיגיהם. איך היו מעוטרים במדות תרומות ואיך פרנסו עצמם בדוחק. למען שלא להטיל עצמם על הצבור. וירדו לסוף דעות בני אדם. והשיגו עי"ז הרבה ענינים הנוגעים לדינים והלכות. כגון חזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו. חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו וכדומה. כל אלו הדברים השיגו מאשר ידעו בנסיון דרכיהם ותהלוכותיהם של רוב בני אדם. וכל אלו המדעים מפוזרים אצלנו בתלמוד. אלא שלא באו בסדר נכון מאשר שלא היה מגמתם ללמד חכמות של חול. רק הזכירו איזה דברים ברמז במה שיש להם יחס לדיני התורה:

ומעת נחתם התלמוד לא סרו קדמונינו הגאונים לעשות דברים למעין. אשר משם השקו את העדרים הצמאים והתאבים להקשיב דבר ה' מפי מוריהם. וכל חכם בזמנו שם כל מגמתו רק לטרוח להבין דבריו ולהעמיק בדברי החכמים המדברים בתלמוד. והוציאו זמנם לק בהעסק והשנון בו ועשו פירושים וביאורים. מהם על כל התלמוד כולו. ומהם רק על מסכתות יחידות. ומהם טרחו לעשות חבורים בהעמיד להעם הלכות קצובות. בסדר נאה ומהודר למען ימצא המורה בנקל מטרת מבוקשו. וקצתם יגעו מאד להבין אותנו דברי אגדה ולדלות מים טהורים מבארות עמוקים. ומהם התעסקו רק בקורות האומה לבד. ומהם שהוציאו זמנם בחכמת התקופות והמולדות ובחכמת הלשון לפרש לנו שמות הזרות אשר יבאו ברוב ענין בדבריהם. וילדי עשתנותיהם אשר הניחו חכמים אחריהם. יתנו עדיהן ויצדקו שכל מדברותיהם היה מאז רק בתלמוד. ממנו יתד. ממנו פנה. ממנו נמצא לנו עזרה בצרות. בימי הרעה אשר עברו עלינו. ורק תחת צל האמונה והתלמוד מצאנו נוחם לנפשנו. ומאחר שפנימיות התלמוד הוא יסוד קבלתנו ועמוד אמונתנו. לכן עמלו הבונים מאז להשלים תורת התלמוד בחיי הרוחני. היינו בלמוד הכללים אשר הניחו ליסוד בחכמת התלמוד. ובתיקון הגירסות ובהציג הציונים לדברי הפוסקים ובהערות כל המקומות מעין הסוגיא אשר עומדים שם. ומי שרואה הגמרות הישנות דפוס וויניציא אמשטרדאם לובלין קראקוי פ"פ דאדר. נגד הש"ס החדשים אשר נדפסו במלות והשתדלות הגאון מוהר"ר יוסף שמואל קרויידנובר אבד"ק פפד"מ. יכיר ויבין מהרה כמה אנו צריכים להחזיק טובה להגאון הנ"ל. על רוב טוב אשר פעל לעמו. בהציג על הגליון חלופי גירסאות ושאר ענינים הנחוצים להבנת התלמוד לפי דעת הגאונים רש"ל ורש"א. ובדור שלפנינו קמו ונתעודדו גאוני הדור מהר"א ווילנא. ומהר"י פיק והשלימו עוד יותר את המלאכה לנקותה מכל סיג. הראשון בתיקון הגירסות ע"פ הרי"ף והרמב"ם. והשני בהציב הציונים בדברי התוס' מכל המקומות האחרות אשר התעוררו עליהם. ומני אז והלאה בכל הדפוסים החדשים נספחים ההגהות הללו להש"ס ולא יזיחו מהם. וכה ראינו רבים מגאוני דור דור השתדלו לעטר את התלמוד בהגהותיהם. ולנקותו מכל משגה וטעות אשר עלו בו מרוב ימים. וגם אותי עזרני ה' בענינים חדשים והנני נותן אותם לפניכם היום קוראים אהובים. והנני באתי לבקש עתירה מאתכם. שפטו נא על עמלי ועבודתי באמת ובשלום ואם שגיתי הורוני נא. ואל תמהרו לחרוץ המשפט נגדי. ודעו ג"כ כי כבר התחלתי לסדר מאמר **מבוא התלמוד** להקדימו להגהותי. אכן האדונים המדפיסים אצים עלי לאמר: כלה מעשיך. כי המלאכה נעצרה. לכן הנחתי הדברים עד שעה מוכשרת אי"ה:

יום ה' ד' שבט תר"ג לפ"ק **צבי הירש חיות** חופ"ק זאלקווא והגליל.

הגהות על מסכת ברכות

דף ג ע"א גמרא באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים. שאין נכנסין לחורבה וכו'. נ"ב ק' ע"ד רש"י (שבת ק"ח ע"א) ד"ה מאי על שיבא אליהו ויאמר. ופירש"י איסור והיתר אין תלוי בו דלא בשמים הוא ע"ש. ואיך למד הש"ס דינים אלו מאליהו. ואפשר לומר דאם אליהו אומר דינים מצד הנבואה. אזי שייך לא בשמים היא. ואין נביא רשאי לחדש דבר. אבל אם אומר מלתא בטעמא מה ששמע מפי חכמים אחרים. אזי שומעין לו כמו שמצינו (עירובין מ"ג ע"ב) דרצה הש"ס לומר דהנהו שב שמעתתא. אליהו אמרם מה ששמע בבית המדרש ע"ש: **רש"י** ד"ה ושמר והמתין כמו שומר אמונים. נ"ב עי' רש"י (ישעיה כ"ו) שפי' ג"כ שומר אמונים היינו ממתין כמו ושמר ה' אלהיך לך את הברית (דברים ז'). אולם רש"י בחומש שם ריש עקב פי' קרא ושמר לך ישמור לך הבטחתו ולא לשון המתנה וצ"ע: **ע"ב גמרא** אין הקומץ משביע את הארי. נ"ב בש"ס שלנו לא פירש"י כלום. אבל ברש"י שבעין יעקב נמצא שני פירושים ע"ז. פי' אחד קומץ היינו דבר מועט. ופי' השני היינו חגב דקומצא הוא תרגום של חגב ע"ש. והיינו כי דרכי הארי לקלוט החגבים מן האויר. אולם אין זה מספיק להשביעו: **רש"י** ד"ה בחדתי שנפלה מחדש. שהחומה שלה נפלה ועודנה בחוקתה. נ"ב דברי רש"י הללו מחוסרים הבנה ושמעתי מחכם אחד שהגיה שצ"ל שהחומה שלא נפלה ועודנה בחזקתה: **רש"י** ד"ה ה"ג אי הכי לכתוב מהנכסף אלא אמר רב אשי. נ"ב כוונת רש"י להגיה כאן ר' אשי במקום רבא. משום דאין סברא דרבא יענה על דברי ר' אשי שהיה אחרון:

דף ד ע"א גמרא לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני. ח"א לא חסיד אני. נ"ב כוונת חז"ל לתרץ התמיה. איך יתכן שדוד המלך התפאר עצמו במעלות החסידות אשר בו. אולם הפי' הנכון שדוד בקש מאת הש"י שישמור נפשו שלא יפול במכמורת החטא. אחר שבעיניו נדמה לחסיד. כיון שרואה מעלתו על שאר המלכים ופן יגבה לבו. ובקש מאת ה' שישמור אותו שלא ידמה בנפשו כי כבר יצא ידי חוב המוטל עליו: **שם** ועליה אמר שלמה בחכמתו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. נ"ב אם מצינו שחז"ל השתמשו בהרבה פעמים על המקרא הנאמר בקהלת הלשון אמר שלמה בחכמתו (עי' שבת דף ק"ל ודף קנ"ג) ניחא מפני דקהלת אינו רק חכמתו של שלמה (מגילה ז' ע"א). אבל כאן מדבר הש"ס מקרא במשלי אשר לכ"ע ברוח הקודש נאמר. ואיך נופל הלשון אמר שלמה בחכמתו והרי לא מצינו בשום מקום אמר ישעיה בחכמתו. דוד בחכמתו. ועי' באר שבע (סוטה מ"ד ע"א) ע"ז שאמרו בש"ס שם. ועי"ז אמר שלמה בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך. ועיין בעין יעקב דלא גריס כאן בחכמתו. ועי' (שבת י"ד ע"ב) יצתה בת קול אם חכם בני ישמח לבי גם אני. הרי שמיחס מקרא זה לבת קול ולא לחכמתו של שלמה ע"ש וצ"ע: **ע"ב גמרא** מ"ש בכל דוכתא דלא תני חייב מיתה ומ"ש הכא דתני חייב מיתה. נ"ב עי' ברבינו יונה כאן שמקשה קושיא זו מעצמו ומשמע דלא היה לפניו גירסא זו בש"ס. וכבר החבאר במעדני יו"ט: **רש"י** ד"ה דאית ביה תרתי באלף בי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי. נ"ב על מה שדקדק רש"י הכנת מזון לכל חי. שמעתי בשם הגאון החסיד מהר"א ווילנא ז"ל דהיה קשה לרש"י דלמה לא אמרינן אודה ה' בכל לבב (תהלים קי"א) דג"כ איתא באלף בי"ת. ויש בקשה על פרנסה דכתיב טרף נתן ליראיו. ומפ"ז דקדק רש"י דבאשרי נאמר ומשביע לכל חי רצון. הכנת מזון לכל חי. אבל כאן נאמר טרף נתן ליראיו לבד וז"נ: **גמרא** אע"פ שקרא אדם ק"ש בבהכ"נ מצוה לקוראה על מטתו. נ"ב מזה קשה לי על שיטת הרב מגילת אסתר ס' המצות שורש א' דלשון מצוה אינו נופל רק בעניני תורה וכאן ק"ש על המטה אינו רק מדרבנן משום מזיקין. ומ"מ נקט לשון מצוה ובפרט דנקט הש"ס כאן לשון מאי קרא וכבר כלל לנו הרמב"ן שם שורש א' דלשון מאי קרא אינו רק אסמכתא בעלמא ולא למוד גמור. ובזה הענין ישבתי לשון קושית רבינו יונה כאן דהקשה על הש"ס פ"ק דשבועות דמקשה על ריב"ל דהוי מסדר להנהו קראי וגני והרי אסור להתרפאות בדברי תורה ולמה לא מקשה הש"ס על הך דריב"ל גופא דס"ל מצוה לקוראה בבהכ"נ. אבל לפ"ז יש לתרץ כיון דנקט לשון מצוה היא מצוה מיוחדת ולאו משום מזיקין. אבל כאן אמר מסדר להנהו קראי וגאני משמע דעביד כדי שיגן ועי"ז מקשה הש"ס שפיר דהרי אסור להתרפאות בדברי תורה:

דף ה ע"א גמרא מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני. נ"ב עי' ירושלמי פ"ב דפיאה ופ"ק דחגיגה מלמד שהראה הקב"ה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש היינו הקב"ה מסר למשה מדות הנדרשות והחכמים מוציאים מכללים אלו תולדות וענפים שונים ולומדים סתום מן המפורש וכל הפרטים הללו המה מונחים בכלל: **ע"ב גמרא** ואין אמת אלא תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור. נ"ב הכוונה דלכאורה אינו מובן כיון שאומר שאל ימכרו האמת א"כ ממי יקנה. וע"כ הכוונה ע"ד שאמרו חז"ל בתנחומא פ' תרומה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו שבשאר סחורה אם עושה חליפין יש לזה החפץ של זה משא"כ אם למד איש את חבירו ענין אחד למען שילמוד חבירו עמו ענין

אחר א״כ לכל אחד שני ענינים בידו וכן כאן אומר לו שיקנה האמת אשר אין אפשרות למכור דאפילו אם לומד לאחר כשאר הענין שמור בידו והיינו תורה דאין אפשרות במכירה: **גמרא** דין גרמא דעשיראה ביר · נ״ב הנה כלם תמהו איך נשא עלם המת ופירש״י פחות מכשעורה · ואני שמעתי דביר נקרא בלשון הירושלמי סעודת הבראה ובסעודת הבראה לריך להיות בשר ונשא ר״י אללו העלם מסעודת הבראה · ועי׳ סדר הדורות ערך ר׳ יוחנן שהביא ג״כ כן:

דף ו ע״א גמרא קמ״ל דדין היינו תורה · נ״ב עי׳ (שבת יו״ד ע״א) מסיק הש״ס דדינא עדיף מתורה ועי׳ תוס׳ שם. א״כ שוב אין מקום לקושית הש״ס כאן וכי תאמר דאפילו תלתא עשרה מבעיא · די״ל דוקא דינא דעדיף מתורה אתיא שכינה: **רש״י** ד״ה ולמלא עיניה כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מילוי· נ״ב עי׳ רש״י (שבת יו״ד ע״ב) ד״ה ומלי׳ לי׳ כוחלא נותן לו סביב עיניו וכן לשונו בתלמוד ע״ש: **ע״ב גמרא** וכשמת אומרים עליו הי ענוו הי חסיד · נ״ב עי׳ צל״ח ולי נראה דהיה להם הספד שהיה מיוחד לצדיקים והיה מתחיל הי חסיד הי ענוו ועי׳ (סנהדרין י״ח ע״א וסוטה מ״א ע״ב) וכן מלינו במקרא שהיה להם קינה מיוחדת אשר התחלתה היתה בלשון הוי אחי והוי אחות (ירמיה כ״ב) לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות לא יספדו לו הוי אדון והוי הודו וכן מלינו (מלכים א׳ י״ג) ויניחו את נבלתו בקברו ויספדו עליו הוי אחי היינו הקינה הידועה אשר מתחלת בתיבות הללו: **שם** מאי כרום · נ״ב עי׳ תוס׳ (ע״ז י״ב ע״ב) ד״ה הבולע שהביאו בשם התרגום כרום זלות כעלוקה דמללין דמא דאינשי ע״ש:

דף ז ע״א גמרא דתניא ואל זועם בכל יום · נ״ב עי׳ צל״ח איך נופל לשון דתניא על דבר המפורש בתורה · ונ״ל דמן המקרא אין ראיה דאפשר לפרש כמ״ש רד״ק דהכוונה ה׳ שופט צדיק ואל זועם היינו הרשע · בכל יום · דבין הצדיק ובין הרשע המכונה באל זועם הוא שופטים בכל יום אבל הברייתא דשאלה וכמה זעמו משמע דמפרשה על הקב״ה שהוא זועם וכמו · והא דשאל הש״ס אח״כ עוד הפעם וכמה זעמו וכמה רגע ע״כ צ״ל דלא ידע האמורא שם תברייתא זו ולפיכך השיב באופן אחר · ועי׳ ירושלמי כאן דיש פלוגתא ח״א רגע כמימרי׳ וח״א אחד מה׳ אלפים: **ע״ב גמרא** ראו מה בין בני לבן חמי · נ״ב אע״ג דמפורש בתורה טעם אחר כי ראה ה׳ בעניי מ״מ מלינו בתורה עלמה שני טעמים על איזהו השבטים כמו יוסף ה׳ לי בן אחר וגם אסף אלהים את חרפתי וכן ביששכר רמזה כי שכר שכרתיך וגם נתן אלהים לי שכרי על אשר נתתי שפחתי לאישי וכן בזבולון והותר ג״כ לחז״ל לדרוש עוד טעם אחר נוסף על המבואר בתורה והיינו מפני שמלינו בבראשית רבה פ׳ ס״ז פיסקא ויגד לרבקה ר׳ חגי אמהות נביאות היו וכוונה ברוה״ק על העתיד להיות בסוף: **שם** שמושה של תורה יותר מלמודה · נ״ב השמוש נקרא ג״כ למוד רק הלימוד היינו השומע את ההלכות והשמוש היינו הלומד מהתנהגות כמו שמלינו שהלכו התלמידים לבהכ״נ לראות התנהגות רבם וכן הניחו עלמם תחת המטה וכשאמר לו עד כאן העזות פניך השיב תורה היא וללמוד אני לריך (ברכות ס״ב ע״א) ולמוד כזה נשרש בלב הרואה וגדולה מלמוד ע״י שמועה כן ראיתי בשם הגאון החסיד מווילנא: **רש״י** ד״ה רות המואביה · נ״ב מה שהוסיף רש״י המואביה לכאורה מיותר · אך היה קשה לרש״י דעל ענין רות אמרינן בש״ס מנ״ל דשמא גרים ולא אמרו מקודם כן על ענין לאה דקראה ראובן · וכן לעיל אמרינן אמרה לאה מה בין בני וכאן קאמר הש״ס שזכתה שילאה ממנה דוד והיינו דאמהות נביאות היו וכוונה ברוה״ק · אבל רות שהיתה מואביה ואביה עכו״ם היה איך יתכן דכוון על העתיד ומפ״ז קאמר הש״ס כאן רק דשמא גרים אבל לא ידע מה שהיה בסוף:

דף ח ע״א גמרא אין להקב״ה בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה. נ״ב עי׳ מ״ש על זה רבינו הרמב״ם בהקדמתו לפי׳ המשנה באור ערוך על זה: **ע״ב גמרא** תנא לי׳ האי סבא תניגא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר · נ״ב עי׳ (שבת כ״ו ע״ב) סברא לאקדומינהו א״ל ההוא סבא תניגא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר ע״ש ונראה דסבא זה לא תני רק ברייתא אחת ופשוט מינה הן לענין הדלקת הנר שבת והן לענין השלמת הפרשה דאין אפשרות דלענין השלמת הפרשה נאמרה ברייתא ובלבד שלא יקדים דהרי ענין זה רק ר׳ אמי חידש ולא הנהיגו קודס לכן בזמן הברייתא ועי׳ תוס׳ ד״ה ישלים: **שם** משום מעשה דר׳ פפא · נ״ב כבר התעוררו רבים דבש״ס (פסחים קי״ב ע״ב) מפרש רש״י משום מעשה דר׳ פפא דאמרה לו שב על המטה וכן עשה אמרה לו המתה את בני וברח ע״ש וכאן משמע דלא רצה לישב עד שהגביה המטה וראה שרצתה להעליל עליו וניצל· אולם ראיתי בשו״ת מקום שמואל שער התירוצים האמת דר״פ לא רצה לישב עד שהגביה את המטה וכאשר מצא תינוק את לקחה הארמית התינוק מן המטה ואח״כ ישב ובכל זאת העלילה עליו שהרגו מקודם · ורש״י הוכרח לפרש כן משום דקשה מה שהזהיר רבא שלא לישב על מטה ארמית אחר שמש״ס (פסחים) ידענו דעדיין רבינו הקדוש נזה ע״ז · ועוד דסייס בש״ס מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטה ארמית · שוב למה הצריך רבא לצוות ע״ז אי׳ו דלוואות רבינו הקדוש לא היתה רק היכא שלא הגביה המטה · אבל היכא דהגביה המטה וליכא חששא לא . ומפ״ז ר׳ פפא לא רצה לישב עד שהגביה המטה משום לוואת רבי · אולם אירע לו מכשול שגם אחר שהגביה המטה וגטלה התינוק המת בכ״ז העלילה עליו מזה למד רבא דבכל אופן אסור לישב על מטה ארמית אף היכי דהגביה המטה ע״ש · עכ״ל הגאון בעל מקום שמואל: **רש״י** ד״ה ואפילו עטרות ודיבון (במדבר ל״ב ג׳) נמלאו בתרגום אונקלוס מכללתא ומלבשתא ושמעתי להגיה בש״ס כאן דיבון ועטרות היינו פסוק ל״ד ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות ושמה לא תרגם אונקלוס מאומה רק מעתיק ג״כ דיבון ועטרות ועי׳ רא״ש כאן שכתב ונראה דנקט עטרות ודיבון לפי שיש ספרים שכתב בהם תרגום משמע שלפניו היו גירסות שונות באונקלוס · ונראה מזה דגם על קרא עטרות ודיבון לא היה תרגום ורק איזה מעתיקים הוסיפו באונקלוס מן תרגום ירושלמי: **שם** ד״ה אלא בשדה דאמרי אינשי אוגים לכותל · נ״ב הנה ענין זה אוגים לכותל נמלא אללנו בויקרא רבה אמור פ׳ ל״ב פיסקא ויצא בן אשה ישראלית בזה הלשון ר׳ לוי אמר אוגים לדרך ואוגים לכותל ע״ש ואיך כתב רש״י ע״ז דאמרי אינשי · וידענו דויקרא רבה היה כבר מסודר לפני רש״י ומביאו ה״פ ועוד דמבואר שמה ג״כ אוגים לדרך · וא״כ לא היו פועלים מאומה מה דיועלים בשדה ואפשר לחלק בין דרך לשדה דדרך היינו שהרבים בוקעים בו: **תוס׳** ד״ה ישלים וזה השלמה · נ״ב דבר זה מחוסר הבנה ושמעתי להגיה כי היה כתוב בגליון על דבור תוס׳ זה וזה השלמ״ה ובראשי תיבות · וזה הדבור שייך לעבר מן הדף · כי מאמר זה עקרו בעמוד הקודם וטעו המדפיסים והגיגו זאת בתוך דברי התוס׳ עלמו בהשמטת הר״ת המורים על זה · ועי׳ רא״ש כאן דהעתיק כל דברי התוס׳ כאן ונחסרו שמה תיבת וזה השלמה מפני שאין לו ענין על דברי התוס׳ רק נכתב על הגליון מה שיש לו יחס על דברי התוס׳ בלבד:

דף ט ע״א גמרא כדאי הוא ר״ש לסמוך עליו בשעת הדחק · נ״ב ל״ע הרי ר״ש אמר זה בשם ר׳ עקיבא והלכה כר״ע בכ״מ אפילו שלא בשעת הדחק ואפילו אי קאי על לשון ראשון לא אמרה ר״ש רק משמי׳ דנפשי׳ · אבל ע״כ ר״ע ג״כ ס״ל כן דהרי ס״ל הנץ החמה יממא הוא ובכל זאת יוצא ק״ש של לילה משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא וע״כ כרשב״י ס״ל דאחר עמוד השחר יוצא ק״ש של ערבית ועי׳ רא״ש בסוגיא זו דכתב דשני הלשונות לא פליגי כאן: **שם** דבר באזני העם וישאלו · נ״ב עי׳ פ״י שהתעורר על ענין הסמיכות שיש לדבור זה פה שלמעלה וג״ל בפשיטות כיון שדבר למעלה מענין חפזון אם חפזון דישראל או דמלרים ומביא הש״ס ג״כ ענין הדומה לזה שאמרו ולואי שנלא בעלמנו מפני שהיו מתופזים וכן המאמר הסמוך וישאילום בע״כ דמלרים היינו ג״כ חפזון דמלרים והסמיכות מענגו ה׳ ענגו הוא ג״כ דומה למה שלמעלה מה שאמר לעיל שלא יאמר אותו לדיק וכאן אמר שלא יאמרו מעשה נשפים ואל יקשה בעיניך סמיכות קלות כאלו בא וארא׳ך בדומה לזה לקמן י׳ ע״א מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר וכתב רש״י משום דאיירי בסופה בסמיכות גאולה לתפלה נקט לי׳ וכן שם ע״ב כיון שנזכרים דברי ר׳ לוי שפירש קיר הנאמר בחזקיה על עסקי הקיר ומה שונמית שלא עשתה רק קיר · עוסק הש״ס שם לבאר ענין אשה השונמית (ועי׳ גיטין ל״ו ע״ב שבת פ״ח ע״ב) דאמרינן מאי עולבנא ומזכיר אגב זה הברייתא דהנעלבים ואינם עולבין · ושם אין יחס למאמר זה רק מפני הזכרת המלה של עלוב ע״ש: **ע״ב גמרא** עניגו שתסית דעתם שלא יאמרו מעשה כשפים· נ״ב עי׳ רמב״ם בשמונה פרקים שהקדים לפי׳ המשנה פ׳ שמיני שהסביר ענין חזוק לב פרעה שהיה עיקר עונשו על שיעבד עם בני ישראל והקב״ה מנע ממנו דרכי התשובה · וכן באליהו נאמר ואתה הסבות לבם אחורנית היינו ג״כ השי״ת מנע מהם הדרך הנכון אשר עלה על לבם לחזור בתשובה עת רואים שהשי״ת עושה נסים יולאים מגדר הטבע ומפ״ז התפלל אליהו שיסיחו דעתם כעת ויעזבו קשה ערפם וטבעם הרע אשר הרגלו מאז לומר על כל ענין נסי כי לא יד ה׳ עשתה זאת ומעשה כשפים הוא ע״ש: **שם** אשרי האיש ולמה רגשו חדא היא· נ״ב עי׳ תוס׳ (מגילה י״ז ע״ב) ד״ה ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה ועי׳ מסכת סופרים פט״ז הי״א והוא מן הירושלמי פרק כל כתבי בתהלים יש קמ״ז פרשיות ועי׳ תוס׳ (פסחים קי״ז ע״א ד״ה) שעומדים · ועי׳ ירושלמי פ״ד דברכות ולמה שמונה עשרה אמר ריב״ל כנגד י״ח מזמור אם יאמר לך אדם י״ט הם אמור למה רגשו לית הוא מהם · ועוד יש הרבה מקומות אשר המסורה שלנו חולקת על הש״ס כמו שהתעוררו התוס׳ (שבת נ״ה ע״ב ד״ה) מעבירים:

דף י ע״א גמרא מי כתיב חוטאים חטאים כתיב · נ״ב אף שמלינו ג״כ שבור זרוע רשע (תהלים י׳) אפשר לומר שסיום הפסוק תדרוש רשעו בל תמלא הוא באור על תחלתו היינו באיזה אופן ישבר שלא ימלא רשעו ולא יעשה שורש: **שם** כלה נבואתך ולא כך מקובלני אפילו חרב חדה מונחת על צוארו אל ימנע מן הרחמים · נ״ב לבאר לשונם כלה נבואתך ולא נ״ל ע״פ דברי הרמב״ם פ״ט מהל׳ יסה״ת דנביא המנבא לרעה יכול הקב״ה לחזור לטובה כמו בנינוה ובכ״ז נתחייב יונה מיתה בידי שמים על אשר כבש נבואתו דהנביא לריך לעשות שליחותו בין אם יתקיים דבור ה׳ או לא · וגם כאן ישעיה לא רצה לילך לחזקיה רק היה מוכרח להגיד לו דבר ה׳ אליו כי מת אתה ולא תחיה ולא היה אפשר להפטר למען שלא יהיה בכלל כובש נבואתו · וחזקיה הכיר זאת שלא בא לכבודו א״ל כלה נבואתך ולא כיון שלא באת לחנני רק להגיד דבר ה׳ אשר בידך הנה כבר עשית את שלך מיד שנגמרת נבואתך ולא ובכל זאת יוכל הקב״ה להיטיב: **רש״י** ד״ה מקובלני שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף שמואל · נ״ב נ״ל (ד״ה א׳ כ״א ט״ז): **ע״ב גמרא** אפילו בעל החלומות אומר · נ״ב כבר התעוררו כלם דהרי אומר למעלה דאפילו על נבואה המפורשת מ״מ מועיל תפלה לבטל הגזירה · אולם האמת דמאמר זה לר׳ חנן היה דבור מיוחד לעלמו ובעלי מסדרי התלמוד הכניסו דבריו כאן מפני שדומה בלשונו למה שלמעלה (ועי׳ שו״ת תשב״ץ ח״ב סי׳ קכ״ח קכ״ט): **שם** שגנז ספר רפואות · נ״ב עי׳ פי׳ המשניות להרמב״ם סוף פרק מקום שנהגו ובשו״ת הרשב״א סי׳ תי״ד וסי׳ תט״ו ובטור יו״ד סי׳ של״ו בשם הרמב״ן ובט״ז שם מה שהביא מדברי הרמב״ן פ׳ בחקותי ועי׳ ג״כ ספר חובת הלבבות שער הבטחון פ״ד מ״ש בענין זה: **שם** הרולה ליהנות יהנה כאלישע · נ״ב עי׳ פירוש המשניות להרמב״ם מס׳ אבות פרק בן זומא על המשנה ולא קרדום לחפור בה מה שביאר ענין זה (ועי׳ שו״ת תשב״ץ ח״א סי׳ קמ״ב קמ״ג קמ״ד קמ״ה קמ״ו קמ״ז קמ״ח) מה שהאריך בענין זה:

דף יא ע״א גמרא יהיה כנגד המשחיתין · נ״ב עי׳ ערוך ערך זקן שפי׳ כנגד המשחיתים המגלחים זקנם כנגדו זה מגדל שערו ונמלא זה חולק עליהם ע״ש: **ע״ב גמרא** לתנויי פרקין בספרא דבי רב · נ״ב עי׳ צל״ח שהתעורר דספרא דבי רב היינו ספרא המכונה אללנו תורת כהנים ועי׳ רש״י לקמן י״ח ע״ב דפירש ג״כ ספרי דבי רב היינו תורת כהנים · ולשיטת רש״י כאן ד״ה מדרש דספרא בכלל מדרש א״כ איך מביא הש״ס כאן ראיה דאף לגמרא לריך לברך מהך דרב מתני פירקין בספרי דבי רב דאף לתלמוד לריך לברך דלמא דוקא למדרש ובעיקר הדבר אם ספרי דבי רב היינו ת״כ עי׳ רשב״ס (ב״ב קכ״ד ע״ב) ועי׳ ג״כ רש״י (מכות ט׳ ע״ב) שקרא ספרי על במדבר דברים בשם ספרי דבי רב ובפי׳ הרשב״ם שהזכרנו וקראו מכילתא וספרי רק שאר ספרי דבי רב · ועי׳ גם כן רש״י (חולין ס״ו ע״א) דמפ״ז נקרא ת״כ ספרי דבי רב מפני שהיה מדרש זה שגור בבית מדרשו ועי׳ סדר הדורות ערך רב: **רש״י** ד״ה אמר להם הממונה כדאיתא ביומא היינו סגן היינו מתונה · נ״ב לא נמלא ביומא רק (סנהדרין י״ט ע״א) א״ר פפא ש״מ היינו סגן היינו ממונה. ועי׳ באר שבע רפ״ג דתמיד שהתעורר בזה: **תוס׳** ד״ה שכבר נפטר וא״ת מפני מה אין מברכין לישן בסוכה וי״ל שמא לא ישן · נ״ב אע״ג דקי״ל דמברכין המפיל על שינה וג״כ יש חששא שמא לא ישן שאני התם דהברכה על טבע השינה אשר נתן ה׳ לכל יצורי חלד ואע״ג דלא ישן עתה מ״מ ענין השינה ישנה בעולם · אבל הכא עקר הברכה על שינה בסוכה וכתבו שפיר שמא לא ישן עתה ועי׳ אליהו רבה סי׳ רל״ח ס״ג שהביא קושיא זו בשם הרב ברכת אברהם ותירץ ג״כ כנ״ל ע״ש:

דף יב ע״א גמרא סבר למקבעינהו בנהרדעא א״ל כבר בטלו מפני תרעומת המינין · נ״ב עי׳ צל״ח שהתעורר דהרי אמרינן (פסחים נ״ו ע״א) בנהרדעא ליכא מינים אומרים בתשאי ע״ש · אולם האמת דבימי ר׳ אבהו אשר היה בארץ ישראל לא היו המינים אשר כוונו בש״ס אליהם או רק בא״י לבד ולא נתפשטו עדיין בבבל אבל אח״כ בימי אמימר ור׳ אשי שהיה זמן רב אחרי ר׳ אבהו והתפשטו אח״כ בכל אפסי ארץ היו ג״כ בנהרדעא · ועל מה שהתעורר הצל״ח על פירש״י כאן דמינים המה עובדי ע״ז · הנה לדידי קשה יותר דהרי לקמן אמרינן דבעי לקבוע פרשת ציצית בקריאת שמע מפני שיש בה דעת מינים והרהור ע״ז הרי דדעת מינים לאו הרהור ע״ז · ועי׳ רש״י שם ד״ה מינות אותם ההופכים טעמי תורה למדרש טעות · ועוד תראה (גיטין מ״ה ע״ב) פירש״י היינו יהודי שאינו מודה בדברי חז״ל ע״ש · והאמת דכאן כיון שפשיטות הש״ס מורה דגם בדברי תורה אינם מאמינים הוכרח רש״י לפרש עובד עבודת כוכבים ועי׳ (חולין י״ג ע״ב): **תוס׳** ד״ה לא לאתויי אבל היכי דנתכוין לברך על היין ונמלא שכר לא מהני · נ״ב יש להסביר הענין ע״פ מ״ש הר״ן פ״ד דר״ה דמפ״ז המתעסק לא יצא אע״ג דקי״ל התוקע לשיר יצא משום דמלות אין לריכות כוונה וכתב כמו דאמרי׳ ריש זבחים השוחט קדשים לשם חולין כשר הזבח ולשם קדשים אחרים פסול משום דמינו מתריב בה שאינו מינו אינו מחריב בה ובמתעסק כיון דמתעסק לחנך את התינוקות ורולה לעשות שוב מחרבת התעסקות במלוה זו את מלוה הראשית וכן כאן כיון דנתכוין לברך על היין ולעשות מלוה· שוב בכי האי גוונא מקרי מינו ומחרבת ברכה שניה את הראשונה: **ע״ב גמרא** כל פרשה דלא פסקא משה אנן לא פסקינן · נ״ב עי׳ מגן אברהם סי׳ נ״א ס״ק ט׳ וסי׳ רפ״ב ס״ק א׳ וסי׳ תכ״ב ס״ק ה׳ ועי׳ שו״ת תפארת צבי סי׳ י״ד מה שהשיב להגאון מהר״י ברלין על דלוג ההלל דבסוף המזמור אין לחוש והביא מן ש״ס לקמן י״ד ע״ב ועי׳ עוד מ״ש שם: **שם** הנה ימים באים וגו׳ כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא · נ״ב בעל מסורת הש״ס ליין כאן (ירמיה כ״ג) ובאמת אף על פי שנמלא מקרא זה ככתבו וכלשונו ג״כ (ירמיה י״ד פסוק ט״ו) מ״מ לשון ואשר הביא אשר מעתיק הברייתא פה לא נמלא רק (ירמיה כ״ג) · אבל על הברייתא בעלמה קשה מאד דלמה הביאה באמת ממקרא מאוחר הרי יש ראיה נכונה לדברי בן זומא דאין מזכירין יציאת מלרים לעתיד ממקרא הקודם דנאמר בפירוש לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה ממלרים כי אם אשר העלה מארץ לפון . ועוד דהרי במכילתא פ׳ בא נאמר להיפוך · ר׳ נתן אומר אשר העלה ואשר הביא מכאן שמזכירין יציאת מלרים לעתיד · והכוונה דלעתיד לא ישבחו את ה׳ על אשר העלה לבד כמו שהיה במלרים שמחה רק על היליאה מבית עבדים לבד. כיון שלא קבלו עדיין התורה ולא ידעו שמחה רוחנית אבל לעתיד ישמחו ג״כ מיד על אשר הביא אותם לארץ אחוזתם · וזה ההבדל בין יל״מ ליציאתם מארץ לפון אבל בעיקר סיפור יל״מ לא יפסקו מלהזכירו אף לעתיד זה כוונת ר׳ נתן וא״כ ע״כ כוונת בן זומא רק על מקרא הקודם שלא נאמר אשר הביא ואיך מביא הש״ס כאן ראיה לבן זומא מלשון המקרא (בירמיה כ״ג): **רש״י** ד״ה והוקטנום שהרגו לכהנים שהיו מספקים לחם ומים לגבעונים · נ״ב כן הוא בהדיא בגמרא (יבמות ע״ח ע״ב):

דף יג ע״א גמרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה · נ״ב עי׳ צל״ח שהתעורר מדוע השמיטו מוני המלות מלוה זו אשר היא לא תעשה. וכבר הקדימו הרב באר שבע בחידושיו לתמיד ועי׳ שו״ת חות יאיר סי׳ ט׳ וסי׳ קל״ט וסי׳ קל״ב· אכן באמת לק״מ דהרמב״ם לשיטתו אזיל דס״ל כהירושלמי פ״ג דמועד קטן אין למדין דבר מקודם מתן תורה עי׳ מ״ש בפי׳ המשנה ס״פ גיד הנשה דהא דאמרו שם בסיני נאמר היינו דעיקר תורת אבות אינם עלינו לחוב רק ממה שאסרה התורה עלינו בסיני בשעת קבלת התורה · וא״כ לאו זה דלא יקרא שמך אברם נאמר קודם מ״ת ואין לחוב עלינו ועי׳ ג״כ שו״ת מקום שמואל סי׳ כ״ב שכתב שענין זה תליא בפלוגתא בין ר״י לרבנן אם גיד הנשה בסיני נאמר או במקומו ועי׳ משנה למלך פ׳ עשירי מהל׳ מלכים ה״ז · וכבר הבאתי בספרי מה שפי׳ בערוך ערך שחר על מה שאמרו (יומא כ״ח ע״ב) ואגן מאברהם ניקום ונגמר היינו דתורת אבות אינה עלינו לחוב ע״ש: **שם** א״ל התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא · נ״ב לא ידעתי איך קרי לי׳ הש״ס נביא דקא מסדר לשבחי׳ דהרי הם דברי הלוים ישוע וקדמיאל והם לא היו נביאים ולא נחשבו בסדר עולם לנביאים עי׳ (רש״י מגילה י״ד ע״א) · ועי׳ ירושלמי כאן דלא קרא להו רק אנשי כנסת הגדולה ולא נביאים ולע״ג: **רש״י** ד״ה ש״מ מלות לריכות כוונה · ותיקשי לרבא דסבירא ליה התוקע לשיר יצא · נ״ב לפי מ״ש לעיל בשם הר״ן דהיכא דעושה מלוה אחרת אמרינן מינו מחריב בה אם כן אין מכאן שום קושיא על רבא דשאני הכא כיון דקורא בתורה ועושה מלוה אחרת שב מחובת מלות קריאת התורה לכוונת מלות ק״ש ועי׳ תוספות (פסחים קט״ו ע״א) ד״ה מתקיף שחלקו בין אכילה דהוי מעשה לא בעינן כוונה כולי האי משא״כ לתפלה · ועי׳ הרב המגיד בהל׳ שופר דאע״ג דתקיעה הוי מעשה מ״מ עיקר הנחת המלוה איננה רק על השמיעה דלא הוי מעשה ע״ש: **תוס׳** ד״ה בלשון הקודש דהא עזרא תיקן קריאת התורה · נ״ב כבר תמהתי בהגהותי למגילה דהרי אמרי׳ (ב״ק פ״ב ע״א) דמשה רבינו תיקן קריאת התורה . ועי׳ מג״א ריש הלכות קריאת התורה סי׳ קל״ה ס״ק א׳:

דף יד ע״א גמרא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק ק״ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מיבעיא · נ״ב עי׳ שו״ת שאגת אריה סי׳ א׳ ב׳ וע״ש סי׳ ס״ט שמקשה לשיטת רמב״ן דס״ל בס׳ המלות דהלל ביו״ט דאורייתא ועי׳ מ״ש מרן הכ״מ פ״ג מהל׳ מגילה ה״ו ועי׳ רש״י (תענית כ״ח ע״ב) ד״ה הלל דר״ח לאו דאורייתא · ובכל זאת נגד ק״ש אשר חיובה מפורש דבר תורה. מקרי הלל ומגילה דרבנן אע״ג דהם דברי קבלה והא דפתח בהלל ובמגילה וסיים בהלל לבד י״ל הא פשיטא ליה דמגילה אינו רק דברי קבלה רק הלל דחנוכה כיון דדעת רש״י בתענית שם הואיל דתקנו חז״ל על נס הוי כדאורייתא ועי׳ שו״ת נו״ב מהדו״ק חאו״ח סי׳ מ״א לענין הפסק במגילה: **שם** השרוי בתענית מהו שיטעום · נ״ב עי׳ צל״ח שתמה מהו שייכות ענין זה לכאן ובאמת כבר רמזתי לעיל שבשביל דמיון קל סמכו מסדרי הש״ס הדברים וכן כאן לעיל בעי תנא דבי ר׳ חייא מר׳ חייא ונקט גם בעיא זו דבעי תנא דבי ר׳ אמי מר׳ אמי: **שם** מטעמת א״ל ברכה · נ״ב עי׳ מג״א סי׳ ר״י ס״ק ו׳ ועי׳ יערות דבש מה שהאריך בדברי המדרש שמואל מובא במג״א שם: **ע״ב גמרא** ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם · נ״ב עי׳ רשב״א כאן דהתעורר הרי כל פסוקא דלא פסקה משה אנן לא פסקינן ועי׳ שו״ת תפארת צבי סי׳ י״ד בשם הגאון מהר״י ברלין וראיתי להגאון בעל יד המלך הל׳ ק״ש שכתב דמפ״ז אמרו בני מערבא פסוק זה משום דהוא מקרא שלם בפ׳ (אחרי מות) קאפיטל י״ח א׳ ב׳ וא״כ אין לו ענין להך דפסוקא דלא פסקה משה כיון דמשה עלמו לא פסקה במקום אחר וזה מעליותא של שמעתתא והש״ס דחק זה דלענין מה שאמרו פסוקים אלו משום דדומה לפרשת ציצית א״כ הוי כמתחיל דקי״ל גומר ע״ש ועי׳ ט״ז יו״ד סי׳ קי״ד ס״ק ד׳ וראייתו איגה מדויקת מאי ענין ברכות לאיסור וכבר התעורר עליו הרב חות יאיר סי׳: **גמרא** לאפוקי ממ״ד למשנה א״ל לברך · נ״ב ולעיל י״א אמרינן בהדיא דבא לאפוקי ממ״ד לתלמוד א״ל לברך אולם עדיין קשה דהרי ספרי דבי רב מדרש הוא ודוקא למדרש לריך לברך אבל למשנה לא כדע מזה דלריך לברך ובאמת בכאן לא נזכר מתני לן פירקין בספרי דבי רב אולם ע״כ נראה דענין אחד הוא עם הך דלעיל:

דף טו ע״א גמרא אכל תרומה משום ברכה וברכה דרבנן · נ״ב באמת בירושלמי ר״פ כילד מברכין מלינו דכל המלות טעונות ברכה וילפינן מברכת התורה דכתיב ואתנה לך וגו׳ והתורה והמלות ומה תורת טעונה ברכה ע״ש אולם פשטות סוגיות הש״ס דילן דכל ברכות בין ברכות המלות

המצות בין ברכות הנהנין אינם רק מדרבנן חוץ מן ברכת המזון וברכת התורה לשיטת הרמב"ן בס' המצות אבל עכ"פ דברי רש"י כאן לע"ג בעיני שכתב ברכה דרבנן הוא דאמרו רבנן כל המצות מברך עובר לעשייתן ומה ענין עובר לעשייתן לעיקר הברכה דאפשר דעובר לעשייתן באמת אינו רק מדרבנן אבל עיקר ברכת המצות דאורייתא שלמדו מברכת התורה ולע"ג ועיין פ"י דהגמרא הוסיפה כאן אפילו אם ברכת המצות ג"כ מה"ת מ"מ לאו בברכה תליא מלתא ואין הברכה מעכבת לכ"ע ועיין שו"ת שאגת אריה סי' נ' מה שפי' בזה: **ע"ב תוס'** ד"ה בין הדבקים רב אלפס מוסיף כגון ותרא אף. נ"ב כבר התעורר מהר"י ברלין כי בירושלמי לא נזכר רק להתיו הזיי"ן של תזכרו אולם הרא"ש מביא בשם הירושלמי גם ותרא אף ע"ש ומהרי"ב לא התעורר על הרא"ש שמביא דבר בשם הירושלמי שלא נמצא אצלנו ולא נמצא שמה יותר על תלמוד שלנו רק למען תזכרו ותו לא וזה אחת מן המקומות הרבות אשר הביאו הקדמונים בשם ירושלמי מה שלא נמצא:

דף טז ע"א רש"י ד"ה נדבך בנין של אבנים כמו נדבכין די אבן גלל. נ"ב דברי רש"י צ"ע דהרי נאמר שמה בעזרא גם כן נדבכין די אעא חדת הרי דשל עץ ג"כ קרוי נדבך וצ"ע: **ע"ב משנה** למדתנו רבינו. נ"ב מכאן הוציא הרמב"ם דבריו פ"ה מהל' ת"ת ה"ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתני רבינו ומרן הכ"מ כתב דלמד מאביו אבל א"ל לזה דכן מבואר כאן שאמרו בלשון למדתנו רבינו ומ"ש רבינו ראה עובר על דברי תורה ע"כ לאו דוקא דגם עבר על דרבנן הדין כן:

דף יז ע"א גמרא ומי שהוא גדול הימנו בחכמה ובמנין. נ"ב במשנה פ"ק דעדיות נזכר אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין שם הפי' מנין בכמות שיש הרבה חכמים יותר על המתקנים אולם במשנה פ"ה דאבות ובגמרא (ע"ז ז' ע"א) וכן כאן צריכים לפרש מנין שנים היינו שלא ידבר בפני מי שהוא חכם וגדול בשנים ממנו ועי' תוי"ט שם בעדיות מ"ש בזה: **רש"י** ד"ה ויאכלו וישתו שבעו מזיו השכינה. נ"ב גם אונקלוס תרגם כן והוו חדין בקורבניהון דאתקבלו ברעווא כאלו אכלין ושתין:

דף יח ע"א תוס' ד"ה שני אריאל על שם דוד ושלמה. נ"ב לשיטתם לא ידעתי איך יתפרשו דברי הגמרא שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני: **ע"ב רש"י** ד"ה ונתח וטבל לקרי כדי לעסוק בתורה. נ"ב צ"ע לכאורה דהרי טבילה לבעלי קרי עזרא תיקן (ב"ק פ"ב ע"א) ועי' רש"י לקמן כ' ע"ב ד"ה בעל קרי מהרהר בלבו ובניהו בן יהוידע קדים לעזרא ועדיין לא היתה תקנה זאת בימיו: **תוס'** ד"ה ספרא מהארי דריש שהוא חמור שבספרים. נ"ב כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין ס"ז ע"ב) עקיבא מה לך אצל אגדות כלך אצל נגעים ואהלות:

דף יט ע"א גמרא ואשכח תלת המזלזל בנטילת ידים. נ"ב אע"ג דלפי סדר המשנה בעדיות היה לו לחשוב מספר אחר מטתו של ת"ח קודם אחרי שנזכר שמה מעשה דעקביא קודם לנדוי של אליעזר בן חנוך מ"מ נקט כאן את החמור קודם וכבר ידענו מפ"ק דסוטה איך החמירו בענין נטילת ידים ומה שאמר ר"י ח"ו שעקביא נתנדה אע"ג היכא דחייב נדוי אין משא פנים בדבר י"ל דמכאן לתך הרמב"ם ז"ל דבריו פ"ג מהל' ממרים ה"ו. כל שיחסרו לו התנאים המוכרחים בעונש זקן ממרא מכל מקום חייבים ב"ד לנדותו ולהפרישו כפי שנראה להם שהדין כך ע"ש. והיינו דאמרינן (סנהדרין פ"ח ע"א) מפני מה לא הרגו את עקבי' מפני שלא דן הלכה למעשה ובעונש זקן ממרא הורה לעשות בעיון ומ"מ סברי חכמים שם דנדוהו לעקבי' הרי דאע"ג שאין חייב מיתה מ"מ חייב נדוי ובכל זאת הכל תלוי ביד הב"ד דהרי ר"י סבר ח"ו דעקבי' נתנדה והיינו כיון דהיה יחיד בדור היה להם למחול נדויו וכן לקמן אמרינן אלמלא תודום אתה גוזרני עליך נדוי הרי דמחלו לו הנדוי ועי' ירושלמי פ"ב דמ"ק שמעתי שאין מנדין זקן והקשו מהך דעקבי' דאמר דוגמא השקוהו ועי' משנה למלך שם וברמב"ן ס' תורת האדם שער ההתחלה והארכתי בספרי הרבה מאד וביותר קשה קושיא תמורה ראינו דנדוהו לר"א הגדול מפני שחלק על החכמים וא"כ בנדויו של עקביא אם היה הורה למעשה היה דינו במיתה ותפסו כאן הטפל משום שאמר דוגמא השקוהו וע"כ צ"ל דכולהו מודו שעקבי' נתנדה משום זה כיון ר"א הגדול רק דר"י פליג דלא הניחו אבן על קברו מפני שהיה יחיד בדור התירו הנדוי קודם מיתתו כמו בר"א הגדול שאמרו הותר הנדר (עיין סנהדרין ס"ח ע"א). וא"כ מתורץ שפיר קושית הצל"ח איך נקט הש"ס ואשכח תלתא הרי לרבנן לא נדוהו לאליעזר בן חנוך ולר"י לא נדוהו לעקבי' ע"ש אבל לפי הנ"ל ניחא דכ"ע מודים דנדוהו את עקבי' רק ר"י חולק דלא סקלו ארונו של עקביא והתירו נדויו קודם מותו כמו בר"א אבל פשיטא אע"פ שהיה עקביא יחיד בדור נדוהו כמו לר"א מפני שחלק על המרובים ונכון: **שם** את מי נדו את אליעזר בן חנוך. נ"ב עי' רמב"ן ספר המצות שורש שני דהקשה למה לא ענשו את אליעזר בן חנוך במיתה כיון דהיה בזמן הסנהדרין. אולם באמת לשון פקפוק בנט"י משמע דלא הורה לעשות לאחרים רק בעצמו הקיל בנט"י ושוב לא הוי הורה לעשות לאחרים ופשוט: **רש"י** ד"ה לא את הגיורת דבני ישראל אמור בפרשה. נ"ב עי' (ב"ק פ"ח ע"א ויבמות מ"ה ע"א) ועי' ירושלמי ספ"ב דסוטה דמבואר ג"כ שמה טעם פלוגתתו ועי' ראב"ד ספ"ה דעדיות: **רש"י** ד"ה כרכמית על שם תקותה. נ"ב כך מצינו (ישעיה י') הלא ככרכמיש כלנו: **רש"י** ד"ה דוגמא שהיה שמעי' ואבטליון מבני בניו של סיסרא. נ"ב (עי' יומא ע"א ע"ב) ויתון בני עממיא לשלם ועי' כנסת הגדולה חו"מ סי' ב' איך מינו אותם לנשיאים הרי אמרינן (יבמות מ"ה) דאין ממנין לשום מעלה בישראל עד שיהא אמו מישראל ועי' סדר הדורות ערך שמעי' ועי' מרן כ"מ פ"א מהל' מלכים מענין רחבעם דכתיב ביה ושם אמו נעמה העמונית: **ע"ב גמרא** לאו דלא תסור דאורייתא הוא. נ"ב עיין רמב"ם ס' המצות שורש א'. והשגת רמב"ן שם איך מפרשים הסוגיא בכאן והרמב"ן סבר דאין עניני דרבנן בכלל לא תסור ורק בלשון אסמכתא אמרו כאן כל מילי דרבנן אסמכוהו על לא תסור ולא מיעקר הדין ע"ש:

דף כ ע"א גמרא שב ואל תעשה שאני. נ"ב עי' ערוך ערך שב דהביא בשם ר"ת דהפי' כאן שב ואל תעשה שאני היינו דלא עבר בכה"ג אחרי שאם נטמא יש לו תשלומין בפסח שני ועי' שו"ת חות יאיר סי' ט' ושו"ת תפארת צבי חיו"ד סי' נ"ו שהקשו איך קרו הש"ס כאן קבורת מת מצוה כבוד הבריות לבד והרי מצוה ג"כ יש דהרי קי"ל (סנהדרין מ"ו ע"ב) מנין לקבורה מן התורה דכתיב כי קבור תקברנו ע"ש ועי' ג"כ שו"ת מקום שמואל סי' ז"ן: **ע"ב גמרא** והן מדקדקין עליהם עד כזית עד כביצה. נ"ב כבר תמהו רבים דהרי איפכא מ"ל והן מדקדקין עליהם עד כביצה עד כזית ונראה דהנה מבואר באו"ח סי' ר"י דעל פחות מכזית אינו מברך לאחרים ומפ"ז יש להחמיר עליו לשתות רביעית כדי להסתלק עצמו מן הספק ע"ש וא"כ הכי פירושו והם מדקדקים על עצמם עד כזית היינו שמחזרים לאכול כזית כדי להתחייב ברכה ראשונה להוציא עצמו מכלל ספק דהרי מרן הב"י שם הביא בשם הכלבו ובשם שאלתות דר' אחאי דפחות משיעור א"צ ברכה ראשונה או לאכול כביצה כדי להתחייב עצמם בברכה אחרונה ודאית ואינם רוצים לאכול פחות מן השיעור ולהכניס עצמם בספק לכן אוכלים בכל עת שיעור שלם: **תוס'** ד"ה נשים ותימה כהנים ולוים נמי תבעי. נ"ב יותר היה להם להקשות דהרי אמרינן (ערכין ד' ע"א) הכל חייבין בזמון כהנים ולוים וישראלים ומקשה הש"ס פשיטא ומשני כגון דאכל כהן תרומה דס"ד כיון דכהנים ולוים לא נטלו חלק בארץ לא יוציאו ידי חובתם של ישראל:

דף כא ע"א גמרא מנין לברכת התורה לפניה מן התורה דכתיב כי שם ה' אקרא. נ"ב הרמב"ם לא מנה זאת במנין המצות אולם הרמב"ן בהוספות שהוסיף על מנין המצות בסוף ספר המצות סי' ט"ו מנה זאת למ"ע עיין שם: **ע"ב גמרא** אפילו למ"ד דלא דריש סמוכין במשנה תורה דריש. נ"ב טעם הדבר משום דיש פלוגתא (גיטין ס' ע"א) אם תורה מגילה מגילה ניתנה או תורה חתומה ניתנה וא"כ למ"ד דמגילה מגילה ניתנה שוב אין שייך למדרש סמוכין אחר שלא נאמרו מפי הגי"ת בפעם אחת דהרי ניתנה לפרקים עד כלות ארבעים שנה וזה שייך בד' ספרים אבל משנה תורה נאמר ביחד מאת ה' ומפ"ז שוב דרשינן סמוכין:

דף כב ע"א גמרא מה טיבן של טובלי שחרית. נ"ב מן תוספתא סוף ידים מובא בר"ש פ"ד דידים ה"ח אמרו טובלי שחרית קובלני עליכם פרושים שאתם מזכירים שם שמים שחרית בלא טבילה ועי' ר"ש שם שפי' דהכוונה על אלו שנזכרו כאן אולם הלשון קובלני עליכם פרושים משמע דטובלי שחרית הם החולקים על הפרושים כמו שנזכר מקודם במשנה דהצדוקים אמרו קובלין עליכם פרושים ועוד דטובלי שחרית אשר נזכרים בגמרא בבלית ובירושלמי כאן המה זמן מאוחר והנזכרים בתוספתא היו בזמן המקדש ואולם האמת דשני מיני טובלי שחרית היו הנזכרים בתוספתא המה מכלל האי סיים הנזכרים ביוסיפון וביותסין אשר ידועים בבית שני והיו הרבה מהם ג"כ במצרים ורובם בנו להם חדשות בדת וכפרו בתורה שבע"פ ואותם אשר נזכרו כאן היו ת"ח מנהלים ע"פ הקבלה ואכ"מ להאריך: **ע"ב גמרא** והא זבח רשעים תועבה. נ"ב עי' משנה למלך פ"ג מהל' שגגות ה"ו בארוכות בענין הכלל דזבח רשעים תועבה אם הוא מוסכם לכ"ע: **תוס'** ד"ה ולית והטובל ביוה"כ אין לו לברך והמברך הוי ברכה לבטלה. נ"ב עי' רא"ש פרק בתרא דיומא שהביא דעת רבינו סעדי' שבעלייתו מלטבול מברך על הטבילה והרא"ש דחה את זה שלא מצינו בתלמוד רמז לטבילה זו ע"ש ועי' טור או"ח סימן תר"ו ושו"ת שאגת אריה סימן ס"ו:

דף כג ע"א רש"י ד"ה מהו שיכנס בתפילין כשהן בראשו קאמר. נ"ב אולי סבר רש"י פשיטת הר"י מקורבל מובא בתוס' (שבת ס"ב ע"א) דרק בתפילין של ראש אסור ליכנס לבית הכסא אבל תפילין של יד מחשיב ע"י הבית של תפילין כמכוסה ע"ש ומפ"ז נקט רש"י דבעי' זו על של ראש קאי משום דאית ביה שי"ן ועי' תוס' לעיל דף ו' ע"א ד"ה אלו תפילין שבראש: **ע"ב גמרא** אע"ג דתני תיובתא דשמואל הלכה כמותו. נ"ב עי' רשב"ם (ב"ב נ"ג ע"ב) דהביא היכא דאמרינן תיובתא פעם אחת יוכל להיות הלכה כמותו והיכא דאמרינן תיובתא דפלוני תיובתא אין הלכה כמותו בשום פעם ע"ש. וכאן אמרינן בלשון תיובתא דשמואל תיובתא ומ"מ הלכה כמותו ואפשר דוקא הפוסקים לא יוכלו לפסוק כוותיה היכי דאיפרוך בגמרא אבל הגמרא עצמה יכולה לפסוק כמותו אע"ג דאיפרוך ועיין לקמן כ"ד ע"א דאמר רב אשי על זה אטו בחדא מחתא וכו' היכא דאתמר אתמר:

דף כד ע"א גמרא ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבד. נ"ב משום דאמרינן (ב"ב ק"ל ע"ב) לא תעביד עובדא עד דאמינא לכו הלכה למעשה ובלא זה אין למדין מן ההלכות שאת לא נאמרו למעשה ומפ"ז הראה לו כאן כי גם הוא נוהג כשמואל הלכה למעשה: **שם** האשה יושבת וקוצה לה חלתה. נ"ב לכאורה קשה איך אפשר לברך כשהיא יושבת הרי הברכה צריכה להיות מעומד. שוב ראיתי להרב מג"א או"ח סי' ח' ס"ק ב' שהתעורר בזה וכתב דברכת חלה דאינה רק לתקן המאכל יוכל לברך מיושב ע"ש: **רש"י** ד"ה לדידי נמי בין אשתו בין אחר פלוגתא דהנהו תנאי. נ"ב לשמואל דס"ל אפילו אשתו שרי מכ"ש אחר א"כ לדידיה היה בדין לאסור באשתו יותר מאחר ושוב מנ"ל דבאחר פליגי דילמא רק באשתו אוסרת הברייתא אבל באחר כ"ע מודה דזה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו ומנ"ל לרש"י דגם באחר פליגי וצ"ע: **ע"ב גמרא** ר' אבא הוי משתמיט מיניה דר' יהודה. נ"ב עי' (שבת מ"א ע"א וכתובות ק"ו ע"ב) הגירסא שם ר' זירא הוי משתמיט ועי' הגי' כאן דגרס ג"כ ר' זירא: **שם** העולה מבבל לא"י עובר בעשה. נ"ב הנה מוני המצות השמיטו עשה זאת ועי' רמב"ן בהוספותיו לספר המצות מ"ע ד' דחשב במנין המצות לרשת את הארץ והרב בעל מגלת אסתר דחה דברי הרמב"ן דאם מצוה זו נוהגת לדורות שוב איך אמר ירמיה בבלה יובאו והרי אין נביא רשאי לחדש דבר ע"ש ואני אומר ולטעמך גם לשיטתו לא יתכן דאפילו אם מ"ע דירושת הארץ איננה לדורות מ"מ אין נביא רשאי לחדש דבר אלא ודאי דאמירת ירמיה איננה רק תקנה כשאר תקנות נביאים שאינם בכלל מצות כמו שמצינו (ב"ב ס' ע"ב) שקבלו עליהם הרבה גזירות זכר לחורבן ע"ש: **שם** האלהים אם אמרה לי יהושע בן לוי מפומיה לא צייתנא. נ"ב בהלכות גדולות הגירסא לכאן אם אמרה יהושע בן נון לא צייתנא וצ"ל דט"ס נפל כאן דהרי לעיל באמירת ר' חסדא גרס גם בה"ג אי אמרה ר' יוחנן לא צייתינא כמו בתלמודנו ורק כאן כיון דמיירי מר' יהושע סירכא דלישניה נקט וטעה בהך (חולין קכ"ד ע"ב) דשם נאמר אי אמרה יהושע בן נון והעתיק, ג"כ הכא כן:

דף כו ע"ב גמרא תפלות אבות תקנום. נ"ב הנה הרמב"ם פ"ט מהל' מלכים ה"א כתב ג"כ אברהם תקן תפלת שחרית יצחק מנחה יעקב ערבית ואולם פ"א מהל' תפלה ה"ה פסק כמ"ד תפלות כנגד תמידים תקנו והאמת הוא דבזה ליכא שום חולק דהאבות תקנו התפלות ושם בהל' מלכים דמדבר רבינו מן סדר התפשטות מצות ה' עד שבא משה רבינו נקט הענין כפי מה שהיה אולם במה שהוא חובה עלינו הנה כלל גדול אצלנו אין למדין דבר מקודם מתן תורה (ירושלמי פ"ג דמועד קטן) ועי' רמב"ם פי' המשניות סוף פ' גיד הנשה ומשנה למלך פ"י מהל' מלכים ה"ז וא"כ נהי דאבות תקנו מ"מ אין תקנתם לחוב עלינו ומפני זה צריך לומר דאנשי כנסת הגדולה תקנו נגד תמידים ורק משום תקנתם אנו מצווים להתנהג כן וכן משמע לשון הש"ס כאן תפלות אבות תקנו ואסמכינהו רבנן על קרבנות היינו דזאת בודאי ברור דאבות תקנו רק רבנן דעשאו חוב עלינו היא דומיא דקרבנות ונכון:

דף כז ע"ב גמרא אזל ואמליך בדביתהו. נ"ב הגאון מוה' יונתן ז"ל ביערות דבש פי' דמן הדין היה צריך ליטול רשות מאשתו דקי"ל חמר ונעשה גמל צריך ליטול רשות מאשתו מפני שממעט בעונה והנה עונת ת"ח משבת לשבת ועונת נשיא מבואר באבות דר"נ דהוא מחודש לחודש וא"כ כיון שנתמעט העונה צריך ליטול רשות ע"ש:

דף כח ע"א גמרא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוי. נ"ב ובירושלמי ספ"ק דברכות אמרו על הך דראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה בזה הלשון אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים. משמע דבאמת היה זקן וכבר התעורר מהר"א פולדא דבזה פליגי הבבלי והירושלמי ועיין יפה מראה ועוד יש חילוף כי לפי ש"ס דילן היה ראב"ע באותו זמן ח"י שנים ובירושלמי בפ' תפלת השחר אמרינן דהיה בן שש עשרה שנה ועי' הגהות יופי מכלול שהתעורר על שאר חילוקים בין ירושלמי לבבלי בענין מאורע על זאת ומן מה דאתרמי ליה ניסא לראב"ע כדי שיהיה ראוי לנשיאות דנאה לדרשן להיות זקן הוציא הרמב"ם ז"ל דבריו בהל' תשובה פ"ד ה"ב שכתב בזה"ל לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים ומכאן ראינו התנאי לדרשן להיות זקן ובתענית דף ט"ז אמרינן גם כן שמעמידין זקן ופרקו נאה: **שם** מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. נ"ב עי' תשובת תשב"ץ ח"א סי' קמ"ב שהתעורר איך אפשר לר' יהושע שהיה אב"ד שיהיה פחמי ורצה לפרש שלא היה ביתו יפה כל כך כמו של פחמי ואולם בירושלמי מבואר דהוי עביד מחטין ע"ש ובאמת בירושלמי מבואר דעשו לר"א בן עזריה אב ב"ד מוכח דס"ל דר' יהושע לא היה אב"ד דא"כ איך סלקו אותו ממקומו ואולם הש"ס שלנו סובר דר"א בן עזריה נעשה לנשיא ור"י היה אב"ד מזמן קדמון א"כ אסור בעשיית מלאכה ועי' יופי מכלול מ"ש בזה הרבה: **ע"ב גמרא** ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי. נ"ב עי' רש"י. והגאון מהר"מ סופר ז"ל כתב באחת מתשובותיו שהשיב לי הפי' בזה דאמרינן (ב"ב קל"ג ע"ב) איכסוף ר' עילים קרא עליה אני ה' בעתה אחישנה ופירשב"ם קרא רבא לנחמו אני ה' בעתה אחישנה בעת שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציאה להם אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באתה דין תקלה על ידך עכשיו ויזמנני הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת ע"ש. והכי כוון רנב"י בתפלתו שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי להחזירני כמו רבא שהחזיר את ר' עילים ובכי"ז לא נכשל ר' עילים מעולם:

דף כט ע"א גמרא טעה בברכת צדוקים מעלים אותו. נ"ב הנה הכל פירשו דמעלין אותו היינו מעבירין אותו. עי' טור ש"ע או"ח סי' קכ"ו ס"א. אולם בתנחומא פ' ויקרא מצאתי ילמדנו רבינו העובר לפני התבה ולא הזכיר ברכת המינים מחזירין אותו ואומר בעל כרחו. ומנא להו לפרושי דמעלין אותו היינו מעבירין. דילמא הפירוש כהתנחומא דחייב לאמר בעל כרחו ולא ראיתי לשום מחבר שהתעורר בזה: **ע"ב גמרא** והטוב בעיניך עשה. נ"ב עי' עקרים פכ"ד לרביעי מה שפי' בזה כי יקרה בענין התפלות שלא תקובל תפלתו. מפני שהשי"ת יודע כי אם יבלע תגמתו יהיה סבת רעתו כמו שמתפלל בעבור בנים ויוכלו להיות כאבשלום בן שבקש להרוג את דוד אביו וכן בענין העושר שאדם מבקש יוכל להיות סבה לרעתו כמו שנאמר עושר שמור לבעליו לרעתו. או יגרום שיסור מאת ה' כמו שאמר פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ולזה יהיה מובחר התפלה והטוב בעיניך עשה כלומר ובכל דבר שאני מתפלל לפניך אל תפן אל דברי ולא לבקשתי לעשות מה שלבי חפץ או מה שאני שואל שפעמים הרבה אני שואל דבר שהוא רע אלי ועל כן אתה תבחר ולא אני עשה מה שאתה יודע שהוא טוב בעיניך ולא מה שהוא טוב בעיני ע"ש. וכן מצאתי בתנחומא פ' תרומה דפירשו כן כוונת תפלת שלמה (מלכים א') ואל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי לא תעשה רק מה שמבקש ממך ואם לאו יקרא תגר אבל ישראל כשהוא תובע בנים ואתה יודע שיהיו הבנים מכעיסים אל תתן לו וכן אם תבע נכסים ואתה יודע שעתיד לבעט בהן אל תתן לו רק ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב העם הזה ומה שהטוב בעיניך עשה להם ולא מה שמבקש ע"ש:

דף ל ע"ב גמרא אנא תפילין מנחנא. נ"ב מכאן נ"ל שהוציא הרמב"ם דבריו פ"ד מהל' תפילין הל' כ"ה שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות ע"ש. והמפרשים לא התעוררו על המקור אולם מכאן דא"ל הא כתיב בכל עצב יהיה מותר ולמה בדח טובא הש"ב שהוא מניח תפילין ובודאי אינו נמשך בשחוק. רק הוא שמחה של מצוה:

דף לא ע"א גמרא אייתי כסא דמוקרא בת ד' מאות זוזי ותבר. נ"ב אע"ג דקי"ל המשבר כלים עובר בבל תשחית פי' רמב"ם פ"ו מהל' מלכים הל' י' י"ל כיון דעשה משום סבה כדין שיהיו עצבים ובכה"ג לא שייך איסור בל תשחית ועי' ט"ז יו"ד סי' קי"ו: **שם** וי לן דמיתנן. נ"ב עיקר השמחה בנישואין מפני שתכליתה לקיום המין ואם היה האדם קיום באיש לא היה צריך לנישואין לקיום המין אחרי שיש לו קיום באיש ומפ"ז אמרו וי לן דמיתנן ואין לנו קיום באיש ומפ"ז הנישואין שבא לקיום המין הוא תכלית קיום העולם וגדול במעלה מאד: **שם** אל יפטור אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה וכו'. נ"ב עי' ברבינו יונה שלא גרס כאן מתוך דבר הלכה ואולי דאין נכון הראי' מר' כהנא שלא הגיד לו דבר הלכה רק דבר אגדה. דכל ארץ שלא גזר אדה"ר ליישוב לא נתישב אכן מצינו ג"כ הפי' עניני אגדה מכונים בלשון הלכה כמו (סנהדרין ק"ד ע"ב) נתעלמה ממנו הלכה אבר אחד יש באדם וכו' ובאמת בערוך ערך אבר השמיט גם שם תיבת הלכה וגרס נתעלמה ממנו אבר אחד יש באדם אבל ראיתי בספרי פ' בהעלותך פיסקא איש איש כי יהיה טמא לנפש הביאו רש"י בחומש פ' וישלח נקוד על וישקהו הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב ע"ש הרי דגם על עניני אגדה נופל שם הלכה: **ע"ב רש"י** ד"ה ולא תהיה חכם יותר מדאי שלא יהיה תימה בעיני בריות. נ"ב וברש"י בע"י יש הוספה שאפשר שלרוב חכמתו יבעט באמונה כאלישע אחר ע"ש ואולי דברים הללו המה של בעל הכותב ולא מדברי רש"י:

דף לב ע"ב גמרא בתי שנים עשר מזלות בראתי. נ"ב עי' רמב"ם פ"ג מהל' יסה"ת ה"י שנמנו שם כסדר ועי' (ברכות נ"ט. פסחים ל"ד ע"א) שנמנו שם בגמרא איזהו מהם שור טלה עקרב ובמדרש אסתר פיסקא חודש הראשון לענין גורל המן נמנו כולם. ומה שאמרו כאן וכלם לא בראתי רק בשבילך קשה מכאן לשיטת הרמב"ם פ"ג מהל' יסה"ת ופי"ג מספר המורה ח"ג שהחליט שהגלגלים ומכ"ש המלאכים המה במעלה יותר גדולה מן מעלת האדם ע"ש וכאן אמרו וכולם לא בראתי אלא בשבילך ועי' של"ה מאמר עשרה מאמרות שהאריך בזה הרבה: **תוס'** ד"ה קודם תפלתו ולפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד. נ"ב עי' לעיל ד' ע"ב מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי הרי דמכנה מזמור תהלה לדוד בשם אשרי. אף בימי ר' יוחנן ובזמנו כבר היו נוהגין להוסיף אשרי אל תהלה לדוד ועי' צל"ח ע"ש:

דף לג ע"א גמרא נחזי היכן תיקון. נ"ב עי' תוס' לעיל כ"ב ע"ב ד"ה ונחזי עזרא היכי תיקן דכל דבר הרגיל תדיר לא שייך שכחה ואע"פ שמצינו (פסחים ס"ו ע"א) ששכחו אם פסח

דוחה

דוחה שבת מפני שזה ענין מקרה בלבד ואינו שכיח בכל שנה. לכן שכחוהו: **רש"י** ד"ה קבעום על הכוס ואז נשתכח תקנת עזרא · נ"ב לכאורה עזרא מאן דכר שמי' ואולם כוונת רש"י כיון דאמרו דכנה"ג תקנו תפלות והבדלות וכבר ידענו מש"ס (מגילה י"ז ע"ב) דק"כ זקנים ובהם כמה נביאים תקנו התפלות · והנביאים שבהם היינו עזרא חגי וזכריה מלאכי · ועי' אברבנאל בהקדמה לספרו נחלות אבות · ועזרא שהיה ראש לכנסיה נקט רש"י על שמו · ועי' רמב"ם פי"ב מהל' תפלה ה"א משה רבינו תקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבת בשני ובחמישי · וכ' מרן הב"י שם אע"ג דבש"ס (ב"ק פ"ב ע"א) אמרו נביאים שביניהם תקנו קריאת התורה יחס רבינו לתקנת משה מפני שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הם ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין עכ"ל · וכן כאן יחס רש"י תקנה זו לעזרא מפני שהיה הראש בבית דינו ועי' רש"י לקמן ע"ב ד"ה כנה"ג ותקינוהו בתפלה כשהתפלל עזרא ע"ש:

דף לד ע"ב גמרא כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח · נ"ב סמיכות מאמר זה לשלמעלה מפני דסיים ופליגי דר"א דס"ל כ"מ שבעלי תשובה עומדים וכו' · שנאמר שלום לרחוק ולקרוב וגם כאן דרשו בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק אם תפלתו שגורה בפי [לכן] הסמיכו המאמרים:

דף לה ע"א רש"י ד"ה האי מבעי ליה הלולים לשון חלולים · נ"ב מפני דמבואר בירושלמי בכמה מקומות דלא מתנעי רבנן דרשי מחלפו בין ה"א לחי"ת ועי' ריש מועד קטן לענין בית השלחין: **ע"ב גמרא** לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה יכול דברים ככתבם · נ"ב עי' (מנחות צ"ט ע"ב) דמלינו דר' ישמעאל עצמו ס"ל שמה להיפך דקרא דלא ימוש הוא דברים ככתבם ע"ש ול"ע:

דף לו ע"א גמרא אע"ג דקלסי' לרב יהודה הלכתא כוותי' דשמואל · נ"ב הטעם מפני דקי"ל (פסחים פ"ד ע"א) גבי גידין שסופם להקשות דבתר בסוף אזלינן ואף ר' יוחנן חזר בזה לר"ל ע"ש · וא"כ כאן דיהיה מתקשה לבסוף כעץ ואינו ראוי לאכילה לכן מברך שהכל:

דף לז ע"א גמרא רבינו אע"פ שאתה אומר כן יחיד ורבים הלכה כרבים · נ"ב הנה בתוספתא נאמר בזה"ל אע"פ שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן למדתנו רבינו אחרי רבים להטות · נ"ל דכוונה שינו חכמי התלמוד והליגו בלשון יחיד ורבים הלכה כרבים משום דחילוק גדול יש ביניהם דאחרי רבים להטות לא שייך רק היכי דהיה בישיבה אחת ונתבטלו המעוטים ע"י המרובים דרך משא ומתן שהיה ביניהם אבל היכא דלא היו החילוקים במעמד אחד ובישיבה אחת רק כל אחד דן והורה למקומו ולשעתו ולא שמעו טענות המתנגדים אין זה בכלל אחרי רבים להטות רק בכלל יחיד ורבים הלכה כרבים · עיין בשו"ת הרלב"ח בקונטרס הסמיכה · ובספר גט פשוט בכללים אשר בסוף ספרו · וא"כ כאן דמחלוקת זה של ר"ג וחבירו היה עדיין בזמן קודם ולא היו בשעת המחלוקת במסיבה אחת א"כ לא שייך בזה אחרי רבים להטות רק דהלכה כמרובים מטעם יחיד ורבים הלכה כרבים: **ע"ב גמרא** האי חבילא דאית ביה פרורין · נ"ב עי' שו"ת בית אפרים חלק או"ח סי' י"א י"ב מה שהאריך בסוגיא זו: **רש"י** ד"ה שלא ישהה ואם שהה יותר וכו' ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא · נ"ב הא דלא נקט רש"י ג"כ ואין יוצא בו ידי חובת מצה דהרי בברייתא נזכרו שניהם · היה אפשר לפשוט בעיית הרב מוצל מאש סי' ט"ו מובא בס' למודי ה' סי' קע"ו דנסתפק אם דין דשהייה בכא"פ דוקא באיסורין נאמר אי גם במ"ע דאכילה נאמר ע"ש ומדברי רש"י מוכח דרק באיסורין שייך כא"פ אבל במצוה יוצא אף יותר מכא"פ אולם תמיהני על הרב הנ"ל חוץ מזה דלא ידענו החילוק בין איסור למצוה הנה נשתמט במתכ"ת ש"ס מפורש בהדיא (פסחים קי"ד ע"ב) אכלו לחצאין יצא ובלבד שלא ישהה יותר מכדי אכילת פרס ע"ש ושם על מ"ע דמרור קאי עי' רשב"ם ותוס' שם ומזה מוכח דאף במצוה נאמר הדין דיותר מכדי אכילת פרס לא שמיה אכילה:

דף לח ע"א גמרא המוציא לך מים מצור החלמיש · נ"ב עי' צל"ח דהקשה למה לא הביא מקרא דפ' אמור דכתיב המוציא אתכם מארץ מצרים ועי' שו"ת שבו"י בסוף ספרו דתירץ משום דאמרי' בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים ע"ש ולכאורה לפ"ז הראיה מאל מוציאם ממצרים לא יתכן ואפשר דמפ"ז דקדק רש"י וכשנאמרה פ' בלעם כבר יצאו היינו דדוקא לישראל מקרי הוה שבכל דור ודור חייב אדם לראות כאלו הוא יצא אבל בלעם שהיה נכרי א"כ מדבר רק על לשעבר: **תוס'** ד"ה האי דובשא ושכר דידן לא מברכין עליה בורא מ"מ · נ"ב עי' בפסק מהר"מ טיקטין בהקדמתו לאלפסי סדר נשים ושו"ת חכם צבי סימן כ' ובספר פני יהושע קידושין בקונטרסו על חדש: **ע"ב גמרא** משום דבעינן טעם מצה וליכא · נ"ב אע"ג דקי"ל (פסחים קט"ו ע"ב) בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא מ"מ דלא בעינן טעם מצה י"ל כיון דבעי הש"ס ס"פ גיד הנשה אם אכילה בגרונו בעינן או אכילת מעיו בעינן ע"ש · ואע"ג דאנן קי"ל בכ"מ אכילת גרונו בעינן אולם במצה שהוכחה מצותו לאכול עם המרור ביחד אע"ג דמרור מבטל טעם המצה מ"מ נהי דנחסר הנאת גרונו גלי תורה דכאן סגי אכילה במעיו ומפ"ז בלע מצה יצא · משא"כ במצה שלוקה דאין כאן אפילו אכילה במעים דכבר נשתנה לגמרי לכ"ע לא יצא ועי' רשב"א בחי' כאן:

דף מ ע"א גמרא מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא רבי יהודה · נ"ב עי' שו"ת שאגת אריה סי' כ"ג שכתב ליישב דברי הרמב"ם דפסק דבירך על פירות האילן בפה"א יצא ומ"מ פסק פ"ד מהל' בכורים דיבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא וע"כ משום דאילן לאו ארעא הוא · וכתב דשיטת הרמב"ם כשיטת התוס' כאן ד"ה יבש דמפ"ז אינו קורא מפני דנראה כקובל אבל עיקר אילן ארעא הוא ע"ש ודבריו תמוהים מאד דהרי הרמב"ם עצמו בהל' בכורים סיים בטעם שאינו קורא מפני שהוא כמו שאין לו קרקע שהרי אבדה ע"ש · הרי דכתב הטעם משום דעיקר אילן לאו ארעא וצריך עיון גדול:

דף מא ע"ב גמרא אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא · נ"ב עי' בהקדמת הרמב"ם לפי' המשנה שהיתה לפניו הגירסא כאן אלא מדאורייתא וקרא אסמכתא בעלמא הוא ע"ש ועי' ספר יד מלאכי סי' רכ"ג מה שהאריך שם ועי' בשו"ת חות יאיר סימן קל"ב:

דף מב ע"א תוס' ד"ה אתכא ואם שכח ולא אכל אפיקומן א"ל לחזור דכל מצות לשם מצוה עשויות · נ"ב הכוונה משום דיצא במצה הראשונה שאכל לשם מצוה · עי' ש"ע או"ח סי' תע"ח ס"ב:

דף מד ע"א גמרא עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה · נ"ב עי' ירושלמי פ"ד דתענית ומדרש איכה ועי' סדר הדורות ערך ר' חסדא שהאריך בזה על ט"ס שנפל במדרש וירושלמי ורש"י חולין (מ"ד ע"ב):

דף מה ע"ב גמרא והא מאה נשים כתרי גברי דמיין · נ"ב אע"ג דאמרינן (יבמות קי"ז ע"א סוטה ל"א ע"ב) מאה נשים כחד דמיין מ"מ כאן לענין זימון דנשים מזמנות לעצמן אם רוצים מפ"ז מחשב מאה נשים כתרי ועי' רש"י ותוס' כאן:

דף מו ע"א רש"י ד"ה כדתניא כמו שיש בקדוש כי הוא יום תחלה · נ"ב מכאן נראה שגם רש"י ז"ל היה לו הנוסח של אשכנזים כי הוא יום תחלה ועי' מג"א סי' רע"א ס"ק כ"ב ועי' ג"כ רש"י כתובות (ז' ע"ב) ד"ה מידי דהוי: **תוס'** ד"ה כל הברכות כדאמרינן במדרש חדשים לבקרים שמחזיר הנשמה שלימה · נ"ב כן הוא במדרש איכה ומובא ג"כ תוס' לעיל י"ב ע"א ד"ה להגיד: **ע"ב גמרא** דמחוי ליה במחוג · נ"ב עי' (חגיגה ה' ע"ב):

דף מז ע"ב גמרא מצוה הבאה בעבירה מצוה דרבים שאני · נ"ב עי' נו"ב מהדו"ק בסוף ספרו שהתעורר על הסתירה מן סוגיין כאן לסוגיא (גיטין ל"ח ע"ב) דלא מקשה הש"ס שם דהוא מה"ב · וצ"ל דהגה התוס' (פסחים נ"ט ע"א) ד"ה אתי עשה הקשו בסוף דבריהם דאיך שחרר ר"א עבדו משום מצוה הרי לא הוי בעידנא ותי' דעשה דרבים הוי כעשה דחמור דדוחה עשה הקל אע"ג דלא הוי בעידנא ע"ש ועי' ג"כ תשובת בשמים ראש סימן קנ"ה והנה הגאון בעל ש"א הקשה בתשובותיו סי' ל"ו לי"ו דבכ"מ דאמרינן דעשה דוחה ל"ת שוב לא שייך מה"ב אכן קושית הש"ס כאן דכיון דלא הוי בעידנא שוב הוי מה"ב ומשני דמצוה דרבים דוחה אע"ג דלא הוי בעידנא והנה לשיטת הרמב"ם פ"ח מהל' עבדים דכל היכא דקרא לעבד בתורה וכיוצא בזה שעושה להעבד אשר פטור מן הדין יצא לחירות וצריך גט שחרור ע"ש וא"כ אפשר גם כאן בעידנא כיון דאזיל הש"ס בשיטה זו דלעבד אין מצרפין לעשרה ור"א שהתחיל לומר ברכו בט' ועבד פ"כ זה בעצמו השחרור והוי בעידנא וא"כ אין מקום לקו' הש"ס דהוי מה"ב · אבל עדיין קשה דהרי מחוסר גט שחרור ועיי"ז דינו כעבד לכל דבר ואולם בגיטין הוא מימרא דר"י בשם שמואל והוא ס"ל (גיטין מ' ע"א) דגט שחרור אינו מעכב ולא גמרינן בזה לה מאשה ע"ש ומפ"ז לא מקשה הש"ס שם בגיטין דהוי מה"ב משום דאפשר לומר דהיה בעידנא דע"י הצירוף לעשרה בזה בלבד שחררו ולשמואל גט שחרור אינו מעכב משא"כ כאן הוא מימרא דר' יהודה והוא ס"ל דמעוכב גט שחרור הוא כעבד וא"כ ע"כ דר"א שיחרר לעבדו בג"ש דבלא"ה אינו מועיל לצרפו בעשרה ותקשה הש"ס שפיר דהוי מה"ב דהרי לא הוי בעידנא כקוש' התוס' פסחים שהזכרנו ומשני הש"ס שפיר דמצוה דרבים שאני דבכה"ג לא בעינן בעידנא ועי' ג"כ מג"א סי' נ' מה שהקשה לשיטת הר"ן מסוגיא זו ועי' טורי אבן ריש חגיגה: **תוס'** ד"ה מכאן קשה לשיטת ה"ג · נ"ב עי' רא"ש פ"ג דמ"ק דהשיג ע"ד התוס' דעשה דרבים היינו להוציא ידי רבים אבל מה שעושה כל אחד לבדו לא מקרי מצוה דרבים ע"ש:

דף מח ע"ב גמרא אכל עלה של ירק וכו' מצטרף · נ"ב ק' ע"ד הש"ע או"ח סימן קנ"ז ס"ב דגם להצטרף צריכים כזית רק דלא בעינן דגן ועי' מג"א שם ס"ק ה' והרי עלה של ירק כודאי ליכא כזית ומ"מ מצטרף ועי' דברי הגאון מהר"א ווילנא ע"ש ומ"ש דגרוגרת פחותה מכזית ורמז לעיין רפ"י דשבת ואדרבה איפכא מבואר משם דגרוגרת יתירה מכזית ועי' פר"ח או"ח סי' תפ"ו שהוכיח באמת מש"ס דפ"י דשבת דגרוגרת יתירה מכזית ודברי הגאון מהר"א ווילנא לצ"ג: **רש"י** ד"ה כי הוא יברך על הזבח הוא אומר אשר קדשנו וכו' והיכן צונו והבשר תאכל · נ"ב עיקר דברי רש"י מבוארים בתוספתא סוף ברכות ועי' רמב"ם פי"א מהל' בכורים ה"ב ופ"א ממעשה הקרבנות ודברי המ"ל שם · ומה שהקשה כאן המהרש"א בח"א והפ"י והצל"ח איך מביא ראיה מברכת המצות לברכת הנהנין דהרי לשיטת רש"י דכי הוא יברך הזבח ברכת המצות הוא נ"ל ליישב דר' נתן קאי ע"ד ר' יצחק שדרש א"ת יברך אלא ובירך ור"נ אומר דילפינן בגז"ש דנאמר כאן וברך ונאמר שמה כי הוא יברך את הזבח מה התם ברכה לפניה אף כאן ברכה לפניה וכן צריך לפרש דברי ר' ישמעאל לקמן אינו צריך נאמר כאן אשר נתן לך ונאמר להלן ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה והיינו דלומד בגז"ש מה תורה טעונה ברכה לפניה אף לחם טעונה ברכה לפניה ועי' ירושלמי ברכות ר"פ כיצד מברכין וכן כאן לומר בגז"ש ברכת הלחם מברכת המצות:

דף מט ע"ב תוס' ד"ה אי בעי אכל וכו' · מאי נ"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכה · נ"ב עי' צל"ח שהקשה הרי סעודת יו"ט יוצא בכזית ומשום סוכה צריך להיות סעודת קבע ככותבת ועי' שער המלך פ"ו מהל' סוכה שהקשה ג"כ כן ושניהם רצו לתרץ שבת ויו"ט קובע דגם כזית צריך סוכה ועי' טעם המלך שכן הוא שטת רבינו אביגדור מובא בשבלי לקט סי' קי"א ומן הגאונים בעל שעה"מ וצל"ח נעלם שיטה זו ע"ש:

דף נא ע"א רש"י ד"ה ר' ישמעאל עלה לרקיע ע"י שם · נ"ב עי' סדר הדורות ערך ר"י בן אלישע מה שהביא בשם ספר הפרדס לרש"י דמובא שם כל הספור ועי' לעיל ז' ע"א שסיפרו ריב"א שנכנס להקטיר קטורת לפני ולפנים וראה למטט' שר הפנים ותמיהני למה לא כתב רש"י ג"כ את זה על דבור דר' יהושע בן לוי ג' דברים סיפר לו מלאך המות היינו מפני שהיה בגן עדן כשהוא חי · עי' (כתובות ע"ז ע"ב) ועי' סדר הדורות אות ריב"ל באריכות ממסכת גיהנם איך הבטיח לו מלאך המות לעשות לו כל מה שביקש ממנו ע"ש · ומ"ש רש"י בברייתא דמעשה מרכבה עי' רש"י רפ"ב דחגיגה דמפרש ג"כ דמעשה בראשית ומעשה מרכבה ברייתות הם: **גמרא** שמאל מאי שתסייע לימין וכו' אנן נעביד לחומרא · נ"ב עי' שו"ת חכם צבי סי' פ"ב הרי קי"ל מסייע אין בו ממש ואמרינן (שבת צ"ג ע"ב) דמפני זה קיבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו כשרה אע"ג דשמאל פסולה לעבודה וא"כ מהאי טעמא עבדינן הכא לחומרא עיין שם: **ע"ב רש"י** ד"ה והלכתא בכולהו יושב ומברך · נ"ב לא ידעתי מה הוסיף רש"י ז"ל על דברי הגמרא דהרי בגמרא לפנינו איתא כן:

דף נב ע"ב תוס' ד"ה בברא כ"ע ל"פ וא"ת ואמאי אמר בורא · נ"ב גם לעיל ל"ח ע"א אמרינן במוציא כ"ע ל"פ כי פליגי בהמוציא וכן (פסחים ז' ע"א) בלבער כ"ע ל"פ כי פליגי בעל ביעור וכ' הרא"ש דמפ"ז אמרינן על ביעור משום דצריך להראות חידוש בברכותיו וצריך לברך בענין שהוא חידוש ולא בענין שהוא פשוט לכולי עלמא וכן כאן ג"כ כן הוא:

דף נג ע"א גמרא אם רוב נכרים אינו מברך · נ"ב עי' מג"א סי' רצ"ח ס"ק ג' דהקשה כיון דקי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי בין לקולא בין לחומרא · א"כ הרי הוי קבוע ולמה לא יברך ותי' שאז חשוב האור כניידי ע"ש ובאמת כיוצא בזה מצינו במרדכי פ"ק דחולין דהקשה איך גמרינן בכל מקום דהולכין בתר רוב מסנהדרין הרי חשיבי קבועי ותי' דעיקר ביטול ברוב של סנהדרין אין לנו שום נ"מ רק בדיבור היוצא מפיהם והדיבור חשיב נייד ע"ש. ועי' פרי חדש יו"ד סי' ק"י שהביא ג"כ דברי המרדכי הללו · ועי' שו"ת בית אפרים סי' ב' מה שהאריך בזה הרבה והביא ג"כ ראיה מדברי המרדכי לדברי המג"א:

דף נד ע"א גמרא משקלקלו הצדוקים התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם · נ"ב ידענו דהצדוקים התחילו מן תלמידי אנטיגנוס אשר טעו בכוונת רבם שאמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס עי' אבות דר"נ ורמב"ם בפירושו לפ"א דאבות וא"כ עזרא שקדם להם זמן רב איך יתכן שהתקין בברכה מן העולם ועד העולם להוציא מדעת הצדוקים ומוכרחים אנו לומר כי בימי עזרא התחילה דעה זו להתנוצץ בין יחידים ובימים האחרונים בימי אנטיגנוס היו לכת מיוחדת ואולם עדיין ק' דהרי דוד שהיה עדיין קודם בית ראשון מצינו בתהלים שהזכיר בתהלותיו ברוך ה' מן העולם ועד העולם ואיך יחסו התנהגות זו כאן רק לעזרא וצ"ע:

דף נה ע"ב גמרא הרואה חלום ונפשו עגומה יפתרנו בפני שלשה · נ"ב הרמב"ם ז"ל השמיט בהלכותיו הן דין דהטבת חלום והן הדין דליקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו וככר התעורר בזה הרב בעל יד המלך בהל' תפלה ובעיקר ענין החלומות וביאור הסוגיא עיין שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח קכ"ט:

דף נו ע"ב גמרא אזל אבוך לקפודקיא · נ"ב עי' ירושלמי פ"ד דמעשר שני ובמדרש איכה פיסקא רבתי בדעות מענין זה ותמצא שמה חילופי גרסאות ושם בא השואל לר' יוסי בן חלפתא וכאן נאמר שהיה השואל לצדוקי ושאל לר' ישמעאל ועי' בראשית רבה פ' מקץ קלא מענין החלומות:

דף נז ע"א גמרא הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר פרי עץ הדר כפות תמרים · נ"ב צ"ע למה סיים כפות תמרים כיון שאינו מדבר רק מאתרוג שהוא פרי עץ הדר ולולי דמסתפינא הייתי אומר שט"ס נפל כאן והך כפות תמרים שייך למימרא הסמוכה הרואה לולב בחלום אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים וצריך להיות כפות תמרים והיינו דדרשינן (סוכה מ"ה ע"ב) מה תמר זה אין לו אלא לב אחד כך ישראל אין להם רק לב אחד לאביהם שבשמים · ואמת: **שם** א"ל ר' יוחנן לתנא ת"ח לעולם טוב שנאמר לכו לחמו בלחמי · נ"ב ובמדרש פ' מקץ ס"פ מ"ט מוסיף עם הארץ שותה ורע לו ופירש"י שם דכתיב השקיתנו יין תרעלה ע"ש: **שם** ת"ר מת בבית שלום בבית · נ"ב עתה חוזר לענין החלומות שאם ראה מת בחלום הוא סימן טוב וירק מפני שחשב לעיל מנין שלשה הרואה אותם בחלום וחשב אח"כ כל מספרי שלשה הנכנסין לגוף וכדומה והדר חשב מנין החמשה ואח"כ מנין ששה ועשרה ואח"כ חזר לסיים מענין החלומות: **שם** ובחוץ לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובם כותים · נ"ב היינו מפני דאמרינן (חולין י"ג ע"ב) עכו"ם שבח"ל עובדי ע"ז בטהרה הם ולא נלטוו על השתוף רק בא"י לבד כמ"ש הרמב"ן פ' אחרי על קרא ולא תקיא הארץ אתכם שעיקר עונש של הכותיים מפני שלא ידעו משפט אלהי הארץ ועי' מור וקציעה למהרי"י יעב"ץ סימן רכ"ד:

דף נח ע"א גמרא הרואה אוכלסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלסי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם · נ"ב ובמדרש פ' פנחס על קרא יפקוד ה' אלהי הרוחות הלכה אם ראה אוכלסי של בני אדם אומר בא"י אלהינו מלך העולם חכם הרזים כשם שאין פרצופן דומה זה לזה כך אין דעתן שוה זה לזה ע"ש ראינו דנקט אוכלסי של בני אדם ולא מחלק כלל בין ישראל לעובדי כוכבים וגם לפי הטעם שנתן אין לחלק בין ישראל לעובדי כוכבים ועי' בתוספתא ובירושלמי כאן נאמר סתם הרואה אוכלסין: **שם** הוא היה אומר אורח טוב מה הוא אומר · נ"ב ובירושלמי נאמר וכן היה בן זומא אומר ועוד יש חילוק כי בתלמודנו מסיים על אורח רע כתיב לכן יראוהו אנשים ושם לא נמצא זה:

דף ס ע"א גמרא ר' אבהו על לבי בני אמר הייני דר' אחא דא"ר אחא הנכנס להקיז · נ"ב ט"ס דמוכח כאן דמאי ענין הך דר' אחא דהנכנס להקיז לעובדא דר' אבהו ובש"ס ד' פפד"מ ראיתי דלא גרים רק היינו דר"א היינו ר' אחא דס"ל דכי נפיק מבית המרחץ צ"ל מודה אני לפניך שהצלתני מן האור · והנכנס להקיז הוא מימרא סתם בגמרא ענין בפני עצמו ובעין יעקב ראיתי הגירסא אמר רב הנכנס להקיז וג"כ נכון אבל הגירסא בדפוס וויען דא"ר אחא משובשת:

דף סא ע"ב רש"י ד"ה טחול שוחק שחוק · נ"ב ע' בבאר שבע בשו"ת סי' ע' שכתב בזה"ל וראבי"ה בסי' ק"ס פליג ופי' לשון שחיקת סממנים והביא ראיה ממדרש כל מה שברא הקב"ה בעולם כנגדו ברא באדם טחול שוחק ברא את הטוחנות והביא בשם רמב"ן בפי' לספר יצירה שבגמ' ספרדיות מדוייקות הגירסא טחול משחק ע"ש ועי' בביאורי מהר"א שציין לסמ"ג מ"ע א' שהביא ג"כ דברי ראבי"ה הללו ע"ש:

דף סב ע"ב גמרא עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר · נ"ב עי' בבאר שבע בתוספותיו לפ"א דמס' תמיד שהביא בשם תוספות הרא"ש דשעיר היינו ארץ ישראל ולא היו לנוצין בבית הכסא כמו הבבלים ע"ש ודחה פי' זה והרב באר שבע פי' שעיר היינו ישמעאלים שמושלים בארץ ישראל ואמרינן בקידושין פ' עשרה יוחסין הראגי ישמעאלים א"ל דומין לשעירים שבבית הכסא: **רש"י** ד"ה הדרוקן כריסו לבה · נ"ב עי' באר שבע בתוספותיו לפ"א מסכת תמיד שהקשה מדברי רש"י (ברכות מ"ד ע"ב) שפירש"י חולי מעיים ע"ש:

דף סג ע"א גמרא אפילו לדבר עבירה · נ"ב ע' פחד יצחק ערך גנב דהביא דבגמרא ד' פורטוגאל נמצא נוסף בגמרא אמר ר' פפא היינו דאמרי אינשי גנב אפומי דמחתרתא רחמנא קריא וליתא בש"ס שלנו רק נמצא בעין יעקב ועי' עוד פחד יצחק שהביא עוד לשון רש"י דפוס ישן דפי' בזה אפילו לדבר עברה דעהו אפילו עשה אדם עבירה ומתכוין לשם מצוה כגון בנות לוט ומעשה דיעל וסיסרא הקב"ה מיישר את אורחותיו ע"ש וזה הוספה שלא נמצא אצלנו ברש"י: **שם** כל המרפה עצמו מדברי תורה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה · נ"ב רמב"ם פ"ג מהל' תלמוד תורה הי"ב ומרן הכ"מ לא התעורר על המקור: **שם** כשירד חנינא בן אחי ר' יהושע לגולה · נ"ב עי' ירושלמי פ"ו דנדרים ופ"ק דסנהדרין נמצא ג"כ ספור זה אולם תשובה הרבה מכאשר לפנינו כאן בבבלי ע"ש:

הגהות וחדושי הרש"ש על מסכת ברכות

מאת הרב הגאון הגדול כו'

מהור"ר שמואל שטראשון זצ"ל מווילנא

דף ב ע"א במשנה לאכול בתרומתן · עיין בשנו"א מש"כ בדקדוק לשון בתרומתן ולא אמר בתרומה · וי"ל דנקיט בתרומתן לאפוקי ח"מ של דמאי לדעת הטוי"ד סמי' של"א דאוכרה לכהן. וא"כ אינה תרומתן כיון דצריכין ללוקחה בדמים · ומשום דהיא נאכלת אף בבהש"מ דהוה ספיקא דרבנן · וכמש"כ הב"א לקמן (ג' א') בתד"ה קשיא דר"א דלמ"ד תרומה בזה"ז דרבנן נאכלת בבהש"מ ואף דשם דבריו · אינן נ"ל שהרי לפי' הא' של ר"י ביבמות (פ"ב ב') בתד"ה ירושה ס"ל לריו"ח דתרומה אף בזמן בית שני דרבנן ואפ"ה פריך בשבת (ל"ה) עלה דפסיק כר' יוסי לענין תרומה · אלימא לטבילה ספיקא היא כו' דלא אכלי עד דשלים בהש"מ דר' יוסי · מ"מ דמאי קילא טפי דרוב ע"ה מעשרין וכמו שמותרת ח"מ שלו (אפילו נטמאה) לעניים לדעת הרמב"ן המובאה בר"ן בפ' לולב הגזול במשנה אתרוג הגזול ע"ש. וכמו דמע"ש שלו נאכל לאונן ושארי קולות המבוארות בפ"א דדמאי [ומ"ש השנו"א דבא לאפוקי תרומת תודה. ק"ל דמאי יענה לתירוץ קמא בנדרים (י"ב ב') תרומת לחמי תודה תרומתו היא ע"ש]:

שם עמוד השחר · בתוי"ט יש רגילין לפתרו כוכב השחר כו' · ואנכי ראיתי בירוש' ריש מכילתין וביומא רפ"ג אריב"ב הדא איליתא דשחרא מ"ד כוכבתא היא טעיא · ומנין דהיא תקדמתא כו': **ע"ב** גמרא משהעני נכנס לאכול פתו במלח ע"ש שעומד ליפטר מתוך סעודתו · נ"ל פירושו דדרך העני כשבא לביתו בעתותי ערב והוא רעב וסעודתו עדיין לא הוכנה כי ביתו ריקן · אוכל פת במלח כדי לשבור רעבונו קצת וסעודתו העיקרית עוד תתמהמה זמן לא מעט עדי שתלך אשתו לקנות צרכי הסעודה ולתקנה ולבשלה ובזה יתיישב מה שנתגמגמו המפרשים בזה וקושיית התוס' עני גופיה מתי יתפלל · ובחדושי הארכתי: **תוס'** ד"ה דילמא · וי"ל דה"פ ממאי כו' · פי' דביאת האור אל תחת לאופקנו הוא תיכף בשקיעת החמה מאללינו כי או תשלח קוי אורה לשמה ואח"כ כשתבוא השמש בעצמה לשמה או אללינו לילה ממש דהוא לה"כ ובק"א להט"א בסופו הארכתי קצת בזה. דרש נא שמה:

דף ג ע"א גמרא מה לו לאב שהגלה כו' · נ"ל דלשון כינוי כבוד הוא כלפי מעלה תחת לשון אוי להם שאומר גבי בנים: **שם** אין נכנסין לחורבה מפני חשד. עי' כתובות י"ג רע"ב ובפירש"י שם ד"ה לחורבה: **ע"ב** ורבי מאי תיכונה תיכונה שבתיכונות · כ"ה גי' הילקוט בשופטים והגירסא שבגמרות שלפנינו אינה מובנת · ועמ"ש בס"ד בק"א להט"א במגילה פ"ג על הא דואמלעי דולג: **רש"י** ד"ה בחדתי · שנפלה מחדש כו'. יותר הנל"פ שנבנה מחדש ועדיין לא נתיישבה בב"א · שזה נקרא גם כן חורבה כמו שאמרו במגילה (ג' ב') כרך שחרב כו' מעשרה בטלנין או שעדיין לא נגמר הבנין עד תכליתו: [**שם** גמרא ור"נ ס"ל כר' יהושע כו' · הרש"א בח"א כתב דהמ"ל דמאשמורה השניה עד חצות היה עוסק בתורה כו' ע"ש. ותימה שלא הביא שרש"י לא פירש כן באמת בתהלים: **שם** מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. נראה דר"ל שזה לא אירע לעולם שאהיה ישן בחצות ולפעמים הייתי מקדים עוד מהנשף]:

דף ד ע"א גמרא יפה טהרתי יפה טמאתי · נראה דגם איסור והיתר נכללו בזה כי טהור וטמא יאמרו גם על מותר ואסור כמו דג טמא שבלע דג טהור (בכורות פ"א) ורבות כן · וכן במקרא: **ע"ב** בסופו · וא"ר"נ אם ת"ח הוא א"ל · ברי"ף ורא"ש הגי' אמר בלא וי"ו:

דף ה ע"ב [תד"ה הא. ותימה דשילוח מתנות כו'. אלא בזמן שהיובל נוהג ובתי ע"א ר"ל דאמרינן בערכין דאין בע"ח נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג וכיון דבטל דין ע"ח ממילא גם אינן קדושין להשתלח מהם מצורעין]:

דף ו ע"א גמרא תרי מיכתבן מלייהו כו' · נ"ל דר"ל חדושי תורה שלהן (עי' חגיגה ט"ו ב') ובזה לא נצטרך למה שנדחקו התוס' דודאי חד נמי מיכתב עובדיה היינו דעסיק בתורה רק חדושיו אינן נכתבין:

דף ז ע"א רש"י ד"ה תחת · שא"א לפותרו כו' ולא תכנע היא בעצמה כ"נ דל"ל: **שם** גמרא והא כתיב פוקד עון אבות על בנים וכתיב בנים לא יומתו על אבות · עי' תוס' סנהדרין (ט"ו ב') ד"ה אימא · דיומתו פי' בב"ד · וא"כ מאי רומיא די"ל דדוקא בידי אדם אינם נענשים אבל בידי שמים נענשים וכמו כרת ומיתה ביד"ש שלא נמסרו עונשם לב"ד · [שוב ראיתי להרשב"ם ולהא"ע שם בפי' תלא שפירשו כן באמת. ולהשני נראה שנעלמה הגמרא הלזו] ונראה דהגמרא סמכה עצמה אקרא דדה"י ב (כ"ה ד') דשם כתיב ובנים לא ימותו כו' וימותו פי' ביד"ש וכבתוס' שם: **ע"ב** תוס' ד"ה לא. בסופו · משמע שהיה לילה דכתיב וספור הכוכבים · הן לפי הדרש שהעלהו למעלה מכפת הרקיע אין ראיה דבאמת הכוכבים נמצאים גם ביום ברקיע רק שאנחנו לא נוכל לראותם ביום מפני אור השמש: **גמ'** הא במלי דידי' הא במלי דשמיא. לפ"ז הלא היה מתפרש יפה הקרא דאל יקנא לבך בחטאים בלשון גירוי וא"ש גם סופיה כי אם ביראת ה' דר"ל רק אם הגירוי הוא בעסק יראת ה'. וא"כ מאי מייתי ראיה לעיל מהאי קרא דאינו לשון גירוי ולכן הנל"פ דהראיה הוא מלשון לבך דכתיב גבי' דגירוי אינו אלא בפועל או בפה ודלא כפירש"י:

דף ח ע"א רש"י ד"ה כפיטורי · יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל · והוא מפני שנמצאים שמה בקרקעית הים אבני מאגנעט אשר טבעם למשוך הברזל אליהם: **ע"ב** גמרא א"ל ההוא סבא תנינא ובלבד כו' · שבת דף כ"ג ב':

דף ט ע"א [רש"י ד"ה או דלמא · ומיהו היכא דאיתנים כו' אבל הרי"ף וש"פ כתבו דאפילו עבר במזיד קורא אחר חצות עד שיעלה עה"ש: **ד"ה** יכול יהא נאכל · עד הבקר כדין תודה כו'. אינו מדוייק דהלא בה משתעי ואולי צ"ל כדין תורה ור"ל דמדרבנן אסור לאחר חצות כדאר"ג]: **שם** גמרא וראב"ע אל"ת עד בקר נפקא ור"ע כו' בקר שני · עי' בתו"כ פ' צו על פסוק ביום הקריבו את זבחו יאכל ובק"א דמבואר שם דמצוה לכתחלה מה"ת לאכול מקלא ביום הא' ובדיעבד אף אם נותר כולו יאכל ביום ב' · וא"כ ה"נ נוכל לפרש ל"ת עד בקר (והיינו בקר א') לכתחלה (ובדיעבד אם יותר יאכל בליל ב') והנותר עד בקר (היינו בקר ב') כדדריש חזקיה בפסחים (פ"ג ב') באש תשרופו ויתכן שלזה כוונו התוס' בפסחים (ק"כ ב') ויגלו מקושיית המהרש"א שם · ואולי לא פי' הש"ס כן משום דבקרא כתיב ל"ת ממנו וממנו משמע דאפילו מקצתו: **שם** והני תנאי כהני תנאי כו' ראמ"ת כו' כבוא השמש אתה אוכל כו' · האי סוגיא פירשתי בס"ד בק"א להט"א בסופו דרשהו משמה: **תוס'** ד"ה ראב"ע · עי' במפרשים שגמגמו הרבה בדבריהם · ולענ"ד ה"נ לומר דלראב"ע האי בקר דלא תותירו הוא חצות לילה וכדאשכחן ביומא (כ' ב') ע"ש · וכמו דערב נקרא מחצות היום כדלקמן כן נקרא בקר מחצות הלילה · ובעיקר פי' התוס' בהאי קרא דל"ת כו' דר"ל לא תעשה דבר כו' מפרש הירושלמי כה"ג קרא אחרינא הביאוהו התוס' בפסחים (כ"ט ב') בד"ה בארבעה ע"ש ומש"כ הטע"ר דאף לראב"ע הפסח אחר חצות ה"מ את הידים כו' · אישתמיטתיה משנה ערוכה בפסחים (ק"כ ב') הפסח אחר חצות מטמא אה"י ומוקי לה התם כוותיה: **ע"ב** גמרא דאלת"ה ערבית היכי מצי סמיך כו' · עי' מהרש"א · אבל דרך הגמרא כן כמש"כ התוס' לקמן כ"ו ב' ד"ה ואין ע"ש: **שם** במשנה מה שמסובב בב' אלפי לבנה תיבות וגומרה עד הנה"ח · ובגליון נדפס ע"ז נ"א ל"ג הוא טעות · כי עד הנה"ח ודאי גרסינן כדמוכח לקמן כ"ה ב' ליתא תנא סתמא כר"א דאמר עד הנה"ח. אלא תיבת וגומרה לחודא הוא דל"ג וכ"כ בתוי"ט · ומש"כ התוי"ט בשם הר"י שהכנן הוא מלשון הכנו הרמונים היה יכול להביא מה"ת עלתה כנה:

תוס' ד"ה אלא כדתניא עד שיכיר כו' ט"ס וצ"ל כדתנן:

דף י ע"א גמרא הנהו בריוני כו' הוה קבעי ר"מ כו' דלימותו כו'. עי' לעיל ז' א' בעובדא דריב"ל עם הצדוקי · ויש לחלק קצת: **ע"ב** [במשנה א"ל כדי כו' שעברת ע"ד ב"ה. עי' תוי"ט שהתפלא על הרמ"א בתשובה שלא הביא דברי הרא"ש כו' א"כ ממילא לק"ת כו'. ואנכי אתפלא גם עליו שלא הביא מהר"י שכתבו שם להדיא כדברי הרא"ש על ישוב הסתירה הלזו בעצמה]:

דף יא ע"א גמרא אפילו טבעה ספינתו כו' וכ"ת ה"נ אלמה כו' · המפרשים האריכו ליישב מדוע לא פריך תיכף מאבל · ונעלם מהם פירש"י בעירובין ל"ז ב' ד"ה היו לפניו ב' רמונים ע"ש:

שם וכ"ש ההוא מב"ל פרט לשלוחי מצוה · עי' מהרש"א · ואולי לפי שהאריך הרבה בדרשה דפרט לעוסק במצוה ועכשיו שב לענין הראשון בטעם פלוגתתן · חזר וכפל הענין שהפסיק בו ובתנ"ך נמצא הרבה כיוצא בזה (עי' חל"ע שס"ו): **שם** אלא שמא ירחו התלמידים כו' · כה"ג בפסחים ק' א' ובכתובות נ' ב'. **ע"ב** אלא אמר רבא כדי להזכיר. ברי"ף ורא"ש הגיה רבה בר עולא וכ"ה לקמן י"ב א': **שם** אף לתלמוד נ"ל דאמר כו' בספרא דב"ר כו' · עי' עט"ר שהקשה דהא ספרא דב"ר היינו תו"כ כדפירש"י לקמן (י"ח ב') ווהו בכלל מדרש. ול"נ דט"ס הוא וצריך למחוק תיבות ספרא דב"ר כי כן לקמן י"ד ב' ליתא · ודע דגם שם ט"ס לאפוקי ממ"ד למשנה א"ל כו' ול"ל לתלמוד · וי"ל גם הגי' דהכא דאולי היה להם גמרא גם על ברייתות דתו"כ. כמו דמלינו הרבה בגמרא דילן שמביא ברייתא דתו"כ ומפרשה כמו שמפרש למשנה ויהיה פירוש לתנויי פרקין בספרא דב"ר הייט הגמרא שעליה: **שם** ורב המנונא אמר אשר בחר כו' א"ר המנונא זו היא מעולה שבברכות · עי' בתוס' עירובין ריש ס"ב. דהרי רב המנונא הוו ונראה שהראשון שבכאן הוא הקדמון תלמידו דרב · והב' הוא תלמידו דר"ח · ועי' גי' הרי"ף והרא"ש: **רש"י** ד"ה לגמרא א"ל. הגרי"פ הגיה למדרש · ול"נ דכוונת רש"י להוכיח ממאי דאמר לקמן (י"ד ב') לאפוקי ממ"ד לתלמוד א"ל (דכצ"ל שם כמש"כ לעיל) מזה מוכח דמ"ד הכי אפילו קודם אה"ר אמר דהא התם הוה קודם ק"ש כדאמר שם והדר קרי ק"ש: **ע"ב** [רש"י ד"ה א"ל המתונה. כדאיתא בסנהדרין (י"ט) כ"נ דל"ל]: **תוס'** ד"ה שכבר שהרי אין בידו ליתן כו'. ק"ל מהא דפריך בתענית י"ג ב' שתויי יין נמי אפשר דנגי פורתא כו' ע"ש: **ד"ה** וכ"כ · שהרי כו' אחר הקטרת אימורין כדאיתא בתמיד ואמרי' בתענית כו' כצ"ל · אך לכאורה בתמיד בפ' בתרא משמע דתמיד אחר הקטורת קודם הקטרת אימורין היה נ"כ · אמנם גם הרמב"ם בפ"ו מהל' תומ"ם הל' ה' כתב דהיה אחר העלאת אברים למזבח וע"ש בלח"מ בשם סמ"ג · ול"נ דחיליה דהרמב"ם מפירושו בפ"ו דתמיד מ"ב על הא דעמדו הראשונים וז"ל שקראם ראשונים בערך אותן העוסקים בהעלאת אברים (ר"ל למזבח) מכלל דעתה גם הם גמרו רק שהם גמרו אחר גמרן של הראשונים ומש"כ הלח"מ שם דוהתוס' שלפנינו נראה דנ"כ היה אחר הקטורת תמוה דהרי הם ז"ל ברור מללו לאחר הקטרת אימורין:

דף יב ע"א גמרא פתח בדנהמא וסיים בדתמרי דאפילו כו' · מה שהוסיפו כד"ח תיבת יצא הוא לא לצורך לפי סגנון הלשון · שוב בינותי שהגיהו כן מדברי המהרש"א: **רש"י** ד"ה וסיים במעריב כשאמר מה"ע נזכר כו' ברש"י שאלל הרי"ף הגי' טעה וכצ"ל כאן: **שם** [תד"ה משום דשחיטת התמיד תשיעלה עה"ש עמש"כ במגילה (כ')]: **ד"ה** לא. ור"י היה אומר לאומרה כו'. עי' בגה"ש להגרע"א ז"ל · ולכאורה נראה ראיה להר"י מדלעיל י"א ב' הלכך לימריגהו לכולהו · אך לפי מש"כ הר"ן בפ' ע"פ גבי הסבה דד' כוסות יש לדחות ועי' לקמן (ס' א') כח דהתירא עדיף ליה · ועי' תוס' ר"ה ל"ג א' הביאם המ"א סי' רע"ו סק"ו ויתיישבו שפיר דבריהם דהכא: **במשנה** מזכירין יל"מ כו' · התוי"ט דקדק מדוע ל"ת זוכרין · ול"נ דאי תנא זוכרין ה"א דיצא בהרהור כדאמרי' (מגילה י"ח) זכור יכול בלב להכי תנא מזכירין דמשמע שיאמרו בפה ובזה יהא מזכיר גם את חבירו השומע שיאמר גם הוא (כה"ג כתב בעצמו ריש תענית) וכדאמר ראב"ע שתאמר יל"מ · וכן מסיק הש"א בתשו' י"ג דאינו יוצא בהרהור ע"ש · ותנא ליחנא דקרא נקיט למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים:

דף יג ע"א גמרא שנאמר ולא יקרא עוד את שמך אברם כצ"ל:

פרק ב במשנה מפני היראה · פירש"י שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו · והרא"ש הקשה עליו פשיטא · ולענ"ד כוונת רש"י שהוא אדם שיש בידו כח להרגו · אבל לא שיירא שמפני שלא יתן לו שלום יהרגנו · דומיא דמפני הכבוד דפי' הראוי לכבדו שאינו דוקא בשאלת שלום: **שם** בין ויאמר לאמת ויציב · לכאורה יפלא מדוע נקיט ויציב דהיא ברכה דשחרית · ונ"ל משום דהזכיר ויאמר אמר אמת ויציב להורות שדבריו אינו אלא בשחרית · דויאמר אינו חוב בערבית כדלקמן (י"ד ב') ולכן מה שדקדקו קצת מהאחרונים ממה שנזכר בדר"י מלת ויציב הוא לאשמעינן דגם בין אמת לויציב לא יפסיק ליתא: **ע"ב** גמרא ואזדא ר"י לטעמיה דאמר כו' הל' כר"א שאמר משום ר"י · מזה נראה ראיה לדעת הרי"ג שהביא הרא"ש בפ"ג דר"ה סי' ה' דכל היכא דאיכא תרי לישני הל' כל"ב. ועיין מ"ש בריש פרק במה אשה: **ע"ב** תד"ה [שואל. אבל באמצע י"א אסור כו'. זה מפורש לקמן (כ"א ב') בגמרא. ועי' בהגר"א או"ח סי' ס"ו סקי"ט]:

דף יד ע"א גמרא ימים שהיחיד גומר בהן אה"כ כו' · לענ"ד הנל"פ דאתי לאפוקי הלל דע"פ שהפסח היה טעון הלל בשחיטתו ואיננו בפחות מעשרה (עי' פסחים ס"ד ב') ור"ל דהלל זה כיון דליתיה ביחיד אינו חמור כ"כ לענין הפסקה (עי' ל' תר"י) ובזה לא נצטרך לדברי התוס' בערכין י' א' ד"ה י"ח ימים דכיון דאמר שהיחיד גומר כו' איך שייך למיחשב ע"פ דליתא אלא בצבור: **ע"ב** כל אמת אמת תפסיה להאי .. יל"פ כל דהכא היינו קריאה ודבור עי' ערוך ערך כל הג' וברמב"ן פ' קדושים בפסוק לא תלך רכיל בעמך. ור"ל קריאה דאמת אמת תפסיה ע"ד שאמרו בגיטין (ע' ב') שתי' דלאו לאו נקטי' כו' ולולי דמסתפינא הייתי אומר דר"ל בל בבי"ת והוא לשון רעיון ומחשבה כדפירש הרד"ק בדניאל (ו' ט"ו) ור"ל שהיה משוקע ברעיון של אמת ולכן יצא הגא מפיו אמת אמת: **שם** דאמר הכי מודים כו'. ועי' פירש"י ואנכי קשה מהא דאמר לעיל י"ב א' כל שלא כו' אמת ואמונה ערבית ל"י ידי"ח וע"ש פירש"י ותוס'. ונראה דהש"ס קיצר ובאמת נ"ל ג"כ מעין האמונה: **שם** לאפוקי ממ"ד למשנה כו' דאף למשנה כו'. עמש"כ לעיל י"א ב': **רש"י** ד"ה כוך. ורחבו שבעה טפחים נראה דט"ס הוא וצ"ל ששה טפחים או רומו ז"ע דכן איתא להדיא בב"ב ס"פ המוכר פירות: **ד"ה** ומתני פירקין · אלמא כו' דהיינו קריאה דמצוה כו'. כן הגיה הגר"א ז"ל בסי' פ"ע ס"ק כ"ב. וע"ש הטעם דל"פ מתפילין גופייהו. ולעד"נ דלפני רש"י לא היה הגי' כאן ומנח תפילין וכ"מ לי מלשון התוס' לעיל (ה' ב') ד"ה אלא:

דף טו ע"א גמרא שמע השמע לאזניך כו'. עי' תוי"ט. ול"נ כיון שמצאנו שורש זה גם בפיעל הדגוש וישמע שאול כו' (ש"א ט"ו וכ"ג) ס"ל דהכא הכוונה קרי ביה שמע וכן בסנהדרין פ"ט א' קרי ביה לא ישמיע ר"ל ג"כ דקרינן ישמע מבנין פיעל וקרי ביה ר"ל פרש בו (כה"ג מצינו רבות) ובחדושי למכות פ"ב כתבתי ג"כ כעין זה: **ע"ב** [רש"י ד"ה כד"א כגון בן תשע כו' · עי' ערכין (ב' ב') תד"ה שהגיע לחינוך]:

דף טז ע"א גמרא ובעה"ב ב"כ וב"כ כו' לפי שאין דעתו מיושבת עליו. עפרש"י ובפשוטו נראה דאומנין מפני רגילותם אינם מתפחדים משא"כ בעה"ב שאינו רגיל לכן מתפחד ואין דעתו מיושבת עליו. ונ"ת באומנין העוסקין במלאכת עצמן. וראיה דנקיט אומנין ולא פועלין כדתני לקמן הפועלים שהיו עושין מלאכה כו'. ועי' בירושלמי דז"ל שם כיני מתניתא הפועלין קורין כו' וע"ש במפרש. ועיין בשנו"א שפירש דבעה"ב יורד אף לק"ש והוא נגד תר"י והשו"ע. אך מצאתי לו חבר הר"ר מנוח בכ"מ בפ"ב מהל' ק"ש ה"ד: **שם** רמי ליה כו' האומנין כו'. ופירש"י אפילו בזמן שהן עוסקין. נראה דדייק לה דאל"כ כיון דע"כ ירדו בשעת תפלה א"כ ירדו מקודם לק"ש: **שם** והתניא בה"א עוסקין כו'. הוא לעיל י"א: **רש"י** ד"ה מעין י"ח שכולל י"ח ברכות בברכה אחת. ל"ד דכיון דג' ראשונות ואחרונות אומרים כהלכתן לא נשארו אלא י"ב: **גמרא** א"כ ליתא קרא בלכת כו'. לעיל י"א הגי' בשבת ובלכת כו'. ועי' בסוכה ברש"י ותוספות ומהרש"א: **תוס'** ד"ה אהלים. דאהלים כו' לשון בשמים. ראיה ברורה לפירושם מסנהדרין ק"ה ב' ע"ש: **בא"ד** מדסמיך מה טובו אוהליך כו'. כדבריהם מבואר להדיא בתנא דבא"ר פכ"א. אבל שם לקמן דריש ג"כ כאהלים כו' אלו ב"כ וב"מ כפירש"י ג"כ: **ע"ב** גמרא מ"ט דר"ג קסבר כו' כצ"ל: **שם** ואין קורין אמהות אלא לארבע כצ"ל דהוא ל"כ: **שם** שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה. נראה משום דיש דבר אשר יתדמה להאדם שהוא טובתו ובאמת היא לרעתו וכמו שאמר המלך החכם יש דרך ישר לפני איש ואחריתה ד"מ. וכמו שבאר הרמב"ם לקמן בפ"ט במשנה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה לכן אמר כאן לטובה ר"ל אשר ידעת שהיא לטובה מוחלטת: **רש"י** ד"ה נכוים בפושרים. כלומר כו' ליכנס לאנפילין · אולי צ"ל לעלות לעלייה:

דף יז ע"א גמרא אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כצ"ל: **ע"ב** [רש"י ד"ה לא כל הרוצה · שמראה בעצמו שיכול לכוון לבו. לכאורה הנל"פ דמראה בעצמו שהוא חסיד ומדקדק במצות מאד שאינו רוצה ליבטל מקבלת מלכות שמים אפילו שעה אחת כדאר"ג לעיל:

פרק ג במשנה מי שמתו כו' פטור כו' ומן התפילין. מש"כ בתור"ע שהרשב"א לטעמיה כו' דחוה"מ לאו זמן תפילין כו' · הנה גם בירושלמי מקשה קושיא זו וכמו שהביא הרשב"א עצמו בסה"ד והירושלמי סובר דחוה"מ ז"ת כמו שהביאו התוס' בעירובין (צ"ו) בד"ה ימים .. ודע שהרשב"א כתב דהירושלמי תירץ בדרך אחר ובירושלמי שלפנינו כאן ובמו"ק פ"ג ה"ה תשני כתירוץ הרשב"א]: **תד"ה** אלו .. ורישא דקאמר כו' מן ק"ש כו' כ"ש דפטור מן התפלה כו' · נ"ל דלפניהם היה הגי' תפלה לבסוף (ולעיל בסד"ה פטור יש ט"ס בדבריהם כמש"כ התוי"ט) ואהכי קשיא להו דהא הוה זו ואצ"ל זו ויותר ה"ל לשנות תפלה ברישא דליהוי לא זו אף זו (עי' שבת ר"ד ל"ו) ואהא תירצו דנקיט התנא ברישא החילוק כו' · וכה"ג תמצא בר"פ כ"ח דכלים ע"ש בתוי"ט בשם מהר"ם: **ד"ה** [ואינו (בסופו). והודיעו לו בתולאי שבת כו'. לפני המהרש"א נראה דלא היה הגי' במו"ש ע"ש]:

דף יח ע"א תד"ה למתר ומ"ש. ומהרש"א הגיה ומ"ט · ול"נ דא"ל להגיה והוא ר"ת ומאי שנא: **ע"ב** גמ' עד דאתי ואזיל לבי רב. ע' ריש פסחים בתד"ה יכנס: **שם** מתותי לגורא כצ"ל בלא ב':

דף יט ע"א גמרא ותניא אותו היום הביאו כו' · הגרי"פ הגיה ותנן · ותמוה דזה אינו נזכר במשנה לא בכלים ולא בעדיות ובעדות הגמרא נדוי במתניתין לא תנן: **שם** מאי אהדר להו נביא שמעו כו' · הן גם כמעט כסדום היינו הוא מאמר הנביא · ובכתובות הגיה מאי אהדר ליה וי"ל דקאי על הקב"ה לנביא: **ע"ב** או שהיתה מלאכתו מרובה מש"ח · עפירש"י ולכאורה רבותא יותר הל"ל דאפי' אם לא היתה מלאכתו מרובה רק מכדי שכרו כפועל (ואין שם בפני מי שיתנה) ג"כ שלו קודם אף אם של חבירו מרובה משלו אלף פעמים כדמוכח במשנה בב"מ ל"ד ב'. [ועמש"כ בב"מ ל"ד ב' בתוד"ה אם יש]: **תוס'** ד"ה מדלגין והיה אומר ר"ת דליתא כו' דהא כו' רביעית דם אין הנזיר מגלח כו' · הנה לדעת הראב"ד בפ"ג מהל' טומאת מת ה"ג דנזיר מגלח על אהל דרביעית דם והביאו המל"מ בפ"ו מהל' נזירות ה"ו נדחית ראיית ר"ת הלזו. [גם י"ל דהא דפ' בהמה המקשה ר"ע קאמר לה ואיהו בעי למילף בק"ו בספ"ז דנזיר דמגלח על רביעית דם וכפי' המפרש שם דאף באהל דר"ד ·

אולם

תולס שם משמע דהדר ביה ר"ע מהק"ו : באיד ומיהו תימה לפ"ה דאמרינן בפ"ק דערובין אין שופך כו' כצ"ל] :

דף ב ע"א תוס' ד"ה שב ומ"ת · כ"ל דרש"י יישב במתק לשונו קושייתם · והוא כיון דאיסור טומאה לאחר שכתב לנפש לא יטמא מיד תכר לגוויה וכתב כי אם לשארו כו' לכן אמרינן דמתו דלקרובים לא נאסר מטולס כן מכל מה שנדחה איסורו אמרי' דשם לא נאמר האיסור וכן בנזיר כיון דדרשינן לאביו לדיוקא דאכל מטמא הוא למ"ת הוי כאלו כתיב מפורש על נפש מת לא כי אם למ"ת ור"ל דשם לא אמרתי לך איסור זה · וכמו כן נאמר הא דדרשינן לאמו לענין כהן ונזיר לדיוקא · והוא דומיא דטומאת קרובים : רש"י ד"ה בנזיקין · אלא בהלכא בבי הוא כמו דהא דאמרי' בע"ג ז' א' כולה נזיקין חדא מסכתא היא דר"ל התלתא בבי לבד · כי שם המסכתא דג' בבי הוא נזיקין · כשם הסדר וכמו דבסדר טהרות יש ג"כ מסכת בשם זה : גמ' א"ל רבנן לא קמסתפי מר מעיקא בישא · הא דלא קא"ל מיה"ר כדלעיל בר"ג היינו דר"ג ע"כ היה יושב סמוך לבית הטבילה כיון דהורה לאן הכי נגילו ורואה אותן ערומות אבל ר' יוחנן א"ל דיתיב להלאה מן המקוה או בעינים עצומות · או גביניה כסוס (ע' ב"ק קי"ז א') ולא ראן ערומות · וע' תוס' ב"מ פ"ד א' : ע"ב וה"א דרבנן כו' וכל שא"ת בדבר א"מ אה"ר יד"ח · בתור"ע הקשה דה"ל דיוצא השומע בהרהור לרבינא עלמו דס"ל לקמן הרהור כד"ד (ולכאורה רבינא דלק' הוא הקדמון מדנזכר קודם ר"ח) ולי י"ל כמו דמלינו במגילה דקראה ע"פ לי · אלמא חזינן דיש קפידא שתהיה הקריאה מכח ספר וא"כ ה"נ י"ל דבעינן שיהיה ההרהור מכח בר חיובא · אבל יקשה דלפ"ז אפי' יענה אחריהם לי ותנן בסוכה פ"ג מי שהיה עבד כו' עונה אחריהן כו' · [וכל שא"ת בדבר א"מ את הרבים יד"ח · עי' מה שתמהתי ע"ז הלשון בר"ה (כ"ט) במשנה · ועתה ראיתי גי' הרא"ש כאן אחרים תחת רבים ונכון : שם דרש ר"ע זימנין כו' · חולין (פ"ד ב') וש"נ] : תוס' ד"ה גסים · ותימה כהגים כו' · הן בפ"ו דמעש"ש מ"ד פליגי ר"מ ור"י לענין וידוי דר"מ דאינם מתודים דל"כ חלק בארץ ורי"ש דמתודים משום ערי מגרש · וכה"ג פליגי בתוספתא ריש בכורים לענין מקרא (ויש שם ט"ס) והל' כר"י נגד ר"מ אבל כוונת התוס' לתמוה שאיך יתכן דלר"מ יהיו פטורים בבה"מ מה"ת ולא יוליאו כו' ועי' בהג"א והמעי"מ אות ר' לא הבין כן בדבריהם וגם נראה מדבריו דאישתמיט מכ"ת המשנה והתוספתא שהבאתי : ד"ה יוליא · אע"פ שהוא כדבור כו' · ר"ל ואפ"ה שרינן לב"ק להרהר א"כ ע"כ דבק"ש ל"צ א"כ יוליא בשפתיו דמ"ש והמהרש"א לא ירד לזה במחכ"ת :

דף כא ע"א רש"י ד"ה דליח בה מלכות · אין מה"ע בברכות של י"ח עיין לק' מ' ב' חד"ה אמר ולע"ק : ד"ה כי שם ה' · באמן המפ"ל במס' יומא · ע"ש דמשמע דמפ' ליה על בשכמל"ו דעונין במקדש : תוס' ד"ה והרי · וא"ת כו' יקשה גם לרבינא כו' · הן לקמן ל"א א' איתא מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו פי' ואינו יוצא בהרהור וא"כ לק"מ לרבינא : ד"ה הא · או יהרהר באריכות · ע' צל"ח מה שתמה ע"ז · ואולי ט"ס וצ"ל ויהרהר באריכות · ור"ל דאמצעית הברכות יהרהר : ד"ה ההוא · והא כו' בערב וכו' משום כצ"ל · וכוונתם על המשנה דסוף דף י' : ע"ב גמרא · והגי סמוכין מ"ל לאידך כו' · נראה משום דר"י לא דריש סמוכין במ"ת אלא משום דמוכח או מופנה כדאיתא ביבמות ד' א' וכיון דמבעי"ל לאידך דריב"ל א"כ תו לא הוי מופנה · וריב"ל ס"ל כב"ע לכן דריש תרוויהו :

דף כב ע"א גמרא וא"ת לפניה אבל מהרהר בלבו · האי אבל כו' קאי ארישא דתני קורא ק"ש ומברך לאחריה וקאמר דלא תטעה שכוונתו שיוליא בשפתיו · דלא אלא רק מהרהר כו' וכיולא בזה צריך לפרש לקמן כ"ה ב' לגד דאחר המטה מרחיק ד"א . ולפני המטה א"ך כלל · ובמהדורות דס' נת"ע הארכתי בזה ע"ש : שם מסייע ליה לר' אלעאי כו' · לפמ"ש הגרי"פ בכללי הגמרא הנדפס בסוף המסכתא ה' א' צ"ל כאן אילעא : שם כתנאי מליע אה"מ כו' · לכאורה הכי הל"ל והני תנאי כהני תנאי כדלעיל ט' א' וכ"ד · ואולי משום דלא נמלא בזו כל דעות התנאים המוזכרים בראשונה · ועוד י"ל משום דבברייתא דלעיל ר' יוחנן דקאמר מליע אה"מ משמע דקאי דוקא ארגיליות שהזכיר ר' יוסי שלפניו ור' אילעא אמר סתם מליע אה"מ וכן ר' מאיר דמשמע אפי' אינה רגילה : שם מ"ד זה וזה אסור כריה"ס · לכאורה יותר הל"ל כר' יוסי · וצ"ל דהגמרא מפרשת זה וזה דר"ל בין הלעה בין שינון משום דאלו הוא קאי על משנה וגמ' הל"ל זו וזו בל"נ : רש"י ד"ה עשאן ר"י לבה"מ · נראה למחוק תיבת המזון וצ"ל לברכות : ד"ה ברגיליות · וא"צ להאריך בהן כצ"ל : ע"ב ד"ה דנפול עילואי · ל"ד כו' · הן נמלא במשנה (מקואות פ"ה מ"ו) גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועה"כ טהורים :

דף כג ע"א גמ' · ואמרי לה שמא יפיח בהם · ברא"ש ליתא לכ"ז ונכון : שם תניא אידך הנכנס לבה"כ קבוע כו' · ברי"ף ורא"ש ליתא לתיבת קבוע ונכון מדלא מייתי ראיה מזה לר"א בר"ה א"ר"ש דלעיל ועמש"כ לק' כ"ו א' : רש"י ד"ה ועד כמה · שיהא מותר להתחיל · נראה מזה דהיה לפניו הגי' בגמ' אבל אם יכול לשהות בעלמו מותר כגי' הרי"ף ועי' ברא"ש : ע"ב גמ' דא"ר"ח מניחן על שולחנו · עי' פירש"י וכ"כ שפי' הפוסקים · ולולי דבריהם הנל"פ מניחן בראשו (כמו חולץ ומניח) ועד אימת קאי על דברי רי"ל : רש"י ד"ה ולא יישן · שמא יפיח · עי' בגה"ש להגרע"א ז"ל · ול"נ שרש"י תפס כאן שיטת הרמב"ם (בפ"ז מה' תפילין ה' ע"ו) וכפי' שבאר הגהמ"י שם לדעתו הברייתא הלזו ודלא ככ"מ שם · ודברי תר"י בכאן הם נגד הש"ס דסוכה כ"ו וכמו שאבאר בחדושי הרי"ף בעו"ה :

דף כד ע"א רש"י ד"ה ואפי' אשתו עמו · הנך ג' תיבות שייכים לסה"ד דלעיל וכ"ה ברש"י שסביב הרי"ף · ומה"ד שיחזיר פניו : ד"ה בת י"א כו' · זמן שהן באות כו' הן בנדה מ"ו א' מסקינן דתוך זמן כלפני זמן · וע"כ גם בותל שהוא סי' דדיס קלת (ע"ש מ"ו א' במשנה ופרש"י) אינו בא בתוך הזמן ע"ש ר"פ ב"ס ותר"י פי' דעד כדי כו' הוא תנאי ע"ש וכ"ה ברמב"ם ספ"ג מהל' ק"ש · והרא"ש בקדושין פ' בתרא סי' כ"ה פי' שאו קרובים לשדים נכונו כו' : תוס' ד"ה והא · ומ"מ קשיא כו' באשתו עמו כו' · ולענ"ד נראה ליישב דפי' והתני ר"ח היינו בהברייתא דלעיל דתני בה ואם היתה אשתו עמו אסור · היה מוסיף בה ברישא תיבת בכובע וכה"ג ר"פ האורג כי אתא ר"י תני כו' ע"ש בפירש"י וכן בבכורות כ"ב א' חד"ה ר"א ועוד נ"ל דר' ירמיה קאי על אשתו עמו דוקא וכדמשמע ריהטא דשמעתתא · ולעולם דיוקיה דתחת מראשותיו משמע כנגד ראשו ור"ח ע"כ מיירי באשתו עמו מדבעי כובע · ועי' בחדושי לאו"ח סי' מ' ותמלא עוד יישוב ג' בס"ד : ד"ה והתניא . מדקאמר והתניא משמע דברייתא אחרת היא · עי' ביומא ס"ו א' בתד"ה כמאן אלא דשם לא הובא עדיין מאמר זה מקודם ע"ש : ע"ב רש"י ד"ה ה"ז מנביאי השקר · כ"ל דהד"א ושייך לדבור דלעיל ומגביה הרבה ה"ז מנביאי השקר דכתיב כו' · ובא לחלק בין משמיע קולו למגביה קולו בתיבת הרבה שהוסיף : ד"ה אלא עטוש · דאין עטוש אלא לאונסו ולענ"ד הנל"פ כיון דאמר סימן רע לו ע"כ איירי לאונסו דלרצונו לא שייך לומר שהוא סימן : גמ' שנאמ' בבלה יובאו כו' · עי' בתוס' כתובות ר"ד קי"א :

דף כה ע"א תד"ה ליתי · מה שנדפס עה"ג בשם ג"מ דבאדום היה השעורים מלוים כדאי' בכתובות · שם ליתא רק שהיו רעות · אבל י"ל דיענן שהיו רעות לכן היו מאכלים לתרגולים · ולשון הג"מ שלפנינו יש לכוון לזה ע"ש : ע"ב רש"י ד"ה והרי לבו רואה אה"ע · קס"ד כל אבר כו' · מדברי הגר"א ז"ל בביאורו לאו"ח סי' ע"ד סק"א נראה שהיה גורס ברש"י והרי עקבו כו' וע"ש כונה נאותה בדבריו : [בציוני גה"ש על ל"י שברש"י שכת ללין ברש"י פסחים (פ"א) ד"ה אבל] :

דף כו ע"א גמ' א"ר א"ר"ס כו' ל"ש אלא לאחריו כו' · ק"ל מדוע לא מייתי הש"ס סיוע אליו מהברייתא דלעיל כ"ה א' לא יקרא כו' ואם לאו מרחיק מלא עיניו · וכן מהברייתא דלעיל כ"ב ב' היה עומד בתפלה כו' לפניו עד שיזרקנה לאחריו ד"א · ומלאתי להרמב"ן בס' תה"א (כדפוס ווארשא דף מ"ז ע"ג) שכ' דמלינו בהרבה מקומות שהיו יכולין להביא ברייתא ולומר תניא כוותיה ולא אמרו כן ע"ש שהביא דוגמאות לזה . ועמש"כ לק' ע"ב : שם כי פטר ר"י כו' דמעיקרא לאו ב"ט הוא · לכאורה ה"ל דמטעם הואיל קאתינן עלה וכדאמר עולא בזבחים ל"ב ב' הואיל והותר לגרעתו הותר לקריו ע"ש אבל א"כ יקשה לעולא מדרבנן לכן נראה דכאן אין שייך הואיל והותר כיון דמעולם לא נאסרו וחילוק זה מבואר בתוס' שם ריש דף ל"ג :

פרק ד שם [טעה ולא התפלל מנחה מתפלל בערבית ב' · נ"ל דתפלת התשלומין אינה אלא רשות דלא עדיפא מתפלת ערביה · וסעד לזה מהא דפסקינן בשו"ע סי' ק"ח ס"ג דבשעה שלא הגיע עדיין זמן תפלה הסמוכה לא ישלים]: רש"י ד"ה וכיון כגון מוספין שכ"י ויוס · הגרי"פ הגיה תמידין ול"נ דהיה ק"ל לרש"י מ"ק הש"ס אבל הכא כו' וכיון דעבר יומו כו' הא גם תמיד של שחר אם לא נקרב בזמנו שוב אין לו תשלומין אף באותו היום עי' תוס' מנחות נ' א' ד"ה במד"א ואפ"ה לתפלה שכנגדו א"ל תשלומין במנחה לזה כתב דמ"מ מלינו ק"ל דזמנו קבוע ואפ"ה כשר כהי"י כגון מוספים אבל הא לא מלינו שיהא לו תשלומין למחרת וחגיגה ורא"י די"ל תשלומין כל ז' והיכא למ"ד כולן תשלומין דראשון נינהו (חגיגה ט' א') איכהו מיקרו קרבן יחיד (שם ו' א') וע"ש בתוס' : ע"ב גמרא מתפלל בליל שבת שתים · וברי"ף וברא"ש הגירסא שתים של שבת וכצ"ל כאן והנה ה"ל להש"ס לסייעי' מהך ברייתא לר"ה ברי"י אריב"ל אר"ת דלעיל ועי' מש"כ בסוה"פ דלעיל: שם והיא אחת עשרה שעות חסר · נ"ל דל"ל מאחת כו' וכ"מ מרש"י כאן ויותר מדבריו לק' כ"ז א' ד"ה פלג ראשונה והוא מוכרח שם: שם איבע"ל ר"י פ"מ קמא קאמר כו' · ולק' ת"ש ר"א עד פה"מ א"כ עד ול"ע בכלל כו' · לכאורה קשה מדוע לא נאמר דפלג פי' רגע חלות וזמן משך המנחה כמו עד חלות דבדברי ת"ק דמתניתין (ומש"כ רש"י דלרבנן עול"ע בכלל נ"ל דקאי על עד הערב דקאמרי בהמ"ג) ובריש מכלתין וחכ"א עד חלות עי' ש"א תשו' ה' וכ"ל משום שאם היה כוונת ר"י על רגע החוללת הל"ל עד פלגות המנחה כמו שתרגם אונקלס על כחלות הלילה אבל לשון פלג מורה על כל משך זמן חלי המנחה וכ"ל דזהו החלוק בעלמו בין כחלות הלילה דהכוונה על רגע החוללת ובין לשון ויהי בחלי הלילה דפי' בתשך זמן חלי הלילה כמו חלי היריעה ודומיו וכדכתיב ואתם לא תלאו איש מפתח ביתו עד בקר כו' · ונראה דהקב"ה בעלמו כביכול נתגלה ברגע חלות הלילה ממש וכמ"ש כחלות הלילה אני יולא ובזה א"ש הא דאמרב"ע (לעיל ט') ונאמר להלן ועברתי בא"מ בלילה הזה מה להלן עד חלות דשם אמר על עלמו ממש וכמו שדרשו באגדה ש"פ מקרא זה ובמשך חלי הלילה עד הבקר היו ע"י שלוחיו ומלאכיו כמו שכתב ויהי בחלי הלילה וה' כו' ואמרי' במדרש כ"מ שנאמר וה' הוא וב"ד דינו ולכן צוה שלי"א איש מפתח ביתו עד הבקר מפני שניתן רשות למשחית כו' ובזה שוב לא נלטרך למה שנדחק הרמב"ן שם : רש"י ד"ה שני' · עי' מהרש"א שנדחק בדבריו · ול"נ דדעת רש"י דאף אם עדיין לא התפלל כלל חובת שעתי' לריך להקדימה לתפלת תשלומין מ"מ אם כבר התפלל חובת שעתי' רק דטעה בענין שלריך לחזור ולהתפלל בכגון זה יכול להקדים תפלת תשלומין וכה"ג מחלקים התוס' לקמן כ"ט ב' דבור המתחיל טעה ע"ש · [אח"ז מלאתי להפר"ח בסי' ק"ח שפסק כן מדינא מסברא ע"ש]: תוס' ד"ה טעה שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח כו' · כדאיתא לעיל כ"ח א' : באיד ומיהו בר"א למ"כ כו' · עי' מהרש"א שכתב דלכאורה מתוך הגמרא נמי מוכח הכי כו' · נראה שהבין דמאי דקאמר הגמ' ומהדרינן ליה פי' דלריך להתפלל פעם הג' ושגה בזה במחכ"ת דפשוט דקאי בעלמא ר"ל דאם לא הזכיר הבדלה בח"ה מהדרינן ליה אבל הכא א"ל דבאמת הוה מעוות לא יוכל לתקן וכסברת רי"ה ועוד י"ל דלא היה בגירסתם תיבות ומהדרינן ליה כי גם בגי' הרא"ש ליתנייהו ועוד כ"ל דע"כ התקשה הוה ס"ל דתפלה הראשונה ודאי היתה כוונתו לשם חובת שעתי' כדינה להקדימה דאל"כ היכי דייק למימרא כו' ולכן לא מוכח מידי דהא לא התפלל כלל לשם תשלומין אבל מאלפסי מוכח שפיר דהוא ס"ל דלהכי לא עלתה לו משום דכוונתו היתה לשם תשלומין ודו"ק : ד"ה עד פה"מ · כ"ל דקושייתם קאי על האיבעי' דאת"ל דר"י פ"מ גדולה קאמר (אבל באמת אינו ברור לי כוונת האיבעי' ראשונה אם הכוונ' לספוקי אם פ"מ גדולה אם קטנה או הספק הוא אם פלג ראשון מת"ק אם פלג אחרון לגד הא' קשה דהל"ל פלג מ"ג קאמר או פלג מ"ק כשמותן בברייתא דלעיל בסמוך · ולגד הב' קשה דהל"ל פלג מנחה ראשונה כלשון הגמרא לקמן מי סברת כו' פלג ראשונה קאמר ובפירש"י לא מלאתי הכרע כ"כ) והיינו רבע שעה קודם מ"ק דהאיך יתכן זה דהא בכל יום היה קרב בע' ומחלה וא"כ עכ"פ עד זמן זה היה ראוי לתפה"מ וע"ז תירלו שפיר דתפלה נגד קטורת כו' ור"ל דקטורת שבכ"י היה בזמן זה דהא דקאמרינן דקרב בע' ומחלה היינו גמר הקרבתו כדפירש"י בר"פ ת"כ והיינו עם הקטורת ומנחת נסכים (ודברי רש"י פה ד"ה מ"ק אינם מדוקדקים) וקטורת של בה"ע היה קודם לנסכין כדאיתא ביומא (ל"א ב') ודברי מהרש"א בזה תמוהים ודחוקים : באיד דכתיב תכון תפלתי קטורת · לעיל (ו' ב') מוקי לה ר"י להאי קרא בתפלת ערבית וצ"ל דהתם אליבא דרבנן וכן בירושלמי בפרקין מוקי לה בתפלת המנחה :

דף כז ע"א גמרא דתנן וחס השמש כו' . צ"ל דת"ר וכן העתיק הערוך בערך שרב : שם [א"ר"ת נחוי אנן כו' · עי' מה שליינתי בסוכה י"ב] : שם אדרבה מדר"ה כו' ש"מ א"ה כר"י · לכאורה ליסנא דאדרבה אינו מובן דהא מ"מ מדרב מוכח דהלכה כר"י ואין הלכה כר"ה נגד רב רביה נ"ל דבשבת קכ"ח א' פריך והא ר"ה תלמיד דרב הוה ורב כר"י ס"ל כו' וע"ש בגה"ש להגרע"א ז"ל אלמא חזינן דקי"ל להש"ס דר"ה לא הוה פליג עלי' דרב רביה וכ"כ בפי' הרא"ש דנדרים כ"ג ב' דמסתמא ל"פ ר"ה אדרב רביה וא"כ ע"כ רב נמי ס"ל דא"ה כר"י והא דללי כו' ע"כ הוא מאיזו סבה או שעת הדחק ובזה מיושב מה שהקשה הש"א בתשו' ג' על הרא"ש ותר"י דלסברתם היכי דייק מדר"ה דא"ה כר"י דילמא ה"ט דלא מללו עד אורתא משום דס"ל דא"ל להוסיף מחול עה"ק וכו' ע"ש אבל לפמש"כ א"ש דאין סברא דר"ה פליג עלי' דרב בשום מידי [אבל מ"מ מלינו דפליג עליה דרב בסנהדרין כ"ו לפי מש"כ התוס' שם בספ"ק ד"ה אלא] : ע"ב ההוא טעותא הואי · פי' ומעשה דרב הוה במתכוון · ולכן ל"ע על מש"כ רש"י בעירובין מ' ב' על הא דקאמר ר' ירמי' ב"א לרב מי בדלת וז"ל פעם אחת נתקשרו כו' : שם [ת"ש דאר"נ א"ש מתפלל כו' והלכתא כוותיה · ב' תיבות אחרונות ליתא ברי"ף ורא"ש] : שם ת"ע רשות · לשון הרע"ב לפי שהוא כנגד הקרבת או"פ כו' והנך רשות נינהו כו' · ל"ד במתכ"ה כלל לקרוא להקרבת או"פ רשות · כי מ"מ דאורייתא היא והכי הל"ל דרבנן לא תיקנו תפלה כנגדן כיון שאינן עקר כפרה ואין מעכבין אותה · ועי' שבת (ט' ב') חד"ה לת"ד וביומא פ"ז ב' בד"ה והאמר : שם בעל מעשה הוא · עפירש"י · וק"ל דהא ר"י הוה עני כדלקמן ות"ל דילמא אזיל ופלא לבי קיסר ולולי פירושי הגל"פ דבע"מ הוא קאי על ר"ג ור"ל דאיהו מעביר ע"מ אלא רודף ומתנקם למאן דמלער לי' והיינו ע"י קיסר ור"י לא יוכל לעמוד כנגדו משום דהוה עני : רש"י ד"ה אחורי רבו · יוהרא הוא ועי' תוס' וכ"ל ראי' לפירש"י מיומא (ל"ז א') אחורי רבו ה"ז מגסי הרוח : תוס' ד"ה והלכתא · נ"ל דהוא דבור אחד עם דבור דלעיל וכן משמע להדיא מדבריהם לעיל דף ב' ד"ה אמר ובריש פרקין ד"ה טעה :

דף כח ע"א רש"י ד"ה נענתי דברתי למולך כו' · וקשה ליסנא דנענתי דהוא מבנין נפעל אמנם מלאנו כיולא בזה ביומא פ"ה נענה ר' ישמעאל וכן כולם שם וכן בכ"ד אולם בכאן ילי"פ נכנעתי ונשפלתי לפניך מלשון לענות מפני (שמות י"ד) : ד"ה מזה ב"מ כהן כו' · לכאורה מה זה תואר לכהן הא אף זר כשר להזות כמבואר ביומא (מ"ג) וע"ש ע"ב בתד"ה לימד וי"ל הגם שכשרה בזרים מ"מ היו רגילין כהנים להזות עי' תוס' קדושין ע"ו ב' ד"ה אין (ועמש"כ בפסחים ז' ב') וביומא ס"ו ב' במשנה הכל כשרים להוליכו אלא שעשו הכהנים קבע כו' : ד"ה מתפלל של מנחה מאחר שהגיע זמנה כו' ולעיל ר"ד כ"ו פי' מטעמא דתדיר ועי' עט"ר מה שהקשה על פי' דהכא ועוד ק"ל דהא אריו"ח לקמן (כ"ט ב') מלוה להתפלל עם דמדומי חמה איברא במ"ר ר"פ נלבים משמע כפי' דהכא דו"ל שם מתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוספין למה הכל בעתה כו' ע"ש : ע"ב ד"ה שיתפקקו מן הפקק ולמעלה כצ"ל :

דף כט ע"א גמ' ולא העלוהו · נראה משום דלשונס בכ"מ מורידין לפני התיבה (ועי' ברש"י ר"ה ל"ב א' ד"ה ירד) וא"כ הסלוק מהתיבה קרוי העלאה : רש"י ד"ה הבינו לסלות לנו כו' · כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש : ד"ה מכלל כדרך שהוא כוללה נהה"ד כו' · לכאורה הא אף שאר ברכות שהמה מיוחדות בי"ח כאו"א בפ"ע עכ"ז המה כלולים יחד בהבינו וגם לאיזה לורך הוסיף בסה"ד לדעת דרכיך שאינה בגמרא אבל נראה דבמתק לשונו אתא לאפוקי ממש"כ תר"י ליישב הקושיא מפני שהיה נראה שהבדלה היא ג"כ ברכה בפ"ע ע"ש לכן כתב כדרך שהוא כוללה כו' דהיינו באמלע מעין אתה חונן דהוא בין הבינו לבין לדעת דרכיך : ע"ב גמרא מאי פרשת העבור כו' · בירושלמי איתא על משנה זו ר"א בשם ר"א כל מה שס"ל עובר לפה"ת ותובע לרכי עמך לפניך וכ"ל פשוט דכוון בזה לפרש הא דבכל פרשת העבור כו' דמתניתין והמפרש שם ל"ד במחכ"ת : שם ר' יהושע א' שמע כו' עד ראב"ל בתוספתא ליתא כ"ז וא"ש דלא תיקשי ר"י אדר"י דמתני' :

דף ל ע"א גמ' והלכתא הבינו מעומד כו' · ברי"ף ורא"ש ליתא לתיבת והלכתא והוא הנכון : שם היה עומד בבית קה"ק יכוון א"ל כנגד בית הכפורת. ברי"ף ליתא לכל הבבא וברא"ש ליתא לתיבת בית רק הכפורת לבד והוא הנכון : שם אחורי בהכ"פ הופך פניו לבית הכפורת כ"ה גי' הרא"ש וכ"כ מפירש"י: שם דתניא הסכים ללאת לדרך כו' · לגי' שלפנינו אינו מובן כמאן כהאי תנא ופירש"י בזה ועי' גי' הרא"ש והתוספתא וכן לריך להגיה כאן : רש"י [ד"ה אחורי בהכ"כ . י"א אמה חלר מכותל בית קה"ק כו' . כפ"ד דמדות מ"ו ורפ"ה מבואר דאחורי כותל מערבי היה תא חללו חמש וכותלו חמש ומשם לכותל עזרה י"א אמה . וביומא (ט"ז ב') פי' על נכון : ד"ה טריחא לי מילתא · לאחר בהמ"ד כו' · ק"ל מדוע לא פי' כפשוטו דטריחא ליה לכנוף עשרה כמשמעו לעיל (סוף דף ו') · וי"ל משום דלהכי יקשה עליו למה לא קרא והתפלל טרם לאתו ביחיד · ואי משום שרלה להתפלל בלבור יחדש דבר כדלעיל (כ"א)] : תוס' ד"ה מאי איכא · תימה כו' ה"ה דה"ל להקשות דא"ב דהבינו אינו מתפלל אלא בזמני תפילה ות"ק בכל זמן : במשנה אלא בחבר עיר · בתר"י כתב הטעם שאין בה תחנונים וקשה דהא יש בה יה"ר כו' · [ועי' בב"י סי' ק"ז בד"ה] והוי יודע ול"נ הטעם מפני שמזכירין בה בפירוש הקרבנות עי' לעיל ברה"פ בתד"ה איבעי' ובר"ף לעיל בפי' מ"ש על הא דאריו"ח הלואי שיתפלל אדם כה"י כולו וברא"ש שם [ועי' מג"א שם סק"ב] : ע"ב גמרא ודילמא מעיקרא לא כוון דעתו כו' · לקמן ל"ג ב' ושם · וק"ק דהתם מסיק חברותא כלפי שמיא וכו' ויש לחלק : רש"י ד"ה בלבור שט · משום דשמע ליה מש"ץ · וקשה מדלעיל (כ"ט ס"ע א') וכן הטור סי' תכ"ב לא נתחוור בפירושו זה : תוס' ד"ה והתניא · דהא אמרי' בסמוך כו' ר"ת ערבית א"מ כו' כצ"ל:

פרק ה רש"י ד"ה תפלין ומשרתו עלי ברש"י שאלל הרי"ף הגי' ומלכותו וגי' דהכא נראה ג"כ לפרשו מלשון ותהי המשרה על שכמו (ישעי' ט') :

דף לא ע"א לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר וכוין כו' וסופיה נגד ירושלים משמע דלריך שיהיה החלונות נגד ירושלים וכ"כ להדיא הרמב"ם והשו"ע ותמיהני על בהכ"נ של חברא דגמחס"ד דפה עירינו שאין שם חלונות לא לרוח מזרח ואף לא לרוח דרום וגם בבהכנ"ס הגדולה המה למעלה בגובה הכותל ורש"י פי' לקמן בס"פ הטעם כדי שיהא מסתכל כלפי שמים שוב ראיתי בכ"מ שם שהביא משמי' דהרמב"ם בתשובה דדין זה אינו אלא ביחיד המתפלל בביתו כו' ואולי מדקאמר יתפלל אדם משמע אדם יחידי דוקא וכן מדקאמר בבית ולא אמר בביה"כ דקדק כן ותמיהני על האחרונים שלא הביאוהו : שם דכתיב ערב ובקר וצהרים · הנה לצהרים הוא תפלת המנחה ובפ"ב דנגעים מ"ב משמע דלצהרים לר"י דהל' כוותיה הוא שעה ששית ושביעית (וכן ביומא (כ"ח ב') אמרינן כלותי' דאברהם מכי משחרי כתלי וכו' ע"ש) ולכן ק"ל מזה ע"ד הרמב"ם וכן סתם בשו"ע ר"ס רל"ג דלכתחילה אין מתפללין מנחה גדולה ואולי דדוד היו דרכו לאכול אחר חלי היום ועי' במדרש איכה בפסוק קומי רוני דהיה אוכל עד תשע שעות ופעמים עד הערב ובכה"ג אף להרמב"ם מתפלל מ"ג לכתחלה כמ"ש המ"א שם ועי' בסוכה נ"ג א' משם לתפלת המנחה משם לתמיד של בה"ע הרי שהיו מתפללין מ"ג : גמרא יכול ישמיע קולו כו' וקולה לא ישמע · ובסמוך וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו הן לפי מה שמוכח לעיל (כ"ד ב') דמשמיע ומגביה תרתי מילי נינהו עיין שם ברש"י ומש"כ עליו יותר נראה גיר' הרא"ש מכאן שלא ישמיע קולו : שם רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו · ר"ל אף דדרשינן ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה וסד"א דאחר כוונת הלב היה הדברים

עי'

עי' לעיל (ט"ו) או דס"ל דבהת"כ הרהור כדבור דמי קמ"ל דבתפלה לריך שיוליא בשפתיו דוקא ועמש"כ לעיל כ"א א' : **רש"י** ד"ה כסא דמוקרא כום של זכוכית לבנה. עי' מה שליין הגרי"פ ול"כ שהלשון ברש"י ט"ס וצ"ל כסא דזוגיתא חיורתא : [**תד"ה** המקיז. דאמר בפ"ג דעו"ג כו' אלו ואלו כו' , היא משנה ערוכה ביומא (כ"ח ב')] ועמש"כ בתמורה (י"ט ב') : **ע"ב** גמ' בלער יולדת בריאה נקבות יולדת זכרים קלרים כו'. כ"ה בסוטה ואחד יולדת שנים ליתא שם : **שם** א"ל עלי קראו כהן ליתי ולשחוט כו'. נראה דעלי נמי ידע הדין דשחיטה כזר כשרה אלא דלכתחלה היו נוהגים בכהן עמש"כ לעיל (כ"ח א') להכי א"ל קרא כהן ושמואל חזי דהוו מהדרי בתר כהן ר"ל שהשתדלו ביותר בתריה דכהן לכן אמר להו למה לכו לאהדורי כו' :

דף לב ע"א רש"י ד"ה הרף שיש כח בידו למחול כו'. ברש"י שבע"י הגי' למחות : **ע"ב** גמ' כל המאריך כו' שנא' ואתפלל לפני ה' וגו'. נ"ל דל"ל ואתנפל לפני ה' וגו' ועי' לק' (ל"ד א') כלום מאריך יותר ממ"ר דכתיב כו' :

דף לג ע"א גמ' ל"ש אלא כתב. לשון הרמב"ם בפי' שאינו נושך ברוב פעמים וכ"כ הרע"ב אחריו ואע"ג דקי"ל דאין הולכין בפק"נ אחר הרוב לאו כללא הוא עי' בשו"ע או"ח סי' שכ"ט ס"ב וסי' תרי"ח ס"ג : **שם** מתוך שהיא פרנסה כו'. וכן אמרי' בריש תענית ור' יוחנן כו' גשמים הייינו פרנסה : **ע"ב** אלא מטין אתמר דאתמר כו'. עי' בס' שע"ח שער י"א אות כ"ג מש"כ בסוגיא זו אך ק"ל דהא בדאתמר דמייתי ליכא למ"ד דריו"ח אמר מטין אסר מפני כן נראה דהגיה הגר"א ז"ל אתמר תחת דאתמר ולענ"ד ה"נ רק להפוך הגי' ושכ"ל. ריב"א אמר משום רבינו הלכה וריו"ח אמר מודים וא"ל (פי' מטמי' דריו"ח) מטין ורחב"א אמר ג"כ מטמי' דריו"ח נראין וכ"כ לי מלשון רש"י בד"ה נקוט דרחב"א בידך וכ"ת קלת עוד בד"ה לא האי ידענא :

דף לד ע"א תד"ה אמר פסוקא. אך לשון הגמרא לא"כ עי' רש"א ושמעתי בשם הגר"א ז"ל כוונה נאותה בדבריהם והוא דגבי מילתא נקיט הגמ' ל"נ ותני לה וגבי פסוקא נקיט בל"ז ותני ליה ובריתא נקיט ג"כ ל"נ וכופלה אמנם ברא"ש הגי' וכופלו בל"ז : **שם** במשנה ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא א"כ. עי' בתור"ע דנקיט כן משום סיפא דואם הבטחתו ודוחק ולענ"ד הנל"פ דאם יש עמו אחר אין לו אימתא דלבורא כ"כ ואין כאן חששא דטירוף הדעת ומותר או מלוה אפי' בסתם אדם לישא א"כ אך בטלה דעתי נגד דעת הפוסקים אבל יל"פ האי ואם בלשון אפילו כמו ואם יהיה היובל (בסוף מסעי) כדפירש"י שם ובעלי הגיון השתמשו בו הרבה על כוונה זו וכיולא בזה בתוי"ט פ"ב דכלאים מ"ג וכה"ג פירשתי במ"ה בפ"ה דמעשרות [וז"ל הרמב"ם בפי' בפי"ב מ"ג אם יש באיזוב ישנה הפי' הנכון שאע"פ שיש מים באיזוב כו' ועי' מש"כ בפכ"ט דכלים מ"ג] : **תוס'** ד"ה אמלעיות ועוד דבשל סופרים הלך אחרי המיקל. ולכאורה קשה דהא בספק התפלל אדרבה קי"ל כר"י לעיל בפ' מ"ש דלואי שיתפלל כה"י כולו ויש לחלק ועי"ע בדבריהם לעיל ס"פ תה"ש : **בא"ד** או שלא הזכיר כו' וכרנו כו'. עי' לעיל י"ב ב' תד"ה והלכתא ובדבריהם בס"פ תה"ש : **ע"ב** גמרא חציף עלי מאן דמללי בבקתא. המע"מ תמה על הרי"ף והרא"ש שהשמיטוהו וכן לא ראיתי כעת להרמב"ם שהביאו ואולי דדחוהו מפני מאמר אליהו ז"ל דריש מכלתין ה"ל להתפלל בדרך ואמר שם ולמדתי שמתפללין בדרך ובתו' הקשו מהא דוילא ילחק לשוח בשדה ולענ"ד הנל"פ בקתא הוא בית לר כמו בבקתי (כתובות נ"ד ק"ג) ובשבת (ע"ו) בקתא בי עקתא [והטעם הוא כענין שפי' תר"י על הא דחלונות] : **רש"י** במשנה ל"א לשון טורפין לו תפלתו כו' כל"ל. ועי' תוי"ט והוא לעיל סוף דף ה' :

פרק ו דף לה ע"א גמרא דת"ר קדש הלולים מלמד כו' לפניהם ולאחריהם מכאן אר"ע אסור כו' קודם שיברך. נ"ל דר"ע לשיטתיה לקמן (מ"ד א') במשנה דאפילו אכל שלק כו' מברך אחריו ג' ברכות. דס"ל ואכלת ושבעת קאי אכל מיני אכילה. וא"כ ברכה דלאחריהם נלמד משם. ומכאן א"ל ללמוד רק הברכה דלפניהם : **שם** נאמר כאן להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן ותבואת הכרם כו'. ק"ל לפמש"כ בתוס' בר"ה (י"ב ב') ד"ה התבואה. דבכלל תבואה יקב היין גם זיתים. למה לא נילף מהתם דגם בזיתים ינהוג רבעי : [**שם** מה להנ"ש שכהן שכן יש בו לד מזבח. לפמ"ש בפסחים (ל"ו ב') דמנחות אינן באות מן הכוסמין וכן העומר אינו בא אלא מן השעורים ולא ממיניו. נ"ל דכאן ר"ל דבמינן יש לד מזבח וכה"ג נ"ל בהא דפריך לקמן מה לו' המינין שכן חייבים בבכורים דהאיכא תמרים שבהרים ופירות שבעמקים עי' מנחות (פ"ד ב') : **תד"ה** כילד. וה"נ שייך הכי (כל"ל) לברך על כדו"ד ר"ל דשם לא איירי אלא בפת דאין לך מה"ת אלא בהמ"ז ומעין ג' לקלת פוסקים עי' ב"י ססי' ר"ט : **שם** ד"ה ולמאן. ועתה קיי"ל דרבעי נוהג אף בחו"ל אבל דעת הרמב"ם בפ"י מהל' מאכלות אסורות הט"ו דאינו נוהג בחו"ל] : **בא"ד** ולמאן. מיהו בכרם כו' דכל המיקל כו'. לכאורה נ' לפסוק כמד"ת כ"ר אף בארץ דהא רבי ס"ל כוותי'. ואולי משום דבסוטה (מ"ג ב') מרבי הת"ק שאר אילנות מאמר נטע וסתמא דמתני' שם כוותיה וכתיב בקרא שם ולא חללו א"כ מוכח דרבעי נוהג אף בשאר אילנות. ואף ר"א בן יעקב שם דפליג אפשר דמודה בדין זה. אולם ראיתי בס' שע"ל דס"ל דאף לת"ק שם. דמרבי הברכה והרכבה מודה דאין ערלה נוהגת בהם. וא"כ ע"כ ולא חללו דקרא לא קאי רק על המפורש בכתוב (וכה"ג כתבתי בחדושי כתובות ל"ד בס"ד) ולכן נדחה גם ראייתי לנידון דידן. אמנם ראיתי בשנו"א בפ"ה דמע"ש מ"ד שכתב דסתמי דמתני' כמ"ד נ"ר ע"ש. ואנכי מלאתי מפורש סתם מתני' כמ"ד נ"ר בפ"ב דבכורים מ"ו : **בא"ד** וכ"ר בזה"ז מחללין על ש"פ. בגה"ש תמה כיון דילפינן ממעשר תיבעי חילול ע"ד שיש עליו לורה. ולכאורה ר"ד ור"י בב"מ (מ"ו ב') ס"ל דמחללין מע"ש אף ע"ד שאין עליו לורה לפירש"י שם וכל המיקל בארץ כו'. אך בתוס' שם בר"פ ד"ה אסימון מוכח דאף לפירש"י בעינן שנעשה ברוחב ובעובי ובמשקל מטבע היוצא. וכ"ש לפיר"ח שם דאסימון היינו דיש בו לורה. אמנם נראה דאשתמיט לכתה"ג דברי השו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קל"ח. דז"ל ואפשר דאין דברים אלו כו' אבל עכשיו כו' אין להקפיד בכך וגם מן דין הלא דעת רמב"ם בפ"ד מהל' מע"ש ה"ב דגם פירות מ"ש מחללין על פירות שהם מינן. ונוכל לומר שכוונת התוס' על ש"פ ממינו : **בנה"ש** ד"ה חד תני כ"ר. וז"ל עי' סוטה מ"ג ב' ברש"י ד"ה קלא ולע"ג. ועי' ג"כ בתשובותיו סי' קע"ו. ובמתכ"ת אישתמיטתיה דלענין כ"ר אי בעינן שתים כנגד שתים כו' הוא מחלוקת השאלתות והרמב"ן מובאה בר"ן בפ"ק דר"ה ובספ"ק דקדושין וטעמם ונמוקם. ובמה שפירש"י שם דאף ערלה אינה נוהגת אלא בכרם. כבר העיר בזה בעל המאור כאן וז"ל אבל ערלה נוהגת בכל נטיעה. ול"כ כתב רש"י במס' סוטה : **ע"ב** גמרא רחב"פ רמי כתיב ולקחתי דגני בעתו כו'. נ"ל דהרומי' הוא רק מדגני לדגנך. וכן יראה מלשון רש"י דאל"כ מה זה רומיא הרי מפורש בכתוב. דקרא דואספת כו' מיירי בעושין רלונו כדכתיב ברישא דעניגא והיה אם שמוע. ולעיל מקרא דולקחתי כו' כתיב וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל וכה"ע דקודם : **רש"י** ד"ה וכנ"י. דבחטאו הפירות לוקין כל"ל : **תד"ה** כאן. נאמר ואספת דגנך כל"ל :

דף לו ע"א גמרא [פשיטא מ"ד כיון דלרפואה כו'. ק"ל מאי פריך פשיטא דהלא עיקר דבריהם משמע דאתי לאשמעינן דאינו קובע ברכה לעצמו כיין כדמשמע לעיל וי"ל] : **שם** אקרא חייא כו' שהג"ב. ר"ל לאפוקי שלוקה דברכתה בפה"א כדלקמן (ל"ח ב') בשלמא כל שתחלתו שהכל נ"ב כו' וקרא : **שם** והרי ללף דנטעי אינשי אדעתא דפרחא. פירש"י שם פריו ולקמן ע"ב ושקלוה לפרחא דבוטיתא. ושם הכוונה על הקפריסין ולקמן (מ' ב') נלפה פרחה. ונראה דכל"ל כאן בה' בסוף אח"ז מלאתי בערוך ערך פרחא הא' דגרים בה"א כדלקמן ע"ב דשקליה לנילא דפרחא והוי בוטיתא ולגי' זו א"ש הכל : **שם** ותנן על מיני נילפה כו'. במשנה ליתא לד"ז ולכן לריך להגיה ותניא : **שם** ואע"ג דקלסי' שמואל לר"י הל' כוותיה. כה"ג בשלהי ב"ב : **שם** הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופיה מדרבנן. עי' תוס' חולין ז' א' סד"ה והתיר ובמש"כ שם בס"ד : **שם** דהנן ללף בש"א כלאים כו'. לא מלאתי זאת במשנה וצ"ל דתניא : [**רש"י** ד"ה דאשתני. עי' גי' הרא"ש ותבין דבריו] : **ע"ב** קליפי רימון והנץ שלו כו'. הוא משנה בפ"א דערלה מ"ח בשינוי לשון קלת וברא"ש הגי' תניא וכן הב"י ר"ס ר"ב כ' שם מייתי ברייתא דתני דגרעינין חייבין בערלה : **רש"י** ד"ה תכיך קדירה. כמו חלב שחכלוהו בקיבה עי' רש"י שבת ל"ה א' ד"ה המחבץ : **תד"ה** קליפי. עמ"ש בעוקלין פ"ב מ"ב ובשבת ספ"ו :

דף לז ע"א [גמרא ומעשה בר"ג והזקנים כו'. בהזקנים נכללו רבי יהושע וראב"ע ור"ע כדמוכח בפ"ה דמע"ש מ"ט. וא"כ לכאורה יפלא הלא ר' יהושע היה רבו דר"ע וראב"ע היה כהן ודרשינן וקדשתו כו' ולברך ראשון. וא"כ מדוע כיבד לר"ע לברך (ולפמש"כ התוס' ר"פ שני דייני גזירות דר"ע היה גדול מראב"ע ולמש"כ במגילה (ריש דף כ"ח) י"ל זה קלת). ועי' לקמן (מ"ג) דרבי כיבד לרב לברך במקום ר' חייא. ועי' בשו"ע או"ח (סי' ר"א) וכ"ל משום דר"ע ס"ל (לקמן מ"ד) דאפילו אכל שלוק והוא מזונו מברך אחריו ג' ברכות. לכן היה סבור דודאי יעשה כדעתו ויש לכוון לשון התוס' דכאן לזה. אבל לא כן כתבו שם בד"ה ר"ע ועמש"כ שם] : **תד"ה** תיובתא. אבל אדוחן לא ה"ת כו'. לכאורה מהא דלקמן ע"ב ברייתא כל שאינו כו' כגון פת אורז ודוחן רג"א ברכה אמע"ש. משמע דלפניו במ"מ עי' בתוס' בדבור הסמוך ואף רבנן ל"פ עליו אלא בלאחריהם אבל בשלפניהם מודו ליה ועי' ברא"ש ובמש"כ לקמן מ"א ב' : [**תד"ה** נהן. וי"ל היכא דאינו שותה בקביעות כו' וכי ל"ל לר"ג כו'. ק"ל דהלא מ"ל בפת אורז ודוחן כדלקמן ועק"ל דא"כ מאי פריך לקמן במאי אוקימתא כר"ג אימא סיפא דריש' כו' נוקמה בדלא אכל בקביעות. וי"ל] : **ע"ב** סד"ה חבילא. כמו חבילא דתמרי הוא בכתובות (פ' א') ובב"מ (ל"ט ב') : **ד"ה** לקט מכולן. ול"כ דא"כ היכי קאמר דאם חמץ כו' ולי ג"כ קשה מואם מלה כו' דבפסחים (ל"ח) אמרינן על הא דתנן חלות תודה כו' א"י בהן דטעמא דבעינן מלה המשתמרת לשם מלה כו' או דבעינן מלה הנאכלת לז' וכן פריך שם ותיפוק ליה דהוה מלה עשירה ובתוס' שם ד"ה חלות דאי הוקדשו תיפוק ליה דבעינן מאתכם כו' וכל הני טעמי יש במנחות שלא ילא בם ולע"ג ועי' בתר"י שהקשו ג"כ מטעם דא"כ בכל מושבות : [**בא"ד** ונראה דקאי אה' מינין כו'. והא דלא פריך מזה לחוד בלתי הקדמת הא דתני. דבר"י עמש"כ לעיל (י"א)] : **גמרא** [כל שאינו לא מז' המינין ולא מין דגן. לכאורה כיון דאמר שאינו מז' המינין ממילא אינו מין דגן דהרי חטה ושעורה הם מז' המינין וי"ל דאתא לאפוקי כוסמין ושבולת שועל ושיפון דבתוספתא פ"ד קורא לכוסמין אינו ממין ז' לפי שלא הוזכרה בפירוש הביאה הרא"ש לקמן סי' כ"א ועמש"כ בפסחים (ל"ו ב')] : **שם** נהמא דהנדקא. נראה פי' לחם שעושין בארץ הודו עי' ערוך ערך הנדיקי : [**רש"י** ד"ה ותני עלה כלומר ותנן כו'. עמש"כ בנדרים (י"ט) בס"ד] :

דף לח ע"א [רש"י ד"ה בלאודין. שלא הקפיד על עריכתן כ"נ דל"ל] : **תד"ה** לאס. וכ"ד שתחלתו סופגנין וסופו עיסה אם נאפו בתנור או בכירה או באלפס בלא מים ושמן חייבין כו' ופליגי כו' וסופו עיסה דר"ל ס"ל כו' כל"ל ובדפוסים שלפנינו נסתרסו התיבות : **ד"ה** האי דובשא ולאפוקי מה"ג כו'. ובהגה"ה מהרש"ם מקיים כו' אם תחלה בפה"א שלכן שהכל כו' שאין סברא להוריד אותו משני מעלות משמע דאף למ"ד שלקות שהכל היינו דוקא דפרי הארץ אבל דפרי האילן בפה"א ואם נייחם סברא זו לרש"י יגלל מהל"ע דגה"ש עליו לקמן (ל"ט א') בד"ה דורמסקין אבל ל"ע על סברא זו דהא מבואר שם בסוגיא דלמ"ד שלקות שהכל גם על זית מליח שהכל וכמו שהעיר בזה בהגה"ש שם : [**שם** ע"ב גמרא מתיב רי"ל בר שמואל ירקות כו'. כתב הגל"ח הא דלא מותיב מזה על רב ושמואל דא"ל הא מני ר' יוסי דלעיל גבי מלה ואינהו דאמרי כר"מ ע"ש. ונראה דאשתמיטתיה ברייתא בפסחים שם (ל"ט ב') דקתני בה ושוין (היינו ר"מ וחכמים ע"ש) כו' אבל לא כבושין כו' : **תד"ה** מבשלת (בסופו) ובכל שלקות מיירי רחב"א כו' מדפליג כו'. ק"ל א"כ מאי מייתי ראיה מתורמסא הלא הוא מר מאד מתחלתו כדפירש"י בבילה. ובמ"ר בראשית פ' י"א התורמסא לריך למתוק : **ד"ה** זית ומליח כרותא. עי' חולין (ק"ח ב')] :

דף לט ע"א גמרא כזית בינוני בעינן וההוא כו' כל"ל. וכן העתיקו התוס' ביומא (ע"ט) ובסוכה (כ"ו ב') ותיבות והא איכא ל"ג להו : **שם** ופליגא דרבי חייא דאמר רבי חייא כו' כל"ל וכדלקמן בסמוך וכ"ה ברי"ף ורא"ש : **שם** מ"ש לנומה דלא כו'. נ"ל להפוך הגי' ושכ"ל מ"ש לנומה דלא משום דכי גמרה כו' ולשון גמר מלינו רבות בש"ס גם על אמירת כולה מילתא ועי' ברא"ש (פ"א סי' י') שכתב בשם ר"ת דגומרין ר"ל קורין ושנה עוד בפ"ב (סי' ה') על הפת נמי כי כליא כו' וכ"כ מבואר מפירש"י ד"ה אפרוסה ודלא כמו שהוגה עה"ג גמרה תחת כליא ועי' גי' הרי"ף והרא"ש ולגי' שלפנינו י"ל דכליא הוא מלשון כולה [עי' יומא (כ"ז א') ואח"כ כלה דס השעיר דע"כ ר"ל מתחלתו ועד סופו דהיינו האחת דלמעלה והשבע דלמטה ע"ש] ור"ל דכולה ברכה הויא אפרוסה : **רש"י** ד"ה כזית שאמרו לענין שיעור. כל אכילות לאו דוקא דה"ה לענין טומאת מת ונבלה : **ד"ה** אגור שאינו נבלע בפרי כו' אלא אגור כמשקה ענבים. ל"ע דהא בפסחים ל"ג ב' איכא למ"ד דגם משקה ענבים מיבלע בליעי : **תד"ה** בלר. אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא לוגמיו נראה דכוונתם לכמלא לוגמיו דהוא רוב רביעית כשיעורו לענין יוה"כ עי' יומא (פ' א') ובתד"ה ה"נ וזהו כהאע"ג שבתוס' שם (ע"ט א') ובסוכה (כ"ו א') בד"ה ולא ודלא כמסקנתם שם ולקמן (מ"ט ב') ד"ה ר"מ אבל לפ"ז קשה מאי דסיימו ע"כ יש ליזהר כו' דהא בל"ז לריך לשתות מכום ש"ב כמלא לוגמיו עי' לעיל בדבריהם (ל"ו א') בד"ה נתן ובשו"ע סי' קע"ל ס"ג ועמש"כ שם בחדושי לסי' רל"ו ס"ג : **ד"ה** נתן. הן בפירות כו' בחדושי הגרע"א הקשה דלענין פירות אין כ"מ בין זמן הש"ס לזמן שלנו לתרווייהו ליסני דלקמן (מ"ג א') או דלא מהני או דלא בעי הסבה ובמתכ"ת אישתמיטתי' דברי הב"י סי' רי"ג ע"ש ולדבריו ה"ל להקשות על תחלת דברי התוס' במש"כ ומיירי בהסבו : **ע"ב** גמרא תני תנא כו' מניח כו' ובולע א"ל כו' ומלת ומברך ליתא ברי"ף ורא"ש וגכון דלעיל מסקינן דמברך וא"כ בולע : **תד"ה** והלכתא. ויש שמביאין ראיה שלריך לסיים הברכה קודם שיבלע כו' נראה דר"ל קודם שיחתוך והייינו כיש נוהגין שכתב לעיל והראיה מהירושלמי נכונה דאם יחתוך קודם יש לחוש שתפול הפרוסה ומהרש"א לא הבין כן : **ד"ה** כתנאי דלהכי נקט חלי כו' משום כו' ולא יותר. נ"ל כוונתם דלפירש"י הנ"ל בלל פרום דהוה משמע דנותנו כולו רק שהוא פרום ונשבר אבל מדנקט חלי משמע דאינו נותן רק החלי והוא בכדי שיהא שוה לקטן השלם והעט"ר נדחק בזה : **ד"ה** ומר. א"כ לא קפיד אחשיבות ולא אשלימות. נראה דר"ל דהיה משמע דר"ה סבר כמ"ד דחשוב עדיף היינו משלם דמשמע דבשלם יש מעלה אלא דחשוב עדיף מיני' (וכדאמרי' בנדרים (ט"ז רע"ב) חומר מכלל דנדר הוא ע"ש בר"ן ורא"ש ועי' בב"י יו"ד סי' קנ"ט במה שדקדק אחר הטור במש"כ ליסנא דמוטב בדעת השאלתות) ובאמת ר"ה סבר דשלם אינו מעלה כלל וזהו שכתבו לא קפיד אחשיבות ולא אשלימות ר"ל מטעם דחשיבות עדיפא משלימות אלא דשלימות לא נחשבת אללו לכלום ודו"ק. וגם בזה נדחק העט"ר : **ד"ה** כל. וגהי דלעיל קאמר פתיתין גדולים כו' נ"ל דכוונתם ליישב לפירש"י דחשיבותא דחלי. בלל גדול הוא מחמת שיש בו יותר מקטן שלם והגרע"א ז"ל נתחבט מאד בדבריהם : **בנה"ש** שלמן מלינו שם זה כו'. ואנכי אוסיף דשם הוא בסי"ן אבל מלאנו בהושע (יו"ד) כשד שלמן לפי' הרד"ק בשי"ן ימנית וח"ו ובש"ס נמלא עוד בבילה (ה' ב') ובב"ק (פ"ט א') ובב"ב (י"ג ב') ובמנחות (כ"ט א') :

דף מ ע"א גמ' ור"ש אמר אפי' גביל לתורי נמי כו' כ"ה גי' הרי"ף וכדלעיל בדברי ריו"ה : **רש"י** ד"ה בשם. עכוב כמו בשם רכבו ובתורה כי בשם משה וכן הביאו תר"י והרא"ש : **ד"ה** המקפה. עד שאכילתו לפה בתים כו' לענ"ד נל"פ הכא כדפי' הר"ש בפ"ט דעב"י מ"ג שהוא מלשון קפאו תהומות תבשיל קפוי כו' וכן פירש"י על משנה זו בפסחים (מ"ד א') : [**שם** ד"ה יבש המעיין וקלר הבכורים ממנו ואח"כ יבש כו'. עי' בר"ש ושנ"א דהביאו מהירושלמי דמוקי לה ביבש ואח"כ הפריש דוקא] : **גמ'** מאן תנא דעקר אילן כו' ר"י היא כו'. נ"ל דזה ודאי דרבנן מודו דפירות האילן נקראין פרי האדמה בל' תורה דהא קורא הבאתי א"ר פרי האדמה אף בהביאו פירות האילן אלא דפלוגתייהו הוא דלרבנן נקרא בל"ת האילן בשם אדמה (עי' בחולין פ"ו מ"ו בתוי"ט דדעת הרמב"ם דנסורת של חרשים אינה מגדלת למחים ואפ"ה מכסין בה ואע"ג דקי"ל דבדבר שאינו מג"ל אין מכסין רק אם נקרא עפר וע"כ כל"ל דגם היא נקראת עפר) ומ"מ לענין ברכה א"י עליהם בברכת פה"א דבלשון בנ"א אינו קרוי אילן בשם אדמה. וראיה לזה דהא חטה נקראת בל"ת לר"י לקמן עץ עכ"ז לא יצא אם בירך עליה בפה"ע. וכן פירות האטד אף שהוא מין אילן לענין כלאים מ"מ לענין ברכה לא מברכינן עלייהו בפה"ע כדאיתא בתד"ה איתא (וזה דלא כלל"ת בר"פ דפשיטא ליה דלענין ברכה אזלינן בתר ל"ת) ולר"י להכי נקראים פירות האילן בשם פרי האדמה בקרא משום דעקר אילן גדולו מן האדמה ולכן גם לענין ברכה יצא : **שם** ל"נ אלא לר"י דאמר חטה כו'. הגל"ח הקשה מדוע ל"ק ל"נ אלא לפירות האטד ול"נ משום דזה לא מוכח במתני' דפירות האטד יהיו נכללים בשם פירות הארץ (עמש"כ בנדרים נ"ה ב' בס"ד) אבל חטה מוכח מר"פ דתני ועל פירות הארץ כו' חוץ מן הפת : **ע"ב** רה"א חוץ מן הפת ומה"י. נ"ל דטעמו דבשלמא בשארי פה"ע ופה"א דמתחלה לא טבעו חכמים עליהם רק ברכה כללית כמו בפה"ע דכולל כל פירות האילן. וכן בפה"א כולל כל פירות הארץ לכן יוצא בדיעבד בשהכל דלא הוי שינוי כ"כ ממטבע דהוי מכלל לכלל משא"כ פת ויין דטבעו חכמים עליהם ברכות פרטיות הוי שינוי גמור דהוי מפרט לכלל. ולכן אמר שפיר נימא כתנאי דגם פלוגתייהו הוי בשינוי גמור דאמר ברכה שלא תקנוה חכמים כלל ולזה שפיר אלי סבר ר"י כר"ה בשא"ד דיוצא בשהכל דזה לא מיקרי שינוי כלל ויש לכוון לזה תירוץ התוס' : **שם** דתניא כו' ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו. הן גם במשנה פ"ה דמע"ש איתא ולא שכחתי כו' מלברכך ומלהזכיר שמך עליו. וברא"ש הגי' דתנן ועי' בתוי"ט שם. [והא דקרו לה התוס' ברייתא עמש"כ בנדרים (כ"ו) בס"ד] : **שם** במשנה ר"א כ"ש מין קללה אמ"ע. עי' פירש"י והרמב"ם פי' דלא קאי רק על הנובלות ועל הגובאי ותר"י בשם י"מ פי' דלא קאי רק אחומץ ונובלות ול"כ כן מהגמרא דקאמר למ"ד דנובלות הם תמרי דזיקא קאי ר"י אשארא ולדבריהם אינו אלא אחדא : **גמרא** על החלב ועל הגבינה ועל הבלים. כ"ה סדורן ברי"ף וגכון : **שם** ועל התבשיל שעבר לורתו. הנל"פ כמו עבור לורה דבכ"מ בש"ס דפי' שתעבור עליו הלילה (עי' תוס' פסחים (ט"ו) ד"ה ולד טומאה דרבנן) אולם בטלה דעתי נגד הטוש"ע ר"ס ר"ד שכתב שנשתנה לורתו ונתקלקל והרשב"ם בב"ב ל"ה ב' פי' שהחמיץ : [**תד"ה** אמר כמו שמע ישראל כו' דהוי במקום מלכות. נראה דכוונו להא דר"ה (ל"ב ב') לר' יוסי דהלכתא כוותיה וכן קרו לה בכ"ד מלכות שמים] :

דף מא ע"א [רש"י ד"ה פשיטא ל"ג כו' מעיקרא ק"ל פשיטא כו' והדר קשיא המ"ל. אבל התוס' בגיטין (ה' ב') מלאו כה"ג ע"ש. ועי' ג"כ ביומא (פ"ג) כה"ג ובמש"כ שם : **שם** ד"ה כדי רביעית יין אבל כו' ולולבין. וכן כתבו התוס' עלין ולולבין ותימה שסתמו דבריהם כר"א בריש פרק ג' מינין נגד סתם משנה דהתם ודערלה פ"א מ"ו] : **תד"ה** מיתיבי. לכן לריך להגיה הכי כה"ג כדפי' כו' כ"מ שהיה גי' המהרש"א ע"ש והנה נלאו כל אנ"ח לעמוד ע"ד ולחומר הענין נל"פ כוונתם. לכן ר"ל דלפי סברת המקשה פוטר בפה"א את פה"ע (וכ"מ פשטית הברייתא דהמתרץ נדחק לפרשה בח"מ) לכן כדי להסתלק מן הספק דברכה לבטלה יעשה כדברי בה"ג להקדים בפה"ע על התפוחים אף נגד קליות שהם מז' המינים וכ"מ בהרא"ש דלבה"ג בפה"ע קדים אף נגד ז"מ דבפה"א ע"ש [ור"י חדא ועוד קאמר וכ"מ לזית ותפוח] : **ע"ב** [**גמרא** ארץ זית שמן ארץ שכל שיעוריה כו' כל"ל. ותיבות אריב"ח ליתא לא בעירובין ולא בסוכה : **שם** בריך אתמרי ברישא. נ"ל דר"ל ראשון לכל המסובין והגל"ח נדחק בזה] : **רש"י** ד"ה פת הבאה בכסנין. מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין כו' שם ליתא דוחן וע"ש בתד"ה תיובתא וגם המה הזכירו כאן כ"פ דוחן ועמש"כ שם : **תוס'** ד"ה אלא. דאמרי' לעיל כל שיש בו מה' המינין לריך ברכה מעין ג' לעיל לא נמלא ברכה ראשונה ולענין ברכה אחרונה לקמן (מ"ד א') איתא כל שהוא מה' המינין :

דף מב ע"א [תד"ה ר' זירא. לפי מה שמפרשים כו' עי' חולין (פ"ו ב') תד"ה אסור : **ע"ב** רש"י ד"ה פטר את הפרפרת. אלא למגרר אכילה כ"נ דל"ל] :

דף מג ע"א גמרא א"ר ל"ש אלא פת כו' וריו"א אפילו יין כו'. א"ד כו' עי' ברא"ש והראב"ד פסק כא"ד בפ"א מהל' ברכות. ולכאורה תמוה דבשל סופרים הלך אחרי המיקל כמ"ש הרא"ש (ועמש"כ לעיל י"ב א') ועי' ג"כ מש"כ ברפ"ב בשם הרא"ש בפ"ג דר"ה וכ"ל ראיה לפסק הראב"ד מהא דתני אהבה כרי' דר"ז (ר"ה כ"ט א') כה"ג כו' חוץ מברכת הלחם וכה"י שאם ל"י מוליא כו' ורש"י הוסיף שאר ברכת פירות וריחני וקשה דא"כ הל"ל חוץ מברכת הנהנין והיה

טולל הכל [אח"ז מלאתי להרי"ף בסוף פסחים שהביא להא דתני אהבה בזה"ל חוץ מברכת הלחם וברכת הפירות · אבל נראה דט"ס שם כי במקומה בר"ה העתיק כגי' שלפנינו וכ"ה ברא"ש שם בפסחים] · אמנם לדעת הראב"ד א"ש דשאר ברכת הנהנין חוץ מלחם ויין אף אם ל"י א"ת · ולרב דס"ל להא"ד דאף ליין לא מהני הסבה א"ל כדמשני הכא דמיגו דקמהני ליה הסבה לפת כו' ומיירי שם בהסבו לסעוד פת ויהיה מוכח משם דלא מהני מיגו אלא ליין ודלא כמ"א סי' רי"ג סק"ה · אכן ממעשה דב"ק ותלמידיו (לעיל ל"ט א') משמע כהמ"א ועמש"כ לעיל כ"ו א' בס"ד: תד"ה כ"א · עמש"כ לקמן רפ"ח בס"ד: [תד"ה משחא · מלח וסוחטים ליתא בהר"י]: ע"ב רש"י ד"ה וטחו · כדי שלא ידיו כו' ונ"ל אף דבגופו אין חשש כדלקמן ידיו כנגדו דמו דאין בהם זיעה כ"כ ועי' לח"מ פ"ה מהלכות דעות הלכה ט':

דף מד ע"א גמרא אילן אחד כו' ח' סאה גוזלות מג' בריכות. נל"פ מלשון אילן שנעקר ובו בריכה (פ"א דערלה מ"ה) ור"ל דבהאילן היה כמה בריכות · ומכל ג' מהן היו מורידין ח' סאה גוזלות ופירש"י דחוק: שם ואע"ג דאינהי הוו כהגתא כצ"ל: רש"י ד"ה פירות גנוסר · נראה להדיא שמפרש דהמליח הוא מפירות גנוסר וכ"נ שפי' הר"י עמ"א סי' רי"ב סק"ב ובזה שוב לא יקשה קושיית התוס' ונדחו ג"כ דברי התור"ע במש"כ ברבוי דזה"כ ע"ש: [תד"ה ר"ע ול"ד להיא כו' · ולפענ"ד דר"ע לא עביד שם כדעתיה משום דרבים פליגי עליה וכמו שהשיב שם לר"ג ועמש"כ שם: תוס' ד"ה על. משום חביבותיה · כ"ל דל"ל חשיבותיה]: בא"ד ויש חותמין על הגפן ועפה"ג · נראה דל"ל על הארץ ועפה"ג עי' תר"י: במשנה אכל תאנים ענבים ורמונים · כ"ה הגי' במשניות וע"ש בתוי"ט ונעלם מכ"ת קרא מפורש ותאנה וגפן ורמון (במדבר כ'): ע"ב רש"י ד"ה כל נפש · הנאכל שלם כו'. בפשוטו נל"פ דלא אתי לאפוקי חתוך אלא לאפוקי נומח ור"ל דוקא בעל חי שיש לו נפש חיונית: ד"ה קודם ד' שעות. משמע דמפרש קודם ד"ש קאי אדלקמיה ור"ל דאסור לספר עמו קודם ד"ש ול"י מדוע אינו מפרש כפשטיה דקאי על האוכל וכדמשמע לקמן:

פ"ז דף מה ע"א במשנה ד"ה עד כמה. וכ"ת להוציאם כו'. נראה משום דק"ל הא דמסקינן לקמן (מ"ח) דאפילו אכל עלה של ירק מצטרף והוא פחות מכזית כמ"ש הגר"א ז"ל בסי' קצ"ז סק"ב וחילוק של הרי"ף ותוס' שם בין עשרה לשלשה לא ס"ל עי' ברא"ש שם · (ולפ"ז צריך לחלק בין שמש לשאר אדם כיון דלא קבע בעי כזית) גם י"ל דהיה ק"ל דברישא סתם והשמש שאכל כזית מזמנין עליו ומשמע ליה ז"ל דאתא לכ"ע אפילו לר"י דזה דחיקא ליה לומר דהוה סתם ואח"כ מחלוקת (אך לפ"ז יקשה מאי פריך הש"ס על הא שאכל כזית פשיטא) לכן פי' דהכא איירי להוציא וכדמסקינן לקמן וזה מדוייק בלשון המשנה דל"ת עד כמה מזמנין עליו כדקתני ברישא אכל דמאי כו' מזמנין עליו נשים כו' א"ת עליהם · אלא דלשון עליו עליהם משמע צירוף ומזמנין סתם היינו להוציא וזה דלא כמהרש"א: [רש"י ד"ה גדלו. הכו גודל היחיד אומר לשנים · ק"ק ממתני' דלקמן דדוקא לג' חוץ ממנו אומר ברכו]: תוס' ד"ה שלשה. ומ"א אכלו כזית זהו בתחלה גמרו אכילתן זהו בסוף כצ"ל וכ"ה הגי' בירושלמי שלפנינו וכן הביאוהו הרא"ש ותר"י במתני' דלקמן: ע"ב [גמרא תניא שמע ולא ענה יצא עמש"כ בגיטין (פ"ה)]· רש"י ד"ה לפנים מש"ה לאחשוביה. הא דלא פי' כפשטא דאבא מר היה כתפו לנאת ואם לא היו מפסיקין ליה היה נצרך להתמהמה עד שיגמרו משום דס"ל היכא דגמר אחד קודם רשאי ליחלק כמ"ש המ"א סי' ר' סק"ב: תוס' ד"ה והא. אבל למ"ל כו' והא קתני כו' כצ"ל וכ"ת שהיה גי' המהרש"א. אמנם מש"כ דלענין קבוץ הפלה כחד דמיין שם אפי' כחד לא חשיבן רק לענין עדות אשה וסוטה וטריפה. שם אמרינן ביבמות ובסוטה דכחד דמיין איברא דעבדים מלינו גם לענין תפלה אליבא דריב"ל לקמן (מ"ז ב' ע"ש):

דף מו ע"א [תד"ה עד. וקשה לר"ש דאמר הזן זו ברכת הזימון כצ"ל]:

דף מז ע"א רש"י ד"ה אילו מייתי. ושמואל ה"ק לרב אבא לכבודו. כוונתו למש"כ ביבמות (כ"ז ב') ע"ש ועי' לעיל (ע"ז ב') בפירש"י שם ד"ה אבא פלוני. אולם התוס' ביבמות שם והרשב"ם בפסחים (קי"ט ב') פי' דאבא היה שם העלם דרב: ע"ב גמרא והשמש שאכל פחות מכזית פשיטא איידי כו'. הן לשיטת הגר"א ז"ל בסי' קצ"ז סק"ב דמצטרף לעשרה אפילו בפחות מכזית (ולענ"ד ראיה מקטן המוטל בעריסה דמצרף לר"א ולריב"ל לקמן ובכריתות (י"ג) אמרינן ספק ינקו כשיעור כו' ספק ינקו ביותר מכדי א"פ) א"כ מאי פריך פשיטא הלא טובא אשמעינן דאף דלעשרה מצטרף א"ת לג'. עי' בב"י שם בשם הכ"ב וכאן אין לתרץ דפריך פשיטא משום דזה מוכח מרישא דתניא השמש שאכל כזית וכמ"ש התוס' בעירובין (ל' ב') והרמב"ן במלחמות ספ"ק דפסחים והביא ראיה מר"פ חלון דפריך פשיטא כיון דאמר דע"ד בתוך יו"ד כו' ע"ש (ולפי מש"כ התוס' בב"ק (קי"ו ב') ד"ה האי נדחית ראייתו) דהכא א"א לפרש כן דא"כ מאי מסני איידי כו' דעושה מהקושיא תירוץ: תוס' ד"ה קטן · בסופו וא"ת כו' וי"ל כו'. עי' מש"כ בהגהותי למ"ר בראשית פ' ל"א אות ה' בדפוס הב' ·

דף מח ע"א גמרא אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה כו'. בגה"ש מביא מבה"ג דגורס במקום רבא רבה בר חנן וכן העתיקו תר"י. ובזה נדחה מש"כ בס' ת"א בשם הגאון מהר"ז ז"ל מווילנא לדחות גי' רש"י בר"ה י"ח א' אביי ורבא מדב"ע קאתו כו' מעובדא דהכא ע"ש. וכבר קדמנו בזה בסה"ד: שם א"ל חזית דל"ת מרות. נראה דהר"ת דא"ל הוא אמר לה ור"ל לדביתהו הרי את רואה דל"מ מרות פי' אדנות ור"ל דלכן שפיר עביד דקטיל להו לרבנן אח"ז ראיתי שכ"ה בע"י ובפירש"י שם: [רש"י ד"ה לגרמיה ואין אדם מודה לו. משום דאפילו לר"ג לעיל (מ"ד) במשנה אינו אלא בשותה יין בקביעות כמש"כ התוס' לעיל (ל"ז)]: תוס' ד"ה וליה [ומתוך ירושלמי זה פיר"י דאין עושין כו' לעשרה כו'. ר"ל משום דמייתי התם הא דאר"י בתר הא דעושין אותו סניף לעשרה ועי' מהרש"א מש"כ בסה"ד]: בא"ד והא דאמר בירושלמי כו' אור"י כו' דגרס התם קטן לס"ת. עמש"כ בהגהותי לב"ר שם אות ו': [בא"ד כדאיתא במגילה כו' אפילו אשה אי לא הוה משום כ"ל. דהכא איתא התם אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום כבוד לבור ור"ל הרי חזינן דהתם מקילינן טפי דאפילו אשה עולה מצד הדין. ובמהרש"א ע"כ יש ט"ס: תד"ה תשעה. ואפילו ברוך שאכלנו כו' כצ"ל: בא"ד ובירושלמי קאמר ריו"ח לעולם אין מזמנין כו' ומשמע אפילו מצטרף. לפמש"כ לעיל בר"פ בס"ד הוה המשמעות אדרבה להיפך ע"ש אולם בירושלמי שלפנינו הגי' אין מזמנין עליו]: ע"ב גמרא [ברכת התורה מנין כו'. ולעיל (כ"א) יליף לה רב יהודה מקרא אחרינא ע"ש]: שם רמ"א מנין כו' ת"ל אשר נתן לך ה' אלהיך כו'. בקרא כתיב וברכת את ה' אלהיך כו' אשר נתן לך. וצ"ל דכלפי דדריש רי"ש אשר נתן לך על התורה. אר"מ דלא אלא אשר נתן לך קאי על ה' אלהיך דלעיל מיניה למידרש בין מדה טובה כו': רש"י בסוה"ע. וכתיב ושמרתם את בריתי (שמות י"ט) כצ"ל דצ"ל והוא לראיה על ברית דסיני:

דף מט ע"א [גמרא איתיביה לוי לרבי כו' על הארץ ועל הפירות. נראה דצ"ל ועל פירותיה עי' לעיל (מ"ד): שם ואת שבקת כו' ועבדת כרב. ק"ל דהא לעיל איתא בברייתא דר' אבא דהוא רב (לקבלת ערוך) אמר דל"י וכן ר' אילעא כו' משום רבינו דהיינו רב (בכ"מ) אמר דל"י. לכן כ"ל נגרוס ועבדת כרב חננאל]: רש"י ד"ה ויתיב ר"ג ואמר טעה כו' א"ל ר"ה לר"ג כו'. לכאורה ה"כ לפרש דר"ה אמר טעה כו' ור"ג שאל ליה מאן כו'. וראיה דלקמן ע"ב איתא דר"ה אמר משמיה דרב ועי' גי' הרא"ש: ע"ב גמרא א"ל רב אידי בר אבין לר"ע מ"ש כו' כצ"ל: שם אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו בכבילה. ל"י איזו שביעה יש בכבילה. ולכאורה הנל"פ דהכי אסמכוה דאמרינן בשבת (ק"מ ב') בר ב"ר דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבלע בלוע וע"ש בפירש"י ובמש"כ שם בס"ד. וביומא אמרינן אין בה"ב מחזיק יותר מכבילה ויהיה פי' הכתוב (לפי האסמכתא) ואכלת (שיעור) ושבעת (כמות אכילה בב"א כדי לשבוע) והוא מלא בית הבליעה. ובשבולי הלקט בסי' מ' ראיתי דקרי לבילה שביעת גרון ונראה דר"ל שהגרון מלא ושבע עי' סוכה (מ"ט ב') ובפירש"י שם ד"ה פוקקין. אולם עומד לנגדינו הא דאמרי' ביומא (ע"ט ב') השתא כבילה שבועי משבעא דעתא לא מיתבא. וצ"ל דקי"ל לרבנן דכבילה משביע קצת. וכן מלינו בסוכה (כ"ו א') כדטעים בב"ר ועייל לכלה והוא כבילה כדמוכח שם (ר"ד כ"ז) ובפרש"י אלמא דמשבע קצת: במשנה אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. בש"א פי' דר"ל דשוים לענין זה דמזמנין בשם רק החילוק הוא במאה כו'. לכאורה פי' נגד הגמרא דמוקי הא ריה"ג הא ר"ע ועי' פ"ה דנזיר מ"ה בתוי"ט: [רש"י ד"ה לפני הבירה מקום כו' שורפין פסולי קדשים קלים כדאמרי' בזבחים כו'. שם ליתא פסולי קדשים קלים]: שם ד"ה א' עשרה. הא קתני סיפא במאה הוא אומר כו' כצ"ל: תוס' ד"ה אי בעיא. והא הוי ר"ח כו' במג"ת וכ"כ בתענית (י"ב א') סד"ה ואם. ולכאורה תמוה דהא ר"ח הוה מה"ת כדאיתא בר"ה (ר"ד י"ט) ואולי מפרשים דהא דאמר שם ר"ת דאורייתא ר"ל דהוה מועד מה"ת (וכמ"ק כפירש"י) אבל התענית בו אינו מה"ת. ועי' בשו"ע או"ח ס"ס תק"ע במ"א ובהגר"א ז"ל: ד"ה נברך. אבל גבי ברכה לא מלינו זה הלשון · המדקדקים כתבו נברך בפיעל נקשר לרוב עם את וגם עם למ"ד (דה"א כ"ט. נחמיה י"א) ול"ע:

דף נ ע"א גמרא תנ"ה בין שאמר ברכו כו' והנקדנין תופסין אותו ע"כ. וקשה דילמא ר"ל דתופסין על האומר נברך. וי"ל ע"פ מש"כ הסמ"ע סי' ע"ב סק"ו דהיכא דתני בין כו' בין כו' דרך לנקוט הפשוט באחרונה [ועמש"כ בשבת קנ"ה במשנה בס"ד]. והכא נקיט נברך באחרונה ובירושלמי הגי' ברכו באחרונה. ולכן מפרש שם דהנקדנין תופסין קאי על האומר נברך (כן מוכח שם מדקאמר ובאים לר"ז בגין דלווח כו' לרתכ"ב נקדנא ע"ש ותבין והמפרש שם (רא"פ) ל"ד: שם כדתנן פענין כו'. לכאורה יפלא מדוע לא הביא מהקודם ברכות אומר כו' על המזון שאכלנו. לכן נראה גי' הרא"ש עיקר דל"ג זה שם. וכ"ה לענין ובטובו חיינו עמ"א ר"ס קל"ב: רש"י ד"ה התם מוכחא מילתא. דבמט"כ ל"ל מרובין עמש"כ בב"ר פ"א אות ד': ע"ב ד"ה אבל לא גלוסקאות. שהרי כו' כמאסין. הן פת משמע לעיל דאף בלא מיאוס אסור. ונראה שגירסתו היתה אבל לא חתיכות ולא גלוסקאות כגי' ברי"ף והרא"ש וכל"ל הליון ברש"י וכ"א ברש"י שאלל הרי"ף. וקאי הטעם על חתיכות:

דף נא ע"א גמרא מי שאכל שום כו' · המלייניס שכתו פה לציין לשבת (ל"א ב') וכן משם לכאן: [שם קונס יין כו' אסור בחדש ומותר במיושן · הדיוקים סתרי אהדדי לענין ישן ועמש"כ שם בנדרים ודע דבמשנה שם איתא דמותר בכל יין ול"ק אהדדי לפי המבואר שם (כ"ו ב') ע"ש וכאן נראה להגיה כדתניא וצריך לעיין מדוע לא הביא הש"ס מהמשנה]: שם הא בדתמרא כו' הא' קאי על הברייתא הב'. והשני קאי על הברייתא ההובאה בראשונה · וכן הגי' · ע"מ דאין הש"ס מקפיד בזה וכן לקמן (נ"ג) הא דאיכא אדם חשוב כו' · ולכאורה מזה סתירה להתוס' גיטין (סד"ו) ומנחות (ס"ד פ"ד) דדייקי בכה"ג ע"ש. וי"ל דכאן רוצה הש"ס להקדים בכולהו תירולי דאמרת ברישא · וכן לקמן דאיכא ברישא [וכל"ע בב"מ (כ"ה) בתירולי דורמינהו בין לפירש"י ובין לפי' התוס' שם]. אבל קשה מדברי עצמם בשבת (ס"ד י"ב) ע"ש: רש"י ד"ה אספרגוס · עיין פסחים קי"ב ברשב"ם ד"ה אספרגום: [שם ד"ה חי אבל נברך עליו חי הא אמרן במתני' כו'. אינו מדויק דה"ל לאתויי הא דריב"ת דמודים חכמים לר"א בכוס של ברכה וע"ש בתוס']: [ע"ב גמרא וברך פרי בטנה לא נאמר כו'. מש"כ המהרש"א בת"א דנוכח לזכר ולנקבה שוה תמוה דלנקבה כ"ף הכינוי שואית והנו"ן בליר"י כידוע]:

פרק ח רש"י ד"ה ואח"כ מוזגין. כדאמרינן כו' הסבו אע"פ שנטל כו'. משמע דהביא ברייתא אתיא כב"ש דהא תני שם ונוטל שתי ידיו בא להם יין כו' הרי דתקדים נטילה ליין כב"ש. ולכן א"ש מה דתני שם ברישא נוטל ידו אחת בא להם יין כו' דלב"ש חיישינן שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידו כו' כדלקמן בגמרא ולא נלטרך לדברי התוס' שם. [וזה ג"כ שלא כדברי התוס' בפסחים (קט"ו) ד"ה כל והר"ן שם]: ד"ה נר · הגלל"ת תמה עליו והעלה דהיכא שהתחיל לאכול מבעו"י ונמשכה סעודתו עד זמן הבדלה אפילו יש לו כוסות הרבה יכול לעשות שתיהן על כוס אחד. ואנכי תמה עליו איך נעלם מכ"ת סוגיא דפסחים (ק"ב ב') דאינו רשאי מטעם שא"ע מלות חבילות וע"ש בתד"ה מיתיבי. שוב ראיתי שהרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת הי"ב פסק ג"כ שרשאי לברך ולהבדיל על כוס אחד ומוכח שם דאפילו יש לו כוסות הרבה ומשמע שם מהה"מ שדעתו דלפי דמסיק שם בגמרא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא דה"ה בה"מ והבדלה חד"מ היא והדר בי' ממאי דשני מעיקרא אין לו שאני. אח"ז מלאתי בתשובת חת"ס סי' ע"ה כוונה אחרת בדברי הה"מ ואף דעת הראב"ד שם כרפ"י וכן הביא הה"מ מהגאונים ז"ל והסכים ע"י וכ"ז נעלם מהגלל"ת:

דף נב ע"א גמרא ויחזרו ויטמאו את הכוס · עי' בגלל"ת שהאריך בישוב דברי הרמב"ם אך מש"כ דסתם ידים מטמאין משקים להיות תחלה · אשתמיטתיה דברי הרמב"ם בהקדמתו למס' ידים הבאתים שם בחדושי פ"ב מ"ב: [שם וליטמו ידים לכוס כו' ואין שני עושה שלישי בחולין · גם בלא"ה כל ולד הטומאה אינו מטמא כלי אלא משקה (פרה פ"ח מ"ה): תד"ה ור"י · ובבה"מ א"מ עד לאחר ג' ברכות · ל"ד דעם הטוב והמטיב הוויין ד']: ע"ב גמרא אבל נט"י לב"ש תחלה לא ס"ל כו'. לכאורה זה שפת יתר והב"ח מחקם · ואולי משום דלב"ה אין קפידא והם אף נוטלין כו' קאמרי (עי' מהרש"א) לכן קאמר דב"ש דוקא קאמרי מכבדין כו' אבל נט"י כו' לא ס"ל: שם בורא דעתיד לאיברא ועפירש"י · וק"ל דא"כ מדוע ל"פ נמי בברכת בפה"א ובפה"ע וכמ"ת דהתם נמי על העבר בעינן לברוכי כדלעיל (ל"ח א') גבי ברכת המוליא ע"ש: תוס' ד"ה חיכף · משום דשנויה במשנה ל"ת למתנייה · עיין בה"ז במנחות ל"ג א': ד"ה ד"א · י"ס שכתוב בהן ה"ק להו ב"ה לב"ש כצ"ל: בא"ד אלא נראה כספרים כו' · ולענ"ד עיקר גי' רש"י דלגירסתם קשה מ"ק וכ"ת מ"ש כו' דהא שנא ושנא דעל הכסא ליכא רק חשש דטומאת ידים · ועל השלחן לבד חששא דטי"ד יש עוד חשש דטומאת אוכלין ג"כ: ד"ה בברא · וי"ל דל' קרא עדיף גם ברא כתיבי טובא בקרא · ואולי כוונתם דבשמוש שי"ן לא מלאתוהו או יכוונו דבאור גופיה מלינו לשון בורא ולא ברא והוא קרא דיולר אור ובורא חשך דבורא שב ג"כ על אור ע"פ מדה י"ט מהל"ב מדות מדבר שנאמר בזה וה"ה לחבירו ע"ש:

דף נג ע"א גמרא ואיידי דתנא רישא רוב עו"ג כו' · כה"ג בעירובין ט"ו א' ובפסחים ע"ט ב': שם ה"ל מיעוטא לכספים (ר"ל ואם תצטרף לזה מיעוט דעו"ג אכתי תהוי מחלה ע"ת ועדיין · ראוי לברך כדלעיל גבי אור לכן הוצרך להוסיף עוד) ומיעוטא נמי לגמר כו': ע"ב כשם שמזוהם פסול לעבודה · דבספ"ו דבכורות תנן דמזוהם אין שוחטין במקדש וברפ"ז תנן מומין אלו כו' פוסלין באדם:

פ"ט דף נד ע"א [במשנה רי"א הרואה את הים הגדול אומר כו' · המ"א בסי' רכ"ח העלה דר"ל ים אוקיאנוס ע"ש · ומזה ראיה למש"כ לעיל (מ') דהלכו בברכה אחר לשון בני אדם דבל"ת נקרא ים התיכון ים הגדול · וטעמא דר"י נראה דמשום חשיבותו קבעו ליה ברכה לעלמו כמו פת ויין ולא מטעם דבעי היכר ברכה לכל מין (שם) · דהא גם הוא מודה דבכל פרי עץ אינו פורט בברכתו מאיזה מין הוא וזה דלא כהגר"א ז"ל שם · ועוד דהגה פסק בשו"ע כוותיה ובהיכר ברכה לכמו"מ לא פסקינן כוותיה]: שם בנה ב"ח כו' אומר ברוך שהחיינו · ובש"ע סי' רכ"ג ס"ה דלו ולב"ב מברך הטו"מ · ובזה נדחה קושית המ"א על הש"ע שם בסי' רכ"א סק"א דה"ל לשנויי כגון דאיכא אשה ובנים ע"ש דא"כ אפילו בית וכלים נמי משא"כ לפי מאי דשני בשותפות י"ל דלא שכיח כולי האי בבית וכלים שותפות · וכ"ש לשיטת רש"י והרא"ש בפי' דשותפות דלא שייך כלל בבית וכלים: שם מברך על הרעה מעין הטובה ועה"ט מעין הרעה כצ"ל וכ"ה הגי' במשניות וברא"ש: שם והצועק לשעבר ה"ז ת"ש כיצד היתה כו' כ"ה שם וברי"ף: רש"י ד"ה [ביליאתו · מתפלל שילא בשלום · ורמב"ם מפרש שיודה לאל שהוליאו ממנה לשלום וכפירושו איתא להדיא בירושלמי]: שם ד"ה כל חותמי ברכות · בא"י כו' ברוך חונן הדעת · הן בהרע"ב ליתא לברוך השני וכן ה"ל נכון דמה לנו להזכיר ב"פ ברוך · אכן בגמרא תענית (ע"ז ב') איתא ג"כ לברוך הב' כ"פ · וכן ברמב"ם פ"ד מהל' תענית · ולכאורה ה"נ דבמקדש בכל הברכות כולן ובכל יום אף שלא בתענית היו חותמין בנוסח זה ולא עמדתי על דעת רש"י שהתחיל בחונן הדעת · ובגמרא שם התחיל מברכת גואל ישראל שהיא הראשונה שמאריכין ותוקעין בה בתענית ובהם אתי ועסיק שם · והרמב"ם לא הזכיר זה אלא בהל' תענית ובהו' ברכות ול"ע בזה: ד"ה התקינו · עזרא וסיעתו · כ"ה ביומא (ס"ט ב') ויברך עזרא כו' רג"א ברוך כו' מן העולם ועה"ע וע"ש בפירש"י: ע"ב ד"ה קמלי נמלים · הן כחגבים (במדבר י"ג) מתרגמינן כקמלין · וכן בסוטה (ל"ה) קחזינן איגשי דדמו לקמלי וכן איל קמלא דכן הוא מין חגב כדמוכח בע"ג (ל"ז) · [שוב נזכרתי שגם בפיה"מ שם כתב נמלים יש בכרם והרא"ש משבש שם לאותה גירסא וצ"ל חגבים ע"ש. אולם בשבת (ע"ז ב') ד"ה קמלא כתב ארבה ול"נ קמלא נמלה ע"כ ול"ע]:

דף נה ע"א גמרא עשרה דברים כו' ומוריגי בהמה · בשבת איתא בלא מלח. ובזה מיושב קושיית המהרש"א בח"א מתלאכי אברהם · שהאכילם לשונות דבב"מ (פ"ו:) איתא ג' לשונות בחרדל · ואולי הוא קאי במקום מלח · או אפשר שהיה גם מלח שם: שם והמנהיג עלמו ברבנות · כעין זה בפסחים (פ"ז ב') ויומא (פ"ו ב'): שם וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא כו'. נראה שמפרש מה (כלומר מה חשיבות יש כמו ונחנו מה) לתבן את הבר (והוא כולו תואר לחלום כדמסיק) או דמפרש מה כפשוטו מה דמיון יש לתבן את הבר שהוא תואר לחלום עם נאם ה' שהוא הנבואה: [שם ע"ב גמרא אטו כל החלומות הולכין אחר הפה קרא הוא אין כו' · כה"ג בב"ק (פ"א ב') מי כתיב מהיות טוב כו' · ועמש"כ במ"ר נשא פ"ו אות ח' בהערה]:

דף נו ע"ב גמ' באדרותא מיתת · עפירש"י ולענ"ד נראה דמיתת הוא לשון ביאה כמו ולא אתית · ועי' באיכה רבה פ"א בפסוק רבתי בגוים במאמר חד מתלמידי דר' יוחנן: [שם והתגיא רכבו מת ל"ק הא כו' · קשה א"כ ה"ל למחשב ששה דברים]: שם באתרא כו' שוגרא נעשית לו שירה נאה שיגרא כו'. בערוך ערך שגר משמע דגרים איפכא והוא יותר נכון · [ואולי יש לגרוס שורגא נעשה לו שירה נאה וכמו כשב כבש · ועי' במוסף בערך סרני]:

דף נז ע"ב גמ' הרואה ב"ע בחלום יצפה לחסידות. הוא כדאמרי' בחגיגה (י"ד ב') קרו עליו יקר בעיני ה' המותה לחסידיו: שם ב"ז יצפה לחכמה · דעליו קרו (שם) דבש מצאת אכול דיך. והוא כינוי לחכמה כמו שדרשו (שם י"ג) קרא דדבש וחלב תחת לשונך: שם כל מיני חיות כו' חוץ כו' והקפוד · בתוס' חולין (ס"ג) ד"ה באות ובבכורות (ח') ד"ה הקוף ובנדה (כ"ג) ד"ה קריא · מוכח להדיא שהיה הגי' לפניהם כאן והקיפוף. וכ"כ מפירש"י פה עי' בכורות שם בפירושו ד"ה והקיפוף ואלו קפוד הוא מין שרץ עי' בפירושו לישעיה (י"ד כ"ג: ל"ד י"א) והגה"ש במחכ"ת ל"ד בזה: שם כל מיני עופות כו' · חוץ כו' וקורפראי בחולין שם אמרי' באות שבשרלים קורפדאי ואף דשם בד' וכן הביאו בערוך והכא בר' נ"פ דנתחלף בא' המקומות להסופר ד' בר"ש וכן רש"י לנו שניהם טלפ"א · ולולא פירש"י ה"כ למחקו מכאן כי גם הערוך לא הביאו: שם ששה דברים מרפאין כו' וסימן יבשין · לעיל הגי' ומי סימן וכ"ה ברש"י כאן: שם ראה גוב של אריות כו' לאבותינו. ברי"ף ורא"ש הגי' לצדיקים והיא יותר נכון משום הא דלעיל (ט"ז ב') א"ק אבות אלא לג'. ואולי י"ל דהא דא"ק אבות כו' היינו על כוונת אב המוליד (אולם יקשה קלת לפ"ז מאמהות דשם) אבל מלינו ע"ד השאלה שם אב על המושלים כמו שפי' הרד"ק בשמואל א' (י"ב ט"ו) (וכן פירשתי בני חמור אבי שכם דר"ל מושל דשכם העיר) ועל הנביאים כמו שאמר אלישע על אליהו אבי אבי (אך שם י"ל מפני שהיה רבו דתלמידים נקראו בנים) ועל החכמים ולדיקים ר"ע על ר"א בס"פ ד' מיתות (גם שם י"ל מפני שהיה רבו) ודניאל היה מושל (דניאל ב' מ"ח) ונביא (מגילה ט"ו) וחכם ולדיק [ועי' בסוף פתיחת התוי"ט למס' אבות]: [שם אר"א אנא הא דרה"מ לא שמיע לי כו'. כה"ג אמר בשבת (ל"ד)]: רש"י ד"ה רי"ש בן אלישע. והפשיטו עור קרקפתו מוזכר בע"ג (י"ח ב') ובחולין (קכ"ג א'): ד"ה כפניות · עיין עירובין כ"ח ב':

דף נח ע"א גמ' מלכי ישראל כו' לירחיו. אף דרובם היו מלכי רשעה וי"ל שמלכו בזכות אבותם כדאשכחן כ"פ כתוב גבי מלכי יהודה כי למען דוד נתן לו ניר וכן י"ל גבי מלכי ישראל · וכדאמרי' לעיל ז' רשע וטוב לו רשע בן לדיק · וזה לא איפריך ע"ש: רש"י ד"ה קאת וקפוד · זה כתוב בישעיה (ל"ד) על אדום ועי' הגי' ברש"י שבע"י ואולי היה לפניו הגי' אדום במקום בבל. וכ"נ להגיה לקמן

בסוה"ע והגלח זו ירידתה של אדום: **ע"ב** גמרא כותא פוכבי. פי' ולא מאה ממש רק דנראין כמאה. ועי' אמר מ"ל דמכנפי ופו' והוא כדלעיל (מ"ו ב') גבי תשעה נראין כעשרה כנ"ל נכון בעז"ה: **רש"י** ד"ה ככלי אובד. דיאוש בעלים לאחר יכ"ח בב"מ פ"ב ע"ש (כ"ד ב') בעובדא דאבוה דשמואל:

דף נט ע"א גמרא רב קטינא דידיה אמר כו'. עי' מהרש"א. ואנכי לי בזה שום גמגום הלא מצינו רבות בש"ס ואב"א אף שאין שום פירכא על התירוץ הא' ויהיה זה כמוהם וכ"ש הכא דא"ל הא והא איתא. פעם בלה הזיעה מסכה זו ופעם מזולתה: [**שם** אמר אביי כרוך ותני. עפירש"י. ול"נ דתפרש למתני' ע"פ מדה י"ט מל"ב מדות מדבר שנאמר בזה והי"ה לחבירו וכה"ג כתבתי בשבת (קנ"ה)]: **רש"י** ד"ה אובא טמיא. ודומה לו במס' אהלות (פי"ז מ"ג) החורש מלא טמיא ופי' כו' כנ"ל. וכנ"ל בדבריו בשבת (קנ"ב ב') וכפי' לתורה פ' מקץ (מ"א ח'): [**ע"ב** רש"י ד"ה כל כ"ח שנין שבסוף כ"ח כו'. מה שנדפס בגליון שבתחלת הוא שבוש]:

דף ס ע"א גמ' אמר אביי לא ליתא איניש הכי דלא ליפתח כו'. מזה תמהתי על נוסח וידוי של שכ"מ המבואר בטוש"ע יו"ד של"ח בשם הרמב"ן „ואם אמות תהא מיתתי כפרה" ואולי דנטה למות שאני. אבל קשה מנ"ל לחלק הלא אמרי' לעיל י' אפילו חרב חדה כו' אל ימנע עצמו מן הרחמים: **שם** ר' אבהו על גבי בני אפחית כו'. בכתובות (ס"ב) איתא להך עובדא ובלשון אחר קצת ע"ש ונראה דהיא היא. והמציינים שכחו לציין כאן ושם: **ע"ב** בה' אהלל דבר באלהים כו'. עי' הגהת הגרי"פ וסיים וכן ברי"ף העתיק על נכון אכן מה יעשה הרב בהא דלקמן כוס ישועות כו' דבקרא קדים נרה כו' לכוס ישועות. ועי' גיטין (ע"ה ב') אתקין שמואל כו': [**תד"ה** מפליא. ואינו יכול לשמור בו יין. מלת יין ליתא שם]:

דף סא ע"א גמרא [אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה ויצר כו'. עיין רש"א בח"א ותירוצו מגומגם ולענין קושייתו נ"ל דמה שהיא הולכת בטבע ברייתה שלא להזיק ולסור למשמעת האדם למלאכה ולחרישה ולמשא וכיוצא זה נקרא יצר טוב]: **שם** וייבן ט' מלמד כו' שכן בכה"י קורין כו'. לכאורה הא"ל שכן בלשון ארמי קורין לשער בנייתא. וכדלעיל (א') כמשחל בניתא: [**רש"י** ד"ה עם הארץ. משנה זו כו'. עמש"כ בשבת (פ"ג ב')]: **ע"ב** רש"י ד"ה לא נעור היושן הקיבה וגמלאו כו'. עי' באורי הגר"א ז"ל ליו"ד סי' ל"ג סק"ז: **ד"ה** ובזמן שהשכינה שורה. שבהמ"ק קיים וביומא ספ"ק אמרי' דשכינה לא שרתה בבית שני. וכ"מ לקמן דר' יוסי בברייתא ראשונה אמר לישנא דשריית שכינה ור' יהודה בברייתא הב' אמר לישנא דבהמ"ק קיים. והיינו דא"ב מקדש שני דלר' יוסי מותר ולר"י אסור. ואל תתמה דלפי מש"כ לא יהיה דין דמשנתינו לר"א בריה דרחב"א אלא בבית ראשון. ועי' בתוי"ט פ"ג דפרה מ"ג ד"ה ורקו:

דף סב ע"א גמרא אר"ע פעם אחת נכנסתי כו' תניא ב"ע אומר פ"א נכנסתי כו'. הן זה ודאי דכניסת ר"ע היה קדים (כסדרן בש"ס) דא"ת דכניסת ב"ע אחריו קדים איך יאמר ר"ע ולמדתי ממנו כו' הלא כבר ידעם ועביד כוותייהו אלא דספורו לב"ע היה מאוחר לכניסת ב"ע והא דא"ל ב"ע ע"כ העזת כו' והלא גם הוא עשה כן קודם. י"ל משום דהוא היה אז תלמיד חבר דר"ע וכמ"ש הב"א. אך מש"כ עוד דע"כ בשעה שא"ל ב"ע ע"כ העזת כו' ככר היה לו ת"ח. דאל"כ הא אמרי' בר"ה (ל"א ב') דלא אורחיה דתלמיד לומר לרבו רבך. זה א"כ דאיך הוה שייך לומר העזת פניך בחבירך מה זו תמיה. ותדע דהא תלמיד דר"א (בר"ה שם) ע"כ כבר ה"ל ת"ח. מדקאמרי חביריך ול"א חבירי דמר. ואפ"ה לא א"ל רבך אלא ע"כ כדאמרן: **רש"י** ד"ה כדי. ע"כ אם הוצרך לפנות יפנה. לחנם נדחק דהא דכמה ירחקו נשנה בפ"י דטהרות מ"ב אחר הא דיוצאין כו' ונפנין. ודע שהרמב"ם שם פי' דקאי הכל על הבדדין שהן ע"ה (ולא על השומרין) וע"ד כדי שיהא רואהו היינו השומר את הע"ה הנפנה. ומדוייק לשון דר"א שא"ר את פרועו אבל לדידיה חזי ליה: **ע"ב** גמרא אלמא לאו אורח ארעא עפירש"י. יותר הנל"פ דלאו אורח ארעא להפנות שנים יחד. וכ"א להדיא בתמיד דשם הגי' למימרא דלא בעי ליה למיעל. שוב ראיתי בבאורי הגר"א ז"ל או"ח סי' ג' סק"ה שעמד בזה. ועיין מהרש"א. אולם בתמיד הגי' מפורש א"ל ר"א כו' ור"ם סבר כו' ועיין ח"א כאן ושם: **שם** ר' יוחנן אמר עד חצות ממש. בח"א פי' שהוא גמר זמן הקרבת תמיד של שחר כו'. וזה דלא כדמסקינן שם כר"י דעד ד' שעות. ויותר ה"ל לפרש דהוא תחלת זמן דתמיד של בה"ע מה"ת. והרד"ק פי' דחצות נקרא תועד השמש עיין שם:

דף סג ע"א [רש"י ד"ה תהלה אחת וד"ה על כה"ב נ"ל הד"א]: **ע"ב** גמרא אלא הוא מטמא והן מטהרין כו' והתניא כו'. ק"ל למש"כ התוס' בחולין (מ"ד ב') דכי היו שניהם כבהמ"ד ונשאלה שאלה לפניהם אף שאסר אחד חבירו רשאי להתיר. ועש"ך יו"ד סי' רמ"ב ס"ק כ"ה א"כ מאי פריך הכא דהא משמע שהיו יושבים ביחד: **שם** הם ואח"כ כתת כו'. כה"ג בשבת ס"ג א' דליגמור איניש והדר ליסבור: **רש"י** ד"ה חנניה. הוא חנניה בן אחי רבי יהושע כנ"ל: [**ד"ה** כשם שאני הסברתי והיינו דכתיב פנים אל פנים כנ"ל: **ד"ה** ומיץ אף. הלכות דם לאמתם כנ"ל וכ"ה בע"י]:

בתוספתא פ"ה ארבע דברים שבין ב"ש וב"ה כו'. והשיב טובא. וצ"פ דתיבת ארבע שייכא לדין דלמעלה. הרי אלו מברכין כתקנן ארבע. ותדע דדברים ל"ז והנ"ל ארבעה. שוב ראיתי להרי"ף בפ"ב דמכילתין שהעתיקה כאשר הגהתי:

מסכת פאה

[**פרק א משנה ב** ולפי רוב הענוה. לענ"ד נראה שהוא שם מקרה מעניות דעני ועניו משותפים והרבה המה מתולפים במקרא (בקרי וכתיב) והכוונה דאף אם כתות העניים מעט אך אם איכות עניותם רב ירבה על השיעור כי אינו דומה מי שאין מאומה בידו למי שיש לו מאתים חסר דינר שג"כ נקרא עני לקמן פ"ח מ"ח]: **משנה ד** ומכניסו לקיום בפי' הרמב"ם כמו שאה"כ פאה שדך לקצור ולא יפול על שדה ירק שם קצירה. ועתוי"ט ולי קשה מהא דאיתא בחולין (קל"ג) מודה ר"י במידי דאורחיה כו' עוקר מנין ת"ל לקצור כו' אף אנן נ"ת מלבנות בצלים כו' פאה מכאו"א ופירש"י ואע"ג דאין קוצרין במגל: **מ"ו** בהר"ש. וטעמא דהפקר פטור מהמ"ע כו' מדכתיב ובא הלוי כו' יצא הפקר שידך וידו שוין. אבל הפקר לעניים ל"מ למיפקר מט"ז אם הוא לוי עני. דאינו הפקר כו' כנ"ל. וק"ל דמזה לא מוכח אלא דא"ל ליתנו ללוי. אבל ליפטור מהפרשה מנ"ל דהרי מנות ניהו. וכהן ולוי יוכיחו שגם הם חייבין להפריש אע"פ שא"ל להם לאחרים. ואולי ילפינן משביעית דגלי לן שם קרא דפטור לגמרי אף מהפרשה כדאיתא במכילתא הביאה רש"י (בר"ה ט"ז) ומיושב בזה קושיית הט"א שם דל"ל היקשא דשביעית ת"ל מובא הלוי. ואולי לזה כוונו התוס' בנדרים (מ"ד ב') במש"כ ותרווייהו צריכי: **והא** דלא פטרי' לקוח ג"כ מהאי קרא דובא הלוי כמו דפטרינן לקט שו"פ מטעם דאם היה הלוי עני כן נמנע לקוח דגם הלוי יכול ליקח ומכ"ש לשטת ר"ת דלוקח קודם מרוח חייב הפך הפקר י"ל משום דלויתו גרמה לו שאינו אמוד ליקח ולהכי אמר כי אין לו חלק ונחלה כי נחלה פי' בתחלוקת הארץ וחלק היינו ביזה כפירש"י בפ' קרח וכן נכלל בזה שאין לו חלק במסחר וקנין יען היותו טרוד בעבודת המקדש ולכן אין להם סיבה קרובה לקבץ הון לקנות שדה או תבואה:

פרק ב שם. והשתא כולהו צריכי כו' הוה אמינא כו' ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן כו' לכאורה אכתי דרך הרבים (וכן דרה"י) דקביע לא ידעינן דה"ת לאילן ועי' ריש מעילה בחד"ה שסתטן: **מ"ב** שם ואתא ר"י למימר דוקא כו' שאם אינו עומד באמצע כו' כן הגיה התוי"ט. אבל ק"ל על פירושו דא"כ הכי הל"ל אה"נ שיכולה להקצר כאחת רי"א אינה מפסקת דבזה הוא דפליג על ת"ק ולא ליבקוט מאי דמודה ביה הת"ק. וכה"ג קאמר הש"ס בשבועות (ל"ח) ושמואל עד דאודי ליה אודויי ליפלוג עליה איפלוגי ע"ש [אמנם אשכחן כה"ג לר"י גופיה בב"ב (פ"ז) במשנה לפי מאי דמסיק הגמרא שם דאסיפא קאי ע"ש]: **שם** בפנים אע"פ שאין הבקר כו'. ר"ל הגם שבבקר אינם יכולים להחרש מ"מ במעדר יכולים להעדר הוא נותן כו' כנ"ל לפרש לפירוש הרמב"ם בשם הקדמונים ופי' הרע"ב ולשון אע"פ על כוונה זו תמלא בריש בכורות בגמרא (ב' סע"א) זהגוזן כו' אע"פ שא"ר ע"ש כפירש"י. וכן בלשון התוס' ר"ה (סוף דף י"ד) ע"ש: **מ"ז** שדה שקצרוה עו"ג. נל"פ דהיינו עו"ג שקצר שדהו ואח"כ מכר התבואה לישראל ולהכי בסיפא לא מצי למיתני קצר חציה וקצרו עו"ג חציה והיינו שמכרה לעו"ג חציה הב' דבזה היה חייב למה שקצר: **שם** קצר חציה וקצרו ליסטים חציה פטורה כו'. נראה דהי"ה קרסמוה נמלים ושברה הרוח לחציה הב' דפטור אף מה שקצר. והתנא ריש מילתיה נקיט והוה כמו וכו' וכה"ג לקמן פ"ו מ"ח איזה היא קמה שמלנלת אה"ע ע"ש וביבמות פ"א מ"ב כילד פוטרות צרותיהן ומפרש ג"כ לצרות צרותיהן וכן בב"מ דוק ותשכח [וגדולה מזו תמצא במ"ר פ"ב דזבחים מ"ג בד"ה כלב ע"ש] ולפעמים נקיט מה דסיים ברישא ויכוין גם להקודמים כמו בפ"ה דדמאי מ"ט ובפ"א דכלאים מ"ז ע"ש בתוי"ט [וכה"ג כתבו התוס' בב"ב (י"ח) ד"ה ואם והתוי"ט בפי"א דזבחים מ"ז ד"ה טעונין] ועמש"כ בספ"ב דבכורים [וכה"ג בתוי"ט פ"ב דהוריות מ"ה ד"ה שהמלך]:

פרק ג מ"ב המדל כו' והמחליק מאחת יד כו'. עי' פי' הרמב"ם ונראה דהמחליק בבצלים דרישא היינו נוטל ממקום אחד דלישנא דמחליק הכי משמע שעושה המקום חלק כפי' הא' שבר"ש. והא דברישא נותן לאלו לעצמן כו' והכא מן המשואר על הכל הוא משום דברישא לחים ויבשים דמו לב' מיני חטים (כמ"ש הר"ש) ושוק וגורן הוו כב' גרנות אבל הכא תרווייהו ענבים בשולות כ"ל ולכוונה זו הוסיף התנא כאן תנאי מאחת יד לומר ששניהם שוים באיכותם: **מ"ו** רע"א קרקע כ"ש חייבת בפאה. בירוש' ר"מ בעי וליתנן אמר קמה כ"ש חייבת בפאה. נל"פ דפריך מאי איריא דתני קרקע כ"ש יאמר קמה כ"ש. דהא תנן לעיל מ"ה המוכר קלחי אילן כו' ע"ש בפי' הר"ש דמוכח דאפי' אין לו קרקע ללוקח ת"מ חייב בפאה. ומשני בגין דתני בכורים תני קרקע. והגרא"פ שם ל"ד כלל. וכן לי הר"ב לק' מ"ז דחשיב לפאה בדברים שקרקע בהם דוקא הוא שלא בדיוק וביותר תמוה לשון הרשב"ם בב"ב (ק"נ א') ד"ה ואיידי שכתב דבשלמא גבי פאה פאת שדך כתיב קרקע כ"ש כו' ע"ש:

פרק ד מ"ג נטל מקצת פאה כו'. נ"ל מדתני מקצת פאה ול"ת נטל פאה. הוא להורות דאף בזו שנשארה ח"י קנסינן ליה. וכ"ת מתלת כלוס. וראיה לשטת הרמב"ם ולכן ע"כ ר"מ בתוספתא לא פליג על הת"ק וכמ"ש הכ"מ בשם הר"ן וכ"מ בירושל' ודלא כמ"ש בשנ"א דפליגי. ואעתה דקנסינן ליה אפי' במה שבידו מתילא דגם בסיפא הכי הוא: **מ"ה** שלש אבעיות כו'. הש"י בישעיה (א' ח') פי' דהוא לשון לקיטה: **מ"ח** משבאו לעונת המעשרות כו'. בתוי"ח נסתפק אם חל ההקדש על החו"מ ול"נ דחל וראי' מקדושין (נ"ד ב') דמבואר שם דאף לר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא וא"י ליתנו במתנה מ"מ בטבלייהו יכול ליתנם דמתנות שלא הורמו לאו כמו שהורמו דמיין ועכ"מ בפ"ג מהלכות מע"ש הי"ז. ועמש"כ רפ"ג דתרומות בס"ד [שוב האיר ה' את עיני ומצאתי הדבר מפורש בירושלמי פ"א דתרומות הלכה א' שמביא שם הא דתנן גנב תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשים וקרן אחד ורצה לפרש כגון שהקדיש טבל ממורח ותרם הגזבר וכן תני הושעיא אחד המקדיש טבלו כו' ע"ש הרי דהקדש חל על התרומה מדמשלם חומש מחמת הנאתו מהקדש וזה דוחק לומר מחמת טובת הנאה שיש להקדש בה וכמ"ד טה"נ ממון ועוד דמשמע דב' החומשין שוין]: **שם** כר"ש שפדאן קודם מרוח בתוי"ט דייק מדתני פירותיו משמע כפי' הרמב"ם דלא איירי בתבואה לחודא. ובחדושי לפסחים הראיתי כמה מקומות דנקיט פירות ויכוון לתבואה לחוד וא' מהם ברפ"ב דחלה פירות ח"ל כו' חייבים בחלה: **מ"י** אחר היד ואחר המגל. פי' הרע"ב מגדנד ידו כו' והתוי"ט מלא דבריו דזה נקרא אונס והוא דוחק. א' נדנוד מאן דכר שמיה. ב' ראש היד כו' דפליגי בי' טעמם מהו אבל לפי מה שפי' הרמב"ם בפ' דלקמן מ"ב דגם במחובר איכא לקט אתיא כפשוטה דדרך הקוצרים לקלוט מלא ידו א' קני השבולת ובידו הב' אוחז המגל וקוצרים לזה אמר חוץ כו' ר"ל שכבר קלט לתוך היד ותוך המגל ואח"כ נשמט קנה א' או שתיים לעניים אחר כו' ר"ל כשרוצה לקלטם לתוך היד והמגל נשמטה קנה א' או ב' והלכו אחורי היד ואחורי המגל דכיון שלא באו עדיין לתוכם לא נקרא שעת קצירה ולכן הקדים לומר איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה ודע דחלוקה דביד הוא כשתולש בידו וחלוקה דבמגל הוא בקצירה: **מ"א** חורי הנמלים כו': בפי' הר"ש והרע"ב אחריו משמע דאחר שהתחילו לקצור מקצת השדה או אף אם החורים בתוך הקמה העליונים לעניים ול"י מה דחקם להוציא המשנה מפשטה דמשמע דמה שבתוך הקמה אף שכבר נקצר מקצת השדה ה"ה של בעה"ב. וכ"נ מפירש"י בחולין ובשנ"א ובהרמב"ם בחבורו ור"מ פליג ארישא נמי ומכוין לישנא דהכל שבדבריו וזה לכאורה נגד הרמב"ם שם: **והנה** הרמב"ם פסק כר"מ. ועי' תוי"ט ותו"ח. ול"נ משום דסתם לן תנא בפ"ה דמעשרות מ"ז כוותיה דלא חלק שם בין עליונים ותחתונים (ובזה י"ל דגם הרמב"ם אינו מתנגד לדעתי בכוונת דר"מ שכתבתי אלא דבזה לא פסק כוותיה) ואע"ג דבתרי מסכתות א"ס למשנה מ"מ מידי ספק לא יצאנו וה"ל ספק לקט אמנם זה הוי כמו ספיקא דרבוותא או ספיקא דדינא דל"ד לשאר ספיקות עי' ש"א חשו' ל':

פרק ה מ"א הרוח שפזר אה"ע אומדין כו' ונותן לעניים ובתוי"ט ופטור מהמ"ע כו' וספק לקט לקט. טעמו לא מחוור כלל דהא איכא למיחש שהלקט נשאר ת"י בעה"ב ולעני יגיע מן העומרים והוה כמו שמחליף עם העניים דלקמן מ"ה ודומה לשבולת של לקט שנתערבה כו' תעשר כו' דלקמן (ולכאורה ר"א דשם יפלוג גם כאן) ודע דכמו כן ק"ל במה שלוה בועז וגם של תשלו לה מן הצבתים ע"ש פירש"י והלא היא לא תפריש מהם תו"מ שתדמה שהם לקט או שכחה ושם י"ל דע"כ כוונת בועז היתה להפקיר לכל דאלת"ה היה גזל בידה למאי דקי"ל הפקר לעניים אה"פ: **מ"ב** מעשר שבולת אחת. וכ' הר"ש ואע"פ שעדיין לא נתמרח חל שם מעשר עליו כו' וק"ל דמ"מ לכתחלה תנן בפ"א דתרומות מ"י א"ת כו' ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו ע"ד שלנ"מ ועיין ש"א תשובה ל"ו ולולי דבריו הנל"פ דמתני' כדי שבולת קאמרה ואחר המרוח אך מהירושלמי שהביא משמע כדבריו: **מ"ג** אין מגלגלין בטופח כו'. בתור"ע בשם הפ"ח תמה על הרמב"ם בחבורו שהשמיט ד"ז אבל נ"פ שבחבורו חזר לפרש כפי' הר"ש דשנ"א בירושלמי וזה הביא בפ"ד מהל' מת"ע ד"ח ועתו"ח: **מ"ז** העומר ששכחוהו פועלים ול"ש בעה"ב כו'. וכ' הר"ש ואחריו הרע"ב וכגון דבעל הבית בשדה כו' כדאיתא בס' שנ"א ואנכי תמה דע"ש בסוגיא ובפירש"י ותוס' ותראה דהתם מיירי דגם בעה"ב שכח אח"כ אבל מתני' דבעה"ב לא שכח כלל לא בעינן עומד בלד שדהו וטעם מתניתין כדמייתי הר"ש מירושלמי ושמא מטעמא אחרינא אתינן עלה:

פרק ו מ"ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח העומר שהחזיק כו' מודים שאינו שכחה. המפרשים נדחקו מאד ולענ"ד נל"פ שהם ג' דינים חלוקים כמו שהבדלתים ובמשנה שאחריה אינו מפרש רק דין דראשי שורות ובב' גווני א' אם שכח מראש השורה והוא שהתחיל לעמר מעומר השני והטעם כמו שהביא הר"ש מירושלמי כי תקצור ושכחת פי' שהתחיל לקצור ואח"כ תשכח וילפינן שכחת עומר מקציר ב' ששכח בסוף השורה והטעם מפורש במשנה שאינו בבל תשוב כיון שלא עבר מתנו והלאה וכ"ז מיירי שאין שם יותר מב' שורות דאין כאן עומר שכנגדו מוכיח דאין שורה בפחות משלשה עיין בר"ש סוף מ"ד מהירושלמי ודין הב' דעומר שכנגדו מוכיח המשנה אינה מפרשתו רק התוספתא כיצד מי שהיה לו עשר שורות כו' ודין הג' פשוט וא"ל פירוש: **מ"ה** ב' הולני פשתן שכחה כו'. המפרשים פירשוהו מלשון הולין וא"כ הכו"ן איננה שרשית (כי בנפרד הוא הולא) רק משמשת לרבוי וקשה א' דא"כ הל"ל הולי כמו בב"ק (ל"ו) ודוכתי טובא ב' דמשמע דג' קנים אינם שכחה וכ"כ להדיא השנ"א וזה תימה דמ"ש מתבואה דדוקא ג' עומרים ולא ג' קנים. לכן הנלענ"ד שהוא מלשון הלן (יחזקאל כ"ז) והמפרשים פירשוהו לפי הענין כי לא נמצא לו ריע בתנ"ך ויש לפרשו שהוא לשון קבוצה וכן הכא. וכמו לגורי זיתים: **מ"ח** איזו היא קמה שמצלת אה"ע (עמש"כ לעיל פ"ב מ"ז (כל שאינה שכחה. נראה דבא לומר בין שלא שכחה (כפי' הר"ש) בין ששכחה אלא שיש בה סאתים (כמ"ש הרמב"ם) וכיוצא בה: **מ"ט** סאה תבואה עקורה כו'. לכאורה ה"נ דר"ל דעדיין לא עמרה רק עקרה ולכן אם היו שתיהן עקורות היו מצטרפות אפילו לרבנן דר"ג דלעיל וכמו קמה דמצטרפת [ובתוס' דב"מ (נ"א ב') ד"ה שור איתא דתלושים חשובים כאגודה אחת ומחובר כל קלח וקלח חשוב בפ"ע ע"ש וא"כ בנידון שלפנינו הוה ק"ו מקמה] אולם הר"ש הביא מירושלמי דאתי כר"ג וא"כ הוי מחלוקת ואח"כ סתם והרמב"ם פסק כרבנן: **מי"א** ואם היה מתכוון ליטול את הגס הגס. ר"ל דעיקר כוונתו היא ללקט את הגסין מחמת חשיבותן ואם עלייהו שלא יגנבו וכיוצא ואגבן מלקט גם את הדקין ובזה א"ש הירושלמי שהביא הר"ש ונכון בעז"ה:

פרק ז מ"א כל זית שיש לו שם בשדה. נראה דשם פי' בכאן פירסום כמו ויעש דוד שם (שמואל ב' ח') ובזה א"ש מה שאמר בד"א ט' וא"ש נמי הרבותא דזית הנטופה בשעתו: **שם** שהיה שפכוני או ביישני. לכאורה קשה ת"ל דהיינו במעשיו. וי"ל דזה מתורץ בדקדוק לישנא דמתני' שהיה כו' שהוא כו' דהיה פי' שהיה בימים הקודמים שפכוני כו' ועכשיו אין בו יתרון מאומה על חביריו. רק שנשאר לו שם זה גם עתה: **מ"ב** עיין בשנ"א. ומה שכתב שם בהגהות הרי"ף דעוללות נוהגות ג"כ בשאר אילנות. נסתר מהברייתא בחולין (קל"א) דבכרם חשיב שם ד' מתנות עניים ובתוכם עוללות ובאילן לא חשיב אלא שנים ולא חשיב עוללות (וכ"כ הגר"א ז"ל בעצמו בפ"ה דמע"ש מ"ד דפרט ועוללות אינם בשאר נטעים) ובתוס' שם ד"ה גמר מוכח דאף בזית אינה נוהגת. וכ"מ מדל"ח שם ג' מתנות בזית וכ"מ בר"פ כילד מברכין ובהפועלים (פ"ז ב') ע"ש ותש"כ עוד דכן מבואר ג"כ בר"מ וכו' בפאה וחלה דזיתי ניקוף מתמ"ע ג"כ ליתא דנ"ל דכוונתם שמנקף העני זיתי שכחה או זיתי פאה כמו שפירש הרמב"ם בחבורו פ"ו מהל' גזילה הי"ג להא דעני המנקף בראש הזית דמשנה דגיטין (נ"ט ב') וכ"פ אחריו גם הטוש"ע ח"מ סי' ש"ע ס"ה (וכ"ל דמשום דתנן לעיל פ"ד מ"ד פאה אין קוצרין אותה במגלות כו' לכן דרך לנוקפן) והל"ע דהגאון ר"ת ז"ל מש"ס דחולין נ"ל ליישב דהגר"א ז"ל לא אמר אלא תמידים הראשונים כו' משמע דאינו חיוב על כל אדם וצ"ל דהתורה נתנה רשות לכל נדיב לב לעזוב זיתי ניקוף לעניים כמו שלא"כ שיעור בפאה דאל"כ הא קיי"ל דהפקר לעניים אינו הפקר: **מ"ד** בש"א יש לו פרט וי"ל עוללות כו'. ל"י מדוע שבקי לפאה ושכחה ואולי דב"ה דאמרי כולו לגת משמעו דאף פאה ושכחה אין לו ובב"ש לא חש התנא להאריך ולשון השו"ע יו"ד סי' רל"ד ס"ז פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה ופרט ועוללות ותמוה לקט מאי עבידתיה באילן ונראה ברור שט"ס נפל בטור וצ"ל תחת לקט פאה וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' מע"ש דין ד' ל"ר אין לו לא שכחה ולא פאה ולא פרט ולא עוללות וי"ל בדוחק ג"י הטוש"ע ע"פ מש"כ התוי"ט ותור"ע בר"פ דלקמן:

פרק ח מ"א מאימתי כ"א מותרין בלקט משילכו הנמושות. בתור"ע הגיה בנ"ע דלמה לא תקנה לו שדהו לבעה"ב ע"ש ובמתכ"ת איפתמיטתיה מש"ב הרא"ש בפ' אלו מציאות במשנה דמלא כגל (וכן הג"י שם) דלא עדיפא חצירו מידו (כה"ג אמרינן שם (ק"ב) כ"ה דאיהו זכי חצרו וכיא ליה כו' ע"ש) דאילו בא לידו קודם יאשו לא קני כו' ועי' בש"ך סי' רס"ח סק"ב ובסמ"ע סי' ר"ם סק"ב ובזה א"ש הא דאיתא בירושל' מת"ע שבשדה שאין עניים מקפידין עליהן ה"ה של בעה"ב משום דכיון דלא קפדי עליהם מעיקרא מיד זכתה לו שדהו לבעה"ב ולי קשה דמאי מהני יאוש עניים דהרי יאוש מטעם הפקר הוא וכמו דאר"א לעיל פ"ה מ"ב וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו ה"נ היאך יפקירו דבר כו' עי' פ' מרובה (ס"ט) ואולי כיון דכל העניים מיאשי והתורה לא זכתה אלא להם שפיר מלו לאפקורי ור"א לא קאמר אלא דעני פרטי א"י להחליף ומדויק היטב לישניה וכי היאך העני הזה כו' הוה דוקא: **ומה** שהקשה עוד (באות הקודם) מקטני עניים דגם להם חלק בזה ולדידהו הוה יאוש שלמ"ד ע"ש. נ"ל דלק"מ דהא אפי' אם כבר וכו בו אין בהם משום גזל אלא מפני ד"ש היכא דאין דעת אחרת מקנה אותן כמו מציאה וכן מת"ע דהוה כמו הפקר ופי' הרמב"ם משמע דאין הטעם משום יאוש רק כיון דעניים תו לא יבואו קרינן ביה לעני ולגר תעזוב ולא לעורבים כו' דאיתא בחולין (קל"ד ב') וכן משמע בירושלמי: **בפי'** הרמב"ם והשאילו כ"כ שם הרביעה כו' לפי שהוא מגדל הצמחים כו' והביאו ג"כ הרע"ב. והוא מהגמרא דתענית (ו' ב') ע"ש ולכן תמוה מש"כ הרע"ב פי' אחר מלכו ועמש"כ בברכות (מ"ט ב'): **בר"ש** וכיון שאינו מביא כו' וב"ם לאשתו כו'. וק"ל הא יש הרבה

עניים בלא נשים ולהם כדאי לילך • ולשון הירושלמי שמביא אח"כ י"ל קלת : מ"ב ועל מ"ע בכל שנה • ופי' הר"ש דהיינו שלישית וששית וק"ל דהא זמן האסיף שלהן אינו אלא בשנה שאחריהם בחדש תשרי ועיקר מלות הפרשה היא אחר המרות וראיית פני הבית ועמש"כ לקמן מ"ה : מ"ג נאמנין על החטים • ופי' הר"ש לומר מ"ע הם כו' וכ"ע התוי"ט דה"ה בלקט שו"פ ול"ג דדוקא נקיט מ"ע דלקט שו"פ דרכייהו בשבלים ואף על החטה אינם נאמנים : שם נאמנים על השמן לומר של מ"ע הוא • נראה דר"ל דהולאותיו מזיתי מ"ע שניתן לי דומיא דשל זיתי ניקוף ומשכחה לה זיתי מעשר בזיתי אכילה עיין בפ"א דתרומות מ"ט והא הוא דאשמעינן ובפי' הרמב"ם לא משמע כן : מ"ה אין פותחין כו' • כ"ל מדלא יהיב שיעורא בש"ע ובשיפון ע"כ שיעורייהו כשעורין שהם ממינן וכוסמין להכי תני מפני שהם מין חטים ואף מין שעורים . ועוד דשיעורן חלוק מתרוויהון ומה שאמר בגורן הוא לאפוקי בית כמ"ש הר"ש בשם התוספתא ומשמע מכאן דמותר לכתחילה להפריש טרם ראיית פני הבית וכ"מ עוד ממש"כ הר"ש בפ"ד דדמאי מ"ד בשם הירושלמי דא"א לגורן שתיעקר אא"כ נתרמה ממנו תרומה סייעתא להש"א תשו' נ"ו : שם רע"א פרס • כ"ל דקאי אתרווייהו אגרוגרות ואדבלה • כלומר חצי קב גרוגרת ותצי מנה דבלה כיון שהם מין אחד אלא שהדבלה היא אחר שנדרסות אין סברא לחלק בשיעורייהו ומסתמא קב גרוגרת הוה כמו מנה דבלה (לת"ק) ומתילא לר"ע דדבלה שיעורו חצי מנה ה"ה לגרוגרת די בחצי קב וזה דלא כדמשמע קצת מהמפרשים [יותר מזה מצינו בסנהדרין (דף ע') מתוך שכפל רבי יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ולפ"ז יפלוג ג"כ על הא דת"ב פ"ד דכלים לטעם שכתב הר"ש שם והל"ל שם וכדברי ר"ע ברובע כמו בכתובות פי"א מ"ד ובב"ב פ"ז מ"ב ובפרה פי"א מ"א] : בשנר"א חצי לוג יין • שזהו שיעור לטבל ב' סעודות ותמוה דבעירובין (כ"ט א') מוכח להדיא דבכדי לאכול בהם הוא פחות מב' רביעיות והוא שיעור ליין מבושל אבל חצי לוג הוא שיעור לשתות בנ"ם והוא לשאינו מבושל ודע דמש"כ בפי' הקלר היינו ד' איסרים וכן לקמן מ"ז כ' פונדיון הוא ד' איסרים ס"ם ול"ל ב' איסרים : מ"ו מדה זו אמורה בכהנים כו' • בשנו"א פי' כלומר בין שנותן לכהן מת"כ כו' פי' זה נסתר מהתוספתא דז"ל ושאר מת"כ ולוי' נותן כ"ש ואין חושש ועי' במל"מ (פ"ו מהל' מת"ע ד"ו) שגם עינו ראתה הפי' הזה ודתוהו מפני התוספתא הלזו ועי' בהרא"ש שגם הוא פי' כן : מ"ט וכל מי שלריך ליטול וא"כ כו' • עי' בר"ש בישוב המשנה שלא תסתור מה שאמרו בירוש' ע"ז דהוי שו"ד ולענ"ד דמתניתין קאי על הא דתני לעיל מי שיש לו מזון ב"ם לא יטול כו' ידי"ם כו' מאתים כו' חמשים זוז כו' וע"ז אמר כאן וכל מי שלריך ליטול דהיינו שיש לו ד"ת פחות מחמשים זוז (וכן באינך) דלריך ליטול ורשאי ואעפ"כ אינו נוטל בחשבו עתה יש לי לאכול משלי • ואף שאינכו מספיק לי לשנה יבטח על השי"ת שישלח לו ריוח במשך השנה (וכמאמרם ז"ל בסוטה בסוף (דף מ"ח) כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה) ולכן שפיר סיים התנא ועליו הכ"א ברוך הגבר אשר יבטח בה' ועמ"ש בקדושין כ"ז א' בס"ד :

דמאי פרק א מ"א

וביהודה האוג והחומץ שביהודה והכסבר • התוי"ט הביא בשם הרמב"ם בחבורו דכסבר בכ"מ פטור מן הדמאי • וכ"ע וק"ק שלא הקדים למתני כסבר • ולי לק"מ משום דלא רצה התנא להפסיק בין פרי אילן • דכל הני (לבד כסבר) המה מיני אילן וכדמוכח פרק א' דכלאים • ולהירושלמי (כפי שהביא הר"ש) דכסבר נמי אינו אלא ביהודה • נראה ליישב גם הגי' שלפנינו• דשביהודה בא לומר דדוקא אם הם ביהודה פטורים אבל באו לגליל חייבים • משא"כ הכסבר שפטור בכ"מ מפני שניכר שהוא של יהודה עיין לקמן רפ"ב : בתוס' ר"ע נשאר בקושיא לר"מ דס"ל סמוך מיעוטא לחזקה והוא כפלגא ופלגא מה"ת • היכי הוה דמאי דרבנן . הרי י"ל סמוך מיעוטא דאינם מעשרים לחזקת טבל • ול"כ דאינה חזקת טבל ודאי כדאמרינן (פסחים ט' א) וא"ת כו' מעיקרא אימר לא טביל כו' ע"ש • והתוס' שכ' בר"פ בתרא דיבמות סד"ה מחוורתא ועוד דאיכא חזקה דטבל • י"ל דהיינו לשנויא קמא דפסחים שם• אבל לפי האמת ל"פ אהדדי ותרווייהו שנויי איתנהו [מיהו לתירולא דהואב"א בב"מ (פ"ח ב') דחיטין ושעורין לא בעו ראיית פני הבית וע"ש בפירש"י לכאורה ישאר קושייתו] : מ"ג חלת ע"ה כו' פטורין מה"ד • בתו' ר"ע הקשה מדוע שייר לתוספת בכורים כדאיתא בפ"ג דבכורים מ"י • ולענ"ד לולי דפסק כן הרמב"ם בפי"ג מהל' מעשר הי"ד • הייתי אומר שזהו דעת ר"ש שם לבד • וחכמים פליגי עליה וסתמא דהכא כוותייהו . שוב ראיתי בירושלמי שם תני ופטורה מן הודאי ומן הדמאי • והביאוהו שם הריבמ"ל והש"א • ואולי הרמב"ם לא פסקו דסובר דהברייתא פליגא על מתניתין דמשמעה דא"פ אלא מן הדמאי • אבל התימה על הגרע"א ז"ל איך לא הביאו • דבזה י"ל קושייתו דמתניתין דהכא בפלוגתא לא קמיירי : מ"ד ומברכין עליו • מהר"ש בפי' הראשון נראה דהכוונה דמברכין בהמ"ז על כוס יין של דמאי : שם אם הקדים מע"ש לראשון אין בכך כלום . לענ"ד נל"פ דר"ל שא"ל להוליא מע"ר מהמע"ש שהפריש תחלה • (משא"כ בודאי דחייב כמו מעשר ראשון שהקדים לתרומה בכרי) והטעם הוא כמו של"ג על החלה לריו"ח בירושלמי שהביא הר"ש במשנה דלעיל כן ל"ג על מעשר שני :

פ"ב מ"ב ואת שהוא לוקח • עי' בר"ש בשם הירושלמי • ול"י מדוע לא נפרש מה שהוא לוקח מע"ה מעשר דמאי : מ"ד הסיטונות ומו"ת • לשון הר"ש הסיטונות דרכן לקנות פירות כו'• וכ"ע התוי"ט א"כ תרתי ביבש ל"ל ע"ש • ול"נ דמו"ת דתני הכוונה לומר דגם בעה"ב שקנה מע"ה ומוכר במדה גסה רשאי למכור וכחכמים דבב"ת (כ"ו) ויתכן דבעה"ב רגיל למכור במדה דקה עיין רש"י שם בד"ה בין כך • ולכן פליג שם ר"מ בבעה"ב • וזהו כוונתו ג"כ במשנה דלקמן וכמו שאכתוב שם בס"ד ופליג על מו"ת דתני הת"ק • וכן איתא בירושלמי להדיא דמו"ת לא אתיא כר"מ דאמר לא התירו אלא לסיטון בלבד : מ"ה את שדרכו כו' • לענ"ד נל"פ את שדרכו (ר"ל אדם שדרכו) להמדד (תבנין הפעיל) בגסה • כגון הסיטון ומדדו בדקה ר"ל שמכר עתה בדקה טפלה דקה לגסה ופטור • וכן תפרש את שדרכו להמדד בדקה (דר"ל כגון מוכרי תבואה) כו' ופליג על הת"ק וכמש"כ לעיל :

פ"ג מ"ב וראה טוען אחר יפה ממנו כו' • נראה דאשמעינן רבותא דאע"ג דלא נמלך לגמרי שלא לקנות ואילולי שראה טוען יפה ממנו היה קונה את הראשון אפ"ה כיון שלא זכה בו עדיין מותר להחזיר • ורישא רבותא קמ"ל דאע"פ דנמלך לגמרי שלא לקנות והוה כמו מקח טעות אפ"ה אסור להחזיר עד שיעשר : בר"ש ומשני עושה אותן לבור לפניו • ויקבעום לתוך פירותיו • המפרש רא"פ פי' דהוא קושיא • ור"ל דלמה מעשר משל המוכר • יקבע המעשר בתוך פירותיו ש"ע . וק"ל דהא ירק זה הוא דמאי וכן פיר' הרשב"ם בב"ב (פ"ח א') ברייתא שהובאה שמה כנידון דמתניתין דמיירי בלוקח מע"ה וא"כ איך יוכל להפריש משלו עליו • לא מבעי מטבל גמור אלא אפי' יש לו דמאי אסור כדלקמן פ"ה : מ"ו אר"י כו' • בתוי"ט וכוותייהו סתם בספ"ד דבכורות • ובתור"ע כ"ע שאינו מובן • ובעיני פשוט דר"ל דלא מחלק שם בין מעשר לשביעית • ודלא כר"י דס"ל שם וכאן דשביעית חמורה ממעשר :

פ"ד מ"א בפירוש הרמב"ם ד"ה חשכה מו"ש • אבל בה"ש במו"ש אוכל ע"פ . בתור"ע הקשה הא יכול להפריש עתה בבה"ש כדתנן ספ"ב דשבת • ועוד הקשה על מה שפסק בחבורו דאם שאלו ביו"ט ראשון אוכל ע"פ ביו"ט שני והזא מהירושלמי מפני שלא נראה לעשר בינתים • הרי יכול לעשר ביו"ט שני מטעם ס"ם לדעת המחבר ע"ש . ולי קשה אליבא דכ"ע קיי"ל בעירובין (ל"ט ב') דבשני יו"ט ש"ג מתנה על הכלכלה ביו"ט א' ואוכלה בב' אפי' בטבל גמור • וגם לפי מה שהבין בשעה"מ בפ"ד מהלכות תרומות הי"ו בדעת התוס' יש תקנה אפילו בשבת ליתן עיניו בלד זה ולאכול בלד אחר . ועכ"ל ל"ל דס"ל להירושלמי דאף דיכול לעשר התירו מפני כבוד שבת ויו"ט • רק אם שאלו בחול לכ"ע אינו יכול לסמוך עליו אפי' בשבת • מפני שהיה יכול לעשר בעוד שלא היה עליו כבוד שבת • ומה דאיתא בירושלמי וכן ברמב"ם של"ג לעשר בינתיים • הכוונה שלא נתחייב לעשר בינתיים מפני שלא הפסיק יום חול • ומהתימה על הרא"ש שכתב דלמ"ד מפני כבוד שבת אפילו שאלו בחול יאכל בשבת • דהא מסיק בירושלמי דזה לכ"ע לא מהני • ודע דמש"כ הרמב"ם דאפי' ה"ל פירות מאותו המין שרי • מסיים בירושלמי כילד תאוב • וכ"פ דל"ל היצר בריי"ש ור"ל שיצרו מתאוה לאכול הרבה ובפרט אם תאסר עליו דמים גנובים ימתקו : מ"ב אוכל עמו בשבת ראשונה כו' ובשבת שני' כו'. נראה דשבת דהכא היינו שבוע • כמו ברפ"ח דנדרים שבת זו אסור בכל השבת ע"ש ודכוותיה טובא . ובזה לא נצטרך למש"כ התוי"ט בד"ה לא יאכל : מ"ג בר"ש מ"ם לא נחשדו כו' כיון דממונא דידיה הוא • בתור"ע כ' דתיבת דידיה ט"ס • ונעלם מכ"ת פירוש הרא"ב כאן שכתב דטוה"נ שלו כו' : מ"ד מי שקרא שם לת"מ של דמאי כו' • וכ' הר"ש שבודאי חייב ליתן המע"ר ללוי והלוי יתן הת"מ למי שירצה • וקשה דהא לקמן פ"ה מ"ב סתם לן תנא כאבכ"ג שיש לבעה"ב רשות להפריש גם ת"מ כמ"ש הר"ש שם • והנ"ל לומר דאף שיש לו רשות להפרישו ולא הוי כחורש את שאינו שלו' מ"מ הטוה"נ לא שייכא ליה • ומייב לתתה אח"כ ללוי והוא יתננה לכל מי שירלה• אבל כיון דיליף לה מדאיתקש לתרומה גדולה משמע דלגמרי אקשינהו • וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ת הי"ב ויש לישראל להפריש אותה וליתנה לכהן • ומ"ש בתור"ע דמכאן סתירה לדעת הטור דת"מ של דמאי מוכרה לכהן דא"כ אמאי לריך להודיעם . אין כאן סתירה • חדא דיי"ל דהטעם כמ"ש הר"ש שמא אינו טהור • שנית די"ל דהטעם משום גניבת דעת דהוא יסבור שהם חולין דדמיו יקרים משל תרומה • ולא גרע מכל הני דאיתא בחולין (צ"ד) דאסור משום גנ"ד • ולכאורה מרישא סתירה דאמאי אסור ליתנה לכהן כיון דאינה מת"כ • אבל גם דא לא תברא דמתנה בעלמא ג"כ אסור בשבת ויו"ט עמ"א סי' ש"ו סקט"ו • אמנם לצורך שבת מותר כמ"ש המ"א שם • והכא משמע דאפילו לצורך אכילה אסור : מ"ה קח לי ממי שהוא נאמן . פירש הרמב"ם נאמן על טו"ט . וכ"ע התוי"ט דטומאה מאי שייכא הכא • ולעיל בסמוך כ' דמכילתין לענין מעשרות וטומאה איירי וכן לעיל פ"ב מ"ג ולקמן פ"ו מ"ו ומ"ט :

פ"ה מ"א והשאר חלה • פירוש הר"ש א' ממ"ח עתו"ת • והגרע"א תירץ כיון דהנחתום לקח מע"ה דהכל בחזקת טומאה כו'• ולא מחוור דמשכחת לה שאמר שעדיין לא הוכשרו דנאמן • ול"נ כיון דחיוב חלה תל בגלגול העסה ואז היתה ברשות הנחתום • א"כ לא נתחייבה רק א' ממ"ח • וכ"ש אם נאמר דמתנות שליה כמו שהורמו דמו • עי' ספ"ב דקדושין : שם ומע"ש בלפונו או בדרומו • התוי"ט נדחק בהא דמקדים לפון לדרום . והוא לנ"ל כי גם במקרא מלינו לפונה ונגבה (בראשית י"ג) לפון וימין (תהלים פ"ט) : מ"ב ומאה חולין שיש כאן ה"ז בלד זה מעשר • ק"ל הרי כבר קבע לו מקום באמרו תחלה אחד ממאה כו' הרי בלד זה חולין והיה די לו עתה שיאמר ומאה חולין הרי מעשר • ואש"כ הר"ש דיכול להיות בחורת. עין יפה דשרי לאבכ"ג • התוס' דבכורות (נ"ח ב') ד"ה כשם כ' דדוקא האמי עלמו שרי או מלוה לעשות כעי' אבל הבעה"ב אין לו לעשות כן • והכריחו זה מגמרא דגיטין : מ"ד בר"ש תנפול קונה מן הפלטרין כו' וכ"כ הרע"ב אחריו . ותמוה כיון דתנפול קונה יותר בכמות מן הפלטר • מדוע לא יקנה מיד הראשון דהיינו מן הנחתום • ולכן נראה דט"ס נפל בר"ש ול"ל קונה מן הנחתומין • ותמיה אנכי על המל"מ והגרע"א שפלפלו הרבה בדבריו ולא הרגישו בזה : מ"ו שם והוא מטופע כו' דשרי למכור כו' • לכאורה לא היה לריך לזה • דע"כ מתני' איירי בסיטון ע"ה מדאלריך לאשמעינן דנאמן לומר כו' : מ"ח בתוי"ח בסופו • וא"כ אפילו הטבל מועט מותר • משמע וכ"ש בשהטבל מרובה • ותמוה דהא הוה מה"פ על החיוב דלקוח פטור מה"ת • וא"ל דגם המעורב היה לקוח • א"כ כשהטבל מועט הוי תרי דרבנן • ואולי כוונתו דאם הטבל מרובה לוקח משלא נגמרו ויוגמרו בידו דחייב מה"ת : מ"ט משל ישראל על של של נכרים . ע"כ מיירי שהישראל הודיע ללוקח (דלישנא דמתניתין משמע דבלוקח משני המקומות איירי וקאי אמשנה דלעיל • דאל"כ הל"ל משל עלמו) שהוא טבל • וא"כ אפשר דנכרים ג"כ בכה"ג איירי שהודיעוהו• אבל משל נכרים עס"כ איירי בסתמא • ובזה לא נלטרך למ"ש התוי"ט בד"ה ר"א : בתוס' ר"ע הניח בלע"ג פירש"י בגיטין (כ"ה) מש"כ וכותים גירי אמת הן • הא ר"מ ור"י ס"ל במנחות (ס"ו ב') דאפי' לעובדי כוכבים אין קנין בא"י • ור' יוסי ור"ש הא ס"ל דגירי אריות הן כו' ע"ש • ואנכי תמה על כ"ת דהא התוס' במנחות שם הביאו מגמרא דעכומ"ז (כ"א) דר"מ ס"ל יש קנין (ואף דרש"י עלמו פי' שם דקסברי אין קנין • אשכחן בכ"ד דרש"י מחליף פירושו ממקום למקום) וכן לר"י אמרי' בב"מ (ק"א) דס"ל י"ק • ור' יוסי ור"ש א"ל דס"ל אין קנין • אולם ק"ק דבע"ז שם אמרינן גם לר' יוסי דשדות אית בהו תרתי • אך גם התוס' במנחות שם כ' דלר' יוסי אין קנין :

פ"ו מ"ג ר"א אומר אף המעשרות שלהן • הן זה ודאי דכוונת ר"א מעשר ממש כהוכוד שכתוי"ט מדקאמר אף . ולישנא דשלהן משמע דקאי גם אכהן • והוא דאף דע"כ ר"א דהכא ס"ל כר"ע ביבמות (פ"ו) מדקתני הכא לוי עי' תוס' שם ד"ה תר מ"מ אף לדעתו בתר דקנסינהו עזרא ניתן אף לכהנים • ואף למ"ד שם קנסא לעניים סתם מקבל הוא עני • ובפרט לפסק הרמב"ם בפ"א מהל' מעשר הל"ד וכפי מה שבארו הכ"מ שם דמשמע דאף לכהנים עשירים נותנים • ופי' הרמב"ם (והרע"ב אחריו) דדוקא אם הוא לוי המעשר שלו • תמוה מאד • ועוד נ"ל דלר"א אף מע"ש שלהן • מדקאמר מעשרות בל"ר• עי' ר"ה (י"ב) תד"ה אחד [ובתוי"ט פ"ט דתרומות מ"ג] • והטעם דכהן ולוי רגילים יותר לעלות לירושלים במשמרתם • וכ"מ בשנ"א שכ' בפה"ק אפילו מעשר שהישראל יכול לאכלו כשפודהו • ולשון פדיון אינו נופל אלא במ"ש • אך יותר הל"ל אף שהישראל יכול לעלות ולאכלו בירושלים כלישנא דתכמים במ"ד : מ"ד ר"י אומר הקרתני כו' • מע"ש של ירושלמי • וכ' בשנ"א בפי' הקלר סבר כר"א • ותמוה דבבעלים אפילו רבנן מודו ברישא : מ"ח בר"ש משמע מתניתין דהכא נמי בכה"ג מיירי • ר"ל במתובר וכ"כ הרע"ב אחריו ואפ"ה בסיפא אסור • דאפילו במתובר אסור למכור משבאו לעונת המעשרות כדאיתא בפ"ה דמעשרות מ"ג • ור"ש פליג שם בירושלמי :

פ"ז מ"ב ומע"ש בפיו • וכ' התוי"ט בכוס לא שייך כו' • ובתוספתא איתא גם בכוס בלפון או בדרום : בר"ש בשם הירושלמי • אם באומר לכשישתה למפרע טבל שתה • ולשון הרע"ב הא לא הוי תרומה אלא לאחר ששתה • ול"ד במחכ"ת דכיון דבשעת חלות התרומה אין הדבר (שעליו נעשה תרומה) בעולם לא יחול כלל שם תרומה עיין בפ"ד דטבו"י מ"ד ובפירושו שם : שם הדא מתניתין לא ר"י ור"ש היא • ר"ל דחיישי לבקיעת הנוד • ונ"ל דר"ל אף הכא ניחוש שמא לאחר שישתה קלתו ישבר ולא יפתייר בשולי הכוס • ומשני הכל מודים בכוס שהוא על אחר פירש דל"ח דבשעה מועטת כזו בין תחלת שתייתו לגמרו ישבר • (וכן מחלקין התוס' בריש יומא בחששא דמיתה בין זמן מרובה למועט) • והר"ש לא הבינו כן • וכן הרא"ש כתב על הירושלמי שאינו מובן • ולענ"ד נכון כמש"כ : מ"ג ר' יוסי א' כו' שהוא תנאי ב"ד • בלשון הזה אמר ר' יוסי בזבחים ספ"ד ובסוף מס' טבו"י : מ"ד בפירוש הרמב"ם • והדבר הנשאר כאלו הופרש מתחלה • ולשון הרע"ב וזה שנשאר בשולי הכוס • ול"ד דהכא מתקן כל הנוד כדפי' בעלמו לעיל : בר"ש ולא מיירי נמי מבעו"י כו' דא"כ כו' • ובתוי"ח הקשה ע"ז ממשנה דלקמן דמיירי מבעו"י • ולענ"ד ה"כ דלא תני כן רק בדמאי משום דאין בו חומש לכן היה דרך לפדותו מפני משוי הדרך • אבל בודאי דלריך להוסיף חומש לא פסיקא ליה דשמא לא ירלה לפדותו אלא יעלהו לירושלים : מ"ו שם ד"ה של זו • וכשחוזר ואומר כו' ה"ל מה"פ על החיוב ולא"כ • ובתוי"ט אפ"ה ל"ת מספ"ה דאי הפריש מפטור עה"ת תרומתו תרומה כו' במחכ"ת ל"ד בכאן • דע"כ ל"א שם ח"ת אלא מדמאי על הודאי או מטליך שא"ג דעכ"פ מחוייבין מדרבנן ואיכא חששא דלא לגזלי בתרומה • אבל מפטור גמור משמע בפ"א דתרומות דא"ת כלל • [ול"ד להא דמפריש חלתו קמח דאסורה לזרים (פ"ב דחלה מ"ה) משום דדמי קלת למפריש תרומה בשבלים דתרומתו תרומה מדאורייתא (ספ"א דתרומות) דנפ"ל מקרא כמ"ש הר"ש שם וגזרו הא אטו הא • וגם שם אינו אלא חומרא בעלמא כיון שכבר באה ליד כהן כמש"כ הרע"ב שם] • וגם מלינו שם בפ"ב מ"ב לישנא דל"ע כלום • ואפ"ה ס"ל לרנב"א (דהלכה כוותיה) ביבמות דתרומה מיהא הוה כאשר הביא בעלמו שם : מ"ז בפי' הרמב"ם • שהטבל כשיוליאו ממנו ת"ג ות"מ יהיה אז נקרא חולין כו' • וכ' התוי"ט ויש ראיה כו' מדלעיל מ"ב פ"ה • הן התם לא הוליא עדיין אפילו ת"ג אלא שעתה מפרישה • ות"מ עתיד לאמר בסוף ועליו גופה • אלא כלפי שר"ל והשאר תרומה קורא לה חולין אף שעתה היא טבל גמור עדיין :

כלאים פ"א מ"א

בר"ש ירוש' כו' ובגד כלאים שעטנז כו' ה"א ב' מיני למר כו' ת"ל לא תלבש שעטנז למר ופשתים כו' • נראה דגמרתינו לא ס"ל כן • דיבמות (דף ב') אמרינן דלו"פ מיותר ע"ש ובתד"ה אבל : מ"ב שם דאמרי' בפ' הנודר מה"ת כו' איתיביה כו' רנ"א דלעה מצרית כלעים עם הרמולה • ק"ל מדוע לא פריך ממתניתין דלפנינו : מ"ו העוזים והלבאים כו' אע"פ שדומין זה לזה כו' . מכאן נ"ל ראיה לפירש"י בחולין (נ"ט ב') דלבי שבדברי חז"ל הוא שטיינבו"ק ולא כתוס' שם שהוא מה שאנו קורין לבי הירו"ש בל"א דהלא הוא חלוק הרבה מעז : מ"ח בפי' הרמב"ם תרגום וקדה וקליעתא כו' ועיין לשון הרע"ב . ולכאורה קשה למאי נצרך להביא מהתרגום ומקרא דתהלים הלא בפרשת שמן המשחה גופה כתיב בראשה ואתה קח לך בשמים ראש וחשיב ג"כ קדה . ואולי משום די"ל דבשמים ראש לא קאי עלה אלא שאמר הכתוב דיקח ג"כ קדה בהדי הבשמים דומיא דשמן זית דכתיב בתרה : בר"ש ד"ה אלוב . שבו תימם כו' . הוא בב"ב (כ"ו) והתוי"ט שלייטו לפי' א"ל ל"ד ול' הר"ש אטעיה במתכ"ח : שם ירושלמי כו' פי' בלא כך כו' אפילו נטע אללו כו' כל"ל : שם ושמא ס"ל כר"ע כו' . שם בירושלמי איתא להדיא ר"י בשם רב הלכה כר"ע :

פ"ב מ"א שם ירושלמי כילד ימעט או יוסיף על סאה כו' לא כן כו' תמן כו' לבטל איסור תורה ברס הכא כו' מפני מראית העין . ופי' הרא"ש ושנ"א דמדאורייתא חד בתרי בטיל . וק"ל דהא תרומה ג"כ מה"ת בטלה ברובה ותנן ספ"ה דתרומות דאם נפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם מזיד אסור . ול"ל איסור תורה דנקיט ל"ד . ועיקר החילוק הוא דכאן יותר קיל דאינו אסור אלא מפני מ"ע . גם י"ל דכאן מה"ת אפי' רובא ל"צ כיון דלא ערב בכוונה לזורעם יחד כמ"ש הרא"ש : בפנים רש"א ל"א אלא ממין אחד כו' . נ"ל דר"ש לטעמיה בפרק ב' דערלה מ"י ע"ש : מ"ב וזרעוני גינה שא"כ כו' . פירש הר"ש לפי שהן דקין כו' • ולענ"ד הנל"פ לפי שהן מתעבין ומתרחבין ומתפשטין תחת הקרקע כמו לנון ולפת . לכן דרך לזורען נפרדין זה מזה כדי לתת מקום לכאו"א שיתפשט : בר"ש הלכך אם נתערב מהן בסאה תטים כבילה כו' ימעט . ובד"ה כשם כגון ז"פ שנתערב בסאה חטין כו' . ול"ד במחכתה"ג דהל"ל בסאה פחות רובע דאינו אסור אלא מכ"ד תלבר כמו שהביא בריש הפרק בשם הירושלמי (ועי' בשנ"א שהביאו בשלימות והר"ש קלרו) וכן הרמב"ם ברה"פ כ' כערך א' אל כ"ג . וכאן וכן בחבורו לא דייק : מ"ג עד שתתליע . והוא ג' ימים כמש"כ הר"ש בשם הירושלמי . מכאן נראה דאף דפליגי תנאי בזמן קליטת אילן (שביעית פ"ב מ"ו) וכן בשתילת שבולת כדמוכח בפסחים (נ"ה) מ"מ בקליטת זרעים לכ"ע שיעורה בג' ימים (סי' לדבר זרע אדם בשבת בפ' ר"ע) וכפסק התה"ד הביאו הש"ך יו"ד סי' רל"ג אף דראייתו ל"ע כמש"כ הנקה"כ שם דינו אמת ונכון : מ"ז רש"א אחד ז"פ וא' כל המינין . רמב"ם פירש כוונתו לאיסור . ולפי הירושלמי שהביא הר"ש הוא להתיר . ועי' במפרש רא"פ : מ"ט שלש ל"י תרדל מפני כו' . כשדה תרדל . ועי' פירש הר"ש . וכה"ג כתב לקמן ברפ"ג . והא דתנן ירק בירק י"ע הכ"מ בשדה גדולה כו' וכ"כ בפי' הרמב"ם שם במ"ג . וק"ל משם במ"ד ומ"ו דמשמע דכל שזורע טפי דמחזי כשדה בפ"ע עדיף וכ"מ בפירוש הר"ש שם מ"ג וכן בפירש"י בשבת שהביא התוי"ט בד"ה עשר : מ"י בר"ש תניא בתוספתא כו' י' אמות ומחלה מרובעות . ובתוי"ט במשנה דלעיל ד"ה קרחת הועתק על י"א ומחלה והוא ט"ס : מי"א חוץ מדלעת יונית . הירושלמי שהביאו הר"ש ושנ"א ה"ד נאמרו בדלעת יונית כו' . בארתי בחדושי לס' נח"ע ע"ש :

פ"ג מ"א בר"ש בירושלמי מפרש טעמא דר"י כו'. זרע זרעה ורעיה זרועיה . והוסיף התוי"ט וכתיב תוליא למחה דתוליא חד ולמחה חד וקשה דכמו דדריש זרע זרעה נדרוש נמי למח למחה . וכמו דדריש תוליא חד נדרוש נמי תלמיח חד (ולפי דרכי המלילה נאמת תלמיח מיותר . דהיה די בתיבת תוליא לשמש לשתיהן ר"ל לארץ ולגנה) וכן בגמרתינו דרשינן תלמיח אליבא דת"ק (בפ' ר"ע) אשר ע"כ נראה דלהירושלמי לא דרשינן לא תוליא ולא תלמיח רק הכל מן למחה וזרועיה. לת"ק דרשינן למח למחה תרי . זרע זרעה זרועיה ג' . ולר"י דרשינן ג"כ זרעיה זרועיה : בפירוש הרמב"ם בדברי ר"י . ותלא המרחק לו' שהם משתנים מללעות כו' . ר"ל דהמרחק בין המסומנים אינו כפי אורך הללע המעוין שהוא $1\frac{4}{5}$. אלא כפי אורח קו הישר אשר תמשך בינם על זוית נלבת ואם תרלה לידע אותו תחלק השטח שבינם שהוא ג' טפחים על ללע המעוין שהוא $\frac{9}{5}$. ויצא $1\frac{2}{3}$. והוא שיעור המרחק האמיתי . וכמבואר ב"ז ליודע בחכמת המשולשים . והוא משתנה בפחות משיעור ללע המעוין . והתוי"ט במחכ"ת שגה זה . וכן בפי"ב דאהלות מ"ז כמש"כ שם . גם מה שהקשה לשטת הרמב"ם למה ל"פ ר"י ברישא לק"מ משום דאם יזרע ששה לא יכיל מקום הזרוע רק ח"י טפחים . ובחמשה הוא כ"ד :

אפונים

מ"ב אפונים הגמלונים. לפי' הרמב"ם דהשופין היינו חלקים. נל"פ דאותן שאינן חלקים נקראים גמלונים. לפי דגמל א"ל חטוטרת ואין גבו חלק: מ"ד כפי' הרמב"ם. וחכמים אומרין כאן מאחר שאינן מחוברות כו'. ולפ"ז רישא או או קתני ש"ש של קשואים או ש"ש של דלועים והתוי"ט נדחק בזה. ואולי לא ישר בעיניו לפרש כן דיהיה חסר במשנה מאי מותר: מ"ז ואם הגדילה יעקר מלפניה. לפי הלשון משמע דקאי על התבואה שיעקרנה מלפני הדלעת. ולא כן פי' הרמב"ם:

פ"ד מ"א היה שם ע"ז אמה נותנין לה עבודתה וזורע את המותר. מבואר שיוכל לזרוע כל הח' אמות וכ"ה להדיא בפי' הרמב"ם ולשון הטו"ז סי' רצ"ו סקי"ד מגומגם בזה שכתב ואח"כ צריך שירחיק ממקום שכלים ד"א האלו כו' ע"ש: מ"ב אם אין שם י"ב אמה ל"י ורע לשם. ק"ל מדוע לא יוכל אם יתפוץ לזרוע סמוך לגדר בהרחקת ת"א מהכרם. ואפילו אם הגדר אינו שלו הלא סגי בהרחק ג"ט ממנו כדאיתא בר"פ לא יחפור: ברע"ש ד"ה מחול סביב כמו מחולות. (כצ"ל) וכ"ע התוי"ט והה"כ אם אינו אלא מל"א מפורש בירושלמי הביאו בשנ"א: מ"ג רי"א אין זה אלא גדר הכרם. ופי' הר"ש ואפי' אין שם אלא ששה אמות כו'. ק"ל דהא בקרחת לא פליג וא"כ גם הוא א"ל סברת פחות מד"א חוץ לעה"כ בטיל ליה לגבי הכרם. ול"פ אלא בסברת ד"א דלהדי גדר. וא"כ הכי הל"ל דאפילו אין שם אלא ת"א כו'. וכן לשון א"ז אלא גדר הכרם משמע דעכ"פ חלוק הוא משאר לדדי הכרם ולענין מה ? ע"כ לענין ביטול לכרם בבליר מד' אמות. ולדידיה איכא ג'. קרחת. מחול. וגדר. שוב ראיתי בפי' הרא"ש דברים מסכימים לדעתי. ומה שהביא התוי"ט בשם הרמב"ם בחבורו ד"א ומחלה. ע"כ דמיירי היכא דאין לו דין גדר ושם א"ש: מ"ד עד עשרה אמות ה"ה כפתח. הן בכאן הוי עשרה כלמטה ועד בכלל לקולא. כמבואר בעירובין בכ"מ דעשר הוה כפתח. והר"ש ל"ד במש"כ בד"ה נפרצו. פחותות מעשרה. ול"ע בחולין (כ"ה): שם בר"ש אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ד'. בתור"ע העלה דבריו בל"ע. דבעירובין לשנויי דרבא משמע דלרבנן די בעומד ג"ט. ול"נ דהר"ש מפ' דרבא לא בא לומר רק דאתיא נמי כרשב"ג אבל כרבנן ודאי אתיא וכסברת אביי דבכ"ד אמרי' דא"ת חשוב בפחות מד'. סוכה (יו"ד) ושם (י"ד) מ"ש כיון דליתנהו שיעור מקום ל"ג. וכן רבא גופיה אמר לליטנא דסתמא דגמרא בעירובין (כ"ה) בתרי דיני כיון דלא הוי מקום ד' לא חשיב. וכן בר"פ חלון וכן סתמא דמתניתין לעיל פ"ב מ"ח. וכן בתוספתא רפ"ג. ועיין בר"ן סוכה פ"א על הא דאמרי' עושה טפח שוחק. וברש"י סוטה (מ"ד) ד"ה ובה"א. ונכון כס"ד: מ"ז גבוה מעשרה טפחים. עתוי"ט שנדחק. ול"נ דהמ"ס אינו פה לשתוש יתרון אלא במקום מן ושיעורו דאם היה הגדר גבוה מן י"ד ומעלה [ועי' משכ"ת בריש עירובין]:

פ"ה מ"א עי' בשנ"א ביאור המשנה עפ"י הירושלמי. אולם ק"ל כיון דחשיב בתוך הבית סאה ד"א דעה"כ מהיוצא זנב וגם מאותו שכנגד היוצא ז' שאנו רואין כאלו גפן נטוע שם. א"כ נחשוב נמי עבה"כ שצריך ליתן מהלאה להשורות ולחוץ ויהיה לכל רוח [הרוחב ד"א על י"ו ולכל רוח האורך ד"א על ל"ב]: בר"ש ד"ה נטועות כהלכתן. ולא פחות מד"א. עיין בתוי"ט שכ' שזהו אליבא דר"ש במתניתין דלקמן כו' ובסה"ד ולענין קושייתינו כו'. ודבריו תמוהים דהא לפי פירושו דהאי ורואין כו' הוא סיום דברי חכמים לתת טעם לדבריהם. א"כ אף לדבריהם בעינן הכא ללקט ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב בהרחקת ד"א ביניהם וז"פ: מ"ב כפי' הרמב"ם וענין רואין כו' שהוא מותר להדלותן כו'. התוי"ט הבין בדבריו דפלוגתייהו הוא אפי' בב' שורות לבד ורבנן ס"ל דנטעי נמי בכה"ג והוי כרם והאי ורואין כו' הוא ענין בפ"ע לומר שמותר להדלותן כו' וכן הביאו הכ"מ. ואכתי תמה כיון שאנו רואין אותן כאלו אינן עד שמותר להדלותן כו' איך מצטרפין לרבנן להיות כרם להרחקת ד"א. אלא נראה דהאי ורואין לכ"ע סיומא דחכמים לטעם דבריהם (ופלוגתייהו דוקא מג' שורות ומעלה) רק שהירושלמי דייק ליטנא דכאלו אינן דמשמעו דנחשבין כתלושין ואפי' להקל דהיינו להדלותן. ולאפוקי מהרשב"ס בב"ב (פ"ג) דחומרא היא גבי כלאים: מ"ג בשנ"א ול"ד עד סופה אלא אף עד שלא נשאר ג' גפנים. ל"ע דהא מיירי שיש ב' שורות מכאן וב' שורות מכאן כדמייתי לקמן בשם הירושלמי וא"כ אפילו אם לא ישארו רק ב' גפנים נגד ב' גפנים יהיה ב' שורות של ד' ד' גפנים בלתי הפסקת החריץ. ואולי יכוון לשלל גם את זה באמרו עד שלא נשאר ג' כו' ואף דבכה"ג ישארו ד' כו' יש בכלל מאתים מנה: שם במ"ז נדחק לאוקמי הא דתנור שהסיקו בקשין של כה"כ (לר' אושעי') בקשין של תלתן. ולכאורה של תלתן עץ קרי להו בתרומות ומדוע לא מוקי לה בהביאה דגן דאף לר"א ידלק הכל:

פ"ו מ"א בר"ש. וקשה דנתניי' בעדיות גבי קולי ב"ש כו'. והכ"מ תירץ משום דפליג הכא ריב"נ כו'. והתוס' הקשו דא"כ ה"ל לפסוק כריב"נ דסתמא דעדיות כוותיה. ול"נ דל"א אלא הלכה כפלוני הואיל ותנן בבחירתא כוותיה. אבל מדלא תנן לא מלינו * והכא גם ראב"י דמשנתו קו"נ סובר כת"ק במשנה המפוכה. גם לפי מש"כ בשנ"א דב"ש לשיטתייהו דבלא ערים הוה כרם בשורה א' (ואף שפי' כן אולי רק לשיטתו בדברי ב"ה שהוא כפי' הראב"ד מ"מ אנן נאמר כן גם לפי' הרמב"ם) וא"ל כי אתשל לענין נטיעת שורה אחת בלא ערים אתשל. ועיין בעדיות פ"ה מ"ב ובתוי"ט שם בד"ה הזורע. אמנם ק"ל ע"ד השנ"א לפי מה שהביא מקודם מהירושלמי דמיירי גם בערים עקום. דבזה אף לב"ש אינו כרם בלא ערים. והנה לשטתו דב"ש מחמרי בכאן א"ל בכדי שלא תחלוק בין מכון לעקום. וע"ד שפי' התוי"ט ושנ"א לעיל פ"ה מ"ה על הא דמקדש מ"ה גפנים בנטיעה ה' על ה' אבל לפי' הרמב"ם דב"ש לקולא מא"ל: מ"ב אם הביא לא קדש. מלשון הרמב"ם בחבורו פ"ו הי"ג הביאו התוי"ט במשנה דלקמן שכתב גבי ואם הלך החדש שאסור לקיימו או להחזיר השריגים. משמע דלא הלך מותר לקיימו וצ"ע: מ"ו כפי' הרמב"ם. ושיעור טפח כו' או שש באלבע אשר תחת הגודל וכן העתיק התוי"ט ובמנחות (מ"א ב') אר"פ טפח דאורייתא ד' בגודל שית בקטנה חמש באילתא. וע"כ ט"ס הוא ברמב"ם והתוי"ט לא הרגיש: מ"ט בר"ש ומיירי הכא בשארכו כו' יותר מעבודתו כו'. ל"ע דאפי' בתוך עבודתו דהיינו ד' אמות נ"מ לאסור בהנאה:

פ"ז מ"א אפילו הבריכה בדלעת. ובר"ש ומשום זרעים בדלעת לא מיתסר שהדלעת יבשה. וכ"ע התוי"ט והגל"פ כן משום הברכת הגפן עלמו. ול"נ מהא דמתיר באם יש עפר על גבי שלשה טפחים וכן מן הלד ומשמע דאפילו אין ששה טפחים מהיוצא מההברכה למעלה מן הארץ (וזה דלא כנראה מהתוספות בב"ב (י"ט) בד"ה המבריך וכפי מה שבאר מהר"ש שם דבריהם ע"ש) מוכח דלא חשיב הפרשתה במקום ההברכה כיון דלא נפסק מעקר הראשון ועקר יניקתה משם עיין בפ"ק דערלה מ"ה. ואין סתירה לזה מסוף משנתינו דהתם דוקא בשאין הראשון נראה כמ"ש הר"ש שם בשם הירושלמי וע"ש בלשון הרע"ב. וכן במשנה דלקמן מיירי שהבריך כל הזמורה ואינה נראית למעלה מהארץ בין עקר האילן למקום ההברכה והכא מיירי שכפיפתה מעקר האילן למקום ההברכה נראית למעלה מהארץ ונראה לכל שהוא אילן אחד ויונקים מעקר האילן. וממש"כ תראה שלשון השו"ע רצ"ו סעיף ס"ד והוא מלשון הרמב"ם אינו מכוון לדעתי: שם או בסילון. בירושלמי הד"א בסילון של חרס כו' והביאוהו המפרשים. וזה ראיה לשטת רש"י בגיטין (ז' ב') ודלא כר"ת בתוס' שם. אבל סיום הירושלמי אבל בשל אבר א"צ. ק"ק דמאי מירי' אבר אפילו של עץ ליטרייי' וכ"ת נמי מדלא אסרי' אלא גפן ובאילן אחר מותר ש"מ דאין השרשים בוקעים בשל עץ. והש"ך בפי' רצ"ה ס"ק ד' הביא בשם הטור דגורם עץ תחת חרס. אבל בבד"ה שם משמע דהיה הגי' לפניו בטור ג"כ חרס. וכ"נ ממה שהביא הטור הא דבשאר אילנות מותר וכנ"ל. ואין סברא לחלק בין תלוש למחובר: מ"ב רמ"א אף ל"ג אסור כו'. הרמב"ם פי' דאסור בכרם. ומלשון הרא"ש שכתב והאילן דומה לגפן משמע דמפרש שאסור לזרוע אללו דומיא דגפן שיבשה. והרע"ב במתכ"ת ערבב ב' הפירושים יחד: שם ראב"ל אומר משמו. ק"ל דהוא היה בדור ר"ג עיין פסחים (מ"ט) ואיך יאמר משמיה דר"מ שהיה תלמיד ר"א ור' יהושע שהיו בימי ר"ג: מ"ה בתור"ע הקשה על מש"כ התוס' ריש ב"ב ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא ה"ל להתחייב (וכ"כ בב"ק ק' ב') דהא בב"ק שם אוקימנא להך ברייתא כר"מ והוא קנים שוגג אטו מזיד בדרבנן כו'. ול"נ דהתוס' לאו בדוקא נקטי מזיד אלא דר"ל דוקא דעביד בידים לאפוקי הכא תני נפרלה דמשמע מאליה. ובזה אפילו לר"מ מותר עי' נדרים (פ"ד) תד"ה ונפלה. ועל מה שלא גדר לחודיה ודאי אין לקנסו דלא שייך בזה שלא יהא כאו"א הולך כו'. ומה שהקשה מתניתין דהכא על מתניתין דהמטמא שוגג פטור ג"כ לק"מ דייל דמשנתינו איירי במזיד: מ"ו קולרו אפי' במועד. ופי' הרא"ש (ואחריו הרע"ב) מפני מראית עין שלא יהא נראה כמקיים כלאים. הא דלא פי' דמקיים באמת. מפני דאגום הוא מחמת איסור מלאכה בחוה"מ. והמ"ע שכ' נראה דהרואים יסברו שחורה לו קודם מועד או שלא נאסרה מידו מעולם. אבל לפ"ז הל"ל שיחשדוהו שזרע בעלמו הכלאים. אך מש"כ אע"פ שאינו דבר האבד שאין אוסר דבר שאינו שלו. תמוה דאף אם היה אדם אוסר דשא"ש לא הוה דבר האבד כיון שכבר נאסר. ודע שהיה נ"ל דאף לת"ק דמשנה דלעיל אגם אינו אוסר. דע"כ לא אסר אלא במסכך גפנו דהגפן מיהא שלו. וכן הזורע את כרמו בשביעית. דהקרקע לא יצאה מרשותו אפי' בשביעית עי' נדרים (מ"ב) אבל בזורע כרם של חבירו כיון שאין לו כלום בש"ח לכ"ע אינו אוסר. אבל בטלה דעתי נגד דעת התוס' ביבמות (פ"ג) ובמנחות (ט"ו ב') דמוכח להדיא דס"ל דלת"ק בכל גווני אוסר. [וכן בירושלמי הביאו הר"ש דמסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו ש"ח קידש לת"ק]: מ"ז הרוח שעלעלה כו'. עי' בתוי"ט בסוה"ד שכתב ומשמע (ר"ל מהתוספתא) דסיכוך גפנים עה"ת תמיר כו' והניח בל"ע. ולי דבריו תמוהים. כי גם במתניתין לעיל מ"ג איתא דתחת הגפן מקדש. וכאן מבואר דתבואה נוטה תחת הגפן אינו מקדש ולפ"ז כל מה שהאריך אך למותר. דלהכי ברוח שעלעלה הגפנים ע"ג תבואה יגדור ולא סגי בחזרה דכיון דתמיר דמקדש חיישינן שמא יעלעל עוד הפעם ויאסר אם לא יחזיר. משא"כ בסיפא דאינו מקדש לכן די בחזרה ולא גזרינן כיון דאינו אסור אף אם תהיה נטויה:

פ"ח מ"א בר"ש ירושלמי כו' אסור לרכוב ע"ג פרד מק"ו כו' ועי' ברא"ש ובהרע"ב הן לשיטת הרמ"בם דטמאה בטמאה אינו אסור אלא מדרבנן ולפי מאי דקיי"ל כר"א בנדה (ו' ב') דרבנן מדאורייתא ל"ע ק"ו וכן דרבנן מדרבנן בפ"ג דידים מ"ב אין כאן ק"ו. וגם נ"פ דהק"ו אינו רק אליבא דמ"ד חוששין לזרע האב: מ"ז ד"ה כלב. בתוספתא מה הפרש כו' אלא שהגותב כו'. ובתוי"ט וה"ל

לפרש לעיל גבי אדני השדה. ול"ד במתכ"ת דשם פשוט דאתי לאפוקי מדר"י שאחריו דאמר דמטמאות באהל כאדם:

פ"ט מ"ג ר"א אוסר. בהרע"ב מטפחות ידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו. ובפכ"ד מכלים מי"ג איתא דטמאה מדרס ופי' שם מפני שפעמים נותנה עה"כ וישן עליה והוא מהירושלמי דהכא. ואולי כיון דלהליע תחתיו מותר מדאורייתא לא הוי ר"א אוסר מפני חששא זו: שם ומטפחות הספרים אסורות כו'. ועי' בר"ש בשם הירושלמי ופי' הרא"ש. ובתור"ע הקשה דאף שלא יהא דרך מלבוש ליתסר כמו מרדעת על כתפו להוליא עליה זבל ע"ש. ול"נ דלאאולי בגדיו מטינוף לא חשיבא הנאת כלאים וכ"ה בירו' ריו"ח יהיב מפה (פי' של כלאים) על מנוי' ואינו אסור משום כלאים ? ומשני דלא ינבלון מאניה דאינו אסור רק הנאת הגוף עלמו ומרדעת על כתפו הוה הנאת הגוף דמגנת על כתפו שלא ירגיש קושי הקופה או שלא יתלכלך כתפו מן הזבל והוא דומיא דמפני החמה כו'. וכן הש"ך בסי' ש"א ס"ק ח' ל"ד במתכ"ת שכ' במרדעת שלא ילכלך בגדיו והטע"ז שהביא שם דק ספיר שכ' שלא ילכלך בזבל: מ"ז ומנעל של זרב אין בו משום כלאים. ופי' הרע"ב שהוא מתופה בלבדים א"ת שמא פשתן מעורב בהם. וכ' התוי"ט ול"י טעמא כו' ול"נ פשוט משום דלבדין אינן אסורים משום כלאים אלא מדרבנן כדלקמן מ"ט בהרע"ב לכן א"ח לספיקן וכ' עוד והר"ש מפרש בהפך כו' וגם לזה לריך טעם ול"נ משום דא"ח רק בבגד לומר שמא יש בו פשתן אבל לא בהפך וגם מלשון הר"ש משמע דנותנין בו פשתן כמו שהוא בלתי טוי ואולי אף לא מנופץ וא"ש בפשיטות דלא הוי שטוע ולא טוי דאין בו משום כלאים ובסה"ד בבאור דברי הרמב"ם נראה שמפרש דעקב הוא תחתית הרגל וז"א אלא הוא אחורי הרגל נגד מטה כדמוכח בכ"ד בש"ס:

מסכת שביעית

פרק א מ"א משמע מדברי המפרשים דשני פרקים הללו שהם פסח ועלרת אסורין מקרא או מהלכה (בזמן המקדש) ובמו"ק (ג' ב' ד' א') ובתד"ה אלא מוכח דמקרא או מהלכה אינה אלא למ"ד יום. והשני פרקים מתקנתא דב"ש וב"ה הם וכ"כ הרמב"ם ברפ"ג מהל' שמיטה אולם לשנוייא דרב אשי שם א"ל דגם הב' פרקים מהלכה הם ע"ש אמנם לפרש"י בר"ה (י' ב') מוכח דעקר תוספת אינו אלא למ"ד יום לר"א ויום א' לר"ת ועי' בפי' הרמב"ם לקמן פ"ב מ"ו ודברי התו"ח בזה מגומגמין:

בפי' הרמב"ם ואינו ר"ל כו' שנת השמיטה שכבר כו' שנאמר לא תזרעו ול"ת את ספיחיה. וזה נאמר ביובל ומדוע סני ליה קרא דשדך לא תזרע כו' שמביא הגמ' הכתוב בשמיטה: מ"ו עשר נטיעות כו' בפי' הרא"ש ודוקא י' כו' ואם היה י"א עומדין ליעקר. לכאורה קשה דהא חכמים ס"ל בכה"ג בפ"ה מ"ב דכלאים דרואין את האמלעיות כאילו אינן והי"נ נאמר דרואין את היתירה כאילו אינה ולאו פירכא היא חדא דהנשארות לא יהיו נטועות לפי חשבון ועוד דלא ישארו עשרה אם תראה את הרלופות כאילו אינן: [מ"ז רשב"א כל עשרה דלועים כו'. בירושלמי מוקי לה בדלעת יונית דוקא והתוי"ט ר"ל דת"ק לא פליג ולכן פסק הרמב"ם בפי' כרשב"ג אבל בחיבורו לא העתיק דבריו מוכח דחזר בו וס"ל דת"ק פליג דיונית שוה לשארי דלועין וכ"ל ראיה לדעתו בחיבורו מהירושלמי דכלאים ספ"ב דחשיב שם דברים שחלוקה דלעת יונית משארי דלועין ולא חשיב להך להכא בהדייהו]: מ"ח עד שיחולו. עי' פי' הרמב"ם ובשנ"א הקשה עליו וכי הפדיה גורמת להיות נקראים ע"י אילנות ול"נ דבאמת אינם נעשים אילנות עד שנה הה' רק אם נפדו בשנת הד' ויהיו נאכלין חוץ לירושלים גזרו מפני הרואים שלא יסברו דשנת חמישית הן אולם לפי מה שאבאר לקמן דיש חומר בנטיעות מבוקנים ור"ע ור"ש מיירי דוקא בזה א"א לפרש כן: בפי' הרמב"ם בסוף המשנה מבואר. דיש חומר בנטיעות שאם אינן אלא ג' אין חורשין כל הב"ס בשבילן אפילו עד עלרת ובתור"ע אות ז' הקשה דמנ"ל הא ע"ש ומלבד שהקושיא חלושה דא"ת כל הב"ס נלרכה להתרש עד עלרת בשביל ג' הנטיעות ה"ל להתיר גם עד ר"ה כיון דהתורה חסה עליהן עוד זאת דבירושל' נמי מוכח כן והוא דאיתא התם ר"ש וראב"י אמרו ד"א דאמר כו' הגותם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין וא"כ ע"כ גם דברי ר"ש אינן אלא לחומרא ושפיר דק הרמב"ם בכאן שלא לבאר הכ"ת דבין נטיעות לאילנות קולתן דנטיעות ויחורן בזה גם קושיית הט"א בר"ה הביאו בתור"ע אות ט' דהא ר"ע ל"ל הלכה דעשר נטיעות וא"כ מנ"ל להקל בהן והרי מוכח דל"פ ע"ז נמי מדקאמר נטיעה כשמה אבל לפמש"כ א"ש דר"ע לא קאי רק אחומרא דאית בהון ודברי הרא"ש בהא דאמרו ד"א מופרכים מהר"ן בפ"ק דסוכה דכ' דאמרו ד"א משמע שהם שוים בדבריהם לגמרי ע"ש וכ"ל עוד דהרמב"ם בחבורו חזר מזה וס"ל דר"ש לגמרי דאין עלה כנטיעה אפי' לקולא והירושל' דאמר אמרו ד"א לשיטתיה בר"פ דהב' פרקים אינן אלא מדרבנן לכן אף דלראב"י אינה רק אפני מה"ע מ"מ לא התירו רבנן במילתייהו אבל הרמב"ם דפסק כש"ס דידן דבזמן המקדש אסור מהלכה א"כ ע"כ דברי ר"ש וראב"י אינן עולין בקנה אחד וטעמא דר"ש ע"כ דלענין תוספת שביעית הלכתא גמ"ל ואין למדין מהלכה ומיושב שפיר מה שהנית בתור"ע (אות י') בל"ע פסקי רמב"ם מערלה לשביעית אהדדי גם מה שהקשה מהא דפסק דילדה פחותה מטפח חייבת בערלה לעולם אהא דגותם פחות מטפח לק"מ א' שהרי אמר ילדה כו' משמע דדוקא שנראית עדיין ילדה משא"כ הא דגותם דמיירי באילן שנראה זקן. ב' דהא כשיעלה בו החדש (אשר עליו אנו דנין) יהיה יותר מטפח. ג' דהא ניכר לכל שנגתם וא"כ ידעו שהיה תחלה גדול יותר:

פרק ב מ"א כפי' הרמב"ם. ומקשאות מקום וריעת הקשואים וכן פי' במדלעות. אבל רש"י בפסחים (י' ב') פי' דהוא שם אילני הקשואים והדלועים ושם פירושו מוכרח [וביותר מוכח כן בב"ת (ל"ג) המשמר ד' וה' מקשאות ומוקי לה שם בעקורין וע"ש בפירש"י]: מ"ב בתוי"ט הביא בשם הרמב"ם בחבורו ריש הל' שמיטה דחרישה בשביעית אינה אלא מד"ס. ותמוה דלא מיבעיא לתאן דמוקי קרא דבחריש ובקליר תשבות לתוספת שביעית הרי מפורש איסור חרישה אלא אפי' לר' ישמעאל דתו"ש מהלכה הלא הוא ג"כ לענין חרישה דההלכה היתה לנטיעות דמותר לחרוש עד ר"ה והרמב"ם לא כ' שם רק שאין לוקין על החרישה אבל איסור איכא בה אי מקרא אי מהלכה שוב ראיתי שכן כתב גם הסעה"ת בריש הל' שמיטה בדעת הרמב"ם שאסורה מה"ת רק שאין לוקין עליה: מ"ג בר"ש ד"ה מקרסמין. והיינו זימור כו'. ק"ל א"כ אסור מה"ת בשביעית דהא כתיב וכרמך לא תזמור והוא כתב לעיל מ"ב דכל הני דשרינן עד ר"ה הוא מטעם דאפי' בשביעית עלמה אינה אלא מדרבנן וא"ל דדוקא בכרם אסרה תורה ולא בשאר אילנות דהא לקמן מ"ה כתב (בדברי ר"ש) ועוד הא כתיב וכרמך לא תזמור וכ"כ הרמב"ם בחבורו שם אינו לוקה מה"ת אלא כו' על הזמירה וא' הכרם וא' שאר אילנות: מ"ד מזהמין אה"נ. עי' פי' הרמב"ם וכ"ע התוי"ט ואע"ג דנסמכינהו תן מעשנין דמ"ב י"ל דה"א כו' אבל מ"מ יקשה דליתני הא דמזהמין שזה בהדי מעשנין. ופה"ג הקשה בעלמו לעיל במסקלין אמנם במתכ"ת ל"ד בלשון המשנה שאמרה את הנטיעות דמשמע דוקניס לא (עי' בפרק דלעיל) והחילוק נ"ל דעישון הוא לתולעים שבפירות וזיהום הוא לתולעים שבאילנות וכמו שהם בפי' הרמב"ם. ובמש"כ מיושב נמי מה שהקשו הרא"ש והתוי"ט על פי' הר"ש בהא דזקוטתין אותן דהיינו מאבקין דע"כ יש חילוק ביניהם מדלא שרינן קטימה אלא לנטיעות: מ"ו רי"א כל הרכבה שאי"ק לגיי כו'. ה"ה נטיעה והברכה כדמשמע בר"ה (י' ב') ובפסחים (נ"ה) אלא מאי דסיים ת"ק נקיט ועמש"כ פ"ב דפאה מ"ו. מ"ז ואם לאו אסורין בשביעית. מפי' הרמב"ם והרע"ב משמע דהיינו שנוהג בהם קדושת שביעית אבל לעקרם א"ל וכמו אסורים בשביעית לקמן מ"ט ובאילן אמרי' לעיל דאפי' נקלט בתוספת שביעית יעקור לפירושם שם וכפירש"י בר"ה (י' ב') ול"ל דהכא מיירי שנגמרו מאליהן ולפ"ז לא קשה ג"כ מה שהקשו התוס' שם והר"ש כאן על פירש"י הנ"ל ממתניתין דהכא ועיין בגיטין (נ"ג נ"ד) ולשון הרמב"ם בסוף פ"ג מהל' שמיטה: מ"ח פול המלרי שזרעו לזרע כו'. עי' פי' הרמב"ם והרע"ב. ורש"י בר"ה (י"ג ב') פי' לאכול את זרעו ונראה כוונתו דהיינו לאכלו כשיתבשל ויתיבש כ"ל ולידק היינו לאכלו כשהוא עדיין לא כמו במנינו הפולין והקטניות: שם רהי"א כו' משתרשו כו'. פליג על ר"ש דאמר כיולא בהן דהיינו בתר השרשה ואמר הוא דלא אלא אזלינן בתר הבאת התורמל ופי' הר"ש הביאו גם התוי"ט נפלא ממני:

פ"ג מ"א בר"ש מירושלמי הר"א לא תשו לעו"ש. ובתו"ח אף ע"ג דבשבת חששו למ"ע דאורחים בפי' רמ"ד כו' די"ל דזיבול הוא מדרבנן. זה אינו דהתם נמי ע"י עובד כוכבים אפי' שכרו לימים אינו אלא מדרבנן. אלא החילוק הוא דשבת איסור סקילה לפיכך החמירו בה אפילו במידי דרבנן וכדמחלק הש"ס בסוכה (ע"ו ב'): מ"ב וחכמים אוסרין. הן לפי מה שהביא הר"ש מירושלמי דר"ש מיירי באשפתות פחותות מי"ד משפלות. וחכמים משמע דל"פ אלא על יותר מכן אבל בג' אשפתות תודו דשרי. א"כ פליגי ג"כ על הת"ק דמשנה לעיל דלא שרי אלא מעשר עשר משפלות ולא פחות. וגם יש לדייק דלא אסרי ביותר מכאן אלא בפחותות מי' משפלות אבל אם הם מעשר עשר שרי וא"כ פליגי גם בזה על ת"ק דלעיל. וזה דלא כתו"ח דפסיקא ליה דחכמים היינו ת"ק דלעיל: בר"ש ד"ה ור"מ אוסר משמע בירושל' בעושה יותר כו'. לכאורה תמוה דגם ביותר מכשיעור איכא האי ק"ו דהא לעיל תנן מוסיפין על המשפלות. וראיתי בירושלמי שמביא ברייתא דר"מ פליג וס"ל דכן אין מוסיפין על המשפלות: מ"ה לא יפתח כו'. לולי פי' רבותי נ"ע הייתי מפרש עד שיהיה בו היינו שיוציא בו כ"כ אבנים כדמפרש שאז יתלה הרואה שעושה לצורך האבנים ומותר לפתוח אפילו בתחלה היינו אף שלא היה מגולה כלל. אבל בפחות מזה אין דרך לפתוח מחצב עבורם ויאמרו דלתקן שדהו עושה. דומיא דגדר אבנים במשנה דלקמן. ופי' זה מכוון יפה בלשון המשנה: מ"ז אבנים כו' אם יש בהן שתים כו'. תימה לתה יקל כאן מגדר דלעיל דבעינן עשרה. ולכן היה נ"ל דבאמת כאן חמור כיון דהם במחובר. (עתוי"ט ד"ה המסקל) ואינו מותר אלא אותן השתים בלבד. וכ"מ לשון הרמב"ם בחבורו פ"ב שבדין גדר כתב (בה"ו) ורולה ליטול כל אבניו. ובדין שלפנינו כ' (בה"ט) מותר ליטול אותן. ואולי גם רבי כוון לזה דשם אמר שיש בו וכאן אם יש. והוא ידע דרכי הלשון אף שמאתנו נעלמו (עמש"כ במהדורות בס' נח"ע ד' קי"א א') אולם מסתפינא מהר"ש שלא יבין כן: שם המסקל

ט'

כו' עי' תוי"ט שהביא לשון הירושלמי ותמה על הרמב"ם בחבורו שהשמיטו. ובאמת קושיית הירושל' נפלאה. דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורין בשביעית עצמה · וכן הר"ש ושנ"א לא הביאוהו :

פרק ד מ"ב בש"א אין אוכלין פ"ש בטובה כו'. הן לפי הגי' שלפנינו בעדיות פ"ה והיא גי' הראב"ד שם צ"ל גם הכא בדברי ב"ש אלא בטובה · ובזה יישבתי המנהג שאומרים לכהנים אחר ירידתם מן הדוכן יישר כחכם. אשר רבים לעגו ע"ז כיון שהם מצווים בכך. ועוברים בג' עשין אם לא יברכו · דהא ה"נ מצווים הבעלים להפקיר ואפ"ה מותר להחזיק להם טובה לכ"ע : **מ"ד** ומודים במחליק עד שיעם · פי' לא שרי רק באופן שיגוס· והרבה תמלא בלשון חז"ל שמוש מלת עד על כוונה זו והתוי"ט לא ירד כאן לזה : **מ"ו** לא שיעלה אלא שלא יוסיף · כה"ג בפכ"ג דשבת מ"ה :

פרק ה מ"ד בר"ש דאם הוסיפו ספיחין היה אסור לעקרן ולהפסידן · ובתוי"ט דלשטת הרמב"ם דכל הספיחין אסורים באכילה יל"פ כו'·ותמוה דהא במשנה דלעיל כ' הר"ש בפי' הירושל' דלא אסרו אלא כהאי דתחלת גידולן בשביעית כו' והתוי"ט עלמו הביאהו שם וכל שכן הכא שנגמלם בששית ולא הוסיף אלא למחים כזה : **מ"ה** שם ומשני גזרו על הלוף כו' אלא בשנוי כו' הלכך כו' לא שכיח דאיסורא · לכאורה תמוה דהא פי' שם דאיכו אלא בלא הוסיף ספיחין והגי דהתירא נינהו ומה לן למיחש להו· וצ"ל דכוונתו דבהוסיפו ספיחין אסור לעקרן כלל בין שלא ע"י שינוי בין ע"י שינוי · וה"ל למיחש שמא עקר הגי דהוסיפו . וע"י שינוי כדי לגנוב את העין לאמר דהן לא הוסיפו אבל בלא שינוי לא יעקור דזה אסור בין בהוסיפו ובין בלא הוסיפו : **מ"ז** שם בירושל' פריך והא י"ל שמא החליף כו' · וק"ל דכיון דחז"ל דבעי ליין ולשמן תלינן בהו כדלעיל וכדלקמן : **שם** בפנים ואם הביא יותר כו' .. התוי"ט תמה על הרמב"ם שהשמיט לבבא זו · ונעלם מכ"ת שהביאה בפ"ד הכ"ד לכוונה אחרת ע"ש : **מ"ט** ברא"ש והא דל"ת במתניתין תנור ורחיים כו' · עמש"כ בס"ד בפ"ב דפאה מ"ז :

פרק ו מ"א עי' פי' הרע"ב ול"ע התוי"ט ועוד שלא פי' ועד אמנון מהיכן כו' כ"כ דל"ל · ולכאורה יותר קשה לפירושו רישא דמתניתין דקתני כל שהחזיקו עו"ב מא"י ועד כזיב והרע"ב כ' דהרצועה היוצאת מעכו (שהיא ברצועה דא"י) עד כזיב לא כבשוה עו"ב וצ"ל לפירושו דה"ק כשה"ת עו"ב מא"י ועד כזיב פי' וכן עד כזיב דהיא אותה רצועה שיוצאה מעכו אליה דאע"פ שלא כבשום ל"ג ול"ע וטעם שגזרו עליה אולי מפני שסברה היא או שלא היתה ידועה לכל שלא כבשוה : **בר"ש** ד"ה מהנהר ומאמנוס ולפנים ושמא כו' · עי' מש"כ בהגהותי למ"ר בס"פ מסעי בס"ד : **מ"ב** עושין בתלוש בסוריא כו' · נל"פ עפ"י מש"כ הרמב"ם בחבורו רפ"ד שאם קצר כה"ש כדרך הקוצרים לוקה (והייתו אפי' מן המופקר) מלאו דלא תקצור (ועיין לקמן בפירושו בפ"ח מ"ו) ומש"כ שם גם אם העמיד כרי ודש בבקר (דזהו מלאכת תלוש) נ"ל דאינן אלא דרבנן וכר"פ כ"ג בשבת אמרינן דשביעית בתלוש ליתא וכפי' התוס' שם וכללא דר"ע כפי' הא' שבהרע"ב :

פרק ז מ"ב עי' היטב פי' הרמב"ם · ומשמע לי ממש"כ ושאמר בזו הלכה ומאין הצובעים (כוונתו להשני בסיפא) אינו מפרש כו' אבל הוא תחלת הדבר כו' וכן לקמן וחזר והחל כו' · שלא היה גורס ברישא ומתקיים בארץ וזה דלא כהר"י קורקס שבכ"מ בפ"ז דהל' שמיטה הי"ד והתוי"ט. והאחרון שגה עוד במתכ"ת במש"כ אבל שאינו מאכל אדם ובהמה אע"פ כו' דהל"ל עוד ולא ממין הצובעים כמבואר בפי' הרמב"ם ובחבורו ובדברי הרי"ק ומאי דמשמע לפי פירושו דלא שנה התנא חילוק דהמתקיים בארץ אין לו ביעור אלא במין הצובעים דבמאכל אדם ובהמה אף המתקיים יש לו ביעור ומאי דהתנא ברישא מתניתין דלעיל ואינו מתקיים נ"ל דלא קאי אלא אמאי ממין הצובעים דסמיך ליה לע"ג דמנ"ל לתנא זה דאדרבה דהא עיקר ד"ז ילפינן מקרא דולבהמתך ולחיה כו' כלה כו' משמעו דבמאכל בהמה איירי : **מ"ג** והגלעינין . בשנ"א וגרעיגין מתו להסקה · קשה הא עצי הסקה אין בהם קדושת שביעית כאשר הביא לעיל מ"א בשם הירושל' האיזוב כו' שלקטן לעצים אין קדושת שביעית חלה עליהן ועי' סוכה (מ') וב"ק (ק"א ב') ולשון הר"ש וחזו נמי לבהמה כו' ועי' ברכות (ל"ו ב') תוס' ד"ה קליפי ובמה שליינתי ע"ד ועי' כ"מ בפ"ז מהל' שמיטה הט"ו : **בהרע"ב** סתם יינם כו' אסור לעשות בו סחורה · תימה דתיפוק ליה שאסור בהנאה כמבואר בכ"ד במס' ע"ג ועי' פסחים (למ"ד) בתד"ה אמר רבה ובגה"ש שם ובמש"כ עליו בעז"ה : **בפנים** ולא יהא לוקח כו' ומוכר בשוק כו' ועי' ר"ש · ובפשוטו נראה דללקוט ולמכור רשאי ודנקיט ובנו מוכר ע"י הוא לרבותא דאף דבנו אינו לוקט בעצמו ומחזי כלוקח מאביו ומוכר קמ"ל וכ"כ שפי' השנ"א ועי' בע"ג ר"פ השוכר בתוס' שנדחקו הרבה בפי' משנה זו : **מ"ד** רי"א אף מי שנתמנה לו לפ"ד לוקח ומוכר כו' · נל"פ דר"ל דמי שנתמנה לקנות בדרך מקרה שרי ואינו אסור אלא למי שאומנתו בכך לקנות ולמכור ומה שפסק הרמב"ם כר"י התוי"ט הניחו בצ"ע ובירושל' פסקו כר"י ואף דמשמע דעל ר"י דסנהדרין קאמר כי כן כל הסוגיא דהכא איתא שם והתם לא הובאו לדרבי יהודה דהכא וכן בבלי שם פסק אותו אמורא כוותיה והתם ודאי לא קאי רק אהא דסנהדרין מ"מ הא משמע מהירושלמי דר"י דהכא אזיל לשיטתיה דשם ועי' בשנ"א : **מ"ז** בר"ש ודבר תימה מאי ק"ל אפי' כו' דשמן ט"ט בוורד כו' · ואנכי תמיה על תמיהתו כיון דחזינן דהירושל' ס"ל דגם ורד ט"ט בשמן אלא שאינו אוסר קודם הביעור לכן שפיר מקשה מסיפא דחייב בביעור ומאי דאיצטריך תנא לאשמעינן דין דאשתהי בחרובין ולא נקטו בוורד גופי' י"ל דוורד שהוא רך אין דרך לשהותו בשמן שנימוח שם וכיון שקלט השמן ריחו נוטלהו מתוכו ועוי"ל דוורד אפי' אישתהי מותר דכל טעמו נפלט ממנו בשעה מועטת וכמו בשבת דתנן בפ"ג דעוקצין מ"ד משנתן טעמו בקדירה אין בו משום תרומה :

פרק ח מ"ב בהרע"ב בענבים כו' דיש בהן כו' וסיכה · תמוה דהא במשנה מבואר דלא יסוך יין : **בשנ"א** ומע"ש אסור כו' ובין טהורה כ"מ בגמרא דילן . עי' בדבריו לקמן בפ"ב דבכורים מ"ב ומ"ש שם וכ"כ ר"ש פשוט דט"מ הוא וצ"ל רש"י כי כן כ' ביבמות שם ועמש"כ בסוכה (ל"ה) ראיה לדעתו ז"ל : **מ"ד** לקח מן הנחתום כו' כשאלקוט כו' מותר · ופי' הר"ש דעבדין דין לדין מת"ח לכאורה גם בלא טע"ז מותר כמו במשנה דלקמן אבל נותן הוא לבייר לשתות ומה לי דמי שביעית ומ"ל פירות שביעית עצמן רק דקמ"ל הכא דאף דעדיין אין בידו הירקות ומחזי כמו שלוקח ממנו הככר באמונה ואח"כ משלם לו החוב מפירות שביעית אפ"ה שרי משום דמלויין וה"ל כאלו הן כבר בידו וכ"כ שפי' הרמב"ם ואולי הר"ש רוצה לפרש מותר דהכא כמותר דרישא דפי' דהככר אין בו קדושת שביעית כלל ודלא כהרמב"ם בחבורו שכ' ואותו הככר ה"ה כפירות שביעית : **מ"ח** ואם סך יאכל כנגדו וכן במ"ע וחכ"א יאכל כנגדו ק"ל דמאי מהני בזה שיאכל כנגדו הלא הפרי עצמו לעולם אסור [אולם מצינו כה"ג לר"א בע"ז ספ"ג וע"ש בר"ן וברי"ש בפ"ג דערלה מ"ז ולכאורה החליפו ר"א וחכמים שיטתן דשם בהא דלקמן מ"ט ואולי דזהו כוונת ר"ע במה שאמר שתקו כו'] ועוד כיון שככר כלה ונפסד איך יתפוס פדיונו ועי' במרובה (ס"ט) תד"ה כל הנלקט ולהמש"כ התוי"ט דלא הוי אלא קנסא א"ש ועי' סוכה (ל"ט) תד"ה תמות (מ' ב') ד"ה אין שביעית ועמש"כ בתרומות פ"ו מ"א : **מי"א** בפי' הרמב"ם שמפני כבודו אסר כו' וכ"כ בחבורו פ"ה ה"ב · והראב"ד השיג א"כ לא ירחץ בשום מרחץ כו' ול"ע דל"ק דדוקא בזה יטעה לומר כמו דשרי בתבן של שביעית כמו כן שא"ד אפי' הנאכלים משא"כ משאר מרחץ אין יבואו לטעות ודע שהרמב"ם שם כתב ברישא דאפי' בשכר מותר . והראב"ד אוסר דהוי כסחורה והכ"מ כ' די"ל דלא נאסרה סחורה אלא בראוים לאכילה כו' ותמוה דהרי בפ"ו ה"ב כ' הרמב"ם דלא יצבע מקליפי שביעית בשכר מפני שזה עושה סחורה והרי הם ממין הצובעים ואפ"ה אסור הסחורה וה"נ ליישב קצת במש"כ הכ"מ לקמן פ"ו הט"ו כיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם ע"ש ודוקא נקט הרמב"ם קליפים אבל המשנה לעיל (פ"ג מ"ג) סתמה ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה כו' :

פרק ט מ"ב וביהודה ההר והשפלה כו' · לענ"ד נל"פ דבגליל כ"א מחלקיו במקום אחד וכדמפרש מכפר כו' אבל ביהודה הרריה ושפלותיה המה מפורדים ומפוזרים ואעפ"כ כל הרים דין אחד להם וכן שפלותיה (והוא לשטת הר"ש ותוס' בפ' מש"נ) וזהו שאמר ושפלת לוד כשפלת הדרום ור"ל אע"פ שרחוקות זו מזו וכן ההר שלה (ר"ל של שפלת לוד) כהר המלך ר"ל ג"כ אף שרחוקים ומ"ז מב"ח ועד הים מד"א ר"ל שחלק זה והוא העמק נמשך במקום אחד מב"ח ועד הים גם יתכן דאשמעינן דאף שיש במשך הזה איזה הרים ושפלות קטנים עכ"ז נכללים בשם עמק ודין אחד לכל השטח ההוא : **מ"ה** בפי' הרמב"ם והל' כר"ג כו' אלא מטעם שהוא ע"ד רבי (ר"ל דרבי שסדר המשנה הכריע כוותיה) והגמ' פסק הלכה כרבי מחבירו · ובתוי"ט העתיק מחבריו וז"א עי' בב"ב (קכ"ד ב') ובתד"ה מספקא אבל מ"מ ק"ל דהא ר"א ור"י רבותיו של ר"ע היו ורבי תלמיד תלמידיו וזה ודאי שאין הל' כרבי נגד רבו עי' מנחות (ל"ח ב') תד"ה אלא ונראה דהרמב"ם אזיל בשיטת הרי"ף רבי' דרבו עי' שבת פי"ט בהרא"ש סי' ה' ובק"נ שם אות י"ב : [**מ"ז** עד אימתי עניים נכנסין לפרדסאות כו'. ופירש הרמב"ם לאסוף הלקט והפרט כו'. מאי שייטא דלקט בפרדס (עמש"כ בפ"ז דפאה מ"ב ומ"ו) וכן לשון הר"ש אינו מדויק בזה]: **מ"ט** רא"א יתנו לאוכליהן כו'. עי' במפרשים ע"פ הירושל' ואנכי תמה דהא דאין אוכלין פ"ש בטובה היינו להחזיק טובה לבעל השדה מפני דהפקרא דמלכא הם אבל מי שזכה בהן אפי' למכרן רשאי כדמוכח בכ"מ במכילתין וכש"כ שמותר להחזיק טובה [וי"ל דלמכרן עדיף טפי משום דהדמים נתפסין בקדושת שביעית ויוליאם לאכילה ושתיה וסיכה משא"כ בהחזקת טובה]. עי' בר"ש לעיל פ"ח מ"ד והבאתי לשונו שם ובסוכה [(ל"ט א') במשנה ונותן לו אתרוג במתנה ומוכח בגמרא שם דאפילו אינו מבליע לו דמיו בלולב שרי] וחוזר ואמ"ל הרי הפירות הללו נתונים לך במתנה ע"ש :

פרק י מ"א הקפת החנות א"מ. עי' לשון הרמב"ם והרע"ב · וק"ק מלעיל פ"ח מ"ד לקח ממנו סתם ל"י לו מד"ש שאין פורעין חוב מד"ש וע"ש לשונם : **מ"ד** מוסר כו' שכל חוב כו' · עי' סמ"ע סי' ס"ז סקל"ט והר"ן בפ' השולח העתיק את כל חוב כו' וזהו גי' נכונה : **מ"ו** בתור"ע המ"ל לאינקט בשעבד לו אביהם גם מטלטלי בפירוש או מטלטלי אג"ק כו' · אע"ג דללקוחות לא מהני אף משעבדם בפירוש (וולא אג"ק) כדאיתא בב"ב (מ"ד ב') מ"מ ליתומים מהני עי' תומים סי' ק"ז סק"ג אבל מ"מ דבריו תמוהים במש"כ אג"ק דכיון דיש לו קרקע אפי' מכרה אח"כ תיפוק ליה דכותבין פרוזבל משום לאו דידה וכן במשל ראשון שכ' גם מטלטלי משמע נוסף על הקרקע א"כ איירי ביש לו ויקשה הא דאמרן :

מסכת תרומות

פרק א מ"א עי' בפי' הרמב"ם מש"כ ליישב הא דלקתו בעה"ת הא' דתרומה לשרש ואמרו חרש כו' · והנה מצינו במקרא כה"ג בשרש אבה והשם ממנו תאבה גרסה נפשי לתאבה (תהלים קי"ט) ע"ש בפירש"י ומלא ג"כ שרש תאב תאבתי לישועתך (שם) : **בר"ש** וי"ל משום דכשבא לטומת נדרים יש בו דעת לנדב . לכאורה אף קודם לכן יש בו דעת דהא איתא בנדה (פ"ה מ"ו) קודם לזה"ז אע"פ שאמרו יודעין אנו כו' וכ"ת מהא דפליג ר"י לקמן אקטן (ופי' הר"ש דבכל קטן קאמר) ואחרש ל"פ משמע דאית ליה ג"כ דרשה דאשר ידבנו ואפ"ה פליג בקטן ע"כ מוכח דא"ל דעת מיהו הר"ש הביא לקמן מהירושל' דפליג גם אחרש אבל כ' דס"ל דא"ל דעת ללולה ועי' יומא (מ"ג) ובתד"ה מאי ואולי כוונת הר"ש בכאן שיש לו דעת לנדב ויהיה נדבתו נדבה : **ברמב"ם** בסוף המשנה. ואמרו חמשה למעוטי דר"י כו' והתוי"ט כ"ע ומיהו תימא לפרושי מעוטי בכה"ג כו' ועי' ריש כריתות ותמלא שם בגמרא כה"ג ופירש"י שם דל"ת סמי מכאן כו' וה"נ יל"פ דל"ת סמי מכאן קטן (נ"א שם) ועוד נ"ל דהכא י"ל דל"ת דקטן תני אשיגרת לישנא דדרך לשנותו ביחד עם חרש ושוטה בכ"מ וכה"ג הביא התוי"ט עצמו בפ"ט דיבמות מ"ג ע"ש : **מ"ב** חרש המדבר וא"ש ל"י ואם תרם ת"ת . לכאורה לפי סדר המשניות דעד מ"ו שונה אותן דאפי' דיעבד אין ת"ת ומשם עד סוף הפרק וכן בפ"ב איירי באותן שלכתחלה ל"י ואם תרמו ת"ת ה"ל לרבי לסדר בבא זו שמה ועי' תוי"ט לקמן מ"ו וצ"ל משום דסתם חרש משמע שאינו שומע לחוד כדאיתא בחגיגה (ב' ב') להכי תנא התנא דלא ניתי למטעי דבחרש כה"ג מיירי תנא תיכף דחרש כזה ת"ת וחרש שדבו בו חכמים כו' : **בר"ש** דבריש חגיגה תני חרש ומדבר וא"ש בכלל · ובפי' ת"ת לענין חלילה משמע דגם שם מדבר וא"ש בכלל אבל נמלא שם בגמרא רק אלם ואלמת מטעם שאינו ראוי לבילה דקרי' אבל מדבר וא"ש משמע דחלילתו כשרה וכן היה פשוט להש"א בסוף תשו' ז' : **מ"ד** בש"א תרומת עלמן בהן ובה"א את"ח. ה"נ לכאורה דב"ה לטעמייהו דהקדש טעות אינו הקדש (נזיר פ"ה) והכא אם נאמר דתרומת עלמן בהם יהיו מדומעים וע"ד זה לא היה תורם כלל וב"ש נמי לטעמייהו שם אבל ז"א דבתרומה אף ב"ש מודו דאינה בטעות עתוי"ט פ"ג דפסחים מ"ג ועוד דאפי' לב"ה אינו טעות כ"כ דיש תקנה לעשות המותר מע"ר אם היה לו עוד זיתים שתרם גם עליהם ואח"ז יקרא עליו שם ת"מ כדלקמן פ"ד מ"ה ע"ש בר"ש לכן נ"ל דאולי לשיטתייהו בפלוגתתן בנדרים פ"ג מ"ב דב"ש סברי התם דאביו ואחיו לבד מותרים והשאר אסורים וב"ה סברי דכולם מותרים וע"ש בגמ' וכגון בעז"ה אולם קשה מהא דפ"ד שהזכרתי וי"ל דהתם ר"א (דשמותי הוא ר"ל מתלמידי ב"ש) קאמר ואזיל לשיטתייהו אבל עדיין קשה מלקמן פ"ג מ"ג רע"א תרומת שניהם תרומה ופי' הר"ש מהירושל' דתרומות כ"א חליה תרומה וחליה חולין ועי' תמורה (י"ג) גירסא אחרת דר"א אמר ת"ש תרומה וא"ש דר"א שמותי הוא ככ"ל אך עדיין לא הונח לי מהתוספתא שהביא הר"ש לקמן ברפ"ג מה שבידו יין היין תרום כו' וע"ש ביאורה ועי' בירוש' פ"ג מ"ה אתיא דר"ש כב"ש כו' וע"ש בר"ש : **בתור"ע** אות ד' הקשה דל"ל טעמא דא"ת משאינו גמור כו' תיפוק ליה משום פסידא דכהן ואפי' מזיתים הנכבשים נמי לא ואנכי תמה עליו דהא לקמן ספ"ב תנן דמן הרע על היפה ת"ת וע"ש בדבריו . אות כ"ג ואין לך פסידא גדול מזה ולהכי צריך הכא טעמא דמשא"ג כו' ג"כ ומשום תרתי לריעותא אפי' בדיעבד אין ת"ת ועי' בירושלמי חלוקים אחרים הביאם הר"ש ושנ"א : **מ"ה** ולא ממ"ר שנטלה תרומתו · עי' בר"ש שנראה דעתו שרש"י לתרום ממע"ר שלנ"ת אף שכבר נטלה ממנו ת"ג על טבל גמור שלא"כ ממנו אף ת"ג וכן הבינו המל"מ בפ"ה מה"ת הי"ג וזה סותר למש"כ בפ"ג דחלה מ"ט דז"ל שם וא"ת היכי משכחת פרנסה ממ"א כו' וא"כ איירי התם בטבל שהורמה ממנו ת"ג כו' אבל הכא בשלא הורם מהן כלל כו' ע"ש ומהתימה על המל"מ שהביא שם בהל' י"ז גם דברי הר"ש דחלה ולא הרגיש בסתירתם : [**שם** ולא מפירות הארץ על פירות חו"ל כו' . וכתב התוי"ט דר"ל פירות חו"ל שנתחייבו בתקנת נביאים כו' · וק"ל דא"כ ה"ל כמו מעלין נקוב על שאינו נקוב או איפכא דנתפרשו דינייהו בפ"ה דדמאי מ"י ע"ש והכא תנא דאין תרומתן תרומה עי' תור"ע אות ח' ועי' ביבמות (פ"ט)] : **שם** בר"ש ד"ה ולא ממע"ש. היכא דהקדימו בשבלין דפטור מת"ג ובתוי"ט תמה ע"ז ועי' בתור"ע וכבר קדמו השנ"א בתשובה ל"ז בסופה : **מ"י** חמשה ל"י כו' עתוי"ט ובמש"כ לעיל מ"ב אמנם אכתי קשה דתני מנינו דמשמע דתו ליכא ועי' מכות כ"א ב' תנא קתני שמונה ולא אמרת תנא ושייר ובכריתות (ב' ב') ברש"י ד"ה אהכי תני ד' וז"ל וכל היכא דתני חושבנא דוקא קתני ול"ת תנא ושייר · ועי' תוס' יבמות ג' ב' ד"ה למעוטי ובמה שליין שם הגרי"פ והאיכא מדבר וא"ש ולולי דמסתפינא הייתי אומר דמתניתין דהכא אתיא כהא דתני ר"י ברי' דרשב"א ברכות (ט"ו) דמדבר וא"ש תורם לכתחילה ואוקימתי' התם כר"מ דא"ל אחר כוונת הלב הן הן הדברים ואשכחנא כה"ג בפ"ט דכלאים דבמ"ב סתם כמ"ד דשא"ת אסור ובמ"ה כמ"ד מותר להר"ש וסייעתו : **מ"ח** א"ת שמן על זיתים כו' וא"ת ת"ת ויחזור ויתרום · ובר"ש בירו' פריך ממתני' דס"פ כו' ר"ל דהתם ל"א דיחזור ויתרום וע"ש בר"ש במ"ד באורך ולכאורה ה"נ לחלק דהכא גזרינן אטו איפכא (ר"ל מזיתים ע"ש) דאף בדיעבד אין ת"ת כדלעיל מ"ד משא"כ בס"פ דגם איפכא ת"ת (ועי' ר"ש במ"ד) אולם לפ"ז קשה א"כ נגזור נמי בזיתים על שמן דתהא תרומה אטו איפכא : **בר"ש** שניה לא נאכלת עד שיוציא עליה ת"ת והרע"ב הוסיף ממקום אחר ותמוה דמדוע לא יפריש מיניה וביה ואולי משום פסידא דלוים ועניים שילטרכו למכור מעשרותיהן לכהנים בדמי תרומה :

פרק ב מ"ב בפי' הרמב"ם ואר"י כו' כשלי' כלל כי זה המעשר טבל · ע' בתוי"ט ומש"כ שם וא"ל דדוקא ת"ג עושה אבל לא ת"מ כו' · זה תימה דאיך יעלה עה"ד לומר כן כיון דשניהן שוין למה לא יתרום מזה ע"ז : **שם** עי' בתור"ע אות י"ט · והנה הט"ז שם בסי' ל"ע סק"ט מסיק דאומר מותר דינו כשוגג ומה שהביא בס"ד מדברי התוס' בבכורות (ר"ד כ"ג) דאומר מותר אפי' למאן דקנים שוגג אטו מזיד שרי הן פשט דבריהם נראה דלא עדיף משוגג ולא שרי רק למאן דלא קנים בשוגג וכ"כ שהבינם המל"מ בפט"ו מהל' מ"א הל' כ"ה ולענד"כ שזה תלי בפלוגתא רבא ואביי ור"ת במכות (ז' ב' ע' א') דלרבא קרוב למזיד הוא ולאביי ור"ת אנוס הוא והרמב"ם בפ"ה מהל' רוצח ה"ד ובפי"ו מהל' מלכים ה"א פסק כרבא וע"ש בכ"מ ולח"מ טעמיה · וצ"ל עוד ראיה משום דשם לא מיתוקמא בריית' דגר וכו' שהרגו נהרגין אלא כדרבא דר"ח דמוקי לה בהרגו דרך עליה כבר פריך עליה רבא וא"כ כיון דקיי"ל כרבא ה"נ לענין ביטול דינו כמזיד ולמש"כ התו' שם (ז' ב') ד"ה אלא יש לדון קצת : **מ"ג** בשנ"א · ורבי סתם שבכ"מ לא קנים כו' · ולכן אמר כאן המעשר כו' שהמעשר הוא מדרבנן תמוה. דהרי בגיטין (נ"ד) מסיק דבמעשר גם ר"מ מודה וא"כ כולה מתניתין דהכא כר"מ וכן מש"כ וכן סתם במטמא והמדמע והמנסך לכאורה אינו מובן דהא מלי אתי כר"י דס"ל שם (נ"ג ב') להדיא הכי ואולי כוונתו להא דסתם התם הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין ולר"י דקנים בדאורייתא אף שוגגין חייבין ולא ס"ל כתוס' שם ד"ה בדאורייתא : **מ"ד** א"ת ממין על שא"מ וא"ת את"ת · לכאורה דין זה מקומו לעיל בפ"א מ"ה עמש"כ שם מ"ב וצ"ל דזה נלמד מק"ו דחדש על הישן דתני שם דמה חדש וישן דאינן כלאים זה בזה א"ת כו' וכדאיתא בבכורות רפ"ט וכאן לא שנה אלא אגב דבעי למיתנא כל מין חטים אחד כו' :

פרק ג מ"א בר"ש בסופו . ירושל' כו' פי' הראשונה גדולה מהב' כו' ועי' בתוי"ט מה שהקשה עליו (ונראה דועוד כו' שבדבריו נ"ל לעיל בהקושיא וכוונתו שילטרך הכהן להפריש ולתתה לכהן אחר כדאיתא פ"א דפאה מ"ו כהן ולוי שלקחו אה"ג כו' אך י"ל דל"ד לשם דכיון דאינו אלא משום קנס כמ"ש הרמב"ם והר"ש שם הכא דספק תרומה היא לא קנסו ועוד דהמוליא מחבירו עה"ר) ותירוצו דחוק · וגם מופרך מרפ"ה לקמן ואם טהורה כו' ימכרו כו' חוץ מדמי אותה סאה ומפי' הרמב"ם במשנה דלקמן משמע דמפרש להירושל' כגון שנאבד את' מהן מקלת ונעשית קטנה נגד חברתה השלימה אבל קשה דלשמעינן רבותא טפי בנאבדה אחת מהן כולה דא"ל ליתן להכהן השניה רק בדמים וצ"ל לפרש כגון דאחת מהן הפריש בעין יפה והב' בע"ר או בבינונית ולמש"כ בס"ד בפ"ד דפאה מ"ח א"ש כאן בפשיטות : **מ"ב** מדמעות כקטנה שבשתיהן . בהרע"ב נוטל מן החולין כשיעור אלו הב"ח לכאורה לפמש"כ ברפ"ב דערלה הטעם דמרים משום גזל השבט לא היה צריך להרים אלא כדי הקטנה וצ"ל משום לא פלוג · וכה"ג כ' התוס' והר"ש הביאם התוי"ט לקמן פ"ב מ"ב ד"ה תירוס ובזה נדחה קושיית השעה"מ רפ"ע מהל' מעשר ע"ד הטור דת"מ של דמאי מוכרה לכהן ממשנה רפ"ב דערלה דתנן התם גבה ג"כ דצריך להרים ע"ש ולפמש"כ א"ל משום ל"פ : **מ"ד** במד"א כו' · הרע"ב פי' דקאי אדר"ע והתוי"ט תמה עליו דאף לרבנן שייכא (ר"ל לפי מה שפי' ר"י דבריהם) ול"נ דהרע"ב דק שפיר דאי הוה קאי אדרבנן ע"כ יסוב על שלא"ת כשיעור ומאי פסקא התנן בפ' דלקמן מ"ד אם נתכוין להוסיף אפי' אחת אין ת"ת : **שם** תוך מן הדרוכות . עי' בר"ש בס"ד · וק"ל הא א"ת מן הטהור על הטמא : [**מ"ה** ראבי"א האומר עשור מע"ז כו' . משמע אע"י דלא אמר בתוכו ולכן כתב התוי"ט דס"ל כר"א חסמא ומה שהקשה עליו ההו"א אינו כלום שהרי לא מתייר בת"מ מת"ג אלא בזה שיהיה המעשר שמפריש עליו הת"מ מופרש מקודם מן הכרי כמו בת"ג שמפריש על כל הכרי שהוא עומד בפ"ע] : **מ"ז** בר"ש · ומשני ש"ה דא"ק מכל מעשרותיכם תרימו ר"ל דדרשינן מהאי קרא דהיכא דאקדים הלוי לאחר שאידגן ונטל מעשרו מחויב להפריש ממנו ת"ג וא"כ מוכח דחל עליו שם מעשר דאל"כ פשיטא והתוי"ט נדחק בזה : **מ"ז** בר"ש תדקרנהו בכורים עד שלא נלטוו עה"ת כאן נשמטו מידי המעתיק איזה תיבות כי ב' טעמים הם עיין ברע"ב ומה שהביא מפ' תשא יותר ה"ל לאתויי מפ' משפטים דקדים : **מ"ח** שם בסופו · כדדרשינן בפ' שבועות שתים שני גומר כו' כצ"ל ומשום דפ"א שם מתחיל ג"כ בשבועות שתים לכן אמר שני והוא פ"ג :

פרק ד מ״א מוליא ממנו תרומה עליו אבל לא למק״א · פתח בתרומה ומעשרות וסיים בתרומה לבדה וכ״ל דאה״נ דמעשרות מודה ת״ק דמוליא אף למק״א דהואיל די״ל להם שיעור מה״ת כל של״ת כשיעור הוי טבל גמור משא״כ בתרומה דמה״ת חטה אחת פוטרת ואף דדעתו היתה להוסיף עוד (ע׳ לקמן מ״ג עלה בידו מס״א כו׳) מ״מ רבנן גזרו משום דנראה כמו מהפטור עה״ת ורמ״א אף כו׳ תו״מ ר״ל דשוו להדדי וכמו דמעשרין כן תורמין ובמש״כ מיושב מה שנמגם בזה בתור״ע דמה״ת כולו טבל גמר כיון דדעתו להוסיף הגע עצמך אם יש לו כרי גדול הכי יצטרך להרים התרומה בב״א ומש״כ עוד התיכח אם מפריש עוד ב״ס כו׳ ואני אוסיף עוד התיכח אם מפריש על הסאה הב׳ על המעשרות הנכרכות : **מ״ב** כר״ש ורבנן סברי כו׳ · והשאר מתנה בעלמא דיהיב· ללוי קשה דא״כ המותר הוא טבול למ״ע והיה לריך להודיעו : **מ״ד** פיחת עשרה כו׳ . נל״פ דקאי אהא דתורם כבינונית ואף שנתגלה אח״כ שפיחת כו׳ מדרך הפרשת בעה״ב מ״מ כיון שלא פירש לו והוא לא ידעתו הוה כאלו פירש לו בבינונית : [**תוי״ט** ד״ה אפי׳ שאם תאמר דכשיעור הוי תרומה נמלא כו׳ מדומעין וכו׳ התו״ח הקשה ממ״א דמוליא תרומה עליו וכן במ״ג בעלה בידו א׳ מס״א ולפמש״כ במ״א לק״מ · דהתם כיון שהיה בדעתו להוסיף לכן הוי עדיין כולו טבל גמור עד שישלים למה שהיה בדעתו מתחלה אבל הכא אם תאמר דכשיעור הוי תרומה ע״כ נלטרך לומר דמקלתו הוה מתוקן כגון אם היו חמשים סאה ודרך הבעה״ב לתרום בעין יפה היה התרומה סאה ורביעית סאה והוא לא תרם אלא סאה א״ת דהויא תרומה א״כ מ׳ סאה נתקן ועשרה עדיין טבל] : **בר״ש** בפי הירושל׳ בהא שאין הפחת והתוספת שוין כו׳ וכשתורם א׳ מס׳ מתחבר ד׳ רביעים כו׳ נמלא מגיע לס׳ סאין כו׳ אלא דל״ת האי חומש כו׳·נפלאתי על מאור עינינו הר״ש ז״ל דפשוט דכוונת הירוש׳ בהתרי גווני בלא היה רק חמשים סאין ויהיה החשבון מכוון ד׳ רביעים דהיינו קב שלם דכשתורם א׳ מס׳ תהיה התרומה מיו״ד סאין שהם ס׳ קבין קב א׳ ומחמשים סאין ה׳ קבין נמלא משתכר קב אחד : **מ״ה** יעשנה ת״מ למק״א · להרע״ב והלוי יתן לו חולין כו׳ · תמוה דמת״כ אם כוונתו למ״ש הר״ש דהריבוי יפריש תחלה לשם מע״ר א״כ למה יתן לו הלוי חולין כנגדו ואם כוונתו כפשוטו (וכ״כ שהבינו התוי״ט בר״פ דלקמן ד״ה ואם) א״כ מאי קאמר תו והא כו׳ ולא יעשנו תרומה דכיון דכבר נטלה ממנו ת״ג איך יכול לעשותו תרומה על מק״א עי׳ בדבריו ברפ״א גאף לת״מ לדעתי א״י להפריש ממנו ודע דמ״ש התו״ח חילוק גירסאות בין הר״ש להרמב״ם אנכי לא אראה שום משמעות בר״ש מזה · וגם אין מקום לחלק בין מק״א לטבל זה שהופרש ממנו עתה וכליור הר״ש · ומ״ש הרע״ב עוד אבל ת״מ מפרישין שלא מה״מ וכ״מ בפי׳ הר״מ ק״ל הא מדרבנן מיהת בעינן מה״מ כדמוכח בגיטין (למ״ד ב׳) וכמש״כ התו׳ שם אמנם הרמב״ם לשיטתו בחבורו פ״ג מה״ת ה״כ שכ׳ ות״מ א״ת אלא מה״מ דמשמע דאין בו איסור רק ת״מ הנהיגו א״ע בכך : **מ״ו** והשוקל משוכח משלשתן · ירושלמי הביאו הרא״ש לעיל פ״א מ״ז אר״ת תיפתר בשלשתן ועתוי״ט ור״ל דהמ׳ איננו פה מ׳ היתרון אלא לשמוש מן וא״כ גם הוא נכנס במנין השלשה וכיולא כזה בעירובין פ״ה מ״ג עשה אמלעי את שלשתן להיותן כאחד ע״ש : **מ״ח** בפי׳ הרמב״ם · שהוא עברי ממש החזיק מלבן ל״ל החזיקו מלבן וכוונתו על המקרא (נחום ג׳) הנה בתור״ע הקשה על הרמב״ם דלמאי הלכתא כתב דעולה במנין לחודיה ע״ש ולענ״ד נ״מ היכא דנפלה גדולה למאה קטנות ואח״כ דרסן אחר שלא ידע ונתערבו כולן יחד דאף דעתה אין מאה מ״מ כיון דבשעה שנפלה היה מאה במנין ואע״ג דאז היה ניכר ול״כ מ״מ עתה אינה נכרת ומתבטלת וכה״ג כ׳ התור״ע בעלמו לקמן בספ״ה בשם תשובת הרשב״א בטחנן ופחתו והחטין של תרומה היו יפות ומשמע דאפי׳ לא נודע קודם הטחינה דלא נתבטלה אז ודו״ק : **מי״א** שם ואמרו במי שרוצה להסיר כו׳ יקפאנה והוא ע״ד ודשנו אה״ת דס״פ במדבר . ועמש״כ בהגהותי למ״ר ברחשית פל״ד אות א׳ דפוס השני :

פרק ה מ״א בר״ש ד״ה ואם טמאים היו · ול״ד לטמאה בחולין טהורים ירקבו כו׳ ונחשב כתרומה טמאה וטהורה כו׳ עיין בתו״ח ולי נראה דכוונתו להירושל׳ שהביא למעלה ניחא טהורה כו׳ ופי׳ שם הר״ש דנעשה הכל תרומה ואסור בהדלקה משום תרומה טהורה כו׳ ע״ש היטב אבל לפ״ז לשון תירולו שלא בדיוק קלת : **בפי׳** הרמב״ם ונקודים הוא כו׳ כ״א כחלי בילה וכ״א בגמרא ר״ל ירושלמית וז״ל הדין נקודים כהדין חליי בילים הן הגם דחלי בילה ל״ד אלא לאפוקי מכבילה וכ״ה בחבורו מ״מ קשה גם בילה מכוונת ליסתרי ממ״נ אם יש כאן קלת מהתרומה א״כ ליכא שיעור בחולין לטמא ואם אין כאן כלום מהתרומה ליכא איסור ואם נימא דיש בילה ה״ל להתיר יותר וראיתי בשנ״א שהגיה והדין נקודין כבילה וכוון למש״כ.שוב התבוננתי דטעמיה דהרמב״ם שלא התיר כבילה מכוונת הוא כמו דאמרי׳ בפסחים (ל״ג ב׳) א״ה כבילה נמי כו׳ גזירה דילמא אתי למיעבד יותר מכבילה וכוון בס״ד עד שאני תימה להגר״א ז״ל דמשבש להירושלמי והר״ש לקמן במ״ב פי׳ על הא דכדי שלא יהא במק״א כבילה דר״ל כבילה מה״ת והוא שלא יהא בעיסה ק״א בילים · וכ״כ התו׳ בבכורות וא״כ ה״נ יל״פ דקאי על שיעור החולין הטמאים וכמ״ק מלשון הרמב״ם על הא דיתחלקו לעיסות כו׳ : [**מ״ב** תוי״ט ד״ה כדי לשון רש״י כו׳ · ומשום גזירה ע״כ וכ״ל כו׳ .. הן לשון רש״י שם ומשום גזירה יתן דמים לכהנים כו׳ ע״ש ומבואר דמשום גזירה נמשך למטה ואנכי הגהתי שם ומשום גזילה ר״ל ומשום גזל השבט וגם גי׳ הספרים יל״פ על כוונה זו והיינו משום דכאן אין בו גזל השבט כמש״כ התוס׳ שם הביאם התוי״ט רק משום לא פלוג והוא כעין גזירה] : **מ״ד** בר״ש ומשני אר״ב כו׳ ומה טהורה שהיא בעון מיתה כו׳· לכאורה יפלא דמ״מ איכא למיפרך הך פירכא גופה גם על הק״ו אם העלו חולין הקלים כו׳ . ושוב ראיתי להמפרש רא״פ שהרגיש בזה : **מ״ו** בר״ש מלטרפין עם כ״ג לוגין שנסאה זו כו׳ · ודעת הרמב״ם דהחולין שבמדומע אין מלטרפין · וכ״ל ראי׳ להר״ש מס״פ דלעיל אלא שהיה שם ק״ב חלאים וע״ש בפי׳ הרמב״ם · אלמא דמכנים החלי אגודה דחולין בחשבון · ולהרמב״ם אינה נכנסת בחשבון חולין ולא בחשבון תרומה : **שם** בפנים ואין המתומץ מחמץ אלא לפ״ח · עי׳ בחולין (ק׳ א׳) בתוס׳ בסוה״ע שכ׳ ואין להר לר״א מהא דאין המדומע כו׳ די״ל כו׳ · לכאורה יפלא דאכתי יש ראיה מהא דאין המחומץ כו׳ · ובאמת הר״ן בס״פ כה״ב הקשה מזה ומחלק בע״א · אבל התוס׳ לשיטתייהו בתמורה (י״ב) שפי׳ להא דאין המחומץ כו׳ לכוונה אחרת שאינה ענין לתנ״כ ע״ש · ואני לעלמי אומר דהתוס׳ בשלהי ע״א (ע״ו) כתבו דבהחיר לכ״ע לי״א תנ״כ ותרומה כיון דשריא לכהנים התירא מיקרי [וכ״ל ראי׳ לזה דמוכח בע״א שם בגמרא דמהני הגעלה לשפוד ואסכלה אפילו לנה בהם חטאת לצלות בהם אח״כ שלמים ולו יהיה אפילו חזה ושוק של כהנים מ״מ הרי נאכלים לנשיהם ולעבדיהם שחטאת אסורה להם ואפ״ה מסיק ר״א טעמא משום דהיתירא בלע אלמא דכזה נקרא היתירא ואני תמה על מש״כ הר״ן בפי׳ כ״ש בשם הרמב״ן לחלק דחמץ לא מקרי היתירא בלע משום דהיה שמו עליו בשעה שבלע משא״כ בקדשים דבשעה שבלע לא היה עליו שם איסורו דהיינו נותר דמ״מ הרי שם חטאת היה עליו אשר מתמחה אסורה לנשים ועבדים וכש״כ חמץ דעדיין לא היה בו שום איסור בשעה שבלע] ובזה א״ש דלא אשמעינן תנא ד״ז רק בתרומה ולא בערלה וכה״כ בפ״ב דערלה : **מ״ז** בר״ש אבל תחלה ע״מ שרי · כ״ל דהיינו כגון שבהכ׳ שנפלו היה פ״א חלי סאה ואז מותר כשנפלה אח״כ סאה ודו״ק :

פרק ו מ״א אינו משלם תרומה · פי׳ הרמב״ם כי התרומה לכהן כו׳ וא״ר לפרוע חובו ממון אחר · ולפ״ז אם נפלה לו מבית אבי אמו כהן יכול לפורעה וק״ל חדא מאי קמ״ל פשיטא · וכה״ג הקשה התוי״ט לעיל פ״א מ״ה · ב׳ ליטנא דגמרא בב״מ (נ״ד) תרומה א״מ אלא מן החולין וכן ליטנא דמתניתין דהכא אלא חולין משמע דאתי לאפוקי תרומה אפי׳ היכא שהיא שלו אשר ע״כ נלענ״ד שהטעם הוא כמו שבארה המשנה עלמה לקמן מ״ה שאין הקדש פודה אה״ק (וליטנא דפדיון דנקטה אף שאין לתרומה פדיון כדאיתא ביבמות (ע״ג ב׳) ועוד איך תתפוס פדיונה אחר שכבר נאכלה ואיננה בעולם עמש״כ בשביעית פ״ח מ״ח ל״ל דגזה״כ הוא בזה כי היכי דליהוי ליה כפרה) וגם שם במע״ש כ״ל דאין הטעם כמ״ש הר״ש דר״מ לטעמיה דממון גבוה הוא וא״י לפטור א״ע במ״ג דהא גם חכמים דפליגי עלי׳ שם מודו ליה במע״ש קודם שנפדה וסתם בר פלוגתיה הוא ר״י כדמוכח בכריתות (ס״ד ו׳) ובכל״ד והוא ס״ל בקדושין (נ״ב ב׳) דממון הדיוט הוא אלא כמ״ש כיון דמדין פדיון נגעו בה · אין הקדש מתחלל על הקדש והרואה יראה שאין סתירה לזה ממנחות (פ״ב) גבי התפים מעות מע״ש לשלמים אך קלת עומד לנגדי הא דאיתא פ״ג דמע״ש מ״ב אין לוקחין תרומה בכסף מע״ש מפני כו׳ וא״ל שאין הקדש פודה הקדש ות״ע דר״ש דמתיר שם : **בר״ש** מביא מת״כ ותירושלמי פלוגתת רבי ורא״ש דר״ם ונתן לכהן את הקודש מתנתו מקדשתו כו׳ וכה״ג דריש ר׳ נתן (חולין קל״ט רע״ב) ונתן אה״ע קדש דאין קדוש עד שעת נתינה וכן בכתובות אליבא דר״ש ונתן כו׳ לאבי הנערה לא זיכתה תורה לאב אלא משעת נתינה: **מ״ב** אם תרומה של״ן בה כהן אכלה תשלמת קו״ח לעלמה · משמע הא אם לא נשאת לכהן תשלמת קו״ח לכהן ואף דאר״ח בחולין (ק״ל ב׳) המזיק מת״כ או שאכלן פטור ואף תרומה בכלל כדמוכח שם בסוגיא מ״מ בשוגג כיון דהתשלומין נעשין תרומה בשמה הראשון הוה כאלו היא בעין וחייב לתתה לכהן· ועי׳ בכתובות (למ״ד ב׳) תד״ה זר ובמש״כ שם ע״ד : **מ״ד** עמש״כ בפסחים (ל״ב) בס״ד :

פרק ז מ״א וא״מ אה״ח · הוא נגד מה דתני בר״פ דלעיל באוכל שוגג דמשלם חומש וכן והתשלומין חולין אם רלה כו׳ הוא נגד והתשלומין תרומה כו׳ דתני שם אבל ל״ע מדוע לא תני הכא ג״כ דא״מ אלא דמי תרומה או תרומה ממש אם יש לו כגון שנפלו לו מבית א״א כהן (לפמש״כ שם) נגד מה דתני שם א״מ תרומה כו׳ ועמש״כ בב״מ (נ״ד) : [**מ״ב** וחכ״א זו״ז כו׳· עמש״כ ר״פ דלקמן] : **מ״ה** בר״ש · אבל כשהא׳ חולין כו׳ · ובש״כ סי׳ קי״א דאפי׳ א׳ גדולה וא׳ קטנה כו׳ · ונלענ״ד דאם היתה קטנה כ״כ. עד שאין בה רוב הגדולה מותרת דבזה אין לומר מאי חזית דחזינא וחזינא דהקטנה הות ספיקא דאורייתא והגדולה ס׳ דרבנן ומותרת (וכ״ל עוד דאפי׳ באיסור דרבנן שנפל נמי דינא הכי כמו שאבאר לקמן) שוב מלאתי במל״מ בפ״י מהל׳ מקואות ה״ז בי״ב דינים שהביא מהתוספתא בדין ח׳ ט׳ י׳ כה״ג ע״ש ובביאורו לדין ז׳ ודע דהוא סותר א״ע ממש״כ שם דהיכא דשביל א׳ ברה״י והב׳ בר״ה זה שהלך בר״ה טהור למש״כ בפי״ט מהל׳ אה״ט דטהרותיו תלויות ודבריו שבכאן עיקר כי כן מתבאר מהתוספתא אמנם באיסור דרבנן משמע לכאורה מדין יו״ד דשם בב׳ שבילין בר״ה והלכו שנים

בשניהם אחד יב״ד להשאל · ובי׳ אין בו דשניהם תלוין אלמא אף על גב דבא׳ יש ג׳ טעמים להקל ובהב׳ אין רק טעם א׳ מכל מקום כיון דאם היה לבדו טהור מטעמו לחוד אמרינן מאי חזית ואם כן הכא נמי בנידון דידן אבל מכל מקום נראה לחלק דנידון שלפנינו דבזה הוה חד מדרבנן ובזה חרי שאני עי׳ מגילה (י״ע ב׳) בתד״ה ור״י ושם (כ״ד) בד״ה אבל ובט״א ובחדושי שם ואפי׳ את״ל בזה דשתיהן אסורות מ״מ אם ההיתר כ״כ מעט באחד מהם עד שהאיסור רוב נגדו ודאי תלינן בו אפי׳ לדברי הש״ך בדעת הרשב״א ולא כן לדעת הרא״ה שם ולמדתי עוד מדין היו״ד דשם דאם היה ב׳ קדירות של היתר ובאחד מהן כבר נפל איסור ולא היה בו ס׳ ולפניהם ב״ח א׳ של היתר וא׳ של איסור דאם בהלטרפות ההיתר יהיה ס׳ נגד איסור הראשון לא תלינן האיסור בה ושתיהן אסורות למ״ד אין תנ״נ בשאר איסורים :

פרק ח מ״א האשה כו׳ וכן העבד כו׳ ור״י פוטר · בתור״ע הגיה בלע״ג הש״ם דפסחים (ע״ב ב׳) דמביא מהא דרי״פ בנודע שהוא ב״ג כו׳ דטעה בדב״מ פטור ודחי שאני תרומה דאקרי עבודה כו׳ דאמאי לא מביא מרישא דא״ל מת בעלך מת רבך ועוד דשם לא שייכא הדחיה ול״נ דבהנך תרתי א״ל דטעמא דר״י דפוטר משום דלא הוו זרים מתחלתם עד סופם כמו בפ׳ דלעיל מ״ב לחכמים ואין לחלק דהתם אכלה מעיקרא משא״כ במת בעלך דלא אכלה קודם .שנשאת דהרי בכריתות (רד״ז) מדמה לה הא דסך משה״ת למלכים ולכה״ג אף דאינהו נמי מעיקרא זרים היו והא דתני שהיתה אוכלת כו׳ ובאו וא״ל כו׳ ולטעמא דידי אפילו באו כו׳ ואח״כ אכלו נמי ל״ק דהרי בהיה עומד ומקריב כו׳ ונודע כו׳ פסק הרמב״ם בפ״ו מהל׳ בהמ״ק ה״י דאפי׳ נודע ואח״כ עבד ג״כ לא חילל וע״ש בכ״מ : **מ״ב** בפי׳ הרמב״ם · וילטרפו לזה מה שבלע כו׳ וישלם הכל בתוספת החומש תמוה דמה שבלע עתה אינו בשוגג ועוד כיון שהכנים לתוך פיו בהיתרא ומה שבולע הוא ברשות אמאי יהא חייב ; **שם** והכוונה כו׳ מפני הטנוף והמאוס וכ״כ בשנ״א ול״י כוונתם בזה דלכאורה נ״פ דהכוונה פה מפני איסור שרץ ואולי דקו ליטנא דל״א שטעם פשפש אלא טעם פשפש משמע שהוא דבר אחר וטעמו כטעם הפשפש ולא אותו ממש · אך בגמרא דנדה לא משמע כן · וכן מפירש״י שם נראה כמש״כ . ומ״מ דינם אמת מהא דפ״ח דשביעית לאכול דבר שדרכו לאכול וכן בתרומה וע״ש בר״ש בשם הירוש׳ : **מ״ד** בפי׳ הרמב״ם ולא להשקותם לבהמות · ולשון הרע״ב לבהמתו . ופי׳ התוי״ט בשם הר״ן (והוא בע״א) בראוים לאכילה אבל התוס׳ בב״ק (קט״ו ב׳) כ׳ דאפי׳ לטמאה אסור משום בל תשחית ואינו מותר אלא לשוכרא דידיה ודע דגם על הרב״י בטוי״ד סי׳ קי״ו אתפלא שכ׳ שם טעמא דב״ת מדעתיה ולא זכר דברי תוס׳ שזכרתי : **מ״ה** כדי שתאבד בהם המרה · עי׳ פי׳ הרמב״ם ומלשון הר״ש נראה שמפרש בהיפך וכ״נ להדיא ממה שפי׳ בר״י דגזר מועטין אטו מרובין וכ׳ הפירושים הביאו הרי״ף והרא״ש בע״א בפ׳ א״מ (והתוי״ט נראה שלא הבין כן בהר״ש ולכן העתיק בדברי ר״י בהיפך) ובר״י מפרש נמי הר״ש מטעם ביטול דאל״כ אין טעם לחלק בין כלים לקרקע ודברי הטור סי׳ קי״ו שכ׳ ב׳ הפירושים ע״ד ר״י תמוהים גם מה שפסק כר״י תמוה ומהב״י משמע דכ״פ גם הרי״ף והרא״ש אנכי איני רואה שום משמעות בהם ומה שסיימו דר״י מזה אינו הכרע : [**מ״ו** אחד גדול ואחד קטן · עתוי״ט ואולי יל״פ דזה קאי אניקור ור״ל א׳ ניקור גדול וא׳ ניקור קטן] : **מ״ח** רא״א כו׳ ופי׳ הרא״ש (והרע״ב אחריו) דפליגי בים אם למקרא כו׳ · ובתו״ח הקשה דבמסקנא בבכורות לא קיימא הכי · נעלם ממנו שכבר עמד בזה התוי״ט ברפ״ד דכריתות וכ׳ ג״כ ישוב ע״ז: **מי״א** וע״ז וע״ז אר״י לא זו היא כו׳· נ״ל פי׳ דלר״י הטעם שהזהירה התורה מלטמאה הוא מפני דפוסלה מלאכלה לכן ס״ל בספק טמאה כיון דכבר אסורה מלאכול תו א״ת עליה וכן היכא דסופה להתטמא וזהו שאמר שאני מוזהר עליה מלטמאה אלא (כשאני פוסלה מלאכלה) ופ׳ דע״ז וע״ז בפשטיה נראה דקאי על ב׳ דיני דת״ע ומ״י :

פרק ט מ״א בפי׳ הרמב״ם · גזירה שמא יהנה בעליו ויחשוב כו׳ · לכאורה משמע מלשונו דבאמת אסור ליהנות אף בקסמין אבל בחבורו פי״א מה״ת הכ״ב פסק דבפשתן גדוליו מותרין . ומשמע דהכל מותר הקסמין והזרע מדלא כ׳ וכן זרע פשתן מותר כמש״כ קודם זרע לפת ולנון וע״כ נ״ל דכוונת הירושל׳ כאן כדי שלא יבא לכתחלה לזרוע ע״מ ליהנות בקסמין וכלשונו שם ה״כ אבל קשה מדוע נקט שלא יהנה בקסמין הל״ל סתם שלא יהנה בהן כיון דלשיטתו הכל מותר לכן ה״נ ראיה מזה להראב״ד שם דבז״פ הזרעים אסורים ופי׳ הירושל׳ נראה כפשוטו דקנסוהו שיופך כדי שלא יהנה בקסמין שהן מותרים (ואף אולי גם לדעת הראב״ד) וכ״מ שפי׳ השנ״א : **מ״ג** שם כמו כו׳ כך הלוים מוכרין לכהנים כו׳ · וקשה א״כ מדוע לא תני לה ולענ״ד ה״נ דמתניתין אתיא כראב״ע בכתובות (כ״ו) דבתר דקנסינהו עזרא הוי לכהן דוקא ועוד י״ל עפ״י מש״כ התוי״ט דסתם זורע תרומה כהן הוא ואין מוליאין המעשר מיד כהן כדאיתא ברמב״ם פ״א מהל׳ מעשר ה״ד והוא מהספרי פ׳ קרח פיסקא קכ״א ועמש״כ בקדושין (כ״ח ב׳) בס״ד : **שם** אלא אם היתה בהמת כהן · עי׳ תוס׳ ב״ת (ל׳ א׳) ד״ה והדשות דאפי׳ בבהמת כהן אסור משום הפסד תרומה : **בר״ש** ומיהו מע״ש אינו נמכר וקתני לה (וכן הוגה בתוי״ט) אבל אנכי תמה דהא ע״י חילול נמכר כמ״ש בעלמו פ״ד דמע״ש מ״ו. וגם אם הבעלים מחללים אותו ויולא לחולין ודאי נמכר אח״כ לכן ה״נ לכאורה דכוונתו למש״כ התוי״ט (למ״ד ממון בעלים הוא) דסתם זורע תרומה כהן הוא ומע״ש ה״ה לבעלים אבל י״א דא״כ אפילו מע״ר נמי כמ״ש לעיל ול״ע : **מ״ד** אבל הטבל ומע״ר . המפרשים פי׳ דר״ל שלא״כ ממנו ת״מ וכ״נ מהירושל׳ ואולי דבריהם הנל״פ דאתיא כר״מ דאוסר מע״ר לזרים (והוה דומיא דמע״ש דתני לקמן) ואשכחן סתמי מתניתין כוותיה בזה בפ״ט דיבמות : **בר״ש** והבכורים שאינם מלויים · ופי׳ הר״ש שא״כ אלא בז׳ המינים וק״ל דהא תרומה דאורייתא יותר אינה מלוי׳ דא״כ אלא בדגן תירוש וילהר וכש״כ להפוסקים דאף ענבים וזיתים אינם אלא מדרבנן ובין ושמן אין שייך זריעה ומשום תרומה דרבנן ודאי לא היה להם לגזור דהוי כמו גזירה לגזירה וי״ל משום דבכורים אין כל דגן חייב כמו תבואה שבעמקים עי׳ מנחות (פ״ד) וכש״כ לפי דמשמע מתוס׳ פסחים (ל״ו רע״ב) דכוסמין וש״ש ושיפון פטורין מן הבכורים ועמש״כ שם בס״ד ולי י״ל דכוונת הירושל׳ לפי שבכורים אין להם שיעור משא״כ בתרומה דת״מ יש לה שיעור ועתוי״ט בפ״ב דבכורים מ״ג : **שם** בסופו ודבר שא״ז כלה פודה כל האוכר אהקדש קאי והרע״ב כ׳ דאף באו״כ פודה בדמי אותה סאה גם אהקדש ותמוה : **מ״ו** הטבל גידוליו מותרין בדשו״כ כו׳ · אנכי מסופק אם זה הדין בטבל לחוד (וכן הקדש כדאיתא בירושל׳ שהביא הר״ש בסמ״ד) או לכל השנויין עמו ורישייהו נקט עמש״כ בס״ד בפ״ב דפאה מ״ו לבד על מע״ש (כדאי׳ בירושל׳ הנ״ל) וע׳ בר״ש בפ״ב דבכורים מ״ב ובסוגיא דס״פ הגודר מן הירק :

פרק י מ״ד בר״ש דתרומה אינה אסורה בהנאה · לכאורה קשה מדוע לא הביא הש״ס מזה לראיה בפסחים (כ״ג) דמותרת בהנאה . דממשנה שהביא שם אד״ר לכ״ע עי׳ תוס׳ שם אמנם עי׳ בתוס׳ ע״א (ס״ו ב׳) ד״ה אמר רבא דגם מכאן לא יהיה ראיה אלא למ״ד יש שבח עלים בפת : [**מ״ו** אם הפריש כו׳ · פי׳ השנו״א רבותא אשמעינן כו׳ ע״ש נראה דכוונתו דכש״כ אם קרא שם אחר הכתישה על העץ בפ״ע דנותנו לכהן] : **מ״ז** משמע ממשנה זו · דלהפליט יותר קל מלהבליע ולכאורה יקשה להפוסקים ביו״ד ססי׳ ק״ה דאין מליחה לכלים להפליטם ולבליעה מהני ועי׳ ברא״ש לקמן מ״ח : **מ״ח** עמש״כ בחולין (ל״ט ב׳) בס״ד :

פרק יא מ״ב דבש תמרים · התוי״ט מוקי לה בעבר ועשה דבש מתמרים ע״ש משום דדבש עלמו ר״י פוטרו לגמרי ממעשרות בירושלמי ובגמרא דילן בחולין (ק״כ ב׳) משמע דאף לר״א פטור · אך בירושל׳ משמע דמוקי לה שזבו משנטבלו התמרים שאז גם ר״י מחייבו במעשרות : **שם** כמוני פטמים · מלשון הרמב״ם למדתי דפטמים איננו תואר להאומנים אלא לעקרי בשמים המפטמים וכוון : **מ״ה** גרעיני תרומה כו׳ ואם השליכן מותרות · נ״ל הטעם בזה ודלקמן מ״ו ומ׳ משום הא דאמרינן בכריתות (ז׳) כהן שסך בשמן ש״ת כו׳ ישראל מתעגל בו ואינו חושש כו׳ כיון דחלליה הא אתחיל ובזה א״ש דמקשה בב״ב (פ״ז) מהא דהרכינה ומילה דהכא על דהתם ועי׳ מנחות (ס״ט) תד״ה דבלע :

מסכת מעשרות

פרק א מ״ד ר״ש פוטר את האתרוגים בקוטנן · פי׳ הרע״ב דס״ל שאין נאכלים קטנים ובסוכה (ל״ו) מסקינן טעמיה מפני כשזורען אינם לומחים וק״ל דמשמע דלרבנן לא בעינן שיהא זורען ולמיחין א״כ סתמי דלעיל התלתן משתלמת כו׳ ופי׳ הר״ש מהירושלמי דבעינן שנזרע ולמיח דלא כוותי הוי וע״ש בתוס׳ ר״ה (י״ב ב׳) שכ׳ דתבואה וזיתים חנו קודם הבאה שליש ואפ״ה א״ת במעשרות מטעם שאינם מלמיחים : **שם** החייב בשקדים המרים כו׳ · הן לפי דרכו של הרע״ב לפסוק הלכה ה״ל לכתוב דא״ה כסתם משנה זו · אלא מרים בין גדולים ובין קטנים פטורים כמו שהורה ר״ח בליפורי ז״ז לפטור (חולין כ״ה ב׳) וכ״פ הרמב״ם בחבורו ועי׳ רא״ש בפרק כילד מברכין סי׳ ג׳ ועל פי׳ הרמב״ם ל״ק די״ל דמפרש שזה ג״כ מדברי ר״ש וכ׳ בסוף וא״ה כר״ש אבל הרע״ב הקדים לכתוב וא״ה דר״ש טרם שפי׳ בבא זו : **מ״ה** ירק כו׳ · הנאגד עמש״כ בס״ד בק״א להט״א בר״ה (י״ב) ועוד נל״פ דהנאגד ר״ל דדרכו ליגדל . באגודה כמו כרוב (בל״א קרויט) שדרכו להכרך עלה על עלה וכדומה דומיא דמשיפקסו דמשמע מפירש״י בבילה וב״מ דר״ל מאליהם·והשתא הוויין שפיר תרי גווני ירק: **שם** אם אינו ממלא אה״כ עד שילקט כ״ל . פשוט דר״ל דאם אינו נלרך לו מלא הכלי והרע״ב שפי׳ כגון כו׳ ל״ד במתכ״ת בלשון הראשון שלקח זה ממנו ע״ש דאין כוונתו לפירוש רק לדין מחודש וז״ל הירושל׳ היתה כלכלה א׳ ובדעתו למלאות חליה כיון שמלא חליה נטבלה וכו׳ היו שתים ובדעתו למלאות שתיהן לא נטבלו עד שימלא שתיהן ואולי ליטנא דעד היה ק״ל להרע״ב דמשמע דהוא שיעור מאוחר למילוי אבל אין זה דקדוק דלשון עד שב תרישא אאם אינו אוגד ודו״ק ועמש״כ בחולין (ל״ח) ושם הרביתי להביא דוגמאות כיולא בזה בס״ד [וכה״ג ע״כ לריך לפרש ליטנא דעד שיעמיד ערימה דבמשנה הסמוכה לקמן] : **שם** במד״א במוליך לשוק כו׳ · בעיני יפלא מדוע הפסיק בין הדבקים זה ה״ל לשנות בסוה״פ ועי׳ בסוגיא דב״מ (פ״ח) :

מ"ז בשמן כו' אע"פ שירד נוטל מן העקל כו'. נ"ל מדלא תני רבותא טפי דנוטל מבית הבד כדתני גבי יין קולט מן הגת כו' דזה באמת אסור וטעמא דגזרינן אטו שמן שבבור מפני שאין דבר מפסיק ביניהם משא"כ גבי יין היו רגילין לקשור הכיור מתחתיו גרגותני לסנן היין והוא מפסיק בין הכיור לבור להכי ל"ג עי' ע"א (נ"ז) ובד"ה לימא וד"ה גרגותני ותבין: מ"ח ומגורה משיעגל. והא דתני לעיל בעגול משימליקנו. היינו שאינן בגורן: בר"ש בשם ירושלי' דל"ת סתמא ור"י וה"ל כסתמא כו'. כה"ג בגמרתינו עירובין (מ"ו) ועמש"כ שם:

פרק ב מ"א בפי' הרמב"ם כשזה המוכר כו' וכן בסוף כ' וכ"ז כשהמוכר ע"ה. ותמוה כיון דדעתו למכור הוקבעו מיד כדלעיל פ"א מ"ה וכן לשונו בחבורו קשה דבהכניסו לבתיהם מחלק בין רוב מכניסין לבתיהם לבין רוב מכניסין לשוק. משמע דברישא אין חלוק דלעולם אוכלין ופטורים ואמאי היכא דרוב מכניסין לשוק כבר הוקבעו ולענ"ד זהו כוונת הירושלי' במ"ש אבל במקום שרוב מכניסין לשוק א"כ כו' וא"כ לומר לתוך ביתי אני מכנסן דהייט לומר דאפי' בשוק אינם רשאים לאכלן: מ"ב בר"ש ד"ה וכן בחורה. אם קודם שהגיע ליהודה כו' עד שיגיע לגליל לכאורה תמוה כיון דלא הגיע ליהודה א"כ עדיין עומד בגליל ומה זה דקאמר אוכל כו' עד שיגיע לגליל. אמנם לפמש"כ התור"ע בפ"ט דשביעית מ"ב בשם הכו"פ דעבר הירדן דשם הוא מגוף א"י מעבר המערבי ע"ש. א"ל דהוא מפסיק בין גליל ליהודה וכ"מ ממה דחשיב יהודה ועה"י והגליל דבסדר הזה עומדין ועי' חגיגה (כ"ה) דרצועה של כותים מפסקת בין גליל ליהודה: מ"ד עי' בשנ"א ובהגהת בנו ובדברי מהרי"פ. ומתכ"ת לא ירדו לס"ד הגאון ז"ל המה הבינו בדבריו דלחכמים ג"כ אין תרומה קובעת אלא שעושה את הכלכלה לגמר מלאכה מטעם שבאר וז"א דהרי שפתי הגאון ברור מללו, וחכמים ס"ל דדוקא בדבר שנ"מ מוכח להדיא דקובעת בדשנ"מ מיהא רק דכלכלת תאנים אף שלנ"מ קודם הרמה דהיינו שלא חפה ולא מלאה מ"מ בזה שתרמה גילה דעתו שלא ילקוט בה עוד וזהו ג"מ כדלעיל פ"א מ"ה ומש"כ התוי"ט דיש מחליקין אותן כבס"פ דלעיל שם נאמר בעגול של דבלה אבל כלכלת תאנים ג"מ שלה כמש"כ ועי"ז פליג ר"ש ואומר א"ת קובעות מק"ו אולם בזה דהרמה עושה לג"מ לי"פ וכ"מ דחצר או מקח קובעה אח"כ: מ"ה ל"י עד שיעשר דר"מ כו'. נ"ל דר"מ לטעמיה בס"פ דמקח קובע אפי' בדשלנ"מ דבירושל' מוקי לת"ק דשם כר"מ וכדשמעינן ליה בברייתא שהובאה שם על מתניתין דהכא הלוקח תמרים והוא עתיד לדרסן כו' אסור לאכול מהן ארעי כו' דר"מ ור"י לטעמיה שם דת"ק אלא בדבר שנ"מ ואם צרף שנים הוה כג"מ דאיקרי גורן כדאסמכינן אקרא בב"מ (ס' ד' פ"ט) וכן חצר קובע בצירוף שתים כבפ' דלק' מ"ח (ועי' ב"מ (פ"ח) בתד"ה בעה"ב) וזהו הטעם דשם מ"ב וג' ודלא כטעם ברע"ב שם דא"כ בעה"ב נמי: מ"ו הילך איסר זה בעשר כו'. נ"ל משום שהתנה שיבור ומסתמא יברור הטובים והמובחרים לכן מחירם בכפל מסיפא דא"ל אלו וכמו באינך דברישא נותן איסר באחד ובסיפא בשנים וזה דלא כהתוי"ט: מ"ח זה לאכול כו' זה לקלות. עי' בפי' הרמב"ם ולענ"ד נ"פ דתרווייהו אליפת תאנים בתאנים הם רק לאכול פי' לאכלם כמות שהם ולקלות פי' לעשות מהן קליעות וכ"נ מפירש"י בספ"ד דבילה והרווחנו בזה דסתמא דמתניתין דלעיל אתיא אפי' כר"י דהתם היינו לאכול כמות שהן ודלא כהתוי"ט ועמש"כ בר"פ דלקמן:

פרק ג מ"א בניו וב"ב אוכלים ופטורים. בר"ש מביא מהירושלמי דפריך ואין להם מזונות כו' ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאשה מד"ת לכאורה יפלא דמשמע דאם היה מה"ת הוה כמקח. דמ"ש מפועלים בפרק דלעיל מ"ז וי"ל דבשלמא פועל אוכל מה"ת אותו המין שהוא עושה דוקא אבל אשתו יכול לתת לה מזונות איזה שירצה וכשהוא נותן לה מן התאנים הוה כמחליף עמה במחיר המזונות שחייב לה ודומה לשם מ"ח היה עושה בלבסים ל"י בב"ש ומ"מ מסיק בירושלמי דאפי' למ"ד דאוכלת מה"ת שרי ע"ש ברא"פ ובשנ"א ותמיהני על הר"ש שלא הביאו ולא עוד אלא שבפ"ד דכתובות מ"ד כ' התוי"ט דסתם מתניתין דהכא כמ"ד דאינו מה"ת: שם בר"ש וי"ל דלגבי לוקח כו' משום דעיניו במקחו כו' בהשוכר אה"פ. והנראה שם מפירש"י והתוספות דכיון שלקח לאכול כולם מיד הויין לדידיה נגמרו מלאכתם משא"כ בעה"ב שיש לו עוד הרבה שמשאירן לעשותן קליעות וכדומה לכן אף מה שאוכל הויין כמו שלנ"מ דלעיל מיירי שהחליף הרבה לקלות וחזר הלוקח להיות כבעה"ב וכן בעה"ב אם לא לקט אלא כדי אכילתו הוה נ"מ ואם הוא בחצר חייב כמבואר בתום' שם ודברי התוי"ט בכאן אינם מתוורין כלל וגם הלא מבואר בפרק דלעיל מ"ב דבית של אחר אינו קובע וא"כ מאי מהני חצר דבעה"ב לפועל: מ"ד בפי' הרמב"ם אבל יעשר דמאי בלבד. ובתוי"ט שי"ל דפטור מתרומה מטעמא דמ"ד פ"ה ותמוה דהתם טעמא קאמר מפני שההורם בלבו כו' והכא בעל האילן לא תרם כלל כיון שעדיין הפירות מחוברין: שם שהוא מחזיר אה"מ. והוא ראיה שארעי מאכיל וק"ל דהא לבהמה שרי אפי' קבע קודם שנ"ת (פאה ספ"ק) ולענ"ד הנל"פ דמחזיר אה"מ הוא לטעם דמפני זה נקראו עדיין לא נ"מ ועי"ד שכתבתי במ"א ובשבת (י"א ב') ועי' בחבורו בפ"ג מה"מ ה"ו וה"כ ובכ"מ ודע שבפי' הר"ש ד"ה מוריד יש ט"ס ובמקום אבל (לעולם) נ"ל לעולה: מ"י ובבתי ע"ח הכל הולך אחר העקר. ועי' בר"ש שכ' דאתיא כר"מ בערכין דאמר אף השדות והתוי"ט מחלק בין אילן לשדה דאילן הוה בכלל בית עפי משדה ונ"ל ראיה לדבריו מעירובין (כ"ג ב') נזרע רובו ה"ה כגינה נטע רובו ה"ה כחצר ובב"ב (כ"ד ב' ס"ח א') מחלק ג"כ הגמרא בין שדה לאילן לענינים כיוצא בזה והגנות שכ' הרמב"ם בחבורו ע"כ נ"ל שאין כוונתו על גנות של זרעים אלא דאילנות וכק"ח דס' מעשה רב שתמוה על הרמב"ם בד"ז נעלם ממנו משנה זו וכל האמור בה מהתוי"ט:

פרק ד מ"ב בר"ש ד"ה כלכלת שבת. בדבר שאינה מיוחדת לה כו'. כגון בפירות מוקצה כו'. וכ"ע כתור"ע ולכאורה זה לדעת ר"ל כו'. ול"נ דאף לריו"ח דלא בעי יחוד מ"מ ראוי לה בעינן ותדע דלריו"ח דוקא קאמר דאלו לר"ל אפילו אינה מוקצה נמי אינה טובלת: מ"ה שם ד"ה המקלף. ובפ"ק דבילה אמר וכן לשבת. ותמיהני דשם לא קאי המסקנא הכי אלא דבשבת מותר אפילו הרבה ביחד. והאי וכן לשבת אסיפא אתמר:

פרק ה מ"ה ארשב"ג כו' אבל כו' אם עד שלא בא לעה"מ פטור. לכאורה הל"ל אפילו עד שלא כו' וכפי' הרמב"ם והר"ש. ועי' בתוי"ט שהביא נ"א. ולפי' שלפנינו י"ל דנקיט אשיגרת לישנא דת"ק. ולפמש"כ בברכות (נ"ד) דמצינו לשון אם דמשמש לפעמים בלשון אפי' א"ש בפשיטות. ועתה אוסיף עוד דהא דמצינו דכי משמש בלשון אע"פ כמש"כ בתלי"ע בהוראתו השטית. הוא בכלל שמוש אי שאמרו חז"ל. אחרי שמצאנו דאם (שהוא אי) משמש בלשון זה את"ז מצאתי שכוונתי בזה לפי' רש"י פ' תשא (ל"ד ט') [וכפירש"י בב"מ קי"ב קרא דאל תגזול דל כי דל הוא]: מ"ו ומצא כדי מדתו. ובר"ש דיהיב תלתא ואתו תלתא ופלגא פליגי כדאמרי' בהמו"פ. ועי"ש (ר"ד ל"ז) מבואר להדיא דר"י מחייב אפילו ל"מ אלא כדי מדתו ממש. וצ"ל דכוונתו דאפילו בכה"ג פליגי רבנן עליה עד דיהיב ג' ואתו ד' כדאיתא שם בסוגיא. והר"ב שכתב בדר"י אלא נשאר תלי כו' והוא כלישנא דרבא אליבא דאחרים (שם לעיל) ל"ד במחכ"ת: מ"ח בר"ש בכי שם מקום. וכן בפסחים (קי"ז) פסל מיכה עומד בבכי ופירש"י באותו מקום. ודע דלפי' הרמב"ם ק"ל מדוע לא נשנית משנה זו ברפ"ט דשביעית ע"ש: שם בפנים שאע"פ שאביהן תרומה כו'. ונ"ל דשי"ן מן שאע"פ הוא במקום ו' כמו בריש בילה שאפר כירה כו'. ופי' הרמב"ם שאביהן היינו הזרעונים לכאורה תמוה דכיון דהם פטורין מהמ"ע איך שייכא בהם תרומה. ונ"ל דאף שהם פטורים מ"מ אם קרא עליהם שם תרומה אסורים לזרים. וכה"ג מצינו לעיל בפי"י דתרומות מ"ו בעלי תלתן. ודע דבירושל' בעובדא דהאי איתתא הביאו הר"ש משמע כפי' הרמב"ם. מ"מ בחבורו נראה שחזר בו לפי' הר"ש:

מעשר שני פרק א

משנה א ואין מחליפין אותו. נ"ל דאשמעינן דאפילו מע"ש על מע"ש אין מחליפין. וכן תפרש הא דול"י אדם כו' וכ"מ אח"כ להרמב"ם בחבורו: שם אבל נותנין ול"ז מת"ח. עמש"כ בזה בפסחים (ז') בס"ד: מ"ב מע"ב א"מ אותו תמים חי. ופי' הרא"ש וה"ה נמי שחוט. (וכ"כ אחריו הרע"ב) הל"ל וכ"ש שחוט דהא אפילו בכור דנמכר תמים חי אפ"ה א"נ שחוט לר"כ כדא"ל ולרבא כדא"ל בתמורה (סד"ז) ועתור"ע אות ג': שם הבכור מוכרין כו'. בפי' הרמב"ם ושמא תאמר כו'. לכאורה מה זו שאלה לרבא שם דמוקי לה בזמן הבית, יכול למוכרו לכהן אחר להקריבו. ולר"כ דמיירי בזה"ז פשוט הוא דר"ל דמוכרו ליאכל במומו כדינו: בתור"ע אות ו' ע"ש. לענ"ד מלשון דאר"כ שם לאשמעינן דבזה"ז נמי מוכרין כו' משמע דבזמן המקדש ודאי יש היתר מכירה והיינו ע"כ בשחוט. ור"ל דאי תנא תמים לחוד ה"א דמיירי דוקא בזמן המקדש ובשחוט. להכי תני ג"כ חי לאשמעינן דיש היתר נמי בחי ובזה"ז. וכ"ל דזהו דעת התוי"ט. בקדושין (נ"ב ב') בתד"ה המקדש. ודעת התום' שם משמע דאסור ע"ש: מ"ד סלי זיתים כו' ל"י דמי הכלי לחולין. נ"ל פי' דהמעות שכנגד הסלים קדושת מעשר עליהם ביד המוכר. דכיון דבשום מקום אין דרך למוכרן עם הסלים ה"ל כקונה מד"ת הסלים בפ"ע ודינייהו כלוקח מים ומלח כו' במשנה דלקמן דל"ק מעשר ולא יצאו המעות לחולין (וכפי' הרמב"ם שם ט"ס ול"ל ולא יצאו וכ"ה בהרע"ב) משא"כ בכדי יין כו' לפי שיש מקומות שמוכרן ביחד עם היין ה"ל כמו בהבלעה דשרי. רק דקנסו ללוקח שיאכל כנגדן. ובכל יש לחלק בין זה להא דקדושין (נ"ו רע"ב):

פרק ב מ"א אבל מפטם הוא אה"י. מדל"ת נמי דלוקחין יין מפוטם. משמע דלכאורה דזה באמת אסור. ולטעם הר"ש ניחא. אבל לטעם הרמב"ם קשה ועמש"כ בפ"ב דפאה מ"ז. ודע שלא"ת להרמב"ם בחבורו דין זה שאין לוקחין שמן מפוטם והא דאין מפטמין אה"ש אבל כו' שכתב התוי"ט ע"כ הטעינו ברמב"ם שלפני דפוס באדריטשוב נמצא שם בהל' י"א: שם עיסה כו' השבח לשני ;

לפי מה שהסבירו הרמב"ם והר"ש ברישא. דשבח היינו מה שעלה יותר על מחיר ב' חלקי התערובות. יל"פ כאן דר"ל דרק העילוי מהפת על מחירי העיסה והעלים הוא לשני. אבל מחיר העלים ינכה כשפודה ודלא כהרע"ב שכתב ופודה אה"פ בשויו וגם לא יהיה מקום לדברי התוי"ט (ובלא"ה ג"כ ל"ד לשם דאפדי"ש עלים בפת הכא שבח ניכר בעינן) ועי' לקמן רפ"ד ויש לחלק: מ"ב ושל תרומה כו' ובה"א כו'. נ"ל דכתו בבבא דרישא לא תני דין דתרומה מפני שמובן מדיוקא דדוקא של מע"ש תאכל למתוגים. ממילא מובן דש"ח אפילו יבשים. כן בבבא זו סמיך דנידוק דאבל מע"ש א"נ אלא בטהרה. מה שלא כלל תרווייהו בחד בבא וליתני תלתן של מע"ש תאכל למתגים ובטהרה. משום דע"כ היה צריך למיתני דין התרומה משום פלוגתת ב"ש וב"ה. או מפני דאף לב"ה שרייתה בטהרה. ודוגמת משנה זו נמצא בפסחים (נ"ו) עמש"כ שם בס"ד [וכן בכריתות ספ"ב לא תני ג"כ הצד שכנגדו דהיינו שפחה חרופה ע"ש]. ומה שהקשה התוי"ח איך שייך מע"ש במחובר. נעלם ממנו פי' הר"ש דמיירי שזרע מע"ש ואינו רוצה לפדותו בזמן זרעו. גם לפי' הרע"ב בפ"ב דבכורים מ"ב משמע דכשזרעון בירושלים נאסר הגדולים וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהל' מע"ש הט"ו: מ"ז בר"ש דאיכא למ"ד בכסף ראשו ולא בכ"ש פליגי כו'. תמוה דזה הלשון איפרך שם ממשנה דלקמן והל"ל ל"ב דשם דב"ש סברי כספא טיבעא ודהבא פירא כו'. אולם גם זה הלשון אסיק בקושיא בסוף הסוגיא לפירש"י דשם: מ"ח רמ"א א"מ כסף ופירות כו'. לפני הראב"ד בעדיות פ"א מ"ט היה הגי' פירות בלא ו' ופירושו שם דחוק ומגומגם. ולענ"ד הנל"פ כסף פירות היינו מעות הרעות ואינך דר"פ הזהב דהוו פירות לגבי מטבע טובה. ולהכי חכמים מתירין משום דהוה כמו פירות על כסף. וג"ל עוד דגם התום' שם (מ"ה) ד"ה ליפלוג פי' כן ולא נצטרך לומר דגי' אחרת היה לפניהם כמ"ש התוי"ט. וכוונת הא"כ דשם היינו דגם מתניתין דסלע ש"ת כו' שנתערבו כו' מיירי שאינם שוין ואפ"ה אין מחללין דאתיא כר"מ ונכון בעז"ה: מ"י בר"ש בד"א שאין אחר מערה כו'. ר"ל אלא כ"א מבניו השותים מערה מהכד לתוך כוסו (ועיין בר"ש) ובזה אפילו יערו הטמאים תחלה אין בכך כלום. ודלא כהתוי"ט שכתב בתחלה הטהורים דמשמע דמפרש שהטמאים מערין מהכד לפיהם דכולם. וזה דוחק גדול:

פרק ג מ"ב שהן מותרין לזרים. לכאורה האיכא חזה ושוק שאסורים לזרים. ואימורין דלגבה סלקי. וי"ל דכיון דאינן אלא חלק מהן דמו לעור שיוצא לחולין לעיל פ"א מ"ג וילפינן לה מקרא ברפ"ג דעירובין: מ"ג ול"י כן לע"ה אלא בדמאי. עמש"כ לקמן פ"ד מ"ו: מ"ח בפי' הרמב"ם. ואמר גגותיהם קדש בתמאי כו' וזה אפשר כי העזרה בנויה בהר ור"ל דבנין הלשכה תהיה בשפוע ההר עי' ברע"ב: שם והעולה היוחה קדש כו' ולשחוט בהם קק"ל ואי שנכנס כו'. אמח שכ"ה בתוספתא שלפנינו בפ"ב אבל בזבחים (נ"ו) מסקינן דרק לענין אכילת קק"ד. אבל לשחיטת קק"ל ולטומאה דינייהו כחול. וכמו שהביא הר"ש וכ"פ בחבורו ולע"ג. ודע דמש"כ התוי"ט לדעת הרע"ב דקדש היינו ע"כ תמוה דהא פי' לשחיטת קק"ל וכו' וכל אלו אינן רק בעזרת ישראל והא"כ שלו אינו מוכרח דע"כ לא הוה אלא במזרח וכדאיתא ברמב"ם פ"ה מל' בה"ב ה"ז ועמש"כ במדות פ"א מ"ג בס"ד. אולם התחיל משמע דהוה סביב מכל הרוחות דוק ותשכח: מ"ט מע"ש כו' כולד הטומאה. פי' הרא"ש (והרע"ב אחריו) בוה"ט דרבנן. כגון שנגעו בכלים שנטמאו במשקין. ותמוה דהלא כלים שנגעו במשקין אינם אלא שנים (עי' תוי"ט סוף זבים) ואין שני עושה שלישי במע"ש (עי' רמב"ם פי"א מהל' אה"ט הט"ז) ואין לדחוק ולומר דמיירי ביין ושמן של מע"ש דכה"פ אה"ת מטמא משקין להיות תחלה. דא"כ ל"ל לב"ק בירוש' לאוקמי בוה"ט דרבנן אפילו דאורייתא כה"ג (ר"ל שני) א"מ את המע"ש אלא מדרבנן דכה"פ אה"ת כו' אינו אלא מדרבנן. אלא ודאי משום דמשמע ליה דוה"ט אינו נקרא רק ולד ראשון ושני נקרא ולד ולד. (ועי' בר"ש סוגיא דר"ח סגה"כ. ובירושלמי שם מוקי לה ר"י בולד ולד. וב"ק לא ניחא ליה גם שם לפרש כן ומוקי לה בולד דדבריהן. וגם הק"ע ל"ד שם במאי דאסברה כגון כלים שנטמאו במשקין כו' דזה הוי ולד ולד. וכן בבבלי שם מוקי ר' ירמיה אליבא דמ"ד וה"ט דרבנן בבשר שנטמא במשקין ע"ש דהוי ראשון דדבריהן. גם מש"כ עוד הק"ע ורבנן גזרו על אוכלין שמטמאין כלי דברי שגגה הם) לכן מוקי בולד ממש ודדבריהן כגון משקה שנטמא באוכלין: מ"י בד"א כו' אבל כו' ל"י קנקן לחולין. עי' פי' הר"ש. והתוי"ט הקשה דא"כ עיקר דינא חסר מהספר. ועמ"ש בחדושי לש' נח"ע בעירובין (ק"ג ב') ונראה שכן דרך הגמרא ונשמע שם שכה"ג כתב גם הרשב"ם בב"ב (מ"ג ב') ד"ה ומשני. והרמב"ם בחבורו רפ"ח פי' דפלוגתא ב"ש וב"ה קאי אפ"ק מ"ג כדי יין סתומות כו' יצא קנקן לחולין דב"ש סברי דלא מיקרי פתוחות אא"כ פותח ומערה לגת כו'. וקשה דלפ"ז הוי ב"ש לקולא וב"ה לחומרא וה"ל למיחשבה בעדיות:

פרק ד מ"א ירושלמי והביאו השנ"א. בד"א בודאי אבל בדמאי בין כו' מוכרו בזול. ופסקו הרמב"ם בספ"ד מהל' מע"ש. וק"ל מדוע לא חשיב זה בפ"א דדמאי: מ"ב ולא כמות שהוא מצרף. צירוף הוא ההיפוך מן פירוט שהוא לשון פירוד (בחלוף המוצא) ע"ש שמפריד הסלע לחלקים על פרוטות וכמו כלל כנגד פרט ועי' בשנו"א פאה פ"ו מ"ג מש"כ בפי' ופרט כרמך. ועל כוונה זו מצינו גם כן ברפ"ב דשקלים מצרפין שקלים לדרכונות: שם ומעות שהחליאו. פי' הרמב"ם שהוא כמו החלידו. ול"נ שהוא לשון מקרא מן חלאתה בה (יחזקאל כ"ד) גם יל"פ שבא בדרך השאלה משם חולי הטפל בבע"ח וכמו וכל חלקה הטובה תכאיבו באבנים (מלכים ב' ג') וכן עד"ז וירפא את מזבח ה' ההרוס (שם א' י"ח) וכן רפאתי למים (שם ב' ב'): מ"ו בר"ש. לא נחשב כפורע חובו ממעות מע"ש כו' שמשעה ראשונה מע"ש חייב לו כו'. ר"ל דלהמוכר לא היה בו זכות רק מעות מע"ש שהרי הב"ם היו נתפסים בקדושת מעשר. נמצא שלא היה חייב לו הלוקח אלא מעות מעשר. ומה שאמר עוד בירושלמי אלו חייב היה לו (ר"ל מעות חולין) כו'. יאות (ר"ל שפיר היית מקשה דהוא פורע חובו) וכעין זה פי' הרא"פ. והתוי"ט ל"ד בכאן במחכ"ת: בפנים אם היה ע"ה נותן לו מדמאי. וק"ל דהא בפ"א דדמאי מ"ב תנן דיאכל כנגדו. וכן קשה הא דלעיל פ"ג מ"ג: בתוי"ט ד"ה נותן. דמתני' כו' כר"מ כו' והלכך כו' תמוה דאטו פליג ר"י ע"ז דאין מע"ש מתחלל אלא בכסף. וראיה דהא הגמרא מוקי למתני' כוותיה כמו שתביא בעצמו לקמן: מ"ח בפי' הרמב"ם. ואמרו ב"ה בודאי י"א כו' אבל כו' באיסר של ודאי כו' כל"ל. מבואר דמפרש בודאי י"א דר"ל דאם נשאר חלק י"א יצא לחולין כדפי' בדברי ת"ק. והתוי"ט במחכ"ת שגה בהבנתו ע"ש. אמנם ק"ל דבפחות מעט מחלק עשיריה נמי ליתסרי. וכן בדמאי בפחות מעט מחלק שמיניה. ובחיבורו נשמר מזה וכ' בדמאי עד שלא נשאר אלא בפחות מפרוטה. ובודאי עד שישאר ממנו פחות מש"פ אחר שמוסיפין אה"ת (ובזה מיושב תמיהת התוי"ט מה דל"ת לה בעדיות דבדמאי אדרבה ב"ה לקולא. וכן בודאי בגוונא דלית ביה חומש כמ"ש לקמן) והראב"ד השיג עליו דלישנא דמתני' משמע דאינו מותר בדמאי רק בלא נשאר אלא ד' חומשי פרוטה כנ"ל כוונתו (ובסמוך תראה כוונה אחרת נאותה בדבריו) והכ"מ במחילה מכתה"ג לא ירד בזה לס"ד. ועוד ק"ל דהא קיי"ל בב"מ (נ"ד ב') דבמע"ש אין מוסיפין חומש על חומשו והא בח' עשיריות פרוטה הנשארות באיסר ע"כ יש בהם גם החומש שהוסיף בתחילה (ע"ש בתד"ה ולא) וכי מדלית חומשו שוב לא תהיה פרוטה. וזה י"ל דמיירי שהאיסר בא מחילול מעשר שאינו שלו שאין בו חומש. (אמנם אכתי מספקא בכה"ג אם מצטרך להוסיף כלל חומש כשיחללנו כיון דפירות מעשר גופייהו שקבל האיסר הקדושה מהם לא היה שלו מעולם. ובזה היה א"ש המשנה דלעיל פ"ב מ"ו שהביאו התום' הנ"ל די"ל דמיירי שהסלע של מע"ש בא מכה"ג כי מה שתירצו ז"ל דלא חש להזכיר ובתור"ע שם הבין בכוונתם דל"ד בסלע מעות אלא בסלע וחומשו. קשה דאיך יפרנסו מה דאיתא שם אח"כ ובורר את"י שבהן ומחללן עליה. הלא המעות יתירות על הסלע בכדי חומשו. וגם עתה צריך להוסיף חומש מחדש ויש להעמיס בכוונתם דהמשנה מיירי שמזכה המעות לאחר ע"ד דאיתא לעיל בפירקין מ"ד ודלא כתור"ע שם ודו"ק) או משום ל"פ השוו אף היכא דאית בהאיסר חומש ודברי הרא"ש בכאן תמוהים דאדרבה הא קיי"ל במע"ש גם בחילול ב' מוסיפין חומש. שוב ראיתי שהרגיש בזה הכ"מ שם. ואולי יש לכוון קושיית הרא"ש לקושייתי דהיינו שאין מוסיפין חומש ע"ח. או אפשר דבירושלים כשמוציא הכסף א"ת חומש אף על הקרן והשגת הראב"ד יש לכוון ג"כ לקושייתי וקאי על סוף דברי הרמב"ם במעשר של ודאי דראוי להיות מותר אף אם ישאר ארבע חמישיות פרוטה: מ"יא א"ר יוסי כו' שא"א אשתקד כו' ופנה. לכאורה יפלוג ג"כ על הא דמ"י של חרס הוא חולין ומה שבתוכו קרבן:

פרק ה מ"א בר"ש. ולא שייך ברירה כו' הואיל וא"ת החילול עד שיתלקט. תמה אנכי על הש"א בתשו' ל"ג שהרבה לדבר בזה דבכה"ג ל"ש ברירה ולא זכר השר מדברי ר"ש הללו: מ"ב רי"א משחרב בהמ"ק היה התנאי כו'. ובתוי"ט הקשה דהיה התקנה הנ"ל. ול"נ דלא"ק התקינו שיהא דוקא נפדה מפני שרבו הפירות ואין קונה כמ"ש התוי"ט (אך נ"ל דלא כטעמיה) שתלה הדבר בפלוגתת ר"י וחכמים דסוף פרק הזהב אלא כדי שלא תהא מכשילן לע"ל וכעובדא דר"ה בתענית (ס"ד כ') ע"ש אבל לר"י מה לנו לתקנת אויבינו וע"כ לא היה אלא ביטול ועקירת תקנה. ראשונה. וכ"מ להדיא בר"ה דא"ל כבר נמנו כו' והתירוה (דאתיא כר"י כמש"כ התוי"ט) ועי"ש בפירש"י רק שהתנו כשיבנה יוחזר התקנה ראשונה. ודע שמש"כ התוי"ט דאולי לא יהיה או גדולים מזה הב"ד כי בנין בהמ"ק קודם כו' לתה"מ סתירה לזה מיומא (ה' ב') לע"ל נמי לכשיבא אהרן ובניו ומשה עמהם ע"ש. אמנם במ"ע בחלק א"ב פמ"ג ראיתי שכתב בשם מדרש הנעלם פ' תולדות וז"ל בקיבוץ בנין בהמ"ק קודם לקיבוץ גליות וק"ג קודם לתה"מ מ' שנה: מ"ג בשנו"א מביא ירושל' תני רשב"א א' שביעית וא' שאר ש"ש בש"א אין לו כו' תני ר' אומר בד"א בשביעית אבל בשש"ש בש"א יש לו כו' וסיים השנו"א וסתם מתניתין כרשב"ג. ובהגהת ר"ה כ"ץ כ"ע מדסתמה ולא תלקה כו'. וז"א דהא עלה גופה קאמר רבי בד"א כו'. אבל פשוט דכוונתו לדייק מפלוגתא הב' דפרט ועוללות דבשביעית ליתנייהו כיון דכולי הפקר (ועמש"כ בב"ק (ס"ט) בתד"ה והלנוטין) וע"כ קאי אשש"ש וש"מ דב"ש לא ילפי כלל ממעשר: מ"ה ואם כו' תופקר אין לו אלא שכר לקיטה. ובפי' הרמב"ם. ובשמיטה כ"א מלקט לעצמו. ונדחק התוי"ט בטעמו, ול"נ דבשביעית ממ"נ אם שכר הלקיטה הוא פחות משווי הפירות מי פתי

יבאר

יסור הנה ללקט בשכר הלא טוב לו יותר ללקט ול"ע . ואם השכר יותר מי פתי ישכור פועל . תשא"כ בהפקר יכול להיות שיזכה בשדה וכל המחובר בה (ולפ"ז יהיה סתירה מכאן למש"כ בר"ה (ט') בתד"ה וקציר) או כמש"כ הר"ש משום דתחלתו היה עומד לפחות שכר לקיטה : מ"ט אר"ג עישור שאני עתיד למוד כו' . לכאורה קשה התנן בפ"ד דתרומות מ"ו והשוקל משובח משלשתן ואיך לא קיים ר"ג מדה המשובחת וראיתי ברמב"ם בפ"ג מהא"ח הי"א שכתב דבר שדרכו למדוד מודד כו' ע"ש (והכ"מ לא הראה מקורו) ולפ"ז י"ל דעובדיה הוה בדבר שדרכו למדוד . ועי' בביצה (י"ג ב') דפריך הגמרא מחשב הא מדידה בעי . והעקר נ"ל דעי"ז ל"א דשוקל משובח מהמודד אלא בפירות גסין (דומיא דכלכלה דאיירי בה שם דסתמה לתאנים וכפי' הפמ"א בפ"א דמעשרות מ"ה) דיש חללים ביניהם וגם א"א למחוק המדה . אבל בתבואה ודומיה המדה יפה בה כמו המשקל : בתור"ע הביא בשם מהרי"ט בתשו' סי' פ"ג דאם קרקע לא היתה רק מושכרת להמקנה לא יכול להקנות אגבה . ותמה עליו דהא לר"י לא הוה רק מושכר ואפ"ה הקנה לרא"ע אגבה . ועיינתי במהרי"ט וראיתי שהביא מקודם ראיה מעובדא דמדוני דע"י שכירות קרקע לא יוכל להקנות דאטו לא ה"ל להשיג מקום לכה"פ בשכירות ואח"כ הביא מעובדא דר"ג דמוכח דמהני ותירץ שם אך לשונו בתירוצו אינו מבורר . ונראה שכוון לחלק דש"ה דהיו מונחין בתוכה ובזה היו מיושבים דברי רמ"א בסי' ר"ב מהל"ע דהש"ך סק"ב . אך ק"ק לפ"ז איך רצתה הגמ' לפשוט מהך עובדא דבעינן צבורין בתוכה וי"ל דדייק מהא דלא הקנה להם קניה מוחלטת מקום אחר . שוב התבוננתי כוונה אחרת במהרי"ט והוא דמחלק דשאני הך עובדא דר"ג כיון דכבר זכתה רחמנא מת"כ ולויה להם קיל טפי להקנות אותם אף ע"י שכירות קרקע . אך לפ"ז יקשה איך פשיט הש"ס מהך עובדא דשדה במכר ומטלטלין במתנה מהני : מ"י מן הבית זו חלה . נראה משום דאשכחן בה לשון בית . וראשית עריסותיכם וגו' להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מ"ד) נ"ל הא דדריש מה"ב המוקדם בפסוק לאחרונה הוא משום דזה ודאי דדין חלה כתרומה לענין זה שא"ל לבערם מה"ע דתרומה קריא רחמנא. לכן סמכה לדרשה דוגם נתתי כו' להורות דדינה כוותייהו : מי"ב הבאתיו לבית הבחירה . לכאורה לא מלינו דמצוה להביאו לביהמ"ק . מצותו אינה רק לפנים מן החומה . וכן קשה הא דבפ"ב דבכורים מ"ד דלא חשיב הא דבכורים טעונין הבאה לעזרה משא"כ במעשר . ועי' מכות (י"ט) דבהמבואר שם י"ל קצת : בסוף מכילתין . ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי . פי' המפרשים בזה דחוק ול"נ דר"ל דעד ימיו כ"א שלקח תבואה מע"ה היה צריך שאלת חכם איך יתנהג בהפרשה אבל הוא תיקן תקנה קבועה ודרשה ברבים . ומעתה ידע לכל דיניו בפרטיו :

חלה פרק א

משנה ג ומותר העומר . הא דל"ת נמי שתי הלחם ולה"פ דבכ"ד תני להו כהדדי . וכן הרמב"ם בחבורו פ"ו מהל' בכורים חשיב להו לכולהו בדינא דהכא . נ"ל דבעומר רבותא טפי דאע"ג דבשעת גלגולה רכיב עלה עדיין איסור חדש וה"א דלא מקרי עריסותיכם קמ"ל . וטעמא משום דעתיד היתר לבוא בלי מעשה . עי' תשו' ש"א סי' ל"ז ותבין . ובפשוטו י"ל איידי דבה מיתנייא פלוגתת ר"ע וחכמים בפ' ר"ש מ"ד : מ"ד בר"ש בפי' דסופגנין . א"כ רקיקין דקים . לכאורה לפירושו במשנה דלקמן בתחלתה עיסה אדעתא דלעשותה סופגנין פטורה . היה המצות ש"פ שלנו פטורות מהחלה וכש"כ להמדקדקים ללוש פחות מכשיעור ותיובן בא אחר אפיה ע"י צירוף ואז כבר נעשה סופגנין . אבל וי"א דמוכח מהירושלמי שהביאו שם דסופגנין לריו"ח אינם אלא כשאפאן בחמה ולר"ל כשהאור מהלך תחתיו . אבל הנאפות בתנור לכ"ע חייבות . וכן בגמרא שלנו בפסחים (ל"ז) : שם והמדומע . בר"ש מהירושל' דהיינו דוקא כשאין מן החולין ה' רביעים כו' . וק"ל דהא תנן לקמן פ"ג מ"ב כדמעה עיסתה עד שלא גלגלה פטורה ומשגלגלה חייבת . ואי בדליתא בחולין כשיעור משגלגלה נמי וי"ל בדוחק : שם ירושל' העושה עיסה מן הטבל כו' והתרומה חייבת בחלה ע"ש . ומזה אני תמה על התוס' בסוכה (ל"ה) ד"ה אתיא . שאתרו להביא ראיה ממשמעות ירושל' דעיסה של טבל חייבת בחלה . הלא מפורש הוא כאן . ולא עוד אלא דהירושל' הזה איתא ג"כ ברפ"ה דדמאי קודם ההוא שהביאו שם . ואה תבין שהגי' הראשונה שהיה בתוס' שם בסה"ד ועוד דבפ' ראשית הגז ילפינן עיסה דשותפין (עי' מהר"ש שם) נכונה מאד דכיון דהתרומה חייבת בחלה ג"כ הוה כעיסת השותפין ועי' לקמן פ"ג מ"ה העושה עיסה עם א"י אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מה"ח . משמע דכה"ג עם ישראל חבירו חייבת (ועי' לקמן מ"ו ובשנ"א) ובאו לומר בהאי ועוד דאפילו אי ליכא שיעורא בלתי חלק הכהן מ"מ חייבת כנ"ל ברור בכוונתם.. אך זה הוא כמו שנעשה לחלק דפטור (עי' בשו"ע סי' שכ"ו ס"ד דחלקו של כהן דהיינו התרומה ודאי יפריש) : [מ"ו חלות תודה ורקיקי נזיר . עתוי"ט שנדחק . אבל מתפרש יפה עפ"י מדה י"ט מל"ב מדות מדבר שנאמר בזה והוא לחבירו . וכה"ג כתבתי בברכות (כ"ט)] :

פרק ב מ"ב עפר ח"ל כו' חייבת במעשרות כו' שביק חלה דאיירי בה . משום דלא גרע זה משל ח"ל ממש דבאו לארץ דחייבים . וקשה מזה לדעת הרמב"ם פ"א מהל' תרומה הכ"ב שמשוה תו"מ לחלה בד"ז ע"ש בכ"מ . וכ"מ דעת הראב"ד שם . ובחדושי להרמב"ם הארכתי בפרט זה : מ"ג יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה . מלשון זה משמע לענ"ד דמיירי דכשיעשנה קבין יוכל לעשותה בטהרה . וכגון דהוא עצמו טהור ויש לו עריבות קטנות טהורות . וגדולות טמאות וס"ל דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י עי' ע"ג (כ"ז ב' ול"ו) : בפי' הרמב"ם . אין מטריחין אותו לשוב לאחוריו כו' אפילו כו' שיעור מועט . תמוה דהא בפסחים ובחולין אמרינן דבפחות ממיל חוזר ועי' בחבורו בפ"ח מהל' בכורים הי"א שלא חלק כלל בין מלפניו ובין מלאחריו וע"ש בכ"מ : מ"ו ניטל מורסנן כו' פטורים . לפי מה שפי' הרע"ב והוא מפי' הרמב"ם בספ"ו דשבת דמורסן גרע טפי מסובין . י"ל דנקט דוקא מורסן אבל סובין אפילו ניטל וחזר חייב . ולמש"כ בפ"ב דפאה מ"ו דמלינו דבמאי דסיים פתח והיה להקודמין הכא נמי י"ל דה"ה לסובין . וכ"מ מלשון הש"כ סי' שכ"ד סק"א . [שוב מצאתי להר"ן בפ"ב דפסחים (דף י"א ד"ו) ד"ה פת הדראה שהעתיק למתניתין ניטל סובן ומורסנן] . והרמב"ם בחבורו פ"ו מה"ב הי"ח התחיל בסובין וסיים במורסן ותמוה : מ"ח בר"ש ולא חייש שמא תיגע ורבנן דאסרי חיישי כו' . משמע דחיישי שמא תיגע וכן סיים הרע"ב להדיא . אבל ברפ"ב דתרומות מפרשי דשמא יתרום שלא מן המוקף . ועי' בסוגיא דס"פ כשם ובפירש"י ובתוס' שם . והנה מלשון המשנה משמע דלר"א אינו נוטל מהעיסה הטהורה רק כדי חלת הטמאה (ועל העיסה הטהורה נוטל חלה בפ"ע) וכ"מ מפירש"י שם . ודלא כפי' הרמב"ם ואחריו הרע"ב :

פרק ג מ"ד וא"ת עליה חומש . עי' בהרא"ש ובתור"ע . ול"נ דלהכי נקיט חומש משום דהקרן חייב לשלם כדין גוזל א"ח בין שאכלה מיד הגר (בזה יש לדון להפוסקים דתפס לא מפקינן מיניה . די"ל דה"ה אמר . והרשאה לא מהני כיון שלא באה עדיין לידי כהן . וה"ל כמזיק מת"כ או שאכלן דפטור) או מיד כהן שמכרה לו . כדמשמע ליטא דחייבין ל"ר דלא קאי על הגר הנזכר בל"י : מ"ז אם יש בה טעם דגן כו' . בב"י א"ח סי' תנ"ג כתב בשם הה"מ דדוקא חטים ואורז שהחטים גוררים את האורז ושכן איתא בירושל' (ועי' בפ"ן דלקמן מ"ג בר"ש) וק"ל דלפ"ז היכי דייק רבא מזה בזבחים (ע"ח) דנותן טעם ברוב דאורייתא : מ"ח ומ"י הן אחר העיון נלענ"ד מדלא מחלק במ"ח בין נתחמצה העיסה מחמת השאור ובין ל"כ משמע דבכ"ע הדין שוה . ואף שהמחמץ דינו כנו"ט (ערלה פ"ב מ"ו) ועיין פר"ח ביו"ד בר"ס ל"ח . ובנו"ט צריך להפריש על הכל אף בי"ל פרנסה ממק"א (כבמ"ו ומ"י) משום דהכל נתהפך להיות טבל . מ"מ הכא כיון דהעיסה כבר נתקנה אינה בדין שתהיה עוד הפעם טבל. ועל השאור צריך להפריש בכ"ע דמב"מ אינו בטל ולהכי דייקא מתניתין לומר לתוך עיסה שהורמה חלתה . לאפוקי עיסה שאין בה שיעור חלה דאז היה הדין בנתחמצה שתתהפך כולה לטבל ולא תהני לה פרנסה ממק"א . ודייקא עוד לומר מעיסה שלה חלתה ול"ת סתמא כבמ"י משום דהוה משמע אף שלא היה בה כשיעור . ובאמת אז היה גם השאור פטור אפילו נתחמצה העיסה בעבורו משא"כ במ"י כיון דיש בה טעם נתהפך גם האורז לחטים ומצטרף כבמ"ז . ודייקא למיתני בה סתמא משום דמיירי בכ"ע בין היה בה (ר"ל בעיסה שנטל השאור ממנה) כשיעור אפ"ה באינו נו"ט בטלה . ובין לא היה בה כשיעור אפ"ה בנו"ט מצטרף האורז כנ"ל ודו"ק היטב :

פרק ד מ"ח ואסורה לזרים כו' . בפי' הא' מפרש הר"ש דאתיא כרבנן ובלא טבלי . ואשל אור קאי כדפי' לעיל והקשה התוי"ט א"כ ליפלוג ר"י ויאמר חלה אחת . ולי קשה גם לחכמים דהא גם לדידהו יש אוכלין מרובין לחלת ח"ל משל א"י דנאכלת לטמאי מגע ולטבו"י ובתירוצו יתיישב . וכן יובן מה שכתב הרע"ב בטעמא דא' לאור שהיא טמאה כו' דלכאורה תמוה דהא אם יש כהן שטבל לקריו נאכלת א"כ אין החסרון מנדה שהיא טמאה . אבל למש"כ התוי"ט א"ש : מ"י ברא"ש לאוכלה אין אתה יכול שלא כו' נאכלת ח"ע נאכלת . ר"ל שנטמאה בארץ העמים וכ"ה בפי' הרמב"ם והרע"ב ולכאורה תמוה דהרי נאכלת שמה לטבו"י ולטמאי מגע וכ"ש לטהורים כדלעיל ולק"מ דכוונת הירושלמי דכשבאה לארץ דוקא . דגזרינן שמה אתו חלת א"י עצמה : ברא"ש ריש הל' חלה . וא"ת שנשוך היאך מפרישין כו' ע"ש כה"ע . ובר"ש ריש כלאים ותוס' מנחות (ע') ולפ"ד קב חטים וקב כוסמין שנשכו וב"ז יכול ודאי להפריש מאחד על שתיהם . וק"ל מפ"ד מ"ד קב חדש וקב ישן שנשכו וב"ז ריש"א יטול מן האמצע ופי' הר"ש ונמצא מפריש מזה ומזה . ובירושל' הביאו הר"ש דלמד זה מק"ו מחטין וכוסמין וא"כ מוכח דבהם כה"ג א"ת מזע"ז אע"פ שלי"ל רק מחמת צירופן . ובאמת לא הבנתי קושייתם מצירוף להפרשה מזה על זה הא י"ל דאף דמצטרפין מ"מ צריך להפריש מכל אחד ואחד על חלקו וכמו בחדש וישן שהבאתי ואתי שפיר לפי זה התוספתא כפשטה דבריטא דכל מין ומין נתחייב לכן צריך להפריש מכאו"א על חלקו . ובסיפא דחלקי החטים והשעורים פטורין זולת הכוסמין לבד נתחייב לכן מפריש מהכוסמין ועל חלקו לבד . וכ"מ שמפרש הר"ש בומיהו יל"פ כו' וכ"מ לשון הירושל' פ"ד ה"ב . אלי קב כו' נוטל מן הכוסמין לפי מה שהן ולשון לפי מה שהן משמע דא"צ להפריש רק הכוסמין . ותמה אנכי על לשון השו"ע סי' שכ"ד ס"ה שכתב ותורם מן הכוסמין על שלשתן . וגם דברי הט"ז ודו"פ שם תמוהין דכאן אין ספק שצריך להפריש מכאו"א חלק א' מכ"ד שבו ומאי שייטא דג' חלות שזכר הט"ז בס"ה לא יהיה רק א' מכ"ד בכל העיסה . וכ"ז אפילו לדעת הרא"ש : **אמנם** ק"ל בין לשיטת הרא"ש וסיעתו ובין לשיטתי מהא דקי"ל לענין מע"ב ה' לפני ר"ה וה' לאחר ר"ה אין מצטרפים אלמא כיון דא"מ מזע"ז ה"ה דאמ"ל (ועמש"כ בריש ר"ה בישוב דעת הרמב"ם) וכן בראשית הגז לר' אילעי דיליף מתרומה דמחדש על ישן א"מ ס"ל הטעם זה דג"כ אין מצטרפין חולין (קל"ו) אשר ע"כ נלענ"ד דמאי דמצטרפין לחלה הוא מדרבנן בעלמא מפני שדומין עיסתן ול"ז ונראין כמין א' ומשנה אחת וכדאיתא בירושל' שאביא לקמן וכ"כ עוד מהירושל' על פלוגתת ר"ש וחכמים בקב חדש וקב ישן דלחכמים א"מ משום גזירה דילמא אתי לאפרושי מזע"ז . ומשמע דפטורין לגמרי וכ"כ מלשון הטור והשו"ע שם ס"ח ודלא כהב"י והט"ז והש"ך שהשיאו לשון השו"ע לדעת הרמב"ם והר"ש (ואנכי תמה על הרמב"ם והר"ש והנמשכים אחריהם דאפילו לשיטתם ה"ל לפרש דחכמים אוסרין ליטול מן האמצע לבד שהרואה יסבור שנוטל מא' מהן על שניהם אלא יטול מן הצדדים מכ"א . ומנ"ל עוד להחמיר להצריך עיסות אחרות) וכ"מ עוד מהא דכתבו שם בסמוך קב ישן מכד זה וקב חדש מכד זה וחדש באמצע מצטרפין (והוא מהירושלמי) משמע דחדש וישן אין מצטרפין כלל . ואגב עיוני ראיתי בבאורי הגר"א ז"ל שם ס"ק י"ג וזה לשונו ול"ע למה לי באמצע דהא מין אחר אינו מפסיק כמו שכתוב בס"ז . ותימה דהוא ז"ל בעצמו הביא בשנו"א פ"ד מ"ד הירושל' בזה"ל ל"א אלא קב חטין וקב שעורין וקב כוסמין באמצע הא קב חטים וקב כוסמין וקב שעורים באמצע לא בדא כו' אין הכוסמין מצטרפין עם החטים מפני שהוא מינן אלא מפני שהוא מדמה לו וכיון שהוא רחוק ממנו אין מדמה לו ע"כ . מבואר דהא דאמרינן מין אחר אינו מפסיק היינו דוקא שהצדדין מין אחד ממש אבל לא בחטים וכוסמין :

ערלה פרק א

מ"א בר"ש ובירושל' מפרש טעמא דר' יוסי למד כו' את שהוא למאכל חייב כגון הפנימי . עי' בירושל' ותראה שר' יוסי הוא אמורא בר זוגי' דר' יונה (לא ר' יוסי דמתניתין) ותרווייהו לפרושי טעמא דת"ק קאתו ובירושל' תמצא רבות מחלוקת ר' יוסי ור' יונה ריש חלה . ודברי הר"ש לע"ג : **ברא"ש** אות ג' אם נטעו למצוה ללולב או לאתרוג חייב . וכ"כ בהל' ערלה סי' ב' וכ"ה בטוש"ע סי' רצ"ד סכ"ד . ותמיהני דבשלמא לאתרוג ניחא דכוונתו היתה לפרי . וגם ללאת ידי אתרוג צריך שיהא בו היתר אכילה (סוכה ל"ה) לכן שפיר קרינן ביה ונטעתם כל עץ מאכל . אבל לולב עץ בעלמא הוא . גמאי עדיפותיה מנטעו לעלים דפטור . ובירו' ליתא רק אתרוג דמצוה . וכן ברמב"ם בפ"י מהל' מע"ש ה"ו . ואגב ראיתי להמפרש רא"פ שכתב דאם בא לאכול אסור משום ערלה . אבל רשאי לצאת בו ושגה מאד דהא בפירוש שנינו בפ' לה"ג דאתרוג של ערלה פסול : מ"ב והנוטע בספינה . לכאורה לדעת ר"י בפ"ב דחלה מ"ב ה"נ בעינן שהספינה גוששת והרמב"ם שם פסק כוותיה בפ"א מהל' תרומות הכ"ג וכאן בפ"י מהל' מע"ש העתיק המשנה כלשונה . וכן הש"ע בסי' רצ"ד סכ"ו . ואין לחלק דשאני ערלה דנהגת אף בח"ל . או דמיירי בעפר הארץ . מ"מ לר"י כיון דבאינה גוששת אינו יונק מן הארץ ה"ל כתלוש : מ"ג נעקר הסלע מצידו או שזעזעתו (ר"ל להסלע) המחרישה או שזעזעו (ר"ל בידים והכינוי בזה שב ג"כ על הסלע הנזכר) ועשאו (ר"ל להסלע) כעפר והוא שנתפרר ונתפרד חלקיו לגרגרים דקים כמו אם יוכל איש למנות את עפר הארץ שהא"ש (שטוי"ב) ולכן אין השרשים נאחזין ונסתכפין בהם יפה ואפשר שיזות האילן כנלע"ד : מ"ד [רג"א משום ר"א ב"י איש ברתותא . בפ"ג דטבו"י מ"ד איתא דאמר איש ברתותא היה משום ר' יהושע . ור"ג ור"י היו בדור אחד כעין חבירים עי' ברכות (כ"ח) וא"כ לא יתכן שיאמר ר"ג משום תלמיד ר"י . וראיתי במשנה שבגמרא הגי' רשב"ג וכן במשניות דפוס קטן ונכון : מ"ה בר"ש כדתנן בפ' לולב הגזול סיפקו בחוט . היא משנה ברפי"ב דפרה . אבל כן דרך הראשונים כמו שהבאתי בס"ד בתמורה (י"ט ב')] : מ"ח וזורעין ברבעי פי' הרמב"ם מפני שהוא כמע"ש ולא יתקדש בו אלא הראוי לאכילה . ואפ"ה אסורים בנזיר . וא"כ יקשה מדוע הני דמשנה דלעיל שרו אף בנזיר ופי' שם הטעם דאינם מאכל . וצ"ל דאינם מאכל פירושו שאינם נאכלים כלל וא"ר לאכילה (והם הנמנים במשנה ז') פי' אם יש להשיג דב"א אינו אוכלין אבל ע"י דוחק נאכלים . עי' נזיר ר"פ ג' מינים וברמב"ם פ"ה מהל' נזירות ה"ב (וכן יש לכוון שינוי הלשונות שבהרע"ב ותוי"ט ל"ד במה שהעתיק כאן לישנא שכתב הרע"ב לעיל) אך לפ"ז יקשה מהא דמע"ש נוהג בכרשינים בפ"ב דמע"ש מ"ד ולשון הרמב"ם שם ואינם מאכל אדם . והרע"ב הוסיף עליו אלא מדוחק כו' ול"ע :

פרק ב מ"א ות"מ של דמאי כו' וצריך להרים . עמש"כ בפ"ג דתרומות מ"ב ליישב דעת הטור דהא דצריך להרים בת"מ ש"ד הוא משום לא פלוג ודע דהרי מתניתין סתמה בכל הני דצריך להרים דמשמע אפילו בנפלו לו מבית אבי אמו כהן וע"כ משום ל"פ : מ"ג עי' בהר"ב . ומבואר בדבריו וכן בר"ש דלר' יהושע דתרומה עולה בק' ועוד . ערלה וכה"כ דכפל איסורם צריך ר' ועוד . ולכאורה יפלא דכיון דתרומה עולה בל"ט ועוד של היתר היה די בערלה וכה"כ אם יכפול את ההיתר המבטל ויהיה קל"ח וב' עודין . וי"ל כיון דתרומה אינה בטלה כשהיא א' ממאה . גם הם אינם בטלים כשהם א' ממאתים והבן . ודע דמה שתמה התוי"ט דמאי נקטה מתניתין להאי ועוד נ"ל דהוא בכדי לסתום כרבי יהושע . ובזה א"ש מה שלא פי' הרע"ב בכאן ג"כ אליבא דר"א כמו במשנה דלעיל (והתוי"ט כתב עליו וה"ה דיכול כו') משום דהיה קשה אליביה הועוד . ונכון בעז"ה : מ"ד כל המחמץ כו' . פי' הר"ש כגון תפוח של ערלה כו' . והרע"ב הוסיף ושל כה"כ . ועמש"כ עליו בפי"ו דכלים מ"ה בס"ד : שם ובה"א כו' עד שיהא בו כבילה . נסתפקתי אי בעו נמי שהעיסה תהא מוכשרת ואז יטמאנה השאור בתורת מגע . או אפילו שאינה מוכשרת והשאור מטמאה מחמת שנתחמצה עבורו . ועמש"כ בפ"ג דחלה מ"ח . ולב"ש משמע ודאי דלא בעו הכשר : מ"ד שאור של חטים שנפל תוך עיסת חטים כו' . עי' תור"ע מה שהביא בשם הר"ן בע"ז דהטעם דנקרא מב"מ אף דחלוקין בשמא ובטעמא משום דעיסה ראויה להמתין ותעשה שאור כו' ע"ש . ובזה מתיישב שפיר מדוע לא נייר התנא לקמן במ"ז כגון שאור של חטים תוך עיסה של שעורים כמו במשנה זו . (והתוי"ט הרגיש וכ' וה"ה כו' וזהו דוחק) דכיון דעיסה ראויה ליעשות שאור הו"ל כחמירא דחיטי וחמירא דשערי דהוה מב"מ לרבא שם . אך ק"ק לפ"ז מדוע בציור מב"מ נקיט תוך עיסת חטים אף דשעורים נמי . וכן לאביי ישאר הקושיא מדוע לא נייר על מבשא"מ שאור בעיסה . ומה שעיין בתור"ע על סברת הר"ן הלזו מהא דתמרא לגו חלא דלרבא בנו"ט . הא סוף התמרא לירד למטה ויהפך לחלא . נ"ל דלק"מ דקי"ל כר"ח במנחות (כ"ג) דאזלינן בתר מבטל (וכדפסק הרמב"ם בספ"ח מהל' מא"ס) דהיינו הרוב אם אפשר לו להיות כבטל דהוא המועט ה"ל מב"מ . ולהכי כיון דהעיסה דהיא הרוב תהיה כמו שאור המועט הל"ל שפיר מב"מ . אבל בתר בטל לא אזלינן ולהכי בתמרא לגו חלא אף דתמרא הבטל סופו להיות חלא כיון דחלא המבטל א"א לו להיות תמרא הוה מבשא"מ . אך הא יש לעיין איך תתיישב הך מתניתין אליביה דרח"כ שם דס"ל דאזלינן בתר בטיל וע"ש (כ"ב ב') בתד"ה ור"י : [בתוי"ט ד"ה ולמה והמ"ס פתוחה . במחכ"ת ל"ד כי נ"ל קמוצה כדינו לפני אותיות אה"ר עי' תל"ע מ"ג בדין דחיק] : מ"ט בר"ש א"כ כדאר"ז כו' הואיל וראוי לחמע בו כו' והוא בע"א (ס"ח) ולכאורה ליסתרי מטעם זו"ג כמו במי"א לקמן . דהואיל דפעולה הואת ר"ל לחמע בה כו' אין בכח האיסור לבדו לעשות זולת הצטרפות ההיתר ג"כ וי"ל : מט"ז בפי' הרמב"ם . וכשאכלו ישראל נתחייב בקרבן מעילה כו' אבל לכהנים היתה לו שעת הכושר כו' ועי' בתוי"ט ביאור דבריו . ולכאורה משמע מלשונו דלכהנים אין מעילה בק"ק אף קודם זריקה . וז"א דבספ"ק דמעילה מקשה הגמרא מעילה הוא דליכא כו' ממונא דכהן הוא כו' וע"ש במפרש ובתוס' וקתני ברישא לפני זריקת דמים מועלין כו' ובבשר . אלא דכוונתו דאף דלכהנים יש ג"כ מעילה מ"מ יש להם או שעת הכושר דלאחר זריקה יותרו להם : שם וכ"ז כשהם התחיכות א' מס' כו' . ולזה נתכוון גם הראב"ד בעשירי מהל' מעה"ק במש"כ והוא שיהא בשל היתר כדי להעלות את האיסור וכ"כ הכ"מ שם . ומה שהקשה הכ"מ על לשון או או שכתב הרמב"ם . נראה דכוונתו דעל חתיכות ק"ק כשרים לא שייך דינא דמותרות לכהנים דפשיטא . והתוי"ט במחכ"ת שגה פה בכוונתו :

פרק ג מ"א ב' ג' ק"ל מ"ע דר"מ במ"א וב' . דנהי דבגד ומלא הסיט חשיבי . הא קי"ל ביו"ד סי' ק"א ס"ב לענין חה"ל דאינה בטילה . דדוקא באיסור מחמת עצמה . אבל לא בנאסרה מפני בליעת איסור . והטעם מפני שהאיסור עצמו א"ר להתכבד . והכא נמי אמרינן בירושל' שממנין בשמתנין בטלין במאתים . מי לבעים במ"ל בטלין ברוב ועי' ב"ק (ק"א) . ובמ"ג ק"ל לפי' הרמב"ם דהיא אפילו כרבנן וכ"מ פשטא דמתני' . (ובירוש' אית דתני לה בשם ר"מ ואית דל"ת לה בשם ר"מ) ומ"ע דרבנן דמודו בהא וטעם הרמב"ם לפי שלא נתן בהם הכתוב שיעור תמוה דא"כ אפילו בכ"ש נמי . ועי' ביבמות (פ"א ב') דמתיכה של חטאת טמאה עולה בק"א . והגר"א ז"ל ביו"ד סי' ק"י סס"ג כ' הטעם משום דבר שבמנין ג"כ תמוה דהא רבנן ל"ל דבר שבמנין (וכה"ג הקשה הפ"ח סי' ק"ב סק"ח על גי' הכ"מ ופירושו בהרמב"ם ספ"ז מהל' מע"ש) ועוד דא"כ אמאי פליגי במ"א וב' . לכן נלענ"ד דחדא קושיא מתורצת בחברתה והוא דכ"ע ל"פ בזה דמלא הסיט חשיב ולא בטיל . ובב"י יו"ד סי' רנ"ט הביא בשם הסמ"ג דחוטי חשיבי ולא בטלי ושכך הם דברי הרמב"ם (ובפרט לפי מאי דמוקמינן בשלהי תמורה בליפרתא ע"ש בפירש"י) ולהכי במ"ג ל"פ רבנן (והא דקאמרי א"מ אלא ז' דברים בלבד דמשמע דתו ליכא . עי' ב"י ר"ס ק"י ויתישב לך) כי פליגי במ"א וב' דהתם אין איסורן מחמת עצמן . ועי' בב"י ר"ס ק"א שהביא דעת אבי"ה דאפילו אין איסורו מ"ע לא בטיל . והרווחנו בזה דפלוגתא דתנאי הוא ונכון בס"ד : מ"א עי' בתור"ע מה שהביא מתוס' ב"ק . ולענ"ד דבברכות (ל"ח) מדמה הגמרא ברכת הנהנין להא דאין סופגין את המ' כו' אלא כו' ולמד מזה דדובשא דתמרי מברכינן עליה שהכ"ב . ואפ"ה אמרי' שם (ל"ט) מיא דסילקא כסילקא כו' וע"כ צריך לחלק כמ"ש הרא"ש שם דע"י בישול נכנס טעם הפירות במים כו' ע"ש . וה"ה לענין ערלה כיוצא בו . והב"י סי' ר"ב כתב ע"ד הרא"ש הנ"ל דה"ה אם שראן במים ועי' ט"ז שם :

מסכת בכורים

פרק א מ"ב כר"ש אתיא דר"י כר"א כו' • וסיים התוי"ט עליו ומכל הלין דר"י ל"פ אלא בדה"ר אבל לא בדה"י • ומה יענה לגי' הספרי דסיים הת"ק בדה"י • הכי יאמר דקאי אלפני פניו ולא אשלפניו • אבל לא ראה הירושלמי בעלמו קודם לזה דמוקי פלוגתתן בדה"י. באם מכר דרך ליחיד אם מכר לו עד התהום או הדריסה לבד דלרבנן פשיטא להו דמכר עד התהום. ולר"י מספקא ליה ור"ל דפלוגתתן מיירי בכה"ג שמכר דרך ליחיד במקום שיחור נברך תחתיו או שהבריך המוכר אח"כ תחת הדרך • ועי"ש ברא"פ דלמסקנא הדר ביה אבל אינו מוכרח ע"ש. ואף לפירושו מפרש דלמסקנא דה"י היינו שאינו רחב אלא ד"א אבל מכרו לרבים. וטעמו דר"י בזה כמו בדה"ר איברא דק"ל דמשמע דאם יש לו רשות אף שאין הקרקע שלו מביא וא"ק • א"כ בקונה שתי אילנות לקמן מ"ז דלת"ק מביא וא"ק דמפרש הגמרא בב"ב (פ"א) משום דמספקא ליה אי קנה קרקע או לא • ובאילן אחד משמע דאינו מביא כל עיקר וכ"ה להדיא בתוספתא ריש מכילתין משום דודאי ל"ק קרקע. ואמאי הא מ"מ יש לו רשות שישאר שם עד שימות • ובר"ש הקשה כה"ג מהא דעולא שם (כ"ו ב') וע"ש (כ"ז) בתד"ה לא ובדבריהם יתיישב קלת. וגם יש לחלק דבר"ה יש לו חלק גמור וכמ"ש התוי"ט בפ"א דערלה מ"ב ד"ה והגזלן: מ"ד עי' בר"ש ותוי"ט. ועי' בב"ב (פ"א) בתד"ה למעוטי שהאריכו בזה: מ"ה בפי' הרמב"ם זכתיב איש לפי פקודיו עד שיהא ודאי כו' • ועי' בתוי"ט. ומ"ש בתוי"ט דכ"מ דא"ל להתנות כו' תמוה דמי גריעי מאשה: מ"ו כר"ש אבל מהחג ע"ח מביא וא"ק ומתנוכה ואילך אינו מביא כלל דדרשינן בספרי כו' כל"ל וכ"ה בהרע"ב • וברש"י פסחים (ל"ו ב') וק"ל מדוע לא חשיב הא דמתנוכה ואילך לעיל במשנה בהנך דאין מביאין כדחשיב קודם עלרת:

פרק ב מ"א והן נכסי כהן • ופי' הרע"ב שיכול לקנות בהן עבדים וכו' וכ"כ שפירש הר"ש. וזה הוי קולא דתרומה ·בכורים ומתניתין לכאורה חומרי חשיב • והגלי"פ דהמכוון כאן לענין קדושי אשה וכר"מ דבמעש"ש אינה מקודשת (קדושין פ"ב מ"ח) ואולי לזה כוון הרמב"ם בפי' שכתב וענין אמרם הם כ"כ שהוא מקדש אשה בהן. אבל בב"מ (כ"ג) דייק הגמרא מהא דכ"כ דגם קולי תני. ועי' בתור"ע אות י"ב דהתוס' ביבמות הניחו בקושיא דאמאי לא ילפי' בכורים ממעש"ש דלא ליהוי כ"כ ונפלאתי שידיו משמשו בהר"ש כאן והרי הוא מתרץ קושיא זאת • והוא משום דכתיב בהם לך יהיה (כל"ל) דרשינן שלך יהיה לקדש אה"א כדדריש כו' עיין בו • וכן בקדושין (ס"ד כ"ב) דרשינן וזה יהיה לך כו' לך ולכל לרכיך ובסוכה (מ') לכם לכל לרכיכם: מ"ב וגידוליהן אסורים כו' אף לזרים • עבתוי"ט ומפרש אף דאסור לזרים כמו תרומה מ"מ גד"ת תרומה אינן אלא לאיסור זרים אבל לשא"ד ה"ה כחולין כגון להתחייב בלקט כו' • משמע הא גדולי מע"ש ובכורים פטורין מלקט כו'. וזה תימה דהרי בתוספתא שהביאו התוס' איתא ג"כ מע"ש • ובודאי גם בבכורים הדין כן: מ"ד ולינה ובפי' הרמב"ם והר"ש ופנית בבקר כו' כל פינות כו' • וקשה מדוע לא נילף מזה גם למעשר • וכן מהקישא דמע"ש לבכורים למ"ד בתר למד אולינן (זבחים נ') דמע"ש חולין בעלמא הוא (שם): מ"ה ת"מ שוה כו' ולתרומה בב"ד כו' • ק"ל דהא שוה לתרומה ג"כ שנוהגת בכל הפירות ושלא בפני הבית דחשיב לעיל במ"ג: מ"ז [דם מהלכי שתים. עתוי"ט • והגרי"פ הקשה עוד דהלא במהלכי שתים יוכלל גם מין עוף ועל דמו חייבין כרת כמפורש בכתוב • ול"נ דתואר מה"ש אינו נופל על העוף משני פנים • א') כי יש לו הילוך גם בכנפיו באויר • ב') כי גם להילוכו ברגליו על הארץ נעזר באלבעות המפורדות ובלעדם כגון אם תקלצם או תקשרם יחד לא יוכל ללכת • משא"כ באדם אשר גם בלתם ילך בטוב]: מ"ח בפי' הרמב"ם הכוי

הוא מין מורכב כו' וכן אמרו כוי בריה כו' • נ"פ דמ"ש מין מורכב כו' אינו ר"ל שהוא בא מן העז ומן הלבי (כמו שהבינו התוי"ט ותמה עליו) אלא דר"ל שיש בו ענינים שמתדמה בהן לעז. וענינים שמתדמה בהם ללבי כאלו הוא מורכב משניהם אשר ע"כ לא הכריעו חכמים בו כו' ועי' תוס' חולין (פ') ד"ה ולא הכריעו: מי"א ראוי לשית לב מדוע הקדים לפרש האינו שוה להשוה שלא כסדרן במ"ח • ואולי משום דבשוה יש הרבה דברים והתנא כללם בושאר כל דרכיו כו' וכדאמר בירושלמי שנכלל בו הרובע והנרבע ממנו • וכן עוד כיולא בזה לכן שנהו באחרונה • ובמ"ח לא רלה להפריד בין השוים: שם הריני נזיר שזה חיה או בהמה • ובפי' הריבמ"ל שזה חיה ובהמה נזיר שא"ו כו' נזיר • ובתוי"ט ומש"ה הוא דתני לה בהך בבא • והוא דוחק דהעקר חסר (ובשנ"א הגיה בכאן ע"ש. וכן בפי' הרמב"ם וריבמ"ל משמע שהיה לפניהם נ"א במשנה) ול"נ דכרוך ותני ור"ל דבכוי בין שאמר ה"נ שזה חיה ובין ה"נ שזה בהמה ה"ה נזיר משא"כ בבהמה וחיה ודאים א"נ בכאו"א אלא בשאמר אחד מהלשונות • והעקר נ"ל דמתניתין בכאן סמכה על הא דתני בספ"ה דנזיר וכאן הוי כמו וכו' ר"ל שזה חיה וכו' או בהמה וכו' הכל כמבואר שם • [וכזה מלינו גם במקרא גבי שירת מרים שאינו כתוב שם רק תחילת לשון השירה שאמר משה והכוונה לכל השירה וכדאיתא במכילתא כשם שאמר משה שירה לאנשים כך אמרה מרים שירה לנשים כו' וכ"כ שם המפרש ז"ל] • ועמש"כ בפ"ב דפאה מ"ו • [וכה"ג כתבו התוספות שבועות (ט' ב') ד"ה כדאמר]. ומש"כ עוד התוי"ט ושוה לחיה ולבהמה כמי מה"ט • תמוה דז"א רק בדברים שהחיה והבהמה שוים בהם • משא"כ שזה חיה אינו נזיר כשאמר על הבהמה וכן שזה בהמה א"נ כשאמר על החיה:

פרק ג מ"ב ולנין ברחובה של עיר • נ"ל דזה ענין בפ"ע ולא קאי אדלעיל ור"ל דבכ"מ שהיו לנין בהיותם בדרך אינו אלא ברחובה ש"ע וכן ולמשכים כו': מ"ג ועטרה של זית. בפירוש הרמב"ם משמע דר"ל מענפי זית ועמש"כ בעירובין (י"ח ב') • ובירושלמי איתא ועטרת זהב של זית: מ"ד רי"א עד ארמי כו' • בתוי"ט הרבה ששינו בלשון מחלוקת ולא באו אלא לפרש כו' • וכ"כ התוס' ביבמות (ר"ד פ"ג) ואנכי מלאתי מפורש כן בגמרא ב"ק (ל"ט ב') ר' יעקב אומר ח"נ כו' מה שמחייב ר"י פירש רבי יעקב ע"ש: מ"ו ועטה"ב חייב בדמאי. בתוי"ט ול"ע כו' עמש"כ בפסחים (נ"ו) במשנה: מי"א ואם אינה באה מה"א כו' • הרע"ב בפי' הב' כתב כי היכא דלרשב"ג עטור בא מח"ל ה"ה תוספת. ובתוי"ט נתגם עליו דמנ"ל הא ע"ש ול"נ דלעולם דייק מדל"ת תוספת מהארץ ועטור מח"ל. ואמאי דק"ל א"כ מדוע ל"ת החילוק לענין חוץ מז' המינין • לק"מ דלתוספת ל"ל דהוא נכלל במאי דתני בה דאינה אלא מכ"מ • ולענין עטור מבואר מת"ע. משא"כ לענין ח"ל את"ל דאסור בתוספת ה"ל למיתני: מי"ב ורי"א א"נ אותן אלא לחבר בטובה כו' • פי' הרע"ב ותוי"ט דחוק • ול"נ דר"י לא קאי כלל את"ק. והגי' הנכונה ר"י בלא ו' וכ"ה בגי' המשנה דבירוש' ובריבמ"ל ור"י תרתי קאמר חדא דא"נ אלא לחבר (וכבר איפלגו ביה בשלהי חלה) והב' דיש לבעלים טה"נ בהן לתתן לכל כהן שירלו כתרומה. וחכמים פליגי עליו בתרוייהון נגד מה שאמר בטובה אמרו דנותנים לאנשי משמר דוקא • ונגד שאמר לחבר אמרו והם מחלקים ביניהם כחבר כע"ה. דיחדיו יחלוקו • וג"ל עוד דבפלוגתא דהכא באם יש לבעלים טה"נ או לא פליגי נמי ר"ש וחכמים בשלהי שקלים לפי' הרמב"ם שם (והרע"ב והתוי"ט ל"ד שם במחכ"ת) ות"ק דהתם ר"י דהכא. ור"ש דהתם חכמים דהכא. ובזה א"ש מה שפסק הרמב"ם שם כר"ש דסתמא דדוכתא עדיף כמ"ש הר"ן בספ"ב דמגילה • והוא מגמרא דסנהדרין (ל"ד ב') ותמיה אנכי על נו"כ שלא העירו לזה מדוע פסק כיחידאה. שוב ראיתי בירושלמי שם שפסקו הלכה כר"ש • אולם יל"פ דקאי שם על ר"ש דברייתא גבי גר בזה"ז ע"ש:

הגהות וחדושים מאת הרב הגאון כו' מוהר"ר אלעזר משה הלוי הורוויץ שליט"א אבד"ק פינסק

דף ב ע"א במשנה. סקטר תלבים ואברים כו'. כתב רש"י ז"ל דלא אמרו בו חכמים עד חצות כלל. וכו"ל שטעמו דלענין לכתחלה ל"ש לתקוני עד חצות. שהרי מצותן ביום דוקא ודוחין את השבת כמ"ש פ' א"ד בוא ורואה כמה חביבה מצוה בשעתה כו'. ולענין דיעבד מה יועילו חכמים אם יקצרו הזמן כיון שאח"כ לא יקטיר • ויותר יש לחוש שיעבור הזמן הקצר משיעבור הזמן הארוך. משא"כ באכילת קדשים שקצרו הזמן כדי שלא יבוא לאיסור כרת בעה"ש. ובק"ש תיקנו עד חצות רק לכתחלה. ככ"ל בדעתו ז"ל. ולפי"ז למאי דקיי"ל כר"ג ע"כ דלכתחלה ממתין עד שיעלה עה"ש. אבל אין כן דעת הרמב"ם ז"ל. אלא דר"ג מודי נמי דלכתחלה עד חצות והכי קיי"ל. וע"כ דלרבנן הסייג הוא שגם בדיעבד לא יקרא אחר חצות וג"ל שבזה שקצרו הזמן תקנו שלא יעבור הזמן דחצות. ובזה מכוון מאד דברי הגמ' שהקשו חכמים כמאן ס"ל אי כר"ג כו' ר"ל שיעשו סייג לענין לכתחלה. אבל בדיעבד מה הועילו בקצרם הזמן ככ"ל. ומשני לעולם כר"ג ס"ל והד"א עיא כדי להרחיק מהעבירה כדתניא כו'. ר"ל שמביא ראי' והסבר שקיצר הזמן מועיל שלא יעבור עליו יותר מהזהירות בזמן ארוך כל הלילה. והוא ברור בס"ד:

דף ג ע"ב תוס' ד"ה אין אומרים כו'. פסק ר"א כו'. ודוקא בד' אמות שלו. נראה כוונתם דלישנא בתרא ע"כ נ"ל בתוך לד"א איירי. דאי בתוך ד"א לא שייך למימר כ"ש מילי דעלמא. דהא וודאי בתוך ד"א איכא בד"ת משום לועג לרש. וברים פ"ג מוכחא סוגיין דחוץ לד"א שרי בד"ת. ועיין בירושלמי פ"ג הביא כמה עובדי דשרי חוץ לד"א בדבר הלכה. וא"כ מוכח דהלכה כל"ק. וזהו הוכחת פסק ר"א:

דף ד ע"א תוס' ד"ה בניהו • ותימה ולמה לריך להביא ראיה עליה. ול"י תמיהתם. דנהי דלא הי' כהן בימי דוד וזולת אביתר. מ"מ מנלי' דשאל באו"ת דילמא היו לריכין למינוי אחר. וכי כהן אסור למינוי אחר והו דהא אילטריך כהן משוח לקריאת שמע ישראל במלחמה. וא"כ שפיר אייתי קרא דשאל באו"ת: שם ע"ב תוס' ד"ה וקורא ק"ש. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש כו'. כבר נדחקו בזה. ונראה כוונתם משום דזמן ערבית יש לדמות בפרט אחד למנחה גדולה. משום דיש לו שהות הרבה. ובפרט אחד למנחה קטנה משום דהגיע עיקר הזמן. וכוונתם. דל"ת דוקא סעודה גדולה אסור. דומיא דסמוך למנ"ג. דהכא הא איכא נמי שהות הרבה. (וכדפריך בשבת ט' ב' אמאי אסור. הא איכא שהות הרבה). והשמיענו דהכא אסור משום דהגיע עיקר זמנה. וכמו במנ"ק. [ומרישא דברייתא ל"י רק שלא יישן. אבל אכילה לתודה ל"י רק מסיפא דהדר קאמר ואוכל פתו]. וזהו דקאמרי "משמעי". משום דאינו מבואר כ"כ:

דף ה ע"א גמ' אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה כו'. לכאורה בלשון אלא א"מ. כיון דמייתי קרא ודרשה אחרת. ונראה דדריש הכי. ובני רשף [היינו יסורין] (כאין ע"י) יגביהו עוף. ר"ל ע"י הסתלקות התורה. ומביא קרא גם מס' תהלים על אמיתת הענין דדרשת ר"ל דלעיל. וא"כ יש לנו לדרוש גם הך קרא לענין זה: שם אדם מוכר חפץ כו'. אבל הקב"ה נתן להם תורה ושמח כו'. א"מ הדמיון. דמוכר הפץ נתסר ממנו החפץ. משא"כ ע"י נתינת התורה לא נחסר הקב"ה כלום. וגם בו"ד כשמלמד לחבירו אינו עלב. ומתבאר ע"פ מ"ר ר"פ רא"ה דבנתינת התורה מסר גם הנהגת עולמו. וא"כ הוי דומיא דמסירת חפץ: שם שנאמר ברוך אדני אשר לא הסיר תסדו כו'. פי' ולעיל מינה איירי התם ביסורין: שם ע"ב גמ' הא לן והא להו.

עיין רש"י ותוספות. ולו"ד נראה דלהו בזמן הבית הוי מזבח כפרה. שמקיים כל המצות התלויות בנגעים ולסוף מביא קרבנותיו. וניחא בזה מה דנקט ד' מראות דוקא. ומיושב בזה קושית התוס' בזבחים ק"ב סע"א. דמה הי' מפסיד אהרן למרים דכש"כ שהיתה טהורה. יעו"ש. ולפי"ז מפסדת מזבח כפרה: שם תוס' ד"ה והאמר. ואי משום בנות כו'. ולו"ד נראה. דאף דכסוי לי' ומתו ל"ש לחלק משום בנות. דעכ"פ סי' לו לער מיתת בנים. מ"מ בדלא הוי לי' כלל שייך לחלק משום בנות: שם תוס' ד"ה אלא. אבל לאי' דברי כו'. אע"ג דאמר שם בדלא מטא זמן ק"ש יעו"ש מ"מ הא זמן תפלה קודם לק"ש [דדוקא לק"ש דכעינן ובקומך נתנו זמן. אבל לכל שארי מילי הוי שיעורא מע"ס. ועי' ל' א' השכים לצאת לדרך מתפלל. וכשיגיע זמן ק"ש קורא] ורב למד עד זמן ק"ש א"כ למד קודם תפלה במטי זמת"פ:

דף ו ע"א גמ' עשרה קדמי שכינה. עיין רש"י דמלשון ניצב משמע לי'. אולם מדהאריך להביא כל הני דמפורש בא"כות פ"ג [עיי"ש בתוי"ט] משמע דלא הביאם כאן רק לאוכותי דבעשרה קדמי שכינה. מדמיותר קרא. דמאחר דאפילו ג' עשרה מיבעי ובזה ראי' לר"י דהקב"ה מצוי בביהכ"נ. ר"ל אפילו שלא בשעת תפלה: שם תוס' ד"ה אלו. ותימה משכת כו' ועוד כו'. ומשום הש"ן שבבתים לחוד לא שייך לקרוא שם ה'. כיון דהד' והיו"ד אינן חובה: שם ע"ב גמ' ואין נוגה לו. אם לדבר מצוה נוגה לו. יוטעם הדרש ע"פ מ"ר ס"פ נח. כ"מ שנאמר אין (משמעותו) הוי. יעו"ש. וגם כאן דריש תיבת "אין" דמשמעה גם "יש". היינו באם הלך לדרך מצוה: שם היוצא מביהכ"נ אל יפסיע פס"ג. עיין הטעם ברש"י. וא"מ מ"ד ל"א אלא למיפק אבל למיעל כו'. דפשיטא. וגם ר"ה גופי' אמר היוצא דוקא. אמנם בירושלמי מבואר הטעם משום שכר פסיעות. ולפי"ז ניחא דהו"א דגם למיעל ילך לאט. משום שכ"פ. ואדרבה כ"ש הוא. לזה מביא הפסוק דנרדפה כו':

דף ז ע"א גמ' ומי איכא ריתחא כו'. ר"ל זמן ושעה של כעס. אבל כעס מצינו הרבה כמו ויחר אף ה' וכדומה. וניחא מאי דמביא מברייתא ולא מהפסוק ואל זועם גופי'. משום דברייתא מפורש כמה זעמו: שםוכמה זעמו אחד מס' רבוא כו'. בשה"י לר"ת הגירסא רבוא ושלשת אלפים ושמנה מאות ועשרים וארבעה ועיי"ש. וגירסתו מבוארת ע"פ הפייט לפ' שקלים (בסלוק המתחיל אז ראית) ועונות היום חמש מאות ושבעים ושש ורגעי העונה כעונות [ר"ל שעות] כל היום. וכשתחלק המספר י"ג אלפים שמונה מאות וכ"ד [היא גרסתו של ר"ת] על המספר תקע"ו תמצא מספר כ"ד. שהיה שעות כל היום. וזה מבואר ודוק: שם כי טוב לי אז מעתה. דריש להאי כי בלשון אלא ר"ל אלא שהיה טוב לי אז כשנכנעתי מעצמי מעתה שנכנעתי ע"י מכות. ולפירש"י ק' דלא מקרי מרדש בלבו אם נכנע ע"י מכות: שם א"ר יוסי ג' דברים בקש משה כו' ופליגי דר"מ דא"ר"מ כו' וכל הענין. נ' דר"י ור"מ לשיטתייהו כר"ה ט' ומולין ק"ת דר"י סבר מקרא נדרש לפניו ולפ"פ ור"מ ל"ס כן. וה"נ לר"י קאי על הודיעני דרכיך דלפני פניו ולר"מ לא קאי אלפ"פ. ומיושב בזה ק' תוס' ב"מ נ"ה ב' ד"ה ואיב"א דאמאי לא מוקי שם כר"מ יע"ש. ולנ"ק שם דמוקי כר"מ י"ל דהתם כ"ע מודי דנדרש לפ"פ כתוס' זבחים כ"ד דוכי ישאל וא"ו מוסיף או כתוס' ב"מ שם ע"א. אבל עכ"ז הוא דוחק ע"כ מהדר לאוקמי כר"י ועוד י"ל דר"י משום ר"י הכ"ל לטעמי' דדריש לעיל פני ילכו כו' המתין ואניח לך א"כ הסיבו בזה על בקשתו הודיעני דרכך: שם כל דבור כו' אפי' על תנאי שנאמר כו' דבכה"ג הוי תנאי כמ"ש בילה כ' א' אי אמר לינשוב והבו לי' כו' ע"ש

במלחמות: שם ע"ב תוס' ד"ס לא ובמלחמת המלכים הי' בן ע"ג כו'. ע' תוס' שבת י' ב' מ"ש בשם ס"ע. וקראי מוכחי נגד דברי התוס'. דהא מפורש דהיציאה מחרן והירידה למצרים והעלי' משם היה הכל עם לוט. ומלחמת המלכים הי' אחר פרידתו. והוא היה בן ע"ה בצאתו מחרן. דוק ותשכח:

דף ח ע"א גמ' הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו. משום דלדידי' ל"ל לאתויי ראיות מפסוקים אלשון מצוה. דהוא דריש פסוק מצות מלשון יציאה. משא"כ לאינך אמוראי:

שם ע"ב גמ' ואפי' עטרות ודיבון. עי' רש"י ותוס'. וי"ל דברי רש"י. דבכ"מ שצריך להתחיל התרגום של אותה הפרשה. כמו ואילין שמהת כו' ע"כ צריך לפרט השמות ואפילו בפסוק וכני עוזיאל כו'. כיון שהתחיל בתולדות בני לוי. אבל הכא הו"א דידלג ויתחיל ארעא דימחא כו'. ולו"ד ז"ל. נ' דהו"א משום דבתרגום דעטו"ד יש ובית קבורתא דמשה. וזה א"א להכניס בדבריהם דאז הי' קיים. והתרגום איט אלא כמדרש בעלמא. וקמ"ל דאפ"ה צריך למימרינהו: ביתר ביאור. דכוונתו בתרגום ע"פ עטו"ד איט דומה לשארי תרגומים שאינו מתרגם המקומות כמו שהיו נקראים בעת אמירתו רק כמו שנקראו אח"כ כשהושב שמותן כמ"ש בסוף הסדר שם (עיין רש"י שם) ולכן תרגם כמו העברי ממש משום דתרגם אח"כ מקפן שמהן. אבל כאן תרגם על העתיד. וראי' שתרגם על גבו בית קבורתא דמשה בעודו קיים. וסד"א דהוי כמדרש. קמ"ל: שם שכל המשלים פרשיותיו מאריכין לו כו'. אינו מובן מ"ש "שכל" דהא רוצה ליתן טעם לדין זה. ואיה הטעם והשייכות להשלמת הפרשה עם אריכות ימים וג' דה"פ לעולם ישלים כו' היינו קודם הצבור שיהי' מורגל על לשונו ויוכל לקרוא בתורה בעצמו כדאיתא בתנחומא ומובא באו"ח ר"ס קל"ט במקום שנהגו לקרוא בעצמו לא יעלה אם לא העביר בינו לבין עצמו פעמים ושלש [ועיין הגר"א שם שציין אבל במ"ר פ' תשא איתא ד' פעמים. וז"ל שם. "א"ר אחא ראה ויספרה הכינה וגם חקרה מלמד שהי' מעביר ד' פעמים ואח"כ הי' אומר כו'. ועיין בב"ר פ' כ"ד. רבנן ור' אחא. רבנן אמרי כל דיבור שהי' הקב"ה אומר הי' אומרו ב' פעמים כו' ור"א אומר ד' פעמים ועיי"ש דתרווייהו מוכיחי מפ' אז ראה ויספרה. ולפי"ז ר"א כפ' תשא לטעמי' בב"ר פ' כ"ד. ואנן קיי"ל כרבנן. וניחא פסק השו"ע.] ובסוף ברכות איתא ג' דברים מקצרין ימיו כו'. בנקרא לתורה ואינו עולה. וא"כ כיון דלא יעביר בינו לבין עצמו לא יעלה; ויגרם קיצור ימים. משא"כ להיפך באם יעביר ויעלה. יאריכו לו ימיו ושנותיו: שם פעמים שאדם קורא כו'. ואחת לאחר עמה"ש. הוא דבר פלא. דהלכתא פסיקתא במגילה כ' דלאחר עמה"ש יממא הוא. וליכא מאן דפליג. ונראה כמ"ד בירושלמי דכך פירקא מעה"ש עד שהאיר המזרח ד' מילין ומשהאיר המזרח עד הנץ ד' מילין ואנן מסכתינן דמעלוה"ש עד הנץ ד' מיל (פסחים נ"ב). א"כ כל דאיתמר בבבלי עלוה"ש היינו האיר המזרח. וכ"מ קוראים האיר המזרח ביומא פ' אמלה"מ. וכל מאי דאיתמר עלוה"ש יממא היינו האיר המזרח. והכא כוונתו על עמוה"ש האמתי כמו שקראוהו בירושלמי. ואותו אחר עמוה"ש היינו עד האיר המזרח וודאי ליליא הוא לכל מילי זולת לענין ק"ש דאיכא דקיימי בההיא שעתא. ויש להאריך בזה. ואכ"מ:

דף יא ע"ב גמ' מדת יום בלילה ה"מ נ"ס. פי' דאין להקדים חשך לאור ולריך להקדים מידי דומגי' ברישא. ועי"ז משיב גולל אור כו' דמזכיר מדת לילה קודם ומ"מ מזכיר אור ברישא: שם תנ"ה א"ח אהבת עולם אלא אה"ר. ורבנן אמרי אהבת עולם כו'. לכאורה קשה מאי ראיה מייתי כיון

דאיכא רבנן דפליגי. ואי רבנן הם אמוראים תיקשי עלייהו מהך ברייתא. וגם לפי גי' הרי"ף ק' מתנ"ה על אינך אמוראי עיי"ש. ותו ק' הלשון א"א דמשמע יש איסור בדבר. והול"ל אומרים כו'. ותו למאי סיים ע"כ משכתיך חסד. ואולי י"ל ורבנן אמרי אה"ע. ר"ל תלמידי חכמים דעוסקין בתורה כל הלילה הם אומרים הנוסח אה"ע ול"ד הך תיבה לחודא אלא כל הנוסח כמו שאנו אומרים בערב. וענין הדבר דנוסח אה"ר הוא כעין תפלת ר' נתוניא בה"ק בכניסתו לבית המדרש דוק לק' כ"ח. ונוסח אה"ע הוא כעין תפלתו ביליאתו ע"ש. דהוא הודאה על העבר וגם החתימה אוהב עמו והבוחר בעמו מוכיח כן ע"פ מ"ש המפרשים כפ' רק בך ובאבותיך חשק דבת"ת אהבה עלמית. ובהמון רק בחירת אהבה ע"ש. וע"כ כל ההמון דאינם עוסקים בתורה כל הלילה דאנן אגירי דיממא אנן ע"כ אומרים אה"ר ומבקשים על עסק היום. ובלילה אה"ע דהוי לדידהו כיליאתם מביהכ"נ משא"כ ת"ח דעוסקים כל הלילה בתורה אומרים גם בבקר הודאה על עמלם בתורה בלילה וסיים דסייס ע"כ משכתיך חסד ע"פ כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום. והיינו מנהגא דידן שאנו אומרין אה"ר דאנן אגירי דיומא ואין לנו מעלת ת"ח. ובזה אנו נפטרין מתפלת רנבה"ק דמשמע לכאורה דבדרך חובה קאמר. ועי' תוי"ט שתמה על שלא נהיגין כן ולדברינו אנו נפטרין בברכות אה"ר ואה"ע:

דף יב ע"א גמ' דאפי' סיים בדנהמא נמי יצא. לכאורה קשה לפי"ז שלשון הכל הולך אחר החתום כיון דאפי' אם סיים כעין הפתיחה נמי יצא. וי' דהיינו דקאמר אף שבאמצע הזכיר לחם ממש והא ודאי דתמרי נאו לחם הוא ורק מזון מיקרי א"כ שייך שפיר למימר הכל הולך אחר החתום:

דף יג ע"א גמ' כל הקורא לאברהם אברם כו' התם קוב"ה אמר שרי כו'. וטעמא דמילתא כפי' רש"י בחומש דמיתזי כאילו אינו אלא אב לארם ומש"ה בשרה אין קפידא אלא לאברהם דהמשמעות בשרה היינו שרתי וזה הוא רק לו ולא לאחרים וע"כ אין קפידא: שם ורבנן סברי כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא. לכאורה א"מ גם אם נדרוש משמע השמע לאזניך כו' מ"מ הלא ממילא נשמע גם דבכל לשון שאתה שומע ודרשא דוהיה הא אילטריך להו למפרע וכ' דרוצה לתרץ אף למאן דדריש דברים הדברים (שבת ע' א') ומ"מ מאי סבר כרבנן מלד דסבר א"ל להשמיע: שם למימרא דסבר רבי כה"ת כו' דאי ס"ד כו'. כל הסוגיא תמוה לכאורה מי מכריחו מעיקרא ליהדר מ"ט דרבי ורבנן וממילא מדכפסים טעמייהו ואח"כ קאמר למימרא כו' אדרבה נימא דטעמייהו בהך פלוגתא דלרבי כה"ת בלה"ק ולרבנן בכל לשון. אמנם נ' דפריך כפשיטות דידוע ליה דלרבי דריש דברים הדברים (שבת ל"ז ב') וא"כ לדידיה ע"כ והיה מיותר למדרש דק"ש בלה"ק. ולרבנן פריך למ"ד לעיל בלא השמיע לאזנו יצא. וע"כ שמע מיותר למדרש בכל לשון בק"ש: שם תוס' ד"ה היה קורא וא"ת הא בפ"ק כו'. אין כוונתם להקשות סתירת התלמודים בדין ברכות מעכבות דאין ענין עיכובן זו לזו לעיכובן לק"ש. ועוד דבירושלמי דתו להך הוכחה שהביאו התוס' ואף דלא דתו רק אליבא דמ"ד צריך לכוין בכולן מ"מ לגמרא דילן דמפרש כוון לצאת או לקרות וודאי דבכולן היא ומשו"ה כדד הבבלי מפי' הירושלמי אלא כוונתם להק' על הוכחת הירושלמי דכמו דמפלגינן בין עיכובן לסידורן א"כ מ"ל גם לק"ש מעכבין ובלבד שיאמרו אח"כ וא"כ י"ל דיצא בק"ש וחייב בברכות ומשני דביחיד אין לחלק בין עיכובן לסידורן ומדאינו מעכב אחר ק"ש גם ביחולן אינו מעכב: שם תוד"ה עד כאן עד בכל מאדך כו'. דלפירש"י קשה מאי פריך ר"ע דהו"ל אשר אנכי מצוך (עי' תוס' ע"ב ד"ה אשר) דהא גם לרבנן קאי אהלכה עד על לבבך

לבך אע"כ דאין סברא לדידהו לחלק עד על לבבך. ע"כ קאמר ר"ע כל הפרשה :

דף יד ע"ב גמרא וכ"ת ואמרת אליהם ל"ס שתחלה ר"ל משום דאיכא כמה קראי דמתחלי הכי ולא מוכח דהתחיל ביציאת מצרים : **שם** דבר אל בנ"י לא הוי התחלה ואמרת אליהם הוי התחלה כו'. אף על גב דפסוקי כי האי ויאמר כו' דבר לבנ"י ליכא בפרשה דאית בה יצ"מ. ואיהו ודאי איצ"מ קמכוין מ"מ כיון דמלישנא דדבר אל בנ"י לא מוכחא התחלה איצ"מ דאמת ויציב דהא איכא בס' בשלח ובס' אמור דמתחלא בדבר ומסיימא ביצ"מ ע"ש. א"כ אף במכוין ליצ"מ אינו מוכח התחלה לפרשה זו משא"כ ואמרת אליהם ליתא כי האי בפ' יצ"מ א"כ הוי התחלה לפ' זו :

דף טו ע"א גמ' ור"י תרתי שמע מינה. אף דבר"פ קאמר ורבנן ס"ל לא השמיע לאזנו יצא מ"מ לר"י ניחא דמלינו דס"ל הבערה ללאו יצאת (שבת ע' א') וא"כ לא דריש שם דברים הדברים ולא מייתר אליבים והיה ללה"ק להכי בכל דהוא דריש בכל לשון וכמ"ש בריש פירקין ע"ש :

דף יז ע"א גמ' וקלקל מחשבתם יהיו לרצון כו'. מה דדוקא בהך בקשה מסיים יהיו לרצון ולא באינך משום דאינך הוו מתחלי ביהי רצון והיינו משום דגם בתחנונים צ"ל יהיו לרצון אלא שרשאי לאמר גם בראשיתו דדוקא גבי תפלת י"ח צ"ל בסוף (לעיל ט' ב'). וניחא גם שינוי הלשון כי הוי מסיים משום דהם כולם אמרו יה"ר מקודם סיימו הי"ח ברכות ביה"ל ולכן אמר בהו „בתר צלותיה" והוא היה גמר התפלה בלא יהיו לרצון והתחיל התחנונים ולכן אמר „כ"ה מסיים" : **שם ע"ב** גמ' אין פרץ כו'. לפי גי' הערוך נראה דקאי פרץ לסיעת שאול שהיה דואג פורץ פרצות בתוכם ולסיעת דוד קרי יוצאת שיצא אחיתופל ומרד בסיעתו וצוחה קרי לאלישע שצוות על גיחזי ודחפו בשתי ידים : **שם** תוס' ד"ה וכן ניזונין בזרוע ולכך יש להגיה כו'. לו"ד נראה דאין מהצורך להגיה משום דחד אמר השני היינו כה"ע ניזונים בזכותם כו' פליג על חד אמר הראשון ולא ס"ל דהצדיקים באים בזרוע. וכ"מ במ"ר פ' וירא בפ' ויגש אברהם כו'. וע"ש היטב במ"כ בשם הירושלמי וכחד אמר השני קיי"ל כמ"ש שם במ"ר דהרבה אמוראים ס"ל כן. וגם נוסחת הפייט מוכיח כנוסחא שלנו דמסיים שם רוממות בפיהם שתו לזכרון ע"ש : **שם** תוד"ה תרי אבל בעצרת כו'. עי' תנחומא פ' נח סי' ג' ומתקבצין ב' פעמים בשנה באדר ובאלול כו' : **שם** במשנה. ומן התפלין. עי' תוס' רע"ק על המשניות אות כ"ג מ"ש בדברי הרשב"א. ובירושלמי מבואר כהרשב"א. ויהיה א"כ ראיה לכאורה מירושלמי דתוה"מ לאו זמ"ת וכל האחרונים הוכיחו מירושלמי להיפך (וגם אנכי יבואר אי"ה במק"א) אבל באמת לק"מ לפי"מ דמבואר בתר"י ובתוי"ט דה"ה דפטור מכל המצות ונקט אלו רק משום דאית בהו מלכות שמים א"כ הא דבתוה"מ חייב בתפלין היינו באבל דל"ש ביה מעולל בעפר קרנו משא"כ אונן דפטור מכה"מ וממילא פטור גם משמחת יו"ט ואל עליו אנינות ופטור מתפלין וא"כ שפיר קו' הירושלמי דאין שום רבותא בתפלין דאף דאית ביה מלכ"ש מכ"מ מדפטור מכה"מ הוי כחול דפטור כל היום אף דא"כ תל"ש ויתיישב בזה גם משה"ק בתוס' רע"ק מפורים דשם ג"כ מדפטור מכל המצות וממילא גם משמחת פורים ותלה האנינות ופטור מתפלין [ובזה יבואר היטב דברי הרמ"א באו"ח סי' תרצ"ו ס"ז שהגיה המג"א בלע"ג על דברי המחבר שאונן מותר בפורים בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד כו' וכתב הרמ"א וכ"ש שחייב במקרא מגילה ותפלה כו' והקשה המג"א מאי כ"ש הוא ומה ענין זל"ז ע"ש. ולפמ"ש הא בע"כ נניח דפורים הוי כיו"ט דאל"ה ל"ש אתי עשה כו' דהא פטור מכה"מ ומשמחת פורים וכמו ביו"ט באין רוצה לקוברו חייב במצות ה"נ בפורים וכ"ש הוא מבשר ויין שהם בעצמם אסורים לאבל משא"כ מ"מ כו' וע"ש שכל מה שהקשה על הרמ"א יתיישב בזה. ואכמ"ל] :

דף יח ע"א רש"י ד"ה תשה"מ. לר"ש חייב כו'. פי' משום דתנא בתרא לטפויי אתי ועוד דכיון דטעמו הוא משום מתוך אין לחלק כלל : **שם** תוס' ד"ה ואינו מברך. ע"ש דהקשו בירושלמי מרישא לסיפא. ונראה דבירושלמי מוכח דת"ק דר"ש ב"ג דהתם פטר גם בשבת משארי מצות דלא שייכי באכילה ורק באכילה משום כבוד שבת הקילו וחייבוהו והוי מצי להקשות מדרבנן ומייתי מהך ברייתות משום דאשכחן להדיא דפטרי ואף דקיי"ל התם כרשב"ג מ"מ מייתי מינה לחול לראיה דהטעם לא משום שלא ישא משאו דרשב"ג לא פליג את"ק בטעמא רק משום מתוך שהתירו לו בעניני אכילה משום כב"ש התירו לו בשארי מצות ומשני בצריך להתעסק ואז ת"ק פטר בשארי מצות ורשב"ג מחייב ופסקינן שם כרשב"ג אבל ת"ק דבבלי לאו היינו ת"ק דירושלמי ומייתי עליה מילתיה דרשב"ג בלישנא דמתוך לטפויי תה"מ אבל בירושלמי פליגי במצות דל"ש באכילה וגם ברייתות דפטרי לולב ושופר אתי' כת"ק וממילא לדידן דפסקינן כרשב"ג אין כל החילוק דצריך להתעסק והכי קיי"ל דחייב בכל המצות אף בצריך להתעסק : **שם ע"ב** תוד"ה אלמא. ול"מ לפנויי כו'. בפסיעות י"ל דנפשות לדיקים אינן נמסרים לדומה כדאיתא פכ"ג דשבת :

דף יט ע"ב ברש"י ד"ה אמרת כו' ואלה עליה חובת הפסח כו'. עי' בפרק ב' דסוכה דלכרת ומצה זמן תיובא ליכא קרא למיפטריה וממילא חייב וקרא למ"מ אתיא וגם מרומז בקרא ענין פסח ומילה דבהעדרו איכא כרת משינוי ניקוד ולאחותו בפס"ת אל"ף והל"ל לאחותו בפתח למ"ד ורומז בזה לדבר המאחה היפך מכרת ועי' במדרש חזית עה"פ פתחי לי אחותי אלו שתי מצות שמאחין בין ישראל לאביהם ואלו הן פסח ומילה ולהכי קיי"ל מי דמת ומילה מילה קודמת משום דמטי זמן ואיכא כרת ולפי"ז יכול אונן לברך להכניסו דל"ד לשארי מצות : **שם** בתוס' סוף ד"ה אמרת כו'. עי' תוס' זבחים ק' א' ד"ה הרי ותבין דבור זה על מכונו :

דף כ ע"ב גמ' ובמזוזה פשיטא. אע"ג דאמרינן ס"ק דיומא מהו"ד ביתך ולא ביתם רק דהכא בעי לאשכוחי רבותא דלא נדמי' לק"ש ותפלה דאל"ה מאי שייטא הכא במתניתן דידן. וניחא בזה הא דפריך בסמוך בברהמ"ז פשיטא דלכאורה קשה הא בסמוך למטה מיבעי ליה אי הוי דאורייתא או דרבנן וכמ"ש רש"י ותוס' אי משום דאין להם ארץ אי משום דאינן בברית ותורה וא"כ מאי פשיטא ליה כ"כ אלא וודאי דהכי קמקשי דא"כ מאי שייטא הכא וע"כ משני מפ' בתת כו' דהוי מ"ע שהז"ג דכעין מתניתין הוא ולרש"י ותוס' לקמן לא ניחא להו לפרש משום דכתיב בתת כו' משום דאי הוי מ"ע שהז"ג גם רבנן לא הוי מתקני לחיוביהו ככל מ"ע שהז"ג. אך לו"ד הו"א דאמת מספקא ליה משום מ"ע שהז"ג ומ"מ מחייבי מדרבנן כיון דתקינו ברכה לאחריהן בס"ד שאין בהם קביעות זמן תו לא הוי מ"ע שהז"ג :

דף כד ע"א גמ' והיו חייך תלואים כו'. זה התולה תפליו. דריש תיבת מנגד שהיא מדה כנגד מדה והכי קרי לה בל"ב מדות דר"א בנו של ר' יוסי הגלילי מדה כ"א : **שם ע"ב** גמ' איני והא ר' אבהו קא אזיל כו'. לכאורה ה"ל להקשות תיכף ומי אר"י הכי ולמאי הפסיק מעיקרא לבאר דברי ר"ה ונראה דלולא אוקימתא דר"ה כאן בעומד כאן במהלך ה"א דטעמא דמנית ידו ע"פ הוי מטעמא שלא ישמיע לאזניו והוי כהרהור וכדאמר ר"מ לעיל ט"ז אחר כוונת הלב הן הן הדברים. והוי ניחא הא דהפסיק ר"א דבאפשר לשהות אינו כדאי להרהר לכתחלה וכמבואר שם אבל כדאפסיק דגם הרהור אסור בעומד וא"כ כדשרינן במהלך משמע דגם דיבור שרי והא דמנית ידו ע"פ הוי מטעם להפסיק בין פיו לצואה ושרי אפי' לדבר בקול רם ע"כ מקשי שפיר השתא מר"א אמאי הפסיק : **שם** ר"א ב"א אמר מהכא כי דבר ה' בזה כו'. ר"א ב"א סבר הרהור מותר כמ"ש תענית כ' ב' דחשיב לרבותא שלא הרהר ע"ש ועי' חי' הרשב"א מגילה כ"ה אלא דפליג אר' יוחנן דחשיב מנית ידו ע"פ כהרהור והרהור סבר דלא יצא חובת ק"ש כלעיל סוף ד' כ'. ואולי להכי דריש מפ' כי דבר ה' בזה לאורויי דדוקא דיבור ואפשר למידרש נמי דיבור שאינו מכיר בו אלא ה' דהיינו שמנית ע"פ ידו ואינו משמיע לאזנו מ"מ אסור :

דף כה ע"ב גמ' וכמה מיא רמי ואזיל כו'. פירש"י הלא מרובים הם. ר"ל דמדנקט שיכול להתכסות בהן אלמא דמרובים הם. אך אכתי קשה דהל"ל לאוקמי סיפא כשהן בכלי ולמאי בעי לאוקמי למי רגלים דלא איירי בהן כלל ונראה דמי משרה כיון דעיקרן מים לא שייך לבטוליהו במים רק עד שיסיר הריח. ול"ש למתלי כלל עד שיתן לתוכן מים דבליכא ריחא אף בלא מים שרי :

דף כז ע"א רש"י ד"ה כשהוא אומר כחום היום כו'. רבינו ז"ל מחלק בין חום היום לחם השמש. ול"ע מקראי דספר שמואל א' י"א ט' וי"א דמשמע דחום היום וחם השמש חדא נינהו [אף דאפשר ליישב בדוחק דשאול הבטיחם שיבוא לתשועתם בחום השמש וזירז א"ע ובא בהשכמה וזהו כוונתו שיתחיל התשועה ונמשך עד חלי היום] ועי' במפרש לנחמיה ז' ג'. ולו"ד ז"ל א"ל דדייק מלשון ונמס ומלשון חום וחם דחום הוא שם דבר וחם הוא פעל דמשמע מיד כשחם השמש לבד וחום משמע בכל מקום ובזה מדוייק לשון הברייתא דאסיק הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס דלא ה"ל לאסוקי הך ונמס ולדברינו ניחא דעיקר הדיוק הוא מלשון ונמס דמזה מוכח דהם קאי אלשון פעל דהשמש חממו ונמס :

דף לב ע"א גמ' אמרי דבר"י אין ארי נוהם כו' משל לפרה כו' משל לבן מלך כו'. נראה דהכי ג' מילי הן עד ערב רב וישראל ואהרן שהע"ר דומין לארי שדרכו להזיק ועליהם אמר ה' שחת עמך והשיב משה אין ארי נוהם כו'. וישראל דומין לפרה שלולא הכרשינין לא היתה מבעטת שאין דרכה לבעוט דתולדה דקרן משונה הוא ואהרן דומה לבן מלך שלא בא לידו חטא רק מחמת ישיבתו בין מתעיאים והם הע"ר : **שם ע"ב** רש"י ד"ה עלה ראש הפסגה כדבר תפלה זו כו'. ר"ל דבדבר הזה דכתיב בקרא קאי אלמעה ומדכתיב הזה מוכח דמשום הא לתודא עיין ערכין ט"ו א' :

דף לה ע"א גמ' מכאן אר"ע כו' קודם שיברך. בגל"ת נדחק למה נקט ר"ע דוקא ברכה שלפני' דתרווייהו הא נדרש מהילולים ע"ש. ונראה דר"ע לטעמיה לק' מ"ד אפי' אכל שלק והוא מזונו חייב לברך ג' ברכות. והיכא דלא זיין דליכא בה"מ וודאי פטור דלא עדיף מלחם ולהכי לא בעי קרא לאחריו ונקיט אלפניו ואידך לאחלי' והדר אכלי' : **שם** חד לאחלי' והדר אכלי' כו'. בספר דברים כתיבי תרי זימני חילול בכרם אך מצאתי בכתיי פ' שופטים שיש לפרש מלשון חולות בכרמים : **שם** וא"נ יליף גז"ש אשכחן לאחריו כו'. משמע דלמ"ד נטע רבעי גם הך קושיה אימ ואינו מובן לכאורה אכתי איצטריך חד הילול לאחלי' והדר אכליה. ונראה דודאי למ"ד נט"ר לא מסתבר לפרושי האי תרי הילולי חד לברכה וחד לאחלי' דמה ענין זל"ז והיינו דדייק בלישני' לעיל ואידך דבר הטעון שירה טעון חילול כלומר לאתף שניהם שיהי' שייכות להני תרי הילולי יחד אבל ברכה וחילול לא שייך לכוללם יחד וודאי קאי תרי הילולי אברכה שלפניו ולאחריו אבל למ"ד כר"ר אף אי יליף גז"ש. מ"מ כיון דקושטא דמילתא אינו נוהג אלא בדבר הטעון שירה דוקא אע"ג דל"צ קרא להכי עכ"ז א"ל דאייתר חד הילול לאחליה והדר אכלי' וחד לברכה לאחריו ולפניו מנין : **שם** תוד"ה דבר שאין גידולו כו' שכן חייבים בפאה. קשה מתאנה דפטור מפאה שאין לקיטתו כאחד עי' פ"א דפאה ופ"ד דפסחים בסוגו אמנם איכא מינא בתאנים כגון בנות שוח דחייבין בפאה עי' ר"ש פ"ק דפאה :

דף לו ע"א גמ' החושש בגרונו כו' פשיטא כו'. דליכא למימר דאשמעינן אע"ג דאיסתני דהא כבר אמרו בשלקות בפה"א ועי' בירושלמי דפירקין : **שם** וכי אית ליה עילוי אחרינא ל"מ כו'. והא"ש כו'. לכאורה קשה דהו"ל לאתויי מהך דשמואל דמבואר לענין קמחא ולמה המתין עד כה. ונראה דמעיקרא דמילתא ל"ש לאקשויי משמואל אר"נ נחמן די"ל דתליא בפלוגתא דשלקות דלקמן ל"ח ב' דר"נ משמיה דשמואל ס"ל כפה"א ור"י ור"ח סברי לדידיה שהכל וא"כ לא שייך למיפרך משמואל אר"נ ע"כ הביא לו סייעתא משמן דגם ר"י אמר בפה"ע אף דפליג אשלקות וס"ל שהכל אלמא לא דמי הני לשלקות ורק על סברא דה"ל עלויי שפיר הקשי משמואל ודו"ק : **שם ע"ב** גמ' לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא כו'. הרי"ף והרמב"ם ורה"ג הסכימו שלא לברך כלל על פלפל והרא"ש והרשב"א והראב"ד פסקו לברך בפה"ע. וכן הסכים הגר"א ז"ל באו"ח סי' ר"ב ס"ק ל' וכתבתי שם על הגליון וז"ל : עי' בירושלמי ריש ערלה דדריש עץ מאכל לפטור שייג נקורות [ודברי הר"ש צ"ע שנתחלף לו בין ר' יוסי לר' ייסא ע"ש בר"ש ריש ערלה] ול"ל קרא אפלפלין ור"מ לטעמיה דאמר התם כל האילנות יורדין במחשבה חוץ מן הזית והתאנה ולטעמיה בכלאים פ"ו אע"ג דהתם ליכא קרא להכי ורבנן ור' יוסי דפליגי בכלאים שם וסברי דאילני פירות אינם בטלים והכא בטלים ע"כ מקרא דעץ מאכל ול"ל קרא אפלפלין ופטירי מערלה וברכתן בפה"א ויש להאריך בזה ואכ"מ :

דף לח ע"א גמ' א"ל אביי ואת לא תסברא כו' • כ' דלפי הגי' בפ' ח' שרצים דרב יוסף סבר דזיתום המצרי היינו מי דקרים דאסור לשתותו בשבת לרפואה • א"כ צ"ל דהא דשותין זיתום המצרי בא"צ כלל לרפואה . וה"כ שותתין השתות דתני בהדי'. וזהו כוונת קו' אביי הכא דאסיפא קסמך דקתני כל האוכלים כו' ומסיים חוץ ממי דקרים • ור"ל דע"כ צ"ל דברייתא דשוין קאי בדגברא לאכילה קמכוין וא"צ לרפואה וא"כ שותתין ה"נ • ולישנא אחרינא דהכא סבר כאינך אמוראי דהתם או כגי' ר"ת שם • דמי דקרים לאו היינו זיתום המצרי וא"כ י"ל דצריך לרפואה ורק כיון דלא מכוין לאכילה שרי • ודו"ק :

דף לט ע"ב תוד"ה מברך • ולר"י שלימה עדיפי • ר"ל ולר"ה ע"כ אין שום מעלה בשלימין • ואין לפרש דבפתיתין גדולים פליגי הי עדיף דמדשני ר"י מלישני' דר"ה ולא מברך על השלימין • ע"כ ר"ה סבר איזו שירצה :

דף מ ע"א גמ' אמר ר"ז כו' אין הלכה כר"י • איצטריך לאשמעינן דאף דהוא יחיד נגד רבים • אך דלא ניחא דדמי למצות דקיי"ל בסוכה מ"ו כוותי' • ובילקוט תהלים עה"פ ברוך ה' כו' הגירסא הלכה כר"י • ולגירסתינו צריך לחלק בין הענינים • ויש לחלק בכמה אופנים • אולם יש להסמיך אקרא גופי' דיעמס לנו קאי על שכר הצדיקים עבור המצות וא"כ איירי קרא במצות • ושייך למידרש הך דרשה כל יום ויום תן לו כו' על ברכת המצות: **שם ע"ב** גמ' דתניא לא עברתי כו' • ברייתא זו היא בספרי • ושנוי' בשינוי לשון קצת במס' מעש"ש פ"ה מי"א • ולא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך • וק' הא דלא מייתי הכא מהמשנה • משום דמשם אין ראיה כ"כ • ולפי מה דאיתא בירושלמי שם דעל כל המצות צריך לומר לה' • כמו תרומה לה' • חלה לה' • (רק בברכה יוצאים ונפטרים מהזכרה זו) א"כ א"ר דכל ברכה שאין בה הזכרת השם א"ב • משא"כ בדרשה דספרי דדריש ביחוד מלא עברתי ומלא שכחתי ע"כ דקאי על עלם הברכה • ומוכח כדרב • ודו"ק :

דף מא ע"א תוד"ה מיתיבי כו' כפריסית לעיל • עי' במהרש"א ובהגהות הגרי"ב • ולדעתי כ' דברי התוס' נכונים בלא שום הגה"ה כלל • דס"ל דלמ"ד דאין ברכותיהן שוות מחלוקת אה"נ דמברך בפה"א ופוטר פה"ע כדמוכח בגמ' דלדידי' א"ל לשנויי הברייתא כלל וקיי"ל הכי אלא דפסקינן כר' יהודה דמין ז' עדיף להכי בצנון וזית מברך על הזית ואח"כ על הצנון • אבל בתפוחים וקליות מברך על הקליות ופוטר התפוחים • במכ"ש דצנון וזית לרבנן • והא דאקשי בגמ' במאי פליגי כבר יישבו התוס' שם דר"ל כיון דלר"י גופי' ל"מ דלפטרו קליות לצנון דהא סבר דמברכין עלייהו בורא מיני זרעים • וכ"ש להשגת הרי' ז"ל דכ' דליכא ברכת בפה"א כלל לר"י • א"כ גם פירות הארץ דשבעת המינין לא מיפטרו באחר ברכות • ובהכי ניחא מ"ש שהזית מין שבעה ולא אמר מפני שהוא מבורר משום דלר' יהודה הכל מבורר לעצמו :

דף מג ע"ב גמ' מנין שמברכין על הריח כו' • אע"ג דאמר בר"פ סברא הוא דאסור ליהנות מן העוה"ז כו' • והנהנה מעל • ובריח נמי איתא איסור מעלה (עי' פסחים כ"ו דאיסורא איכא) מ"מ לענין ברכה דרק משום דכתיב לה' הארץ כו' • והו"א דדוקא עד שיפגוס' וכ"ש בדבר שיש בו פגם דה"א דבעי פגם • להכי צריך קרא : **שם** לשלשה אינו נראה כל עיקר • עי' בספורנו פ' בלק ע"פ והוא רוכב כו':

דף מד ע"א גמ' כי אתא ר"ד כ' חתים בר"ח כו' • לפירש"י דאייתי למימר דחתים בתרתי ק' • דהו"ל לאתויי ברייתא מקדש ישראל והזמנים בכינה י"ו א' • ולו"ד ז"ל כ' דבהתחלת הברכה הקדים הפירות לארץ • ואיך יחתום להקדים ארץ לפירות • ולזה מביא דרב חתים בר"ח מקדש ישראל • אף דכל הברכה איירי בקדושת ר"ח • ומ"מ התחיל בקדושת ישראל • משא"כ בברכת יו"ט הזכיר גם בהתחלת הברכה קדושת ישראל :

דף מה ע"א גמ' אמר רחב"א מנין לעונה אמן כו' • כ' דכש"כ דאין להנמיך כדמוכח קראי דיחדו • ורק אשמעינן דאפי' גבריס קולו אסור דהו"א דמותר משום דכל העונה אמן בכל כחו כו' (שבת קי"ט) • וגם הא דאין המתרגם רשאי להגביה קולו • ה"ה דאפי' להנמיך אסור • כדמוכח קרא בקולו של משה • אלא דאורחא דמילתא נקט • דדרך המתרגם להגביה קולו כדי להשמיע לעם : **שם** רש"י ד"ה עד כמה • וכ"מ להוציאם י"ח • הא ודאי דעיקר פלוגתייהו בחיוב בהמ"ז • ורק מדלא אמר ע"כ מברכין ניכר דאשמעינן דאף בכזית מזמנין • ולדידן דאסיקנא בסוגיין לקמן דאפי' עלה של ירק מצטרפין • לכ"פ דכ"מ לדידן להוציאם י"ח : **שם** תוד"ה ג' שאכלו • ול"כ דה"פ כו' • אבל לענ"ד נ' דלשון אינן רשאים משמע דיכולין ליחלק וליפטר אלא שאין רשאין לעשות כן לכתחלה • והא מפני כאן בתחלה : **שם** תוד"ה אבל טבל • בסה"ד דהשתא מיהא לא איתשיל • צ"ע מגלי' • דתנומה אפשר משום דמיתשיל הדרא לטבלי' : **שם** תוד"ה ג' שאכלו • מפירש"י אמאי כו' • לפי גירסתנו בגמ' חייבין ואין רשאין אפשר דמיתורא קדייק: **שם** בא"ד • משמע מכולהו נפקא זימון • ובד' וכ' אף דלא פקע זימון • מ"מ לא רצה לשנות ולהאריך ותני כן : **שם ע"ב** תוד"ה • אי הכי • ל"ג א"ה כו' • ולדעת הרא"ש ותר"י דאמר דמסיק משום דעות הוו חובה ניחא • דמעיקרא ידע נמי לסברא דפריצותא אלא דחובה לא מסתבר לי' לבטולי משום חששא בעלמא דפריצותא • אך לפ"ז צ"ע מ"ט תני במתני' דאין מצטרפין עם אנשים ומשמע אפי' בנה ובעלה • וכל הטעמים שנאמרו בזה דחוקים • ויותר נ' דהך ברייתא פליגא אמתניתין ולית הלכתא כוותה • וא"ש המנהג שלנו דאין מזמנות לעצמן • כמ"ש התוס' :

דף מו ע"א גמ' א"ל לר"ז ליברי לן מר כו' וכה"ע • ע' • כוונת הני אמוראי • דלכאו' ק' מאי דעתי' דר"א דאמר ליברי לן מר כיון דס"ל כר"י • וגם ר"ז מאי ס"ל • דאי כר"י כפי שאמר לו בריש ה"ג לקבולי בה"מ דהא אורח מברך • וכ' דר"א חולק כמוד לר"ז דהוי מבכל • ורצה לדחות גם תחלת דברי ר"י דבעה"ב בוצע מקמי דר"ה דהוי ג"כ מבכל • וכדי שיוכל האורח לברך • דכ"ה הד"א שאכל מפתו • וכאשר השיב לו ר"ז ל"ס מר להא דר"י סבר דר"ז ס"ל לגמרי כר"י וחולק על ר"ה • וע"כ אמר לברוך לן מר • והשיב לו ר"ז • ל"ס מר כר"ה דמן בכל שלנו • וא"כ יש לנו עתה לקיים דבריו • ומתחלה לא רצה לדחות ראשית דברי ר"י • דלית חולק עליו : **שם** תוד"ה עד סיכן • ועוד הכי קיי"ל כר"ש באיסורי • אפשר דהכא פסקינן כר"ג משום דהני דמוכחי דבפשיטות הטוה"מ ד"ת • דתי לאוקימתא דר"ש • וא"כ מ"ד ג' וד' ע"כ כר"ג • ומ"ד בב' וג' מצינן לאוקמי נמי כר"ג ובפשטים ודוק: **שם** גמ' תדע דהטוה"מ לאו דאורייתא כו' • והא דלא הוכיח גם מדאמרינן בה מלכות כדלקמן מ"ע דפלוגתא א"ח בה מלכות תליא אי הטוה"מ דאורייתא • אמנם רב לטעמי' לעיל מ' ע"ב דלא בעינן מלכות לעכב : **שם** תוד"ה כל הברכות • ואומר ר"ג שהיא מן הברכה • ע' סוף מס' ד"א רבה דלא משמע הכי: **שם ע"ב** גמ' להיכן הוא חוזר כו'. עי' רש"י ותוס' • ואולי דמספקינא הו"א דקאי אברכת בית האבל שאומר הטוב והמטיב ודיין האמת וצריך לסיים בטובה • ואמר ר"ז משמי' דאביי דחוזר ואומר הטוה"מ • ורבנן אמרי דאחר דיין האמת גומר הברכה ממקום שפסק • ועי' תוס' ד"ה מ"ז דמשמע דגרסין להא דמ"ז איקלע אחר והלכתא למקום שפסק • ולדברינו ניחא דלפי שאין לה קיטור כ"כ לדיין האמת עם סוף הברכה • לכך הכיא דמ"ז האריך וסיים הוא יגדור כו' עד לחיים • ונסמך שפיר למקום שפסק הברכה ומשום דהלכתא למקום שפסק עביד הכי:

דף מז ע"א תוד"ה ואמר ר"ה • וא"ת כו' • וביותר ל"ע למאי אייתי לי' הכא כל עיקר • דהא כבר שני דהא מתניתן כהיא • וכ' משום דבתר הכי איתא התם גבאי צדקה בש"א נותנין את שאינו מעושר למעשר כו' • וכב"ה גובין ומתקנין סתם והרוצה לתקן יתקן • ואי לא הוי אשכחן דפליגי ב"ש אהא דמאכילין ה"א דאתיא ככו"ע ועי"כ דהוינא מפליג בין אכילתן בבית בעה"ב • בדרך צדקה לאכילתם בביתם • ורבנן ל"פ אב"ש אלא דאין גב"צ חוששין לזה • אבל הם חייבין לתקן • וא"כ ל"ש למימר איבעי מפקיר וחזי לי' דדילמא לא יהיב לי' חברי' בדרך צדקה • להכי מייתי דר"ה דב"ש לטעמייהו סברי דאין מאכילין • והא דלא כב"ש • ויש לפרש מאכילין בכל גווני לגמרי • ועי' בירוש' ור"מ ור"ש שם: **שם ע"ב** גמ' השמש שאכל כזית פשיטא כו' • דל"ל דקמ"ל דבעי כזית דהא בסיפא תנן בהדיא דפחות מזית אמג"ע • וז"ש למיתני רישא משום סיפא • ובסמיך גבי אבל פחות מכזית פריך פשיטא דככר מוכח מרישא : **שם** מצוה הבב"ע היא • בגיטין ל"פ הך קו' • וכ' דודאי פשיטא לי' דמשום זכותא דרבים אומרים לאדם תעא כו' • אף דהוי מצוה הבב"ע לא הוי כ"א לדידי' • אבל הצבור יוצאים בזה • ומ"מ מצטרף המשתחרר לעבדים דלא גרע מתינוק המוטל בעריסה • אבל למאי דשני דתרי הוו • פריך מהבב"ע היא • ור"א לא יצא. וא"כ וודאי דאינו מצטרף ובציר לי' מנינא • ול"ד לשכבר התפלל דלדעת קצת פוסקים מצטרף • דהתם מקבל שכר עני' • משא"כ הכא • ומפני מצוה דרבים שאני • ולא הוי מהבב"ע כלל • ואף להי"א שבר"ן בגיטין הוי כנותן דמי עצמו ע"ש • מ"מ פריך שפיר דמ"מ איסור דרבנן ודאי איכא • ולא אתיא מצוה דרבנן ודחי לי' : **שם** תשעה וארון מצטרפין כו' • אלא אר"ה תשעה ונראין כעשרה כו' • אינו מובן האי אלא אר"ה • דמה שייכות הא דנראין כו' להא דתשעה וארון • וכ' הכוונה בזה ע"פ מה דמבואר בב"ב דשם בית הוא ו' על ח' אמות • ומדת הארון ידוע אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו • נמצא לפ"ז בבית כזה דו' על ח' אם שומדים בשורה לארכו ולרחבו שלש אנשים • נמצא לפ"ז ריוח בין כ"א אמתים וחצי לארכו ואמה וחצי לרחבו כמדת הארון (לפ"מ דידוע דגברא באמתא יתיב) דוק בזה • וזמ"ש ט' וארון • ר"ל אם ההפסק ביניהם כמדת הארון באורך וברוחב מצטרפין • והמקשן הבין מלת וארון כפשטי' • ולכן הקשה ומשני התרצן דכוונתו ט' ונראין כי' • ר"ל האי וארון לענין ההפסק בין כ"א וא' : **שם** מיתבי רשב"א עלה והיסב כו' • קס"ד דלירוף ולהוציא שוין הן • ור"י פליג אשב"ש משום מתניתין דתנן השמש שאכל כזית • וכיון דבעי כזית בעי דגן • ומ"מ מקשי מדרשב"ג דל"ש למימר לגרמי' דעבד דרשב"ג כוותי' :

שם ע"ב בתוס' (מעל"ד) ד"ה עד • וה"ע דכל ישראל צריכין זב"ז • וגם רש"י ז"ל מוכרח לזה • דהא נשים אמר התם דלא מפקי אי הוי חיובייהו דרבנן • אלא דסבר דקטנים הוו בכלל ערבות כדאיתא במדרשות רבים משא"כ נשים בהני דליתנהו בהו: **שם** גמ' רב"א א"ל הה"א כבואכם העיר כו' כי הוא יברך הזבח כו' • לכאו' ל"מ מנין יליף מהאי קרא לברכה דלפני' • דהא בברכת הזבח איירי • וכ' דאי משום ברכת המזון לא היה להם להתעכב דברכות אינן מעכבות • אלא ודאי מחמת הברכה דלפני' נתעכבו עד בואו • והא דאמר כי הוא יברך הזבח • משום דאי לאו דמזוה היא • לא מני לאפוקי אלא ע"ה שאינם בקיאים בברכות • ודייק שפיר לישנא דקרא דהקרואים היינו חבירים החשובים והעם היינו ע"ה • ור"ל דלא יאכלו העם עד בואו דאינם יכולים לברך עד בואו • ולאחר בואו יאכלו גם הקרואים דיכולים לצאת ג"כ בברכתו משום דהוי זבח והוי אכילת מצוה והוי כמו קידוש • והיינו דאסיק וכ"כ למה • ר"ל דהאי ואחר יאכלו הקרואים מיותר • כיון דעיקר עיכובם הי' מחמת ברכה דלפני' הל"ל לא יאכל העם עד בואו ותו לא:

דף מט ע"א תוס' ד"ה מ"ד • ריה"ג היה מאריך כו' ומיהו כו' • והא דנקטי מלכות קמ"ל אגב אורחא בכל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה • והיינו דפריך לקמן א"ר יוחנן מאי קמ"ל • ר"ל במאי דנקט לשון מלכות: **שם** גמ' איתיבי לוי לר' כו' מקדש ישראל ור"ח כו' • לכאו' ק' אמאי לא נתית לוי לתרוצי ישראל דקדשינהו לר"ח כמו שתירץ לו ר' על יו"ט • ואולי ס"ד בלוי דבר"ח ל"ש לתרץ הכא • שהרי משנברא העולם נקבעו ר"ח • ועוד שאין בו קדוש אחר על הכוס • וכ"ה בירושלמי פ"ע מקדש ישראל ור"ח • ובבפ"ת מוכח שם כרבא דס"ל בפסחים קי"ח במקום שאין יין מצוי כו' מקדש ישראל ויום השבת לכלול קידוש ותפלה • ומשו"ה בר"ח דליכא קידוש אמי עכ"כ צריכין לכלול גם קידוש ר"ח על התפלה • ולא נפרש ישראל דקדשינהו • ובזה י"ל דלא תיקשי מהכא לרבא

דפסחים

דפסחים הנ"ל · ועוד י"ל דאמי ר"מ דליתא שום קדושה יתירה לישראל רק שמקדשים לר"ח ע"כ לא מצינן למימר מקדש ישראל לחוד : שם תורה ומלכות לפי שאין נשים כו' · נ' פירושא דמילתא לפי שהן פטורות מהזכרת מלכות שמים בק"ש · ואיך נחייבם בהזכרת מלכות ב"ד : שם טעה ולא הזכיר של יו"ט כו' · נ"ע דהיינו קמייתא ומאי שייל ר"ה הו מאן אמרה · וני' משום דמשמע אפי' בשבת אינו מזכיר בה של שבת אם הטעות היה רק בשל יו"ט וכן להיפך · ושאל ר"ה מאן אמרה · דאי אמרה אחרינא הוי מייתי סייעתא לסברתי' דא"ל בפ"ב דשבת דאין מזכיר של חנוכה במוספין · ול"א יום הוא שנתחייב · אבל מרב לא ל"מ · דהא כבר מוכח ממימרא דרב אתדבויי התם דל"ל · וני' דהאי דינא דמי לדרב גידל התם דהך ברכה בשבת ליתא כלל : שם ול"י אי אמר בה שמחה · משום דשמואל אמר בירושלמי בפ' הרואה דאומר והשיאנו · אלמא דשייך בי' שמחה [עי' ברא"ש סוף ר"ה] גם אמר שמואל לקמן דאם לא הזכיר אינו חוזר · אלמא דלא חתים · וז"ש אי דידי' אי דרבי' · משום דאי דשמואל רבי' סי ידענא דאמר שמחה ולא חתים · אבל רב משמע דפליג התם בירושלמי וס"ל דאין אומר והשיאנו וגם בדין חזרה פי' בירושלמי ר"פ זה ודו"ק : שם ע"ב תוד"ה ר"מ · ומוקי לה כמאן דאכיל שיעורא דרבנן כו' · וי"ל בתפח כמ"ד במנחות נ"ד ע"ב ע"ש : שם תוד"ה מברך אבל גבי ברכה ל"מ כו' · אף דמצינו כדה"א כ"ט כ' ויברכו לה' · אך בלשון ליווי לא מצינו וכן בלשון נטילת רשות :

דף נ ע"א במשנה ואם לאו אלו מזמנין לעצמן כו' · רבותא היא דאפי' איכא שיעור בכל חד דקיל הלירוף מלצרופי לכשיעור בכל מקום כגון בבית הכנסת מן האגף ולחוץ · ולענין חלה דלא בעי נשיכה ולירוף כלי :

דף נא ע"א גמ' וסואיל ואידחי אידחי · ר"ל בעת הבליעה אידחי : שם תוד"ה שמאל · בכוסות גדולות איירי כו' · משום דבכל מקום דזה יכול וזה אינו יכול קיי"ל דמסייע אין בו ממש : שם ע"ב רש"י ד"ה וכבר קדש היום משקבלו או מגה"כ · ואפי' אם יקבלו בקידוש · על כל פנים תקדים קדושת היום לשתיית היין : שם גמ' מאי ד"א וכ"ת כו' · עיקר דיוקו אלישנא דד"א דמשמע דפליג אלישנא קמא [להכי ל"פ אב"ש] ומשני דל"ק ס"ל דהאי דגורם לחוד מצינן למיסמך נגד תרי טעמי דב"ש · והאי אמר דבר אחר · דוכ"ת דמ"מ התם תרתי כו' · ועיקר סברת פלוגתייהו נראה דב"ש סברי דאזלינן בתר ענין הברכה · דהיינו קדושת היום דל"ש למימר שהיין גורם שיתקדש היום · וגם ל"ש למימר שהיין תדיר מקדושת השבת דאין מצותו אלא רגע אחת ביום וקדושת השבת כל היום · וב"ה סברי דאזלינן בתר מצות הברכה גופה · דל"ש למימר שברכת היום גרמה לברכת היין · דודאי אף אם א"י לברך קה"י מ"מ חייב לברך על היין דלא גרע מקידושא רבא דיממא · ויש חיוב ביין מצד עצמו (עי' ברמב"ם ה"ש פ"ל הל"ט) ול"ש למימר וכבר קידש היום · כיון דאנן בתר הברכה אזלינן · ודו"ק :

דף נב ע"א תוס' ד"ה ר"י · וא"ת מ"ש כו' ובבהמ"ז כו' · עי' בירושלמי דטעמא ע"י שהיא ברכה קטנה חיישינן שמא ישכח וישתה · משא"כ בקידוש והבדלה שאין נאמרין בלא כוס מדכר דכיר לי' · וגם ליתנהו בבהמ"ז טעמי דב"ה בקידוש : שם תוד"ה מניחו כו' ולכך מניחו לבהמ"ז · נ' דטעם הקולא בשביל הסעודה לפי שהיא מצוה ללוות את השבת ול"ש רק אחר הבדלה · או אם מבדיל על כוס בהמ"ז · אבל לא בלא הבדלה כלל · כמו ההיא דאמימר : שם גמ' עיולי יומא כמה דמקדמינן לי' עדיף כו' · נ' דלא שייכים זה טעם קדימת יין לקידוש · דהא ב"ה טעמי אחריני קאמרי · ומוכח לעיל דעפי ליכא מהני תרי טעמי · אלא דה"ק דבקידוש הוי כמו בשאר מצות דקדימתן עדיף להו מאיחור · ובהבדלה ליכא מעלה לאקדומי · דאיחורה עדיף בה גופה · וק"ל: שם ע"ב תוד"ה תיכף · לא חש למתניי' · עי' גל"ח · אבל תיכף לסמיכה שחיטה איכא פלוגתא אי נוהגת בכל הטעונין סמיכה · עי' בירושלמי פ"ב דבילה · דאיכא למ"ד דדוקא באשם מצורע · וע"כ דל"ד תיכף דהא א"א · כדאמרינן בזבחים ל"ג א' · אלא ביום שראוי לשחיטה לאפוקי מאתמול · אפי' עבר ונכנס וסמך ע"ש דפליגי בחגיגה לפי שגם היא זמנה ביו"ט אלא שכשרה מאתמול בשלמי נדבה או גם לחגיגה לדעת הראב"ד ז"ל בהשגותיו ב' חגיגה פ"ב ה"י : שם גמ' ד"א אין נט"י לחולין מה"ת · הלשון תמוה מאד · דהא גם לתרומה אינן מן התורה · ולחולין אין כלל נט"י · וני' לגדדין קאמרי אין נט"י לחולין ואין עיקר כלל לנט"י מה"ת · כ"ה בירושלמי ב' הטעמים משום ספק מתקין לידים לעולם טהור · היינו שאין להם עיקר מה"ת · ד"א אין נט"י לחולין דאע"ג דתיקון נט"י לאכילת פת מ"מ אם נגעו בראשון אין נפסלין ודו"ק : שם וכ"ת מ"ש גבי אוכלין דחיישינן · וודאי דעל השלחן איכא גם טעם ידים · אלא דה"ק מ"ט לא מתקני תקנה אחריתא שיהי' הידים והאוכלין בטהרה · ומשני דלא חיישינן לידים : שם אבל נט"י לב"ש תחלה ל"ס לנו · פי' בשנות אליהו דר"ל דהלא מודו ב"ה דכב"ש ש"ד · ורק ב"ש ל"ס להו הא דב"ה : שם תוד"ה נהגי · אבל הכא י"ל דאין כאן אלא כו' · וני' פשוט דהכא כיון שנהגו אסור לשנות · משא"כ התם דאין איסור לעולם כמניעות הדוכן כשאין אומרים לו עלה : שם כי פליגי במאור ומאורי · עי' גם בזה בשנות אליהו :

דף נג ע"א גמ' בדין הוא דאפי' מתע"מ נמי מברך. ר"ל משום דגם בכותי איכא נמי דהתירה :

שם ה"ל מיעוטא לכשפים ומיעוטא לגמר כו' . ולא שייך נמי לגרופי מיעוט נכרים . משום דעלי' חזי לקרובי אלא משום איסורא דע"ז והכא הא איכא רובא דהתירא:

שם ת"ר הי' מהלך בשוק ש"נ נתרלה כו' . לכאורה קשה דפסחים כ"ה סע"ב דפליגי אביי ורבא אליבא דר"י בסוגיא שם . נ"ל דאביי מודי בהכא . א"נ משום דהכא נהנה בלא"ה: שם רש"י ד"ה אין מברכין אלא בורא שמן ערב מברכין כו' וכ"ה בתוס' . ועי' במג"א סימן רי"ז סק"ה שכתב דילא להם זה ממ"ש דף מ"ג ב' מברך על השמן כו' ע"ש . ולפמ"ש בר"פ דלב"ה דקיי"ל כוותייהו אזלינן בתר מצות הברכה גופה . א"כ מוכח מסכרעת ר"ג שם דגם אסיכה מברכין . דהא לא אשכחן דליסבור כב"ש בהא דר"פ :

דף נד ע"א תוס' ד"ה שמקר בירושלמי כו' . עיין בשנות אליהו : שם גמ' בזמן שרואהו לפרקים . אע"ג דקאי אטלאו . נקיט לשון יחיד לאורות על כל אחד מהן דאם רואהו לפרקים . אף שראה כיוצא בו בתוך ל'. מ"מ חוזר ומברך . ויותר נ' דהוא סיום מילתא דר"י . ר"ל דגם לענין זה חלוק ים הגדול . דאף שראה ים אחר בתוך ל' אך מכיון שראה אותו לפרקים מברך ברכתו . ועי' בתוס' חדשים וצ"ע :

שם ב"ע אומר ארבע . בירושלמי משמע דלב"ע בעת הודאת העבר צועק על העתיד ולכן אומר ארבע ר"ל ד' תפלות (ד' פעמים אומר יה"ר לבד ההודאות) :

שם לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח כו' . הזכיר כאן כבוד שער המזרח וכבוד הר הבית משום כל חותמי ברכות כו' שאינו מנהג רק שם כדאית' בפ"ב דתענית לענין בשכמל"ו . והא בהא תליא כדאמר בגמ' כאן : שם ברוך שעשה לי נס במקום"ז . כאן ל"א שעשה נס לי כמו במתני' שעשה נסים כו' . וטעם הדבר משום דעל טובת עצמו שייכא הודאה אפילו בלא נס . משא"כ באבות . כמ"ש בזוהר פ' וישלח ע"פ הסירו אלהי הנכר כמה דאכיל מזונא כו' . ולכך בהגדת פסח אומרים שעשה לאבותינו ולנו נסים כו' (כמ"ש בפ"י מ"ה דפסחים) כיון שאומר ולנו . וכ"נ גם כאן נעשה נס לאבותיו ולו אומר שעשה לאבותי ולי נס כו' :

שם רש"י ה"ג מנלן דמברכין אניסא כו' ר"ל דמברכת יתרו לא מוכח כלל לענין ראיית המקום רק דשייך בנס לשון ברכה . ויתרו חיי' זה . כדאמר ר' פפיים בסנהדרין פ' חלק ומלכי לדק שאמר וברוך כו' . התם נלחמו מלחמה הי' ולא נס גמור כי הכא: שם ע"ב תוס' ד"ה אבני . וכן כ"א אע"פ כו' . נ"ל דאם אינו ניכר מתוך המקום . אינו אומר במקום הזה . אלא מזכיר ענין הנס כמו בגמל דלעיל . אבל בערבות הי' ניכר מתוך המקום . כי הי' קיים המעיין או מקומו ניכר : שם ד"ה ארבעה וגמרא נקט המצוין תחלה . לדעתי נ' דנקיט הך סדרא משום דקאי אברכות שבמשנה ואוסופי קמוסיף . ולפי שהוזכר במשנה דאימים ומדברות מברך עמ"כ וכילדה אשתו מברך הטוה"מ [וגם היא מברכת כן] ובנכנס לכרך ויוצא כו' . להכי נקט דבד' מינייהו שייך הודאה . בימים ומדברות בצאתו מהן וביולדת שהיא חולה כשנתרפאה בנכנס לכרך אם נתבש ויצא [עי' רש"י במתני' ד"ה הנכנס] ובהכי ניחא לדידן דמברך ע"כ גרס שלא"ת א"כ מניגא מאי היא . אלא דקאי אמתני' וכו' : שם גמ' במתניתא תנא חולה חיה . ור"י חשיב להו בחדא ול"ס אמתניתא :

דף נה ע"א גמ' ג' צריכי' רחמים כו' עי' מש"כ בגל"ת בטוב טעם . ולפ"ז נ"ל דמוכחי אחלום טוב מדכתיב ותחלימני בלשון עבר . והחייני בלשון בקשה דה"ק אף לאחר שתחלימני צריך אני לבקש החייני : שם א"ר ברכי' חלום אע"פ שמקצתו כו' . נ' דר' ברכי' בשיטת ר' לוי רבו דאמר בב"ר דהדברים מוגעים לבלהה כו' . וא"כ לא הי' דברים בטלים . אלא דמכל מקום לא נתקיים . דגם בלהה מתה קדם ירידתן למצרים כמ"ש הר"מ בפי' התורה: שם ע"ב גמ' לאדם טוב אין מראין לו ח"ט כו'. פי' הגירסא בפירש"י לאדם טוב מראים לו חלום רע . ועי' בגליון הש"ס . וע"כ צ"ל כן . דאלת"ה למאי מגני אחריני חזו לי' . לימא דלא חזי הוא לא טוב ולא רע . ולפ"ז ע"כ דגם לפי המסקנא צריך לשנויי דאחריני חזו לי' . גם וודאי כמה לדיקים ורשעים שראו חלומות טובים ורעים כדלקמן . והבריי' לא הוציאה אלא דוד ואחיתופל שהיו מופלגין ביותר זה בלדקתו כו' : שם ואיב"א מכה ורעיוני לבבך כו' . משום דקרא קמא אפשר לפרש על החלום עצמו :

דף נו ע"א גמ' לרבא א"ל אלי עסקך כתמרי. משום דיין מתוק גריעותא היא כמ"ש במנחות:

שם ע"ב ופטרתיך בלא גט . לפי שראה שאחזו שלא יפרתו . אלמא דאגידן בי' ופרתו מעצמן : שם שנאמר ויחפרו עבדי ילחק כו' . ולסוף ולא רבו עליה : שם ל"ק הא דרכיב הוא כו' . צ"ע דא"כ ו' דברים בשור . ואולי הך דאידך בריית' בכל בע"ח :

דף נז ע"א גמ' וכן בכל כלי זכוכית. לפרש"י בד"ה תלוי' צ"ע. דהא בהו אין האוכל סתום . ואולי משום דקרובין להשבר ועומדין לעולם בספק שבירה . ועי' בח"א : שם ע"ב רש"י ד"ה השכים . העומד כו' . כוונתו דל"ת דקאי אחולם שחלם לו מכבר כמו הנכנס לכרך וכדומה : שם גמ' ג' כתובים כו' והרואה מג"א כו' · אפשר דהך מ"ד סבר לא ניתנה ליכתב . להכי לא חשיב ד' :

דף נח ע"ב גמ' מיתבי הרואה את הכושי כו' . נ' דהמקשן בעי לאוכוחי מהך בריית' בכל דבר שהוא מגער להאדם אומר דה"א. ולפי התירוץ ק' לכאורה למה לא תני כולם ביחד . ומחלק כמה שתירץ . אך י"ל משום דהראשונים הם כולם ממעי אמן : שם ואת פתויי הראש . ברש"י גריס לה בבבא ראשונה . וכ"ה כמטע בכל הראשונים ז"ל וצ"ל דאף דוודאי לפירש"י יכול להיות אחר שנולד . מ"מ אין עליו שום ברכה דאינו מגער להאדם :

דף נט ע"א תוס' ד"ה על הרוחות ירושלמי כו' . נראה דגמ' דילן ל"ס דאיכא ברכה בנחת כלל דהא אביי אמר דרוחות הוא זעפה . ואיהו ל"ס לי' לפלוגי בין הכי ב' ברכות . דהא אמר לקמן ברוך ותני. וני' דבירושלמי סבר כב"ד המלוי בתוך ל' יום אומר עו"כ . וכן גורס בדר"י במשנה בזמן שרואהו לפרקים אומר עו"כ ומפרש עלה . אחד לל' יום . ר"ל ולאפוקי יותר . ובגמ' דילן איתא עד ל' יום . ר"ל מן יותר עד ל"י ולא עד בכלל : שם מאי ברקים א"ר ברקא . נ' דקמ"ל דאפילו אחד מברכין . דע"כ אחד חלוק כמה משנים דלהכי קשי . כדלקמן הלכך צריך לאשמעי' ואולי דמספקינא לתדותי מילתא. הו"א דרבא בא לאפוקי ברקא תקיפא דלעיל דלא צריך לממתין על הרעם ולברך ביחד דכולה חדא מילתא היא . ואולי לזה נתכוין רש"י ז"ל שכתב ברקא אישלוזיר"א לשון מלהיק נהר וכוונתו על המראה הנראית ולעיל פי' על גוף הברק דשייך תקיפא ומיתבר גם אפשר שזה ברקא יחידאה ודו"ק : שם ל"ק הא דקטר בכיפה כו' . והא דאמרי אינשי סהמא כד מפתח כו' . משום דבעיבא דנפרא לא יהוי מיטרא כלל: שם ופליגי דר"פ ב"פ. משמע דגם ריב"ל פליג . וזהיינו משום דל"ש הלכתא למיחא :

שם ע"ב גמ' דשמע משמע היינו בשורות טובות כו'. ודאי דגם דחזי הוא בכלל בשורות טובות לענין הטוה"מ אלא כיון דבדחזי יכול לברך מודים שפיר קמ"ל דאם הוא באופן שיכול לברך הטוה"מ הטוה"מ עדיף . ולכן פירש"י ז"ל בשיטיא דגמ' דפורשא מודים ושובא הטוה"מ . וגם ליכנא דהטוה"מ משמע טפי מברעת זכתו ולפ"ז נ"ל דטובא הוא כדי רביעה ומ"מ פסקו הפוסקים דגם טורתא מברך הטוה"מ . דכיון דמסקינן דעל טובת קרקעו מברך . ודאי ל"ש למיפק בלשון ברעת זכתו דלא גרע מכל הטובות שבעולם כמו מלא מגילה וכדומה . והא דאמר דאתא טובא . ר"ל אפילו בטובא א"י לברך הטוה"מ בל"ל ארעא : שם אית לי' ארעא כו' והא תנן בנה כו'. בלא"ה ל"ק מתניתין רישא אסיפא מ"מ בית מגשמים משום דגשמים וזול היא טובה משותפת לו ולאחרים כדתני בברייתא שלו ושל אחרים כו' . אבל השתא דאמרין דמשום קרקע שלו מברך סבר דל"ש לגרופי קרקע אחרים . דטובות מחולקות הן . כל טפה למקומה . וסוי כמו בנה הוא וחבירו ומשני דמ"מ כיון דא"ל שותפות מברך הטוה"מ . והאי מייתי מברייתא אחריתא דדוקא שלו לבד מברך שהחיינו . וגם ליכנא דעל שלו ועל ש"ח משמע דלאו דוקא טובה אחת דפליגינהו בעל ועל . ול"מ לשנויי דמתניתין בשותף גמור . דא"כ מה בין גשמים לבית . ומאי פסקא דנקט הכא זמן והכא הטוה"מ והמקשה וכל היכא דלית כו' פריך אכולי סוגיא דאיהו ס"ד בטעמא דבניין בו"כ משום שהוא בעצמו גמר העשי' וקניין ולא בידי שמים לבד . לכן מברך שהחיינו ונתן לנו כח לעשות חיל . ובירושלמי שהביא התוס' ומ"מ בשותפות לו ולאחרים מברך בכל גווני הטוה"מ . משום לכלול גם חבירו . או משום דלחבירו הוי כנותן במתנה : שם רש"י ד"ה ולבסוף שכן בשרהו מת אביו ויורשו כו' . ר"ל דלהכי לא מקדים אטובה . דבכ"מ מחביב קודם . אלא לפי שהירושה באה על ידי המיתה . אע"ג דקיי"ל כב"ה ברכ"ת דמקדמי יין לקידוש התם כדאמר טעמייהו . ואע"ג דה"ל איכא טעמא דחביב ואיכא למ"ד בירושלמי סוף סוכה דעדיף מתדיר מ"מ ליכא טעמא דסיין גורם כו' א"כ דהתם עכ"פ אפשר ליין בלא היום . אבל הכא א"א לירושה בלא מיתה . א"כ י"ל דכיון שחייב אדם לברך עה"ר בשמחה כעל הטובה א"כ לית הכא סברת חביב כלל :

דף ס ע"א גמ' ומי מהני רחמי והאר"י כו'. מעיקרא ס"ד דשלא בדרך נס א"א כלל כדר"י . ובדרך נס אפשר לעולם כעובדא דלאה. וס"ד דמתפללין על הנס ומשני ל"ק אין מזכירין מע"נ . ול"ב ק"ל דילמא התפללה לאה ודנה דין ולא חששה לשוא . להכי מחלק בין תוך מ' לאחר מ' . וע"כ שאינו בדרך נס . דבדרך נס ל"ש לחלק . להכי פריך מדר"י . (קצת מזה מלאתי בגל"ת) : שם רש"י ד"ה ת"ר בן עזאי אמרה כו' . ולפמ"ש במתני' בשם הירושלמי נ' דת"ק אמרה . והא דלא חשיב ג' . לפי שהאחרונה ל"ש להיאה רק לתפלת הדרך . משא"כ לבן עזאי דמשום ההודאה צריך לצעוק כמו בכניסה : שם גמ' אמר הייט דר' אחא אף דמתניתא גופה מוכח דאיכא חששא דלהכי מחייב מ"מ הודאה אינו חייב רק בסכנה קרובה יותר. וראי' דבירושלמי איתא בתפילה מהיזק חמין ומפולת [וכל"ל לפמ"ש בת"ק דמתני' דהנכנס לכרך] ובגמ' דילן כלליה בלשון כיוצא : שם ע"ב תוס' ד"ה כי פרים . וכ"ה לכל כובע כו' . כתבו כן לאפוקי מהרי"ף ז"ל שהשמיטו מפני שדעתו ז"ל שהוא רק בת"ח שראוין לסודר . ועי' פסחים קי"א ע"ב : שם גמ' מאי קראה חסד ומשפט כו' . לכאורה תמוה דהא מפורש במתניתין מקרא דואהבת ואי מעיקר הברכה קמייתי . הו"ל לאתויי לעיל בפיסקא דעל הגשמים כו' . ועמ"ש לקמן אפיסקא דבכל נפשך :

דף סא ע"א גמ' דרש ר"נ ב"ר חסדא כו'. כאן נ"ל פיסקא דבכל לבבך כו' . וכ"ה בעי"ן :

שם אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה כו' . ע' בספר באר אברהם . וני' דרבנן דר"מ דהמפלת סברי דויל בהמה לכבוש אתי כריב"ז בב"ר שם : שם אלימא פורענות דנחש והגיא כו' . ואף דהנחש ודאי נתקלל תחלה . הוא משום תאוה ההסתה נענש . אבל באכילה גופה האדם נענש תחלה והא מייתי מרבי דמוכח מינה דמתחילין מן הקטן . וא"כ מסתמא גם כל התייס קדמו . ולאיתי מקשים דילמא משום שקדם בעלה תחלה כמו בפרעה ומלרים . ונ"ל לי דאי הוי גם בקללה כבוד הגדול להתחיל בו . לא הוי מהני קדימת הקטן בעבירה להתחיל בו . דא"כ מלינו חוטא נשכר אלא כדקיי"ל דבקללה מתחילין מן הקטן מהני קדימת הגדול בעבירה לענשו להתחיל בו . וס"ש דמבול ומלרים: שם ע"ב גמ' תניא ר"א אומר אם נאמר בכל נפשך כו' . נ' דר"א ס"ל דהפסוק נאמר לענין יהרג וא"י . וכן מייתין לי' אהא בכמה דוכתי . ור"ע פליג וסבר דלענין שלא יסיח דעתו מתחת הלער מלקבל עול מל"ש ומהודות לו . וזהכי סבר תנא דמתניתין . ולדידהו אה"נ דיעבור וא"י בלינעה כר' ישמעאל (עיין יומא פ"ב א') ואינהו ע"כ סברי דפשיטא דנפש עדיף מממון דהא פשיטא לן בכל דוכתא דמשום הפסד ממון אין להתיר שום איסור תורה . ונפש שרי מסברא אף בלא קרא דוחי בהם [דלא איצטריך אלא לספק] ועיין בסנהדרין ע"ד דאיבעי לן בנכרי ופשטינן לקולא ועיין תוס' שם . [ועוד הארכתי בזה בריש פסחים בס"ד] ולהכי מוכחין בכל דוכתא מר"א דיהרג וא"י . [עי' ר"ן פ"ב דפסחים] דכיון דס"ל דנפש וממון שקולין הן ומ"מ פשיטא דל"ש להתיר חלילה איסור תורה מחמת הפסד ממון כמו כיבוי דליקה בשבת וכה"ג. ע"כ דמקרא דבכל מאדך נפקא לי'. וכיון דליכא קרא להתירא בממון כמו בנפש ממילא אסור בכל המלות בקום ועשה בגווני דחייב למימסר נפשי' בע"ז [ובהכי ניחא דליכא פלוגתא בין מהרי"ו והר"ן ז"ל שהובא בהגר"א ביו"ד סי' קנ"ז סק"ה יעוי"ש] ותנא דמתני' סבר כר"י ור"ע דקרא לא אתי אלא לקבלת עמ"ש בעת לער הגוף מבכל נפשך ובממון מבכל מאדך . ואף דהוי ק"ו לדידי' . ע"כ נ"ל דפרט וכתב לי' קרא . ור"ע [שהובא בגליון כאן] סבר כדבר אחר דמתניתין . ומ"מ אשכחן בירושלמי כאן שאמר שקיים בכל מאדך בכל מוניך . דפשטא דקרא הכי משמע אי לא הוי כתב בכל נפשך . והא אמר התם דבכל נפשך לא קיים וכ"ש להא דאתי מתמתי' [דבכ"ג גלי אבכ"מ דקאי איסורין דקיין לקבל בשמחה יותר ממיתה] ואנן קיי"ל כר' אליעזר שכן נמנו וגמרו בסנהדרין שם והא דחייב אדם לברך כו' . נפקא לן מקראי אחריני לעיל והדברים ברורים ונכונים בס"ד :

דף סב ע"א גמ' רב לאבי אמר מאי כ"ז שאין חברו רואהו כו' . אע"ג דע"כ צריך אימי לסברת בטהרות הקילו משום אחורי הגדר . אך התם תנית לכך קולא במתניתין . אבל הכא לא תנן במתני' שום קולא ולא הזכיר בענין לפנות כלל וצ"ל שאני א"ם כיון דהקילו בחדא מצינן למימר דהקילו גם בהא בלילה כאין ביום ומעלין הגם ואי בקציר שיש ראיין

והא לא ניחא ליה לרב אשי : שם דתניא אין קורין לגוע כו' . ודאי דכ"ש דיש לניעות בד"ת. עי' לעיל ח' ב' אלא דאף על גב שהוא לנוע בדרך ארץ אינו לנוע גמור עד שיהי' לנוע אפי' בבית הכסא שאין אדם אתו ומיושב קושית מהרש"א: שם ע"ב גמ' אחא שהוא פרסה דתקיה . בילקוט ישעי' איתא רומחה (וכ"ה בכל הדפו') וכ"נ עיקר דהא מייתי קרא דאדום . ועוד דפרסים לגועי' כבכ"כ לעיל ח' ב' : שם ר"י אומר עד תלות ממש. ועת מועד היינו התחלת מועד אחר שאינו בוקר: שם ניחא הכא לתומרא כו'. דהכר הבית איכא קרא אמנעל והוי מנעל תמור :

דף סג ע"א גמ' כ"כ למה לפי שאין עונין אמן כו'. ר"ל לפי שאין עונין אמן רק בשכמל"ו . לכך נ"ל מן העולם . ר"ל שבכל מברכין לו וז"ש אלהי ישראל ודברי הלל"ת תמוסין . דאין מזכירין השם ככתבו במקדש בשום ברכה כלל[עי' יומא דף ל"ט וכתו"י שם] לבד מב"כ : שם ומנין שאין עונין כו' . עי' בתי' הרשב"א ז"ל בסוף מכילתין בשם הראב"ד ז"ל שהביא מקרא דעזרא . ותימה דהתם ברחוב הי' כמפורש בכתוב ע"ש : שם וכ"ת מלאך הוא דקא"ל לגדעון כו'. לפום פשטא דסוגיא הי' נ' דה"ק וכ"ת מלאך כו' ר"ל שהמלאך אמר להם חידוש זה . אבל הם לא היו מתקנים . ת"ש אל תבוז כו' . ועי' בירוש' שם מדקנה כו' . וכ"ת הני מילי בדליכא חששא בתקנתא . אבל הכא דאיכא חששא דש"ש לבטלה לא ת"ש עת לעשות כו' : שם באתר דלית גבר תמן הוי גבר כו' . אף דמשנה שלימה היא באבות פ"ב במקום שאין אנשים כו' מ"מ אי מהתם הו"א דבמקום שיש אנשים אשתדולי הוא דלא הא מיהוי הוי ולהכא אתי הכא בשביל דיוקא דאביי דבאתר דאית גבר אפילו תד לא תיהוי גבר כמ"ש לא נצרכה אלא בשבניהן שוין : שם רש"י ד"ה מעבר שנים כו' ותנן אין מעברין את השנים כו' . נ' מדבריו ז"ל דס"ל דמכי מציון כו' ל"ש למילף דלא ניבעי דוקא ירושלים וליון אלא וודאי דר"ת מדי"ק לי' ועוד דבאמת כס"ת יולא מלשכת הגזית כדכתיב מן המקום ההוא וכו' אבל הם סומכין ונותנין רשות לדון בכ"מ ומעמידין שופטים אפילו בח"ל . ומ"מ עיבור וקידוש אלא דילפינן מלשכנו כו' . וס"ל כעיבור וקידוש שוין הן : דהתם איירי ברגלים התלוים בעיבור וקידוש . ואף דאנן קיי"ל דאם עברוה בגליל מעוברת היינו משום דס"ל דכל א"י שכנו מיקרייא [ונראה דתליא הך פלוגתא בהא דפליגי ר' ובר פלוגתי' אם שרתה שכינה בשילה בחלק בנימין או יוסף דמשמע בפ"ב דזבחים דקיי"ל כרבי דרב דימי אמר משמיה ע"ש דשכינה בחלק בנימין וסנהדרין בחלק יוסף דאלמא לא מפלגי ארלות ומיקרי כולה א"י שכנו . מה שא"כ לבר פלוגתי' דלא הוי שכינה רק בחלק יוסף ששם הסנהדרין סבר דיהודה וגליל מיפלגי לענין שכנו . ול"ד ליהודה ובנימין דחד ארץ מיקרי לכל מילי] אלא לכתחלה בעינן יהודה משום דחלוקין באביב וס"ד שתלוי בהן העיבור והמקדש הוא ביהודה ובקה"ת לא קפדינן כלל . אבל ת"ל אמעוט לכ"ע מלשכנו . והא דאמר לקמן כי מציון כו' . מילתא אחריתא היא דלהכי מחייבי בני ח"ל למיכף לבני א"י [כשהן שוין] בפירושא דקרא . וז"ש וכ"כ למה ר"ל דהא גם הם לא אמרו רק שהניח כמותו ולא גדולים ממנו . ולמה לא יוכל לחלוק עליהם בפירושא דהך קרא דלשכנו ואינהו אמרי אם שומע מוטב . וא"ל כו' אם שומעין כו' וע"ז אמרי כי מציון כו'. ככ"ל כרור כשיטת רש"י ז"ל ודברי הרמב"ם צ"ע בזה והכמ"ל :

סדר זרעים

פאה פ"א מ"ט בר"ש אות ס'. דברי רבינו צ"ע . דמ"מ בעת הקציר שלו היתה . והל איסורא עליו . ובאמת טעמא דירושלמי דס"ל דלא בעי רק ראוי ליטול פאה בעולם . דהא אפי' למ"ד דוקא עני אמר בירושלמי בעס"כ עני . ובזה נ"ל ליישב דברי רש"י . דמליגנא דגמ' דידן ניחמע דבעינן דוקא ראוי לגו ספיאס . ופליגא בהא אירושלמי . שוב מלאתי בס"ד בא"ז ס' לדקה סי' ז' כדברי נפי' הירושלמי ע"ש :

פ"ה מ"א בר"ש אר"י שמעינו שהוא פטור ממעשרות שהפקר ב"ד הפקר כו' . לכאורה צ"ע . דהא טעמא דהפקר ב"ד הפקר צריך אפי' לב"ש . דאי לא"ה מי הפקיר אותם אפי' לעניים . ולב"ה לא מהני כלל סברא זו דהפקר ב"ד הפקר כיון שגם הב"ד לא הפקירו רק לעניים . וי"ל דלב"ש צ"ל לטעמא דהפקר ב"ד אלא שגזירת חכמים היה על בעה"ב שיפקיר לעניים . משא"כ דאין כח ביד בעה"ב להפקיר רק לעניים . ומ"מ מהני טעמא דין לב"ש . דאע"ג דבעה"ב א"י להפקיר לעניים . היינו רק שיוכל לחזור בו קודם שזכו אבל לאחר שזכו אפי' הפקיר רק לאדם אחד וזכה בו קנה אך אינו פוטר מן המעשר כיון שקודם זכות היה ברשות בעה"ב לחזור בו . הוי כנותן מתנה וחייב במעשר . משא"כ בהפקר ב"ד בכה"ג דל"ש חוזר פוטר שפיר ממעשר ומלינו הפקר כעין מתנה בפ"ד דשבת . כל מי שיגיע טולכי לידו ה"ס לו כמתנה . וסתם נמי ודאי אינו מפקיר לכל לבהמה ולנכרים כשמיעה . ועי' מ"ש בפ"ו : מ"ז בר"ש . אבל אי סוי בעה"ב בעיר כו' . אע"ג דלא שכחו בעה"ב כו' . ר"ל אע"ג דלא שכחו כלל וכשיטת רש"י בפ"ק דב"מ ע"ש :

פ"ו מ"א בר"ש לא עשה כלום כדמוכח בפ"מ בעובדא דריב"ר כו' . משמע דר"ל שיש בו משום גזל . דהא מוכח לה מעובדא דריבר"י דמשום אגל אפקרא כמ"ש בתוס' שם . ופשוט הוא . אבל נע"ג . דא"כ כל המזמין אורחים וטעון לפניהם מנות איך יכולים ליטלם שהרי לא הפקיר אלא להם (ועי' בר"ש רפ"ו דדמאי בשם הירושלמי שם) ועוד דא"כ למה הוצרכו לומר בפ"ד דפסחים באיסורא דעותנין פאה וירק משום מעשר דרבנן כמ"ש בל מתפרשים שם . הל"ל משום גזל . אלא וודאי דכל סוכה חבירו קנה וכמ"ש בפ"ה מ"א . והכא הכי פריך . כיון דבכה"ג לא הוי הפקר גמור . ור' ישמעאל כתמא הפקיר וודאי הוי לכ"ע . וכמ"ל ב"ג הכי אדעתא דידך לא הפקר . ועי' ברשב"א ב"ב נ"ט ב' ד"ה אסורין : מ"ד בר"ש . קלירך בגלוי פרט למוץ משום דלר"י ל"ל לתרי קראי למחובר ותלוש . לעיל פ"ד מ"ז :

מ"א בר"ש . כיון דמתכוין ליטול הגבשים כו' . פי' בתוי"ט . ולענ"ד דקאי אקוצר בלילה כו' . שאם היה מתכוין שיהא למחר ויטול את הגבשין שיותיר מפני תגאו ואפי' לדקין אין לו שכחה . ול"ד למה שאמר שכחה אתול כיון דאין דרך בנ"א לקצור בלילה . ואם צריכין לקצור

קציר

קל"ר. אך דוקא בהתנה דבלא התנה גמר בדעתו שלא יקלר עוד:

פ"ז מ"ב במשנה אפי' כזית סנטופה בשעתו כו'. הך בשעתו אינו כמו בשעתו כליבא. אלא שהיתה השכחה בשעתו:

דמאי פ"ו מ"א בפירוש הרא"ש סוף אות א'. ואפשר משום דקרינן בי' כו'. אולי סבר אין ברירה אפי' בשל סופרים. ולכך השמיט הרמב"ם ז"ל דין המקבל לקצור שם:

שביעית פ"א מ"א במשנה וקרובין דברי אלו כו'. קמ"ל טעמא דב"ה דמשום טרך כפרי קצרו. אלא שהולכין אחרי הרוב כרגיל. עי' רפ"ב. ולא נימא דטעמייהו משום סמוכין בסמוך קרא דחג שבועות לקרא דתוספת שביעית: **מ"ה** בר"ש. אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר"ה. הדברים מתמיהין כמ"ש הרא"ש ז"ל אך לענ"ד דהירושלמי קאי אדלעיל מינה דקרקע של א' ואילנות ש"א מצטרפין. ואמר אף אנן תנינן דרבה. ר"ל יותר מג. דג' של ג' אנשים מצטרפין. ובדינא דקרקע של אחר חורש בעל האילנות עד ר"ה. דודאי הוא עושה לטובתו ולא לצורך הקרקע:

פ"ב מ"ב בפירוש הרא"ש אות ג'. אבל בקשואים ל"ק אלא בג' מקשאות כו'. ולענ"ד דהתם לענין היתר כל הבית סאה דוקא:

פ"ה מ"ט בר"ש. או דילמא לא קאי אלא אמשאלת אשה לחברתה כו'. ולענ"ד מלשון הירושלמי דרק על בבא אחרונה שהתירו לברור ולטחון ולרקד וה"ה השאלה דשרי וודאי אפי' בידוע שלאיסור דומיא דכל הנך. אבל השאלה דרישא דע"י תליה ל"צ כלל לדרכי שלום. אלא דתני לה בגיטין משום איסורא דברירה וטחינה למיתני התירא בסיפא:

פ"ח מ"א במשנה תומרי אדם ותומרי בהמה. נ' דלגדרין קתני. אם חישב לאדם נותנין חומרי אדם ואם לבהמה תומרי בהמה. והירושלמי דייק מלישנא דתומרי בהמה דאסור לשלקן. אבל שניהם בב"א א"א. דאוכלי אדם אסור להאכילן לבהמה. כדתניא בתוספתא וע"כ הוא שולקין. וצ"ע: **מ"ב** בר"ש דמדליקין בשביעית בין טהור בין טמא מאח"כ כו'. נ"ע דא"כ גם באכילה ושתיה וסיכה קלה שביעית בזה שמותרת בטומאה. ומדלא תני לנו ע"כ דלא איירי בטומאה ומע"ש בטהור לא הותר להדלקה. וקרא דלא בערתי בטמא אוסר כל ביעור שבעולם. וילפינן מיני' להדלקה דס"ד להתיר בטמא כיון דלא חזי לאכילה כמו בתרומה:

תרומות פ"א מ"א בר"ש בסה"ד. ויש ט"ס בירושלמי וכיון דהשכחן בגמ' דידן בפ' יו"ד דר"י סבר אין תרומתן תרומה. נ"ל דלאו ט"ס הוא בירושלמי. אלא דגם טעמו דר"י משום אביו שוימן ע"י. אלא דר"י בעי למיתבי' בהדי הנך דתרומתן תרומה בדיעבד ואמרו לא שזה אינו מן המנין שהוא מחמת אביו. והא דלא מייתי בירושלמי ממתניתין דאמר ר' יהודה דתרומתו תרומה. נ"ל משום דלא ידעינן אי קאי אחרש אי אקטן דהכי הוי פירושא דמתניתין נ' קטן בכ"מ הוא שלא הביא ב"ש והיא סיפא דחרש דהכא. ור"י לא ידעינא אהי קאי. ומייתי מתוספתא דאחרש ודאי פליג והדר בעי לאתויי דגם בקטן פליג ודחי לה. ולקמן בירושלמי דמייתי בשם ר"י דתרומתו תרומה. היינו ר' יוסי. ככ"ל ברור דלא כמו שהגיהו בירושלמי ובמשנה: **מ"ד** במשנה. בש"א תרומה עצמן בהם כו'. נ' טעמא דב"ש משום אין שאלה בהקדש וכן בתרומה. א"כ תיכף שאמר הרי זו תרומה. חיילא על עצמן. וכד הדר אמר על השמן אין בדברים אלו כלום. וח"ש בירושלמי. אפילו על אחר. ר"ל נאמר תכ"ד פלגינן דבוריה ונעשה כמו שאמר ה"ז תרומה עליה ועל מה שלמטן.. ר"ל על השמן דלגופי' דבריו קיימין ר' חנניא סבר מימר במינו. ר"ל דבמינו גופי' מודו ב"ש דכאומר ה"ז תרומה ע"ז נעשה השאר תולין כו'. והדר אמר כאחת ר"ל בבת אחת במינו. כגון שאמר ה"ז תרומה על הכל ודאי מהני. משא"כ באינו מינו. כיון דמה שאמר על השמן מבטל התרומה הוי כמו חוזר ופלגינן דבוריה. והדר מפליג בין ת"ג לת"מ. דהא כיון דלפי מדה היא לא נגמר דיבורו עד שיאמר ע"ז וע"ז. ומאי דאמר התם בת"ג לפי שצריך מהמוקף נ"ל שהוא ט"ס ואפשר ליישבו בדוחק: **שם** בר"ש. רי"א לא שנייא היא כו' שאר כל הדברים כו'. פ' בירושלמי לקמן דמוכח דר"י איירי כגון פירות שלא הביאו שליש: **שם** בר"ש. וא"ת לר' מנא כו' זיתים על זיתים לישתרו כו'. נ' דר' מנא יהיב טעמא רק אדיעבד אבל לכתחלה בלאו ה"ט אסור. וגם בזיתים על זיתים ועתיד לדורכן איכא טעמא דגדר מי חטאת כמ"ש בירושלמי שם: **מ"ה** בר"ש. ואיצטריך לאשמעינן היכי דהקדימו בשבלים כו'. בלא"ה הוי רבותא. דלא נימא דרבייה קרא כדאיתא בספרי זוטא דמייתי לקמן. וגם אי גרסינן במתניתין שלא נטלה ניחא אי הקדימו בשבלים. ור"ל שלא נטלה ת"ג ואפ"ה אין תורם: **שם** איצטריך היכא דהקדימו בשבלין דפטורה מת"ג כדפריטנא במ"ר כו'. ע' בתוי"ט. ולע"ג דהא קרא לא קאי רק אמע"ר דצריך מעשר מן המעשר ול"ש כלל בבני. ויותר נראה דמשום מירות מע"ש פטר כמו מרות הקדש כיון דממון גבוה הוא. וכן הי גרסינן לא נפדו ניחא דר"ל קודם מרות לא נפדו. אבל נפדו קודם מרות חייב. הן בהקדש הן במע"ש:

פ"ה מ"א בר"ש. תרומה טמאה מנין אמרת ק"ו אם יעלה כו'. לענ"ד פי' הספרי בע"א. דעיקר קרא דאת מקדשו להתיר בא שצריך מאה. דבכ"מ בטל ברוב. ואמר תרומה טמאה מנין. ר"ל שצריך מאה בטהורה דילמא עולה ב"פ ממאה. ואמר דה"א דאם יעלו התרומה טהורה שהוא איסור קלה ב"פ ממאה ק"ו שהיו התולין מעלין ב"פ ממאה וקרא אמר דבעי מאה. ורבי אומר בע"א שאם היתה בשלה הטמאה שהיא איסור גמור ב"פ ממאה ק"ו שהיתה בעלה הטהורה שהיא היתר קלת. וקרא גלי דבעי ק': **מ"ב** בר"ש. אלא בעינן שלא יטעה לבטל קב תולין טמאין בקב ועוד כו'. בירושלמי כאן מבואר דעיקר הגזירה. משום חלה. וה"ע דגמ' דילן. ולהכי נקט קב וקב ועוד. שקייס הוא השיעור המורגל להזכר בכ"מ לשיעור חלה. וכאן צריך עוד. לפי שצריך שיעור חיוב חלה מהתולין לבד מעט התרומה שיש כאן. ולהכי גזרינן הכא ספי מבתולין. משום דמכיון דצריך שיעור חלה לבד התרומה לא מסיק אדעתי' דהיא מצטרפת לרוב הטומאה. וע' בירושלמי כאן:

פ"ו מ"ג בר"ש. בירושלמי הא רמ"א משלמין כו'. נ' דר"י סבר דלרבנן אינו חייב רק דמים. משום דאזיל לשיטתי' דאמר דמעות אינן קונות ד"ת כבירושלמי שביעית פ"ד. ה"נ פעולת הפועלים אינה קונה חיוב המזונות וכמ"ש בגמ' דילן בפ"ב דע"ז גבי אתנן כה"ג למ"ד מעות אינן קונות. ור"ל סבר דרק הטפילה. ר"ל מה שאכלו יותר על שיעור חיוב סעודה שהאכילן מותרות ביניהן. אבל עיקר הסעודה קנו בפעולתן והוי כמוכר תפן כו'. ר"ל כמי שנתחייב בקנין להעמיד לו כלי ונתן לו של אחרים שחייב להעמיד לו אחר מחמת הקנין הראשון ולטעמי' דאמר שם מעות קונות ולר"י אמרינן הך סברא לר"מ ואפשר דר"מ כר"ש ברפ"ד במציעא עיי"ש דאפי' מ"ד מעות א"ת מודו לדידי' [כדאמרינן התם לר"ל לפום גמ' דילן] וריב"ח אמר שבת סעודה ביניהון כשפסק עמהן על דובשנין דר"מ מיקל על בעה"ב דמשלם לכהן רק התרומה ולא דמי הדבש. ורבנן משלם כל דמי סעודתן. ופריך הרי כבר אכלו. ולמה ישלם דמי הדבש ומשני שנפשו תאה כו':

פ"ח מ"ח בר"ש. וצ"ל כגון ב' חבית ברש"י ה' ט'. בפשיטות י"ל כגון שנגע בה טמא ספק. ע' בנדה כ"ח ב' וצ"א סע"א וכה"ג טובא: **מי"ב** בפי' הרא"ש אות י"ב. ורש"י פי' בפ' בסו"מ וא"ת כו'. משמע דס"ל לרש"י ז"ל דהיכי דהוא והם נהרגים שרי אף בלא יתדוהו כגווני דמתניתין. אף דבמתניתין נמי הרי כלן מטמאות. אולי יש לחלק. דהיכי אם ימסרו אחת יטמאוה פעמים הרבה או נכרים הרבה. ולגבי הפעמים היתירים הוי כהוא ניצל. כן אפשר ליישב לפי שיטת רבינו לרש"י ז"ל. אבל ברש"י שם ליתא להאי תירוצא אלא לענין יצא ראשו ביולדות דהוי כמו יתדוסו. אבל בלא יתדוהו מ"ל דאסור כמבואר בירושלמי כאן בפשיטות וגם איתא בירושלמי דבטמאה מכבר מוסרין. וא"כ אולא לי' ה"ט דכתיבנא באיסור הנשים. וע"כ משום דלא יתדוהו. ואולי למד רבינו זה. מדכתב רש"י התם בטעמא דש"ד עומד מפני פק"נ. משום דעבירה נפשית ונפש אבודה כו'. ע"ש בארוכה. וא"כ בכ"ד דהנפש אבודה מ"מ מידחי' ליה איסור ש"ד מקמי נפשא דהאיך. אבל י"ל שרש"י ז"ל כתב כן לטעמא אסברא כיון דאמר בגמ'. אבל כדילפינן ג"ע מינה. הדר ילפינן לש"ד מג"ע. מה ג"ע הא דלא מידחי הוא משום חומר איסורו. ואפי' אם ממ"נ תעשה העבירה מאליה. כגון שאומרים לאשה הבא הערוה עליך וא"ל נהרגוך אחר שנטמאוך. ודאי תהרג כדי שלא תעבור בידים. ה"נ בש"ד אף שיהרג חבירו ממ"נ. אין לו להרוג בידים. וביתדוהו דפליגי משום דהוי חבירו כגברא קטילא ואין דמים לו ולמאי נפרי. כ"נ ליישב:

פ"י מ"ח בר"ש. ובירושלמי אמרי' לית כאן נכבשין אלא נשלקין כו'. ע' בנוב"י חי"ד סי' כ"ו מ"ש בענין זה. אבל הפי' הנכון בירושלמי נ' עיקר דקאי על כל הנכבשין דמשנה א'. כדמוכח מהלשון נכבשין ולא שנכבשו. ופשוט דל"ש לחלק בבליעה בין בישול לשליקה. אלא דבירקות אמר שליקה כדרך המורגל בכ"מ וכמ"ש בנוב"י שם. וה"ק ר' יוחנן. לית כאן נכבשים אלא נשלקים דכבוש אינו אלא כרותח דצלי דאינו מפעפע בלא תומן כלל. ולא שייך כלל באיסור כתוש כמו הירק יאסור בכבוש אלא דגים מפני שצירן אסור מדרבנן וכדומה. וכיון דמוקי ר"י בנשלקין א"כ הוי ממש הך מולא בסיפא דר"ע אמר כל המתבשלין מותרין. והיינו דאמר ר' הושעיה חסית בחסית מין במינו ר"ע מתיר וחכמים אוסרים. ר"ל דר"ע ל"פ אלא אמין במינו. אבל לא אחסית בירק דהוי מבשא"מ וחמיר טפי. והדר אמר בשם ר' יוחנן דמודים חכמים לר"ע בבשר בבשר שהוא מותר. ר"ל כמו דסבר ר"ע בחסית סברי אינהו בבשר. ופריך עלה פשיטא. כיון דל"א אלא בחסית. מנין היתי אומר דאף בבשר. אלא דמודי ר"ע בבשר דאסו' אפי' במב"מ. ופריךדהא מסיפא שמעינן לה דאסור בבשר לאודוי'. וע"כ מב"מ. דמבמ"מ אפי' חסית אסור. ומסיק דמודים חכמים לר"ע בבשר ר"ל אף דלא הזכירו אלא חסית. משום דלא איירי אלא בירקות. וכ"ז לר' יוחנן. אבל לדידן כפשטה ולא איירי אלא בנכבשים דלא הוי כמבושלים אבל בבישול אסור לרבנן. ודו"ק:

מעשרות פ"ב מ"א. במשנה לא יאכלו מהם ערתי כו'. נ"ל הטעם לפי שלא נחשדו ע"ה על התרומה. ותרומה קובעת למעשר:

מעשר שני פ"א מ"א בפירוש הרא"ש אות ב'. וכן הוא לא ילוה מחבירו כו'. היינו מרהינן דבירושלמי. וע' בהגהות הגר"א ז"ל:

פ"ג מ"ג במשנה. בנה ד"א במקום שדרכן לימכר סתומות כו'. נ"ל לפרש משנתינו בדרך מרווח דקאי אב"ה דבפתיחה לחודה סגי שלא יקנה מעשר. ועלה תני בד"א בדרכן בסתומות אבל בדרכן בפתוחות אין הוכחה מהפתיחה וכיון שגפן פ"א כשיקנה אותן אח"כ במעות מעשר יתקדש גם הקנקן [ונ"מ אם המוכר או הלוקח אומן כדלעיל] ומ"ש לשון יצא לחולין משום שכבר גפן ועתה רוצה לעשות הקנה שלא יתפס הקנקן בקדושה. והדר תני אבל אם רוצה להתמיר ע"פ לתכור למע"ש במדה מחמת שבלעו הקנקנים מהיין ושופך היין למדה אפי' לפי שעה בטל השפיכה כראשונה והוי כפתוחות מעיקרן ולא קנה מעשר. ר"ש אומר דמהני גם תנאי בעת המכירה. ולא הוי בכלל המתחיל דרישא שבעת נתינת היין היה דעתו למכור עם קנקנים:

פ"ד מ"ח במשנה המניח איסר של מע"ש ואכל עליו אחד עשר באיסר כו'. נ"ל דאיירי שהניח שיאכל עליו המעשרות שיפרים. אוכל מן הסכל אחד עשר. ועדיין נשאר בו אחד ממאה חולין כי המע"ש הוא ט' ממאה. נמצא על צ"ט חלקי מאה אוכל צ"ט חלקי תשיעית שהן י"א. ועל חלק הנשאר יכול לאכול עוד א' תשיעית. אלא דתנא איירי הכל בחלקי עשירית ול"מ למיתני כדאמר בירושלמי. וב"ש גזרו בכה"ג שמפריש כאיסר קודם המעשר שמא יאכל עבל טבול למע"ש בלבד וב"ה מתמרי בדמאי שמא הופרש מע"ר בלבד:

חלה פ"א מ"ד בר"ש. משמע שם במסקנא כו' הייגו כשאין מן התולין ה' רבעים כו'. עי"ש וצע"ג לפירושו. איך יפרנס משנתינו פ"ג דמכילתין משנה ב':

פ"ב מ"ז בר"ש. בירושלמי א"ר מתני' בלמודה להיות מפרים כו'. בירושלמי שלנו הגי' להיפך. וצ"ל הפי' לפי גרסתנו דמפורש לה אעוסק למכור בשוק ומשום הטומאה מעכבתה לעצמה דאז תנוי בשוגגת או מזידה. אבל בעושה לעצמו לעולם א' מכ"ד שלא יצא נשכר ממיעוט זריזותו. ומדוייק מאד בלשון המשנה דתני פיסתה ל"נ דקאי אאשה דלעיל. ומכוון מאד בטעמו:

פ"ד מ"ב בר"ש. וצ"ל דהכא איירי כשספרים תלתו כו'. ר"ל כשספרים מא' מהן עליו ועל חבירו שאם היה בלולין תחלה נפטרו. משא"כ בנשוכין דבעינן שיפרים בעת הגביהה דוקא. או בעת הקפה בסל לדידן:

בכורים פ"ב מ"י. בר"ש. אינו נלקח בכסף מעשר פ"א אינו ניקח כו' הכי איתא בירושלמי. וצ"ל הטעם משום שאסור לאבד החלב מספק:

פ"ג מ"א במשנה. אשכול שביכר. נ"ל דקמ"ל דלא מסגי הכא באשכול ענבה אחת כמו בעונת מעשרות. ולא עוד אלא אפי' ברמון שכלו גוף אחד בעינן שיבכר כלו. וטעמא משום דכל שאינו אפי' בוסר ופגום הוי כלא בא לעולם כלל. ע' קדושין ס"ב ב': **מ"ו** בפי' הרא"ש אות ו'. ומיהו רש"י ז"ל פי' כו' והימה כו' ולמה נחלק ביניהם כו'. ולעד"נ דלא נתכוין רש"י ז"ל לחלק בין כהן לבעלים אלא דר"ל ביד הבעלים לא הוי הנפה כיון שכן היא עיקר מצות תנופה:

בירושלמי פ"ד דכלאים הל"ב. מה טעם והנה בעניי הכינותי כו' וקיימנוס במקדיש ראשון ראשון עי"ש. הא דהיה צריך שלמה לשכי להקדיש ראשון ראשון. י"ל ע"פ מ"ד בפ"ב דסנהדרין גבי וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. דאין רשאי המלך לקנן כסף יותר מליתן לאספמיא כו' עי"ש. וא"כ הכא לא היה יכול להקדיש בפעם אחד. כיון דאינו יכול לזכות לעצמו הון רב. וע"כ היה צריך להקדיש ראשון ראשון:

מסכת מראה כהן ברכות

חדושים והגדות מהגאון המובהק כו' מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא. ובתוכם גם חדושים והגהות מאחיו הג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ בווילנא, ומוקפים בחצאי רבוע.

דף ב ע"א מאימתי קורין את שמע בערבין. [נ"ב עי' בשנות אליהו להגר"א ז"ל כאן וברפ"ג דבק"ש אין אחד יכול להוציא לחבירו ואפילו אם עדיין לא יצא י"ח והביא ראיה לזה מהש"ס דילן בתענית ובסוטה ומהירושלמי דמכילתין פ"ג ע"ש. ועי' בשאג"א בסימן ד' דמשמע דלא ס"ל כן וצ"ע וכ"ל לייטב דאולי דהגר"א ז"ל מיירי דווקא בשקורא בעל פה וכמו שכ' רבינו יונה והובא בטור בסי' מ"ט דהא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ היינו להוציא רבים י"ח ע"ש וא"כ י"ל דהשאגת אריה ז"ל מיירי בשקורא מתוך הכתב ובתשובה האריכתי בזה בעז"ה: **שם** בתוס' ד"ה מאימתי באמצע הדבור והא דקאמר בירושלמי וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם וכו'. וכ"נ ר"ל דהיו קורין ק"ש קודם תפלת המנחה וכ"ה להדיא בסמ"ג בעשין י"ע בשם ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש במנחה אחר תפלה ונתבטל אח"כ עכ"ל. ונראה דמש"כ בסמ"ג אחר תפלה טס"ה וצ"ל קודם תפלה ופשוט הוא]:

דף ד ע"א ותנא משייה דר' יוסי למה נקוד כו'. ר' יוסי דריש נקודי בכל דוכתא. ועי' פסחים פ"ט ע"ב א"ר יוסי לפיכך נקוד על ה'. ב"מ דף פ"ז תני משום ר' יוסי למה נקוד על איו. מנחות פ"ז ב' למה נקוד על וי"ו שבאמצע עשרון וע"ש דר' מאיר לא דריש נקודי. ועי' סנהדרין מ"ג בנקודות דלנו ולבנינו בפלוגתא דר' יהודה ור"נ שם ע"ש: **ע"ב** כדתניא חכמים כו'. אבות דר"נ סוף פ"ב ע"ש היטב:

דף ה ע"א ואמר רלב"א אמר רשב"ל מאי דכתיב כו'. עי' ירושלמי פ"ב דפאה ה"ג ועליהם ככל הדבריםכו': **שם** כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין. משום דלימוד התורה בלילה ואינו ישן נקרא יסורין ג"כ כמ"ש בילקוט תהלים ל"ד א"ר בזנא אין אדם בעולם בלא יסורין חש בעיניו אינו יכול לישן בשינו א"י לישן יגע בתורה אינו ישן זה ער וזה ער. הוי אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ע"ש. וא"ש דהתורה עכ"פ אינו יסורין מכוערין ת"ו ודו"ק: **שם** ר"א בריש דרחב"א אלו ואלו כו'. כ"ה בילקוט תהלים ל"ד ושבגמ' ליתא שם: [**ע"ב** רב הונא תקיפו ליה ד' מאה דני דחמרא וכו' ואמרי ליה רבנן לעיין מר במליה. וכ"נ לכאורה צ"ע דילמא היו יסורין של אהבה ודוחק לומר דפירש ממון לא מקרי יסורין של אהבה ושמעתי מפה קדוש של הרב הגאון הצדיק מו"ה יצחק סירוויגע זצ"ל שהיה מ"ץ בפ"ק שאמר ליישב ע"פ הא דאמרינן בב"מ פ"ג דד' מאה דני דחמרא תקיפו קלא אית להו למילתא ע"כ. וא"כ הוי יסורין של פרהסיא וכבר אמרינן לעיל דבפרהסיא לא הוי יסורין של אהבה ומש"ה סיפר הגמ' דתקיפו ליה ד' מאה דני דחמרא ודפח"ח]:

[**דף ו ע"א** ברש"י ד"ה נצב בעדת וכו' מעיקרא משמע. וכ"נ נראה דרש"י נתכוין בזה לדברי המדרש רבה בריש פ' וירא א"ר חגי בשם ר' יצחק עומד אין כתיב כאן אלא נצב אטימוס כמה דתימא ונצב על האור עכ"ל וע"ש במתנות כהונה בשם הערוך]: **שם** ע"ב ואין נוגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו. עי' ב"ר סוף פ' נ"ח ותבין כאן: **שם** קראתי ואין עונה. וסיפיה דקרא קצרה ידי מפדות כדלקמן ריש דף ח' פדה בשלום נפשי אמר הקב"ה וכו': **שם** שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה שמעון בן זומא כ"ז אומר כל העולם כו'. עי' לקמן נ"ח א' בא ראה כו':

[**דף ז ע"א** בגמ' וקמ"ל שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. ושמעתי מפי מר אבא הרב המופלג בתו"י וכו' המנוח מוה' ישראל משה הכהן זללה"ה ששמע מפי הרב הגאון הצדיק מוה' יצחק סירוויגע זצ"ל הנ"ל שהעיר דלכאורה תמוה דמאי קמ"ל ר"י בן אלישע בזה הא כבר שמעינן דבר זה מדוד ודניאל וכמו שאמרינן במגילה דף ט"ו דלעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן ואלו הן דוד ודניאל ע"ש ותי' הרב הגאון הנ"ל דאי מהתם לא שמעינן רק דאם כבר בירכו לא יהיה הברכה קל בעיניו אבל לא שמעינן שצריך לבקש מהדיוט שיברך אותו אבל ממעשה דר"י בן אלישע שמעינן שכדאי הוא אפי' לבקש ממנו שיברך אותו שהרי הקב"ה כביכול אמר לר"י בן אלישע ישמעאל בני ברכני. וש"י משיב דברים נכוחים: **שם** וכל מלכי מזרח ומערב מניחין כתריהם בראשיהם. וכ"נ בפ"ק דע"ג דף ד' ע"ב ובחלק דף ק"ה הגי' והמלכים מניחים וכו' ולא גרסינן מלכי מזרח ומערב וכן הוכיח במישור בשאג"א בסימן ב' דכן נ"ל ע"ש ומה דנסתפק שם בזמן ק"ש דשחרית דאמרינן דהוא עד ג' שעות אי הוא עד ולא עד בכלל או דעד ועד בכלל וכדעת הרמב"ם והסמ"ג. הנה מצאתי בעזה"י בסידור רב עמרם גאון ז"ל (שנדפס בווארשא בשנת תרכ"ה) שנראה מדבריו ז"ל שם להדיא דס"ל דעד ולא עד בכלל ע"ש היטב]:

דף ז ע"ב [גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר פה אלישע וכו' אשר יצק מים וכו' וכ"נ עי' בתנא דבי אליהו רבה פרק ה' דמפיק ליה מקרא אחרינא מהא דכתיב [במלכים א' י"ט] וישב מאחריו וגו' ע"ש]: **שם** א"ל טריחא לי מלתא. לקמן דף ל' ע"א: **שם** [דאמר ר"י משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב ואני תפלתי וגו' אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין וכ"נ גי' הרי"ף א"ר יוחנן משום ר"י בן זמרא אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר ואני תפלתי וגו' וכן גרס גם הרא"ש ז"ל רק דברא"ש איתא משום ר' יוסי סתמא ונראה דאף לפי גירסתם אינו במכוון אחת עם אבא בנימין לעיל דף ו' דהם מיירי אם מתפלל ביחידות טוב יותר להתפלל בבהכ"נ וכמו דמפיק ליה התם מקרא דלשמוע אל הרנה והכא ר"ל דאין תפלתו של אדם נשמעת רק כשמתפלל בצבור והא דנקט בבהכ"נ היינו משום דסתם בהכ"נ יש בה עשרה שמתפללין ונראה שכן היה גם גי' התוס' בע"ג דף ד' ע"ב ד"ה כיון ע"ש ודו"ק]:

דף ח ע"א שיעור ב' פתחים ואח"כ יתפלל. נ"ל שנאמר לשמור מזוזות פתחי וכ"ה ברי"ף וברא"ש. והכי קאמר רב חסדא גופיה בירושלמי פ' אין עומדין ה"א שנאמר לשקוד על דלתותי ולא דלתי לשמור מזוזות ולא מזוזה: **ע"ב** פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ ביום כו'. וכ"ל דאם היה קרוב לעמוד השחר ועדיין לא קרא ק"ש וברכותיה ולא התפלל ערבית ג"כ ואין לו שהות לקרות ק"ש ולהתפלל ג"כ קודם ע"ה. שמוטב אז שיתפלל תפלת ערבית קודם ע"ה ולקרוא אח"כ ק"ש וברכותיה (בלא השכיבנו כדלקמן ט') אחר ע"ה מיד קודם הנץ החמה בשעת הדחק כדלקמן דהדבר פשוט דדוקא ק"ש של ערבית דתלי בזמן שכיבה וכדאמר לקמן דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא וקרינא ביה ובשכבך משא"כ בתפלה של ערבית דכתיב בה ערב (כדלקמן ל"א) ואחר ע"ה יממא הוא כדלקמן ופשוט דאז לאו זמן תפלת ערבית כלל וא"כ מוטב שיקרא ק"ש אח"כ דזמנה הוא עדנה כנ"ל אבל ת"ע שוב לאו זמנה הוא אז אחר ע"ה כנ"ל. וכ"ל עוד דלמאי דקיי"ל דזמן הנחת תפילין הוא כשירא חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו כדלקמן ט'. וא"כ כשקורא ק"ש של ערבית אחר ע"ה אחר זמן משיכיר חבירו אז צריך להניח תפילין תחלה ואח"כ יקרא ק"ש של ערבית קודם נץ החמה כדי שלא יהא גם בק"ש של ערבית אז כמעיד עדות שקר וכדלקמן י"ד. והנה כל דינים הללו נ"ל כי הם מרומזים בתורה ג"כ דעיקרו של דבר דכתיב בתורה שני פעמים בשכבך ובקומך בראשונה ובשניה י"ל דנרמז בזה על שתי הזמנים הללו שיש בכל אחד מהם:

דף י ע"א כלום יש עבד שמורד כו'. וכ"נ ישעיה מ"ה ט' י':

דף יא ע"ב [רבה אמר רב הונא למקרא צריך לברך וכו'. וכ"נ עי' הגי' ברי"ף ועי' במעדני יו"ט. אמנם עוד גי' נפלאה מצאתי בסידור רב עמרם גאון ז"ל רב המנונא אמר למקרא צריך לברך למשנה א"צ לברך ר"א אמר למשנה נמי צריך לברך לתלמוד א"צ לברך ר"ל אמר אף לתלמוד נמי צריך לברך]:

דף יב ע"ב תוס' ד"ה בקשו. איתא בירושלמי דאותן ג' פרשיות כו'. בירושלמי הגירסא שתי פרשיות אך נ"ל דעט"ס ע"ש [בירושלמי שבידי א"י הגר"א ז"ל רשום קו על מלת שתי שבירושלמי שם] אל

דף יג ע"א אל תזכרו ראשונות זה שיעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים. בירושלמי כאן הגירסא לסיפך ראשונות זה יציאת מצרים וקדמוניות זה מלכיות [והגר"א ז"ל הגיה כגירסא שבגמ' דילן]: **שם** פגע בו ארי וניצל ממנו. שכח מעשה זאב וסיח כו' כ"ה בירושלמי [והגר"א ז"ל ל"ג לה בירושלמי]:

דף יד ע"א [בתוס' ד"ה ימים באמצע הדבור ופריך ר"ה ויוס"כ נמי ניתא משמע דבשאר יו"ט כמו בר"ח פשיטא ליה דאין לומר. ונ"ב דברי התוס' אלו צ"ע דהא בפשיטות הו"ל להביא ראיה מהא דמקשה שם דר"ח איקרי מועד לימא ומשמע דאין אומרים כלל דאל"כ הו"ל לגמור והתוס' בעירובין שם הביאו ראיה זו אבל דברי התוס' דהכא צ"ע ומצוה ליישב: **שם** בא"ד ומה שהקשה מיהללוך שאינה סמוכה. נ"ב דנראה דצ"ל ומה שהקשה מיהללוך ועי' במהרש"א ז"ל שדחק ליישב הלשון אבל שפי נראה דטס"ה וכ"ל כמו שכתבתי בעז"ה ועי' בתוס' פסחים דף ק"ד ד"ה כל שתי' לקושיא זו באופן אחר ע"ש]: **ע"ב** רש"י ד"ה וסיפא בתרתי. ק"ש ותפילין. צ"ל תפילין וק"ש: תוס' ד"ה ומנח. ומהתם. צ"ל ומהכא: **בא"ד** וה"ר ר"מ מקוצי היה אומר דאפילו לתפילין אין ראיה מכאן דמאי כו'. כצ"ל:

דף טו ע"א [ברש"י ד"ה לק"ש אבל לתפלה דכל היום זמנה. נ"ע נראה דכוונת רש"י דהא תפלה יש לה תשלומין אם נאנס ולא התפלל משא"כ בק"ש אין לה תשלומין ולדעת הסוברים דק"ש נמי יש לה תשלומין וכמו שמבואר בכל בו בשם רבינו חיים והובא בב"י בסי' נ"ח צ"ל דלא גרסי באמת להני מילי וכו' וכמו שכ' התוס' אך זה אין לומר דתפלה לא מקרי זמנה קבוע משום דשכר תפלה מיהא איתא ליה דהא ליתא דהא בק"ש נמי יש לו שכר כקורא בתורה אם קורא אותה אחר זמנה [ועי' בסמ"ג עשין י"ח שכ' טעם דתפלה שהוא מדבר להקב"ה צריך לחזור אחר המים עכ"ל]:**שם** ברש"י ד"ה מאן תנא וכו'ה"מ כו'. נ"ב נראה דגי' רש"י היה עד כאן לא קאמר ר"י וכו' הני מילי גבי ק"ש דאורייתא וגם ברש"י ד"ה משום ר' יוסי נראה שרש"י ז"ל לא היה גורס בגמ' להודיעך כחו דר' יוסי רק היה גורס משום ר' יוסי וע"ז פי' רש"י דר"ל להודיע כחו דר"י דאם היה שונה בדברי ת"ק קורא אדם ק"ש ואינו צריך להשמיע לאזנו לא היה יכול למתני בדברי ר"י דלא יצא דהא ת"ק לא מיירי מדין דיעבד כלל והי' צריך למתני ר"י אוסר וא"כ הוי טעינן דאינו אוסר רק לכתחלה ולפיכך הוצרך למתני גם בדברי ת"ק לשון דיעבד ודו"ק: **ע"ב** לא יברך אדם בהמ"ז בלבו. ונ"ב וציין ע"ז במהרי"ב ז"ל מגילה י"ט ותמיהני דהלא כבר כתב לעיל דכל הענין נאמר שם וא"כ גם זה בכלל ולמה ציין פעם שנית וצ"ע: **שם** בתוס' ד"ה אבל וי"ל דרב יוסף פליג אסוגיא דלעיל עכ"ל. ונ"ב וכ"ה בהדיא בירושלמי כאן א"ר ייסא הוינן סברין מימר מה פליגין רבנן ור' יוסי בשמע דכתיב בה שמע הא שאר כל המצות לא מן דאמר רב מתנה דר"י הוי היא שמע היא שאר כל המצות ואולי דמסתפינא הייתי אומר דר' ייסא בירושלמי היינו רב יוסף דבבלי אלא שבירושלמי מכנה ליה בשם רב ייסא וא"כ דברי התוס' מפורשין בירושלמי ואיהו רב חסדא דלא אמר אוקימתא דיליה רק אמתני' דתרומות ולא על מתני' דמגילה ע"כ דבמגילה ס"ל דגם ר"י מודה וכן אמר רב חסדא בירושלמי דמגילה שם דלית כאן חרש ועי' בביאורי הגר"א ז"ל באו"ח סי' תרפ"ט ובב"ח ומג"א שם ודו"ק]: [**שם** כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם ונ"ב מה שנרשם בעין משפט מיי' בפ"ב מהל' ק"ש וסמ"ג וטוש"ע סי' ס"א טעות הוא דליתא מזה ברמב"ם וסמ"ג ושו"ע מידי רק צריך לציין בטור בסימן ס"ב ע"ש:

דף טז ע"א חתן פטור מק"ש לילה הראשונה וכו'. ונ"ב ובספר פרדס הגדול לרש"י ז"ל סי' רע"ט כתב דדוקא בק"ש בעל המטה דהז הוא טרוד בבעילה אבל בק"ש של בהכנ"ס חייב אפי' בק"ש של ערבית כך הורה רבי וכן נהגו העם ע"כ ונראה דהיינו לפי מנהגם דהי' קורין בבהכ"נ ביום והיו יוצאין בק"ש שעל המטה וכמו שכתב רש"י ברים הס' וא"כ סאידנא דקורין בבהכ"נ בזמנו אין נפקותא כלל בדין זה: **שם** בתוס' ד"ה הא לאו דוקא נקט פרק א' וכו'. ונ"ב והרי"ף והרא"ש כתבו דהכא אפילו רבא מודה משום דהוי דרך ערא' עי' היטב בדבריהם ועי' בהגהות הגאון חות יאיר כאן על הרי"ף ודבריו תמוהים לכאורה דהא בהדיא איתא זה אליבא דרבא דהא רב אחרי הסיב זה לרבא ורבא קיבל לדבריו ואולי דקושייתו דדילמא רב מארי טעמיה דנפשיה קאמר וס"ל כר' יוחנן דס"ל דכל הפרק בעי כוונה ואמנם כבר העיר בזה הבעל המאור כאן על הרי"ף ולא הו"ל להקשות כן מסברת עצמו והלכך דברי הגאון הנ"ל בהג"ה הנ"ל צ"ע]:

דף יז ע"ב רב ושמואל וא"ל ר"י ור"א חד אמר כו'. עי' ירושלמי סוף מעשר שני: **שם** ופליגא דרב יהודה דאמר רב יהודה. בילקוט הגירסא רב יוסף:

[**דף יח ע"א** לא יכנס בדסקיא ויכנס ע"ג חמור וירכב עליהם. ונ"ב גי' רב אלפס והרמב"ם וירכב עליו ולפי גי' זו אפי' אם אינו רוכב עליהן אסור דהאיסור הוא לרכוב על החמור אם גם הם מונחים על החמור אלא צריך להופסם בידו או להפשיל לאחוריו על כתפו ומיהו בט"ת צריך להניח כנגד לבו וכן נראה גם מרש"י ז"ל שגרס כן. ובזה יובן מש"כ רש"י וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ ודו"ק: **שם** בתוס' ואפשר שגם ר"ת אם היה בעיר וכו'. ונ"ב הלשון מגומגם ונראה דצריך להוסף הגי' ונ"ל ואפשר שגם אם היה ר"ת בעיר עצמו וכו' כצ"ל:

דף יט ע"ב בתוס' ד"ה מדלגין ומיהו תימה לפ"ה דפירש בפ"ק דעירובין וכו' ונ"ב דצ"ל מהא דאמרינן בפ"ק דעירובין דאין עושין וכו' כצ"ל ועי' בב"ח שהגיה ג"כ כד' התוס' אלו אבל לא ידעתי מאי תיקן בהגהתו ונ"ל דט"ס נפל בהגהות הב"ח ונ"ל כמו שכתבתי בעז"ה:

דף כ ע"ב ולטעמך קטן בר חיובא הוא וכו'. ונ"ב עי' בר"ן בספ"ב דמגילה ובספ"ק דקידושין שכתב בשם הרמב"ן דהך בן מברך לאביו בבן גדול מיירי וכו' וכ' הגר"א ז"ל בביאוריו לאו"ח סי' קפ"ו והח"ם או"ה סי' א' דצ"ל דלא גרס כאן ולטעמך דלא היה לראשונים אותה גי' בש"ס ע"ש ותמהני דלא הביאו מקור דברי הרמב"ן ז"ל והוא במלחמות ה' כאן דכ' בהדיא לפום גמרא דילן דלא קשיא להו בן לאביו בעיקר נוסחי וכו' ומגיהי ספרים הגיהו במיעוט נוסחאות ולטעמך בן מברך לאביו אלא טעות הוא וכו' עכ"ל. הרי דהרמב"ן בעצ"ו משבש נוסחא דידן ועי' בירושלמי כאן דגרס בברייתא בהדיא קטן ומוקי לה בעונה אחריו אך הרמב"ן כתב שם דלפום גמרין לא מתוקמי לן הכי וכו' ע"ש]:

דף כא ע"ב כי אתא ר"ד א"ר ר"י ור"ש תלמידי דר"י. בבה"ג איתא ותלמידי ר"י. ולפ"ז י"ל בפשיטות דר"י ור"ש הוו תנאי ורב דימי קאמר נמי משמייהו כדאמר רב דימי גופא לקמן כ"ב בשם ר' עקיבא ור"י ע"ש. וקאמר כמי שכי משמיה דתלמידי ר"י. וא"ל למ"ש מהרי"ב ז"ל דהוא רשב"ל אלא הייט רשב"י: **שם** רש"י ד"ה מה שוכב. כדאמרינן. צ"ל כדגמרינן:

[**דף כב ע"א** בגמ' א"ר ינאי שמעתי שמקילין בה וכו'. ונ"ב עי' בהלכות גדולות בהל' ברכות [ובדפי הספר ד' ווארשא הוא בדף ב' ע"ב] שכ' דשמעתי שמקילין בה היינו מסחא במים שאובין ושמעתי שמחמירין בה היינו דמצרכי טבילה במי מקוה דוקא עכ"ל. ולפי דעתו צריך להחמיר לטבול במי מקוה דוקא דהא מסקינן דכל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו ועי' בב"י באו"ח סי' פ"ח שכ' בפשיטות דכשר אפי' במים שאובין והביא כמה ראיות לזה ע"ש אכן לפי דברי בה"ג הנ"ל ראוי להחמיר ובחידושי הארכתי בזה הרבה בעז"ה וגם ישבתי שם מה שהקשה אחד מרבני המו"ן דפ"ק על הב"י מהסוגיא דיבמות דף מ"ה ע"ב: **ע"ב** בתוס' ד"ה אלא. דאמרינן אמר רב וכו' דקא"ר וכו'. ונ"ב דברי התוס' אלו מסולל הבנה והדבר פשוט דצ"ל וכן במגילה נמי אמרינן רב ביבי מתני איפכא רב אמר אין הלכה כר' מונא דאמר אם שהה תוך לרחם וקאמר דנקוט דרב ביבי בידך כצ"ל]:

דף כג ע"א א"ר מיישא בר בריה דריב"ל (כמו שהוגה בגליון) וכ"ה בירושלמי פ"ב ה"ג רק דשם איתא דר' מיישא אמר עושה לכם כיס טפח ונותן על לבו ע"ש. ואולי גם הא דאמר רבב"ח ודר"י בר אחא כאן דקאמרי ומניחן ר"ל נמי כנגד לבו. ודלא כפירש"י דר"ל ע"ג קרקע וצ"ע:

[**דף כו ע"ב** בתוס' ד"ה טעה. דאיבעי ליה לאקדומי תפלת שניה ברישא דהכי חובה. ונ"ב אינו מדוקדק אבל ברי"ף עצמו הגי' דאיבעי ליה לאקדומי תפלת חובת שעתיה ברישא וכן צ"ל גם בתוס' כאן]: **שם** תוס' ד"ה עד. דתפלה. צ"ל דתפלת המנחה וכן העתיק בלחם משנה כפ"ג מה"ת ה"ב: **שם** בשה"ד קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. כצ"ל ודברי התוס' מבוארים בירושלמי דאר"י לא הוקבה תפלת מנחה לתמיד של בה"ע אלא לקטרת שנא' תכון וגו'.ועי' ביאור דברי התוס' בלח"מ שם ע"ש שהאריך בזה:

דף כט ע"א כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה בתפלתה. וכתיב בסופה ה' ידין אפסי ארץ. כ"ה בירושלמי כאן: **שם** כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבקה"ק. רנה ותפלה ותחנה. כ"ה בירושלמי ועי' רש"י כאן [ובשבת ל']: **ע"ב** שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה. זוהר ריש חיי שרה:

דף ל ע"א השכים לצאת לדרך מביאין לו כו' לולב ומנענע. טוש"ע א"ח סי' תרנ"ב ס"א: **שם** רש"י ד"ה טריחא לי מילתא לאחר כו'. עי' לעיל דף ז' סוף ע"ב בפירש"י וצ"ע:**שם** ד"ה ולעביד כו' דמצלו קודם זמן ק"ש. כצ"ל [וכ"ה באור זרוע סי' כ"א ועי' בתשו' שאגת אריה סי' ג']: **ע"ב** תוס' ד"ה אל תקרי כו' וי"ח ברכות תקנו כנגד האזכרות. כדלעיל כ"ח ב':

דף לא ע"ב מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות כו'. ברייתא דל"ב מדות מדה ט"ז ע"ש:

דף לב ע"ב רש"י ד"ה לגיון ורהטון וקרטון. כצ"ל:

דף לה ע"א רש"י ד"ה חייב בעוללות כו' איזהו עוללות כו'. פאה פ"ז מ"ד:

דף לז ע"א על כל מה „שברא". עי' ביאור הגר"א ז"ל סי' ר"ז שכצ"ל ולא כמ"ש המג"א שם בשם כתבי האר"י ז"ל: **שם** והתניא בורא מיני זרעים. תוספתא פ"ד ה"ז: **שם** והתניא לבסוף ולא כלום. שם ה"ז: [**שם** בתוס' ד"ה הכוסס ולרב נחמן לא ס"ל וכו'. ונ"ב נראה דצ"ל דלא ס"ל הכי:

דף לח ע"א בתוס' בד"ה ואי כ"ד אסור בשבת וכו'. ונ"ב תיבת וכו' מיותר הוא]: **ע"ב** תוס' ד"ה זית מליח ומליח כרותא. ועי' היטב בחולין קי"א ב' ודו"ק:

דף לט ע"ב תוס' ד"ה כתנאי. ומ"ש תנין. צ"ל ומשום הכי תנין:

דף מ ע"א אחר כל אכילתך אכול מלח. עי' לקמן מ"ד א' כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה: **ע"ב** תוס' סד"ה ור"י. עי' תוס' לעיל ל"ט ב' סד"ה מברך:

דף מב ע"א א"ר להו מאי ליזי. עי' מנחות מ"ב א' ובפירש"י ד"ה ליזי ע"ש: **שם** ואמר שמואל הלכה כו'. עי' מגילה י"ח ב' ודו"ק:

[**דף מד ע"ב** בתוס' בסד"ה ולבני מערבא וקשה דהוי מצי לשנויי הכי לאפוקי שאר מצות. ונ"ב ובמרדכי כאן בשם הראבי"ה ז"ל המציא באמת מחמת קושיא זו דאכל מצות מברכין לאחר שגמר המצוה בציצית לשמור ציצית וכן דוגמתה אבל לשמור חוקיו לא יברך אלא אתפילין ע"ש]:

דף מה ע"ב שאני התם דאיכא דעות. שבת י"ג א':

דף מו ע"א ויהיו נכסיו כו' וקרובים לעיר. עי' ב"מ ק"ז א':

[**דף מח ע"א** ברש"י ינאי מלכא ממלכי בית חשמונאי כו' והרג חכמי ישראל שבאו לפוסלו מן הכהונה. ונ"ב ובס' הקבלה להראב"ד ז"ל מבואר דינאי מלכא שהוזכר כאן אינו הך דקידושין רק בש סיס וסא דאמרינן דקטיל להו לרבנן היינו מחמת מעשה אחרת ע"ש:

דף מט ע"א בגמ' מקדש השבת וישראל והזמנים תוץ מזו. ונ"ב גי' הבעה"מ ז"ל והר"ן ז"ל בפ"ב דיו"ט בכאן מקדש השבת וישראל ורא"שי חדשים פ"ב ועי' בספרי חדש באו"ח סי' תכ"ה מה שהעיר עליהם בזה:

דף נא ע"א בגמ' אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש. ונ"ב עי' בהגהות על מג"א בסי' ד' סק"ח שנדפס בלבוש מהגאון בעל לבושי שרד ז"ל שכתב שאף אם השמש נטל ידיו אסור ליטול החלוק ממנו וע"ש:

דף נב ע"ב בתוס' ד"ה תיכף משום דשניה במשנה. ונ"ב דברי התוס' תמוהין לכאורה דהא תיכף לסמיכה שחיטה נמי משנה ערוכה היא במנחות דף צ"ג ע"א ואעפ"כ קחשיב ליה. אמנם מצאתי בעז"ה בשו"ת תת"ם חלק תו"מ סימן ר"ה שכתב להגיה בדברי התוס' בשם הגאון מוה' אברהם זצ"ל אב"ד דק"ק ווירצבורג דצ"ל בתוס' משום דשרית במתנה וע"ש פירושו. אמנם הגהתו נראה רחוק קצת למעיין שם ועדיין צ"ע ואמנם בתרי' לעיל דף מ"ו תי' דלא חשיב התם רק אותן דברים דילפינן מקראי וגבי נטי' ראשונים ליכא סמך מקראי דבעי תיכף: **שם** בהגרי"ב בסוף העמוד עי' בהרי"ף והרא"ש נראה דכך נוסחתם כו'. כמש"כ אין נוסחא אחרת ברי"ף וברא"ש אלא שהרי"ף ז"ל השמיט השקלא וטריא ולא העתיק רק המסקנא דרנב"י כדרכו ז"ל בכל מקום:

דף נג ע"ב רבא מברך אדבי גוריא בר חמא. מדברי הרז"ה והרשב"א נראה דגרסי רבה מברך כו' ומפרש' דכולהו ברחוק מקום הוה וכולהו ס"ל דלא כרבא ע"ש:

דף נד ע"א [בתוס' ד"ה שעקר מכל א"י. ונ"ב פי' מכל מקומות א"י אבל אם לא נעקרה רק ממקום אחד אינו יכול לומר מארצנו רק ברוך שעקר ממקום הזה כיון שישנה במקום אחר כן מבואר בירושלמי כאן בהלכה א' וברא"ש כאן בסימן ו' העתיק דברי הירושלמי בלשון אחר ונראה דט"ס נפל ברא"ש וצ"ל כמו שהוא בירושלמי לפנינו אכן הגר"א ז"ל בביאוריו לאו"ח סי' רכ"ד כתב להגיה בדברי התוס' כאן וצ"ל וע"ש שם בתוס' ד"ה שעקר כו' מכל א"י כו' וצ"ל מא"י וכ"ה ברא"ש שם וכמש"כ כאן בשו"ע וכן מוכח ממ"ש שם דף נז ע"ב וכו' ולקוצר דעתי לא הבנתי דבריו דהרי בירושלמי להדיא הגי' כמו שהוא בתוס' וכן העתיק המרדכי כאן דברי הירושלמי כמש"כ לפנינו וכן כתב הד"מ בסי' רכ"ד בשם המרדכי להדיא וגם מה שהביא ראיה מהש"ס דילן לכאורה אינה ראיה ודו"ק ע"ש ומצוה רבה ליישב דברי הגר"א ז"ל בזה]:

דף נח ע"ב „יותא" מאי „יותא". גירסת הילקוט איוב ע' זוגיתא מאי זוגיתא:

דף נט ע"א נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. ראש השנה י"א ב': **ע"ב** תוס' ד"ה ור"י. מכש"כ דלגבי ר"ה הלכתא כוותיה. עי' תוס' לעיל ל"ט ב' סד"ה מברך:

דף ס ע"א וכשם שהודאתני לשלום כך תוליכני כו'. עי' לעיל ל' היכי נימא כו' שתוליכנו לשלום כו' בלשון רבים ואולי יש לחלק קצת:

דף סא ע"ב [בגמ' ומצאו לר"ע שהיה מקהיל קהילות ברבים. ונ"ב עי' בספר הקבלה להראב"ד ז"ל שזה המעשה היה בחורבן ביתר אמנם הגאון הרד"ל ז"ל בהקדמת ספרו שחיבר על הפרקי דר"א בקונטרס שם האהד אליעזר תמה עליו דהרי ר"ע היה חי בעת מיתתו של ר"א כדאיתא בסנהדרין דף ס"ח ור"א בעצמו היה חי אחר מעשה דביתר וכמו שמוכח בהדיא באגדת הניזקין דר"א אומר שני נחלים וכו' ומסיים שם דר"ע חי מ' שנים אחר מעשה דחורבן ביתר ע"ש היטב]:

דף סב ע"א שאין נפרעין מעומד אלא מיושב. עי' תמיד כ"ז דא"ל רב למייא בריה תוב וגלי. כסי וקום. וע"ש פי' המפרש: **שם** לעולם ינהיג אדם עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק. עי' תמיד כ"ז:

[**בהגהת אשר"י בפ"ב** מצויין על סימן י"ב הכל כשרים ליתן לידים אפי' חש"ו כבר שיח וכבר שבע ע"כ. ונ"ב עי' בב"י או"ח סי' קנ"ט שכ' דע"כ צ"ל דס"ל דקטן פחות משש גרע מחרש ושוטה וכן פסק הרב בהג"ה שם בסעיף י"א ואמנם המעיין בא"ז בסי' ע"א שמשם הועתק ד' הגהות אשרי ז"ל אלו יראה דדעתו ז"ל דר' יוסי פליג גם אחש"ו רק דהוא ז"ל בא לאחדם קולא דקטן שהוא בר שש כבר יש לו דעת ומודה ר"י דכשר וגם אינו מוכרח דפסק כר"י רק דכ' דבזה גם ר"י מודה ועפ"ז י"ל דט"ס נפל בדברי הגהת אשרי וצ"ל הכל כשרים ור' יוסי פוסל וכבר שית וכבר שבע גם לר"י כשר כצ"ל. אכן דברי הא"ז צ"ע דהא להדיא תנן ר"י פוסל בשני אלו משמע דברישא מודה לת"ק ומצוה ליישב:

ברא"ש פ"ד סי' ב' וא"ת הא דאמרינן בשלהי יומא וכו' ומאי קושיא הלא בתנם אין לבטלה ונ"ב וכן הקשו התוס' בסוף יומא ופשוט דעיקר קושייתם דמאי ס"ד להקשות מהא דאמר רב דאינו אלא רשות דמה בכך דהיא רשות מ"מ בתנם אין לבטלה והוצרך לומר דתפילת נעילה פוטרתה אבל בתרי' כאן ראיתי שמקשה בזה הלשון ואם איתא דאיכא מצוה בתפלת ערבית היכי קאמר דתפלת נעילה פוטרת עכ"ל ודבריו תמוהין דהלא אליבא דאמת נסקינן דפוטרת אפי' למ"ד דתפלת ערבית חובה ואולי דגי' אחרת היה לו בגמ' שם וכד' הירושלמי שהביא הרא"ש כאן דאין תפלת נעילה פוטרת רק למ"ד דתפלת ערבית רשות ועדיין צ"ע ובחידושי על הרא"ש ז"ל כאן הארכתי בזה וא"כ"מ:

שם פ"ו ס"ס ט"ז וכן משמע היה דר' נדוק שלא בירך אחריו. כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך. ונ"ב וכ"ה בירושלמי דסוכה שם הלכה ו' בהדיא וז"ל הירושלמי שם הוינן סברין מימר שלא בירך אחריו שלש ברכות הא ברכה אחת בירך אשכח תני לא ברכה אחת ולא שלש ברכות עכ"ל ובעיקר ביאור דברי הרא"ש ז"ל בכלל הארכתי בחידושי בזה וא"כ"מ]:

פאה פ"א מ"א בר"ש. עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו בתרומה „נתמרחו" ביקש כו' כצ"ל:

פ"ז מ"ד ולא נטף בירושלמי אמרינן יש לה כתף ולא נטף נטף ולא כתף לבעה"ב ואם ספק לעניים עכ"ל. נ"ב הדבר תמוה דהלא כל לשון זה תנן במשנה זו גופא ודוחק גדול לומר דלפני הר"ש לא היה זה בגירסת המשנה וצע"ג:

פרק ח' מ"ה בר"ש בירושלמי תני רובע אורז וכו' שליששית קב תרובין. ונ"ב לפנינו בירושלמי הגי' שלשת קבין תרובין וכ"ה גי' הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' מתנות עניים הלכה ח':

דמאי פ"א מ"א בר"ש שיתין בפ' כיצד מברכין אמר רבה בר בר חנא מין תאנה תיוורתא. ונ"ב צ"ע דבש"ס שם איתא דהוא מין תאנים סתמא ועל בנות שוח אמרינן שם דהוא תאנה תיוורתא וע"כ דשיתין לאו היינו תאנה תיוורתא וצ"ע: **מ"ד** בר"ש ומברכין עליו בהמ"ז דטעונה כוס. ונ"ב נראה דאינו מפרש כפי שאר מפרשים דאם אכל פת של דמאי מברכין עליו בהמ"ז דא"כ לענין מה הזכיר דטעונה כוס אלא מפרש דמותר לברך בהמ"ז על כוס יין של דמאי וכן פי' להדיא בפי' הר"י מלכי צדק שילא כעת מתחת לאור הדפוס ונראה דמיירי בשאין לו כוס אחר אלא זה ומשום דמצוה לברך בהמ"ז על הכוס ולכן התירו איסור דמאי במקום מצוה ואמנם לע"ק דא"כ מ"ש מצוה זו דנקט והו"ל נמי דמותר לברך עליו קידוש והבדלה ודוחק גדול לומר דקמ"ל דאף בשביל מצוה זו התירו ועוד דאשמעינן מילתא אגב אורחיה דבהמ"ז טעונה כוס דזה דוחק ועוד דמוכח בכ"מ בש"ס דלא התירו דמאי במקום מצוה והדבר צ"ע:

כלאים פ"ו מ"א בר"ש וקשיא על דעתיה דר' ישמעאל. ונ"ב טס"ה וצ"ל על דעתיה דבית שמאי וכ"ה בירוש' שם: **משנה ו** בר"ש דשמעינן מינה דאפי' מאן דמתיב וכו' צ"ל ושמעינן מינה וכו' כצ"ל והוא מילתא באנפי נפשיה ודו"ק:

מעשרות פ"ד מ"ב בר"ש דר"י אמר שבת טובלת מפני וכו' דר"י אמר שבת טובלת בכל ענין וכו'. ונ"ב לכאורה הוא משולל הבנה קצת אכן באמת דחסר כאן תיבת פי' בדברי הר"ש דעד תיבות שלא לשבת לא הוא לשון הירושלמי שם. וע"ז בא הר"ש לפרש דפי' דכוונת הירושלמי להקשות על ר' יוחנן ממתני' דר"י אמר שבת טובלת בכל ענין ובמתני' משמע דבעינן שליקטום לצורך השבת ופשוט הוא:

מע"ש פ"ב מ"ג בר"מ ובתרומה אסור לו להניחם. ונ"ב צ"ל מותר לו להניחם וכ"ה ברע"ב]:

חלה פ"ב מ"א בר"ש. והכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ולא בחמשה עשר. בירושלמי הגירסא בששה עשר [וכן הגיה הב"ח בר"ש] ור"ל בתמיה. אך יש לסעמיד הגירסא בחמשה עשר והא דקאמר ולא כו' הייט בניחותא כלומר ממחרת הפסח (דהייט י"ו) ולא בחמשה עשר:

ערלה סוף פ"א בר"ש. ואמרינן לעיל בירושלמי „אמתניתין דר' יוסי" דאמר כו'. כצ"ל. והא דשאל מאן תנא כו'. כלומר דהוה אפשר לומר דסיפא ואין מרכיבין בכפניות כו' היא כתמה ואתיא נמי כרבנן ור' יצחק מוקי לה דוקא כר' יוסי. ור"ל דהא דכפניות נ"כ מסיפא דדברי ר"י היא. ולאשמעינן דלאו סתמא היא. וכ"כ המפרש ע"ש:

[**פ"ג מ"ז** בר"ש באמצע הדבור השתא פריך מחתיכות קטנות דלא חשיבי כשוף. ונ"ב נראה דצ"ל מעופות קטנות דלא חשיבי כחתיכה ולא חזי להתכבד וכן נראה מדברי התוס' דזבחים פ' ע"ב ד"ה אלא וכל דבריהם שם הוא מדברי הר"ש ז"ל אלו דהרא"ש בחולין בפ' ג"ה סימן ל"ו העתיק כל הפלפול של התוס' בשם הר"ש ז"ל:

בכורים פ"ב מ"ב בר"ש ואוסרין בכל שהן וכו' ור"ש מתיר וגידוליהם וכו' ור"ש מתיר ואף לזרים וכו' ור"ש מתיר. ונ"ב אף שכ"ה ג"כ בירושלמי מ"מ נ"ל שתיבת ור"ש מתיר השלישי טס"ה ונ"ל אף לזרים ולבהמה כצ"ל וקאי אדברי ר"ש לעיל וכלומר דר"ש מתיר אף לזרים ואפי' חוץ לירושלים. ועפ"ז אמר הירושלמי דכיני מתני' דהאף לזרים ולבהמה לא קאי אדברי חכמים דלהכמים אין חילוק כלל דחוץ לירושלים אסור לכל ובירושלים מותר אף לזרים ודו"ק: **מ"ד** ועושה אדם כל שדהו ביכורים. וכתב הר"ש דבירושלמי מפיק לה מקרא דיחזקאל מ"ד כל בכורי כל וכ"כ התוס' יו"ט להדיא דילפינן מיחזקאל ונראה דכוונתו דליכא למימר דיליף מקרא דפ' קרח בכורי כל אשר בארצם דהתם לא כתיב כל בתולם רק בקמן ולא קאי אבכורים כלל דתיבת כל קאי אלמשה דכל אשר בארצם לך יהיה והלכך ע"כ דילפינן מיחזקאל אבל מאוד תמהני הפלא ופלא דהיאך אפשר להסמיך אקרא דיחזקאל דיכול לעשות כל שדהו בכורים דא"כ תרומה נמי יכול ללמוד משם דיכול לעשות כל שדהו תרומה דהא כתיב שם בההוא פסוק נמי וכל תרומת כל ובהדיא יש לנו מקרא מפורש בתורה דאינו יכול לעשות כל שדהו תרומה וע"כ דהך כל לא נאמר לאסמכתא כלל וא"כ ביכורים נמי והדבר לע"ג מאוד ומצוה רבה ליישב]:

פ"ד מ"א רמ"א אנדרוגינוס כו' עי' בגליון הגירסא ר' יוסי. ועי' ביבמות פ"ג א' דתניא ר' יוסי אומר כו' ושם מוכח בהדיא דצ"ל ר' יוסי מדרמי להך ברייתא אמתניתין: **שם** אבל טומטום אינו כן פעמים שהוא איש פעמים שהוא אשה. בתוספתא איתא אבל טומטום אינו כן או ספק איש או ספק אשה וכן העתיקו התוס' ביבמות ובנדה ע"ש:

בכללי התלמוד ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. עי' בגליון. ועי' בהשגות הראב"ד ז"ל בפכ"ד מהל' טומאת מת ה"ד ובכ"מ שם ודו"ק:

קיצור כללי הגמרא ד"ה אלו הם האמוראים שהיו שנים בשם אחד כו'. תרי רבה הוי פי' מגאל למלך פ"ג מהל' גזילה ה"ה בשם הכ"ש. תרי ר' זביד הוי פי' קדושין דף ע"ב ב':

הקדמה

לספר יפה עינים אשר תכונה בשם פתח עינים

הנה זה כמה אחר נבנתה מדינת התלמוד ונתכוננו עריה במסכתות רבות ונושבו במאמרים רבים מתנאים ואמוראים. עשו גאוני קדמונינו מגרש לערים סביבותם נטוע בו עץ כל פרי פירושים מפירושים שונים. גם בעלי מסורת סלו מסלה ופנו דרך לעבור מעיר לעיר. להודיע דברי התנא שנשנו במקום אחר ואיזה שינוי הנמצא בין דבריו שבמקום זה לשבמקום אחר. לפי שהתורה עניה במקום זו ועשירה במקום אחר. אפס כי עוד השאירו מלעשות דרך לצאת ולבוא מערי התלמוד. להכתי מדרשים הרבים העומדים חוץ למדינה. אשר גם שם נמצא מאמריהם ז"ל מהם אשר ישתוו זה לזה. ומהם אשר יגגדו ויכחישו זה את זה. ומציון מראה מקומות להמדרשים תצא תורת חרושים רבים ונפלאים אשר יאירו עיני הלומדים כידוע ולדוגמא אציג דבר אחד:

בזבחים קט"ז ע"א איתא אמר מר והכל קרבו עולות עולות אין שלמים לא והכתיב ויזבחו זבחים שלמים אלא אימא והכל קרבו עולות ושלמים והתניא והכל קרבו עולות עולות אין שלמים לא. כמ"ד לא קרבו שלמים. ונשאלתי ע"ז הא מקשה מקרא ויזבחו זבחים שלמים ומאי שייך כמ"ד על קושי' מקרא דמה יעשה המ"ד בהאי קרא דויזבחו. וחשבתי דלכאורה קושיא נכונה היא דאין לומר דס"ל לאותו המ"ד דיצאו מכלל ב"נ מזמן האבות כדעת שמובא בס' פרשת דרכים. דא"כ מאי מקשה הגמ' אח"כ על המ"ד לא קרבו שלמים ב"נ מיתרו למ"ד קודם מתן תורה היה. וגם האי קרא דויזבחו היה קודם מתן תורה כדאיתא במכילתא יתרו פ"ג וכן פרש"י בחומש פ' משפטים דהאי פרשה ואל משה אמר עלה נאמרה קודם מתן תורה וכן מפורש בשבת דפ"ח ע"א בחמישי בנה מזבח ופירש"י דכתיב ויבן מזבח תחת ההר והאי קרא באותה פרשה כתיב. ולא מצינו חולק בזה לומר שהיה אחר מתן תורה. ואף דבמכילתא יתרו בחדש פרשה ו' ובילקוט שמות רמז רע"ט א"ר יוסי בר' יהודה בו ביום נעשו כל המעשים וע"פ פי' הרמב"ן פ' משפטים כונתו לומר דהיינו לאחר מתן תורה בו ביום וכ"מ בגנר אריה רק ש"ב עליו שהוא יחיד בדבר ואין לתפוס כדעתו. בעג"ד הקלושה אין הלשון כוכל כונה זו דלפי הבנתם היה לו לבאר עיקר הפלוגתא דהם ס"ל שהיה קודם מתן תורה והיה לו לפרש דהוא ס"ל שהיה לאחר מתן תורה. והיה לו לומר בו ביום שנתנה תורה. [ועוד לפי האמור שם. במכילתא בשלח ויסע פ"א דר"ח סיון היה בא' בשבת. ע"כ בשביעי נתנה תורה ואיתא שם בלי חולק ומ"ש במכילתא פ' יתרו שם בששי נתנה תורה ע"כ לומר דהתם בפי' הקרא והיו נכונים ליום השלישי קאי וצווי הקב"ה היה על יום הששי. רק שהוסיף משה יום א' מדעתו אבל ה' אמר ליום השלישי היינו יום הששי. ופי' נתנה תורה שיהיה נתנה תורה ע"פ צווי הקב"ה אולם באמת בז' נתנה התורה דלכ"ע בשבת נתנה תורה ור"ח סיון היה בא' בשבת לפי המכילתא ומשום שהוסיף משה כנ"ל ואמרי' ביומא דף ב' למ"ד בשביעי בשביעי נתנה תורה ובשביעי עלה וישב שם מ' יום ובשבת פ"ז ע"א אמרי' כל עליותיו של משה בהשכמה היה. א"כ לא היה עת לבנות אז אחר מתן תורה באותו יום מזבח ולהקריב קרבנות ולקרוא בספר] ונראה דר' יוסי בר"י קאי על מ"ש בתחלת דבר' עביד פרישה ובחמישי בנה מזבח ור' יוסי בר' יהודה ס"ל דכל המעשים נעשו ביום א' מצות פרישה ובנין מזבח וכל האמור בפרשה שבמשפטים או כולהו ביום ד' ובנה מזבח בד' או כולהו ביום ה' וכמ"ד בגמ' שבת בה' עביד פרישה ולא חלקן לשני ימים רק בו ביום. ומלבד שהלשון מתישב יותר לפירוש זה יש כדמות ראיה לזה מהא דא"ר יוסי בר' יהודה בשבת פ"ז ע"א דויגד משה את דברי העם אל ה' זו מצות הגבלה ופרש"י שאמר להקב"ה שקבלו העם עליהם מצוה זו. ובכתוב לא נמצא תשובת העם על מצות הגבלה ופרישה. וע"כ דס"ל דהפרשה שבסוף משפטים נאמרה קודם מתן תורה ושם כתוב מאמר העם כל הדברים אשר דבר ה' נעשה ונשמע ומשום דס"ל דבאותו יום נאמר ג"כ מצות הגבלה ופרישה נכלל בתשובתם כל הדברים כו' נעשה ונשמע. ג"כ קבלה על מצות הגבלה ופרישה וז"ש הכתוב ביתרו ויגד משה כו' ור"י בר' יהודה לשיטתו. ומוכח דגם לר"י בר"י נאמרה הפרשה קודם מתן תורה. וגם דבור נעשה ונשמע האמור שם מבואר בכמה מקומות שהיה קודם מתן תורה. ורש"י פי' שם בגמ' דהתרצן מפרש והכל היינו כל האנשים בין ישראל ובין האומות קרבו עולות. ולפירושו אין לגרוס כמ"ש בגמ' אלא ה"ג אלא אימא והכל קרבו עולות כמ"ד לא קרבו שלמים ב"נ. והיינו דהכל כולל גם האומות שהם ב"נ. וצ"ל לפ"ז דויזבחו מיירי לאחר מתן תורה וקשה כנ"ל הא בכמה דוכתי מוכח שהיה קודם מתן תורה. ואמרתי שגי' שבגמ' שהיא ע"פ הרש"ק יותר נכונה ומאי דקשיא איך שייך התי' כמ"ד לא קרבו שלמים ב"נ מיושב עפמ"ש במדרש ב"ר פכ"ד ופל"ד ויק"ר פ"ט במד"ר פי"ג שהש"ר ע"פ עורי צפון וכן בירושלמי מגילה פ"א הי"א דמייתי בכולהו דוכתי האי פלוגתא דר' אלעזר ור"י ב"ר חנינא דאיתא בבבלי שם אי קרבו שלמים ב"נ אם לא. רק דבבלי איתא חד אמר וחד אמר. ובכלהו דוכתי הנ"ל איתא דר"א אמר הקריבו שלמים ב"נ וריב"ח אמר לא הקריבו. ואיתא שם מתיב ר' אליעזר לריב"ח והכתיב ויזבחו זבחים שלמים ומשני כמאן דאמר (פי' כמו שאמר) שלמים בעורן בלי הפשט ונתוח וקאי על העולות שהזכיר תחלה שהקריבום שלמים בעורן. ובתוך הני קושיות דאיתא בזבחים שם דמתיב זה לזה ומתרץ כדאיתא גם בירושלמי ומדרש חסר האי קושי' עם התירוץ הנ"ל שזהו הנוגע לעיקר הענין וזה מסורת התי' כמ"ד לא הקריבו שלמים ב"נ וס"ל שלמים היינו שלמים בעורן כדמסיק במדרש וכצ"ל בגמ' א"כ א"ש הקרא. ואמרתי עוד דא"ש מה דהוצרך הגמ' מתחלה להגי' הברייתא אימא והכל קרבו עולות ושלמים ולא משני תיכף כמ"ד לא קרבו שלמים ב"נ ושלמים היינו שלמים בעורן. והוא משום דברויתא דמקשה עלה דאיתא שם קט"ז ע"ב מסיים בה ועולה שהקריבו ישראל במדבר טעונה הפשט ונתוח א"כ לא מצי לפרש שלמים שלמים בעורן בלי הפשט. ע"כ הוצרך להגיה הברייתא והכל קרבו עולות ושלמים. אך אח"כ כדמקשה מברייתא אחריתא דשם ליתא הסיום ועולה כו' טעונה הפשט ונתוח. ע"כ משני השתא כמ"ד לא הקריבו כו' דהיינו דמפרש שלמים בעורן וא"ש כענין זה נמצאו רבות אין מספר. ואין עת האסף פה גם אין המקום מוכשר להביא עוד מהם לבל תשוב ההקדמה להיות כחבור ויהיה נדרש לה הקדמה. ורבים מהם יראו בחבורי יפה עינים שאני מכין בעו"ה. בשומי אל לבי שטוב הוא מאד לבנות ציון מראה מקומות מהמדרשים היינו מדרש רבה והתנחומא ושוחר טוב ומדרש שמואל ואגדת בראשית ופרקי דר"א וילקוט ספרא וספרי ומכילתא אצל כל ענין. גם דבר השינוים שבין הבבלי לירושלמי הוא ענין גדול שנוגע להלכה (וכבר שבח זה הענין הרב הגאון מו"ה אליעזר פלעקלש בעל ס' תשובה מאהבה). לזאת גם ע"ז פקחתי עיני לבאר כל השינוים שבין הבבלי לירושלמי הן בנוסחא הן בשינוי הסוגי' הנוגע לפי' המשנה או הברייתא באופן אחר:

ועוד שמתי בחבורי איזה הערות וחדושים אשר ראיתי כי ימצא בהם הקורא תועלת. ומהם הנוגע לבאור הירושלמי. ואף כי הלומד בבלי אינו נכסף לדעת באור בירושלמי. אולם לאשר שהירושלמי עזוב ונטוש מהראשונים מלבארו. ובכמה מקומות לא יצאו המבארים מהאחרונים ידי חובתם בבאורם. ע"כ המרומז בדברי ונזכר איזה שינוי בסוגית בירושלמי. לא ימצאהו המעיין בראשית ההשקפה כתבנית אשר אני מראה. כי כסו פני המאמר חרולי הטעות ופי' משובש. ובעבור זה אכף עלי ההכרת להסיר מכסה הקמשונים ולגלות אור הגנוז. ולבאר בין כך הירושלמי כאשר עם לבבי אשיחה וכבאורי בעז"ה בחבורי פני אריה להירושלמי. ה' יזכני להוציאו לאורה. כי תהלה לאל אשר תנני בחדושים רבים ובאורים ישרים להירושלמי המישרים הדורים ומסירים רוכסי דוחקים רבים. ואקוה לה' שבצאת החבור לאור הדפוס ישא חן בעיני הלומדים ויפק רצון מהם. ופה בחבורי יפה עינים הלז לא הבאתי כ"א ההכרחי למלאות דבר השינוים שאני מביא. והנה נמצא אתנו שני מסכתות מדפוס פיורדא שהחלו להדפיס ש"ס ולא גמרו כ"א ברכות ושבת אשר מובא בתוכם על הגליון הגהות הגאון מו"ה ליב ברלין אחיו של הגאון הגדול המפורסם מו"ה נתן חיים יצחק ז"ל בעהמ"ח ספר מעין החכמה ועצי ארזים ועצי אלגומים ויש בתוכם כמה ציונים חדשים להבבלי גם באיזה מקומות לירושלמי ומדרשים. ודרשו ממני המדפיסים הנכבדים ויקרים באוותם לכלל את הששי"ן שלהם בהדרם להביא גם הגהות הנ"ל מהנמצאים. ומלאתי רצונם והעתקתי מהם ג"כ וקראתי שמם עליהם הגרל"ב. והצגתים כלשונם ובמקום הצריך תיקון ג"כ לא עשיתי שינוי בדבריו כ"א כתבתי עליהם צ"ל כך. ולא כחדתי שם אומרם בכל פעם. ואשר כתובים סתם (הן מאמרים שלמים הן הנוספים על דבריו) בלי הזכרת שם הגרל"ב שלי המה בעז"ה. וה' יאיר עינינו בתורתו ויורנו דרך תבונה במאמרי חז"ל הקדושים. ויעזרנו ע"ד כבוד שמו ויביאנו לציון ברנה כתקות המיחלים לחסדו. וכתקות עבדו הצעיר דל כח השכל נשען על יד עזרת ה' אשר תתמכנו:

המחבר **אריה ליב** בלאא"ם הרב וכו' מו"ה **שלום שכנא יעלין** זצלה"ה חופ"ק **בילסק**

בעהמ"ח ספר מצפה **אריה** וקול **אריה** שיצא לאור ההדפסה. וספר פני אריה על ירושלמי ולב אריה על האלפס אשר הם בכתובים. מלבד ספר ק"א על שו"ת ועוד חבורים רבים:

יפה עינים על מסכת ברכות

דף ב ע"א מאימתי קורין. ילקוט ואתחנן תתלג נחמיה אלף ע': הקטר חלבים. עי' תוספתא ערכין פב תורת כהנים ויקרא דבורא פי"ט. והרש"ס לירושלמי כתב שמלא בת"כ מפורש דגם בזה אמרו עד חצות ולא כרש"י ובאמת הוא מבואר שם גבי הקטר חלבים דהת"כ דמייתי הוא. פרשה ג פי"ב והתם במכילה קאי ובפרשה ג היינו הא דפ"ב דתמורה דמייתי הוא מיירי אבל לא נזכר שם חצות כ"א לענין פוקעין ...נו"א ומ"ש בס"ד בפנ"א להירושלמי: א"כ תורת כהנים פרשה ג פי"ב: תנא קאי. נזיר ג. (הגרל"ב): מלתא אגב אורחיה ערובין פ. קד. ביצה ח. ר"ה עו. סוכה כח: ערובין סט. ב"ק ב: ב"מ נב: ב"ב לח: סנהדרין זבחים יט. חולין פב: פג. ערכין יד. נדה י. (הגרל"ב): ביאת שמשו. ילקוט אמור תרלה:

שם ע"ב משעה שבנ"א כו' ותכ"א. כ"ה בתוספתא פ"א ובירושלמי ריש פ"א ... וקרובים דבריהם להיות שוין וקשה דאף דגם ... קטן אינו פלוגתא כגון ערובין סב: מ"ק ג: ...א לג: ובירושלמי כלאים פ"ב ה"ד שביעית פ"ג ...איתא קרובים כו' ופליגי מ"מ הכא שכ' התוס' ...להלך בשיעורי שביבה כ"כ ק' איך פליגי הכא ... קטן ואפשר דהא דבירושלמי תני ר"א אינו ...א דתוספתא וכן משמע מדלא מייתי שם ותכ"א ...מוקי לה בירושלמי בכופרני' ע"ש והכא לא ...בכופרני' והוי שיעור רחוק ביניהם. ומוכח ...א אינו ברייתא דתוספתא רק אמר הכי בבי ...א וכבכ"מ פ"ד מהל' מת"ע ה"ו ועמ"ש מזה להירושלמי פ"ב ה"ג: ואע"פ שאין ראיה ... ספרי נשא מה. ת"כ קדשים פי"ב. מכילתא בא פ"ז משפטים פ"ה ופ"ח ופי"ג ופט"ז שבת כ. ... וכי תימא. ילקוט נחמיה אלף ע': ברש"י ...הלא כהנים כו' חצי מיל. יש להגי' יותר מחצי ...כמו שהגי' הגר"א לקמן ד"ה בהש"מ: ד"ה ...להסב. נראה כגי' כרש"ל למתוק לכולם השני ...י דאי נימא דרב אחאי קדים לכהן א"כ כדקאמר היינו כר' אליעזר הו"ל למימר היינו כר אחאי ...תכן כונת רש"י להציל מקושי' זאת והא דלא ... היינו ר"מ י"ל דאכתי לא ידע דאבהש"מ דרבי ...אי ועי' ת' הרמ"ע מפאנו שתי' אדר"מ באופן ...: אבהש"מ דר' יוסי קאי. לפמ"ש בירושלמי ...א הסברא דבכל הרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ...א ליה לרבי יוסי אין תועלת בתי' הגמ' דאדר' ...אי וצ"ל דלא תם הירושלמי לקושי' זו שפיר קאמר ... דהלא גם קידש היום דר"א הוא מבעו"י:

דף ג ע"א תרי תנאי אליבא דר"א. ערובין ל. מנחות יז. (הגרל"ב): מפני החשד. ... מג. שבת כג. קל. פסחים יב. פב. ר"ה כד: גיטין ...מ לח. פח. ב"ב ח: חולין מד: (הגרל"ב):

שם ע"ב בתרי ופלגי. פי' סוטה ז. קדושין ס: ע"ז כה: דפליגי אפי' בעשרה ...למי קדושין פ"ד ה"א אפי' במאה: ארבע משמרות. באיכ"ר פ"ב ע"פ קומי רוני ובירושלמי פ"א ה"א הגירסא בלילה ארבע משמרות ביום ובילקוט שופטים סג כבגמ': ור' נתן ת"ס. באיכ"ר שם ובירושלמי שם מסגי לר' נתן בשעה שהיה אוכל סעודת מלכים היה ישן עד חצות וכשהיה סועד סעודת עצמו אשמורות ובילקוט שופטים סג כבגמ' ובתהלים תתע"ו כבירושלמי ובשו"ט סי' ק"ח פעמים קם בחצות ופעמים לג' אשמורות ופעמים קודם השחר וכ"מ בירושלמי: אין אומרים בפני המת. בקה"ר ע"פ טוב ללכת ובירושלמי פ"ג ה"א ונזיר פ"ו ה"א הלשון אין שואלין הלכה. ואי נגרוס כן בגמ' יתישב מ"ש לא אמרן אלא אפי' בד"ס פי' דמאי דקאמר הלכה הוא לרבותא דאפי' ד"ת אין אומרים: ודוד בפלגא. ילקוט תהלים תמעו: תרי נשפי. בויק"ר פכ"א ובפתיחתא לאיכ"ר פי' ל ובאיכ"ר פ"ד ובשו"ט סי' י"ח ובילקוט ש"ב קס"א מבואר דתרי ליליי ויום א' הוו והראשונה דהוי מהתחלת הלילה קרי לה נשף והשני' היא ערב ולמחרתו היינו עד בקר מחרת יום הכאתו אותם ועי' רד"ק. אך למ"ש בילקוט ש"א קמא יש לתקן הגירסא הכא ואנ"ל או מהערב ועד הערב [אי כ' הכי הו"א מצפרא עד צפרא או מאורתא ועד אורתא קמ"ל דהוי מאורתא ויממא ולילא עד צפרא (ובילקוט שם יש ט"ס בהאי קמ"ל)] רב אשי אמר תרי נשפי הוו כו'. ובזה מוסכם הגמ' סתמא עם המדרשים הנ"ל: ודוד מי הוה ידע. ילקוט תהלים תשעו ובתתעו: מאי כחצות. ילקוט בא ותהלים תתעו ושם הגי' דאף בחצות. ובפי' בא למתר בחצות כי השתא ועי' הנדפס בגליון ד. פי' שדבר כו' ובת"ג ראיתים רשומה פה בלא סיום תיבת לעיל וקרוב שהוא ציון מהמעתיק דשייכא לעיל דעל דף ד' לא שייך קושי' התוס' כלל. אך קשה מהמכילתא בא פ"א סי' ו' דאיתא דלעולם לא דבר הקב"ה עם משה אלא ביום: דא"ר אחא. ילקוט תהלים תשעו ע"ש ר"ה בר ביזנא. ובאיכ"ר פ"ב וירושלמי פ"א ה"א ע"ש ר' פנחס בשם ר"א בן מנחם ואח"כ א"ר לוי כנור כו' ובזוהר רפ"ו ר"פ בשם ראב"י ובמד"ר פט"ו ר"פ בר חמא הכהן ובתנחומא בהעלותך ע"ש ר"ש חסידא ובשו"ט סי' כ"ב בשם ר' אלעזר ע"ש ובסי' ק"ח. אין הקומץ. עב"ת וכ"ה בגליון הילקוט ורש"י בע"י כקמצין תרגום של כתגבין וכ"ה בשמ"ק: ואין הכור. אגדת שמואל פכ"ז ילקוט ש"ב קמו וכפר"ת ולזה המדרש רמזו בתוס' סנהדרין טז. ובתוס' הרא"ש כאן: אחיתופל זה יועץ. ילקוט ד"ה אלף פ' ועי' ערוך ע' אחר דגירסתו פה יהוידע בן בניהו כבפסוק:

דף ד ע"א ואביתר אלו או"ת. לפי המבואר בילקוט ש"ב קמו ובד"ה אלף פ' וכפי הגהת הז"ר הגירס' כך ובניהו בן יהוידע על הכרתי כו' כו"פ אלו או"ת ולמה נקרא כו' והוא כפרש"י וכן היה גירסתו ומ"ש ואביתר אלו או"ת אינו ציון בגמ' כ"א מסיק פירושו דאביתר שהוזכר אחר יהוידע אלו או"ת וכן מוכח מסדור פרש"י דד"ה ואביתר כתוב אח"כ שלא במקומו. וסר בזה מעל רש"י תלונת התוס' וקושיתו. ונראה בעג"ד לפי"ז נגרוס אח"כ וכה"א ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי והוא פסוק בש"ב ח' והוא נראה דעל הכרתי פי' קודם נסס כפרש"י דהא קרא אחרינא כתיב והכרתי אלמא דאינו בניהו בן יהוידע. ובשו"ט סי' ג' מצאתי סיוע להתוס' דכו"פ אלו סנהדרין ועי' בערוך גירסתו מוסכם להתוס': תוס' ד"ה בניהו שלא הי' בן אחר. לכאורה קשה הא היו צדוק ואחימלך עי' ש"ב ח' גם בניהו בן יהוידע כהן היה ודוד חילק כ"ד משמרות כבדה"א כ"ד וביהושע כ"א ניתן י"ג ערים לבני אהרן הכהנים. וי"ל עפמ"ש בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב דמקשה על הפסוק שמנים ושמנה איש נושא אפוד בד והלא אין כה"ג אלא א' אלא כולם ראויים להיות נושאי אפוד ע"ש ומשום דבנוב היתה או שמה נכתרו הכהנים המעולים לעבודה שם ומסתמא אביתר הנשאר מהם היה נושא האפוד: וכיון דמשה. ילקוט פ' בא: שמרה נפשי. ילקוט תהלים תתלד: ידי מלוכלכות. ילקוט תהלים תרעו: תנא לא מפיבשת. ילקוט שמואל קמב ועי' רא"ה ובתוס' הרא"ש ושמ"ק גרסי' אלא מריב בעל שמו ע"ש: למה נקוד. ילקוט תהלים תש"ו ע"ש תנא משמיה דר': בדר' יעקב. עב"ר פע"ז ילקוט וישלח קל"א מ"א קס"ח תהלים תש"ו: שמא יגרום החטא. מכילתא ס"פ בשלח:

שם ע"ב חכמים עשו סייג. אדר"נ פ"ב (הגרל"ב): מ"ש בכל דוכתא. התר"י הקשה קושי' זו ותי' משום דמן הדין זמנה כל הלילה הוצרכו להזהיר וכ' המעיו"ע דהתר"י לא היה לו בגירסתו קושי' הגמ' והתירוץ ובעד"כ דהתר"י מפרש דזהו עצמו ראיית הגמ' דאינו כ"א סייג ומן הדין זמנה כל הלילה כר"ג. דמדין סייג שבברייתא אין פסיעות. דאינו ענין לדין חצות וע"כ עיקר הראיה הוא מזה מ"ש דבכל דוכתא כו' וע"כ כר"ג ס"ל ודחי הגמ' דאין זה ראיה אבע"א כו' ולא תפס התר"י הדחויים משום דאבע"א השני הוא דלא כהלכתא דקי"ל תפ"ע רשות. גם הראשון תפסו לדחוי' בעלמא והביא הראי' של הגמ' ומיושב בזה קושית הגר"א מה דמפרש תחלה סיפא דהברייתא משום דהוא שייך להראיה ובמלפה אריה להרי"ף האלכתי בזה: בתוס' ד"ה אמר דרב ור"י הלכה כר"י. כ"ה בבינה ד. (הגרל"ב) ומוכח כגיר' הרשום בגליון כ"ז ב' רב אמר תפע"ר ולא רבא והמעיו"ע תמה על התוס' ולא ראה גי' זו ועי' יומא פ"ז ב' דמקשה הגמ' לרב דאמר נעילה פוטרת של ערבית האמר תפ"ע רשות. ובירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א אדרבה מוקי מ"ד תפ"ע רשות ס"ל נעילה פוטרת ולא קשה לרב כלל: דא"ר יוחנן. ילקוט ואתחנן תתמב: ברש"י ד"ה זה הסומך בברכות. ירושל' בפ"א ה"א וכ"ה בילקוט תהלים תרעת אך בירושלמי מוכח דלא קאי אשל ערבית כמש"ש תחלה תפלתר בשל שחרית וכן בשו"ע סי' ד' איתא הכי: ושכיבתם. שבת קיז: וש"נ: א"ר יוחנן בתחלה. בירושלמי פ"ד ה"ד ע"ש ר' יוסי ניידנא בשם ר' יוחנן: אמר ר' אלעזר אמר אבינא. ילקוט תהלים תתס"ח ושם איתא בר אבינא כגי' הגרי"ב כאן כדמוכח לקמן: גדול מה שנאמר. ילקוט ישעיה רפד דניאל אלף סו: אריב"ל אע"פ. ילקוט תהלים תרכו ועיין שו"ט סי' ד' דאיתא שם תני ובירושלמי פ"א ה"א ע"ש ר"ה בשם רב יוסף:

דף ה ע"א א"ר לוי בר חמא. שו"ט סי' ד' ע"ש ר' אחא ילקוט תהלים ע"ש ר' לוי בר נחמן וע"ש שם דהלא לקמן וה"ל לוי בר חמא מאי דכתיב איתא בילקוט שמות שסב ע"ש ר' לוי בר חמא והכא מוכח דאמורא א' הוא בכל שני המאמרים: וא"ר לוי בר חמא אמר ר"ל מאי דכתיב. בילקוט משפטים שסב ואיתמא ר"ל וג"ז כ' דט"ס הוא דהא גבי א"ר לוי הראשון איתא בילקוט אמר ר"ל: מלמד שכולם. בשמ"ר פמ"ז ויק"ר פכ"ב קה"ר פ"א ופ"ה ירושלמי פאה פ"ב ס"ד מגילה פ"ד ה"א חגיגה פ"א ה"ח דריש לה מכל הדברים האלה ותקרא ועליהם ככל הדברים ע"ש: א"ר יצחק כל הקורא כו' כאלו כו'. ילקוט תהלים תתפט ע"ש ר' אלעזר: א"ר יצחק כל הקורא כו' מזיקין. ילקוט איוב תתקז: ואין טוב אלא תורה. ב"ר פנ"ט שו"ט סי' כ"א מדרש משלי כ"ב תנחומא ויחי והאזינו ילקוט הושע תרכ"ד ע"ש בן פזי ובירושלמי ר"ה פ"ג ה"א איתא ר"י בן פזי על עיקר הדרש זנח ישראל טוב. ואין טוב כו' מוסכם הוא לכ"ע: אר"ז ואיתימא ר"ח ב"פ. ילקוט משלי תתקל"ו ושם ואמרי לה במערבא משמיה דרבא בר מרי: אמר רבא ואיתימא רב חסדא. בילקוט עקב תת"ג ותהלים תתמ"ט והיכא אלף מ"א ע"ש אמר רבא אמר רב סחורה: אמר רבא א"ר סחורה אר"ה. ילקוט ישעיה שלח ע"ש אמר רבה בר ר"ה: פליגי בה. ילקוט ישעיה שם ובמשלי תתקל"ג ע"ש ר' יעקב בר אידי ור' חמא בר חנינא ועב"ר פל"ב: ק"ש מהן ועין. שם ובילקוט משפטים של"ט: תניא רשב"י. ב"ר פ"ע שמ"ר פ"א תנחומא שמות שו"ט סי' צ"ד מכילתא יתרו פ"י ספרי ת"ב לב ילקוט ואתחנן תתלז תהלים תת"ג משלי תתקנ"ח:

שם ע"ב אמת זו תורה. ילקוט דניאל אלף ס"ו וכ"ה בירושלמי פ"ג ה"ח: ר' יוחנן חלש. עי' שהש"ר סוף פ"ב בשינוי: ואמאי לוקי ר' יוחנן. בשהש"ר שם איתא דר"ח חלש אח"כ ושאלו ר' יוחנן למה לא יאמר לעצמו אותו מלה שרפא בזה את ר' יוחנן והשיבו. כי לאחרים יכול להוציל ולא לו: אחד המרבה. עי' א"ז הל' ק"ש סי' ו' שמקשה מהא דבשו"ט [משלי פ"י] דאפי' למד כה"ת רק שתיסר תורת כהנים מטעינין אותו ותי' דהיינו באפשר לו לעסוק ולא עסק אבל בשעסק כל הצורך כפי אפשריותו מקבל הממעיט שכר כהמרבה וכדאיתא בירושלמי פ"ב ה"ז כד דמך ר' בון כו' אם ממעט ואם הרבה יאכל. וכ"ה בקה"ר ועי' שו"ט סי' כ"ב פסוק כי לא בזה: בתר גנבא. עי' תוספתא ב"ק פ"י בבלי ב"ק כז: ת"כ קדשים פרשה ב' ירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ג ע"ש בן נג נג: מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ. ילקוט מ"ב רמ"ב ובירושלמי פ"ד ה"ד בשם ר' אבדימי דמן חיפה ולא דייק מסקרא כ"א שצריך להסב פניו לכותל ולא שלא יהיה דבר חוצץ: דא"ר חמא. ילקוט תהלים

תרעה : אבא בנימין אומר שנים. ילקוט איוב תתקמה :

דף ו ע"א אבא בנימין אומר אלמלי. ילקוט תהלים תתמב : אבא בנימין אומר אין תפלה. ילקוט מ"א קך וירושלמי פ"ה ה"א ר' פנחס בשם ר' הושעיא המתפלל בבהכ"נ כאלו מקריב מנחה טהורה כו' : מנין שהקב"ה מצוי. בירושלמי פ"ה ה"א ובילקוט ישעיה שמב דרש לי' מקרא דרשו ה' בהמצאו היכן הוא בבהכ"נ ובבהמ"ד ועי' ב"ר פמ"ח במד"ר פי"א שהש"ר פ"ג שוח"ט סי' כ"ג תנחומא וירא ילקוט ריש וירא יתרו שה תהלים תתלא ושם ליתא א"ר יצחק וכן משמע דל"ג לי' מדלא אמר אח"כ ואמר לשמ"ש בספרים דרבין ור' אבין א' הוא וגם בילקוט ישעיה שמו איתא הך דלקמן ע"ש רבין כו' : ומנין לעשרה. מכלתא יתרו פי"א ילקוט עמוס תקמח : אמר רב אשי תשב כו'. ילקוט וזאת התנן תתכ"ה ישעיה שמו ע"ש רבין כו' ואיתא א"ר יצחק כבגמ' ועי' לעיל : ר' אליעזר הגדול. ילקוט תבא תתקלא : אמר להם הקב"ה. במד"ר פי"ד :

שם ע"ב אמר רבין כו' א"ר יצחק. בילקוט ישעיה שלה ע"ש רבין כו' אמר רב חסדא וכן משמע מדלא אמר כאן ואמר : א"ר יוחנן. ילקוט שם : כל הקובע מקום. בירושלמי פ"ד ה"ד מסיק ליה מקרא אחרינא ויהי דוד כו' אשר השתחוה שם לא נאמר אלא ישתחוה. והבבלי לטעמיה בסנהדרין קז דמפרש לקרא זה לענין ע"ז שבקש לעבוד ולא עבד ע"כ נאמר ישתחוה שבקש ולא עשה כן : ואין עמידה אלא תפלה. במד"ר פ"ב תנחומא וירא ובירושלמי פ"ד ה"א ושם מוכיח מזה דתקן תפלת שחרית כדלקמן כו וקאי עמד על העת שהשכים ולמ"ש פה קאי עמד על עת הקודם לזה ומה דקשה איך מוכח דתקן תפלת שחרית עי' יפ"ד ת"ב מ"ש בזה : א"ר חלבו. ילקוט הושע ושם איתא בדנפיק ועייל וכ"מ בירושלמי פ"ה ה"א ושם ע"ש ר' הונא והוא ר"ה : אר"ח. ילקוט תהלים תרנט ושם איתא א"ר חלבו אר"ה וכן משמע דכולהו שמעתתי' דר' חלבו אר"ה נינהו ובירושלמי פ"ה ה"א ע"ש חונא והוא ר"ה : וא"ר חלבו אר"ה לעולם כו'. אג"ב פע"ו ילקוט מ"א רטו : וא"ר חלבו אר"ה כל הנהנה. ילקוט יתרו רפב ירמיה רעו ובב' המקומות ליתא אר"ה ונראה דבטעות נשמט שם דהכא כולהו מימרות דא"ר חלבו אר"ה נינהו : כל אדם שיש בו. בילקוט סוף קהלת וגם שם ליתא אר"ה ועמש"ל ובמדרש קה"ר בסופו ובירושלמי פ"ב ה"ח הם דברי אבוה דשמואל בתוך הספדו על ר' לוי בר סיסי : וא"ר חלבו אר"ה כל שיודע. ילקוט ישעיה רסד ושם ליתא א"ר חלבו והוא ט"ס :

דף ז ע"א א"ר יוחנן משום ר' יוסי. ילקוט ישעיה שמו : וא"ר יוחנן כו' מנין. ילקוט תשא שנה : וכמה רגע כו'. באיכ"ר פ"ב איתא וששת אלפים וה' מאות ומ"ח ובירושלמי פ"א ה"א ה' רבוא וששת אלפים ומ"ח וחסר הס' מאות ובתנחומא תשא ושמנת אלפים וש"ם מאות וחמשים ובמדרש שמואל ששת רבוא וה' אלפים ומ"ח ובילקוט ח' רבוא ח' אלפים ח' מאות ומ"ד. ועפג"א שכתבתי דע"פ חשבון התוכנים במולדות שחשבו רגע א' לחלק פ"ו מחלק תתר"ף בשעה עולה לשעה חלק משמונה רבוא וג' אלפים ושמונים וכ"כ לגרוס ויהיה החשבון צדוקדק ע"פ דעת התוכנים : מאי למען [illegible] ילקוט מיכה תקנה : וכמה רגע א"ר אבין. ילקוט ישעיה ש. ובירושלמי ע"ש ר' ברכיה בשם ר' חלבו : ההוא צדוקי. ילקוט משלי תתקטו : וא"ר [illegible] משום ר' יוסי טובה. ילקוט הושע תקיז ומשלי תתקנו : משמיה דריב"ק כך א"ל. שמות רבה פרשה מ"ה ילקוט שמות קעה תשא שנו : דאר"ש בר נחמני א"ר יונתן בשכר שלש. ויק"ר פ"ב תנחומא בראשית סי' א' שמות סי' י"ט ילקוט תשא שנו ע"ש ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי : וא"ר יוחנן משום רשב"י כל דבור. ילקוט עקב תתנב וד"ה אלף פ' : למעלה מס' רבוא. במד"ר פט"ז :

שם ע"ב אר"י משום רשב"י מיום שברא. אג"ב פכ"ה ילקוט לך עו : ואר"י כו' מנין. ילקוט תשא שנה ע"ש ר' יוחנן משום ר' יוסי כבגמ' כאן : קשה תרבות. שמ"ר פ"א תנחומא שמות ילקוט תהלים תרכה : אר"ש בן אבי שלום. ילקוט שם : ואר"י משום רשב"י מותר. ילקוט משלי תתקס : אם ראית רשע. ילקוט תהלים תרמט : דאר"ה מאי דכתיב. ילקוט חבקוק תקסב : אר"י משום רשב"י כל הקובע. ילקוט ש"ב קמה ושם איתא לתורתו :

דף ח ע"א אימתי עת רצון. תנחומא מקץ סי' ט' שוח"ט סי' ס' וסי' פ' איכ"ר פ"ג. ולפי' הרש"ם הוא ג"כ בירושלמי פ"ה ה"א דפי' כאן בצבור דהיינו בשעה שהצבור מתפללים יכול להתפלל בביתו גם גורס בהמצאו כו' בשעה שהצבור מתפללים ועפג"א שם : מנין שאין הקב"ה. ספרי פנחס קלה : אמרו ליה איכא סבי. ילקוט עקב תתנ : אר"ח לעולם יכנס. ילקוט משלי תתקמ"ג ירושלמי פ"ה ה"א דב"ר פ"ו ושם מסיים דלאו אין כתיב כאן אלא דלתותי. מזוזת אין כתיב כאן אלא מזוזות : א"ר חנינא כו' זו אשה. ילקוט תהלים תשיח ותשיט זו מיתה. תנחומא מקץ י' ועב"ר פנ"ב : תשע מאות ושלשה. ילקוט תהלים תשלח : כפיטורי בפי ושט. ילקוט שם ויק"ר פ"ד קה"ר פ"ו תנחומא מקץ בבלי סוף מ"ק : א"ל רבא לרפרם. ילקוט תהלים תתלו : ואר"ח בר אמי. בשוח"ט קכח וילקוט תהלים תתפא ע"ש ר"ח בר אבא : אר"ה בר יהודה א"ר מנחם. ילקוט ישעיה רנח ושם א"ר מנחם אמר רב והיתמא ר"י ובירושלמי מגילה פ"ד ה"ד איתא כה"ג בלא אתיור שברם : לעולם ישלים אדם. ילקוט מצות תשפו :

שם ע"ב והזהרו בזקן. בירושלמי במ"ק פ"ג ה"א ר' יעקב בר אבא בשם ר' אחא זקן ששכח תלמודו מהגין בו כקדושת ארון : לוחות ושברי לוחות. במד"ר פ"ד תנחומא ויקהל סי' ו' ירושלמי שקלים פ"ו ה"א סוטה פ"ח ה"ג וארבעה כו' שנים שלוחות שנים שבורים ילקוט עקב תתנד : אסור לו לאדם. ערובין י"ח : (הגהל"ב) וירושלמי פ"ה ה"א שאינו נכנס לבהכ"נ : אר"ע בשלשה דברים. במד"ר פי"ע וב"ר פע"ד וקה"ר פ"ז ובילקוט וילא קל איתא ע"ש רשב"ג גם עיקר המאמר הוא בשינוי דשם איתא אוהב אני את בני המדינה שאין נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין כו' : אבי נויתי. ילקוט ישעיה רפה : תני דרשב"י. ובירושלמי פ"ח ה"א מייתי להאי דרשב"י ולידן ברייתא דרשב"י א' קודש הגן כו' לא מייתי ליה ועפג"א שם :

דף ט ע"א ויחיד ורבים. עי' הגרי"ב ובשבת ס' ע"ב ש"כ גם שאר מקומות הנמצא כזה : ואלו אכילת פסחים. בירושלמי פ"א ה"א אית תני תנא אכילת פסחים כו' ולבסוף מכריע דלא תני ועפג"א שם : ראב"ע אומר. ילקוט בא קנז : שם הזנה. ספרי ראה קלג ילקוט ראה תתקג ובירושלמי פסחים פ"ס ה"א מועד לאתך ממצרים אתה צולה ועפ"מ דמפרש דהיינו במצות דקרי ליה מועד לאתך ממצרים שפרעה אמר להם קומו צאו ולפ"ז הוי הפלוגתא איפכא דר"א ס"ל דבמצות יכול עדין לצלות ולאכול ור' יהושע ס"ל דעד חצות הוא אוכל ולא יותר ואם נפרש גם לבבלי כך שורף היינו צליה יתישב קושית הט"א בח"א מגילה דלר"א דאוסר מחצות אתה שורף ע"כ הוא ממש וס"ל הבערה ללאו יצאת וכהכריע"א פסחים ה ע"ב דלהאי מ"ד מותר הבערה ביו"ט. א"כ מאין לנו דפליגי בחצות דלמא בזה גופא לבד פליגי אי ללאו יצאת אי לחלק ולהכ"ל א"ש דלית כאן דין שריפה כלל רק הוא ענין צליה וכנ"ל ועי' מכלתא פ' בא ובפג"א פסחים שם : חפזון. עי' ספרי פ' ראה קל ילקוט ראה תתנג ישעיה שלא מכלתא בא : הוציאך ה'. ילקוט מסעי תשפו : דבר נא. ילקוט בא קפו :

שם ע"ב אותו צדיק. שמ"ר פ"ג : מלמד שהשאילום. ילקוט בא רח : אהיה. שמ"ר פ"ג ילקוט שמות קעה : ענני ה'. ילקוט מ"א רטו : שבן דרכן. בשוח"ט כ"ב ובמכילתא בא פי"ג כלשון מתני'. ובמד"ר פט"ו תנחומא בהעלותך ירושל' פ"א ה"א להיות ישנים עד שלש שעות ומלשון הירושל' והמדרש הוציאו הפוסקים דגם שעה שלישית הוי זמן קימה ועפג"א סי' ס' : הקורא מכאן ואילך. בירושלמי פ"ד ה"א ופ"א ה"ב שבת פ"א ה"ב מייתי לה לדייק מזה הא בעונתה חביבה מד"ת וכבגמ' כאן י' ע"ב : בין תכלת שבה. בירושלמי פ"א ה"ב מסמיך לה אקרא וראיתם אותו מן הסמוך לו ומוכח כפירוש התוס' דקאי אציצית ולא אגיזת צמר כפרש"י : ר"מ אומר. בירושלמי שם לא הוזכר שם תנא על מ"ד בין זאב ולא על מ"ד בין חמור ומשמע שם ג"כ דהך שיעורא הוא דקאמר דמ"ד בין זאב או בין חמור ס"ל כמ"ד בין תכלת ללבן ומ"ד כדי שיכיר ס"ל בין תכלת לכרתי : ותיקין. ילקוט תהלים תתמ ע"ש יהודה בן תימא ועי' ירושלמי פ"א ה"ב דמשמע דמצותה לאחר התחלת הנה"ח כדדייק הרשב"א ועפ"מ : מאי קרא. בירושלמי פ"ד ה"א מוכיח לה מקרא לעת מגוה לעת מיטיין של יום וכ"ה בירושלמי רפ"ה דפסחים ובכ"ר פנ"ב ותנחומא מקץ סי' י' : כל הסומך גאולה. בירושלמי פ"א ה"א אין השטן מקטרג כל אותו היום : לעולם ישתדל. ילקוט מ"א ריט ובירושלמי פ"א ה"א רבו היה את בני אגמא יהבין פריטין מתכים לפלטין ובדאיתא שם פ"ג ה"א נזיר פ"ז ה"א מצוה לראות גדולי המלכות : בתחלה. עמש"ל ד' ב' : גאולה לתפ"ע. עמש"ל שם : מבדי האי יהיו. ילקוט תהלים תרעח : דא"ר יהודה. בשוח"ט ססי' ק"ד ע"ש ר' שמואל בר אבא. ובויק"ר פ"ד ע"ש ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן ובילקוט תהלים תתסב ע"ש ר' לוי ושם במדרש ובילקוט איתא ק"ב פרשיות אמר דוד (ומ"ש בויק"ר מאה ועשרים ע"ש הוא מקי"ב לק"כ ועי' הקדמת הרוו"ה לתהלים) ואין נומר דלמגלת על מות ולמה ס' הדא ניגהו דהלא הכא מוכח דיהיו לרצון הוא לאחר י"ח פרשיות ועי' תוספות מגילה יז ב' ועי' ירושלמי פ"ד ה"ג ותענית פ"ב ה"ב י"ח ברכות כנגד י"ח מזמורים עד יהיו לרצון ועפ"מ פ"ב ה"ד שכ' לענין דאמוראי פליגי בזה ולא כ' כמ"ש בפג"א שם והנכון הקמ"ז מזמורים יבואר אי"ה בירושלמי פ' כל כתבי בס"ד :

דף י ע"א כל פרשה. ילקוט תהלים תריג ע"ש ר"ש בן פזי : הנהו בריוני. שוח"ט סוסי' ק"ד וילקוט תהלים תתסב פ"ס : אמר לה ההוא צדוקי. ילקוט ישעיה שלה : אלא מאי עקרה. עי' שהש"ר פ"א : א"ל ההוא צדוקי לר' אבהו. ילקוט תהלים תרכד ושם לר"ש בן חנניה : למה נסמכה. שוח"ט סי' ג' ע"ש ר' יעקב בר אחא : שדר בחמשה. שוח"ט סי' ק"ג : דר במעי אמו. ויק"ר פ"ד : ראה במפלתן. עי' במד"ר פ"ד שוח"ט סי' ק"ד פדר"א פי"ט : מה הקב"ה. ב"ר פי"ד ויק"ר פ"ד דב"ר פ"ב שוח"ט סי' ק"ג תנחומא חיי פדר"א פל"ד : אמר רב המנונא. ילקוט מ"ב רמב : השתא הב לי ברתך. בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב איתא דישעיה א"ל הב ברתי ופי' היפ"מ דכשנתבשר שיתרפא א"ל כן ולמ' הכי שם ובפג"א בארתי דישעיה א"ל דהוה לך למנסב ברתי ע"כ אין לך התגלגלות משום בנין דלא מעלו ע"כ אמר לו חזקיה לא לך תני שמע כו' : א"ל בן אמוץ כלה. שם ובקה"ר פ"ה ובילקוט מ"ב ריב : אפי' חרב. ספרי ואתחנן ובירושלמי סנהדרין שם אם ראית חלומות וחזיונות קשים קפוץ לשלשה דברים תשובה תפלה וצדקה :

שם ע"ב מיד ויסב. דב"ר פ"ח קה"ר פ"ה ילקוט מ"ב רמב ירושלמי סנהדרין פ"י ס"ב : לאיזה קיר. בירושלמי שם ובקה"ר ובברכות פ"ד ה"ד איתא ארבע מ"ד ריב"ל ס"ל בקיר של רחב ור"ש בר נחמן בקירה של שונמית ר' חיננא בר פפא בקירות בהמ"ק ורבנן אמרי בקירות לבו ובקה"ר ר' יהודה בשם ר' יוסי בקירות לבו ורבנן אמרי בקירות בהמ"ק. והכא ליכא רק תרי מנייהו עם אמוראי אחריני : זכר נא. ילקוט מ"ב רמב : ששה דברים. מס שתפס דעיבר ניסן בניסן הוא כמ"ד מעברין מפני הטומאה דלמ"ד אין מעברין הא דכתיב כי אכלו פסח בלא ככתוב הוא מפני שעבר מפני הטומאה ועיין סנהדרין יב. ובירושלמי פסחים פ"ט ה"א סנהדרין פ"א ה"ב נדרים פ"ו ה"ח חשיב ג"כ בהששה דברים דעיבר ניסן בניסן ושם איתא ג"כ הפלוגתא הנ"ל ומוכן דקאי נאותו מ"ד והכא דמייתי ליה סתמא משמע דס"ל כמ"ד מעברין מפה"ט והרמב"ם פסק אין מעברין מפה"ט והכמ"ל : זה ניסן. מכלתא פ' בא פ"ב : א"ר יוחנן משום ר"י בן זמרא. ילקוט מ"ב רמב תתא שלג : בעשה נא. ילקוט מ"א רכח : אמר אביי. ילקוט ש"א קד ומ"א רכח ע"ש אמר רבה א"ר יצחק : אריב"ח מכאן. ילקוט מ"ב רכח : רב ושמואל. בירושלמי יבמות פ"ב ה"ד וסנהדרין פ"י ה"ב א"ר אבון שלא הביא כם מימיו ורבנן דקסרין אמרין שלא רלחה טיפת כו' : אריב"ח הוא קדוש. ויק"ר פכ"ד פדר"א פל"ג : אריב"ח שאחזה. ילקוט מ"ב רכח : אל יעמוד. ילקוט תהלים תתפא ובשוח"ט סי' ק"ל וקה"ר פ"ד ע"ש ר' אחא בר' שמעון בשם ר' נתן ובירושלמי פ"ב ה"ג ע"ש ר' ייסה והטעם ממעמקים הוא ע"ש ר' בא בר פפי ובמגילה פ"א ה"ט ע"ש ר' אחא בר' שמעון בשם ר' יוחנן : ואריב"ח כו' המתפלל. ילקוט יחזקאל שלג וירושלמי פ"א ה"א ת"א כמלאכים ות"א ככהנים ע"ש : א"ר יצחק אר"י משום ריב"ח. ילקוט מ"א רב ושם לא הוזכר ריב"ח : הלכה כר' יהושע. בירושלמי פ"א ה"ב הלכה כר' יהושע בשוכח והיינו דלכתחלה יש לקרותה כותיקין דקורא בעונתה עדיף. עמש"ל במתני' : בש"א בערב. ספרי ת"ב ל"ד ילקוט ואתחנן תרמו : אר"ט. בשהש"ר פ"א ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז וסנהדרין פי"א ה"ד מייתי לה לענין דחביבים ד"ס מד"ת ועי' שביעית פ"ד ה"ב עובדא דעביד עוד ר"ט כב"ש כענין שביעית ובנדרים בבלי סב. העובדא בשוטי ע"ש :

דף יא ע"א בשלמא ב"ש. ילקוט ואתחנן תתמב ובירושלמי פ"א ה"ג מקשה ג"כ הכי : ומאי בקילור בשבתך פרט כו' ע"ש : א"ר אדא בר זבדא. ילקוט יחזקאל שסד ושם מסיק מדקאמר לי' ליחזקאל פארך וכ"מ התוס' וכ"מ בירושלמי מ"ק פ"ג ס"ה : וב"ש ההוא. בילקוט ואתחנן תתמב איתא הגירסא וב"ה הכתיב בשבתך. ובלכתך בדרך ל"ל ש"מ. ולפ"ז יתכן הקושי' אח"כ וב"ש כו' כבגמ' ועי' רש"א. ולגי' הספרים יתכן דזהו מסקנת התרצן מבע"ל לכדתניא ויצא מהענין לעסוק בפי' הברייתא וחוזר לאסוקי למלתיה דב"ש מבע"ל לפרט לשלוחי מצוה ובי"ה כו' : פרט לשלוחי מצוה. עי' תנחומא שלח : ומעשה בר' ישמעאל. ספרי ואתחנן ל"ד ילקוט ואתחנן תתמב ובירושלמי פ"א ה"ג איתא איפכא וצ"ל להירושל' דמיירי בק"ש של שחרית ע"כ מסיק אני הטיתי כדברי ב"ה והכא ובספרי וילקוט דאיתא אתה הטית כדברי ב"ש מיירי בק"ש של ערבית : זקנך מגודל. גירסת הרשב"א כמו בירושלמי מה לך זקנך מגודל והוא אומר כנגד המשחיתים פי' להלוך נגד דעת המשחיתים זקנם והגר"א מגיה בירושלמי פ"א ס"ג דל"ל כהכא : משם ראיה. בשבת כט: וש"נ : בשחר מברך. שוח"ט סימן א' :

שם ע"ב וליזא יוצר אור ובורא נוגה. לפמ"ש בירושלמי פ"א ה"ו ובב"ר פ"ג שוח"ט כ"ז ילקוט איוב תתקכד ישעיה תמה דעושה שלום קאי על האור והחשך שלא יסיג החשך גבול האור לא קשה לימא ובורא נוגה דלאו ליתא קושיא זו בירושלמי רק סתם קאמר בפ"ב ה"ד דלא לימא יוצר אור ובורא נוגה : אר"י אמר שמואל. גם בירושלמי פ"א ה"ה הוזכר בשם שמואל וסיים שם והוא שנונה על אתר כמוכח בתוס' ע"ש. והלשון שבתוס' שכבר נפטר באהבה רבה אינו מהירושלמי דהתם קרי לה ברכת התורה ואין הכרע שם אם אהבה רבה אם אהבת עולם : למשנה א"צ לברך. בירושלמי פ"א ה"ה ליכא פלוגתא כ"א בהלכות פליגי ר"ה וריב"ל : ברכו ברכה אחת. בירושלמי פ"א ה"ה מפרש לה דהיינו ברכת התורה (שהוא אהבה רבה) וליתא שם פלוגתא בזה והכא פליגי בזה לקמן ועפ"ז מדייק שם דאין הברכות מעכבות ועפג"א שם : זאת אומרת. עיין ירושלמי פ"א ה"ה ולקמן פ"ב ה"א מדייק דאין ברכות מעכבות ממתני' היה קורא בתורה בלא ברכות ע"ש :

דף יב ע"א שבבר בעלום. בירושלמי פ"א ה"ה מסיק לה שלא יהו אומרים אלו לבדם נתנו למשה מסיני : א"ר חלבו. כ"ה ג"כ בעל המאמר בירושלמי שם : הכל הולך אחר החתום. סיפה דהאי ברייתא היא. ובירושלמי פ"א ה"ה משמע דלאו סיפה דהאי ברייתא היא ע"ש : לרב דאמר. בירושלמי ברוחה פ"א בשם רב שאין בה מלכות והמעיו"ט בר"ם ברוחה יישב בזה דברי התוס' ד"ה ב' ד"ה פטרתון שכתב דלרב או שם או מלכות מהני ע"ש ובפג"א : כל שלא אמר. ילקוט תהלים תתמ"ג ובשמ"ר פ' כ"ב כל שלא אמר יצ"מ באמת ויציב מחזירים אותו ובירושלמי פ"א ה"ו צריך להזכיר יצ"מ באמת ויציב : כשהוא כורע. בירושלמי פ"א ה"ה ופ"ד ה"א קאמר לה תנן בר בא דחמא לרב דעביד הכי : מפני שמי כתיב. שם מסיים קודם עד שלא הזכיר שמי כבר נחת הוא :

שם ע"ב בתוס' ד"ה כרע. בירושלמי דפרקין ס"ה ואיתא שם מעשה בא' ששהה יותר מדאי והעבירו ר' : ואמר רבה בר חיננא סבא כו' כל השנה. ילקוט ישעיה רסט : ואריב"ח סבא כו' כל שאפשר. ילקוט ש"א קטז ותהלים תשכג כבגמ' ובמד"ר פי"ט הוא בשינוי ומבין שאם סרח אדם לחבירו ואומר לו חטאתי שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו שנאמר וגם כו' : ואריב"ח כו' כל העושה. ילקוט ש"ב קמ יחזקאל שנג : ואלו אוריס. עי' ויק"ר פכ"ו מדרש שמואל פכ"ג וכ"ד : וא"ר יוחנן עמי. שם : יצתה ב"ק. במד"ר פ"ח : א"ר אבהו בן זוטרתי. בירושלמי פ"א ה"ה א"ר שמואל בר נחמן בשם ר' יהודה בר זבידא : א"ר יוסי בר אבין. בירושלמי פ"א ה"ה קאמר ר"י בר' בון [דהוא ב"ר אבין] מפני שכתב בה יצ"מ ומלכות ב"ד ומשום שכיבה וקימה ר"ה קאמר לה. ולפ"ז יתכן דגם הכא הכונתו שכלול בו מלכות ב"ד והוא כאחרי וכלב"א כו' : פרשת ציצית מפ"מ. ילקוט שלח תתן : אחרי עיניכם זה. בירושלמי פ"א ה"ה חשיב כל עשרת הדברות מפרשיות ק"ש ולא תנאף הוא מקרא זה : ארבע"ע. ספרי ראה קל ילקוט ראה תתקד : ימי חייך הימים. תנחומא בא י"ח מכלתא בא פט"ו : אמר להם בן זומא. ילקוט ירמיה רלה ועי' קה"ר פ"א ע"פ אין זכרון לראשונים מכלתא שם : ולא יאמרו. בברייתא זו בירושלמי פ"א ה"ו היה איתא ולא יאמר וכן כתוב שם צפון במקום צפונה וצריך לתקן ולא יאמרו. צפונה. ואף שבירמיה פ"ו איתא ולא יאמר. צפון. אך ממ"ש אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מוכח דהוא קרא דירמיה כ"ג ע"כ יש להגי' כנ"ל ומהמכלתא מוכח דצ"ל קרא שבירמיה כ"ג :

דף יג ע"א אל תזכרו ראשונות. ילקוט ישעיה שיז : תני רב יוסף. בתוספתא פ"א מסיק בברייתא עלמה זו מלחמת גו' וכן בירושלמי פ"א ה"ו היה מהברייתא וליתא שם תני רב יוסף וכן בילקוט ישעיה שיז ליתיה ועמ"ש לקמן בסמוך : שבת מעשה שנים. בירושלמי פ"א ה"ו איתא גם גבי זהב שבת מעשה זהב ומותקו הגר"א ולפ"ז בפג"א הטעם משום דלחכמים לא נכתב מעשה הראשונה ולפ"ז גם שבת מעשה שניהם יש לי חוק. ועפ"ז יתכן דהאי תני רב יוסף צ"ל קודם המשל ופי' דרב יוסף תני לה לברייתא בפ"ע והם לדעת בן זומא. וכעת נ"ל בכונת הגר"א דרך בזהב מותק שבת משום דבמשל לא נעתק יצ"מ ממקומו כלל אף מעיקר נטפל רק בתחרונה שייך לומר שבת דעכ"פ נעתק ממקומו להעשות טפל ולזאת ליתי' בגמרא ובתוספתא גבי זהב שבת : אב לכל העולם. מטעם זה אמרו בירושלמי בכורים פ"א ה"ד דגם גר מביא בכורים וקורא לאבותינו : בתחלה נעשית שרי. ב"ר פמ"ז : תני בר קפרא. ב"ר פמ"ו ופמ"ח ילקוט בראשית פא : ר"א אומר. שם במדרש ובירושלמי פ"א ה"ו ר' לוי אמר בעשה ולא תעשה :

פרק ב בפרקים שואל. ילקוט ואתחנן תתלו : באמצע. ילקוט תהלים תתמב : למה קדמה. ספרי שלח קטו : ויאמר אינו טוב. בירושלמי פ"א ה"ו מפרש לה שאינו אומרה אלא ביום ועפג"א : ק"ש ככתבה. ילקוט ואתחנן תתלו כב"ע. ועיין ירושלמי סוטה פ"ז ה"א דטעמייהו דרבנן מודברת בה בכל לשון שמדבר. ואח"כ אין נ"ל דרבנן ס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא כדקאמר הבבלי [גם נמ"ש בירושלמי פ"ב ה"ד תרומות פ"א ה"א מגילה פ"ב ה"ה למסקנא דדרשי' והאזנת לשיהיה לאזנו א"כ בלא"ה אתי' דעת רבנן כמ"ד דבעי שישמיע לאזנו] : שלא יקרא למפרע. בירושלמי פ"ב ה"ד ומגילה פ"ב ה"א מפיק לה מוהיו בהוייתן יהו. ומדלא קפי' להו לר' דדרים והיו לככתבה מנ"ל נ"ל דהירושלמי דריש מהדברים האלה לככתבה וכ"מ בסוטה פ"ז ה"א ועפג"א שם :

שם ע"ב רב אחא משום ר' יהודה. נ"ל ר' אחאי והוא תנא [ומוזכר ג"כ בדף ב: לעיל] וברייתא היא בתוספתא ומייתי לה בירושלמי פ"ב ה"א : תני סומכוס. בירושלמי פ"ב ה"א סומכוס בר יוסף והיא ה"א ועי' הרש"ם שמגיה שם תני דברייתא היא כמ"ש הכא : קמיה דר"ח בר אבא. בירושלמי איתא דזעירי א"ל לר' ירמיה הכי ולפי' סגולה הוגה אח"כ חייא בר אבא שהוא מוקף בבני תנאי רבועים והיה נכון להגיה קמי' דר' ועירא לספרים עם בירושלמי : אמר רב נתן כו'. בירושלמי פ"ב ה"א ר' חונא ר' אידי רב יוסף רב יהודה בשם שמואל : על לבבך בעמידה. עתוס' בשם הירושלמי והוא בפ"ב ה"א ומ"ש בשם התנחומא הוא ריש פ' לך וכ"ה בדב"ר פ"ב ע"ש רב יהודה בשם רב ושם ג"כ איתא איזהו מלכות שמים שמע ישראל : בשעה שמעביר. בירושלמי פ"ב ה"א מסיק דעד ובנכנס היה אומר על לבבך והכא משמע דרך פסוק ראשון אמר : דמהדר אמטפחת. בירושלמי שם ולא בעי להזכיר יצ"מ א"ל לית אפשר דלא יעיף מלה : ונאנס בשינה. בירושלמי פ"ב ה"א בקרית שמע ומתנמנם פליגי בזה ר"א ור' יוחנן ר"א אמר יצא ר"י אמר לא יצא : משיב מחמת מגו. עיין ירושלמי ובפג"א שם מ"ש בזה בהלה ע"פ גי' הספרים :

דף יד ע"א בעא מני' אחי תנא כו'. ילקוט תהלים תתעג : טועם ואין. בירושלמי נדרים פ"ח ה"א ר' בא חסידא בשם ר' זעירה הדא מטעמייתא אין בה משום ברכה ומשום גזל ומשום דמאי ומשום הפסק תענית : א"ר כל הנותן. ילקוט ישעיה רסב : אמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק. ילקוט תהלים תתלד : וא"ר יונה אר"ז כל הלן. ילקוט משלי תתקנט ושם איתא תחת מ"ש כאן א"ל רב אחא בריה כו'. ר' אחא בריה דרחב"א הכי אמר רחב"א ור' יוחנן לא הוזכר שם : א"ר יוחנן מ"ש. בירושלמי פ"ב ה"ב הוא ע"ש ר' לוי :

שם ע"ב קסברי במערבא. בירושלמי פ"ב ה"ו רבנן דתמן דהיינו דבבל סברי לא יתחיל ואם התחיל גומר ורבנן דהכא [דהיינו בני מערבא] ס"ל מתחיל ואינו גומר. והיינו משום דבני מערבא ס"ל דלא הוי התחלה ועפג"א : מודים אנחנו. פ"ב מפני סתם בירושלמי : בדין הוא שיקדים. ספרי שלח קטו ילקוט ואתחנן תתלו : שזה ללמוד. בירושלמי פ"ב ה"א איתא כהלשון ללמוד והשני למעשה ועפג"א שם : רב משי ידיה. הכא מסיק דרק פ"א אירע כן ומשום שלוחה הוא דעוית ובירושלמי פ"ב ה"ג איתא רב אמר קורא ק"ש ומניח תפלין כו' משמע דלכתחלה יש לעשות כן וקאמר התם מתניתא מסייע לרב כו' וכדמשני הכא כריב"ק ס"ל ומה דדחי הכא קריאה לעשיה מי שמעת ליה לא תם ליה בירושלמי : התופר כוך. הכא מקשה רישא לסיפא ובירושלמי פ"ב ה"ג ומ"ק פ"ג ה"ה ליתא רישא דברייתא פטור כו' רק הסיפא לחוד איתא התם : הרוצה שיקבל. בירושלמי פ"ב ה"ג ר' חייא בשם ר' יוחנן גם שם ליתא יפנה ויטול ידיו :

דף טו ע"א אר"ח בר אבא ארי כל הנהנה. ילקוט תהלים תצג ע"ש א"ר זירא בר אבא ארי : אבל לאחריו. בירושלמי פ"ה ה"ב חלה פ"ב ה"א גבי לחלה ולנט"י משמע דלאחוריו אינו חוזר כלל אפי' פחות ממיל וכן מכיון אין מטריחין עליו כלל אפי' לחלה וכ"ש לנט"י ועפג"א שם : מתני' הקורא את שמע. בירושלמי פ"ב ה"ד איתא דר"ח תני לה בשם ר"מ ובגליון גרסא הכא דברי רבי יהודה ועי' תרומות פ"א ה"א מגילה דמשמע דלאורה דטוב לגרוס גם בירושלמי ר' יהודה במקום ר"מ ועפג"א : קרא ולא דקדק. דב"ר פ"ב : השמע לאזניך. עמש"ל י"ג א' : חרש המדבר. מתני' זו המוזכרת כאן ובירושלמי חגיגה פ"א ה"א והגרמנא בפרקין ה"ד ובמגילה פ"ב ה"ה מתני' סתם בתרומות פ"א ה"א ואינה נתפשת בין כי חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה ומזה דייק בירושלמי פ"ב ה"ד ובתרומות פ"א ה"א ומגילה פ"ב ה"ה דע"כ לא אתי' כ"א כר' יוסי ובפלוגתא לא קמיירי ולר' יהודה אפי' לכתחלה ל"ב שישמיע לאזנו ובבבלי לא הוזכרה הוכחה זו משום דבבבלי מוכח בברייתא דתורם לכתחלה ובלא"ה מוכרח דמתני' דתרם פלוגתא היא ובירושלמי לא הוזכר' הברייתא : אר"ח ר' יוסי היא. פ"ב קאמר בירושלמי כאן ובתרומות ובמגילה שם דר"ח מוקי דבתרומות כר' יוסי ורב מתנה מוקי סך דמגילה כר' יוסי ואין מחלקים בין ק"ש לשאר מצות ור' יוסי האמורה שהוא רב יוסף שבבבלי מחלק בין ק"ש לשאר מצות כבעש"ב כאן ועי' שג"א תרומות פ"א ובפג"א כאן בירושלמי פ"ב ה"ד :

שם ע"ב דלמא ר' יהודה ס"א. בירושלמי פ"ב ה"ד

פ"ד ותרומות פ"א ה"א ומגילה פ"ב ה"ה מוחק ר"ת חרם ממתני' ועשנו"א תרומות פ"א ובפנ"א כאן: א"ל ר"מ. הוא כדתני ר"ת בירושלמי ע"ש ר"מ עמש"ל במתני': אמר רב יוסף. הוא ר' יוסי שבירושלמי שם ושם שמחלק בין ק"ש לשאר מצות ועשנו"א דג' מחלוקת בדבר רב מתנה אין מחלק כלל ורב יוסף מחלק בין ק"ש לשאר מצות ור"א מחלק בין מצות התורה לדרבנן ע"ש: הלכה כדברי שניהם להקל. בירושלמי פ"ב ריש ה"ד ע"ש רב אמר: וא"ר טפי א"ר יאשיה מאי דכתיב. קה"ר פ"ג ופ"ה בפ"ג הוא ע"ש ר' סימון בשם ר' נתן דבית גוברין ובפ"ה ע"ש ר' יונתן בשם ר' יונתן דבית גוברין. ילקוט משלי תתקסב ועמ"ש לקמן סג א: תני ר' הושעיא. ילקוט ואתחנן תתמג: תני רב עובדיה. ילקוט עקב תתע: כגון על לבבך. דב"ר פ"ב: תוס' ד"ה בין. זיי"ן של תזכרו. ציין הגרי"ב מקורו מירושלמי. והוא בפרקין ה"ד ע"ש ר' לוי בר סיסי ואיתא שם עוד ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה': א"ר חמא. ילקוט תהלים תשנח:

דף טז ע"א מה נחלים מעלין. בשוח"ט סי' ה' מבואר שם דדרש הסמיכות הוא למה נסמכו אהלים כמ"ש התוס' רק דהתם אהליך על הבהמ"ק ובשהש"ר פ"א מקיש תורה למים מה מים מטהרים כו': ר' אמי ור' אסי. בירושלמי פ"ב סוף ה"ד ר' חייא ר' יסא [הייינו ר' אסי] ר' אמי. ושם איתא דשמעון קלי' דר' יוחנן [מבהמ"ד] אי מתדית הדא מלה והם שלחו לר' אלעזר לשמוע: ומעשה בר"ג. עי' ירושלמי פ"ב ה"ט ושבת פ"א ה"ב דלפי באורי שם איתא דר"ג לא פליג לומר דכל הרוצה לקרות קורא רק שבאשר שהוא מוחזק לאדם גדול וחכם לא מיחזי כיוהרא: בגמ' האומנין קורין. לפי הירושלמי פ"ב ה"ה צ"ל הפועלים וכ"ה בתוספתא: הא בפרק ראשון. צ"ל דלענין מלאכה שאני דהא רבא אית ליה לעיל יג ב הלכה כר"מ דרק פסוק ראשון בעי כונה: והוא שבטלין. ילקוט ואתחנן תתלו: תוס' ד"ה ותופס בברכת הארץ. עי' הגרי"ב וכ"ה להדיא בירושלמי פ"ד ה"ה ומוכרח עוד מירושלמי פ"ו ה"א: בשבתך. עד סוף הסוגיא עיין לעיל יא א:

שם ע"ב שאבל אסור לרחוץ. עי' ירושלמי פ"ב ה"ז ומ"ק פ"ג ה"ה לפי באורי עפמ"ש הרמב"ן בתולדות אדם שיש סברא להתיר רחיצה הראשונה בסעודת הבראה מוכיח בירושלמי מדהוצרך לומר אסטניס אני ש"מ דגם רחיצה הראשונה אסורה ועמ"ש לקמן בסמוך לדעת הבבלי: רחץ אם רוצה. עמ"ש בפנ"א ירושלמי פ"ב ה"ט ובשבת פ"א ה"ב: אנינות לילה דרבנן. לפמ"ש בזבחים ק ע"ב דלרבי יום מיתה לא תפיס לילו אפי' דרבנן הוה מצי למימר דס"ל כרבי ורק משום אבלות דרבנן אסור הרחיצה הראשונה וע"כ צ"ל לומר דס"ל להגמ' דא"כ היה מותר רחיצה הראשונה בלא היתר אסטניס דס"ל דמאן דמתיר רחיצה הראשונה ס"ל כר' ובגוונא דליכא משום אנינות והירושלמי לטעמיה בפסחים פ"ח ה"ח סנהדרין פ"ב ה"א הוריות פ"ג ה"ג דס"ל דגם היכי דסיום אסור מה"ת לילו תופס מדרבנן ולא ס"ל כהבבלי דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר מש"ת. וע"כ היתר רחיצה הראשונה הוא (משום הבראה) אפי' במקום אנינות: עבדים ושפחות. בירושלמי פ"ב ה"ח מקשה הא בני חורין אחרים [שאינם קרובים] מקבלין תנחומים. ומשני אין בני עבדים מקבלים תנחומים על אביהם כ"ה ע"פ גי' הגר"א שם ועי' רשב"א: אין קורין אבות. עב"ר פל"ט במד"ר פי"א: ושל ר"ג. בירושלמי נדה פ"א ה"ה ושל ר"ג כו' אבא מרי אבא טבית: א"ר אלעזר מאי דכתיב. ילקוט תהלים תשפו: ר"א בתר דמסיים. בירושלמי פ"ד ה"ב ע"ש ר' יוחנן והכא לר' יוחנן צלותא אחרינא:

דף יז ע"א רב המנונא. בירושלמי פ"ד ה"ב ע"ש ר' נחום בר איסכלוסטיקא: ר' יוחנן כד הוה. בילקוט איוב תתקכח כגי' העי' שהביא הגרי"ב אמר ר' יוחנן כד הוה מסיים ר"מ כו': אחד המרבה. עמש"ל ה ב: מרגלא בפומיה דרבא. ילקוט תהלים תתסט: לעושים לא נאמר. עי' דב"ר פי"א: וכל העושה שלא לשמה. ויק"ר פל"ה ת"כ פ' בחקתי תנחומא עקב ותנא ירושלמי פ"א ה"ב שבת פ"א ה"ב ושם נוח לו שנהפכה שליתו על פניו: גדולה הבטחה כו'. ילקוט ישעיה שנ: רב ושמואל. ילקוט תהלים תתסח:

שם ע"ב רב ושמואל ואמרי לה. ילקוט ישעיה שכו ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה ושם אמר ר' אבהו אתפלגון ר"י ור"ש בן לקיש כו' (קשיי' דרשב"ג אדרשב"ג). עי' תוספתא תענית פ"א. ובירושלמי פ"ב ה"ט דמחלק בין דבר של שבח ובין דבר של צער דבזה כל אדם עושה עצמו ת"ח וכ"ה בבבלי תענית י ע"ב ומ"מ אין לתרץ דמניעת מלאכה בט"ב הוא דבר של צער דבעינן דהדבר עצמו יש בו צער כגון תענית וכיוצא אבל לא מה שסיבתו הוא משום צער ופשוט:

פרק ג מי שמתו. ב"ר פל"ת ופ' ק' דב"ר פ"ט: ומן התפלין. בירושלמי מקשה הא בלא"ה אבל ביום ראשון אסור לו להניח תפלין. ועי' צל"ח: העומדים בשורה. בירושלמי פ"ג ה"א ובסנהדרין פ"ב ה"ה מקשה דהכא משמע דהעם עומדים ובסנהדרין איתא דהעם עוברים ומשני כאן במשנה ראשונה כאן במ"א ע"ש ובפנ"א: מי שמתו מוטל לפניו אוכל כו'. בשמחות פ"י וירושלמי פ"ג ה"א מ"ק פ"ג ה"ה איתא ואינו אוכל כל צרכו ולא שותה כל צרכו:

דף יח ע"א מאי בינייהו. בירושלמי בפרקין ה"א ומ"ק פ"ג ה"ה איתא ת"ת א"ב ושם אפסק הלכה כרשב"ג והפוסקים פסקו דלא כרשב"ג: רב אשי אמר. ילקוט איוב קב: תוס' ד"ה וירכב אמר בירושלמי. הוא בפ"ג ה"ה: אמר רחבה כו' כל הרואה. ילקוט משלי תתקנו: ר' חייא ור' יונתן. ילקוט ש"ב קנב קה"ר פ"ט ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ושם איתא דהוו אזלי קמיה ערסי' דר"ש בן יוסי בן לקוניא ובזה הונח לי מה שקשה לכאורה הא ר' יונתן כהן היה כב"מ נ ע"ב ואיך הלך בבה"ק ולמש"ש במיתת ת"ח מותר להטמא בטומאה דרבנן וע"ג ארונות הוי דרבנן דרובן יש בהן חלל טפח כלקמן יט ב' ובסה"ד ראיתי שכתב מחמת זה דתרי ר' יונתן הוו והנה"ל א"צ לזה ועי' כתובות ק"ג: תודה אותו:

שם ע"ב שאפי' במיתתו. עב"ר פכ"ד ילקוט ש"ב קנג: רשעים שבחייהם. ב"ר פל"ט תנחומא יתרו וברכה ירושלמי פ"ב ה"ג ילקוט פ' לך ופ' ראה תתקט: יודעת המת. בירושלמי שם מפיק לה מקרא כי לא אחפוץ במות המת: בני ר' חייא. ילקוט איוב תתקז: מעשה בחסיד. ילקוט קהלת ע"פ בבקר זרע: מאי לאמר. ילקוט ברכה תתקפג ובירושלמי פ"ב ה"ג מוכיח מזה דצדיקים במיתתן קרוים חיים:

דף יט ע"א אריב"ל כל המספר. ילקוט תהלים תתפ: תנא דבי ר"י אם ראית. ילקוט תהלים שם שוח"ט סי' קכ"ה: ואריב"ל בכ"ד. בירושלמי מ"ק פ"ג ה"א חשיב עוד הך דר"ה פ"א ה"ה דשלח ר"ג לר"ע נמצא אתה מעכב כו' וכל המעכב כו' והכא לא חשיב לה משום דנדוי במתני' לא תנן כדמשני על הך דחתכו תוליות: אין משקין לא את הגיורת. ילקוט נשא תשו ספרי נשא ז' ועי' גי' הגר"א שם ירושלמי סוטה פ"ב ה"ה ושם מוקי לה בגר שנשא גיורת ועי' גי' הראב"ד ופי' בעדיות פ"ה מ"ד: דוגמא השקוה. עתוס' שהביא ירושלמי והוא במ"ק פ"ג ה"א ולפי' הערוך קשה מהירושלמי גם איזה זלזול יש בזה ונראה דפירושו הוא לדעת ר"י שאמר ח"ו כו' ובאמת לא זלזל כלל. אך קשה מירושלמי סוטה פ"ב ה"ה דמייתי ראיה דשותה ושונה מהאי דכורכמית שהשקוה שמעיה ואבטליון ג' פעמים ולהערוך דמי לגבע השקוה אין ראיה והו"ל לדחות שם ג"כ דוגמא השקוה. ובענ"ד אם לא בדרך זלזול יש לפרש דבתמיה קאמר וכי דוגמא השקוה. אם הבעל שהשקה היה ג"כ עבד משוחרר וכיון שהיה ישראל ב"ת קרינן ביה והביא האיש כו' כבראב"ד עדיות פ"ה מ"ד: ח"ו שעקביה. ספרי בהעלותך קה: שמפקפק בנט"י. ירושלמי מ"ק פ"ג ה"א ושם הד"א שהמפקפק אפי' בדבר מד"ס כו': שלח לו שמעון בן שטח. ירושלמי מ"ק פ"ג ה"א ותענית פ"ג ה"י ודריש ישמח אביך ואמך אומתך דאמו כבר כתיב ותגל יולדתך: אלמלי תודוס אתה. בירושלמי פסחים פ"ז ה"א ביצה פ"ב ה"ז מ"ק פ"ג ה"א מפרש שהיה מעלה פרנסתהון דרבנן והוא כר"י ב"ר אבין פסחים נג: מטיל מלאי לכיס ת"ח: ושרפום לפניו. עי' ירושלמי מ"ק שם דעל זה היה עיקר קפידו דר"א: אין מוליכין. שמחות פ"י ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ב וברכות פ"ג ה"ב מקשה מזה אמתני' דקברו כו' ומשני שטעו והשכו שתספיק העת ולהבבלי י"ל דמיירי באדם חשוב: העוסקים בהספד. עפנ"א פ"ג ה"ב מ"ש בענין זה: לעולם אל יפתח. ילקוט ישעיה רכד:

שם ע"ב שורה הרואה פנימה. ירושלמי פ"ג ה"ב ובסנהדרין פ"ב ה"ב ועפנ"א: הבאים מחמת עצמן. פירש"י ולא מחמת כבוד. ובירושלמי שם ובתוספתא איתא בדברי ר' יהודה הבאים מחמת כבוד חייבים. אך התם הפי' כבוד עצמן וכונת רש"י כבוד האבל ועפנ"א: המוציא כלאים. ילקוט פ' שופטים תתקיא ותצא תתקלב. ובירושלמי כלאים פ"ט ה"א פליגי בה תרין אמוראין ח"א אסור וח"א מותר ולפי' הפ"מ ל"ס דמ"ד אסור בכלאים ד"ת ע"ש ובפנ"א: קברו. שמחות פ"ד הי"ד: בבית הפרס דרבנן. בירושלמי פ"ג ה"א ונזיר פ"ז ה"א מוקי לה אפי' בטומאה מה"ת משום גדול כבוד הבריות ולא מפרש בלאו דלא תסור כהבבלי: לקראת מלכי. עמש"ל ט' ב': בלאו דלא תסור. עמש"ל בשם הירושלמי דלא מפרש כן ועפ"מ ופנ"א ירושלמי פ"ג ה"א ונזיר שם: ת"ש והתעלמת. ילקוט פ' שופטים תתקיא: ת"ש ולאחותו. שם:

דף כ ע"א אי משום תנויי. ילקוט ש"א קסד: מה דגים שבים. ב"ר פצ"ז תנחומא ויחי אגד"ב פ' פ"ב ילקוט יהושע כט: נשים ועבדים. ילקוט ואתחנן תתמב ירושלמי פ"ב ה"ג פ"ג ה"ג ערובין פ"י ה"א ולתפלין מבואר טעמיה בכל המקומות ולק"ש כאן בפ"ג ה"ג ועי' מכילתא בא פי"ז:

שם ע"ב ק"ש פשיטא. בירושלמי פ"ג ה"ג מפיק לה מקרא. ואף דמ"ע שהז"ג היא ונשים פטורות כבירושלמי הכא ובפסחים פ"ח ה"א קדושין פ"א ה"ז צ"ל גם על קרא דאצטריך דלא נימא משום דאית בה מלכות שמים נחייבינהו קמ"ל: דרחמי ניהו. כמ"ש בירושלמי כאן ה"ג שכל א' יבקש רחמים על עצמו: נשים בבהמ"ז. עפ"מ פ"ג ה"ג שכתב לשיטת הירושלמי דפשיטא ליה דנשים בבהמ"ז דאורייתא: וכל שאינו מחויב בדבר. מתני' היא בר"ה פ"ג ומייתי לה בירושלמי כאן פ"ג ה"ג מגילה פ"ב ה"א וה"ג ומוכח דרבים לאו דוקא: ת"ש באמת. בירושלמי כאן פ"ג ה"ג ובר"ה פ"ג ה"ח מוקי בעונה אחריהם וא"כ אין כאן פסיעות מזה: דאכל שיעורא. עפ"מ ולח"מ פ"ה דברכות הט"ו שכ' לשיטת הראב"ד והכמי לוניל דכזית הוי דאורייתא לא הוי דיחוי ס"ל כהירושלמי בעונה אחריהם ועי' קול אריה מ"ש בזה: דרש רב עוירא. ילקוט נשא תשיא עקב תתנא: אמר להם. במד"ר פי"א תנחומא נשא: עד כזית. שם ובירושלמי פ"ז ה"ב ונרמזת בפסחים ספ"ג. ועתוס' מ"ט ב' שכ' דקי"ל כזית משום דמוחלפת השיטה ור' יהודה ס"ל כזית. ותמוה דבירושלמי פסחים ספ"ג מוכח דהכונה להחליף מתני' דפסחים ולמה לא נימא דגם בבבלי הפי' כן דהלא שם באמת יש נוסחאות ובירושלמי פסחים במתני' איתא שם ר"מ כזית דלא כבבלי שם ועמש"ל מ"ט: בעל קרי מהרהר. בירושלמי פ"ג ה"ה מפרש מהרהר שברכות והק"ש אומר בפה ואינו מברך פי' בפה ובשנו"א מפרש גם להבבלי כן ועפנ"א: ואינו מברך. עי' תרומות פ"א בעל קרי לא יתרום משום הברכה כדמפרש בה"ד שם:

דף כא ע"א מנין לבהמ"ז. עי' ירושלמי פ"א ה"א ובפ"ז ה"א מגילה פ"ד ה"א איתא שני זו דדריש הכא ר' יוחנן ע"ש ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל וכ"ה במכילתא בא פט"ז וקשה לפי דמסיק הכא בתיובתא לומר דר' ישמעאל ס"ל כר' יהודה דמברך לפניו ולאחריו ויש ליישב ואכמ"ל: ספק קרא ק"ש. בירושלמי ריש פ"א מוכיח לה מדתני הקורא קודם לכן [לגה"כ] לא יצא וקודם לכן לאו ספק הוא ע"ש ובפנ"א: ספק התפלל. ע"ש בירושלמי ריש פ"א ובפ"ד ה"ד: ור' יוחנן אמר ולואי. תנחומא מקץ ע' מס' סופרים פ"י ירושלמי פ"א ה"א והל' ב פ"ד ה"ד שבת פ"א ה"ב אמר דלטעמיה ס"ל דיש להפסיק מתורה לתפלה: ונזכר שהתפלל. בירושלמי פ"ד ה"ד רב אמר חותך ושמואל אמר אינו חותך: ואמר לן גומרין. בירושלמי שם פליגי רנב"י ור"ש ח"א חותך וח"א גומר כל אותה הברכה ושם הכל מודים בתוך הדעת שגומר אותה: אם יכול לחדש בה. בירושלמי פ"ד ה"ו איתא בשם מתפלל עמהם ול"א לחדש בה ורב בעצמו ס"ל התם תהלה דבעי חידוש דבר ועי' רש"ס שם ופנ"א:

שם ע"ב משום דלא אתחיל בה. סברת חילוק זה נזכר גם בירושלמי פ"ד ה"ד למ"ש בפנ"א שם: עד שלא יגיע. עתוס' בשם ירושלמי והוא בפ"ג ה"ב ופ"ד ה"ו ומ"ש בתוס' בא ומצאן מתפללים של מוסף בפ"ג ה"ב ליתא שם מוסף רק בפ"ד ה"ו וגם שם מוחקו הרש"ס ע"ש ובפנ"א: אתי' תוך תוך. ילקוט מקץ קמה. ובב"ר פנ"א וירושלמי פ"ז ה"ג וסנהדרין פ"א ה"ד יליף מהאי מתוך שבקרא ויבאו ב"י בתוך הבאים ומסיק דבני ישראל בני ישראל דריש ג"ש ובסנהדרין פ"ג ה"ה איתא ג"ש עדה עדה ובשביעית פ"ד ה"ב מייתי ג"ש מתוך ולא ביאר שם מאיזה קרא הוא: והאריב"ל מנין. ילקוט ואתחנן תתכה ובירושלמי פ"ג ה"ד דקאמר ראי' ממתן תורה דגם לשמוע אסור ג"כ ע"כ על האי דרשה סמיך: בן עזאי. ילקוט משפטים שמז ובירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג ע"ש ר' יהודה וע"ש הוא דהלא מהכא הוא מקור הכלל דר' יהודה לא דריש סמוכין ובמכילתא משפטים פי"ז ע"ש ריה"ג והגי' שם הגר"א בן עזאי: אוב וידעוני. מכילתא משפטים שם ילקוט שם וקדושים תריז ותרכו: ר' יהודה אוסר. ילקוט תצא תתקלג ועי' ירושלמי יבמות פ"א ה"א ופי"א ה"א ושם ר"י מודה במכות היינו שאין לוקין עליו. ונראה דהירושלמי לא ס"ל לחלק בין משנה תורה לשאר דוכתי לומר דבמשנה תורה דריש אלא משום דגבי מכשפה אוי ענין עונש וס"ל דדרש סמוכין אינו כדין הקש אלא כדין ק"ו או ב"א דאין עונשין מן הדין ובאנוסת אביו לענין איסור לחוד דריש: כל המלמד. ילקוט ואתחנן תתכה ועי' קדושין ל. דהדי דסנא אריסיה והיא העובדא שבירושלמי שבת פ"א ה"ב וקדושין פ"א ה"ז שנזכר בבית המרחץ ואית מנוי הוה ע"ש: תנן זב. לפי הירושלמי בפרקין ה"ד וה"ה דר' יהודה רק באין מים מתיר לא קשיא כלל דאיכא לאוקמי שם באיכא מים: דמעיקרא לאו בר טבילה. עי' ירושלמי פ"ג ה"ו ובפנ"א שם:

דף כב ע"א עשאן ר' יהודה. ערש"י והרבה נתיגעו בזה המפרשים במ"ש רש"י לבהמ"ז. ועפנ"א פ"ג ה"ג מ"ש בזה: הזבים והמצורעים. בירושלמי פ"ג ה"ד איתא זבין וזבות נדות ויולדות. מוכח מזה דלא כהמנהג שבש"ע סי' קפ"ח דנדה אסורה להזכיר השם ועמ"א שם: ר' יוסי אומר. בירושלמי פ"ג ה"ד ובשבת פ"א ה"ב ג"כ ע"ש ר' יוסי: ובלבד שלא יזכיר אזכרות. בירושלמי הוא ע"ש ואית דבעי מימר על דברי ר' יוסי דלעיל: תני' ר' יהודה בן בתירה. ילקוט ירמיה שו: מעשה בתלמיד. בירושלמי פ"ג ה"ד איתא שהתחיל לקרות בתורה וכיון שהגיע לאזכרה התחיל לגמגם: נהוג עלמא. בירושלמי שם איתא נהיגין תמן היינו בבבל: ר' ינאי אומר. כלאים פ"ח ה"א: בטלוה לטבילותא. לפי' הפ"מ בירושלמי דפרקין הייתו דעת ר' חנינא ובבלי קאמר ר"ח לקמן דגדר גדול כו' ועי' הרא"ש שם ופנ"א: בעל קרי שנתנו. בירושלמי שם בעל קרי חולה וכ"ה במתני' דמקואות פ"ג מ"ד ובתוספתא כאן פ"ב וכן יש לגרוס הכא וא"ש דקאמר א"כ ל"ש אלא חולה לאונסו: משום ביטול פ"ו. בירושלמי פ"ג ה"ד מפני נשי גליל ע"ש ומ"ש כאן משום ביטול תורה התם אדרבה טעם ביטול תורה לתיקון הטבילה ע"ש: אמר ר' ינאי שמעתי. ירושלמי סוף ה"ד ומפרש התם מקילין בה לרחוץ במים שאובים: מה טיבן. בירושלמי שם ע"ש ר"ח מה טובלי שחרית עושין פה: אר"ח גדר. בירושלמי שם הוא ע"ש ריב"ל: בא' שתבע. התם בירושלמי איתא עוד מעשה שתבע שפחתו של ר' כו' אם אין גברתי טובלת כו': אלא לחולה. עמש"ל ד"ה בעל קרי ובירושלמי פ"ג ה"ד איתא ג"כ חילוק זה:

שם ע"ב עזרא תיקן. בירושלמי מגילה פ"ד ה"א חשבה בין תקנות עזרא. ובס"ק דשבת ה"ד חשבה הירושלמי בין י"ח דבר ובפנ"א שם יבואר: אמר רבא הלכתא. קשה כיון דלחולה ט' קבין לא מסכתא לה איך מתוקמא מתני' דמקואות פ"ג מ"ד ותוספתא פ"ד ועפנ"א שיבבתי זאת ולהרשב"א גי' אחרת כאן ע"ש: בעל קרי שנתנו עליו. בירושלמי פ"ג ה"ד איתא שם בעל קרי חולה: מ"מ לאתויי מאי. עפנ"א שמהירושלמי משמע דר' יהודה בא להחמיר דאפילו חולה ולעצמו ג"כ בעי מ' סאה והכא ס"ל לתלמודא דלהקל בא ומשום דלא מסתברא ליה דר' יהודה יחמיר יותר בבע"ק מרבנן. אבל הירושלמי ס"ל דר"י שהקיל במתני' אינו כ"א באין לו מים אבל ביש לו מים אפשר דמחמיר יותר: ובמה ירחיק. עי' ירושלמי ערובין פ"ד ה"א דארבע אמות של הרחק היינו בלא אלכסונין ועש"ק שם ד"ה מתפלל:

דף כג ע"א אם שהה כדי. בירושלמי פ"ב ה"א ומגילה פ"ב ה"ב איתא הכי ר' מונא אמר משום ר' יהודה שאמר משום ריה"ג אם הפסיק בה כדי לקרות את כולה לא יצא י"ח: הנצרך לנקביו. ירושלמי פ"ב ה"ג מגילה פ"א ה"ט ושם איתא בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול: הנצרך כו' משום שנאמר. ילקוט קהלת קה"ר פ"ד ע"ש ר', ובירושלמי פ"ב ה"ג מגילה פ"א ה"ט ע"ש ר' אידי בר' שמעון א"ר יוחנן ילקוט עמוס תקמב: שמור רגליך. בקה"ר שם ובירושלמי פ"ב ה"ג מגילה פ"א ה"ט ע"ש ר' אלכסנדרי וכן בילקוט קהלת: בראשונה היו. ירושלמי פ"ב ה"ג בשינוי דשם איתא בראשונה היו נותנין לחבריהן ומוטלין אותן ובורחין התקינו שיהו מניחים בחורין ובאירע אותו מעשה כו': ל"ש אלא שיש שהות. בירושלמי שם הוא ג"כ ע"ש ר"י בר אחא א"ר זעירא (דהיינו ר' זירא דהכא): דר' יוחנן כי הוה בעי. כן איתא בירושלמי פ"ב ה"ג רק דשם משמע דקאי אבית המים והכא מיירי בבהכ"ס ועמ"ש בע"ב לקמן:

שם ע"ב ולא ישן בהם. בירושלמי פ"ב ה"ג איתא ישן בהם שינת ערא' כו' אך התם מיירי בלבוש בהם והכא מיירי בדנקט להו בידיה דהכ"ג גרע כדאיתא בסוכה כו א' וערש"י סוכה מ"א ב' ורש"י שכ' הכא טעם שמא יפיח צ"ע ועי' בהגרע"א שתמה ע"ז והגרש"ש בא להציל ע"ש אבל למה שרש"י סותר ד"ע בסוכה לא העלה ארוכה גם קשה מהירושלמי הנ"ל דהתם אין לחלות הסברייתא ולפרש הסיפא בידו כיון שכתב הלשון בהם וגם הרישא מיירי שהיה לבוש כדמוכח ואוכל בהם. וע"כ נומר כהכ"מ פ"ז מהל' תפילין הע"ז והכא מיירי כל הברייתא בידו ובירושלמי בלבוש כנ"ל: אמר שמואל. לענין מעות איתא בירושלמי פ"ב ה"ה א"ר שמואל בר רב יצחק אמר הונא לא יעמוד אדם ויתפלל ומעין מטבע בידו: בהכ"ס עראי דאיכא ניצוצות. בירושלמי פ"ב ה"ג מוכח דס"ל דגם להשתין מותר בתפלין בידו ע"ש ובפנ"א: א"ר יצחק הנכנס. ואכילת עראי אוכל בהן כדאיתא בבבלי סוכה ובירושלמי כאן פ"ב ה"ג וע"ש אי מברך אח"כ עליהן: תחת מראשותיו. בירושלמי פ"ג ה"ה איתא תולה תפליו מראשות המטה ולא למרגלות המטה ועי' מס' סופרים פ"ג הי"ג:

דף כד ע"א אשתו כגופו. בירושלמי קדושין פ"ד הי"א תמן אמרי איש ואשתו מותר ע"ש: ותניא אחריתי. בירושלמי קדושין שם איתא שנים שישנים במטה אחת זה מתכסה בכסות עצמו כו': דאר"ה עגבות. בירושלמי חלה פ"ב ה"א מדייק ממתני' דהאשה יושבת וקוצה לה דעגבות אין בהם משום ערוה והכא דחי לה ומוקי כשהיו פניה טוחות בקרקע ועפ"מ שם שהשיג על הרע"ב דמוקי שהיו פניה טוחות וגם כתב דעגבות אין בהם משום ערוה ע"ש: האשה יושבת. לפי גי' הספרים הוא בירושלמי ברכות פ"ת ה"ב ובחלה פ"ב ה"א אך הגר"א מוחקה משם ומגיה משנה אחרת במקומה ע"ש: כל המסתכל. בירושלמי חלה פ"ב ה"א ע"ש ברייתא תני: אמר שמואל קול. בירושלמי שם מפיק מקרא והיה מקול זנותה. ילקוט שה"ש ע"פ השמיעני את קולך ע"ש רב ששת: אמר רב ששת שער. ילקוט שה"ש ע"פ שערך ע"ש שמואל: א"ר חנינא. בירושלמי פ"ג ה"ה ואיתא שם אבל לא רוקק והכא איתא ורק. ואפשר כדמסיק דהיה מבליע באפרקסותו דהבבלי קרי ליה רק והירושלמי קרי ליה לא רק שלא היה רוקק לארץ:

שם ע"ב המגביה קולו. לקמן לא א' ילפי מקראי דחנה דאסור לגבהי' קולו. והכא מיירי בקול גדול כנביאי השקר והתם שלא להשמיע קולו כלל כדמוכח בירושלמי פ"ד ה"א ממש"ש מלתא דהדין בר נש פליגא ע"ש: המתעטש. בירושלמי פ"ג ה"ה ע"ש תני ר' חלפתא בן שאול: מבליעו באפרקסותו. לגי' הראב"ד בירושלמי פ"ג ה"ה אם בהדא דאנטלין מותר הייתו הך דהכא: לא שנו. מהירושלמי פ"ד ה"א משמע דלא ס"ל זה החילוק מדמוכיח מרב שהגבי' קולו דפליג ע"ז ודלמא לא היה יכול לכוין בלחש: ומבית הכסא. בירושלמי פ"ג ה"ד איכא פלוגתא חזקיה אמר מותר ר' יסא אמר אסור ע"ש: ר' אבהו. הכא קאמר לדידי לא ס"ל וכתב התוספות משום תרתי מילי חדא דסבירא לי א"ת נראה. לשיטת הירושלמי פ"ב ה"א ומגילה פ"ב ה"ב ס"ל גם לר' יוחנן חוזר לראש. והוא משום דבסוף ר"ה מקשה הגמ' דר"י אדר"י. ומשני הא דידיה הא דרביה ובירושלמי מחלק בין תקיעות לשאר דבר דבתקיעות הם פסקי פסקי ואין ההפסק מזיק וא"צ לומר הא דידיה הא דרביה ע"כ בעובדא דר' אבהו ליתא שם לדידי לא ס"ל: היה מהלך במבואות. ילקוט יחזקאל שנח: רב אדא בר אהבה אמר מהכא. בירושלמי סנהדרין פ"י ה"א ע"ש דבר אחר כי כו':

דף כה ע"א אתמר צואה. ילקוט תהלים תשכג ובירושלמי חלה פ"ב סוף ה"א איתא שם דר"ה ס"ל נוגע בבשרו אסור ובבבלי איתא דר"ה ס"ל מותר ועפ"מ שם: ממקום שפסק. בירושלמי פ"ג ה"ה ע"ש ר' אמי: לא יקרא אדם. בירושלמי מוכח דרק אצואת כלבים התנה ובשעה שנתן כו' אבל צואת חזירים תני לה באידך ברייתא עם צואת תרנגולין דאסור בכל גווני כמ"ש התוס'. ולפי מה שמוחק הגר"א גם בבבלי צואת חזירים מהברייתא דלקמן אפשר לפרש גם בבבלי כן: ולא צואת תרנגולין. בירושלמי פ"ג ה"ה ובלבד באדומים. ומובא בתוס'. עוד בתוס' ובלבד של תמור בירושלמי שם איתא עוד וברכים ועי' רשב"א: לא יקרא אדם. בירושלמי שם חשיב ג"כ צואת נמיה: הטמא עומד. ילקוט מצורע תקנג ת"כ תזריע פרשה ה' סוף פי"ב: דר' יוחנן רמי. ילקוט תנא תתקלד: פי חזיר. בירושלמי פ"ב ה"ג ע"ש מר עוקבא: כ"ז שמטפיחין. בירושלמי פ"ג ה"ה הוא ע"ש ר' אבא אמר רב ועליה קאי גניבא התם דהייתו בשם רב כדאיתא הכא ופליגי אליבא דרב: שרא ליה מארי לגניבא. לפי באורי בפנ"א לירושלמי פ"ג ה"ה איתא הך קושי' על גניבא והתירוץ בירושלמי שם עיין שם:

שם ע"ב דא"ר יוחנן. בירושלמי פ"א ה"ב ע"ש מר עוקבא ועי' פ"ד ה"א: במים עכורים. בירושלמי שם קאמר הכי סתמא דירושלמי ועפ"מ פ"ש ה"ב דמוכיח מזה דס"ל להירושלמי לבו רואה את הערוה אסור ובענ"ד אין ראיה די"ל דמוקי בעכורים משום עיניו כדמוכח מתרומות פ"א ה"ד דערום אסור בברכה ובגלולין אסור דהוי כבעששית. ומאי דמקשה והרי לבו כו' ה"ה דהו"מ להקשות והרי עיניו. ומה דשרי לת"ק דאידך ברייתא ביושב עד צוארו הוא משום דביושב מתכסה בין רגליו ואין עיניו רואים: צואה בעששית: ילקוט תנא תתקלד: צואה כ"ש. בירושלמי פ"ג ה"ה על שם ר' בנימין בר יפת משמיה דר' יוחנן: צואה כגומא. בירושלמי חלה פ"ב סוף ה"א ארי"ה עומד אדם על הצואה כו' ע"ש: א"ר יהודה כותי ערום. ילקוט נח סח תנא תתקלד יחזקאל שסב: במה כו' רביעית. בירושלמי פ"ג ה"ה ומסיק דא' לכלי קטן ואחד לכלי גדול: גרף של רעי. בירושלמי שם הברייתא בשינוי קצת והגר"א משוה גי' הברייתא שם להבבלי: ר"ש בן אלעזר. בירושלמי פ"ג ה"ה איתא אפי' טרקלין עשרה על עשרה כו': הלכה כרשב"א. בירושלמי פ"ג ה"ה ע"ש ר' יעקב בר אחא בשם ר' חייא בר ווא הורי ר' חנינא תרתיה כהדא דרשב"א: בית שיש בו ס"ת. בירושלמי פ"ג ה"ה ע"ש ר' חונא: לא שנו. בירושלמי פ"ג ה"ה הוא ע"ש סתמא דירושלמי ועי' סנהדרין פ"י ה"א:

דף כו ע"א אריב"ל ס"ת. בירושלמי ברכות פ"ג ה"ה ואם היה נתון בחלון שיש בו עשרה טפחים מותר דהו"ל רשות לעצמו: בהכ"ס שאמרו. בירושלמי פ"ב ה"ג הוא דברי ר' זירא: והמשמשת. ירושלמי יומא פ"ג ה"ג ושם מסיק טעמא דר' יהודה משום שאינו מועיל טבילה זו לטהרו ועפנ"א פ"ג ה"ו: איבעיא להו. עי' פ"ג ה"ו וביומא פ"ג ה"ג ובפנ"א:

פרק ד תפלת השחר. דב"ר פ"ח תנחומא תשא תוספתא פ"ג: ותיקין. בירושלמי פ"א ה"ב ע"ש מר עוקבא ועי' פ"ד ה"א ילקוט

תהלים תתמ: מעוות לא יוכל לתקן. קה"ר פ"ב ילקוט שם:

שם ע"ב טעה ולא הזכיר. ירושלמי פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א ושם אמר עלה ר"ז בשם רב הונא מחזירין אותו בשומע תפלה. ועתוס' כ"ט ב' ד"ה אם: **תפלות אבות תקנום**. ירושלמי פ"ד ה"א ופסחים פ"ה ה"א ב"ר פס"ח ופ"ס במד"ר פ"ב תנחומא חיי ומקץ שוח"ט סי' נ"ה ילקוט וירא פו תהלים תשפו ע"ש ריב"ל: **ואין פגיעה אלא תפלה**. תנחומא בשלח ירושלמי שם ומייתי מקרא ויפגעו בה כי' נבאות. ובמכילתא בשלח פ"ב מייתי לתרוייהו קראי: **מפ"ם אמרו תפלות**. ילקוט תהלים תשעא ע"ש ריב"ל ותמוה קצת דנקט מקודם גי' המדרש והירושלמי דריב"ל ס"ל כנגד אבות ואח"כ קאמר בשם ריב"ל כנגד התמידין כבבלי: **פלג מנחה אחרונה**. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ד ה"א ומקשה שם הא תמיד נבחם בשמונה ומחצה והיך אמרי' דזמן מנחה קטנה בט' ומחצה ומשני לה ע"ש:

דף כז ע"א היו לפניו ב'. דב"ר פ"ח עמ"א סי' רפ"ו דבאין שהות לשניהם לכ"ע מוסף קודמת משום דלה אין תשלומין ולמנחה יש תשלומים ובירושלמי מפורש דאדרבה בעי למימר דוקא באין שהות מיירי ועפנ"א: **שממאנין את הקטנה**. עי' ירושלמי יבמות פי"ג ה"א דמקשה וכי בעדות חולקין ומשני. וקשה א"כ מה נענה פה דחכמים פליגי וס"ל עד חצות נגד העדות. ובברייתא כ"ו ע"ב מבואר דלחכמים תמיד נקרב עד חצות וי"ל דהעדות לא בארה ולא אחר ד' שעות ופליגי בפי' העדות: **תרנגול שנסקל**. עי' ירושלמי ערובין פ"י ה"א ומצייר לה כגון שניקר מוחו של תינוק: **על תמיד של שחר**. ירושלמי פ"ד ה"א תענית פ"ד ס"ה. ונראה דהא דמשמע לר' יהודה דלא יותר מד' שעות הוא עפמ"ש בירושלמי שם דהיה מעשה נסים כמשמעות הלשון האיר הקב"ה עיניהם. ואין נס נעשה כ"א לצורך שאין עת להמתין ועי' ויק"ר פי"ב: **וחם השמש**. בירושלמי פ"ד ה"א משמע דלר' יהודה ס"ל וחם השמש היינו בד' ולא דריש כפלת בבקר נק וזה הוי בקר וזה ראית ר' יהודה: בד' שעות. ב"ר פמ"ח ובירושלמי פ"ד ה"א פסחים פ"ה ה"א מכילתא בשלח ע"ש ר' ישמעאל ילקוט בשלח רסא: **מרבב**. גם בירושלמי פ"ד ה"א איתא רב כר' יהודה ס"ל רק דהתם על מנחה קאי כדמוכח התם: והוה מצלי. כזה ירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה סנהדרין פ"א ה"ב רב כהנא הוה מצלי אחורי דר"ח בר אבא וסיים רחב"א ולא עבר קומוי ע"ש:

שם ע"ב והנותן שלום לרבו. עתוס' ורא"ש ובירושלמי פ"ב ה"א. ובהקדמה לפמ"א ובפנ"א: **התפלל ר' של שבת**. בירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א ר' מפקד לאבדן כו' דנגלי דרמשא עד יומא קאים משמע שבכל יום עשה כן: **בצד עמוד זה**. בב"ר פי' ובירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א איתא כאן מבכני ר' ישמעאל בר' יוסי כו' כאן נתפלל אבא כו' א"כ על ר' יוסי אביו דר' ישמעאל קאי: **של מוצאי שבת**. גם בזה איתא שם על ר' יוסי אביו דרבי ישמעאל: **מאי אין לה קבע**. בב"ר פס"ח ובמד"ר פ"ב ובירושלמי פ"ד ה"א מפרש אין לה קבע שלא מצאו בקרבנות נגדה הקבוע למולה כמו נגד שאר תפלות ואח"כ אמרו אף זו מצאו לה כנגד אברים ופדרים ע"ש: **מעשה בתלמיד א'**. ירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א עם איזו שינויים: **לחוצפית המתורגמן**. שם איתא הפטר את העם ואמרו לזונין החזן אמור והתחילו כל העם ואמרו כי על מי לא עברה רעתך תמיד ע"ש ובגליון: **נוקמי לר"ע**. שם איתא דר"ע היה שלמטר ע"ז ואמר לא שזה בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים כו': **והוא עשירי לעזרא**. בירושלמי יבמות פ"א ה"ו העיד עליו ר' דוסא שמראהו ג"כ דומה לאותה עזרא הכהן ועש"ק שם:

דף כח ע"א בר המני כרי. בירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א כבן שש עשרה שנה: **דקאמר ראב"ע כבן**. מהירושלמי פ"א ה"ו משמע שאינו מפרש שאמר כן בעת התמנותו שהיה רק בשנים אלא לעת זקנתו וכבן הוא משום שהיה כמוך לשבעים שנה וכ"מ במכילתא בא פט"ז: **ד' מאה ספסלי**. שם בירושלמי מספר הספסלי בשינוי: **בא יהודה גר העמוני**. ילקוט ישעיה רפד: **אמר להו ר"ע**. בירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א איתא דלית דאמרי דלא כוכם הזל לגבייהו כ"א ר"ע אזל ואמר להו מזה כו': **גמירי מפלין**. בבבלי מנחות נ"ט ע"א מייתי לה מקרא ותמה הגרי"ב על לשון גמירי. ובירושלמי בכ"מ שמלה מפולין כו' בכורים פ"ג ה"ג יומא פ"ג ה"ח מגילה פ"ד ה"ב שבועות פ"א ה"ה לא נזכר שום קרא ובבכורים מבואר הלשון שמעתי וצ"ל דקרא אסמכתא בעלמא היא: **שבת של מי**. במכילתא בא פט"ז במד"ר פי"ד ירושלמי חגיגה פ"א ה"א סוטה פ"ג ה"ד בלשון מי שבה שם: **היו לפניו שתי תפלות**. דב"ר פ"ת ובירושלמי פ"ד ה"א ע"ש ר' יוחנן ועמש"ל כ"ז: ר' זירא כי הוה חליש. כה"ג בירושלמי בכורים פ"ג ה"ג על חזקיה ב"ר ע"ש:

שם ע"ב דאר"ה. פי' ירושלמי סוכה פ"ב ה"ה דמספקא ליה להירושלמי בר"ז אם הא דלא טעים פ"א בסעודת ברית מילה הוא משום דלא התפלל עדן מוסף ע"ש: **דאריב"ל**. בירושלמי פ"ד ה"א איתא כה"ג בריב"ל דמפקד אי סוה לכון אריסטון כו' הכוון מגלון דמנחתא. ואריסטון היינו סעודה ממש והכא אפי' טעימה משמע דאסר: **ת"ר בכניסתו**. בירושלמי פ"ד ה"ב ושם בזה"ר שלא אקפיד על חברי ושלא יקפידו חברי עלי: **בשעת פטירתו**. כ"ה ג"כ בירושלמי סוף סוטה ובע"ז פ"ג ה"א ושם קאמר דגם ר"א תלמידו אמר כעין זה פנו כו' והכינו כסא לריב"ז ואית דאמרי לחזקיה וכן דבי ר' פזי אמר פנו כו' כסא ליהושפט ע"ש: **הני י"ח כנגד מי**. ילקוט ואתחנן תתלו ובירושלמי פ"ד ה"ג אריב"ל כנגד י"ח מזמורים שבריש תהלים ע"ש: **כנגד י"ח אזכרות**. ב"ר פמ"ט ויק"ר פ"א במד"ר פ"ב תנחומא וירא ירושלמי פ"ד ה"ג ע"ש ר' לוי ועוד יש שם מה שלא נזכר בבבלי כנגד י"ח פעמים שנזכרו אבות בתורה וכנגד י"ח צווים שכתוב בפרשת משכן ע"ש: **א"ר תנחום אריב"ל**. במדרש וירושלמי שם ע"ש ר' סימון:

דף כט ע"א והשקיף בה. בירושלמי פ"ה ה"ג ושרי משקיף עליהון וליתא שם שתים ושלש שעות ועי' הרא"ש ופ"מ ופנ"א שם: **טעה בכל הברכות**. בירושלמי ספ"ה הטיב ג' ברכות שמסלקין אותו כשטעה מהיה המתים. **ולמלשינים**. ובונה

ירושלים ובתנחומא ויקרא איתא שני ברכות ברכת המינים ובונה ירושלים: **אל תאמין**. ירושלמי שבת פ"א ה"ג ושם מעשה בחסיד א' כו' ע"ש: **הני שבע דשבתא**. בירושלמי ברכות פ"ד ה"ג ותענית פ"ב ה"ב ע"ש ר' יצחק: **כנגד תשע אזכרות**. בירושלמי שם ע"ש ר' אבא קרטיגנא: **בר"ה נפקדה**. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב האמהות טולדו אבות כו' נפקדו אמהות: א"ר חלבו כנגד כ"ד · בירושלמי פ"ד ה"ג ותענית פ"ב ה"ב ר' חלבו ור"ש בר רב נחמן כנגד כו' ועפנ"א מפ"ש: **מאי מעין י"ח**. בירושלמי פ"ד ה"ג ותענית פ"ב ה"ם לרב הו"ל י"ח מעין י"ח ולשמואל ברכה א' מעין י"ח: **בכל יום מתפלל**. עי' ירושלמי פ"ד ה"א וה"ג תענית פ"ב ה"ב ופ"ד ה"א ושם הגירסא משונה והרש"ם מגי' שם כבכאן ועי' פנ"א: **שאלה בברכת השנים**. ירושלמי פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א ומוקי שם בשלא הזכיר טל ועתוס' לקמן ע"ב ד"ה הא: **שם ע"ב** הא דאדכר בתר ש"ת. ירושלמי פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א ר"ז בשם ר"ח אם לא שאל בברכת השנים אומרה בש"ת: תוס' וכן משמע בירושלמי. פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א: **שעקר רגליו**. שם ושם וכפ"ד ה"ג: **איכא דאמרי**. עפנ"א בירושלמי פ"ד ה"ג שבארתי דהירושלמי מספקא ליה אי כל"ק דרבנ"י אי כל"ב: **כל מי שאינו אומרה**. בירושלמי פ"ד ה"ד שלא יהא כקורא באגרת: **כל שאינו יכול לחדש**. בירושלמי שם ע"ש ר' אחא בשם ר' יוסי: **מצוה להתפלל עם דמדומי**. ירושלמי פ"ד ה"א ע"ש ר' יוסי בר' חנינא ודריש ליה מקרא לעת מנחה מיצויין של יום ועב"ר פנ"ב תנחומא מקץ סימן י' ירושלמי פסחים פ"ה ה"א: **מאי פרשת העבור**. בירושלמי מפרש העבור היינו הע"ן העוברים לפני התיבה בכל מקום כל מה שהם מפרשים בבקשתם עבור ישראל ימלא ה' · ר' יהושע אומר. עי' שדה יהושע ירושלמי פ"ד ה"ד שמותק דברי ר' יהושע מהברייתא משום דבמתני' כבר נאמרו דברי ר' יהושע בנוסח אחר וגם אין חילוק בין דברי רבי יהושע דברייתא לדרא"ר כ"א משועת לצעקת ואין שייך בזה פלוגתא ע"כ מוחקו ע"ש: **אחרים אומרים**. בירושלמי פ"ד ה"ד מסיים בנוסח דאחריב ברוך ה' כי שמע קול תחנוני בא"י שומע תפלה:

דף ל ע"א בתפלה קצרה לא בעי. בירושלמי פ"ד ה"ד ס"ל לרב חסדא דגם בתפלה קצרה בעי ג' ראשונות ואחרונות ע"ש וכפ"מ פ"ד ה"ג ד"ה איזו: **היה רוכב**. ירושלמי פ"ד ה"ה ואמר שם ר' יהודה בן פזי בשם ריב"ל הלכה כר' והכא איתא לק' אמר רבה ואימא ריב"ל: **סומא ומי**. ילקוט מ"א קפד ירושלמי פ"ד ה"ה בשינוי שיבואר: **נמצאו כל**. בירושלמי שם מסיים הה"ד כי ביתי כו' לכל העמים: א"ר אבין. שהש"ר פ"ד ילקוט מ"א קפד שה"ש ע"פ כמגדל ירושלמי פ"ד ה"ה על חורבנו כמשמעות לשון תל ובבנינו מייתי ע"ש ריב"ל הפסוק הוא ההיכל לפני לפנים שכל פנים פונים לו: **הלכה כר' יהודה**. בירושלמי פ"ד ה"ו ע"ש ר' ביבי בשם ר' חנה:

שם ע"ב אני ראיתי את ר' ינאי. ירושלמי פ"ד ה"ו ושם קאמר דהתפלל של מוסף בשוק של צפורין: **אם יכול לכוין את לבו**. עי' ירושלמי פ"א ה"ב פ"ד ה"א שבת פ"א ה"ב דתפלה צריכה כונה במה יששה. בירושלמי פ"ד ה"ו שיעור הילוך ד' אמות:

פרק ה אין עומדין. ילקוט שמואל עח: **אפילו המלך**. שמ"ר פ"ט תנחומא וארא: מגה"מ. ילקוט שם: **אריב"ל מהכא**. ירושלמי פ"ה ה"א ג"כ ע"ש ריב"ל: **במקום גילה**. ילקוט תהלים תרכב ובירושלמי שם א"ר אחא כיבוא יום רעדה תגילו: ר' ירמיה. ילקוט משלי תתקי"ג:

דף לא ע"א אר"י משום רשב"י אסור. ילקוט תהלים תתפא שוח"ט סימן קכו: **אלא מתוך הלכה**. ירושלמי פ"ה ה"א ע"ש רב ירמיה והכא מבואר דהוי ברייתא וכדמסיים ר"ח עביד כברייתא: **דא"ר זירא**. ירושלמי שם דרב הונא אמר הרוצה כו' ומצלי: **דאמר רב הושעיא**. בירושלמי שם תני ר' הושעיא מרבה כו': **א"ר זעירא**. בירושלמי פ"ה ה"א ר' זעירי אמר ר' חנינא: **ולא מתוך עצבות**. בירושלמי שם כל המיצר אסור להתפלל ע"ש ר' זריקן ר' יוחנן בשם ר"א בנו של ריה"ג: **ולא מתוך שחוק**. ברייתא שם בפ"ה ה"א: **וכן מלינו שסיימו**. בירושלמי פ"ה ה"א א"ר אלעזר חוץ מירמיה ור' יוחנן אמר גם ירמיה ע"ש: **כל ארץ**. ב"ר פי"ט ילקוט ברכות ירמיה רסו: **סימן לדבר**. עי' שוח"ט סי' קח ויק"ר ספ"ז ירושלמי פ"ה ה"א ע"ש ר' שמואל בר נחמני: **יכול יתפלל אדם כל היום**. דב"ר ס"ב ירושלמי פ"ד ה"א ע"ש סתמא דירושלמי: **יכול מבכה לגולה**. שם: **יכול יהא כולכן**. שם: **יכול ישמיע**. שם ובאגדת שמואל פ"ב ועי' תנחומא תצא ילקוט תהלים תשעא: **יכול ישאל**. ילקוט מ"א קל ובירושלמי פ"ד ה"ד סוף פלוגתא בזה ובבבלי ע"ז פ"ק ז' א' וכ"ה בשוח"ט סי' קב: **ואין אומר דבר**. ירושלמי פ"ה ה"א לענין סמיכת גאולה לתפלה שאינו מפסיק: **שואל כו' בש"ת**. בירושלמי פ"ד ה"ד פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א ע"ש ר' זעירי בשם רב הונא: **א"ר המנונא**. ילקוט ש"א עת: **שיחתוך בשפתיו**. ירושלמי פ"ד ה"א יכול יהא מהרהר בלב ת"ל שפתיה נעות: **מכאן שהשכור**. מדרש שמואל פ"ב בפלוגתא ח"א מקרא ושכורת וח"א מהא דעלי וקרא דשכורת להמיגר ובירושלמי פ"ד ה"א ובתרומות פ"א ה"ד בשם אבא בר ר"ש שכור כו' תפלתו גדופים:

שם ע"ב לא אדון. ילקוט ש"א עת: **א"ר אלעזר מיום שברא**. ילקוט שם מדרש שמואל פ"ב: **א"ר אלעזר אמרה חנה**. ילקוט שם מדר"ש שם: **מלמד שאם היתה עקרה**. בסוטה מוחלפת השיטה וכן מוכח בירושלמי דס"ל לר' ישמעאל בכ"מ דברה תורה כלשון ב"א דכן איתא בירושלמי שבת פי"ט ה"ב פסחים פ"ב ה"ז פ"ט ה"א יבמות פ"ה ה"א סוטה פ"ז ה"ה פ"א ה"א נדרים פ"א ה"א דר' ישמעאל ס"ל לשונות כפולין הן וכ"ה בספרי כאן פלוגתא דהכא כמו בסוטה כ"ו ע"א ושם בשם הגר"א מהפך הגירסא ומגי' כמ"ש הכא ופליאה דעת ממני למה מחליף דעת ר' ישמעאל דס"ל בירושלמי בכ"מ ד"ת כלשון ב"א [ובתחבי בענין זה ראיתי להק"ע בחגיגה פ"ב שגיאה שכ' ביטמא יטמא ענין ד"ת כלשון ב"א וחשב שלשון כפול הוא בתורה ובאמת אין כתוב ב"א יטמא לאוד ודרשי' יטמא. ועוד מקומות רבות להק"ע ד"ת כלשון ב"א במקום שאין שייך זה והרשומים לעיל הם המפורש

בירושלמי] אך פלוגתא דהכא בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד הוא ע"ש ר"א בן מתיא ור"ש בן לקיש א"ל א"כ כו' וכ"ה במד"ר פ"ט: **א"כ ילכו כל העקרות**. בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד ובבמד"ר פ"ט בשינוי דמ"ק אמר ג"כ יולדת כנער כו' ורשב"ל מקשה לו א"כ כו' משמע דקאי אקושיא גם ע"ז ועש"ק שם ועב"ר פנ"ג: **שלשה דבקי**. מדרש שמואל פ"ג ע"ש: **אריב"ל מכאן**. ילקוט ש"א פ: **א"ר אלעזר שמואל**. שם בילקוט: **חזיבהו שמואל**. מדרש שמואל פ"ג: שחשחיטה כשרה בזרים. הוזכר דרך אגב בירושלמי שבת פ"ב ה"ה: **ובכל המורה**. ויק"ר פ"כ תנחומא אחרי ירושלמי שביעית פ"ו ה"א ובגיטין פ"א ה"ב ע"ש תני ס"כ שמיני פרשה דמלואים: **א"ר אלעזר משום ר"י בן זימרא**. ילקוט ש"א עח: **וא"ר אלעזר אליהו**. ילקוט מ"א רטו:

דף לב ע"א א"ר חמא בר חנינא. ילקוט מיכה תקנב ובירושלמי תענית פ"ג ה"ד א"ר יהושע בן יאיר משום רפב"י שלשה ברא כו' ויל"ר כו' ואשר הרעתי: **וא"ר אלעזר משה**. ילקוט דברים תתנ: **קורין לאלפין**. בירושלמי ברכות פ"ב ה"ד אמר כן על אבי חיפין וכיבנין ועכעין והיינו בטעות ועי' פאה פ"ז ה"ה מע"ש פ"ה ה"ב שבת פ"ז ה"ב לא מתמנעין רכתן בין ה"א לחי"ת ועמש"ל ל"ה א': **בך אמר משה**. ילקוט הושע תקיז: **הוא גרם**. בירושלמי יומא פ"ח ה"ו מפרש לר"ע דס"ל דאי"ל לפרש את החטא דה"ש ויעשו להם אלהי זהב הוא להתגלות שהזהב גרם להם: **משל לאדם**. ספרי האזינו שיה: מלי כרסי. שם ועי"ע ספרי עקב מג: **מאי לך רד**. ילקוט תשא שנג: **אמר ר' אבהו אלמלא**. ילקוט תשא שנג ע"ש ר' אלעזר: **אמר ר' אלעזר מלמד שעמד**. עי' שמ"ר פמ"ג דב"ר פ"ג ילקוט תשא שם: **ואמר מר הוא אינו מיחל**. הוא רב יהודה בשם שמואל כדאיתא בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח נדרים פ"ג ה"א ובבבלי חגיגה ספ"ק: **אמר רבה א"ר יצחק**. בילקוט תשא שם ליתא אמר רבה דכבר אמר רבה דרשיה לעיל ועיין הגרי"ב: **כך אמר משה**. ילקוט תשא שנג: **אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו**. ילקוט שלח תשמג: **דרש ר' שמלאי**. ילקוט ואתחנן תתיג ותתטו:

שם ע"ב גדולה תפלה יותר ממעש"ט. ילקוט ואתחנן שם ספרי ואתחנן כט ושם ע"ש ר"א בן יעקב תנחומא הבא: **א"ר יוחנן כל כהן**. ילקוט ישעיה רמ: **וא"ר אלעזר מיום שחרב**. ילקוט רות לג: **ואע"פ**. ילקוט שם ותהלים תשלה שוח"ט סי' ד: **ורא"א מיום שחרב בהמ"ק נפסקה**. ילקוט יחזקאל שמב: **כל המאריך**. ילקוט עקב תתנד ובירושלמי פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א ע"ש ר' לוי וע"ש דמקשה דר' לוי אדר' לוי ומשני כאן ליחיד כאן לצבור: **א"ר חמא בר' חנינא**. דב"ר פ"ב ע"ש ר' חייא רבה: **ארבעה צריכין**. ילקוט יהושע ה: היינו עזובה. ילקוט ישעיה שלג ושם א"ר אלעזר תחת אמר ר"ל: **כלום אשכח**. אגד"ב פ"ע: מנה"מ אריב"ל. ילקוט תהלים תתלב והתפח ירושלמי פ"ה ה"א ג"כ ע"ש ריב"ל ובברייתא ליתא התם וכן הך דלקמן מלאכתן אימת נעשית אינה ע"ש ברייתא: תורתן משתמרת. ירושלמי שם ברכה נתנה בתורתן: לא שט. בירושלמי פ"ה ה"א ע"ש ר' אחא:

דף לג ע"א ליש אלא נחש. ירושלמי פ"ה ה"א ע"ש ר' הונא בשם ר' יוסי: **נפל לגוב אריות**. בירושלמי יבמות פט"ז ה"ג איתא גם לנחשים ועקרבים אין מעידין עליו ועש"ק שם: **מעשה**. ירושלמי פ"ה ה"א ומה שהביא רש"י בשם בה"ג הוא בירושלמי פ"ה ה"א רק דשם משונה דהתם איתא שעמד והתפלל ולא הרגיש שנשכו הערוד ומת הערוד: **אין ערוד ממית**. ב"ר פ' פ"ב שמ"ר פ"ג: **אוי לו לאדם**. ירושלמי פ"ה ה"א ולקמן פ"ה ה"ב יומא פ"ח ה"ה איתא אל יאמר לך אדם כו' שנשכו ערוד וחיה: **מתוך שקולה**. ב"ר פי"ג דב"ר פ"ז ירושלמי פ"ה ה"ב תענית פ"א ה"א ומייתי לה מקרא יקימנו ונחיה וגו' ויבא כגשם כו': **מתוך שהיא חכמה**. עי' ירושלמי פ"ה ה"ב אם אין דעה הבדלה מנין: **וא"ר אמי גדולה דעה**. ירושלמי פ"ד ה"ד ע"ש ר' יצחק מדרש שמואל ע"ש ר' פנחס ילקוט ש"א פד כבגמ': **כאלו נבנה**. מדרש שמואל פ"ט: **רב אחא קרחינאה**. בילקוט ש"א פד רב אדא קרטיגנא: **מבדי**. בירושלמי פ"ה ה"ב ר"ש בר ווא בעא קומי ר' יוחנן: **המבדיל בתפלה**. ע"ש בירושלמי: **טעה ולא הזכיר**. עמש"ל כ"ו ב': **כל המברך ברכה שא"צ**. ילקוט יתרו רצב ירושלמי פ"ו ה"א שלא להזכיר ש"ש לבטלה ועתי"כ ויקרא דבורא דנדבה פ"ב סי' ד':

שם ע"ב הלכה כר"א ביו"ט. בירושלמי פ"ה ה"ב ע"ש ר' יצחק רבה בשם ר': **בקוט דר"ח**. עמש"ל ל"ח ב': **כמיו לפנים**. בירושלמי תענית פ"ג ה"ט ע"ש תני כן: **דתקנו לן מרגניתא**. עפנ"א בירושלמי פ"ה ה"ב שבארתי דזה כונת שמואל דאמר ברכה רביעית דהיינו בברכה רביעית ולא כפי' המפרשים דס"ל כר"ע ברכה רביעית בפ"ע ע"ש: **תרי אמוראי**. ילקוט תלא תתקל ירושלמי פ"ה ה"ג עי' מגילה פ"ד ה"י ר"פ בשם ר' סימון ור' יוסי בשם ר' סימון ר' פנחס ס"ל דהוי כקורא תגר כו' ור' יוסי משום דעושה קלבה למדותיו של הקב"ה וגרים עד קן צפור כו': **ההוא דנחית קמיה דר"ח**. בילקוט עקב התנה קמיה דר"ע ובירושלמי פ"ט ה"א ר' יוחנן ור' יונתן כו' ואשכחון לחזנא דאמר כו' וכ"ה בשוח"ט סי' י"ט רק דהתם ר' חייא ור' יונתן: **וא"ר חנינא הכל**. ילקוט עקב תתנה ישעיה שנ: **והא"ר חנינא**. בילקוט שם והא"ר אלעזר אין כו' ומשני א"ר חמא משל כו': **אר"ז כל**. מגילה ירושלמי פ"ד ס"י בשם סתמא דירושלמי:

דף לד ע"א תוס' ד"ה אמר. ירושלמי פ"ה ס"ג מגילה פ"ד ס"י: **העובר לפני התיבה**. דב"ר פ"א: **מהיכן הוא מתחיל**. שם: זה סעוכר. דב"ר פ"ז תנחומא ויהי: **תוס' ד"ה מסיכן**. ירושלמי בפ"ה סוף ה"ג: **צריך לסרב**. בירושלמי פ"ה ס"ג ע"ש ר' יהושע דרומייא: **ת"ר ג' תבן קשה**. בירושלמי פ"ה ה"ג רובן ודיעוטן רע ובינוניהן יפה: **אר"ה טעה כו'**. דב"ר פי"א ונחלק שם מאמר ר"ה לשלשה אמוראים ר"י בר' חנינא אמר על ג' הראשונות ור"ס אמר על האמצעיות ורב אמר על שלש אחרונות וד"א הוא דעת רב אשי שבכאן וקאי על האמצעיות ובירושלמי פ"ה ס"ג לא הוזכר דין האמצעיות כלל אם לא שנפרש מ"ש טעה כו' על האמצעיות ועפנ"א:

ראשונות דומה כו'. ירושלמי פ"ב ס"ד דברי ריב"ל שלש ברכות ראשונות וג' אחרונות הן שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות: **מעשה בתלמיד אחד**. ילקוט בשלח רמו ובהעלותך תשנב: **כלום מקלר**. עי' שמ"ר פכ"א מכילתא בשלח פ"ג עת לקלר כו': **אלו ברכות**. ילקוט מ"א קצב ב"ר פל"ט וירושלמי פ"א ה"ה ומ"ש כאן ע"ש ר"ש בן פזי אריב"ל בב"ר וירושלמי ע"ש ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל ומה דס"ל הכא לר' יצחק בר נחמני בשם ריב"ל מסגה לר' סימון בשם ריב"ל ובשינוי:

שם ע"ב אר"י בר נחמני. עמש"ל סוף ע"א ושם בירושלמי ובב"ר לא אמר רק המלך משחוה כורע ובכה"ג לא פליג: **קידה על אפים**. ילקוט מ"א קפו ובירושלמי פ"א ה"ה ובסוכה פ"ה ה"ד ובב"ר פ' נ"ט לא הוזכר קידה רק כריעה ובריכה ולהגירסא שם לוי אחוי בריכה משמע דהיינו קידה שבבבלי מגילה כ"ב: **הא בתחלה הא בסוף**. פי' הרא"ש דאמודים דרבנן קאי דאלו ברכת מודים שבי"ח גם בסוף בעי לכרוע ועי' ירושלמי פ"א ה"ה ר"ז סבר לקרובה ובפנ"א שם: **שלוחו ש"א כמותו**. מכלתא בא פ"ג קדושין מה. וש"נ: **צריך שיכוין**. עמש"ל ל' ע"ב ד"ה אם יכול: **אריב"ל דא"ק**. ויק"ר פט"ז אם הניבו שפתיו ובירושלמי ספ"ה אם עשו שפתותיו של אדם תנובה: **ארחב"א אר"י כל הנביאים כו' למשיא כו'**. ילקוט ישעיה שסח: **ארחב"א אר"י כל כו' לבעלי תשובה**. קה"ר פ"א ע"ש ר"ש בן חלפתא: **מעשה שחלה כו'**. אותה העובדא הוא גם בירושלמי פ"ה ס"ה. והכא איתא שאמר הטעם מאין יודע שנתרפא ובירושלמי ליתא שום טעם רק כעוה אני שנוית: **אל יתפלל אדם**. ילקוט דניאל אלף סד:

דף לה ע"א חוץ מן היין. בירושלמי פ"ו ה"א דייק מזה דשמן זית מברך עליו בפה"ע ובפ"ב מייתי ליה לענין דהכלל על כולם שנ"ב יצא לא קאי אזוצא מן הכלל יין ופת: **חוץ מן הפת**. בירושלמי פ"ו ס"א מדייק מזה דשלקות מברך עליהם בפה"א ועפנ"א ובפ"ב מייתי ליה לענין דלא יצא על הפת בשנ"ב: **מלמד שטעונים**. ת"כ קדשים פ"ט ילקוט קדשים תרמז ובירושלמי פ"ו ה"א ע"ש תני ר' חייא עוד מפיק לה מקרא המלאה כזרע כו' הוקשו כו' ע"ש: **אחליה והדר אכליה**. בירושלמי פאה פ"ז ה"ה מע"ש פ"ה ה"ב ר"ז בעי קומי ר' אבהו מנין כו' לא מתמנעין רבנן בין ה"א לחי"ת וכן בשבת פ"ז ה"ב ועי' הגרע"א ועמש"ל לב. ד"ה קורין: **מנין שאין אומרים שירה**. ילקוט שופטים סח ובירושל' תענית פ"ד ה"ה פליגי ר' יוחנן ורשב"ל דר' יוחנן ס"ל אומרים שירה בלא נסכים ור"ל אמר אין אומרים שירה בלא נסכים: **למאן דתני נטע רבעי**. עפ"מ פ"ו ה"א ועפנ"א ועי' פ"ה דמע"ש ריש ה"א ושם יבואר בעז"ה: **ר' אומר נאמר כאן**. ילקוט קדשים תרמז: **כשהוא שבע**. בירושלמי פ"ו ה"א מגילה פ"ד ה"א ע"ש ר' ועפנ"א דיש לגרוס שם רב: **אמר רב יהודה א"ש**. ילקוט תהלים תרנו: **ר' לוי רמי**. ילקוט תהלים תתעג:

שם ע"ב א"ר חנינא בר פפא. ילקוט משלי תתקסב: **רחב"פ רמי**. עי' תנחומא ראה ילקוט עקב תתסג הושע תקיז: **ואספת דגנך**. ספרי עקב מב ילקוט תהלים תרטו: **בזמן שישראל עושים רצ"מ**. ילקוט ישעיה שסח: **ארבב"ח**. ילקוט תבא תתקלח: **וארבב"ח**. עי' מעשרות פ"ג ה"א שר' יהודה בר' אלעאי א"ר כן לר"א ור' יוסי בר' יהודה שהיו מכניסין דרך גגות ראו מה ביניכם לראשונים: **ור"י א"ר אפילו חצר**. מתני' היא במעשרות פ"ג ו. ובא בביאה לד: **דחצר קובע ו"ל** דקמ"ל ר' יוחנן דא"ר כדברי כולם להחמיר בדין איזו נקראת חצר וכדאיתא במעשרות פ"ג ס"ה ש"ים דר' יוחנן ו... שם דהיכא הכי ליסני אליבא דר' יוחנן לא אתא"ר בהדיא משמיה דר"י והבבלי מכריע כ"לי ליסנא דא"ר כדברי כולם להח"ר: **שמן זית**. בירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו: **והתבן המודר**. לפמ"ש בירושל' ערובין פ"ג ה"א נדרים פ"ו ה"א שיר פ"ו ה"ם דאתי' כר' ישמעאל דאזל בתר לשון תורה בנדרים לחומרא א"כ י"ל דלענין ברכה אזלי' בתר לשון ב"א. אך שיטת הבבלי אינו כן ובנדרים מט. מוקי לה ר' יאשי' דס"ל ג"כ דאזלי' בתר לי ב"א: **השותה שמן**. הרשום בגליון הוספתא פ"ו דתרומות ליתא ועב"ן פי' מתרומות ה"א שכתב דהתוספתא לפנינו בשבוש כאן וא"כ יש להגיה ברפ"ז כמ"ש כאן ועני' קאי ר"ש שם ותימא על הגר"א שהגיה שם ולא הגיה כלשון הגמרא כאן. ובירושלמי בפ"ב דמע"ש ה"א שביעית פ"ח ה"ב שמן אין דרכו לשתות כ"א ע"י אניגרון אבל לפטור מחומש אין מבואר רק דממילא מובן: **כל שהוא עיקר**. לבאורי בירושלמי פ"ו ה"ד דהיכא דאיכא ז' מינים מברך עליו אף שאינו עיקר יתבן לאוקמי באוכל עם ס"ד שאינו מז' מינים ע"כ לא מוקי בירושלמי באכיל ע"י אניגרון והבבלי לשיטתי:

דף לו ע"א החושש בגרונו. בשביעית פ"ח ה"ב לענין דאין להפסיד פירות שביעית ובפ"ב דמע"ש ה"א לענין דאין להפסיד תרומ"ש: **קמחא דחיטי**. הייתי כסלת שמסתפק ר' ירמיה בירושלמי פ"ו ה"א בברכתו האחרונה ומובא בתוס' לו. ד"ה הכוסס: **קורא**. בירושלמי פ"ו סוף ה"א ס"ל לשמואל בפה"ע ומגי' הרש"ם בפה"א והוא כמסקנת הגמ' דהססכים שמואל לרב יהודה: **ר' אליעזר**. בירושלמי ספ"ד דמעשרות איתא דגם לר"א אינו מעשר מן האביונות על הקפריסין והתמרות ולא מהם על האביונות: **כל המקיל**. בירושלמי פ"ד דכלאים ה"ו ובפ"ו ה"א ע"ש ריב"ל: **בארץ גופה מדרבנן**. יש מקשים מזה על כרמב"ם דס"ל מעשר אילן מה"ת ולמש"ל בשם בירושלמי א"ש כיון דגם לר"א אין מעשר מזה ע"ז והתמרות והקפריסין לא דן בשם דין אילן אלא דין ירק דהוא דרבנן: **צלף בח"ל**. ירושלמי כלאים ספ"ה מעשרות ספ"ד ובפ"ו דכלאים ה"א מנה ליה ר' יוחנן בין הספיקות ולב"ש הכל מודים. עספ"ה דכלאים:

שם ע"ב את פריו. ילקוט קדשים תרמז ובירושלמי פ"ג דערלה ה"א איה דבפי מימר את הסמוך לפרי ונ"ש לגרעינים ע"ש: **היכא אמרי'**. בירושלמי ספ"ד דמעשרות אימת אמרי' נעשה שומר היכא דהשומר הוי ממעל לפרי והכ"ף התבואות

אליעזר שם למעלה והקפריסין למטה: והגרעינין שמש"ל: ר' יוסי אומר. בירושלמי נזיר פ"ו ה"ב ר' יוסי אומר סמדר אסור בנזיר. ובערלה פ"א ה"ה שוכית דלכל מלי ס"ל דהוי פרי: מאימתי אין קוצצין. ילקוט בהר תרנח: אלא אמר רבא היכי. בילקוט קדושים תרטז הגי' היכי אמרי' דהו"ל לומר והוי פרי אלא דהי שקלית כו': דאמר רבא כם. ילקוט קדושים תרטז: כל שהוא מה' המינים. ירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ר' יעקב בר אידי בשם ר' חנינא וכן איתא בבבלי לקמן מד. ועמש"ש:

דף לז ע"א משום דעי' תערובת. ובירושלמי פ"ו ה"א כשמעורב אורז בדברים אחרים מברך בורא מיני מעדנים ע"ש: בתחלה. בירושלמי פ"ו ה"א הלשון כל שהוא כעין סלת וכעין חליטה והוא מחמשת המינין בתחלה כו': הבוסס. בירושלמי בורא מיני זרעונים וכלקמן והתניא מיני זרעונים ור' יהודה היא: ולבסוף. בירושלמי פ"ו ה"א וא"צ אחריו לברך והיא כלקמן והתני' ולבסוף ולא כלום ועמ"ש ופנ"א שם: יחיד ורבים. שבת כ' ע"ב וש"נ: ר' יהודה אומר משמו. ירו' פ"ו ה"א ושם ליתא בבבא דכל שאינו ממין ז' ולא מין דגן כגון פת ואורז ועפנ"א:

שם ע"ב חביצא. עתוס' בשם הירושלמי והוא בפ"ו ה"א ולפי' התוס' בירושלמי לא אתיא כמסקנא דהכא אמר רב ששת כו' ועי' תוס' ד"ה אמר רבא לתקן דשתם פתות מכזית אין בו תואר לחם ועפנ"א דבעג"ד קאי הירושלמי עד כזית אבבא דסיפא אין בפרוסות קיימות כו' דהיינו באין בו תואר לחם דהיינו דוקא פתות מכזית ועד ולא עד בכלל וא"ש: פותתן כזית. בירושלמי פ"ו ה"א אמרי' בהמת דלרבי ישמעאל דאמר מחזירן לסולתן לא בעינן כזית להמוציא ולרבנן בעינן כזית: טרוקנין פטורין. בירושלמי חלה פ"א ה"ג א"ר יוחנן עריקמא חייב בחלה ואומר עליו המוציא ור"ל סבר פטור:

דף לח ע"א בעבין. בירושלמי חלה פ"א ה"ה ע"ש סתמא דברייתא: ור' יהושע פוטר. עי' ירושלמי פ"א דתרומות ה"ב דשקיל וטרי הי רק מתומע פוטר או אפי' מקרן לכהן כשלא בא לידו ועפ"מ שם: טרימא מהו. בירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ר"ה דמברך שהכ"ב והכא מסיק בפה"ע ועפ"מ דהתם מיירי ברכה כדמתלק לקמן גבי שתיתא והכא מיירי בעבה: שתיתא. שם אר"ה שתיתא כו' שהכ"ב והיינו ג"כ ברכה כנ"ל: מה הוא. בב"ר פס"ו ובירושלמי פ"ו ה"א הפלוגתא לבסף ועי' שו"ע סי' ק"ד ילקוט ואר"א קעז תהלים תתרב: בי פליגי בהמוציא. בירושלמי שם ובב"ר לכ"ע המוציא משמעו להבא ולא לשעבר והא פליגי ר"נ סבר דע"ש העתיד שתוא לחם וגלוסקאות מן הארץ נתקנה הברכה ורבנן ס"ל דגם בהתחלת הבריאה קודם החטא היה כן: אפיקו ליה רפתא. בירושלמי פ"ו ה"א ר' ירמיה בריך קומי ר"ז הסוגיא:

שם ע"ב והלכתא המוציא. עי' תוס' שהביא בשם ירושלמי והוא בפ"ו ה"א. ומ"ש התוס' מלחם מן מקשה שם בירושלמי. וליכא גירסא ישנה שם גם פי' של התוס' ועפנ"א: ירקות דומיא דפת. כה"ג מדייק בירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ובפנ"א: ומנו רב. בירושלמי פ"ו ה"א ובפסחים פ"ב ה"ה רב ושמואל דאמרי תרוייהו שלקות שהכ"ב והכא תרוייהו ס"ל בפה"א ועי' לקמן דרש ר"נ משמיה כו' שמואל ובירושלמי שם ר"ז בשם שמואל קאמר בשלקן בפה"א ובשתקן אח"כ אומר שהכ"ב: יוצאין ברקיק השרוי. בירושלמי פסחים פ"ג ה"א בשם סתמא דברייתא: אר"ח בר אבא. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ו ה"א דר"ח בר ווא [דהוא בר אבא] ס"ל בפה"א ור"ב בר יפת ס"ל שהכ"ב: ובי מה ענין. בירושלמי אר"ז מאן ידע משמעה מן ר' יוחנן יאות כו': ועוד, כ"ה שם בירושלמי ושד מן הדא כו' ותורמסין לאו שלוקין הן: אני ראיתי. בירושלמי פ"ו ה"א ר' יוחנן נסב זיתא וליתא שם מליח ועי' לקמן לט. תוס' ד"ה בגר ובהא"ש ועי' פנ"א שם: מתיב רב יצחק בר שמואל. בירושלמי פ"ו ה"א ובפסחים פ"ב ה"ה ע"ש רב שמואל בר רב יצחק:

דף לט ע"א בצר ליה שיעורא. בירושלמי פ"ו ה"א איתא דר"ח בר ווא הוה מהלכל ביה ותמה על הברכה אחרונה ומשני התם משום בריה ועתוס' ורא"ש ועי' גל"ת דהכא לסברא דלאו במלתייהו קיימי קאי וליכא למימר בריה הוא ע"ש: סמרוסי. בירושלמי בכורים פ"א ה"ג אוריסי ולמה נקרא כו' ושם הוא ע"ש ר' אמי א"ר יוחנן: הנהו תרי תלמידי. בירושלמי פ"ו ה"ב ושם איתא שהובא פרגיין ואתווכיתא וקפלוטות ועפנ"א ועי' רש"י כאן ומ"ש והיאך פי' בלזה ותוזר לענין פי' הגמ' ואין זה שייך להוכחה דאיט מפה"ע כדתשבו רבים וגלאו בכונתו שהבינו והיאך הייט אין: השבת. עי' ירושלמי תרומות פ"א ה"א ושם מבלך נתנו לך דהייט משום דאינו אוכל כלל. ע"כ מבעי' לי' הכא במיא דשבתא יותר משאר מי שלקות: צריך שתכלה. גם בירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ר' חייא ועפנ"א ב' פירושים בשם הפוסקים והכא מוכח כפי' הראשון שלא יקדים לחתוך קודם הברכה גם מלמסיק מברך ואח"כ בוצע ולפי' השני ההקפד הוא שלא יקדים לברך קודם אחיזתו ע"ש:

שם ע"ב ור' יוחנן אמר שלמין. בירושלמי פ"ו סוף ה"א מייתי לה בשם ברייתא והיא תוספתא פ"ד מובא בתוס' כאן ד"ה אבל וצ"ל לרש"י ד"ה ס"ל דר' יהודה פליג אתוספתא הנ"ל ולא ס"ל מעלת שלמה כלל דאל"כ תקשה איך יפלוג ר"ה אתוספתא: הכל מודים בפסח. הר"ן בע"פ כתב דהייט דוקא כשהובא לפניו מקודם ע"ש שכ"כ בשם ר"ס גאון. ועפ"ז מבואר דעת השו"ע הל' פסח סי' תפג באין לו יין שמקדש על הפת קודם ההגדה דפורס אחר המוציא דאין לפרוס לכתחלה קודם המוציא כמ"ש הר"ן דלכן שאין יתן קודם ההגדה בכדי שיהיה לעת המוציא כשובא לפניו משא"כ במקדש על הפת קודם ההגדה אין לו לפרוס קודם המוציא וסמ"א שם השיג על המחבר שם ולמ"ש לכ"ע האי הכי וא"ש:

דף מ ע"א אמר רב טול ברוך. בירושלמי פ"ו ה"א הוא ע"ש ר"ה ומשמע שם דרב לא היה רוצה להפסיק ע"כ קני בימיניה וקטיס בשמאליה ע"ש: גביל לתורי. שם בירושלמי ע"ש ר"ה דהוי הפסק וכר' יוחנן דהכא: אר"ז ואיתימא רחב"פ. ילקוט תהלים תשלא: ואר"ז ט' בוא ורחם. ילקוט

בשלא רגז: ברך על פירות האילן. עי' ירושלמי פ"ו ה"ב ובכורים פ"א ה"ו דמייתי לדר' יהודה ודחי לה: ארנב"י. בירושלמי פ"ו ה"ב ובכורים פ"א ה"ו ע"ש ר' חזקיה בשם ר' יעקב בר אחא. ור' יוסי [האמורא] דחי לה דד"ה היא מתני' וזה מיושב פסק הרמב"ם דפסק בבכורים דלא כר' יהודה והכא פסק כמתני': יבש המעין. בירושלמי בכורים פ"א ה"ה מוקי לה ביבש מעיקרו היינו בשעת הפרשת בכורים: בתוס' ד"ה איתיה מירושלמי דמס' כלאים ספ"ה. ועי' ירושלמי ברכות פ"ו סוף ה"א ובמה"פ שם ובפנ"א: אילן שאכל. ב"ר פט"ו ילקוט בראשית כא: ר' נחמיה. שם:

שם ע"ב ר"ה אמר. כ"ה ג"כ על שמו בירושלמי פ"ו ה"ב ובירושלמי מסייע לי' ממתני' תון כו' כנ"ל ר"פ לה. ע"ש: ראה פת. בירושלמי פ"ו ה"ב מייתי הברייתא ויש שם עוד תנא שליסי ר' יהודה וכ"ה בתוספתא פ"ד ועפנ"א טעם. מה שלא הובא פה דעת ר' יהודה: בנימין רעיא. בירושלמי פ"ו ה"ב ע"ש חד פרסוי אתא לקמיה דרב כו': כל ברכה. עמש"ל י"ב א' ד"ה ולרב: וברכת המזון. בירושלמי סוטה פ"ז ה"א אמר טעמיה כדי שיהא יודע למי מברך: כל ברכה שאין בה מלכות. שו"ע סי' ע"ז וירושלמי פרק הרואה ה"א ועמש"ל יב א: על התומן ועל הגובאי. בירושלמי פ"ו ה"א מקשה מזה על ר' שברך ברכה ראשונה על בשר בורא נפשות כו':

דף מא ע"א היו לפניו מינין. עי' ירושלמי פ"ו ה"ד ובאורי שם לדעת ר' אבא שם אין צ"ל בה חסורי כו' כדמוקי הכא. דאיכו מפרש דעת רבנן דס"ל מין חביב עדיף משום דעי"ז נעשה הוא כעיקר והשני כטפל לו. ונפטר מברכתו הן ראשונה הן אחרונה ע"כ אין עדיפות ליין שבעה עליו. ור' יהודה ס"ל דאין נעשה בשביל זה טפל כ"א היכי שבא מחמתו וכיון דצריך גם הוא ברכה מין ז' עדיף וזהו עצמו כדברי הברייתא וריב"ל מוקי לה שברכותיהן הראשונות שוות ולא מתמת עיקר וטפל וס"ל חסורי מחסרא כו' כהכא ע"ש: דאמר רב יוסף. ילקוט עקב תתנ ירושלמי פ"ו ה"ד ובירושלמי בכורים פ"א ה"ג פליגי בה ר' יהודה בר' ור' שמואל בר נחמן ח"א לברכה וח"א לשיעורין: דר' חנן. בילקוט שם דר' יוחנן דאמר ר' יוחנן:

שם ע"ב זה שני לארץ. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ו ה"ד כל הסמוך לארץ קודם: ופליגא דר' חייא. בירושלמי פ"ו ה"ה רב בשם ר' חייא רובה פת הבאה בכסנין לאחר המזון טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן. ומשונה ממ"ש פה בשתים. א' דהכא לר"ח גם לפניו אין טעון ברכה. וב' במש"ש גם לאחריו דבזה ליכא למ"ד פה כלל ושם איתא ג"כ ברייתא דתני בה משום ר' יהודה שאמר משום ריה"ג דפת הבא בכסנין טעון ברכה לפניו ולאחריו רק דיחיד הוא ורבים פליגי עליה:

דף מב ע"א שלש תכיפות הן. דב"ר פ"ב שו"ע סי' ד' וסי' קל"ד ילקוט ויקרא תלט תהלים תרעת ותתכג ויגא קל. ושם איתא לנט"י אחרונה [והוא כנגד שמפרשים דאמים הראשונים קאי] וירושלמי פ"א ה"א ע"ש ר' זעירא בשם ר' אבא בר' ירמיה: תיכף לסמיכה. בילה פ"ב ה"ד וחגיגה פ"ב ה"ג דמוקי לפלוגתייהו דב"ש וב"ה בתיכף לסמיכה שחיטה וכר' יוסי בבלי בילה כ' ע"א: תיכף לנט"י. בירושלמי פ"ח ה"ב לענין מים ראשונים: תיכף לת"ח ברכה. ב"ר פע"ג ילקוט שמואל קמג בבלי סנהדרין לט ב' ביעקב כתיב כו' ביוסף כתיב כו':

שם ע"ב שאדם יוצא. ה"כ מוקי לה בירושלמי פ"ו ה"ה ועי' שדה יהושע שם ובפנ"א: בא להם יין בתוך המזון. בירושלמי פ"ו ה"ה פשיטא לי' דאינו פוטר: אר"ישא פליגי. בירושלמי פ"ו ה"ה איתא דב"ש ארישא פליגי וס"ל דפת לא פטר לא פרפרת ולא מעשה קדרה אבל פרפרת למעשה קדרה גם לב"ה לא פטר. וזה אפשר הכונה הכא דמבעי ליה לב"ש משום דהוי נ"מ גם לב"ה והמסקנא הוא דאסיפא פליגי: עשרה שהיו הולכים. ירושלמי פ"ז ה"ד ושם אינו מדייק מה דל"ב הסבה וצ"ל כמ"ש פאן כדמשני רבנ"י:

דף מג ע"א ביצד סדר הסבה. ירושלמי פ"ו ה"ו ושם איתא הביאו להם מים אחר הכוס ועי' רשב"א שכתב דבשביל הפרפרת בעי נטילה ידו א' ועפנ"א: שאלו את בן זומא. ירושלמי פ"ו ה"ו ושם מקשה מה בין מוגמר ובין יין ועתר"י וברשב"א שמזה הוציאו הגאונים לפרש דמוגמר דמתני' היינו ג"כ בתוך המזון דאל"כ מה קשי' לי' מיין ועפנ"א: הנוטל ידיו תחלה. בירושלמי פ"ח ה"ב איתא לאחר המזון מתחילין מן המברך. אך לגי' הפ"מ ע"פ התוספתא קאי איין שלאחר המזון ועפנ"א שם: מאימתי מברכין על הריח. בירושלמי פ"ו ה"ו ע"ש ר"ז בשם רב ירמיה: כל המוגמרות. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ו ה"ו ע"ש רב חסדא ושם נוסח הברכה אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים חוץ מן המושכן [היינו מושק דהכא] כו' במיני בשמים: בורא שמן ערב. שם בירושלמי ע"ש ר' זירא אשר נתן ריח טוב בשמן ערב:

שם ע"ב אמר רב הנגאל. בירושלמי פ"ו ה"ו רב יצחק בר אבא בר מתניא ורב הנגאל ח"א בעשב הארץ וח"א בעצי בשמים ולא מסיימי התם ומהכא מסתיים דרב הנגאל הוא דאמר בעצי בשמים: אמר מר זוטרא. שם בירושלמי א"ל מ"ד בעשב הארץ כו' וכי עצים הן א"ל והכתיב ותטמנם בפשתי העץ: ותזי אילני. עי' ירושלמי פ"ט ה"א הרואה אילנות נאים כו': אמר רב זוטרא. ילקוט תהלים תתפט ושם איתא מר זוטרא: ואמר רב זוטרא כו' עתידים. ילקוט הושע תקלג: וא"ר זוטרא כו' מאי. שם בילקוט ובקהלת ע"פ את הכל: אוחז השמן בימינו. בירושלמי פ"ח ה"ה איתא הפלוגתא בהפך והגר"א מגיה שם שצ"ל כהכא: מברך על השמן. פירש"י בורא שמן ערב וכ"ה בירושלמי שם להדיא: שגבאי לת"ח. שם בירושלמי שאין שבחו כו' וכ"ה במס' ד"א זוטא פ"י:

דף מד ע"א מברך על העיקר. בירושלמי פ"ו ה"ד ומוכח שם דגם מברכה אחרונה פוטר העיקר להטפל: באוכלי פירות גנוסר. בירושלמי פ"ו ה"ז מוקי למתני' עד שלא למדו לאכול סעודת מלכים היינו שלא היה להם פת נקי וטוב והיה המליח עיקר: ומשתבע דלא טעים. כה"ג

אמרי' בירושלמי עירובין פ"ג ה"א נדרים פ"ז ה"א נזיר פ"ו ה"ע דר' יוחנן אכל חליטין ואמר לא טעמית מידי ההוא יומא: אילן א' היה. בירושלמי תענית פ"ד ה"ה שני ארזים היו בהר המשחה כו' א' היו מוציאים ממנו מ' סאה גוזלות בכל חדש ע"ש: כי אתא ר' יצחק. שם בירושלמי ע"ש ר' יוחנן ושם איתא שהפ' זוגות אחיות כהנות ניסאו כלן בלילה אחת לאחים כהנים: אבל ענבים. ילקוט עקב תתנ ובירושלמי פ"ו ה"א מייתי ליה בלשון הברייתא דאיתא לעיל לז. ר' יהודה אומר משמו: השותה מים. דב"ר פ"ג ועי' ילקוט שמיני תקסז מכילתא בשלח פ"ה: מ"ש דר"ג. ילקוט עקב תתנ: כל שהוא. לעיל לז: איתא ע"ש רב ושמואל ושם לא סיימו ולבסוף כו' ובירושלמי פ"ו ה"א ר' יעקב בר אידי משמיה דר"ת כהנא משום דאיכא הסיום ולבסוף כו': מחתם במאי חתים. עיין הגהת הגר"א ומה שהקשה לרש"י. ולענ"ד נראה דמ"ש ונודה על הארץ ועל המחיה אין פירושו חתימת הברכה אלא מה שחוזר קודם החתימה לסיים הברכה ונודה לך על הארץ כו' ואח"כ שואל במאי חתים בא"י ולפ"ז א"צ להגיה כלל להקדים דמחיה לעץ. דהאי והודה כו' קאי אכולהו סמוך לחתימה וה"ה על העץ כו': כי אתא רב דימי. נראה דהוא כעין דאיתא בירושלמי פ"ו ה"א למה חותם בה בארץ ומשני התם עשאוה כברכת פועלים דחותם בשל ארץ והכא משני דכשם בר"ת מזכיר ישראל משום דמקדשי לר"ת ה"נ מזכיר הארץ שמוציאה הפירות: בתוס' ד"ה על העץ וכן משמע בירושלמי. בפ"ו ה"א: מקדש ישראל ור"ח. ירושלמי פ"ט ה"ב פ"ש ר"ח ברא"ש:

שם ע"ב על הביעים. בירושלמי פ"ו ה"א ס"ל לר' תני דמברך ברכה ראשונה ג"כ בורא נפשות היינו השהכלים ולא אמר וחסרונן אבל בסוף לכ"ע בורא נפשות וחסרונן דקאי על האוכלים: לאפוקי מצות. עמ"ש בפנ"א פ"ו ה"א ובפ"ז סוף ה"א: דבתר דמסלקי תפלייהו. ילקוט בא רכב ועי' ירושלמי פ"ב ה"ג דמוקי האי ברכה כמ"ד לילה לאו זמן תפלין וכמ"ש התוס' הכא ועי' פ"מ הלכה ג' ובפנ"א שם:

דף מה ע"א דתנקתיה. בירושלמי פ"ו ה"א קאמר לכל מים שאינו נמא להן ע"פ גירסת הגר"א שם: פוק חזי. ירושלמי פאה פ"ז ה"ה מע"ש פ"ה ה"ב יבמות פ"ז ה"ג כל הלכה שהיא רופפת כו' ראה איך הצבור נוהג:

פרק ז שלשה שאכלו. עי' תוס' בירושלמי פ"ז ה"א ועפנ"א פירושים שונים בירושלמי: עד כמה. ירושלמי פסחים פ"ג ה"א ילקוט עקב תתנה ועמש"ל כ: ולקמן מט: מנה"מ. ילקוט האזינו תתקעד: מהבא. ספרי האזינו שו: אר"ש בן פזי. ילקוט יתרו: בקולו של משה. במד"ר רפ"ד ופי"ד: אם רצו לזמן. בירושלמי מבואר דר' יוחנן דס"ל שנים שדנו אין דיניהם דין ס"ל שנים אין מזמנים וכדמסיק לקמן הסתייס דר' יוחנן כו': שלשה אין שנים לא. ה"נ מוכיח לה בירושלמי פ"ז ה"א ולא דמי שאני כו' כמ"ש הכא ועפנ"א מש"ש:

שם ע"ב מעיקרא. מוקף הוא לאות יתור ועפנ"א מ"ש לקיימו: שמע ולא ענה יצא. בירושלמי פ"ח ה"ח ובסוכה פ"ג ה"י ומגילה פ"א ה"ע איתא זאת בשם תני וכן בבבלי סוכה לח: וקשה מאי דאיתא הכא בשם ר"י ואפשר משום דבירושלמי אמר רב עלה והוא שענה ראשי פרקים ע"כ קמ"ל ר' יוחנן דאינם מעכבת ואינה רק למצוה ועמש"ל נג ב: כיון דבעי. כה"ג איתא בירושלמי פ"ז ה"ב לענין קטן שעושין אותו סניף וכ"ה בב"ר פנ"א אך שם איתא סברא איפכא כיון דאין מתחדש חיוב זימון כ"א לענין הזכרת ה"ש סגי בסניף משא"כ בג' דבעי לחדש חיוב זימון וכן פי' שם המת"כ וגם כאן י"ל כן: בא ומצאן. בירושלמי פ"ח ה"ח מגילה פ"א ה"ע סוכה פ"ג ה"י איתא עונה אין אף כשלא אכל ואינו אומר ברוך [כנ"ל] שאכלנו משלו אח"כ אכל: העונה אמן. ה"ל איתא בירושלמי פ"ה ה"ד וקאמר הא בסוף ה"ו מסובה ועי' פ"ו ה"א מספקא ידי תובתי באמן ועי' מהרא"פ ופנ"א שם: דהטוה"מ לאו דאורייתא. עי' ירושלמי פ"א ה"ה פ"ז ה"א תענית פ"ד ה"ה ע"ש רב הונא:

דף מו ע"א ר"ז חלש. בירושלמי פ"ח ה"ב איתא עיקר העובדא והוא בשינוי דשם משמע דר"ז הזדמן שעלה לגבי רבי אבהו בקסרין והזמינו לאכול עמו להא דר"ה. גם שם איתא בשם ר"ס: רב נחמן אמר. בירושלמי פ"ז ה"א איזהו ברכה ראשונה דבית רב אמרו זו ברכת זימון ר"ז בשם רב ירמיה זו ברכת הזן: תני חדא. בירושלמי לא מקשה ברייתות אהדדי רק דייק מהך שנים ושלשה דאי אמרת ברכת הזימון הו"ל ארבעה ועי' ברי"ף שהביא בירושלמי להכריח פירושו ומובא בתוס': בברכת פועלים. עי' ירושלמי פ"ב ה"ה פ"ו ה"א: הטוה"מ דאורייתא. ירושלמי פ"ז ה"א לר' ישמעאל: שהרי פותח. עי' ירושלמי פ"א ה"ה: כל הברכות. ירושלמי שם:

שם ע"ב מה הם אומרים. בירושלמי פ"ז ה"ה איתא ר' בא בר ר' חייא בר בא הזכיר דיין אמת בהטוה"מ וקלסו אותו וקשיא כיון דברייתא היא מאי רבותיה: ושני לו למעלה. הכא מדמקשה ליה רב ששת וכי בעי אשתעויי כו' ע"כ הברייתא דמייתי ר"ש גרסי' והשני לו למטה היינו כמ"ש התוס' ובירושלמי תענית פ"ד ה"ב איתא ושני לו למעלה ע"ש: מים אחרונים. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ח ה"ב עד חמשה מתחילין מן הגדול יותר מכאן מתחילין מן הקטן:

דף מז ע"א אין המסובין. בירושלמי פ"ו ה"א ע"ש ר' אבא בשם רב ומוקי לה התם בשהיו כולם זקוקים לככר א': הבוצע. ירושלמי פ"ז ה"א המברך פושט כו': אין עונין אמן. בירושלמי פ"ח ה"ח וסוכה פ"ג ה"י מגילה פ"א ה"ט וכדברי התוס' באמן יתומה מפרש לה ר"ה שם ולא ידע למה הוא עונה: אבל דמאי. מירושלמי פ"ז סוף ה"א מוכח דלא ס"ל טעמא משום מיגו כו' מדרגה לדמות לזה דין ספק נתקנו כו' דמזמנין. ועוד למ"ד בירושלמי רפ"ג דדמאי דמיירי בעניי חברים שהעניים בעצמם יתקנו א"כ לא הוי מיגו. ולהירושלמי טעמא משום דרוב ע"ה מעשרין מצטרף אף דאסור לכתחלה לאכול: דא"ר אבהו. ילקוט קרח תשכח ירושלמי בכורים פ"ב ה"ג חלה פ"א ה"ג ושם מבואר חילוק בין מרחו הלוי

ואח"כ הפריש תרומ"ע בין הפריש תרומ"ע ואח"כ מירח ועי"ע ספ"ק דתרומות ושם יבואר בעז"ה:

שם ע"ב דאמר מר. הוא רשב"ג כדאיתא גיטין י' ע"א וירושלמי פסחים פ"א ה"א: כגון שספדוהו ע"ג אסימון. פלוגתא היא במעש"ש פ"א ה"א דר' דוסא ס"ל דפודין ע"ג אסימון וחכמים ס"ל דאין פודין והלכה כחכמים: אבל עושין אותו סניף. עי' ב"ר פ' נ"א וירושלמי פ"ו ה"ב אריכות בזה: מעשה בר"א. ילקוט אמור תרמג ובהר תרסז: כל המשחרר. פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע ובירושלמי יבמות פי"א ה"ו כמ"ד מותר לשחרר ריה"ג אמר אסור לשחרר ובכתובות פ"ג ה"י ושבועות ספ"ה מדייק דר"ג ס"ל אסור לשחרר. וכמה תנאי ס"ל דמותר והכא דמקשה לר"א הוא משום דמצינו לר"א דס"ל לעולם בהם תעבודו חובה כבגיטין ל"ח ב: מצוה הבאה בעבירה. בירושלמי חלה פ"א ה"ה ובשבת פי"ג ה"ג פליגי בה ר' יונה ור' יוסי דר' יונה ס"ל אין עבירה מצוה ור' יוסי ס"ל אין מצוה עבירה: תשעה נראין כעשרה. בירושלמי פ"ז ה"ב ובב"ר פ' נ"א מסרש נראין כעשרה היינו שקטן א' ביניהם: קטן פורח. ילקוט מקץ קמח ועב"ר פנ"א וירושלמי פ"ז ה"ב ועפנ"א:

דף מח ע"א היודע למי. בירושלמי פ"ז ה"ב ובב"ר פנ"א ר"ה ורב יהודה תרוייהו משמיה דשמואל ח"א יודע בטיב ברכה וח"א שיהא יודע למי מברך והכא משמע כמ"ד יודע למי מברך: תשעה אכלו דגן. ב"ר פנ"א ירושלמי פ"ז ה"ב ועפנ"א שהבאתי שם גי' הא"ז: ינאי מלכא. ב"ר שם וירושלמי פ"ז ה"ב ובנזיר פ"ה ה"ג בשינוי דהכא איתא מדקטל להו לרבנן כו' והתם ר"ש בן שטח נתיירא מחמת שהלשינו עליו בענין נדבתו לקרבנות נזירים ועוד שינוים: לגרמיה. שם בירושלמי פליגי בה רב ירמיה אמר על הראשונה ר' אבא אמר על השניה ובב"ר איתא איפכא ועפנ"א באורך שם: לעולם אינו מוציא. שם בירושלמי דהו"ל אינו חייב בדבר. ועי' בירושלמי פ"ג ה"ג ר"ה פ"ג ה"י מגילה פ"ב ה"א וה"ג. ולהגירסא בספרים פ"א ה"א ואין אומר נברך שאכלנו אח"כ אכל הוא ג"כ שם ובסוכה פ"ג ה"י ומגילה פ"א ה"ע: עלה והסיב עמהן. הכא מחלק בין אנטרופי ובין להוציא כדמשני. ובירושלמי פ"ז ה"ב ובנזיר פ"ה ה"ג ובב"ר פנ"א אינו מחלק בכך ולרשב"ג באמת יכול להוציא אף באכל ירק ועפנ"א:

שם ע"ב אותו היום. במד"ר פכ"ג איכ"ר פסוק בלע ה' תנחומא מסעי ירושלמי פ"א ה"ה פ"ז ה"א תענית פ"ד ה"ה ע"ש רב הונא: מנין לבהמ"ז. ירושלמי פ"ז ה"א מגילה פ"ד ה"א בה"ע בשינוי: וברכת זו ברכת הזן. שם בירושלמי איתא זו ברכת הזימון ורש"י מתקן הגירסא כמו הכא ועפנ"א: זו הטוב והמטיב. בירושלמי כג הנ"ל ע"ש ר' ישמעאל ומוכיח מזה דס"ל הטוה"מ דאורייתא: אין לי אלא לאחריו. ילקוט בא ריט: ר' יצחק. ילקוט משפטים שנט ובירושלמי פ"ז ה"א מגילה פ"ד ה"א נתחלפו דר' יצחק לדר' נתן ודר"נ לר' יצחק: שהנשים דברכיות. ב"ר פ"ע: להסתכל ביפיו. מדרש שמואל פי"ג: לפי שאין מלכות. בהש"ר פ"ג: א"ר ישמעאל. בירושלמי פ"ז ה"א ומגילה פ"ד ה"א ע"ש ר' ולגירס' בפנ"א רב ואליבא דרי"ש קאמר. מדרש שמואל פי"ג: ואתנה לך. בירושלמי פ"ז ה"א דריש מקרא זה להקים מצוה לתורה: ומלכות בית דוד. הכא ברייתא היא ובירושלמי פ"א ה"ז הוא ע"ש האמורא ר' בא בר אחא בשם ר': צריך כו' ברית. שם ר' בא הכ"ל קאמר לה ולפ"ז נראה דהא דאיתא הכא ר' אבא אומר אינו תנא כמ"ש הגרי"ב אלא ר' אבא אמורא שהוא ר' בא בירושלמי ואינו הברייתא רק הוא מוסיף בה דברים:

דף מט ע"א קסבר דרבנן. עמש"ל דף מה סוף ע"ב: קסבר דאורייתא. עמש"ל מו א: מקדש ישראל ור"ח. ירושלמי פ"ט ה"ב ע"ש ר' חייא בר אשי: ורב נחמן אמר. ילקוט תהלים תתפט ובירושלמי פ"א ה"ז א"ר אילא אם אמר מנחם ירושלים יצא והוא כדעת ר"נ: כל ברכה. עי' ירושלמי פ"ט ה"א ועמש"ל י"ב א' ד"ה ולרב: טעה ולא הזכיר של שבת. בירושלמי פ"ז ה"ד ע"ש ר' בא בשם רב הונא ר' ירמיה מטובה בשם רב ושם ליתא התתימה בשל שבת בא"י כו' ועי' א"ז ה' סעודה סי' ר' דגרים בירושלמי שם תתימה בשל שבת וכן דיו"ט ותתימתה וכן דר"ת ופשיט הא"ז מהתם אבעיא דהכא גבי ר"ח אי חתים בה אי לא. אי אמר בה שמחה ובירושלמי איתא דחתים בה ולא אמר בה שמחה ולפנינו בירושלמי ליתא שם. [ועי' פס"ר פ"א מבואר שם כן וכ"ס הבה"ג]:

שם ע"ב ל"ש אלא. בירושלמי פ"ז ה"ד כאן כשהסיע דעתו ופי' המפרש ש פתח בהטוה"מ [וכ"ה בפס"ר פ"א]: טעה ולא הזכיר של ר"ח. עי' ירושלמי פ"ז ה"ד ועי' מרדכי פ' במה מדליקין מה שגורס שם בירושלמי ועפנ"א שם פי' הגירסא: וכן מי שילא. בירושלמי פסחים פ"ג ה"א איתא הפלוגתא בהפך ואיתא שם אית תניי תני ומחליף ר' יעקב בר אחא אמר כמתניתין. כו' ומוכח דרבי יוחנן דאמר מוחלפת השיטה אההיא דפסחים קאמר דבה שקיל וטרי גם בירושלמי ועי' רש"א שהקשה על התוס' מאין פשיטא להו דהכא מוחלפת ואני מוסיף להקשות דמירושלמי מוכח להדיא איפכא [ועי' א"א בפתיחתו לפסחים שכתב בישוב קו' הרש"א דהוכחת התוס' הוא מתרץ דקיל בכזית. ותמוה דהא חכמים ג"כ ס"ל התם בתמן כביצה וע"כ לומר משום דמבטל ליה וליכא ביי"] ועמש"ל כ: הכא בקראי פליגי. ילקוט עקב תתנה: ואבילה בכזית. עת"כ אחרי פרשה ח' פי"א: אמר שמואל. בירושלמי פ"ז ה"ג שמואל אמר איני מוציא א"ע כו':

דף נ ע"א בין שאמר. בירושלמי פ"ז ה"ג אין מדקדקין בדבר בין כו': והנקדנין. בירושלמי שם מוכח דלאו לשון שבח הוא דאיתא שם ובאיש לר"ז בגין דלוות כו' נקדנא ומשמע כפירוש הערוך מובא בהגרי"ב וע"ש: ומברכותיו. בירושלמי פ"א ה"ה לענין ברכות ארוכות וקצרות. ועי' פ"ז ה"ג שמקשה מברכו כו' ומשני כיון דאמר המבורך אינו מוציא א"ע מהכלל: הא ריה"ג. בירושלמי פ"ז ה"ג ע"ש ר' יוחנן דריה"ג היא: ור"ע האי קרא. בירושלמי שם משני ר"א אליבא דר"ע במקהלת חסר כתיב וס"ל יש אם למסורת: היה ר"ע אומר. מכילתא בשלח פ"א ושם ובסוטה ל: ובירושלמי סוטה

סופ פ"ה ה"ד ס"ל לריה"ג דעוללים ויונקים אמרו שירה ולא עוברין ור"מ פליג עליה וס"ל אפי' עוברין וא"כ ריה"ג לטעמיה: רפרם בר פפא. בירושלמי פ"ו ה"ג עובדא כזו על ר"ח בר אבי א"ל רב ארפוניה כה"ג כר"ע: אין מברכין על היין. עי' ירושלמי פ"ו ה"א שם כעין פלוגתא דלקמן בע"ב בברייתא: תגיבא חדא זימנא. עי' רא"ש שפי' את הירושלמי שבתוס' ריש פרקין ג"כ פ"ו הכוונה ע"ש ובפנ"א: ג' שבאו מג' תבורות. ירושלמי פ"ו ה"א ג"כ ע"ש ר"ה ור"ח וע"ש בפנ"א:

שם ע"ב אם יש שמש. לגירסת המחדים איתא זאת בירושלמי פ"ו ה"ה בריש. הכל': יין עד שלא. בירושלמי פ"ו ה"א הגירסא כמו שהוא בפרש"י בלשון אחר דבמזוג יותר נוטלין לידים רק בחכמים איכא שינוי דרש"י ס"ל לחכמים בין כך ובין כך אין נוטלין ובירושלמי בין כך כו' נוטלין ועפ"מ ופנ"א: אר"י בר' חנינא. בירושלמי פ"ו ה"ה ע"ש ר' זריקן בשם ריב"ח ורוצה להוכיח מר' יונה דפליג ע"ז ודחי לה: אמר רב יהודה. בירושלמי פ"ו ה"א פ"ש ר"ה ובגוף המאמר איכא שינוי דהכא משוה בברייתות וגם האמוראים לא פליגי והתם פליגי ר"ה ור' יצחק בר מרי קמיה דר' יוסי בר אבין [דהוא ר' יצחק קסקסאה קמיה כו' דהכא] דר"ה ס"ל אוכלן ומסלקן ור' יצחק כו' דפולטן והכא לא פליגי. וכמשקין שם לכ"ע פולטן והכא איתא דמשקין בולען ועי' רשב"א בשם הראב"ד ובפנ"א:

דף נא ע"א טבל ועלה. בירושלמי פ"ט ה"ג מונה לטבילה ליוצא מן הכלל עובר לעשייתן או בשעת עשייתן: גברא לא חזי. עי' תוס' ועמ"ש פנ"א פ"ט ה"ג: א"ר יוסי ג' דברים. ילקוט זכריה תק"ט: עשרה דברים. ילקוט תהלים תתפג ובירושל' פ"ז ה"ה א"ר אחא שלשה דברים מלא ועיטור ומודח. ואפשר דהתם לא חשיב רק הנוגע לכוס עצמו וכ"כ בהא דר' יוחנן לא קאמר אלא ד' דברים. דהלא בירושל' שם ס"ל לר' יוחנן ג"כ נותנו בימין ומגביה טפח ונותן עיניו בו. ועמש"ל בסמוך: א"ר יוחנן. ילקוט ברכה תתקפב: ר' יוסי בר' חנינא. בירושלמי פ"ז ה"ה פ"ש ר' חנינא ועי' רמב"ן עה"ת ברכה בשם מדרש. יש הוא העוה"ב ודרום הוא העוה"ז: א"ר חנן ובחי. נראה לפי גי' הכתובה דקאי על הכוסות של העיטור דאלו כוס בהמ"ז איתא לעיל ובירושלמי דהכל מודים שאין מברכין על כוס עד שיתן מים לתוכו וע"ז אמר רב שמת ובברכת הארץ בכדי להשתבח בפרי הארץ בעינן או העיטור כוסות ביין חי. אבל עיקר הכוס הוא מזוג מתחלת הבהמ"ז. ולפ"ז דתי קאי על כוסות המעטרים נוכל לאחד דברי ר' אחא שבירושלמי דחשיב עיטור בין הג' מעלות שבכוס עם דברי ר' יוחנן שבבבלי דחשיב נגדו אי דענין א' הם [ור' אחא לא חשיב שטיפה דכללו בהדחה] כן היה נראה לענ"ד לולא שרש"י לא פי' כן: ראשונים שאלו. בירושלמי פ"ז ה"ה ע"ש ר' ירמיה א"ר יוחנן:

שם ע"ב ונותן עיניו. בירושלמי פ"ז ה"ה ובפ"ה ה"ב לענין כוס הבדלה ומשמע טעמיה משום חביבות: ר' נתן אומר מנין. ילקוט עקב תתמח: האוכל ומהלך. בירושלמי פ"ז ה"ה ע"ש ר' בא בריה דר"ח בר בא: כשהוא מיסב. בירושלמי שם איתא איפכא וכשהוא יושב מיסב ומברך וצריך להגי' כמ"ש כאן ועי' מפרשים שם:

פרק ח בורא מאורי. עי' ב"ר פי"א וי"ב: ולא על הנר כו' של מתים. תנחומא ויחי: ולא על כו' של ע"ז. עב"ר פ"ג תנחומא ויגש: ואין מברכים. תנחומא וילא: ואין עונין. עיין ירושלמי פ"ח ה"ת סוכה פ"ג ה"י מגילה פ"א ה"ט ובפנ"א פ"ח ה"ת כאן תמיה על כפ"מ ועי' ב"ר פס"ו. ובמת"כ וש"מ לא נמצא בהם ביאור נכון והעיקר שיש להגי' שם [כותי המברך] בשם אין עונים כו' וכן הגיה הפ"מ בסוכה ומגילה שהיה חסר ב' תיבות אלו ומבואר כן בתוספתא דיש חילוק בין ע"ג לכותי: שהיום גורם. עי' ירושלמי פ"ח ה"א ופסחים פ"י ה"ב אם בעינן ב' הטעמים או א' מהן סגי ואיזה מהם עיקר ונ"מ להבדלה ע"ש: תדיר ושאינו תדיר. ירושלמי שם ועי' יומא פ"ב ה"ב דאפי' קרבן יחיד התדיר קודם לקרבן צבור שאינו תדיר ועי' ירושלמי סוכה פ"ה ה"ו שקלים פ"א ה"ו דשיר של ר"ח קודם לשבת כדי לפרסמו. כ"ה בש"ס דילן סוכה נד ב. ועי' תענית פ"ד ה"ג נזיר פ"ו ה"א דקודם לאו דוקא בזמן אלא גם לדמות את שאינו תדיר ורא"ה למ"ש הרמ"א בתשו' סי' ל"א אות ב': דהא נפקא ב"ק. בירושלמי פ"א ה"ד יבמות פ"א ה"ד סוטה פ"ק ה"ד קדושין פ"א ה"א היכן יצאה ב"ק רב ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצאה ב"ק:

דף נב ע"א תוס' ד"ה ור"י דהב"ק היה נגד הרוב. עי' ירושלמי מ"ק פ"ג ה"א כל סדין שבתא ולית הלכה כר"א א"ר חיננא משנתנה לא נתנה אלא אחרי רבים להטות: ואם אין לו. ירושלמי פ"ח ה"א וה"ה ועי' א"ז סי' ר"ח דלפירושו בירושלמי מבואר תי' לקושית התוס' לב"ה מ"ש בהמ"ז מקידוש דא"כ בא ע"י שהיא ברכה קטנה ש..א ישכח וישתה ופי' הא"ז שמא ישתה קודם בהמ"ז אך בה"א שם אין עולה פירושו ומפנ"א: א"ר יהודה. בירושלמי פ"ח ה"א וה"ה בחילוף דב"ש לב"ה והגר"א מגיה שם בה"א כהכא. ובפנ"א קיימתי גי' הספרים וכעת נ"ל הכרת לזה עפמש"ש לדעת ר' מנא שם דבהבדלה ג"כ פליגי ב"ש וב"ה וא"כ תקשה מהברייתא דהכא דע"כ ב"ש היא מדתנן מאור ברישא ותנן יין קודם אבל למה שהפכו ס"ל לב"ש מאור ברישא ב"ה היא וא"ש ומזה ראיה ג"כ דלא כש"ס דלר' מנא לכ"ע הבדלה קודמת דא"כ תקשה הך ברייתא דתני יין קודם מני. וצ"ל לרבא ורב יהודה דמהפכי הגירסא (כאורי שם) דס"ל כר' יוסי דבהבדלה לכ"ע יין קודם דשאני עיולי כו' כדמסיק הכא: בא להם יין. ירושלמי פ"ח ה"א וה"ת ושם מוכח דל"א מברך ושותהו וגם לא טועמו רק דמברך על היין כמו לב"ה קודם קידוש ול"ה הפסק: טעמו פגמו. ירושלמי פ"ז ה"ה ומוכית לה מהא דר' יונה המובא בתוס' כאן: בוס של ברכה צריך שיעור. ירושלמי שם ועפנ"א: שאם אתה אומר מוזגין. ירושלמי פ"ח ה"ב ושם מוקי פלוגתייהו דב"ש וב"ה בפלוגתא דר"מ ור' יוסי בכלים פכ"ה ע"ש ובפנ"א:

שם ע"ב תיכף לנט"י. עמש"ל מ"ב א' ד"ה שלש: שאם אתה אומר. ירושלמי פ"ח ה"ג. ושם אתה אומר על השלחן כו' לב"ה ליתא בירושלמי אבל בתוספתא איתא. וצ"ל דגם להירושל' לב"ה יש חשש בשלחן דלא כשאר מפ' ועפנ"א: נמצא אתה מפסיד. כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ח ה"ד ועי' פ"ו ה"א שם איתא ל"ח לאיבוד אוכלין וצ"ל דהתם כיון שנעשה ערך האדם בו מותר משא"כ הכא ולהגיר' שם לחכמים אין נוטלין מ"ש ל"ח לאיבוד אוכלין הוא לר"א ולא לחכמים: ר' יהודה אומר. ירושלמי פ"ח ה"א וה"ה בחילוף דב"ש לב"ה ועמש"ל ע"א: בברא ובורא כ"ע ל"פ. בירושלמי פ"ח ה"ה איתא דפליגי בברא ובורא ע"ש: מה טעם קאמר. בירושלמי פ"ח ה"ו אינו מפרש כן דס"ל דל"א בנר שתם מסבתם לע"ג רק בשמים אמרי' כן ונר הוא משום דלא שבת והא דהדר תני בשמים של ע"ג מוקי הירושלמי לרבותא דאפילו ע"ג של ישראל. ועפנ"א טעם פלוגתייהו ובמה מחולק הבבלי עם הירושלמי: אור ששבת. תנחומא ויצא:

דף נג ע"א עששית. ירושלמי פ"ח ה"ו עששית אע"פ שלא כבתה מברך עליה: נכרי שהדליק. כ"ה בירושלמי פ"ח ה"ו והתם מקשה מעתה אפי' נכרי מנכרי ולא משני לה וצ"ל כמ"ש התוס' פה: היה מהלך חוץ לכרך. בירושלמי פ"ח ה"ו איתא מבוי שכולו נכרים וישראל אחד דר בתוכו מברך על האור שיצא משם והכא בעינן רובא ועפנ"א מ"ש ביישוב זה: לא היו אומרים מרפא. כה"ג איתא בירושלמי פ"ו ה"ה לענין בתוך הסעודה דאין משיחין בסעודה: נר לכבוד. בירושלמי פ"ח ה"ו מחלק בין נתונה למעלה או למטה ממטתו דבזה לכבוד המיים הוא: שמן העשוי להעביר. בירושלמי פ"ו ה"ו ע"ש גניבה: הנכנס לחנותו. ירושלמי פ"ט ה"א מייתי לה לראיה לברך בכל פעם ארעמים כשמפסיקין: המהלך בע"ש בטבריה. בירושלמי פ"ח ה"ו ע"ש ר' אבהו בשם ר' יוחנן:

שם ע"ב ברחוק מקום. בירושלמי פ"ח ה"ו ע"ש תני ר' הושעיא: היתה לו נר טמונה. בירושלמי שם חשיב ג"כ באספקלריא א"כ משכחת לה רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה וא"צ לאוקמי' דמעמי' ואזלא: גחלים לוחשות. ירושלמי פ"ח ה"ו בילה פ"ה ה"ה וקאמר עלה ובלבד הנקטפת ואפשר דהיינו שעורת דר"ת הכא וכן פי' הפ"מ: כדי שיכיר בין איסר. בירושלמי פ"ח ה"ו ע"ש ר' חנינא: מחלוקת בשוכח. וכן משמע בירושלמי מהאי דמפרש טעמא דב"ש אלו שכח כו' ע"ש פ"ח ה"ו: א"ל ב"ה לב"ש. בירושלמי הוא ע"ש תרין אמורין: כמה שיעור עיכול. בירושלמי פ"ח ה"ז ר' יוחנן ס"ל עד שירעב כמ"ש פ"ס וכ"ז שלמא הוא ע"ש ר' חייא בשם שמואל ע"פ גי' הרש"ס: וכי לא שמע. כן מקשה גם בירושלמי פ"ח ה"ח ומקשה שם מברייתא ענה ולא שמע יצא והוזכרה גם במגילה פ"א ה"ט וסוכה פ"ג ה"י. ומוכח מזה דגם בבא דשמע ולא ענה היינו אמן וצ"ע מזה על הא"ז סי' קע"ח וסימן קנ"ב שכתב דבלא כוון העונה לצאת באמן גם המברך לא יצא דהלא לא גרע מלא ענה כלל ודוחק לחלק ביניהם: א"ל ר' נהוראי. ספרי האזינו שו:

דף נד ע"א מקום שנעקרה. רות רבה פ"ג: על הזיקין. פתיחתא דאיכה ל' ר' זבדי בן לוי השני ובאיכ"ר פ"ד ילקוט יחזקאל שפה: על הגשמים. ב"ר פס"ז תנחומא מקן: בנה בית חדש. תנחומא ברא' שית: היתה אשתו מעוברת. ב"ר פע"ב: ונותן הודאה לשעבר. ירושלמי פ"ד ה"ג תענית פ"ב ה"ב מוכיח מזה דכל ענין לשעבר אומרה בברכת הודאה: בשני יצריך. ספרי ואתחנן לב: ולא יכנס להר הבית. ת"כ קדשים פ"ז ספרי תצא: והתקינו שיהא אדם. ילקוט שופטים סא: תוס' ד"ה הרואה ירושלמי דפרקין ה"א: דאמר בירושלמי דפרקין. פ"ב: מנה"מ. ילקוט יתרו רסח: אנכא דרכים. בירושלמי פ"ט ה"א איתא מתניתא בנסי ישראל אבל בנסי יחיד שנעשו לו א"צ לברך משמע דגם היחיד א"צ לברך וברא"ש ליתא תיבות שנעשו לו: הרואה מעברות. ילקוט יהושע יט: תנא את והב. ילקוט חקת תשס"ד ובמד"ר פי"ט מפרש את והב בסופה את הנס שנתן בים סוף דגם בארנון היה כמו אותו הנס עיין שם:

שם ע"ב אבנים שעמדו על גב איש. ילקוט וארא קפו ועי' שמ"ר פי"ב ושם מסיים והשאר ירדו בימי גוג ומגוג: מחנה ישראל כמה הוי. עי' שהש"ר פי"א בכלי ערובין נס: יומא עה: ספרי ח"ב שמג ויק"ר פ"כ ירושלמי שביעית פ"ו ה"א גיטין פ"א ה"ב לענין מורה הלכה בפני רבו עד י"ב מיל כמחנה ישראל ובערובין פ"ג ה"ד לענין תחומי שבת: אל תקרי שברת. שמ"ר פ"א ילקוט תהלים תרכה: על לוט ועל אשתו. ילקוט וירא פט: א"ר יוחנן. שם: וחומת יריחו נבלעה. ילקוט יהושע טו:

דף נה ע"א כל המאריך. ילקוט משלי תתקג: פתח במזבח. ילקוט יחזקאל שפא: וא"ר יהודה שלשה דברים. ילקוט לך מה: ואר"י א"ר שלשה צריכים. ילקוט עקב תתם ישעיה שו ושם אר"י ג' כו' וליתא אמר רב ובילקוט משלי תתקנט ע"ש ר"ה: א"ר יוחנן ג' דברים מכריז. ילקוט תשא שפט עקב תתם מ"ב רלא: בצל אל היית. במד"ר פס"ו ע"ש: אין הקב"ה נותן חכמה. עב"ר פפ"ט קה"ר פ"א תנחומא ריש ויקהל ובילקוט קהלת פא: וארבב"ח א"ר יוחנן זה. ילקוט קהלת ו: זכי מה ענין בר. ילקוט ירמיה שם: א"ר ברכיה תלום. ילקוט וישב קמא:

שם ע"ב אר"ה לאדם טוב. ילקוט תהלים תתמב: שלא יבהלוך. ילקוט שם וליתא שם וארי"ח אמר רב ירמיה בר אבא וכן משמע בסנהדרין קג. דסתמא דהגמ' דריש ליה בשם דבר אחר ור"ח דריש ליה שלא ישלט בך יצה"ר וע"ש דגם גירסא דהתם אינו מוסכם עם גי' הילקוט: א"ה בר אמי. ילקוט תלא תתקלה ס"א קית ושם ליתא א"ר יוחנן: ג' הפוכות. בירושלמי פ"ה ה"א בפסוקי ג' הפוכות אמר פסוק למען יזכרך אחר פסוק הפכת. גם התם אומר החולם בעצמו אחר התפלה יה"ר כו' ולא המטיבים וגם רק ג' הפוכות ולא פדויות ושלומות: האי מאן דחזא. בירושלמי שם ע"ש ר' יונה בשם ר' תנחום בר ר' חייא וליתא' שם קמי כהני רק יה"ר כו': מה דגים שבים. ב"ר פל"ג אגד"ב ספ"ב תנחומא ויחי ילקוט יהושע כט: מבין שבל החלומות. איכ"ר פ"א ילקוט וישב קמז ירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו ע"ש ר"א: מלמד שבל או"ה הראוהו. שמ"ר פפ"ח: אין מראין לאדם. בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו ר' יונה בעי הוא מצטער ותמי ואת אמרת הכין פי' כיון שתשב מזה ביום אין הוכחה מן החלום ע"ש והכא משמע דאף שהרהר מזה יש לו פתרון ויש לחלק בין הרהור למצטער נפשיה דשקוע יותר ברעיון:

דף נו ע"א חמא על פום דנא. כעין זה בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו ופתר ר' ישמעאל דבסים המריה והוא נסיב הסא למנבע יינו: כל החלומות הולכין. עמש"ל נה: ד"ה מנין: דקללת חכם. בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב ע"ש ר' יוסי מתלא אמר צריך בר נש למיחש על לוטיא דרבה אפי' על מגן: שהגלות מכפרת. כלאים פ"ט ה"ה כתובות פי"ב ה"ג גבי ברוי דרבי ראובן בר אצטרובלי שמא הגלות מכפרת:

שם ע"ב ב' רגלי שנקטעו. בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו חלום כזה נשאל מר' ישמעאל ופתר ליה בהופן אחר ע"ש: משקה שמן. בירושלמי שם ע"ש חד בר נש שאיל: דבעלתיה לכוכב א'. שם בירושלמי פתר ליה דקטיל חד יהודאי: דנשקו אהדדי. שם בירושלמי כל תלום שאל איש אחר: קפודקיא. במע"ש פ"ד ה"ו נשאל מר' יוסי בן חלפתא ופתר לו כן: א"ר חנן. ילקוט ישעיה רנו ע"ש ר' יוחנן וכן גבי נפור רמז שב ובנהר רמז שעא הזכיר ר' יוחנן: ובקדרה שאין בה בשר. שנאמר ופרשו כ"ה בילקוט רנו והביאו הגרי"ב: הרואה נפור. ילקוט משלי תתקס"א: הרואה קדרה. ילקוט ישעיה רנו: הרואה שופר. ילקוט ישעיה שב: הרואה הרי. ילקוט עמוס תקמא: הרואה תגלחת. ילקוט נח מקץ קמז: ת"ר הרואה קנה. ילקוט משלי תתקלו: הרואה חמור. ילקוט זכריה תקעה: הרואה ישמעאל. ילקוט פ' לך פב: הרואה גמל. ילקוט ויגש קנב: רבב"י. שם איתא ר' יצחק:

דף נז ע"א ראוי שתשרה. בלשון זה יצאה ב"ק עי' שהש"ר פ"א פסוק אני חומה ובירושלמי סוטה פ"ט הי"ג ע"ז פ"ג ה"א הוריות פ"ג ה"ה ויש שינויים בין המקומות הנ"ל שבשה"ש וסוטה איתא כמו בבבלי סנהדרין י"א ובע"ז והוריות יצאה ב"ק על שנים ופירש אחד מהם ויבואר בסנהדרין שם: המניח תפלין. ילקוט תבא תתקלח: הבא על אמו. ילקוט תהלים תתקלב: הבא על נערה. ילקוט ברכה תתקנב: הבא על אחותו. ילקוט משלי תתקמג: הרואה גפן. שוח"ט קכח ילקוט ויחי קס תהלים תתפא: הרואה תאנה. ילקוט יהושע ב משלי תתקסא: הרואה למונים. ילקוט שה"ש ע"פ כפלא: הרואה זתים. ילקוט תהלים תתפא: הרואה שמן זית. ילקוט תצוה שעה: הרואה אווז. ילקוט משלי תתקלא: הנכנס לכרך. ילקוט תהלים תתמז: חוץ מן היין. באיכ"ר פ"א וירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו איתא כל החלומות הולכים אחר הפה חוץ מן היין יש כו' והכא תני תנא קמיה דר"י ובאיכ"ר וירושלמי א"ר יוחנן ילקוט משלי תתקמד:

שם ע"ב חמשה א' מששים. עב"ר פי"ז ופמ"ד: ששה דברים סימן יפה. ילקוט ברא' שית לג ישעיה שו: ואר"י א"ר אלו. ילקוט תולדות קי: הרואה מרקולים. רות רבה פ"ג וירושלמי פ"ט ה"א: רשב"א אומר. בירושלמי שם רשב"ג ובתוספתא כבגמ': מפני שעתידים להתגייר. בירושלמי ע"ג פ"ב ה"א ר"ח בר נוליאי בשם ר' הושעיא כל המלות עתידין ב"נ לקבל שנאמר כי או אהפוך כו' [אבל התם אמר שבסוף יחזרו בהן כבבלי ריש ע"ז והכא הפי' שעתידין לעמוד כך ביהדות]: גוב של אריות. ירושלמי פ"ט ה"א ותשיב שם חמשה ברכות שבבבל ועפנ"א שם: מר בריה דרבינא. ילקוט ישעיה רפ"ו:

דף נח ע"א א"ר ירמיה בן אלעזר ילקוט ישעיה רפו ושם איתא א"ר ירמיה אמר רב ובילקוט מיכה תקנא אר"א א"ר ירמיה: הרואה אוכלסי ישראל. במד"ר פכ"א תנחומא פנחס ירושלמי פ"ט ה"א ושם איתא כשם שאין פרצופיהן כו' כך אין דעתם כו': על גב מעלה. שם איתא בירושלים: כל אומות הגרי"ב הגי' אומניות וכ"ה בירושלמי פ"ט ה"א כל בעלי אומניות משכימים ומעריבים ואני מוצא כל אלו כו' וא"צ לומר שעשיר היה כמ"ש רש"י: אמר רבא ואיתימא ר"י. ילקוט ש"א קכו ושם איתא אמר רבא ואיתימא ר' אבא זה ישי: לעולם ישתדל. ילקוט מ"א ריט ועמש"ל ט: נתן עיניו. עי' הגרי"ב ולגירסת הספרים צ"ל דאף דס"כ היה שגרא דלישנא נקט ובירושלמי שביעית פ"ט ה"א גבי רשב"י מיד נעשה גל כו' וליתא נתן עיניו בו אף שלא היה ס"כ: ר' שילא. ילקוט יחזקאל שסב: והתורה אמרה. במד"ר פט"ו: לך ה' הגדולה. ילקוט ד"ה אלף סב:

שם ע"ב הרואה בתי ישראל. ילקוט משלי תתקמג: בתי עו"ג. בירושלמי פ"ט ה"א העובר לפני בתי עבודת כוכבים. ומוכח דהמנהג שכתב הב"ח בשם רש"ל מוכח במ"א רכד סק"ט דינא הכי: עולא ור"ח. ילקוט ישעיה רסט: א"ר יוחנן מיום שחרב. שוח"ט סי' קל"ה בשם רב וכן בילקוט תהלים תתפ הוא ע"ש רב: דיו לעבד. ב"ר פמ"ט: הרואה קברי ישראל. ירושלמי פ"ט ה"ב ושם ליתא ע"ש הברייתא כ"א בא"י מחיה המתים ועיקר הברכה ע"ש אמוראים ר"ח בשם ר' יוחנן ור"א בשם ר' חנינא מוסיף בה: קברי ע"ג שם: הרואה את הכושי. ירושלמי פ"ט ה"א ושם לא חשיב בהקנים דמקשה הכא לריב"ל והחילוק בין נשתנה או"כ לממעי אמו מבואר גם שם: ראה בריות טובות. תנחומא וילא ירושלמי פ"ט ה"א וע"ז פ"א ה"ט ושם נוסח הברכה שכן ברא בריות נאות בעולמו: בהירין לי. ירושלמי פ"ט ה"ב אמר שמואל חכים אנא בשקקי שמיא כו': שמואל רמי. ילקוט איוב תתקד:

דף נט ע"א נטל שני כוכבים. ילקוט נו נח: אין הבור מתמלא. מדרש שמואל פכ"ו ועמש"ל ג ב: אין קטגור. ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ג יומא פ"ז ה"ב בשם ר' לוי: מאי זועות. ילקוט יחזקאל שסא: בשעה שהקב"ה. בירושלמי פ"ט ה"ב א"ל כן אליהו לר' נהוראי שהוא ענין צער בשביל החורבן דלא כדתשב ר"נ ור' אחא שהוא ענין כעס: מאי רעמים. ילקוט תהלים תתיז: אמר אביי. בירושלמי פ"ט ה"ב ע"ש סתמא לירושלמי ומובא בתוס' ד"ה על: א"ר אלכסנדרי. ילקוט קהלת ע"פ והאלהים: מאי מברך. מאי דאיתא הכא ע"ש במתניתא תנא. בירושלמי פ"ט ה"ב הוא ע"ש ר' חייא בשם ר' יוחנן גם לא נזכר שם וקיים במאמרו: אמר אביי כי אתא. בירושלמי פ"ט ה"ב אמר רב הונא ובלבד בימות הגשמים ולאחר שלשה ימים:

שם ע"ב הרואה חמה. גם בירושלמי פ"ט ה"ב הוזכר זאת אבל לא מסיים שהם דהיינו לכ"ח שנין והש"ס שם לא קאי רק על רקיע בטהרתו שאז החמה בתגברה ולבנה הייט או לבנה ועי' ערוך שיש שאינם גורסים גם בבבלי כך דאביי ועפנ"א: פרת אגשרא דבבל. מזה הטעם מנה הירושלמי פ"ט ה"א הברכה דעל פרת בין הברכות שעל בבל: א"ר יהודה. בד"ר פ"ו רב יהודה בר יחזקאל בשעה שהיה רואה הגשמים יורדין היה מברך כו' ובב"ר פי"ג ובירושלמי פ"ט ה"ב תענית פ"א ה"ג ר' יהודה כו' כך היה יחזקאל אבא אומר בשעה כו' וכ"ה בשוח"ט סי' י"ח: הא דאית ליה שותפות. לפמ"ש הרא"ש הטעם מ"ש בירושלמי פ"ט ה"ג דבניתן לו מברך הטוה"מ משום דגם להנותן נתבשר טובה ואית ליה שותף מוכרח דגם הירושלמי אית ליה האי סברא ועי' שנו"א שכתב טעם אחר לדין הירושלמי בניתן לו: תוס' ד"ה הטוה"מ בירושלמי דכילד מברכין ה"ת ע"ש ובפנ"א: בתוס' ד"ה ור' יוחנן בירושלמי. בפ"ט ה"ג והגר"א גורס אפי' שמקים חדשים הם לו:

דף ס ע"א ולא מהני רחמי. ילקוט וילא קכט: לאחר שדנה. עב"ר פע"ב תנחומא וילא וירושלמי פ"ט ה"ג דמשמע שם דבאמת שמעינן מהתם דמהני רחמי ומוקי למתני' ביושבת על ה. שבר. גם מ"ש כאן דלאה נתפללה שם איתא דרחל נתפללה. ילקוט וילא קכט: אין מזכירין מע"ב. בירושל..י שקלים פ"ו ה"ג יבמות פט"ו ה"ד ע"ש ר' לוי: שלשה ימים. ילקוט תזריע תקמז ונראה דחשש סנדל לאו ע"י תשמיש בימי עבורה קאמר דא"כ גם אחר ג' חדשים יש לחוש כדמוכח ביבמות מב. וע"כ הכא בלא שימוש ומשום דאפשר לטפה שתתחלק לשנים ותהא א' אמר שקודם ג"א יש איסור במוך כיון שאי"י אם היא מעוברת. אבל דוחק לאוקמי ברייתא כר"מ דלחכמים דשומר פתאים ה' אין חילוק בין קודם ג"א לאח"כ וקצ"ל דפתאים קאי על העובר ועד"ש שמ"ר פ"ג קורין לפתיה יונקה וקודם ג"א אינו בכלל פתי' אולם למש"ל א"ש כפשיטות יותר: איש מזריע תחלה. ויק"ר פי"ד ומפיק שם עוד מקראי: מעשה בהלל. ילקוט תהלים תתעא. ובירושלמי פ"ט ה"ג היה בא בדרך כו' על כל אדם שצ"ל כן וקאמר הלל הזקן אומר הייט שמביא ראיה לזה מקרא משמועה כו': אמר רבא. ילקוט שם: ההוא תלמידא. ילקוט ישעיה דש איוב תתקנז: בבכיפתו. הוא דעת בן עזאי וכן מפורש בירושלמי פ"ט ה"ד: ל"ש אלא. בירושלמי שם הד"א במדורת עו"ג כו' ובמקום שהורגין אפי' בישראל צריך לברך ועפנ"א: הנכנס למרחץ. בירושל' פ"ט ה"ד מחלק בין מרחץ הנסוקה לשאינה נסוקת וכן בפ"ד ה"ד ע"ש: דתנא דבי ר' ישמעאל. ילקוט משפטים שלב:

שם ע"ב הנכנס לבהכ"ס. ירושלמי פ"ט ה"ד בלשון אחר ע"ש: בתוס' ד"ה מפליא בב"ר. פ"א: כי מהער. בירושלמי פ"ד ה"ב דבי ר' ינאי אמרין כשנוער משנתו אומר בא"י מחיה המתים רבוני חטאתי כו' ועי' גליון שם: כי לבים. ירושלמי פ"ט ה"ג ומשמע שם דבכל פעם כשלובש מברך כן: כי מנח תפלין. פי' ירושלמי פ"ב ה"ג שינוי בנוסח הברכות ויש מגיהים שם שצ"ל כמו הכא ועי"ע בפ"ט ה"ג ובפנ"א: א"ר אחא משום ר' לוי. בירושלמי פ"ט ה"ה ובויק"ר פכ"ד ובשוח"ט סימן קא ובילקוט תהלים תתנד ע"ש ר"ה בשם ר' אחא ובילקוט איוב תתנג ע"ש ר' אבהו: ר' שמואל בר נחמני. בויק"ר ובשוח"ט ירושלמי שם ע"ש ר' תנחומא בר' יודן ובילקוט איוב שם ע"ש רבב"ת א"ר יוחנן תנחומא תצוה בלא שם אומרו: ר' תנחום אמר. בויק"ר ובשוח"ט וירושלמי שם ע"ש רבנן ספרי ואתחנן לב ע"ש ר"ע ילקוט איוב כבגמ' ובואתחנן תתלו ע"ש ר"ע כבספרי תנחומא יתרו בלא שם מ"ד: ורבנן אמרי. בויק"ר וירושלמי ע"ש ר' יהודה בר' פליון ובשוח"ט ע"ש ר' יהודה בר' שילא ובספרי ע"ש ר"ע ובילקוט איוב כבגמ' ובואתחנן כבספרי תנחומא יתרו כנ"ל: אר"ה אמר רב. ילקוט איוב תתנג ושם ליתא אמר רב:

דף סא ע"א ואר"ה אמר רב משום ר"מ. ילקוט קהלת ע"פ אל תבהל ושם א"ר יהושע משום ר"מ: דרש ר"נ. ילקוט ברא' ב: דא"ר ירמיה בן אלעזר. ויק"ר פי"ד ע"ש ר"ל ובב"ר פ"ח ופי"ז ובתנחומא תזריע ע"ש רשב"נ שוח"ט סי' קל"ט בלא שם מ"ד ובילקוט תהלים תתפו ע"ש ר' שמואל והוא ר"ש ב"ר נחמן כבב"ר ותנחומא: בגדולה מתחילין. ת"כ פ' שמיני ילקוט ברא' ל שמיני תתכו ועי' שוח"ט סי' קלט ובב"ר פי"ב ע"ש ר' חייא: שקלעה הקב"ה לחוה. ב"ר פי"ח ופי"ח קה"ר פסוק טוב ללכת ילקוט ברא' כג אדר"נ פי"ד: לקלעיתא בנייתא. שם ובירושלמי שבת פי"י ה"ו א"ר יוחנן משום ר' בניה בכרכין נותנין לקלעיתא בנייתא: מנוח ע"ה היה. ב"ר פ"ם ילקוט חיי קט ספר שופטים סח: אמר רב. ילקוט קהלת ע"פ זבובי: אמר רבא: כמין חטה. ילקוט ברא' לא:

שם ע"ב ריה"ג אומר. ילקוט תהלים תשכה ע"ש ר"א בן פדת: אמר רבא. בילקוט שם איתא רבה ועי' הגרי"ב: לידע איניש. בילקוט שם איתא זאת קודם מאמר רבא או רבה לא איברי כו' והוא נאות להשובה על דברי אביי לא שביק מר כו' ופי' ענהו דכל א' צריך לידע בעצמו אם צדיק הוא וגם אח"כ לא איברי השני הוא נאות שיהיה סמוך ללא איברי הראשון: תניא ר"א אומר. ספרי ואתחנן לב ילקוט ואתחנן תתלז: פעם אחת. תנחומא תבא: אמרו לו תלמידיו. בירושלמי פ"ט ה"ה וסוטה פ"ה ה"ה דטורנוסרופוס שאלו חרש את או מכפע ביסורין את א"ל כו': הגפנה ביהודה. עי' ספרי תבא דשם איתא שלא יהא אדם הופך מתניו כלפי דרום. ועי' הגהה הגר"א בספרי ובירושלמי פ"ט ה"ה המסיך את רגליו הופך פניו כלפי דרום ולמש"ש בפנ"א יש לאשכותי פתרי לגירסת הספרי הישנה: מן הצופים. בירושלמי

בירושלמי שם ע"ש ר' יוסי בר' בון וי"א מוחקים שם בר' בון ומפרשים דהוא ר' יוסי תנא והוא מן הברייתא ובפנ"א קיימתי גי' הספרים ע"ש :

דף סב ע"א אר"ע. בירושל' פ"ט ה"ה איתא שלמד ד' דברים הנך ג' ועוד לא ישב עד שמשפשף דהיינו הא דלקמן מששש ושב : בן עזאי. הקשה לי א' אם דבן עזאי קדים כיון שהוא העיז פניו בעבור תורה היא כו' אמאי הקשה לר"ע עד כאן כו' ואם דר"ע קדים הא כבר שמע דיני בהכ"ס מר"ע. והשבתי עפ"מ"ש רש"י אדר"ע וביהודה הוה דקשה הא ר"ע אוסר בכ"מ היינו מזרח ומערב אסור בכל מקום ועי' רש"א ולמה קאמר ביהודה הוה ויתכן דרש"י הוקשה לו כנ"ל ע"כ קאמר דהך דר"ע עם ר' יהושע היה ביהודה ובן עזאי הי' בחו"ל ורצה לידע אם שם מותר מזרח ומערב וראה דגם שם נזהר מלפנות מזרח ומערב כדעת ר"ע דאוסר בכ"מ:

שם ע"ב מחורה היתה שם. היינו במחילה שתחת ההיכל כפרש"י תמיד כ"ו. וכן מוכח בירושלמי פסחים פ"ז סוף הי"ב ע"ש וצ"ע על רש"י כאן שכ' בעזרה : ר' אלעזר על. ב"ר פ"י קה"ר פ"ה ועי' ירושלמי. שבת פ"ו ה"ט והק"ע פי' שם לפוני' שם מקום והוא טעות דהיינו לאפנויי כעובדא דהכא : ואמר ואמרתי. ילקוט ש"א קלג : והתורה אמרה. במד"ר פט"ו : צניעות שהיתה בך. במד"ר פ"ד : תנא גדל. בירושלמי סוכה פ"ה ה"ד וסנהדרין פ"ב ה"ד ע"ש ר' אבון בשם ר' לעזר ושם כה"ע : א"ר יוסי בר' חנינא כל. ילקוט מ"א קטו : משעת שחיטת. מדרש שמואל פל"א שוח"ט סי' יז: ר' יוחנן אמר. ילקוט ש"ב קסה : אפרו של יצחק. ב"ר פנ"ד תענית טז

ילקוט ש"ב קסה ועי' אגד"ב פ"ל : **אמר ר' אלבו.** ילקוט יחזקאל שפג ושם איתא מנוה לעשות קפנדריא מקרא ובבוא כו' : א"ר ביבי אריב"ל. ילקוט מ"א קנה ושם אמר רב ביבי אמר רב אסי ובירושלמי פ"ג ה"ה אריב"ל הרוקק בבהכ"נ כו' ועפנ"א שם : לא יכנס אדם. קה"ר פ"ד תנחומא ויקרא ספרי תצא רבת ירושלמי פ"ט ה"ה מפסוק שמור רגליך ילקוט קהלת שם : ר' יוסי בר' יהודה. בירושלמי פ"ט ה"ה ליתא בדברי ר"י בר"י ק"ו ארקיקה משק כ"א אשק גופה ק"ו לפני הקב"ה אין לבוא כו' ורקיקה לכ"ע מתגעל ע"ש :

דף סג ע"א שאין עונין אמן במקדש. פרש"י בשכמל"ו עונים כ"ה להדיא בירושלמי פ"ט ה"ה ובתענית פ"ב ה"י מה היו אומרים בשכמל"ו: מאי ואומר. ילקוט שופטים סא : ובי תימא. הכא משמע דגדעון קדים לבועז ומירושלמי פ"ח ה"ה וממדרש רות פ"ד שוח"ט סי' כ"ז ילקוט יהושע יח מוכח דבועז קדים דחשיב לי' בין ג' דברים שב"ד עשו ומן השמים הסכימו אח"כ על ידן וע"כ לא ס"ל דאבצן זה בועז ועפנ"א מ"ש בזה : אמר רבא. ילקוט תהלים תתעת ובירושלמי פ"ט ה"ה ר' נתן מסרס קראי הפרו תורתך כו' והוא כמ"ש במתני' רק דרש"י פי' דר"נ לא פליג את"ק ובירושלמי משמע דפליג ועפנ"א : תניא הלל הזקן. ילקוט משלי תתקנז ובירושלמי פ"ט ה"ה ותענית פ"ב ה"י ושם לא מסיק שנאמר כו' ונ"מ לפשט השאין ועפנ"א : דרש בר קפרא. ילקוט משלי תתקלב : תניא ר' אומר לעולם. ילקוט משלי תתקנט ושם איתא תני ר"מ : תניא ר' אומר למה. במד"ר פ"י : אר"ה בר ברכיה. ילקוט איוב תתקח : א"ר טבי א"ר יאשי'.

ילקוט משלי תתקס ושם איתא א"ר טובי א"ר אושעיא וכנ"ל הכא ויתישב בזה קושית המקשים לעיל טו ב' למה לא מייתי לה שם גם האי מימרא דר' טבי זו: היה מעבר שנים. עפדר"א פ"ח ובירושלמי נדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב איתא עובדא זו בקצת שינוים. ובכתובות פ"ב ה"ו איתא שר' חנניא בן אחי ר' יהושע מת מתמת אותו התטא שעיבר שנים כחו"ל :

שם ע"ב אסר אין תבירו. בירושלמי שבת פי"ט ה"א דאין להשואל לשאול לחכם אחר שמא יתיר : **אלא י"ב מיל.** עמש"ל נד ב' : כשם שאני הסברתי. עי' שמ"ר פמ"ה דב"ר פ"ג תנחומא תשא שוח"ט סי' כ"ה : פתח ר' יהודה. שהש"ר פ"ב ע"ש ר"א בן יעקב ועי' ויק"ר פל"ד אגדת שמואל פי"ח פדר"א פמ"ד : אמרי דבי ר' ינאי מאי. ילקוט משלי תתקסד : מאי דכתיב אם נבלת. ב"ר פס"ב ילקוט משלי תתקסד ע"ש רנב"י אמר רב יהודה : פתח ר' נתמיה. שהש"ר פ"ב ע"ש ר"א בנו של ריה"ג ויק"ר פל"ד מדרש שמואל פי"ח ילקוט ש"א קכח ע"ש ר' יוסי : פתח ר' יוסי כו' לא תתעב. ספרי תצא רכב ע"ש רא"ב"ע וכ"ה בילקוט תצא תתקלג. ובשהש"ר פ"ב הוא ע"ש ר' נתמיה : פתח ר"א בנו של ריה"ג. שהש"ר פ"ב ע"ש ר' יוסי ובמד"ר פ"ד ובילקוט ש"ב קמג כבגמ'. והנה חילוף המאמרים מזה לזה בין הני תנאי שנכנסו לכרם ביבנה לא קשה אך מה שניתן מהם לזולתם קשה לבאורה. אולם מ"מ ראינו שלא נחסר מתנאי הכרם מאמר לכ"א. דהכא בגמ' חשיב שני מאמרים לר' יהודה והמדרש ס"ל דמאמר השני דר' יהודה ר"א בן יעקב אמרו והספרי דס"ל דרא"ב"ע

אמר הך דר' יוסי יסבור דר' יוסי אמר מאמר השני דר' יהודה ומכוון התשבון עכ"פ: זו אמות וה' כלותי'. שהש"ר פ"ב ובמד"ר פ"ד וירושלמי פ"ד דיבמות הי"ב ובילקוט ש"ב קמג. ושם במדרש וירושלמי ליתא כמ"ש כאן ששה בכרם ה' אלא שילדו בכל חודש כ"א שנים ובשלשה חדשים היה להם לכ"א ששה והוא חוץ לדרך הטבע יותר מששה בכרם ה'. ועל דרש הגמ' קשיא דאיך ניכר הברכה בשלשה חדשים אם נתעברו קודם וילדו בהשלשה חדשים א"כ היה הברכה קדומה מתחלה קודם שהכניס הארון אצלו ואם נתעברו בתוך השלשה חדשים מאין יודע הברכה טרם לדתן אבל לפי המדרש א"ש אף שהוא רחוק מהטבע אבל הדרש עכ"פ א"ש :

דף סד ע"א סיני קודם. בלשון הירושלמי הוריות פ"ג ה"ה סודרן קודם לפולפלן : מכאן לנבעל הקורה. ב"ר פמ"ב ילקוט תהלים תתפ : ובי לפני אלהים אכלו. ירושלמי עירובין פ"ה ה"א ע"ש תני ר' ישמעאל מכאן למקבל חבירו כאלו מקבל פני שכינה ע"ש : הנפטר מחבירו. שמ"ר פ"ה תנחומא שמות ילקוט ש"ב קמט : א"ר חייא בר אשי אמר רב. ילקוט תהלים תתלג ע"ש ר' לוי ובירושלמי שביעית פ"ד ה"ח אר"ח בר אשי עתידין ת"ח להתייגע מבתי כנסיות לבתי מדרשות שנאמר ילכו. ונראה שהוא עד"ש בקה"ר פ"ה ובשהש"ר פ"ו לעוה"ב אין מניחין לו לישון מוליכין אותו לבית מדרשו של שם ושל עבר כו' : ת"ח מרבים שלום. ילקוט ישעי"שי וליתא שם אל תקרי כ"א בהפסוק ולא אבל הדרש וכן בירושלמי סוף מסכת ליתא הסיום אל תקרי ועפנ"א מ"ש בזה :

השמטות מהגהות הג"מ ישכר ז"ל בעהמ"ס פתחי שערים (ונקראות בשם שער הלקוטות)

ברכות

דף טז ע"א האומנין קורין בראש האילן. נ"ב (ב"מ ע"ה ע"ב) תוס' ד"ה השוכר את האומנין

דף מ ע"ב כש"א מברך על היום. נ"ב כדומה פליגי עוד בפסחים (פ' בתרא מ"ב) :

פאה

פרק ה מ"ב שבולת של קצר. נ"ב עי' משנה למלך מהל' תרומות (פ"ב הל' פ') :

דמאי

פרק ג מ"ג לא יצניע עד שיעשר. נ"ב עי' מל"מ מהל' מעילה (פ"ז הל' ו') :

פרק ד מ"ב ובשבת שניה אע"פ שנדר. נ"ב עי' נדרים (כ"ד) :

פרק ו מ"ג רא"א אף המעשרות שלכן שע"פ כן באו. נ"ב עי' תשב"ץ (ח"ג ענין ק') :

כלאים

פרק א מ"א ברע"ש ד"ה התפין וכו' ועוד שהן קדושות ולא קרינן בהו מלאכם. נ"ב עי' מקור חיים הל' פסח (סי' תל"ד) ובאו"ת (סי' תס"ב) בענין מלה עבירה :

פרק ה מ"ו אם הוסיף במאתים אסור. נ"ב רמב"ם (סוף פרק ה') מכלאים :

פרק ז מ"ה אמר ר' יוסי מעשה. נ"ב נדרים (מ"ג ע"א) :

שביעית

פרק ז מ"ד לקח בכור למשתה בנו. נ"ב מעשר שני (פ"א מ"ב) :

פרק ח מ"ב ולסיכה. נ"ב עי' רפ"ג תרומות וס' התרומה (סי' רל"ח) :

פרק ט מ"ט מי שהיה לו פ"ש שנפלו לו. נ"ב אפי' בירושה דממילא. ול"מ ריבה לאחד ומיעט לאחד או בעל בנכסי אשתו או מתנת שכ"מ. או י"ל כדאיתא בתו"מ (סי' ק"ד) דאמין שחלקו כלקוחות :

תרומות

פרק א מ"א החרש. נ"ב עי' כ"מ הל' קרבן פסח (פ"א הל' ד') : **מ"ב** ר' יהודה אומר תרומתו תרומה. נ"ב עי' ר"ש וק"ע לירושלמי יבמות ·

פרק ב מ"ד וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים. נ"ב בבא בתרא (קכ"ב ע"ב) :

פרק ג מ"א ואין חייבין עליה חומש. נ"ב עי' חלה (פ"ג מ"ו) ותוס' כתובות (ל' ע"ב) ד"ה זר :

פרק ו מ"ג ברע"ש ובפ"ק דב"מ לא משמע כן. נ"ב עי' רי"ף בבא בתרא (דף ס"ט) ובשיטה מקובצת ב"ב שם : **מ"ו** ורעק"א אין משלמין אלא ממין על מינו. נ"ב ועי' (פ"ב) :

פרק ז מ"ב משלמת את הקרן ואינה משלמת את"ה. נ"ב שמעתי שלע"ע דקיבל בה אביה קידושין בהיותה עובר במעי אמה : **מ"ג** האוכל תרומת חו"ל. נ"ב עי' ערלה (רפ"ב) ובתוס' יבמות (קי"ב) :

מעשרות

פרק א מ"ז ר' יהודה אומר. נ"ב שבת (ס"ג מ"ס) [כבר כ"כ רבינו בתוספות רעק"א במשניות] :

מעשר שני

פרק ב מ"ה מעות חולין ומעות מע"ש. נ"ב עי' נמוקי יוסף ב"מ ר"פ הבית והעליה :

פרק ג מ"ט מע"ש שנכנס לירושלים ונטמא בין שנטמא בהט"ע. נ"ב עי' שקלים (פ"ח מ"ו) בתוי"ט :

פרק ד מ"ד כיצד אומר אדם לבנו. נ"ב עי' עירובין (פ"ז מ"ו) : **מ"ה** הי' עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחבירו. נ"ב רש"י ב"מ (ס"ה) ותב"ש ובכור שור לב"מ (ס"ה ע"ב) וט"ז או"ח (ר"מ) ומג"א (סי' תמ"ח) :

תפלת בית המדרש בכניסתו וביציאתו

כתוב בטור וש"ע א"ח סי' ק"י סעיף א' הנכנס לבית המדרש יתפלל

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:

וכתב מ"א בשם האר"י ז"ל שיש לאמרה בכל בוקר ותפלת מודה בכל ערב. וכתב הט"ז שיש לומר כ"א

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד : גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה :

כתוב בספר מעבר יבק (מאמר ד' ח"ב פ"ב) שקבלה בידו ג"כ לומר

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב: צור תעודה חתום תורה בלמודי ישר והפוך ברוך אתה ה' למדני חקיך ג"פ ישר והפוך בחקתיך אשתעשע לא אשכח דבריך: שיר המעלות הנה ברכו את ה' וגו':

וביציאתו יאמר

מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

המתרגם

באור מלות הלועזיות שבמשניות בפי' הרמב"ם ופי' הר"ש והרא"ש על סדר זרעים.

פאה פ"א מ"ד ר"ש סטים (זאַפֿראַן) כרכס: קוצה (וואיד, פֿער־בערוואיד) וזה מין עשב אשר מעליו יקחו הצבעים צבע תכלת ולד"ק הוא אינדיגה: **מ"ה** האוג (קארנעלבוים, קירשבוים) ולרמב"ם הוא הנקרא נערבערבויס: והחרובים (באָקסהארנליין, יאָהאַניסבראָד): **פ"ב מ"א** והשלולית (קאנאל): שחת (גראַז).

פ"ג מ"ב רמב"ם ופי' שבת בלשון לע"ז אני"ס (גורקענדילל, דיללקרויט), עיין מה שכתבנו ברכות נ"ם א' ד"ה דשיבתא: וחרדל הוא בלשון ערבי אל נרדל ובלשון לע"ז סינאפר"י (זענעף): **מ"ג** באפונין (באָהנען):

פ"ה מ"ג בטופח עי' כלאים פ"א מ"א:

דמאי פ"א מ"א השיתין (ווילדעפֿייגען): ר"ש רימין כנדי מין קוצים נ"ל כנרי ובל"א (ארטישאָקע, שטראָבעלדאָרען, וועלשער דיסטעל), והכנרי אינו מין אילן כי אם מין צמח עץ (שטרויך) ופריו כמראה הדרדר, ולכן נקרא ג"כ בלשון אשכנז (וועלשער דיסטעל) ונאכל חי ומבושל: והעוזרדין (שפייערלינג): ובנות שוח (ווייסע פֿייגען): ובנות שקמה (מוילבעער־פֿייגענבוים): והגופנין (ווינטערטרויבען, העערלינג): והנצפה (קאַפפערן) וזה צלף: כוסבר זרע גד לבן תרגום ירושלמי טסבר אלייכדר"א בלע"ז. ובל"א ג"כ קאָריאַנדער: **פ"ב מ"א** הדבילה (פֿייגענקוכען): האורז (רייז): והכמון (קיממעל): **מ"ה** האכסרה (אויגען מאַם) פי' לפי האומד:

פ"ג מ"ב לחזום (שניידען) או (בינדען):

כלאים פ"א מ"א והזונין (שלעכטער ווייטץ, וויקקעל) הזרעונים השחורים הנמצאים בין החטים: ושבולת שועל פי' ר"ש והוא (קאַפֿער): והכוסמין (שפעלט, דינקעל): והשיפון (ראגגען, קאָרען) דגן: והספיר, מין קטניות (איינע נאַטטונג ערבסען): הפורקדן (ערבסען) קטניות, והטופח (קיילעכֿדיגע האַרטע ערבסען: והשעועין (וועלעשע באָהנען): **מ"ב** הקישות (גורקען): והמלפפון (קירבים): עולשין (ענדיוויען): כרישין (לויך) מין שומין: והכוסבר עי' דמאי פ"א מ"א: דלעת (האַרביז): **מ"ג** הלפת (ריבען): התרדים (מאנגאלד קרויט): והלעונין, מין ירק עשב (מעלטע): והתורמוס (פֿייגענבאָהנען): והפלסלוס (ווילדע פֿייגענבאָהנען): **מ"ד** אגסים נקראין בלשון ערב אגו"ך, לכאורה נראה לדעת הרמב"ם שהאגסים מין פרסקין (פֿפירשינגע) הן, ומה שכתב שהמון קורין לה ברקו"ק זהו בל"א (אַפריקאָזע) או (אַמאַרעללע), ונקרא ג"כ בל"א (מאַריללען, ווייכֿסעל) ושם אג"ם וברקו"ק הוא (פֿפלוימע), ולד"ק הוא (בירנען): וקרסתומלין הם בלשון ערב כמתס"י (בירנע) ולדעת קצת הוא (פֿאָממעראַנצען): ופרישים הם חבושין ובלע"ז קודונז (קוויטטע): פרסקין בערבי אלפו"ך ובלע"ז פירסג"ס (פֿפירשינגע): שקדים בערבי אלנו"ז ובלע"ז אמינדלי"ס (מאַנדעלן): והשיזפין (פֿפלוימען): **מ"ה** והלפסן (אַנדראַרענקרויט): **מ"ח** פיגם נקרא בלשון ישמעאל ערב (מלת ערב מיותר) סדא"ב ובלע"ז רוד"א. ובל"א (רויטע קרויט אבטיח בלע"ז אלכמין נ"ל בערבי אלבטיך ובלע"ז מילוני' (מעלאָנע): ולד"ק הוא (ראָטהע ריבען): וחלמית מין מהירקות ולא נודע לנו פירושו וכו' עבר"ם, חלמית מל' בריר חלמות מלו"א (פֿאַפלראָזע, הערבסטראָזע) בלע"ז: **פ"ב מ"ה** קנבוס (האַנף): רמב"ם ולוף וכו' ויש מן הצמח וכו' כגון העשב הנקרא נילינה הוא אינדי"י בלע"ז וכו'. פי' אסטס הוא הנילינה וזהו (אינדיג) הידוע: ותלתן נקרא בערבי חלבה ובלע"ז (גריכֿיש הייא, באָקס־האָרען): **מ"ח** ותריע (וואַלד זאַפֿראַן): **פ"ג מ"ב** ואפונים (לינזען), וע"ע בפאה פ"ג מ"ג:

פ"ה מ"ח רמב"ם וארום עשב שקורין בלשון ערב שמנ"ר (רויקע, באַלזמינצע, באַלזאַממינצע), מין עשב הדומה לכרתי ומשימין בתבשיל לבשמו: וקיסוס בערבי ללבב ובלע"ז קוריולה (וועגעטריטט, וועגע־לאַטטיר) מין עשב:

פ"ז מ"ב רמב"ם ור"ש צמר גפן נקרא בלשון ערב קוטו"ן (בוימוואָללע):

שביעית פ"ב מ"ז והפרגין (מאָהן): **פ"ג מ"א** רמב"ם ואמר רבי יהודה וכו' עד שיבש המתוק והוא הנקרא בערבי חנט"ל ובל"א (קאָלאָקווינטע):

פ"ה מ"ד רמב"ם ור"ש פואה של עידית הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום רוי"א בלע"ז (גראַפּ, פֿאָרבערראָטהע). ועיין בפסחים כ"ו ב' ד"ה קולה ולקמן פ"ז מ"ב: **מ"ו** בר"ש ירושלמי אמר רבי יונה וכו' דקר קולמרא בלע"ז (פֿפלוגאייזען):

פ"ז מ"א רמב"ם הדנדנה עיין למעלה כלאים פרק ה מ"ח ד"ה וארום: והרגילה פו"ר קאקל"י (פאָרטולאַק). עי' להלן בפי' הרמב"ם פ"ט מ"א ד"ה והחלגלוגות ומ"ה ד"ה ורגילה: **מ"ב** הפואה תרגמנו למעלה פ"ה מ"ד (קראפּ, פֿאָרבערראָטהע): **מ"ה** לולבי האלה (אייכֿעל): **מ"ו** הוורד וכו' ויש מי שאומר שהכפר הוא גרופל"י. בל"א (געווירצ־נעלקע), והכופר (געווירץ נעגעל): ולוטם נקרא בלשון ישמעאל בטם היא קסטניא"ש וי"א שהוא נקרא לנובה הוא פינולי"ש (פֿיניאָלעני־קיפֿער, פֿיניענבוים, צירבעלבוים) מין עץ ופריו מין שקדים כעין פיסטניא ויותר מסתבר שהוא (פֿיכֿטע):

פ"ח מ"א רמב"ם וסיאה וכו' וקורנית נקרא בערבי האשה ובלע"ז (סאַטורייא, צוויבלאיזאָפּ), וקורניות (שטענרלווארץ): **פ"ט מ"א** ופיגם עיין כלאים פ"א מ"ח: והחלגלוגות עיין לעיל פרק ז' משנה א' ד"ה והרגילה: ירבוזין אספנ"א בלע"ז ושמו קרוב לנוני (וויעראַמפּפֿער): חלוגלוגות פורפייר (פֿאָרטולאַק) עיין בפי' רמב"ם: כוסבר עיין ריש דמאי משנה א' ד"ה כוסבר: כרפס וכו' יש אומרים כרפס אפי"א (עפפיך) והוא מין מן הירק הנקרא (פעטערזיליע): גרגר של אפר אורוג"א (רויקע, ווייסער זענף): **מ"ה** סגריות (קאַרטענדיסטעל, צאַהמע וועבערקאַרטע) מין ממיני קוצים נקרא כן:

תרומות פ"ב מ"ו הזונין מתורגם בכלאים פ"א מ"א: הקישות והמלפפון שם מ"ב:

פ"ח מ"ז רמב"ם ור"ש נקורי וכו' וככר בארצו פי' קשואין (כלאים פרק א' משנה ב') (גורקען) וקשואים לשון עברי (במדבר י"א ה') ובלשון המשנה קשות: ואבטיחין בערבי בטיך ובלע"ז (מעלאָנע): **מ"ט** ר"ש בגת העליונה מיי"ם בלע"ז (דאַס בעטט איינער קעלטער) והוא גת שדורכין שם הענבים:

פ"י מ"ה רא"ש תלתן פינגריק"ו וכותשין אותו במקלות (פֿענגכֿעל) ועי' כלאים פ"ב מ"ה:

מעשרות פ"א מ"ב רמב"ם והתותים ידוע (מוילבעער):

מ"ג רא"ש סימן ד' ד"ה אגסים פירוא"ש (בירן): קריסטומלין פרי שקורין מילון (מעלאָנע): פרישין קודויי"ש. עי' כלאים פרק א' משנה ד' ד"ה ופרישים: עוזרדין קירמ"ש עי' בר"ש כלאים פרק א' משנה ד' ד"ס עוזרדין:

פ"ד מ"ה רמב"ם ושחלים וכו' וגרגיר ובלע"ז אירוג"א. עיין שביעית פ"ט משנה א' בר"ש:

מעשר שני פ"א מ"ב ר"ש אין מחללין מעשר על אסימון וכו' ופי' שם בקונטרס פולסא אין בו צורה וקורין פלדון. עיין ברכות מ"ז ב' רש"י ד"ה אסימון:

מפתחות המפרשים וההגהות אשר נלוו בסוף המסכת

אחר הרא"ש

הגהות הג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל .... דף מב
— — אליעזר לנדא ז"ל .... — —
— — צלמה איגר ז"ל (גליון מהרש"א) .... — —
שדה צופים להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל .... — 84
ארץ צבי על הגהות אשר"י .... — מג
מבוא התלמוד עם הגהות הריעב"ץ ז"ל והגהות בן אריה — 86
כללים ברש"י וקיצור כללים מי"ג מדות עם הגהות הב"ל — 94
כללי התלמוד מבעל כנסת הגדולה .... — 98
הקדמה להרמב"ם לס' זרעים עם הגהות הב"ח והגהות הריעב"ץ והגרי"ב .... — נג
פירוש המשניות להרמב"ם .... — 114
המתרגם באור מלות הלועזיות שבפרש"י ותוספות — נח
מפתחות פרקי המשנה והתלמוד על סדר א"ב — 115
מהרש"א ומהרש"ל (עם נמוקי הגרי"ב) .... — א

אחר מהרש"א

הגהות בעל הלבוש (מסורות חדשות) .... — יג

הגהות הג"מ יחזקאל לנדא ז"ל .... דף יד
— — בצלאל רנשבורג ז"ל .... — —
— — שאול קאצינעלענבויגען ז"ל .... — —
— — אליעזר לנדא ז"ל .... — —
— — שלמה איגר ז"ל (גליון מהרש"א) .... — 28
חכמת מנוח .... — טו
הגהות מהר"ם ז"ל בעל תפארת למשה .... — 30
— מהר"י ז"ל בעל סדר הדורות .... — —
— הג"מ משה סופר ז"ל (בעל חת"ס) .... — —
— — וואלף באסקוויץ ז"ל .... — —
— — ישכר ז"ל (שער הלקוטות) והשמטה מהם בסוף הכרך .... — —
גרסאות ונוסחאות ישנות .... — —
חדושים בפסקי תוספות .... — —
הגהות הריעב"ץ ז"ל .... — טז
— הג"מ יעקב צבי ז"ל (בעל מלא הרועים) .... — יז
— מצפה איתן (לבעהמ"ס משכיל לאיתן) .... — 38
— הג"מ ברוך פרענקיל תאומים ז"ל .... — 40

הגהות הג"מ יוסף חנינא ליפא מייזליש ז"ל .... — 40
— — יהודה בכרך ז"ל (נמוקי הגרי"ב) .... — —
— — יצחק אייזיק חבר ז"ל .... — —
קרני ראם על מהרש"א .... — כא
הגהות בן אריה ז"ל .... — —
— הג"מ נחמיה ז"ל (בעל דברי נחמיה) .... — —
— — אליהו גוטמאכער מגרידץ ז"ל .... — כב
— — שמואל שמעלקע טויבש ז"ל .... — —
גרגרים להג"מ יוסף זכרי' שטערין שליט"א .... — 46
הגהות הג"מ צבי הירש חיות ז"ל .... — כד
— הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל .... — כו
— הג"מ אלעזר משה הלוי הורוויץ שליט"א .... — 62
מראה כהן להג"מ בצלאל הכהן ז"ל ולאחיו הג"ם שלמה הכהן שליט"א .... — לג
יפה עינים להג"מ אריה ליב יעלין שליט"א .... — לד
תפלות לכניסת וליציאת בהמ"ד .... — לז
נוסחת בה"ג ופירושו והר"ש משאנץ. והרמ"ע מפאנו (ופירושו) והגר"א ז"ל בפרק אנדרוגינוס — טו—134

משניות

מן

סדר זרעים

עם פירוש רבינו משה בר מיימון ז״ל. ופירוש רבינו שמשון משאנץ ז״ל. ועם פירוש הרא״ש ז״ל. ועם מסורת הש״ס. עין משפט. נר מצוה ותורה אור. עם הגהות יתקונים מהג״מ יוסף שמואל ז״ל אבד״ק פפד״מ (כמש״נ בש״ס ד׳ אמ״ד ופפד״מ בשנות תע״ד־תפ״א). והגהות הג״מ ישעיה (פיק) ברלין ז״ל אבד״ק ברעסלויא. ועם כל הגהות הגאונים שנדפסו בש״ס שיצא לאור מדפוסנו בשנת תרי״ט.

יעתה הוספנו עליהם מחדש

פירוש רבינו יצחק בן מלכי צדק סימפונטי ז״ל (אשר היה גנוז עד כה בכתב יד). ותשלום פי׳ הר״ש משאנץ ז״ל למסכת בכורים ולפרק אנדרוגינוס (שנחסר בכל הש״ס שנדפסו עד כה) (ועל פ׳ אנדרוגינוס נלוה גם פי׳ בה״ג, וגם פי׳ הרמ״ע מפאנו ז״ל). והגהות רבות מהגאונים הנקובים בשער מסכת ברכות, ועם שאר המעלות שנמנו שם.

ווילנא

ברפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ״ד לפ״ק

МИШНА
ОТДѢЛЪ „ПОСѢВЫ".
Съ Виленскаго изданія 1880 года.
Часть II.

1884.

Дозволено цензурою. — 25 Апрѣля 1884 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ домъ № 2631.

א) חגיגה פ"א ד' ז: חולין פי"א דף קלז: ב) שבת פ' י"ח דף קכז. קדושין פ"א לט:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהל' מתנות עניים הל' טו סמג לאוין רפד:
ב ב מיי פ"ב מהל' בכורים הל' יז סמג עשין קלט:
ג ג מיי' פ"א מהל' חגיגה הלכה ב סמג עשין רכח:
ד ד מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה א:
ה ה מיי' פ"א מהל' ת"ת הלכה י טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ג:
ו ו סמג עשין יב:
ז ז מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' ג סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף יח:

פאה פרק ראשון

א א) אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה ב) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם:

א שאין להם שיעור. בפרק ראשית הגז (דף קלז:) מפרש שאין להם שיעור מדאורייתא אבל מדרבנן פאה בששים כדקתני מתני' בסיפא אין פוחתין לפאה מששים: הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כג): בכורים. דכתיב בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך (שמות כג) וניתנין לכהן: והראיון. דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך (דברים טז) והא דאין שיעור בראיית פנים בעזרה בלא קרבן דכל אימת דבעי עייל ומיתחזי ונפיק אבל בקרבן פלוגתא דר' יוחנן ור"ל בפ"ק דחגיגה (ז.): ירושלמי (פ"ק הל' א') . הפאה יש לה שיעור מלמטה ואין לה שיעור מלמעלה בכורים וראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן [אית תנא תני הפאה והבכורים וראיון אין להם שיעור לא למעלה ולא למטן] מה נפיק מן ביניהון והן חד [א] מן ששים מאן דמר דפאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן מה שנתן נתן חזר והוסיף חייב במעשרות עד שעה שישלים מאן דמר הפאה והבכורים והראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף [ב]חייב במעשרות. פירוש יש לה שיעור למטן ...

ענין המסכת הזאת להתבונן במצות פאת שדהו ומה שנכלל בה כמו שיתבאר לקמן ומה שאמר אין להם שיעור הענין הוא מה"ת אבל מדרבנן יש לה שיעור והשיעור שנתנו לו לא יהיה פחות מחלק מששים כמו שיתבאר אח"כ: והראיון. הוא דברי הכתוב יראה כל זכורך (דברים טז) ואמר לא יראו את פני ה' ריקם (שם) ואינו קוצב כמה שיעור הקרבנות אשר יקריב בעלותו ועוד יתבאר זה במסכת חגיגה (פ"ק ז.) ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור כגון עפר סוטה ורוק יבמה ואפר פרה ודם צפור המצורע ואולם לא ספרם כי אע"פ שערכם נכבד אין בהם תוספת שכר ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו: וגמילות חסדים. הוא גם נופל על שני ענינים מן המצות האחד שיעזור האדם לישראל בממונו כגון צדקה ופדיון שבוים והשני שיעזור ...

פי' רבינו יצחק בן מלכי צדק סימפונטי

א אלו דברים שאין להם שיעור וכו'. הזהירנו הקדוש ב"ה שלא לקצור ולכלות כל השדה דכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך אלא יקצור ויניח פאה אחת מן השדה לעניים ואומר המשנה עתה שזו הפאה אין לה שיעור ואע"פ ששנינו בסתם פאה אין לה שיעור פרושי קא מפרש בתוספתא הפאה אין לה שיעור למעל' פי' משקצר שבולת אחת נתחייבה שדהו פאה. [ביקש ...

פירוש הרא"ש

פרק א

הגהות הגר"א

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"א מהל' מתנות עניים הל' טו סמג לאוין רפד:

ט ב מיי' שם פ"ב הל' יב סמג שם:

י ג מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הל' א:

יא ד שם הל' ב:

משנה

ב א) [א]אין פותחין לפאה משישים ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענוה: ג ב) נותנים פאה מתחלת השדה ומאמצעה ר' שמעון אומר [ב]ובלבד שיתן בסוף כשיעור רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר: ד ג) כלל אמרו בפאה [ג]כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה [ד] והתבואה והקטניות

ר"ש

העולם כולו אינו שוה אפי' לדבר אחד מה"ת וחד אמר אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר א' מה"ת ר' תנחומא א"ר אליעזר ור' יוסי בן זמרא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין ר' אבא אבוי דר' אבא בר מרי בשם ר' אחא כתוב א' אומר וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג) וכתוב א' אומר כל חפצים לא ישוו בה (שם ח) חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו [א] דברי תורה דכתיב כי באלה חפצתי נאום ה' (ירמיה ט): ב מששים. מדרבנן אע"פ דמדאורייתא אין לפאה שיעור כדאמרי' בחולין (דף קלז:): לפי גודל השדה ולפי רוב העניים דאם שדה גדולה ועניים מועטין נותן לפי השדה ואם שדה קטנה ועניים מרובים נותן לפי רוב העניים יותר מששים ועל זה קאי ולפי הענוה שבזה לא נתנו חכמים שיעור ולפי ענוותו יוסיף וירבה לעניים מלשון וענותך תרבני (תהלים יח) ועוד יש לפרש ענוה בוי"ו כמו ענבה בבי"ת דגרגרים של תבואה אשכחן דקרי להו ענבה בירושל' בסנה' בפ' כ"ג (הלכ' ה') דאמר עדשים היו אלא שהיתה ענבה יפה כשל שעורין ותנן לקמן בפ"ו (מ"ז) רואין כאילו היא ענבה של שעורים והשתא הכי פירושו ולפי הענוה לפי שיש שדה שחטיה יפות בצד אחד ורעות בצד אחר לנומות דקות שדופות קדים וכדאמרי' בריש השוכר את האומנין (דף עז:) מעידית שבה ומזיבורית שבה שהשדה עצמה מגדלת תבואה במקום אחד יותר מבצדה האחר לכך קאמר לפי הענוה שלא יתן מן הרע שבה ששים בכל אלא ישער נרע וליפה: ירושלמי (הלכה ב') . תני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון מתני' ביותר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי השדה שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי העניים ר"ש דריש שני דברים לקולו של בעל הבית שדהו מרובה ועניים מועטים נותן לפי עניים שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי שדהו מתני' לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה . פי' אין אומרים לעני הבא גמלים וטעון אם יתעשר העני בפאה אין להרבות הפאה שלא יפקיע את המעשר וכי קאמר מתני' ביותר מכשיעור דהיינו בשדה מעוטה ועניים מרובים שנותן יותר מששים התם הוא דקתני דאין אומרים לו הבא גמלים דאין להרבות כל כך שיתעשרו בה אבל בכשיעור דהיינו בששים אומרים לעני הבא וטעון דכיון שהוא עני עתה יכול ליטול הרבה כאחת כדתנן בסוף מכילתין היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת : ג מתחלת השדה ומאמצעה . לפי שאמרה תורה פאה בסוף שדהו כדמשמע לשון פאה איצטריך לאשמעינן דבתחלה ובאמצע נמי קדשה ופטורה מן המעשר ובירושלמי שם (הלכה ג') מרבי לה מדכתיב לקצור (יתירה) אפילו יש לו קמה לקצור : רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור . כשיעור המשתייר נותן כדמוכח בירושלמי ואיצטריך לאשמעינן דלא תימא כיון שנתן בתחלה או באמצע כבר נפטר כל השדה מן הפאה אע"פ שאין בו אחד מששים ואם יתן בסוף להשלים יתחייב במעשר קמ"ל דאדרבה גם בסוף נמי חייב בפאה ולפרושי מלתא דתנא קמא קאתי ולא פליג וכן רבי יהודה נמי לא לפלוגי אדר' שמעון קאתי דבמלתא אחריתי איירי ר"י ומיהו לשון תוספתא (פ"א) משמע דר"ש פליג את"ק ולתנא קמא יכול ליתן פאה בכל ענין שירצה בין בתחלה בין באמצע בין בסוף ומיפטר שדהו מפאה ור"ש סבר דאע"ג דרבי קרא בתחלה ובאמצע שם תורת פאה למה שנותן מ"מ לא מיפטר אא"כ נותן בסוף והא דמסיק בירושלמי דנותן לר' שמעון כשיעור המשתייר יש לפרש בשני ענינים כגון שהשלים בסוף עד ששים עם מה שהוא נותן בתחלה ובאמצע כדפרשינן אי נמי האי משתייר על התבואה הנשארת קאמר דנותן ממנה שלא תאמר ששים בכל השדה שהיתה מקודם שנתן בכלל נותן עתה בסוף : אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה . כשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף איירי דיכול להוסיף על המחובר ויש לתוספת תורת פאה לפטור מן המעשר ואם לאו כלומר שכבר תלשו אין נותן אלא משום הפקר דכל מה שמוסיף מן התלוש אין לו תורת פאה ואין נפטר מן המעשר אא"כ הפקיר אף לעשירים כשמיטה כבית הלל דלקמן פרק ו' (מ"א) אבל היכא דלא נתן כלל מן המחובר מודה ר' יהודה דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא : הבקר . כמו הפקר : ירושלמי (שם) . ראשונה מהו מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור הדא אמרה קדשה משום פאה מה כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיעור כל שדהו אלא כשיעור המשתייר רבי חייא בשם רבי יוחנן במחובר ר' יסא בשם ר' יוחנן בתלוש מה במתכוין לפטור את שדהו או לא נשמעינה מן הדא דא"ר יסא בשם ר' יוחנן לעולם הוא מוסיף והולך מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה אלא כי אנן קיימין בשאין מתכוין לפטור את שדהו פי' ראשונה מהו בעיא היא בתחלה או באמצע אם היא פאה לר' שמעון אי לא ופשיט לה דקדשה מדתני ר"ש בתוספתא הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור והדר מבעיא ליה אם כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר וקא מתמה היך אפשר לומר דקדשה משום פאה א"ת דצריך ליתן כשיעור כל שדהו מה בעיא היא הא דקאמר ר' יוסי דבתלוש הויא פאה במתכוין לפטור שדהו שלא נתן במחובר את דינו או אפי' בנתן במחובר כל דינו ופשיט לה מאידך מלתא דר' יוסי דקתני דלעולם מוסיף דמשמע לעולם אפי' בתלוש ומשמע מוסיף אע"פ שכבר נפטר שדהו והשתא דר' יוסי דלא כר' יהודה וצריך לומר לר' יוסי דר"ש פליג עליה בהא ולא כמו שפירשתי במתני' דלא פליגי (ד) והא דפירשנו בריש פירקין דהיכא דכבר נפטר וחזר והוסיף חייב במעשרות היינו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדה אבל הכא איירינן בנתן בתחלת שדה או באמצעה : תניא בתוספתא . נותן אדם פאה בתחלת השדה באמצע ובסוף ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא ר"ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור ר' יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו נותן משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר אמר רבי יהודה בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העמרים לא נתן מן העמרים נותן מן הגדיש לא נתן מן הגדיש נותן מן הכרי עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו אר"ש מפני ארבעה דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים מפני מראית העין ומפני הרמאים מפני גזל עניים כיצד שלא יראה שעה שאין אדם ויאמר לקרובו עני בא וטול לך פאה זו מפני בטול עניים כיצד שלא יהו עניים יושבים ומשמרים כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה עכשיו נותן פאה אלא מתוך שנותנה בסוף הולך ועושה מלאכתו ובא ונוטלה באחרונה מפני מראית העין כיצד שלא יהיו עוברים ושבים אומרים ראו פלוני שקצר את שדהו ולא נתן פאה [ב]שהרי אמרה תורה לא תכלה פאת שדך מפני הרמאים כיצד שלא יאמרו כבר נתננו דבר אחר שלא יניח את היפה ויתן מן הרע פירוש אם נתן רישא קתני נותן לכתחלה והכא קתני אם נתן דיעבד אלא חדא מינייהו בנתן בשנים ושלשה מקומות אחד מששים בכל השדה : סומך לו נותן משום פאה במתני' קתני סומך משום פאה מירחו מעשר ונותן לו אבל מן העיסה לא דקסבר שינוי קונה כדאמרי' בריש הגוזל קמא (דף צד.) ור' ישמעאל פליג התם ואמר אף מפריש מן העיסה ונותן לו משום דשינוי אינו קונה א"נ משום תעזוב יתירא והאי דמעשר ונותן לו ואפי' מיפטר מדאורייתא מיחייב מדרבנן כיון דמירחו כדאשכחן בפרק כיצד מברכין (דף מ:) דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו: מפני הרמאים בפרק במה מדליקין (דף כג.) מייתי לה וקתני משום לא תכלה ולא קתני מפני הרמאים ופריך עלה אמו כולהו לאו משום לא תכלה ניהו אמר רבא מפני הרמאים ועל פי מסקנא דהתם כתבו כאן כן : ד כלל אמרו בפאה . בפרק כלל גדול (סח.) ובפרק מקום שנהגו (נו:) ובפרק בא סימן (ג.) מייתי לה . בריש כלל גדול אמרי' אוכל למעוטי ספיחי סטים וקוצה ונשמר למעוטי הפקר וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות ולקיטתו כאחת למעוטי תאנה ומכניסו לקיום למעוטי ירק והא דנקט למעוטי סטים וקוצה ולא נקט למעוטי כל דבר שאינו אוכל דהני איצטריך ליה משום דחזו קצת לאכילה וקמ"ל דלא חשיבא אכילה דידהו ומהאי טעמא נמי נקט ספיחי ולא נקט סטים וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא חזו כלל ומיהו בכל דוכתא נמי נקט בלשון ספיחים במס' שביעית (פ"ז מ"א) דקתני ממין הצבעין ספיחי סטים וקוצה ויש מפרשים משום דאין דרך ללקטן בשנה שנזרעים אלא לסוף ארבע וחמש שנים מפרשים מתפשטין בארץ ומשביחין דשורש שלהן עיקר הוא · סטים ויסר"א קוצה וודליצ"ה · כמהין ופטריות אין להן שורש בארץ ויונקין ממנונית הקרקע ומאוירא קא רבו . למעוטי תאנה לאו דוקא דרוב אילנות אין לקיטתם כאחת דליכא שלקיטתן כאחת אלא הני דחשיב במתני' (ה) ומיהו על כרחין לאו כולהו חשיב דהא איכא בנות שוח שלקיטתן כאחת כדמוכח בפ"ק דר"ה (דף טו:) גבי הא דאמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה וצריך לומר דהא תנא ושייר : למעוטי ירק קאמר דיש ירק חייב בפאה כגון שומין ובצלים כדתנן לקמן (פ"ו מ"ט) דהנהו מכניסן לקיום ובמכניסו לקיום כגון ע"י דבר אחר פליגי אנשי יריחו וחכמים בפרק מקום שנהגו (דף נו:) ובתורת כהנים ממעט כל הני מקרא דדרים התם יכול הירק והקישואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל תלמוד לומר קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר דסתם קציר נשמר ועוד שדך כתיב : ולקיטתו כאחת . דסתם קציר מתבשל ביחד וסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו תאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אין לקיטתן כאחת: והתבואה והקטניות בכלל הזה. בירושלמי (הלכה ד') דרשינן ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין אילנות מנין תלמוד לומר ארצכם ואיכא דיליף מכרם וזית ובפרק הזרוע (דף קלא.) דרשינן בהן שכחה ופאה ומסתברא דדרשה דתורת כהנים אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפרק הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש בפרק הזרוע מדכתיב אחריך וצריך טעם מאי שנא מעשר דתיקון בכל דבר אף בתאנה וירק כדדייקינן בפרק כלל גדול ובפרק בא סימן ממתניתין דמסכת מעשרות דלא תני בכלל דידיה לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום ומאי שנא פאה דלא תיקון הא תרווייהו לא נהגו מדאורייתא אלא בדגן תירוש ויצהר ויש ליתן טעם דבדבר שאין לקיטתו כאחת לא תיקון פאה משום בטול עניים כדאמרי' בפרק

ר"מ

מביא לידי מעשה: ב יש מי שקורא עטה בוי"ו ופירושו מה שתענה הארץ אם זרע רב או מעט ויש מי שקורא ענבה בבי"ת ופירושו גודל הגרגרים או דקותם ורוע פריהם ושני הענינים קרובים זה לזה והסברא היוצאת משלשתן אלה הדרכים אינו אלא לתת לעניים מתנה יתירה ואם תהיה השדה גדולה והעניים מועטים יתנו לפי גודל השדה ואם הארץ מעוטה והעניים רבים יתנו לפי רוב העניים וכן אם הוציאה הארץ זרע רב והעניים מועטין יתנו הרבה ומאשר זכרנו יתבאר לך שאר עניני ההקש בג' ענינים אלו : ג דעת ת"ק שיעזוב הפאה מאיזה צד שירצה. ור"ש אומר שהיא פאה מכ"מ שיניחנה אך לא תעלה לו מצות פאה עד שיעזוב בקצה שדה על כל פנים כשיעור פאה הראויה לשדה ההיא מפני הרמאים שהם קוצרים פאות השדה וכשנשאל אותם אומרים במקום אחר נניחנה וכן יאמרו לכל מי שירצה והם קוצרים בכ"מ עד שיקצרו כל השדה ור"י אומר שהמניח באיזה מקום שירצה או בקצה (צ"ל בתחלת) השדה או באמצעה אינו פאה בשום פנים אבל הוא הפקר ולא נקרא פאה משיניח בתחלת השדה או באמצעיתו אא"כ הניח בקצה השדה ואפי' שורש א' לפאה ויעזוב כל מה שיעזוב בזולת המקום ההוא נסמך אל השרש ההוא והוא מה שאמרו סומך לו משום פאה . ופי' שייר השאיר והותיר. ופי' הפקר הדבר המשולח לכל ב"א לקחתו כמו שיתבאר בזו המסכת' ודע כי הפאה היא לעניים בלבד ופי' משום מלך כך וכך ומי שאומר שהפאה שהניח בתחלת השדה או באמצע השדה הפקר ר"ל הוא מותר לכל בני אדם ור' שמעון אומר שהוא פאה ואף ע"פ שלא עלתה לו מצות פאה עד שיניחנה בסוף השדה לא יתירוהו אלא לעניים בלבד והלכה כר"ש : ד נאמר א] בכאן אוכל להוציא הכופר ופירושו אלחנ"א והלינוגא והאלאפיר והם צמחים שילבעו בהם מיני הצבעונים והדומה להם שאינם חייבים בפאה לפי שאמר הכתוב (ויקרא יט) ובקצרכם ומלת קציר נופלת על קצירת כל דבר הנאכל . ופירוש נשמר שיהיה במשמרת שכל דבר המופקר ואינו בשימור אינו חייב בפאה לפי שאמר הכתוב בענין פאה תעזוב אותם (שם) וזה מלשון משולח ונעזב ר"ל הפקר : וגדולו מן הארץ. ר"ל שיהיו לשרשיו שריגים מתהרגים תחת הארץ ובהם יפרה להוציא מכללם הכמהי' והפטריו' שאינם חייבי' בפאה מפני שאמר הכתוב קציר ארצכ' (שם): ולקיטתו כאחת. ר"ל שיאספהו כולו בפעם אחת ולא יהיה חייב בפאה להוציא התאנים והדומה להם שלא יאספו בפעם אחת עד שנתבשל זה אחר זה שאין לנו לחייב בפאה אלא כל שיקצרוהו בפעם אחת כי הוא לשון קציר : ופירוש מכניסו לקיום ר"ל אפשר בו להיות אוצר וכמו שאמרו בחכמים להוציא מכללו הירקות כולם שאין לנו לחייב בפאה אלא כל דבר הנאצר כגון החטה והשעורה כמ"ש הכתוב פאת שדך לקצור ולא יפול על שדה ירק שם קצירה : ושם תבואה טפל על חמשת המינים והוא חטה והוא שני מינים והשעורה והוא שלשה מינים

מסורת הש"ס

א) חולין פ"א קלז: ב) תורת כהנים פ' קדושים: ג) שבת פ"ז סח. פסחים פ"ד נו: נדה פ"ו דף ג.

פירוש ר"י בן מלכי צדק

כל העולם כלו אינו שוה לדבר אחד מן התורה ותרינא אמר אפי' כל מצותיה של תור' אינן שוות לדבר אחד מן התורה וזהו פירוש כנגד כולן : ר' מנא שמע כולהון מן הדין קרא כי לא דבר ריק הוא מכם זה תלמוד תורה כי הוא חייכם זה כבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימים זו גמילות חסדים על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו . ואיתקשו כולהו להדדי : ב אין פותחין לפאה וכו'. אוקימנא בחולין [דף קל"ז] הא מתני' מדרבנן ובארץ : הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים והכל תלוי בענוה שאפילו שדהו אלף כורין טוען אחד מששים הוא ניתן כדין פאה ויש מפרשין הענוה לפי השבלים כדתנן לקמן בפ"ו משנה ז' רואין אותה כאלו היא עטה [ס"א ענבה] של שעורין והיינו שאם היו לו י' אמות שדופות וי' אמות מלאות לא יתן כל שיעור הפאה מן השדופות אלא יתן כשיעו' הראוי להגיע מן המליאות ועיין בפירושין: ג נותנין פאה מתחלת השד' ומאמצעיתה. פי' מאמצע השדה והוא הדין בסוף [דתניא בתוספתא פ"א] נותן אדם פאה מתחלת השדה מאמצע ובסוף מנא ה"מ ר' יוסי בשם ר' שמעון בן לקיש אמר ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך מה ת"ל לקצור אלא אפי' יש לו כמה לקצור וזו הפאה שנותן בתחלת השד' או באמצעית' או בסוף קדשה משום פאה ואין צריך ליתן פאה אחרת: רבי שמעון אומר וכו'. כלומר ודאי מה שנתן בתחלה או באמצע קדשה משום פאה כמו דתנינן בתוספ' ר' שמעון אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע הרי זו פאה. ומאחר דהויא פאה מ"מ שנינו ר"ש אומ' ובלבד שיתן בסוף כשיעור לאו מכל השדה שכבר נתן אלא מאותו שנשתייר יתן בסוף פאה ממנו אחד מס' משום דר"ש בעי סוף עיקר לא שנא במחובר לא שנא בתלוש וכן תנינן בתוספתא פירקא קמא ר' שמעון אומר מפני ד' דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף וכו': ר' יהודה אומר וכו'. הכין מתרץ בגמ' דאם נתן פאה כשיעור ורוצה עוד להוסיף א"ר יהודה אם שייר קלח אחד בשדהו שלא כילה עדיין שדהו על כל שמוסיף סומך לו משום פאה ואינה חייבת במעשר כמו' הפאה אבל אם כילה כל שדהו שוב אינו יכול להוסיף ואי מוסיף לענין פאה חייבת במעשר אלא אם נותן לשם הבקר כלומר להבקיר וכו' אבל לענין פאה שוב אינו יכול ליתן ונמצא חולק עם רבי שמעון דרבי שמעון סבר אע"פ שכילה שדהו מוסיף לשם פאה מן התלוש: ד כלל אמרו בפאה וכו' פי' זה הכלל אמת חכמים

פי' הרא"ש

(ד) ול"נ דאף ר"ש מודה שחייב במעשר כי לא הפקיר מה שהוסיף בתלוש אלא לשם פאה הוסיף ואין עליו תורת פאה והוי פאה בטעות וחייב במעשר אבל אם לא נתן פאה כלל מן המחובר מודה רבי יהודה דנותן מן התלוש והכי איתא בתוספתא א"ר יהודה בד"א בזמן שנותן את הפאה וכו' לא נתן מן הקמה נותן מן העמרים וכו' עד מירחו מעשר ונותן לו : (ה) והא דנקט למעוטי תאנה לפי שפירותיה מפוזרים ביותר בבישולם כדאי' בריש חזקת הבתים (כח:) אכל תלתא פירי בתלתא יומי כגון תאנה ליסוי חזקה :

הגהות הגר"א

[א] שם דברי תורה׳. נמחק דברי. ונ"ב מצות של : [ב] שם מ"ג שהרי. נמחק ונ"ב ומפני מה :

הגהות הר"י לנדא

פ"א משנה ד בר"מ א] נאמר בכאן אוכל. ועי' שביעית פ"ז מ"ו :

במה מדליקין (דף כג.) גבי פאה בסוף שדה שלא יהו עניים משמרין והכא נמי כשרואין אותו לוקט כסבורים לוקט את הכל ומשמרין וירק נמי היינו טעמא ...

והקטנית בכלל הזה: ה ובאילן האוג והחרובין והאגוזין והשקדים הגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבים בפאה: ו לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר"ע כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהן עד שימרחו המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר:

מינים א) ואלו הם חמשת מינים הנזכרים בכלל מקום: וקטנית. הם כמו פולים ועדשים והלוביא והשומשמין וכולהם מן הדומה להם: ופירוש בכלל הזה כשנמצאו בהם אלו התנאים הראוים בחיוב פאה ולפיכך יתחייבו בפאה: ה האוג. הוא הסומאק אשר בארץ הצבי והוא צמח ב) שיעבדו בו העורות ויש לו אשכלות כאשכלות הגפן ויאכלו: חרובין. ידוע: ואגוזים ושקדים. כמו כן ידועים ואלה האילנות כולם נמצאים בהם התנאים הנזכרים בכלל מה שיתחייב בפאה ולפיכך הם מחויבים בפאה: ו דע שהפאה לא תתחייב להוציא ממנה מעשרות ...

ה האוג. אינן ספריו אדום כדתנן בריש מעשרות (פרק א מ"ב) האוג והתותים ...

פי' הרא"ש

הגהות הרי"ו לגרא

הגהות הגאון בצלאל רנשבורג

יא א שם הל' ג:
יב ב מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הלכה יא:
יג ג מיי' פ"ג מהלכות מעשר הלכה כ:
יד ד מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ג:
טו ה מיי' שם הל' טו:
טז ו מיי' פ"ג מהל' מעשר הל' כה:

א אלו מפסיקין לפאה כפ' הכונס(סא.)וכפ' חזקת הבתים (נ"ה.) משמע דאם הפריש פאה משדה לחברתה לא קידשה כדאי' בירושל' ואין לה תורת פאה להפטר מן המעשר ובת"כ בפ' קדושים נפקא לן מדכתיב שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה: הנחל' מלשון נחלי מים ולא יתכן לומר מל' נחל איתן דהיינו בור (א) ואע"ג דתנא נחל תנא שלולית דאמרי' בפ' הכונס (שם) אמת המים שמחלקת שלא לאגפיה וזו אף זו קתני הנחל היינו נהר : דרך היחיד . ד' אמות : דרך הרבים ט"ז אמה . כך מפרש בשילהי המוכר פירות (דף צט:) : שביל . זומר סוכא (ב) כדאשכחן בשילהי המוכר פירות (ק') כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא: ירושלמי (הל' א') מכיון דתנינן לדרך היחיד לדרך הרבים מאי צריכא אתא למימר לך אפי' לדרך הרבים אין מפסיק לאילנות אלא גדר מכיון דתנינן שביל היחיד שביל הרבים מה צריכא להוציא את הקבוע בימות החמה ואינו קבוע בימות הגשמים פי' אינו מפסיק לאילן בסיפא דמתני' תנן דכל הני אין מפסיקין לאילן להוציא את הקבוע בימות החמה דרגל בני אדם מצויין בהן לאחר שנקצרו התבואות ובימות הגשמים שהשדות זרועים אינם מצויין ואשמעינן דאפי' שביל רבים אינו מפסיק אא"כ קבוע והשתא כולהו צריכי דמאי אמרת ליתני דרך הרבים למימר דאפי' לאילן אינו מפסיק ושביל היחיד דאפי' לזרעים מפסיק וליפתוק מכולהו אחריני א"כ הוה אמינא א]דרך הרבים דלא קביע גרע משביל היחיד דקביע ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן מדרך הרבים דלא קביע והאי טעמא הוה מצי למימר בירושלמי : הבור . שדה בור שאינה זרועה כדכתיב (בראשית מז) והאדמה לא תשם תרגום וארעא לא תבור : הניר . חרישה כדכתיב (ירמיה ד) נירו לכם ניר: ירושלמי (הל' א') רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפי' כ"ש רבי יוחנן אמר בור וניר וזרע אחר כשלשה תלמים של פתיח (ג) : והקוצר לשחת מפסיק. קא סבר דכל לשחת לאו קצירה היא דלא חשיבא לה אתחלתא דקצירה ובפרק רבי ישמעאל במנחות (דף עא:) מפרש אי איירי בשהביאה שליש או בשלא הביאה שליש : ב אמת המים . היינו שלולית דקאמר ת"ק דבכל ענין מפסיק ואתא ר' יהודה למימר דוקא באינה יכולה ליקצר כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא משמע דתרי מילי נינהו דקא חשיב [א] במלתא דת"ק שלולית וקוצר לשחת ושלשה תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה ליקצר כאחת ר' יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק[ב]ואם לאו אינו מפסיק ולת"ק מפסיק אע"פ שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני: וכל ההרים . אתא לאשמעינן דהר ובקעה נחשבים כשדה אחת כיון דנעדרים ע"י אדם במעדר אע"פ שההר זקוף ואין בקר וכליו יכולים לעלות:ג הכל מפסיק לזרעים.איצטריך למיתני הכל לאתויי הא דאמר ריש לקיש בירושל' (הל' ב')היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה מצד זה מפסיק:ואינו מפסיק לאילן אלא גדר. הני אילנות דתנן לעיל דחייבין חוץ מזיתים וחרובים דגדר לא מפסיק בהו: שער כותש.(ד)אם היו הנופות כותשין זא"ז על גבי הגדר ומתערב אילן זה עם אילן זה נותן פאה אחת לכל ובפ' ה' דכלאים (משנה ג') פירשתי עוד לשון אחר: ד כל הרואין זה את זה . אע"פ שיש כותל מפסיק : שהיו להם בכל רוח . שבעיר פאה לכל רוח ורוח : שהיו להם בכל העיר . אין נותנים כי אם פאה אחת לכולן אף על פי שאין רואין זה את זה : ירושלמי . מי מכוין להן הרוחות העיר מכוונת להן הרוחות א"ר יוסי בר אבין של בית רבי היו להן ארבע בדין לד' רוחות העיר והן נותנין לכל בד ובד לפי רוחו היו שם ג' אילנות הראשונים רואין את האמצעיים והאמצעיים רואין את הראשונים ואין הראשונים רואין זה את זה מפריש מן הראשים על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשים ואינו מפריש מן הראשים על הראשים פי' בדין בית הבד שעוצרין בהן זיתי אילנות כגון חרובין דתנן כל הרואין זה את זה הראשים הם החיצונים שמכאן ומכאן : ה ן שני מיני חטים . כגון שחמתית ולבנה כדתנן בפרק המוכר את הספינה (דף פג:) הדבר תלוי בגרנות אבל כולן מין אחד ממש או שני מינים ממש אין הדבר תלוי בגרנות : הזוגות. הם הנזכרים שנים שנים בפ"ק דאבות שקבלו משמעון הצדיק : ירושלמי (הל' ד') קצר חצי אגורי וחצי שחמתית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן ב' גרנות אינו מפריש מן האגורי על השחמתית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי אגורי וחצי שחמתית לעשותן ב' גרנות ונמלך ועשאו גורן אחת מפריש מן האגורי שבסוף על השחמתית שבסוף מן האגורי שבתחלה על השחמתית שבתחלה : ז שקצרוה נכרים . לעצמן ולא בפועלי נכרים : ירושלמי (הלכה ה') מתני' כשקצרוה לעצמן אבל אם קצרוה לישראל חייבת ותני כן אין שוכרין פועלים נכרים לפי שאין בקיאין בלקט שכחה ופאה מתניתין בשקצרוה לאבדה אבל קצרוה שלא לאבדה חייבת אמר רבי הושעיא ברבי ואפילו תימא בשקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפאה ניתנת במחובר לקרקע פי' קצרוה לאבדה אקצרוה ליסטים קאי : קרסמוה נמלים . מל' יכרסמנה ד] חזיר מיער (תהלים פ) אף על גב דהוא כתב בכ"ף

פרק שני

א אלו[א] מפסיקין לפאה הנחל (א) ושלולי' דרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים הבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי ר"מ וחכ"א אינו מפסיק אלא א"כ חרש : **ב** אמת המים שאינה יכולה להקצר באחת רבי יהודה אומר מפסקת וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל : **ג** הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל : **ד** ולחרובין כל הרואין זא"ז אמר ר"ג נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח ולחרובין כל הרואין זא"ז ר"א ברבי צדוק אומר משמו אף לחרובין שהיו להן בכל העיר : **ה** הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת זרעה שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות : **ו** מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה *לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו [ג] אמר נחום הלבלר מקובל אני מרבי מיאשה שקבל *מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע שדהו שני מיני חטים אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות : **ז** שדה שקצרוה נכרים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים

א אלו מפסיקין לפאה · לחלק השדה ולעשותה שתי שדות ויתחייב להניח פאה בכל אחת מהם כפי מה שנתחייב כמו שאמר הכתוב פאת שדך (ויקרא יט) ואמרו ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה : ושלולית · היא תעלה או גולת מים שנמשכים ממנה אמת המים להשקות בהם מקומות אחרים וכן אמרו(ב"ק דף ס"א·) בפירוש זאת המלה אמת המים המחלקת שלא לחברותיה:ודרך היחיד·ד' אמות והדרך הרבים ט"ז אמה : ושביל הרבים ושביל היחיד. הוא שיהיה דרך בין שתי השדות אם לאיש אחד שעובר משם לגנו או לשדהו או שיהיה השביל לרבים אפילו שיהיה אותו השביל צר מאד ובלבד שתהיה הדרך ההיא סלולה ותמידה בימי החום ובימי הקור אבל אם לא היתה תמידה רק תהיה נפסקת בימות הגשמים לא תפריש בין ב' השדות אלא אם תהיה רחבה כפי המדה אשר זכרנו ר"ל ארבע אמות ליחיד וט"ז אמה לרבים והודיענו דרך היחיד ודרך הרבים לפי שילטרכו שניהם עכ"פ שאלו היה לומר דרך היחיד היינו אומרים כי הדרך היחיד בלבד יפריש כי אין לו דרך אחרת והוא הולך ושב עליה תמיד אבל דרך הרבים לא תפריש מפני שהרבים יש להם דרכים רבים מלבד זו ואפשר שיניחוהו ולא יעברו עליו ואילו הודיענו ג"כ שדרך הרבים תפריש היינו אומרים שהענין ההוא מפני שרחבה שהיא י"ו אמה אבל דרך היחיד לא על כן הודיענו כי שני הדרכים יפסיקו לפאה ותרגום משעול הכרמים שביל כרמיא (במדבר כב) : ובור. הארץ שלא נזרעה ולא נעבדה אבל נשארה שממה : וניר . היא הארץ אשר שדדו אותה והפכו אותה בחרישה וזאת המלה בלה"ק היא באמת והוא נירו לכם ניר (ירמיה ד) : וזרע אחר · שיזרע זרע אחר להפריש בו בין שני הזרעים כגון שיפריש בין החטה בזרע פולים או אפונים וכיוצא בזה ואלו הג' דברים ר"ל בור וניר וזרע אחר לא יפרישו עד שיהיה ברחבם ג' מעניות כמענית המחרישה:ופי' שחת מל' השחתה ועניינו בזה המקום הקוצר גז לבהמות ואין הלכה כר"מ : ב אמת המים · היא תעלה או גולת מים. וענין אינה יכולה להקצר כאחת כי כשיהיה בצד א' לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר : ומעדר. מקום קשה כחלמיש שלא יוכלו הבקרים לבקוע אותו במחרישות אבל יחפרוהו בכלי ברזל ג] העשוים לחפור בארץ ועל כן אמר הארץ ההיא אע"פ שהבקרים לא יוכלו לחרוש אותה כשישאר בין שתי השדות מן הארץ ההיא מקום שלא חפרוהו ולא חרשו אותה אינו מפריש בין שתי השדות אחרי שאפשר לחפור אותו בידים ולחרוש יהיה נחשב כמחובר ונותן פאה אחת לכל ואע"פ שהבקרים לא יוכלו לחרוש אותו וטעם זה כי כשנזרע הארץ ההיא יחפרוהו בידים וכשיראה אדם מקום שאינו חפור לא יאמר שהוא בור ויפסיק אבל יאמר עוד יחפרו אותו לאחר זמן שאי אפשר שיחפרו הכל פעם אחד כך פירשו הקדמונים זאת ההלכה ואני אפרש בה פירוש אחר ואומר שזה המקום הנקרא מעדר אינו מקום מישור אבל הוא הרים וגבעות והראיה על זה מה שאמר וכל ההרים אשר במעדר יעדרון והוא אומר אע"פ שהיא עולה ויורדת וא"א לחורש לבקוע אותה בכלי החרישה במענה אחת מפני שיש בה מקומות תלולות ומקום אחד גבוה ואחד נמוך אבל יחרוש אותה מקומות מקומות ועל כן אין לחשב אותה נחלקת כדי שנוציא פאה מכל הר או מכל גבעה אבל פאה אחת הוא נותן לכל מפני שכל הזרע מחובר והלכה כר' יהודה : ג וענין שאמר הכל כל שנזכר למעלה : ופירוש גדר ידוע ובלבד שיהיה גבוה הגדר עשרה טפחים ואז יפריש בין האילנות ויוציא פאה מכאן ופאה מכאן : ופירוש שער כותש הוא הבדים והפארות ירצה לומר ענפי האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו ואז יהיה כמחובר ואמרו בגמ' כעלי במכתשת ענינו שינטו הפארות על הקיר : ד רואין זה את זה . שלא יהיה בין אילן לאילן שום סתר שיסתיר ביניהן ויהיה מרוחק זה מזה שאם יעמוד האדם אצל האחד ג] יראה השני : ופירוש בכל רוח בכל הצד כגון להוציא פאה אחת מכל הזיתים שבמזרח המדינה ופאה אחת מכל מה שיש במערבה ואין על רבן גמליאל חולק ואין הלכה כר' אליעזר ב"ר צדוק: ה פירוש מין ידוע : שני מיני חטים . ידוע כי יש ממיני חטים גסים ויש דקים ויש מהם ירוק ויש מהם אדום וכל הדבר הזה מבואר : ו הלבלר . הוא הסופר : וזוגות . הם שני המקבלים כגון הלל ושמאי שקבלו משמעיה ואבטליון המקבלים מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח כמו שהתבאר במס' אבות : ז קרסמוה . כמו כרסמוה והוא מענין כריתה ואולי הם שתי לשונות בלשון הקדש ויאמרו קרסם וכרסם בענין כריתה ואמר הכתוב בחיוב הפאה ובקצרכם שנהיה אנחנו הקוצרים :

חדא שדה היא: ב אמת המים וכו'. פי' אם יש בין השדה אמת המים שעומד מצד הא' ואינו יכול לקצור שבולין שבצד השני אא"כ עובר שם מפסקת ונותן ב' פאות אע"פ שאינה פליגין ואמרין אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת.תניא ר' יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד א'. [אינו]מפסיק כלומר אם אינו עומד באמצע האמה אלא מצד הכל אינו מפסיק : וכל ההרים אשר במעדר יעדרון וכו'.אם יש בשדה הרים הנעדרין במעדר פי' צפא אע"פ שההר גבוה שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל. בקר מל' פי' בעול ובמחרישה : ג הכל מפסיק לזרעים וכו' . הכל לאתויי מאי מסתבר לאתויי מדרגות שגבוהות י' טפחים נותן פאה מכל א' וא' ואיבעית אימא תנא רישא אטו סיפא וריש[א] מינה לאיתויי מאי: ואינו מפסיק לאילן אלא גדר.שיעורא דהאי גדר לא תנינן הכא כמה ובסיפרא תני אלא גדר שהוא גבוה י' טפחים. פי' ולא לכל אילן מפסיק הגדר אלא לאו[...] ולגפנים והתמרים אבל חרובין וזיתים פרושי קמפרש לקמן : ואם היה שער כותש . פי' אם היו הנופות של אילנות ולנופות קורא שער כתושין על הגדר מיכן ומיכן אינו מ[פסיק ...] אחת : ד כל שרואין זה את זה . פי' נותן מהן פאה אחת : אמר רבן גמליאל וכו'. לזיתים שהיו להם בכל רוח.גרסי' בירושלמי מי מכוין להן את הרוחות העיר מכוונת להן את שהיו לו לכל ד' רוחות העיר ד' ברזנותן ד' פאות:ולחרובין כל הרואין זא"ז.גרסי' בירושל' [...] פי' בירושל' היו שם אילנות הראשונים רואין את האמצעיים והאמצעיים רואין את הראשונים שבאותו[...] רואין זא"ז מפריש מן הראשונים על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשונים ואינו מפריש מן החיצונים על החיצונים מאי טעמא לפי שאין רואין זא"ז:משמו.של רבן גמליאל:ה הזורע[...] א'.פי' חטין או שעורין כלל המשנה בזריעת מין א' ובזריעת ב' מינין תלויה הפאה במינין בזריעת ב' מיני חטין פי' כגון אגורי ושחמתית או ב' מיני שעורין תלויה הפאה בגרנות:ו מעשה[...] פי' ב' מיני חטים: זוגות . פי' [יהושע בן פרחיה ו] נתאי הארבלי שמעיה ואבטליון הלל ושמאי כולן הכתובין בפ"ק דאבות וקורא אותן זוגות שנזכרין שנים שנים. (נמצאת הלכה[...] מסיני במשנתינו) גרסי' בירושלמי ר' זעירא בשם ר' יוחנן אם באת הלכה על ידך ואין את יודע מה טיבה אל תפליגנה בדבר אחר שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסיני וכולן[...] ז שדה שקצרוה נכרים וכו' . כרסמוה מלשון יכרסמנה חזיר מיער . ת"ר [בת"כ בפ' קדושים] ובקצרכם פרט לשקצרוה ליסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה. גרסי' בירושלמי מתניתא בשקצרוה

מסורת הש"ס

א) ב"ק פ"ו סא. ב"ב פ"ג נה. מנחות פ"ו עא:תורת כהנים פ' קדושים: ב) נזיר פרק ז נו:

פירוש ר"י בן מלכי צדק

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה וכו'. פי' מכל שדה חייבין אנו ליתן פאה אחת אבל משדה לחברתה לא דכתיב לא תכלה פאת שדך שלא יוציא משדה לחברתה . תנו רבנן בספרא (פ' קדושים) שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה וכו' והואיל ופשיטא ליה לתנא דאין נותנין משדה לחברתה התחיל לשנות ואלו מפסיקין השדה ונידונין כשתי שדות ונותן ב' פאות : הנחל והשלולית וכו'.וגרסי' בירושל' שלולית כל שהיא מושכת. נחל אע"פ שאינו מושך וכו' ובהכונס (סא.)איכא פלוגתא דאמוראי בזה: ודרך היחיד ואקשינן מכיון דתני דרך היחיד דמפסיק דרך הרבים למה לי למימר ופריק לומר לךדאפי' דרךהרבים אינו מפסיק לאילן: שביל הרבי' ושביל היחי'כדתנינןשבילי הרשות ופירושו שביל שיהו להן בעלים במשעול הכרמים ומתרגמינן שביל כרמיא וכן יש שביל בין שדה לשדה ואקשי' וכיון דתני שביל היחיד שביל הרבי' הקבוע בימו' החמה ובימות הגשמים ל"ליתני לאפוקי דקבוע בימו' החמה ואינו קבוע בימות הגשמים.פי' בקיץ ובחורף : והבור מל' המבייר את שדהו ובלע"ז בקוטי והאדמה לא תשם [מתרגמינן] וארעא לא תבור פירוש אם השדה

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הלכה ב:
ב ב שם הלכה ג:
ג ג ד שם הלכה ב:
ד ה שם הלכה ג:
ה ו שם הלכה ו:
ו ז שם הלכה יא:
ז ח מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הלכה כא:
ח ט שם הלכה כב:
ט י שם הלכה יד:
י כ שם הלכה טו:
יא ל מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הל' ד:

פי' הרא"ש

הגהות הב"ח

פ"ב מ"א (א) ואלו מפסיקין וכו'.והשלולית והדרך:

הגהות הגר"א

הגהות הרי"ו לנדא

א) מנחות פ"ו ד' ע"א: ב) נדה פ"ו ד' כ"א: ג) [חולין קלו.] נדם פרק ד' דף נ"א: ד) חולין פ"א ד' קלח:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

בשקצרוה לעצמן אבל קצרוה לישראל חייבת. ותני כאן אין שוכרין פועלין גוים מפני שאין בקיאין בלקט בשכח' ובפיאה שמעי' מינה דשדה שנשכרו בה פועלים גוים חייבת בפאה ובכל מילי: ח קצרוה לסטים חציה וכו'. פי' שחובת קציר הציה זה בקמה ונהי דאמרי' דחוזרה פאה לעומרין ה"מ דכילה הוא את שדהו אבל הכא לא: גזבר. בלע"ז צילדר"ו של הקדש: פ"ג א מלבנות התבוא' שבין הזיתים וכו'. פי' [ר"ש] שורות של תבואה שזורעות בין הזיתים ואהכי קרי להו מלבנות שאין אדם קוצר התבואה עד שתתייבש ותלבין מל' הלבינו שריגיה ע"כ דבריו ולאו דוקא זיתין שחייבין בפאה ודדמי להו כגון האגוז והחרובין אלא אפילו בין התאנים שאין חייבין בפאה מפסיקין: גרסינן בירושלמי תני דבי רבי שבין האילנות וכו' במה אנן קיימין בנטועין האילנות ממע י' אילנות לבית סאה בש"א פאה מכל אחת ואחת עבדין להון כמרווחין וב"ה עבדין להון ברצופין מ"ם דב"ש שאין דרך ב"א להכניס זרעין בין האילנות מיהא שמעינן דאילנות לא דמיין לזרע אחר: הכל מודין. מאן הכל מודין ב"ש פי' ב"ש עבדי אילנות כמדרגות דתניא עשרה ספחים נותן פאה מכל אחת ואחת ואם היו ראשי השורות מעורבין נותן מאחד על הכל: ב המנמר את שדהו. פי' מלשון נמר חברבורותיו כלומר תולש ומשייר הלחין ונמצאת שדהו נמרים נמרים בירושלמי כהדין נימרא מקום הזבלים עולין תחלה נמררה קרי לה: ר' עקיבא אומר פאה מכל אחת ואחת. מ"ם דנימור מפסיק. ולא הויא באתחלתא דתלישה בשדה אחת דאכתי לא יבשה כולה שדה ור"ע כר"ם כמה דר' מאיר אמר קצירה שחת מפסקא כנאמר ר"ע נימור מפסיק: ומודין חכמי' לר"ע בזורע שבת או חרדל בשלש מקומות

יב א ב שם הל' ה:
א ג מיי' פ"ג מהל' מתנות עניים הלכה ח:
ב ד ה שם הל' יא:
ג ו מיי' פ"ג מהל' מתנות עניים הי"ג:
ד ז מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הל' ו ובפ"ג הל' כג:
ה ח שם פ"ב הל"ב:
ו ט מיי' פ"ג מהל' מתנות עניים ה"י:
ז י שם הל' טז:
ח כ שם הלכה כ:
ט ל שם הלכה יח:

פירוש הרא"ש

ומתערבין מעל גבי הגדר: (ה) כ"ף וקו"ף מתחלפין ע"ד קרתי ושתיתי מים כמו כי יכרה איש בור: (ו) הלוקח נותן פאה לכל כי יודע הלוקח שהמוכר לא נתן פאה להניח שקצר כיון שהיה בדעתו לקצור הכל והלק העניים לא קנה ולדעתא דהכי קנאה שיתן פאה לכל: פ"ג (א) כעין דפוס שעושים בו לבנים שהם מרובעות: (ב) עי' ברמב"ם פ"ג מהל' מ"ע דמפרש גירסא זו: (ג) מה שנתבשל ומניח קלחי' שלא נתבשלו עדיין: (ד) זה נותן פאה לעצמו. אע"ג דאילן אחד הוא כיון שמתחלה זה לקח צפונו וזה דרומו ולא היו שותפין מעולם צריך כל אחד ליתן פאה וכ"ש דהאחים שחלקו את האילן נותנים פאה אחת מדלא תנא דין אילן באחים שחלקו: (ה) קלחי אילן. הם אילנות קטנות הנוטעות מן הארץ ודרך לעקרם ולשתלם במקום אחר ומכרם לאחר והוא מלקט פירותיהם ואחר כך עוקרם מפרש רבי יהודה שאם לא שייר בעל השדה מן האילנות לעצמו הלוקח נותן פאה מכל אילן ואילן כיון שאין לו בקרקע כלום אפי' לצורך יניקת האילן אין השדה מצרפם ובכל חד וחד קרינן ביה שדך אבל אם שייר בעל השדה מן האילנות לעצמו הוא נותן פאה לכל:

הגהות הגר"א

משנה ה בר"ש [א] ומתניתין צ"ל ממתניתין:

הגהות הרי"ו לנדא

פ"ב משנה ו במשנה א] שחובת הפאה בקמה. גי' בירושל' בקציר וכגי' כרע"ב: פרק ג מ"א בר"מ ב] על כ' אמה. שהוא בית סאה: משנה ג בר"ש ג] דהכיא מתניא צריך להיות מתניתין:

בכ"ף(ה) דרך המגלה לכרסם קנה השבולת מלמטה: שחובת הפאה בקמה. כלומר חובת הפאה של זה הניחה בקמה ונהי דאם כילה שדהו חוזר פאה לעמרים כדקאמר בירושלמי (שם) הני מילי היכא דכילה הוא אבל הכא הוא לא כילה תניא בתורת כהנים בפרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוה לסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה ובקצרכם פרט לשקצרוה נכרים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטורה:

א מלבנות התבואה שבין הזיתים. תבואה הזרועה בין זית לזית מלבנות הן ערוגות (א) הואיל ועומדות הערוגות פיסקי פיסקי ואין מתערבות זו עם זו קא סברי ב"ש דמפסיקי זיתים אבל היכא דראשי שורות מתערבים מודו לב"ה דלא מפסיקי: ירושלמי (הל' א') אנן תנינן שבין הזיתים תניי דבי רבי שבין האילנות ומסיק דתרווייהו צריכי דאי ממתני' הוה אמינא זית דחייב בפאה מפסיק לב"ש אבל שאר אילנות לא ואי מדבי רבי הוה אמינא דוקא אילנות דלא מיחייבו בפאה לא מפסיקי לב"ה להכי איצטריך מתני': ירושלמי (שם) מה אנן קיימין אי במרווחין (ב) אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מא' על הכל ואי ברצופין אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד אלא אנן קיימין בנטועין מסע עשרה לבית סאה: ראשי שורות. למאי דפרשינן דמלבנות הם השורות קשה דהוה ליה למימר ראשי מלבנות ויש לפרש דמלשון שדה הלבן הוא ושדה תבואה נקראת שדה הלבן על שם שכשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה ולקמן דתנן נמי מלבנות הבצלים דרכן להלבין ירק שלהן כשמתבשלין ועוד מפרש דכל שדה חוץ משדה האילן נקרא שדה הלבן על שם שהחמה זורחת בהן ואין בהן צל כשדה האילן: ב המנמר. קוצר שדהו במקומות מקומות (ג) דמחזי כמנומר מל' וגמר חברבורותיו (ירמיה יג) וכן קאמר בירושלמי כהדין נימרה מקום הזבלים עולין תחלה נמררה קרי לה כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות: קלחים לחים. דאי הוו גדילים כל צרכן לכ"ע פאה אחת על הכל דתחלת קצירה היא: מכל א' וא'. כשחוזר ללקט מה ששייר דנימור מפסיק דלאו אתחלתא דקצירה חשיבא ובמנחות בשילהי ר' ישמעאל (דף עא:) אמר רב יהודה אמר שמואל לא חייב ר"ע אלא במנמר לקליות דהיינו דומיא דשחת כר"מ דהתם קאמר כל נמחת אפילו לאדם לאו שמה קצירה אבל במנמר לאוצר שבישל כל צרכו ומלקט על מנת להצניען ולייבשן לא ור' יוחנן אמר מחייב היה ר"ע אף במנמר לאוצר: שבת או חרדל. בפ' בא סימן (נח.) פי' בקונטרס דלהכי נקט הני שאין דרכן לעשות מהן ערוגה אלא זורען לתבלין בעלמא בשנים או בשלשה מקומות. ובירושלמי גרסינן שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהם ממתין לאחרון שבהם רבי יוסא בשם רבי יוחנן אמר מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות כלומר כיון דאין דרכן ליזרע שדה אחת הוו להו אותן ערוגות שדות מובלא ומסיק על דעתיה דשמואל מפרים מכל קלח וקלח על דעתיה דרבי יוחנן מפרים מכל ערוגה וערוגה והאי דמיחייבי שבת והרדל בפאה אע"ג דאין נותנין פאה לירק הני מיחייבי דלזרע עבידי דתנן בפ"ג [דכלאים מ"ב] חרדל מין זרעים ותנן נמי בפ"ד (מ"ה) דמעשרות השבת מתעשרת זרע וירק: ג המחליק. מל' והנכי איש חלק (בראשית כז) דכל זמן שהבצלים בשדה אינה חלקה אלא דומה לאדם מלא שער והמקום שנתלש נקרא חלק ומיהו יותר נראה לשון חילוק דבר הנחלק לשנים מל' מחליקין בתאנים ובענבים בפ"ק דמעשרות(מ"ח)והיינו חלוקתן דלחים לשוק למוכרם ויבשים לגורן לכונסן לקיום ומיהו חוזר אני בי מראיה זו דההוא נמי לשון איש חלק שמחליק העיגול של דבילה וממשמשו בתאנים וענבים של טבל והמשקין נסחטין מהן ומחליקין אותן ומנלחין אותן וסיפא ג] דההוא דמתניא לענין הכשר מייתי בפרק תבית (דף קמה.) ומוכח התם כן: אלו לעצמן. דכשני מיני חטים דמי: וכן באפונין. לאו באותן שהם מין ירק דירק לא מתחייב בפאה אלא באותן שהם זרעים כדתנן בפ"ג דכלאים (מ"ב) אפונין השופין מין זרעים אפונין הגמלנים מין ירק: וכן בכרם. אם מחליק דינו כאלו: המדל. לשון שלופי הוא כדאיתא בפ"ק דמו"ק (דף ד.) ותנן בפ"ד (מ"ד) דשביעית איזהו המדל אחד או שנים ומפרשינן התם בגמ' [דירושלמי] נוטל (אדם) אחד או שנים דבזמן שהבצלים זרועים רצופין מוציא אחד מבינתים שיתגדלו בריוח ויעשו גדולים ואותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינן נחשבים לקצירה לפי שתקנת הנשארים היא הלכך נותן פאה מן הנשאר לבד והנעקר פטור מכלום מטעם דפרשינן ולא יתכן לפרש משום דירק בעלמא הוא ועדיין לא הגיעו לחיוב פאה דלא יהא אלא כמנמר לקליות ומיהו יתכן דקליות מכניסן לקיום על ידי שמייבשין אותן לתנור אבל הנך בצלים דלא גמרו כל צורכן נרקבין ואין מוכנסין לקיום: המחליק מאחת. כלומר מענין אחד או כונס לגורן או כונס לשוק ובפרק ד' דשביעית (שם) תנן איזהו המחליק שלשה זה בצד זה: ירושלמי (הל' ב') המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר תני א"ר יודא במד"א במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשויר על הכל [א"ר זעירא הדא דתימא בשעיבה ע"מ להדל אבל אם עיבה ע"מ שלא להדל לא סוף דבר לביתו אלא אפי' לשוק נותן מן המשואר על הכל]. פי' במדל לבית כלומר לגורן דחזו לכונסן לקיום. בשעיבה שזרען רצופין בעובי: ד האמהות. בצלים גדולים מניחין אותן לזרע ומתוך שמשהין בארץ לא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק לכך פטר ר' יוסי: ירושלמי (הל' ג') האמהות רב אמר פרגדא שמואל אמר נומחתא רבי יעקב בר בון בשם רבי חנינא לא אמר רבי יוסי אלא משום הפקר רבי בון ברבי חייא בעא קומי רבי מנא והפקר חייב בפאה אמר לגם בזכה בהן אחת אחת והא תניא אע"פ שאינן מתקיימין לו במרובה מתקיימין לו במועט הוי אומר לית טעמא אלא משום מוכנסין לקיום פי' נומחתא כשעוקרין הבצלים נשאר מן השרשין לארץ ועמהן מן הבצל והוזר וצומח ומי שיש לו בצלים הרבה אינו חושש לקיימם אבל במועט מקיימן ויותר נראה לייחבו לפי הענין שפירשתי: שבין הירק. דירק כזורע אחר דמי ומפסיק וברים פרקין רוצה לומר בירושלמי (הלכה א') דבית שמאי דאמרי לעיל דזיתים מפסיקין בתבואה אתיא כרבי יוסי ומסיק בית שמאי מודו לרבי יוסי שאין דרך בני אדם לעשות מכנים בצל בין הירק רבי יוסי לא מודה לבית שמאי שכן דרך בני אדם לעשות מכניסין זרעים בין האילנות. ותגרה (דף נ.) מייתי לה אמתני' דכלל אמרו בפאה לעיל דקאמר התם ומכניסו לקיום למעוטי ירק והדר קאמר אם היו בהן שומין ובצלים חייבים דתנן מלבנות בצלים והשתא תמיהא דמתניתין דהמחליק בצלים הוה ליה לאתויי דמיתניא ברישא והיה נראה לומר דעל ידי גזירת מלבנות השומים והבצלים שבין הירק חייב אף הירק ומיהו יש לפרש דאיצטריך לאשמועינן דלא בטלי שומים ובצלים בירק: ה נותנין שתי פאות. דכל חד וחד קרינא ביה שדך: שלקחו את האילן. מהכך אילנות דחשיב בפ"ק (מ"ה): המוכר קלחי אילן. ולא מכר לו הקרקע והם מלאים פירות ובא לעוקרן לנוטען בשדהו אם שייר בעל האילנות מן השדה לעצמו שלא מכר אותם הוא נותן פאה לכל: בפרק ראשית הגז (קלח.) מסקי רבא ורב חסדא כשהתחיל בעל השדה לקצור כלומר ללקט הפירות לקצור לאו דוקא א"נ בשיש שם תבואה כדקתני בתוך שדהו ומאחר שהתחיל לקוצרה נותן מן האילן ששייר פאה על כל מה שמכר שחל החיוב עליו אבל בירושלמי (הל' ה) מוקי לה אפי' בלא התחיל שהוא כמוכר לו חוץ מחובתו והוא קיבל עליו לתת הפאה ומתני' [א] דראשית הגז דתנן לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר חייב מוכר לא שייר

שברתה הרוח או בהמה פטורה [א]קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה [א]שחובת הפא' בקמה: **ח** [ב]קצרוה לסטים חציה וקצר הוא חציה נותן פאה*ממה שקצר קצר חציה ומכר חציה(ו)הלוקח נותן פאה לכל קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל:

פרק שלישי

א מלבנות [ג]התבואה שבין הזיתים בש"א פאה מכל א' ואחת ב"ה אומרים מאחת על הכל ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבים שהוא נותן פאה מאחת על הכל: **ב** [א) המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים ר"ע אומר נותן פאה מכל א' וא' וחכ"א [ד]מא' על הכל ב) [ה]ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל *בשלשה מקומות שהוא נותן פאה לכל א' וא': **ג** [ו]המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן וכן באפונין וכן בכרם [ז]המדל נותן מן המשואר על מה ששייר המחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל: **ד** [ח]האמהות של בצלים חייבות בפאה ור' יוסי פוטר ג) מלבנות הבצלים שבין הירק רבי יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וחכ"א [ט]מאחת על הכל: **ה** [י]האחין שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת [כ]שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת לקח זה צפונו וזה דרומו (ד) זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו ד) [ל]המוכר (ה) קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל א' וא' אמר ר' יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל:

ומה שאמר קצרוה נכרים כשקצרוה לנפשותם או לעשות היזק אבל אם ישכור אותם או קצרו לבעל השדה הוא חייב פאה: ח כשידע הלוקח שקצרו חציה נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה המחויבת לתת לאותה שדה לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקב"ה ולפיכך יהיה כאלו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה וכן הפודה מן הגזבר יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה: א מלבנות. הם ערוגות מרובעים דומים לדפוס שעושין בו הלבנים והם מרובעות. וכבר פירשנו (פ"א מ"ד) שאם התבואה נופל על חמשת המינים ומחלוקת ב"ש וב"ה אינו אלא כשיהיו אלו האילנות רחוקות זו מזו כגון שיהיו מהן י' אילנות בתוך כ' אמה ב] על כ' אמה אבל אם היו רחוקות יותר אין שם מחלוקת שיש לו להוציא פאה מכל א' ואחד וכן אם היו יותר קרובים מזה אין שם מחלוקת שהוא מוציא פאה מאחד על הכל: ב מנמר. הוא שיזרע מקומות מקומות מן השדה כדמות עור הנמר שהוא נקודות נקודות וביאר הגמרא שזה הדמיון הוא שעוקר היבש ויניח הלח וזהו מה שאמר ושייר קלחים לחים ר"ל שעקר היבש והניח הלח: ופי' שבת בל' לע"ז אני"ט ובל' ערב אל שב"ת: והחרדל. הוא בלשון ערבי אל כרד"ל ובל' לע"ז שינאפר"י וטעם זה הענין שמנהג ב"א לזרוע אותן פרודות בערוגות והוא מה שאמר בגמ' מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות ואין הלכה כרבי עקיבא: ג המחליק. החותך כמו מחליק פטיש (ישעיה מא): ואפונין. זרעונים: וכרם המדל. כרם מדולדל גזור ממלת דל והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרוך או ליבש אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו וזה כשיבצור הענבי' מכל צד מצדי הכרם אבל כשיבצור מצד אחד ומכר והניח הנשאר יתן ממה שנשאר פאה המחויבת לכל הכרם וזהו פירושו מה שאמר המחליק מאחת יד ר"ל הבוצר או הקוצר מצד אחד: ד האמהות. הם הבצלים השמורים לזרע ואין הלכה כר' יוסי בשני דברים אלו: ה קלחי אילן. הם שרשי נטיעות שהם מחויבים בפאה ואינם אילן וכן יבואר בגמרא: ומה שאמר נותן פאה מכל אחד ואחד חוזר על הלוקח וזה הענין שביאר ר' יהודה רוצה לומר שבזמן שיתחיל בעל השדה לקצור אז נתחייב בפאה כשמכר והשאיר מפני שאמר הכתוב ובקצרכם את קציר ארצכם ואמר מעידנא דאתחיל לקצור אתחייב לי' בכוליה שדה ורבי יהודה המבאר זה הדבר שהקדמנו למעלה אין חולק עליו וביאורו אמת:

בית

שנותן וכו'. מאי טעמא שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן ר' יסא בשם ר' יוחנן מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות על דעתא דשמואל מפריש מכל קלח וקלח אדעתא דר' יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה מיהא שמעינן דשבת וחרדל לאו מין ירק שהירק אינו חייב בפאה. ותנן בכלאים פ"ג [משנה ב] חרדל מין זרעים ולא מין ירק: ג המחליק בצלים לחים וכו'. פי' המחליק כדתנן המחליק ג' אילנות זה בצד זה אף כאן כל מקום שרואה בצלים לחים תולשן שכל זמן שהבצלים בשדה אינה חלקה אלא כאדם מלא שיער וכיון שתולש המקום שנתלש נקרא חלק מלשון ואנכי איש חלק: יבשים לגורן לעשות מהן גורן לכונסן לקיום פי' כדתנן ואי זהו גורן וכו'. עד בבצלים משיעמיד ערמה נותן ב' פאות דשוק וגורן ב' מינים הן וכן אם מחליק באפונין אפונין עלישין ציצירי וה"מ באפונין השופין דאינהו חייבין בפאה אבל אפונין הגמלנין אינן חייבין בפאה דאינהו מין ירק דתנן בכלאים פ' ג' אפונין הגמלונין מין ירק ואיכא דאמר לענין פאה הני והני חייבין דמכנסן לקיום: וכן בכרם. אם מחליק דינו כאילו: המדל. פי' מאי מדל שלופי. ובשביעית אי זהו המדל אחד או שנים. ובירושל' אמר ר' מדל נוטל א' ומניח שתים ואיבעי להו מהו המדל דקתני נוטל א' ומניח ב' או נוטל שתים ומניח אחת ואמרינן נשמעינן מן הדה מדתני ר' המדל נוטל אחד ומניח שתים מדל דמתני נמי הכי איתיה ואקשי' והא מתני וכו' ופורק ר' יונה משנתינו במידל ובתחלה פי' שהמדל פעם ראשונה נוטל שתים ומניח אחד נוטל ב' ומניח א' כדי לפנות לו מקום שיתגדל האחד בריוח ויתעבה הבצל ומאי דתני ר' במידל מכבר פי' בשכבר הידל פעם ראשונה נוטל הידל פעם ראשונה ב' והניח א' כאשר אמרנו ועכשיו כשרואה אותן עוד רצופין רוצה להדל פעם שנית נוטל אחד ומניח השנים לפי שדי להן זה השיעור וגם עתה בבצלין כן לפי שדרך הבצלין נזרעין וצומחין רצופין ואלו היו מניחם כן לא היו גדילין לעולם ולפיכך מוציא ב' בצלים ומניח א' כדי שיתגדלו בריוח וזהו פי' המידל ולפיכך נותן מן המשואר על מה ששייר שעל זה שהידל אינו נותן כלום דירק בעלמא הוו ועשב בעלמא הוו מה שהידל שעדיין לא נכנסו בחיוב פאה: והמחליק מאחת יד. פי' שתולש כל הבצלים ומוכרן לשוק דהיינו בצלים גמורים נותן מן המשואר על הכל ומידל ומחליק מפורש בשביעית באר היטב: ד האמהות של בצלים וכו'. פי' הבצלים הגדולים שמניחין אותן לזרע: ורבי יוסי פוטר. מ"ט לפי שאינו אוכל פ"א גרסי' עלה רבא אמר פרגדא שמואל אמר צמחתא פי' דרך רוב בני אדם כשתולשין הבצלים מניחין שרשיהם בארץ ועמהן מעט מן הבצל וחוזר ותולשם חייבות בפאה ור' יוסי פוטר שאין מכניסן לקיום כלומר אין מקיימין אותן בני אדם וחכמים מחייבין דאע"ג דאין מתקיימין לו בשיש לו הרבה בצלים מקיימן במועטו: מלבנות הבצלים של בין הירק ר' יוסי אומר פיאה מכל אחת ואחת שאין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק והוה ליה ירק כזורע אחר ומפסיק וחכמים אומרים וכו': ה האחין שחלקו. פשיטה היא: שנים שלקחו האילן. באילנות שמנינו: המוכר קלחי אילן בתוך שדהו וכו'. פי' לא מכר גוף הקרקע אלא האילנות מכר לו והוא רוצה לתולשם משם ולשותלם בשדהו והן מלאין פירות ועדיין היו שם וכו': א"ר יהודה אימתי. פי' קיימא לן כל מקום ששנינו אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים [illegible] ר' יהודה [illegible] בעל השדה [illegible]

נוקח חייב [א]:ך בית רובע·מפרש בתוספתא א] דכלאים (פ״ב) י׳ אמות על י׳ אמות ומחצה ואינו מכוון ממש לפי חשבון סאתים בחצר המשכן דהוי ק׳ על נ׳(ו):העישה סאתים · רבי יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא קרקע המוציא סאתים : כדי לקצור ולשנות · דרך הקוצרים אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר בידו השניה ואם יש בקמה כדי למלאות את כפו ב׳ פעמים חייב בפאה: ירושלמי (הל׳ ו׳)· מ״ט דר״א נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע מ״ט דר״י נאמר כאן שדך ונאמר להלן ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים מ״ט דר״ט ו׳ על ו׳ מערוגה ריב״ב אומר כדי לקצור ולשנות מה קצירה כדרך הקוצרין או אפי׳ כל שהוא מן מה דכתיב שלא מלא כפו קוצר הדא אמרת קצירה כדרך הקוצרין פי׳ שנאמר להלן רובע (דתניא) [דתנן] פ״ב דכלאים(מ״י) וכתבואה ב] בית רובע ותנן(שם מ״א) כל שדה שיש בה רובע ממין אחר ימעט : סאתים כדתנן (לקמן פ״ו מ״ו) עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה.ור״ט יליף מערוגה כדתנן(כלאים פ״ג מ״א)ערוגה שהיא ו׳ על ו׳ זורעין לתוכה ה׳ זרעונין :מה קצירה בעיא היא זו ופשיט כדרך הקוצרים: קרקע כ״ש חייבת בפאה· דשדך כל דהו משמע ול״ל גזירה שוה דשדך:ירושלמי (הל׳ ז׳)·הגע עצמך שהיה שם שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור ר״ח בשם ר׳ פנחס תיפתר שהיה שם שבולת אח׳ [נ״א קלח] וכו ה׳ שבולים : ובבכורים· כתב בהו אדמתך ובשילהי פ׳ לא יחפור (כז:) מוקי לה בחטה אבל אילן בעי י״ו אמה סביב ואע״ג דחטה נמי יניקתה ג׳ טפחים מדמרחקינן הזרעים מן הכותל ג׳ טפחים כדתנן ב״ב (דף יז) וכדמוכחא ההיא דערוגה ו׳ על ו׳ (כלאים פ״ג מ״א) הא נמי כל שהוא קרינא לה אבל לפירוש זה דחק בחנם הירושל׳ לאוקמה [בקלא אחד] ובה חמש שבולים · ושמא נאמר אע״פ שיונקת לגדדין אין עיקר יניקתה אלא כנגדה (ז) ויש ספרים שכתוב בה בפרק לא יחפור ובוידוי · ופירש רש״י דלא גרסי׳ ליה דאין וידוי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע ובירושלמי (שם) איכא פלוגתא דאמוראי : ירושלמי (שם) · תני והראיון ר׳ יוסי בשם ר״י מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון ר׳ מונא בעי ולמה לנן [פי׳ לית אנן] אמרי׳ מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי . [ג] ר׳ יוסי בשם ר׳ יהושע ב״ל מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה מאי טעמא ולא יחמוד איש את ארצך : ולכתוב עליה פרוזבול · בפרק בתרא דשביעית (מ״ו) תנן אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע (ח) ותנן(שם מ״ג) הלל התקין פרוזבול שראה שנמנעים העם מלהלוות זה לזה משום שמיטה דמשמטת את המלוה (ט) ותיקן הלל שיהא מוסר שטרותיו לבית דין וכתבי ליה ב״ד פרוזבול וזה גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני· כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים למטה או העדים ותו לא משמט וכשיש ללוה קרקע חשוב כגבוי בבית דין דמי ולא קרינא ביה ולא יגוש ואמרינן בגיטין (דף לז·) דלא תיקן הלל אלא בשביעית בזמן הזה : ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה·ובגמרא (דקדושין כו·) יליף לה התם מקראי ואייתי נמי התם מתניתין הכא למיפשט מיניה דלא בעינן צבורין: ז שכיב מרע.בירושלמי (שם) משמע דאין נחשב ש״מ עד לאחר שלשה ימים אא״כ קפץ עליו החולי:ירושלמי (שם). אי זהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי דרך ארץ הקרובין נכנסין אצלו מיד והרחוקים נכנסין לאחר ג׳ ימים אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין אצלו מיד: שייר קרקע כל שהוא · פלוגתא היא בפרק מי שמת (דף קנ·) דהא קרקע לאו דווקא וה״ה מטלטלי וכל שהוא לאו דווקא אלא כדי פרנסתו ולא איתפרש שיעור פרנסתו בכמה ואם פרנסת עצמו דווקא או דלמא בעינן נמי פרנסת בניו ובנותיו וכל הסמוכין על שולחנו (יא) : מתנתו מתנה · ואפי׳ עמד אינו חוזר ובקנין איירי למתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין כדאיתא בב״ב (דף קנא) (יב) ואפילו הכי אם לא שייר אין מתנתו מתנה ואם עמד חוזר דבידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה כדאמרינן בב״ב (שם) (יג) והא דאמר רב התם (שם דף קנב) מתנת שכיב מרע שכתב בה קנין רב אמר ארכבה אתרי ריכשי היינו דווקא משום דכתב הקנין בתוך השטר כדפרשי׳ בר״פ אע״פ שאמרו (נה:) ושם הארכנו:ח יצא בן חורין·אע״פ דלא כתב ליה עצמך ונכסיי קנויין לך אלא כתב כל נכסיי נתונין לפלוני עבדי קנה העבד בכל הנכסים ונתן לו את עצמו והאי דקאמר עבדי היינו עבדי שהיה כבר כדאמר גיטין (דף מב·) : שייר קרקע כל שהוא·קרקע לאו דווקא כדאמרי׳ בפ׳ מי שמת (מט:) דעשו מטלטלין שיור אצל העבד : לא יצא בן חורין· בפרק מי שמת (שם) פירש רבינו שמואל משום דהלינן שמא לעבד גופיה קא חשיב ליה קרקע משום דאיתקיש לקרקעות או מטלטלין משום דמטלטלי הוא ולא יתכן דבתוספתא קתני במילתיה דרבי שמעון חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית יצא בן חורין משמע בהכי פליגי דלת״ק לא יצא · אלא היינו טעמא דאי יש לו נכסים הרבה אמרינן כיון דנחת לשיורא לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסיי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קא אתי ולא שחרריה ואפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מ״מ לא יצא להירות אי משום דל״ל פלגינן דבורא אי משום דלאו כרות גיטא הוא כדקאמר בפרק קמא דגיטין (דף ט·) שעל ידי כל נכסיי יש לו להשתחרר והוא שלא שייר בו : לעולם הוא בן חורין · בפרק קמא דגיטין (שם) רוצה לדקדק מכאן דר״ש אית ליה פלגינן דבורא דמשמע לעולם אפילו אין לו אלא אותה העיר ואותה שדה כדקא תני בתוספתא דלא אפשר לקיים כל נכסיי אשאר נכסיו אלא אעצמו אפ״ה קנה עצמו בן חורין דפלגינן דבורא ומהאי נמי דייקינן דלר״מ לא פלגינן דבורא דלא שייך טעמא דנחת לשיורא אלא היכא דיש לו נכסים אחרים דאמרינן מדשייר אותה העיר שייר נמי העבד וכל נכסיי אשאר נכסים קאי אבל כשאין לו אלא אותה העיר מאיזה טעם יאמר ר״מ לא יצא בן חורין הא מה נפשך כל נכסיי אעבד קאי אלא ודאי משום דלא פלגינן דבורא : חוץ מאחד מריבוא שבהן · דאין העבד נחשב בעיניו אלא כאחד מריבוא : תניא בתוספתא · הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין אם שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין ר״ש אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר כל נכסיי נתתי לפלוני עבדי חוץ מאחד מריבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית אע״פ שאין שם אלא אותה שדה ואותה העיר זכה העבד בנכסים וקנה עצמו בן חורין וכשנאמרו דברים לפני רבי יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים פירוש זכה בנכסים אם יש שם נכסים וקנה עצמו בן חורין בכל ענין :

ו ר״א אומר קרקע בית רובע חייבת בפאה רבי יהושע אומר העושה סאתים ר״ט אומר ששה על ששה טפחים ר׳ יהודה בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו א) ר״ע אומר [א]קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים [ב]ולכתוב עליו פרוזבול [ג]ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה: ז ב) [ד]הכותב נכסיו* (י) שכיב מרע שייר קרקע כל שהוא מתנתו *מתנה לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו *מתנה ג) [ה]הכותב נכסיו לבניו (יד) וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה ד) ר׳ יוסי אומר אם קבלה עליה אף על פי שלא כתב לה איבדה כתובתה: ח ה) הכותב ג] נכסיו לעבדו יצא בן חורין ד] שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין ר׳ שמעון אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מריבוא שבהן :

ו בית רובע. מקום שיזרע בו רובע קב ועוד נבאר אלו המדות והסאין בסוף מסכת זו (פ״ח מ״ס):ולקצור ולשנות.הוא שיקצור מן השבולים כפי שתי אגודות שלא יכול לקבץ אותם בידו באגודה אחת: ובבכורים. רוצה לומר הבאת בכורים ועוד יתבאר לך בסוף זה הסדר שהבכורים לא יתחייב להביאם אלא מי שיש לו שדה: ופרוזבול. שטר שלא יכתבוהו אלא על הקרקעות ועוד נבאר ענין זה השטר במס׳ שביעית מן הסדר הזה ומן העקרים שיש בידינו שכל הנכסים חוץ מן הקרקע כגון מיני סחורות וזהב וכסף ואבנים יקרות נקראים שאין להם אחריות ופירוש שאין להם אחריות שאין להם חזרת תביעה וזה שכל מי שיש עליו חוב ומכר סחורות שהיו אצלו אחר שלקח החוב ואחר כך טען שאין לו מה שיפרע אין לבעל חוב לחזור באחריות על הקונה הסחורות ושיוציאם מיד הקונה אבל אם ימכור מי שיש לו עליו החוב קרקע אחר שלקח החוב וטען שאין לו מה שיפרע יחזור בעל חוב על קונה הקרקע ויוציאנו מידו ובשביל זה נקרא קרקע נכסים שיש להם אחריות ומן העקרים שיש בידינו גם כן שהנכסים שאין להם אחריות והם הנקראים מטלטלין אין נקנין בכסף ולא בשטר אבל נקנין במשיכה והוא מכלל הדברים המקנין והקרקע היא נקנית בנתינת כסף ובכתיבת שטר כולל ענייני המכירה ובהשתמשות בו וזו היא חזקה לפיכך כל מי שיקנה קרקע ומטלטלין בקנייה אחת וקנה הקרקע באחת משלשה פנים שזכרנו זכה גם כן במטלטלין: ואלו העקרים כולם והראיות שלהם והשלמת דיניהם עוד יתבארו במקומו במסכת קדושין (כו.) אבל זכרנו לך מהם בכאן ראשי דברים כדי שיתבאר לך בכאן על דרך קצרה והלכה כרבי עקיבא : ז שכיב מרע. השוכב מחולי כששייר לעצמו קרקע כל שהוא כבר גילה דעתו שיקוה לקום מחליו ולפיכך שייר לעצמו מה ששייר ומפני זה יתקיים כל מה שנתן ואינו יכול לחזור בו כשיקום מחליו ובלבד שקנו ממנו בקנין אבל אם לא קנו ממנו יכול לחזור אם לא שייר לעצמו שום קרקע ואח״כ נתרפא מחליו חוזר במתנתו ואע״פ שקנו ממנו כי מאחר שלא שייר לעצמו כלום גלה דעתו שמתנתו היתה מחמת מיתה : ומה שאומר בכאן כשיכתוב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה זה הענין הוא על שני תנאים האחד מהם שכלל אותה בחלוק נכסיו עם בניו כגון שיכתוב להם לפלוני כך ולפלוני כך ולפלונית כך והיא שומעת ושותקת ולא הערער כגון שתאמר כתובתי אני גובה ורא״ה על זה מה שאמרו אבדה כתובתה ולא אמר איבדה ר״ל כי בשתיקותה כשחלק לה עם הבנים אבדה מה שיש לה לקבל בכתובתה והתנאי השני שיהיה שכיב מרע אבל אם יהיה בריא תקח כל מה שיש בכתובתה אא״כ יוציא שטר שהיא נתנה או קבלה : ודברי ר׳ יוסי אם קבלה עליה אינו ר״ל שהיא לקחה בקנין שהיא רוצה בדבר זה לפי שאין בזה מחלוקת אבל הוא אומר שאם קבלה היא על עצמה שתהיה משותפת בין הבנים ואפי׳ אם לא לקחה בקנין ולא כתבו בדבר ההוא טוהא כבר אבדה כתובתה ואין הלכה כר׳ יוסי : ח הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין . מפני שעבדו בכלל נכסיו וכבר הקנהו אותו ואם שייר קרקע כל שהוא ואומר לו כל נכסיי נתונין לך חוץ ממקום פלוני לא יצא בן חורין לדעת ת״ק לפי שלדעת ת״ק שאין חולקין הדבור לפיכך זה התנאי תלוי בגוף העבד וכאילו התנה באבר מאבריו ויצטרך לספר כריתות וליכא ועל כן לא ישתחרר העבד ולא יקנה בנכסים בשום פנים ואפילו ייחד שם המקום שהתנה בו וכל שכן כשלא ייחד אותו ור׳ יוסי חולק על זה וקילס (*) ר׳ שמעון (בתוספתא) שהוא אומר שחולקין הדבור ואין לנו לומר כשהתנה בנכסים שהתנה בגופו של עבד אלא אמר כל נכסי קנויין לך חוץ ממקום פלוני יצא לחירות וקנה כל הנכסים לבד המקום ההוא ואפילו לא היה לבעליו אלא אותו המקום שהתנה בו ואין לו קנין אחרים זולתו יצא העבד לחירות ואף על פי שלא נשאר לו לקנין שיקנה אחר שהתנה בכל קניניו מלבד העבד וזה ענין דברי רבי שמעון לעולם הוא בן חורין רוצה לומר כי כל זמן שלא התנה בפירוש בגוף העבד כבר הוא בן חורין אחר שהתנה בקצת נכסיו שהקנה לעבד קצתם או שהתנה בכל נכסיו שלא הקנה מהם לעבד כלום אלא אם התנה בדבר שהם ואפי׳ אם יהיה דבר מועט ואמר חוץ מאחד מריבוא שבנכסי כבר נכנס בחלק ההוא בלא ספק חלק מגוף העבד מפני שהוא מנכסיו ואז נאמר לאו כרות גיטא הוא ואין הלכה כר״ש ומה שאתה צריך לדעת כי מה שאמר בענין שכיב מרע ובכותב נכסיו לבניו ובכותב נכסיו לעבדו שייר קרקע כל שהוא וכן אם שייר מטלטלין הדין אחד אבל אמר קרקע בכאן מפני שהקדים לומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ומינו דתני רישא קרקע תני סיפא קרקע כי הפאה לא תהיה אלא בקרקע:

ולקנות עמו נכסין שאין להן אחריות.פי׳ ממלטלי בכסף בשטר ובחזקה. דקרקע.מנא תני מילי א״ר יוסי בשם חזקיה דכתיב ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערים בצורות ביהודה וזה הדבר מפו״ש באר היטב בהרבה מקומות לפיכך לא הארכנו בפירושו. פ״א וקרקע כל שהוא נקנה בכסף בשטר ובחזקה כדין הקרקעות ועי׳ בקדושין (דף כו׳) : ז הכותב נכסיו שכיב מרע וכו׳. גרסינן אי זהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי דרך הארץ הקרובין נכנסין אצלו מיד והרחוקין נכנסין עמו לאחר ג׳ ימים אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין מיד : שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת . אע״פ שהבריא קרקע כל שהוא.והבריא אין מתנתו קיימת . קתני קרקע קרקע אין ממלטלי לא תא חמי שייר קרקע כל שהוא יש לו מחיה שייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה : הכותב נכסיו וכו׳ ר׳ יוסי אומר וכו׳. דייקינן מדברי ר׳ יוסי כי תנא קמא בעי שיכתוב לה ובעי שתקבל על עצמה שרצתה כמה שעשה זה לבנו ואמר לו ר׳ יוסי קבלה בלבד דיו מאי טעמא דתנא קמא כיון שעשאה שותף בין הבנים איבדה כתובתה תניא א״ר יהודה בד״א שהיתה שם וקיבלה עליה אבל היתה שם ולא קיבלה עליה קיבלה עליה ולא היתה שם לא איבדה כתובתה תניא א״ר יוסי בר״א בזמן שקיבלה עליה לשם כתובתה אבל אם לא קיבלה עליה לשם כתובת׳ זה שנתן נתן וגובה כתובתה משאר נכסיו : ח הכותב נכסיו לעבדו וכו׳ פשיטה היא: חוץ מאחד מריבו שבהן דאמרינן מיניה קאמר מריבו מלשון רבבה :

הגהות הר״י לנדא

בר״ש א] מפרש בתוספתא י׳ אמות. נ״ל ומחצה:ב] כתבוה . נ״ל תבואה כתבואה: מ״ח במשנה ג] הכותב נכסיו . נ״ל כל נכסיו : ד] שייר קרקע כ״ש . עיין ברא״ש מכות פ״א סימן י״ד :

הגהות הגר״א

בר״ש משנה ה [א] לוקח חייב . נ״ב ואר״י בשם ר״י דר״י היא תמן בין שהתחיל לגזוז בין שלא התחיל כאן בין שהתחיל בין כו׳ : שם מ״ו [ב] מן הוידוי . נ״ב ר״י נר״ב בשם ר׳ יוחנן

עין משפט נר מצוה

י א מיי׳ פ״ב מהל׳ מתנות עניים ה״ג :
יא ב מיי׳ פ״ט מהל׳ שמטה ויובל הל׳ יח סמג לאוין רעא :
יב ג מיי׳ פ״ג מהל׳ מכירה הלכה ט טור ש״ע חו״מ סימן רב סעיף ז :
יג ד מיי׳ פ״ה מהלכות זכייה הלכה טו סמג עשין כב טוש״ע ח״מ סי׳ רנ סעיף כ״ד :
יד ה מיי׳ פ״ו מהל׳ זכייה הלכה ט סמג שם טוש״ע ח״מ סימן רמו סעיף יג וטוש״ע א״ה סי׳ קו סעיף א :
טו ו מיי׳ פ״ז מהל׳ עבדים הלכה ב סמג עשין פו טור ש״ע יו״ד סי׳ רסז סעיף נז :

פי׳ הרא״ש

מסורת הש״ס

א) ב״ב פ״ב ד׳ כו. ופ״ג ד׳ קו. וקדושין פ״א ד׳ כו. ב) ב״ב דף קנו: ודף קנז. ג) ב״ב פ״ח קלב. ד) שם: ה) שם קנ: גיטין פ״א ד״ח: ופ״ד דמ״ב.

פי׳ מהרי״ בן מלכי צדק

א ב במחובר לקרקע. דגבי קציר כתיב תעזוב דמשמע שיניח לפניהם תבואה בקשיה: דלית. גפן גדולה המודלית ע"ג עצים או על גבי אילנות אחרים: מוריד ומחלק. דהני שיש סכנה בעלייתם מצות פאה בתלוש ובירושלמי דריש לה מקרא וכן בת"כ בפ' קדושים: חליקי אגוזים. אילן של אגוזים ופי' בערוך דקרי ליה חליקי לפי שהוא חלק שאין לו לא קשרים ולא ענפים: אפילו צ"ט. אריישא קאי דבמחובר ואם יש כאן ק' עניים וצ"ט מהם אומרים לבעל הבית שיקצור הכל ויחלק להם הפאה ויש אחד שאינו רוצה אין שומעין להם אלא ירוצו ויבוזו ובדלית שמצותה בתלוש איפכא דשומעין ליחיד הרוצה ליחלק:

פרק רביעי

א הפאה [א]ניתנת במחובר לקרקע א) [ב]בדלית ובדקל בעה"ב מוריד ומחלק לעניים רבי שמעון אומר אף בחליקי אגוזים [ג]אפי' תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה: **ב** [ד]בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה: **ג** [ה]נטל ג) מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה וכן בלקט וכן בעומר השכחה: **ד** [ו]פאה אין קוצרין אותה במגלות (ב) ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו: **ה** [ז]שלש אבעיות ביום בשחר בחצות ובמנחה רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו ר"ע אומר [ח]לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו של בית נמר היו מלקטין על החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן: **ו** [ט]נכרי שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ר' יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור: **ז** [י]הקדיש קמה ופדה קמה חייב עומרין ופדה עומרין חייב קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה: **ח** ג) כיוצא בו [כ]המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין [ל]הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין: **ט** ד) מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו * לאיש פלוני

א ב אמר הכתוב לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כג) בא ללמדנו שיניחנו פאה מחוברת לקרקע וזה בקציר ומה שדומה לזה מן הדברים שאפשר לקטן ולגדול לקחתה: ודלית. שם לגפן כמו דליותיו (יחזקאל יז): ובדקל התמר. וחליקי האגוזים אגוזי פרך והם מין אגוזים והוא מאד גבוה: ופירוש לבוז שיקח כל אחד מה שיוכל ואין הלכה כרבי שמעון **ג** כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו לוקחין מידו הכל בין מה שלקח ובא לידו ובין מה שכסה וזה קנס וכן אמרו קונסין אותו ומעבירין ממנו את הכל את התלוש ואת המחובר ועומר השכחה יתבאר אחר זה: **ד** מגלות. הם הרמשים וקרדומות הם ממיני הפטישים והדבר כולו מבואר: **ה** שלש אבעיות. שלש בקשות מלשון אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) ואמרו נותנין הפאה בשחר בשביל המניקות שהם מוטרדות לאכול בבקר ובחצות בשביל הנערים הקטנים שהם ישנים בבקר ויהלכו לאסוף עד חצות היום במנחה בשביל הזקנים שלא יגיעו לשדה* אלא עד אותה השעה: ובית נמר. שם מקום: וענין על החבל הוא על קו מישור מתחלת השדה עד סופה: מכל אומן ואומן. ר"ל מכל שורה ושורה שכן היו קוצרים שורה אחר שורה וכל שורה נקראת אומן ואין הלכה כרבן גמליאל ולא כר' עקיבא אלא בג' שעות אלו בלבד תנתן הפאה כדי שיהיו שעות ידועות להתקבץ בהם העניים: **ו** שכחה. הוא מה שאמר הכתוב (דברים כד) ושכחת עומר בשדה וזה יהיה כשמוליכין העומרים ממקום למקום כמו שיתבאר. ודעת החכמים שכל זרע שלא נתחייב בחיובי קמה והם לקט ופאה לא יתחייב ג"כ בחובת העומר והיא השכחה ואין הלכה כר' יהודה: **ז** כשיקדיש קמה ופדה קמה נתחייב בפאה ובלקט. וכשיקדים עומרים ופדה עומרים חייב בשכחה: ואם הקדיש קמה

ירושלמי (הל' א') . כתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע יכול אפילו בדלית ובדקל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בהם כגדול יצאו הדלית והדקל שאין הקטן מושל בהן כגדול ואית דבעיא משמעינה מן הדא תעזוב הנח לפניהם תבואה בקשיה תלתן בעמיר תמרים במכבדות יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט מרבה אני את אלו שאינם של סכנה ומוציא אני את אלו שהם של סכנה פירוש תמרים במכבדות אין סכנה בלקיטתן שאינן בראשו של דקל ומבעיא ליה בירושלמי בדלית ובדקל היכא קורא שם פאה אם למעלה או למטה בתלוש והוצאה משל מי ור"ל דאם קורא שם פאה למעלה הוצאה משל עניים ואם קורא שם למטה הוצאה משל בעל הבית ומסיק שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה תניא בת"כ בפרשת קדושים תעזוב הנח לפניהם והם יבוזו אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד לבזבז אפילו בריא אפילו ידיו יפות לזה שומעין שאומר כהלכה יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם אפי' צ"ט אומרים לבזבז ואחד אומר לחלק אפי' זקן אפי' חולה לזה שומעין שאומר כהלכה: ירושלמי (שם) . בעל הבית שקרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך [לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך] התנו ביניהן אפילו כן אין שומעין לו בעל הבית מחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו ר' שמואל בר אבודימא בעי כילה שדהו אתמר חזרה פאה לעמרים אפי' כן בעל הבית מחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו פי' שקרא שם וכילה שלא כדין עשה שהיה לו להניח לעניים לבזבז במחובר

א א מיי' פ"ב מהל' מתנו' עניים הט"ו:
ב ב שם הלכה טז (וס"א הלכה ג):
ג ג שם פ"ב הט"ו:
ד ד שם הלכה טז:
ה ה שם הלכה יח:
ו ו שם הל' טו (יט):
ז ז ח שם הלכה יז:
ח ט מיי' פ"ב מהל' מתנות עניים הל' (ט) [יז]:
ט י שם הלכה ח:
י כ מיי' פ"ב מהל' מעשר הלכה ח:
יא ל מיי' פ"ג שם הלכה כה:

א) תורת כהנים פ' קדושים: ב) ב"מ פ"א דף י. ג) חלה פ"ג מ"ד: ד) גיטין פ"א יא: ב"מ דף ט:

יב א מיי' פ"ב מה' מתנות עניים הי"ח: יג ב מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה יו: יד ג מיי' פ"ד מה' מתנות עניים ה"א: טו ד שם הלכה ג: טז ה שם הלכה א: יז ו ז מיי' שם הל"ע: א ח מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים ה"ו: ב ט שם הלכה ה: ג י שם הלכה ג: ד כ שם הלכה ו:

א) גיטין פ"ד מ'. ב) נזיר ס"ח דף לה: ג) חולין פ"ד קלד: ד) סוכה פ"ה דף ג. ה) ב"מ פ"ט דף קה: ו) עדיות פ"ב משנה ד :

הפאה פרק רביעי פאה

פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון א) הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשרות אלא א"כ הפקיר : י ב) איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה [היה *קוצר] מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי הוא של בעל הבית תוך היד ותוך המגל לעניים אחר היד ואחר המגל לבעל הבית ראש היד וראש המגל ר' ישמעאל אומר לעניים ר' עקיבא אומר לבעל הבית : יא ג) חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעל הבית של אחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעל הבית ר' מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט :

פרק חמישי

א גדיש ד) שלא לוקט תחתיו כל *הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים ה) הרוח שפזרה את העמרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים רבן שמעון בן גמליאל אומר נותן לעניים בכדי נפילה : ב ו) שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם *נקצרה עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניי' שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו אמר רבי אלעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת

מן רבי אליעזר אומר זכה לו · בפרק שנים אוחזין (ד' ס':) אמרינן אמר עולא מחלוקת מעשיר לעני דר' אליעזר סבר אמרי' תרי מיגו מיגו דאי בעי מפקיר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה ומיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה · ורבנן סברי חד מיגו אמרי' תרי מיגו לא אמרינן · אבל מעני לעני דברי הכל זכה · ורב נחמן אמר מעני לעני מחלוקת· ובפ"ק דגיטין (יא·) מפרש .טעמא דרבנן משום לא תלקט לעני ור"א מוקי ליה להזהיר עני על שלו·ובפרק שנים אוחזין (שם) פי' בקונטרס דמי שליקט את הפאה באדם בעלמא איירי שאינו בעל השדה דאי בעל השדה לא אמר ר' אליעזר זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה דאפי' הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדהו כדאמרי' לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו וקשה לפירושו מהא דתנן לקמן בפרק ה' (משנה ג) שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו · אמר ר' אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו · ואמרינן עלה בירושלמי (הל' ג) ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפא שיטתיה דר' אליעזר תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן·ומסיק [ג] דלדבריהם קאמר להו משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל עני (ה) : אלא אם כן הפקירו· למאן דאמר אין קנין נכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר מוקי לה בסוף השולח גט (ד' מז·) דלקטינהו ישראל וטעמא דהפקיר הא לא הפקיר לא · ולמאן דאמר יש קנין מוקי לה בשדה דישראל ולקטינהו נכרי · וכי תימא הא מפקרי וקיימי · כי אפקרינהו אדעתא דישראל מפקרי אדעתא דנכרי לא מפקרי.ובירושל' יש שיטה אחרת : ירושלמי (הל' ה) ר' חזקיה ר' ירמיה בשם רבי יוחנן כמאן דאמר יש לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר · ברם כמאן דאמר אין לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר אפי' הפקירו חייב · ר' יוסי בשם ר' יוחנן כמאן דאמר אין לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר · ברם כמאן דאמר יש לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר קל הקלו חכמים בליקוטים· ר' אליעזר שאל ואין לו קנין נכסים · ומסיק בירושלמי דר' אליעזר אכולהו שאל בין לר' ירמיה בשם ר' יוחנן בין לר' יוסי בשם ר' יוחנן : י הנושר (ו)· כלומר שבלים הנופלים : תלש מלא קומצו · דרך התולש לקמץ את ידו : הכהו קוץ ונפל מידו · כל היכא דנושר מחמת אונס ממעט ליה בתורת כהנים בפ' קדושים דתניא ולקט קצירך לא תלקט ולא לקט קיטוף לקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר וקצר מלא ידו תלש מלא קמצו הכהו קוץ עקצו עקרב ונבעת ונפל מידו על הארץ הרי של בעה"ב : תוך היד · אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר להנושר מתוך היד ומתוך המגל לעניים · אבל הנושר מאחר היד ומאחר המגל לבעל הבית דאינו בדרך קצירה:ראש היד.כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו· הנושר משם וכן הנושר מראש המגל:ר' ישמעאל אומר לעניים·דמדמי ליה לתוך היד ולתוך המגל : ר' עקיבא אומר לבעל הבית · דמדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל : יא חורי נמלים · בסוף הזרוע (קנג·) מייתי לה דרך הנמלים להכניס תבואה בחוריהן כדכתיב (משלי ו) אגרה בקציר מאכלה : שבתוך הקמה · חורים שבתוך הקמה עד שלא התחילו לקצור : של אחר הקוצרים · כלומר לאחר שהתחילו לקצור שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט הלכך העליונים כלומר חטים העליונים שבחורים או שבולים העליונים לעניים דים שם לקט אבל חטים התחתונים לבעל הבית דמן הקמה היה · ויש לברר הדבר כדמפרש בירושלמי (הל' ה') רב יהודה בשם שמואל העליונים לעניים בלבנים . והתחתונים לבעל הבית בירוקים· שכשהתבואה יבשה ומתלבנת קוצרים אותה : שספק לקט לקט· מפרש בירושלמי (שם) טעמא דר' מאיר משום דאי אפשר לגורן בלא ירוקים בתורת כהנים בפ' קדושים תניא מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה וכל חד וחד נפיק לן ומזכיר התנא שלשתם אע"ג דלא נפקי מחד קרא שכך דרכו של תנא כדאשכחן נמי התם גבי פרט לשקצרוהו נכרים: ירושלמי (שם) ומנין שספק לקט לקט ר' ישמעאל בר נחמני בשם ר' יהונתן עני ורש הצדיקו (תהלים פב) הצדיקהו במתנותיו· ריש לקיש אמר בשם בר קפרא לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כג) בריבו אין אתה מטהו אבל אתה מטהו במתנותיו. א"ר יוחנן ומה היא מה ששנה לנו רבי תעזוב (ויקרא יט) הנח לפניהם משלך א"ר לא כתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה (דברים כד) בין דידך בין דידיה הב ליה · פי' ר' יוחנן מייתי קרא דתורת כהנים ורבי מייתי קרא דסיפרי :

א גדיש שלא לוקט תחתיו· אסף העמרים למקום אחד בתוך השדה ועדיין לא ליקטו שם העניים את הלקט : כל הנוגעות בארץ לעניים · הא דלא אמר הכא כמו בסיפא מפרש בירוש' (הל' א) דקנסוהו רבנן משום שהגדיש חטים על הלקט·ואפי' הגדיש חטים על גבי לקט של שעורים פטור מן המעשרות:שפזרה את העמרים · על גבי הלקט : כדי נפילה · מפרש בפרק המקבל (קה:) ארבעה קבין נפילה לכור זרע ואין כדי נפילה דר' יהודה דמתני' דהתם גבי מקבל שדה מחבירו ולא עשתה כמו כדי נפילה דהכא דכדי נפילה דהתם כדי זריעה מלשון עד שיזרע חטה ושעורה במפולת יד וכדי נפילה דהכא שיעור לקט שרגיל להיות כלומר שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה דהיינו ארבעת קבין לכור זרע · ולא בא רשב"ג לחדש א] דצרי ת"ק אלא כלומר אין הדבר צריך אומד שכבר קבוע נפילה ועומד : ירושלמי (שם) הכא את אמר אומדין אותה כמה לקט ראויה היא לעשות ונותן לעניים וכה את אמר כל הנוגעות בארץ הרי הם של עניים· ר' אבהו בשם רבי יוחנן קנס קנסו בו שגדש ע"ג ליקטן של עניים · עד כדון מזיד אפילו שוגג אפי' כריכות אפילו חטים על גבי שעורים אפי' גדשו אחרים חוץ מדעתו אפי' קרא לעניים ולא באו רבי אמי בשם ריש לקיש דב"ש היא דאמרי הבקר לעניים הבקר [א]·א"ר יוסי שמעתו שהוא פטור ממעשרות [ג] שהבקר בית דין הבקר דכתיב (עזרא י) כל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה מנין שהוא פטור מן המעשרות . ר' יוחנן בר יצחק בר אחא שמע לה מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עיברוה הרי זה מעוברת בחדש אחד שהוא מוסיף לא פטור מן המעשרות הוא· פירוש דבית שמאי היא כלוגתא לקמן בפרק ו' (מ"א) אבל לבית הלל לא הוה קנסינן ליה·משום דמדאורייתא חייב במעשר והעני נוהג בו דין לקט רבי יוסי סבר דאפי' לב"ה פטור משום הפקר ב"ד כדדרים מקרא דיחרם כל רכושו ור' יוחנן מייתי ראיה מב"ד שעיברו את השנה שלא כדין : ב שבולת שבקציר · בקצירתו שייר שבולת אחת שלא קצר וראש אותה שבולת מגיע לקמה ושכחה ולא קצרה אם אותה שבולת נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית שהקמה מצלתה כדתנן לקמן בפ"ו (מ"ח) שהקמה מצלת את הקמה דאמרי' בירושלמי (הל' ב) אי זו היא קמה שמצלת את הקמה אמר רבי יוחנן כהדא דתנינן שבולת שבקציר וראשה מגיע עד הקמה אמר ר' יוסי שיהא הקציר סובבה ובסיפרי נפקא לן מקרא דתניא בסיפרי בפרשת כי תצא לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה כו' : מעשר שבולת אחת ונותן לו · לפי שחייב ליתן לו דבר מתוקן כמו שהיתה שבולת של לקט דפטורה מן המעשרות ואע"פ שעדיין לא נתמרחה חל שם מעשר עליו כי היכי דאשכחן בפ' כל שעה (דף לה:) ובכמה דוכתין למעשר ראשון שהקדימו בשבלים · ומה שאין מזכיר כאן תרומה גדולה לאו משום דמיפטר מחמת שהקדימו בשבלים דהא דאמרי' התם פטור מתרומה גדולה היינו המעשר כלדרים התם מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר אבל החולין [שלא] נתרמה שהופרש מהן המעשר חייבין בת"ג ועוד דוקא נקט הקדימו דהיינו שעבר והקדים מעשר לתרומה אבל במצוותו מפרים ת"ג ואח"כ מעשר בין קודם מירוח בין לאחר מירוח (א): ירושלמי (שם) כילד הוא עושה מביא שתי שבלים ואומר אם לקט הוא זה הרי יפה ואם לאו הרי המעשרות קבועין בזו ונותן לו את הראשונה וחם לומר שמא אותה שקבע בה מעשרות שמא לקט הוא א"ר יונה

וכשיפקיר לא יתחייב כל הדבר ההוא מעשר כפי מה שהקדמנו שהפקר אינו חייב במעשר ואין הלכה כר' אליעזר : י פי' הנושר נופל. פי' תלש שלף מעל הארץ : תוך היד ותוך המגל . ר"ל מה שיפול ממה שיהיה בתוך היד או המגל הוא לקט ומה שיפול מאחורי היד ומאחורי המגל הוא לבעל הזרע ומה שיפול מקלה היד ומקלה המגל והוא מה שיפול בין הקצוות ולא יפול עליו לא לשון תוך ולא לשון אחור הוא מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא והל' כר"ע : יא חורי הנמלים הם חורי הנמלים שהם עושין בארץ לאגור שם הזרע כשיהיו בקמה הם בחזקת בעה"ב כי אין לעניים בקמה כלום וכשינלאו מאחרי הקוצרים שהרי יש שם זכות לעניים במה שנפל אמר שהזרע העליון והוא הלבן לעניים לפי שנאמר שהם מן הזרע החדש והזרע התחתון והוא השחור לבע"ה לפי שנאמר שהוא קדמון ומזרע השנה שעברה הוא ור"מ אומר כי אפשר להיות השחור ההוא מזה החדש כי אי אפשר שלא יהיה בזרע טוב ורע ואחרי שהדבר ספק נאמר ספק לקט לקט והלכה כרבי מאיר : גדיש שלא לוקט תחתיו. הוא שיקבץ ערימות חטים על מקום שלא נלקט ממנו לקט של עניים אבל קבלוהו והושם על הלקט וקנסו קנס שיתן מן הערימה ההיא כל הנוגע ממנו בפני הארץ מחובר אל מה שיהיה שם מן הלקט.ופי' אומדין הוא השיעור על דרך קירוב.פי' נפילה שיעור מה שזרע בה בשעת הזריעה ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל : ב שבולת שבקציר. פי' כשיקצור השבלים אפשר שתשאר שבולת אחת בארץ נמלטה מן המגל ונקצר כל מה שסביב ואמר שאם הגיע לקמה עומדת יהיה דינה כדין הקמה והיא של בעל הבית ואם לא יגיע ראשה לקמה עומדת היא כמו לקט ויקחוה העניים : ומה שאמר מעשר שבולת אחת. כבר בארתיהו [ג] והוא שיקח שתי שבלים מן הגדיש ההוא ויקח אחת מהן ויאמר אם תהיה זאת שבולת לקט טוב ואם אינה שבולת הלקט יהיו המעשרות המחוייבות לה בזאת השבולת האחרת ויתן הראשונה לעני והשניה לכהן ואמר ר"א כי העני לא זכה בשבולת ההיא עד יקח התמורה אחרת אא"כ נתן לו הזרע כלו על מנת שיחזירהו לו· וזה הדין נוהג אצלנו מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ותהיה אז אותה השבולת שהוא לקט באה ליד העני ואז יוכל שיקח אחרת על הענין הנקדם ואין הלכה כר"א :

פי' הרא"ש

(ה) וכן נראה לי דאי מפקיר נכסי' גם אותה שדה מופקרת ויכול לזכות בה לעצמו: (ו) בשבלים הנושרים אחת או שתים : פ"ה (א) אלא שדרך התלמוד להזכיר מעשר אבל תרומה לא תש להזכיר לפי שהיא אחת פוטרת את הכרי כולו :

הגהות הגר"א

[ג] ומסיק בירושל'. כ"ב שלוגתא שם ת"ק אמר על ר' חזקיה שאל דוקא : פ"ה [א] מ"א בר"ש לעניים הבקר. כ"ב בכס כפי' עניים ועשירים אוכלים: [ג] שם פטור ממעשרות.ג"כ בד"ה:

הגהות הרי"ו לנדא

פ"ה [א] מ"א בר"ש ולא בא רשב"ג לחדש. נ"ל דתלוק על: [illegible]

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לחבירו : הלקט והשכחה והפאה של נכרי. אם נותן לעני חייב אותו העני לעשר . פי' בפירות ארץ ישראל היא . ותניא אא"כ הבקיר העני אז פטור מלעשר . תניא הפקר נוי הפקר ופטור מן המעשר . גרסינן בירושל' א"ר ירמיה בשם ר' יוחנן מתני' כמאן דאמר יש קנין לנכרי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר [illegible]

ידו ושבראש מגלו משום הכי מה שנשר לקט . ר"ע מדמי ליה לאחר יד . ר"ש פי' ראש היד וראש המגל פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא ר' ישמעאל סבר הרי זה ספק כלומר ספק לתוך ידו או ספק לאחר ידו הלכך מספיקא ספק לקט לקט. ור' עקיבא וכו' לא פי' והעיקר מה שפירשנו אנחנו דאם איתא ליתני הכל לעניים שספק לקט כאשר שנה ר' מאיר ותו לא מידי : יא חורי . פי' מלשון חורי הבית ותנן חור שחררוהו מים . פי' החטים שיש בחורים של נמלים שבתוך הקמה שעדיין לא התחילו לקצור שם של בעל הבית:ושל אחר הקוצרין.פי' חורין העומדין במקום הקציר:העליונים לעניים. פי' דאמרינן ממה שנשר מן הקוצרין בעת הקצירה דהוה לקט מיניה גרוז והכניסו בחוריהן.מי מוכיח אמרינן בירושלמי אמר רב יהודה אמר שמואל העליונים לעניים בלבנים והתחתונים לבעל הבית בירוקין : ר"מ אומר הכל לעניים . ור' מאיר שפיר קאמרי רבנן ור' מאיר אמר לך אי אפשר לגורן בלא ירוקין והוי ספק וספק לקט לקט . בספרא מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה . א"ר אילא כתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה בין מן דידך בין מן דידיה הב ליה :

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו וכו'. פי' מי שהגדיש בקרקע שהיה בו מקצת לקט ולא לקטוהו עניים. גרסינן בירושלמי אפי' אם היה הלקט שעורין והגדיש חטין או אפילו גידשו אחרים חוץ מדעתו ואפילו קרא לעניים ולא באו:כל הנוגעות בארץ הרי הן של עניים בלא כלום אמירה מאי טעמא א"ר אבהו א"ר יוחנן קנס קנסו בו שהגדיש על ליקטן של עניים קתני כל הנוגעות בארץ הרי הן של עניים פי' אע"ג דלא הוה לקט מבקירין דידיה לעניים דהבקר בית דין הבקר ופטור מן המעשרות : הרוח שפזרה את העומרין וכו'. פי' דרך בני אדם קוצרין ואח"כ מעמרין כדתנן בפירקין דלעיל נכרי שקצר את שדהו ותנן איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה ולא נלקט עד שעימר תבואתו ובאה הרוח ופיזרתו על השדה אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות אותה השדה ונותן לעניים . עומדין פי' אמדין כדתנינן התם כיצד מעברין רב ושמואל חד תני מעברין וחד תני מאברין אלמא עיי"ן עם אלף משתמשין במקום אחד : נותן לעניים בכדי נפילה גרסינן בירושלמי א"ר אבהו ד' קבין לבית שדה כור ועוד מקשה בירושלמי סיפא לרישא דאילו רישא כל הנוגעות בארץ לעניים בלא אמידה. ובסיפא תני אמידה . ופריק ר' אבהו בשם ר' יוחנן קנס קנסו בו וכו' : ב שבולת שבקציר וראשו מגיע לקמה וכו'. פי' התחיל לקצור ושכח שבולת אחת שלא קצר וראש השבולת ההיא מגיע לקמה אם נקצרת אותה שבולת עם הקמה הרי של בעל הבית שקמה מצלת את השבולת שהיא קמה . ת"ר בסיפרי לא תשוב לקחתו מיכן אמר ר' ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה וכו'. גרסי' א"ר יוסי והוא שיהא הקציר סובבה. והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שיהא יכולה להיקצר עם הקמה : שבולת של לקט שנתערבה בגדיש ואינו מכירה מעשר שבולת אחת ונותן לו כיצד עושה א"ר יונה מביא ב' שבולין ואומר אם זו לקט יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו אותה שאם לקט היא שפיר ואם לאו כבר נתעשרה מיהא שמעינן שהעני מחליף לקטו לישראל : א"ר אליעזר וכי היאך הזה מחליף וכו'. גרסינן מחלפא שטתיה

מביא שתי שבלים ואומר אם לקט זה הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו אחת מהן (א) פי' הראשונה שאמר עליה אם לקט היא ופריך ושמא אותה שקבע בה מעשרות דהיינו אותה שעיכב לקט היא ואין המעשרו' קבועין בה ונמצא (ג) העני אוכל טבלים ומשני רבי יונה דמביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני וקובע המעשרות על אחת מהן ואומר על הראשונה אם לקט היא יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין על השניה ואח"כ אומר על השניה דאם היא של לקט הרי מעשרות הראשונה קבועין על השלישית והשתא יש כאן שתי שבלים ולא ידעינן בהי מינייהו המעשרות קבועין ואין יכול ליתן לעני אלא הראשונה והא דנקט ונותן לו אחת מהן לא חש לומר ונותן לו הראשונה הואיל וכבר פירש מעיקרא והכי קאמר ונותן לו אחת מהן כלומר אחת מהן יקח עליה ויתן לעני · וכשבא לעשות תקנה לגדיש אי אפשר לעשר מיניה וביה דשמא שבולת של לקט מעורב בו ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור למ"ד אין בילה בפ"ק דר"ה (דף י"ג:) וצריך לבקש פרנסה ממקום אחר לעשר על הגדיש חוץ מעל שבולת אחת משום ספק שבולת של לקט דלא ידעינן אם היא באותן שבולים שלקט או בגדיש · ואח"כ עומד ומתנה אם השבולת של לקט בגדיש הרי יפה ואם אינה בגדיש אותה שבולת שלא עישר עליה ממקום אחר מעשרותיה יהו קבועים באחת מאלו השתים · ונמצא השתא על אלו השתים מספק שלש מעשרות בכל אחת ואחת ושלש תרומות שני מעשרות ושתי תרומות של שני שבלים ותרומה ומעשר של עצמה בין ממעשר ראשון בין ממעשר שני או ממעשר עני דנמצאו בכל אחת ואחת שלש תרומות וששה מעשרות לפי מה שפירשנו לעיל דמפרים בשבלין לא מיפטר מת"ג אלא המעשר לבדו אם הקדימו לתרומה דהא יש בה מספק מעשרות של שבולת שנתן לעני ומעשרות כל אחת בחברתה ג] ומעשרות של עצמה דשמא שלשתן אינן של לקט שנאמר הלקט בגדיש · וקצת תימה כל טורח זה למה שצריך להביא שתי שבלים מלבד שבולת שנותן לעני ולהתנות כמה תנאים והלא כיון דלבסוף יהא זקוק לבקש לו פרנסה ממקום אחר בענין שאפשר לעשות תקנה לגדיש כדפרישית א"כ מתחלתו יעשה כן ויעשר ממקום אחר על כל הגדיש חוץ מעל שבולת אחת של לקט שנתערבה עמו · וי"ל דבשעת הקציר אין כל כך פרנסה מזומנת ועוד שהיה צריך להביא כאן כדי לעשר ולתרום מן המוקף וגם אי אפשר לכוין מעשרותיו בשבלים שלא ירבה במעשרות ואי אפשר לעשר מאומד והעניים באים כל שעה ושעה בשדה ליקח הלקט ואין יכולין להמתין על זה לפיכך נוקח לאלתר שלשה שבלים ומתנה עליהן ונותן לעני את האחד מיד · ואם היתה מזומנת לו שבולת אחת של ודאי טבל לא היה צריך להביא שלש אלא מביא אחת מן הגדיש ואומר אם של לקט היא הרי יפה ואם לאו מעשרותיה קבועים בשל ודאי טבל וכן כשיבוא לתקן כל הגדיש ומעשר עליה ממקום אחר חוץ משבולת אחת שבה מתנה דאם יש שם שבולת של לקט הרי יפה ואם לאו מעשרות השבולת יהו קבועין בשבולת של ודאי טבל ונמצא דליכא שום ספק על אותה שבולת ושמא הכי נמי קאמר ר' יונה שתי שבלים שתהא אחת מהן של ודאי טבל כן צריך ליישב דברי ר' יונה : שלא בא לרשותו · מפרש בירושלמי (שם) ר' אליעזר לדבריהם דרבנן קאמר להו דלדידיה הא אמר ר' אליעזר בפירקין דלעיל זכה לו ובפ"ק דגיטין (דף יא:) ובפרק שנים אוחזין (דף ט:) מייתי לה וטעמייהו דרבנן כדאמרינן בירושלמי רבי אבהו בשם ריש לקיש דרבי יוסי היא דתנן שרבי יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ורבי מאיר מחייב משנה היא בבכורות פרק שני ואמרי' התם (דף יח:) טעמא דר' יוסי דעשו את שאינו זוכה כזוכה : ירושלמי (שם) ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפה שיטתיה דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן כשיתן השיבס כשיתכם שאתם אומרים דלא זכה לו ע"י חליפין איך העני זה מחליף דבר שלא בא לרשותו : ג בטופח ג] · מלשון משקה טופח אל ירבין שדהו כל כך שיהא משקה טופח בה משום דמזיק לעניים הבאים בשביל הלקט וחכמים מתירין משום הפסד העניים ובעה"ב משלם לעניי אותה העיר ולר"מ דאמר אין מגלגלין שמין לבעה"ב בהפסדו כמו שפירושו מוכיח בירושלמי : ד עני היה · ופטור מלשלם : ה שלו פטור · מן המעשר דהיינו מה שנתן לו העני דהוא של לקט שכחה ופאה דפטור מן המעשר ושל עניים חייב דהיינו מה שנתן בעל הבית לעני מתבואתו דחייב במעשר וקודם שיתן לעני חייב לעשר כדאשכחן לעיל (מ"ב) גבי שבולת שנתערבה : שנים שקבלו · והם עניים ונעשים כבעל הבית כדאמרינן בפרק קמא דגיטין (דף יב:) להזהיר עני על שלו ודווקא על חלקו נעשה כבעל הבית ולא על של חבירו לפיכך מותרין ליתן זה לזה : שקיבלו · ממנו למחצה שזכה במחובר אבל כי אמר ליה מה שאתה קוצר אין לו חלק אלא בתלוש וחיוב דלקט שכחה ופאה על בעל השדה ואע"פ ששכחת עמרים בתלוש בשעת עימור ומעינן ליה לרבי יהודה בפירקין דלעיל (מ"ו) גבי גר דאע"פ דאין לו שכחה בקמה יש לו שכחה בעומרים מ"מ פטר כאן דלא קרינא ביה קצירך הואיל ולא זכה אלא בתלוש וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה נר"י (לעיל פ"ד מ"ו) היינו משום דקרינא ביה שדך מידי דהוה אמכר קמה ושייר שדה דאסור בלקט שכחה ופאה כמו שאפרשנו בסמוך מ"מ מהאי טעמא לא מחייבינן גר בלקט מאחר דעיקרו במחובר : ירושלמי (הל' ד) תני אב ובנו איש וקרובו שני אחים שני שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני אמר ר' יודא תבא מארה למי שנותן פאה לאביו ומעשר עני אמרו מנין אם היו שניהם עניים פי' פודין מעשר שני זה לזה בלא חומש משום דכתיב (ויקרא כג) אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו על מעשר שלו מוסיף חומש ולא על מעשר שני של חברו · אם היו שניהם עניים אב ובנו דקאמר ת"ק בשניהם עניים: ו המוכר · הוא מותר בלקט ירו' (הל' ה) מתני' בשמכר לו שדה וקמתה אבל מכר לו קמה ושייר לו שדה אבל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך : על מנת שילקט בנו אחריו והא דתניא בפרק שנים אוחזין (דף י"ב·) המוכר את הפועל ילקט בנו אחריו התם בסתם אבל הכא דהתנה פוחת לו הפועל משכרו בשביל בנו שמלקט אחריו : ירושלמי (שם) בעל הבית שעשה כן הרי זה גוזל את העניים פועל שעשה כן גוזל לבעל הבית ולעניים פירוש בעה"ב מוכר חלקו של עניים שהפועל מנכה לו משכרו והפועל מוליא לבנו ד] יותר מדין לקט לפיכך קרי ליה גוזל בעה"ב ולעניים : גבול עולים · ירוש' (שם) רבי ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו יוצאי מצרים וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם לשמיא נוחי סגי נהיר פי' עולים דרשו בלשון עליה וקרי ליה ליורד מנכסיו עולים בל' כבוד כמו שמכנים לסומא סגי נהור בלשון כבוד: ז ולא שכחו בעל הבית· וכגון דבעל הבית בשדה דקאי גביה דליזכי ביה אבל אי הוה בעל הבית בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעל הבית כדאיתא בפרק שנים אוחזין (דף י"א·): ירושלמי (הל' ז) עומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה דכתיב (דברים כד) קצירך ושכחת שכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה דכתיב (שם) כי תקצור ושכחת ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון אומר אפי' אחרים שעברו וראו עומר ששכחו פועלים ולא (ג) שכחו בעה"ב אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם היה עומד (ד) בעיר ואמר יודע אני שהפועלי' שכחו עומרים שבמקו' פלוני ושכחוהו [אינו שכחה] היה עומד (ה) בשדה ה] ואמר הפועלים שכחו עומרים שבמקום פלוני ושכחוהו ה"ז שכחה שנ' (שם) בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת פי' קצירך ושכחת משמע שבעל הקציר ישכח דהיינו בעל הבית וכי תקצור ושכחת משמע דהקוצר ישכח דהיינו פועלים עד שישכחוהו כל אדם בכל הספרים כתוב במילתיה דר' שמעון ולא שכחו בעה"ב וצריך לומר דבשלא שכחו בעל הבית אז בעי שיהא שכוח מכל אדם ואי אפשר לומר דגרסינן ושכחו בעל הבית דאי בעומד בעיר הא אמר ר' שמעון בסיפא דלא הוי שכחה ואי בעומד בשדה אפי' לא שכחו בעל הבית הסיב ליה שכחה בסיפא שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת קסבר ר' שמעון דגזירת הכתוב הוא כי קושיא דמקשינן בפרק שנים אוחזין (דף יא·) ודילמא גזירת הכתוב הוא דבשדה הוי שכחה בעיר לא הוי שכחה ולית ליה לאמר רב אשי התם אמר קרא (שם) יהיה לרבות שכחת העיר : עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש בספרי בפי' כי תלא זו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים בשדך לרבות את הממונים וכריש עגלה ערופה מפרש טעמייהו במס' סוטה (דף מה·): ח המעמר לכובעות · לעשות מהם כובע נראה כדאשכחן שהיו עושים עטרות שבולים : ירו' (שם) ר' יונה אומר מן לעיל כמה דתימר וכובע נחושת על ראשו (שמואל א יז) לכומסו' מלרע כמה דתימא (דברים לב) הלא הוא כמוס עמדי לחררה גלגל לעמרים א"ר יונה כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדך מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עמור פי' מן לעיל למעלה מראשו כדפרישית מן לרע למטה מן הראש שאין נראה כלל כדבר הכמוס (ד) וי"מ כובעות ראשי שבולים כומסות תחתיו של שבולים גלגל לי גלגול עיסה והיינו דקתני חררה כמו חררה ע"ג גחלים פ"ק דשבת (דף יט:) שהיא עוגה קטנה : לעמרים · לא עמרים להגדיש אלא עמרים קטנים לעשות מהן עוד עמרים אחרים להוליכן לגדיש כדתנן בתוספתא האוגד כריכות

תירה אור

ונותן לו : ג אין מגלגלין בטופח דברי ר"מ וחכמים מתירין מפני שאפשר : ד (א) בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר"א וחכ"א (ב) עני היה באותה שעה : ה המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב שנים שקיבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני אמר ר' יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני : ו המוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקוט בנו אחריו מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים : ז העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים עמדו עניים בפניו או (ג) שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה : ח המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעמרים אין לו שכחה ממנו ולגורן יש

ג מגלגלין . ידוע : וטופח . שם מין ממיני הגרגרין קרובים בדמותם וטבעם מן השעורים והרופאים קוראין אותן בלשון ערב קורטומ"ן ואמר ר"מ שיש להשמר מזה המין שלא יקצרוהו בכלל הזרע מפני היזיק לעניים שמא יהיה הלקט הנופל מן המין ההוא וחכמים מתירין כי הם אומרים שאפשר שיהיה הלקט מן הזרע הטוב ולא מזה המין ואין הלכה כר"מ: ד כשיצטרך אדם בדרך ללקט שכחה ופאה אע"פ שיש לו ממון אינו חייב לשלם כשיחזור לביתו אלא במדת חסידות: ה כשיחליף עם העניים מה שלקט פטור מן המעשרות מפני שהיה של עניים ואין עליו חובת מעשרות ומה שבא ליד העניים יהיה אחר התרומה מפני שהיה ממון בעה"ב שהוא חייב במעשרות ופירוש אריסות השותפות בתבואת הארץ ושם השותף בענין ההוא אריס והוא שיקח הארץ לעבוד אותה ולהתעסק בעניניה וכבר הקדמנו שהכהן והלוי כשיקנו הזרע יש להם להוציא מידיהם המעשרות אף על פי שהם שלהם ויתנו אותם לאחרים וכמו כן העניים כשיקנה עני או יהיה אריס יש לו להוציא מתנות העניים מידו ויתנו לאחרי' לפיכך הודיענו שאם יקחו שני עניים שדה באריסו' אין לנו להוציא מתנות העניים מתחת ידם אבל יתן כל א' מהם לחברו מעשר עני מחלקו שנתחייב בו ונתבארו דברי חכמים בדברי רבי יהודה ופירושו שבזמן שקבל השדה באריסות שיקח מתבואתה חציה או שלישית' או רביעיתה או זולתו מן החלקים כל שנעשה השדה א] כולה ברשותו ובחזקתו ולפיכך אסור בלקט ובשכחה ובפאה אבל אם יאמר לו חלק ממה שאתה קוצר יהיה לך אין לו חלק אלא במה שהוא קוצר ולא נעשית השדה ברשותו ומותר לו לקט ושכחה ופאה ומחייבין אותו מעשר עני המחויב לדבר הקצור מפני שיש לו בו חלק והלכה כרבי יהודה שהוא מבאר דברי חכמים : ו ענין זה שמכר השדה כולה ותבואתה והמוכר ההוא שנשאר עני מותר בלקט שכחה ופאה והלוקח אסור בלקט שכחה ופאה ואפי' לא נתן הכסף או אפי' לוה דמיה . וכששכר הפועל עצמו על מנת שילקוט בנו עמו הוא גוזל העניים . ומה שאמר עולים והפסוק אמר עולם . לא יקשה בעיניך שזה על דרך דרש ומעיקרי לשון הקדש כי אותיות המשך והנוח יתחלפו קצתם עם קצתם והם טפלות מן הכתיבה להקל ור"ל בעולים עולי מצרים כלומר המצות והחוקים אשר לוה האל ליוצאי מצרים: ז חפוהו בקש. כסוהו והסתירוהו בתבן ודומה לו: ח המנהג לקצור החטה ולעשותה ערימות ערימות במקומות רבות עד שיקבצו הכל במקום אחד ומן המקום ההוא למקום הדישה והוא נקרא גורן. וכל אשר יקבצו מן הערימות מעל הארץ נקראו טבעות שהם דומים לכובע וכל מה שיקבצו בחפירה שהיא נעשית בארץ נקראו כומסות גזור ממלת הלא הוא כמוס עמדי (דברים לב) ומה שיתקבצו ממנה כעגולה דמות רחים נקראו חררה וכן ביאר הגמרא ולעמרים הוא שיוליך האלומים הקצורים לעשות מהם עמרים גדולים וזה הוא נקרא לעמרים וכל מה שיוליכם ממקום

...שאינו אלא משמירה ובעת מירוח יש לו שליש בקציר ואינו עני : ו המוכר שדהו המוכר מותר. פי' בלקט שכחה ופאה . גרסינן בירושלמי אימתי בשמכר לו שדה וקמתה אבל אם מכר לו הקמה ושייר לו הקרקע שניהן אסורין פי' הלוקח והמוכר אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך : לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקוט וכו'. גרסינן בעל הבית שעושה כן גוזל את העניים ופועל שעושה כן גוזל בעל הבית ועניים : גבול עולים . פליגי בה רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אילו עולי מצרים כלומר אל תשג גבול עולים שנגבל לעולי מצרים והיא מצות התורה . וחרינא אמר עילין אלו שירדו מנכסיהן... פועלין כינוי כמו דלסמיא צווחין סגי נהור : ז העומר ששכחוהו פועלין ולא שכח בעל הבית אינו שכחה. דכתיב קצירך ושכחת: שכח בעל הבית ולא שכחוהו פועלין אינו שכחה דכתיב כי תקצור ושכחת ... ח המעמר לכובעות פי' כמו טבע גרסינן בירושלמי ר' יונה אמר מן לעיל פי' מראש כדכתיב וכובע נחשת על ראשו ולכומסות ר' אבינא אמר מלרע פי' למטה מן הראש כמו צירקיטלו כמה דאת אמר הלא הוא...

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הט"ו:
ו ב מיי' פ"ז מהלכות מעשר הלכה י:
ז ג מיי' פ"ו מהלכו' מתנות עניים הי"ד:
ח ד ה שם הל' טו:
ט ו שם הלכה טז:
י ז מיי' פ"ד שם הלכה י"א:
יא ח שם הלכה יב:
יב ט מיי' פ"ה שם הלכה א:
יג י שם הלכה ג:
יד כ מיי' פ"ה מהל' מתנות עניים הלכה יב יג:

פירוש הרא"ש

(ב) עני היה ופטור מן המעשר : (ג) או...

הגהות הגר"א

הגהות הרי"ו לנדא

ועתיד לעומרן וכן אגודי השום ואגודות השום והבצלים אין להם שכחה וכל הני דמתני' כולהו עדיין סופו לעמר לעשות מהנים אחד. וטעמא כדדרשינן בירושלמי (שם) דומיא דקציר שאין אחריו קציר הכא נמי בעינן עימור שלא יהא אחריו עימור אלא משם ולגורן יש לו שכחה: המעמר לגדיש. למעימר הכל רוצה לעשות מהם גדים יש לו שכחה אבל אם אחר כן רצה לעשות מן הגדים גורן אין לו שכחה כדקא תני זה הכלל:

א הבקר. א] כמו הפקר דאם הפקיר לעניים ולא לעשירים פטור מן המעשר: אינו הבקר. וחייב במעשר ואפילו קדם עני וזכה לא עשה כלום כדאיכא בפרק אלו מגילות (דף ל:) בעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי בההוא גברא דהוי דרי פתכא דאופי ואפקריה רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא בר מההוא גברא ופריך עלה מי הוי הפקר כי האי גוונא ובירושלמי (הל' א) מפרש טעמייהו מקראי: ירושלמי (שם) ר' חייא בשם ר' יוחנן טעמייהו דב"ש (ויקרא יט) לעני ולגר מה ת"ל תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים אמר ריש לקיש טעמייהו דב"ה תשמטנה (שמות כג) מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו מה זו לעניים ולעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים מה מקיימין ב"ה טעמייהו דב"ש תעזוב אותם מיעוט זה לעניים ולא לעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים מה מקיימין ב"ש טעמייהו דב"ה תשמטנה ונטשתה מיעוט זה לעניים ולעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים א"ר אבין ליטן מתני' מסייע ליה לריש לקיש עד שיבקיר לעשירים כשמטה הבקיר לבהמה ולא לאדם לנכרים ולא לישראל לעשירים ולא לעניים (זה) [ד"ה] אין הבקרו הבקר הבקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לנכרים לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת (א)בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש על דעתיה דרבי יוחנן הבקרו הבקר על דעתיה דריש לקיש אין הבקרו הבקר אמר רבי לא בפירוש פליגי רבי יוחנן אמר הבקר ריש לקיש אמר אין הבקר פי' פאה ושמטה פטורין מן המעשר כדדרשינן בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך דהא לוי עני נוטל פאה ובמכילתא בפרשת ואלה המשפטים יליף שביעית מדכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה הקיש אדם להיה מה חיה אוכלת שלא מן המעושר אף אדם אוכל שלא מן המעושר וקסבר רבי יוחנן דבית שמאי ילפי מפאה וב"ה אותם מיעוטא היא ולא צריכי למילף משמטה וריש לקיש סבר דמשמטה ילפי בית הלל וטעמייהו דבית שמאי דתשמטנה מיעוטא היא ולאו משום דילפי מפאה והכי קאמר רבי אבין דליטן דמתני' מסייעא לריש לקיש דקתני כשמטה אלמא משמטה ילפא ור' יוחנן סבר דכשמטה סימנא בעלמא נקטיה: אין הבקרו הבקר ולא דמי לא לפאה ולא לשמטה על דעתיה דרבי יוחנן הבקרו הבקר ופטור מן המעשר אע"ג דלא הוי כעין שמטה דבית הלל לאו משמטה ילפי אלא מדכתיב אותם דריש דבעינא אף לעשירים והא דקאמר לעניי אותה העיר לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר ואע"פ שלכל הפקיר נקט לעניים משום דסתמא לפי שרואה צורך עניים עשה וריש לקיש לא הוי הפקר לבית הלל דקסבר דבעי דומיא דשמטה והיא דפ' אלו מגילות (ל:) דמשמע מעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי דאפי' הפקירה לכולי עלמא חוץ מחד גברא לא הוי הפקר התם רוצה לייסב דלא תיקשי לריש לקיש מילתיה דרבי ישמעאל בר' יוסי וסוגיא דהגמ' בסוף השולח (דף מז.) כריש לקיש גבי הא דקאמר רבה אין קנין לנכרי בא"י להפקיע מיד מעשר דדייק לה ממתני' דהלקט והפאה של נכרי חייבין במעשר אא"כ הפקיר ה"ד אילימא דישראל ולקטינהו נכרי הא מיפקרי וקיימי אלא דנכרי ולקטינהו ישראל וטעמא דהפקיר הא לא הפקיר לא לעולם דישראל ולקטינהו נכרי וכדקאמרת הא מפקרי וקיימי נהי דמפקרי אדעתא דישראל אדעתא דנכרי מי מפקרו ומיהו י"ל דהתם כמו הפקר בטעות הוא דלא הפקיר על דעת שיזכה בה כותי אבל אם הפקיר על דעת ישראל וזכה ישראל פטור מן המעשר אע"פ שלא הפקיר לנכרי והיא דבן בוהין פסחים (דף נז.) דנתן פאה לירק ומצאו אביו אמר להם בניי הניחו לי ואני אתן לכם כפלים במעושר ולא מפני שעיני צרה אלא מפני שאמרו חכמים אין פאה לירק והיה ירא שלא יאכלו בלא מעשר כדין פאה לב"ה ניחא שאינו פטור עד שיפקיר אף לעשירים ואפילו לב"ש הוי כמו הפקר בטעות דלא הפקיר אלא מפני ברית ג] חיוב פיאה והא דקאמר בב"ק (דף כח.) בעה"ב שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה ג) לפטור מן המעשר כדאשכחן במפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו אפי' לב"ה ניחא דראשונה מיד נפטרה כשהניחה לשם פאה דמשום דחזר וזכה בה לא נתחייבה וזאת כמי שנפלו לדעתו נטלוה ופטורה: ב"ש אומרים אינו שכחה. בירושלמי (הל' א) מפרש טעמא דב"ש שהוא יכול לחלקו עמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה הואיל ועומרי השדה קטנים שאין בכל אחד וא' כי אם קב וכן עומרי השדה של ב' קבין וא' של ח' קבין וב"ש לטעמייהו דאמרי בפרקין ג' לעניים וד' לבעה"ב וב"ה נ"ל רואין: ב גפה. גדר אבנים סדורות זו על זו. בלא טיט: ירושלמי (שם) וקשיא לב"ש הגפה וגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה וקשיא לב"ה בקר וכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה פי' דבר שהוא מסויים מתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסויים קשיא לב"ה אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסויים הרי הוא כאילו לא שכחו ודבר שאינו מסויים קשיא לב"ש אמאי לא הוי שכחה ושמא טעות סופר יש בירושלמי: תניא בתוספתא ובירושלמי א"ר עילעא שאלתי את ר' יהושע באלו עומרים היו ב"ש וב"ה חולקין אמר בתורה הזאת על העומר סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו וכשבאתי ושאלתי את ר' אליעזר אמר לי מודים באלו שהן שכחה על מה נחלקו על העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדר שב"ש אומרים אינו שכחה מפני שזכה בה וב"ה אומרים שכחה וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי אלעזר בן עזריה אמר לי הברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בחורב פי' ברית היא התורה כדכתיב ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית: בירושלמי (שם) פריך אמאי לא תנינן גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל בעדיות הא דתנן בפ' האשה שנפלו לה נכסים משנתארסה בית שמאי אומרים תמכור ובית הלל אומרים לא תמכור (כתובות פ"ח דף עח.) ומשני לא אתיא מתניתין אלא דבר שהוא חמור מצד אחד וקל מצד אחד ופריך והתנן והעומר שהוא סמוך לגפה הרי הוא קל לבעה"ב וחומר לעניים [א"ל] שעדיין לא זכו בהן ופריך אף הכא קל הוא לאשה ואינו חומר לבעל שעדיין לא זכה בהן [א"ל] מכיון שקדשה לזכותה ולזכותו נפלו ומשניתנו לא מלאתו בעדיות אבל פלוגתא דהבקר לעניים ופלוגתא דעומר של ארבע קבין שנויים שם: ג ראשי שורות. אינו שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה: העומר שכנגדו מוכיח. לסוף שורה איצטריך כמו שאפרש: מודים. בית שמאי ובית הלל דלעיל בתוספתא ואליבא דרבי יהושע ודלא כרבי אליעזר: (ב) תניא בתוספתא העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו ע"ג חבירו ושכח את שניהם התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר' שמעון אומר שניהן אינו שכחה התחתון מפני שהוא מכוסה והעליון מפני שזכה בו פי' נתנו ע"ג חבירו ע"ג עומר אחר שהיה רוצה להוליך שניהם לעיר אלא שלא החזיק בתחתון שזכה בו כשהחזיק בו ובסוטה בריש עגלה ערופה (דף מה.) גרסי' מפני שהוא צף ומפרש התם משום דכתיב בשדך דמשמע בארץ והתחתון מפני שהוא טמון ובעינן דומיא דקציר שהוא בגלוי ועוד מפרש התם טעמים ד] אחרים דמפרשי' טעמא דזכה בו: ד זה פניו לצפון וזה פניו לדרום. ונשאר עומר אחד באמצע השורה: לאחריהם. שהניחוהו זה וזה: אינו שכחה. לפי ששניהם סמכו זה על זה ושכחו ועוד בירושלמי (הל' ג) דריש מקרא דאין תשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עומרים והתחיל לעמר בעומר השני או שלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכח לא הוי שכחה: יחיד שהתחיל מראש השורה. כגון שיש כאן עשר שורות של עשר עשר עומרים מסודרים בשורות בין

לו שכחה (ה) המעמר לגדיש יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה:

פרק ששי

א א) בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעת קבין ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה: ב העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו ב"ש (א) אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה: ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה: ד ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו באמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו (ג) לפניהם ולאחריהם את שלפניהם שכחה ואת שלאחריהם אינו שכחה יחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו ג) שלפניו אינו שכחה ושל אחריו שכחה

ממקום הקצירה אל אחד המקומות האלה אם שכח כלום במקום הקצירה אינו שכחה ואם הוליך מאלה המקומות למקום הדישה ושכח דבר באחת מאלו המקומות יש לו שכחה וזה ענין מה שאמרו ממנו ולגורן יש לו שכחה. וענין המעמר לגדיש ידוע. ומה שאמרו גמר המלאכה ר"ל המקום שאין מוליכין אליו כי אם לקבץ שם העמרים בלבד ולא יקבץ אותם העמרים אחר כן לעשות מהם עמרים גדולים ואמר הכתוב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה ואמר מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עמור ואז יתחייב בשכחה:

כבר בארנו כי ההפקר אינו מחויב במעשרות ומה שהפקיר לעניים בלבד אומרים ב"ש שהוא הפק' ואינו מחויב במעשר והביאו ראיה עליו מה שאמר הכתוב (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם ואמרו יש לך עזיבה אחרת שהיא לעניים ולא לעשירים וב"ה אומרים אמר הכתוב בשמטה (שמות כג) תשמטנה מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו. ואתה צריך לדעת כי לבית שמאי מי שהפקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לנכרים לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת שכל זה הפקר ואינו מחויב במעשרות: ב גפה. הוא שער המגולה והוא ממלת ויגיפו הדלתות (נחמיה ז): גדיש. הוא צבור העמרים: ולכלים. כלי חרישה. וכבר בארנו בגמרא שהם לא נחלקו כנראה מן המשנה הזאת שאינו שכחה אבל נחלקו כשיקח העומר להוליכו במדינה ונתנו באחד מן המקומות הנזכרות ושכח אותו שבית שמאי אומרים אחר שלקחו זכה בו ואינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה: ג מה שאומר העומר שכנגדו מוכיח סדר המשנה היה ראוי להיות כך העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ומה שאמר ומודים שאינו שכחה בשלא שכחה סמוך לגפה ולגדיש כאשר בארנו במה שהקדמנו: ד מה שאמר ושלפניהם שכחה. כי מה שיש לפני כל אחד ואחד מהם הוא אחורי השני ואסור לו לחזור לאחוריו ולקחת מה שיש מן העומרים לשם כמו שיתבאר: שלפניו אינו שכחה. ר"ל העומר שהניחו במקום שהתחיל ממנו לפי שהוא מחובר עמהם בעמרי' הערוכי' ממזרח למערב וכאילו התחילו השורה האחרת למזרח או למערב *וזו הצורה וזה הענין ממה שאמר מוכיח כמה שהקדים ואלו השורות הם שורות של עומרים ואני ציירתי לך נקודות במקום העומרים כדי שיתבאר לך וכזאת תהיה צורת העומרים אשר בהם זה הדין ומה שאמר בל תשוב רצה לומר שהוא עובר על דברי הכתוב

שמאי ובית הלל על העומר הסמוך וכו' שהוא שכחה ועל מה נחלקו על העומר שנטלו ונתנו בצד הגפה בצד הגדיש וכו' שבית שמאי אומרין אינו שכחה מפני שזכה בה ובית הלל אומרין

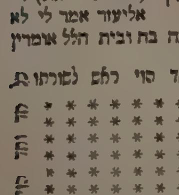

א) ב״ב דף עב: סנהדרין דף פח. ב) ב״ב שם:

ממזרח למערב בין מלפון לדרום ובא היחיד והתחיל מראש השורה ראשון מלפון לדרום אם התחיל והעביר באותה השורה עומר אחד ושכחו הוי שכחה דהניחו לאחריו והוי בבל תשוב אבל אם שכח אחד או שנים בסוף השורה דהיינו לפניו דלא העבירם אלא חזר לו לשורה שניה לא הוי שכחה דכיון שלא העבירם לא קרינא ביה בל תשוב דמה שחזר לשורה שניה אין זה בל תשוב דכיון דשורותיהן יכולות להמנות ממזרח למערב והיינו דקתני לעיל העומר שכנגדו מוכיח עליו שלא ישכח דיכולות השורות ליחשב בענין אחר: ירושלמי (שם) מנין לראשי שורות א״ר יונה כתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך [בשדך] ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים (א) א״ר יונה לא תשוב לקחתו ממקום שבאת לא תשוב לקחתו עד כדון (דאס) [וכו׳] *נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה וסוף שורות קמה מסוף שורות עומרים פי׳ מה שאתה קוצר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה שהניחה והתחיל אחריה ויש שכחה בקמה כמו בעומרים כדפרשי׳ בפ״ד (מ״ו) דמתרבי לה בספרי · עד כדון ראשי שורות קמה דהאי קרא גבי קמה כתיב. ממקום שבאת כשהעביר ושכח שייך ביה לא תשוב לאפוקי סוף שדה שלא בא לשם וכי תימא א״כ מהאי טעמא נמי לא יהא שכחה [אם] שכח שנים א] בסוף שורה דזה וזה לא העביר לא דמי כלל דמ״מ ראוי להעביר כולן ג] חוץ מסוף שורה דאין עומר משם ולהלן והאי קרא גבי עמרים כתיב הרי למדנו מהני תרי קראי ראשי שורות קמה וסוף שורות עמרים והדר ילפי מהדדי כדמפרש רבי יונה ולא שייך למילף מהכא סוף שורה אלא בשורה יחידה או בשורה אחרונה דהיכא דיש שורות הרבה כשהניח סוף שורה ראשונה וחזר (לו שניה) לשניה הייתי מרבה מלא תשוב אי לאו משום דעומר שכנגדו מוכיח עליו שלא ישכח כדפרשינן: תניא בתוספתא שדה שעומריה מעורבבין ועימר ושכח אחד מהם אינו שכחה עד שיגמור את כל סביביו והעומר שכנגדו מוכיח כיצד מי שהיו לו

שכחה מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה: ה [א] אשני עומרים שכחה ושלשה אינם שכחה בשני צבורי זיתים והרובין שכחה ושלשה אינן שכחה שני (ד) הוצני פשתן שכחה ושלשה אינן שכחה שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט שני שבלים לקט ושלשה אינן לקט אלו כדברי בית הלל ועל כולן בית שמאי אומרים שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית: ו [ג] גהעומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית דוחכמים אומרים לעניים אמר רבן גמליאל וכי מרוב העמרים יופי כח של בעל הבית או הורע כחו אמרו לו יופי כחו אמר להן ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עמרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עמרים שהן ככריכות: ז הקמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפי׳ היא של טופח רואים אותה כאילו היא *ענוה של שעורים: ח והקמה מצלת את העומר ואת הקמה העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה אי זו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד: ט זסאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצטרפין לסאתים אלא של עניים הם ר׳ יוסי אומר אם באת

הכתוב שאמר (דברים כד) לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה: ה צבורי. הם הערמות: הוצני פשתן. קני הפשתי׳ קודם שיכתשוהו ושישרוהו כשיתלשו אותו: ופרט הוא מה שנא׳ ופרט כרמך לא תלקט (ויקרא יט) וב״ה מביאין ראיה ממה שאמר (שם) לעני ולגר תעזוב אותם ויש לו לעזוב שנים. וב״ש מביאין ראיה ממה שאמר (דברים כד) לגר ליתום ולאלמנה ויש לו לעזוב שלשה: ו מה שאמר רבן גמליאל וכי מרוב העמרים הוא לשון שאילה שאמר להם רוב העמרים השכוחות יש בהם תועלת לבעל הבית או יש לו בהם הפסד. והודו לו ואמרו שיש ברובם תועלת לבעל הבית ואינה שכחה כשיהיו רבים. וכאשר הודו על זה השיב עליהם מדבריהם ואמר להם איך אמרתם שרובם הפסד לבעל הבית שהרי אתם אומרים כשיהיה עומר אחד אינו שכחה ואם יהיו שנים הם שכחה השיבוהו ואמרו לו כשיהיה עומר אחד הוא כמו הגדיש והכתוב אומ׳ (שם) ושכחת עומר ולא גדיש וכשיהיה שני עמרים הוא כמו שאר עומרים הקטנים. ועוד אמרו (שם) לא תשוב לקחתו שומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו יצא זה שאינך יכול לפשוט ידך וליטלו ואין הלכה כרבן גמליאל. ופירוש בריכות אגודות: ז דע שהשכחה היא מחויבת לקמה כמו שהיא מחויבת לעמרים לפי שאמר הכתוב (שם) ושכחת ולא תשוב: וכבר בארנו (לעיל פ״ה מ״ג) כי טופח ממיני הגרגרים הידוע קורטמאן בלשון ערב ובקעה גדולה ממנו הוליא זרע מעט ויצא רובו בתבן וקש לפיכך הוא אומר שאף על פי שאחר שיודש ומרחו אותם לא תקבץ ממנו סאתים רואין אותם השבלים כאילו הם שעורים אשר גרגיריו גסים וכאילו יש בהם סאתים ולא תהיה הקמה ההיא של טופח שכחה: ח אמר

פירוש ר״י בן מלכי צדק

והעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר והניחו ושכחו אינו שכחת פי׳ מפני שזכה בו מעת שהחזיק בו להוליכו לעיר ומתני׳ כר׳ יהושע אליבא דר׳ אלעאי דלר׳ אליעזר כשהחזיק בו ושכחו הוא מחלוקת בית שמאי ובית הלל: ה עני עומרין שכחה תניא [בתוספתא פ״ג] שני עומרין המובדלין זה מזה שכחה וג׳ אינן שכחה: שני צבורי זיתים והחרובין שכחה וכו׳. קתני צבורי צבורין אין זיתים לא מה בין צבורין לזיתים צבורין גמר

ז א שם הלכה יד: ח ב שם הלכה טו: ט ג ד שם הל׳ י״ח: י ה מיי׳ פ״א מהל׳ מתנות עניים הל׳ ו ופרק ה הל׳ י״ט: פי׳ בתוי״ט: יא ו שם הל׳ כ״א: יב ז שם הלכה כ:

פי׳ הרא״ש

(ד) הוצני פשתן כשעוקרים אותם מקרקע כהוצי דקל ולכך קרי ליה הוצני ונראה לי דמיירי כשנזרעו ואז הוא מאכל אדם כדאיתא בריש המוכ׳ אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה: (ה) מדכתיב ושכחת עומר ולא גדיש ועומר שיש ב׳ סאתים נקרא גדיש: (ו) וסתמא דמתני׳ כמאן דמחשיב ליה גדיש והכי אמרינן בסוף המוכר את הבית עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו:

הגהות הגר״א

הגהות הר״י לנדא

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ה מהל' מתנות עניים הל"ט :
*בתוספתא שלפנינו תנינא
יד ב ג שם הלכה ח :
א ד שם הלכה כג :
ב ה שם הלכה כב :
ג ו שם הלכה כה :
ד ז שם הלכה כד :
ה ח מיי' פ"א שם הלכה יב :
ו ט מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים הלכה טו :
ז י שם הלכה טז :

וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים קמה והוו שכחה אי נמי סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור וכן סאה בצלים עקורים וסאה בצלים שאין עקורין אין מצטרפין : רשות העני באמצע. כגון שיש לקט בין סאה לסאה ומיהו באילן לא משכחת לה דאין לקט באילן אלא שכחה ופאה אבל בכרם משכחת לה לפי שיש פרט בכרם: תניא בתוספתא רבי יוסי אומר *חנניא בן אחי רבי יהושע אומר כל שבאת רשות עני באמצע כגון תבואה והכרם אין אלו מצטרפות וכל שלא באת רשות עני באמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפות (ז) ירושלמי (הל' ו') מה עד שתבא ממש או אפי' נראית לבוא נשמעינה מן הדא תבואה והכרם כרם (א) לא על אתר הוא הדה אמרה אפי' נראית לבא פירוש מה לשון בעיא הוא הא דאמר רבי יוסי אם באת אם בשכבר באת או אפי' בראוי ופשיט ליה מברייתא דתוספתא דקתני כרם ואין דרך פרט לבא על אתר ועוד קאמר התם בירושלמי (שם) דהא דקתני מתני' דעקורה ושאינה עקורה אין מצטרפין והוו שכחה כששכח את הקמה תחלה ומסיק רבי יונה א] תפתר בקוצר שורה ומעמר וכבר שכח את הקמה על שלא ישכח את העמרים אבל אם שכח העמרים תנינ' עקורה שאינה עקורה הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי היא שכחה ויש ליתן טעם לדר' יונה דכיון דסאה של קמה מציל על סאה של עקורה הרי הוא כקמה שיש בה סאתים ואם שכחה אינו שכחה : י שנתנה לשחת · להאכיל לבהמתו : אלומה · לאסור בה עמרי' (ח) : אגודי השום· שומין שליקטן לאגוד כמו שאר השומין : ואגודת השומין והבצלים. היא אגודה של שומין ואגודה של בצלים אם שכחה אינו שכחה דמכיון שאוגדה זכה בה ולא דמי לעמרים האגודים דשייכא בהו שכחה דאגידתן לאוספן לגדיש אבל הני להוליכן לבית ולהכניסם ומיהו לא מסתבר לפוטרן מטעם זה דמ"ש ממנו ולגורן דתנן לעיל בסוף פרק ה' (משנה ח') דלא הוי שכחה דדרך שומין ובצלים שעושין מהם אגודות קטנות וחוזרין ואוגדן כאחת כה' או כו' מן הקטנות וכן נוהגים גם עכשיו ועל אותן הקטנות קאמר דלא הוי שכחה ולכך חשיב ליה בתוספתא בהדי חותך כריכות ועתיד לעמרן כדפרשינן בסוף פרק ה' : ליף שום ובצלים הטמונים בארץ אין להם שכחה לטמונים אבל לגלויים יש להם שכחה וטעמא דרבי יהודה ורבנן בסוטה (מה:) ובירו' (הל' ז) מחלפא שיטתי' דר' יהוד' תמן אמר לרבות את הטמון בפרק הכונס (דף סא:) דמחייב ר"י טמון באש ובההוא אמר פרט לטמון תמן ונאכל גדיש או הקמה ממשמע שנאמר קמה איני יודע שהגדיש בכלל מה ת"ל גדיש לרבות את הטמון (ג) ורבנן תמן אומר הקמה או השדה מה שדה שגלוי ברש הכא שדך בגלוי פרט לטמון קאירך בגלוי פרט לטמון אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות את הטמון : יא הקוצר בלילה : והמעמרי' בלילה : והסימא. בין ביום ובין בלילה : ואם היה מתכוין · ליטול הגס הגס · כיון דמתכוין ליטול הגסים אפילו דקין אין להן שכחה כדמפרש בירושלמי (הל' ח) : על מנת מה שאני שוכח אני נוטל. דהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל :

באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין ואם לאו הרי אלו מצטרפין : י [א]תבואה שנתנה לשחת או לאלומה וכן באגודי השום ואגודות השום והבצלים אין להם שכחה וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודה אומר אין להם שכחה [ב]וחכ"א יש להם שכחה : יא [ג]הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה :

פרק שביעי

א כל [ד]זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א (א) בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהיה שפכוני או בישני במעשיו שהוא עושה הרבה במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה [ה]ושאר כל הזיתים שנים שכחה ושלשה אינן שכחה ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים : **ב** [ו]זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה [ז]זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפי' כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה [ח]כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו רבי מאיר אומר משתלך המחבא : **ג** [ט]איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה [י]היה בוצר עקץ את

עקורה לא נאמר יצטרף זה לזה ולא יהיה שכחה וכן באילן כשיהיה קצת השיעור שלא יהיה כמוהו שכחה באילן וקצתו תלוש ועקור מן הארץ וכן השומים והבצלים כשישכח מקצתם בארץ ומקצתם תלושים והמחובר מהניהם אינו שכחה ולא נאמר שיצטרפו כדי שלא יהיה שכחה ור' יוסי אומר שהם מצטרפים עד שיפרים ביניהם רשות העני ויהיה זה כשיזכה בקצת הדבר ההוא התלוש או במחובר ואחר כך נשכח קצתו האחד אז לא יצטרף עמו הקצת האחר ויהיה כמו כן שכחה ואין הלכה כרבי יוסי : י כבר בארנו שחת הוא הגז הקצור לאכילת הסוסים : ולאלומה. הוא עומרים והענין ההוא שיקבצנה כולה ויחלוק אותה לאלומות ולא יקבוץ מן האלומות ההם עומרים כי האלומות כשיתקבצו נעשים עומרים : ואגודי השום · הוא השום המחובר חבור הטבע בשרשי לחיו ויהיה מהם שורש אחד כולל ראשים רבים: אגודות השום · שיחבוש אותם ביד חביטה קלה קודם שיתקבץ מהם עומרים : ופירוש טמונים בארץ ר"ל שיהיה הנאכל מהן מתחתית לארץ כגון הבצלים והשומים והלפתות : ופי' הלוף מין ממיני הבצלים בלא ספק ואין הלכה כר' יהודה : יא כבר בארנו בפרק זה שיש לקוצר שכחה כשישכח קמה וכן למעמר. והתנאי שישוב ויקח מה ששכח בטל שהעיקר בידינו כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אלא בממון כמו שיתבאר במקומו :

א אמר שכתוב (דברים כד) ושכחת עומר בשדה ואמרו עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן וכשישכח אילן ידוע ותהיה ידיעתו מפני הגבלת מקומו או לרוב זיתיו או לרוב שמנו האילן ההוא לא יקרא שכחה כי הוא זוכרו לאחר זמן : ונטופה שם מקום ופעמים רבות מיחסים שם מיני האילנות לארצות : ושפכוני. זיתים נקראים על שם המקום שהיה מוציא שמן הרבה ועל כן פירשוה שפכוני וענינו שפיכת שמן לרוב גזור ממלת שפך : ובישני הוא נקרא על שם המקום והזיתים ההם לא היו עושין שמן הרבה על כן נקראו בישני לקוח מבושה : ומה שאמר עושה הרבה הוא רוב הזיתים: ודברי רבי יוסי קבלה מפני שאמר אותו בזמן אנדריאנוס המלך שהיו הזיתים מעטים מאד שזה המלך החריב הארץ וכרת הזיתים ומפני מיעוטם בזמן ההוא לא היה שכחה שהיה זוכרו אחר זמן ואחר כך כשחזרו הארצות לישובן ורבו הזיתים לא היה מחלוקת שיש לו שכחה : **ב** כשיהיה ג' שורות מן האילנות שיש ביניהם ערוגות שתים ושכח אילן באמצע השורה השלישית אינה שכחה שהאילנות הסתירוהו וזו היא צורתה

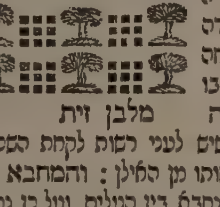

וכבר בארו בגמרא ובתוספתא כי מה שאמר בד"א חוזר על ענין ראשון מן הפרק ויהיה סדור הדברים כן כל זית שיש לו שם בשדה אפי' כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהיה בו סאתים: ומה שאמר כל זמן שיש לו תחתיו · ר"ל כל זמן שיש לעני רשות לקחת השכחה מתחת האילן יש לו כמו כן רשות לקחת אותו מן האילן : והמחבא שם העץ שחובטין בו הזיתים עד שיפול מה שנחבא בין העלים ועל כן נקרא מחבא כי הוא מגלה מה שנחבא ואמר ר"מ שיש לו לקחת השכחה כל זמן שנשאר באילנות פרי ומשיכלה פרי מן האילן ויחבטו אותו ולא יפול ממנו דבר והוא מה שאמר משתלך המחבא אין לעניים אז שכחה וחכ"א עד שיכלה הפרי מתחת האילנות הוא מה שאמר כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ואין הלכה כר"מ : **ג** כבר הקדמנו פי' הנושר שהוא הטפל: ועוקץ הוא קנה הדבר ועשו ממנו שמוש פעל ואמרו עקץ ר"ל כרת העוקץ : ופי' הוסבך

א הנטופה. מפרש בירושלמי (הל' א) נוטף שמן: שפכיני. שהוא עושה שמן הרבה : במעשיו. שהוא עושה זיתים הרבה : בישני. אית דבעי מימר בישני ממש כלומר יבשין שאין עושין שמן אית דבעי מימר דמבעית לחבריה כלומר שמבייש שאר אילנות מרוב (ג) זיתים שהוא עושה דמכיון שעושה יותר מחבירו כמו שהוא מסויים ובעו בירושלמי (שם) עד דעביד כל שנה ושנה ומסיק מכיון שעושה רובן של שנים כמו שהוא מסויים והתם דריש מקרא אמר רבי לא כתיב ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן : שנים שכחה · באילן עצמו קאמר ששכח שני זיתי אילן וסתמא כב"ה בפרקין דלעיל (משנה ה) דאמרי שנים לעניים: אין לזיתים שכחה· בירושלמי (שם) אמרי' אמר רבי שמעון בר יקים (ד) לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו זיתים מצוין שבא אנדריאנוס המלך והחריב הארץ אבל עכשיו שזיתים מצוין יש להם שכחה ומדקדק מתוך כך דהיתה כל שדה נטופה יש לכן שכחה דנטופין מצוין : **ב** בין ג' שורות של שני מלבנים · שכל שורה רחוקה מחברתה שיעור ב' לבינים דהיינו ו' טפחים שכל לבינה שלשה טפחים כדאיתא בב"ב בפ"ק (דף ב·) ומלבנים לשון לבינה אי נמי כגון מלבנות תבואה ומלבנות בצלים דלעיל בפ"ג (משנה א וד) ומיירי כשאורך השורה כשיעור ב' מלבנים וידוע היה להם שיעור המלבן ולא באויר שבין שורה איירי : אינו שכחה · כיון דעומד בין השורות [והיו מקיפין אותו מג' רוחותיו כזה הוי כמו דבר מסוים] והאי דנקט בין ג' שורות לאשמעי' דאע"פ דג' השורות מקיפות [ב] אותו כל סביביו וליקטן לא הוי שכחה (דדמי) [דלא דמי] לשדה שעומרים מעורבבין דתניא אין שכחה עד שיעמר כל סביביו כדפרשינן לעיל בפרקין ומהאי טעמא נמי בעי שתהא אורך השורה כשיעור שני מלבנים דאז חשיבא שורה ואינו נחשב ג] שזיתים מעורבבין ולא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות את הזית והוי כחיפוהו בקש או עמדו עניים כנגדו דלעיל בפ"ה (משנה ז) : במה דברים אמורים שלא התחיל בו · כלומר שעדיין לא התחיל ללקט בו ושכחו ומשמע ממתני' דכל זית שלא התחיל ללקט בין נטופה בין שאינו נטופה אם יש בו סאתים אינו שכחה ואם התחיל ללקט בו בין נטופה בין אין נטופה בין יש בו סאתים בין אין בו סאתים הוי שכחה ומה שמחלק ברישא דמתני' בין נטופה לשאין נטופה היינו שאין בו סאתים ולא התחיל בו דנטופה לא הוי שכחה ובתוספתא לא משמע הכי דתניא כל זית שיש לו שם בשדה כזית נטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהא בו סאתים משמע דאם יש בו סאתים אפי' התחיל בו לא הוי שכחה בזית הנטופה ושמא הך ברייתא פליגא אמתני' ואם באנו ליישב צריך לומר דבמה דברים אמורים דמתני' לאו אזית שיש בו סאתים קאי אלא אמה שחילקנו בין נטופה לשאינה נטופה קאי דהכי מילי בלא התחיל אבל התחיל שניהם שוין באין בו סאתים דהיכא דיש בו סאתים אדרבה חלוקים בהתחיל ובלא התחיל שוין : שיש לו תחתיו זיתים יש לו זיתים בראשו ולא חשיב שכחה כיון דנזכר בעוד שיש זיתים תחתיו אבל אם אין זיתים תחתיו הרי הם של עניים (ב): משתלך המחבא · מלשון אשר יחבא שם כלומר משבדק המלקט בכל מחבואי זיתים של עניים כשאין לו תחתיו: תניא בסיפרי בפ' כי תצא כי תחבוט זיתך בראשונה היו חובטין זיתיהם והיו נותנים בעין יפה (ה) מיכן אמרו הזית שהוא עומד על שלש שורות של שני מלבנים פירוש כיון שהיו נוהגים עין יפה בזיתים בפאה ובשכחה הם עליהן כגרגרים של זיתים ואמרו דזה שעומד על שלש שורות ד] אינו שכחה: **ג** איזהו פרט. אקרא קאי דכתיב (ויקרא יט) ופרט כרמך לא תלקט: עקץ. אתך מלשון עקוץ

פי' הרא"ש

(ז) ומפרש בירושל' הע"פ שלא באת ככר אלא שעתידה לבא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהם וראוי ליפול לקט ביניהם כגון שאותה תבואה המחוברת רחוקה ואינה ראויה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה : (ח) ור"מ ז"ל פי' לאלומה הם כריכות קטנות ועושים משלש או ארבע עומר א' ואינו גמר מלאכה ולכך אין לו שכחה . אגודי השום הם המחוברים בעיקר למיתהם שמשורש א' יצא שרשים רבים אגודת השום כשמלקטין אותם עושין מהם אגודות קטנות ואח"כ עושי' מה' או מו' אגודה א' ואינם גמר מלאכה :

פרק ז (א) בד"א בשמו וכו' פי' בא' מן הדברים האלו בשמו שיש לו ...

פי' מהר"י בן מלכי צדק

סאה שום עקורה וסאה שאינה עקורה אינן מצטרפין וכן סאה בצלין עקורה וסאה שאינה עקורה אינן מצטרפין והוי שכחה ור' יוסי אומר אם באת רשות לעני וכו' ר' יוסי אתבואת מהדר ופי' שיש לו רשות לעני בה כגון שהיה לו לקט בין סאה לסאה אבל אאילן לא מהדר דבאילן אין לו רשות לעני באמצע שאינו נוהג באילן אלא שכחה ופאה אך בכרם יש לו לעני רשות באמצע והוא הפרט . וכן תניא בתוספתא ר' יוסי אומר חנינא בן אחי ר' יהושע אומר כל שבאת רשות לעני באמצע כגון תבואה והכרם אין אילו מצטרפות וכל שלא בא רשות לעני באמצע כגון פירות האילן דלית להו מתנת לעני בגוייהו אלא שכחה ופאה ופאה בסוף הויא ואנן בעינן שתביא רשות לעני בין סאה לסאה הלכך מצטרפות סאה עם סאה ולא הוי שכחה :

י תבואה שניתנה לשחת . פי' להאכיל לבהמות או לאלומות מלשון והנה אנחנו מאלמים אלומים : וכן באגודי השום ואגודות השום והבצלין. פי' אותן שומין ובצלין שנתנן לעשות מהן אגודות ...

יא הקוצר בלילה וכו' כן היא מתני' הקוצר בלילה והמעמר בלילה והסומא בין ביום ובין בלילה יש לו שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס פי' הגסין והדקין מניח מדעתו מאחר שדרכו לכוין בגסין אפי' דקין אין להן שכחה: אם אמר הרי אני קוצר וכו'. מ"מ שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל :

פרק ז (ג) מרוב. נמחק וכ"ב מגודל : (ד) אמר ר"ש בר יקים : כ"ב רבי יוסי פליג שם ואמר דלא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר"ע דדריש אחריך כו' : (ה) בעין יפה. כ"ב תמרון יש כאן ועמ"ש שם :

הגהות הר"י לנדא

מ"מ א] בר"ש ומסיק ר' יונה. לפי הירושל' ...

מסורת הש"ס

א) מו"ק דף ד': ב) מעשר שני פ"ה משנה ג קדושין פ"ב דף נד: עדיות פ"ד משנה ה:ג) ב"מ פרק ג' דכ"א: תענית פ"א דף ו:

תורה אור

ד ה ז את האשכול הוסבך בעלים נפל [מידו] לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית *המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר °אל תסג גבול *עולם: ד' איזהו עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף אם יש לה כתף או נטף של בעל הבית אם ספק לעניים עוללת שבארכובה (ה) אם נקרצת עם האשכול הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים גרגר יחידי רבי יהודה אומר אשכול וחכ"א עוללת: ה (א) המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים: ו (ג) כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו ב"ש אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמם ובה"א כולו לגת: ז כרם שכולו עוללות ר' אליעזר אומר לבעל הבית ר"ע אומר לעניים אר"א °וכי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות אמר לו ר"ע °וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות אם כן למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר המקדיש את כרמו עד שלא נודעו בו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו בו העוללות העוללות לעניים רבי יוסי אומר יתנו שכר גידוליו להקדש איזה היא שכחה בערים כל שאינו (ז) יכול לפשוט את ידו וליטלה וברגליות משיעבור הימנה:

(מ"ר) משלי כב · דברים כד · ויקרא יט · עוללות

פרק שמיני

א מאימתי (ג) כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות בפרט

עקוץ תאנה מתאנתי: הוסבך בעלים · כלומר נקשר בעלים:של בעה"ב.דאין זה דרך בצירה: גוזל את העניים · בירושלמי (הל' ג) דייקי הלא אמרה פרט בכשירתו קדם (ג): גבול עולם. פירשתי לעיל בפרק ה' (משנה ו): ד איזהו עוללת·אקרא קאי דכתיב (ויקרא יט) וכרמך לא תעולל: כתף.בירו' (שם) אמרי' איזהו כתף פסיגין זה על גב זה איזהו נטף תלויות בשדרה ויורדות ובתוספתא תני איזהו כתף פסיגין המחוברות בשדרה זו על גב זו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות פירוש שרביע האמצעי שבאשכול הוא קרוי שדרה ואשכלות קטנים הרבה מחוברים בו שבהן הגרגרים של ענבים לכן קרי ליה [שדרה דדמי] לשדרה שהצלעות מחוברות בה ולאותן אשכלות קטנים קרי פסיגים בירושלמי ובתוספתא כההיא דתנן בריש עוקצין (מ"ה) פסיגה של אשכול שריקנה טהור' דאין נחשב עוד יד לאשכול לקבל טומאה על ידו פסיגי מלשון נתחים דכתיב (ויקרא א) ונתח אותו לנתחיו ומתרגמינן בירושלמי ופסג יתיה לפסיגייהו שהן נתחי' של אשכול וכשהפסיגי' שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם נקרא כתף אבל מפוזרין בשדרה אין כאן כתף ונטף הן גרגרים של ענבים המחוברים בשדרה עצמה מלמטה בסופה שתלוין שם ענבים הרבה ועל שם שענביו נוטפין מלמטה קרוי נטף א"נ על שענביו נוטפין זה על זה למטוטי מפוזרות ונקרא שם אותו אשכול עולל לפי שהוא לפני שאר האשכלות כעולל לפני האיש ועוד יש לפרש דיש באשכול סמוך לעוקצו פסיגין גדולים ומכל פסיגה ופסיגה יוצאין כמה פסיגין והיינו פסיגין זה על גב זה וקרי ליה כתף במתניתין דדמי לכתף הטעון משאוי אבל בלשון זה לא יתכן לפרש אם ספק דלנישנא קמא ניחא טפי דקרי ספק נראים כשוכבין על שתחתיהן ואין שוכבין יפה דאי אפשר לומר כגון שנמלאת עוללות בגת ולא ידיע אם ניטלו פסיגיה לאחר בצירה אי לא דספק כזה אינו כדמוכח בירושל' (שם) דאמרי' בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומלא בו עוללות עושה אותן תרומה ומעשר על מקום אחר ופריך עוללות לאו של עניים הוא ומשני רבי אבהו בשם רבנן דתמן אני אומר מן הנקרצות עם האשכולות: ולא נטף · בירושלמי (שם) אמרינן יש לה כתף ולא נטף נטף ולא כתף לבעל הבית ואם ספק לעניים: שבארכובה. יחור שבזמורה שתלוין בו אשכלות הרבה והבוצר קוצצה וסיא נקראת רכובה ופעמים שגם עוללות תלויות בה עמהם (ד) ובירושלמי (שם) מפ' שיעור שרחקתם רבי בא בשם רבי יודא וכן שיהו כולן נוגעו' בפס ידו ופריך לא כן א"ר חייא מעשה שסקלו עוללו' שבע ליטרות בציפורי פירוש עוללות שנמלאו בגת ובשיעור מועט בפס ידו לא שכיח כולי האי א"ר חנינא שאם נתנה ע"ג טבלא והן שיהיו כולן נוגעות בטבלא כלומר טבלא קטנה מלשון טבלא ופינקס: נקרצת [פירוש נחתכת] מלי' קרץ מצפון בא (ירמיה מו): גרגר יחידי · כגון אשכול שאין בו פסיגין ומלא גרגרים וגרגרים שלו מחוברין בשדרה עצמה וקסבר רבי יהודה דכיון שיש בו יותר משלשה גרגרים לא חשיב עוללות אלא אשכול כדפרשינן טעמא בירושלמי (שם) א"ר סימון טעמא דרבי יהודה ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיה יז) יותר מכאן אשכול וכגון שהגרגרים זה על גב זה ועשוין כעין כתף ונטף: ה המדל בגפנים· בפרק קמא דמועד קטן (ד:) מייתי לה ובפ' ד' דשביעית (משנה ד) איזהו המדל אחד או שנים והכא נמי כשהגפנים רצופים עוקר את האמצעים והאחרים מתקנים בכך ואע"פ שיש בהן פאה או עוללות של עניים מדל בשלהן כמו בשלו שלא היה להם לעניים לאחר מללקט ור' מאיר סבר דאין רשאי בשל עניים לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים: ירושלמי (הל' ה) הכל מודים במוכר לחבירו י' אשכלות שאסור ליגע בהן והכל מודים בשותף כשם שהוא מדל בתוך שלו כך הוא מדל בתוך של חבירו רבי יהודה עבד ליה כשותף ורבי מאיר עבד ליה כמוכר: ו כרם רבעי · בריש כילד מברכין (דף לה·) אמרינן רבי חייא ורבי שמעון כרבי חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי דנוהג רבעי בכל האילנות: אין לו חומש · מודו בית שמאי דטעון חילול או מעלהו לירושלים ומפרש התם טעמא קדש הלולים אחליה והדר אכליה דהלולים לקדושתיה כמו חילולים כדאמר עלה בירושלמי (שם) לא מתמנעין רבנן בין ה' לח' אלא קסברי בית שמאי דאין מוסיף חומש ולא הוי כפודה מעשר שני דמוסיף חומש: ואין לו ביעור · דאינו חייב לבערו בשנת הביעור דתנן במס' מעשר שני פרק ה' (משנה ו) ערב יו"ט ראשון של פסח ברביעית ובשביעית היה ביעור: ובית הלל אומרים יש לו ביעור. בפרק האיש מקדש (נד:) אמרינן דבית הלל ילפי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור ובית שמאי לא ילפי קדש קדש ותימה לבית הלל למה לן קדש הלולים למשמע דאחליה והדר אכליה ויש לומר דאי לאו הלולים הוה אמינא דילף קדש קדש משביעית דלא מהני חילול ועוד יש לומר דמהכי האי הלולים באותן שנים שאין מעשר שני נוהג כגון בשנה שלישית וששית ופלוגתא דתנאי היא בירושלמי (שם) דתניא רבי אומר לא אמרו ב"ש אלא בשביעית אבל בשני שבוע בית שמאי אומרים יש לו חומש ויש לו ביעור על דעתיה דהדין תנא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה אין נטע רבעי בשביעית מעתה אל יהו לו קדושה וקדושתו מאליו ולמדו קודש הלולים הרי הוא כקודם שאומר עליו הלל והדר קאמר תני רשב"ג אומר אחד שביעית ואחד שאר שני שבוע בית שמאי אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור והשתא סוגיא דקדושין כרשב"ג ותו פריך בירושל' אליבא דרבי שמואל בר בא בעי הא בית שמאי אמרי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה [אין נטע רבעי בשביעית דכוותיה נמי] שלישית וששית הואיל ואין בהן מעשר שני [לא יהא בהן נטע רבעי אמר רבי יוסי שלישית וששית אף על גב דאין בהן מעשר שני] יש בהן מעשרות שביעית אין בהן מעשר כל עיקר: יש לו פרט ויש לו עוללות · דכחולין חשיבי ליה: ובית הלל אומרים כולו לגת · משום דילפי ממעשר וסבירא להו כרבי מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא כדאי' בפ' האיש מקדש (נד:): ז אין העוללות לעניים. מפרש בירושלמי (הל' ז) כהדא דתני הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ומרבעי ומעוללות וחייב בשביעית: משנודעו העוללות· שיודע מהו עוללות ומהו אשכול: העוללות לעניים. מפורש בירושלמי (שם) ובתוספתא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: יתנו שכר גידולין להקדש · מה שמשביחין בקרקע כל שעה ושעה שהקרקע של הקדש ותנא קמא סבר דאין צריכין ליתן כיון דכבר נתחייב הכרם בעוללות: בערים·כרם הגבוה המודלית על גבי עלים מלשון אף ערשנו רעננה (שיר א):כל שאינו יכול לפשוט וליטול קרינא ביה לא תשוב לקחתו אבל רוגלית משיעבור הימנה דכל רוגלית ורוגלית חשיב אומן בפני עצמו ואסור לשוב מאומן לאומן כך הוא בירושל' (שם):תניא בתוספתא איזה שכחה בעריסין קטנים משיעבור הימנו בדלית ובדקל משירד מהן ושאר כל האילן משיפנה וילך לו בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו אינו שכחה עד שיגמור כל סביביו [א] וטעות סופר הוא אדרבה כל הני דרישא מיירי בהתחיל אלא איפכא גרסינן בד"א בזמן שהתחיל בו אבל אם לא התחיל בו אינו שכחה עד שיגמור כל סביביו: שכולו עוללות שאין בכרם אשכול שיהא לו כתף או נטף*:אם אין בציר.בירושלמי (הל' ו) אמרינן כמה הוא בציר לבי ר' שילא אמרי שלשה אשכלות שעושין רביע ופריך [והא ר' עקיבא מקיים תרי קראי] ומה דרבי אליעזר ופריך לא תעולל שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהן בעל הבית לפיכך צריך לומר וכרמך לא תעולל:

א עד שילכו הנמושות. דמשהלכו מתייאשין העניים וברים אלו מניאות (כח:) מייתי לה גבי יאוש שלא מדעת ומפרש התם סבי דאזלי אתיגרא שנשענין במטה שבידם מחזיק בפלך (שמואל ב ג) תרגום בתגריו (א): ירושלמי (הלכה א) אבא שאול קורא אותן משושות אית תנויי תני נמושות [ואית תנויי תני

הוסבך בעלים נסתבך בעלים: וכלכלה הוא הסל וכבר פירשנו אל תסג גבול עולם: ד כתף הוא שיאחו מן האשכול שריגים דקים מלאים ענב וכן העץ כמו האדם המזרחי אבל פי' נטף הוא נוזל ר"ל שהוא דבר נוטף ונוזל ונוגע קצתו על קצתו עד יתכנס ויתאבק זה על זה וכל מה שהוא זולת זה הוא מה שקראו הכתוב עוללות: וארכובה הם הכרוכות שיש בזמורות: נקרצת היא נחתכת ונגזרה מן קרץ מצפון (ירמיה מו) ואין הלכה כר' יהודה: ה המדל. התולש ועניינו כמו שהוא מותר שיכרת הזלזלים ויסליכם כאשר יכרתו מן האשכולות כן הוא מותר לו לכרות מן העוללות ואין הלכה כדברי רבי מאיר: ו אמר הכתוב בכל אילן שנטע (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ודינו שיאכלו אותו בעליו בירושלים כמעשר שני ובה"א כשקרא הקב"ה תבואת השנה הרביעית קדש הלולים וקרא המעשר קדש משפטו כמשפט המעשר וכשיפדה נטע רבעי שלו לעצמו יוסיף חמישיתו על מה שהוא שוה כאשר אמר הכתוב (שם כז) במעשר אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו. וביעור הוא להסירו מביתו כשישלם זמנו כמו שנבאר במסכת מעשר שני והוא מה שאמר הכתוב בערתי הקדש מן הבית וב"ש לא יחייבוהו כלום מכל זה שלא נכתב דבר בענין זה כלל כי אלו הפסוקים באו בענין המעשר ואינם מדמים כרם רבעי למעשר: ז מן העקרים שבידינו אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו לפיכך כשנראו העוללות לא יוכל לעשותם הקדש מפני שהן ממון עניים: וענין שכר גידולים שכר מה שהוציא האילן מן הפרי בשעת הקדש עד אשר חנטו פגיו ונתבשלו: ועריס הוא גפן אדרת אשר נטשו קליריה בענפי האילנות וגבה קומתם ונקרא בלשון ערב עריש: וברגליות הם הגפנים השטוחות על הארץ שהרגל נוגעת בהם כמו הכרמים כולם והוא גזור ממלת רגל והלכה כרבי יוסי:

א אומר הכתו' בזה החלק הנעזב לעניי' לעני ולגר תעזוב אותם (ויקר' יט) וכשיפסקו העניים מלבקש אותם הם מותרים לכל בני אדם כי לא צוה הקב"ה שיעזבוה לאיבוד או לעופות: ונמושות · הם הזקנים הבאים בימים ועיקר לשונם הוא כן והשאילו בכאן זה השם ללוקטים אחר הלוקטים

פי' מהר"י בן מלכי צדק

כרמך לא תלקט: הוסבך האשכול בעלין ונפל בארץ ונפרט וכו' הוסבך מלשון נאחז בסבך בקרניו:

ד איזהו עוללת. פי' תנא אקרא קאי דכתיב וכרמך לא תעולל כל שאין לו לא כתף ולא נטף. איזהו כתף פסיגין זה על גבי זה. איזהו נטף תלויות בשדרה ויורדות: עוללת שבארכובה. פירוש בסוף האשכול עומדת מפורשת מן האשכול:אם נקרצת. פי' נאחות דהיינו שנבצרת ונחתכת עם האשכול מלשון קרץ מצפון דומיא מה ששנינו לענין שבולת אם נקצרת עם הקמה: גרגר יחידי.פי'אם(עומד) [עומר] בראש האמיר של גפן גרגר יחידי: רבי יהודה אומר אשכול. והרי הן לבעל הבית. א"ר סימון טעמא דר' יהודה ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר הא פחות מיכן כגון גרגר יחיד אשכול הוי. וחכ"א לעניים דעוללות היא*:

ה המדל בגפני' וכו'. [עיין בר"ש] כשהגפנין סמוכין זה לזה נוטל מבין ב' גפנים גפן ומרויחו כדי שייעבו בגפנין ויש עוללות או פאה שהן לעניים: כשם שמידל בשלו כך מידל בשל עניים. אף על גב דמפסדי עניים מפני שהן גרמו בעצמן שהיה להן לבוא: ר' מאיר וכו' מאי טעמא דר"מ מפני שאפשר להדל אחר שילקטו העניים את הפאה. גרסינן הכל מודין במוכר לחבירו י' אשכולות שאסור להדל הגפנין שעומדין שם האשכולות והכל מודין בשותף שכשם שמידל בשלו כך מידל בשל חבירו כי פליגי בכרם שיש בהן לעניי' ר' יהודה עביד ליה כשותף ור' מאיר עביד ליה כמוכר: ו כרם רבעי וכו'. פי' בין נטע בין כרם שיש לה ד' שנים קדוש שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה'. וטעון פדיון לדברי הכל דא"ר זעירא הלולים חילולים לא מתמנעי רבנן בין חי"ת לה"א אלא כי פליגי בחומש בית הלל סברי מוסיף חומש כמעשר שני דכתיב אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו. ותניא שתי גאולות הן אחת לנטע רבעי ואחת למעשר שני וחייב לבערן בעת הביעור. ואימתי היה הביעור תנן במעשר שני פרק ה' ערב יו"ם הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור. ותנן התם [בב"מ דף נ"ס] הפודה נטע רבעי שלו מוסיף חומש וסתמא כבית הלל.גרסי' תני ר' אומר לא אמרו בית שמאי אלא בשביעית מאי טעמא סבר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דאת אמר אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה אין נטע רבעי בשביעית אבל בשאר שני שבוע יש לו חומש ויש לו ביעור אפילו לבית שמאי. ור"ש בן גמליאל אומר היא שביעית היא שאר שני שבוע אין לו חומש: ב"ש אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות. לכרם רבעי. והעניים פודין לעצמן. כללא דמילתא בית שמאי עבדין יתית ככרם חולין אלא שטעון פדיון אבל חומש לא מוספי: ובית הלל אומרים כולו לגת. דהקדש הוא ואין לעניים בהקדש כלל. וזו המשנה איתינה הכא ואיתינה במעשר שני וי"ל הכא תניתה משום עוללות והכא תניתה משום חומש וביעור והתם פירשנו באר היטב: ז כרם שכולו עוללות. פי' שאין לכל הכרם אשכול שיהיה לו או כתף או נטף וכו': אם אין בציר וכו'.גרסי' בירושלמי כמה שיעור בציר דבית שילא אמרי ג' אשכולות שעושין רביע ואמרינן בשלמא ר"ע מפרש לתרוייהו קראי אלא ר' אליעזר הא כבר נאמר וכרמך לא תעולל דמשמע אפילו כולו עוללות ור' אליעזר אמר לך האי וכרמך לא תעולל להכי תוא דאתא שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהן בעל הבית לפום כן כתיב וכרמך לא תעולל: המקדיש את כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים. מאי טעמא שהוא כרם הקדש ותניא הנוטע כרם של הקדש פטור מן הערלה ומן הרבעי ומן העוללות:ומשנודעו העוללות. פי' משיודע איזוהי עוללת ואיזהו אשכול העוללות לעניים מ"ם,דתניא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו:רבי יוסי אומר וכו'.ותנא קמא אמר לך אין צריכין לתת שכבר נתחייב הכרם לגד' העוללות. וכן מפרש בתוספתא: איזה היא שכחה בערים. פי' כרם גבוה עומד על עצים: כל שאינו יכול לפשוט וכו'.פי' שמכיון שעבר מעליה זה השיעור שבמקום שנזכר אינו יכול לפשוט ידו וליטלו שכחה הוי ואסור ליטלו דקרינא ביה לא תשוב לקחתו: וברגליות.פי' כגון אלו הגפנים שלנו ונקראין פירגולי:משיעבור ממנה. שכל רוגלית ורוגלית אומן בפני עצמו היא.פי' ואסור לשוב מאומן לאומן: פרק ח א מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות. פי' זקנים הנשענים על המסות. אנן תנינן נמושות. אבא שאול אומר משושות. מאן דתני נמושות שבאין בסוף. ומאן דתני משרשות שהן

[*הג"ה. בירושלמי לפנינו הגי' יותר מכאן אשכול הוי. וכן העתיק הר"ש. אכן הגר"א ז"ל בשנות אליהו כאן כתב דצ"ל בירושלמי הא פחות מכן אשכול הוי. ודברי רבינו המחבר זצ"ל סייעתא לדבריו]

[א שם הלכה טו]: ח שם הלכה יז: ט ג שם הלכה כ: י ד שם הלכה יט: יא ה מיי' פ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי הלכה ב: יב ו שם הלכה ג: טוש"ע יו"ד סי' רצ"ד סעיף ו: יג ז מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים הלכה כא: יד ח שם הל' כג: טו י מיי' פ"ה שם הלכה כו: א כ מיי' פ"א שם הלכה יא:

פירוש הרא"ש

(ג) שאם לא היה קדוש עד שנפלו לארץ מותר להניח כלכלה תחתיו: (ד) והוקף' קצת מן האשכול: (ה) כשחותך האשכול מן הארכובה שבתוך העולל עם האשכול היא של בעל הבית: (ו) פי' אם שכחה ועבר ממנה כל כך שאם הי' זוכר באותו מקום לא היה יכול לפשוט ידיו משם וליטלה: (א) ומתוך שהולכי' כפופים ועיניהם מסתכלות למטה רואים כל מה שמוטל לפניהם בקרקע ואינם משאירים כלום וכשיודעים שאר עניים שהלכו מתיאשים הם:

הגהות הגר"א

מ"ז [א] בר"ש וכו"ם הוא כו' עד שיגמור כל סביביו. נמחק:

*נ"ל ונטף וכ"ה בר"ש ופני משה.

ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבואו ובזיתים משתרד רביעה שניה אמר ר' יהודה והלא יש שאינם מוסקין את זיתיהם אלא לאחר רביעה שניה אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבע איסרות: ב [א]נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו [ב]ובן לוי נאמן לעולם אינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן: ג [ג]נאמנין על החטים ואין נאמנין על הקמח ולא על הפת [ד]נאמנין על השעורה של אורז ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל נאמנין על הפול ואין נאמנין על הגריסין לא חיין ולא מבושלין נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא: ד [ה]נאמנים על הירק חי ואין נאמנין על המבושל אלא אם כן היה לו דבר מועט שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מלפסו: ה [ו]אין [א]פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים רבי מאיר אומר חצי קב קב וחצי כוסמין וקב גרוגרות [ז]או מנה דבלה רבי עקיבא אומר פרס [ח]חצי לוג יין רבי עקיבא אומר רביעית [ט]רביעית שמן רבי עקיבא אומר [י]שמינית ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות: ו מדה זו אמורה (ו) בכהנים ובלוים ובישראלים [י]היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה [כ]היה [ב] לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן:

אין

ר"ש

משוטות מ"ד נמושות מפני] שבאין בסוף מאן דאמר משושות שכן ממשמשין ובאין עוד מפרש בירושלמי (שם) בפרש ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבאו ולא תנינן נמושות על ידי שהן חביבין הם באין על אתר ואית דגרסי לאלתר (ב): ובזיתים משתרד רביעה שניה · ולא תנינן נמושות מפני שהוא לנה ואינם יוצאים אלא בחורים: שאינם מוסקין · לשון מסיקה בזיתים כמו קוצר בתבואה ובצירה בענבים: בד' איסרות · דהיינו ב' פונדיון ותנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון דהיינו מזון שתי סעודות וכיון דאינו מביא שוה ד' איסרות דהיינו שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו אינו יוצא וכן מפרש בירושלמי (שם) שמתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו אף הוא אינו יוצא: ב נאמנים העניים לומר חטים של לקט שכחה ופאה הן ופטורין מן המעשרות כדתנן במסכת חלה (פ"א משנה ג): בשעתו · כלומר בעת הקציר נאמנין: ירושלמי (הל' ב) עד היכן א"ר חנינא עד מקום שדרכו לילך ולבוא בו ביום מעשה היה והאמין רבי לחמשה אחים בחמשה כורים של חטים ופריך ואפשר כן אלא מינה ליבחר ומינה ליבחר כורא סלק פירוש ליבחר מעט שקיבץ כאן מעט וכאן מעט עד שהיה לו כור: ועל מעשר עני · נאמנים העניים לומר חטים הללו של מעשר עני הם ופטורים מן המעשרות: בל שנתו · נאמן עליו דהיינו שלישית וששית שהוא מעשר עני: ובן לוי נאמן לעולם · דמעשר ראשון אין לו הפסק ונוהג בכל השנים דהוקש לנחלה שאין לה הפסק ואין לכהן אלא תרומה וכיון דאמר של מעשר הוא לא חיישינן ונאמן בן לוי לומר שנתן לכהן תרומתו דאמרינן בירושל' (שם) דר' אליעזר א"ר אושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר א"ר אושעיא מתניתא אמרה כן מפרש בירושלמי (שם) [א] היכא מתניתא: אין נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם נותנין כן · כדקתני באידך בבא נאמנין על החטין: ג נאמנין על החטין · לומר חטים הללו מעשר עני הן שניתן לי אבל אין נאמנים לומר קמח ופת זה מעשר עני שניתן לי קמח ופת ואין להאמינו במגו דאי בעי אמר חטים ניתן לי ועשיתיו פת וקמח דמשמע בירושלמי (הל' ג) כי הוא נאמן דמאחר שאין לו דרך לחלקן כלל קמח ופת הוי כמו [מגו במקום] עדים ואמרינן בירושלמי דאפילו הכל יודעים שרוב מכנסי לקט אין נאמן לומר · קמח ופת ניתן לי והיכא משכחת לה שמחלקין והלא דרכן לבוזז מיהו משכחת לה כשכולן אומרים לחלק כדאמר לעיל גבי פאה בפרק רביעי או בעניים שנותנים זה לזה (ג): שעורה של אורז · יש מפרשים שהיא השבולת ולא יתכן דאדרבה כי נתמרח ספי עדיף שאין דרך לעשר אלא א] במדה כמו חטים אלא לאחר מירוח דרך לכותשו ולהסיר קליפתו וקרי ליה שעורה קודם כתישה לפי שהוא כשעורים שאין נאכלין בקליפתן ובעודו בקליפתו דרך לחלקו לעניים (ד): גריסין שמחנן בריחים של גרוסות (ה): זיתי ניקוף · מלשון כנוקף זית (ישעי' יז) ומתנות עניים הן כדתנן במסכת חלה פרק שלישי (מ"ט) זיתי מסק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות ואין דרך לעשות מהן שמן: ירושלמי (שם) מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתים קמח או פת פשיטא לן שהוא נאמן היו הכל יודעים שרוב מכנסי לקט אפילו כן (לוי) אינו נאמן תני ר' יהודה אומר מקום שנהגו להיות דורכים העוללות יהא עני נאמן לומר יין של עוללות הוא ודכוותיה מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי ניקוף [ב]יהא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הן: ד נאמן על הירק חי · לומר של מעשר הוא דירק חייב במעשר מדרבנן כדתנן בפרק קמא דמעשרות (מ"ד): דבר מועט. נאמן אף על המבושל דפעמים שבעל הבית שכח מלעשר ומעשר מן המבושל מתוך לפסו דבר מועט: ירושלמי (שם) אלין דבי אסי בשלון ירק ואנשון מתקנתיה סלק גמליאל זוגא ותקניה מגו לפסא: ה לעניים בגורן · לכל עני ועני כשמחלקים מעשר עני בגורן נותנים לו כשיעור זה ואמרינן בירושלמי (הלכה ד) מה טעם ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו: דבלה תאנים הן לאחר שנדרסין בעיגול קרויין דבלה ושוב אין נמכרין במדה אלא במשקל כדקתני מנה: פרס. חצי מנה: חצי לוג יין. בפרק בכל מערבין (כט.) אמרינן וכן לעירוב: ושאר כל הפירות · בירושלמי (שם) תני רובע אורז עוכלא תבלין ליטרא ירק [ג] שלישית קב חרובין חצי לוג יין רביעית שמן [ד] עשרים אגוזים ה' אפרסקין ושני רמונים ואתרוג אחד ובפרק בכל מערבין (שם) מייתי לה ושם פירש רש"י משום דכתיב ונתת ללוי לגר ובציר מהכי לא הויא נתינה ואין הטעם אלא משום דכתיב ושבעו כדפרישית: תניא בתוספתא אין פוחתין לעניים בשנת מעשר עני מחצי קב חטין וקב שעורים בד"א של גורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהן ואינו חושש: ו מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים: היה מציל · כגון שבאו עניים ואינו רוצה לחלק להם כל מעשר עני שבידו ורוצה (להקריב) להציל ממנו לקרוביו עניים ופליגי בירושלמי (הלכה ה') בפירוש משנתינו ר' יונה פתר מתניתין ביותר מכשיעור היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה אבל בכשיעור נותן לפניהם ומחלקין ביניהם ר' חזקיה מתני' בכשיעור ביקש להציל נוטל מחצה ונותן מחצה שמתוך שהוא נוטל מחצה ונותן מחצה נעשה דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין פירוש מתניתין ביותר מכשיעור דלאחר שיקבלו עניים שבאו שיעור הקצוב להם במתניתין אי איכא מותר יכול להציל והא דנקט ר' יונה מחצה לאו דווקא (ז) אי נמי דאיכא תנא בתוספתא דשרי להציל ב' חלקים ורבי חזקיה סבר למתני' בכשיעור דכשיעור נמי יכול להציל מחצה ומחצה מחלקין ביניהם דדייק לישנא דמתניתין דקתני [והן] מחלקין דאין שייך לשון זה על כשיעור שבעל הגורן מחלק להם והא דתני בתוספתא אבא יוסף בן דוסאי משום ר"א אם רצה נותן לפניהם שלים ושתי ידות לקרוביו יש לישבו בין לחזקיה ובין לר' יונה:

ר"מ

הלוקטים והם המלקטים השניים והמשיל אותם לזקנים לאיחורם מפני שבושש לבא ולא ימצאו אלא מעט: ורביעה שניה · המטר השני בזמן הרביעה השניה מן השנה והשאילו כמו כן שם הרביעה לזמן הסתיו לפי שהוא מגדל הצמחים ויוציאם מבטן הארץ כמעשה הבועל בנקבה והוא גזור ממלת תרביע וכן אמרו (תענית ו:) מטרא בעלה דארעא וזמן רביעה שניה בארץ הצבי בשנה המבכרת הוא בי"ז במרחשון ובשנה הבינונית בכ"ג במרחשון ובשנה המאוחרת בראש חדש כסליו ומה שירד מן הגשם קודם י"ז מרחשון הוא ממטרות החורף לא מתחלת הסתיו כל זה בארץ ישראל ועליו נאמר הדבר: ופירוש מוסקין מנפלין או חובטין הזיתים והחובט נקרא מוסק כמו שיקרא לחורש שדה ולכורת ענבים בוצר ואוסף מיני התבואה קוצר: איסרות. קיבוץ איסר ושיעור איסר ארבע' גרות כסף ואין הלכה כר' יהודה: ב כבר הקדמנו שמתנות עניים אין חייבות במעשרות וכן הלוי אינו חייב מן המעשרות אשר ניתן לו חוץ מתרומת מעשר כמו שביארנו בפרק. שביעי מברכות ואמר שיהיה העני נאמן בשעת הלקט שיאמר זה לקט ונקח אותו ממנו ולא נתחייב להוציא ממנו מעשר ושאר ההלכה מבואר על זה העיקר: ומה שאמר אין נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין ר"ל שהם אינם נאמנין באמרם שאלו מתנותיהם ולא יתחייב הדבר ההוא מעשר אא"כ מנהג בני אדם לתת להם הדבר ההוא ונבאר אותו אחר זה: ג דרך בני אדם לתת הלקט והשכחה והפאה בחטים ולא בקמח ולא בלחם וע"כ יהיו נאמנין על הזרע ולא יהיו נאמנין על הקמח ולא על הלחם וזה כשיאמר הבעה"ב נתן לי זה הקמח או זה הלחם אבל אם אמר אני לקטתי זרע השכחה והפאה וטחנתי אותו ועשיתי ממנו זה הלחם יהיה נאמן אבל בשעת הפאה. ופירוש שעורה של אורז שבולת של אורז וכמו כן לא יהיה נאמן עליו כשיהיה זרע נדוש ולא אפי' שהמנהג לא היה אגלם שיותן אלא בשבלים . ופירוש גריסין פולים טחונין ומקולפים . ופירוש חי הוא הדבר שאינו מבושל תרגום לא תאכלו ממנו נא לא תיכלון מיניה כד חי (שמות יב): מעשר עני מנהג בני אדם להוציא מן השמן ולפיכך יהיה נאמן כשיאמר זה השמן הוא מעשר עני: וזיתי ניקוף · הם הזיתים הנמלטים שנשארו מן האילנות וחובטין אותן העניים וכן זכותם ונקוף הוא ממלת כנוקף זית (ישעיה יז) ולא יהיה נאמן באמרו זה השמן מן הזיתים ההם וטעמו היותו נאמן על הלקט ועל הפאה כשיאמר זה הקמח מזרע לקט ופאה טחנתי אותו ולא יהיה נאמן באמרו זה השמן מזיתי הניקוף דרכתי אותו לפי שאי אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט: ד מלפסו. מין ממיני כלי הבישול נקרא לפס והיו מבשלין בו הירקות: ה כוסמין. חטה מדברית והוא מחמשת המינין שנופל עליה שם תבואה: וגרוגרות. התאנים היבשים: ודבילה. התאנים הנדבקים זה על זה עד שנעשים כגוף אחד ואלו המדות הנזכרות בכאן לא באנו להודיעך משקל כל מדה מהם לפי שישתנו משקל הדברים המודדים כפי השתנות עלם הדבר המדוד בין דקות לגסות כי אין משקל מדה מדבש כמשקל המדה ההיא בעצמה מן החלב אבל הודיעך בכאן בדרך המדידה שיעור כל מדה מהם ושמור אותו תמיד בכל המשנה ומתחלה נאמר כי במדה שיש בחלל ארבע אצבעות על ארבע אצבעות ורומה שני אצבעות ושבעה עשיריות מאצבע ויהיה זה האצבע שיערו בו מאצבעות היד הגודל וזה המדה אשר יש בחללה זה השיעור שזכרנו אחר שיהיה מרובע או עגול או משולש או זולתו מן התבניות הוא נקרא לוג והרבע ממנו הוא נקרא רביעית וחצי הרבע נקרא שמינית ויש בקב ד' לוגין: וירצה לומר בענין מנה משקל מאה דינרים והדינר ש"ה דרכמונים או זוזים מזוזי זמננו ומשקל הזוז מהם ט"ז גרגרי שעורים: ופרס הוא חצי הדבר וענינו בכאן חצי מנה והוא חמשים דינר ואמנם נסדרו אלו המדות מפני שאמר הכתוב (דברים טו) ואכלו בשעריך ושבעו ובא הקבלה (ספרי פרשה כי תבוא) תן להם כדי שבעם וזה לא ינתן לעניים אלא ממעשר עני שהוא לעניים וכשיעבור העני על הגורן ויהיה לבעל הגורן מעשר עני לא יתן לו פחות מזה השיעור מאיזה מין שיתן לו ואם ירצה לתת לו יותר יתן ואם יש אצלו מעשר עני בביתו אין עליו חובה לתת לעני שיעור קצוב אבל יתן לכל מי שירצה מן העניים רב או מעט ואין הלכה כרבי מאיר ולא כר' עקיבא והלכה כאבא שאול: ו ירצה לומר שדבר זה המחויב לכהנים וללוים ולישראלים כל מי שיש לו מעשר עני חובה עליו לתת השיעורים ההם הנזכרים לכל עני ואם ירצה להקל מן המעשר שיש עליו אצלו *בביתו לתת אותו לקרוביו ולמיודעיו יש לו לקחת חצי מה שיש אתו ממעשר עני ויתנהו לקרוביו העניים ויתן החצי לעניים העוברים עליו וזה ענין מה שאמר היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה ואם יעברו עליו עניים רבים והיה אצלו מעשר עני מה שיספיק לתת לכל אחד מהם השיעור הקצוב יש לו לקחת חצי מה שיש אצלו אע"פ שיהיה הנשאר פחות ממה שיקח כ"א מהם מהשיעור הקצוב

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פרק י"ב מהלכות מעשר הלכה יב:
ג ב שם הלכה ט"ו:
ד ג מיי' פי"ב מהל' מעשר הל' יג:
ה ד ח שם הי"ד:
ו ו ז ח ט מיי' פ"ו מהלכות מתנות עניים הלכה ח:
ז י שם הלכה יא:
ח כ שם הלכה ט:

פי' הרא"ש

(ב) פי' בירושלמי מפרש הא דלא יהיב הכא שיעור בנמושות משום דזקני' חביבי' עליהם עניי' ובאים מיד פי' באי' והולכי' [ובאים] ואין העניים מתייאשים בהליכתם וכן בזיתים מחמת הצנה שבשעת מסיקה אין הזקנים יוצאין: (ג) משכחת לה כגון שלא באו עניים ובעל הבית אמרו לשומרו לעניים לפי שאין דבר זה מצוי: (ד) ואחר שכתישה אפילו חי אינם נאמני': (ה) ומשום דבעי למתני גבי ירק דבדבר מועט נאמנים עליו מבושל תני בהני מבושלין: (ו) פי' בכהנים לתרומה לוים למעשר ראשון: (ז) כי כל הנשאר אחר שיתן לעניים שיעורם יכול להציל אלא משום דאיכא תנא דתני דמציל שני חלקים: היה לו דבר מועט שאם יציל מחצה לא ישאר לעניים שבגורן כדי שיעורם לא יציל אלא מחלק לעניים שבגורן כדי שיעורן ולשון דמחלקים ביניהם קשה שאם כשיעורן הרי הבעה"ב מחלק להם ואלמלא (א) פי' הירושלמי הייתי מפרש דהך [מחלקים] מילתא באנפי נפשה הוא ולא קאי אהיה מציל אלא קאי אמדה זו האמורה וכו' היה לו דבר מועט שאין לו ליתן לכל עני העומד בגורן כשיעור המפורש לא יתן להם דאין לו ליתן מידו לכל עני פחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והם מחלקים אותו בשוה ביניהם:

הגהות הגר"א

[א] מ"ב בר"ש סיפי. נמחק וצ"ל כיני: [ב] שם מ"צ יהא. נמחק וצ"ל ע"ש הוא וכן בתוספתא ליתא: [ג] שם מ"ח שלישית. נמחק וצ"ל. שלשה: [ד] שם עשרים נמחק וצ"ל עשרה:

הגהות הרי"ו לנדא

מ"ג א] בר"ש שאין דרך לעשר. נ"ל אלא לאחר מירוח כמו חטין אלא דדרך לכותשו וכו' והכוונה כמו דבחיטין נאמן לומר של מ"ע הם (אף על פי שאינם עוד בהשבולת) ועי' פרק א' משנה י' דתרומות ובהר"ש שם: ב] מתני' היה לו דבר מועט גירסת הירושל' היה ממועט:

מסורת הש"ס

א) עירובין פ"ג דף כט.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ממששין ובאין ר' יוחנן בן נורי היה יוצא אחר נמושות ומביא פרנסתו של כל השנה: ובעוללות וכו'. ולא תנינן משילכו הנמושות ומשני על ידי שהן חביבין הן באין לאלתר: ובזיתים מאימתי מותרין כל אדם ללקוט השכחה משתרד רביעה שניה. ורביעה שניה מפורש בתענית פי' רביעה גשם ולמה נקרא שמה רביעה שרובעת את הארץ מלשון בהמתך לא תרביע וכו' ונמרשי' מאי טעמא לא תנינן מפני שהוא צנת ואין יוצאין אלא בחורים: אמר ר' יהודה והלא יש שאין מוסקין כדאמרינן. פי' מלקטין החתם קוצר בשבלין בוצר בענבים אורה בתאנים מוסק בזיתין: ולא יהא מביא ויתין שיין ד' איסרין. פי' אינו מביא ב' פונדיונות: ב נאמנין על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן. פי' העניים נאמנין לומר כי אלו החטים לקטו: בשעתן. פי' בימות קציר ופטורין במעשרות כדתנן בחלה אלו חייבין בחלה ופטורין מן המעשרות לקט שכחה ופאה והבקר: ועל מעשר עני בכל שנתו נאמן. פי' שנה ראשונה ושנייה מעשר ראשון ומעשר שני שלישית מעשר ראשון ומעשר עני. נאמן לומר כי אלו החטים ממעשר עני ואין חוששין שמא טבל הוא שאין אדם עושה בדבר עבירה: ובן לוי נאמן לעולם. פירוש מעשר ראשון הוא ללוי ואינו נותן אלא תרומתו ונאמן לומר כי נתתי תרומת מעשר לכהן. גרס' א"ר אלעזר בשם ר' הושעיה כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר: אינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נותנין כן. כדמפרש לקמן נאמנין על החטין כיני מתני' שכן דרך בני אדם להיות נותנין כן: ג נאמנין על החטים ואינן נאמנין לא על הקמח ולא על הפת. פי' לומר כי לקט שכחה ופאה הוא וכן למעשר עני ואפי' הכל יודעין שרוב ב"א מכנסי לקט אינו נאמן. גרסינן מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתים קמח או פת ופשיט ליה שהוא נאמן: נאמנין על שעורה של אורז. פירוש ריזו פולים: ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא. מלשון כנוקף זית וכו'. מאי טעמא שאין דרך בני אדם לעשות מזיתי ניקוף שמן לפי שזיתין מועטין הן ואינן מספיקין לשמן: ד נאמנין על ירק חי. פי' לומר ממעשר הוא כי הירק חייב במעשר כדתנן במעשרות פרק קמא ובירק הקשואין והדלועין וכו' ותנן ירק הנאגד משיאגד ושאינו נאגד משימלא את הכלי: אלא אם היה לו דבר ממועט. יש לומר דמעשר הוא שבעל הבית אם לא תיקן הירק עביד דאתקין מינו לפסיה: ה אין פוחתין לעניים בגורן. פי' לאו עניים דווקא אלא לכל עני ועני בהאי שיעורא. תניא אין פוחתין לעניים בשנת מעשר עני מחצי קב חטים וקב שעורין בד"א בגורן אבל בתוך ביתו נותן לו כל שהוא וכו': גרוגרות. פי' הלחין נקראין תאנין והיבשין גרוגרות: מנה. פי' ליטרא: פרס. ח' אתקיות: רביעית פי' רביעית לוג ג' אנקיות: שמינית אנקיה ומחצה: ושאר כל הפירות וכו'. תני רובע אורז עוכלא תבלין. ליטרא ירק ג' קבין חרובין חצי לוג יין חצי לוג יין רביעית שמן י' אגוזין ה' פרסקין ב' רמונין אתרוג אחד מה טעם ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שבען: ו מדה זו שאמרנו בכהנים לוים וישראלים. פי' בין כהנים עניים בין לוים בין ישראלים עניים אין פוחתין להן ממה ששנינו: היה מציל. פי' כגון שהיה לו כשיעור מה שאמרנו לכל עני ולא יותר ורוצה להציל ליתן לקרוביו נותן מחצה מה שאמרנו ונוטל מחצה ונותן לקרוביו ואותו מחצה מתוך שאין לו שיעור הוא נעשה דבר מועט ומחלקין העניים ביניהם. פ"א כשהיה בידו מעשר עני יותר מן השיעור שאמרנו לתת לכל עני או מציל לקרוביו. אבל אם היה לו דבר מועט פי' היינו כשיעור אינו מציל אלא נותן לפניהן והן מחלקין וכו' ושני הפירושין מפורשין בגמ' תניא אבא יוסי בן דוסאי אומר משום ר' אליעזר

ז מככר בפונדיון. ככר הנמכר בפונדיון כשהחטים נמכרין ד' סאין בסלע (ח) ובירושלמי (הל' ה') פריך הכא איתמר אין פותחין לעני העובר ממקום למקום אמר רב הונא לא מהן שליש ליניאה ולכאורה קשיא היא דאדרבה הכל שיעור אחד דלפי חשבון ארבע סאין בסלע היינו חצי קב בפונדיון דזהו שיעור בגורן אלא קשיא ליה משום דבגורן נותנין חטין לעני ואיכא יגיאה בטחינה והרקדה ואפיה וחסר ליה ב' סעודות ומשני לא מהן שליש ליניאה שחנוני שמוכר את הככר מוליא ונמלא דליכא חצי קב בככר שחנוני מוכר בפונדיון והכי נמי אמרי' בפרק כיצד משתתפין (דף פב:) לא מהן שליש לחנוני ואמרי' נמי התם לא מהן מחלה לחנוני ולא קשיא הא דיהיב בעל הבית ליבי הא דלא יהיב בעה"ב ליבי: פרנסת לינה. בפ' כל כתבי (דף קיח:) ובפ"ק דב"ב (דף ט:) אמר רב פפא פוריי' ובי סדיא ובתוספתא קתני פרנסת לינה שמן וקטנית: מזון ג' סעודות. בפרק כל כתבי (שם) א] אפילו כרבי חידקא דאמר ד' סעודות חייב אדם לאכול בשבת: לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום: לא יטול מן הקופה. לפי שמתחלק מערב שבת לע"ש כדתנן בפ"ק דב"ב (שם) ותני נמי התם (ח:) תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר ובפרק כל כתבי מוקי לה כר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: נגבית בשנים. בפ"ק דבבא בתרא (שם) אמרינן לפי שממשכנין עליו ואין עושין שררה על הצבור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות: ח מאתים זוז. שיערו חכמים שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושיו [לשנה] וכן במסרה אשתו ע"י שליש בפרק אע"פ (דף ס"ד:) שנותן לה ב' קבין חטין בכל שבוע והוא שליש דינר שעולה לי"ז דינרין לשנה וכלים של כ' זוז וג' זוג מנעלים ושאר פירות ויכול לעלות לק' זוז והכי מאתים זוז דהכי היינו לו ולאשתו ומיהו לא יתכן דנבי קופה ותמחוי לא כייל אשתו בהדיה: היו ממושכנין לכתובת אשתו. ואפילו נשואה כדמוכח בירושלמי (הל' ז) דאמרי' עד כאן בבעל חוב שהוא דוחק ואפי' בבעל חוב שאינו דוחק נשמעיניה מן הדא היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבעל חוב ודא אשה לאו כבעל חוב שאינו דחוק הוא: את ביתו ואת כלי תשמישו. בירושלמי (שם) אמר רבי חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור ובפ' מציאת האשה (סח.) פריך אמתני' מהא דתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת ומשני במחריסה דכספא ורב פפא משני לאחר שבא לידי גיבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי אז מחייבין אותו למכור אפי' כדי ליטול לקט אבל קודם שבא לידי גיבוי שמתפרנס בצנעה ולא מיד הגבאי נוטל לקט שכחה ופאה אע"פ שהיו לו מאתים זוז אם היה מוכר כלי תשמישו ויש לשונות אחרים וכמו שפירשתי עיקר: ירושלמי (שם) היה משתמש בכלי זהב נותנין לו כלי כסף כלי כסף נותנין לו כלי נחושת נותנים לו כלי זכוכית א"ר מנא כלי [א] כסף וכלי זכוכית בגופיהן והתני היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת כאן בגופו כאן בשאינו גופו: ט הרי זה לא יטול. בירושלמי (הלכה ח) אמרינן הכי חמשין דעבדין טבין ממאתים דלא עבדין כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול: שהוא צריך ליטול ואינו נוטל. בירושלמי אמרינן ר' חייא בשם [ד] ר' כיני מתניתא כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשו לא חס כל שכן על אחרנין משמע דפליגי אמתניתין ויש לפרש דהכא בשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומספק [ומסגף] את עצמו בחיים רעים ומתניתא במספק על ידי שדוחק עצמו במלאכה [כבדה ובוטח בה'] קודם שיתפרנס מאחרים ועל זה נאמר והיה ה' מבטחו: חסלת מסכת פאה

תורה אור

ז [א] אין [א] פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות [ב] ומי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה [ב] [ג] והקופה נגבית בשנים ומתחלקת בג': ח [ג] [ד] מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפי' אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול [ד] אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו: ט [ה] מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול [ו] וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר °ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ירמי' יז [ז] וכן [ה] דיין שדן דין אמת לאמתו [ב] וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כא' מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כא' מהם שנאמר [ג] °צדק צדק תרדוף דברי' טז וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנא' °ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים וגו': שם

חסלת מסכת פאה

הקטוב ויש לו לקחת החצי ויעזוב החצי ביניהם ויחלקו אותו בשוה ואף על פי שיפול לכל אחד מהם פחות מן השיעור הקטוב ולגיע זה כאשר זכרנו: ז ככר הוא לחם אחד: ופונדיון הוא חצי זוז: וסאה הוא מדה אשר שיעורה ו' קבים וככר זכרנו שיעור קב: וסלע הוא ד' דינרים והדינר ו' זוזים ויהיה לירוף הסלע כ"ד זוזים והארבע סאין כ"ד קבין ויהיה מכירתו קב בזוז. כשיהיה החטה ארבע סאין בסלע יהיה בככר שהוא בפונדיון חצי קב וכאילו אמר אין נותנין לעני העובר ממקום למקום מן הצדקה פחות מככר לחם מחצי קב: ופרנסת לינה הוא מה שצריך אליו בלילה ממטה וכר וכסת ואם יהיה העני ההוא ידוע טתנים לו מה שיחסר. והביאו ראיה החכמים כי שלש סעודות חובה על אדם לאכול בשבת מדברי הכתוב (שמות טז) אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה שהוסיף לשנות מלת יום ג' פעמים: ותמחוי הוא שם הכלי שיאכלו בו העניים והיו בכל יום משוטטים על הבתים בכלי ויוציאו מכל בית תבשיל מאשר היו מבשלים ויושם בכלי ההוא ויחלקוהו על העניים וחובה להיות שלשה אנשים המתעסקין לקבץ אותו ולחלק אותו לפי שתכף שיקבלוה יחלקוהו בזמן א'. ושם הקופה היא כמו כן כלי מן הגמי או מן הקש והוא כינוי לאשר יתקבץ מהצדקה שיקבלו מיום ששי לששי והעיקר בידינו שכל מי שלא נתן לקופה מה שנתחייב באין ולוקחין עבוטו וכן אמרו (ב"ב דף ח:) ממשכנין על הצדקה אפי' בערבי שבתות ועל כן אל יעסקו לקבץ אותה פחות משנים כי העיקר בידינו שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים וכשיחלקוה יהיו ג' מפני שהוא דין מדיני ממונות לתת לזה הרבה כפי צרכו ורוב בניו ויתנו לזה מעט כפי הראוי לו כמו כן והעיקר בידינו דיני ממונות בשלשה: ומי שיש לו מזון שתי סעודות והוא מאכל ליום אחד לא יקח מן התמחוי שיחלקו בכל יום: ומי שיש לו מזון י"ד סעודות שהוא מזון שבוע לא יקח מן הקופה שיקבלו בכל שבוע ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע אחד מפני שיש ג' סעודות לשבת ואחד עשר בששה ימים הנשארים ב' סעודות בכל יום אחת ביום ואחת בלילה ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות אלא שהם לא חשבו לו סעודת מוצאי שבת מפני שלא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה יום השבת והיא השלמת ג' סעודות של שבת: ח ממושכנים ידוע ואפי' אם יש לו כלי כסף וכלי זהב כגון כוסות וקערות אינו חייב למוכרם עד שיקח מתנות עניים ויכתב בכללם אז יאמרו לו מכור אותם הכלים וקנה אחרים ואל תמנע מתנות העניים: ט חמשים זוז אשר יסחרו בהם ישוו מאתים שלא יסחרו בהם כי במה שאמר בהלכה הקודמת לזו מי שיש לו מאתים זוז לא יטול כשיהיו בטלות שאינו יודע לסחור בהם אבל כשיהיה יודע לסחור בהם אפי' לא יתעסק אלא בחמשים זוזים מהם אסור לו ליקח מתנות העניים: חסלת מסכת פאה

...בת מאי ורחצת וסכת ושמת שמלותיך. וכי ערומה היתה אלא בגדי שבתה: ט מי שיש לו חמשים זוז וכו'. הדא אמר חמשין עבדין טבין ממאתים חסר דינר ולא עבדין. תנא המסמ... שוקיו והמצבה כריסו אין נפטר מן העולם עד שיהיה לו בן מי שהוא צריך ליטול וכו': חסלת מסכת פאה

א הקלים שבדמאי. שהקילו חכמים על פירות הללו שלא לעשרם דמאי כגון חבר הלוקח מעם הארץ אע"ג דחשידי שלא לעשר בהנך פירות משום דלא חשיבי לא נחשדו עליה (א): ופליגי בירושלמי (הל' א') דריש לקיש אמר לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייב ור' יוחנן אמר לא שנייא בין ודאי בין דמאי פטורים דר' יוחנן אפי' בודאי לפי שרוב מינים הללו אין באין אלא מהפקר ודמאי דמתני' לאו דוקא כי הסיא דלקמן בפירקין (מ"ג) מכזיב ונהגן פטור מן הדמאי. דמה התם לא שני בין ודאי ובין דמאי (ב) אף הכא לא שני בין דמאי בין ודאי והא דנקט במתני' דמאי מפרש ר' לא לפי שבכל מקום לא (*) תנו אלא דמאי הכא לא אתינן מתני' אלא ודאי כלומר הא דנקט דמאי לפי שכל המסכתא מיירי בדמאי נקט הכא דמאי אגב אחריני אע"ג דדמאי לאו דוקא: [שיתין בפ' כיצד מברכין (דף מ:) אמר רבב"ח מין תאנים] ובירושלמי (שם) אמרינן אלו הן שיתין רבי שמעון בר אמי אמר שהן יוצאין מתחת העלין: רימין. כנדי: עוזרדין. עולשין: בנות שוח. (שם) אמר רבה בר בר חנה תאני חיורתא והשתא משמע הכא שהוא פרי גרוע שלא נחשדו עליו עמי הארץ וכן משמע פרק קמא דע"ג (דף יד:) דאמרינן גבי שביעית דהוסיפו עליהן מוכססין ובנות שוח אבל מעיקרא לא נהגו בהו שביעית שלא היה חשוב בעיניהם וקשה דבפ' קמא דשבועות (דף י"ב:) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קיץ למזבח כבנות שבע לאדם (ג) והיינו בנות שוח דאמרינן בבראשית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרי ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע שגרמו ז' ימי אבילות ובפ' ד' לנדרים (דף כז:) גבי נודר מן הכלכלה והיו בה בנות שבע ואמר אילו הייתי יודע שבנות שבע לתוכה לא הייתי נודר דמשמע נמי דפרי טוב היא ור' יוחנן דפסר בירושלמי (הלכה א) מטעם הפקר מלינן למימר דפרי הגדל ביערים הוא שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב וכעין אגוזים קטנים שבמקומינו וכעין ערמונים והא דלא נהגא בהו שביעית מעיקרא לא משום גריעותא דפרי

דמאי פרק ראשון

א הקלים [א] [א] שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוח ובנות

א היסוד שנוסדה עליו זאת המסכתא הוא מה שאני אומר כי הדמאי והוא הספק שלא נודע אם הוציאו ממנו מתנות הקב"ה אם לא חובה להוציא ממנו חלק ממאה והוא מעשר מן המעשר ויתנן לכהן ויוציאו ממנו מעשר שני ויאכלוהו בעליו בירושלים כמשפט מעשר שני או יגאלנו על פי מה שיתבאר במקומו ואינו חייב להוציא ממנו לא מעשר ראשון ולא מעשר עני כי מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים והעיקר אשר בידינו בדינים המוציא מחברו עליו הראיה וזה הדבר ספק ויש לומר ללוי או לעני הבא ראיה שלא הוציאו ממנו זה שאתה מבקש וטול ולא נעשה כן במעשר מן המעשר מפני שהוא תרומה כמו שביארנו והוא חוק לכהן והאוכל טבל אשר לא הורם ממנו מתנת כהן הוא חייב מיתה בידי שמים ומדרך האיסור הוציאנו ממנו חוק לכהן לא מפני שהכהן יכול

הוא אלא משום דתנן במסכת שביעית פ"ה (מ"א) בנות שוח שביעית שלהן שניה שהן עושות לג' שנים והוו סברי דלא אזלינן בהו בתר חנטה א] אלא בתר לקיטה כיון דאין נגמרין בשנה שחונטין בה אבל נריש לקיש בירושלמי דמחייב בודאי ופטר בדמאי לפי שלא נחשדו משום גריעותא הוא וסוגיא דגמ' כוותיה בפרק כילד מברכין (דף מ') דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשה דהתם ובפרק קמא דע"ג (דף יד:) אמרינן תאני תיוורתא ובפרק ד' דנדרים משמע דאין זה לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות וצריך לומר דג' מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הן תאנים רעות

כגון הך דהכא ודפרק קמא דע"ג וקראו בנות שוח לפי שתולין הקלקלה במקולקל אבל בנות שבע דשביעית ונדרים הן הטובות שגרמו ז' ימי אבלות דמתמלא מן היפות אכל שנחמד העץ להשכיל ואית דגרסי בפ"ק דע"ג מוכססין בנות שוח בלא וא"ו דהוא פרי אחד שכך שמו כדמוכח בפ"ק דבכורות (דף ח·) דאמרינן הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לג' שנים וכנגדן בנות שוח נחש לז' שנים ולאותו רשע לא מלינו חבר וי"א מוכססין בנות שוח וכם פי' בקונטרס דמוכססין מין של בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשעת נטיעת האילן של בנות שוח אינו טוען פירות עד ז' שנים והכי מייתי לה גבי נחש וכי האי גוונא אמרי' התם אפעה לע' שנה וכנגדו באילן הרוב שמשעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו ע' שנה אבל גבי זאב וארי דלג' שנים היינו משעת חנטתו עד גמר פריו וכדתנן בשביעית: בנות שקמה. בפ' כילד מברכין (מ:) אמ' רבה בב"ח תאני דולבי כלומ' תאנה המורכבת בערמון כדאמ' בר"ה (דף כג·) ערמונים דולבי ערמון תרגום דלוב: נובלות תמרה· (שם:) ר' אליעזר ור' זירא חד אמר בושלי כומרא כלומר מניחין אותו באילן להתמק מאי' עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) ויש מפרשין שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין וחד אמר תמרי דזיקא דמשמע דדמאי פטור אבל ודאי בעי עשורי ולא מיפטר מטעם הפקר למאן דאמר תמרי דזיקא מפרש התם דהכא במאי עסקינן כגון שעשאן גורן דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו: גופנין· שילהי גופני ענבים שמניחין בגפן בסוף הבציר. שבקושי מתבשלין: נצפה פרחה [והוא נלף]: האוג. פרי אדום כדתנן בפרק קמא דמעשרות (משנה ב) האוג והכותים משיאדימו: והחומץ· משום הכי נקט חומץ שביהודה משום דתני בריש אלו עוברין (דף מב·) א"ר יהודה בראשונה הלוקח חומץ מעם הארץ פטור לעשר מפני שחזקתו לא בא אלא מן התמד כדאמר התם א"ר יצחק בתחלה שהיו מביאין נסכים מיהודה לא היה יינן מחמיץ ומתני' מיתניא בתוספתא ובירושלמי (הלכה א) אלא דמשמע התם קצת מתוך הלשון דאפי' ודאי פטור דקתני א"ר יהודה בראשונה היה חומץ שביהודה פטור ממעשר שהיו עושין יינן בטהרה לנסכים ולא היה מחמיץ והיו מביאין מן התמד ועכשיו שהיין מחמיץ חייב ומיהו על כרחך לר"ל לא איירי אלא בדמאי ופריך עלה מחלפא שיטתיה דר' יהודה דתנן המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור ר' יהודה מחייב וכה אמר כן א"ר לא בראשונה היו ענבים מרובות ולא היו חרצנים חשובות והשתא לר' יוחנן דפטר אפי' ודאי מיפטר מטעם הפקר דמתוך שהיה להם רוב ענבים סתם חרצנים מפקיר להו ולריש לקיש לא מפקיר להו אלא דלא נחשדו לפיכך ודאי חייב ודמאי פטור ואפשר דלריש לקיש אפי' עכשיו שאין ענבים מרובות לא נחשדו על התמד כדמשני בריש אלו עוברין הכי קאמר לא נחשדו עמי הארץ על התמד ההיא שינויא לא מיתוקם אלא כר"ל דהא ר' יוחנן שרי אפי' בודאי ועוד משני התם הא בדרוקא הא בדפורצני וההוא שינויי לר' יוחנן ניחא דתמד דרוקא לא אפשר למיפטר מטעם הפקר כדתנן בסוף פ"ק דפאה (מ"ו·) ונוטל משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח ודרוקא היינו שמרי יין היינו לבתר דחל חיוב מעשר דחיובו משירד לבור ויקפה אבל חרצנים לא הגיעו מעולם לידי חיוב לפיכך תמד שלהם פטור מטעם הפקר: כוסבר זרע גד לבן (שמות טז) תרגום ירושל' כוסבר אלייגדר"א בלע"ז בירו' (שם) משמע דהני תלת ביהודה פטורים ובגליל חייבים וקמאי איפכא דביהודה חייבים ובגליל פטורים משום דהני דנשמרים ביהודה מופקרין בגליל (ד): דיופר' בריש עושין פסין (יז·) אמר עולא אילן שעושה דיו פירות בשנה כלומר שטוען פעמים: מוסטפות· שנתבשלו באילן עד שנבקעו מאליהן: ב הדמאי אין לו

ובנות שקמה ונובלות התמרה והגופנין והנצפה
וביהודה האוג והחומץ שביהודה והכסבר ר'
יהודה אומר [א] כל השיתין פטורין חוץ משל
דופרה כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמונה
כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפות:
ב [ב] [א]הדמאי אין לו חומש [ב]ואין לו ביעור
[ג]ונאכל לאונן [ג] [ד]ונכנס לירושלים ויוצא [ה]ומאבדין
את מיעוטו (ו) בדרכים [ו]ונותנו לעם הארץ ויאכל
כנגדו

להוליאו בדרך מדרכי הדינים ולא נתחייב הדמאי בתרומה גדולה שהדמאי הוא הנקנה מעמי הארץ ופירות ע"ה דמאי ואין אים מיקל בתרומה גדולה לא עם הארץ ולא זולתו אלא כולם היו מפרישין אותה וכן אמרו כי יוחנן כהן גדול אשר תקן בדמאי אלו הדינים כמו שנבאר בסוף מעשר שני שלח בכל גבול ארץ ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד ולפיכך שמור זה העיקר · ופירוש הקלים שאלו הדברים הנזכרים דיניהם קלים ואינם מחויבים דבר מחיובי הדמאי לא תרומת מעשר ולא מעשר שני והטעם בזה הדבר כי אלו הנזכרים הם אילנות מדבריות ואינם נכנסים ברשות איש אחד ומעט מזער הם שנוטעים אותם ורובם הפקר וכבר בארנו שהפקר אינו מחויב במעשרות ונקבצו בהם שתי ספיקות האחד אם הם הפקר אם לאו ואם הם מן השמור אם הוליאו ממנו המתנות אם לאו והעיקר אצר בידינו תרי ספיקי להקל · ופירוש אלו המינין שיתין מין ממיני התאנים המדברים ורימין נקרא אלגב"ק ועוזרדין פירוש אלעזרו"ר ובנות שוח מין ממיני התאנים הלבנים נוהגים פריים מג' שנים לג' שנים ובנות שקמה נקרא גמיז והוא ג"כ התאנים המדברים וכל אלה לא יהיו כי אם בהרים ובמדברות: נובלות הם התמרים הנופלים מן הדקל כשהרוח מנשבת והוא גם כן רובו הפקר: וגופנים מין מהירקות דומה לשבת: ונצפה נקרא בלשון ערב קפא"ר: והאוג נקרא סמא"ק של ארץ ישראל והם אילנות עושין אשכלות אדומות ויאכלם: וחומץ ידוע ובארו בגמרא כי זה הדין היו דנין בו בזמן ההוא לפי שהיו עושין החומץ מן התמד והיה זה התמד הפקר אבל היום שחזקתו מן היין הוא חייב בחיובי הדמאי: והכוסבר. הוא זרע גד: ודופרא. מלה מורכבת דו פרי ודו בלשונם הוא זוג ר"ל שיתן פריו שתי פעמים בשנה והוא מין ממיני התאנים: ושקמונה שם מקום: מוסטפות. מבוקעות והם ממיני אותם התאנים ואלו האילנות לדעת רבי יהודה שהיו נוטעים אותם בגנים ועל כן חייבים דין דמאי ואין הלכה כר' יהודה והעיקר שתהיה מחזיק בו שכל למה שחזקתו מן ההפקר ואין נטוע אלא מעט אינו מחויב מן הדמאי: ב ירצה לומר שמעשר שני של דמאי. דיניו קלים ולא חייב בו מה שחייב במעשר שני האמיתי והוא כי מעשר שני האמיתי כשיגאלנו בעליו לנפשו יוסיף החומש על דמיו ממה שאמר הכתוב (ויקרא כז) חמישיתו יוסף עליו ויוליאהו מביתו כשישלם זמנו הוא שאמר הכתוב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית כמו שיתבאר: ואונן הוא האיש שמת לו מת ויתחייב עליו אבלות וביום קבורתו יהיה אונן מדאורייתא כל זמן שלא נקבר עד סוף יום קבורתו אבל הלילה שלאחר יום הקבורה שהוא ליל יום שני מן האבלות הוא אונן מדרבנן וכל זמן שנקרא אונן אסור לו לאכול מעשר שני והוא מה שאמר הכתוב לא אכלתי באוני ממנו (שם) ופירות מעשר שני אמר הכתוב עליהם אחר שהעלו אותם לירושלים אסור להוליאם משם אלא יאכל אותם שם כמו שיתבאר ואסור לאבדם בדרכים אפילו מעט מהם אבל יוליך הכל או דמיו לירושלים ואסור לתתם לעם הארץ בירושלים כי אנו חוששין שמא יאכלנו בטומאה והכתוב הזהיר על זה באמרו לא בערתי ממנו בטמא (שם) והותר כל זה במעשר שני של דמאי כמו שתראה: ומה שאמר ואוכל כנגדו ר"ל שפירות מעשר שני של דמאי אשר החרנו

חומש. במעשר שני שלו להפודה מעשר שני מוסיף חומש והקילו בדמאי משום דרוב עמי הארץ מעשרים הן הלכך קרן דמעכב בדאורייתא איתיה בדרבנן חומש דלא מעכב בדאורייתא דנתן את הקרן ולא נתן את החומש יאכל ליתיה בדרבנן כדמפרש רבינא בפרק הזהב (כד·) ובירושלמי (הל' ב) איכא דמוקי מתניתין באוכל נמי תרומת מעשר של דמאי דאין מוסיף חומש ופליג אמתני' דהזהב (דף נה:) דתנן חמשה חומשים הן וקשה דהתם משמע בגמרא דמתני' לא מתוקמא (א) אלא כרבי מאיר דאמר חכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ומתניתין דהכא קתני סיפא דברי רבי מאיר ושמא קסבר לאו אכולה מתניתין קאי: ירושלמי (שם) תמן תנינן התרומה ותרומת מעשר של דמאי והכא אתמר הכן א"ר זירא תמן תרומת מעשר של דמאי ברם הכא מעשר שני של דמאי א"ר אמי אין המשנה הזו יוצאת ידי תרומת מעשר של דמאי מהו כדון תמן ר"מ הכא רבנן רבי זירא אמר בשם רבנן בדין הוה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפרים מפני גזירה שא"ת לו שלא יפריש [אף הוא אינו נוהג בה בקדושה בדין היה מעשר שני של דמאי שיפרים עליו חומש ולמה אמרו שלא יפריש מפני גזירה שאם את אומר לו שיפרים אף הוא] אינו מפרים כל עיקר פי' תמן תנינן משנה הוא בפ' הזהב (דף נה:) באוכל תרומת מעשר של דמאי בשוגג שמוסיף חומש וכאן בפדיון מעשר של דמאי אין מוסיף חומש ונותן רבי זירא טעם ופשוטה היא: ואין לו ביעור· כמעשר שני של ודאי דחייב לבער כל מעשרותיו בסוף ג' שנים כדתנן במס' מעשר שני (פ"ה משנה ו) ובירושלמי (שם) פריך והלא יוחנן כהן גדול העביר הודיות מעשר כדתנן בפ' בתרא דסוטה (ד' מז·) ומשני העבירו שלא יתוודו הא לבער וכודאי אבל בדמאי אינו צריך לבער: נאכל לאונן· של ודאי אסור דכתיב (דברים כו) לא אכלתי באוני ירושלמי (שם) תני נאכל לאנינה ואינו נאכל לטומאה מה בין אנינה לטומאה אמר רב נחמן טומאה מצויה אנינה אינה מצויה גזרו על דבר המצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי דבדבר המצוי שייך לגזור שלא יזלזלו: ויוצא ונפדה ונאכל חוץ לירושלים מה שאין כן בודאי (ה) כדתנן למעשר שני [ג] מדרבנן הוא כדאיתא בפרק הזהב (דף נג:) דמחילה לקלוט דרבנן ולא גזור בדמאי ואיכא דשרי אפילו בודאי בפ"ג דמעשר שני (משנה ו): ומאבדין את מיעוטו בדרכים · בירושלמי (שם) פליגי אי איירי במעשר שני אי בתרומת מעשר וזה לשון הירושלמי רבי בון בר חייא בעא קומי רבי לוי למה לי דמאי אפילו ודאי למה לי מיעוט אפילו רוב ולא כן תני אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ולא ממדבר לייסוב אלא אם כן היתה במקום שהיתה גדולתה מביאין ונוטל דמים מן השבט אמר לו ואינו מצוה להשיב אבידתו אמר רבי יוסי מצוה [להשיב אבידה] בדבר מועט ואינו מצוה בדבר מרובה ובודאי ואינו מצוה להשיב בדמאי דתניא' ומאבדין את מיעוטו בדרכים [ג] עד כדון בשאין בידו מעות [היו בידו מעות] ר' נחומי בר חייא בר אבא אמר אבא היו לו מעות בדיסקיא ולא היה מחללו אתיא דר' חייא בר אבא כר' זירא ודרב אחא כר' אמי דבי ר' ינאי אמרי פחות מהאוכל מותר לאבד בפרום אבל בשלם עד כגרוגרת ר' יוחנן בשם רבי שמעון יהולדק בשלם כגרוגרת בפרום אפי' כמה מותר פי' רבי בון ורבי לוי ורבי יוסי סברי דמתני' דמאבדין בתרומה איירי ולכך פריך מהא דתניא דאפי' ודאי אין מביאין ואפי' מרובה במקום שהיה גדולתה כלומר במקום גדודי חיה ולסטים ומשני ר' לוי ואינו מצוה להשיב אבידה בודאי כדקתני דבמקום גדודי חיה מביאה ונוטל דמים מן השבט אבל תרומת מעשר של דמאי אין חוששין עליהם אם תאבד ולכך מאבדין מיעוטו בדרכים ורבי יוסי נמי כרבי לוי אלא שבא לפרש יותר דאפילו ודאי אינו מצוה להביא בעיר כשהיה במקום גדודי חיה ד] בדבר מועט שאין לו כי אם הפסד מועט כשמורת להביאה אבל בדמאי אפי' בהפסד מועט כשיטרח אל יטרח ומאבדין ושמא היינו דקאמר מאבדין מיעוטו כלומר אע"פ שמועט ההפסד ואפי' יהא מיעוט ממש סתם מיעוט הפסדו מועט ור' נחומי בשם ר' חייא בר אבא מוקי מתני' דמאבדין במעשר שני ולכך לא קשיא מידי מאין מביאין תרומה והיינו דקאמר ר' חייא בר אבא כר' זירא דמוקי מתני' דהדמאי אין לו חומש במעשר שני של דמאי והוא הדין הך דמאבדין ודרב אחא כר' אמי טעות סופר יש כאן שאין רבי אחא נזכר בכל שמועה זו אלא גרסי' ודר' לוי כר' אמי דאמר לעיל אין המשנה הזו יוצאה מידי תרומת [מעשר] של דמאי · פחות מאוכל מותר כלומר פחות מהשיעור אוכל דהיינו פחות מכביצה מותר לאבד בפרום כגון פרוסה הבאה מככר גדול אבל בשלם כגון חררה מועטת אפי' פחות מכביצה אסור לאבד עד שיפחות מכגרוגרת: ונותנו לעם הארץ ואוכל כנגדו · כההוא דתנן במעשר שני פ"ג (משנה ג) מי שהיו לו מעות מעשר שני בירושלים וצריך לו ולחבירו פירות אומר לחבירו הרי המעות הללו מחוללים על פירותיך נמצא זה אוכל

ודאי אין מוסיף עליו חומש כמו במעשר שני ודאי. גרסינן בירושלמי בדין היה מעשר שני של דמאי להפריש עליו חומש ולמה אינו מפריש שאם תאמר לו שיפריש אינו מפריש כל עיקר. גרסינן הכסף הא קרן יש לו ומאי שנא ופריק קרן דמעכב בדאורייתא איתנהו בדמאי דרבנן חומש דלא מעכב בדאורייתא לא איתנהו בדרבנן . כל זה אליבא דר' זעירא אבל אליבא דר' אמי שמכליל עשר. פי' תרומת מעשר של דמאי זר האוכלה בשוגג אינו חייב חומש כמו האוכל בתרומת ודאי : ואין לו ביעור. כמו למעשר שני ודאי. גרסינן בירושלמי יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר דתנן ה יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר . ופריק העבירן שלא יתוודו הא לבער צריך לבער הני מילי בודאי אבל בדמאי אינו צריך לבער: ונאכל לאונן. פי' דבודאי כתיב לא אכלתי באוני ממנו תאני

שבה: כוסברתא מן מתליך עם תבליא הדא אמרה בגליל חייבת וביהודה פטורה. דופרה פירות דיופוריקלום' עושה ב' פעמים בשנה · מרימי שקמונה פי' שם מקום הוא בגליל או ביהודה: מוסטפות אין שקמין המוסטפות ופירוש מוסטפות שנתבשלו באילן עד שנתבקעו מאליהן ובלעז קורין שכן ספיצי: ב הדמאי אין לו חומש. פי' מעשר

ב א מיי' פ"ה מהל' מעשר שני ונטע רבעי הלכה ד סמג עשין קלו:
ג ב מיי' פי"א שם הלכה ח סמג עשין קלח:
ד ג מיי' פ"ג שם הלכה ח סמג לאוין רסד:
ה ד מיי' פ"ב שם הלכה ט יא סמג עשין קלו:
ו ה מיי' פ"ג שם הלכה ט סמג לאוין רסד:
ז ו שם הלכה ח:

פי' הרא"ש
(ד) והני מופקרים ביהודם ונשמרים בגליל: (ה) דאלו ודאי כשנכנס לירושלים שוב אינו יכול לפדותו לחוץ דקלטוהו מחילות: (ו) אם מצא ממנו מעט בדרך ומכירו שהוא מעשר שני של דמאי אינו צריך להביאו לעיר:

הגהות הגר"א
פ"א מ"א בר"ש (א) אלא. נמחק:

הגהות מהרי"ל לנדא
פ"א מ"א בר"ש

ח א ב מיי׳ פ״ד שם הלכה ח סמג עשין קלו :
ט ג מיי׳ פי״ג מהל׳ מעשר הלכה יד סמג עשין קלה :
י ד שם הלכה ג :

הרע״ב והר״ש ל״ג ובלבד שיחזור כ״א ויחזור ויפדה וכן הגי׳ בבא מציעא נ״ה: ומדברי התוס׳ שם משמע שגרסו ובלבד

יא ה שם הל׳ יד :
יב ו שם הל׳ טז :
יג ז מיי׳ פ״א מהל׳ עירובין הלכה טו סמג עשין דרבנן א :
יד ח מיי׳ פ״א מהלכות ברכות הל׳ כ סמג עשין כז :

א) ב״מ דף נה :
ב) חולין פ״א דף ז:
ג) שבת פ״ב דכ״ג .

אוכל פירותיו בטהרה והלה עושה צרכו במעותיו ולא יאמר כן לע״ה אלא בדמאי וכדאמרי בירושלמי שאין מוסרים ודאי לע״ה: ומחללים אותו כסף על כסף .
דאם יש לו כסף של מ״ש של דמאי והוא צריך לו יכול לחללו על כסף חולין שיש לו במקום אחר של ודאי אין מחללין כדתנן במסכת מ״ש בפ״ב (מ״ו) ומייתי לה
בב״מ (דף נה:) סלע של מ״ש ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות ואומר כ״מ שישנה סלע של מ״ש מחוללת על המעות ובורר את היפה שבהן ומחלל
עליה מפני שאמרו מחללים כסף על נחשת מדוחק אבל כסף על כסף אפי׳ מדוחק אין מחללין דאינו בורר מתחלה היפה ויאמר כ״מ שהיא מחוללת על זו והא
דמשמע בב״מ (ד׳ מה.) דמחללין סלעים על

כנגדו א) *ומחללים אותו כסף על כסף נחשת על
נחשת כסף על נחשת ונחשת על הפירות *ובלבד
שיחזור ויפדה את הפירות דברי ר״מ וחכמים
ב אומרים יעלו הפירות ויאכלו בירושלים :
ג ב) ג הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות שמן
לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי
ד מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי ה חלת ע״ה
והמדומע והלקוח בכסף מעשר שני ושירי
המנחות פטורין מן הדמאי שמן ערב ב״ש
מחייבין ו ב״ה פוטרין: ד ג) ז הדמאי מערבין בו
ומשתתפין בו ח ומברכין עליו ומזמנין עליו

סלעים דהכסף כסף ריבה אפי׳ כסף שני
כגון בסלעים דשני מלכים שיכול לחלל זה
על זה אם השני חריף אבל של מלך אחד לא
דלאו דרך חילול הוא ובדמאי שרי ובמסכת
מ״ש פירשנו ענין אחר כסף על נחשת אפי׳
בלא מדוחק אבל של ודאי מדוחק אין שלא
מדוחק לא (ז) : ובלבד שיחזור ויפדה את
הפירות . בכל הספרים גרס ובלבד משמע
דלא התירו נחשת על הפירות אא״כ חוזר
ופודה אותן דרבנן סברי יעלו פירות ויאכלו
בירושלים אם ירצה דהקלו בדמאי ולא
הזקיקוהו לחזור ולחלל וכן פי׳ בקונטרס בפ׳
הזהב וקשה דמס׳ מ״ש (פ״ג מ״י) משמע שזו
היא קולא מה שחוזר ופודה את הפירות דבשל
ודאי לא התירו אלא זקוק להעלותן כדתנן לא אם אמרת במעשר עצמו שכן נפדה
טהור ברחוק מקום תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום וכן מוכיח נמי
בזבחים (דף מט:) גבי כלום מצינו טפל חמור מן העיקר ועוד תנן בפ״ק דמ״ש (מ״ה)
הלוקח פירות שוגג יחזרו דמים למקומן מזיד יעלו ויאכלו במקום ואי אין מקדש
ירקבו וכן תני נמי גבי בהמה אלמא העלאה עדיפא ועוד תנן התם בפ״ג (מ״ד)
מעות בירושלים ופירות במדינה אומר הרי מעות הללו מחוללין על הפירות ובלבד
שיעלו הפירות ויאכלו בירושלים אלמא דהכי עדיף ובהגוזל קמא (לז:) אמר דזבין
בהמה ומסיק לה להתם ור״מ גופא בסוכה (דף מ:) דתניא אחד שביעית ואחד מ״ש
מתחללים על בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים דברי ר״מ וחוץ לירושלים איירי
כדמוכח התם וכדמוכח נמי בירושלמי בפ״ג (הל׳ ג) דמ״ש לכן נראה דלא
גרסי׳ ובלבד וברוב ספרים ליתא בפרק הזהב אלא גרסי׳ ויפדה הפירות אם
ירצה דלא הזקיקוהו להעלותן והכ״א יעלו פירות ויאכלו בירושלים דזקוק
להעלותן ומחמרי רבנן טפי מר״מ וכל עיקר קושיא דרב ששת בפרק הזהב
א״נ אלא מזה דר״מ מיקל טפי מחכמים כמו שפירשתי שם : ג לקח תבואה
לזורעה פטור ממעשר בדמאי בין זרעו כלה בין אין זרעו כלה כדקתני
בתוספתא פ״א : לבהמה. להאכיל לבהמה ובפ״ק דחולין (דף ז:) גבי עובדא
דחמורו דר׳ פינחס א״ר יוחנן לא שנו אלא שלקחן מתחלה לבהמה אבל
לקחן מתחלה לאדם ונמלך עליהן לבהמה חייב לעשר אפי׳ בדמאי : קמח
לעבד עורות כדאמר בפרק המוציא יין (דף עט:) גבי [ג׳ עורות] מלח חיפה
ודיפתרא : מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי . מכאן היה מתרץ רבינו תם מה

ההרנו לו לתתם לע״ה יצטרך להוציא
מנכסיו כפי מה שהם שוים ויאכלם
בירושלים כמעות מעשר שני : ודע כי
מעשר שני האמתי מותר לפדותו בזוזים
של כסף ויחזרו הזוזים ההם קדש ויחזרו
הפירות חולין וזהו ענין מחללין ומותר לו
לחלל המעות ההם על מעות כסף שניים
כמו כן ויצאו המעות הראשונות לחולין
ויחזרו השניים קדש וכן יעשה בזוזים
השניים אם ירצה וכן יעשה אפילו אלף
פעמים ואסור לפדות פירות מעשר שני
האמתי בנחשת ולא להחליף מעות מעשר
שני במעות נחשת מפני שאמר הכתוב
וצרת הכסף אבל במ״ש של דמאי יהיה מותר על דרך הקל ועוד אבאר לך זה
החלול באר היטב במסכת מעשר שני ואין הלכה כר״מ : ג קמח לעורות .
לעבד בהם העורות : וכזיב. שם מקום והוא המפריש בין א״י שהחזיקו עולי
בבל ובין שהחזיקו בה עולי מצרים ואשר החזיקו בה עולי מצרים הם לענין
דמאי כמו חו״ל והעיקר שיש אצלנו חזקת א״י חייב עד שיודע שהוא פטור ועל
כן יתחייב בה הדמאי בדינין אשר זכרנו וחזקת חוצה לארץ פטור עד שיודע
לך שהוא חייב לפיכך לא נחייב פירות הבאים מחוצה לארץ חיובי הדמאי ולא
נאמר שמא פירות ארץ ישראל הם והוציאם חוצה לארץ:והמדומע הוא דבר
המעורב מחולין ותרומה ועוד אבאר דינו במס׳ תרומות ואולם קראוהו מדומע
כי התרומה שמה דמע והוא מה שאמר הכתוב (שמות כב) מלאתך ודמעך :
והלקוח בכסף מעשר. הם הפירות שלקחו בירושלים בכסף מעשר שני כמו
שיתבאר במקומו:ושירי המנחות.הוא הנותר מן המנחה אחר שיקריב ממנה
מלא קמצו והנותר ההוא אוכלים אותו הכהנים כמו שחייב עליהם הכתוב
ואמרו בגמרא בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו:ושמן ערב.
הוא שמן המור : ד מערבין בו.ערובי חצרות וערובי תחומין:ומשתתפין
בו.הוא שתופי מבואות והוא העירוב שיעשוהו אנשי המבוי כדי שיהא מותר
להם להשתמש מחצר לחצר בשבת כמו שיתבאר בעירובין : ומברכין עליו.
הוא שיברכו עליו ברכת המזון : ומזמנין עליו . כשיהיו האוכלים שלשה כאשר

שמקשין דבפרק קמא דחולין (דף ו:) גבי ר״מ שאכל עלה של ירק בבית שאן משמע דאין מעשר נוהג בחוצה לארץ וכן במס׳ ע״ג בפרק רבי ישמעאל
(דף נח:) גבי ר״ש לקיש דאיקלע לבצרה וחזנהו דאכלי פירות דלא מעשרי ואסר להו ואמר ליה רבי יוחנן זיל הדר דבצר לאו היינו בצרה ובריש עד
כמה (דף כז.) מפרש דתרומת מעשר נוהג בחוצה לארץ דקאמר רבה מבטלה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו וכן בפרק בנות כותים (דף לב׳) גבי נסיכה בשמן
של תרומה ואין לחלק בין מעשר דגן תירוש ויצהר דבארץ דאורייתא לשאר פירות דאפי׳ בארץ דרבנן דהא בפ״ק דביצה (דף יב:) גבי אוספזיכניה דרבה בר חנן
הוה ליה אסורייתא דחרדלא משמע קצת דמחייבי בתרומה ומעשר ובפרק כיצד מברכין (דף לו.) גבי המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אמרי׳ בבדיא הני
מילי גבי מעשר נלף דבארץ גופיה דרבנן ותירץ ר״ת דעובדא דר״מ דחולין ועובדא דר״ש לקיש במס׳ ע״ג בדמאי הוה ובחוצה לארץ לא גזרו על הדמאי כדתנן
הכא מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי והא דמשמע בחולין דבעי מוקף מדפריך עלה דלמא מעשר עליה ממקום אחר ומשני לא נחשדו חבירים לתרום שלא מן המוקף
ובפ״ד דחלה (מ״ו) תנן דחלת דמאי ניטלת שלא מן המוקף לא קשיא מידי כדפרש׳ שם אבל לפי׳ ר״ת קשה דעל כרחך דמאי דמתני׳ לאו דוקא דהוא הדין מן
הודאי* כדפרשינן בריש פירקין דבין רבי יוחנן ובין ר״ש לקיש מודו בכך דדמאי לאו דוקא ואין לחלק בין מקומות הרחוקין מארץ ישראל כגון מכזיב ולהלן למקומות
הקרובים דמחייבי אפי׳ בדמאי דהרי בית שאן דהיא גופא היתה מארץ ישראל בכיבוש ראשון ואפילו הכי פטור בכיבוש שני ומיהו במקומות הקרובים מצינו לחלק
כדברי רבינו תם בין דמאי לודאי ומיהו קשה דלקמן בפרק שני אמרינן בירושלמי (הל׳ א) רבי התיר בית שאן והתיר קסרין והתיר בית גוברין והתיר כפר
צמח ומשמע דכל הנך מקומות דומיא דבית שאן שכבשו עולי בבל ולא כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל ומשמע לקמן בפ״ג דפטורין אף מן הודאי דאמרי׳ בירושלמי (הל׳ ג)
אמר רשב״ג שלח לי רבי יוסי ברבי אתרוגא ואמר זה בא לידי מקסרי ולמדתי ממנו ג׳ דברים שהוא ודאי שפירות קיסרין ודאי שהוא טמא שמרבילין עליו מים
כלומר והוי מוכשר שלא בא לידו אחר שאלו בא היה מעשר מזה על זה ופריך ויעשר ממנו עליו ומשני אין דרך בני אדם שמשלחין לחבריהן דברים חסרים
ופריך ולאו מתני׳ היא ר׳ יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיעו מתנה היא בפ״ג (מ״ג) שר׳ יוסי מתיר לשלוח לחבירו ובלבד שיודיעו שאינו מעושר ושמא היה ביד ר׳
יוסי אחר ומה שלא עישר לפי שהודיעו שעל כן היה אומר זה בא לידי מקיסרין ומשני אע״ג דפליג על רבנן לא עבד עובדא כוותיה ופריך ולא מפירות שמותרין
בקיסרין הוא ומשני ולא ר׳ התיר קיסרין ורשב״ג קודם רבי הוה ש״מ דאפי׳ בקיסרין לא נהוג אע״פ שהיה מקום קרוב ויש לומר דלענין דשרי לשלוח לחבירו
בהודעה קא פריך דאפי׳ רבנן לא אסרי אלא בארץ ולא בחוצה לארץ ועוד יש לומר *דאתרוג דקיסרין משונה משל א״י ולא גזור בחוצה לארץ אלא מפירות הדומין
לארץ ישראל כדתנן בפ״ב (מ״א) אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרים והחרובין האורז והכמון כלומר בכל מקום אפי׳ מכזיב ולהלן דבידוע
שמא״י באו *אותן של חו״ל כדמפרש בירושלמי (הל׳ א) חיוב המינים הללו על שאין כיוצא בהן בחו״ל הוצרכו חכמים למנותן ופריך והא דבילה בבצרה ומשני שחיקס
היא והא תמרים באלכסנדריא ומשני רקיקין אינון וקתני סיפא האורז שבחו״ל כל המשתמש ממנו פטור כלומר אפי׳ בארץ דמינכר מאותן של א״י ולא אתי
לאיחלופי ואומר בירושלמי (שם) באורז של חילת ושל אנטוכיא נותר במקומן כלומר דדמי לשל א״י ולא שרי לא בארץ ולא בחו״ל דסברי מא״י הוא ובמקומם מותר
דאנטוכיא מכזיב ולהלן וחשיב בירושלמי מינין האסורין בקיסרין ומינין האסורים בבית שאן ומינין האסורים בפנים מכל הני משמע דלא מיחייבי גדולין בחוצה לארץ
אלא פירות הדומין לשל א״י ואפי׳ הדומין נמי לא מחייבי אלא עד כזיב ואין חילוק בין דמאי לודאי כדאמרי׳ בריש פירקין וניחא השתא דר׳ מאיר דירק דבית
שאן לא דמי לשל ארץ ישראל דלא חשיב ליה בהדי מינין האסורים בבית שאן והיא דריש לקיש במינין המותרין והא דמשמע במסכת ידים (פ״ד משנה ג)
דמצרים ובבל חייבין במעשרות שמא קרובים לארץ ישראל יותר מכזיב אין למדין ממעשה ישן ועוד י״ל ההיא דר׳ מאיר ור״ש לקיש בשניקחו מן הכותי ולא גזרו
בשל כותי אפי׳ בסוריא למאן דאמר לאו שמיה כיבוש כדאיתא בסוף פרק השולח (דף מז.) ויש מכאן סמך גדול למאי שאין מפרישים תרומות ומעשרות באלו
הארצות דרחוקים יותר מכזיב ובירושלמי (הל׳ ג) תני דכזיב עצמה פטורה עוד אמרינן בירושלמי בסוף חלה (פ״ד הל״ד) רבותינו שבחוץ לארץ היו מפרישין
תרומות ומעשרות עד שבאו הרובין וביטלום והא דקאמרי התם לא תנו אלא לדגן תירוש ויצהר וכולה מילתא אאוכל ואח״כ מפרים קאי ובריש מעשרות כתבנוהו:
חלת ע״ה.שתיקן לו גבל חבר בטהרה ורוצה ליתנה לכהן חבר פטור מלעשר:והמדומע.כגון סאה תרומה שנפלה לפחות מק׳ חולין של עם הארץ יתנן הכל לכהן או
סאה שהעלה מתוך מאה : ירושלמי (שם) אמר ר׳ יוחנן בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו אמר ר׳ אושעיא אימת קדמים עליו ואינו נותן לכהן
דבר שאינו מתוקן [וחלת ע״ה] על דעתיה דר׳ אושעיא בחלת ע״ה היא מתני׳ אבל חבר שלקח עיסה מע״ה והפרים חלתה לא על דעתיה דר׳ יוחנן היא הדא היא
הדא והמדומע על דעתיה דר׳ אושעיא בפירות ע״ה היא מתני׳ אבל חבר שלקח פירות מע״ה ונדמעו לא על דעתיה דר׳ יוחנן היא הדא היא הדא : והלקוח
בכסף מעשר . שלקח דמאי בכסף מעשר שני פטור מלעשר ובירושלמי (שם) מפרש בין שלקחו בכסף מעשר של דמאי בין שלקחו בכסף מעשר של ודאי : ושירי
מנחות. שהקומץ למזבח ושירים נאכלים לכהנים ולא חיישי׳ שמא הביא ע״ה דבר שאינו מתוקן : שמן ערב. שיש עמו בשמים כגון פלייטון דאמרינן בפרק במה
אשה (דף סב:) וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו) זה פלייטון ומשום דנתערב עם בשמים ואינו בעין כל כך פטרי בית הלל ודבר תימה דלא דייקינן מהכא בפ״ק
דחולין (דף ו:) דלא גזרו על תערובות דמאי ושמא שאני הכא דעיקרו למשיחה ולא לאכילה דחמיר : ירושלמי (שם) תני אמר ר׳ יודא לא פטרו בית הלל
אלא שמן של פלייטון בלבד אחרים אומרים בשם ר׳ נתן מחייבין היו בית הלל *וורדיטון : ד מערבים בו.עירובי תחומים וחצרות : ומשתתפין בו . שיתופי
מבואות ובפרק בכל מערבין (דף לא:) פריך דמאי הא לא חזי ליה ומשני מיגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי חזי ליה:
ומברכין עליו. ברכת המזון דטעונה כוס: ומזמנין עליו.כדתנן בפ׳ שלשה שאכלו אכל דמאי מזמנין עליו ואע״פ שהוא עשיר ואכל בעבירה מלברך וטעמא מפרש
התם בגמ׳ כיון דאילו בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי ועוד י״ל דמברכין עליו מיירי בברכה שלפניה כגון ברכת המוציא ומזמנין
עליו מיירי בברכה שלאחריה כגון ברכת המזון ולפטור אחרים כגון שנים או שלשה שאוכלין ואחד עני שאוכל דמאי מברך הוא על הדמאי בין בתחלה בין בסוף
ומיפטרי אחריני ובכל דוכתא דתני מברכין ומזמנין בכי האי גוונא אמרי׳ כההיא בריש מי שמתו (דף יז:) ובפ׳ אלו מגלחין (כג) גבי מי שמתו מוטל לפניו אינו מברך
ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ולא כמו שפי׳ שם בקונטרס דמותר לאכול בלא ברכה דאם כן מאי אין מברכין עליו ועוד תני עלה בירושלמי בפרק
אלו מגלחין (ה״ה) ובפ׳ מי שמתו (ה״א) ואם בירך אין עונין אחריו אמן אחרים שבירכו אין עונה אחריהם אמן לכך נראה דכולה מילתא איירי לפטור אחרים דאין מברך
המוציא לפטור אחרים ולא אחרים פוטרין אותו וכן בברכת המזון דהיינו זימון ותדע דבכל דוכתי קתני לשון פטור דקתני פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין
ומכל מצות והכא קתני אינו מברך ואינו מזמן ולא קתני פטור מלברך ומלזמן אלא משום דהכא איירי להוציא אחרים ידי חובתן לא שייך ביה לשון פטור והאי
דקאמר בירושל׳ בריש מי שמתו (שם) תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת התם לא איירי אלא בק״ש ותפלה ותפילין וכן בגמ׳ שלנו בריש מי

פירוש הרא״ש

(ז) ונראה לי דכסף על כסף מדוחק וכסף על נחושת אפי׳ שלא מדוחק דאל״כ הוי זו ואין צריך לומר זו :

נ״ל הפירות

נ״ל ולאין

נ״ל וורד ווירדינון

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק

ואוכל כנגדו. גרסינן בירושלמי בדמאי הא בודאי לא שאין מוסרין ודאי לעם הארץ : ומחללין אותו כסף על כסף. פי׳ אם יש לו כסף של דמאי כגון שפדאו אומר כסף זה יהא מחולל על זה וכו׳ וכן כסף על נחושת ונחשת על הפירות אבל בודאי אין מחללין כסף על כסף דכסף כסף ראשון ותנן במעשר שני אין מחללין כסף על נחושת אלא מדוחק לא שיקיים כן אלא חוזר ומחללו על הכסף : וחכמים אומרים שלא יפדה הפירות אלא יעלו הפירות ויאכלו בירושלים כלומר ואם נרקבו נרקבו : ג הלוקח לזרע. פי׳ הלוקח חטין או שעורין לזרע: פטור מדמאי : ולבהמה. ולאו דווקא בהמה לחורה אלא אפילו חיה ואפילו עופות דתניא הלוקח לבהמה ולחיה ולעופות פטור מן הדמאי. פי׳ הלוקח שעורין להאכיל לבהמתו פטור מן הדמאי.חמרתי׳ דר׳ פינחס בן יאיר גנבוה ליסטאי בליליא עבדת טמירא גבן תלתא יומין ולא טעמה כלום בתר תלתא יומין איתמלכון מחזרתת למרה אמרין נישלחנה למרה דלא תימות גבן ותיסרי מערתא אפקוה אזלת וקמת על תרעה דמרה שריא מנהקא אמר להון פתחון להדא עלובתא דאית לה ג׳ יומין דלא טעמת כלום פתחון לה ועלת לה. אמר להון יהבון לה למיכל יהבין לה שערין ולא בעית מיכל אמרו ליה רבי לא בעית מיכל אמר לון מתקנן אינון א״ל אין אמר לון וארימתון דמאי א״ל לא כן אילפן רבי הלוקח לזרע לבהמה וכו׳ אמר לון מה נעביד לעלובתא דא דהיא מחמרא על גרמה. ארימון דמאי ואכלת : וקמח לעורות.פי׳ העבדנין משימין קמח לעורו׳ כדאמרינן מצה לא קמיח ולא עפיץ דפתרא קמיח ולא עפיץ : מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי . תני כזיב עצמה פטורה . מיהא שמעי׳ דאינה חייבת בדמאי אלא ארץ ישראל שכיבשו עולי בבל אבל מה שכיבשו עולי מצרים לא וכל שכן חוצה לארץ : חלת עם הארץ . פי׳ חלה שמפריש עם הארץ ורוצה ליתנה לכהן: והמדומע.פי׳ סאה תרומה אם נופלת לפחות ממאה חולין נקרא מדומע : והלקוח בכסף מעשר שני פטורין מן הדמאי. אית דאמר דחשבינן ליה כעני׳ ותנן מאכילין את העניים דמאי ואית דאמר משום דאמר ר״י בשעה שגזרו על דמאי לא גזרו על דברים הללו.ר׳ בון בר חייה בעא קומי ר׳ זירא עד כדון בלוקח בכסף מעשר של
דמאי אמר ליה אפילו בודאי : שירי מנחות. פי׳ המנחות היה מביא ישראל מנחת סולת והיה הכהן קומץ ומקטיר הקומץ למזבח ושאר הסולת נקראין שירים והיה לכהנים פטור מן הדמאי דאמרינן ודאי דבר מתוקן
אייתי דתניא מותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי המנחות ותוספת הביכורים וכו׳ בית הלל פוטרים : ושמן ערב. א״ר יהודה לא פטרו בית הלל אלא שמן של פליימון בלבד שנתבטל השמן בבשמים אבל בשאר
סמנין היה מחייב לפי שלא נתבטלו.אחרים אומרים בשם ר׳ נתן מחייבין היו בית הלל בשמן וורד ווירדינון : ד הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו. ותנן בעירובין (לא:) הכי נמי.וגרסי׳ עלה בגמ׳ דמאי הא לא חזי ותרצי׳
כיון דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני וחזי ליה כדתנן מאכילין את העניים דמאי השתא נמי חזי ליה. ותנן בעירובין פ״ח (דף פ״ב) כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני עירי וכו׳: ומברכין
עליו

ומפרישין אותו ערום בין השמשות הא אם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי ושהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי :

פרק שני

א ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרים והחרובים האורז והכמון האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור : ב (א) המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח ואינו מתארח אצל עם הארץ רבי יהודה אומר אף המתארח אצל ע"ה נאמן אמרו לו על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים : ג המקבל עליו להיות (ב) חבר אינו מוכר לע"ה לח ויבש ואינו לוקח (ג) ממנו לח ואינו מתארח אצל ע"ה ולא (ד) מארחו אצלו בכסותו ר"י אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהיה מטמא למתים ומשמש בבית המדרש אמרו לו לא באו אלו לכלל : ד (ה) הנחתומים לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה

בארנו בברכות : ומפרישין אותו ערום. ר"ל יוציאו מה שצריך להוציא והיא תרומת מעשר ומעשר שני והוא ערום לא יהיה חייב עליו ברכה ועל כן יפרישוהו ערום ואלו נתחייב עליו ברכה על הפרשת תרומת דמאי ממנו לא הותר לו לברך עד שיכסה עצמו . ומותר לו ג"כ להפריש תרומת דמאי בין השמשות ואינו מותר לעשות כן בודאי מפני שבין השמשות ספק אם הוא מן השבת או מן החול ואינו מותר להפריש תרומות ומעשרות בשבת כמו שיתבאר במקומו : ובעבור שעיקר חובת דמאי מה שזכרתי לך הוא שיוציאו מעשר שני בלבד ואף על פי שאין אנו יודעין אם הוציאו ממנו מעשר ראשון ואם לאו למדנו מהענין הזה שאם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום [משא"כ בודאי] ר"ל בטבל האמתי אם הוציא מעשר שני קודם מעשר ראשון* וזה מותר בלבד שישמור השיעורין והדמיון בזה כגון אם היו מאה סאין חטין יוציא עשר סאין התחלה ויאמר זה מעשר שני ואח"כ יוציא עשרה סאין ויאמר זה מעשר ראשון ועל כן שים לבך לשמור ענין זה : וגרדי. הוא אורג: וסורק הוא עושה הצמר במסרק והשמן שיסוך בו האורג ידו אינו מאבדנו בגופו ולפיכך הוא חייב בדמאי ואשר ימשח בו סורק הצמר הוא נאבד בצמר ומפני זה פטור מן הדמאי ועניין פטור שלא יתחייב להוציא ממנו מעשר דמאי :

א כבר הקדמנו בפ' הקודם לזה שמכזיב ולהלן פטור בדמאי ואמר עתה שאלו הדברים הנזכרים מחויבים דיני דמאי בכ"מ אחד שיהיו בא"י או בחו"ל ואין רצונו באלו המינים הנזכרים המין כולו אלא חלק ידוע מאותו המין שלא ימצא כמוהו אלא בא"י בלבד ועל כן יתחייב בו דמאי בכל מקום שהוא : דבלה. תאנה ידועה בתכלית המתיקות א"א למצוא כמוה בשום פנים אלא בא"י. ומה שאמר והתמרים ר"ל מין מהתמרים הגסים לא ימצא כמותן בשום פנים אלא בא"י:והחרובין מין ממיני החרוב שהם מיושרים ונאים מאד לא ימצא כהם אלא בא"י: ואורז. מין ממיני האורז לבן מאד לא ימצא כמוהו אלא שם : וכמון. שגרגריו מיושרים ואותו ר"ל באמרו כמון . ומה שאמר כל המשתמש ממנו פטור ר"ל כל מה שנעשה ממנו בין קודם שימרח בין לאחר שימרח פטור ולא נחוש שמא יתערב באורז של א"י : ב ר"ל מי שירצה להיות נאמן על המעשרות ושנאמין בו כשיאמר זה מעושר וזה אינו מעושר ולא יהיו פירותיו דמאי ירגיל עצמו במעשים אלו עד שיהיה נודע בהם ויצא לו שם ואז יהיה נאמן : וענין אינו מתארח שלא יאכל וישתה אצלו : ומה שאמר על עצמו אינו נאמן שאחר שאכל אצל עם הארץ ופירות עם הארץ דמאי ואינו נאמן שיאמר כי מה שאכלתי עמו היה מעושר מפני שהוא נוגע בעדותו ומאחר שאינו נאמן על מה שיאכל היאך יהיה נאמן על מה שאנו אוכלין ונסמוך על דבריו כשיאמר זה מעושר ואין הלכה כר' יהודה : ג חבר נקרא תלמיד חכם וכן יקראו לתלמידי חכמים חברים ואולי נקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנה כי היא חברה לשם שמים: ומה שאמר בכאן להיות חבר ר"ל שיהיה נאמן על הטומאה ועל הטהרה ואמרי' בגמרא בכורות (פ"ד דף ל:) הבא לקבל עליו דברי חברות צריך לקבל בפני שלשה חברים *ותלמיד חכם אינו צריך בפני שלשה ולא עוד אלא שאחרים מקבלים לפניו ויעמוד שלשים יום כדי שנבחנהו תמיד ואז יהיה נאמן על טהרת משקין וכסותו כמו שיהיה נאמן תלמיד חכם . ואמר כי הוא לא ימכור לע"ה לא פירות לחים ולא פירות יבשים שהרי הוא גורם להם טומאה מפני שפירות ע"ה בחזקת טמאים כמו שיתבאר במקומות מן המשנה וזה סובר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל:ואינו לוקח ממנו דבר לח. מפני שהוא בחזקת טמא ולוקח ממנו כל דבר יבש כי האוכלין לא יטמאו אלא אחר הכשר בא' מז' המשקים כמו שיתבאר במקום אחר והוא מה שאמר הכתוב (ויקרא יא) וכי יותן מים על זרע והעיקר שיש אצלנו שנאמן ע"ה לומר פירות אלו לא הוכשרו ובשביל זה הותר לקנות מהם הדבר היבש: ולא מארחו בכסותו.כדי שלא יטמא בה כמו שיתבאר בחגיגה. ואסור לנו לרעות המקנה בא"י מפני שישלחו על השדות לרעות והוא גזל ועל כן רועי בהמה דקה אצלנו פסולין לעדות כמו שיתבאר במקומו . וענין פרוץ בנדרים מרבה בשבועות ואפי' נשבע באמת כי ברוב השבועות אי אפשר שלא יחלל ואין הלכה כר' יהודה : ד נחתומין הן האופים לא יחייבו אותם להוציא מן הדמאי מעשר שני כדין הדמאי על פי אשר בארנו והקלו עליהם בדבר זה

*[קודם מעשר ראשון הוא עובר בלא תעשה ואינו יכול להתוודות וזה מותר בדמאי כצ"ל תוי"ט]:

שמתו (דף יח.) דקאמר הכא אפי' חוץ לד' אמות נמי אסור בק"ש ותפלה ותפילין איירי ואפי' קאי אלברך ואלזמן ניחא דאסור לאפוקי ידי חובתן : ומפרישין אותו ערום. מהכא דייקין בפרק במה מדליקין (כג.) דלא בעי ברכה דכי קאי ערום היכי מברך הא בעינן והיה מחניך קדוש : בין השמשות. של ע"ש כדתנן בפרק במה מדליקין (דף לד.) ספק חשיכה מעשרין את הדמאי ואין מעשרין את הודאי : ואם הקדים מ"ש לראשון אין בכך כלום. שאין מעכב את הוידוי מה שאין כן בודאי (ח) דתנן בפ' בתרא דמ"ש (משנה יא) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים מ"ש לראשון אינו יכול להתודות : שהגרדי סך שהסורק נותן בצמר מפרש בירושלמי (הל' ד) מה בין זה לזה זה על גופו בטל וזה על גב צמר בטל דטל צמר הוי כשמן לסוך בו את הכלים : ירושלמי (שם) תני ר' חלפתא בן שאול מחללין בכסף דמאי במרחץ שאין טעון ברכה הא ודאי טעון ברכה ר' מנא בעי קומי ר' יודן כילד מברך אמר לו אם היו פירות על פדיון מעשר שני אם היו מעות על חילול מעשר שני: תניא בתוספתא (פ"א) שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי שהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי לפיכך שמן שביעית נותנין אותו לגרדי ואין נותנין אותו לסורק פירוש גבי שביעית כתיב לאכלה ולא להפסד הלכך לסורק אסור לגרדי מותר דסיכה כשתיה כדאמרי' בפ' יום הכפורים (דף עו) (ט):

א בכל מקום. אפי' מכזיב ולהלן אם לקחן מעם הארץ דבידוע שמארץ ישראל באו דמינכר [שאין פירות כאלו גדולים בחוצה לארץ] : כל המשתמש ממנו פטור . אפי' בא"י דמינכר אורז של חוצה לארץ ולא אתי לאחלופי בשל ארץ ישראל ואדבילה ותמרים וחרובין וכמון לא מצי למיתני הכי דאע"פ שאמרנו דשל ארץ ישראל ניכרין משל חו"ל מכל מקום איכא נמי שבארץ ישראל דדמי לחוצה לארץ אלא הנהו דחשיבי שדרך לנושאם מתוך חשיבותן אין כיוצא בהן בחו"ל : ירושלמי (הל' א) חיוב המינים הללו על שאין כיוצא בהן בח"ל הוצרכו חכמים למנותן והא דבילה בבצרה שחיקה ה"א והא תמרים באלכסנדריא רקיקין איטן והא חרוב בברא"ים גידוד הוא והא אורז בתלתא אכתר הוא סימוק הוא והא כמון בקיפרוס עקום הוא עוד ירושלמי (שם) תני האורז שבחלתא [א] ובצאת מוכיא מותר במקומם ר"א ברבי יוסי התיר עד בורן ר' יונה בעי וכמידתה לכל רוח פירוש מותר במקומן לפי שאסרנו במתני' אורז של דמאי אפי' בחוץ לארץ דמינכר דמארץ ישראל הוא והתרנו אורז של חו"ל אפי' בארץ דמינכר דמחוצה לארץ הוא ולא אתי לאיחלופי . משום הכי קאמר דאורז של חילת אנטוכיא לא שרי דמאי אלא במקומו ולא בארץ ולא בחו"ל משום דדמי לא"י וסברי דמארץ ישראל הוא : ב שהוא לוקח · בירושלמי (הל' ב) דייק אי בלוקח על מנת לאכול התנן את שהוא אוכל ואי בלוקח על מנת למכור התנן את שהוא מוכר ומשני את שהוא לוקח על מנת למכור ואת שהוא מוכר פירות מנכסיו : על עצמו אינו נאמן. דאוכל דבר שאינו מתוקן כשמתארח אצל ע"ה והיאך יהא נאמן על אחרים ור' יהודה סבר דאין מפסיד נאמנותו בכך : ירושלמי (שם) תני אמר רבי יודן מימיהם של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות מתארחין אצל חבריהן אע"פ שהיו פירותיהן מתוקנין בבתיהן אמר רבי [יונה חבירין אינן (א) חשודין לא לאכול ולא להאכיל ר' יוסי אומר] חבירין חשודין לאכול ולא חשודין להאכיל מתני' פליגא על רבי יוסי אמרו לו על עצמו אינו נאמן כילד יהא נאמן על אחרים מיליהון דרבנן מסייע ליה לר' יוסי דאמר ר' חנינא ר' יסא בשם ר' יוחנן לא אמר רבי יודא אלא בסוף אבל בתחילה (ב) אפילו ר' יהודה מודה אין תימר חבירין אין חשודין(ג) לא לאכול ולא להאכיל מה בין בתחלה מה בין בסוף(ד) פי' ר' יודן הוא ר' יהודה דמתניתין בעלי בתים הם שקבלו עליהן להיות נאמנין ואע"פ שמתארחין אצל חביריהן עמי הארץ אין נמנעין מלתקן פירותיהן שבבתיהם אלמא אין מפסידין נאמנותן בכך חבירין מלשון חבירו ולא לשון תלמיד חכם אלא בני אדם דגייסי גבי הדדי קרי להו חבירים ר' יונה בא לפרש דמתארח אצל עם הארץ לא נחשד לאכול בביתו דבר שאינו מתוקן ולא להאכיל לאחרים ור' יוסי סבר דכל זמן שהוא בבית החשוד נחשד לאכול אבל לא להאכיל מפירות ביתו וקאמר דמתני' פליגא דמשמע דבשאין נאמן על עצמו אין נאמן על אחרים [ולא] משמע דלפלוג ר' יהודה בהך סברא אלא דקסבר דאף על עצמו לא נחשד והדר קאמר דמיליהון דרבנן מסייע לר' יוסי דאמרי דלא א"ר יהודה שלא נחשד אלא בסוף כלומר כשחוזר לביתו דלא נחשד על פירות ביתו אבל בתחלה כשהלך ונתארח נחשד כל זמן שהוא שם ומפרש בירושל' (הל' ב) דקבלה לא הויא אלא ברבים כלומר בפני שלשה כדאי' בסוף עד כמה (דף ל:) : ג להיות חבר לענין טהרות [לאכול חולין בטהרה] דהיינו [פרוש] ואפי' חבר ואפי' ת"ח צריך לקבל חוץ מזקן יושב בישיבה כדאי' בירושל' (הל' ג) ובסוף עד כמה (דף ל:):לח ויבש · דאין מאכילין לע"ה טהרות כדתניא בתוספתא (פ"ב) ע"ה שאמר לחבר תן לי ככר [זה] ואוכלנו יין זה ואשתנו לא יתן שאין מוסרין טהרות לע"ה:ואינו לוקח ממנו לח· [כיון דהוכשר חיישי' שמא נטמא] אבל יבש שלא הוכשר לוקח הימנו ותני בירושל' (שם) נאמן ע"ה לומר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אבל לא נטמאו:ואינו מתארח אצל ע"ה·שלא ילך ויטמא גופו ויבא ויטמא טהרו':ולא מארחו אצלו בכסותו·ממגע עצמו אינו יכול להזהר שפי ממגע כסותו ועוד משום דכסותו מטמא אף בהיסט דחשיב מדרס ועוד דהכא באוכל חולין בטהרה ולא בכהן האוכל על טהרות תרומה ואפשר דלא גזרו על מגע עם הארץ לחולין אלא לתרומה כמו שחלקנו גבי אשתו במסכת טהרות בפ"ז (משנה ז) ובגדי עם הארץ חמורין מעם הארץ עצמו משום דחיישי' שמא ישבה עליהן אשתו נדה דבגדי עם הארץ מדרס לפרושין כדתנן בפ' אין דורשין (דף יח:) ותניא נמי בתוספתא (פ"ב) בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו עם הארץ אין אביו חושש שמא יאכילנו טהרות אם ידוע שיאכילנו טהרות אסור ובגדיו טמאין מדרס : בהמה דקה · אסורין לגדל כדתנן במרובה (דף עט·) : ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק כדתנן במסכת אבות (פ"ג מי"ג) שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה : משמש בבהמ"ד · תלמידי חכמים : לא באו אלו לכלל · דאין עניינם כלום לטהרות : ד לא חייבו אותם בנחתום חבר שלקח תבואה מעם הארץ שהוא דמאי ודוקא במוכר לחבר אבל במוכר,לעם הארץ חייב להפריש [מ"ש] : כדי תרומת מעשר · דהיינו אחד ממאה ואע"פ שאין להפריש תחלה *מעשר ראשון יכול לתקן כדתנן לקמן בפ"ה (משנה א) גבי לוקח מן הנחתום ובלוקח מן הנחתום החמירו יותר דמפריש נמי מעשר שני כדתנן התם ובפ"ק דיומא (ט·) פריך בשלמא תרומה גדולה לא דתניא לפי ששלח בכל גבול ארץ ישראל וראה שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד מעשר ראשון ומעשר עני נמי לא המוציא מחברו עליו הראיה אלא מעשר שני ניפרוש וניסקיה וניכליה בירושלים אמר עולא מתוך שפרהדרין הללו חובטין אותו במקלות כל י"ב חדש ואומרים להן מכרו בזול לא אטרחינהו רבנן ומיהו זימנין דמיחייב במעשר שני דתני עלה בתוספתא (פ"ג) בד"א במוכר על פתח ביתו(ה) אבל במוכר בפלטר ב] או בחנות הסמוכה ג] לחנותו (ו) חייב בשני:ירושלמי (ה"ד) תמן תנינן הלוקח מנחתום כילד מעשר הכא את אמרת הלוקח מפריש

מסורת הש"ס

א) יומא פ"א ד"ח :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

עליו. פי' אומר על כוס יין של דמאי ברכת המזון: ומזמנין עליו . כדתנן התם בברכות פ"ז (ד' מ"ה) שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן . אבל דמאי ומעשר ראשון וכו' עד מזמנין עליו : ומפרישין אותו ערום . ולא אמרינן התם ולא יראה בך ערות דבר שאין טעון ברכה בהפרשתו ולא כשמחלל נמי . דהוה ליה ספק דדבריהן וספק דדבריהן לא בעי ברכה אי נמי משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן : ומפרישין אותו בין השמשות. כדתנן התם ספק חשיכה וספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי וכו' אבל מעשרין את הדמאי וכו' : הא אם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום . כלומר אינו מעכב את הוודוי לפי שבודאי שנינו ככל מצותך אשר צותני הא אם הקדים שני לראשון אינו יכול להתוודות . גרסי' אם הקדים משמע בשעבר הא לכתחלה לא א"ר יוחנן מותר להקדי' שני לראשון בדמאי [ר' יעקב בשם ר"י בן לוי לא יעשה ואם עשה עשוי]: שמן שהגרדי. פי' בלע"ז פיסטורי. גרסינן מה בין זה לזה זה על גב גופיה בטל ואהכי חייב וזה על גב צמח בטל וכן שנינו שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי : פרק ב א אלו דברים מתעשרין בכ"מ. כלומר אפי' הלוקחן מעם הארץ בחוצה לארץ מעשר דמאי שבידוע המינין הללו אינן אלא מארץ ישראל וכו' : ב המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל. פי' את שהוא לוקח על מנת לאכול : ואת שהוא מוכר פירוש מתוך נכסיו : ואת שהוא לוקח. פי' על מנת למכור: ואינו מתארח אצל עם הארץ וכו'. וכשקיבל עליו כל אלו הדברים ברבים הוי נאמן ולוקחין ממנו כל דבר ומתארחין אצלו אבל אי לא מקבל עליה כל הני מילי ברבים לא הוי נאמן : ר' יהודה אומר אף המתארח אצל עם הארץ נאמן. כלומר בשביל שנתארח אצלו לא יצא מאמנתו . תני א"ר יודה מימיהן של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות מתארחין אצל חביריהן אעפ"כ היו פירותיהן מתוקנין: אמרו לו על עצמו אינו נאמן. כלומר הולך ואוכל אצל עם הארץ טבל כיצד יהא נאמן על של אחרי' שלא להאכילן טבלין אלא ודאי מאכילן טבלין להכי אינו נאמן : ג המקבל עליו להיות חבר.פי' הוא חבר הוא פרוש : אינו מוכר לע"ה לח ויבש . פי' שהוא מוכר טהרות והוא אינו רשאי לשלחם על יד עם הארץ כ"ש למכרם לו דתניא לא יאמר אדם לעם הארץ הילך דבר זה והולך לפלוני חבר שאין משלחין טהרות על יד עם הארץ ועוד שמא יאכלם . ותניא עם הארץ שאמר לחבר תן לי דבר ואוכלנו יין ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין טהרות לעם הארץ לכך אינו מוכר לו:ואינו לוקח ממנו לח. שמא טמא הוא הא יבש פי' דבר שלא הוכשר מותר שעמי הארץ נאמנין על הכשרות ותני כן נאמן עם הארץ לומר הפירות הללו לא הוכשרו . אבל אינו נאמן לומר הוכשרו במים אבל לא נגע בהן השרץ : ואינו מתארח אצלו.שלא ילך ויטמא טופי ויבוא ויטמא טהרותיו: ולא מארחו אצלו בכסותו.לפי שכסותו טמא דתנן בחגיגה פרק ב' בגדי עם הארץ מדרס לפרושין והכי תנינן בתוספתא בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו עם הארץ אין אביו חושש שמא יאכילנו טהרות אם ידוע דהרי זה אסור ובגדיו טמאים מדרס : לא יגדל בהמה דקה.פי' משום גזל שילכו וירעו בשדה אחרים:ולא יהא פרוץ לידור , ולא למלאות פיו שחוק כדתנן שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה:ומשמש בבית המדרש. משמש ת"ח : ד הנחתומין לא חייבו חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר שהוא א' מק' וחלה . וקשיא

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה ד סמג עשין קלח :
טז ב מיי' פכ"ג מהל' שבת הלכה ט"ו טוש"ע או"ח סימן רסא סעיף א :
יז ג מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה ה סמג עשין קלח :
יח ד מיי' פ"י מהל' מעשר הלכה טז סמג עשין קלה :
א ה שם הלכה ד :
ב ו שם הלכה ה :
ג ז ח מיי' פ"י שם הלכה א סמג שם:
ד ט מיי' פי"ב מהל' משכב ומושב ה"א:
ה י מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה יב :

פי' הרא"ש

(ח) דכתיב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר ודרשינן מיני' שאסור להקדים מעשר לתרומה ומ"ש לראשון ואם הקדים מעכב את הוידוי : (ט) ומיהו קשה לי דהאי סיכה לאו להענוג וגבי יוה"כ לא אסרינן [אלא] סיכה דתענוג דמי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש וסיכה דהכא לאו לתענוג הוא אלא לצורך המלאכה ובירושלמי קאמר מה בין זה לזה זה ע"ג גופו בטל וזה על צמר בטילה ושמא להנאות עצמו הוא סך כדי שלא תזיק לו האריגה : פ"ב (א) המקבל עליו להיות מעשר פירותיו מה שצריך לקבל עליו שיהיה נאמן והלוקח ממנו אין צריך לעשר דמאי צריך לקבל עליו לעשר מה שאוכל ומה שלוקח ומה שמוכר : (ב) לאכול חולין בטהרה : (ג) כיון דהוכשר חיישי' שמא נטמא : (ד) שלא יטמא גופו בבגדי אשתו כשיחזור לביתו יטמא הטהרות שלו ואף אם הוא נזהר שלא לאכול בביתו ודבר פשוט הוא שפרוש לא יאכל בבית עם הארץ דאף בבית תלמיד חכם שלא

הגהות הגר"א

פ"ב (א) מ"ב בר"ש חשודין . נמחק. וכ"ב נאמנין: (ב) שם בתחלה . נ"ב ר"ל כשבא לקבל: (ג) שם חשודין נמחק . וכ"ב נאמנין: (ד) שם מה בין בסוף . נ"ב ומשני שם דתני המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר א' אין מקבלין אותו החשוד על דבר חשוד על הכל רבי יהודה אומר אין א' חשוד אלא על אותו דבר בלבד : (ה) שם מ"ד על פתח ביתו . נמחק . וכ"ב בחנותו או על פתח חנותו : (ו) שם לחנותו . נמחק וכ"ב לפלטר :

צ"ל למעשר

הגהות מהר"י לנדא

פ"א א] מ"א בר"ש ירושל' האורז שבחלתא . לפניו שבתילת אנטוכיא מותר במקומו : ב] שם מ"ד אבל במוכר בפלטר . פי' לחנותו של פלטר וכ"ה בר"מ פ"ט מהלכות מעשר : ג] שם או בחנות הסמוכה . נ"ל לפלטר :

והכא את אמרת נחתום מפריש ר' יונה אומר איתפלגון ר' יוחנן ור' אליעזר חד אמר כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה וחד אמר כאן במדה דקה כאן במדה גסה פי' הלוקח מנחתום היא לקמן בפ"ה ודבר תימה מאי קשיא ליה דמתני' בנחתום חבר והתם בחבר שלוקח מנחתום עם הארץ וצריך לומר דמשמע (א) לי'! דנחתום דהתם כנחתום דהכא הכל בחבר ומסיק דר' יוחנן תירץ כאן בעושה בטהרה נחתום מפריש הואיל וראויה לכהן לאכילה אבל עושה בטומאה כגון שלקח מעם הארץ פירות שהוכשרו לנטמאו לא הטריחו למוכר להפרים כיון דלא חזיא אלא להסיק תחת תבשילו ולוקח שיאכל הוא יפרים ור' אליעזר תירץ במדה דקה וטעמא דמפרים כשמוכר במדה דקה מפרש התם אמתני' דהחנוני מפני תינוקות שלא יאכלו טבל רבי לא בשם ר' יוחנן מדה דקה הואיל והמוכר משתכר הוא מפרים מדה גסה [הלוקח משתכר] לוקח מפרים ופריך התם וקשיא על דר' יוחנן אם בעשה בטהרה יפרים על הכל כלומר אפי' מעשר שני ומשני בדין היה שלא יפרים כלום (ב) שאין מוסרים ודאי (ג) לעם הארץ דאפי' ודאי לא היה ראוי לאסור למכור אלא לעם הארץ ואנו במוכר לחבר עסקינן ומריח' במילת' סוכא במעשר שני לפי שזקוק לאוכלו בירושלים הלכך לא אטרחוהו רבנן בדמאי לנחתומין העשוי למכור לחבר אלא חבר הלוקח מהן יפרישנו וזה כטעמא דפרישית בפ"ק דיומא ואין לפרש דה"ק שאין מוסרין ודאי לעם הארץ אלא דמאי מוסרין דהא אין מוסרין דמאי לעם הארץ והדר פריך וקשיא על דר"א אם במדה דקה יפרים על הכל כלו' א] אף במדה גסה ולא משני כלום (ד) לפי שכבר תירץ לר' יוחנן והוא הדין לר' אלעזר: אין רשאין למכור דמאי · עד שיהא מתוקן לפי שהחנונים מוכרין במדה דקה וטעמא במדה דקה כדפרישית או מפני תינוקות או מפני שמשתכר: במדה גסה· לקמן מפרש איזהו מדה גסה: הסיטונות · דרכן לקנות פירות מרובין ומוכרים לחנונים: ה טפלה דקה לגסה · ופטור כיון דמכר בגסה ולא מחייבינן ליה משום דאורחיה בדקה: ובלח דינר · שוה דינר: אכסרה.

ה"ג א החנונין אינן רשאין למכור את הדמאי [ב]כל המשפיעין במדה גסה רשאין למכור את הדמאי אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה: ה ר"מ אומר את שדרכו להמדד בגסה [ג] ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה את שדרכו להמדד בדקה ומדדו בגסה טפלה גסה לדקה איזו היא מדה גסה [ג]ביבש שלשת קבין ובלח דינר רבי יוסי אומר [ד]סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק כל זמן שהוא מוכרן אכסרה פטור:

פרק שלישי

א (א) [ה]מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי רבן גמליאל היה מאכיל (א) את פועליו דמאי גבאי צדקה ב"ש אומרים נותנין את המעושר לשאינו מעושר ואת שאינו מעושר למעושר נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן וחכ"א [ו]גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן: ב [ז]הרוצה לחזום עלי ירק להקל ממשאו לא (ב) ישליך עד שיעשר [ח]הלוקח ירק מן השוק ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שיעשר שאינו [*]מחוסר אלא מנין (ה) [ט]היה עומד ולוקח וראה טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר

מפני שהסוחרים הממונים עליהם נוגשים אותם תמיד שיתקנו משקליהם וגזרו עליהם המדה במכירתם קלב ידוע: והחנונים. הם בעלי חנויות אסור להם מכירת הדמאי מפני שיקנו הנערים הקטנים מהם והם אינם בקיאים להוציא ממנו הדמאי ויאכלו טבל ולא ידעו: ופירוש משפיעים המוסיפי' על המדה וימכרו במדה גסה והתירו להם למכור הדמאי מפני שהם מוכרין במדה גסה וימלאו המדה ביותר ויוסיפו בו ויקח הקונה יותר מן הראוי לו ועל כן שם הפרשת מתנות הדמאי על הקונה ולא על המוכר: וסיטונות. הוא קיבוץ. וסיטון הוא המוכר מאכלים רבים במדה גסה: ה אמרו בגמ' מדה דקה הואיל והמוכר משתכר הוא מפריש וכבר בארנו זה בהלכה הקודמת לזאת והמחלוקת בין ר"מ וחכמים כי ר"מ יאמר כל הדברים שדרך בני אדם למכור במדה גסה מותר לו למוכרן דמאי כמו שאמרנו ואם ימוד אותם במדה קטנה אין אנו חוששין אבל מותר למוכרן כמו כן דמאי ואע"פ שהוא מודד במדה קטנה טפלה למדה גסה וזהו ענין שאמר טפלה דקה לגסה ואם הדבר נמכר ממנו שדרך בני אדם למדוד אותם במדה דקה שאינו מותר למוכרו בדמאי כמו שאמרנו לא יהיה מותר לו מכירתו דמאי ואפי' למדוד אותו מדידה גסה שרבי מאיר הולך אחר הדבר הנמכר וחכמים הולכים אחר המדות ואומרים שאם מכר במדה גסה ואפי' מה שמנהג בני אדם למוכרו במדה קטנה פטור הוא וכבר בארנו שיעור קב בסוף פאה שהוא ששית סאה: ומה שאמר ובלח דינר ר"ל מדה אשר תכיל מה ששוה דינר מהדבר המדוד בה וכבר בארנו שיעור הדינר שהוא ו' זוזים מכסף ומשקל כל זוז ט"ז שעורים וכן אמרו בגמרתנו נתנו מדה ליבש ולא נתנו מדה ללח נתנו דמים ללח ולא נתנו דמים ליבש: מוכרן אכסרה · פירוש בלא שיעור ומדה אלא כפי מה שיזדמן לו ר"ל שמוכר אכסרה יהיה כמו המוכר בגסה ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' יוסי:

א מותר לעניים אכילת דמאי כדי להקל עליו הצדקה: ואכסניא הם האורחין ונעשה זו לחזוק מצות האכסניא בדתינו כדי להקל על בעלי האכסניא: ומה שאמר והרוצה לתקן יתקן ר"ל מי שירצה לתקן הדבר שנתנו לו ולהוציא מתנות הדמאי ממנו יעשה ואולי יקשה עליך ותאמר אחר שהתרנו לעניים אכילת דמאי מפני מה נאמר ולוקחי הצדקה הרוצה לתקן יתקן והוא עני וזה לא יקשה עליך כי מה שהתרנו לעניים דמאי והוא כשינתן להם אכילה אחת בשביל הטעם שזכרנו אבל כשיחלקו עליהם הקופה ונפל לכל אחד מהם חלק טוב ובא ברשותו נתחייב להוציא ממנה חיובו דמאי הלא תראה שאמרו מאכילין את העניים ולא אמר אוכלין עניים והלכה כחכמים ואין הלכה כרבן גמליאל: ב לחזום. לכרות או לקצור או לארות עלי הירקות וישליכם כדי להקל משאו לא ישליכם עד שיוציא מהם מעשר כדי שלא יתן מכשול לפני אחרים: והלוקח ירק מן השוק הוא כשיקנה הירקות אגודות אגודות בדמים ידועים ונטל האגודות לקנות מהן מה שצריך לו ואח"כ נמלך והחזירם למוכר אין לו להחזיר הירקות שלקח עד שיוציא מהם מעשר ויתן לו דמיו כי אחרי שבאו לידו כבר זכה בהם ואע"פ שלא מנה האגודות לא חסר לו אלא הספירה ודבר זה אינו מפסיד המכירה וזהו מה שאמר שאינו מחוסר אלא מנין: היה עומד ולוקח. ר"ל שקנה ולא נטל אותם בידו אבל היה המוכר מונה ומייחד אותם לקונה ועוד יתבאר זה במקומו שאין המטלטלין נקנין בנתינת ממון אבל עיקר זכותם במשיכה: ופירוש נמלך חזר בעצמו תרגום איעלך אמלכינך (שמות יח): טוען הוא הגמוי וזאת המלה בלשון הקדש טענו את בעירכם (בראשית מה) אבל לחזום היא מלה שאינה מצויה [*]כאשר נמצא בידינו מלשון הקדש ולא נמצא לה

[*]נ"ל מאשר

לא במדה ולא במשקל ויש מפרשים שאין לו במכירתו לא הפסד ולא ריוח: תניא בתוספתא[*] את שדרכו למוד בגסה ומודדו בין דקה בין גסה טפלה דקה לגסה את שדרכו למוד בדקה ומודדו בין גסה בין דקה טפלה גסה לדקה אלו דברים הנמכרין בגסה מיני תבואה וקטנית דרכן לימדד בדקה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים דברים שדרכן לימדד בדקה ומודדו בגסה משפיעות ומוכרן דמאי אם מודדו בדקה הרי זה חייב ר' נחמיה אומר הנמכר(ה) בדקה הרי היא כדקה ובגסה הרי היא כגסה רבי ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה אומר הנמכר בדקה הרי זה חייב אפילו לא מכר אלא סאה ורובע צריך לעשר את הרובע רשב"ג אומר בשם ר' יוסי (ו)סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק לימון מדה גסה מלימון ולמטה מדה דקה ובלח הין מדה גסה מהין ולמטה מדה דקה וכן היה רשב"ג אומר משום ר' יוסי קליפה של שום (ז)הרי זה מדה גסה (ח)ור' מאיר דהך ברייתא פליג אדר' מאיר דמתני' ותרי תנאי נינהו: ירושלמי (הל' ה) על דעתיה דהדין תנא נתנו שיעור ליבש ולא נתנו שיעור ללח נתנו דמים ללח ולא נתנו דמים ליבש תני ר' חייא הין מדה גסה מהין ולמטה מדה (ט)דקה לימון (י)מדה דקה מהימנו ולמעלה מדה גסה על דעתיה דר' חייא נתנו שיעור ללח ולא נתנו שיעור ליבש נתנו דמים ליבש ולא נתנו דמים ללח פירוש לימון שם מטבע הוא וממנו ולמעלה הוי דמים של מדה גסה ביבש ויתכן דהוא ג"כ לימון דתוספתא זה וזה שם מטבע:

א את העניים דמאי· איכא דמוקי לה בירושלמי (הלכה א') עניים ואכסניא חברים אלא שצריך להודיען שהוא דמאי ומי שירצה לעשר יעשר (א) ודוקא באכסניא עוברת אבל אם לנו שם בלילה חייבין לעשר ואיכא דמוקי לה בעניים עמי הארץ ובאכסניא נכרי: ירושלמי (הלכה א') א"ר יונה מתני' בעניים חברים ובאכסניא כר' יהושע תני מעשה ברבי יהושע שהיה מהלך אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו בני אותן עיירות מביאים להם פירות אמר להם ר' יהושע אם לנו כאן חייבין אנו לעשר (ב) ואם לאו אין אנו חייבין לעשר ר' יוסי אומר בעניי עם הארץ היא מתני' אם אתה אומר בעניי חברין נמצאת נוטל דלת בפני עניי עם הארץ מה מקיים ר' יוסי באכסניא כהדא דתני הגרים עמכם (ויקרא כה) לרבות אכסניא ר' אליעזר אומר זה אכסניא נכרי תני צריך להודיעו על דעתיה דר' יונה דאמר בעניי חברין היא מתני' ניחא על דעתיה דר' יוסי דאמר בעניי ע"ה היא מתני' אפי' מודיעו (ג) מה מועיל פי' בעניי חברין ולא בעניי עם הארץ מדקאמר ר' יוסי נמצאת נוטל דלת בפני עניי עם הארץ ור' יוסי סבר אף בעניי עם הארץ ודבר תימה לר' יונה מאי שנא עניי עם הארץ הא חברים נמי אי לא בעו לא מעשרין כדמוכח בעובדא דר' יהושע ותני נמי מתני' אם רוצה לתקן יתקן [וא"ל] אאם לנו קאי גבי אכסניא מחלק בין לנו ללא לנו אבל בעניים אין חילוק כדמוכח בפ' כל שעה (דף לה:) גבי מנה דיונאים בדמאי דהיינו לילה הראשון של פסח ובפ' בכל מערבין (דף לא.) דמערבין בדמאי ותימה דבעירובין משמע דאכסניא פטורה אף היכא דלנו דקתני בפ' קמא דעירובין (דף יז·) תנן ד' דברים פטרו במחנה וקתני מן הדמאי ואפי' לנו שם משמע התם דפטורה בשבת איירי ופטורין מלערב: פועליו דמאי · עניים היו: ואת שאינו מעושר למעושר · ואין לתמוה וכי בשביל שמעשר יפסיד דנותן לו יותר מכדי מעשרותיו: נמצאו כל האדם אוכלין מתוקנים · ב"ש לטעמייהו דסוף פ"ק דעירובין (שם) אמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי: ב עלי ירק· שמפשח העלין מן הקלחין להקל ממשאו שלא יכבד עליו: ולא ישליך עד שיעשר. במשליך מירק הנאגד דתנן (מעשרות פ"א מ"ה) ירק הנאגד משיאגד דאי עד שלא נאגד ולא נתחייב במעשר אמאי יעשר והא הפקר פטור ממעשר ומה שהוא משליך הוא מפקיר: שם בירוש' (הל' ב) מפרש טעמא דהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה כלו' זה שהשליך והפקיר לא דמי למודד בגסה דאמרינן בפרקין לעיל שפטור מלעשר והזוכה דהיינו אותו שימצאם מלקט מעט מעט דהיינו דקה שאינו מעשר (ג): אלא מנין · מפרש בירושלמי שאינו מחוסר לבעלים אלא מנין והאי מעושר מלשון מחוסר (ד) כלו' כבר קנה במשיכה או בהגבהה ואינו מחוסר אלא מנין שהיה להם מנין קצוב כמה חלקים נותן במעה או בדינר אי נמי שהתנו ביניהם כמה חלקים יתן ואי אפשר להחזיר עד שיעשר כדתנן בפרקין דלעיל (מ"ב) מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר והכי איתא בהדיא בירושל' (שם) חזקיה אמר אינו מחוסר לבעלים אלא מנין כילד הוא עושה מן העליון נוטל ומתקן ואינו אסור משום גזל וכהדא ר' שמעון בר כהנא הוה מיסמך לר' אליעזר עברון על כרם חד אמר ליה אייתי לי קיסם מחליד שיניי חזר ואמר לא תיתי לי לאין אייתי כל בר נש מעבד כן אזל ליה סייגא ג] דעבדא מן העליון פי' ירושלמי הוא דלעלין קרי עליון ולא חשיבי כולי האי כדקתני מתני' הרוצה לחזום עלי ירק לכן אין בהם משום גזל כדמייתי בעובדא דר' אליעזר ששאל להביא קיסם מן הגדר לחצות בו שיניו דאין דבר להקפיד עליו אלא שחזר בו לפי שיבואו בני אדם לעשות כן היה מפסיד אותו האיש סייג שעשה סביב לכרם ועלין נמי אין דרך להקפיד ועוד שדבר מועט הוא דאין להפרים אלא אחד מק' בשנה של מעשר עני והדר קאמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כיון שמשך קנה לא היה חסר אלא ממני ליה כילד הוא עושה נותן לו דמי אחת מהן ומתקן ולא נמצא עושה תקנה לבאין אחריו פירום שיסברו הכל דמאי ויפרישו ממה שתקן זה שהוא פטור על השאר שהוא חייב · ומשני עושה אותן צבור לפניו ויקבעם לתוך פירותיו: היה עומד ולוקח · כלומר לא משך והכי מפרש בירושלמי כיני מתני' היה עומד ובורר כהסיא דתניא בפרק המוכר את הספינה

ופריך דיהיב ליה כדי תיקוניה ואמרינן שמע מינה כי קא גבינן שיילינן להו מתוקן אי לא מתוקן: וחכ"א גובין סתם. כלומר אין שואלין אותן אי מעושרין הן. שאם תדקדק אחריו אף הוא ממעט בצדקה: ב הרוצה לחזום עלי ירק. פי' לטהר הירק מעליו ובלע"ז איספורגרי: להקל ממשאו. פי' שלא יכבדו עליו: לא ישליך עד שיעשר. מ"מ שהזוכה זכה בדקה פי' אותן שימצא אותן מלקט מעט מעט דהיינו דקה ומתחייב במעשר והמבקיר אותו שהשליכו מבקיר בגסה שיפטר אמו הכי מעשר שלא יכשל המלקטן: הלוקח ירק וכו' שאינו מעושר וכו' ירושלמי שאינו מחוסר אלא מנין ובמשניות שאינו מעושר ולאו דווקא. אמר חזקיה מה מעם שאינו מחסר לבעלין עתה אלא אי הוה לוקח מן המנין של קלחין ועתה כיצד עישה נוטל מן העליון ומתקן דמכל מקום עלי הקלחין יש לו ר' אבהו א"ר יוחנן כיון שמשך קנה לא היה חסר אלא ממני ליה כיצד עושה נותן לו דמי אותה הקלח ומתקן האגודה: היה עומד ולוקח. כיני מתני' היה עומד ובורר וראה טוען אחר יפה ממנה טוען ובלע"ז פשו ובלשון יון דימטון: מותר להחזיר בלא עישור דהא לא משך: המוציא

מסורת הש"ס

א) ברכות פ"ו דף מו: ושבת קכז: ופסחים פ"ב ד' לה: סוכה פ"ג דף לה: ועירובין פ"א דיז: ובפ"ג דף לא.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לן וליתני תרומת מעשר מאי כדי ופירוקה לפי שמעשי' ראשון נעשית תרומת מעשר נמצא כי מפריש ממעשר ראשון שיעור הראוי להיעשות תרומת מעשר אבל שאר מעשר ראשון לא ולפיכך שנינו הלוקח מן הנחתום מעשר כדי תרומת מעשר: החנונין אינן רשאין למכור דמאי. כלומר אינן רשאין למכור עד שירימו דמאי. מאי טעמא משום שמוכר במדה דקה ואינו רשאי להאכיל לתינוקות טבל ור' אילא בשם ר' אמר מדה דקה כמו החנוני וכיוצא בהן הואיל והמוכר משתכר הוא מפריש את הדמאי ואח"כ מוכר: מידה גסה כגון הסיטונו'. הואיל והלוקח משתכר לוקח מפריש על כן הסיטונות מוכרין שבל המבול לדמאי. מתניתא מסייעא לר' אילא תני ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מדד לו בדקה חייב לתקן מה שמכר אפי' לא מכר לו אלא סאה ורובע צריך לעשר המוכר אותו רובע דסאה הוי מדה גסה: ה ר"מ אומר וכו' עד טפלה דקה לגסה. כלומר בתרווייהו מקילין גבי מכר שחנווני שדרכו בדקה בקורנית ומדדו בגסה איפמר החנווני. וסימון שדרכו למכור בגסה בתבואה ומדד בדקה טפלה דקה

עין משפט נר מצוה

ו א ב מיי' פי"א שם הלכה ב:
ז ג שם הלכה ג:
ח ד שם הלכה ד:
א ה מיי' פ"י מהל' מעשר הל"א:
ב ו שם הלכה יב:
ג ז מיי' פי"א שם הלכה ז:
ד ח ט שם הלכה ח:

פי' הרא"ש

קיבל עליו דברי חבירות אינו אוכל ולהכי לא מיירי הכא ואם הפסיד חבורתו וכו':
(א) אף על פי שמזונותיהם עליו דבודאי אסור לפרוע בו חובו: (ב) שלא להכשיל המוצאם מיירי: (ג) ולא ידענא מה צריך לטעם זה דהא דאמרי לעיל דהמוכר בגסה פטור מלעשר היינו במוכר לחבר לפי שיודע שפטרו חכמים את המוכר ויעשר הוא אבל במוכר לע"ה בכל ענין חייב לעשר וה"נ חייב לעשר משום עם הארץ המוצאם דאלו חבר המוצאם יעשרם דמאי אחר שנגמרה מלאכתו למעשר: (ד) ועי' וא' מתחלפין: (ה) היה עומד ולוקח כגון שהיה בורר איזה מהם יקח ולא גמר בלבו לקנות:

הגהות הגר"א

(א) מ"ד בר"ש וצ"ל דמשמע. נ"ב ונראה דקושיתו כאן כיון דתקינו על הלוקח דתקינו נ"ל עלהמוכר כלל. דהא כל מתני' ע"כ בלוקח חבר מדקאמר כל המשפיעין כו': (ב) שם שלא יפריש כלום. נ"ב אלא: (ג) שם ודאי נמחק. וכ"ב טהרות: (ד) שם לפי שכבר כו' עד אין נמחק: (ה) שם מ"ה הנמכר. נמחק וכ"ב דברים שדרכן למדוד בגסה: (ו) שם סלי

הגהות מהרי"ו לנדא

עין משפט נר מצוה

ה א שם הלכה י :
ו ב שם הל"א ופ"ו הלכה ו וטור ש"ע יו"ד סימן שלא סעיף ק"ז :
ז ג ד מיי' פי"א מהל' מעשר הי"ג :
ח ה שם הלכה טו :
ט ו שם פי"ב הלכה [illegible] סמג עשין קלו :
א ב מיי' פי"ב מהל' מעשר הל"ב סמג עשין קלו :
ב ג שם הלכה א :
ד כ שם הלכה ד :

מסורת הש"ס

א) גיטין פ"ס סא: ב) בכורות פ"ב דף יא: ג) ש"ג פב לא. ד) חולין פ"א ו: וגיטין פ"ה דף סא: ה) שם וכחולין דף ו. ו) מנחות פ"ג לג: חולין פ"ד עז:

משנה

להחזיר מפני שלא משך : ג א המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר ואם מתחלה נטלן בשביל שלא יאבדו פטור ב כל דבר שאין אדם רשאי למכרן דמאי לא ישלח לחברו דמאי ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו : ד א) המוליך חטים לטוחן כותי או ג לטוחן ע"ה בחזקתן למעשרות ולשביעית לטוחן נכרי דמאי ב) המפקיד פירותיו אצל הכותי או ד אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעי' ה אצל ג) הנכרי כפירותיו (ח) רבי שמעון אומר דמאי: ה ד) ו הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה לחלוף אמר ר' יוסי אין אנו אחראין לרמאים אינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד : ו ה) ז הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל א"ר יהודה רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה מודה רבי יהודה בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה להחליף להאכיל את בתה שביעית :

פרק רביעי

א **הלוקח** ח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח (ו) לעשרן ושואלו בשבת יאכל על פיו חשכה ט מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר לא מצאו י אמר לו אחד שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן אוכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר ו) כ תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה ר"ש

רא"ש

הספינה (דף פח.) הלוקח ירק בשוק בירר והניח אפי' כל היום כולו אינו חייב לעשר : ג לא יצניע עד שיעשר · דאסור להוציא דבר שאינו מתוקן: שלא יאבדו · ולא נתכוון לזכות בהן ובירושלמי (הלכה ג) פריך מהא דאמרינן בפרק המניח (כט:) גבי הופך את הגלל למעלה משלשה חייב בנזקים אע"ג דלא נתכוון לזכות והכא פטור מלעשר ומשני אמר ר' בון תמן כתב בעל הבור ישלם (ה) והכא כתיב עשר תעשר משלך אתה מעשר ולא משל אחר : כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי · כגון מדה דקה כדקתני בפרקין לעיל (משנה ז) לא ישלח לחברו דמאי כמו כן במדה דקה אלא מדה גסה שאדם רשאי למוכרו דמאי שולח לחברו דמאי (ו) רבי יוסי מתיר בודאי בין דקה בין גסה ובלבד שיודיעו (ז) *אסור בדמאי בדקה כדמפרש בירושלמי ושיעור דקה מפורש בפרקין לעיל : ד בחזקתן. דבנכרי ועם הארץ לא חיישינן לאיחלופי כדאמרינן בפרק הניזקין (דף סא:): לטוחן הנכרי דמאי · דנכרי חשוד להחליף: אצל הנכרי כפירותיו · בירושלמי (הלכה ד) פריך רישא לסיפא הכא את אמר לטוחן הנכרי דמאי והכא את אמר אצל הנכרי כפירותיו כאן קופה בקופות כאן פירות (א) בפירות (ג) פלוגתא דר' שמעון ורבנן קופה בקופות כדמוכח בירושלמי (שם) דאמר רבי אחא בר' חייא בשם ר' יוסי בר' חנינא לא אמר רבי שמעון אלא עד כדי (ג) קופתו הפקיד אצלו שתים אחת דמאי ואחת ודאי כלומר ואחת ודאי פטורה (ד) דכיון שאין לנכרי אלא קופה אחת לא חיישי' שמא החליף אלא אחת ולא חיים שמא הביא ממקום אחר והא דקאמר לא אמר רבי שמעון הוא הדין דהוה מצי למימר לא אמרו חכמים: רבי שמעון אומר דמאי. ואף על גב דשמעינן ליה לר' שמעון במנחות בפ' ר' ישמעאל (דף סו:) דמירוח הנכרי פוטר מ"מ חייב מדרבנן גזרה משום בעלי כיסין כדמסיק התם ומיהו קשה לרב פפא ולרבינא דפרכי התם לרבא מברייתות דסברי דגלגול הנכרי פוטר מירוח הנכרי אינו פוטר אלמא לית להו שיתחייב מדרבנן גזירה משום בעלי כיסין א"כ תקשי להו דרבי שמעון אדרבי שמעון דאמר התם מירוח הנכרי פוטר והכא גבי מפקיד קאמר דמאי משמע דאי ודאי חלפינהו חייבין ויש לומר דמודו רב פפא ורבינא דחייב מדרבנן אלא סלקא דעתייהו דהנהו ברייתות איירי בדאורייתא מדפטרי גבי חלה דלא הוו ידעי הנהו טעמא למסקי' התם מאי שנא חלה ממעשר ואם תאמר הא אמרי' בסוף פ"ק דבכורות (י"א.) הלוקח סבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו ופריך למרחינהו מאן אי מרחינהו נכרי דיגונך ולא דיגון נכרי מאי קושיא האמרן דחייב מדרבנן גזירה משום בעלי כיסין ואפי' בתבואה דתחלתה של נכרי גזור כדמוכח במנחות (דף סז:) *דמייתי עלה הויא דנר וכי תאמר אי מדרבנן לא הוה אמר והן שלו משום בעלי כיסין א"כ הא דמייתו התם מתני' דהכא ומסיק עלה ר' אליעזר להפרים כולי עלמא לא פליגי דמפרים כי פליגי ליתנן לכהן תנא קמא סבר ודאי חלפינהו ובעי יהבינן לכהן ור' שמעון סבר דמאי ופריך מהסיא דמעשרן והן שלו מאי קושיא ההיא מדאורייתא והסיא דר' אליעזר דרבנן וי"ל דודאי מעיקרא סלקא דעתין דלית ליה גזירה משום בעלי כיסין מעשרן והן שלו ואפשר דלמאי דמסיק קאתינא מכח גברא דלא מלית לאישתעויי דינא בהדיה אפילו מכר שלו לנכרי ובא ישראל ולקח ממנו מעשרן והן שלו: ה פונדקית· שומרת את הפונדק ומתארחים אצלה . מעשר את שהוא נותן לה · דאין חבר מוציא מידו דבר שאינו מתוקן : ואת שהוא נוטל ממנה · כדקתני דחשודה לחלוף [והא דתני לעיל דע"ה לא חשיד לאחלופי] הא משנינן בפ"ק דחולין (דף ו:) דפונדקית מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא לפי' שם בקונטרס שמורה הוראת היתר לטובה אני מתכוונת כדי שיאכל בר בי רב חמימא ולשון מוריא לא משמע כן דמשמע שמורה לעצמה הוראת היתר לעכב משלו כמו מוריא ואמרה תורה מדידיה אכיל (שם) ועוד מאי קאמר רבי יוסי אין אנו אחראין לרמאין הא לטובה מתכוונת ואין כאן רמאות לכך יש לפרש דבתמיהא קאמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא והלא טרחתי בשבילו אבל גבי נותן לשכינתו עיסה לאפות וקדרה לבשל דהתם אע"פ שטורחת בשבילו דרך שכנים שמורחין זה בשביל זה ומיהו פי' הקונטרס עיקר כמו שאפרש : אין אנו אחראין לרמאין · לא דמי לבעלי ירק דלעיל דהשומטן אינו נוטלן בגזל דאפקורי מפקר להו ובירושל' (הלכה ה) אמרי' דר' יוסי ורשב"ג אמרו דבר אחד כמה דרבי יוסי אמר אין אנו אחראין לרמאין כך רשב"ג אמר אין אנו אחראין לרמאין בפרק מרובה (דף סט:) מייתי מתני' דמעשר שני פ"ה (משנה א) גבי כרם רבעי ומציינין אותו בקוזזות אדמה אמר רשב"ג בד"א למיירי מתני' בשביעית אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות (ה): ו המתקלקל · אם תבשיל אם פת שנתקלקל : א"ר יהודה · בירושלמי (הלכה ו) אמר ר"י אף קדמייתא אדעתא דר' יהודה וה"ק דברי ר' יהודה שר' יהודה אומר רוצה היא בתקנת בתה ומפרש בירושלמי (שם) דר' יהודה אומר נותן לחמותו כנותן לפונדקית כלומר דמוריא ואמרה ורבנן אמרו נותן לחמותו כנותן לשכינתו דאינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר בפ"ק לחולין (דף ו:) ומכאן משמע כפי' הקונטרס לחולין דמוריא ואמרה לטובה אני מתכוונת מלמדמי לה חמותו דמחלפא במקלקל ובהכי פליגי ר' יוסי ורבנן דר' יוסי סבר מתכוונת לגזול ורבנן סברי מתכוונת לטובה: בנותן לחמותו בשביעית · כלו' בשביעית שאינה חשודה להאכיל את בתה שביעית כדאמר בפרק הניזקין (דף נד:) ובפרק עד כמה (דף ל.) דבאתריה דר' יהודה חמירא להו שביעית :

א **חבריה** בשם ר' (חנינא) [יוחנן] מפני כבוד שבת התירו. אם מפני כבוד שבת למה לי שואלו על ידי (עילי) עילה רב ביבי בשם ר' חנינא אימת שבת עליו והוא אומר אמת ואם אימת שבת עליו פדא תנינן חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר מפני אחר שאין שבת עליו באימה תני שואלו בחול לא יאכל בשבת מאן דאמר אימת שבת עליו ניחא מאן דאמר מפני כבוד שבת אפילו בחול שואלו ואוכל בשבת פי' אימת שבת עליו משום דאמרי' בסוף המביא כדי יין (דף לד:) דשבת קובעת למעשר (א) : ומיבעי בירושלמי בשנים שלקחו ממנו שתי כלכלות כאחת ושאלו על אחת מהו שיאכל שנייה דשמא זה עישר וזה לא עישר (ז):תרומת מעשר. שדמאי אין צריך להפרים תרומה גדולה דלא נחשדו עליה (ב) כדאמרי' בפרק בתרא דסוטה (דף מח.) שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד לפכי נקט תרומת מעשר של דמאי דנחשדו עליה דסברי אינה במיתה כל זמן שלא הופרש מעשר ראשון והוא אחד מק' וכשחזרה למקומה פחות מק' חוזר ומדמעת והא דנקט במקומה סתמא כר' אליעזר דתניא בירושלמי (הלכה א) תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת [דברי ר"א וחכמים

[*הגה"ה וכן פירש הראב"ד בהשגות פ"א מהלכות מעשר הלכה ט"ו ודלא כפי' הר"ש ז"ל כאן והטעם משום דקופה בקופות נתייפה שמא לא יכוון כמילואם].

ר"ש

חבר בתרגום א) : ג להצניע · לשמור ולגנוז וזאת המלה מצויה בלשון הקדש והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו) : ואם נטלן בשביל שלא יאבדו פטור מלעשר לפי שאינו נוטל אותם לעצמו אלא יחא כמו שיציל מיד העכו"ם ומיד הדליקה לזולתו : ור' יוסי מתיר בודאי · פ"ל כי הוא מותר לו לשלוח טבל ולהודיע למי שישלחנו שהוא טבל ואינו חושש ר' יוסי שמא אם נתיר לו זה ישלח לו ולא יודיענו ואין הלכה כר' יוסי : ד כבר בארנו במסכת ברכות כי כל מה שהראה במשנה הפרש בין כותי לנכרי היה כן בזמן שעבר : ומה שאמר בחזקתן למעשרו' ולשביעית ר"ל שאין לו לחשוד אותן שהחליף אותם אבל הם כאשר היו בתחלה · ואם יוליכן לטוחן נכרי הם דמאי וזה לפי שהטוחן יתקבצו אליו קופות של חטה ואפשר שיחליפן בפירות ישראל אחר שהם מחויבות במעשרות ועל כן יהיו דמאי · וכשיפקיד פירות אצל הנכרי נאמר שהחליפן משלו ועל כן הם כפירותיו ר"ל כפירות הנכרי ואינם מחויבין כלום · ור' שמעון אומר אולי ישראל אחר הפקיד אצלו והחליפן בהם ויהיו גם כן דמאי ואין הלכה כר' שמעון : ה אין אנו אחראין לרמאים · ר"ל אין עלינו אחריות הרמאין שנאמר שלא יתן לה אלא דבר מעושר כדי שאם החליפהו לא יהיה לה בו מכשול והאכלתו מעושר : פונדקית · היא בעלת הפונדק ומנהג הסוחרים לתת לה הקמח והבשר והתבשיל כל אחד מאכלו ולחמו ואין הלכה כרבי יוסי : ו המתקלקל. נפסד ונסחת ר"ל כשיסחת לה תבשיל או לחם תקח היא זו הנסחת לעצמה והחליפנו באחר טוב ממנו ור' יהודה אינו חולק על מה שהוקדם אבל הוא מבאר טעם הדבר והיה לך על זה מה שאמר אמר ר' יהודה ולא אמר ר' יהודה אומר ויהיה תקון דבר המשנה כך מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל אמר ר' יהודה מה טעם מפני שהאשה רוצה בתקנת בתה ובושה מחתנה ועל כן החליפה לו מה שנסחת כדי לתקן עניני בתה ור' יהודה חולק במה שאמר בכאן על דברי ר' יוסי שהקדמנו כי ר' יהודה אומר מעשר זה שהוא נותן לה כי הוא שומר שלא יגרום לה מכשול ור' יוסי אומר אין אנו אחראים לרמאים ולפיכך אמר שר' יהודה מודה לר' יוסי בפירות שביעית ר"ל שהותר לו לתתן לחמותו שתבשל לו ולא נחוש שיגרום לה מכשול שמא תקחם ותחליף הנסחת והאכלם שלא בקדושת שביעית שאינה לדעת ר' יהודה חשודה שתחלוף פירות שביעית מפני שהוא דבר חמור והיו נזהרים בו מאד לפיכך אין לנו לחוש שתאכיל לאנשי ביתה פירות שביעית שלא בקדושת שביעית אבל נאמר מה שנתן לה מפירות שביעית תחזיר ואפי' יהיה נפסד והלכה כרבי יהודה בשני המאמרים שחכמים מודים לו :

א **אמרו** בגמ' שהטעם בענין שהוא נאמן בשבת לפי שאימת שבת עליו ר"ל שעמי הארץ הוא חמור בעיניהם לעשות עבירה ביום שבת מפני כבוד היום לפיכך לא ישקר : וחשכה מוצאי שבת.ר"ל ליל ראשון אחר

פי' מהרי"ך בן מלכי צדק

ג המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן שזכה בהן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר. שכבר זכה בהן : ואם מתחלה נטלן בשבי' שלא יאבדו ולא לזכו' בהן פטור דכתיב עשר תעשר משלך אתה מעשר ולא משל אחר : כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלח לחבירו דמאי. ז מדה דקה אבל מדה גסה שאדם רשאי למוכר' דמאי ישלח:ר' יוסי מתיר לשלח לחבירו פירות שכולן וודאי בין דקה בין גסה ובלבד שיודיענו כי טבל היא זה : ד המוליך חטין לטוחן כותי או לטוחן עם הארץ.פי' טוחן בעל הרחים אותןהחטים בחזקתן למעשרות ולשביעי' כלומר אם היו מעושרין מתעשרין הן עתה ובחזקתן עומדין . וכן אם לא היו משביעית בחזקתן הן:לטוחן הנכרי דמאי. פירוש צריך להפריש מהן דמאי מיהא שמעי' דכותי אינו כנוי : וכן המפקיד וכו' מיהא שמעי' דכותים נאמנים על הפקדון: כפירותיו.פי' טבל ודאי גרסי' הכא את אמר דמאי והכא את אמר כפירותיו . ופרקינן כאן קופה בקופות דמאי כאן פירות בפירות כפירותיו*) : ר"ש אומר דמאי וכו'. ובבכורות פ"א איתניה ואמרי' א"ר אלעזר להפריש כולי עלמא לא פליגי דמפריש כי פליגי ליתנן לכהן (נ"א ללוי) תנא קמא סבר כפירותיו ובעי מתנינהו לכהן . ר' שמואל סבר דמאי ומפריש ולא יהיב לכהן . יתיב רב דימי וקאמר להא שמעתא א"ל אביי טעמא דמספקא לך אי חלפינהו אי לא חלפינהו הא ודאי חלפינהו לכו"ע בעי למיתבינהו לכהן והא"ר שמואל א"ר חנינא הלוקח שבלין מן הנכרי ממורחין מעשרן והן שלו. דילמא כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר : ה הנותן לפונדקית.פי' אשה ששומרת הפונדק : מעשר את שהוא נותן לה. שאין דרך חבר להוציא דבר שאינו מתוקן. ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאין : ו הנותן לחמותו. פי' לא שנא בין חמותו מן האירוסין בין מן הנשואין מעשר וכו':המתקלקל.פי' הככר המתקלקל בפורני מחליפי.גרסינן א"ר יוחנן אוף קדמיתא ר' יהודה היא וא"כ מתני' הכא היא דברי ר' יהודה שר' יהודה אומר רוצה בתקנת בתה ובושה מחתנה . אבל חכמים אומרים הנותן לחמותו כנותן לשכנתו . ותנן הנותן לשכנתו פת לאפות תבשיל לעשות אינו חושש לא משום מעשרות ולא משום שביעית וכו' : ומודה ר' יהודה בנותן לחמותו החשודה על השביעית פי' אע"פ שחשודה היא לאכול אינה חשודה להחליף וליקח את של בתה ולתת את שלה להאכיל בתה שביעית :

פרק ד א **הלוקח** פירות ממי שאינו נאמן וכו'.חבריא אמר א"ר חנינא מפני כבוד שבת התירו פי' שאע"פ שבשעת ששואלו אומר לו מתוקנין היו אינו נאמן ואינו יכול לאכול במוצאי שבת עד שיעשר . והכא בשבת יאכל מפני הכבוד שאין לו מה יאכל ואם לא נתיר לו ישב בתענית . ורב ביבי א"ר חנינא אימת שבת עליו והוא אומר אמת . מאי בינייהו שאלו בחול איכא בינייהו . למאן דאמר מפני כבוד שבת שאלו בחול יאכל בשבת . למ"ד אימת שבת עליו שאלו בחול לא יאכל בשבת תניא נמי הכי שאלו בחול פי' ביום ששי לא יאכל בשבת : תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה . פי' תרומת

פי' הרא"ש

(ה) פי' כל מי שהוא בעל הקרקע ואפילו אינו שלו דבור ברשו' [illegible] הוא ואפ"ה חייבתו התורה : (ו) אע"פ דהכי הרי טעמי במפרש בירושלמי [illegible] לחבירו מ"מ לא פליגי חכמים אלא כאן חשש עבירה דמיירי בשולח לחבר והוא יודע במה יש לו לעשר אבל בשולח לעם הארץ צריך לעשר בכל ענין : (ז) כיון דמתנה הוא [illegible] לעשר רק שיודיענו [illegible] (ח) [illegible] נכרי פירות מן החוץ והחליפן אבל אם הפקיד אלו פירות בלא קופה אע"פ שאין לנכרי פירות כ"כ כיון שהם מעורבים הכל תורת דמאי יש להם דאינו יכול לבער כמה היו פירות של נכרי ובטוחן נכרי אפילו קופות הוי נמי כמו פירות בפירות אפי' אם לא שכיח חטים בביתו של נכרי הוי דמאי לפי שהכל מוליכין שם חטים לטחון ואף אם אין לו רע משלו מחליף רע של אחר בטוב של זה ואח"כ כשיזדמן לו רע יתנהו לבעל הרע הלכך הכל דמאי ור"ש מחמיר במפקיד הכל דמאי ואע"ג דשמעינן ליה לר"ש במנחות וכו' :

פרק ד (א) פי' בירושלמי פליגי ביה אמוראי בטעמא דמהני' חד אמר מפני כבוד השבת התירו לאוכלה ומ"מ לא התירו אלא על ידי שאלה דאולי יאמר האמת שאינן מעושרים וחד אמר משום דאימת שבת מוטלת עליו משום דשבת קובעת למעשר כדאי' בבילה בסוף המביא(דף לד:)וירא מלשקר ופריך עלה אם אימת שבת עליו וירא מלשקר אמאי לא יאכל למוצאי שבת ומשני משום [אחר] שאין שבת עליו באימה כלומר שלא רצה לסמוך על אימת שבת אלא ביום השבת לפי שיש שאין עליו אימת שבת ולכן עשו טעם זה סעד עם כבוד השבת ונ"מ בין הני תרי טעמא דלמ"ד משום אימת שבת אם שאלו בחול לא יאכל בשבת ולמ"ד מפני כבוד שבת אפילו שאלו בחול יאכל בשבת : (ב) לפי שחטה אחת פוטרת את הכרי :

הגהות מהר"י לנדא

פרק שלישי א] בר"מ מ"ב הגר בתרגום ומלך (ויקרא א' ט"ז) תרגום יונתן ויתזוס :

הגהות הגר"א

(א) מ"ד בר"ש פירות נמתק . ונ"ב . קופה : (ב) שם בפירות . נ"ב נראה בהיפך דלא יחליף פירות בקופה של ישראל אלא בפירות שלו : (ג) שם כדי קופתו . נ"ב-ר"ל אינו חושש אלא שלא הפקיד ע"ה אלא קופה אחת והחייבת : (ד) שם פטורה נמתק : (ה) מ"ה וימות . נ"ב אבל מסיק שם דר"י מודה לרשב"ג ורשב"ג לא מודה דאין הגר מוציא מה"י דבר שאינו מתוקן : פרק ד (ו) משנה א ושכח . נ"ב בירושלמי דוקא שכח . ודוקא שאין עמו תנאי כמש"ל פ"ז : (ז) שם בר"ש לא עישר . נ"ב וכן באדם א' בשני כלכלים שם :

מסורת השי"ס

א) נדרים פ"א דף פד. מכות יז: ב) בכורות פ"ב דף לו: ג) כתובות פ"ב דף כד. וכפ"ה דף נו:

אומרים בין במקומה בין שלא במקומה מדמעת (א)] והך פלוגתא דוקא בדמאי ולא בודאי: שואלו ואוכלו על פיו· בירושלמי (הלכה א) תני בר קפרא אימת הדימוע עליו והוא אומר אמת כלו' משקרא עליה שם תרומה ירא לשקר ובתוספתא (פ"ה) קתני כשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת דימוע על עם הארץ ומפרש בירושלמי (שם) כילד שואלו דבריתא מאי אמר ליה לית אנא חסד לך אלא בגין דזבנית מינך חיטי וחמית אוקלוסא עלך ואמרית דילמא אנשיית מתקן ברם הכא דחסידתן ותקינתן ואע"ג דקיימא לן החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו הכא דאימת דימוע עליו נאמן: ב המדיר את חבירו שיאכל אצלו · דאמר ליה קונם שאי אתה נהנה אם אין אתה סועד אצלי: שבת הראשונה · מפרש בירושלמי (הל' ב) ר' ינאי ברבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמא התירו משום איבה לסעודות בחור שנשא בתולה קורין בלשון יון פרוטגמא בויקרא רבה פרוטגמא של לדיקוס לעתיד לבא (ג): ג למעשר עני · בפרק אלו הן הלוקין (דף יז·) בעי רב יוסף למימר דמר סבר טביל ומר סביר לא טביל אמר ליה אביי אי הכי אדמיפלגי בספיקו ליפלגו בודאי אלא דכולי עלמא טביל והכא בהא קא מיפלגי מר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני דכיון דממונא דידי' הוא (ד) אפרושי מפרים (ה) ומר סבר נחשדו כיון דטריחא ליה מילתא לא מפרים ובירושלמי (הל' ג) מפרש *רב הונא ר' אבא בשם רב האוכל פירותיו טבולי למעשר עני חייב מיתה מאי טעמא דר"א מכיון שיודע שבעון מיתה הוא מפרים מאי טעמא דרבנן בלא כך קורא עליו שם ואינו צריך להפרים כלומר בלא כך שיפשוט לך שמפרים הא סגי בקריאת שם הלכך אין לחוש אם נחמיר עליו לקרות בספק (מעט) [שם מ"ע] והיינו כההיא שיטה דמכות דר' אליעזר סבר על מעשר ראשון ומע"ש נחשדו דלא מפרשי להו הראשון משום תרומת מעשר דאית ביה והשני משום דבעי אסוקי לירושלים אבל מעשר עני מפרים ורבנן סברי אפי' הכי חשודין הן הלכך הלוקח קורא עליו שם ואינו צריך להפרים וליתן לעני: ד להרומת מעשר של דמאי · לא מצי למינקט של ודאי דבישראל מיירי והוא חייב ליתן מעשר ראשון ללוי והלוי יתן

שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו :
ב *המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת הראשונה ואע"פ שאינו *מאמינו על המעשרות ובלבד שיאמר לו מעושרין הן ובשבת שניה אע"פ שנדר ממנו הנייה לא יאכל עד שיעשר :
ג א) רבי אליעזר אומר אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכמים אומרים ב) קורא שם ואינו צריך להפריש : ד ג) מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואם היו כהן או עני למודים לאכול אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם : ה ב) ו) האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני הרי זה נאמן הלך ליקח ממנו ואמר לו לא מצאתיו ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן אינו נאמן : ו ה) הנכנס לעיר ואין מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו א' אני איני נאמן *איש פלוני נאמן הרי זה נאמן הלך ליקח ממנו אמר לו מי כאן מוכר ישן אמר לו מי ששלחך אצלי אע"פ שהן כגומלין זה את זה הרי אלו נאמנין :
ז ג) החמרין שנכנסו לעיר אמר א' שלי חדש ושל חבירי ישן שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינן נאמנין ר' יהודה אומר נאמנין :

הלוקח

לאת הכוכבים אבל בין השמשות במוצאי שבת אוכל על פיו מפני שלא נגמר היום ומה שאמר בכאן מעשר ר"ל תרומת מעשר ומעשר שני המחויבים לדמאי כמו שבארנו והעיקר בידינו שתרומת מעשר של דמאי אע"פ שהוא ספק כשתתערב בפירות מתוקנים נדמעו ודין המדומע יתבאר לך אחר זה אמר שאם יפרים ע"ה תרומת מעשר של דמאי לפנינו ואחר כך חזרה למקומה ונתערב הכל נעשה הכל מדומע וכשנשאלהו אחר כך ואמר חזרתי והפרשתי אותו והוצאתיו והתקנתי זה שהיה מדומע אומר ר' שמעון שזורי שהוא נאמן אפי' בחול כי הוא אומר כשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת מדומע עליו ולא יתיר לנפשו אכילתו אחרי אשר נתערבה בו תרומה עד שיתקנהו וחכמים אינם מודים לזה ואומרים שאינו נאמן בחול בשום פנים ואפי' במדומע והלכה כר' שמעון שזורי: ב המדיר את חבירו. ר"ל הנשבע על חבירו: בשבת ראשונה · השבת הראשונה שיקראו לאכול עמו והתירו זה מפני דרכי שלום: ומה שאמר אע"פ שנדר הימנו הנייה ר"ל אף על פי שזכר לו בכלל שבועתו שלא יהנה ממנו אם לא יאכל אצלו שצריך לו לעשות כן לחזק החברה ולהרחיק האיבה שתפול ביניהם אם לא יאכל עמו אעפ"כ אינו רשאי לאכול עמו עד שיעשר הוא בעצמו או יעשרו לפניו : ג כבר בארנו שדמאי אינו חייב להוציא ממנו מעשר עני בשנים שמפרישין מעשר עני במקום מעשר שני וזהו בשנה השלישית מן השמטה והששית כמו שיתבאר ובאלו השנים אינם מפרישין מן הדמאי אלא תרומת מעשר בלבד לפיכך אומר ר' אליעזר אחר שלא יפרישו מעשר עני לא יקרא לו שם : וחכמים אומרים יקרא לו שם . והוא שיאמר אחר שיפרים תרומת מעשר עשירית מה שנשאר הוא מעשר עני ולא יפרישהו ודעת חכמים בזה כדי שיתקיים מעשר שני המחויב לדמאי וידע שצריך על כל פנים להוציאו אחר תרומת מעשר לפי שמעשר עני הוא במקום מעשר שני כמו שיתבאר ואין הלכה כרבי אליעזר : ד ענין קרא שם שיאמר תרומת מעשר המחויבת לזה הצבור מן התאנים תהיה בזה הצד וסימן עליו אך לא הפרישה מכלל התאנים על כן אמר אע"פ שהם ידועים לא יטלם בשבת ובארו בגמרא שענין מה שאמר לא יטלם הוא לא יתנם וכאילו אמר לא יטלם לנתינה מפני שהוא אסור לתת המתנות בשבת : ופירוש למודין רגילין : ומה שאמר ובלבד שיודיעם שיאמר להם זה שאני מאכיל אתכם הוא תרומת מעשר או מעשר עני שאם לא יודיעם יחשבו שמאכילם דרך נדבה ויהיה כמי שמאכיל תרומה ומעשרות לאורחין או עשה מהן צרכיו : ה מה שאמר נאמן אינו ר"ל נאמן על המעשרות לפי שהוא המעשר אבל פי' נאמן הוא איש נאמן על טומאה וטהרה שאינו מאכיל איסור ולא טמא והטעם שהוא נאמן באמרו מפלוני קח לי כי בודאי אינו לוקח מאחר לפי שהוא מתיירא שמא ישאל האיש ההוא ויאמר לו אם בא אליך פלוני אם לא:ן והעיקר אצלנו אין אדם חוטא ולא לו ולפיכך לא ישלחנו לאיש שאינו נאמן מפני שאין לו הנאה בזה הנאה קרובה מיד וכל זה כדי להקל עליו מפני שהוא גר ואינו מכיר אנשי המדינה : ז מתוקן · ידוע ר"ל כבר הוציא ממנו המעשרות : אינו נאמן · ואע"פ שהוא מהנה לזולתו מפני

תרומת מעשר למי שירצה אבל בדמאי מעשרותיו שלו דהמוציא מחבירו עליו הראיה אבל תרומת מעשר מפרים ונותן לכהן כדתנן בסוטה בשילהי עגלה ערופה (דף מח·) אבל גבי מעשר עני נקט הוודאי דאילו של דמאי שלו ואם תאמר וליתני תרומה גדולה של ודאי ויש לומר דמעשר עני כשקרא שם מערב שבת יכולים לאכול הוא והעני בבת אחת בלא הפרשה אלא שיקבע מערב שבת לצפון ודרומן אבל תרומה שמדמעת את החולין צריך להפרים ובשבת אסור להפרים אע"פ שקרא שם מערב שבת כדמוכח לקמן בפרק ז' (משנה א ה) דתנן המזמין חברו לאכול אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפרים למחר הרי הוא מעשר וגבי היו לו תאנים של טבל קתני שאני עתיד להפרים ולא קתני למחר משום דכיון דודאי הוא אסור להפרישו בשבת אע"פ שקרא שם ומיהו אין מזה ראיה דהכי נמי בסיפא דקתני היו דמאי ולא קא תני למחר והא דקתני למחר גבי מזמן משום דאין מפרים שם אלא מה שאוכל והוא הדין נמי במי שיש לו תאנים של טבל שיכול להפרים מה שאכל בשבת אלא לפי שירצה לתקן אף המותר הכל בבת אחת לא קתני למחר דלצורך חול אסור להפרים ובהדיא אמרי' לקמן בירושלמי פרק ז' (הל' א) רבי ינאי הוה ליה תאני ודאי שאל לר' ירמיה רבה מהו מתקנא בשבת אמר ליה למען תלמד ליראה את ה' כל הימים אפי' בשבת פי' תאני ודאי תאנים שהיה לו ודאי טבל שהתנה עליו מערב שבת מה שאני עתיד להפרים יהא מעשר אלמא בהדיא דשרי והא דלא נקט הכא תרומה גדולה של ודאי יש לפרש משום דלאו אורחיה דמילתא לשהות תרומה ורגילין להפרישה לאלתר אפי' קודם שהביאה לבית כדאמרי' בירושלמי בפ"ג דמעשרות (הל' א) אי אפשר לגורן שתיעקר אא"כ נתרמה תרומה גדולה וגם לפי שאין צריך לטרוח במדידה ואדרבה מנוה באומד וקצת תימה בעובדא דר' ינאי בהאשה רבה (דף נג·) דר' ינאי גופיה עישר מפירי לביתי' שלא מן המוקף יקרא שם ויפרים בשבת מן המוקף כדעבד בירושלמי ושמא ההוא הוה ברישא ולא ידע אכתי אי שרי אי נמי הוה צריך לכולה כנתא דפירי ועוד דאין מתנה| אודאי על מה שביד חברו כמו שמפרש בירושלמי בריש פרק ז' : לא יטלם · לאו דוקא אלא כלומר לא יטלם כדי ליתנן לכהן ולעני שבהאר ושמבוי סתמא כב"ש דבילה בפ"ק (דף יב:) דאין מוליכין חלה ומתנות לכהן כדמפרש בירושלמי (הלכה ב) אבל בלימודין לאכול שרי ומיהו לאחרים ולר' יהודה דאמרי התם למ"ה ב"ה בתרומה שאין מוליכין משום דאינו זכאי בהרמתה אתיא אפילו כב"ה : ירושלמי (הל' ג) כיני מתני' לא יתנם בשבת דתנן ב"ש אומרים אין מוליכין חלה ומתנות לכהן בי"ט בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום וב"ה מתירין הדא ילפא מהדא והדא ילפא מהדא [הדא ילפא מההיא] היא י"ט היא שבת וההיא ילפא מהדא בלימודין אבל בשאינן לימודין לא סלק בר נש מיכול פיסתיה בביתיה דחבריה פי' פיסתיה מלשון (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ ומהאי טעמא נמי במתני' בעי שיודיעם דאפילו למודין לאכול אצלו לא סליק על דעתיה לאכול אצל חברו בשבת אא"כ הודיעו מערב שבת ועוד דפעמים אינו טהור ואסור בתרומה ועני נמי אין צריך לטמאות שפרותיו של חברו : ה דאפי' ימצא שאינו נאמן מצי לאשתמוטי בעיני היה נאמן (ז) אבל כשאמר לו מאיש פלוני אינו רשאי ליקח מאחר ובהא נמי פליג ר' יוסי : ירושלמי (הל' ד) תניא ר' יוסי אומר אפילו אומר מפלו' אינו נאמן עד שיאמר לו קח ואני נותן מעות מאי טעמא דר' יוסי אני אומר אחד קרוב מצא ולקח ממנו דתנן (גיטין דף סו·) התקבל [לי] גטי במקום פלוני אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום ר' אליעזר אוסר מיד מאי טעמא דר' אליעזר אני אומר אחר הדלת מצאו אתיא דר' אליעזר כר' יוסי ודר' יוסי כרבי אליעזר דר' יוסי רובה [מן] דר' אליעזר ולא מודה ר' אליעזר שאם אמרה לו אל תקבלהו לי אלא במקום פלוני שהיא אוכלת בתרומה עד שיגיע גם לאותו מקום וכה אפילו אמר מפלוני אינו נאמן עד שיאמר קח מפלוני ואני נותן מעות פי' דרבי יוסי רובה כלומר עדיפא מדר' אליעזר דבההיא דר' יוסי הוה שרי ר' אליעזר לטעמא דר' אליעזר משום דמראה מקום היא לו כדאיתא בפ' התקבל (דף סה·) ובפ' האיש מקדש (דף מט·) ובפ' גט פשוט (דף קסה·) והכא כשאמר לו מאיש פלוני כאילו אמר לו אל תקנה מאחר דמי משום דנאמן על המעשרות קאמר ליה ואפילו הכי חיים ר' יוסי : ו הרי זה נאמן · בירושלמי (הל' ה) פריך ועד אחד נאמן בתמיה דאף על גב דבעלמא עד אחד (ראוי) נאמן לא היה ראוי כאן להאמינו כיון דהוא עצמו חשוד א"ר יוחנן קל הקילו באכסנאי מפני חיי נפש והכי נקט נאמן שאין מכיר אדם אבל המכיר לא התירו כדקתני בתוספתא (פ"ה) : מוכר ישן·כההיא דחמרין (בההיא) דבסמוך דמייתי בפ' אע"פ (דף נו:) פירש שם בקונטרס האי דנקט שלי הדש משום איסור חדש קודם לעומר ולמאי דמסגי התם ובפ' שני דכתובות (דף כד·) בדמאי הקילו צריך לומר דחדש כדמאי דרובא לא חשידי וקשה דלא מצינו בשום מקום דעמי הארץ חשודין על החדש כלל ורבי' שמואל מפרש דלענין איסור שביעית כגון בשנה שביעית וקאמר שלי חדש וגדל בשביעית ואסור לשהותו אחר הביעור ושל חבירו ישן וגדל אשתקד ואי אפשר לומר כן כלל דהא קתני בהדיא דלשביעית אינן נאמנין וצריך לומר דלא נקט חדש וישן משום איסור אלא משום דפירות ישנים מעולין מחדשים כדמוכח בפרק איזהו נשך (דף עב:) חדשות מד' וישנות מסלש שהחדשות נמכרות ד' שאין בסלע והיינו כגומלין דהאמר מי ששלחך אצלי מוכר יין ישן משביח על חברו (ח) : תניא בתוספתא (פ"ה) היה עומד בתוך סיעה של בני אדם ואמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר ואמר לו אחד אני (ב) נאמן איש פלוני מעשר הוא הרי זה נאמן אמר לו פלוני מעשר הוא בפניו אינו נאמן שלא בפניו נאמן בד"א שאין מכיר אדם שם אבל מכיר אדם שם לא יטול אלא מן המומחה בד"א שלא ששה שם ל' יום אבל ששה שם ל' יום לא יטול אלא מן המעושרות בד"א בתרומה ומעשרות אבל בשביעית ובטהרות הרי זה [אינו] נאמן : ז החמרים . מביאין תבואה ממקום הזול למקום היוקר : אין נאמנים · דודאי גומלין זה את זה ולמוכרה הביאה כדמוקי לה בפ' האשה שנתארמלה (דף כד:) בשכלי אומנותו בידו

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מעשר של דמאי א' מק' כמו תרומת מעשר . ודאי והפרישה האדם שכן גזר יוחנן כהן גדול כיון שראה שתרומה גדולה היו מפרישין ושאר מעשרות לא *ר והלוקח מעם הארץ ק' שאין מפריש סאה אחת דהיינו כדי תרומת מעשר ונותנה לכהן ואותה הסאה נקראת תרומת מעשר של דמאי ואם לא הספיק ליתנה לכהן ונפלה לכרי שהורם ממנו אם אירע כן היה ר' שמעון שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכל על פיו . ושואלו הכין בנין דחשידתן ותקינתן וחזרה תרומת מעשר שהפרשתי לשם מעושרין הן בידך ואיני חושש מן הדימוע אי לא . ומה שאומר נאמן שאימת הדימוע עליו והוא אומר אמת כלומר מתיירא שיאכל הזרי' תרומה הלכך אם לא הפריש הוא יאמר לא הפרשתי אני ומה שהפרשת אתה כדין הפרשת והשתא דחזרה לה למקומה הוה ליה דימוע ואסיר ליך : ב המדיר את חבירו שיאכל אצלו. פי' אומר קונם שאת נהנה לי אם לא תאכל עמי בשבת הראשונה . גרסי' א"ר ינאי בר' ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטוגמא התירו משם איבה פי' לשון יון הוא זה ופירושו שבת הראשון של שמחה [אולי צ"ל פרוטו]פירושו ראשון גמי [פירושו] שמחה וכן קורין בארץ יון לרווק שנושא בתולה הנשואין ההן קורין פרוטוגמו . אבל אלמון בבתולה או בחור באלמנה אין קורין כן אלא גמי · א"ר אבין כאן התירו מבלין מפני דרכי שלום ר' חנינא אמר ר' ירמיה בעי אם מפני דרכי שלום למה לי ובלבד שיאמר לו מעושרין הן : ג רבי אליעזר אומר אין אדם צריך לקרו' שם על מעשר עני של דמאי. פי' מעשר עני במקום מעשר שני קאי כיצד שנה ראשונה של שביעית מעשר ראשון ומעשר שני וכן שנה שניה שלישית מעשר ראשון ומעשר עני. גרסינן בירושלמי מאי טעמא דר' אליעזר אמרי וכו' ומחלוקת לאפרושי אבל למיתביה לעני וכן מעשר ראשון דמאי ללוי לא יהיב אלא הן שלו שהמוציא מחבירו עליו הראיה ולא יהיב לכהן אלא תרומת מעשר ולמעשר שני של דמאי פודה והשני של דמאי אחד ממאה דהיינו מעשרות מפרישין והן שלו שהמוציא מחבירו עליו הראיה וכן מיפרשא בסוף מעשר שני בגמ': ד מי שקרא שם לתרומת מעשר ולמעשר שני של דמאי לא יטלם בשבת וכו'. גרסינן בירושלמי כיני מתני' לא יתנם בשבת דתנן [בביצה דף י"ב] בית שמאי אומרים אין מוליכין חלה ומתנות לכהן ביום טוב בין שהורמו מהיום ובין וכו' ובית הלל מתירין הדא ילפא מההיא וההיא ילפא מהדא הדא ילפא מהדא היא יום טוב היא שבת וההיא ילפא מהדא בלימודין לאכול אצלו: יבואו ויאכלו. פי' כהן תרומת מעשר ועני מעשר עני: ובלבד שיודיעם. ד"ל דכהן טמא הוא . ועני [נמי י"ל דמודר] הנאה ממעשר עני אבל בשאינו לימודין לא סלק על בר נש מיכל פיסתיה פי' מעשר עני שלו בביתא דחבריה : ה האומר למי שאינו נאמן על המעשרות. פי' דווקא שאינו נאמן הא נאמן לא וכו' מאיש פלוני הרי זה נאמן מאי טעמא דאמרינן מיניה זבין דאמר בליביה היום ומחר ילך וישאלהו. נאמן ומעשר חדא מילתא היא אלא נאמן הוא בחנונין הלוקחין והמוכרין ומעשר הוא בבעלי בתים המעשרין פירותיהן ואינן אוכלין טבלין : ו הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם בעיר וכו'. פי' שהוא אכסנאי וצעק ואמר מי כאן וכו' איש פלוני הרי זה נאמן . גרסינן בירושלמי ועד אחד נאמן כלומר סמבינן אחד כהדא שאמר איש פלוני בתימה ותרצי' א"ר יוחנן קל הקילו באכסניין מפני חיי נפש : ז החמרין שנכנסו לעיר אמר אחד מהן שלי חדש וכו'. מאי טעמא דרמויי מרמי להו . מאי טעמא דר' יהודה מפני חייהן של בני העיר

עין משפט נר מצוה

ה א שם הלכה ג :
ו ב מיי' פ"ט שם הלכה ג סמג עשין קלו :
ז ג מיי' פרק כ"ג מהלכות שבת הלכה טז :
ח ד מיי' פי"ב מהלכות מעשר הלכה ו :
ט ה שם הלכה ז :
י ו שם הלכה י :

פירוש הרא"ש

(ג) בשבת שניה אומר לו מעושרים הם לא יאכל דדוקא בלוקח התירו בשבת לסמוך על דבריו : (ד) דטובת הנאה שלו ואם ירצה יתן : (ה) להפקיע איסור טבל ולא מחשיב לה כגזול כיון דממונו הוא ועדיין לא זכו בו עניים: (ו) האומר וכו' לא ידענא אמאי נקט כפל מלה נאמן ממי שהוא מעשר : (ז) הכי מפרש בשילהי כל המוקדשין (לו.) : (ח) בשביל שגמל עליו טובה ואמר עליו שהוא נאמן משום הכי אמר גם הוא עליו שהוא מוכר ישן והו"ל למיתש דלמא משקרי אפילו הכי נאמן הראשון שאמר שחבירו נאמן ולאו דוקא נאמנים שאינו חושש על נאמנותו דלאו לענין איסור והיתר קאמר:

הגהות הגר"א

(א) בר"ש משנה א מדמעת. נ"ב רש"א בין במקומה בין שלא במקומה אין מדמעת : (ב) שם מ"ו אחד אני. נ"ב נ"ל אני איש

כגון סאה ותרקב ומחק כדי למחוק ומשביח של חברו בעיר זו כדי שישביח חברו את שלו בעיר אחרת ור׳ יהודה לא חייש לגומלין דבדמאי הקלו משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן ובירושלמי (שם) אמרי׳ מ״ט דר׳ יהודה מפני חייהם של בני העיר ומאי טעמא דרבנן מצויין הן להתפרנס מעיר אחרת :

א כיצד מעשר · לעיל בפ׳ ב׳ (מ״ד) פירשתי דהתם נחתום מעשר והא לוקח מעשר : אחד ממאה · היינו שיעור מעשר דמאי דממאה מפרישים י׳ למעשר ראשון ומאותן עשר אחת לתרומת מעשר הרי שחלה עצמה מתקנת מן הנועשר ומתרומת מעשר ופריך בירו׳ (הל׳ א) וחלה חייבת בדמאי בתמים

פרק חמישי

א הלוקח [א]מן הנחתום כיצד הוא מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחלה ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי *בצד זה מעשר ושאר המעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות : **ב** [ב]הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלש ושליש ואומר אחד מק׳ ממה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל *ומאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות : **ג** [א]הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן (ג) הצוננת על החמה אפילו מטפוסין הרבה דברי ר״מ ר׳ יהודה [ג]אוסר שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום היו משל אחר ר׳ שמעון אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה :

והתנן חלת עם הארץ והמדומע פטורין מן הדמאי והיה יכול לחלק בין הפרישה ע״ה להפרישה חבר וכה״ג מחלק ר׳ אושעיא בירושלמי לעיל בפ״ק (הל׳ ג) כדפרשי׳ אבל סוגי׳ זו כר׳ יוחנן דאמר התם היא הדא היא הדא ומשני בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא ב״ש היא ותני כן ר״ש בן יהודה משום ר׳ שמעון חלה ב״ש מחייבים וב״ה פוטרין ופריך כלום אמרי ב״ש אלא דבר שהוא (א) לזריעה אלו הלוקח לזרע ולבהמה וקמח לעורות ושמן לנר שמא (ג) אינו פוטר פי׳ כל הני מיתנו לכסור לעיל בפ״ק בבבא דחלת ע״ה ולכך קשי׳ ליה כלום אמרו ב״ש לחייב בחלה אא״כ יחמירו כמו כן בכל הני ואילו לוקח לזרע ולבהמה ולעורות ולנר שמא אינו פוטר למתני׳ דהכא ומדלא תני להו הכא לחיובא כמו חלה ש״מ דלא אתיא כבית שמאי ומשני אלא במגבל עיסתו במי פירות כלומר הא דפטרא מתני׳ דפ״ק בשורה לגבל במי פירות דלא הוכשרה ולא תקבל טומאה החלה שמע מינה תקוני תקון חלתו ופריך לא כן אמר רבי יוסי בר׳ חנינא דר׳ אליעזר בן יהודה איש ברתותא היא הא כרבנן לא כלומר לא פטרו חכמים חלת עם הארץ שמגבלה במי פירות וא״כ לא אתיא מתני׳ כרבנן ומשני אלא כר׳ יוחנן כאן בעושה בטומאה כאן בעושה בטהרה מתני׳ דפ״ק שטרח להביא גבל שיגבל בטהרה דמסתמא ודאי תקון והדר קאמר אלא כר״א כלו׳ איכא לשנויי כר״א כאן וכאן בטהרה אלא במתארח אצלו אבל ברבים אינו נאמן עד שיקבל עליו ברבים וכה ברבים אנן קיימין כלומר אבל מתני׳ בפ״ק במתארח אצלו דאקילו ביה רבנן כדתניא בפ״ק דחלה בתוספתא הלוקח מן הנחתום ומן האיש העושה למכור בשוק צריך להפריש חלת דמאי מבעל הבית ומתארחין אצלו אין צריך להפריש חלת דמאי אבל חלה של ודאי שבל צריכה תיקון כדתני בירושלמי (שם) העושה עיסה מטבל בין הקדיש חלה לתרומה בין הקדיש תרומה לחלה מה שעשה עשוי ·חלה לא תאכל עד שיוציא עליה תרומה תרומה לא תאכל עד שיפריש חלה (א) ועוד משני בירושלמי דהכי קאמר אחד ממאה חוץ מן הראוי׳ ניקדש לשם חלה דחיסר ממנו אחד ממ״ח דהוא שיעור חלה וכן מכל העשרה של מעשר ראשון היינו עשרה חוץ משיעור חלה שבהן ואע״פ שמפרים כך מפריש מעשר ראשון תחלה כדמפרש בירושלמי (שם) אמר ר׳ מתניה בדין הוא שתקדים חלה לכל ולמה קדמה מעשר ראשון (ב) משום שקדמה לגורן וכתוב בו ראשית שני אע״פ שקדמה לגורן אין כתוב בו ראשית פי׳ ראשון מעשר ראשון וכתב בו ראשית כלומר שיש בו תרומת מעשר ותרומה קרויה ראשית אבל מעשר שני אין בו ראשית : ושאר מעשר סמוך לו · כלומר ט׳ סאים אחרים כיוצא בזה שחסרים שיעור חלה שצריך להפריש לשם מעשר ראשון יהיו סמוכין לזו הסאה: זה שעשיתי מעשר · כלומר הסאה הראשונה שקראתי שם מעשר תחלה עשוי תרומת מעשר עליו כלומר על אותן ט׳ סאין : והשאר חלה· היינו אחד ממ״ח *אבל המאה שמתחלה נטל כדי תרומת מעשר וחלה : ומחולל על המעות · הקרן ואין צריך להוסיף חומש : **ב** תרומה ותרומת מעשר כאחת · תרומה גדולה אחד מחמשים דהיינו תרומה תרי ממאה ותרומת מעשר אחד ממאה : נוטל סאה אחת מל״ג סאין ושליש סאה דבין הכל יש ק׳ שלישים : ואומר על אותה סאה שנטל שליש סאה שבו דהוא אחד ממאה של הכל הרי זה השליש בצד אלו ב׳ השלישים שעמו יהא חולין כלומר טבל יהיה:והשאר דהיינו ב׳ השלישים שעמו תרומה גדולה יהיו על הכל: מהחולין שיש כאן · כלומר דהיינו השליש שהוא טבל הרי זה בצד זה מעשר ראשון של *צ״ז שלישים הנשארין : והשאר · כלומר תשעה חסר מעט שצריך להפריש לשם מעשר סמוך לזה השליש יהיו זה שעשיתי מעשר כלומר זה השליש שקראתי עליו שם מעשר תחלה עשוי תרומת מעשר על פ׳ השלישים והשתא אין כאן שליש שלם שהרי חסר מעט לפי שאין כאן ק׳ שלישים דהנים מהן נעשו תרומה גדולה ולכך קתני מהחולין ולא קתני חולין לפי שאין כל השליש קדוש לתרומת מעשר דחסר ממנו אחד מק׳ שבשני שלישים וכי תימא הא על כרחך הכא בודאי איירי ולא בדמאי מדמפרישים תרומה גדולה וא״כ היאך ישראל מפריש תרומת מעשר והלא מעשר ראשון ללוי הוא ועליו להפריש דלמא אבא אלעזר בן גמלא היא דאמר בשילהי כל הגט (דף כט·) כשם שיש לבעל הבית רשות לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לתרום תרומת מעשר ואותו שליש שהיה ראוי לפחות ממנו אחד ממאה שבשני שלישים דבר מועט הוא מאד ויכול להיות בתורת עין יפה דשרי לאבא אלעזר בן גמלא כדאיתא בפרק כל המנחות באות מצה (דף נד:) : ירושלמי (הל׳ ב) תני הרוצה להפרים תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת נוטל כדי תרומה ותרומת מעשר והלה כאחת וכמה הן אחד מכ׳ ואומר א׳ ממאה ממה שיש כאן הרי בצד זה חולין טבל ועוד א׳ ממ״ח סמוך לו והשאר תרומה על הכל מהחולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו פי׳ אחד מעשרים ה׳ סאה ממאה דב׳ מהן תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר וב׳ לחלה שהוא א׳ ממ״ח אלא דכן אין החשבון מכוונים:**ג** ומן הצוננת על החמה·אע״פ שהוא מן הרע על היפה דיעבד תרומה כדר׳ אילעאי בפ׳ הזהב(דנ״ו)אלא מדפוסין הרבה ניחוש דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור קס״ד דבכל דפוס מחד גברא הוה ושמא זה עישר וזה לא עישר ומסיק דנחתום מחד גברא זבין והא דקאמר רבי מאיר בלוקח מן הפלטר בסמוך דמעשר מכל דפוס ודפוס משום דפלטר מתרי תלתא זבין והא דשרי ר״מ בחמה וצוננת להפרים מזה על זה אמרי׳ בירושלמי (הל׳ ג׳) עד איכן תלמידוי דר׳ חייא בשם ר׳ יהושע בן לוי עד ל׳ יום היך עבידא לקח ממנו בתחלת ל׳ ובאמצע ל׳ ובסוף ל׳ ראשון עם שני עם ג׳ מין אחד ראשון עם שלישי שני מינים : ר׳ יהודה אוסר · בירושלמי (שם) מפרש דשניהן של יום או שניהן של אמש אפילו מב׳ תנורים כלומר משני דפוסין שרי ר׳ יהודה מזה על זה כר״מ דלא חייש אדפוסין אבל של אמש ושל יום אפי׳ בדפוס אחד אסר כלמפרש טעמא דשאני אומר : ר״ש אוסר בתרומת מעשר דאפילו שניהן של יום או של אמש כיון דמב׳ תנורים הוא כלומר מב׳ דפוסין אסור דודאי מתרי תלתא גברי זבין את התבואה ועשה מה בדפוס אחד ומה שקנה מזה בדפוס אחר : ומתיר בחלה · אפילו ר׳ יהודה מודה ואפילו של אמש בשל היום ואפילו משני דפוסין דאפילו מתרי גברי זבין לא חיישינן שהרי אצל הנחתום נתחייבה בחלה שהוא גלגל את העיסה : ירושלמי (שם) א״ר יודן אבוי דר׳ מתני׳ בעיסה בטומאה אנן קיימין ואגלו נטבלת ואף ר׳ יהודה מודה בה ותני כן ר׳ יהודה ור׳ שמעון אוסרין בתרומת מעשר ומתירין בחלה הא רבי יהודה אוסר ומתיר ור׳ שמעון אוסר ומתיר מה ביניהם על דעתיה דר׳ יהודה אינו מפריש לא משל יום בשל אמש ולא משל אמש בשל יום אלא מפרים מן התנור על התנור על דעתיה דר״ש אפי׳ מן התנור על התנור אינו מפרים פי׳ בעושה בטומאה כדפרישית לעיל בפ״ב [מ״ד] דנחתום העושה בטומאה לוקח מפרים :

נ״ל מכל · נ״ל שיכלול · נ״ל לכל · פלטר

מפני שאנו חושדין שהם גומלים זה לזה והסכימו ביניהם במה שהביאו למדינה ורבי יהודה אומר שהם נאמנים בזה הענין כדי שיביאו הפירות למדינות ויהיה נמצא בהם הפירות והמסקין ושאר המאכלים לרוב ואין הלכה כרבי יהודה :

א דע שהלוקח מן הנחתום הוא דמאי וכבר בארנו בתחלת המסכת שמפרישין מן הדמאי תרומת מעשר והיא חלק ממאה ומעשר שני ואם יהיה לחם יתחייב בחלה ולא יפרים ממנו מעשר ראשון וכבר בארנו הטעם ותרומת מעשר אי אפשר להפרישה קודם המעשר שהיא לו תרומה והוא מעשר ראשון כאשר בארנו בברכות (פ״ז) אבל הסדר להוציא מעשר ראשון ואח״כ יוציא ממנו עשיריתו והוא תרומת המעשר כמו שאמר הכתוב מעשר מן המעשר ובשביל זה הוצרכו לזה המעשר הנזכר והוא כי מי שיקח ככר לחם מן הנחתום יפרים ממנו שיעור חלתה ותרומת מעשר המחויבת לאותו הככר. ולא יפרים מה שפירש מן הככר אבל יניחהו מחובר ויאמר חלק ממאה מן העוגה הזאת והוא מזה הצד מעשר ר״ל בצד אשר הפריש:ושאר המעשר סמוך לו.ר״ל התשעה חלקים המחוברים בו ויהיה החלק ההוא מעשר ראשון ואחר כן יאמר זה החלק אשר שמתיהו מעשר עם המחובר לו שמתי אותו תרומת מעשר על התשעה חלקים המחוברים בו והנוסף שיש בו על החלק ממאה הוא חלה וגמלא שהוציא תרומת מעשר אחר שקרא שם למעשר ראשון וכמלא מוציאו על סדר כמו שביארנו ומפרים אח״כ החלה וחוזר אחר כן ואומר מעשר שני מאותו הככר הוא בצד פלוני ממנו ויאמר אחר כן הרי מחולל על המעות ומלניע אותם המעות עד שיעשה בהם מה שיעשה במעות מעשר שני ואחר כן יפרים מה שפירש מן הככר תחלה שהוא כדי תרומת מעשר וחלה ויתנם לכהן ויאכל שאר הככר והקשו בגמרא מפני מה הקדים הפרשת מעשר קודם החלה ואמרו כי הראוי להקדימה תחלה על המעשרות כולם כי נתחייבו בה כשנכנסו בא״י והוא שאמר הכתוב והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו אבל אחרו אותה מפני שקרא הכתוב שם מעשר ראשון ראשית ולא קרא שם מע״ש ראשית ולפיכך תקנו להפרישה אחר מעשר ראשון וקודם מעשר שני ושמור אלו העקרים וזה הענין בשאר מתנות הנזכרות בזאת המסכתא ואל תשאל ממני לשנותם: **ב** כבר בארנו שתרומה גדולה חלק מחמשים ותרומת מעשר חלק ממאה ובכללם מה שיתקבץ של תרומה ותרומת מעשר שלשה חלקים ממאה והיא חלק משלשה ושלשים ושליש לפיכך פירש החלק ההוא והוא שלשה חלקים ממאה כמו שאמרנו ולא יפרישהו ואח״כ יאמר חלק ממאה מכלל זה הרי הוא בצד זה חולין והיה כוונתו בדבר זה *לג׳ חלקים שפירש וישארו ב׳ חלקים והוא שיעור תרומה ויאמר היא תרומה גדולה המחויבת לכל זה אחר כן יאמר מה חולין שיש בכאן הרי בצד זה מעשר והיה כוונה לחלק הנשאר מן הג׳ חלקים שנעשו חולין ושאר הדבר הוא מבואר כפי מה שבארנו בהלכה שהקדמנו : **ג** חמה · הוא הלחם החם וצוננת הוא הלחם הקר ור׳ מאיר אומר *שיכלול הכל ויוציא המתנות שחייב בהם *בכל מאיזה שירצה מן הצונן או מן החם : וטפוסין · הוא כמו דפוסין לפי שהיו עושין הלחם בדפוסין : ור׳ יהודה אוסר · אפי׳ יהיה הכל עשוי בדפוס אחד שהוא חושש

א א מיי׳ פ״ט שם הלכה ו סמג עשין קלה :
ב ב מיי׳ פ״ג מהל׳ תרומות הל׳ כ״ד סמג לאוין רנג טור שו״ע יו״ד סי׳ שלא סעיף כח :
ג ג מיי׳ פי״ד מהל׳ מעשר הלכה ה ופ״ו מהל׳ בכורים הלכה א :

פירוש הרא״ש

(א) ואע״ג דאמרינן בפרק יוצא דופן (מז) דמדומע פטור מן החלה היינו דווקא כשקרא להם שם תרומה קודם גלגול אבל הכא דלא קרא שם תרומה קודם גלגול כבר נתחייב בחלה : (ב) פירוש למה קדם מעשר ראשון לחלה כי היה ראוי שתקדם חלה שקרויה ראשית גם יש בה מיתה לזר האוכלה ומשני משום שקדם לגורן שחל חיובו קודם חיוב חלה ועוד שכתוב בה ראשית וכו׳ : (ג) ומן הצוננת על החמה פי׳ ממה שנאפה אתמול על מה שנאפה היום ואפילו מדפוסים הרבה ולא חיישינן שמא קנה אתמול תבואה ממי שהוא מעשר והיום ממי שאינו מעשר דנחתום מחד גברא זבין אע״פ שהוא עושה מיני דפוסים הרבה והכי מפרש בפ׳ הזהב (נו) ובירושל׳ קאמר דעד ע״ל יום שרי ר״מ

מסורת הש״ס

א) בבא מציעא פ״ד דף נ. :

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק

אמו הכי נאמנין · מאי טעמא דרבנן אמרי׳ מצויין להתפרנס מעיר אחרת [ואינו כמו] שפירש (ר״ש) ז״ל חמרין פי׳ תרגום יין חמרא ועל שם היין נקראין חמרין ודרך היין להשתבח כשהוא ישן ולא התבואה כי התבוא׳ החדשה יפה מן הישנ׳ ואישתמיטתי׳ הא דתניא בסיפרא ואכלתם ישן נושן אין לי אלא יין מנין לרבות לכל המתיישנין וכו׳ עי׳ שם ותו החמרין לא כאשר פי׳ על שם יין אלא חמר נקרא על שם חמורו · ספן על שם ספינתו · גמל על שם גמלו · וכדאמרי׳ [בנדה יד] חמרין (רובן) [מהן] רשעים משום דקא מטרפן ספנין רובן חסידין :

פ״ה א הלוקח מן הנחתום וכו׳. הא אוקימנא לעיל בפ׳ ב׳ אמו הכי לוקח מפריש ולא נחתום ר׳ יוחנן אמר שעושה בטומאה ר׳ אלעזר אמר במדה גסה היא הלכך הלוקח מן הנחתום עיסה מגולגלת שכבר נתחייבה בחלה וזקוקה למעשרות

חוץ מן הראוי ליקדש לשם תרומה והכא חוץ מן הראוי ליקדש לשם חלה :

ראשון של ק׳ וכתיב במעשר ראשון והרמותם ממנו תרומת ה׳ מעשר מן המעשר ועל כן

בתחלה עושה הסאה מעשר שאם אינה מעשר לא תעשה תרומת מעשר כדכתיב מעשר מן המעשר : והשאר חלה. פי׳ אותן שנשאר אחרי אשר עשה הסאה תרומת מעשר דהיינו הסאתים היא חלה שמתחלה נטל כדי תרומת מעשר וחלה : ומעשר שני בצפונו או בדרומו . של כרי ויהא מחולל על המעות ומעות הללו יכנסו לקדושתו להיות נאכלין בתורת מעשר שני כדכתיב וצרת הכסף בידך וגו׳ ממתני׳ שמעינן עיסה שעליה זיקת ב׳ מעשרות וחלה [כמו] כאן [מתקן בתחלה] לראשון והדר חלה והדר מעשר שני דחלה בין ראשון לשני [היא] ומשנה על הסדר אמורה . א״ר מתיא בדין היה שתקדום חלה לכל ולמה קדמה מעשר ראשון משום שקדמו לגורן וכתיב ביה ראשית ושני אע״פ שקדמה לגורן לא כתיב ביה ראשית . אבל היכא דנותן מעשר בגורן חלה מאוחרת לכל שחיוב החלה אינה אלא בעיסה ולא בחטים : **ב** הרוצה להפריש תרומה א׳ מנ׳ כדאמרינן תרי ממאה ותרומת מעשר שהוא א׳ מק׳ נוטל אחד וכו׳ [אם] יש לו שלשים ושלש סאין וב׳ קבין דהיינו שליש סאה . נוטל סאה אחת ואומר א׳ מק׳ של כל הכרי הזה הרי זה בצד החולין וקשיא מאי טעמא אינו אומר הרי זה בצד זה מעשר ופירוקא דאסיר להקדים מעשר לתרומה נשארו ב׳ שלישין מסאה עושה אותן תרומה שכן בדין שק׳ שלישי סאה הן. קתני מהחולין שיש כן ולא קתני חולין שיש כן לפי שיש כן שליש סאה שלם (נ׳ של צ״ז) חולין ועם ב׳ שלישי סאה דתרומה הוי ק׳ שלישי סאה ועל ב׳ שלישי סאה דתרומה לא צריך לעשר עלייהו לכך שניטו מהחולין כלומר הראוי ליקדש ממט על צ״ז שלישי סאה מבל שנשארו ושאר מעשר ראשון סמוך לזה : זה שעשיתי מעשר . פי׳ זה השלישי זו שעשיתי מעשר וכו׳ פשוטה היא ובלוי היא מתני׳ דאי בישראל כיצד יכול להרים תרומת מעשר ממעשר ראשון שהוא ממון לוי תניא הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת נוטל אחד מכ׳ פי׳ מק׳ קבין שקיל ה׳ ואומר א׳ מק׳ שיש כן פי׳ והוא קב א׳ הרי זה בצד זה טבל חולין ועוד א׳ ממ״ח סמוך לו.וב׳ קבין שנשארו תרומה ומה שעשיתי חולין טבל עשוי מעשר ושאר מעשר סמוך לו . וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר [והשאר] חולין וחולין שיש כאן שאמרתי סמוך לו חלה : **ג** מעשר מן החמה על הצוננת וכו׳. גרסינן עד היכן אמרין תלמידוי דר׳ חייא בשם ר׳ יהושע בן לוי עד ל׳ יום : ר׳ יהודה אוסר שאני אומר וכו׳.פי׳ ר׳ יהודה אמר טעמא שאני אומר וכו׳ שיטתיה כן אזל דאינו מפריש משל יום ומשל אמש בשל יום אבל מפריש מן התנור על התנור ובלבד שניהם ביום אחד או בלילה . ור׳ שמעון דאוסר ולא אמר טעמא אפי׳ מן תנור לתנור אינו מפריש דאתי לאפרושי מן הפטור על החיוב אבל בחלת מתיר פי׳ היכא דאיכא חלה דלא אפריש נחתום מפריש הוא [שאצל הנחתום] נטבלת לחלה ויהיב חלה ממה שקנה היום על מה שקנה מאמש דלא [אתי לאפרושי] מן הפטור על החיוב דלא נתחייבה העיסה אלא אצלו והוא חלת דמאי ולא בעינן מן המוקף

ד' פלטר · הוא הלוקח מן הנחתומין ככרות הרבה בבת אחת ומוכר בשוק ור' מאיר ור' יהודה סברתן הפוכה בפלטר מנחתום דר"מ סבר דנחתום מחד גברא זבין התבואה אע"פ שעושה דפוסין הרבה ואפילו של אמש בשל יום ור' יהודה סבר כל יומא מחד גברא זבין וגבי פלטר סבר ר"מ *דיכול לקנות מב' נחתומין וכל נחתום עושה דפוס שלו ור' יהודה סבר דרך פלטר לקנות מנחתום אחד הלכך אם יש כאן כמה דפוסין מנחתום אחד היו ובלבד שלא יהא של אמש בשל יום דאפי' בנחתום עצמו אסור והכי איתא בירושלמי (הל' ד) ר"מ אומר נחתום עושה דפוס אחד ופלטר משתמש בכמה נחתומים כלומר שאע"פ שהנחתום עושה כמה דפוסין כדקתני מתני' מ"מ לעולם משונה דפוס של נחתום זה מדפוס של נחתום אחר שאם היו שוין אין תקנה לקונה מן הפלטר עד שיעשר מכל ככר וככר דהא משתמש בכל הנחתומין רבי יהודה אומר נחתום עושה כמה דפוסין ופלטר משתמש בנחתום אחד: מנפול · קונה מן הפלטרין ומוכר לאחרים ובירושלמי (שם) אמרינן איזהו מנפול דבי רב ינאי אמרי תשעה פלטרין ועשרה נחתומין תמניא מן תמניא וחד מן תרי משמע שר"ל דעיר שיש בה תשעה פלטרין ועשרה נחתומין על כרחך יש פלטר אחד שקונה משני נחתומין והוא המנפול ומודי בה רבי יהודה: ה' פרוסות פת. חתיכות לחם שנותנין לעני המחזר על הפתחים מלשון הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח): פלחי דבלה. כשנתייבשו ודרוסות בעיגול מתעגל העיגול לפלחים שיש בפלח כמה דבילות דבוקות זו בזו: בולל ונוטל · מלשון (ויקרא ב) בלולה דכשדורס התמרים או הגרוגרות יחד נבללים וקא מפריש מן החיוב על החיוב (ד) אבל פרוסות ופלח דבלה אין נבללים ואתי לאפרושי מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור: בזמן שהמתנה מרובה. אימתי דר' יהודה לפרש ואתא למימר דמועלת בילה בזמן שהכל נותנין מתנה מרובה שכל המתנות שוות אבל בזמן שהמתנה מועטת דאם האחד נתן מתנה מרובה ואחד נתן מועטת לא מהניא בילה דדילמא כל חד וחד לא מתרמי דידיה וחיישינן שמא מן הרוב מפריש על המועט וכעין שיטה איתא בירושלמי (הל' ה) דבי רבי ינאי אמרי בשעת הגורן שהו שהכל נותנין ממאה (א) שאה היו הכל נותנין ממאה ואחד מחמשים מעשר מחמשים היו הכל נותנין מחמישים ואחד מארבעים מעשר מארבעים היו הכל נותנין מארבעים ואחד משלשים מעשר משלשים היו הכל נותנין מל' ואחד

ד (א) הלוקח מן הפלטר מעשר מכל טפוס וטפוס דברי ר"מ ר' יהודה אומר [א]מאחת על הכל מודה רבי יהודה בלוקח מן המנפול שהוא מעשר מכל אחד ואחד: ה [ב]הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבלה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות בולל (*ואוכל) ונוטל אמר רבי יהודה [ג]אימתי בזמן שמתנה מרובה אבל בזמן שמתנה מועטת מעשר מכל אחד ואחד: ו [ד]הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו שניה לא יעשר מזה על זה אפילו מאותו הסוג אפילו מאותו המין נאמן הסיטון לומר משל אחד הם: ז [ה]הלוקח מבעל הבית וחזר ולקח ממנו שניה מעשר מזה על זה אפי' מב' קופות אפי' מב' עיירות [ו]בעה"ב שהיה מוכר ירק בשוק בזמן שמביאין לו מגנותיו מעשר מאחת על הכל ומגנות אחרות מעשר מכל אחד ואחד: ח [ז]הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה אע"פ שאמרו [ח]אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך: ט מעשרין משל ישראל על של נכרים משל נכרים על של ישראל משל ישראל על של כותים משל כותים על של כותים ר' אליעזר אוסר משל כותים על של כותים: י [ט]עציץ נקוב הרי זה כארץ תרם מהארץ על עציץ נקוב מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה (ב) משאינו נקוב על הנקוב תרומה

שמא יהיה זה הלחם מחטה ישנה וזה האחר מחטה חדשה והעיקר בידינו שאין מעשרין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ועוד יתבאר זה במאמר ב' בזה הסדר והלכה כר' שמעון: ד' מי שלוש הקמח ועושה אותה ככרים ואופהו נקרא נחתום והלוקח מן הנחתום למכור לבני אדם נקרא פלטר ועיקר מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה שרבי מאיר אומר שהמתקן הלחם יתקנהו בדפוס אחד יהיה קטן או גדול וכשנמלא אגל זה המוכר דפוסים הרבה משתנים זה מזה נדע שהוא לקח מאנשים רבים ועל כן מעשר מכל דפוס ודפוס לפי שלכל דפוס מין ממיני הזרע ורבי יהודה אומר כי הנחתום בעצמו המתקן הלחם אפשר שיעשה נעיסה אחת מינים הרבה מן הלחם בדפוסים משתנים זה מזה לפיכך אלו הדפוסים המשתנים אשר נמלאו אגל פלטר זה מאיש אחד לקחם: ומנפול · פי' הוא מוכר הלחם כמו כן אבל הוא קונה משני נחתומים שלא יכירם כגון שיהיו ט' מוכרים ועשרה נחתומין נותנין להם הלחם ואין ספק שאחד מאלו הט' מוכרים לקח משנים על כן כל מי שלוקח מאחד מהם מעשר מכל דפוס ודפוס והלכה כרבי יהודה: ה בולל ונוטל · הוא שיערב הכל ויוליא המעשר מהכל וזה יהיה כשיתנו לו הרבה לפי שנאמר מאחר שנתן זה הנותן מתנה גדולה איש נדיב הוא ולא יקשה בעיניו המעשר ונאמר שע"פ הוליא המעשרות ויתעשר הכל דמאי ואם היתה מתנה מועטת נחשב עליו שהוא ע"פ כילי ולא עישר ולפיכך לא יתערב הכל שמא יפרים מדמאי על הודאי וזה אינו מותר כמו שיתבאר אחר כן והלכה

תרומה ויחזור ויתרום · דמן הפטור על החיוב קא מפריש ומן הדין אינה תרומה אלא לא חשו לה חכמים אי אכיל לה כהן הכי כיון דפטור מדאורייתא (י): ויחזור ויתרום את הנקוב: תרומה ולא תאכל. דמדאורייתא טבל הוא וטעמא דכולה מתניתין מפורש בהלכה רבה: יא תרומה ויחזור ויתרום. כי הנך טעמא דמפרש בהלכה רבה ברישא איכא לפרושי בהך סיפא דחד טעמא הוא:

א המקבל. למחצה לשלים ולרביע כשאר אריסין: חולק לפניהם · ואינו חייב להפרים אלא בטבלו נותן להם ואמר בירושלמי (הל' א) אמר רבי חנינא תיקנו במקבל שלא תבור ארץ ישראל שאם הייתי מחייב המקבל לעשר היו נמנעים מלקבל והשדות היו נעשות בורות (א): החוכר · דבר קצוב לשנה בכך וכך פירות לשנה בין עבדה בין לא עבדה: מישראל · הכא בחוכר לא קתני מן הנכרי ומן הכותי כדקתני גבי מקבל דבמקבל דינן שוה אבל בחוכר מישראל קתני תורם ובחוכר מן הנכרי בעי מעשר וטעם מפרש בירושלמי (שם) הכא אתמר תורם ונותן לו והכא אתמר מעשר ונותן לו חבריי' בשם רבי יוחנן קנסו חכמים בחוכר מנכרי ולא קנסו חכמים בחוכר מישראל רבי לא בשם רבי יוחנן אמר תפסה מדת הדין בחוכר מן הנכרי ולא תפסה בחוכר מישראל פי' חברייא סברי יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר ומן הדין חוכר פטור דאף ע"ג דלוקח מן הנכרי חייב מדרבנן הני מילי בלוקח לאכילה והכא קנסא בעלמא כדי שתהא השדה בורה ביד נכרי וימכרנה לישראל בדמים קלים ואע"ג דמהאי טעמא הי' ראוי להחמיר אף במקבל מכל מקום לא קנסו אלא בחוכר משום דדמי לפורע חובו ועוד חשיב ליה קנס בישראל דקא אתי מכח נכרי דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה וכיולא בה אמרינן בסוף פרק קמא דבכורות (דף יא:) אף על גב דלא דמי כולי האי וכמו שקנסו כאן כדי שתהא בורה אשכחן בשילהי השואל (דף קא:) אמתניתין דבסמוך דהמקבל שדה אבותיו מן הנכרי דמפרש כדי שתהא בורה בידו ולא כמו שפירש שם בקונטרס שתהא ברורה ביד ישראל שיקנה ממנו אבל בחוכר מישראל לא קנסו וכשפורע חכירותו מן הטבל לא הוי כפורע חובו מן חלקו של כהן ולוי שהרי המחכיר סופו להפרים ואפי' הוא ע"ה רוב עם הארץ מעשרין הן ולא דמי למוכר טבל לע"ה דאסור דשאני הכא דארעא דידיה הוא ומהא דפרע ליה טבל לא מצי לאשתעויי דינא בהדיה דסתם חוכרים לא על מנת לשלם פירות מתוקנים אלא כדרך גדילתן בשדה שהם טבל ומה שתורם ונותן לו מסתברא דמנכה ליה מחכירו את התרומה ומה שמפרישה לפי שאין דרך להשהותה כדאמרינן בירושלמי דמעשרות בפרק ג' (הל' א) דאי אפשר לגורן שתיעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה ורבי לא סבר אין קנין משום הכי קאמר דתפסה מדת הדין בחוכר מן הנכרי שדינו לעשר דהוי פורע חובו מחלקו של כהן ולוי שהנכרי לא יעשר ולא תפסה בחוכר מישראל שישראל סופו להפרים: אימתי · לכאורה ר' יהודה קאי אמקבל דרישא ועוד יש לפרש דקאי אחוכר דהא דסגי ליה בתורם ולא בעי עשורי כשנתן לו מאותה שדה ומאותו המין כלומר מאותו מין שגדל בשדה אבל אם נתן לו משדה אחרת מאותו ממין או ממין אחר אפי' מאותה שדה כגון שזרע במקצת שדה מין אחר *חכירו מעשר ונותן לו דלא סגי ליה בתרומה דדמי טפי לפורע חובו במעשר ראשון (ב): תניא בתוספתא (פ"ו) (א) המקבל שדה מישראל תורם ונותן לו ר' מאיר אומר מעשר ונותן לו ר' יהודה אומר אם נתן לו מאותה שדה ומאותו המין תורם ונותן לו אם משדה אחרת וממין אחר נותן לו מעשר ונותן לו וחכמים אומרים אם מאותה שדה נותן לו בין מאותו המין בין ממין אחר תורם ונותן לו ואם משדה אחרת נותן לו בין מאותו המין בין ממין אחר מעשר ונותן פירוש מתוך כך היה משמע דרבי יהודה דמתניתין אמקבל קאי אבל על כרחין מקבל לאו דוקא אלא חוכר (ג) דלא מסתבר לנימא שום תנא במקבל מישראל תורם ונותן לו מעשר ונותן לו ובחוכר (ג) מנכרי פליגי בירוש' (הל' א) החוכר (ג) מנכרי תורם ונותן לו אמר רשב"ג ומה אם ירצה הנכרי זה שלא לתרום אינו רשאי בפירותיו אלא חולק ומניח לפניו משדה אחרת וממין אחר כלומר או ממין אחר: ב מעשר ונותן לו · היינו דלא כרבנן ודלא כרשב"ג דירושלמי (שם): שדה אבותיו · בשלהי השואל (דף קא·) בעי למימר דארץ ישראל קרי ליה שדה אבותיו וקסבר אין קנין ומקבל כחוכר דמי וחייב לעשר דפורע חובו ממעשר דמי ומתניתין לעיל דאמר רבי יהודה אימתי בזמן שנתן לו מאותה שדה דמשמע דמודה במקבל לתנא קמא בחוצה לארץ איירי אבל לסוף מסיק דשדה אבותיו שגזלה הנכרי מאבותיו ולדידיה קנסו דמתוך כך ידחוק עצמו לקנותה לפי שלא יוכל לקבל מן הנכרי אלא אם כן יעשר ויכבד עליו המעשר ואיידי דחביבא ליה יקנה אותה אבל אחר לא קנסוהו: ג המעשרות שלהן · ותחלה נוטלין תרומה ומעשר מכל השדה והשאר חולקין למחצה לשלים ולרביע: ירושלמי (הל' ג) מתיבין רבנן לר' אליעזר במה קנו אמר להם אף אתם מודים שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהן אפי' התנו במה קנו סתמן נעשה כאומר לו תלוש מקרקע זה שתקנה לך מעשרותיך (ה): ד המעשרות לבעלי׳. בהא אפילו רבנן מודו כיון דגוף השדה שלהן מקום מעשר שיורי מסייר: קרתני · על שם עירו כמו ירושלמי על שם ירושלים ובערוך פי' לשון קריה שדרך בני הכפרים לקבל שדות מבני הכרכים: ירושלמי (הל' ג) על דעתיה דר' ישמעאל אילו כהן טמא שהיה שותף עם כהן טהור שמא אין חולקין במעשרות תמן יכול הוא למכרה לכהן טהור ברם הכא (ד) יכול הוא הקרתני לעלות ולאוכלו בירושלים פירוש אבל למוכרו אינו יכול למכור דאין מעשר שני נמכר ובירושלים אין דעתו לטרוח מסתמא: ה המקבל זיתים לשמן שקיבל ישראל מכהן ולוי כדלעיל: לבעלים · הכא שאני משום דקיבל לשמן ולא קיבל לזיתים: ובירושלמי (הל' ד) אמרינן ר' יהודה עבד זיתים כקרקע ורבנן לא עבדין זיתים כקרקע משמע הטעם משום דמחלקין בין מקבל קרקע למקבל אילנות וקאמר התם פרתו של כהן שהיתה שומא אצל ישראל וילדה בכור הבכור לכהן דברי רבי יהודה וחכמים אומרי' אין (ה) הבכור לכהן: ו את זיתיו · תלושין עד שלא הזיעו זיעת המעטן דלא מקבלי טומאה כדתנן בפ"ט דטהרות (מ"ט) (ז):

תרומה ויחזור ויתרום מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות: יא [א]תרם (ז) מן הדמאי על הדמאי מדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות:

פרק ששי

א המקבל [ב]שדה מישראל מן העובד כוכבים מן הכותי יחלק לפניהם החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו א"ר יהודה [ג]אימתי בזמן שנתן לו מאותה השדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת או ממין אחר מעשר ונותן לו: ב [ד]החוכר שדה מן הנכרי (ד) מעשר ונותן לו ר' [א] יהודה אומר [ה]אף המקבל שדה אבותיו מן הנכרי מעשר ונותן לו: ג [ו]כהן ולוי שקבלו שדה מישראל כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר' אליעזר אומר אף המעשרו' שלהן שע"מ כן באו: ד [ז]ישראל שקבל מכהן ומלוי המעשרות לבעלים ר' ישמעאל אומר הקרתני שקבל שדה מירושלמי מעשר שני של ירושלמי וחכמים אומרים יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלים: ה [ח]המקבל זיתים (ז) לשמן כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר' יהודה אומר ישראל שקבל מכהן ומלוי זיתים למחצית שכר המעשרות לבעלים: ו ב"ש אומרים לא ימכור אדם את זיתיו

לפי שהם נבדלין מן הארץ: ומה שאמר תרומה ויחזור ויתרום עוד יתבאר במסכת תרומות הילך דין א] הראשונה והשניה: ומה שאמר מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל לפי שהיא כמו טבל ואסור לכהן לאכול שכל דבר הגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומ' מן התורה לפיכך היא חובה להוציא מזרע אחר התרומה והמעשרות המחויבות לתרומה זו ואז יתננה לכהן ויהיה מותר לאכילה: יא כל זה מבואר כשתבין מה שהקדמנו בהלכה הקודמת לפי שהדמאי כמו הגדל בעציץ שאינו נקוב והודאי כמו הגדל בארץ שהוא חייב בתרומה ומעשרו' בלי ספק אבל אם תרם מעציץ שאינו נקוב על שאינו נקוב תרומתו תרומה לפי ששניהן בערך אחד וחיוב התרומ' לשניהם מדרבנן ואינו כן תרומת דמאי על הדמאי שאפשר שאחד מהם טבל בלי ספק והוא חייב במעשרות מן התורה ע"כ אמר תרם מן הדמאי על הדמאי תרומתו תרומה ויחזור ויתרום:

א מקבל שדה הוא שיפסוק עם בעל השדה לעבדה ולזרוע אותה ולתת לו חלק ממה שתוציאה הארץ כגון חציו או השלישית וזולתו מן החלקים ואמר שהוא חולק מה שהוציאה הארץ לפניהם ויטול חלקו ויתן לבעל השדה חלקו ועל הנאי שיהיה החלוקה לפני בעל השדה שידע שמה שנתן לו הוא טבל: וחוכר. הוא שיפסוק עם בעל השדה לתת לו בשכירות שדהו כך וכך מן הזרע שיעו' קצוב ואמר שיוציא תרומה מכל מה שהוציאה הארץ ואז יתן לו הפסק שפסק עמו לתת לו ולא יוציא ממנו מעשרות וביאר ר' יהודה כי זה הדין שיתן לו הפסק ההוא ממה שהוציא אותו ג] אשר שכר לו ומהמין שהתנה עמו אם חטה חטה אם שעורים שעורים אבל אם חכר ממנו זה השדה בעשר סאין חטה ואח"כ חרשה לחטה ולשעורים ונתן לו עשר סאין מחטה אחרת מאשר לא הוציאה השדה ההיא או נתן לו כנגדן מן השעורים שהוציאה השדה ההיא לא יתן לו עד שיוציא התרומה והמעשרות והלכה כר' יהודה: ב כבר בארנו כי חוכר הוא שוכר שדה בערך קצוב מן הפירות וכבר הקדמנו לך שהחוכר שדה מישראל אינו חייב אלא בתרומה ובכאן הוא חייב במעשרות קנס הוא כדי שלא ישכור אדם השדה מאותו הנכרי ותשאר בורה בידו ויצטרך למכרו לישראל וזה העיקר בידינו הוא מה שאמר הכתוב לא תכרות להם ברית ולא תחנם ובאה הקבלה לא תתן להם חנייה בקרקע ולפיכך נדחוק אותם שלא ישכרו אותה ממנו עד שיצטרך למכרה וכל זה בארץ ישראל: ואמר רבי יהודה שהמקבל שדה אבותיו מן הנכרי קונסין אותו וחייב כמו כן להוציא המעשרות ואז יתן לנכרי חלקו אשר פסק עמו ולא יחשוב עמו במעשר וזה כי האדם מחבב להחזיק בשדה אבותיו וישכרנו לעצמו ואפי' שיוסיף בשכרה ואם אחרים ישכרו זה השדה ברביעית התבואה ישכור אותה הוא בשלישית וכשיהיה חייב הוא להוציא המעשרות המחויבות לכל התבואה מחלקו לבדו יניחנה ותשאר בורה ביד הנכרי ויצטרך למכרה לישראל ואיני רואה חולק על ר' יהודה מפני שתנא קמא הוא מדבר בחוכר ורבי יהודה מדבר במקבל שדה אבותיו ואחר שהגמרא מבאר דעת רבי יהודה הלכה כמותו: ג כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה. ר"ל שזה הלוי או הכהן כשיפסוק עם ישראל בעל השדה לתת לו שלישית התבואה או רביעית' צריך לתת לו שלישית התרומה והמעשר כפי החלק ההוא ויקחנה ישראל ויתן החלק ההוא אשר נפל לו מן התרומה והמעשר למי שירצה מן הכהנים והלוי: ואמר רבי אליעזר לא אלא אותו הכהן יקח כל התרומה ואם יהיה המקבל לוי יקח כל המעשר: שעל מנת כן באו. רוצה לומר שהם לא יקבלו זה השדה מישראל אלא לזה הענין להיות המתנות האלה להם ואין הלכה כרבי אליעזר: ד קרתני. איש מיוחס לכפר ורוצה לומר איש משאר ארץ ישראל חוץ מירושלים והלכה כחכמים שאמרו יקח כל אחד מהם ממעשר שני כפי חלקו בחולין: ה המקבל · ר"ל על דרך כלל אחד מהם שיהיה המקבל כהן או לוי מישראל או ישראל מכהן ולוי וחלק רבי יהודה בפרק השני ואמר שישראל שקבל מכהן ולוי המעשרות לבעלים: ופי' למחצית שכר · אלי הגיות ר"ל שאם פסקו שיעבוד ישראל הזיתים וימכור וכל מה שיעלה ביניהם יהיה בשוה ולפיכך אין לו חלק במעשרות ואין הלכה כרבי יהודה: ו כבר בארנו שחבר הוא תלמיד חכם והוא הנאמן על הטומאה וטהרה ואומר בית שמאי שלא ימכרו הזיתים מפני שהם עומדים לדרוך אותם אלא למי שהוא נאמן על הטומאה שמא יתעסק בטומאה בשמן:

יב א שם הלכה יז טוש"ע יו"ד סי' שלא סעיף נט ס: א ב מיי' פ"ו מהל' מעשר הל' א: ב ג שם: ג ד המיי' פ"ו מהל' מעשר הלכה יב טוש"ע יו"ד סימן שלא סעיף קנא: ד ו ז מיי' שם הל' ז: ה ח מיי' שם הל' ח:

פי' הרא"ש

(ו) הלכך צריך לחזור ולתרום ומ"מ כיון שקרא לו שם תרומה צריך ליתנה לכהן דלא ליתי לזלזולי בתרומה אבל אין צריך להוציא תרומה ומעשר כמו בסיפא משום דמדאורייתא לאו טבל הוא: (ז) מן הדמאי על הדמאי דלמא האי מעשר והאי לא מעשר ואין צריך לתקן את התרומה כיון דספק הוא ורוב עמי הארץ מעשרים הם:

פרק ו (א) ומתוך הירושלמי משמע שמן הדין היה לו למקבל (הכל) לעשר על הכל אע"פ שאינו נוטל אלא חלק טרחו ומגיע שכר הקרקע לבעליו ואפשר משום דקרינן ביה (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך: (ב) וגם אין דעת החוכר לקבל פירות טבלים אלא כשפורע לו מאות' שדה ומאותו המין: (ג) וכן יש בב"מ בפי' המקבל טובא מקבל דמפרש כך דהיינו חוכר: (ד) מעשר ונותן לו כדפרישית משום קנסא שתהא בורה בידו וימכרנו לישראל מתוך שלא ימצא חוכר ואף אם ימצא מקבל יותר חפץ הנכרי בחכירה שיהיה לו דבר קצוב לשנה: (ה) כההיא דתנן ...

(ו) ... (ז) דעדיין לא הוכשרו לקבל טומאה ואפ"ה אסרי ב"ש לפי שסופם עומדים לסוף מוכשרין:

א) בבא מציעא פ"ח דף קא.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל אות' התרומ' עד שיתקנה ויוציא ממנה תרומה ומעשרות לפי [השיעור] המגיע [ממנה] שהיא טבל: פ"ו א המקבל שדה מישראל פי' למחצה לשליש ולרביע וכו' יחלק לפניהן. פי' אינו מתקן ומעשר אבל נותן חלקם טבול. ירושלמי תיקנו במקבל כדי שלא תבור ארץ ישראל: החוכר שדה מישראל וכו'. ירוש' החוכר בפירות פי' נוטל שדה ליתן לו איפה אחת דטים הין חסר הין יתיר בין עשת בין לא עשת. והואיל וכן התנה ליתן לו יתרום ואח"כ יתן לו אבל לא יעשר · והשוכר במעות והמקבל למחצה לשליש ולרביע: א"ר יהודה אימתי תורם ונותן לו. וסגיא ליה בהכי פי' בלא עישור בזמןשנתן לו וכו' אבל אם נתן לו משדה אחרת וכו'. גרסינן [בירושלמי] הא מאותו המין שלא מאותה השדה או מאותה השדה שלא מאותו המין מעשר ונותן לו: ב החוכר שדה מן הנכרי. חוכר הוא בפירות כאשר פירשנו: ר' יהודה אומר אף המקבל וכו'. א"ר מן המסיקין שנו שמתוך שאמר לו לעשר ליתן לו אף הוא דוחק על עצמו ופודה אותה: ג כהן ולוי שקיבלו שדה מישראל. כבר פירשנו פי' המקבל ...

... יכול הוא למוכרו לכהן טהור ברם הכא לא א"ל חכמים אף הכא יכול הוא הקרתני לעלות ולאוכלו בירשלים:

ה המקבל זיתין לשמן. פי' ישראל מכהן ומלוי הואיל וזיתין נתנו ולא שדה חולקין הכל ולא דמו זיתין לקרקע: ר' יהודה אומר המעשרות לבעלין גרסי' ר' יהודה עבד זיתין כקרקע דתנן ישראל שקיבל מכהן ומלוי המעשרות לבעלין ורבנן לא עבדין זיתין כקרקע: ו בית שמאי אומרים לא ימכור אדם את זיתיו. פי' כרי של זיתין מוקצין לשמן אלא לחבר אמר ר' זירא טעמא דבית שמאי אין דרך חבר למכור זיתיו למעשר אלא הוא עושה אותן בטהרה:

הגהות מהר"י לנדא

פרק ה א] מ"י בר"מ במס' תרומות הילך דין. ע' פ"א מ"ח וס"ב מ"א דתרומות ולע"ג דאין בב' תרומות שוין: פרק ו ב] מ"א בר"מ ממה שהוציאה אותה השדה. כצ"ל:

הגהות הגר"א

פרק ו (א) מ"א בר"ש המקבל. נמחק וצ"ב החוכר וכ"ה בירושלמי: (ב) שם ובחוכר נמחק: (ג) שם החוכר מנכרי. נמחק וצ"ב המקבל וכן הוא בתוספתא וז"ל ירושלמי. על רישא דמתניתין אר"י ו' דר' שמעון בן גמליאל אבל חכ"א מישראל חולק מעובד כוכבים תורם ותני כן המקבל מנכרי כו': (ד) שם מ"ד יכול נמחק וצ"ב צריך: (ה) מ"ה הבכור לכהן. כ"ב א"ל רבי יהודה. א"ח מודה לי במעשרות שדהו שהוא שלו מפני שהשדה גופה לכהן והפרה גופה לשניהן. אמר ליה הפרה אם היתה גופה לכהן הבכור לכהן:

מסורת הש"ס

א) חגיגה פ"ג דף כה: ב) קדושין פ"ק דף יז: ע"ז פ"ה דף סד: ג) עירובין פ"ג דף לז: ע"ש:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ובית הלל אומר אף למעשר. פי' שאינו עושה מהן שמן אלא לאכילה וגרסינן א"ר יוחנן טעמא דבית הלל דרך בני אדם לאכול זיתיהן עטונין כלומר שאינן מוכשרין והקשו וכן דרך בני אדם ותירצו אין על ידי עילה ובית הלל כדעתהון דתנן לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה ואורחיה דבר נש מיכוס תורא דיליה אלא ע"י עילה (וכן) [ואף כאן] ע"י עילה: **וצנועי** בית הלל. גרסינן מאן צנועי כשירי אמר רב חסדא כאן שנינו שהכשר נקרא צנוע: **ז שנים** שבצרו את כרמיהן וכו' חלקו בכל מקום שהוא דאמרינן זהו חלקו המגיעו משעה ראשונה: **ט חבר** ועם הארץ וכו'. דאמרינן זהו חלקו המגיעו משנה ראשונה ולא מזבן ליה חבר ולא מידי: **אבל** לא יאמר לו וכו'. דמשתכח דקא מזבן יבש ולח ותנן המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש וכו': **י גר** וגוי שירשו את אביהן גוי וכו' ואם משבאו לרשות הגר אסור. פי' ליתן ע"ז וליקח בחילופת כלום דבר. תני ישראל ונכרי שקנו ביתו של עובד כוכבים והיה שם יין נסך וע"ז ומעות לא יאמר לו טול אתה יין וע"ז ואני מעות דכיון שקנו כמו שנכנס לרשותו: **יא המוכר** פירות בסוריא וכו' אם ידוע שיש לו שדה בסוריא חייב לעשר. קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש אמר ר' בון בר חייא ושיהא רוב מכנסו משלו פי' מאותה שדה: **יב עם** הארץ שאמר לחבר וכו'. בהא מילתא פליגי ר' יוסי ור' יהודה ר' יוסי פוטר ור' יהודה אומר צריך לעשר. גרסי' בירושלמי במאי עסקינן אילימא כשאמר לו צא וקח לי שלוחו הוא ומאי טעמא דר' יהודה אי דאמר לו צא וקח לך שלו הן ומאי טעמא דר' יוסי ותירצו כן אנן קיימא לן באומר לו לך וקח אגודת ירק אחת והמשנה דתני לי לדברי הכל. ור' יוסי ור' יהודה בהא פליגי ר' יוסי סבר לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל הבית ועל כן פטור מלעשר ור' יהודה סבר לא נתכוון מוכר לזכות אלא ללוקח ועל כן חייב לעשר ובפרק בכל מערבין אמרו מעם אחר ר' יוסי סבר אית ברירה והיא אגודה דמטא לעם הארץ הוברר כי לשמו נקנית משעה ראשונה ובר זוגיה סבר לית ברירה ואישתכח דחבר הוא דמזבין ליה השתא ואסיר ליה לזבוניה דבר שאינו מעושר ומפני' לר' יוסי ברבנן ודרבנן לר' יוסי וכו': פיסקא

ר"ש

אלא לחבר. פרוש שעושה בטהרה: אף למעשר. שקיבל עליו לעשר אף על פי שלא קיבל עליו טהרות: צנועי בית הלל. הכשירים שמחמירין על עצמן: ירושלמי (הל' ה) אמר רבי יוחנן טעמא דבית הלל דרך בני אדם לאכול זיתיהן עטונין וכן דרך בני אדם על ידי עילה בית הלל לדעתיהון דתנן לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול לשחטה ואורחיה דבר נש מיכוס תורא דידיה אלא על ידי עילה פי' עטונין מלשון מעטן של זיתים כלומר בעוד שלא הוכשרו ופריך וכי דרך בני אדם לאכול כן ומשני על ידי עילה מועטת התירו וב"ה לטעמייהו דשרי במס' שביעית (פרק ה משנה ח) למכור פרה לחרוש ובפ' קמא דע"א מייתי לה (דף טו:): (א) ז מעשר את שלו. אבל בשל חבירו לא מחייב דאין זה נחשב כמוכר דאסור למכור טבל: וחלקו בכל מקום שהוא. דבכל מקום שחלקו שם יהא זה תרומה ומעשר עליו כדמשמע הלשון (ח) אבל בירושלמי שיטה אחרת: ירושלמי (שם) א"ר אליעזר דר' מאיר הוא דאמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד הוא פתר לה המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי ר' יונה בעי מוכר ודאי ומתקן דמאי לית לך אלא כי הא דא"ר יוחנן דברי הכל היא המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי וחצי חלקו שביד חבירו עביד דמאי פי' ר' אליעזר משום דאין ברירה חשיב כמוכר לחבירו וחלקו בכל מקום שהוא דקתני אחלק חברו קאי דחייב המעשר לתקן חלק חבירו מדין דמאי דשמא חלקו ביד חבירו וחלק חבירו בידו והמעשרו' בידו והמעשרות שמחמת דנאי מעשרן והן שלו דהמוציא מחבירו עליו הראיה והא דחשיב ליה כמוכר דמאי אע"פ שאם חלקו ביד חבירו ודאי הוא קודם שיעשר מכל מקום קרי ליה דמאי לפי שהוא ספק דשמא חלקו בידו הוא ואין כאן מוכר ולמאן דשרי דמאי משום ספק האי נמי שרי דספק מוכר הוא ויש לפרש דאתיא אפילו כמאן דאמר יש ברירה וכגון שכל אחד בצר כרמו המיוחד לו ושניהן לגת אחת דכי האי גוונא א"א שלא יהא לכל א' חצי חלק חבירו אלא שלא יתיישב כ"כ הא דחשיב ליה מוכר ור' *יוחנן לא בעי למימר שיהא חייב לתקן כל חלקו מטעם ודאי וחלק חבירו מטעם דמאי דלא דמי למוכר כל חלקו ודברי הכל הוא דשום תנא לא שרי למכור ודאי אלא הכי קאמר וחלקו של עם הארץ בכ"מ שהוא דמאי הלכך האי חלקו של עם הארץ שביד המעשר דמאי הוא וחייב המעשר לתקן כדין דמאי דמה שבידו נחשב כאילו חצי משלו וחצי משל חבירו דמאחר דאין ברירה יש לכל אחד חלק במה שביד חבירו ורבי יוחנן לטעמיה דאמר ברים כל הגט (דף כה.) אין ברירה (ט): ח טול אתה חטים שבמקום פלוני. למאי דאמרן לעיל היה ראוי לאסור כאן ושמא יש לחלק משום דלעיל לתוך גת אחת וכאן בב' מקומות (י) אבל בירושלמי (הל' ו) מייתי עלה תני ישראל ונכרי שקנו שדה בסוריא הרי הוא כטבל ומעשר מעורבין זה בזה דברי רבי רשב"ג אומר חלק ישראל חייב חלק נכרי פטור ומסיק עלה ר' יוחנן בשחלקו שדה בקמותיה דאמר זהו חלקו המגיעו אבל חלקו עומרים אף רשב"ג מודה לר' שכל קנה וקנה של שותפות הוא משמע מתני' דהכא נמי בכי האי גוונא איירי אע"ג דקתני חטין ויין ואפי' הכי יין ושמן אסור דנמצאו [כמוכרים מתלקט] זה לזה: ט שירשו את אביהן ע"ה. הא כבר תנא ליה רישא או שירשו והא דתני ליה הכא משום דבעי למיתני גר ונכרי שירשו את אביהם נכרי ועוד משום דקתני הכא לח ויבש דאסור למכור לעם הארץ לח ויבש כדתנן לעיל בפרק ב' (משנה ג)(יא): י טול אתה ע"א ואני מעות אתה יין ואני פירות. בפרק בתרא דע"א (דף סד.) רוצה לדקדק מכאן שרוצה בקיומא דע"א ויין נסך שרי בחילופיהן ודחי מתני' בע"א המתחלקת לפי שבריה ויין נסך בחרם הדרייני ופריך והא רוצה בקיומן שלא יאבדו ומסיק שאני ירושת גר דאקילו ביה רבנן שמא יחזור לסורו ולפי המסקנא ניחא הא דתני בירושלמי (הל' ז) ישראל ונכרי שקנו ביתו של נכרי והיה שם יין נסך וע"א ומעות לא יאמר לו טול אתה היין ועבודת אלילים ואני מעות והתם פריך מתני' פליגא בתמיה ומשני ליה הא פליגי אם משבאו לרשות הגר אסור והכא מכיון שקנה כמו שנכנס לרשותו ולפי מה שחילקנו משום דהקלו בירושת הגר לא היה צריך לטעם הזה אלא רוצה ליישב אפי' אם ת"ל דרוצה בקיומא שרי מכ"מ אסור בחילופיהן ועד שלא באו לרשותו דשרי משום דירושת הגר דרבנן דמהכא דייק לה בפרק קמא דקידושין (דף יז:) דאמר דאי סלקא דעתא דאורייתא שלא באו לרשותו נמי כי קא שקיל חליפי ע"א שקיל אבל לעיל גבי חבר ועם הארץ שירשו אביהן עם הארץ לא מפליג בטול אתה חטין ואני שעורים בין עד שלא באו לרשותו למשבאו לרשותו כיון דירושה דאורייתא היא וכי האי גוונא תני בתוספתא (פ"ו) גבי מרחץ דגר ונכרי שירשו את אביהם (ג)(ירשו) *(מרחץ אינו רשאי לומר לו טול אתה שבת בחלקך ואני חול בחלקי (ג) ואם התנה עמו *במנת כן מותר והתם נמי טעמא משום דירושת גר מדרבנן אבל לקחו כמו שבאו לרשותו ומכאן הקשה רבינו תם) א] להא דאמרי בשילהי פ' קמא דע"א (דף כב:) ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ואם התנו מתחלה מותר דדוקא גבי שדה הוא דאסרינן בלא התנו משום דהלקו של ישראל מיתקן במלאכה שהנכרי עושה בשבת אבל תנור בלא התנו נמי שרי ולא יתכן כלל דהא מרחץ נמי כתנור דמי וקאסר ליה בתוספתא: יא שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. דנאמן לומר עישרתים מגו דאי בעי אמר של חוצה לארץ הם דבחוצה לארץ לא גזרו על הדמאי כדתנן לעיל בפרק קמא (משנה ג): שיש לו שדה בסוריא חייב לעשר. דכיון דיש לו שדה בסוריא לא מהימן לומר של חוצה לארץ הם אע"פ שרוב פירות שבסוריא מחוצה לארץ באים האי כיון דיש לו שדה סתמא משל שדהו הן וחייב לעשר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש ואפי' לאו שמיה כיבוש בסוריא גזרו על הדמאי דלא פטרו אלא מכזיב ולהלן אם יש לו שדה. בירושלמי (הל' ח) אמר בון בר חייא ושיהו מכניסין משלו כלומר אותה שדה שבסוריא: יב עם הארץ שאמר לחבר שהיה הולך חבר לשוק ליקח לו ירק לעצמו ואמר לו עם הארץ קח גם לי אגודה של ירק ולקח חבר שתי אגודות סתם ולא פירש זו לי וזו לעם הארץ פטור אותה שנתן לעם הארץ דיש ברירה כשנותנה לעם הארץ שזו היא שלקחה מתחלה לצרכו ואין חבר מחליפה בשלו כדמוכח בפ' בכל מערבין (דף לז:) והתם אייתי ברייתא אין צריך לעשר דברי רבי יוסי וחכמים אומרים צריך לעשר ומסיק איפוך משום דמסייען ליה לר' יוסי דלית ליה ברירה ובירושל' (הל' ט') משמע לטעמא לאו משום ברירה *ואפי' באגודה אחת פליגי שלא קנה חבר לעצמו כלום ומייתי ברייתא לדרבי יוסי פוטר ורבי יהודה אומר צריך לעשר ור' יהודה סבר לא נתכוון מוכר לזכות אלא ללוקח ורבי יוסי סבר לא נתכוון לזכות אלא לבעל המעות ופריך עלה מהא דתניא בכתובות בפרק אלמנה ניזונית (דף נח:) הוסיף לו אחת יתירה הכל נלית לדברי רבי יהודה

ר"מ

ובית הלל אומרים שמותר למכרן למי שהוא נאמן על המעשרות ואף על פי שלא יהיה נאמן על הטומאה לפי שדעת בית הלל שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל וזו היא משנה אחרונה שהוא מותר וכן הלכה: וצנועי ב"ה. הם המדקדקים במצות מחבורות הלל: ז כבר בארנו בגמ' גמר זה המשנה ואמרו המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי ועניין הדבר כי כשיבצרו הענבים מוציא מעשר ודאי מחלקו וכשידרוך אותם עם חלק חבירו שאינו מעושר ונתערב הכל ולקח חלקו מן התירוש חייב להוציא ממנו מעשר דמאי המחויב לחצי מה שלקח מן התירוש לפי שהספק אינו אלא בחצי של חבירו שאינו מעושר וזה עניין מה שאמר וחלקו בכל מקום שהוא דמאי ר"ל חלק חבירו שאינו מעושר בכל מקום שהוא ממונו ואע"פ שאינו מיוחד והוא מעורב לפיכך יוציא מעשר דמאי שנתחייב בו אותו החלק: ח אלו הדינין שהוא זוכר בכאן אין בהם שום דבר מענין איסור והיתר *אבל הם בדיני ממונות וזכר אותם בכאן מפני שנתגלגל הענין בשותפות הקרקעות כמו שנזכר במסכת פאה שכיב מרע שכתב כל נכסיו וכל מה שנחבר אליו מן הדינין אבל יתקיים זה הדין שזכר שיהיו שני מינין מן החטה או מן היין שוין ולא יהיה ביניהם שום חלוף ושינוי אלא מקומותיהם ואז יהיה רשות לאחד מן השותפין או מן היורשין לומר לחבירו אחר שיין זה כמו היין ההוא וזה קרוב למקומי ושלך קרוב למקומך קח אתה היין שיש שם ואני אקח זה ואל תצריכני שאקח אני הרחוק ממני ואצטרך לשאתו ולא יוכל חבירו למנוע ממנו שאין היזק אליו בדבר ההוא שהעיקר אצלנו כופין על מדת סדום ר"ל דבר שיועיל לרעך ולא יזיק לך יכריחוך עליו כי מניעת דבר זה הוא ממדת אנשי סדום אך אם יש לחבירו בקחתו היין ההוא מן המקום שאמר לו שום היזק לא יכריחהו עליו: ט מבואר הוא שכל אחד מהם יש לו החצי בכל הגמלא מנכסי אביהם וכשיאמר לו החבר טול אתה חטים ואני שעורים נמצא מוכר לו החבר חצי חטים שירש מאביו בחצי השעורים של עם הארץ ומחליף עמו ונמצא מוכר דמאי כי אביהם שמת עם הארץ ופירותיו דמאי וכבר הקדמתי לך שאסור למכור דמאי לע"ה: י יין הנסך הוא נסך ועוד יתבאר לך במקומות מן המשנה שיין נסך וע"א אסורין בהנאה והתירו לגר לומר לעכו"ם טול אתה ע"א ואני מעות ולא התיר כזה במה שנזכר למעלה בענין חבר וע"ה וזה כי חבר וע"ה יורשין את אביהם מן התורה וגר אינו יורש את אביו מן התורה לפי שאין ביניהם קורבא שהדת הבדיל ביניהם אבל יירשנו בתקנת החכמים שמא ימיר ויחזור לדתו כדי שיירש את אביו וע"כ התירו לו החליפין כל זמן שלא הגיע חלקו לידו אבל הגיע חלקו לידו אותו הדבר האסור לא התירו לו להחליפו באחר לפי שזכה זכות גמורה לדבר ההוא והוא אסור בהנאה ויתחייב באיבודו: יא סוריא. היא הארץ אשר נכבשה ונתחלקה במלכות דוד ואינה כמו ארץ ישראל ולא כמו חוצה לארץ והיא כא"י במקצת הדינין וכמו חוצה לארץ בעניינים אחרים ועוד יתבאר זה במקומות מן המשנה והעיקר אצלנו שכל מה שיכבשוהו הרבים הוא כמו ארץ ישראל בכל הדינין והוא הנקרא כיבוש רבים ומה שלא נמנה ארץ סוריא להיות במעלת ארץ ישראל בכל ענין הוא מה שאמר מפני שאינו מותר להלחם על ארץ מכל הארצות עד שתהיה נכבשת כל הארץ אשר גבל הקב"ה גבולותיה בתורה והיא ארץ כנען לגבולותיה וכאשר כבש דוד הארצות ההם ארם נהרים וזולתה בטרם שישלם כיבוש הארץ המוגבלות כי היבוסי היה בירושלים עדיין לפיכך לא היתה מעלת הארצות ההם אשר כבש כמו מעלת ארץ ישראל וכן אמרו שלא תאמר מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם יאמרו דוד עשה שלא כהוגן התורה אמרה וכו' בסיפרי (סילהי פרשת עקב) ואלו הארצות ר"ל סוריא אין חייבין בה מעשר אלא למי שקנה שם קרקע ויהיה חייב להוציא מעשר ממה שהוציא השדה אבל מי שקנה פירות מפירות סוריא אינו חייב להוציא דמאי ואין כך בפירות ארץ ישראל אלא כל מי שיקנה מהם דבר באיזה מקום שיהיה יעשר דמאי כאשר התבאר במה שהקדמנו: וזה העיקר אשר זכר בכאן והוא שהפה שאסר הוא הפה שהתיר הוא עיקר אמת תמצאהו נוהג בכל המצות כלם החמורים והקלים וכן בממונות וכן כל מי שחייב* נפשו שום חיוב והתנה בדבריו תנאי שהוא מבטל החיוב ההוא יהיה נאמן בכל דבריו אחרי שאין עליו עד ועוד אביא לך בענין ההוא דמיונות רבים בדינין משתנים: ומה שאמר משלי הוא ר"ל מן השדה שלי אשר בכאן בסוריא שיתחייב במעשר כמו שבארנו: יב ההלכה הזאת מיוסדת על שלשה עיקרים האחד שהוא אסור למכור דמאי כל שכן טבל לע"ה ומותר למוכרם לתלמיד חכם מפני שהוא יפריש מהם תרומות הכתוב ואז יאכלם והעיקר השני שזה המוכר תלמיד חכם והעיקר השלישי שזה המוכר ידע השליחות שלא עם הארץ לתלמיד חכם לקנות לו ועל כן כשיאמר תלמיד חכם השליח לתלמיד חכם המוכר תן לי באלו הדמים כך וכך ולא הודיעהו אם זה הדבר הקנוי לעצמו יקנהו או לעם הארץ יקנהו אשר פליגי שלא קנה חבר לעצמו כלום ומייתי ברייתא לדרבי יוסי פוטר ורבי יהודה אומר צריך לעשר ור' יהודה סבר לא נתכוון מוכר לזכות אלא ללוקח ורבי יוסי סבר לא נתכוון לזכות אלא לבעל המעות ופריך עלה מהא דתניא בכתובות בפרק אלמנה ניזונית (דף נח:) הוסיף לו אחת יתירה הכל נלית לדברי רבי יהודה

מתני' אלא לחבר בה"א אף למעשר וצנועי ב"ה היו נוהגין כדברי ב"ש: **ז** [א]שנים שבצרו את כרמיהם לתוך גת אחת אחד מעשר וא' שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא: **ח** [ב]שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה יין ואני (אטול) שמן: **ט** [ג]חבר א) ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה הלח ואני (אטול את) היבש: **י** [ד]גר ב) ועכו"ם שירשו את אביהם עכו"ם יכול הוא לומר טול אתה ע"א ואני מעות אתה יין ואני פירות ואם משבאו לרשות הגר אסור: **יא** [ה]המוכר פירות בסוריא ואמר משל א"י הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר משלי הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם ידוע שיש לו שדה אחת בסוריא חייב לעשר: **יב** ג) [ו]עם הארץ

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ט שם הלכה יג:
ז ב מיי' פ"ו מהל' מעשר הלכה יד:
ח ג מיי' פי"א שם הלכה ו:
ט ד מיי' פ"ז מהל' עו"ג הלכה ה טור וש"ע י"ד סי' קמו סעיף ד':
י ה מיי' פ' י"ב מהל' מעשר הל' יא:
יא ו מיי' פ"י שם הלכה ח:

פירוש הרא"ש

(ח) ומיהו קשה לפרש כן דלמה ליה למיתני וחלקו בכ"מ שהוא דלהך פירושא חלקו בידו הוא: (ט) כללא דמלתא מתקן החצי כל מה שגדל בכרם של שניה' וודאי החצי החלק שבידו ודאי החלק שביד חבירו וחצי האחר שבידו מתקנו דמאי דשמא כל חלקו בידו וכבר תיקן כל החצי ודאי אבל החצי שביד חבירו אין צריך לתקנו כלל דודאי [של] חבירו הוא: (י) פירוש לאחורס דמיא להא דשניהם בצרו כרמיהם דכל מה שגדלו בשדה הוא של שניהם ואפי' נטל זה חטים שבמקו' פלוני וזה חטים במקום פלוני חצי חלקו של זה ביד זה וחצי חלקו של זה ביד זה אלא שיש לחלק דלעיל בצרו הכל לגת אח' ונתערב הכל במקום א' אבל הכא לא נתערב חלקם ובדמאי הקילו כב"ה: (יא) פי' שירשו אביהם ע"ה הא כבר תניא ברישא או שירשו ולא הוסיף כלום אלא דלעיל לא מיירי אלא בדין מעשר והכא אף בדין טהרות דהזכיר לח ויבש והא מילתא דפשיטא היא כיון דרישא מיירי באינו מעשר כל שכן דאינו נאמן על הטהרות ואגב דבעי למיתני גר ונכרי שירשו אביהם נכרי טול אתה ע"ג ואני אטול מעות תניא:

הגהות הגר"א

(א) בר"ש קודם מתני' ז' צ"ל ושוין שאין מוכרין גדים של חטים ועביט של ענבים אלא לחבר: (ב) מ"י שם ירשו מרחץ נמחק: (ג) שמחול בחלקי כ"כ ישראל ועובד כוכבים שלקחו את המרחץ אינו רשאי כו': [צ"ל בתחלה על מנת]

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"י בר"ש ומכאן הקשה ר"ת להא דאמרינן. צ"ל להך דאמרי אהא דאיתא בשלהי וכו' וע"ש בתוספות:

צ"ל דאפילו

רבי יוסי אומר חולקים מחלפא שיטתיה דר' יוסי תמן אמר לא נתכוון לזכות אלא לבעל המעות וכה אמר כן ומשני באותן (א) מעות של זה רגלים של זה (ג) כלומר שאומר למוכר אני שלוחו של פלוני ולכן פטור מלעשר: קלוסקין· כמו גלוסקין דפרק הדר (דף סד:) והם ככרות: ונתערבו חייב לעשר· דדלמא את שלו נתן לעם הארץ ולסוגיא דירושלמי נמי לא מיתוקמא הך סיפא אלא בשתי האגודות שהוברכו ואחר כן נתערבו: ירושלמי (שם) תני רשב"ג אומר אם החליף את המעות צריך לעשר א"ר יוסי הדא אמר הנותן מעות לחבירו והחליפן ואבדו חייב באחריות (יב) שמואל אמר במחלק בידיו א"ר אליעזר והוא שנטל חלקו בסוף

אמר ר' יונה לורכא לדן ולורכא לדן חילק בידו ולקח חלקו בתחלה אינו מעשר (ג) אלא שלו פי' חייב באחריותן דהוה ליה שולח יד בפקדון ובמחלק בידיו לא(ד) אכתערבו קאי אלא אשמעינן שמואל דמחלק בידיו בלא נתערבו נמי חייב לעשר את שתיהן וכדמוקי לה ר' אליעזר בשנטל חלקו בסוף דהוי נמי כמזבין ליה אבל חילק בידו שאמר זו לי וזו לחברי ונטל חלקו תחלה אינו מעשר אלא על שלו דלא מזבין לי' מידי דהך דפייסי ממילא שקיל לה עם הארץ:

הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק* קח לי גלוסקין אחד לוקח סתם ופטור ואם אמר שלי זה וזה של חברי ונתערבו חייב לעשר ואפילו הן מאה:

פרק שביעי

א המזמין [א]את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב השבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומע"ש בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: ב [ב]מזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בפיו ומחולל על המעות: ג [ג]פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר עליהן ומעשר שני *באחרונה ומחולל על המעות וחושך גרוגרת אחת רבן שמעון בן גמליאל אומר לא יחשוך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית רבי יוסי אומר [ד]לא יחשוך מפני שהוא תנאי בית דין: ד הלוקח (א) יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד

א אומר מערב שבת צריך לקרות שם מע"ם משום דאין מעשרין את הדמאי בשבת אלא בספק חשיכה כדתנן בפ' במה מדליקין (דף לד·) והיכא דקרא שם מערב שבת שרי להפרים בשבת אומר מע"ם לעיל פ"ד (מ"ב) התירו אע"פ שאינו מאמינו הני מילי במדיר והכא בלא מדיר אי נמי התם בשבת ראשונה כגון שבת של פרוטגמא כדפרישית שם: שאני עתיד להפרים למחר· היכא דקרא שם מערב שבת יכול להפרים בשבת אבל לא קרא שם אסור כדתנן בפרק במה מדליקין ספק חשיכה מעשרין את הדמאי הא ודאי חשיכה לא: הרי הוא מעשר· תרומה גדולה אין צריך להפרים דלא נחשד עליה עם הארץ ועל אחד ממאה שמפרים למחר אומר הרי הוא מעשר ראשון: ושאר מעשר· דהיינו תשעה שהוא חייב עדיין כדי שיהו עשרה ממאה ומודד לו האחד ואחר כך אומר זה שעשיתי תחלה מעשר עשוי תרומת מעשר על תשעה הסמוכין לו: מעשר שני יהיה בצפונו או בדרומו ומחולל יהיה על המעות ונמצא למחר אין צריך

שלחו זה הדבר הקנוי פטור שאחר שידע תלמיד חכם המוכר כי זה הקונה בשליחות עם הארץ בא לקנות לא יתן לו אלא פירות מתוקנים כדי שלא יבא עם הארץ לידי מכשול: ואם יבא ת"ח השליח אל המוכר ויאמר לו אלו הדמים לי ואלו לחבירי ר"ל לעם הארץ שםלחהו ויתן לו בזה הכסף בפני עצמו ובזה האחר בפני עצמו יש לומר אולי מה שנתן לחבירו הוא טבל מפני שידע כי לא יאכלנו עד שיוציא תרומותיו ומה שנתן לעם הארץ חבירו הם פירות מתוקנין כפי אשר בארנו וכשיתערב נתחייב הדבר ההוא המעורב במעשר: ואלו קנה לעצמו אגודה אחת ולחבירו מאה ונתערב יתחייב הכל מעשר דמאי וכל זה כשלא ישאל למוכר אבל אם ישאל למוכר ויאמר לו מתוקנין הן יהיה נאמן וכל מה שיקנה ממנו פטור מפני שהוא תלמיד חכם: ופירוש גלוסקין לחם בהבלין מתוקן היטב:

א אסור לנו להוציא מעשרות בשבת ולא ביום טוב והעיקר אצלנו כי בדמאי אדם מתנה על הדבר שאינו ברשותו וכשתסתכל מה שאמרנו בפרק ה' מזאת המסכתא בענין הלוקח מן הנחתום יתבאר לך ההלכה באור שלם וכל ההלכות הבאות אחריהם כי הענין בכלל שוה: ב אחר שהקדים התנאי מערב שבת על דרך כלל כמו שנתבאר בהלכה ראשונה

כדי לאכלו אבל כאן הוא ודאי צריך ליתן ללוי ואפי' תימא לומר דלוקח מן הכותי כלוקח מן הנכרי דאמרי' בפ"א דבכורות (דף יא.) דמעשרן והן שלו משום דקאתי מכח גברא דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה מ"מ אסור להפריש בשבת על ידי קריאת שם דבין השמשות מאחר דבין השמשות אין מעשרין את הודאי כדתנן בפ' במה מדליקין ולהכי (נמי) לא קתני [נמי] גבי מעשר שני דהכא בצפונו (ובדרומו) [או בדרומו] כדקתני גבי דמאי א) בשום מקום בהפרשה ותנן בפ' במה מדליקין אבל מעשרין את הדמאי ומתני' בין השמשות ולהכי נמי לא קתני ומחולל על המעות כדקתני גבי דמאי אלא ומיחל ושותה דאי מחלל ושותה אם כן ליתני ומחלל על המעות כדקתני בכולהו ועוד כיון דאמר

להפריש הרי הן תרומה ועשרה מעשר* ותשעה מעשר שני (ט) ומיחל ושותה: **ה** [א]היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר (א) ג] מה שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר מעשר ראשון ותשע מעשר שני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: **ו** א) [ב]היו לפניו שתי *שני כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת [ג]מעשרותיהן מעשרות בכלכלה

תרומה ועשרה מעשר· זה על דרך ההעברה אבל בענין האמת כשיהיו ב' לוגין תרומה יהיה המעשר עשרה פחות חומש ומעשר שני שמנה ושמנה עשיריות וחומש עשירית על העיקר אשר באמרנו לך בברכות: וזה שאמר ומיחל ר"ל שיתחיל לשתות וזאת הלכה היא לר"מ שהוא סובר יש ברירה והדבר הנשאר כאילו הופרש מתחלה ותדע שחובת התרומה והמעשרות מן התורה והעיקר בידינו בדאורייתא אין ברירה בדרבנן יש ברירה ומפני זה אין הלכה כר"מ שהוא לו זה הסתם אבל יוציא תרומה ומעשרות קודם שתייתו על כל פנים: **ה** הוצרך לזה כשיהיה ערב שבת ויהיה חושש שמא יכנס השבת ולא יהיה לו פנאי להוציא המתנות וכל זה הדבר מבואר כשתבין כל מה שהקדמנו ומאשר קדם לו גם כן תדע כי מה שנאמר בתאנים של טבל אינה הלכה לפי שהטבל חייב במתנות מדאורייתא והעיקר בדאורייתא אין ברירה ואין לו תקנה אלא אם כן הוציא אלו המתנות קודם אכילתו וזה מותר בשבת בשביל התנאי שהקדים מערב שבת: **ו** העיקר בזה שאין תורמין ומעשרין מן הפטור על החיוב וכשיאמר מעשרות זו בזו נעשית הראשונה מעושרת ויוציא מן השנית התרומות והמעשרות שנתחייבו בהן שתיהן וכשיאמר מעשרות זו בזו נעשית הראשונה פטורה והשניה חייבת במעשרות שתיהן כמו שביארנו ואחר כן חזר ואמר של זו בזו ר"ל המעשרות שהשניה חייבת בהן יוציאם מן הראשונה ואין זו *הלכה לפי שהראשונה נפטרה בדבורו הראשון והשניה חייבת ואין מפרישין מן הפטור על החיוב. ואם לא הקדים המאמר באחת קודם השנית אבל יאמר מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה ותיקן זה הדבר ר"ל שהמעשרות שחייבין בהן אלו שני הסלים מעשר כל אחד מהם קבוע באחר וכשיאמר כן יתחייב להוציא המעשרות שהן חייבין בהן משתיהן ואי אפשר להוציא עליהן מעשרות ממקום אחר וזה ענין שאמר קרא שם רוצה לומר קרא שם מעשרותיהן בהן:

על המעות כדקתני בכולהו ועוד כיון דאמר שאני עתיד להפריש סתם ולא קבע לו מקום לצפונו או לדרומו אין יכול לחללו כדתנן בתוספתא דמעשר שני מעשר שני זה שבחפץ זה מחולל על איסר זה ולא קבע לו מקום ר' שמעון אומר קרא שם וחכמים אומרים עד שיאמר לצפונו או לדרומו ומייתי התם עובדא דרשב"ג ור' יהודה ור' יוסי שנכנסו אצל בעל הבית לכזיב והיה מחלל כענין זה אמרו לו השכרת מעות ואיבדת נפשות ור' שמעון נמי דקאמר קרא שם לא אמר אלא דאמר בתוכו דהיינו נמי פלוגתייהו דפליגי ר' שמעון ורבנן במסכת תרומות האומר תרומת הכרי זה בתוכו ותרומת מעשר בתוכו ר' שמעון אומר קרא שם ומפרש בפ' בכל מערבין (דף לז:) דאמר דוקא שאומר בתוכו באמצעיתו דקבע לו מקום אלא דבירושל' עלה דההיא דתרומות פ"ג משמע דבתוכו לאו דוקא ושם פירשתי' ועוד דעל כרחו צריך להפרישו דהא קאמר שאני עתיד להפריש ואם היה שותה בלא הפרשה נמצא שותה טבלים למפרע כמו אם יבקע הנוד דשאני עתיד להפריש אכולהו קאי כדמוכח בתוספתא (פ"ז) דקתני עשרה הבאין אחריהן תשעה הבאין אחריהן ובשבת אין מפרים כדפרישי': עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני · לאו דוקא דכבר הפריש מן המאה ב' לוגין לתרומה נמצא חסר מהנך עשרה ותשעה מעשר ב' לוגין דהיינו חומש הלוג וכן גבי תאנים ומיהו יתכן שהפריש שנים ממאה ושנים דהא זימנין דמפריש א' מס' כדתנן בתרומות פ"ד (משנה ד) תורם כדעת בע"ה א' מס' פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה כדאמרינן בכתובות פרק אלמנה (דף ק:) דאיכא דתורם בעין יפה ואיכא דתורם בעין רעה ויש מפרשים משום דכותים שמא הפרישו תרומה והשאר לא הפרישו ולכך אין מתמעט שיעור [המעשר] ולא יתכן לומר כן בתאנים של טבל לקמן ועוד יש מפרשים משום דחטה אחת פוטרת את הכרי אינה ממעטת במעשר כשמתרבה בתרומה וגם זה לא יתכן כלל (י): תניא בתוספתא הלוקח יין מבין הכותים מע"ש ושכח ולא הפריש אומר ב' לוגין שאני עתיד להפריש תרומה עשרה הבאין אחריהן מעשר ראשון תשעה הבאין אחריהן מעשר שני ומיחל ושותה מיד (יא) דברי ר' מאיר ר' יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין אמרו לו אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע פי' ר"מ בפ' בכל מערבין (דף לז·) ובפ' כל הגט (דף כה:) ובמרובה (דף סט·) דטעמא דר' מאיר משום דאית ליה ברירה ותימה דבפ' יש בכור (דף מח·) משמע דמספקא ליה לר' מאיר אי יש ברירה אי לא גבי פלוגתא דר' מאיר ור' יהודה דאם לא נתנו עד שחלקו דמפרש בגמ' דסבירא להו כר' אסי דאמר האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה לקוחות וטעמא משום דמספקא ליה כדמוכח בפ"ק דב"ק (דף ט·) ויש לומר דשאני הכא שמברר דבריו כשאומר שאני עתיד להפריש וכן צריך לומר משום דר' יהודה דמוקי ליה רבא התם כרב אסי ובריש כל הגט (דף כו·) אמר רבא גופיה דבין ר' יהודה ור' שמעון אית להו ברירה וטעמייהו הכא משום בקיעת הנוד וכן צריך לומר דלא תיקשי דשמואל אדשמואל דבסוף ביצה (דף לז:) גבי שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות קאמר שמואל דאף חבית אסורה משום דאין ברירה ובפ' מי שאחזו (דף עה:) אמרינן דאתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם ימות יהא גט ואם לא ימות לא יהא גט ולכי מיית הוי גיטא אלמא יש ברירה ובכי האי גונא דייק בריש כל הגט (דף כה:) אמילתיה דר' יהודה גבי מה היא באותן הימים · והטעם פי' שם בקונטרס משום דאין זה כשאר תנאים דעלמא דאדם מתנה בגט שבידו לקיימן ודעתו לקיימן כשמתנה עליהם ולכשנתקיים התנאי הוי גט למפרע בלאו טעמא דברירה אבל הכא דאין בידו דבשעת התנאי הוי ספקא והתנאי מתקיים מאליו אי לאו משום ברירה לא הוי גט והא דמשמע בפ' בכל מערבין (דף לז:) גבי הני רמונים של טבל כשאמר אם ירדו גשמים היום יהא זה תרומה על זה דהוי תרומה היינו למאן דאית ליה ברירה אי נמי חשיב טפי משום דמתנה בין ירדו בין לא ירדו ומיהו טעם זה לא יתכן דגבי אם בא חכם נמי מתנה התם בכל ענין וחשיב ליה ברירה והא דפריך במרובה (דף סט:) דר"י אדר"י בההיא דכל המתלקט מההוא דהאחים שחלקו לקוחות הן ולא מחלק בין זו לזו משום דבמתלקט מברר דבריו וסומך להתברר על ידי תנאו דניחא ליה למימר לעולם כל הנלקט כדקתני ועוד ניחא ליה לומר לעולם לא תיפוך ועוד דאפילו הוה מחלק אכתי הוה קשיא ליה מההיא דר' יוחנן בריש כל הגט אף אחרון אינו פוסל משום דאין ברירה אע"פ שמברר בדבריו כשאמר איזו שארצה אגרש בו ומיהו כי מגריך בריש כל הגט תרי מילי דר' יוחנן הוה מצי למימר הך גריכותא ועוד יש לפרש דהא דדייק דאית ליה לר' יהודה ברירה מהא דלכי מיית הוי גיטא משום דמוקי לה בפ' מי שאחזו באומר מעת שאני בעולם דהיינו שעה אחת לפני מיתתו שלא היתה שעה מבוררת ולבסוף כשמת אמרינן הוברר הדבר שאותה שעה היתה גרושה ולפי טעם זה אין לדקדק מדשמואל ומיהו פי' הקונטרס עיקר דההיא דריש כל הגט וההיא דהריני בועליך על מנת שירצה אבא ובפ' בכל מערבין בההיא דאם בא חכם למזרח אע"ג דהוו כעין תנאי משמע דלא מהני למאן דלית ליה ברירה ר' יהודה ור' יוסי [אוסרין] ג] דר' יהודה משום דלית ליה ברירה אע"ג דקתני בהדיא משום בקיעת הנוד דכוותה אשכחן טובא שאין הגמרא חושב עיקר טעם אותו טעם המפורש במשנה בפרק התערובות (דף עז·) גבי אברי תמימה שנתערבו באברי בעלת מום ובפ"ג דשבועות (דף יט:) גבי שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב דברי ר' עקיבא ובפרק בתרא דמכות (דף יג·) גבי כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב ר' שמעון אומר כל שהוא ואם תאמר אי ר' יהודה ל"ל ברירה אלמא סבירא ליה כר' יוחנן דבריש כל הגט ובפ' מעשר בהמה דאמר האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל א"כ היאך מגא ידיו ורגליו בבית המדרש דלא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון דבפ' החובל (דף נ·) אית ליה לר' יהודה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי גבי קין יום או יומים וכן נמי לר' יוסי דמספקא ליה התם אי כקנין הגוף דמי אי לא והכא לית ליה ברירה וכי ה"ג דייק בסוף השולח בגיטין (דף מח·) ויש לומר דמדין יום או יומים אין ללמוד בעלמא אלא גבי מילי דעבד לחוד דהתם כתיבי קראי כספו ותחת ידו ומהאי טעמא לא מייתי לה בהשולח כי מייתי ההיא דשדה אחוזה ועוד יש לומר דדוקא ר' יוחנן הוא דאית ליה הך סברא משום דלקוחות הן מחזירין זה לזה ביובל אבל איכך אמוראי הוו אמרי דאע"ג דאין ברירה אין מחזירין כדאמרי' בריש כל הגט (דף כה·) ובפ' מעשר בהמה (דף נב:) דמכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל ירושה ומתנה לא ולר' יוחנן לא קשיא מר' יהודה דהוה מפרש טעמא משום בקיעת הנוד ומיהו לא יתכן טעם זה לר' יוסי דעל כורחין לית ליה ברירה כמו שאפרש וא"ת דהכא לית ליה לר' יוסי ברירה ובפרק מי שאחזו (דף עג:) אית ליה ברירה דתנן ר' יוסי אומר מגורשת ולכי מיית הוי גיטא ולמאן דמחלק בריש כל הגט בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים ניחא ורבא דלא מפליג התם מפרש טעמא משום בקיעת הנוד ורבה מפרש טעמא בבכל מערבין (דף לז:) משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרין ומיהו אכתי קשה דבפרק בכל מערבין משמע דלרבי יוסי לית ליה ברירה גבי מעשר שיש לו בבית יהא מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכים ר' יוסי אומר לא חילל ויש לומר משום דבההיא דמי שאחזו הדבר עומד להתברר בודאי שהכי או יחיה או ימות ולית לן ברירה ספי מההיא דעל סלע שתעלה בידי מן הכים דשמא לא יתברר לעולם וכי האי גוונא נוכל לתרץ דשמואל אדשמואל: **ה** היו דמאי · כל הנך בבות בין בדמאי בין בודאי בע"ש איירי כמו בקמייתא בריש פירקין וכבר פירשתים: **ו** מעשרות · כגון מעשר ראשון ומעשר שני או מעשר עני בשעתו (יב) ובהך קמייתא ליכא חידוש במה שהראשונה [מעושרת] (יג) ומשום סיפא נקטיה ושפיר שייך למקריה ראשונה: של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת אבל השניה אינה מעושרת דמיד שאמר של זו בזו נעשית ראשונה חולין מתוקנין כשחוזר ואומר שניה בראשונה הוה ליה מן החיוב על הפטור ולא אמר כלום ונוטל מן השניה מעשרותיה ומעשרות הראשונה דכל מה שבראשונה מתוקן לגמרי אבל כשאמר בבת אחת מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם ואי אפשר להפריש מאחת על שתיהן אלא מפריש מזו על זו ומזו על זו ומדא'צריך למיתני מעשרות כלכלה בחברתה משמע דרישא הראשונה מעושרת אע"פ שאמר תוך כדי דבור של זו בזו ושל זו בזו ומיהו בתוספתא משמע דבעי למימר שהאחת תפטור את שתיהן כשאמר מעשרות כלכלה בחברתה ובירושלמי (הל' ו) אמר ר' אלעזר דר"מ היא דאמר אין תופס אלא לשון ראשון כדאמר גבי תמורת עולה תמורת שלמים בפ' כילד מערימין (דף כה:) ובפ"ק דתמורה (דף ד:) איתמר ר' אלעזר אומר לוקה מפני שהקדים מעשר שני שבה למעשר ראשון שבחברתה למעיקרא* של זו בזו קיימת הכלכלה לפרוש ממנה מעשר ראשון ומעשר שני והשתא שמפריש ממנה מעשר ראשון ומעשר שני בשביל אידך כלכלה נמצא שקדם מעשר שני של כלכלה זו למעשר ראשון שיהיה עומד להפריש מאידך קודם לכן ולקא עבר משום מלאתך ודמעך לא תאחר דכי היכי דמוזהר שלא לעכב המלאה לדימוע מוזהר נמי שלא לעכב מעשר ראשון לשני דכל שיש עליו תורת דימוע דהיינו תרומה קרי ביה ודמעך לא תאחר ובירושלמי (שם) א"ר יוסי בר' חנינא הראשונה עובר בעשה השניה עובר בעשה ול"ת הראשונה עובר בעשה שקבע שני שמות כאחת והשניה בעשה ול"ת שקבע שני שמות כאחת ושהקדים שני שבראשונה לראשון שבשניה וקרי עשה מה שקובע המעשרות כאחת שהיה לו להקדים מעשר ראשון למעשר שני ולא הקדים אבל לא תאחר ליכא דלא איחר ור' יוסי בר' חנינא לא קאי אמעשרות של זו בזו ושל זו בזו דלא משכחת עשה בשניה דאין בדבריו כלום דשניה אינה מתוקנת אלא אמעשרות כלכלה בחברתה קאי שקבע על שתיהן המעשרות כאחת ואיכא עשה אתרוייהו אבל קשה לא תעשה אמאי איכא כלל הרי יכול להפריש תחלה מעשר ראשון מזו ומזו ואח"כ מעשר שני מזו ומזו ושמא משמע לי' דאין מתקן לתרוייהו אלא מתקן האחת תחלה א"כ ס"ק פעמים דהשניה עובר בל"ת ועשה אם מפריש ממנה כל המעשרות חברתה ואותה שמפריש ממנה תחלה קרי לה שניה ומאי ראשונה שנתקנה ראשונה ומאי שניה שנתקנה שניה וכשמפריש מכלכלה זו תחלה לצורך חברתה נמצאת חברתה מתוקנת תחלה וההפרשה זו קא עבר בלאו והיא מתוקנת בשניה כשיפרים משניה עליה וההיא הפרשה ליכא לאו: תניא בתוספתא (פ"ז) היו לפניו שתי כלכלות של טבל בזו מאה ובזו מאה ניטלה תרומתן* מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת של זו בזו ושל זו בזו(ב) אין הראשונה מעושרת נוטל ב' תאנים וב' עישורין ועישורו של עישור מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם נוטל ב' תאנים מאיזו שירצה פי' ניטלה תרומתן שניטלה תרומה גדולה ועדיין יש מאה בזו ויש מאה בזו אין הראשונה מעושרת כן כתוב בכל הספרים ובמתניתא קתני הראשונה מעושרת וסמי ברייתא מקמי מתניתי' אי נמי גרסינן אין השניה מעושרת אי נמי הכי קאמר אין הראשונה מעושרת מפני עצמה אלא שתיהן מעושרות כר' יוסי דכילד מערימים (דף כה:) גבי תמורת עולה

תמורת

פי' מהרי"ו בן מלכי צדק

בערב שבת בין השמשות שלא הספיק לקדש עד שקדש היום: **ה** היו לו תאנים של טבל וכו' היו דמאי וכו'. שמעינן ממתניתין דלא משכחינן תרומ' גדולה דמאי: **ו** היו לפניו שני כלכלות של טבל. פי' שניטלה תרומתן ולא ניטלו מעשרותיהן: ואמר מעשרות זו בזו [ושל זו בזו] הראשונה מעושרת. דמחיוב על חיוב קא מעשר. אבל השניה אינה מעושרת דראשונה כבר נעשית חולין ומתוקנין ולא מפרשינן מן הפטור על החיוב אלא צריך לעישורי מינה ובה נמצא שצריך להוציא מן השניה מעשרותי' ומעשרו' חברתה. וכיצד מעשר עלייהו תניא בתוספתא בפ"ח נוטל משניה ב' תאנין וב' עישורין ועשורו של עישור [ופי'] הואיל ואמר מעשרות זו בזו צריך ליקח על תשעים י' ועל תשעים אחרים י' הרי (ב) [כ] תאנין ב' מהן תרומת מעשר [על] י"ח תאנין שהן ב' עישורין וב' מהן תרומת מעשר (ועל שנים)*)ב'תאנין וב' עישורין שהן עשרין עישורין שנים מהן נקראין תרומת מעשר ונקראין עישור מעישור חשבון הכל ב' תאנין וב' עישורין ועישור מעישור: מעשרותיהן מעשר [בכלכלה בחברתה]. פי' היו לפניו ב' כלכלות של טבל ואחד מעשרותיהן מעשר כלכלה בחברתה כלומר מעשרות ב' הכלכלות יהיו באחת מן הכלכלות וכיון שלא אמר זו בזו וזו בזו קרא שם כלומר מה שעשה עשוי הואיל וקרא שם נוטל (ב')**)תאנין מכל איזה שירצ' וכל עשר דיסב אית בהון חדא תרומת מעשר ובלבד שיהו הכלכלות שוות פי' בזו ק' ובזו ק':

*) אינו מובן כוונתו בזה לפענ"ד ואולי צ"ל ועל זה שניט ב' תאנים וב' עישורין שהן עשרים וכו' כצ"ל ועדיין צ"ע.
**) אולי צ"ל ב'.

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה ח:
ה ב מיי' פ"ז שם הלכה יא:
ו ג שם הל' יב יג:

פירוש הרא"ש

(ט) כלומר מתחיל ושותה אי נמי מחל בתי"ת כמו מוהל בה"א כלומר מוזג ושותה וכגון שבאך מהול במים (ישעי' א): (י) דנהי דחטה אחת פוטרת את הכרי מכל מקום יכול להפריש לתרומה כמו שירצה רק שישייר מקצת דבעי' ראשית ששיריה נכרים וכל מה שמפריש שם תרומה עליו: (יא) ולמחר במוצאי שבת יפריש ואמרינן הוברר הדבר מה שהשתה שיו חולין והמופרש היא תרומה וג"כ לא חיישי' שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע: (יב) ותרומה גדולה דרך להפרישו מיד בשעת הגורן: (יג) וגם לא שייך להזכיר כאן ראשונה דלא תיקן אלא אחת:

הגהות הגר"א

(א) במ"ה או בשדה אומר מה. תיבת מה נמחק וצ"ב שני תאנים: (ב) מ"ו בר"ש אין הראשונה. כ"כ פי' עד שיטול ממנה מעשר של שני' וכר"י ואם רוצה כו' וב' קאי גם על עישורו של עישור:

הגהות מהרי"י לנדא

פ"ז א] מ"ד בר"ש כדקתני גבי דמאי בשום מקו' בהפרשה. נ"ל דשם מקום בהפרשה: ב] שם דר"י משום דל"ל ברירה. נ"ל טעמא דר"י: ג] במשנה ה אומר מה שאני. ג"י ירושלמי שני תאנים שאני ט':

או כצ"ל

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ח מהל' מעשר הלכה ג :
ח ב שם הלכה ד :
ט ג שם הלכה ה :
י ד שם הלכה ו :

כלכלה בחברתה קרא שם : ז [א]מאה טבל מאה חולין נוטל מאה *ואחד [ב]מאה טבל מאה מעשר נוטל מאה *ואחד [ג]מאה חולין מתוקנין מאה מעשר נוטל מאה ועשר [ד]ק' טבל תשעים מעשר תשעים טבל ושמנים מעשר לא הפסיד כלום זה הכלל כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום :

מי

ר"ש

תמורת שלמים הואיל ואי אפשר לקרות שני שמות כאחת דבריו קיימים נוטל ב' תאנים מכלכלה שניה ואריפא קאי ולתרומת מעשר נוטלין שתחלה נוטל שני תאנים ממנה בשביל מעשר ראשון שלה ומעשר ראשון של חברתה ושני תאנים הללו הם אותן ב' לתרומת מעשר וב' עישורין היינו מעשר ראשון ומעשר שני ועישורו של עישור כלומר מאלו ב' עישורין נוטל עישורו של אחד מהן והן ב' התאנים של תרומה נוטל ב' מאיזו שירצה אמעשרות כלכלה בחברתה קאי ומשמע מיכן דלא בעי למימר שתפטר זו את זו וזו את זו אלא האחת תפטור את שתיהן ולא כמו שפירשתי במשנתנו · ובירושלמי (שם) נמי קתני כיצד עושה נוטל ב' מאיזו שירצה מהן לבכורה כן נראה פירושה של ברייתא זו אלא שיש הרבה גמגומין חדא דלא משמע כן אין הראשונה מעושרת ועוד קשה דנוטל ב' תאנים משמע דקאי אדלעיל מיניה אשל זו בזו ושל זו בזו והלא מעשר קודם לתרומת מעשר וא"כ הכי הוי ליה למיתני נוטל ב' עישורים וב' תאנים לעישורו של עישור ועוד א"א לייסב לשון הירושלמי לפי שיטה זו וזה לשון הירושלמי ותני עליה נוטל משניה ב' תאנים וב' עישורין ועישור מעישור שמואל אמר לא מני תנינא אין יסב חדא לעשר צריך למיסב חדא למאה אין יסב חדא למאה צריך למיסב חדא לאלף אין יסב חדא לאלף צריך למיסב חדא לעשרת אלפים אלא הכא פי' הברייתא אין הראשונה מעושרת כלו' אינה כולה מעושרת שהרי הוצרך לשייר בו כדי מעשרות כלכלה שניה כר' יוסי דתפיס לשון שניהם דכיון דמעשרות של זו בזו ושל זו בזו נמצא שלא תיקן אלא פ"ה תאנים בכל אחת ואחת מן הכלכלה די"ט תאנים צריך בכל אחת לצורך מעשר ראשון ושני של חברתה ועל אותן י"ט קאמר נוטל ב' תאנים (דאי) דמספקא ליה להאי תנא אי כר"מ דתפיס לשון ראשון אי כרבי יוסי דתפיס לשון שניהן ונמצא דאותן י"ט שנטל מן הראשונה בשביל השניה משום דשמא תפוס לשון שניהן וצריך לחזור ולתקן מן השניה משום דשמא סבירא לן תפוס לשון ראשון והיינו דתני נוטל מן השניה שני תאנים כלומר לצורך מעשר ראשון של א] ישראל שהפריש מן הראשונה על השניה וב' עישורין צריך ליטול מן השניה לתקן אותן י"ט דהיינו מעשר ראשון ומעשר שני דאותן ב' תאנים הן למעשר ראשון של י"ט ומשום דלא סגי בב' תאנים דעל הי"ט הפריש ב' תאנים מן השניה למעשר ראשון ונמצא מן הי"ט [א'] יתירה שלא נתקנה ואותה יתירה עתידה להיות תרומת מעשר משום הכי קאמר ועישור העישור מלבד ב' תאנים יטול עדיין מן השניה מעשר ראשון הצריך לאותה תאנה שהיא תרומת מעשר והכי נקט כי האי לישנא עישור של עישור דתרומת מעשר קרויה מעשר מן המעשר ועלה קאמר שמואל לא מני תנינא דקתמה (דאמר) שמואל על ברייתא זו למה יפריש מן השניה על הי"ט לבדן שאם יסב מן השניה חדא לעשר לתקן ב] י"א תאנים שהפריש מן הראשונה על השניה מספק והלא בראשונה צריך [לתקן] מאה תאנים וצריך למיסב מן השניה בבת אחת מעשר ראשון של המאה דשמא תפוס לשון ראשון ולמה לתנא למנות בענין זה ואם יסב חדא למאה כלומר שאותן ב' כלכלות יש אלף בזו ואלף בזו ועולה מעשר ראשון של זו בזו מאה תאנים ובא ליטול מן השניה מטעם ספק חדא לכל עשר ועשר שבמאה של המעשר ראשון שהפריש מן הראשונה על השניה מספק צריך למיסב מן השניה מעשר ראשון של אלף בבת אחת ואם יסב חדא לאלף כגון שיש י' אלפים בכל אחת ואחת ועולה המעשר ראשון אלף אם כן יסב מן השניה מעשר ראשון של י' אלפים בבת אחת ובפ"ד דמס' מעשר שני בירושלמי (הל' ה) אשכחן דקאמר שמואל כי האי גוונא אמר תני דאוכל עליו אחד עשר איסר ואחד ממאה באיסר וכל חדא וחדא מפרשינן לה בכוונה ועוד יש לפרש דהכי קאמר אם יסב חד לעשרה שעל י' תאנים יפריש עליהן תאנה אחת ממקום אחר צריך למיסב חדא למאה דלא נתקנו כל העשרה אלא התשעה שהמעשר דינו אחד מעשר ונמצא שיש שם תאנה אחת שלא ניתקנה והמעשר שלה עולה אחד ממאה שבכולו דהוא עישור של תאנה ואם יסב ממקום אחר מאה לאותו מאה עישורין כדי לתקן אותה תאנה שלא ניתקנה אכתי צריך למיסב חדא לאלף דמן המאה עישורין היה לו להפריש א' נמצא כשמפרישו ממקום אחר הרי נשתייר בו עישור של עישור שלא ניתקן ואם בא לתקן נוטל מאותן עשר עצמן חדא לאלף ואם עוד חוזר והפריש ממקום אחר חדא לאלף כדי לתקנו לא ניתקן עדיין בכך עד שיחזור ויפרוש מגופייהו והעישור של א' לאלף דהוא א' לי' אלפים שבהן ומתחלה ודאי כשבא לתקן ממקום אחר על אותן י' תאנים היה יכול להפריש עליהן תאנה אחת ותשיעית של תאנה והיה הכל מתוקן וכן בכל פעם ופעם כשבא להפריש עליהן ממקום אחר יש לו למנות כל מה שבא לתקן בתשיעית : ז מאה טבל ומאה חולין · אין משנה זו מתפרשת אלא על פי משנה דמסכת חלה פ"ג (משנה ט) דזיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף דמוכח התם דטבל שנתערב בחולין אם יש לו פרנסה ממקום אחר מפריש עליו לפי חשבון ואם לאו נעשין החולין כטבל לענין תרומה דשיעור תרומה שבטבל מפריש כמו כן מן החולין כאילו הן טבל גמור אבל מעשר ראשון לא יתן ללוי מן החולין ומעשר שני נמי לא יחלל מהן אלא לפי חשבון הטבל מחלל ונותן מטעם שפירשנו במסכת חלה (יד) והשתא כולה מתניתין בטבל שהורמה ממנו תרומה גדולה מדקתני נוטל מאה ואחת ולא קא תני מאה ושלש והכי נמי אמרי' בירושלמי (הל' ז) רבי לווינטי בשם ר' יונה כל טבל דאנן קיימין הכא טבל לראשון ולשני כלומר ולא לתרומה גדולה והשתא מתני' באין לו פרנסה ממקום אחר ולכך קאמר מאה טבל ומאה חולין שנתערבו נוטל מאה להפריש מהן כדין טבל מעשר ראשון ומעשר שני והלוי יפריש ממעשר שלו תרומת מעשר ואחת נוטל מן המאה דלשם חולין לתרומת מעשר כאילו היה טבל כדפרשי' דלענין תרומה דוקא נוהג בהן דין טבל שנתערב בו ונמצא השתא מפסיד אחת שמפריש מן החולין : מאה טבל ומאה מעשר · שנתערבו נוטל מאה לשם טבל כדפרשי' ואחת נוטל ממאה של מעשר כאילו הן טבל לשם תרומת מעשר נשתיירו שם תשעים ותשעה ומפריש מהן תרומת מעשר לפי חשבון דהיינו עשרה פחות עישור של אחת ונמצא השתא מפסיד אחת פחות עישור שנה : מאה חולין מתוקנין ומאה מעשר. ראשון שנתערבו נוטל מאה לשם מעשר ראשון ועשר נוטל ממאה של חולין מתוקנין כאילו הי' *שם מעשר ראשון דעשרה מהן לתרומת מעשר ונמצא השתא מפסיד עשרה והא דלא מחמרינן הכי בשנתערב עם טבל להזקיק הטבל להפריש ממנו עשרה לתרומת מעשר *ממאה של מעשר משום דלכך הוא דין דכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו הלכך המעשר חוזר להיות כטבל ואין הטבל חוזר להיות כמעשר : מאה טבל ותשעים מעשר · לפי חשבון משנה ראשונה היה ראוי לומר שהתשעים נעשין טבל וחייב להפריש מהן אחת פחות עישור שנה כאילו היו טבל שכך היה עולה תרומת מעשר שבהן והתשעים טבל ושמונים מעשר היה ראוי להפריש מן השמונים אחת פחות ב' עישורין שנה אלא סברא בעלמא הוא דכיון דאיכא בטבל י' יתרים שקיל חדא ופטר הני והוי כאילו יש לו פרנסה ממקום אחר ודוקא עשרה מרובה קאמר כדאיתא בירושלמי (הל' ז) אמר רבי יונה כיני מתני' כל זמן שהטבל מרובה על המעשר עשר(א) לא הפסיד כלום: ירושלמי (שם) מה אנן קיימין מאה טבל ותשעים(ב) מעשר נוטל תשעים ושתים חסר עישור אחד מאה טבל ושמונים(ג) מעשר נוטל שמונים ושתים חסר ב' עישורין שכך עולה תרומת מעשר שלהן אם היה הכל טבל [מיכן ואילך לפי חשבון] ואינו חושש לתרץ כלום מזה כדפרש' דסברא בעלמא הוא והאי דקאמר נוטל תשעים שמונים היינו תשעים של מעשר להפריש מהן תשעה לתרומת מעשר שמונים להפריש מהן שמונה לתרומת מעשר מיכן ואילך לפי חשבון והיינו מן המאה של טבל פחות שנים שהסיר :

נ"ל של

נ"ל כמאה

ר"מ

ז שמור זה העיקר והוא שתרומת מעשר עולה באחד ומאה ר"ל כשיתערב חלק מתרומת מעשר במאה חלקים אחרים ויחזור הכל מאה ואחד יטול החלק ההוא שנפל בו בלבד וזהו ענין תעלה ועוד יתבאר זה באר היטב אחרי זאת והענין הראשון מזאת ההלכה הוא כשנתערב מאה חלקים טבל ומאה חלקים חולין ונעשה הכל מאתים חלקים אמר שיטול מאלו המאתים חלקים ק"א ויהיו הק"א שנטל טבל והתשעים והתשעה שהניח חולין כמו שהיו ונמצא מפסיד מן החולין אחת אבל המאה הם מאה של טבל הראשוני' והאחת היא תרומת מעשר מאותן מאה של טבל ואם יהיה זה החלק נופל בק' חולין יטלהו ממנו כאשר ביארנו והסברא נותנת שלא יטול אלא מאה של טבל בלבד ונחשב חלק ממאה מן הטבל ההוא והוא תרומת מעשר שלו שנפל בק' של חולין ועלה באחד ומאה לפי שכן הוא דין הדבר שיעלה שיהיה נוטל מה שנפל ולא יחסר מן החולין כלום אבל חסרנו בכאן מן החולין אחר שאנו חוששים שמא יחשוב כשנטל המאה בלבד שזה שנטלו הם מאה של חולין והנשארים הם מאה של טבל ואין הדבר כן לפי שהטבל הוא הניטל וזה ענין מה שנאמר בגמרא ונוטל מאה ואחת וא"ר יוסי אם אתה אומר אני נוטל מאה אני אומר כל חולין עלו בידו ונמצאו אלו בטבלים : והענין השני מהלכה זו כשנתערב ק' חלקים של טבל עם אחרים שהם ממעשר ראשון יטול כמו כן ק"א ויהיו מעשר ראשון והתשעה והתשעים חלקים הנותרים הם טבל כמו שהיו ונמצא שחסר חלק אחד מן הטבל אבל הק' חלקים הם מאה של מעשר הראשונים והחלק הנוסף על המאה היא תרומת מעשר המחויבת למאה של טבל ונחשב שמא נתערב עם מאה חלקים של מעשר ודינו שיעלה כמו שביארנו ואינו מדומע ומפני זה נשארו המאה ואחת שהוציא מעשר ראשון כמו שהיו והיתה הסברא נותנת ג"כ בכאן להוציא מאה של מעשר בלבד מפני שתרומת מעשר של טבל שהוא חלק אחד כשנחשב שהחלק ההוא שנתערב במאה של מעשר יעלה באחת ומאה אבל אמר נוטל מאה ואחד מפני הטעם ההוא אשר פירוש הגמרא בענין הראשון והוא שאילו נוטל מאה חלקים בלבד היינו אומרים מאה חלקים של טבל הם אשר הוציא והמאה הנשארים הם המעשר ואין הדבר כן לפי שהמעשר הוא שיוציא ומפני זה יוציא ק"א כדי שיהיה נודע שהמעשר הוא שהוציא לפי שהמעשר כלל לעצמו חלק נוסף : והענין השלישי כשיתערבו ק' חולין מתוקנין ומאה מעשר הוא אומר שיוציא מאה ועשר ויהיה הכל מעשר ראשון והתשעים הנותרים חולין כמו שהיו אבל המאה הם מאה של מעשר הראשונים ועשרה הנוספים הם תרומת מעשר המחויבים למאה של מעשר וכאילו נפלו במאה של חולין והוציא אותן וחסרו מן החולין לפי שהעשרה חלקים שהם תרומת מעשר הם עשירית מאה של חולין ואינם חלק ממאה מהם ומפני כך (לא עלתה) [תעלה] כדי שישארו החולין כמו שהיו וכמו כן לא היו העשרה חלקים של תרומת מעשר מבוררות ומיוחדות כדי שיחזרו מאה של חולין כולם מדומע מפני שהן המעורבות בין שני הקצות ר"ל שהן לא יחזרו המאה של חולין מדומע מפני שאינן מיוחדות אלא מעורבות במעשר וכמו כן אי אפשר *לסמן אותן וישארו חולין כמו שהיו אחר שהם עשירית חולין אבל תעלה תרומת מעשר באחת ומאה וגזרנו בהם מן הדימוע גזירה בינונית ואמרנו שיחסר מן החולין כמו תרומת מעשר שיש בתוכו מעשר כמו שהראה ונשאר בכאן ענין אחד לשאול מפני מה נאמר בענין השלישי מאה חולין מתוקנין ולא נאמר כן בענין הראשון אבל אמר מאה טבל ומאה חולין ולא אמר מתוקנין וזאת השאלה צריכה לשאול ויש בה תועלת והוא שהטבל כשיוציא ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר יהיה אז נקרא חולין אע"פ שלא הוציאו ממנו שאר מעשרות מפני שהקדושה ניטלה ממנו וחולין מתוקנין הוא הדבר שהוציאו ממנו כל התרומות והמעשרות ויש לך לשמור בלבך זה ההפרש בין מה שאמר חולין ובין מה שאמר חולין מתוקנין בכל המשנה ואולי יאמר בזה הענין השלישי מאה מעשר ומאה חולין שנוטל מאה ועשר היינו אומרים שאלו החולין לא הוציאו מהן מעשר וכשנתערב עמהם ק' מעשר נטלנו הק' מעשר שנתערב עם המעשר הנשאר באלו הק' של חולין והוא עשר חלקים ועל כן הוציאנו ק"י מפני שנתחבר מעשר במעשר ולא חסר כלום ולפיכך הודיענו שאלו החולין ואפי' היו מתוקנין שלא נשאר בהם שום מתנה ואח"כ נתערב בהם מעשר יחסר מאותם חולין כמו תרומת מעשר המחויבת למעשר ההיא ויאבדו לגמרי ויצטרף לכלל המעשר כמו שאמר נוטל ק' ועשר ונשארו הצ' חולין מתוקנין כמו שהיו והוא נשאר כך עד שתהיה תרומת מעשר המחויבת למעשר ההוא שנתערב עם החולין המתוקנים חלק ממאה עם החולין המתוקנין כגון שיתערב מאה מעשר עם אלף חולין מתוקנים נאמר אז שלא יפסיד כלום אבל יפריש ק' מעשר לבדם ואם החולין יהיו פחות ממה שאמרנו יחסר מהם כמו תרומת מעשר שבמעשר המעורב כמו שביארנו ופירשנו טעמי כל הענין ההוא : והענין הרביעי כשיתערב ק' טבל וצ' מעשר יפרישו צ' של מעשר בלבד ונשארו מאה טבל כמו שהיו ולא הפסיד כלום והדבר שגרם לנו בענין הזה שלא נקרא שם לתרומת מעשר של טבל ונוציא צ"א מפני שהחלק האחד מן הטבל שהוא תרומת מעשר כשנחשב בלבנו שנתערב עם צ' של מעשר חזר המעשר ההוא כולו מדומע מפני שתרומת מעשר תעלה באחד ומאה כמו שביארנו עיקרו לא בצ"א ומפני זה לא יקרא שם לתרומת מעשר של טבל בענין הזה כדי שלא יפסיד המעשרות וישוב מדומע ועל זה הדרך בעצמו יתבאר לך מה שאמר צ' טבל שמונים מעשר שאילו נחשב בלבנו תרומת מעשר שבטבל ההוא שנתערב עם פ' של מעשר חוזר אותו המעשר מדומע בתרומת מעשר : ומ"ש כל זמן שהטבל מרובה. ר"ל על המעשר וכן אמרו כל

שהטבל

עשר

פי' הרא"ש

(יד) ומיהו צריך להפריש כולם דא"א להפריש תרומת מעשר על הכל אם לא שיפריש התלה המעשר על הכל ועוד אם לא היה מעשר על הכל א"כ אין פירותיו מתוקנים דכל מה שמעשר יש בהם חולין לפי חשבון ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב אלא כל המעשרות צריך להפריש אבל אינו נותן ללוי ולעני ואינו מחלל מעשר שני אלא לפי חשבון אבל תרומה ותרומת מעשר כשמפריש על הכל נמצא חולין שבהם מדומעי' ונותן הכל לכהן או מוכר לכהן העודף על הראוי לתרום :

הגהות הגר"א

(א) מ"ז בר"ש עשר. נמחק וצ"ב מעשר : (ב) שם מעשר. ומחק : (ג) שם מעשר. נמחק :

הגהות מהרי"ל לנדא

מ"ז בר"ש א] לצורך של ישראל. נ"ל שניה : ב] לתקן י"א תאנים. נ"ל י"ט :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ז מאה טבל מאה חולין וכו'. ירושלמי ר' ליוונטי בשם ר' יונה כל טבל דנן קיימי הכא טבל לראשון ולשני כלומר שהפריש ממנו תרומה גדולה הלכך כשנתערב הטבל הזה עם החולין המתוקנין נוטל ק' וא' והחולין נעשו כטבל להפריש מהן תרומת מעשר כאשר מפריש מן הטבל אבל שאר מעשרו' אינו מוציא אלא מק' דטבל אבל מן החולין לא צריך למיפרש כדתנן בחלה זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף כלל לכך שנינו נוטל ק' ואחד פי' נוטל ק' והוי טבל וא' נוטל תרומת מעשר מן החולין שכיון שנתערבו נעשו כטבל לענין תרומת מעשר נמצא כי הפסיד סאה אחת מחולין: ק' טבל ק' מעשר. פי' מעשר ראשון שנתערבו נוטל ק' ואחת לשם שמעשר ראשון נעשה בטבל להפריש ממנו תרומת מעשר כמו כן הטבל חד למאה הלכך נוטל ק' לשם טבל וחד לשם תרומת מעשר נשתיירו לו צ"ט סאין מעשר ראשון יהא מפריש מינייהו תרומת מעשר לפי חשבון נמצא שהפסיד סאה מן המעשר פחות עישור סאה: מאה חולין מתוקנין ומאת מעשר ראשון שנתערבו נעשו החולין ג"כ מעשר הלכך נוטל ק' ועשר והן תרומת מעשר נשארו לו צ' סאין חולין נמצא שהפסיד מחוליו י' סאין : מאה טבל ותשעים בעשר. פי' שנתערבו לא הפסיד כלום. גרסי' בירושל' ק' טבל וצ' מעשר נוטל תשעים וב' חסר עישור אחד ק' טבל ופ' מעשר נוטל פ"ב חסר ב' עישורין מיכן ואילך לפי חשבון ולפי הגירסא בתשעים טבל ופ' מעשר נוטל פ"ב חסר ב' עישורין. ירושלמי א"ר יונה כיני מתני' כל זמן שהטבל מרובה על המעשר עשר לא הפסיד כלום :

ח עשר שורות של עשר עשר שורות חביות מסודרות על הארץ שבכל ענין שתמנה בין ממזרח למערב בין מצפון לדרום תמצא שורות של עשר עשר כאילו היה כאן קרקע מרובע עשר על עשר אמות ובכל אמה חבית מונחת והרי יש כאן מאה חביות בין הכל וכולן מתוקנין חוץ מאותן שאומר עליהן שהן מעשר דהנהו מעשר נינהו ולא ניטלה ממנו תרומת מעשר ובהכי אתי' כולה מתני' בפשיטות והא דפתח בכד וסיים בחבית לומר לך היינו חבית היינו כד (טי) כדמשנינן בפ' המניח את הכד (דף כז.): ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא · שיש כאן ד' שורות חיצונות לד' רוחות ולא ידע אי חיצונה שבמזרח או חיצונה שבמערב או שבצפון או שבדרום נוטל ב' חביות לוכסן דהיינו חבית שבקרן דרומית מזרחית ולפונית מערבית דכל חבית שבקרן נמנית מן השורה לשני רוחות וקורא על אחת מאלו השתים תרומת מעשר ואלו שתים ספק וכל השאר מותר: חצי שורה אחת חיצונה מעשר ואין ידוע איזו היא · כמאלו חמש חביות מעשר דלא ידיע איזו שורה ובאיזו לד של שורה ואם היה יודע היה מפרים חצי חבית אחת לתרומת מעשר והשאר מותר והשתא דלא ידע נוטל ד' חביות לד' זויות דממה נפשך אחת מהן מעשר כדפרישית דכל חבית שבקרן נחשבה לשתי רוחות ומפרים מכל אחת מספק חציה לתרומת

ח א'מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל ב' חביות לוכסן ב'חצי שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל ארבע חביות מארבע זויות שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל שורה אחת לוכסן חצי שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל ב' שורות לוכסן ג'חבית אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל מכל חבית וחבית:

סליקא לה מסכת דמאי

שהטבל מרובה על המעשר אבל כשיהיה מעשר מרובה על הטבל יפרש בגמרא שהוא מפרים טבל ושיעור תרומת מעשר המחויבת לטבל והמחויבת למעשר ההוא (שניהם) ויתן שתי התרומות לכהן ר"ל תרומת מעשר ותרומת טבל ונמלא הסר מן הטבל שיעור שתי התרומות ואיני רואה בזו ההלכה דבר שאינו באר היטב על כן יש לך להסתכל בה מפני שנתבשה על כל הקדמונים לפי דעתו: ח הענין הראשון והוא שאמר שורה החיצונה אחת מעשר ר"ל שהוא נתן חבית אחת מעשר והחבית ההיא בשורה החיצונה והשורות החיצונות הם ד' ויקח שתי חביות מקלת האלכסון בשביל שכל אחת מהן משתתפת עם שתי שורות וימלא משהיתן חבית אחת ותהיה מעשר ואם אמר הבית אחת מחלי שורה החיצונה מעשר יקח ד' חביות מד' זויות מפני שכל אחת מהן משותפת משני מחציות של שתי שורות מן השורות החיצונות וימלא (מכל א') מהן

מעשר והשאר מותר: שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא · השתא מסופק אף בפנימי' ובאיזה ענין היתה אותה שורה אם ממזרח למערב או מצפון לדרום הלכך נוטל שורה אחת באלכסון ומתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ונוטל באלכסון עד קרן צפונית מערבית כיצד נוטל חבית שבקרן דרומית מזרחית ושניה שבשניה ושלישית שבשלישית ורביעית שברביעית וחמישית שבחמישית

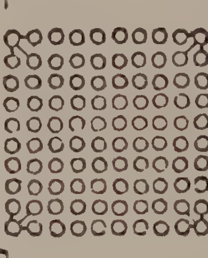

א ד ב ג

סליקא לה מסכת דמאי

בתוכו חצי [השורה] חבית אחת איזו חבית שתרלה בתוכו חצי [השורה] מעשר על כל השורה ואין ידוע איזה חצי וחבית אחת מעשר על אחת מן השורות ואין ידוע איזה חבית מכל המאה ולפירושא (קמא) קשה אמאי נקט עשר שורות של עשר עשר: סליקא לה מסכת דמאי

חצי שורה החיצונה [טלה] מעשר יש שם הצי חבית תרומת מעשר ואית לן ח' חצאי שורות החיצונות סלקי ד' חביות תרומת מעשר הלכך נוטל ד' חביות מד' זויות: שורה אחת מעשר ... באיזו שורה נוטל שורה אחת: סליק פירקא ומסכתא

א החטין והזונין אינן כלאים. כולה מתניתין זוזי זוזי קתני כדמשמע בירושלמי (הל' א) רבי יוסי בשם רבי יוחנן כולהו זוגות זוגות מה על כל פירקא קא אמרת או על הדא הלכתא ואסיק על כל פירקא ומשמע הכא דכוסמין עם החטין כלאים ושיפון עם השעורים או עם שבולת שועל כלאים *ותימה דבמנחות פרק רבי ישמעאל (דף ע.) תנא כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים ויש לומר דההיא לענין לצאת ידי מצה מיתניא דהא בסוף ואלו מנחות (דף עה:) תניא ליקט מכולן כזית ואכלו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה היא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ומכלן היינו מכל חמשת המינים דאי מכל חמש מנחות הא קתני חמץ וכולן באות מצה ועוד שהן קדושות ולא קרינא בהו מנתכם דמשלכם בעינן דאתיא לחם לחם כדאיתא בפרק כל שעה (דף לח.) וצריך לומר דלענין חלה מיתני' ולהכי מייתי לה במנחות פרק רבי ישמעאל אמתני' דהתם החטין והשעורים

החטין פרק ראשון

א החטין א'והזונין אינן כלאים זה בזה השעורים

א זונין מין ממיני החטה ויש שהוא בארץ בהבניתו וטבעו וע"כ נקרא זונין מענין סיליאה מדרך היושר כמו לבם הזונה יחזקאל

תרומות (פ"ב משנה ו) אם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטים שאינו אוכל : שבולת שועל · מפרש בפרק כל שעה (דף לה:) שבלי תעלה (ב) כוסמין גילגא (ג) שיפון דיסרא (ד) פול · מפרש . בירושלמי (שם) פולא [א] הספיר פיישונא פורקדן גולבינא טופח מילותא מרפיא השעועית פסילותא אמר רבי יונה למה נקרא שמה שעועית שמשעעת הלב* ומהלכת בני מעים כלומר שממסמסת הלב ומשלשלת מלשון ועיניו השע וטח את הבית תרגום וישוע (ויקרא יד) : ב ירושלמי (הל' ג) אמר ר' יוחנן בר מנשה דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח

*[ומשלשלת את טו' וכ"ה בירושלמי]

משנה

השעורים ושבולת שועל הכוסמין והשיפון הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועים אינם כלאים זה בזה : ב הקשות והמלפפון אינם כלאים זה בזה ר' יהודה אומר כלאים חזרת א) וחזרת גלים עולשין ועולשי שדה כרישין וכרישי שדה כוסבר וכוסבר שדה חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה ופול מצרי והחרוב אינן כלאים זה בזה : ג הלפת והנפוץ והכרוב והתרובתור התרדים והלעונין אינן כלאים זה בזה הוסיף רבי עקיבא השום (ז) והשומנית הבצל והבצלצול והתורמוס (ח) והפלסלום אינן כלאים זה בזה : ד ובאילן האגסים והקרסתומלין והפרישים והעוזרדים אינם כלאים זה בזה התפוח (ט) והחזרד (י) הפרסקים השקדין והשיזפין והרימין אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה : ה הצנון והנפוץ החרדל והלפסן ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה : ו הזאב והכלב כלב הכופרי והשועל העזים והצבאים היעלים והרחלים הסוס והפרד הפרד והחמור החמור והערוד אע"פ שדומין זה לזה כלאים

ר"ש

אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של אבטיח ונוטעה ונעשית מלפפונים ר' יהודה אומר עיקרו כלאים אדם נוטל מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותנן בגומא אחת ומתאחין ונעשים כלאים ומשום כן צווחין ליה בלשון יון מלפפונין הקישות והאבטיח מה אמר בה רבי יודא כשמיעיני' מן הדא הקישואין והאבטיחים והמלפפוני' אינן כלאים זה בזה ר' יודא אמר כלאים נאמר הקישואין והמלפפונות אינן כלאים האבטיחין והמלפפונות אינן כלאים ר' יודא אומר כלאים והקישואין והאבטיחין לריכה · פי' מעה גרעין קורא מעה וכשנוטל מן הזרע שכנגד הפיטמא של קישות וכן נמי כשנוטל מזרע שכנגד הפיטמא של אבטיח וזורעו פעמים שמשתנית צורתו ונעשה מלפפונין הלכך יש לנו לחושבן מין אחד כדאמר לעיל זרע חטין ומפקא זונין כלומר לפעמים ולא שיהא בכל שעה כן בסוף פרק ב' דתרומות תנן הקישות והמלפפונות מין אחד רבי יהודה אומר ב' מינין נתרו' מזה על זה איירי ורבי יהודה לטעמי' ורבנן לטעמייהו : חזרת · בפרק כל שעה (דף לט·) מפרש חסא : גלים · ירושלמי (שם) אמר רבי חנינא חסא דאיגרין גל תרגום דגורא כלומר הגדילה בגלים ודוקא חזרת וחזרת גלים אבל חזרת ועולשין כלאים וכדאמר רב בפרק כל שעה זוגות זוגות שנינו: עולשין. הינדבי· ובירו' (שם) טרוכסימון : עולשי שדה · עולשי חקלא (ה) : כרישין· כרתי : כוסבר · כזרע גד תרגום ירושלמי כבר זרע כוסבר (שמות טז):דלעת מצרית. ירושלי' (שם) תני תנא בשם רבי נחמיה דלעת ארמנית היא דלעת מצרית : והרמוצה· ירושלמי (שם) כמין דלעת מרה היא והן ממתקין אותה ברמץ ובגמרא דידן לא קיימא הך מלתא דאמרינן בפרק הנודר מן המבושל (דף נא·) מאי הרמוצה אמר שמואל קרי קקוזאי רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ איתיביה רבינא לרב אשי רבי נחמיה אומר דלעת מצרית כלאים עם הרמוצה תיובתא:והחרוב· ירושל' (שם) אמר רבי יונה כמין פול מצרי פרסי הוא וקצוצוי דמיין לחרובא (ו): ג הלפת והנפוץ · א"ר יונתן כאן הלכו אחר העלין כלומר לפי שעליהן דומין להדדי אינן כלאים זה בזה : והתרובתור. ירושלמי כרוב דקיק : לעונין · המעויין א] : בצלצול · פלגולא : פלסלום · פרמותא : תורמוס · מין קטנית ושולקין אותו ז' פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה כדאיתא בפרק אין לדין (דף כה:) : ד ובאילן · משום דעד השתא איירי בתבואה ובמיני ירקות קתני ובאילן : קרוסתומלין · מין של אגסים הן ופירוש בערוך שדומין לעפלים שקורין מילין : פרישים · ירושלמי (הל' ד) רבי יונה אמר אספרגין ולמה נקרא שמם פרישין שאין לך מין אינן פרוש לקדירה אלא זה בלבד : עוזרדין· מפרש בפרק כיצד מברכין (דף מ·) אמרי טולשי ואמרי קונעים ופרישין קודוניין וזה אי אפשר דלא דמי אהדדי כלל ופשיטא שהן כלאים זה בזה : ירושלמי (שם) בשם רבי יהושע בן לוי כולהו זוגות זוגות רב אמר כולהו מין אחד:חזרד·מעין תפוח[וגדל ביער]ומשליכין פריו לחזירים:ירושלמי (שם) בתחום אריח היו מרכיבין תפוח על גבי חוזרד ראהם תלמיד אחד אמר להם אסורים אתם והלכו וקללום ובאו ושאלו ביבנה ואמרו יפה אמר אותו תלמיד : ירושלמי (שם) נכרי שהרכיב אגוז על גבי הפרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו ייחור והולך ונוטע במקום אחר מה נפיק מנהון קירדו פירסיקיא הרכיב תרדין על גבי ירבון אע"פ שישראל אסור לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורעו במקום אחר מה נפיק מביניהון קירבי לבנין וגדין ולפת מה נפיק מביניהון אסטפלינון שומר וכרפס מה נפיק מינהון פיטרוסילנון: ה ירושלמי (הל' ה) אמר רבי יש מהן שהלכו אחר הפרי ויש מהן שהלכו אחר העלין הלפת והנצון הילכו אחר הפרי הלפת והנפוס הילכו אחר העלין התיבון הרי לנון והנפוס הפרי והעלין דומין ואת אמרת כלאים אמר רבי יונה בזה הילכו אחר טעם הפרי. פירוש אחר פרי להחמיר וכן אחר העלין להחמיר וכן אחר הטעם להחמיר : ו כלב כופרי · קטן כעין שועל ומגדלין אותם בני הכפרים : יעלים · פירוש בערוך גבי של יעל כשום בפרק ראוהו בית דין (דף כו:) יעל כשבה נקבה קרנות שן והובנין (יחזקאל כז) תרגם קרנות דיעלין שן דפילין וטווסין ועל כרחין יעלים דהכא דהן כלאים עם הכשבה מין החיה היא כדכתיב עת לדת יעלי סלע (איוב לט) והוא אקו דמתרגמי' יעלא:ערוד·חמור הבר ומין חיה הוא כדתנן בסוף מכילתין ומגוי במדבר כדמוכח בפרק קמא דראש השנה (דף ג·) דאמר ערוד במדבר שדומה לערוד במדבר כדאמר פרא למוד מדבר (ירמיה ב) והוא יהיה פרא אדם (בראשית טז) תרגום ירושלמי מדמי לערוד : ירושלמי (הל' ו) הא כלב עם כלב כופרי אינו כלאים ודלא כר"מ דרבי מאיר אמר כלאים אע"ג דאמר ר"מ כלב מין בהמה מודה ר"מ בכלב כופרי שהוא מין חיה הא כלב עם כלב כופרי על דעתיה דר"מ כלאים עוף לא תניתה א"ר יוחנן אייתיתה מן דבר דליא תרנגול עם הפסיוני או עם הטווס אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה ריש לקיש אמר משנה שלימה שנה לנו רבי וכן חיה ועוף כיוצא בהן אמר רבי יונה צורכא להא דרבי יוחנן תנינן הכא חיה ופרשנהה תמן תנינן בהמה הכא ופרשנת' תמן עוף תניתה תמן ופרשנהה הכא א"ר יוסי ויאות בא להודיעך שהעוף אסור אף בכלאים ר' ירמיה אמר כהנא שאל לריש לקיש המרביע בחיות הים מהו אמר ליה [אף הן כתיב] בהם למיניהם ר' אחא לא אמר כך אלא הוה א"ר אחא בשם ריש לקיש כל שכתב בו למינהו כלאים נוהג בו התיב [רב] כהנא הרי חיות הים כתיב בהן למינהו מעתה כלאים נוהג בהן א"ר יוסי ברבי בון הכא פרש כהנא מגלתיה על ריש לקיש ולדייה אמר רבי יונה יכול אנא פתיר ליה משום מנסיג מייתי חוט וקשר באודניה דליכסא ובאודניה דירוקא ואינון לייפין דין עם דין ומזרעין · פירוש וכן חיה ועוף כיוצא בהן משנה היא בסוף שור שנגח את הפרה (דף נד:) ודייקינן מינה התם דתרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה כלומר דיש איסור כלאים בעוף צורכא להא דרבי יוחנן כדמסיקנן התם דסלקא דעתך אמינא כיון דרבו אהדדי לא הוו כלאים ופרשנהה תמן דמתני' הכא איירי בין בכלאים דהרבעה בין בכלאים דהרישה וגבי הרישה כתב שור וחמור שאר בהמה וחיה לא כתב והיינו ופרשנהה תמן דשור וחמור דקרא לאו למעוטי שאר בהמה וחיה כדקתני התם אם כן למה נאמר שור וחמור אלא שדיבר הכתוב בהווה והתם כולהו יליף בגזרה שוה עוף תנינא תמן דקתני התמן וכן חיה ועוף

ר"מ

(יחזקאל ו) : ושבולת שועל הוא השעורים המדברית: וכוסמין מין ממיני החטה והוא החטה המדברית : ושיפון מין ממיני החטים המדבריות וצורת שניהם שוה ר"ל צורת כוסמין ושיפון ומפני זה אינן כלאים זה בזה:הפול ידוע: והספיר נקרא בלשון ערב מא"ש : והפורקדן נקרא בלשון ערב גלבא"ן ובלע"ז וס"ס : והטופח גרגרים לבנים עגולים קשים להשתבר וטבעו קרוב לטבע השעורים וקראוהו הרופאים קרטומנוכבר פירשנוה באשר הקדמנו:ופול הלבן ידוע : והשעועים נקראת בלשון ערבי לובי"ה: ומה שאמר אינם כלאים זה בזה ר"ל כל אחד מהם עם הדומה לו : ב הקשות . הם הקשואין הירוקין ונקראין אלפקון: והמלפפון הם קשואים לבנים ונקראים בלשון ערב *פיא"ר : חזרת וחזרת גלים החסא הגנית והחסא ההררית: עולשין ועולשי שדה [א] נקרא אל הגדבא הפרדסי והמדברי : כרישין וכרישי שדה הכרתי הגני והמדברי : כסבר וכסבר שדה גני ומדברי : חרדל וחרדל מצרי חרדל המדינה והמצרי : דלעת המצרית ידוע : הרמוצה. רמוצה הוא תואר לדלעת ר"ל דלעת רמוצה והוא מין ממיני הדלועין וטעמו מר ואין ראוי לאוכלו עד שיטמנהו באפר חם ושם האפר החם שיש בו שארית מן האש רמץ ועל כן נקראת זו הדלעת רמוצה : ומה שאמר בכאן החרוב אינם החרובין אבל הוא מין מן הפול המצרי ושמו חרוב וכן פירשה הגמרא ואין הלכה כר"י : ג הלפת.ידוע: הנפוץ. הוא הלפון שבארץ הצבי והוא דומה ללפת : כרוב ידוע : תרובתור הוא כרוב מדברי שעליו דקין וכן פירשוהו בגמ' : תרדין נקראים בערבי סלק[ב]:לעונין נקראין בערבי קטף ובלע"ז ארמול"ש:השום ידוע:השומנית שום מדברי וראשו גוף א' גם ואינם חלקים מחוברים כמו האחרים והרופאים מכניסין אותו בצרכי הרפואות : בצל.ידוע : ובצלצול בצל המדבר ואולי בצלצול שם לבצל הקטן וכן פירשוהו אחד מן המפרשים : והתורמוס הוא בלשון ערב כן ובלע"ז פיישו"ל : ופלסלום תורמוס מדברי ואין הלכה כרבי עקיבא: ד אגסים נקראים בלשון ערב עגו"ץ והמון קורין לה ברקו"ק ובלע"ז מורייג"ש או אנפרשיג"ש : וקרוסתומלין הם בלשון ערב כמתה"י והמון יקראו להם אגע"ז ובלע"ז פירא"ש : ופרישים הם חבושין בלע"ז קודונ"ז.ועוזרדים נקראין עזרו"ר ובלע"ז סורב"ש : וחוזרד נקרא אל עזרן : פרסקין בערבי אלכוך ובלע"ז פירסג"ש : שקדים בערבי אללוז ובלע"ז אמינדל"ש והפרסקין כשהן קטנים בתחלת לאתם דומין לשקדים וכשיהיו נגמרין בסופן נקראין בערבי ענא"ב:רימון נקרא אלגבק וכבר פירשנו אותו [פ' ומשנה א' בדמאי] ואמרו בגמ' יש מהן שהלכו בהן אחר הפרי ויש מהן שהלכו אחר העלין ר"ל אם הם דומים לפרי או לעלים לא יחשבוהו כלאים : ה נפוץ. פרשנוהו [ג] : לפסן.למה שטעמו כטעם הלפת ירוס על פני הארץ כשיעור אמה והרופאים קורין אותו לפסין : ומה שאמר עם המצרית חסר השם המתואר וירצה לומר דלעת המצרית ועם דלעת הרמוצה : ו זאב . ידוע : כלב הכופרי. הוא כלב הציד מיוחס לכפר : שועל. ידוע: צבאים. עפרים : יעלים . בערבי אל מעול: פרד.בערבי אלבגאל : הערוד.החמור

ר' יהודה אומר ב' מינין . ובילמדנו בוישמע יתרו אפילו צנן בתמוז ומלפפון בניסן לא היה שולחנו של שלמה חסר לעז קישות קוקומירי מלפפון בלשון יון מילופיפוני והן ענולין כתפוחין : חזרת וחזרת גלים.אמר רב זוגות זוגות שנינו, דחזרת עם חזרת גלים לא הוי כלאים . אבל חזרת עם עולשין כלאים הוי חזרת חסא ובלע"ז לטוקא. פי' חסא מרה חרבה ותיא חזרת שבשדות.עולשין בבבלי אמרנו הינדבי. ירושלמי עולשין טרוכסימאי יתני אינדבי : ועולשי שדה.פי' עולשין שבפרדס לע"ז ציקורי דימישתיקי ציקורי סלבטיקי : כרישין.שדה קפלומין לע"ז פורי ארדילי . ויש אומרים פורי קפיטונוטי:כוסבר.כתיב והמן כזרע גד תרגמא ירושלמי כבר זרע כסבר חיור. לע"ז קוליינדרו:דלעת מצרית . תני בשם ר' נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית : והרמוצה. ירושלמי כמין דלעת מרה היא והן ממתקין אותה ברמץ לעז רמץ בְרְבוניאַ ופי' אפר בגחלים הקטנים . בבלי בנדרים פ' הנודר מן המבושל אמר רב אשי דלעת הטמונה ברמץ : פול המצרי. לעז פסולי : והחרוב.א"ר יונה כמין פול מצרי פרסי הוא וקצצוי דמיין לחרובה. חרוב לשון יון אגריא ופסולין : ג הלפת והנפוס וכו' אינן כלאים . מאי טעמא א"ר יונתן כאן הילכו חכמים אחר העלין פי' שכיון שעליהן דומין זה לזה אע"פ שפריין אינן שוין אינן כלאים . ירושלמי תרובתור כרוב דקיק בערוך מין של כרוב הוא ונקרא בלשון ישמעאל קרובים ומתגדל ועושה זרעונין והוא קבוץ ואין העלין נפרדין ובלשון יון כרוביאה: תרדין בלע"ז בליטי : והלעונין המעויין לעז יוניסקי : הוסיף ר' עקיבא. על אלו השום לעז אליו: והשומנית.ירושלמי תומניתא פי' רב נסים ז"ל מקום הוא ונקרא כך והשום שבו משונה משאר מקומות: הבצל לעז ציפולי.והבצלצול. ירושלמי פלגלא בערוך פי' בצל של יער:והתורמוס בגמ' דאין צדין תורמוסא מקמע רגליהן דשנאי ישראל שנאמר ויוסיפו וגו' שאפילו כתורמוס הזה שלאחר ז' שליקות נעשה לא עשאוני בני וכשהוא יבש הוא מאכל לעזים. לעז לופינו. והפילוסלום [פרמועה] ובערוך פירש שום של פרדס שומנות שום של מדבר בצל של פרדס בצלצל של מדבר תורמוס של פרדס פליסלום תורמוס של מדבר תורמוס ובלשון יוני דינדרופסולון : ד ובאילן.פי' כל מה דאיירי [עד השתא] בתבואה ובמיני ירקות איירי לפיכך התחיל ובאילן האגסין וכו' לעז פירא . ובלשון ערבי אגוס : והקרסתומלין . פי' מין אגסין הן ונקראין כרוסמולי . פ"א אגסין קטנין שדומין לעפצים ובלע"ז קלפריצי . אף הכא א"ר יהושע בן לוי כולהן זוגות זוגות:והפרישין ירושלמי א"ר יוחנן ספרגלים ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך פריש לקדירה אלא זה בלבד ובלע"ז קוטוניי לשון יווני קירוניא:והעוזרדין.ברכות בפ' כיצד מברכין:עוזרדין טולשי ובלע"ז סורבא ויש אומרים טיליסריקא: התפוח והחזרד. פי' חוזרד מין תפוח בלע"ז מילפורקרולי התפוחין תנשלכין לחזירין: הפרסקין כמשמעו:שקדים בלע"ז אמינדולי:והשיזפין והרימין כלאים.מאי טעמא וכד את נמל זיתקורימין נפלן מינהון שיזפין לעז שיופין וזיזבי יוני זיזופא רימין צינפירי : ה הצנון והנפוס וכו' פי' צנון בבלי פונלי לעז רדיצי יוני רפנין . והואיל והצנון והנפוס כלאים . צנון ולפת נמי כלאים . מאי טעמא הרי עליהן דומין. א"ר יונתן בזה הלכו חכמים אחר הפרי שאין דומין השיבו הרי צנון ונפוס הפרי והעלין דומין ואת אמרת כלאים . ותריצנא א"ר יונה בזה הילכו אחר הטעם של פרי שהואיל שאין טעמן שוה לפיכך כלאים: התרדל והלפסן.חרדל סינפי והלפסן בערוך פי' עשב הוא ונקרא בלשון ישמעאל לבאסן. מרוזו ואנו שמענו עשב היא שדומה לחרדל בעליו ובפריו אבל אין טעמן שוה וזהו שאנו סומכין עליו ויש אומרים חרדל ברא : ו הזאב והכלב כלאים. הא כלב עם כלב כופרי אינו כלאים . כלב כופרי כלב קטן שצווח בלילה במדברות מן כפרים . תנינן בבבא קמא במרובה אין מגדלים כלבים כופרים וכו' לעז מלקו : יעלים . [פי'] בערוך כבשה קטנה קרנות שן והבנין תרגמא קרנין דיעלין . שן דפילין וטווסין : ערוד. חמור מדברי והוא מין חיה גרסי' בראש השנה בגמ' ערד שדומה לערוד במדבר כדכתיב פרא למוד מדבר תרגמא ירושלמי אדם מדמי

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ג מהל' כלאים הלכה ג טור שו"ע יו"ד סימן רצז סעיף יד וסימן שלא סעיף נג :
ב ב מיי' שם הל' ו' טור שו"ע יו"ד סימן רצז סעיף טו :
ג ג מיי' שם הלכה ג טור שו"ע יו"ד שם סעיף יד :
ד ד מיי' שם הל' ד טור שו"ע יו"ד סימן רצה סעיף ו :
ה ה מיי' שם הל' ו טוש"ע יו"ד סימן רצז סעיף יד :
ו ו מיי' שם הל' ג טוש"ע יו"ד שם :
ז ז מיי' פ"ט שם הלכה ד סמג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רצז סעיף ו :

פירוש הרא"ש

(ב) ונקרא בל' לע"ז אויג"א : (ג) ונקרא בלשון אשכנז שפילס: (ד) בלשון לע"ז פיגלא ופול וספיר ופל איכך מיני קטניו' הם : (ה) שהם עולשין גדלין בגנות: (ו) עליו דומין לעלי החרוב : (ז) שומנית היא שום קטן והוא שום של מדבר : (ח) פלסלום מין קטנית דומה לתורמוס: (ט) וגדל ביער : (י) פרסקין גרעינין שלו דומה לשקדי' ושיזפין מפרש בירושלמי הנוטע זיתים ורמונים יחד נפיק מנהון שיזפין . רימון מפרש בפרק כיצד מברכין (מ' ע"ב) כבדי :

הגהות הב"ח

(א) פ"א משנה ב [א] בפי' הרמב"ם ד"ה עולשין ועולשי שדה הפרדסי והמדברי נקרא אלהנדבא:

הגהות מהרי"ד לנדא

פ"א [א] מ"ב בר"ש לעונין המעויין. פה חסר הבוס והשומנית תומניתא שגם זה סוכה בירושל' פירוש הרמב"ם ועיין תומניתא קטן כשיעור שמינית מן הבוס הגדול :

[א] אין זו מלה בלע"ז כ"א ארמית ובלשון ערבי הוא (ע"ב ש' יין כ"ח יחזקאל ד' פ"): [ב] וכן נקראים בלשון התלמוד ברכות לה: מיא דסלקי פי' רש"י מים שסלקו בהם תרדין: [ג] מ"ג ועי' ריש עוקצים מ"ב ושם איתא נפוס בסמך וכן גרס הערוך בכאן וכן הגירסא בירושלמי :

מסורת הש"ס

א) פסחים פ"ב דל"ה.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

הכוסמין והשיפון אינן כלאים . הא כוסמין עם השעורין כלאים . וכן כוסמין עם החטין כלאים . וכן שיפון עם השעורים כלאים.ואע"ג דתנינן בפסחים פ' כל שעה תניא כוסמין מין חטין שבולת שועל והשיפון מין שעורין הני מילי למיפק בהו ידי חובתן בפסח דמחמצי כמו החטים ושעורים.אבל כלאים הוו . ירושל' הפול פולא . הספיר פישנא . פורקדן גולבינא . טופח מילותא . פול הלבן (מרפווה)[כרפוונא] השעועית פסילותא. ירושלמי כיני מתני' לא תימא פול הלבן אלא הלבן והשעועית אמר ר' יונה למה נקרא שמה שעועית שמשעעת הלב פי' ממסמסת וטח מתרגמינן וישוע . ומהלכת את בני מעים פי' משלשלת. זונין בבראשית רבה גרסינן לוליאני בר טובי' בשם ר' יצחק אף הארץ פי' זונית הוי זרע לה חטים ומסקא זונין פי' זונין פרולי בלע"ז ובלשון ישמעאל זואן והן שעורין שחורין הנמצאין בין החטי' [לישנא אחרינא] זו בלע"ז שבולת שועל אויספלט"א בלשון כוסמין אייספילטא . שיפון סיקרא בערוך כוסמין פרי שיפון אייספילטא פול פבא. ספיר צייציקולי מין שחור. פורקדן פיסי. מין לבן טופח גרבולי ל"א דוליקי . פול לבן פבא בלקא ובלע"ז פבולי · שעועית ביצי : ב הקשות והמלפפון אינן כלאי' זה בזה . מאי טעמא א"ר יהודה בר מנשה דברי חכמים דא"ר אינן כלאים דאדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח . אדם נוטל מעה אחת של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון:לכך מלפפון והקישות אינן כלאים שהמלפפון מן הקישות יוצא פי' לזרע הקישות קורא מעה : ר' יהודה אומר כלאים. טעמא אדם נוטל מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותן בגומא אחת ומתאחזין ונעשין כלאים . לפום כן צווחין ליה בלשון יווני אילופיפונן : ובתרומות סוף פ"ב תנינן הקישות והמלפפון מין אחד

כיולא בהן ופרשנתה הכא דאפי' בעופות הדומין זה לזה איכא איסור כלאים כגון תרנגול טווס ופסיוני כדאשכחן הכא גבי חיה ובהמה דקתני מתניתין אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה ומכרש ומתיישב בכך סוגיא דשור שנגח את הפרה דמעיקרא קאמר כאן שנה רבי תרגנול טווס ופסיוני כלאים זה בזה ופריך פשיטא ומשני אמר רבי חנינא משום דרבו בהדדי מהו דתימא חד מינא הוא והשתא אם כן [איך] הייתי דייק לה ממתני' דלמא שאני הכא דרבו בהדדי אלא על כורחי' אמתניתי' דהכא סמוך כדפרישי' ומיהו לאו קושיא היא דיש סוגיות הרבה בגמ' כיולא בו כמו שאפרש שם במרביע חיות הים כל סוגיא שנויה שם בבראשית רבה

המדברי : ז אין מרכיבין אילן באילן כשישתנו המינין וכן ירק בירק ואין הלכה כר' יהודה: ח פיגם נקרא בלשון ישמעאל ערב סדאב ובלע"ז רודע : קדה. מין האילנות ויש לו ריח טוב תרגום וקדה (שמו' ל) וקליעתא והומר מור ואהלות קציעות כל בגדותיך (תהלים מה) וסדן של שקמה גוף אילן השקמה וכבר פירשנוהו [בריש] מס' דמאי: וחצוב. צמח שיש לו שרשים יורדים בעומק הארץ במישור אינם נוטים לכאן ולכאן ובהם תיחם יהושע חלקי השבטים*) ועל כן נקרא חצוב**): שיהא מקירו. כדי שיקרר אותו וייסר מזג הצמח ההוא שהוא חם: אבטיח בלע"ז אלבטין א]: וחלמית. מין מהירקות ולא נודע לנו פירושו וי"א שהוא העשב הנקרא קטמיה בלשון ערב ובלע"ז מלוי"ן: ט משום כלאים. הוא מ"ש הכתוב (ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים : משום שביעית. הוא מה שאמר הכתוב (שם כה) שדך לא תזרע בשנה השביעית . ולא משום מעשרות. שלא יתחייב כשיעקור אותה מעשר שהכתוב אומר (שם כז) וכל מעשר הארץ מזרע הארץ וזה אינו צומח בארץ: ונטלים בשבת. מפני שאינם צמח מחובר בקרקע ואע"פ שינענע העפר בשעת עקירתם שהעיקר אצלנו באלו הענינים טלטול מן הצד לאו שמיה טלטול : ור' יהודה מצריך לזרוע שני מינים עם אחד משני מינים או עם מין שלישי ואז יתחייב מלקות מן התורה על הזרע ההוא והביא ראיה עליו מן כלאי הכרם שאמר הכתוב (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים והכלאים זולתי הכרם וכן בזרעים צריך שיהיה כלאים לבד הדבר שנזרע בו כלאים ואין הלכה כר' יהודה אבל כלאי הכרם נפסקה הלכה עליו שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ואז יהיה חייב מלקות :

*) עי' בב"ב נו. **) שבו הצב עמודי הגבול.

כלאים זה בזה : ז אין מביאין אילן באילן ירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן ר' יהודה מתיר ירק באילן : ח אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה אין א) מרכיבין פיגם על גבי קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן אין נוטעין יחור של תאנה לתוך החצוב שיהא מקירו אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימיה לתוכו מפני שהוא אילן בירק אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית שתהא משמרתו מפני שהוא ירק בירק : ט הטומן ב) לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות ונטלין בשבת הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים ר' יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטין ושעורה או חטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת :

אקרא דלמינהו וכתובה שם בשיבוש ובשילהי פרק שור שנגח את הפרה (דף נה.) א"ר ירמיה המרביע שני מינים שבים לוקה ומגיה שם ר' מנחם ברבי ילחק המנהיג משום הכיא דבראשית רבה דמסיק דאין הרבעה בחיות הים ועל חנם הגיה דר' ירמיה לטעמא דאמר בירושלמי דשייך בהו הרבעה : ז וירק בירק. תימה בפרק ואלו טרפות (דף ס.) בעי רבי חנינא הרכיב שני מיני דשאים לרבי חנינא בר פפא מאי כיון דלא כתב בהו למינהו לא מחייב או דלמא כיון דאסכים מריה עלייהו כמאן דכתב בהו למינהו דמי תיקו מאי קא מיבעיא ליה מתני' היא דאין מביאין ירק בירק ויש לומר דמיבעיא ליה בתולה לארץ דשרי כלאי זרעים ואסירא הרכבת האילן כדאיתא בסוף פ"ק דקדושין (דף לט.) דדרשי' שדך למעוטי זרעים שבחולה לארץ והרכבת האילן אסור מדכתיב (ויקרא יט) בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין בחולה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחולה לארץ [ומיבעי' לי'] אי חשיבא הרכבת דשאים כהרכבת אילן משום דכתי' בהו למינהו בעשיה או לא אי נמי אפי' בארץ מיבעיא ליה לרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דדלמא מתני' דהכא כרבנן אי נמי בשאר זרעים דרבנן איירי התם דאמרי' בהקומץ זוטא (דף טו.) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן אי נמי לבני נח מיבעיא ליה דשרי בכלאי זרעים ואסירי בהרכבת האילן כדאיתא בפרק ארבע מיתות (דף ס.) ונפקא ליה מדכתיב את חקותי תשמרו חוקים שחקקתי לך כבר [בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים והיינו בהרכבה דומי' דבהמה ושחקקתי לך כבר] היינו בבני נח דכתיב בהו למינהו באילנות ובבהמות דלמינהו איסור כלאים משמע כדמוכח בסוף שור שנגח את הפרה (שם) דבעי ב' מינין שבים מהו מי גמרי למינהו למינהו מיבשה או לא ומיבעיא ליה בהרכבת דשאים אי מיתסרא ליה כהרכבת האילן והוי בכלל שדך אי לא ואע"ג דכתיב למינהו אצטריך את חקותי ללמד על למינהו דמשים איסור כתבי' ולמינהו נמי אצטריך דהוה אמינא חוקים שחקקתי לך כבר במרה כדאמרינן נמי (סנהדרין דף נו:) כאשר צוך ה' אלהיך במרה : רבי יהודה מתיר ירק באילן. ירושלמי (הל' ז) מהלפא שיטתיה דרבי יהודה תמן אמר נוטל אדם מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותן לתוך גומא ומתאחין וכה אמר הכין תמן ע"י [שהוא נותן] זה בצד זה מתאחין ונעשים כלאים ברם הכא ירק באילן הוא פירות קשיא ליה הא דאסר ליה ר' יהודה לעיל קישות ומלפפונין מהאי טעמא דעיקר מלפפונין מכלאים אתו ממעה של אבטיח וממעה של תפוח דהוא אילן [וירק] שזרען יחד : ירושלמי (שם) תני מנין שאין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ מאכל בשאינו מינו ת"ל (שם) את חקותי תשמרו משמע דעץ סרק אעץ סרק לא אסיר מדלא תני ליה ושמא ה"ם כיון דעץ סרק ניכנו אפי' מין בשאינו מינו כחד מינא חשיב ואית ספרים דגרסי שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל (יא): ח סדן השקמה. עד שלא נקללה נקראת בתולת השקמה משנקללה נקראת סדן השקמה כדתנן בפ' המוכר את הבית (דף סח:) : פיגם . מין ירק כדתנן בריש עוקצין שורשי המינתא והפיגם וירקות שדה : קדה לבנה. מין אילן אבל סתם קדה מין ירק כדמשמע בפ' בכל מערבין (דף לד:) דאמרי' הקנים והאסדין וקידין ואורבנין מין ירק: חצוב . מין ירק שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ (יב) ומקטע רגליהון דרשיעא בפרק אין נדין (דף כה:) : מקירו. מלשון קור שתהא מקררו אי נמי לצורך עלה להיות עלין שלה כמין קירוי מלשון המקרה במים עליותיו (תהלים קד) מימיה לתוכה שהאבטיח מלאה מים ונראית הגפן שותה את המים : ירושלמי (הל' ח) רבי זכריה חתן דר' לוי בעי בלא כך אינו אסור משום זרעים תחת הגפן אמר רבי יוסי תפתר במעמיק שורש לממה מג' טפחים כהדא דתני שורשי פאה הנכנסין לתוך ד' אמות שבכרם לממה מג' טפחים מותר פי' בלא כך שהוא תוחב הגפן לתוך אבטיח אפילו נטע אילן אסור משום זרעים תחת הגפן דאפילו גפן יחיד בעי הרחקה ומשני בשהעמיק שורש הגפן והאבטיח לממה מג' טפחים ושם הכנים זה לתוך זה ובמקום שהענפים יולאין חוץ מן הארץ רחוקין זה מזה ג' דאי משום זרעים תחת הגפן יחידי שרי ומשום אילן בירק אסור והא דנקט בירושלמי חוץ לג' לרבנן דתנן לקמן בפרק ו' (משנה א) עבודת הגפן לכל רוח ו' טפחים הוה ליה למינקט חוץ לששה ושמא סבר לה כר' עקיבא דאמר עבודת הגפן ג' : וחלמית . מלשון בריר חלמות (איוב ו) מלוא בלע"ז ובלשון חכמים ארני : ט הטומן לפת. להשתמר בקרקע שכן דרכן ובטומן אגודין איירי כדתני רבי חייא בירושלמי (הל' ט) כדון אגודה של לפת ואגודה של לנון דהיינו שלא כדרך שתילתם דגלי אדעתיה [שאינו] רולה בהשרשתם : אם היו מקלת עליו מגולין . לענין שבת נקט דוקא בכי האי גוונא דאם אין לו מקלת עלין מגולין אין לו במה לאחוז אא"כ מזיז עפר בידים ולענין כלאים ושביעית ומעשר נקטיה לרבותיה דאע"ג דמיחזי כדרך שתילה במה שמקלת העלין מגולין אפילו הכי אינו חושש כיון דאגודה טמון וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בהשרשתן ולשון אם משמע דלדוקא נקטיה ולא לרבותא והיינו משום שבת : לא משום כלאים . בכרם דלאו כזרועין הן ואפי' הוסיף מאתים שרי אע"ג דגבי עלין בכרם תנן אם הוסיף במאתים אסור התם כדרך זריעה אבל הכא באגודה לאו כדרך זריעה (יג) : ולא משום שביעית . דאם היו מששית ונכנסו לשביעית והוליאו ספיחים כדרך שעושין הבצלים בתלוש מוליאין עלין אע"ג דספיחי שביעית אסורין הני מותרין : ולא משום מעשר. דאם היה משנה שניה שדינה במעשר שני ונכנסו לשלישית והוליאו ספיחים יהבינן מעשר שני לפי שאינו רולה בהשרשתן ושלא כדרך השרשים קיימי : ונטלין בשבת . שאוחז בעלין ונוטלן דכתלושין דמו ואע"ג דמזיז עפר ממקומו טלטול מן הלד דאינו אלא ניעור בעלמא כולי עלמא מודו דשרי כדמוכח במסכת שבת וממסקנתינו איתותב שמואל בסוף במה טומנין (דף נ.) דאמר האי סכינא ביני אורבני דלה ושלפא והדר דלה שרי ואי לא אסור וברים פ' הלון (דף עז.) פריך מינה לרב יחיאל דאמר כפה ספל ממעט ובערוך פירוש בשם רב האי דמקלת עלין מגולין טעות הוא שאם האמהות טמונים והעלין מגולין הרי זו זריעה היא אלא דוקא אם היה מקלתן מגולין אינו חושש משום כלאים דלאו ירק באילן הוא ולא משום שביעית דלאו זריעה היא ולא משום מעשר דאי איכא התם שמנה ראשי לפתות לא מלטרפות לחייבינהו במעשר ועל חנם דחק לשבש המשנה ועוד מה שפירש למעשר בעי לרוף לא מלינו כן בשום מקום אלא גבי מעשר בהמה דמעשר ירק פשיטא דמחייב אכל לפת ולפת : ירושלמי (הל' ט) תני פנה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים אם מקלתן מגולין נטלין בשבת ואם לאו אין נטלין בשבת ר' אליעזר בן תדאי אומר בין כך ובין כך תוחב בשפוד או בסכין ונטלין אתיא ר' אליעזר בן תדאי כר' שמעון דתניא לא יגרור אדם את הכסא ואת המטה ואת הקתדרא בשבת משום חורץ ור"ש מתיר ר' בא בשם רבי הונא רבי חגא בשם ר' זעירא ור' יוסי בשם ר' הילא מודין חכמים לר"ש בכסא שרגליו שוקעות בטיט שמותר לטלטלו וכמה דתימא מותר לטלטלו דכוותיה מותר [להחזירו] א"ר יוסי אוף אנן תנינן נטלין בשבת אמר רבי יוסי ברבי בון רבי שמעון היא והא תנינן שביעית אית לן למימר שביעית דר' שמעון פתר לה רבי שמעון מתיר בספיחי שביעית ואת אמרת כן אע"ג דר' שמעון מתיר בספיחי שביעית אית ליה משום קדושת שביעית אוף הכא אינו חושש לא משום שביעית ולא משום קדושת שביעית פי' [דרלה] לדקדק דמתני' דלא כר' שמעון מדאלטריך למיתני ולא משום שביעית דהא אפילו ספיחי שביעית שרי ר' שמעון כדתנן במס' שביעית (פ"ט מ"א) ומייתי לה בפ' מקום שנהגו (דף נא:) ואסיק דאפי' לר' שמעון אלטריך למימר דאין בהן קדושת שביעית אע"ג דשאר ספיחים יש בהן קדושה: ירושלמי (שם) זרע שני מינין ג] בבקעה שני מינים בחורבה והולקן גדר ר' יוחנן אמר פטור ריש לקיש אמר חייב וכו' : בשתי חטין ושעורה . יש לפרש טעמא דר' יהודה משום דכתיב (ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים כלו' שיהא כלאים בהדי שדך והיינו נמי טעמא דר' יאשיה דלא מחייב בכלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן דבעי כלאים בהדי כרמך אע"ג למודה דמשום כלאי זרעים מיחייב בשני מינין לר' יאשיה כמו שנפרש לקמן בפ"ח דקסבר שהקרקע בלא זרעים קרויה שדה אבל אינה קרויה כרם בלא חרלנים ורבי יהודה סבר דקרקע נמי לא מיקרי שדה בלא זרע אי נמי בקרא דלא תזרע כלאים פליגי רבנן סברי דב' מינין נמי הויא זריעה ור' יהודה לא חשיב זריעה בפחות מג' מינין וכי האי גונא פליגי במכילתין גבי כלאי בגדים דלא חשיב ר"י חיבור בב' תכיפות עד שילשים : [מתני' פליגא על ר"י הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים פתר לה בנתונים בתוך שדה על שפה דאמר ר"י אינו חייב עד שיהיו ו' על ו' מוקרחים בתוך שדה תבואה או מוקפת גדר] פי' במפולת יד זרען וביליאתו מתוך ידו נתרחקו בבקעה או בחורבה או אילקן גדר ומסיק דמתני' פתר לה ר"י הכי הזורע חטה ושעורה כלאים בנותנן בתוך שדה על שפה בהדא ר"י אומר אינן כלאים [א"ר זעירא ר"י] כדעתי' דאמר בשדה ירק טפח כלומר דילק מרחיק מירק טפח לא הוי כלאים עד שיהיו ב' חטין ג] ושעורה שמוכין בפחות מטפח והדר קאמר מ"ם דר"ל מכיון שהוליא מתוך ידו לזרוע חייב ומתני' פתר לה הכא הזורע חטה ושעורה כאחת כלאים אפי' בבקעה ר' יהודה אומר אינו כלאים קסבר דהוי חטה כמו ראש תור לשעורה ומותר דראש תור מותר בחורבה ופריך מעתה אפי' ב' חטין ושעורה ומשני פתר לה חטה מכאן וחטה מכאן גדר מכאן וגדר מכאן ושעורה קבוע באמלע

[אלא משום] זרעים תחת הגפן א"ר יוסי תפתר בשרשי האבטיח לממה מג' טפחים דמשום זרעים בגפן אינו אסור דתנינן שרשי פאה הנכנסין לתוך ד' אמות שבכרם לממה מג' טפחים מותרין הלכך אין זה איסור אלא מפני שהוא אילן בירק: אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית . פי' מלשון בריר חלמות בלע"ז מלבא . ובלשון תלמא ארנא והוא מין ירק : ט הטומן לפת וצנונות תחת הגפן. תני ר' חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנון לאו דווקא לפת וצנון אלא כיון שאינו רוצה בהשרשתו שלא טמן כל אחד ואחד בפני עצמו כדרך הזריעה אלא כל האגודה טמן הלכך אפילו שאר דברים: אם היו מקצת העלין וכו'. האי אם משום דטיפה דקתני ונטלין בשבת דמעמא אם מגלין קצת הא לאו הכי לא ומתפרש לענין כלאים ושביעית ומעשר הכי דאף אם היו מקצת העלין מגלין אע"ג דמיחזי בדרך זריעה כיון שאגודה טמן דגלי אדעתיה שאינו רוצה בהשרשתו: אינו חושש לא משום כלאים בכרם. דלאו כזרועין הן : ולא משום שביעית . פי' אם היו מששית ונכנסו לשביעית והוציאו ספחים כדרך שעושין הבצלין (שמשרישין) [שמונחין] בעלית כיון שלא השרשיו אע"ג דספיחי שביעית אסורין הני מותרין: ולא משום מעשרות . פי' אם היו משנה שניה דיהבינן מעשר שני ונכנסו לשנה ג' והוסיפו ספיחין כיון דלא אשרוש על אותן ספיחין לא יהבינן מעשר עני לפי שאינו רוצה בהשרשתן : ונטלין בשבת . פי' דכתלושין דמו : הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים. כסתמא דרישא דפרקין החטין והזונין וכו' ר' יהודה נמי סובר דחטה ושעורה ב' מינין . אבל בהא פליגי דתנא קמא סבר אפי' זריעת חטה אחת ושעורה אחת שמה זריעה והואיל וזריעה היא אסור דכתיב שדך לא תזרע . ור' יהודה סבר לאו שמה זריעה ולהכי פטר עד שיזרע ב' חטים ושעורה וכו' ודמי למאי דתנינן
תתוכף

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לשעיר . עוף לאו תנינן אם יש בו איסור כלאים אם לאו א"ר יוחנן איתניה מן דבר דילה דתני בר דיילה תרנגול עם הפסיוני או עם הטווס אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה . ריש לקיש אמר משנה תמימה שנה לנו ר' בבב"ק בפ' שור שנגח את הפרה אחד השור וכו' לכלאים ולשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן : ז אין מביאין אילן באילן. פי' כגון תפוח בחוזרד וכו' כדאמרי' ירק בירק כגון צנון בנפוס וכו' ור' יהודה מתיר ירק באילן ירושלמי וקשיא תמן א"ר יהודה מעה של אבטיח ומעה של תפוח וכו' הא דלא אמר כן . ופריק תמן נותנן זה בצד זה ומתאחין ונעשין כלאים ברם הכא ירק באילן הוא ומותר . תני מנין שאין מרכיבין סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ מאכל מין בשאינו מינו ת"ל את חקותי תשמרו תני אין מרכיבין זיתים ברבב של תמרה מפני שהוא אילן באילן : ח אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה. פי' שורש של שקמה. אין מרכיבין פיגם. רוטמא יווני פגנא: קדה לבנה. פי' לשון קושטו ויש לו ריח טוב והוא מל' וקדה חמש מאות ומפני שהפיגם ירק דתנינן בריש עוקצים שורשי המינתא והפיגם וירקות שדה [והקדה] לבנה מין אילן אבל קדה סתם מין ירק כדגרסינן בפ' בכל מערבין [ל"ד ע"ב] הקנים והקדין והאורבנין מין ירק: אין נוטעין יחור וכו'. בלע"ז נובליגו: לתוך החצוב. פי' החצוב הוא שחלק בו יהושע את הארץ והוא מין ירק וגדל בישוב ואינו נוטה לא לכאן ולא לכאן . והיינו דאמרינן חצובא מקטע רגליהון דרשיעא . בפאה בירושלמי החצוב פוסקין לפאה: שיהא מקירו . לשון קור . ואסור שהתאנה אילן והחצוב ירק : אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימי' לתוכה . פי' כי האבטיח מלאה מים ומוצאת הגפן שותה את המים ואסור שהגפן אילן והאבטיח ירק . ובירו' ר' זכריה חתן ר' לוי שאל בלא כך אינו אסור להיות האבטיח תחת הגפן אלא משום אילן בירק

ח א מיי' פ"א מהל' כלאים הלכה ה טוש"ע יו"ד סי' רצו סעיף ה :
ט ב טוש"ע שם סעיף ג :
י ג מיי' וטור שו"ע שם :
יא ד מיי' פ"ג שם הלכה יא טוש"ע שם סימן רצו סעיף ו :
יב ה מיי' וטוש"ע שם סעיף יא :
יג ו מיי' פ"א מהל' שמטה ויובל הלכה טו :
יד ז מיי' פכ"ה מהל' שבת הלכה טו סמג לאוין סה טור שו"ע או"ח סי' שיא סעיף ח :
טו ח מיי' פ"א מהל' כלאים הלכה ו טוש"ע יו"ד סימן רצו סעיף ח :

פירוש הרא"ש
(יא) ומסתברא כו' דאמונים דעץ סרק כיון שאינו פרי כחד מינא חשיב : (יב) והוא מצריש תחתיו כעומק : (יג) כיון דבאגודה טמון אין דרך זריעה בכך :

הגהות הר"י לנדא
א] מ"ח בר"מ אבטיח בלע"ז אלכטין . נ"ל בערבי אלבטיך ובלע"ז מילוני ועי' תרומות פ"ח מ"ו בפירוש הרמב"ם ד"ס ואבטיחין : ב] מ"מ בר"ש ירושלמי זרע ב' מינין . כך דינור ירושלמי עד ר"ל אמר חייב נ"ל קודם ד"ס מתני' פליגא : ג] שם עד שיהיו ב' חטין . נ"ל שני מינין סמוכין

מסורת הש"ס
א) עירובין פ"ג דף לד: ב) שבת פ"ד דף נ: ופסו"ן דק"ג . ג) עירובין פ"ו [illegible]

א"ר מתתיה הלא דתימא בשאין חורבה לשם אבל יש חורבה לשם מותר והשתא כי איכא גדר אסור טפי משום דלא שייך ביה רא"ש תור אבל בלא גדר דשייך ביה רא"ש תור מותר ומשמע מתוך סוגיא דירושלמי בין לרבי יוחנן בין לר"ש לקיש מודה רבי יהודה דחטה ושעורה לתולייהו בתוך טפח הוי כלאים :

א רובע הקב · הוא אחד מכ"ד לסאה שהסאה ששה קבין : ימעט · אותו מין אחר המעורב עד שיפחות מרובע ויתבטל בתוך הסאה ומותר לזרוע ולא מיתסר משום זורע כלאים : ר' יוסי אומר יבור · מכיון שהתחיל יסיר את הכל אבל תחלתן פחות מרובע שרי : בין ממין אחד · יהא אותו רובע : בין משני מינין · כגון חצי רובע מזה וחצי רובע מזה ימעט הואיל ובין שניהן רובע ורבי שמעון פליג קסבר דאין שני מינין מלטרפים לרובע וחכמים אכולהו פליגי כמו שאפרש: ירושלמי (הל' א) אנן תנינן שיש בה אית תנא תני שנפל לתוכה אמר ר' מנא מאן דאמר שיש בה אחד מכ"ד [מ"ד שנפל לתוכה א' מכ"ה] מאי כדון מאן דאמר שיש בה בתלוש מאן דאמר שנפל לתוכה במחובר מה אנן קיימין אם במתכוין לזרע אפי' חטה אחת אסור אם לערב אפילו כל שהוא אסור רבי יעקב בר אחא ורבי אבא בשם רבי חייא הבורר צרורות מכרי חבירו חייב להעמיד לו חטים יפות תחתיהן אמר רבי יוסי ואת אומרת שאסור לערב · פי' בתלוש נתערב אותו מין אחר בתוך הסאה ומאן דאמר במחובר היינו שנפל בשדה בעוד הכל מחובר וגדל עמו ונקצר עמו והדר דייק למאן דאמר בתלוש היכי דמי אם בעירב בו במתכוין כדי לזרוע אסור לערב אפילו חטה אחת משום כלאים וכדי למכור נמי אסור לערב כדמוכח מההיא דהכא ומסיק [שם] כשנתערבו לדרך מכנס כלומר כשהיה מכנס תבואתו לאוצר נפל שם מין אחר אי נמי עירבן להאכיל לאנשי ביתו ונמלך לזורען : ירושלמי (שם) כיצד ימעט או יוסיף על סאה או פחות מרובע לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית העין (א) : ירושלמי (שם) ר' יוסי אומר יבור מה טעמא דר' יוסי מכיון שהתחיל ברובע צריך להשלים את כל הרובע מודי ר' יוסי שאם היה שם פחות מן הרובע משעה ראשונה אין זקוק לו היך עבידא היה שם רובע א' מב' מינין בורר מין אחד ודיו ואין צריך לברר כולן (ב) פי' היך עבידא לשון כיצד הוא ובגמ' דידן פריך בפרק המוכר פירות (דף לד·) ואמרי' טעמא דר' יוסי משום דמיחזי כמקיים כלאים מכיון שהתחיל לברור אם לא היה בורר את כולו ולפי סברא זו רובע ב' מינין נמי לא סגי ליה בבורר כל מין אחד אלא אם כן יברור כל שניהם : ירושלמי (שם) ר' שמעון אומר לא אמרו אלא מין אחד הא שני מיני' לא עד היכן עד רובה של סאה חזר והוסיף חזרה התבואה להתירה כמה דרבי שמעון אמר אין ב' מינין מצטרפין לאיסור כן הוא אומר הכא אין שני מינין מצטרפין להתיר היך עבידא היו שם עשרים ושנים רבעים ומחצה של חטין וחצי רובע שעורים ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים אפי' כן אין ב' מינין מצטרפין להתיר· פי' עד רובה של סאה אין המינין מצטרפין אבל אם רבים המינים על הסאה מודה ר"ש דמצטרפין אע"פ שכל מין ומין בפני עצמו פחות מרובע כ"ב רבעים ומחצה כ"ג רבעים הוא שיעור לבטל לפחות מרובע כמו שבארנו שהוא א' מכ"ד ואם היה חצי רובע שעורים זה מצטרף עם הכ"ב רבעים ומחצה חטין נמצאת כאן כ"ג רבעים והיו מבטלין פחות מרובע עדשים שנפל אחרי כן: כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע· לכאורה חכמים היינו תנא קמא אבל כד מעיינת בה שפיר מיפלג פליגי כגון סאה שעורין שיש בה רובע שבולת שועל וכוסמין לתנא קמא צריך למעט (ג) לחכמים אין צריך למעט דאין שבולת שועל מצטרף לכוסמין כיון דלא הוי כלאי' בסאה : ב תבואה במין תבואה או בקטנית הוא דאמרי' ברובע לסאה ימעט אבל זרעוני גנה שנתערבו בתבואה או בקטנית אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה חטין דיש בזרעוני גנה לפי שהן דקין שבקב שלהן כדי לזרוע בו סאה חטין ויש מהן עדיין דקין יותר ובחצי קב מהן יש בהן כדי לזרוע בו סאה חטין דהיינו חמשים על חמשים כדאמר (עירובין דף כג:) סאתים כחצר המשכן שהיה מאה על נ' הלכך אם נתערב בהן בסאה חטין כביצה או כחצי ביצה דהוא כ"ד בקב או בחצי קב ימעט דמשערינן בהו לעולם לאחד מכ"ד בזריעת בית סאה חטין שנתערב בהן: כשם שאמרו להחמיר · כדפרשינן כך אמרו להקל כגון זרע פשתן שנתערב בסאה חטין שצריך ממנו שלשה סאין לזרוע בית סאה חטין כדמוכח בירושלמי (הל' א) הלכך לא אמרינן ימעט עד שיתערבו שלשה רבעים לסאה: ירושלמי (שם)ותני עלה כגון שלשה קבין וארבעה קבים הא קביים אחד מכ"ד באמת אמרו. אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר באמת הלכה למשה מסיני ותני עלה כגון קב וחצי קב הא קביים ברובע הכא את אמר קביים וכה את אמר קביים א' מכ"ד רבי זירא ור' אבינא בשם רב הונא [ורבי בא בשם רב הונא] חד אמר עד ט' קבין וחרנא אמר עד ח' קבין תשעה ועשרה מהו שיצטרפו איתא חמי תשעה וג' מצטרפין ט' ועשרה לא כל שכן ר' אבין ור' חנינא תרוייהו אמרו סאה חולקת ביניהון ורובע סאה אסור בשלשה קבין ורובע שלשת [קבין] אסור בסאה רובע סאה אסור בח' (נ"א ט') קבין רובע ח' (נ"א ט') קבין אסור בסאה שלשת רבעים פשתן אוסרים בסאה היך עבידא אתר דזרע רובע חטין זרע שלשה רבעים דכיתן · פי' כגון שלשה קבין וארבעת קבין התבואה וקטנית דיש מהן מין דג' קבין הוא כדי זריעת בית סאה חטין ויש מין לארבעה קבין כדי זריעת בית סאה [דינן ברובע אבל אם הם דקין שבשני קבין זורעי' בית סאה] דינן בכ"ד כזרעוני גנה ואידך ברייתא קתני כגון קב וחצי קב ומזרעוני גנה קאי דיש מין דקב הוא כדי זריעת בית סאה חטין ויש מהן דחצי קב הוא כדי זריעת בית סאה חטין ודינן בכ"ד ומשמע הא אותן דקביים שלהן הוא כדי זריעת בית סאה חטים דינן ברובע ופליגן הנך ברייתות אהדדי עד ט' קבין יש במיני זרעים שצריך ח' קבין או ט' לבית סאה כדאשכחן בזרע פשתן שצריך ג' סאה לבית סאה ואם נתערב באותן ט' או ח' קבין רובע תבואה או קטנית או זרעוני גנה אחד מכ"ד לבית סאה ימעט למר בשמונה ולמר בתשעה אבל נתערב בעשרה כגון באותן זרעים שצריך י' קבין לבית סאה כולהו מודו דלא ימעט מהו שיצטרפו היכא דנתערבו בסאה תבואה או בסאה קטנית ב' מינין שא' מהן ט' לבית סאה [וא' עשרה לבית סאה] ונתערב מזה חצי א' מכ"ד שבו ומזה חצי א' מכ"ד שבו מהו שיצטרפו לאסור תבואה וקטנית עד שימעט ומסיק דבוא וראה דאפי' ג' וט' מצטרפין סאה חולקת מילתא באנפי נפשה היא ור' שמעון קאי דאמר אף להקל וקמ"ל דיש דברים צריך רובע סאה לאסור בג' קבין כגון אם צריך ו' סאין לבית סאה דאחד מכ"ד שבו הוא רובע סאה ואם נתערב באותו מין שג' קבין לבית סאה ימעט ויש מהן דרובע ג' קבין אוסר בסאה וכן כולהו כל חד וחד לפי מה שיצריך ממנו לבית סאה והיינו דקאמר סאה חולקת דסאה חטין מברר לכולן שיעורין: ג עד שתתליע·מפרש בירושל' (הל' ג) עד כמה *מתלעת עד שתהא בארץ ג' ימים במקום המים (ה) ולא במקום הגריד כלומר במקום שהארץ מלוחלחת ולא במקום שהיא יבשה: ויופך·כלומר ויהפך הארץ ויחרוש: וכמה יהא חורש·בירושל' (שם) תני אבא שאול אין מחייבין אותו להיות חורש חרישה דק אלא כתלמי הרביעה

פרק שני

א כל [א] סאה שיש בו רובע ממין אחר [א]ימעט ר' יוסי אומר יבור בין ממין אחד בין משני מינין. ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין אחד וחכמים אומרים [ב]כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע : ב [ג]במה דברים אמורים (ד) תבואה בתבואה וקטנית בקטנית תבואה בקטנית וקטנית בתבואה באמת אמרו זרעוני גנה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה ר"ש אומר כשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל [ד]הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה : ג [ה]היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויופך ואח"כ יזרע אם צימחה לא יאמר אזרע ואח"כ אופך אלא הופך ואח"כ זורע כמה יהא חורש כתלמי

א הסאה כבר בארנו(סוף פאה מ"ז) שהיא ו' קבין ורובע היא רביעית הקב והוא אומר שכשיהיה בזרע חלק מכ"ד ממנו מזרע אחר אסור לו לזרוע אותו הזרע עד שימעט זה הזרע האחר או עד שיבור אותו מן החלק ההוא או יוסיף על הזרע עד שיהיה ערך הזרע האחר לזה הזרע פחות מערך אחד אל שלשה ועשרים: ומה שאמר ר' יוסי יבור. כגון שנתערב רובע שעורים בסאה פחות רובע מן החטה שיהיה הכל סאה לא יספיק לו שילקוט מן השעורים מעט עד שימעט הרובע אלא עד שיבור כל שיעור שיש שם אחד שיהיה הרובע ההוא ממין א' כמו שאמר מתערובות השעורים בחטה או משני מינין כגון שיהיה קצת הרובע שעורים וקצתו אפונים ונתערב בחטה ואמר ר"ש לא אמרו אלא ממין אחד: ומה שאמרו חכמים כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע.ר"ל שאלו ב'מינים או יותר אם יהיה כל א' מהן כלאים עם הסאה ההיא וכשיתקבצו מכולם רובע בסאה ימעט אבל אם יתערב מן הזונין ושעורים רובע בסאה פחות רובע מחטין אחר שהזונין אינם כלאים עם החטין לא יצטרפו לשעורים והלכה כחכמים ואין הלכה כר"י ותצטרך לדעת כשהצמח צמח וגו צמח אחד כלאים מתערב עמו אם יהיה פחות מחלק מכ"ד מהכל יניחוהו ואם יהיה חלק מכ"ד או יותר יעקרו הצמח האחר ויעקרוהו וישליכוהו לפי שדין ימעט מחייב לצמח ג"כ וזה עיקר הדין אבל מפני שנהגו בני אדם שלא יזהרו בכלאים ואינם חוששים למה שיעקרו להם מן הצמח לפי שזהו כנוש השדה וכאשר ראו זה התקינו שיהו מפקירין את כל השדה* : ב הוא אומר שזה שאמר כי רובע לסאה הוא שיהיה כלאים ואסור לזרוע אותה עד שימעט מאותו הרובע וזה יהיה כשיתערבו מיני התבואה אלו באלו או במיני הקטנית אלו באלו או במיני התבואה ומיני התבואה הן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון וקטניות הם כמו הפול והלוביא והאלמאש והאלגבלן והאלכרסנה והאפוני' וזולתם ממה שדומה לאלו הזרעים : ומה שאמר זרעוני גנה שאינן נאכלים. ר"ל כי הזרוע בעצמה לא יאכלו כמו שיאכלו הפולים והאפונים וזולתם כמו זרע הלפון וזרע הכרפס וזרע לפתות וזרע שומר וזולתם ממה שידמה להם מן הזרעים שאינן מזון וכשיפול חלק מכ"ד ממה שיזרעו בבית סאה ממנה בשיעור סאה יתחייב למעט וכן יצטרפו אלו הזרועים כולם כדי שישלם מהם חלק מכ"ד ממה שיזרע בבית סאה ובית סאה הוא מקום מן הארץ מרובע נ' אמה על נ' ויהיה מדת המקום אלפים וחמש מאות (א) וכל מקום מן הארץ שיש בו בחשבון התשבורת אלפים וחמש מאות אחד שתהיה מרובעת או עגולה או משולשת או על זולת תבנית זה זאת נקראת בית סאה : ונופל לבית סאה הוא שיעור הזרע שיזרעו בזה המקום אמרו בגמרא שהוא קב וחצי אם כן יהיה א' מכ"ד בנופל לבית סאה חלק מי"ו מן הקב והוא רביעית הרובע ויאמר כשיתערב מן זרעוני גנה שאינן נאכלין ואפי' ממינין רבים מהם רביעית רובע אחת בסאה שתהיה הסאה ההוא מתבואה או קטנית או מא' זרעוני גנה שהוא צריך למעט וכ"מ שנאמר במשנה באמת היא הלכה למשה מסיני · ודברי ר"ש חוזר על מה שנאמר בתחלת הפרק לא אמרו אלא ממין אחד וביארו בגמ' דעת ר"ש כפי מה שאומר שהוא אומר כשם שאמרו שני מינין אין מצטרפין להחמיר וזה על דעת שהוא אומר שהרובע לא יצטרף משני מינין כך אמרו שאין שני מינין מצטרפין להקל וביארו בגמ' זה והוא שאמר כגון שיתערב בכ"ב קב וחצי קב מחטה חצי קב שעורים ופחות מקב עדשים ויהיה הכל קרוב לבית סאה על כן יאמר ר"ש לא נאמר שני מינין מצטרפין להקל כדי שנאמר שחצי קב שעורים יצטרף אל כ"ב וחצי חטה והוא מותר ונחשב בלבנו שהכל חטה ויהיה זה הפחות מרובע עדשים מעורב בסאה ואינו חייב למעט מפני שהוא פחות מרובע לסאה ויהיה הצטרפות השעורים לחטה להקל ואמר ר"ש שאין לנו לומר כן אבל נאמר שהשעורים לא יצטרפו לחטה וזה פחות מרובע עדשים שנפל בכ"ב וחצי חטה יתחייב למעט מפני שערך פחות מרובע בכל שהוא לכ"ב וחצי גדול מערך רובע בית סאה וזה ענין דברי ר"ש כמו שביארו בגמ' : ומה שאמר הפשתן בתבואה אינו דברי ר' שמעון אבל דברי חכמים והודיענו שזרע פשתן אינו מן הקטניות אבל הוא כזרעוני גנה ואין הלכה כר"ש : ג פירוש ימתין עד (ב) שתתליע יניחנה אותה עד שישחת מה שנכנס בארץ מן החטה ויתעפש ולא יכנים המחרישה בה ויהפך אותה כשישחת הזרע בארץ והופכין אותו במחרישה לא יצמח אחר כן ויופך ויהפך א' והם הבקיאים בלשון הקודש אפשר שהיה אצלם זה הלשון שהיו אומרים הופך ויופך* וענינם א' וזה אינו מיוחד בלשוננו שהרי יאמר ילך והלך והם שני עיקרים משתנים והענין א' וכשיהיה הפעל העבר *הפך יהיה הפעל העתיד ממנו יופך ואופך : וכמה יהא חורש כתלמי הרביעה מפני שחייבנו אותו להפך הארץ אמר שלא יתחייב שיהפכנה כולה מענית אלא מענית עד ישלים הכל להפוך אותה אלא יחרוש אותה כמו שהופכין אותה קודם המטר כדי שירד המטר בה ויכנס בעמקה וזה ההפך קל ואין מעמיקין בו ופי' תלם הוא בקע שעושה המחרישה

* ירושל' הגי' מזרעת

עין משפט
נר מצוה

א א ב מיי' פ"ב מהלכות כלאים הל' א טוש"ע יו"ד סימן רצז סעיף ה :
ב ג ד מיי' שם הלכה ג ה טור שו"ע שם סעיף ו :
ג ה מיי' פ"ב מהל' כלאים הלכה יג טור שו"ע יו"ד סי' רצז סעיף יג :

פירוש הרא"ש

פ"ב (א) כלומר והיאך שרינן הכא להוסיף על הסאה כדי לבטל המין המעורב בה ומשני תמן את מרבה לבטל איסור מה"ת וכאן מרבה לבטל מפני מראית העין דמדאורייתא חד בתרי בטל כיון דלא ערבו כדי לזרוע ואין צריך למעט אלא מפני מראית עין כיון שיש בו כל כך תערובות מין א' נראה כמערב כדי לזרוע כלאים וכשיגדיל צריך לעקר כל מין אחר שיש בו כדתנן במתניתין אומרים לו עקור הכל חוץ ממין אחד : (ב) ופליג אתלמודא דידן דכיון דטעמא שנראה כמקיים כלאים אם לא היה בורר גם המין הב' יראה כמקיים כלאים ולי נראה דלא פליג דדוקא מאותו המין שהתחיל לבור אם ישייר ממנו נראה כמקיים כלאים אבל מין האחר כיון דאין בו רובע אינו ניכר ואין בו משום מראית העין : (ג) דבכל שני מינים קאמר צריך למעט כיון שהאחד כלאים מצטרפין וצריך למעט מפני מראית עין : (ד) תבואה היא ה' מינים קטניות הם זרעים הנאכלים לאדם חוץ מהתבוא' כגון הפולין והאפונין והעדשים הדוחן והאורז והפורגין והשומשמין וכיוצא בהם ושאר כל מיני זרעים שאין דרך לאכלם הם נקראים זרעונין והדקים מהם נקראים זרעוני גנה : (ה) בארץ שהיא לחה היא שולטת ומתפשטין הימנה שרשים דקים אדומים כתולעת וכשהופכים אותה אח"כ במחרישה מתים השרשים ושוב אינם גדלים :

הגהות הב"ח

פ"ב (א) מ"ב בר"מ וחמש מאות אמה וכל מקום וכו' וחמש מאות אמה אחד : (ב) שם מ"ג שתתליע יניחנה אותה ·

מסורת הש"ס

א) בבא בתרא פ"ז דף לד. מועד קטן פ"א דף ו.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

התוכף תכיפה אחת אינו חיבור עשה ב' ראשיה לצד אחת חיבור ויש בה משום כלאים והשוממה בשבת פטור ר' יהודה אומר עד שישליש :

פ"ב א כל סאה שיש בה רובע קב.דהיינו א' מכ"ד לסאה לפי שהסאה ו' קבין דהיינו כ"ד רבעין פי' לוג דקב ד' לוגין הוי ושאלו בירושלמי כיצד באו מעורבין אם במתכוין לזרע אפי' חטה אחת אסור [אם לערב אפי' כ"ש אסור לערב] דא"ר יעקב בר אחא בשם רב הבורר צרורות מכרי של חבירו חייב להעמיד לו יפות תחתיהן וא"ר יוסי זאת אומרת פירוש מדמשלם לו חטים שאסור לערב [פי' צרורות] ופריק בנתערבו דרך מכנס פי' כשהיה מכנים תבואתו לאוצר נפל לו שם מין אחר ימעט:ר' יוסי אומר יבור. פי' יברור מן הסאה את כל הרובע מאי טעמא דר' יוסי מכיון שהתחיל ברובע צריך להשלים את כל הרובע . מודה ר' יוסי שאם היה שם פחות מן הרובע משעה ראשונה אינו זקוק לו . בבלי. מ"ט דר' יוסי דאמר יבור הכל משום דמיחזי דמקיי' כלאים: בין ממין אחד. אם הוא כל הרובע צריך למעט ולבור למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה בין מב' מינין אם הוא הרובע צריך למעט ולבור . גרסינן בירושל' לר' יוסי דזמן שהרובע מב' מינין בורר מין אחד ודיו : ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין אחד אבל אם הרובע מב' מינין אינו צריך למעט . גרסי' [בירושלמי]עד היכן והשיבו עד רובה של סאה:וחכ"א כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע.איכא למימר דחכמי' היינו תנא קמא ואיכא למימר דפליגי דתנא קמא סבר סאה שעורין אם יש בהן רובע משבולת שועל וכוסמין צריך למעט. ורבנן סברי כוסמין ושיפון דכלאים בשעורין מצטרפין לרובע אבל בשבולת שועל לא מצטרף ותו לא מידי : ב בד"א תבואה במין תבואה וקטנית בקטנית או תבואה בקטנית וקטנית במין תבואה . תמן אמרינן כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט באמת אמרו א"ר אלעזר וכו' כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני : זרעוני גנה שאינן נאכלין מצטרפין א' מכ"ד בנופל לבית סאה . תני כגון דברים הנזרעין קב לבית סאה או חצי קב לבית סאה א' מכ"ד דקב דהיינו ביצה אוסר בסאה או א' מכ"ד דחצי קב דהיינו חצי ביצה אוסר בסאה . והקשו ואחד מכ"ד לחצי קב שב הוא כלום. ופירקו עד כאן חשו למראית העין מיכן ואילך לא חשו : ר"ש אומר כשם שאמרו להחמיר.פי' בזרעוני גנה אף להקל וכו'.גרסינן בירושלמי ג' רבעין של פשתן אוסר בסאה פחות לא [וזה] הוי להקל. מאי טעמא אתר דזרע רובע חטין זרע ג' רבעין דכיתן : ג היתה שדהו זרועה חטין וכו' ימתין לה עד שתתליע.פי' הרפה תחת הקרקע . ושאלו עד כמה מתלעת והשיבו עד שתשהה בארץ ג' ימים במקום הסינא פי' מקום מלוחלח אבל במקום היבש צריכה היא יותר:ויופך פי' ויחרוש פעם אחת ואחר כך יזרע השעורין: [וכמה יהא

כלומר כתלמים שדרך בני אדם להרוש אחר שתרד הרביעה שחורשים עוד תלמים תלמים גדולים : כדי שלא ישייר · קסבר אבא שאול דאין דרך להרוש את כולה : רובע לבית סאה · יש לפרש בכל הבית סאה רובע במקום אחד ויש לפרש דכשתצטרף מה שאינו חרוש לא יעלה לרובע : ד זרועה · שהיתה שדהו זרועה תבואה ונמלך עליה לנוטעה גפנים ; גומם · מלשון גוממו עם השופי דפרק גיד הנשה (דף נב:) כלומר קוצץ הגפן סמוך לארץ שלא ישייר טפח: ה קנבוס · אית דגרסי קנבוס והנך מינים אין להם התלעה והריסה שעומדים בקרקע ג' שנים ואין מתליעין : איסטים · כמו סתים גיסדא בלעז שצובעין בה : מקום הגרנות · שדשין בה תבואה וקטנית : תלתן . פינוגריקו בלעז: אין מחייבין אותו לנכש. דסופו לעוקרן בעל כורחו דקשה להו שאף למקום גרנות קשין הזרעים הגדילים שם שמחלידין את הקרקע ומלקין אותו ולא חזי תו למקום דישה ובשילהי מרובה (פא:) פריך מעשרה תנאים שהתנה יהושע דמלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן אלמא תלתן מעלו ליה עשבים ומשני לה התם : ואם ניכש או כיסח · אמקום גרנות קאי דכיון דניכש או כיסח אותן גלי אדעתיה דניחא ליה באותן מינין ועוקר הכל חוץ ממין אחד משום מקיים בכלאים · נוכש עוקר העשבין בידו עם השורש כיסח שחותך העלין והשורש נשאר בארץ מלשון (ויקרא כה) לא תזמור תרגום לא תכסח: ו משר משר · מלשון רב זרע לה לגינתא דבי רב משרי משרי בסוף פ"ק דקדושין (דף לט·) כלומר ערוגות ערוגות מינין הרבה כל ערוגה ממין אחד : ושלשה תלמים של פתיח · כלומר עושה המשר רחב כשיעור ג' תלמים של פתיח מלשון יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח) ומניח בור וזורע וכן לכל שדהו : השרוני . בקעה מל' והיה העקוב למישור (ישעי' מ): ירושלמי (הל' ד) ר' זירא בשם ר' חייא רבה עושה ב' אמות ומיצר והולך אפי' כל שהוא · פי' עושה ב' אמות על ב' אמות כל משר ומשר והמיצר שבנתים כל שהוא דא"צ להרחיק כר"מ לקמן ומשא מלא העול הוא ב' אמות א"נ כולה בהרחקה איירי שהמשרים רחוקים זה מזה ב' אמות בראש הא' ואותן ב' אמות הולכות ומיצרות עד שכלות לראשן א' לכל שהן ושם המשר סמוך וכל שעה ושעה המשר הולך ומתקצר עד כל שהוא והא דקאמר ב' אמות על ב' אמות לא שיהו מרובעות אלא על אורך ב' אמות שכלות עד כל שהוא : ז ראש תור חטים · כגון שדה חטין אצל שדה שעורים ושורה אחרונה של חטים יוצאת ממנה ונכנסת לתוך שדה שעורין מותר מפני שאותה שורה נראה כסוף שדה חטין : מותר לסמוך לו מאותו המין · דלבעל השדה של חטים מותר לסמוך חטים אצל שדה מין אחר של חבירו ואין נראה ככלאים בשדה חבירו אלא נראה כסוף שדה חטין:(ח) ויותר נראה לפרש דמותר לסמוך אצל שדה חטים שלו מאותו המין של שדה חברו ואין נראה ככלאים בשדהו משום דנראה כסוף שדה חברו: ולא תלם של מין אחר·בירושלמי(הל' ה) פריך מה אנן קיימין אם מתכוין לבדוק (ט) אפי' באמצע שדהו מותר אם אינו מתכוין לבדוק למה לי שאר המינין אפילו זרע פשתן אסור ומשני לבדוק אנן קיימין (י) רבי יוסי לא חשש למראית העין כלומר ולפיכך שרי באמצע שדהו ורבנן חשו למראית העין : ר' שמעון אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין · מפרש בירושלמי (שם) משום דרבי שמעון סבר דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלומר ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה ורבי יוסי נמי אף על גב דאית ליה נמי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בההיא דהמסכך גפנו מכל מקום אסר הכא בשלו : מותר לבדוק בתלם של פשתן · כלומר שאין מתכוין לקיים הפשתן שאינו חושש בו אלא לבדוק אם שדה זו יפה לפשתן כדי לזרוע בה פשתן בשנה אחרת : ח ירושלמי (הל' ז) כיני מתני' אין מקיפין הא לסמוך סומכין מתני' דרבי יהודה דתני עלה אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה רבי שמעון אומר לכל מקיפין רשב"ג אומר ערוגות קטנים [של ירק] מקיפין אותן חרדל וחריע·פי' חריע מפרש בירושלמי מוריקא חסיות בפרק הנודר מן הירק (דף נח:) תניא אלו הן חסיות כגון הלוף והשום והבצלים וטעמא דהני תנאי לא איתפרש: סומך לבור · דאם יש בתוך שדה תבואה מקום בור בית רובע או יותר סומך שם זרע אחר : וכן ניר מקום שנחרש מלשון נירו לכם ניר (הושע י): ולדרך · אם יש לו שדה אחת כעין ב' שדות שדרך היחיד מפסיק ביניהן מותר לזרוע מין א' בזו ומין אחר בזו : ולגפה · גדר אבנים בלא טיט : מיסך על הארץ · מפרש בתוספתא שאין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים וכיוצא בה לענין סלסול · בפרק המוציא תפילין (דף נט:) ואם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחר דכגדר דמי:ולסלע. הא ודאי דמחילה של סלע עדיפא מכולהו אלא אצטריך לאשמועינן דאפילו בסלע בעינן רוחב ד' דבפחות מכאן אין שמה מחילה להפסיק כדאשכחן בשילהי פ"ק דעירובין (דף טז)· גבי כמגלא אומר ג' מדות במחילה ורוחב ד' דקתני בריש גבי חריץ אגפה וגדר נמי קאי ומיהו לא יתכן דאינו מענין אחד דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב אע"פ שעוביו כל שהוא אבל ד' דחריץ אפי' ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו לשפתו : ירושלמי (שם) גדר יש בו להקל ולהחמיר היך עבידא פחות מבית רובע מוקרח בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו הקיפו גדר מותר בית רובע בבקעה מותר לזרוע בו ב' מינים הקיפו גדר

כתלמי הרביעה אבא שאול אומר כדי שלא ישייר רובע לבית סאה : ד זרועה ונמלך לנוטעה לא יאמר אטע ואחר כך אופך אלא הופך ואח"כ נוטע נטועה ונמלך לזורעה לא יאמר אזרע ואח"כ אשרש אלא משרש ואח"כ זורע אם רצה גומם עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש: ה היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהם שאינן עושין אלא לשלש השנים תבואה שעלו בה ספיחי אסטים וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינין הרבה וכן (א) תלתן שהעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש אם נכש או כיסח אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד : ו הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיח וב"ה אומרים מלא העול (ו) השרוני וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו : ז היה (ז) ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר ר' שמעון אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין ר' יוסי אומר אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן : ח אין סומכין לשדה תבואה חרדל (יא) וחריע אבל סומכים לשדה ירקות חרדל וחריע וסומך לבור ולניר ולגפה ולדרך ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ד' ולאילן שהוא מיסך על הארץ ולסלע שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה :

הרוצה

בעוברה בארץ : ואמר אבא שאול שיהפוך אותה עד שלא ישאר ממנה מקום שאינו הפוך אלא פחות מחלק מכ"ד בשטח הארץ והוא שיעור רובע לבית סאה כמו שביארנו פעמים ואין הלכה כאבא שאול : ד זריעת הזרעונים כמו התבואה וקטניות וזרעוני גנה נקראת זריעה ומטע האילנות נקרא נטיעה ומלת אשרש ומשרש גזור ממלת שרש וענינו לכרות השרש ולעקור אותו וכבר נמצא בספרי הנבואה ושרשך מארץ חיים (תהלים נב)* : גומם עד פחות מטפח. יכרות השרשים עד שלא ישתייר מהם בארץ אלא פחות מעומק טפח ויזרע בארץ ההיא ואחר כך יעמיק לעקור את הכל עד שלא ישתייר כלום : ה קנבוס. יש אומרים שהוא הנקרא בלשון ערב כרויא : ולוף כבר פירשנוהו *שהוא מין ממיני הבצלים ואיני יודע היאך אלו עושות לשלש שנים והענין כבר ידוע שהוא צמח כשיכרתו אותו וישארו שרשיו יצמחו אחר שלש שנים לפיכך אמר שאע"פ שהדבר כן אין חוששין עליו עד שיעקרו שרשיו ויש מן הצמח מה שיזרעוהו ויקצרוהו ואחר כך יצמח פעם שנית ופעם שלישית כגון העשב הנקרא נילינה ונילינה היא אינדי בלע"ז ופספסא הוא הנקרא אספסתא בגמרא וזה הצמח שיצמח בפעם שניה נקרא ספיח ועליו נאמר את ספיח קצירך ומה שיצמח פעם שלישית נקרא סחיס ועליו אמר הכתוב (ישעיה לז) אכול השנה ספיח ובשנה השנית סחיס : ופי' אסטים הוא הנילינה והוא אינדו בלע"ז שצובעין בו תכלת : ותלתן נקרא בערבי חלבה. ובלע"ז פנגריג: ונכוש הוא לנקות שרשי הצמח: וכסוח הוא כריתות קצות הענפים היוצאים מן הצמח אשר אין צורך להם כגון זמיר הכרמים ותרגום לא תזמור (ויקרא כה) לא תכסח וטעם אלה הדינים כי אותו הצמח המעורב ממינים רבים כשיודע שאין רצון בעל השדה אין מחייבין עליו לעקור ומקום הגרנות אין צורך לצמוח בהן כלום אבל צריך להיותו חלק לדוש בו וכן התלתן כשיזרענה למאכל אדם יזיקו לה העשבים ויודע שלמאכל אדם נזרעה כשיזרענה מקומות מקומות עשויין בתיקון ולא יזרענה זריעה שאינה מסודרת ואם יכרות קצת מה שצמח מאלו העשבים והניח קצת הודיע בזה שרצונו להשאיר הנשאר על כן יתחייב לעקור הכל חוץ ממין אחד : ו משר משר. מקומות מקומות והוא שיזרע מקום ארוך מן הארץ מכל המינין על הצורה הזאת ויצטרך להרויח מן ריוח הארץ בין כל מין ומין כדי שלשה תלמים של פתיח כגון זה המצויר תחת הציור האחד והארץ כשתמטר יתבקעו בה בקיעים מתרחבים

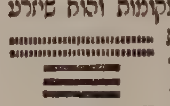

ונקרא כל בקיע מהם תלם של פתיח וענינו חפירת הבקעים שנתפתחו בארץ: ומלא העול השרוני. רוחב העול שחורשין בו בשרון ר"ל שהוא רחב : ז תור שם העדי שישימו הנשים באזניהם כמו תורי זהב נעשה לך (שיר א') ותבניתו משולש כמו זה* וע"כ יקרא הזוית המחודדת מכל תבנית ראש תור וענין מה שאמ' היה ראש תור הוא(א)על דמות זאת הצור'*

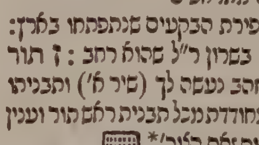

אחר כן אמר כשתהיה שדהו זרועה מחטה ושל חבירו מין אחר מותר לו לזרוע בשדהו הזרועה חטים מן המין הזה אשר בשדה חבירו וזה ענין שאמר לסמוך לו ובלבד שיסמכהו לשדה חבירו מפני שהוא נראה סוף שדה חבירו אחר שהוא ממינו : אבל אם היתה שדהו ושדה חבירו זרועה חטים אסור לזרוע ביניהם אלא שורה של פשתן בלבד והטעם שכל מי שיראהו ידע שלא נזרע אלא להבחין בו השדה אם יצליח לזרוע בו פשתן ואם לאו שאין אדם זורע תלם אחד של פשתן מפני שהוא מעט ולא יצא ממנו שום תועלת אבל אם יזרע תלם של מין אחר יראה שהוא כלאים ונאמר שהוא לא זרעו אלא ליהנות ממנו ולא היה צריך מהמין הזה אלא לזאת השורה : ורבי שמעון אומר אחד הפשתן ואחד כל המינין אסור מפני שאפשר שיאמרו עליו שהוא לא היה צריך מן הפשתן יותר מזה השיעור : ואמר ר' יוסי שאפי' באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן ר"ל לבדוק ולנסות ולהבחין השדה ואינו חושש ר' יוסי למראית העין ואע"פ שהוא דומה ככלאים אמר שהוא מותר וחכמים חוששין למראית העין מפני זה אסור להבחין את השדה בתלם של פשתן אלא בסוף השדה ואין הלכה כר' יוסי ולא כרבי שמעון: ח חריע בלשון ישמעאל עצפור ואלו שני מינין מפסידין התבואה וכבר הקדמנו שאין להזהר בענין כלאים אלא בשדה שלו וכשנראה חרדל וחריע סמוך לתבואה כדע שבעל השדה זרעו שלא היה מניח לאחר לזרוע אותו אבל היה מרחיקו ואם היה שדה ירקות יהיה מותר שאפשר לומר של אחר הן שאלו שני מינין אינן מפסידין הירקות והם סוף שדה אחר : ומה שאמר סמוך לבור · ר"ל שכשיהיה בין זה החרדל והתבואה אחד מאלו המפרישים יהיה מותר : ואילן שהוא

(א) נ"ק פ"ו דף פ"א. ע"ש :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

חורש וכו' . תני אין מחייבין אותו להיות חורש דק אלא כתלמי הרביעה רשב"ג אומר זנב הסוס היתה נקראת שיהא סוף עפרה שבזו נוגע בזו : כתלמי . פי' כמו תלם (עבותו) [אולי צ"ל עב] של רביעה דרוב בני אדם לחרוש *שדותיהן ואחרי רדת הרביעה חורשין עוד תלמים גדולין ואותן התלמין נקראין תלמי הרביעה : אבא שאול אומר אינו צריך לחרוש את כולה . אלא כדי שלא ישייר רובע לבית סאה . כיצד עושה חורש את כל השדה ומתחיל ברובע ודיו: ד זרועה ונמלך וכו' . פי' היתה שדהו זרועה מיני תבואה ונמלך ליטע' אילנות וכו' : אם רצה גומם. כל אילן ואילן סמוך לקרקע פחות מטפח וזורע תבואתו ואחר כך משרש עיקרי האילנות שנשארו : גומם . פי' כורתו ומניח השורש בארץ והרבה יש במשנה מזה הלשון נגממו (בכורות ל"ט) ובשביעי' (פ"ה) אילן שניגמם והוציא חליפין : ה היתה שדהו זרועה קנבוס וכו'. ראינו במשניות כתוב בהן קנבוס והוא טעות אלא [illegible]

[illegible] שהרי עומדות בקרקע ג' שנים ואינן מתלעין : תבואה שעלו בה ספיחי אסטם. פי' אינדקו ובלשון יון לולאקין . וי"א ברוי ולא מס'. דברזי עץ הוא וספיחים לא הוו אלא למיני זרעים : וכן מקום הגרנות וכו' וכן תלתן . פי' בערוך. חולבה בל' ישמעאל והוא מן הזרעונין כמין עדשין והוא מר בתחלתו וכששורין אותו במים נמתק ואנו לועזין אותו פיטגריצי ובל' יון תילי: אין מחייבין אותו לנכש . דלתלתן קשו ליה עשבין ורמינהו מלקטין עשבין בכל מקום חוץ משדה תלתן· אלמא תלתן מעלו לה עשבים ותרצינן א"ר ירמיה לא קשיא כאן לזרע כאן לזירים לזרע קשו לה עשבים לזירים פי' לעמיר מעלו לה. דכי קיימא ביני עשבים מירכבה. אביי אמר לא קשיא כאן לאדם לא בעי עשבים כאן לבהמה מיבעא לה עשבים לבהמה מנא ידעינן אמר רב פפא עבידא מישרי משרי פי' ערוגות לאדם לא עבידא משרי משרי לבהמה . ניכש לעז מונדאו . כיסח פי' חתך לא תזמור תרגמא לא תכסח: אומר לו עקור כל המינין. ולא תשייר אלא מין אחד : ו הרוצה לעשות שדהו משר. פי' ערוגות לזרוע בשדה מינין הרבה. בית שמאי אומרים עושה המשר בג' תלמים של פתיח פי' מפותחין הרבה כלומר דהבין מלשון יפתח וישדד אדמתו ומניח בור וזורע וכן לכל שדהו . ובית הלל אומרים מלא העול וכו' נמצאו ג' תלמין של פתיח באורך עול השרוני גרסינן אמר ר' אלעזר בשם ר' חייא רבה ב' אמות על ב' אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא : שרוני. פי' בערוך פי' בקעה מן והיה העקוב למישור . בשביל ירושלים שהיא בנויה בהרים וכשתרד ממנה אל המישור כגון לוד וחברותיה . שמן שרון שנאמר הדר הכרמל והשרון. ואני אומר חבצלת השרון . ויש אומרים מקום ועל זה הפירוש אנו סומכין: ז היה ראש תור חטים ונכנס בתוך של שעורין מותר מפני שאותה השורה של חטים הנכנסת בתוך של שעורים נראית כסוף שדהו של חטים *וזו צורתו: שלו חטים ושל חבירו שעורין מותר לסמוך אצל שדה חבירו חטים לפי שאין [נראה ככלאים] בשדה חבירו משל החטים שסמך לו אלא נראית כסוף שדה החטים: ח סומך לבור. פי' בתוך שדה תבואה אם יש בו מקום בור בית רובע או יותר סומך שם זרע אחר וכן ניר אלא שהניר הוא מקום חרוש כדכתיב נירו לכם ניר ובור בקנס : ולדרך. פי' מי שיש לו שדה כעין ב' שדות שדרך הרבים ודרך היחיד מפסיק באמצע בשביל זה הדרך מותר לזרוע מיכן מין אחד ומיכן מין אחד . ולגפא כבר פירשנוהו כי הוא גדר בלא טיט מלשון הגפת הדלתות : ולגדר שהוא גבוה י' טפחים [ויש בו להקל ויש בו להחמיר כיצד] פחות מבית רובע מוקרח בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו הא הקיפו גדר מותר . וזה הדרך בגדר להקל. ולהחמיר כיצד בית רובע בבקעה מותר לזרוע בו מינין הרבה הקיפו גדר אסור.ולחריץ כמו כן : ולאילן שהוא מיסך על הארץ. פירש בתוספתא אילן שאין נופו

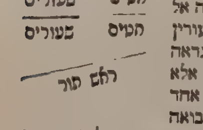

* [הגה נראה דל"ל דדרך רוב בנ"א שאחרי רדת הרביעה חורשין עוד תלמים גדולים כצ"ל לפענ"ד וכן הוא בר"ש]

עין משפט נר מצוה

[ג] א מיי' פ"ב מהל' כלאים הל"ג טוש"ע י"ד סי' רצז סעיף יג: ד ב מיי' פ"ו מהל' כלאים הל"ז טוש"ע יו"ד סי' רצז סעי' ד: ה ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף כה : ו ד מיי' פ"ב מהל' כלאים הל' יב טוש"ע יו"ד סי' רצז סעי' יב: ז ה שם סעיף ט : ח ו מיי' פ"ד מהל' כלאים הלכה ו טוש"ע יו"ד סימן רצז סעיף לג : ט ז מיי' פ"ג מהל' כלאים הלכה יז טוש"ע שם סעיף כב: י ח מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף [illegible] יא ט מיי' שם הלכה יז טור שו"ע שם סעיף כג : יב י מיי' שם הלכה יח ושם טוש"ע שם סעי' כד : יג כ מיי' שם הלכה טו וטור שו"ע שם סעיף כב :

פירוש הרא"ש

[illegible]

הגהות הב"ח

(א) משנה ז בר"מ ראש תור הוא על דמו' זאת הצורה

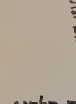

ט הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה עשרים וארבעה קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע וזורע בתוכה כל מין שירצה היתה קרחת אחת או שתים זורעם חרדל שלש לא יזרע חרדל מפני שהיא נראית כשדה חרדל דברי ר' מאיר וחכמים אומרים *תשע קרחות מותרות עשר אסורות ראב"י אומר אפי' כל שדהו בית כור לא יעשה בתוכה חוץ מקרחת אחת: י [ב]כל שהוא בתוך רובע עולה במדת בית רובע אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע [ג]תבואה בתבואה בית רובע [ד]ירק בירק ו' טפחים [ה]תבואה בירק ירק בתבואה בית רובע ר"א אומר ירק בתבואה ו' טפחים: יא [ו]תבואה נוטה על גבי תבואה וירק על גבי ירק תבואה על גבי ירק ירק על גבי תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יונית ר"מ אומר אף הקישות ופול המצרי ורואה אני את דבריהם מדברי:

פרק שלישי

א [ז]ערוגה א) שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים ארבע בארבע רוחות הערוגה ואחת [א] באמצע

ר"ש

גדר אסור : ט קרחת · מלשון בקרחתו (ויקרא יג) שנקרח מן השיער (יב) : כ"ד קרחות לגבי בית סאה וכל קרחה זורע מין א' ובית סאה הוא חמשים על חמשים אמה (יג) וכשאתה עושה מהן כ"ד קרחות נמצאת כל קרחה י' אמות וב' טפחים ומחצה אורך על י' אמות רוחב כיצד שאם תעשה מהם כ"ה קרחות נמצא כל קרחה י' על י' אמות קח אחת מהן ותחלקנה לכ"ד רצועות נמצא כל רצועה ב' טפחים ומחצה רוחב על אורך עשר שהאמה בת ו' טפחים נמצאו תשעה טפחים לי' אמות ותן אלה הקטנות אחת אחת על כל הגדולות : מקרחת לבית רובע . שהרי יש בסאה כ"ד רבעים של קב : כל מין שירצה · ולא בעי ר"מ הרחקה כלל : היתה בתוך שדה תבואה קרחת אחת של בית רובע או שתי קרחות זרען חרדל דאינו נראה כשדה חרדל בתוך תבואה אבל שלשה קרחות נראה כשדה חרדל בתוך שדה תבואה ואסור : וחכ"א ט' קרחות מותרות · ארישא דרוצה לעשות שדהו קרחת קיימי דמהך דכ"ד אמה אין מותר לזרוע מכל מין אלא התשע כיצד כשאתה מחלק חמשים על חמשים לחמש שורו' ואח"כ תחלק שורה ראשונה ושלישית וחמישי' כל אחת לחמש בית רובע זורע בכל שורה ג' בית רובע ורובע בור מפסיק ביניהן שזורע בכל א' בית רובע ומניח בית רובע ושורה כולה בורה וכן רביעית נמצא זורע תשע רביעיות שיש בית רובע בור מפסיק בין כל א' וא' ואי אפשר לזרוע האחר שלא יסמוך: י כל שהוא בתוך בית רובע · כגון נקעים מלאים מים : עולין למדת בית רובע · ליחשב הרחקה אע"ג דלא חזו לזריעה דהנהו נגאי דארעא מיקרי כדאמרי' בפ' בית כור (דף קג.) וכן גדר שאין גבוה י' נמי עולה למדת רובע כדקתני בתוספתא (פ"ב) : אבילת הגפן · מה שהגפן תופס כגון סביב הגפן כדי עבודתה ויש מפרשים גפן שיבש ולא נשאר כ"א השרש בארץ עולה למדת בית רובע להשלים י' אמות וב' טפחי' ומחצה על י' אמות דהוא שיעור בית רובע כדפרשינן לעיל : וכן הקבר נמי עולה וכן הסלע שאינו גבוה י' דאינו גבוה י' מפסיק בפני עצמו : ירושלמי (הל' ח) ר' בון בר' חייא בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא הגפן עצמה לא למה מפני שאסורה בהנאה והרי הקבר אסור בהנאה קבר אין איסורו ניכר ועבודת הגפן (אין אסורו ניכר ועבודת הגפן) אין אסורה בהנאה אלא כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידי : תבואה בתבואה בית רובע · שאם שדהו זרועה חטים ורוצה לזרוע בה שעורים צריך להרחיק בית רובע ומפרש בירושלמי (שם) ובלבד שלא תהא חבושה מארבע רוחותיה כלומר שלא יהו חטים מקיפין את השעורים מארבע רוחות כאדם החבוש בבית הסוהר דהתם לא מהניא הרחקה עד שיהא פתוח מרוח אחת : ירק בתבואה בית רובע · במרובע הוא דבעינן הכי אבל בשורה מקילין שאם רוצה לעשות שורה של ירק בתוך שדה תבואה עושה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה כדקתני בירושלמי (שם) דאית לרבנן קל בשורה וחומר במרובע והיינו נמי טעמא דר' אליעזר דאמר ירק בתבואה ששה טפחים קסבר דמקלינן במרובע כמו בשורה : תניא בתוספתא (פ"ב) וכמה היא מדת בית רובע י' אמות ומחצה מרובעות ר' יוסי אומר אפילו ארכו כשנים ברוחבו עבודת ירק בירק אחר ו' טפחים בין מן האמצע בין מן הצדדין ורואין אותם כסבלא מרובעת אפי' אין שם אלא קלח א' נותנין לו עבודה ו' טפחים היו קלחים נוטים לד' רוחותיה מותר מפני שהוא כסוף שדהו · פי' י' אמות ומחצה אותה מחצה באמה בת ה' טפחים העשר באמה בת ו' טפחים ומרובעות דקתני לא שיהא רוחב כאורך שאין בית רובע עולה כי אם י' אמות וב' טפחים ומחצה אורך על רוחב עשר כדפרישית לעיל אפילו ארכו כשנים ברחבו כגון כ"א אמה אורך על חמשה אמות ורביע רוחב חשיב הרחקה מאחר דאיכא בית רובע בין הכל ורואין אותה כסבלא מרובעת אירק אחר קאי דערוגה של ירק אחר או במרובעת ואמרינן בפרק אמר ר' עקיבא (דף פה:) דנקט מרובעת להתיר ראש תור הנכנס והיוצא הימנה : יא תבואה נוטה על גבי תבואה · כגון חטים על גבי שעורין וכולה מתני' בזרועין כדינן אלא שהשבולים ועלי ירקות מתוך גודלן נכפפין ושוכבים זה על זה : ירושלמי (שם) תני חמשה דברים נאמרו בדלעת יונית אין מסככין אותה על גבי זרעים ומביאה הטומאה וחוצצת הטומאה ועוקצה טפח ואוסרת כל שהוא והנודר מן הדלועין אינו אסור אלא בדלעת יונית בלבד ר' יונה בעי ולמה לית אנן אמרין מביאה וחוצצת תרתי תני בר קפרא שבעה אין מסככין ומביאה את הטומאה וחוצצת ועוקצה טפח ונותנין לה עבודתה וכלאים עם הארמית וכלאים עם הרמוצה ולא תנא לא אוסרת ולא נודרי פי' אין מסככין כדתני במתני' מביאין את הטומאה אם מאהלת על המת ועל הכלים וחוצצת אם טומאה תחתיה וכלים על גבה והני תרתי חשיב להו בחדא אבל בר קפרא חשיב להו תרתי ועוקצה טפח להיות יד להכניס לה טומאה ולהוציא ולמעוטי יותר מטפח אבל פחות כל שכן דחשיב יד דלא תקשי ההיא דפרק המפלת (דף כו.) והכי מסיק התם אבן היוצאה מן התנור ואוסרת כל שהוא דחשיב לה בסוף מסכת ערלה עם הדברים המקדשים ארמית דלעת והרמוצה דלעת הרמוצה כדפרישית לעיל בפ"ק : ירושלמי (הל' ח) מהו רואה אני את דבריהן מדברי אמר ר' חנינא אם דלעת מצרית שמסככת יותר מקישות אתה אומר מותר קישות ופול לא כ"ש א"ל רבי אבא מרי לא כן הוה רבי מונא אמר (ר' אמר) כל הן דתני רבי קישות ופול המצרית אף דלעת מצרית בכלל מהו רואה אני את דבריהן מדברי שאין כולן מסככין כמו דלעת יונית :

א חמשה זרעונים · בפרק אמר רבי עקיבא (דף פד:) דריש ליה מקרא דכתיב (ישעיה סא) כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח ואמר מאי משמע אמר רב יהודה צמחה תרי זרועיה תרי תצמיח חד הא חמשה וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי ואע"ג דקים להו לרבנן דלא ינקי אי

ר"מ

מיסך על הארץ הוא שידבקו ענפיו לארץ וידמה לאהל : ט קרחת. חלק מן הארץ מרובע וכבר התבאר* שרובע הוא חלק מכ"ד בסאה ובארתי כמו כן *שבית סאה הוא נ' אמה על נ' אמה א"כ יהיה בית רובע עשר אמות וחומש על י' אמות וחומש בקירוב וא"ר מאיר כי כשהיו אלו שמקומות מרובעות מותר לו לזרוע מין בכל מקום בפני עצמו מפני שהם נראים נבדלים אלו מאלו בשביל שהם מרובעים ומותר לו לזרוע שני מקומות מהם חרדל אבל ג' מקומות סמוכות אסור מפני שנראים כשדה חרדל ויהיו אותם המינים האחרים כלאים ומה שאמר בחרדל מפני שזה הצמח אינו כמו החטים והשעורים ושאר הקטניות שיזרעו מהן שדות רחבות אבל יזרע מהם שיעור מועט ושדה חרדל הגדול שלש קרחות ומפני זה יראה שדה חרדל ואילו זרע שלש קרחות ממין אחר לא היה נראה אותו המקום (א) שדה וחלקו חכמים על זה ואמרו שאסור לו לזרוע קרחת מכל מין אלא אם היו תשעה קרחות לבית סאה וכל קרחות מהם בית רובע שיהיו רחוקין זו מזו מרחק שוה ויהיה בין כל קרחת וקרחת קרוב מקרחת אחת בלא זריעה וביאור זה שבית סאה נ' על נ' ובית רובע עשר וחומש על עשר וחומש ונשאר בין כל קרחה וקרחה ט' אמות וג' חמשיות וחצי חומש וזה קרוב משיעור קרחת וזה צורתו :

זרוע		זרוע		זרוע
זרוע		זרוע		זרוע
זרוע		זרוע		זרוע

ואם ישים בבית סאה עשר קרחות אסור לו מפני שהמרחק ביניהם אינו שוה ויהיו קרובין אלו לאלו וזהו ענין מה שאמרו בגמרא ר' מאיר אומר אפי' סמוכות ורבנן סברי ובלבד שלא יהו סמוכות : ואמר ר' אליעזר בן יעקב ואפי' היתה שדהו בית כור אסור לזרוע בו מין אחר חוץ מקרחת אחת ובית כור הוא כמו בית סאה שלשים פעם מפני שהכור שלשים סאה על כן יהיה מדת בית כור חמשה ושבעים אלף ואם השים אותה מרובעת יהיה בצלע שלה מאתים ושלשה ושבעים ושש שביעיות בקירוב והלכה כחכמים : י ירצה לומר שכל מה שיהיה בבית רובע הוא נכנס במדתו וכבר אמרנו שמדת בית רובע עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש בקירוב : ואבילת הגפן רצה לומר מה שיתפשטו ענפיו על הארץ ומלת אכילת מלילה רצה לומר מה שאכלה מן הארץ כשנתפשטו ענפיה : תבואה בתבואה בית רובע. ר"ל לשום בין שני מיני תבואה בית רובע ואז יזרע · ובין שני מיני ירקות שהם כלאים זה בזה ששה טפחים ואין הלכה כרבי אליעזר : יא דלעת יונית יש לה עלים ארוכים ומתפשטין הרבה ומסובכין וכשיהו נוטין על התבואה או ירק נמשכו עליה ונסתבכו עמה ונראין כלאים ואין הלכה כר' מאיר :

א עושים בגנת ערוגות מרובעות כדי לזרוע בם הירקות ושמור אלו העקרים והוא שכלאים אין האזהרה בו אלא למראית העין

לפיכך כשיראה הצמח האחר מובדל הוא מותר ואפילו שהיה סמוך לו כמו שאמרנו בראש תור חטים ומפני כן אם היתה זוית הזרע הזה סמוכה לצלע זרע אחר ונקרא בו כך* יהיה מותר מפני שהוא ראש תור וכל שכן אם היתה

על עשר אמות דהיינו ארבעה ועשרים רבעים הרי לא תוכל לזרוע שם יותר מט' קרחות שאם תזרע עשירית תהיה סמוכה לחברתה הזרועה או ממזרח או מצפון או מדרום או ממערב או מן הזויות

והציור מוכיח שציירנו בו קרחות ט' זרועות וט' לבנות להיות הרחק בין קרחת לקרחת כדי שלא יהו לא סמוכות ולא חבושות ר' אליעזר אומר וכו': י כל שהוא בתוך בית רובע עולה למדת בית רובע. פי' כגון נקעים קטנים אע"ג דאינן ראויין לזריעה עולין למדת בית רובע דהנהו נגאני דארעא מיקרי. תניא גדר שאין גבוה י' עולה למדת בית רובע קתני אכילת הגפן עולה הא גפן עצמו לא פירש אכילת הגפן מה שאוכל הגפן פירש תפישת הגפן כלומר שורש הגפן ועבודת הגפן דהיינו סביבות הגפן כלומר אם בתוך הרובע עומדת גפן והשורש תופס הרבה קרקע והגפן תופס מעט של שורש: עולה במדת בית רובע. פי' להשלים י' אמות ומחצה. גרסינן א"ר אבא בר חייה בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא גפן עצמה אינה עולה למה מפני שאסורה בהנאה. והקשו הרי הקבר אסור בהנאה ועולה למדת בית רובע. ותירצו קבר אין איסורו ניכר וחזר והקשה דהכין אמרת [דאכילת הגפן עולה והרי אסורה בהנאה ותירץ מתני' כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידית. והסלע עולה פי' שאינו גבוה י' טפחים: תבואה בתבואה בית רובע. גרסי' ובלבד שלא תהא חבושה מד' רוחותיה אלא או מרוח אחת או מב' רוחות פי' לא יאמר הואיל וארחיק בית רובע אזרע מרוח מזרח מערב שעורין וכן מרוח דרום וצפון שנמצאין החטים בזה הענין חבושין מד' הרוחות פי' חבושין כמו אדם שחבוש בבית הסוהר: יא תבואה נוטה על גבי תבואה שהיו זרועין כהלכה אלא שיבולי חטין מרוב אריכותן נכנסין ושוכבין על שדה השעורין וכן הירקות הכל מותר: חוץ מדלעת יוונית. פי' שאסור להיות מסוככת על הזרעין ואם **סיכך אוסרין כל הזרעין שסיכך עליהן. תניא ה' דברים נאמרו בדלעת יוונית אסורה בסיכוך על גבי זרעין. עוקץ שלה טפח פי' וחשיב יד להכנים טומאה ולהוציא ואוסרת כל שהוא כדתנן אגוזי פרך ורמוני בדן וחביות סתומות וקלסי כרוב ודלעת יוונית מביאה את הטומאה פי' מת בראש הב' כל העומדין שם טהורין ואם דלעת יוונית מסוככת על המת כל העומדין שם תחת הדלעת טמאין ותוצצת לפני הטומאה שכל בני אדם העומדין שם על הדלעת טהורין מביאה ותוצצת חד חשיב להו והנודר מן הדלועין אין אסור אלא בדלעת יוונית בלבד בר קפרא תני שבע אין מסככין ומביאה ותוצצת ועוקצה טפח ונותנין לה עבודתה וכלאים עם הארמית וכלאים עם הרמוצה ולא היה שנה לא אוסרת ולא נודר. גרסינן בירושלמי א"ר יוסי ר' גמליאל בר' נפק לשוקא באו ושאלו לו ששנינו אסורה בסיכוך על הזרעין בנוגע היא הזרעין אי לא בא ושאל לאביו ואמר לו בנוגע: ר' מאיר אומר אף הקישות ופול המצרי. פי' שוין לדלעת יוונית ואין מסככין ורואה אני את דברי חכמים שלא מנו אלא דלעת יוונית מדברי ואמרינן בירושלמי מאי טעמא א"ר חנינא מה אם בדלעת מצרי שמסכך יותר מקישות הוא אומר מותר קישות ופול המצרי לא כ"ש שיהא מותר וא"ל ר' אבא מה תאמר ולא תדע שהיה אומר ר' מנא כ"ם ששנה ר' קישות ופול המצרי אף דלעת מצרי בכלל וגם בדלעת מצרי אין מסככין אלא מהו רואה אני דקאמר שבכולן פי' קישות ופול ודלעת מצרי אין מסככין כדלעת יוונית ויפה אמרו חכמים: פ"ג א ב ערוגה שהיא

והציור הזה לפי' המחבר לדעת הירושלמי

*		*		*
	*		*	
		*		
	*		*	
		*		

הציור הזה הוא ע"פ פי' הר"ש ז"ל
תלת קרחות זרועין בזו השורה וכן בשורה ג' וה'

זרע	סכה לא	זרע	סכה לא	זרע
סכה לא מלי	סכה לא מלי	סכה לא מלי	סכה לא מלי	סכה לא מלי
זרע	סכה לא	זרע	סכה לא	זרע
סכה לא	סכה לא	סכה לא	סכה לא	סכה לא
זרע	הכה לא	זרע	סכה לא	זרע

* [הגה. אולי צ"ל גפן עצמו היינו שורש הגפן ואכילת הגפן היינו סביבות הגפן כלומר אם וכו']. ** [נ"ע דהא כלאי זרעים אין נאסרין באכילה וכדתנן בפ"ח ומצוה לייבן].

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ד שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף נג:
טו ב מיי' שם הל' ג טור ש"ע י"ד סימן רצז סעיף כט:
טז ג מיי' פ"ג מהל' כלאים הלכה ט טוש"ע יו"ד סי' רצז סעיף מז:
יז ד מיי' שם הלכה ו טור ש"ע שם סעיף יז:
יח ה מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף יח:
יט ו מיי' שם הלכה יד טוש"ע שם סעיף כא:
א ז מיי' פ"ד מהל' כלאים הלכה ט וטוש"ע שם סעיף לד:

פירוש הרא"ש

שדה תבואה ולחבירו שדה תבואה לא יזרע ביניהם אפילו תלם של חרדל וחריע שדרך בני אדם לזרוע תלם אחד של מינים אלו וגם אינם מזיקין לתבואה אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע כי הם מזיקי' לירקות ואין דעתו לקיימם: (יב) כך מקרח את שדהו ממין הזרוע בו לזרוע בו מין אחר: (יג) כי מקום שהוא מכח שיעור ק' על חמשים היה בית סאתים זרע:

פי' הרא"ש מפרק זה עי' בסוף המסכת

הגהות הב"ח

(א) מ"מ בר"מ אותו המקום זרוע כשדה ונלקו:

הגהות הגר"א לנרא

פרק ג במשנה א [א] ואחת. צ"ל לרוח ואחד:

מסורת הש"ס

א) שבת פ"ט דף פד: פסחים פ"ב דף לט:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

גבוה מן הארץ שלשה טפחים וזרע תחתיו סמוך לו זרע אחר מבורך דקיימא לן כל שפחות מג' כסתום דמי ולפלע וכו' דכהן נדר והרין: ט הרוצה לעשות את שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה כ"ד קרחות לבית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה [וכשהלקנה לרצועות] תוכל לעשות ממנה כ"ד קרחות שכל קרח הוא עשר אמות על עשר אמות (ומחצה דהיינו שני) [ושני] טפחים וחצי טפח. ולא תימא עשרה אמות ומחצה על י' אמות ומחצה אלא עשר אמות הרוחב באורך עשר אמות (ומחצה דהיינו שני) [ושני] טפחים וחצי ואילו הטפחים מי' טפחי' לאמה נמצא זורע בכל קרח [מכל מין שירצה]: רובע. היינו לוג: היתה קרחת אחת או שתים. פי' מי שיש לו שדה תבואה ובתוך שדהו בית רובע אחת מוקרת או ב' אע"פ שזרוע תבואה וזורע אותן קרחות חרדל שאינן נראות כשדה ירק. אבל אם ודאי יש לו בתוך שדה ג' קרחות כל קרח מבית רובע אסור לזורען חרדל. וחכמים אומרים. פירוש חכמים ארישא והכי קאמר הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה ט' קרחות לבית סאה. ואינו עושה אותן לא חבושות ולא סמוכות אלא כיצד עושה בית סאה כראש ג' [קרחות] וזורען איזה מין שירצה וקורח עד ב' קרחות וקורח עוד אחת באמצע וקורח עוד ב' בשורה השלישית וקורח עוד ב' בשורה הרביעית וקורח עוד אחת בשורה החמישית. אבל עשרה לא תוכל למצוא. ולשון הירושלמי הוא כך תלת. ותרתי. וחדא. ותרתי וחדא ותנה אנו מציירין אותו כדי שיהא נוח להתבונן בו. בית סאה היא חמשים על חמשים וכל בית רובע עשר אמות

באמצע היה לה גבול גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר שלשה על כל גבול וגבול ואחד באמצע [א]לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו רבי יהודה אומר [ב]ששה

ר"מ

זוית זרע זה נדבקה בזוית האחר כך*

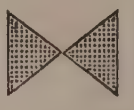

ואם יהיה צלע הזרע הזה מקביל לצלע הב' כמו זאת הצורה*

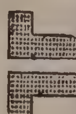

אסור להדבק האחת בשניה מפני שיתערב הכל ויהיה כלאים ולכך ההפרש ביניהם על אחד משלש דרכים האחד לחפור ביניהם חפירה שיהא בעמקה טפח ובארכה ו' טפחים אם שני המינים הם ירקות כמו שיתבאר בזה הפרק או ישים ביניהם גבול שיהיה רומו טפח ורחבו טפח והדרך הב' להרחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יינק זה מזה והדרך הג' להחזיר העלים של זרע זה לזה הצד והעלים של זרע אחר לצד ב' עד שיראו מובדלות כמו שיתבאר בזה הפרק ועל כל אלו העקרים שנאמר שערוגה ו' על ו' אפשר לזרוע בה ה' מינים מן הזרעים ולא תהיה כלאים וזו צורתה*

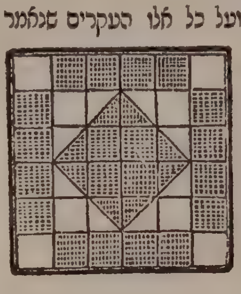

ויהיה מדה כל מה שנזרע מזו הערוגה כ"ד (א) כמו שיתבאר בגמ' וכבר יחדו זאת הערוגה בגמ' ואמרו ערוגה בחורבה שנינו רצה לומר שאסור לזרוע אותם כמו שציירנו אלא אם תהיה (בחורבה) לבדה ולא תהיה סביבותיה ערוגה אחרת כדי שלא יתערבו בה הזרעים שבאחת מצדי הערוגה עם הזרעים שבערוגה הב' הסמוכה לה והקשינו שם ואמרנו מפני מה לא התרנו לו לזרוע תוך הערוגה כנגד הקרנות שאין בה דבר זרוע ואמרנו שהוא אסור שמא ימלא הקרנות ויהיה זריעתו לערוגה ע"ז הצורה השניה*

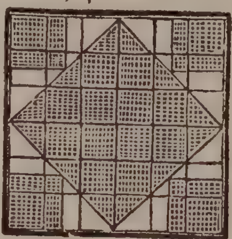

ויהיה מה שנזרע מן הערוגה בזו הצורה שיעור מדתו כ"ז טפח וזה תכלית מה שיוכל לזרוע בערוגה שהיא ששה על ששה כשיזרע בה חמשה זרעונים בלבד על התנאי שאמרנו: היה לה גבול גבוה טפח זורעים בתוכה י"ג ג' על כל גבול וגבול כמו הצורה הזאת*

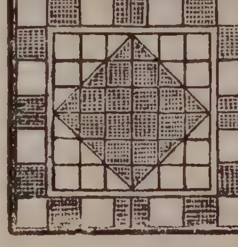

ויהיה מדת הזרוע ממנה באלו השלשה עשר מינין ל' טפח כמו שנתבאר בזה הצורה למסתכל בה: ואמר רבי יהודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה שהיא ששה על ששה ולה גבול טפח י"ח מינין י"ב על הגבול כמו שאמר תנא קמא וששה באמצע ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים וירבו המינים ולא יחסר

ר"ש

לאו קרא הוא אמינא דאיכא ערבוב ואסורה והדיא מוכח בירושלמי (שם) דקרא עיקר דרשה ולאו אסמכתא מדדריש נמי מקרא טעמא דר' יהודה דאמר בסיפא ששה ועוד דאמרי' בירושלמי (הל' א) ר' יוחנן בשם רבי ינאי כולהו בתוך ששה כהנא בשם ר"ש לקיש כולהו חוץ לששה כלומר כולהו אותן של ד' רוחות וקסבר ר"ש לקיש דאפי' בא לזורען סמוך לערוגה מבחוץ אין יכול לזרוע אלא חמשה בין הכל ופריך אם כולהו חוץ לששה ניתני תשעה משמע דלמאן דאמר בתוך ששה לא קשיא מידי דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב. אבל אם נזרעין מבחוץ סמוך לד' רוחות הערוגה בזה לא אסר הכתוב וכל מה שיוכל לזרוע יזרע והא דתנן לעיל בפרק ב' (משנה י) ירק בירק ו' טפחים הני מילי בשדה גדולה שיש בה ירק הרבה אבל הכא דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט לא חיישי' ודכוותיה אשכחן גבי תבואה דתנן לעיל בפרק ב' (מ"ב) תבואה בתבואה בית רובע. ואמרינן בירושל' (הל' א) מהו להקריח בית רובע ולזרוע בתוכה ה' מיני תבואה מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה אתמר מותר כאן שאין לוקין עליו כל שכן דבכל מקום שאין זורע מכל מין ומין אלא מעט לא חיישי' אלא שלא ייניקו המיני' זה מזה ואפי' במה שהיניקות מתערבות ויונקין ממקום אחד לא חיישינן כדאיתא בירו' (שם) אמר ר' יונה עבודה פוגעת בעבודה ואין מין פוגע בחברו לחובשו ולשון חבישה פירשתי לעיל וסדר הזריעה רגילין לפרש שזורע שורה אחת לכל רוח אלא שמניח חרב לכל קרן וקרן טפחיים וחומש מצד זה וטפחיים וחומש מצד זה דנמצאו ג' טפחים ומשהו מזרע מזרח לזרע דרום לפי חשבון כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכן לשאר קרנות ובאמצע הערוגה גרעין אחד לבדו ולא יתכן כדפרישי' דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה ועוד דבירושלמי (שם) דריש זרועיה מעוט זרעים שנים אמר רבי שמואל בר ססרטאי מה שנים אתה למד ארבעה מה שנים אתה נותן בתחלת שדה ומיצר והולך אף ארבעה אתה נותן בתחלת שדה ומיצר והולך אי אפשר שלא יהא שם נקב אחד פנוי ליטע את האמצעי וסוגי' זו אי אפשר ליישב לפי אותה שיטה למה שייך ומיצר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין הנזרע אלא כך הוא הדין דאין צריך להרחיק המיני' זה מזה אלא טפח ומחצה כשיעור יניקתן ובפרק אמר ר' עקיבא פי' בקונטרס דשיעור יניקת כל ירק טפח ומחצה ואף על פי שפירש שם עם מקום הזרע לא היה צריך לפרש כן אלא לפי שיטתו פי' דמצריך להרחיק ג' טפחים זה מזה שלא יתערבו היניקות ואינו כן דלא חיישי' בעירוב היניקות אלא שלא יינק כל א' מגופו של חברו והא דתנן בפרק לא יחפור (דף יז.) מרחיקין את הזרעין מן הכותל ג' טפחים דמשמע כך הוא שיעור יניקתן מ"מ עיקר יניקתן לא אזלא אלא טפח ומחצה ואפשר משום שהשרשים מתפשטין ג' טפחים כדאשכחן גבי אילן בפ' לא יחפור (דף כה:) דתנן מרחיקין את האילן מן הבור כ"ה אמה ואפילו הכי אין יניקתו אלא ט"ז אמה כדאיתא בשילהי לא יחפור (דף כו:) ולמאי דמסקי' נמי בפרק לא יחפור דזרעים לא מתרשי' לגלדין וטעמא דהרחקה מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח מ"מ לא ינקי כולי האי ועוד מתני' דלא יחפור דלמא בזרעים דינקי [טפי] והכא בירקות כדאיתא בפרק כל שעה (דף לט:) וכדתנן בפרקין וא"ת מה דאמר בפ' ר"ע דאמר רב ערוגה בחורבה שנינו מכ"ת גבול של ערוגה טפח ולב' ערוגות איכא ב' גבולין ונמצאו ב' טפחים בין זרע של ערוגה לזרע של חברתה וי"ל דב' ערוגות זו אצל זו גבול אחד לשתיהן דשיעור גבול כמלא רוחב פרסה להלך סביב להשקותן כדאמר התם ובחד טפח סגי והשתא כך הוא סדר הזריעה שמניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום כשיעור אלכסון של טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש משהו יותר מטפח ומחצה ובטפח ומחצה סגי וכן לכל קרן וקרן ונמצא רוחב הזרע ד' טפחים חסר חומש בתחלת ו' ומיצר והולך מצד ימין ומצד שמאל עד שהוא כלה לרוחב טפח חסר חומש וכן לכל רוח ורוח עד שהוא מניח באמצע הערוגה ג' על ג' חרב ועושה באמצע נקב וזורע בו גרעין אחד ונמצאו כל המינין רחוקים זה מזה טפח ומחצה כזה*

והיינו דקאמר בירושלמי (שם) לזורע ד' מינין ומיצר והולך עד שמניח שם נקב אחד וזורע בו את האמצעי והא דפריך בירושל' (שם) ניתני תשעה למאן דאמר כולהו חוץ לו' פריך לפי שאף למאן דאמר כולהו בתוך ו' היה יכול לזרוע ט' אם לא משום ערבוב אבל משום יניקה לא מיתסר לפי שיכול בענין אחר שזורע באמצע כל רוח טפח על טפח ובאמצע הערוגה טפח על טפח נמצא מזרע האמצעי עד זרעוני הרוחות טפח ומחצה לכל רוח ומזרע שבאמצע הרוח עד הקרן ב' טפחים ומחצה מכאן וב' טפחים ומחצה מכאן וזורע בכל קרן וקרן טפח על טפח הרי ט' מינין שיש בכולן חרב בין זה לזה טפח ומחצה ולמאן דאמר כלהו חוץ לו' יכול לזרוע מן האמצעי של ג' על ג' ומשום הכי קשיא ליה בירושלמי (שם) ניתני ט' ומשני רב בערוגה שבערוגות ובפרק אר"ע פריך והא מיערבן אהדדי ומשני בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן ממשיך זרע של ערוגה זו לצד דרום ושל זו לצד צפון ולפי זה ממעט זרע שבתחלת שדה כדי שיהא רחוק מערוגה שבצדה טפח ומחצה והא דקאמר בירושל' (שם) מה שנים אתה נותן בתחלת ו' ומיצר והולך היינו שאם בא לזרוע ב' מינין בערוגה של ו' זורע מצד מזרח ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע ומצד מערב ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע וביניהם חרב ו' טפחים אורך על רוחב טפח ומחצה ומיהו לפי מה שפירשתי אין לנו הוכחה שיהא שיעור יניקת הזרע טפח ומחצה למה שפירש בקונטרס במסכת שבת דשיעור כל ירק טפח ומחצה על כרחו לפי שיטתו שאוסר לערב היניקות דמצריך להרחיק זה מזה ג' טפחים מכלל דמדת היניקות טפח ומחצה. ומיהו לפי שיטתנו נמי אזלא יניקה מיהא טפי מדקאמר ערוגה בחורבה שנינו אע"ג דאיכא גבול טפח דמפסיק ביניהן: היה לה גבול גבוה טפח. כמין סמיו של מים גבוה טפח סביב בירושלמי (שם) רבי נסא שאל לא מסתברא בגגו של גבול טפח בתמיהה כן מוכיח שם מתוך בעיא שאחריה. ונמצאת הערוגה מבחוץ וזורעין בתוכה י"ג זרעונין ג' על כל גבול וגבול דהיינו י"ב סביב כיצד ד' לד' קרנות וב' לכל רוח ורוח ואחד באמצע והאי דקתני מתני' ג' על דקרן נמנה עם הג' ומונה קרן אחת לכל רוח ולכך קרי להו ג'. והשתא אותן י"ב שבגבול לא משכחת טפח על טפח מכל מין ומין שכל הגבול מ' ח' טפחים אורך על רוחב טפח שהרי הערוגה עם הגבול ח' על ח' שול ממנה רצועה מצד מזרח ברוחב טפח וכן מצד מערב הרי לך ב' רצועות שמונה ורחבה טפח כשאתה בא לחזור וליטול רצועה מן הדרום ורצועה מן הצפון אין בכל אחד כי אם ששה טפחים אורך שכבר נתמעטה כל אחד טפח מכאן וטפח מכאן והזרעונים מרוחקין זה מזה טפח ומחצה ומין וי"ב אורות לי"ב מינין שבגבול הרי י"ב [א] טפחים ולא נשאר מקום

פי' מהרי"ן מלכי צדק

ו' על ו' טפחים וכו' בשבת בפ' ר' עקיבא גרסי' מנהני מילי אמר רב יהודה צמחה תרי זרועיה תרי הרי ד'. תצמיח חד הרי ה' וקים להו לרבנן דה' בו' לא ינקי מהדדי. גרסינן ר' יוחנן בשם ר' ינאי כולהון בתוך ו'. פי' כיצד זורעין בה ה' כי הערוגה ממזרח למערב ו' טפחים ומצפון לדרום ששה טפחים וכל זרע תופס טפח על טפח ובין זרע לזרע טפח ומחצה עתה בפנת מזרח זרע תופס טפח על טפח באמצע זרע תופס טפח על טפח במערב תופס טפח. עתה ימצא בין זרע שבפנת מזרח לזרע אמצעי טפח ומחצה ובין זרע שבפנת מערב לזרע אמצעי טפח ומחצה וכן בין זרע שבפנת צפון לזרע אמצעי טפח ומחצה ובין זרע שבפנת דרום לזרע אמצעי טפח ומחצה ונשארו פנויין הקרנות שהוא יכול לזרוע ד' ולעשות ט'. כיצד מזרע צפון עד זרע מערב ד' טפחים הוצא טפח לזרע וג' טפחי' פנויין טפח ומחצה שיהא בין זרע הקרן לזרע צפון. וטפח ומחצה אחד בין זרע הקרן לזרע מערב וכן הדין של כל הקרנות. וקשיא אם כן ליתני ט' בערוגה ותירצו א"ר תנחום הצראה בין הערוגות היא מתנייתא פי' דאין לה מקום קרנות בפני עצמה שתהא שלה לא ולחברתה והקשו בבבלי שם א"כ באמצע הפנה לא ליזרע דהא נערבין זה עם זה ותירצו בנוטע שורה לכאן ושורה לכאן: היה לה גבול. פי' כמו נדר מים בלבד גבוה טפח וכו' אמר רב נאא מסתברא הגבול רחבו טפח: ג' על כל גבול וגבול. כיצד הואיל והגבול רחב טפח נמצאת הערוגה מבחוץ ח' על ח' בכל רוח זורע ב' הרי ב' טפחים לזרע וטפח ומחצה [ריוח] הרי שלשהומחצה נמצא בין זרע מורח לזרע צפון ד' טפחים ומחצה ויותר הוצא זרע לטפח ומחצה נמצא בין זרע הקרן לזרע מזרח טפח ומחצה מצד זה ובין זרע הקרן לזרע צפון טפח ומחצה מצד זה וכן כולן והנה אנחנו מציירין אותו כדי שיהא פתוח ומרווח להבין אותה אבל באמצע לא תוכל לזרוע אלא זרע אחד כי מבפנים אינה אלא ה' ומחצה על ה' ומחצה הרחק טפח ומחצה מיכן וטפח ומחצה מיכן ישארו באמצע ב' טפחים ומחצה הוצא זרע לטפח או זורע כל ב' טפחים ומחצה מין אחד אבל מין שני לא תוכל לזרוע וכן קיימא בירושלמי שהגבולין ממעטין הו' שנמצא זרע הגבול נכנס בתוך הערוגה וצריך אתה ליתן הרחק טפח ומחצה מכל צד ולזרוע אבל אם הגבולין אינן ממעטין בערוגה ואינן נכנסין זרע הגבול לערוגה יכול אתה לזרוע ה' זרעונין כאשר אמרנו. ר' יהודה אומר כשהגבול טפח והערוגה ו' יכול אתה לזרוע באמצע ו' חוץ מן הקרנות דפנים. כיצד ר' יהודה סבר עבודת ירק בירק טפח. ומדרבנן נשמע לר' יהודה כמה דרבנן עבדי זרע שיעורו ב' שלישי עבודתו כן ר' יהודה זרע שיעורו. ב' שלישי דטפח עתה זורע ג'. זרעין ברוח אחד וג' ברוח אחר שירחיק מכל צד וצד [טפח] באורך על פני כל הערוגה נשארו ד' על ד' זורע ג' זרעונין בב' טפחים וב' טפחים בינייהו (תו תחייב ב' שורות באמצע רחב על שורה טפח)* ותזרע ג' זרעין תמצאו חבושות ולא סמוכות וכשתצרפה יבא לכל זרע עבודתו ו' טפחים ברוחב טפח נמצאת הערוגה עם גבוליה ח' על ח' וזרע ה' זרעונין במזרח מבחוץ הוו להו ג' טפחים ותילתא וד' טפחים בין זרע לזרע פשו להו תרי תילתא אכתי בעין שליש טפח להשלים שיעור לעבודת הזרע שקול ליה מן רוח צפון דלא תזרע בקרן אלא ברחוק שליש וזורע בצפון ארבע זרעין הוו להו ב' טפח וב' שלישים ושליש דארחק הרי שלשה וג' לעבודת הרי ו' ומתחיל לזרוע בקרן מערב דעובי התלם הוי טפח ועובי התלם חשיב עבודה לזרע צפוני ולזרע מערב וזורע במערב ה' זרעין הוו ג' טפחים ותילתא וד' טפחים בין זרע לזרע פשו להו תרי תילתי אכתי בעינן שליש טפח להשלים טפח לעבודת הזרע שקיל ליה מרוח דרום דלא תזרע בקרן אלא ברחוק שליש וזורע בדרום ד' זרעין הוו להו ב' טפחים וב' שלישים ושליש דארחקת הרי ג' וג' לעבודה הרי ו' וכבר זרע בקרן מזרח ועובי התלם חשיב עבודה לזרע דרום ולזרע מזרח. והזהר בזה הפירוש כי מאד הוא מדוקדק. ומה דתני במתני' ו' מבפנים. ומה דתני ר' חייא [י"ח] מבחוץ נמצאת אומרים מה ששייר ר' במתניתין פירש ר' חייא. תני בירושלמי ר' יהודה אומר י"ח: כל מין זרעין וכו'. מ"ט דאלימי ולא סגי להו בהכי לזורעין בהכי אבל מין ירקות זורעין בערוגה פי' כמו שאמרנו. גרסינן א"ר רב ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח נזרעין בערוגה. ואמרינן פשיטא תנינא כל מין ירקות זורעין בערוגה. ופריק אי ממתני' הוה אמינא הני מילי שאר ירקות אבל חזרת הואיל וסופה להקשות ליבעי טפי קמ"ל דרב דאפילו חזרת סגי לה כשאר ירקות והתחילה המשנה לפרש קצת חרדל יאפונין. שופין מין זרעין ואינן נזרעין בערוגה. אפונין מין ירק ונזרעין בערוגה. אפונין בלע"ז ציצירי. ובלשון ערבי חמצי ובלשון יון דוביתיאה. הגמלונין הן הגדולין שופין הן הקטנים ויש אומרים השופין הן החלקין.

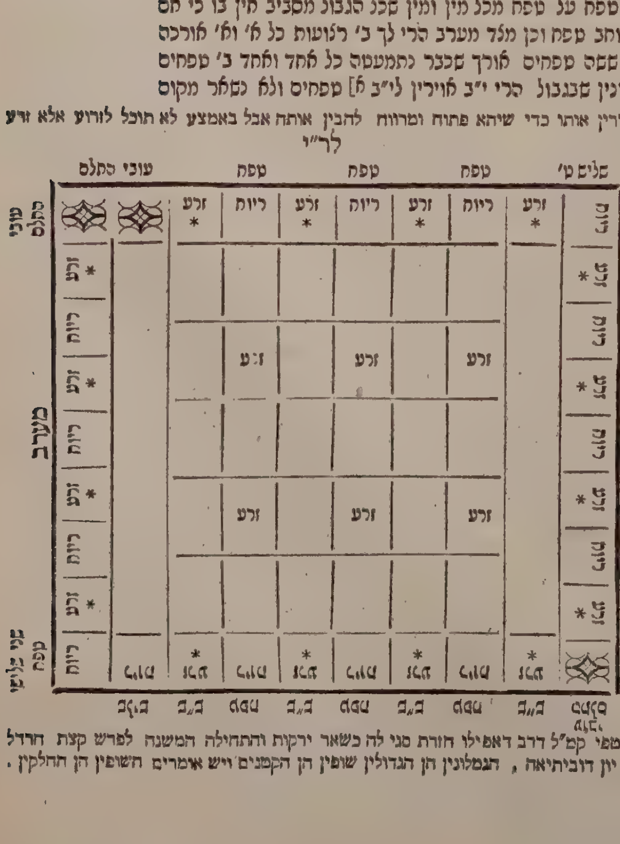

* [הגה. אינו מובן כוונתו בזה ואולי דט"ס נפל בכאן וצ"ע]:

עין משפט נר מצוה

ב א ב מיי' פ"ד מהלכות כלאים הלכה י"ב טוש"ע יו"ד סימן רצז סעיף לז:

הגהות הב"ח

(א) מ"א בר"מ מזו הערוגה כ"ד טפחים כמו שיתבאר:

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"א בר"ש י"ב אורין לי"ב טפחים. צ"ל לי"ח:

לזריעת י"ב מינין כי אם י' טפחים· וכשתחלק הי' טפחים לחומשין יעלו לנ' חומשין תן ד' חומשין לכל מין ומין וישתיירו ב' חומשין תחלק ב' החומשין לשתותין שתות לכל מין ומין נמלא מקום המין ד' חומשין ושתות חומש על רוחב טפח דהוא רחבו של גבול· ועוד יש למנות בדרך אחרת דכי זרעת לכל קרן טפח על טפח נמלאו ו' טפחים בין קרן לקרן לא מהן ד' טפחים ומחצה לג' אוירין שביניהן לא ישארו כי אם טפח ומחצה לג' המינים הנזרעים באמצע הרוח ג' רביעי טפח לכל מין ומין וכי מצטרפת זריעת הרוחות לזריעת הקרנות נמצא י"ב מינים לי' טפחים· ובירושלמי (שם) פריך וניתני ששה טעות סופר הוא

באמצע: ב *כל (א) מין זרעים אין זורעין בערוגה וכל מין ירקות זורעין בערוגה חרדל ואפונים השופים מין זרעים אפונים הגמלנים מין ירק [ב]גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו [ג]התלם ואמת המים שהם עמוקים טפח זורעים לתוכן שלש זרעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע: ג [ד]היה (ב)ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו היתה שדהו זרוע ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו ר' עקיבא אומר

ר"ש

דחמש גרסי' כלומר דניתני במתני' ג' על כל גבול וגבול וה' באמצע כמו בערוגה דרישא שאין לה גבול גבוה טפח וזורעין לתוכה ה' זרעין וליהוו השתא להך דאיכא גבול י"ב [י"ז] זרעין ומשני תיפתר שהגבולין ממעטין כלו' שארע הגבולין נכנסין לתוך הערוגה וממעטין אותה מו' על ו' טפחים וצריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דאי אפשר שלא יפול לתוך הערוגה מזרעי' שעל הגבול אלא היינו טעמא דממעט לפי שצריך להרחיק זרע הערוגה עצמה מזרע הגבולין מסביב טפח ומחצה ולא נשאר מקום פנוי לזרע אחר בערוגה כי אם ג' על ג' באמצעה לפי שצריך להרחיק טפח ומחצה מכל רוח ורוח דאמרינן בירושלמי (הל' ב) ר' יונה אמר ר' זירא ור' אסי תרויהון בשם ר' יוחנן חד אמר סומכין [לגדר ואין סומכין] לגבול · וחד אמר גבול שנתמעט כשר: גדר שנתמעט פסול· ולא ידעינן מאן אמר האי ומאן אמר האי : ר' יהודה אומר ו' באמצע · בירושלמי (הל' א) מפרש טעמא דרבי יהודה דאמר ששה זרע זרעה זרועיה · רבי חגי אמר זרעיה ה' · כל הדין דאשכחן לה ו' אנא מחק ליה אשתאילת לרב הונא ספרא דסדרא ואמר זרועיה מלא· משמע דדריש לרבי יהודא ו' יתירא · ועל מה שתירץ בירושלמי תיפתר שהגבולין ממעטין ו' פריך עלה בדא תנינן רבי יהודה אומר ששה באמצע · ומשני וקיימונה ולא ידעין אין חברייא קיימונה אין רבי אמי קיימונה על ראשה · כלומר תירצו הדבר ולא ידעין אם החברים בני הישיבה תירצוה אם רבי אמי · דרבי יהודה ארישא קאי ולא אגבול · והדר פריך ואין על ראשה בדא תני ר' חייא ר' יהודה אומר שמונה עשר · כלומר על כורחין [אסיפא] קאי ואין מתרץ כלום בירושלמי על זה· ובכל ענין שנעמיד בערוגה אותן ו' דרבי יהודה צריך שיהא ביניהן טפח ומחצה וראוי להעמידה ג' בשורה אחת מן המזרח ג' בשורה אחת מן המערב וזורעין באורך וברוחב כדי שיהא כל מין רחוק מחברו טפח ומחצה מכל צד·ומיהו לא משכחת ו' בשום ענין אם איתא דר' יהודה בעי הרחקת טפח ומחצה דהא לא משכח' מקום פנוי בערוגה אלא ג' על ג' כדפרישית והיכי מצי זרע בהו ששה מיני' אא"כ אין ברוחב כל מין ומין כי אם גרעין אחד · וצריך לומר דר' יהודה לטעמיה דאמר בפרקין רוחב כמלוא רוחב פרסה דהיינו טפח כדאמר בפרק אמר ר"ע · *אבל עדיין קשה דאכתי לא משכחת לה אלא ד' על ד' פנוין דהוא צריך להרחיק טפח מן הגבול מסביב לד' רוחות וא"א לסדר ו' מינין בד' על ד' מרוחקין זה מזה טפח · אם לא נאמר שזורע בהן ב' שורות א' במזרח וא' במערב [ואינן] טפח על טפח מכל מין ומין ומתחיל מקרן מזרחית דרומית וזורע חצי טפח על טפח ומניח טפח וחוזר וזורע חצי טע"ט ומניח טפח וזורע חצי טע"ט והוא קרן מזרחית לפונית וכנגדה מן המערב בסדר זה ומה שפירשתי חצי טע"ט לפי שהחצי טפח על אורך שורה ויש הפסק בין שורה לשורה ב' טפחים ואין יכול לעשות שם מין אחר · ומיהו יכול להרבות [במינים] הללו עד שלא יהא בין שורה לשורה כי אם טפח·ותימה הא דקתני מתני' היה לה גבול גבוה (א) טפח *מה רוחבו כגובהו של גבול [ליתני היתה] ערוגה ח' על ח' זורעין לתוכה י"ג זרעונים · ואם היינו יכולים לפרש דטפח של גבול נמנה בשיעור הרחקה הוה ניחא טפי וכן מוכיח בסמוך כמו שאפרש · ולרבנן דבעו טפח ומחצה ממעטין זרעים של גבול חצי טפח בערוגה מסביב ונשאר ה' על ה' [פנוים] ולרבי יהודה סגי בהרחקה טפח פשו להו כל הו' טפחים של ערוגה פנויה · ועתה צריך לטעם לרבנן אמאי קאמרי ואחד באמצע הא משכחת לה בערוגה של ה' על ה' ד' מינין בד' הזויות כל אחד טפח על טפח ואחד של טפח על טפח באמצע אלא שהאמצעי לא יהא אלכסונו כנגד אלכסונו של ערוגה דאף על גב דאלכסון של ה' על ה' עולה שבעה הא איכא נמי אלכסון זרעים של קרנות ואלכסונו של אמצעי אא"כ זרע ליה לאמצעי אלכסונו כנגד ריבועה של ערוגה · ומיהו איכא למימר למאן דאמר [דכולהו בתוך ו'] מדלא שרא רחמנא [אלא] ה' בתוך ו' מכלל דפחות אסור משום ערבוב ואע"ג דכשזורע נמי בערוגה ו' על ו' נכנסין הזרעים שברוחות לתוך חמשה דלא חיישינן אלא דלא ינקי מהדדי· התם שרי טפי משום דנראה כסוף שדה כדאשכחן לעיל בפ' ב' · דהא דאמרי' בפרק אמר ר' עקיבא אין ראש תור ירק בערוגה הני מילי לסמוך אבל הכא מרחיק כשיעור יניקתו וראוי להתיר יותר מהיכא דמתחיל בתחלת חמשה אף על פי שמרחיק נמי שיעור יניקתו · אבל קשה לרבי יהודה דליזרע ט' באמצע דהא אמרן לעיל דלרבנן היה זורע תשעה אם לא משום דבערוגה שבענו שנינו והכא ליכא דהא איכא גבול גבוה טפח מסביב · ומיהו לרבי יהודה נמי ניחא דטעמיה מקראי כשזורע בתוך הערוגה וכי פרכי' ניתני ט' היינו למאן דאמר כולהו חוץ לששה · והשתא [כיון דגובה הגבול מן המנין] לרבנן דאמרי אחד באמצע אותו אחד של ה' על ה' ולרבי יהודה דאמר ששה באמצע עושה שני שורות של שלשה שלשה שיש בכל מין ומין טפח ושלים על שני טפחים ומחצה ונמצא בין השורות רצועה של ששה רוחב על רוחב טפח ובין מין לחברו טפח :
ב כל מין זרעים גדולים דאלימי לינק טפי אין נזרעין בערוגה אחת אפילו כשיעור הזה משום דינקי טפי והא דתנן דזורעין בתוכה חמשה זרעונין במין ירקות קאמרי נזרעין כהלכתן · ובפרק כל שעה (דף לט·) אמר רבה *בר בר חנה ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולן נזרעין בערוגה אחת כלומר כהלכתן ואע"ג דממתני' דהתם שמעינן ליה דקרי להו ירקות אצטריך ליה דסלקא דעתך משום דסופה להיקשות ניתיב ליה רווחא טפי כי ההיא דאמר רבי יוסי ב"ר חנינא קלח כרוב שהוקשה מרחיבין לו בית רובע : השופין· חלקין : תגמלונין · (ב) גדולים ואלימי קשין מן הגדולים : גבול שהיה גבוה טפח· וזרעו בו י"ב זרעים כדאמרן ונתמעט מטפח אין צריך לעקור משום מקיים בכלאים כיון שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה אבל לזרוע בתחלה אסור אחר שנתמעט · ויש מכאן ראיה למה שפירשתי לעיל שגובה הגבול נמנה בשיעור הרחקה השתא כשזורע י"ג זרעונין זרע האמצע חמשה על חמשה דאיכא הרחקה טפח ומחצה מזרעים שעל הגבול וכשנתמעט הגבול חסר ליה וכן לר' יהודה דאמר ששה באמצע אבל אי לא חשבת ליה לגובה כי נתמעט בגובה מאי הוי : אחת מכאן · בשפת התלם לרחבו ואחת מכאן בשפה האחרת ואחד באמצע התלם וזורע מכל מין ומין על שיהו מרוחקין זה מזה טפח ומחצה ורוחב התלם ששה · וכן באמת המים נזרעין לרוחבה של אמה שהיא כמו כן ששה וכשיבשו המים דחזי לזריעה : והא דנקט עמוקין טפח כל שכן אם אין עמוקין טפח דשרי טפי אלא לרבותא נקט הכי דאפילו הכי שרי משום דאיכא מאן דאסר דאמרינן בירושלמי (הל' ג) תני בר קפרא אינו זורע אלא מין אחד : ירושלמי (הל' ב) החרדל והפונין השופין מין זרעים שזרעם לירק אין נותנין אותן על גבי ערוגה האפונין הגמלונין ופול המצרי שזרעם לזרע אין נותנין אותן על גבי ערוגה · זרען לירק נותנים אותם על הערוגה · ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין אע"פ שזרען לזרע נותנין אותן על הערוגה :
ג ראש תור ירק · ופירושו כדפרישית לעיל ראש תור המים בפ"ב (משנה ז) : מפולש · מלשון מבוי מפולש שפתוח משני רוחות ואין לו אלא שתי מחיצות

ר"מ

לט ממדת הזרוע כלוס וזה לורתה*

וכשתסתכל בלורה הזאת היטב תמלא מדת כל מסומן מן הששה המסומנים שבאמצע ג"ט ותמלא המרחק בין שני צלעים שהם משתנים מצלעות אותם המסומנות גדר ג' ורביע והוא (א) א' וד' חמישיות בקירוב ופירוש זה שכל שטח משתוה הצלעות כשנחלק כל צלע מצלעיו בב' חלקים והחברנו בין הנקודות בקוים ישרים יהיה תבנית השני הנעשה בתוך התבנית הראשון תהיה מדתו חצי התבנית הראשון אשר חלקנו צלעיו כזה*

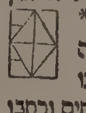

וכשתסתכל כל מסומן מן הו' המסומנים שנזרעו בתוך הערוגה שהיא ו' על ו' ותמלא כל מסומן מהם על הצורה אשר זכרנו ויהיה התבנית שנעשה בו אחד מן המסומנים בארכו ג' טפחים ורחבו שני טפחים ויהיה מדתו ו' טפחים ויהיה מדת המסומן שבתוכו ג' טפחים וזה ערכו* וכל אלו הענינים מבוארים למי שיש לו חלק בחכמת המדות והתשבורת אבל כל מי שלא יסתכל בחכמה ההיא ילמדו אלו הדברים בקבלה ואם יהיה לו שכל טוב יהיה תכלית הבנתו לראות בעין לבו הענין לא שיתבאר לו במופת .

והנני חוזר לענין וכבר הקשה בגמרא על דברי ת"ק אחד באמצע ואמרו וניתני ו' באמצע והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם אבל אמרתי לך זה ללמדך שדעת ר"י בענין זה נכון ואמת הייתי יכולין לומר שר' יהודה חולק על תנא קמא ודרך המחלוקת ביניהם שר"י אינו מתיר להיות אחד באמצע מפני שהערוגה נראית כלה מן המין ההוא ויהיו המינים שעל הגבול נראין כלאים על הדרך הזה אשר הקדמנו באמרו מפני שנראין כשדה תרדל ונמלא תנא קמא מתירו להתיר זה הענין נתכוין תנא קמא באמרו אחד באמצע ולא אמר ו' באמצע אבל אין זה הפרוק בגמרא ומה שנתפרק מכל הענין ונתברר בגמרא שמותר לו לזרוע אחד באמצע ומותר לו ג"כ ו' באמצע כמו שליירנו ואם תרצה להקשות ותאמר ולמה לא אמר ר' יהודה ט' באמצע והוא אפשר להיות על זה הצורה* והרי הוא לא יחסר ממדת ל' הזרועים בערוגה כלומר יש לך לדעת שזה א"א מפני שיהיה בין ב' צלעי ב' הזרעים מן הט' פחות מטפח ומחצה. וזה כי הט' מינין שבתוכה יהיה בין צלע כל אחד לחבירו טפח ושני חמישיות ואנו צריכין לטפח ומחצה כמו שליירנו : ודרך היותו טפח ושני חומשים מבואר היטב לפי שצלע כל אחד מן התשעה הזרעונים הוא אלכסון טפח על טפח ואלכסון טפח על טפח הוא טפח וב' חומשין בקירוב כמו שאמרו בדבריהם על דרך קירוב כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא . ומה שהצריכו

כמו כן שלא יאמר בערוגה שהיא ששה על ששה זורעין בתוכה תשע זרעונין זה מבואר בצורה צ'* לפי שכל מה שנזרע ממנה הוא ט' טפחים בלבד ועל הצורה שהקדמנו יהיה הנזרע ממנה כ"ד טפחים כמו שבארנו במה שהקדמנו ומפני כן אמר ה' ולא אמר ט' ומה שכוון לערוגה ו' על ו' מפני שהיא פחותה מכל הערוגות העשויות ר"ל אמה על אמה ובא ללמדנו שאפשר לזרוע בערוגה הקטנה מכל הערוגות זרעונים

משתנים ולא יהיו כלאים כמו שביארנו וגלינו : ב הירקות יזרעו מהם מעט וע"כ הם נזרעות ערוגות ערוגות ומיני זרעים שיזרעו מהם שדה גדולה אין זורעים אותה ערוגות והוא אומר כי מה שהקדים בהתרת ה' זרעונים בערוגה וי"ג אם יש לה גבול טפח כמו שליירנו זה במיני הירקות בלבד אבל מיני זרעים אסור מפני שהם נראים כלאים : אפונים השופים הם הזרעים החלקים ממלת התרגום ושפית יהיה בשופינא : והאפונים הגמלנים הם הגסים וכן בלשון ארמית אומר לכל דבר גדול גמלאה איזה דבר שיהיה : ואם יהיה בין כל מין ומין גבול גבוה טפח שהוא מפריש בין ב' מינין ואחר כך חסר מגבהו אותם הזרעונים עומדים בהתרתם ולא נכריחהו להוסיף בגבהו עד שיחזור לטפח אלא בעתיד שאינו מותר לו לזרוע מחדש על גבי הגבול ההוא עד שיוסיף בו ויחזירהו לגובה טפח :
ג כבר הקדמנו כי מהדברים המפרישים בין מיני הירקות הוא התלם ואמר ר"י שילטרך לאות החפירה מפולשת מראש השורה אשר זרע בה הירק האחד עד סופו:ור"ע פי' כי כשיהיה בארכו ו' טפחים בלבד יראה ההפרש ולא

מסורת הש"ס

(א) פסחים דף לט · ב) שבת דף פה :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לעז ציצירי לימפידי. תניא החרדל ואפונין השופין מין זרעין אע"פ שזורעו לירק אין נתנין אותן.[פי']אין זורעין אותן על גבי ערוגה. האפונין והגמלונין וכו' שזורעו לזרע אין נותנין אותו על גבי ערוגה. נתנן לירק נותנין אותן . ס"א זורעין אותן על הערוגה ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין אע"פ שזורען לזרע נותנין אותן על גבי ערוגה: גבול שהיה גבוה טפח וזרע שם י"ב זרעונין ונתמעט הגבול כשר שהיה כשר מתחלתו ומותרין הזרעין א"ר אמי לא שנו דנחשב כשר אלא לזרעין שבו הא ליזרע בו לכתחלה אסור : אמת התלם ואמת המים שהן עמוק טפח ורחבין הן כמו תלם או טפח או יותר זורעין בתוכו ג' זרעונין א' מיכן וכו'. פירוש כולהו מבפנים א' בראש התלם ואחד בראש האחד וא' באמצע וזה צורתו * * * ובר קפרא הוא חולק ואומר אין זורע בה אלא מין אחד : ג היה ראש תור ירק וכו'. פי' זה כפי' ראש תור דחטין שפירשנו לעיל: מפולש מראש השדה ועד סופו.פי' כמבוי מפולש זורע הירק בתוך התלם נמצא אליבא דרבי ישמעאל ירק מיכן וירק מיכן וירק א' באמצע ר' עקיבא אומר אינו צריך לעשות אלא תלם ארכו ששה טפחים ורוחב מלוא פי' מלא התלם דהיינו ו' על ו' נמצא אליבא דר' עקיבא ירק ממזרח ירק ממערב ירק מצפון ואנחנו מציירין*

תבואה שדה ר' עקיבא

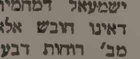

זו היא שדה ר' ישמעאל

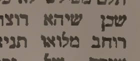

גרסינן מה אמר ר' ישמעאל ברוחב ותירצו מה ר' עקיבא שמיקל בכלאים שחובש מג' רוחות ולא חיישינן משום כלאים אית ליה רחב מלואו ר' ישמעאל דמחמיר דאינו חובש אלא מב' רוחות דבעי תלם מפולש לא כל שכן שיהא רוצה רוחב מלואו תניא שורה של ירק בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ושורה של ירק בירק אורך ששה טפחים ורוחב מלואו ר' יהודה אומר רוחב כמלוא רוחב הפרסה אמר רב הונא מאי טעמא דר' יהודה והשקית ברגלך כגן הירק

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' שם הלכה יג וטור שו"ע שם
ד ב מיי' שם הלכה יד וטור שו"ע שם סעיף לח :
ה ג מיי' שם הל' ד' טוש"ע שם ס"ל :
ו ד מיי' פ"ג מהל' כלאים הל' יח טוש"ע י"ד סימן רל"ו סעיף כה :

הגהות הב"ח

(א) מ"א בר"מ גדר ג' ורביע והוא טפח אחד :

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"א בר"ש גבול גבוה טפח . נ"ל רוחב : ב] מ"ב שם גמלונין גדולים ואלימי. נ"ל והקטנים אלימי וקשין :

ר"ש דלכתי קשה דעדיין

נ"ל והא

נ"ל בר רב הונא אמר רב

ע

אאורך ששה טפחים ורוחב מלואו רבי יהודה אומר(א) רוחב כמלא רוחב הפרסה: ד בהנוטע שתי שורות של קשואין שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי מותר שורה של קשואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי אסור שורה של קשואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי ושורה של קשואין ר"א מתיר וחכמים אוסרין: ה גנוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא א' ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו (ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין): ו היתה שדהו זרועה בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת ר"ע אומר עוקר ב' שורות ונוטע ב' שורות ומניח קמת בצלים במקום ב' שורות ועוקר ב' שורות ונוטע ב' שורות וחכ"א דאם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה לא יקיים את הזרע של בינתיים: ז הדלעת בירק כירק ובתבואה

ר"מ

ולא יצטרך למשוך החפירה ההיא כפי אורך הזריעה . ואמר שצריך להיות רוחב החפירה ההיא כפי עומקה והוא מה שאמר מלואו ר"ל מלא התלם ואפילו יהיה עומקו אמה : ורבי יהודה אומר טפח בלבד צריך להיות רוחב החפירה והוא שאמר רוחב הפרסה ואמר רוחב הפרסה ולא אמר רוחב טפח מפני שהיא גלגל ראייתו בתוך דבריו שהוא מביא ראיה על זה השיעור מדברי הכתוב (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק ויצטרך להיות בין ירק וירק מקום להנחת הרגל והוא רוחב פרסה · ומה שלא הצרכנוהו בכאן להרחיק ששה טפחים כמו שהקדמנו בפרק שקודם זה באמרו ירק בירק ששה טפחים מפני שהמרחק ההוא הוא בין שדה ירק לשדה ירק אחר · והלכה זו לא דבר אלא בשדה ירק כשירצה לזרוע בה שורה אחת בלבד מן ירק אחר כמו שאמר ובקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר ולפיכך יספיק לו התלם כמו שביארנו והלכה כר"ע : ד כשיטע שתי שורות מכל מין ונראית כאילו היא שדה של קשואין ושדה של דלועים ושדה של פול המצרי מותר ובלבד שיהא התלם בין כל שתי שורות ממין שני אבל אם היתה השורה שורה אחת מכל מין מאלו השלשה מינין הוא אסור מפני שהכל נראה כמעורב וכאילו זרע במפולת יד ולא יועיל התלם שבין שורה לשורה באלו השלשה מינין לבד מפני שהעלים שלהם מתפשטים מאד ונכנסין קצתם בקצתם ויתערבו שתי השורות וכן אמר בגמרא (שבת פה:) שאני הכא דאיכא סרכי . ואם נטע שורה של קשואים ושורה של דלועים ושורה של פול המצרי ושורה רביעית של קשואים רבי אליעזר אומר אחר שיש שם ב' שורות של קשואין נחשבים כאילו הם מחוברות כאחד ותהיה מותרת ותהיה של דלועין ושל פול המצרי כאילו נזרעה בשדה קשואין ודינה שיפסיק לה התלם כמו שהקדמנו בהלכה הקודמת לזאת . וחכמים גוזרין כאן מאחר שאינן מחוברות שתי השורות של קשואין והלכה כחכמים : ה גומא היא חפירה וכבר בארנו שבכלאים יש להזהר בהן למראית עין ומפני זה כשיהיה זה נוטה לצד זה והאחר לצד אחר נראה מובדל . ויחד קישות ודלעת מפני שעליהם מתפשטים ומסתבכים כמו שבארנו ולא יספיק להם תלם ואע"פ שהם כמו שזכרנו מותר לו לאסוף אותם במקום אחד ובלבד שיפריד העלין כמו שבארנו : ו יש לך להבין ששורה של דלועין שורה ארבע אמות ומפני זה א"ר ישמעאל שיעקור שיעור שתי שורות של(א)דלועין שהם שמונה אמות ויטע מהם שורה אחת שהיא רוחב ארבע אמות ומניח מקמת בצלים שיעור שתי שורות שהם ח' אמות ויעקור כמו כן שתי שורות שהן רוחב ח' אמות ויזרע מהם שורה אחת של דלועין שהיא ארבע אמות ונמצא המרחק בין שתי שורות של דלועין לר' ישמעאל שתים עשרה אמות מפני ששתי השורות שעקר רחבם ח' אמות כמו שאמר ויזרע שורה אחת באמצע רחבה ד' אמות ונמצא בין שורה של דלועים ובין קמת בצלים שתי אמות וקמת הבצלים בעצמה שמונה אמות ומרחק השורה השנית מקמת הבצלים שתי אמות א"כ יהיה המרחק בין שתי שורות של דלועים שתים עשרה אמה וזה צורתו*

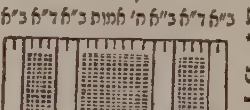

ועל סדר המרחק הזה יוסיף לעשות כפי מה שירצה ועל דעת רבי עקיבא שהוא אומר נוטע שתי שורות ומניח קמת הבצלים שתי שורות ויהיה המרחק בין ב' שורות של דלועין רוחב קמת הבצלים בלבד שרחבה שמונה אמות והוא רוחב שתי שורות המחלוקת שבין חכמים ור' ישמעאל שרבי ישמעאל מצריך להיות בין שתי שורות של דלועין שתים עשרה אמה ולהיות בין כל שורה מהן ובין קמת הבצלים שתים אמות כמו שציירנו.וחכמים אומרים שלא נצטרך להרחיק בין שורה של דלועין ובין קמת הבצלים אבל יש לו להזהר שיהיה בין שתי שורות של דלועין שתים עשרה אמה כדי שלא התחבר שורה בשורה אבל תהיה כל אחת מהם שורה אחת בתוך שורה של בצלים וכדי שלא תראה כל השדה מעורבת מבצלים ודלועין וזה ענין מה שאמרו בגמרא הא ר' ישמעאל אומר שתים עשרה רבנן אמרי שתים עשרה מאי בינייהו · סמיכה · על דעתיה דר' ישמעאל אסור · ולרבנן מותר · וזה שאמר לדעת חכמים מותר לסמוך ובלבד שיהא התלם על כל פנים בין שורה של דלועין ובין קמת בצלים כמו שנתבאר בזה הפרק שחכמים הנהיגו בשורה של דלועין בתוך שדה של בצלים מנהג שאר ירקות שאינם צריכות אלא לתלם כמו שנתבאר בהלכה שלישית מפרק זה · ורבי ישמעאל מצריך מרחק שתי אמות לפי שעלי הדלועין מתפשטין כמו שבארנו · ויחד הבצלים מפני שאפשר שכן היה המנהג אצלם.והלכה כחכמים:ז דלעת בירק כירק · רוצה לומר שירחיק הירק כשיעור עבודת ירק וכבר הקדמנו שעבודת ירק ששה טפחים.ואם ירצה לטעת (שדה שורה של) דלעת [אחת בלבד] לצד שדה של תבואה ירחיק כשיעור עבודת תבואה והיא בית רובע . ואם ירצה לנטוע בשדה תבואה שורה אחת בלבד של דלועין ירחיק מן התבואה ששה

ר"ש

זו כנגד זו וכאן נמי שורה מפסקת באמצע השדה מעבר לעבר : אורך ששה טפחים ורוחב מלואו · כלומר מלא התלם דהיינו ששה על ששה ולא חיים ר"ע למפולם אלא אע"פ שתלם זה מוקף ירק אחר מג' רוחות : כמלא רוחב פרסה · דהיינו טפח כדאמרינן במסכת שבת בפרק אמר ר"ע (דף פה:) א"ר זירא ואיתימא ר' חנינא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק מה רגל טפח אף גבול טפח · והשתא לא פירש כאן אלא רוחב השורה הנזרעת ולשורה קרי לה תלם ובשיעור הרחקה לא איירי הכא כמה מרחיק האי זרע מן השדה ולעיל בפרק ב' (משנה י) תנינן לה ירק בירק ו' טפחים ואע"ג דמרחיק כדינו בעינן שיעור לאורך ורוחב של ירק אחר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משום דפחות מכאן לא חשיב מילתא באנפיה נפשה ובטיל אגב שדה והוי כלאים· ותימה מילתא דר' יהודה מייתי לה לענין שיעור הרחקה בפרק אמר ר"ע ומה ענין זה אצל זה הא לא איירי כלל אלא ברוחב שורות הירק · ועוד קשה היכי מצי למימר דפחות משיעור זה לא מהניא הרחקה הא תניא בתוספתא (פ"ב) ולעיל הבאתיה· בפ"ב גבי ירק בירק אפילו אין שם אלא קלח אחד נותנין לו עבודה ששה טפחים · לפיכך צריך לפרש דכולה מתני' בשיעור הרחקה לר' ישמעאל תלם חשיב הפסק ולר' עקיבא ו' טפחים ור' יהודה פרסה ותלם לאו היינו שורה דשורה היא שורת זרע האחד ותלם הוא המפסיק ביניהן · ולא קאמר ר"ע אורך ששה ורוחב מלואו . למימרא דתיסגי בהכי לשורה גדולה של ירק אחר אלא אשמעינן דאפילו בקלח אחד של ירק אחר בעינן הפסק ששה על ששה ולעולם לשורה גדולה בעינן [ששה] על פני כל השורה סביב · וכן נראה דבשיעור הפסק איירי מתני' דכוליה פרקין וכמה ברייתות כנגדו בתוספתא בשיעור הרחקה : ירושלמי (הל' ג) מה אמר ר' ישמעאל ברוחב מה אין ר"ע שחובש בג' רוחות אית ליה ברוחב מלואו רבי ישמעאל שחובש בג' רוחות לא כל שכן · פירוש אין כמו [אם] · לא כל שכן דבעי רוחב מלואו דרבי ישמעאל מחמיר טפי מר"ע : ד הנוטע שתי שורות · בשדה אחת נטע ב' שורות מכל א' וא' וכיון דכן נטע אין זה ערבוב דשתי שורות חשיבן והוי שדה באנפיה נפשה והוית היכרא דכל מין ומין מילתא באנפיה נפשיה הוא ואפי' כל שדהו מותר לעשות כן כדתני בתוספתא (פ"ב) אבל שורה אחת מכל אחד הוי ערבוב ובטל את השורה: שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי אסור · דלא חשיבא כל חדא שדה לנפשיה והשתים מצטרפין לאסור השלישית והיינו דאמר בפרק אמר ר"ע (דף פה:) בא ערבוב וביטל את השורה : שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי ושורה של קשואין ר"א מתיר · ששני מינים מצטרפין להציל ונעשו קשואין ודלועין ב' שורות ופול המצרי וקשואין ב' שורות ולא הוו כמעורבבין אלא כנטועים שתים שתים : וחכמים אוסרין · דאין שני מינין מצטרפין להציל ומעורבבין הן · ובירושלמי (הל' ד) פליגי רב ורבי ינאי דרבי ינאי מוקי רישא כרבנן ורב מוקי לה דברי הכל [וז"ל] ירושלמי רבי ינאי אמר מחלוקת שני מינים מצטרפין להציל ואין שני מינים מצטרפין לאסור · רב אמר דברי הכל הוא כשם ששני מינים מצטרפין להציל כך מצטרפין לאסור. מתני' מסייע ליה לרבי ינאי דתני ר' אליעזר מתיר מתניתין פליגא על רב שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי ושורה של קשואין עד שלא נטע הרביעי לא כבר נאסרו · תפתר שנטע ארבעתן כאחת · פירוש במחלוקת אג' שורות קאי דאתיא כרבנן דמחמרי דאין שני מינין מצטרפין להקל ולהציל אבל מצטרפין להחמיר ולאסור אבל לרבי אליעזר דמיקל להקל מצטרפין ולא לאסור · ורב סבר דלרבי אליעזר נמי מצטרפין לאסור · מתני' מסייעא לרבי ינאי דמשמע דרבי אליעזר מתיר אכולה מתני' קאי ופליגא דרב דאם בג' שורות אסר ר' אליעזר לא אתי רביעית ושריא להו כיון דכבר נאסרו · ובפרק אמר ר"ע פי' ליישנא דמתני' בלשון אחר וכמו שפירשתי עיקר · ולפי שיטה זו שפירשתי כאן צריך ליישב שמעתא דהתם : ה זו נוטה לצד זו · שכל מה שאסרו חכמים לא אסרו אלא מפני מראית העין : ירושלמי (שם) תני מותר אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונין ולהופכן בד' רוחותיה · ר' בא בר נתן בשם ריש לקיש בנוטין לחורבה שנו ר' מנא בעי בנוטין לחורבה ניתני שמונה ב' מכאן וב' מכאן וב' מכאן וב' מכאן · פירוש ארבע לקרנות וארבע לארבע רוחותיה : ו עוקר שתי שורות · מן הבצלים ומניחן בורות ונוטע שורה אחת של דלועין לצד חוץ שהשני שורות מפסיקות בין דלועין לקמת הבצלים : ומניח קמת בצלים · שיהיו נוטין במקום ב' שורות שעקר: ועוקר עוד מצד אחר שתי שורות של בצלים וחוזר ונוטע שורה אחת של דלועים : ונוטע ב' שורות. קסבר ר' עקיבא דאין נותנין עבודה לשורה יחידי' כדמשמע בירושלמי ואם אינו נוטע אלא שורה אחת לא היה צריך לעקור אלא שורה אחת אלא כדי עבודת בצלים אבל לשני שורות של דלועים נותנין לזה עבודתו ולזה עבודתו וצריך לעקור ב' שורות ביניהן · ולא דמי למתני' דלעיל שיכול ליטע שני שורות של קשואין וב' שורות של דלועין ושני שורות של פול המצרי דשאני שדה מב' שורות ועוד דכיון שבא לעקור חמיר טפי כדאמרינן בירושלמי בפרק ד' גבי כרם דבית שמאי מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן : אם אין בין שורה לחברתה · כלומר בין שורה של דלועים שמצד אחד ושורה דלועים שמצד אחר לא יקיים הבצלים שבינתים והשתא לא ידעי לרבנן אי בעי ו' אמות הפסק מכאן וו' אמות הפסק מכאן או ח' אמות הפסק מכאן וד' אמות הפסק מכאן ומתוך הירושלמי נכיר הדבר · ירושלמי (הל' ה) כהנא אמר לדברי ר' ישמעאל פעמים ט"ז פעמים י"ב פעמים ח' · בשעה שנותן כל עבודתה בפנים ט"ז מקצתה בפנים ומקצתה בחוץ י"ב כולה בחוץ שמונה · שמואל אמר לעולם י"ב ותני כך קולב על דברי שניהן · ר' ישמעאל אומר י"ב רבנין אמרי י"ב מה ביניהן סמיכה על דעתיה דר' ישמעאל אסור רבנן אמרי מותר · פי' פעמים ט"ז שצריך לעקור ט"ז אמות מן הבצלים כמו שמפרש בשעה שנותן כל עבודתה בפנים דהיינו כשהופך שיעור של דלועים כלפי הבצלים דאז צריך לעקור ב' שורות מכאן אחת לעבודת הדלועים ואחת לעבודת הבצלים וכן מצד אחר דהיינו ארבע שורות עקורות ורוחב השורה ד' אמות דהיינו ט"ז אמות לד' שורו' פעמים י"ב כמו שמפרש כשנותן מקצת העבודה של דלועים בפנים שנוטה דלועין שמצד אחד לצד פנים ואותן שמצד אחר נוטה לצד חוץ דאותה שנוטה לצד פנים צריך שתי שורות הפסק בינן לבצלים ואותה שנוטה לצד חוץ לא בעי אלא שורה אחת הפסק · פעמים שמונה כמו שמפרש כולה בחוץ שנוטה דלועים שמכאן ומכאן לצד חוץ דלא בעי הפסק אלא שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן ושמואל אמר לעולם שתים עשרה ואפי' נוטה כל הדלועין לצד חוץ ותנינן כלומר תניא כ"ה שדבר קלוב על דברי שניהם דרבי ישמעאל לעולם י"ב אפי' נוטה כל הדלועין לחוץ אבל אם נוטה כולה בפנים בהא ודאי לא קאמר כדמוכח' מתניתין וקא בעי לשמואל מאי איכא בין ר' ישמעאל לרבנן ומסיק דאיכא בינייהו סמיכה דלרבי ישמעאל אסור וקרי סמיכה כשאין אלא שורה אחת מפסקת שאותה שורה לעבודת הבצלים וקאסר ר' ישמעאל לסמוך דבעי שיהא שורה ומחצה מכאן ושורה אחת ומחצה מכאן דהיינו ו' אמות מכאן וו' אמות מכאן ורבנן שרו לסמוך דלא חיישינן אלא שיהא בין לדלועין לדלועין י"ב אמה אפילו ב' שורות מכאן ושורה אחת מכאן דהיינו ח' אמות מכאן וד' אמות מכאן דנמצאת השתא שורה אחת של דלועין סמוכה דאותה שורה המפסקת היא לעבודת הבצלים והבצלים נוטין בה ונמצאו דלועים סמוכין לבצלים:ז דלעת בירק

מסורת הש"ס

א) שבת דף פה :

פי' מהרי"ן בן מלכי צדק

הירק כלומר פרסת הרגל וכמה היא שיעור פרסה טפח : ד הנוטע שתי שורות של קשואין וב' שורות וכו' פי' בשדה אחת נטע ב' שורות וכו' : מותר שאינן מעורבין. אבל ליטע בשדה ג' שורות אחת של קשואין וכו' אסור וכו' פי' דבא עירבוב וביטל את השדה: שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי שורה של קשואין ר' אליעזר מתיר.ששני מינין מצטרפין להציל ונעשה קשואין ודלועין ב' שורות ופול מצרי וקשואין ב' שורות ולא היו כמעורבבין אלא כנטועין בב' : וחכמים אוסרין . דאין ב' מינין מצטרפין להציל אלא אסורין הן ורישא דתנינן שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול מצרי אסור ר' ינאי אמר רבנן היא אבל ר' אליעזר מתיר דקסבר שני מינין מצטרפין להציל כדאמרינן ואין שני מינין מצטרפין לאסור פי' להיות כמעורבבין אלא כל שורה ושורה עומדת בפני עצמה ואמרינן מתניתין מסייעא לר' ינאי שורה וכו' ר' אליעזר מתיר אי אמרת בשלמא סבר ר"א אין ב' מינין מצטרפין לאסור כשהן ג' היינו דקתני מותר הא אי אמרת כשהן ג' אסור רביעית מאי הניא לן ולא כבר נאסרו אלא ש"מ אף כשהן שלשה שורות מתיר . ורב א' רישא דברי הכל היא סבר ר' אליעזר כשם שב' מינין מצטרפין להציל כך כשהן ג' שורות ותו לא מצטרפין להיות מעורבבין ואסורין . אי הכי מאי טעמא דר' אליעזר דמתיר והלא עד שלא נטע שורה הרביעית נאסרו אמר לך רב התם היינו טעמא דמתיר שנטע ארבעתן כאחת : ה נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת ובלבד שתהא א נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו פי' שכל האיסורין לא אסרו חכמים אלא מפני מראית העין. תניא מותר אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונין ולהפכה לד' רוחותיה ואפי' גומא בין הערוגות דכמו דבערוגה בין הערוגות זרעין ד' זרעונין הכי נמי הכא ר' מנא בעי אם בנוטין לחורבה ניתני ח' משום קרנות ב' מיכן וב' מיכן ב' מיכן וב' מיכן : ו היתה שדהו וכו' עוקר ב' שורות . פירוש מן הבצלין ומקום שני שורות מניח בור ונוטע שורה של דלועין ומניח קמת בצלין שיהו נוטין במקום ב' שורות שעקר

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' שם הלכה י' וטוש"ע שם סעיף י"ט :
ח ב מיי' פ"ד שם הל' א טוש"ע שם סעיף כו :
ט ג מיי' שם הלכה ה וטור שו"ע שם סעיף לא :
י ד מיי' פ"ד מהל' כלאים הלכה ב טור שו"ע יו"ד סימן רנז סעיף כו :
יא ה מיי' פ"ג מהל' כלאים הלכה י וטור שו"ע שם סעיף יז :
יב ו מיי' שם הלכה יא וכפ"ד שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף יח וסעיף כח :

הגהות הב"ח

(א) מ"ו בר"מ יש לך וכו' שיעקור שיעור שתי שורות של בצלים שהם :

פי' מהרי"ן בן מלכי צדק

שעקר ועוקר עוד מצד האחד מן הבצלין ב' שורות ונוטע שורה של דלועין ר' עקיבא וכו' אמר רב כהנא לדברי ר' ישמעאל פעמי' מקום העקור ממנו הבצלי' לעבור' ט"ז פעמים י"ב פעמים ח' כיצד בשעה שתחשוב כל העקור לפנים ט"ז בשעה שתחשוב מח' אמות אחרים מקצת העקור לשבפנים ומקצת לשבחוץ ולא הכל י"ב.בשעה שתחשב שבפנים בלבד . פי' בין שורות של דלועין לשורות בצלין ח' ר' שמואל אומר לעולם לדברי ר' ישמעאל י"ב כיצד כי ב' שורות עקר קודם הן ח' אמות ונוטע הדלועין ואלמלא היה רצונו עוד ליטע שורה מרוח האחד לא היה עוקר אלא שורה דהיינו ד' אמות הרי י"ב אלא מאי טעמא עוקר ב' שורות משום שרצונו ליטע עוד שורה של דלועין השתא מב' שורות שעוקר שורה אחת חשב בשביל פנימית ושורה אחת בשביל החיצונה. תניא נמי הכי קיצב על דברי שניהן . ר' ישמעאל אומר י"ב ר' עקיבא אומר ח' וחכ"א אם אין בין שורה לחברתה בין שורת בצלין לשורת בצלין י"ב כלומר צריך לעקור ב' שורות דהיינו ח' אמות וליטע ולעקור עוד שורה הרי יבוא בין בצלין לבצלין י"ב אמות. גרסינן רבנן היינו ר' ישמעאל ותירצו סמוכה בינייהו על דעתיה דר' ישמעאל אסור אפילו כשהן י"ב על דעתיה דרבנן מותר מדקתני לא יקיים זרע שבינתיים הא י"ב יקיים:ז דלעת בירק כירק וכו' . פי' היתה שדהו זרועה ירק ובקש ליטע בה דלעת עושה שורה אורך ו' ורוחב מלואו לדברי ר' עקיבא דהיינו כירק בירק . שכן שנינו למעלה היתה שדהו זרועה ירק וכו' : ובתבואה פי' אם היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע בה דלעת עושה שורה אורך

נותנין לה בית רובע "היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותנין לה לעבודתה ששה טפחים ואם הגדילה יעקר מלפניה ר' יוסי אומר נותנין לה עבודתה ארבע אמות אמרו לו התחמיר זו מן הגפן אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן "שלגפן (א) יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע ר"מ אומר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית סאה לא יביא זרע לתוך בית סאה רבי יוסי בן החוטף אפרתי אמר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית כור לא יביא זרע לתוך בית כור:

פרק רביעי

א קרחת (ג) הכרם בש"א כ"ד אמות ובה"א י"ו אמה מחול הכרם בש"א שש עשרה אמה ובה"א אומרים שתים עשרה אמה ואיזו היא קרחת הכרם "כרם שחרב מאמצעו אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם שש עשרה אמה נותנין *לה עבודתה וזורע את המותר: **ב** איזו (ג) היא מחול הכרם "בין כרם לגדר אם אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם היה שם י"ב אמה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר: **ג** רבי יהודה אומר אין זה (א) אלא גדר הכרם ואיזה הוא מחול הכרם בין שני הכרמים "ואיזה (ג) הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה: **ד** "מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זו כמחיצה "וגדר שנפרץ עד עשרה אמות הרי הוא כפתח יתר מיכן כנגד הפרצה אסור נפרצו בו פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור: **ה** הנוטע (ד) שורה של חמש גפנים ב"ש אומרים כרם וב"ה אומרים אינו כרם "עד שיהו שם

(תוספות יום טוב בשוליים: ר"ש בפ"א דעירובין)

ר"ש

בירק · עבודת ירק דהיינו ששה טפחים אבל אם בא ליטע דלעת בתבואה צריך להרחיק לו בית רובע דהיינו י' אמות ושני טפחים ומחצה על י' אמות כדפרשינן לעיל בפ"ב (מי"א): נותנין לה עבודתה ששה טפחים · בתוספתא (פ"ב) קתני ושורה של דלועין בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ואינו במתניתין רוחב תנן אורך לא תנן ומאי דשייר במתניתין פירש בברייתא וקילא שורה מדלעת יחידית דדלעת יחידית בתבואה בית רובע דהיינו טפי ויש עוד שיעור אחר לשורה של דלועין בין שני שורות של ירק דבעינן י"ב אמה כדתנן בתוספתא (שם) ועוד מוכח בתוספתא דשורה דלועין בירק שיעורו כדלעת יחידית בירק: התחמיר זו מן הגפן · דתנן לקמן בפ"ד (משנה ה) הנוטע שורה של ה' גפנים בית הלל אומרים אינו כרם כלומר ליתן לה עבודת כרם אפי' ד' אמות אלא ו' טפחים והכא נמי בשורה של דלועים אין להחמיר: שזו חמורה מן הגפן · כגון ביחידית כדמסיק: ירושלמי (הל' ו') מה בכל הדלועין משערים או לא כל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית את עושה דלעת המצרית כדלעת יונית כאן שלא עשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית אין את עושה דלעת מצרית כדלעת יונית · פירוש מבעיא ליה באיזו דלעת היא מתניתי' ופשטה למתניתין בדלעת יונית מיהא דתני' רבי מונא לעיל בסוף פרק ב' גבי תבואה נוטה דאסרינן לסכך דלעת יונית על גבי תבואה שהיה רבי שונה קישות ופול המצרי ואף דלעת מצרית בכלל: ירושלמי (שם) אמר רבי יוסי בר' בון בוא וראה מה בין תחלת ר' ישמעאל לסופו שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור · פירוש למה ששנה לר' מאיר בתחלת ימיו ולרבי יוסי בן החוטף בסוף ימיו · תניא בתוספתא *שדה של דלועים בירק אורך שש טפחים ורוחב מלואו אחד שורה של דלועין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ו' טפחים ושורה של ירק בירק אורך ו' טפחים ורוחב מלואו ושל תבואה בירק אחר מראש *השורה עד ראשו על רוחב ג' *טפחים של פתיח שורה של דלועים בירק בין שורה לחברתה י"ב אמות וכן *תבואה:

א קרחת הכרם בית שמאי אומרים כ"ד אמות· אם קרחתה כ"ד אמות מותר לזרוע שם ואם פחות מיכן אסור: שחרב באמצעיתו ויש גפנים כל סביבות הקרחת ט"ז אמות על ט"ז אמות וכן אם הלכה הקרחת על פני רוחב הכרם שאין גפנים אלא משתי לדי הקרחת: אם אין שם ט"ז אמה לא יביא שם זרע· אפי' באמה אמצעית דד' אמות שבצד הכרם מזה וד' אמות שבצד זה אבל הכרם הוי עבודת הכרם דעבודת הכרם ד' אמות כדתנן לקמן במכילתין (פ"ו משנה א) לפי שהיו בוצרין בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשין אותה בשוורים הלכך אותן ד' אמות ככרם דמו ואם נשארו בינתים ח' אמות לצד אותן ד' לכל צד דכי שדית מאותן שמונה פלגא להכא ופלגא להכא [לא בטלו לגבי כרם אבל בציר מח' אמות שדי פלגא להכא ופלגא להכא] בטלי לגבי כרם וככרם דמו ואסור לזרוע בה משום כלאי' ולבית שמאי לא חשיב שדה פחות מח' אמות הלכך כ"ד אמות בעינן וד' אמות לעבודת הכרם וכנגדו מכאן פשו ט"ז שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי: **ב** מחול הכרם · בין כרם לגדר דהיינו סביב כמו *מחילות יש שם י"ב אמה לבית הלל נותן ד' אמות לעבודת הכרם וזורע השאר אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם דד' אמות להאדי כרם עבודת הכרם וד' אמות להאדי גדר כיון דלא מזדרעו משום דוושא דכותלא אפקורי מפקרא להו ואמצעיות אי איכא ד' אמות חשיבי ואי לא בטיל לגבי כרם והכא לא בעינן ט"ז שאין איסור אלא מצד אחד והכי מפרש לה בפרק כל גגות (דף צג') והנך אמות באמה בת ו' כדאמרינן בפ' קמא דעירובין (דף ג.): ירושלמי (הל' א') אמר רבי יוחנן בית שמאי מחמרי בחרבנו יותר ממטעתו תחלת מטעתו ששה עשר אמה וחורבנו כ"ד · פירוש בתחלת מטעתו תנן בפרקין הנוטע את כרמו ט"ז על ט"ז אמה מותר כלומר להביא: **ג** אין זה אלא גדר הכרם · ואפי' אין שם אלא ו' אמות מרחיק ד' אמות וזורע את המותר: ואיזהו מחול הכרם· שצריך י"ב אמה: בין שני כרמים· וכשאין שורות הכרמים שוות זו לזו כגון כרם שבצד זה של מחול שורותיה מן המזרח למערב ושבצד אחר מצפון לדרום ואם היו מכוונין היה נראה כקרחת הכרם ובעו ט"ז וכן מוכח בירושלמי (הל' א) דא"ר יונה הדא דתימ' כשאין הכורתי' מכוונין אבל אם היו מכוונין אסורין (ב) פי' נגזע קרי כורת לקמן בפ"ה בכמה מקומות בירושלמי: אי זהו גדר · אגב שהזכירו מפרש ני' ואגב גדר מפרש חריץ: **ד** הרי זו כמחיצה · דפחות מג' כלבוד דמי ומותר לסמוך גפנים מצד זה וזרעים מצד זה: נידון כפתח · ואפי' שם מותר לסמוך אבל יותר מעשר לא חשיב כפתח כדאמרי' ברים עירובין (דף טו:) וצריך הרחקה כנגד הפרוץ אבל כנגד העומד מותר: נפרצו בו פרצות הרבה · שנפרץ במקומות הרבה פרצות פחותות מעשר ויתרות משלש · אם העומד מרובה על הפרוץ מותר אף כנגד הפרוץ ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרוץ אסור אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה אבל פחות מד' טפחים אף כנגד העומד אסור כדמוכח בשילהי פ"ק דעירובין (שם) גבי ג' מדות במחילות: **ה** כרם · ויש לה עבודה ארבע אמות:

ר"מ

טפחים בלבד לפי שהיא שורה יחידית ואין במרחק השורה אלא שורה אחת: ואם הגדילה יעקר מלפניה. רוצה לומר שאם נתפשטו הענפים של השורה ההיא ונכנסו בתוך ו' טפחים יעקר מלפניה כל מה שהאריך ונתפשט: וא"ר יוסי צריך להרחיק השורה ד' אמות ואמרו לרבי יוסי היאך תשים דין שורה אחת של דלועין שהיא נחשבת כדלעת אחת לפי שכל השורות דלועות זו אלא זו שיהיה יותר חמור מדינה של גפן שאין צריך להרחיק מן התבואה אלא ששה טפחים ליטע גפן יחידית כמו שיתבאר בזו המסכתא שעבודת הגפן ששה טפחים וזה יש לו לתמוה עליו היאך תשים כלאי זרעים יותר חמורים מכלאי הכרם והדבר הפך כמו שיתבאר אחר כן: אמר להן. אמת שהיא יותר חמורה לפי שגפן יחידית ירחיק ממנה ו' טפחים ויזרע התבואה ודלעת יחידית כשתהיה נטועה ירחיק ממנה בית רובע ואז יזרע התבואה מפני שמתפשטת ואוכלת מקום רחב וזה הדבר הסכמת הכל וחלק ר"מ ואמר אין לך לומר שבית רובע בלבד הוא צריך להרחיק מן דלעת יחידית אלא שלישית בית סאה וכשיהיו ג' דלועין בבית סאה אסור לזרוע בה התבואה: ואמר ר"י בן החוטף אפרתי שאם יהיה בבית כור ג' דלועין אסור לזרוע בו ולדעתו דלעת יחידית צריכה בית עשרה סאים וכבר בארנו פעמים [בפ"ב מ"ב ומ"ט] שמדת בית סאה אלפים וחמש מאות אמות ובית רובע חלק עשרים וארבעה מבית סאה ובית כור ל' בית סאה והלכה כת"ק:

א קרחת שם מקום חלק אשר נעקרו ממנו האילנות והוא גזור ממלת קרח הוא (ויקרא יג) אם אין שם ט"ז אמה היא סתם משנה לדעת ב"ה. ושאמר נותני' לו כדי עבודתו הוא שירחיק מן האילנו' ד"א מכל צד והיא עבודת הכרם כמו שיתבאר ויזרע השמנה אמות הנשארות ומה שנוסף: **ב** מחול הכרם הוא מקום הפנוי מן הכרם שאין שם גפנים והוא מדבריהם מענין מחולה ר"ל עזיבת הדבר ונותנין לו עבודתו להרחיק מן האילנות ד"א שהוא עבודת הכרם ויזרע עד הגדירות שהוא ח' אמות. ומה שאמר שכשישאר בין האילנות והגדירות פחות מי"ב אמה לא יביא זרע לשם מפני שהנשאר אצל הגדירות הוא הפקר ובלבו לעזוב אותו וכן אמר ר' א] והרי כותל דלא מזרע ליה אפקורי מפקר ליה אבל מה שיהיה רחוק מן הכותל הוא מקפיד עליו ואחר שהרחיק ד"א כבר הפרים והבדיל והוא מה שאמר ואידך אי איכא ד"א חשיב ואי לא לא חשיב. ר"י היה קורא שם המקום שבין הגדר והכרם גדר הכרם והיה קורא מחול הכרם המקום הפנוי שבין שתי הכרמים מפני זה אר"י כשיהיה בין ב' הכרמים י"ב אמה מותר לו להניח ד"א לכרם הא' וד"א לכרם האחר ויזרע ד"א הנותרות ות"ק סבר כי מה שיש בין שני הכרמים דינו כדין הכרם שחרב מאמצעו ואין הלכה כר"י: ושאמר איזה הוא גדר. ר"ל הגדר המפרים בין הכרם לזולתו עד שיוכל להניח הזרע לצד גדר זה מכאן והכרם מצד אחר שהגדירות יפרישו ביניהן אבל אמרו בגמרא ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מרחיקין ד"א מן הגפנים לגדר: וחריץ היא חפירה והוא ג"כ מפרים ומותר לזרוע על שפתו ולנטוע על השפה האחרת בלא מרחק: **ד** העיקר בידינו בכל הדינים שכל פחות מג' טפחים כלבוד דמי ר"ל שהוא כמחובר ודבר זה הלכה למשה מסיני והשיעור שיכנס בו הגדי בבת אחת (עי' ערובין טו.) הוא ג' טפחים ולא פחות ומחילה שאפש' להכנס בה הגדי בשעת מרוצתו בדוחק אינה מחיל': והעומד מרובה על הפרוץ. שתהיה מדת העומד מן הקיר יותר ממדת כל המקומות הפרוצות בו כשיהיו נכללות: ומה שאמר כנגד הפרצה אסור ר"ל שאינו מותר לזרוע אצל הפרצה עד שירחיק מן הגפנים כדי עבודת הכרם והיא ד' אמות ואם יהיה פרוץ כעומד יהיה מותר לזרוע כנגד הפרצה: **ה** המחלוקת בשורה אם נקראת כרם אם לא שהרי הכרם מרחיקין ממנו ארבע אמות והיא עבודת הכרם ואז יהיה מותר לזרוע ואם לא נחשבה כרם לא

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ג שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף כ:
יד ב מיי' פרק ו' שם הל' ב ופ' ז' שם הלכה ג טוש"ע יו"ד סימן רצו סעיף כא:

א ג מיי' פ"ז מהל' כלאים הלכה יא טוש"ע יו"ד סימן רצו סעיף מב:
ב ד מיי' שם הלכה ב וטור שו"ע שם סעיף מג:
ג ה ו מיי' שם הלכה טו וטור שו"ע שם סעיף מה:
ד ז שם סעיף מו:
ה ח מיי' פ"ז מהל' כלאים וטור שו"ע יורה דעה סימן רצו סעיף לב:

נ"ל שורה
נ"ל בשדה
נ"ל תלמים
נ"ל בתבואה

פירוש הרא"ש

פרק ד (א) אין זה נקרא מחול הכרם שיהא צריך י"ב אמה אלא גדר הכרם כלומר מה כרם הגדור בגדר אפילו אם אין שם אלא ח' אמות מרחיק מן הכרם ד' אמות וזורע ד' אמות דלא ס"ל דד' אמות דלהדי גדר אפקורי מפקר להו בזוית זו בזו אלא שורות הכרם משום דוושא: (ב) ונ"ל הטעם אותן הנטועים מזרח ומערב א"צ ד' אמות לעבודת הכרם כי הוא מוליך המחרישה והשוורים לנגד בין שורות הכרם אבל הנטועות לצפון ודרום צריכות ארבע אמות להפך המחרישה: (ג) כמה שיעור לסמוך לו מצד אחר ובתר הכי קאמר דמותר לסמוך לגדר כ"ז שלא נפרץ במלואו והוא הדין נמי לחריץ: (ד) הנוטע. פירוש

הגהות מהרי"ד לנדא

פ"ד א] מ"ב בר"מ וכן אמר ר' והרי כותל. נ"ל כל ד"א דלהדי כותל כו' (עיין עירובין לג.):

מסורת הש"ס

א) לקמן פ"ו מ"א: ב) עירובין פ"א דף ג: ופ"ט דף צג: ג) שם:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

[י' אמות] על [רוחב] י' אמות [וב' טפחים ומחצה] דהיינו בית רובע אבל אם היתה שדהו זרועה תבואה ולא בקש ליטע בה דלעת יחידית אלא שורה של דלועין נותנין לעבודתה ו' טפחי'. תניא אורך השורה י' אמות ומחצה על רוחב ו' טפחים ובכל מקום גרסינן קל הוא בשורה. ר' יוסי אומר נותנין לעבודת השורה ד' אמות אמרו לו התחמיר שורת דלעת משורת גפנים. דתנן הנוטע שורה של ה' גפנים. בית הלל אומרי' אינו כרם ליתן לה עבודת הכרם ד' אמות אלא ו' טפחים. והכא בשורה של דלועין אתה מחמיר כל כך: אמר להן אף לדבריהן מצינו וכו' גרסינן א"ר יוסי ב"ר בון בא וראה בין תחלת ר' ישמעאל לסופו שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור ומשנתינו היא דלעת סתם (*ונשארו מהכל הדלועין בכלל) או דלעת יוונית בלבד והשיבו כל מקום שעשית קישות ופול מצרי כדלעת יווני כמו ר' לענין סיכוך את עושה דלעת מצרית כדלעת יוונית ואסורה נמי בסיכוך אליבא דר' כדאמר ר' מנא כ"ם שהיה ר' שונה קישות ופול מצרי וכו'. כאן שלא עשית קישות ופול מצרי כדלעת יוונית אין את עושה דלעת מצרית כדלעת יוונית נמצאת משנתינו בדלעת יוונית:

פרק ד א קרחת הכרם בית שמאי אומרים כ"ד אמות וכו'. פי' אם מוקרח באמצע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר ואם לא יביא זרע לשם אמר ר' יוחנן בית שמאי מחמירין בחורבנו יותר ממטעתו. תחלת מטעתו ט"ז. כדתנן לקמן הנוטע את כרמו על ט"ז אמה מותר להביא זרע לשם ואילו בחורבנו בעי כ"ד ובית הלל עבדי חורבנו כתחלת מטעו מה להלן ט"ז אף כאן ט"ז. קרחת פי' מקום שאין בו גפנים מל' בקרחתו: **ב** איזו מחול הכר'. שנחלקו בית שמאי ובית הלל פי' סביב הכרם. כמו לחול במחולות ויש אומרי' שביל בין כרם לכרם אם אין שם י"ב כגון זה*

מחולת
* * * * * * * * * *
כרם
* * * * * * * *
כרם
* * * * * * * *

ירושלמי . פעמים גדר להקל פעמים גדר להחמיר כיצד סמוך לכרם גדר גבוה י' ורחב ד' זורע חוצה לה בסמוך ואילמלא הגדר היה מרחיק ד' אמות וזורע . ופעמים להחמיר כזה שבידינו שאילמלא **(וזורע) ועתה שגדר אפילו אם יש בין הכרם לגדר י"א ומחצה אינו יכול להביא זרע לשם עד שיהו י"ב אמות או מרחיק ד' אמות וזורע את הח' כדתנן נותנין לו עבודתו וזורע את המותר . גרסינן לא סוף דבר גדר אלא אפילו עשה פסין אם אין בין פס לחבירו ג' טפחים נידונין כגדר : **ג** ר' יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם ואין צריך להרחיק אלא ד' אמות וזורע המותר ואפילו בין כרם לגדר ששה אמות זורע ב' אמות : ואיזהו מחול הכרם שצריך י"ב אמות בין ב' כרמים פי' ב' כרמים שאינן גדורין וביניהן שביל אם השביל רחבו י"ב אמות נותן עבודת הכרמים וזורע ד' אמות האמצעיות איסתי בזמן שאין הגפנים שבכרם זאת מכוונין כנגד גפנים שבכרם זו כגון הציור הזה*

* * *
* * *
* * *
מחול
* * *
* * *
* * *

אבל אם הגפנים כגון זו*

* * * *
* * * *
- - - -
מחול
* * * *
* * * *

נראה כקרחת וצריך ט"ז אמה כקרחת הכרם . ואיזהו גדר. חוזר לפרש גדר שהזכיר למעלה ואגב הגדר הזכיר חריץ: כל הפחות מג' נפרץ הגדר עד י' פרצות הרבה אם או אמה או ב' או הפרוץ אסור אסור ואם כשמשך טפחים ומחצה אף **ד** מחיצת הקנים פי' כסתום הוא: וגדר שנפרץ אמות נידון כפתח וזורע העומד מרובה על הפרוץ ג' או ד' אמות עד י' וכשמשך בנין הגדר בנין הגדר העומד שלשה כנגד העומד מותר . העושה לכרמו מחיצה מקנים אם בין וכו' הרי זו כמחיצה דפחות מג' כלבוד דמי ובירושלמי עד עשרה אמות וכו'. פי' עשה גדר סמוך לכרם . קיימא לן דמותר לזורע בחוץ בלא הרחק . ואם שם בלא הרחק אבל אם נפרץ יותר מי' כנגד הפרצה אסור לורע עד שירחיק : **נפרצו** בגדר מותר וכו'. אם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרוץ אסור פי' כשכותל הגדר העומד אורכו ד' טפחים ומד' טפחים ולמעלה תמן אמרינן אם העומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד העומד מותר כנגד העומד פחות מג' מיכן ופחות מג' מיכן צריך שלא יתא בין זה לוה אלא פחות מג' דנימא לבוד דאם ג' אף כנגד העומד טפחים ומחצה מיכן וג' טפחים ומחצה מיכן . אם ביניהן שלשה טפחים ואצבע מותר הכל ואם הפרוץ כנגד העומד דהיינו שלשה הברייתא [תמצא] בעירובין פ"א בגמ' [דף ט"ז ע"א] : **הנוטע** שורה של ה' גפנים בית שמאי אומרים כרם ויש לה עבודה ד' אמות ובית הלל אומרים וכו' . אבל אם הפרוץ יותר על העומד אף כנגד העומד אסור אילו השעורין כולן בתוספתא [במכילתין פ"ד] נמצאת אומר וכו' עיין ותשכח כדכתבינן ותירוץ נכוחה למבינים :

*[אולי צ"ל ומשערין· בכל הדלועין וכ"ה בירושלמי וכר"ש]. **[נראה דצ"ל שאילמלא הגדר היה זורע כצ"ל וכוונתו דהיה יכול שירחיק ד' אמות כפי שיעור עבודת הכרם] .

א) עדיות פ"ה מ"ב:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

קידש ב' שורות כשיעור כרם דד' אמות לעבודת ב' שורות הוו ולבית שמאי לא קידש אלא שורה אחת כשיעור כרם דד' אמות לעבודת שורה אחת הוו ירושלמי והוא שזרע כנגד האמצעי. הכין פ"ל זרע כנגד האמצעי על דעתיה דבית שמאי אוסר כל השורה על דעתיה דבית הלל אוסר ג' כנגד ג' זרע כנגד הבינים שבאמצעי על דעתי' דבית שמאי אוסר ב' מיכן וב' מיכן חמישית איזו היא נאמר אם היו זרעים קרובין לאחת מהן הרי אלו אסורות ואם לאו הרי אלו מותרים על דעתיה דבית שמאי איזו היא שורה שהיא אסורה זו וזו. פ"ל שורה שהיא אסורה זו וזו על דעתיה דבית הלל אוסר ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב מיכן וזנב מיכן זרע כנגד הביניי' שבקרן זוית על דעתי' דבית שמאי אוסר את השורה על דעתיה דבית הלל אוסר ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב מיכן שלישית איזו שלישית שבראשונה שניה שבשלישית. זו היא הגירסא ותרגומה בה' שורות של ה' ה' נפנים אסור לזרוע בכל רוח ורוח בתוך ד' אמות ואם זרע קידש למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולכל רוח אית ה' נפנים. הגפן השלישית תקרא אמצעית בין השלישית לשניה לה ושבין השלישית לרביעית לה יקרא בין הביניים הגפן החמישית לשורה אחת תחשב ראש לשורה האחרת תקרא קרן זוית. שבינה לרביעית שבינה לשניה לה מיכן ושבינה לשניה לה מיכן וכן מיכן וכן מיכן לד' זויות יקרא בין הבינים של זוית. הלכך כשזורע כנגד האמצעית נאסרה אותה השור' ותו לא אם המזרחית אם צפונית אם דרומית אם מערבית. לבית הלל דמקדש שתי

ר"ש קידש שורה אחת · דהוא שיעור כרם ולבית הלל ב' שורות ויש בדבר להקל ולהחמיר כמו שאפרש: ירושלמי (הל' ג) והוא שזרע כנגד האמצעי [זרע כנגד האמצעי] על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה אדעתיה דבית הלל אוסר שלש כנגד שלש זרע כנגד הביניים שבאמצעי אדעתיה דבית שמאי אוסר שתים מכאן ושתים מכאן · חמישי' איזו היא שאמר אם היו זרעים קרובים לאחת מהן הרי אלו אסורות ואם לאו הרי אלו מותרות · על דעתיה דבית הלל אוסר ארבע כנגד שתים · זרע כנגד הזוית על דעתיה דבית שמאי איזו שורה אסורה זו וזו · על דעתיה דבית הלל אוסר שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב מכאן ואחת יוצאה זנב מכאן · זרע כנגד הבינים שבקרן זוית על דעתיה דבית שמאי אוסר כל השורה על דעתיה דבית הלל אוסר שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב מכאן · שלישית איזו שלישית שבראשונה שניה שבשלישית · פי' והוא שזרע כלומר זרע כנגד אמצעי ויש ספרים שכתוב כן בהדיא ולא גרסינן והוא ומיירי הך מילתא בה' שורות של חמש חמש נפנים זו אצל זו מסודרות גפן כנגד גפן שמכל ארבע רוחות הן נראות חמש של חמש חמש ומכל ארבע רוחות אם זרע תוך ד' אמות קידש למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה · זרע כנגד האמצעי על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה החיצונה לאותה רוח שזרע בה המשל אם רוח מזרחית זרע שורה חיצונה שבמזרח אסורה · על דעתיה דבית הלל שאוסרין ב' שורות אוסר שלשה נפנים האמצעים משורה שניה כנגד שלשה נפנים שבחיצונה הזרוע דהיינו ששה נפנים מקודשות · זרע כנגד הבינים שבאמצעי היינו כנגד אויר שבין גפן אמצעית לגפן שאצלה מכאן או מכאן על דעתי' דבית שמאי אוסר

משנה שם שתי שורות לפיכך [א]הזורע [א)]ד' אמות שבכרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת [ב]וב"ה אומרים קידש שתי שורות: ו [ג]הנוטע שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב ה"ז כרם שתים כנגד שתים ואחת בינתים או שתים כנגד שתים ואחת באמצע אינו כרם עד שיהו שתים נגד שתים ואחת יוצא זנב: ז [ד]הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע וגדר שהוא נמוך מי' טפחים הרי אלו מצטרפות גבוה מי' טפחים אינן מצטרפות רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות: ח [ה]הנוטע שתי שורות אם אין ביניהם שמונה אמות לא יביא זרע לשם היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם ראב"י אמר משום *חנינא בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית ואין בין שורה לחבירתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם שאילו

ר"מ לא ירחיק לבד ו' טפחים כמו שיעשה בגפן יחידית ואמר הכתוב בכלאי הכרם (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם ר"ל שאסור ליהנות בשתי התבואות · וכל מה שהמלא בזו המסכ' המקדש וקידש זה ענינו: וב"ש שהם אומרים ששורה אחת כרם אומרים שכל מי שזורע התבואה בתוך ארבע אמות הסמוכים לכרם מבחוץ והיא עבודת הכרם הפסיד שורה אחת והיא השורה הסמוכה לזרע מפני שאמר הכתוב והתבואת הכרם ובית הלל שאומרים שלא יקרא כרם אלא עד שיהיו שתי שורות אומרים קידש שתי שורות שהתבואת הכרם אינה נקראת בפחות משתי שורות:

* *

ו יוצאת זנב · פירוש כזנב כמו זאת הצורה ·

* *
*

ושתים כנגד שתים ואחת בינתים הוא שתהי' החמישית בין השתים מאותן ארבע גפנים איזה שתים מהן ויהיה על זו הצורה כמו זאת שתים * * ושתים כנגד * * וכבר ביארנו ואחת באמצע כמו הצורה הזאת: ז נמוך. שפל * * * ודרך הרבים (בפאה רפ"ב) שדרך היחיד ארבע אמות * * ושם עשרה אמות · וענין הרי אלו מצטרפות כדי שיהיה אסור לזרוע ביניהם ויהיה הכל כרם וירחיק ד' אמות מהן כמו שביארנו ואע"פ שהוא אחד בתוך שלו ואחד בתוך של חבירו: אם ערסן · נגזר ממלת ערים והוא הגפן הסורחת שיסכך ענפיה כמו סכה ורצה לומר אם אסף ענפי זאת עם זאת ועשה מהם ערים אחת הרי אלו מצטרפות ואין הלכה כרבי יהודה: ח שתי שורות [...] שם אחת יוצא זנב כמו שהקדמנו ומפני כן לא הוצרכו [...] שאמרו בכרם שחרב באמצעו אבל כשיהיה בין השורות [...] לכל שורה עבודתה והם ששה טפחים לפי שהן כמו גפן [...] נזרע ואם יהיו שלשה שורות הוא כרם בלא ספק ויהיה [...] שתי השורות מהם כדין קרחת הכרם שהיא שש עשרה אמה כאשר הקדמנו בתחלת הפרק: ואמר רבי אליעזר בן יעקב אפילו חרבה השורה האמצעית מאחר שהיה כרם יהיה דין המקום הנשאר בין שתי שורות החיצונות כדין כרם שחרב מאמצעו: ומה שאמר שאילו(א) מתחלה נטען ר"ל שאילו נטע שתי שורות מתחלה לא הוצרך להיות ביניהן אלא שמונה אמות כמו שאמרנו ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב:

ר"ש שתים מכאן ושתים מכאן דהיינו ד' נפנים בשורה החיצונה שתים מצד הזרע מכאן ושתים מצד הזרע מכאן · חמישית איזו היא כלומר איזו היא גפן חמישית הנאסרת עם אלו ארבע · שאמר אם היו הזרעים שבביני' קרובים לאחד מן הנפנים קח אותה גפן וקח הארבעה נפנים עדיין דהיינו כל השורה והיינו דקאמר הרי אלו אסורות ואם לאו החמישית מותרות והא דנקט מותרות לשון רבים משום דפעמים שזו חמישית ופעמים שזו חמישית דזימנין דזרע בבין שבצד ימין לאמצעי וזימנין דזרע בבין שבצד שמאל לאמצעי על דעתיה דב"ה אוסר ארבעה נפנים בשורה החיצונה כנגד שתים בשורה פנימית זרע כנגד הזוית על דעתיה דבית שמאי איזו שורה אסורה כלומר כשזרע כנגד גפן שבזוית כגון גפן שבקרן מזרחית דרומית איזו שורה חיצונה נאסור אותה שבמזרח או אותה שבדרום · זו וזו יש לאסור לבית שמאי דכל גפן שבזוית משמשת ב' רוחות על דעתיה דבית הלל אוסר ב' נפנים כנגד ב' נפנים ואחת יוצאה זנב מכאן ברוח מזרחית ואחת יוצאה זנב מכאן ברוח דרומית דהיינו ו' נפנים בין הכל גפן שבקרן זוית וב' חיצונות שאצלה מן המזרח ושתים חיצונות שאצלה מן הדרום וגפן שניה שבשורה שניה · זרע כנגד הביניים שבקרן זוית כגון שזרע בין גפן שבקרן מזרחית דרומית לגפן שניה שבצד מזרח על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה מזרחית על דעתיה דבית הלל אוסר שתים בשורה חיצונה לצד מזרח וכנגדן שתים בשורה שניה ואחת יוצאה מכאן כלומר בשורה מזרחית חיצונה · שלישית איזו היא שלישית שבראשונה דהיינו שלישית שבשורה מזרחית · שניה שבשלישית היינו גפן שכנגדה בפנימית דהיינו ג' כנגד ג' וקרי לה שניה שבשלישית לפי שכשאתה מונה השורות ממזרח למערב הויא לה שניה שבשלישית · וכעין שתים לרוח זה אנו יכולים לפרש לכל ד' רוחות: ו ואחת יוצאה זנב · כגון ג' נפנים נטועים בשורה א' ושתים בשורה שניה כנגד שתים החיצונות של ג': ואחת בינתיים · היינו כשהשתים שבשורה שניה כנגד שתים הסמוכות מן השלש: ואחת באמצע · כגון גפן הנטועה ד' נפנים לד' רוחותיה: ירושל' (הל' ד) ר' חייא בר בא בשם ר' חייא בר יוסף ארץ כנען לגבולותיה גבולות שבחרו הכנענים ר' אמי בעי ולמדי' מן הכנעני' שמואל אמר במודד אלכסון ר' יוסי בר זבינא בשם ר' יוחנן את רואה כאילו אחרת נטועה כאן · פי' במודד אלכסון כשבא למדוד ד' אמות שבדרום א] רואים כאילו חוט מתוח מגפן שני שבשורה של שתים עד גפן הזנב בשורה של ג' דאזיל באלכסון ומאותו החוט מודדין ד' רוחות · ורבי יוחנן מחמיר טפי דרואין כאילו גפן שלישית נטועה כנגד הזנב ומשם מתחילין למדוד: ז שורה אחת בתוך שלו וכו' שורות יש כדפרישית אחת של שתים ואחת של ג' בתוך של חברו מפי' בירושל' (הל' ה) דאפילו לר"ש דאמר לקמן בפרק שביעי (משנה ד) גבי מסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הכא מודה דמצטרפין לאסור הזרעים כיון דאיכא שלו ושל חברו: דרך היחיד ודרך הרבים · וכותל נמוך מעשרה תנן גבי פאה דאין מפסיקין לאילן והוא הדין בכלאים דלגבי אילן לא חשיב הפסק: ערסן · היינו שער כותש דתנן בפאה בפרק ב' (משנה ג) שטולים ראשי הנפנים על גבי הגדר ומתערבין שבצד הגדר מזה ושבצד הגדר מזה: ח לא יביא זרע לשם · דמצטרפין להיות כרם אבל רחוקין שמנה אין מצטרפין ומפרש בירושלמי (הל' ו) דהכך שמנה חוץ ממקום נפנים וכיון דאין מצטרפין מרחיק אמה משורה זו ואמה משורה זו וזורע ו' אמות בין שורה לחברתה: י"ו אמה · היינו בין ב' החיצונות אי נמי יש לפרש בין חיצונה לאמצעית דכיון דאיכא ג' שורות גלי אדעתיה שבא לנטוע כרם כענין זה ומצטרפין בפחות מי"ו · ולא דמי לב' שורות דאין מצטרפין אפי' בשמונה דג' שורות הוו ככרם גדול דקרחה שלה י"ו אמה · אלא שיש חילוק בין כרם בן ג' שורות לבן ארבע וחמש היכא דחרבה אמצעית דבן ג' שחרבה אמצעית לא בעינן ביניהן שיעור קרחה כיון דלא נשתייר כרם אבל בן ד' וה' כי חרבה אמצעית אכתי נשאר כרם ובעי מקום המוקרח י"ו אמה: ראב"י · בירושלמי (שם) אמר רבי אסי בשם רבי יוחנן אתיא דראב"י כב"ש כמה דבית שמאי אומרים שורה אחת כרם כן ראב"י אומר שורה אחת כרם ומשום הכי בעי שש עשרה אמה דבקרחה סבר לה כבית הלל דאמרי י"ו אמה ולא כבית שמאי דאמר כ"ד אמה: שאילו מתחלה נטען · כלומר אם מתחלה נטע שתי שורות הוי מותר בח' אמות והשתא קשה היאך היה מותר הא צריך לכל שורה ד"א כיון דחשיב כרם ובירושלמי פריך לה ומשני כמה שינויי: ירושלמי (שם) מה נפשך כרם גדול הוא אסור בשמונה כרם קטן הוא אסור בשמונה · ר' יודן לא אמר כן אלא שמונה אמות אסור שמונה ומשהו מותר · אית דבעי מימר שאילו מתחלה נטען י"ו על י"ו היה מותר בשמונה אמות · רבי יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן אתיא דראב"י כבית שמאי כמה דבית שמאי מחמירין בחורבנו יותר ממטעתו [כן ר"א ב"י מחמיר בחורבנו יותר ממטעתו]: פירוש ח' ומשהו מותר כלומר לזרוע אותו משהו וכלמסיק רבי יוחנן למיקל רבי אליעזר במטעתו ושמא מודה בהא דתנן לקמן הנוטע כרמו של י"ו אמה כגון בכרם של שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אלא דבשורה מיקל להתיר בשמונה ומשהו אע"ג דבית שמאי גופייהו בעי י"ו אמה כדפרשינן בריש פרקין · היה מותר בח' אמות כלומר ח'

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ו שם הלכה ג וטוש"ע שם סעיף לא:
ז ב מיי' שם טור שו"ע שם סעיף לג:
ח ג מיי' פ"ו שם הלכה ו טור שו"ע שם סעיף לז:
ט ד מיי' שם הל"ה וטור שו"ע שם סעיף לה:
י ה מיי' שם הל"א וטור שו"ע שם סעיף לב:

פירוש הרא"ש

בשורה אחת ג' נפני' ובשני' שתים כדמפרש בתר הכי ולפיכך הזורע ד' אמות שבכרם סמוך לכרם תוך ד' אמות של עבודת הכרם לב"ש אוסר שורה א' ולב"ה ב' שורות ונראה לי דלב"ש אוסר אותה גפן שזרע כנגדה מצד דרום וד' עמה לצד מזרח וד' עמה לצד מערב וד' עמה לצד צפון אם השורות כולם מכוונות גם מדרום לצפון דלא ידענא מהיכן נמנה ד' גפנים לשלישה שורה אם אותה הגפן שזרע כנגדה הלכך אוסר מכל צד עד מלואת שורה י"ב גפנים ולב"ה אוסר ג' גפנים שזרע כנגדה ושתים לצד מזרח ושתים לצד מערב באותה שורה וכן חמש בשורה השניה דלא ידענא מהיכן נמנה ה' גפנים כנגד שתים לצד מזרח או לצד מערב וכן אותה של יוצא זנב לא ידענא מהיכן נמנה לו הלכך אוסר ד' בסוף שתי שורות בשביל שורה ג' גפנים שלישית שמא מתחן לו יוצאה לצד גפנן

וזו צורתו

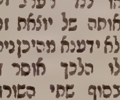

והם י"ב לב"ש כמו לבית שמאי ורביעו

הגהות הב"ח

פרק ד (א) מ"ח בר"מ שאילו מתחלה נטען כלומר שאלו נטע ב' שורות אלו מתחלה:

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ו בר"ש כשבא למדוד ד' אמות שבדרום. נ"ל שבד' רוחות:

שורות דהיינו ג' גפנים כנגד ג' גפנים מיכן וג' גפנים מיכן ושורה שלה ג' גפנים נמצאו ט"ו גפנים מתקדשות מספק ב' שורות. זרע כנגד הביניים שבאמצע אוסר ב' מיכן וב' מיכן לכל רוח ורוח שהיא לאורך השורה נאסרין ד' גפנים ותו לא ואם יתראה הזרע שהוא סמוך לאחת מהן קח אותה וקח הד' דהיינו כל השורה. ואם לאו החמישית מותרת. פ"א אוסר ג' גפנים משורה השניה כנגד ג' גפנים שבשורה הזרועה דהיינו ששה גפנים מתקדשות ותו לא ועל זה הפי' אנו סומכין ולא על הראשון דאם כן ליתני (ג') [ב'] שורות ב' כנגד ב' ד' גפנים מיכן וד' גפנים מיכן כנגד ב' גפנים המתקדשות לה החיצונה ושבצדה שיבואו ב' שורות שלימות ולאו מילתא היא דאמרי אלא (ד') [ג'] גפנים משורה החיצונה (וב') [וג'] גפנים מן השניה לה: זרע כנגד גפן שבקרן זוית אם צפונית מזרחית או שורה שבצפון אסורה או שורה שבמזרח ומספיקא שתיהן אסורות וכן במערבית ובמערבית צפונית ובמערבית דרומית דרומית מזרחית ואליבא דבית הלל אומר ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב לצפון ואחת יוצא זנב למזרח סך המתקדשות ו' גפנים ה' ראשי שורות החיצונות כמין גם וגפן שניה שבשורה שניה: זרע כנגד הביניים שבקרן זוית אליבא דבית שמאי אוסר כל השורה [ואליבא דב"ה] ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב והשלישית תשאר ואיזו היא השלישית אם תקח ד' ראשי שורות ושניה שבשורה שניה ישאר שלישי שבשורה שלישית וזה לך *צורתו ואם תקח שלשה ראשי שורות ושניה שבשורה שניה ושניה שבשורה שלישית תשאר ג' שבשורה הראשונה ושניה שבשורה השניה והיא השורה החיצונה וזה לך *צורתו: חייא בר אבא בשם ר' חייא בר יוסף משום ארץ כנען לגבולותיה. גבולות כדרך ולמדין מן הכנענים. ושמואל אמר במדה אלכסון פי' עבודת הכרם כלומר דלא אתי בראוי את וראה כאילו אחרת נטועה כנגד הגפן השלישית ב' כנגד ב' כגון זה * * אינו כרם עד שיהו ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב כגון זו * *: שיעור * הכרם ב' שורות ואם נטע שורה אחת בתוך שלו והאחרת * * * אין אדם * * מקדש דבר שאינו שלו. אבל הכא שלו ושל חבירו מצטרפין לאסור (פי' בתוך שלו נטע ב' שורות) פי' בין שורה לשורה או שהי' בין שורה לשורה גדר גבוה י' טפחים אינן מצטרפות: ר' יהודה אומר אם עירסן מלמעלה: פי' אם עירבן כלומר

המלאת דין תפול

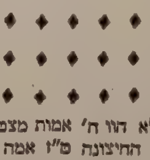

ו הנוטע ב' כנגד ב' ואחת שבדו להם הכנענים פי' מכנעניים כגון *זה ואחת בינתים

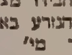

ז הנוטע שורה בתוך של חבירו מצטרפות את הזרע הנזרע באמצע: שהוא נמוך מי' טפחים השליך גפנים שבצד זה וגפנים שבצד זה על הגדר: ח הנוטע ב' שורות אם אין ביניהם ח'

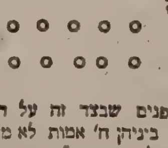

ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב והשלישית תשאר שלשה ראשי שורות ושניה שבשורה שניה ושניה יוצא זנב הרי זה כרם. מאי טעמא אמר ר' שכן היו הכנענין נוטעין כרמיהן ר' אמי בעי ר' יוסי בשם ר' יוחנן א' אין את מודד אלא כגון *זה * * או ב' כנגד ב' ואחת באמצע א ח ת * * * בתוך שלו וכו' כבר אמרנו כי וכרם הוי. גרסינן ואפילו לר' שמעון דאמר דרך היחיד שדרך היחיד ודרך הרבים באמצע הרי אלו מצטרפות אבל אם הגדר שבין השורות

אמות לא יביא זרע לשם · א"ר זירא ח' אמות חוץ ממקום הגפנים. מאי טעמא כיון דלא הוו ח' אמות מצטרפי דהוו להו כרם אבל כשיש ביניהן ח' אמות לא מצטרפי וצריך אתה ליתן לכל שורה עבודתה אמה ונמצאת זורע שש מן השמונה: היו שלשה שורות אם אין בין שורה החיצונה לחברתה החיצונה ט"ז אמה מאי טעמא דהוה ליה כרם. אבל כי הוו ט"ז אמה כל שורה ושורה קיימה באפי נפשה ולא הוי כרם ונמצאת זורע י"ב אמות מי"ו. פ"א היו ג' שורות אם אין בין שורה החיצונה לאמצעית ט"ז אמה ומן האמצעית לחיצונה ט"ז לא יביא זרע לשם דכיון דגלי דעתיה לעשות כרמו בכי האי גוונא מצטרפי והוו כרם ולא יביא זרע ביניהן ולא דמו לב' שורות דהתם כיון דלית ליה אלא ב' שורות כי הוי בינתייהו ח' אמות שלימות לא מצטרפי אבל בג' שורות דינם ככרם גדול ועד ט"ז אמה מצטרפי. ואם ט"ז אמות בין כל שורה ושורה לא הוי כרם והוא הדין לכרם של אלף שורות כמעשה דצלמון נמצינו אומר כרם קטן ב' שורות והוא שיהא בין שורה לשורה מד' אמות ועד ח' אמות בכלל ואם ח' אמות לא הוי כרם וכרם גדול ג' שורות ומג' שורות ומעלה שעד ט"ז מצטרף וט"ז אמות ממש לא מצטרף. ויש הפרש בין כרם של ג' שורות לכרם של ה' שורות ויותר היכא דנטועין מח' אמות ועד ט"ז דאילו בכרם של ג' שורות היכא דנחרבה האמצעית מותר להביא זרע לשם אע"ג דלית בין החיצונה לחיצונה ט"ז אמות דלא הוו כרם ולא בעינן בינייהו שיעור קרחת הכרם ואילו כרם של ד' אמות ה' שורות וכן יותר אפילו נחרבה האמצעית בעינן שיהא מקום המוקרח ט"ז ואז זרעינן ביה ואי פחות לא ברם ר' אליעזר בן יעקב וכו' אומר אם אין בין ב' השורות ט"ז אמה לא יביא זרע לשם. מאי טעמא קסבר ר' אליעזר בן יעקב כבית שמאי הלכך כל שורה הוות לה כרם והוי ליה קרחת הכרם ובעינן ט"ז אמה נמצאת אומר בכרם סבר כבית שמאי בקרחת סבר לה כבית הלל. דאי כבית שמאי כ"ד אמות מיבעי ליה: שאילו מתחלה נטע ב' שורות היה מותר בח'. וקשיא כיון דסבר כל שורה ושורה כרם הוי כי הוי בין שורה לשורה ח' אמות היכי שרי כל ד' וד' אמות עבודת הכרם ניבעי ותרצינן א"ר יודן הכי קאמר שאילו מתחלה נטען בח' אמות ומשהו היה מותר לזרוע את המשהו. א"ר יודה בן פזי בש"ר יוחנן אתיא דר' אליעזר כבית שמאי מחמירין בחורבן הכרם יותר ממטעתו כן ר' אליעזר בן יעקב מחמיר בחורבן הכרם יותר ממטעתו

הנוטע

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ז מהל' כלאים הלכה כ סמג לאוין רפ טור שו"ע יו"ד סימן רצו סעיף לד :
א ב מיי' שם הל' ח וטור שו"ע שם סעיף לח :
ב ג מיי' שם הל"ט וטור שו"ע שם סעיף לט :
ג ד מיי' שם וטור שולחן ערוך שם סעיף לג :
ד ה מיי' פ"ז מהל' כלאים הלכה כ טוש"ע יו"ד סימן רצו סעיף כ :
ה ו שם ובסעיף נד :
ו ז מיי' שם הלכה כב טור שו"ע שם סעיף נב :

פירוש הרא"ש

במשון הכי' ירושלמי והפי' שפירשו אינו מובן ויש לפרשו יפה לפי מה שפירשתי ואין לי להאריך והמשכיל יבין :
*פי' הרא"ש מפרק זה עד משנה ח עיין בסוף הסדר

הגהות הב"ח

(א) משנה ט הנוטע את כרמו על שש עשרה שש עשר' אמה: (ב) בר"מ צריך להתחיל על שש עשר' שש עשר' הוא: פ"ה (ג) מ"ב בר"מ העלים שהם טרפים :

הגהות הרי"ו לנדא

א] מ"מ בר"ש י"ד אמה מהלך ט"ו. נ"ל מהע ט"ו :

נ"ל דרבי יוסי

קרחת פרק רביעי כלאים

מתחלה נטען הרי זה מותר בח' אמות :

ט הנוטע א) את כרמו (א) י"ו אמה על י"ו אמה מותר להביא זרע לשם אמר ר' יהודה מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו *ט"ז אמה על ט"ז אמה והיה הופך שער שתי שורות לצד אחת וזורע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום *אחר וזורע את הבור ובא מעשה לפני חכמים והתירו ר"מ ור"ש אומרים ג) אאף הנוטע את כרמו על שמונה *אמות מותר :

ט"ז על ט"ז אמה | ולמקום אחר | אף שמונה אמות | זורע הבור | ד"א | נ"ל כרם והאמצעיות

פרק חמישי*

א כרם בשחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן הרי זה נקרא כרם דל גכרם שהוא נטוע ערבוביא אם יש בו לכוין שתים נגד ג' הרי זה כרם ואם לאו אינו כרם ר"מ אומר הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים הרי זה כרם: ב כרם ג) שהוא נטוע על פחות פחות מד"א ר"ש אומר אינו כרם דוחכ"א (*רואין את האמצעיות) כאילו אינן: ג החריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ד' ראב"י אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמים וזורעים בתוכו ואם לאו הרי הוא כגת והגת שבכרם עמוקה עשרה ורחב ד' רבי אליעזר אומר זורעים בתוכה וחכמים אוסרים ושומרה שבכרם גבוהה עשרה ורחבה ארבע זורעין בתוכה ואם היה שער כותש אסור :

ר"ש

ח' אמות דקאמר ראב"י היינו לזורע ח' אמות מי"ו אמה : ט י"ו אמה · שכל שורה של גפנים רחוקה מחברתה י"ו אמה ואין מצטרפין להיות כרם ליתן לה עבודה ד"א אפי' בכרם גדולה כדפרשי' ואין צריך להניח בה כי אם ו' טפחים דהיינו אמה סמוך לשורה כעבודת גפן יחידית ונמצא זורע י"ד א] אמה מהלך י"ו : הופך שיער ב' שורות · כרם גדול נטע שכל שורה רחוקה מחברתה י"ו אמה ולא היה רוצה לסכך גפנו על גבי תבואתו והיה מצרף השורות שתים שתים וראשי הגפנים דהוא השיעור של כל שתים ושתים הופך לצד אחד אלו כלפי אלו והמקום פנוי מצד זה ומצד זה וזורע אלא שמניח ו' טפחים כדפרשינן ולשנה שניה להפך ולא בשביל איסור אלא שדרכו היה בכך כדאמרי' בהגוזל בתרא דמוכרי באגי בריש חזקת הבתים (דף כח:) שמתוך כך טוענת פירות הרבה: צלמון · שם מקום· של שמונה מותר · קסבר ר"מ ור"ש דכיון דרחוקות השורות ח' אמות הוה ליה כגפן יחידית ומניח סמוך לשורה ששה טפחים וזורע את המותר· ובירוש' (שם) פסיק רב הלכה כר"מ ור"ש וקאמר נמי משום רב מותר הזרע דיעבד אבל לכתחל' אסור לזורעו· ומיהו מסקנא דירושלמי דאפי' לכתחלה מותר :

א נטועות כהלכתן שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ושלא יהו רחוקות י"ו אמה ולא פחות מד' אמות : ערבוביא · שאין הגפני' מכוונות כשורה: שתים כנגד שלש · שתי שורות אחת של שתים ואחת של שלש והיינו אחת יוצאה זנב· ובירוש' (הל' א) מפרש כיצד הוא יודע אם מכוונות הן מביא חוט ומותח· ותני הכוורת מכוון והנוף אינו מכוון הרי זה כרם· הנוף מכוון והכוורת אינו מכוון אינו כרם· היו דקות ואינן מכוונות היו עבים והן מכוונות ה"ז כרם · פי' כוורת הוא הגזע : ירושלמי (שם) א"ר יוחנן היא קרחת הכרם היא כרם שחרב · אלא קרחת הכרם מקרחים אותו מאמצעי' כרם שחרב מקרחין אותו מכל צדדין רבי זירא מחוי לחבריא ט' שורין מן שבע שבע נסב שורה פרח שורה לשתי נסב שורה פרח שורה לערב נשתיירו שם כ' גפנים נסב תרתי מכאן ותרתי מכאן תרתי מכאן ותרתי מכאן חדא מכאן וחדא מכאן נשתיירו שם י' גפנים הדא הוא דתנן י' גפנים לבית סאה נמצאו ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב· פי' מראה לחבריא לחבריו כיצד הוא כרם עני שחרב ט' שורין מן שבע שבע ט' שורות שיש בכ"א ז' גפנים וגפנים של שורה זו מכוונות כנגד גפנים של חברתה שנראות השורות שתי וערב אורך השורה ממזרח למערב ז' גפנים והן ט' שורות ואורך השורות מצפון לדרום ט' גפנים והן ז' שורות ונמצא הכרם בן ס"ג גפנים· נסב שורה פרח שורה לשתי כלומר קח שורה והחרב שורה מן השורות ההולכות לשתי והן ז' שורות בנות ט' ט' · פרח כמו קרח מלשון קרחה כלומר הפרח והחרב אחת מבינתים לשתי ונשארו ד' שורות כל אחת בת ט'· חזור והחרב לערב אחת אחת מבינתים ישארו ה' שורות כל אחת בת ארבע בת ארבע גפנים והיינו עשרים גפנים. החזור והחרב מחיצונה של שתי המזרח שהיא בת חמש ב' מכאן וב' מכאן ולא ישאר ממנה כי אם גפן יחידית · חזור והחרב כמו כן מחיצונה המערבית של שתי ב' ולא ישאר במערב כי אם גפן יחידית · חזור והחרב עדיין מאותה אחת של שתי גפן אחת מכאן ואחת מכאן ולא ישאר מחיצונה שבדרום כמו כן כי אם גפן יחידית וכן מן הצפון גפן יחידית· נמצא שלא נשארו מן החיצונות כי אם גפן אחת של כל רוח וכן היוצאות זנב ומן הפנימיות ג' כנגד ג' · והתבונן בדבר כי מכל ד' רוחות תמצא שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב כזה* :

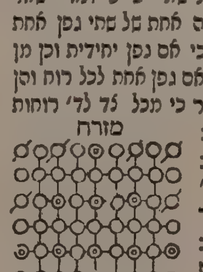

ירושלמי (שם) א"ר יונה דל מגפנים ועשיר בעבודו': ב על פחות מד' אמות שאין בין שורה לשורה ד' אמות אינו כרם ומותר לזרוע תוך ד' אמות ואין צריך להרחיק הזרעים אלא כגפן יחידית דעבודתה ו' טפחי': ורואין האמצעיים· הנטועים בתוך ריוח הראוי להיות משום דכרם לא נטעי אינשי למיעקר הלכך נשם כרם למיקרי ונטעי יותר מכשיעור אמר דספר ספר ודלא ר"ש בר בא בשם רבי יוחנן כשם שחלוקין כאן כך הן חלוקין בשכונת קברות ואדרבה התם איפכא כדאמר בירושלמי (הל' ב) אמר רבי יונה [ולא דמיא תמן] מרווחין ורצפן יש עליהן שכונת קברות [רצופין ורווחין אין עליהם שכונת קברות] ברם הכא מרווחין ורצפן במחלוקת רצופין ורווחן דברי הכל ברם הכא מה פליגין בשבא ומנלן רצופין · רבי שמעון אומר אני אומר גל נפל עליהן ורצפן · ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן : ירושלמי (שם) מהו דתנינא רואין האמצעיים כאילו אינן אמר רב הונא שמותר להדלותן על גבי זרעים · אמר ר' מנא הדא מסייעא להיא דא"ר יוסי שאם היו זרעים בתוך שזה הכל אסור חוץ לו' גפנים מותרות והכרם אסור · פי' מילתיה *דרבי יוחנן איתמר התם לעיל גבי שורה החיצונה שאינה מכוונת כנגד הכורתים נותנין לה עבודתה וזורע את המותר א"ר יוסי שאם היו זרעים בתוך שזה הכל אסור חוץ לששה הגפנים מותרות והכרם אסור והטעם תלוי בזה שאותן הגפנים אינן נמנין מן הכרם והוו להו כגפן יחידית שעבודתה ו' טפחים : ג וזורעין לתוכו · דחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ארבעה ומפולש אבל פחות מעשרה או אפילו פחות מד' או אפי' עמוק י' ורחב ד' אלא שאינו מפולש וסתום מצד אחד שהכרם מקיפו מג' רוחותיו אסור לזרוע בתוכו ובירושלמי (הל' ג) פריך ויעשה כסתום ויהא מותר לא כן (אמר) תני שורשי פאה נכנסין לתוך ארבע אמות שבכרם למטה משלשה טפחים הרי הן מותרות שנייה היא שאבר הכרם מקיף כלומר זמורות הכרם מלשון אברים של אדם ואית דגרסי אויר הכרם מלשון אויר : הרי היא כגת · ופלוגתא דר"א ורבנן דלרבי אליעזר זורעין ולרבנן אין זורעים דבשומירה שהיא גבוה זורעים ובירושלמי (שם) אמר להם רבי אלעזר אי אתם מודים שעמוק כגבוה אמרו לו אין אלא שאויר הכרם מקיף מסתברא שרבי אליעזר יודה לר"א בן יעקב ורבי אליעזר בן יעקב לא יודה לר"א [ר"א יודה לרבי אליעזר בן יעקב שעמוק כגבוה רבי אליעזר בן יעקב לא יודה לר"א] שאבר הכרם מקיף: שומרה שבכרם· כעין סלע גבוה ואדם עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק : שער כותש · שהשריגין מתערבים למעלה על גבי השומירה וכן פירשנו בפ"ב דפאה (מ"ג·)

ר"מ

(ב) שש עשרה על שש עשרה הוא· שיהיה בין כל שתי שורות שש עשרה אמה: וצלמון · שם מקום : וניר הפוך הארץ בחרישה: ובור · הארץ השממה אשר לא עובדה וכבר הקדמנו פירושו (בפיאה רפ"ב):ומה שהיה הופך שתי השורות לצד אחד כדי שיזרע שש עשרה אמה כלה ולא יצטרך להניח עבודה לכל שורה כמו שהיה הופך שער שורה אחת למערב ושער שניה הסמוכה לה למזרח ויתקבצו הענפים משתי שורות בי"ו אמות שיש ביניהן וכן יעשה לשתי השורות הסמוכות לאלו ב' השורות ונמצא שנתגלה ביניהם י"ז אמה מקום חלק וסרו ענפי האילנות מעל ב' הגדדין והוא מקום יזרע כלו ולשנה אחרת היה מחזיר מה שהפך לצד מערב לצד מזרח ויחזיר מה שהפך לצד מזרח לצד מערב ונתקבצו הענפים ומסככים על המקום אשר זרע בשנה שעברה ויתגלה המקום שהיה נסתר וכן היה עושה בכל הכרם וזה מבואר היטב כשתתבונן בו ולא תצטרך לעשות בו צורה: ור"מ ור"ש אומרים שאם יהפך הענפים על ענין זה אפי' אם אין בין שורה לשורה לבד מח' אמות מותר ע"ז הדרך לפי שלא נצטרך לי"ו אמה אלא כשיהיה חרב אבל אם יהיה נטוע מתחלה ח' ח' הוא מותר לדעת רבי מאיר והלכה כמותו :

א ללקט עשר גפנים לבית סאה שיהיה בשעור בית סאה י' גפנים : ונטועות כהלכתן · הוא שיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב : כרם דל · הוא המדולדל ר"ל שגפניו מועטין ואף על פי כן יקרא כרם : ופירוש נטועות ערבוביא שנתערבב ואינו נטוע על סדר שורות שורות וכבר הקדמנו בפרק שקודם זה מה התועלת בהיות המקום שנטעו בו הגפנים כרם והיות זה השם נופל עליו או היותו בלתי כרם ואין הלכה כרבי מאיר : ב כשיהיה בין שתי השורות פחות מד' אמות יהיו דוחקות זו את זו ומפסידות אלו את אלו ואמר ר"ש אדעתא למעקר לא נטעי אינשי ואינו כרם אבל הוא כמו גפן יחידית : וחכ"א שיש מי שטוטע כרם כך ויעקר ממנו מה שנפסד ויניח השאר וכן אמרו הי מינייהו דספר ספר ודלא ספר ליהוי ליבי ופירוש ליבי (ג) העלים שהם טורפי': וענין רואין את האמצעיות כאילו אינן · כבר פירשו בגמ' שהוא מותר להדלותן על גבי זרעים מפני שהן כשאר העלים וזה ענין מה שאמר כאילו אינן ופירוש להדלותן להמשיכן ולהטותן על גבי הזרעים ואין הלכה כרבי שמעון: ג שומרה · מקום גבוה יעמוד שם הצופה לשמור הכרם : ושער כותש · הוא שיהיו ענפי גפנים מחוברים בראש המקום ההוא ונוגעין בו וכותש ר"ל שיהיו זמורות הכרם מגיעין לקרקע השומרה ואין הלכה כראב"י והלכה

בין שורה לשורה כאילו אינן ובסוף המוכר פירות (קב:) מפרש טעמא דר"ש נטע הכל וכיון דנטע שלא כהלכתן לאו כרם הוא ורבנן סברי דעבידי אינשי ספר ליהוי לניבי בעלמא · ובירושלמי פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דקאמר

אחת יוצא זנב . ר' וירא היה מלמד זו המשנה לתלמידו והיה עושה ט' שורין מכל שורה ז' גפנים קח שורה והנח שורה לשתי ואחר כך חזור לערב . וקח שורה והנח שורה. קח שורה והנח שורה וכו' כשתקח בזה הענין נשתיירו שם כ' גפנים קח עוד ב' גפנים מיכן וב' גפנים מיכן ב' גפנים מיכן וב' גפנים מיכן ואחת מיכן ואחת מיכן נשתיירו שם י' גפנים הדא היא י' גפנים לבית סאה נטועות כהלכתן ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב וזה לך *צורתו (וזו העגולות המלאות דיו הן הנטלות והעגולות החלולות הן שנשתיירו לך והן ב' משורה החיצונה (ושתים) וג' משורה מן השורה החמישית וב' מן השביעית דהוו להו ב' כרמין ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב) נשארו כך ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב הרי זה [...] משורה הראשונה ב' ומשלישית ג' מן ג' ומן השביעית ב' הרי עשר ב' כנגד ב'

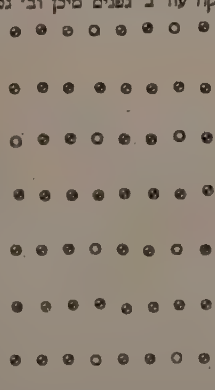

כרם דל . ירושלמי אמר ר' יונה דל מגפנים ועשיר בעבודות: ב כרם שהוא פחות פחות מארבע [...] לשורה ד' אמות:ר' שמעון אומר אינו כרם' פי' הואיל ונטועין רצופין כל כך כאלו [...] גבי זרעין . גרסינן רצופן ורווחן דברי הכל כרם . מה פליגי במרווחין וריצפן פי' [...] שמעון אומר אינו כרם קסבר גל נפל עליהן וריצפן ורבנן אמרי כרם מרווחין הוו [...] ן : ג חריץ שהוא עובר בכרם וכו' [...] רחב ד' טפחים אסור לזרוע בו ואיצטריך [...] רי אלו מותרין. והקשו ויהא כן ופירקו תנן [...] הכרם נקראין אביר הכרם כמו אברין

קטן זה הרי הוא שמותר הכרם שמותר ... מפולש ... דאביר ... כשם

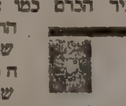

תני פחות אומרים'עש' · זנב כסתום ויהא אין אביר הכרם מקיף הבא הואיל והחריץ ס"א אויר הכרם : פי"ס : ואם לאו · פי' כגת כמו השומירה מקיף' גרסינן לזרוע בשומירה פי' אם היתה אינו מפסיק וגרסינן

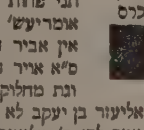

ומביט בכל הכרם: ואם היה שער כותש . [בפ"ב משנה ג'] ואם היה שער כותש

וגת מחלוקת ר' אליעזר ורבנן . גרסינן מסתברא שר' אליעזר סבר כר' אליעזר בן יעקב [...] השומירה· אבל ר' אליעזר בן יעקב לא סבר כר' אליעזר דליהוי מותר מדקאמר דהרי הוא כגת ולא אמר מותר ש"מ [...] מקיף· גרסינן בירושלמי אמר להן ר' אליעזר לחכמים אי אתם מודין לי בכל מקום שעמוק גבוה אמר לו הן א"כ נזרע בגת [...] לזרוע בשומירה הגבוהה א"ל אי אפשר לזרוע בגת שאויר הכרם מקיף:שומירה שבכרם גבוהה וכו' פי' סלע הוא שעומד בה [...] פי' אם היתה השומירה עפר שנפרך אסור שפעמים תבוא הרוח ויטלנו ונמצאת השומירה פחותה מי' ומד' ולהכי אסור . ותנן [...] אינו מפסיק וגרסינן עלה בגמ' [דפאה] מה כותש ועולה כמכתש כלומר שכל הגדר דומה למכתש או הגדר [הוא] כמו [...] על גבי גדר אבל הגדר עצמו אינו דומה למכתש אלא חזק הוא . ובערוך [ערך כותש] פי' אם [העופות] מסתבכין זה על [...] [ועפר] כותש על גביו ומשלימו לי' והשיבו מן מה דתני שער כותש תבין כי כותש על גבי גדר [...] זה עם זה אסור וכן קבלנו גם אנו מרבינו מיהו קשיא הכי האי נונא מיקרי [עירום] כדתנן ר' יהודה אומר אם עירסן מלמעלה . לכך פירשנו כותש עפר הנפרד . מיהו קשיא לך דליתני אם היתה שיער כותש [בתיו] [...] . ויש לומר [דר"ל] אם היה קצת מן השומירה שער כותש דאי תנא אם היתה הוה אמינא עד דהויא כולה כותש הא קצתה לא קמ"ל אפי' קצתה. ויש לומר דלעולם שיער כותש העופות כותשין על גבי שומירה

מסורת הש"ס

א) ב"ב פב: ב) שם פ"ג: ג) עירובין ג: ב"ב לז: סג: קב:

פי' מהרי"ו בן מלכי צדק

ט הנוטע את כרמו וכו' מעשה בצלמון · פי' שם מקום ט"ז על ט"ז כגון זה הציור :

***	***
ט"ז שער	
***	***
ניר	
***	***
ט"ז שער	
***	***

היה הופך שער ב' שורות פי' לגפנים קרי להו שער והיה הופך גפני ב' שורות למ"ז אמה ומצד האחר נשארו ניר והיה זורע ממנו הי"ד אמות דאמה מיכן ואמה מיכן היו עבודת הגפן חח שהיה הופך השער שלא יהו הגפנין מסככין על הזרעין: ר' מאיר ור' שמעון אומרים אף הנוטע את כרמו על ח' ח' אמות מותר . מ"ט דלא מיצטרפי והוו להו גפנים יחידות ואי קשיא לך היינו תנא קמא פירוקא טובא פליגי דתנא קמא סבר הני מילי ב' שורות אבל הכא כיון דכל כרמו הכי הוי כרם הוי כלומר מצטרפי עד דנטע ליה על י"ו י"ו כמעשה דצלמון ר' מאיר ור' שמעון סברי אפי' כל כרמו על ח' ח' אמות לא מצטרפי והוו להו כגפן יחידי' ונותנין לכל שורה עבודתה דהיינו ו' טפחים וזורע את המותר מישתכח דזורע ו' אמות מכל ח' ולית ליה לר"ש ולר' שמעון הפרש בין כרם קטן דהיינו כרם של ב' שורות לכרם גדול אלא אפי' כל כרמו נטוע על ח' ח' אמות מותר גרסי' [בירושלמי] מה מותר הזרע ומותר ליזרע או מותר הזרע בדיעבד ואסור ליזרע לכתחלה מאי והשיבו מן מה דאמר ר' בא [משמ לי] רב חייא בר אשי כרמי מן מטע על ח' ח' הדא אמר מותר הזרע ומותר ליזרע לכתחלה :

פרק ה א כרם שחרב· א"ר יוחנן היא קרחת הכרם הוא כרם שחרב אלא קרחת הכרם מאמצעו כרם שחרב מקרחין אותו מכל צדדין אם יש בו ללקט י' גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן פי' ב' כנגד ב' ואחת יוצא זנב הרי זה אמות · פי' שאין בין אינן א"ר הונא שמותר ומתעבו וכשבא ומצאן וריצפן פי' מרווחין הוו מיכן ... פי' אם הי' עמוק מותר שהזורעין באין למטה פתוח אביר הכרם מקיף אם עמוק י' ורחב ארבע

שומירה

ד גפן שהיא נטועה בגת או [א]בנקע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר ר' יוסי אומר [ב]אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם [ג]והבית שבכרם זורעין בתוכו: ה [ד]הנוטע ירק בכרם או מקיים. הרי זה מקדש ארבעים וחמשה גפנים אימתי *שהיו נטועות על ארבע ארבע או על חמש חמש היו נטועות על ו' ו' או על ז' ז' [ה]הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא

ר"מ

והלכה כחכמים: ד נקע. חפירה יתקבצו שם המים וכבר זכרתי לך פעמים רבות שעבוד'(הכרם) הגפן ו"ע והודיענו שאע"פ שתהיה כלאים עם הגפן בחפירה אחת הוא מותר כשיהיה בין הזרעים ששה טפחים: ורבי יוסי אוסר (א) עד שיהיה בגת ד"א ואז ירחיק מן הגפן ו' טפחים וזורע את המותר על הדרך המחויב במחול הכרם וקרחת הכרם ואין הלכה כר' יוסי: ה הנוטע ירק. הוא הזרע אותם: והמקיים הוא שיראהו צומח ויניחהו: ומה שאמר הרי זה מקדש מ"ה גפנים. כפי מה שאומר והוא שהוא מקדש לעולם ששה עשר אמה לכל רוח עגולות כדי שתהיה העגולה שיתקדש כל מה שבתוכה עגולה שיש באלכסונה ל"ב אמות ומה שהצריכו לקבוע שיעור מה שנתקדש בדמיון הראשון במנין הגפנים והוא מה שאמר מ"ה גפנים ולקבוע בדמיון השני כמדת העגולה והוא מה שאמר ט"ז אמה לכל רוח עגולות מפני שהכרם כשיהיה נטוע על ד' ד' והוא שיהיה בין כל שורה ושורה ד' אמות בשורות האורך ובשורות הרוחב יהיה בין כל גפן וגפן ד"א או אם יהיה נטוע על ה' ה' שיהיה בין כל גפן וגפן ה' אמות יהיו כל הגפנים שיש בתוך העגולה מ"ה גפנים כאשר אבאר אחר שיהיה על ד' ד' או על ה' ה' אבל אם יהיה על ו' ו' או על שבעה שבעה ונעגל עגולה שיהיה באלכסונה ל"ב אמות לא יהיה מנין הגפנים המצויין בתוך העגולה כשיהיה על ו' ו' כפי מנינם כשיהיה על ז' ז' אלא ישתנה מנינם ומפני זה לקח העיקר שיכלול הכל ואמר ט"ז אמה לכל רוח ויש לך לשאול ולומר מאחר שעיקר הקידוש ט"ז אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות וכמו (ב) כן שלא הודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על ששה ועל שבעה או יותר ממנו כך לא היה צריך להודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על ארבע ועל ה' התשובה על זה אמת שכך היה לו לעשות לולי התועלת שהודיענו באומרו שהוא מקדש מ"ה גפנים אם יהיה נטוע על ה' שאילו עשינו הנה אלכסון העגולה ל"ב אמות כשיהיה נטוע על ה' ה' יהיה מנין הגפנים פחות ממ"ה ואשר יהיה נטוע על ה' ה' יצטרך להיות אלכסון העגולה מ' אמה ועשה זה לטעם שאבאר לך כשנצייר הצורות שאנו צריכין בזו ההלכה ואומר כשיהיה הכרם נטוע על ד' ד' והפרשנו מזה הכרם מרובע ארכו רוצה לומר ל"ב יהיה מרובע תשע שורות מן הגפנים (ג) רוחב ותשע באורך וכשנעגל עגולה בתוך אותו המרובע שיהיה הקפה נוגע בשורות החיצונות כדי שיהיה חצי אלכסון העגולה ט"ז אמות ימצא בתוך

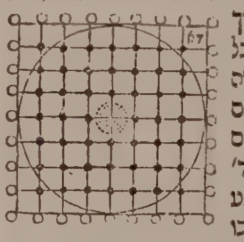

העגולה מ"ה גפן וזהו צורתה* וכשתסתכל בצורה הזאת תמצא שמה שבתוך העגולה מ"ה גפנים וזהו צורתה וכשתסתכל השורות תמצאם ז' על ז' והם מ"ט גפן ויצאו מהם ד' גפנים חוץ מן העיגול והם הגפנים הארבעה שבד' הזויות אבל כשיהיה נטוע על ה' וחקקנו מרובע מל"ב על ל"ב יהיה המרובע ההוא כולל בתוכו מן הגפנים ז' על ז' שורות ויקח אמה מן השורה השמינית מכאן ואמה מן השורה השמינית מכאן מפני שהז' שורות יש ביניהן ו' מרחקים בכל מרחק ה' אמות והכל ל' אמה ואנו צריכין ל"ב אמות לפיכך יוציא צלע המרובע מן השורות השבעה ויקח אמה מכל שורה ונמצא קו העגולה שיש באלכסונה ל"ב אמה יוצאת מכל שורה מן השורות החיצונות אמה אחת ונכנס במרחק

שיש בין שתי השורות ויהיה מרחק קו העגולה מכל שורה מהשורות היוצאות מן העגול ארבע אמות על זו הצורה* וזה להוסיף על אלכסונה עד שיהיה נוגע הקו שלה בשורות הגפנים וכשיעשו זה נמצאו הגפנים כולם שם בז' שורות נכנסות בתוך העיגול לבד מארבע הגפנים שבד' הזויות ויהיה אז אלכסון העיגול כשנרחיב אותו כמו שאמר עד שיהיה נוגע בשורות, החיצונות מ' אמה ואז יהיה זה הירק מקדש כ' אמה לכל רוח עגולות ואז יהיה נכנס בתוך העגול מ"ה גפנים וזו צורתה*

וכשתסתכל בצורה הזאת כמו כן המלאכה כמו הצורה הראשונה ותמצא שיש בתוך העגולה מרובע מז' שורות על ז' שורות ואין מהם חוץ לעגולה לבד מארבע גפנים בד' זויותיו וזה הוא שאמר בגמ' על מה שאמר מקדש מ"ה גפנים אמר היאך עבידה ז' שורין של ז' על ז' לא נוהם ד' גפנים לארבע זויות הכרם נשתיירו שם מ"ה גפנים ונתבאר לך זה הדבר ממה שהקדמנו בצורות באר היטב וכן נתבאר לך שהעגולה הכוללת מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על ה' ה' שהאלכסונה מ' אמות שהוא א"כ כ' אמה לכל רוח וזה הענין הצריכו לומר מ"ה גפנים בנטוע

ר"ש

אם עירסן למעלה ודבר תימה הוא ששינה לשונו ושמא עירסן בידי אדם וכותש ממילא ויש מפרשים כאן ובפאה שער כותש שהשומרה עפר הנפרד אסור לפי שפעמים תבא הרוח ותפלנו ונמלא שומרה פחותה מארבעה ומעשרה ולכך אסור ובירושלמי (הלכה ג) גרים בגמרא דמתניתין דפאה כמה כותש כעלי במכתש או כותש על גבי גדר מן מה דתנינן שער כותש אין הגדר כותש הדא אמרת כותש ע"ג גדר משמע ומבעיא ליה כאיזה מהד מהני ליסני דפרשינן האי כותש אי בגדר קאמר שהעפר תיהוה למעלה כעלי כותש במכתשת שמה שבתוכו תיהוה ודק דחשיב אותו עפר כמאן דליתיה לפי שסוף הרוח לפרר העפר ולמעט הכותל מעשרה או כותש על גבי הגדר שענפי האילנות שמכאן ומכאן מסתבכין זה בזה למעלה מן הגדר ופשיט ליה מדקתני שער כותש משמע אבל אין הגדר כותש: ד נקע מלשון נקעים דפ' בית כור (דף קב:) והנקעין גומות ואמרי' בירושלמי (בפרקין שם) מג' עד ד' היא מתניתין פחות מג' כסתום מג' עד ד' משלים ד' וזורע מיד והשתא לפי שיטה זו מיירי מתניתין בגת ונקע רחבין ג' טפחים וארוכין ב' וג' אמות: נותנין לה עבודתה היינו ו' טפחים לאורך וזורע את המותר ולרוחב משלים ד' טפחים לאורך וזורע מיד בחוץ אבל אם איכא רחבין שלשה הוו להו כסתום וצריך ליתן לכל רוח ששה טפחים כדת עבודת גפן יחידית ויש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד"א ושיבוש הוא: לא יביא זרע לשם. אפילו מרחיק ו"ט אבל כשיש ד"א סגי בהרחקה ששה כמו ערים דבלד גדר לרבי יוחנן בן נורי כמו שאפרש בפרק ו': והבית שבכרם. שסביבות הבית גפנים זורעין בתוכו בירושלמי (שם) דריש ליה מקרא רבי שמואל בשם ר' אבין ובבתי כלאים התכאו (ישעי' מב) בית שמתכבאין בו את הכלאים: ה או מקיים. שלא נטעם אלא בא מאליו וראה אותו ולא עקרו: ד' על ד' או ה' על ה'. שיש בין גפן לגפן ד"א או ה' אז אוסר מ"ה גפנים שהרי כשיטע ז' שורות של גפנים שיש בכל שורה ושורה ז' גפנים וכל הגפנים מכוונות ד"א בין גפן לגפן תמצא מ"ט גפנים נטועין בתוך ריבוע של כ"ד אמות על כ"ד אמות דשורה של ז' גפנים יש בין הגפנים ו' אוירים של ד' ד' וכן לכל שורה ושורה וכשזרע סביב גפן אמצעית של שורה רביעית דהיא גפן האמצעית של כל גפנים הרי זה מקדש ט"ז אמה עגולות לכל רוח כדקתני סיפא היינו ל"ב על ל"ב עגולות ונמצאו כל המ"ט גפנים נטועות בתוכן חוץ מד' גפנים מד' זויות משום דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא נמצא דריבוע של כ"ד אמות באלכסון עודף עליו ט' אמות וג' חומשין ונמצאו הזויות נטועות חוץ לל"ב וכן כשיש נמי ה"א בין גפן לגפן אוסר כמו כן מ"ה גפנים שהרי אורך השורה לו' אוירים ל' אמה וכשתסיר שבזויות אין אחת מהן רחוקה מן האמצעית יותר מי"ו אמה שהרי לכל זוית וזוית ה' על ה' ותמצא שאין מגפן הזרועה עד גפן הרחוקה אלא כשעור חצי האלכסון שלשים על עשרים וקל הדבר לעשות ציור ולהבין ואלכסון של שלשים על עשרים אינו מעדיף על הריבוע אפילו כעודף האלכסון של כ' על כ' [ויותר י"] תדע דאם תקשור חוט שבקרן זוית והוליכנו באלכסון לסוף כ' ואח"כ ביושר עד למטה י' אמות נמצא אורך החוט ל"ח אמות שהעדיף ח' אמות משום אלכסון של כ' על כ' ואם בא למותחן באלכסון מקרן לקרן דבר הנראה לעינים שמתקצר הרבה ולא כרבינו שמואל שפירש בסוף המוכר פירות דאלכסון של ד' על ד' אינו מעדיף כדפרשינן ואין אדם יכול לעמוד לעשות כלל וקצבה לאלכסון של ריבוע שארכו יותר על רחבו ומתוך משנתנו יש לדקדק דאלכסון של ל' על כ' אינו מעדיף כי אם ב' אמות דהוה ליה ט"ז אמה לאמצעית ובני אדם חכמי המדות אמרו דכל מרובע ב' קוים במרובע האלכסון שמודדין מדת רחבו ועושין מרובע כמדתו ומודדין מדת ארכו ועושין ריבוע כמדתו ומודדין מדת אלכסון ועושין ריבוע כמדתו יעלה אלכסונו כשיעור אותן ב' ריבועין אחד שעשו למדת ארכו ואחד שעשו למדת רחבו תדע עשה לך ריבוע של מאה על מאה והלוק אותו לאמצעי שתי וערב יהיו לך ד' ריבועים שיש בכל אחד ואחד כ' על כ' חזור וחלוק אותם ריבועים לאלכסונים הנה עיניך רואות דריבוע פנימי חציו של חיצון כזה*

שהרי חילקת כל הריבועין של כ' על כ' לאלכסון והוא חציו של כל אחד ואחד ואותו ריבוע של כ' על כ' מרובע שני קוים עולה ב' פעמים כ' על כ' וכן עולה מרובע באלכסונו כאשר הראיתיך בעיניך דריבוע פנימי חציו של חיצון הייני ק' על כ' דהיינו ב' פעמים כ' על כ' עוד אבינך בדרך אחרת ב' ריבועים של כ' על כ' חלוק כל אחד לשנים באלכסון וחזור וקח אותן ד' חתיכות והפוך אלכסונן נגד חוץ ד' אלכסונין לד' רוחות תמצא לך ריבוע ארכו כרחבו מאלו ב' ריבועים של כ' על כ' שחילקת לאלכסונן כזה*

אך קשה שהרי אמרו חכמים בעירובין (דף כג:) גבי חצר המשכן שהוא ק' על כ' סול חמשים וסבב חמשים ועולה לדבר מועט שיש שבעים אמה ושירים כמו שהוכיח שם בקונטרס ולפי חשבון זה לא יעלה אותו ריבוע כי אם ע' על ע' מגומגמין דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא כמלא האלכסון של כ' על כ' שבעים אמה בגמגום אבל דבר זה תלוי מה שאין כן בחשבון שכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא מכוון ממש כאשר תראינה עיניך באותם ב' ריבועים זה מלפנים מזה דלפי חשבון של אמתא ותרי חומשי הוי פנימי ע' על ע' ועל כרחך אלכסון של פנימי הוא מאה כמדת רוחב ריבוע החיצון ולפי חשבון של אמתא ותרי חומשי אין עולה אלכסון של שבעים כי אם צ"ח אמות ולא חשו חכמים על אותו מעט ומתקיימין דברי חכמים ודברי חכמי המדות ואע"פ שהוכחתי הדבר לריבוע שארכו כרחבו אין לו הוכחה לריבוע שארכו יותר על רחבו ועל כורחין ליתא להיא כללא דהא אלכסון של ל' על כ' אין עולה כי אם ל"ב כדמוכחא מתני' כדפרישית ואם תעשה ריבוע של ל' ושתים על ל' ושתים חסר מובא שאינו עולה ב' ריבועין אחד של ל' על ל' ואחד של כ' על כ': ירושלמי (הל' ד) רבי יוסי ברבי חנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעית ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק היך עבידא שובע שורין מן שובע שובע [נא מהן] ד' גפנים לד' זויות כרם נשתיירו שם מ"ה גפנים הדא היא דתנן הרי זה מקדש מ"ה גפנים אימתי בזמן שהן נטועות ד' על ד' או ה' על ה' הדא מסייעא לרבי זירא דאמר שמנה חוץ ממקום כורתין פי' מקום כורתין הוא מקום הגזע של גפן

ז א מיי' שם הלכה כד וטור שו"ע שם סעיף נד:

ח ב שם סעיף נה:

ט ג מיי' שם הלכה כג טור שו"ע שם סעיף נג:

י ד מיי' פ"ה מהל' כלאים הלכה ח טור שו"ע שם סעיף ד:

יא ה מיי' פ"ו שם הלכה א טוש"ע שם סעיף יט:

הגהות הב"ח

(א) מ"ד בר"מ ור' יוסי אוסר עד שיהיה ביניהם ארבע אמות כצ"ל:

(ב) מ"ה בר"מ וכמו כן שלא הודיענו כצ"ל ותיבת כן נמחק:

פי' מהרי"ן מלכי צדק

שומירה ואי קשיא לך גירסא דירושלמי דפאה גירסא משבשתא היא והגי' המדוקדקת מה כותש(בעלי) [כעלי] במכתש פי' כשם שהמכתש לעולם חסר והעלי כותש כן העופות מיעטו ...

... שתהא האמצעית עגול הירק. פי' גפן האמצעית זרע סביבותיה ירק עתה המתקדשות הן ז' שורות בר מד' גפני הזויות כיצד כי הירק מקדש י"ו אמות לכל רוח ורוח שנמצאו ל"ב אמות על ל"ב אמות וכן הדין שאילו נקרח באמצע קודם הזריעה ט"ז אמה היה נידון כקרחת הכרם והיינו נותנין ד' אמות לכרם זה וד' אמות לכרם זה וח' אמות היה זורע ואילו היה זורע ארבע אמות שנתננו לעבודה היה מקדש ב' שורות לבד וכן אם היה זורע ד' אמות שנתננו לעבודת הכרם לצד אחד [ג"כ] היה מקדש שני שורות ועכשיו שזרע באמצע מקדש לכל רוח [עד] ט"ז אמה ולא ט"ז ממש. וכן הדין לקדש לכל סביביו שיעור כרם וכרם גדול עד ט"ז אמה מצטרף הלכך משורה שזורעה בה הירק עד שורה הרביעית לה לכל רוח ורוח לצפון ולדרום ולמזרח ולמערב כרם הוא הלכך בזמן שנטועות מד' ד' לא יקדש אלא עד שורה הרביעית לה לכל רוח ורוח אבל בשורה הה' לא שהיא חוץ לט"ז אמה הלכך מתקדשות לה מן הכרם ז' שורות שלימות חוץ מד' גפנים של ארבע זויות שכשתקשור חבל בין ט"ז אמה פחות מעט

... גפנים כיצד כשתמדוד ממנת לכל רוח עד שורה הרביעית לה תמצא תמניסרי אמהתא בזמן שנטועות על ו' ו' ובזמן שנטועות על ז' ז' תמצא כ"א אמות והקידוש אינו מקדש אלא עד ט"ז אמות הלכך משורתה תקדש ה' גפנים ותו לא וסביב לשורתה ב' שורות של ה' ה' גפנים מיכן וכן ב' שורות של ה' ה' גפנים מיכן דהוו להו כ' גפנים דל מינייהו ד' גפנים של ד' זויות פשו להו ט"ז וה' גפנין של שורתה קצרו של דבר קו המדה יסובב ויגיע עד שורה השלישית לה לכל רוח ורוח טפי לא. ונמצא כי מתקדשין לך מה' שורות משלשה שורות האמצעיות ט"ו גפנים מכל שורה ה' ה' ומב' שורות החיצונות מכל שורה ג' ג' דד' גפני הזויות שבב' שורות החיצונות אין מתקדשין דכד תמשח מן האמצעיות לגפני הזויות הוו להו ט"ז אמה והמרובע יותר על העגול רביע כל שכן דכד משחת באלכסונא אתי ט"ז וד' חומשין בנטועות על ו' ו' ובנטועות על ז' ז' י"ז אמות וג' חומשין דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונא הוי:

הרואה

*) הג"ה כ"כ גם הר"ש ז"ל אבל מלשון הירושלמי משמע דקאמר דאם הנקע רוחב ד' אז זורע מיד חוץ לנקע וכן פי' הפ"מ ודו"ק:

עין משפט
נר מצוה

יב א מיי' פ"ה מהל' כלאים הלכה כא טור שו"ע יו"ד סימן רצו סעיף טז :
יג ב מיי' פ"ה מהל' כלאים הלכה יז טוש"ע יו"ד סי' רצו סעיף יג :
יד ג מיי' שם הלכה יח וטור שו"ע שם סעיף יד :
טו ד מיי' שם הלכה יט וטוש"ע שם סעיף כ :
טז ה מיי' שם הלכה יט :
יז ו מיי' שם וטור שו"ע שם :
א ז מיי' פ"ח מהל' כלאים הלכה ב ג טוש"ע שם סעיף נג :

פירוש הרא"ש
פ"ה (א) הילכך מין זרעים הם : (ב) מוכיח דרבנן מודו דבערביא מקדשים והכא פליגי דר"א סבר כיון דבערביא מקיימין הוי כלאים בכ"מ ורבנן סברי בכ"מ דבר שמקיימין כמוהו באותו מקום הוי כלאים :

הגהות הב"ח
(א) מ"ה בר"ם כמו שנשנה פעמים רבות ובעבור שהשיעור מצומצם ראינו. נ"ב [ואין להקשות לפי זה כשהוא נטוע על ד' ד' שהעיגול נוגע ממש בשורות החיצונות כ"ש שהיה לנו להמשיך העיגול ולהכניס גם משורות החיצונות דבשלמא כשהוא נטוע על ה' ה' שהעיגול יוצא מן השורות החיצונות שהן הששית והשביעית אמה מכל צד ונוסף ג' גפנים מהשורות החיצונות אזי אנו ממשיכין העיגול עד השורה החיצונה כדי שיתפוס עוד ג' גפנים מכל זוית מאותן השורות עצמן] דכל מאי דאפשר להכניסן בעגולה ע"י המשכת העגולה אנו מכניסין מה שאין כן בשורות החיצונות דכיון דמדינא אין שום א' מהגפנים נאסר אין לנו להכניסן ולקדשן בכדי ולפי זה יתיישב ג"כ מה שכבר הקשינו בגפני' שבד' זויות למה אין אנו מכניסין אותן בעיגול אף ע"פ שהן קרובין לעיגול פחות מד' אמות . [דכשנמשיך העיגול עד שיכנס בהעיגול הד' גפנים שבד' זויות אזי ממילא יתפוס העיגול כמה גפנים מהשורות החיצונות] וכבר הקדמנו שאין לנו להכניס מן הגפנים שבשורות החיצונות שלא מן הדין ולכך גם הגפנים שבזויות אין אנו מכניסין בעגולה אע"פ שהן קרובין לעיגול ודו"ק זה נ"ל לומר בדברי הרב ז"ל [illegible] ותורתו אמת [illegible] הקטן יואל :

הגהות מהרי לנדא
פ"ו א] מ"א בר"ש על דעתו דר' ישמעאל. נ"ל פ"ד דב"ש :

קרחת הכרם ט"ז אמה ונותנין ד"א לכרם זה וד"א לכרם זה וזורע ח' אמות ואם היה זורע ד' אמות של עבודה היה מקדש ג' שורות וכן אם היה זורע לצד אחר ועכשיו שזרע *מן הגפנים מקדש לכל רוח ט"ז אמה שיעור כרם שמצטרף ט"ז אמה ומדנקדש מ"ה גפנים בנטועות על חמש דייקינן סייעתא לר' זירא דאין מקום הגפנים בכלל דשמא אלכסון של נ' על כ' עולה לנ' ושתים חוץ ממקום גפנים אלמא מקדש ט"ז אמה הוא ממקום גפנים וה"ה שמנה דהיינו ד' אמות של עבודה וארבע אמות שבין שתי שורות חוץ ממקום גפנים : היו נטועות ו' על ו' או ז' על ז' אין מ"ה גפנים בתוך ט"ז אמה של אמצעית הזרועה :

ולא מרובעות : ו [א]הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור : ז [ב]היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים או עם המי' הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר סיערתו הרוח לפניו רע"א אם עשבים יופך ואם אביב ינפץ ואם הביאה דגן תדלק : ח (א) המקיים קוצים בכרם רא"א קדש וחכ"א [ג]לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימין [ד]הארום *והקיסום ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם הקנבוס ר' טרפון אומר אינו כלאים [ה]וחכ"א כלאים [ו]והקינרס כלאים בכרם :

פרק ששי

א א' איזהו עריס הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה י' טפחים או

ו כשאגיע לו . אע"פ שהוסיף מאתים עד שלא הגיע מותר מאחר דאינו מתעצל בכלאים אבל כשיחזור אסור משום דנתייאש דכוותיה בבבא בתרא (פ"א דף ג.) גבי מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור דכשנתייאש ולא גדרה קידש אבל לא נתייאש שלא נתעצל ומתעסק בכל שעה לגדור ולא הספיק עד שהוסיף מאתים לא קידש: ירושל' (הל' ה') ר' יוסי בר"ח אמר בפועל שנו בעל הבית שעוסק במלאכתו עשו אותו כפועל בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסורים בין לו בין לאחר פועל שקיים ירקות בכרם אסורין לו ומותרין לכל אדם וקשיא אם אסורין לו יהו אסורים לכל אדם ואם מותרין לכל אדם יהו מותרין גם לו אלא כר"ש דאמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו אע"ג דר"ש אמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו מודה הכא שאסור לו* ואם ליקטן אחר [כך] הוא אסור [בין] לו בין לכל : אם הוסיף במאתים אסור . דבית ר' ינאי משערין כהדין ירבוזא כיצד הוא בודק ר' ביבי בשם ר' חנינא לוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף . פי' כשליקט ירבוז אחד ומניח אחד בכרם וגדל אותו שהניח עד שהוסיף פחות ממנו אחד ממאתים שבו א"כ הוסיף מאתים ואסור: ז עם הזבלים או עם המים . כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים יש עמהן זרעים וכל הני שלא בכונה נזרעה ושרי שלא תזרע כרמך בכוונה משמע וכן סיערתו הרוח לאחריו מלשון (תהלים קמח) רוח סערה אבל לפניו שהיה בדעתו לזרוע הכרם אסור : ירושלמי (הל' ו) אמר ר' אליעזר מתני' בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם ר' זירא בעי מה איתמרת בעומד (בשדה לבן) או אפילו בעומד (בשדה כרם) אין תימר בעומד בשדה לבן הא בשדה כרם לא אין תימר אפי' בעומד (בשדה כרם) היא הדא היא הדא נישמעיניה מן הדא ר"ש בן יהודה משום ר"ש הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר מפני שהוא אנוס מה אנן קיימין אם בעומד בשדה כרם עובר עבירה ואת אמרת מותר אלא כי אנן קיימין בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם ר' זירא בשם ר"ל בשם ר' הושעיא אם עשבים יופך הכל מותר אם אביב ינפץ הקשין מותרין והדגן אסורין אם הביאה דגן תדלק הכל אסור ר' יוחנן אמר הכל אסור מהו הדא דתנן אם עשבים יופך אם אביב ינפץ אם הביאה דגן תדלק כההיא דתנן תמן (תמורה פ"ז משנה ה) הערלה וכלאי הכרם את שדרכו לישרף ישרף את שדרכו ליקבר יקבר . פירוש יופך שיהפך העשבים עם השרשים ושוב לא יוציאו זרע ואם אביב שכבר בא הזרע אלא שלא הביא שליש ינפץ הזרע ממנה השבולת והקנה מותר והזרע אסור ואם הביאה דגן דהיינו שהביאה שליש אף הקש אסור וטעון הכל שריפה כדין כלאי הכרם ולית ליה ההיא דרבא דפרק כל שעה (דף כה.) דאמר זרוע מעיקרו בהשרשה וצריך לדקדק היכי הוה משני קושיא דהתם ובפרק ז' *מפרש ור' יוחנן אמר הכל אסור אפילו עשבים והא דקאמר יופך ולא קאמר תדלק לפי שהעשבים לחים ואין דרכן לשריפה אלא בקבורה ודברים שדרכן ליקבר יקבר ואת שדרכו לישרף ישרף משנה היא בפרק בתרא דתמורה (שם) כמו כן את שדרכו להפך יופך ואת שדרכו לנפץ ינפץ ולעולם אסור : ח רבי אליעזר אומר קידש משום כלאים דזריעה היא ובריש חבית (דף קמד:) א"ר חנינא מאי טעמא דר' אליעזר שכן בערביא מקיימין קוצין לגמליהן (א): שכמוהו מקיימין . כלומר במקום שמקיימין אסור בשאר מקומות מותרים כדמוכח בירושלמי בריש מכילתין (ב) ושם כתבתיו: הארום . עליו רחבין כדקתני באהלות (פ"ח משנה א) גבי מביאים וחוצצין ופירש בערוך ארום סיסימברו והן מיני מרקחת שמשימין בתבשיל ויש אומרים עשב הוא וכשמזריע מקיש הזרע כמין זוג: קיסום . איכ"לא בלעז ומדלין אותן כההיא דתנן הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום בסוכה (דף יא.) שושנת המלך . רוז"א בלעז ובתוספתא (פ"ג) הניא האירוס והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינן כלאים והא דאמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מג.) נרקים דגינוניתא מברכין עליה בורא עצי בשמים משמע שהוא מין אילן ואם נרקים רוז"א אין שושנה רוז"א דשושנה מין זרעים ונרקים היא חבצלת כדכתיב (שיר ב) אני חבצלת השרון שושנת העמקים ומתרגמינן אנא מתילא לנרקים רטוב *דמן גינתא דעדן ומסתברא דשושנה אין זו שאנו קורין רוז"א ומתוך כך נראה דשושנת המלך אין זה מה שאנו קורין רוז"א בלע"ז דהא חזינן דקא שקלת ליה לפירא איתיה לגוזא להדר מפיק ואמרי' בפרק כיצד מברכין (דף לו.) דבכי האי גוונא מברכין עליו בורא פרי העץ והכא קתני דהויא מין זרעים : וכל מין זרעים אינן כלאים בכרם דאמרינן במנחות בהקומץ זוטא (דף טו:) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן ואתיא כרבנן דאי רבי טרפון אין קנבוס כלאים בכרם : קנבוס קנב"א בלע"ז ומתקיים בקרקע ג' שנים ואינו מתליע כדפרשי' בפ' ב' : קינרס בפ"ק דעוקצין (משנה ו) עוקץ קינרס טפח ואמרי' בבראשית רבה פרשה כ"ה וקוץ ודרדר תצמיח קוץ עכביות דרדר זה קינרס שהוא עשוי דרי דרי :

א איזהו עריס שנחשב ככרם והבא לזרוע בצידו טעון ד' אמות כאילו היה ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב עריס מלשון ערסה מלמעלה דלעיל בפ' ד' (משנה ז) שדרך לעשות מקנים כמין ערס מלמעלה ומדלין עליה שריגי גפן . ירושלמי (הל' א) וקשיא על דעתיה א] דר' ישמעאל בלא כן אינו אסור משום כרם אמר ריש לקיש בעריס מעוקם שנו. פי' בלא כן בתמיה דכי לא יהא כמי בלא גדר תנן לעיל (פרק ד משנה ה) הנוטע שורה של ה' גפנים ב"ש אומרים כרם ומשני בעריס מעוקם שאין הגפנים מכוונין בשורה אלא נטועין בעיקום זה נכנס וזה יוצא ולא חשיב כרם אלא דוקא בלא גדר ורבי יוחנן משני התם בעריס מכוון שנו ובלא גדר אינו אסור משום כרם דאתיא כבית הלל דאמר

על ד' ד' ועל ה' ה' ולא אמר ט"ז אמה על כל רוח שאם יהיה על ה' ה' נמצא הנכנס בתוך העגולה ל"ז גפן בלבד כמו שנתבאר בצורה השניה מן הצורות שהקדמנו אבל כשיהיה נטוע על ו' ו' יהיה מנין הגפנים שבתוך העגולה כ"ד גפן וזה צורתו*

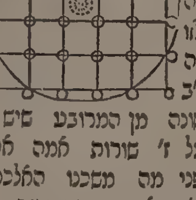

ויש לך לשאול לאיזה טעם כשיהיה נטוע על חמשה חמשה כשיגלגלו העגולה באלכסונה ל"ב שיוצא אלכסונה מן המרובע שיש בו ז' שורות על ז' שורות אמה אחת לכל צד מפני מה משכנו האלכסון עד שיגע בד' האחרות הסמוכות לז' השורות החיצונות ובכאן כשהוא נטוע על ו' ו' לא עשינו כך ומפני מה לא נוסיף באלכסון העגולה עד שיגיע בשורות האחרות לאחר שיצא מן השורה הששית אמה כמו שיתבאר מצורה הרביעית שהקדמנו . התשובה שהכרם כשיהיה ה' על ה' ועשינו עגולה וראינו אותה כאילו היא כולה מלאה ירק והאלכסונה ל"ב ויצא האלכסון מן השורות אמה לכל צד נשאר מן האלכסון העגולה ובין השורה הסמוכה לו מבחוץ ארבע אמות כמו שיתבאר בצורה השנית שהקדמנו וד' אמות הוא שיעור עבודת הכרם כמו שנשנה פעמים רבות ובעבור שהשיעור מצומצם ראינו (א) כאילו העגולה רחבה ונמשכה וגדלה עד שהגיעה לשורות החיצונות שהיה ביניהן ובין קצה האלכסון ד' אמות וזה הטעם הצריכו לומר מקדש מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על ה' שאי אפשר להיות אלא לאחר שנוסיף בעגולה כמו שבארנו אבל בכאן כשיהיה נטוע על ששה ויצא האלכסון אמה כמו שיתבאר בצורה הרביעית נשאר בין קצה האלכסון ובין שורה הסמוכה לו ה' אמות ואפי' שנראה כאילו העגולה מלאה ירק ישאר בינה ובין השורות החיצונות ה' אמות והוא יותר ממה שצריך לעבודת הכרם בתוספת אמה ועל כן הספיק לנו מה שנמצא בתוך העגולה והוא שנתקדש ולא הוספנו ברוחב העגולה כלום מפני שא"צ לזה הדבר ואם יהיה נטוע על ז' ז' יהיה מנין הגפנים הנמצאות בתוך העגולה שיש באלכסונה ל"ב אמה כ"א אילנות וזה צורתה*

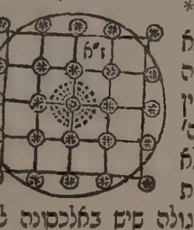

וכשתסתכל בצורה זו תמצא אלכסון עגולה יוצא מצלעות המרובע שיש בו חמשה גפנים על חמשה גפנים שתי אמות לכל רוח ונשאר המרחק בין קצה האלכסון ובין השורה החיצונה הסמוכה לה ה' אמות מפני שהוא נטוע על שבע ומפני זה לא משכנו האלכסון עד שיהיה מגיע לשורות החיצונות א"כ כבר נתבאר שמנין הגפנים הנכנסות בעגולה שיש באלכסונה ל"ב אמות כשיהיה נטוע ששה על ששה משתנה ממנינם כשיהיה נטוע על שבעה ואולם אנו אומרים ששה עשר אמה לכל רוח עגולות לבד כשיהיה נטוע על ה' שנצטרך אז לקדש חמשה וארבעים גפנים כמו אילו יהיה הנטוע על ארבע ארבע ובארנו טעם כל הענינים ההם והתבארו סודות כל ההלכה הזאת על כן שים לבך אליה להתבונן בה היטב מפני ששאלו בהם לגאון מגאוני הגמרא והיתה תשובתו אחר רוב דברים יש בדבר דקדוקים הרבה ואחר כן יסייעו מן השמים וגלוה לפרשה לכם ויש לך לדעת שמקום הירק אין חושבין עליו אם קטן אם גדול : ו תוספת זו תהיה משוערת בזמן כפי שאומר וזה כי כשנאמר שזה הירק כשילקטוהו ייבש שלא יהיה נשאר בו לחות במאתים שוות אין ספק שבשיעור שעה אחת ייבש מלחותו חלק ממאתים וכן נאמר בו כי כשיניחנו שעה יוסיף בלחותו חלק ממאתים וכשיניחהו שעה אחת יהיה אסור וזה ענין שאמר בגמרא לוקט אחד ומניח אחד מפני שזה פוחת וזה מוסיף : ז אמר הכתוב (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ובא בקבלה פרט לשנפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים או עם המים שלא זרע כלום אבל נזרע מאליו מבלי כוונתו : וסיערתו הרוח לאחריו . הוא שיתפזר הזרע לאחריו ויפול בכרם והוא אנוס ומפני כן אינו מקדש : ואם יפזרהו הרוח לפניו והוא רואה אותו חייב להסיר אותו ואם צמח ונעשה עשב כגון שחת יהפך הארץ ודי לו ואם נעשה אביב ינפצהו ויוציא החטה לצד אחר ויהיה אסור בהנאה* ויהנה בתבן ואם נתכוון לעזוב אותו עד שצמח ויהיה זרע ראוי לקצור ולדוש יהיה הכל נשרף ואסור בהנאה ואפי' התבן מפני שכך דין כלאי הכרם להשרף הוא שאמר הכתוב (שם) פן תקדש המלאה ותרגומו דלמא תיתוקד והלכה כר' מאיר : ח אמר הכתוב אשר תזרע מה שנהגו בני אדם לזרוע ורוצין בקיומו ואין מנהג בני אדם שירצה קיום הקוצים בשדהו אבל יעקר אותם ורבי אליעזר אומר כי הערביים יניחוהו בשדותיהם כדי שירעוהו גמליהם ואחר שקצת בני אדם רוצים להניחם בשדותיהם אסור בכל מקום : וחכמים אומרים שאינו אסור אלא בארץ ערב ששם רוצים בקיומם : וארום עשב שקורים בלשון ערב סוסנב"ר ונענ"ע רחב העלין ובלע"ז מינט"א : וקיסום בערבי ללבב ובלע"ז קוריול"ה : ושושנת המלך נקרא שקאיק אל נעמן ובלע"ז רוסילא . והקנבוס נקרא קנב ובלע"ז קנבו"ש : והקינרס אל קנידיאה ואין הלכה כרבי אליעזר אלא כרבי טרפון :

א כבר הקדמנו פעמים רבות שעבודת הכרם ד' אמות והתבאר כמו כן כמה גפנים יהיו על איזה ענין ואז יקרא כרם וגפני הכרם הם מתפשטות על הארץ ואומר כמו כן שעבודת הגפן האחת ששה טפחים ועריס הוא גפן אדרת הסמוכה על הקיר או על קורות וזולתם ואז תתפשט והמשך יותר ממה שתתפשט על פני הארץ והוא אומר מי שנוטע חמש גפנים בשורה אחת על [illegible] אחת על עלים שעשה להם כמו ערש הם הנקראים עריס כמו שאמר כשיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב הוא כרם וכשהודיענו איזהו עריס חזר לבאר דיני הערים וחקותיו ואמר שבית שמאי דנין עליו כדין הכרם ואמרו שירחיק ארבע

מסורת
הש"ס

א) שבת פכ"ב דף קמד: ב"ב פ"ט דקנ"ו: נ"ל בין

פי' מהר"י בן
מלכי צדק

ו הרואה ירק בכרם . פי' מדקתני הרואה ולא קתני בעל הבית ש"מ פועל שיפסוק במלאכתו יג' בעל הבית ע"מ אותו כבעל הבית . תניא בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אותן הירקו' אסורין בין לו בין לאחר פועל שקיים ירקות ונתלשו אותן הירקו' אסורין לו ומותרין לכל אדם ואם ליקטן אח"כ הוא אסור לו ולכל אדם אם הוסיף בר' אסור דבית ינאי משערין כהדין ירבוזא.וכיצד הוא בודק . כלומר כיצד יודע אם הוסיף במאתים א"ר אייבו בשם ר' חנינא לוקח א' ומניח א' מה שזה פוחת זה מוסיף . נמצא כשמניח ירבוז אחד וליקט ר' ירבוזין א' א' נמצא מה שפיחת ר' ירבוזין שליקט הוסיף זה שהניח וזהו פי' אם הוסיף בר' : ז היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעין מותר וכן יצאו עם הזבלים וכן הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר מאי טעמא בכולהו דלא קא מיכוין אמר ר' אלעזר מתני' בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם על כן מותר.סיערתו מלשון סערה : סיערתו הרוח לפניו . כלומר דעתו היה לזרוע את שדה כרם ר' עקיבא אומר וכו' א"ר זירא בשם ריש לקיש בשם ר' הושעיה אם עשבים יופך ואחר שהפך הכל מותר:אם אביב ינפץ. כלומר מנפץ האביב מן הקשין ואח"כ הקשין מותרין והדגן אסור: ואם הביאה דגן תדלק. הכל אסור ר' יוחנן אמר לעולם הכל אסור ומהו אם עשבים יופך וכו' דינא אמר לך אם עשבים צי ביופך ואסורין ואם אביב צריך לנפץ והכל אסור . ואם הביאה דגן תדלק והכל אסור כאותה ששנינו הערלה וכלאי הכרם את שדרכן לישרף ישרף ואת שדרכן ליקבר יקבר.דכוותה הכא את שדרכו להפך יופך ואת שדרכו לנפץ ינפץ ולעולם הכל אסור וסוגיא דפירושא דמתני' מסתבר כדאמר ר' יוחנן : ח קוצים בכרם ר' אליעזר אומר קידש . א"ר אבהו טעמא דרבי אליעזר שכן יש מקומות שמקיימין אותן לגמליהן בערביא ומכיון שמקיימין אותן במקום אחר נאסר מינן בכ"מ : וחכ"א לא קידש אלא על דבר וכו' . כלומר מקום שמקיימין אותן אסורין מקום שאין מקיימין אותן מותרין שאין דרך בני אדם להביא קוצים ממקום למקום כלומר אע"ג דמין זרעין נינהו כקוצין דמו ולא מקדשי : הארום . ירושלמי האירוס אירוסא הקיסום קיסומא ושושנת המלך קרינון לשון יוון שושנה קרינן בערוך ארום סוסימברו והן מיני מרקחת שמשימין בתבשיל . ויש אומרים דהוא עשב וכשמזריע מקיש הזרע כמין זוג:קיסום אילדא ואיני יודע מהו:שושנת רוסא:הקנבס לעז קנבו : והקינרס בעוקצין. בפ"א עוקץ קינרס טפח ובבראשית רבה פרשה כ"א וקוץ ודרדר תצמיח.קוץ זו עכביות לעז סילוני דרדר זה קינרס שהיא עשויה דרין דרין לעז יוני אקנירים . תניא האירוס והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינן כלאים : פרק ו א איזהו עריס הנוטע שורה של ה' גפנים בצד

משנה

בצד חריץ שהוא עמוק י"ט ורחב ד' נותנין לו עבודתו ד"א בש"א מודדין ד"א מעיקר הגפנים לשדה ובה"א מן הגדר לשדה א"ר יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן אלא אם יש שם ד"א מעיקר גפנים ולגדר נותנים לו את עבודתו וזורע את המותר וכמה הוא עבודת הגפן ו"ט לכל רוח רע"א שלשה: ב ערים שהוא יוצא מן המדרגה ראב"י אומר אם עומד בארץ ובוצר את כולו הרי זה אוסר ד"א בשדה ואם לאו אינו אוסר אלא כנגדו ר"א אומר אף הנוטע אחת בארץ ואחת במדרגה אם גבוה מן הארץ י"ט אינה מצטרפ' עמה ואם לאו ה"ז מצטרפ' עמה: ג המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר אם הביא לא קדש ואם הלך החדש אסור וכן המדלה על מקצת אילן סרק: ד המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע אל תחת המותר ואם הלך החדש יחזירנו מעשה שהלך ר' יהושע אצל רבי ישמעאל לכפר עזיז והראהו גפן מודלה על מקצת תאנה אמר לו מה אני להביא זרע אל תחת המותר אמר לו מותר והעלהו משם לבית המגנייא והראהו גפן שהוא מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה ובו קורות הרבה אמר לו תחת הקורה זה אסור והשאר מותר: ה איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות ר' מאיר אומר הכל אילן סרק חוץ מן הזית והתאנה רבי יוסי אומר כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלמות ה"ז אילן סרק: ו פסקי ערים ח' אמות ועוד וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים אלו הן פסקי ערים ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו בו ה' גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם יש שם ח' אמות לא יביא זרע לשם ח' אמות ועוד נותנין לו כדי עבודתו וזורע את המותר: ז ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה

ר"מ

אמות מעיקר הגפנים ואז יזרע מה שירצה מפני שעבודת הכרם ד' אמות: וב"ה אומרים * שמדות הד' אמות הוא מעיקר הגדר או החריץ אחר שהריגי אותם הגפנים מתפשטים עליו וכאילו הגדרות הם עקרי אותם הגפנים ואם יהיה בין שרשי הגפנים ובין הגדרות אמה אחת ימדוד ג' אמות מעיקר הגפנים ויזרע התבואה: ואמר ר' יוחנן בן נורי שכל זה טעות וכל ערים שיהיה על ענין זה כלומר שיהיה שורה אחת נחשבת כגפן יחידית שעבודתה ששה טפחים כמו שורה של חמש גפנים כשלא תהיה ערים שאינה כרם כמו שהקדמנו בפרק הרביעי ואע"פ שנעשית ערים לא נוסף בדינה על מה שהיה אבל נזכר ד' אמות בערים של חמש גפנים לענין אחר והוא שיהיה בין עקרי אלו הגפנים והגדרות ארבע אמות ירחיק מעקרי הגפנים שיעור עבודת הכרם והוא ו' טפחים ויזרע הנשאר שהוא שלשה אמות אבל אם יש בין העקרים והגדרות פחות מארבע אמות אסור לו לזרוע בין הגפנים לגדר על הדרך שאמרנו במחול הכרם בפרק רביעי ולענין זה בלבד אמר ר' יוחנן בן נורי שנזכר ד' אמות בזה הערים אבל מעיקרי הגפנים לשדה אין לו להרחיק אלא ששה טפחים מפני שהיא נחשבת כגפן יחידית זהו פירוש הלכה זו וענין דברי המדברים בה ועל כן התבונן בה שרבים מן המפרשים נכשלו בפירושם מכשול גדול ולא רציתי לזכרם ולהשיב עליהם שאין זה ענין ספרנו. ואין הלכה כר' יוחנן בן נורי ולא כר' עקיבא: ב אמר כשילא הערים ממקום גבוה ואע"פ שעקרו רחוק על הצורה הזאת אם אפשר לו לעמוד בארץ ולבצור כל הענבים התלוים מן הערים יהיה אסור בארבע אמות לכל רוח ואפי' יהיו עקרי הגפנים במקום הערים וכנגדו ולא יהיה נקרא ערים פחות מחמשה גפנים וכבר הקדמנו זה ויש לך לשמרו בלבך תמיד ואם אי אפשר לו לבצור כל הענבים עד שיהיה אוחז בענפי הערים או שיהיה עולה על מדרגה לא יהיה אסור אלא ארבע אמות כנגדו בלבד וזה ר"ל באמרו כנגדו במקום שהוא כנגד עקרי הגפנים מסוף הערים ימוד ארבע אמות ברוח ההוא ואז יזרע: ומה שאמר אחת בארץ ואחת במדרגה. ר"ל שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה ואם היתה המדרגה גבוהה על הארץ י' טפחים לא יתחברו השתי שורות ונעשה כרם והלכה כראב"י ואין הלכה כר"א: ג אפיפירות. הם האריגות שעשו מן הקנים והעצים כגון עריסות להסביב עליהם שריגי הערים וענפיו כשיאריכו ואמר שהוא כשידלה ענפי הגפן על קצת הערים שעשוי לו ונשאר קצתו אסור לו שיזרע תחת המקום הריקן מן הערים העשוי אע"פ שאין עליו ענפים וכל הזורע שם לא קדש ואם האריכו הענפים הנטוים על הערים עד יסבכו על הזרע יהיה אסור אותו הזרע וזה הדין בעצמו יתחייב בכל מי שידלה ענפי הגפן על קצת ענפי אילן סרק ואילן סרק הוא אשר לא יעשה פרי כמו שיתבאר ויהיה נחשב אותו האילן סרק כמו הערים העשוי מעצים: ד הערים עשוי מן הקנים וזולתם וכן ענפי אילן סרק תהיה הכוונה להדלות עליו הענפים ומפני כך אסרנו כל זרע שנזרע תחתיו מפני שהוא מזומן להדלות הענפים על כולו ולענין זה היתה המחשבה אבל אילן מאכל אין אדם עושה ממנו ערים ויתכוין להפסידו וכן אמר אין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו ומפני זה התירו לו לזרוע תחת המותר ואם האריכו הענפים וסיבכו על מה שזרע ירים מענפים המתפשטים ויחזירם לצד אחר: ומה שאמר וכן קורות הרבה ר"ל בסדן של שקמה וכבר פירשנו שקמה שהוא ממין התאנים ואסור לו מה שנזרע תחת הקורה ההיא ואע"פ שהענפים על מקצתם מפני שהם אפיפירות והתיר לו לזרוע תחת שאר הקורות היוצאות מגוף השקמה מפני שהוא אילן מאכל: ה כבר הקדמנו לך מה בין אילן סרק לאילן מאכל לענין שהדלה עליו את הגפן ואם הוא מותר לו לזרוע תחת המותר ואם לא כפי מה שהקדמנו ואין הלכה לא כר' מאיר ולא כר' יוסי: ו ועוד כל שהוא בארו בגמ' שיעור זה הנוסף שהוא חלק מששים חלק באמה והוא עשירית טפח ושיעור טפח הנזכר בכל המשנה והגמ' ובו יהיה השיעור תמיד הוא ד' אצבעות בגודל או שש באצבע אשר תחת הגודל וב' השיעורים שוין ובגמרא יתבאר כל זה ועבודתו הוא ו' טפחים לזו השורה וששה לזו שכנגדה וכבר הקדמנו לך פעמים רבות שדין השורה של ה' גפנים כדין גפן יחידית לפי שאינה כרם אבל עבודתה ששה טפחים וכן כשיהיו שתי שורות בלבד זו כנגד זו וביניהם ח' אמות מותר לו לזרוע ביניהם כמו שנתבאר בסוף פרק רביעי וזה הדין בעצמו נדון בשתי שורות אלו כשיהיו ערים אבל הוא צריך לשמונה ועוד ואז יהיה מותר לו לזרוע ביניהם לאחר שירחיק אמה מכל שורה מהם כמו שבארנו: ז אמר כשיתחיל הערים מקרן בין שתי קירות וילך הלוך ומתמעט עד ישוב (א)דמות התחיכה שבשפת בין הגוהר שנקרא בלשון ערבי

ר"ש

לעיל בפ"ד (משנה ה) אינו כרם עד שיהו ב' שורות : מן הגדר ולשדה · ואם הגפנים רחוקין ב' אמות מן הגדר אין מרחיק כי אם ב' אמות מן הגפנים וזורע ומיהו בירושלמי (שם) משמע דאיירי בצד אחר של גדר כגון שאם היו הגפנים נטועין למזרחה של גדר והזמורות עולין על הגדר אם בא לזרוע למערבה של גדר פליגי בית שמאי ובית הלל מהיכן מונין ד' אמות דבית שמאי אומרים מעיקר הגפנים שבמזרח ובית הלל אומרים מן הגדר דאמרי' בירושלמי (שם) היו שם ב' אמות מאן דאמר מעיקר גפנים מושחין [אינו אסור אלא שתי אמות · מ"ד מעיקר הגדר מושחין] אסור עוד ב' אמות וקשה דליתניי' בעדיות גבי קולי בית שמאי וחומרי ב"ה : טועין כל האומרים כן · דגדר לא משוי ליה כרם למתני' ליה עבודה ד' אמות דסגי בו' טפחים כגפן יחידית: ד' אמות מעיקר גפנים ולגדר אבל ליכא ארבע אמות לא יביא זרע לשם אע"ג דהוא כגפן יחידית כדמפרש בירושלמי (שם) דרבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי אמרו דבר אחד וערים בצד גדר לרבי יוחנן בן נורי כגפן שהיא נטועה בגת או בנקע אליבא דרבי יוסי בפרקין דלעיל : ר' עקיבא אומר שלשה טפחים היא עבודת גפן יחידית ואית דגרסי שלש בלא ה' וקאי אמעיקר גפנים ולגדר דאם יש שם ג' אמות נותן לו את עבודתו וזורע את המותר וליתא כדמוכח בירושלמי ברים פ' שאחר זה דבעבודת גפן פליגי דלר"ע ג' טפחים : ב ערים שהוא יוצא מן המדרגה. מלשון וכפלו המדרגות (יחזקאל לח) ענין מעלות כשעושין חריץ סביב המגדלים ושופכין העפר למעלה להגביה התל עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו ויוצאות ה' גפנים מן המדרגה אוסר ארבע אמות בשדה מאחר שעומד בארץ ובוצר את כולו רואין כל מקום שתחת הערים כאלו הוא מקום עיקרי הגפנים ואוסר ד' אמות בשדה לכל רוח משפת הערים אבל אם אין יכול לבצור עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד וכשהוא אוסר ד"א בשדה אינו אוסר אלא לזרוע אבל אינו מקדש אלא ו' טפחים מידי דהוה *פסקי דלקמן בפרק ז' (משנה ג) : אחת בארץ ואחת במדרגה · כל הערים נטוע כן דהוו להו ג' גפנים בארץ וב' במדרגה ואם אותן המדרגות גבוהות י' טפחים אין מצטרפות ואין צריך להרחיק מאותן שבארץ כי אם ו"ט כדי עבודת גפן יחידית ועוד י"ל אחת בארץ שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה דב' שורות צריך כבית הלל ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ואם גבוה שורה שבמדרגה משורה שבארץ י' טפחים אינה מצטרפת אי נמי אם גבוה המדרגה י' אין מצטרפות: ג ד אפיפורות. פי' בערוך אילן העושה פירות הרבה מלשון מסעף פארה במערצה (ישעיה י) ולא יתכן כדמוכח בסיפא אלא בנין של עצים מסודרין כמין סכך שתי וערב והדלה על מקצתן שתי וערב את הגפן אסור לזרוע תחת המותר אע"ג שאין הדלית מסכך שם : ואם זרע לא קידש וכן תניא לקמן אלו אוסרין ולא מקדשין מותר האפיפירות : ואם הלך החדש שגדל (את) הגפן והוציא זמורות ומילא כל האפיפירות : אילן סרק · דינו כדין אפיפירות : על מקצת אילן מאכל מותר · בירושלמי (הל"ג) אמרינן מה בין אילן סרק לאילן מאכל אילן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו אילן מאכל אינו מבטלו ויחזירנו למקום שהיה תחלה ויזרע המותר : עזיז · שם מקום : אמר לו מותר · בתוספתא (פרק ג) קתני אין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו : המגנייא · שם מקום : תחת קורה זו אסור והשאר מותר · בתוספתא (שם) קתני שאני רואה כל קורה וקורה] כאילו בפני עצמה : ה חוץ מן הזית מן התאנה · קסבר ר' מאיר דשאר אילנות אדם מבטל מפני גפנו ורבי יוסי סבר דכל שכמוהו נוטעין שדות אין מבטל מפני גפנו : ו פסקי ערים · מפרש בסיפא : ועוד · קתני בתוספתא (שם) וכמה ועוד אחד משמנה באמה ומפרש בירושלמי (הל' ד) טפח : שחרב באמצעו · כגון שנטע י"א גפנים בצד הגדר וחרב גפן האמצעית ונעשו ב' עריסין : ח' אמות ועוד נותנים לו עבודתו · לר' יוחנן בן נורי (הוא) דלא חשיב ערים כרם נותנין ו' טפחים לזה וו' טפחים לזה וזורע את המותר ולמאן דחשיב ליה כרם אין יכול לזרוע אלא ההוא ועוד *דשמעינן מינה דאפילו מאן דחשיב ליה כרם לאו לכל מילי מדלא בעי בפסקי ערים ט"ז אמה כקרחת הכרם ועוד דהזורע ארבע אמות מקדש והזורע מותר פסקי ערים מו' טפחים ואילך לא מקדש כדתנן לקמן (פ"ז משנה ג): ז ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה · כלומר ה' גפנים הנטועות בצד גדר

פי' מהר"י בן מלכי צדק

בצד הגדר כגון זה הציור

זזזזזז

גרסי' בירושלמי טעמא דבצד הגדר הא לא הכי אליבא דבית שמאי אינו כרם והתנן הנוטע שורה של ה' גפנים בית שמאי אומר כרם ובית הלל אומר אינו כרם ותרצינן בערים מעוקם שנו דבלא גדר אינו אסור משום כרם דאגב עקמימותיה ב' גפנים מתבלעין ואין שם שורה של ה' גפנים כגון זה הציור

ר' יוחנן אמר בערים מכוון שנו. ואיצטריך למיתנא משום דבית הלל [שהוא מצריך] ב' שורו' הכא משום גדר מודה : ב"ש אומר מודדין וכו'. ושאלו [בירושלמי] מה בין ב"ש לבית הלל א"ר יונה תפתר שהגפנין רחוקין מן הגדר ב' אמות מאן דאמר מן הגדר מודדין אינו אסור חוץ לגפנים אלא ב' אמות . ומאן דאמר מעיקר גפני' מודדין אסור חוץ לגפנים ד' אמות : א"ר יוחנן [בן נורי] טועין כל האומר כך . כלומר אם הערים מעוקם בין לבית שמאי בין לבית הלל לא הוי כרם אלא אם יש ד' אמות מן הגפנים לגדר נותנין לו עבודתו ו' טפחי' וזורע ג' אמות אחרות ואם אין הערים מעוקם [נ"ב לא הוי כרם אליבא דב"ה] דהגדר לא משוי לשורה אחת כרם : וכמה היא וכו'. וערים בצד הגדר אליבא דר' יוחנן בן נורי כגפן נטועה בגת או בנקע אליבא דר' יוסי : ר"ע אומר ג' אמר רב יודה בשם רב הלכה כר"ע : ב ערים שהיה יוצא מן המדרגה וכו'. פי' תורת ערים כבר ברור לנו שורה של ה' גפנים ועתה יוצאין ה' גפנים מן המדרגה כזיתים היוצאי' מן הכותל. ר' אליעזר בן יעקב אומר אם עומד בארץ ובוצר את כולו דנין אותו כאילו היה נטוע הערים בקרקעית השדה ואוסר ארבע אמות ואם לאו אינו אוסר אלא תחתיו וזהו פי' כנגדו: ר' אליעזר אומר אף הנוטע אחת בארץ ואחת במדרגה. כלומר כל הערים נטוע כן אחת בארץ ואחת במדרגה אחת בארץ ואחת במדרגה ואחת בארץ שיבואו ג' בארץ וב' במדרגה אם גבוהין אותן דמדרגה י' טפחים אינן מצטרפין להיות ערים להרחיק ד' אמו' אלא מאותן דקרקע מרחיק ו' טפחים בגפן יחידית ואותן דמדרגה אוסרין כנגדן : ואם לאו. כלומר אם אינן גבוהין י' הרי זו מצטרפת עמה ועושין ערים וצריך להרחיק ד' אמות : מדרגה סולם מלשון בסתר המדרגה . פ"א אף הנוטע אחת בארץ וכו' פי' קיימא לן כבית הלל דאמר שני שורות כרם היכא דליכא גדר עתה אם המדרגה שנטועה בה שורה האחת גבוהה עשרה טפחים לא מצטרפת ולא הוי כרם . ואי פחות מי' מצטרפת שורה דמדרגה עם שורה הנטועה בארץ והוי כרם אף על פי שהשורה נטועת בראשה מצטרפת . פ"א ר' אליעזר אומר אף הנוטע אחת בארץ ואחת במדרגה. פי' לפני הגדר מדרגות נטע גפן בארץ וגפן במדרגה וגפן בארץ וגפן במדרגה אם גבוהות מן המדרגות עשרה טפחים אינן מצטרפות ולית כאן ערים אף על גב דאית כאן גדר ואם אינן גבוהות מצטרפות ואית כאן ערים פי' מדרגה דבסים שבשדה ועל פירוש זה האחרון אנו סומכין : ג המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות. פי' עשה עצים הרבה שתי וערב ועל מקצתם שם הגפן ומקצתם נשארו בלא גפן: לא יביא זרע אל תחת המותר . פי' לא יביא זרע אל תחת כל העצים ואפילו תחת אותן שאין הגפנים עליהן : ואם הביא תחת המותר לא קידש . וכן תנינן לקמן אילו אסורין ולא מקדשין וכו' מותר אפיפירות : ואם הלך החדש . פי' אם גדל הגפן ועשה זמורות חדשות ומילא כל אפיפירות אם הביא זרע

עין משפט נר מצוה

[א] א מיי' פ"ח מהלכות כלאים הלכה ב ג טור שו"ע שם סעיף כז :

ב ב מיי' פ"ו שם הלכה ג ופ"ז הלכה א טוש"ע שם סעיף כא לא :

ג ג מיי' פ"ח שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף סב :

ד ד מיי' פ"ז שם הלכה ו טוש"ע שם סעיף לו :

ה ה מיי' פ"ז שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף כז :

ו ו ז שם סעיף כח :

ז ח שם סעיף כו :

ח י מיי' פ"ח מהל' כלאים הלכה ה טוש"ע שם סעיף ס :

ט כ מיי' פ"ח מהל' כלאים הלכה ט טור שו"ע יו"ד סימן רצו סעיף סג :

הגהות הב"ח

פ"ו (א) מ"ז בר"מ דמות התחיכה שבשפת בית הגוהר וכו' :

הגהות הר"י לנדא

א] מ"ג ד בר"ש כל קורה וקורה כאילו . נ"ל כאילן אילן :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

זרע תחתיהן אסור שהוא תחת הגפן . וישנינו אבל תחת הגפן ועבודת הגפן הרי אילו מקדשין. אפיפירות לע"ז אנמברקו וכן המדלה על מקצת אילן סרק כדין המדלה על מקצת אפיפירות וכו' בערוך פי' אפיפירות אילן שעושה פירו' הרבה ולא סבירא לן דדין אילן דתנן לקמן : ד המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל וכו'. גרסי' בירושלמי מה בין אילן סרק דאינו מותר להביא זרע אל תחת המותר ומה בין אילן מאכל דקתני דמותר ותרצינן אילן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו אילן מאכל אינו מבטלו ואם הילך החדש על כל האילן יחזירנו למקום שיעמוד הראשון בלבד ויזרע המותר : מעשה וכו'.תניא אמרו לו מותר שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו . תניא תחת קורה זו אסור והשאר מותר שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמה ואינן נידונות כאפיפירות : ו פסקי ערים ח' אמות ועוד. תניא וכמה הוא ועוד אחד מו' באמה דהיינו טפח: ערים שחרב באמצעו. כגון שנטע י"א גפנים בצד הגדר ונפסקה האמצעית נשארו ב' עריסין וזה לך צורתו:

גדר

גגגגגגגגג

אם יש ח' אמות לא יביא זרע לשם ח' אמות ועוד טפחים לזה וו' טפחים לזה וזורע את המותר

אם יש בין ערים לערים נותנין לו עבודתו . פי' ו' שבין זה לזה וזה אליבא דר' יוחנן דלא חשיב לערים כרם ברם למאן דאמר ערים חשיב כרם לא יטול למיזרע אלא ההוא ועוד ותו לא דלכל כרם עבודתו ד' אמות ושמעת מינה דאפילו מאן דעביד ליה ככרם לאו ככרם לכל מילי דאם כן ליבעי בפיסוקי ט"ז אמה כקרחת הכרם . ותו דאילו כרם הזורע ד' אמות מקדש ואילו הזורע מותר פסקי ערים משישה טפחים ואילך אסור ולא מקדש כדתנינן לקמן מותר פסקי ערים וכו' : ז ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך קרן וכו'. כלומר אינו תופש כל הכותל אלא נשאר מן הכותל ריקן כגון זה* והואיל ובקרן [אחד] לא קיימא אלא ב' גפנים וג' מקרן האחד נותן להן עבודתו ששה טפחים מיכן וו' טפחים מיכן וזורע את שאר הכותל אע"פ

שאין

זרע

אין מחזיקות כל הגדר אלא שלש בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשתי זויות הכותל עומדות נותנין לו עבודתו ו' טפחים מכאן וו' טפחים מכאן וזורע שאר הכותל אע"פ שאין אורך הכותל ד' אמות ורבי יוסי דאסר בשאין שם ד' אמות לטעמיה דאסר בפרקין דלעיל (מ"ד) גבי גת ונקע ואמרינן בירושלמי (שם) דצריכי אלו תנינת' הכא ולא תנינת' תמן הוינן אמרי' הכא ע"י שהן הלכות ערים אתמר אסור כלומר לפי שיש כאן ה' גפנים אסרינן פחות מד' אמות תמן על ידי שאינן הלכות ערים כלומר שהיא גפן יחידית אתמר מותר*) אלו תנינת' תמן ולא תנינת' הכא הוינן אמרינן תמן על ידי שהוא מגופה*) מארבע רוחותיו כלומר דגת ונקע שתומין לכך צריך ד' אמות הוי צורכא מיתנא תמן ומיתנא הכא: ח הקנים היוצאים מן הערים. שדרך הגפנים להדלותן בקנים ויש מהן בולטין חוץ לסדר: ט הפרח היוצא מן האשכול מלשון הפרחה הגפן (שיר ז): מטוטלת של גמל בפרק במה בהמה (דף נד.) ובפ' י"ב דכלים (משנה ח) המטוטלת והמשקולת שדרך הבנאין מביאין חבל ובראשו ברזל ומכנים החבל בתוך עץ והברזל יורד ומתוך כך רואה אם הכותל יצא עקום ואותו ברזל שמו מטוטלת והיינו דקתני כאילו מטוטלת תלויה בו שמתוך כך רואה את הזרעים מכוונים תחת הפרח ובירושלמי (שם) אמרינן כאילו שפוד של מתכת תחוב בו אמר רבי חמא בר עוקבא א"ר יוסי ברבי חנינא תחת האשכולות אסור ומקדש תחת עלין לא א"ר יוסי אפילו תחת העלין אסור ומקדש ומיירי הכא בשארכו הזמורות של ערים יותר מעבודתו ולשם פרח דבתוך עבודתו אפילו אין שם פרח אסור: וכן בדלית. פרח היוצא מן הדלית: תחתיו אסור. תחת הזמורה אבל מן הצדדים מכאן ומכאן מותר ובלבד חוץ לעבודתה: ספקה בחבל או בגמי. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר בראשה חבל או גמי להאריכה*) עם האילן תחת הזמורה אסור תחת הסיפוק מותר אבל אם עשה הסיפוק כדי שיהלך עליו החדש אסור לזרוע תחתיו:

א המבריך את הגפן בארץ חוץ לשלשה טפחים דתוך ג' אפילו יש עפר על גבה ג' טפחים אסור משום עבודת הגפן יחידית: לא יביא זרע [...]

נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם: ח [א]הקנים היוצאים מן הערים וחס עליהם לפסקן כנגדן מותר עשאן כדי שיהלך עליהן החדש אסור: ט [ב]הפרח היוצא מן הערים רואין אותו כאילו מטוטלת תלויה בו כנגדו אסור וכן בדלית המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור ספקה בחבל או בגמי תחת הספוק מותר עשאה כדי שיהלך עליו החדש אסור:

פרק שביעי

א המבריך [א] [ג](א) את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים לא יביא זרע עליה אפילו הבריכה בדלעת או בסילון הבריכה בסלע אע"פ שאין עפר על גבה אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה [ד]הארכובה שבגפן [ב] אין מודדין לה אלא מן העיקר השני: ב [ה]המבריך [ג] שלשה גפנים ועקריהן נראים ר' אלעזר בר' צדוק אומר אם יש ביניהם מד' אמות ועד ח' הרי אלו מצטרפות ואם לאו אינן מצטרפות [ו]גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת ר"מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש ר"א ברבי צדוק אומר משמו אף על גבי הגפן אסור ואינו מקדש: ג אלו אוסרין ולא מקדשין [ח]מותר חורבן הכרם [ט]מותר מחול הכרם [י]מותר פסקי ערים

לבנה כאילו הוא משולש על הצורה הזאת* אמר שירחיק עבודתו ויזרע בין הקירות(א) עד שיהיה בין הקלה ובין הקיר ד' אמות ואז נותנין לו עבודתו וזורע את המותר כפי מה שציירנו ואין הלכה כרבי יוסי: ח חס עליהן לפסקן. כלומר חמל עליהן לכרות אותן שלא יתקלקל הערים ולא הניחם מפני שמחשבתו עליהן אלא בשביל דבר אחר מלבד זה ומפני כך מותר לו לזרוע תחתיהם שאינן חשובות בכלל האפיפיריות אלא אם כן היה מחשבתו לדלות עליהן הענפים אלומהים: ט הפרח היוצא רואין אותו. פי' נחשב אותו בלבנו כאילו דבר נתלה מקלתו על הארץ וכל מה שכנגדו משטח הארץ אסור לזרוע בו: ואמר וכן בדלית. ר"ל וכן בפרח היוצא מן הדלית והוא הגפן בלא ערים: המותח זמורה. הנוטה אותה: ספקה בחבל. קשרה בחבל או בגמי. ואם נתכוין בחבל ההוא שבקלה הענף לדלות עליו ענפים אחרים הוא כמו אפיפיריות ואסור לו לזרוע כמו שהקדמנו:

א המבריך את הגפן. הוא שיטמיננה בארץ ואסור לו לזרוע עליה אלא אם כן יש עליה עפר גבוה שלשה טפחים ואפילו טמנה בדלעת או בסלון ובארו בגמ' ואמרו בסלון של חרס הוא אומר שאם הכניס הזמורה בסלון של חרס או בדלעת שהדלעת כשהוציא ממנה הזרע נשאר ריקה ותדמה כמו צנור אסור לו לזרוע בקרוב לה עד שיטמינה בארץ שלשה טפחים: וסלע. היא הקרקע הקשה: והארכובה של גפן טורתה כך* וימדוד עבודתה שהיא ששה טפחים מעיקר שני שנראית הגפן יוצאת משם וזה אם לא יהיה עיקר ראשון נראה אבל אם היה נראה ויראה שהוא עיקר הגפן הזאת שנתעקל יש למדוד מעיקר ראשון: ב ענין מצטרפות שיתחברו זו עם זו ויהיה נחשב כרם: ומה שאמר גפן שיבשה שנפלו העלים שלה בתחלת החורף כאשר יקרה לגפנים ולא ירצה לומר שיבשה לגמרי ואינה עושה פרי: וצמר גפן נקרא בלשון ערב קוטו"ן ירצה לומר כשיזרע צמר גפן בכרם אינו מקדש את הכרם שאינו ממיני זרעים: ושאמר על גבי גפן. ר"ל כשיזרע עליה שהבריכה בארץ ואין עליה עפר גבוה ג' טפחים כמו שאמר ואין הלכה כר"מ ולא כר"א בר' צדוק בדברו האחרון: ג כבר הקדמנו שכרם שחרב מאמצעו אם היו שם י"ו אמה נותנים לו עבודתו וזורע את המותר: ומה שאמר מותר חורבן הכרם הוא שיהיה חורבן הכרם פחות מי"ז אמה ונתן עבודתו וזורע את המותר

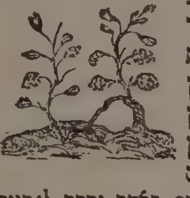

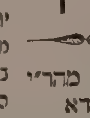

עריס "מותר אפיפירות אבל "תחת הגפן ועבודת הגפן וארבע אמות שבכרם הרי אלו מקדשות: ד ה המסכך (א) את גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קדש וחייב באחריותו ורבי יוסי ור' שמעון אומרים "אין אדם מקדש דבר שאינו שלו א"ר יוסי "מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו: ו "האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו (ח) אפילו במועד עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש יתר מכאן קוצר כדרכו והולך אפי' לאחר המועד מאימתי הוא נקרא אנס משישקע: ז "הרוח שעלעלה את הגפנים על גבי תבואה יגדור מיד אם ארעו אונס מותר "תבואתו שהיא נוטה תחת הגפן וכן בירק מחזיר ואינו (י) מקדש "מאימתי תבואה מתקדשת *משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן "תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל

ר"ש

עריס · דתנן לעיל בפרקין (משנה ו) אם אין א] ח' אמות לשם לא יביא זרע לשם כשתולא ו' טפחים לכאן לעבודת הגפן וששה טפחים לכאן המותר אם זרע לא קידש והוא הדין עריס עצמו ופסקי עריס דנקט לרבותא דאפילו שיש עריס מכאן ומכאן אינו מקדש המותר : ומותר אפיפירות · דתנן בפרקין דלעיל (משנה ג) המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע לקצת המותר ואם הביא לא קידש : אבל תחת הגפן · כגון זמורה שמושכת ד' וה' אמות נותן לה ו' טפחים לעבודתה מכל לד והמותר תחתיה אסור ומקדש מן הלד מותר: ועבודת הגפן · ו' טפחים לרבנן וג' לר"ע : וד' אמות שבכרם · דתנן לעיל בפ"ד (משנה ה) לקידש ב' שורות : ירושלמי (שם) מותר מחול הכרם ד"א מותר חורבן הכרם ד' אמות מותר פסקי עריס ו' טפחים מותר אפיפירות ו' טפחים. פי' מד"א ואילך מו' טפחים ואילך ומתני' דאפיפירות דפרקין דלעיל גרסינן בירושלמי (הל' ג) עד היכן אמר ר' אחא בשם ריש לקיש עד ו' טפחים ואם נפרש דלא נאסר המותר לזרוע אלא עד ו' טפחים אבל השאר מותר לא יתכן לפרש כן גבי אפיפירות מו' ואילך ואין לפרש דעד היכן אם הביא לא קידש קאי דא"כ הוה משמע דו' טפחים סמוך למקצת המודלה מקדש ולרבי יעקב בר אידי עד ד' אמות ולא מסתבר כלל : ד"ה וחייב באחריותו. לשלם התבואה ואפילו מאן דלא דאין דינא דגרמי דהא עביד בידים כדאמרינן בהגוזל קמא (דף ק'): אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. אע"ג דשאר איסורין כגון בשר בחלב אוסר שאינו שלו אין לדמות איסורין התלויין בנתינת טעם לזה מיהו קשה מכלאי בגדים ורובע ונרבע דלגבוה ויש מחלקין בין איסור התלוי במחשבה לשאר איסורים דכלאים תלויין בניחותא דבעלים כדתנן לעיל בפרק ה' (משנה ו) גבי רואה ירק בכרם דמחלק בין כשהגיע שם לכשאחזור וכן בין סיערתו הרוח לאחריו לסיערתו לפניו והיינו [נמי] טעמא גבי ע"ז דאינו אוסר דבר שאינו שלו בסוף פרק ב' דחולין (דף מא.) שתלוי במחשבתו שמחשבתו לע"א ולא יתכן דהרי העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת דפסול מדיני אדם וחייב בדיני שמים בפרק הניזקין (דף נג.) אלמא אוסר אע"ג דתלוי במחשבה כדאשכחן בפ' אלו מציאות (דף ל.) הכניסה לרבקה ודשה כשירה משום דלא ניחא ליה אלא כל הני היינו טעמא גבי ע"ז לאו שמיה תקרובת ע"ז כיון שאינו שלו וגבי פרה תלה הכתוב בניחותא דעושה מלאכה דכתיב גבי עגלה ערופה עבד וקרינן עובד מה עבד דניחא ליה בריש אלו מציאות ופרה ילפא מעגלה (סוטה דף מ"ו.) ומאן דלא דריש נמי נ"ש [התם] הכא מודה מסתמא כזו כן זו דילמוד סתום מן המפורש וגבי כלאים היינו טעמא דכתיב לא תזרע מה זורע דניחא ליה והא אין אדם נהנה ולא ניחא ליה של אחרים [א"נ] שאני הכא דכתיב כרמך וטעמא דתנא קמא מרבי בירושלמי (בפרקין הל' ג) מקרא דאמרינן (דברים כב) לא תזרע כרמך אין לי אלא כרמך כרם אחר מניין תלמוד לומר כלאים : ירושלמי (שם) אמר רבי יוחנן הכל מודים בענבים שאסורות

ר"מ

המותר וכן אם יהיה בפסקי העריס פחות מח' אמות ועוד ונתן עבודתו וזרע את המותר וכן אם הדלה על מקצת אפיפירות וזרע תחת השאר כל אלו אסורין לעשותן וענין שאמר אוסרין ר"ל שאלו הנזכרים אוסרין המקום ההוא מן הארץ לזרוע בו ומקדשים הוא שישרפו כל הנזרע והגפנים כפי מה שהקדמנו: ד"ה חייב באחריותו לפרוע כפי מה שהפסיד ואין הלכה כר"י ולא כר' שמעון וידוע שכל הארצות בשנת השמטה הפקר הם ואין לאדם קנין גמור בהם ומפני זה נעשה כרמו בשנת השמטה כמי שאינו שלו* ואין הלכה כר"ע : ו עוד יתבאר לך במקומו שהקצירה בחולו של מועד אסורה אלא לצורך מכריח כמו שיתבאר במקומו ומותר לו לקצור הכלאים בחולו של מועד כמו שאמר: וענין עד שליש ר"ל שיוסיף להם שלישית השכר כדי למהר בעקירתו כגון אם יהי' שכרן ג' פשיטים בכל יום יתן להם ד' פשיטים ואם לא ימצא אלא בשכר גדול מזה יקצור לאטו ואפי' אם נמשכה הקצירה עד לאחר המועד ולאחר המועד יבקש פועלים בשכר הידוע ויקצרו כדרכם : ומה שאמר משישקע ר"ל משיתהבא בעל הכרם מפחד האנס הרוצה לאנוס אותו : ז עלעלה . פעל נגזר מתרגום זלע עלעלא והענין הוא שהרוח שברם ענפי הגפן והפילה אותן על גבי התבואה : ופירוש יגדור שמיד יסירם מהרה : משתשריש. מעת שיתפשטו שרשיה בארץ: ופירוש בשלו ידוע : וענין שאמר תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן אין מתקדשו'. הוא כפי מה שאומר והוא כשיטע גפן בתבואה שיבשה כל צרכה או זרע תבואה בכרם שבשלו ענביו כל צרכן אין מתקדשות וכן כשיזרע בכרם והענבים דקים מאד שהם בוסר בטרם שיהיו כפול הלבן אינה מתקדשת כמו כן והטעם בכל זה הוא מה שאמר הכתוב (דברים כב) פן תקדש המלאה(ד) הזרע וצריך שיהיה שם תבואת כרם ומלאת זרע ושתהיה כמו כן בענין גדול ותוספת ואם הגיעה לתכלית שלמותה לא יקראו אז תבואת כרם

ר"ש (המשך)

אמר לו ר"א האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר מה פליגין במסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו אבל המסכך גפנו של חברו על גבי תבואתו כולי עלמא מודו שהאוסר נאסר המסכך גפנו של חברו על גבי תבואתו של חברו נשמע מן הדא א"ר יוסי מעשה באחד שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר לו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת · פי' האוסר היינו זרעים שאתה אומר אוסרין הגפנים [אינו נאסר] שאינם אוסרין דהיינו גפנים דאין אוסרין זרעים אינו דין שלא יאסרו ור"א לטעמיה דאית ליה קל וחומר כי האי גוונא בריש הקומץ זוטא (דף טו') ותמיה דמשמע התם לר"א דקנסא *הוא דעבד איסורא אפילו בשאר זרעים דרבנן כל שכן בתבואה דמדברי תורה ושמא הכא מדאורייתא פליגי ר' יוחנן ורבי אליעזר · כולי עלמא מודו שהאוסר נאסר משום דעבד מעשה בגפן חברו שזרע כרמו בשביעית שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים שהוסיפו מאתים אסורים שאין הזמורות הפקר והשתא קאמר דמשמע מן הדא דפליגי במסכך גפנו של חברו על תבואתו של חברו דתבואה וענבים בשנה שביעית הכל הפקר וקא מותיב מינה רבי יוסי תיובתא לת"ק ש"מ דפליגי בה : ו קוצרו אפילו במועד · בירושלמי (הל' ד) כיני מתניתין מותר לקוצרו אפילו במועד ואע"ג דאינו אוסר דאין אנס אוסר דבר שאינו שלו : עד שליש · כדאמר רב הונא בפרק קמא דבבא קמא (דף ט:) במצוה עד שליש ופליגי הכא בירושלמי (שם) רב הונא ורב ששת חד אמר שליש לשכר וח"א שליש לדמים כלומר לשכר הראוי להם ומאן דאמר לדמים שנותן לפועלים שליש שוין של פירות שדה : קוצר כדרכו והולך אפי' לאחר המועד · ולא חיישי' משום משהה כלאים בכרם : מאימתי נקרא אנס.שנחשב כשלו לאסור : משישקע · אע"פ(א) שנאנסה כל זמן שנקראת על שם בעלים שאומר זהו שדה של פלוני אינו אוסר דבר שאינו שלו עד שישקע שם של בעלים ונקראת על שם האנס : ירושלמי (שם) א"ר אחא נשתקעו ולא נתייאשו איסורו דבר תורה נתייאשו ולא נשתקעו איסורו מדבריהן ויש קרקע נגזלת א"ר לא אעפ"כ יש יאוש לקרקע (ט) משמע לכאורה דמועיל יאוש בקרקע וא"א לומר כן דמוכח בריש לולב הגזול (דף ל.) דאמר להו רב נחמן להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מנכרים ליגזוז אינהו וליתבו לכו מאי טעמא סתם נכרים גזלי ארעתא דישראל וקרקע אינה נגזלת כי היכי דליהוו יאוש בידייהו דידהו ושינוי רשות בידא דידן ואי יאוש מועיל בקרקע למ"מ במאי דאינה נגזלת אי קודם יאוש אפילו היתה נגזלת לא קני ואי לאחר יאוש הרי קונה ביאוש ועוד אמרי' בהסיא שמעתא דבפלוגתא דר"א ורבנן דפליגי בסוכה גזולה דמכשרי רבנן משום דקרקע אינה נגזלת והויא לה סוכה שאולה ואדם יוצא בה ידי חובתו בסוכתו של חבירו והשתא ה"ד אי לפני יאוש הא אפילו מטלטלין אין נגזלין אלא לאחר יאוש ומיהו אין משם ראיה דאם היתה סוכה מטלטלת כגון שהוציאו מסוכתו שברא העגלה או בראש הספינה לא היה יוצא בה לא לפני יאוש ולא לאחר יאוש משום דממעטי' בפ"ק דסוכה (דף ט.) מלכתיב לך להוציא את הגזולה ולפני יאוש נמי לא חשיבא כשאולה דמטלטלין הנגזלין לאו ברשות בעליה קיימי אבל קרקע הנגזלת ברשות בעליה קיימא ויש לדקדק מהא דתניא בחזקת הבתים (דף מג:) מכר לו בית מכר לו שדה אין מעיד לו עליה מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה ומוקי לה בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי ואתא יהודה וקמערער דלא ניזיל שמעון לאסהודי ללוי דניחא ליה להדרא אבל פרה וטלית לא הדר דהוה ליה יאוש ושינוי רשות משמע בהדיא דבקרקע לא מהני יאוש וכי תימא משום דקסבר יאוש (ב) לא קני ושינוי רשות לא שייך בקרקע האי טעמא דיאוש לא קני משום דבאיסורא אתא לידיה כדמפרש במרובה (דף סו.) וה"נ גבי קרקע נתייאש קודם שהחזיק בה הלוקח כמו גבי פרה וטלית לפיכך צריך לפרש הא דירושלמי הא דר' לא אמר אעפ"כ יש יאוש לקרקע דוקא לענין כלאים לאסור מדרבנן והכי קאמר נשתקעו הבעלים ולא נתייאשו איסורו דבר תורה דאם נשתקעו שם הבעלים מן השדה ונקרא על שם האנס אע"פ שלא נתייאשו הבעלים ולא אמרו ווי ליה לחסרון כיס אלא סהדי דמייאשי ואפילו עומד וצווח הוי כצווח על ספינתו שטבעה בים ואיתסרא מדאורייתא בזריעת האנס אבל נתייאשו ולא נשתקעו לא מיתסרא מדאורייתא דקרקע אינה נגזלת אבל מדרבנן אוסר ופריך ויש קרקע נגזלת כלומר אפילו מדרבנן ומשני דיש יאוש לאסור מדרבנן משום כלאים אבל מדאורייתא אין יאוש מדלא אסור מדאורייתא ומיהו הכא דנשתקעו שם הבעלים אפילו מדאורייתא יש יאוש מדהוי איסורו דבר תורה ועוד יש לפרש בענין אחר דנשתקעו הבעלים ולא נתייאשו איסורו ד"ת לא מחמת זריעת האנס קאמר אלא כשהלך לו האנס ונשאר הכרם לפני הבעלים ולא עקרו ממנו הכלאים והוסיף מאתים איסורו דבר תורה מחמת הבעלים שמקיימין כלאים בכרם דלדידהו הוי כיון דלא נתייאשו אבל נתייאשו ולא נשתקעו דרבנן ואיכא פירכי טובא ללשון זה ורלשון עיקר ובמסכת ערלה פרק קמא תניא בירושלמי (הל' ד) בשם ר' שמעון בן אלעזר נוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו ברשות הרבים פטור בגזל קרקע ויש קרקע נגזלת א"ר אילא אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע וכולהו מילתא תמיהא דהא מתני' דהתם קתני הגוזל שנטע חייב ותו מאי פריך בברייתא ויש קרקע נגזלת דמשמע משום דנגזלת ויש יאוש כפטור מן הערלה אדרבה מכח זה יש לחייב כנוטע לתוך שלו ועוד הא [מדמה] נוטע לרשות הרבים לגזל קרקע ונטעה והיינו בלא יאוש דומיא דרשות הרבים דלא שייך בו (ג) יאוש ואם מתקנה הוא דיש יאוש צריך לאוקומא בשנשתקעו שם הבעלים : ז הרוח שעלעלה · שסיערה רוח סערה תרגום רוח עלעולה : יגרור . יחתוך ואי גרסינן בדל"ת הוי לשון גדר שעושה בין תבואה לגפנים : וכן בירק.אם נוטה תחת הגפן: יחזיר התבואה והירק למקומן ואינו מקדש ובירושלמי (הל"ה) תני ר"ע יחזיר בן עזאי אומר יספור כלומר גוזז במספרים כדתניא אין גוזזין את הירק בתספורת שלו : משתשליש · משתביא שליש אבל קודם לכן לא וירושלמי (שם) פליגי דרבי יוחנן תני משתשליש ורבי אושעיא אומר משתשריש : בפול הלבן . בירושלמי (שם) תני כיני מתני' אינן מתקדשין כלומר כיון דנגמרו כל צורכן דשוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשין אחרים כגון שיסך ע"ג תבואה לחד נגמר כל צורכו וחד לא נגמר כל צורכו שהנגמר אוסר אותו שלא נגמר אם הוסיף מאתים ויש לתמוה דתבואה קודם שתשליש וענבים קודם פול הלבן נמי ליתסרו דכלאי הכרם נאסר בין עץ בין קשין כדאשכחן בפרק כל שעה(דף כו:) תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם ותניא בתוספתא בפרק רביעי זמורה של גפן שהיתה מודלית אפילו היא מאה אמה כל הגפן כולה אסורה היא ופירותיה דהא דאמרי' בפ' האשה בכתובות (דף פ') עבד רב יהודה עובדא בחבילי זמורות רב יהודה לטעמיה דאמר רב יהודה אכלה ערלה ושביעית וכלאים הרי זו חזקה התם בשהוסיף הפרי מאתים ולא הוסיף העץ שכן דרך בגפנים(ד) וקנים מיהו בזה יש לומר דלעולם קודם לכן מותר הכל [אבל] משתשליש וכפול הלבן הכל אסור אפילו זמורות וקשין אבל קשה דבפרק כל שעה* (דכ"ה.) משמע דמיתסרי אפילו בהשרשה ויש חילוק בין זרוע מעיקרו לזרוע ובא כלדרש רבא בפרק כל שעה כתיב המלאה וכתיב הזרע הא כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא והשתא משמע בזרוע מעיקרו הטה ושעורה והרלן הכל נאסר פרי עץ וקשין [וצ"ל דמתני'] דהכא בזרוע ובא כגון מעביר עציץ נקוב בכרם דכתיב המלאה ושליש בתבואה חשיב מלאה וכתיב ותבואת הכרם ובפחות מפול הלבן לא מקרי תבואת כרם והא דתניא בספרי בפרשת כי תצא המלאה הזרע מאימתי המלאה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן התם בזורע בין הגפנים שהכרם נטוע כבר ולפיכך התבואה נאסרת בהשרשה ודריש ליה מהזרע וענבי הכרם לא מיתסרי עד שיהיו כפול הלבן דאז חשיבי פרי ותבואת הכרם איקרו ויתכן שהזמורות מיתסרי בתוספת מאתים דלוקא בפרי הוא דכתב קרא דהא קתני התם אין לי אלא כרם שעושה פירות שאינו עושה פירות מניין ת"ל כרם מכל מקום מיהו איכא לאוקמיה לאסור את הזרעים אי נמי בזרוע מעיקרו הטה ושעורה והרלן והא דתנן לעיל בפרק ה' (משנה ז) עשבים יופך אביב יגפן הביאה דגן תדלק דמשמע דאביב *בעשבים לא מיתסרי עד שתביא דגן

דהיינו

עין משפט נר מצוה

ט א ב מיי' פ"ו שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף כז :
י ג ד מיי' פ"ה מהל' כלאים הל"ה טור שו"ע שם סעיף ד :
יא ה מיי' שם הלכה יב וטור שו"ע שם סעיף ח :
יב ו מיי' פ"ה מהל' כלאים הלכה יא טוש"ע יו"ד סי' רלו סעיף ז :
יג ז מיי' פ"ה שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף סה :
יד ח מיי' שם הלכה יג וטוש"ע שם סעיף ט :
טו ט מיי' פ"ה שם הלכה יג :

פירוש הרא"ש

(ח) אע"פ שאינו דבר האבוד דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מפני מראית עין התירו לקוצרה שלא יהא נראה כמקיים כלאים וכ"ל דמיירי באותו ענין שלא יוסיף מאתים במועד דאי לאו הכי הוי דבר האבוד אע"ג דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שחוזר לבעלים אם הוסיפה מאתים לפניו קדש דלא גרע מלכשאחזור אלקטנו או כערתו הרוח : (ט) נ"ל הא דקאמר רבי לא יש יאוש לקרקע לאו דוקא יאוש דאי יש יאוש לקרקע אמאי קאמר נתייאשו ולא נשתקעו אסורים מדבריהם כיון דיש יאוש לקרקע יאסור מן התורה אלא ה"ק יש שיקוע לקרקע ואפי' לא נתייאשו הבעלים שלא אמרו ווי לחסרון כים ה"ל כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ה"נ כיון שנשתקע שם הבעלים ממנו ונקראת על שם האנס בודאי לא תחזור עוד ואפי' מצפה הוא שתחזור לו אוסרה האנס דבר תורה אבל יאוש בלא שיקוע לא קנה ובהכי רויחן כמה שינויי' בתלמוד דמוכחי דיאוש לא מהני בקרקע בפרק לולב הגזול ובחזקת הבתים : (י) אם לא יחזור והא דאמרינן לעיל תחת הגפן אוסר ומקדש היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן כמו המסכך גפנו ע"ג תבואות חבירו אבל הכא עיקר התבואה עומדת חוץ לגפן ונוטה תחת הגפן .

הגהות הב"ח

פ"ז (א) מ"ו בר"ש משישקע דאע"פ וכו' א"ר לוי אע"פ וכו' וקרקע אינה נגזלת הלכך ליגזוז אינהו כי היכי דליהוו יאוש בעלים בידייהו דידהו : (ב) דקסבר יאוש כדי לא קני וכו' גבי קרקע כבר נתייאש וכו' הא דירושלמי דהא דאמר רבי לא אעפ"כ יש יאוש : (ג) דלא שייך בו יאוש ואם מסקנא היא דיש וכו' בשנשתקעו שם הבעלים הס"ד : (ד) משנה ז בר"מ המלאה הזרע אחר מזרע ותבואת הכרם וצריך שיהיה :

הגהות מהרי"ו לנדא

א] מ"ג בר"ש אם אין שם ח' אמות ועוד כצ"ל ·

מסורת הש"ס

א) יבמות פ"ח דף פג. ובבא קמא פ"ט דף ק.

פי' מהרי"ב בן מלכי צדק

שהיוצאת ד' אמות לעבודת הכרם מיכן וד' אמות לעבודת הכרם מיכן נשארו ז' אמות ואמר לא יביא ואם הביא לא קידש [וכן] מותר [מחול] הכרם ז' אמות שמי"א אמות כשתקח ד' אמות לעבודה ישארו ז' אמות [ותנן דלא יביא] ואמר לך דאם הביא לא קידש : מותר אפיפירות . פירוש האפיפירות דתנן המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל המותר וגרסינן עלה עד איכן א"ר אחא בשם ריש לקיש עד ששה טפחים וזה מאי דסבירא לן . אבל בירושלמי אמרינן מותר מחול הכרם ד' אמות מותר חורבן הכרם ארבע אמות מותר פסקי עריים ששה טפחים מותר אפיפירות ו' טפחים וכסבורין אנחנו דנמ' משבשתא היא ובין ז' לד' איחלף ובין טפח לאמות איחלף. ויש לתרץ הירושלמי מותר מחול הכרם מד' אמות ואילך וכן מותר חרבן הכרם מד' אמות ואילך יקרא מותר מותר פיסקי עריס מו' טפחים ואילך [יקרא] מותר אפיפירות מששה טפחים ואילך [יקרא מותר] שד' אמות דמחול ודחורבן מיקרי עבודת הכרם ומיכן ואילך יקראו מותר ו"ט דעריס ואפיפירות מיקרי עבודת הגפן ומיכן ואילך מיקרי מותר והוי כפי' שפירשנו ולא חיוו מינה : אבל תחת הגפן.פי' כגון שנמשכה הזמורה ח' אמות אמה אחת לעבודתה לכל רוח ותחת כל ו' האמו' נקרא תחת הגפן ואם זרע תחתיה מקדש . אבל מצדדי הזמורה מכאן ומכאן שרי : ועבודת הגפן.פי' ששה טפחים וכר' עקיבא ג'.וד' אמות שבכרם הרי אלו מקדשין הגפנין כדתנן [לעיל בפ"ד מ"ה] לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם קידש שתי שורות : ד ה ו המסכך את גפנו על גבי תבואתו וכו' וחייב באחריותו.פי' לשלם התבואה : ז ואם אירעו אונס.פי' אבל או שהפועלים פועלין מותר : תבואה שהיא נוטה תחת הגפן וכן בירק אם נוטה תחת הגפן מחזיר . פירוש מחזיר מתבואה החזיר למקומן ואינו מקדש : מאימתי תבואה מתקדשת משתשליש . ואית תני משתשריש : וענבים משיעשו כפול הלבן . מנלן דכתיב ותבואת הכרם :

*צ"ל ועשבים

דהיינו שלים ובזרוע מעיקרו איירי הא איפליגו בה ר' יוחנן ור' אושעיא בירושלמי (הלכה ד) כדפרשינן שם ורבי אושעיא לשרי היכי מוקי [הא] לזרוע מעיקרו בהשרשה [וי"ל] כשנזרעו שניהן באיסור הכרם והתבואה שניהן יחד אבל אם קדם זה את זה להוי לאמון בהיתר ושני באיסור רבי אושעיא מדמי לה לשניהן בהיתר כגון מעביר עציץ נקוב בכרם לתבואה עד שתשלים וענבים כפול הלבן ורבי יוחנן מדמי לה לשניהן באיסור ההוא דבתרא לכל הפחות מיתסרא בהשרשה הואיל ותחלתן באיסור ויתכן לזמורות וקשין לא מיתסרי אלא בזרוע מעיקרו אבל זרוע ובא לא אסר הכתוב אלא מלאה ותבואת כרם וכל שכן דניחא טפי ההיא דכתובות רב יהודה לטעמיה והא דתני בהקומץ זוטא (דף טו.) באחד שזרע כרמו של חברו סמדר ואסרו את הזרעים והתירו הגפנים לא אצטריך לאשמעינן משום זמורות אלא משום ענבים שבגפנים והא דאסרינן בכל דוכתי הוסיף מאתים אי זרוע מעיקרו דינו בהשרשה ואי בזרוע ובא הוא עד שתשלים וכפול הלבן נמצא דלא משכחת לה אלא בשהביא שלים ופול הלבן בהיתר ואחר שנעשה כלאי הכרם הוסיף מאתים: ירושלמי (שם) אית תנאי תנו משתשלים ואית תנאי תנו משתשרים מ"ד משתשרים מסייע לר' יוחנן מ"ד משתשלים מסייע ליה לר' אושעיא כתבתיה לעיל בפ"ה מ"ד משתשרים שנאסר הכל בהשרשה מסייע לר' יוחנן דאמר בפ"ה הכל אסור אף העשבים קודם שיבא בהן זרע ומאן דאמר משתשלים מסייע לרבי אושעיא דאמר בפרק ה' דלא מיתסר הכל עד שיביא שלים ומיהו לר' יוחנן נמי מיתוקמא דאפילו הוסיף מאתים לא מיתסר עד שיביא שלים: ח עציץ נקוב. המונח בכרם או בד' אמות של עבודת הכרם וזרע בתוכו מקדש כאילו זרע בארץ אבל שאינו נקוב לא ובנקוב בשורש קטן כדאמר בסוף המצניע (דף נט:) אוסרין ולא מקדשין כלומר לא יביא זרע לתוכן ואם הביא לא קידש דנקוב לר' שמעון כשאינו נקוב חשוי ליה אף לענין תולש בשבת חוץ לענין הכשר זרעים כדאמרינן בסוף המצניע (שם): אם הוסיף מאתים. שיש באיסור אחד ממאתים של היתר אסור: ירושלמי (הל' ו) שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן ור' יוחנן אמר לאויר עשרה היא מתני' העביר ה' עליצין נקובין תחת גפן אחת פלוגתא דר' אלעזר ורבי יוחנן האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר אבל אם העביר עציץ נקוב תחת חמשה גפנים כולהו מודו שנאסר · פי' לאויר עשרה כלומר אסור להביא לאויר הכרם אבל אינו מקדש באויר כדפרשינן לעיל (משנה ג) ה' עליצין לא נפקא מינה מידי בה' עליצין ואגב דבעי למימר עציץ אחד תחת ה' גפנים נקטיה פלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן נקטיה בירושלמי ולעיל כתבתיה ופליגי הכא אם העציץ נאסר אע"ג דאינו אוסר הכרם דאי משום דאמר רבי שמעון אוסרים היינו אסורים להעביר תחת חמש כלומר תחת אחד מחמש דכולהו מודו בכרם אבל בגפן יחידית פלוגתא:

כל צרכן אינן מתקדשות: ח עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש ור' שמעון אומר זה וזה אוסרין ולא מקדשין המעביר[א] עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור:

פרק שמיני

א כלאי הכרם אסורין מלזורע[ב] ולקיים ואסורין בהנאה כלאי זרעים אסורין מלזורע ומלקיים ומותרין באכילה וכל שכן בהנאה כלאי בגדים מותרין בכל דבר ואינן אסורין אלא מללבוש כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואינן אסורין אלא מלהרביע כלאי בהמה אסורין זה עם זה: ב בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג: ג המנהיג[ג] סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים ר' מאיר פוטר והשלישית שהיא קשורה לרצועות אסורה: ד אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון ולא את הלובדקים לגמלים ר' יהודה אומר[ד] כל הנולדים מן הסוס אף על פי שאביהן חמור מותרין זה עם זה וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרים זה עם זה אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים

ומלאת זרע אלא ענבים וחטים: ח כבר הקדמנו לדבר בעציץ נקוב בפ"ה ממס' (מ"ד) דמאי ופירשנו שם דינו והקדמנו כמו כן היאך נוכל לדעת אם הוסיף חלק ממאתים בפ"ה (מ"ו) מן המסכתא הזאת ושאמר אם הוסיף במאתים אסור על תנאי חברו אותו בגמ' והוא שאמרו ובלבד שיניחהו תחת הגפן ואין הלכה כר"ש: א אמר הכתוב בכלאי הכרם פן תקדש (דברים כב) ובא בקבלה פן תקדש תוקד אש ר"ל לשרפה ולא יהנה בהם: ופי' מלהרביע הוא להרכיב זכר על נקבה ויכניס כמכחול בשפופרת ואז ילקה: ומה שאמר כלאי בהמה אסורין זה עם זה ר"ל שאסור הרבעת הבהמות שהם מורכבות מב' מינין אלו עם אלו כגון שירכיב פרד על סוסיא כמו שיתבאר בפרק שאחר זה: ב כשאמר כלאי בהמה אין אסורין אלא מלהרביע אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה או חיה עם חיה ושאר מה שיסדר אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהם אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג ולחרוש הוא שיחרוש בהם יחדיו בעול אחד ולמשוך בהם העגלה או האבן או כדומה לו ולהנהיג שיקשרם ביחד ויוליכם וזה ענין שאה"כ (שם) לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ואמרו שענין יחדיו ר"ל לחבר ביניהם וליחדם על איזה דרך שיהיה או לחרישה וזולתה ומן השור וחמור נקח ראיה על כל שני מינין אחד טמא ואחד טהור ואיסור זה מן התורה אבל מדרבנן אסור כמו כן החרישה וזולתה משאר מיני כלאים כמו שנתבאר בב"ק (פ"ה דף נד:) שהוא אומר אחד השור ואחד כל בהמה: ג קרון. מין מהעגלות והם ב' עגלות האחת קשורה בשניה ועגלה שלישית קשורה באותם הרצועות שבה והוא אמר שהאיש שיושב בתוך הקרון והאיש המנהיג שתי בהמות שהם כלאים המושכות העגלה ילקה כל אחד מהם מלקות ואפי' שלא יעשה כלום היושב בקרון שישיבתו שם עוזר למלאכה ותיקון: ור' מאיר פוטר היושב בקרון אחר שאינו עוזר בשום תנועה להוליך העגלה או הבהמות: ושלישית שהיא קשורה לרצועות. ר"ל העגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ואין הלכה כר"מ: ד קרון. כבר פירשנו שהוא מין ממיני העגלות וימשכו אותה בבקר אסור לקשור סוס לצד מצדי הקרון כדי שלא יחביר בין הסוס והבקר בקשר אחד. ולובדקים הוא חמור הנמצא בארץ לודים ידמה לגמל ודעת ר' יהודה הוא מה שאפרש לך שהוא אומר כשתהיה הנקבה ממיני הסוסים והזכר חמור יהיה הפרד הנולד מהן מין אחד ומותר להחביר בין הפרדים ההם ולא נאמר שנחלק חלק מן הסוס עם חלק החמור לפי שכל א' מהם יש בו חלק מן החמור וחלק מן הסוס העיקר אבל ר' יהודה אין חוששין לזרע האב ואלו הפרדים אחרי אשר אמותיהם ממיני הסוסים הם מין אחד ומותר להרכיב קצתם על קצתם וכן כשיהיו אמותיהם ממין החמור הוא כמו כן מין אחד אבל הוא אוסר להחביר בין פרד שאמו מזרע החמורים ובין פרד שאמו מזרע הסוסים שיהיו אז שני מינין בלא ספק מפני שלזרע האם חושש ר' יהודה וזהו שאמר אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורין זה עם זה. והחולק עם ר' יהודה אומר שכל מיני הפרדים א' מאחר שחוששין לזרע האב כמו כן ואחד שתהיה אמו של זה הפרד ממין החמורים ושל זה ממין הסוסים מין אחד הוא ומותר לדעתו להחביר בין הנולדים מן

א ירושלמי (הל' א) כתיב (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל כרם ולא כלאים מה כר"ע דאמר המקיים כלאים לוקה אמר ר' יוסי לדברי הכל היא הכל מודים באיסור שאסור כשלא קיים ע"י מעשה אבל קיים ע"י מעשה לוקה [כהדא דתניא המחפה בכלאים לוקה] מנין שאסור בהנאה נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן פן תנקש בו מה פן האמור להלן אסור בהנאה אף פן האמור כאן אסור בהנאה אית דבעי מימר נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן לא יהיה קדש מבני ישראל מה קדש שאמור להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה וקדש אסור בהנאה אמר רב הונא ביאתו אסור בהנאה אית דבעי מימר נשמעינהו מן הדא דאמר רבי חנינא פן תקדש פן תוקד אש כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע ב' מינים בכרם כדברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אפילו מין אחד על דעתיה דרבי יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים [חברייא אמרין] להחמיר עליו אפילו מין אחד על דעתיה דרבי יאשיה כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייא אמרי להתרייה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה · פי' לרבי יאשיה אינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה והרצן במפולת יד ומשום כלאי זרעים חייב בחטה ושעורה לחוד ולפיכך דחוק *לרבי יאשיה קרא דכרמך למה לי דבלא כרם איכא איסורא משום זרעים ומשני לחייבו שתים איצטריך והא דבעי רבי יאשיה ב' מינין עם חרצן משום דמשמע קרא כלאים בהדי כרמך ולא דמי לשדך כלאים דלא אמרינן ב' מינין בהדי שדך דקרקע בלא זרעים נקראת שדה אבל בלא גפנים לא מיקרי כרם ומיהו אשכחן בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא יט) ולא אמרינן ב' מינין בבהמתך ויש לחלק: אלא [מללבוש]· דלא תלבש כתיב (דברים כב) ולאו דוקא לבישה דהוא הדין העלאה דכתיב לא יעלה (ויקרא יט) והני קראי מצרכי' להו בריש יבמות (דף ד:): ואינם אסורין אלא מלהרביע · ומותר להעמיד ב' מינין זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (דף צא.) דאמר שמואל במנאפין מסירא [כדרך] מנאפין בכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת: כלאי בהמה אסורין זה עם זה · כגון הנולדים מן הסוס שאביהן חמור עם הנולדין מן החמור שאביהן סוס כמאן דאמר אין חוששין לזרע האב בפרק אותו ואת בנו (דף עט') דלמאן דאמר חוששין כולן מותרין זה עם זה דכל מיני פרידות אחת הן: תניא בתוספתא (פ"ד) חמור שילדה מין סוס מותר עם אמו [ואם היה אביו סוס אסור עם אמו] וסוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו עז שילדה מין רחל מותר עם אמו ואם היה אביו רחל אסור עם אמו ורחל שילדה מין עז מותר עם אמו ואם היה אביו עז אסור עם אמו · פסול לגבי מזבח פי' פסול לגבי מזבח אכולהו קאי דכלאי בהמה אסורים לגבי מזבח: ירושלמי (הל"ב) איסי בן עקביא אומר אסור לרכוב על גבי פרדה מקל וחומר ומה אם בבגדים שאתה מותר ללבוש זה על גבי זה אתה אוסר בתערובתן בהמה שאתה אסור להנהיג זה עם זה לא כל שכן שאתה אסור לרכוב עליה והכתיב (שמואל ב יג) וירכבו איש על פרדו וינוסו אין למדים מן המלכות והכתיב (מלכים א א) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה בריה היתה מששת ימי בראשית ובתוספתא (פרק ד') קתני* אמר להן אין משיבין מן התקוע אמרו לו והכתיב ויעש הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו· פי' תקוע תוקע עצמו לדבר הלכה ובתחלה השיב כן וכשהקשו ויעש הישר השיב להם בריה היתה (א):

ב ג בהמה זכר עם נקבה חיה או חיה זכר עם בהמה נקבה והכל אחד מה לי זה ומה לי זה וכן טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה הכל אחד ומשנה יתירה היא [ואע"ג] דכתיב בקרא שור וחמור ילפינן משבת דחיה ועוף כיוצא בהן בסוף פרק שור שנגח את הפרה (דף נד:): ולמשוך ולהנהיג · גמל אורחיה במשיכה וחמור בהנהגה כדאיתא בפ' שנים אוחזין (דף ט.) מ"מ בין בגמל בין בחמור חייב מושך ומנהיג: והיושב בקרון סופג מ' · קסברי רבנן דאזלא מחמתיה כדמוכח בפ' שנים אוחזין (דף ח:) והתם אמרי' דשמואל מפיך ותני וחכמים פוטרין היושב בקרון (ב): והשלישית שהיא קשורה · כגון סוסים קשורין בקרון וקשר שם חמור אע"ג דבלאו הכי אזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה: ירושלמי (שם) ברא שונה לא היו אלא שנים דכתיב וירכב אותו במרכבת המשנה עמד פרעה ועשה שלש שנא' ושלישים על כולו עמדה מלכות [הרשעה] ועשתה ארבע· פי' פרעה קשר ג' סוסים במרכבה כדי שירוצו מהרה: ד אין קושרין את הסוס לא בצדדי הקרון · דרך עגלה להיות מושכת הקרון כדמשמע בריש כיצד הרגל (דף יז:) ואם בא לקשור סוס בצדי הקרון או לאחריה כדי ללמדו למשוך את הקרון אע"פ שאין זה דרך משיכה אסור: ירושלמי (הל' ב) תני ר' מאיר פוטר אם היה מסייעו בין במעלה בין בירידה הכל מודין שאסור מפני מה אמר רבי יוחנן מפני שזה נושא עגלותו של זה וזה נושא עגלותו של זה רב אמר מפני שנושא חבל שבנתים ומסיק קשרו בשערו בין על דעת רב בין על דעת רבי יוחנן פטור (ג): לובדקים· אמרי' בפרק במה בהמה (דף נא:) חמרא לובא ומפרש בירושלמי (הל' ג) על שם לובים וכושים במצעדיו (דניאל יא) ואית דתני ליבדקס אבהמס מהו אבחמס חמר סלק ועיירים עשרה (בראשית לב) תרגום ירושלמי ליבקסין עשרה: הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהן חמור מותרים · עם אותן שאביו ואמו סוס דלא חיישינן לזרע האב ורוצה להוכיח מכאן בפרק אותו ואת בנו (דף עט.) דמיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה דאין חוששין לזרע האב ודחי לעולם מספקא ליה ומיירי באבוה דהאי חמור ואבוה דהאי חמור ודקאמרת צריכא למימר מהו דתימא אתי לד סוס ומשתמש בגלד חמור וגלד חמור משתמש בגלד סוס קמ"ל. ובפרק בתרא דכתובות (דף קיא:) אמרינן הלכה כר' יהודה בפרדות דאמר פרדה שתבעה אין מרביעין עליה אלא מינה:

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"א שם הלכה ב ופ"ה הלכה כג טור שו"ע יו"ד סימן רצו סעיף יז וכסי' רצו סעיף א:
א ב מיי' פ"ט שם הלכה ז טור שו"ע שם סעיף ד:
ב ג מיי' פ"א שם הלכה ג טשו"ע יו"ד סימן רצו סעיף א ב:
ג ד מיי' שם הל"ז:
ד ה מיי' פ"י שם הלכה יב סמג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סימן דש:
ה ו מיי' פ"ט שם הלכה ב טוש"ע יורה דעה סימן רצו סעיף ס:
ו ז מיי' שם הלכה ז סמג לאוין רפב וטור שו"ע שם סעיף י:
ז ח שם סעיף יא:
ח ט מיי' שם הלכה ט וסמג וטשו"ע שם סעיף יב יג:
ט י טוש"ע יו"ד סי' רצו סעיף טו:
י כ מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה ו סמג לאוין רפב טוש"ע שם סעיף ט:

פירוש הרא"ש

(א) ולי נראה דמעיקרא לאו ק"ו הוא דאין חומר בכלאי בהמה טפי מבכלאי בגדים דכי היכי דאין כלאי בגדי' בלא חיבור ה"נ אין כלאי בהמה בלא חיבור דכתיב בהו יחדיו כמו בכלאי בגדים ואם היה דף מונח על סוס וחמור ההולכים זה אצל זה ואינם קשורים יחד מותר לישב על הדף דלא שייך כלאים אלא אם כן קשורים יחדיו בקרון או במחרישה: (ב) משום דס"ל דהכי הלכתא תני להו בלשונרכים: (ג) שאם ימשך יכלא לו:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

רחל אסור עם אמו וכן רחל עם עז: ב בהמה עם בהמה פי' כגון שור וחמור וכו' עד אסורין לחרוש דכתי' לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. ויליף שור שור משבת כתיב התם שורך וחמורך ובהמתך וכתיב הכא שור מה להלן חיה ועוף כיוצא בהן אף הכא כן . עיין בב"ק בגמרא [בסופ"ה]: ג המנהיג סופג ארבעים. אמר רב חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בן חנינה המנהיג בקול בכלאים לוקה מפני שכשאינה מהלכת מנהיגה על כורחה בקולו והיושב בקרון סופג את הארבעים כששור וחמור מנהיגין את הקרון רבנן סברי משקל הוא. ר"מ סבר אינו משקל: והשלישית שהיא קשורה לרצועות אסורה: ד אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון. ולא לאחר הקרון כלומר דרך [למשוך] הקרון בשור. ועתה ימצא שור וסוס: ר' יהודה אומר כל הנולדין מן הסוס וכו'. ר' יהודה סבר אין חוששין לזרע האב וחכמים אומרים כל מין פרדות חד הוא כלומר חוששין לזרע האב ואלו הן הסימנין א"ר יונה כל שאוזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור. אזניו גדולות אמו חמורה ואביו סוס . ר' מנא הוה מצוה

מסורת הש"ס

א) פסחים פ"ב דף כה: חולין פ"ח דף קטז. ב) מו"ק ד"כ: מכות פ"ג דף כא: ע"א דס"ד : ג) ב"מ פ"א דף ח: [וגם איתא ר"מ פוטר את היושב בקרון] : ד) חולין פ"ה דע"ט:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ח עציץ נקוב. אם זרע תבואה בעציץ ויושב בתוך הכרם או בד' אמות שהן עבודת הכרם מקדש הגפנים כאילו זרע בארץ דהיינו בתוך הכרם [מקדש] פ"ז אמות לכל רוח ובעבודת הכרם שני שורות. ושאינו נקוב אינו מקדש דלאו קרקע הוא: המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור העציץ. פי' שאין בהיתר שיעור שיבטל בו התוספת שתוסיף שהוא כלאי הכרם וכלאי הכרם לא בטלי אלא בר' דהיתר וזה ההיתר הוי' קצ"ט ועם הנוסף נעשה ר' אמו הכי אסור כל העציץ שמואל אמר במעביר תחת כל הגפן וגפן ור' יוחנן אמר לאויר י' היא מתניתא . פירוש שכשם שרשות הרבים הוא עד י' טפחים כך רשות הכרם י' טפחים כלומר אסור להביא זרעים באויר הכרם ומשמע אסור ואינו מקדש:

פרק ח א כלאי הכרם אסורין מלזורע דכתיב לא תזרע כרמך כלאי' ולקיים מנין ת"ל וכרמך לא תזרע כלאים ולא תימא מתני' ר"ע דאמר המקיים עובר בלא תעשה ולא כרבנן אלא מתני' דברי הכל היא. והכל מודין דאסור בשלא קיים על ידי מעשה. ומתני' אסורין קתני ותו לא. אבל קיים ע"י מעשה לוקה כדתני' המחפה בכלאים לוקה. ואסורין בהנאה מנלן נאמר כאן לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש ונאמר להלן פן תנקש בו מה פן האמור להלן אסור בהנאה אף פן האמור כאן אסור בהנאה. ר' חנינא אמר מהכא פן תוקדש [פן תוקד] באש פי' פן הוא במקום לא תעשה פי' הלאו הזה גורם שריפת אש לזרע: כלאי זרעין אסורין מלזורע שדך לא תזרע כלאים ומלקיים וכו' קרי ביה שדך לא כלאים ומותרין באכילה: כלאי בגדים מותרין וכו'. דכתיב לא תלבש שעטנז: כלאי בהמה וכו'. גרסינן בירושלמי יכול לא יהא מעמיד זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ת"ל בהמתך לא תרביע כלאים אינך אסור אלא מלהרביע פי' כמכחול בשפופרת: כלאי בהמה אסורין זה עם זה. תנא חמור שילדה מין סוס פי' היינו נדמת מותר עם אמו. אם היה אביו סוס אסור עם אמו וכן סוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו . עז שילדה מין רחל מותר באמו ואם היה אביו רחל

*עי' תוס' חגיגה ב: סד"ה לישא שפחה

מסורת הש"ס

א) סנהדרין כה : חולין פ"ט דף פ. ב) שבת דף נד : בבא קמא דף נד : ג) שבת דף טו :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מצוה לאילו דבי ר' יודה נשיאה אי בעיתו מוזבון מלוותן זבנון אילין דאורניתן דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור : **ה הפרוטיות** אסורות· פי' זה עם זה.פי' מינפרדות הן יבלעז יווני מוזמונו: **והרמך** מותר פי' זה עם זה. רמך פי' כמה דכתיב בני הרמכי'.ירוש' רמכה דלא כלינם לשוןיווני כלינרי כלומר סלבתקן : **ואדני** השדה חיה אמר יוסי ברנש דטור הוא והוא חיי מטיבורא פסק טיבוריה לא חיי ר' יוסי אומר מטמאות באוהל . א"ר חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי ב"ר חנינא טעמא דר' יוסי וכל אשר יגע על פני השדה . בגדל מן השדה : **הקופד** . ריצו וחולדת הסנאין לעז כולו : **חולדת** הסנאים ר' יוסי אומר בית שמאי אומרים מטמא כזית במשא דלמא חיה היא וכעדשה במגע. דלמא שרץ הוא דכתיב החולד והעכבר וכו'. **כלב** מין חיה ר"מ אומר מין בהמה. תניא מה הפרש בין ר"מ לחכמים כלומר מאי נפקא מינה אי בהמה טמאה הוא חלבה ובשרה מטמא במגע ובמשא אי חיה היא חלבה ובשרה מטמא במגע ובמשא באי זו תורה חולקין אלא שהכותב חייתו לבנו ר"מ אומר לא כתב לו את הכלב וחכ"א כתב לו את הכלב. הכותב בהמתו לבנו ר"מ אומר כתב לו את הכלב וחכ"א לא כתב לו את הכלב : **החזיר**· מין בהמה הערוד מן חיה. לעז אסינו סלבטיקו : **והקוף**· מן חיה לעז סימיא :

פרק ט א אינו אסור משום כלאים אלא משום צמר ופשתים דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים . אי פשתי' יכול פשתן שלם או קנבוס ת"ל צמר מה צמר שאין לו שם לווי אף פשתן נמי שאין לו שם לווי. וצמר שאין לו שם לווי מנלן אמר ר' יהושע בן לוי ומישע מלך מואב היה נוקד מהו נקד רועה והשיב למלך ישראל ק' אלף פרים וק' אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים : **ואינו** מטמא בנגעי' אלא צמר ופשתים דכתיב בבגד צמר או בבגד פשתים יכול יהו מטמאין בין צבועין ובין שאינן צבועין ת"ל בגד צמר או בגד פשתים מה פשתים כברייתן אף צמר כברייתו אוציא הצבוע בידי אדם שלא יהא מטמאין. צביע בידי שמים מנין ת"ל לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף

צמר

ה פרוטיות · מין פרדות הן ואין אדם יכול לברר בהן על ידי הסימנים [האמורים בפרק] דאותו ואת בנו (דף עט.) אי זה מהן אמו חמור ואי זה מהם אמו סוס דלא מינכר בהו ולכך אסורים זה עם זה : הרמך מותר · *כגון מין אחד דכתיב בני הרמכים (אסתר ח) : מטמא באהל כאדם : ירושלמי (הל' ד') אמר רבי חמא ברבי עוקבא בשם רבי יוסי ברבי חנינא טעמא דרבי יוסי וכל אשר יגע על פני השדה (במדבר יט) בגדל מן השדה כלומר מין אדם הוא א"ר בר נש דטור הוא והוא חיי מטיבורא פסק טיבורא לא חיי ושמעתי בשם הר' מאיר ברבי קלונימוס מאספירא שהיא חיה ששמה ידוע והיא ידעוני דקרא ומעג"ס שלה עושין כמין כשפים וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ שבו גדל אותה החיה ששמה ידוע כעין אותם קישואין ודלועים אלא שידוע צורתו כצורת אדם בכל דבר בצורת פנים וגוף וידים ורגלים ומטיבורו מחובר לחבל היוצא מן השורש ואין כל בריה רשאי ליקרב כמלא החבל שטורפת והורגת כמלא החבל *ורועה כל סביבותיה וכשבאין לצודה אין אדם רשאי לקרב אלא אלא גוררין] אותה אל החבל עד שהוא נפסק והיא מיד מתה : בזית במשא וכעדשה במגע · מספקא ליה אי היינו חולד דקרא או חיה ובשילהי מרובה (דף פ.) אמרינן מאי חולדת הסנאין שרנא וחרלא : ירושלמי (שם) ר' חייא בשם רבי יוחנן אמר ו' ספקות הן הגלף באילן כבית שמאי כלי נתר ככלי חרס כבית שמאי חולדת הסנאין בשרצים כבית שמאי פול המצרי בזרעים ואנדרוגינוס באדם וכוי בחיה דברי הכל ר' חמא בר עוקבא אמר ואמה טרקסין מהו אמה טרקסין א"ר יוחנן בו נראה טוראיכסון מה בפנים מבחוץ א"ר יוסי מן הדא וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני (מלכים א ו) הדא דתימא מבפנים א"ל רבי מנא והכתיב ויעש את קדש הקדשים עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב הדא אמרה מבחוץ · פי' גלף בפרק כילד מברכין (דף לו:) תניא גלף בית שמאי אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים אין כלאים בכרם אלו ואלו מודים שחייב בערלה ואמרינן התם בית שמאי ספוקי מספקא להו אי מין ירק הוא או מין אילן כלי נתר דתניא במסכת כלים (תוספתא פ"ב) כלי נתר ב"ש אומרים מטמאין מתוכן ומאוירן ככלי חרס ומאוריהן] ככלי שטף וחולדת הסנאין מתני' דהכא פול המצרי בזרעים אין לפרש דהיינו ספיקא כי ההיא דקומץ רבה (דף ל:) ובפ"ק דר"ה (דף יג:) פול המצרי שזרעו לזרע מקצתו השרים לפני ראש השנה ומקצתו השרים לאחר ר"ה כילד יעשה דאין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש דא"כ ליחשוב אורז ודוחן ופרגין ושומשמין אלא היינו ספיקא לפי שיש בו מדות הרבה כדאיתא בפ"ב דשביעית (מ"ח ומ') דתני ר"ש שזורי שמה מדות אמרו חכמים בפול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר לירק מתעשר להבא לזרע וירק או לזרע וחישב לירק מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו כשהביא שלים לפני ראש השנה אבל הביא שלים לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו כשליקט ממנו לפני ר"ה אבל ליקט אחר ר"ה בין זרעו בין ירקו יתעשר להבא זרעו לזרע וחישב עליו לירק באין מחשבה זרעו לירק וחישב לזרע לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אלא אם כן מנע ממנו ג' מורביות כשהביא שלים לפני ר"ה אבל הביא שלים לאחר ר"ה אפילו לא מנע ממנו שלשה מורביות זרעו לזרע ועשה כולו קלחין גמורין לפני ראש השנה זרעו מתעשר לשעבר ירקו בשעת לקיטתו עישורו מקצתו עשה קלחין גמורין ומקצתו לא עשה הדא הוא נובר את גורנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו תני רבי אבדימי דמן חיפה ואפילו לא עשה כולו קלחין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו א"ר יוסי והוא שהביא שלים למחשבת הזרע אבל הביא למחשבת ירק אפשר לומר זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו ואתמר נובר גורנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו זרעו לזרע לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו מותר זרעו לירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו אסור זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית פסימא זרעו מותר ירקו מאי תנא ר' חייא אסור תני ר' חלפתא בן שאול מותר מאן דמתיר דבר תורה מאן דאסר מפני מראית העין בפ"ב דשביעית יתבררו הדברים שם מדות כולן עד כאן : ירוש' (שם) ואנדרוגינוס באדם שהוא ספק איש ספק אשה ותניא בתוספתא דבכורים (פ"ב) אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאיש ויש בו דרכים שוה לאשה ויש בו דרכים שוה לאיש ולאשה ויש בו דרכים שאינו שוה לא לאיש ולא לאשה · כוי בחיה ספק בהמה ספק חיה ותנן בפ"ב דבכורים (משנה ח) כוי יש בו דרכים שוה לבהמה ויש בו דרכים שוה לחיה ויש בו דרכים שוה לחיה ולבהמה ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה דברי הכל ולא פליגי בהו בית שמאי וב"ה אבל שאר תנאי פליגי באנדרוגינוס בפרק הערל וכוי בפרק אותו ואת בנו : ן שור בר · מין בהמה וחלבו אסור ולרבי יוסי מין חיה וחלבו מותר ומפרש בירושלמי (שם) רבנן אמרי מכאן הוה וערק לתמן ור' יוסי אמר עיקרו מן תמן הוה ואע"ג דמפרש תמן בשלו סרפות (דף נט·) אלו הן סימני חיה כל הנהו סימנים נאמרו בשור חוץ מן השור הבר : כלב מין חיה · בתוספתא קתני מה הפרש יש בין רבי מאיר לחכמים אלא שהכותב חייתו לבנו רבי מאיר אומר כתב לו כלב וחכמים אומרים לא כתב לו כלב ועוד נפקא מינה לענין מקדיש חייתו דכוותא בה אשכחן בפרק ב' דנדרים (דף יח:) גבי כוי דמקדיש חייתו ובהמתו הקדיש את הכוי ר' אליעזר אומר לא הקדיש את הכוי : ואדם מותר בכולן · בספרי דריש בפ' כי תצא אם כן למה נאמר בשור ובחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם ובהמה : תניא בתורת כהנים כל הולך על כפיו זה הקוף כל הולך להביא את הקופד וחולדת הסנאין ואדני השדה וכלב הים אין לי אלא חיה טהורה ג] חיה טמאה מנין תלמוד לומר ההולכת על ארבע לכל החיה להביא את הפיל: תניא בתוספתא (פ"ה) חמשה דברים נאמרו בשור הבר אסור משום אותו ואת בנו וחלבו אסור וקרב לגבי המזבח וחייב במתנות וניקח בכסף מעשר לזבחי שלמים אבל לא לבשר תאוה ד] ר' יוסי אומר זהו תאו האמור בתורה ומותר משום אותו ואת בנו והלבו מותר ואסור לגבי המזבח ופטור מן המתנות וניקח בכסף מעשר לבשר תאוה אבל לא לזבחי שלמים והרי הוא כחיה לכל דבר וחכ"א תאו בריה לעצמה שור בר בריה לעצמה · פי' לכל דבר לרבות כסוי הדם ולענין כותב אדם חייתו או בהמתו לבנו : ירושלמי (הל' ד) [תנא] הא שור עם שור הבר אינן כלאים דלא כרבי יוסי דאמר כלאים ומי שמתרגם [תאו] ותור ברא אתר כר' יוסי:

מחמור אסורין זה עם זה: ה הפרוטיות אסורות [א]והרמך מותר (ג) *ואדני השדה חיה רבי יוסי אומר מטמאות באהל כאדם (ד)הקופד וחולדת הסניים חיה חולדת הסניים ר' יוסי אומר ב"ש אומרים מטמא כזית במשא וכעדשה במגע : ן [ב]שור בר [א] מין בהמה ור' יוסי אומר מין חיה כלב מין חיה ר' מאיר אומר מין בהמה חזיר מין בהמה ערוד מין חיה הפיל והקוף מין חיה [ג] [ג]ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש ולהנהיג :

פרק תשיעי

א אין [ד]אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים [ה]ואינו [ג] מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים [ו]אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים [ז]צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור מחצה על מחצה אסור וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה :

השירים

הסוס עם הנולדים מן החמור והלכה כר' יהודה: **ה** שם פרוטיות נופל על איזה מין שיהיה מהרכבת מין סוס ומין חמור על איזה דרך שיתערבו : והרמך· הוא מין ממיני הסוסים וכמדומה לי שהוא חלום התאוה שיש מין הסוסים חלוסי התאוה · ומה שאמר בענין זה אסורות ומותרות ר"ל שאסור לעשות הרכבה או שיהיה מותר : **ואדני השדה**· הם חיות הדומות לבני אדם ואומרים המספרים חדושי העולם שהוא מדבר דברים רבים שאינם מובנים והבורו דומה לדבור אדם ושמו אלנאס בלשון ערב ומגידים מעניניו בספרים דברים רבים: **וקופד**· נקרא בערבי קנפוד: **וחולדת הסניים**· חיה דומה לחולדה ממיני השועלים · ומן העקרים שיתבארו לך במקומן בע"ה שהשרץ והוא כל אחד משמנה שרצים הנזכרים בתורה כענין שאמ' החולד והעכבר לא יטמא במשא אבל הוא מטמא במגע בלבד והנבלה תטמא במגע ובמשא והשרץ יטמא בכעדשה והנבלה תטמא בכזית על כן אמר ר' יוסי שבית שמאי היו מסופקין בחולדת הסניים אם הוא שרץ משמנה שרצים והוא ממין החולד או הוא ממין חיה והיו דנין עליו לחומרא ונותנין עליו חומרי הנבלה ואמרו מטמא בכזית במשא כמו נבלה ונותנין עליו ג"כ חומרי השרץ ואמרו שהוא מטמא בכעדשה במגע כשרץ ואין הלכה כר' יוסי בשני דבריו: **ן שור בר**· הוא השור המדברי והאומר שהוא מין חיה יתיר אכילת חלבו כמו חלב הצביים והאילים: **ועדרוד**· הוא פרא למוד מדבר : **והפילי** ידוע : **והקוף** נקרא בלשון ערב קרד ותועלתנו במה שנאמר שהכלב ואדני השדה חיה ואחרים אומרים שהם בהמה לענין מקח וממכר ומתנה כשימכור או שיתן כל חיה שיש ברשותו או כל בהמה: **ואדם מותר עם כולם** : אמר הכתוב לא תחרוש בשור ובחמור יחדו (דברים כב) ואמר בספרי בשור ובחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם באדם וחמור ואין הלכה כר' יוסי ולא כר"מ :

א אמר הכתוב בכלאי בגדים (דברים כב) צמר ופשתים יחדו ואמר בטומאת נגעים (ויקרא יג) בבגד צמר או בבגד פשתים ואמר בבגדי כהונה כולם שלא יהו אלא מתכלת והרגמן ותולעת שני ושש משזר (שמות כח) או מכולם או מאחד מהם שש הוא פשתן ותכלת הוא' צמר צבוע וכעין תרשים וארגמן הוא הנקרא בערבי ארגואן והוא הצמר הצבוע בצבע לאכ"א ותולעת שני הצמר הצבוע בשני והוא הכרמז ואתה רואה שהשני אינו נופל אלא בצבעים בלבד ושני המינין הם צמר ופשתים ואל יטעה אותך מה שהוא אומר במקומות מן התורה כתנת בד ומכנסי בד שהבד שם הפשתן כמו כן · ומה שאמר אם רוב מן הגמלים מותר. ר"ל מותר לארוג אותו עם הפשתן : **וקנבוס**· נקרא אלקנבס בערבי וכשיגדל בארץ יצאו ממנו חוטים ידמו לפשתים והבגדים הארוגים ממנה נמצאים לרוב : ופירוש טרפן כהשן זה

עם

א ירושלמי (הל' א) כתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו הייתי אומר אינו אסור אלא מלובש ת"ל (ויקרא יט) לא יעלה עליך אי לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשיל הקופה לאחריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש דבר שהוא מהנה הגוף אף אין לי אלא דבר שהוא מהנה הגוף לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך ר' יונה בשם רבי זירא שאם היה בגד גדול מקצתו יש בו כלאים ומונח לארץ ומקצתו אין בו לא יתכסה בו מלד שני אי פשתים הייתי אומר פשתים שלם [כ"א של ים] או קנבוס ת"ל צמר מה צמר שאין לו שם לווי אף פשתן שאין לו שם לווי [מנין שאין לו שם לווי] אמר ריב"ל כתיב (מלכים ב ג) ומישע מלך מואב היה נוקד מהו נוקד רועה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים : ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים · דכתיב (ויקרא יג) בבגד צמר או בבגד פשתים יכול יהו מטמאים בנגעים בין צבועים בין שאינם צבועים ת"ל בגד צמר או בגד פשתים מה פשתים כברייתה אף צמר כברייתה הוציא הצבוע בידי אדם ולא הוציא צבוע בידי שמים ת"ל לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבנה (לשון הירושלמי שם) תנינן תרתי כללי ולא דמיין דין לדין תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועין בין אינן צבועין ותנינן אינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתן ובלבד לבנים ר' יונה בולראה בעי קומי ר' מונא תמן את אמר בין צבעים בין לבנים וכה את אמר ובלבד לבנים א"ל שנייה היא שהנה עליו הכתוב צמר צמר [ג' פעמים] מה (א) צמר כברייתה אף (ב) פשתים כברייתה:ואין הכהנים לובשים לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים·א"ר זעירא כתיב (שם טז) בד קודש ילבש בד שעולה יחידי והרי צמר עולה יחידי פירשו בקבלה (יחזקאל מד) לא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה הא מבחוץ מותר להעלות עליהן ומנין שמותרין בכלאים דכתיב (שמות לט) ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן וכתיב (יחזקאל מד) פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע את דורש שש מבשש מפארי ופארי מפארי · פי' פשתים שלם או קנבוס יש מין א' שקרוי פשתים שלם ומין אחר שנקרא פשתים סתם לעולם ואין נקראין פשתים קנבוס וממעט להו משום דיש להם שם לווי צבוע בידי שמים כגון רחלים שחורות בד שעולה יחידי קנה יחידי מכל גרגר ואין ב' קנים עולין מגרעין א' ואף האמר עולה יחידי כל נימא נימא לבדה והכי פריך והרי צמר עולה יחידי ובפ"ב דזבחים (דף יח:) סינויא אחרינא את דורש (ג) שש משזר כלומר משש דאבנט מה להלן היה תכלת אף כאן תכלת ושם מפארי דידה ופארי מפארי פשתים ומיהו אי אפשר לומר כן דבהדיא מוכח בפ"ק דיומא (דף יב:) דלא הוה כלאים בד' בגדים אלא באבנט דתניא אין בין כהן גדול לכהן הדיוט אלא אבנט לדברי רבי ומפרש התם דאיירי בכ"ג ביוה"כ ומשמש בבגדי לבן בפנים שכולן של בד ואית דמפרש לעולם בשאר ימות השנה והכך (ד) דשרו ויש לפרש דיליף שם דאבנט שהוא פשתן משש למגבעות ושש דמגבעות מפארי שעמו ופארי למגבעות מפארי פשתים ילבשו דכתיב בהדיא פשתים : אם רוב מן הגמלים מותר · נערב עמהם פשתן: וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה · דאם רוב קנבוס מותר לטרוף עמהן צמר : תניא בתוספתא (ה) בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק מצמר גמלים כולו או כולו צמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בגלד זה וחוט אחד של פשתן בגלד זה אסור · פי' כשבאו החוטים של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם זה

(א) פשתים כצ"ל . (ב) צמר כצ"ל . (ג) משש כצ"ל . (ד) [הגירסא לפנינו דשוין] . (ה) [(פ"ד) והגה לפנינו כמו שהביאם הר"ש ז"ל] .

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' שם הל"ח וסמ"ג וטור שו"ע שם סעיף ז :
יב ב מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה ה טור שו"ע יו"ד סימן רצז סעיף ז :
יג ג מיי' שם הל"י טור שו"ע שם סעיף טז :
א ד מיי' פ"י מהל' כלאים הלכה א סמג לאוין רפג טור שו"ע יו"ד סי' רצח סעיף א :
ב ה מיי' פי"ג מהל' טומאת צרעת הל' א סמג עשין רלה :
ג ו מיי' פ"ח מהלכות כלי המקדש הלי"כ :
ד ז מיי' פ"י מהלכות כלאים הלכה ו סמג לאוין רפג טור שו"ע יו"ד סי' רצט סעיף א :

פירוש הראב"ש

(ג) אבני השדה לשון תורה (איוב ה) כי עם אבני השדה בריתך : (ד) הקופד למורש קיפוד (ישעיה יד) תרגום קופדא והוא שרץ שגופו מלא קוצים וכשיגע אדם בו יכפל עצמו ומכניס ידיו ורגליו בבטנו ויעשה ככדור והקוצים בולטים ממנו מכל צד ובלע"ז נקרא ארצון :

הגהות מהר"י לנדא

פ"ח א] מ"ה בר"ש אלא גוררין אותה צ"ל מורין אותה [וכ"ה בהרע"ב] : ב] שם ומאוריהן. צ"ל ומאחוריהן : ג] מ"ש אין לי אלא חיה. צ"ל חיה זו חיה טהורה וכן הוא בת"כ ועי' בזית רענן מגבל מג"א : ד] שם אבל לא לבשר תאוה. צ"ל והרי הוא כבהמה לכל דבר :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

צמר לבן . תנינן תרין כללין ולא דמי זה לזה. תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועין ובין לבנין ותנינן אין מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים ובלבד לבנים: אין הכהנים לובשים לשמש בבית המקדש וכו' אמר ר' זירא כתיב כתנת בד קדש ילבש בד שעולה יחידי·והקשו' והרי צמר עולה יחיד פי' בקבלה ולא יעלה עליהן צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה הא מבחוץ מותר להעלו' עליהן מנין שמותרין בכלאים דכתיב ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן וכתיב פארי פשתים יהיו על ראשיהם מדרש כיתנא תכלת עמרא את דורש שש מבשש דאבנט מה להלן היינו תכלת אף כאן תכלת ושש מפארי דידיה ופארי מפארי פשתים: **צמר גמלי'** וצמר רחלים שטרפן זה בזה ועירבן ופשתן עמהן אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור מחצה למחצה פי' צמר גמלי' בצמר רחלים אסור : **הפשתן** והקנבוס וכו' פי' שיין לצמר רחלין וצמר גמלין

שטרפן

בגד אחד של חלוק שכולו למר גמלים וזה בגד אחר מותר : ב השיראין · מפרש בירושלמי (שם) משכסא (א) : הכלך אלבין קסרי אמר רשב"ג חזרתי על כל מפרשי הים ואמרו לי כולכא שמו וכרים במה מדליקין (כא:) משמע דכלך היינו נסכסא ואית דקרי לה שירא פרגלא : אבל אסורין משום מראית העין · דדמי לצמר ופשתים ואין לאסור אותן גולאות שמשימין בסרבל של צמר שהן של משי דהיינו שיראין בעל כורתין* אותן בגדים של משי אין זה שיראין שבגמרא שהרי מצוין בינינו הרבה ושיראין אינן מצויין מדבעי למימר כרים במה מדליקין (שם) דשיראין היינו שירא פרגלא ובשילהי סוטה (מח:) אמרינן משחרב בית המקדש בטלה שירא פרגלא וזכוכית לבנה ולא בטלו לגמרי (ג) אלא שאינן מצוין כל כך : כרים וכסתות · עשוין לשכיבה ואמרי' ביומא ברים בא לו (דף סט·) לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא הכרך נימא על בשרו ואפילו עשר מצעות זו על גבי זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן הכא גבי כרים וכסתות ומרדעת דלקמן בשאין בשרו נוגע לא גזור בדבר שאין דרכו בהעלאה : ירושלמי (שם) הא דאתמר מותר בריקן אבל לא במלא בכתון על גבי אכטוונות אבל לא בכתון ע"ג מטה [פי'] של חבלי' שלא א] נשקע תחתיו וגידי הכר עולים עליו אבל *גלדין של עץ קשה ואין נשקע : אין עראי לכלאים · דלבישת ערא׳ שמה לבישה ואסור וכרים התכלת (דף מא·) מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטנה אע"פ שאין הגדול יוצא בה ערא׳ : על גבי י' לבושין · ואף ע"פ שאינו נהנה ממנו : אפילו לגנוב את המכס · כדי שיצא השער שנוטל בו המכס שאין נותנין מכס מבגדים שלובש אדם וסבר דבר שאינו מתכוין אסור כדמוכח ברים הגוזל בתרא (דף קיג·) ופליג [אסתמא] (דאתמר) דמוכרי כסות דסיפא ובמוכס שאין לו קצבה איירי או במוכס העומד מאליו כדמוכח התם דאי בסתם מוכס בלא כלאים אסור דדינא דמלכותא דינא והא דאמר רבי יוחנן בסוף המוציא יין (דף פא:) דדבר שאינו מתכוין אסור ופריך עלה מכתם מתני' דנזיר חופף ומפספס ולא משני סתמא אחרינא אבל מתניתא דהכא אפילו לגנוב את המכס משום דאידך דסוף פרקין עיקר דמוכרי כסות דבתרייתא היא ומיהו איכא עוד סתמא בפרק כירה (דף מא:) מיחם שפינהו דמוקי לה אביי התם כמאן דאמר דבר שאין מתכוין אסור ועוד תנן בפרק במה בהמה (דף נד·) מכנים חבלים לתוך ידו ובלבד שלא יכרוך ומפרש בגמ׳ משום כלאים ופירש שם בקונטרס דסבר דבר שאין מתכוין אסור ונראה דפריך מאי אולמא דהאי סתמא מהאי סתמא ואפ׳לו איכא סתמי טובא דאסרי הא אמרינן בפ"ב דקידושין מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי : ירושלמי (שם) אמר רב כל שאסור משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור מתניתא פליגא על רב פשתן שנצבע בחרת לא יעשה אותה אימרא נפורסמות וככרים ובכסתות מותר · פי׳ אין דרך לצבוע פשתן אלא צמר וכשהפשתן נצבע אי אפשר לאורגו עם בגד של פשתן לבן וללבוש בפרהסיא משום דמיחזי כלאים וככרים ובכסתות מותר אפילו מפורסמות ואע"ג דמשום כלאים גמורין נמי אין בהן כדקתני מתני׳ איצטריך הכא אפילו בשרו נוגע בהן ואפי׳ מלאים ואפילו ע"ג מטה והשתא פליגא דרב דמשמע דוקא מפורסמות הא בחדרים מותר ועוד מייתי התם טובא דפליגא דרב ומסתברא דלאו לחנם נקט אימרא אלא לפי שחוט של אימרא שעשוי לחזק הבגד שלא יקרע ודרך לעוותו גסה כעין משוה של צמר שהוא גסה וגם מתוך שצבוע דא"כ תרתי טועין בו לומר שהוא של צמר ויש טעם משום מראית העין: ג מטפחות הידים. מפה שפורסין על השולחן דרך בני אדם מכובדין כשמביאין להן פת או בשר נותנין להן במפה ובירושלמי (הל׳ ב׳) פסיק הלכה כר׳ אלעזר דאסר וא"ר זעירא כשהיו מביאין לר׳ אבינא ביעתא במפה דאית בה כלאים והוא לא מקבל על שלא יתכוונו בחמה מפני החמה כלומר שהמפה מונעו שאינו נכוה בביצה שהיה חמה (ד) : מטפחות ספרים . הא דאסר ר׳ אלעזר מפרש בירושלמי (שם) ר׳ שמואל בר נחמני א"ר יונתן מפני שעושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו ונותן ספר תורה עליה ר׳ אבא בשם ר׳ חייא בשם רב מפני שמחמם בה ידיו : מטפחות הספג · כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מספחות ומסתפג בה : ור׳ אלעזר אוסר . משום דפעמים שרואה את רבו ומתעטף בה : מטפחות הספרים · ספר שמספר בני אדם פורס לפניו נופל שיפול השער עליה ויש בהן משום כלאים ואמרי׳ בירושלמי (שם) הדא דאיתמר במתכוין לשם מלבוש אבל אינו מתכוין לא (ה) : ד תכריכי המת . בנדה פרק האשה (דף סא:) פליגי דאמר ר׳ אמי ואיתימא ר׳ לא שנו אלא לספדו אבל לקברו אסור ור׳ יוחנן [אמר] אפילו לקברו דכתיב (תהלים פח) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ותימה דליתסר משום לועג לרש דאפילו ציצית אמרי׳ בפרק התכלת (דף מא:) דהיא שעתא ודאי רמיזן ליה משום לועג לרש כל שכן שאין להלבישו כלאים משום לועג לרש ושמא שאני מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות כדאמרינן בפרק התכלת [דף מג:] וראיתם וזכרתם אי נמי שאני כלאים דבחי דומיא דמת לא אסור דלא מיתהני כלל ואנן בעינן הנאה פורתא כדמשמע ברים יבמות (דף ד:) דבעינן העלאה דומיא דלבישה דאית בה הנאה לאפוקי מוכרי כסות (ו) והא דדייק מינה דמצות בטלות לעתיד לבא כשיחיו והייתי כייעתא *שיעמדו בלבושיהם : ומרדעת של חמור · בנדה פרק האשה (שם) דאסרינן בגד שאבד בו כלאים לעשות מרדעת שמא ישכח ויקחנו ויעשה טלאי לבגדו ומשום שמא תכרך לו נימא לא אסיר כדפרשינן גבי כרים (ז) : ירושלמי (הל׳ ג) תני אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש ר׳ יוסי הוה יתיב מתני והוה תמן מיתא מן דנפק ליה לא אמר כלום ר׳ אמי הוה יתיב מיתני אמר חד לחבריה את נבים כלאים א"ל ר׳ אמי שלח מאניך והב ליה · פי׳ אין מדקדקין במת להחמיר לענין דברי תורה שאסור לדבר לפני המת כדאמר ר׳ יוסי הוה מיתני ולא הודיעוהו שהיה שם מת עד שיצא ולא בכלאים בבה"מ שכעס רבי אמי על אותו שאמר לחברו את לבוש כלאים וציוהו לפשוט את בגדיו להלבישו ובפ׳ מי שמתו (דף יט:) משמע לאסור דאמר רב יהודה אמר שמואל המוצא כלאים בבגדו פושטו אפי׳ בשוק ושמא התם בכלאים דאורייתא והכא בכלאים דרבנן (ח): ה ן מוכרי כסות · שיש בהן כלאים מוכרים כדרכן לובשו להראותו בשוק (ט) : ובלבד שלא יתכוין להנאתו ומהכא דייקינן בשילהי כירה (דף מו:) לדבר שאין מתכוין מותר ואפי׳ במידי דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא ופליגא אסתמא דלעיל : והצנועין המחמירין על עצמן מפשילים במקל לאחוריהן : תופרי כסות · טעמא דהנך כטעמא דרישא : ז הברסין · מפרש בירושלמי (הל׳ ה) ברסין בודיא ברדיסין דולמא דלמטיקין קובלון ומעפירין מנעלות הפינון דדרסין ובערוך פירש ברסין גלופקרין שמכסין המטות וברדיסין כמו כן אלא אלו רכין ואלו עבין פינון עדילדין מן הפסולת : עד שיבדוק · שמא יש ביניהן פשתן : ממדינת הים . מפרש בירושלמי (שם) מחוף הים שבמדינת הים : אין צריכין בדיקה שחזקתן מן הקנבוס · ואמרינן בירושלמי (שם) הדא דאתמר בראשונים שלא היתה פשתן מצויה אבל עתה שמצויה הפשתן בכל מקום צריכין בדיקה ולפיכך צריך להזהר כשאדם נותן בגדי צמר לאומן שלא יתפור בחוטי פשתן לפי שהפשתן מצוי וגם במלבושיהן בניקחין מן הנכרים ויש לסמוך במקומנו להתיר לפי שהפשתן ביוקר מן הקנבוס וטוב יותר לאומן לתפור בו לפי שהוא חזק החוט בשעת תפירה אבל בארץ אנגלי"טירא ובנורמנדי"אה שאין הקנבוס מצוי להם אסור בלא בדיקה ואפילו המנעלים העשוין מבפנים בלבדין צריכין בדיקה שלא יהו תפורין בפשתן : ומנעל של זרב·ל׳ חימום מל׳ בעת יזורבו (איוב ו) כלומר מנעל העשוי לחימום הרגל ועושין מנעלים כפופין וביניהן משימין משי או פשתן ואין חוששין שמא ביניהן צמר ובערוך גרים זרד : ירושלמי (שם) מנעל של זרב אית אתרין דזרבין עמרא מלגיו כהדא דרבי זירא מפקיד לרבי אבא בר זבינא דיאמר לבר ראשון דלא יהוס ליה מסאניה בכיתן אלא ברצועה ומודה רבי זירא בהכן פיסקי דעמר על דכיתן דהיא שרי דהוא שנך גרמיה והיא נחתא ליה : ח שוע · לשון שעיעות הרגוס חלקת צואריו שעיעות (בראשית כז) שהצמר שווי בפני עצמו ושוע בפני עצמו וכן הפשתן שוע בפני עצמו ושווי בפני עצמו ואחר כן נוז דהיינו שניהן ארוגין יחד ולא כרבינו תם דמפרש נוז משזר וארוג מדכתיב יחדו דהכא משמע בהדיא דמשעטנז נפקא לן ארוג וכן בירושלמי וכן בפרק קמא דיבמות ושם האריכתי (יא) : נלוז ומליז · מרחיק את ישראל מאביהן שבשמים מ לשון אל יליזו מעיניך (משלי ד) : ט הלבדין · טורפין הצמר והפשתן זה עם זה ומתחברין כעין בגד ע״י אומנות בלא טויה ואריגה : פיף של צמר ושל פשתן · אחר שמשלימין האורגין הבגד עושין בשפת הבגד ונקרא פיף ואם הבגד של פשתן

תורה אור

ב [א]השירים (ב) והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין [ב]הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהם [ג]אין א) עראי לכלאים ולא ילבש ב) כלאי׳ אפי׳ ע"ג י׳ (א) אפי׳ לגנוב את המכס : ג מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספג אין בהם משום כלאים [ד]ר"א אוסר [ה]ומטפחות הספרים אסורות משום כלאים : ד [ו]תכריכי המת [ז]ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים לא יתן המרדעת על כתיפו אפילו להוציא עליה זבל : ה [ח]מוכרי כסות ג) מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים מפשילין *במקל : ו (י) [ט]תופרי כסות תופרין כדרכן ובלבד שלא יתכונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים תופרין בארץ : ז [י]הברסין והברדסים והדלמטיקיון ומנעלות הפינון לא (*ילבש בהן) עד שיבדוק רבי יוסי אומר הבאים מחוף הים וממדינת הים אינן צריכין בדיקה מפני שחזקתן בקנבוס [כ]ומנעל של *זרד אין בו משום כלאים : ח [ל]אין אסור משום כלאים אלא ד) טווי וארוג שנאמר °לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ר׳ שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו : ט [מ]לבדים אסורין מפני שהם שועים [נ]פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהם

°דברים כב

עם זה : ב שיריים וכלך מיני משי הם וידמו כאילו הם למר ופשתים מפני שאחד מהמינים ההם חלק כמו הפשתים והשני יש בו יכבות והוא שעיר כמו הצמר : אין עראי לכלאים . ר"ל שאסור ללבשם אפי׳ בדרך עראי כמו שנתבאר באמרו לא ילבש כלאים אפילו על גבי שאר בגדים זה על זה ואפילו לגנוב את המכס אין לו רשות ללבשו וכן היה מנהגם: ג מטפחות הידים. הם המפות שינגבו בהם הידים ומטפחו׳ הספג מפות שינגבו בהם כל הגוף ומטפחות הספרים מפות מספר תורה שיאחז בהם ס"ת הקורא בשעת קריאתו : מטפחות הספרים. מפות המגלחים ישימו אותם על כתפי המתגלח והלכה כר"א שהוא אוסר אלו השלש מטפחות משום כלאים : ד תכריכי המת. הבגדים שילבישו המת שהאדם כשימות בטלו ממנו כל המצות ואינם חייבים החיים לנהוג בהם איסור ולא שום מצוה ממצות הכתוב כגון ציצית ותפילין ומזוזה ודומה לאלו: והמרדעת . הוא מרדעת החמור ונקרא בלשון ערב מרדעה : ה ר"ל שמותר להם מכירת כלים של כלאים ולהשליכם על גביהם ובלבד שלא יתכוין להתחמם בהם או לכסות גופו מן השמש : וצנועים . הם המדקדקים במצות:ומפשילין במקל.הוא שישים אותם בקצה המטה וישים המקל על כתפו כדי שלא תגע לגופו : ו כל זה מבואר : ז אלו השמות כולם לא עמדנו על פירושם· אבל הענין ידוע ומובן והוא שכולם הם בגדי צמר ילבשו בהם הרגלים והשוקים כי הוא אמר שאסור ללבשם עד יחקר עליהם אם הם תפורין בפשתים וא"ר יוסי שהבאים ממדינת הים ומאיי הים אין צריכות בדיקה שכולן יתפרו אותן בחוטי קנבוס שהפשתן אינו נמצא אצלם ודברי רבי יוסי היה אומר בשם מי שהגיד לו בזמן שלא היה נמצא פשתן בכל הארץ וכן אמרו בגמרא הדא דתימא בראשונה שלא היה הפשתן מצויה בכל מקום אבל השתא שהפשתן מצויה בכל מקום צריכה בדיקה ומנעל של זרד הוא דמות מנעל שנוהגים תחת כף הרגל להלוך בה על הסלעים והכסחות : ח שוע· הוא הטרוף שהוא ממחק פני הבגד ותרגומו וטח את הבית (ויקרא יד) וישוע ית ביתא : טווי . הוא לערב צמר ופשתים יחדו ויטוה מהם חוטים : ונוז . הוא שארוג מעניהם האריגה והוא לשון הארמניים ועניינו אללם החבור ושיתאחה וישוב כאחד וכשיתערב הצמר בפשתים ויטוו מעניהם חוטין ויעשו מן הטווי ההוא בגד ואחר כך יטרפנו וימחקנו וימרקנו כמו שיעשו בבגדי מלף הידועים אז יהיה הבגד ההוא כלאים וזה כלאים מן התורה והוא שלא יהיו כלאים עד יהיו נחברים אלו שלשה הענינים כולם* וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד"ס וזו הלכה פסוקה באמת ואין בו ספק וכן אמרו בגמ׳ ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך אל יכנס בלבך ספק שהוא שבח הלכה היא האמורה בגמ׳ מה (דמ"א) : ונלוז ומליז . הוא נוטה מן האמת ומרחיק רחמי הקב"ה ממנו לעברו מצות שלוה הקב"ה בדבר שאין בו תאוה שהכריחהו וזה עון גדול וגזרת נלוז ומליז ממלת אל ילוזו מעיניך (משלי ג) : ט לבדים. הם יריעות הצמר שאינן ארוגות אלא טרופות ונקרא בלשון ערב לבד : ופיף של צמר בשל פשתן . עבותות

ה א מיי׳ שם הל"א ג) טוש"ע יו"ד סימן רצח סעיף א :
ו ב מיי׳ שם הל"ג טוש"ע יו"ד סימן שא סעיף א :
ז ג שם סעיף ה :
ח ד מיי׳ פ"י מהל׳ כלאים הל׳ כ"ב סמג לאוין רפג טור שו"ע יו"ד סי׳ שא סעיף א :
ט ה שם סעיף י :
י ו מיי׳ שם הל׳ כ"ה וסמ"ג וטור שו"ע שם סעיף ז :
יא ז מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף ח :
יב ח ט מיי׳ שם הל׳ טו וסמ"ג וטוש"ע שם סעיף ו :
יג י מיי׳ שם טוש"ע יו"ד סי׳ ב"ב סע"ב :
יד כ מיי׳ שם הלכה טו טוש"ע שם סי׳ שא סעיף יג :
טו ל מ מיי׳ פרק י מהלכות כלאים הל"ב סמג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סימן ש סעיף יא :
טז נ טור יו"ד שם :

פירוש הרא"ש

פרק ט (א) מין מעיל עשוי ממשי : (ב) יש בכרכי הים כמו צמר הגדל על האבנים שבים במלא תבניתו כתבנית כוכב והוא רך ביותר וכלך כמו ודומה לצמר גמלים : (ג) דנפ׳ אין עומדין (דף לא) תבר קמייהו זוגיתא מיוורתא : (ד) כ"ל שהביאו ראיי׳ ממתני׳ דלקמן מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה אלמא מניעת [illegible]

א) מנחות דף מא:
ב) ב"ק דף קי"ג .
ג) שבת דף כט: ודף מו: פסחים דף כו.
ד) נדה דף סא :

פי׳ מהר"י בן מלכי צדק

שטרפן כדין זה כן דין זה: ב השירים והכלך . ירושלמי השירים משכסא והוא עשוי מפשתים ומשי . והכלך אצבין והוא עשוי ממשי וצמר . אמר רבן שמעון בן גמליאל חזרתי על כל מפרשי הים ואמרו לי כולכא שמיה אין בהן משום כלאים:אבל אסורין מפני מראית העין . ללבוש משכסא או כלך : הכרים לעז פל׳מצי והכסתו׳ לעז קו׳צטרי . ל"א קומי והם מצמר ואם הטיל ביניהן פשתן אין בהן משום כלאים : אין עראי לכלאים פי׳ כמו שנאמר אכילת עראי חוץ לסוכה דלאו שמה אכילת אבל הכא לבישת עראי שמה לבישה [illegible] קבלין ומעפורין ומנעלות הפינון דרדסין . הברסין לעז ליני לשון יון מלושי ברדסין פלומימו דלמטיקין רסיצי מנעל׳ חפתנפירולי לא ילבש בהן עד שיבדוק שמא ביניהן פשתן: ומנעל של (זהב) · [זרב] פי׳ עושין מנעליהן כפופין וביניהן משימין משי או מוכים או עשבים או פשתן ונקראין מנעלין של (זהב) [זרב] אין חוששין שמא ביניהן צמר : משוחות

א) שבת דף כד . מנחות דף לט . [יבמות ה:] :

אסור לעשות פיף מצמר : מפני שחוזרין לאריג · כלומר דומים הם לאריג וי״מ מסבבין כן את האריג ובערוך פירש פיף לצלצל של צמר : ירושלמי (הל׳ ה) ניתני שוע ולא ניתני טווי אילו תנן שוע ולא תנא טווי הוינן אמרינן טווי מותר מתני׳ לא אמרה כן אלא אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג ניתני שוע ולא ניתני נוז אילו כן אמרין נוז מותר מתני׳ לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שחוזרין לאריג ניתני נוז ולא ניתני שוע אילו כן הוינן אמרינן שוע מותר מתניתין לא אמרה כן אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועין : משיחות של ארגמן · של צמר לבוע ארגמן ואסורין לחגור על גבי חלוק של פשתן מפני שהוא שולל שדרך לתופרן בחלוק או לקשרן שלא יתנתק מן החלוק מלשון וכלן רשאים לשוללן למוללן לנקטן בפרק בתרא דמ״ק (דף כו:) וכמו קורע מתוך השלל מתוך המלל דהתם : עד שלא קושר · כלומר קודם שיקשור בה מתניו דרכו לחבר במלילה החגור של צמר עם החלוק של פשתן ובירוש׳ (שם) אמרינן משיחה של ארגמן אסורות אית תניי מותרות מאן דאסר בגין אילין מורסייא דהוא מכפת מאן דמתיר דהוא שנץ גרמיה והיא נחתה לה כלומר דאגד בה לבד ואינו כופתה בחלוק ועולה ויורדת : לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן · שלא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זה בזה ואפי׳ ישים ביניהן רצועה של עור אסור כגון רצועה של עור שמשיחות של פשתן א] בראשה הא׳ ומשיחות של צמר בראשה הב׳ וכשחוגר בה קושר ב׳ ראשיה של צמר ושל פשתן ביחד דאל״ה פשיטא דשרי ופוק חזי מה עמא דבר הסרבלין שלנו של צמר ויש בהן עורות של טלאים או של שפנים תפור מן הפשתן והיא דתניא בתוספתא דאסור חלוק של צמר גמלים וארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בגד זה וחוט אחד של פשתן ל״ק מידי כדפרשינן לעיל והא דתנן נמי בסמוך שק וקופה מצטרפין לכלאים לא קשיא מידי כמו שאפרש : י אותות הגרדים · דרך הגרדים והכובסין לכתוב שם הבעלים על הבגד מעשה רוקם ואם הבגד של צמר והאותות של פשתן אסורות משום כלאים : תכיפה אחת · תפירה אחת שתחב המחט בבגד פעם אחת אינו חיבור לטומאה ולטהרה שאם נטמא זה לא נטמא זה ואם הזה על זה לא הזה על זה : ואין בה משום כלאים · דאם חוט אחד של צמר וחוט אחד של פשתן וחברן בתכיפה אחת : והשומטה בשבת פטור · ולא הוי כקורע על מנת לתפור ב׳ תפירות של פשתן דחייב כדתנן בפ׳ כלל גדול (דף עג׳) : שני ראשיה לצד אחד · כגון שתחב המחט והוציאו ושייר מן החוט וחזר והכניס ראש החוט הב׳ ונמצאו ב׳ הראשין לצד האחד וקשרו כדאמר גבי התופר ב׳ תפירות והא לא קיימא אמר רבה בר בר חנה שקשרן (יב) : עד שישלש · שיכניס ויוציא ויחזור ויכניס ג״פ (יג) : מצטרפין לכלאים · אם חתיכה של בגד צמר מחובר בשק וחתיכה של בגד פשתים מחוברת בקופה ותכף החתיכות זו בזו בב׳ תכיפות מצטרפין אע״פ שהן ב׳ כלים ולא אמרי׳ האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואינן חבור ובסל ובקופה הוה בעי למימר בירושל׳ (הל׳ י) דשרי לפי שרגילין להחלק זה מזה יותר ומסיק דאסור ובאב ובנו מיבעיא ליה אם זה לבוש מאנין דעמר וזה מאנין דכיתן דהכן בו נשוך כלומר שתכופים בב׳ תכיפות ודוקא היכא דנסב פיסקי דעמר ועגיל על תרווייהו כלומר שהקיף האב והבן בחגורה של צמר שלא יחלקו זה מזה משמע הא לא עגיל על תרווייהו פשיטא ליה דשרי דאינן חיבור : ירושלמי (שם) מה ר׳ יהודה כר׳ אליעזר דתנן רא״א האורג ג׳ חוטין בתחלה ואחד על האריג חייב אמר עולא טעמא דר״א תמן ע״י שמלאכתו מתקיימת ברם הכא פחות מכאן מסתתר הוא רבי סימון בשם ריב״ל לא שנו אלא שק אבל סל לא אשכח תני הסל והקופה והשק מצטרפין בכלאים אהלים אין בהן משום כלאים רבי ירמיה בעי הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים היך עבידא האב לבוש מאנין דעמר ובריה מאנין דכיתן נסב פיסקי דעמר ועגיל על תרווייהון א״ר יוסי הכן בו נשוך רבי חגי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים היך עבידא היה לבוש ברדסין דעמר בחדא רגליה וברדסין דכיתן בחדא רגליה א״ר יוסי והכן בו נשוך (יד) עוד ירושלמי (הל׳ ד) אבוה דרב ספרא שאל לר׳ זירא מהו למיתן פריפין בגולתן ומקטרינון בחוט דעמר א״ל הכים רבי לרב הונא [דר״ה אמר אסור] (דאסור) שמואל אמר מותר ר׳ יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אמר מותר : סליקא לה מסכת כלאים

שהם חוזרין כאריג רבי יוסי אומר [א]משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר [ב]לא יקשור סרט של צמר בשל פשתים לחגור בו את מתניו אע״פ שהרצועה באמצע : י [ג]אותות הגרדין ואותות הכובסים אסורות משום כלאים א) התוכף תכיפה אחת אינה חיבור [ד]ואין בה משום כלאים והשומטה בשבת פטור עשה שני ראשיה לצד אחד חיבור ויש בה משום כלאים השומטה בשבת חייב רבי יהודה אומר עד שישלש [ה]השק והקופה מצטרפין לכלאים :

סליקא לה מסכת כלאים

של צמר ופשתן מפני שיתערבו חוטים אלו עם אלו כהתערב באריגה : משיחות של ארגמן · עבותות של ארגמן מנהג עושיהן לקבץ בהם רבות ולקשור אותם מחוטי פשתן והוא אומר שהם כלאים שהחוט ההוא יפתל אותו עם הארגמן ואז יקשור בו ובמעשה ההוא שהוא פותל יהיה טווי וזה ענין שאמר מולל עד שלא קושר : וסרט של צמר בשל פשתן · הוא להדביק מחגרת או אזור או אבנט מצמר ואחד מפשתן ברצועות עור בין שניהן כדי שיקשור קצה עור באזור הצמר וקצה האחר באזור הפשתן ומכאן שאסור לתפור בגד צמר בבגד פשתים ואפי׳ בחוטי משי או בחוטי צמר גפן וכל זה כלאים מדרבנן כמו שזכרתי לך ואין הלכה כר״י : י אותות הגרדין · והכובסין הם סימני האורגין וכובסי הבגדים שהם עושים סימנים בבגדיהם כדי שלא יתערבו ואם יעשה סימן בחוטי צמר על בגד פשתים או הפך הרי זה כלאים ותוכף תכיפה אחת להכניס חוט בשני בגדים כא׳ וכשימשכהו אדם נמשך במישור והוא אומר ששני הבגדים ההם אינן מחוברים ואם נטמא האחד לא נטמא השני וזהו ענין שאמר אינו חיבור ואם האחד מהם פשתן והשני צמר אין בהם משום כלאים והמושך מהם חוט בשבת פטור ואינו קורע : עשה שני ראשיה כאחת הוא שיתחבר שני קצות החוט מצד האחד ויתחבר בגד לבגד ויהיו שתי התפירות כמו זה*

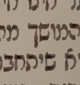

היא כן* מחוברי׳ שלש ר״י כבגד תפירות

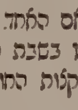

אבל תכיפה אחת הנזכרת בתחלה אומר שאין לנו לחשב ב׳ הבגדים אחד ולדון עליהם אלו הדינין עד שיתפור ויתקיע המחט בבגד ג׳ תקיעות · ומה שאמר השק והקופה מצטרפין לכלאים ר״ל כשיקבוץ בגד צמר ופשתים ויחבירם בחתיכת שק או קופה שכבר החבירם אבל השק או אל הקופה קצתם עם קצתם ויש להם קצת חיבור ונעשה כלאים ואסור ללבוש הבגד ההוא המחובר משניהם וכן אמר בספרי יחדו מ״מ ואין הלכה כרבי יהודה : סליקא לה מסכת כלאים

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק

ט משיחות של ארגמן. אסורות · פי׳ ארגמן צמר. וכן אמר חבלים של צמר ארגמן אסורות לקשרן אם הוא לבוש פשתן מפני שהוא מולל פירוש קושר הרבה שאין עולה החגורה ולא יורדת ואח״כ קושר שוה ודאי אסור : לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן · פי׳ לא יעשה חגורו׳ של צמר וחגורות מפשתן ויקשרם זה בזה ואפילו אם ישים ביניהן רצועה של עור אינו מותר : י התוכף תכיפה אחת. לעז פונטו : אינה חיבור · פי׳ לטומאה ולטהרה : ואין בה משום כלאי׳ פי׳ שאם בגד אחד צמר ובגד א׳ פשתי׳ ותכפן תכיפה אחת אינן כלאים והשומט׳ בשבת פטור דלא דמי למותח חוט של תפירה : עשה ב׳ ראשיה לצד אחת · כגון שהכניס המחט והוציאו ושייר מן החוט מאותו צד כמו טפח והכניס והוציא שנמצאין ב׳ ראשי החוט מצד א׳ וקשר חיבור : ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חייב ר׳ יהודה אומר עד שישלש · פי׳ ג׳ פעמים יכניס המחט ויוציא. גרסי׳ בירוש׳ מה ר׳ יהודא כר׳ אליעזר דתנן ר״א אומר האורג ג׳ חוטין בתחלה [וא׳ על האריג חייב] אמר עולא טעמא דר׳ אליעזר תמן ע״י שלישי מלאכתו מתקיימת ברם הכא פחות מכאן לא מסתתר כלומר ואפילו ר׳ אליעזר מודה הכא שאם עשה ב׳ ראשיה לצד אחד בחיבור הוא תניא תני של צמר שנתנו בפשתן מותר עשה ב׳ ראשים לצד אחד אסור השק והקופה מצטרפין בכלאים פי׳ אסור לשום בשק פשתים וצמר מצורפים להוליכן וכן בקופה וכן בסל אבל אהלים אין בהן משום כלאים פי׳ תחת אהל אחד מותר להיות שם פשתים וצמר זה אצל זה : חסלת מס׳ כלאים

טז א טור יו״ד שב:
יז ב מיי׳ שם הלכה ג סמג שם וטור שו״ע שם סעיף ה :
יח ג מיי׳ שם הלכה כג וסמג וטור שם וש״ע סימן שא סעיף טו :
יט ד מיי׳ שם הל׳ כד וסמג שם וטור שו״ע יו״ד סימן ש סעיף ג :
כ ה מיי׳ שם הלכה ג וטור שו״ע שם סעיף ז :

פירוש הרא״ש

חוטא דכיתנא בגלימא ונתקי׳ ולא ידע אי נתקי׳ שפיר שרי מ״ט מדאורייתא שוע טווי ונוז בעינן וה״ל ספיקא דרבנן ולקולא וזה החוט הי׳ שוע טווי ונוז ונתחבר לבגד וקרי ליה דרבנן ועוד דפריך התם ואימא או שוע או טווי או נוז ושוע בלא נוז היאך יאסר אפילו כעין לבדים אינו ועוד למה צריך לכתוב נוז בשביל ארוג הא מיהדו נפקא לן בפרק קמא דיבמו׳ דשתי תכיפות חייב כל שכן ארוג ופר״ת ז״ל שעטנז שוע טווי ונוז כל א׳ לבד ואחר כך יחדו באריגה או בשתי תכיפות ונוז היינו שזור שני חוטין יחד וכן מוכח במתניתין דקאמר ר״ש נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו ודריש ליה מלשון נוז שהוא מעוקם הלובש כלאי׳ מעקם דרכי הקב״ה עליו אלמא נוז לשון שזור שמעקשים החוטים ושזורים יחד ומה שהוצרך להתיר כלאים בציצית משום דחוטי תכלת שזורים הם כדאיתא בפ׳ המוצא תפילין (דצ״ו:) כמוצא תכלת בשוק חוטין שזורים כשרים דמסתמא כיון שהם שזורים לשם ציצית נטוו . ואמרינן נמי בספרי פתיל תכלת טווי ושזור אין לי אלא תכלת לבן מנין וכו׳ וגם דרך הוא ליתן בשפת הבגד חוטים שזורים נמצא דהוי הטלית והתכלת שוע טווי ונוז וכל אחד לבד ולא תיקשי לפירושו מהכא דקתני אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא׳ (דברים כב) לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז אלמא דנוז הוי ארוג . די״ל ע״כ לאו למידרש כוליה שעטנז קאתי דא״כ אינו חייב עד שיהא שוע טווי וארוג ולא מייתי שעטנז אלא משום טווי ונוז לחודיה אבל אריג נפקא מיהדו דרשינן מיניה דאף שתי תכיפות הוי חיבור ואריג דנקט למעוטי מידי דלאו בגד כגון פיף של צמר : נלוז מלשון עקום כמו (משלי ד) אל יליזו מעיניך : (יב) ומספקא לן אמאי לא הוי חיבור אם העביר החוט פעם אחת וקשר ב׳ ראשין על שפת הבגדים : (יג) ותמיה לי אם שלש תפירות בלא קשירה מתקיימות טפי משתי תכיפות בקשירה דא״א לקשרן דאין שני ראשי החוט מצד אחד : (יד) כלומר שחברם יחד מנעל של צמר שברגל זה למנעל של פשתן בשתי תכיפות ומבעיא ליה אי הוי חיבור לפי שדרך סילוקו נפרדים זה מזה :

הגהות מהר״י לנדא א] משנה ט בר״ש עור שמשיחות של פשתן . צ״ל של צמר בראשה הא׳ ומשיחה של פשתן בראשו הב׳ וכ״ה בכ״י סימן ש׳ :

פירוש הרא״ש ממסכת כלאים פרק שלישי

ערוגה וכו׳ פי׳ ה׳ זרעונים בפ׳ ר״ע דריש ליה מדכתיב כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח ודרשי׳ כו׳ א״ר יהודה תוציא חד צמחה חד סרי תרי זרועיה תרי הא ארבע תצמיח חד סרי חמשה וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי ואע״ג דקים להו לרבנן דלא ינקי אי לאו קרא ה״א דאיכא עירבוב ואסור וכן מוכח בירושלמי דאפילו היכי דלא ינקי מהדדי אסור משום ערבוב דגרסי׳ בירושלמי רבי יוחנן בשם ר׳ ינאי כולהו בתוך ששה כהנא בשם ר״ש לקיש כולהון מחוץ לששה פירוש אותן שבד׳ רוחות ערוגה וסבר ר״ש לקיש אפי׳ בא לזורעם סמוך לערוגה מבחוץ אינו יכול לזרוע אלא ה׳ ופריך אי כולהון חוץ לערוגה נתני ט׳ כלומר כשלא בתוך הערוגה אע״פ שהיה יכול לזרוע ט׳ שלא ינקי זה מזה הא גלי קרא שאין לזרוע יותר וקים להו דקרא בערוגת ששה מיירי אבל למ״ד חוץ לערוגה בהא לא מיירי קרא ויזרע ט׳ והא דתנן לעיל ירק בירק ג׳ טפחים היינו בשדה גדולה שיש בו ירק הרבה אבל הכא שאינו זורע מכל א׳ אלא מעט לא חיישינן ודכוותיה אשכחן גבי תבואה דתנן לעיל תבואה בתבואה בית רובע ואמרינן בירושלמי מהו להקרית בית רובע ולזרוע בה ה׳ מיני תבואה מה ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה אתמר מותר כאן שאין לוקין עליו דבר תורה לכ״ש וכן כשזורע מכל מין ומין מעט לא חיישינן אם יפגעו שרשי המינים זה בזה רק שלא ינק כל אחד מגוף חבירו דאמרי׳ בירושלמי א״ר יונה עבודה פוגעות בעבודה ואין מין פוגע בחבירו לחבשה וסדר הזריעה פירש רבינו שמשון במסכת שבת שזורע שורה אחת בכל רוח ורוח אלא שמניח חרב לכל קרן וקרן טפחיים וחומש מצד זה וטפחיים וחומש מצד זה ונמצא שלשה טפחים מזרע מזרח לזרע דרום לפי חשבון כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא ובאמצע ערוגה זורעין גרעין א׳ וכאן חזר בו משום דפרישית לעיל דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה ועוד דאמרינן בירושלמי זרועיה מיעוט זרעים שנים א״ר שמואל בר סרטאי מכנים אתה למד ד׳ מה ב׳ אתה נותן בתחלת ששה ומצר והולך אף ארבעה אתה נותן בתחלת ששה ומצר והולך א״ה שלא יהא בו נקב א׳ ליטע באמצעי וזה א״א לייתב אם אינו זורע אלא גרעין א׳ בשורה דלא שייך ביה מיצר והולך הלכך נראה שא״צ להרחיק זרע מחבירו אלא טפח ומחצה שזהו שיעור יניקתם כמו שפירש״י ז״ל בפרק רבי עקיבא וזהו סדר זריעתם מניח בקרנות חרב טפח ומחצה חומש על טפח ומחצה חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום טפח ומחצה עם האלכסון וזורע ברוח הערוגה ד׳ טפחים חסר חומש וזורע טפח ומחצה בתוך ערוגה אלא שמצר והולך בכל צד כדי שיהיה לעולם בין זרע דרום לזרע מזרח טפח ומחצה עד שיהא בסוף הזרע כלה לרוחב טפח חסר חומש וכן לכל רוח עד שהוא מניח באמצע ערוגת שלש על שלש ועושה באמצע נקב וזורע בו גרעין אחד והיינו דקאמר בירושלמי הזורע ארבע מינים ומיצר והולך עד שמניח שם נקב אחת וזורע בו את נקב האמצעי כזה* והא דפריך בירושלמי וניתני תשעה כי היה יכול לזרוע תשעה מינים ובין כל אחת טפח ומחצה כגון שזורע בכל קרן טפח על טפח ובאמצע טפח על טפח כזה* ומשני דבערוגה בין ערוגות שנו ואינו יכול לזרוע סמוך לקרנות והא דקאמר בירושלמי מה שני את נותן בתחלת ששה ומצר והולך לאו דוקא אלא זורע כל מיצר מזרח ששה טפחים אורך על רוחב ב׳ טפחים ורביע במצר הדרום טפח ומחצה באורך ששה טפחים אלא אגב דבעי שיטה זו אין לנו הוכחה שיהא שיעור יניקת שפירש״י בשבת דשיעור יניקה טפח ומחצה ע״כ שאוסר לערב שיניקות דמצריך להרחיק זה מזה יניקת טפח ומחצה אבל לפי שיטה זו לא איתפרש כמה צריך להרחיק הזרעים זה מזה ומיהו מלינו שיניקה הולכת יותר מטפח מדקאמר ערוגה בחורבה שניטו אע״ג דאיכא גבול טפח מפסיק ביניהם וא״ת לפי שיטה זו הא דקאמר בפר״ע ערוגה בחורבה שניטו ואמאי והלא גבול של ערוגה טפח ולשתי ערוגות איכא ב׳ גבולים ונמצא ב׳ טפחים בין זרע ערוגה זו לזרע חבירתה וי״ל דשתי ערוגות זו אצל זו גבול אחד לשתיהם דבגבול אחד יכול להשקות שתיהם והא דתנן בפרק לא יחפור מרחיקים את הזרעים ג׳ טפחים מן הכותל וי״ל דאע״ג דשרשים מתפשטים ג׳ טפחים ומחלישים את כח הכותל דמ״מ עיקר יניקתם אינו אלא טפח ומחצה כדאשכחן גבי אילן מרחיקים את האילן מן הבור כ״ה אמה ואפ״ה אין יניקתן אלא י״ו אמה כדאיתא בשילהי לא יחפור דאמרי׳ אילן הסמוך למיצר תוך י״ו אמה גזלן הוא ואין מביאים ממנו ביכורים א״כ התם בזרעים שינקי טפי והכא בירקות כדאיתא בפ׳ כל שעה וכדתנן לקמן בפירקין היו לו גבול טפח כמין סטיו של טיט מקיפין את הערוגה סביב גובה טפח ובירושלמי קאמר שגם רוחב הגבול טפח נמצאת הערוגה עם הגבול ח׳ על ח׳ זורע שלשה על (שלשה) כל גובל וגובל ד׳ בד׳ הקרנות ובין כל קרן וקרן שני מיני זרעים והא דקתני שלשה על כל גובל משום דקרן א׳ נמנה עם השנים וקרן א׳ עם השנים וכן כל קרן וקרן ובין ארבעה מינים שבכל רוח צריך להרחקת שלשה אוירים שביניהם ד׳ טפחים ומחצה וישאר למקום זרע ד׳ מינים שלשה טפחים ומחצה ונמצא לכל מין ומין טפח חסר שמינית טפח ופריך בירושלמי וניתני ששה ונראה דטעות סופר הוא דחמשה גרים כלומר יזרע בתוך הערוגה ה׳ מינים כמו בערוגה ששה על ששה ויהיו י״ג מינים וא״כ בירושלמי ליתנא קליל וה״פ וניתני כמו בערוגה ששה שזורעים בתוכה חמשה מינים הכי נמי נשארה הערוגה בתוך הגובל ששה על ששה ויזרע בתוכה חמשה ומשני משום שהגובלין ממעטין שהרי צריך להרחיק מזרע שבגובלין טפח ומחצה ואי תקשה למה לא יזרע על כל גובל וגובל ה׳ מינים ששה טפחים לד׳ אוירים שבין ה׳ מינים ותשאר ב׳ טפחים לה׳ המינים ב׳ חומשי טפח לכל מין ומין באורך טפח ויהיה בין הכל י״ז ושמא בריבוי המינים איכא עירבוב מפני שהיא ממלאתו ולא יכול לזרוע שלש על כל גובל : ר׳ יהודה אומר ו׳ . בירושלמי דריש טעמא דר״י זרע זרעה זרועיה דהוי מצי למיכתב זרע וכתב זרועיה ו׳ י׳ ה׳ יתירה הרי תלתא ותוציא צמחה הצמיח תלת הרי ששה ועל מה שתירץ בירושלמי שהגובלים ממעטים פריך עלה והתני ר׳ יהודה ששה באמצע ומשני דארישא קאי ופריך והא תני ר׳ חייא ר׳ יהודה אומר י״ח אלמא אסיפא קאי והשתא אם צריך להרחיק זרעים שבערוגה מזרע שבגובל טפח ומחצה לא משכחת ששה לר׳ יהודה כי זרע כל הערוגה אינו כי אם שלשה על שלשה ולא יוכל לזרוע כי אם גרעין אחד הלכך נראה שהגובל עולה למנין הריחוק דאל״ה אמאי נקיט היה לו גובל גובה טפח סביב ליתני שיהא הערוגה ח׳ על ח׳ אלא ודאי תנא גובה טפח לאשמעינן שהגובה בכלל מדת הריחוק וכן מוכח בסיפא גובל שהיא גבוה טפח ונתמעט כשר ואם אין הגובה מן המינין מאי נ״מ במה שנתמעט נראה דלר׳ יהודה א״צ להרחיק כ״א טפח כדתנן במתני׳ רבי יהודה אומר כמלא רוחב פרסה והיינו טפח כדאיתא בפר״ע והשתא כיון שגובה הגובל מן המין לר׳ יהודה יכול לזרוע בכל הערוגה וזורע בה ששה מינים כמו בערוגה ששה על ששה שאין לה גובל ברוח אחד שלשה מינים כל מין ומין טפח ושליש טפח רוחב באורך שני טפחים ומחצה ולרבנן זורע מין א׳ בערוגה חמש על חמש כי צריך חצי טפח מכל צד מן הגובל ותימה לרבנן אמאי אינו זורע כי אם מין א׳ בכל ערוגה והלא יכול לזרוע בה חמשה מינים בכל טפח על טפח בכל קרן וקרן וטפח על טפח באמצע ערוגה ובלבד שלא יהא אלכסון של טפח אמצעי כנגד האלכסון ערוגה שאז לא יהא טפח ומחצה בין זרע האמצעי לזרע הקרנות ודו״ק ותשכח : א״כ יזריע בכל רוח ורוח של הערוגה באורך ג׳ טפחים חסר חומש ברוחב טפח ומיצר והולך עד שישאיר ברוחב טפח וחסר חומש וגרעין א׳ באמצע וי״ל מדלא שרי רחמנא אלא ה׳ בתוך ששה מכלל דבפחות מששה איכא עירבוב ואף על פי דבערוגה ששה נכנסים הזרעים לתוך ה׳ וליכא עירבוב מ״מ כיון דבמקום הזרע רחב ניכר שדה לעצמו ואיכא היכרא כראה כסוף שדה ולא חשוב עירבוב ולר׳ יהודה אינו יכול לזרוע יותר מששה דמקרא יליף לנו : ב כל מין וכו׳ פירוש כל מיני זרעים גדולים דאלימי וינקי טפח אין נזרעים בערוגה אפילו בהרחקת השיעור המפורש אח׳

זרוע ד׳ טפחים

זרוע ד״ט חסר חומש

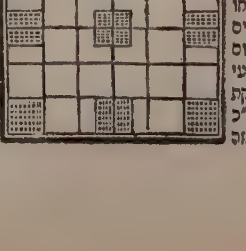

וכן במערב וביניהם חרב למימר כד׳ מיצר והולך ולפי כזרע טפח ומחצה דמה הולך לפרש כן לפי שיטתו שלשה טפחים מכלל בשעור

אם לא ממין זרעים קטנים אבל כל מיני ירקות נזרעים בערוגה : אפונין מין קטנית : השיפון תלקי : הגמלונין גדולים ולא ינקי כולי האי כמו הקטנים : שהוא גובה טפח וזרע על הגובל ובערוגה כדינים והמצע שיעור הגובה הנפל מן הקרקע ולא נשאר שיעור הרחקה בין זרע שבגובל לזרע ערוגה כשר ואין צריך לעקור משום מקיים כלאים כיון שהיו כשרים בעת זריעה ומכאן ואילך לא יזרע : אחד מכאן בשפת התלם לרחבו וא' בשפה אחרת וא' באמצע התלם וזורע מכל מין ומין עד שיהא מרוחקים זה מזה טפח ומחצה: שהם עמוקים טפח לרבותא נקט משום דבירושלמי איכא מאן דאסר דנראה כתבוש: ג היה ראש תור וכו'. פירוש ראש תור כדפרישית לעיל שנכנס לתוך שדה אחר באלכסון מפולש כמו מבוי מפולש שפתוח מב' רוחות ור"ע לא בעי מפולש רק שיהא תלם הזרוע טפחיים אע"פ שזרע אחר מקיפו מג' רוחות ורוחב מילואו היינו ששה טפחים כשיעור תלם ור' ישמעאל לא נתן שיעור לרוחב התלם ובירושלמי קאמר (דמוקי) דבעי ר' ישמעאל רוחב מילואו דכיון דר"ע דמיקל בעי רוחב מילואו כ"ש ר' ישמעאל דמחמיר: רחב פרסה היינו טפח כדאיתא בפר"ע (דף פ"ה) מ"ט דר' יהודה והשקית ברגלך כגן הירק (דברים יא) מה רגל טפח אף גבול טפח : ד הנוטע שתי שורות וכו'.פי' שתי שורות של קשואין דכיון שיש שתי שורות מכל מין ומין חשוב כל מין ומין כשדה בפני עצמה ואיכא היכירא וליכא עירבוב והאי דנקט ג' מינים משום סיפא כשנטעו מכל מין ומין שורה א' על ב' שורות מבטלות השלישית דאין שורה א' חשובה שדה בפני עצמה ר"א מתיר דב' מינים מצטרפים להכיל ונעשו קשואים ודלועים שתי שורות וקישואין שתי שורות ופול המצרי ולא הוה כמעורבבים אלא כנטועים שתים שתים:וחכמים אוסרים. דאין שני מינים מצטרפים להכיל ובירושלמי פליגי רב ור' ינאי ר' ינאי אמר דהך מציעתא דקאסרי ג' שורות רבנן היא דלר"א שני מינים מצטרפים להכיל ואין שני מינים מצטרפין לאסור ורב אמר דברי הכל היא דכשם שמצטרפין שני מינים להכיל כך מצטרפים לאסור ופריך לרב דסבר דר"א אוסר במציעתא א"כ בסיפא כשנטע שורות קשואין ושורות דלועים ושורות פול המצרי נאסרו שלשתן וכשחזר ונטע שורות קשואים סותרו הראשונות ומשני כשנטע ארבעתן כאחת : ה נוטע אדם וכו' פי' זו מטה לצד זה שנוטה עלים של זו לכאן ועלים של זו לכאן שלא אסרו חכמים אלא מפני מראית עין ירושלמי תני מותר אדם לעשות בתוך שדהו גומא עמוקה קטנה טפח ולזורעה בתוכה ד' זרעונים ולהופכם כד' רוחותיה ר' בא בשם ר' כהן בשם ריש לקיש בנוטה לחורבה שנו ר' מני בעי אם נוטה לתורבה ניתני א' ב' מכאן וב' מכאן ב' מכאן וב' מכאן פי' לד' קרנות וד' לד' רוחותיה : בתי כלאים התכאו ממני ונסתרו מעיני ונעלמו ממני עיקרי יסודותיה היאך מותר לזרוע מיני זרעונים שהם כלאים בגומא אחת והא תנן סוף פ"ק הזורע חטה ושעורה כא' הרי זה כלאים בשביל שהגומא עמוקה טפח כ"ש שנראה כתבוש וצריך עיון : ו היתה שדה זרועה כו'.פירוש עוקר שתי שורות מן הבצלים ומניחם שורות ושיעור שורה מפ' בירושלמי שהוא ד' אמות ונוטע שורה אחת של דלועים לצד חוץ ויהיה הפסק א' אמות בין דלועין לקמת הבצלים ד' אמו' כדי עבודה לשורה של בצלים וד' אמות לשורת דלועים ומניח קמת בצלים ויכול להטותן למקום שתי שורות שעקר ועוד עוקר מצד אחר של בצלים שתי שורות של בצלים וחוזר ונוטע חוצה להם שורות דלועים ונוטע ב' שורות קסבר ר"ע דאין נותנים עבודה לשורה יחידית ואם לא נטע אלא שורה א' לא היה צריך לעקור אלא שורה א' כדי עבודת הבצלים אבל לשתי שורות של דלועים נותן לזה עבודתו ולזה עבודתו וצריך לעקור שתי שורות ולא דמי למתני' דלעיל דיכול ליטע ב' שורות של קשואין וב' שורות של דלועין וב' שורות של פול המצרי דשאני שדה משתי שורות ועוד דהיכא דבא לעקור אמיר טפי כדאי' בירושלמי לקמן בפ"ד גבי כרם דב"ש מחמירים בחורבנם טפי מבישובן : אם אין בין שורה לחבירתה פי' בין שורות דלועים שמצד זה לשורות דלועים שמצד אחר י"ב אמה מלבד שורות הבצלים לא יקיים הבצלים שביניהם בירושלמי פליגי אמוראי בדברי ר' ישמעאל רב כהנא אמר הא דא"ר ישמעאל שצריך לעקור שתי שורות מכאן ושתי שורות מכאן דהיינו ח' אמות מכאן וח' אמות מכאן היינו כשהוסף שער של דלועים שמכאן לכאן לצד הבצלים א צריך ליתן כדי עבודה גם לדלועין אבל אם הסך שער של דלועים שמכאן ומכאן לצד חוץ אז א"צ לעקור אלא שורה א' מכאן ושורה א' מכאן כי א"צ ליתן כדי עבודה לדלועים ואם הסך שורה אחת לפנים ושורה אחת לחוץ יעקור שתי שורות מכאן ושורה אחת מכאן ושמואל אמר דלר"י אפי' הסך שתי שורות של דלועים שמשני צדדים לצד חוץ צריך י"ב אמה בין שתי שורות של דלועים ופריך א"כ היינו רבנן דהא דאמרי רבנן אם אין בין שורה לחברתה שתים עשר כו' היינו נמי בנוטה שער של דלועים לצד חוץ ומשני איכא בינייהו סמיכה דרבי ישמעאל אוסר לסמוך שורת דלועים לעבודת בצלים ואפילו נוטה שער של שתי שורות של דלועים לצד חוץ צריך להרחיק הדלועים מן הבצלים מכל צד ששה אמות כדי שיהיה הפסק שתי אמות בין שורות דלועים לעבודת הבצלים ורבנן לא אסרו לסמוך שורת דלועים לעבודת הבצלים רק שיהא הפסק י"ב אמה בין שורת דלועים שמצד זה לשורת דלועים שמצד אחר ואף אם יש מצד זה ארבע אמות ומצד אחר שמונה אמו'ת וטעמא דרבנן לא אתפרש לי : ז דלעת כו' פיר' כירק ועבודתה ו' טפחי' אבל בתבואה דינה כתבואה וצריכה בית רובע : ועבודתה ו' טפחים בתוספתא (פרק ב') מפרש באורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים והמשנה לא פירשה כי אם הרוחב ומה שקצר במשנה פירוש בתוספתא וקילא שורה מדלעת יחידית לפי שהשורה מינכרא בפני עצמה וליכא עירבוב כמו בדלעת יחידית : אם הגדילה. הדלעת ומתפשטת עליה על התבואה יעקור התבואה מלפניה:התחמיר זו מן הגפן. דתנן לקמן בפ"ד (משנה ה) הנוטע שורה א' של ה' גפנים ב"ה אומרי' אינו כרם ליתן לה כדי עבודת כרם ד' אמות אלא ו' טפחים וה"ה נמי לשורה א' של דלועים בירושלמי מפרש דלא פליגי ר"מ ור' יוסי בן החוטף אפרתי אלא בתחלת ימיו שנה לר"מ בית סאה ושוב חזר בו ושנה לר' יוסי בית כור וכולי מתני' בדלעת יונית אבל דלעת מצרית דינה כקשואים ופול המצרי :

פרק חמישי

כרם שחרב ס'. פי' נטועה כהלכתן ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב ואינם רחוקות י"ו אמה ואין ביניהם פחות מד"א ואי זה קרחת הכרם דאותו חרב באמצע וזה נחרב מכל צד הנה והנה ומפרש בירושלמי כגון ט' שורות של ז' גפנים שהם ס"ג גפנים ומכוונות כל הגפנים זו כנגד זו אורך השורה שהיא ט' ממזרח למערב ורוחב השורה שהיא ז' מצפון לדרום וזהו צורתו *

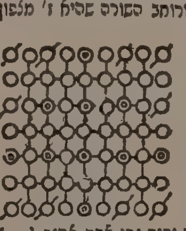

ונחרבו משורות שממערב למזרח בין כל שורה ושורה שורה א' נשארו ה' שורות וגם נחרבו משורות שבין צפון לדרום בין כל שורה ושורה שורה אחת ונשארו מהם ד' שהן בין הכל עשרים גפנים ואחר כך נחרבו משורה התיכונה לצד צפון ההולכת ממזרח למערב שתים מכאן מצד מזרח ושתים מכאן מצד מערב ונשארו האמצעיות לבדם וכן בשורה ההולכת ממזרח למערב לצד דרום ואח"כ נחרבו משורה ההולכת ממזרח למערב שהיא שורה השלישית גפן התיכונה לצד מערב וגפן התיכונה לצד מזרח נמצא שנשאר בכל שורה התיכונה גפן יחידית וג' כנגד ג' בשורה ג' וה' כשאתה מונה מצפון לדרום או מדרום לצפון ומאותן י' גפנים תוכל לעשות לכל רוח ורוח שתים כנגד שתים וא' יוצאה זנב והכי קרי ליה בירושלמי דל מגפנים ועביד מעבודת וכל [זמן] שנשאר מהם לעשות כרם לכל רוח וגם קיים בכל רוח ורוח גפן אחת אסור להביא זרע בכל אותו בית סאה : ערבוביא שאין הגפנים מכוונים בשורה אם יכול לכוין בכל הכרם שתים כנגד שלש חשיב כלאי כרם ומפרש בירושלמי כיצד מכוין מביא חוט ומותח הכוורת מכוון והסוף אינו מכוון הרי זה כרם הסוף (אינו) מכוון והכוורת אינו מכוון אינו כרם היו דקות ואינם מכוונות היו עבים והם מכוונות הרי זה כרם . כוורת הוא הגזע : ב כרם כו'. פי' אינו כרם ומרחיק ו' טפחים וזורע את המותר דכיון שאינו יכול לחרוש בשורים ביניהם אין שם כרם ותכ"א כיון דרואים את האמצעים כאלו אינם מצטרפים התיכונים אם יש ביניהם ריוח הראוי להם לפי שדרך בני אדם ליטע שורות רצופות והראוי להתקיים להיות כרם יהיה כרם והשאר יהיו נעצים ואם זרע תוך ו' לאמצעים הכל אסור ואם זרע חוץ לו' האמצעיים האמצעיים מותרים והתיכונים אסורים כיון שזרע בתוך ארבע אמות: ג חריץ וכו' פי' זורעים לתוכו דחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ד' ומפולש אבל פחות מי' או מד' וכן עמוק י' ורחב ד' אלא שאינו מפולש ואויר הכרם מקיפו מג' רוחות אין זורעים בתוכו דהכי היא הך שנחלקו בה ר"א ורבנן ור' אליעזר בן יעקב סבר כרבנן : שומרה שבכרם.של גבוה ושומר הכרם עומד עליה זורעים בראשה ואע"ג דאסרי בגת היינו משום דאויר הכרם מקיף אבל שומרה שהיא גבוה אין אויר הכרם מקיפה . ואם היו שער כותש שהשריגין מתערבים למעלה ע"ג השומרה כי ההיא שער כותש דפ"ב דפאה (משנה ג) וכענין זה פי' לעיל אם ערסו למעלה בפ"ד (משנה ז) ותימה אמאי שינה התנא לשונו ושמא ערסן בידי שמים וכותש ממילא מ"מ הכא ובפאה שער כותש שהתל עפר נפרד ונכתש ולפעמים הרוח מפזרו הלכך חשוב כפחות מי' ובירושלמי מספקא ליה אי כפירש קמא אי כפירש בתרא דגרסי' התם בגמ' דמתני' דפאה מה כותש כעלי במכתש או כותש ע"ג גדר פירוש מה הוא כותש שהעפר תיחות כמו שכותשים בעלי מה שבתוך המכתש עד אשר דק ותיחות או שהענפים כותשן ופוגעים זה בזה על גבי הגדר ופשוט מן מה דתנינן שער כותש אין הגדר כותש : ד גפן וכו'. פי' נקע היא גומא כמו היו שם נקעים דפ' בית כור (דף קב) ואמרינן בירושלמי מג' ועד ד' היא מתני' בפחות מג' כפתוס מג' ועד ד' מעלים ארבע וזורע מיד ולפי סוגית הירושלמי מיירי מתני' בגת ונקע רחבים ג' טפחים וארוכים ב' וג' אמות ונותנים לה עבודתה היינו ו' טפחים לאורך הנקע וזורע המותר ולרוחב מעלים על שפתו לד' טפחים וזורע מיד בתוך ואם אינו רוחב ג' הרי הוא כפתוס וצריך ליתן לכל רוח ו' טפחים כדין גפן יחידית : לא יביא זרע לשם.אפי' הרחיק ו' טפחים אבל כשיהיה שם ד' אמות מרחיק ו' טפחים וזורע המותר: והבית שבכרם.כגון שסביבות הבית גפנים זורעים בתוך הבית בירושל' אסמכיה אקרא ר' שמואל ב"ר אבין ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב) בית שמחביאים בו את הכלאים תמיה לי מאי קמ"ל אפילו אבל גדר סומכים זרעים מכאן וגפן מכאן כ"ש בבית מוקף מחיצות ואי אמרינן דמקום שהוא מוקף גדר מד' רוחות ועומד באמצע הכרם והקיפו הכרם דהוי כגת ואסור לא דמי לשומרה דהתם הזרעים גבוהים מן הגפן ואין אויר הכרם מקיפו אתי שפיר דאע"ג דבגדר אסור בבית מותר : ה הנוטע ירק בכרם כו'. פי' או המקיים שעלו מאליהם וראם ולא עקרם . ד' על ד' שיש בין גפן לגפן ד' אמות לכל רוח שהם כשתטע ז' שורות ובכל שורה ז' גפנים ובין כל גפן וגפן ד' אמות מ"ט גפנים נטועות בתוך ריבועו של עשרים וד' על כ"ד אמות מרובעות דז' שורות יש ביניהם (של) ו' אוירים של ד' אמות וכשזורע סביב גפן האמצעית מקדש י"ו עגולות לכל רוח כדקתני סיפא דהיינו ל"ב אמות על ל"ב עגולות נמצא כל המ"ט גפנים נטועות בתוכה חוץ מד' גפנים הזויות דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשא באלכסונא נמצא דריבוע של כ"ד אמות עודף אלכסון י' אמות פחות ב' חומשים וקשה לי אמאי אין נאסרים עוד בכל שורה סביב אלו ז' שורות האמצעי שבשורה מד' רוחות כי עומדים בתוך י"ו אמה של גפן האמצעי נמצא שאוסרים מ"ט גפנים וי"ל שד' אמות שבין גפן לגפן היינו בלא עיקר הגפנים נמצא שעם הגפנים יש יותר מי"ו ואע"ג דתנן לעיל (פרק ד' משנה ה') הזורע ד' אמות של עבודת הכרם (הגפן) אינו מקדש אלא שתי שורות היכי דזורע בין הגפנים מקדש י"ו כשיעור כרם גדול דמצטרף עד י"ו . וכן כשיש ה' אמות בין גפן לגפן

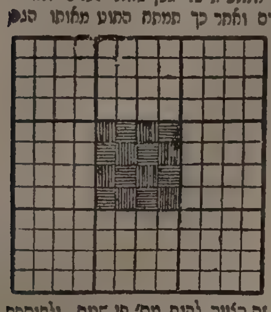

זה הציור לקוח מס' פי שנים ולתוספת באור הצגנוהו גם אותו כאן :

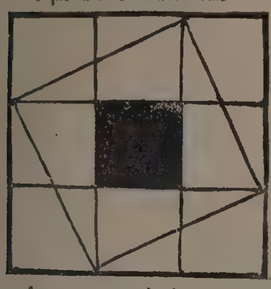

מקדש מ"ה גפנים פי' רבינו שמשון שאין מגפן האמצעית עד הגפן שאצל הקרן יותר מי"ו אמה הלכך מקדש מ"ה כאלו היו נטועות על ד' ד' ודבר זה נראה לעינים שאינו כן שהרי מגפן אמצעית עד הגפן שבקרן יש ט"ו אמות . ואי אלכסון של ל' על ל' שהוא שש אמות שהם כ"א אמה ואם אין מגפן אמצעית עד גפן שאצל הכרם אלא י"ו אמה נמצא כשתמתח חוט של כ"א אמה מגפן אמצעית עד גפן שאצל הכרם ואחר כך תמתח החוט מאותו הגפן יגיע עד גפן שבקרן שאין ביניהם אלא ה' אמות וכן נשאר מן החוט * הלכך ע"כ יש ביניהם יותר מי"ו אמה ולפי חשבון חכמי המדות דכל מרובע שני קווים כמרובע אלכסונא ואמתא הוא אפי' בריבוע שארכו יותר על רחבו כאשר אצייר לך יש מגפן האמצעי עד גפן שאצל הכרם י"ח אמות: והרמב"ם ז"ל פי' דלהכי מקדש אותן ה' גפנים הסמוכים לגפני הזויות אע"פ שהם רחוקים יותר מי"ו אמה מגפן אמצעי לפי שאנו רואים י"ו אמה עגולות שסביב גפן האמצעי כאילו הם מלאות ירק ואותו עגול הוא ל"ב על ל"ב ויוצא מו' שורות של א' ה' אמות אמה אחת מכל צד שהרי שם אוירים שבין ז' שורות של ה' ה' הם שלשים אמה והלכסון העיגול ל"ב אמות נמצא יוצאה העיגול מו' שורות של ה' ה' אמה אחד לכל צד ונכנס (אחד) לתוך שורה שמינית ותשיעית אמה אחת ונמצא שנכנס עד עבודת הכרם של שורה שמינית ותשיעית אמה הלכך צריך להוסיף על העיגול ארבע אמות מכל צד עד שיהיה בעגול אלכסון של מ' על מ' דכיון שאנו רואין העיגול שנים ושלשים כאלו הוא מלא ירק בכל מקום שהוא מגיע לעבודת הגפן הוא אוסרה לכך אוסר ח' גפנים הסמוכים לגפני הזויות אע"פ שהם רחוקים יותר מי"ו אמות מגפן האמצעית ירושלמי ר"י וסיבר תנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעי ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק היך עבידה ז' שורין מן ז' שורין לא מהן ד' גפנים לד' זווית כרם נשתייר שם מ"ה גפנים הדא היא דתנינן הרי הוא מקדש מ"ה גפנים בזמן שהם נטועות על ד' ד' או על ה' ה' הדא מסייע ליה לרבי זירא דאמר שמנה חוץ ממקום כורתים כלומר הא דקאמר שמואל והוא שתהא האמצעי עגולה ירק פירוש רואים עגול י"ו שסביב האמצעי כאילו הוא מלא ירק ולפיכך צריך שיזרע כל סביב האמצעית דמאי כ"מ בהא כך הוס'גרעין א' מצד א' כמו שאם יזרע הרבה כל סביב הגפן הלכך צריך לפרש דעל העיגול קאי דרואין אותו כאילו הוא מלא ירק ולה"ק שאוסר כל הגפנים של ז' שורות הנטועות ה' ה' חוץ מגפני הזוית ומסייע ליה לר' זירא דאמר ח' חוץ ממקום כורתים גבי קרחת הכרם אמרה למי נתיה דנותנין ח' אמות לעבודת הכרם מכאן ומכאן וזורע ח' אמות שביניהם וקאמר ר"ז דהנך ח' אמות חוץ ממקום הכורתים פי' עיקר הגפן ומייתי לה ראיה מהכא דכל אמות הנזכרים בכרם חוץ ממקום עיקר הגפן דאי לאו הכי היקשי לך כיון דאנו מוסיפין ד' אמות מכל צד על העגול א"כ הוא מגיע על גפן האמצעית של שורה שמינית ותשיעית מכל צד ויאסרו גם הם אלא ודאי האמות הנזכרות להפריש בין שורה ושורה היינו חוץ ממקום הכורתים עיקרי הגפים הלכך אין העשרים אמה מגיעים עד שורה שמינית והשיעית אבל מגיעים עד גפנים שאצל הזויות דאין ביניהם לגפן אמצעית אלא י"ה אמה כן נ"ל להביא סעד לפי' הרמב"ם ז"ל דא"א לפרש בענין אחר : היו נטועות על שש שש או על שבע שבע מקדש י"ו אמה עגולות כל אותם גפנים עד שיגיע העיגול תוך עבודתם ואע"פ שאנו עושים את העיגול כאילו הוא מלא ירק לא מחמירין בזה כולי האי כמו זורע ד' אמות של עבודת הכרם שאסור לב"ש שורה אחת ולב"ה שתי שורות אלא דיו לנו בזה שיהא סיר אוהו גפן לבדו וכשהם נטועות על שש שש לא יגיע העיגול ד' אמות לגפן שאצל הזויות והכי דקתני מקדש י"ו ולא קאמר מקדש עשרים משום דלא חשיב אלא מה שאנו רואים כאלו הוא מלא ירק ודבר זה אנו לומדים מדלא קצר התנא דבריו וליתני הנוטע ירק בכרם או המקיים הרי זה מקדש י"ו אמה עגולות ולמה שיער בריבוע בענין הגפן ובסיפא במדת קרקע אלא בא ללמדנו שמקדש י"ו ועבודת הכרם דבענין אחר לא משכחת שמקדש בנטועות ה' ה' מ"ה גפנים והאי דלא קתני בשהם מקדש כ' אמה ולא היה צריך להאריך משום דלא הוי ידענא טעמא למה מקדש כ' אמה והכי תנא י"ו אמה להשמיענו כיון שזרע באמצע הגפנים מקדש סביביו בשיעור כרם גדול שמצטרף עד י"ו אמה ושיער בריבוע במנין הגפנים לאשמועינן דמקדש י"ו ושיעור עבודת הכרם : [ע"כ פירוש הרא"ש ז"ל למשנה זו] *א"י מצאתי היאך לשון זה העתיק הר"ר ישראל מלשון הגרי ללשון עברי לאדון הנכבד הרא"ש ז"ל מפי' הרמב"ם ז"ל אדוני ומורי מרב גדולתך ומגדול כשרון פעולתיך עיינתי בפי' משנה הנוטע ירק לר"מ ז"ל וראיתי כי הפליא עצה הגדיל תושיה בפירושה אבל נראה לי לפענ"ד כי האריך בה הרבה והלשון אינו מחוור כפי הצורך כי נראה סתירה בדבריו למי שאינו מעיין בהם עיון דק אבל כולם נכוחים למבין והענין אין לנטות ממנו ימין ושמאל והנה פירשתי לפי דעתו ולא חדשתי בה כלום מלבי אלא קיצור הלשון ותיקונו: הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש מ"ה גפנים אימתי בזמן שהם נטועות וכו' הלעת המשנה זו כך היא . הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש י"ו [אמה] לכל רוח עגולות לא מרובעות ובזמן שהם נטועות על ה' ה' מקדש מ"ה גפנים אפרש בתחלה המשנה על הצעה זו והבאר מה נשתנה כשהם נטועות על ה' ה' משאר נטיעות ואח"כ אבאר הטעם למה לא הציע התנא על סדר זה והיה מקצר יותר . נאמר כי כשמפרשים מאיזה כרם שיהיה מרובע ל"ב אמות על ל"ב אמות והירק נטוע בנקודת אמצעיתו ונעגל בתוכו עגול יהיה הקיפו בצלעות המרובעות ויהיה אלכסונו בצלע המרובע ל"ב אמות ויתקדש העגול כולו שהוא י"ו אמה לכל רוח מן הירק והנה אם הגפנים הם נטועות על ד' ד' יהיה המרובע מט' שורות אורך על ט' שורות רוחב ובכל שורה ט' גפנים ויפול מהם בתוך העגול ז' שורות אורך על ז' שורות רוחב שהם מ"ט גפנים חוץ מד' זויות וישארו בתוך העגול מ"ה

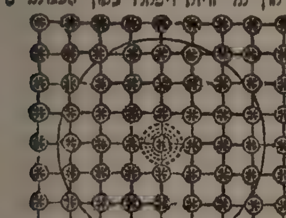

גפנים כמו שאתה רואה בצורה הראשונה המרובע המופרש מן הכרם ל"ב אמות על ל"ב אמות והעגול המתקדש בתוכו . ואם הם גפנים נטועים על ו' ו' יפול במרובע ו' שורות אורך על ו' שורות רוחב ובכל שורה ו' גפנים ויפלו בתוך העגול כל שתי שורות הפנימיות שיש בהם י"ב גפנים ומשתי שורות הסמוכות לפנימיות יפול בתוך העגול ד' גפנים מכל שורה יעלו לח' גפנים הרי כ' גפנים ומשני שורות התיצונות ב' גפנים מכל אחת הרי בתוך העגול כ"ד גפנים כמו שאתה רואה בצורה השנית המרובע המופרש מן הכרם ל"ב על ל"ב אמות והעגול המתקדש בתוכו : ו הרואה ירק וכו' כשהגיע שם אלקטנו מותר אפילו הוסיף מאתים כיון שלא נתעצל בקיום כלאים אבל כשאחזור אסור כיון שנתעצל ונתייאש לפי שעה וכיוצא בזה בפרק קמא דבבא בתרא (דף ג') גבי מחיצת הכרם שנפרצה שאם נתייאש ולא גדר [קידש] אבל לא נתייאש ונתעסק כל שעה לגדור ולא הספיק

עד שהוסיף מאתים לא קידש ירושלמי בפועל שנינו בעל הבית שעסוק במלאכתו עשו אותו כפועל בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסורים בין לו בין לאחר פועל שקיים ירקות בכרם אסורים לו ומותרים (לאחר) לכל אדם וקשיא אם אסור לו יהא אסור לכל אדם [ואם מותר לכל אדם] יהא מותר [גם לו] אלא כרבי שמעון שאמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו אע"ג דאמר רבי שמעון אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו מודה הכא דאסור לו *ואם לקטן את"כ הוא אסור בין לו ובין לכל אדם : אם הוסיף מאתים ירושלמי דבי ר' ינאי מעררין (**כהדין ר' בון אומר) כיצד הוא בודק רב כבי בשם ר' חנינא אומר ליקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף פירוש לוקח ירק אחד ומשער אותו כמו שהוא ירק אחר מאותו המין שהוא מחובר לא פחות ולא יותר אלא כמוהו ושוהה כפי הזמן שנשתהה אותו ירק בכרם אחר שיאמר אלקטנו עד שעת לקיטתו אם הוסיף המחובר אחד ממאתים על אותו שנלקט בידוע שהוסיף הנלקט א' ממאתים וליכא דזה פוחת וזה מוסיף אינו מיושב דה"ל למימר מה שהוסיף זה כן הוסיף זה והרמב"ם ז"ל פי' כיצד מעררין אם הוסיף מאתים רואים אם נתתוך ירק זה או תבואה זו מן הארץ בכמה זמן ייבש עד שלא נשאר בו ליחה וכשיעור שהייתו ליבש נשתהה לגמור כיצד הרי שנשתהה ליבש עד שלא נשארה בה ליחה משנעקר ק' שעות הוי יודע שגדל כל הפרי בק' שעות א"כ אם נשתהה הירק בכרם חצי שעה אחר שראהו בידוע שהוסיף אחד ממאתים: ז היה עובר וכו' פי' עם הזבלים כשזבל כרמו או עם המים כשהשקהו וכן אם הוליכה הרוח סערה את הזרע לאחוריו בעת זריעה ולא היה ידע כי היה עומד בשדה לבן וזורע ולא ידע שהוליך הרוח הזרע לתוך הכרם מותר דדומיא דלא תזרע כרמך בעינן דניחא ליה ואם סערתו הרוח לפניו יראהו כיצד יעשה אם עשבים יופך יחרש ויכסוף שרשי העשבים ושוב לא יצמחו בירושלמי פליגי בה אמוראי ר' הושעיא אומר אם עשבים יופך והכל מותר אם אביב שכבר בא הזרע אלא שלא הביא שליש ינפץ הזרע מן השיבולת הקשין מותרים והדגן אסור אם הביאה דגן תדלק והכל אסור רבי יוחנן אמר הכל אסור ואפי' עשבים ופריך ליה מהא דתנן אם עשבים יופך ואם אביב ינפץ ומשני כההיא דתנן תמן (פרק בתרא דתמורה משנה ה) הערלה וכלאי הכרם את שדרכם לשרוף ישרוף את שדרכם לקבור יקבר וה"נ את שדרכם להפך יהפך ואת שדרכו לנפץ ינפץ ולעולם הכל אסור: המקיים כו'.פי' רבי אליעזר אומר בפ' תביות (דף קמד:) מפ' טעמא דרבי אליעזר משום דבערביא מקיימים קוצים לגמליהם הילכך מין זרעים הם שכמוהו מקיימים בירושלמי דריש מכילתן תוכית דרבנן מודו דבערביא מקדשים ובהא פליגי דר"א סבר כיון דבערביא מקיימין הוי כלאים בכל מקום ורבנן סברי בכל מקום דבר שמקיימים כמוהו באותו מקום הוי כלאים : הארום מן עשב ועליו רחבים ומשימים אותו בתבשיל וי"א הוא עשב כשמזריע מקשקש הזרע בתוכו כמין זוג : קיסום אידרא בלע"ז ומדלין אותו בגפן כהכיא דריש סוכה (דף יא) הדלה עליה את הגפן ואת הקיסוס וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם היינו מדאורייתא דאמרינן במנחות פ' הקומץ זוטא (דף טו ב) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן קנבוס קנבא וסבר ר"ט דלא הוי כלאים והיא דמנחות כחכמים קנרס בפ"ק דעוקצין (משנה ו) עוקץ קנרס טפח ואמרינן בבראשית רבה פרשה בראשית וקוץ ודרדר תצמיח לך קוץ זה עכבים דרדר זה קנרס שעשוי דרי דרי :

*הריבוע הראשון המצויר לעיל הוא י"ב על י"ב והם קמ"ד אמה בתשבורת ובו ט' ריבועים של ד' על ד' וכל א' י"ו אמה ורובע הפנים הוא אלכסון של ח' על ד' ויש בו פ' אמה שהרי יש בו בתשבון ד' חצאין של רבוע ח' על ד' שהם ס"ד אמות מלבד השתור האמצעי שהוא י"ו אמה ומרובע שני קוים של ח' על ד' הם פ' אמות ח' על ח' ס"ד וד' על ד' י"ו ורבוע של פ' הוא קרוב לט' אמה כי ט' על ט' הם פ"א אמה :

* בירושלמי שלפנינו יש גירסא אחרת * נ"ל ירבותאי

א) מועד קטן פ"א דף ג: ב) ר"ה פ"א דף ט. ומ"ק דף ג: ומכות פ"ב דף ח: ג) שם בכולם ובמנחות פ"ו ד' עב:

א א מיי' פ"ג מהל' שמטה ויובל הל' א סמג לאוין רסו:
ב ב שם הלכה ב:
ג ג שם הלכה ג:
ד ד שם הלכה ב:
ה ה שם:
*) בירושלמי הגי' מה אנן קיימין.
ו ו שם הלכה ד:
ז ז שם הלכה ה:

א עד אימתי חורשין בשדה האילן. לזקנה קרי אילן ולילדה קרי נטיעה: עד העצרת. בירושלמי (הל' א) דריש מקרא לאסור ערב שביעית דהיא שנה ששית וכן בפ"א דמו"ק (ד' ג:) ואמרי' התם דרבן גמליאל ובית דינו נמנו על ב' פרקים הללו וביטלום כלומר פסח ועצרת מפרש בירושלמי (שם) דבשעה שהתירו סמכו למקרא ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ) מה ע"ש בראשית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערב שביעית את מותר לעשות עד שתשקע החמה ובפ"ק דמ"ק (ד' ד:) מפרש טעמא מגזירה שוה דגמר שבתון שבתון משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרת כו' (א) ולבסוף לא קאי ומסיק דסברי ליה כר' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דנסוך המים: ירושלמי (שם). כתי' ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וכתיב בחריש ובקציר תשבות מה (*) מקיימין אם לענין שבת בראשית הלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך אם לענין שבת שביעית הלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך וגו' (ויקרא כה) אלא אם אינו ענין לא לשבת בראשית ולא לשבת שביעית תנהו באיסור ב' פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית א"כ למה נאמר חורשין עד ראש השנה רבי קרוספיי בשם ר' יוחנן רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור ב' פרקים הראשונים פי' חורשין עד ר"ה כלומר דהכי קים לן דהרי: עוד ירושלמי (שם) ולמה עד העצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו ותניא אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן מעבה הקורות כלומר פירות המחוברין באילן בששית מכאן ואילך מתים כחו ולפי טעם זה ניחא הא דתנן לקמן בפ"ב (מ"ו) אין נוטעין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה משמע הא ל' יום נוטעין והשתא נטיעה בתחלה שרי חרישה אסור בתמיה אלא היינו טעמא דכיון דלא מהניא לאילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית ורבינו תם מפרש דלא החמירו בנטיעה משום דבנטיעה אין תוספת שביעית

תורה אור

שביעית פרק ראשון

א א) עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ^א ובית הלל אומרים עד העצרת וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו: ב ^ב איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשים כל בית סאה בשבילן ^ג פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה וסלו חוצה לו: ג ^ד אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין אותן כאילו הם תאנים אם ראוין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשין כל בית סאה בשבילן פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן: ד ^ה היה אחד עושה ככר דבילה וב' אין עושין או שנים עושין אחד אינו עושה אין חורשין להם אלא לצרכן ^ו עד שיהיו משלשה ועד תשעה ^ז היו עשרה מעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין חורשין כל בית סאה בשבילן שנאמר °בחריש ובקציר תשבות (שמות לד) אין ב) צ"ל חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ג) רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות
יצא

א זו המשנה היא המשנה הראשונה והוא שהם אמרו שאסור לחרוש בשנה ששית מה שאי אפשר לקצרו אלא בשביעית ואסור גם כן לקצור בשנה שביעית שיהנה ממנו בשנה שמינית וסמך זה הענין על מה שאמר הכתוב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שמות כ"ג) בחריש ובקציר תשבות (שם לד) ואמרו בכאן חריש וקציר אינו ר"ל על יום שבת כי הוא נכנס בכלל מה שאמר לא תעשה כל מלאכה ואינו ר"ל כמו כן על שנת השמטה שכבר נאסר זה בביאור א] והוא מה שנאמר לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה (ויקרא כה) ואמרו אם אינו ענין לשבת בראשית ולא ענין לשבתות השנים תנהו ענין לאסור שני פרקים החיצונים ג] בחריש ובקציר ואמרו בחריש שקצירו אסור זה חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית בקציר שחרישו אסור זה חריש של שביעית שיוצא למוצאי שביעית ודע כי ערב שביעית היא השנה הששית ומוצאי שביעית היא השנה שמינית שהיא שנה ראשונה לשמטה השניה ואמרו בגמ' רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים אלו והתירום ואמרו כמו כן בתוספתא (פ"א) ר"ג ובית דינו התקינו שיהיו מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה. מפני שדעתן כדעת רבי ישמעאל שהוא מוציא מה שאמר בחריש ובקציר לענין אחר כמו שיתבאר בזה הפרק והוא אומר שעבודת הארץ ערב שביעית אינה אסורה

פי' מהר"י בן מלכי צדק

א עד אימתי חורשין בשדה האילן. פי' בשדה אילן וקנות עסקינן ומיפרשא לקמן: ערב שביעית. פי' שנת ששית. ואמאי אסור משנת ששית כלום. והשיבו בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית וכתיב תשבות לפיכך אסרו מעצרת ואילך משנת ו' אם כן למה שנינו לקמן חורשין עד ראש השנה. א"ר

פירוש הרא"ש
פרק א

(א) ופריך התם ור"ג וב"ד היאך מצי לבטלי תקנתא דב"ש וב"ה והא תנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין:

הגהות הרי"י לנדא

פרק א א] בר"מ בביאור מה שנאמר לא תזרע ואת ספיח קצירך לא תקצור כצ"ל: ב] שני פרקים החיצונים. בירושלמי הראשונים: ג] בר"מ דממ"כ דאורייתא היא. נ"ל דמ"מ:

ה) וחורשין כל בית סאה בשבילן • יש מפרשים עד העצרת (ב) אבל בירושלמי (הל' ד') קאמר בהדיא עד ראש השנה (ג): ביניהן• בין אילן לאילן : בקר בכליו • ב' שוורים עם העול והיינו ד' אמות כדאמרינן בפרק המוכר את הספינה (פ"ג•) אבל פחות מיכן למעקר קאי ואין חורשין : ו נטיעות• ילדות (ד) שורה שנטועה במקום אחד כחומה ואין מפוזרות אין חורשין אלא צורכן משום דכשמפוזרות נראה כחורש לצורך האילן אבל היכא דקיימן במקום אחד נראה כמתקן את הארץ לצורך שביעית ולא לצורך האילן:ומוקפות עטרה• גדר סביב:ירושלמי (הל' ה')ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' יוחנן עכשיו למה חורשין בזקנות א"ל כשעה שניתנה הלכה לכך ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרושו : פירוש עשר נטיעות• הלכה למשה מסיני דחשה תורה על ממונן שאם [לא] יחרוש לה מתיבשות דאין כחן יפה כזקנות ונתנה הלכה בנטיעות ע"מ שגם בזקנות אם מבקש לחרוש יחרוש ותימה דלא קאמר משום דגמנו על ב' פרקים הללו והתירום: ז הנטיעות והדלועין מצטרפין•(ה) בירושל'(הל' ו') אמריי והוא שהנטיעות רבות על הדלועין והא דתניא ג' דלועין ג' קשואין וד' נטיעות מצטרפות מוקי לה בירושלמי כרשב"ג דאמר כולן דלועין חורשין (ו) ובדלעת יונית היא מתני' : ח עד שיחולו• שיעשו הפירות חולין ואמרי' בירושלמי (שם) מהו שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן רבי יעקב בר אבא כיני מתני' עד שיעשו חולין והיינו שנה חמישית דשנה רביעית עדיין כל פריו קדש הלולים: נטיעה כשמה• בת שנתה : שנגמם • שנחתך והוציא חליפיו גדולים : כנטיעה • בין לענין חרישה בין לענין ערלה תניא בתוספתא (פ"א) איזוהי נטיעה רבי יהושע אומר בת ה' ובת ו' ובת ז' אמר רבי מפני מה אמרו בת ה' ובת ו' ובת ז' אלא אומר אני נפנים בת ה' תאנים בני ו' זיתים בני ז':ירושלמי (שם)א"ר יודן בר טרפון ר"ש בן אליעזר ור' אליעזר בן יעקב אמרו לדבר אחד דאמר ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין [אבל] דברי הכמים עד שיגום מעם הארץ :

א שדה הלבן • לשדה תבואה קרי ליה שדה לבן לפי שאין בה צל כשדה האילן: הלחה • לחלוחית הקרקע:ליטע במקשאות• אבל משם ואילך מחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית: ובשדה האילן עד העצרת• בפ"ק דמ"ק מייתי לה•ירושל' (הל' א)לא סוף דבר בשיש לו מוקשה ומדלעת אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר ר"ש אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו זה אומר כלתה ליחה בתוך שלי וזה אומר לא כלתה ליחה בתוך שלי אלא בשדה הלבן עד הפסח בשדה האילן עד העצרת(א)מה בין שדה אילן לשדה לבן שדה לבן על ידי שעתיד לזורעה בתחלה צריך שתהא רוב הליחה קיימת שדה אילן ע"י שנטוע כבר אינו צריך שתהא רוב הליחה קיימת:ב מזבלין•מכניס להן זבל:מעדרין•מלשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז) ענין חפירה כלי ברזל שחופר בידי אדם כעין חורש בשוורים והוא הדין לחורשין כדאי' בירושל' (הל' ב') אע"ג דחרישה דאורייי היא והי' לו לאוסרה בתוספת שביעית שרי לה הכא ואפילו בזמן בית המקדש כיון שעושה [לצורך פירות ששית] • וכן בית השלחין נמי גנה שיש בה ירק מיתקן בכך הירק של ששית ויש כמה חילוקין בדבר דכל מלאכה אפילו דאורייתא כגון חרישה שעושה לצורך פירות ששית מותרות אפילו בתוספת שביעית כדפרשינן וחרישה שאינה לצורך פירות אלא אף לצורךהאילן עצמו אפילו לפני תוספת שביעית אסורה כדתנן לעיל דלא שרינן אלא עד העצרת וליטע אילן בתחלה בתוספת שביעית אסור קודם לכן מותר וכל הנך מלאכות דשרינא הכא עד ראש השנה אע"פ שיש בהן שאינן לצורך ששית לא גזור בתוספת משום דאפי' בשביעית עצמה לא אסורין מדאורייתא כדאמרינן בריש מו"ק (ג•) דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא ואפילו בשביעית עצמה במקום פסידא כגון להשקות בית השלחין משמע התם דשרי משום דהתולדות בשביעית לאו דאורייי' ומקודם לא גזור:בית השלחין• שאין די להם במי גשמים וצריך להשקות' ושלחין מפרש בריש מו"ק (שם) לישנא דצחותא כדכתיב והוא עיף(בראשית כ"ה)מתרגמינן והוא משלהי (ב):מיבלין• כשחותכין היבלת ענבים יבשים שבאילן: מפרקין•נעלים שמסירין העלין להקל מן האילן : מאבקין• שרשים המגולין מכסין אותן באבק : מעשנין• מעלין העשן תחתיו כדי שיפלו התולעים או שימותו:אף נוטלין•ותנא קמא לא התיר אלא עד ר"ה• בירושלמי (הל' ג) פריך דר' שמעון אדר' שמעון מחלפא שיטתיה דרבי שמעון דתנינן תמן ממרסין באורז בשביעית דברי ר' שמעון אבל לא מכסחין וכה אמר הכין שנייה היא שהוא כמציל מן הדליקה• בסוף פרקין היא שנויה ההיא דלא מכסחין כלומר שאין חותכין עלין של אורז מלשון לא תזמור תרגום לא תכסח ומשני דנטילת עלין של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא אבל גבי אורז אברויי אילנא הוא ואסר כי הא' גוונא מפנינן במס' ע"ג בפ' ר' ישמעאל (דף נ•): ירושלמי (שם) • מהו לחרוש להן תני כל זמן שמותר לחרוש מותר לזבל ולעדר אין מותר לחרוש אסור א"ר יוסי מתני' אמרה כן מזבלין ומעדרין במקשאות ומדלעות עד ראש השנה וכן בית השלחין ותני עלה חורשין בית השלחין עד ראש השנה (ג) פי' לחרוש להן למקשאות ומדלעות קאי : ג מסקלין • מלשון ויסקלהו שמוציאין את האבנים מן הכרם כדכתיב סקלו מאבן (ישעיה סב) : מקרסמין • מלשון קרסמה חזיר מיער (תהלים פ) והיינו זימור אלא שלשון קירסום באילן וזימור בכרם מלשון זמורות שמחתך ענפים של גפן : מזרדין • כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקצת ומניח מקצת וזהו זירוד : מפסלין • שנוטל הפסולת ויש אומרים מלשון פסל לך שנוטל כל הענפים כדי שתתעבה קורת האילן : רבי יהושע אומר כזירודה • מפרש בירושלמי (הל' ב) דתלתא תנאי איתון תנא קמא לא שרי אלא עד ראש השנה ורבי יהושע סבר דכשנת חמשית כן ששית נכנסת לששית כך ששית נכנסת לשביעית ואפילו יותר מכאן רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי

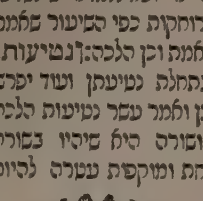

במקומו במסכת מנחות: ה לפי שהם של שלשה אנשים הייתי חושבים שלא יצטרפו וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלא אורה וסלו חוצה לו ובא ללמדנו שיצטרפו ובלבד שיהיו מרוחקות כפי השיעור שאמר ר"ג ודברי ר"ג אמת וכן הלכה:ו נטיעות. הם האילנות בתחלת נטיעתן ועוד יפרש שיעורם אחר כן ואמר עשר נטיעות הלכה למשה מסיני ושורה היא שיהיו בשורה אחת על קו אחת ומוקפת עטרה להיות כקשת מעגולה או דומה לקשת וזו היא צורתה: ז דברי ר"ש בן גמליאל הם בענין דלעת יונית בלבד מפני שהיא גדולה והיא כמו אילן והלכה כרבן שמעון בן גמליאל: ח עד שיחולו . פעל נגזר ממלת חול ור"ל שיקראו נטיעות כל השלש שנים שהם ערלים בלבד וזה אם יפדה נטע רבעי שבהם ואם לא יפדנו עד תום השנה הרביעית שהיא קדש וכן אמרו מאי עד שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהם ר"ל בשנה החמישית: ור' עקיבא אומר נטיעה כשמה . ר"ל שנלך בה אחרי מנהג הלשון וכל מה שיקראו בני אדם נטיעה היא נטיעה הנאמר עלי' עשר נטיעות לתוך בית סאה : אילן שנגמם והוציא חליפין. פירוש האילן כשיכרת ועוד יחליף א"ר שמעון שאם כרתו אותו עד שלא נשתייר ממנו על פני הארץ אלא פחות טפח יהיה הצומח בו כנטיעות ואם הוא יותר מטפח יהיה הצומח בו כאילן וכבר נתבאר לך בלא ספק. ההפרש בין הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז יקרא שדה אילן והלכה כרבי עקיבא וכר"ש מפני שיש בתוספתא (פ"א) דברים מסכימין עם דבריהם :

א עד שתכלה הליחה.ר"ל עד שתיבש הארץ(א)ותכלה לחות גשמי זמן החום: ומקשאות . מקום זריעת הקישואים : ומדלעות . מקום זריעת הדלועין . ומה שאמר נתת תורת כל אחד ואחד בידו שזה חורש ואומר עדיין לא כלתה הלחה מאדמתי וזה אומר כלתה : ושדה הלבן . ארץ לבנה ענינו יזוע לזריעת תבואה וקטניות וזו הארץ מפני שצריכין לזרוע בה אחרי החרישה צריך להיות בה לחה מטיה ומפני זה אין חורשין אותה אלא בעוד שיש בארץ לחות ושדה האילן יהפכו אותו כדי שירד המטר בעמקו ובשביל זה אין צריך להיות בארץ לחות שלא יהא מותר לו לחרוש אותה אפילו משתכלה הלחות וכל זה על משנה ראשונה כמו שבארנו והלכה כמו שתקן רבן גמליאל : ב מזבלין . טתנין הדומן בגנות כדי ללחלח הארץ: מעדרין . חופרין בעיקרי האילנות : בית השלחין . היא הארץ הצמאה תרגום עיף (בראשית כ"ה) משלהי: מיבלין.נגזר ממלת יבלת ר"ל לכרות יבלות האילנות הנעשים בהם: מפרקין . מסירין העלין מן האילן : מאבקין . יפזרו עליהם האבק מפני שיש אילנות שיועיל להם: מעשנין . עשין עשן תחתיהם להרוג התולעים אוכלי הפרי והדבקים בו ודברי רבי שמעון חוזר על מה שאמר מפרקין עד ר"ה אמר אפי' בתוך השמטה מותר הוא ואמרו בגמ' מיבלין מעבירין יבלת מפרקין בעלין ואין הלכה כר"ש : ג מסקלין . מסירין האבנים: מקרסמין . לכרות השבולת ביד ולהניח התבן והוא כמו מכרסמין וכבר פירשתיו (פאה פ"ב מ"ז): מזרדין . לכרות הענפים המתפשטים מן האילן וזרדין שם הענפים הכרותים בעת הזמיר : ומפסלין . לכרות מה שיבש מן הענפים שהוא נפסד גזור מן פסולת : ור' יהושע אומר . שאינו עושה שלא יזמור אותו עד ראש השנה אבל הוא עושה עד זמן שדרך בני אדם לעשות בכל השנים שלא יזמור אחריו : ור' שמעון

יצא קציר העומר: ה א) בשלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן גוכמה יהא ביניהם רבן גמליאל אומר כדי שיהא הבקר עובר בכליו : ו ב) דעשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ההיו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצרכן: ז והנטיעות והדלועים מצטרפין לתוך בית סאה רבן שמעון בן גמליאל אומר כל עשרה דלועים לבית סאה חורשים כל בית סאה עד ראש השנה: ח עד אימתי נקראו נטיעות רבי אליעזר בן עזריה אומר עד שיחולו רבי יהושע אומר בת שבע שנים רבי עקיבא אומר זנטיעה כשמה חאילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון :

פרק שני

א עד ג) אימתי חורשים בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות א"ר שמעון נתת תורת כל א' וא' בידו טאלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת : ב ימזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה וכן בבית השלחין מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית: ג כמסקלין עד ראש השנה מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה ר' יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של ששית ר' שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת

בתוך בית סאה את רואה אותם כאילו מליאה אבל הכא כולן נתונין במקום אחד: מוקפת עשרה. מוקפות בנין סביב להן כדתנן בכלים עטרת כירת שהורה דכתיב והעטרות תהיה וגו': ז הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה. תניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפות וחורשין כל בית סאה בשבילן י' דלועין לבית סאה כו' א"ר חנינא בר הלל מסתברא בדלעת יונית: ח עד אימתי נקראו נטיעות. ר' אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו פי' עד שיעשו חולין מאליהן עד ה' שנים דשנה רביעית אכתי כל פריו קודש הלולים הוא. תניא ר' אומר אילו הן נטיעות בנות ה' בנות ו' בנות ז'. בגפנים בנות ו'. בתאנים בנות ה'. בזיתים בנות ז' ר' יהושע אומר בת ז' שנים נקראת נטיעה אפי' נפן. ר' עקיבא אומר נטיעה כשמה פי' בת שנתה : אילן שנגמם. פי' שנחתך והוציא חליפין פי' גידולין אם נגמם מטפח ולמטן נדונין הגדולין כנטיעה פי' כאילו עכשיו נטען ואם הם מפוזרים בבית סאה חורשים כל בית סאה בשבילן ולענין ערלה חייב בערלה ואם נגמם מטפח ולמעלה נדונין הגדולין כאילן זקן ולענין ערלה לית לה ערלה דברי ר' שמעון גרסי' [בירושלמי] ר' שמעון ור' אליעזר בן יעקב אמר דבר אחד . ר' שמעון היינו דאמרן ר' אליעזר בן יעקב מאי היא דא"ר שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן בשם ר' אליעזר בן יעקב הגומם כרמו פחות מטפח תגל חייב בערלה מפני מראית העין וחכמים אומרים עד שיגום מעם הארץ או גידוליהן הגדילין חייבין בערלה :

פרק ב א עד אימתי חורשין בשדה הלבן וכו' . פי' שדה העשויה לזרוע בה תבואה כלומר שהיא לבנה ואין בה אילן שיעשה צל : עד שתכלה הליחה. פי' כל הליחה כענין לחלוחית של קרקע: כל זמן שבני אדם וכו'. גרסי' [בירושלמי] לא סוף דבר בשיש לו מקשה ומדלע אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר ר"ש אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו זה אומר כלת לחה מתוך שלי וזה אומר לא כלת לחה בתוך שלי : אלא בשדה לבן עד הפסח וכו' גרסי' [בירושלמי] מה בין שדה אילן לשדה לבן שדה לבן על שעתיד לזורעה בתחלה צריך שתהא הלחה קיימת . שדה אילן על שנטעה כבר אינו צריך שתהא רוב הלחה קיימת: ב מזבלין ומעדרין. פי' מכניסין להן זבל בלעז הומטיומו. מעדרין מלשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לעז צפמו : עד ר"ה והוא הדין לחרוש: וכן בית השלחין. פי' מזבלין מעדרין וחורשין מיבלין וכו' תניא חורשין בית השלחין עד ראש השנה. שלהין מלשון משלחי כלומר שדה הצמאה למים: מיבלין. מעבירין היבלת כלומר מעבירין היבש מן האילן לעז פוטמו : מפרקין . בעלין לומר חותכין מן העלין כדי להקל האילן : מאבקין . פי' נותנין אבק על עיקרי האילן: מעשנין. פי' עושין עשן תחת האילן כדי שיפלו התולעין שלו:עד ראש השנה ר' שמעון אומר אפי' בשנת שביעית נוטל הוא את העלה מן האשכול וכו' פי' [בירושלמי] שהוא כמציל מן הדליקה: ג מסקלין . פי' להוציא אבנים מן הכרם מלשון ויעזקהו ויסקלהו : מקרסמין . היינו זימור אלא שקירסום באילנות : מזרדין . מחתך ענפין יבשין ולחין להקל האילן: מפסלין דולמו [בלע"ז]. ר' יהושע בן יהודה וכו' כלומר בשנת חמשית כן ששית מה חמשית נכנסת לששית כן ששית נכנסת לשביעית אפילו יותר מיכן : ר' שמעון אומר כל זמן וכו' כלומר עד העצרת :

ח א מיי' פ"ג מהל' תמידין ומוספין הלכה ד סמג עשין קנט:
ט ב ג מיי' פ"ג מהלכות שמטה ויובל הלכה ג סמג לאוין רסו:
י ד שם הלכה ה:
יא ה שם הל' ו:
יב ו שם הלכה ז:
יג ח שם הלכה ח:
א ט מיי' פ"ג מהלכות שמטה ויובל הלכה א סמג לאוין רסו:
ב י שם הלכה ט ופ"א הלכה ס:
ג כ מיי' שם פ"ג הלכה ט ופ"א הלכה ס:

פירוש הרא"ש
(ב) כיון שדה לבן: (ג) ולא ידענא טעמא מאי וכי עדיפי מאלם ... מפוזרות לתוך בית סאה ... חורשים כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ... היו עשויות שורה ... או מוקפת עטרה מוקפת גדר סביב כעטרה ... אין חורשין להם אלא לצרכן ... (ה) היו נטיעות ודלועים ... (ו) ...
פרק ב (א) ... (ב) ... (ג) ... וד' נטיעות:

הגהות הב"ח
פרק ב במשנה א' בפי' ר"מ (א) ותכלה לחות גשמים ויגיע זמן החום:

א) ב"ב ס"ב דף כו: ב) שם ובתענית ס"א דף ג. וסוכה ס"ג ד' לד:ובפרק ב' דף מד. ומ"ק דף ג: וזבחים ס"ג דף קי: ג) מ"ק ס"א דף ג:

פי' מהרי"ץ בן מלכי צדק
... אימתי כשמפוזרות. אבל אם היו נטיעות במקום אחד בשורה פי' כחומה ומוקפת עטרה אין חורשין להן אלא צורכן ולא' דמו למפוזרות שיש על ידי שמפוזרות

האילן רשאי אני בפיסולו: **ד** א) מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר אף משקה הוא *את הנוף בשביעית אבל לא *את העיקר: **ה** ב) סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה פגי ג) ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין אותן ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין ר' שמעון מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן: **ו** ג) ד) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור ד) ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת ה) לג' ימים שוב אינה קולטת ר' יוסי ור"ש אומרים לב' שבתות: **ז** ה) ו) האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה

אומר שהוא אסור אלא עד עלרת בלבד שהוא מותר בעבודת האילן כמו שהיתה משנה ראשונה והלכה כתנא קמא: **ד** זוהמא. שם לריח רע ופי' שמנהג עובדי האדמה לשוך הנטועים בשמן שיש לו ריח רע כדי שיריחו אותם התולעים אוכלי האילנות וירחקו מהם: וכורכין. הוא שיקבץ הענפים והפארות ויקשרם כדי שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על הארץ: וקוטמין. הוא לכרות קלתם כשיצטרך לזה: ועושין להם בתים. שעושין להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום: ומשקין אותן. שופכין מים על ראש האילן ויורד על גוף האילן כולו וישקהו: ואמר ר' אליעזר בר' צדוק. שבשנה שביעית עצמה מותר זה: ונוף. הוא ראש האילן ר"ל הענפים והעלין: והעיקר. הוא השרש ואין הלכה כר' אליעזר בר' צדוק: **ה** סכין · מושחין בשמן למהר בישולן: ומנקבין עושין בתאנים נקבים וכן מנהג התאנים בקצת מקומות אלצו שאינן מתבשלין עד ימשחו בשמן עץ דק ונוקבין בו מקצת כל תאנה מהם והלכה כרבי יהודה ולא כר' שמעון: **ו** נוטעין · ידוע: מבריכין. להשכיב האילן בארץ על ארכו ולהחזיר העפר עליו וילמחו בו אילנות רבות. ומרכיבין פירוש לנטוע בגוף האילן והתנאים כולן מסכימין שצריך שתעלה לו שנה קודם שנת השמטה ואז יהיה מותר הנטיעה ההיא ערב שביעית והם חולקין בדבר זה שדעת תנא קמא יום אחד בשנה חשוב שנה ודעת ר' יהודה ורבי יוסי ור' שמעון שלשים יום בשנה חשוב שנה וכולן מסכימין שהוא צריך שתעלה לו שנה אחר זמן קליטה ופירוש קליטה לקיחה וחטיפה והיא מלילה לחבור האילן בארץ ולהסתבכות חוטי השרש בארץ והם כמו כן חולקין בקליטה שתנא קמא אומר לשלשים יום קולטת ר' יהודה אומר לשלשה ימים ור' יוסי ור' שמעון אומרים לשתי שבתות וא"כ נתחייב ממה שיסדנו שדעת ר' יוסי ור"ש שצריך לנטוע קודם ראש השנה במ"ד יום שתי שבתות לקליטה ול' יום לאחר קליטה כדי שתעלה לו שנה ולדעת רבי יהודה צריך לנטוע קודם ראש השנה בל"ג ימים ג' לקליטה ול' יום כדי שתעלה לו שנה אחר קליטה ולדעת תנא קמא צריך לנטוע ל' יום קודם ראש השנה בלבד א"כ מסתברא שהוא צריך ל"א יום ל' לקליטה ויום אחד אחר קליטה כדי שתעלה לו שנה כמו שבארנו מדעתו שהוא אומר יום אחד בשנה חשוב שנה אבל הוא סובר יום שלשים עולה לכאן ולכאן ר"ל שהוא נמנה מימי הקליטה ונמנה עם מה שאחריו ותעלה בו שנה והלכה כר' יוסי: **ז** אורז. ידוע וכבר פירשנוהו: ודוחן. בערבי דכו"ן ובלע"ז מי"ל: ופרגין · בערבי שבאים: ושומשמין. סומסם ואלו ארבע מינין בלבד הוא הכוונה בהם שתשרים קודם שביעית אבל התבואה עד שתביא שלים כמו שנבארהו בעתיד והירק הולכין בו אחר זמן לקיטתו וכן אמרו ירק אחר לקיטתו למעשר ושאמר ראש השנה אין הכוונה על ראש השנה של שנה (בשנה) שביעית אבל הוא רוצה כשהשרים קודם ראש השנה יהיה דינם למעשרות דין שנה שעברה אם כן נתחייב בשנה שעברה במעשר עני יוציאו בזאת כמו כן מעשר עני ואם נתחייב בה מעשר שני יוציא מעשר שני והשנים שמוציאים בהן מעשר עני במקום מעשר שני היא הג' משנות השמטה והששית כמ"ש במה שהקדמנו (בדמאי פ"ד מ"ג) ועוד נשנה אותו ונוסיף לבארו אם נזדמן להיות שנה זו שנה שביעית יהיו אלו כמו פירות ששית ומותרין בשביעית ואם לא השרישו

רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו עד עלרת: **ד** מזהמין · כשיש מכה לאילן ונשרה קלת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות ומיהו זיהום דהכא צריך לומר דמחזק את האילן ומשביחו ומשמע עד ר"ה אין בשביעית לא ובמסכת ע"ג פרק ר' ישמעאל (נ:) תניא ומתל ע"ן ומזהמין בשביעית ומשני התם תרי זיהומי הוו חד אוקמי אילנא ושרי וחד אברויי אילנא ואסור ואע"ג דבעבודת אילן אסורה ל' יום לפני ר"ה הכא שרי שלא ימותו הנטיעות דהנך עבודות דרבנן הם כדאמרינן בריש מו"ק (ד' ג: וד'·) אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא והכא לא גזור: וכורכין אותן. מפני הצנה והחמה: וקוטמין אותן · פירש בערוך אפר תרגומו קטמא(ד)ויש מפרשים שוברי' הראשים כמו נקטם ראשו: ועושין להם בתים. גדר אמה גובה סביבותיהם וממלאין אות' עפר ומיהו בירושלמי משמע בית ממש נלל: על הנוף · של אילן אבל לא על העיקר שצריך לשתות ולא יעשה בשביעית כשאר השנים·ירושלמי (הל' ד') מתניתא כרבנן א] מתליעין בשביעית אבל לא במועד כאן וכאן אין מגזמין אבל נוטל הרואה רבי יוסי אמר רבי אבינא בעי מה בין המזהם לעושה בית · המזהם אינו אלא כמושיב שומר בית עושה להן צל והיא גדילה מחמתו · פירוש מתני' כרבנן · דברייתא דמייתי היינו ההיא לפ' ר"י (נ:) וקסבר בירושלמי דפלוגתא דתנאי היא ולית ליה שינויא דמשנינן תרי זיהומי הוי: עוד ירושל' (שם) תני רבי יוסי בן כיפר אומר משום ר' אלעזר בן שמוע ב"ש אומרים משקה על הנוף ויורד על העיקר וב"ה אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר. פירוש הך ברייתא בערב שביעית איירי עד ר"ה דקתני רישא בתוספתא (פ"א) משקין את הנטיעות עד ראש השנה והדר קתני ר' יוסי בן כיפר אומר ומסיים בה אמרו להן בית הלל לבית שמאי אם אתה מתיר להן מקצת התיר להן את הכל ואם אין אתה מתיר להם את הכל לא תתיר להם מקצת: **ה** פגין · מלשון התאנה חנטה פגיה (שיר ב) וסכין אותן בשמן או בחלב כדי שימהרו להתבשל ומנקבין אותן כדי שיכנסו בהן הגשמים ויתבשלו מהרה ויש מפרשים שממלאים נקבי הפגין שמן: שנכנסו לשביעית · כלומר אם לא נתבשלו בששית ונכנסו לשביעית: ולא סכין · בשביעית ומיהו לא משמע כן דמרישא שמעת מינה עד ראש השנה אין (בששית) [בשביעית] לא ויש לפרש דאיירי בפגין שאין דרכן להתבשל עד תשרי ולכך קתני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ואפילו בששית קאמר דלא סכין ולא מנקבין מאחר דאין נגמר בישולן עד שתכנס שביעית ואפילו שנהגו שלא לסוך ור' יהודה מיקל ושרי מיהו במקום שנהגו שלא לסוך בשאר שנים דלאו עבודה היא: רבי שמעון מתיר · לסוך ולנקוב את האילן עלמו קסבר שאדם רשאי לנקוב את האילן דלא אסר רחמנא אלא עבודת קרקע ומיהו לא יתכן לומר דקאי אסיכה דאפילו רבנן מודו דאשכחן במסכת ע"ג בפ' ר' ישמעאל (דף נ:)סכין שמן לגיזום בין במועד בין בשביעית (ועוד) [אבל קשה] דלעיל אסר ר' שמעון בפיסולו של אילן ועוד הכתיב וכרמך לא תזמור אלא אתא לאשמעינן דאילן מלא פירות שביעית מותר לעשות במוצאי שביעית כל עבודות הצריכות לאילן כדתניא בתורת כהנים שבת שבתון [יהיה לארץ] כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן [אבל] פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט: ירושלמי (הל' ג') אנן תנינן סכין הפגין תני דבי רבי אלו הן פגי ערב שביעית שנכנסין לשביעית ר' אליעזר כמתני' ר' יוחנן כהדא דתני דבית רבי על דעתיה דר' אליעזר לא בא ר' יהודה אלא להקל על דעתיה דר' יוחנן לא בא רבי יהודה אלא להחמיר·פי' תנא דבי רבי לר' יוחנן קא מפרש מתני' ערב שביעית שנכנסו לשביעית ארישא קאי כלומר הא דאמרן סכין את הפגין ומנקבים אותן עד ראש השנה היינו בשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושמא במתני' גופה הוה תני אלו הן והא דתני מתני' לא סכין ולא מנקבין לאו אשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי אלא אשל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחודייהו קאי [והשתא] רבי אליעזר הוה מפרש מתני' כפשטה בלא אלו הן וסכין ומנקבין בשל ששית שאין נכנסין לשביעית אבל בשל ששית שנכנסו לשביעית או של שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין ורבי יוחנן כדתני דבי רבי הלכך על כורחין לרבי אליעזר רבי יהודה להקל דמוכח בתוספתא דרבי יהודה אפגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי ות"ק אמר לא סכין סתם ולא מפליג בין מקום שנהגו לסוך למקום שנהגו שלא לסוך ולר' יוחנעל כורחיך להחמיר דתנא קמא שרי בכל ענין·תניא בתוספתא פני ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר"י אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית הכל שוין שאין סכין ואין מנקבין אותן פי' הכל שוים ר"י ות"ק אבל ר"ש פליג כדפרשינן במתני':**ו** אין נוטעין ואין מבריכין·נטיעה שייכא באילן הברכה בגפן כדתנן (פ"ז מ"א דכלאים) המבריך את הגפן שכופף את הזמורה בארץ הרכבה שמביא ענף זית ומרכיבו בתוך זית אחר: פחות מל' יום · בפ"ק דר"ה (דף י:) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר ל' צריך ל' ול' לדברי האומר ג' צריך ג' ול' לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ול' יום שצריך שתהא נשרשת הנטיעה בארץ קודם שיבא תוספת שביעית ואי קלטה בתוספת שביעית יעקור ומיהו ר"ת מפרש דרב נחמן אמר רבה בר אבוה לאו אשביעית קאי אלא אעלמא קאי משום דקשיא ליה חדא דלשון מתני' אין משמע כן ועוד מדתניא בפ"ק דראש השנה (דף ט:) אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית ל' יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית וקאמר התם (דף י·) לימא דלא כרבי מאיר דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה דתניא פר האמור בתורה סתם בן כ"ד חודש ויום אחד דברי רבי מאיר ר"א אומר בן כ"ד חודש ול' יום ופריך אלא מאי ר"א ל' ול' בעי ומייתי מתניתין דהכא ומדרב נחמן אמר רבה בר אבוה והשתא [אי] אמתני' דהכא קאי מאי קשיא ליה אי ברייתא כר' אליעזר הא כי היכי דבמתני' דהכא קתני ל' ומוקמינן להו בקליטה בלא ל' של תוספת הכי נמי ל' דברייתא בל' של קליטה בלאו הנך דתוספת דל' ול' בעי ועוד דבסמוך גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין דמחלק לענין שביעית בין השרישו לפני ר"ה להשרישו לאחר ר"ה למשמע דלא חיישינן במה שמשרישין בתוספת שביעית דקתני שביעית דומיא למעשר ומפרש ר"ת להכי קאמר רב נחמן לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך ל' ול' לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית ולר' יהודה דקולטת בשלשה ימים [מותר] לקיים כיון דלא נקלט בשביעית עלמה אע"פ שנטע (בשביעית) באיסור כשנטע שלשה ימים לפני ראש השנה דאסור ליטע משום תוספת שביעית מדאורייתא כמו חרישה דלא תזמור כתיב דאמרי' בריש מועד קטן (דף ב:) דזמירה בכלל זריעה וכל שכן נטיעה דדמיא טפי לזריעה ועיקר מלאכה טפי מזמירה כדמוכח בפ' כלל גדול (דף עג:) דזומר חייב משום נוטע אעפ"כ מותר לקיימס ומה שר"ת היה אומר דמותר ליטע בתוספת שביעית מידי דהויא אשאר תולדות דאמרינן בריש מועד קטן (ג·) דכתיב את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך ואמרינן מכדי זריעה ובצירה בכלל זמירה בכלל קצירה [למאי הלכתא כתבינהו רחמנא] למימרא דאהני תולדות הוא דמחייב אתולדות אחריני לא מיחייב ולא גזרו בתוספת ולא יתכן כלל ואורז ודוחן ופרגין ושומשמין נמי אע"פ שזריעתן מלאכה דאורייתא דכתיב לא תזרע מ"מ לא חיישינן ובלבד שישרישו לפני ראש השנה אע"ג דבאיסור זרע והא דמייתי בסוף הערל (פג·) הא דרב נחמן גבי הלכה כר"י באנדרוגינוס ובהרכבה לאו משום דאתי רב נחמן לפרושי מתני' דשביעית דלא מייתי לה אלא למימר דאף לענין ערלה הלכה כר' יוסי: קולטת · מלשון ולא את הנמר ליורה אלא כדי שיקלוט את הזרע (בפ"ק דשבת (דף יז:): **ז** אורז ודוחן · מיני קטניות הן וקורין אותן בלע"ז מיליין: פרגין · פירש בערוך מקום בלשון כנען והוא כעין רמון מלא

א) ע"ג פ"ד דף נ': ב) [עו"ג נ: ע"ש]: ג) יבמות פ"ה דף פג: ור"ה פ"א דף י': ד) [פסחים נה.]: ה) ר"ס פ"א דף יג:

פי' מהרי"ץ בן מלכי צדק

ד מזהמין את הנטיעות. פירוש מניחין צואת כלבין אצל הנטיעה כדי שלא ייבש וכנטרכין את הנטיעות בעלין כדי שלא ייבשו: וקוטמין אותן. פי' באפר כדי שלא ייבשו מלשון אפר וקטם. ויש אומרים חותכין את הנופות היבישין מן האילן: ועושין להן בתים. גרסינן [בירושלמי] מה בין המזהם לעושה לה בית מזהם אינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש אבל אינה גדילה מחמת זיהום אבל עושה לה בית עושה לה צל והיא גדילת מחמתו: ומשקין אותה. פי' הנטיעה: ר' אלעזר ברבי צדוק אומר משקה הוא את הנוף בלעז רמו. תניא ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר"א בר"ש בית שמאי אומרין משקה על הנוף ויורד על העיקר. ובית הלל אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר. אמרו בית הלל לבית שמאי אם את מתיר להן מקצת התר להן את הכל ואם אי אתה מתיר להן את הכל אל תתיר להן מקצת: **ה** סכין את הפגין. פי' מושחין את הבוסר מן החלב שלהן והתאנין כשהן בוסר נקראין פגין מלשון התאנה חנטה פגיה. סכין מלשון וסוך לא סכתי: ומנקבין אותן. פי' כדי שיכנסו בהן הגשמי' ויתבשלו במהרה הפגין: עד ראש השנה. פי' בפגין שאינם נכנסין לשביעית אלא בקיץ של ששית מתבשלין וכן דרכן ובזמן שרואה שמתאחר בשולן סכין אותן ומנקבין אותן. אבל פני ערב שביעית שדרכן להתבשל בתשרי דהיינו מאחר שנכנסה השביעית לא סכין ולא מנקבין אותן אפי' בששית ואפי' שנהגו שלא לסוך ורבי יהודה מיקל דמקום שנהגו שלא לסוך מיהא סכין דבהני פליג רבי יהודה ורבנן. אבל בפני שביעית היוצאין למוצאי שביעית כולי עלמא לא פליגי דאסור דתניא בהדיא פני ערב שביעי' שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית הכל שוין שאין סכין ואין מנקבין אותן: פ"א סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ראש השנה ואילו הפגין אם נכנסו לשביעית שוב לא סכין ולא מנקבין אותן בשביעית אפי' במקום שאין מנהגם לסוך התאנים בכל שני שבוע. ור' יהודה מיקל דמקום שאין מנהגן לסוך תאניהן בשאר כל השנים בשביעית סכין דלאו עבודה היא ואתי ר' יהודה לקולא: תני סכין את הפגין עד ראש השנה ואלו הן פני ערב שביעית שנכנסו לשביעית. פי' בין במקום שנהגו לסוך בין במקום שלא נהגו לסוך ורבי יהודה מחמיר ואמר במקום שנהגו לסוך אין סכין ואתי ר' יהודה להומרא והיינו דגרסינן בירושלמי ר' אלעזר כמתני' רבי יוחנן כהדא דתני דבי רבי פי' דתני סכין את הפגין עד ראש השנה ואילו הן פני ערב שביעית [שנכנסו לשביעית] על דעתיה דר' אלעזר לא בא ר' יהודה אלא להקל על דעתיה דר' יוחנן לא בא רבי יהודה אלא להחמיר: ר' שמעון מתיר באילן. פי' לסוך ולנקב את האילן עצמו עד ראש השנה מפני שהוא רשאי בעבודת האילן. פ"א ר' שמעון לאו אסיכה ונקיבה קאי אלא אתא לאשמעינן שאע"פ שהאילן מלא פירות שביעית מותר אתה לעשות כל עבודות הצריכות לאילן כגון קירסום פיסול זיבול. חרישה וכדתנו רבנן שבת שבתון יהיה לארץ כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט: **ו** אין נוטעין ואין מבריכין. פי' נטיעה היא אלא שנטיעה באילן והברכה בגפן כדתנן המבריך את הגפן: ואין מרכיבין. פי' מביאין ענף זית ומביאין בתוך זית אחר זו נקראת הרכבה. והגוים עושין ענף אחר כדתניא בכלאים גוי שהרכיב אגוז על הפרסקי אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו ייחור ונוטעו במקום אחר מה נפיק מינהון קדיר ופירסקא. ודתניא מזהמין בשביעית: הא לא קשיא תרי זיהומי הוו חד אוקמי אילנות ושרי. וחד אברויי אילנא [ואסור בשביעית ואסור עד ראש השנה מזהמין]: ערב שביעית פחות מל' יום. מאי טעמא דכל הני לא להו ל' יום לפני ראש השנה חשבינן שנה מאן דאמר ל' בעי ל' ול' כיצד ל' לקליטה ול' לשנה. ומאן דאמר ג' בעי ג' ול' ג' לקליטה ול' לשנה. ומאן דבעי ב' שבתות בעי ב' שבתות לקליטה ול' לשנה. אם נטע או הבריך או הרכיב פחות משיעורא דילהו לכל חד וחד כי מעמיה יעקור: **ז** האורז והדוחן וכו'. בלעז אורז ריזו דוחן מיליו: והפרגין פי' בערוך מקום בלשון כנען ובלשון ערבי כשכש. והוא ענף לא עגול כמוהו ומלא זרע כחרדל וכשמנענעו קורא קיש קיש וכשינקב יוצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושין ממנו שמן כמו השומשמין: שומשמין. שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר פי' שנחשבין

ב א [מיי' שם הל' ט ופ"א הל' ה']: ג ב מיי' פ"ג מהל' שמטה ויובל הל' ט סמג לאוין רסו: ד ג שם הלכה י': ה ד ה שם הל' יא:

*) כ"א על

*) כ"א על

ו ו מיי' פ"ד שם הלכה יא ופ"א מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכ' ח סמג לאוין רסח:

פירוש הרא"ש

(ד) ולא נהירא דהיינו מאכקין דלעיל ונראה שחותך ראשי הענפים וכו':

הגהות הרי"ל לנדא

פרק ב א] כר"ש ירושלמי מתניתא כרבנן צ"ל מתניתין דרבי כרם כרבנן מזהמין ומתליעים:

מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה: ח רבי שמעון שזורי אומר אפול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן ר' שמעון אומר אפונין הגמלונין כיוצא בהן רבי אלעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו לפני ראש השנה: ט א) בהבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דברי רבי מאיר גוחכמים אומרים שלש: י דהדלועין שקיימן לזרע אם הקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור לקיימן בשביעית התמרות שלהן אסורות בשביעית הומרביצין בעפר לבן דברי רבי שמעון רבי אליעזר בן יעקב אוסר וממרסין באורז בשביעית רבי שמעון אומר אבל אין מכסחין:

מלא זרע והזרע מתקשקש בקליפתו כעין שומשמין: מתעשרין לשעבר. כמעשר שנה שעברה אם שניה מתעשרין מעשר שני ואם שלישית מעשר ראשון ומעשר עני ומותרין בשביעית דאין בהן קדושת שביעית אם השרישו ערב שביעית לפני ר"ה מתעשרין לשנה הבאה כשעת לקיטתו אם משאר שני שבוע הוא שאינה שביעית ובפ"ק דר"ה (דף יג:) אמר (רבא) [רבה אילן] אמור רבנן [אזלינן] בתר חנטה (אילן) [וירק] בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש הני כמאן שויוה רבנן הדר אמר רבה כיון שעשוים פרכים פרכים אזול רבנן בתר השרשה ומפרש בירושלמי (הל' ה) אמר רב הונא בר חייא שאי אפשר לעמוד עליו כלומר דאין מביא שליש בבת אחת ואין נלקט כאחת אלא היום לוקטין מעט איפרכין ולמחר מעט ונמלא חדש וישן מעורבים יחד אם הילכו בהן אחר לקיטה או אחר שליש ואזול בהם בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בבת אחת זורעין אותה ומעשר פירות האילן וקטניות דרבנן הן ויכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתן (ה) פירכין נופל בקטניות כדאמרינן במסכת ביצה (דף יג:) מוללים מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב ומיהו בשביעית דאורייתא כדאמרינן בפ"ק דר"ה (דף טו:) אמינא לך מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דבנות שוח דאורייתא קשה היכן מצינו הנך חילוקין דיש בתר השרשה ויש בתר חנטה ויש בתר שליש ויש בתר לקיטה ולא מסתבר כלל למימר בשביעית בזמן הזה ורבי היא ובשלמא תבואה וזיתים (דכתיב) [דבתר] שלש ניחא דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף יג.) ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש וזיתים נמי בכלל תבואה כדמפרש שם בקונטרס (ד' יב:) ותבואת יקב ופירש שם בקונטרס דענבים בכלל זה וקשה למאי בהן שיעור [אחר] דתנן בפ"ק דמעשרות (מ"ב) מאימתי חייבין הפירות במעשרות הענבים משהבאישו וקתני התבואה והזיתים משיביאו שליש משמע דלאו שיעור [א'] הוא ומכל מקום אפשר דהבאישו דענבים אע"פ שלא הביאו שליש חשיבה כשליש דתבואה וזיתים אלא אורז וחבריו וירק ואילן מנא להו וי"ל דבאילן אזלינן בתר חנטה כדדרשינן בפרק קמא דראש השנה (דף י.) ובשנה הרביעית ובשנה החמישית פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה ופעמים שבחמישית ועדיין אסורין משום רביעית דלאחר שנשלמו ג' שנים של ערלה (זה) של רביעית דהיינו אחד בתשרי אסורין משום ערלה אם חנטו עד ט"ו בשבט ואם לאחר ט"ו בשבט חנטו מותרין ולענין הבאת שליש אין שייך לעשות דרשה זו שאין לאילנות יום קבוע בהבאת שליש לקובעו ר"ה שלהן שיחשוב שליש שלישי להבאת פירות ורביעי לשנים כמו יום חנטה דשנה שלו ט"ו בשבט שיצאו רוב גשמי שנה ורגילין אילנות להיות חונטין וכיון דגלי קרא לערלה דבתר חנטה הוא הדין לענין שביעית וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי בפ"ק דראש השנה (שם יד.) דקאמר ר' יוסי הגלילי מה גורן ויקב שגדלין על מי שנה שעברה ור"ע קאמר שגדלין על רוב מים יצאו ירקות ואורז וחביריו דבתר השרשה נפקא לן מקרא דתורת כהנים *) בפרשת בהר סיני ואין לתמוה דילפי שביעית מערלה דהכי נמי ילפינן תבואה וזיתים שאחר שליש למעשר מגלגל השנים דכתיב גבי שביעית ועוד יש לפרש דענבים משהבאישו הוא שליש שלהן וכל אותן שיעורין המפורשין בפרק קמא דמעשרות לכל (הפתות) [בפירות] הוא הבאת שליש [והא דלא תני משיביאו שליש] כדתני גבי תבואה וזיתים משום דבכולה אפשר ליתן בהן סימן חוץ מתבואה וזיתים וכן משמע בירושל' (הל' ו) דגבי התלתן משתצמח דריש לה ר' זעירא מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח רבי חנינא בשם רבי זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין והא דקאמר בפ"ק דראש השנה (דף יג:) אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזיתים בתר שליש דמדלא הזכיר ענבים משמע דהוא בכלל בתר חנטה לשון מתניתין דמעשרות נקט דלא חשיב ענבים בהדייהו ואע"ג דלענין עונת מעשרות אזלינן בכולהו בתר שליש מכל מקום לענין ראש השנה למעשר לערלה ולרבעי ולשביעית אזלינן בתר שיעורי אחריני כדפרישית מקראי ועונת מעשרות ענין אחר הוא דעד שיתבשל פרי וחזי לאכילה אין נחייבו במעשר וא"ת היכי ילפינן חיוב מעשר לשליש בתבואה וזיתים משביעית הא לא דמי מעשר לשביעית דאיכא דאזיל בתר חנטה ובתר השרשה ובתר לקיטה וי"ל משום דאשכחן תבואה וזיתים דחזי קודם הבאת שליש כדאמרינן בפרק המוציא יין (דף פ:) אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש משיר את השיער ומעדן את הבשר ואמרינן בפרק ואלו עוברין (דף מב:) עמילן של מבחים תבואה שלא הביאה שליש ומהאי ניחא נמי דקשיא ליה ספי בפ"ק דר"ה (דף יב:) אתבואה וזיתים מנא לן דאזלינן בתר שליש למקודם לכן חזו ומייתי ראיה משביעית דאפילו לשביעית לא מסערינן עד הבאת שליש כ"ש להתחייב במעשר דהא שאר אילנות דאזלינן לשביעית בתר חנטה אפ"ה לא מחייבי במעשר עד דמטי לשיעור המפורש כאן: ח כיוצא בהן. בתר השרשה דאורז ודוחן בין לענין מעשר בין לענין שביעית ודוקא ארש לזרע אבל זרעו לירק אזלינן בתר לקיטה כירק והשתא רבנן דפליגי עליה סברי דאזלינן בתר לקיטה וקשה בפ"ק דר"ה (דף יג) דפסיק [שמואל] כר' יוסי בן כיפר במקנתו השרים קודם ר"ה ומקנתו השרים לאחר ר"ה וגובר גורנו ותורם ולאו מטעמיה דאיהו סבר יש בילה ושמואל סבר אין בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי אדרבה כל שכן דהוה ניחא טפי אם היה פוסק הלכה כדברי חכמים דקא סברי פול המצרי בתר לקיטה ואפילו תמצא לומר דאיכא רבנן דברייתא דסבירא להו פול המצרי בתר השרשה לית להו גובר גורנו מכל מקום לימא הלכה כרבנן דמתניתין דשביעית והוה ניחא טפי מר' שמעון שזורי וי"ל דשמואל בא לפסוק כר' שמעון שזורי בכל דבר אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין ולאו מטעמיה דרבי שמעון משום דיש בילה וגובר גורנו ושמואל סבר אין בילה אלא משום הכל הולך אחר גמר פרי ואע"ג דבהקומץ רבה (דף ל:) מייתי הכא דפול המצרי ולא מייתי ההיא דאורז ודוחן ופרגין ושומשמין כלל מכל מקום נפקא מינה לגבי ההיא ובירושלמי (הל' ה) מייתי ברייתא דר' שמעון שזורי שם מדות אמרו חכמים בפול המצרי ובסוף פ"ח דכלאים כתבתיה: משתרמלו. אמרינן בירושלמי (הל' ה) מהו תירמלו עבדין קנקולין ופי' בערוך שהקשו ועשו כיס כמו תרמילו כלומר אימת הן כיוצא בהן בזמן שתרמלו לפני ר"ה: תני בתוספתא אמר רשב"ג לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הגמור לשעבר ועל של הכן לעתיד לבא על מה נחלקו על התורמל שבית שמאי אומרים לשעבר וב"ה אומרים לעתיד לבא פירוש לשעבר מתעשר לשעבר וגבי פול המצרי מיתניא: תניא בתורת כהנים מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זורעין וששה אוספין ולא ששה זורעין וז' אוספין: ט בצלים הסריסים. מפרש בירושלמי (הל' ו) בצלית כופראי דלא עבדון זרע וקורין אותן ליב"ש בלע"ז: פול המצרי. שזרעו לירק דאי זרעו לזרע התנן לעיל כיוצא בהן דבתר השרשה ואפילו לא מנע מהן מים נמי מתעשרין לשעבר וכיון דמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נמצאו גדילין על מי שנה שעברה ואתיא כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דראש השנה (דף יג:) באסף מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב מיוחדים שגדילים על מי שנה שעברה מתעשרין לשעבר יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה אבל ר"ע דריש מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים והן מי גשמים שרוב זרעים גדלין על ידן יצאו ירקות שגדילין על כל מים אף על האבובין הדולין ומשקין אותן תמיד כדכתיב (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק הני נמי גדילין על כל מים ניהנו מתעשרין לשנה הבאה ובירושל' (ה"ז) משמע קצת איפכא דאתיא כר"ע ולא כר' יוסי הגלילי דאמר ר' מנא כיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת בימי גשמים ומתעשרין לשעבר: ושל בעל. כמו בית הבעל דריש מועד קטן (ב.) (ו) שדה שהיא בעמק ומלוחלחת ואין צריך להשקותה ומכל מקום לירק צריכה השקאה משום הכי קתני שמנע מהן ב' עונות לרבי מאיר וג' עונות לרבנן זמן השקאתה שרגילין להשקותה קרי עונה: י ירושלמי (הל' ז) למה לי הוקשו אפילו לא הוקשו מכיון שהוקשו נעשית כשאר זרעוני גינה שאין נאכלין כילד הוא בודק רבי יוסי בר' חנינא אומר עוקצו אם מתאהה אסור ואם לאו מותר פי' עוקץ בדלעת במחט אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור ואם אין מתאחה מותר: התמרות. פי' בערוך הציץ קודם שיפתח דומה לתמרה כדאמרי' עלתה בו תמרה בפ' לולב הגזול (לג.) וי"מ תמרות כעין לולבי גפנים כדתנן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי צלף דמתעשר תמרות ואביונות: מרביצין. בשדה לבן כלומר משקין שדה לבן והכי תניא בהדיא בפ"ק דמו"ק (ו:) מרבילין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד וסריך והתניא אין מרבילין לא במועד ולא בשביעית ומשני הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן הא דקתני מרבילין בשביעית דרבנן והוא ר' שמעון למתניתין ואידך ר"א בן יעקב דאסר וברוב ספרים גרסינן התם והתניא בין במועד ובין בשביעית. והא דשני הא רבי אליעזר בן יעקב היינו דתנן רבי אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקה את כל השדה זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקום במועד וחכמים מתירין בזה ובזה ולפי גירסא זו ההיא דקתני מרבילין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד ר' אליעזר בן יעקב וזה אי אפשר להיות דבמתניתין גבי שביעית תנן רבי אליעזר בן יעקב אוסר אלא כן הוא הגירסא כדפרישית ובירושלמי (שם) אמרינן אתיא דרבי שמעון כרבנן ודרבי אליעזר בן יעקב בשיטתיה דתניא תמן מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה: ממרסין באורז. שמשקין עפר האורז ומערבבין המים בעפר מלשון נתנו לממרס (יומא דף מג:): אבל לא מכסחין. שאין חותכים עלים של אורז מלשון לא תזמור (ויקרא כה) תרגום לא תכסח: תניא בפ"ק דמו"ק (ו:) מרבילין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא שמרבילין בשביעית כדי שיצאו למוצאי שביעית:

הפרישו קודם ראש השנה דינם במעשרות כדין שנה הבאה ואם נזדמן שתהיה שנה הבאה שביעית יהיו אסורין בשביעית ומותר לכנוס אותם לקיום אבל דינן כדין פירות שביעית: ח זרעו לזרע. פירוש שזרעו לזרע לקחת ממנו זרע ולא לאכילה: האפונין הגמלונין. הם הגסים וכבר פירשנוהו: משתרמלו. פי' משיכנסו בלקלוקן ותורמל בלשונם הוא כלי עור יעשוהו הרועים והולכי דרך לתת בו לידם ולרכיהם והולין אותו על צוארן והוא מדמה אליו המכסה אשר על האפונים מפני שהיה תבנית הכלי ההוא בזמנם כתבנית קליפת האפונים ואין הלכה כר' שמעון שזורי: ט ענין הבצלים. כשימלאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ ילמחו ויוליאו פרחים מכפנים ויש ממנו מין שאין דרכו כך והוא נקרא בצלים סריסים המשילו אותם לסרים שאינו מוליד ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה ומפני זה אמר בהפכו ושל בעל: ופירוש שתי עונות שתי שעות ימנע מהם שתי השקיות מפני שישקו אותם לימים ידועים אבל מונעים מהם המים כשיהיו נגמרים וירצו לעקור אותם מן הארץ וענין שאמר לשעבר ולהבא ובשביעית מבואר היטב מן הדברים אשר הקדמנו (מ"ז) בענין האורז והדוחן והל' כחכמים: י הקשו. יבשו: ואם לאו אסור לקיימן בשביעית. מפני שהפירות שביעית אסור לגנוז אותם ולהניחם לזריעה כמו שיתבאר והתמרות הם הלולים והגלגים: מרביצים בעפר הלבן. מזין רסיסי מים על העפר הלבן ונקרא עפר לבן המקום שיש בו אילנות מרוחקות עד יהיו עשרה מהם ביותר מבית סאה וכשיהיו קרובות זו מזו הכל מסכימין שמותר להרביצם שאינה עבודה: וממרסין. ידוע. ועוד יתבאר שפירות שביעית והתבואה אסור ללקטם ולקצרם כדרך שעושין בשאר השנים וכבר בארנו בכלאים שמלת כסוח כריתת הנטישות היוצאות תרגום תזמור (ויקרא כה) תכסח אר"ש זה שהתרנו לו למרס האורז בשביעית ואע"פ שיעשה כן בשאר השנים אל יעלה בלבך שהתירו לו כל הענינים באורז בלא שינוי ומותר לו כמו כן לנכשו אבל הוא אסור בשביעית כמו שאר למח והזרע שאסיר לנכשו ואין הלכה כר' אליעזר בן יעקב והלכה כר' שמעון שאוסר נכוש האורז:

שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן. ונמי שביעית בזמן הזה ... מתעשר לבא ותירצו זרעו ...

מהימתי

ויוחדין שחיין ממי גשמין שעברה מתעשרין לשעבר יצאו ירקות האיל וחיין ממי גשמין הבאה את מהלך להן לבא והקשו והרי פול המצרי זרעו לזרע זרעו לירק מתעשר לבא ותירצו זרעו לזרע הוא [חי] ממי שנה שעברה. זרעו לירק הוא חי ממי גשמין הבאה: ושל בעל. פי' בצלין של בעל פי' של ארץ חרושה ומיושבת כדכתיב כי יבעל בחור בתולה: שמנע מהן מים ב' עונות. לפני ר"ה. מתעשרין לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר וחכמים אומרים שלש עונות. פי' זמן השקייתה כפי שהיתה נהונה: י הדלועין שקיימן לזרע. פי' קיימן לאסוף את זרען אם הקשו לפני ר"ה מותר לקיימן מאחר שהקשו נעשו כשאר זרעוני גינה שאין נאכלין וכיצד הוא יודע אם הקשו ואם לאו א"ר יוסי בר' חנינה עוקצו. פי' עוקץ בדלעת במחט אם נתאחה עדיין לח הוא ואסור. ואם לא נתאחה מותר: התמרות. פי' הציץ קודם שיפתח דומה לתמרה כדאמרינן נקטם ראשו ועלתה בו תמרה: מרביצין בעפר לבן משקה את שדה לבן דברי ר' שמעון ר' אליעזר בן יעקב אוסר ר' אליעזר כדעתיה דתנן במשקין ר' אליעזר בן יעקב אומר מושכין מים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את השדה כולה. ואמרי' ת"ר מרביצין שדה לבן בשביעית [והתניא אין מרביצין וכו' הא] רבנן פי' ר' שמעון ואידך ר' אליעזר בן יעקב ת"ר מרביצין שדה לבן בערב שביעית בדי שיצאו ירקות בשביעית. ממרסין באורז בשביעית. פי' משקן עפר האורז וממרסין עפרה כדי שלא ייבש מלשון נתנו לממרס אבל לא מכסחין פי' להתוך עליו של אורז:

מאימתי

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"א מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה י ומיי' פ"ד מהלכות שמטה ויובל הלכה יד סמג לאוין רסח:

ח ב ג שם הלכה ח ופ"א מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה י:

ט ד מיי' פ"ד מהלכות שמטה ויובל הלכה יח סמג לאוין רסח:

י ה מיי' פ"א שם הלכה ט סמג לאוין רסז:

יא ו שם הלכה טו:

פירוש הרא"ש

(ה) ובשביעית בזמן הזה מיירי ורבי היא דאמר בפרק השולח דנוהגת מדרבנן ובת"כ אסמכוה אקרא דתניא מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין בשהשרישו לפני ראש השנה שכונסים אותם בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעי' יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת שש זורעים ושש אוספים ולא שש זורעים ושבע אוספים: (ו) כמו יבעלוך בניך מתרגמינן יסיתנון כלומר שדה בנויה יפה שאין צריך להשקותה שתבואתה גדלה על מי גשמים ומיהו לירק צריכה השקאה ולא כולי האי כמו שאר גנות:

*) פי' לעיל בפירוש הר"ש:

מסורת הש"ס

א) ר"ה דף יג:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

שנחשבין משנת ו' ואם לאו אסור בשביעית ובשנת מעשר מתעשרין והכא כגון שהשרישו בשנה ו' נידונין כמו ו'. גרסי' בר"ה (י"ג:) אמר (רבא) [שם איתא רבה] אמר רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזיתין בתר שליש וירק בתר לקיטה הני כמן שוינהו רבנן. הדר אמר רבא מתוך שעושין ערונות ערונות וערוגה זו מתמלאת ומביאה שליש ועדיין זו לא נתמלאת הכל לפי שומן המקום כיון שהשרשתן כאחת אמור רבנן בתר השרשה בין לשביעי' בין למעשר: ח ר' שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לשם זרע מתחלה כיוצא בהן. פי' שוה לאורז ודוחן ומתעשר לשעבר ומותר בשביעית אבל אם זרען לאכלו ירק בשעת לקיטתו עישורו כירק: ר"ש אומר הגמלונין כיוצא בהן. ואזלינן בתר השרשה ומתעשר לשעבר ומותרין בשביעית: רבי אליעזר אומר וכו'. כלומר אימתי האפונין והגמלונים מתעשרין לשעבר כשתירמלו לפני ר"ה פי' הקשו ועשו כמין כיס כמו תרסילו. ירושלמי מהו תרמלו עבדין קנקולין. תניא אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו על הגמור שלשעבר ועל העשבין שהוא לעתיד לבא. ועל מה נחלקו על התרמל שבית שמאי אומרין לשעבר ובית הלל אומרין לעתיד לבא. ת"ר בסיפרא מנין לאורז ולדוחן ולפרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה כתוב אתה בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה ובשביעית יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זרעים וששה אסיפים לא ששה זרעים ושבעה אסיפים: ט בצלים הסריסים גרסינן בצלין הסריסין אילן בצליא בוכראי דלא עבדין זרע בלעז קיפיצי: ופול המצרי גרסינן בכלאים א"ר יונה בצוראה הרין פולא מצראה כד הוא רטב אינון צווחין ליה לובי וכד הוא נגיב צווחין ליה פול המצרי: שמנע מהם מים ל' יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר. שהוא חי ממי שנה שעברה ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה שהן חיין על מי שנה הבאה והן כירק וירק מנין שבשעת לקיטתו עישורו דכת' מגרנך ומיקבך מה גורן

א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות · לאחר שהוציא אשפות לרשות הרבים כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה כונסו למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה עד שהוא [מפוזרו] בשדה לזבלה וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור שלא יאמרו לזבל שדהו הוא מוציא ופלוגתא בירושלמי (הל' א) אם מותר לעשות אשפה על פתח חצרו על שלא פסקו עובדי עבודה ופריך בירושלמי (שם) מעתה אפי' משפסקו, עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא ומשני יודעין בני עירו אם יש לו בית השלחין אי לא (א) אמר רבי יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברים ושבים :

פרק שלישי

א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות משיפסיקו *עובדי עבודה דברי ר"מ ר' יהודה אומר משייבש המתוק ר' יוסי אומר *משיקשר[א]: **ב** [ב]עד כמה מזבלין עד שלש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך [ג]מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות ר"ש אומר אף על האשפתות : **ג** [ד]עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יתר מכן *מחציב דברי רבי שמעון וחכמים אוסרין [ה]עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה [ו]עושה א) אדם את זבלו אוצר ר' מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה [ז]היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך ר' אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע : **ד** [ח]המדייר (ג) את שדהו עושה סהר לבית סאתים עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית נמצא מדייר בית ארבעת סאין רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמונת סאין [ט]היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין [י]ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין : **ה** [כ]לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש שיעורן

א בידוע שעבודת הארץ בשנה שביעית אסור ולזבל השדות נחשב מכלל עבודת הארץ ומפני זה אין מותר בשנה שביעית להוציא זבל לעשות ממנו אשפה חוץ למדינה עד זמן ידוע מהשנה ור"מ אומר שהזמן ההוא הוא כשיסלקו עובדי הארץ מעבודתם בשנה שביעית שקודם זה יחשוב כל הרואה אותו נושא הזבל שהוא מוליכו לעבודת האדמה ושהוא מעובדי עבודה : ואמר ר' יהודה שאסור לו להוציא זבל ולעשות אשפות ממנו בשנה שביעית עד שיבש המתוק והוא הנקרא בערבי חנט"ל ובלע"ז קולק"ו ינטיד"א שבזמן ההוא אין מזבלין הארץ לעבודה: ואמר רבי יוסי מעט שיקשר המתוק ונקרא מתוק מפני שהוא מר כמו שיקראו לעור סגיא נהור והלכה כר' יוסי: **ב** המשפלות. הוא הכלי שנושאין בו הזבל ולתך חצי כור וכבר זכרנו פעמים רבות שהכור ל' סאה ובארנו שיעור הסאה בסוף פאה (מ"ז) ופירשנו כמו כן פעמים רבות שבית סאה חמשים על חמשים אמה : פירוש מוסיפין על המשפלות הוא שישימו באשפה יותר מעשר משפלות ואין מוסיפין על האשפתות הוא שלא יתן בשיעור בית סאה יותר משלש ור' שמעון מתיר להיות בבית סאה יותר משלש אשפתות ואין הלכה כר' שמעון : **ג** עד שיעמיק שלשה . ר"ל כשיהיה יותר משלש אשפתות לבית סאה אינו מותר לו עד שיעמיק מקום האשפה או יגביה כדי שיראה שאין מחשבתו וכוונתו לתיקון הארץ ועבודתה אלא לאסוף הזבל: היה לו דבר מועט. ר"ל כשיהיה לו בתוך שדהו בשביעית זבל מועט מותר לו להוסיף עליו מעט מעט עד שיעשה אשפה בזמן שיהא מותר להוציא הזבלין לאשפות ור' אלעזר בן עזריה אינו מתיר זה שמא יאמר הרואה אותן לעבודת הארץ נתכוין ר' אלעזר בן עזריה יחייבהו להוציא עשר משפלות כאחת עד שיודע לכל שהוא עושה אשפה ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' אלעזר בן עזריה והלכה כחכמים : **ד** המדייר את שדהו. שיתן בה דיר עד שתזדבל שדהו. וסהר הוא גדרות לצאן ששם יאספו הצאן ואמר כשירצה לזבל שדהו בשנה שביעית יעשה הגדרה שיעורה כבית סאתים ויכנים בה הצאן כדי שיזבלו וכשירבה הזבל יסיר השלש קירות ויעזוב הרביעי ויחזיר השלש קירות מאחורי המקום ההוא אל הצד האחר ויהיה כמו כן סהר מבית סאתים מצד אחר נמצא מדייר בית ד' סאין ויהיה קיר אחד מארבע קירות של סהר משותף בין הסהר הראשון שיש בשיעורו בית סאתים ובין הסהר השני העשוי מצד השני והיא רוח האמצעית שזכר: ורבן שמעון בן גמליאל אומר כשיעשה סהר מבית סאתים כמו שהותר לו לעשות סהר שני מן הצד האחד כן מותר לו לעשות סהר מכל צד מצדי הסהר הראשון ויהיה בית שמונה סאין חוץ מהסהר הראשון. ותנא קמא אומר כשתהיה השדה כולה בית ד' סאין אסור לו לעשות בהם סהר של בית סאתים וסהר אחר בלדו שימלא השדה כולה דומן ונראה שנזדבלה בשביעית ויספיק לו להוציא הדומן מן הסהר ולעשות ממנו אשפה כפי מה שהתנה בעשיית האשפתות במנינם ושיעורם ואין הלכה כרשב"ג: **ה** מחצב. מקום בתוך שדהו יחצב ממנו האבנים מפני שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע: ג' מורביות. שלשה

משיבש המתוק · הוא הזבל שמבשל וממתק את הפירות ובירושלמי (שם) אמרינן משיבש המתוק פקע אמר רבי מנא הכן פקועה דבקעתא כלומר ביקוע השדות ובערוך פירש בשם הר' דניאל כמו פקועות שדה (מלכים ב ד): משיקשר · מפרש בירושלמי (שם) משיעשה קשרים קשרים (ב) אמר ר' חוניא מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש ותניא קרובים להיות דבריהם שוים : **ב** עד כמה מזבלין · משיבש המתוק לרבי יהודה ולר' יוסי משיקשר : משפלות · פי' בערוך קופות גדולות שמוציאין בהם זבלים ובלשון ישמעאל נקרא מספל והביא הא דאמר בויקרא רבה בפרשת זאת תהיה אמר רבי חנין דציפרי תלולית זו של עפר מה הטיפש אמר מי יכול לסייפה אבל פיקח אומר ולא אחד נברה אף אני קולה ב' משפלות היום ושתים למחר עד שאני מסייפה : של לתך לתך · כל משפלת מחזקת לתך דהיינו חצי כור וזהו משוי של חמור כדתנן בפרק השוכר את האומנים (דף פ·) : מוסיפים על המשפלות · לעשות אשפה גדולה אפילו של ב' אשפות ויותר ואין מוסיפין על האשפות יותר משלש אשפות לבית סאה משום דמחזי כמזבל שדהו ורבי שמעון שרי דכיון דאשפה היא שהזבל צבור לא מיחזי כמזבל: **ג** יותר מיכן · כלומר אפי' יותר מג' אשפות לבית סאה מותר לעשות ור"ש לטעמיה ואף על גב ב] דהוה ליה רישא הדר תנייא הכא לפרושי מילתייהו דרבנן דאסרי עד שיעמיק או שיגביה ואז לא מיחזי כמזבל ובירושלמי (הל' ב) פריך לה ולמה תניתא תרי זמנין (אמר ר' ירמיה) כאן בפוחת מן המשפלות ברם הכא בעושה בכשיעור ותני כן על דר"ש ובלבד שלא יפחות לאשפה מג' משפלות וקלא נראה דגרס ברם התם בקמייתא בכשיעור עשר משפלות לאשפה אבל הכא בפחות מי' כדתני עלה ובלבד שלא יפחות מג' משפלות וס"ד דכיון דליכא עשר באשפה אם ה"ה עושה יותר מג' אשפות לבית סאה היה נראה כמזבל שדהו : עושה את זבלו אוצר· דאותן ג' אשפות לבית סאה אם בא להניחן במקום א' בשדה דהיינו [ל'] משפלות או אפילו ק' משפלות במקום א' מותר ולא תימא כי היכי דאסרי רבנן יותר מג' אשפות לבית סאה הכא נמי אסור במקום אחד יותר משיעור ג' אשפות קמ"ל דמותר:ורבי מאיר אוסר· משמע בירושלמי (שם) בעושה יותר מכשיעור דהיינו יותר משלשים משפלות אבל בכשיעור בג' מקומות מותר במקום אחד לא כל שכן ובפ"ק דמו"ק (דף ד': ועי"ש) פריך אהא דרבי מאיר דאמר עד שיעמיק שלשה והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן וחד אמר זבלו מוכיח עליו ובירושלמי נמי משני הכי שלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושין אשפה והא דמייתי [הך] למועד קטן ולא מייתי מרישא וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה משום דבעי לאקשויי דרבי אלעזר בן עזריה אדרבי אלעזר בן עזריה: היה לו דבר מועט מוסיף והולך·בירושל'(שם) פתר לה ב' פתרים כשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית ג] הרי זה מוסיף עליו והולך משיפסקו עובדי עבודה ראב"ע אוסר מאי טעמא שמא לא ימלא זבל ונמלא מזבל אותו המקום פתר ליה פתר הורין כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ד] ערב שביעית ומבקש להוציאו לתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה ראב"ע אוסר מ"ט שמא לא ימלא זבל ונמלא מזבל אותו המקום ולא כבר מזובל הוא מערב שביעית רבי ירמיה ורבינו בשם ר' חייא משום מראית העין עד שיוציא עשר משפלות כאחת ולית להו לרבנן מפני מראית העין א"ר אידי שלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה אשפה : או עד שיתן על הסלע·אמרינן בירושלמי (שם) הכל מודין שאם היה לו שם אבנים או צרורות או סיד או גפסים מותר : **ד** המדייר את שדהו · בירושלמי (הל' ג) פריך תמן תנינן שדה שנתקווצה תזרע במוצאי שביעית נטייבה או נדיירה לא תזרע למוצאי שביעית ומשני א"ר יונה כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו כלומר הא דנקט ליגנא דמדייר לא שיעשה להניחה כך השדה מזובלת דלא נקט מדייר אלא בלשון העמדה בעלמא שלאחר כך מאסף כל הזבל ועושה ממנו שלש אשפתות לבית סאה כשיעור של מעלה: סהר· היקף של מחיצות סביב הצאן ואמרינן בירושל' (שם) בכל עושין סהרין [במתגלגלות] ובקש ובאבנים אפי' שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה[ובלבד שיהא בין סהר לסהר כמלוא סהר אותו המקום]חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא הצאן דרך עליו : עוקר ג' רוחות · כשנתמלאה זבל עוקר מן הסהר שלש רוחות וזוקפו לצד אחר של אמצעית ומדייר שם כמו כן בית סאתים ועושה אשפתות בתוך שדהו כמו שאמרנו למעלה ג' ג' אשפתות לבית סאה : נמצא מדייר בית ארבעת סאין · סאתים מצד זה של אמצעית וסאתים מצד אחר ואשמעינן מתני' דשרי לדייר בית ארבע סאין קודם שיעשה ממנו אשפתות בשדה אבל טפי לא שלא יאמרו לדייר שדהו מתכוין ורשב"ג שרי עד ח' סאין וכל זה בשדה גדולה שעדיין נשארה ממנו הרבה שלא נדיירה : רשב"ג אומר בית ח' סאין · בירושלמי (שם) תני רבי שמעון בן אלעזר אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ד' סהרין [מד' רוחותיה של ח' סאין] : היתה שדה ובית ד' סאין · והא דאמרן היינו בשדה של ס' סאין אבל מכוונת של ארבע סאין משייר מקצת : מפני מראית העין שלא יהא נראה כמזבל שדהו אם היה עושה כולה סהר : כדרך המזבלין · ג' אשפתות לבית סאה : **ה** מחצב · גור שחוצבין ממנו אבנים לבניין קרוי מחצב מלשון ואבני מחצב (מ"ב יב) ופעמים שהגור מכוסה בארץ ואין ניכר על פני השדה עד שחופרין ומגלין אותו וזהו לשון פתיחה ויש שמגולה מקצתו וכשלא התחיל לפותחו מערב שביעית ובא לפותחו בתחלה בשביעית אסור לפותחו אא"כ יש בו מן הפתוח ומגולה כדי לחצוב ממנו שלש מורביות כלומ' שלש שורות של אבנים · מורביות לשון נדבכין שיש בכל אחת ואחת מן המורביות שלש אמות אורך ורוחב על רום ג' דהיינו כ"ז אבנים של אמה על אמה לכל מורביות ומורביות וכן היה דרכן לסדרן בשדה לאחר חציבתן לג' שורות של ג' ג' שהם ט' אבנים ויש כיולא בהן ג' שורות סדורות זו על זו דהא ברום שלש קתני הרי כאן שלשה פעמים בכל אחת ולכאורה ליגנא דמתני' משמע כ"ז לג' המורביות ושמא כל אבן ואבן היתה של אמה על אמה ברום ג' אמות שכן דרך לחצוב בתחלה וניחא ספי לפי שהאבנים ארוכות קורלין להן מורביות מלשון מורביות של תאנה דפרק ב' דתמיד (מ"ג) מורביות של ערבה דפ' לולב וערבה (דף מה·) וטעמא דמתני' דלא יפתח שלא יאמרו לתקן שדהו הוא מכוין להיות ראוי שדהו לזורעה בשביעית אי נמי כמאסף נגלות המחצב יאמרו עודר כדי לזרוע אבל בשיש מקום מגולה שראוי לחצוב כל כך אבנים מידע ידעי דלצורך אבני בנין עביד ואיכא דשרי בתוספתא אפילו מתכוין לעשות שדה לצורך מוצאי שביעית ולא חיישינן למיחזי כמתקן לצורך שביעית כיון דאיכא שיעור מרובה כל כך לא חשו למראית העין משום דמאן דחזי קאמר לצורך אבנים לבנין קא עביד ויש (מפרשים) ה] עוד לא יפתח אדם מחצב לכתחלה אלא אם *) יש בו כמה שחצב ממנו קודם שביעית כ"ז אבנים דאילו פחות מיכן חייב השתא כחוצב בתחלה אבל אין לשון התוספתא משמע כן דקתני סיפא סלע שנוף על גבי הארץ ואיגד יוצא ממנו אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור:תניא בתוספתא(פ"ג)לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיה בו ג' מורביות שהן ג' על ג' ברום ג' [א"ר יוסי בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה מותר אמר רשב"ג] בד"א בזמן שאינו מתכוין לעשות שדה אבל בזמן שהוא מתכוין לעשות שדה אפילו כל שהוא אסור (ד) והך ברייתא קשה טובא דקאמר אפילו דבר מרובה מותר משמע שהיא רבותא ולהרבה בדבר מרובה אית לן להתיר טפי כדמוכח מתני' עד שיהא בו ושמא משום דדינו של מחצב שלא ליטול כולו כדתני סיפא דמתני' פחות מיכן מחצב

*) [כן]

פי' מהר"י בן מלכי צדק

פ"ג א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות משיפסקו עובדי עבודה. פי' שהיו מוציאין זבלין כדי שיהא נישוף ברגלי האדם וברגלי הבהמה והיו אומרים ... לאשפה ... : **רבי** יהודה אומ' משיבש המתוק. פי' הזבל שהוא ממתק ומבשל הפירות : **רבי יוסי** אומר משיקשר. פי' ... ובלעז זבל ... נקרא ... ירושלמי אמר רבי מנא פקועא החן ... דבקעתא ... ביקוע השדות . והר' דניאל פירש ... השדה ממש ... מתוק ששנינו: **משיקשר** מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש ... המתוק לר"י ומשיקשר לר' יוסי : **ב** מזבלין עד כמה ... מזבלין עד ג' אשפתות לבית סאה ... לכל אשפה י' משפלות . בויקרא רבה ... א"ר חנין ... תלולית זה ... מה הטיפש אומר מי יכול לסייפה אבל פיקח ... ולא אחד ... אף אני קוצה ... משפלות היום ... למחר עד שאני ... פי' קופות שמוציאין בהן זבלין ובלשון ישמעאל ... ובלעז ... **של** לתך לתך. פי' כל משפלת ... דהיינו חצי כור ... הוא משוי ... דתנן בב"מ ... השוכר את ... להביא לתך ... דהיינו מ"ו ... מוסיפין על המשפלות. פי' עושין ... אשפה יותר ... משפלות ס"א ... את המשפלות ... אבל אין ... ומסתבר ... וכמה ... סאה ... לחמור ... עושין יותר ... אשפתות . רבי ... אומ' אף על ... מוסיפין: ... **עושה** אדם את ... יתר מיכן ... יותר מג' ... ר' שמעון ... דשרי לעיל ... אוסרים ... מיכן עד ... ג' טפחים ... שיגביה ... : **עושה** ... זבלו אוצר . ... בתוך ... כמו שהיה ... לאוצר ולא ... דילמא אתי ... שדהו וכו' : ... דבר מועט. ... לו מעט זבל ... שדהו מוסיף ... ר' אלעזר ... אוסר . מאי ... שמא לא ... זבל ותמצא ... אותו המקום ... עד שיעמיק ... קשה והלא ... נראה ... ועודר קי"ל ... מפני מראית ... פריק ר' אידי ...

... מוכיחין עליו שעושה אשפה : **או עד שיתן על הסלע** . ירושלמי הכל מודין שאם היה לו שם אבנים או צרורות או סיד או גיפסים מותר בלא העמיק: **ד המדייר** . קתני המדייר למימרא דמותר לדייר ... נטייבה או נדיירה למימרא דאסור . א"ר יונה כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו שהיא ד' סאין עושה סהר בית סאתים . תניא בכל עושין סהרין במחצלות ובקש ובאבנים אפילו [שלשה] חבלים זה ... מזה . אותו המקום . פי' היינו בית סהר חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא הצאן דרך עלי' . נתמלאת מן הזבל עוקר מתוך הסהר ג' רוחותיו ועושה אשפתות בתוך שדהו פי' בתוך בית סאתים כדרך המזבלין ... מזבל בית ד' סאין : **רבן** שמעון בן גמליאל אומר בית ח' סאין . תניא ר"ש בן אלעזר אומר אם רצה תוקע יתד בשדהו ועושה ד' סהרין בד' רוחותיה ויבוא לדייר ח' סאין : **היתה** שדהו . פי' זה שאמרו ... בית ד' סאין כששדהו בית ה' סאין או יותר שישאר מקום מן השדה שאינו מזובל אבל בשדה מכוונת בית ד' סאין כשמוציא הזבל מן החצר לא יזבל כל בית סאתים אלא משייר ממנו מקצת מפני מראית העין ... נראה כמזבל שדהו אלא כמטהר סהרו מזבלו שלא יטנפו הצאן בזבלים . תניא בתוספתא היתה כל שדהו בית סאתים לא יעשה כולה סהר אלא משייר ממנה מקצתה מפני מראית העין ומוציא מן הסהר ונותן ... שדהו כדרך המזבלין : **ה לא** יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו . פי' מי שיש לו בתוך שדהו מקום של צור ורוצה לחוצבו וליקח חצור ואחר כך ליזרע שם אם יש שם ג' סלעים שהן ג' אמות אורך ברוחב ... על רום ג' אמות שיבואו כ"ז אבנים כל אבן אמה על אמה ברום אמה . כיצד עושה ג' רצועות שכל רצועה רחבה אמה וארכה י' ורומה ג' ומן זו הרצועה החוך רומן והביאם בתוך אמה יבואו מן רצועה ...

עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פ"ג ... : ב ג ... : ג ד ... : ד ה ... : ה ו ... : ו ח ... : ז ט ... : ח י ... : ט כ ...

עשרים ושבעה אבנים: ז גדר שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו שיעור גדר עשרה טפחים פחות מיכן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל: ז אבנים שזעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ אם יש תחתיה סלע או קש הרי אלו ינטלו: ח אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית ולא יסמוך בעפר אבל עושה הוא חייץ וכל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תנטל: ט אבני כתף באות מכל מקום והקבלן מביא מכל מקום ואלו הם אבני כתף כל שאינה יכולה להינטל באחת יד דברי ר"מ רבי יוסי אומר אבני כתף כשמן כל שהן נטלות ב' ג' על הכתף: י הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר' יהושע ר' עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלים ברשות הרבים כך לא יתקנו מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין וכן החופר בור ושיח ומערה:

פרק רביעי

א בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים בתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס משרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות: ב שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטייבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית שדה שנטייבה ב"ש אומרים אין אוכלין

אחת ובפרק השולח (דף מד:) ובפרק כל פסולי המוקדשין (דף לד:) אמרינן נקטינן הסיבה ומת נטו זורעה : בטובה · שאין מחזיקין טובה לבעלים דרחמנא אפקרינהו (ב): חילוף הדברים. דבית שמאי לקולא ובמסכת עדיות היא שנויה (פרק ה מ"א): ג חוכרין· מקבל עליו בכך וכך כורין לשנה שדה חרושה בשביעית לזורעה למוצאי שביעית אע"פ שגורם לנכרי לחרוש בשביעית (ג) ומחזיקין ידי נכרים פליגי (ירושלמי הל' ג) ר' חייא ורבי אמי חד אמר חרוש בה שבאות ואנא נסיב לה מינך בתר שמיטתא תרגא אמר אייסר מאן דאמר תרוש בה שבאות מהו שואלין בשלומן אייסר ומאן דאמר אייסר מהו שואלין בשלומן שואלין בשלום ישראל שלום עליך (ד) וסוגיא דהניזקין (דף סב.) כמאן דאמר אייסר לא צריכה למימר להו אחזוקי בעלמא והתם פריך השתא אחזוקי מחזקינן להו שואלין בשלומן מיבעיא ולא מסני כלמסני בירושלמי (שם) שואלין בשלום ישראל החשודים על השביעית אלא מסני רבינא לא נצרכה אלא ליום חגם דתניא לא יכנס אדם לביתו של נכרי ביום חגו ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש : ד מדל · (ה) לשון דלדול שמדלדל שדהו מן הזיתים כדמפרש שהזיתים מקורבין יותר מדאי נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד כדי שיגדלו וקא סברי בית שמאי דגומם שקוצץ הזיתים והשורש נשאר בארץ דאם היה חופר ומשרש היה נראה כעבודת קרקע ובית הלל לא חיישי לשנים אבל במחליק כגון שלשה זה בצד זה דיש יותר מדאי קרקע חלקה אמרי' לעבודת קרקע מתכוין ובשל חברו לא חיישינן דכיולא בו אמרינן לעיל בכמה דוכתין וידעי דלעצים נתכוין : ה לא יחפה בעפר · הביקוע שמתקן בכך (ו) אבל מכסהו בעפר ובקש שאינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש:בתולת שקמה · שלא נקצצה מעולם (ז) ובפי' קמא דנדה (דף ח:) תניא ג' בתולות הן וקא חשיב סך : ו המזנב · פי' בערוך מקצץ מקצת הענפים מל' ויזנב (דברים כה): ירחיק טפח· שמגביה טפח מן הארץ וקוצץ ולא יגום מעל הארץ משום עבודה : שנפשח · נסדק מלשון ויפשחני (איכה ג): שיעלה·שיתחבר מה שנפשח : ז מאימתי אוכלין·(ט) משום דדרשינן לאכלה (ויקרא כה) ולא להפסד כדאמרינן בפ' מקום שנהגו (דף נב:) ומהאי טעמא (*) אמרינן בהגוזל קמא (דף קב·) ובסוכה (דף מ:) אפקטויזין ומשרה וכביסה ואם היה אוכל קודם שיתבשלו היינו להפסד: הפגין· מלשון התאנה חנטה פגיה(ש"ה ב): משיזריחו · משיתחילו לבשל מלשון ויזרח לו השמש (בראשית לב) : אוכל פתו בהן בשדה · אבל ללקט כל התאנה ולהכניס לביתו אינו רשאי עד שיהיו גמורין: ביחלו. אמר רבה בר בר חנה משילבין ראשיהן בנדה (פ"ה דף מז·) בירושלמי (הלכה ו) מהו ביחלו אמר רבי חייא בר בא כמה דאת אמר וגם נפשם בחלה (זכריה יא) כלומר שלא נתבשלו יפה:חייב במעשרות· כדתנן במס' מעשרות (פ"א משנה ב) התאנים משיבחילו : ירושלמי (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול וכתב מן השדה תאכלו את תבואתה (שם) ר' חייא בר אבא אמר ב' תבואות הן אחת בבית ואחת מן השדה:ח משהביא מים · שכותשו ומוציא ממנו משקה אוכל בו פתו בשדה דאין זה איבוד כדאמר בירושל'(שם) א"ר בון שכן דרך הקיהות אוכלת אותן:הבאיש·בפ"ק דמעשרות (שם)גבי ענבים משהבאישו מפרש בירושל'(שם)ר' זעירא בשם ר' יוסא משיקראו באושה והיינו כשמתחילין להתבשל : ט רביעית לסאה · שבסאה זיתים יכול לסחוט מהן רביעית לוג והיינו בתחלת הגמר : ואוכל בשדה · דדבר שדרכו לאכול הוא אבל לסוך לא דהוה ליה כיין ותומץ דאין סכין דבר שאין דרכו לסוך כדתנן לקמן בפ"ח (משנה ב) : הכניסו חצי לוג · שנתבשלו מעט יותר עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה : הכניסו שליש · שהביאו שליש ממה שעתידין ליגדל אי נמי שליש ממה שמוציא לסאה כשנתבשלו יפה יכול להוציא עכשיו (יא): כן עונתן של שביעית ואין אוכלין מהן בשביעית עד שיגיעו לעונת המעשרות משום דכתיב לאכלה ולא להפסד דדוקא תאנים וענבים וזיתים רגילין לאכול [קודם] בישולן : תניא בתורת כהנים תהיה כל תבואתה לאכול מלמד שאינה נאכלת אלא תבואה מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית משיזריחו הפגין אוכל בהם פתו בשדה וכולה כדתנן הכא : י מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית · בפ' מקום שנהגו (דף נב:) אמרינן משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד : משיוציא · פרי והתם מפרש בקונטרס משיוציאו תחלת העלין

פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובית הלל אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה ר' יהודה אומר חלוף הדברים זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: ג תוכרין נירין מן הנכרים בשביעית אבל לא מישראל א) ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום : ד המדל בזיתים ב"ש אומרים יגום וב"ה אומרים ישרש ומודים במחליק עד שיגום אי זה המדל אחד או שנים המחליק שלשה זה בצד זה בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חבירו אף המחליק ישרש : ה המבקיע בזית לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש ג) אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה ר' יהודה אומר כדרכה אסור אלא או מגביה י' טפחים או גומם מעל הארץ: ו המזנב (ח) בגפנים והקוצץ קנים רבי יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף: ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגים משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה ביחלו כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהם *בשאר שני שבוע חייב במעשרות: ח הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה הבאיש כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייבין במעשרות: ט זיתים משיכניסו רביעית לסאה (י) פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו שליש כותש בשדה וכונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהם *ושאר שני שבוע חייבים במעשרות ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות כן עונתן לשביעית : י ג) מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציא ב"ה אומרים החרובין

וכבר בארנו פי' בטובה שהוא גמילות או שבח וכאילו עושה לו שאלתו ואין הלכה כרבי יהודה : ג נירין. הארץ המהופכת בחרישה אין שוכרים אותה מישראל כדי שיזרענה במוצאי שביעית להיות קנס להם מפני שעבדוה והפכוה בשביעית:ושאמר מחזיקין ידי עכו"ם בדבור לא במעשה כגון שיראה אותם עובדין בשביעית ויאמר להם ה' עמכם או כדומה לזה : ושאמר שואלים בשלומן פירוש אפי' בימי חגיהם: ד כבר פירשנו שמדל הוא המקלץ והכורת כדי שיהא מקל רוב הנטיעות ואמר בכאן המדל בזיתים הוא שיכרתם להיות עצים להם : וב"ש אומרים אפילו כשיעקור שרש א' או שנים אסור לו לעקור שרשיו מן הארץ שלא יתקן את הארץ וזהו ענין שאמר יגום כלומר יכרות על פני הארץ ויניח השרשים בארץ: וב"ה מתירין לעקור השרשים ואם עקר שלשה אילנות בשורה אחת אסור לו לעקור שרשיהם מפני שהוא מקום גדול ומתוקן לזרוע בו ויהיה כאילו עוקר אילנות להחזירם לשדה לבן וכל זה עבודת הארץ : ה המבקיע בזית . המבדיל עלי הזיתים לקחת מהם עצים לא יכסם בעפר מפני שהיא עבודה:ובתולת שקמה הוא הצמח הראשון שלא בא קודם שיכרתו אותה והשקמה מין מן התאנים כורתין האילן במקום ידוע ממנו כדי שיתחזק כחו ויתן פריו בעתו לרוב כמו הזמיר לכרמים א"ר יהודה אסור לכרות ממקום ידוע ומותר לכרות על פני הארץ או למעלה מעשרה מפני שדרכה להקלץ תוך עשרה והלכה כרבי יהודה: ו המזנב. לכרות קלת מן הענפים : ירחיק טפח . ר"ל להרחיק מן הגפן טפח או משרש הקנה והקרדום ידוע ומגל הוא תרמש ומגירה הוא משור והענין שאין צריך שנוי בכרתו וזה כשלא נתכוין לזמור : אילן שנפשח . נבקע תרגום ויספך((ש"א ו)ופשח:פירוש לא שיעלה לא שיתחבר ויהיה נדבק ונקשר אלא כדי שלא יוסיף להבקע והלכה כר"ע : ז אומר הכתוב בענין שנה שביעית מן השדה תאכלו את תבואתה (ויקרא כה) ואמרו אינה נאכלת עד שתהיה תבואה ואסור לאכלה עד שתהיה ראויה לאכילה ואמר שיאכלו תבואתה כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו ועודנו קשה מעט על דרך שיזדמן להם ובשביל זה אמר יאכל הפגים משיזריחו ופי' משיזריחו יבהיקו וישוב גופם חלק וכן דרך התאנים הפגים כשיתחיל להיכנס המים בתוכם : ופי' ביחלו בשלו ואני חושב כי כוונתו בזה בשביל פני התאנים ואמר וכן כיוצא בהם ר"ל שאר כל מה שיצמח באילנות שהזריחו פניהם וזו היא סברת כשיתבשלו מעט יאכל מהם עראי וכשיגיעו לתכלית בשולם כונס אותם לתוך ביתו ושאר שני שבוע חייבין במעשרות ר"ל כשיזריחו הפגים אז יהיו באין לעונת המעשרות : ח בוסר הוא ידוע והוא הענב שלא נתבשל: הבאיש . הוא שהיו הגרעינים שבתוך הגרגרים נראין מבחוץ לרוב לחות הגרגיר כשיכנסו בו מים והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיניחוהו : ט משיכניסו רביעית לסאה. מעט שיהיה כשיעור סאה מן הזיתים רביעית שמן פוצע שובר אותם כמו שיעשו בזיתים המאכל וזה שאמר הכניסו שליש רוצה לומר שליש לוג בלבד כשתסחט סאה מאותן הזיתים עושין' לוגים שמן כשיהיו נגמרין ויהי' העיקר כשיוציא מן השמן השיעור ממה שיוציאו כשיהי' נגמר בישולו מותר לו לכתוש אותו ולדרוך אותו חוץ למדינה ולהכניס השמן לביתו ויאכל: וכן כיוצא בהם. הפי' שיוציא מהן שמן וכבר ביארנו שיעור לוג וסאה ורביעית בסוף פאה ועונת המעשרות יתבאר אחר זה במס' מעשרות: י אסור לקצוץ אילנות בשנה שביעית כשיתחילו לשאת פרי ולהוציא פרח מפני שהוא גוזל בני אדם שהקב"ה נתן פירותיהם לכל בני אדם : משיוציאו . פירוש

במחליק. הן ג' אילנות זה בצד זה עוקר כדי שיגדלו הנשארים בריוח פי' ומחליק ואנכי איש חלק פי' מחליק שדהו מן הזיתין מודין בית הלל שינום ולא ישרש שאם משרש הואיל וקרקע של ג' אילנות הוא קרקע הרבה הרואין יאמרו לעבודת הארץ מתכוין ותניא המשרש עוקר הרוב וסדין של שקמה אם לעצים מותר אם לשדה אסור : בד"א מתוך שלו . במדל אליבא דבית שמאי ובמחליק אליבא דבית הלל או יגום אבל מתוך של חבירו אף המחליק ישרש שבודאי הרואין יאמרו לעצים מתכוין : המבקע לזיתים לא יחפה הביקוע בעפר וכו'. א"ר יוסי בש"ר אבינא שאל מה בין קשין לעפר והשיבוהו קשין אינו אלא כמושיב שומר פי' שלא ייבש אבל עפר עושה לו מינה והיא גדילה מחמתו לפיכך מכסהו באבנים או בקש אבל לא בעפר: ה הקוצץ קורות שקמה . פי' מעיקרו אותו מקום שניטלו האילנות ממנו לא ימלאנו עפר מפני שנראה כעבודת הארץ תניא מחפורות שניטל מהן אילנות הרי זה לא יכסם עפר אבל מכסה באבנים ובקשים : אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה. תניא נמצאת אומ' ג' בתולות הן בתולת אדם ובתולת אדמה ובתולת אילן. בתולת אדם שלא נבעלה מימיה. בתולת אדמה שלא נעבדה מימיה. בתולת אילן שלא נקצצה מימיה: ר' יהודה אומר כדרכה אסור . פי' ר' יהודה כמעט' דבעי שינוי דתנן ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין וכו' אף כאן בעי שינוי שמגביה י' טפחים וקוצץ: או גומם מעם הארץ. פי' ובלבד שלא ישרש. ס"א ובלבד לא בקרדום : ו המזנב בגפנים . פי' הקוטע מקצת גפנים להגביר כחן מלשון ויזנב בך . באגדת רות משל לכרם שנזדווגו לו ג' אריסים רעים אחד מקטף בעוללות ואחד מזנב בגפנים ואחד עוקר בשרשים : והקוצץ קנים . פי' שדרך הגפנים לעמוד עם הקנים רבי יוסי אומר לא יגום מעם הארץ אלא יניח מהם טפח דחשש לעבודת הארץ : ר' עקיבא אומר קוצץ כדרכו . ואפי' מעם הארץ דלא חייש לעבודת הארץ וקוצץ בקרדום במגל : במגירה. לעז סירא : אילן שנפשח. פי' נסדק מלשון ויפשחני: לא שיעלה פי' שיתחבר : אלא שלא יוסיף . וכן תנינן קושרין לחי של מת לא שיעלה אלא שלא יוסיף : ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית . דכתיב ולבהמה ולחיה אשר בשדה תהיה כל תבואתה לאכול . וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה ר' חייא בר אבא אמר שתי תבואות הן אחד בשדה ואחד בבית וכתיב לאכלה ולא לאיבוד והואיל ואי אתה רשאי לאבד התחילה המשנה לפרש מאימתי את אוכל ואי אתה נראה כמאבד: הפגין. פי' התאנין כדכתיב התאנה חנטה פגיה: משהזריחו.פי' משהתחילו לבשל כדכתיב ויזרח לו השמש: ביחלן.מהו ביחלו אמר רבה בר בר חנה משילבינו ראשיהן.ואיבעי תימא מהכא ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי כלומר נתבשלו ולא נתבשלו כמוב:וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע וכו'. דתנן התאנין משביחלו:ח הבוסר. פי' הענבים הבאושים:משהביא מים.כשתסחטם תוציא מהם מים:אוכל בו פתו בשדה. שאין בו איבוד שכן דרך הקיהות אוכלות אותן : הבאיש כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהן וכו'. דתנן הענבים והבאושים משיבאישו ופירש ר' זירא משיקראו באושה אי' לחולה בלשון חכמים באישא ובלעז נקרא החולה מלטו והענבים משיתחילו להתבשל קורין אותה אובא מלטא · נמצא לחולה ולענבים מבושלים מעם שם אחד להן בירוש' ובלעז שלם : ט זיתים שהכניס רביעית לסאה. פי' כשתכניס סאה זיתים בתחלת הנצתם ובסחטם יצא מהן רביעית פי' כל מקום ששנינו רביעית הוא רביעית הלוג: פוצע . לעז אמקא. נתבשלו עד שמסאה אתה יכול להוציא חצי לוג משקה כותש וסך בשדה: הכניסו שליש.פי' הכניסו הזיתין משיעור שעתידין להתגדל שליש כגון שכל זית בגמרו שקל ועתה הוא שליש שקל א"נ כגון סאה זיתים גמורים מוציאין ו' לוגין שמן ואם תכתוש סאה מאילו יוציאו ב' לוגין שמן ואילו נקראין זיתים משהביאו שליש : וכן כיוצא בהן וכו'.דתנן התבואה והזיתין משיכניסו שליש: ושאר כל פירות האילן. כחיובן למעשרות כך חיובן לשביעית. כלומר בפגין ובבוסר ובזיתין רשאי לאכול מהן בשביעית קודם שהגיעו לעונת המעשרות שבני אדם עשויין לאכלן כך אבל משאר פירות האילן אינו רשאי לאכול אלא משבאו בשאר שני שבוע כיוצא בהן לעונת המעשרות אבל קודם לכן לא מפני שאתה מפסידן ואמר קרא לאכלה ולא להפסד · ות"ר כל תבואתה לאכול מלמד שאין נאכלת אלא תבואה מיכן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגין משהזריחו וכו' עד ושאר כל פירות האילן אין את רשאי לכבוש מהן ולשלוק מהן ולא לאכול מפגיהן אלא כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית : י מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית. פי' קיימא לן אילן הסמוך לעיר יקצץ · ועתה בשנת שביעית אם ימצא אילן סמוך לעיר יקצץ בד"א עד שלא ירד האילן לפרי אבל משירד לפרי אין קוצצין · ומאימתי בית שמאי אומרים כל אילן משיוציא פי' דכיון שהוציא פרי אע"פ דסמוך לעיר אסור לקוצצו ולהפסיקו משום דחל עליו קדושת שביעית. גרסי' בפ' מקום שנהגו ר' אילא קץ כפנייתא פי' אילנות שהוציאו כבר והקשו וכ'צד עבד הכי לאכלה אמרה רחמנא ולא להפסד ופריק הני מילי היכי דנהית לפירא אז אסור לקצוץ האילן אבל כשקץ ר' אילא עדיין לא ירד לפרי: בית הלל אומרים החרובין משישלשלו . פי' משיוציאו החוט שלהן וזהו

מסורת הש״ס

א) לקמן פ"ה מ"ט: גיטין סא: ב) ג"כ עג: נדה ח: ג) ברכות לו: מקום שנהגו נב:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לבלים בן אדם ואפי' לבעליך דרחמנא אפקרינהו. ר' מרפק ירד לאכל קציעות בתוך שלו שלא בטובה כבית שמאי ראוהו סנפירין התחילו חבטין אותו עליו כיון שראה עצמו בסכנה אמר להן בחייכם אמרין גו ביתיה דר' מרפק שיטנו לו תבריכין כיון ששמעו הסנפירין כך נפלו על אפיהון ואמרו לון מחול לך באילין תרתין מיליא נכנד ר' מרפק כבית שמאי ופסק בהדה ובקרית שמע . א"ר אבהו בשם ר' חנינא בר גמליאל כל ימיו של ר' מרפק היתה מתענה על דבר זה ואמר אוי לי שנתכברתי בכתרה של תורה : רבי יהודה אומר חילוף בית שמאי לקולא כלומר בטובה ושלא בטובה . ובית הלל לחומרא אין אוכלין אלא שלא בטובה. וכבר נמי העיד רבי יהודה במשנת עדיות : ג חוכרין נירין מן הנכרים כלומר בפירות חוכרי נירין מן הגוים בשביעי' כדי לזורען במוצאי שביעית אף על פי שמתעסק גורמין לגוים שיחרשו בשביעית : ומחזיקין ידי גוים בשביעית . פי' אומרים חרוש בטוב ואני ניקח השדות ממך בהפירות אחר השמטה פ"א אומר להן אישר. ואילו ב' הפתרונות ר' זירא ור' אמי אמרים למאן דמפרש מחזיקין אומר להן חרוש וכו' : שואלין בשלומן. אומר להן אישר ולמאן דמפרש מחזיקין אישר שואלין בשלומן כיצד ופריק שואלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליך : ד המדל בזיתים. מפרש לקמן המדל אחד או ב'. פי' מדל אחד עוקר אילן א' ומניח ב' כדי שיגדלו הב' בריוח. או עוקר ב' ומניח אילן אחד . פי' מדל כמו מדלדל שדהו מן הזיתים: בית שמאי אומרים יגום. מעם הארץ פי' אבל לא ישרש דמחזי כעובד השדה: ומודים

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ד מה' שמטה הלכה א סמג לאוין רכח :
ה ב מיי' פ"ח שם הלכה טו סמג עשין קמח :
ו ג מיי' פ"ח שם הלכה ח סמג עשין קמח :
ז ד מיי' פ"ח שם הלכה יג :
ח ה מיי' פ"א שם הלכה ח :
ט ו מיי' פ"י מהלכות עכו"ם הל' ה :
י ז מיי' פ"א מהלכות שמטה ויובל הלכה יח :
יא ח שם הל' ט :
יב ט שם הלכה כא :
יג כ שם הל' כ :
יד ל שם הל' ט :
טו מ נ מיי' פ"ה שם הל' טו טז :
טז ס מיי' שם הלכה טו סמג עשין קמח :
יז ע מיי' פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה :
יח פ מיי' פ"ה מהלכות שמטה ויובל הלכה טז :
יט צ שם הל' יח :

פירוש הרא"ש

(ב) אם מחזיק טובה נראה דמשמע הוא מלקט : (ג) שבשביל עצמו חרשה הנכרי כדי שיוסיפו לו (בשני) [בדמי] הכירות אבל לא מישראל החשוד על השביעית אע"פ שיש שהות במוצאי שביעית לחורשה קודם זמן הזרע כיון שישראל חשוד הוא חיישינן שמא יחרשנה בשביעית: (ד) אע"פ שמזכיר עליו השם שנקרא שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום : (ה) בפ"ק דמועד קטן (דף ד') מדל ליטנא דשלופי : (ו) שהעפר מעשבים ומשבית את האילן : (ז) שהיא מחבבת בכך ואחר שנקצצה קרוי קורת שקמה רגילות היא לקוצצה כל שנה : (ח) מתוכים זנבות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר וכן הקנים קוצצים הקנים כדי שיוסיפו ודרכן לגוממן מעט מן הארץ וכשהוא מרחיק טפח לא מחזי כעבודה: (ט) דקודם שהם ראוים לאכילה אסור לתולשן מן האילן : (י) פוצע למתק מרירותם ואוכל והכתי לא חזי לסוך: (יא) ופירוש הראשון ע י ק ר דעונתן למעשרות הוא הבאת שליש כדתנן בפ"ק דמעשרות (מ"ג) התבואה והזיתים משהביאו שליש :

העלין בימי ניסן: משישלשלו · כשיתחיל להכביד ולתלות כעין שלשלת: משיגריעו · משיגדילו הענבים קלת ונקראים גירוע וכפ' מקום שנהגו (נג·) מפרש דשיעורן כפול הלבן ובירושלמי (הל' ח) אמרי' א"ר יונה משיזחילו מים כדכתיב כי יגרע נטפי מים (איוב לו):ומשינצו משיגדל הגן עלין והוא כעין מתחלי דפרק מקום שנהגו ודומה לו בברכות (דף לו:) הפטמא של רמון מצטרפין והנץ שלו אין מצטרף: מותר לקוצצו · דלא מפסיד כלל שכבר ראויין לאכילה ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא כיון דמעולה בדמים כדאמר בסוף החובל (צ"א:) : וכמה יהא בזית. ולא יקוצנו משום קוצץ אילנות טובים כדכתיב (דברים כ') כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת: רובע · הקב והאי דאמר *) האי דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה משנינכבשילהי החובל (שם) שאני זית דחשיב:

א בנות שוח · פירשתי בראש מסכת דמאי: שביעית שלהן שניה · דפירות החונטים בשביעית אין נגמר בישולן עד שנה שניה של שמטה ואז נוהג בהן דין שביעית דבתר חנטה אזלינן: פרסיות · פירש בערוך תמרי פרסייתא שהן עושין לב' שנים עוד פי' מין תאנים שעושין מב' שנים לג' שנים. ירושלמי(הל' א)מהו בנות שוח פיטריס מה בכל שנה ושנה הן עושות או אחד לג' שנים בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פירותיהן נגמרים אלא לאחר ג' שנים כילד הוא יודע רבי יונה אומר תקשר בהן חוטין תני שמואל תוחב בהן קיסמין פירוש בכל שנה ושנה הן עושות שחונטים בכל שנה ומוציאין בהן פירות גמורין בכל שנה אלא שבכולן משעת חנטה עד שעת גמר פרי ג' שנים ונמצא באילן בכל שנה ג' ממיני פירות הן של שנה זו ושל ב' שנים ושל ג' ולהכי בעי [כילד יודע] לשביעית דאע"פ שאלו נגמרו ואלו לא נגמרו זמנין דלא מינכרי כולי האי אלא במעט: ב הטומן את הלוף · רגילים היו להטמין בארץ כדתנן בפאה בסוף פ"ו (משנה י) כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ולא התירו הכתוב לטמון בשביעית דבר מועט משום דמיחזי כזורע עד שיטמין סאתים ולא יפזרם דצריך שיעלה גובה הכרי ג' טפחים וגובה העפר שעל גביו טפח במקום דריסת האדם כדי שלא יצמחו:ירושלמי (הל' ב)עד כדון לוף בצלים א"ר יונה הוא לוף הוא בצלים אמר ר' יוסי מסתברא בבצלים ובפחות מיכן מותר דאינון שפיין*) : ג לוף · של שביעית שעדיין מתקיים בארץ בשמינית ועלי הלוף יש להן ביעור ועיקרו אין לו ביעור כדתנן לקמן בפ"ז (מ"ב) ואמרינן בירושלמי (שם) דר"א סבר כרבי יהודה דאמר לקמן בפ"ט (מ"ח) עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים ולכך קאמר ר"א דאם לקטו עניים עליו בשביעית לקטו ואם לאו כמלא שיש בלוף זה עלין שגדלו בשביעית מקצתן ומקצתן בשמינית גדלו וצריך לעשות חשבון עם העניים לפי שחלקו מעורב עם חלקן דמה שגדל בשביעית לעניים ומה שגדל בשמינית דבעל הבית ור' א] יהודה דאמר אין לעניים חשבון עמו סבר כר' יוסי דאמר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור וא"ת בירק אזלינן בתר לקיטה בין לענין שביעית בין לענין מעשר כדמוכח בפ"ק דר"ה (דף יג:) ובסוף הנודר מן הירק (דף נח·) כמו שמפרש לקמן בספ"ט (מ"ח) וא"כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית ויש לומר דמתני' איירי כגון דעקרוהו עם עליו בסוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו והניחוהו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית לפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים ועוד יש ענין דלא אזלינן בירק בתר לקיטה כמו אם נגמר גידולם כמו שמפרש לקמן בפ"ט ומיהו לוף אנ"ל ב] כן דלוף של שנה זו גדל בשניה כבראשונה וכן בשלישית וכן ברביעית כדמוכח בתוספתא ובירושלמי כמו שאפרש כאן ובירושלמי (שם) פריך מהא דגזרו על הספיחים ומשני שינויי טובא וזהו לשון הירושלמי (שם) אתיא דר' יודא כר' אליעזר ודרבי יוסי כרבי יהושע דתני תמן העניים אוכלין אחר הביעור [אבל לא עשירים דברי ר"י ר' יוסי אומר א' עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור] · ר' אמי בעי קומי רבי יוחנן מתני' עד שלא גזרו על הספיחין א"ל וכי בעלייה היית סבר ר' אמי אמר איסור ספיחין תורה אמר רבי ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתני' אייתי רב אושעיה מתני' דבר קפרא מן דרומא ותני עלה לוף ובצלים אית לך למימר עלי בצלים השוטים מילתיה דר' ירמיה אמר דבר שיש בו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור מה עבד ליה ר' ירמיה פתר ליה כששיקף בעלים ר' יוסי פתר לה מתני' לפני ר"ה בשביעית נטעו לפני ר"ה שביעית עשה בילים לפני שביעית ודיכנו בשביעית עקרו במוצאי שביעית אין תימר דדיכון כעיקור כולו לעניים אין תימר אין דיכון כעיקור אין כולו לעניים מספק יעשה חשבון עם העניים ר' חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה שביעית נטעו ערב ר"ה שביעית ועשה בילה בתחלת שביעית ודיכנו בשביעית ועקרו בסוף בשביעית אין תימא דיכון כעיקור כולו לבעל הבית *) לפיכך אין לעניים עמו חשבון עשה בארץ ג' שנים ונתן לעניים רובע ב' שנים נותן לעניים שלים שנה אחת נותן לעניים מחצה: פירוש מתני' דשריא לאכילה עד שלא גזרו על הספיחים דתנן לקמן בפ"ט (מ"א) כל הספיחין אסורין אפילו באכילה כדמוכח בפ"ק דמנחות (דף ה:) אמר ליה וכי בעלייה היית וכי גזירה דרבנן היא ונקט עלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרינן בסוף בן סורר (דף עד·) בעליית בית נתזה בלוד ובפ"ק דשבת (דף יג:) בעליית חנניה בן גוריון גבי י"ח דבר ובכתובות בפרק נערה (דף נ:) מלדברים טובים שנאמרו בעלייה סבר ר' אמי איסור ספיחים תורה שהבין מתוך דברי ר' יוחנן איסור ספיחים מדאורייתא אסור אמר ר' ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתני' כלומר שלא גדלו בשביעית כי אם העלים וכבר גדל העיקר משנה ששית וכי אסרי' ספיחים היינו בהנך דתחילת גידולן בשביעית או בתבואה שלא הביאה שליש בששית כמו שנפרש לקמן בפ"ט אבל לוף שגדל בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה דין ספיחים ליאסר באכילה והא דנקט לוף שוטה משום דלוף פיקח אפילו העיקר שלו לא היה מתקיים בארץ מן הששית עד השמינית ולא משכחת לה בלוף פיקח שנטוע משנת ששית שיוליא עלין בשביעית ובשמינית דאמרינן יעשה חשבון ומיירי דעקרו בסוף שביעית והניחו במקומו וחזר והשריש והוסיף עליו בשמינית כדמפרש במתני' ורב אושעיה ליקשי *) ליה מברייתא דבר קפרא דתני פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בלוף ובצלים ולא שייך לשטוי בבצלים שוטים דאין דרך בצלים להתקיים מששית לשמינית אלא גבי לוף שוטה משכחת לה דעיקרו מתקיים בארץ כדתנן לקמן בפ"ט ג] ורבי ירמיה לא חיים אהך קושיא דלית ליה הך ברייתא דבר קפרא מילתא דר' ירמיה אמרה כלומר מדבריו נוכל לדקדק לדבר שיש לו ביעור כגון עלי הלוף שוטה שנמצאו בתוך דבר שאין לו ביעור כגון עיקר הלוף שוטה יש לו ביעור ולא אמרי בטלי להו עלין אגב עיקר ולא שייך למידק הכי ממתני' דלקמן בפ"ט ד] דערלה יש לו ביעור ולעיקר אין לו ביעור דההיא פשיטא דאיכא לאוקומה כשתלש העלין לבדן [אבל] הכא עקר הכל יחד מדנתערבו בשל שמינית ומשני בששיקף בעלין שתלשן בשמינית מן העיקר קודם שיכלה לחיה מן השדה דביעור הוה בשמינית ולשון שיקוף נופל כשתולש העלין מן העיקר ר"י פתר לה מתני' לפני ר"ה של שביעית שנטען בששית ועשה בילה לפני שביעית שהביא גידולין ונקט גידולין כדי שלא יחשב ספיחי שביעית ודיכנו בשביעית מל' או דכו במדוכה(במדבר יא)שדך העלין במקום חיבורן ודכותה בסוף הנודר מן הירק (דף נח·) גבי בצלים של שביעית שנלמחו בשמינית ואחר כן עקרן לגמרי דאם הדיכון כעיקור הרי נתלשו בשביעית ולעניים והשתא לא קשיא מידי מדבר שיש לו ביעור בתוך דבר שאין לו ביעור ויש לו חשבון עם העניים מפני העלין של מוצאי שביעית שהגידולין מעורבין ואם אין הדיכון כעיקור הכל לבעה"ב אפילו עלין דשביעית דאזלינן בתר לקיטה ומספק נר"א יעשה חשבון עם העניים לחומרא ומאי למימר השתא טעמא דר' יהושע משום דקסבר אין דיכון כעיקור ור' חזקיה פתר נמי מתני' בשנטעם בששית ועשה בילה בששית ודיכנו בששית ועקרו לגמרי בשביעית דאם הדיכון כעיקור הכל לבעל הבית אפילו מה שהוסיף בשביעית דלא מהרעא רבו והרי הוא כמונח בתיבה ואם אין הדיכון כעיקור הכל לעניים אפילו מה שהוליא בששית דבתר לקיטה אזלינן ומן הדין אין לעניים דין חשבון שהרי או כולו לעניים או כולו לבעל הבית אלא מדספק עביד ר"א דיכון כעיקור לגידולי ששית ושלא כעיקור לגידולי שביעית: וטעמא דר' יהושע משום

משישלשלו והגפנים משיגריעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציא [א]וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו א) [ב]כמה יהא בזית ולא יקוצצו רובע רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית:

פרק חמישי

א ג) **בנות** [ג]שוח שביעית שלהן שניה שהן עושות לג' שנים ר' יהודה אומר הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לב' שנים (א) אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח: **ב** הטומן את הלוף בשביעית רמ"א לא יפחות מסאתים עד גובה שלשה טפחים וטפח עפר על גביו וחכמים אומרים [ד]לא יפחות מד' קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו וטומנו במקום דריסת אדם: **ג** לוף שעברה עליו שביעית רבי אליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים רבי יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו

פירוש משיתחילו בו העלין הירוקים: משישלשלו. הוא משעה שהענפים נמשכים וגדלים: משיגריעו. משיעשו להם הגרעינין: משינצו. משעה שיראו בהם הגלנים כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו מפני שהוא כשר לאכילה כמו שאמרנו ויקח פריו ויאכלנו ומותר לו לקצץ האילן ובלבד שיהיו דמיו יקרים לעלים ואז יהיה מותר לכרות אותו אבל אם לא יהיה לעליו מחיר גדול עד שיאמרו יותר יש לו תועלת בכריתתו מלהניחו אסור לכרות אותו מפני שהוא נושא פרי שהאילנות העושים פרי אסור מן התורה לכרות אותו בשום זמן מהזמנים אלא על זה הדרך שאמרנו והוא מ"ש הכתוב (דברים כ) לא תכרות את עלה ולזה הענין נתכוין באמרו כמה יהא בזית ולא יקוצנו רוצה לומר שאסור לכרתו בשנה מאחר השנים מפני שהוא עושה פרי: ורובע. הוא רובע קב ר"ל מהגלגים מכל*) שאר האילנות מלבד הזיתים משעה שילא לין כשיעור קב אסור לכרתו אלא ליוקר דמי עליו כמו שאמרנו וכבר פירשנו שיעור הקב בסוף פאה ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל: **א** מה שאמר שביעית שלהן שניה ר"ל שאפשר להיות דינם דין פירות שביעית בשנה שניה מן השבוע וזה כשיזדמן להם שיתחילו להנץ בשנה שביעית והם עושות פרי לשלש שנים ונגמר פריים בשנה שניה מן השבוע שהיא שלישית לתחלת שנת השמטה שהתחילו להנץ בו ומפני זה מוזהרים לאכול בקדושת שביעית אחר שהגיעו בשמטה וכבר פירשנו. שבטת שוח ממיני התאנים הלבנים· וכן הפרסיות ואין הלכה כרבי יהודה: **ב** לוף. ממיני הבצלים וכן אמרו לוף הוא הבצלים ואומר אם רוצה לטמון אותם בארץ כמו שיטמין החטה והשעורים וזולתם אינו מותר לו להטמין שיעור מועט מפני שדומה לזרע וכאילו הוא זורעו ואינו נראה שהוא טומנו אבל מותר לו לטומנו כשיעשה חפירה בארץ שיעורה מכיל סאתים והם י"ב קבים ויהיה גבוה ג' טפחים וטפח עפר על הבצלים זה דברי ר' מאיר וחכמים מתירים להטמין ארבעה קבים והוא שיהיה בגובה המקום טפח בלבד: ומה שאמר שיטמין במקום דריסת רגלי האדם כדי שלא יצמחו ואין הלכה כר' מאיר: **ג** פירוש זאת ההלכה צריכה לעקרים אחד מהן הוא שפירות שביעית נאכלין עד זמן קצוב ועוד יתבאר זה ואחר הזמן ההוא אסור לאכול מה שנשתייר מהם אלא לעניים לדעת ר"י ורבי יוסי אומר שאחר הביעור אינו מותר לאכלם לא לעניים ולא לעשירים ור"א דעתו כדעת ר' יהודה אבל ר' יהושע דעתו כדעת ר' יוסי ועוד שזה הלוף שדברו עליו בכאן הוא שזרעו קודם שנה שביעית ויגדל ממנו תחת הארץ הפרי אשר יאכל קודם שנה שביעית וכשנכנסת עליו שנה שביעית יהיו עלי הלוף נראין על הארץ ובשביל זה

ביחק ובן לדברי האומר בירושלמי תוהב בהן קיסמין ובבלים פירשו בנות שוח תאנין לבנות: ר' יהודה אומר הפרסאות. פי' הן תמרי פרסייתא שהן עושין לב' שנים ויבוא מה שחתמין בשביעית נגמרין למוצאי שביעית· **אמרו** לו לא אמרו בנות שוח אלא תאנים אבל בשאר אילנות בשנה אחת חונטין ונגמרין תניא אמרו לו והלא עמך בטבריא ועושות לשנה אחת: **ב** הטומן את הלוף בשביעית. פי' הלוף והשום והבצלין דרכן להיטמן בארץ כדומן כדתנן בפיאה וכל הטמתין בארץ כגון הלוף והשום והבצלין והואיל וכן רשאין לטומט בשביעית וכשיטמן לא יטמון דבר מועט אלא סאתים וגובת הכרי יהיה ג' טפחים וטפח עפר על גבן ומכס. תניא ר' מאיר אומר דרך ארץ טמנו בעציץ כדי שלא תצמיח ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים · וחכמים אומרים לא יטמון פחות מד' קבין גבה טפח היינו כר' מאיר במד"א דר' מאיר לכל ד' קבין בעי גובה טפח כן רבנן אבל רבנן בעי לד' קבין טפח עפר על כולן · גרסי' לא שנינו הכא אלא הטומן לוף בצלין מאי א"ר יונה כדין הלוף דין הבצלין · א"ר יוסי מסתברא בבצלין אפילו בפחות מיכן מותר דאינן שפיין: **ג** לוף שעברה וכו' . ר' יוחנן פתר מתני' בלוף שנכנס בו' ונעקר במארופות כדיניה ואחר שנעקר הניחו במקומו והוציא עלין ומתני' אחר שגזרו על הספיחין ור' אליעזר כרבי יהודה הלכך העלין כולן לעניים ור' יהושע סבר כר' יוסי הלכך אם ליקטו העניים את העלין ליקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון שהעלין לבעל הבית · אבל בלוף נטי"ה לא פליגי דודאי מאחר שעקרו לא חל עליה קרושת שביעית ודבעל הבית ר' אימי מוקים לה מימות משה דסבר איסור ספיחין מן התורה ר' ירמיה פתר מתני' בעלי לוף שוטה שלא נצטוינו לעוקרו אלא לוף פיקח שאין ביעור לעיקרו אפי' תלשו בשביעית אבל לעלים יש ביעור אפילו תלשן ואם לא עשה כלום מעשה בעלין אפילו רבי אליעזר מודה דאין לעניים עמו חשבון אלא כגון ששיקף בעלין פי' חתך עלי הלוף השוטה מששית ועתה בשביעית הוציא עלים אחרים ובמוצאי שביעית הלך ותלש כל הלוף בעליו ר' אליעזר סבר צריך ליתנם לעניים כר' יהודה ור' יהושע סבר אין לעניים עמו חשבון שהרי לא נחתכו בשביעית אי נמי כר' יוסי דאמר בין עניים בין עשירים ר' יוסי פתר מתני' קודם שגזרו על הספיחין ובלוף עצמו והיכי דמי כגון שנטעו בששית ועשה ביצים בששית ודיכנו בתחלת שביעית ובשמינית עקרו כולו · ר' אליעזר סבר יעשה חשבון עם העניים שאם הדיכון כעוקר כולו לבעל הבית שהרי מששית נעקר ואם אין הדיכון כעוקר אין כולו לבעל הבית אלא מש' שניהם דהנטיעה בששית ובשביעית גדל וסבר כר' יהודה דאמר לעניים הלכך יעשה חשבון מזה הלוף כמפורש בברייתא · ור' יהושע סבר אין לעניים עמו חשבון · מאי טעמא דאם דיכון כעיקור לבעל הבית הוא ואם אין דיכון כעיקור נמי לבעל הבית הוא כר' יוסי הלכך אין לעניים עמו חשבון: אם לקטו העניים עליו. לעז פרונוי: ואם לאו יעשה חשבון עם העניים. דסבר כר' יהודה דאמר העניים אוכלין אחר המועד אבל לא העשירים גרסינן רבי חזקיה פתר מתני' בשנטעו שנת ו' ועשה ביצים בשנת

מסורת הש"ס

א) ב"ק פ"ח לא: ב) ר"ה ט"ו :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

והחוט דומה לשלשלת ואחר כך מתעבה אותו החוט ונעשה חרוב · א"ר חנינא בר פפא חרובין שלשלן היא תנמן : הגפנים משיגריעו. אמר רב נחמן הוא בוסר דתנן לעיל הוא גירוע ולמה נקרא שמו גירוע מלשון כי יגרע נטפי מים כלומר שכשנוטלן ביד יזובו מים ושיעורו כפול הלבן: והזיתים משינצו. א"ר יונה משיכנים רובע פירוש כל מקום שנאמר רובע הוא רובע הקב. נץ מלשון הנצו הרמונים : ושאר כל האילן משיוציא. אסור לקוצץ דמפסיד הוא וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות כגון התאנין ביחלו הזיתין הביאו שליש הענבים הבאישו מותר לקצוץ האילן דלא מפסיד ולא מידי שכבר ראויין לאכילה ומותר לכונסן לתוך ביתו : וכמה יהא בזית ולא יקצנו. פי' אפי' בשאר שני שבוע משום שאסור לנו לכרות עץ מאכל בב"ק בפ' החובל אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למיקצייה פי' תקב ד' ריבועין הא פחות שרי מיתיבי וכמה יהא בזית ולא יקצנו רובע ופריק שאני זיתים דחשיבי :

פ"ה **א** בנות שוח. ירושל' מהו בנות שוח פישידיאה ונרסי' בנות שוח הן חרובין : שביעית שלהן שניה שהם עושות לג' שנים . כיצד מה שחונטין שנה ראשונה בשניה בוחל בשלישית מבשלות וכן מה שחונטין ברביעית בחמישית בוחל בששית מתבשלות ולפי זה החשבון מה שמוציאן בשביעית במוצאי שביעית בוחל בשנה שניה לשביעית מתבשלין עתה באילו הפירות הנלקטין לשנה ב' את נוהג בהן דין שביעית דבתר חנטה אולינן ואילו בשביעית חנטו · ואני פירשתי כסידורן שכל שנה ושנה עושין ופירות ראשונה נגמרין בג' ופירות ב' נגמרין בד' ופירות ג' נגמרין בה' וכולן כסדר הזה ושאלו ואיך ידועין כל פירות שנה ושנה ר' יונה אמר קשרין בחוט אילו בחוט לבן ואילו בחוט שחור ובאדום

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ה מהלכות שמטה ויובל הלכה יז :

רב כל"ל

כא ב מיי' פ"ו מהל' מלכים הלכה ט :

א ג מיי' פ"ד מהלכות שמטה ויובל הל' טז :

ב ד מיי' פ"ה שם הלכה טו :

פירוש הרא"ש

פרק ה (א) אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח. ותמיה לי במאי פליגי בדבר שיש לעמוד עליו אם לא נאמר דבהא פליגי ר' יהודה סבר חניטתן בשנה זו וגמרן בשנה שניה וחכמים סברי עיקר גדילתן בשנה ראשונה אלא שנמשכין בתוך שנה שניה :

*) חלקין ונדקקין יחד כיותר. מהר"א

הגהות הרי"ל לנדא

פרק ה א] מ"ב בר"ש ורבי יהודה דאמר . נ"ל ורבי יהושע : ב] שם ומיהו לוף א"נ לומר כן . נ"ל אי אפשר : ג] שם כדתנן לקמן בפ' ט . נ"ל בפ"ז מ"ב : ד] שם בפ"ט דערלה . נ"ל בפ"ז דערלה :

*) [ואין תימר אין דיכון כעיקור אין לו לבעה"ב כלום] :

מסשה כל"ל

דליכון כעיקור ומילתיה דחזקיה כתובה בשיבוש בירושלמי וצריך לתקן הגירסא לפי הפתרון שפירשתי והלל מסיק בירושלמי עשה בארץ ג' שנים אחר שביעית נותן לעניים רובע שהרי שנה של שביעית לעניים ויש כאן ד' שנים א' דעניים וג' לבעל הבית וכשעקרו בסוף שביעית וחזר ונטעו בשמינית וכן כולם לפי חשבון השנים ובתוספתא (פ"ד) מייתיא כירושלמי ואע"ג דאמרי' בסוף הנודר מן הירק (דף נ"ח) גידולי היתר מעלין את האיסור אפקעוי ממונא שאני ואמר והשיכי המסכת שיחלקו עניים עם בעל הבית למחצה לשליש ולרביע הא אין עלי הלוף מתקיימין מדיש לשם ביעור כדתנן לקמן בפרק שביעי וי"ל דמשכחת לה כגון שעקר הלוף בחורף

מתני'

לקטו ואם לאו אין לעניים עליו חשבון : **ד** לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכן פואה של עידית ב"ש אומרים עוקרין אותן במארופות של עץ [א]וב"ה אומרים בקרדומות של מתכות ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות : **ה** מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית ר' יהודה אומר מיד וחכ"א [ב]משירבה החדש: **ו** (א) [ג]אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר [ד]אבל מוכר הוא מגל יד (ד) ומגל קציר ועגלה וכל כליה [ה]זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר : **ז** [ו]היוצר (ה) מוכר ה' כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר ומוכר לנכרי בארץ ולישראל בחוצה לארץ: **ח** ב"ש אומרים [ז]לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית וב"ה מתירין מפני שהוא יכול לשוחטה מוכר לו פירות *בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אע"פ שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים וכולן בפירוש אסורין : **ט** (ו) [ח]משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחון עמה [ט]אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל המים לא תגע אצלה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה

זה א"ר אליעזר שאם לקטו העניים את עליו בשביעית ואחר כן תלשוהו לאחר שביעית אין חייב כלום ואם לא לקטו עליו יעשה חשבון וענין החשבון כמו שאמרו והוא כשיעקור אחר השמטה לב' שנים יתן לעניים השליש ואם יעקור אחר שלש שנים יתן לעניים הרביע ועל זה הדרך יתן לעניים חלק שנה שביעית מכלל השנים שיעמוד תחת הארץ וזה על העיקר אשר יסדנו ובארנו שדעתו להתיר לעניי' ולאכול פירות שביעית אחר הביעור ורבי יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון שדעתו כמו שאמרנו שאינו מתיר לאכול פירות שביעית אחר הביעור לאחר והלכה כר"י : **ד** לוף של ערב שביעית. זה הדבר כשישלים הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים:הקיצונים.מיוחדות לזמן הקיץ וזה מפני שיבשו מאד : פואה של עידית. הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום רוי"א בלע"ז ופי' של עידית הפואה הטובה: במארופות של עץ.כלים עשויין מעץ לחפור בהם כדי שישנה ולא יחשב הרואה אותה שהוא חופר הארץ ועובד אותה : פואה של צלעות . שיש לה צלעות והיא בעומק הארץ ואי אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל: **ה** פירוש כל זה מבואר והלכה כחכמים : **ו** אמר הכתוב ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט) ר"ל מי שסגרה עיניו התאוה ויצר הרע אל תעזור אותו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה ולא יתקנו להם כלים אבל ראוי לקלקל להם:ומחרישה.היא הלת.והמזרה הוא שיזרו בו התבואה. והדקר הוא כלי ברזל לחפור הארץ : מגל יד. חרמש קטן שיקטף כמלא היד ומפני זה נקרא מגל יד ומגל קציר ידוע: ואמר כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה . הם הדברים שאסור להתעסק בהם במלאכות שנעשו להם אלו הכלים בשנה שביעית כגון החרישה והקצירה שכל הכלים העשוין למלאכתם אסור למכרם בשביעית וזה אינו אסור אלא למי שהוא חשוד על השביעית אבל מי שאינו חשוד מותר למכור לו כל מה שיבקש לפי שהוא רוצה להלניעו ולהכינו למוצאי שביעית: **ז** תיקון דברי זאת המשנה מוכר לנכרים בארץ יתר מיכן ולישראל בחוצה לארץ ולא נהיה חוששין שמא ימכור הנכרי לישראל או יקנה ישראל חוצה לארץ וילך לארץ ישראל שהעיקר בידינו אחזוקי באיסורא לא מחזקינן : **ח** משאיל לו סאתו . המדה הנקראת סאה וכן שרע לו מעות כגון שיקח ממנו דינר ויתן לו מעות:וכולם בפירוש אסורין. כגון שאמר לו מכור לי זו הפרה אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי ותן לי מעות בזהוב זה אתן ממנו שכירות הפעלים שנתעסקו לי בעבודת הארץ אסור לו לעזרו בדבר מכל הדברים אשר זכרנו : **ט** נפה . היא אשר יניפו בה הקמח להוציא ממנה הסובין והיא כמו כברה אבל כברה היא לתבואה ונפה לקמח וטעם התרת אלו הדברים מפני שאינן מיוחדין לעבירה שאפשר לומר בקש הנפה לתקן בו או להכין בו דבר והריחים לטחון בו רפואות והתנור לבשל בו המטוה ובשביל זה כשתבאר ותאמר שבשביל פירות שביעית היא מבקשת אותם אסור ליתן לה כלום : ומה שאמר אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ אין בזה משום שביעית אבל משום טומאה וטהרה שעם הארץ ואשתו ובניו ובני ביתו בחזקת טומאה ומשנה ראשונה אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י והעיקר שבידינו שהאוכלין לא יטמאו אלא אחר הכשר במים או באחד משבעה משקין כמו שיתבאר במקומן וכבר הקדמנו כל זה בפרק שני מדמאי ומפני אלו העיקרים מותר לעזור חברתה עד שתתחיל לשפוך המים

עם עלים וטמנו בארץ כדתנן לעיל (משנה ב') ואחר שעבר עליו זמן הקרח חזר ונטעו והוסיף גידולין על גידולין וכן בכל שנה ושנה : **ד** שנכנס לשביעית · אמרינן בירושלמי (הל' ב) ר' יוסי בשם ר' לא תפתר שעקרן עד שלא צמחו דאם הוסיפו ספיחין היה אסור לעוקרן ולהפסידן: הקייצנים·מפרש בירושל' (שם)קייטנאי כלומר שנזרעין בקיץ: של עידית·משנה(ב): במארופות·מלשון מרא וחיישי ב"ש לעבודת הארץ לפיכך עושה בשל עץ וב"ה לא חיישי : צלעות · מקום אבנים ולא חשיבי שדה כדאשכחן בסוף פ' א] כלאים למודה ריש לקיש בזורע על גבי סלעים ועל גבי טרשין שהוא פטור אי נמי צלעות לידי השדה ולא באמצע ולא מיחזי כעבודת הארץ(ג): **ה** ירושלמי מה טעמא דרבי יהודה· גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מעתה אפילו בשבת יהא מותר בטמון אנן קיימין שלא ילך ויביא מן האיסור ואומר מן הטמון הבאתי . פי' מאי טעמא דר' יהודה כלומר מאי שנא דפליג הכא ומאי שנא גבי ירק לקמן בפ"ו (מ"ד*) דאסרי' במוצאי שביעית עד שיעשה כיוצא בו ולא פליג רבי יהודה ומשני גזרו על הלוף שלא יעקור אותו בשביעית אלא בשינוי במארופות של עץ לב"ש ובקורדום לב"ה הלכך מוצאי שביעית לא שכיח דאיסורא אבל ירק דלא גזרו לתולשן כי אורחיה שכיח נמי דאיסורא בשמינית ופריך מעתה אפילו בשבת כלומר בשביעית שנקראת שבת יהא מותר דלא תלינן ליה בשל שביעית דלא שכיח משום דלא אפשר בלא שינוי אלא אמרינן דמן הטמון בששית הוא ומשני בטמון אנן קיימין דבההוא הוא דאמרינן דאין דרך לעוקרו בשינוי כדי לטומנו עד מוצאי שביעית אבל בשביעית עצמה אם בא לקנות מע"ה חיישינן שמא יביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי ורבנן סברי דאם כן במוצאי שביעית ניחוש משום הכי אסרי עד שירבה בחדש דהיינו מן הפסח ואילך כדתניא בירושלמי(שם) א"ר יהודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף ע"פ ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית אמר לו ר' יוסי עמך הייתי ולא היה אלא במוצאי פסח : **ו** ירושלמי (הל' ג) א"ר יונה כיני מתני' אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית לחשוד על השביעית מזרה שזורין בו גורן דקר קולטרא בלע"ז והוא את בלשון מקרא כדכתיב וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב): **ז** יוצר · אומן שעושה כלי חרס ה' כדי שמן ט"ו כדי יין בירושלמי (שם) פריך והא יש לומר שמא החליף א"ר יונה ניכרות הן אלו של יין ואלו של שמן וא"ר עולא אדרא דאלו חכימא פי' שמא החליף לומר שקונה לצורך יין ושמן והוא קונה הכל לצורך יין או הכל לצורך שמן ומשני ניכרות הן משונות של יין משל שמן ור' עולא משני דאדרא דאלו חכימא אדרא ל' עור כמו אדרייתא דתבנא דפרק ד' דנדרים (דף כה·) ופירש בערוך שהביאו עורות של בהמות מליאות תבן וסבור הכהם שהן בהמות ובלשן והכא משל בעלמא הוא כלומר קרקע של אלו ניכר משל אלו דמאותו קרקע שעושין כדי יין אין עושין כדי שמן : ואם הביא יותר · מכשיעור זה מותר ולא חיישינן דילמא מן המשומר דשביעית:ומוכר לנכרים בארץ·אפי' טובא ולא חיישינן דילמא אתי לזבוני לישראל : ולישראל בחו"ל· ולא חיישינן שמא יוליכם בארץ· ב] משמע שהוא רוצה לומר אע"פ שכונס בו הרבה מיין ושמן שהביא מארץ ישראל (ו): **ח** לא ימכור· לישראל החשוד פרה המלומדת לחרוש משום ולפני עור לא תתן מכשול(ויקרא יט): שיכול לשוחטה·דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן · ולא דמי לכלים דלעיל שאין אדם מוכר דהתם ליכא למיתלי כדפרשינן בפ"ק דע"ז (דף טו:) אפילו בשעת הזרע דאיכא למיתלי לאכילה כמו לזריעה ובהא מודו ב"ש דאין דומה לפרה דאין דרך לשחוט פרה החורשת : ומשאיל לו סאתו· של מדה אע"פ שיש לומר דלגורן שואל למדוד לכנוס לאוצר משום דאיכא נמי למיתלי להיתר שאדם עשוי למדוד להוליכו לטחון : שיש עמו פועלים· דאיכא למיתלי להיתר לשאר צרכיו : וכולן בפירוש אסורין · שפירש לו פרה לחרוש פירות לזרוע סאה לגורן מעות לפועלים : **ט** החשודה על השביעית · לאכול פירות אחר הביעור בלא ביעור: נפה· מפרש בירושל' (הל' ד) אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול רחים לטחון בה סמנים תנור לטמון בו אונין של פשתן ג] ובתנור שמא איירי דאי בתנור טהור אין לו תקנה לטהרות ד] לחשוד אשביעית חשוד אטהרות כדאמרי' בפרק עד כמה (דף ל.) : לא תבור ולא תטחון עמה · לסייעה מפני שאסור לסייע ידי עוברי עבירה : ובוררת וטוחנת· בסוף הניזקין (דף סא.) פריך מאי שנא אשת עם הארץ מחשודה על השביעית ומשני אביי רוב עמי הארץ מעשרין הן ורבא משני סיפא בעם הארץ דרבי מאיר למעשר פירותיו וטומאה וטהרה דרבנן וסיפא כשתטיל למים בטומאת חלה וקשה מיכן לדברי המפרש בפ"ק דחולין (דף ו:) אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ איירי דהכא משמע בהדיא דאסור לרבא בסתם עם הארץ לסייע ידי עוברי עבירה דמוקי מתניתין בעם הארץ המעשר אלא שאינו אוכל חוליו בטהרה והא דלא תני במתניתין תנור וריחים גבי עם הארץ כדקא תני גבי שביעית משום דשמעינן לה מכללא דבוררת וטוחנת עמה אי נמי כיון דתנא כולא בריישא והכא תני חדא או תרי יגיד עליו ריעו כדאמרינן בפ' לא יחפור

דף

מסורת הש"ס

א) עבודת כוכבים פרק א' דף טו: ב) משנה בגיטין פ"ה דף סא.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ר' ודיכנו בו' ואפ"ה הוציאו עלין ועקרן במוצאי ז' היינו אחר הביעור אם תאמר דיכנו כעיקור כלומר כאילו מאז עקרן ונשארו לו עד מוצאי שביעית שהרי כך העמדנוה שדיכנן בז' עתה אם דיכון כעיקור הוא כולו לעניים שעניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים ואם אין דיכון כעיקור אין כולו לעניים אלא העלין ממה נפשך שהרי העלין משביעית הן וחייבין בביעור ואינון לעניים הילכך יעשה חשבון עם העניים מן העלין ובתוספתא פירש אם הוא ג' שנים נותן לעניים רובע אם ב' נותן לעניים שליש ואם אחת כמו זה ששהת בו' ועקר בח' נותן לעניים מחצה זהו טעמא של ר' אליעזר וזה הכלל תפוש בידך שנת ז' הכל אוכלין בין עניים בין עשירים מוצאי ז' לעניים אבל לא לעשירי' דר' אליעזר כר' יהודה . רבי יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון מאי טעמא אם תאמר דיכון כעיקור כולו לבעל הבית שעניים ועשירים אוכלין אחר הביעור כלומר כל חד וחד אכיל מאי דנקיט ואם אין דיכון כעיקור נמי כולו לבעל הבית דהא במוצאי שביעית עקרו הילכך לבעל הבית דקסבר כרבי יוסי דאמר בין עניים בין עשירים אוכלין אחר הביעור לפיכך אין לעניים עמו חשבון: **ד** לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעי' וכו' עוקרין וקשיא לך ומותר לעוקרו ולהפסידו ופירקי' בירושלמי א"ר יוסי תיפתר עד שלא צמחו שעדיין לא הוציאו ספיחין: וכן בצלין הקיצונין. פי' שוין ללוף פי' בצלין הנזרעין בקיץ ינתלשין בקיץ וכן פתרו בירושל' קיטנא פי' קיץ תרג' קיטא איסטאטוניקי : וכן פואה של עידית . פי' פואה של שדה שמינה ופי' רויא דימיסטיק': עוקרין אותה במארופות של עץ. מעץ חזק עשוי כמו מרת ונקרא בלשון חכמים

פירוש הרא"ש

(ב) בגדולים כשהם שמינים : (ג) לאין דרך לזרוע בו : (ד) מגל יד ומגל קציר ועגלה מותרים שמא הוא רוצה לעקור מן ההפקר ולהביא בעגלה ולהכניס ואין איסור אלא לבהמה חרבה ולעשות אוצר : (ה) מוכר לישראל החשוד על השביעית : (ו) דלא החמירו בו חכמים כל כך :

הגהות הר"י לנדא

א] מ"ד בר"ש בסוף פ"ק דכלאים כצ"ל : ב] מ"ז שם משמע שהוא כצ"ל בירושלמי משמע : ג] ס"ס שם אונין של פשתן . צ"ל ליבש : ד] שם אין לו תקנה לטהרו כצ"ל :

מארופ' כל זה שלא ייהנו בעליהן מן השדה ולמה בשל עץ דבית שמאי חיישי לעבודת הארץ ובית הלל לא חיישי ומודין בית שמאי בפואה של צלעות . ירושל' פימרא. גרסינן בסוף פרק א' דכלאים מודה ריש לקיש בזורע על גבי הים על גבי פימרא על גבי סלעים על גבי מרשים שהוא פטור הרי לענין כלאים הצלעות לא חשיבי שדה להתחייב הזורע הכי נמי לענין שביעית.ופי' צלעות מקום אבנים וגדל בהן אבנים . אי נמי [פואה הנמצאת] סביב לצלעות השדה ולא באמצע השדה והואיל וכן אינו נראה כעבודת הארץ שאין הצלעות חשובין כשדה לפיכך (אפי') [עוקרין אותה] בקרדומות: **ה** מאימתי מותר ליקח לוף במוצאי שביעית ר' יהודה אומר מיד. מאי טעמא דר' יהודה כלומר אומר מיבעי ליה דהאי ירק אי מלוף העקור הוא אסור משום ספיחין ואי מלוף שלא עקרו כל שכן וכל שכן דאסור · ופריק ר' יהודה סבר בשגזרו על הלוף גזרו · פי' על הלוף שלא עקרו אסור הוא וירקו אי נמי בעקרו והניח במקומו גזרו על ירקו אבל אם עקרו וטמנו בו' והוציא ירק הירק שרי הילכך מותר ליקנות ירק הלוף דמקילינן ואמרי' מירק דלוף טמון מייתי וא"ת אי הכי אפי' בשביעית לישתרי הא לא קשיא שאם תתיר לו הוא הולך ומביא מן האיסור ואומר מן הטמון הבאתי.ורבנן סברי א"כ אפי' במוצאי שביעית שהוא הולך ומביא מן האיסור ואומר מן הטמון הבאתי אבל משירבה החדש דהיינו מפסח ואילך ההיתר רבה על האיסור ומבטלו.תניא מעשה אר"י שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף על פי ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית אמר לו ר' יוסי עמך הייתי ולא היה אלא במוצאי הפסח: **ו** אלו כלים שאין האומן וכו' . בירושלמי מתרצי לה הכי אילו כלים שאין האומן רשאי למוכרן למי שהוא חשוד על השביעית הא בסתם מותר: מחרישה. בלעז בומירי: וכל כליה. העול יוגו: והמזרה. פי' שורין בגורן לעז פלא ויש לה ג' ענפים. והדקר. בלעז צפא ובלשון מקרא את: מגל יד. פוניטודי:מגל קציר·פלצי·והעגלה וכל כליה. קרי: **ז** היוצר.לעז פוטיירו והוא האומן העושה כלי חרש: מוכר ה' כדין. שישימו שם שמן וט"ו כדין שישימו שם יין וניחוש דילמא יחליף וימכור אותן של שמן ויאמר של יין הן ותירץ לא חיישינן שני כדות הן אותו של יין ואותו של שמן · א"ר עולא אדרא דאילין חכימא · פי' עפר אחר הוא לקנקני השמן ועפר אחר הוא לקנקני היין פ"א אדרא כמו אידרא לגוף הקנקן קרי עור: שכן דרכו להביא מן ההבקר. פי' שיעור ה' כדין משמן וט"ו מיין מ"ו:ואם הביא יותר מזה השיעור מותר.פי' ולא חיישינן דילמא דשביעית: מוכר לגוים בארץ. ואפי' יותר מה' וט"ו ולא חיישינן דילמא מזבנן לישראל ולישראל בחוצה לארץ ואפי' יותר מיכן ואפי' אם היין והשמן מן הארץ : **ח** בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בו'. אפילו בסתם שאין דרך בני אדם לשחוט פרות העומדות לחרישה ותנן דבר שמלאכתה מיוחדת לעבודה אסור: ובית הלל מתירין. דדבר שמלאכתה לאיסור ולהיתר הוא לאיסור תחרישה ולהיתר שהמוכרה בסתם ונמצאת חורשת הוא יכול לומר לשחיטה מכרתיה לך : ומוכר לו פירות שביעית בשעת הזרע דדבר שמלאכתו לאיסור ולהיתר הוא כיצד לאיסור לזריעה ולהיתר שיכול לומר לאכלה מוכר לו : ולשאול לו סאתו. פי' כלי של מדה שהוא דבר שמלאכתו להיתר ולאיסור אסור למכור ולמכנסו לאוצר להיתר שיכול לומר לו עשוי אדם למדוד פירותיו להוליכן לטחן : ופורט לו מעות . אע"פ שיודע שיש לו פועלין דמשתכח דאזלי מעותיו לשכר שביעית יש בו היתר שיכול לומר לו למאכלך נתתי המעות אבל אם בפירוש בא ואמר לו מכור לי פרה חורשת מכור לי פירות לזרע השאילני המדה למדוד בה את הגורן להכניס לאוצר פרוט לי מעות בשביל הפועלין אסור : **ט** משאלת אשה לחברתה החשודה לאכול פירות שביעית לאחר הביעור בלא ביעור . פי' נפה. מאי טעמא שאני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול ריחים לטחון ביה סממנין תנור לטמון בו אונין של פשתן: אבל לא תבור ולא תטחון עמה דחיישינן לחלופי דתניא אין טוחנין עם אוכלי שביעית : אשת חבר וכו' ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה. דלא חיישינן דילמא יהיב לה סבל דאמר אביי רוב עמי הארץ מעשרין הן:אבל משתטיל את המים לא תגע אצלה. משום טומאה דעם הארץ לא עביד חלתו בטהרה · ומתני' דקתני טוחנת היכא דלא לתתה · והא דתניא אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה פי' היכא דלתתה רבי

שמעון

עין משפט
נר מצוה

יב א מיי' פ"ח מהלכות שמטה ויובל הלכה ח:

א ב מיי' פ"ד מהלכות שמטה ויובל הלכה כו:

(דף י"ט.): ומחזיקין ידי נכרים. פי' לעיל בפ"ד (משנה ג) ולגב גררא תנייה הכא דקא חשיב מפני דרכי שלום וכל בבא זו תנינא בפרק הניזקין והכא עיקר והתם גררא: ירושלמי (שם) ר' יוסי ברבי חנינא בעי על כל פירקא את אמרת או על הדא הילכתא את אמרת רבנן דקיסרי בשם ר' יודה מן מה דלא תנינא בגיטין אלא הדא הילכתא הדא אמרה על הדא הילכתא את אמרת פירוש הא דקא תני מתניתין וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום מיבעיא ליה אי קאי אכולהו פרקין כגון שאומן מוכר ופרה חורשת ומוכר פירות ומשאיל סאתו ופורט מעות או דילמא לא קאי אלא אמשאלת אשה לחברתה לחודה ומסיק דאמשאלת לחודה קאי מדלא תני אינך בגיטין בהניזקין בהדי מילי דדרכי שלום ומכל מקום צריך טעם דהנך דלעיל שרינן בלאו טעמא דדרכי שלום לפי שיש לתלות טעם להיתר ואם כן ניסרי נמי ה] בלאו טעמא דדרכי שלום וי"ל דהכא בידוע שאין לחברתה כי אם פירות שביעית וכן מוכח בירושל' (שם) דאמרי' ר' זעירא בעי קומי ר' מנא מתני' בסתם הא במפרש לא אמר לו וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול ריחים לטחון בה סממנים תנור לטמון בה אונין של פשתן ומדלא קאמר לצורך פירות שבית משמע דאיירי אע"ג דלית ליה פירות שבית ואפילו הכי היה רוצה ר' מנא להתיר מפני דרכי שלום דשייך בהני ספי כדאשכחן בפ' המדיר (דף עב.) גבי נדרה שלא תשאיל ולא תשאיל נפה וכברה וריחים ותנור שמשיאתו שם רע בשכונותיה ור' זירא לא שרי אלא בשאלה סתם דיש לתלות ומ"מ צריך טעמא דדרכי שלום לפי שאין זו תלייה גמורה דלספור מעות ולכבור חול וא"ת הא דפריך בסוף הניזקין (דף סא.) מאי שנא רישא גבי שביעית דלא תבור ולא תטחון עמה ומאי שנא סיפא אשת עם הארץ דבוררת וטוחנת עמה הוה ליה למימר משום דזה ודאי וזה ספק למאי דפרשינן דאיירי בפירות שביעית ודאי וי"ל דרוצה לחשוב דמאי כודאי לפי שחשודין עליו והעמידנו בחזקת שאינו מתוקן עוד. ירושל' (הל' ד) תמן תנינן נחתום שעושה בטומאה לא לשין ולא עורכים עמו ותני עלה לא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין עמו וכה אמר כן אמר רבי לא כאן בחולין כאן בתרומה והא תנן נחתום אית לך נחתום בתרומה חבריא אמרי כאן בלותת כאן בשאינו לותת פירוש מתניתין בשאינו לותת ולא יתכן תירוץ זה אליבא דרבא דאמר בשילהי הניזקין דמתניתין בעם הארץ דרבי מאיר וטומאה וטהרה דרבנן וסיפא דמשתפיל למים בטומאת חלה ועל כרחו מוקי ההוא דנחתום בתרומה:

וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום[א] ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום:

פרק ששי

א שלש [א]ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד: **ב עושין** בתלוש (ב) בסוריא אבל לא במחובר דשים וזורין

ואל תבדיל ממנה שלא תקבל העיסה טומאה. וענין שאמר וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום. ר"ל כל מה שנאמר בהלכה זו מהתרת השאלה והעזר אפילו במעט וכבר באךנו בפ' שקודם לזה ענין שאמר מחזיקין ידי נכרים בשביעית ושואלין בשלומם:

א יש מי שקורא אמנם והוא אמנה ויש מי שקורא אמנוס. וענין לא נאכל ולא נעבד שאסור לנו עבודת הארץ ההיא ואם העבד ע"י אחר אסור לאכול ממה שהוציא ושאמר נאכל אבל לא נעבד ר"ל שאינו מותר עבודתה ואם נעבדה יהיה כל הצומח בה נאכל בקדושת שביעית ושאמר נאכל ונעבד שמותרת עבודתה בשביעית והצומח בה יאכל בלא קדושת שביעית אלא כמו שיאכלו פירות כל שנה: **ב** כבר פירשנו בפ"ו מדמאי שסוריא הם הארצות שכבש דוד ובארנו

א שלש ארצות חלוקות בדין שביעית: עולי בבל. עזרא וסיעתו ובירושלמי (הל' א) מפרש להו: לא נאכל. לאחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית: עולי מצרים. יהושע וסיעתו והרבה כרכים כיבשו עולי מצרים ולא כיבשו עולי בבל וקסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא: מכזיב א] ועד נהר אמנה. מפרש בירושל' (שם) א"ר הונא כן היא מתני' מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנוס כלומר זה נגד מזרח וזה נגד מערב נהר הוא נהר מצרים וכן משמע קצת *) בירושל' (שם) דמייתי לה בגמ' ומייתי לה נמי (ברייתא דפ"ק) [בפ"ק] דגיטין (דף ח.) דטורי אמנון ונהר מצרים וכזיב משמע התם דלצפונה דא"י קיימא ונהרי אמנוס היינו ראש אמנה דקרא כדאי' בירוש' (שם) א"ר יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנון הן עתידות לומר שירה שנא' (שה"ש ד) תשורי מראש אמנה והוא הר ההר דהר ההר תרגום ירושלמי טורי אמנוס וגם הוא בצפונה של א"י דכתיב (במדבר לד) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר ועל זה שניהן בצפונה של א"י וצריך לומר דהא דמפרש מכזיב עד הנהר ומכזיב עד אמנוס חד למזרח כזיב וחד למערבו ומיהו בפרשת אלה מסעי כשמנה גבולי א"י משמע דנחל מצרים במקצוע דרומית מערבית ומחובר לים הגדול דעומד במערב א"י וטור אמנוס דהוא הר ההר הוא לצפון א"י במקצוע לפונית מערבית נמצא דא"י בין הר ההר לנחל מצרים זה מצפונית מערבית וזה מדרומית מערבית והים במערב ויש מקום שהים נכנס לא"י בין הר ההר לנחל מצרים כדמוכח בפ"ק דגיטין (שם) ב] דעכו לצפונה של א"י וכזיב רחוק יותר דהא המהלך [מעכו] לכזיב תני מימינו למזרח אלמא פניו לצפון וכל שעה מתרחק והולך מריבוע של א"י אלא דלועה נפקא שהיא למערב הדרך ההולך מעכו לכזיב כדמשמע התם (דף ז:) ג] ועוד אמנוס לצפונה של א"י סמוך לעיקר יותר מכזיב ועוד דכי קתני מכזיב עד הנהר דאדרבה הוה ליה למימר מאמנוס עד הנהר דאמנוס בין כזיב לנהר שהרי הנהר לדרום א"י ואמנוס לצפון ועדיין כזיב רחוק יותר ושמא נהר דתנן הכא לא נחל מצרים הוא אלא נהר אחר לצפון א"י כדפרשינן דאמנוס ונהר זה למערבו וזה למזרח כזיב וכן ההוא דתנן בפ"ד דחלה (משנה ח) ואמנוס דהכא הוא הר ההר האמור בגבולין בפרשת אלה מסעי ואין זה הר ההר שמת בו אהרן דהוא בגבול ארץ אדום ודרום א"י במקצוע דרומית מזרחית של א"י ששם היתה ארץ אדום: נאכל לאחר הביעור וקסבר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא ומ"מ לענין עבודה החמירו דלא נעבד ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין [כמו] בסוריא דבסמוך דאי לא תימא הכי אם כן ליתני ד' ארצות לשביעית דיש לסוריא דין לעצמה (א): מהנהר ומאמנוס ולפנים. בכל הספרים כתוב ולפנים וטפי ניחא לגרוס ולחוץ ושמא קרי ליה לפנים משום דהתחלת הנהר ולפנים הימנו ומתחלת אמנוס ולפנים הימנו ה"ל דנהר עצמו ואמנוס עצמו אמרינן בפ"ק דגיטין (שם) דכל שופע מטורי אמנוס ולפנים ארץ ישראל לכך נראה דגרסינן ולחוץ כאן ובפרק בתרא דחלה (שם): אומר נאכל ונעבד כלדרים בירושל' (שם) אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ (דברים יב) בארץ אתם חייבין לעשות ואי אתם חייבין בח"ל עדיין אני אומר מצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ ת"ל (שם יא) השמרו לכם פן יפתה וגו' ושמתם את דברי אלה אפילו אתם גולים ושמתם את דברי אלה מה אית לך כגון תפילין ותלמוד תורה מה תפילין ותלמוד תורה שאינן תלוין בארץ נוהגין בארץ ובחו"ל אף כל דבר שאין תלוי בארץ יהא נוהג בארץ ובח"ל ובפ"ק דקידושין (דף לז.) יליף לה מע"ג: ירוש' (שם) משגלו יהו פטורין כתיב (נחמיה ח) ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וגו' כי לא עשו סוכות וגו' מימי ישוע בן נון [ולמה ישוע הכי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן] פגם הכתוב כבוד לדיק בקבר מפני כבוד לדיק בשעתו הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורים היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו רבי יוסי בר' חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו הדא הוא דכתיב (דברים ל) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה הקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה והיטבך והרבך מאבותיך אבותיך פטורין היו ונתחייבו ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם אבותיכם לא היה להם עול מלכות ואתם אע"פ שעליכם עול מלכות אבותיכם לא נתחייבו עד לאחר י"ד ז' שכיבשו וז' שחילקו ואתם כיון שנכנסתם נתחייבתם אבותיכם לא נתחייבו עד דקנו כולה ואתם ראשון ראשון קנה וחייב א"ר אליעזר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מ"מ ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו (נחמיה י) מה מקיים ר' אליעזר ואת בכורי צאנו ובקרנו מכיון שקיבלו עליהן אפילו דברים שלא היו חייבים עליהם שהיו חייבין עליהם העלה עליהם כאילו מאליהן קיבלו מה קיים ר' יוסי ובכל זאת מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות העלה עליהם המקום כאילו מאליהם קיבלו מה מקיים רבי אליעזר מאבותיך פתר לה לעתיד לבוא דא"ר חלבו בשם ר' יוחנן אבותיך ירשו ארץ ז' אומות ואתם עתידין לירש ארץ י' אומות. פי' ובכל זאת אנחנו כורתים וכתב באותה פרשה ולהביא את בכורי אדמתנו ובכורי כל עץ שנה בשנה וכתיב בההיא פרשה חלות תרומות ומעשרות משמע דכל זאת קבלו עליהם מדעתן בברית שכרתו אבל מדאורייתא פטורין ולהכי פריך לר' אליעזר דהכי נמי כתב באותה פרשה בכורות בנינו ובהמתנו ובכורות בקרנו וצאננו דכולהו חשיב בהדייהו אע"פ שהיו מחויבין ועומדין משמע מתוך אותה שיטה דבבית שני לא נתחייבו מדאורייתא בתרומות ומעשרות לר"א וכן משמע בירושלמי דפ"ק דתרומות (הל' ג') ובירושלמי דיבמות פרק בית שמאי (הל' ב') דפליגי רבי יהודה ורבנן בקטן שלא הביא שתי שערות דרבי יהודה אומר תרומתו תרומה וקאמר מהו שיהו חייבין על הקדשים מבחוץ כלומר דאם קטן הקדיש בהמה ובא גדול ושחטה בחוץ כהנא אמר אין חייבין על הקדשים בחוץ ר' יוחנן וריש לקיש תרוייהו אמרין חייבין על הקדשים מבחוץ וקשיא דכהנא על דר' יהודה דר' יהודה פוטר שבלו דבר תורה ואתה כן כלומר בקטן פוטר שבלו מאיסור ותרומתו תרומה לר' יהודה וא"כ הקדישו נמי יהא הקדש להתחייב עליו משום שחוטי חוץ וכעין שיטה זו בסוף יוצא דופן (מ"ז:) אלא דפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי מיתניא התם איפכא ומשני בירושלמי (שם) כמאן דאמר מאליהם קבלו עליהם את המעשרות כלומר דלא אמר ר' יהודה תרומתו תרומה לרבנן דמאליהן קבלו וכן מוכיח בירושלמי בפרק בתרא דתרומות (הל' ד') דתני ר' חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודיו א"ר בא אין למדין ממנה לענין נבלה א"ר יוסי קשייתא קומי ר' בא תרומה בעון מיתה היא ונבלה בלא תעשה ואת אמרת הכין א"ל כמאן דאמר מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות כלומר ולכך מיקל בתרומה משום דלאו דאורייתא וכן מסוף פ"ג דדמאי (משנה ד) גבי הא דתנן אצל הנכרי כפירותיו משמע דאיכא פלוגתא דאיכא למ"ד דאמר מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות וכן בפ"ק ד] דמכילתין ואמרי' אפילו למאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהן וכן בריש פ"ב דמעשרות ואמרינן במגלת רות בשם ר' יהושע בן לוי שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על שאלת שלום בשם ועל מגילת אסתר ועל המעשרות ומפרש במסכת מעשרות שמעון בר בא בשם ר' יוחנן אמר בעון מעשרות ותרומות גלו וכיון שגלו נפטרו מן התרומות ומן המעשרות והן חייבו עליהן מאליהן והפרישו. תרומות ומעשרות ואמרינן בבראשית רבה בפרשת ויחי ג' דברים עשו בית דין של מטה ואלו הן אחד בימי עזרא בשעה שעלו מבבל וביקש להם הקב"ה להתיר המעשרות מה עשו הלכו וגזרו על עצמן שיהיו מעשרין שנאמר ואת ראשית עריסותינו סיפא דקרא מפרש תרומות ומעשרות וכתב בפרשה דבכל זאת דמייתי בירושלמי מכל הני משמע דלא נהגו מדאורייתא בבית שני תרומות ומעשרות ואע"ג דר' יוחנן במגילת רות אשכחן בסוף הערל (דף פב:) דאמר אגא דאמרי כרבי יוסי דסדר עולם דירושה ראשונה ושניה יש להן שלישית אין להם התם פליגי ר' יוחנן וריש לקיש אליבא דר' דמתני' דהתם דאמר אנדרוגינוס נושא בת ישראל מאכילה בתרומה דסבר ריש לקיש דמשום דתרומה דרבנן הוא דמאכילה דקתני ר' יוסי התם בברייתא דאנדרוגינוס ספיקא הוא ובריייתא דסדר עולם ר' יוסי תני ולא סבר לה כדאמרינן בפרק יוצא דופן (דף מז:) ור' יוחנן סבר דהיא דסדר עולם עיקר וניתא לברייתא דחשיב אנדרוגינוס ספקא מקמי מתני' ולא משום דר' יוחנן סבר כר' יוסי דהא בברייתא דב' קופות (יבמות דף פב.) קאמר ר' יוחנן דלא בעינן רבייה כרבנן דאמרי תרומה בזמן הזה דרבנן ומיהו תימה הוא לומר שיאמר שום אדם דבבית שני לא נהגו מדאורייתא תרומות ומעשרות אלא ודאי מדאורייתא נהגו והא דקאמר שקיבלו מאליהן על תרומות פירות קאמר דמדאורייתא דגן תירוש ויצהר והן החמירו עליהן בבית שני לגזור אף בשאר פירות מה שלא עשו בבית ראשון ה] והביא דב"ר ומגילת רות היינו ההיא דפרק בתרא דמכות (דף כג:) דמייתי התם קרא דכתיב ובפרוץ הדבר שהבאת מעשר עשו ב"ד של מטה ובכל פירות משתעי קרא כדמוכח בריש פרק הנודר מן הירק (דף נה.) ועוד כדאמרינן בדגן תירוש ויצהר חשיב מאליהן לפי שיהושע נלטוה לקדש כל מה שכתוב תחומין אבל בימי עזרא לא קידשו אלא מה שרנו כדאמרינן הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא קידשו עולי בבל ועל זה אמרינן בבראשית רבה שביקש להתיר להם הקב"ה את המעשר שלא היה מעכישן אד היו נמנעין מלקדש והם הלכו וקידשו ונתחייבו מן התורה ולהכי קאמר רבי אליעזר דמאליהן קבלו אבל ר' יוסי אמר מדבר תורה נתחייבו שנלטוו לקדש ונפקא מינה דלר' יוסי דקדושה במצות הקב"ה קיימת אפילו בזמן הזה אע"פ שחרב הבית אבל לר"א דאמר מאליהן קבלו בטלה עכשיו קדושת הארץ דסתמא לא היה בלבן אלא בזמן שהבית קיים הואיל והדבר תלוי בהם ואפי' אית ליה לר' יוחנן בטלה קדושת הארץ דתרומות ומעשרות לא קשה מידי הא דשמעינן ליה בפ' השוחט והמעלה (דף קז:) דמעלה בזמן הזה דלא בטלה קדושת הארץ ואע"ג דבחורבן בית ראשון לא בטלה קדושת [בית] קדושת הארץ דתרומה ומעשר בטלה דאין זה תלוי במחיצות דקדושת מחיצות מילתא אחריתי ויתכן דנפקא לן כדדרשי' אשר לו חומה (ויקרא כה) אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן א"כ מדכתיב (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד דהני קראי מוכחי דירושלים אין אחריה היתר: **ב עושין** בתלוש בסוריא. אפילו אצל החשודין אע"ג דבארץ תנן לא תבור ולא תטחון עמה: אבל לא במחובר. כגון חרישה וקצירה ודוקא בשמור אבל לא במופקר אפילו בארץ מותר כדתניא בארץ אצל הגוים אבל בסוריא מותר וכן אין דורכין בגת בארץ ולא עוטנין זיתין בבית הבד ובסוריא מותר: **אבל לא** במחובר. פי' להרוש ולקצור ולבצור בשמור לארץ סאי טעמא

פירוש הרא"ש
פרק ו (א) ואין דיוק זה
נ"ל דלא קא חשיב אלא חלוקי ארצות של ארץ ישראל וסוריא היא כיבוש יחיד ולא היתה מעולם ארץ ישראל: ומיהו לשון נעבד דקאמר משתמע עבודת קרקע וגבי סוריא תני עושים בתלוש בסוריא:
(ב) סוריא הוא ארם צובה שכיבש דוד והוסיפה על ארץ ישראל וסבר האי תנא דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש הלכך יושבים אצל ישראל החשודים:

*) בברייתא כצ"ל

הגהות הרי"י לנדא

ה] בר"ש וא"כ ניסרי נמי הכא כצ"ל: פ"ו א] מ"א בר"ש כזיב בירושלמי הגי' גזיב: ב] שם דעכו לצפונה. צ"ל ועוד דעכו: ג] שם ועוד אמנוס צ"ל וטורי אמנוס: ד] שם וכן פ"ק דמכילתין. צ"ל פרק יו"ד דמכילתין אמרינן: ה] שם מה שלא עשו בבית א'. צ"ל כדמוכח בריש הנודר מן הירק דמייתי התם קרא דכתיב וכפרוץ הדבר וההוא דב"ר ומגילת רות היינו ההוא דפרק בתרא דמכות שהבאת מעשר וכו' משתעי קרא ועוד אומר ר"י דגם בדגן תירוש וכו' וכוון לר"י בעל תוס' שתירץ כך עי' יבמות פ"ב מ"ב:

מסורת הש"ס

א) גיטין סב. לעיל פ"ד משנה ג:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

שמעון בן אלעזר אומר אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון מפני שחברתה נותנת לה ואוכלת: ומחזיקין וכו' כדלעיל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. גרסינן השתא חוזקי מחזקינן שואלין בשלומן מיבעיא. ופירק רבינא לא נצרכת ליום אידם דתניא לא יכנס אדם לביתו של נכרי ביום אידו ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו בשפה רפה ובכובד ראש:

פרק ו **א שלש** ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל. פי' עזרא וסיעתו מארץ ישראל עד גזיב לא נאכל. פי' לאחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית ופירש בירושלמי מה שכיבשו עולי בבל ואילו הן פרשת חומת מגדל שיר (ויש שגורסין מגדל שד) ושינא דרור ושורא דעכו וקצריא דגלילא וכברתא ובית זניתא וקיבעיא ומלתא דכור ובידייא רבתא תפנית וסנפתת ומחרתת דייתיר וממציא דאבהתא וראש מגעתן וגעתין עצמה מי ספר ומרחשת ומגדל חרוב. ואילם רבתא ונקבתא דעיון ותיקרת ברכה רבה ובר סנגרא ותרנגלא עילאה דלמעלה מקיסרין ומרפונא דמתחם לבוצרת ומלח דזרכאי וממרון ובית דיגלי סכלי וקנת ורפח דחגרא ודרך הגדולה ההולכת למדבר חשבקוייבק ונחל זרד ויגר שהדותא ורקם רגיעא וגוניא דאשקלון. כל שהחזיקו עולי מצרי' הם יהושע וסיעתו מגזיב ועד הנהר. גרסינן רב הונא אמר כן היא מתני' מגזיב ועד הנהר מגזיב ועד אמנם ונהר משמע נחל מצרים א"ר יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנום עתידות לומר שירה שנא' תשורי מראש אמנה פי' נאכל אפי' לאחר הביעור אבל לא נעבד כלומר הרי היא כסוריא דתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר ויש לומר מדלא קתני הרי היא כסוריא שמע מינה לא נעבד דקתני בלא נעבד דכיבוש עזרא ועל זה הפיר' אנו סומכין מן הנהר ומאמנם ולחוץ הוי חוצה לארץ ונאכל ונעבד דכתיב אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ בארץ אתם חייבין לעשות ולא בחוצה לארץ: **ב עושין** בתלוש בסוריא. פירוש בפירות שביעי' כגון דישה וזורה אפילו אצל החשודין ואבן תנן אבל לא תבור ולא תטחון עמה. וכן אין מותרין פירות שביעית

מסורת הש"ס

א) נדרים פרק ז' דף נח ונט. ב) שבת סח.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

אמר רבי אבהו שלא יהו הולכין ומשתקעין שם: בסוריא. פי' [בירושלמי] שכיון שדינה בארץ ישראל אינו מניח ארץ ישראל ודאי ויושב בסוריא. ובתלוש למה הוא מותר כלומר הואיל וכן נקנסה דלא ליעביד בתלוש ומיד יחזור. ופריק מכיון שרואה בסורי' רווחה כמעט לא נפיק בחוצה לארץ לפי שבארץ אין עושין בשביעית בפירות שביעית אפילו בתלוש · ר' יוסי בר' בון בעי קמיה ר' מנא מהו לטחון עם הגוי בארץ אמר ליה מתניתין אמרה שהוא אסור דתנינן עושין בתלוש בסורי' אבל לא במחובר הא בארץ אפי' בתלוש אסור) ואמרי' במאי עסקינן אם בפירות ששית שנכנסו לז' אפי' בארץ מותר אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעי' לחרוש מות' לקצור אסור אלא הכא במאי עסיק בפירות שביעית בשביעית. והבצירה והקצירה והמסיקה בארץ אסור דתניא ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המובקר. ד"א לא תבצור כנגד הבוצרים וכו' דריכה בענבים קצירה בשיבלים בצירה בענבים מסיקה בזיתים: ג בצלין שירדו עליהן גשמים. פי' בצלין של ששית ובשביעית צמחו שחורין אסורין · והקשו ולימא התיר שבהם להיכן הלך ותירצו אסורין דקתני אתוספת: ירוקין מותרין. פי' בשדיכן דלא יינקי כלום מן הקרקע אלא נשמרין שם בלבד לפיכך מותרין: רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין. שבשביעית גדלו: וכנגד כן. אם היו של שביעית וזרען למוצאי שביעית: שאם יכולין וכו' מותרין. שגידולי היתר מעלין את האיסור: ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו. פי' עד זמן שיהו זורעין וימצא מן אותן הזרעין: כיוצא בו. פי' כאותו שמוכרין דאמרינן מהיתירא קא מייתי ולא עוד אלא ההיתר רבה על האיסור ומבטלו הותר: הבכיר. פי' הואיל הותר הירק שאפשר להמצא חדש הותר מאותו הירק אף האפיל שההיתר רבה עליו ומבטלו: רבי התיר וכו' ·

לפי שאין זה טעם לא נתחייבו בהם כל המצות אבל אסור לנו להתעסק בהם בדבר המחובר לארץ בשנה שביעית ואע"פ שהוא מותר לשם כדי שלא יניחו בני אדם ארץ ישראל וישכנו שם והוא מה שאמר בטעם זה כדי שלא יהיו הולכים ומשתקעין שם ודברי ר"ע אמת: ג הוריקו. נעשו ירוקין וכל זמן שהם ירוקין כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאכלן ואם השחיר מה שצמח מהם יהיה כאילו צמח בארץ ויחשבו כפירות שביעית וזה ענין מה שאמר אסורין: ור' חנינא בן אנטיגנוס אומר. שאם נתלשו העלין מהם ונשארו שם ולא נעקרו עם העלין יהיה דינם כדין הצומח בארץ והן כמו פירות שביעית: וכנגד כן במוצאי שביעית מותרין. ר"ל כשיהיו בזמן שיכולין לעקור העלין וישארו הבצלים בעצמן ולא יעקרו מותר לאכול הבצל ההוא במוצאי שביעית שאינו מפירות שביעית ואין הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס: ד משיעשה כיוצא בו. משיצמח כמו המין ההוא: ובכיר. הוא הממהר לצאת בתחלת מוצאי שביעית: ואפיל. הוא המתאחר שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה והלכה כרבי: ה שמן שריפה. הוא שמן תרומה שנטמא ונקרא שמן שריפה שאינו ראוי אלא לשרפה ואין הלכה כר' שמעון: ו כל זה מבואר ואין הלכה כרבי שמעון:

וזורין ודורכין ומעמרין (ד) אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין כלל אמר רבי עקיבא [א]כל שביוצא בו מותר בארץ ישראל עושין אותו בסוריא: ג א) [ב]בצלים שירדו עליהן גשמים וצמחו אם היו העלין שלהן שחורין אסורין הוריקו (ה) הרי אלו מותרין רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אם (אינם) יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין וכנגד כן מוצאי שביעית מותרין: ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו עשה הבכיר הותר האפיל [ג]רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד: ה [ד]אין מוציאין שמן שרפה [ה]ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ אמר רבי שמעון שמעתי בפירוש שמוציאים לסוריא ואין מוציאים לחוצה לארץ: ו [ו]אין מביאין תרומה מחוצה לארץ אמר ר' שמעון שמעתי בפירוש שמביאין מסוריא ואין מביאין מחוצה לארץ:

פרק שביעי

א [י]כלל [ז]גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים

א ענין שאמר כלל גדול כנגד הכלל הנאמר במעשרות שדין שנה שביעית חייב למאכל אדם. ופירוש ממין הטובעין. ממיני הצבעים:

ב בת"כ את ענבי נזירך לא תבצור מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר ודייקינן בירושל' (הל' ב') מה אנן קיימין אם בפירות ששית שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר ולקצור אסור אלא כי אנן קיימין בפירות שביעית בשביעית כלומר דבסוריא בתלוש מותר במחובר אסור ואמרינן בירושלמי (שם) ר' אסי בעי קומי ר' מנא מהו למחון עם הנכרי בארץ א"ל מתני' אמרה שהוא אסור דתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר הא בארץ אפילו בתלוש אסור וסבר האי תנא כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש מדמיקל בסוריא טפי מבארץ ישראל והאי דגזור במחובר אמרינן בירושל' (שם) א"ר אבהו שלא יהו תקועין ומשתקעין שם (ג) כלומר משום דחמיר עלייהו איסור שביעית בארץ והדר קאמר בתלוש למה הוא מותר מן גודו א] חמי רווחא קרי לא נפיק כלומר כיון שימצא לו בקרוב ריוח מועט בשביעית לא יצא מארץ ישראל להשתקע בחוצה לארץ: ג בצלים. של ששית שנכנסו בשביעית וירדו עליהן גשמים וצמחו אם הושחרו העלים בידוע שהגדלין ומוסיפין ואתו גידולי שביעית ומבטלין העיקר אע"פ שהוא מרובה טובא אבל הוריקו העלים ב] צמחו ולא מארעא רבו: אם יכולין להתלש בעלין שלהן. דרך הבצלים כשנגמרים יוצאים מעצמן מן הארץ וכשאוחז בעלין נתלשין אם חזקים הן מעט: וכנגד כן למוצאי שביעית מותרין. לא יתכן לפרש בבצלים של שביעית דהנהו לא משתרו למוצאי שביעית כדמוכח בפרק הנודר מן הירק (דף נח·) ומה מועיל מה שעליהן שחורין ומה שיכולין ליתלש בעליהן דילמא הכתי לא רבו גידולין על עיקרו אלא סיפא נמי בבצלין של ששית איירי שעקרן בששית וחזר ונטען בשביעית ועקרן לאחר שגדלו מעט וחזר ונטען בשמינית ומתוך שכבר גדלו בששית לא הוסיפו כי אם מעט בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר וביטל האיסור המועט שגם של ששית מסייע לבטל אחרי שסוף גידולו בהיתר: ירושלמי (הל' ג') עקרן בשביעית ושתלן במוצאי שביעית ר' זעירא אמר מכיון שרבה עליו החדש מותר ר' לא ור' אמי אמרי תרויהון אסורין מתני' פליגא על רבי לא ועל ר' אמי דתני זה הכלל שהיה ר"ש אומר משום ר' יהושע כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני וחדש והקדש לא נתנו להם חכמים שיעור אלא מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה חלה וערלה וכלאי הכרם נתנו לו חכמים שיעור בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם התיבון הרי שביעית שאין לה היתר ולא נתנו חכמים שיעור אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאינה אוסרת כל שהוא אלא בביעור אבל לאכילה בנותן טעם מהו עבדין לה ר' לא ור' אמי פתרין לה בעירובין אבל בגידולין חמור הוא בגידולין דא"ר זעירא בשם ר' יוחנן *) בצל של כלאי הכרם שעקרו אפילו מוסיף כמה אסור שאין גידולי היתר מעלין האיסור מתניתין פליגא על ר"ז דתנן (תרומות פ"ט מ"ד) גידולי תרומה תרומה גידולי גידוליו חולין אבל טבל ומעשר ראשון וספיחי שביעית ותרומת חו"ל סמדומע והביכורים גידוליהן חולין ותני עלה בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין מה עביד לה ר' זעירא פתר לה בקדושת שביעית וביעור ג] אבל באכילה כיון שרבה עלה החדש מותר · בסוף הנודר מן הירק (דף נט:) פליגא בהך מילתא נתנו לו חכמים שיעור בכל הספרים כתוב מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם [כמו] ברישא וטעות סופר הוא והגירסא נכונה כמו שכתבתי ומיהו יכולים להגיה סיפא כדאיתא ולהגיה ברישא גבי דבר שיש לו מתירין בין מין במינו בין שלא במינו בכל שהוא אבל לא יתכן מדפריך הרי שביעית דלא נתנו חכמים שיעור כדתנן לקמן בפ"ז (מ"ז) השביעית אוסרת כל שהוא במינה שלא במינה בנותן טעם ש"מ דגרסינן בדבר שאין לו מתירין בין במינה בין שלא במינה בנותן טעם ומשני דהא דאמר כל שהוא במינה היינו לענין בעור דאם לאחר ביעור נתערב בה כל שהוא במינה חייב לבער אבל לאכילה כגון קודם הביעור אין בו קדושת שביעית אפילו במינו עד שיהא בו בנותן טעם ועוד יש לדקדק מדפריך עליה דר' לא ורבי אמי דאיירי בגידולין דהיינו מין במינו ואמרינן אסור והכא שרי באכילה בנותן טעם והא דאמרינן בסוף ביצה (דף לח·) גבי אשה ששאלה מים ומלח לעיסתה כו' ופריך וליבטלו מים ומלח בעיסה ומשני (דף לט·) דהוי דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל והתם מין בשאינו מינו הוא לא דמי כלל דהא על כורחין התם איכא טעם ואפילו הכי פריך ליבטיל משום דתהומים תלויין בשם הבעלים ואין שם בעלת המלח והמים על העיסה [ומה] דמחמירין הכא משום דבעלמא אין דבר שיש לו מתירין בטל במינו וכן הוא טעם דתבלים ד] ואחר טעמא דהתם אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאינה אוסרת כל שהוא אלא בביעור כלומר דאם לאחר הביעור נתערב כל שהוא במינה חייב לבער אבל לאכילה קודם הביעור אין בו קדושת שביעית אפי' במינו עד שיהא בו נותן טעם כן ראוי לפרש לכאורה אבל אי אפשר לומר כן כדמוכח בשילהי הנודר מן הירק (שם) דמייתי לה אההוא דרבו גידולין על עיקרן ורוצה לדקדק מכאן שהגידולין מבטלין את העיקר דבתר תוספת אזלינן ולא בתר עיקר מדאוסרת בכל שהו הלכך צריך לפרש דאינה אוסרת בכל שהוא אלא בביעור היינו כדרך גדילתה כגון של ששית שנכנסה לשביעית והוסיפה כל שהוא אבל באכילה כגון בתערובת שלא כדרך גדילתה אינה אוסרת אלא בנותן טעם ואף על גב דר' שמעון לא אסר בכל שהוא אלא בתוספתא מ"מ מתני' בפ"ז (שם) אוסרת בכל שהוא מדקתני אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם דלא מיתוקמא אלא בתערובת מדקתני שלא במינה ומה עבדין לה ר' לא ור' אמי דאמרי שאין הגידולין מבטלין העיקר ופתרין לה בעירובין אבל בגידולין חמור הוא בגידולין כלומר ודילמא הני מילי לחומרא הוא דאמרי דגידולין מבטלי העיקר כגון בצל של ששית ששתלו בשביעית אבל להקל כגון בצל של שביעית ששתלו בשמינית אע"ג שרבו גידולין אין מבטלין העיקר והכי מסיק בנדרים ול' הירושל' אריכות לשון הוא ורוצה לומר בעירובין דבר המתערב בתולש איסור והיתר שלא כדרך גידולו ועל חנם האריך דהא בהדיא קתני לה אבל באכילה בנותן טעם ואין ענין זה לקושיא דאקשי לרבי לא ור' אמי [דאמר] ר' זעירא בשם ר' יוחנן סייעתא מייתי ליה לרבי לא ולר' אמי ולא קשיא דר' זעירא אדר' זעירא שר' זעירא היה מחלק בין שביעית לכלאי הכרם כדמשנינן בנדרים (נח:) שניא שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטלתה ע"י קרקע דחשיב איסורה ע"י קרקע מה שאוסר הכתוב כל גדולי שביעית ולא דמי לכלאי הכרם דתלי בתערובת (ודלא)[ובלא]תערובת שרי וכן ערלה דלא אסר רחמנא אלא ילדה ואילו זקנה שריא ובנדרים מדקדק ממתני' דהכא דקא תני וכנגדן למוצאי שביעית מותרים אלמא גידולי היתר מעלין את האיסור ומשני ודילמא במדוכנין כגון שעקרן ודכן יחד במדוכה ונתערב יחד האיסור והיתר וביטל היתר המרובה האיסור המועט אבל לא דכן ועקרן וגידולי כל חד וחד לחודיה קאי אע"פ שהן מחוברים אין ההיתר מבטל האיסור משום דקאי באנפי נפשיה וא"ת אם כן אמאי נקט כנגדן למוצאי שביעית מותרים אפילו בשביעית עצמה אם דיכנן ליתסרו וי"ל כיון דגמרו באיסור לא שרי לה ע"י דיכון: ד משיעשה כיוצא בו · ממה שנזרע במוצאי שביעית דתלינן בדהיתר אי נמי מפני שריבה ההיתר על האיסור ונתבטל ואע"ג דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית ועוד דבירק שנגמר גידולו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטה כמו שאפרש לקמן בפ"ט: הבכיר יש מקום שממהר לבכר ולגדל משאר מקומות: הותר האפיל · אע"פ שלא עשה כיוצא בו מ"מ אי אפשר שלא ריבה ההיתר: מיד · לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ והיה רבה על של א"י ומתוך סוגיא דירושלמי משמע שזהו הטעם ובפ' קמא דסנהדרין (דף יב·) פליגי דתניא אין מביאין ירק מחו"ל לארץ ורבותינו התירו ואמרינן א"ר ירמיה חוששין לגושיהן איכא בינייהו ובתוספתא (פ"ד) משמע דלפי' בידועין של שביעית ה] ששרי כשעשו כיוצא בהן דתניא בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין אמר ר' יוסי מעשה שזרעו כרם גריד בצלים למוצאי שביעית זרעוהו שעורים והיו פועלים יורדין ומנכשין בתוכו ומביאין ירק לתוך קופותיהן ובא ושאלו את רבי יוחנן בן נורי ואמר אם עשו כיוצא בהן מותרים ואם לאו אסורים ויש ליישבה כפי שמת ירושלמי וכרם גריד שם מקום ולא כרם ממש ודכוותה בבבא בתרא ואיירי בירק שהוסיפו הבצלים: ירושלמי (הל' ד') בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל התקינו שיהא ירק מותר בספרי א"י אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחו"ל לארץ התקינו שיהא מותר להביא ירק מחו"ל לארץ אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר הסן קפלוטאי מה עבדי ליה ציפוראי אלבשינו שקא וקטמא ואייתוניה קומי ר' אמרו ליה מה המאה דדין מן כל ירקא ושרא לון פי' בספרי ארץ ישראל עיירות העומדות על הגבולין דאי אפשר ליזהר שלא יביאו שם ירק מחוצה לארץ ואפשר שגם בני העיר היו להם שדות בחוצה לארץ: ה שמן שרפה · שמן תרומה שנטמא ושריפה עומד כדאמר בפ' במה מדליקין (דף כג:) ואשאר שנים קאי דבעי שריפתו בארץ ומעלה בעלמא משום דאשכחן גבי קדשים דשריפתן במקומן וכן פירות שביעית בעינן ביעור בארץ וסתמא *) כר"ש בן אלעזר (ו) דתניא פירות שביעית שיצאו מחו"ל לארץ ז] מתבערין במקום שהן דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר מביאן בארץ ומבערן שנא' (ויקרא כה) בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ודבר תימה למאן דפסק בפ' מקום שנהגו (דף כ"ב:) הלכה ז] כר' שמעון בן אלעזר היכי שביק מתני' וסתמא לכתחלה אפילו לר' שמעון בן אלעזר מודה ח] דאין מוציאין אפילו קודם הביעור ורב ספרא דאפיק גרבא דחמרא בשביעית מא"י לחוצה לארץ שוגג היה וברוב ספרים גרסי' רב ספרא נפק מא"י לחוצה לארץ הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית משמע דלאו אדעתיה: ו אין מביאין תרומות · בירושלמי (שם) פריך תמן תנינן בן אנטיגנוס הביא בכורים מאספמיא וקבלו ממנו ויביא תרומתו אמר ר' אושעיא בכורים באחריות בעלים תרומה אינה באחריות בעלים אם אומר את כן אף הם מרדפין אחריה לשם כלומר ויצאו כהנים מארץ ישראל לחו"ל להביא תרומה שאין על הבעלים להביא [כמו] בכורים: א כלל גדול · הא דתנן הכא ובפרק קמא דפאה (משנה ד) כלל אמרו בפאה ולא תנן גדול מפרש במסכת שבת בריש כלל גדול (סח·):

ולדמיו

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ד מהלכות שמטה ויובל הלכה כז: ג ב שם הלכה כ: ד ג שם הלכה ז: ה ד מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה יז: ו ה מיי' פ"ה מהלכות שמטה ויובל הלכה יג סמג עשין קמח: ז ו מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה יז: א ז מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה יג:

פירוש הרא"ש

(ג) כי מתוך שהיא קרובה לארץ יעזבו דירת ארץ ישראל כי קשה עליהם השמטה וילכו לדור שם: (ד) דשין וזורין ודורכין ומעמרין הכי הוה ליה למימר מעמרין ודשין וזורין דזהו סדר מלאכתן והדר לימא ודורכין אלא סמך לאבל לא קוצרין לאשמעינן אם כבר נקצרה תבואת השדה ונכרו לעמר מותר אבל אם נכרו לעמר כשהוא קוצר אסור והכי פירושו ומעמרים אבל לא כשהוא קוצר וכן לא ידרוך כשהוא בוצר: (ה) אי בולכין וכמשין: (ו) בתוספתא (פ"ה) ומייתי לה בפרק מקום שנהגו:

*) לפנינו יוחנן

הגהות הרי"ו לנדא

א] מ"ב בר"ש מן גודו. נ"ל ב' תיבות גו דו: ב] מ"ב שם העלים נמחו. נ"ל נמקו: ג] שם שביעית וביעור. נ"ל בביעור ופי' לאחר הביעור: ד] שם וכ"ה טעם דתבלין. כצ"ל כלומר טעמא דרבא שם בתבלין משום דלטעמא עבידא מש"ה החמירו בו גם כאן: ה] מ"ד שם דלפי' בידועין ששם של שביעית שרי כשעשו. כצ"ל: ו] מ"ח שם פירות שיצאו מא"י לחו"ל. כצ"ל: ז] שם בפרק מקום שנהגו הלכה. נ"ל אין הלכה: ח] שם אפי' לרשב"א מודה. נ"ל ר' מודה לרשב"א:

*) אולי צ"ל נאו

רבי התיר וכו' · ירושל' בראשונה היה הירק אסור בספרי ארץ ישראל התקינו שיהא מותר אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחוצה לארץ לארץ התקינו שיהו מביאין אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא מה עשו אנשי ציפורי הלבישו את הקפלוטא שק ואפר והביאוהו לפני ר' אמרו לו מה דמא זה מכל ירק והתירו להן פי' שירקות חוצה לארץ רבה על אותן שבארץ ומבטלין אותן: ה אין מוציאין שמן שרפה. פי' שמן העומד לישרף ומאי ניהו שמן תרומה שנטמא ובשאר שני שבוע עסיקי'. וכן פירות שביעית אין מוציאין מארץ לחוצה לארץ. תניא פירות הארץ שיצאו לחוץ לארץ מתבערין במקומן דברי ר' ר' שמעון בן אלעזר אומר מביאין בארץ ומבערן דכתיב בארצך תהיה כל תבואתה לאכול: ו אין מביאין תרומה מחוצה לארץ. והקשו בירושלמי ויביא תרומה כמו הביכורין דתנינן בן אנטיגנוס הביא ביכורים מאספמיא וקיבלו ממנו · ותירץ ר' אושעיא ביכורין באחריות בעלין תרומה אינה באחריות בעלין אם אומר אתה כן מרדפין אחריה לשם כלומר יצאו הכהנים חוצה לארץ כדי להביא התרומה ואנן תנן אין יוצאין מן הארץ לחוצה לארץ: פ"ז א כלל גדול אמרו בשביעית. כבר פירשנו מאי טעמא גבי שביעית תני כלל גדול: כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה כו'.

ואיזה

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה ז :
ג ב שם הלכה יד :
ד ג שם הלכה טו :
ה ד מיי' פ"ז שם הלכה ג :
ו ה מיי' פ"ה מהלכות בכורות הלכה ט :
ז ו מיי' פי"ב מהלכות תרומות הלכה כא :
ח ז מיי' פ"ח מהלכות מאכלות אסורות הלכה טז סמג לאוין קלט טוש"ע י"ד סי' קיז :
ט ח מיי' פ"ו מהלכות שמטה ויובל הלכה ג :

מסורת הש"ס

א) נדה פ"ו דף נא:
ב) ב"ק פ"ט דף קא:
ג) נדה פ"ו דף נא:

הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור [א]ולדמיו ביעור ואיזה זה [א] עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב ומאכל בהמה החוחים והדרדרים [ב] וממין הצובעין ספיחי (ג) אסטים וקוצה יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביעור ולדמיהן ביעור:

ב [ב]ועוד כלל אחר אמרו כל *שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור אי זהו [ג] עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והעקרבנין והחלבצין והבוכריא וממין הצובעין הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור ר"מ אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן:

ג [ג]קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית [ד]הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית [ה]ולא בבכורות [ו]ולא בתרומות [ז]ולא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים [ח]ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו

ר"ש

ולדמיו שביעית · אם מכרן וקבל דמים יש בדמיהן קדושת שביעית : יש לו ביעור · כשכלה לחיה מן השדה ולקמן בפ"ט (משנה ח) מפרש דין ביעור : עלה הלוף שוטה הא דלא נקט לוף פיקח לוף שוטה איצטריך ליה משום דתנן בפרק בתרא דעוקצין(משנה ד) עלה לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקם סד"א לא ליחול עלייהו קדושת שביעית כדמפרש בירושל' (הל' א') ופריך ולא כן אמר ר' יוסי בר' חנינא עולשי חשובין הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית כלומר ב' מיני עולשין הן כדתנן בריש כלאים (משנה ג) עולשין ועולשי שדה ובשאר שנים למצויין בשל גינה לא חשיבי דשדה לטמא טומאת אוכלין אבל בשביעית דאסור לזרוע ואין של גינה מצויין חשיבי להו דשדה ומאי איצטריך לתנא למתני ומשני אתמר טעמא הדא אמרה עד שלא התיר ר' להביא ירק מחו"ל לארץ אבל משהתיר היא שביעית היא שאר שני שבוע ובהא לא הוי חשיבות עד שיחשב עליהם דרבי יוסי בר' חנינא קודם שהתיר רבי כדאמר בפרקין דלעיל דהתקינו שיהא מותר להביא אבל לאחר שהתיר רבי איצטריך משום דצריכות חשיבות שיש להם ירק הרבה ולא חשיבו להו קמ"ל דחשיב עלייהו ומלינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חלה עליו ובסוף קדושת שביעית חלה עליו ומשני התיבון הרי(מכילתין פ"ח מ"א)הסיאה האזוב והקורנית שליקטם לעצים אין קדושת שביעי' חלה עליהן חישב עליהן לאוכלים קדושת שביעית חלה עליהם א"ר חנינא שכן אם ליקטן לאוכלין קדושת שביעית חלה עליהן מיד : והכרישין· כמו שפירשנו בעולשין צריך לפרש בכרישין דיש כרישי גינה וכרישי שדה כדתנן בריש כלאים (פ"א מ"ב) כרשין וכרשי שדה (א) וכן רגילה ונץ החלב כולם מאכל אדם ע"י הדחק דסתם חציר לבהמה כדכתיב מצמיח חציר(תהלים קד):רגילה· יש אומר דהן חלגלוגות (ב):ונץ החלב· פירש בערוך פרחים לבנים ויש אומרים עשב כשמתחתך יוצא ממנו חלב: יש להם שביעית· להאכיל בקדושת שביעית שלא להפסידן : ולדמיהן שביעית· אם מכרן ולקח בהן דמים וקנה מהן בשר ומן הבשר דגים כדפרשינן בע"ז בפרק ר' ישמעאל (דף כד:) כי יובל היא קודש (ויקרא כה) מה קודש תופס דמיו אף שביעית תופסת דמיה אי מה קודש תופס דמיו ויוצא לחולין אף שביעית תופסת דמיה ויוצאה לחולין ת"ל תהיה(שם)בהויתה תהא הא כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערין בשביעית (ד) כולה ברייתא כדאיתא התם : יש להם ביעור · כשיבוא זמן הביעור ולדמיו ביעור ויתחלק לכל אדם כדנפרש לקמן פ"ט (מ"ט) ובפרק בא סימן (דף נב:) דרשינן לה מדכתיב (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך בבית כלה לחיה בשדה כלה לבהמתך מן הבית והני כיון דאין מתקיימין כלו להן : ב עיקר לוף שוטה · מדקתני לוף שוטה ברישא ובסיפא ולא קתני לוף סתם משמע דחלוק עיקרו מלוף ובירושלמי (שם) תני תלת מילין עליו שלו יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור פיקח שלו א] יש לה שביעית ולדמיה שביעית אין לה ביעור ולדמיה אין ביעור עיקר שלו אין [לו] שביעית ולא לדמיו. שביעית אין לו ביעור ולדמיו אין ביעור ולא נתבררה במאי איירי אי בלוף פיקח או בשאר דברים ולכאורה בהא דאיירי בהא שמעתא ובכל ענין קשה אמאי לא תני פיקח שלו בהדי הנך דאין להן ביעור:ערקבלין· בפרק עושין פסין(דף כו:) אמר ריש לקיש מאי ערקבלין אצוותא דדיקלא (ה): חלביצין · מפרש בירושלמי (שם) ביצי נץ החלב והם השרשין דומין לביצים וכל הני לאוכלין כ] לאדם ולבהמה : יש להן שביעית · להאכל בתורת שביעית ולא להפסידו וכן מין הצבעין נוהג בה קדושת שביעית שלא יצבע בהן בשכר אבל צובע בהן לעצמו ואין להם ולדמיהן ביעור דהיינו [אין] חייב לבערן כשאר פירות אלא אוכל לאחר הביעור ומין הצבעין צובע לעצמו אף לאחר שביעית אבל לא לשכר ולא לסחורה ולא לאיבוד וטעמא כדאמרי' בפרק בא סימן(שם)כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית והני לא כלו להו דמתקיימין בארץ: דמיהן· דכל הני כגון עיקר לוף שוטה וחבריו צריך לבערן ולאוכלן עד ראש השנה של שמינית דמשם ואילך צריך להפקירן לכל העולם (ו) : ק"ו לדמיהם · בתוספתא קתני דאהדר להו ר"מ מחמיר אני בדמים מבעיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אחר אין מדליקין בו וטעמא משום דפרי ושמן מינכר ולא אתי לעשות בהן סחורה ובירושלמי (שם) מייתי לה ומסיק עלה ר' אמי בשם רבי יוחנן החליף שמן בשמן שניהן אסורין כלומר אסורין להדליקן וטעמא משום דמיחלפי אהדדי והיינו דאמר בתר הכי כיצד הוא [עושה] מחליף שניהן של חולין כלומר שיסברו דשניהם של חולין שהוחלף בשביעית והדר קאמר החליף יין בשמן כמה דתימא יין אין סכין בו ואין מדליקין בו ודכוותיה שמן אין סכין בו ואין מדליקין בו החליף עליהן בגולבין כמה דתימא עלין יש להם ביעור ודכוותיה גובלין יש להן ביעור החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימא אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא והתנן מוכרים אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל לא אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה ואין צריך לומר אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה כהדא קינסתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמא כלומר אחר שיבשה דלא חזיא לאדם מותר ליקח בהן אוכלי בהמה ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוזדק ביין עד הפסח ובשמן עד העצרת ובגרוגרות עד פורים ר' ביבי בשם ר' חנינא ובתמרים עד חנוכה ר' יחיאל בשם ר' יוחנן ותבורתא הוו יתבין מקשיין אמרי יש להן ביעור או אין להן ביעור כלומר אטו הני דחשיב ותו לא עבר ר' ינאי אמרי הא גברא נשאליניה אתון שאלוניה אמר נהון כל דבר שדרכו ליסור יש לו ביעור ושאין דרכו ליסור אין לו ביעור ואלו יש מהן שדרכן ליסור ויש מהן שאין דרכן ליסור ושרי תנייה מיניה כלומר שלשון נוסר ואינו מתקיים וטובא איכא אלא שנה מקצתן ומינייהו ילפינן כל כיוצא בהן : ג קליפי רמון והנץ שלו · יש מפרשים נץ פרח שעל הפטמא ולא קאי בגמר פרי ובפרק מקום שנהגו (דף נג·) גבי והזיתים משיגלו פי' בקונטרס משיגדל כן שלהן והוא כעין מתחלי ודומה לו בברכות (פ"ו דף לו:) הפיטמא של רימון מצטרף והנץ שלו אין מצטרף משמע שהוא אחר : והגלעינין · לאו אאגוזים קאי דאין להן גרעינין אלא קליפי אגוזים והגלעינים גרעיני שאר פירות כגון תמרים וזיתים ושייך בהו שביעית דקליפי אגוזים חזו לצביעה וגרעיני זיתים ותמרים חזו להסקה וחזו נמי לבהמה כדאמר בבמה מדליקין (דף כט·) רב אכל תמרי ושדא קשייתא לחיותא וגרעיני זיתים יש שמוציאין מהן שמן : צובע לעצמו · דכתיב לכם לכל צרכיכם ואין עושין סחורה וצביעה בשכר כסחורה וכתב לאכלה ולא לסחורה אפי' לצבוע בטובת הנאה אוסר בירושל' משום סחורה:ולא בבכורות ולא בתרומות·דילמא אתו בהו לידי תקלה אבל מדאורייי' שרי כדתנן בפ' כל פסולי המוקדשין (דף לא:) בבכור נאמר (במדבר י"ח) לא תפדה ונמכר הוא ובאיטלז הוא דלא מזדבן הא בביתיה מזדבן ואפי' איסור דרבנן ליכא בשחוט:ולא בנבילות וטריפות ושקצים ורמשים · ואמרינן בירושלמי (הל' א) שמאים הם מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה [כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה] וכל דבר שאיסורו מדבריהן מותר לעשות בו סחורה ופריך והרי חמור ,למלאכתו הוא גדל והרי גמל למלאכתו הוא גדל ולא אסרינן לעשות בהן סחורה אלא בדבר העומד לאכילה·והדר קאמר ר' אושעיא נסיב ויהיב בהדין מוריים ר' אבין נסיב ויהיב בהדין חלתיתא דברים של נכרים באיסורא מדרבנן כדתנן בפרק אין מעמידין (דף כט:) ואע"ג דמוריים תני לה התם גבי איסור הנאה משום דרמו ביה חמרא שמא לא היה נמכר יותר בעבור היין ולא חשיב נהנה מן היין במשא ומתן דידיה אבל בשאר הנאה אסור כגון להרויח בו ועוד דיכול למוכרו חוץ מדמי יין נסך שבו:ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק· היינו לוקח היינו לוקט כדתני'סיפא אבל הוא לוקט ובהדיא קתני בתוספתא(פ"ה)לא יהא לוקח ג] כשמוכר בשוק הוא עצמו [הלוקט] אסור וללקט לאכילה אמר רחמנא ולא ללקט לסחורה דהיינו מוכר הוא אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו כלו' במקומו מוכרה בשוק דהוא לא ליקטן : לקח לעצמו והותיר מותר למכור אפילו הוא בעצמו בשוק כיון דליקטן לאכילה: ירושלמי (שם) תני ולא יהו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חברו חמשה אחים מלקטים ואחד מוכר על ידיהן אמר ר' יוסי בר בון ובלבד שלא יעשה פלטר מהו ובלבד שלא יעשה פלטר דלא יהא מזבן בההוא אתרא בכל שנה ואית דבעי מימר דלא יהא מזבן בכל שעה · פי' כשהן ה' חברין מלקטין בשותפות וא' מהן מוכר הכל אסור אבל אם ליקט לעצמו וחברו ליקט לעצמו ומכר אותן ב' חלקים בבת אחת מותר דהוי כעין הבלעה

ר"מ

יש לו שביעית ולדמיו שביעית. יתחייב בהן שביעית ואם נמכר יתחייבו דמיו בדינים ההם ועוד יתבאר ענין הביעור לאחר זה וכבר פירשנו שהלוף מין מהבצלים: הדנדנה נקרא נענע ובערוך נקרא מינט"א בלע"ז: ועולשין הנדבה: והכרישין. כראתי : והרגילה פ"ל קאקל"י בלע"ז נקראת רגלה : ונץ החלב מקדונס עשב ידוע אצל הרופאים : החוחין. קבוץ חוח : והדרדרין. קבוץ דרדר ואלה מיני קוצים הם : ספיחי אסטים. הוא הצבע שצובעים בו תכלת ונקרא כן מפני שיקלוהו ויצמח והוא לעולם ספיח: וקוצה. ממיני הצבעונין ויש מי שפירש אותו אלעצפו"ר: ב עקרבנין. עשב נקרא עקרביאן והחלבצין והבוכריה עשבים לא נודעו. הפואה ידוע פוה נקראת בלשון ערב ובלע"ז רוי"א. והרכבא נקראת בק"ם ובלע"ז ברזי"ל ושאמר בזו ההלכה וממין הצובעין אינו מפרש כל מה שנכנס בכלל ההוא אבל הוא תחלת הדבר כפי מה שהוא אומר והוא שאמר בכלל מה שהקדמנו שכל מה שהוא ממין הצובעין ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית וביעור וכן לדמיו ומנה בכללן ספיחי אסטים וקוצה ואחר כן אמר בכלל השני שכל מה שאינו ראוי לאלו השלשה ולא לאחד מהם לא למאכל אדם ולא לבהמה ולא לצבוע יש לו ולדמיו שביעית ואין לו ולא לדמיו ביעור וזה אם אינו מתקיים בארץ כמו כן מה שאמר בכלל מה שהקדמנו אחר כן הביא בזה הענין משלים ודמיונות וחזר והחל בדבר ואמר יש דברים ממין הצובעין שיש להם ולדמיהן שביעית אין להם ולא לדמיהן ביעור והוא הפואה והרכבא שהם מתקיימין בארץ ולא ישיגם הפסד וענין אין להם ביעור שלא ימנע מלהתעסק בהם תמיד וליהנות מהם עד שישלימו ואין לשמור בזה עת ביעור וכן בדמיהן אם נמכרו ואין הלכה כר"מ : ג קליפי רמון ידוע והנץ שלו ידוע ונקרא גלאנר והגלעינין הם הגרעינין ואע"פ שדמי שביעית מסתפקין בהם כמו שנבאר אבל אינו מותר לאדם שיעשה ממנו סחורה אלא אם יזדמן לו אבל אם נתכוין לצבוע בשכירות מלבושי שביעית אינו מותר ואף על פי שלוקח המעות ההם ואוכל אותם בקדושת שביעית : ומה שאמר ובנו מוכר על ידו הוא

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ואיזה זה עלה הלוף השוטה הא עלה הלוף הפיקח לא דההוא לא מישתכח שדינו להעקר ואפי' ספיחין שעושה אחרי כנאסורין אלא עלה לוף שוטה איצטריך ליה דסד"א כיון דמר הוא דתנן עלה לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו לא ליחול עליה קדושת שביעית קמ"ל : העולשין . ציקוארי. והכרשין. פורי . פי' עולשי שדה וכרשי שדה ותרגם חציר לפי דשל גנות אינן נמצאות לפי שאסור לזרוע בז' ועולשי שדה אע"ג דלא חשיב דהא בכל השנים אינן מטמאות טומאת אוכלין אפילו הכי בשביעית חשיבי א"ר יוסי בר חנינא עולשין חשיבות הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית וכרישין של גנות שגדילין מעצמן מיקרו ספיחין ובעוד שלא גזרו על הספיחין היו מותרין הלכך כולה מתני' בירקי שדה משתעי':הרגילה. איני יודע מהו אלא בלשון יוון רפנו סיפרגא:ונץ החלב. פרח לבן ואילו כולן אין מתקיימין אילו כולן הן נאכלין לאדם אגב דוחקא שדרכן למאכל בהמת כדכתיב מצמיח חציר לבהמה:החוחים. איספיני : והדרדרים. פי' וקוץ ודרדר דתני לא מיתאכלי לאדם העלין שלהן ואילו (הן)[אין]מתקיימין בארעא ספיחי ספים וקוצה · פי' קוצי ואין מתקיימין בארץ : יש להן שביעית · פי' להיאכל בתורת שביעית שלא להפסידן ולדמיו שביעית · כיצד מכר פירות שביעית ולקח בהן דמים ובדמים בשר יצאו הדמים בשר להיאכל בתורת שביעית : יש להן ביעור · פי' כשיבוא זמן ביעור וגם לדמיו ביעור ויתחלקו לכל אדם ותנן בנדה כל שיש לו ביעור יש לו שביעית ופירשו כגון עלה הלוף ועלה הדנדנא והטעם כיון שאין מתקיימין בארץ כלין מן השדה וכיון דכלה לחיה מן השד' כלה לבהמתך מן הבית : ב עוד כלל אמרו כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה ומתקיים בארץ . כגון עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנא : הערקבלין . פי' בפ' עושין פסין גרסי' מאי ערקבלין אמר ריש לקיש אצוותא חיוורתא הן ירקות שיוצאין בהן בפסח ויוצאין סביב לדקל · ורב האי גאון פי' שהן צמח עבה למאד ויש בו כמעט ראשי המהפים ומחרו : והחלבצים. ירושלמי מהו חלבצים ביצי נץ חלב. פי' שרשי נץ החלב דומין לביצים:והבוכריא.בלשון ישמעאל כנגר ואיני יודע מהו. כללא דמילתא נאכלין לבני אדם ולבהמות : וממין הצובעין ומתקיים בארץ . הפואה אע"פ שעוקרין אותה אפי' הכי מאחר שעוקרין אותה היא מוציאה הלכך התולש מפואת שביעית נוהג בה בקדושת שביעית שלא יצבע בשכר אבל צובע לעצמו ואינו חייב לבערה כשאר כל הפירות אבל צובע בה אפילו אחר שביעית אך לא בשכר ולא בסחורה ולא לאיבוד: והרכפא . בלשון ישמעאל שגר מרים הן והן עיקרין שחופרין מן הארץ וכותשין אותן וסוחטין אותן ושותין המים ומי שיש לו תולעים בבטנו ימיתם : לאילו יש להן שביעית . פי' להיאכל בתורת שביעית שלא להפסד וכן לדמיהן : אבל אין להן ביעור ולא לדמיהן ביעור . ותנן בנדה ויש שיש לו שביעית ואין לו ביעור ופירש עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנא מאי טעמא דכתיב ולבהמה ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה אתה מאכיל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית כלומר בערם והני אינן כלין כל השנה ולאחר מיכן : ב רבי מאיר אומר דמיהם וכו' · דמי עיקר לוף ודמי עיקר הדנדנא וכן דמי כולן מתבערין עד ראש השנה כלומר מראש השנה ואילך צריך אתה לבערם אמרו לו חכמים להן [אין] ביעור כדאמרינן לא כל שכן לדמיהן · ובתוספתא מצאנו שהשיב להן רבי מאיר ואמר מחמיר אני בדמין מבעיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אחר אין מדליקין בו ר' ינאי עבר שאלו אותו חכמים אמר להן כל דבר שדרכו ליישור פי' מלשון הנושר כלומר דבר שאינו מתקיים יש לו ביעור ושאין דרכו ליישור אין לו ביעור . ואילו יש מהן שדרכן ליישור ויש מהן שאין דרכן ליישור לפיכך שנה אותן במיניהן : ג קליפי רמון והנץ שלו · פי' נץ הוא פרח שעל פיטמא שלהן : קליפי אגוזים והגלעינים · פי' מן האגוז הקליפין ומשאר פירות כגון תמרים וזיתין הגרעינין יש להן שביעית שיש מקום שמוציאין מגרעיני זיתים שמן ועוד אוכלין אותן בני אדם ומוכרין אותן להסקה. וזהו פי' לדמיהן שביעית : הצבע צובע לעצמו · פי' מספיחי ספים וקוצה ופואה של שביעית דכתיב לכם יהיה לכם לכל צרכיכם אבל לא יצבע בשכר · ובירושלמי אסור לצבוע אפילו בטובת הנאה לפי' שאין עושין סחורה כלל דכתיב לאכלה ולא לסחורה ולא בבכורות ולא בנבילות ולא בתרומות ולא בטריפות ולא בשרצים ולא ברמשין דכתיב טמאים הם לכם מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה אילו כולן אסורין מן התורה · וכלל זה אמרו חכמים כל דבר שאסור מדבר תורה אסור לעשות בו סחורה · פירוש בקביעות וכל שאיסורו מדבריהן מותר : ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכרה בשוק . דהיינו סחורה : אבל הוא מלקט ובנו מוכר במקומו לקח לעצמו והותיר מותר למוכרו . פירוש הוא עצמו :

לקח

פירוש הרא"ש

(א) וכרשי שדה איצטריך לאשמעינן :

הגהות הרד"י לנדא

פרק ז ... הנאכלין : ג] מ"ג שם לא יהא לוקח . צ"ל לוקט :

מסורת הש"ס

א) פסחים פ"ב דף כג. ב) נדה פ"א דף ח. ג) שם דף ח:

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ה מהל' בכורות הלכה י:

יא ב ג מיי' פ"ח מהלכות מאכלות אסורות הלכה יז סמג לאוין קלט טוש"ע י"ד סי' קיז:

יב ד מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה טו:

יג ה ו שם הל' יט:

יד ז מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה כא:

לעצמו והותיר מותר למכרן: ד א)לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו א) ב)ציידי חיה ועופות ודגים שנזדמנו להם מינין טמאין (ז) מותר למכרן ר"י אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך ג)וחכמים אוסרין: ה ד)לולבי זרדים והחרובין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור לולבי האלה והבטנה והאטדין יש להן שביעית ולדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור אבל לעלין יש ביעור מפני שנושרין מאביהן: ו ב) ה)הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית ג) ר"ש אומר ו)אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי: ז ז)וורד חדש

הוא שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו אין עליו חובה בזה אבל המעות ההם הם דמי שביעית ועוד נפרש דין דמי שביעית: ד הבכור הוא לכהן ואם נמצא בו מום יאכלנו בכל מקום כמש"כ (דברים טו) כי יהיה בו מום ומותר למכרו בין תמים בין בעל מום וכמו שנבאר בתחלת מסכת מעשר שני ואע"פ שמותר למכרו אסור לסחור בו ועוד נפרש דיני הבכור ומומיו במקומו במסכת בכורות: מי שנתמנה לו. הוא שיתכוין לצוד עוף טמא או חיה טמאה בכוונה או בלא כוונה שנזדמנו לו כגון שעברו עליו או יעבור הוא על קן מקיכן והלכה כר"י: ה לולב הוא הפרח כבר אמרנו פעמים (לעיל פ"ב מ"ג) שזרדים הם הענפים שיזמרו אותם מן הגפנים ויש מי שיטמין הענפים ההם כשהם לחים ויאכלו: אלה נקרא בלשון ישמעאל בלוטו. הבטנה פסתאק וקבוצו בטנים. ואטדים מין ממיני הקוצים שצומחין בו גרגרין שחורים קשים כמו הפונים ונאכלים: מפני שנשרין מאביהן. ר"ל נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס האב לבן ומפני זה יהיה ביעור שלהם כשיהיו נובלות מהענפים כמו שיתבאר כשנפרש ענין ביעור: ן הוורד הם השושנים האדומים שיש להם ריח טוב ועליהם נאמר שפתותיו שושנים (שה"ש ה): והכפר נקרא בלשון ערב חנה וכן נאמר (שם א) באשכול הכופר אלחנה היא אשבלות יפות עד מאד ויש מי שיאמר שהכפר הוא גרופל"י: והקטף אילן אפרסמון הנקראת בלסם: ולוטום נקרא בערב שאה בלוט הוא קסטניאס וי"א שהוא נקרא לנובר הוא פינולי"ש והלכה כרבי שמעון: ז וורד חדש שכבשו בשמן ישן. הוא שיטמין וורד של שביעית בשמן של ששית הרי הוא מלקט אותו מפני שלא

אסור דהיינו סחורה אבל מתני' לא איירי בהכי ולענין נבילה דאסר במתני' לעשות סחורה והכתיב או מכור לנכרי אלא לקנות ולהרויח אסור והכא דנזדמן נבילה הרי זה כלוקח לעצמו והותיר ובציידין שנזדמנו להם בסמוך ולא משכחת שיהיו כל הני דמתני' שוין לענין סחורה אבל לא בקונה א] למכור ולהרויח ובפ' זה בורר (שם) פירש בקונטרס אוספין כשרין דמלי' למכלינהו קודם זמן ובפרק לולב הגזול (דף לט.) פי' אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהן סחורתו לאחר שביעית ודבריו תמוהים מאד דתיקשי ליה כל אותן שיש להן שביעית ואין להם ביעור שיש להם שביעית שלא לעשות בהן סחורה ושלא לאבד דכולהו מלאכלה נפקא ואכל פירות שביעית כתב לאכלה אף על אותן שאין חייב בביעור ואכל מין לעיין קתני מתני' ולא ילבע בשכר ועל חנם לחק להזכיר טעמא דסחורה דבלאו הכי איכא איסור טובא שאין עם הארץ נזהר דאסור לקנות בהן בהמה ועבדים וחלוק ואין נותנין לא לבלן ולא לספר ולא לספן דשביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה ולא למאר דברים ואסור לפרוע חובו כולהו תנן לקמן בפ"ח (משנה ה ח) ודמי אוכלי אדם אסור לקנות מהן אוכלי בהמה ואסור לאכול דבר שאין דרכו לאכול כגון לכוס חטין ותרדין חיים ולבשל ירק לבהמה ואין מספר לדינין ולאיסורין שאין עם הארץ בקי ואינו נזהר בהן: ד לקח בכור בעל מום למשתה בנו או לאכול לרגל מותר למוכרו ואע"ג דמחזי כסחורה ובתוספתא (פ"ה) קתני ר' אומר אומר אני לא ימכרנו אלא לדמיו כלומר בדמים שקנאו שלא ירויח בהן כלום: ר"י אומר אף מי שנתמנה. שאינו צייד דתנא קמא נקט דוקא צייד: וחכמים אוסרין. למי שאינו צייד ומפרש טעמא בירושלמי (שם) א"ר יוסי תמן אין מלכות אונסת הכא מלכות אונסת כלומר לוקחת מס מן הציידים ובירושלמי משמע דר' יהודה קאי אפירות שביעית דמפרש היכי עביד היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות שביעית אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם היה בטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור והא דתנן בפרק זה בורר (דף כד:) גבי סוחרי שביעית אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא הרי זה כשר מפרש הכא היך עבידא היה בטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית פשט ידו ונושא ונותן בפירות שביעית אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה עוסק במלאכה כל שני שבוע וכיון שבאת שביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אפי' אין עמו מלאכה אחרת מותר *) דאפי' איסורא ליכא וחכמים אוסרין אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת ולענין עדות נמי פסולים: ה לולבי זרדים. אילן שממו כך (ח) ושדים מגויים תחתיו (ט): לולבי האלה. כדכתיב (ישעיה ו) כאלה וכאלון: בטנה. לשון בטנים ושקדים (בראשית מג): אטדין. קוצים אבל עלים אין להם ב] שנושרין אבל העובלין אין נושרין ובירושלמי (הל' ב) ברים פרקא איתמר אין אוכלין על העיקר וכה אמר אוכלין על העיקר א"ר פנחס תמן אין סופן להקשות וכה סופן להקשות ונעשו כאביהם פי' מלולבין דהכא אעלין דרים פירקין קשיא דהכא אמרינן גבי לולבין דאין להם ביעור לפי שאין נושרין מאביהן וברישא תנן גבי עלין דיש להן ביעור אע"פ שאין נושרין מאביהן ומשני דלולבין דהכא סופם להקשות נעשין כאביהן: ן וורד. שושן: כפר מין בושם (י): קטב כמו קטף והוא צרי (בראשית מג) דמתרגמינן קטף (יא): לוטם. הוא לוט דקרא (שם) דמתרגמינן ולטום דקסבר ת"ק דקטפו זהו פריו: יש להן שביעית. וצריך להפקירן ואסור לעשות בהן סחורה ולא אמרינן דהוו כעלים דאין בהן קדושת שביעית ומשום דהנאתן אחר ביעורן כדאי' בפרק לולב הגזול (דף מ.) ובנדה (פ"א דף ח:) מייתי לה וגרסינן שם בכל הספרים יש להן ביעור וכאן אין כתוב בספרים ומ"מ אמת הוא דמדלא תני אין להן ביעור ש"מ דיש להם: ולדמיהן שביעית. דמה שקונה מהן אסור לאבדו ולעשות ממנו מלוגמא אלא אכילה ושתיה וסיכה ולאכול דבר שדרכו לאכול ולסוף דבר שדרכו לסוף שלא ישנה ולדמיהן ביעור דאסור לקיימן אחר ביעור אלא יפקירם בין לעשירים בין לעניים ולר"י לעניים דוקא (לקמן פ"ט מ"ח) ואמרי' בפ"ק דנדה (שם) א"ר פדת מאן תנא קטפא פירא ר"א היא דתנן המעמיד בשרף הערלה אסור ור' זירא אמר בקטפא דפירא דברי הכל פירא הוא כי פליגי בקטפא דגוואי ור' פדת סבר בקטפא דפירי פליגי ור' יהושע דשמיע ליה קאמר וליה לא סבירא ליה ודוחק הוא דמנא ליה דליה לא סבירא ליה אלא יש לפרש דא"ר יהושע גבי ערלה שמיע ליה שהמעמיד בשרף העלין והעקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי וכתב את פריו את הטפל לפריו כגון קליפי אגוזים ורמונים והוא הדין שרף דידהו שהוא פרי אבל לענין שביעית לא והא דתניא מפני שהוא פרי לאו דוקא אלא מפני שהוא טפל לפרי ורבי זירא סבר מפני שהוא ממש קאמר וא"ת האי קטף היכי דמי אי הנאתו אחר ביעורו מאי טעמא דמאן דאסר והא לאכלה כתב דאכילתו וביעורו שוה יצאו עלים שהנאתן אחר ביעורן ואי הנאתו וביעורו שוה מ"ט דמאן דשרי ואי הוו פליגי בקטפא דגוואה אתי שפיר דמצינן למימר מאן דשרי משום דבטל אגב העץ אע"פ שהנאתו וביעורו שוה ולר' זירא דמוקי מתני' בקטפא דפירא דברי הכל פירא צריך טעם לר' שמעון דמתני' דאמר אין לקטף שביעית וי"ל שדרך קטף לגוא באילן כפרי אילן ג] זה וזה [א] אגב אילן מאחר דקטפא לאו פירא ומיהו אכתי קשה דבירושל' (שם) משמע דלר' פדת פליגי בקטפא דגוואה דאמרי' ר' פדת ור' יוסי בשם ר' יוחנן אתיא דר' שמעון כר' יהושע דתני תמן א"ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי והיינו מתני' דסוף פרק קמא דערלה שמע מינה דר' פדת מוקי לה מתני' דהכא שרף העלין והעיקרין ולפירוש זה איך תתיישב סוגיא דפרק קמא דנדה (ח.) דמייתי התם מתני' דהכא דאמר ר' פדת עלה מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר היא אמר ליה ר' זירא חזי דמינך ומאבוך שריתו קטפא לעלמא כיון דאמרת קטפא פירא ר' אליעזר ואבוך אמר הלכה כר' אליעזר בארבע ותו לא ואמר ליה ר' ירמיה לר' זירא ואת לא תיסברא דמאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר והתנן ר' אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא בקטפא דגוואה אבל בקטפא דפירא מודו ליה דתנן אמר ר' יהושע שמעתי בפירוש המעמיד בשרף העלין כו' בסוף פרק קמא דערלה מיתניא פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע והשתא לפי שהוכחתי מכח הירושלמי דר' פדת מוקי מתני' דהכא בקטפא דגוואה [ב] מאי קאמר ליה רבי זירא משתרי קטפא כמו (כן) מר' זירא ומאבוה דר' פדת משתרי קטפא לכולהו מודו (דכולהו) דבקטפא דגוואה פליגי ושמא היה כועס עליו לפי שסתם ר' פדת דבריו [ג] ואמר מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר דמשמע כל קטפא אפילו דפירא שהיה לו לפרש דבריו ולומר מאן תנא קטפא דגוואה פירא ר' אליעזר וכל זה דוחק ונראה לפרש דבין רבי פדת בין רבי זירא מודו דבקטפא דגוואה פליגי גבי ערלה אלא דר' פדת משוה שביעית לערלה להתיר לר' יהושע בקטפא דגוואה בזה כזה ור' זירא ס"ל עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר גבי ערלה אלא בקטפא דגוואה אבל בקטפא דפירי מודי ליה גבי ערלה כך שוה קטפא דגוואה לגבי שביעית כקטפא דפירא לגבי ערלה משום דגבי שביעית לא בעי' פרי שהשביעית נוהגת בין במאכל אדם בין במאכל בהמה הלכך אין שרף שלו בטל לגבי העץ ול' הירושל' (שם) מוכיח כן דתני ר' פדת ור' יוסי בשם ר' יוחנן אתיא דר' שמעון כר' יהושע דאמר המעמיד בשרף העלין כו' אמר ליה ר' זירא לר' פדת כמה דתימא תמן הל' כר' יהושע וכה הלכה כר' שמעון א"ר ירמיה ודמיא היא כל דבר בטל על ידי שרפו אילין אינו בטל ע"י שרפו אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהם [ואין קדושת ערלה חלה עליהן] א"ר אבין אית לך חורי ר' יהושע אומר שמועה ור' שמעון בשם גרמיה אמרה למה שרף פרי הפגין פרי אין תימר שרף פרי עשה כן בתרומה אסור ואין תימא פגין פרי עשה כן בתרומה מותר למה שהכניית תרומה מותרת והכניית ערלה אסורה פירוש דתניא תמן בסוף פ"ק דערלה שרף כמו שרף לפי שאת אומר דר' שמעון בשיטת ר' יהושע כמו שאם הלכה כר' יהושע לגבי רבי אליעזר במתני' כמו כן הלכה כר' שמעון לגבי רבנן והיינו דקאמר בפ"ק דנדה (שם) חזי דמינך ומאבוך שריתו קיפפא לעלמא א"ר ירמיה ודמיא היא כלומר וכי דמי אהדדי בתמיהה כל דבר בטל על ידי שרפו בהיא דערלה בטל שרף העלין והעיקרין אגב אילן וסרי ואילין כלומר והכך דשביעית אינו בטל אגב אילן כמו שמפרש שהשביעית נוהג באוכלי בהמה מה שאין בערלה אמר ר' אבין אית לך חורי עדיין יש לך ראיה אחרת דר' שמעון ור' יהושע לאו חדא ניכהו שהרי ר' יהושע אומר לדבריו מפי השמועה ור' שמעון בשם גרמיה ואי איתא דחדא ניכהו אית ליה למימר נמי ר' שמעון שמעתי ומפרש למה שרף פרי בתמיהה טעמא דרבי פדת אתא לפרש וכן מוכח בירושלמי דערלה בסוף פרק קמא (הלכה ה) דגרסינן התם אמר ליה שרף פרי שהשיב רבי פדת לרבי זירא וכי השרף יש לו לחשוב פרי הפגים הוא פרי ולא השרף ויתכן דרבי פדת דרוצה לומר דאפילו שרף הפגין לאו פרי והא דאסר ר' יהושע לגבי ערלה דמרבינן ליה מאת הטפל לפריו והשתא לרבי פדת גבי שביעית מאן דאסר אסר אפילו בקטפא דגוואה ומאן דשרי שרי אפילו בקטפא דפירא אין תימר כמו אם תאמר ועוד מסתבר דקסבר רבי יהושע שרי בערלה מדאורייתא אפילו בשרף הפגין אלא מדרבנן החמירו בערלה כמו שמפרש משום דהכניית הערלה אסורה אבל בשביעית ותרומה לא החמירו דהכנייתן מותרת: ז חדש. של שביעית. ישן משנה ששית:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ד לקח בכור למשתה בנו. פי' בכור בעל מום או בשביל הרגל ולא צריך לו מותר למכרו ואף על גב דמיחזי כסחורה. תניא ר' אומר אומר אני שלא ימכרנו אלא בדמיו כלומר לא ירויח בו כלום: ציידי חיה ועופות ודגים. פי' מתני' בכל שנה ושנה היא: שנזדמנו להן מינין טמאין. פי' שקצים ורמשים מותר למכרן: ר' יהודה אומר אף מי שלא היה צייד ונתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר: וחכמים אוסרין. ואמרינן מאי טעמא דרבנן דבציידים שרו ובהדיוטים אסרי ותירץ ר' יוסי בר' בון תמן אין מלכות אונסת הכא מלכות אונסת. פי' לוקחת מס מן הציידין: [פ"א] ר"י אומ' אףמי שנתמנה לו לפי דרכו. פי' פירות שביעית. לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך. פי' אלא יהיה לו אומנות אחרת וכן נמי תנן בסנהדרין א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא אז פסול לעדות אבל יש לו אומנות אחרת הרי זה כשר ופירשו כיצד היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל מפשט ידיו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש לו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה עוסק במלאכתו כל שני שבוע וכיון שבאה שביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אפילו אין עמו מלאכה אחרת מותר ודכוותה תמן לגבי עדות אין פוסלין אותו: ה לולבי זרדים. פי' בינקוני: לולבי האלה. מלשון כאלה וכאלון וכתיב כאלה נבלת לעז צילסא: והבטנה. פירוש מל' בטנים ושקדים: והאטדין. פי' מיני קוצין הן: אבל לעלין. של אלו האילנות יש ביעור מפני שהן נובלות מאביהן אבל הלולבין אינן נשרין מאביהן ולפיכך אין להן ביעור וקשה ברישא דפירקא אמרי בעלין אע"פ שיש מהן שאינן נושרין מתבערין ולא שדינן להו בתר העיקר והכא את אמרת אוכלין על העיקר ופריק רבי מנחם תמן אין סופו להקשות ברם הכא סופו להקשות ומכיון שהוקשו נעשה כאביהן: ן הוורד. פי' שושן: והכפר. כדכתיב אשכל הכופר: והקטף. תרגם צרי קטף ותנן הצרי אינו אלא שרף [הנוטף] מעצי הקטף: והלוטם. ולוט תרגם ולטום קסבר תנא קמא קטפו זה פריו בנדה פ"א [ד"ח] אייתינן לה וא"ר פדת עלה מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר דתנן המעמיד בשרף הערלה אסור מפני שהוא פרי קסבר ר' פדת פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אפילו בקטף דפירי ואמרי לאו פירי הוא להכי אוקים מתני' כר' אליעזר. אמר ליה ר' זירא חזי דמינך ומאבוך שריתו קטפא לעלמא את אמרת מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר אבוך אמר אין הלכה כר' אליעזר בכוליה תלמודא אלא בארבע הלכות בלבד והא לאו מינהון משתכח דקא שריתו קטפא אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא ואת לא תסברא דמאן תנא קטפא ר' אליעזר והתנן רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא בקטפא דגווא פי' שרף היוצא מעיקר האילן או מנופו אבל בקטפא דפירא נופיה מודו ליה דפירי הוא ומתני' בקטף דפירא עסיק ודברי הכל דתנן א"ר יהושע שמעתי בפירוש המעמיד בשרף העלין בשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי ואיבעית אימא לעולם מתני' אפי' בקטף דגווא ודברי הכל דכי פליגי רבנן עליה דר' אליעזר באילן העושה פירות תמן אמרי קטף לאו פרי אבל אילן שאינו עושה פירות מודו ליה דקטפו זהו פריו דתניא ר"ש אומר אין לקטף שביעית וחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו מאן חכמים לאו רבנן דפליגי עליה דר' אליעזר אמר ליה ההוא סבא הכי אמר ר' יוחנן מאן חכמים ר' אליעזר דאמר קטפא פירי אי ר' אליעזר מאי איריא אילן שאינו עושה פירות הא אפילו באילן העושה פירות אמר קטפא פירא והשיב לעולם מאן חכמים ר' אליעזר ודקא אמרת מאי איריא וכו' לדבריהן דרבנן קאמר להו לדידי אפילו אילן העושה פירות נמי קטפא פירא הוא אלא לדידכו אודו לי מיהת באילן שאינו עושה פירות דקטפו זהו פריו ורבנן אמרי ליה לא. ונדחה הפירוק השני ועמד הראשון דמתני' בקטפא דפירא ודברי הכל מיהו ר' פדת סבר אפי' בקטפא דפירי פליגי ור' יהושע מאי דשמיע ליה קאמר וליה לא סבירא ליה: ז וורד חדש. וורד של שביעית: שכבשו בשמן ישן. פי' בשמן משנת ו'

פירוש הרא"ש

(ז) מותר למכרן דלא אסרה תורה אלא לקונהן לקיימן לעשות בהם סחורה דהא כתיב גבי נבלה (דברים י"ד) או מכור לנכרי אלמא במזדמן לידו מותר: (ח) כדאיתא בפרק האשה שנפלו לה נכסים (דע"ט) אבא זרדתא: (ט) כדאמרי' בערבי פסחים (דף קי"א): (י) כדכתיב (שה"ש א) אשכל הכופר: (יא) ותניא הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף:

*) נ"ל ואפילו:

הגהות מהר"י לנדא

א] בר"ש שם אבל לא בקונה. נ"ל אם לא בקונה וכ"ה בתוס' סוכה לט: ב] מ"ח שם ועלים אין להם. נ"ל לעלים יש להם ביעור: ג] מ"ו שם כפירי אילן זה וזה נ"ל ובטל אגב אילן ומיהו וכו':

הגהות הר"ב רנשבורג

[א] מ"ו בר"ש ד"ה ולדמיהן שביעית וכו'. זה וזה בטל אגב אילן כצ"ל: [ב] שם מאי קאמר ליה ר"ז מינך ומאבוך קשריתו קטפא הא מר"ז ומאבוה דרבי פדת נמי משתרי קטפא כצ"ל: [ג] שם תיבת ואמר נמחק:

ילקט את הוורד · ויאכלנו והשמן מותר ואין בו קדושת שביעית דוורד לא יהיב טעמא בשמן : וישן בחדש · כגון וורד של ששית בשמן של שביעית חייב לבער את הכל ופריך בירושלמי (הל' ב') הכא את אמר ילקט את הוורד (בכלי) וכה את אמר חייב בביעור רבי אבהו בשם ר' יוחנן תרין מתניין אינון אמר ר' זירא יכיל אנא פתר בתרי פתרי וורד חדש שכבשו בשרף של ששית וישן בחדש וורד שביעית בשמן שמינית כלומר רישא בוורד חדש ושמן ישן של ששית בשנה שביעית שעדיין לא הגיע זמן הביעור וילקט הוורד והשמן מותר אבל סיפא בוורד שביעית בשמן של שמינית שכבר הגיע זמן הביעור ונתחייב הוורד בביעור חייב לבער את הכל כדקתני סיפא דמין בשאינו מינו חייב לבער בנותן טעם ודבר תימה מאי קשיא ליה אפילו איירי בחד פתרונא כגון וורד של שביעית בשמן של ששית ובוורד של ששית בשמן של שביעית מכל מקום האי חייב בביעור והאי אינו חייב בביעור דשמן נותן טעם בוורד ואין וורד נותן טעם בשמן : החרובים חדשים · הכא גבי חרובין מיירי שנפתחו ביין עד שהגיע זמן הביעור משום הכי בכל ענין חייבים בביעור אבל בשביעית ילקט החרובין כמו בוורד ובהדיא תניא בתוספתא (פ"ה) בחרובין כדתנן הכא בוורד החרובים חדשים שכבשן ביין ישן ילקט החרובין והיין מותר ישנים בחדשים חייב בביעור : השביעית אוסרת כל שהוא במינה · כגון לאחר הביעור אבל קודם הביעור אין בו קדושת שביעית עד שיהא בו בנותן טעם : ושלא במינה · אפילו לאחר הביעור בנותן טעם וצריך עיון בסוף הנודר מן הירק *) דאיירי בגידולים וזהו תימה דשלא במינה לא יתכן בגידולים :

א מלוגמא · רפואה וממעט לה בפ' לולב הגזול (דף מ.) לפי שאינה שוה בכל אדם. ירושלמי (ה"א) בעי רבנן קומי רבי זעירא אוכלי אדם ואוכלי בהמה היו בפרסה מאי תמית מימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא אוכלי בהמה עושין א"ל והיתה שבת ...

שלא יכנס כח הוורדין וטעמם בשמן שהשמן הוא ישן והוורד חדש אלא אם יניחהו זמן רב : ישן בחדש הוא לתת וורד של שביעית בשמן של מולאי שביעית וזה יכניס בו כח הוורד וטעמו מיד ומפני זה חייב לבער השמן אבל החרובין ביין יכנס בו טעם החרובין מיד ומפני זה על שני הדרכים חייב לבער היין : ושאמר מין במינו כ"ש כגון שיתערב יין של שביעית ביין של ששית ואפילו טפה אחת בכלי גדול הוא חייב לבער וזהו שאמר שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושאמר ושלא במינה בנותן טעם כמו הוורד בשמן והחרובין ביין וכן הדין בשאר איסורין שבתורה ולשאר האיסורין כולם רמז באמרו זה הכלל כל שהוא בנותן טעם וכו' ועוד יתבאר זה בסוף ע"ז :

א אמר הכתוב (ויקרא כה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה · ר"ל הדבר שהיא לכם למאכל אדם בלבד יהיה לאכלה ולא למלוגמא היא מלה מורכבת מלא לוגמא ...

שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד וישן בחדש חייב בביעור [א]חרובין חדשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער מין בשאינו מינו ומין במינו כל שהוא [ה] שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם :

פרק שמיני

א כלל [ב]גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו [ג] מלוגמא לאדם ואין צריך לומר לבהמה וכל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה [ג]וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון [ג] הסיאה והאזוב והקורנים : ב [ד]שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה [ה]לאכול דבר שדרכו לאכול [ו]ולסוך דבר שדרכו לסוך לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן [ד] [ז]וכן בתרומה [ח]ובמעשר שני [ט]קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר : ג [י]אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל בית שמאי אומרים אף לא אגודות [כ]ובית הלל אומרים את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרשין ונץ החלב : ד [ה] [ל]האומר לפועל הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר לקטלי בו ירק היום שכרו אסור

שלא יאמר לו הלויני מה בין הלויני להשאילני ר' זעירא בשם ר' יונתן מהלכות של עמעום היא פתר רבי יעקב בר אחא בשם רבי יונתן עוד היא מהל' של עמעום כלומר הני ד' דברים היו ראויין ליאסר ועמעמו עליהן והתירום ההיא דלחלק מסנה היא בפ"ג דמעשר שני (מ"א) וההיא דשואל מסנה בשבת (דף קמח·) דטעמא דאסרינן לשון הלואה גזירה שמא יכתוב משום דהלואה אינה חוזרת בעין ואין ממהרין לפרוע רגילים לכתוב אבל שאלה דהדרא בעינה אין רגילות לכתוב ואע"ג דהכא לא הדרא בעינה מכל מקום כי אמר בלשון שאלה לא אתי למכתב ואין הטעם ברור כל כך לפיכך לא התירו אלא על ידי עמעום וכן פת שהוא מי"ח דבר ומסיק שכדהיה עמעום של פת דבמקום שאין פת ישראל מצויה בדין שתהא פת עו"ג אסורה עמעמו עליה והתירוה משום חיי נפש רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר חייא כדברי מי שמתיר ובלבד מן הפלטר ולא עבדין כך כלומר מחמירין על עצמן ועוד מפרש התם טעמא אחרינא [אמתני'] דקאמר התם ריש לקיש במראה לו את הירק שאינו אלא כנותן לו שכר רגליו כלומר שהוא עצמו יכול לילך וללקט (ב) רבי יוחנן אמר אפילו לא הראה כמו שהראה לו ומסיק דקל הוא שהקילו בשביעית שהוא מדבריהם ובריש פ' בתרא דמסכת עו"ג (סב·) פי' בקונטרס לקט לי בו לשון מכר הוא דמשמע לקט לי שויו ירק אבל לקט לי לשון שכירות ולא לשון מכר ואין מי שיתפשט א] בקדושה : בכבר בפונדיון · כלומר בשוה פונדיון ולא קיבל לו דמים אלא אמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא מותר לעבדין דין לדין מתנת חנם לפי שירקות שדה מצויין ובירושלמי (שם) תני ר' יהודה ורבי נחמיה אוסרין לפי שאין ירקות שדה מצויין : לקח ממנו סתם · כלומר על מנת ליתן דמיה בסתם בהקפת ג] חנות : שאין פורעין מדמי שביעית·וטעמא כדאמרינן בריש פרק בתרא דמסכת עו"ג (שם) נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה : ה בייר · חופר בורות ואינו נותן לו מדמי שביעית שיתן לו מים לתשמישו אלא דווקא לשתות כדתני סיפא אבל [לא] לבהמתו ולמשרה ולכביסה ובירושלמי(הל' ה') משמע דר' יוסי [שרי] לכביסה דקסבר יש בה חיי נפש גבי מעיין של בני העיר בריש פ' בתרא דנדרים (דף פ:) אמר רבי יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים : ולא לבלן · מחמם מרחץ אפילו ר' יוסי מודי שאמר בירושלמי (שם) אדם מגלגל ברחיצה ואין מגלגל בכביסה והתם בנדרים אמרינן דאלימא

פלוני ולפיכך כשיקח הלחם מן הנחתום ואומר לו אתן לך בו ירקות שדה כשאקבלם מותר אבל אם לקח ממנו לחם בדמים ולא פירש לו שיתן לו בהם ירקות נעשה כחוב עליו ואסור לתת בחובו פירות שביעית : ואמר פונדיון ואיסר על המנהג הידוע אצלם שהככר בפונדיון והירקות פחות ממה שלוקחין באיסר ואיסר רביע דרכמון ופונדיון חצי דרכמון והדרכמון ט"ז גרעיני שעורים וכבר בארנו אלו השיעורים במה שעבר(פ"ח מ"ה דפאה):ה בייר הוא משקה המי' לבני אדם מן הבור ויקבל שכרו עליו: ובלן בעל המרחץ.וספר המגלח: וספן בעל הספינה והוא אומר שאסור לו לתת שכר אלו מדמי שביעית לפי שלא נתנה אלא לאכילה ולשתיה ולסיכה כמו שבארנו ומותר לו לתת לבעל בור המים להשקותו מפני שנתנה לשתיה כמו שנתבאר : ולכולן הוא נותן מתנת חנם ואינו עושה חשבון שכרם ואף על פי שיש בדבר ההוא דרך מדרכי גמילות חסד וכבר נתבאר לך שהוא מותר והוא מה שאמר אוכלים פירות שביעית בטובה ושלא בטובה: ו מוקצה. שם מקום ששם שוטחין עליו שטוחי התאנים והענבים : חרבה. ידוע : ובד הוא שם ליקבים שדורכין בם הזיתים ונקרא בלשון ערב בד: וקוטב הוא גת קטן לזיתים : ובודידה שם הבד והיא גת קטנה עד מאד:עריבה כלי שלשין בו העיסה והכוונה בכל זה כדי לשנות ושלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שיתעסק בשאר השנים כמו שנא' (ויקרא כה) ואת ענבי נזיריך לא תבצור וידוע באמת שאינו רוצה בפסוק זה לאסור הבצירה כלל שהרי התיר אכילתן באמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה(שם)אבל ר"ל כמו

אלקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מדמי שביעית: ה באין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן אבל נותן הוא לבייר לשתות ולכולן הוא נותן מתנת חנם : ו גתאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצין אותם בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בערבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטב אבל כותש הוא ומכנים לבודידה דרש"א אף טוחן הוא בבית הבד ומכנים לבודידה : ז האין א) מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול ר"ש מתיר ג) ואחרון אחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו אסור : ח ואין לוקחים עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית ואם לקח יאכל כנגדן אין מביאין קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית ואם הביא יאכל כנגדן אין סכין כלים בשמן של שביעית ואם סך יאכל כנגדו : ט עור שסכו בשמן של שביעית רא"א ידלק וחכמים אומרים היאכל כנגדו אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א עור שסכו בשמן של שביעית ידלק אמר להם שתוקו לא אומר לכם מה ר"א אומר בו : י ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר אמר להם שתוקו לא אומר לכם מה שר"א אומר בו : יא טמרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ :

פרק תשיעי

א ג) הפיגם יוהירבוזין השוטים והחלגלוגות

... : ולא לספר. לשכר התספורת:ולא לספן .·לשכר ספינה : ולכולן· לכל הני דאמרן יכול ליתן במתנה שלא לשם שכר: ו מוקצה · כלי ברזל שחותך בו תאנים כך שמו: חרבה·סכין [לשון] חרב:עריבה· שלשין בה העיסה:ובקוטב·פירוש בערוך משימין עץ גדול וכבד על הזיתים שבבית הבד ...

... כנגד הבוצרים ומכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותם במוקצה והלכה כר"ש וכך פסקו ההלכה שהוא מותר לעשות בקוטב : ז שלא יביאנו לידי פסול . שאם נפסל בשביל התרומה ישרף הכל מפני שגורם לפירות שביעית ... תופסת את דמיה ויוצאת לחולין תלמוד לומר תהיה בהויתה תהא הרי היא בקדושתה נמצאת אומר אחרון אחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו · אסור כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערין בשביעית הפירות והבשר לקח בבשר דגים יצא בשר ונתפש דגים *) וחייב ביעור לפירות ולדגים וזה הוא פירוש אחרון אחרון נתפש והפרי עצמו אסור וזה הדין בעצמו ה"ה דמי שביעית שאמרתי לפרש אותו במקומות מן המסכת הזאת ואין הלכה כר"ש : ח כבר נתבאר ששביעית נתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה רוצה לומר לסיכת אדם לא לסיכת שרות וכלים: וקיני זבים וזבות ויולדות. הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה: ושאמר יאכל כנגדו שיוציא ממונו מה שהוא שוה הדבר ההוא ויקנה בו פירות בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית : ט רבי עקיבא היה תלמיד לרבי אליעזר והיה אומר משמו בזו ההלכה שהוא מיקל וכששמע אותם שהיו אומרים משום רבו שהיה מחמיר בזו ההלכה שתקם ואמר להם אל תאמרו משמו זה שאיני יכול לפרש לכם דעת רבי אליעזר בהלכה זו מרוב שהיה מיקל בה וזהו ענין מה שאמר לא אומר לכם כלומר אי אפשר לי לאומרו והל' כחכמים : י גם זה על ענין הראשון ודין פת כותים שהיא אסורה אבל אין לוקין אוכליה מלקות אלא מכת מרדות מדרבנן : יא אם מתחשב. כלומר אם אדם חשוב הוא והוא נכבד בעיני עמו שמפני כבודו אפשר לשרוף בכלל העצים מה שאינו עצים כדי להטיב ריח המרחץ כגון דברים שיש להם ריח טוב והם עריבים לאכול :

א נבאר עתה עיקר זו המשנה ואחר כך נפרש מליה וממה שתצטרך לדעת שפירות שביעית אסור להגניע ולגנוז אותם ולסחור בהם כמו שאמרנו ואם מכר מהם כלום אותם המעות יהיו דמי שביעית ואסור להגניעם

*) עי' קדושין נח. סוכה מ: וע"ז נד:

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ד שם הלכה ג :

ג ב מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הל' ט סמ"ג עשין קמח :

הגהות הב"ח
פרק ט (א) מ"א בפירוש ר"ש ליתני חוץ מעיקר לוף והשוטה : (ב) שם בא"ד בזמן מועט כיוצא בו ולא גזר רבי שמעון כצ"ל ותיבות לפי שגדל אמהות נמחק :

צ"ל אם חדש הוא אם

הגהות מהרי"ן לנדא
פ"ט א] מ"א בר"מ ואין מוכרין . צ"ל מוסרין : ב] מ"א בר"ש בהסיא דספיחין . צ"ל דפסחים : ג] שם לפי שגדל אמהות . תי' אלו צריכין למחוק :

הגהות הגאון ר"ב רנשבורג
פרק ט [א] מ"א ר"ש ד"ה כל הספיחין כו' ומפרש ר"ת וכו' נ"ב עיין שער המלך פ"ד מהלכות שמטה ויובל הלכה ב' ד"ה ודע דהא דאסור:[ב] שם ויש לתמוה וכו' נ"ב עיין שער המלך שם ד"ה ולענין הלכה :

*צ"ל כבצל

תענית (יט:)

צ"ל א אוכל וכ"ה פסחים נג. ופי' פירש"י שם

כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה א) ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמים אומרים ^אכל הספיחין אסורין: ב ג) ^בשלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל וג' ג' ארצות לכל אחת ואחת גליל העליון וגליל התחתון והעמק מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון ותחום טבריה העמק וביהודה ההר והשפלה

כוסבר . אלייכדרא שגדל בהרים אבל כוסבר של גינה חשוב הוא : כרפס של נהרות . אבל של גינה חשוב הוא יש אומרים כרפס אפי"א : גרגר של אפר . אורגא הגדילה באחו אבל של גינה חשוב הוא : פטורין במעשר בכל השנים משום דאין כיוצא בהן נשמר ומפקירים אותם והפקר פטור מן המעשר דכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך בדבר שאין לו חלק יצא הפקר לקט שכחה ופאה שיש לו חלק עמך וב"ה ילפי מפאה כדפרשינן במסכת פיאה פ"ו (מ"א): וניקחין מכל אדם בשביעית. ואע"ג דשביעית נוהגת בהפקר לפי שאין כיוצא בהן נשמר והוה ליה לוקח מן המופקר ואע"ג דלא ידעי' ביה בהאי אם הפקיר מחזקי' בהכי דאין דרך לשומרו לפיכך מוסרין לו דמיהן דלא חשדינן ליה שיכניעם לסחורה ולא ינהוג בהם תורת שביעית ופרק לולב הגזול (דף לט:) פריך אהא דתניא התם אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון ג' סעודות בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו בחצי איסר אסור ומתני' קתני ונקחין אפילו טובא ומשני בכדי מן שנו כדי מזונו דהיינו ג' סעודות ומן ליפנא דמזוני דכתיב (דניאל א) וימן להם המלך וג' סעודות הן מזון יום א' דהרי שבת דבעי שלש סעודות : כל הספיחין מותרין . כשגדלו בששית ונלקטו בשביעית איירי כדמוכח בירושלמי (הל' א) דפריך אספיחי כרוב ומפני שאין כיוצא בהן בירקות שדה יהיו אסורים ומשני חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בר"ח מפני שדרכן לגדל אמהות ופריך מפני שדרכן לגדל אמהות יהו אסורין ומשני אמר רבי שמואל בר יצחק כל ירק אתה יכול לעמוד עליו *) בין חדש הוא בין ישן הוא ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מאמהות הבאתי כלומר בשאר ספיחין ניכרים אותן של ששית שגדילין מאותם של שביעית שהן קטנים אבל בכרוב לא מינכרי דבזמן מועט דרכו ליגדל אמהות שהן גדולים ורבנן אסרי דגזרי בשאר ספיחים אטו ספיחי כרוב רשב"י הוה עבר בשמטה חמא חד מלקט ספיחים א"ל אסור א"ל ולית את מתירן א"ל ואין חבריי חולקין עלי קרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוות ליה וגירסא להפך בכל הספרים בפ' מקום שנהגו (ד' נא.) דתניא רש"א כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק שדה וחכ"א כל הספיחין אסורים והיא בספיחין שגדלו בשביעית ופירש שם בקונטרס דאיירי לאחר הביעור וספיחי כרוב דמותרים משום דכרוב אינה כלה לחיה כל ימות החורף וקשה דאם כן ליתני חוץ מעיקר לוף השוטה (א) והלכדנה וכל הנך דחשיב לעיל (פ"ז מ"ב) דאין להן ביעור ועוד הביעור דרשינן מדכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך בפ' בא סימן (דף נב:) ואיסור ספיחים דריש התם (בפסחים שם) מקרא אחרינא דאמרינן ותרוייהו אליבא דר' עקיבא דתניא הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר ר"ע וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין מכאן לספיחין שאסורין במאי קא מיפלגי רבנן סברי גזרה ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין ורבי שמעון סבר לא גזרינן ועוד הקשה ר"ת מהא דאמרינן בפ"ק דמנחות (דף ה:) תיתי ממנחת העומר מה למנחת העומר שכן מתרת החדש ומשני בשביעית ופריך שכן מתרת ספיחין ומשני כר"ע דאמר ספיחין אסורין ועל כרחיך היינו קודם ביעור דבפסח של שביעית עדיין לא הוה ביעור דאינו כלה לחיה ואדרבה אז התבואה במלואה ובשמינית היה הביעור כדאמר במקום שנהגו (דף נג) אוכלים בענבים עד הפסח כו' והיינו בשמינית ועוד דאי לאחר הביעור מי פליגי רבנן עליה דר"ע הא כולהו מודו דכלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית ועוד דתניא בת"כ וכי תאמרו עתידין אתם אומרים מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו א"ר עקיבא אם אינן זורעין מה אוספין מכאן לספיחין שאסורים וחכ"א אין ספיחין מן התורה אלא מד"ס א"כ למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו כונסין אין אנו מכניסים לקיום אמרה לנו בערוהו מה אנו אוכלים מן הביעור ואילך אלמא דקודם הביעור פליגי אבל לאחר הביעור איירי כדכתב בשנה השביעית אפי' רבנן מודו ומפרש ר"ת [א] דקודם הביעור איירי וספיחי כרוב דשרו משום דכתב את ספיח קצירך דבר הנקצר כתבואה אסר הכתוב אבל כרוב יש לו קלח גדול וענפים כעין אילן כדאשכחן בסוף כתובות (דף קיא:) כרוב גדול הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם ועוד דלא נזרע כתיב משמע דלא אסרה תורה אלא כעין תבואה הנזרעת מה שאין כן בכרוב דהוי כאילן והא דתני במתני' דהכא אסורים ומותרים לאו לענין איסור אכילה דהא ר"ש שרי ספיחי כרוב בהדיא דספיחין ב] אלא מותרים לנהוג בהן מנהג חולין חוץ מספיחי כרוב דיש בהן קדושת שביעית ובמגילת סתרים דרבינו נסים פי' הכא דספיחין בספיחי שביעית שיצאו למוצאי שביעית דאסורין עד שיעשו כיוצא בו (לפי שגדלו אמהות) כדתנן לעיל בסוף פ"ו (מ"ד) ולכך כרוב לעשות בזמן מועט כיוצא בו (ב) (לפי שגדל אמהות) ג] ולא גזר ר"ש אטו שאר ספיחין ורבנן גזרי וכי אכל ר"ש בן יוסי בן לקוניא ספיחי כרוב במוצאי שביעית הוא דאכל והא דאמר תרוייהו אליבא דר"ע משום דלר"ע דאיסור ספיחין בשביעית דאורייתא הוא דאיכא למיגזר ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין אבל לרבנן דאיסור ספיחין דרבנן ליכא למיגזר וא"ת ספיחי ששית שנלקטו בשביעית ליתסרו דהא בירק אזלינן בתר לקיטה בין למעשר בין לשביעית כדאי' בפ"ק דר"ה (דף יד.) וכן מוכח בהאי דהעודר מן הירק (דף נז:) דבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גדוליו על עיקרו דגידולי היתר מעלין את האיסור למה לי עקרו לימא בצל שעברה עליו שביעית ורבו גידוליו בשמינית אלא ודאי משום דאזלינן בתר לקיטה ואי לא דעקרו בשביעית כי לא רבו נמי שרי ולרבי יוסי הגלילי דאמר התם (בר"ה דף יד) מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה כיתה לאוקמינהו כגון שנגמר גידוליו בששית אי נמי רוב גידולין דתו לא גדלי על מי שנה הבאה כדאמרינן התם אמתני' דלעיל פ"ב (מ"ט) דבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהן מים אבל לר"ע דדריש מה גורן ויקב שגדלים על רוב מים קשה וכי תימא מ"מ בעי שיגדלו קצת בשביעית והכא כשנגמרו גידוליו בששית הא משמע התם דאגידול לא חיישינן אלא אלקיטה דתניא התם ליקט לו ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר וליקט משתבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה ואם היתה שניה נכנסת לשלישית שניה מעשר שני ושלישית מעשר עני וכי האי גוונא תניא בהאי פרקא גבי אתרוג דבתר לקיטה משמע אע"פ שלא גדל ושמא יש לחלק בין מעשר לשביעית דלענין איסור שביעית בעינן גידול מקצת שביעית ואם באנו להשוותן נ"ל דר' שמעון ורבנן דהכא כר' יוסי הגלילי דאזיל בתר שנה שעברה אבל בהאי דפסחים [אי] אפשר לומר כן דתרווייהו כר' עקיבא ור"ע דריש על רוב מים ושמא אפי' ר"ע מודה דכיון דנגמר גידולין נעשו *כבעל כדפרשינן לעיל בפ"ב (שם) גבי בצלים הסריסים מכח הירושלמי ויש לתמוה [ב] דהשתא ספיחי שביעית לר"ע אסורים מדאורייתא אפילו באכילה ואפילו רבנן מודו דמדברי סופרים מיהא אסירי כדקתני בהדיא בתורת כהנים ובכמה משניות אשכחן דשרו באכילה מתני' דהכא דהפיגם והירבוזים והיא דהאומר לפועל הי לך סלע זה ולקט לי ירק היום בפ"ח (משנה ד) ולוקט ירקות שדה ובנו מוכר על ידו בפ"ז (מ"ג) וצ"ל דכולהו בשל ערב שביעית ומה שיש בהן תורת שביעית דבירק אזלינן בתר לקיטה אבל לענין איסור ספיחים דנפקא לן מדכתיב מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף משמע דתחלת גידול בעינן בשביעית אבל ירק שגדל בששית והוסיף בשביעית הנהו ספיחי ששית מיקרי ולא ספיחי שביעית אע"ג דבתבואה ודאי לדינה בתר שליש אם לא הביאה שליש בששית אסורה משום ספיחי שביעית כדמוכח בירושל' בפ' בתרא דמעשרות(ה"ב)דאמרי' גבי תבואה לר"ע הביאה פחות משליש לפני שביעית ונכנסה שביעית אסורים משום ספיחים ולא חלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו עשבים הביאה פחות משליש לפני שמינית ונכנסה שמינית מותרת משום ספיחין וחלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו העשבים כלומר חלה ולא חלה דקאמר היינו אם ליקטן עשבים ומותרים משום ספיחין ואסורים היינו אם ליקטה תבואה שנגמר בישולה דהא אמרי' בפ"ק דר"ה (דף יב:) דכל תבואה שהביאה שליש לפני ר"ה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית הא לא הביאה לא וצריך לדקדק לר"ע במאי מיתוקם דין ביעור דדרשינן מכלה לחיה בשדה דהא יש ביעור בירק כדתנן לעיל בפ"ז (מ"ב) גבי עלה הלוף ולא משכחת לה אלא כגון שהיה תחלת גידול בששית והוסיף בשביעית ובפירות האילן משכחת לה שפיר אבל בתבואה לא משכחת לה כלל דאם הביאה שליש בששית לא חלה עליה קדושת שביעית כדאמרינן בירושלמי בפרק בתרא דמעשרות דאזלינן בתר שליש הראשון לכל דבר בין לענין נכרי לר"ע בין לענין סדר השנים דשני ועני בין לענין ספיחים בין לענין קדושת שביעית ואם הביאה שליש בשביעית אסורה משום ספיחין ובירק נמי תימא היכי משכחת בה דין ביעור לר"ש דאמר בפ"ק דר"ה (דף ט"ו.) גבי אתרוג דאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ואלו ירקות כי האי גוונא אסור משום ספיחים דרבי שמעון כר"ע וכי תימא ביעור לר' שמעון בירק לית ליה התנן בפירקין רבי שמעון אומר כל הירק חייב בביעור ומיהו משכחת לה כשהתחילו לצאת בששית ונגמר רוב גידולן בשביעית דלא מיתסרי משום ספיחים כדפרישית וקרינן ביה גדל בשביעית כיון דרוב גידולן בשביעית ואמרינן לעיל בירושלמי פרק ו' (הל' ג) ומייתי לה בפרק העודר מן הירק דבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית כיון שרבה עליו החדש מותר ואפילו מאן דאסר מודה בנטוע ועומד ומדאזלינן בתר רובה להקל כל שכן להחמיר ובמס' תענית משמע דאיכא תנא דשרי ספיחים באכילה בריש פירקא *דתסידי דתניא מתריעין על האילנות בשאר שני שביעית רשב"ג אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא אידך מתריעין על האילנות כו' ר"ש בן אלעזר אומר אף על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים אבל יש ספרים דלא גרסי' תניא אידך ועוד קשה מההיא דמנחות אכתי לר"ע נמי משכחת לה כגון תבואה שנזרעה בששית לאחר העומר והביאה שליש לפני ר"ה שניתרת בעומר של שנה שביעית ומיהו י"ל דהא מילתא דלא שכיחא: ב ג שלש ארצות. בא"י חלוקות זו מזו לענין ביעור יהודה וגליל ועבר הירדן וג' ארצות בכל אחת ואחת שביהודה יש הר ושפלה ועמק וכן בעבר הירדן וכן בגליל ומפרש בסיפא ולמה אמרו ג' ארצות שיהיו אוכלים בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה דמפרשינן בפ' מקום שנהגו (דף נג.) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך (ויקרא כה) כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית וגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה והשתא ביהודה יש כמה עיירות לפעמים שבזו כלו ובזו לא כלו ואוכלין עד שיכלה האחרון שבה כדתניא אוכלין בענבים עד שיכלו דליות *שבבבל ואם יש מאותרות מהן אוכלים עליהן שדרך החיה כשאין מוצאה פירות כאן הולכת במקום אחר מהר להר ומשפלה לשפלה

ומעמק

*) צ"ל אם חדש הוא אם

להלניעם ולגנוז אותם ולסחור בהם כמו שבארנו אלא לקנות בהם מאכל ויהיה נאכל בקדושת שביעית ואסור לתת דמי שביעית לע"ה מפני שהוא חשוד עליהם שמא יגנזם ולא יקנה בהם מאכל וכשנראה עם הארץ מוכר פירות שביעית אם הפירות ההם מן הדברים שדרך ב"א לעשות מהם גנות ולשמור אותם כגון התאנים והענבים והחטה אסור לקנות ממנו ואפי' בדמים מועטים שהקונה ממנו הוא נותן לו דמי שביעית ואם היו הפירות ההם מן הדברים המופקרים במדברות מותר לקנות ממנו בדמים מועטים ושיעורם מזון ג' סעודות והוא משום כדי חייו וכן אמרו (סוכה פ"ג דף לט.) ואין מוכרים א] פירות לע"ה יותר ממזון ג' סעודות בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן השמור אפי' בחצי איסר אסור מפני שהוא שומרם ומלניען שלא כדין ומה שאמר בכאן ונלקחין מכל אדם בשביעית הוא מיוחד בגמ' במזון ג' סעודות בלבד והוא מה שאמר בכדי מן שנו ועוד יתבאר לך שהמעשרות אינם חייבים אלא בנשמר : ופיגם הוא עשב נקרא פיגם ובלע"ז רודא : והירבוזין השוטים . הם שיש להם עלים רחבים:והחלגלוגות.מין ממיני הירק הנקרא בל' ערבי רגלה ובלע"ז בורדולייג"ש עלים שלו גדולים וקנה שלו ארוך והוא הנקרא בלשון ערבי בקלה אלחמקה: והכוסבר. של הרים הוא זרע גד הרי: והכרפס. ידוע : והגרגיר של אפר. הוא גרגיר המדברי ואפר שם המדבר וספיחים הוא מה שינמח אחר הקציר וכבר פירשנו אותו פעמים (במכילתין פ"ז משנה א' ובכלאים פ"ב מ"ה) וכבר ידעת מה שאסר הכתוב לקצור ספיח הוא מה שאמר בתורה את ספיח קצירך וכבר בארנו *) שענין לא תקצור כנגד הקוצרים : ורבי יהודה אומר שספיחי חרדל לא נחשדו עליהם עוברי עברה להביא אותם מן השמור : ורש"א שהספיחים כולם מותר לקחת אותם על הדרך שאמרנו מכל אדם מפני שהם ספק אם הם מן השמור או מן ההפקר וסוף מה שטכל לומר אין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ כשיתברר לנו שהוא מן השמור אלא ספיחי כרוב שהוא מן השמור על כל פנים שלא ימצאו בהם במדבר : וחכמים אומרים . שאינו מותר לקנות דבר בספיחים מיד עם הארץ בשום פנים ואין הלכה כרבי יהודה ולא כרבי שמעון : ב הביעור . כבר אמרתי פעמים שאפרש אותו בזו המסכת והנני מבאר אותו והוא מה שאמר הכתוב (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ואמרינן בספרא ומה חיה שאינה ברשותו אוכלת בהמה שברשותו אינו

*) לעיל פ"ז משנה ו.

מסורת הש"ס

א) פסחים דף נא. ב) שם דף נב.

פי' מהרי"ן בן מלכי צדק

כוסבר שבהרים לעז כוליאנדרו ויש אומרים (תואיל) גבייסקת מנוי צירופליו : כרפס של נהרות . מתו א"ר יוסי בן חנינה פיטרוסילינן : וגרגיר של אפר. יש אומר ריקאדיפפרו : פטורין מן המעשרות . לפי שאינן נשמרין : ונלקחין מכל אדם בשביעית ודוקא כדי שימכור לו ויקח בדמיהן מזון ג' סעודות ממין הצריך לו והכי אוקימנה בגמ' דילן בפרק לולב הגזול בכדי מן שנו דהיינו מזונו ליום אחד דאיכא שבת דבעי ג' מזונות : רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותר שלא נחשדו וכו' . ומותר בין זרען ובין ירקן : ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב וכו' . לגי' המשנה דכל הספיחין מותרין לר"ש הא דאיתא בפסחים [נ"א] דרבי שמעון וחכמים אית להו הא דר"ע דתניא הן לא נזרע ולא נאסוף א"ר עקיבא וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין אלא לומר לך שספיחין אסורין . פי' כגון ספיחי כרוב שגדילין מאותן שנזרעו בששית ר' שמעון סבר בספיחי כרוב הכתוב מדבר ולא גזרינן שאר ספיחין אטו ספיחי כרוב וספיחי כרוב אסור לפי שאין כיוצא בהן בירקות השדה שדרכן לגדל אמהות וכל ירק את יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האמהות הבאתי: וחכמים אומרים כל הספיחים אסורין. דגזרו שאר ספיחין אטו ספיחי כרוב שאם נתיר שאר ספיחין יתירו גם ספיחי כרוב ואמרי' בירושלמי מאי שנא כל הספיחין אתה הן ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמטתא חמא חד מלקט ספיחין א"ל ולאו ספיחין נינהו ואסור א"ל ולאו את הוא מתירן. אמר ליה ואין חביריי חלוקין עלי וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה: ב שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל וג' ארצות לכל אחת ואחת. פי' הר ושפלה ועמק . (ופירוש) [ומפרש] גליל העליון וגליל התחתון והעמק . מכפר חנניה ולמעלה כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון הרי הר' ומכפר חנניה ולמטה כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון הרי שפלה דתניא סי' לשפלה שקמין ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרוב : ותחום טבריה הוא העמק הוא בקעת גינוסר והברותיה.וביהודה כמו כן ג' ארצות הר ושפלה ועמק . ושפלת לוד כשפלת הדרום פי' שפלת לוד כשפלת יהודה דלשפלת יהודה קרי שפלת הדרום . וההר של שפלת לוד כהר המלך והר שביהודה

ומעמק לעמק אבל לא תלא לעולם מיהודה לגליל ומגליל ליהודה אפילו מהר להר ואפ"ל ביהודה עצמה אינה יוצאה מהר לעמק ומעמק להר כדאי' בירושל' (הל' ב) רבי חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר' חנינא שיערו לומר אין חיה שבהר גדילה בעמק ולא שבעמק גדילה בהר לכך יש ג' בכל אחת ובפ' מקום שנהגו (נג.) מביא ברייתא ושם פי' בקונטרס כל שאינו מגדל שקמים א] אינו הר: וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים · בפ' מקום שנהגו (שם) תניא אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים והשתא זיתים ותמרים ניחא שכל ארצות שוות אבל ענבים וגרוגרות הרי שלש ארצות הרי שלשה בכל אחת ושמא התם במאוחרות קאמר:

והשפלה *והעמק ושפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך מבית חורון ועד הים מדינה אחת: ג *ולמה אמרו שלש ארצות שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה ושאר כל הארצות כהר המלך [ב]וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים: ד [ג]אוכלין על המופקר אבל לא על השמור רבי יוסי מתיר אף על השמור [ד]אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא אבל לא על הסתווניות רבי יהודה מתיר כל זמן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ: ה [א]) הכובש ג' כבשים בחבית אחת רא"א אוכלין על הראשון רבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר [ה]כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית והלכה כדבריו רבי שמעון אומר כל ירק אחד לבעור אוכלין ברגילה עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה: ו [ו]המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה [ז]עלי קנים ועלי גפנים עד שישורו מאביהן והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה

רע"א

דין שתאכל אלא כל זמן שחיה אוכלת מן השדה תאכיל לבהמתך מן הבית למדנו מזה שאם יקבץ מין ממיני פירות או זרעונים והביאו אל ביתו יוכל לאכול מאותו המין כל זמן שימצא באילנות או בארץ וכשפסק המין ההוא מן השדה נתחייב להסיר מה שיש ממנו ברשותו בבית וזהו ביעור הנזכר בשביעית כגון שאם אסף התאנים ושטחם ויבשם ואכל מהם אין לו להחמיר באכילתן כל השנה השביעית כולה אבל יאכל כל זמן שהתאנים הלחים נמצאים באילנות וכשיפסקו ונכלו ולא נמצא מהם אלא היבשים יסיר כל מה שיש ברשותו מן התאנים היבשים או שיאכלם כולם אם יכול או ישרפם או יזרקם לים וזהו ענין ביעור וכן יש לו לעשות בדמי כל דבר שהקדמנו שיש לדמיהן ביעור ואחרי שנתבאר זה העיקר אמר שארץ ישראל נחלקת לשלשה חלקים וכל חלק מאלו השלשה נחלק לג' חלקים לענין בעור והגבולם ואמר שהגליל נחלק לג' חלקים גליל העליון וגליל התחתון והעמק והוא תחום טבריא וארץ יהודה כמו כן נחלקת לג' חלקים ההר והשפלה והעמק ועבר הירדן נחלק לג' חלקים שפלת לוד והר שפלה של לוד ומבית חורון עד הים וכשיהיה להם למוקים מפירות גליל יאכל מן המוקים ההם כ"ז שהענבים מצויין בכל הגליל כמו שיתבאר אחר זה: וענין שאמר ושפלת לוד כשפלת הדרום ר"ל שדין שפלת לוד כדין שפלת הדרום ואוכל מפירות של שפלת לוד כ"ז שהמין ההוא נמצא בשפלת הדרום ואוכל מפירות הר שפלת לוד כ"ז שימצא כמותם בהר המלך והוא הר הגדול רב הפירות מכל הרי ישראל: ובית חורון עד הים מדינה אחת. ר"ל שיאכל מפירות איזה מקום שירצה כל זמן שימצא כמותה איזה מקום שיהיה מן הגבול ההוא: ג לפי שאמר כאשר הקדמנו שלש ארצות לבעור ואמר אח"כ של שלש שלש שאל השואל ואמר מה תועלת יש לזה החלוק שחלקם שלש אחר שהם ט' ארצות כמו שאמר והשיב ואמר שהתועלת שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה והדמיון לזה כגון שיהו לו פירות גליל העליון יאכל מהם כ"ז שהמין ההוא נמצא בגליל העליון או בתחתון או בעמק ואם פסקו הפירות ההם מב' גבולי ארץ הגליל ועודם בגליל הג' יש לו לאכול ממה שיש ברשותו עד שיפסוק האחרון ושאמר לענין של שלש שלש אינו לענין תוספת דין מן הדינים אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם: וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. הוא שיאכל מן הזיתים או מן השמן שיש אצלו כ"ז שיש זיתים נמצאים באיזו ארץ שתהיה מא"י וכן התמרים ואין הלכה כר"ש: ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור. ר"ל שיאכל כ"ז שימצא המין ההוא בשדה במופקר אבל אם פסק מן המופקר ונותר בבתים או בגנים לא יאכל אבל הוא חייב לבער והטעם מה שאמרנו הוא מסה"כ (ויקרא כה) ולחיה אשר בארצך החיה תאכל מן המופקר: וטפיחים. קבוץ טפיח והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות שאינם נזרעים אבל צומחין מכח הארץ וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם והם בשאר המינים וכגון הקרטומאן ממין השעורים ששמו טופח כמו שאמרנו פעמים (פ"ה מ"ג ופ"א מ"א דכלאים) והדופרא המין השני ופירושו שיש מין האילנות שעושה פרי ב' פעמים בשנה וכבר אמרנו בדמאי (פ"א מ"א) ובארנו שהיא מלה מורכבת דו פרי ואם פסק מן התאנים הלחים ונשאר ממנו מה שלמח בפעם השני יאכל המין שיש אצלו כ"ז שזה הפרי הב' נמצא: וסתווניות. פירות הסתיו נקראות ע"ש הסתיו ואין הלכה כר' יהודה ולא כר' יוסי: ה מה שאמר כל ירק א' לביעור ר"ל שהוא מותר לאכול מאיזה מין שירצה ממיני הירקות כל זמן שימצא במדברות ירק מהמין שיש אצלו או מזולתו מהמינים שכל הירקות לענין הביעור מין אחד הם: ורגילה. היא עשב חלגלוגות ויש בו לחות הרבה ובשביל זה העמוד ימים רבים ואם פסקה ממקום אחד נמצאת באחר שהיה יותר לח ממנו ואף על פי שאין אנו רואים אותה היא במקום נסתרות מן הארץ שכן דרך גדילתה וכשהם רואין שיבש עשב בבקעת בית נטופה יודעין שכבר יבשה בכל מקום ולא נשאר ממנה כלום מפני שזו הארץ לחה מאד ובשביל זה נקראת בית נטופה שהיא הארץ רבת הלחות ועשב ההוא עומד ימים רבים על הארץ והיא הסגריות והיו ידועות במקום ההוא אבל אנו אין אנחנו יודעין אותה ואין הלכה כרבי שמעון והלכה כר"ג ולא מטעם שנאמר בכאן הלכה כדבריו אלא מטעם שהוא על דעת רבי והגמ' פסק הלכה כרבי מחבירו*): ו אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט ואוסף היבשים נקרא מגבב הרגום לקושש קש לגבבא גילי (שמות ה): ומתוק הוא חנטלא וכבר פירשנוהו (פ"ג מ"א דמכילתין): ורביעה שניה כבר נתבאר בסוף פאה שזמנה בשנה המבכרה בז' ג] במרחשון בשנה הבינונית בג' ועשרים במרחשון ובשנה המתאחרת בר"ח כסליו וזה בא"י ואין הלכה כר"ע: וענין עד שישורו נבלעת הנו"ן בשי"ן וע"כ נדגשת השי"ן ועקרו להיות עד שינשרו מאביהן רוצה לומר עד שיפלו

כמו

*) וכיד מלאכי כלל רל"ב מביא הנוסחא מחבריו ע"ש וכן הוא בדפוס אמסטרדם ונד"י .

ד אבל לא על השמור · לפי שאין חיה יכולה לאכול משם: על הספיחין · בערוך מפרש בשם רבי דניאל על מה שמשימין העופות בספיחין שהן כלי חרס הבנויין בכותל כמו (חולין דף קלט:) לפרים שקננו בספיחין ויש מפרשים על מה שבין עשבים: דופרא · פי' בערוך כמו דיופרא דפ' עושין פסין (דף יח.) אילן העושה דיו פירות בשנה ואוכלים בראשון עד שיכלה מן האחרון: סתווניות · פי' בערוך בשם רבי דניאל ענבים שבימות הסתיו: שביכרו וחנטו קודם שיכלה הקיץ והכי נמי פליג ר' יהודה בדיופרא סתווניות ב] דתניא בירושלמי רבי יהודה מתיר בדיופרין והן שביכרו עד שלא כלה הקיץ: ה הכובש ג' כבשין · ג' מיני ירק בחבית של חומץ או של ציר: ר' אליעזר אומר אוכלין על הראשון · דכיון דכלה מין אחד מן השדה נאסרו כולן ואפילו אותן שלא כלו אמרינן בירושלמי (הל' ד) מאי טעמא דרבי אליעזר הראשון נותן טעם באחרון כלומר אותו שכלה תחלה אוסר על האחרים שלא כלו בנתינת טעם ותנן לעיל בפרק ז' (מ"ז) דשביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם: רבי יהושע אומר אף על האחרון · על סמך מין הכלה אחרון יאכל משלשתן אע"פ שכבר כלו הב' לחיה שבשדה ואמרי' בירושל' (שם) מ"ט דר' יהושע האחרון נותן טעם בראשון כלומר כילד יבער הראשון וטעם האחרון מובלע בו והדר קאמר בירושלמי *וקשיא על דעתא דר' אליעזר אין האחרון נותן טעם בראשון וקשיא על דעתא דרבי יהושע אין הראשון נותן טעם על האחרון ולא משני מידי וטעמא דר' אליעזר ניחא דאזיל לחומרא וטעמא דר' יהושע יש לפרש בשביעית בזמן הזה דרבנן היא ורבי היא כדאמר בפ' השולח (דף לו.) ושמא בעלמא מודה ר' יהושע דשביעית אוסרת בנותן טעם ושאני הכא דנעשו *הג' כבשין כאחד קודם שיבואו לידי איסור ובירושלמי (שם) תני הלכה כרבן גמליאל ור"ת מפרש לטעמא דר' יהושע מקרא דתניא בתורת כהנים מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית מיכן אתה אומר הכובש ג' כבשין בחבית אחת ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין אחד מן השדה *למידרש כלה לחיה שבשדה לא איצטריך דהכיא דרשה נפקא לן מלבהמתך ולחיה וגו' בפרק בא סימן (נב:) ואייתר לן האי קרא לכבשין *דכיון דיש מקצת ממנו בשדה דהיינו טעם הנבלע בו שעדיין לא כלה אע"פ שעיקר כלה אינו חייב לבער ובקונטרס פי' בפירושי חומש אחד לשביעית ואחד ליובל וכל משנה זו פירשתי בשיטה אחרת בפ' מקום שנהגו (וע"ש בתוס') *בשם רבינו נסים דלר' אליעזר הראשון שנכבש נותן הטעם באחרון ולא אחרון בראשון ולרבי יהושע איפכא ולא יתכן כלל חדא דבהדיא תניא בתורת כהנים ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין אחד מן השדה יבער את כל החביות *ועוד דלר' יהושע הא אף על האחרון קאמר ש"מ דלדידיה כיון שכלה האחד כולן אסורים אם כן מאי קא מתמה בירושלמי על דעתיה דר' יהושע אין הראשון נותן טעם באחרון בתמיה וכמו שפירשתי כאן עיקר (א) : כל הירק אחד לביעור · ואפילו כלו שלשתן ולא יבערם מן החבית דכיון דשאר מיני ירקות לא כלו אוכל עליהן שלא נתנו חכמים עליהם שיעור לכל ירק ואפשר דרבי יהושע ורבן גמליאל מודו לרבי שמעון מדאורייתא ולכן מקילין לענין נתינת טעם: רגילה · מין ירק: סגריות · פי' בערוך קרדי למושתקי' בלע"ז: בית נטופה · שם מקום: ו המלקט עשבים לחים · אוכלן בלא ביעור עד שייבש המתוק הוא לחלוחית הארץ (ב) ומשם ואילך יבער ובערוך פי' משייבש המבושל ולעיל בריש פ"ג אמרינן בירושל' (הל' א) אמתני' דר' יהודה אומר משייבש המתוק אמר רבי מנא הכין פקעא דבקעתא ופי' בערוך בשם רבי דניאל כמו פקועות שדה וכן האי ולדבר תימה מי סגי ליה לתנא למיתני פקועות כמו ששנה בבמה מדליקין שמן פקועות לכך נראה דהוא לחלוחית הארץ ופקועה מלשון פקע כדא לכשהארץ מתייבשת היא מתבקעת : והמגבב · תרגום של מקושש: ביבש · עלים יבשין: עד שתרד רביעה שניה · מותר לאכול בלא ביעור וזמן רביעה שניה פלוגתא דתנאי במסכת תענית בפ"ק (דף ו.) ומשם ואילך חייב לבער: עלי קנים · לחים אוכלין בהן כ"ז שנמצאין באביהן: והמגבב ·

בבעלי

פי' מהר"י בן מלכי צדק

היא הר המלך בירושלים עמק שביהודה מעין גדי ועד יריחו: מבית חורון ועד הים מדינה אחת. ובעבר הירדן הר ושפלה ועמק ופירשום בירושלמי פי' ותמצא שם הר ושפלה ועמק הר כמו הרי מכבר וגדור וחברותיה והשפלה חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון ועמק שלו ובית הרן ובית נמרה וכל שפלת לוד הר לוד שאמרנו בבית חורון הוא דגרסינן בירושלמי מבית חורון ועד אמעום הר ומאמעום ועד לוד שפלה ומלוד ועד הים עמק ואע"ג דאית תמן הר ועמק ושפלה מ"מ נידונין כמדינה אחת שלא תאמר הואיל ויש שם הר ועמק ושפלה לא יהו אוכלין בעמק ששם על הר והר על העמק ולא הר על שפלה אלא כולן אוכלין בין בהר בין בעמק בין בשפלה עד שיכלה אחרון אחרון שבולן כמדינת א' נידונין כי מעט היא: ירושל' אי הכי מאי תני ג' ארצות ליתני ד' דהא איכא בית חורון ופריק מובלעת היא כלומר מובלעת היא בין ג' ארצות ששנינו גרסי' מנא הני מילי דחייבת בביעור ת' ארצות הן א"ר חייא בר אבא אמר קרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה אתה מאכיל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית וגמירי שאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ולא חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה וכיון שכלו מן השדה מבערין · מביתו כל פרי בשנתו כדתניא אוכלין בענבין עד הפסח ואחר הפסח מבער בזיתין עד העצרת בגרוגרות עד חנוכה בתמרין עד הפורים ואחר כך מבער · וכיצד מבער מניחו בביתו או בחוץ ואומר אחינו כל בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול ואוכלין והולכין אחר זה הביעור בין עניים בין עשירים וגם הוא אם הוא פיקח אחר שהבקירן יחזור ויזכה בהן ויכניסם לביתו ויאכלם אבל למכור אסור · ואין זה הביעור כמו ביעור חמץ שזה חילוק רשות בלבד · וכן גם למעות שביעית מניחן וכל הרוצה ליטול יטול אבל ביעור חמץ חייב בו עד שיבערו וישרפו ואסור בין לו ובין לאחרים דכתיב לא תאכל חמץ וא"ר אלעזר ב' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הם ברשותו לעבור עליהן ואילו הן בור ברשות הרבים וחמץ מו' שעות ולמעלה מכלל דכל מילי כיון שסילק רשותו מהן שוב אינו עובר עליהן וזהו פי' הביעור: ג ולמה אמרו שלש ארצות שיהו אוכלין בכל אחת ואחת · פי' כל אחד ואחד עד שיכלה האחרון שבה מן השדה כגון ארץ מבכרת תשלמין התפוחין והפירות מיד ויש שם ארץ אפילה שאינן כלין משם התפוחין והפירות מיד אוכלין במבכרת בלא ביעור כל זמן שימצאו אותן הפירות באכילה: ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה. שההר אוכל עד שימצאו בהר והעמק עד שימצאו בעמק אבל העמק ביהודה עד שימצאו בהר דיהודה דהיינו הר המלך לא אבל שאר כל ארצות כגון גליל והעמק וכל ארצות אוכלין עד שימצאו בהר המלך · גרסי' בא וראה עמק שביהודה אינו אוכל על הר יהודה ועמק גליל אוכל על הר יהודה: ושאר כל ארצות כאחת לזיתים ולתמרין. כדתניא אוכלין בתמרין עד שיכלו מיריחו והיינו עד הפורים דאידי ואידי חד שיעורא הוא דיריחו מאחרת התמרים ובזיתים עד שיכלו מגוש חלב דהיינו עד העצרת: ד אוכלין על המופקר. פי' כבר קיימא לן כל זמן שנמצא בשדה נאכל בבית אימתי בזמן שהשדה בהבקר אבל על מקום המשומר אין אוכלין ששם מתאחרין הפירות הרבה: ר' יוסי אומר אף על השמור אוכלין: אוכלין על הספיחין. פי' בערוך מש"ר דניאל ז"ל כל זמן שימצאו בספיחין אוכלין בבית פי' ספיחין קני העופות ומוליכין שם העופות את החטים פ"א על מה שבין העשבין: ועל הדופרא. מאי דופרא אמר עילא אילן העושה דיו פירות בשנה אוכלין מאותו המין עד שימצאו בו ממה שמכנים בפעם שניה: אבל לא על הסתווניות. פי' יש ענבין העומדין בגפן כל ימות הסתיו ונקראין על שם הסתיו סיתווניות אין אוכלין מן הענבין עד שימצאו מאותן ענבים: רבי יהודה וכו'. כלומר אם חנטו עד שלא יכלה הקיץ אוכלין עליהן אבל אותן שחונטין אחר שיצא הקיץ אין אוכלין עליהן לדברי הכל וכן חילק בדיופרין דתניא ר' יהודה מתיר בדיופרין והוא שביכרו עד שלא יכלה הקיץ: ה הכובש לעז אקופיצמא ובני הכפרים עושין כן כדי לוכל בחורף: ג' כבשים ג' מיני ירקות בחבית אחת רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון פי' כיון שכלה מין אחד מן השדה נאסרו כולן ואפילו אותן שלא כלו ר' אליעזר לחומרא · ור' יהושע סבר אפי' ב' מינין אם כלו והג' אם לא כלה אוכלין מכולן עד שיכלה אותו המין המאוחר ורבי יהושע לקולא רבי אליעזר סבר הראשון שכלה נותן טעם באחרון ותנן שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם ור' יהושע סבר האחרון עד שלא כלה נותן טעם בראשון שכלה וכיצד מצי לבעוריה ואחרון מובלע בו · מיהו קשיא לרבי יהושע והיכי מצי למיכל אפילו האחרון והוא כבר בלע מן הראשון שכלה: רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית וכו' תני והלכה כדבריו: ר' שמעון אומר כל ירק אחד לביעור. כלומ' בעת שמבער כל ירק מבער אלו כלומר כשיכלו שאר ירקות שדה יבער אלו שלא נתנו חכמים שיעור לכל ירק וירק נמצא ר' שמעון מיקל מכולן: אוכלין ברגילא. פי' ירק הוא: עד שיכלו סגריות. פי' לעז קרדידימישתקי: מבקעת בית נטופה · פי' ממקום פלוני ואחר כך יבער והביעור כבר פירשנו לעיל שמוציא מרשותו וכו' · ובירושלמי גרסי' ר' יצחק בר רדיפא הוה ליה עובדא פי' פירות שביעית ובא ושאל לר' יאשיה ואמר לו בחר לך ג' אהובין ואבקר קומיהו כלומר הואיל והן אהוביך לא יקחו הן ותחזור ותקחם אתה ותאכלם עד שיכלו · קפודקאי דציפורי שאלו לר' אמי בשביל שאין לנו אהוב ולא שואל שלומנו היאך נבער אמר להן כשתראו השוק פנוי מאנשים הוציאו הפירות לשוק וצעקו הפירות הללו יהיה הבקר וכיון שיתחילו האנשים לבוא וליקח קדומו וחטו בהן אתם: ו המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק. פי' לחלות הארץ · פ"א פי' ר' דניאל ז"ל פקעיות הן הנקראין מתוק ופירש כך שסמך על ירושלמי דגרסינן בפ"ג המתיק פקועא א"ר מנא כגון ההן פקועא דבקעתא וגרסינן בפ'. כלל גדול כגון ההן פקועא מיהו אנן לא ס"ל שבכל מקום במשנה פקועות שנינו ותנן שמן פקועות יתגן בעוקצין רבי שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן והכא מאי שנא דקרי להו מתוק. ש"מ הרין פקועא לאו פקועות ממש אלא לחלוח הארץ מלשון בקיעה כמו פקע כרא ואחר כך אם ליקם יבער: והמגבב. פי' מקושש: ביבש כמו עשבין יבשין: עד שתרד רביעה שניה. שהיא בי"ז למרחשון: עלי קנים ועלי גפנים. פי' לחין אוכלין עד שימצאו באביהן: והמגבב ביבש. פי' עלי קנים עלי גפנים יבשים: עד שתרד

רביעה

א) פסחים נג.

ג א מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה י' סמ"ג עשין קמח : ד ב שם הל' יא: ה ג ד שם הל' ד: ו ה שם הלכה ו: ז ו שם הלכה יז: ח ז שם הל' טו:

פירוש הרא"ש

פרק ט (א) וסבר ר' יהושע דקרא להתירא אתי למידרש מיני' כל זמן שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית ור"א סבר דאיצטריך לאסור דלא תימא איסור דביעור לא חמיר כשאר איסורים דאף לאחר הביעור אין בו איסור חמור כמו שמפרש בסמוך וה"ה שיתבטל במעוט שאינו בעין אלא שנבלע טעמו במין אחר ור"ש סבר כטעמו של זה כך טעמו של זה. כל ירק לביעור שלא נתנו חכמים שיעור לכל ירק וירק בפני עצמו אלא אוכלין על כל הירקות עד שיכלה ירק האחרון מן השדה: (ב) שממתיק הפירות:

*) יבער הכל מן הבית למדרש

*) ור' יהושע סבר

*) [ובכ"מ משנה הביא דתרומות הר"ש ג"כ זה הפירוש בשם הר"י ועי' בתוס' פרק מקום שנהגו נד"ה הכובש וכו']

*) ש"מ דלדידיה כיון שכלה האחד כולם אסורים ורבי יהושע הא אף על האחרון קאמר ועוד א"כ מאי קא מתמה כו' לענ"ד

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ג בר"ש כל שאינו מגדל שקמים. נ"ל שמגדל ע"ש כרש"י ד"ה כשקמין: ב] מ"ד שם סתווניות. נ"ל כסתווניות: ג] מ"ח בר"מ בז' במרחשון. נ"ל בי"ז במרחשון [עי' תענית ו. וכ"כ הר"ב בעצמו בפ"ח דפאה מ"א ועי' בכ"מ פ"ה הלכות מ"ע]:

רע"א בכולן עד שתרד רביעה שניה : ז כיוצא בו המשכיר בית לחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה א) המודר הנאה מחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה עד אימתי עניים נכנסים לפרדסות עד שתרד רביעה שניה ב) מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שניה : ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור : ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהן יתחלקו לכל אדם ג) האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה :

פרק עשירי

א שביעית ד) משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זה משמט ר' יהודה אומר הראשון הראשון משמט שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה ה"ז משמט רבי יוסי אומר כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת : ב ה) השוחט את הפרה וחלקה בראש

ר"ש

בעלי קנים וגפנים יבשים אוכל עד שתרד רביעה שניה ואחר כך יבער : בכולן · *בין בקנים וגפנים בין לחין בין יבשין : ז עניים נכנסין לפרדסיות · בשאר שני שבוע כדי ליטול לקט שכחה ופאה ובארץ ישראל לא קשי ליה דווסא כדאיתא במרובה (דף פא.) ומהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה (ג) : מאימתי נהנין · כגון לשרותו בתוך המים או לתתו בתוך הכר דאמרינן בירושלמי (הל' ה) תבן של שביעית אין שורין אותו במים תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר נתנו בכר בטל והוא שישן עליו וסתם תבן וקש חזי למאכל בהמה ויש בו קדושת שביעית ואסור לשורפו וליהנות בו הנאה של איבוד משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד אבל משנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית והיינו [דבעי] מאימתי נפסל מה שבשדה ממאכל חיה שיהו מותרים להיות נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית שיש לו בבית: משתרד רביעה שניה · ומפרש בירושלמי (שם) א"ר חיננא מכיון שנסרח מה שבשדה מותר מה שבבית תני רבי אושעיא אפילו לאחר ג' שנים עד שיסרח וטעמא משום דכתיב לחיה בראוי לחיה ובריית' דרבי אושעיא פליגא אמתני' דשרי משתרד רביעה שניה אי נמי בשתם ארצות שממהר לירקב מליחלוח הארץ שמתלחלחת בגשמים אבל דר' אושעיא במקום הרים וסלעים שהקרקע קשה ואין התבן ממהר לירקב כן פירושה דמתני' משיטת ירושלמי ולמאי נמי דגרים מתני' מאימתי נהנין אבל בפ"ק דתענית (ד' ו:) גרסינן בכל הספרים עד אימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית דמשמע עד שתרד רביעה שניה מותר מיכן ואילך אסור ואמרינן מה טעמא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית ומשתרד רביעה שניה מרקיבים מלחלוחית הגשמים וחייבים בביעור ואי אפשר לקיים גירסא זו דכל דבר שקדושת שביעית נוהגת בו וחזי לאכילה אסור לשורפו משום דכתיב לאכלה ולא להפסד ועוד דלאחר הביעור שרי להאכיל לכל הפחות לעניים ואית דשרי אף לעשירים וירושלמי תני א"ר אושעיא עד שיסריח משמע דפליג אמתני' דשריא משתרד רביעה שניה ושמא מתני' בשאר ארצות (ד) : ח שעת הביעור · כל אחת ואחת בזמנו כההיא דתנן בפרק מקום שנהגו (דף נג.) אוכלין בענבים עד הפסח כו' וכל הזמנים בשנה שמינית דאי בשביעית מי איכא גרוגרות אלא משמית ותשרי הוי זמן הבציר כדמוכח באיזהו נשך (דף עג:) דיהיב זוזי אחמרא בתשרי ומבחרי בשבת והכא קתני בענבים עד הפסח אלא כל הני זמני בשנה שמינית דפירות שביעית מצויין במוצאי שביעית לחיה עד אותם הזמנים ושאר פירות זמנן לפי מקומן כדאמר ג' ארצות לביעור וג' בכל אחת וזמנים הללו בסתמא אבל בידוע [הכל] לפי מה שכלו : מחלקן ב' וג' לכל אחד ואחד מאנשי ביתו ואח"כ יבער כדתניא בתוספתא (פ"ח) מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור מחלק מהן לשכניו וליודעיו ולקרוביו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו כל בית ישראל מי שצריך ליטול יטול וחוזר ומכניס ואוכל והולך עד שיכלו ואמרינן לעיל בירושל' (הל' ד) יצחק בר רדיפא אתא ושאל לר' יאשיה אמר ליה חמי לך תלתא רחמין ואפקר קדמיהון קפודקאי דלפרי שאלון לרבי אמי כגון דלית לאילן עמא רחם ולא שאל שלם היך עורכא מיעבד אמר לון כד תחמון רגלא גללא תיהוין מפקין לה לשוקא ומפקרין ליה וחוזרים וזוכין בהן פי' שיש בני אדם כשמפקירין בפניהן חוזרין וזוכין בכל ואין בעלים יכולין לחזור ולהכניס בביתם ולכך הורה רבי יאשיה לר' יצחק שיראה ג' אוהביו ויפקיר בפניהם ולא בפני כל אדם קפודקאי פי' בני אדם קפדנים שלא היו להם אוהבים ואם יפקירו יזכו בהם ולא יחזרו להם והורה רבי אמי דכשיראו השוק פנוי מבני אדם יפקירו ואחר כך יזכו וכל הני סברי כרבי יוסי דנמוקו עמו ושרי אף לעשירים אבל לר' יהודה אסור משום דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה ולא עמך כדמפרש בירושלמי ומעמא דר' יוסי ואכלו אביוני עמך וגם עמך (ה) תני ר' שמעון אף לעשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מה טעם ואכלו אביוני עמך ויתרם והוא [אוצר] שבעיר דתוספתא דתני בתוספתא (שם) בראשונה היו שלוחי בית דין יושבים על פתחי עיירות כל מי שהוא מביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ועודרין אותן ועושים אותן דבילה וכונסין אותה לחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרים פועלים ובוצרים אותן ודורכין אותן בגת ומכניסים אותם בחביות ומכניסין אותם לאוצר שבעיר הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנים אותם בבית הבד וכונסים אותן בחביות ומכניסים אותן לאוצר שבעיר ומחלק מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלים מן האוצר אחר הביעור ר"ש אומר עשירים אוכלין אחר הביעור : ט מי שהיו לו פירות שביעית · שלא נתקיימה בהן מצות ביעור שנפלו לו בירושה דהיינו על כרחו או שנתנו לו במתנה ופליגי בירושלמי (הל' ו) ר"ש לקיש אמר בפירות עבירה היא מתני' ופריך והתניא המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן שנייה היא מציאה שנייה היא שנפלו בעל כרחו ר' יוחנן אמר בפירות היתר היא מתני' אם בפירות היתר בהד' תני ר' אליעזר יתנו לאוכליהן ר' אליעזר הוא שמותי ותני אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה דברי ב"ש כלומר כרבי יהודה דתני' לעיל בפרק ד' (מ"ב) חילוף הדברים והדר קאמר בהד' רבנן מתיבין ליה שאין חוטא נשכר בשיטתו השיבוהו כשיטתך שאתה אומר יתנו לאוכליהן שאין החוטא נשכר ולא נתברר פי' בירושלמי ולשון לאוכליהן משמע למי שדרכן לאכול (ו) בלא ביעור : חייב מיתה · איצטריך דלא תימא אין חלה בעיסת שביעית משום דכתיב (ויקרא כה) לאכלה ולא לשרפה ואם נטמאת החלה טעונה שרפה א] כדאמר בסוף פ"ק דבכורות (דף יב:) משום דכתיב לדורותיכם :

א בשטר · בירושל' (הל' א) פריך יעשה כמלוה על המשכון ולא יהא משמט אמר ר"י בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר' מאיר דסבר אחריות [לאו] טעות סופר הוא בפרק שנים אוחזין (דף יד:) והדר אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים [והורה] משמט אמר מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין מעשה כלומר מן הדין אינו משמט לפי מה שהולך בין יש בו אחריות לשאין בו אחריות דהא כשים בו אחריות דמי דקסבר ר' יוחנן אחריות טעות סופר הוא בשטרי מלוה ומ"מ לא רצה לעשות מעשה ור' ירמיה אמר בשאין לו קרקע הא אם יש לו קרקע אינו משמט ובפרק השולח (דף לז.) אמר רב ושמואל דאפילו בשטר שיש בו אחריות נכסים והתם תניא כוותיה דר' יוחנן: הקפת החנות · שלוקח ממנו באמנה: עשאה מלוה · שזקפה במלוה (א): רבי יהודה אומר הראשון הראשון משמט · כלומר הקפה אחרונה אינה משמטת ופריך בירושל' (שם) מפני שמקיף לו פעם שניה נעשה הראשונה כמלוה ומסיק דהואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית ראשונה מלוה : שהיא פוסקת בשביעית · משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכשפסקה בשביעית נתחייב בשכרו וקרינן ביה לא יגוש לפיכך משמטת דשביעית משמטת בסופה אבל בשלא פסקה בשביעית לא נתחייב עדיין ולא קרינא ביה לא יגוש לפיכך אינה משמטת ושיטה אחרת בירושלמי (שם) ר' יוחנן אמר כגון חרישה ר"ש לקיש אמר כגון בנין על דעתיה דר' יוחנן כל מלאכה שפוסקת בשביעית על דעתיה דר"ש לקיש כל מלאכה שפוסקת מאליה: ב השוחט את הפרה · בשנה שביעית וחלקה

*) נ"ל בלא לקטן למאכל בהמה בלא ביעור עד שתרד וכו'.

כמו שבארנו בפרק שביעי (משנה ה) : ז מודר הנאה · הוא אשר יתחייב עלמו בנדר שלא יקבל תועלת מחברו או מאנשי מדינה ועוד נבאר דיניהם במקומן : וענין מה שאמר עד אימתי עניים נכנסין לפרדסות ר"ל לאסוף הלקט והפרט והעוללות בשאר השנים כמו שנתבאר בסוף פאה וכן נכנסין לנגות במולאי שביעית עד שתרד רביעה שניה מפני שנשארו בה מותרות פירות שביעית וכשתרד רביעה שניה של מולאי שביעית אז יהיה מותר ליהנות בתבן וקש של מולאי שביעית : ח כל הענין הזה מבואר והלכה כרבי יוסי : ט אלו הפירות הנאמרות בכאן הם פירות של היתר ר"ל שנקבצו כפי מה שראוי ור' אליעזר דעתו כדעת בית שמאי אע"פ שהוא מתלמידי בית הלל וכן נודע מכל דבריו בגמ' וכן אמרו רבי אליעזר שמותי הוא וכבר הקדמנו לך שבית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ורבי אליעזר אומר שאם נפלו לו בירושה או נתנו אותם לו במתנה לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה אבל חולקים אותן עליו ועל חברו ואמרו לו חכמים אבל לדעתך שאתה סובר שהוא חוטא מפני שלקח פירות שביעית במתנה אין בו הדין כן מפני שהוא חוטא נשכר ר"ל הרויח מפני שאכל אותם על כל בני האדם והעיקר בידינו שאין החוטא נשכר אבל ימכרו אותם לו ויתן דמיהם עד סוף פרוטה ויחלק אותם הדמים על כל בני אדם וכבר הקדמנו לך שאוכל פירות שביעית בטובה ושלא בטובה ואין הלכה כר' אליעזר ובשביל שהיו פירות שביעית פטורין מן המעשרות שמא יעלה על דעתנו שהיא פטורה מן החלה ובא ללמדנו שהיא חייבת בחלה כמו שאה"כ (במדבר טו) ראשית עריסותיכם איזו עיסה שתהיה ועוד יתבאר לך במס' חלה שהאוכל מעיסה שלא הורמה חלתה חייב מיתה וסוף מה שאודיעך בכאן שדין עיסת שביעית כדין שאר העיסות אע"פ שהיא מן ההפקר :

א שלא בשטר הוא שטר שלא יהיה בו אחריות נכסים ובשטר הוא שיהיה בו בבאור אחריות נכסים ויהיה משמטת ואף על פי שהוא כמו שמשכן אלו קרקעות בממון ההוא : והקפת החנות · היא האמנה במקח ובממכר שבין בני אדם ובעלי החנויות שיוליא עליו כל מה שצריך וכשיקבץ סך ממון עליו יפרעהו וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה שביעית מפני שאינו על דרך חוב ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ לו הכל ויתן לו ממונו : ודברי רבי יהודה הראשון הראשון משמט הוא כשיקנה בעל החנות פעם אחר פעם סוף דבריו שלא יהיה נשמט בשנה שביעית מה שיש אצלו מן ההקפה האחרונה וכל מה שקדמוהו מן ההקפות הם חוב כשאר החובות ויהיה נשמט בשנה שביעית : ומלאכה שפוסקת בשביעית כגון החרים והקציר וזמיר האילנות והנטיעות וא"ר יוסי שאם יהיה לשכיר אלו שכירות בחרישה שחרש או בקצירה שקצר ישמט כל השכירות ההוא מפני שנעשה חוב מפני שהוא פוסק מהמלאכה ההיא בשעת השמטת

פי' מהר"י בן מלכי צדק

רביעה שניה ואחר כך יבער · א"ר אבין בש"ר יוחנן לא בעי במתני' עלי קנים אלא כן מתני עלי גפנים דעלי קנים אין להן ביעור דתניא עלי קינובעלי האגת ועלי החרוב אין להן ביעור לפי שאין מינן כלה: ר"ע אומר בכולן · פירוש בין בלחין בין ביבשין. א"ר חייא בשם ר' בן גמליאל לפיכך נקרא שמה רביעה שרובעת הארץ : ז המשכיר בית לחבירו עד הגשמים · פירוש כן התנה עמו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה. רבי זירא שאל אם התנה עמו עד הגשם עד שירד גשם אחר תמן תנינן בשקלים [פרק ו' משנה ו'] האומר הרי עלי עצים לא יפחות מב' גזירין אמר ר' יוסי בר בון ר' בא בר ממל בעי אמר הרי עלי עץ מביא גזר אחד א"ר אלעזר תנן נמי תני שוח עולין בפני עצמו וזה בפני עצמו דתנינן שנים עצים בידם ב' גזירי עצים : המודר הנאה מחבירו וכו' · פי' בעת שנדר אמר קונם הנאת פלוני עלי עד הגשמים עד שתרד וכו' : עד אימתי העניים נכנסים לפרדסאות · פירש בשאר שני שבוע עד שתרד וכו' ללקט משם לקט שכחה ופאה דכתיב מהיות טוב אל תקרא רע [וקש"ל] דבארץ ישראל לא מזיק דריסת הרגל לארץ עד שתרד רביעה שניה אבל בבבל אפילו מעט מטר אם יהיה מזיק לו דריסת הרגל תניא מחלקין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה · ומייתינן לה בגמרא בסוף מרובה : מאימתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית. פירוש שיש לך בבית משתרד רביעה שניה ויסרח מה שבשדה דא"ר חיננא כיון שנסרח מה שבשדה הותר מה שבבית תני רבי אושעיא אפי' לאחר ב' שנים אסור להסיק עד שיסרח כל אותו השדה : ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור אם תמרים ואם יתרים בזיתים מחלקן מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד. פי' מאנשי ביתו ואחר כך יבער כאשר אמרנו ואחר שביער אוכלין העניים אבל לא ועשירים דברי רבי יהודה דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה פי' אביוני שבעמך ולא עמך ור' יוסי סבר אם כן נאמר ואכלו אביונך ותו לא יתאי עמך ש"מ בין עניים בין עשירים ופי' הביעור שפירשנו למעלה כר' יוסי סליק דקיימא לן הלכה כמותו דנמוקו עמו : ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה. דהיינו על כרחו . או שנתנו לו במתנה ר' אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן. כלומר מי שדרכן לאכול כבר כבית שמאי דאמר אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה: וחכ"א אין החוטא נשכר. פי' שיאכלם כך בחנם בטובה אלא ימכרו לאוכליהן והדמין מתחלקין לכל אדם : האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. ואע"ג דאילו מיטמיא החלה בת שריפה היא וקיי"ל לאכלה אמרה רחמנא ולא לשריפה מכל מקום עיקר לאכילה קיימא . ועוד כתיב לדורותיכם כלומר דאפילו מעיסת שביעית חלה תרימו ואיתא נמי במס' דבכורות [ד' י"ב] · תניא נמי הכי מנין לאוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה שחייב מיתה ת"ל לדורותיכם · ירושל' חד בר נש הוה חשוד על שמיטתא אמר לאיתתיה אפקין חלה אמרה ליה הדין גברא חשיד על שמיטתא ואת אמר מפקין חלה · אמר ליה חלה דבר תורה שביעית מן רבן גמליאל וחביריו *) :

פ"י א שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר · גרסינן בירושלמי שלא בשטר ניחא אלא בשטר אמאי יעשה כמלוה על המשכון ולא יהא משמט · ותירץ ר' ירמיה בשאין ללוה קרקע אבל יש לו אינו משמט · רבי יוסי אומר ואפילו יש לו קרקע משמט כלומר גזירת הכתוב היא . הקפת החנות מלשון והתנוני מקיף לעז קרידיציאה : ואם עשאה מלוה . פי' זקפה עליו במלוה משמטת ר' יהודה אומר הראשון ראשון משמט . ואקשי' לר' יהודה מפני שמקיף לו פעם ב' נעשית ראשונה מלוה . ותירץ מאי טעמא הואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן לו נעשית ראשונה מלוה מ"א אין דרך שולחני להיות נותן איסר עד שיטול דינרו : שכר שכיר אינו משמט . פי' לא שנא מלאכה פוסקת בשביעית ולא שנא מלאכה שאינה פוסקת בשביעית ואפילו רבי יהודה מודה בהא דשכר שכיר אינו אלא לבסוף כולו ביחד ואין כאן ראשון ראשון אבל אם זקף שכרו על המשכיר במלוה הרי זו משמטת : רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית וכו' . ר' יוחנן אמר כגון הרישה אם חרש אצל אדם ושכירותו אליו ובאה השמטה משמטת אע"פ שלא זקפן במלוה ושאינה פוסקת בשביעית כגון ריבוץ ולקיטת ירק בייר ספק נמל בלן אין משמטין שכרן : ב השוחט את הפרה . פי' בשנת שביעית עסקי' : וחילקה. פי' מכרה בראש השנה דהיינו שנת שמטה דשביעית בסופה משמטת

*) [פי' דשביעית בזה"ז הוא מדרבנן].

עין משפט נר מצוה

י) בין בענבים עי' בהרע"ב ובתוי"ט

ט א (מיי' פ"ו מהל' שכירו' הל"ז סמ"ג עשין פ"ט טוש"ע ח"מ סי' שיב סעיף ה ו) :

י ב מיי' פ"י מהלכות נדרים הל' יא טור ש"ע י"ד סי' רכ סעיף יח :

יא ג מיי' פ"ז מהלכות שמטה ויובל הלכה יח :

יב ד מיי' פ"ה שם הלכה ג :

יג ה ו מיי' פ"ז שם הל' ג סמג עשין קמח [ועיין בכ"מ שגי' רמב"ם הוא אין אוכלין] :

יד ז מיי' פ"ו מהלכות שמטה ויובל הלכה טז :

טו ח מיי' פ"ו מהל' בכורים הלכה ד :

א ט מיי' פ"ט מהל' שמט' ויובל ה"ו סמג עשין קמט טוש"ע ח"מ סי' סז סעיף ג :

ב י שם סעיף יד :

ג כ שם סעיף טו :

ד ל מיי' שם הל' ה :

פירוש הרא"ש

(ג) אבל דידן אפי' טל קשי להו : (ד) ושתי הגירסאות אמת הם דהכא מיירי בשלקטן למאכל בהמה שאסור לשרפן או לגבלן בטיט משום הפסד דגדולה מזו שנינו פ"א כל שאינו אוכל מיוחד לאדם עושים ממנו מלוגמא לאדם ולא לבהמה משום הפסד וכ"ש שריפה ודין איסור זה מותר מן הביעור ואילך והתם קאמר שמותר ליהנות מהם *) בלא ביעור דמאכל בהמה עד שתרד רביעה שניה וה"ה משם ואילך מותרים אף בשריפה שיבערם : (ה) וקרא [illegible]

פרק י (א) לפרעו בזמן פלוני:

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"מ בר"ש טעונה שריפה קמ"ל דחייב . כצ"ל:

מסורת הש"ס

א) נדרים פ"ח דף סב: ותענית פ"א דף ו: ב) שם: ג) בכורות פ"א דף יב: ד) גיטין פ"ד דף לו: ה) שבת פ"כ דף קמח:

מסורת הש"ס

א) גיטין פ"ד דף לז: מכות פ"א דף ג: ב) גיטין פ"ד דף לו. ג) שם: ד) ר"ה פ"א דף ב. ודף ח. ב"מ דף יז. ופ"ה דף עב. ב"ב פ"ט דף קנז: ופרק בתרא דף קעה: סנהדרין פ"ד דף לב.

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף טז:
ו ב שם הל' טו טוש"ע שם סעיף ח:
ז ג שם הלכה טו טוש"ע סעיף יב:
ח ד שם הלכה יד טוש"ע סעיף יא:
ט ה שם הלכה טז סמג לאוין רעא טוש"ע שם סימן סז סעיף יח:
י ו מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם סעיף יט:
יא ז שם הלכה כג טוש"ע שם סימן סז סעיף לב:
יב ח מיי' פכ"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה א' ב' סמג עשין צד טוש"ע חו"מ סימן מג סעיף ז:

ומילקה בר"ה יום ראשון היה של ר"ה אם היה אלול מעובר (ב) נמצא יום ראשון היה חול (ג) ושביעית משמטת בסוף דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה (דברים טו) ובירושלמי (שם) א"ר אלעזר ר' יהודה היא דאמר לעיל הראשון משמט וכשחזר והקיף בו ביום אחרי כן דברים אחרים ופריך והא אין ראוי לתובעו בר"ה ומשני רבי בא בשם ר' זעירא כיון שראוי להאמינו כמי שראוי לתובעו וליתן לו מעות והואיל ולא נתן נעשית מלוה ומשמטת ושמא ר"ל דכיון דאיגלאי מלתא למפרע שהוא חול כמי שראוי לתובעו דמי אלא שלשון הירושלמי דחוק ודכוותה במסכת שבת בריש שואל (קמח:) דפליגי בהלואת י"ט רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע רבה אמר

השמטת החוב ואין הלכה כרבי יהודה ולא כר' יוסי: **ב** אם היה החדש מעובר. ר"ל חדש אלול אם היה ל' יום ונעשה היום שחשב שהוא ראש השנה היום האחרון מאלול ונמצא כשמכר מכר בחוב קודם שנת השמטה שהוא לא חלק אותה אלא ע"מ שימתין בדמים שהיום ההוא יום טוב חשוב ואי אפשר למכור בו מכירה גמורה בפריעת דמים ובאה השמטה אחר זה ונשמט החוב ואם נתברר שהיום ההוא יום ראש השנה לא נשמט חובו מפני שלא נעשה חובו בשנה שביעית: וכן הקנסות שחייב הכתוב לאונס ולמפתה ולמוציא שם רע אינם כשאר חובות אבל הם חיובים שהאיש נתחייב בהן והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם: וכל מעשה ב"ד נתבאר בגמרא שזהו פסקי הדיינים והוא שיאמר הדיין איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך ואותו הממון לא יהיה נשמט שאחר שלוהו הדיין לתת כולו נכנס ברשות בעליו ואינו חוב והעיקר אצלנו בעל חוב קונה משכון לפיכך כשילוה אותו על המשכון יהיה כאילו הקנהו המשכון בממון ההוא שהלוהו לזמן ידוע ואינו נשמט ומוסר שטרותיו לבית דין לא יהיה נשמט חובו שהכתוב אמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (דברים טו) וזה כבר נתן יד בית דין כידו בתביעת זה הממון ונסתלק הוא מלתבוע אותו הממון והניח הדבר עליהם ונעשה לבית דין זה החוב אצל אחיו: **ג** פרוזבול · שם מורכב משמות הכתיבה ופירושו בלשונם תקון הענין וכבר הקשו על זה המעשה שעשה הלל ואמרו בגמרא מי איכא מידי דמדאורייתא משמט שביעית ומתקן הלל דלא תשמט ובארו שתקנת הלל היא בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן והוא מה שאמר הכתוב וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו ואמרו בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים והתקינו רבנן דהשמט זכר לשביעית ונעשה שביעית בזמן הזה דרבנן א"כ כבר התבאר לך שהשמטת כספים אנו חייבים בזמן הזה מדרבנן ודע שהוא כולל כל מקום וכל זמן ר"ל השמטת מלוה בשביעית מדרבנן ועל ענין זה יש לך לדון ואין להתרשל כשיבקש הכתבע זה הדבר או שיהיה יורש שהעיקר אצלנו טוענים ליורש ויש לך לדון בו שהחוב נשמט אפילו לא יבקש הוא זה הדבר: **ד** מוסר אני לכם. אני מעיד אתכם על כך וכך ואמרו והדיינים חותמין מלמטה או העדים ללמדך שהוא מותר בדבר זה להיות הדיין עד והעד דיין וכן עיקר אצלנו שבדרבנן עד נעשה דיין וכבר התבאר שהפרוזבול הוא מדרבנן: **ה** פרוזבול המוקדם. הוא שיכתוב הפרוזבול תחלה ואחר כן ילוה לו הממון: והמאוחר. שילוה הממון תחלה ונעשה חוב ואחר כן כתב פרוזבול והוא פסול מפני שנעשה חוב ונתחייב בדיני חובות שיהיה נשמט בשביעית אבל דברי רשב"ג (בתוספתא פ"ח) שטתו ידוע ומפורסם בגמרא עד שפירש ואמר מן התנאים של פרוזבול שתהיה ההלואה קודמת אחר כן תהיה הכתיבה והוא מה שאמר רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מלוה של אחר פרוזבול אינו משמט (ואיני יודע ג] היאך נפלה הטעות הגדולה הזאת והיאך הביא ראיה מדבר שסותר דבריו ודברי רשב"ג מבואר על מה שאמר המשנה כי כשיהיה מוקדם הפרוזבול קודם לכן והמלוה מאוחרת אינו משמט ויהיה הפרוזבול מועיל): וענין שטרי חוב המוקדמים פסולים כמו שאמר כאן כגון שלוה ראובן משמעון ממון וכתב לו שטר אחר כן החזיר ראובן לשמעון ממונו שהלוהו וכתב לו שמעון מחילה ונשאר

תירה אור

בראש השנה אם היה החדש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט [א]האונס והמפתה והמוציא שם רע [ב]וכל מעשה ב"ד אין משמטין [ג]המלוה [א] על המשכון [ד]והמוסר שטרותיו לב"ד אינן משמטין: **ג** [ה]פרוזבול [ג] אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה ^דברי' טו^ [ו]השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' התקין הלל פרוזבול: **ד** [ז]זה [ג] גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמין למטה או העדים: **ה** [ח]פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול [ט]שטרי [ד] חוב המוקדמים פסולים

ניתנה ליתבע ודייק מינה אי אמרת בשלמא ניתנה ליתבע מש"ה משמט דקרינא ביה לא יגוש אלא אי אמרת לא ניתנה ליתבע אמאי משמט ומשני שאני התם דאיגלאי מלתא למפרע דחול הוה ותימה דמשמע דלמאן דאמר ניתנה ליתבע אתי' לה מתני' שפיר אמאי והא ע"כ לא פליגי אלא לאחר יום טוב כדמוכח התם אבל ביו"ט כולהו מודו דלא ניתנה ליתבע ולא קרינא ביה לא יגוש בשביעית למאי דקרינא ביה לא יגוש אחר כך אין מוע"ל מידי דהוה כמלוה לחברו לי' שנים דפ"ק דמכות (דף ג:): האונס והמפתה · נותן חמשים כסף ומוציא שם רע מאה סלע כל זמן שלא עמד בדין (ד) אין משמיטין אבל משעמד בדין (ה) משמיטין כדתניא בריש פרק ב' דגיטין (דף יח.) ובירושלמי (שם) אמר רב יהודה אמר רב ר"מ היא דאמר במלוה הדבר תלוי:

וכל מעשה ב"ד · מפרש בירושלמי (שם) גזרי דיינים כגון תובע מחבירו וכפר לו ונתחייב בבית דין וכתבו לו פסק והדר קאמר בירושלמי פשיטא מלוה שנעשית כפרנית א] משמטת משמע שחוזר בו דמשעמד בדין נתחייב משמט והכי אמרינן בפ"ב דגיטין (שם) גבי כתובה ואונס ופיתוי מאימתי נזקפים במלוה משעמד בדין ושמא האי מעשה בית דין היינו כתובה אי נמי יש חילוק בין כתבו פסק דין ללא כתבו: המלוה על המשכון · ובירושלמי (שם) אמר שמואל אפילו על מחט דכתיב (דברים טו) אשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט שיש לאחיך בידך והיינו כרשב"ג דסוף שבועת הדיינים (דף מד:) דאמר אע"פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט ובפ' השולח (דף לז.) *מפרש טעמא דמתני' משום דקני ליה כדר' יצחק דאמר מנין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר (דברים כד) ולך תהיה צדקה אם אינו קונה צדקה מנין מיכן לבעל חוב שקונה משכון ולפי אותה שיטה היה נראה דמתני' דוקא שלא בשעת הלואתו דהא אמרינן בסוף השוכר את האומנין (דף פב) דר' יצחק איירי במשכנו שלא בשעת הלואתו וזה אי אפשר דעל כרחך מתני' נמי בשעת הלואתו דהא על המשכון קתני דהאי לישנא משמע בשעת הלואתו כדמוכח התם בפ' האומנים ועוד דלמאן דאמר כנגדו נמי לא ג] משמט מפרש בסוף שבועת הדיינים דמשכון תפיס ליה לזכרון דברים וזה לא שייך אלא בשעת הלואתו דשלא בשעת הלואתו נקיט ליה לגוביינא וצריך לדחוק ההיא דגיטין דהכי קאמר שאני משכון דקני ליה שלא בשעת הלואתו כדר' יצחק והואיל וכן בשעת הלואתו נמי אהני לענין דקרינא ביה של אחיך בידך: והמוסר שטרותיו לבית דין · מפרש בירושלמי (שם) דכתיב (דברים טו) ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבית דין: **ג** **ד** פרוזבול · שטר שבית דין עושין לו ונקרא פרוזבול כדאמרי' בגיטין (דף לז.) פרוזבולי ובוטי כלומר תקנה לעניים ולעשירים שהעניים מוצאין ללוות והעשירים אין מפסידין חובן פרוז לשון תקנה פורסא למילתא תקנת הדבר בולי אלו עשירים ושברתי את גאון עוזכם (ויקרא כו) תני רב יוסף אלו בולאות שביהודה (ו) ובפרק השולח פריך מי איכא מידי דמדאורייתא משמטת שביעית והלל תיקן דלא תשמט ומשני בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא וזה דבר השמטה שמוט (דברים טו) בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים ומפרש ר"ת דהך שמטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדות שחוזרות לבעלים דומיא דשמטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט את הקרקע שביעית נוהגת משמטת כספים ובבית שני לא נהגו יובל לפי שלא היו כל יושביה ובשם רבינו תם פירשו דבבית שני נהגו יובל והלל לדורות הבאים תיקן דיודעים היו שהבית עתיד ליחרב ושם הארכנו: פלוני ופלוני הדיינים · ובריש השולח (לב: לג.) פליגי אמוראי אי צריך תלתא או תרי: **ה** פרוזביל המוקדם · שזמנו מוקדם ומפרש בירושל' שהורע כחו בכך דאינו מועיל אלא למלוות שלפניו דמשנמסרו לבית דין הרי הן כגבוי' ואין משמיטות הלכך מלוות הבאות אחריו שלא נמסרו לב"ד משמיטות נמצא דנפסד במה שהקדים זמנו אבל פרוזבול המאוחר פסול שאיחר זמנו והוא הלוה בינתים והיום ומחר כשמוציא פרוזבול זה ורואין בית דין הזמן סבורים שאותן מלוות קדמו לפרוזבול ונמצא שגובה שלא כדין והא דתניא בתוספתא (פ"ח) [רשב"ג אומר] כל מלוה שאחר פרוזבול אינו משמט לא שנעשית המלוה אחר שנכתב הפרוזבול אלא משום דתניא בפרק השולח (דף לז:) המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול וחכמים אומרים אינו צריך משום דנאמן לומר שטר היה לי ואבד ותנן בפרק הכותב בכתובות (דף פט:) מן הסכנה ואילך אשה גובה שלא בכתובה ובעל חוב שלא בפרוזבול והשתא אשמעינן רשב"ג בתוספתא גדולה מזו דלא מיבעיא היכא דליכא פרוזבול כלל דנאמן לומר היה לי ואבד אלא אפי' הוציא שטר חוב ופרוזבול וזמן המלוה אחר זמן הפרוזבול אפילו הכי אינו משמט דיכול לומר פרוזבול היה לי ואבד ולא אמרינן מדהאי לא אבד אחר נמי לא אבד אי נמי טעה ועל זה סמך ועוד יש לפרש בענין אחר דהכי מיתניא בתוספתא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אע"פ שחזר וקרעו לאחר מיכן גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה רשב"ג אומר כל מלוה שאחר פרוזבול אינו משמט דבעי תנא קמא שיהא פרוזבול קיים לכל הפחות בסוף שביעית ואם נקרע לאחר שביעית לא יפסיד ואתא רשב"ג למימר דכל מלוה הקיימת לאחר שנקרע הפרוזבול אע"פ שנקרע הפרוזבול קודם שתכנס השביעית*: שטרי חוב המוקדמין פסולין · כגון דלוה בניסן וכתב בשטר תשרי שלפניו פסולה משום דגובה שלא כדין מן הלקוחות שבין תשרי לניסן ופליגי בירושלמי (שם) ר' יוחנן אמר פסולין ממש ריש לקיש אמר אינו מונה אלא משעת הכתב והיינו פלוגתא דאיזהו נשך (דף ע"ב) אמר ריש לקיש במחלוקת שנויה ור"מ היא דאמר שטר שיש בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית אבל לרבנן דלא קניס התם ברבית הכא נמי גובה מזמן שני ורבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן גזירה שמא יגבה מזמן ראשון ודבר תימה היכי גבי ממשעבדי אפילו מזמן שני בהאי שטרא והלא החתומין רשעים ופסולין שחתמו על שטר מוקדם

*) אינו משמט

פי' מהרי"ז בן מלכי צדק

משמטת דכתי' מקץ שבע שנים וגו' אם היה החודש מעובר נמצא יום שמכרה הי' חול מחודש אלול ומשמט א"ר אלעזר הא דר' יהודה היא ואקשי' ותהא רבי יהודה ואמאי משמט והא אין ראוי לתובעו בראש השנה ותירץ רבי אבא בש"ר זירא מכיון שראוי להאמינו כמי שראוי לתובעו וליתן מעות דמי והואיל ולא נתן נעשית מלוה ומשמטת ואם לא היה החדש מעובר אינו משמט שכבר יצאת שמטה והלואת שנת השמינית היא: האונס והמפתה דינם שוה ליתן נ' שקל ומוציא שם רע ק' סלע · דכתיב וענשו אותו מאה כסף: אינו משמט · אמר רב יהודה אמר רב רבי מאיר היא דאמר במלוה הדבר תלוי כלומר אם זקפה עליו במלוה משמט והכא ליכא מלוה ולית ליה לר' מאיר שמטה אלא במלוה ותו לא כדתנן חקפת החנות וכו': וכל מעשה בית דין. אלו גורי דיינין פירוש ראובן טען שמעון ושמעון כפר והלך ראובן ותביא ראיותיו שבוודאי שמעון חייב לו ק' זוזין וכתבו לו בית דין פסק דין מזה הדבר אינו משמט ובירושלמי פשיטא דא מילתא מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת: והמלוה על המשכון אינו משמט שמואל אמר אפילו המשכון מחט אינו משמט דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך · פרט למה שיש לאחיך תחת ידך: והמוסר שטרותיו לבית דין וכו'. דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך . ולא המוסר שטרותיו לבית דין: **ג** פרוזבול המוקדם כשר. פי' זו המשנה אינה מתפרשת אלא על פי התוספתא דתניא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אע"פ שחזר וקרעו לאחר מיכן גובה עליו והולך אפי' לזמן מרובה · רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מלוה שלאחר פרוזבול אינו משמט פי' פרוזבול המוקדם היינו שנכתב עד שלא תכנס השמטה דהיינו בשלהי אלול בשנה ששית והוא היום ערב שנת שביעית ומהני למלוות שקדמוהו וצריך הפרוזבול להיות קיים שלא יקרע כל שנת ז' דשביעית בסופה משמטת ואם מסר וכתבו בשלהי אלול של שביעית דהיינו ערב ראש שנת ח' כשר הוא ואינו צריך להיות קיים אלא בו ביום שהוא זמן ההשמטה ואע"פ שחזר וקרעו גובה את חובו כל זמן שרוצה שהרי בעת ההשמטה הפרוזבול קיים היה נמצינו למדין כי הפרוזבול לא מהני אלא בשקדמ' המלוה לפרוזבול אבל למלוה שאחר פרוזבול לא מהני מידי ולפיכך כותבין אותו בסוף שנת ו' כי היכי דלא לישמט מלוות של כל ו' שני השמטה שעברו . ולפיכך שנינו המוקדם כשר והמאוחר פסול · והטעם בירושלמי המוקדם כשר מפני שמרע כחו והמאוחר פסול מפני שמיפה כחו וסתמא דברייתא כסתמא דמתני' מיהו בברייתא פליג רבן שמעון בן גמליאל ואמר כל מלוה שלאחר פרוזבול הרי זו אינו משמט פי' לפי שתנא קמא סבר מלוה היוצאה בלא פרוזבול כגון שנאבד הפרוזבול או שנקרע בתוך שנת ז' משמטת · ורבן שמעון בן גמליאל סבר כל מלוה מאחר שנמסרה עליה פרוזבול אע"ג דליתיה לא משמטת ובפ' השולח תניא כי הא פלוגתא המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול וחכ"א אינו צריך [ועוד] יש לומר דרשב"ג מילתא אחריתי קאמר שכל מלוה שלאחר פרוזבול לא תשמט ואע"ג דלא כתב כיון שניתקן הפרוזבול אינו משמט ודכוותיה תנינן בכתובות אמר רבן שמעון בן גמליאל מן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוזבול אלמא אע"ג דלא כתב פרוזבול כמאן דכתב דמי ויש לומר דליתליה בפרוזבול מוקדם ומאוחר דפרוזבול מהני למלוה דלקמיה ולמלוה דבתריה דקאמר תנא דמתניתין המאוחר פסול מפני שמיפה כחו דאלמא פרוזבול לא מהני למלוה דבתריה · וקאמר ליה איהו אפי' המאוחר כשר דלית ליה יפוי כח דדיניה דפרוזבול מהני אפילו למלוה שלאחריו הלכך לא שנא מוקדם ולא שנא מאוחר כשר וסתמא דמתני' דלא כרשב"ג לא מהני למלוה סתמא דמתני' ומחלוקת דברייתא · וראינו (ר"ש) [ר"מ] ז"ל שפי' בגליון משנתינו המוקדם למלוה כשר דהיינו דינא דתני רשב"ג וכו' דשמעת מינה דמלוה דלקמי פרוזבול משמט דלא מהני ולכן פרוזבול המאוחר פסול שמגרע שהלווה אותו סתם בדין תורה דמשמט שלא תקן הלל פרוזבול אלא שיהא קודם להלואה וטובא אישתבש. חדא דמתני' תנא שכל חוב שיש דמשמע בתר הלוואה ולמעמיה כל חוב שאני עתיד להלוות מיבעי ליה ועוד דהא דתנן לפי דבריו בראש מוצאי שביעית היה לפרוזבול להיכתב שיהנה למלוות שלאחריו ותו לפי פירושו כיצד מיתקן גירסת ירושלמי המוקדם למלוה כשר מפני שמרע כחו אדרבה מיפה כחו הוא ותו המאוחר פסול שמיפה כחו אדרבה מריע כחו הוא דהא לא מהני מידי ומפני שרצה להעמיד משנתינו כרשב"ג אמו הכי אישתבש. ואנו נפרש המשנה על פי פירושינו . המוקדם כשר פי' אם היה המלוה בתשרי שנה ב' לשמטה ומסר הפרוזבול בתשרי בשנה ג' ובפרוזבול כתב בניסן בשנה ב' מסר לפנינו שכל חוב שיש לו על פלוני שיגבנו כל זמן שארצה כשר שמריע כחו שבמלוות שמניסן של שנה שניה ועד תשרי בשנה ג' לא יועיל הפרוזבול כלום · אבל המאוחר פסול מפני שמיפה כחו כיצד המלוה היתה בתשרי בשנה ב' לשמטה ופרוזבול מסר בניסן בשנה ב' ואיחרו וכתבו בתשרי בשנה ג' לשמטה מסר פלוני לפנינו שכל חוב שיש לו על פלוני שיגבנו ועד ניסן דשנה ב' פסול שמיפה את כחו שגם בהלוואת ניסן ושאר מלוות שמניסן ועד תשרי יועיל הפרוזבול ואתי למיטרף לקוחות שלא כדין שהוא לא התנה לכתוב לו פרוזבול אלא על מלוות שהיו לו מראש השמטה ועד ניסן דשנה ב' · אבל שאר המלוות היו נשמטין ובשביל שאיחר זמנו גם שאר המלוות שמניסן ועד תשרי אינן נשמטין. ופסול דקתני לאו למימרא דלא מהני מידי אלא לא מהני למלוות שמניסן של שנה ב' ועד תשרי שאחריו דהיינו מלוות שאחריו אבל מלוות שמראש השמטה ועד המסירה מהני ולא משמט ותני כן פרוזבול בין מוקדם ובין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב פי' משעה שניתן ליכתב דהיינו בשעת המסירה ויש לשאול מי מודיענו אם מוקדם הוא אם מאוחר הוא וכן בשטרי החוב ומפרש בירושלמי מי מודיע שמעין בר ווא בש"ר יוחנן החתומים בשטר והקשו והאמר ריש לקיש וכו' ופריק תמן כשאומר לא התמנו כל עיקר פי' אני נאמנין ברם הכא אומר על זה חתמנו ולא חתמנו על זה פי' על זה הדעת חתמנו בו כי סברנו כי כך שנים היו למלך או סברנו כי כך שנים היו בשמטה כמו שכתבנו ואנו טעינו אבל המעשה אנו זוכרין כי בעת שכתב פלוני אשתו לתופה היה וכשיחשבו מאז נגלה השטר אם מוקדם אם מאוחר דכל כי האי גוונא סמכינן אפומייהו דלא מרעו לחתימות ידייה : שטרי חוב המוקדמין פסולין . שמיפה כחו בנמ' דאיזהו נשך (דף ע"ב) איתנייה והוו בה אמאי פסולין נהי דלא גבו מזמן ראשון ניגבו מזמן ב' ופירקו אמר ריש לקיש ר' מאיר היא דאמר קנסינן היתירא משום איסורא דתנן שטר שיש בו רבית קונסין אותו ואינו גובה

פירוש הרא"ש

(ב) שבאו עדים מן המנחה ולמעלה: (ג) ושייך לשנה מעברת: (ד) לאו ממון הוא דאי מודה בה מיפטר [ואיך] נקרי ביה לא יגוש: (ה) ממונא הוא: (ו) בוטי אלו עניים שנאמר והעבט תעביטנו (דברי' טו):

הגהות מהרי"ו לנדא

פ"י א] מ"ב בר"ש כפרנית משמטת. נ"ל אינה משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת ומ"מ משמט שחוזר בו וכו' כלומר בירושלמי חזר ממה שפי' תחלה על מעב"ד: ב] שם נמי לא משמט. נ"ל נמי משמט: ג] מ"ח בר"מ ואיני יודע זה אינו מדברי הר"מ רק מהמגיה כו' ע"ש:

מוקדם ושמא יש לומר דסבורים דלוה מעצמו יפרע ולא יבא לעולם לידי טריפת לקוחות ובשטר שיש בו רבית נמי נוגה את הקרן מכני חורי קאמר בשחייב מודה אי נמי שאומרים אנוסים היינו להקדים ואנוסין היינו על הרבית ופריך בירושלמי מי מודיע שמעון בר בא בשם ר' יוחנן החתומין בשטר לא כן אמר ר"ש לקיש עשו דברים החתומים בשטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין תמן כשאמרו לא חתמנו כל עיקר ברם הכא אומר על זה חתמנו ולא חתמנו על זה וזהו פי' דקשיא ליה מי מודיענו שהוא מוקדם ותירץ שעדים עצמן נאמנים לומר שהוא מוקדם ופריך מדריש לקיש דנעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין אפילו מדרבנן היכא דכתב ידן

תורה אור

והמאוחרין כשרים [א]אחד לוה מחמשה כותב פרוזבול לכל א' וא' [ב]חמשה לוין מאחד אינו כותב אלא פרוזבול אחד לכולם: ו [ג]אין [א)] כותבין פרוזבול אלא על הקרקע אם אין לו מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא [ד]היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול רבי חוצפית אומר [ה]כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופין: ז כוורת [ג)] דבורים ר' אליעזר אומר (ח) הרי היא כקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת טומאה במקומה [ו]והרודה ממנה בשבת חייב וחכמים אומרים אינה כקרקע ואין כותבין עליה פרוזבול ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת פטור: ח [ז]המחזיר [ג)] חוב בשביעית יאמר לו משמט אני א"ל אעפ"כ יקבל ממנו שנא' °וזה דבר השמטה [ח]כיוצא [ד)] בו רוצח [דברים יט] שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר [טו] להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם שנא' °וזה דבר הרוצח: ט [ט]המחזיר חוב בשביעית [שם יט] רוח חכמים נוחה ממנו [י]הלוה [ה)] מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו [כ]כל המטלטלין נקנין במשיכה [ל]וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו:

סליק מסכת שביעית

יוצא ממקום אחר [הא] דאי אין כתב ידן יוצא נאמנין לפוסלו כדמוכח בפ"ב דכתובות (דף יח:) ומשני ההיא דריש לקיש בשאומרי' לא חתמנו דאין נאמנין דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אבל כשאומרין שחתמו ואין עוקרין עדותן [א] להעיד שנכתב ונחתם ביומו אי נמי אף על גב דתנן באיזהו נשך דעדים עוברין בלא תעשה דילמא לא תשימון עליו נשך בלוה ומלוה משמע להו ודכוותה אשכחן בבנים אוהזין (דף ה:) לא התמוד לאינשי בלא דמי משמע להו: והמאיחרים כשרים. דהורע כחו ודייקינא מינה בפרק גט פשוט (דף קעא:) דקסבר אין כותבין שובר דאי כותבין שובר זימנין דיזיף זוזי מיניה בתשרי וכתיב ליה בניסן והוו ליה זוזי ביני ביני ופרע ליה ואמר ליה הב לי שטראי וא"ל אירכס לי וכתב ליה תברא וכי מטי זמניה מפיק ליה וא"ל השתא דיזפת מינאי ומסיק דהא דלא(לא)[דלא] עבדו הכי משום דכי כתבי תברא אי ידעי זמן השטר כתבי בתברא שטר פלוני שנכתב בזמנו בכך וכך נפרע ואי לא כתבי סתמא דכל אימת דמפיק ליה נורעיה: ו אא"כ יש לו קרקע ללוה דאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד ולא קרינא ליה לא יגוש וכמלוה שיש עליה משכון והאי דעדיפא קרקע ממטלטלין [לאו] משום דכלין דהרי עלין נקוב המונח על גבי יתדות דיכול לכלותו ואמר בהשולח (דף לז.) דכותבין עליו פרוזבול אלא כך הוא דין דקרקע היכא כגבוי ספי (ז): ואם אין ללוה ולמלוה יש לו מזכה לו כל שהוא וכותב עליה פרוזבול ואפילו החוב מאה מנה לפי שראוי [לגבות] בה כל חובו כגון דגבי והדר גבי אי נמי כדאמרינן לעיל גבי מלוה על המשכון דאפי' מחט והקרקע כל שהוא נחשב כמשכון: היתה לו שדה ללוה ממושכנת בין שמשכן לו בין שמשכן לאחרים ואפילו לחייב לו יש לו קרקע כותבין פרוזבול מדרבי נתן: על נכסי אשתו. נכסי מלוג שהוא אוכל פירות: על נכסי אפוטרופין שלוון לצורך היתומים וליתומים אין לו קרקע ובירושלמי (שם) בעי מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה וכן יתומין [ב] על נכסי אפוטרופין: ז ח כוורת דבורים. משנה זו בסוף עוקצין (מ"י) ושם פירשתיה והכא אגב שביעית תני ליה והתם אגב טומאה: המחזיר חוב בשביעית (ט). ביום אחרון של שביעית א"נ בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת דכתי' (דברים טו) מקץ שבע שנים ואמר לו המלוה משמט אני אם אמר לו הלוה אעפ"כ אני רוצה לפרוע יקבל ואמר בהשולח דתלי ליה עד דאמר הכי בירושלמי (שם) דאומר לו משמט אני בשפה רפה והימין פשוטה לקבל: וזה דבר. דבור בעלמא מדכתיב וזה דריש דאין צריך אלא דבור אחד כדמוכח בתוספתא דמכות (פ"ב) גבי רוצח דתניא לא יאמר את הדבר וישנה שנא' וזה דבר הרוצח אין לך אלא דבור ראשון: רוצח אני. בירושלמי (שם) א"ר יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מכלת והוא אזיל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתי צריך לומר להו חדא מכלת אנא חכם מכלת כמו מכילתא יאמר להם בחדא מסכתא אני חכם ולא יותר: ט המחזיר חוב בשביעית. כגון לוה שאמר לו למלוה אעפ"כ אם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. בפ"ק דקידושין (דף יז:) פריך מהא דתניא אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה כאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ופירש שם בקונטרס היכא דלידתו בקדושה מיחלף בישראל גמור וקשה מרבא דבפ' מי שמת (דף קמט.) דאיסור גיורא הוו ליה תריסר אלפי זוזי בי רבא ורב מרי בריה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ואמר רבא במאי ליקנינהו הנהו זוזי וכעס רבא דנפיק אודיתא מבי איסור אטו מי לא רוצה רבא שתהא רוח חכמים נוחה הימנו ומחלק ר"ת בין הלואה שעשה לו טובה לפקדון והכתי קשה היכי מיתוקמא מתני' בלידתו בקדושה הא נתגיירו בניו עמו קתני ונראה דהיכא דהורתו ולידתו שלא בקדושה רוח חכמים נוחה הימנה שמא יחזור לסורו משום [דנכרי] יורש את אביו דבר תורה כדאמרינן התם והרי מתחלה היה ראוי לירש אבל הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה דאין יורש את אביו דבר תורה ולא היה ראוי לירש לא שייך שמא יחזור לסורו ועוד י"ל דרב מרי בריה דאיסור הוא רב מרי בר רחל דפ' החולץ (דף מה:) דאמו מישראל ובתו של שמואל היתה שנשבית ונתעברה מאיסור בעודו נכרי ואח"כ נתגייר ולא שייך גירות ברב מרי כלל ובתר אימיה שדינן ליה: ירושלמי (הל' ד) אמר ר' אליעזר ובלבד לבניו [ר' יוסי בעי מהו ובלבד לבניו] אם יש לו בנים יחזיר לבניו ואם לאו לבנותיו שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר לבניו כיוצא בו מי שמת ואין לו יורש אלא אמו לא יחזיר ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו פירוש שלא תאמר לבניו ולא לבנותיו דאין לה ירושה דבר תורה: כל המטלטלין ניקנין במשיכה. בפרק המוכר את הספינה (דף פו.) אמרינן לא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה אבל דברים שדרכן להגביה בהגבהה אין במשיכה לא: וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו. הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו ולאו משום דאיכא איסור דאמרינן בפרק הזהב (דף מט.) דברים אין בהן משום מחוסרי אמנה ובפ"ק דקידושין (שם) גבי גר אשכחן בהדיא דאם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו וליכא איסור [אלא] אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך: בירושלמי (שם) אמר רב כד אנא אמר לבר בייתי ליתן מתנה לבר נש ליכא חזר בי ובעי למימר מתני' דקתני [אימתי כו'] פליגא אדרב ומשני תמן למדת הדין הוא ומה דרב נהיג למדת חסידות: סליק מסכת שביעית

ונאמר השטר בידו או הניחו אצלו ראובן על דרך פקדון ואמונה נאמר שהשטר ההוא נמחל שעבודו ונעשה חספא בעלמא כשפרע חובו לבעל השטר ואחר כן לוה ראובן משמעון ממון שני ואמר לו ראובן אל הצריכני לכתיבת שטר אחר שהשטר הראשון שהיה לך עלי יהיה בידך אחרי שסך הממון אחד שהשטר ההוא הוא מוקדם מפני שהיה זמן כתיבתו קודם לקיחת ממון השני ונעשה פסול לעיקר שיש אצלנו שכל מי שהוליא שטר חוב יוכל להוליא מידי הלקוחות כל קרקע שקנה מן הלוה אחר זמן כתיבת השטר והוא בשטר זה אם נשים אותו השטר כשר יוליא מה שנמכר אחר זמן כתיבתו וקודם לקיחת ממון השני שלקח ראובן והוא אין לו רשות להוליא אלא מה שלקח מראובן אחרי שלקח (המלוה) ממנו ממוט ואתי למטרף לקוחות שלא כדין ואמרנו בו שהוא פסול לא יטרופו לעולם ולא נאמר שיטרוף בו מזמן אחרון גזרה שמא יטרוף מזמן ראשון ואמרו מאוחרין כשרין מבואר והוא שיקח המלוה ויכתוב השטר אחרי כן וזה קיים ונכון שהוא תועלת לקוחות מן *) המלוה מפני שאינו טורף אלא מזמן השטר זהו פירוש מוקדמין ומאוחרין ויש לך להתבונן בו מפני שרבים כשלו בו וחשבו שכל מי שיכתוב שטר חוב מזמן ואחר כך לקח הממון ההוא בשטר לאחר זמן ארוך שזהו שטרי חוב מוקדמים וזה אינו אמת והתבאר בטוט מן הגמ' שכל זמן שיהיה שטר בקנין טורף מבעת כתיבה ואע"פ שנתן הממון אח"כ ועוד כשיהיה עומד בניסן ונכתב זמן השטר מאדר ועברו העדים והעידו בו יהיה כמו כן נקרא שטר מוקדם וצריך לדעת שראובן כשיטעון על שמעון שיש לו אצלו ממון והוליא שטר בסך הממון אשר זכר ואמר שמעון שלהד"מ ואמר אין לו אצלי כלום והשטר ההוא היה בידו בנאמנות והודה ראובן ששטר מוקדם הוא על הדרך אשר זכרנו יהיה הדין שישבע שמעון שבועת היסת שאין לראובן אצלו כלום ולא נאמר כאן מגו דיכול למימר שטר מאוחר הוא ואמר מוקדם ויש לו אצלו החוב שאין לנו לומר מגו אלא לפטור האדם מחוב לא שיגבה מאחרים בטענתו כשיזדמן לטעון מגו כמו שנזדמנה בזה הדין אשר זכרנו וזה עיקר אמת ומועיל ויש לך להבין אותו: וכבר התבאר שענין פרוזבול הוא חזר למי שיתן הממון *) ללוקח ובשביל זה חמשה לווין מאחד אינו כותב אלא פרוזבול א': ו כל שהוא אמרו בגמרא אפילו קלח של כרוב: ממושכנת. ואע"פ שהיא משכנתא דסוריא שמנהגם לתת לו (לוקח) המשכונא (ממון יחד) ויאכל פירות עד זמן ידוע שיסכימו עליו ואז תחזור המשכונא לממשכן ולא יפרע כלום וכן היה כותב לו במשלם שניא אלין תיפוק ארעא דא בלא כסף שאין לו בה רשות עד ישלם הממון: והאפוטרופסין הם הממונים על היתומים שמנה אותם האב או בית דין ועוד נבאר דיניהם במקומם: רבי חולפית איני רואה חולק עליו: ז כוורת. היא הכלי שיאספו בה הדבורים ויעשו בו דבש: ומה שאמר הרי היא כקרקע לענין קנייתה בכסף ובשטר ובחזקה כמו שהודענו קנית הענין הזה בפאה (פרק ג' מ"ו) ושיקנה מטלטלין על גבה ושאר דיני קרקעות: והרודה ממנה בשבת. מי שירדה הדבש ממנה שהוא לדעתו כמו שיתלוש צמח מן הארץ ואסמכתא בזה ויטבול אותה ביערת הדבש (ש"א יד) אמר כמו שכורת עץ מן היער שחייב כן מי שירדה הדבש בשבת חייב סקילה: והעיקר אצלנו שקרקע המחובר לא יטמא בענין מעניני הטומאה כמו שיתבאר במקומו: ושאמרו חכמים פטור ר"ל פטור ממיתה וחייב מלקות *) על כל פנים ואין הלכה כר"א: ח הראיה ממה שאמר דבר כלומר מאחר שהוליא הדבר מפיו התירו וכל הענין הזה מבואר: ט כשנתגייר הגר ובניו לא יירשו ולא יירשו אותו שהירושה היא בקורבה שתהיה בישראל כגון שנולד לו בן אחר הגרות והעיקר בידינו שהגר כשימות ואין לו יורשים כל הקודם בנכסיו זכה וענין שאמר לא יחזיר ר"ל שלא נתחייב מן הדין להחזיר לבניו מפני שזכה בו: ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו. ענינו שהחכמים אוהבים אותו על זה וישר בעיניהם מה שעשה אם היתה לידת הבנים בקדושה והנולדים כשהיה עכו"ם אין רוח חכמים נוחה מכל מי שיחזור אליהם: וכל המטלטלים נקנים במשיכה וכל זמן שלא ימשוך יוכל כל אחד מהם לחזור באותה סחורה ואפילו אחר נתינת הממון ועוד יתבאר זה במקומו. אבל כל המקיים דברו ויחייב עצמו להיות משאו ומתנו באמונה ולא יחזור בו ואף על פי שאין שם משיכה רוח חכמים נוחה הימנו ואמרו ע"ה (ב"מ פ"ד דף מט) איפת צדק והין צדק הין שלך יהיה צדק ר"ל כשתדבר דבר השלימהו לטוב: סליק מסכת שביעית

יג א מיי' פ"ט מהל' שמטה ויובל הל' כא סמג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סז סעיף כו :
יד ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף כה :
טו ג מיי' שם הל' יט סמג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סז סעיף כב :
טז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף כד :
יז ה מיי' שם הלכה כ טוש"ע שם סעיף כה :
יח ו מיי' פכ"א מהל' שבת הל' ו סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכא סעיף יג :
יט ז מיי' פ"ט מהל' שמטה ויובל הל' כח סמג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סז סעי' לו :
כ ח מיי' פ"ה מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ז :
כא ט מיי' פ"ט מהל' שמטה ויובל הלכה כח :
כב י טוש"ע חו"מ סימן קכז סעיף ב :
כג כ מיי' פ"ג מהל' מכירה הל' ה סמג עשין פ"ב טוש"ע חו"מ סימן קצח סעיף א :
כד ל מיי' פ"ז שם הל' ח' סמג שם טוש"ע חו"מ סימן רד סעיף ז :

פירוש הרא"ש

(ז) א"נ לפי שאין רגילות להלות למי שאין לו קרקע לאחריות ובמילהא דלא שכיחא לא תיקן: מזכהו מלוה ללוה מבדאו בכל שהוא ואפילו קלח של כרוב ומזכהו על ידי אחר אף על גב דחוב הוא לו הקנת חכמים היא דבכל דהו כותבין פרוזבול : (ח) הרי היא כקרקע ונקנית בכסף ובשטר ובחזקה וקונים על גבה נכסים שאין להם אחריות ואע"פ שאינה מחוברת לקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואע"פ שאין המקום שלו לו אלא העמיד כוורתו בשדה אחר בלא ידיעתו דאילו העמיד ברשות אפי' לרבנן נמי דלא גרע מהשאיל לו מקום לתנור וכירים וכותבין עליו פרוזבול כפ"ד דגיטין (לז.) ואינה מקבלת טומאה במקומה אבל שלא במקומה מקבלת טומאה מדרבנן דדמיא לשאר כלי הבית דמן הדין על ידי הדבש חשיבה כמחובר ואפילו שלא במקומה נמי והרודה ממנה בשבת חייב אם רדה מתוכה חלות דבש חשוב כתולש דבר מגידולו ובפ' המצניע (צה) דריש לה מדכתי' ויטבול אותה ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש כן: (ט) בשביעי' לאו דוקא דשביעית אינה משמטת אלא ברגע אחרון של שביעית אלא הכי פירושו המחזיר חוב בשביעית כלומר באיסור שביעית לאחר שעברה עליו שביעית יאמר לו משמט אני התורה נותה עלי להשמיטו :

מסורת הש"ס

א) גיטין פ"ד דף לז: ב) עוקצין פ"ג משנה י [ב"ב ס:] ג) שבת פכ"ג דף קמח: ד) גיטין פ"ד דף לז: ד) מכות פ"ב דף יב: ה) קידושין פ"א דף יז:

פי' מהרי"ב בן מלכי צדק

לא את הקרן ולא את הרבית דברי רבי מאיר · וחכמים אומרים גובה את הקרן ולא את הרבית דשמעת מינה לרבנן הכי נמי דגבי מזמן ב' ור' יוחנן אמר אפילו לרבנן פסלין ממש דגזירה שמא יגבה מזמן ראשון. ירושלמי שטרי חוב המוקדמין פסולין ר' יוחנן אמר פסולין ממש וריש לקיש אמר אינו מגבה אלא משעת הכתב פי' משעה שניתן ליכתב דהיינו מזמן ב': והמאוחרין כשרין · מפני שמרע כחו ואמאי ניחוש דילמא כתבא שטרא בניסן בשנה ב' ומלוה היתה בתשרי בשנה ב' ומיתרמי ליה מעות בטבת ואמר האי אירכס לי שטרי וכתיב ליה שובר והדר מפיק ליה האי לשטרא ואמר מלוה שנית היא ומסקנא אחכי כשרין דכתיב בשטרא האי שטרא קדם והוה אלא אנו איתחתוהו (ושבר) [אי נמי דשובר] כתוב בלא זמן דכל אימת דמפיק האי שטריה האי מפיק שובריה ומזייף ליה: אחד לוה מה' בני אדם כותב פרוזבול לכל אחד ואחד · שהמלוה מוסר לפני דיינין והמלווים ה' הן: ה' בני אדם לווין מאחד אינו כותב אלא אחד. שהמלוה אחד הוא וכשמוסר כך אומר כל חוב שיש לי דמשמע כל חוב שיש לי על כל בני העולם אגבנו כל זמן שארצה: ו היתה לו שדה ממושכנת בעיר · פי' כגון שהיתה לו שדה ומשכנה לאחר אפ"ה כותבין עליה פרוזבול פ"א שמעון חייב לראובן ואין לו שדה ולוי חייב לשמעון ומשכן לו נכסיו כותבין לראובן על נכסיו דלוי שהיו ממושכנין לשמעון: ר' חוצפית אמר כותבין לאיש על נכסי אשתו · פי' כגון שהיתה אשתו יורשת והביאה לו קרקעות וכן ליתומין שאין להן קרקע על נכסי אפוטרופים: ז כוורת דבורין וכו' · א"ר אבהו בשם ריש לקיש טעמא דרבי אליעזר ויבוא העם אל היער והנה הלך דבש וכתיב ויטבל אותה ביערת הדבש

הגהות מהרי"ב לנדא א] שם בר"ש ואין עוקרין עדותן. נ"ל שלא באו להעיד. ועי' ר"ן ריש ר"ה מ"ש בזה: ב] מ"ז שם וכן יתומין. נ"ל וכן אפוטרופוס על נכסי יתומין וכ"ה בירושלמי:

ורבנן שפיר קאמר ר' אליעזר ואמרי' דכולי עלמא כשמחוברת לקרקע כקרקע. מונחת על פי יתדות כולי עלמא מודו שאינה כקרקע. אלא כי פליגי במונחת על גבי קרקע · רבי אליעזר עביד לה כקרקע וכתבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת חייב דכתולש דמי ורבנן לא עבדי לה אלא כתלוש ואיתא נמי בסוף [מסכת] עוקצין: ח המחזיר חוב בשביעית. פי' בסוף שביעית דהיינו בשנה ח' · פ"א המחזיר חוב שכבר עבר עליו שביעית והאי בשביעית נוהגת [אולי צ"ל בזה"ז] שהשביעית נוהגת [אולי צ"ל מדרבנן] ומני רבי היא דאמר וכו' עד שמוט בב' שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים. בזמן שנוהגת שמטת קרקע נוהגת שמטת כספים ובזמן שאינה נוהגת שמטת קרקע אינה נוהגת שמטת כספים [לגמרי מה"ת *)]: יאמר מלוה ללוה משמט אני וכו'. רב הונא אמר בשפה רפה והימין פשוטה לקבל: כיוצא בו וכו' פשוטה היא: ט המחזיר חוב בשביעית וכו' · הלוה מן הגר וכו' עד ואם החזיר' א"ר אלעזר ובלבד לבניו כלומר אם יש לו בנים ובנות יחזיר לבניו ואם אין לו בנים יחזיר לבנותיו שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר לבניו ולא לבנותיו כיוצא בו מי שמת סוף משפחתו ואין לו יורש אלא אמו לא יחזיר ואם החזיר לאמו רוח חכמים נוחה הימנו: כל המטלטלין נקנין במשיכה · ואם נתן המעות ולא משך הפירות מוכר יכול לחזור בו ומקבל מי שפרע ואם לא קיבל מעות אלא אמר בדיבורו כך וכך אני נותן לך בכך וכך אם חוזר בו לא קאי במי שפרע אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו: וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו · כדרב דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש לא הדרנא בי ולא שהדין כך אלא שרב היה נוהג מדת חסידות: סליק מסכת שביעית

*) [תנחית דבריו ז"ל אלו צריך ביאור דהא דין משנה זו שייך לכאורה בין לרבי ובין לרבנן וצ"ע] : -

אמר המעתיק [הר"מ] יוסף הקטן ב"ר יצחק נב"ת בן אלפואל חפשתי בכל המדינה על העתקת סדר זרעים ומצאתי ממנה מראש הסדר ועד סוף מסכת שביעית מהעתקת החכם הגדול הגבר הוקם על קצין על הלשונות רבי יהודה חריזי תמ"ך ומותר המסכתות לא מצאתי מאומה וכאשר היתה עלי יד אדון השלם החכם הגדול נר ישראל ר' שלמה אדרת ובכתב ידו זרזני וצוני על השלמת הסדר אחרי העתקת הסדר שנפל בגורלי סדר מועד ואין לשום אדם לזוז ממצותו אנה ואנה כל שכן אני הנרצה לעבודתו וזה השליח אשר חלצני אצתי רצתי למלאות מצותו ולהעתיק אלו המסכתות הנותרות ולעבוד עבודת הקדש ואמרתי לנפשי צאי לך בעקבי הרועים הגדולים אחרי הקוצרים ואלקטה בשבלים ואולי מן השמים יתנו לי שכר טרחי ועמלי כפועל בטל או כמריק מכלי אל כלי ומה יפה חבלי ומה נעים גורלי שזכיתי לעלות ולירא‏ות את פני האדון השם פה לאלם ופוקח עורים ועל כתפי אשא תרומות ומעשרות וחלה ונטע רבעי ובכורים ואולי אזכה להשלימה במפעל כמו במבטא וליהנות מסעודת לויתן ודם ענב וחלב כליות חטה ואע"פ שדחקתי עצמי ונכנסתי לפנים מן הראוי כמה פסיעות בהעתקת סדר מועד ידעתי שלא היה לי להכנס בכאן לפי שהשגיאות מצויות הנה יותר מפני מעוט ההרגל והלמוד בזה הסדר ואין מביאין קדשים לבית הפסול אבל כוונתי היתה למלאות מצות הגביר הנזכר ואפילו חרב מונחת על הכתף ומעשי לשם שמים והוא עדי וסהדי על כן אני מפיל תחנתי לפני כל רואיהן לברר מומיהן ולתקן טעיותיהן כי ידעתי שימצא שם הרבה מפני שהמסכתות אינן נהוגות כמו שזכרתי וקוצר דעתי הנוגע על הכל והמתקן כפי יכלתו ישלם האל פעלו ותהי שלמה משכרתו אמן :

תרומות פרק ראשון

א חמשה [א] לא [א]יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה · החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו נכרי [ג] שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה : **ב** חרש [ג] [ב]המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה חרש [ד] שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר : **ג** קטן [ה] שלא הביא שתי שערות ר"י אומר תרומתו תרומה רבי יוסי אומר [ג]אם עד שלא בא לעונת נדרים אין תרומתו תרומה משבא לעונת נדרים תרומתו תרומה : **ד** אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין

א אמרם בכל המשנה חרש ותורם ויתרום בעלי הלשון האחרוני' מקשין על זה ואומרים כי השרש הריש ומריש ויריש וזו אינה קושיא אמתית כיון שעיקר כל הלשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן ר"ל בארץ הצבי ונשמע מהם לשון הרם ובו נשתמשו הנה זו ראיה שהוא מקובל בלשון ושזו המלה לשון מלשונות העבריים ועל זה הדרך תהיה השובתך לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו לא או שהם נשתמשו במלו' שאינן כראוי בלשון וזה העיקר שזכרתי לך אמתי אצל החכמים השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כלם ותרומה הנזכרת בכאן היא הנזכרת בתורה באמרו יתברך ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' (דברים יח) ולא פירש בתורה שיעורה ועוד כבאר אותו וקרא השם זה ראשית תרומה והוא אמר ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי וגו' (במדבר יח) וקרא הדבר הלקוח מישראל למשכן תרומה והוא אמרו ויקחו לי תרומה וכמו שזו התרומה אין מביאין אותה אחד מאלו החמשה כמו כן תרומת גרן אין ראוי שיביאו אותה אחד מהם והראיה שהרחיקם השם ית' מתרומת המשכן הוא אמרו (שמות כה) דבר אל בני ישראל פרט לנכרי מאת כל איש פרט לקטן אשר ידבנו לבו פרט לחרש ולשוטה לפי שאין בהם שכל להתנדב בשום דבר אשר תקחו מאתם פרט לתורם מה שאינו שלו : ואמרו ואפילו ברשות ענינו שעשאו ישראל שלוחו וזה למאמר ה' יתברך (במדבר יח) כן תרימו גם אתם ואמר גם אתם לרבות שלוחכם ופי' זה כי אמרו אתם יורה עליהם ואמרו גם יורה כשעושין לאחרים שלוחין במקומן שמלת גם ענינה עוד וכשאמר עוד אתם ראיה שיש שם זולתם שהוא תורם וזה שלוחו של אדם ואמרו מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית ואמרו חמשה למעוטי דר' יהודה שאומר קטן שלא הביא שתי שערות תרומתו תרומה : **ב** חרש . בלשוננו הוא שאינו שומע ורז"ל קוראים גם כן לאלם חרש לפי שסבת האלמות היא חרשות יתחדש בעובר בעודו בבטן אמו ולא ישמע מה שמדברין לו וכבר נתבאר זה בספר השאלות הטבעיות וקרא לאלם בסבת האלמות חרש ודע כי כשנולד באדם החרשות אחר שמע או נשתתק אחר שהיה מדבר מותר לו לתרום : **ג** עונת נדרים הוא הזמן שנדרי האדם קיימים בו והוא שיהיה הזכר מבן שתים עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת עשתי עשרה שנה ויום אחד והלכה כר' יוסי : **ד** התרומה מוציאין אותה מן הפירות ר"ל פירות האילנות ומן המשקין על כן מי שיש לו יין וענבים ותרם מן הענבים שיעור התרומה הראויה

א ירושלמי (הל' א) ר' שמואל בר נחמן שמע לון לכולהון מן הכא דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה(שמות כה) פרט לנכרי *מאת בני ישראל פרט לקטן אשר ידבנו לבו פרט לחרש שוטה דילבנו משמע דיש בו דעת לנדב כדדרשינן פ' טרף בקלפי (דף מג·)והניח מי שיש לו דעת להניח ותימה דלא ממעט קטן מידבנו לבו ויש לומר משום דכשבא לעונת נדרים יש בו דעת לנדב וזאת התרומה אשר תקחו מאתם פרט לתורם את שאינו שלו עוד דרים התם מהאי קרא כן תרימו גם אתם אתם ולא שותפין אתם ולא אפוטרופין ופריך והא תני שותפין שתרמו זה אחר זה והוא משנה לקמן (בפ"ג מ"ב) לא פריך לר' עקיבא דאמר התם תרומת שניהן תרומה דלדידיה ניחא דלא קדשה אלא כל אחד לפי חלקו כמו שאפרש שם אבל לרבנן פריך דאמרי תרומת הראשון תרומה ומשני כאן לתרומה גדולה כאן לתרומת מעשר ופריך כלום למדו [א] מתרומה גדולה אלא מתרומת מעשר הלא כאן להלכה כאן למעשר כלומר דיעבד תרומתו תרומה דשותפין לא קפדי אהדדי וחשיב כאילו מדעת חברו אבל לכתחלה לא יתרום גזירה שותף דלא קפיד אטו שותף דקפיד ותו פריך ולא אפוטרופין והתנן יתומים שסמכו אצל בעה"ב או שמינה להן אפוטרופין חייב לעשר את פירותיהן ומשני כאן באפוטרופין לעולם כאן באפוטרופין לשעה ופריך ר' יוסי אם באפוטרופין לעולם בדא תנן מוכר מטלטלין וזכן אבל לא קרקעות אלא כאן ביתום שאינו קטן ואותה משנה בפרק הניזקין (דף נב·) ומשני כאן לאכול כאן להניח:ירושלמי(שם)מאן תנא חרש דלא כר' יהודה דתניא א"ר יהודה מעשה בבניו של ר' יוחנן בן גודגדא שהיו חרשים והיו כל טהרות שבירושלים נעשין על גביהן ועוד תנא בפ' חרש (דף קיג·) ובריש מי שהחשיך (דף קנג·) דתניא ר' יצחק אומר משום ר' אליעזר תרומת חרש לא תנא לחולין מפני שהוא ספק ומשמע התם דהוא הדין אשת חרש ספיקא היא וחייבין עליה אשם תלוי למאן דלא בעי חתיכה מב' חתיכות ולפי הך סברא לרבי יהודה דהכא מייתי ראיה מבניו של רבי יוחנן בן גודגדא חרש ודאי חייבין על אשתו משום אשת איש דקסבר דעת חרש לעתא צילותא ולא לעתא קלישתא *ומשני לכאורה דר' יוחנן בן גודגדא כרבי יהודה דמאי לעבדי בניו על פי אביהן הוו עבדי ותימה דאמרינן התם ביבמות (קיב:) העיד ר' יוחנן בן גודגדא על החרשת שהשיאה אביה שיוצאה בגט ואמר רבא (דף קיג·) מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא אמר נעדים ראו גם זה שאני נותן לה וחזר ואמר כנסי שטר חוב זה הרי זה מגורשת מי לא א"ר יוחנן לא בעינן דעתא הכא נמי לא בעינן דעתא והשתא מנא ליה הא דלמא כרבי יהודה ס"ל דחרשת דעתא צילתא דלכאורה כוותיה סבירא ליה כדפרשינן ועוד קשה טפי הא דפריך התם פשיטא דמאי פסיקא כיון דליכא למימר דסבר לה כרבי יהודה וי"ל דסוגיא דהתם כרבנן דפליגא עליה דר' יהודה דמסיים בה בתוספתא (פ"א) ובירושלמי (שם) אמרו לו משם ראיה שהטהרות אין צריכות מחשבה ונעשות על גבי חרש שוטה וקטן אבל תרומות ומעשרות צריכין מחשבה ומתניתין דיבמות מוכחא דאתיא כרבנן מדקאמרו לו אף זו כיוצא בה כלומר פקחת שנתחרשה אע"פ שקידושיה דאורייתא לפי שר' יוחנן בן נורי אמר בריתא דאינה יוצאה עולמית כאיש שנתחרש דלא יוציא עולמית ואי טעמא דר' יוחנן *הסנדלר משום דחשיב דעתה לעתא צילתא אפי' איש נמי:ירושל'(שם)סימני שוטה היוצא יחידי בלילה והלנבית הקברות והמקרע כסותו והמאבד מה שנותנים לו אמר רב הונא והוא שכולם בו ורבי יוחנן פליג התם ואמר אפי' אחת מהם·עוד ירושל'(שם)מאן תני קטן דלא כר' יהודה דתני קטן שהניתו אביו במוקשה והיה תורם ואביו מוכר על ידו תרומתו תרומה לא הוא שתרם אלא אביו שזימן על ידו אבל בתוספתא גרסינן אמרו לו לא הוא שתרם ויש מעות סופר בירושל':נכרי· ברים האיש מקדש(דף מא:)ממעט ליה מדכתיב אתם מה אתם בני ברית וכן בירושל'(שם): **ב** לא יתרום לכתחלה שצריך להשמיע לאזנו כשמברך כדאמרינן בפרק היה קורא (דף טו·)ומייתי התם פלוגתא דר' יוסי ור' יהודה בקריאת שמע (א) : שאינו שומע ולא מדבר · לאו כלל הוא דברים חגיגה תני חרש ומדבר ולא שומע בכלל ובפרק מצות חליצה (דף קד:) לענין חליצה : **ג** רבי יהודה אומר תרומתו תרומה · לכתחלה לא יתרום אבל דיעבד תרומתו תרומה ורבי יהודה לטעמיה כדאמרינן (ב) ובכל הספרים גרסי' בשילהי יוצא דופן (דף מו:)ר' יהודה אומר אין תרומתו תרומה דמייתי לה אפלוגתא דרב אסי ורב כהנא דפליגי במופלא סמוך לאיש אי דאורייתא אי דרבנן ופריך מדר' יוסי דסבירה קסבר ר' יוסי תרומה דאורייתא בזמן הזה אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי גברא דאורייתא ומתקן טיבלא דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי גברא דרבנן ומתקן טבלא דאורייתא וקשה לפי אותה גירסא דאדפריך ליה מדר' יוסי ליסייעיה מדרבי יהודה דאי מופלא סמוך לאיש דאורייתא אמאי אין תרומתו תרומה ניחא למדר' יהודה ליכא לא תיובתא ולא סייעתא דאפילו בלא הגיע לעונת נדרים קאמר תרומתו תרומה וטעמא משום דלא יליף תרומה מאיש אשר ידבנו לבו דדרים איש פרט לקטן כדדרשי רבנן כדפרשינן לעיל ועוד מוכח לעיל בהדיא דלר' יהודה תרומתו תרומה דקאמר מאן תני קטן דלא כר' יהודה והא דמייתי התם ראיה מברייתא דמקשה ולא מייתי ראיה ממתני' דהכא משום דהוה אמינא מדנקט ר' יהודה קטן שלא הביא שתי שערות משמע דבסמוך להבאת שערות איירי אלא שעדיין לא הביא ור' יוסי לפרושי דברי ר' יהודה אתי אבל בברייתא דמקשה קתני קטן סתם משמע כל קטן ובירושלמי דיבמות בפ' בית שמאי (הל' ב) מוכיח דלר' יהודה תרומתו תרומה דגרסינן התם תמן תנינן קטן שלא הביא ב' שערות ר' יהודה אומר תרומתו תרומה עד שיביא שתי שערות משמע דר' מאיר מחלוקת שלישית ועוד גרסינן התם ר' אחא בשם רבי חנינא בשם רב כהנא כדברי האומר אינו תורם אינו מקדש ולמה לא אמר כדברי מי שאומר תורם ומקדש בגין דר' יהודה אומר תורם ואינו מקדש א"ר יוחנן אפילו כמאן דאמר אינו תורם מקדש מהו מקדש עולה ושלמים להביא חטאת חלב אינו יכול שאין לו חטאת חלב מהו שיביא קרבן זיבה וקרבן צרעת ומסיק למביא והשתא לפי הברייתא דירושלמי קשה דאדפריך ליה בפרק יוצא דופן מדר' יוסי ליסייעיה מדרבי מאיר דאמר אין תרומתו תרומה עד שיביא ב' שערות אלימא ליה אי נמי טעמא דר' מאיר משום דכתיב תרומת איש למעוטי קטן כדאמרן אבל נדרים בהפלאה תלא רחמנא ולפי זה אפילו גרסינן בדברי ר' יהודה אין תרומתו תרומה לא קשיא הא דאמרינן דליסייעיה מדרבי יהודה וא"ת ומאי טעמא למאן דאמר לר' יהודה תורם ואינו מקדש וי"ל דקסבר דקרא מאת כל איש גבי הקדש דוקא כתיב : עונת נדרים · שנה שלפני גדלות ומפורש בסוף יוצא דופן : ירושלמי תני בשם ר' מאיר לעולם אין תרומתו תרומה עד שיביא ב' שערות: **ד** אין תורמין זיתים על השמן בירושלמי (הל' ג) פריך תמן תנינן אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וכה את אמר כן ומשנה היא בסוף פרקין וקתני דאין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו כגון [וכו'] משמן ויין על זיתים וענבים ולא מזיתים וענבים על יין ושמן ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו כגון מזיתים על זיתים ומענבים על ענבים ועתיד לכותשן ונידוכין וקתני סיפא דאם תרם תרומתו תרומה והכא אמרי בית הלל אין תרומתו תרומה ומשני ר' אילא בשם ר' יוחנן מפני הטורח לדרוך זיתים וענבים ר' מנא לא אמר כן אלא שהוא מבקש לתרום לפי השמן

[מאת כל איש כצ"ל]

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ד מהל' תרומות הלכה ב סמג עשין קלד טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף ל :

ב ב מיי' שם הל' ד טוש"ע שם סעיף לב:

ג ג מיי' שם הלכה ה סמג עשין קלד וטוש"ע י"ד שם סעיף לג :

[מאת כל איש כצ"ל]

פירוש הרא"ש

פ"א (א) ירושלמי למי נצרכה לר' יוסי דיידן רבי יוסי הוא דתנינן תמן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא אמר רבי יוסי הוינא סברי למימר פלגין ר' יוסי ורבנן בק"ש דכתיב ביה שמע הא שאר כל המצות לא מן מה דאמר רב מתנא רבי יוסי היא הדא אמרה היא שמע היא שאר המצות מ"ט דר' יוסי אמר קרא (שמות טו) והאזנת למצותיו תשמע אזניך מה שפיך מדבר : (ב) וגירסא דהכא עיקר :

נ"ל ומשמע

הגהות מהר"י לנדא

פרק א א] מ"א ...בר"ש למדו לתרומה כצ"ל

[ועי' תוס' נדה מו: ד"ה א"נ כשלמא כו']

מסורת הש"ס

א) שבת פרק כתרא דף קנג: יבמות פי"ד דף קי"ג : ב) גיטין פ"ב דף כג:ג) ברכות פ"ב דף טו:ד) חגיגה דף ב: נדה יג: ה) נדה פ"ו מו:

פי' מהרי"ט בן מלכי צדק

פ"א **א חמשה** לא יתרומו וכו'. מנלן דהלין ה' לא יתרומו דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו' בני ישראל פרט לנכרי · מאת כל איש פרט לקטן שאינו איש · אשר ידבנו לבו פרט לחרש ושוטה שאין להם נדיבות לב · וזאת התרומה אשר תקחו מאתם פרט לתורם שאינו שלו · ואמרי' מתני' דתני חרש דלא כרבי יהודה דתניא א"ר יהודה חרש שתרם תרומתו תרומה חרש שדיברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר לאו כלל הוא דהא בחגיגה תני חרש סתם ונכלל בו בין שומע ולא מדבר בין מדבר ואינו שומע וכן ביבמות שנינו החרש שנחלץ וכו' תכלל ואפי' שומע ואינו מדבר והטעם לפי שאינן באמר ואמרה:סימני שוטה היוצא בלילה והלן בבית הקברות והמקרע כסותו והמאבד מה שנותנין לו וצריך שיהו כולן . והקטן דלא כרבי יהודה דתניא רבי יהודה אומר קטן שהגיעו אביו במוקשה והיה תורם ואביו אימן על ידו תרומתו תרומה : **והתורם** את שאינו שלו. פי' ירד לשדה בעה"ב שלא ברשות ותרם ובעל הבית אינו רוצה אין תרומתו תרומה דכתיב כן תרימו גם אתם · אתם ולא תורם את שאינו שלו וכו'. ונכרי שתרם של ישראל אפילו ברשות דכתיב אתם גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית: **ב חרש** המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה · גרסי' הא מני רבי יוסי היא דאמר לא יצא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא והתם בקריאת שמע דאורייתא לא יצא אבל [הכא משום ברכה הוא וברכה דרבנן] תרומתו תרומה: **ג קטן** שלא הביא שתי שערות רבי יהודה אומר תרומתו תרומה.פי' לכתחלה לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה ר' יהודה לטעמיה כדאמרינן לעיל : **רבי יוסי** אומר אם עד שלא בא לעונת נדרים . והיינו י"ב שנה אין תרומתו תרומה ומפורש בסוף פרק בא סימן התחתון תניא רבי מאיר אומר לעולם אין תרומתו תרומה עד שיביא ב' שערות היינו [כרישא] דמתני' דתנן חמשה לא יתרומו וכו' מאי טעמא דר' מאיר ונחשב לכם והרמותם את שיש לו מחשבה תורם ואת שאין לו מחשבה אינו תורם : **ד** אין תורמין זיתים על השמן · מאי טעמא שהוא חייב לתרום לפי שמן ואין תורם אלא לפי זיתים כגון שהיו ד' סאין ועשו ב' סאין שמן נוטל מזיתים ב' סאין [על צ"ה סאין שמן] והדין היה ליטול ב' סאין משמן והקשו ואם כן ניתני התורם ויתן לפי שמן תרומתו תרומה ופריק לפיכך [לא תני כן] שפעם אחת יעשה כך למראית העין ופעם אחרת אין עושה כן ולא עוד אלא שחבירו רואהו ואומר זה מתכוין לרבות אבל אני איני רוצה לרבות .

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ה מהלכות תרומות הלכה יח סמג שם טוש"ע שם סעיף סב:
ה ב מיי' שם פ"ב הלכה ט ופ"ה הלכה יב:
ו ג מיי' שם פ"ה הלכה יג:
ז ד מיי' שם הלכה יב וטוש"ע שם סעיף נח:
ח ה [מיי' שם הל' ט] שם סעיף נה:
ט ו [מיי' שם הל' יא] שם סעיף נז:
י ז [מיי' שם הל' יב] שם סעיף נח:
יא ח מיי' פ"ד שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף לב:

מסורת הש"ס

א) קדושין ס"ג דף סב:

השמן ואינו תורם אלא לפי הזיתים כלומר כשתורם הזיתים על השמן אם ארבעה סאים זיתים מוציא סאתים שמן היה לו לתרום ד' סאין זיתים על נ"ח סאין שמן והוא לא עשה כן ולא הפרים עליהן אלא ב' סאין זיתים ופריך הגע עצמך שתרם לפי השמן ומשני כדון עבד כן וזמן חורון לא עבד כן כלומר גזירה דילמא לא עביד כן זימנא אחרינא עוד משני חברייא סמי ליה ואמר זה נתכוין לרבות (וזה)[ואני] לא מתכוין לרבות ותימה מה תירץ מ"מ קשיא מתני' דשילהי פירקי' דקתני תרומתו תרומה ולא חיישינן לגזל השבט ואין לתרץ דדוקא בזיתים וענבים שצריך לאוגרם ויש טורח שייך גזל השבט [ולא] בשאר דברים דפלוגתא היא בירושלמי חזקיה אמר לא שנו אלא זיתים על השמן וענבים על היין הא שאר כל הדברים לא רבי יוחנן אמר לא שנייא היא זיתים על השמן וענבים על היין היא שאר כל הדברים אלמא דרבי יוחנן גופיה דמשני משום גזל השבט לא מפליג וכיוצא בזו תנן לקמן בפרקין (מ"ח) אין תורמין שמן על הזיתים הכתושים ולא יין על ענבים הנדרסות ואם תרם תרומה ויחזור ויתרום ופריך עלה בירושלמי ממתני' בסוף פרקין דקתני מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דהיינו משמן על זיתים תרומתן תרומה ולא קתני ויחזור ויתרום ומשני רבי אילא בשם רבי יוחנן מפני גדר מי חטאת שלא יהו מי חטאת בטלים והשתא מאי משני ההוא אסוף פרקין נמי נימא ויחזור ויתרום משום גדר מי חטאת והשתא קשיין הנך ג' משניות דהכא גבי זיתים על השמן וענבים על יין קתני אין תרומתו תרומה ולקמן גבי שמן על הזיתים ויין על הענבים קתני תרומתו תרומה ויחזור ויתרום ובסוף פרקין קתני בכולהו תרומתו תרומה ואין צריך לחזור ולתרום ואי לא ההיא דסוף פרקין לא קשיא מליעתא אקמייתא דיש לחלק בין זיתים על שמן ושמן על זיתים ועוד קשה דלקמן בירושלמי (שם) ברייתא דתני אין תורמין זיתים על שמן ולא ענבים על יין ואם תרם תרומתו תרומה ואין צריך לתרום דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר ב"ש אומרים תורמים וב"ה אומרים אין תורמים הכל מודים שאם תרם שאין צריך לתרום הרי ברייתא זו קשה אמתני' דהכא ויש לייש' כולן הא דתנן בזיתים על השמן אין תרומתו תרומה אתורם שלא מדעת כהן דאיכא גזל השבט ואם נטל רשות מן הכהן דזמנין דניחא ליה לכהן בזיתים וענבים יותר משמן ויין ואפילו דלכתחלה אסור דיעבד תרומתו תרומה (ג) ורבי מנא דמפרש טעמא משום דמבקש לתרום לפי השמן ואינו תורם אלא לפי הזיתים לטעמיה *דלקמן בההיא ברייתא ואמתני' דעדיות לית כאן זיתים על השמן אלא שמן על הזיתים והוא דמדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו [לאו א] בשמן על הזיתים איירי אלא בשאר פירות כגון מדבר שלא *נתרמה על דבר *שנתרמה וכן כל פירות חוץ מזיתים וענבים על היין דבהני אין תרומתן תרומה (ד) ובשאר פירות תרומתן תרומה והא דקשיא מליעתא אדסוף פרקין ומשנינן משום גדר מי חטאת שפיר משני דמתניתין דסוף פרקין בשתרומה הראשונה קיימת ומליעתא כשאין הראשונה קיימת דהכי מסיק רבי מנא עלה בירושלמי (הל' ה) דר' יוסי אומר דשמן על הזיתים תרומה ויחזור ויתרום כשאין הראשונה קיימת אבל קיימת קורא לה שם ודיו והיינו טעמא דבשאין הראשונה קיימת שייך גדר מי חטאת משום דעיקר טהרה שהיו עושין בגבולין משום סרך תרומה ובשאין הראשונה קיימת חייבוהו לחזור ולתרום דמחמת התרומה על כרחו יטהר ויזה עליו כדי לאכלה בטהרה וא"ת לרבי מנא דמפרש טעמא דזיתים על שמן משום דתורם לפי הזית זיתים על זיתים ליסתרי ואמאי תנן אין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ועוד תני ר' הושעיא לקמן זיתים על זיתים ועתיד לכותשן ענבים על ענבים ועתיד לדורכן תרומה ויחזור ויתרום וצריך לומר דבהני מודי רבי מנא לטעמא דגזל השבט : ב"ש אומרים תרומת עצמן יש לכן כלומר קדשו מדומעין והוו הזיתים חולין ותרומה מעורבים זה בזה ויש לכן תורת מדומע וימכרו לכהן בדמי תרומה ואם בא לעשותן תרומה ומעשר על מקום אחר אינו יכול : וב"ה אומרים אינה תרומה כלל ותורת טבל גמור עליהם ויכול לעשותם תרומה ומעשר על מקום אחר ואפי' לכהן אסירי באכילה כטבל בירושל' (שם) תמן תנינן אין תורמין מטמא על הטהור תני בשם ר' יוסי אם תרם מטמא על הטהור בין שוגג בין מזיד מה שעשה עשוי מה א"ר יוסי הכא מה אם תמן שכולו הפסד לכהן אתמר מה שעשה עשוי הכא שאין כולו הפסד לכהן לא כל שכן אשכח תני בשם ר' יוסי אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרם ב"ש אומרים תרומת עצמן בהן ובית הלל אומרים אין תרומתו תרומה מחלפה שיטתיה דר' יוסי התם אמר מה שעשה עשוי וכה אמר הכן תמן טומאה אינה מצויה ואין בני אדם נאמנין [ס"א טועין] לומר שתורמין ומעשרין מזה על זה אבל זיתים על השמן וענבים על היין מצויין הן אם אומר אתה כן אף הוא סבור שמותר לתרום זיתים על השמן וענבים על היין פי' אשכח תני בשם רבי יוסי הך ברייתא לא פליגי אברייתא דלקמן שהבאתי לעיל מהך ברייתא והיכא לשנויי כדתנן מתני': ה ירושלמי (הל' ג) ר' יוחנן בשם ר' ינאי זה אחד מג' מקראות מחוורין בתורה ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך (דברים יד) ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא הפקר שיש לך ולו בהן היא לקט היא שכחה היא פאה היא הפקר וכולה מתני' בתורם מהני על הכרי החייב דאי מיניה וביה הוה ליה למיתני אלו פטורים מן התרומה ולכך פריך בירושלמי (שם) אסיפא דתני ולא מן הפטור על החייב ולא מן החייב על הפטור ולא כבר תנינן כולהו ומשני כיני מתני' לא מפירות שהביאו שליש על הפירות שלא הביאו שליש : ולא ממעשר ראשון שניטלה תרומתו · אין תורם ממנו תרומה גדולה על כרי של טבל ואצטריך לאשמעינן היכא דהקדימו בשבלים דאמרינן בפרק כל שעה (דף לה:) דפטור מתרומה גדולה ודוקא שניטלה תרומתו אבל לא ניטלה תרומתו יכול לתרום דתניא בספרי זוטא מנין לבן לוי שרצה לעשות ממעשר ראשון תרומה גדולה מנין שעושה ת"ל כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' (במדבר יח) מיכן שאם רצה לעשותו תרומה לאחרים עושה יכול אף שניטלה תרומתו יהא עושה אותן תרומה לאחרים ת"ל את מקדשו ממנו בזמן שקדשו בתוכו עושה אותן תרומה לאחרים אין קדשו בתוכו אין עושה אותו תרומה לאחרים : ולא ממעשר שני והקדש שנפדו · היכא דלא נפדו לא אצטריך דמתניתין. ר' מאיר היא דאמר מעשר שני ממון גבוה אבל נפדו ס"ד דעושה אותן תרומה גדולה על טבלו וכי תימא הא נמי פשיטא דחולין גמורין הוא אצטריך היכא דהקדימו בשבלין דפטורה מתרומה גדולה כדפרשינן במעשר ראשון והקדש נמי שנפדה אצטריך כשהקדיש טבל ומרחו גזבר ואח"כ פדאו (ה) : מן הפטור על החיוב כבר פירשתי : מן התלוש על המחובר · כדתניא בתוספתא (פ"ב) אין תורמין מן התלוש על המחובר אמר פירות תלושין אלו עשוין תרומה על פירות מחוברין אלו או פירות מחוברין אלו עשוין תרומה על פירות תלושין אלו לא אמר כלום (ו) אבל אמר פירות תלושין [אלו] עשוין תרומה על מחוברין אלו לכשיתלשו הרי זה אוכל מהן ערלי ועושה מהן תרומה ומעשר על מקום אחר ובריית' כיוצא בזו בקידושין בפרק האומר (דף סב:) : מן החדש על הישן. כדתניא בתוספתא (שם) ומייתי לה בפ"ק דר"ה. כיצד אין תורמין מן החדש על הישן [וכו'] אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה זו אבל שדה *שעושה ב' גרנות בשנה כגון שדה בית השלחין תורמין ומעשרין מזה על זה ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא בא השמש וחזר וליקט משבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה שזה חדש וזה ישן היתה שנה שניה ונכנסה שלישית הראשון מתעשר מעשר שני והשני מתעשר מעשר עני ליקט אתרוג ערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש וחזר וליקט משבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה שזה חדש וזה ישן היתה שלישית ונכנסה רביעית הראשון מתעשר מ"ע והשני מתעשר מעשר שני ודרשינן ליה מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה (דברים יד) מלמד שאין תורמין מזה על זה: על פירות חוצה לארץ · קתני בתוספתא (שם) אפילו מפירות ארץ ישראל על פירות סוריא ומפירות סוריא על פירות ארץ ישראל : ו ירושלמי (הל' ד) יש מהן מפני הברכה ויש מהן שאין יכולין לתרום מן המובחר האלם וערום ובעל קרי מפני הברכה הסומא והשכור שאין יכולין לתרום מן המובחר פי' אלם אין לו פה לברך ערום אסור לברך כדאמרינן בפ' במה מדליקין (דף כג.) ולא יראה בך ערות דבר בשעה שאתה מדבר לא יראה בך ערוה ובעל קרי נמי אסור כרבי מאיר דתנן בפרק מי שמתו (דף כ:) בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך ושכור אמרינן בפ' הדר (דף סד.) היכי דמי שתוי והיכי דמי שכור שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך שכור שאינו יכול לדבר בפני המלך בירושל' (שם) מחלק בין *רביעית לפחות מרביעית ר' זעירא בעי קומי רבי יסא שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת אפילו מדומדם לא צורכא דלא [ערוס] מהו שיקרא את שמע [אמר] אבא בר כון

[נ"ל שלפנינו היה שעושה שתי גרנות בשנה וכן שדה בית השלחין :]

[בירושלמי לפנינו בין רביעית ליתר מרביעית ועיין רמב"ם פ"ד הלכה יז מהלכות תפלה ובכ"מ שם]

משנה

ואם תרמו ב"ש אומרים תרומת עצמן בהם ובה"א אין תרומתן תרומה:

ה אין תורמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר ולא ממעשר ראשון *שנטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש *שנפדו ולא מן החייב על הפטור ולא מן הפטור על החייב ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ולא מפירות הארץ על פירות חו"ל ולא מפירות חו"ל על פירות הארץ ואם תרמו אין תרומתן תרומה:

ו חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה:

ר"מ

הראויה לאותן הענבים ולאותו היין והוא חושב על מה שתרם מן הענבים שהוא תרומה על הכל בש"א כי זה שתרם מן הענבים יספיק לתרומה החייבת לענבים ונשאר עליו לתרום את היין וזהו ענין אמרו תרומת עצמן בהן : ובה"א אינה תרומה בשום פנים אלא אם יכוין שיהיו אלו הענבים תרומה על הענבים בלבד לא על הענבים ועל היין ולשון ספרי שומע אני יתרום שבלין על חטים וענבים על יין וזיתים על השמן ת"ל כדגן מן הגורן מן הגמור : ה ידוע כי הלקט והשכחה והפאה שהוא לעניים ואין לבעל השדה בהם זכות ולפיכך לא יתרום התרומה החייבת לשום דבר מנכסיו משום דבר מאלו הדברים הנזכרים שהם חוקי העניים אבל ההפקר אולי תהיה הסברא שיהיה מותר לו להוציא ממנו התרומה החייבת לממונו כיון שיש לו זכות בהפקר כי ההפקר מופקר לכל בני העולם אבל השי"ת אמר כי אין לו חלק ונחלה עמך (דברים יד) ואמר ממה שיש לך ואין לו יצא הפקר שידך וידו שוין: ואמרם ממעשר ראשון שנטלה תרומתו כשיהיה *לוי ויהיה לו זרע מאדמתו הוא חייב בתרומה בלי ספק וג"כ יש לו מעשר שלקחו מישראל אין ראוי לו להוציא ממנו שיעור התרומה החייבת לזרעו ושיתנהג לכהן לפי שיש לכהן באותו מעשר חק וזכות והיא תרומת מעשר אבל יוציא תרומת מעשר ואח"כ יוציא ממנו התרומה החייבת לזרעו : ומן החייב על הפטור הוא שיתרום תרומה מפירות גמורים שהן חייבים במעשרות על פירות שלא נגמרה מלאכתן שהן פטורין מן המעשרות כמו שיתבאר : וישן וחדש הוא זרע זו השנה עם זרע שנה *הבאה ואין ראוי להוציא מאחד מן הזרעים תרומה החייבת לשניהם וכל זה למאמר השם והרמותם ממנו תרומת ה' (במדבר יח) ר"ל ממנו בעינו שיוציא החק שחייב לו מאותו המין ולא ממין אחר : ולא מפירות הארץ על פירות חו"ל. הטעם בזה אמרו וכל מעשר הארץ מזרע הארץ (ויקרא כז) ואע"פ שאלו הכתובים שהביאו ראיה מהם יש מהם שבאו במעשר ויש מהם שבאו בתרומת מעשר אין בזה קושיא לפי שאנחנו נביא ראיות מן הפסוקים שבאו בתרומות על המעשרות והפסוקים שבאו במעשרות על התרומות לפי שענין אחד כולל אותם והוא שיוציא מזה מה שהוא חייב בו מן החק : ו אלם. הוא מי ששומע ומבין ואינו יכול לדבר מחמת חולי אירע לאברי הקול ולפיכך אין ראוי לו ולא לערום ובעל קרי לתרום מפני שהברכה נמנעת מהם כי האלם אינו יכול לברך ואין ראוי לערום ובעל קרי לברך להפריש תרומה ושכור וסומא אין תורמין לפי שאין יודעין לברור היפה ודין התרומה לברור מן היפה למאמר השי"ת את כל חלבו ועוד יתבאר זה ואמר חמשה למעוטי מדר' יהודה שאמר קטן שתרם תרומתו תרומה כאשר קדם לך מדעתו ומה שכפל שלא יתרומו חזוק לדבריו שלא יתרום אחד מהם לכתחלה בשום פנים ולא יחשבו כי כיון שתרומתו תרומה יקל בזה השיעור ויתרום לכתחלה

פירוש הרא"ש

(ג) ולכתחלה לא יעשה כן שלא מדעת הכהן: (ד) ולכתחלה לא יעשה כן דהפסד גדול יש לכהן אם הוא תורם לפי הזיתים וענבי': (ה) ולאשמעינן דפירות הקדש פטורי: (ו) דמחובר לאו כל עשוי הוא: [דליהוי אמר]

נ"ל נתמרח
נ"ל שנתמרח

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ד בר"ש לאו בשמן על הזיתים. נ"ל בזיתים על השמן :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מ"א א"ר חנינא מפני המורות של כהן לכך יתן לו שמן על שמן ויין על יין : ואם תרמו בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהן · כלומר אותן ב' סאין של זיתים מתוקנין הן ויש בהם תרומה עצמן מ"ח לוג שב' סאין מ"ח לוג ותרומה חד מנ' . גרסי' א"ר חנינה א"ר אמי א"ר יוחנן לדברי בית שמאי נעשה כאומר הרי זו תרומה עליהן ועל שלמטן תרומת עצמן בהן שמכיון שאמר הרי זו תרומה עליהן נפטר מה שבידו מתוקן: ובית הלל אומרים אין תרומתו תרומה · פי' אפי' הן עצמן אינן מתוקנין שאם נאמר נפטר מה שבידו אתי למיפטר גם משלמטן ושכן לא נפטר שאם תאמר שנפטר יבוא לעשות לכתחלה שיאמר מותר לתרום זיתים על השמן וענבים על היין. פ"א תרומת עצמן בהן כלומר קדשי ומדומעין הן חולין ותרומה מעורבין זה בזה ואינו יכול לעשותן תרומה על מקום אחר ובה"א אומרים יכול דמה שעשה לא הועיל כלום וטבל הוי : ה אין תורמין מן הלקט וכו' א"ר יוחנן בש"ר ינאי דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו יצא הלקט והשכחה ופאה והפקר שידך וידו שוין ומאחר שהן פטורין לא תרמינן מינייהו דהוי מן הפטור על החיוב הילכך מי שיש לו כרי ורוצה לתורמו לא יהא תורם על הכרי מן הלקט ומן ההפקר וכו' דיקא נמי דקתני אין תורמין ולא קתני ואלו פטורין מתרומה . הלקט וההפקר וכו': ולא ממעשר ראשון שניטלה תרומתו. פי' בן לוי שיש לו כרי של טבל ומבקש לתרום ממנו תרומה גדולה ויש לו מעשר ראשון שניטלה תרומתו לא יתן ממנו תרומה גדולה של כרי · וקשיא פשיטא דחולין בעלמא הוו ואמר' לא צריכא שהקדימו בשבלין והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה כר"א אכתי טבל הוא וניתרום מיניה קמ"ל דלא דפטור הוא כדרבי אבהו וכו' ודייקינן טעמא דניטלה תרומתו הא לא ניטלה תרומתו יכול לתרום דתניא בספרי זוטא בפ' דוישלחו מנין לבן לוי שרצה לעשות ממעשר ראשון תרומה גדולה מנין שעושה ת"ל כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' מיכן שאם רצה לעשותו תרומה לאחרים עושה יכול אפי' ניטלה תרומתו יהא עושה אותו תרומה לאחרים ת"ל את מקדשו ממנו בזמן שקדשו בתוכו הוא עושה אותו תרומה לאחרים וכו': ולא ממעשר שני שנפדה. שהואיל שנפדה אין יכול לעשותו תרומה וקשי' פשיטא דחולין בעלמא הוא ולא תרמינן מן הפטור על החיוב · ופירוק הכי נמי כגון שהקדימו בשיבולין דא"ר זירא וכו' עד מעשר ראשון שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה דמהו דתימא כי פריק ליה יכול הוא ודאי קמ"ל דלא ומתניתין רבי מאיר היא דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא · ותני ולא בהקדש שנפדה היכי דמי אי דאקדיש טבל ופדה אמאי לא מן החיוב על החיוב קא תרים אלא כגון דאקדיש פירות שלא הביאו שליש והביאו שליש לפני הגזבר וקצרו הגזבר ומירחן דהני פטירי ואע"ג דפדאן ואתו לרשותו אין תורמין תפדו איצטריכא ליה כלומר אע"ג דנפדו אין תורמין שבזמן שלא נפדו לא איצטריך למימר דלאו דידיה נינהו והיכי יכול לפטור כריו בדבר שאינו שלו ולאכול : ולא מן הפטור על החיוב וכו' . ומקשה הא למה לי הא תנא ליה רישא דלא תרמינן מן הפטור על החיוב דכל הני דאמרי' פטור נינהו מן הפטור תו לאתויי מאי ופריק הכי קתני ולא מפירות שלא הביאו שליש על פירות שהביאו שליש : ולא מן התלוש על המחובר וכו' · תניא כיצד אמר פירות תלושין אלו עשויין תרומה על פירות מחוברין אלו או פירות מחוברין אלו עשויין תרומה על פירות תלושין אלו לא אמר כלום : ולא מן החדש וכו' . תניא כיצד אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו : ולא מפירות הארץ וכו' · תניא כיצד אין תורמי' מפירות ארץ ישראל על של סוריא ולא משל סוריא על פירות ארץ ישראל ואם תרמו אין תרומתן תרומה : ו חמשה לא יתרומו וכו' . גרסי' האלם והערום ובעל קרי מפני שאינן יכולין לברך אקב"ו לתרום שאלם אין לו פה · ערום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר וגו' · בעל קרי נמי אסור וסתמא כר' מאיר דתנן בעל קרי אינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו אלמא כל ברכה דמדרבנן לא מברך

בון חד חסיד שאל לאליהו [ערום] מהו שיקרא את שמע א"ל ולא יראה בך ערות דבר ערות דיבור ותני חזקיה בין לקרות בין לברך : ז לא במדה· מלוה לעשות מאומד כדי שיתרום בעין יפה בירושלמי (שם) תני אבא אלעזר בן גומל אומר מנין שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין ת"ל (במדבר יח) ונחשב לכם תרומתכם במחשבה את תורם ואין את תורם במדה במשקל ובמנין ואם תאמר מפרק כל הגט (דף ל:) דמפרש אביי בן ישראל שאמר לבן לוי כך אמר לי אבא מעשר יש לך בידי או מעשר לאביך בידי חוששים לתרומת מעשר שבו דכיון דלא קיץ ליה לא היה מתקן ליה בעל הבית כור מעשר לאביך בידי אין חוששין לתרומת מעשר

ז אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי אין תורמין בסל ובקופה שהם של מדה אבל תורם הוא בהן חציין ושלישן לא יתרום בסאה חציה שחציה מדה : ח אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים ולא יין על ענבים הנדרכות ואם תרם תרומה ויחזור ויתרום הראשונה מדמעת בפני עצמה וחייבין עליה חומש אבל לא שניה: ט ותורמין שמן על זיתים הנכבשים ויין על ענבים לעשותן צמוקין הרי שתרם שמן על זיתים לאכילה וזיתים על זיתים לאכילה ויין על ענבים לאכילה וענבים על ענבים לאכילה ונמלך לדורכן אינו צריך לתרום : י אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ואם תרמו תרומתן תרומה:

פרק שני

א אין תורמין מטהור על הטמא ואם תרמו תרומתן תרומה באמת אמרו העגול

ומפני זה כפל דבריו לחזק הענין שלא יתרום לכתחלה בשום פנים : ז אסור להוציא תרומה גדולה במדה כיון שלא זכר לה הכתוב שום שיעור אבל מודדין אותו הדבר שהוא חייב בתרומה ומוציאין ממנו באומד וסמכו זה למאמר השם ונחשב לכם תרומתכם ואמרו במחשבה אתה תורם ולא בדבר אחר ואע"פ שזה הכתוב מדבר בתרומת מעשר נאמר בו העיקר הידוע אצלנו בסברות הדינין הוא שנא' אם אינו ענין לתרומת מעשר תנהו ענין לתרומה גדולה ומה שלא נסמוך על זה הפסוק תרומת מעשר לפי שיעורה ידוע והקפידה התורה על שיעורה ואמרה מעשר מן המעשר : ח ויחזור ויתרום · ענינו כי אחר שישלים כתישת אותן הזיתים ודריכת אותם הענבים שיוציא תרומה שניה החייבת לאותו השמן ולאותו היין : ודין המדומע הוא שנתערב התרומה בחולין ועוד יתבאר זה בזו המסכת : וחייבין עליה חומש. הוא כי מי שאכל בשגגה ישלם מה שאכל ויוסיף חומש כמו שאבאר במקומו בזו המסכת : ט זיתים הנכבשים · הם הזיתים השרוים במים ובמלח המזומנים לאכילה ויש שיוציא מן השמן התרומה החייבת לאותו שמן ושיעור התרומה החייבת לאותן הזיתים כי אילו היו מוציאין ממנו השמן [לא] היתה תועלת וזכות לכהן ולפיכך הוא מותר ופסקו הדין עליו שיוציא מן השמן על הזיתים הנכבשים [אבל לא על הנכתשים] לפי שהוא כיון שהתחיל לסחוט את הזיתים ולהוציא השמן הוא דבר שלא נגמרה מלאכתו והעיקר אצלנו אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולפיכך אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים ותורמים שמן על זיתים הנכבשים לפי שכל א' מהם נגמרה מלאכתו ויש לכהן בזה תועלת וזכות : וזה שנמלך אחר שהפרישן לאכילה וחזר וסחטן שאותן הזיתים חזרו כאילו ה] נגמרה מלאכתם אינו צריך לתרום פעם שניה לפי שכשהוציא התרומה כל אחד מהם נגמרה מלאכתו היה באותה השעה לפי כוונתו וכבר דברנו במה שקדם פירוש נמלך תרגום איעלך אמלכינך : י העיקר בכל זה אמרו כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגמור על הגמור וכל מה שאינו כך אינו מותר לכתחלה :

א אמר השם יתעלה את מקדשו ממנו טול מן המקודש שבו וכל מקום

שבו דכיון דקיץ תקוניה תקניה כאבא אלעזר בן גומל דמקיש תרומת מעשר לתרומה גדולה ויש רשות לבעל הבית [לתרום] תרומת מעשר כמו שיש רשות לתרום תרומה גדולה והשתא אם כן ברישא נמי אף על גב דלא קיץ ליה לא ניחוש לתרומת מעשר שבו דאמרינן מאומד תרם וי"ל דלאו אורחיה דבעל הבית לתרום מאומד תרומת מעשר מפני תרעומת כהן ולוי שמא יטעה ואם תאמר התנן לקמן בפרק ד' (מ"ו) המונה משובח והמודד משובח ממנו ובירושלמי (שם) פריך לה ומשני רבי יהושע בן לוי כאן לתרומה גדולה כאן לתרומת מעשר ותני כן אלעזר בן גומל אומר מנין שאין תורמין במדה במשקל ובמנין ת"ל ונחשב לכם תרומתכם במחשבה את תורם ואי את תורם במדה במשקל ובמנין כלומר ההיא דאין תורמין בתרומה גדולה דלכולי עלמא מצוה מאומד והיא דהמונה משובח בתרומת מעשר ובמעשר *רבנן והיא דהמונה משובח למייתי ברייתא דאבא אלעזר לאשמעינן דפליגי בתרומת מעשר ואם תאמר דלקמן בפ"ד אמרינן בירושלמי (הל' ה) א] מההיא דהמונה משובח א"ר הונא מן התורה מאומד משמע דהוי תרומה אלא דהמודד משובח וקאמר נמי התם א"ר הלל מתני' אמרה כן והשוקל משובח משלשתן כלומר מכלל דאיכא ג' בר משוקל ובתר הכי א"ר חנינא תפתר בשלשתן ולית שמע מינה כלום והשתא אי לרבנן אין תורמין מעשר מאומד ואי כאבא אלעזר בן גומל האמר דמלוה לעשר מאומד ונראה לפרש דלאבא אלעזר בן גומל נמי לא ילפינן אלא דמועיל מאומד ולא ב] שוייה מלוה מאומד והשתא הא דמשני כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר היינו כאבא אלעזר בן גומל וניחא השתא הא דמייתי עלה ברייתא דאבא אלעזר בן גומל אי נמי מודו רבנן לאבא אלעזר דמאומד הויא תרומה אבל אין מלוה לעשר מאומד ובשילהי פרק קמא דביצה (דף יג.) משמע דלרבנן אסור לעשות מאומד גבי שהיו לו חבילי תלתן של טבל כותש ומחשב כמה זרע יש בהן ומוקי לה במעשר טבל שטבול לתרומת מעשר ופריך והא מדידה בעי ומשני אבא אלעזר בן גומל היא וא"ת היכי שרינן לעשר מאומד אם כן הוה ליה מרבה במעשרות ויש לומר דהיינו כשמרבה במתכוין אבל במתכוין לאמוד יפה לא חשיב מרבה ומיהו ג] מדמשנינן בריש כל המנחות באות מצה (דף נד:) לאבא אלעזר בן גומל תאנים על הגרוגרות במנין אע"ג דהוה ליה מרבה במעשרות במתכוין משמע דכל מה שירצה להרבות נחשוב עין יפה ונראה דלית ליה לאבא אלעזר בן גומל (ז) מרבה במעשרות דהא מעשר ראשון נמי איתקש כדאמר בפרק בתרא דבכורות (דף נט.) ולא משכחת לה אלא במעשר עני ומעשר שני דהנהו לא איתקוש דלא איירי אלא במעשר ראשון כדקאמר התם ומעשר קרייה רחמנא דכתיב (במדבר יח) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' : ירושלמי (שם) תני אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול והמנוי א"ר אלעזר כיני מתני' מודד הוא את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במדה ושוקל את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במשקל מונה את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במנין : אין תורמין לא בסל ולא בקופה שהן של מדה שהרואה אומר במדה תורם : חציה דכיון דאין ממלא אותה ליכא למיגזר : שחציה · מדה פעמים שיש במדה שנתות עד כאן חציה כדאמרינן (מנחות דף פז:) שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל ואיכא למיגזר דלמא אתי לתרום במדה : ח הנכתשין להוציא שמן כדאמרינן בשילהי כל קרבנות (דף פו·) שהיו רגילין לכותשן או לטוחנן : תרומה ויחזור ויתרום בירושלמי (הל' ה) פריך ממתניתין דסוף פירקין אמתני' דאין תורמים ד] זיתים על שמן :הראשונה מדמעת בפחות מק' (ח) וחייב עליה חומש זר האוכלה דתרומה גדולה היא מדאורייתא (ט) ותני עלה בירושלמי (שם) שניה לא נאכלת עד שיוציא עליה תרומת מעשר אבל לראשונה קורא לה שם ואין צריך להוציא עליה תרומת מעשר (י) : ט הנכבשים· מולחים הזיתים וכובשין אותן בציר כדי לאכלה כעין נמוקין ובירושלמי (שם) פריך תנינן דבתרא אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וכא אמר הכין אפילו לכתחלה אי תימר שניה מדבר שנגמרה מלאכתו כלומר אם תרצה לתרץ דזיתים הנכבשים ונמוקין דבר שנגמרה מלאכתו והתניא הפרד והנימוקים וההרובים משיעמיד ערימה ומשני רבי יוסי בשם ר' יצחק בן אלעזר אין לך אסור לתרום מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא גורן ויקב בלבד כלומר יין על הענבים ו] הנידכות הוא דאסור הא יין על נמוקין לא דלאו יקב נינהו ובירושלמי (שם) פליגי היאך תורם ר' אומר לפי שמנו רשב"ג אומר לפי אוכלו אבל לא על גרעיניהן : אין צריך לתרום· כיון דמתחלה תרם בהיתר שהיו לאכילה : י נגמרה מלאכתן שמן ויין לא נגמרה מלאכתן זיתים וענבים שעתיד לדורכן ולכותשן או כתושים ודרוכין כמו כל הני דתנן בפ"ק דמעשרות (מ"ד) ואיזהו גורנן למעשרות כבר פירשתי לעיל מה שמשנה זו קשה אכל הני דלעיל ואם תאמר מדבר שלא נגמרה מלאכתו היאך תרומתן תרומה מאי שנא ממפרים חלה מן הקמח דתנן בפ"ב דחלה (מ"ה) דאינה חלה וי"ל דשאני הכא דרביה קרא כדדרשינן מקראי בפרק כל שעה (דף לה:) למעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה ועוד תניא [בתוספתא] (פ"ג) התורם ענבים ועתיד לעשותן צמוקים תאנים ועתיד לעשותן גרוגרות רמונים ועתיד לעשותן פרד תרומה ואין צריך לתרום שניה ר' אלעזר אומר ז] ב"ש אומרים צריך לתרום שניה וב"ה אומרים אין צריך אמרו ב"ש לב"ה הרי הוא אומר (במדבר יח) כמלאה מן היקב לא תרם זה מן היקב אמרו להם ב"ה הרי הוא אומר כל מעשר הארץ אם אתה אומר צריך לתרום שניה אף זה לא קיים [קדש לה'] :

א אין תורמין מן הטהור על הטמא· בירושלמי (הל' א) מפרש ר' יוחנן בשם ר' ינאי משום דכתיב ונחשב לכם [תרומתכם] כדגן מן הגורן וגו' (שם) מה גורן א"א שיהיה מקצתו טמא ומקצתו טהור כלומר דאין חטה אחת חציה טמאה וחציה טהורה וכאן אע"פ שאפשר למדין אפשר משאי אפשר כלומר דמה שתורם יהא כולו טמא או כולו טהור כדי שיתרום מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא ופריך מעתה לא תהא תרומתו תרומה ומשני ממנו אמר רחמנא דכתיב (שם) ונתתם ממנו את תרומת ה' מ"מ ואע"ג דהאי קרא כתיב בתרומת מעשר מכל מקום היא עצמה ניטלה מן הטהור על הטמא כדאמרינן בירושלמי (שם) כל הדברים למדין ומלמדין חוץ מתרומת מעשר מלמדה ואינה למדה תרומת מעשר לימדה על תרומה גדולה שלא תהא ניטלת מן הטהור על הטמא והיא ניטלת מנין שתרומת מעשר ניטלת מטהור על הטמא רבי יוסי בשם חזקיה רבי יונה בשם רבי ינאי ונתת ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן עשה שינתן לאהרן הכהן בכהונתו כהנא אמר (שם) מכל חלבו את מקדשו ממנו טול מן המקודש שבו תרומת מעשר לימדה על תרומה גדולה שניטלת מן המוקף והיא ניטלת שלא מן המוקף ומנין שלא מן המוקף שנאמר (שם) מכל מעשרותיכם תרימו אפילו אחד ביהודה ואחד בגליל כלומר בכהונתו היינו מן הטהור שיאכל הוא בעצמו ולטהור נמי קרי מקודש שבו ולפי הנך דרשות היה אסור לתרום תרומת מעשר מן הטמא על הטמא כיון דבעינן לאהרן הכהן בכהונתו ובהדיא אמרינן בירושלמי (שם) תרומת מעשר ניטלת

פי' מהרי"י בן מלכי צדק

מברך הסומא והשיכור לפי שהוא מבולבל כי היכי דלא ליפחות מכשיעור שאמרו חכמים בתרומה אי נמי דילמא אתי נמי תרם מן הרע על היפה וכו' : ז אין תורמין לא במדה וכו'. פי' אלא מפריש מכרי בעין יפה ואומר זו תרומה דבעינן מן המוקף. גרסי' א"ר חנינא נראין הדברים בתרומה גדולה שצריך לתרום מן המוקף אבל תרומת מעשר צריכ' שתהא מצומצמת במדה במשקל ובמנין ותניא ר' אליעזר בן *גמליאל אומר מנין שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין דכתיב ונחשב לכם תרומתכ' במחשבה את תורם ואי את תורם לא במדה ולא במשקל ולא במנין דאתי לתרום שלא מן המוקף: אבל תורם הוא וכו'. א"ר אלעזר כיני מתני' מודד אדם טבלו ומכניסו לביתו ובלבד שלא יתרום במדה שוקל אדם טבלו ומכניסו לביתו ובלבד שלא יתרום במשקל מונה אדם טבלו ומכניסו לביתו ובלבד שלא יתרום במנין ולכן לא דייקינן למנות דקיימא לן מצוה והובה מן המוקף וקיי"ל פוטר אדם את טבלו בחטה אחת לכך יקיים מצוה מן המוקף ויתרום במה שירצה אם רצונו בעין יפה ואם רצונו בפחות שאם מונה לעצמו מ"מ לתרומה אחד מלבד שאסור למנות ולמדוד ולשקול עוד לא יביא מן המוקף דבעינן שיהא כל הכרי ממורח והוא יתרום מאיזה שרוצה וזהו מן המוקף : אין תורמין לא בקופה ולא בסל שהן של מדה. פי' שהרואה אומר במדה תורם ואתי למילף מיניה למיתרם בתחלה במדה: אבל תורם הוא בחציין· כלומר מכנים בהן חטין עד חציין או עד שלישן: לא יתרום בכלי שמכיל סאה חציו שחציו מדה . פי' הרקב ואתי למיתרם במדה ואנן תנינן דלא: ח אין תורמין שמן על זיתים הנכתשין . פירוש נכתשין להוציא מהן שמן : ולא יין על ענבין הנדרכות' ואם תרם תרומתו תרומה אלא יחזור ויתרום פעם שנית' גרסינן הני מילי בשאין הראשונה קיימת אבל אם היא קיימת אינו צריך להפריש פעם שנית אלא קורא לה שם ודיו · תניא שניה לא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות : הראשונה מדמעת בפני עצמה. פי' היא לבדה אם נפלה בפחות מק' דימוע הוי : וחייבין עליה חומש· כללו של דבר הרי היא כתרומה' ותנן לקמן האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש: אבל לא שניה' דכחולין הוא וקנסא קנסוה דליפרוש שניה משום גדר מי חטאת שלא יהא מי חטאת בטלין וצריכא עיונא רבה לפי שג' משניות הן וקשיין אהדדי רישא קתני אין תורמין זיתין על שמן וענבין על יין ואם תרמו ב"ה אומרין אין תרומתן תרומה ואוקימנה מפני גזל השבט ומציעתא אין תורמין שמן על זיתין הנכתשין ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום לחומרא מפני גדר מי חטאת וסיפא קתני אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דהיינו שמן על זיתים הנכתשין וקתני ואם תרם תרומתו תרומה ולא חיישינן לגדר מי חטאת קשיין אהדדי וכד מעיינת בירושלמי שפיר משכחת דר' מנא סתר הא מתני' ומתרץ לא תימא שמן על זיתין אלא זיתין על שמן וענבין על יין ורישא רבי מאיר דמיקל בגזל השבט דלא מצריך למיתרם שניה וסיפא דברי הכל ולגדר מי חטאת לא חיישינן ומה שנתגלה לנו כתבנו לפי דעתנו והאי דתנא ר' אושעיא זיתין על זיתין ועתיד לכותשן ענבין על ענבין ועתיד לדורכן תרומה ויחזור ויתרום יש לומר ר' יוסי ויש לומר אפילו תימא ר"מ כיון דאיכא תרתי גזל השבט ומי חטאת החמיר ואמר הראשונה נמי תרומה והוזקקנו לפרש כך מפני שבעדיות בהדיא תנן בשם ר' יוסי מקולי בית שמאי ומחומרי ב"ה בית שמאי אומרים תורמין זיתין על שמן וקשיא לן לתרוצי משנת עדיות דתיתי כמשנתנו הלכך א"ר מנא לשבש משנת עדיות לעשותה כזו ולשנות תורמין שמן על זיתין וכו' נמצאת משנתנו זאת לר' יוסי ומחמיר בנדר מי חטאת ולא בגזל השבט ור"מ מחמיר בגזל השבט דלאו תרומתו תרומה אליבא דבית הלל · ומיקל בגדר מי חטאת דקתני סיפא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דהיינו שמן על זיתין הנכתשין תרומתו תרומה ונמצאת רישא דפירקא דמתני' וסיפא דפירקא ר' מאיר ומציעתא רבי יוסי ומשנת עדיות משובשת אי בעי תימא לא תשבש ופירוש דברי רבי מנא הכי לא תימא זיתין על שמן לבד הא בשמן על זיתין לא אלא דין אחד לר' יוסי בשניהן בין בגזל השבט בין בנדר מי חטאת ור' מאיר קיל ליה נדר מי חטאת ורישא דסיפא רבי מאיר ומציעתא רבי יוסי : ט ותורמין שמן על זיתין הנכבשין . פי' מולחין אותן וכובשין אותן [כעין צמוקין] : מי שתרם שמן על זיתין שייחד לאכילה דהאי מותר דהא כבר תנן דתורמין שמן על זיתין הנכבשין או זיתין על זיתין או יין על ענבים שייחד לאכילה וכו' ונמלך לדורכן לא אמרינן הואיל ונמלך לדורכן ליחוי כזיתין הנכתשין ויתרום שניה . פ"א כזיתים על שמן וענבים על יין אלא שוב אינו צריך לתרום וזאת לפי לשון המשנה צריכא [אבל] לפי תירוץ רבי מנא לא צריכא מידי ומשנה שאינה צריכא היא ואהכי תני לה למידק מינה טעמא דנמלך הא מעיקרא היה בלבו לדורכו תרומה ויחזור ויתרום וכדתנא רבי אושעיא זיתין על זיתין וכו' איבעיא להו תנן ותורמין שמן על זיתין וכו' לפי שמנן תורם או לפי אכלן היכי דמי כגון דהוו ק' סאין זיתין והיו עושין נ' סאין שמן אמרת לפי שמנן בעי למיפרש עלייהו סאה או דילמא לפי אוכלן ובעי למיפרש עלייהו ב' סאין ואמרינן תנאי היא רבי אומר לפי שמנן דזיתים כשמנן דמי רבן שמעון בן גמליאל אומר לפי אכלן : י אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו. היינו שמן על דבר שלא נגמרה מלאכתו לגמר וכו' זיתים הנכתשין : ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו · פי' כגון שבלין על שבלין אמר ריש לקיש מדכתיב ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב ממה שמצווה בן לוי לתרום מן הגמור ש"מ שאסור ליתן לו שבלין :

פ"ב א אין תורמין מן הטהור על הטמא . דכתיב בתרומת מעשר כדגן מן הגורן וכו' מה גורן ויקב אי אפשר להיות או כולן טמאין או כולן טהורין אף תרומה או מן הטהור על הטהור או מן הטמא על הטמא אבל מן הטהור על הטמא לא והקשו אמאי אם תרם תרומתו תרומה · ותירץ דכתיב בתרומת מעשר ונתתם ממנו את תרומת ה' מכל טעם : באמת וכו' . א"ר אלעזר כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני

*[הג"ה. עי' בהגהות מכרי"ב ז"ל מנחות נ"ד ב' דגי' הערוך הוא בן גמליאל וכגי' רבינו ז"ל כאן] .

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ג מהלכות תרומות הלכה ד :
יג ב מיי' פ"ה שם הלכה יט :
יד ג שם הלכה יח טוש"ע י"ד סי' של"א סעיף סב :
טו ד מיי' שם הל' כ:
טז ה שם הלכה ד וטוש"ע שם סעיף נד :
א ו מיי' שם הל' ז :

פירוש הרא"ש

(ז) קלקול במרבה במעשרות : (ח) אם נפלה לפחות ממאה בפני עצמה אפילו נפלה לבדה לחולין בלא השניה : (ט) אבל מדרבנן הצריכו לתרום שנית אם אין הראשונה קיימת : (י) פירוש אם כמלאת לאחר שהפרים השניה :

נ"ל ואתיא כרבנן והיא דמייתי ברייתא וכו' ·

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ז בר"ש מההיא דהמונה. נ"ל אההיא דהמונה : ב] שם ולא שוייה. נ"ל ולשוויה : ג] שם ומיהו מדמשנינן . נ"ל מדשרינן כו' · ועי' תוס' בכורות (נח:) ד] מ"ח שם אמתני' דאין תורמין . נ"ל שמן על זיתים ועי' לעיל מ"ד ובר"ש שם: ה] מ"ט בר"מ כאלו נגמרה מלאכתן . נ"ל לא נגמרה : ו] משנה ט בר"ש הנידכות . נ"ל הנדרכים : ז] שם מ"י בש"א צריך לתרום . בתוספתא שלפנינו הגי' מהופך בש"א א"צ ובה"א צריך :

העגול של דבלה שנטמא מקצתו תורם מן הטהור שיש בו על הטמא שיש בו וכן אגודה של ירק וכן ערימה היו שני עגולים שני אגודות שתי ערימות אחת טמאה ואחת טהורה לא יתרום מזה על זה ר"א אומר תורמין מן הטהור על הטמא:

ב אין[א)] תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה ומזיד לא עשה כלום וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל היה מפריש עליו והולך שוגג מה שעשה עשוי מזיד לא עשה כלום ר' יהודה אומר [ב]אם היה יודע בו בתחלה אע"פ שהוא שוגג לא עשה כלום:

ג [ג]המטביל[ב)] כלים בשבת שוגג ישתמש בהם מזיד לא ישתמש בהם [ד]המעשר[ג)] [ה]והמבשל[ד)] בשבת בשוגג יאכל מזיד לא יאכל הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקור [ו]ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור:

ד [ז]אין[ה)] תורמין ממין על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה וכל מין חטים אחד כל מין תאנים וגרוגרות ודבלה אחד ותורם מזה על זה [ח]כל[ו)] מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים רבי יהודה אומר

ר"ש

מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא ומן הטהור על הטמא ואינה ניטלת מטמא על הטהור רבי נחמיה אומר כשם שאינה ניטלת מן הטמא על הטהור כך אינה ניטלת מן הטהור על הטמא ומודה רבי נחמיה בדמאי והך דרשה אסמכתא בעלמא ועיקר טעמא משום דבעי מוקף וגזרינן דלמא תרם שלא מן המוקף משום דמסתפי דלמא נגע טהור בטמא ותרומת מעשר ניטלת מטהור על הטמא משום דתרומת מעשר לא בעיא מוקף כדאמר בירושלמי דמלמדת ואינה למדה ותדע (א) אי מדאורייתא מה לי חד עיגול מה לי ב' עיגולין אבל למאי דפרשינן ניחא ומיהו גם מזה אין כל כך ראיה דהא אמרינן בירושלמי (שם) אעיגול ואגודה דמתני' באמת א"ר אליעזר בכל מקום ששנו באמת הלכה למשה מסיני ומיהו לאו דוקא: העיגול של דבלה שנטמא מקצתו · אע"פ שהדבלות מדובקות זו בזו אינו חיבור לטומאה ודכוותה תנן במס' טבול יום (פ"ה) ובירושלמי פריך (שם) כיון שנטמא מקצתו אין כולו טמא ומשני במחובר במי פירות והיינו כרבי עקיבא דטבול יום פרק שלישי (מ"ד) גבי עיסה שהוכשרה ונילושה במי פירות ונגע בה טבול יום דקאמר ר' עקיבא לא פסל אלא מקום מגעו ותניא בתוספתא דטוקלין אין לך דבר שמחבר את האוכלין אלא ז' משקין בלבד ופריך בירושלמי (שם) ואין סופו ליחלק ולעשותו שנים ומשני תיפתר שקרא לה שם במחובר כלומר קודם שנחלק העגול מותר לקרות שם: וכן אגודה של ירק · מפרש בירושלמי (שם) כשנטמאת ועודה אגודה אבל נטמאת קלחין ואגדן לא ועביד צריכותא דאילו תנינן עגול ולא תנינן אגודה הוינן אמרין עגול שכולו גוף אחד תורם אגודה שאינו גוף א' אינו תורם (ב): ערימה · כרי (ג): ר"א אומר תורם מן הטהור על הטמא במסכת חלה (פ"ב מ"ח) תנן גבי חלה ר"א אומר ניטלת מן הטהור על הטמא · ובפרק כשם שהמים (דף ל·) מייתי לה ופירש שם בקונטרס דקנסא היא דרישא דמתניתין (שם מ"ז) במס' חלה שיעור חלה אחד מכ"ד ונטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח נטמאת מזידה אחד מכ"ד שלא יהא חוטא נשכר ר' אליעזר אומר היכא דנטמאת מזידה תילום אחרת בטהרה ותתנה מן הטהורה על הטמאה עד כאן לשון הקונטרס וכולה סוגיא דמאי לאו בהא קא מיפלגי פירש שם בקונטרס דארבי אליעזר ורבנן קאי וקשה לפירושו דמתני' דהכא לא מיירי כילד נטמא אם בשוגג אם במזיד אדרבה רבנן מחמרי טפי מדרבי אליעזר דמאי דאסרי רבנן שרי רבי אליעזר דרבנן אסרי לתרום מן הטהור על הטמא דלמא אתי לתרום שלא מן המוקף כדפרשינן ורבי אליעזר שרי דלא גזרי וכל שכן דאית [ליה] תורם מן הטמא על הטמא דהכי עדיף טפי והיינו טעמא דתרומה ודחלה וכולה סוגיא דסוטה דבמאי קמיפלגי אההיא דתניא כבינה ואההיא דתניא פחות מכבינה *ובירושלמי (הל' ב) אמר ר' יוסי ברבי יהודה הדא דתימא בשנטמאת משילה ומשיקפה שכבר נראה לתורמן בטהרה אבל אם נטמאה עד שלא שילה ולא קיפה לא משמע מתוך הירושלמי דתורמין מן הטהור דוקא קאמר רבי אליעזר: ב אין תורמין מן הטמא על הטהור · משום הפסד כהן אבל מדאורייתא שרי דהא דכתיב (דברים יח) תתן לו ולא לאורו דאמרינן בפרק כל שעה (דף לג·) דהני מילי דלא היתה לה שעת הכושר כגון במפרים תרומה בחמץ בפסח והחמיץ במחובר ודכוותה לענין טומאה (ד) דהוכשר במחובר ותלשה אדם טמא דחל עליה הכשר וטומאה בבת אחת דעדיין משקה טופח ומתני' דהכא בשהיתה לה שעת הכושר ומדאורייתא תרומה מעליא היא כדר' אילעא דאמר מנין לתורם מן הרע על היפה דתרומתו תרומה ואע"ג דלקמן בפרקין לא מפלגינן *בין מן הרע על היפה בין שוגג למזיד הכא במן טמא על טהור אחמור טפי משום דנרוע דלא חזי לאכילה כלל והתם אפרש מאי שנא הא מקישות ונמצאת מרה דלקמן באידך פירקא: שוגג תרומתו תרומה · בירושלמי (שם) מפרש רבי בא בר ממל לא על דעתו לעבור על דבר תורה אלא מתכוין לתקן טבלו ואם תאמר אין תרומתו תרומה נמצאת מבריחו מן הקלה ומכניסו לחמורה טבל בעון מיתה וטהור שאכל טמא בעשה (ה) ובירושלמי מייתי הא דתנן בטבול יום פ"ד (מ"ז) התורם מן הבור ואמר הרי זו תרומה על מנת שתעלה שלם ובמקומה פירשתיו: במזיד לא עשה כלום (ו) לא עשה כל עיקר דאפילו ההיא גריוא הדר לטבלה ורבי נתן בר אושעיא אמר לא עשה כלום לתקן את השירים אבל תרומה הוי ובירושלמי (שם) תני בשם ר' יוסי *תרם מן הטמא על הטהור בין שוגג בין מזיד מה שעשה עשוי ובפרקין דלעיל (מ"ד) כתבתי מאי דפריך בירושלמי דרבי יוסי אדר' יוסי: מעשר טבל מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר מפריש עליו והולך משום דתרומת מעשר לא בעיא הקף: היה מפריש · מזה על אחר מעשרותיו ויש דברים דבעינן מוקף מדרבנן כדפרשינן בסוף מסכת טבול יום: אם היה יודע מתחלה שהיה טמא אע"פ דאחרי כן שכח ותרם בשוגג מחמיר רבי יהודה משום דהוי שוגג קרוב למזיד: ג המטביל כלים בשבת · בפרק ב' דביצה [דף יח·] אמרינן דכולי עלמא מ'הת כלים בשבת לא מטבלינן מאי טעמא אמר רבה גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים וגזרה בור בחצרו אטו בור בחצר אחרת ורב יוסף אמר גזרה שמא יסחוט וגזרינן כלים דלאו בני סחיטה אטו כלים דבני סחיטה רב ביבי אמר גזרה שמא ישהה רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי ובירושלמי (הל' ג) אמר מתני' בכלים גדולים אבל בקטנים מערים ומטבילן ותני רבי אושעיא ממלא אדם כלי טמא מן הבור ומערים ומטבילו ותניא נפלו כליו לתוך הבור מערים עליהם ומטבילן וצריך לייטב *כל הטעמים מאי שנא כלים גדולים מקטנים: במזיד לא ישתמש בהן בפרק ב' דביצה בעי למידק מהכא גבי מי שלא הניח עירובי תבשילין ועבר ואפה אסור ודחי לא צריכא דאית ליה כלים אחריני והיא דהמעשר דלאית ליה פרי אחריני והיא דהמבשל משני איסורא דשבת שאני והא דאמרינן בפרק כירה (דף מג:) טבל מוכן הוא אצל שבת ואם עבר ותיקנו מתוקן איכא לאוקמי במזיד *דלית ליה פירי אחריני אי נמי שעבר בשוגג ואע"ג דקנים רבי מאיר מדרבנן שוגג אטו מזיד הכא גבי *מאכיל ומעשר לא קנים כדאמרינן בהניזקין (דף נד·) גברא לתקוני טיבליה מיכוין ולטהורי מאני מיכוין ואנן ניקנסיה: ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקר בפרק הניזקין (דף נג:) מפרש דמאי שנא שבת ומאי שנא שביעית מפני שישראל מונין שני ערלה לשביעית ואין מונין לשבתות ונחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות והתם איכא תנאי דפליגי אמתני': ד אין תרומתו תרומה · בריש מעשר בהמה (דף נג:) אמרינן מנא הני מילי אמר רב אמי אמר רב ינאי כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן (במדבר יח) אמרה תורה תן חלב לזה וחלב לזה ותירוש ודגן ודנייליף מקל וחומר וכן בירושל' (הל' ד) א"ר יוחנן א"ר ינאי דזה אחד מן הדברים דמחוורין בתורה: כל מין חטים · כגון שחמתית ולבנה ובירושלמי (שם) אמרינן מאגרון על שמתית ומשמתית על אגרון: תאנים בעודן לחין נקראים תאנים (ז) ונקראין דבלה: מן היפה מתאנים על הגרוגרות כדתניא במסכת בכורים (פ"ג מ"ג) הקרובים מביאין בכוריהם תאנים וענבים והרחוקין מביאין גרוגרות וצמוקין אלמא תאנים לחים יפים וגרוגרות מתקיימין והא דתניא בפ' כל המנחות באות מצה (דף נה·) תורמין תאנים על הגרוגרות במקום שרגיל לעשות תאנים גרוגרות ואין תורמין גרוגרות על התאנים ואפילו במקום שרגיל לעשות תאנים גרוגרות ומוקמינן התם רישא דליכא כהן סיפא דאיכא כהן ואמר רב פפא שמע מינה דייקי ומוקמינן מתניתין בתרי טעמי ולא מוקמינן בתרי תנאי משום דהוי מני לשנויי כולה דליכא כהן ורישא רבנן וסיפא רבי יהודה דאמר לעיל תורם · מן היפה · וטעמא דרבי יהודה: משום דכתיב (שם) את חלבו לעולם בעינן בחלבו ואי פסקן תיפסד (ח):

* נ"ל במן הרע על היפה.

ר"מ

שאמר באמת הוא הלכה למשה מסיני: עגול של דבלה. הוא ככר גדול כמו רחים שעושין מהתאנים היבשים ונקראת דבלה ולפי שהיא מחוברת מחלקים רבים לא נחשב אותם כגוף אחד שיהא חבור ומקבל טומאה כולה כמו שיתבאר במקומה מן טבול יום (פ"ג משנה ו) והוא מביא לך שני דמיונים מלבד העגול כי העגול כולו גוף אחד אבל אגודה של ירק גופים מחולקים ואין שם ידוע לכלל האגודה והודיעך כי כמו שהוא מותר בעגול כמו כן מותר באגודה שהיא פחותה מן הדבלה במעלות הדבוק וגם כן בערימה שהיא יותר פחותה מן האגודה בדבוק ואין הלכה כרבי אליעזר: ב בתנאי שיהיה זה הדבר הטמא שהיתה לו שעת הכושר ואח"כ נטמא אבל אם היה נטמא קודם שתגמור מלאכתו ולא בא לעונת המעשרות אפילו בשוגג אין תרומתו תרומה: ומעשר טבל א] הוא מעשר ראשון קודם שיוציאו ממנו תרומת מעשר כי כן אמר ה' ית' (במדבר יח) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מהגורן וכמלאה מן היקב זו ראיה שדינה קודם הוצאת התרומה ממנו כדין הגורן והיקב קודם הוצאת המעשרות והחוקים ממנו שהוא טבל · ושוגג העושה בשגגה ומזיד העושה בזדון · ואמר ר"י לא יהי' בכאן שוגג אלא כשלא ידע כלל כי זה המעשר טבל עד שיפרים ממנו אבל אם ידע שהוא טבל ואח"כ שכח והוציא ממנו התרומה וכוונתו שלא היה טבל ואח"כ נזכר שהוא טבל לא עשה כלום *) ואין הלכה כר"י: ג אלו כלים הם כלים טמאים ואסור להטבילן בשבת לפי שהוא מתקן ועוד יתבאר לך שאסור להוציא תרומה ומעשרות בשבת לפי שהוא מתקן: ואמרו המבשל בשבת בשוגג יאכל ר"ל מותר לו לאכול אותו התבשיל למוצאי שבת ואסור לו לאכול בשבת בשום פנים: במזיד לא יאכל · ר"ל מי שעבר ובשל בשבת אסור לו לאכול אותו תבשיל לעולם אבל אחרים מותר להם לאכול אותו תבשיל למוצאי שבת לפי שהשם י' אמר בשבת קדש היא ואמרו רז"ל היא קדש ואין מעשיה קדש ומה שהצריכו להחמיר בשביעית יותר משבת כי העיקר אצלנו לא נחשדו ישראל על השבת ונחשדו על השביעית: ד תורם מן המתקיים. ענינו שיתרום מן הדבר העומד והמתקיים יותר עד שיגיעו ליד הכהן והמאמר כולו מבואר

לפיכך רבי אליעזר מפרש דבריו שאם היה אומר תורמין היינו שומעין שרבי אליעזר לא שנא מטמא על הטהור ולא שנא מטהור על הטמא תורמין לפיכך פירש דבריו דמטהור על הטמא תורמין אבל מטמא על הטהור כרבנן סבירא ליה דלא: ב אין תורמין מן הטמא על הטהור דכתיב לו ולא לאורו: ואם תרם תרומתו תרומה דכתיב ראשית ששירית ניתרין לזרים והאי נמי ניתרין לזרים לאפוקי תרומת חמץ בפסח שאינה תרומה שאין שיריה ניתרין לזרים ועוד אמרו בירושלמי טעם אחר שאם תאמר אין תרומתן תרומה אתה מבריחו מעון קל ומכניסו לאכול טבל שהוא חמור במיתה ואע"ג שבענין אחר אמרוהו אנו דמינו במקצת: במזיד לא עשה כלום בריש האשה רבה פליגי מאי לא עשה ולא כלום אמר רב חסדא לא עשה כלום כל עיקר דאפילו ההיא גריוא הדר לטיבליה ורב נתן בר הושעיא אמר לא עשה כלום לתקן את השירים אבל תרומה הוי ורב חסדא מאי טעמא לא אמר כרב נתן בר הושעיא אמר לך דאי אמרת הוי תרומה פשע ולא מפריש · ומאי שנא מהא דתנן התורם קישות ונמצא מרה אבטיח ונמצא סרוח תרומה ויחזור ויתרום אמר ליה שוגג אמזיד קא רמית שוגג לא עבד איסורא מזיד עבד איסורא ורמי שוגג אשוגג הכא קתני בשוגג תרומתן תרומה והכא קתני תרומה ויחזור ויתרום התם נמי שוגג קרוב למזיד הוא דאיבעי ליה למיטעמיה ולא טעמיה ורמי מזיד אמזיד הכא קתני דמזיד לא עשה כלום התם תנן משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויתרום · בתרי מאני צאית בחד מאני לא צאית · ולרב נתן בר הושעיא דאמר לא עשה כלום לתקן את השירים אבל תרומה הוי מאי שנא מהא דתנן מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר שאני התם דמדאורייתא תרומה מעלייתא, היא כדרבי אילא דא"ר אילא מנין לתורם מן הרע על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו חטא וגו' ואם אינו קדש נשיאות חטא למה מיכן לתורם מן הרע על היפה שתרומתו תרומה אמר רבא לרב חסדא לדידך דאמרת לא עשה כלום דאפילו ההיא גריוא הדר לטיבליה ואמרת מאי טעמא דילמא פשע ולא מפריש מי איכא מידי דמאורייתא הוי תרומה ומשום דילמא פשע ולא מפריש אפקוה רבנן לחולין וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה אמר ליה אין וכו'. תניא רבי יוסי אומר בין בשוגג בין במזיד מה שעשה עשוי וקשיא הכא אמר רבי יוסי מה שעשה עשוי ובתורם זיתים על שמן קנים ואמר תרומה ויחזור ויתרום · ופריק טומאה אינה מצויה פי' מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן אבל זיתים על שמן וענבים על יין מצוין הן ואם תאמר מה שעשה עשוי אף הוא כבר מימר שמותר לתרום זיתים על שמן וענבים על יין לכתחלה: וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל. פי' מעשר ראשון ללוי וכל זמן שלא ניטל ממנו תרומת מעשר לכהן דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר נקרא מעשר: היה מפריש עליו והולך · פי' לפי שתרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף כבכורין וייחד אותו מעשר טבל להיות תרומת מעשר על שאר מעשרות שאוכל ואותו שייחד היה טמא שוגג פי' שלא היה יודע שאותו שייחד לתרומת מעשר הוא טמא אלא סבור שטהורין הן וכו' רבי יהודה היה אומר אם היה יודע מתחלה שהיה טמא אע"פ שאחר כך שגג לא עשה כלום דהאי שוגג קרוב למזיד הוא: ג המטביל כלים בשבת. פי' כלים גדולים: שוגג ישתמש בהן · מאי טעמא דהוא מתכוין לעשות מצוה ואנן ניקום ונקנסיה מזיד לא וכו' אבל בקטנים מערים ומטבילן והערמה כדתני דבי ארשעיא ממלא אדם בכלי טמא מבור ומערים ומטבלו ותני נפל דליו לבור נפלו כליו טמאין בבור מערים ומטבילן: המעשר והמבשל בשבת שוגג יאכל · דהא מתכוין לתקוני טיבלא ובמבשל לא קנים שלא נחשדו להיות מבשל: במזיד לא יאכל· וסתם מתניתין רבי מאיר אבל הרבה חכמים חולקין עמו ומפרשי בדוכתייהו: הנוטע בשבת שוגג יקיים הנטיעה כדתני מאי טעמא מונין לשביעית ואין מונין לשבתות פי' מונין כמה יש לנטיעה זו ג' ב' ומתוך המנין יבואו בני אדם להכיר כי בשביעית נטעה ויאמרו אם כן מותר לנטוע בשביעית לפיכך בין בשוגג בין במזיד יעקור אבל בשבת אין מונין לפיכך בשוגג יקיים · ואם תאמר בשבת זימנין דמיתרמי יום שלשים בשבת כיצד כגון שאומר זו הנטיעה נטעתי אותה לפני ראש השנה ויעקור אפילו הכי לא יעקור שיש טעם אחר נחשדו ישראל ליטע בז' לפיכך יעקור ואל נחשדו ליטע בשבתות לפיכך לא יעקור: ד אין תורמין. ממין על שאינו מינו א"ר יוחנן דכתיב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן מדכתיב חלב וחלב ש"מ אין תורמין מן התירוש על היצהר ולא מן היצהר על התירוש ומה תירוש ויצהר שהן ב' מינין אין אנו תורמין מזה על זה ואף אני ארבה ב' מינין שבדגן וב' מינין שבתרומה שאין תורמין מזה על זה: תאנין. פי' לחין גרוגרות יבשין דבלה כותשין התאנין ועושין מהן עיגול כדתנן עיגולי דבלה: כל מקום שיש כהן תורם מן היפה' דהיינו מן התאנין על הגרוגרות כדתנן בביכורים הקרובין מביאין ביכוריהן ענבין ותאנין והרחוקין מביאין גרוגרות וצימוקין אלמא דתאנין להים יפין וגרוגרות מתקיים

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ה מהל' תרומות הל' ח :
ג ב מיי' שם :
ד ג מיי' פכ"ג מהלכות שבת הל' ח סמג לאוין סה :
ה ד מיי' שם טוש"ע א"ח סימן שלט סעיף ד :
ו ה מיי' שם פ"ו הל' כג טוש"ע א"ח סי' שית סעיף א :
ז ו מיי' פ"א מהל' שמטה ויובל ה' יב:
ח ז מיי' פ"ה מהלכות תרומות הלכה ג טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף נג :
ט ח מיי' שם הל' א:

פירוש הרא"ש

פרק ב (א) דתנן במס' בכורים (פ"ב מ"ה) תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים נטילת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף כבכורים אלמא משום דניטלת שלא מן המוקף ניטלת נמי מן הטהור על הטמא ועוד : (ב) ואילו תנינן אגודה ולא תנינן ערימה הוה אמינא אגודה שכולה תפיסה אחת תורם ערימה שאינו תפיסה אחת אינו תורם: (ג) מל' בטנך ערמת חטים (שיר השירים ז) : (ד) טומאה שנפלו מים על התבואה במחובר:(ה) כלומר במה יאכל טבל שבמיתה אם אתה מחזירו לטבלו ואם יאכל תרומה טמאה אינו עובר אלא בעשה: (ו) בריש האשה רבה (פ"ח) פליגי אמר רב חסדא לא עשה כלום: (ז) ואחר שנתייבשו נקראים גרוגרות וכשנדרסים בעיגול נקראים דבלה: (ח) דכתיב בקרבנים את חלבו ממנו ואם אין כהן התאנים גרוגרות מדמי כהן: [וכן איתא בס"פ דינין מנחות נה: בשם ר' יוסי]:

ז"ל וכל

ז"ל ובלית [ומטביל ומעשר]

הגהות מהר"י לנדא
פרק ב א) מ"ב בר"ס ומעשר טבל. עי' תוס' י"ע ד"ה היה מפריש :

מסורת
הש"ס

א) יבמות פט. פסחים לג: מנחות כה: ב) ביצה יז: ג) שם גיטין נד: ד) שבת לח: כתובות לד: גיטין נג: ב"ק ע"א: חולין טו: ה) בכורות נג: תמורה ה: ו) ברכות לט: מנחות נה. :

פי' מהר"י בן
מלכי צדק

העגול של דבלה שנטמא מקצתו והשאר טהור · והקשו וכיון שנטמא מקצתו כולו טמא ותריץ [מקצתו] מחובר במשקין ונטמא ומקצתו מחובר במי פירות וקיימא לן מי פירות אינן מכשירין · עגול פי' מסיפיק: כותשין התאנים ומולפין עליהן מים ומתחברין כל התאנין ביחד כמו עיסה: תורם מן הטהור שיש בו וכו'. ואקשינן תורם לכתחלה והלא סופו של עגול ליחלק ולעשותו ב' ובזמן שמחולק תנן אין תורמין מזה על זה ותירץ כאן שקרא שם לתרומה בעודיהן אחד: וכן אגודה של ירק פי' שוה לעיגול שאם נטמא מקצתו תורם מן הטהור שבה וכו' פי' שנטמא מקצתו כשהיא אגודה אבל נטמאת קלחין ואגדו לא יועיל האיגוד כלום · ואין תורמין לכתחלה מן הטהור שבה על הטמא שבה · וכן ערימה כיוצא בו פירוש לשון מוטעין ובירושלמי א"ר חייא בר אדא מאי ערימה ערימה של קשאין ודלועין והקשה כל הני ליה לשתנא כל הני מילתא ליתני שני והוא הדין לכל אלה ופריק אצטריך דאי תנא עגול הוה אמר עגול דגוף אחד תורם מן הטהור שבו · אבל אגודה ירק לא משום הכי תנא אגודה ואי תנא אגודה הוה אמינא אגודת שכולה תפושה אחת תורם אבל ערימה שאין כולה תפושה אחת לא יתרום משום הכי תנא כולהו : היו בה ב' עגולין ב' אגודות ב' ערימות ואחת טהורה וכו' היינו רישא דתנן אין תורמין ומשמעינן בדברים שכיון שאמר אין תורמין מזה על זה משמע לא מן הטהור על הטמא ולא מן הטמא על הטהור

ה קטן שלם מתקיים וחצי גדול יפה ממנו וטוב לאכילה (ט) ואזדו לטעמייהו בצלים מבני המדינה טובים מן הכופרים אבל אין מתקיימין : כופרים · מלשון כפר : פוליטיקין · אבני מדינה קאי כלומר מאכל בני אדם חשובין ופי' בערוך פוליטיקין בני פלטין ויש אומרים מטעמת מלכים : ו זיתי כבש שכבושין בחומץ כדי להתקיים אבל זיתי שמן טובים מהן לאכילה ושאינו מבושל יפה מן המבושל אבל המבושל מתקיים יותר וכל זה מדברי רבי יהודה דהורם מן היפה ובירושלמי (הל' ה) א"ר יוחנן דמחלפא שטתיה דרבי יהודה דתנן לקמן בפרק בתרא (מ"א) אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ר' יהודה מתיר מפני שמשביחו

לעולם הוא תורם מן היפה : ה ⁽א⁾ תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול רבי יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול וכן היה רבי יהודה אומר תורמין בצלים מבני המדינה על הכופרים אבל לא מן הכופרים על בני המדינה מפני שהוא מאכל פוליטיקין : ו ⁽ב⁾ ותורמין זיתי שמן על זיתי כבש ולא זיתי כבש על זיתי שמן ויין שאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל ⁽ג⁾ זה הכלל כל שהוא כלאים בחברו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרע וכל שאינו כלאים בחברו תורם מן היפה על הרע אבל לא מן הרע על היפה ואם תרם ⁽ג⁾ מן הרע על היפה תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטים שאינן אוכל ⁽ד⁾ והקישות והמלפפון מין אחד רבי יהודה אומר שני מינין :

פרק שלישי

א התורם ⁽ג⁾ ⁽ה⁾ קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח תרומה ויחזור ויתרום התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה אם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה אם ספק תרומה ויחזור ויתרום הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה ואין חייבין עליה חומש וכן השניה : ב ⁽ו⁾ נפלה אחת מהן לתוך החולין אינה מדמעתן נפלה שניה למקום אחר אינה מדמעתן נפלו שתיהן למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן : ג השותפין ⁽ד⁾ שתרמו זה אחר זה רע"א תרומת שניהם תרומה וחכ"א תרומת הראשון תרומה ר'

ואין הלכה כר"י : ה בצל קטן שלם · לדעת תנא קמא שזה יותר בין במקום שיש כהן לפי שהוא אצלו יפה בין במקום שאין כהן לפי שהוא מתקיים. ובצלים בני המדינה הם בצלים גדולים : וכופרין מיוחסין לכפר ידוע והם בצלים הבאים מן הכפרים והם הקטנים ורבי יהודה סובר כי הבצל הגדול הוא יותר טוב ואמרו אבל לא מן הכופרים על בני המדינה והביא ראיה רבי יהודה כי הבצל הגדול הוא יותר טוב באמת מפני שהוא מאכל פוליטיקין והם בני אדם המעונגים והמפונקים בעלי העושר המרווחים במזונותם ואין הלכה כרבי יהודה : זיתי שמן הם הזיתים המוכנים להוציא שמנן כי שמנן הרבה וטוב משמן הזיתים שאינן ראוין אלא לכבישה למעוט שמנן וה' יתברך אמר (במדבר יח) בהרימכם את חלבו ממנו וחלבו הוא הטוב והיפה שבו כמו שאמר (בראשית מה) ואכלו את חלב הארץ וכבר בארנו בתחלת כלאים כי הזונין מין ממיני החטה גרוע ונפסד ולשם נתבאר דעת ר' יהודה שהוא סובר קישות ומלפפון שהם נקראין בערבי כיארוקתא שהם כלאים זה בזה ואין הלכה כר"י : א סרוח · הוא דבר נפסד ומעופש והוא שימלא הפנימי שלו שאינו ראוי לאכילה ודין אלו השתי תרומות שיתנם לכהן ויתן לו הכהן דמי הגדולה שבהם כי העיקר אצלנו המוציא מחברו עליו הראיה ואוכלן הכהן שתיהם : וענין אינה מדמעת בפני עצמה · שאם נפלה האחת בחולין לא יהיה הכל מדומע אלא שיוציאו מאותן חולין שיעור מה שנפל בהן מן התרומה בלבד: ואין חייבין עליה חומש. מי שאכלה בשוגג כמו שיתבאר וכן השניה לפי שכל א' מהן יש בו ספק אם היא תרומה אם לאו : ב התרומה כשנפל ממנה חלק במאה חלקים מחולין מוציאים מן הכל חלק אחד ויהיה התרומה ויהיה כל הנשאר מותר ויהיו חולין כמו שהיו ועוד יתבאר לך זה כי התרומה עולה בא' ומאה אבל אם נפל חלק מהתרומה בפחות ממאה חלקים מחולין יהיה הכל מדומע וענינו דבר מעורב בדמע שהוא התרומה כמו שבארנו פעמים במה שקדם (בדמאי פ"א מ"ג ופ"ד מ"א ולעיל פ"א מ"ח) ואמר בכאן שאם היתה התרומה ראשונה שנפל בה הספק והשנית שהוציא אח"כ האחת גדולה מן האחרת ויהיה באחת על דרך הדמיון סאה ובשניה סאתים ונפלו השלש שאין בחולין צריכין אנו לדעת שיעור אותן חולין ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהם והיא קטנה שבשתיהן ואם היתה באותן חולין מאה שאין העלה במאה ואחד ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע: ג נסתפקו בגמ' במה שאמר ר' יוסי כשיעור איזה שיעור ר"ל אם שיעור דאורייתא ועוד יתבאר או שיעור מה שתרם חברו ואמרו אם רצה באמרו כשיעור התורה והוא אחד מחמשים הרי הוא חולק על דברי חכמים ואם ר"ל שיעור חברו הרי הוא מפרש דברי חכמים ומסכים לדעתם והלכה

ובמתני' משמע דלרבי יהודה שאינו מבושל יפה מן המבושל א"ר אלעזר לא מחלפא תמן תנינן בכהן וכאן בבעלים כלומר שאינו מבושל יפה לשתיה אלא דלכהן התירו לבשל שמשביחו דמתקיים לו אבל בעלים צריכין לתרום מן היפה ולא חיישינן במתקיים : כלאים בחברו · כדמפרש בריש כלאים : לא יתרום · כדפרשינן לעיל דבעינן חלב לזה וחלב לזה : מן הרע על היפה · כרבי אילעא בהאשה רבה (דף פט:): זונין מין חטין ואינו מאכל אדם ומקיימין אותו ליונים כדפרשינן בריש כלאים : מין אחד· ותורמין מזה על זה רבי יהודה אומר ב' מינין ואין תורמין מזה על זה ולענין כלאים נמי פליגי וביין וחומץ פליגי רבי ורבנן (בב"ב דף פד:) :

א קישות ונמצאת מרה· בשוגג איירי כדמוכח בריש האשה רבה (דף פט·) (א) והא דמחמיר הכא טפי ממן הטמא על הטהור משום דהכא שוגג קרוב למזיד דאיבעי ליה למטעמיה ובירושל' (הל' א) פריך ניתא אבטיח ונמצאת סרוח אלא קישות ונמצאת מרה ולא מעיקרא מרה היא שדרך הקישות כך והוה לן למימר אינה תרומה כלל כגון גבי יין ונמצא חומץ דגבי אבטיח ונמצא סרוח דלמא לא הוה סרוח מתחלה ניחא דמספק תרומה ויחזור ויתרום ומשני א"ר יוחנן עשו אותה כספק אוכל (ב) ולפי שיטה דיבמות משמע דלא עשו אותה כספק אוכל אלא בתורם בטעות ולא בתורם במזיד דאי במזיד הוה כתורם מטמא על הטהור דבמזיד אין תרומתו תרומה אבל בירושלמי לא משמע כן דמסיק רבי יונה בעי ולכל דבר כספק אוכל היא מטמאה טומאת אוכלין ושורפין אותה בטומאה וחייבין עליה חומש ולוקין עליה אם אכלו חוץ לחומה אם הוא מעשר שני עירבו בה נעשה חמר גמל : ונמצאת של חומץ · משמע דמחומץ על יין אין תרומתו תרומה וכן משמע בריש נדה (דף ב:) בבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה והולך ואח"כ נמצאת חומץ והשתא ניחא לר' דאמר יין וחומץ ב' מינין הן בהמוכר את הספינה (דף פד:) אבל לרבנן דאמרי מין אחד קשה ומיהו מתני' דהכא משמע בירושלמי (שם) דאתיא כר' דאסיק רבי חייא בשם רבי יוחנן דרבי היא ובהדיא קתני בתוספתא (פ"ד) במתני' דברי א] רבי אבל ההיא דהיה בודק משמע בתוספתא דאתא אפילו כרבנן דבתר דברי רבי קתני שר' אומר יין וחומץ שני מינים וחכ"א מין א' היה בלבו לתרום יין על יין ומה שבידו חומץ אין תרומתו תרומה מה שבידו יין היין תרום ויחזור ויתרום על החומץ היה בלבו לתרום חומץ על חומץ ומה שבידו חומץ החומץ תרום ויחזור ויתרום ומסיק לה כו' כדאיתא בריש נדה משמע בהדיא דמודו רבנן דמתכוין לתרום מיין על יין ומה שבידו חומץ ב] שאני אלא דבריש' פליגי משום דבלבו שיהא תרומה בכל ענין בין ימצא יין בין ימצא חומץ והא דתני ברייתא היין תרום ויחזור ויתרום את החומץ אין פירושה כמו תרומתו תרומה ויחזור ויתרום דבכל דוכתא דא"כ ליתני תרומה ויחזור ויתרום אלא התם איירי כגון שיש שם ב' חביות של יין והיה בלבו על היין והפריש אחת מהן על כולן דאם מה שבידו חומץ והשאר יין אין תרומתו תרומה כלל כיון דבלבו מיין על יין אבל מה שבידו יין והשאר יש מהן חומץ ויש מהן יין היין תרום חביות שהן יין מתוקנות שתרומתן בחבית שבידו אבל הנמצאות חומץ אינו מתוקן וכבי האי גוונא אם בידו חומץ החומץ מתוקן והיין אינו מתוקן ולעיל בסוף פרק ב' (הל' ה) אמרו בירושלמי אמר רבי יהושע בן לוי מסתברא יודה רבי לדבר תורה מאי טעמא דרבי שאם אתה אומר כן שמותר לתרום מיין על חומץ אף הוא סבר מימר שמותר לתרום מחומץ על יין והוא משמע לכאורה דלא אסר רבי אלא לכתחלה אבל אי אפשר לומר כן דבהדיא תני בתוספתא במילתיה דרבי אם עד שלא תרם החמילה אינה תרומה ויש לתמוה מאי שנא תורם מחומץ על יין לרבנן מתורם מטמא על הטהור ומאבטיח ונמצא סרוח דמשמע בהאשה רבה בשוגג תרומתו תרומה והכא לרבנן איפכא דמחומץ על יין במזיד אין תרומתו תרומה בשוגג אין תרומתו תרומה יש לומר דלא דמי דטמא ואבטיח תקון רבנן דלא תהא תרומה במזיד משום דלא חזו לאכילה ויש כח בידם לעקור דבר מן התורה כדאמר בהאשה רבה או כמאן דאמר לא אמר כלום לתקן השירים אבל חומץ חזי לאכילה ואיכא דניחא ליה בחלא כדאמרינן בהמוכר את הספינה (דף פד:) והוי כמן הרע על היפה דלא שנא שוגג ולא שנא מזיד מהיה בלבו דהוי כמפרש שלא יהיה תרומה : ואם ספק תרומה ויחזור ויתרום · *כדאמרינן לגבי חבית בריש נדה הוה מצי לאתויי מהכא : הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה · כדאמר באידך בבא שאחר זו : ואין חייבין עליה זר האוכלה חומש · ירושלמי (שם) כיצד עושה נותן שתיהן לכהן והכהן נותן לו דמי אחת מהן דמי גדולה או קטנה מדמתניגן מדמעות כקטנה שבשתיהן הדא אמר דמי גדולה נותן לו פי' הראשונה גדולה מן השניה שהשניה מתמעטת כפי מה שעולה תרומת הראשונה ודייקינן דיד כהן על התחתונה מדקתני באידך בבא דאין מדמעת אלא כשיעור קטנה : ב כבר פירשתיה : ג ירושלמי (הל' ה) מה אנן קיימין אם בממחין אף רבי עקיבא מודה אם כשאינן ממחין אף רבנן מודו אלא כי אנן קיימין בסתם ר"ע סבר סתמן אינן ממחין רבנן אמרין סתמן ממחין על דעתיה דר"ע סאה של ראשון הגיה טבל ותגיה תרומה טבולה למעשר סאה של שני הגיה תרומה ותגיה טבל טבולה לכל לא צורכא דלא חגי סאה של שני מהו שתפטור חגי סאה של ראשון נשמע מן הדא אריסטון אייתי פירין וש"ר גוסקא ותרם את עובדא קומי ר' יוסי ואמר הזקה על הכל תרם מה כשיעור תורה או כשיעור חברין אין תעבדינה כשיעור תורה לית רבי יוסי כרבנן אין תעבדינה כשיעור חברין רבי יוסי כרבנן פירוש בממחין בקיאין לתרום דניחא ליה לשותף חברו שיתרום כיון שהוא בקי אבל אם אינו בקי ודאי לא ניחא והוה ליה תורם שלא ברשות ומסיק דבסתם פליגי על דעתיה דר"ע דאמר תרומת שניהן תרומה נמצא כשתרמו שניהן מג' סאה זה סאה וזה סאה שלא קדשה תרומה בשל זה אלא חגי סאה ובשל זה כי אם חגי סאה כל אחד טבולה לפי חלקו טבולה למעשרות ואיפכא גרסינן בשל ראשון טבולה לכל בשל שני טבולה למעשרות שסברי הראשון כשתרם סאה תרם על כל מה שלפניו ונמצא כל חלקו פטור מתרומה גדולה וכשבא השני חזר והפריש סאה על כל שלפניו תרם ולא על כל מה שנטל חברו ונמצא חגי סאה טבל של ראשון טבל לכל ואח"כ מסיק דחגי סאה של שני פוטר חגי סאה של ראשון דחזקה על כל חלקו תרם כדאשכחן באריסטון שהורה ר' יוסי דאף על מה ששייר בשק תרם ולמסקנא זו חגי סאה טבל של ראשון וחגי סאה טבל של שני שניהם טבולים למעשרות ולא לתרומה מה כשיעור תורה מיבעיא ליה הא דקאמר רבי יוסי אם תרם הראשון כשיעור איזה שיעור קאמר אם כשיעור דאורייתא חטה אחת פוטרת את הכרי או כשיעור חכמים אחד מנ' ור"ל דהא דאמרי רבנן תרומת הראשונה תרומה היינו בשתרם כשיעור חכמים אחד מנ' ולפי' זה על כרחך ר' יוסי בא לפרש דברי חכמים והשתא הא דאמרינן בפ' האיש מקדש (דף מא:) אתם ולא השותפים היינו כר"ע דאמר תרומת שניהן תרומה ובריש מכילתין פריך ומשני לה כדפרשינן שם ובסוף פ"ק דתמורה (דף יג·) מייתי מתני' דהכא וכתובה שם הגירסא בענין אחר דתנן התם איןתרומה אחר תרומה ואמר בגמ' מתני' מני ר"ע היא דתנן השותפין שתרמו זה אחר זה ר"א אומר תרומת שניהן תרומה ר"ע אומר אין תרומת שניהן תרומה וחכ"א אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה והשתא מתני' דהתם כמאן דאמר תרומת הראשונה תרומה ותרומת שניהן תרומה היינו דלכל אחת אגיה תרומה ואגיה חולין כדפרשינן ולא כמו שפירש שם בקונטרס

יא מיי' שם הלכה ב :

יא ב מיי' שם הלכה יח וטוש"ע שם סעיף סג :

יב ג ד שם הל' ג :

א ה מיי' פ"ה מהלכות תרומות הלכה כב טוש"ע שם סעיף סה :

ב ו מיי' שם הל' כג :

פירוש הרא"ש

(ט) ובמקום שאין כהן מיירי : פרק ג (א) בריש האשה רבה מדקדק מדקתני ונמצא מכלל בשוגג איירי : (ב) פירוש כל קישות מרה מספקא לן אם יש לו תורת אוכל אם לאו הלכך מספק יחזור ויתרום :

הגהות מהר"י לנדא

פרק ג א] מ"א בר"ש דברי ר' לפנינו הגי' ר"י : ב] שם חומץ שאני . נ"ל שאינו תרומה :

א) ברכות פ"ו דף לט: ב)[תמורה ה.]: ג) יבמות פ"י דף פט. וקדושין פ"ב דף מו: ד) תמורה פ"א דף יג. [ע"ש בגמרא ובתוספות] :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מתקיים דאי תרים תאנין מסרחי ומתלעי ומיפסדי ר' יהודה פליג ואמר אף במקום שאין כהן תורם מן היפה דכתיב את חלבו ואי פסדא תיפסד : ה ו ותורמין זיתי שמן · פירוש דאינון יפין וזיתי כבש מתקיימין ולא יפין וכן לענין בכורין מביאין מזיתי שמן ולא מזיתי כבש פי' זיתי כבש זיתין העומדין ליכבש ולמלוח דלאו בני מיעבד מישחא · ויין שאינו מבושל שהוא יפה ואינו מתקיים והמבושל הוא רע ומתקיים וכולה מתני' רבי יהודה היא וקשיא דר' יהודה אדרבי יהודה הכא אמר המבושל רע ותנן לקמן ר' יהודה מתיר לבשל יין של תרומה מפני שהוא משביחו · אלמא מבושל יפה · רבי אלעזר אומר לעולם שאינו מבושל יפה דההיא שתו ליה כולי עלמא אבל במבושל לא שתו ליה כולי עלמא והתם דמתיר רבי יהודה בכהן עסקי' ומשביחו דמתקיים לו ולא משום דסבר דמבושל יפה דלעולם מבושל רע הוא ואהכי לא תרמינן מיניה כשבישלוהו הבעלי' דיפה בעינן ולא חיישינן למתקיים : כלאים בחברו · כגון שעורים וחטים והדומה להן אין תורמין מזה על זה · פי' דבעינן תן חלב לזה ותן חלב לזה : ואם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה' כדר' אילא דא"ר אילא ולא תשאו עליו חטא אם אינו קדוש נשיאות חטא למה אלא מכה שהוא בנשיאת עון את יורע מה שעשה עשוי (יבמות פ"ט.): חוץ מן הזונין · פי' החטים והזונין אחד ואינן כלאים זה בזה ואם תרם מן הזונין על החטים לא עשה כלום שהזונין אינו אוכל אדם · תניא רבי ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו תורמין מן היין על החומץ אבל לא מן החומץ על היין ואם עבר ותרם תרומתו תרומה רבי אומר יין וחומץ ב' מינין הן ואין תורמין מזה על זה : הקישות והמלפפון מין אחד וכו' · פי' ר' יהודה כדעתיה ורבנן כדעתייהו דתנינן הקישות והמלפפון אינן כלאים זה בזה רבי יהודה אומר כלאים :

פרק ג א ב התורם חבית של יין ונמצאת אותה דתרומה חומץ אם יודע שחומץ היתה עד שלא תרמה אינה תרומה א"ר יוחנן מתני' מני ר' היא דאמר יין וחומץ ב' מינין הן ודלא כר' ישמעאל בר' יוסי וא"ר יוחנן הלכה כר' ואקשי' ותו למה לי הא קיימא לן הלכה כרבי מחבירו ופריק איצטריך משום דתני לה ר' ישמעאל בר' יוסי משם אביו וקיימא לן הלכה כר' יוסי מחבירו משום הכי איצטריך למימר הלכה כר' : ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה דאיהו שפיר תרם ומוליה דכהן גרס: אם ספק · פי' אם ספק מקודם החמיצה ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה ויחזור ויתרום פעם ב' כיצד עושה נותן שניהן לכהן והכהן נותן לו דמי גדולה והואיל וכן הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה ובפירוש אמר לקמן נפלה אחת מהן לתוך החולין אינה מדמעת נפלה שניה למקום אחר אינה מדמעת אבל נפלו שניהן למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן · פי' כי כשיעור הגדולה והיא הראשונה נותן ממנה דמיו וכהולין היא ושיעור הקטנה תרומה כגון שהיו לו ג' לוגין יין בראשונה ותרם לוג אחד מג' ובשניה תרם פחות מלוג עתה אם נפלו שניהן למקום אחד לוג פחותין מדמעת אבל אם נפלו לק' לוגין פחותין עולין ואע"פ שהן ב' לוגין א"כ אין תרומה אלא שיעור לוג פחות מעט : ג השותפין שתרמו זה אחר זה וכו' · במאי עסיק' אי במומחין מאי טעמא דר' עקיבא אי בשאינן מומחין מאי טעמא דרבנן ופריק הכא במאי עסקינן בסתם ר' עקיבא סבר סתמא לאו מומחין הן לפיכך תרומת שניהן תרומה דדילמא שניהן לא תרמו אלא כשיעור

ועל כרקדגירסא דהתם משובשת (ולפי)[דלפי]מה שפירשתי הוה ליה למימר מתני' לא כר' אליעזר ולא כר' עקיבא:ד בר"א הא דפליגי לעיל דלר' עקיבא תרומת שניהן תרומה בשלא דבר כלו' שלא נטל רשות מחברו לתרום שלא תרם מדעתו : אבל הרשה · לתרום לבן ביתו או לעבדו ושפחתו : ביטל · כגון שמינה שליח לתרום והלך לו ואח"כ ביטל שליחותו : אם עד שלא תרם ביטל· ירושלמי (שם) פריך ולית הדא פליגא על דריש לקיש דאמר אין אדם מבטל שליחותו בדברים ופלוגתייהו בריש האומר (דף נט·) בקדושין גבי נתנה רשות לשלוחה לקדשה וחזרה בה רבי יוחנן אמר חוזרת אתי דבור ומבטל דבור ריש לקיש אמר אינה חוזרת ולא אתי דבור ומבטל דבור ומשני תיפתר תורה אור

יוסי אומר [א]אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה: ד בר"א בשלא דבר אבל הרשה את בן ביתו או את עבדו או את שפחתו לתרום תרומתו תרומה [ב]בטל(א) אם עד שלא תרם בטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם בטל תרומתו תרומה [ג]הפועלים אין להם רשות לתרום חוץ מן הדרוכות שהן מטמאין את הגת מיד: ה האומר(ג) תרומת הכרי זה בתוכו ומעשרותיו בתוכו תרומת מעשר זה בתוכו רבי שמעון אומר קרא שם וחכמים אומרים [ד]עד שיאמר בצפונו או בדרומו רבי אלעזר חסמא אומר האומר תרומת הכרי ממנו עליו קרא שם ר"א בן יעקב אומר האומר עשור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו קרא שם: ו [ה]המקדים(ג) תרומה לבכורים מעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון אע"פ שהוא עובר בלא תעשה מה שעשה עשוי שנאמר (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר: ז ומנין שיקדמו הבכורים לתרומה זה קרוי תרומה וראשית וזה קרוי תרומה וראשית [ו]אלא יקדמו בכורים שהן בכורים לכל ותרומה לראשון שהיא ראשית ומעשר ראשון לשני שיש בו ראשית: ח [ז]המתכוין(ד) לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה [ח]עולה ואמר שלמים שלמים ואמר עולה שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה שאיני נהנה לזה ואמר לזה לא אמר כלום עד שיהו פיו ולבו שוין: ט [ט]הנכרי(ה) והכותי תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר והקדשן הקדש רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי [י]וחכמים אומרים יש לו תרומת(י) הנכרי מדמעת וחייבין עליה חומש ורבי שמעון פוטר:

פרק רביעי

א המפריש [כ]מקצת תרומה [ל]ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא *)למקום אחר ר' מאיר אומר אף מוציא הוא

*) נ"א ממקום עי' תוי"ט שכ"ה גירסת הרמב"ם

כחכמים וכמו שיבאר ר' יוסי אם הוא מפרש: ד הרשה את בן ביתו · ענינו שנתן רשות לשמשו: בטל. הוא שביטל לשלוחו משליחותו ובתנאי שיהיה אותו השליח עובר על דעתו כגון שלוהו לתרום בדרך הדמיון למזרחו של כרי והוא תרם למערבו אבל אם לא עבר על דעתו מה שעשה עשוי אע"פ שבטל כי העיקר אצלנו אין אדם מבטל שליחותו בדבור: ודרוכות·הם דורכי הענבים בגתות ואין רשאים לטמא הגת כשמתחילים לדרוך מפני שיהיה מוכשר לטומאה וכיון שסכר אותם לדרוך ומסר להם גתו הנה הניחם במקומו וקבל עליו מעשיהם: ה האומר קרא שם אומר שהוא חייב להוציא מאותו הכרי כל החוקים שזכר ואומר לא קרא שם אומר שהוא כמות שהיה קודם שיאמר דבר ועליו להוציא ממקום אחר כל החק שהוא חייב בו ולא יוציא מאותו הכרי דבר והלכה כחכמים בלבד: ו מזה הפסוק הביא ראיה על מאמרם עובר בלא העשה כי הם אומרים כי מה שאמר הכתוב לא תאחר ר"ל לא תאחר ממלאתך ודמעך מי שהוא ראוי להקדימו ואח"כ הביאו ראיה שראוי להקדים אלו החקים קצתם על קצתם: ז קרא הש"י את התרומה ראשית באמרו (דברים יח) ראשית דגנך תירושך ויצהרך וקרא"ה תרומה באמרו (במדבר יח) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי וקרא הבכורים ראשית באמרו (דברים כו) ולקחת מראשית כל פרי האדמה וקראם תרומה באמרו (שם יב) והבאתם שמה וגו' ונאמר ותרומת ידך ואמר בספרי ותרומת ידך אלו הבכורים והראיה שנאמר על הבכורי' אמרם כי השם יתברך מנה בזה הפסוק הדברים שהם טעונין הבאת מקום ולא נמצא מהם מן התרומות דבר שיהי' טעון להביאו לירושלים אלא הבכורים שדבר לשון הכתוב בו: ואמרם כי מעשר ראשון יש בו ראשית ר"ל תרומת מעשר שבו אמר הש"ת במעשר *ראשית והרמותם ממנו תרומת ה' וכבר בארו כי התרומה נקראת ראשית: ח כל זה מבואר והעיקר אצלנו גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו: ט הנכרים אע"פ שאינן חייבין במצות אם עשו מהם שום דבר יש להם קצת שכר וזהו מן העיקר שלנו וכיון שהם משתתפין עמנו בשכר מעשיהן במצות קיימין כאשר תראה והלכה כחכמים:

א המפריש מקצת תרומה ומעשרות הוא שיוציא מאותן הפירות קצת התרומה שהן חייבות בהן או קצת מן המעשרו' אמרו בכאן כי אותו הקצת אינה תרומה ולא מעשרות אבל הוא טבל כמו שהיה וכאילו לקח קצת אותן הפירות והפרישן אבל מוציא מאותו הקצת החק שהוא חייב בו ואם

כגון שאמר לו לך וקבע בצפון והלך וקבע בדרום כלומר שאמר לשלוחו לתרום מצפון הכרי ושינה ותרם מהדרום דכי האי גוונא אף על גב דליכא קפידא יכול לבטל דבור ובריש האומר משני רבא הכא במאי עסקינן שקדם בעל הבית ותרם את כריו דהוה ליה מעשה ושמא הכי נמי הוה בעי למימר בירושלמי : חוץ מן הדרוכות · בעלים עם הארץ שהכירו פועלים חברים לדרוך בענבים כדי להפרים תרומה בטהרה ורשאין לתרום עד שלא יגעו בו הבעלים ויטמאו הגת ובירושלמי (הל' ג) א"ר יוחנן כיון שהלכו בהן שתי וערב מטמאין את הבור מיד כלומר שעד אותו זמן נזהרין הבעלים ליגע אבל משם ואילך אין נזהרין דסבורין שכבר הפרישו תרומה הלכך אם הלכו שתי וערב והניחוהו יתושו שמא נגעו בו הבעלים ובירושל' תני מאימתי תורמין את הענבים משהלכו בו שתי וערב כלומר לא שיתרמו מן היין שבבור על הענבים דהא אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא נוקחין מן היין שבבור מיד כשיעור תרומת הכל שאם יבאו בעלים ויטמאו קודם שיגמור אין להם יין לפרוש על הכל בטהרה: ה רבי שמעון אומר קרא שם·אע"ג דכתי' ראשית שיריה ניכרין הא אמרינן בפ' בכל מערבין(ד' לז:) שאני הכא דאיכא סביביו דבתוכו משמע באמצעיתו של כרי תהא תרומה ובירושלמי (הל' ג) אמרו רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אתיא דר"ש כב"ש כמו דב"ש אומר קדשו מדומעין כן ר"ש אומר קדשו מדומעין ועד כדון באומר לתוכו [אומר בו] מאי כשמעינן מן הדא מעשר שני שבחפץ זה מחולל על מעות הללו לא קראו לו שם ר"ש אומר קרא לו שם וחכ"א לא עשה כלום עד שיאמר בצפונו או בדרומו הדא אמר הוא בתוכו הוא בו פי' מלתא דב"ש שקדשו מדומעין היינו הא דתנן בריש מכילתין (פ"א מ"ד) ב"ש אומרים תרומת עלמן יש בהן שבחפץ זה היינו כאילו אמר בו : עד שיאמר בצפונו· אע"ג דפרשינן דבתוכו משמע באמצעיתו לא חשיב מסוים עד שיאמר בצפונו ואמרינן בירושלמי (שם) דברי חכמים ר' זירא בשם ר' אבדימא בשם ריש לקיש ונחשב לכם תרומתכם והרמותם מה המחשב במסוים אף התורם במסויים ולכאורה איפכא גרסינן מה התורם במסוים אף המחשב במסוים ופליגא סוגיא דירושלמי אההיא דפרק בכל מערבין דקאמר שאני התם דאיכא סביביו וסבירא ליה פאילך שינוי' דהתם דלא חיים אבל מ"מ קשה [דהיכי הוה א] מביא הך דמעשר שני שבחפץ זה דמועיל לרבי שמעון *דברייתא דמעשר שני דוחק גדול לומר דשבחפץ זה משמע באמצעיתו ויש לומר דלא בעי שיריה ניכרין אלא בתרומה דכתיב ראשית הלכך גבי מעשר שני מהני כי אמר שבחפץ זה: תרומת הכרי ממנו עליו קרא שם רבי אלעזר חסמא לא בעי שיריה ניכרין אי נמי אתא רבי אלעזר חסמא למימר דתרומה דוקא לא בעינן מקום מסוים אבל במעשר בעינן מקום מסוים ואתא ר' אליעזר בן יעקב למימר דתרומת מעשר זה בתוכו לא מהני כל זמן שלא הופרש המעשר אבל אם הפריש קרא שם: ו ז אע"פ שהוא עובר בלא תעשה· בריש תמורה (דף ה:) דרשינן מלאתך (שמות כב) אלו בכורים ודמעך זו תרומה והוי *בכלל דמעך לא תאחר ומעשר ראשון נמי יש בו תרומת מעשר: מה שעשה עשוי · בירושלמי (שם) א"ר חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר' חנינא מן מה שעובר בלא תעשה את יודע מה שעשה עשוי ולוקה והיינו דפ"ק דתמורה (דף ד:) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאי סלקא דעתך לא מהני אמאי לקי ורבא אמר לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אמימרא דרחמנא והתם פריך ממתני' לרבא ומשני שאני התם דאמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו : וזה קרוי תרומה וראשית· בכורים דאמרי' ותרומת ידך (דברים יב) אלו בכורים בפ' הערל (דף עג:) וכתיב ראשית בכורי אדמתך (שמות כג) וכן תרומה קרויה תרומה וקרויה ראשית דכתי' ראשית דגנך (דברים יח) : שהן בכורים לכל לשון בכורים דריש מלקרינהו בכורים על שלא נלמוו על התרומה : שיש בה ראשית·דבמעשר ראשון יש בו תרומת מעשר והתרומה קרויה ראשית דין שיקדום ראשון לשני : ח לא אמר כלום· בירושלמי (שם) א"ר ירמיה הא דתנן בנזיר (דף ל:) ב"ש אומרים הקדש טעות הקדש בה לומר חולין ואמר עולה קדשה ומתני' דלא כב"ש ורבי יוסי אמר במתכוין להקדיש אנן קיימין אלא שטעה מחמת דבר אחר והלא מתני' לדברי הכל כלומר דוקא התם כשאמר שור שחור שילא מביתי ראשון יהא הקדש ויצא לבן הוי הקדש לב"ש לפי שהיה מתכוין להקדיש הראשון אלא דלכסבור שילא ראשון שחור ויצא לבן ובפרק תמיד נשחט (דף סג·) פריך אביי ממתני' דהכא לרבה* דאמר התם דסבר רבי מאיר לא בעינן פיו ולבו שוין דהתם מתני' רבי מאיר ובעינן פיו ולבו שוין דכתיב (שם כג) מוצא שפתיך וכתיב (ויקרא ה) לבטא בשפתים וכתיב (שמות לה) כל נדיב לב בעינן גומר בלבו ומבטא בשפתיו ולבו מכחישין זה את זה אבל לא מכחשי זא"ז מהני בתרומה וקדשים כלדרשינן בפרק שבועות שתים (דף כו:) *שאני גומר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו : ט תרומתן תרומה · בפ"ב דקדושין (דף מא:) ובפ' ב' דגיטין (דף כג:) מייתי לה ואע"ג דליתא בתרומה דנפשיה אין נעשה שליח לתרום בשליחות כדתנן בריש מכילתין (פ"א מ"א) אפילו ברשות אין תרומתן תרומה : והקדשן הקדש · בזבחים בס"פ ב"ש (דף מה·) פליגי רבי יוסי ורבי שמעון אם חייבין על הקדשן משום פיגול ונותר וטמא : אין לנכרי כרם רבעי · משמע דסבר רבי יהודה יש לנכרי קנין בארץ ישראל וקשה דבמנחות פ' רבי ישמעאל (דף סו:) שמעינן ליה לרבי יהודה דאמר תורמין משל כל על של כל משל נכרי על של ישראל ומשל ישראל על של נכרי וי"ל דלא פטר רבי יהודה הכא אלא בסוריא כדתניא (תוספתא ספ"ב דתרומות) אבל הערלה וכלאי הכרם שוין בנכרי בארץ ישראל בסוריא בחוצה לארץ *אלא שר' יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא וחכ"א יש לו : תרומת הנכרי מדמעת · אם נפלה לפחות ממאה : וחייב עליה חומש · זר האוכלה : ורבי שמעון פוטר · קסבר דליתי בתרומה דנפשיה כדאמרינן בריש האיש מקדש ותימה דבמנחות פ' רבי ישמעאל (שם) מסקינן אליבא דרבי שמעון דאמר מירוח הנכרי פוטר דתרומתו בארץ אסורה לזרים ומדמעת מדרבנן וי"ל דרבי שמעון פוטר אחומש פליג אבל מודה למדמעת :

א המפריש מקצת תרומה ומעשרות · כגון שהיה לו ק' סאין טבל והוציא מהן סאה תרומה ובדעתו עדיין להפריש את האחר חוזר ומוציא ממנו מאותו הכרי עצמו עד שישלים שני סאין כשיעור התרומה דטבל הוא שעולה בידו ולא מה שכבר מתוקן : אבל לא למקום אחר · דאם יש לו ק' סאין אחרים של טבל אין יכול להפריש עליהן מאלו שהוציא מקצתן תרומתו דלגבי אחריני תלינן דילמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן ולא מן הטבל שבו (א) : ור' מאיר שרי אף למקום אחר ובירו' (הל' א) פליגי דאמרינן מתניתין בהפריש ובדעתו להפריש ר' *שמעון בשם ר' זירא מתני' בסתם:ירו' (שם) מה בין מוציא ממנו עליו למוציא ממנו על מקום אחר בשעה שמוציא ממנו עליו כל הטבל עולה בידו בשעה שמוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה עלה בידו וקשיא נטל להוציא ממנו עליו כל הטבל עלה בידו נמלך להוציא ממנו על מקום אחר מזה ומזה עלה בידו נמלך להוציא ממנו

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ד מה' תרומות הל' ח' טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף לה:
ד ב מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף לו:
ה ג מיי' שם הל' יג:
ו ד מיי' פ"ג שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף כב:
ז ה מיי' שם הלכה כג טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף כז:
ח ו מיי' שם:
ט ז מיי' פ"ד שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף מה:
י ח מיי' פ"ד מהל' מעשה קרבנות הלכה יב:
יא ט מיי' פ"ד מהל' תרומות הלכ' טו:
יב י מיי' פ"י מהל' מ"ש ונטע רבעי הלכה י:
א כ מיי' פ"ג מהל' תרומות הלכה ז:
ב ל מיי' פ"א מהל' מעשר הלכה טו טוש"ע שם סעיף פז:

פירוש הרא"ש

פ"ד (א) והיינו טעמא דכשאדם תורם כרי או מפרש להוציא על כל התרומה בבת אחת אלא מרים וחוזר ומרים לכך אפילו הפסיק בינתיים יום או יומים אין לחוש דמה לי הפסק מועט ומה לי הפסק מרובה אבל כיון שמקצתו מתוקן יש לחוש להפרים על טבל גמור ור"מ לא מפליג:

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ה בר"ש דהיכי הוה מביא· צ"ל מבין:

צ"ל בברייתא

תרומת מעשר

לפנינו הגי' רבה

צ"ל דמהני

[אין להם]

לפנינו הגי' שמואל

מסורת הש"ס

א) קדושין דף מא: גטי' דף כג: ב) עירובין דף לז: ג) תמורה דף ה: ד) פסחים דף סג· ה) קדושין דף מא: וגיטין דף כג· ו) קדושין דף מא:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

כשיעור ורבנן אמרי סתמא אצל תרומה מומחין והראשון תרם כשיעור לפיכך תרומת שני אינה תרומה : ור' יוסי אומר אם תרם הא' כשיעור·פי' כשיעור תורה אחד מנ' אין תרומת הב' תרומה ואם לאו תרומת השני תרומה : ד חוץ מן הדרוכות· פי' הפועלין ההבירין שדורכין בגת ענבין רשאין לתרום מיד עד שלא יטמאו הגת עמי הארץ שהשכירום שיעלו התרומה בטהרה דאר"י הדרוכות כיון שהלכו בהן שתי וערב מטמאין את הגת מיד כלומר עד אותו הזמן נשמרין הבעלין מליגע בגת מאז ואילך אינן נשמרין הלכך אם דרכו והניחוהו יבואו הבעלין ויגעו בה שסוברין כי כבר הפרישו התרומה ומגע עם הארץ מטמא · אבל אי אתי וחזי לה שאינה דרוכה לא נגע בה דמשום הכי אגרינהו לאפרושי תרומה בטהרה ועיין בתוס' בקודש: ה האומר תרומת הכרי זה בתוכו ומעשרותיו בתוכו ותרומת מעשר בתוכו קרא שם דברי ר' שמעון כלומר קדוש : רבי אלעזר חסמא אומר האומר תרומת הכרי הזה ממנו עליו קרא שם · ויש לפרש דבתרומה שוין ר' אלעזר ור' שמעון ובמעשרות פליגי דאליבא דר' שמעון לא קרא השם אלא אם אמר מעשרותיו בתוכו · ויש לומר דבתרומה נמי פליגי דרבי אלעזר חסמא סבר אע"ג דלא אמר בתוכו דשיירים נכרין א"כ אמר ממנו עליו תרומה הוא ולא בעי שיהו שיריה נכרין : ר' אליעזר בן יעקב אומר וכו' פי' אע"ג שהחכמים אומרים עד שיאמר בצפונו או בדרומו הני מילי דקאי המעשר בתוך הכרי אבל כשפירש המעשר מן הכרי ואומר עשור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו קרא שם : ו המקדים תרומה לבכורים וכו' אמר רב חמא בר עוקבא בש"ר יוסי בן חנינה מן מה שעובר את יודע מה שעשה עשוי : ומנין שיקדימו הבכורין לתרומה זה קרוי תרומה וראשית דכתיב ותרומת ידך אלו הבכורין וכתיב ראשית בכורי אדמתך ותרומה נמי קרויה תרומה וקרויה ראשית דכתיב ראשית דגנך תירוש ויצהר: אלא יקדמו הבכורים שהן בבכורין לכל פי' דין בכורין הקדים בתורה לכל שבפרשת כי תשא הזהיר בבכורין פ"א הבכורין קודמין לכל דת"ר כיצד מפרישין את הבכורין הואה תאנה שבכרה וכו': מעשר ראשון לשני שיש בו ראשית · פי' במעשר ראשון יש בו תרומת מעשר שקרויה תרומת ה' והיא קרויה ראשית כתרומה : ט הנכרי והכותי תרומתן וכו' · אם תרמו או הקדישו: רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי פי' מסתברא בנכרי שקנה בארץ ישראל עסקי' ר' יהודה סבר יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מכרם רבעי : וחכמים אומרים יש לו · פי' יש לו לנכרי כרם רבעי דסברי אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיעו מכרם רבעי חכמים היינו ר' מאיר ובדמאי תנינן מעשרין משל נכרי על של ישראל וכו' וגרסי' בת בהא פליגי ר"מ סבר אין קנין לנכרי בא"י להפקיעו מיד מעשר ור' יהודה ור' שמעון סברי יש קנין הכא נמי בהא סברא פליגי : וחייבין עליה חומש · פי' האוכלה בשוגג משלם קרן וחומש : ורבי שמעון פוטר · פי' אינה מדמעת ואין משלם עליה חומש · א"ר זירא א"ר יוחנן בזו ובזו מחלוקת ואקשי' פוטר מיבלו דבר תורה בתרומתו ואת אמר דר' שמעון אומר אינה מדמעת ועביד לה כחולין ותריץ הא לא קשיא דר' שמעון מרמי תרומתו לקדשיו מה קדשיו תורה אף תרומה תורה ואפ"ה ר' שמעון פוטר דתנן בזבחים (פ"ה) קדשי נכרים אין חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא והשוחטן בחוץ פטור דברי ר' שמעון ר' יוסי מחייב : פ"ד א רבי מאיר אומר אף מוציא הוא למקום אחר תרומה ומעשרות ·

מסורת הש"ס

א) חולין פי"א דף קלז: ב) קדושין פ"ב דף מא· כתובות פרק י"א דף נט: בכורות פ"ט דף סא:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ואם תאמר אתי למעבדינן תרומה ולפוטרן מן המעשר לא חיישינן להא דהא המרב' בתרומ' עושה אותן תרומה ופוטרן מן המעשר אף הכא כן וצריכא עיונא : ב מי שהיו פירותיו במגורה וכו'. פירוש במקום העשוי להכניס שם הפירות שמו מגורה ובלעז למנדרו : ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני · פי' בסתם ולא פירש כי זו מעשר ראשון וזו מעשר עני וראה הפועל בעיניו אע"פ שאינו מאמין לבעל הבית הנה יכול לאכול ח' סאין בלא כלום ספיקא דאפי' אם היו טבולין לראשון ולשני ממה נפשך ח' סאין מתוקנין ויותר דודאי מה שנתן לשם מעשר הפרישו : וחכמים אומרים איסור לשם הבקר בעלמא יהב להו ואינו יכול לאכול אם אינו מפריש לפי חשבון מה שאוכל כדתנן התם פועל שאינו מאמין לבעל הבית וכו' והכי גרסי' בירושל' א"ר אלעזר וכו' כלומר עשו המשנה הזה כפועל כלומ' בפועל· אקמות . פ"א נתן סאה לבן לוי וסאה לעני ובן לוי מדדה ולא מצאה שלימה יש לומר שהיא סאה שהפריש ואבדה חימנו לפיכך מפריש עיד ח' סאין ואוכלן דברי רבי מאיר דנאמן בעל הבית וחכמים אומרים הואיל ואבדה מהמדה אינו נאמן לומר אני סאה נתתי לו אלא אם נמצא עתה ביד לוי חצי סאה מפריש ה' סאין עליה ואוכלן ולא יותר וצריכה עיונא' גרסי' א"ר אלעזר בש"ר אושעיא עשו אותה כפועל שאינו מאמין לבעל הבית פשיטא מיהא נשרפו הפירות התרומה במיבלה נשרפה התרומה לכשיאכלו הפירות התרומה קרשה למפרע.פ"א נתן סאה לבן לוי וכו' פי' סתם והלכו להם וליתנהו ר' מאיר סבר אע"ג דליתנהו יכול לומר מה שנתתי לפלוני יהא מעשר ומפריש עליהן ח' סאין ואוכלן ולא חיישינן שמא נאבדו או שמא נשרפו ורבנן סברי חיישינן שמא נאבדו או שמא נשרפו הלכך מטרה זו אצלו עשו אותה כפועל שאינו מאמין לבעה"ב והרי הוא כמותו שצריך להפריש תרומת המעשר לפי חשבון אותה הסאה שנתן ואז יאכל ח' סאין יזהו פי' עשו אותה כפועל שאינו מאמין לבעה"ב ויותר נראה

עליו כל הטבל עלה בידו : ב במגורה. אוצר תבואה (ב) : ונתן סאה לבן לוי. בירושלמי (הל' ב) א"ר אליעזר בשם ר' אושעיא בר' יוסי עשו אותה כפועל שאינו מאמינו לבעה"ב והשתא מיירי כגון שראה פועל את בעל הבית נותן ממגורתו *לבן לוי סתם ושאל לעני סתם ואמר ר"מ דאותו פועל יכול לאכול מן המגורה ח' סאין דסתם בתורת מעשר ראשון נתן ללוי ובתורת מעשר עני נתן לעני והרי יש כאן ח' סאין מתוקנים ומעט יותר ואע"פ שלא ראהו מפריש תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ על התרומה וחכמים אומרים אינו מפריש כ"א לפי חשבון מה שהפועל אוכל מפרים כדתנן בפ' ז' דדמאי (משנה ג) גבי פועל שאין מאמין לבעל הבית וזה הלשון

ממקום אחר תרומה ומעשרות : ב מי שהיו פירותיו במגורה ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני מפריש עוד שמנה סאין ואוכלן דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מפריש אלא לפי חשבון : ג שיעור א) תרומה עין יפה אחת מארבעים ב"ש אומרים משלשים והבינונית מחמשים והרעה מששים תרם ועלה בידו אחד מששים תרומה ואינו צרי' לתרום חזר והוסיף חייב במעשרות עלה בידו מששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד במדה ובמשקל ובמנין ר' יהודה אומר אף שלא מן המוקף : ד האומר ב) לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו של בע"ה אם אינו יודע דעתו של בע"ה תורם בבינונית אחת מנ' פיחות עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה אם נתכוון להוסיף אפי' אחת אין תרומתו תרומה : ה המרבה בתרומה רבי אליעזר אומר אחד מעשרה

ירושלמי אחד

ירושלמי אחד

ואם הפריש מקצת מעשרות יוציא ממנו המעשר שחייב לאותו קצת ואין לו להוציא על אותו קצת שהוציא תרומה ומעשרות ממקום אחר כמו שהוא מותר לעשותו בטבל כיון שזה שהוציא הוציאו לדעת שהוא מקצת תרומה ומעשרות ור"מ מתיר שיוציא עליו ממקום אחר ואין הפרש אלו בין מוציא קצת תרומה ומעשרות או שאר הטבלים ואין הלכה כרבי מאיר : ב הכוונה בזו המשנה כי כשנתן סאה לבן לוי שהוא המעשר הראוי לעשר סאין ונתן אחר כן סאה לעני והוא הראוי לעשר סאין שיכול להוציא שמונה סאין ולאכלן לפי שכבר הוציא חקם הראוי שם וכאלו היו עשר סאי' והוא הוציא מהם סאה למעשר ראשון וסאה למעשר *שני וכל זה שלא ידע אם אותה סאה שנתן ללוי ואותה סאה שנתן לעני הם כולם קיימים עד שיפרים עליהם או נאכל קצתם ונשאר קצת ואמרס סאה לעני הוא בקירוב החשבון אבל בדיוק החשבון אינו טעון לתת לעני אלא תשע עשיריות מהסאה ויפרים ג"כ אותן שמונה סאין ועשירית סאה וזה מבואר: וחכ"א אינו מפריש אלא לפי חשבון . ר"ל כשיעור מה שנשאר מן הסאה שנותן אם נשאר חציה יפרים עליו ד' סאין ואם נשאר רביעית' יוציא עליה שתי סאין ועל זה הסדר והלכה כחכמים : ג עין יפה' פי' נדבת לב ועין רעה הפך כלומר כילות וכמו מה שאמרו ב"ש עין יפה אחד משלשים כמו כן אמרו בינונית מארבעים ורעה מחמשים ואמרו תרומה תרי ממאה : ואמרו חזר והוסיף חייב במעשרות.ענינו כי התרומה אינה חייבת במעשרות ומה שנשאר אחר הוצאת התרומה הוא חייב במעשרות בלי ספק ולפיכך אם הוסיף על התרומה הראשונה יתחייב להוציא מאותו הוספה מעשרות ואז יאכלנה הכהן : ואמרס כמות שהוא למוד . ענינו שמותר לו להוציא התרומה שניה שהיא תוספת תרומה כמו שמנהגו לשער זרעו במדה או במנין או במשקל וזה אסור לעשות בתחלה כמו שאמרו אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין : ורבי יהודה אומר שמותר לו להוציא ממנו תוספת תרומה שלא מן המוקף ר"ל ממקום אחר וזה אסור לעשותו לכתחלה ר"ל שיוציא אדם תרומה ממקום אחד על הפירות שהם במקום אחר אבל יוציא התרומה מן המוקף רלה לומר ממה שהוא תוך הקף מקום אחד ומן הדברים שנשנו אלנו פעמים לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואין הלכה כרבי יהודה : ד פיחות עשרה. ענינו שיוציא אחת מששים והוסיף עשרה שיוציא אחת מארבעים : אם נתכוין להוסיף אפילו אחת . ענינו שיתכוין להוציא אחת מארבעים והטעה שמחייב זה תוספת בתרומה ומתכוין לאחת מחמשים שהיא בינונית אם הוסיף בשיעור התרומה כשיעור הנזכר או פחותא] בלא כוונה מה שעשה עשוי ותרומתו תרומה ואם נתכוין להוסיף בשיעור תרומה ואפילו דבר מועט אין תרומתו תרומה ומעשיו אין להם קיום : ה כשהוציא התרומה יותר מן השיעור הנזכר אומר ר' אליעזר כי הוא אפי' הוציא מעשר הזרע התרומה שהוא מותר ודינו

אינו מיושב על פי זה דהוה ליה למימר מפריש לפי חשבון לכך נראה דמפריש דחכמים אבעל הבית קאי כמו מפריש דרבי מאיר ובהא פליגי דרבי מאיר סבר דיכול פועל לאכול כמה סעודות אגל בעל הבית על שיכלו ח' סאין ורבנן סברי דלא הפרים בעל הבית אלא לפי חשבון סעודה זו · בשביל הפועל שסועד אצלו והשאר מתנה בעלמא דיהיב ללוי ולעני ועוד יש לפרש דמיירי כגון שנתן סאה ללוי ולעני והלכו הלוי והעני ומלדום ונמלאו חסרין דרבי מאיר סבר מהמנינן ליה לבעל הבית שהפרים ב' סאין שלימין ונאבד מה שחסר או אכלוהו עכברים ורבנן סברי דלפי חשבון הנמלא מהימן ותו לא ועוד יש לפרש דמיירי כגון שהלכו להן הלוי והעני וסבר רבי מאיר דמפרים עליהן ח' סאין ואוכל בחזקת שאותן ב' סאין קיימין ורבנן אסרי ואין הירושלמי מתיישב לפי זה ומשמע דמיירי כגון דאמר בעל הבית הרי זה מעשר על מה שנאכל דגרסי' בירושלמי (הל' ב) פשיטא הדא מלתא נשרפו הפירות התרומה בטילה כלומ' נשרפו הפירות של מגורה ותרומה לאו דוקא דמתני' במעשר איירי אמעשרות קאמר שהן בטיבלן נשרפה התרומה כלומר נשרפו המעשרות לכשיאכלו הפירות קדשה התרומה למפרע *וכל זה יש לייסב ב' לשונות ראשונים שפירשתי : ג ירושלמי (הל' ג') כתיב (יחזקאל מה) ששית האיפה מחומר החטים וששיתם האיפה מחומר שעורים יכול יתרום בחטים אחד מששים ובשעורים אחד משלשים ת"ל וכל תרומה שיהו כל תרומות שוות שמואל אמר תן ששית על וששיתם ונמלאת תורם אחד מארבעים בינונים אחד מחמשים אמר רבי לוי כתיב (במדבר לא) וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל שאתה אוחז הרי הוא כזה מה זה אחד מחמשים אף מה שתאחוז ממקום אחר אחד מחמשים והרעה אחד מששים דכתי' (יחזקאל מה) *ששית האיפה מחומר החטים ב"ש אומרים אחד מל' וששית האיפה מחומר השעורים בינונית אחד ממ' מן הדא דשמואל והרעה אחד מנ' מן הדא דר' לוי פירוש ששית האיפה קרא וריש' דקרא זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מהומר החטים וששיתם מחומר השעורים וחומר הוא כור ל' סאה ואיפה שלשה סאין נמלא דששית האיפה חצי סאה מכור של חטין דהיינו אחד מס' והיא עין רעה לב"ה ועין יפה דורש שמואל משום דכתיב וששיתם דששיתם משמע ב' ששיות וכשאתה נותן זה על זה ובאת לגרף ההומרים והששיות הרי ג' ששיות מנ' הומרין דהיינו סאה וחצי מס' סאין והוא אחד מארבעים לעין יפה ובינונים אחד מנ' מקרא דר' לוי וב"ש מוקמי וששיתם ב' ששיות מחומר דהיינו כסה משלשים סאין לעין יפה ובינונית אחד מארבעים ודרשה דשמואל דתן ששית על וששיתם ועין רעה אחד מנ' מקרא דרבי לוי והא דתני מתני' והבינונית מחמשים והרעה מס' לאו מדברי ב"ש אלא לתנא קמא ומעין יפה לדברי ב"ש אתה למד לדברי' עין רעה ובינונית אע"ג דלא תני ליה במתני' : ועלה בידו אחד מס'·כגון שתרם באומד ומלא באומד שלו אחד מששים והוא עין רעה : חזר והוסיף חייב במעשרות · דכבר נפטר ואין שם תרומה אל על מה שהוסיף : עלה בידו אחד מס"א · כגון שהיו בכרי ס"א סאין ועלה בידו סאה אחת אותה סאה תרומה ויחזור ויתרום כמו שהוא למוד דאם הוא רגיל לתרום אחד מחמשים נמלאו דנשארו עדיין י"א סאה שלא נתרמו : במדה במשקל · כלומר אותו מותר שהוא תורם מותר לתרום במדה במשקל במנין דלא אמרו לתרום מאומד אלא בתחלת תרומה אבל מוקף ודאי צריך ורבי יהודה סבר דאף מוקף לא צריך אלא בתחלה : ד האומר לשלוחו לא ותרום · בפ"ב דקדושין (דף מא:) נפקא לן דשלוחו של אדם כמותו מדכתיב (במדבר יח) תרימו גם אתם לרבות שלוחכם :· כדעתו של בעל הבית· לפי שיש תורם בעין יפה ויש בעין רעה ויש בבינונית: פיחות עשרה· תרם מארבעים או הוסיף עשרה ותרם מששים תרומתו תרומה והא דאמרי' בריש אלו מציאות (דף כב·) כשאמר לו כלך אצל יפות אם נמלאו יפות מהן תרומתו תרומה שאני התם דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה ומיהו פסיק ותני במתני' תרומתו תרומה אפילו אתא בעל הבית ואמר לא ניחא לי וצריך לומר דשאני הכא דתיקון רבנן הך שיעורין כדאמר בפרק אלמנה ניזונית (דף נט:) כיון דאיכא דתורם בעין יפה ואיכא דתורם בעין רעה א"ל נהכי אמדתיך אבל לענין יפות ורעות רובא דעלמא תורמין מן היפות על היפות ומן הרעות על הרעות ודוקא גבי שליח אמרינן פיחות עשרה תרומתו תרומה אבל בעל הבית תניא בפ' אלמנה ניזונית (שם) תרם ועלה בידו אפי' אחד מכ' תרומתו תרומה : ואם נתכוין להוסיף·שהיה יודע דעתו של בעל הבית ובמתכוין *להוסיף אפילו אחד אין תרומתו תרומה ותימא הא דאיבעיא לן בפ' אלמנה ניזונית (נח:) זבין לי ליתכא ואזיל זבין ליה כורא מהו מוסיף על דבריו הוי וליתכא מיהא קני או מעביר על דבריו הוי וליתכא נמי לא קני תיפשוט מהכא דמעביר על דבריו הוי דאי מוסיף על דבריו הוי שיעורא מיהא ליהוי תרומה ומתני' משמע דא"נ תרומה כלל ודכוות' דייק התם האומר לשלוחו תן חתיכה לאורחים כו' ודחי לה התם וי"ל דשאני הכא דאיכא פסידא לבעל הבית דאם הרבה שליח בתרומה אם תימלא לומר דכשיעור הוי תרומה נמלאו חולין מדומעין עם התרומה ואם פיחת נמלא טבלו מדומע עם החולין : ירושלמי (הל' ג) עד כדון כשאמר לו תרום לדעתי היה יודע דעתו של בעל הבית ולא אמר לו לא ותרום לדעתי נשמעינא מן הדא אם אינו יודע דעתו של בעל הבית [מפני שאינו יודע] הא אם יודע אע"פ שלא אמר לו כמי שאמר לו א"ר בון בר כהנא הפוחת אחד מי' תרומה והמוסיף אחד מי' תרומה אבל לא חולין שאין הפחת והתוספת שוין היך עבידא הוה יליף תריס אחד מנ' כד תרם אחד ממ' מפסיד ליה ו' רבעין כד תרס אחד מס' מתגר ליה ד' רבעי' הכא אתמר תרומתו תרומה וכה אתמר אין תרומתו תרומה אמר רבי חנינא כאן במתכוין לפחות כאן במתכוין להוסיף רבי חגי בעי קומי רבי יוסי תמן תנינן (מעילה פ"ו מ"א) אמר לו תן להם חתיכה אחת והוא אומר טלו ב' התיכות והן נטלו ג' כולן מעלו וכאן אתמר הכן א"ל התם מתחיכה ראשונה נסתיימה שליחות בעל הבית ברם הכא על כל חטה וחטה נסתיימה שליחות בעל הבית מה נפק מביניהון היו לפניו ב' כריין אחד נתקן לדעתו ואחד שלא לדעתו עד כדון פי' הא מילתא פשיטא לן דמתני' מתיישבת כשאמר בעל הבית לשליח תרום לדעתי אבל הא מיבעי' לן אי מהני כשאמר לשליח תרום סתם ולא אמר לו תרום לדעתי אי תורם כדעתו של בעל הבית או בבינוני אבל אם לא אמר לו כלל לא תרום פשיטא דלא מהני כדמוכח בריש אלו מציאות(דף כב·) ומדקדק ממתני' אע"ג דלא אמר לדעתיה כמאן דא"ל למי ובתוספ' (שרי) דקתני האומר לשלוהו לא תרום אחד מנ' פיחות י' או הוסיף עשרה תרומתו תרומה האומר לשלוהו סתם אחד מנ' יש לו לתרום הפוחת אחד מי' (או) שפיחת יותר מי' כגון שפיחת י"א ותרם אחד מנ"ס או שהוסיף אחד מי' שהוסיף י"א ותרם אחד מס"א בשניהן תרומתו תרומה אבל לא לענין שיהשב כל השאר חולין מתוקנין שאין תרומתו תרומה אלא לפי חשבון דעתו של בעל הבית ונמלא כשפיחת אחד מי' טבל מעורב עם התרומה וכשמוסיף אחד מי' טבל מעורב עם החולין ואינו יודע דעתו דבעל הבית קאי ולא אמתכוין להוסיף ולפחות שאין כמו ואין כלומר פחת ותוספה אין שוין למפסיד *בפוחת [יותר] ממה שמשתכר בתוספות דהיכא דרגיל בעל הבית לתרום אחד מנ' ותרם אחד ממ' נמלא' מפסיד אחד ממ' **שנטל מי' סאין שהן ו' רביעין של קב דהיינו קב ומחצה דביו"ד סאין יש ס' קבין טול אחד ממ' הרי קב ומחצה וכשתורם אחד מס' משתכר ד' רבעי' שהרי בעל הבית שתורם אחד מנ' נמלא מגיע לס' סאין סאה וקב וחומש קב אלא דלא חשיב האי חומש בהדי ד' רבעים דמשתכר משום דלאינו מגיע לרובע הכא אתמר תרומתו תרומה מתוך שיטיא דר"ח דמשני כאן במתכוין לפחות כאן במתכוין להוסיף משמע דאיכא משנה או ברייתא בשום מקום מוכחא דשליח הפוחת במתכוין תרומתו תרומה משום הכי קשיא ליה דמתני' קתני גבי מוסיף דאין תרומתו תרומה וס"ד דבין מתני' בין בברייתא נקט חד והוא הדין לאידך ורבי חנינא משני דיש חילוק בין פוחת למוסיף והדבר מגומגם מאד ושמא טעות סופר בירושלמי תמן תנינן בפרק בתרא דמעילה (דף כ) וקשיא לר' חגי דהתם כולם מעלו אפי' בעל הבית אלמא מוסיף על דבריו הוי ולא מעביר והכא קתני אין תרומתו תרומה אלמא מעביר על דבריו הוא וזהו כעין קושיא שהקשיתי לעיל ומשני דגבי מעילה דמשנטלו חתיכה ראשונה נעשה שליחותו של בעל הבית אבל במתני' על כל חטה וחטה נסתיימה שליחות בעל הבית בתמיה והלא כשהוא פוחת או מוסיף הפרשתו בבת אחת עשויה והוה ליה מעביר מה נפיק מביניהן מה נוכל לדמות להיא דמעילה היו לפניו ב' כריין שנטל מן האחד כשיעור דעתו של בעל הבית ומכרי האחר הוסיף שלא לדעתו : ה אחד מעשרה · יכול להרבות תרומה גדולה אבל ריבה יותר לא קדוש בתרומה והרי היתר חולין הטבולים למעשר ומשום דלא

*) נ"ל יותר בפיחת א' **) נ"ל של י' סאין כו'

לנו זה הפירוש האחרון שפירשנו מב' הפירושין הראשונים : ג עלה בידו מששים ואחד . פי' כגון שהיו לו ס"א כורין ועלה בידו כור תרומה חוי ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד. פי' אם היה למוד [אחד] מנ' ליקח עוד

*) (י') סאין פחות ב' קבין ואם היה למוד א' מס' נוטל מכור שלא לקח חצי סאה ואע"פ ששנינו אין תורמין לא במדה ולא במשקל וכו' הני מילי פעם ראשונה אבל עתה במדה במשקל ובמנין אבל מן המוקף בעינן כבראשונה:

ר' יהודה אומר אף לא מן המוקף . אלא נוטל ממקום שרוצה ומשלים כמו שהיה למוד: ד האומר לשלוחו וכו'.מנלן דיכלינן למעויי שליח דכתיב כן תרימו גם אתם הוה ליה לומר אתם מדקאמר גם לרבות שלוחכם:ואינו

יודע דעתו של בעה"ב תורם בבינונית א' מנ': פיחות י' ועשה א' מס' או הוסיף י' ועשה א' ממ' תרומתו תרומה ואינה חולין מאי טעמא שאין הפחת והתוספת שוין · כיצד היה נוהג לתרום א' מנ' כשתרם והוסיף ועשה

א' ממ' נמצא שמפסידו ו' רובעין כיצד ממ' נוטל סאה וי' סאין ששים קבין ולקח מהן קב וחצי קב תרומה נמצא מפסידו ו' רובעין דקב הוי ד' רבעי וחצי קב ב' רבעים הא ו' · וכשפוחת ותרם א' מס' מרויחו ד' רובעין

יותר כמו שליש רובע הרי מצינו שאין הפחת והתוספת שוין הני מילי בשלא נתכוין להוסיף אבל אם ידע דעתו של בעל הבית והוסיף בכונה אפילו אחד אין תרומתן תרומה : ה המרבה בתרומת ר' אליעזר אומר וכו'

*) [נ"ע דאחד מנ' מי"א בכור [שלא לקח מהם תרומה עדיין] היינו מגיע רק ששה סאין ומחצה וחצי קב ועשירית קב · ואולי צ"ל דלוקח עוד ז' סאין פחות ב' קבין ואף דמגיע פחות מעט מנ' קבין מ"מ לתומרא לא דק]

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ז מהל' מעשר הלכה ט : [סמג]

ד ב מיי' פ"ג מהל' תרומות הלכה ב' סמג עשין קלג טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף יט :

ה ג מיי' שם הל' ו:

ו ד מיי' פ"ד שם הלכה ז :

פירוש הרא"ש

(ב) [כדכתיב השיד הזרע במגורה הגי' ב']

הגהות מהר"י לנדא

פרק ד א] פ"ד בר"ם א' פחות י"נ או פיחות :

נ"ל ולפי

ירושלמי שלפנינו הגירסא וששיתם את האיפה מחומר השעורים :

נ"ל הוסיף

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

אפשר* חולין מן התרומה עושה היתר תרומת מעשר כגון אם היו לו ק' סאין של טבל והפריש מהן י"א סאין פחות מעט לתרומה גדולה הרי יש סאה יותר פחות מעט ומפריש עדיין ח' סאין ומעט יותר למעשר ראשון עם סאה המעורב בתרומה דיש כאן בין הכל ט' סאין מעשר ראשון וקורא שם תרומת מעשר למה שמעורב עם תרומה ויתן הכל לכהן ויש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר כדאשכחן בסוף כל הגט (דף לא.) אי נמי כשנטל רשות מן הלוי : מחצה חולין · סבר ר' ישמעאל דיכול להרבות עד מחצה ואמרינן בירושלמי (שם) מאי טעמא ראשית דגנך (דברים יח) דיו לראשית שיהא כדגן ראשית היא תרומה דגן היא השירים:

א) ע"ז סס' : ב) ביצה ס"א דף ג' זבחים פרק מ' דף פג'

ז א מיי' פי"ג מהל' תרומה הלכה ה טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף כא :

ח ב מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף כד :

ט ג מיי' פי"ג שם הלכה ח' ופי"ד הלכה ח ופט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה טז :

י ד מיי' פרק י"ד מהלכות תרומות הלכה ג :

יא ה ו שם הלכה ח :

יב ו שם הלכה ו :

[בירושלמי לפנינו ליתא שאין]

כתרומת מעשר יתר מכאן יעשנה תרומת מעשר *אבל לא למקום אחר ר' ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה רבי טרפון ורע"ק אומרים א) עד שישייר שם חולין : ו בג' פרקים משערים את הכלכלה בבכורות ובסיפות ובאמצע הקיץ ב) המונה משובח המודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן: ז ג) ר' אליעזר אומר תרומה ה) עולה באחד ומאה ר' יהושע אומר במאה ועוד ועוד זה אין לו שיעור רבי יוסי בן משולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדמע : ח רבי יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות לבנות מעלות את השחורות ד) עגולי דבלה הגדולים מעלים את הקטנים והקטנים מעלין את הגדולים העגולים מעלין את המלבנים והמלבנים מעלים את העגולים רבי אליעזר אוסר ורבי עקיבא אומר ה) בידוע מה נפלה אין מעלות זו את זו ובשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו : ט ו) כיצד חמשים תאנים שחורות וחמשים לבנות נפלה שחורה שחורות אסורות והלבנות מותרות נפלה לבנה לבנות אסורות ושחורות מותרות בשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו ובזו ר"א מחמיר ורבי יהושע מיקל : י ובזו ר"א מיקל ור' יהושע מחמיר בדורס ג) ליטרא קציעות על פי הכד ואינו יודע איזוהי רבי אליעזר אומר רואין אותן כאילו הם פרודות והתחתונות מעלות את העליונות רבי יהושע אומר ז) לא תעלה עד שיהיו שם מאה כדים : יא סאה תרומה שנפלה על פי מגורה וקפאה רבי אליעזר אומר אם יש

עד שישייר שם חולין · דקסברי רבי עקיבא ור' טרפון דלא חיישינן אלא שישאר מעט חולין שלא יעשה כל גורנו תרומה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים כדאמרי' בפ' בכל מערבין (דף לז:) ובראשית הגז (דף קלו:) : ו משערין את הכלכלה · משערין את המדה כדי שלא יקח לעצמו בגדולה ויתן לכהן בקטנה אי נמי לענין דינא דבאלו שלשה זמנים ראוי לשנות ולא יותר אי נמי לענין התאנים הנלקטות דאלו שלשה זמנים אלו יפות מאלו שלא יתרום מן הרע על היפה : הבכורות · הן אביבות (הממהרות להתבשל): סיפות · סופי תאנים האפילות : המונה משובח · פירשתי לעיל בפרק קמא (מ"ז) : ז ירושלמי (הל' ה) מנין *שהן עולין אמר רבי יונה כתיב (במדבר יח) מכל חלבו את מקדשו ממנו דבר שאתה תורם ממנו שאם נפל לתוכו מקדשו וכמה הוא אחד מק' רבי אליעזר אומר מוסיף סאה ומעלה רבי יהושע אומר מוסיף כל שהוא ומעלה רבי יוסי בן המשולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדומע והלכה כדבריו פי' שאת מרים ממנו דהיינו אחד מק' דק' סאין הטבולין למעשר מפריש מהן י' למעשר ראשון *דמאותן י' אחד לתרומת מעשר הרי אחד מק' ואם חזר ונפל לתוכן נעשה הכל מדומע אבל אם מוסיף סאה דהיינו ק' חולין וא' תרומה מעלה התרומה והשאר מותר ולרבי יהושע ק' ומשהו בין הכל ולר' יוסי בן המשולם ק' וקב בין הכל ואותו קב הוא שתות המדומע דהיינו סאה של תרומה שהיא מדמעת *הסאה ו' קבין: ח תאנים שחורות מעלות את הלבנות · כגון שיש כאן מאה תאנים חציין שחורות וחציין לבנות וכולן של חולין ונפל לתוכן תאנה של תרומה שחורה או לבנה מסייעות כולם לבטלה ואם שחורה נפלה מעלה אחת מן השחורות והשאר מותר ואם נפלה לבנה מעלה אחת מן הלבנות והשאר מותר : עיגולי דבלה הגדולים · זו קולא יתירא דאם יש כאן חמשים עיגולין קטנים וכ"ה גדולים ואחד מן הגדולים כשני מן הקטנים ונפל לתוכן עיגול של תרומה קטן כולן מסייעין לבטלו עיגולין ומלבנין כולן בדבלה אלא שהעיגולין עגולין והמלבנין מרובעין : רבי אליעזר אוסר · ואם שחורה נפלה השחורות אסורות והלבנות מותרות ואם לבנה נפלה הלבנות אסורות והשחורות מותרות וכן בעיגולין אם קטן נפל הקטנים אסורין והגדולים מותרין והא דשרי רבי יהושע בירושלמי (הל' ז) מפרש בר פדייה משום דאם רצה טוחן ומתיר כלומר שאם דורסן *מתערבין הכל ועולה : בידוע מה נפלה · אם שחורה אם לבנה אין מעלות כר"א לפי שיכול לאכול האחרות (ג) אבל אי לא ידע אי שחורה נפלה או לבנה מעלות דאי אמרת אין מעלות כולן אסורות : ט ביצד · זהו מדברי רבי עקיבא : בזו · כלומר בזו שאמרנו רבי אליעזר מחמיר ורבי יהושע מיקל אבל באידך דבעינן למימר איפכא : י בדורס ליטרא קציעות · של תרומה על פי הכד שמילא קציעות חולין ויש כאן הרבה כדין שאינו יודע באיזו כד דרסה ואע"פ שאין כאן ק' כדים שרי ר"א שהתחתונות מעלות את העליונות כאילו הן פרודות [ממקומן] אע"פ שבפי הכד דרסה ולא למטה וסתמא כר"מ ברים ביצה ור' יהודה פליג התם והתם קתני חבית היינו כד: עד שיהו שם ק' כדים · דאיכא ק' פומין אבל ליכא ק' פומין אסורין והשולים מותרים ואין התחתונות מסייעות לבטל אבל אין ידוע באיזה מקום בעיגול דרסה מודה ר' יהושע דיעלו [אע"ג דלא נתערבו למטה] וצריך טעם בין לר' אליעזר בין לרבי יהושע מאי שנא לבנות ושחורות וגדולות וקטנות מתחתונות ועליונות : יא וקפאה · ויצף הברזל תרגום וקפא (מלכים ב ו) א] הצפין למעלה הסיר מה שלמעלה מלשון כדתנן (מעשרות פ"א מ"ז) היין משיקפה : אם יש בקיפוי · ק"א אבל

נ"ל ומאותן

נ"ל בסאה

נ"ל הוא מערב

פירוש הרא"ש

(ג) וכיון דמותרות בן איזמנייעות לבטל אבל אם אינו ידוע וכו' כיון דכולם בספק איסור מעלות א את זו :

הגהות מהרי"ו לנדא

א) בריש מ"א הצפין למעלה · נ"ל הציף :

דין התרומה כי תרומת מעשר הוא העשור ונקראת תרומה כמו שאמר (במדבר יח) והרמותם ממנו תרומת ה' וגו' ואם הוציא יותר מן המעשר יעשה אותו מותר תרומת מעשר על מעשר אחר שיש לו ויתן הכל לכהן ורבי ישמעאל אומר שהיא תרומה אפילו היתה יותר מן המעשר עד שיוציא חצי התבואה תרומה וזה למאמר השם יתברך (דברים יח) ראשית דגנך דיו לראשית שיהא כדגן ואם הוציא יותר מן המחצה לא יעשה השאר תרומת מעשר על מקום אחר והטעם שהכריחנו לומר בזה התוספת שיעשנה תרומת מעשר על מקום אחר ולא אמרנו יעשנה תרומה על מקום אחר לפי שהעיקר מה שאמרתי לך אין תורמין שלא מן המוקף ורבי עקיבא אומר כי אפי' הוציא יותר מן החצי כיון שנשאר שם חולין למאמר השם יתעלה מראשית ולא כל ראשית והלכה כרבי עקיבא : ו כלכלה הוא הסל שבו מודדין להוציא התרומה ופי' משערין ידוע .ואמר בכאן שהוא חייב לשער את הכלכלה ולידע מנין מה שהיא מכילה. בתחלת הפירות ובסופ'. ובאמצען ר"ל באמצע הזמן שיש בין תחלתן לסופן לפי שהפירות בתחלת הקיץ הם קשות והם במלואם ובסוף הקיץ הם לנומות יבשות כמו למוקין ובאמצע בינונית ואם הכלכלה בדרך הדמיון מכילה מן התאנים הבכורים מאה גרגרים בלי ספק שתכיל כשהן מבושלין מאה ועשר וכשהן מתחילין ליבש ולהצטמק מאה וחמשים וכשידע האדם כמה מכילה הכלכלה בכל הזמנים ימוד בה ויוציא מה שראוי בה להוציא מאותו המנין · ואמר המונה משובח ענינו שהוא משובח מהמוציא באומד והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן ודע כי זה הדין בתרומת מעשר אבל בתרומה גדולה כבר קדם לך הדין שאין מותר להוציאה אלא באומד וכן באר הגמרא כי בתרומת מעשר צריך אדם לדקדק כדי שידע השיעור בדיוק וכמו כן המעשרות שנמנעו להוציאם באומד ואמר אל תרבה לעשר אומדות : ז במאה ואחת הוא שיפול חלק מתרומה במאה חלקים חולין ויהיה אחד ומאה יוציא חלק אחד שהוא שיעור התרומה שנפלה ויאכל השאר : ורבי יהושע אומר שאפילו נפל חלק אחד בתשעים ותשע חלקים ומשהו שיהיה הכל מאה ומשהו שיוציא התרומה לבדה ולא יהיה הכל מדומע והכל מודים שאם נפל חלק מתרומה בתשעים ותשע חלקים שהכל הוא מאה חלקים שהוא מדומע וסמכו זה לדבר השם יתברך (במדבר יח) את כל חלבו את מקדשו ממנו ואמר דבר שאתה מרים ממנו אם נפל לתוכו מקדשו ומה שבא בזה הכתוב הוא מעשר מן המעשר והוא חלק ממאה מן הכל וכשנפל אותן חלק בתשעים ותשע שנשארו נתקדש הכל ונעשה מדומע : ודברי רבי יוסי בן משולם קב למאה סאה ענינו כי כשתהיה תשעים ותשע סאה וקב אחד מחולין ונפל בהם סאה תרומה שיהיה הכל מאה וקב אחד שהקב הוא ששית הדבר המדומע ר"ל ששית סאה של תרומה שנפלה כי הסאה ששה קבים כמו שבארנו פעמים שיוציא מן הכל סאה של תרומה ויהיה הנשאר מותר חולין כמו שהיו ומה שאמר שהוא למדמע כדי לסלק הספק ויבאר לך כי הקב הנוסף צריך שיהיה כולו חולין כדי שיהיה ששית סאה של תרומה כמו שבארנו ואילו אמר קב למאה ולא היה מוסיף זו התוספת הייתי אומרים כי הקב יש בו חלק [ממאה] (ס"ה) של תרומה וכשנפל סאה של תרומה וחלק ממאה מן הקב בתשעים ותשע סאה וקב פחות חלק ממאה מן קב מן החולין שהכל מאה סאה וקב אחד כי התרומה תעלה בזה השיעור כיון שיש שם קב יותר על המאה והודיעך כי אין הדבר כן ושהוא מדומע כשהוא בזה הענין כי קב פחות חלק ממאה אינו ששית סאה וחלק ממאה מקב אלא פחות מזה ותבין זה והלכה כרבי אליעזר לפי שסתם לן תנא כוותיה פעמים רבות : ח עושין בני אדם מדבלת התאנים כמו ככרות עגולין ונקראים עגולין ועושין מהם גם כן כמין ככרות מרובעות נקראין מלבנין לפי שהן דומות לאותן הדפוסים שעושין בהם הלבנים ולפיכך דעתי שהוא עברי ממש החזיק מלבן (נחום ג ד) וענין מעלות שיצטרפו אלו עם אלו להשלים מנין מאה חלקים ותעלה התרומה במאה ואחד ואמרו בגמרא הגדולים מעלים את הקטנים במשקל והקטנים מעלים את הגדולים במנין וביאור זה בדמיון כי אם היה שם מן החולין עשרים עגולים קטנים ועשרים עגולים גדולים סך הכל ארבעים וכל אחד מן הגדולים משקלו ד' ליטרין וכל אחד מן הקטנים משקלו ליטרא אחת ונתערב בכל הארבעים עגולים עגול אחד של דבלה קטן משקלו ליטרא אחת לא נאמר עגול אחד נפל בארבעי' עגולים יהיה הכל מדומע אבל נאמר ליטרא אחת נפל במאה ליטרא ויעלה באחד ומאה ואם יהיה שם בדרך הדמיון תשעים עגולים קטנים בכל א' מהם שני שלישי הליטרא ויהיה משקל כולם ששים ליטרא וי' עגולים משקל כל אחד מהן ד' ליטרין שיעלה מנין כל העגולים למאה ומשקל כולה מאה ליטרין ונתערב בכול' עגול של דבלה תרומה משקלו ארבע ליטרין לא נאמר משקל ד' ליטרא של תרומה נתערבו במאה ליטרא שהוא חלק מכ"ה ויהיה הכל מדומע אבל נאמר עגול א' נפל במאה ויעלה בא' ומאה וזה הדמיון יבאר לך דברי הגמ' ובו תעשה היקש ותהיה סברתך והלכה כרבי עקיבא : ט זה הדמיון הוא מבאר סברעת רבי עקיבא : ואמרם ובזו רבי אליעזר מחמיר ור' יהושע מיקל רוצה בו כדין שלפני זה כי רבי אליעזר אוסר אפילו לא ידע מה נפלה אם היתה תאנה לבנה או שחורה ורבי יהושע אומר מעלים זה את זה אפילו ידע מה נפלה : י ליטרא משקל ידוע וקציעות התאנים היבשות ואומר כי מי שלקח ליטרא תאנים מתרומה וכתשן ונתנן על פי כד התאנים של חולין ויש לשם [הרבה] כדים ואין ידוע איזו היא אומר ר"א כי אם היה בכל הכדים מאה ליטרין נחשב כאילו התאנים כולן מפורדין ושנתערב ליטרא במאה ויעלה בא' ומאה והלכה כר' יהושע : יא מגורה הוא המקום שאוצרין בו וקפאה הוא הדבר הנקפא מגזרת קפאו תהומות (שמות טו) ומנהג הדברים שמקפין אותן האויר כי העליון הוא קופא התלה ולפיכך קראו הדבר העולה והצף קופה ונשתמשו בזו המלה ואמרו במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ יקפאנה אמר ר"א כי כשנפלה סאה תרומה על

פי' מהרי"ו בן מלכי צדק

פירוש קסבר רבי אליעזר לשם תרומה לא קדיש אלא א' מי' הלכך על ק' סאין היה ראוי להפריש י' סאין והוא הפריש כ' סאין י' מהן הוי תרומה ותו לא וכיון שקרא טלן תרומה אין אנו יכולין לבאר מי הן התרומה ומי הן שאינן מתרומה הלכך אם יש לו מעשר ראשון שבל יעשה אותן י' סאין תרומת מעשר עליהן ויעשה הדבר מרשות הלוי או יאמר ללוי אותן י' סאין של תוספת יהו תרומת מעשר על מעשרותיך ועושה הי' סאין של תוספת תרומת מעשר ונותן לו הלוי · פי' סאין מעשרו דמעשר ראשון כחולין הוא ומותרין לזרים וכל הכ' סאין יתנו לכהן י' לשם תרומה וי' לשם תרומת מעשר והוא הדין אם הפריש יותר מס' : ו בשלשה פרקים משערין וכו' · פי' משערין את המדה בבכורות ובסוף ובאמצע הקיץ כדי שלא יפחתו אותה ויראה את שפחותת ויקח לעצמו בגדולה ולכהן יתן בקטנה ויש אומרים לענין הדין כי בתחלה הכלכלה קטנ' ובסוף הכלכלה גדולה ובאמצע לא גדולה ולא קטנה · באלו ג' זמנין ראשון לשנות יותר מיכן לא : המונה משובח וכו' · כבר תריצנא לחא מתני' בגמ' דאין תורמין לא במדה ור"ש זו המשנה בתרומת מעשר שנויה המונה משובח . גרס' ממי הוא משובח א"ר חונא מן התורם באומד : והשוקל משובח משלשתן · פי' מתורם במנין ומתורם במדה ומתורם ומסייעא לרב חונא א"ר חנינא תתפר בשלשתן ולית את שמע מינה כלום : ז רבי אליעזר אומר וכו' · גרסינן מנין שהן עולין א"ר יונה כתיב את כל חלבו את מקדשו ממנו · דבר שאתה מרים ממנו אם יפול לתוכו מקדשו וכמה הוא א' מק' רבי אליעזר אומר מוסיף סאה מעליה דהיינו לק' וא' רבי יהושע אומר מוסיף כל שהוא ומעלה דקאמר אין לו שיעור · רבי יוסי בן משולם אומר יש לו שיעור שהוא קב לק' סאה דהיינו שתות למדמע שהקב שתות בסאה הוא שהסאה ו' קבין עתה אם נפלה סאה תרומה לק' סאה וקב עולה התרומה

והחולין מותרין : ח רבי [יהושע] אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות · פי' לא מיבעיא בשאין ידוע מה נפלה דודאי מעלין אפילו לרבי עקיבא אלא אפילו ידוע מה נפלה מעלות והיכי דמי נ' תאנים לבנות ונ' תאנים שחורות ונפלה תאנה לבנה בניינין לא אמרינן דמדמע הוי דהא הלבנות אינן ק' אלא כולן נידונות כלבנות ועולה אחד מן הלבנות והשאר מותרין מ"ש בר פדיה אומר אם רוצה טוחן ומתיר כלומר מתערבין הכל ועולה : ור' יהושע מיקל סיפא · עיגולי דבלה הגדולים מעלין את הקטנים · פי' כגון שנפל עיגול דבלה קטן לתוך ק' עיגולין נ' מהן קטנים וכ"ה גדולים שכל אחד עולה כשנים עולה : וקטנין לגדולין במנין · פי' כגון שנפל עיגול של תרומה גדולה לתוך ק' עיגולין נ' מהן גדולים כמותו ונ' האחרים קטנים שם קטנים שכל שנים שיעורן כאחד אפ"ה בתר מניינא אזלינן ועולה וכן פירוש כל המשנה כולה : רבי אליעזר אוסר . מאי טעמא דרבי אליעזר שהתאנים השחורות שנפלו לתוך הלבנות הלבנות אוכל והשחורות נשארו באיסור וכיצד הלבנות שנאכלות מעלות השחורות וכן משיב לכולן : ור' עקיבא וכו' כל דברי ר' עקיבא פשוטין הן : ובזו · פי' שאינו יודע מה נפלה ר' אליעזר מחמיר ור' יהושע מיקל ואומר תעלה : י ובזו ר' אליעזר מיקל ור' יהושע מחמיר בדורס ליטרא קציעות · פי' תאנין מבוקעין על פי הכד ר' אליעזר אומר רואין אותן כאילו הן פרודות אם יש בכל החבית ק' ליטרין התחתונות מעלות את העליונות : ור' יהושע אמר לא תעלה עד שיהו ק' כדין · ובתוספתא תניא ליטרא קציעות שדרסה על פי חבית ואינו יודע באיזו חבית דרסה ר' אליעזר אומר אם יש שם מאה ליטרין תעלה ואם לאו לא תעלה ר' יהושע אומר אם יש שם ק' פומין תעלה ואם לאו הפומין אסורין [השוליים] מותרין ותנן שדרסה בחבית למימרא דגרוגרות בחבית מידרס : יא סאה תרומה שנפלה על פי מגורה וקפאה · פי' והסיר מה שנפל בפי המגורה : רבי אליעזר אומר אם יש בקפוי ק' כיוצא בו תעלה בא' וק' הא התחתונות לא · ולעיל אמר התחתונות מעלות את העליונות קשיא דר' אליעזר אדרבי

בקפוי *מאה סאה תעלה באחד ומאה ורבי יהושע אומר *לא תעלה סאה תרומה שנפלה על פי מגורה יקפיאנה ואם כן למה אמרו תרומה עולה באחד ומאה אם אינו ידוע אם בלולות הן או לאין נפלה : יב שתי קופות ושתי מגורות שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהם ואין ידוע לאיזו מהן נפלה מעלות זו את זו רבי שמעון אומר אפילו הם בשתי עיירות מעלות זו את זו : יג אמר רבי יוסי מעשה בא לפני רבי עקיבא בחמשים אגודות של ירק שנפלה אחת מהן לתוכן חציה תרומה ואמרתי לפניו תעלה לא שהתרומה תעלה בחמשים ואחד אלא שהיו שם מאה ושני חצאים :

פרק חמישי

א סאה א) תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין או למעשר ראשון או למעשר שני או להקדש בין טמאין בין טהורים ירקבו ואם טהורה היתה אותה הסאה ימכרו לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואם למעשר ראשון נפלה יקרא שם לתרומת מעשר ואם למעשר שני או להקדש נפלה הרי אלו יפדו ואם טמאים היו אותן החולין יאכלו נקודים או קליות או ילושו במי פירות או יתחלקו לעיסות כדי שלא יהא במקום

פי המגורה ונתקבלה שם ונתעבה כגון שנפלה סאה חטים של תרומה על פי אוצר גדול מחטים שנסער פי המגורה כולה אם יש באותו עליון כדי שאם יקבץ בשטח העליון בלבד מאה סאה אז תעלה ואם לאו יהיה הכל מדומע וזה הפך מה שאמר במה שקדם שאמר התחתונות מעלות את העליונות וכן אמרו בגמרא מוחלפת שיטתיה דר' אליעזר : ואמר ר' יהושע לא תעלה · ר"ל כי אין הדין בה שתעלה במאה ואחד מן הקופה אבל דין סאה של תרומה שנפלה על פי מגורה שיקפיאנה רוצה באמרו ר' יהושע יקפיאנה שיעלה אותה בעצמו ויגרור מעל פי המגורה מה שתחתיה בלבד ר"ל מה שתחת הסאה של תרומה שנפלה וכן בארו בתוספתא כי ענין מאמר ר' יהושע יקפיאנה רואים אותה כאלו היא חטים ע"ג שעורים והקשה ואמר אם הדבר כן ונראה אותה כאלו היא חטים ע"ג שעורים ונוליא מה שנפל בלבד באיזה דבר נאמר תעלה באחד ומאה השיב ואמר כי זה הוא כשלא ידע אם נתערבה או לא נתערבה או לא ידע ג"כ באיזה מקום קפאה והלכה כר' יהושע ויהיה שיעור דבריו כן ר' יהושע אומר לא תעלה אלא סאה התרומה שנפלה על פי מגורה יקפיאנה: יב בארו בגמ' כי שתי קופות מצטרפות ואפי' היתה אחת בבית א' והשנית בבית אחר אבל שתי מגורות עד שיהיו בבית אחד ונתנו הטעם בזה ואמרו קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ופי' להתפנות לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום וכיון שמטלטלות ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול הנה נתבאר לך שאין הלכה כרבי שמעון : יג כל זה מבואר ואמת ומה שהודיעך רבי יוסי שלא נאמר שהאגודה טולה תדמע כיון שחליה תרומה והוא מעורב ועוד יתבאר זה הענין בפרק של אחר זה (מ"ה ו) :

א כשנפל חלק מהתרומה בפחות ממאה חלקים מזולתה יהיה הכל מדומע וכבר בארנו זה בפרק שלפני זה ואומר בזו ההלכה שלשת הלכות מהלכות המדומע והודיענו בדיניהם האחת אם נפלה סאה תרומה טמאה בפחות ממאה חולין או מעשר שני או מעשר ראשון או הקדש בין שיהיו אותן חולין או מעשר או הקדש טמאים או טהורים דין כולם שיניחו אותם שירקבו ויפסידו· והחלכה השנית אם נפלה סאה תרומה טהורה בפחות ממאה חולין טהורים או מעשר ראשון או מעשר שני והקדש טהורים ויהיה הכל מדומע והוא טהור ואם נפלה הסאה תרומה בחולין ימכרו כל החולין לכהן חוץ מדמי תרומה ואם נפלה במעשר ראשון יקרא שם לתרומת מעשר החייבת לאותו מעשר ראשון ויצטרף לאותה תרומה גדולה שנפלה וימכר הכל לכהן חוץ מדמי תרומה שנפלו ודמי תרומת מעשר ראשון שקרא לה שם לפי שתרומת מעשר גם כן לכהן ואם נפלה בהקדש ומעשר שני פודין אותו ויהיה חולין אחר שיחזור חולין מוכרו לכהן חוץ מדמי תרומה· והחלכה השלישית היא אם נפלה סאה תרומה טהורה בפחות ממאה חולין טמאים שיהיה הכל מדומע ועיקר אצלנו כי אוכלין טמאין אין מטמאים זולתם אלא אם הם כביצה ומה שהוא פחות מכביצה ממאכלים טמאים אין מטמאין זולתם והוא ענין אמרם טומאת אוכלין בכביצה ועוד נבאר זה וטעמו באר היטב בסדר טהרות ונתגנו העיקר כי האוכלין אינן מטמאין עד שיפול עליהם אחד משבעה משקין וכבר זכרנו זה פעמים ועוד יתבאר במקומו ואם נפל עליהם מי פירות כגון מי רמונים או תותים או אגסים וזולתם אינם מטמאים לפי שלא הוכשרו לטומאה ובמסכת מכשירין נבאר כל זה ומפני אלו השני עיקרים יהי' דין זה המדומע שימכר לכהן חוץ מדמי תרומה שבו והכהן הלוקח אותו אין לו רשות ללושו במים ולא באחד מן השבעה משקין כדי שלא תכשר התרומה באותן משקין ותטמא עם החולין שהם טמאים ואסור לאכול תרומה טמאה אבל דינה שתשרף אבל נבקש דרך שיוכל לאכלה והוא שיאכלנה נקודים ונקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות תהיה כל אחת כחצי בילה וכן אמרו בגמרא ואין הכוונה שילוש אותה כולה ויעשה ממנה ככרות קטנות כחצי בילה אבל הכוונה שילוש אותה ככר אחר ככר או שיאכל הכל קלוי כדי שלא יפול עליהם משקה או שילוש אותם במי פירות שאינן מכשירין כמו שאמרנו או יתחלקו אותן חולין שנדמעו לעיסות כדי שלא יהא במקום אחד כבילה מאלו החולין; הטמאין שנתערבו בם תרומה וכשיהיה זה כמו שאמרנו לא יטמא חלק התרומה המעורב בה לפי שהוא פחות מכבילה כמו שנתגנו העיקר הנה פסק את הדין באלו הארבעה חלקים שהם צריכות והם אם נפלה תרומה טהורה לחולין טמאים או לחולין טהורין או אם נפלה תרומה טמאה לחולין טהורין או טמאים והודיענו שדיני אלו הארבעה חלקים שלשה דינים כי דין התרומה טמאה כשנפלה בטמא או בטהור הכל שוה כמו שנתבאר :

כשנפלה

אבל מה שלמטה אין מסייע לבטל. בירוש' (הל' ח) מחלפה שיטתיה דר' אליעזר תמן אמר התחתונות מעלות לעליונות וכה אמר אם יש בקיפוי הא ארעייתא לא ומשני רבי שמעון בר בא בשם כהנא דברי רבי אליעזר עשויה כמרכס (מיד) מזיד כלומר דנגרע משום דקיפאה ואין *כקפוי דאי לא קפה ודאי מעלה ר' אסא בשם רבי יוחנן עשאוה כסאה עולה מתוך ק' כלומר הא דתני אם יש בקיפוי היינו [עס] מה שלמטה ור' אליעזר ור' יהושע לטעמייהו: יקפיאנה. לכתחלה יסיר מה שלמעלה והשאר מותר: [אם כן למה אמרו]. כלומר לאיזה מקום אמרו תרומה עולה כשאין ידוע אם בלולות אם תבלבל אותה סאה בכל המגורה או אין ידוע לאין נפלה באיזה מקום במגורה: יב ירושלמי (שם) רבי זירא ורבי חייא בשם ר' שמעון היו לפניו ב' קופות בזו ב' סאה ובזו ב' סאה ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה רצה להעלות מזה מעלה מזה מעלה מחצה מזו ומחצה מזו מעלה תניא(בתוספתא פ' ו)ב' קופות בב' עליות שתי מגורות בעליה אחת הרי אלו יעלו רבי יהודה אומר לא יעלו רבי שמעון אומר אפי' בב' עיירות מעלות זו את זו ודוקא ב' מגורות בעליה אחת אבל ב' מגורות בב' עליות לא ומפרש בירושלמי (שם) מה בין מגורות לקופות קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ולפי טעם זה נראה דהאי דמעלות זו את זו בשים בזו ובזו כ' היינו בששתיהן של אדם אחד שדרכן להתפנות ולהתערב אבל ב' בני אדם לא וניחא השתא הא דתני בתוספתא (שם) בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך ק' נפלה למאי נפקא מינה הא כיון דלא ידיע מעלות זו את זו אלא משום ב' גברי איצטריך *ואין לומר משום דב' עיירות דתני לה בתר מילתיה דרבי שמעון (ג) : יג אמר רבי יוסי מעשה בא. לאתויי ראיה לב' קופות אתא דרואין אותן כאילו הן מעורבות כדאשכחן באגודות דאמרינן תעלה אף על פי שאין האגודות מעורבות ובירושלמי (שם) פריך דר' יוסי אדרבי יוסי דתניא רבי יוסי אומר בלול מעלה שאינו בלול אינו מעלה והכא קתני רבי יוסי באגודות דאינן בלולים ומשני א] רבא המקפיד על תערובתו אינו מעלה ושאין מקפיד מעלה היאך עבידא קישות טמאה שנפלה למאה קשואים טהורים כלומר שלא הוכשרו הואיל ואינו מקפיד על תערובתן מעלה הוכשרו הואיל והוא מקפיד על תערובתן אין מעלה וכל זה בדבר שאינו בלול אבל בדבר בלול בין מקפיד בין שאינו מקפיד מעלה : מאה וב' חציין · עם התרומה יש ק' חציין ושנים :

א לפחות מק' תרומה טמאה נמי עולה בק"א כדיליף בסיפרי בקל וחומר : ירקבו · לפי שאי אפשר לאכול תרומה טמאה ובירושלמי (הל' א) פריך ניחא *טהורה ירקבו וטמאה ירקבו. על דעתיה דחזקיה ניחא על דעתיה דר' יוחנן ידלקו בשנפלה לטהורים כיון דנפלה לפחות מק' הן נחשבו הכל תרומה והוה ליה כתרומה טמאה שנתערבה בטהורה דאסורה באכילה משום טמאה ובהדלקה משום תרומה טהורה דאסור לשרוף תרומה טהורה וטמאין נמי אליבא דחזקיה דפליג בפרק כל שעה (דף לג:) בהא דתנן מדליקין בפת ושמן תרומה שנטמאת (רבי) חזקיה אמר לא שנו אלא פת אבל חטין לא שמא יבא לידי תקלה ור' יוחנן אמר אפילו חטים והשתא לחזקיה ניחא בטמאין דירקבו דחיים לתקלה אלא לר' יוחנן אמאי ירקבו הוה ליה למימר ידליק ומשני סבר ר' יוחנן כהדא שמא ימלא בהן תקלה ואע"ג דאוקימנא לה בפ' כל שעה בשליקתא ב] דמאיסתא דלאחר שנטמאו שולקן ואח"כ זורקן לבין העצים דנמאסות וחזקיה חיים דילמא אכיל להו מקמי דליזרקינהו או מקמי ששולקן מ"מ הכא אפי' ר' יוחנן מודה דדימוע קיל להו לאינשי ואיכא למיחש טפי עוד פריך בירושלמי (שם) אנפלה להקדש אמאי ירקבו ולא כן סברינן למימר אין להקדש אלא מקומו ושעתו והיא משנה בערכין בשילהי שום היתומים זו היא שעתו דמי עלים (א) ומשני א"ר יהודה תיפתר שחרב אותו מקום ולא מצאו למוכרו אפי' בדמי עלים : ואם טהורה היתה אותו סאה · תרומה שנפלה והחולין נמי טהורין ימכרו לכהנים בדמי תרומה בזול לפי שאסור לזרים : חוץ מדמי אותה סאה · דצריך לקיים מצות נתינה : ואם למעשר ראשון · טהורה נפלה שלא נטלה ממנו תרומת מעשר יעשנו תרומת מעשר על מעשר אחר (ב) ואם למעשר שני והקדש טהורה נפלו יפדו ויאכל דמי המעשר בירושלים והדימוע ג] לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה : ואם טמאין היו החולין · או מעשר ראשון שנפלה בהן התרומה טהורה לא יעשנו תרומת מעשר אלא יפרים עליו ממקום אחר וימכרו לכהנים ויאכלו הכהנים נקודים או קליות [פירוש] ביוצא כמו יבש היה נקודים (יהושע ט) דאין מטמאים את התרומה בלא הכשר או קליות נמי דלא מיתכשרי ולא מיטמאי או תילוש במי פירות דלא מכשרי או יחלקו לעיסות ובכל עיסה יתן ממנו פחות מכבינה דלא מטמא ולא דמי לטמאה בחולין טהורים ירקבו משום דנעשה הכל תרומה ונחשב כתרומה טמאה וטהורה שנתערבו דהנך חולין נעשין תרומה ליאסר לזרים מכח תרומה טמאה ולכהנים נמי אסור כתרומה טמאה [אבל הנך] חולין טמאין אין נעשין תרומה אלא מכח תרומה טהורה לית לן למיסרינהו באכילה אע"ג [דלעיל מחמרינן בהו טפי מבתרומה עצמה שנתערבה בהם] דלשריפה אסור [שאני התם דהחולין טהורין נעשו תרומה וחיישינן] דלמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת אבל הכא שהחולין טמאין נעשין תרומה לא חיישינן שמא יאמרו תרומה טמאה נאכלת [דזיל קרי בי רב הוא] וידעי דמכח תרומה טהורה אתו [שריוה באכילה כתרומה טהורה] : תניא בסיפרי בפרשת קרח מכל חלבו את מקדשו ממנו שאם נפל לתוכו הרי הוא מקדשו מכאן אמרו תרומה עולה בק"א אין לי אלא תרומה טהורה תרומה טמאה מניין אמרת קל וחומר אם יעלה איסור מן האיסור להיתר קל וחומר לאיסור מן המותר להיתר רבי אומר אינו צריך קל וחומר הוא אם יעלה איסור מן המותר להיתר קל וחומר מן המותר למותר להיתר פירוש ממנו שנפל לתוכו כגון תרומת מעשר שהוא אחד מק' דמק' נוטלין עשר למעשר ראשון ומן הי' א' לתרומת מעשר אם חזר למקום שהורם דהיינו נ"ם אוסרת ולעיל בפ' ד' (משנה ז) פליגי ר"א ור' יהושע אי בעי ק"א אי סגי בק' ד] והדר יליף תרומה טמאה מק"ו מטבל שאסור לכל כשתוציא ממנו תרומה שאסורה לזרים הותר אותו שהיה אסור וגמלא [התרומה] שאסור לזרים כשעלה מן הטבל שהוא אסור התירו לאכילה קל וחומר לתרומה טמאה שאסורה לכהן שנפלה לק' שאין תרומה טהורה שמותרת לכהן שעולה ומתיר את המותר ומהאי קל וחומר היתה ראויה להתבטל אחד בנ"ט כטבל שניתר כשהופרש ממנו תרומת מעשר שהוא אחד מק' ומהאי קל וחומר נמי ראיה ללמוד ממנו תרומה טהורה שעולה בלאו דרשה ממנו *ולנקים דרך אחר ואמר אם תעלה תרומה טהורה שאסורה לזרים מן החולין המותרים לזרים קל וחומר [לתרומה טמאה] שמותרת לכהן להסיקה תחת תבשילו שתעלה מן הטהורה שמותרת לאכילה ובטלה הטמאה במיעוטה ונעשה הכל מותר ובירושלמי דערלה פ"ב (הל' א') גרסינן א"ר יונה כתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו דבר שאתה מרים ממנו אם יפול לתוכו מקדשו וכמה הוא אחד ממאה ר' אליעזר מוסיף סאה ומעלה ר' יהושע מוסיף כל שהוא ומעלה רבי יוסי בן המשולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדומע תני ר' *ישמעאל אומר תרומה עולה(בק"א) [בק' ונק"ו] אם איסור מתוך איסור עולה איסור מתוך היתר לא כ"ש

אית

א) מדיס דף נט:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

אליעזר רבי אילא בש"ר יוחנן לא שר' אליעזר רוצה בקפוי ק' אלא אע"פ שאין בו עשאוה כסאה עולה מתוך ק' והכי קתני אם יש לו ידיעה מי היא הקפוית תעלה כאילו בק' וא'נפלה: רבי יהושע אומר לא תעלה . רבי יהושע מחמיר הכא דמחמיר בדורס ליטרא:סאה תרומ' שנפלה על פי מגורה יקפיאנה לכתחלה ותעלה. פי' יסירנה משם · ומה שמסיר הוי תרומות והשאר חולין · והא מני רבי אליעזר היא ואצטריך דמהו דתימא הני מילי דיעבד קמ"ל דאפי' לכתחלה:וא"כ למה אמרו תרומה וכו' והכא בקפיה סגי בשאינו יודע אם בלולין ואם לאו ויש לומר בלולות הןאבל הכא דודאי לאו בלולות הן בקפיה סגי או בשאינו יודע לאין נפלה · פירוש לאיזה מקום דכרי נפלה אבל עתה שיודע בקפיה סגי : יג א"ר יוסי מעשה בא לפני ר' עקיבא בנ' אגודות של ירק שנפלה לתוכה אגודה אחת שחציה אותה האגודה היתה של תרומה ואמרתי לפניו תעלה וכו'. פי' וק' וב' חצאין. עם אגודה של תרומה הוו נ"א אגודות דהיינו ק"ב חצאי אגודות מיהא שמעינן דלר' יוסי אפילו בדבר שאינו בלול תעלה :

פ"ה א בין טמאין בין טהורין. היו החולין הטן או המעשר או הקדש כיון שנדמעו ואינה יכולה להעלות התרומה ירקבו ואמרי' בירו' דניחא בזמן שטהורין ירקבו דלאכילה לא חזו לשריפה לא חזו שאי אתה רשאי לשרף דבר טהור אלא בזמן שטמאין למה ירקבו הו"ל למימר ידליק : חוץ מדמי אותה סאה תרומה שלא יקח ממנה דמים כלל דלאו ממונא הוא אלא דכהנים הן : ואם למעשר ראשון טהור נפלה שהיו ללוי יקרא שם לתרומת מעשר וימכרו לכהנים חוץ מדמי אותה הסאה ומדמי תרומת מעשר ואם למעשר שני והקדש טהורין נפלה הרי אילו יפדו ויעלה הדמים ויאכלם בירושלים והוא כיון שנתחללו ימכרם לכהנים בדמי תרומה וכן להקדש יפדנו ואחר כך הוי כחולין וימכרם לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה : ואם טמאים היו החולין. התן או המעשר הראשון אינו קורא שם לשם תרומה ומעשר שבו אלא ממקום אחר יתרום על המעשר והוא ימכרו לכהני' ויאכלו נקודין או קליות. פירוש כל יקוד חצי ביצה או

יג א שם הלכה ד :

נ"ל בקפוי

יד ב שם הלכה ה :

טו ג מיי' פי"ג מהל' תרומות הל' יג :

א ד מיי' פי"ד שם הלכה יא :

ב ה מיי' פי"ג שם הלכה ג :

ג ו מיי' פי"ד שם הלכה ·

ד ז שם הלכה יב :

פירוש הרא"ש

(ג) ולדידיה אפילו בשתי עיירות מעלות :

פרק ה(א) ולקולא לי"ל לפיחת דהקדש בדילי אינשי מיניה :

(ב) יעשה מכאן שיפריש לו מחולין ויעשה הלוי תרומת מעשר על שלו :

הגהות מהר"י לנדא

מי"ג בר"ש א] ומשני רבא · נ"ל דבר :

פרק ה מ"א בר"ש ב] בשליקתא ומאיסתא נ"ל · שם ג] והדימוע לכהן · נ"ל ימכר · שם ד] והדר יליף · נ"ל ועוד יליף :

נ"ל טהורין

נ"ל ור' נקים

[נ"ל שמעון]

עין משפט
נר מצוה

[אית תניי תני איסור מתוך היתר]

ה א מיי' פי"ד מהל' תרומות הלכה יג:

ו ב מיי' שם:

ז ג ד שם הל' יב:

ח ה ו מיי' פי"ג שם הלכה ג:

מסורת הש"ס

א) בכורות דף כב: ב) שבת דף קמב: תמורה דף יב' ע"ב:

*אית תנאי תני היתר מתוך היתר מ"ד איסור מתוך היתר שכן תרומה אסורה לזרים מ"ד היתר מתוך היתר שכן תרומה מותרת לכהנים אית דפתר לה (לכאונה) [כולה לכהנים] מאן דאמר איסור מתוך היתר במדומע בתרומה טמאה מ"ד היתר מתוך היתר במדומע בתרומה טהורה והך פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ורבי יוסי בן המשולם היינו פלוגתא דפירקין דלעיל (משנה ז) ורבי שמעון ל"ל דרשה דקרא דלעיל דמכל חלבו סבר דלא נריי' קרא דאתיא בק"ו טהורה כמו טמאה כעינן שפירשתי ומאן דפתר לה כולה ר"ש נלמד על טמאה דבטלה בק' כהיא דספרי ובמדומע בתרומה טמאה היינו טמאה בחולין ובמדומע בתרומה טהור' היינו טמאה בטהורה ולקמן בפירקין ילפינן דטמאה עולה בק"א מדין אחר בפלוגתיה דבית שמאי אוסרין וב"ה מתירין דיליף לה רבנן בשם רבי אושעיא בירושלמי: ב למאה חולין טהורין. שלא הוכשרו ולא מימאתן בנפילתה: תירום. ירים סאה משם ותשרף כדין תרומה טמאה כדקתני שאני אומר ובפ' הלוקח בהמה בבכורות (דף כב:) כתוב תירום ותרקב אבל בירו' (שם) גריס תירום ותשרף דקאמר עלה א"ר סימון ר"א כלעתיה כמה דו אמר תמן כל הפסולין עלו בידו [כן הוא אמר הכא] כלו' דבפ' כל הזבחים (ד' עז:) א"ר אליעזר גבי אברי בעל מום שנתערבו באברי תמימים אם קרב ראש אחד מהן יקרבו כל הראשין כולן וסבר רבי סימון דהתם מחמת שיש לו לומר שהפסולות עלה בידו והותרו האחרים ולא כמפורש בזבחים דלא אמר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא אי נמי אפילו מוקי לה רבי סימון בשנים שנים מ"מ חשיב לטעמיה משום דמהני בשנים שנים להכשיר לדידיה טפי מרבנן א] מה שיש לתלות שהפסול הוא שקרב ועוד יש לפרש דקאי אמתני' דלקמן דסאה תרומה שנפלה למאה חולין והגביהה ונפלה למקום אחר דר"א מדמע כתרומות ודאי ובעי לאוכוחי מינה בשבת (דף קמב.) דאית ליה לר"א תרומה בעינה מחתה ואע"ג דדחי לה התם רבי סימון לית ליה הה"א דיחויא ואפילו אית ליה במילתא דהתם הכא לא סבר לה דבטעם מועט שייך שריפה ובתחלת נפילתה היתה תרומה טמאה וראויה לישרף והא דנקט בירושלמי לשון פסול ולא לשון איסור משום דגבי פסול קרבן נמי שמעינן ליה הכי בההיא דזבחים ור' זירא חולק על ר' סימון דקאמר בירושלמי (שם) רבי זירא בעי את מר לא א"ר אליעזר לא משום גזירה ולא מודה בסאה שהעלתה מתוך טבל שצריך לקרות שם למעשרותיה אין תימר סאה שנפלה היא שעלתה לא יהא צריך לקרות שם למעשרותיה א"ר מנא יאות א"ר זירא דתנינן דבתראה סאה תרומה טהורה שנפלה לק' חולין טמאין ולית רבי אליעזר פליג קסבר ר' זירא דטעמיה דרבי אליעזר לאו משום דההיא דנפלה היא דעלתה דכולהו איכא לדחויי כדפרשינן אלא משום גזירה תשרף פן יבא להקל באכילתה מחמת שנתבטלה במאה ומביא ר' מנא ראיה לדבריו מדלא פליג בבבא שאחר זו דומיא דתיאכל נקודים וקליות ואי אמרינן היא סאה שנפלה ועלתה הוה לן למימר דתאכל כדבעי והא דלא אמר ר' אליעזר תשרף התם כי הכא דהכא טמאה נפלה ואע"פ שבטלה בחולין טהורין לא תחזור עוד לטהרתה משום דחל עליה שם תרומה כשמגביהה ומעיקרא טמאה היתה אבל לקמן דטהורה נפלה כשמגביהה חל עליה שם תרומה טהורה אף על פי שנפלה לחולין טמאין והדר אמר בירושל'(שם) אמרין חברייא קומי ר' יוסי יאות אמר ר' סימון דהוא לא אמר כן [די לא כן] שורפין את התרומה מפני גזרה כלומר אין סברא שישרפו מטעם גזרה אמר לון וכי ו' ספיקות לא מפני גזרה אין שורפין אותן משמע בהדיא מתוך סוגיא דירושלמי דגרסינן תירום ותשרף ולמאי דגרסי בבכורות תירום ותרקב יש לפרש דכיון דמן הדין היא טהורה מטעם ביטול נותנין עליה חומר טהורה ואסור לשורפה וחומר טמאה ואסור לאכילה ולכך תרקב והדר אמר בירושלמי חבריה בעון קומי רבי יוסי מה נפשך אי תרומה טמאה היא תשרף ואם חולין הן מה בכך שיטמאו כלומר מה טעם [אמרי רבנן תאכל נקודים ושפיר] אמר רבי אליעזר תשרף אמר לון לא נשם תרומה טמאה היא אוכלה כלום תרומה נאכלת אלא טהורה שמא טמאה לא אי אתם מודין שאם נולד לה ספק טומאה במקומה שאינו יכול לשורפה מה לי נולד לה טומאה במקומה שאינו יכול לשורפה מה לי נולד במקום אחר כלומר טעם גדול יש שאינה נאכלת דבתורת תרומה טמאה מגביהה [וכיון דתירום בתורת תרומה אין לומר תאכל משום דנראה כאוכל תרומה טמאה כמו שהיתה בשעת נפילה] אבל הא דפשיטא להו [דאינה] נשרפת אי אתם מודים דאם נולד לה ספק טומאה במקומה קודם שנתערבה בחולין שאינו יכול לשורפה א"כ גם עכשיו שנתערבה והורמה תחשב כספק טמאה ספק טהורה משום דהורמה מחולין טהורין ולא תשרף דמה לי נולד לה ספק טומאה במקומה מה לי עכשיו אחר שנפלה ור"ת מקיים גירסא דהכא וגירסא דבכורות דתרקב ותשרף הכל אחד הוא והגמ' שלנו *דתשרף דתנן היינו בלא הנאה כעין רקבון דאי שרית ליה בהנאה אתי למיכלה וסבור להתירה ע"י ביטול כדאמרי רבנן תעלה ותאכל דהכי קאמר תרקב או ותשרף בלא הנאה ועוד יש לפרש דמחלוקת דבני בבל ובני א"י *מהגמרא [שלנו] וגמרת ירושלמי כמו כן באידך בבא דקתני בפרקין ר"א אומר תירום ותשרף תניא בתוספתא (פ"ו) תירום ותרקב ואפשר דאיכא דתני הכי ואיכא דתני הכי וכן נמי אשכחן בפ' מנות חלילה (דף קד:) גבי קטנה שהלגה דבספרים שלנו גרס חליצתה פסולה ובירושל' גר' כשירה ואם תאמר וכיון דתרקב ואסור אמאי תירום הא מפרש בירושלמי דהא דערלה וכלאי הכרם בטלין במאתים וא"צ להרים ותרומה בק"א וצריך להרים משום גזל השבט והכא דכי מריס לא מיתסרא אין כאן גזל השבט וצריך לומר דלא פלוג רבנן: תעלה ותאכל. בפ' הלוקח בהמה (בכורות כב:) פי' בקונטרס תעלה לשון ביטול ולא לשון הרמה מדקתני בדר' אליעזר תירום ובדרבנן תעלה והא דתנן בפ"ב דערלה (משנה א) דתרומה ותרומת מעשר עולין בק"א וצריך להרים התם משום הפסד כהן ואי יהיב ליה דמי שפיר דמי ותדע דתני סיפא ערלה וכלאי הכרם אין צריך להרים ואפילו הכי תנן בהו לשון עלייה דתנן (שם פ"ג מ"ז) מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם וקתני התם יעלו בק"א ע"כ לשון הקונטרס והדין עמו שפי' הטעם משום הפסד כהן כדמפרש בירושל' (שם) נמי משום גזל השבט ומיהו אע"ג דעיקר תקנה לכך מסתברא דאין יכול להפטר בדמים דעד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבנן בפרק נוטל (דף קמב.) ובפ"ק דתמורה (דף יב.) במדומע אחר שהורם דלר' אליעזר מדומע כתרומה ודאי ולרבנן לפי חשבון אבל ודאי דקדושת תרומה יש בה (ג) ובלבד שלא יהא במקום א' כביצה מן התרומה שהתרומה הוא חלק אחד מק"א שלא יהא בעיסה ק"א ביצים דא"כ היה בה כביצה בתרומה טמאה ואין הטמאה יכול ליבטל בק' של טהורה שהוכשר ש הרי מטמא הכל ודומה כמטמא תרומה בידים שהתרומה טמאה בטולה פירחתה ומהאי טעמא נמי לא מיתסר דכיון שכבר נתבטלה התרומה והכל חולין ומותר לזרים מה קפידא יש אם מטמא חולין אלא בעינן שלא יטעה לבטל קב חולין טמאין בקב ועוד ממין זה כדמפרשינן עליה בפרק הלוקח בהמה והטעם קאי בין אר' אליעזר בין ארבנן וא"ת חולין טמאין נמי שנתבטלו ברוב חולין טהורין ניתוש נמי להכי וי"ל דהתם כשנתבטל מיעוט חולין טמאין ברוב חולין טהורין ליכא למימר שמא יביא קב חולין טמאין בקב ועוד ממין זה כי ידוע דשם טומאה לא פקע מן החולין טמאין המעורבין בטהורין (ד) אבל הכא סבור הוא דשם טומאה פקע לגמרי מאחר דשרי לאכול לזרים הכל לרבנן או הק' סאין לרבי אליעזר אע"פ שהתרומה מעורבת בהן: ג תעלה ותאכל. הכא מודה רבי אליעזר כדפרשינן לעיל (ה): ד אוסרים הכל ולא תעלה בסיפא פליגי בה רבי אליעזר ורבנן דר' אליעזר אומר אותה סאה תירום ותשרף והשאר מותר ורבנן שרו הכל דאבדה אותה סאה במיעוטא: לאחר שהודו. בירושלמי (הל' ד) בעו מי הודה למי ומסיק רבי ירמיה בשם רבי אמי שמע לה מן הדא דתנן בפ"ב דטבול יום (משנה ז) המערה מכלי לכלי ונגע טבול יום בקילוח יעלה בק"א ואם תימא לומר בית הלל יודו לבית שמאי שלא תעלה מאן תנא הכא תעלה לא בית שמאי ולא בית הלל א"ר חנינא נימא בית הלל שנו אותה קודם שיודו א"ר יוסי מתני' אמרה כן אחר שהודו רבי אליעזר אומר תירום ותשרף ורבי אליעזר לאו שמותי הוא כלומר מתלמידי שמאי ש"מ דב"ש הודו ופריך בירושלמי (שם) דב"ש מסלקין לון ואימון מודיי לון כלומר היאך הודו בית שמאי לבית הלל והלא במשנתנו ב"ש מוקשין ומשני אמר רבי בון יש כאן תשובה אחרת כהדא דתני ר' אושעיא ומה טהורה שהיא בעשה אלא הכהנים לא כל שכן וברים פירקין הבאתי ברייתא דספרי: ה כתרומה ודאי. ברים נוטל (דף קמב.) בעי למימר דקסבר ר"א תרומה בעינה מחתה: לפי חשבון. למאה ואחד ממה שנופל נחשב תרומה: ו מדמע לפי חשבון. לפי מה שיש תרומה בסאה זו של דימוע בעינן מאה שעורין מן החולין (ח) אבל ק' סאין לא בעינן כגון אם נפל סאה תרומה לתוך כ"ג סאין של חולין נדמעו ועכשיו כל סאה וסאה שיש שם הוי אחד מכ"ד שבו תרומה והיינו לוג וכשחזר ונפל סאה מאותו דימוע לתוך חולין אחרים אם יש שם ע"ז לוגין מצטרפין עם כ"ג לוגין שבסאה זו ומבטלין את לוג התרומה (ט): ואין המחומץ מחמיץ אלא לפי חשבון. כגון עיסה שנתחמצה בשאור תרומה הרי כולה אסורה ואם נפל מאותה עיסה לתוך עיסה אחרת של חולין והחמיצתה אינה אוסרת אלא לפי חשבון שאור תרומה שנפל בה ולא מיתסרא אחרונה אלא אם כן נפל בה

אחד כביצה: ב סאה א) תרומה טמאה שנפלה לתוך מאה חולין טהורין רבי אליעזר אומר תרום *ותשרף שאני אומר סאה שנפלה היא סאה שעלתה וחכ"א *תעלה ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות או תתחלק לעיסות *כדי שלא יהא במקום אחד כביצה: ג ב)סאה תרומה טהורה שנפלה למאה חולין טמאין תעלה ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות או תתחלק לעיסות *כדי שלא יהא במקום אחד כביצה: ד סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה ב"ש אוסרים ג)וב"ה מתירין אמרו ב"ה לב"ש הואיל וטהורה אסורה לזרים וטמאה אסורה לכהנים מה טהורה עולה אף טמאה תעלה אמרו להם ב"ש לא אם העלו החולין הקלין המותרין לזרים את הטהורה תעלה תרומה החמורה האסורה לזרים את הטמאה לאחר שהודו ר' אליעזר אומר (ו) תירום ותשרף וחכ"א ד)אבדה במעוטה: ה סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה למקום אחר ר"א אומר מדמעת כתרומת ודאי וחכ"א ה)אינה מדמעת (ז) אלא לפי חשבון: ו סאה ג) תרומה שנפלה לפחות ממאה ונדמעו ונפל מן המדומע למקום אחר ר' אליעזר אומר מדמעת כתרומת ודאי וחכ"א ו)אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ מחמיץ אלא לפי חשבון ואין המים שאובים פוסלין את המקוה אלא

ב כשנפלה למאה לא יהיה הכל מדומע כמו שקדם ור"א אומר כי כמו שאילו היתה טהורה תעלה ותאכל כמו כן אם היא טמאה תעלה ותשרף והלכה כחכמים וכשתבין למה שאמרנו בהלכה הקודמת התבאר לך זו ההלכה עם מה שאחריה: ג ר' אליעזר אינו חולק בכאן ולא אמר סאה שנפלה היא סאה שעלתה לפי שכל מה שאומר אינו אומר אלא להחמיר: ד לאחר שהודו. ענינו לאחר שהודו ב"ש לב"ה שהעלה וכן ביאר בגמרא כי לא נמצא בשום מקום לעולם שיחזרו ב"ש לדברי ב"ה אלא בכאן ואחר הסכימו כי סאה שנפלה תעלה א"ר אליעזר תירום ותשרף כדין תרומה טמאה על עיקר סברתו שאמר סאה שנפלה היא סאה שעלתה ולהחמיר ואמרו חכמים בטלה במיעוטה ומותר לאכול הכל ולא העלה והלכה כחכמים: ה לפי חשבון. הוא כי סאה תרומה שנפלה לק' והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה ודאית אלא חלק מק' מסאה לפי שהיא בק' סאה נתערב' ואם נפלה למקום אחר עם סאה אחת בלבד אינה מדמעת שאנחנו אומרים חלק מק' מסאה נפל בסאה ואינו מדמע אבל תעלה באחד ומאה ואם נתערבו בפחות מסאה אז יהיה מדומע ואין הלכה כר' אליעזר: ו אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון. כיצד שאתים של תרומה שנתערבו בעשרים סאין חולין הרי כל זה המדומע כ"ב סאה אם נתערב ממנו י"א סאה בפחות ממאה חולין אחרים אז יהיה הכל מדומע לפי שי"א סאה של מדומע יש בהן סאה אחת של תרומה בלבד: ואין המחומץ מחמיץ אלא לפי חשבון. העיקר אצלנו כי שאור של תרומה אם יש בו כדי לחמץ ולם בו העיסה והחמילה שאותה עיסה כולה תרומה ולא נשער אותה לא במאה ולא במאתים. ועוד יתבאר זה בפרק שני ממסכת ערלה ואומר שאם יהיה על דרך הדמיון אוקיא של שאור תחמיץ ליטרא אחת מקמח ולשו ב' ליטרא מחולין בב' אוקיות משאור תרומה ונתחמץ הכל והיה תרומה אומר זה התנה שאם לקח מזו העיסה החמוצה שיעור אוקיא ולם בה ליטרא של חולין אינה תרומה עד שיקח מאותה עיסה הראשונה מחליתה בשוה וילוש בה ליטרא מחולין שיש בו משאור של תרומה העיקרי אוקיא והוא השיעור המחמץ לליטרא א': ואין המים השאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון. העיקר אצלנו שלשה לוגים מים שאובין פוסלין את המקוה ובתנאי שיהיה המקוה פחות מארבעים סאה שהוא שיעור מקוה שלא יגמור אותו המקוה אלא באותן המים השאובין אבל אם יש בו מ' סאה אפילו מלאוהו כל היום כולו בכדים ושופכים בו מים אינו נפסל ועוד יתבאר זה במקומו וכשנפלו אלו הג' לוגים מד' או ה' כלים אינן מצטרפים ואין פוסלים את המקוה עד שיהיו משלשה כלים או פחות וזה דעת יחיד והוא דחוי וכן אמרו בגמרא התורה

פי' מהר"י בן מלכי צדק

פירוש הרא"ש

(ג) דאי לאו דקדשה ממנעי ולא יהיב דמי הלכך נראה לפרש תעלה בלייה

הגהות מהר"י לנדא

ן ר' אליעזר כטעמו וחכמים כטעמייהו כיצד כגון שנפלה סאה תרומה לי' סאה חולין עשירית סאה תרומה זו נקרא מדומע עתה אם תפול מאותו מדומע למקום אח
יט מדמע אלא לפי חשבון ואין בכל אותה סאה תרומה אלא עשירית וי' סאין הן ק' ידות במדה ותעלה אבל אם נפלה בפחות מי' סאין ודאי דמע הוי: ואין המחומץ מחמיץ · פי'

מן הראשונה שיעור גדול שיהא בשאור המעורב בה כדי לחמץ אחרונה בלא צירוף חולין המדומעין ובסוף פ"ק דתמורה (דף יב·) מוקי לה כרבי אליעזר בן יעקב דתני ר"א בן יעקב אומר מקוה שיש בה כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף י"ט סאה ופותקן למקוה והם טהורין שהשאיבה מיטהרת ברבייה ובהמשכה והיינו לפי חשבון דאין השאובין פוסלים המקוה דרך המשכה אא"כ היו שם כ' סאין *ור"פ מפרש התם לפי חשבון כלים ויוסף בן חוני היא דתניא ג' לוגין מים שאובין שנפלו למקוה בב' וג' כלים ואפילו בד' וה' כלים פוסלין את המקוה יוסף בן חוני אומר בשנים ושלש כלים פוסלין את המקוה בארבעה וחמשה אין פוסלין את המקוה :

אלא לפי חשבון : ז [א]סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת *הגביהה ונפלה אחרת הרי זו מותרת עד שתרבה תרומה על החולין : ח [ב]סאה [א)] תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ר' שמעון מתיר : ט [ג]סאה תרומה שנפלה למאה וטחנם ופחתו כשם שפחתו החולין כך פחתה התרומה ומותר סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וטחנן והותירו כשם שהותירו החולין כך הותירה התרומה ואסור אם ידוע שהחטים של חולין יפות משל תרומה מותר [ד]סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואחר כן נפלו שם חולין אם שוגג מותר ואם מזיד אסור :

פרק ששי

א האוכל [ב)] [ה]תרומה שוגג משלם קרן וחומש [ו]אחד האוכל אחד השותה ואחד הסך אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה משלם חומשה [ז]וחומש חומשה [ח]אינו משלם תרומה אלא חולין מתוקנים [ט]והם נעשין תרומה והתשלומין תרומה אם רצה הכהן

לפי חשבון כלים ויוסי בן חוני היא אבל דעת החכמים שהם מצטרפין ופוסלין כמו שיתבאר במקואות והלכה כחכמים בכל : ז עד שתרבה תרומה על החולין · הוא שיפול בק' סאה של חולין מאה ומשהו של תרומה זה אחר זה: ח נתבאר בתוספתא כי אמרם ה"ז אסורה כשלא ידע בנפילת הראשון אלא אחר שנפלה הסאה השנית וכאילו נפלו הסאתים בק' שיהי' הכל מדומע וכזו ההלכה חלק ר"ש אבל כשנפלה סאה למאה וידע בה ואח"כ נפלה שניה הרי זה מותרת שכבר היה לה להעלות ויוציא סאתים שנפלו והשאר יהיה מותר ואין הלכה כרבי שמעון: ט בארו בגמרא כי אפילו פחתו החולין ולא פחתה התרומה אלא שיהיה הקמח הנקי מן התרומה כשהסירו המורסן חלק ממאה וא' מכל קמח החולין ומורסנו תעלה בא' ומאה כי העיקר אצלנו שטנופת של תרומה אין מצטרפות עם התרומה לאסור החולין אבל טנופת של חולין מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה · ואמרם ואחר כך נפלה חולין רצה בה שנפל מן החולין מה שהשלים למאה סאה של חולין או הוסיף עליהם והעיקר אצלנו אין מבטלין איסור לכתחלה ולפיכך ג] אמרו כי מי שהרבה החולין על התרומה במזיד *זה האיסור קנס לפי שבטל איסור ובכל מקום שאומר בכאן אסור ענינו מדומע וכבר נתבארו בזה הפרק דיני המדומע ובכל מקום שאמרו מותר ענינו שתעלה התרומה ויהיה השאר מן החולין אחר שיוציאו התרומה מותר כמו שבארנו :

א אמר השם יתעלה ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו (ויקרא כב) זה החומש הוא רביע מה שאכל שהוא חומש הכל כיצד אם אכל מה ששוה דינר משלם מה ששוה דינר ורביע דינר וכן כל החומשים הנזכרים בתורה זהו דינם וזהו ענין אמרם עד שיהא הוא וחומשו חמשה : וקרן ידוע והוא כמו העיקר שאכל ואמר השם יתעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל (שם) ואמרו (נדה לב.) להביא הסך והשותה אע"פ שהעיקר אצלנו שתיה בכלל אכילה מן הכתוב שאמר (דברים יד) בבקר ובצאן וביין ובשכר ואמר ואכלת וכמו כן הסיכה מכללו כדבר הבא בתוך הגוף הוא אמרם ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (תהלים קט) : ואמרו [וחומש]חומשה ענינו שאם אכל אותו החומש בשגגה *שהוסיף עליו חומש אותו חומש לפי שדינו ודין התרומה שוה וזה הוא ענין מה שאמר בו הי"ת בזולת זה המקום וחמישיתיו יוסף עליו (ויקרא ה) ואמרו מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש : ואמרו ואינו משלם תרומה כי התרומה לכהן והדבר שאכל חוב עליו ואין ראוי לפרוע חובו מממון אחר וחולין מתוקנים הוא שיוציא מהם התרומה וכל המעשרות וכבר בארנו זה בסוף דמאי (פ"ז משנה ז) : והם נעשים תרומה · ענינו כי אותם חולין שישלם נחשוב אותם תרומה: והתשלומין תרומה· ענינו כי דין מה שישלם בדיני התרומה משלם לענין

ז הגביהה·כדין תרומה שעולה בק"א וצריך להרים: עד שתרבה· דהיינו עד כ"א פעמים אבל מחלה על מחלה שרי והשתא לר' יוחנן דסוף הערל (דף פ"ב:) דלא בעי רבייה בדרבנן ניחא אלא צריך לקיים קשה דאמר התם והוא שרבו חולין על התרומה ואין לחלק בין הך להסיא לכוותה מדמי התם ברייתא דמקוה דתנן נתן סאה ונטל סאה כשר ושמא היינו טעמא דצריך לקיים דעד כ' א"א שלא יהא עדיין רוב חולין דאכל סאה שהגביהה א"א שלא יעלה עמו מן התרומה ומטעם זה ניחא התם דחשיב הסיא דמקוה דרבנן אע"ג דאיירי במי פירות ומי פירות פוסלים מקוה מדאורייתא ברובה אלא לכך חשיב דרבנן דכ"א סאה נמי דרבנן א]דאכל סאה שמעלה א"א שלא יעלה מן מי הפירות לפי חשבון והרי יש כאן עדיין רוב מים : ח עד שנפלה·סאה תרומה: הרי זו אסורה· דכמאן דנפל בבת אחת דמי ורבי שמעון סבר קמייתא בטיל בק' והיא בטילה בק"א כדפרשינן בפרק נוטל ובירושלמי (הל' ג) אמרינן ר' שמעון אומר ידיעתה מקדשתה ורבנן אמרין הרמתה מקדשתה כלומר לרבי שמעון אם לא נודע לו בראשונה עד שנפלה שניה היה הכל נאסר אבל השתא דנודע לו כיון דסופו להרים כמורם דמי כדאשכחן בעלמא דאית ליה לר"ש כל העומד ליזרק כזרוק דמי (פסחים יג:) ורבנן אזלי בתר הגבהה והכי נמי תניא [בתוספתא] (פרק ו) אמר רבי אלעזר ברבי שמעון בד"א בזמן דלא ידע בה ואח"כ נפלה אבל אם ידע בה ואח"כ נפלה אחרת מותרת שכבר היה לה לעלות וחכ"א הרמתה מקדשתה : ט וטחנן · הכל בבת אחת לא אמרינן החולין פחתו ולא התרומה ואין כאן ק"א ואסור כיון שנתבטלה שאפילו היה כך תו לא מתסרי תדע מדלא קתני בהא רישא אם ידוע שחטים של תרומה יפות כשטחנן והותירו וקצת קשה למה ליה למימר פיחתה התרומה: כך הותירה התרומה · ואין כאן ק"א (י) : אם ידוע שהחטין של חולין יפות משל תרומה מותר · דשל חולין הותירו ושל תרומה לא הותירו ויש כאן ק"א אע"ג דמעיקרא נאסרו חזרו והותרו בטחינה ואמרי' בירושלמי (ה"ה) תני אף טוחן לכתחלה ומתיר ומתני' רבי יוסי דאמר אף מתכוין וילקוט ויעלה במאתים ואחד א"ר זירא שכן דרך כהנים שטוחנים מדומע בבתיהן מה נפיק מביניהו (כל) כלאי הכרם על דעתיה דר' יוסי טוחן ומתיר על דעתיה דרבנן אין טוחן ומתיר : ירושלמי (שם) תני אין טנופת תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור על החולין אבל טנופת חולין מצטרפין עם החולין להעלות התרומה עוד ירושלמי (הלכה ג) בפ"ק דערלה ובנזיר פרק ג' מינין (הל' ס) ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל האיסורים מצטרפין אותן כאילו הן בצל וקפלוט מאי כדון הכהן אמר נותנים טעם אחד מק' והכהן אמר נותנין טעם אחד מס' מ"ד בס' *אין את עושה את הזרוע א' מק' לאיל מ"ד בק' את עושה את הזרוע א' בק' לאיל מ"ד בק' מוציא העצמות מן הזרוע ומ"ד בס' אין את מוציא עצמות מן הזרוע וכשם שאתה מוציא את העצמות מן הזרוע כך את מוציאן מן האיל לית יכול דתני אין טנופת תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור את החולין אבל טנופת חולין מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה רב ביבי בעי טנופת תרומה מהו שמצטרף עם החולין להעלות את התרומה מן מה דאמר רב הונא קליפי איסור מצטרפין להיתר הדא אמר טנופת תרומה מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה הך פלוגתא *כפלוגתא דגיד הנשה (דף צח:) דאיכא למ"ד התם בס' ואיכא למ"ד בק' ושניהן לא למדו אלא מזרוע בשלה מ"ד בק' לא משער עלם הזרוע אלא הבשר ופריך אם כן תוליא העצמות כמו כן מן הבשר שלא יסייעו לבטל בשר הזרוע ונמצא בטל בפחות ממאה ומשני לית יכול שהעצמות מצטרפים לבטל את האיסור כמו שטנופת מסייע לבטל את התרומה ומסיק אפילו טנופת התרומה מצטרפת עם החולין לבטל התרומה ולהך מסקנא עלם הזרוע נמי מצטרף עם האיל לבטל בשר הזרוע וליכא כי אם מאה בין הכל והך דירושלמי פליגא אסוגיא דפר' גיד הנשה דהתם משמע דאפילו עצמות היתר אין מצטרפין לבטל למ"ד בק' דאמר בשר בהדי בשר משערים ולא בהדי בשר ועצמות ושמא איידי דנקט בשר בזרוע נקט בשר באיל ולאו דוקא וקולא גדולה היא זאת אלא דלכאורה לא קיימא לן הכי דהא קיי"ל כמ"ד בס' ואמרינן בפ' גיד הנשה דמ"ד בס' קסבר בשר בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערים אלמא דעצמות מצטרפים לאיסור ולהיתר ולקמן בפ' בצל אמרינן בירושלמי (הל' ו) דביצה בששים ומסיק עלה בשם רבי חנינא הירק והקליפה מצטרפין א"ר זעירא ואיסור מתוכן כלומר דאין משערין ביצה האסורה אלא לפי האוכל שבתוך הקליפה רב הונא אמר קליפי איסור מעלין את ההיתר שאף הקליפה של ביצה האסורה מסייעת לבטל מה שבתוכה אע"ג דהסיא סוגיא כמ"ד בס' ואין תימה כל כך דעדיפא מינה א"ר חנינא גופיה בגיד הנשה כשהוא משער ברוטב בקיפה ובהתיכות ואיכא דאמרי במאי דבלעה קדרה עלמה ואיכא דאמרי בקדרה וממא סוגיא דירושלמי כמ"ד בקדרה עלמה ומדאזלא סוגיא בירושלמי בג' דוכתי כוותיה ש"מ שכן הלכה ושמא יש לחלק בין קדרה לעצמות וקליפין מ"מ בין למ"ד בס' בין למ"ד בק' נלמוד דעצמות וקליפין של היתר מצטרפין לבטל האיסור וכל שכן דאין מצטרפין לאיסור אבל למ"ד בששים משמע מדיליף מזרוע בשלה דעצמות הזרוע מצטרפין לאיסור אי לאו משום דאיכא ס' והסיא דפרק בצל דמשמע דאפילו קליפי איסור מצטרפין לבטל צריך לחלק בין עצמות לקליפין דשמא יש לחלוחית של טעם בעצמות יותר ממה שיש בקליפי ביצים ואעפ"כ לא מסתבר דהא גיד הנשה למ"ד אין בגידים בנותן טעם אם נתבשל עם הירך מותר כדאי' בפ' גיד הנשה ומי עדיפי עצמות לאיסור יותר מגיד דאע"ג דתנן לקמן בפ' בתרא (מ"ה) עצמות קדשים בזמן שהוא מכנסן אסורים הא אמרינן בירושלמי (הל' ד) עלה ר' אבהו בשם ר' יוחנן בראשי כנפים והסחוסין היא מתני' ועצמות נמי דטעונים שריפה בפרק כילד צולין (דף פג·) כשיש בהן מוח כדאיתא התם לכך נראה דהא דיליף מזרוע בשלה ומשער בעצמות הזרוע סימנא בעלמא ואסמכתא הוא כדאיתא התם דמדאורייתא ברובה בטיל דזרוע באיל מין במינו הוא ומדאורייתא מין במינו ברוב ומיהו חתיכת נבילה שנתבשלה ואחר כך נפלה בקדרה עצמות שבה מצטרפין לאסור לפי שבלוע טעם נבילה מידי דהוה אקדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואפ"לו נתבשל תחילה אותה חתיכה של נבילה בפני עצמה בקדרה כשחזרה ונפלה בקדרה של היתר ואע"פ *דמתיר כל הבשר שבה לא סגי בהכי אם לא ישער גם בעצמות דשמא בשר נבילה נתמעט בבישולה ונבלע הטעם בעצמות : ואם מזיד אסור · הא דאמרינן בריש ביצה (דף ד:) ותנן אין מבטלין איסור לכתחלה אין לשון זה שנוי בשום מקום אלא ממתני' דהכא דייק לה : ירושלמי (הל' ד) בשם רבי יוחנן כל איסורים שריבה עליהן בשוגג מותר במזיד אסור ולא מתני' הוא בשוגג מותר במזיד אסור מתני' בתרומה אתא מימר לן אפילו שאר הדברים א"ר אליעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור :

א משלם קרן וחומש · דכתיב (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קדש ויסף חמישיתו ופליגי תנאי (בב"מ דף נד·) אי חומשא מלגיו אי מלבר דתניא יוסף עליו שיהא הוא וחומשו חמשה דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר וחמישיתו וחומשו מלגיו : השותה· יין : הסך· שמן · ובתורת כהנים מייתי לה (א) : וחומש חומשה · אם אכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש והתשלומין נעשין תרומה כדתני סיפא ואם חזר ואכל תשלומי החומש מוסיף חומש על אותו חומש ובפ' הזהב דרשי לה מקרא מדכתיב (שם) ויסף חמישיתו אי שקלת ליה לוי"ו דויסף ושדית ליה אחמישיתו הוי חמישיותיו (ב) ופליג בתורת כהנים ובירושלמי (הל' א) אם בשעת הפרשה [קדשי כתרומה או] עד שעת נתינה דתניא ונתן לכהן את הקדש מתנתו מקדשתו ואין הפרשתו מקדשתו לחייב עליו חומש דברי רבי ר' אלעזר בר' שמעון אומר אף הפרשתו מקדשתו לחייב עליו חומש : אלא חולין מתוקנין ·· כדדרשינן בפ' הזהב תרומה אין משתלמת אלא מן החולין דרחמנא אמר ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קודש (ג) וכן חומש כדאמר נמי התם וחומש תרומה אין משתלם אלא מן המתוקנין : והתשלומין תרומה · שאם חזר ואכל בשוגג אותן חולין שנשתלמו מה שחוזר ומשלם תחתיהן גם הם תרומה ומיהו לא משמע כן בירושלמי (שם) דתניא תשלומי תרומה אין משלמין מהן קרן וחומש ואין משלמין עליהן קרן וחומש ואין חייבין בחלה ואין הידים פוסלות *משום טבול יום דהוה ליה למתני אין ידים וטבול יום פוסל בהן ומיהו יכול נומר דגרסינן כטבול יום בכ"ף דאין טבול יום פוסל בהן ולא ידים ועוד [תימה] דתני כלדך שפוסל בחולין הא בחולין לא פסלי וכלדך שאין פוסלין מיבעי ליה ועוד דבהדיא בירושלמי (שם) א"ר זירא בשם רבי חנינא תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין *אם הם משלמין קרן וחומש וידים וטבול יום פוסלין בהן אם לא נאמר דברייתא פליגא אמתני' ורבי חנינא דאמר במתני' אינו מוחל דכיון דגזירת הכתוב הוא

א) שבת פכ"א דף קמב· ב) בבא מציעא פ"ד דף נד: פסחים פ"ב דף לח:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

דשבון ולאפוקי מדר' אליעזר דתנן שאור של חולין ושל תרומה שנפל לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחימצו רבי אליעזר אומר אחר אחרון אני בא ואוסר ואע"ג דלא היה שיעור וחכמים אומרים בין שנפל איסור בתחלה בין שנפל בסוף לעולם אינו אסור עד שיהא בו כדי לחמץ · ודין נפילת שאור כך היא כשנפל בו כדי להחמיץ אפילו יש בו לעלות בא' וק' אסור כל החולין: ז סאה תרומה שנפלה לק' והגביהה· בדקיימא לן דעולה ונפלה אחרת והגביהה ונפלה אחרת הרי אלו מותרין עד שתרבה תרומה לחולין עד נ' סאין של תרומה אם נפלו בזה הענין יעלו מאי טעמא דבכל סאה דחולין יש לומר דחציה תרומה וחציה חולין אבל אם רבה התרומה כגון שנפלו בק' סאין בזה הענין נ"א סאין דתרומה נמצא כל סאה דחולין נ"א ידות תרומה ומ"ט ידות חולין והו פי' רבת התרומה אסור ומתני' דקתני עד שתרבה עד ולא עד בכלל : ח סאה תרומה שנפלה לק' חולין ולא הספיק להעלות אותה ונפלה בהן סאה אחרת דתרומה הרי זו אסורה מ"ט דאע"ג דנפל בזה אחר זה כמאן דנפל בבת אחת דמי והא לנ' נפלה והא לנ' נפלה' רבי שמעון מתיר· סבר קמייתא איבטיל לה בק' הא תיבטיל לה בק' וא' וזה הפי' מצאנו בגמ' דנוטל אדם את בנו וכו' בתוספתא תנינן א"ר אלעזר בר' שמעון בר"א כו' וחכמים אומרי' הרמתה מקדשתה · פי' אילו הגביהה שפיר לא הוה קדשה אלא הכא כיון דלא אגבה' ונפלה שניה קדשה : ט סאה תרומה שנפלה לפחות ·מק' סאין דחולין וטחנן כולן בעירוב והותירו לא נאמ' החולין הותירו והתרומה לא הותירה ויש בחולין ק' ידות בתרומה ותעלה אלא אלו ואלו הותירו ולא תעלה אבל אי קים ליה דחטין דחולין היו יפות והותירו והתרומה לא הותירה תעלה דהא קים ליה · תניא אף טוחן ומתיר לכתחלה פי' היכא דידיע ליה דהחולין יפות טוחן ומתיר לכתחלה ומתניתין דא לר' יוסי דאמר אף יתכוין וילקוט ויעלו בא' ור' א"ר זעירא אפילו תימא דברי הכל שאני הכא שכן דרך הכהנים להיות טוחנין מדומע לתוך בתיהן : פ"ו א האוכל תרומה' פי' זר שאכל בתרומה בשוגג משלם קרן וחומש והומשא מלבר' כיצד אכל תרומה שויא ד' זוזי משלם חולין שוה ה' זוזי: אחד האוכל ואחד השותה· פי' יין: ואחד הסך · פי' שמן : אחד תרומה טהורה · אם אכל · ואחד תרומה טמאה משלם חומשא וחומש חומשא' פי' כגון שאכל חומש ששילם דהיינו דינר נותן דינר ורביע דינר ויהיו ה' רביעי דינר והו פי' חומש חומשא: התשלומין נעשין תרומה · פי' הרי הן כתרומה לכל דבר שהאוכלין משלם קרן וחומש ודוקא שילם לכהן אז נעשו תרומה אבל אם הפרישם לשלמם לכהן ואכתי לא נתנו לכהן אינן כתרומה : אם רצה הכהן

ח א שם הלכה ס :
ט ב שם הלכה ו : לפניט הגירס' רכה
י ג שם הלכה ז :
יא ד שם הלכה י :
א ה מיי' פ"י מהל' תרומות הלכה א סמג לאוין רנא :
ב ו שם הלכה ב :
ג ז שם הלכה טז :
ד ח שם הלכה יח :
ה ט שם הלכה טו :

פירוש הרא"ש

(י) ומריחא שמעינן כיון דאין חולין ספתח בחולין לאסור כל שכן דאין חולין בהם ניתרתן[להתיר] אלא משום סיפא נקטי' דסמכינן על יופי חטים של חולין להתיר :

פרק ו (א) ובת"כ מרבה סיפה מקרא ושתיה בכלל אכילה: (ב) בשני ווי"ן לרבות חומשין הרבה: (ג) ומדכתיב עליו לרבות חומשי כמותו :

הגהות מהר"י לנדא

א] מ"ו בר"ש דאכל סאה · נ"ל הסר סאה: ב] מ"ש בר"ש ולפיכך אמרו · נ"ל חסרנו :

[לפניט הגי' את עושה את הזרוע אחד מס' לאיל]

נ"ל כפלוגתא

נ"ל שנתער

נ"ל בטבול יום הוה ליה

נ"ל אלמא משלמין עליהם :

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"י מהל' תרומות הל' טו:
ז ב שם הלכה [illegible]:
ח ג שם הלכה כב:
ט ד שם הלכה כד:
י ה ו שם הלכ' יח:
א ז מיי' פ"י מהל' תרומות הל' [illegible]:
ב ח שם הלכה טו:

מסורת הש"ס

א) ב"מ דף נד׳ ב) פסחים דף לב׳

הוא שחייב לשלם דבר הראוי להיות קדש ואין יכול לפטור עליו בדמים אין הדבר תלוי בבעלים אבל אין לומר משום א] דהוי [כפרה] עו]כקרבן כיון למיחייב חומש דהרי גזל חברו ונשבע והודה דמוסיף חומש ותניא בהגוזל קמא (דף קג:) דיכול למחול: ירושלמי (שם) ולא כן א"ר אבהו בשם ר' יוחנן מזיד בחלב ושוגג בקרבן מתרין בו ולוקה ומביא קרבן אף הכא מזיד בתרומה ושוגג בחומש יתרו בו וילקה ויביא חומשה ב] א"ר אבהו גזירת הכתוב היא ואיש כי יאכל קדש בשגגה שתהא כל אכילה בשוגג פי' מזיד בחלב ושוגג בקרבן פלוגתא לבריש כלל גדול (דף סט:) דר' יוחנן אמר כגון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו ור"ש לקיש אמר על שישגוג בלאו וכרת ורבי זעירא דירושלמי כאביי דאמר התם *דא"ר יוחנן בתרומה שאין חייב עליה חומש עד שישגוג בלאו שבה ולאו מטעמא דרבי זעירא קאמר לה ורבא אמר מיתה במקום כרת עומדת וחומש במקום קרבן: ב בת ישראל. שהפרישה תרומה משל עצמה ולא נתנה לכהן אלא אכלה שוגג ואח"כ נשאת לכהן משלמת קרן וחומש ואע"פ דעכשיו מיפטרה להפריש מידי דהוי אמחילה דאין כהן מוחלה ובעינן נמי חולין מתוקנים *ועכשיו תרומה הואיל והיתה זרה בשעת אכילה וכל זה ילפינן מגזירת הכתוב דא"צריך רחמנא דבר הראוי להיות קודש מכל מקום: לעצמה. דתרומה נמי אם היתה בעין לא היתה מחויבת ליתן לכהן דנעשית כהנת בנישואיה: ג בירושלמי (הלכה ג) הא ר"מ אומר משלמין ורבנן אמרי משלמין מה ביניהן א"ר יוחנן עקר סעודה [ביניהן רמ"א עקר סעודה] לבעה"ב ורבנן אמרי לפועלים ר"ל אמר טפילה ביניהון ורמ"א טפילה לבעה"ב ורבנן אמרי לפועלין ר' אבהו בשם ר"ל הא למה זה דומה למוכר חפץ לחברו ונמצא שאינו שלו חייב להעמיד מקחו אלו כר"ל אתמרת ניחא ואי כר' יוחנן אומר עיקר סעודה ביניהון [ולא אתמרת הכי כר"מ אית אמרת ר' אבהו בשם רבי יוסי בן חנינא שבח סעודה ביניהון] כשפסק עמהן להאכילן כרשיני חולין והאכילן כרשיני תרומה ולא כבר אכלו כמ"ד שבלים נפש אדם חתה בהן פי' עיקר סעודה על מי לטרוח דר"מ סבר על בעל הבית לטרוח ורבנן סברי בעל הבית נותן דמים והפועלים יקנו להן כל צורכי הסעודה טפילה ביניהון חייב לטפל *לשלם התרומה שצריך לשלם דבר הראוי להיות קודש מוכר חפץ דכאן מכר להן תרומה ונמצא שאינו שלו ובפ"ק דב"מ (דף טז·) לא משמע כן שיהא חייב להעמיד לו מקחו דקאמר התם גבי גזלן שמכר וחזר ולקח מבעלים הראשונים לאוקמה קמי לוקח בעי דקאמר נפלה לו בירושה ירושה ממילא הויא ולאו לאוקמה גבי לוקח בעי משמע דקאמר בין שהכיר שאינה שלו בין לא הכיר ושמא יש לחלק בין מטלטלי למקרקעי והלא כבר אכלו לרבי יוחנן אליבא דרבי מאיר דבעל הבית חייב להכין סעודה הרי כבר אכלו ולמה ישלם [כל הקרן לא הוי ליה לשלם] אלא דמים ומשני מחמת שנפש אדם חתה בשבלים וכן בתרומה אין נחשבת להן אכילה: ד דמי תרומה. שאין יקרין כחולין גם יכול לשלם דמים ואין צריך לשלם פירות הראויות להיות קדש: קרן וחומש מן החולין. דבר הראוי להיות קדש וקרן תרומה משום כפל: שני חומשין. חד משום תרומה וחד משום דנהנה מן ההקדש: שאין בהקדש כפל. דאמר בפרק הזהב (דף נז:) דרעהו כתיב: ה מן הלקט. מפרש בירוש' (שם) משום דאין בהן זיקת תרומה ומעשר ושמא מחמת כך אינו בכלל דבר הראוי להיות קודש (ז): שאין הקדש פודה הקדש. ואינו חשוב כהקדש כלומר לקודש שנפדו אין יכול לפטור עצמו בהקדש גבוה וכן מעשר שני לר"מ דאמר ממון גבוה והשתא דנפדו *אין לומר משום דאין ראוי להיות קדש שהרי' ג] קודש שקרא עליו שם מעשר אפשר להיות תרומה וכן הקדש קודם שהוקדש ד] מידי דהוה אחולין מתוקנים והיינו נמי טעמא למעשר ראשון דכיון דקודם שנטלה תרומתו לא חזי תו לא חזי וצריך לדקדק בדבר ומיהו בת"כ תניא מניין שאין משלמים לא מן הלקט ושכחה ופאה ולא ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו ת"ל ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי ליעשות קודש ועל כורחיך גירסא דמתני' עיקר דבלא ניטל תרומתו ולא נפדו לא הוו פליגי רבנן דתני וחכמים מתירין באלו (ח): ו מן היפה על הרעה. כההיא דתניא בפ' כל שעה (דף לב·) אכל גרוגרות ושילם תמרים תבא עליו ברכה והתם דייק מינה דלפי מדה משלם דאי לפי דמים מאי תבא עליו ברכה בזוזא אכל בזוזא משלם וה"נ הוי מצי למידק ממתני' דאי לפי דמים מאי נפקא מינה במה שישלם מן היפה על הרעה ומיהו איכא לדחויי כדדחי התם דאכל מידי דלא קפיץ עליה זבינא ומשלם מידי דקפיץ עליה זבינא: לפיכך אין יכול לשלם ממין אחר כשאכל קשואין של תרומה של ערב שביעית ואין קשואין של ששית מצויין בשביעית וכשמשתהין מתקשין ולא חזו לאכילה ומין אחר אין יכול לשלם לרבי עקיבא וצריך להמתין עד מוצאי שביעית וישלם דמשל שביעית אסור לפרוע חובו כדאמרינן בריש פרק בתרא דע"א (דף סב·) ובירושלמי (הל' ג) קאמר שאם כן לא נמצא *לו קרדום מדמי שביעית ירושלמי רבי אבין בשם רבנן דתמן זאת אומרת שאין משלמין מפירות הו"ל אפילו תימא משלמין מתני' עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ:

תורה אור

משנה

למחול אינו מוחל: ב בת ישראל שאכלה תרומה ואחר כך נשאת לכהן אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה משלמת קרן וחומש לעצמה אם תרומה שזכה בה כהן אכלה (ד) משלמת קרן לבעלים וחומש לעצמה מפני שאמרו האוכל תרומה שוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה: ג המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה הוא (ה) משלם את הקרן והם משלמין את החומש דברי ר' מאיר וחכמים אומרי' הם משלמין קרן וחומש והוא משלם להם דמי סעודתן: ד הגונב א) תרומה ולא אכלה משלם תשלומי כפל דמי תרומה אכלה משלם ב' קרנים וחומש קרן וחומש מן החולין וקרן דמי תרומה גנב (ו) תרומת הקדש ואכלה משלם שני חומשים וקרן שאין בהקדש תשלומי כפל: ה אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר ולא ממעשר ראשון *שנטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש *שנפדו שאין הקדש פודה את הקדש דברי רבי מאיר וחכמים מתירין באלו: ו ר' אליעזר אומר משלמין ממין על שאינו מינו בלבד שישלם מן היפה על הרעה ור"ע אומר אין משלמין אלא ממין על מינו לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואין של מוצאי שביעית וישלם מהם ממקום שרבי אליעזר מיקל משם ר' עקיבא מחמיר שנאמר °ונתן לכהן את הקדש כל ג) שהוא ראוי להיות קדש דברי ר' אליעזר ור' עקיבא אומר ונתן לכהן את הקדש קדש שאכל:

ויקרא כב

פרק שביעי

א האוכל תרומה מזיד משלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין אם רצה הכהן למחול מוחל:

בת

לענין הדמוע וזולתו: ב כבר ידעת כי אשת כהן תאכל בתרומה לפי שהיא קנין כספו וה' יתברך אמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו (ויקרא כב) והמאמר כולו מבואר ואינו צריך באור: ג העיקר אצלנו אין שליח לדבר עבירה והעושה עבירה בעצמו מלקין אותו והמתעה אותו או מכשילו או מצוה עליו או המסייעו לדבר עבירה בשום פנים ממיני הסיוע ואפי' בדבורו הקל הוא נענש מהשם יתברך כפי שעושה באותו הסיוע או ההכנה אבל אינו חייב משום מלקות מן הנזכרים בתורה אבל הוא עובר על הכתוב שאמר ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט) אם היה הוא סבה לעבור העבירה או עובר על הכתוב שאמר אל תשת ידך עם רשע (שמות כג) אם סייעו לאותו עובר ואין הל' כר"מ: ד תשלומי כפל הוא תשלום כפל הגניבה כמו שאמר ה' ית' וחייב לגנב באמרו שנים ישלם: אבלה משלם שני קרנים וחומש קרן וחומש מן החולין והוא מה שהוא חייב בו אפי' לא היתה גנובה ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין ומוסיף קרן מדמי התרומה והוא מה שהוא חייב בגניבה וכבר באר בתחלת דבריו שהוא משלם בגניבה מדמי התרומה ואם *הגיע תרומה והיתה אותה תרומה הקדש והוא שיקדיש אותה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית אם אכלה אחר כך ישראל יתחייב קרן שני חומשים חומש אחד שהוא חייב בו באכילת תרומה אפי' שאינה הקדש וחומש שני שהוא חייב בו באכילת הקדש ואפי' אינו תרומה כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשוה פרוטה מעל ומשלם שיעור מה שהפסיד מן ההקדש בשעת שנהנה ממנו בתוספת חומש על הדרך שזכרנו ואחר כך מביא קרבן והוא מאמר ה' ית' (ויקרא ה) (ומעלה מעל [וחטאה בשגגה] מקדשי ה' וגו' ועוד יתבאר במסכת מעילה מי שגנב מן ההקדש לא יתחייב בתשלומי כפל למאמר ה"ית' (שמות כב) ישלם שנים לרעהו לרעהו ולא להקדש ואיסור הקדש אינו מוסיף על איסור תרומה אלא מפני שהוא איסור מוסיף כי התרומה היתה אסורה לישראל ומותרת לכהנים וכיון שהקדים אותה נאסרת לכהנים וכאשר אירע בה איסור לכהנים הוסיף ג"כ אותה האיסור לישראל לפי שהעיקר אצלנו אין איסור חל על איסור אלא באחד מג' דרכים האחד איסור מוסיף שהוא כמו זה שזכרנו ועוד יתבארו כולם במקומם במסכת כריתות ובמקומות אחרים מלבד זה המקום *כי אם אכל בשוגג ד' סלעים תרומה בדרך הדמיון בכל מקום שאמר משלם שני קרנים וחומש ענינו ישלם תשעה סלעים ובכל מקום שאמר משלם קרן ושני חומשים משלם ששה סלעים לפי שהעיקר אצלנו לפי דמים הוא משלם: ה וחכמים מתירין באלו· ר"ל במעשר שני והקדש שנפדו לפי שאלו כיון שנפדו אע"פ שלא נפדו כהלכתן מותר לו שישלם מהם ור' מאיר אומר כיון שלא נפדו כהלכתן עדיין הם קודש ואינו משלם קדש במקום תרומה שאכל שהוא קודש שאין הקודש פודה את ההקדש ואמר שלא נפדו כהלכתן הוא שיפדה מעשר שני על אסימון וההקדש על הקרקע וכבר באר זה בפרק שביעי מבכורות והלכה כחכמים: ו ימתין לקשואים של מוצאי שביעית· לפי שאינו יכול לשלם מפירות שביעית לפי שהם הפקר לכל וכבר קדם לך שאין משלמין מן ההפקר · ואמרו ממקום שר"א מיקל הפסוק שממנו מביא ראיה ר"א להתיר שישלם ממון אחר שלא יהיה מאותו מין שאכל בעינו מאותו הפסוק מביא ראיה ר"ע לאסור אותו · והלכה כר"ע:

א לא חייב ה' יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה הוא אמרו (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קודש בשגגה אבל במזיד אינו חייב חומש כי עונו גדול מכשות ולא יתכפר בתשלומין ועוד אמר באוכל בשגגה (שם) ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש הרי זה ראיה כי התשלומין קדש

א משלם את הקרן. בירושלמי (הל' א') פריך ממתני' דלעיל וממתניתין דאלו נערות לריש לקיש דאמר בפרק אלו נערות (דף לד:) חייבי מלקות שוגגין ודבר אחר פטורין מן התשלומין ואמאי תנן האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש והאוכל תרומה מזיד משלם קרן ומשני דכל הנך דמתני' כרבי מאיר דאמר לוקה ומשלם והדר פריך אם יסבור ריש לקיש כל מתניתין כרבי מאיר קראי מי נימא דרבי מאיר דכתיב ואיש כי יאכל קדש ומשני קסבר ריש לקיש שהחומש קרבן והדר פריך אמו קרן מי הוי קרבן ומשני שהקרן קנס דתנן אינו משלם אלא חולין מתוקנין והן נעשין תרומה ותנן נמי אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורין ולא דמי עלים חייב לו הדא אמר שהקרן קנס ופריך וכמא דתימא קרן קנס ודכוותה חומש קנס בתמי' אלא נר"ל כדעתי' דתמן הכל היה בכלל לא תענה (שמות כ) יצא ועשיתם לו כאשר זמם (דברים יט) לחייבו ממון וכה הכל היה בכלל וכל זר לא יאכל קדש (ויקרא כב) יצא ואיש כי יאכל קדש בשגגה (שם) לחייבו ממון ומתוך סוגיא דירושלמי קשה הא דמתרלין אהא דתנן בפרק כל שעה (דף לא:) האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש במזיד פטור מן התשלומין ומדמי העצים מוקי לה בגמרא כר' נחוניה בן הקנה שהיה עושה יום הכפורים כשבת לתשלומין ואפי' הכי בשוגג חייב ואמאי ואפילו יהא שוגג נמי אחמץ והא גבי מיתה בידי אדם כל היכא דפטרינן מזיד משום דקם ליה בדרבה מיניה פטרינן נמי שוגג כדאמר בפ' אלו נערות והוא הדין בכרת דילפינן מינה וכי תימא משום דגלי רחמנא בשוגג משלם קרן וחומש ולא פטרינן ליה משום מיתה דתרומה הוא הדין משום כרת דפסח התינח לאביי דאמר בריש אלו נערות טעמא דר' נחוניא בן הקנה דגמר אסון אסון אלא לרבא דדריש מוהכרתי דרחמנא אמר כרת שלי כמיתה שלכם משום דמיתה בידי שמים אינה פוטרת מן התשלומין בשום מקום א"כ לא אשכחן שוגג דתרומה שלא שייך בו קם ליה בדרבה מיניה ועוד דאמר בפ' כל שעה (דף כט·) האוכל הקדש חמץ במועד מעל ויש אומרים לא מעל

פירוש הרא"ש

(ד) משלמת קרן לבעלים כדין הגוזל את חבירו [illegible]: (ה) הוא משלם את הקרן דמי תרומה [illegible]

הגהות מהרי"ר לנדא

פרק ז [א] מ"א בר"ש [illegible]

פי' מהר"י בן מלכי צדק

למחול אינו מוחל· דאתי למיגרם תקלה לזרים למיכל בתרומה: ב בת ישראל שאכלה תרומה· פי' בשגגה: ואח"כ נשאת לכהן· דמותרת לה כל תרומה אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה דאכתי לא נתנה לכהן אלא הפרישה ואכלה ונשאת כיון שנישאת משלמת קרן וחומש והן שלה דמעת שהפרישה אע"פ שלא נתנה לכהן נתקדשה להתחייב עליה קרן וחומש ואם תרומה של כהן אכלה משלמת מה שאכלה לאותו כהן בעל התרומה וחומש הוי שלה מפני שאמרו האוכל תרומה וכו': ד הגונב תרומה ולא אכלה· פי' כגון שגנב ד' כברין דחולין שוה ד' פונדיונות ותרומה משום דאין לה אוכלין שוו ג' עתה משלם ג' פונדיונות בכפל והתרומה ואי ליתה יהיב ד' פונדיונות: אכלה משלם ב' קרנים וכו' וחומש· משום שאכל חקרן וחומש מן החולין כאשר פירשנו דמן הדין שהחולין נתחייב לשלם ותרומה אינו יכול לשלם חלכך יתן דמיו כפי שהן שוין החולין דהיינו [illegible]

א) סנהדרין דף נא: כריתות דף ז: ב) פסחים ט: מד: יבמות ספי' מיר לו: ע"ש במסורת הש"ס ג) תוספתא דתרומות:

ולמריכן מאן יש אומרים רבי נחוניא בן הקנה והשתא מאי שנא שוגג דתרומה משוגג דהקדש ומתרצים לקרן וחומש דתרומה כפרה מדתנן אינו יכול למחול בפירקין דלעיל (מ"א) אבל קרן וחומש דמעילה ממון וזו היא סברא *דהא מילתא מנא לן דהאי ממונא והאי כפרה ועוד כדפרשינן דסוגיא דירושלמי מוכחת דאינו קרבן דלא הוי כפרה ועיקר טעמא משום דריבתה תורה שוגג לתשלומים ולמאי פטור לר' נחוניא בן הקנה וגל"פ דאוכל חמץ של הקדש דפרק כל שעה מיירי באוכל במזיד אע"ג דקתני מעל ולא מעל והכי אית' בתוספתא דפסחי' (פ"א) דתניא [האוכל] קודש חמץ בפסח *משלם בשוגג קרן וחומש ואם תלוי במזיד פטור ומיהו אכתי לאביי ניחא כדפרשי' לעיל דפטור מיתה בידי שמים

ב בת כהן א) שנשאת לישראל ואחר כך אכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתתה בשרפה נשאת לאחד מכל הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דברי רבי מאיר וחכמים אומרים א'זו וזו משלמות את הקרן ואינן משלמות את החומש ומיתתן בשרפה: ג ב'המאכיל (א) את בניו קטנים ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים האוכל תרומת חוצה לארץ והאוכל פחות מכזית תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש והתשלומין חולין אם רצה הכהן למחול מוחל: ד ג'זה הכלל כל המשלם קרן וחומש התשלומין תרומה אם רצה הכהן למחול אינו מוחל וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין אם רצה הכהן למחול מוחל: ה ד'שתי ג) קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלה הרי אני אומר לתוך של תרומה נפלה אין ידוע איזו היא של תרומה ואיזו היא של חולין אבל אחת מהן פטור והשניה נוהג בה בתרומה וחייבת בחלה דברי ר"מ ר' יוסי פוטרה אבל אחר את השניה פטור אבל אחד את שתיהן משלם כקטנה שבשתיהן: ו ה'נפלה אחת מהם לתוך החולין אינה מדמעתן והשניה נוהג בה בתרומה וחייבת בחלה דברי ר' מאיר ו'ור' יוסי פוטר נפלה שניה למקום אחר אינה מדמעתן נפלו שתיהם למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן: ז זרע את אחת מהן פטור והשניה נוהג בה בתרומה וחייבת בחלה דברי רבי מאיר ז'ורבי יוסי פוטר זרע אחר את השניה פטור זרע אחד את שתיהם בדבר שזרעו כלה (ג) מותר ובדבר שאין זרעו כלה אסור:

פרק שמיני

א האשה שהיתה אוכלת בתרומה באו ואמרו לה מת בעליך או גרשך

ולפי שהם קדש אין הכהן רשאי ליתנם והסור על ישראל לעכב אלו קודש ובכאן שתשלומיהן חולין לפי שמזיד הפך השוגג בכל הדינים וזכה בו אחד מהכהנים ונתנם לו כי מותר לו ר"ל לישראל לאכול חולין וזה הדין כשלא התרו בו אבל אם היתה שם התראה לוקה ואינו משלם : ב כבר ידעת כי כהנת כשנשאת לישראל אסור לה לאכול בתרומה ושאר קדשים והוא לשון התורה (שם) ובת איש כהן כי תהיה לאיש זר וגו' ואמרם בספרא מנין לבת איש כהן שנשאת לישראל ואחר כן אכלה תרומה וכהן שאכל תרומת חברו יכול יהו חייבין בחומש ת"ל (שם) וכל זר לא יאכל קדש ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו יצאו אלו שאינם זרים לו : ואמרם מיתתה בשריפה ר"ל כשזנתה והיא אשת זה שאינו כהן לדברי ה' יתברך (שם כא) ובת איש כהן כי תחל לזנות כיון שהיא בת כהן הכל שוה בין שתהיה אשת כהן או אשת ישראל ור"מ אומר כי כשנשאת לא' מן הפסולין כגון ממזר או מצרי ואדומי ועמוני ומואבי או אלמנה לכ"ג או גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שהיא חללה כמו שיתבאר במקומו ואסור לה לאכול תרומה וקדשים לעולם אפילו אחר שנתגרשה מאחד מאלו ואם אכלה מהם משלמת קרן וחומש כיון שהיא עתה כמו זר וחכ"א שאינה כמו הזר כי אע"פ שאינה ראויה לאכילה לעולם כבר אכלה מהם בזמן שעבר קודם שתתחלל וכמו כן אומר ר"מ כי אם זנתה והיתה תחת יד אחד הפסולין מיתתה בחנק כדין כל אשת איש שזנתה לפי שהיא מנתחללה אינה בת כהן בכהונה וחכמים טוענים על חללים שבזנות והתורה לא קראה זנות אלא א"א כשזנתה או שאר העריות וכן באה בקבלה האמיתית וכן אמר הש"י (דברים כב) לזנות בית אביה עד שתהיה א"א כשזנתה כמו שיתבאר במקומו ואין הלכה כר"מ : ג אמר השם יתעלה (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קדש בשגגה עד שיהא בו שיעור אכילה והפחות שבשיעורין כזית ושאר המאמר יתבאר ממה שהקדמנו: ד כבר בארנו כי החומש אינו מתחייב אלא באוכל בשגגה וכי הכל תרומ' לאמרו (וחמישיתו יוסף עליו) ונתן לכהן את הקדש ואין לו רשות ליתנו במתנה (אלא) לישראל כי ישראל אסור לאכול בתרומה וכל מקום שלא יתחייב חומש התשלומין חולין ולפיכך מותר לו לאוכלה או ליקח אותם לעצמו אם נתנם לו הכהן : ה וחייבת בחלה הוא להחמיר לפי שנאמר שמא של חולין היא וסאה של תרומה נפלה לקופה שאכל ויהיו אלו חולין וחייבים בחלה ור' יוסי אומר נדון אותה כדין מדומע שאינו חייב בחלה כמו שיתבאר במס' חלה (פ"ג מ"ב) והל' כר' יוסי : ו כבר בארנו בהלכה הראשונה מן הפרק השלישי ענין מדמעות כקטנה שבשתיהן והלכה כר' יוסי : ז דבר שזרעו כלה הוא כמו תבואה וקטנית שהם כשמפזרים וזורעים אותם בארץ יפסדו הזרעים ויחזרו חוטין כמו עורקין בארץ ואותו הצמח הצומח מהם מותר ודבר שאין זרעו כלה כגון השומים והבצלים לפי שכשזורעין גרעינה של שום או של בצל יצמח מה שיצמח והשאר הגרעינה שלימה בארץ לא תפסד צורתה כמו שהוא נראה לעין תמיד והלכה כרבי יוסי :

א מבואר זה כי זו האשה בת ישראל נשואה לכהן ואמרו בעבד מת רבך הוא שיניה יורשים שלא יאכילוהו תרומה כגון שהניח בת נשואה לישראל או הניח בנים שיהיו חללים ומאמר ר' יהושע שהוא פוטר לא נתקיים אלא בתרומת חמץ ערב פסח שזמנו בהול ענינו שהשעה

מתשלומין וכיון דגלי קרא דשוגג לא מיפטר משום מיתה ה"ה משום כרת אלא לרבא דלא מיפטר משום מיתה היכא דאיכא כרת בפסח ליפטר ואי הוה מצי למימר דרבא סבר כריש לקיש דאמר חייבי מלקיות שוגגין פטורין ניחא דכיון דגלי קרא דלא מיפטר שוגג ומשלם הוא הדין דמשום כרת נמי לא מיפטר אבל א"א לומר כן דהא רבא לא סבר לה כריש לקיש אלא בתלת ורבי יוחנן פליג עליה דמחייב בחייבי מלקיות שוגגין ומכל מקום נראה לפרש דאפילו הכי אשכחן לרבא דגלי קרא דלא אמרינן קם ליה בדרבה מיניה בשוגג דמעילה ותרומה דשמעינן ליה לרבא בפרק כלל גדול (דף סט:) דמיתה במקום כרת קיימא חומש במקום קרבן קאי וכי היכי דאמר ר' יוחנן כגון שסגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו הכי נמי במעילה ובתרומה חייב עליהן חומש אם שגג במיתה אע"פ שהזיד בלאו] אלא גלי רחמנא תשלומי' בשוגג אפילו במקום מלקות והוא הדין במקום כרת והא דדחי בפ' כל שעה גבי תרומה למתני' רבי נחוניא בן הקנה לא מיתוקם כרבא אם איתא דמחייב ר' נחוניא חייבי מלקיות בתשלומין דכיון דלא אשכחן שוגג דתרומה למיחייביה במקום שראוי לומר קם ליה בדרבה מיניה לית לן לאוקמא במקום כרת דפסח כיון דאיכא למימר קם ליה בדרבה מיניה אלא לרבא מתני' כמאן דאמר לפי מדה משלם : ב משלמת את הקרן · כדין גזל : ואינה משלמת את החומש · דכהנת היא וראויה לחזור לבית אביה אבל נשאת לאחד מן הפסולין נעשית זרה דשוב אינה ראויה דכיון שנבעלה לפסול לה פסלה : ומיתתה בשרפה · בירושלמי (הל' ב) אמרינן מה טעם דר' מאיר כי תחל לזנות את אביה את"] שאינה ראויה לחזור לבית אביה יצאת זו שראויה לחזור לבית אביה ופריך נשאת לכשר וזינתה הרי ראויה לחזור לבית אביה בחמיה ומשני מאי כדון כי תחל לזנות את שחילוליה מחמת זנות ולא מחמת נישואים מאי טעמייהו דרבנן ובת איש כהן מ"מ והאי טעמא נמי איתיה בריש ד' מיתות (דף נא·) ואיש יתירא דריש : וחכמים אומרים זו וזו משלמין את הקרן · היינו חכמים היינו רבי יהודה כדמוכח כפ"ק דכריתות (ז·) [דפליגי] התם רבי מאיר ור' יהודה בסך בשמן המשחה לכהנים ולמלכים רבי מאיר מחייב ורבי יהודה פוטר דרבי מאיר סבר ואסר יתן ממנו על זר ומלך וכהן השתא זרים נינהו ורבי יהודה סבר בעינא עד דאיכא זר מתחלה ועד סוף ומלך וכהן מעיקרא לאו זרים נינהו וא"ר איקא ואזדו לטעמייהו ומייתי מתניתין דגבי אוכל תרומה דבעינן זר מעיקרא לרבי יהודה : ג ד המאכיל בניו קטנים כגון בזר וקטנים לאו בני אכילה נינהו : ותרומת חוצה לארץ אף על גב דמדמעת כדמוכח במנחות בפרק ר' ישמעאל (דף סז·) מ"מ אין מוסיפין עליה חומש: ה ו הריני אומר לתוך של תרומה נפלה ומתרת קופה של חולין ובתוספתא (פרק ח) תני היה טבל ומעשר ראשון ומעשר שני הרי זה אסור שלא התירו ספק מדומע אלא בדבר שיש לו מתירים כלומר מב' קופות אחת של חולין ואחת של תרומה תלינן תרומה לתוךתרומה נפלה שיש היתר לשתיהם אבל כשאחת חולין והשניה טבל או מעשר ראשון או מעשר שני לא תלינן התרומה שנפלה בשל טבל כדי להתיר החולין מאחר שהטבל נאסר בכך *ונדמע (ב) ות"מה בסוף הערל גבי ב' קופות ולפניהן ב' סאין דאיפלוג עליה רבי יוחנן וריש לקיש אמאי לא פליגי אמתני' דהכא דההיא ברייתא היא וכן בפ"ק דפסחים [ט:] גבי ב' בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים כו' היינו ב' קופות אמאי לא מייתי הך דהכא וי"ל דהאי רבותא טפי דאיכא תרי שאני אומר דתלינן חולין בחולין ותרומה בתרומה אבל הכא דליכא אלא חד סאה דמספקינן אי הכא נפל אין חידוש כל כך וטמא הכא כולהו מודו דלא בעינן רבייה ומיהו אמתני' נמי פליגי עלה בירושלמי (הל' ג) רבי יוחנן וריש לקיש וגבי בדיקת חמץ דרבנן פריך בתרי שאני אומר ומיהו אכתי קשה דלא מייתי מתני' דידים (פ"ב מ"ד) דאשמעינן תרתי דומיא דסאה אחת ודומיא דב' סאין דתנן היו שתי ידיו אחת טמאה ואחת טהורה ולפניו ב' ככרין טהורין נגע באחת מהן ספק בטמאה נגע ספק בטהורה נגע או ב' ככרים אחד טמא ואחד טהור ספק טמאה בטמא וטהורה בטהור או טמאה בטהור וטהורה בטמא הידים כמו שהיו והככרין כמו שהיו וי"ל דשאני פסולי ידים דעיקרן לא הוי [אלא] מדרבנן ובפרק אלו עוברין (דף מד·) ובפרק ג' מינים (דף לו:) פריך אי אמרת כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא אמאי אמרינן שאני אומר מברייתא דוקא פריך דמקילינן כולי האי דאמרינן תרתי שאני אומר ומיהו קשה בנדה בפרק האשה (דף ס·) דמדמה התם כתם של חנוק אחד לשני שבילין משמע דלא שייך לחלק בין חד לתרי וי"ל כיון שיש לטהר בשני שבילין מדינא אפילו היכא דליכא חזקה מטעם ספק טומאה ברשות הרבים להכי מסתבר למימר דלרשב"ג תלינן טמא בטמאה כמו בכתם שתולין בטמאה ועוד יש לפרש דאית ליה למימר טפי תרי שאני אומר גבי שבילין משום דאוקימנא גברא אחזקת טהרה אבל קופות לא שייך חזקת היתר אם נפלה התרומה בחולין והא דמייתי לה אשני בתים דקאי בחזקת בדוק כל שכן דאיכא ראיה טפי דאפילו היכא דלא שייך חזקה אמרינן תרי שאני אומר : אבל אחת מהן פטור· דשמא של חולין אכל : והשניה נוהג בה תרומה · מספק : וחייבת בחלה · דשמא של חולין היא ור' יוסי פוטר דכיון דלא ידיע הוה ליה כמדומע דפטור מן החלה כדתנן במס' חלה (פ"א מ"ד) : אבל אחר את השניה פטור· בירושל' (שם) אמר רבי יוחנן דרבי יהודה היא דאמר אם נשאלו בבת אחת טמאים בזה אחר זה טהורים רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין פלוגתייהו גבי שנים שהלכו בב' שבילין א' טמא וא' טהור ואסיק בירושלמי דמתני' דברי הכל דבזה אחר זה אפילו רבי יוסי מודה ובבא לישאל עליו ועל חברו פליגי רבי יהודה אומר אומרים לו שאל דידך וזיל לך ר' יוסי אומר כמו שנשאלו שנים בבת אחת : כקטנה שבשתיהן· לקולא : אינה מדמעת · דשמא היינו אותה של חולין וכל בבא זו כקמייתא : ז זרע את אחת מהן פטור · דתנן לקמן (פ"ט מ"א) הזורע את התרומה בשוגג יופך וכאן פטור דלא חייבוהו וכחולין הן : בדבר שזרעו כלה · כגון חטים ושעורים : מותר לזרים· דהא דאמרינן גידולי תרומה תרומה היינו בתרומה ודאי והא *במדומע ותנן לקמן (בפ"ט מ"ד) דהמדומע גידוליו חולין ותני עלה (במ"ו) בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורים : דבר שאין זרעו כלה· כגון הלוף והשום והבצלים :

א האשה שהיתה אוכלת בתרומה · כגון בת ישראל לכהן : מת בעליך או גרשך · בירושלמי (הל' א) פריך מת בעליך ניחא אבל גרשך היכי דמי דאינה מתגרשת עד שיבא גט לידה ואי דעבדה שליח לקבלה התנן בפר' התקבל (דף סה·) אמרה התקבל לי גטי אסורה לאכול בתרומה מיד ומשני כרבנן או כמשנה ראשונה שארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה ואביה מקבל גיטה רבי אלעזר אומר אפילו תימא כמשנה אחרונה תיפתר שאמרה לו הבא לי גטי ממקום פלוני והיה לו להביא בי' ימים ומלא סוס רץ והביאו בה' ימים ופריך ולא ר' אלעזר *דתנן רבי אליעזר אוסר מיד משנה בפרק התקבל (שם) ושני ולא מודי רבי [כר' אליעזר]

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ומותרין לזרים הכהן אם רצה למחול מוחל: ב משלמת את הקרן· דכזרה דמיא: ואינה משלמת את החומש· דכהנת דמיא: נשאת לאחד מכל הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק כאשת איש: וחכמים אומרים וכו'· מי שמעא דרבנן ובת כהן מכל מקום פי' בין נשואה לפסולין בין זונה דינה בשריפה: ג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש· דהא לאו בני חיובא נינהו: ה ב' קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ויש בכל קופה וקופה כמו ג' סאין ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזו מהן נפלה הריני אומר לתוך של תרומה נפלה והחולין מותרין בזמן שיודע איזו היא של חולין ואיזו היא של תרומה: אבל אם אינו ידוע וכו'· כלומר ספק האוכל את אחת מהן פטור והשניה נוהג בה תרומה: וחייבת בחלה· א"ר יוחנן ספק מדומע פירוש היכא דידוע לי פטור מן החלה לדברי הכל כדתנן בחלה והמדומע וכו' והכא כגון זה על דא לא יחייב בחלה לדברי ר"מ אבל רבי יוסי פוטר בחלה: אבל אחר את השניה פטור א"ר יוחנן ר' יהודה היא דתנן ב' שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין בבת אחת טמאין ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין ופרק לעולם דברי הכל היא בבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא לשאול עליו ועל חבירו רבי יהודה מדמי לי' לבזה אחר זה ור' יוסי מדמי ליה לבבת אחת והכא כמי שנשאלו בזה אחר זה דמי ועל כן פטור לדברי הכל: אבל אחד את שתיהן משלם כקטנה שבשתיהן· פי' לקולא שאם היתה בקופה אחת ג' סאין והאחרת ל' סאין ספק קופה של ג' היתה של תרומה [ג'] סאין ספק של ל' היתה של תרומה ובעי לשלומי [ל'] סאים ל' משלם לקולא : ז ובדבר שאין זרעו כלה אסור · פי' כגון הלוף והשום והבצלים אע"פ שרבה החדש אסור לאוכלה כזרע הקטנה שבשתיהן דהיינו הגידולין שיוצאין מל' סאין דהיינו הקטנה שבקופות דכשיעורי מהוקינן תרומה ותו לא : פרק ח א האשה שהיתה אוכלת בתרומה · פי' באשה נשואה לכהן עסיקינן ובאו ואמרו לה מת בעליך וכו' ר' אליעזר מחייב לשלם לו קרן וחומש וניחא מת בעליך אלא גרשך מא·

[אך עיקרים]

ב א שם הלכה יב : בתוספתא כשוגג משלם

ד ב שם הלכה יא :

ה ג שם הלכה טו :

ו ד מיי' שם הלכה יד טוש"ע יו"ד סי' קיא סעיף א :

ז ה ו מיי' פי"ג מהלכות תרומות הלכה יג :

ח (ז מיי' שם)

פירוש הרא"ש

פרק ז (א) בניו קטנים לאו בני חיובא נינהו ועבדיו אפי' גדולים שאין להם לשלם : (ב) דמאי חזית לאסור קופה זו יותר מזו וכן שמלה וטסורס תלינן בטמאה או מדמעת ושאינה מדמעת כמדמעת או אחת יש בה כדי להעלות ואחת אין בה כדי להעלות כללא דמלתא כל היכא דאחת אינה מתקלקלת תלינן בה : (ג) אפי' לר"מ דלא מחמרי כולי האי בגדולי תרומה :

הגהות מהר"י לנדא

פרק ז א] מ"א בר"ש אלא גלי רחמנא צ"ל אלמא : ב] שם מ"ב את שאינה ראויה גירסת מהר"ש את שראויה לחזור וכו' וכן מוכח מהר"ש :

והוי כמדומע

צ"ל כמדומע

[כר' אליעזר]

אליעזר שאם אמרה הבא לי גפי ממקום פלוני שאוכלת תרומה עד שמגיע גם לאותו מקום אמר ר' חנינא מכיון שאמרה לו הבא לי גפי ממקום פלוני כמו שאמרה לא יהא גם אלא אחר י' ימים ומה שאכלה בהיתר אכלה: אמרו לו מת רבך · וירשו בן בתו ישראל: שהוא בן גרושה · וחלל הוא ואסור בתרומה כזר: רבי אליעזר מחייב קרן וחומש· אכולהו קאי: רבי יהושע פוטר· משום דטעה בדבר מצוה ובסילהי ארבעה אחין (דף לג·) מוקי לה בתרומה בערב הפסח דזמנה בהול: רבי יהושע מכשיר· בפ"ג דקידושין (דף סו:) בן גרושה עבודתו כשרה מדכתיב (במדבר כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת בין זרע כשר בין זרע פסול אבוה דשמואל אמר מהכא (דברים לג) ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפי' חללים שבו פעל ידיו תרצה עוד דריש מדכתיב (שם כה) הכהן אשר יהיה בימים ההם (א) זה שהיה כשר ונתחלל · ובעל מום עבודתו פסולה דכתיב (במדבר כה) את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר ובפ"ב דזבחים (דף טו) דבעל מום עבודתו מחוללת דכתיב (ויקרא כא) מום בו ולא יחלל ושמא אצטריך דקודשין דלא ידוע בשעת עבודה שהוא בעל מום כדאמר בההוא פירקא (יח·) גבי מחוסר בגדים דצריכי קראי דלא תימא עבודה דזר חייב עליה מיתה והני מילי עבודה דמעכבא כפרה: ירושלמי (שם) רב חנה שאל לחבריא מניין לאוכל ברשות שפטור מה בין סבור שהוא חולין ונמצאת תרומה מה בין סבור שהוא ישראל ונמצא כהן אמרו לו מהוריית בית דין אמר לון עוד צריכא מה בין סבור חול ונמצא שבת שחייב מה בין סבור שהוא פסח ונמצא שלמים שפטור אמרו לו משום ברשות אמר לון עוד צריכא לי מה בין סבור שהוא שומן ונמצא חלב שחייב מה בין סבור שהוא אסור ונמצא שהיתר שפטור לא אגבוניה אמר לון נמלכין מינן או הודע אליו חטאתו והביא (ויקרא ד) השב מידיעתו חייב קרבן על שגגתו יצא זה שאפילו יודע אינו פורש על רבי יוסי לגבון אמר להון למה לא אמריתו ליה או הודע אליו חטאתו והביא אמרין ליה הוא קשיתה והוא קיימה ר' יוחנן בשם רבי ינאי זה אחד מג' מדרשות שהן מחוורין בתורה ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם (דברים כו) וכי יש כהן עכשיו ואין כהן לאחר זמן ואיזה זה שהיה מקריב ונודע שהוא בן גרושה שעבודתו כשרה אמר רב ופועל ידיו תרצה (שם לג) כל שהוא מזרע לוי עבודתו כשירה וחשיב התם מילי טובא בין רב לרבי יוחנן פירוש סבור שהוא חולין ונמצא תרומה משלם קרן וחומש סבור שהוא כהן ונמצא בן גרושה פטור מיבעיא ליה מאי שנא זה מזה אמרו לו מהוריית בית דין כלומר מדמחלקינן התם בין נמצא בעל מום לנמצא בן גרושה משום דפסול משפחה צריך ב"ד מה בין סבור פסח ושחטו בי"ד שחל להיות בשבת ונמצא שלמים שפטור [מה בין סבר שהוא חול ועשה מלאכה שחייב] אמרו לו משום ברשות כלומר לפי שסבור לשחוט בשבת ברשות וטועה בדבר מצוה הוא כדאמרינן בפסחים בפרק אלו דברים (דף עב·) מה בין סבור שהוא איסור ונמצא היתר שפטור ואע"פ שגם הוא חוטא כדאמרינן בסוף קדושין (דף פא:) שמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וצריך כפרה ודריש ליה מדכתיב אישה הפרם וה' יסלח לה (במדבר ל) שמדבר באשה שנדרה בנזיר והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה והיתה שותה יין לא אגבוניה לא השיבו דבר נמלכין אנן נחזי אנן ונתייעץ אם נוכל למצוא טעם: ב וכולן· עבד או אשה ובן גרושה וחלוצה ופלוגתא היא בירושלמי (שם) דאיכא מאן דאמר דרבי אליעזר לא קאי אלא אעבד ואשה דמעיקרא חזו ועל כורחין מתניתין הכי סברא (ג): נטמאת· ותרומה טהורה אסורה לך או נטמאת הטהורה ואסורה אפילו טהור ובטומאה שאירע לאחר שהכנים התרומה בפיו איירי: טמאה היתה· השתא איירי בטומאה שאירע מקודם וכתרומ' הית' טמאה קודם דומיא דטבל: ופשפש שטעם פשפש מפרש בפ' הרואה כתם (נח:) מנא ידע והוא מנוי במשכב כדאמר לגבי כתם דתולה בו: הרי זה יפלוט· אע"פ שמאבד אוכלי תרומה: ירושלמי (הל' ב) מה פליגין בעבד ואשה אבל באחר רבי אליעזר מודי אמר רב שמואל בר יצחק מתניתין אמרה כן או נודע שהוא טבל או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא ניפדו ולית רבי אליעזר פליג מה טעם דר"א משום דהתחיל בהיתר תני ר' נתן אומר לא שהיה ר"א אומר משום דהתחיל בהיתר אלא שהיה רבי אליעזר אומר הלעוס כבלוע אף בשבת ובפסח וביום הכפורים ובנזיר ובנבלה ובטריפה ובשקצים וברמשים פי' ר' נתן פליג אמתני' ולא מפליג בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר אף בשבת כגון פירות הנושרין שלעס בפיו והן מוקצין: ג מן הגנה לחצר · ומשנכנס לחצר מתחייב דחצר קובעת וכן חשכה ליל שבת דשבת קובעת כדאי' בסוף המביא כדי יין (דף לד:): ר"א אומר יגמור · דאין שבת וחצר קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו והתם ענבים לדריכה קיימי [ומסיק שם] אומר ר' נתן לא כשאמר ר"א יגמור בחצר (יגמור) אלא חוץ לחצר ולא בשבת יגמור אלא למוצאי שבת ולא דמיא להיא דתינוקות שטמנו תאנים מערב שבת ושכחו ולא עישרו למוצאי שבת לא יאכלו אלא אם כן עישרו דהתם לאכילת שבת ייחדום הלכך קבעה עלייהו אבל זו לא יחדה בשבת ומיהו כ] ברים פרק ב' דמעשרות א"ר יוחנן דשבת טובלת בפירות שליקט לאכילת שבת וקדשה עליהם שבת ובפ' ד' דמעשרות (מ"ב) כתבתיה וצריך לומר דלא אמרו יגמור למוצאי שבת אלא מפני שהתחיל בהיתר: ד ישפך· ולא חיישינן שמאבד את התרומה דבלאו הכי אסור מפני הנחש ששתה ואף לזילוף לא חזי (ה): ממקום קרוב · ואמרינן בירושלמי (הל' ג) איזה הוא מקום קרוב אמר ר"ש מאוזן חבית ולפיה ופריך התם ולא חמי ליה א"ר חנינא מין קטן הוא ושפיפון שמו ודומה לשיער עוד אמרינן התם לעיל כיתגה רשות לארץ ניבקע מפניו ובפ"ק דחולין (דף י·) איתא כמה מקום קרוב א"ר יצחק בר יהודה כדי שיצא מתחת אוזן כלי וישתה ופריך והא הזי ליה אלא ישתה ויחזור לחורו: ה המרה· ארס וניכר במועטין אבל לא במרובין (ו): בכלים כל שהן· רבי יוסי גזר בכלים מועטין אטו מרובין: ובקרקעות מ' סאה· דלא קשי ליה גילוי כיון שהן כל כך מרובין (ז) תדע דכל מקוה מגולה היא ובמעין כל זמן שמושך אין בו משום גילוי כדאמר בירושלמי: ו ניקורי תאנים וענבים· חיישינן שמא ניקרם נחש: כל שיש בו ליחה· הארס מתערב עם הליחה ומתחלחל בכל הקשואים אבל בדבר יבש חותך מקום הניקור והשאר מותר: נשיכת נחש· בהמה שנשכתה נחש ושחטה ונמצאת כשרה: משמרת שמסננין בה

וכן העבד שהיה אוכל בתרומה ובאו ואמרו לו מת רבך או מכרך לישראל או נתנך במתנה או עשאך בן חורין וכן [א] כהן שהיה אוכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש [א] ור' יהושע פוטר היה [ב] עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה רבי אליעזר אומר כל הקרבנות שהקריב על גבי המזבח פסולים ורבי יהושע [ב] מכשיר [ג] נודע שהוא בעל מום (ב) עבודתו פסולה: ב וכולם שהיתה תרומה בתוך פיהם רבי אליעזר אומר יבלעו ורבי יהושע [ד] אומר יפלטו אמרו לו נטמאת ונטמאת תרומה רבי אליעזר אומר יבלע ורבי יהושע אומר [ה] יפלוט [ו] טמא היית וטמאה היתה תרומה או נודע שהוא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו או שטעם [ג] טעם פשפש לתוך פיו ה"ז יפלוט: ג (ד) [ד] היה אוכל באשכול ונכנס מן הגנה לחצר ר' אליעזר אומר יגמור [ז] ור' יהושע אומר לא יגמור חשכה לילי שבת רבי *יהושע אומר יגמור *ורבי אליעזר אומר [ח] לא יגמור: ד [ט] יין של תרומה שנתגלה ישפך ואין צריך לומר של חולין [י] ג' משקין [ה] אסורים משום גלוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקין מותרין [כ] כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה: ה [ל] שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהם המרה ר' יוסי אומר בכלים כל שהן ובקרקעות מ' סאה: ו [מ] נקורי תאנים וענבים וקשואין והדלועים והאבטיחים והמלפפונות אפילו הם ככר אחד גדול ואחד קטן אחד תלוש ואחד מחובר כל שיש בו ליחה אסור [נ] ונשיכת הנחש אסור מפני סכנת נפשות: ז [ו] המשמרת של

שהטעה דחוקה מאד ואמר השם יתברך בכהנים (דברים לג) ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה ואמרו אפילו חולין שבו פועל ידיו תרצה ולפיכך חלל שעבד עבודתו כשרה אבל בעל מום שעבד עבודתו פסולה ולאמרו יתברך א] מום בו לא יגש להקריב (ויקרא כא) והלכה כרבי יהושע: ב מאמר ר' אליעזר יבלעו ויצטרפו לזה מה שבלע למה שאכל אחר המיתה או הגרושין או כל מה שנזכר וישלם הכל בתוספת החומש כמו שסובר ר' אליעזר: ופירוש יפלוט יוציא מפיו: ופשפש מן תולעים עגולים אדומים כצורת העדשים והם מאוסים מאד ובלשון ערבי בקי והכוונה בזה שימצא בפיו דבר שימנע אותו מלאכול מה שהכניס בפיו מפני הטנוף והמאוס והלכה כרבי יהושע: ג העיקר אצלנו שאין הטבל מתחייב במעשרות עד שיראה פני הבית שנאמר (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית וכל הפירות הנאכלים בגנה או בשדה אינו חייב במעשרות לפי שהוא אכילת עראי ועיקר שני ואת כי שבת קובעת למעשר ואסור לו לאכול מן הטבל אכילת עראי בשבת לפי שמשעה שנכנסת שבת הוא הכל מתוקן לאכילה (ומוכן ויתחייב למעשר) *לאמאמר הש"י וקראת לשבת עונג (ישעיה נח) וכל מה שימצא מוכן שיאכל וישתה ממנו בשבת ועוד יתבאר כל זה במס' מעשרות ומאמר רבי אליעזר יגמור פרט ובאר כי רצונו שיצא מן החצר ויגמור אבל בחצר אסור לו להשלים האכילה וכמו כן מאמר ר' יהושע יגמור ר"ל שיניחנו עד מוצאי שבת וישלים אכילתו אבל בשבת עצמו אסור לו לאכלו ומה שאמרו שניהם לא יגמור עניינו לא יגמור אכילתו עד שיעשר והלכה כרבי יהושע בשני המאמרים: ד מה שאסרו שתיית אחד משלשה משקים כשהן מגולים מפני שהוא סכנות נפשות גזירה שמא שתה מהם נחש או אפעה או זולתם מבעלי הארס ויסתכן השותה אותן וימות לפי שאלו החיות מקיאות שם הארס ובתנאי שיהיו המים שוקטים והיין בלי מבושל אבל היין המבושל והמים הנוזלים בהם טיף טיף כנגד טיף טיף ואינם שוקטים לא נחוש לגלויים לפי שאלו החיות ר"ל הנחשים אינם קרבים לאלו הדברים ודומיהם ורחש הרמש תרגום רמש ריחשא: ואמרו ממקום קרוב באורו שר"ל כדי שיצא מאזן הכלי וישתה ויחזור למקומו ונתבאר מן הגמרא כי הדבש והציר והמוריים ודומיהם והשומים הכתושים שהן אסורים כשהם מגולים מפחד החיות בעלי הארס ואלו המשקים כשנאסרו משום גלוי אסרו להשתמש בהם בשום ענין מעניני התשמיש לא להשקותם לבהמות ולא לרחיצת הידים והרגלים ולא לגבל בהם את הטיט ולא לשום דבר אחר: ה מרה הוא הארס שמקיאין מפיהם הנחשים בעלי הארס ואומר בכאן כי כשהמים הם רבים כדי שתאבד בהם המרה שלא נחוש לגלויים ואם הם כ"כ מועטים שאם נפל בהם הארס שיהיו ממיתין נחוש לגלויים ואומר ר' יוסי כשהן בכלים אפילו יהיו רבים עד מאד שהם אסורים אם נתגלו וכשהם בקרקע עד ארבעים סאה ואם הם יותר מארבעים סאה לא נחוש לגלויין וממה שאתה צריך לדעת שאנו נחוש בגלוי ביום כמו בלילה ואין הלכה כרבי יוסי: ו נקורי· פי' התאנים או הפירות שנקרו אותם הנחשים וכבר בארנו פי' קשואים והם בל' ערבי קתא ובלע"ז קוקו"מארי · ואבטיחין בערבי בטיך ובלע"ז מילונ"י · ודלועים דלוע · ומלפפונות אל"כיאר: אפי' הם ככרי ענינו שיהיו גדולות כשיעור ככר אחד שלא יאכל אדם מהם דבר: ואמר נשיכת הנחש אסורה ענינו כי כל בעלי חיים שינשוך אותו מין ממיני הנחשים שאסור לשחוט אותה הבהמה או העוף ולאכול מבשרם גזירה שמא יבא אותו הסם בכל אברי אותה הבהמה וימות האוכל אותו הבשר שיש בו הארס: ז המשמרת ידוע ואומר בכאן כ"א

בשוגג: היה עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע לו בעדים בבית דין שהוא בן גרושה ובן חלוצה רבי אליעזר כטעמי' וכל הקרבנות שהקריב על גבי המזבח פסולין · פי' וצריכין כל הבעלין שהיו אותן הקרבנות על ידו להביא קרבן אחר: ורבי יהושע מכשיר · אבל נודע שהוא בעל מום דברי הכל עבודתו פסולה מאי טעמא דלא פריך והוה ליה למידק דכוותה תנינן בפסחים שחטו ונמצא בעל מום חייב דלא מיחלף ליה: ב אמרו לו נטמאת · פירש בכהן כשר עסקינן ואמרו לו העדים והלא טמא היית והתרומה טהורה ואסורה לך וכיון שאמרו לו טמא הוא נטמאת התרומה שבפיו: רבי אליעזר אומר יבלע רבי יהושע אומר יפלוט· מאי טעמא דר' אליעזר משום שהתחיל בהיתר תנן ר' נתן אומר לא שהיה ר' אליעזר אומר משום שהתחיל בהיתר · אלא שהיה ר' אליעזר אומר הלעוס כבלוע · אמרו לו טמא היתה וטמאה היתה התרומה' פי' תרומה טמאה היתה שהיא אסורה לכל כהן: או נודע שהוא טבל · פי' שלא הורם ממנו אפי' תרומה או הורם ממנו תרומה ולא הורם ממנו המעשרות או מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומתו פי' תרומת מעשר או מעשר שני והקדש שלא נפדו או שטעם טעם פשפש לתוך פיו אפי' ר' אליעזר מודה שיפלוט גרסי' ולא סוף דבר פשפש אלא כל דבר שנפשו של אדם חותה ממנו בנדה פ' הרואה כתם פשפש זה מאי הי' למאי דתנן או שטעם טעם פשפש וכו' פי' אע"ג דאסור לאבד אוכלי תרומה הכא הוא דשרי משום דמאיס ומנא ידע דטעם פשפש שטעמו כריחו · והקשו ואכתי מנא ידע דטעמו כריחו לפי שברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו ונה פשפש שרץ הוא ויש לו דם הרבה ומצוי בימות הקיץ ובלעז צימיצי ובלשון יון קורדים: ג היה אוכל וכו' · דקיימא לן טבל אינו מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית וחצר נמי קובעת למעשר התחיל לאכול באשכול זה ונכנס לחצר יגמור דברי רבי אליעזר תנן ר' נתן אומר לא כשאמר ר' אליעזר יגמור בחצר דאלמא דחצר אינה קובעת אלא יצא לחוץ לחצר ויגמור אלמא חצר קובעת לדברי הכל אלא משום דהתחיל בהיתר יגמור ר' יהושע אומר לא יגמור: לילי שבת· פי' התחיל לאכול באשכול מבעוד יום עד שלא קדש היום וקיימא לן שבת קובעת למעשר כמו החצר ר' אליעזר אומר יגמור: ד יין של תרומה שנתגלה ישפך מיד וא"צ לומר של חולין דודאי ישפך: שלשה משקין אסורין משום גלוי מים ויין וחלב. תני מים שנתגלו לא ירבץ בהן את הבית ולא ישכם בהן ולא ישקם לנוי ולא לבהמת חבירו וכו': כמה ישהו· פי' המים והיין והחלב כמה ישהו בגלוין ויהיו אסורין: כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה · פי' רמש תרג' רחשא: ו נקורי תאנים · לעז מוציקטי: ואפי' הן ככר אחד גדול ואחד קטן אחד תלוש

מסורת הש"ס

א) פסחים דף טו. ודף כ: בכורות דף לג: ב) פסחים דף טו: ודף כ: מנחות דף מח: ג) ב"מ דף פ'

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה ב ג :
טו ב שם הלכה ד :
טז ג שם הלכה ה :
יז ד שם הל' ד ה :
יח ה שם הלכה ו :
יט ו מיי' פ"ה מהל' יסודי תורה הל' ה סמג לאוין קסג טוש"ע י"ד סימן קנז סעיף א :
א ז מיי' פי"א מה' תרומות הל' כ :
ב ח שם הל' כו :
ג ט מיי' פ"א מה' תרומות הל' כו :
ד י שם הלכה כח :

של יין אסורה משום גלוי רבי נחמיה מתיר :
ח חבית של תרומה ה) שנולד בה ספק טומאה ר"א אומר אם היתה מונחת במקום תורפה יניחנה במקום המוצנע ואם היתה מגולה יכסנה ורבי יהושע אומר אם היתה מונחת במקום מוצנע יניחנה במקום תורפה ואם היתה מכוסה יגלנה רבן גמליאל אומר אאל יחדש בה דבר :
ט בחבית שנשברה ו) בגת העליונה והתחתונה טמאה מודה ר"א ור' יהושע שאם יכולים להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו ר"א אומר תרד ותטמא ואל יטמאנה בידיו : י גוכן חבית של שמן שנשפכה מודה ר"א ור' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו ר"א אומר תרד ותבלע ואל יבלענה בידיו :
יא על זו ועל זו א"ר יהושע דלא זו היא תרומה שאני מוזהר עליה מלטמאה אלא מלאכלה ובל תטמאה כיצד היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו אמר לו נכרי תן לי אחת מהן ואטמאנה ואם לאו הרי אני מטמא את *כולה ר"א אומר יטמא את *כולה ואל יתן לו אחת מהן ויטמא רבי יהושע אומר היניח לפניו אחת מהן על הסלע : יב ווכן נשים שאמרו להם נכרים תנו לנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאין את כולכם יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל :

פרק תשיעי

א הזורע זתרומה שוגג יופך ומזיד יקיים אם הביאה שליש בין שוגג בין מזיד יקיים ובפשתן מזיד יופך : ב חוחייבת בלקט ובשכחה ובפאה ועניי ישראל ועניי כהנים מלקטים ועניי ישראל מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים שלהם ר"ט אומר לא ילקטו אלא עניי כהנים שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהם אמר לו ר' עקיבא אם כן לא ילקטו אלא טהורים : ג טוחייבת במעשרות ובמעשר עני ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלים ועניי ישראל מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים שלהם החובט משובח והדש ג) כיצד יעשה תולה כפיפות בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו

ר"מ

יהיה היין שותת מגלי אל כלי אחר ותהיה המשמרת ע"פ הכלי שהיין שותת בו שהיא אסורה משום גלוי אע"פ שהמשמרת מכסה אותו מפני שנאמר שמא הטיל הנחש הארס ביין שהיה במשמרת וירד עם היין אל הכלי השני ורבי נחמיה אומר כי הארס במשמרת ישאר ולא ירד לכלי לפי שחלקים מתדבקין ומסתבכין קצתם עם קצתם ולא יצאו אותם חלקים על נקבי המשמרת כי הארס היוצא מנהגתם זה דרכו ואין הלכה כר' נחמיה : ח אילו היה אצלנו ודאי שהיא טמאה חייבין אנו לשפכה כלה ותורפה הוא המקום הפחות שברוב יארעו בו מקרים ומאורעות ומוצנע הוא המקום הצנוע שבו מצניעין הדברים ולא יארע שם מאורעות אלא ברחוק ואומר ר"א שטעון להשמר בה ולהצניעה כדי שלא ישלח אליה שום אדם ידו ותאבד לספק טומאה שנולד בה וזה אינו ראוי עד שתתאמת אצלנו הטומאה ורבי יהושע סובר להפך ואומר שראוי להניחה למקרים ולמאורעות כדי שתספך בסבה אחרת זולתי ספק טומאה והלכה כר"ג : ט זו החבית · ר"ל בחבית של תרומה : ואמרו ואל יטמאנה בידיו · ענינו שלא יסייע בירידת היין לגת התחתונה שהיא טמאה אבל יניחנה ותשפך באיזה מקום שישפך ואין הלכה כר"א אלא כמו שיתבאר מדעת ר' יהושע : י אמרם שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה · ענינו כי כשיהיה אפשר לו שיציל רביעית בטהרה וזה שהיו ידיו והכלים טהורים ואע"פ שהוא מסייע באבוד השאר או בטומאתו בשעה שהוא מציל אותה הרביעית הרי זה מותר אבל שיסייע לאבד או לטמא מה שנשפך ממנה לכלי לא שיציל ממנה שום דבר או שיציל פחות מרביעית הרי זה אסור לדעת ר"א ופי' תבלע שתתבלע ותשקע בקרקע ואין הלכ' כר"א: יא ובל תטמאה · ענינו שאל יתכוין לטמאה אבל לסייע בזה אחר שנשפכה מותר והלכה כרבי יהושע בכל זה : יב הכל מודים בזה רבי יהושע אינו חולק וכמו כן כל הדומה לזה :
א מותר לו לאדם להפך הארץ ויפסד הזרע שזרע: ואם הוא מזיד יקיים. ענינו שהוא חייב להניחה כדי שילמתו ויהיה הדבר הצומח תרומה בלי ספק : ואם יהיה הזרע הנזרע פשתן של תרומה יהפך בארץ כאשר יוכל ולא יניחנו לצמח גזרה שמא יהנה בעליו ויחשוב כי הזרע בלבד הוא האסור והיא החוזרת תרומה אבל העצים כמו התבן יחשבו : ב מבואר הוא כי כמו שהיא אסורה התרומה לישראל כך היא אסורה לכהן טמא לפי שהיא קדש ואסור לטמא לאכול קדש והלכה כר"ע: ג כמו שעניי ישראל מוכרים לכהנים המעשר שלהן כך הלוים מוכרין לכהנים המעשר שלהם בדמי תרומה לפי שהם תהיה החטה מדה בזאת בדרך הדמיון תהיה החטה של תרומה יותר ממדה בזאת לפי שאינה ראויה לאכילת כל אדם: החובט משובח · יראה שיחבוט אותן במטה ואם רצה לדוש אותו זרע בבהמות יקח קופה מחטים של חולין אם הוא דש (מחטים) חטים או מטעורים אם הוא דש

ר"ש

יין אע"ג דלמטה מכוסה אסורה משום עליונה שהארס עובר לדרך המשמרת ור' נחמיה מתיר שהארס צף: ח שנולד בה ספק טומאה · בפ"ק דפסחים (ד' י:) פירש בקונטרס כגון שנכנס בו אדם טמא ספק נגע ספק לא נגע וקשה דאי ברשות הרבים ספקו טהור ואי ברה"י ספקו טמא וי"מ כגון שרץ בפי חולדה והולדה מהלכת על פי חבית וספק נגע ספק לא נגע כל שכן דקשה טפי דהוי דבר שאין בו דעת לישאל ואפילו ברשות היחיד ספקו טהור ואין לפרש כההיא דתנן (פ"ה משנה ג דטהרות) גבי ב' שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות והזה ושנה וטבל וחזר והלך בשני ועשה טהרות דאם הראשונות קיימות אלו ואלו תלויות דהיינו מדרבנן אבל מדאורייתא טהורות מידי דהוה אאכלו ראשונות דשניות טהורות ומתני' מדאורייתא פליגי ובבכורות פרק כל הפסולים (דף לג:) מפרש טעמייהו מקראי וצריך לומר כגון ב' חביות ברשות היחיד ונגע שרץ באחת מהן ולא ידיעי בהי מינייהו דשתיהן תלויות מדאורייתא דאע"ג דספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא מדאורייתא אין לטמא שתיהן מכח זה כיון דממה נפשך חד מינייהו טהור דמסוטה ילפינן ולא ילפינן אלא דבר שיכול להיות כדמוכח בריש ב' נזירין (דף נז.) שאמר להם אחד ראיתי אחד מכם שנטמא דמביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה ולא מייתו זה וזה קרבן טומאה (ח) : התורפה יניחנה במקום המוצנע · עדיין מוזהר על שמירתם ובפרק כל פסולי המוקדשין מפרש טעמייהו (ט) : אל יחדש בה דבר · אלא יניחנה כמות שהיא אם במקום תורפה תורפה אם במקום מוצנע מוצנע : ט י יא בגת העליונה · (י) מיי"ט בלע"ז : תחתונה בור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו : טמאה חולין טמאין יש בה ורואין נימי טומאתו או למי שאינו אוכל חולין בטהרה ואם תפול תרומה זו לתוכה הוה ליה מדומע וטמא ואסורה באכילה אפילו לכהן ונפקא לן בפ' הערל דתרומה טמאה בעשה מדכתיב בשעריך תאכלנו הטמא והטהור (דברים טו) לזה ולא לאחר : מודה רבי אליעזר ורבי יהושע · אע"פ שנחלקו באין יכול שוין בזה : שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה · שיכול לחזור אחר כלים טהורים קודם שתרד לתוך הטמאה ויקבל ממנה רביעית הלוג(יא) יציל ואל יקבלנה בכלים טמאים כדי להציל החולין שלא יתערב בהן ויאסרו ואע"פ שבתוך קדירד ממנה ויפסידם לא מטמאינן לתרומה משום הפסד חולין : ואם לאו · שלא ימצא כלים טהורים סוף סוף לטומאה אזלי בזה איפליגו ר"א ור' יהושע וגרסינן בפסחים בפ"ק בשני מקומות (דף טו· ודף כ:) ר"א אומר אל יטמאנה ביד [ור' יהושע אומר אף יטמאנו ביד] והיינו הא דתני סיפא דמתני' על זו ועל זו א"ר יהושע לא זו שאנו מוזהרין אלא שהגמרא מקצר בלשון דתני ר' יהושע אומר אף יטמאנה ביד ודוקא משום הפסד חולין שרי ר' יהושע ולגבי שמן נמי איכא הפסד תרומה ונקט נמי גבי שמן שנשפכה ולא נקט כמו ביין משום דבשמן כי האי גוונא מודה כדתניא בסוף פרק קמא דפסחים חבית של שמן של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין מודין רבי אליעזר ורבי יהושע שאם יכול להציל ממנה בטהרה יציל ואם לאו תרד ותטמא ולא יטמאנה ביד משום דשמן ראוי להדליק ולא חשו להפסד מועט וביין נמי לא נחלקו אלא בדאיכא פחות ממאה חולין אבל איכא ק' חולין אל יטמאנה ביד דליכא הפסד : על זו · שנולד לה ספק טומאה ועל זו שהולכ' לאיבוד א"ר יהושע שאינו מוזהר דתרומתי כתיב ואותה שמוזהר עליה כיצד היה עובר דקאמר ר' יהושע יניחנה לפניו על הסלע ואל יטמאנה ביד *אי נמי אל יגרום טומאה לאחרות: יב תנו לנו אחת מכם ונטמאנה · רוצים לאונסה לבוא עליה : יטמאו כולן ולא תיטמא · בירוש' נמי (הל' ד) מוכח דאם ייחדו להם אחת מוסרים : ירושלמי (שם) תני סיעת בני אדם שמהלכין בדרך ופגע בהם נכרי ואמר להן תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו נהרוג כולכם יהרגו ולא ימסרו להם נפש אחת מישראל (יב) ייחד להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו להם ולא יהרגו אמר ר"ש לק"ש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה ומייתי עובדא בחד דתבעיה מלכא וערק לגבי ר' יהושע ב"ל ואקיף מלכא מדינתא ויהבי' ליה והוה רגיל אליהו דמתגלי ליה ושוב לא אתגלי ליה וצם כמה צומין ואיתגלי ליה ואמר לו למסורות אני נגלה אמר ליה ולא משנה אני עשיתי א"ל והוא משנת החסידים :
א יופך · יהפך ויחרוש בה כדי שלא תגדל והכי מפרש בירושלמי (הל' א) יופך דלא חליפין קנסו בו שתבטל שדהו על גבי תרומה כלומר דלא חליפין שלא יחליף עוד גידולים דקנסו חכמים שתהא שדה בטלה ובורה ושוב לא יהזור ויזרענה לשנה זו שעבר מנא] הזרע ואע"פ ששוגג בו החמירו בו במה שלא נזהר והחמירו בו יותר ממזיד דקתני מזיד יקיים והיינו טעמא משום דנקרא שם תרומה על השדה היה נראה כמאבד את התרומה ואמרינן בירושלמי (שם) רבי שמואל בר אבדימי בעי מהו שיהא נאמן לומר מזיד הייתי ומסיק דאם אחרים מכירין שיודעין שתרומה זרע לא כל הימנו לומר מזיד הייתי ואם לאו הפה שאסר הוא הפה שהתיר : ואם הביא שליש · אפילו שוגג יקיים משום דאסור לאבד תרומה : ובפשתן במזיד יופך · אמרו בירושלמי (שם) קנסו בו שלא יהנה בקיסמין והיינו טעמא משום דעיקר פשתן משום קיסמין ולא משום זרע דסתם זרע לא הוי לאכילה כדתנן בפרק המוכר פירות (דף צג·) ואין נחשב שם תרומה על השדה ואפילו מזיד : ב בדמי תרומה · דגידולי תרומה תרומה ואסור לזרים *(אפילו התורם חולין וסרי) : א"ב· לחיישינן בזרים דלמא אתי למיכל בכהנים טמאים נמי ניחוש דילמא אתי למיכל : ירושלמי (שם) תני אשת עם הארץ טוחנת עם אשת חבר בזמן שהיא טמאה אבל בזמן שהיא טהורה לא תטחן שהיא מחזקת טהורה ממנה וכלדברי ר"ט אפילו בזמן שהיא טמאה לא תטחן שמא תשכח ותתן לתוך פיה פירות בתבואה של הבר איירי דבזמן שאשת עם הארץ מחזקת עצמה בטהורה לא תטחון שלא תטמא תבואה של חבר אבל בזמן שמחזקת עצמה בטמאה לא חיישינן ור"ט חייש שמא תשכח כמו במתני' ומדקתני בהך ברייתא שהיא מחזקת טהורה משמע דאיירי בתבואה של חבר כדפרשינן ולא כפירוש הקונטרס דפ"ק דחולין (דף ו:) דמוקי לה בתבואה של עם הארץ : ג וחייב במעשרות · מעשר ראשון ומעשר שני והוא הדין בתרומה ותרומת מעשר ולא חש להזכיר אלא דברים הניתנין אף לזרים כדי למוכרם לכהן בדמי תרומה ומיהו מעשר שני אינו נמכר *ולא קתני לה : החובט במקלות בידי אדם משובח ולא ידוש בבהמה משום לא תחסום (א) ומוקמינן לה בגידולי תרומה : בכפיפות כעין כלי קופה העשוי מגורי

פי' מהר"י בן מלכי צדק

תלוש ואחד מחובר כל שיש בו לחה אסור שמתערב הארס עם הלחלוח שבקשות ושבלפפון ונבלל בכל האוכל ומתחלחל בכל הקישות. אבל בדבר יבש שאין בו לחה חותך מקום הנקור והשאר מותר חד בר נש הוה נקיט מלפפון נקיר ואכיל מיניה לעשרה בר נש ומייתין · תניא ראה צפור נוקרת בתאנה ועכבר נוקר באבטיח [שניהם אסורים] שאני אומר במקום הנקור נקרו: ונשיכת נחש אסורה פי' בהמה שנשכה נחש אע"פ ששוחטה ותמצאת כשירה אסורה מפני סכנות נפשות ופכ"ג להחמיר המשמרת של יין אף על פי שאותה של מטה מכוסה אסור' משום גילוי · רבי נחמיה מתיר הואיל והתחתונה מכוסה שארס נחש צף ולהכי שרי ובשלא *פרש: ח חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה· פי' ספק נגע בה השרץ ספק לא נגע בה נקראת תלויה · רבי אליעזר אומר אם היתה מונחת במקו' התורפה פי' בגלוי יניחנה במקום המוצנע פי' במקום שאינה בו בטוח שלא תיטמא בודאי ואם היתה מגולה יכסנה: רבי יהושע אומר אם היתה מונחת במקום מוצנע יניחנה במקום התורפה קסבר דמותר לגרום לה טומאה ואם היתה מכוסה יגלנה: רבן גמליאל אומר אל יחדש בה דבר אלא במקום שעומדת תעמוד אם מכוסה אם מגולה · א"ר יוסי בר' בון מדברי כל ג' התנאים הללו נלמוד תלויה אסור לשורפה: ט חבית · פי' של יין שנשברה בגת העליונה והתחתונה חולין טמאין · פי' פחות מק' מודה ר"א ור' יהושע שאם יכול להציל רביעית בטהרה יציל והשאר יקבל אפילו בכלי טמא כדי שלא תרד לחולין ואם לאו ר' אליעזר אומר תרד וידמעו ויקבלנה בכלי טמא הוא בידיו ורבי יהושע אומר יטמאנה ביד כדי שלא תרד בחולין וידמעו ואע"ג דר' יהושע גרמא אית ליה בידים לית ליה הכא התורה חסה על ממונן של ישראל

ואפילו ביד יטמאנה כדי שלא תרד בגת דחולין וידמעו אבל אם התחתונה ק' חולין טמאין אף ר' יהושע מודה דתרד ותיטמא ואל יטמאנה ביד · תניא נמי הכי חבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה ק' חולין טמאין מודה ר' אליעזר ור' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו תרד ותיטמא ואל יטמאנה בידיו וכן חבית של שמן של תרומה שנשפכה מודה ר' אליעזר ור' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה מציל והשאר יקבל אפילו בכלי טמא ואם לאו תרד ותיבלע בקרקע ואל יקבלנה בכלי טמא דאתי לבלעה בידיו : יא ועל זו ועל זו · פי' על חבית שנולד ספק טומאה ועל חבית של יין א"ר יהושע לא זו היא תרומה שאתה מוזהר עליה מלטמאה אלא מלאוכלה כלומר אם היו החולין טהורין הייתי מוזהר עליה מלטמאה משום שהיו החולין נמכרין לכהנים ונאכלין · אבל עתה בחולין טמאין סוף סוף לטומאה אולא · כיצד נפסיד כל אותן החולין גם התלויה אילולי לא היה נאבד שפיר · אבל עתה לאיבוד אזיל הלכך תמן יגרום לה טומאה דלא ליתו בה לידי תקלה וביין יטמא בידים דחיישינן לפסידא דחולין ובל תטמאה כיצד כלומר ואיזה שמוזהר עליה מלטמאה בידיו כגון גוי וכו' הלכך יניח אחת על הסלע ולא יטמאנה בידו פ"א ואל יגרום טומאה לביכורין האחרונים :
פרק ט א הזורע תרומה שוגג · פי' אם בשוגג זרעה יופך · קנסוהו שתיבטל שדהו בשביל תרומה [יופך] פי' יותר מחורש כדי שלא תגדל : ומזיד יקיים · פי' שכיון שבמזיד עשה כן כחולין דמו גרסינן אם זרע תרומה ואין ידוע לו מה זרע ובא הוא ואמר תרומה זרעתי ולא במזיד זרעתי נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם הביאה שליש בין בשוגג בין במזיד יקיים שאסור לאבד אוכלי תרומה מיהא שמעי' דקדשה תרומה במחובר · ובפשתה אפי' במזיד ואפי' הביאה שליש יופך מאי טעמא גזרו בו משום שלא יהנה בקיסמיו : ב וחייבת. בלקט וכו' · בשורע בשוגג והביא שליש דתנן יקיים חייבת בלקט בשכחה ובפאה ועניי כהנים ועניי ישראל מלקטין ועניי ישראל מוכרין את לקט ושכחה שבאת להן לכהנים בדמי תרומה דתנן גדולי תרומה תרומה והדמין שלוקחין מן הכהנים שלהן הן כלומר חולין הן ומותרין הן א"ר טרפון לא ילקטו אלא עניי ישראל שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהן ואתו למיכל תרומה · אמר לו רבי עקיבא לדבריך לא ילקטו אלא עניי כהנים הטהורין אבל טמאין לא שמא ישכחו וכו' דתרומה אסורה לכהנים בימי טומאתן : ג וחייבת במעשרות וכו' · כיני מתני' חייבת בתרומה ובמעשר עני ועניי כהנים ועניי ישראל נוטלין · פי' מעשר עני כגון שהיתה שנה שלישית ועניי ישראל מוכרין את מעשר עני שלהן לכהנים וכו' : החובט משובח · פי'
*) [כ"ס בירושלמי כאן בשלא ערך ובבבלי בב"ק ד' קט"ו ע"ב איתא אמר ר' סימון הריב"ל ל"ש אלא שלא ערכו אבל ערכו אסור ע"ב] :

פירוש הרא"ש

[illegible]

[והתורם חולין וסרי]

הגהות מהרי"י לנדא

פ"ט א] בר"ש מ"א שעבר מן הזרע · נ"ל זמן : פי' בתוי"ט ס"ל וקתני לה

המין נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה : **ד** [א]גדולי תרומה א) תרומה [ב]וגדולי גדולין חולין [ג]אבל הטבל ומעשר ראשון [ד]וספיחי שביעית [ה]ותרומת חוצה לארץ והמדומע [ו]והבכורים ב) גדוליהן חולין [ז]גדולי הקדש [ח]ומעשר שני חולין ופודה אותם בזמן זרעם : **ה** [ט]מאה לגנה של תרומה וא' של חולין (ד) כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר ג) שאין זרעו כלה אפי' ק' של חולין ואחד של תרומה כולן אסורין : **ו** [י]הטבל גדוליו ד) מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גדולי גדולין אסורין איזהו דבר שאין זרעו כלה כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודה אומר השום כשעורים: **ז** המנכש עם הנכרי ה) בחסיות אע"פ שפירותיו טבל אוכל מהם עראי [כ]שתילי תרומה שנטמאו שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול עד שיגום את האוכל רבי יהודה אומר [ל]עד שיגום וישנה :

פרק עשירי

א בצל [מ]שנתנו בתוך עדשים אם שלם מותר ואם חתכו בנותן טעם ושאר כל התבשיל בין שלם בין מחותך בנותן טעם רבי

ר"ש

דקל כמו כפיפה מצרית (בפ"ב מ"א דסוטה): **ד** גידולי תרומה תרומה מדרבנן מי"ח דבר הן גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן דלמא משהי לה (ב) ואתו בה לידי תקלה והקשה במגילת סתרים מהא דתניא [בתוספתא] בפ"ק דטהרות דגידולי תרומה חולין ודחק לתרץ דאיירי התם לענין לחייבו בלקט שכחה ופאה וחייב בתרומות ומעשרות כדתנן לעיל (משנה ב) ועל חנם דחק דהתם איירי לענין טומאה וטהרה שהגידולים כחולין ואין בהן שלישי ולעיל פרק שני בירושלמי (הל' א) משמע כפירושו דאמר ר' זירא בשם ר' חנינא תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהם חולין גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר אלא שאסורין לזרים א"ר יוסי ואנן תנינן תרויהון תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר דתנן אין משלמין תרומה אלא חולין מתוקנים ונעשין תרומה אלא שגידוליהן חולין דתנן גידולי תרומה תרומה הא גידולי תשלומי תרומה חולין גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר דתנן וחייבין בלקט שכחה ופאה (ג) ועניי ישראל ועניי כהנים מלקטים אלא שאסורה לזרים דתנן עניי ישראל מוכרין שלהם בדמי תרומה והדמים שלהן ומ"מ אמת הוא כדפרשינן לענין ראשון ושני מדתני בטהרות ובירוש' נמי א] לכל דבר ומה שיכול לדקדק מן המשנה מדקדק והא דתנן בפרק ב' דבכורים (משנה ב) דמעשר שני ובכורים גידוליהן אסורים לאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה מה שאין כן בתרומה בפסחים (דף לד.) לא כיוונו יפה דאין ענינם לכאן ופירוש כמו שפירשנו במקומה: וגידולי גדולין חולין · אם חזר וזרע גידולי תרומה מה שגדל מהן חולין ובירושלמי (פרקין הל' ב) תני בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין: ומעשר ראשון · דלא ניטלה ממנו תרומת מעשר: גידוליהן חולין · בירושלמי (שם) מפרש טעמא דכולהו הטבל שרובו חולין ומעשר ראשון שרובו חולין וספיחי שביעית שאינן מצוין ותרומת חוצה לארץ שאינה מצויה והמדומע שרובו חולין והבכורין שאינה מצויה והוה מצי למימר תרומת חוצה לארץ שיכול לבטלה ברוב כדאמר בפרק עד כמה (דף כז.) ומיהו לא שריא בהכי לזרים אלא לכהן בימי טומאה: מדומע קרי לה לתרומה שנפלה לפחות מק' והא דלא חשיב בכורים מצוים לפי שאינם נוהגים אלא בז' מינין : גידולי הקדש ומעשר שני חולין · כגון שזרע סאה מהן והוסיף כמה סאין א"נ ב] לפרושי אלא סאה אחת : ופודה אותם בזמן זרעם בירושלמי (שם) א"ר אבהו בשם ר' יוחנן פודה כל האוצר בדמי אותה סאה והדר מסיק הפרש בין הקדש למעשר שני בין בדבר שזרעו כלה בין בדבר שאין זרעו כלה נפדה אלא בדבר שזרעו כלה נפדה בשער שהוא עומד בו בדבר שאין זרעו כלה נפדה בשער הראשון הקדש בין בדבר שזרעו כלה בין אינו כלה אין לו אלא מקומו ושעתו אבל דבר שזרעו כלה פודה כל האוצר בדמי אותה סאה שזרע ודבר שאין זרעו כלה פודה כל האוצר: **ה** לגנה· שדה שנזרעו ערוגות ויש ק' ערוגות של תרומה ואחת של חולין ולא ידיע הי דחולין ובתוספתא (פ"ח) תני ק' לוג משמע דלגנה לשון לוג שזרעו ק' לוגין של תרומה ולוג א' של חולין ובערוך פי' לשון לגון: בדבר שזרעו כלה· כגון חטים הכל מותר: אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' מאה של חולין וא' של תרומה ולא ידיע הי מינייהו הכל אסור דאע"ג דתרומה עולה בק"א הכא דזרען אין הקרקע עולה והכי תניא בתוספתא (שם) אבל דבר שאין זרעו כלה לא יעלה שאין הקרקע עולה בק"א תלש יעלה ובלבד שלא יתכוין לתלוש *רבי יהודה אומר אף יתכוין לתלוש ויעלה בק"א : **ו** הטבל שנתמרח בכרי בדבר שאין זרעו כלה גידוליו אסורין באכילת עראי אפילו קודם מירוח כאילו נתמרח: גידולי גידולים אסורים· בירושלמי (שם) א"ר יעקב בר אידי בשם רבי יונתן עד ג' גרנות אסורות גורן הרביעי מותרת ר' שמואל בר אבדימא בעא קומי ר' מנא בתרומה עד כמה אמר לו עשו גורן רביעי כגורן ראשון מה ראשון דבר שזרעו כלה בתרומה אסור בטבל מותר אף בגורן הרביעי בדבר שאינו כלה בתרומה אסור ובטבל מותר משמע דגורן חמישי אפילו בתרומה מותר : השום כשעורה חשוב דבר שאין זרעו כלה אבל פחות מכשעורה הוי כדבר שזרעו כלה : **ז** אע"פ שפירותיו טבל · שטבל ה"ו כשזרען ואמרינן דגידולי טבל אסור בדבר שאין זרעו כלה כדתניא בסוף הנודר מן הירק (דף נח:) אלו הן חסיות הלוף השום והבצלים אפילו הכי אוכל מהן עראי וכמאן דאמר במנחות בפרק רבי ישמעאל (דף סו.) מירוח הנכרי פוטר דלמאן דאמר אינו פוטר מדאורייתא אפי' אכילת עראי אסורה אבל למאן דאמר פוטר ולא מיחייב אלא משום בעלי כיסין באכילת עראי לא גזור ואפילו גזור כיון דשתלם פקע לה טבלא מינה כדאמר במנחות בפ' ר' ישמעאל (דף ע.) גבי שבולת שמרחה ושתלה ואפילו למאן דאמר כיון שמרחה טבלה לה וכי קרא עליה שם קדשה לה הני מילי במירוח ישראל דחייב מדאורייתא: שתילי תרומה· כגון שתילי כרוב וכרשין שנטמאו ושתלן : טהורין מלטמא · אחר שחיברו בקרקע בטלן מתורת אוכל ואם תאמר הא דאמרינן בפ"ק דשבת (דף יז:) דגידולי תרומה תרומה משום תרומה טמאה ביד כהן דילמא משהה לה גביה ואתי בה לידי תקלה ואכתי כיון דטהרו מאי משהי לה גביה לאו פירכא היא דחולין דמיהן יקרים מן התרומה דחולין חזו לזרים ולטמאים ותרומה לא חזיא אלא לכהן טהור ואפילו היו נותנין לו תרומה במתנה לא היה מפסיד שדהו לזרוע תרומה דאיכא פסידא טובא : ואסורה לאכול · בפ' כל שעה (דף לד:) פריך וכי מאחר דטהורה אמאי אסורה מלאכול ומסיק דמעלה בעלמא הוא דאין זריעה לתרומה : שיגום · מלשון גוממו מעם הארץ דפרק הספינה (דף פ:) שיחתוך ממנו כל הראוי לאכילה ובירושלמי (שם) א"ר אבהו א"ר יוחנן כיני מתני' עד שיגום *וישנה וכל מה שגדל אח"כ מותר :

א בצל של תרומה שנתנו לתוך תבשיל של עדשים של חולין שלם אינו נותן טעם מחותך נותן טעם ובלונן איירי ובירושלמי (הל' א) משמע איפכא דקאמר מתני' בבצל של חולין שנתנו לתוך עדשים של תרומה אבל בצל של תרומה שנתנו לתוך עדשים של חולין לא משמע כשהוא מחותך* (שאין) נכנס בו טעם של עדשים ולא כשהוא שלם *שנותן בו טעם עוד קאמר בירושלמי רבי בא אחא בשם רבי בא בר ממל מתני' כשהוליאו עדשים מימיהם שעדשים צופרות אותן שלא יבלע ולכותה עדשים צופרות אותן שלא יתן (א) : ושאר כל התבשיל · היינו דקאמר בירושלמי (שם) בבצל של חולין אבל בקפלוט בין לח בין יבש בין שלם בין

מחותך

ר"מ

דם שעורים יתלה בפי הבהמה כדי שתאכל מהם בעת הדישה וידוש לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בעת הדישה שהכתוב אומר לא תחסום שור בדישו (דברים כה) ואסור לו גם כן להכניסה בזרע התרומה לפי שהיא אוכלת ממנו אלא אם היתה בהמת כהן וזומם הוא מגזרת זממו אל תפק (תהלים קמ) וזמם שם המתג ענינו שלא ישים המתג בפיה בעת האכילה : **ד** כשיזרע אדם תרומה מה שיצמח הוא גם כן תרומה ואם זרע אותו שצמח פעם שנית אותו הצמח הוא חולין והוא גדולי גדולין וזו הגזירה מכלל י"ח דבר שגזרו בו ביום כמו שאבאר בתחלת שבת : וספיחי שביעית· הוא הדבר הצומח בשנה שביעית ונקרא ספיח לפי שהוא אינו נזרע אבל צומח הוא מן הזרע שנזרע בשנה של אסתקד וכבר פירשנו זו המלה פעמים (כלאים פ"ב מ"ה ובשביעית פ"ז ופ"ט מ"א) ולא אפרשנה יותר : **ה** לגנהי שם למקום זרוע מן הארץ והוא אומר בכאן כי אם היתה כמו ערוגה אחת מן הארץ זרועה חולין ומאה ערוגות זרועות תרומה ולא ידע איזו ערוגה היא זרועה תרומה שכולן מותרות כשהוא דבר שזרעו כלה אבל אם הוא דבר שאין זרעו כלה כולן אסורות ולא נדון אותן בדין מדומע לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין : **ו** מזו ההלכה תדע כי מה שאמר במה שקדם כי גמחי הטבל חולין שזהו בדבר שזרעו כלה וכבר בארתי זה פעמים הרבה כי לוף מין ממיני הבצלים (בפאה פרק ו מ"י) : ורבי יהודה סובר שהשומים דבר שזרעו כלה ואמרם כשעורים כי השעורים קלים להפסיד בארץ מן החטים ושאר קטניות ואין הלכה כרבי יהודה : **ז** חסיות הוא שם נופל על השומין ומיני הבצלים אמרו בתוספתא החסיות השום והבצלים והקפלוטות וקפלוטות הם כרתי של ארץ ישראל וכן נקרא בערבי כראתי ובעברי חציר את החציר (במדבר יא) והמנכש כמו המנקה וכבר קדם לנו העיקר אבל רבי מאיר אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות וכיון שזה כמו שזכרנו יהיו פירותיו טבלים וזכר זה הדין בכאן למה שקדם לו זכרו והוא הלוף השום והבצלים:ושתילי תרומה שנטמאו · ענינו שנטמאו קודם הזריעה : ואסור לאכלן · לפי שהן תרומה טמאה ודינה שתשרף ואם זרען הדבר הצומח מהם נגלה ונראה לעין ולא נאמר גדולי תרומה טמאה טמאין אבל נאמר שאותן הגדולים אסורים לאכילה ואפילו לכהנים וכבר הקשו בגמ' ואמרו וכי מאחר דטהרו אמאי אסורים באכילה ותרצו זו הקושיא בעקרים שים אגלגו והם אין זריעה להקדש ואין זריעה לתרומה וענין זה המאמר כי ההקדש שאסור לבני אדם ליהנות ממנו אם זרעו אדם לא נאמר גדוליו מותרין וכמו כן התרומה שהיא אסורה באכילה כשנזרעה לא נאמר כי מה שצמח ממנה שמותר לאכילה אלא שהיא אסורה לאכילה לפי שהיא הינה מטמאה כמו שמטמאין אוכלין טמאים וזה שתתקדהאוכל מאותן השתלים והחליפו בדבר שני מותר לאכלו ורבי יהודה אומר שצריך לחתוך מה שצמח גם בפעם השנית ואז יהיה מותר לאכלו ומה שאנו אומרים בכאן מותר לאכלו הדבר חוזר לדין הנקדם. והוא שאם אלו השתלים הם מדבר שזרעו כלה שמותרין באכילה לכהנים או לזרים ואם הם דבר שאין זרעו כלה אסור לזרים ומותר לכהנים אחר חתיכת האוכל ואין הלכה ג] כרבי עקיבא :

א הדין שוה בין שהיו עדשים של תרומה ובצל של חולין או בצל של תרומה ועדשים של חולין ובתנאי שיתן הבצל השלם בעדשים אחר בשולו או שילאו ממנו מימיו כי אח"כ כובש ולא תניח הבצל להטיל מכחו דבר בעדשים ולא יקבל ג"כ מכח העדשים אבל אם נתבשל הבצל בעדשים אפילו היה שלם בודקין אותו בנותן טעם וזו הבדיקה כאשר נגיד לך כשנותנין בצל של תרומה לתוך עדשים של חולין טועמין העדשים אם יש בהם טעם הבצל אסור לאכלם אלא לכהן וכן אם נתן בצל של חולין לתוך עדשים של תרומה טועמים הבצל אם נמצא שם טעם העדשים אסור לאכילה אלא לכהן :

ולחנה

ופודין אותן בזמן זרען : **ה מאה** לגנה של תרומה ואחת של חולין וכו' · פי' שדה שנזרעה ערוגות כולן תרומה ואחת חולין כולן מותרין בדבר שזורעו כלה כגון חטים ושעורין ובתוספתא תניא ק' ליגנין של תרומה ואחת של חולין כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו ק' חולין ואחת תרומה לא תעלה פי' שאין הקרקע עולה בא' וק'. תלש ועלה פי' בדיעבד יעלה ובלבד שלא יתכוין לתלוש ר' יהודה אומר אף יתכוין לתלוש לכתחלה ועולה בא' וק' פ"א לגינא מלשון לגין טבול יום שמילאהו כלומר היו לו חביות תרומה וחולין וזרעו בעירוב כולן מותרין דגידולי מדומע חולין הוי בדבר שזורעו כלה וכו' : **ו הטבל** גידוליו מותרין בדבר שזורעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין' גרסינן בירו' עד כמה א"ר יעקב בר אידי בש"ר יוחנן עד ג' גרנות אסורות גורן הרביעית מותרת' ר' שמואל בר אבדימי שאל לפני ר' אילא בתרומה שנינו גידולי גידולין אסורין פי' בדבר שאין זרעו כלה עד כמה אמר ליה עשו גורן הרביעית כגורן הראשונה מה גורן הראשונה דבר שזורעו כלה בתרומה אסור ובטבל מותר · אף גורן הרביעית בדבר שאין זרעו כלה בתרומה אסור ובטבל מותר · נמצאת אומר שתילי בצלים של טבל עד ג' שנים אסורות מיכן ואילך מותרין ושתילי בצלין של תרומה עד ד' אסורות מיכן ואילך מותרין: **ר' יהודה** אומר השום כשעורין· פי' אימתי השום הוי דבר שאין זרעו כלה בזמן שנעשה כשעורין פחות מיכן הוי כדבר שזורעו כלה · פ"א השום עד שלא נתמעט לשעורה הרי הוא כדבר שאין זרעו כלה משנתמעט פחות מיכן כדבר שזורעו כלה : **ז המנכש** עם הנכרי בחסיות אף על פי שהיו הפירות טבל וזרען · ושנינו הטבל גידולי גידוליו אסורין בדבר שאין זרעו כלה · וחסיות דבר שאין זרעו כלה דתניא אילו הן חסיות כגון השום והלוף והבצלים אפילו הכי אוכל מהן אכילת עראי : **שתילי** תרומה שנטמאו טהרו מלטמא פי' דבטלה טומאתן ע"ג קרקע: **אסורין** מלאכול עד שיגום האוכל · פי' עד שיתאכל האכילה · פ"א עד שיתחוך האוכל : **ר' יהודה** אומר עד שיגום וישנה פי' עד שיתחוך בעלים וישנה כמו שחותכין הכרישין ובשלישית מותרין · אביי ברבי אבין ורבי חנינה בר אבין תני תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה · אמר להו מאי עבדיתו בתרומות· דבי רבה אמרו ליה מאי קשיא לך · אמר להו שתילי תרומה שניטמאו וכו' וכי מאחר דטהרין מלטמא אמאי אסורין באכילה אישתיקו · אמרו ליה מידי שמיע לך בהא אמר להו הכי אמר רב ששת מאי אסורין אסורין לכהנים הואיל ואפשילו להו בהיסח הדעת והיסח הדעת פסול הגוף הוי :

פרק י א בצל שנתנו בתוך עדשים · פי' בצל של תרומה שנפל לתוך עדשים של חולין אם שלם נתנו שם מותר · ירושלמי אימתי בשנתנו לאחר שהוציאו העדשין מימיהן לפי שעדשין צופרות אותן שלא יתן בהן טעם אחר . אם חתך הבצל בתוך העדשין בנותן טעם פי' אם נתן הבצל טעם בעדשים אסורות ואם לאו מותרין . ושאר כל התבשילין פירוש ובשאר כל תבשיל אם נפל בין שלם ובין מחותך בנותן טעם

מסורת הש"ס

א) שבת פ"א ד' יז: פסחים פ"ב דף לד' נדרים פ"ז דף ס' ב) ב"מ פ"ז דף צ' ג) נדרים שם : ד) פסחים דף פ"ב לד' ה) נדרים פ"ז דף ס' נדרים פ"ז נט'

פי' מהרי"ד בן מלכי צדק

פי' החוסם שרלי תרומה זו בסקלות משובח מן חרש בפרות דחוסם לא יחיב מתרום' לכלים אבל הדש אי לא עביד תקנה אתו פרות למיכל מן התרומה דקסבר לא תחסום שור בדישו אפילו בדיש האסור לך לא תחסום והדש כיצד יעשה תולה כפיפות פירוש קופות בצוארי בהמה ונותן לתוך הקופות מאותו המין פי' אם תורמר שעורין ישים שם שעורין חולין נמצא לא חוסם את הבהמה ואינו עובר משום לא תחסום שור בדישו ואינו מאכיל לבהמה את התרומה אם אינו עושה כן אסור לחסום דכתיב לא תחסום שור בדישו אף בדיש שאסור לך כגון תרומה לא תחסום: **ד** גידולי תרומה תרומה' פי' כגון זה ששנינו אבל אם נטל מורש הגידולין גידולין חולין תניא בר"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין אבל הטבל וכו' מאי טעמא הטבל רובו חולין · וכן מעשר ראשון לפיכ' גידוליהן חולין וספיחי שביעי' כגון אותה ששנינו המוזן לפת וצנונות וכו' עד אין בו משום שביעית וחולין הן · מ"מ שאינן מצויין ותרומת חו"ל אם זרעה חולין לפי שאינה מצויה ולעיל במשנת הזורע תרומה שוגג יוסף איבעיא לן זרע תרומת חו"ל מהו ואמרי' זו גזירה היא ואין גוזרין גזירה לגזירה וכאן אמרי' דהגידולין שרי דכחולין דמיא · והזורע מדומע · פי' כגון שנפלה סאה של תרומה לצ' סאין של חולין הן פחות הן יותר הוו מדומע גידוליהן חולין פי' שרובם חולין והביכורין נמי גידוליהן חולין והמע' לפי שאינן מצויין בכל הפירות אלא כדתנן ראה תאנה שביכרה אשכול שביכר וכו' ובחטין ובשעורין אבל השאר לא: **גידולי** הקדש חולין פירוש כגון שזרע סאה הקדש או סאה מעשר שני והוציאו י' סאין או פחות או יותר הגידולין חולין

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"א מהל' תרומות הל' כא:
ו ב שם הל' כב :
ז ג מיי' פיו מהל' מעשר הלכה ו סמג עשין קלה:
ח ד מיי' פ"ד מהל' מעשר שני ויובל הלכה ו :
ט ה מיי' פרק י"א מהלכות תרומות הלכה כב :
י ו מיי' פ"ד מהל' בכורים הל' טו :
יא ז מיי' פ"ה מהל' מעילה הל' יא :
יב ח מיי' פ"ו מהל' מ"ש ונטע רבעי הלכה טו :
יג ט מיי' פי"א מהל' תרומות הל' יב :
יד י מיי' פ"ו מהל' מעשרות הלכה ו סמג עשין קלה
טו כ מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה כג :
טז ל שם הלכ' כד :
א מ מיי' פט"ו שם הלכה ז ח :

פירוש הרא"ש

(ב) עד זמן הזרע. (ג) ומתוך לי' אבל דירושלמי היכי מוכח דהוי כחולין מדמחייבי בלקט שכחה ופאה אטו אם הכהן זרע תרומה מי לא קרינן ביה קצירך לחייב בלקט שכחה ופאה ויש לומר דמיירי דמתני' ואוספה קא סמיך ומייתה במעשרות: (ד) כולן מותרין קל הוא שנקלט בגדולי תרומה דערוגה אחת של חולין מתרת מאה ערוגות: פרק י (א) מכאן דבי אבא בצל מאוי בליעות בצל עדשים ובירוש' למאי דקאמר בריתא.

הגהות מהרי"ד לנדא

א] בר"ש מ"ד ובירושלמי נזכר נמי לכל דבר קאמר כצ"ל ב] שם א"ל לפרושי צ"ל לפדות : ג] בר"מ מ"ו ואין הל' כר"ע צ"ל כר"י .

[בעלין]

[נ"ל אין]

נ"ל שאינם טהנין

מתותך: צחנה. דגים קטנים כבושים כההיא דפ' הנודר מן המבושל (דף נח:) הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה ומותר בציר ובמוריים ואם נתן בצל תרומה בתוך הצחנה משליך את הבצלים והדגים מותרין ובלבד שיהא הכל בצורתו שלא נתערב עם הדגים: ש"אין הבצל שם ליתן טעם אלא להעביר הזוהמא ואין מתיישב לפי שיטת הירושלמי דמוקי מתני' בבצל של חולין דכיון דהאי בתרומה סברא הוא דרישא נמי בתרומה וירושלמי (הל' א) מייתי הא דתנן במסכת מעשר שני (פ"ב מ"א) דגים שנתבשלו עם הקפלוטות של מעשר שני ושביתו השבת לפי חשבון ומסיק ההיא דלא כר' יהודה דאמר במתני' גבי בצל שאינו אלא לסלק הזוהמא והוא הדין קפלוטות בדגים ואין כאן שבח:

רבי יהודה מתיר בצחנה שאינו אלא ליטול את הזוהמא: **ב** [א]תפוח [א] שרסקו ונתנו לתוך עיסה וחמצה הרי זו אסורה [ב]שעורים שנפלו לתוך הבור של מים אף על פי שהבאישו (מימיו) מימיו מותרין: **ג** הרודה [ג] פת חמה ונתנה על פי חבית של יין של תרומה רבי מאיר אוסר ורבי יהודה מתיר רבי יוסי [ג]מתיר בשל חטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות: **ד** [ד]תנור שהסיקו [ג] בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת שאין טעם כמון אלא ריח כמון: **ה** [ה]תלתן (ג) שנפלה לתוך הבור של יין בתרומה במעשר שני אם יש בזרע כדי ליתן טעם אבל לא בעץ בשביעית ובכלאי הכרם והקדש אם יש בזרע ובעץ כדי ליתן טעם: **ו** [ו]מי שהיו [ד] לו חבילי תלתן בכלאי הכרם ידלקו [ז]היו לו חבילי תלתן של טבל כותש ומחשב כמה זרע יש בהם ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את העץ אם הפריש לא יאמר אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע אלא נותן העץ עם הזרע: **ז** [ח]זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה (ז) פצועי חולין עם פצועי תרומה פצועי חולין עם שלימי תרומה או במי תרומה אסור אבל שלימי חולין עם פצועי תרומה מותר: **ח** [ט]דג טמא שכבשו עם דג טהור *כל גרב שהוא מחזיק סאתים אם יש בו משקל עשרה זוז ביהודה שהן חמש סלעים בגליל [ה] דג טמא צירו אסור רבי יהודה אומר רביעית בסאתים ורבי יוסי אומר אחד משישה עשר בו:

וצחנה הוא הסרחות והביאוש אע"כ ועלה באשו ותעל צחנתו (יואל ב) ודרך הבצל כשמבשלים אותו עם דבר סרוח שמסיר זוהמתו ומתקן ריחו קלת הקון וא"ר יהודה כי כשנתבשל בצל של תרומה בתבשיל מוסרח שמותר לאכול אותו התבשיל לפי שהוא לא נתן הבצל לתוך התבשיל לתת בו הבצל טעם אלא נתנו שם להסיר זוהמתו ולפיכך לא נבדוק אותו בנותן טעם ואין הלכה כר' יהודה: **ב** זה התפוח הנזכר הוא של תרומה בלא ספק ופי' שריסקו הוא שכתשו מקלת כתישה וכבר קדם לנו כי כשהחמילה התרומה לחולין שאותן חולין תרומה ושאר המאמר מבואר: **ג** הסרת הפת מן התנור נקרא רודה ואומר בכאן כי כשרודה ככר אחת חמה ונתנה ע"פ חבית שיהא מזיעה ושואבת ומהלחלחת מן היין שיש בלותה חבית ושואבת כמו מוסכת והלכה כר' יוסי: **ד** כמון הוא הכמון והעיקר אצלנו ריחא לאו מלתא היא וזה נוהג בכל אסורים שבתורה: **ה** תלתן ידוע ובערבי חלבה וידוע כי תרומה ומעשר שני אין חייב בהן אלא הזרעים הנאכלים בלבד ודין ההקדש והשביעית והכלאים נוהג בזרעים ובעץ והתלתן טעם עלו כטעם זרעו קרובים זה לזה: **ו** ידלקו ישרפו וכבר באזרנו בכלאים כי כלאי הכרם דינם שישרפו כולם ואמרם בכאן חבילי תלתן של טבל זה הטבל טבל של תרומת מעשר והוא שנתן ויתחייב הלוי לכהן ולהת עשירית הזרע לכהן חבילה אחת בלא כתישה כי כמו שקבלתים אה שלקח מעשר קודם הכתישה לפי שהוא הפסיד מעשר כמו שבארנו במס' ברכות בפ' שלשה ש ולימא ליה כדיהבו לי יהיבנא לך אמר רבה שמורה כי תרומת מעשר מוציאין אותו באומד

והוא הדין קפלוטות בדגים ואין כאן שבח: ירושלמי (שם) במה דברים אמורים ביבש אבל בלח אסור בבצל של חולין אבל בקפלוט בין לח בין יבש בין שלם בין מחותך אם העביר פיטמתו כמהותךהיו ב' או ג' כמחותך כן הלא דתימא בשאין בקליפה חיצונה כדי ליתן טעם אבל יש בקליפה חיצונה כדי ליתן טעם אסור: **ב** ריסקו · כתשו לשון כתישה בחטים וריסוק בתפוחים ובשום ובוגר ומלילות (עדיות פ"ב מ"ו) ותלות דבש (שבת פכ"ב קמג·) ובתפוח של תרומה איירי שנתנה לתוך העיסה של חולין וכן שעורים איירי בשל תרומה וירושלמי (שם) תני רבי

ט חגבים [א] טמאין שנכבשו עם חגבים טהורים (י) לא פסלו את צירם העיד ר' צדוק על ציר חגבים טמאים שהוא טהור: י כל הנכבשין זה עם זה מותרים (יג) אלא עם החסית חסית של חולין עם חסית של תרומה ירק של חולין עם חסית של תרומה אסור אבל חסית של חולין עם ירק של תרומה מותר: יא רבי יוסי אומר כל הנשלקים עם התרדים אסורים מפני שהן נותנין את הטעם ר' שמעון אומר כרוב (יד) של שקיא עם כרוב של בעל אסור (טו) מפני שהוא בולע רבי *יהודה אומר כל המתבשלין זה עם זה (טז) מותרים אלא עם הבשר ר' יוחנן בנורי אומר [א] (יז) הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת: יב ביצה *שנתבלה בתבלין אסורין אפילו חלמון שלה אסור מפני שהוא בולע מי שלקות ומי כבשים של תרומה אסורים לזרים:

פרק אחד עשר

א אין נותנין דבילה וגרוגרות לתוך המורייס מפני שהוא מאבדן אבל נותנין את היין למורייס ואין מפטמין את השמן אבל עושים את היין יינומלים אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו רבי יהודה מתיר מפני שהוא משביחו: ב דבש תמרים [ג] ויין תפוחים וחומץ *סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה ר"א מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר ור"א מטמא משום משקה אר"י לא מנו חכמים שבעה משקין כמוני פטמים אלא אמרו שבעה משקין טמאים ושאר כל המשקין טהורין: ג אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד אין סופגין [ג] ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים ואין

כדאמר בפרק גיד הנשה (דף נט:) דסאתים מאתים רביעי לוג הכי תמני והתם פריך והא"ר יהודה מין במינו לא בטיל ומשני שאני ציר דזיעה בעלמא הוא כלומר ואינו אלא מדרבנן וכן משמע בסוף אין מעמידין דמחלק גבי ספק דגים טמאים בין לטבל בגופן לטבל בצירן והא דמשמע בפ"ק דבכורות (דף ו:) שהוא מדאורייתא דפריך אלא מעתה טעמייהו דרבנן מגמל גמל ור"ש טעמא מאת הגמל הא לאו הכי חלב דבהמה טמאה שרי מאי שנא מהא דתניא הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן מדפריך ציר אחלב משמע דדרשה גמורה היא וכן בפ' העור והרוטב (דף קכ:) דקאמר צריכי מ"מ ציר דגים דרבנן דהתם מהטמאים דשרצים דריש כדמוכח בפ' העור והרוטב (שם) בשמעתא דהמחה החלב וגמעו דמייתי עלה דרשה דהטמאים וקאמר לכתוב רחמנא בשרצים וליגמרו הנך מיניה ואע"ג דבתורת כהנים דריש גבי [דגים] שקן לאסור ציר ורוטב וקיפה שלהן צירן אסמכתא בעלמא הוא והא דפריך בפ' כל הבשר (קיג:) מדג טהור שמלחו עם דג טמא מותר מההיא דאימלח ליה בשר שחוטה בהדי בשר נבילה וקאסר ליה רבא מהטמאים לאסור צירן שפיר פריך דקים ליה דלכל הפחות מדרבנן מיהא אסור בדגים כדתנן הכא ש"מ דלא בלעי כשמלחן זה עם זה וקאת קשה כיון דצריך קרא בשרצים ובבהמה טמאה דרשינן לה בתורת כהנים מדכתיב טמאים הם לכם ובדגים דליכא קרא לא אסר מדאורייתא היכי מייתי רבא התם ראיה מהטמאים לאסור צירן של (טיפה) [טריפה]: ט לא פסלו את צירן · אבל ציר חגבים טמאים בפני עצמן אסור ורבי צדוק העיד דאפילו בעצמן טהור ואמרינן בירושלמי מהו טהור מלהכשיר הא ליטמא כל שהוא מיטמא (יא) ובמסכת מכשירין (פ"ו מ"ג) נמי תנן ציר טהור שנפל לתוכו מים כל שהוא טמא (יב): י כל הנכבשין זה עם זה · שאחד חולין ואחד תרומה: אלא עם החסית של תרומה · כדמפרש דהיכא דחסית תרומה בין ירק בין חסית של חולין שעמו אסור אבל עם ירק תרומה מותר חסית היינו נוף ובצלים כדפרשינן בסוף פרקין דלעיל: יא עם התרדין של איסור כגון דתרומה או דכלאי הכרם: של שקיא שמשקין ביד: עם כרוב של בעל דתרומה אסור דשל שקיא בולע: רבי יהודה אומר כל איסור והיתר המתבשלין זה עם זה והן מין אחד מותרין חוץ מן הבשר דאם בשר איסור נתבשל עם בשר היתר אסור: הכבד אוסרת · בפרק כל הבשר אמרינן דאיירינן בכבדא דאיסורא ומשום שמנונית משום דמא מבעיא לן: יב בתבלין אסורין · כגון תבלי תרומה וערלה וכלאי הכרם: אפילו חלמון שלה · בירושלמי (שם) תני בר קפרא חלמון אסור וכ"ש חלב בינים לובן בינים קרי חלב בינים: מי כבשים ומי שלקות · שנכבשו בהן תרומה או נשלקו:

א דבילה וגרוגרת של תרומה: שהיא מאבדן · שדרך לסוחטן להוציא מימיהן כתבלים ואחר כך משליכן אבל היכא דלא סחיט לאו שרי כדמפרש בירו' (הל' א) נותן דבילה וגרוגרת בתוך המורייס כדרך שנותן תבלין ובלבד שלא יסחטם להוציא מימיהן ובתבלין מותר: מורייס ציר דגים מלוחים: נותנין יין תרומה למורייס · פלוגתא בירושלמי (שם) דתני יין למורייס דברי *רבי מאיר ר"א בר"ש אוסר ולפיכך אם עבר ונתנו ר"מ אוסר לזרים ור"א מתיר מר סבר לעבורי זוהמא עביד (א) ומר סבר למתוקי טעמא (ב) ובפ' אין מעמידין (דף לד·) לענין יין נסך גבי מורייס אומן אמרינן *דטעם ראשון ושני דנפיש שומנייהו [לא צריך למירמי בהו חמרא] שלישי דלית ביה שומן רמי ביה חמרא: אין מפטמין את השמן · של תרומה לשום בו תבלין ושרשי בשמים שבולעין את השמן ואזיל לאיבוד דשרשים לא מיתכלי: יינומלין · יין ודבש ופלפלין (ג): אין מבשלין יין של תרומה · דרך לבשלו כשהוא תירוש ונותנין בו דבש ומתעלה ביותר: מפני שהוא ממעיטו · בירושלמי (שם) ר"א ורבי יוחנן *חד אמר מפני שממעיטו משותיו שאין כל אדם שותה יין מבושל כיין חי דמבושל חזק ביותר: מפני שהוא משביחו · דמתקיים יותר והיא דסוף פ"ב דלעיל (מ"ו) לא קשיא דר"י אדר' יהודה כדפרשינן שם: ב חומץ סתוניות · ענבים שמתבשלים בסתיו ייכן חומץ ושאר כל מי פירות חוץ מיין ושמן (ד) מחייב קרן וחומש זר האוכלן בשוגג (ה) ורבי יהושע פוטר (ו) בפרק העור והרוטב (דף קכ:) פליגי בדון מינה ומינה ואוקי באתרא: לא מנו חכמים ז' משקין כמוני פטמין · כלומר אין חכמים מפטמין שמונין במיני בשמים שלהן שלא בדקדוק שמונין וחוזרין ומוסיפין אלא בדקדוק גדול מנו במס' מכשירין (פ"ו מ"ד) שבע משקין ולא יותר ובירושל' (הל' ב) א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יוחי אם יאמר לך אדם ח' משקין הן אמור לו הרי טל *ומטר מין אחד הוי [ומנו אותן חכמים שנים] אי הוייא חורן לא הוי מתניתה בפ' בתרא דמכשירין מנו חכמים הטל ומים בשנים שהיתה קבלה בידן שבע משקין ואם היה אחד שלא מנו היו מונין אותו וטל ומטר היו מונין [בא'] תניא דבש תמרים ר"א מחייב במעשר א"ר נתן מודה היה ר"א שזה פטור מן המעשר אבל היה אומר ר"א לא יאכל מן הדבש עד שיתקן התמרים ומודה ר"א שאם תקן את התמרים כאן ודבשו באספמיא שפטור דבש תמרים רבי אליעזר מטמא משום משקים אמר רבי נתן מודה היה רבי אליעזר שאין מטמא משום משקין על מה נחלקו על שנתן לתוכו מים שר"א מטמא משום משקין וחכמים אומרי' הנדאמר הרוב ירוש' (שם) על דעתיה דר' נתן ר"מ ור"א בן יעקב ור"א אמרו דבר אחד דר"מ דאמר אין מי פירות בטלים לעולם ר"א בן יעקב דאמר ציר טהור שנפלו לתוכו מים כל שהוא טמא והכן ר"א דהכא מה טעם דר"א וכל משקה (ויקרא יא) מה טעמא דרבנן דכתי' אשר ישתה (שם) ובמסכ' בכורות (דף כג:) מייתי הא דר"א בן יעקב: ג אין עושין תמרים דבש · בתמרים של תרומה ומעשר שני איירי כדתני סיפא: ושאר כל הפירות · דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות משום דחשיבי אצטריך למיתנינהו: משום ערלה הך

טמא חלק מי"ז מן הדג הטהור והוא שש רביעיות לסאה שצירו אסור וכבר בארנו בסוף פאה שיעור הסאה והרביעית ומשקל הסלע והלכה חלק באלף אסור ואם הוא חלק מדג טמא ביותר מאלף מדג טהור או יהיה צירו מותר: ט חגבים הם ממיני החגבים אינם מבעלי חיים שיש להם דם ולפיכך אינו פוסל צירן כי מה ששותת מהם אינו דם אלא לחלוחית מעט מזער ועדות רבי צדוק מקובל: י כל הנכבשין זה עם זה מותרים · כיצד שכבשו ירק של חולין עם ירק של תרומה אין אוסרין ירק של חולין וחסית היא לשון יחיד מחסיות וכבר בארנו כי חסיות השומים והבצלים ומיניהם וזה לחריפותם וחדודם ומפני כך שולט טעמם בכל מה שמכבשין עמהם: יא אלו התנאים כולם חולקים על סתם משנה שקדם והוא כי המאמר הנקדם התיר הכבישה בלבד וא"ר יוסי כי אפילו השלקים כששלקו ירק של חולין עם ירק של תרומה שאינו נאסר הירק של חולין אלא אם היה הירק של תרומה תרדין ונקרא בערבי אלסלק: ור"ש נוטה לדעתו ואמר שאם שלק כרובים של שקיא וכרובים של בעל והיו הכרובים של בעל תרומה שאסור לאכול הכרובים של שקיא שהם חולין לפי שקלחי הכרוב רפין ובולעין לחלוחית הכרובים האחרים שהם תרומה: והוסיף ר"ע ואמר אפי' המבושלים כמו הזרעים וזולתם כשמבשלים תרומה עם חולין לא יאסרו החולין אלא אם נתבשלו בשר עם ירק של תרומה אז יאסר הבשר לזרים לפי שהוא מושך את הירק ומתקן טעמו וזה ברור הוא: והוסיף רבי יוחנן בן נורי על זה ואמר לא כל הבשר אלא הכבד כשיתבשל בירק של תרומה אינו נאסר לפי שהוא פולט ואינו מושך כלל ודבריהם כולם כשעבר אדם בדיעבד אבל לכתחלה אסור כולם ודבריהם דחוין ואינו מותר אלא המכובשין בלבד אבל אנחנו בודקים אותם בנ"ט אבל הכבד כשנתבשל אסור לאכלו הוא וכל מה שנתבשל עמו לפי שהוא מלא דם אלא באחד משלשה דרכים אחד שיחלוט אותו בחומץ קודם בשולו עד שיתלבן או במים רותחין או להבהבו ואחר כך יבשל אותו והנו כל הטעם להבהבו בלבד קודם בשולו: יב תבלין אסורין · ענינו שיהיו אותם התבלין תרומה הקדש או ערלה או כלאי הכרם וחלמון הוא אודם הבילה:

א מורייס ידוע: מפטמין את השמן · כלומר מרקחים או מבשמים את השמן בדברים שריחם טוב לפי שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאין אותו מתכונתו ומחזירין אותו במדרגת השמנים שעושין הרופאים שאינן ראוים לאכילה: ויינומלים הוא דבר מעורב משמן ויין ודבש ופלפלים וידוע כי היין כשנתבשל חסר בבשולו וטעמו וריחו יהיו משובחי' יותר ואין הלכה כרבי יהודה: ב חומץ סתוניות הוא חומץ העשוי מן הענבים שבימי החורף והוא מגזרת כי הנה הסתיו עבר (שיר ב) והוא שם לזמן הגשם: ור"א מחייב קרן וחומש לאוכלו בשגגה כמו שקדם לפי שהם אצלו כתרומה ממש וכמו כן כל המשקים: ורבי יהושע פוטר מן החומש · וגם ר"א סובר כי דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ענבי הסתיו מקבלים טומאה משום משקה והם נכללים במה שאמר השם ית' ובכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא (ויקרא יא) והעיקר אצלנו כי שבע משקין בלבד הם שמקבלים טומאה ועליהם בלבד ועל תולדותיהן אמר הכתוב וכל משקה אשר ישתה והם גם כן שמכשירין את הזרעים לטומאה ואמר לו רבי יהושע לא מנו חכמים שבעה משקין כאדם שמונה עקרן שריחן טוב כדי לפטם בהם מה שרוצה להשביח ולפעם שאין כונתו באלו שמנה בלבד אבל הכוונה כל דבר שריחו טוב בין שיהיה מאלו המנוים או זולתם אבל מנו חכמים אותם על שאין מטמאין ואין מכשירין לטומאה שום דבר מן המשקין אלא אלו השבעה בלבד והם היין והטל והמים והשמן והחלב והדם והדבש ושם דבש סתם בלי שום יחוס נופל על דבש דבורים בלבד ועוד יתבארו דיני אלו משקין ותולדותם לגמרי במסכת מכשירים מסדר טהרות והלכה כרבי יהושע בכל זה: ג התמרים אוכל והדבש משקה ואסור לנו להחזיר האוכל משקה כשהאוכל אוכל של תרומה או של מעשר שני: אלא הזיתים והענבים בלבד ·

פרק יא א אין נותנין דבילה וגרוגרות של תרומה לתוך המורייס מפני שמאבדן · פי' שרוצה לסוחטן להוציא מימיהן כמו בתבלין דלבתר דסחים להדבילה וגרוגרות שדי להו ומפסיד אוכלי תרומה דלאו אורחייהו אבל אם אינו סוחטן מותר תניא נמי הכי · נותנין דבילה וגרוגרות למורייס כדרך שנותנין תבלין ובלבד שלא יסחטם להוציא מימיהן ובתבלין מותר שכן הוא אורחייהו אבל נותנין היין למורייס א"ר חייא בש"ר יוחנן הא דר' היא דתניא יין למורייס ר' מתיר ור' אלעזר בר' שמעון אוסר · פי' מורייס כגון ציר הוא ומדנין הגלוחין עושין אותו ונותנין שם תבלין ויין ובלעז שוי פשימו גרון: ואין מפטמין את השמן · פי' שמן של תרומה לשום שם תבלין כעין שעושין שמן עם הוורדין ובלעז אוייו קונצמו מ"מ ששרשין בולעין את השמן ואזיל לאיבוד דשרשים לא מתאכלי: אבל עושין את היין יינומלין · פי' יין ודבש ותבלין הוא יינומלין ובלעז קונדיטון: אין מבשלין תירוש של תרומה מפני שממעיטו · ר' יוחנן ור' אלעזר ר' יוחנן אמר מפני שממעיטו משותיו פי' לפי שיין המבושל אין שותין אותו כל בני אדם כיין חי ור' אלעזר אמר מפני שממעטו ממדתו שדרך כל התבשילין מתמעטין ממדתן: ר' יהודה מתיר לבשלו מפני שמשביחו · פי' שהוא מתקיים ודר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא כאשר פירשנו לעיל: ב דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סיתווניות · פי' ענבים של סתיו שאינן לא לאכול ושאר כל מי פירות של תרומה חוץ מן השמן ויין האוכלן בשגגה וכו' רבי אליעזר סבר משקה תרומה הן האוכלן חייב קרן וחומש ור' יהושע פוטר: ר' אליעזר מטמא · משום משקה דמשקה אינון ודבי יהושע פוטר: לא מנו חכמים במכשירין שבעה משקין כמוני פטמין · פי' כאותן פטמין שמונין הבשמים שאינן מדקדקין שפעמים מונין בו שם אחד ופעמים מוסיפין אחד אלא בדקדוק גדול מנו ז' ולא יותר א"ר שמעון בן יוחי אם יאמר לך אדם ח' משקין הן אל תשמע לו אלא אמר לו הרי טל ומים מין א' הן ומנו אותן חכמים ב' אילו היה להן אחד לא היו מונין אותו: ג אין עושין תמרים דתרומה דבש ולא מתפוח תרומה יין ולא מסיתווניות דתרומה חומץ וכן שאר כל הפירות דתרומה אין משנין אותן מברייתן וכן פירות מעשר שני אין משנין אותן מברייתן אבל זיתים וענבים דתרומה ודמעשר שני רשאי לעשות מהן יין ושמן: אין סופגים את הארבעים משום

* נ"ע דכא בירוש' הוא אבעיא ולא אפשטא אי שלאו בחלב ... ואולי ר' מפרש דכא בעיא הוא בשלקו יותר מדאי אבל בבלעו כדרכו פשיטא ליה דכבכד מותר ועדיין צ"ע: *) וכ"ה גירסת הערוך

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ג מהלכות אסורות הלכה כב סמג לאוין קלב טוש"ע יו"ד סי' פה סעיף ג:
יג ב מיי' פט"ו מהלכות תרומות הלכה ט:
יד ג מיי' פ"ו מהל' מאכלות אסורות הל' ח סמג לאוין קלו טוש"ע יו"ד סי' עה סעיף א:
טו ד מיי' פט"ו מהל' תרומות הלכה ה:
טז ה שם הלכה יא:
א ו מיי' פ"י שם הלכה ג:
ב ז שם הל' ד:
ג ח מיי' פי"א מהלכות תרומות הלכה ב:
ד ט מיי' פ"א מה' טומאת אוכלין הלכה ג ד:
ה י מיי' פי"א מה' תרומות הל' ג ופ"ב מהל' מ"ש הלכה ב:
ו כ מיי' פ"ג מהל' מעשר שני הל' יח:
ז ל מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה כב:

פירוש הרא"ש

(י) דסקלו בציר של חגבים טמאים שאינו אסור אפילו כבכן גם זה אחר זה ... בציר דגים אסור: (יא) ואפי' דקלו טהור כדי לדקדק טהור מלהכשיר הא ליטמא כל שהוא טמא פי' אם נתן כל שהוא מים כל שהוא: (יב) ... (יג) ... (יד) ... (טו) ... (טז) ... (יז) ... אוסרת כל המתבשל עמה ואינה נאסרת אם נתבשלה עם דבר אחר דמתוך שהיא טרודה לפלוט תדיר רבוי הדם שבה לא בלעה ולענין דמה מיבעי ליה התם מאי: פי"א (א) ולכך אסור לתת לתוכו ואם נתנו מותר לזרים: (ב) הלכך מותר לתת לתוכו ואסור לזרים: (ג) ונקרא קונדיטון: (ד) ומה שפרט אלו בג' מינים לפי שרגילין לעשות מהם משקה יותר משאר פירות: (ה) דחשיב להו משקה: (ו) מתומש אבל קרן מחייב ולכתחלה אסורים לזרים:

מסורת הש"ס

[א] עדיות פ"ז מ"ב
א) חולין פ"ח קז:
ב) ברכות פ"ו לח: חולין פ"ח קכ:
ג) פסחים פ"ב כד: חולין קכ:

פי' מהרי"ר בן מלכי צדק

... אבל אם תיבל החלבון החלבון אסור והחלמון מותר וכן אם תיבל החלמון ולא במקום זכרותו החלמון אסור והחלבון מותר: מי כבשין · פי' כגון מים היוצאין מזיתי כבוש דתרומ' וכן מים היוצאין משלקות דתרומות אסורין אתן המים ההם לזרים ואיתנת במקואות:

א) חולין פ"ט קכ: ב) ב"ב פ"ה פז׳ ג) יבמות פ"ו סו: ע"א פ"א דף עו׳

והיא דאין מביאין בכורים מוקי בפ' העור והרוטב (דף קכ:) כר' יהושע וגבי בכורים כתיב (דברים כו) את ראשית פרי האדמה ותני *רב יוסף פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה הביא ענבים ודרכן מנין ת"ל תביא וקא דמייתי לבכורים מקמי הסיא לערלה דשמעתא דהתם איירי בבכורים ובפ' כל שעה (כד:) משמע דאין לוקין משום ערלה על היוצא משאר פירות דזיעה בעלמא הוא ובפרק העור והרוטב משמע דטעמא מקרא דאוקי לה כר' יהושע דאמר דון מינה ואוקי באתרא וגמר לה לה א]מבכורים ותרומה והדר מייתי לערלה פרי פרי מבכורים ועוד קשה ספי דאמר בפר' כיצד מברכין (דף לח.) למברכין על דבש תמרים שהכל ומוקי לה כרבי יהושע דזיעה בעלמא הוא ומשמע דהיינו טעמא דרבי יהושע: על גבי המזבח. שמן למנחות ויין לנסכים: ד עוקצי תאנים. אמרינן בירושלמי (הל' ג) רבי זעירא בשם רבי אליעזר אומר מתניתין במובלעים באוכל: בליסין. מיני פירות כדאמר באלו טרפות (דף סז:) יתושין שבכליסים: ה וכן עצמות קדשים. תימה במאי עסקינן אי לפני זריקה כולהו אסירי ואפילו מעילה איכא בקדשי קדשים דאין כאן שעת היתר לכהנים אי לאחר זריקה לרבה כולהו שרו ולרבי אלעזר של עולה אסורין ושל אשם וחטאת כולם מותרין כדאי' בפרק המזבח מקדש (דף פו.) וי"ל דהכא איירי בקדשים ב] המובלין דומיא דתרומה ובעצמות דחזי קצת לאכילה ומשום מותר כדמוקי לה בירושלמי (הל' ד) אמר רבי יוחנן בגרעיני אגסין וקרוסטומלים היא מתניתין אמר ר"א ואפילו תימא בגרעיני הרוטב במחוסרות למלמך והא תנינן עצמות קדשים אית לך מימר במחוסרות למלמך לא בראשי כנפים והסחוסין אתא רבי אבהו בשם ר' יוחנן בראשי כנפים והסחוסין היא מתניתא: המורסן. של תרומה מותר לזרים: ישל הדשות. אמר בירושלמי (שם) אלו הן חדשות כל זמן שהבריות רגילים להבע ר' אחא אומר עד שלשים יום: כדרך שהוא נוהג בחולין כך ינהוג לתקן את התרומה ואין בהן משום מאבד תרומה כשמשליך את המותר: בירושלמי (שם) א"ר אבהו בשם רבי יוחנן כן הוא שיעורא והתניא מכלה בהטים כל שהוא רוצה מקנב בירק כל שהוא רוצה מסלת שמוליא מסאה קמח של תרומה קב קביים סולת מגיע את

ואין[א] מביאין בכורין משקין אלא (על) היוצא מן הזיתים ומן הענבים [ב]ואינו מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבי' ואין מקריבין על גבי המזבח אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים: ד [ג]עוקצי תאנים וגרוגרות הכליסים והחרובין של תרומה אסורים לזרים: ה [ד]גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות וכן עצמות הקדשים בזמן שהוא מכנסן אסורין ואם השליכן מותרין (ז) המורסן מותר [ה]סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותרות [ו]ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע: ו מגורה שפנה ממנה חטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין: ז [ח]וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין: ח [ט]המערה מכד לכד ונוטף שלש טפים *ונותן לתוך החולין הרכינה ג) ומיצה ה"ז תרומה וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן [י]אחד משמנה לשמינית: ט כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים ג) [כ]ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה (י) וכהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה (יא) [ל]ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה וכהן ששם

הסאר ואינו מאבדן: ו ז מטפח. בכפת ידו מאסף השמן בדופני החבית: ח נותן לתוכה חולין. ולא חשו חכמים לשמן תרומה הנדבק בדופני הכלי: הרכינה ומילה. בפרק המוכר את הספינה תנן הרכינה ומילה (ח) הרי היא של מוכר והתניא הרכינה ומילה הרי היא תרומה ושני משום יאוש בעלים נגעו בה (ט): תרומת מעשר של דמאי נותן לכהן. ואם ג] נשאר בידו אחד מח' שבשמינית שבלוג לא חייבוהו חכמים להחזיר לכהן ובירושלמי אמר הדא דתימא בטמא אבל בטהור אפילו כל שהוא צריך להחזיר בדמאי אבל בוודאי בין טמא בין טהור בין רב בין מעט צריך להחזיר: ירושלמי (שם) תני רבי חלפתא בן שאול קדרה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודיו אמר רבי בא ואין למדין ממנה לענין נבלה אמר רבי יוסי קשיתה קומי רבי בא תרומה בעון מיתה ונבילה בלאו ואת אמר' הכין אמר ליה כמ"ד *קיבלו עליהן את המעשרות רבי יוסס' בשם רבי בעא קומי רבי מנא תנן הרכינה ומילה הרי זו תרומה ואת אמר' הכין אמר ליה כאן על ידי האור הוא נגעל פירוש קדרה של חרס ואף על גב דחרס אינו יוצא מידי דופנו בתרומה הקילו לפי שמאליהן קיבלוה כמו שפירשתי בשביעית (פ"ו מ"א) סבר תרומה בזמן הזה דרבנן ופריך ממה שמהמיר במתניתין גבי הרכינה לא היה לנו להקל ומשני שהאור מגעילה ואין זו קולא ויש ללמוד ממתני' דהני נתות שדרך בהן נכרי כשבא ישראל לנגבן מכבד כדרכו ואין מחייבין אותו ללקט הגרגנים שבין הנתות כדאשכחן במתני' המפנה הפיס של תרומה מן המגורה ונותן לתוכה חולין ונוהג בהן מנהג חולין לאכול הזרים ושלא לשומרן בטהרה דאין זה מבטל איסור לכתחלה שלא נתכוון לבטל ומיהו כוס שפינו ממנו יין נסך לא שרי למרמי ביה חמרא אע"ג דתנן גבי חבית תרומה ולא חייבוהו לספח לא דמי דהכיא לא איירי ברולה לתת לתוכה חולין ולהאכיל לזרים אלא לענין *איסור תרומה איירי ולא חיים במה שמחייבם כום של שמן והולך וכלה ועוד היה ראוי לפרש בנשפכה לארץ כעין סיפוח דמס' שבת בפ' חבית (דף קמג:) אי נמי משום דלא קתני הכא חבית שנשברה כדקתני התם ובהדיא אמרינן בפר' אין מעמידין (דף לג.) דקנקנים של נכרים אסור למירמי בהו חמרא וכסי משכשכן במים ומיהו אין ראיה מזה לדידן דסתם יינן שבכל הגמרא אסור בהנאה ואוסר במשהו אבל עכו"ם דבזמן הזה היה אומר רבי שמואל שהן כתינוק שאינו יודע במיב עכו"ם ומשמשיה ולא מיתסר בהנאה אלא בשתיה ואינו אוסר אלא בס' לפי מה שפסק רבינו תם דמין במינו בס': ט כרשיני תרומה. עיקרן למאכל בהמה דאי עיקרן לאדם אסור ליתנם לבהמה משום הפסד תרומה מ"מ לאדם מיהא חזו דאין תרומה ומעשר אלא במידי דחזי לאדם כדאמר ברים כלל גדול (סח.): לא יאכילנה כרשיני תרומה. אף על גב דשריא בהנאה לישראל מדתנן (פ"ג דעירובין דף כו:) מערבין לישראל בתרומה אמר ר"ת דהנאת כילוי אסירא כשנעשין בשביל ישראל כגון אכילה והדלקה וכדאסרינן להדליק במבואות האפלין שלא ברשות כהן ובפרק במה מדליקין (דף כו.) גבי אין מדליקין בשבל טמא דרשינן משמרת תרומתי (במדבר יח) בשתי תרומות הכתוב מדבר בתרומה טהורה ובתרומה טמאה מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך אף תרומה טמאה נמי משעת הרמה ואילך בתרומה טהורה היינו אכילה ממש לשבל שרי בהנאה ודומיא דהכי מרבה שבל טמא כעין אכילה דהיינו הדלקה והסקה דאין בטמאה אכילה ודומיא דאכילה הנאת בילוי ומינה ילפינן מה תרומה טהורה אכילתה אסורה לזרים אף טמאה אכילתה אסורה לזרים כגון הנאת הסקה אבל שאר הנאות לא כי היכי דלא אסרינן שאר הנאות קודם הרמה והנאת כילוי נאסר כההוא מעשה דר' פנחס בן יאיר בפ"ק דחולין (ד"ז) ואמרינן מעריס אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתאכל בהמתו אוכלת הא לאו הכי לא והא דאמר בפ' כל שעה (דף לד.) אבא שאול גבל של בית ר' אומר ר"ת דהיינו לכהנים של בית ר' והא דאמר אין מדליקין בטבל טמא ה"ה בטבל טהור וגם בקונט' פי' כן כ"ש בטבל טהור והר' משה בר' אברהם דהא דהא דאין מאכיל ישראל לבהמתו כרשיני תרומה משום דכתי' (ויקרא כב) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו ואפילו נפש בהמה במשמע כדאמר בפ"ב דבילה (דף כח:) אך אשר יאכל לכל נפש ומשמע דוקא דכהן אבל דישראל לא ובתורת כהנים דרשי' לה גבי בהמה בפרשת אמור ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו הם אוכלים ואין בהמה אוכלת יכול לא תאכל בכרשינים ת"ל נפש ובגמרא נמי מייתי הכא בירושלמי ומיהו אמת הוא דלכלות בשביל ישראל אסור בלא אכילה כגון הדלקה כדמוכח סיפא דמתני' [דאין מדליקין במבואות האפלות אלא ברשות כהן] ובירושלמי' משמע דרשות כהן אחולין דוקא קאי דקא בעי מתני' על גבי חולין ברשות כהן הא קמייתא אפילו שלא ברשות כהן ש"מ דמדאורייתא כל הנאות מותרות לישראל ועוד דאמר בירושלמי בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילה בשמן שרפה ומדלקת וצ"ל דאף למדרבנן אסור הנאת כילוי בצורך רבים לא גזור כגון בתי כנסיות ובתי

למאמר השם יתברך (כל חלב דגן תירוש ויצהר) (במדבר יח) ותירוש הוא היין ויצהר הוא השמן וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הבכורים ראשית וחייב אותה בתרומה ולפיכך מותר להוציא מהם משקה בין שיהיו תרומה או מעשר שני וכמו כן מי שלקח פירות ערלה והוציא מהם משקה וישתה אותו המשקה אינו חייב מלקות מן התורה אלא אם הוא משקה הענבים או הזיתים כי כן מנהגם היה להוציא מהם המשקה ומה שאמרו כי הבכורים מביאין אותו יין והשמן הוא לדעת *רבי יהודה כי הוא למד הבכורים מן התרומה וכן אמר [חולין קכ:] מני ר' יהודה דאמר דון מינה ואוקי באתרא וגמר לה בכורים מן התרומה ואין הלכה *כרבי יהודה וכבר בארנו כי מכלל שבעה משקין היין והשמן ואומר כי אין בכל המשקין היוצאים מן הפירות שיקבלו טומאה משום משקה אלא היין והשמן וכן אינו קרב על גבי המזבח אלא היין והשמן והוא לשון התורה במנחות בשמן וקרבנו' ביין לנסך: ד עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי וגרוגרות הם התאנים היבשים וכליסין מין ממיני התאנים: ה גרעינים ידועין וכן אותן שבתוך הפרי ואלו הגרעינים שאמרו שהן אסורין עד שישליכם הכהן הוא על שני דרכים האחד שתהיה הגרעינה ראויה לאכילה כמו גרעיני החבושין והפרישים או שתהיה גרעינה שישאר בה לחלוחית שתהיה ראויה למוצה כגון גרעינת התמרה כשהיא לחה אבל הגרעינים האחרים מותרין באכילה לזרים כגון גרעיני החרובין אע"פ שלא השליכם הכהן וכן אלו העצמות הם העצמות הראויות לאכילה ר"ל העצמות שיש בהן לחלוחית: ומורסן הוא הטולה מן הסובין: וסובין ידוע: ואמרם ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין ענינו שמותר לו שיכבור את התרומה וישליך מן הסובין מה שאינו ראוי לאכילה כמו שהוא עושה בחולין: המסלת. נגזר מן סלת וענינו שאם לקח סאה חטה והוציא ממנה קב או קבים סלת שלא ישליך השאר לפי שהוא ראוי לאכילה ואסור לאבד התרומה אבל מניחין השאר במקום מוצנע: ו מכבד כדרכו. ר"ל שיכבד כדרך שבני אדם מכבדין האוצרות כשמפנין אותן מן הדברים שהגניעו בהם: ז מטפח. נגזר מן טפה ענינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שם שום לחלוחית אלא ילקט כמו שיהיה מלקט אלו נשברה שם חבית של שמן חולין: ח אומר בכאן כי כשעירה כד שיש בו שמן של תרומה או יין של תרומה בכד שני לא נחייב אותו לקנח אותו הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית ואז יתן שם החולין אלא מאחר שנתמלא מן הכד כל מה שהי' בתוכו ונטפו ממנו שלש טפים טפה אחר טפה כאשר יארע לכלי כשמריקין ממנו כל מה שבתוכו מותר לו לשום בתוך הכד החולין ואם הניח הכד ולא נתן בו חולין אחר שעירה אותו והטהו על לדו ונתמלא ונתכנס בו שום שארית הרי זו תרומה ולא נאמר כיון שילא ממנו כל מה שיש בו טפה אחר טפה שלש טפין כל מה שנמלא ממנו אחר כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו ותרגום הטי נא כדך (בראשית כד) ארכיני כען וכבר בארנו כי הדמאי אין לכהן בו אלא תרומת מעשר ושמינית הוא שמינית הלוג וכבר בארנו שיעור הלוג וכשתהיה תרומת מעשר של דמאי שמינית השמינית או יותר על זה אז יתחייב להטריח עלמו עד שיגיענה ליד כהן ואם היה פחות מזה אינו חייב להגיעו ליד כהן אבל יניחנו עד שיבא כהן ויתנהו לו או עד שיפסד וזכר בכאן את זה הדין לפי שקדם לו הדבר בשיעורין הקטנים מן התרומה שאינן ראוין לחוש בהם מפני מעוטן וכמו הגרגרים שנשרו ד] באולר והלחלוחית שנשארה בכד וג"כ זכר שיעור תרומת מעשר שאין אדם חייב לטרוח ולהוליכה לכהן מפני מעוטו: ט תרנגולין ידוע שם נופל על הזכרים ועל הנקבות מזה המין וידוע כי כשיקנה הכהן בהמה שהוא מאכילה תרומה למאמר השם יתעלה (ויקרא כב) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו ולפיכך כששכר הבהמה אינו מאכילה תרומה לפי שאינה קנין כספו: וישראל ששם פרה מכהן. ר"ל שיקנה אותה הישראלי מן הכהן בדמים ידועים ויתנה עמו שיטפל במזונותיה הישראלי עד זמן ידוע ואח"כ

*לפנינו הגי' ר' יוסי

ח א מיי' פ"ב מהל' בכורים הלכה ד:
ט ב מיי' פ"א מהל' טומאת אוכלין הלכה ד:
י ג מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה י:
יא ד שם הל' יא:
יב ה שם הל' יב:
יג ו שם הלכה ה:
יד ז ח מיי' שם פי"א הלכה יד:
טו ט שם הל' טו:
טז י מיי' פ"ג שם הלכה טו:
יז כ מיי' פ"ט שם הלכה ז:
יח ל שם הלכה ח:

פירוש הרא"ש

(ז) הם הסובין הגסים מותר לזרים וכן הסובין של ישנות שהם יבשות ונטחנים היטב אבל של חדשים הם לחות ואינם נטחנים היטב ונשאר הרבה קמח מעורב עם הסובין: (ח) אחר שהטיף ג' טפין: (ט) לפי שאינם רוצים להמתין עד שיתמלא: (י) מאכילה כרשיני תרומה הואיל וגוף הבהמה (של כהן) אע"פ שמזונותיה על ישראל אין כאן משום גזל דאם היה רוצה נותן התרומה לבעל הפרה ואכן שהדי דניחא ליה לבעל הפרה שיתן לה כרשיני תרומה כדי שיאכילה בריות וה"נ כאילו זכה בה הכהן ומאכילה לבהמתו: (יא) כיון שהגוף הבהמה של ישראל: [מאליהן]

הגהות מהרי"ל לנדא

פי"א א] בר"ש מ"ג וגמר לה לה מבכורים. נ"ל וגמר לה לבכורים מהתרומה והדר וכו': ב] שם מ"ה בקדשים המובלין. כצ"ל: ג] שם מ"ח ואם לא נשאר בידו כצ"ל: ד] בר"מ שנשרו באולר צ"ל שנשארו:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

משקה ערלה השותה אלא בזמן ששותה יין ושמן דענבי' ודזיתי ערלה אבל יין תפוחי ערלה או דבש תמרי ערלה או משקה משאר פירות אם שתה אינו לוקה עליהן: ואין מביאין בכורין משקין' פי' כשבצרן מתחלה לכך: ואינו מטמא משום משקה וכו' פי' יקושמן והם מז' משקין שמנו חכמים: ד עוקצי תאנים וגרוגרות' פי' לעז פריינו כליסים מין תאנין הן: של תרומה אסורין העוקצין לזרים' א"ר זירא בש"ר אליעזר בעוקצין מובלעות באוכל אבל בעוקצין שמחוץ לאוכל מותרין לזרים: ה גרעיני תרומה בזמן שמכנסן אסורות לזרין ואם השליכן מותרין' א"ר יוחנן בגרעיני קריסטומלין *כאגסין הן: ה שכנסן ליאכל' לכן בזמן שמכנסן אסורות אבל גרעיני תמרים ואפרסקין אפילו אם מכנסן מותרין שאין דרכן ליאכל וכן עצמות הקדשין בזמן שמכנסן אסורין לזרים רבי אבהו בש"ר ר"י בראשי כנפים והסחוסים היא מתני' שדרכן ליאכל לכך אם מכנסן אסורין אבל שאר עצמות אפי' אם מכנסן מותרות: המורסן של תרומה' פי' מורסן קבוצא: סובין של חדשות כל זמן שהבריות חובטין ר' אחא אמר עד ל' יום שדרכן ליאכל ושל ישנות מותר לזרין לאכילה דאין דרכו לאכול ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין. פי' מסלת בחטין כל זמן שהוא רוצה מקנב בירק כל מה שהוא רוצה כמו שמקנב בירק חולין כך מקנב בירק תרומה המסלת קב פי' שמוציא מסאה דתרומה קב סולת או קבים לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום צנוע: ו מגורה וכו' שהיה שם חטי תרומה ופנה משם חטי תרומה להכניס שם חולין אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט חטה חטה עד שיבור הכל אלא מכבד המגורה כמנהגו ונותן לתוכה חולין: ז וכן חבית של שמן שנשפכה' פי' ונשפך שמן תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח בכפות ידו עד שיכנוס הכל אלא נוהג בה כדרכו וכו': ח המערה מכד לכד' פי' כד מלאה שמן דתרומה ומערה אותה לתוך כד אחר ואחר

שהערה מניחה ונטפה ג' טיפין האחרונין ואז מותר ליתן לתוכה חולין הרכינה ומיצות תמצית תרומה הוי והתם בבבא בתרא תנן הכינה ומיצות למוכר ובגמר' מקשה אהדדי ותירץ אימ' ללוקח: כמה יהא בתרומת מעשר של דמאי' פי' כגון שיש לו ק' כדין שכל אחד ספק הופרש מהן מעשר ספק לא הופרש מהן מעשר מעשר לספק לא צריך להפריש אלא אחת ונקראת תרומת מעשר דמאי וצריך ליתנה לכהן ואם לא נתנה לכהן כולה ונשאר בידו אחד משמונה לשמינית פי' לשמינית לוג דהיינו אונקיאה וחצי ושמינית דשמינית משקל אחד ומשהו נמצא כשנשאר בידו משקל ומשהו שמן תרומת מעשר דמאי חייב להחזירו לכהן א"ר יודה בר אחתיה דר' יוסי בר' חנינא פחות מיכן נותנו בכרי ותני מילי בדמאי אבל בודאי בין רב בין מועט חייב להחזיר: ט כרשיני תרומה מאכילין אותן וכו' פי' אע"פ שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה דסכל

*[הגה עי' בירושלמי כאן וצ"ע קצת]:

יב א מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה יח :

ב ב ג שם הל' יט :

פירוש הרא"ש

(יב) ברשות כהן. פירוש בבית של כהן דנר לאחד נר למאה :

מדרשות ומבואות האפלין ובת ישראל המדלקת מכהנת לא אחמור כולי האי לאסור לסבול הפתילה בשמן א"כ מתחלה התירו משום סכנה ושוב לא אסרו כדאמר בירושלמי (הל' ה) ר' הונא בשם ר' ינאי שעת מעלח' זאבים היתה ולא עמד ב"ד וביטל כמה דתימר תמן לא עמד ב"ד וביטל אף הכא לא עמד ב"ד וביטל פי' כדאמרינן תמן במס' שביעית בירושלמי בפר' בראשונה (הל' ג) ומהאי טעמא דפרשינן ניחא הניחא דאבא שאול גבל של בית רבי אפילו לצורך זרים לצורך רבים היה שרוב תלמידים סמוכין עליו ומפרנסן כדאמרינן בכילד מעברין (דף נג:) ידאון נשיאה לקניהון ותימה דבמס' שביעית פ"ח בירושלמי אמר הכי אין סכין שמן שביעית במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס ולא מדליקין בשמן שרפה לא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ושמא פליגא אמתני' : כהן ששם פרה מישראל . ביבמות בפרק אלמנה (סו:) פירש בקונטרס כשסכרה הימנו מתנה עמו להחזירה בדמים הללו שאם תכחיש או תאנס יתן דמים ואי אפשר לומר כן דכי האי גוונא איכא איסור רבית כדמוכח בפרק איזהו נשך אלא צריך להעמידה בשומא : י שמן שרפה . מפרש בבמה מדליקין (דף כג:) שמן תרומה שנטמא : בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות אפלין . כל הני בלא כהן מותר כדאיתא בירושלמי (הלכה ה) דאמר ר"ש בר אבא בשם רבי יוחנן כיני מתני' על גבי חולין ברשות כהן הא קמייתא אפי' שלא ברשות כהן : מדליקין בבית המשתה . של ישראל דהכהנים אוכלין במשתה : אבל לא בבית אבל . ואמרינן בירושלמי (שם) מה טעם דר' יהודה בבית המשתה על ידי דמניהון נקיים לא מתעסקין ביה כלומר לא חיישינן שמא יהא ממשמשי הסעודה ויוליך הנר להדליק לעצמו בלא כהן דירא הוא בשמן הטמא שלא יטמאו כליו טהורין בבית האבל על ידי דמניהון נואין מתעסקין ביה מה טעם דרבי יוסי בית האבל על ידי דלאינון כניעין לא מתעסקין ביה בית המשתה על ידי דלאינון פחוזין מתעסקין ביה ור"מ בבית האבל סבר כרבי יהודה בבית המשתה כר' יוסי ר"ש בבית המשתה כרבי יהודה בבית האבל כר' יוסי ופוסק שמואל בירושלמי הלכה כר"ש ירושלמי תני בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילה בשמן שרפה ומדלקת :

סליקא לה מסכת תרומות

פרה מישראל מאבילה כרשיני תרומה :
י א מדליקין שמן שרפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין ועל גבי החולין ברשות כהן (יב) ב בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה אצל אביה אביה מדליק ברשותה מדליקין בבית המשתה אבל לא בבית האבל דברי רבי יהודה ורבי יוסי אומר בבית האבל אבל לא בבית המשתה רבי מאיר אוסר כאן וכאן רבי שמעון ג מתיר כאן וכאן :

סליקא לה מסכת תרומות

ואח"כ ימכרו הפרה וכל מה שירויחו על מה שהסכימו ביניהן שיחלקו אותו בשוה כמו שהוא מותר לעשותו מן הדין ועוד יתבאר בב"מ כילד הוא מותר כילד הוא אסור מצד הרבית וזהו ענין שם כי שומא בלשון חכמים כמו שיעור ואלו השנים הישראלי והכהן מעריכין דמי זאת הבהמה ויודעין כמה היא שוה עכשיו ומפטמין אותה ויודעין כמה מוספה דמים ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן אע"פ שנשאר לכהן חלקו בריוח לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו ואם הכהן קנאה מישראל על הדרך שזכרנו הרי זו אוכלת בתרומה : י שמן שרפה . הוא שמן תרומה שנטמא לפי שהוא אסור באכילה כמו שבארנו פעמי' ודינו שישרף:ואמרו ברשות כהן ענינו במאמרו ומלותו שירשה לנו זה : ורבי יהודה מתיר . להדליקו בבית המשתה לפי שכליהם נקיים ר"ל הכלים שהם אוכלים בהם ושותים בבית המשתה אין משתמשין בו בכליהם ואין אוכלין אותו ואסור להדליקו בבית האבל לפי שכליהם מלוכלכין ואינם נקיים ושמא ישתמשו בו בדבר אחר מלבד הדלקה : ורבי יוסי אומר בבית האבל . אין משתמשין בו במאכל ודומה לו מפני כי באבילותם אינם מתעסקין במאכל ולא בזולתו ובבית המשתה מפני שמחתם שמא ישתמשו בו בדבר אחר לבד ההדלקה : ור"מ אוסר . בבית המשתה מפני השמחה כדברי ר' יוסי ואוסר בבית האבל מפני טנוף הכלים כדברי רבי יהודה : ור"ש מתיר . בבית המשתה מפני נקיות הכלים שלהם ובבית האבל מפני אבלותם ודאגת נפשם שאין מתעסקין בשום דבר ואינן קרבים לשום עסק ומה שחולקים כולם בבית האבל ובבית המשתה לרוב משמוש ועסק בני אדם בחבורות הנכנסות לשם ושמא יבואו לידי פשיעה והלכה כרבי שמעון : סליקא לה מסכת תרומות

דמכל מקום גופה דישראל היא ולא קני לכהן גופה הלכך דומה כאילו השכירה כהן פועל עברי דאף על גב דמזונותי' עליו אינו מאכילו תרומה . ת"ר א"ר שמעון ויליד ביתו הם יאכלו הן אוכלין ואין הבהמה אוכלת יכול לא תאכל בכרשינין ת"ל וכהן כי יקנה נפש וגו' תאכל בפ' אלמנה לכהן גדול לא יאכילה בכרשיני תרומה דנהי דחייב באונסיה בכחושה וביתורות דמדה לא מחייב הלכך לא יאכיל' ישראל ששם מכהן פרה פירוש כגון ששם לו פרה בב' זהובים קרנה ואמר לו כל מה שאפטמה אקח אני החלק והריוח נחלוק אי נמי נחלוק הריוח והקרן ואם תמות או תכחיש עלי חצי ההפסד ומישתכת דגוף דפרה דכהן הלכך מאכילה דדמיא לעבד כנעני דכהן דקני גופיה לכהן ואכיל בתרומ' ומשנתנו עד שלא גזרו על הכרשינין להיות אוכל אדם . אבל משגזרו עליהן אפילו הכהן לפרתו לא יאכילם שאין מאכילין אוכלי תרומה המיוחדין לאדם לבהמת וכו' : י מדליקין שמן שרפה . פי' שמן תרומה שנטמא בבתי כנסיות א"ר שמעון בר בא בשם רבי יוחנן כיני מתני' על גבי חולין ברשות כהן הא קדמיתא כגון בבתי כנסיות וכו' אפילו שלא ברשות כהן : בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה לבוא בבית אביה אביה מדליק בשמן שרפה ברשותה : מדליקין בשמן שרפה בבית המשתה . פי' כהנים שהולכין לאכול במשתה ישראל מדליקין שם מאי טעמא על ידי שכליהן נקיים לא מתעסקין ביה ישראל אחר שהולכין הכהנים בבתיהן למישקל מיניה . אבל כשהולכין בבית האבל על ידי שכליהן צואין מתעסקי ביה דברי רבי יהודה . רבי יוסי אומר בבית האבל מותר דעל ידי דאינון כניעין ותבירי ליבא לא מתעסקי ביה בבית המשתה על ידי דאינון פחיזין ושמחין מתעסקי ביה רבי מאיר אוסר כן וכן פי' בבית המשתה כרבי יוסי ובבית האבל כרבי יהודה ורבי שמעון מתיר כן וכן בבית המשתה כרבי יהודה בבית האבל כרבי יוסי . תניא בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילתה בשמן שרפה מרלקת בקרן של כהן שהיה מאכיל אותו אצל ישראל וכן בגד כהן שהיה נארג אצל ישראל מדליקין עליו שמן שרפה עמד והלך אעפ"כ אין מחייבין אותו לכבותו עד שיכבה מאליו . אמר רבי אבהו שנה לי יונתן בן עכמיי בת כהן שהיתה עומדת בערב שבת עם חשיכה ובידה נר עם שמן שרפה מערבת לתוכו שמן חולין ומדליק :

סליקא לה מסכת תרומות

בענין מחלוקת הפוסקים גבי חד בתרי בטל הנוגע לכמה משניות בסדר
זרעים המדברים מעניני ביטול מאת הגאון המפורסם בעל עטרת ראש וז"ל :

[זה לשון התוספתא פרק ד' דתרומות ליטרא קציעות שדרסה על פי חביות ואין ידוע באיזה חביות דרסה דרסה עפ"י כוורת ואין ידוע באיזו כוורת דרסה דרסה בעיגול דבילה ואין ידוע באיזה עיגול דרסה ר"א אומר רואין את העליונות כאילו פרודות אם יש שם מאה וא' ליטרות תעלה ואם לאו לא תעלה ר"י אומר אם יש מאה פומין יעלה ואם לאו הפומין אסורין והשולים מותרים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר רבי אליעזר אומר אם יש שם ק' פומין תעלה ואם לאו הפומין אסורין והשולים רבי יהושע אומר אע"פ שיש שם שלש מאות פומין לא תעלה] וכתב ע"ז הגאון וז"ל :

דהנה לכאורה דברי רבי יהושע דברי תימה הן . א' למה תפס ר' יהושע מנין שלש מאות פומין . ולא אמר שני מאות או אלף פומין . ב' ל"ל לרב פפא (ביצה ג:) ובזבחים (עב: ועג:) לומר אפי' בדרבנן לא בטיל שהם דברים אך למותר . דהא תנא דתערובות חבאות ודבילה איירי בדאורי' והוי ליה למימר סתם דאמר כל שדרכו לימנות לא בטיל . לכן נ"ל דר' יהושע אתי לאשמעינן בזה המנין דבר גדול . דהנה כ' הרא"ש בס"פ ג"ה דהא דקי"ל דחד בתרי בטיל בכל דבר שאינו חשוב ואינו דבר שבמנין . היינו דאפי' איסורא דרבנן ליכא ומותר אפי' לכתחלה לאוכלן כולן בין ביחד בין בזא"ז . ואע"פ שאוכל בוודאי לכתחלה גם את האיסור . דאין צריך להשליך א' מהן והיינו דגזירת הכתוב הוא להתיר גם את האיסור דכתיב אחרי רבים להטות ולהכי חד בתרי בטיל ונהפך האיסור עצמו להיות מותר לכתחלה היתר גמור כיון דלא ידעינן הי מנייהו ואפילו איסורא דרבנן ליכא . וזהו דעת התוספות והרשב"א והר"ן והטור בסי' ק"ט . והן מפרשין פירכת הש"ס וניבטלו ברובא . פי' חד בתרי . אך דעת רש"י והרמב"ם הוא דרק מדאורייתא הדין הוא כך דחד בתרי בטל ונעשה גם האיסור היתר גמור אבל חכמים החמירו להצריך ס' בשאר איסורים וק"א בתרומה שכ"כ רש"י בנדה דף מ"ז ז"ל דימוע תרומה . מדאורייתא חד בתרי בטיל בכל איסורין . רק מדרבנן החמירו עד ק"א עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי"ג מהלכות מ"א ז"ל כל אלו הדברים דקי"ל דאפילו באלף לא בטיל . ברור הוא שאינן אסורין אלא מדרבנן דמדאורייתא חד בתרי בטיל עכ"ל וכתב הב"י בסי' ק"ט בשם הראב"ד ורש"י והרמב"ם שהם מפרשין דמאי דמקשין הש"ס וניבטלו ברובא פי' ברבים דהיינו בס' או בק"א . ונמצא שלדעתם כשנתערב תרומה בחולין עכ"פ נעשו מדאורייתא כל הני היתר גמור ונהפך האיסור להיות היתר גמור וכל הני' אינן אסורין אלא מדרבנן שהא' של תרומה נעשה שוה להב' של חולין להיות היתר גמור : ועוד אומר אני שרבי יהושע אזיל בזה לשיטתו דס"ל בפ"ד דתרומות משנה ז' דתרומה עולה במאה ועוד . וזה ועוד אין לו שיעור . ופי' הרמב"ם שאם חלק א' של תרומה נפל בצ"ט חלקים ומשהו חולין שיהיה בין הכל רק ק' ומשהו ס"ז יעלה . והנה כמו שמה שאומר כאן ר"א שאם יש שם ק' פומין יעלה כוונתו בוודאי חוץ מאותו פוס של תרומה . שהרי ר"א ס"ל בפירוש שם בתרומות דאינו עולה עד ק"א כך ר' יהושע במה שאומר אם יש שם ש' פומין ג"כ כוונתו בוודאי חוץ מאותו פוס של תרומה דהיינו בין הכל ש"א פומין . ונמצא דלפי כל דבריני הנ"ל אותו הפוס של תרומה מדאורייתא נתבטל רק ע"י שני פומין שבלדו ואינן צריכין ליתר הרנ"ח פומין שאף בלעדם נעשין אותן הפומין הג' מדאורייתא היתר גמור . אך שחכמים החמירו שיהיו כל הג' אסורין מדרבנן . ונמצא כשנעשו כל אותן הג' פומין אסורין מדרבנן נשארו עוד רנ"ח פומין שאותן הג' פומין מעורבין בהם . והנה רנ"ז מהן הן נעשין נ"ט חלקים נגד חלק א' שהם הג' פומין שנעשו רק איסור דרבנן שג' פעמים נ"ט הן רנ"ז ונשאר עוד פוס א' מן הרנ"ח פומין שהן בין הכל ק' חלקים עם החלק א' של הג' פומין שנאסרו רק איסור דרבנן ועוד פוס א' יותר על ק' חלקים . דהא הכא א"א להיות היתרון על ק' רק משהו . דא"כ (האי) אפשר שיתערב אותו המשהו בין הפומין . ולכן ההכרח הוא שיהיה אותו היתרון פוס שלם . ולכן אי לאו הא דס"ל לר' יהושע דאפילו בדרבנן לא בטיל הוי ס"ד דעכ"פ בדרבנן בטיל ועולה התרומה דרבנן בק' ועוד דהיינו הג' פומין שנעשו רק דמוע דרבנן שיעלו ברנ"ח פומין הנשארים ואין לומר דלא שייך בתערובת אחת שני ביטולים . כי אם כשנתערב המיעוט מתערובת ראשון באחרים זהו אינו דהא למפלגינן בין תערובת ראשון לשני היינו כשההיתר הוא מכח ספיק ספיקא דהוו תערובות ראשון ספק א' ותערובות שני ס"ס . וכמו שכתבו התוס' בד"ה ואחרות באחרות וכו' עי"ש . אבל הכא שההיתר הוא מחמת ביטול בריבוי א"כ כשנתבטל מן התורה רק בשנים שבלדו שמהם לבד בוודאי נעשה רק איסור דרבנן שאינן מתבטלין עד ק' בתרומה . שאם היה הדין לדבר שבמנין מתבטל באיסור דרבנן א"כ למה לא יהיה ס"ד לומר דאלו השלשה פומין שנעשו רק איסור דרבנן שיתבטלו ברנ"ח פומין הנותרים דהיינו בק' ועוד . ואדרבה יכול להיות דבזה הוא יותר סברא לומר להתיר כשהשני ביטולים באים כאחת . מלהתיר ע"י שני ביטולים שבאים זא"ז . שהוא דומה קצת למה שפסקו כמה פוסקים לענין ביטול ס' דכשאין בתערובת ראשונה תיכף ס' בבת אחת אמרינן חנ"נ ואין מועיל אח"כ ס' נגד האיסור כי אם נגד הכל . ולכן אתי ר' יהושע להשמיענו דאפילו בדרבנן לא בטיל כיון שהוא דבר שדרכו לימנות עכ"פ לפעמים ולכן אפי' יש שם ש' פומין או יותר הרבה אפילו אלף ורבוא אפ"ה אינו עולה . והא דקי"ל דדבר שבמנין אפי' באלף לא בטיל היינו באמר רק לפי המסקנא דקיימא לן כרבי יהושע דמוקמינן כל הני מתניתא כוותיה דלהכי תנינן דאפילו באלף לא בטיל : ונמצא דאדרבה מדאמר רבי יהושע שיעור של ש' פומין כדי להשמיענו דאפילו בדרבנן לא בטיל . מוכח דבלא"ה תרומת אילנות הם דאורייתא ולכן לא די שנסתלקה הסתירה מעל דעת הרמב"ם אלא אפילו יש כאן ראיה גדולה לדעת הרמב"ם ודו"ק :

א) שבת פ"ז דף סח. נדה ד' ג. ב) נדה פ"ה דף מז. ג) ר"ה פ"א דף יב:

א כל שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטים וקוצה: ונשמר. למעוטי הפקר: וגדוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות וירושלמי (הל' א) דריש להו מקראי דכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך דומיא דתבואה שהוא אוכל זרעך משמע דבר שנזרע יצאו כמהין ופטריות שאינן נזרעים והפקר מדכתיב (שם) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצא הפקר שידך וידו שוין בו ולקט ושכחה ופיאה נמי פטורים מטעם זה והתם בירושלמי אמרינן אין לי אלא תבואה קטנית וכל מיני פירות מניין מרבי מכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ (ויקרא כז) וממעט זרעוני גינה שאינן נאכלין מדכתיב מזרע ולא כל זרע וממעט נמי חרובי שיקמי ללמונה מדכתיב מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מניין אסי בן *עקביא אומר המעשרות לירקות מדבריהן ולא בעי למימר שיהיו כל האחרים מן התורה דמדאורייתא לא מחייבי אלא דגן תירוש ויצהר (מדבריהן שאין להן אסמכתא מן הפסוק) דבנדרים (דף כ"ה.) משמע בהדיא דפירות אילן מדרבנן דמוקי וכפרוץ הדבר וגו' (דה"ב לא) לאילן מדרבנן ומדאורייתא לא מחייבה אלא אדגן תירוש ויצהר אלא מדבריהם שאין להם אסמכתא מקרא ובהדיא אמרי' בפ"ק דר"ה השנה (דף טו:) מעשר חרובין דרבנן ובפ' כיצד מברכין (דף ל"ו:) צלף מדרבנן ובפרק אלו עוברין (ד' מד.) תבלין דרבנן ובפרק מעשר בהמה (דף נד:) תירוש ודגן דאורייתא ב' מינין בעלמא דרבנן ובפרק העור והרוטב (דף קכ:) מסקין דתירוש וזית קדשי בתרומה * מידי אחרינא לא וממעט דבש *תפוחים ויין תפוחים וברים בינה (דף ג:) תנא דליטרא קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפי' בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל (דף פא:) דעיגול אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דאורייתא אע"ג דתרומת תאנים דרבנן מכל מקום כעין דאורייתא תיקון והא דתניא בפ' הלוקין (דף יט:) גבי כהן שעלתה בידו תאנים של טבל דכהן שאכלה לוקה אחת וזר לוקה שתים וכן הא דתנן (בנדה) [בפרה פי"א מ"ג] גבי דבילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאוכלה במיתה כל הני לסימנא בעלמא ונפקא מינה לתרומה דאורייתא אי כמי מכת מרדות ומיתה לקוברו בין רשעים גמורים והא דאמר בפ' הנודר מן הירק (דף נה.) דדגן כל דמידגן משמע אפילו קטנית

מעשרות פרק ראשון

א כלל אמרו במעשרות א) כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ חייב במעשרו' ועוד כלל אחר אמרו ב) כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל אף על פי שהוא שומרו להוסיף אוכל חייב קטן וגדול ג) וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל: **ב** ד) מאימתי הפירות חייבות במעשרות ג) התאנים משיבחילו הענבים והאבשים משהבאישו האוג והתותים משיאדימו וכל האדומים משיאדימו הרמונים משימסו התמרים (ג) משיטילו שאור האפרסקים משיטילו גידים האגוזים משיעשו מגורה רבי יהודה אומר האגוזים והשקדים משיעשו קליפה: **ג** ה) החרובין משינקדו וכל השחורים משינקדו (ד) האגסים והקריסטומלין והפרישין והעוזרדין משיקרחו וכל הלבנים משיקרחו ג) התלתן משתצמח התבואה והזיתי' (ה) משיכניסו שליש:

א כל שהוא אוכל יצא הכופר והוא בערבי אלחנה והאסום והוא בלשון ערבי ניליג והקוצה הוא בל' ערבי אלעצפור ודומיהן: ונשמר. יצא המופקר: וגדוליו מן הארץ יצאו כמהין ופטריות וכל זה נסמך למה שאמר השם יתברך (דברי' יא) עשר העשר ואח"כ אמ' ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך לימדנו שאין חייב במעשר אלא היוצא מן השדה וראוי לאכילה ונשמר למאמר יתברך זרעך זרעך המיוחד לך לא של הפקר לפי שאין לו בעלים: ותחלתו אוכל וסופו אוכל. הם מיני ירקות לפי שהם ראויות לאכילה תכף מלמיחתן ואחר גמר גדולן ואין מניחין אותן בארץ אלא כדי שיגדילו וזה דרך רוב הירקות ולפיכך הם חייבות במעשר בשעת קטנן או גדלן לפי שהם ראויות לאכילה בין גדולות ובין קטנות ומה שאינו ראוי לאכילה בתחלת צמיחתו כמו פירות האילן אינן חייבות במעשר עד שיעשו אוכל למה שאמר ה' יתברך מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי ואמר גם כן עשר העשר את כל תבואת זרעך עד שיעשה תבואה: **ב** כבר ביארנו שפירות האילן אינן חייבות במעשר עד שיעשו פרי ולפיכך אמר התאנים משיבחילו פי' משיתחילו להתבשל וזמן זה הבשול הוא שמלקטים את התאנה מן האילן ומניחין עשרים וארבעה שעות ותהיה ראויה לאכילה: ובוחל. הוא בלשון חכמים הפרי המבושל: ואבשים. כמו באושים וזה מין ממיני

פי' מהר"י בן מלכי צדק

א כלל אמרו במעשרות וכו'. פי' זה הכלל אמרו חכמים בחיוב מעשרות: כל דבר שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ חייב במעשר. מאי טעמא דכתי' תבואת זרעך וכתיב היוצא השדה שנה שנה טול מבינתיים דבר שהוא אוכל ונשמר דהיינו תבואת זרעך וגדוליו מן הארץ דכתיב היוצא השדה שנה שנה. למעוטי ספיחי סטים וקוצה שאינן אוכל. ולמעוטי הבקר שאינו נשמר לכך אינו חייב. ולמעוטי כמהין ופטריות שאין גידוליהן מן הארץ אלא מאוירא קא רבו. ר' חייא בר אבא שאל לפני ר' יוחנן כמהין ופטריאות מהו שיתחייבו במעשר אמר ליה ר' יוחנן בשם ר' סימון כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך. דבר

א א מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה ח:
ב ב מיי' פ"ב מהל' מעשר הלכה ד:
ג ג שם הלכה ג:
ד ד ח מיי' פ"ב מהל' מעשר ה"ס:

פירוש הרא"ש

פ"א (א) ואשכול שהגיע בו [גרגיר יחידי] חא לשיעור זה הוי חיבור למעשרות ולא אותו האשכול בלבד אלא אף הרות שיש בו אותו גפן שאשכול בו: (ב) ואם הגיעה פרידה אחת לשיעור זה כל הרמון חייב במעשרות: (ג) משיפתחו כשאור שיש בו סדקים: (ד) אגסים פירוש.

ה א מיי' פ"ב מהל' מעשר הלכה ה : ו ב מיי' שם ופ"א הלכה (ט) [יא] : ו ג מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ח : ז ד שם הלכ' ט : ח ה שם הלכ' י : ט ו שם הל' ב : י ז שם הל' יב : יא ח שם הל' יג : יב ט שם הלכה יד : יג י שם הל' טו : יד כ מיי' פ"ה שם הלכה טו :

א) סוכה פ"ג דף לו: ב) חולין פ"א ד' כה: ג) ביצה פ"א דף יג: ב"מ פ"ז דף פח: ד) ר"ה פ"א דף יב. חולין פ"א דף ז. ה) ע"ג פ"ד דף נו. ב"מ פ"ז דף נג: ו) שבת פ"ג דף מב: פסחים פ"ג דף מג:

ד א) ובירק הקשואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות התפוחין והאתרוגין חייבים גדולים וקטנים א) רבי שמעון פוטר את האתרוגין בקטנן ב) החייב ג) בשקדים המרים פטור במתוקים החייב במתוקים פטור מן המרים:

ה (ו) ג) איזהו גרנן למעשרות הקשואים והדלועים משיפקסו ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה אבטיח משישלק ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (ח) ד) ירק הנאגד משיאגד אם אינו אוגד עד שימלא את הכלי (ט) ואם אינו ממלא את הכלי עד שילקט כל צרכו ה) כלכלה עד שיחפה ואם אינו מחפה עד שימלא את הכלי ואם אינו ממלא את הכלי עד שילקוט כל צרכו ו) במה דברים אמורי' במוליך לשוק אבל במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו:

ו ז) הפרד והצמוקין והחרובין משיעמיד ערימה הבצלים משיפקל ואם אינו מפקל משיעמיד ערימה ח) התבואה משימרח ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה הקטניות משיכבור ואם אינו כובר עד שימרח אע"פ שמרח נוטל מן הקוטעין ומן הצדדין וממה שבתוך התבן ואוכל:

ז ט) היין ב) משיקפה אע"פ שקפה קולט (י) מן הגת העליונה ומן הצנור ושותה י) השמן משירד לעוקה אע"פ שירד נוטל מן (יא) העקל ומבית הממל ומבין הפסים י] ונותן לחמטה ולתמחוי כ) אבל לא יתן לקדרה וללפס כשהם רותחין ר' ו) יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ

ר"ש

זרעך לבר שנזרע ומצמיח יצא פחות משלש שאינו נזרע ומצמיח ר' חנינא בשם רבי זיתים וענבים שלא הביאו שליש מסקין היוצאין מהן אינן מכשירין : **ד** קשואין ואבטיחים ודלועים ומלפפונות · מין ירק וחייבין אם תלשן בקוטנן : תפוחים ואתרוגים פירות אילן ואף הן חייבין בקוטנן [ירושלמי הל' ג'] · רבי שמעון יודה לרבי עקיבא ב] ור"ע לא יודה לר"ש ובפרק לולב הגזול (לו.) אמר עד כאן לא קאמר רבי עקיבא הכא אלא דבעינן הדר וליכא אבל התם כרבנן סבירא ליה ועד כאן לא קאמר ר' שמעון התם דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה אבל הכא כרבנן סבירא ליה ואתרוגים קטנים אין הנוטעים נוטעים אבל בתפוחים לא פליגי דאף על פי שלא בישלו כל צרכן ובקטני קטנים אפילו בתפוחים פליג הואיל וטעמא משום דמוציאין לזריעה הוא וטעמא דתנא קמא כדתני רישא כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל : החייב בשקדים המרים תנן התם בגמרא דחולין (כה:) שקדים המרים שקטנים חייבין גדולים פטורין מתוקים גדולים חייבין קטנים פטורים רבי ישמעאל אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב: **ה** איזהו גרנן למעשרות· על השתא איירינן בגודל בגידולין פירות הבאות לתורת אוכל להתחייב במעשר כשמגיעין לשיעור שאמרנו מכאן ואילך איירי לאחר שנתבשלו כל צרכן ונתלשו אימתי באו לידי דיגון וחיוב משום דכתיב דגנך דיגונך שיתמרח בכרי : משיפקסו. בפרק הפועלים (פח:) אמר רב אשי משינטל פקס שלהן שיער הצומח בהן כעין נוצה כשהן קטנים וכשמתגדלים הרבה נושר מאליהם וכשהולשן בינונים עדיין נוצה עליהן והמוכרן בשוק מסיר הנוצה ונקרא פקס ופעמים שמוכרין בפיקוסן משום הכי תני ואם אינו מפקס ובפ"ב דעוקצין (מ"א) קרי ליה כסות של קישות ובפרק הפועלים (פח:) פריך* הכא לר' ינאי דאמר אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית ולר' יוחנן דאמר אפילו חצר קובעת והכא משיפקסו מאי לאו אפי' בשדה ומשני לא בבית והשתא כולה מתניתין דפרקין לגורנן למעשר בבית לרבי ינאי ולחצר לרבי יוחנן ואם תאמר כשיפקסו בבית להוי כמכניס התבואה במוץ שלה דפטר רבי אושעיא בפרק קמא דפסחים (דף ט.) ואפילו חזר ומירחן בבית לא דמי כלל דהתם בעינן שיראו פני הבית בכניסתן וכל זמן שהן במוץ ליכא ראיה אבל הכא לא איירי ג] אף על פי שלא נטל פקס שלהן ד] תדע דהא קתני ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה ומיהו קשה היכי מיתוקמא מתני' בבית הא קתני סיפא בד"א במוליך לשוק אבל במוליך לבית אוכל עראי עד שיגיע לביתו אלמא מוליך בשוק מחייב בירק משיאגד בלא ראיית פני הבית (ז) ולמאי דמסיק התם דלא אמרו אלא בזיתים וענבים ניחא : משיעמיד ערימה . כרי : משישלק · שילוק לאבטיח כפיקוס לקישואין ובירו' (הל' ד') קאמר מן די ירים פקסוסיה או די ירים שליקוקי' : מוקצה · שמגדישין אותן למכור בשוק : משיאגד. מפרש בירושלמי (שם) אגדו לינוק גדול בשדה והיה עתיד לאוגדו לינוק קטן לשוק נטבל : משילקט כל צרכו . אבל עד שלא ליקט כל צרכו אוכל עראי ופטור : בכלכלה ליקט ירק ומכניס בכלכלה : שיחפה מנהגן לכסות יש נוהגין לכסות ויש שאין נוהגין לכסות ויש שנוהגין למלאות הכלי ה] כגון בכפר קטן שאין כלכלה מליאה נמכרת בו ביום : עד שמגיע לביתו . גבי שוק לא אמר עד שהוא מגיע לשוק ומפרש בירושלמי (שם) מה בין המוליך לשוק למוליך לביתו [בשעה שהוא מוליך לביתו] בדעתו הדבר תלוי המוליך לשוק לא בדעתו הדבר תלוי אלא בדעת לקוחות שמא ימצא לקוחות וימכרנו : **ו** הפרד והצימוקין · רגילין ליבש בחמה תאנים וענבים ורמונים כי היכי דתאנים נקראין גרוגרות וענבים צימוקים כך רמונים נקראים פרד כדתנן בתוספת' דתרומות פרק שלישי התורם ענבים ועתיד לעשותן צמוקים תאנים ועתיד לעשותן גרוגרות רמונים ועתיד לעשותן פרד ולשון פרד מלשון נתפרדו הרמונים דסוף מסכת ערלה (פ"ג מ"ח) שנחלק הרמון כדי שתשלוט החמה בו מכל צד ומלינו בפ"ב דעוקצין (פ"ג משנה ו) הרמון שפרדו חבור עד שיקיש עליו בקנה ואותה משנה מפורשת שם : משיפקל · כמו משיקלף שמסיר הקליפה ויש מפרשים משיעשה אותם אגודה ובירושלמי (שם) מפרש מן דיוריס פודגרה שעוקרים הבצלים עם השרשים ואח"כ מסירין מעליהם הקליפות הרעים והשרשים ובעוקצים (פ"ב משנה ה) תנן התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים : משימרח· אחר שמסירין המוץ מן התבואה צוברין אותה במקום אחד בגורן ומייפה פני הצבור ומחליקין אותו והוא המרוח : משיכבור · לפי שאין קוצרין קטניות אלא עוקרין אותן ומתערב עמהן עפר וכוברין אותן בכברה : מן הקוטעין · שבולות קטועות שלא נידשו : ומן הצדדין · מצד הכרי : ומה שבתוך התבן · שמחוסר לזרות ברוח : ואוכל . אכילת עראי דלא הוקבעו : **ז** משיקפה · משמסיר החרצנים והזגים מלמעלה בתוך בור של יין דבקיפוי דבור איירי כדמסקינן בפרק רבי ישמעאל (נו.) : עוקה · גומא שלפני הבור והשמן מתכנס וגלגל שם : עקל · של בית הבד : הממל · מפרש בפרק המוכר את הבית (דף סז:) מפרכתא (יב) : מבין הפסים שמן היוצא מבין הנסרים: חמיטה · עוגה דקה בעודה חמה כשיצא מן התנור מחליקין פניה בשמן ובריש טבול יום (מ"א) שנינו האופה חמיטה על גבי חמיטה ואע"ג דחמה היא לא מבשל יותר וכן לתמחוי אע"פ שהוא חם דכלי שני אין מבשל : אבל לא לקדרה ולא לאילפס כשהן מרותחין (יג) דכיון שמתבשל שם חשוב כגמר מלאכה כאילו ירד לעוקה אי נמי אתי למיכל אכילת קבע : לכל הוא נותן· בשבת בפרק כירה (מב:) תנן כי האי גוונא (יד) :

ר"מ

המעשרות צריך שיוציאם כשיגמר בשול הפירות וטעמם : **ד** שיעור זה המשנה כן ובירק הקשואים והאבטיחים והדלועים והמלפפונות וכן התפוחים והאתרוגים חייבים גדולים וקטנים לפי שתחלתן אוכל וסופן אוכל וראוין הם לאכילה כשהם קטנים ואין מניחים אותן אלא להוסיף אוכל כמו שקדם וכבר בארנו פעמים מה הם הקשואים והאבטיחים והדלועין והמלפפונות התפוחים והאתרוגים: והשקדים המרים. הם ראוין לאכילה כשהם קטנים קודם בשולן לפי שאז הם ראויין לאכילה א] וכשנתבשלו נפטרו מן המעשרות לפי שאז אינם ראוים לאכילה והשקדים המתוקים בהפך זה בתחלתן פטורים מן המעשרות לפי שאינן ראויין לאכילה וחייבין לאחר בשולן ואין הלכה כרבי שמעון : **ה** גרנן למעשרו' כמו מלה מושאלת והכוונה שאל התנא אימתי יהיו הפירות כמו התבואה שהיא בגורן שאסור לאכול ממנה אכילת עראי לפי שכבר נקבעה למעשר כי קודם גרנן של מעשרות אף על פי שהגיעו לעונת המעשרות מותר לאכול מהם אכילת עראי ודרך הקשואים והדלועין שיעלה עליהם כמו שער או כמו קוץ דק מאד והוא נקרא פקס וכן יעלה על האבטיחים כמו שער ויקרא שלק ואמרם משיפקסו ומשישלקו רוצים בו מעט שיפול מהם אותו השער כשיקנחם בידו וכן אמרו בגמרא *מעט שירים שלף וקיא : עד שיעשה מוקצה. ענינו עד שישטח אותם ויסדר אותם והמקום ששוטחין בו הפירות נקרא מוקצה כי האבטיחין אין עושין מהם ערימה לפי שהם מתחברים זה עם זה : משיחפה. פי' משיכסה כמו שדרך בני אדם האוספים את הפירות שמכסין אותן בעלי האילן ודומיהן : במה דברים אמורים. שכשיגיעו לעת הזאת שקבעו למעשרות אסור לאכול מהם עראי במוליך לשוק למכור אבל במוליך לביתו אוכל עראי עד שהוא מגיע לבית וכבר קדם לך זה העיקר בפרק שמיני (מ"ג) ממסכת תרומות כי הטבל אינו מתחייב במעשרות עד שהוא רואה פני הבית שנאמר (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית : **ו** פרד · הוא גרגר הרמון מפרדין אותם ומיבשין אותן ונקראו פרדים ולמוקים הענבים היבשים: משיפקל. ענינו משיכרת עלין שלו ויסיר הגהלה בהם : משימרח. ענינו משיברור אותם מן התבן ברירה גמורה וכבר בארנו במסכת פאה (פ"א מ"ו) הטעם מפני מה קורין הענין הזה מריחה:משיכבור.ענינו משיכבור בכברה וילא כל מה שיש בה מן התבן ומן הצרורות ושם זה הכלי כברה : קוטעין מה שהוקלה מן הגדים לאחד מן הצדדים : משיקפה. פירוש משיעלה עליו קלף ובלשון חכמים אופיא : קולט כמו חוטף : גת העליונה. גת שדורכין שם הענבים הגת התחתונה הוא המקום שהיין יורד ומתקבץ לתוכה ובלשון קודש יקב : וצנור ידוע ממנו יורד היין : עוקה. היא החפירה שמתקבץ לתוכה השמן : ועקל הוא החבל כי היו לוקחים החבלים ועושים מהם כמו כלי עגול וטובלין לתוכו הזיתים וסוחטין אותם ואותו הכלי העשוי מן החבלים נקרא עקל : וממל הוא האבן שטוחנין בו הזיתים : ומבין הפסים ענינו מבין שני האבנים או שני העצים מעלי הגת או אבניה והעיקר אצלנו כי הבשול על האש קובע למעשרות שאין המנהג שיבשל אדם ויאכל ותקרא זאת האכילה אכילת עראי לפי שכיון שבשל אינו עראי ועוד יתבאר זה לפנים : וחמטה ותמחוי שמות למיניהם מן הכלים שנותנים בהם המאכל כשהוא חם : וקדרה ולפס. שמות הכלים שמבשלים בהם התבשיל והתיר לתת השמן בכלי שנותנין המאכל לפי שאינו מתבשל שם והסור לו לתת אותו בקדרה שבשל בה התבשיל כל זמן שהיא רותחת לפי שהוא מתבשל שם ורבי יהודה מתיר שיתן לקדרה וללפס כשהן רותחים אלא אם היה באותו התבשיל הרותח מים באותה הקדרה חומץ או ציר לפי שהוא מתבשל מחמת החדוד

פירוש הרא"ש

(ו) איזהו גורנן למעשרות כל פרי יש לו גורן שהוא גמר מלאכתו ועד אותה שעה מותר לאכול ממנו עראי כשנגמרה מלאכתו הוקבע למעשר ואסור לאכול ממנו אפילו עראי : (ז) ויש לומר דמיירי כשיש להם בית אצל השדה והלכך כשמוליך לשוק ראיית פני הבית שבשדה הוא גומרו והוטבל אבל כשדעתו להוליך לעיר לא הוטבל עד שיראה פני הבית ודכוותה תנן לק'פ"ב (מ"ג) המעלה פירות מגליל ליהודה אוכל מהם עד שיגיע למקום שהוא הולך : (ח) ירק הנאגד שדרכו למכרו אגודות : (ט) ואם אינו ממלא את הכלי אם רוצה למלאות ב' או ג' אוכל מכל אחד עד שימלא את האחרון: (י) מן הגת העליונה כל זמן שלא ירד לבור ומן הצנור העשוי בפי הגתות היין מקלח ממנו לבור דאותו לא נגמרה מלאכתו : (יא) עקל הזיתים נתוני' בתוכו שלא יתפרדו כשמכבידין הקורה עליהם : (יב) אבן נקובה ומכניסים בה עצים לכתוש הזיתים: (יג) אע"פ שהעבירן

א) שבת פרק כ"ב דף קמה. ב) ביצה פרק ד דף לה. נ"ל ואסור

ח העיגול. של דבלה: משיחליקנו. שמחליק פניו מלמעלה במשקים ויקבע למעשר ואסור באכילת עראי: מחליקין בתאנים ובענבים של טבל. במשקים היוצאין מתאנים וענבים של טבל מחליקין העיגול משפשף העיגול בהן והמשקין נסחטין מהן ומחליקין אותן דמשקה של תאנים לא חשיב ושל ענבים נמי כיון דאזיל לאיבוד שרי ור' יהודה אוסר דחשיב ליה אוכל *דאסור משום טבל וגבי דבש תמרים פלוגתא אי חייב במעשר אי לא כדפרשינן בפרק י"א דתרומות (משנה ב): המחליק ענבים. משפשף ענבים בעיגול לא הוכשרו דלא חשיב משקה כיון דאזיל לאיבוד: רבי יהודה אומר הוכשר. דחשיב ליה משקה ובפרק חבית (קמה.) אמרינן דפליגי במשקה העומד לאיבוד לנהנתו: משידוש. מייבשין התאנים בחמה ואח"כ דשין אותן במקלות ומרכיבין א] אותן בידיהן ועושה אותן חבית או מגורה והמגורה הוא כלי שעושין בו העיגול ומלדם בחבית ועגול במגורה אסור לאכול מהן עראי: בירושלמי (הל' ה) מפרש משום דקסבר לא עליון צריך לתחתון ולא תחתון לעליון ור' יוסי דשרי סבר דצריך זה לזה ולא נגמרה מלאכתן עדיין ומסיק רבי אליעזר דתנא קמא רבי מאיר היא דלא תיסבר סתמא ורבי יוסי והלכה כסתמא לפום כן צריך מימר ר' מאיר היא דרבי מאיר ור' יוסי הלכה כרבי יוסי:

א אוכלין ופטורין. אע"ג דבהשוכר את הפועלים (פח.) משמע דמקח קובע למעשר הכא אין מתנה כמכר ובירושלמי (הל' א) פליגי דשמואל אמר רבי מאיר היא דאמר אין מתנה כמכר ר' יוסי אומר דברי הכל היא. כמאן דאמר מאליהן קבלו עליהם את המעשר כלומר בכי האי גוונא לא החמירו ומהאי טעמא נמי הקילו כדפרשינן בפ' בתרא דתרומות*: מתקנין ודאי שכוונתן אינו מעשר דסבור הוא שיאכלו בשוק ולא בעי עשורי והשתא דהכניסו לבית והוקבעו חייב: אבל אם אמר להן טלו והכניסו לבתיכם לא יאכלו מהן עראי. שהוא לא נתן אלא להכניסן לבית לפיכך כשהכניס לבית מתקנים דמאי דשמא הנותן עישר ומטעם [דמאי] אין זקוקין להפריש אלא אחת למאה כעישור תרומת מעשר ודווקא בעם הארץ [דחבר] לא [יתן] עד שיעשר: ב ואמר טלו לכם תאנים. בעל השער אומר כן: אוכלין ופטורין. אמר בירושלמי (שם) הדא אמרה ביתו של אדם טובל לו אבל לא לאחר לפיכך בעל השער והחנות חייבין ורבי יהודה פוטר משום דשער והחנות אדם בוש לאכול בתוכו ולקמן אמר ר' נחמיה אי זו היא חצר שקובעת למעשר כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה ואמרינן בירוש' (שם) ר' יהודה ור' נחמיה אמרו דבר אחד: עד שיחזיר פניו. מקום שיושב ומוכר הוא בוש לאכול בלא החזרת פנים אבל במקום שאינו יושב אינו בוש ואמר בירושלמי (שם) הדא אמר במקום שאינו בוש חייב: ג מן הגליל ליהודה. לוקטן בגליל כדי למוכרן ביהודה או בירושלים לא נטבלו אפילו לן בדרך עד שיגיע ליהודה או לירושלים שבמקום אחר אין דעתו למוכרן: וכן בחזרה. אם קודם שהגיע ליהודה ולירושלים נמלך להחזירן לגליל אוכל מהן עראי בדרך עד שיגיע לגליל ובירושלמי (הל' ב) תני עלה אפילו שבת כלומר אינו טובל ופריך מינה ריש לקיש לר' יוחנן דאמר דשבת טובלת אפילו לפירות שליקטם שלא לצורך שבת וכי תימא הא ר' מאיר כוותיה קאי דאמר עד שמגיע למקום השביתה רבי מאיר אפילו בחול דעל כורחך דרבנן פליגי ומשני רבי יוחנן מאי אפילו שבת ברוצה לשבות תדע לך שהוא כן דתני עלה אפילו שבת בשני ויש שביתה בשני אלא ברוצה לשבות אף הכא ברוצה לשבות כלומר שרוצה לנוח שם בחול לילה ויום כשיעור שבת אי נמי רוצה להתעכב שם עד אחר שבת אפילו הכי לא הוטבלו כל זמן שלא הגיע שבת ור' מאיר מחייב בזה דהיינו מגיע למקום השביתה לילה ויום כשיעור שביתה אי נמי רוצה לנוח עד אחר שבת הוקבעו מיד והדר קאמר בירושל' הכל מודין אפילו רבי מאיר בלינה שאינה טובלת מה בין לינה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואינו מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום כלומר כשלן על כרחו לן ולא בשביל למכור פירותיו אבל בשבת כדי שביתה שמא יקדמנו לו לקוחות ולכך נטבלו: הרוכלים המחזרים בעיירות. למכור בשמים ומוליכין עמהן פירות אוכלים מהם עראי עד שיגיעו למקום הלינה וכשמגיעין שם נטבלו ובירושלמי (שם) מייתי עובדא דרבי יהושע הוה אזיל אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו בני העיירות מביאין להן פירות אמר להן ר' יהושע אם לנו כאן חייבים אנו לעשר משום דאין מאכילין אכסניא דמאי בשלנו כדפרשינן בפרק ג' דדמאי דהתם נמי (דמאי פ"ג הל' א) מייתי האי עובדא ומסיק דרבי יהושע בלוייתיה שכיחא ליה דהוא אמר שלינה טובלת ושאר כל האדם דלית לוייתה שכיחא לון אין לינה טובלת ופריך ותניא הרוכלין המחזרים בעיירות אוכלין עד שמגיעין למקום הלינה ומשני מה מקום לינה ביתו אמר ריש לקיש בשם רבי אושעיא כגון אלין דכפר חנניא דנפקין וסחרין ד' וה' קרייתא ועלין ודמכין בבתיהון: רבי יהודה אומר בית ראשון הוא ביתו. כלומר מכיון שמגיע לבית הראשון שבעיר נטבלו הפירות אף על פי שלא לן שם אלא באמצע העיר או בבית אחרון שבסוף העיר לגל אחר ומפרש בירושלמי (שם) למה רוצה אדם לפנה עסקיו בבית הראשון שפוגע ללון שם והא פלוגתא דירושלמי דשבת טובלת לא דמיא לשבת קובעת דבסוף שמביא כדי יין (דף לה.) והתם איירי באכילת שבת: ד עד שלא נגמרה מלאכתן. משום הכי דתנן לעיל איזהו גורנן למעשרות: קודם גורנו למעשר הפרים תרומה גדולה ר"א אוסר לאכול מהן עראי עד שיפרים כל מעשר שבהן דנטבלו לפי שתרומה טובלת: והחכמים מתירין. דסברי אין תרומה טובלת אלא אם כן תרמן מתוך הכלכלה ורבי שמעון מתיר אף על פי שתרמן מתוך הכלכלה ומפרש בירושלמי (הל' ג) ר' שמעון מתיר מקל וחומר ומה בשעה שיש עליה זיקת ג' מעשרות את אומר מותר בשעה שאין עליה אלא זיקת ב' מעשרות לא כל שכן: ה לא יאכל עד שיעשר. דמקח קובע כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים: אחת אחת. דראשונה שנותן לו אכלה וכן הכל: ואם צירף. שלקח שתים כאחת אי נמי כשיעור שקנה קיבל בבת אחת ובליקט ונתן פליגי כדאיתא בירושלמי (שם) אבל ליקט ואכל אפילו ר"מ מודי דאוכל אחת אחת ופטור וגינת וורדין דייק מינה רבי יהודה ליקט ונתן לו שלא היה מניח הכל ליכנס שלא לקלקל הוורדין ואמרי' בירושלמי (שם) חברייא בשם ר' יוחנן כך משיב ר' יהודה את ר' מאיר אין אתה מודה בלוקט ונותן לבנו שהוא פטור מה

וציר: ח העגול משיחליקנו מחליקין בתאנים ובענבים של טבל רבי יהודה אוסר א) המחליק בענבים לא הוכשר רבי יהודה אומר הוכשר הגרוגרות משידוש ומגורה משיעגל היה דש בחסית ב) ומעגל במגורה נשברה החבית ונפתחה המגורה לא יאכל מהם עראי רבי יוסי מתיר:

פרק שני

א היה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים (א) אוכלין ופטורין לפיכך אם הכניסו לבתיהם מתקנים ודאי טלו והכניסו לבתיכם לא יאכלו מהם עראי לפיכך אם הכניסו לבתיהם אינן מתקנין אלא דמאי: ב היו יושבין בשער או בחנות ואמר טלו לכם תאנים אוכלין ופטורין ובעל השער ובעל החנות חייבין ר' יהודה פוטר עד שיחזיר את פניו או עד שישנה מקום ישיבתו: ג המעלה פירות מן הגליל ליהודה או עולה לירושלים אוכל מהם עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך וכן *בחזרה רבי מאיר אומר עד שהוא מגיע למקום השביתה והרוכלין המחזרין בעיירות אוכלין עד שמגיעים למקום הלינה רבי יהודה אומר הבית הראשון הוא ביתו: ד ג) פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן רבי אליעזר אוסר מלאכול מהם עראי וחכמים מתירים חוץ מכלכלת תאנים כלכלת תאנים שתרמה ר"ש מתיר וחכמים אוסרים: ה האומר לחברו הילך איסר זה ותן לי בו ה' תאנים לא יאכל עד שיעשר דברי ר"מ רבי יהודה אומר אוכל אחת אחת פטור ואם צרף חייב א"ר יהודה מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים נמכרות משלש ומארבע באיסר ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם:

ואין הלכה כרבי יהודה: ח כבר באמרנו שעגול הוא כמו לחם שעושין מדבלת התאנים. ופי' משיחליקנו שטפין ומחליקין אותן העגולים: ומחליקין בתאנים ובענבי' של טבל ולא נאמ' שהוא מכחים אותן ומכין אותם להפסד מפני שכשמושחין אותן ומחליקין אותם *למהר בהם ימהר העפוש. וכשמושחין ענבים יקבלו לחלוחית ואומר ר' יהודה כי כבר הוכשר לטומא' לפי שהיין מכלל שבעה משקין המכשירין כמו שבארנו בתרומות (פי"א מ"ב) וכאילו בלל אותו וטרחו במשקה הענבים: משידוש. פי' משיכתוש אותם קלתם על קלתם בכלי שהוא רוצה להכניסם בהם: והמגורה משיעגיל. ענינו כשרוצה להכניס באוצר משיתחיל להחליקם ע"פ האוצר ולהשוותם ומעגלה שם הכלי המחליק שבו מחליקין הקרקע והגגות ואין הלכה כרבי יהודה ולא כרבי יוסי בכל זה המאמר:

א כשזה המוכר המסבב בשוקים מכריז ואומר טלו לכם תאנים מותר לאכול מהם עראי לפי שנאמר לא ראו פני הבית ולפיכך אין מכריזין עליה' אלא לאוכלן בלבד עראי והוא כנותן מתנה ואין המתנה קובעת למעשר כמו המכר ואם הביאן לביתו צריך להוציא מהם המעשרות החייבות לטבל ואם אמר טלו והכניסו לבתיכם נאמר שהם ראו פני הבית ולפיכך לא יאכל מהם עראי ואינו נאמן באומר הכניסו לבתיכם שענינו שהן מעושרין ולפיכך יוציא מהם חקי הדמאי לפי שהוא ספק שמא אמר אמת באמרו שהן מעושרין או אמר שקר ומה שאמר לא אמר אלא כדי שיקפצו עליהם לוקחים וכל זה כשהמוכר עם הארץ כמו שבארנו במסכת דמאי: ב מבואר הוא כי בעל החנות ובעל החצר לפי שאותו מקום הוא מקום ישיבתו נקבעים במעשרות מהמתו ואין הלכה כר' יהודה: ג מקום השביתה הוא מקום שהוא שובת בו ביום השבת: הרוכלים המחזירים בעיירות. עם הבשמים ההולכים מעיר אל עיר ומכפר אל כפר ואמר בכאן שהם רשאים לאכול כל היום מה שנותנים שם מן הפירות אע"פ שהם נכנסין בבתים עד שיגיעו למקום הלינה ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' יהודה: ד ר"א אומר תרומה קובעת למעשר ואפי' בדבר שלא נגמרה מלאכתו. ואמרם בכלכלת תאנים שתרמה ר"ל שתרמה קודם שתגמר מלאכתה ואין הלכה כר"א ולא כר' שמעון: ה והלכה כרבי יהודה:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

דשם מתבשל בודאי והוי טבל שנגמרה מלאכתו ואסור וכי היכי דפליגי הכא הכי נמי פליגי לענין שבת בפ' כירה: ח העגול. פי' עגול של דבלה אסור לאכול ממנו עראי מכיון שהוחלק לעז דקנדלו מליפידאו מלשון ואנכי איש חלק: מחליקין העגול של דבלה. ממשקה מתאנין וענבים של טבל דגבי תאנים ליכא משקה. וגבי ענבים דאיכא משקה כיון דאזיל לאיבוד שרי וקסבר בין אוכל העומד לאיבוד בין משקה העומד לאיבוד לא חשיבי הלכך שרי: ורבי יהודה אוסר. דאוכל חשוב הוא. ומשקה חשוב הוא ואע"ג דקיימי לאיבוד ומבל דבר אסור הוא: המחליק בענבים. פי' ממשקה היוצאין מחליק העגול או הככרות וסך אותן לא הוכשרו העיגול ולא הככרות בזה הסיכה דמשקה העומד לאיבוד לאו משקה הוא. ואם נגע בהן השרץ טהורין הן: ר' יהודה אומר הוכשרו. דמשקין הן. רבנן כטעמם ור' יהודה כטעמיה. ובשבת פ' חבית אמרי' דבמשקה העומד לצחצחו פליגי רבנן סברי לאו משקה ור' יהודה סבר הוי משקה: הגרוגרות אסור לאכול מהן עראי משידוש אותן פי' התאנין מיבשין אותן בשמש ואח"כ דשין אותן במקלות ומרכיבין אותן בידיהן ועושין אותן חבילות למגורה לעשות מהן עיגולי דבלה: והמגורה. שם הכלי הוא שעושין בו העיגולין כלומר שיעגל המגורה לעז אוריטנדאו אסור לאכול מאותן הדבילות עראי עד שיעשר: היה דש הגרוגרות בחבית ומעגל במגורה ונשברה החבית ונפתחה המגורה לא יאכל מהן עראי מאי טעמא דאין עליון צריך לתחתון ולא תחתון לעליון א"ר אלעזר זו דברי רבי מאיר ומאי קמ"ל ר' אלעזר הא קמ"ל דלא תסבור לומר סתמא ורבי יוסי הלכה

טו א מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה טו:
טז ב מיי' פ"ו שם הלכה א:
יז ג מיי' פ"ג שם הלכה טו:
א ד מיי' פ"ה שם הלכה י:
ב ה שם הל' ח:
ג ו מיי' פרק ד שם הלכה י:
ד ז שם הל' יא:
ה ח שם הל' יב:
ו ט מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ד:
ז כ מיי' פ"ה שם הלכה ג:

פירוש הרא"ש

פ"ב (א) והוא נותן להם דבר מועט שראוי שיאכלוהו בשוק אבל אם נתן להם דבר מרובה כגון כלכלה אמר להם טלו והכניסו לבתיכם ואינו מעשרין אלא דמאי ולא אם נתן להם דבר שאין דרכן לאכול כמו שהוא או שהוא מתבשל אדם חשוב שאין דרכו לאכול בשוק הוי (גמר) כאלו אמר להם טלו והכניסו לבית:

הגהות מהר"י לנדא

משנה ה בר"ש א) ומרכיבין נ"ל ומרכבין: שם במשנה ב] בחנות. במשנה שבמשניות הגי' ובעל:

כסתמא לפום כן צריך לומר דרבי מאיר היא דקיימא לן רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי מאי טעמא דרבי יוסי תחתון צריך לעליון ועליון צריך לתחתון כלומר אכתי לא נגמרה מלאכתן:

פ"ב א היה עומד בשוק ואמר לבני אדם. פי' שדרכן לאכול בדרך טלו לכם מעט מאלו, התאנין אוכלין ופטורין דמתנה לאו כמכר דמיא ואפי' למאן דסבר מתנה כמכר פטור שמאליהן קיבלו עליהן המעשרות. כלומר מעשרות לאו דבר תורה ואינהו הכי לקולא אולינן אי נמי בתנאי זה קיבלו עליהן לפיכך אוכלין ופטורין: והכניסו לבתיהם לא יאכלו מהן עראי שהוא לא נתן אלא להכניסם לבתיהן: לפיכך אם הכניסו לבתיהן אינם מתקנין אלא דמאי. ואם כן אם היו ק' תאנין יהיב מעשר עלייהו תאנה אחת. וזו המשנה מסתברא בדליתיה קמן דלישיילה. ויש אומר בדאיתיה ולא האמינוהו חכמים לומר עישרתי או לא עישרתי: ב היו יושבין בשער או בחנות ואמר בעל השער או בעל החנות טלו לכם תאנין אוכלין ופטורין מלעשר. אבל בעל השער ובעל החנות חייבין לעשר. זאת אומרת ביתו של אדם טובל לו אבל לא לאחרים: ר' יהודה פוטר. גם בעל השער גם בעל החנות ואוכלין ופטורין מלעשר מאי טעמא דחנות ושער בוש אדם חשב לאכול שם בגלוי. ור' יהודה סבר כר' נחמיה דאמר לקמן אי זו חצר שחייבת במעשרות כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה. ור' נחמיה ור' יהודה אמרו דבר אחד לפיכך אם החזיר פניו ואוכל חייב לעשר או אם שינה מקום ישיבתו פי' במקום שיושב ומוכר בוש אבל אם יכנס לפנים או באותו מקום עצמו שיושב אם מחזיר פניו אינו בוש וחייב. מיהא שמעינן אליבא דר' יהודה ור' נחמיה מקום שבוש פטור מקום שאינו בוש חייב: ג המעלה פירות מגליל ליהודה או מעלן לירושלים. פי' בשליקטן משעה ראשונה להוליכן לגליל או לירושלים למוכרן אבל במקום אחר לא ימכרם אלא יחזירם לביתו הואיל ובזה התנאי ליקטן אפי' לן בדרך ואפי' שבת אינן נטבלין שאטום הוא. ותניא הביא תאנים מן השדה לאוכלן בחצרו שאינה משתמרת ושכח והכניסן לביתו או שהחזירום התינוקות הרי זה מחזירן במקומו ואוכל מהן עראי עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך פי' אם בגליל אם בירושלים ואפי' לן בדרך ואפי' נח. אבל כיון שבא לגליל או לירושלים נטבל. ואסור לאכול מהן עראי עד שיעשר וכן בחזרה אם נמלך להחזירן בגליל אוכל מהן עראי בכל הדרך ואפי' לן עד שיגיע לגליל וכיון שהגיע לגליל נטבלו ואסור לאכול מהן עראי עד שיעשר: והרוכלין המחזרין בעיירות. לילך ולמכור בשמים אוכלין עראי מן הפירות ההן שמוליכין עמהן עד שיגיעו למקום הלינה מיהא שמעינן דלינה טובלת: ר' יהודה אומר בית הראשון שפוגע בעיר הוא ביתו ומאותה השעה שהגיע בבית הראשון נטבלו הפירות. פי' תני רבי חלפתא בן שאול רוצה אדם לפנה עסקיו בבית ראשון שפוגע וללון שם: ד פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן. פי' כגון תמרין ועתיד לדורכן גרוגרות ועתיד לדושן דקיימא לן עד שלא ידרום ועד שלא ידוש אוכל מהן עראי דלא נטבלו ותרמן פי' הפריש מהן תרומה רבי אליעזר אומר מכיון שהפריש מהן תרומה נטבלו ואף על גב דלא נגמרה מלאכתן ואסור לאכול מהן עראי עד שיעשר. פי' שתרומה טובלת בפירות שלא נגמרה מלאכתן: וחכמים מתירין חוץ מכלכלת תאנין שאם תרמן נטבלו לדברי הכל ואסור לאכול מהן עראי דהני דבר שנגמרה הן בר מרבי שמעון דמתיר. ומאי טעמא דרבי שמעון דמתיר מקל וחומר ומה אם בשעה שיש עליה זיקת שלשה דברים את אומר מותר בשעה שאין עליה אלא זיקת ב' דברים לא כל שכן דמותרין: ה האומר לחבירו הילך איסר זה ולקט ותן לי בו תאנים לא יאכל עד שיעשר: ר' יהודה אומר אם אוכל וכו'. פי' ראשונה שנותן לו והוא אוכל וכן הכל פטור: ואם צירף בידו חייב לעשר אבל בלוקט ואוכל הוא עצמו אפילו רבי מאיר מודה שאוכל אחת אחת ופטור. ובליקט ונתן לו פליגי כדתני רבי יהודה גינת וורדין לסיועיה לגרמיה וגינת וורדין בלוקט ונותן לו היה שלא היה מניח אדם ליכנס שם שאם היה נכנס היה מקלקל הוורדין אמר חברייה בשם רבי יוחנן כך משיב רבי יהודה לרבי מאיר אין את מודה בלוקט ונותן לבנו שפטור מה לי נותן לבנו מה לי נותן לאחר וגינת וורדים דתנינן מימות נביאים הראשונים היתה שם דתנינן אין עושין גינות ופרדסים בירושלים חוץ מגינת וורדין שהיתה שם מימות נביאים הראשונים:

האומר

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פ״ה שם הלכה ג :
ח ב שם הל׳ ט :
ט ג שם הל׳ יב :
י ד שם הל׳ ד :
א ה מיי׳ פ״ה מהל׳ מעשר הלכה יג :
ב ו שם הל׳ יו״ד :
ג ז שם הל׳ יא :
ד ח מיי׳ פ״ג שם הלכה כא :
ה ט מיי׳ שם הלכה כד ומיי׳ פט״ו מהל׳ אבידה הלכה טו טוש״ע ח״מ סי׳ רס סעיף ו׳ :

מסורת הש״ס

א) ב״מ פ״ז דף צב. ב) [נדרים נ:] ג) ב״מ פ״ו דף נא. ד) [ביצה לה:] ה) ביצה פ״ד דף לד: ו) ב״מ פ״ב ד׳ כא:

ר״ש

לי הלוקח ונותן לבנו מה לי הלוקח ונותן לאחר: ו בורר ואוכל. תולש ואוכל אחת אחת אבל אם תולש ומצרף חייב. ומגרגר פטור שתולש ואוכל אחת אחת דאם תולש כל האשכול חייב ואפי׳ ב׳ גרגרין יחד חייב דבירושלמי (הל׳ ד) א״ר יסא בשם רבי יוחנן מגרגר אחת אחת ואוכל וא״ל ר׳ חייא בר אבא וכן רבי הוה עביד משמע אבל שתים שתים לא : פורט ואוכל. בעוד רמון מחובר מפיר פרצידי רמון ואוכל: כופף ואוכל (ב) עד שהאבטיח מחובר כופף אותו שיגיע האבטיח לפיו וטוסך ואוכל שאם היה תולשו מתחייב ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דרבי טרפון ור׳ עקיבא לגפן שהיה נטועה לחצר לקמן בפ׳ שלישי (משנה ט) : שקנה במחובר לקרקע ונעשה כבעל הגינה דתנן לעיל בפ״ק (מ״ה) דאוכל מהן עראי עד שמגיע לביתו ועוד דתנן לקמן (פ״ה מ״א) [לקח] במחובר לקרקע פטור: ז לקצות בתאנים. לעשות קציעות מתאנים: על מנת שאוכל. לא היה צריך להתנות דפועל אוכל מן התורה ולהכי פטור ממעשר דלא חשיב כמקח מה שהתנה בתנם : התנה שיאכל בנו בשכרו בסוף פרק הפועלים (צב:) רוצה לדקדק מיכן דפועל משל שמים אוכל דאי משלו אוכל בנו אמאי חייב ומשני רבינא משום דמחזי כמקח : לאחר הקציעה. שגמר פעולתו : זה הכלל האוכל מן התורה פטור. כדפרשינן בפרק הפועלים (פז.) אלו אוכלין מן התורה וכו׳ : ח לבסים. מין תאנים : בנות שוח פירשתי במס׳ דמאי (פ״א מ״א) ובירושלמי פריך אמאי אילמרי׳ מתני׳ הא תנינן בהשוכר את הפועלים (צא:) היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים וכו׳ ותני עלה היה עושה בייחור זה לא יאכל בייחור אחר ומשני לכאן צריך שיהיו שתיהן בייחור אחד כגון שלבסים ותאנים מורכבין בייחור אחד ובירו׳ (שם) דריש לה מדכתיב (דברים כג) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך וכי אין אנו יודעין שאין בכרם אלא ענבים מה ת״ל ואכלת ענבים אלא מכאן שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים כנפשך כל דבר שיצר תאב שבעך שלא יאכל ומקיא : המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול. שזה נוטל מזה תאנים וזה מזה : וכן אם זה נוטל מזה תאנים לקצות וזה מזה לקצות הייינו כמקח וחייב ואמרינן בירושלמי (שם) א״ר אלעזר רבי מאיר היא דרבי מאיר אמר מקח טובל בפירות שלא נגמרה מלאכתן א״ר אלעזר רבי מאיר ורבי אליעזר אמרו דבר אחד כמו דרבי אליעזר אמר תרומה טובלת בפירות שלא נגמרה מלאכתן כך אמר ר׳ מאיר מקח טובל בדבר שלא נגמרה מלאכתו ודרבי אליעזר בפירקין דלעיל (מ״ד) : לקצות פטור. דסבר רבי יהודה דאין מקח טובל בדבר שלא נגמרה מלאכתו :

א המעביר תאני׳ בחצרו לקצות. להוליכן למקום שעושי׳ אותם קציעות: בני ביתו אוכלין ופטורים. דאין חצר קובעת בדבר שלא נגמר מלאכתו ובירושלמי (הל׳ א) בעי הוא עצמו מהו שיאכל רב אמר אסור עולא אמר מותר ומפרש טעמא דרב משום דאין אוכלין על המוקצה אלא על מקומו במקום שמקצין אותן לא בחצר משום דבמקומו ניכר שלא נגמרה מלאכתו אבל חוץ למקומו סברי דנגמרה וקאמר התם בירושלמי דרב כרבי דאמר רבי יוסי בן שאול בשם רבי אין אוכלין על המוקצה אלא על מקומן מתיב ר׳ יוסי בן שאול והתניא החרובין עד שלא כנסן לראש הגג א״ל לא תתיבני חרובין חרובין מאכל בהמה הם וכיון דיהיב לה לבהמה ידעי דעדיין לא יבשו כל צרכן בראש הגג דלאחר שיבשו כל צרכן אין להאכילן לבהמה ולעולא לא קשיא מתני׳ דחרובין דלמא בהמה לאו דווקא דהוא הדין לאדם והא דנקט בהמה כדפרי׳ בירושלמי לפי שאין דרך תלמיד חכם לאכול בשוק והדר קאמר מה בין הוא לבין בניו ומשני הוא על ידי שהוא תלוי במוקצה אסור בניו על ידי שאין תלויין במוקצה מותר (א) : יש להן עליו מזונות הרי אלו לא יאכלו. דהוה ליה כלוקח ומקח קובע וק׳ דבסוף המניח (ד׳ לה.) מסקינן דאין מקח קובע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו ואין לפרש כאן משום דמזונותיו א] הרי הן כהוא עצמו דהניחא לרב אלא לעולא קשה ויש לומר דלגבי לוקח חשוב כנגמרה מלאכתו משום דעיניו במקחו ודכוותה אמרי׳ בהשוכר את הפועלים (פח.) ובירושלמי (שם) פריך ובני ביתו ואין להם עליו מזונות ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאשה מדברי תורה : ב בזמן שאין להם עליו מזונות. שלא פסק להם מזונות: אוכלין ופטורין. אם נתן להן בעל הבית דאין זה מקח וכי האי גוונא אין מתנה כמקח מידי דהוה אעובר בשוק דלעיל פ״ב (מ״ה) אבל פסק להם מזונות חשיב כמקח מכל מקום אחת אחת שרי כרבי יהודה דלעיל פ״ב (משנה ה) אי נמי אפילו כר׳ מאיר דעד כאן לא אסר ר׳ מאיר התם לפי שהקדים לו את האיסר ומיירי הכא כשעושין מלאכה שאין אוכלין מן התורה שמכרן לעדר ולקשקש תחת התאנה *דהאוכל מן התורה פטור ואפילו קצץ ושאינו אוכל מן התורה חייב אם קצץ להן מזונות : מוקצה. כרי של תאנים ופריך בירושלמי (שם) ניחא לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה אמאי כדמר תמן מלקט אחת אחת ואוכל ואם צירף חייב אף הכא כן ומשני א״ר יצחק מוקצה עשו אותו כמצרף : ג לעשות בזיתים. מפרש בירושלמי (שם) לעדור תחת הזיתים דלא אכיל מדאורייתא כדאמרי׳ בפ׳ הפועלים דאי שכרו לעשות בגופן של זיתים כיון דאכיל מדאורייתא פטור (ב) : לנכש בבצלים. לא אכיל כדאי׳ בפ׳ הפועלים (פט:) : מקרטם עלה עלה. תולש עלה אחת : ד קציצות. שם הכלי שקוצין בו תאנים נקרא מוקצה כדתנן בפ״ח דשביעית (משנה ו) והוא כלי ברזל (ג) ועל כן קוראין אותם קציעות ושוטחין אותן בשדה ליבש : אפילו בצד שדה קציצות. דמוכח מילתא דמבעל השדה נפל אפילו הכי מותרים משום גזל לפי שהבעלים מתייאשים מהן ובריש אלו מציאות (כא:) מתרץ בין למ״ד יאוש [שלא] מדעת הוי יאוש בין למ״ד

נ״ל דקיי״ל

מתניתין

ו א) האומר לחבירו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי בורר ואוכל באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל ברמון שאבור לי פורט ואוכל באבטיח שאבור לי *סופת ואוכל אבל אם אמר לו בעשרים תאנים אלו בשני אשכלות אלו בשני רמונים אלו בשני אבטיחים אלו אוכל כדרכו ופטור מפני שקנה במחובר לקרקע: ז ב) השוכר את הפועל לקצות עמו בתאנים אמר לו על מנת שאוכל תאנים אוכל ופטור על מנת שאוכל אני ובני (ביתי) או שיאכל בני בשכרי הוא אוכל ופטור ובנו אוכל וחייב על מנת שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה בשעת הקציעה אוכל ופטור ולאחר הקציעה אוכל וחייב שאינו אוכל מן התורה זה הכלל האוכל מן התורה פטור ושאינו אוכל מן התורה חייב: ח ג) היה עושה בלבסים לא יאכל בבנות שבע בבנות שבע לא יאכל בלבסים אבל ג) מונע הוא את עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל ד) המחליף עם חברו זה לאכול וזה לאכול זה לקצות וזה לקצות זה לאכול וזה לקצות חייב רבי יהודה אומר ד) המחליף לאכול חייב ולקצות פטור:

פרק שלישי

א המעביר ה) תאנים בחצרו לקצות בניו ובני ביתו אוכלים ופטורין הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין אבל אם יש להם עליו מזונות הרי אלו לא יאכלו: **ב** ה) המוציא פועליו לשדה בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורים ואם יש להם עליו מזונות אוכלין אחת אחת מן התאנה אבל לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה: **ג** ו) השוכר את הפועל לעשות בזיתים אמר לו על מנת לאכול זיתים אוכל אחד אחד פטור ואם צירף חייב ז) לנכש בבצלים אמר לו על מנת לאכול ירק מקרטם עלה עלה ואוכל ואם צירף חייב: **ד** ו) ח) מצא *קציצות בדרך אפילו בצד שדה *קציצות ט) וכן תאנה שהיא נוטה על

ר״מ

יהודה: ו שאבור. שאבחר: מגרגר. ענינו שילקט הגרגרים אחת אחת מן האילן ולא יכרות האשכול כולו כדי שלא יתחייב במעשרות : פורט ענינו שיפרד גרגרי הרמון : סופת ואוכל. ענינו שיעשו מן האבטיח כמו לביבות ואוכל ושקנה במחובר לקרקע וכרתן אחר כך אוכל עראי כמו שעושה בעל הקרקע אבל אם קנה ולא ייחד מה שקנה כאילו קנה דבר הנלקט ונקבע למעשר בקנין כמו שיתבאר לך בזו המסכת כי הקניה והמכירה קובעת למעשר : ז לקצות עמו. רצה לומר לשטוח עמו בתאנים והשם יתברך אמר (דברים כג) כי תבא בכרם רעך ואכלת וגו׳ ובאה הקבלה (ב״מ דף פז ב) כי זה הכתוב אינו מדבר אלא בפועל שיכול לאכול מן התורה מאותו דבר שהוא פועל ואינו מדבר בעוברי דרך ועוד יתבאר זה מקומו בבבא מציעא והם אמרו ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו לזה העיקר נמצא זה הפועל שאוכל בשעת הקציעה פטור מן המעשרות לפי שהוא תלוש ולא נגמרה מלאכתו : ולאחר הקציעה. שהוא אחר גמר גדישתה אינו אוכל מן התורה אלא כפי תנאו שהתנה ולפיכך אינו אוכל עד שיעשר ועוד יתבארו אלו הדינים ועקריהם לשם בב״מ : ח לבסים. מין התאנים גרועים: בנות שבע. תאנים לבנים טובים: מונע את עצמו. ענינו שהפועל מונע את עצמו מלאכול עד שיגיע למקום היפות ויאכל מהם ורשאי לעשות כן : זה לאכול וזה לאכול. ענינו שיאמר אדם לחברו אכול משלי ואני אוכל משלך : זה לקצות וזה לקצות. ענינו שיאמר לו אכול מאלו השטוחים שלי ואני אוכל מן השטוחים שלך: זה לאכול וזה לקצות. שיאמר לו אכול אתה משלי שהם טובים לאכילה ואני אוכל מן השטוחים שלך כל אחד ואחד מהם חייב לעשר לפי שזה מקח וממכר מצד כל אחד ואחד מהם וכבר זכרנו כי המכר קובע למעשר ועוד יתבאר זה ורבי יהודה אומר כל החליפין בשטוחין כיון שהוא דבר שלא נגמרה מלאכתו אין חייבין במעשר ולא נקבעו למעשר בזה המכר שאירע ביניהם והלכה כרבי יהודה : **א העיקר** אצלנו החצר קובעת למעשר בדבר שנגמרה מלאכתו וכשהעביר לקצות לא נגמרה מלאכתן עד שיהיו קציעות : ואם יש להם עליו מזונות הרי אלו לא יאכלו. לפי שאין ראוי שיפרע חובו מן הטבל : ב אלו הפועלים אינם עושים בלקיטת התאנים ובטיחתם כי אילו היו עושין כן היה להם לאכול מן התורה אבל היו עושין במלאכה אחרת בחרישה או קצירה וכיוצא בהן : ג אמרו לעשות עמו בזיתים אינם ר״ל בלקיטתן או בטלטולם ממקום למקום אלא בעבודת האילנות וכן אמרו לנכש תחת הזיתים כמו לנכש בבצלים וכבר בארנו (פ״ב מ״ה דכלאים) כי נכוש הוא חפירה סביב עיקר האילן : מקרטם. כמו מקרסם ומקרסם כמו מכרסם והכל ענין חיתוך וכבר בארנו זו המלה (פ״ב מ״ו דפאה) : ד קציצות. גרגרים הלוטים מאי זה אילן שיהיו :

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק

ו האומר לחבירו הילך איסר זה בב׳ תאנין שאבור לי בורר ואוכל. פי׳ בורר תאנה ותולשה ואוכלה בורר תאנה ותולשה ואוכלה עד ב׳ שאם תולש ומצרף יתחייב : באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל. רבי יוסי בשם ר׳ יוחנן מגרגר אחת אחת ואוכל כלומר לא יתלוש כל האשכול וגם לא יקבץ ב׳ גרגרים בידו דהיינו מצרף אלא מגרגר גרגר ואוכל עד שיאכל כל האשכול בעודו בגפן וכן ברמון פורט ואוכל פרצידי רמון אחת אחת אבל לא יתלוש כל הרמון ויצרף בידו : וכן באבטיח כופף אחת אחת ואוכל. פי׳ עד שהם מחוברי׳ יאכלם אבל לא יתלוש האבטיח ויאכלנו דמקח טובל ואי תליש להו נטבלו כיון שיש בו אכילות הרבה לא דמי אבטיח לאשכול ורמון ותאנה והא דלא כר׳ טרפון דאי ר׳ טרפון הא אמר לקמן בגפן שהיא נטועה בחצר נוטל את כל האשכול וכו׳ אי נמי איכא למימר דהתם משום הכי אוכל כדרכו שמקום שעומד הגפן מקום פטור הוא ולא נטבל דלאו כחצר דמי וכמו שהתחיל בהיתר יגמור אותה אפי׳ בחצר אבל הכא דאי תליש להו נטבלו דמקח טובל אפי׳ בגינה ואפי׳ ר׳ טרפון מודה דיגרגר ויפרוט ויספות במחובר ולא יתלוש: אבל אמר לו ב׳ תאנין אילו בב׳ אשכולות אילו וכו׳ אוכל כדרכו ופטור. כלומר אפי׳ מצרף ופטור מפני שקנה במחובר לקרקע ונעשה כבעל הגינה ובעל הגינה קיימא לן לוקט לו כמה שרוצה ואוכל עראי עד שלא יוליכם לביתו כדתנינן (בפ״א) אבל במוליך לביתו אוכל מהן עראי עד שהוא מגיע לביתו. ועוד תנינן לקמן לקח במחובר לקרקע פטור: ז השוכר את הפועל לקצות לו תאנין לעשות קציעות מן התאנין ואמר הפועל על מנת כן שיאכל מן התאנין אוכל ופטור מן המעשר ואקשי׳ למה

פירוש הרא״ש

(ב) והר״ר מנחם פי׳ כופף גופו לארץ לפי שהאבטיח קרוב לקרקע :

פ״ג (א) כי בידו תלוי לימלך שלא לעשותן קציעות אבל בניו שאין תלוי בהם לימלך וכיון שדעת אביהם לעשות מהם קציעות מותרים : (ב) ולא ידענא מאי קמ״ל הך מתניתין מרישא שמעינן לה : (ג) כדאמרי׳ בנדרים (פרק ז משנה ד) משהוכפלו המקצעות והוא כלי שכופלים אותו בתוך הבית שלו כעין תער :

הגהות מהר״י לנדא

פ״ג א] מ״א ברא״ש משום דמזונותיהן עליו כנ״ל :

כ״א קליעות

לי על מנת אפי׳ אם לא התנה יהא אוכל ופטור אמר ר׳ אבין בשם ר׳ שמי אין הכי נמי אלא תנא רישא משום סיפא דבסיפא אע״ג דאתני משום בנו הוא אוכל ופטור.אבל בנו שאינו אוכל מן התורה אוכל וחייב אבל פועל אוכל ופטור.דכתיב ואכלת ענבים כנפשך מה הוא אוכל ופטור אף פועל אוכל ופטור: אם אמר על מנת שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה בשעת הקציעה אוכל ופטור ולאחר הקציעה אוכל וחייב שאינו אוכל מן התורה זה הכלל האוכל מן התורה פטור ויהא חייב א״ר יונה התורה פטרתו : ושאינו אוכל וכו׳. התם בבבא מציעא בפ׳ הפועלים מפרשי ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובדבר שגידוליו מן הארץ ואילו שאינן אוכלין וכו׳: ח היה עושה בלבסים וכו׳. פי׳ מין תאנין : לא יאכל בנות שוע וכו׳ תניא היה עושה בענבים בייחור זה לא יאכל בייחור האחר ומתני׳ איצטריך דאפי׳ בנות שוע ובלבסין בייחור אחד כגון במורכבים בלפסים בתאנין דביחור חד משכחת תרוויהו ועושה בזה לא יאכל בזה: אבל מונע את עצמו וכו׳.פי׳ אם ביחור אחד בנות שוע היו טובים ורעים ועושה ברעות מונע את עצמו עד שמגיע אצל היפות דכתיב כי תבא בכרם רעך יכול בשאר כל אדם מדבר ת״ל ואל כליך לא תתן אבל אתה נותן לכלי חבירך ואיזה זה זה פועל . וכי אין אנו יודעין שאין בכרם לאכול אלא ענבים ומה ת״ל ענבים אלא מיכן שאם היה עושה בתאנין לא יאכל בענבין בענבין לא יאכל בתאנין . כנפשך כל שהיצר תאב שבעך׳ שלא יהא אוכל ומקיא : המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול . פי׳ דהיינו במקח דזה נוטל מזה וזה נוטל מזה לאכול דהייט נגמרה מלאכתן זה נוטל מזה תאנין לקצות ונותן לו חילופן תאנין לקצות דהיינו דבר שלא נגמרה מלאכתן וקתני חייב דס״ל דמקח קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו ובין בדבר שלא נגמרה מלאכתו:

פ״ג **א המעביר** תאנין בחצרו לקצות. פי׳ להוליכן למקום שמקצין שם התאנין : בניו ובני ביתו אוכלין ופטורין. מאי טעמא דחצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו ודווקא בניו אבל הוא לא . ומאי בין הוא ובין בניו . ופריק הוא על שתלוי במוקצה אסור פי׳ קסבר דאין אוכלים מפירות המוקצה אלא על המוקצה דהיינו במקומו אבל שלא במקומו כגון בחצר לא הילכך הוא אוכל מהן במוקצה ולא במחובר. בניו על שאינן תלויין במוקצה מותרין בשלמא בניו שפיר דאין להן עליו מזונות . ופריק קסבר האי תנא כמאן דאמר אין מזונות לאשה דבר תורה : והפועלים שעמו . בזמן שאין להן עליו מזונות אוכלין ופטורין אבל אם יש להן עליו מזונות הרי הן כמותו וחייבין : ב המוצא פועלין לשדה בזמן שיש להן עליו מזונות *) פי׳ שעושין מלאכה. משאוכלין מן התורה אוכלין ופטורים אם אין להן עליו מזונות כגון שעודרין תחת התאנין שאינן אוכלין מן התורה אוכלין אחת אחת מן התאנין בשעודרין : אבל לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה. פי׳ כרי של תאנין שמו מוקצה. גרסי׳ בשלמא מן הסל ומן הקופה לא שפיר דנטבלו אלא מן המוקצה אמאי לא אמר ר׳ יצחק מוקצה עשו אותה במצרף כמה דאת אמר תמן מלקט אחת אחת ואוכל ואם צירף חייב . ואף הכא כן מוקצה כמצרף דמי : ג השוכר את הפועל לעשות בזיתים וכו׳ . במאי עסקינן אי בששכרו ללקט בזיתים הא קיימא לן דאוכל כדרכו ופטור ואלא בששכרו לעדור תחת הזיתים דמדאורייתא לא אכיל דתניא דיש מה דיש מיוחד שהוא בתלוש אף כל דבר שהוא בתלוש יצא המנכש בשום ובבצלין והמסמך בגפנים והעודר תחת הזיתים לפיכך אוכל אחת אחת . ומאי טעמא בכולהו

[illegible]

*) [illegible]

הוויות

א) נדה פ"ט ד' מז: ב) [סוכה פ"א דף ה:]: ג) יומא פ"א דף י:

ו א מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה כא : ז ב שם הלכה יח : ח ג ד ה מיי' פ"ד שם הלכה ח : ט ו שם : י ז שם הלכה י : יא ח שם הלכה ג : יב ט שם הלכה ט : יג י כ שם הל' ד ס : יד ל שם הלכה טו :

לא הוי יאוש : ופטורין מן המעשר כהפקר : בזיתים ובחרובין חייב . דלא מייאש ולא הוי הפקר ואסור משום גזל ומפרש באלו מציאות משום דהזותו מוכיח עליו של מי הוא אבל תאנה עם נפילתה נמאסת ולא ידיע : אם דרסו רוב בני אדם חייב . דסתמא מן הדרוסות הן (ד) ופריך בירושלמי (הל' א) ולא בבתים הן נדרסות כלומר ע"כ בשדה עסקינן (ה) ומשני א"ר בון בר חייא תיפתר שרוב דורסין על השדות רבי זעירא בעי ואינה ניכרת אם דרוסה היא אם לא נתמיהא ומשני א"ר שאול פעמים שהיא פוקעת מתחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה פעמים שהרגל דורסה והיא אינה דרוסה ונראית כדרוסה : פלחי דבילה. לאחר שנדרסו בעיגול מחלקין העיגול לכמה פלחין ובפלח יש הרבה תאנים דבוקות יחד וכדתנן בפ"ה דדמאי (משנה ה) וכן עני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד : מדבר גמור . למעשר שנגמרה מלאכתו: עד שלא כינס לראש הגג. דהיינו ערימה שזהו גרן של חרובין למעשר כדתנן לעיל בפרק קמא (משנה ו) : מוריד מהן לבהמה. דאוכלין על המוקצה בין במקומן בין שלא במקומן אפי' לרב כדפרשינן לעיל אבל לעולם לאו דווקא לבהמה והוא הדין לאדם והא דנקט בהמה כדמפרש בירושלמי (שם) לפי שאין דרך תלמיד חכם לאכול בשוק : שהוא מחזיר את המותר למוקצה כל היכא דמותרו חוזר לא נטבל כדאמרינן בסוף פרק המביא (דף לה) : ה שחייבת במעשרות. שקובעת תבואה למעשר דקיי"ל חצר קובעת : חצר הצורית שהכלים נשמרין בתוכה. בסוף יוצא דופן (מ"ז:) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שכן בצור מעמידין שומר [על] פתח החצר : כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה . בירושלמי (הל' ג) תניא רבי שמעון בן אליעזר משום רבי עקיבא כל שאחד פותח ואחד נועל בשני שותפין ולא בשני דיורין ופריך עלה מה בין שותף מה בין דיור כשם שהשותף ממחה כך דיור ממחה דיורין קרי ב' שוכרים ומוחה בחברו שלא ינעול ואינה משתמרת ומשני א"ר יונה בבעל הבית ודיורו היא מתני' בעל הבית ממחה ע"י דיור ואין דיור ממחה ע"י בעה"ב כלומר לא בב' דיורין דקתני היינו בבעל הבית ודיורו דמשתמרת היא : ואינו אומר מה אתה מבקש פטורים. ואע"פ שאינו בוש לאכול בתוכה : והחיצונה פטורה. לפי שהפנימית יש לה דרך על החיצונה ואין החיצונה יכולה לנעול ואמר בירושלמי (שם) רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא מה בא רבי יהודה להוסיף על דברי רבי עקיבא רבו אמר לו ולא כלום ובסוף פ' יוצא דופן (מז:) פסק הלכה כדברי כולן להחמיר ויש לתמוה דאמרינן בהשוכר את הפועלים (פח.) אמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית ור' יוחנן אמר אפילו חצר קובעת שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו ורבי יוחנן הכתיב בית חצר דומיא דבית מה בית שהכלים נשמרין בתוכה ואידך הכתיב ואכלו בשעריך דמעייל להו דרך שער והשתא לרבי ינאי דפטר חצר אפילו בכלים נשמרין לתוכה תיקשי לך מתניתין דהכא ומיהו הך איכא לשנויי דאיירי לענין להכניס דרך חצר צורית לבית לאפוקי דרך חיצונה דלא והא דתני חיצונה פטור שנכנס דרך חיצונה לבתים הפתוחין לה והעביר תאנים בחצרו לקצות דריש פרקין וכן הא דתנן בפרק ח' דתרומות (מ"ג) היה אוכל באשכול ונכנס מן הגינה לחצר אע"פ שלא הזכיר בית מ"מ מיירי כשחזר והכניסן לבית אבל קשה למתני' דתרומות משמע דדווקא התחיל בגינה אבל התחיל בחצר לדברי הכל אסור ודוחק לומר בשחזר והכניס לבית ועוד דגבי נופה לגינה קתני (לקמן מ"י) אוכל כדרכו ועוד מדקתני בפרק הפועלים (שם) הכא בתאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר ולמאן דאמר לבית מה מועיל נופה נוטה לבית והלא דרך חצר צריך להכניס לביתו ומפרש רבינו תם דר' ינאי מדאורייתא קאמר אבל מודי דמדרבנן חצר קובעת : ז של חצר. קובעת החייבת . מפורשת לעיל ובירושלמי (שם) אמר ר"א בגג לאויר חצר היא מתניתין כלומר אע"פ שעומד באמצע חצר שמוקפת לגג מסביב וא"א להביא לגג אלא דרך חצר ופריך מכיון שהעבירם דרך חצר לא נטבלו ומשני תפתר או כרבי יוסי בר' יהודה או כר' שהיה בדעתו לעשותן מוקצה ונמלך שלא לעשותן ופלוגתא דר' יוסי בר' יהודה ורבי בתוספתא (פ"ב) דתניא המביא תאנים מן השדה לאוכלן בראש גגו שכח והכניסן לחצר חברו לא יאכל מהן עראי רבי יוסי בר"י אומר מעלן לראש גגו ואוכל ותנא קמא הוא ר' ובירושלמי (הל' א) גרסינן הביא תאנים מן השדה והעבירן בחצרו לאוכלן בראש גגו ר' מחייב ור' יוסי בר' יהודה פוטר וגירסא זו עיקר והשתא מתניתין כרבי יוסי בר' יהודה אתיא בפשיטות אבל לר' לא מתוקמא מתניתין אלא כשהיה בדעתו לעשותן מוקצה ולא נטבלו בחצר ואחר כך נמלך לאוכלן לאחר שהעלן לגגו ומסיק בירושלמי א"ר בון והוא שיהא בגג ד' אמות על ד' אמות מה הבית אינו טובל עד שיהא בו ד' אמות על ד' אמות אף הגג אינו פוטר עד שיהא בו ד' אמות על ד' אמות כלומר דלא חשיב ובטל אגב חצר חייבת דתניא בית שאין בו ד' אמות פטור מן המעקה ומן המזוזה ומן העירוב ואינו טובל למעשרות כולה הך ברייתא מייתי לה בפ"ק דסוכה (ג.) ולא קתני התם ולא טובל למעשרות ואיכא מילי התם דלא תני הכא : בית שער . לפני הבית : וכן אכסדרה . שאין לה אלא ג' דפנות כדאמרינן (ב"ב דף כה:) עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת : מרפסת . לפני העלייה ויש עליות פתוחות לה ומחצר עולין בסולם למרפסת : ז צריפין . בית שגגו וקירותיו שוין צר מלמעלה מרחיב והולך עד הארץ בגג המשפע ורגילין לעשותן ממורביות של ערבה : בורגנין . כמין סוכין . עשויין בשדות לאצור בהן תבואה : אלקטיות . מלשון קייטא תרגום קיץ בתים העשויין מחוץ לעיר להתקרר בהן לקיץ כדכתיב (שופטים ג) עלית המקרה תרגום בית קייטא ים כנרת תרגומו ים גינוסר (במדבר לד) ויש שם גנות ופרדסין מתוך שפירותיה מתוקין ועושין שם סוכות ואף על פי שיש שם ריחים ותרנגולים פטורה דלאו בית דירה היא ובירושלמי (שם) בעי מהו שיטבלו לבעל הבורגנין ומסיק מן מה דתני בית ספר ובית גמרא טובלין לסופר למשנה אבל לא לאחרים הדא אמרה שהן טובלין לבעל הבורגנין : סוכת היוצרין . כך היה דרך של יוצרי כלי חרס עושין להם שתי סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומגיע קדרותיו א] למכור : שאינה דירת החמה ודירת הגשמים כי הך דיוצרין דאפילו פנימית אינה דירת הגשמים : רבי יהודה מחייב . כדאמר בפרק קמא דיומא (דף י:) רבי יהודה לטעמיה סוכה דירת קבע היא ומיחייבא במזוזה : ח תאנה . האילן קרי תאנה : עומדת בחצר החייבת : ר"ש אומר אחת בימינו . בכי האי גוונא שרי רבי שמעון : בירושלמי (הל' ד) רבי אליעזר ברבי שמעון שלשה בימינו ושלשה בשמאלו [ושלשה בפיו] רבי אליעזר ב"ר שמעון על ידי שהיה אכלן הוה מעשר בגרמיה : עלה לראשה . של תאנה ממלא את חיקו ואוכל שם ובלבד שלא יוריד למטה בחצר : ט בחצר החייבת : נוטל את האשכול ואוכל כדרכו ואינו צריך לגרגר וכן ברמון ואבטיח תולש אחד ואוכל כדרכו ואין צריך לפרר הרמון ולספות באבטיח ובירושלמי (שם) אמר רבי זעירא בשם רבי יוחנן רבי טרפון ורבי אליעזר דמסכת תרומות בפרק ח' (משנה ג) דתנן היה אוכל באשכול ונכנס מגינה לחצר רבי אליעזר אומר יגמור אף הכא רבי טרפון דעבד עוקצת האשכול כתחלתו דטעמא דרבי אליעזר משום שבו התחיל בהיתר וכן רבי טרפון עביד אכילה שים בה ב' וג' אכילות באכילה ב] והדר מסיק אמר רבי נתן לא שרבי אליעזר אומר שהתחיל בו בהיתר אלא שרבי אליעזר אומר ימתין עד שתצא שבת או עד שיוציא חוץ לחצר ויגמור וכן מסקנא בסוף המביא :

מגלגל

מתניתין

הדרך ומצא תחתיה תאנים מותרות משום גזל ופטורות מן המעשרות ובזיתים ובחרובים חייבים *מצא גרוגרות אם דרסו רוב בני אדם חייב ואם לאו פטור מצא פלחי דבילה חייב שידוע שהן מדבר גמור והחרובים עד שלא כנסם לראש הגג מוריד מהם לבהמה פטור מפני שהוא מחזיר את המותר : ה א) איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות רבי ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים נשמרים בתוכה ר' עקיבא אומר כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה רבי נחמיה אומר כל שאין אדם בוש מלאכול בתוכה חייבת רבי יוסי אומר כל שנכנס ואין אומר מה אתה מבקש פטורה רבי יהודה אומר שני חצרות זו לפנים מזו הפנימית חייבת והחיצונה פטורה : ו הגגות פטורין אף על פי שהם של חצר החייבת בית שער אכסדרה ומרפסת הרי אלו כחצר אם חייבת חייבין ואם פטורה פטורין : ז הצריפין והבורגנין והאלקטיות פטורין סוכת גנוסר אע"פ שיש בו רחיים ותרנגולים פטורה ב) סוכת היוצרים הפנימית חייבת והחיצונה פטורה רבי יוסי אומר כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים פטורה ג) סוכת החג בחג רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין : ח תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור (ו) ואם צירף חייב רבי שמעון אומר אחת בימינו ואחת בשמאלו ואחת בפיו עלה לראשה ממלא חיקו ואוכל : ט גפן שהיא נטועה בחצר נוטל את

בזיתים ובחרובים חייבים בתנאי שימלא הזיתים תחת אילן הזיתים והחרובין תחת אילן החרובין וזה מבואר כי אלו הגרגרים שנפלו מאלו האילנות נפלו ולפיכך יש בהם משום גזל וחייבין במעשרות אבל התאנים שמתגלגלין ומשהים בלורתן כשמלא אותן תחת התאנה אינו מכיר אם מזו התאנה נפלו ונשהו ומפני זה אינן דומים לשאר התאנים שבתאנה או אם באו ממקום אחר ואין לבעל התאנה בהם זכות ולפיכך אין בהם משום גזל ופטורים מן המעשר אבל יעשר דמאי בלבד כמו שבארנו במס' דמאי : אם דרסו כו'. ענינו אם רוב בני אדם דרסו התאנים שלהם בשדה כבר באו לגורן המעשרות ונאמר כי אלו הגרוגרות הם ממה שדרסו בשדה ובאו לבית ונפלו אחר כך והוא חייב במעשרות ואם רוב בני אדם לא דרסו בשדה פטור לפי שנאמר קודם דריסה נפלו : ואמרם מפני שהוא מחזיר את המותר ענינו שהוא מחזיר אותו לגג ליבש והוא ראיה שעדיין מאכיל: ה כמו שהבית קובעת למעשר כך החצר קובעת למעשר ובתנאי שלא תהיה החצר פתוחה כאילו היא הפקר שתהיה נשמרת וחלקו בזה כמו שתראה ואמרם כל שאחד פותח ואחד נועל ענינו שיהיה בחצר שני בתים לשני בני אדם ויניח זה הפתח פתוח ויבוא השני השוכן בבית האחר וינעול אותו או להפך והלכה כדברי כולם להחמיר: ו הגגות. ידוע כשהפירות נשם ולא נכנסו לבית פטורים מן המעשרו': בית שער . הוא מבוא הבית והוא נקרא פרוזדור : ואכסדרה . מקום מוקף משלש רוחותיו ובו קרוי : ומרפסת . מקום גבוה על קרקע החצר שבו הסולם קבוע שעולים בו אל העליות ועוד יתבאר זה בערובין (פ"ח מ"א) וממה שאתה צריך לידע כי הבית כשיש בו פחות מד' אמות על ד' אמות אינו קובע למעשר וכן הגג אינו פוטר למעשר אלא אם היה בו ארבע אמות על ארבע אמות או יותר : ז צריפים . הם כמו עמודים ועליהם קרוי כמין צריף והוא ידוע נקרא בערבי מכנס כזו הצורה :

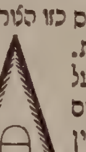

והבורגנין הם כמו מגדלים עשויין לשמור הדרכים: אלקטיות. הם כמו סוכות עושים אותם בני אדם בימות החמה להיות צל על ראשם תרגום קר וחם (בראשי' ח) סיתוא וקייטא: וגנוסר מקום בארץ הצבי יש בו גנות רבות מדובר בו נכבדות ונפלאות ועושין בו אהלים לדירה כל זמן אסיפת הפירות וזה המקום הוא שקראו התורה כנרת (במדבר לד) : ויוצרים אומני כלי חרס וכבר פירשנו זה ואין הלכה כר"י והלכה כחכמים: ח ר"ש אומר שאם היתה תאנה אחת בפיו ואחת בימינו ואחת בשמאלו שאינו צירוף ואין הלכה כר"ש וזה כשהוא עומד בארץ

פי' מהר"י בן מלכי צדק

בזיתים ובחרובין אסורין*). משום גזל וחייבין דלא ידע דנתרי ולא מיאשי דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש כל זה פירשנו כאביי וקי"ל כוותיה אבל רבא דסבר יאוש שלא מדעת הוי יאוש בזיתין והחרובין יהיב טעמא אחרינא דשאני זית וחרוב דחזותן מוכיח עליהו ואע"ג דנתרין (זיתין) משכחנא להו אשקלינהו דמידע ידעי לי. אבל תאנה עם נפילתה נמאסת ולא ידיעה. א"ר יונה**) הא דתנן הזיתין והחרובין אסורין והוא שמצא זיתין תחת זיתין וחרובין תחת חרובין. אבל זיתין תחת חרובין וחרובין תחת זיתין לא דיש לומר מאדם אחר נפל ונתייאש : מצא פלחי. פי' חתיכות דבילה חייב לעשר שידוע שמדבר גמור שמגלגלין אותן במגירה ומחתכין אותה במגירה להתחך בה את הדבילה. וכל חתיכה נקראת פלח דבילה: והחרובין עד שלא כנסן לראש הגג. דהיינו הערימה שהן אינן נטבלין עד שיעמידו ערימה: כדתנן הפרק והחרובין משיעמידו ערימה: מוריד מהן לבהמה פטור מלעשר דקיימא לן אוכלין על המוקצה בין במקומו ובין שלא במקומו ואפילו רבי דאמר אין אוכלין מן המוקצה אלא במקומו. בחרובין מודה דחרובין מאכל בהמה הן: ה איזוהי חצר שחייבת במעשרות ר' ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים נשמרים בתוכה וכו'. מאי חצר הצורית אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מקום שמושיבין שם שומר בחצרותיהן : רבי עקיבא או' כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה . פי' כגון חצר דשותפין : רבי נחמיה אומר כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה חייבת . ובוש ולא בוש מקום שבוש פטור מקום שאינו בוש חייב : רבי יהודה אומר ב' חצרות זו לפנים מזו הפנימות חייבת . דלא דרסי בני חיצונה עלה וכיון שכן הוא נועל הוא פותח : והחיצונה פטורה . פי' הואיל ובני פנימית נפקי מתמן הוה ליה כחצר השותפין שהוא נועל ובני הפנימית פותחין שדרכן עליה רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן כל אלו התנאין מן הבית למדו בית טובל דבר תורה דכתיב בערתי הקדש מן הבית ובית כלים נשמרין שם ואין אדם בוש לאכול שם וכשנכנס אדם שם אומר לו מה תבקש וכו' : ו הגגות פטורין ואע"פ שהן של חצר החייבת . אמר רבי אלעזר בגג שבוצר לאויר חצר היא מתני' וקשה וכיון שכן לא באו הפירות לגג אלא דרך החצר וכיון דחצר חייבת היא נטבלו ואמאי פטורין ותירץ הא מני ר' יוסי בר' יהודה היא ; דתניא הביא תאנין מן השדה והעבירן בחצרו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב ורבי יוסי בן יהודה פוטר א"ר אבין הא דתנן גג פוטר והוא שיהא הגג ארבע אמות על ארבע אמות דומיא דבית מה בית אינו טובל עד שיהא ארבע אמות על ארבע אמות אף גג אינו פוטר עד שיהא ד' על ד' : בית שער של חצר הרי היא כחצר . פי' לחצירות איסקופות גדולות ויש להן ב' שערים זה לפנים מזה ואותו דביני ביני נקראת בית שער : אכסדרא . פי' עומדת לפני החצר ויש לה ג' רוחות ורביעית אין לה . וכך אמרו [ב"ב כ"ה] עולם לאכסדרא דומה והוא כגון זה

ב

אכסדרא ומרפסת . ובלעז קצילו ועומדת לפני החצר כל אלו אם מכנים שם פירות כמכנים לחצר אם חייבת חייבת אם פטורה פטורין: ז הצריפין . לעז פיירי : והבורגנין כמותן והן עשויין מחוץ לעיר : וכן אלקטיות . פי' בתים של קש . פ"א בתים עשויין חוץ לעיר להתקרר שם בקיץ פטורין . פ"א משעול שבין ביתו לבית חבירו כדתניא הלקט שבין שני בתים ובלעז איסטריטולא : סוכת גינוסר . פי' סוכה העשויה בגני גינוסר פי' כינרת ויש אומרים גני השרים אע"פ שיש שם רחים ותרנגולין פטורה דלאו שמה בית דירה : סוכת היוצרין . פי' סוכת יוצרי כלי חרס : הפנימית חייבת . דבית דירה היא : החיצונה פטורה . דלאו בית דירה היא:ר' יוסי אומר כל שאינה בית דירת החמה ודירת הגשמים פטורה : סוכת החג בחג . פי' סוכה בת ד' אמות ובת ד' פנות אם מכנים שם פירות בחג עצמו : רבי יהודה מחייב . דסוכת דירת קבע היא וכבית היא . וכך היה ר' יהודה מחייב בסוכת החג במזוזה: וחכמים פוטרין דדירת עראי היא : ח תאנה . פי' אילן תאנה: שעומדת בחצר . פי' בחצר חייבת אוכל אחת אחת ופטור : ואם צירף חייב . פי' שחצר טובלתן: רבי שמעון אומר . בזה הענין מותר תאנה אחת בימינו ואחת בשמאלו ותאנה בפיו . תניא ר' אליעזר בר' שמעון אומר ג' בימינו וג' בשמאלו וג' בפיו רבי אליעזר בר' שמעון על ידי דהוה אניש אכלן הוה משער בגרמיה : עלה לראשה . פי' לראש התאנה : ממלא חיקו ואוכל . פי' ובלבד שלא יורידם למטה בחצר אלא שם בראש האילן יאכלם : ט גפן שהיא נטועה בחצר . פי' בחצר החייבת : נוטל את כל האשכול ואוכל כדרכו ואינו מגרגר וכן אם נטע שם אילן של רמון נוטל כדרכו

ואינו

*) נראה דכן היה גורס במשנה אסורין וכ"ה ג"כ בכ"מ כה: **) בירושלמי סגי' ר' יונה

פירוש הרא"ש

(ד)ונגמר' מלאכתן: (ה) דאילו מלאן בבית אסורין משום גזל וכיון שאין דרך לדרסן אלא בבית ודאי אלו לא נדרסו: (ו) ואם צירף שתים חייב וקשה דבפרק הפועלים (פט.) אמרינן גבי תאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר דלוקט חייב ובעל הבית עיניו בתאנתו ופטור והא דלוקט חייב היינו על פי שתים כדאמר התם קוץ אחת אחת אוכל (שתים) ופטור ותי' התוס' בפ' הפועלים דהכא מיירי בבעל הבית שאין דעתו ללקוט אלא מה שאוכל הלכך הוי לדידיה גמר בשתים והתם מיירי בבעל הבית ששכר פועל ללקוט כל התאנה הלכך עיניו בתאנתו ואינו גמר עד שילקט כל התאנה :

הגהות מהר"י לנדא

משנה ז בר"ש א] קדרותיו למכור. עי' רש"י סוכה ח. ועי' רע"ב במתניתין שם : ב] ב' וג' אכילות באכילה. בירושלמי פ"ח דתרומות :

כל האשכול וכן ברמון וכן באבטיח דברי רבי טרפון רבי עקיבא אומר [א]מגרגר באשכול ופורט ברמון וסופת באבטיח [ב]כסבר שהיא זרועה בחצר מקרטם עלה עלה ויאוכל ואם צירף חייב [א) הסיאה והאזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרים חייבין: י [ג]תאנה שהיא עומדת בחצר נוטה לגנה אוכל כדרכו ופטור עומדת בגנה ונוטה להצר אוכל אחת אחת פטור ואם צירף חייב [ד]עומדת בארץ ונוטה לחו"ל בחוצה לארץ ונוטה לארץ הכל הולך אחר העיקר ובבתי ערי חומה הכל הולך (ז) אחר העיקר ב) [ה]ובערי מקלט הכל הולך אחר הנוף [ו]ובירושלים הכל הולך אחר הנוף :

פרק רביעי

א הכובש [ז]השולק [ח]המולח בשדה חייב [ט]המכמן ג) באדמה פטור [י]המטבל בשדה פטור הפוצע זיתים שיצא מהם השרף פטור [כ]הסוחט זיתים על בשרו פטור אם סחט ונתן לתוך ידו חייב המקפה לתבשיל פטור לקדרה חייב מפני שה"א כבור קטן : ב ג) [ל]תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן לא יאכלו למוצאי שבת עד שיעשרן ד) כלכלת שבת ב"ש פוטרין [מ]וב"ה מחייבין ר' יהודה אומר אף הלוקט את הכלכלה לשלוח לחבירו לא יאכל עד שיעשר : ג ה) [נ]הנוטל זיתים מן המעטן טובל אחד אחד במלח ואוכל אם מלח ונתן לפניו חייב ר"א אומר מן המעטן הטהור חייב ומן הטמא פטור מפני שהוא מחזיר את המותר : ד ו) שותין על הגת

מגרגר באשכול· גבי מקח תנן לעיל פרק ב' (משנה ו) כי האי גוונא ומודה ר' טרפון בההיא : [כיכבר· הוא] זרע גד : זרועה בחצר · בירושלמי (שם) תני בשם ר' נחמיה חצר שהיא נעדרת ומזרעת הרי היא כגינה אוכל בתוכה עראי : מקרטם · תולש : אם היו נשמרים חייבין · דאין חייב במעשר אלא אוכל ונשמר כדתנן בריש מכילתין : י בחצר החייבת : ונוטה לגינה · נוף אחד מן התאנה : איכל כדרכו · העומד בגינה : איכל אחת אחת · העומד בחצר : עומדת . בארץ ישראל : אחר העיקר · מקום יניקת אילן להתחייב במעשר : ובבתי ערי חומה שכל הולך אחר העיקר סתם מתניתין ר' מאיר דתנן בפרק המוכר שדהו וכו' (דף לב). כל שהוא לפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות ר"מ אומר אף השדות ערי מקלט הכל הולך אחר הנוף כדאמר בפרק ואלו הן הגולין (דף יב·) אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום הכל הולך אחר הנוף ומסיק רב אשי אף אחר הנוף דלא מיבעי עיקרו בפנים ונופו לחוץ כי היכי דבעיקרו לא מצי קטיל ליה בנופו נמי לא מצי קטיל ליה דשדי נופו בתר עיקרו אלא אפילו עיקרו בחוץ ונופו לפנים נמי כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה דשדי עיקרו בתר נופו לחומרא : וכן בירושלים הכל הולך אחר הנוף · לענין מעשר שני לחומרא דאי עיקרו בחוץ ונופו לפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק ואי עיקרו בפנים ונופו לחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל ליה בלא פדייה בעיקרו נמי לא מצי אכיל ליה בלא פדייה והא דתנן במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ז) אילן שעומד בפנים ונופו נוטה לחוץ או עומד בחוץ ונופו נוטה לפנים כנגד החומה ולפנים כלפנים כנגד החומה ולחוץ כלחוץ ההיא רבנן ומתניתין רבי יהודה ועוד יש לפרש דרב אשי דמכות *קאי לשנויי דלא תיקשי מתני' *דמעשר שני *והכי קאמר ובירושלים הלך אחר הנוף דבין נוף ובין עיקר מכנגד החומה ולפנים כלפנים ואוכלין שם מעשר שני ולא פודין מכנגד החומה ולחוץ בין נוף ובין עיקר כלחוץ ופודין מעשר שני ואין אוכלין :

א הכובש זיתים או ירקות שכבשן ביין או בשמן הכבישה קובעת וכן שליקה באור או מליחה ובירושלמי (הל' א) חשיב ו' דברים שהן טובלין אור טובל וכן מקח ומלח ושבת תרומה חצר בית שמירה טובלת אמר ר' יוחנן מקח ושבת אינן תורה רבי אמי בשם ריש לקיש המחוור מכולן זו חצר בית שמירה הכובש עד שיכבוש כל צרכו השולק עד שישלוק כל צרכו נשמעינה מן הדא מהבהב שבלין באור נטבלו בלא כן אינן מחוסרות מלאכה על ידי האור שנייה היא שהוא גמר מלאכה : מכמן באדמה · טומן הזיתים באדמה שיתחממו : מטבל · בחומץ או בציר : הפוצע בזיתים למתקן שילא המרירות שלהן : הסוחט זיתים על בשרו משום סיכה לא נטבלו בכך אא"כ סחט לתוך ידו דידו נחשבת כבור קטן וחייב : המקפה לתבשיל · אחר ששם היין בתבשיל והקפהו כמו מסירד לבור ויקפה וקפוי עראי הוא לתוך התבשיל ובירושל' (שם) פריך בלא כך אין האור טובל ומשני תפתר בתבשיל צונן : לקדרה חייב · בירושלמי (שם) אמר ר' זעירא בקדרה ריקנית היא מתניתין שהניח בה היין והקפהו מתוכה והוה ליה כמקפה מתוך בור קטן וחייב : ב תינוקות בסוף פרק המביא (לד:) מייתי לה תינוקות רבותא אשמעינן דיש להן מחשבה ע"י מעשה המוכיח כדאמר בפ"א דחולין (דף יג·) : [שטמנו] . בשדה דאי בבית בלא שבת קובעת ובירושלמי (הל' ב) מוקי לה אביי ד] בשלקטום עם דמדומי חמה והוכיח מעשה שלהם על מחשבתן שליקטום לשבת דקסבר אין שבת קובעת אלא בשנלקט לשם שבת ופלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש לעיל פ"ב (הל' ג) בירושלמי דגרסינן פירות שליקטן שלא לצורך שבת וקידשה עליהן שבת רבי יוחנן אמר שבת טובלת ריש לקיש אמר אין שבת טובלת ופריך ולית הדא פליגא על ר' יוחנן דר' יוחנן אמר שבת טובלת מפני שלקטום לשבת הא אם לקטום שלא לשבת לא דרבי יוחנן אמר שבת טובלת בכל ענין ומתני' משמע דווקא שליקטום תינוקות לצורך שבת ומשני ר' יונה בשם ר' המנונא אפי' לקטום לשבת אוכל מהן עראי מערב שבת כלומר הא דנקט מתניתין שטמנו לשבת לאשמעינן דאפי' הכי לא אסרו אלא למוצאי שבת והדר קאמר אפילו על ריש לקיש לית הא פליגא ולא תינוקות [ש]ניון ואפילו ליקטום לשבת כמו שליקטום שלא לשבת אמר רבי יוסי בשם רבי הילא תפתר בשליקטום עם דמדומי חמה דהוכיח מעשה שלהן על מחשבתן : כלכלת שבת · הכלכלה מליאה פירות שייחדה לשבת בית הלל מחייבין בדבר שאינה מיוחדת לה אין שבת טובלת כגון בפירות מוקצה אבל טובלת בכלכלה שנתייחדה לה משום דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג : לשלוח לחברו · נטבלה ולא יאכל עראי עד שיעשר ומפרש בירושל' (הל' ג) שהוא מקפיד עליה כמו כלכלת שבת : ג אחד אחד במלח· בירושל' (שם) פריך אם מלח טובל למה לי לירוף ואם לירוף ל"ל מלח אלא על ידי זה וזה : שהוא מחזיר את המותר. בסוף המביא (לה.) פריך מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא א"ר אבהו רישא במעטן טהור וגברא טמא דלא מצי מהדר סיפא במעטן טמא וגברא טמא דמצי מהדר : ד שותין על הגת.

אבל אם עלה לראש התאנה מותר לו למלאות חיקו ולאכול מהם : ט כסבר . ידוע וכן הוא בערבי כסברה : סיאה . בערבי פונדג אזוב בערבי לעתר קורנית בערבי חסא ודרך אלו העשבים שצומחין בגנות ובבתים מבלי שזרעו אותם ואומר בכאן שאם הם נשמרים כלומר במקום שימור שחייבים במעשרות והלכה כר"ע : י הכל הולך אחר העיקר. אם יהיה עיקר האילן בחו"ל הפרי אינו חייב במעשרות אע"פ שיהי' הנוף והפרי נוטה לא"י ואם העיקר בא"י והנוף נוטה חולה לארץ חייב במעשר : ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר . כבר ידענו דין התורה בבתי ערי חומה שיש להם גאולה עד מלאת לו שנה תמימה ואחר השנה יתקיים ביד הקונה אותו והבתים שהם חוץ לחומה אמר השם יתברך בהם על שדה הארץ יחשב וביובל יצא ועוד יתבאר בסוף ערכין כי כל שהוא לפנים מן החומה א] ונופו נוטה חוץ לחומה ב] ומכר אותו הפרי שאין דינו ודין שדה הארץ שוה : ובערי מקלט הכל הולך אחר הנוף . שיעור הגמרא זה ואמר אף אחר הנוף כגון שיהיה האילן עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום כיון שהיה הרולח תחת הנוף קלטו ואסור להרגו וכשיהיה האילן חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום לא נאמר כי הרולח צריך להכנס בתוך התחום אבל ינצל בהגיעו לעיקר האילן *אע"פ שנופו נוטה לתוך התחום : ובירושלים הכל הולך אחר הנוף . העיקר אצלנו שמעשר שני אסור לפדותו בירושלים בשום פנים אבל חוץ לירושלים מותר ואם יהיה האילן עומד לפנים מחומות ירושלים ונופו נוטה לחוץ כיון שהגיע מעשר שני תחת הנוף אסור לפדותו אע"פ שהוא חוץ לחומה :

א אמרו בגמרא אור ומלח ומקח ותרומה ושבת וחצר ובית שמירה כולם טובלים ענינו שכל אחד מאלו קובעת למעשרות ואסור לאכול קלת מאלו עד שיעשר והכובש זה שישרה אותם במלח ומים : המכמן בעפר כמו הטומן כי כן המנהג לעשות בפירות שאינן מבושלות להטמין אותם בעפר כדי שיתרטבו ויתבשלו : והמטבל . ענינו שיטבול במלח ויאכל : ואמרו פטור רוצה לומר כי זאת הטמינה בארץ אינה כמו הכבישה ולא הטבילה במלח כמו המליחה שנאמר נקבע למעשר אלא פטור מלעשר ומותר לו לאכלו עראי : שיצא השרף רוצה לומר שילא הליחה הדומה לחלב : המקפה לתבשיל . ר"ל הלוקח יין לעשות ממנו מרק לתבשיל ומקפה הוא מרק ובתנאי שיהיה אותו התבשיל צונן וכן אמרו בגמרא הפתר בתבשיל צונן אבל לבשל היין אסור כמו שאמרנו שהאש קובעת למעשר : ואמרו ולקדרה חייב ואפי' אין שם לא תבשיל ולא אש כי הטעם מה שזכרנו : ובור שם לאותה החפירה שהיין או שהשמן יורדין שם : ב כבר אמרנו כי שבת קובעת למעשר ומאחר שעבר עליהם שבת אסור לאכול מהם עד שיוציא מהן המעשרות : כלכלת שבת . אמרו בגמ' בתאנה המיוחדת לשבת וענינו כי כשיש לאדם אילנות מנהגו לעולם לאכול מפירותיו בשבתות ולוקט מאותו אילן כלכלה אמרו בית הלל שכיון שאותן הפירות מוכנות לשבת ושבת קובעת שנקבעו למעשר ואסור לו לאכול מהן עד שיעשר וכמו כן אמר ר' יהודה שאם לקט כלכלה לשלוח לחברו לאכול בשבת ואע"פ שלא שלחן אסור לו לאכול מהן עד שיעשר כיון שזמנן לשלחן כאילו שלחן הן חייבות במעשר ואין הלכה כרבי יהודה : ג מעטן. שם המקום שמקבלים שם הזיתים עד שיתרככו ויהיו ראויות להוליא שמן וכבר בארנו שהמלח קובע למעשר ולפיכך אם מלח ונתן לפניו חייב ורבי אליעזר חולק על סתם משנה ואמר מן המעטן הטהור חייב וכבר בארו בגמרא דברי ר"א ואמרו כי כוונתו באמרו מן המעטן הטהור חייב שיהיה האדם טמא והזיתים טהורים וכיון שלקח מהן נטמא מה שלקח בידו ואינו יכול להחזירו א"כ אין האכילה אכילת כשמכניס

הרוצח אפי' בעיקר נקלט אמאי והא בחוץ קאי אלא אי קאי בעיקרו לא נקלט והא דאמרי עיקרו כלפנים הוא דלא מצי גואל הדם למיסק מעיקרו למיקטליה כיון דנופו קאי לפנים מן התחום דלהאי מילתא משוינן העיקר כנוף ותו לא ואם העיקר בפנים ונופו לחוץ וקאי הרוצח בעיקר הא בפנים קאי וניצל . אלא כגון דקאי בנוף וכיון דנוף בחוץ לא נקלט ודליק הרוצח מעיקרו וקטיל ליה ולהכי מלתא משוינן העיקר כנוף ותו לא ורשות לגואל הדם להורגו : ובירושלים הכל הולך אחר הנוף. פי' לענין פדיון מעשר שני דאע"ג דכוליה קאי לבר ונופו לגו כלפי הנוף אזלינן ולא יכול למיפרקיה לא בעיקר ולא בנוף וחשוב הוא כאלו נכנס לירושלים וקיימא לן מעשר שני שנכנס לירושלים שוב אין לו פדיון ואם נופו בחוץ ועיקרו בפנים כי היכי דבנופו לא אכיל בעיקרו נמי לא אכיל מעשר שני אבל רב אשי פירש ובירושלים הלך אחר הנוף כלומר בין הנוף בין העיקר את שכנגד החומה ולפנים כלפנים ואכלינן תמן מעשר שני ולא פרקינן . שכנגד החומה ולחוץ בין נוף ובין עיקר לא אכלינן תמן מעשר שני ופרקי' ביה והיינו כמתני' דמשנת מעשר שני [פ"ג משנה ז] :

פרק ד א הכובש. פי' כך כובשין ב' שלישי ירק ושליש מלח : השולק . שלק ירקות באור : המולח ירקות בשדה . פי' שלא בדרך כבישה חייב לעשר עליהן מאי טעמא אור מלח כולן טובלין : המכמר באדמה פטור . פי' טומן הזיתין באדמה כדי שיתחממו ויתבשלו : המטבל בשדה . פי' טובל מלשון מטבל בחרוסת ופירוש: שופת זיתים במלח ואוכל כי האי גוונא אינן נטבלין ואוכל עראי ופטור: הפוצע זיתין מלשון פצע כלומר מכה הזיתין כדי שיצא השרף . פי' המרירות שלהן כי האי גוונא אינן נטבלין ופטור : הסוחט זיתין על בשרו . פי' משום סיכה פטור דכי האי גוונא אין נטבל היוצא מהן : ואם סחט ונתן לתוך ידו חייב . פי' שידו כבור דמי : המקפה . פי' יין לתבשיל: פטור . פי' מאחר ששמו בתבשיל הקפהו שאילו הקפהו מקודם הוה מתחייב במעשר כדתנן היין משיקפה אבל הכא מאחר ששמהו בתבשיל הקפהו ואפי' הכי פטור דקפיית עראי בעלמא הוא . ואקשי' בלא כך אין האור טובל ואמרי' תיפתר בתבשיל צונן : לקדרה חייב . פי' אע"פ שהקדרה קרה חייב מפני שהקדרה היא כבור קטן ותנן היין משיקפה לבור . ופי' נקפה כבר פירשנוהו במקומו [ועי' בפ"א משנה ז'] ויקפה ומקפה אחד הוא : ב תינוקות שטמנו תאנין לשבת ושכחו לעשרן למוצאי שבת לא יאכלו עד שיתעשרו מה טעם מפני שליקטום לשם שבת ואילו ליקטום מבעוד יום היו פטורין דמחשבת קטן ולא כלום הוא והוו להו כפירות שנלקטו שלא לשם שבת ועברה עליהן שבת שלא נטבלו שאין השבת קובעת אלא בדבר שנלקט לשם שבת . והכא היינו טעמא דנטבלו כגון שליקטום עם דמדומי החמה והוכיח מעשה שלהן על מחשבתן אלו כדברי ריש לקיש . אבל ר' יוחנן סבר שבת טובלת אפי' בדבר שלא נלקט בשבת דהכא במאי עסקינן שליקטום משחרית לשם שבת ומחשבת קטן ולא כלום הוא והוו להו כאלו לא נלקטו לשם שבת ואפילו הכי כי אתא שבת איטבלו להו ואשמעינן דשבת טובלת ואפי' בפירות שלא ליקטן לצורך השבת ופירוש שטמנו ששמו בסתר בכלכלה כדי שלא תגע בהם יד בני א"ם וע"יין בשדה הן ולא הכניסום לבית שהבית בלא שבת טובל : כלכלת שבת . פי' כלכלה שלאה פירות ויחדה לשבת בית שמאי פוטרין דלא קבעה . ובית הלל מחייבין דנהי דשבת אינה קובעת בדאי דלא מייחד כגון פירות מוקצה במאי דמייחד לה מיהא כגון כלכלה זו טובלת דכתיב וקראת לשבת ענג פי' וזו המשנה היא מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל רבי חייא ורבי יוסי הוו יתבין עבר חד מינן בכלכלה דתאנין אמרו ליה ליזבן אמר להן כלכלת שבת לא מזדבנא : רבי יהודה אומר אף הלוקט כלכלה לשלוח לחבירו. פי' נטבלה . ולא יאכל עראי עד שיעשר · מאי טעמא משום דמקפיד עליה ככלכלת שבת : ג הנוטל זיתין מן המעטן טובל אחד אחד במלח ואוכל וכו' ואקשי' אם מלח טובלת למה לי צירוף אם צירוף למה לי מלח ופריק על ידי צירוף ישלח נטבלין לפיכך אם מלח ונתן לתיכם חייב : רבי אליעזר אומר מן המעטן הטהור . פי' במעטן טהור וגברא טמא חייב מאי טע' דהואיל וגברא טמא ומעטן טהור אינו מחזיר את המותר ומן הטמא פטור פי' מן המעטן טמא וגברא טמא פטור מפני שמחזיר את המותר וכל היכא דמותרו חוזר לא קבע : ד שותין על הגת וכו' . פי' שיכניס ראשו ורובו

א) נדה פ"ו דף נא· ב) מכות פ"ב ד' יב: ג) ביצה פ"ד דף לד: ד) עדיות פ"ד מ"י: ה) ביצה פ"ד ד' לה: ו) שבת פ"א דף יח: עירובין דף לט:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ואינו פורט וכן אבטיח דברי ר"ט . פי' ר"ט כר"א [בתרומות פ"ח] דאמר היה אוכל בגנת ונכנס לחצר יגמור האי' והתחי' בהיתר. אף הכא כן ועביד תלישתה התחלה . אי נמי ר' טרפון עביד כל האשכול וכל האבטיח וכל הרמון כתאנה [אולי צ"ל כתאנה אחת] אע"ג דאית בהו כמה אכילות : ר' עקיבא אומר מגרגר וכו'. פי' משום דחצר טובלת אית למימר ר' גבר פי' יהושע אי נמי לא עביד כל האשכול כתאנה אחת הלכך לא יתלשם אלא יגרגרם שם במחובר ויאכלם גרגר גרגר: כסבר. פי' זרע גד שהיא זרועה בחצר: מקרטם עלה עלה ואוכל. פי' תולש. ואם צירף חייב : הסיאה והאזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרין שם חייבין . פי' שכל דבר שנשמר חייב במעשר . וכבר פירשנום בשביעית: י תאנה שהיא עומדת בחצר החייבת ונוטה לגנה העומדת בגנה אוכל כדרכו ופטור: עומדת בגנת ונוטה לחצר. העומד בחצר אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב : עומדת בארץ פי' בא"י ונוטה לחו"ל או בחוצה לארץ ונוטה בארץ הכל הולך אחר העיקר : פי' אם עיקר האילן בארץ והנוף נוטה בחוצה לארץ כארץ חשבינן ליה וחייב במעשרות וכו' : ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר . פי' אם עיקרו של אילן מבפנים נידון כל האילן כבתי ערי חומה ונגאלין כל י"ב חודש . ומתניתין מני ר"מ היא דתנן [בפ"ט דערכין] כל שלפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות . רבי מאיר אומר אף השדות : ערי מקלט הכל הולך אחר הנוף . פי' אם עיקר האילן בחוץ ונופו לפנים בתר נופו שדינן עיקרו וכולו כלפנים. וקשה ואם עומד

טו א שם הל' יז : טז ב שם הל' יח : יז ג שם הלכ' טז : יח ד מיי' פ"א מה' תרומות הל' כד: יט ה מיי' פ"ח מהלכות רוצח ושמירת נפש הל' יא: כ ו מיי' פ"ב מהל' מ"ש ונטע רבעי הלכה טו : א ז מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ד ופ"ה הלכה יד : ב ח מיי' פ"ה שם הלכה יח : ג ט שם הל' טו : ד י שם הל' יח : ה כ מיי' פ"ג שם הלכה יט : ו ל מיי' פ"ה שם הלכה כא : ז מ שם הלכה כב : ח נ שם הל' יח .

נ"ל בעיי' נ"ל אמתניתין. נ"ל דהכי

פירוש הרא"ש

(ז) אף הנוף הנוטה חוץ לחומה אם לא גאלו תוך השנה נחלט לצמיתות :

הגהות מהר"י לנדא

מ"ש בר"מ א] כל שהוא לפנים מן החומה נידון כבתי ערי חומה ואמר אם יהיה שעיקר בתוך החומה : שם ב] נ"ל ימכור : פ"ד מ"א ג] המכמן. בירושלמי איתא המכמר מלי הכתוב (דניאל יא מג) : משנה ב בר"ש ד] מוקי לה אביי. הוא ט"ס כי ר"ל לא היה חי עד אביי אלא בירושלמי כתוב במקום אביי ר"ה בשם רב המנונא:

א) ביצה פ"א ד' יג: ב) שם דף יב: ג) ע"א פ"א דף ז: ד) ברכות פ"ו דף נו.

ט א שם הל' טו:
י ב מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה יט:
יא ג ד מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה ה:
יב ה ו שם הל' ד:
א ז מיי' פ"ו מהל' מעשר הלכה ג:
ב ח מיי' פ"ה שם הלכה כ:
ג ט מיי' פרק ו שם הלכה ג:
ד י מיי' פרק א שם הל' יא ומיי' פ"ב מהל' טומאת אוכלין הלכה יט:
ה כ מיי' פ"ב הלכות מעשר הלכה ו:
ו ל מיי' שם
ז מ (מיי' פ"ד מהל' תרומות הלכה כא):

כשמכניס שם ראשו ורובו · מוקי לה בפרק קמא דשבת (יא:) (א) דלא חשיב קבע אלא אם שתה חוץ לגת : רבי אלעזר בר' צדוק מחייב · דגזר שמא יוציא : [על החמין] שמוזג היין בחמין ומפרש בירושלמי (שם) א"ר יוחנן שהיא קבע : על הצונן פטור . שהוא לדבר שלא נגמרה מלאכתו ובכל הספרים גרסינן בפ"ק דשבת מפני שמחזיר את המותר ופירוש הוא א] אבל כשמוזג בחמין אם היה מחזיר לגת מתקלקל : ה המקלף שעורים· מסיר קליפתן ומקלף אחת אחת שיבולת או שעורה אחת (ב) ובפ"ק דביצה (יג:) אמר וכן לשבת : מנפח (ג) מיד ליד מפרש התם כילד מנפח (ד) : ירקה פטור הזורע לעולם חשוב אבל ירקה לא אלא אם כן כחשיבו : זירין של שבת

בין על חמין בין על הצונן פטור דברי רבי מאיר רבי אליעזר בר' צדוק מחייב וחכמים אומרים על החמין חייב ועל הצונן פטור:
ה המקלף שעורים מקלף אחת אחת ואוכל ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב המולל מלילות של חטים מנפח מיד ליד ואוכל ואם נפח ונתן לתוך חיקו חייב כסבר שזרעה לזרע ירקה פטור זרעה לירק מתעשרת זרע וירק ר"א אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין וחכ"א אינו מתעשר זרע וירק אלא השחלים והגרגיר בלבד:
ו רשב"ג אומר תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן חייבות במעשר רבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס רע"א אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי:

פרק חמישי

א העוקר שתלים מתוך שלו ונטע לתוך שלו פטור לקח במחובר לקרקע פטור לקט לשלוח לחבירו פטור ר"א בן עזריה אומר (א) אם יש כיוצא בהם נמכרים בשוק הרי אלו חייבין: ב העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהוא גורנן בצלים משהשרישו בעליה טהרו מלטמא נפלה עליהם מפולת והם מגולים הרי אלו כנטועים בשדה: ג לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות ולא בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית ואם בכרו נוטל את הבכורות ומוכר את השאר: ד לא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו ואת זגיו למי שאינו נאמן על המעשרות להוציא מהן משקין ואם הוציא חייב במעשרות ופטור מן

פירוש הרא"ש

ח א מיי' פ"א שם הלכה טו:
ט ב שם הלכה טו:
י ג מיי' פ"ב מהל' מעשר הלכה ז:
יא ד מיי' פ"ג שם הלכה כג:
יב ה מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה יב:
יג ו מיי' פ"ח מהל' שמטה ויובל הלכה יג:
יד ז מיי' פ"ב מהלכ' תרומות הל' ג טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף יז:
טו ח מיי' פ"ח מהל' שמטה ויובל הלכה יג:
טז ט מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה כב:

א) פסחים דף מב: בבא בתרא דף צז. חולין דף כה:

התרומה שהתורם בלבו על הקוטעין ועל הצדדין ועל מה שבתוך התבן: ה [א]הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא בא לעונת המעשרות חייב ומשבא לעונת המעשרות פטור ולוקט כדרכו והולך רבי יהודה אומר אף ישכור פועלים וילקט אמר רשב"ג [ב]במה דברים אמורים בזמן שקנה קרקע אבל בזמן שלא קנה קרקע אם עד שלא בא לעונת המעשרות פטור רבי אומר אף לפי חשבון: ו א) [ג]המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור רבי יהודה מחייב מצא יותר על כדי מדתו מוציא עליו ממקום אחר לפי חשבון: ז [ד]חורי הנמלים שלנו בצד הערימה החייבת הרי אלו חייבים שידוע שמדבר הגמור גוררין כל הלילה: ח [ה]שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסין הקילקין והעדשין המצריות רבי מאיר אומר אף הקרקס ר' יוסי אומר אף הקוטניות פטורין מן המעשרות [ו]ונלקחים מכל אדם בשביעית [ז]זרע לוף העליון זרע כרישים זרע בצלים זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלים פטורים מן המעשרות [ח]ונלקחין מכל אדם בשביעית [ט]שאף על פי שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו:

סליקא לה מסכת מעשרות

ר"ש

פסולת ענבים: שהתורם בלבו על הקוטעין. דתניא בתוספתא דתרומות (פרק ג') התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתבן התורם את הבור צריך שיכוין את לבו על מה שבחרצנין ועל מה שבזגין התורם את הגת צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת ואם לא כוון תנאי ב"ד שיתרום על הכל: קוטעין. שבולת קטועות שלא נידושו: צדדין. צידי הכרי: שבתוך התבן. שאי אפשר בלא חטין: ה הלוקח שדה ירק בסוריא. שלקחו מן הנכרי: עד שלא בא לעונת מעשרות. לקחה חייב דבידו נטבלו: אבל לקחה משבא לעונת מעשרות פטור. שבשעת חובתה היתה פטורה שהיתה אצל הנכרי (ד): ולוקט כדרכו והולך. ואוכל אע"פ שמוספת ברשותו אבל פועלין לא ישכור דחיישינן דילמא אתי לאיחלופי למיעבד הכי בשדה שלא בא לעונת מעשרות ור' יהודה לא גזר: בר"א. דאזלינן בתר [עונת] מעשרות. בזמן שקנה קרקע עם הפירות. אבל קנה פירות בלא קרקע אע"פ שלא בא לעונת מעשרות פטור ואמרינן בירושלמי (שם) א"ר אבין מילתא דרשב"ג כשיטת רבן גמליאל זקינו דתנינן תמן ישראל שהיו אריסין בסוריא לנכרים ר"א מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית רבן גמליאל פוטר: רבי אומר אף לפי חשבון. ומפרש בירושלמי (שם) דרבי אתנא קמא קאי דפטר כשבא לעונת מעשרות אע"ג שמוסיף ברשות ישראל דסבר רבי למה שמוסיף חייב ומעשר לפי חשבון דאם הביא שליש ביד הנכרי ושני שלישי ביד ישראל שני שלישי חייב ובירושלמי (שם) תני שדה שהביאה שליש לפני הנכרי ולקחה ממנו ישראל ר"ע אומר התוספת פטור וחכמים מחייבין והשתא סתם מתני' ר"ע: ו המתמד. נותן מים בחרצנים או בשמרים ולכשיחמיץ תוסס נעשה יין והכא במתמד בשמרין פליגא. כדאמרינן בריש אלו עוברין (דף מב:) הא בדרוקא הא בדפורצני: ומצא כדי מדתו. יהיב תלתא ואתו תלתא ופלגא פליגי כדאמרינן בפרק המוכר פירות (דף צז:) ובפ"ק דחולין (דף טו.) פליגי אמוראי דרב נחמן אמר בשהחמיץ פליגי ולאו דוקא החמיץ אלא ראוי להחמיץ כיון דאי שביק ליה הוה מחמיץ כדמוכח התם ור"א סבר בשלא החמיץ מחלוקת ועד כאן לא מחייב רבי יהודה אלא מיניה וביה אבל מעלמא לא דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב ויש לתמוה היכי פטרי רבנן והלא כל איסורים שבתורה בנותן טעם וטבל חמור מאחר איסורים כדאמר בסוף מס' ע"ז (דף עג:) דאיכא למאן דאמר כל איסורים שבתורה בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך דבמינן במשהו וי"ל דטעם השמרים של טבל לא חשיב טעם גמור אלא קיוהא בעלמא: ר"י מחייב. אמר בירושלמי (הל' ג) דהיינו במעשר אבל בתרומה לא כדאמר לעיל התורם בלבו על הכל: ונמצא יותר על מדתו. היינו [יותר] משיעור המפורש בפרק המוכר פירות (שם) כגון דרמא תלתא ואתו ד': מוציא עליו ממקום אחר. כלומר לא מיבעיא דמיניה וביה יכול להפריש אלא אפי' מיין גמור יכול להפריש עליו לפי חשבון היתר לפי מדתו: ז ח שלנו. לינת לילה: לערימה החייבת. כההיא דתנן בפרק קמא (מ"ו) ואם אינו ממרח משיעמיד ערימה: שום בעל בכי. כל הני מינים וכן דרבי מאיר ורבי יוסי קיימי אפטורים מן המעשר ונלקחים מכל אדם ואף על גב דנאכלים והשובים פטורים דהנהו דאין נאכלים חשיב לחודייהו והיינו טעמא דהני כדאיתא בירושלמי (הל' א') בריש פרק ב' דדמאי דאמר תמן תנינן שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסים הקלקים ועדשים המצריות המינים הללו על ידי שיש כיוצא בהן בארץ ישראל הוצרכו חכמים ליתן להם סימן אבל האצרין והפסטקין והאסטרובלין ע"י שאינן כיוצא בהן בארץ ישראל לא הוצרכו חכמים ליתן להן סימן כלומר המינים דמתני' לפי שיש שומין ובצלים וגריסין ועדשים בארץ ישראל *דהיינו כיוצא בהן הוצרכו ליתן בהן סימן בפטורין הבאים לעולם מחוצה לארץ דלא חייבו חכמים פירות חוצה לארץ במעשר אלא אותן שדוגמתן בארץ ישראל אבל אצרין ופסטקין ואסטרובלין אין גדלים בארץ ישראל לא הוצרכו למנותן וליתן סימן בהם: בבי. שם מקום כמו רכפא אי נמי כל האוכלן יורדות [עיניו] דמעה כדאמר בירושלמי (הל' ג) אי זהו שום בכי כל שאין לו אלא הור אחד מקיף את העמוד ובתוספתא (פרק ג) קתני דור אחד לשום שלנו יש לו דרא לפנים מדרא רשב"ג אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת אי זהו בצל של רכפא כל שעוקצו נמעך לתוכו רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין לו ארס אלו הן גריסי הקלקין אותן המרובעין אלו הן עדשים המצריות כל שגלגליהן חדים רשב"ג אומר כל שאין להם צרורות אלו הן הקריקס כל שעוקציהן מעופין והלקטיהם מרובים מה דמי לה א"ר יוסי כגון אינן קונייתא: זרע העליון של לוף. מפרש בירושלמי (שם) כיני מתני' זרע הסלולין של לוף כלומר זרע לוף שוטה שכן קורין בלשון יון לשוטה סלי אבל זרע לוף סתם חייב וכל הני פטורין דריש מקרא בריש מכילתין בירושלמי (הל' א) כדפרשינן בריש פרקין: מכל אדם בשביעית. אפי' מן החשוד: שאביהן תרומה. כההיא דתנן בריש פרקין (מ"ב) העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהיא גורנו ואם עשאן תרומה ונטען לזרע הזרע נאכל לזרים ובירושלמי (שם) מייתי עובדא דחדא איתתא הוה לה זרבונין דתרומה גו קופתא נפלון לגו גינתא ואמתון אתא עובדא קומי רבי יוחנן ושרא ליה א"ל רבי חייא בר בא ולא מתני' היא אע"פ שאביהן תרומה יאכלו א"ל מן דגלית לך חספא אשכחת מרגניתא ואת אמר ולא מתני' היא. זרע זרבונין הם מזרעוני גינה שאין נאכלין: סליקא לה מסכת מעשרות

נ"ל דהם

פירוש הרא"ש

(ד) דליכוש יחיד לאו שמיה כיבוש דים לגוי קנין להפקיע מיד מעשר:

ר"מ

להוציא משקים מן הגפת ומן הזגים וללקט חטים מן התבן: ואמר שהתורם בלבו על הקוטעים ועל הצדדין ענינו שהוציא תרומה (אינו) מוציא (אלא) על כל הנגלה והנסתר: ה כבר קדם לך בסוף פרק ששי מדמאי כי ארץ סוריא היא ארץ שכבש דוד ואינו חייב במעשר אלא למי שיש לו שם קרקע אבל מי שקנה פירות מקרקע שאינו שלו אינו חייב במעשר ובארנו לשם הטעם בזה רוצה לומר הטעם מפני מה אותן ארצות פחותו' מארץ ישראל ונאמר בכאן כי מי שקנה לשם פירות במחובר לקרקע עד שלא באו לעונת המעשרות שאותן הפירות כאילו לקחו בקרקע שלו וחייב לעשר ואם קנה אחר שהגיעו לעונת המעשרות הרי הוא כאילו קנה תלוש מן הקרקע בסוריא שאינו חייב במעשר כמו שבארנו ומותר לו ללקט הוא בעצמו כדרכו אבל לא שישכור פועלים וחלק רבי יהודה על זה הסתם ואמר שמותר לו לשכור פועלים וגם כן רשב"ג חלק עליו ואמר כי אפי' קנה במחובר לקרקע עד שלא באו לעונת המעשרו' שאינו חייב במעשר בסוריא עד שיקנה הקרקע ואמר רבי שהוא חייב אע"פ שלא קנה קרקע אבל לפי חשבון והוא חולק גם כן על הסתם כיצד כגון שקנה שדה ירק עד שלא באו לעונת המעשרות בחמשים סלעים והקרקע שוה מאה סלעים ובאו לעונת המעשרות ברשות הלוקח הלוקח חייב ליתן מן המעשרות השלים לפי שאילו קנה קרקע עם הירקות במאה וחמשים סלעים הוא חייב בכל המעשרות והלכה כסתם בלבד: ו תמד. שם טפל על הזגים והחרצנים הנשארים מן הענבים אחר סחיטתן ועל השמרים היורדין לשולי הכלי: ומתמד הוא שנותנים מים על התמד ומניחין אותו עד שילא ממנו כחו במים ויהיה כמו יין גרוע ושותים אותו והוא אומר בכאן כי אם ילא ממנו אחר שהורק כמדת המים שנתן שאינו חייב מעשר לפי שאין שם יין כלל ואם מצא יותר מן המדה שנתן צריך שידע כמה הוא אותו המותר והוא שיעור היין הנשאר בתמד ומוציא עליו ממקום אחר כמה שהוא חייב באותו התוספת מן החקים וזה הוא ענין אמרם לפי חשבון ואין הלכה כר' יהודה: ח שום בעל בכי. הם השומין חריפין מאד ואינם ראוין לאכילה והאוכלן עיניו יורדין דמעות ולפיכך נקרא בעל בכי: בצל של רכפא. הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף מאד כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות תרגום חשרת מים רכפת מיא (שמואל ב כב) ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות: וגריסין הם הפולין הטחונים ומן הפולין מין אחד שהגרגרים שלו גדולים מרובעין מיוחסים למקום והוא הידוע כגרים הקלקי: ועדשים המצריות. הם העדשים שהקלה האחד שלהם חד ואלו המינים הם מדבריות אינם נזרעות בגנות וחזקתן מן ההפקר ולפיכך פטורין מן המעשרות: וקרקס בערבי קלקאס והוא ממיני הכרוב ויש אומרים ממין הפול: וקוטנין ממיני העדשים וכבר בארנו פעמים (פ"ו מ"י דפאה ופ"ט מ"ז דתרומות) כי לוף מין ממיני הבצלים: ואמרו העליון אמרו בגמרא כי שיטת המאמר כן הזרע העליון של לוף ופירשנו פעמים כרשים שהם חציר: וצנונות. ידוע: ואמרו שאע"פ שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו רוצה לומר בזה המאמר כי כשיהיה אחד מאלו הזרעים רוצה לומר זרעוני גנה שאינם נאכלים תרומה וזרעם שהצומח ממנו חולין שאין אומרים גדולי תרומה תרומה אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה אבל אלו שאינן ראוין לאכילה מותר לאכול גדוליהן אע"פ שעיקר זרעם הוא תרומה והלכה כסתם:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

התרומה. מאי טעמא שהתורם בלבו על הקוטעין ועל הצדדין ועל מה שבתוך התבן והוא שמכר כשתרם תרם על הכל. דתניא בתרומות התורם את הגורן צריך שיכוין לבו על מה שבקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתבן והתרומות תורמין בגורן משיעקר האלה דהיינו משיבשו ראשי השבולין הדומין לאלה ותורמין את הגת משיהלכו הדרוכות שתי וערב וכן בשמן אבל במעשר לא מחייבי עד שימרח בתבואה: וביין משירד לבור ויקפה ובשמן משירד לעוקה הלכך מה שבתוך התבן ומה שבזפת והזגין מתקני לענין תרומה ובילי למעשרות אטו הכי צריך לעשר ואינו צריך לתרום: ה הלוקח שדה ירק בסוריא. פי' מן הגוי עד שלא בא לעונת המעשרות חייב במעשר שאצל הלוקח נטבלה: ואם משבאו לעונת המעשרות ואחר כך לקחה פטור שבשעת חובתה היתה פטורה שאצל הנכרי היתה: ולוקט כדרכו ואוכל. פי' ואע"ג דביני ביני גדל אבל פועלין לא ישכור דחיישינן [דילמא אתו לאחלופי]: רבי יהודה אומר אף ישכור וילקט. ולא חיישינן לאחלופי למעבד הכי בשדה שלא הביאה שליש: אמר רבן שמעון בן גמליאל. בד"א פי' דאזלי בתר עונת המעשרות בזמן שקנה קרקע אבל בזמן שלא קנה קרקע אלא פירות עד שלא בא לעונת המעשר פטור סבר לה כרבן גמליאל דתנינן תמן ישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא פי' וארים לית ליה קרקע. ר' אליעזר מחייב פירותיהן במעשר רבן גמליאל פוטר ר' אומר אף לפי חשבון: ו המתמד. פי' נותן מים בזגין וסוחטן ומה שיצא משם נקרא תמד אם מצא וכו'. פי' אחר נותן מים בשמרי יין ואחר כך מסננו אם מוציא מים כמו שנתן פטור ממעשר דכמיא חשיב: רבי יהודה מחייב. ומפריש מיניה אבל לא למקום אחר מאי טעמא דלמא אתי למיפרש מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב: (אבל) מצא יותר ממדתו לדברי הכל חייב ומוציא עליו ממקום אחר לפי חשבון כגון שנתן ק' לוגין מים ומצא ק"י לוגין י' לוגין מהן חשבינן יין ומפריש עליהן ממקום אחר מעשר לוג אחד אבל תרומה לא מאי טעמא דאמרי' שהתורם בלבו על הקוטעין וכו': ז חורי הנמלין שלנו. שעשו בלילה: בצד הערימה החייבת. פי' במעשר כגון שהיתה תבואה ותנן תבואה אינו ממרח עד שיעמיד ערימה: הרי אלו חייבין. פי' אותן החטין שבחורי הנמלים חייבין במעשר אם באו לידי אדם שבידוע שבדבר גמור הן: ח שום בעל בכי. גרסי' בדמאי המינין הללו על ידי שכיוצא בהן בארץ ישראל צרכו חכמים למנותן כלומר שיהו פטורין שמעט מצויין והרוב מחוצה לארץ הן ועל כן הן פטורין ס"א על ידי שאין כיוצא בהן בארץ וכו' גרסי' אי זהו שום בעל בכי כל שאין לו אלא חור אחד מקיף את העמוד ובתוספתא דור אחד כלומר אינו כשום שלנו שהשום שלנו אית ליה דרא לפנים מדרא אבל שום בעל בכי אינו אלא דור אחד רשב"ג אומר כל שאין לה אלא קליפה אחת פי' בעל בכי כלומר כל האוכלו מדמע ובוכה: פ"א כולן על שם מקומן נקראו: בצל של רכפא. גרסי' איזהו בצל של רכפא כל שעוקצו נמעך בתוכו רשב"ג אומר כל שאין לו ארס: וגריסין הקליקין על שם מקומן. גרסינן בירוש' אלו גריסין הקילקין אלו המרובעין ושיעור הגרים לכל רוח ג' עדשות שהוא שיעור הגרים פ' עדשות ועדשים המצריות גדול אלו הן עדשין המצריות שגלגליהן חדין רשב"ג אומר כל שאין להן צרורות פטורין: רבי מאיר אומר אף הקריקס. אלו הן הקריקס כל שעוקציהן משפין והלקטיהן מרובין מה דמי ליה א"ר יוסי מגן אלו קונייתא פי' קונייתא הוה ידיע להן מפי מלוף: רבי יוסי אומר הקוטנין פטורין ואין אנו יודעין מה הן: זרע לוף העליון. פי' כיני מתני' זרע הסלון של לוף כלומר זרע הלוף השוטה שכן בלשון יון קורין לשוטה סלי זה פטור ולא זרע של לוף סתם. פ"א קרי הלוף מלשון סילוא: זרע כרישין וכו' פטורין. מנא הני מילי דת"ר עשר תעשר את כל תבואת אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל וכל מעשר הארץ מזרע הארץ לרבות זרע שום ושחליים ונרגר או יכול שאני מרבה זרע הלוף העליון זרע כרישין זרע בצלים זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלין ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ: שאע"פ שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו. פי' אע"פ שהיו הלפת והצנונות תרומה זרען שרי לזרים חדא איתתא הוה לה זרבונין דתרומה מה גו קופתא נפלו לגינה וצמחו אתא ושיילה קמיה דרבי יוחנן ושרא לזרים. אמר ליה רבי חייא בר אבא ר' ולא משנתינו היא דתנן אע"פ שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו אמר ליה בבלאה מן ד גלית לך חספא משכחתא מרגליתא את אמרת ולאו מתני' היא:

חסלת מסכת מעשרות

ה) (שבת דף כב) :
ב) ב"ק דף יב :
תמורה דף ז :
ג) חולין דף כה :
ד) מנחות דף פב :

א אין מוכרין אותו. אפי' להוליכו לירושלים כדאמר בירושלמי (הל' א) שלא יאמר אדם לחבירו הילך מנה זה של מעשר שני ותן לי בו כ' זוז של חולין שנוטל ממנו פחות בשביל טורח הדרך ומפרש טעמא אין מוכרים אותו מפני שכתוב בו קודש ואין ממשכנין אותו מפני שכתוב בו ברכה (א) ומפרש כיצד אין ממשכנין אותו לא יכנס לביתו וימשכננו מעשר שני שלו (ב) ומסיק מאן תנא אין מוכרים אותו רבי מאיר ברם רבי יהודה בדין הוא שיהא מותר למוכרו קל וחומר מתרומה שאסורה לזרים ומותר למוכרה והא דתנן בכיצד צולין (דף עה:) סכו בשמן של מעשר שני לא יעשנו דמים על בני חבורה ההיא סתמא נמי כרבי מאיר ובקונטרס פירש שם טעם אחר: ולא מחליפין. מפרש בירושלמי (שם) לא יאמר לו הילך יין ותן לי שמן הילך שמן ותן לי יין אלא הילך יין שאין לי שמן ואלו הוה לי משח הוינא מיתן לך והלא אומר הילך ונמצאו מחליפין ולא מחליפין ומפרש דכי האי גוונא שרי כיון דאין יכול להוציא ממנו בדין: ולא שוקלין כנגדו. אם יש לו ליטרא פירות של מעשר שני לא ישקול כנגדו פירות חולין אף כנגד סלע של מעשר שני לא ישקול כסף של חולין וטעמא משום בזוי מצוה כדמוכח בפרק במה מדליקין (דף כב:) דאמרינן התם מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב ואפי' לחלל עליהן מעשר שני שמא לא יכוין משקלותיו ומפיק להו לחולין: וכן כל שאר הפירות לא יאמר הילך תאנים ותן לי תמרים: אבל נותנין זה לזה מתנת חנם. אמרינן בירושלמי (שם) מתניתין רבי מאיר היא דאמר אין מתנה כמכר א"ר יוסי דברי הכל היא כהדא דתניא אדם אומר לחבירו בירושלים מה אכלת היום והוא אומר לו קיץ והוא יודע שהוא בכור מה הקיץ נמכר בזול אף הבכור נמכר בזול היה אומר לו מן והוא יודע שהוא מעשר שני מה המן ניתן במתנה אף מעשר שני ניתן במתנה כלומר אפי' מאן דאמר מתנה כמכר בכי האי גוונא שמזמן את חברו שיאכל אצלו מודה דשריא ואנשי ירושלים חכמים גדולים ומבינים מתוך רמז והפירות בקיץ נמכרים בזול לפיכך כשיאכל בכור אומר לו שקיץ אכל וחברו מבין וכשיאכל מעשר שני אומר לו שאכל מן: ב אין מוכרין אותו. בפרק כל פסולי המוקדשין (דף לב.) גמר גאולה גאולה ממעשר ונאמר לא יגאל במעשר ונאמר לא יגאל בחרמים מה להלן מכירה עמו דכתיב בחרמים (ויקרא כז) לא ימכר ולא יגאל אף כאן מכירה עמו: לא חי ולא שחוט (ד) לאחר שחיטה מדרבנן גזירה אטו לפני שחיטה אבל מדאורייתא שרי כדאיתא התם ובמעשר בהמה של יתומים לא גזור ואפילו דגדול נמי אם שחטו מוכרו בהבלעה בעורו ובחלבו בגידו ובקרניו ואמרינן בירושל' (שם) תני אבל מקדשין בגידים ובעצמות ובקרנים ובטלפים א"ר אלעזר מפני שכתוב בו ברכה ויקדש בבשרו א"ר יוסי כלום למדו מעשר בהמה אלא מחרמי כהנים מה חרמי כהנים אין מקדשין בהן אשה אף מעשר בהמה אין מקדשין בו אשה: בבכור מוכרין אותו תמים חי. בפ"ק דתמורה (דף ז:) אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא בזמן הזה הואיל ואית ליה לכהן זכיה בגויה אבל בזמן שבית המקדש קיים כיון דחזי להקרבה קאי אין מוכרין אותו תמים חי ובפ"ק דבבא קמא (דף יג.) משמע לפי המסקנא דאפילו רבי יוסי הגלילי מודה דלאו הוי ממון בעלים בזמן שבית המקדש קיים והתם ובפרק כל פסולי (דף לב.) דרשינן דנמכר משום דבבכור כתיב (במדבר יח) לא תפדה ונמכר הוא כגון תם בזמן הזה ובעל מום בזמן שבית המקדש קיים וסיפיה דקרא דכתיב ואת דמם תזרוק בתם בזמן שבית המקדש קיים: ומקדשים בו את האשה. בירושלמי (שם) פליגי דרבי יהודה בן פדיה בשם רבי יהושע בן לוי בתמים חי ולא שחוט ובשם גרמיה אמר בין חי בין שחוט מאי טעמא דרבי יהושע בן לוי ובשרם יהיה לך כחזה התנופה (שם) כלומר דמקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת מאי טעמא דרבי יהודה בן פדיה יהיה לך אפי' לאחר שחיטה: אין מחללין מעשר על אסימון. בפרק הזהב (דף מז:) פליגי דתני' מחללין מעשר שני על אסימון דברי רבי דוסא וחכ"א אין מחללין ומפרש התם מאי אסימון פולסא ופירש שם בקונטרס פולסא אין בו צורה וקורין אותו פלדון וקשה לר"ת דאמר בפרק במה אשה (דף סה.) אי משום צורתא ניעביד ליה פולסא אלמא יש בו צורה ופירש דפולסא הוא מטבע שנפסל ויש בו צורה והא דמפרש בהזהב (שם) דדרים וצרת לרבות כל דבר הנצרר ביד ור' עקיבא פליג ואמר לרבות דבר שיש עליו צורה מודו תרוייהו שיש עליו צורה כדמשמע לשון וצרת דקרא אלא דרבי ישמעאל מרבי כל דבר הנגרר שמגניעים אותו מאחר דיש בו צורה אף על פי שאינו יוצא בהוצאה מחמת צורתו ורבי עקיבא סבר לרבות דבר שיש עליו צורה חשובה ויוצא בהוצאה וקשה לרבינו תם דהא מתני' קתני אסימון וקתני מטבע שאינו יוצא דהוא מטבע שנפסל דמפרש בירושלמי (שם) של מלכים הראשונים אלמא אסימון לאו היינו מטבע שנפסל ועוד אמרינן בירושלמי (שם) רבי יוסי בשם רבי יוחנן לרבי דוסא מחללין מעשר שני על ליטרא של כסף ופי' הקונטרס עיקר ובפרק במה אשה פירש פולסא שהיא של עץ דכל היכא דאינו עשוי כשאר מטבע קרוי פולסא והכא נמי קרי פולסא לפי שהוא של עץ והא דמחללין על אסימון לרבי דוסא טפי ממעות הניתנות בסימן לבית המרחץ משום דאית בה תרתי לריעותא דאינן של כסף ואין יוצאין בהוצאה וכיון דלא חשיב [לא] קרינא בי' נצרר ביד אבל אסימון וליטרא של כסף אע"ס שאין יוצאין בהוצאה וכן על של נחשת מחללין דיוצאין בהוצאה כדמוכח בהזהב (דף מז:): ועל מעות שאינן ברשותו. תנן לקמן בפ"ד (מ"ה) ומייתי לה בהזהב (מה:) היה עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחבירו הרי פירות הללו נתונין לך במתנה וחוזר ואומר הרי הן מחוללין על מעות שבבית היינו ברשותו כיון שהן במקום המשתמר והכא מיירי כדתני' בירושלמי (שם) יכול אם היו לו מעות בהר המלך או בקסטרא מחללין עליהן ת"ל וצרת הכסף בידך היינו ברשותך אבל אם טמונות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לבור אע"ג דסתמא איתנהו [אין מחללין] ואמרינן בהגוזל קמא (נח.) אין מחללין על שאינן ברשותו כיצד היה לו מעות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לים הגדול אין מחללין משום דבעינן מצוי בידך וליכא (ז): ג יצא העור לחולין. ואין צריך לאכול דמי העור בירושלים: מקום שדרכן לימכר סתומות. שדרך היין לימכר עם הקנקן וכולה נפקא לן כרים בכל מערבין (דף כז:) דתניא בן בג בג אומר בבקר מלמד שלוקחין בקר על גב עורו ובצאן שלוקחין צאן על גב גיזתה ביין מלמד שלוקחין יין על גב קנקן ובשכר מלמד שלוקחין תמד משהחמיץ ומיהו חיה לבשר תאוה לא נפקא לן התם שתהא נקנית אגב עורה: ב] קליפי שקדין ואגוזין דנהי דהן עצמן נקנין כדיליף התם פרי מפרי וגידולי קרקע מ"מ אגב עור וקליפין לא נפיק בהאי דינא למיתורא דב' דרים לה ושמא מינייהו ילפינן במה מלינו כדא"ר יוחנן התם מאן דמתרגם לי בקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה לבי מסותא: ירושלי' (הל' ב) א"ר זעירא הדא דתימר כשהיה המוכר הדיוט אבל אם היה המוכר אומן נעשה כמוכר זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ותו מסיק א"ר מנא ודכותה אם היה

הלוקח

מעשר שני פרק ראשון

א מעשר א) שני [א]אין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו [ב]ולא שוקלין כנגדו [ג]ולא יאמר אדם לחברו בירושלים הילך יין ותן לי שמן וכן שאר כל הפירות אבל נותנין זל"ז מתנת חנם: ב [ד]מעשר בהמה אין מוכרין אותו (ג) תמים חי ולא בעל מום חי ושחוט (ה) [ה]ואין מקדשין בו את האשה [ו]הבכור ב) מוכרין אותו תמים חי ובעל מום חי ושחוט (ו) ומקדשין בו האשה [ז]אין מחללין מעשר שני על אסימון ולא על המטבע שאינו יוצא ולא על המעות שאינן ברשותו: ג (ח) [ח]הלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאוה יצא העור לחולין אף על פי שהעור מרובה על הבשר [ט]כדי יין סתומות מקום שדרכן לימכר סתומות יצא קנקן לחולין [י]האגוזים והשקדים יצאו קליפיהם לחולין [כ]התמד ג) עד שלא החמיץ אינו נלקח בכסף מעשר ומשהחמיץ נלקח בכסף מעשר: ד [ל]הלוקח ד) חיה לזבחי שלמים בהמה לבשר

א מעשר שני קדש ולפיכך אסור למכרו ולמשכנו ולהחליפו לפי שהחליפין מכירה בלא ספק: ואין שוקלין בו לפי שהוא בזיון בקדשים כשהוא עושה ממנו אבני משקל ומה שפרט ואמר בירושלים לפי ששם נאכל מעשר שני: ב מעשר בהמה דינו שאוכלין אותו בעליו בירושלים כמו מעשר שני אחר שמקריבים ממנו חלבו ודמו לפי שהוא קדש ואם נולד בו מום אוכלין אותו בעליו בכל מקום לפי שאינו ראוי לקרבן והבכור הוא לכהן יקריב ממנו חלבו ואוכלו הוא מה שאמר השם (במדבר יח) אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרוק על המזבח וגו' ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וגו' ואם נולד בו מום אוכלו הכהן בטומאה בכל מקום וימכרנו למי שירצה ואפי' לנכרי ואוכלו לפי שהבכור אם נפל בו מום הוא מתנה לכהן כמו שנבאר בפרק רביעי מבכורות אמר הכתוב (דברים טו) וכי יהיה בו מום פסח או עור וגו' בשעריך תאכלנו ואמר הש"י בבכור בהמה (במדבר יח) לא תפדה ואומר במעשר בהמה לא יחליפנו ולא ימיר אותו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל (ויקרא כז) ואמרו בספרא בבכור הוא אומר לא יפדה ובמעשר א] שני אומר לא יגאל אינו נמכר לא חי ולא שחוט ולא בעל מום ולא תמים: ואסור לו לקדש אשה במעשר לפי שהוא מכר וכבר בארנו שאסור למוכרו ומותר לקדש בבכור שמותר למכרו ושמא תאמר כיון שהבכור לכהן מה התועלת לזה שקנאו הנה התועלת גלויה ומפורסמת כי אם נפל בו מום והוא אצלו יאכל אותו הקונה אותו: ואסימון הוא הסלע שאינו מפותח כלומר שאין בו צורה וזה למאמר השי"ת (דברים יד) וצרת הכסף בידך ואמר וצרת הכסף דבר שיש עליו צורה בידך פרט למעות שאינן ברשותו ומה שאסר חילול מעשר שני על מטבע שאינו יוצא למה שאמר הש"י ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וצריך שיהיה זה הכסף שיוכל להוציאו כמו שירצה מן המאכלים: ג מותר לקנות בהמה לזבחי שלמים ממעות מעשר שני כי זבחי שלמים אוכלין אותם בעליהם כמו שביאר הכתוב ובשר תאוה הם זבחי חולין שאמר הש"י בהם כי תאוה נפשך לאכול בשר: וקנקן שם הכלי המכיל את המשקה וזה שאמר יצא העור והקנקן לחולין יתקיים כשאין המוכר יודע בסחורה כי אינו חושב שמכר אלא הבשר והיין בלבד ואינו מקפיד על העור והקנקן ולפיכך יצאו לחולין לפי שלא קנאו במעות מעשר שני אבל אם קנאו מסוחר שיודע דמי הבשר והעור לא יצא העור לחולין והוא אמרם הדא דתימא כשיהיה המוכר הדיוט אבל היה אומן נעשה כמוכר זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. וכבר בארנו כי התמד הוא פסולת הענבים שנותנין עליהם מים ומניחין אותן זמן ידוע ונעשה חומץ וקודם שיהיה חומץ הוא כמו המים שאסור לקנותו בכסף מעשר וכשנעשה חומץ נקנה בכסף מעשר כמו שנקנין שאר המאכלים: ד מעות מעשר שני מותר לקנות מהם בהמה לבשר תאוה אבל אסרוהו ואמרו אסור לקנות בהמה ממעות מעשר שני אלא לשלמים וכן אמרי' בברייתא בראשונה היו לוקחין בהמה לבשר תאוה ומבריחין אותה מעל גבי המזבח חזרו לומר לא יקחו ומה שאמר בכאן כי מי שקנה חיה לזבחי שלמים וזה אסור כי הקרבן אינו בא מן החיה למאמר הש"י (ויקרא א) מן הבקר ומן הצאן או מי שקנה בהמה לבשר תאוה והוא גם כן אסור ומה שאמר שאין העיר

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ג מהל' מע"ש הלכה יז :
ב ב שם הלכה יט:
ג ג שם הל' יח :
ד ד מיי' פ"ו מהל' בכורות הלכה ה ו:
ה ה מיי' פ"ג מהל' מע"ש הלכה יז :
ו ו מיי' פ"א מהל' בכורות הלכ"ג סמג לאוין שמג טוש"ע י"ד סי' שו סעיף ו :
ז ז מיי' פרק ד מהל' מעשר שני וכ"ר הלכה ט סמג עשין קלו טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף קלח:
ח ח מיי' פ"ח שם הלכה א :
ט ט שם הלכה ב:
י י שם הלכה ד :
יא כ מיי' פ"ו שם הלכה ז :
יב ל שם הל' יח :

פירוש הרא"ש

פרק א (א) ותמצא כו' מאיר דאמר מ"ש ממון גבוה הוא: (ב) וכן הוא לא ילוה מחבירו מעות עליו:(ג) תמים חי וה"ה נמי שחוט אלא איידי דנקט גבי בכור תני הכא חי: (ד) חי מן התורה: (ה) ואין מקדשין בו את האשה דהוי כמכר: (ו) דממונו של כהן הוא משנולד: (ז) קסטרא והר המלך היו רחוקים ממקום התנא ולא היו שיירות מצויות ביניהם ומי שיש לו מעות שמה לא יכול להביאם אליו אלא בהוצאה מרובה וכן מי שנפל כיסו לים הגדול אע"ג דחזי ליה צריך להביא בר דמוסי שיעלהו מן הים ולהכי קרי להו מעות שאינם ברשותו: (ח) הלוקח בהמה לזבחי שלמים שכך היא עיקר מצות מעות של מעשר שני להקריב בהם זבחי שלמים דילפינן שם שם מהר עיבל וחיה כבשר תאוה שאינה ראויה להקריבה :

הגהות מהר"י לנדא

פרק א מ"א בר"מ א] ובמעשר שני. נ"ל במעשר בהמה: ב] מ"ג בר"ש קליפי שקדים. נ"ל וכן קליפי וכו' והכל דבור אחד :

פי' מהרי"ב מלכי צדק

פרק א א מעשר שני אין מוכרין אותו. פי' אפילו להוליכו לירושלים מפני שכתוב בו קודש ויקדש לא מודבן. תניא כיצד אין מוכרין אותו לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז של מעשר שני ותן לי מנה של חולין כלומר שוה בשוה לא משכחת לה דמאן יהיב חולין ושקיל מעשר למטרח ולאפוקי בירושלים אלא כגון ר' במנה דעביד איניש דזימנא דבעי למיסק בירושלים ומרויח ק' זוז אשר למוכרן: ואין ממשכנין. מאי טעמא שכתוב בו ברכה דכתיב כי יברכך וגו': ולא שוקלין כנגדו. פי' אם יש לו פירות מעשר שני והן מסוימין בליטרא אי נמי סלע של מעשר שני והיא מסויימת לו לא ישקול כנגד אותה הסלע וכנגד אותה ליטרא של פירות כסף של חולין אע"פ שרוצה לחלל עליהן פירות מעשר שני או כסף מעשר אחר: ולא יאמר אדם לחבירו בירושלים הילך יין ותן לי שמן. שהוא חליפין אלא עושין כאשר אמרנו. וכן שאר כל הפירות נמי לא יאמר לו הילך תאנים ותן לי תמרים וכו'. אבל נותנין זה לזה מתנת חנם. ואע"פ שאמרנו שאין מוכרין אותן אבל במתנה נותן הוא דאע"ג דמתנה כמכר הוא. ואפי' למאן דסבר מתנה כמכר הכא מודה דהא מתנה לאו כמכר הוא דהא מעשר בהמה לדברי הכל אינו נמכר ואפי' הכי נותן במתנה. אי נמי מתנה לאו נמי מתנה לחבירו ממש אלא רשאי לזמן חבירו לאכילה מעשר שני ודווקא בירושלים דהא חוץ לירושלים אין נותן במתנה כדתניא היה אדם אומר לחבירו בירושלים מה אכלת היום והיה אומר לו קיץ והיה יודע שבבכור אכל כלומר מה פירות הקיץ נמכרין בזול אף הבכור נמכרין בזול אם היה אומר מן היה יודע שהוא מעשר שני כלומר מה המן נותן במתנה אף מעשר שני נותן במתנה ודין מעשר שני בשנה ראשונה של שמטה ובשנה שניה מעשר מעשר ראשון ויהיב ללוים ומעשר עוד מעשר ונקרא מעשר שני וצריך להעלותו ולאוכלו בירושלים ואם איתו יכול להעלותו מחללו על כסף ופירות יוצאין לחולין ונאכלין בכל מקום והכסף מעלהו לירושלים ויותנו בכל אשר תאוה נפשו כדכתיב כי לא תוכל שאתו וגו' אבל בשנה ג' יהיב המעשר שלוקח אחר מעשר ראשון לעניים ונקרא מעשר עני וכן כל השנים כסדר הזה שנה א' וב' מעשר ראשון ומעשר שני ג' מעשר ראשון ומעשר עני: ב מעשר בהמה אין מוכרין אותו תמים חי. הא שחוט מוכר. [פי' בתמיה] תני ר' ינאי בין תם ובין בעל מום אין מוכרין אותו לא חי ולא שחוט. מאי טעמא דיליף מחרמי כהנים הכין נאמר במעשר בהמה לא יגאל ונאמר בחרמי כהנים לא ימכר ולא יגאל מה לא יגאל האמור בחרמי הכהנים לא נמכר אף לא יגאל האמור כאן אינו נמכר: ואין מקדשין בו את האשה. אלא מעלהו ואוכלו בירושלים ויהיב למזבח האמורין דמחרמי כהנים למדנוהו מה חרמי כהנים אין מקדשין בהן את האשה אף מעשר בהמה אין מקדשין בבשרו האשה. אבל מקדשין בגידיו ובעצמיו ובקרניו ובטלפיו. מאי טעמא א"ר מפני שכתוב בו ברכה דאע"ג דלא חזו לאכילה חשיבי משום ברכה ומקדשין בהן את האשה: הבכור מוכרין אותו. פי' הכהנים לישראל תם חי. א"ר יהושע בן לוי חי אין אבל שחוט לא דכתיב ובשרם יהיה לך משמע לך ולא לקדש בו את האשה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [כנ"ק י"ב] לא שנו דמוכרין אותו תמים חי אלא בכור בזמן הזה הואיל ואית ליה לכהן שותפות ביה אבל בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה לא ובעל מום מוכרין אותו חי ושחוט אף בזמן שבית המקדש קיים דתניא בבכור נאמר לא תפדה אבל נמכר הוא ואוקימניה רישא דקרא דמשמע נמכר בבעל מום ואפי' בזמן שבית המקדש קיים וסיפא דכתיב ואת דמם תזרק וגו' מיירי בתם: אין מחללין מעשר שני על אסימון. פי' דבר סמוי שאין לו צורה כגון לימרא כסף וכן גרסי' בירושלמי מהו אסימון לימרא כסף: ולא על המטבע שאינו יוצא. פי' כמו מטבע של מלכים הראשונים או מעות כוזביות ולא על המעות שאינן ברשותו כגון שהיו לו מעות טמונות בארץ אחרת אינו יכול לומר יהא המעשר מחולל על אותן המעות מאי טעמא וצרת הכסף בידך אמר רחמנא מהו בידך ברשותך. תני כיצד אין מחללין אותן על מעות שאינן ברשותו היו לו מעות טמונות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לבור אע"פ שיש שם מעות אין מחללין אותו עליהן פי' דכאבודות דמיין ושמעת מינה אם יש לו מעות והוא בגורן אע"פ דליתינון בהדיה מחלל עלייהו דהא המעות ברשותו אבל התם בטמונות דילמא אישתקילו אי נמי בטומן בשדה שאינו שלו דהא בהדיא תנן היה עומד בגורן ואין בידו מעות וכו' דשמעת מינה דמחלל המעשר אע"ג דלית המעות בידיה וקשיין אהדדי אלא ש"מ כאשר פירשנו: ג הלוקח בהמה. פי' כגון שור וכבש ועז תמימים ממעות מעשר שני לשלמים וחיה לבשר תאוה יצא העור לחולין ואינו צריך ליאכל בירושלים כנגד מה ששוה העור. תניא בן בג בג אומר ונתתה הכסף וגו' לרבות פרה משום עורה בצאן לרבות רחל משום גיזתה ביין לרבות יין משום קנקנו בשכר לרבות תמד משהחמיץ א"ר זירא הא דתנן ויצא העור לחולין אימתי בזמן שהית המוכר הדיוט אבל אם היה אומן נעשה כמוכר זה בפני זה וזה בפני זה וצריך שיאכל בירושלים במה ששוה העור: כדי יין סתומות מקום שדרכן לימכר סתומות. פי' למכור היין עם הקנקן: יצא הקנקן לחולין ואינו צריך לאכול בירושלים כנגד מה ששוה הקנקן: האגוזין והשקדים. פי' אם קנה ממעות מעשר שני: התמד עד שלא החמיץ. אינו נלקח בכסף מעשר שני דכמים חשיב וקיי"ל הכל נלקח בכסף מעשר שני חוץ מן המים ומן המלח: ומשהחמיץ נלקח בכסף מעשר. דתניא ובשכר לרבות תמד משהחמיץ: ד הלוקח ממעות מעשר שני חיה לזבחי שלמים ובהמה לבשר

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ח שם הלכה ג:
יד ב מיי' פ"ז שם הלכה יד ו:
טו ג שם הלכה טז ופ"ד הלכה ו:
טז ד שם הל' טז:
יז ה מיי' פ"ז מהל' מעשר שני וכ"ד הלכה יח:
א ו מיי' פ"ג שם הלכה י:
ב ז שם הל' יא:
ג ח שם הל' יג:
ד ט שם הל' יד:

תאוה לא יצא העור לחולין ‏א)כדי יין פתוחות או סתומות מקום שדרכו לימכר פתוחות לא יצא קנקן לחולין סלי *זיתים וסלי ענבים עם הכלי לא יצא דמי הכלי לחולין: ה ‏ב)הלוקח מים ומלח ופירות המחוברים לקרקע או פירות שאינן יכולין להגיע לירושלים לא קנה מעשר ‏ג)הלוקח פירות שוגג יחזרו דמים למקומן מזיד יעלו ויאכלו במקום ואם אין מקדש ירקבו: ו ‏ד)הלוקח א) בהמה שוגג יחזרו דמיה למקומן מזיד תעלה ותאכל במקום ואם אין מקדש תקבר על ידי עורה: ז ‏ה)אין ב) לוקחין עבדים שפחות וקרקעות ובהמה טמאה מדמי מעשר שני ואם לקח יאכל כנגדן אין מביאין קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות חטאות ואשמות מדמי מעשר שני ואם הביא יאכל כנגדם זה הכלל כל שהוא חוץ לאכילה ולשתיה ולסיכה מדמי מעשר שני יאכל כנגדו:

פרק שני

א מעשר ‏א)שני ניתן לאכילה ולשתיה לסיכה ‏ב)ולאכול דבר שדרכו לאכול לסוך דבר שדרכו לסוך לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן אין מפטמין שמן של מעשר שני ואין לוקחין בדמי מעשר שני שמן מפוטם אבל מפטם הוא את היין *‏ג)נפל לתוכו דבש ותבלין והשביחו השבח לפי חשבון דגים שנתבשלו עם הקפלוטות של מעשר שני והשביחו השבח לפי חשבון ‏ד)עיסה של מעשר שני שאפאה *והשביחה השבח לשני זה הכלל

ר"ש: הלוקח אומן נעשה כלוקח זה בפני עצמו וזה בפני עצמו (ט): ד לא יצא העור לחולין. במנחות בשילהי התודה (דף פב.) פליגי במתפיס מעות מעשר שני לשלמים אליבא דר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה דרבי אמר א] קנו שלמים ורבי יוסי ורבי אליעזר אמרי לא קנו ופריך [על] רבי אמי ממתני' דהכא דמשמע דאפי' העור לא יצא מקדושת שלמים וימכר הכל ויביא בדמיו שלמים והוה מצי לשנויי רבי יהודה היא דאמר מעשר שני ממון הדיוט הוא כדמשני התם אברייתא אלא משום דסתם מתני' רבי מאיר ומשני מאי לא יצא לחולין הייט בתורת (שלמים) לצאת העור לחולין דאין אלא קדושת שלמים אחיה דאי הואי [חיילא] ממילא אם נפיק עור לחולין כשאר שורות שלמים ומפרש מאי טעמא לא יצא העור מקודשת מעשר דנעשה כלוקח שור לחרישה דאין דרך מקח בכך לקנות חיה לזבחי שלמים וזה תימה ובהמה לבשר תאוה יצא העור לחולין כמו בחיה לבשר תאוה דמאי שנא ויש ליתן טעם קצת משום דבשילהי התודה ילפינן ממעשר שם שם משלמים ובסיפרי מקרא דואכלת מעשר דגנך יליף שמחה שמחה הלכך בבהמה הראויה לקרבן לא יצא לחולין אלא אם כן תקדש לשלמים ובירושלמי אמר א"ר יוסי בקדמייתא הוינא אמרי' הלוקח בהמה לבשר תאוה מתפיסה לשלמים ולא הוינא אמרי' כלום מן הדא דא"ר אליעזר לא קנה מעשר ב] חזרנו בנו אדר' אליעזר ומפרש לפי שלא התירה תורה ליקח בהמה ג] שמאה בכסף מעשר אלא שלמים בלבד אר"י גזרו על הנקבה בעלת מום מפני תקנה ד] כדמסיק דהדור אמר בשם רבי יוחנן דמדאורייתא אפי' תמימים שרו אלא גזור בהו רבנן משום דברשונה היו לוקחין בהמה לבשר תאוה והיו מבריחין אותן מן המזבח חזרו לומר אפי' חיה אפי' עוף לא יקחו כהדא דתני אחד שביעית ואחד מעשר שני מחללין אותן על נקבה בעלת מום ועל שאר בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטין דברי רבי מאיר וחכ"א אין מחללין אלא על שחוטים ומפרש טעמא שמא יגדל מהן עדרים עדרים ומסיק דלא איתמר טעמא דגזירה אלא על השביעית בסוף לולב הגזול מייתי לה (דף מ.): ולא יצא הקנקן לחולין. כיון דדרך למכור היין בלא קנקן ויאכל כנגדו: לא יצא דמי הסל לחולין דאין דרך למכור הסלים עמהם ועוד דגבי קנקן דיין מינטר אגביה כדאמרי' ברים בכל מערבין: ה ו מים ומלח אין נקחין בכסף מעשר כדאמרי' בפ' בכל מערבין (ד' כז.) ובדגים ובעופות פליגי התם: פירות המחוברים לקרקע הרי הן כקרקע ואין כסף מתחלל עליהם כמו שאין מתחלל על הקרקע: שאין יכול להגיע לירושלים איכך מיירי אפי' לקח בירושלים אבל האי מיירי בשלקח חוץ מירושלים ואין יכולין להגיע קודם שיגיעו שם [ירקבו]: פירות שוגג דלא ידע שהן מעות מעשר והוי מקח טעות משום סירכא דאורחא ולא ניחא ליה דעורה הוא בפירות ממעות ואי הוה ידע שהן של מעשר לא הוה זבין בהו והיינו טעמא דבהמה נמי: במקום. היינו ירושלים דכתיב (דברים יב) במקום אשר יבחר: ואם אין מקדש ירקבו לקוח אינו נפדה שהוא ברחוק מקום כדתנן לקמן בפ' ג' (מ"י): תעלה ותאכל במקום. ובפ' האיש מקדש (דף נו.) א"ר יהודה בד"א במתכוין ולקחה מתחלה לשם שלמים ואמזיד קאי אבל נתכוין להוציא מעות מעשר לחולין שלקחה לאכלה חוץ לירושלים בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומן שוגג לאו אמתכוין להוציא מעות לחולין קאי דאם כן לאו שוגג הוא ואמזיד קאי והכי קאמר אבל לקחה לשם חולין דמזיד דידהו מתכוין להוציא מעשר לחולין הוא בין שוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומם שוגג דמקח טעות הוא מזיד דקנסינן ליה למוכר דלאו עכבר' גנב אלא חורא גנב ובתוספתא (פ"א) מסיים אם היתה בעלת מום בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומם אם היו פירות שמאין בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומם: על ידי עורה שגם עורה אסור: ז אין לוקחין עבדים. בסיפרי ממעט להו יכול בעבדים ושפחות וקרקעות ת"ל בבקר ובצאן: ואם לקח יאכל כנגדן בירושלים ובפ' האיש מקדש (נו.) פריך ואמאי יחזרו דמים למקומן כי התם כדאמר גבי לוקח בהמה טהורה מזיד במתכוין להוציא מעות מעשר שני לחולין ומשני אמר שמואל בבורח: אין מביאין קיני זבין. כדדרשי' כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין:

א ניתן לאכילה ולשתיה. אמרינן בירושלמי (הל' א) לאכילה שכתב בו אכילה ושתיה שהיא בכלל אכילה ר' יונה שמע מן הדא (ויקרא יז) כל נפש מכם לא תאכל דם מה אנן קיימין אם בדם שקרש והתניא דם שקרש אינו לא אוכל ולא משקה אלא כמות שהוא נקרא אכילה ופריך והתניא המחה את החלב וגמעו והקפה את הדם ואכלו חייב ומה עביד ליה רבי יונה אינו אוכל לממא טומאת אוכלין ואינו משקה לממא טומאת משקין ולא מלי לשנויי כדמשני בהקומץ רבה (דף כא.) כאן שהקפהו באור כאן שהקפהו בחמה דהכא דם שקרש קתני שקרש מאליו וקתני סיפא חישב עליו לאכילה מטמא טומאת אוכלים למשקה בטלה דעתו והדר חזר רבי יונה ושמע מן הדא ונתתה הכסף בכל אשר תאוה וגו' מה אנן קיימין אי בטעם יין בתבשיל והלא טעם לפגם הוא והדר קאמר רבי חנינא בשם רבי פנחס שמע לה מהדא שבועה שלא אוכל ואכל אוכלים שאינן ראוים לאכילה ושתה משקים שאינן ראויין לשתיה פטור הא ראויין חייב ותו דריש סיכה ושתיה בכלל אכילה מדכתיב (דברים יב) לא תוכל לאכול בשעריך תירושך זה יין ויצהרך זו סיכה והתורה קראתן אכילה ורבי אליעזר דריש סיכה מדכתיב (שם כו) לא נתתי ממנו למת מה אנן קיימין אם להביא לו ארון ותכריכין לחי אסור כ"ש למת אלא איזהו דבר מותר לחי ואסור למת הוי אומר זו סיכה ובפרק בתרא דיומא (דף עו:) יליף סיכה כשתיה מקרא אחרינא: לאכול דבר שדרכו לאכול. כי האי גוונא תנן במסכת שביעית פרק ח' (מ"ב) ושם פירשתי: אין מפטמין שמן של מעשר שני. לשום בו תבלין ושרשי בשמים שבולעין את השמן ואזיל לאיבוד דשרשים לא מתאכלי: אין לוקחים בדמי מעשר שני שמן מפוטם. דבעינן דבר השוה לכל ואין זה אלא למעונגין ומפסיד הדמים שמוכרין ביוקר: אבל מפטמין את היין. לעשות קונדיטון: השבח לפי חשבון. כמה היין שוה בפני עצמו והדבש והתבלין בפני עצמו והשבח חולקין ונותן לכל אחד לפי דמיו ופודה היין ולפי שבח המגיעו וכן קפלוטות שישבחו מן הדגים ואתיא הך משנה דלא כרבי יהודה כדאמר במסכת תרומות פ"י (מ"א) וה"נ מייתי לה בירושלמי (שם): השבח לשני לעיסה של מעשר שני ואין נותנין כלל משבח הפת לעצים לפי שאין שבח עצים ניכר בפת: זה הכלל כל

ר"ם: יוצא לחולין לפי שאינן ראוים לאכילה על הדרך שחשבנו: ה אמר השם יתעלה במעות מעשר שני (דברים יד) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' ואמרו בכל אשר תאוה כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך כלל העיקר אצלנו בזאת המדה כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט וכמו שיבאר בפרט דבר שהוא אוכל ורבה מן הארץ כי בקר וצאן מצמח הארץ הם גדלים והינם דבקים בארץ ואפשר להתקיים זמן כמו כן אין ט [זכות] ה) בכסף מעשר שני אלא דבר שיש בו אלו הענינים שזכרנו ולפיכך אסור ליקח ממעות מעשר שני מים ומלח לפי שאע"פ שהן נאכלים אינם גדלים מן הארץ כי המים יסוד פשוט הם ואינו גדל מן הארץ והמלח אדמה שרופה הוא ולפיכך אסור לקנות פירות מחוברים לקרקע או פירות שאינם יכולים להגיע לירושלים לפי שאנו צריכין דבר דומה לבקר וצאן ויין ושכר: ואמר לא קנה מעשר רוצה בו שאותו דבר הנקנה אינו מעשר ויצאו המעות לחולין: ואמרו יחזרו דמים למקומן ענינו שעל המוכר להחזיר דמים לבעלים ויהיו אותן הדמים מעשר כמו שהיו ויקח פירותיו שמכר לפי שהקונה הוא שוגג והוא מחשב שאינן מעשר שני ולפיכך לא יצאו לחולין ולא קנה מעשר ואם קנה במזיד והוא יודע שאלו המעות מעות מעשר שני דין אותם הפירות שיאכלו בירושלים ואם אין מקדש יניחם עד שירקבו: ו תקבר על ידי עורה. ענינה שתקבר בעורה אם מתה כדי שלא יהנה אדם בעורה: ז קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות. הם שתי תורים או שני בני יונה שאלו הם חייבים בהם והם אחד לחטאת ואחד לעולה וכל אלו אין אוכלים אותם בעליהן אבל העולה נשרפת והכהנים אוכלין החטאת וכמו כן האשם אוכלין אותו הכהנים וכבר בארנו שאין קונין במעות מעשר שני אלא דבר הראוי לאכילה ולשתיה ר"ל שיאכלו וישתו אותו הבעלים או שיסוכו בו כמו שנתבאר בפרק שמיני (משנה ב) ממסכת שביעית: ואין יאכל כנגדו שיוציא ממנו כנגד אותן שנסתפק ממעות מעשר שני שלא לצורך אכילה ושתיה ויאכל מהם פירות בירושלים כדין מעשר שני וזה כשקנה במזיד אבל שוגג יחזרו דמיהם למקומן כמו שנתבאר בכאן:

א התורה אמרה שיהיה מעשר שני לאכול שנאמר ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך (דברים יד) אבל שיהיה מותר לסוך בו הוא דבר נסמך לאמרו ית' במעשר (שם כו) ולא נתתי ממנו למת ואמרו אם להביא לו ארון ותכריכין דבר שאסור לחי הוא לחי אסור למת לא כ"ש אלא איזה הוא דבר שמותר לחי ואסור למת זו סיכה: לאכול דבר שדרכו לאכול יש בו שני ענינים האחד שאין מטריחין אותו דבר שלקחו במעות מעשר שני אם נפסד ואינו ראוי לאכול כגון לאכול הפת המעופש או יין שנפסד טעמו והענין האחר שאין לו לאכול דבר ממעשר שני שלא כדרכו כגון האוכל ירקות בלי שלוקות או הפירות מבושלות וכיוצא בזה: ואסור לפטם ולרקוח השמן בעקרי' ומרקחות לפי שמפסידין טעמו וימעט באכילתו ולזה הטעם אסור לקנות במעות מעשר שני שמן מפוטם: קפלוטות. החציר הנעשה בארץ הלבי: והמשל באמרו השבח לפי חשבון שיהיו פירות מעשר שני שוה סלע והחולין שנתערבו עמהם או נתבשלו עמהם שוות ג' סלעים וכשיתבשל הכל או נתערב ישוה הכל ה' סלעים נמצא שהסלע הנוסף יש בו למעשר שני הרביע ולפיכך חושבין אותן הפירות בסלע ורביע סלע וחושבין ממעות מעשר שני סלע ורביע סלע יעלה ועל הדרך זה תחשוב: ואמר עיסה של מעשר שני שאפאה. ר"ל בעצים של חולין השבח לשני

מסורת הש"ס

א) קדושין פ"ב דף נ"ו. ב) שם שם:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

תאוה לא יצא העור לחולין. פי' לא קנה מעשר כלומר אינו בתורת לצאת העור לחולין לפי שלא התירה התורה ליקח בכסף מעשר שני מבהמות אלא לזבחי שלמים בלבד ולא לשום בשר תאות דלא קריב מיניה למזבח ולא מידי ותינח תמימים בעלי מומים מאי טעמא לא זבנינן לבשר תאוה א"ר יוחנן גזרו על נקבה בעלת מום שלא תיקנה לתאוה מפני ולדה גזרו על זכר בעל מום מפני נקבה בעלת מום. הא תמימים מדאורייתא לא זבנינן להו הדור אמרו בש"ר יוחנן אפי' תמימים משום גזירה שמא יגדל מהם עדרים ותנינן וחכמים אומרים אין דמי מעשר שני ודמי שביעי' מתחללין אלא על השחוטין וקשיא דהא תנינן לקמן אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי מעשר שני והוא הדין מדמי שביעית ואם לקח יאכל כנגדו אלמא הדמים נתחללו ופריק כאן דרך חילול לא נתחללו הדמים כאן דרך מכירה. [יאכל כנגדו אבל] נתחללו הדמים. ר' חייא בר יוסף אמר כאן כשהמוכר קיים כאן כשהלך לו המוכר: כדי יין פתוחות או סתומות. מקום שדרכן למכור היין בלא קנקן והוא קנה הכל לא יצא הקנקן לחולין אלא יאכל כנגדו וכן הקונה ענבים ותאנים עם הכלים לא יצאו דמי הכלים לחולין אלא יאכל כנגדן פי' לפי שהתאנים והענבים אין דרכן להימכר עם הכלים: ה הלוקח מעות ממעשר שני מים ומלח. פי' בירושלמי עסיק'. מתני' רבי עקיבא דדריש ריבוי ומיעוטי וקא מרבי דניקח בכסף מעשר שני כל מילי אפי' דגים ותגבין וכמהין ופטריות בר ממים ומלח אבל ר' ישמעאל דדריש כללי ופרטי ממעט אפי' דגים ותגבים וכמהין ופטריות דלא זבנינן מדמי מעשר שני ומתני' דקתני מים ומלח ותו לא דלא כוותיה: ופירות המחוברין לקרקע או פירות תלושין שאין יכולין להגיע לירושלים כגון ענבים ותאנין לחין:

פירוש הרא"ש

(ט) דווקא כשהמוכר והלוקח הדיוטים אבל אם היה אחד מהם יוצר עושה כלי חרס וכן עבדן או רצען כיון שמכירים בטוב כלי חרס ובעורות נותנים עיניהם בקנקן ובעור והוי כמוכר או כלוקח זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ולא יצא לחולין: משהחמיץ וכגון דרמא תלתא ואתי ארבע ואף אם לא החמיץ ומשלקחו החמיץ חל עליו קדושת מעשר:

הגהות מהר"י לנדא

סי' בר"ש א] דרבי אמר קנו. נ"ל דר"י אמר קנו שלמים ורבי אמי ור"א אמרי לא קנו שלמים ופריך לר' אמי ממתני' מאי לא יצא העור לחולין כצ"ל: שם ב] קונה מעשר. פירוש חזרנו כצ"ל: ג] שם ליקח בהמה טמאה. נ"ל טהורה: שם ד] נ"ל מפני תקנת הולד: מ"ה בר"ש ה] כמו אין לו ליקח כצ"ל:

לא קנה מעשר. פי' לא קנה המוכר המעשר אלא בטלה מקח דאתי למיכלי לוקח בכסף מעשר חוץ לירושלים: הלוקח ממעות מעשר שני פירות. פי' שיכולין להגיע לירושלים על מנת לאכלן כי היו תלושין ונעשה בשוגג יחזרו דמים למקומן כלומר בטל המקח. א"ר חני זאת אומרת אין מחללין מעות מעשר שני על הפירות ברחוק מקום לכתחלה: מזיד יעלו הפירות ויאכלו בירושלים: ואם אין מקדש קיים ירקבו כאי טעמא קדשי הפירות: ו הלוקח בהמה ממעות מעשר שני חוץ לירושלים שוגג וכו'. בדין הפירות כן דין הבהמה תקבר על ידי עורה פי' עם עורה: תיקבר כלומר לא יפשיט העור מעל הבשר אלא זה וזה יקבר: ז אין לוקחין עבדים וקרקעות מדמי מעשר שני וכן בהמה טמאה ואם לקח יאכל בירושלים כנגד מה שנתן בעבדים ובקרקעות ובבהמה טמאה. והיינו דגרסי' רבי יוסי בן לוי אמר כי פירא כלומר כנגד מה שנתן ולא כנגד מה ששוין הקרקעות והעבדים והבהמות א"ר יוסי בשם ר' שמואל נקנה מקח. וכבר פירשנו משום דעשה דרך מכירה אי נמי אימתי יאכל כנגדן לאו משום דתקנה מקח אלא משום דליתיה המוכר קמן דניהדר: אין מביאין קיני זבין וכו'. ממה שצריך לאכול כנגדן ש"מ קדשי הקינין לשם קרבנו זה הכלל כל שהוא חוץ לאכילה ולשתיה ולסיכה תלקחין מדמי מעשר שני יאכל כנגדו בירושלים:

פרק ב א מעשר שני ניתן לאכילה. מאי טעמא דכתיב ביה אכילה. ושתיה מאי טעמא דשתיה בכלל אכילה: לאכול דבר שדרכו לאכול. כיצד אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעיפשה ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנתקלקלה צורתו. וכן הוא אם ביקש לאכול תרדין לחין או לכוס חטין חיות אין שומעין לו כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות אין מחייבין אותו לשתות אינגרון ולא אכסגרון ולא יין בשמרין ולא לסוך דבר וכו' תניא החושש ראשו או עלו בו חטטים סך שמן אבל לא יין וחומץ: אין מפטמין שמן של מעשר שני. פי' פיטום השמן משימין תבלין ועיקרים ומתבשלין יחד עם השמן ונקרא שמן מפוטם מפני שמחסר השמן שהעיקרים בולעין: וכן אין לוקחין בדמי מעשר שני שמן מפוטם. דבעינן דבר השוה לכל: אבל מפטם הוא את היין. פי' לעשות קנדיטון: נפל לתוכו. פי' בתוך יין של מעשר שני דבש ותמרים של חולין והשביח היין אין כל השבח למעשר שני אלא לפי חשבון לשני ושאר השבח לדבש ותבלין. כיצד משערין האומנין מן הפיטום כמה היה שוה היין קודם וכמה היה שוה דבש ותבלין ומה שהשביחו חולקין אם היה היין אחד והדבש ותבלין חצי היין נוטל ב' שלישי השבח והדבש שליש תניא לא יין שנפל לתוכו לא דבש והרי בו ב' לוגין השבח לפי חשבון תבשיל של מעשר שני שתיבלו בתבלין של חולין חשבת לפי חשבון פי' בששבח התבלין ניכרין בתבשיל: עיסה של מעשרשני שאפאה. פי' בעצי חולין: והשביחה פי' שיותר שוה עיסה אפויה מעיסה נא

כל ששבחו ניכר השבח לפי חשבון וכל שאין שבחו ניכר השבח לשני: **ב** רבי שמעון אומר אין סכין שמן של מעשר שני בירושלים וחכמים מתירים אמרו לו לר' שמעון אם הקל בתרומה חמורה לא נקל במעשר שני הקל אמר להם מה לא (אם) הקל בתרומה החמורה מקום שהקל בכרשינים ובתלתן נקל במעשר שני הקל מקום שלא הקל בכרשינים ובתלתן: **ג** תלתן של מעשר שני תאכל צמחונים ושל תרומה בית שמאי אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה ובית הלל אומרים כל מעשיה בטומאה חוץ משרייתה: **ד** כרשיני מעשר שני יאכלו צמחונין ונכנסין לירושלים ויוצאין נטמאו רבי טרפון אומר *יתחלקו לעיסות וחכמים אומרים יפדו ושל תרומה א) בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובית הלל אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה שמאי אומר יאכלו צריד רבי עקיבא אומר כל מעשיהן בטומאה: **ה** מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו מה שלקט (ד) לקט למעשר שני עד שישלים והשאר חולין אם בלל וחפן לפי חשבון זה הכלל המתלקטים למעשר שני והנבללין לפי חשבון: **ו** סלע ג) של מעשר שני ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות ואומר סלע של מעשר

כל שבחו ניכר. בירושלמי (שם) פליגי בה רבי יוחנן ור"ש לקיש רבי יוחנן אומר כל שיש בו הותיר מדה השבח לפי חשבון וכל שאין בו הותיר מדה השבח לשני ר"ש לקיש אמר כל שמעט שבחו ניכר השבח לפי חשבון וכל שאין טעם שבחו ניכר השבח לשני ופריך עלה דתניא א] תבלין (של תבשיל) של מעשר שני ב] שנתבשל בתבלין של חולין השבח לפי חשבון [ושל חולין] ג] שנתבשל בתבלין של מעשר שני אל יצא מעשר שני לפדיון ומשני על דעתי' דר' יוחנן והוא שהותיר מדה על דעתי' דר"ש לקיש והוא שיהא שבחו ניכר דמיכר שבחא טובא מה שהשביחו החולין את המעשר רובא דמיכר בעינא אי נמי ניכר בחזותא וטעמא וריחא דכיון דמיככר כולי האי אין השבח למעשר אלא לפי חשבון אבל היכא דלא מיככר שבחא דחולין במעשר כל השבח למעשר והיכא דמעשר משביח את החולין כגון תבשיל של חולין ג] שנתבשל בתבלין של מעשר אין לו תקנה לפדיון כדתני אל יצא מעשר לפדיון דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש וצריך להוליכו לירושלים דכיון שהמעשר נתן טעם בחולין אסור לאוכלו בגבולין כדתני' בפרק קמא דחולין (דף ו:) חושש לשאור ותבלין שבה משום מעשר ומשום שביעית: **ב** אין סכין שמן של מעשר שני. דקסבר רבי שמעון דלא ניתן לסיכה: אם הקל בתרומה. דמותר לסוך כדתנן בפרק ח' דשביעית (מ"ב) וכן בתרומה וכן במעשר שני ור' שמעון לא פליג אלא אמעשר שני: שהקל בכרשינין ובתלתן של תרומה יותר משל מעשר שני כדתנן לקמן (א): **ג** תאכל למחונין. כשזרע תלתן של מעשר שני ולמה (ב) ואע"ג דתנן בפ"ט דתרומות (מ"ד) גידולי מעשר שני חולין הא תני סיפא ופודה אותן בזמן זרען והכא בדלא פדה עסקינן ומפרש בירושלמי (הל' ב) כיני מתני' מותר להאכיל למחונין ואין חוששין משום דבר שאין דרכו לאכול א"נ לא חיישינן אי אכיל ליה בטומאה דלאו אוכל הוא (ג): חוץ מחפיפתה. כשנת חופפת בה ראשה כדתניא תלתן של ד] טבל שחפפה בה בת כהן ראשה אין בת ישראל רשאי לחוף אחריה אלא מגבלת שערה בשערה ולא חיישינן אי חפפה בטומאה לב"ה דכל מעשיה בטומאה דלאו אוכל חשוב הוא ואי מיטמאה מיטמאה אבל בשרייה מיתקן הוא ואסור לטמאותו בידים וצריך לעשותם בטהרה ובזה חמור מעשר שני דלא התרנו אלא למחונין אבל משתגדיל כל מעשיה בטהרה: **ד** יאכלו למחונין. כלומר מותרין לאוכלן: ונכנסין לירושלים ויוצאין. אמר בירושלמי (שם) מתניתין דלא כרבן שמעון בן גמליאל דתנן (בפרק ג משנה ה) מעות נכנסות לירושלים ויוצאות פירות נכנסין ואין יוצאין רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הפירות נכנסין ויוצאים והדר מסיק דברי הכל היא הכא הקילו בכרשיני תרומות: יתחלקו לעיסות. ואינן כשאר מעשר שני שנטמא שפודין אותו אפי' בירושלים ומפרש בירושלמי דברי רבי טרפון דאין פודין את הקדשים להאכיל לבהמה ויתחלקו לעיסות של מעשר שני שחלק שבכל עיסה ועיסה יערב מאלה פחות מכביצה דלא מטמא אחרים ויאכל לאדם אגב העיסה דהשתא לא הוי פודה להאכיל לבהמה אלא לאדם ורבנן סברי דנפדה כשאר מעשר שני שנטמא: שורין. דרך להשרותן במים להכשירן לאכילה כדאמר בפ"ק דשבת (דף יז:): ושפין. כותשין אותן להסיר קליפתן מלשון ואכות אותו תרגום ושפית (דברים ט): בטהרה. כי היכי דלידעו שהם תרומה ולא יאכלם זר אי נמי להיכר דהוי כשאר תרומה שאינן ניתנות לכהן עם הארץ וקצת משמע כן בתוספתא (פ"ג): ומאכיל אותן בטומאה דלא חשיבי אוכל: וב"ה סברי השריי' לחודא להיכר משם ואילך בטומאה: צריד. לשון יובש כמו צריד של מנחות בפ"ב דחולין (דף לו.) דהוא יובש מנחה שלא נבלל בה שמן בכולה כלומר מה שהתרנו להאכיל בטומאה ובלבד שיהיו ה] עושים בשעת אכילה שלא יהא ניכר שהוכשרו א"כ לאדם טמא התירו לאכול יבש שלא הוכשרו ולא לטמא במגע דלאם נטמאו הן עצמן לא שרו ב"ש לאוכלן: רבי עקיבא אומר כל מעשיהם בטומאה. אפי' בשרייה תניא בתוספתא (שם) תלתן מעשר שני תאכל למחונים ושל תרומה ב"ש אומרים כל מעשיה ו] בטומאה וב"ה אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר ב"ש אומר כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה וב"ה אומרים כל מעשיה בטומאה חוץ משרייתה כרשיני מעשר שני יאכלו למחונין ושל תרומה בית שמאי אומר שפין ושורין בטהרה ומאכילין בטומאה וב"ה אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר בית שמאי אומרים שורין בטומאה ומאכילין בטומאה וב"ה אומרים כל מעשיה בטהרה אמר רבי יוסי זו משנת רבי עקיבא לפיכך הוא אומר יתנו לכל וחכמים לא הודו לו והשתא סתם מתני' בין דתלתן בין דכרשינין רבי יהודה היא: **ה** לקט למעשר שני עד שישלים אמר בירושלמי (הל' ג) אמר ר' זעירא כדי לשכר שני שמא יאבדו השאר ויהיו אלו שבידו תפיסין על השני אמר ר' זירא וצריך להתנות ולומר אם אלו שלמטן שני יהיו אלו שבידי תפיסין עליהן אמר רבי יונה והוא שילקט מיכן ומיכן אבל אם ליקט על אומן כבולל וחופן מלשון מלא חפניו (ויקרא טז): לפי חשבון. שאם זה מנה וזה מאתים זה נוטל שני חלקים וזה נוטל שליש: והנבללים. מפרש בירושלמי רבי יוסי ברבי בון בשם רבי חגינא סלקא מתניתין הנבללין והנחפנין לפי חשבון: **ו** שנתערבו ורוצה ליהנות בשל חולין: מביא בסלע מעות. של נחשת

רוצה בו שלא יחשוב השבח: ואמר כל ששבחו ניכר. הוא שיוסיף אותו הדבר שהשביח במשקל המעשר וכמותו לא שיראה שם החולין באיכות המעשר בלבד ולפיכך אילו רקחו תבשיל של מעשר שני בדבר שיש לו דמים יקרים ויוסיף אותו הרקוח בדמיו חושבין אותו התוספת ממעות מעשר שני לפי שלא הוסיף בכמו' התבשיל דבר: **ב** רבי שמעון אינו חולק על דברי הקודם לפי שמעשר שני ניתן לסיכה כמו שסבר מי שלא הבין דברי ר' שמעון ומחלוקתו כי אין מחלוקת שמעשר שני ניתן לסיכה ולא היה רבי שמעון חולק על זה העיקר לפי שפרט ואמר בירושלים אבל היה אומר רבי שמעון אין סכין מעשר שני או היה אומר מעשר שני לא ניתן לסיכה או מה שיביא לזו הכונה ואין הדבר כן אלא שדברי ר' שמעון כמו שאגיד לך והוא שהוא אומר אסור לאדם שיאמר לחברו בירושלים שהוא מקום מיוחד להוצאת מעשר שני שימשח אותו בשמן של מעשר שני ושתמשח יד המושחו ותהיה שכרו על המשיחה שמשחו וזה אינו מותר ר"ל שישתכר אדם ממעות מעשר שני וחכמים מתירין זה כי הם אומרים שאין דמים למשיחת ידו ואין מקפידים בזה: ואמרו לרבי שמעון אם הקל בתרומה חמורה עניינו שהיא אסורה לזרים והתירו בה בזה המעשה רצה לומר שיתן הכהן לישראל שמן של תרומה וימשח אותו בו ולא נקפיד במה שידבק בידו מן השמן קל וחומר שנתיר זה במעשר שני הקל שהוא מותר לזרים ועו"ד שנאמר שאנו לא נקפיד במה שידבק בידו מן השמן וכן אמרו בגמרא מה הקלו בתרומה כהדא דתניא סך כהן שמן תרומה ומביא ישראל ומעגילן על גבי מעיו ואינו חושש: ואמר להם רבי שמעון כי אם הקל בתרומה לפי שהוא מקל בתלתן ובכרשינין של תרומה ולא נקל במעשר שני לפי שהוא החמיר בו בתלתן וכרשינין והוא יבואר בהלכה שאחרי זאת ענין הכרשינין והתלתן והיאך החמירו בהם במעשר שני והלכה כחכמים: **ג** תאכל למחונים. עניינו שיאכלו כשהן לחים כמו ירקות ואין מותר לו להניחם שיתייבשו כי אם נתייבשו לא יהיו ראויות לאכילה ובתרומה אסור לו להניחם עד שיגדילו: ב"ש אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה. עניינו שכל מה שמסתפקין ממאכל או שתיה וזולתו צריך להיות בטהרה כדי שלא תטמא ולא תהיה ראויה אלא לשרפה וכבר ידעת כי התרומה אסור לגרום לה טומאה כי מותר לרחוץ גופו בה בטומאה לפי שהיא כבר נפסדת ואינה ראויה לאכילה ובית הלל מתירים שיסתפק ממנו בטומאה איזה הסתפקות שירצה אע"פ שיביא אותה לשרפה לפי שאינה מאכל שנקפיד על שרפתה חוץ משרייתה ר"ל להשרותה במשקין שאסור לטמא אותה בידים לזה השיעור לפי שכששורין אותם הוכשרו לטומאה ונמצא שנטמא אותם בידים: **ד** הכרשינין הם נקראין בערבי כרסנא ואינם מאכל אדם וגם כן הקפיד עליהם שיאכלו למחונים ממעות מעשר שני קודם שיתייבשו ויפסלו מאוכל אדם ומותר להוציאם מירושלים אחר שיגיעו לשם לפי שאינם פירות כי פירות מעשר שני כיון שהגיעו לירושלים אסור להוציאם כמו שיתבאר לקמן: ור"ט אומר אין פודין קדשים להאכילן לכלבים והמעשר קדש ולפיכך אומר שיתחלק לעיסות עד שיתן ממנה לכל עיסה פחות מכביצה זה השיעור שאינו מטמא טומאת אוכלין כמו שבארנו בפ' חמישי (מ"א) מתרומות: ואמרם מאבילין בטומאה עניינו שמותר להאכילו בטומאה לבהמה כיון שהוא מאכל בהמה ומותר לו שיטמא אותה בידים ואותן הידים אע"פ שאין יודעים להם טומאה הם פוסלים את התרומה כמו שיתבאר בסוף זבים (פ"ה משנה יב) וכל מה שתשמע בזה הענין יעשו או יאכלו בטומאה רוצה בו הידים שהם פוסלים את התרומה וכל מה שיחייב בכאן שיעשה בטהרה רוצה בו שיטול ידיו ואז יתעסק בהם כמו כל אוכל תרומה: שמאי אומר יאכלו צריד. עניינו שלא ישרו אותם ולא יהיו מוכנים לטומאה מאכילין אותם לבהמה בטומאה אבל דינם שיאכלו כתושים והדבר הטחון העב נקרא צריד ואומר שמאי שכותשין אותן ואין שורין אותן ומאכילין אותן לבהמות כשהן כתושין שמא יטמאו ואין הלכה כשמאי ולא כרבי עקיבא והלכה כחכמים: **ה** עד שישלים. עניינו עד שישלים מנין הזהב של מעשר שני והשאר חולין ואם נאבד מהם דבר משל חולין נאבד: והנבללין לפי חשבון. כיצד כגון שיהיו מעות מעשר שני מאה סלעים ושל חולין מאתים ובלל וערב הם' סלעים ונתפזרו ונאבד מהם בדבר הדמיון שלשים סלעים נאמר שאותן שלשים סלעים שנאבדו יהיו עשרים של חולין ועשרה ממעשר שני לפי חשבון הממון ועל זה הדרך תעשה הקש ופירש הנבללין המעורבים כי שם בלל ה' (בראשית יא) ובכלל זה צריך הנאי והוא שיאמר אם אלו המעות שנשארו מעות מעשר שני הרי אלו שבידי תמורתם והם מחוללין על אלו: **ו** הסלע הוא מכסף והמעות מנחשת מפותח ואומר בכאן שכשנתערבו שני סלעים שיביא חלופי סלע אחת ממעות סלע של מעשר שני ויהיה הכל חולין ואחר כך יקח את היפה שבשני הסלעים ויחלל עליו המעות ויחזיר אותה הסלע מעשר שני וילכו המעות לחולין:

ואמר

א) עדיות פ"א משנה ח: ב) ב"מ פ"ד דף נה:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

השבח לשני. פי' כל השבח לעיסה מאי טעמא דעצים אין בהן ממש: **ב רבי שמעון** אומר אין סכין שמן של מעשר שני בירושלים. דקסבר אין ניתן לסיכה: **וחכמים** מתירין. אמרו לו לר' שמעון אם הקל לסוך בתרומה חמורה דמותר לסוך גרסי' מה הקל בתרומה כדתניא סך כהן שמן של תרומה ומביא בן ישראל ומעגלו על גבי מעיו ואינו חושש לא נקל לסוך במעשר שני הקל שמותר לזרים. אמר להן מה לי הקל בתרומה חמורה לסוך שהקל בכרשינין ובתלתן נקל לסוך במעשר שני שלא היקל בכרשינן ובתלתן. בתרומה הקל בכרשינין ובתלתן להיאכל ולהיעשות בטומאה מה שאין כן בתלתן וכרשיני מעשר שני כדבעינן למימר לקמן: **ג תלתן** של מעשר שני תאכל צמחונין. כיני מתני' מותר לאכול צמחונים פי' לא חיישינן להפסד מעשר שני. ויש אומרים מותרת לטמאים עד שהוא צמחונים. אבל משתגדיל כל מעשיה בטהרה: **ותלתן** של תרומה בית שמאי אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה שנעשית בטומאה. פי' דאי אפשר לחפיפה בלא משקה דהיינו שמשימין התלתן בשמן וחופפות בה הכהנות ראשן וכדתניא תלתן של תרומה שחפפה בה בת כהן ראשה אין בת ישראל רשאי לחוף אחריה אלא מענגות שערה בשערה: **ובית** הלל אומרים כל מעשיה בטומאה. כלומר דלאו אוכל חשוב: **חוץ** משרייתה. פי' כששורין התלתן של תרומה במים יהו עושין בטהרה כלומר שלא יטמאוה ביד אבל אין נמנעין מלעשות כל מעשיו על ידי משקה ואי מיטמא מיטמא: **ד כרשיני** מעשר שני מותרין להיאכל צמחונים ונכנסין לירושלים ויוצאין. פי' כשיעור כדי לעשות עיסה מהן חוץ לירושלים ולחזור ואפי' לרבנן דאמרי פירות מעשר שני נכנסין ואין יוצאין בכרשינן מודו דנכנסין ויוצאין. מאי טעמא קל היקלו בכרשינין: **נטמאו** רבי טרפון אומר יתחלקו לעיסות. כלומר לא יפדו אלא יתחלקו לעיסות של כרשיני מעשר שני שלא יהא במקום אחד מהן כביצה לפי שאין פודין את הקדשים להאכילן לבהמות: **וחכמים** אומרים יפדו. כדין מעשר שני שנטמא שיפדה: **כרשיני** תרומה בית שמאי אומרים שורין ושפין. פי' כששורין אותן במשקין כדי להכשירן לאכול וכששפין אותן פירוש כשמסיר הקליפה מעליהן א"נ טוחנן כדמתרגמינן ואכות אותו ושפית יתיה נשמרין ועושין אותן בטהרה כי היכי דלידעו דתרומה הן ולא יתנום לכהנים עמי הארץ ומאכילין אותו בטומאה אפילו לכהן טמא דלא חשיבי אוכלין ובית הלל [אומרים] השריה בטהרה כי היכי דליתי להו לכהן חבר ושפין ומאכילין בטומאה דעתיהו דבית הלל בכרשינין כמו בתלתן: **שמאי** אומר יאכלו צריד. כלומר אף [דמאכילם בטומאה] מכל מקום יאכלו יבשין בלי כלום הכשר ובלא שרייה: **רבי** עקיבא אומר כל מעשיהן של כרשינין בטומאה. פי' לא שיעשום מאין לכתחלה אלא כל מעשיהן על ידי משקה וזקוקות לטומאה אם נוגע בהן השרץ דלא אוכלין הן ולפיכך יתנו לכל כהן: **ה מעות** חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו וכו'. פי' כגון שהיו ק' זוזין חולין וק' זוזין מעשר שני ונתפזרו מה שלקטו ליקט למעשר שני עד שישלים ק' זוזים והשאר חולין אמר רבי זירא צריך להתנות ולומר אם אלו שלמטה של מעשר שני יהיה אלו שבידי תפיסין עליהן אבל אם בלל המעות וחפן פי' והיה מלקט מלא חפניו: **לפי** חשבון. פי' מה שליקט ליקט לשניהן: **זה** הכלל המתלקטין למעשר שני. פירש עד שישלים והנבללין לפי חשבון. אמר רבי יוסי בר בון בשם רב הונא כיני מתני' הנבללין והנחפנין לפי חשבון: **ו סלע** של מעשר שני ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות. פי' שהן נחושת ואומר סלע של מעשר שני בכל מקום שהן מחוללת על המעות האלו:

ובורר

ה א שם הל' כג:
ו ב מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' יד:
ז ג מיי' פ"ב מהל' תרומות הל' ז:
ח ד מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' יד:
ט ה מיי' שם:
יו מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה ז:
יא ז מיי' פ"ו מהל' מעשר שני הלכה א:
יב ח שם הלכה ג:

פירוש הרא"ש

פ"ב (א) הלכך דין הוא נמי שנקל בסיכה גבי תרומה: (ב) שזרעו ולא פדאו בזמן זרעו דאילו פדאו הוי. הגדולין חולין כדאי' בפ"ט (מ"ד) דתרומות ולמה אותם המחמים מותרים לאכול דחשיבי קצת אוכל: (ג) דלא חשיבי אוכל כולי האי אף כשזרען למחונין ושל תרומה מה שבתרומה מקבלת בתלתן הייתו לפי שקצת בני אדם אוכלים אותו ולאו אוכל גמור הוא הלכך נאכל בטומאה מ"מ לב"ש צריך שיהו כל מעשיה בטהרה כי היכי דלידעי שהוא תרומה ולא יאכלום זר: (ד) כל מה שמלקט הכל למעשר עד שישלים דמי מעשר ויתנם אם מה שלקטתי הם מעות של מעשר הרי טוב ואם לאו אותן שנשאר יהא מחוללין על אלו הכי איתא בירושל' וקשה לי הא אין מחללין כסף על כסף ונחושת על נחושת אלא דוקא כסף על נחושת כדאי' בסמוך וצריך לומר האי חילול דירושלמי לא שיחלל על אלו המעות אלא יביא מטבע אחר שאינו חריף כזה המטבע ויחלל המעשר עליו בכל מקום שהוא ויחזור ויחללנו על המעות שבידו:

הגהות מהר"י לנדא

בר"ש ט"א א] דתניא תבלין. נ"ל תבשיל: ב] שם שנתבשל. נ"ל שתבלו: ג] שם שנתבשל. נ"ל שתבלו: שם מ"ג ד] תלתן של טבל. נ"ל של תרומה וכ"ה בתוספתא פי' דתרומות ופ"ב דמ"ש: מ"ד בר"ש ה] שיהיו עושים. נ"ל יבישין: שם ו] בב"ה כל מעשיה בטומאה. נ"ל בטהרה ובה"א כל מעשיה בטומאה כצ"ל:

יג א מיי׳ פ״ד שם הלכה ז:
יד ב מיי׳ פ״ה מהל׳ מעשר שני וכ״ר הלכה יג:
טו ג שם הלכה יד:
טז ד שם הל׳ טו:
יז ה שם הל׳ יד:
יח ו מיי׳ פ״ח שם הלכה טו:
א ז מיי׳ פ״ג שם הלכה כב:
ב ח מיי׳ פ״ז מהל׳ מעשר שני הלכה יא:

א) ב״מ פ״ד דף מד: ב) ב״מ שם דף מה. עדיות פ״א מ״ע: בכורות פ״ח דף נ: ג) ב״מ פ״ד דף מה. עדיות שם מ״י: ד) סנהדרין דף יז: ה) ע״ג פ״ה דף סב. ו) זבחים ש.

בדמי סלע: מחוללת על מעות הללו. ונמלאו שתיהן חולין והמעות מעשר ובורר היפה ומחלל מעות הללו עליה ותהא היא מעשר והמעות והסלע השנית חולין כבראשונה ותימה דמעיקרא נמי ליסקול יפה ונימא אם היא של מעשר שני הרי טוב ואם הרע של מ״ש תהא מחוללת על זו דקיימא לן מחללים סלעין על סלעין דכסף כסף ריבה בריש הזהב (דף נה) (ה) ושמא חיישינן דילמא אתי למיסקלה בלא שום תנאי ואי מצרכת ליה להביא כסף אחר מעלמא ולחלל עליו אכתי גזרי׳ דילמא אתי למיסקל חדא מהני בלא תנאי ומשום הכי קאמר דמחללים כסף על נחשת מדוחק ועוד יש לפרש דנהי דמדאורייתא מחללים כסף על כסף מדרבנן לאו דרך חילול הוא ואפי׳ מדוחק נמי לא אבל קשה לפי טעם זה בפרק הזהב (נה:) דמייתי ההיא דדמאי דמחללים אותו כסף על כסף כסף על נחשת ופריך מי מחללים כסף על נחשת ומייתי מתני׳ דקתני *מדוחק אין שלא מדוחק לא הוה ליה לאקשויי נמי מכסף על כסף דאפילו מדוחק אין מחללין וכ״ת דדמאי דמחללין כסף על כסף בסלע על דנרין (זהב) דהוי דרך חילול אבל סלעים על סלעים לאו דרך חילול הוא דמשמע מדמייתי מעות של נחשת דאכסף אין יכול לחלל בשום ענין אפי׳ מבית דינרי כסף וכן משמע בירושלמי (שם) דר׳ חגי אמר קומי ר׳ זעירא (ר׳) מנחם בשם רבי יוחנן כל שאמרו בדמאי מחללין בודאי מחללין אותו מדוחק ופריך והתנינן מחללין כסף על נחשת מדוחק הא כסף על כסף לא אלא א״ר אבא בר כהנא קומי ר׳ יונה כל שאמרו בדמאי מחללין בודאי עבר וחילל מחולל ולפי טעם קמא שפירשנו ניחא דמכסף על כסף לא מצי לאקשויי מדמאי אודאי דנתערבו שאני דאתו לידי תקלה ומיהו קשה דהוה מצי לאקשויי מהא דתנן לקמן (מ״ח) אין מחללין כסף ופירות על כסף ואפי׳ רבנן לא שרו אלא ע״י צירוף כמו שאפרש ובפרק קמא דביצה (דף י:) גבי הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה פירש שם בקונטרס ויטול היפה שבהם ויאמר אם הוא של מעשר יפה ואם היא של חולין תהא חברתה מחוללת עליה ולא יתכן כדמוכח הכא ובפ״ק דפסחים (דף י.) פירש שמביא סלעים בשוה מנה ואומר כל מקום שהן מעות מעשר שני מחוללין על הסלעים הללו ויתכן פירושו אם אותו מנה מעות נחשת דאי מעות כסף אין מחללין אותו על סלעים של כסף: ומחללין עליה. בירושל׳ (שם) פריך ויבור את הרעה ומשני א״ר יונה אני אומר אם היתה מעשר שני כלומר היפה ופריך מ״מ יוצאה לחילול כלומר שהרי חללה על נחשת ומשני אמר רבי יונה לא יתכון לעשות חולין ברורין תדע לך שהוא כן דתני לא יקיים כן אלא שחוזר ומחללן על הכסף: ז לא יעשה אדם סלעין דינרי זהב. בריש הזהב (מד:) פליגי דאיכא למאן דאמר בית שמאי וב״ה בכסף ראשון ולא בכסף שני [פליגי] ואיכא למ״ד דמדרבנן פליגי דב״ש סברי גזרינן שמא ישהה עליותיו זמנין דלא מלו זוזי בדינרין ולא סליק וב״ה סברי לא גזרינן: ח הפורט סלע. מהכא דייקי׳ בריש הזהב דאפריטי מחללין דלשון הפורט משמע שהיו לו פרוטות של נחשת שחילל עליהם פירות של מעשר שני ובא לפורטם בסלע כסף להעלות לירושלים מפני משוי הדרך ב״ש אומרים בכל הסלע מעות אם בא לפורטן כולן יפרוט ניתן מעות בכל הסלע: וב״ה אומרים לא יפרוט אלא חציין שהפרוטות יוצאות בירושלים וכשיבא שם יהא צריך לפרוטות לקנות צרכי סעודה וכשירצו הכל אצל שולחני יוקירו הפרוטות ומעשר שני נפסד. לפיכך ישא פרוטות עמהן ומיהו לפי טעם זה ב״ה לחומרא וקשה דהוה למיתנייהו בעדיות גבי קולי ב״ש וחומרי ב״ה לפיכך נראה דב״ש סברי בכל הסלע מעות שלא יתעפשו וב״ה לא חיישי: כסף ופירות על כסף. כגון שיש לו חצי דינר כסף של מעשר שני ויש לו פירות של מעשר שני שוה חצי דינר כסף לא יצרפם לחללם על הדינר וכן מוכח בירושלמי (הל׳ ד) דאמר ריש לקיש מה פליגן ר״מ ורבנן בפירות שאין בהן כדי כסף אבל בפירות שיש בהן כדי כסף אף רבנן מודו וחצי דינר כסף וחצי דינר פירות מותר דינר כסף ודינר פירות אסור כ״ש ב׳ דינרי כסף וב׳ דינרי פירות אסור כלומר לחלל על הסלע: ט הפורט סלע. הכא מיירי שהביא בירושלים סלע של מעשר שני ובא אצל שולחני לקנות בו פרוטות להוציאם לצרכי סעודה ולעולם ב״ש דוקא קאמרי בכל הסלע מעות שלא יצטרכו לקנות ב׳ פעמים וליתן ב׳ קולבנות וב״ה לא חיישי והשתא ניחא דלא תני לה בעדיות אבל סוגיא דירושלמי איפכא דב״ש מקילים וב״ה מחמירים דחיישינן שמא יוזלו פרוטות א״נ שלא ישהה בעיר עד שיוליא את כולן ויפקידם בעיר עד רגל אחר והפרוטות מתעפשות (ו): לפני חכמים. בסוף פ״ק דסנהדרין (דף יז:) דהייתו רבי שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי: ברביעית. כלומר ברובע סלע יקח ברביעית ממנו מעות שיקח כל ג׳ רביעית דינר [כסף] ורביעית דינר מעות (ז): ד׳ אספרי כסף. הדינר ה׳ אספרי ובאספרא אחד יקח מעות (ח): יניחנו בחנות. סברי ב״ש דאין פורטין כלל אלא מניחה אצל חנוני ואוכל כנגדה עד שתכלה ובירושלמי (שם) אמרי׳ מאי טעמא דשמאי שמא ישכח ויעשה אותן חולין: י מקצת בניו טמאים (ט) בירושלמי (לקמן פ״ג הל׳ ב) אמר דקיימא לן טבל ועלה אוכל במעשר ואם לא טבל לא: שהטהורים שותים. בירושלמי (שם) דייק בה מה אנן קיימין אם באומר מכבר משקה מעורב כלומר דאמר מעכשיו יהא מחולל כפי מה שמגיע לטהורים נמצא הכל מעורב ואף הטמאים שותים מעשר ואם באומ׳ לכשישתו למפרע חולין שתו כלומר ואין הסלע מתחלל על מה ששתו אלא הן קיימים באומר מכבר לכשישתו כלומר מעכשיו יהא מחולל לכשישתו בירושלמי בטמאים טומאת מת שאין כלי חרס מטמא מאחוריו אבל בטמאים טומאת זיבה שהוא מטמא בהסט לא (י) בד״א באין אחר מערה אבל יש אחר מערה אפי׳ טמאים טומאת זיבה:

מעשר שני בכל מקום שהיא מחוללת על המעות האלו ובורר את היפה שבהן ומחללן עליה מפני שאמרו *מחללין כסף על נחשת מדוחק ולא שיתקיים כן אלא חוזר ומחללם על הכסף: ז א) בית שמאי אומרים לא יעשה אדם את סלעיו דינרי זהב ב ובית הלל מתירין אמר רבי עקיבא אני עשיתי לרבן גמליאל ולרבי יהושע את כספן דינרי זהב: ח הפורט ג) סלע ממעות מעשר שני ב״ש אומרים כל הסלע מעות ג וב״ה אומרים שקל כסף ושקל מעות ר״מ אומר אין מחללין כסף ופירות על הכסף ד וחכמים מתירין: ט הפורט ג) סלע של מעשר שני בירושלים ב״ש אומרים כל הסלע מעות ה וב״ה אומרים שקל כסף ושקל מעות הדנין ד) לפני חכמים אומרים בשלשה דינרי כסף ודינר מעות ר״ע אומר שלשה דינרים כסף וברביעית *מעות ר״ט אומר ד׳ אספרי כסף שמאי אומר יניחנה בחנות ויאכל כנגדה: י ו מי שהיו מקצת בניו טמאין ומקצתן טהורין מניח את הסלע ואומר מה שהטהורים שותים סלע זו מחוללת על זו ונמצאו טהורים וטמאין שותין מכד אחד:

פרק שלישי

א לא ה) יאמר אדם לחבירו העל (לי) את הפירות האלו לירושלים לחלק אלא אומר לו העלם שנאכלם ונשתם בירושלים אבל נותנין זה לזה מתנות חנם: ב ח אין ו) לוקחין תרומה בכסף מעשר מפני שהוא ממעט באכילתו. ורבי שמעון מתיר אמר להם רבי שמעון מה אם היקל בזבחי שלמים שהוא מביאן

ואמר מדוחק עמיו ידוע הרגום לחץ דוחקא והכוונה שלא יעשה זה אלא בשעת הדוחק: לא שיתקיים כן. ענינו לא שיניח הנחשת מעשר ויוציא בו הכסף לחולין אלא שחוזר ומחללן על הכסף כמו שעשינו באלו הב׳ סלעים: ז ב״ש אומרים אסור לאדם להחליף סלעי המעשר ולעשותן דינר זהב וזה גזרה שמא לא ימלא להחליף ויתבטל מעלות ירושלים וב״ה לא גזרי שמא ישהה עליותיו והביא ר״ע מעשה לאמת בו דעת בית הלל והוא נכון: ח בית שמאי מתירין להחליף כל הסלע במעות של נחשת אף על פי שאינו מוליא אותו כולן בבת אחת וזה חוץ לירושלים ושקל הוא חצי הסלע ומה שחלק ר״מ על חכמים הוא כמו שאמשול לך כגון שהיה אצלנו מפירות מעשר שני מה ששוה חצי דינר אסור לו ליקח אותן הפירות עם דינר וחצי דינר ממעות מעשר שני ויאמר אלו הפירות עם זה הדינר וחצי של כסף מחוללין על שקל זה וחכמים מתירין והלכה כחכמים אבל אם יש בפירות שוה דינר או יותר הכל מודים שאין מחוללין עם הכסף על המעות: ט סלע הוא שני שקלים ודינר הוא רביע הסלע כי הסלע ארבעה דינר: ורביעתו הוא רביע השקל והוא חצי דינר: האספרי קבוץ אספר והוא המטבע בלשון יון ואיני יודע כמה אספרים יש בסלע וכשרוצה אדם בירושלים להחליף הסלע ולהחזיר מעות ליקח בו מה שירצה מתירין ב״ש לעשותו כלו מעות וב״ה אומר חציו מעות וחציו כסף רוצים בזה מן החצי בחצי בלבד יחליף אותו במעות של נחושת: הדנין לפני חכמים. הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ושמעון המצרי ותנניה אומרים שיחליף אותו רביע סלע ברביע *סלע: ור״ע אומר שמינית סלע בשמינית סלע בלבד יחליף של נחושת: ושמאי אומר יניח הסלע בחנות כלומר יתן אותו אל בעל החנות ויוציא אותו על יד על יד עד שישלים הסלע והלכה כב״ה בלבד: י הטמאים אסורים לאכול מעשר שני לפי שהוא קדש וצריך אתה לדעת איך תהיה טומאתן ולא תדע איך תהיה צורת שתייתם והוא שהם אם היו טמאים בשאר מיני הטומאות מלבד זיבות אפשר שיהיה המשקה אותם טמא ובתנאי שלא יגע ביין ויהיה הכוס מחרס כי העיקר אצלנו כלי חרס אינו מטמא מגבו כמו שיתבאר במקומות ממה שאנו עתידין לבאר אבל אם היו טמאין בזיבות אין להם רשות להשקות הטהורים כי הזב מטמא כל מה שיטלטל ולפיכך צריך שיהיה המשקה אותם טהור והדבר שישתו הטהורים יהיה מעשר שני וכאילו קנאו בזה הסלע של מעשר שני ויצא הסלע לחולין כדין מעות מעשר שני שהוציאם במאכלות:

א אמרו בגמרא מהלכות עימעום הוא ענינו שאין שם שינוי בענין אלא נקיות לשון בין שאמרו שנאכלם שיורה שהוא יתן לו חלק מהם או בין אמרו לחלק שיורה שהוא יתן לו חלק אבל בחרו מאמרם לחלק מפני שיהיה כמי שנתן פירות מעשר שני שכר למי שהעלם וזה אסור לפי שהוא בעצמו חייב להגיעם שם: ב מפני שהוא ממעט באכילתו. ענינו שימעט באכילתו לפי שהתרומה אסורה לזרים ולטבול יום והמעשר מותר לזרים ולטבול יום וכמו כן ממעט באכילת תרומה כי התרומה מותרת לאונן והאכל בכל מקום ומעשר שני אסור לאונן למאמר השם לא אכלתי באוני ממנו

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק
ובורר את היפה שבהן ומחללן. פי׳ מחלל המעות עליה פי׳ על הסלע היפה שבשתיהן ואומר המעות הללו יהו מחוללין עליה: מפני שאמרו מחללין כסף על נחושת מדוחק. פי׳ כי האי גוונא שנתערבו: לא שיקיים כן. פי׳ לא שיקיים המעות

פירוש הרא״ש
(ה) ויש לומר דהא דמחללין סלעים ...

א לחלק שתטול שם חלק בהן דאסור לפרוע חובו ממעשר שני אע״פ שנם זה אוכלו בירושלים: אלא אומר העלם שנאכלם. אמר בירושלמי (הל׳ א) מה בין האומר [לחלק כו׳ ומפורש] בפ״ח (מ״ד) משביעית: מתנת חנם. פירש בריש מכילתין ובריש פ׳ בתרא דע״א (דף סב:) דמייתי ההיא דחמרין שהיו עושין בפירות שביעית שכרם שביעית ומפרש דיהבינן להו בגל היתר כדתנן הכא הייט מתנת חנם: ב שהוא ממעט באכילתו של מעשר מפרש בירושל׳ (הל׳ ב׳) משום דתרומה אסורה לטבול יום ובפ׳ כל הזבחים שנתערבו (דף עו:) גרסינן מפני שממעט באכילתה משמע דאתרומה קפיד כדפירש שם בקונט׳ שממעט מקום אכילתו דעכשיו לא יאכלנה אלא בירושלים ואסורה באונן ...

שנתבשל בו אמר רבי יונה דברי הכל היא אוכלי תרומה זריזין הם התיב ר' חיננא קומי רבי מנא והתנן (פסחים פ"ט מ"ח) נתערב בבכורות רבי שמעון אומר אם חבורת כהנים יאכלו ותני עלה יאכלו כחמור שבהן א"ל אוכלי פסח בשעתו זריזין הם כאוכלי תרומה תדע לך שהיא כן דתנינן (שבת פ"א מ"י) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצלו מבעוד יום ותנן (שם) משלשלים את הפסח לתנור עם חשיכה א] ומוכח בסוף מי שהיה טמא (דף נח:) ב] ר' שמעון לטעמיה דמביאין קדשים לבית הפסול דתנן אשם שנתערב בשלמים רבי שמעון אומר ישחטו *ויאכלו כחמור שבהן : ג וצריך להם לשאר דברים שלא לאכילה ושתיה וסיכה: ולחבירו פירות והוא אוהבו שיתחלל מעותיו עליהן : אוכל פירותיו. דאין מעשר שני נאכל אלא לטבולי יום : ולא יאמר כן לעם הארץ . שאין נזהר לאוכלן בטהרה : אלא בדמאי . כלומר במעות מעשר שני של דמאי משום דבדמאי הקילו : ד פירות בירושלים. כולה מתני' בשיש לו מעות וצריך להן ולחברו פירות (ב) : ה נכנסין ואין יוצאין. משום דקלטן מחיצות: רשב"ג אומר אף הפירות . מפרש בירושלמי (הל' ג) כדי לעשות עיסה ולחזור כלומר אין יוצאין לפדות כדאמר בפרק הזהב (דף נג:) דמחיצה לקלוט דרבנן אלא פעמים יש רחים ותנורים בזול ומוציאן לתקנן ומחזירן לירושלים ואוכלן : ו שנגמרה מלאכתן . כדתנן בפ"ק דמעשרות (מ"ה) איזהו גורנן למעשרות ועברו בתוך ירושלים . בעודן טבל : יחזור מעשר שני שלהן . קסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין כדאמכתן בריש הזרוע (דף קל:) והרי קלטוה מחיצות : ושלא נגמרה מלאכתן . כגון סלי ענבים לגת סלי תאנים למוקצה לעשותן קציעות אבל סלי תאנים וענבים לאכילה גמר מלאכתן הן ר' שמעון בן יהודה בשם רבי יוסי . [ס"א] מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין דמוקי פלוגתייהו בנגמר מלאכתן ואמרו ב"ה יפדה ויאכל בכל מקום ודוקא לענין מחיצה לקלוט דרבנן אבל לענין שאר דברים סבר כמי שהורמו דמיין כדאיתא בפרק בתרא דמכות (דף כ:): והדמאי . כלומר טבל של דמאי נכנס ויוצא ונפדה אבל מעשר של דמאי לא ונקט הך סיפא דאפי' תנא קמא מודה. תניא בתוספתא (פ"ב) רבי שמעון בן יהודה בשם רבי יוסי כך אמרו ב"ה לב"ש אי אתם מודים בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיפדה מעשר שני שלהן ויאכל בכל מקום אף פירות שנגמרה מלאכתן כיוצא בהן אמרו להם ב"ש לא אם אמרתם בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיכול להפקירן להוציאן מידי תרומה ומעשרות אמרו להן בית הלל אף פירות שנגמרה מלאכתן יכול הוא לעשותם תרומה ומעשר עד שירימו פי' יכול לעשותם תרומה ומעשר על מקום אחר כגון תרומה ומעשר ראשון דלא בעו חומה והוא הדין דמצי למימר דממקום אחר יכול לעשר על אלו ונמצא אלו כולן חולין ובירושל' יש גירסא אחרת אמרו להן ב"ה אף פירות שנגמרה מלאכתן יכול להפקירן ולפוטרן מן המעשרות וגירסא דתוספתא עיקר ומעות סופר בירושלמי דתנן בסוף פ"א דפאה (מ"ו) ונוטל משום הפקר ופטור מן המעשר עד שימרח משמע הא מירח חייב ולא מסתבר למימר דתיתי מתני' כב"ש ומיהו אין כל כך תימה דהא רישא נמי סתמא כב"ש דקתני לעיל נותן פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ואמרי' עלה בירושלמי (הל' ה) דב"ש היא דאמרי הפקר לעניים הפקר ושם פירשנוה במקומה ועוד יש ליישב ההוא דנוטל משום הפקר לפי גירסת ירושל' דהכא אף כב"ה ואיירי התם כשמירח בבית ולא הכניסה במוץ שלה והכא בשמירח בשדה : ז שהוא עומד לפנים. פירשנוה בסוף פ"ג דמעשרות (מ"י) (ג): כלפנים. לענין קדשים קלים ומעשר שני ושילוח מצורעים : בתי הבדים . שעושין שם השמן : ח בנויות בקודש . בתוך העזרה וגגותיהם קדש בפ' כיצד צולין (דף פו.) פריך לרב דאמר גגין ועליות לא נתקדשו ומשני רב חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה: תוכן קודש . כולה מתני' לענין אכילת קדשי קדשים ושחיטת קדשים קלים ולהתחייב עליהן משום טומאה כדתניא בתוספתא . דתניא בתוספתא (פ"ב) לשכה בנויה בקודש ופתוחה לחול תוכה חול וגגה קודש אין אוכלין בה קדשי קדשים ואין שוחטין בה קדשים קלים ואין חייבין עליהן משום טומאה בנויה בחול ופתוחה לקדש אע"פ שאין מקיימין כן תוכה קדש וגגה חול ואוכלין בה קדשי קדשים ושוחטין בה קדשים קלים וחייבין עליה משום טומאה בנויה בקדש ופתוחה לקדש ולחול כולה קדש בנויה בחול ופתוחה לקדש ולחול כולה חול בנויה בקדש ובחול ופתוחה לקודש ולחול כגון לשכת בית המוקד תוכן וגגותיהן מכנגד הקדש ולקדש קודש מכנגד החול ולחול חול בפ' איזהו מקומן (דף נו.) מסיק בנויות בחול ופתוחות לקדש דאין שוחטין ואין חייבין והאי דאוכלים לפי שהתורה רבתה אכילות הרבה מדכתיב (ויקרא ו) בחצר אהל מועד

לידי פיגול ונותר וטמא לא נקל בתרומה א"ל מה אם היקל בזבחי שלמים שהן מותרין לזרים נקל בתרומה שהיא אסורה לזרים : ג מי שהיו לו מעות בירושלים וצריך לו ולחברו פירות אומר לחברו הרי המעות האלו מחוללין על פירותיך נמצא זה אוכל פירותיו בטהרה והלה עושה צרכו במעותיו ולא יאמר כן לעם הארץ אלא בדמאי : ד פירות בירושלים ומעות במדינה אומר הרי המעות ההם מחוללין על פירות האלו מעות בירושלים ופירות במדינה אומר הרי המעות האלו מחוללין על פירות ההם ובלבד שיעלו הפירות ויאכלו בירושלים : ה מעות נכנסות לירושלים ויוצאות ופירות נכנסין ואינן יוצאין רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הפירות נכנסין ויוצאין : ו פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בתוך ירושלים יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים ושלא נגמרה מלאכתן סלי ענבים לגת וסלי תאנים למוקצה ב"ש אומרים יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים וב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום ר"ש בן יהודה אומר משום רבי יוסי לא נחלקו ב"ש וב"ה על פירות שלא נגמרה מלאכתן שיפדה מעשר שני שלהם ויאכל בכל מקום ועל מה נחלקו על פירות שנגמרה מלאכתן שב"ש אומרים יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים וב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום והדמאי נכנס ויוצא ונפדה : ז אילן שהוא עומד בפנים ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ בתי הבדים שפתחיהן לפנים וחללן לחוץ או שפתחיהן לחוץ וחללן לפנים בש"א הכל כלפנים ובה"א מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ: ח הלשכות בנויות בקודש (ד) ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש בנויות בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וגגותיהם חול בנויות בקודש ובחול ופתוחות לקודש ולחול תוכן וגגותיהן מכנגד הקודש ולקודש קודש מכנגד

ממנו (דברים טו) וגם כן אסור לאכלו אלא בירושלים כמו שנתבאר בתורה וכבר קדם לך כי מעות מעשר שני קונין בהם בהמות ומקריבין אותן זבחי שלמים והשלמים בלי ספק קדש ויפסלו כשהן פגול או נותר או טמא ואסור לאכלן והתרומה אין בה לא דין פגול ולא דין נותר ועוד כי לא כל הדברים המטמאין את הקדש הם מטמאין את התרומה כמו שיתבאר בפ' שני ממס' טהרות (משנה ב) ופגול ענינו שתהיה מחשבתו בשעת הזביחה שיאכל ממנו אחר הזמן הקצוב לאכילתו הוא מה שאמר השם (ויקרא ז) ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו פגול הוא לא ירצה ונותר הוא מה שאמר השם והנותר באש תשרופו (שם ח) ואמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף (שם ז) ועוד יתבארו דיני הפגול והנותר בפרט במסכת זבחים ואין הלכה כר' שמעון : ג אלו המעות הם מעות ממעשר שני והפירות שהם אצל חברו חולין והם גם כן בירושלים וכשחלל מעותיו על פירות חברו יצאו המעות לחולין ומותר לו למכור ולקנות בהן ואותן הפירות חוזרין פירות מעשר שני ואוכלן בטהרה כדין מעשר שני ויהנו הבעלים בדמיהן שהם מעות מעשר שני ואסור לו לעשות זה עם עם הארץ לפי שהוא חשוד על הטומאה ושמא יאכלנו בטומאה ואם היו אותן מעות של מעשר שני של דמאי הרי זה מותר לפי שזה ספק אם הוא מעשר שני ודאי או לאו ואסור לטמאים או לא וכבר בארנו כי הדמאי חייב במעשר שני בתחלת מסכת דמאי (פ"ב מ"ב) : ד מדינה נקרא כל מדינה ומדינה ממדינת ארץ ישראל לבד מירושלים והכונה כי כשיהיו הפירות או המעות חוץ לירושלים אפשר לו לחללם אבל השמיענו שאין מתנאי החילול שיהיו נמצאות הפירות והמעות במקום אחד ועוד השמיענו שחילול מעות מעשר שני מותר בירושלים אבל פדיית פירות מעשר שני בירושלים אל יעלה על דעתך כאשר יתבאר בזה הפרק ועוד נתבאר לך לקמן ההפרש שיש בין הפירות והמעות : ה ואין הלכה כר' שמעון בן גמליאל : ו כבר קדם לנו כי פירות מעשר שני כשנכנסו לירושלים אסור להוציאם אלא שנאכלות [...] יכול לפדותם ויעלו המעות לירושלים ועוד [...] שאין פודין מע"ש בירושלים וכשנכנסו פירות [...] מהן מע"ש החייב להם ונכנסו לירושלים [...] יאכל בירושלים ולפיכך יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים ושלא נגמרה מלאכתן כסלי ענבים לגת שעדיין נשאר לגמר מלאכתן הדריכה והסחיטה או סלי תאנים למוקצה שנשאר ג"כ ליבשן ב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום כדין פירות מעשר שני שלא נכנסו לירושלים : והדמאי נכנס ויוצא ונפדה . ענינו כי מעשר שני של דמאי נכנס לירושלים ויוצא ממנה ויפדה אחר יציאתו וזה אסור לעשותו במעשר שני של ודאי וכבר נתבאר לך זה בתחלת מסכת דמאי ואין הלכה כר' שמעון בן יהודה במה שפי' מחלוקת ב"ש וב"ה : ז אמרם לפנים רוצה בו לפנים מחומת ירושלים ובחוץ חוץ לחומת ירושלים ואמר מכנגד החומה ולפנים כלפנים לענין אכילת מעשר שני וזה שאם היה האילן עומד בפנים ונופו נוטה לחוץ שאסור לו לאכול המעשר תחת הנוף אלא לפנים מן החומה ואסור לו לפדותו ר"ל למע"ש כיון שנכנס תחת הנוף וכאילו נכנס בירושלים לענין שלא יפדה וזהו ענין אמרם בפ"ג מן המסכת הקודמת לזו (משנה י) בירושלים הלך אחר הנוף וכבר בארנו זה לשם אבל לענין אכילתו אסור לאכלו עד שיכנס לפנים מן החומה בירושלים וזה לחומרא מב' פנים: בתי הבדים שפתחיהן בפנים וחללן חוץ . חללן ידוע מלשון חלול וזה הוא דמיונם

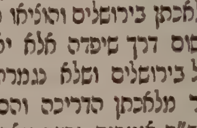

ומאמר ב"ש הכל כלפנים לחומרא וכן נתבאר בתוספתא ר"ל שלא יפדה בהם מעשר שני ולא יאכלנו וב"ה אומרים מכנגד החומה ולפנים מותר לאכול בהם המעשר והקדשים ולא יפדה בו ממעשר שני ומכנגד החומה ולחוץ כלחוץ שמותר לו לפדות בו מעשר שני ואסור לו לאכלו לשם ואמר בתי הבדים לפי שהבדים הידועים לעולם שהם על זו הצורה ר"ל בחומות המדינה הם בתי הבדים: ח לשכות . שם לדיורי העזרה : ואמר גגותיהן קודש בתנאי שיהיו גגותיהן כנג אחד שוה עם קרקע העזרה וזה אפשר כי העזרה בנויה בהר ועוד יתבאר זה במסכת מדות ותועלת היותם קודש כדי שיהיה מותר לאכול בהם קדשי קדשים ולשחוט בהם קדשים קלים ומי שנכנס טמא שם חייב קרבן כמו שיתבאר בשבועות ואלו היו חול היה דינם ודין ירושלים

תניא בתוספתא אמרו להו בית הלל לבית שמאי אינכם מודים לנו בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיפדה מעשר שני שלהן ויאכל בכל מקום אף פירות שנגמרה מלאכתן כך אמרו להן בית שמאי [...] בשלא נגמרה מלאכתן שיכול להפקירן ולפוטרן מן המעשר תאמר בשנגמר' מלאכתן שאינו יכול להפקירן ולפוטרן מן המעשר והואיל ואינו יכול להפקירן גם המעשר שני שלהן לא יפדה אמרו להן בית הלל [illegible]

מסורת הש"ס

א) מכות פ"ג דף כ: ב) דמאי פ"א משנה ג: ג) מכות פ"ג דף יב. ד) פסחים פ"ז דף פו. יומא פ"ב דף כה. זבחים פ"ה דף ס.

פי' מהרי"ץ בן מלכי צדק

[illegible]

עין משפט נר מצוה

פירוש הרא"ש

[illegible]

הגהות מהר"י לנדא

[illegible]

מועד יאכלוה: ט באב הטומאה כגון שרץ ונבלה וכיוצא בהן: ולד הטומאה. מגע שרץ ונבלה שנגע בהן המעשר ונעשה שני יפדה. כדדרשי' בפרק הזהב (דף נג:) דמעשר שני שנטמא פודין אותו אפי' בירושלים דכתיב לא תוכל שאתו (דברים יד) ואין שאת אלא אכילה. דכתיב וישא משאת (בראשית מג): בין בפנים. נטמא: בין בחוץ. נטמא: ויאכל בפנים. מפרש בירושלמי (הל' ה) שלא יאמרו ראינו מעשר שני שנכנס ויוצא ופריך מעתה לא יפדה שלא יהיו אומרים ראינו מעשר שני בירושלים נפדה ומסיק קול יוצא ליוצא ואין קול יוצא לפדוי. חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ. בירושלמי (שם) פריך מה בין אב הטומאה בין בפנים בין בחוץ זה וזה לא דבר תורה הוא (ו) ומשני משעת שנטמא בפנים מחילתו תופסתו בחוץ אין מחילתו תופסתו כלומר כשנכנס טהור המחילה קולטתו ולא כשנכנס טמא ופליגי בירושל' (שם) בר קפרא ור' יוחנן בר קפרא אמר אב הטומאה דבר תורה ולד הטומאה מדבריהן ור' יוחנן אמר זה וזה דבר תורה ופריך לרבי יוחנן אליבא דבית שמאי מה בין אב הטומאה בחוץ מה בין ולד הטומאה בחוץ זה וזה לא דבר תורה הוא כמו כן פריך לבית הלל דאמר הכל יפדה ויאכל בחוץ חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים מה בין ולד הטומאה בפנים מה בין אב הטומאה בפנים לא זה וזה דבר תורה הוא וכמו כן מקשה לבר קפרא על דעתיה דבית הלל דאמרי הכל יפדה ויאכל בחוץ חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים מה בין ולד הטומאה בין מבחוץ בין מבפנים זה וזה לא מדבריהם הוא ומשני לבר קפרא כשהכניסו על מנת שלא תתפסנו מחילה לפי שהוא טמא דרבנן וכה לא מיתרלן קושיות דרבי יוחנן והדר פריך מעשר שני טהור שהכניסו על מנת שלא תתפסנו מחילה אין מחילה תופסת כלומר והאי נמי דבר תורה טהור (ז): י ר' יהודה אומר יקבר. בפ"ב דפסחים (דף לח.) מייתי לה ומפרש בירושלמי (הל' ו) מאי טעמא דר' יהודה כסף ראשון ולא כסף שני אלא אינון מתיבין ק"ו והוא אותיב לון ק"ו כלומר לדידי אית לי קרא לדידכו דאמריתו קל וחומר ק"ו פריכא הוא וכן בפרשת עשר תעשר דריש ליה מדכתיב כסף ראשון ולא כסף שני ובאלה הדברים רבה תניא ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך ר' יהודה אומר אף הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא טעון פדיה ודין הוא ומה מעשר עצמו שנטמא יפדה הלקוח לא כל שכן ת"ל כסף כסף ראשון ולא כסף שני אין לי אלא טהור טמא מנין ת"ל כסף כסף ראשון ולא כסף שני ג' כספים נאמר בענין אחד למעשר טהור ואחד למעשר טמא ואחד ללקוח מעשר טמא והא דאמר בפרק הזהב גבי סלעים על דינרים דהכסף כסף ריבה יש לחלק בזה שנגמר כאן פדיונו לגמרי וקנה פירות למעשר שני ואם היה טהור לא היה נפדה כדתנן לעיל בפ"ק (מ"ה) מזיד יעלו ויאכלו במקום ואם אין מקדש ירקבו ובתוספתא (פ"ב) אמרו לו החמיר בטפלה יותר מן העיקר אמר להם מצינו שהתמורה טפלה חמורה מן העיקר שהתמורה חלה קדושה על בעלת מום ואין יוצאה לחולין ליגזז וליעבד כדתנן בפ"ב דתמורה (דף טז:) והקדש אינו חל על בעל מום קבוע דתנן בפ"ב דבכורות (דף יד:) ואם קדם מום קבוע להקדשן יוצא לחולין ליגזז וליעבד והא דפרכי' בריש איזהו מקומן (דף מט.) כלום מצינו טפל חמור מן העיקר ולא והרי מעשר דהוא נפדה ואינו לקוח בכסף מעשר אינו נפדה לר' יהודה והא דשני התם לא אלימא קדושתיה למתפס פדיונו ולאו משום שיהא טפל חמור מן העיקר ג] טעמו של רבי יהודה דטעמא מקרא אלא מהתם לא גמרי' ואית ספרים דגרסי התם נטמא אין לא נטמא לא ומדרבנן פריך דמעשר טהור חוץ לירושלים [נפדה] ולקוח טהור אינו נפדה וקשה לגירסא זו דאלמקשו ליה רבנן לרבי יהודה תחמיר בטפלה יותר מן העיקר תיקשי להו לדידהו כיון דקרי ליה גמרא טפל חמור מן העיקר כי האי גוונא אבל אי מלר' יהודה פריך ניחא דהאי דטהור נפדה ברחוק מקום ולא לקוח לא חשיב טפל חמור שהמעשר נפדה כדי לקנות בדמיו בירושלים בקר וצאן ויין ושכר כדכתיב בכל אשר תאוה נפשך אבל אם לקח פירות חוץ לירושלים כדי לאכלן בירושלים הרי זה כאילו קנאן בירושלים דלא חזו לפדיה: שאינו נפדה טהור ברחוק מקום. מכאן קשה לפי גרסת הספרים דגרסי' בריש דמאי (פ"א מ"ב) ובלבד שיחזור ויפדה את הפירות ושם פירשתו: יא על ידי עורו. ומפרש בירושלמי (שם) ר' יוסי בשם ר' יוחנן נבי עשו אותו כקדשי בדק הבית ליטען העמדה והערכה ור' שמעון לטעמי' דאמר יפדה לטעמא דאמר קדשי בדק הבית לא היו בכלל העמדה והערכה בפ' שני דבכורות (דף יד:): וישחטו ונטמא יפדה. תנא קמא לא עביד שחטו כמת אלא כפירות הואיל והוכשר. לאכילה אבל רבי יוסי עביד ליה כמת אבל לקחו שחוט אפי' רבי יוסי מודה שהוא כפירות דלא שייך בהו העמדה והערכה: יב יג למעשר שני. להכניס בהן יין שכבר נקרא שם מעשר שני עליו: אע"פ שגפן. מלשון מגופה שסתם פיהן לאחר שנתמלאו יין לא קנה מעשר שאין הקנקן נתפס בקדושת מעשר: זלף לתוכו סתם. הכניס לתוכו יין של טבל: עד שלא גפן. מפרש בירושלמי (שם) ר' חייא בשם ר' יוחנן כיני מתני' אם עד שלא גפן קרא שם לא קנה מעשר אם משגפן קרא שם קנה מעשר נתפס הקנקן בקדושת מעשר וטעון חילול כיין אם בא לחללו על הכסף וטעמא כדאמר התם ר' זירא אמרה תורה פודאהו במקדש וכונסהו בגבולין מה במקדש יצא קנקן [לחולין אף בגבולין נתפס קנקן] למעשר כלומר פודאהו במקדש שיתן הכסף בירושלים ביין ובשכר כדכתיב ואם קנה כדי יין סתומות יצא קנקן לחולין כדתנן בפ"ק (משנה ג) ובבבל מערבין (דף כז:) שלוקחין יין על גב קנקנו ונתחללו עליהן מעות מעשר אפי' דמי הקנקן כעל יין שבתוכו והוא הדין בגבולין דנחשב (היין) הקנקן כיין שבתוכו וצריך לחלל הקנקן עצמו: עד שלא גפן עולות בק"א. בתרומה איירי שנתערב בק' חביות של חולין ותנן בסוף מסכת ערלה (פרק ג משנה ז) דחביות סתומות מקדשות בכל שהן אבל פתוחות לא ומשמע בירושלמי (שם) דעד שלא גפן דהכא אקריית שם קאי דגרסינן התם עד שלא גפן קרא שם תרומה עולות בק"א ואם משגפן קרא שם תרומה מקדשות בכל שהן: עד שלא גפן תורם מאחת על הכל. הכניס יין של טבל לחביות כל זמן שלא גפן נחשב מוקף ותורם מאחת על הכל אבל משגפן לא חשיב מוקף ותורם מכל אחת ואחת והשתא ניחא מה שרגילין להקשות בפ"ק דנדה (דף ב:) גבי בודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה כל ג' ימים ודאי דכיון דבעי מוקף היאך אפשר שלא ידע אי חומץ או יין ולפי מה שפירשתי ניחא דלא בעינן מוקף בנגיעת היין אלא שלא גפן ומסיק בירושל' (שם) בד"א בשל יין אבל של שמן בין עד שלא גפן בין משגפן לא קנה ועולות בק"א ותורם מאחת על הכל: בית שמאי אומרים פותח ומערה. אהא דאמר משגפן תורם מכל א' וא' קאי דאם אינו רוצה לתרום מכל א' וא' קאמרי ב"ש דאין לו תקנה אלא אם כן פותח כל החביות ומערה כולן לגת ותורם וב"ה סברי דאין צריך דמאחר שפותח במגופות חשוב מוקף ותורם מאחת על הכל ופריך בירושלמי (שם) א"ר חנינא קשיא על דב"ש מה בינה לחמשה שקין בגורן שמא אין תורם ומעשר מזה על זה כי היכי דהאי חשיב מוקף האי נמי חשיב מוקף ובפ' כשם (דף ל.) משמע גבי עיסה לענין חלה דבעינן נגיעה במקום המוקף ויש לחלק בין עיסה לשאר דברים אי נמי הכל שוה אלא מטמאה ומטהרה מקפיד על תערובתן ואמרי' בירושלמי פרק ב' (הל' ג) דחלה דבר שמקפיד על תערובתן אין הכלי מצרף עיסה טהורה לעיסה טמאה עשו אותם כדבר שמקפיד על תערובתן בעיסה תחלה אבל בעיסה שניה אין לשני מגע אלא טבל כלומר דלאו כחלה דמו ולא הזכיר צירוף כלי אלא לאשמעינן דאפילו כלי אין מועיל בדבר שמקפיד על תערובתו ולדבר שאינו מקפיד אפילו בלא כלי מועיל כדאמרינן בפרק אלו עוברין (דף מו.) גבי לא

החול ולחול חול: ט מעשר שני שנכנס לירושלים ונטמא בין שנטמא באב הטומאה בין שנטמא (ה) בוולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ ב"ש אומרים יפדה ויאכל הכל בפנים חוץ משנטמ' באב הטומאה בחוץ [א]ובית הלל אומרים הכל יפדה ויאכל בחוץ חוץ משנטמ' בולד הטומאה בפנים: י (א) [ב]הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה רבי יהודה אומר יקבר אמרו לו לרבי יהודה ומה אם מעשר שני עצמו שנטמא הרי הוא נפדה הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא אינו דין שיפדה אמר להם לא אם אמרתם במעשר שני עצמו שכן הוא נפדה בטהור ברחוק מקום תאמרו בלקוח בכסף מעשר שאינו נפדה בטהור ברחוק מקום: יא [ג]צבי שלקחו בכסף מעשר ומת יקבר על ידי עורו (ח) ר"ש אומר יפדה לקחו חי ושחטו ונטמא יפדה רבי יוסי אומר יקבר לקחו שחוט ונטמא הרי הוא כפירות: יב [ד]המשאיל קנקנין למעשר שני אע"פ שגפן לא קנה מעשר זלף לתוכן סתם עד שלא גפן לא קנה מעשר משגפן קנה מעשר [ה]עד שלא גפן עולות באחד ומאה ומשגפן מקדשות בכל שהן [ו]עד שלא גפן תורם מאחת על הכל ומשגפן תורם מכל אחת ואחת: יג בש"א מפתיח

ירושלים שוה ולא היו הם חייבות בדין מאלו הדינין ט אב הטומאה הוא אחד מאבות הטומאות המנויות בתחלת סדר טהרות (פ"א מ"א דכלים) והם כולם פסוקי התורה כמו שרץ ושכבת זרע וטמא מת ונדה וזב ומצורע וזולתם שמנאם לשם וולד הטומאה הוא מי שנטמא באב הטומאה ועוד יתבאר אלו וחילוקיהן ושיטי דיניהם במקומות רבות מלבד זה ובפרט בסדר טהרות וכבר זכרנו שאסור לפדות מעשר שני בירושלים אלא אם נטמא והוא אמרם בגמ' מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו ואפילו בירושלים שנאמר (דברים יד) לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר (בראשית מג) וישא משאת מאת פניו אליהם וגו' והראיה מזה מה שאספר לך והוא כי מעשר שני אסור לאכלו אלא בירושלים ואמר השם יתברך כי אם נמנע מלאוכלו ואין שם דבר מונע אכילתו אלא שנטמאה [א] ואומר ב"ש כיון שנכנס בירושלים ואע"פ שהוא נפדה אסור להוציאו אבל יאכל בירושלים מלבד מה שנטמא באב הטומאה חוץ לחומה ואח"כ נכנס לירושלים שמותר להוציאו לפי שבשעת כניסתו לא היה ראוי לאכילה ולא היתה בו קדושה כלל לפי שכבר נטמא בטומאה חמורה דאורייתא וב"ה אומרים יאכל בחוץ כשנפדה מלבד מה שנטמא בולד הטומאה לפנים מן החומה לפי שעדיין נשאר בו קצת מקדושת מעשר לפי שלא נטמא טומאה חמורה דאורייתא ולפיכך יאכל בפנים אחר פדייתו: י הלקוח בכסף מעשר. הוא דבר הנקנה במעות מעשר שני ואמר שכן הוא נפדה טהור ברחוק מקום מבואר מאד לפי שמעשר שני מותר לפדותו ולהוציאו לחולין אפילו היה טהור כשהיה מקומו רחוק מירושלים וזהו מאמר הש"י וכי ירחק ממך המקום אבל הדבר הנקנה בכסף מעשר שני כשהוא טהור שאסור לפדותו אפי' רחוק מירושלים וזה לדברי הכל ואין הלכה כר' יהודה: יא תנא קמא אומר אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ורבי שמעון אומר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים וכשנטמא אחר שחיטתו יפדה ור' יהודה לא חלק בהם לפי שכשקנאו חי היה דינו ודין מעשר שני שוה וכמו שיפדה מעשר שני כשנטמא כן יפדה זה כשנטמא שבהיותו חי אין לו רחוק מקום כי יכול להוליכו לאיזה מקום שירצה ורבי יוסי מחמיר יותר מרבי יהודה ואמר יקבר כיון שהוא לקוח בכסף מעשר: לקחו שחוט ונטמא הרי הוא כפירות. כל מה שחלקו בו תנא קמא ור' יהודה בהלכה שלפני זו ר' יהודה אומר לא יפדה ותנא קמא אומר יפדה וכבר אמרנו אין הלכה כר"י וכמו כן בזו ההל' הלכה כת"ק: יב כשהשאיל אדם קנקניו להוליך בהם מעשר שני ופי' שהם מושאלים אפי' שסתם פיות הקנקנים לא קנה מעשר ענינו שאין אותם קנקנים חוזרות ממון מעשר ואם נתן לתוך הקנקנים יין מעשר שני סתם ולא פי' שנתן אותם הקנקנים בהורת שאלה כל זמן שלא סתם פי הקנקנים אותן הקנקנים ברשות המשאיל אבל אם סתם פי הקנקנים הרי נתנם למעשר ונתחייבו למכרם ולאכול בדמיהם מה שראוי לאכול בירושלים כדין מע"ש ואח"כ הביא כל הדינים המשתנים בין סתימות פי הקנקנים או היותם פתוחות ואמר עד שלא גפן עולות באחד ומאה ענינו שאם היו מאה קנקנים חולין ונתערב עמהם קנקן של תרומה אם היו הקנקנים כולם פיהם פתוחות נחשוב שכולם מעורבות ותעלה באחד ומאה כדין התרומה שנתערבה בחולין כמו שבארנו ואם היו (מעשר) הקנקנים כולם פיהם סתומות נאסר הכל ויהיה דינם כדין התרומה ואפילו יהיה קנקן תרומה באלף קנקנים חולין וזהו ענין אמרם מקדשות כל שהן וממה שבארנו יתבאר היטב אמרם תורם מאחת על הכל ומכל אחת ואחת ואמר בתוספתא (פרק ג) בד"א בשל יין אבל בשל חומץ ושל

פירוש הרא"ש

(ה) מוקי לה בירושלמי בוולד הטומאה דרבנן כגון שנגע בכלים שנטמאו במשקים: (ו) בשלמא נטמא בוולד הטומאה' בחוץ כיון שהוא טהור מן התורה קלטוהו מחיצות כשהכניסו ויאכל בפנים אבל באב הטומאה מה לי נטמא בפנים ומה לי נטמא בחוץ: (ז) ולא קשה כולי האי דהא אמרינן בפרק הזהב אמר (רבה) [רבא] מחילה לאכול מדאורייתא לקלוט מדרבנן וכיון שנטמא בחוץ אפי' בטומאה [דרבנן] לא גזרו: (ח) עם עורו:

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"ב מהל' מע"ש וכ"ר הלכה י ב:

יז ב מיי' פ"ז שם הלכה א ב:

יח מיי' פ"ח שם הלכה ו:

יט ד שם הלכה ה.

כ ה מיי' פט"ו מהלכות תרומות הלכה א:

כא ו מיי' פ"ג שם הלכה יח:

הגהות מהר"י לנדא

ס"ם בר"מ [ה] אלא שנטמאת יפדה כצ"ל: פי' בר"ש [ג] חמור מן העיקר אין זה טעמו של ר"י כצ"ל:

מסורת הש"ס

א) פסחים לח. ב"מ ע: מכות יט: סנהדרין קיג. זבחים דף מט.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לענין טומאה וכו'. פי' [אם פתוח] מכנגד חומת העזרה ולפנים הכל הולך אחר פתח הפתוח לקודש וכן [לענין] אכילת קדשים ומכנגד חומת העזרה ולחוץ הכל הולך אחר פתח הפתוח לחול בין לענין טומאה בין לענין אכילת קדשים: ט מעשר שני שנכנס לירושל' ונטמ' בין שנטמא באב הטומאה. פי' בשרץ: בין שנטמא בולד הטומאה. פי' מה שנגע בשרץ נקרא וולד הטומאה: בין בפנים. פי' בירושלים: בין בחוץ. [פי' חוץ] לירושלים: בית שמאי אומר יפדה ויאכל בפני' בירושל'. מפרש טעמיה: חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ. פי' ונכנס לירושל' יפדה ויאכל בחוץ: ובית הלל אומרי' הכל יפד' ויאכל בחוץ. פי' נטמא באב הטומאה בין בפנים בין בחוץ נאכל בחוץ משום דסגיא טומאתן דאב הטומאה דאורייתא ונטמא בולד הטומאה בחוץ נמי נפדה ונאכל בחוץ מאי טעמא דאע"ג דקליש ליה טומאת הולד הטומאה דרבנן לא תפשי ליה מחיצות. אבל נכנס טהור ונטמא בפנים בולד הטומאה נפדה ונאכל בפנים שכבר תפשוהו מחיצות ומשום הכי טומאה *) (יוצאת דקליש דטומאה. דולד הטומאה דרבנן) דגרסי' בר קפרא אומר אב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן: י הלוקח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה. פי' כגון שלקח בכסף מעשר פירות ונגע בהן השרץ ונטמאו יפדה: רבי יהודה אומר יקבר. מאי טעמא דר' יהודה וצרת הכסף כסף ראשון ולא כסף שני אמרו לו לר' יהודה מה אם מעשר שני עצמו שנטמא הרי הוא נפדה כדאמרי' הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא אינו דין שיפדה. אמר להן ר' יהודה אנא קרא אית לי. לדידכו דאמריתו קל וחומר פריכא הוא דמה למעשר שני עצמו שכן הוא נפדה טהור ברחוק מקום תאמר בלקוח בכסף שאינו נפדה טהור ברחוק מקום דתנן מזיד יעלו ויאכלו במקום ואם אין מקדש ירקבו לכך כשנטמא לא יפדה אלא יקבר: יא צבי שלקחו בכסף מעשר ומת יקבר. על ידי עורו. פי' עם עורו: לקחו חי ושחטו ונטמא. פי' כגון שנגע בו השרץ ויפדה: רבי יוסי אומר יקבר. דשחיטה ומיתה שוין: לקחו שחוט ונטמא הרי הוא כפירות. פי' פירות מחלוקת רבי יהודה ורבנן כדתנן הלקוח בכסף מעשר שנטמא וכו': יב יג עד שלא וכו'. א"ר חייא בשם ר' יוחנן כיני מתני' אם עד שלא גפן קרא שם ואמר זה מעשר שני לא קנה מעשר דדמי כאילו הכנים בהם יין שנקרא שם מעשר שני עליו עד שלא גפן החביות ואם משגפן קרא שם הרי זה קנה מעשר את הקנקן מאי טעמא א"ר זירא אמרה תורה פודאהו במקדש וכונסהו בגבולין. מה במקדש כשקנה קנקן סתם יצא קנקן לחולין שאין צריך לאכול כנגדו אף בגבולין כשקרא שם לקנקן סתם נתפס קנקן למעשר: עד שלא גפן קרא שם. תרומה עליהן עולות בא' וק' ומשגפן קרא שם תרומה עליהן נקראין חביות סתומות ד[...] שם. פי' אפי' אם נתערבה באלף כולן מתקדשות מאי טעמא כיון משנפן קרא שם תרומה עליהן נקראין [...] אומרים אינן מקדשות אלא ו' דברים וחד מינהון חבית פתומות. ס"א מילאה תרומה עד שלא גפן ונתערבו בחולין עולות בא' וק' דכיון דפתוחות נינהו עולות בא' וק' כדין תרומה ומאחר שגפן אם [...]

*) [אולי צ"ל ומשו"ה טומאה דוולד הטומאה דרבנן דקליש הטומאה אינו יוצא מידי קדושתו ע"י זה]

א) סנהדרין פ"ק דף יד. ב) ערכין דף כז:ג) כ"מ נה:קדושין פ"ב ד' נג: ד) גיטין פ"ז דף סה.

תקרא לה שם עד שתאפה דאמר בירושלמי (פסחים פ' ג' הל' ג) ר' ירמיה בעי ויפליגנה ויפרידנה לאויר הבית ויקרא לה שם וקאמר התם גבי ב' חלאי זיתים דאויר הבית מצרף לאחד ותימה למדכתיב ממנו דרשינן מוקף בירושלמי כדפרשי' בפ"ב דתרומות (מ"ב) ואם כן ניבעי שיהא הכל בכלי אחד כדאשכחן גבי מנחה בהקומץ רבה (דף כב) דדרשי' והרים ממנו (ויקרא ו) מן המחובר שלא יביא עשרון בב' כלים ויקמוץ ועוד משמע התם דאפילו אגח קפיזא בקבא אע"ג דעריב מעילאי כיון דפסקי מחילתה מתתאי לא חשיב מחובר וי"ל דשאני מנחה דתליה בקידוש כלי ובעינן קמיצה מכלי שרת משום הכי חשיבי כלים לאפסוקי והא דאמר בפ' הרי עלי עשרון (דף קו:) ואפשר דמייתו שיתין בחד מנא וחד בחד מנא ואגע להו קומץ ההיא כגון עריבה של תרנגולין דאע"ג דמיפסקא מחילתא חשיב מחובר משום דהוי כלי אחד כדאיתא בהקומץ רבה (שם) דהא דדרשי' גבי התודה (דף עז:) גבי תרומות לחמי תודה והקריב ממנו (ויקרא ז) מן המחובר לא כמו שפי' בקונטרס שיהיו הכל בכלי אחד מכיון דלא בעי קידוש כלי דאין מתקדשים אלא בשחיטת הזבח *אלא להצריך כלי משום מוקף מידי דהוה אתרומות דגן וחלה ומעשר דידהו יליף התם מתרומת מעשר והא דדרים התם (שם כג) ואת כל חלבו ירים ממנו מן המחובר שלא ינתח הבשר עד שיטול האימורין כל אחד נדרש לפי ענינו:
בד"א · דמשגפן קרא שם קנה מעשר במקום שדרכן לימכר סתומות דכי האי גוונא בירושלים קנקן טפל ליין כדתנן בפ' קמא (משנה ד) ויוצא לחולין הילכך בגבולין נמי קנה מעשר אבל במקום שדרכן לימכר פתוחות לא יצא קנקן לחולין בירושלים אלא [צריך] לאכול כנגדן הלכך בגבולין נמי לא קנה מעשר: ואם רצה להחמיר על עצמו למכור במדה יצא הקנקן לחולין לא בעי למימר שימכור מעשר שני במדה דאין מעשר שני נמכר כדתנן ברים מכילתין דאין מוכרין אותו ואין מחליפין אותו אלא משום דאמרי' בירושלמי (פ"ק הל' ב) כדפרשינן בפ"ק דאם היה המוכר או הלוקח אומן נעשה כלוקח יין בפני עצמו והקנקן בפני עצמו ואין יוצא הקנקן לחולין מידי דהוה אמוכר במדה והוא הדין בגבולין אם הוא אומן דמשגפן קרא שם לא קנה מעשר דכל היכא דבירושלים אין הקנקן טפל ליין בגבולין נמי אין הקנקן טפל ליין והשתא הכי קאמר אם רצה להחמיר על עצמו זה האומן שהוא כמוכר במדה שכנס היין בקנקן וגפה וקרא שם ומן הדין כיון שהוא אומן יצא הקנקן לחולין ולא קנה מעשר אלא אם רצה יכול להחמיר על עצמו: חבית זו אני מוכר לך חוץ מקנקנה · מילתא דר' שמעון לא מפרשה אלא ע"פ הירושלמי והתוספתא (פרק ב) דתניא התם אבל הפקיד לתוכה רביעית של חולין לא קנה מעשר ואמרינן בירושלמי אמר רביעית של חולין בחבית זו יצא קנקן לחולין אמר ר' חייא בשם ר' יוחנן מתני' אמרה כן ר' שמעון אומר אף האומר לחברו חבית זו אני מוכר לך חוץ מקנקנה יצא קנקן לחולין ועל זה קאי ר"ש דקאמר תנא קמא דאם משגפן קרא שם קנה מעשר ואשמעי' ר"ש דדוקא שקורא שם לכל היין [אבל] אם אמר כל היין מעשר חוץ מרביעית אע"פ כשבא למכור לחברו אותו רביעית אומר לו חבית זו כלומר רביעית זו אני מוכר לך חוץ מן הקנקן שאני רוצה לשייר בשביל מעשר שני שבתוכה אפי' הכי לא נעשית הקנקן טפל למעשר ויצא הקנקן לחולין ולא קנה מעשר:
א בשער מקומו. כשער מקום שהוא בשעת פדיה בין להקל בין להחמיר (א): השבח לשני · בעיר דמיו יקרים והשבח למעשר שני: ויציאות מביתו. מביתו משלם מה שהוציא להביאו בעיר: ב בשער הזול. מפרש בירושלמי (הל' א') א"ר ירמיה כמה בר נשי בעו בערובתא בפתי רמשא מנסייא קלטן ומעביר עליהון ומתיין פריסין ומפריקנא פי' בערובתא בערב שבת בפתי רמשא סמוך לחשיכה מנסייא קלטן מן הנשים הסורקות ראשיהן וקולעות שערן ומעביר עליהם דוחק עצמו לקנות מהן פירות דאדם הדוחק לחזר כל כך בכל המקומות הולך עד שקונה בזול: כמות שהחנוני לוקח ·) דרך חנוני לוקח בזול ומוכר ביוקר: כמות שהשולחני פורט. כשמחללין מעשר שני בפרוטות וכא לחלל הפרוטות על הסלע מונה פרוטות בסלע כמו שהשולחני מוכרם: ולא כמו שהוא מצרף · שנותן מעות ולוקח סלע שמצרף בזול ובתוספתא (פ"ג) תני הפורט דינר כסף למעשר שני כמו שהשולחני פורט ולא כמו שמוכר המצרף דינר זהב למעשר שני כמו שהשולחני פורט ולא כמו שהוא מצרף:

ושל ציר ושל דבש בין שגפן בין שלא גפן לא קנה מעשר קנקן: יג עיקר ההלכה כי כשמכר אדם יין בירושלים וקנה ממנו במעות מעשר שני בש"א שפותחין הקנקנים ומערין אותן מה שבהן לגת ומוכר לגת ואז יצאו הקנקנים לחולין אבל אם מכר היין והוא בקנקניו לא יצא קנקן לחולין ואמר ב"ה שאם היה דרכו למכור אותם הקנקנים סתומות ומוכרן פתוחות יצא קנקן לחולין ואינו צריך לערות ואז ימכור לפי שכיון שפתחם גלה דעתו שאין רצונו למכור הקנקן ואם מכר במדה ואמר מדת כך וכך בכך וכך דמים יצא קנקן לחולין אפילו היו סתומות ודברי ר"ש אמת ואין עליו חולק:
א יוקר וזול הפכים ועניגם ידוע ואמרו המוליך אם עבר והוליך אבל לכתחלה אסור אלא פודהו במקומו או מעלה אותו לירושלים: השבח לשני. ענינו כי אותו השבח שהשביחו דמיהן הם למעשר שני לפי שהפירות יותר שוות במדינה ממה שהם שוות בשדה בלי ספק שאם היו הפירות שוות בשדה על דרך הדמיון סלע אחד והכניסן למדינה והם שוין שני סלעים צריך לפדות' בשני סלעים א] ומי שהוא חייב להוליכן עד שיגיעו למדינה אין לו לחשוב השכר על מעשר שני וזהו ענין אמרם והיציאות מביתו ויציאה כמו ההוצאה וקראו אותה כן לפי שהוא ממון יוצא מרשותו של אדם: ב אמרו בשער הזול הוא מה שפירש ואמר כמו שהחנוני לוקח ושולחני הוא המחליף: ושולחן שם להיבה השלחוני ויחסוה אליו ופורט הוא מה שלוקח השלחוני מבני אדם ומצרף מה שנותן להם אמר בכאן שאם היה השלחוני בדרך הדמיון לוקח בסלע עשרים וחמש מעות הוא נותן בו כשמחליף עשרים וארבעה מעות ומי שרצה להחליף מעות והם המעות בדרך הדמיון שהוא רוצה להחליף סלע יש לו להחליף אותו סלע בעשרים וארבעה מעות שהם חלופי סלע כשלקח משלחני: אכסרה. כלומר באומד וכבר בארנו זה (דמאי פ"ב מ"ה) והטעם בזה כי הפדיון לא יהיה אלא בדמי הדבר הנמכר ואם פדאו בעליו יוסיף חומש למאמר השם יתברך (ויקרא כז) וחמישיתו יוסף עליו וכשיהיה מכר הנמכר שהוא רוצה לפדותו יפה ואין בו הפסד יהיה ערכו ידוע וכשהתחיל להפסד לא יודע ערכו לפי שכשיעור ההפסד ישתנה הערך ואמרם על פי שלשה צריך שיהיו סוחרים ואפי' יהיה אחד מהם נכרי או בעל הממון הרי זה מותר: היין שקרם. כלומר שהתחיל להחמיץ: ופירות שהרקיבו. כמו נתעפשו: ומעות שהחליאו. ענינו שכהו או העלו חלודה ונשתנה מראיהן והוא כמו החלידו: ג כבר בארנו במה שקדם כי החומש הוא רביע עיקר הממון והוא אומרו עד שיהא הוא וחומשו חמשה שהוא טהן במה שישוה סלע סלע ודינר כי הסלע ארבעה דינרים והדינר ששה מעין והמעה ארבעה איסרים אם כן איסר חלק מששה ותשעים מן הסלע ומה שנתנו מעלה לסלע ואיסר על סלע ודינר שאע"פ שהוא יותר לפי שהוא יכול להעריס על החומש ולא יתן אותו כמו שיתבאר לקמן על כן נחוש לתוספת שתהיה בעיקר וכן נתנו הטעם בגמרא ודע כי מעשר שני ממון גבוה הוא ולפיכך לא התקיים בו המתנה אלא בתנאי והוא שיתננו לו והוא טבל ר"ל קודם הוצאתו והפרשתו אבל כשהוציאו אין לו רשות ליתנו במתנה בשום פנים: ד עבד עברי אין גופו קנוי אלא מעשה ידיו בלבד והוא

ומערה לגת [א]ובה"א מפתיה ואינו צריך לערות בד"א במקום שדרכן לימכר סתומות אבל במקום שדרכן לימכר פתוחות לא יצא קנקן לחולין אבל אם רצה להחמיר על עצמו למכור במדה יצא קנקן לחולין ר"ש אומר אף האומר לחברו חבית זו אני מוכרה לך חוץ מקנקניה יצא קנקן לחולין:

פרק רביעי

א המוליך [ב]פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פודהו כשער מקומו [ג]המביא פירות מן הגורן לעיר וכדי יין מן הגת לעיר השבח לשני ויציאות מביתו: **ב** [ד]פודין מעשר שני בשער הזול כמות שהחנוני לוקח לא כמות שהוא מוכר כמות שהשולחני פורט ולא כמות שהוא מצרף [ה]ואין פודין מעשר שני אכסרה את שדמיו ידועין יפדה ע"פ עד אחד ואת א) שאין דמיו ידועים יפדה על פי ג' כגון היין *שקרם ופירות שהרקיבו ומעות שהחליאו: **ג** [ו]בעל הבית אומר בסלע ואחר אומר בסלע בעל הבית קודם מפני שהוא מוסיף חומש בעל ב) הבית אומר בסלע ואחר אומר בסלע ואיסר את של סלע ואיסר קודם מפני שהוא מוסיף על הקרן [ז]הפודה מעשר ג) שני שלו מוסיף עליו חמישית בין שהוא שלו ובין שניתן לו במתנה: **ד** [ח]מערימין על ד) מעשר שני כיצד אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים לעבדו ולשפחתו העברים הילך מעות אלו ופדה לך מעשר שני זה [ט]אבל לא יאמר כן

אכסרה. בלא מידה ובלא משקל כדתניא בתוספתא (שם) אין פודין מעשר שני אכסרה כיצד היו לו פירות מרקיבין מעות מחלידין לא יאמר כמה אדם רוצה ליתן בגבור זה וכמה אדם רוצה ליתן בכרי זה אלא אומר כמה אדם רוצה ליקח פירות בסלע וכמה אדם רוצה ליקח מעות בדינר: על פי עד אחד. על פי שומת לוקח אחד: שאין דמיו ידועין. צריך בקיאות יותר משום הכי בעי שלשה ואמרי' בפרק קמא דסנהדרין (דף יד:) בשלשה לקוחות ולא בשלשה שאינם לקוחות ואפי' אחד מהן בעלים או נכרי: שהקרים בפרק קמא דסנהדרין (שם) תני יין שהקרים והכל חד והוא כשהיין מתחיל להחמיץ קרם מלשון פריו יקוסס (יחזקאל יז): ג שמוסיף חומש. כדכתיב אם גאל יגאל איש ממעשרו (ויקרא כז) על מעשר שני שלו מוסיף חומש ולא על מעשר שני של חברו: [של סלע ואיסר קודם · מפני שמוסיף על הקרן] בפ' המקדיש שדהו (כז:) פריך ממתני' דהכא אמתני' דהתם דמשמע גבי הקדש בחומש עדיף ומשני התם דחומשא רווחא דהקדש הוא חומש עדיף הכא דחומשא רווחא דבעל הבית הוא קרנא עדיפא תיפרוק שפיר ובירושלמי (הל' ב) מסיק טעם אחר דפריך ואין חומשא מרובין על תוספתו של זה א"ר בון והוא שיכול להערים עליו ולפוטרו מחומש: בין שניתן לו במתנה · בפ' האיש מקדש (דף נב:) דייקינן מני אי רבי מאיר מי מצי יהיב ליה מתנה הא מעשר ממון גבוה הוא אלא לאו ר' יהודה היא ומסיק לעולם רבי מאיר והכא במאי עסקינן כגון דיהיב ניהליה במתנה בטיבלא וקסבר מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין: ד מערימין. לפדותו בלא חומש ומפרש בירושלמי (הל' ג) למה מערימים עליו מפני שכתוב בו ברכה (ב) ולמה פודין אותו בשער הזול מפני שכתוב בו ברכה (ג): ופדה לך · כלומר פדה לעצמך כדתני בתוספתא (פ"ד) ובלבד שלא יאמר פדה לי בהן את מעשר זה אבל כשפודה לעצמו אע"פ שפודה במעות של בעל הבית אינו מוסיף חומש והכי תני בירושלמי (שם) פדה לי משלך פדה לך משלי אינו מוסיף חומש א"ר יוחנן כל מעשר שאין הוא ופדיונו משלו אינו מוסיף חומש רבי יוסי בר בון בשם רבי יונה טעמא דר' יוחנן ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו (ויקרא כז) כדי שיהא הוא ופדיונו משלו ודייק בירושלמי (שם) גבי שפחתו העבריה מה אנן קיימין אם בגדולה זכתה בה בסימנין כלומר מאי בעיא גביה ואם בקטנה קטן זוכה בתמיהא ומשני כמאן דאמר קטן תורם [ופריך אפי' למ"ד קטן תורם] וכי קטן זוכה ומשני על דעתי' דרבנן דתמן ניחא דתמן אמרי בשם רב נחמן* כל שנותנין לו אגוז ומשליכו צרור ונוטלו
הא

פי' מהר"י בן מלכי צדק
נתערבו מקדשות כל החביות שנתערבו עמהן כדתנן וחביות סתומות: ואם רצה להחמיר על עצמו למכור היין במדה. אף במקום שדרכן לימכר סתומות: יצא קנקן לחולין. פי' לאו למימרא דמעשר שני מיזדבן אלא הא קמ"ל שאם הוא אדם אומן כשמוכר חבית סתומה מחמיר במכירתה כאילו במדה זו האיש כשולף סתם וגפן ואחר כך קרא שם אפי' במקום שדרכן לימכר סתומות לא קנה מעשר את הקנקן דיין לחודיה קאי וקנקן לחודיה קאי. דהא בירושלים כי האי גוונא הקונה חבית סתומה צריך לאכול כנגד הקנקן דנעשה כלוקח זה לעצמו וכיון דבירושלים כי האי גוונא לא הוי קנקן טפלה ליין אף בגבולין לא הוי קנקן טפלה ליין: רבי שמעון אומר אף האומר לחבירו חבית זו אני מוכר לך חוץ מן הקנקן יצא קנקן לחולין. ר' שמעון מאי קאמר אילימא דמעשר שני נמכר הא תנן אין מוכרין ולא פליגי ואלא מאי קאמר אי במקום שנהגו למכור סתומות דחולין בתנאי חוץ מן הקנקן התם כי זליף סתם לא קנה מעשר. מאי איריא כי פירש קאמר תנא קמא אע"ג דלא פירש במקום שמחמירין על עצמן ומוכרין כאילו במדה יצא קנקן לחולין, ומאי אף דקאמר רבי שמעון ומה בא להוסיף אדרבה פחות הוא מדברי תנא קמא דמשמע דמפרשי הא ובגי בדקדוק מסתמא לא יצא לחולין אלא ר' שמעון מילתא אחריתא אתא לאשמעינן בשולף סתם ואחר כך גפן וקרא שם לכל הקנקן והדרכן לימכר סתומה בלי דקדוק אז נתפס הקנקן למעשר הואיל ואם קרא שם לקנקן חוץ מרביעית שיהא חולין בין דעבדי הכי לא נתפס הקנקן למעשר והכי קאמר אף שם בענין שיכול לומר אני מוכר לך יין חולין שיש לי הנה חוץ מן הקנקן שארצה שישאר בו מעשר שני יצא קנקן לחולין:
פ"ד א המוליך פירות מעשר שני ממקום

כב א מיי' פ"ח מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' ב ג:
א ב מיי' פ"ד מהל' מעשר שני וכ"ר הלכה כא:
ב ג שם הלכה כב:
ג ד שם הלכה יח:
ד ה שם הלכה כ:
ה ו מיי' שם פ"ה הלכה ז:
ו ז מיי' שם הלכה א ופ"ב הלכה ו סמג עשין קלו טוש"ע יו"ד סימן שלא סעיף קלג:
ז ח מיי' שם פ"ה הלכה ח:
ח ט שם הלכה ט:

פירוש הרא"ש
פ"ד (א) וכן אם הפירות במקום אחד והמעות במקום אחר הולכים אחר מקום הפירות: (ב) שנאמר כי יברכך ה' אלהיך: (ג) הלכך מותר לגזול בפדיונו:

הגהות מהר"י לנדא
פ"ד מ"א בר"ש א] ומי שהוא חייב. נ"ל ולפי

היוקר למקום הזול. פודהו כשער מקומו. פי' זול. וכן ממקום הזול למקום היוקר פודהו כשער מקומו. פי' יוקר: המביא פירות מן הגורן לעיר. פי' יותר שוין הפירות בזמן שישנן בעיר משישנן בגורן וכדי יין של מעשר מן הגת לעיר פי' יותר שוה בעיר ממה ששוה בגת: השבח לשני. ומה שהוציא אינו מחייב לשני אלא מפסידם הוא: ב כמות שהשולחני פורט. פי' הרוצה לפדות על הסלע פירות של מעשר שני פודה בסלע פירות הרבה לפי חשבון שהיה פורטו השולחני כשמבקשין ממנו בני האדם סלע במעותיהן ולא כמות שמצרף השולחני שנותן מעות ולוקח סלע שכשמצרף השולחני מצרף בזול ויבוא ליקח פירות מעט: אין פודין מעשר שני אכסרה את שדמיו ידועין יפדה על פי עד אחד. פי' שואלין לוקח אחד כמה שוין כך וכך פירות וכמו שאומר אותו הלוקח כך נותן ומעשר יוצא לחולין והמעות נכנסין בקדושה: ואת שאין דמיו ידועין יפדה על פי ג' לקוחות. פי' שקונין בזול בפחות משויו: כגון יין שקמם. פי' התחיל להחמיץ: ופירות שהרקיבו ומעות שהחלידו. ופירושו החלידו מלשון חולאה: אכסרה. כן פירוש כל דבר שאינו לא מדוד ולא שקול ונמכר נקרא אכסרה: ג בעל הבית אומר בסלע. פי' בעל המעשר אמר אני אפדה זה המעשר בסלע: אבל הבעל הבית אומר בסלע ואחד אומר בסלע ואיסר האחר קודם מפני שהוסיף על הקרן. וקשיא והלא האחר אין מוסיף חומש וזה מוסיף חומש ונותן ה' דינרין מן הכל וזה אינו נותן אלא ד' דינרין ואיסר ויהא קודם בעל המעשר. ותרצי' א"ר אבין זה שמוסיף על הקרן קודם דחומש לא הוי כלום דאי בעי מערים עליו ופוטרו מן החומש: הפודה מעשר שני שלו מוסיף עליו חמישיתו בין שהוא שלו בין שניתן לו במתנה. ירושלמי מתני' כרבי מאיר דאמר אין מתנה כמכר רבי יונה אמר דברי הכל היא תיפתר בפירות שהן טבולים למעשר שני פי' האי דקתני שנותן לו במתנה לאו מעשר שני ממש דלא מצי למיהביה אלא כגון שנתן לו פירות המטבלין למעשר שני וקסבר מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין ואיתא בקידושין בבבלי פרק האיש מקדש: ד מערימין על מעשר שני. פירוש לפוטרו מן החומש:
היה

לבנו ולבתו הקטנים לעבדו ולשפחתו הכנענים מפני שידן כידו: ה [א]היה [א] עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחבירו הרי הפירות האלו נתונים לך במתנה חוזר ואומר הרי אלו מחוללין על מעות שבבית: ו [ב]משך [ב] ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע ומשתכר בסלע *ומעשר שני שלו [ג]משך ממנו מעשר בשתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד בסלע נותן לו סלע מחולין וסלע של מעשר שני שלו אם היה עם הארץ נותן לו *מדמאי: ז [ד]הפודה מעשר שני ולא קרא שם רבי יוסי אומר דיו ר' יהודה אומר צריך לפרש [ה]היה מדבר [ג] עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש רבי יוסי אומר דיו רבי יהודה אומר צריך לפרש: ח [ו]המניח איסר ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא בפונדיון אוכל עליו עוד איסר המניח פונדיון ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא באיסר אוכל עליו עוד פלג המניח איסר של מעשר שני *ואכל עליו אחד עשר באיסר ואחד ממאה באיסר ב"ש אומרים הכל עשרה [ז]ובית הלל אומרים בודאי אחד עשר ובדמאי

ר"ש

המוצא בידו כמוצא באשפה אגוז ונוטלו גרור ומשליכו יש גזל מפני דרכי שלום אגוז ומצניעו ומחזירו לאחר זמן גזלו גזל זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים רב הונא אמר כשם שזוכה לעצמו כך זוכה לאחרים אבל מודה שאין מתנתו מתנה שנאמר (שמות כב) כי יתן איש מתנת איש מתנה ואין מתנת קטן מתנה לענין שבועה דרשי' בפ' שבועת הדיינים (דף מב.) כי יתן איש ואין נתינת קטן כלום מ"מ משמע הכא דמתני' איירי בזכיה לעצמו כדפרישית וניחא מתני' לרב נחמן בר יעקב דאמר זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים וקשה דבפ' התקבל (דף סד:) דדייק ממתני' לזוכה בין לעצמו בין לאחרים ופריך מינה למ"ד זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים ובכל הספרים כתוב הא לכם מעות הללו ופדו בהן מ"ש ושמא ברייתא היא ומזכה להם המעות והן פודין המעשר לנפש"ב ולא לעצמן ונמצא בפדייתו כזוכה לאחרים ואין זה כענין משנתנו: מפני שידן כידו. דמה שקנה עבד קנה רבו ובניו קטנים נמי ידן כידו כדתנן בפרק שנים אוחזין (דף יב.) דמציאת קטן לאביו: ה היה עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחבירו הרי פירות הללו נתונין לך כו'. והמעשר שני שם ורוצה להערים ולפדותו בלא חומש ואין בידו מעות בריש הזהב דייק מהכא דאין מטבע נקנה בחליפין דמשמע טעמא דאין בידו מעות הא יש בידו מעות יהיב ליה להאיך ופריק דהכי עדיפי טפי דהוה ליה נכרי ואי אמרת מטבע נקנה בחליפין ניקני ליה אגב סודר: ו משך הימנו פירות מעשר בסלע. הא דתנן בריש מכילתין אין מוכרין אותו היינו להוליכו לירושלים דבקדושתיה קאי והכא במוכרו להתחלל במה שיקבל הימנו ומעשר חולין ביד הלוקח: ולא הספיק לפדותו. ליתן הסלע למוכר עד שהוקר ועמד בב' סלעים: נותן לו סלע. ודיי לו וסלע אחד מרויח הלוקח ולא הויא משיכה דמעשר כמשיכה דהקדש דתנן בפ"ק דקידושין (דף כח:) רשות גבוה בכסף. ומפרש בגמרא כיצד: וסלע של מעשר שני שלו. דבאותו סלע שנותן למוכר אינו מתחלל כ"א חצי מעשר כיון דהשתא מיהא שוה ב' סלעים וחצי האחר מחלל והוא שלו והיינו דתני וסלע של מעשר שני שלו דלא תימא כל המעשר נתחלל בסלע שנותן למוכר דשוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל להכי אשמעי' דמחללו על סלע והוא שלו ושניהן טעונים הבאת מקום המוכר והלוקח: עד שעמד בסלע. שהוזל: נותן לו סלע מחולין וסלע של מעשר שני שלו. ב' סלעים שנתחייב לו יתן לו האחד מחולין זה שנתחלל עליו מעשר שני שאינו שוה עכשיו אלא סלע והאי שלו אינו כשלו דרישא אלא כלומר מלבד סלע של חולין שנותן למוכר נותן לו סלע עדיין של מעשר שני שלו ותרווייהו אנותן לו קאי ואע"פ שהמעשר נקנה במשיכה ללוקח קודם שיפרע לו המעות שהמעשר מחולל עליהן לא נחשב כפורע חובו ממעות מעשר שני כדאמר ר' יוסי בירושל' שמעה ראשונה מעשר שני חייב לו על מנת כן משכו: ואם היה המוכר עם הארץ נותן לו מדמיו. כלומר אין נותן לו דמי' קדושי' בתורת מעשר אלא מדמיו של חולין נותן לו ומחלל המעשר על מעות אחרים ואוכלם בירושלים דאין מוסרים ודאי לעם הארץ כדתנן בפרקין לעיל (מ"ג) ולא יאמר כן לעם הארץ ואע"פ שמתחלה לשם כך משכו אסור ואית דמפרש מדמיו לשון דמאי שנקראת י"* בלשון אוכלו מדמייו שלו דאם יש לו דמי מעשר שני של דמאי נותן לו דמוסרים דמאי לעם הארץ: ז ולא קרא שם. מפרש בירושלמי (הל' ד) שלא אמר זה פדיונו של מעשר שני: צריך לפרש. ולומר זה פדיונו: על עסקי גיטה וקידושיה. או קידושיה: ר' יוסי אומר דיו. בפ"ק דקדושין (דף ו.) אמר רב הונא אמר שמואל והוא שעסוקין באותו ענין וכי האי גוונא י"ל בפדיון מעשר שני ופליגי תנאי התם דרבי אלעזר ברבי שמעון אומר אע"פ שאין עסוקין באותו ענין ופריך ואי לא עסוקין באותו ענין מנא ידעה מאי קאמר לה ומשני אביי מענין לענין באותו ענין: ח המניח איסר. לחלל עליו מעשר שני והילל ואכלו עליו על חציו ונמצא חציו אחר עדיין חולין: והלך למקום אחר. והרי יוצא שם אותו איסר בפונדיון מחמת שהאיסרים יקרים שם או מחמת שהפירות זולין שם ומה ששוה במקום הראשון איסר אין שוה כאן רק חצי איסר נמצא חצי שהניח שוה איסר שהפונדיון ב' איסרין לפיכך אוכל עליו עוד איסר: המניח פונדיון. של חולין לחלל עליו מעשר שני: ואכל עליו חציו והלך למקום אחר. וזל הפונדיון ואין שוה אלא איסר לא נאמר כיון שאינו שוה אלא איסר הרי אכל כולו אלא אוכל עליו עוד פלגא ובתוספתא (פ"ד) קתני זה הכלל עד שלא פדאו מה שהשביחו השביח למניחן ומה שפגם פגם למניחן ומשפדאו מה שהשביח השביח לשני ומה שפגם פגם לשני למעשר שני: המניח איסר של מעשר שני. בחבר שראה עם הארץ שחילל מעשר שני על איסר איירי ובסתמא כמו כן הפריש מעשר ראשון ואמרי' בירושלמי (הל' ה) ר' חנינא בשם ר' יסא דר"א הוא דאמר הנאמן על השני נאמן על הראשון הלכך כשראהו מחלל פירות מעשר שני על איסר ועירבן עם פירותיו תנינן דכמו כן הפריש הראשון ותרם עליו תרומת מעשר ממקום אחר ואח"כ עירבו ונמצאו בידו פירות מתוקנים שוה אחד עשר איסר ואחד ממאה באיסר פי' אחד ממאה בכל איסר ואיסר של י"א דהיינו י"א [פעמים א'] ממאה באיסר [והוא תשיעית האיסר דט' פעמים י"א הוא נ"ט] שכך עולה החשבון שהרי מה נפשך כיון שהמעשר שני איסר אחד נמצא שלאחר שהופרש מעשר ראשון נשארו י' איסרין הוסיף על העשרה מעשר ראשון שהופרש עליהן [ממקום אחר ועירב הפירות יחד] היינו איסר אחד ואחד ממ' באיסר תשיעית מלגיו דהוא עישור מלבר ונמצא בינהכל י"א איסרין וא' ממ' באיסר ואותו אחד ממ' באיסר הוא אחד ממאה שבכל דכשתחלוק כל איסר ואיסר לט' חלקים נמצא הי"א נ"ט חלקים והיינו דקתני אחד מק' באיסר כלומר אחד מק' על כל אחד ואחד מלבר דהוא אחד מנ"ט על [כל] אחד מלגיו וכשתצרפם עולין לאחד ממ' באיסר: ב"ש אומרים הכל עשרה. כלומר נאמן על השני ואינו נאמן על הראשון (ד): בית הלל אומרים בודאי י"א. כלומר כשראה שהפריש מעשר שני מפירות שהן ודאי טבל אוכל עליו י"א כדאמרן (ה) אבל בפירות דמאי אם ראהו עושה [כן] אין אוכל אלא עשרה ואין נאמן על הראשון (ו): ירושלמי אמר שמואל לא מציא תניא אין יסב חדא לעשר צריך למיסב חד לק' אין יסב חדא למאה צריך למיסב חדא לאלף אין יסב חדא לאלף צריך למיסב חדא ליו"ד. אלפים לא נתברר יפה ויתכן דאתא לפרושי עשרה דאם מחלל י' תאנים על איסר אחד הרי תיקן מאה ואם חילל מאה הרי תיקן אלף ואם חילל אלף תקן י' אלפים ועוד יש לפרש דאמתני' קאמר שמואל דלא שריא לאכול אלא י"א איסרים ואחד ממאה באיסר דהיינו כשיעור מעשר ראשון שהופרש על העשרה כמו שפירשתי ועלה קאמר שמואל דאם נטל. אחד מיו"ד לתרומת מעשר ונתן לכהן אם כן אותו א' הוצרך להיות מק' שכך עולה תרומת מעשר ממאה של טבל ונמצא שתיקן ק' איסרים וכל זה יכול לאכול ואם יסב חדא למאה כלומר אפי' ראינו שנטל א' ממאה נתן לכהן יש לו לומר שכל אותן מאה של מעשר ראשון היו שמן המעשר נוטלין תרומת מעשר ומה שלא הפריש ב] כי אם אחד אית לן למימר שכל האלף מעשר של י' אלפים והשאר הפריש ממקום אחר תרומת מעשר ונמצא אותו אחד שהופרש מי' אלפים וכל זה יכול לאכול ומיהו פירוש

ר"מ

והוא כמו שכיר כמו שאמר השם יתברך כי משנה שכר שכיר וגו' (דברים טו): ה זאת ההלכה יתבאר בה גם כן מדרכי החלול בהערמה ולפי שהקדים בהלכה הקודמת כיצד יערים בנתינת המעות במתנה הודיע ג"כ בכאן איך יוכל להערים כשלא יהיו לו מעות מצויות שאי אפשר לו לתתם מתנה לפי שאינן מצויות אלא על גבי קרקע כמו שיתבאר במקום אחר ולפיכך יתן אלו הפירות של מעשר שני שהם מצויות מתנה לחבירו ויזכה בהם חברו ויחזיר ויפדה אותן ממנו במעות שיש לו בביתו ולא יתחייב בחומש לפי שכבר נתנה מתנה וכבר באה בפרק ג' (משנה ד) שאין מתנאי פדיון מעשר שני שיהיו הפירות והמעות מצוין במקום אחד ומה שאמר בכאן פירות מעשר שני מתנה יתקיים זה על דרך שזכרנו קודם אם היא זו המתנה לדברי הכל א] שיהי' זה בפירות מעשר שני עצמן אחר הוצאתן ותהיה זו המתנה למי שסובר שמעשר שני ממון בעלים ותתקיים בה המתנה: ו קרא בזו ההלכה מעשר לפירות הנלקחים במעות מעשר שני וקרא פדיה נתינת הזהב של מעשר שני לפי שאותן הדמים יצאו לחולין בלי ספק וכל זה שלא הקפידה על המלות שכיון שהענין ידוע וזכור ואמר כי אם קנה פירות מדמי מעשר שני בסלע ומשך הפירות שנתחייב בקנייתן כמו שנתגנו העיקר במה שקדם ולא הספיק לתת המעות עד שעמד בשני סלעים מה שקנה בסלע שיתן למוכר סלע במה שקנה ממנו ויריוח הוא סלע אחד ויוציא אותו במה שירצה ליהנות בו לפי שאלו הפירות הם שני סלעים (הם) שוות ולפיכך חושב אותם במעות מעשר שני בשני סלעים וזהו ענין אמרם ומשתכר בסלע: ומעשר שני שלו. ענינו שחוזר במנינו וחושב אותו בשני סלעים כמו שהוא שוה: ואם היה הדבר להפך וחזר מה שקנה בשני סלעים בסלע אחד קודם שיתן הזהב נותן לו סלע שהוא שוה עכשיו ממעות מעשר שני והסלע השני מן החולין כדי שלא יהיה עליו מכשול ר"ל על המוכר שיתן לו שני סלעים מן המעשר שני ואלו הפירות הם שוות עכשיו סלע: ואם היה המוכר עם הארץ. מותר לו שיתן לו הסלע השני מדמי מעשר שני של דמאי לפי שעם הארץ נופל ברוב בזה המכשול וחזקתו שהוא משמש בדמאי ואינו מוציא ממנו מנגשר בשום פנים ולפיכך מותר שיתן לו מעות מעשר שני של דמאי: ז לא קרא שם. ענינו שלא אמר הרי זה פדיון מעשר שני וכמו כן נתינת הגט או הקדושין אם לא אמר לה הרי זה גיטך או הרי את מקודשת בזה ר' יוסי אומר אין צריך לפרש בשום דבר מאלו הענינים מפני שהענין יורה עליו והל' כר' יוסי בשני המאמרים: ח כבר בארנו כי איסר רובע המעה ופונדיון חצי המעה וכן אמרו פונדיון שני איסרין וכשלקח איסר של חולין והפרישו לאכול כנגדו מפירות מעשר שני וחזר אותו האיסר מעות מעשר שני ואכל מה שהיה שוה חצי איסר ונשאר לו לאכול חציו מן המעשר ויחזיר אותו איסר מעות מעשר שני ואח"כ הלך למקום אחר ששוה שם האיסר כמו הפונדיון שהוא שני איסרים והוא אכל כבר מה ששוה איסר הרי יש לו לאכול באיסר שני מפירות מעשר שני ואז יחזיר אותו האיסר שהיה חולין מעות מעשר שני וכמו כן אם הניח פונדיון של חולין לאכול כנגדו מפירות מעשר שני ואכל באיסר שהוא חצי פונדיון ונשאר לו לאכול באיסר שני והלך במקום שאין לוקחים שם פונדיון אלא באיסר נחשב הפונדיון שאכל כנגד חציו שהוא איסר ואין לו לאכול עליו אלא חצי איסר בלבד וישוב הפונדיון כולו מעות מעשר שני וזהו ענין אמרם פלג רוצין בו חצי איסר וכאשר השלים לדון בדיני מי שהניח מעות של חולין לאכול כנגדן מעשר שני התחיל בדיני מי שהניח מעות מעשר שני לאכול כנגדן כמו שהוא חייב לעשות בירושלים ואמר המניח איסר של מעשר שני אוכל עליו אחד עשר באיסר ואחד ממאה באיסר וענין זה המאמר שאם יהיה אותו איסר של מעשר שני של דמאי ואכל בעשרה חלקים מאחד עשר חלקי האיסר ונשאר עליו חלק מאחד עשר כבר יצא האיסר לחולין כיצד כגון שהיו הרמונים אחד עשר באיסר כיון שאכל עשרה רמונים יצא האיסר לחולין ואם יהיה האיסר של מעשר שני של ודאי הדין בו אחד ממאה כיצד כגון שיהיו התאנים ק' באיסר ואכל תשעים ותשעה תאנים על האיסר הרי יצא האיסר לחולין אע"פ שנשאר בו חלק ממאה ואמרו בית שמאי דכל עשרה בין דמאי בין ודאי כיון שלא נשאר בו באיסר אלא עשיריתו יוצא לחולין אבל אם נשאר בו יותר צריך

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ה מהלכות מע"ש ונטע רבעי הלכה י סמג עשין קלו:

י ב מיי' פ"ח שם הלכה ז:

יא ג שם הלכה ח:

יב ד מיי' פ"ד שם סמג שם טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף קלו:

יג ה מיי' פ"א מהל' גירושין הלכה יא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קלו סעי' ב:

יד ו מיי' פ"ח מהל' מעשר שני ונ"ר הלכה ו:

טו ז שם הלכה יד:

פירוש הרא"ש

(ד) אע"פ שראהו פודה מעשר שני שמא לא הפריש הראשון וצריך החבר להפריש מעשר ראשון: (ה) וכן תשיעית אלא שלא חש להאריך: (ו) כך פירש רבינו שמשון ולבי מגמגם כיון דתיקן עם הארץ זה קצת מפירותיו ולכך אנו מאמינים לו שקצת פירותיו מתוקנים א"כ אותו הכרי שעירב בו אלו הפירות המתוקנים יהיה כולו בחזקת מתוקן דמה הכוית בתיקון אלו הפירות המעוטים [נ"ל כשחוזר] וחוזר ומערבם עם הטבל אם לא שנאמר שדעתו היה לתקן ממקום אחר עליו אם היה אוכלו וע"ק לי מה שייך להזכיר ודאי ודמאי בפירות של ע"ה כי מה שע"ה לוקח מע"ה חבירו אינו מתוקן וכיון שראהו מחלל מעשר שני על כרחו משלו הפרישו א"כ ודאי הוא והרמב"ם ז"ל פירש המניח איסר של מע"ש וכו' עד ועשיריתו הוא פחות משוה פרוטה וקשה לי על פירוש זה דהיאך מזלזלין בו להוציא לכתחלה לחולין פחות משוה פרוטה הא אמרינן בפרק הזהב דף נב: אמר חזקיה מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו מחוללין על מעות הראשונות לפי שאי אפשר לאדם לצמצם מעותיו ועוד דמעשר שני אין מוסיפין חומש בפדיונו אלא בפדיון ראשון וכשמתחלל איסר זה אינו צריך להוסיף חומש ועוד דבירושל'

הגהות מהר"י לנדא

מ"ה בר"מ א] לדברי הכל או שיהיה כצ"ל: מ"ח בר"ש ב] ומה שלא הפריש. נראה שצ"ל וכן בראינו אותו מפריש א' מאלף אית לן למימר שכל האלף מעשר של י' אלפים ונמצא אותו א' שהפריש מי' אלפים וכל זה יכול לאכול מה שלא הפריש כ"א א' אית לן למימר שהשאר הפריש ממקום אחר ומיהו פי' זה כו':

מסורת הש"ס

א) ב"מ פ"ד דף מח: ב) קדושין פ"ב דף נד: ג) קידושין פ"א דף ו.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ה היה עומד בגורן. ויש לו שם מעשר שני: ואין בידו מעות כדי ליתנם לחבירו ולומר לו פדה לך מעשר זה: אומר לחבירו הרי הפירות האלו נתונין לך במתנה וחוזר ואומר הרי הוא מחולל על המעות שיש לי בבית ובבני הבית האי גוונא אינו מוסיף חומש דמעשר דחד ופריון דאידך: ו ומעשר שני שלו. פי' לא יהיב ליה סלע אלא [על] חצי ממנו דהדשתא הכי שוי וזה שמקבל צריך לעלות ולאכול בירושלים והחצי מעשר שנשאר ללוקח הוי חולין. מעשר בב' סלעים ולא הספיק ליתן ב' סלעים עד דזל וקם בחד סלע נותן למוכר סלע מחולין ובסלע האחר נותן לו את המעשר. ואע"ג דמחזי כפורע חובו ממעשר שני ולא תפשוט מהכא דפורעין חוב ממעשר שני דא"ר יוסי שנייא היא פי' שאני הכא שעשה הראשונה מעשר שני חייב לו פי' שאילו דמים נותן לו בתורת מעשר היה רוצה לאוכלן: ואם היה המוכר עם הארץ. דקיימא לן אין מוסרין ודאי לעם הארץ ונותן לו מסלע האחר דמיו כללא דמילתא במעשר משיכה קונה ומעידנא דמשכיה קנייה ולא דמי מעשר שני להקדש. ז רבי יוסי אומר דיו רבי יהודה אומר צריך לפרש. ולומר זה פדיון מעשר שני ואם לא פירש כך מסתמא לא נפיק מעשר שני לחולין: היה מדבר לאשה על עיסקי גיטה וקידושיה ולא פירש ונתנה לה גיטה וקידושיה ולא פירש פי' לא אמר זה גיטיך וזה קידושיך: ח המניח איסר. פי' לחלל עליו פירות מעשר שני ונאכל עליו אותו איסר חצי איסר מפירות מעשר שני: ובית הלל אומרי' בודאי. פי' בזמן שראה כזה המעשה בפירות ודאי פי' שהפריש מעשר שני מפירות טבול ודאי אוכל עליו י"א כאשר אמרנו וקשיא למה לא תני י"א איסר וא' מק' באיסר ופריך שמואל לא מצי תניא י"א צריך יסב חד למאה לאלף מיסב חדא לאלף אין יסב חדא לאלף צריך מיסב חדא לי' אלפין. פי' לפיכך לא נכנס בפרוטרוטים אלא י"א איסר אכול דאמרי' חד איסר מעשר ראשון עירב שם שהפריש ממנו תרומת מעשר במקום אחר ואיסר של מעשר שני שחילל וט' איסרין חולין נשארו. ובדמאי פי' ואם ראה שעשה כן בפירות דמאי שהפריש מעשר שני וחיללו על איסר ועירבו עם פירותיו אין לו לאכול אלא י' איסרין דאינו נאמן על הראשון הלכך איסר של מעשר שני שחילל וט' חולין הרי י' איסרין: רבי יוסי אומר מתני' דברי הכל היא. עשו אותה כתוספת הביכורין מה תוספת הבכורין נאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי אף זה נאכל משום מעשר שני ופטורה מן הראשון הלכך כי ראה כי ערב איסר מעשר שני מחולל בפירותיו הלכך חזי למיכל דמי' איסרין דמעשר ראשון דידהו איסר אכיל להו ואימר של מעשר שני שנתערב בהן הרי י"א הלכך כולהו משום שני נאכלין ופטורין ממעשר ראשון: ובית שמאי סברי הנאכלין משום שני ודאי פטורין מן הראשון אלא צריך להפריש עלייהו ראשון ואכתי צריכה עיונא.

ובדמאי עשרה: **ט** [ז] כל המעות הנמצאים הרי אלו חולין אפילו דינר זהב עם הכסף ועם המעות מצא בתוכן חרס וכתוב עליו מעשר הרי זה מעשר: **י** המוצא כלי וכתוב עליו קרבן רבי יהודה אומר אם היה של חרס הוא חולין ומה שבתוכו קרבן ואם היה של מתכת הוא קרבן ומה שבתוכו חולין אמרו לו [ג]אין דרך בני אדם להיות כונסין חולין לקרבן: **יא** [ה]המוצא כלי [א) וכתוב עליו ק' קרבן מ' מעשר ד' *דמאי ט' טבל ת' תרומה שבשעת סכנה היו כותבים ת' תחת תרומה רבי יוסי אומר כולם שמות בני אדם הם אמר רבי יוסי אפילו מצא חבית והיא מלאה פירות וכתוב עליה תרומה הרי אלו חולין שאני אומר אשתקד היתה מלאה פירות תרומה ופנה: **יב** [ו]האומר לבנו מעשר שני בזוית זו ומצא בזוית אחרת הרי אלו חולין היה שם מאה ומצא מאתים השאר חולין מאתים ומצא מנה הכל מעשר:

פרק חמישי

א כרם [ג] [ה]רבעי מציינין אותו *בקוזזות אדמה ושל ערלה בחרסית [ו]ושל קברות בסיד וממחה ושופך א"ר שמעון בן גמליאל במה [ז]דברים אמורים בשביעית והצנועים [ג] מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו: **ב** [ח]כרם [ד] רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד ואי זו היא תחומה אילת מן הדרום ועקרבה מן הצפון לוד מן המערב והירדן מן המזרח ומשרבו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה ותנאי היה הדבר שאימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה ר' יוסי אומר משחרב בית המקדש היה התנאי הזה ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה: **ג** כרם [ה] רבעי בית שמאי אומרים אין לו חומש ואין לו בעור

ר"מ:

צריך לאכול כנגדו כיצד כגון שיהיו האגוזים עשרה באיסר ואכל מהם תשעה יצא האיסר לחולין ואם אכל שמנה לא יצא עד שיאכל שנים ואמרו בית הלל בודאי אחד עשר ובדמאי עשרה אבל אם נשאר עליו באיסר של *דמאי עשירית נתחייב לאכול כנגדו וזהו לפי שהעיקר אצלנו כי מה שהוא שוה פחות משוה פרוטה אין חוששים לו בכל התורה לא לענין גזל ולא לענין נהנה מן ההקדש ולא לשום ענין מן הענינים ועוד יתבאר זה במקומות אחרים ופרוטה היא אחד משמנה באיסר האיטלקי נמצא עשירית האיסר שמנה עשירית הפרוטה וכשתוסיף עליהם החומש החייב למה שפודה מעשר שני שלו שכבר בארנו שהוא רביעית הדבר הנפדה יהיה הכל פרוטה וכשנשאר מן האיסר עשיריתו חוששין עליו לפי שכשמוסיפין עליו החומש יהיה הכל שוה פרוטה ואם הוא פחות מן העשירית אין חוששין לו לפי שאין בו שוה פרוטה אפי' בתוספת החומש ולפיכך אמרו בודאי אחד עשר ובדמאי עשרה לפי שאינו חייב בחומש כמו שנתבאר ועשיריתו הוא פחות משוה פרוטה כמו שבארנו זה ענין המאמר וכוונתו והוא ענין מופלג מאד והלכה כבית הלל: **ט** אפילו דינר זהב עם הכסף ועם המעות. ולא נחוש ונאמר שמא אלו המעות חזר וחללן על הכסף הזה או על הזהב כמו שקדם מאמרם שהוא חוזר ומחללן על הכסף: ואם מלא חרס וכתוב עליו מעשר הכל מעשר ולא נאמר שמא הם חולין וזה החרס הוא מכלי שהיה בו מעשר נתון בתוכו וכתבו עליו מעשר: **י** כלי החרס דמי מה שבתוכו יותר מדמי הכלי והוא אצל בני אדם גרוע כל כך שאין מקדים אותם שום אדם לבדק הבית ומה שחלקו על רבי יהודה הוא בכלי של מתכת ואין הלכה כרבי יהודה: **יא** כולן שמות אדם הן. רוצה בהם שאפשר שאלו התיבות הם מראשי שמות בעלי אותן הכלים. ופירוש אשתקד השנה שעברה ואין הלכה כר' יוסי בב' המאמרים: **יב** האומר מאתים ומצא מנה הכל מעשר. לפי שנאמר לקח מהם מאה והניח מאה ולא נאמר שמא הלכו אותם המאתים ואלו הם חולין אלא שנלך לחומרא:

א מציינין. מגזרת ציון והוא כמו סימן ואמר כי כרם רבעי עושין לו תלויות מן האדמה כדי שידעו בני אדם שהוא כרם רבעי ולא יאכלו ממנו כלל לפי שהוא קדש כמו שאמר השם יתברך ובשנה הרביעית יהיה כל פריו וגו' (ויקרא יט) ודינו שיאכלוהו בעליו בירושלים כמו מעשר שני כמו שנתבאר: ושל ערלה בחרסית. הוא הטיט השרוף לפי שאיסור הערלה יותר חמור מאיסור כרם רבעי לפי שכרם רבעי ניתן לאכילה וערלה אסורה בהנאה כמו שיתבאר ולפיכך אין רושמין אותו בקוזזות אדמה שמא יתפרך ויתפזר ויאבד אותו הציון ולא ימצאו אותם בני אדם שום רושם ויאכלו ממנה ויבואו לידי מכשול: ושל קברות בסיד. ענינו כי ציון הקברות צריך שיהיה בסיד היו ממחין הסיד בחמין כלומר מערבין הכל ושופכין אותו אל מקום הקבר כדי שידעו שאותו המקום טמא ויפרשו ממנו הכהנים וזהו ענין אמרם ממחה ושופך: ואומר רשב"ג שלא נצריך לבני אדם לציין ולרשום כרם רבעי ושל ערלה שלא יאכלו מהם בני אדם אלא בשנת השמטה שהוא הפקר ויד כל אדם שוה בגנות ובכרמים אבל שלא בשנת השמטה אין צריך לרשום לפי שאין רשות בני אדם לשלוח ידם ולאכול מה שאינו שלהם ואם עבר אדם ואכל הרי זה גזלן ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול לפי שעון הגזלנות יותר גדול וכל זה דבר אמתי: והצנועים מניחין את המעות וכו'. ענינו בשנת השמטה הם עושין זה כשיהיה ברשותם כרם רבעי שדינו שיפדה כאשר בארנו וכבר פירשנו (כלאים פ"ט מ"ה) כי צנועים נקראים אותם בני אדם שהם מדקדקים על עצמם בדת: **ב** מה שנתחייב להעלות מכרם רבעי לירושלים הוא מה שהוא קרוב לירושלים מהלך יום או פחות כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות כמו שאמרו חכמים וכאשר רבו הפירות בירושלים התקינו שיוכלו לפדותו אפילו סמוך לחומה והתנו בעיקר זו התקנה שלא תהיה עולמית אלא אימתי שירצו שיחזור הדבר לכמות שהיה מפני שנחוש שמא ימעטו הפירות ונצטריך להעלותן: ואמר רבי יוסי כי אחר החורבן היה זה התנאי ולאחר חורבן הבית והיותו ביד האויבים לא נחוש ולא נקפיד על הפירות בין רב למעט ומכל מקום לא נצריך היום שיעלה לירושלים בין שיהיה זו התקנה כשיהיו פירות מרובות קודם החורבן או שהיתה אחר החורבן: **ג** אמר הש"י בכרם רבעי קדש הלולים לה' (ויקרא יט) ואמר במעשר קדש לה' (שם כז) ב"ה דרשי קדש קדש ואומרים כמו שמי שפדה מע"ש שלו יוסיף חומש וחייב בביעור כמו שיתבאר בזה הפרק כמו כן הדין בכרם רבעי וב"ש לא דרשי קדש קדש אבל אומרים כיון שלא נתבאר בתורה זה הדין לא נחייב אותו בו. וכמו כן אומרים ב"ה מעשר ממון גבוה הוא כמו שבארנו והם אומרים נלמד כרם רבעי מן המעשר בכל דיניו ולפיכך אינו חייב בפרט ולא

ר"ש:

זה לא יתכן דלא איירי הכא בתרומות מעשר כלל ואע"פ שאנו יכולין לפרש לענין חילול שאם חילל שוה איסר מפירות שאין עשרה יש לי לומר שכולן מעשר מה שייך ליקח חשבון זה של י' וק' ואלף וכעין מימרא זו אמר שמואל גופיה בפ' אחרון דדמאי ושם פירשתי וכמו שפירשתי שם נופל לשון אין יסב חדא לעשרה ואין יסב חדא לק' ואין יסב חדא לאלף: **ט** (ז) אפי' דינרי זהב עם הכסף. מפרש בירושל' (הל' ו) שלא תאמר הואיל ואין דרך בני אדם להיות עושין כן לפום כן צריך מימר: מצא בתוכן חרס. עם המעות: **י** הוא חולין. דאין מתנדבין חרס ועל מה שבתוכו נכתב: הוא קרבן. כלומר הקדש כדכתיב (נחמיה י) על קרבן העצים: להיות כונסין חולין לקרבן · והכל קרבן: **יא** קו"ף קרבן · הקדש: דל"ת דמאי · פירות שנלקח מעם הארץ ובפ' האשה שלום (קט"ו.) כתוב בכל הספרים דלא תימא דמוע חולין שנתערבו תרומה בהם ואין בהם להעלות בק"א ואין נאכל אלא לכהן: הסכנה. שצוו שלא לעשות [מצות]: שמות בני אדם הן · (ח) והכל חולין שפעמים שאדם כותב אות אחת משמו לסימן ולדבריהן דרבנן קאמר להו דלדידיה אפי' כתוב בו קרבן תרומה כל התיבה שלימה הא קאמר בסיפא דפינה: אשתקד היתה מליאה פירות ופינה. בפ' האשה שלום (קטו:) מפרש דתנא קמא סבר אם איתא דפנינהו מיגרר הוה גריר ליה ור' יוסי סבר אימור איסתלויי אסתלי אי נמי לפנחיה שבקיה כדי שיבדלו מהן בני ביתו פנחיה לשון שימור שתולה ממונו באדם חשוב כדי שלא יגזלו ממנו ודומה לו בהגוזל עצים (קג:) גבי הלוקח שדה בשם ריש גלותא ופנחיה בעלמא הוא דבעינא: **יב** הרי אלו חולין. מה שמצאו ושל מעשר ניטל: היה שם מנה · כלומר אמר לו אביו שיש שם מנה והלך ומצא מאתים מנה מעשר ומנה חולין: ואם אמר לו שיש שם מאתים של מעשר ומצא מנה מעשר דמנה מונח ומנה מוטל וסתם מתני' רבי דפ"ק דפסחים (ד' י·) ולמאן דאמר בפ"ק דביצה (ד' י:) מחלוקת בכיס אחד אבל בב' כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל מיתוקמ' מתני' *לכולי' עלמא בב' כיסין:

א קוזזות אדמה. רגבי אדמה ובערוך פירש עפר ונפרק מרובה (דף סט:) סימניה כאדמה דאיכא הנאה מיניה אף האי נמי כי מיפרקא שרי לאיתהנוי' מיניה ושל ערלה בחרסית במה שעושין ממנה כלי חרס סימניה כחרסית דלית ביה הנאה דכשזורעים בה אינה מוציאה כדי נפילה אף האי נמי דלית בה הנאה: ושל קברות בסיד · סימניה לחיור כעצמות: וממחה הסיד · במים ושופך סביב הקבר כי היכי דניחוור טפי ואמרי' בירושלמי (הל' א) מנין לציון שהוא טמא דכתיב (ויקרא יג) טמא טמא יקרא שהטמא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש ר' הילא בשם ר' שמואל בר נחמני דכתיב (יחזקאל לט) ובנה אצלו ציון: בד"א לעבדין היכר לעוברים ושבים: בשביעית. שהוא הפקר ובהיתר הם באים לאכול אבל שאר שני שבוע שהן באים לגזול יניחום ויאכלו דבר האסור והלעיטהו לרשע וימות: כל הנלקט מזה · מהכא פריך בפ' מרובה (ב"ק סט·) לרבי יוחנן דאמר גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו דהכא חזינן דאע"ג דליתיה ברשותיה מצי פריק ותפיס פדיונו ולא לאחר שנלקט היו עושין כן דאם כן לא היו עושין תקנה לנאכל בנתים אלא מניח מעות קודם לקיטה ואומר כרם רבעי זה לכשיהיה נלקט יהא מחולל ולא שייך ברירה בענין זה הואיל ואינו חל החילול עד שיתלקט דדוקא כל המתלקט חשיב התם ברירה דקאמר מעכשיו יהא מחולל מה שילקטו אח"כ והא דקאמר התם רבי דוסא לעיתותי ערב גבי הפקר של עניים הלוקטין שלא כדין אפי' מן השחרית היה יכול לעשות כענין שפירשתי אלא ענוה טובה קמ"ל שלא יתפקרו עניים ללקט כיון שהפקיר· מכאן קשה למה שכתב בהלכות גדולות בסוף הלכות ערלה ופרי דשנת רביעית בתר דפריק להו אסור למיכל מינייהו עד דנפקא רביעית ואתיא חמישית ולא יתכן כלל דהכא משמע בהדיא דלאלתר שרי באכילה דאם כן מה הועילו לנוטין בתקנתן ותלמיד טועה הגיה ותלה באילן גדול ופשטיה דקרא הטעהו דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' וכתיב ובשנה החמישית תאכלו את פריו ואמתניתיה הא דדרשינן בפ"ק דר"ה (דף י·) ובשנה הרביעית ובשנה החמישית הא כיצד פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי פירוש משום דאזלינן בתר חניטה הלכך אותן שחנטו בשלישית אע"פ שנלקטו ברביעית אסורים משום ערלה ושחנטו ברביעית אע"פ שנלקטו בחמישית אסורים משום רבעי: **ב** כרם רבעי. שאמרה תורה קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר שני שצריך להעלות פירות לירושלים או לפדותם להעלות הדמים לירושלים ותיקנו חכמים במהלך יום אחד לכל צד שלא יפדוהו אלא פירות עצמן יעלה ויאכלם שם כדפרשי' בפ"ק דביצה (דף ה·) כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ובירושל' (הל' ב) א"ר הילא בראשונה היו עושין במהרה לנסכים ולא היו ענבים מצויות התקינו שיהא עולה לירושלים מהלך יום אחד משרבו א) המדות התקינו שיהא נפדה אפי' בכרם העומד בצד חומה לירושלים: אימתי שירצו · אם יראו שיתמעטו הפירות יחזיר הדבר לכמות שהיה ומה שביקש רבי אליעזר להפקיר כרמו לעניים (ביצה פ"א דף ה.) לפי שלאחר חורבן נתמעטו הפירות ולא היה יודע שנמנו חבריו והתירו משום חורבן: **ג** אין לו חומש. כשפודה ואפילו בעלים אין צריכין להוסיף חומש ואע"ג דבית שמאי לא ילפי קדש קדש ממעשר [מודה] דיש לו פדיון [ואין] צריכין להוסיף חומש כדדרשינן בריש כילד מברכין (דף לה.) מדכתיב קדש הלולים: ואין לו ביעור · בשנה הג' והששית של

מסורת הש"ס:

א) יבמות פט"ו דף קטו : ב) בבא קמא פ"ו סט עא: ג) שם סח ע"ב: ד) ביצה פ"א ה ע"א ר"ה פ"ד לא ע"ב ה) קדושין ס"ב דף נד פאה פ"ז משנה ו עדיות פ"ד משנה ה :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ט כל המעות הנמצאין לעולם חולין. אפי' מצא דינרי זהב עם הכסף ועם המעות ואמרי' מאי אפי' ואמרינן איצטריך שלא תאמר הואיל ואין דרך בני אדם להיות עושין כן יהא מעשר שני לפום כן צריך למימר דאפי' הכי חולין הוו. אבל אם מצא בתוכן. פי' בתוך הדינרין והמעות שנמצא חרס וכתוב על אותו החרס מעשר הרי זה מעשר: **י** המוצא כלי וכתב עליו קרבן ר' יהודה אומר אם היה הכלי של חרס. דקיי"ל אין מתנדבין חרס הכלי חולין ומה שבתוך הכלי קרבן ואם היה הכלי ממיני מתכות כגון כסף וזהב וברזל ונחשת ודומיהן הוא קרבן. פי' כל דבר נדבה מיתקרי קרבן דכתיב על קרבן העצים ומה שבתוכו חולין: **יב** האומר לבנו מעשר שני בזוית זו. פי' בזוית דרום והלך ומצאו בזוית צפון:

פ"ה **א** כרם רבעי מציינין אותו בקוזזות אדמה. פירוש שיתרחקו ממנה בני אדם: אמר רשב"ג בד"א שמציינין כרם רבעי וערלה בשביעית דהפקר נינהו כל השדות וצריך אתה לעשות ציור ולהרחיק שלא יכשלו ברבעי ובערלה: והצנועין לא היו מציינין. פי' כרם רבעי לא בשביעית ולא בשאר שני שבוע אלא מניחין את המעות ואומרים כל מה שנלקט היום מזה יהא מחולל על המעות הללו ואע"ג דליתיה גביה ברשותיה מצי מחיל דסבר כרבי מאיר דאמר מעשר ממון גבוה הוא אפילו הכי לענין פדיון רחמנא אוקמיה ברשותיה דכתיב אם גאל יגאל איש ממעשרו וגו' ומוסיף חומש כרם רבעי נמי יליף קודש קודש ממעשר כתיב גבי כרם רבעי קודש הלולים לה' וכתיב גבי מעשר וכל מעשר הארץ וגו' מה קודש דכתיב גבי מעשר אע"ג דממון גבוה הוא לענין פדייה רחמנא אוקמיה ברשותיה אף כרם רבעי כן. הלכך מעשר וכרם רבעי כיון דלאו דידיה הן מה לי איתנהו גבי מה לי ליתנהו גבי מצי מחיל: **ב** משרבו הפירות בירושלים התקינו שהא נפדה סמוך לחומה. פי' אפי' כרם רבעי העומד בצד החומה של ירושלים: רבי יוסי אומר משחרב וכו'. כלומר חורבן הבית גרם התנאי הזה ואימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה כתחלה ולהעלות הענבין של כרם רבעי בירושלים: **ג** כרם רבעי בית שמאי אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור מאי טעמא ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו פרט לנטע רבעי שאין חייבין עליו חומש. ודייקי' חומש הוא דלא מצרכי בית שמאי הא פדיה צריך אלמא קדוש הוי ואמאי מאחר דלית חומש לא יהא קדוש ותירץ קדושתו מאליו למדו דכתיב קדש הלולים לה'

עין משפט נר מצוה:

טז א מיי' פ"ו מהל' מעשר שני וכ"ל הלכה ט :
יז ב ג שם הלכה ח :
א ד מיי' שם הל' ג:
ב ה מיי' פ"ט מהל' מ"ש ונטע רבעי הלכה ז :
ג ו מיי' פ"ח מהל' טומאות מת הלכה ט :
ד ז מיי' פ"ט מהל' מע"ש הל' ז' :
ה ח שם הלכה ט :

פירוש הרא"ש

מביא על משנה זו דר"א היא דאמר הנאמן של ראשון נאמן על השני ומוכח דלא כפי' זה המאיר לעולם יאיר עינינו במאור תורתו: (ז) כל המעות הנמצאים בכל מקום ובירושלים בשאר ימות השנה אפילו דינרי זהב שאין דרך לערבם יחד אלא בדמי מעשר שני שהוא מחללו על דינרי זהב ומה שאין מספיק לדינרי זהב מחללו על הכסף והמותר על מעות אפ"ה הרי אלו חולין: מצא בתוכן חרס כתוב עליו מעשר : (ח) אותיות ראשי שמות ק' קרבן ד' דמאי ט' טבל ת' תרומה :

הגהות מהר"י לנדא

פרק ה מ"ב בר"ש א) משרבו הפירות כצ"ל:

עין משפט נר מצוה

ה א שם הלכה ד:

ו ב שם טוש"ע יו"ד סימן רצ"ד סעיף ו:

מסורת הש"ס

א) קדושין נד: ב"מ פ"ד דף נה: ב) קדושין פ"א דף ס: ג) ב"מ דף יא.

של שמטה שהמעשרות מתבערים מן הבית שאסורים להשהותם יותר כדכתיב כי תכלה לעשר (דברים כו): ובה"א אומרים יש לו. כדמפרש' בפ' האיש מקדש (דף נד:) דילפינן קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי כן ומשנה זו במס' פיאה פ"ז (מ"ו) ושם פירשתיה יפה: ד ה על פי שלשה. הא דתנן בפ"ק דסנהדרין (דף יד:) נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בג' אין דמיו ידועים לאו אנטע רבעי קאי א) (דבמל) דתניא [עלה] איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו ויין שהקריס ולא קתני בהדיא איזהו כרם רבעי [וטעמא] משום דכולהו אין דמיו ידועין דמצריך לפחות היציאה כדתנן הכא ושמא הכא בעו ב"ד חשוב אע"ג דהתם גבי מעשר שני אמרינן בג' לקוחות אפי' אחד מהן נכרי ואפי' אחד מהן בעלים: לפדות לו בסלע. כלומר ליקח לו מסלע כדאמרי' בירושלמי: על מנת להוציא יציאות מביתו. יציאת הלקיטה כלומר כמה אדם רוצה ליקח לו פירות בסלע שעדיין מחוברין ב] בעלין ויצטרך לשכור פועלים ללקט: מניח את המעות. לאחר שישומו ג' כמה סלים העומדים ללקוט ראוי ליקח בסלע: ואומר כל הנלקט מחולל על מעות הללו מכך וכך סלים בסלע. כמו ששמו הן אם ב' ב' ואם ג' ג': ובשביעית פודהו בשוויו. ואין פוחת מן הרבעי יציאות הלקיטה: ואם היה נטע רבעי הפקר מבעלים אם בא א' וזכה בהן אין לו אלא שכר הלקיטה ולא אמרי' כיון דמהפקיר' קא זכי פטור מנטע רבעי ולא בעי פדייה אלא טעון הזוכה לפדותן או להעלותן לירושלים וא"ת שכר הלקיטה נמי לא יהא לו אלא יפדהו בשויו כמו בשביעית לא דמי דשביעית הואיל ודינו להיות הפקר ואין ראוי ליתן בו שכר לקיטה (את) להבעלים עצמן ופודין אותו בשויו אבל האי תחלתו היה עומד לפחות ממנו שכר לקיטה ולא פקע משום דאפקרי' וי"מ על מנת להוציא היציאות מביתו הוצאת הכרם חפירה וזמירה (מיכול) ובשביעית פודאו בשויו דכל הנך מלאכות לית ביה דאסירן בשביעית: ובין שניתן לו במתנה. בפ' האיש מקדש (נד:) אמרי' מני אילימא ר' מאיר מי מצי יהיב ליה במתנה הא גמר קדש קדש ממעשר אלא לאו ר' יהודה ומסיק לעולם ר"מ וכגון דיהיב ליה כשהוא סמדר ודלא כר' יוסי דאמר סמדר אסור בערלה מפני שהוא פרי: תניי' בתוספתא (פרק ה) כרם רבעי אין פודין אותן ענבים אלא יין דברי ב"ש וב"ה אומרים יין וענבים הכל מודים שאין פודין במחובר וקשת הי' נראה הטעם שאין מועיל חילול במחובר משום דילפי' קדש קדש ממעשר ואין מעשר במחובר אבל אי אפשר לומר כן דמשמע במרובה (דף סט.) דמועיל דאמר לא תימא כל הנלקט אלא אימא כל המתלקט כלומר שקודם לקיטה נוטעין מחללין ולא לאחר לקיטה שכבר זכו בהן אחרים ולא היה כח ביד הבעלים לחלל דמכח קושיא זו חוזר בו מכל הנלקט והא דאין פודין במחובר היינו לפי שאין בקיאין בשומא בעודו מחובר מידי דהוה אענבים לב"ש והא דמחללין במחובר גבי נוטעים התם משום תקנה עביד שלא יכשלו ומה שלא היו מחללין כל הכרם בבת אחת פעמים שרוצים להוליך [שאר הפירות] בירושלים אי נמי לפי שאין מועיל חילול למה שגדל אחרי כן וגבי נוטעין מה שהיו יכולין לתקן מתקנים ועוד דהגדל אח"כ אע"פ שיש לו מתירין מדאורייתא בטיל ברובא*: ו ערב י"ט של רביעית ושל שביעית. מפרש' בירושלמי (שם) דכתיב (דברים יד) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך יכול פעם אחת בשבוע אתה חייב לבער ת"ל מקצה שלש שנים יכול כיון שהגיע ברגל שנה שלישית אתה חייב לבער ת"ל מקצה אין מקצה אלא בסוף בסוף שנה את מבער ואי את מבער ברגל שנה אי בסוף שנה יכול ברגל של [רביעית ושל] שביעית ת"ל וכי תכלה לעשר כשתכלה לעשר את כל הפירות יכול אף בחנוכה נאמר כאן מקצה ונאמר להלן מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות מה מקץ שנאמר להלן במועד אף כאן במועד אי מה להלן בחג הסוכות אף כאן בחג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר אימתי הוא מכלה לעשר את כל הפירות בפסח של רביעית: תרומה ותרומת מעשר לבעלים. לכהנים: ומעשר ראשון לבעליו. ללוי: ומעשר עני לבעליו. לעניים ואיתא בפ"ב דביכורים (מ"ב) ומייתי לה בפ' הערל (דף עג) יש במעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה (וקדשים) ביעור אלמא לא מיחייבי בביעור וי"ל דהכא בביעור של נתינה לכהן אבל התם בביעור שאוכלים אותו ומבערים אותו מן העולם כדתנן הכא מעשר שני והביכורים מתבערים בכל מקום שאף הכהן חייב לבערן והמעשר הי' נאכל עד זמן הוידוי שהיה במנחה בי"ט אחרון כדתנן בפרקין (מ"י) והיינו דפליג התם ר"ש גבי בכורים דקתני ור"ש פוטר כלומר דאין ביעור כביעור של מעשר שני כדקתני הכא ר"ש כדמפרש בפרק הערל משום דתרומה קרנהו רחמנא כדדרשי' ותרומת ידך אלו הביכורים דכתיב בהו ולקח הכהן הטנא מידך: התבשיל שיש בו יין ושמן של מעשר שני וחשבו ליה ב"ה כמבוער לפי שאין ממשו ניכר ובירושלמי (שם) אמרי' הכל מודין בפת ושמן שצריך לבער ביין ותבלין שהוא כמבוער מה פליגן בתבשיל ב"ש אומרים צריך לבער וב"ה אומרים א"צ לבער משמע שרוצה לומר פת ושמן שהוא בעין ויין ותבלין *שהן בעין ופליגי בתבשיל הנעשה מפירות: ז בזמן הזה שאין בית המקדש קיים (ב): צריך לחלל על הכסף. ומפרש בירושלמי (שם) ומאי טעמא דב"ש וצרת הכסף בידך (דברים יד) ובלבד בידך וטעמא דב"ה מפרש בירושלמי (שם) אפי' מחללו מה מועיל אחד כסף ואחד פירות טעונין גניזה ומניח הפירות במקום המוצנע עד שירקבו: ח שלא באו לעונת מעשר. קודם מירוח כל אחד כמפורש בפ"ק למעשרות ובירושלמי (הל' ד) פריך ולא סבל הוא כלומר דאפי' הגיע לעונת מעשרות אמאי חייב בביעור כל זמן שלא הופרשו ומשני ר' זירא בשם שמואל יאות הוא אומר שטבל קרוי קודש וראשונה היו סבורין דאפי' קודם מירוח קרוי קודש והא דאמרי' בפ"ק דסנהדרין (דף יא:) שלח רבן גמליאל לבני גלילא עילאה ותתאה דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרי מעמרי שבולייא וממעטני זיתיא דהוא קודם ר' עקיבא: ט רחוקים ממנו. ואין יכול ליתנן לבעליהן כאשר אמרנו צריך לקרות להם שם שיזכה אותן לבעלים כדאשכחן בעובדא דרבן גמליאל וזקנים ולא כמו שמפרש שם בקונטרס בפ' שנים אוחזין (דף יא:) דרבן גמליאל היה ירא שלא יאכלו בני ביתו שיסמכו אחזקה על חבר דלדבריו הרי זה לא עשה כלום שלא אמר יהא מעשר אלא שקבע בעלים אלא משום ביעור עבד והשתא למ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ניחא שהיה יכול לזכותן אבל למ"ד לאו כמי שהורמו דמיין אין יכול לזכותן כדמוכח בפרק הזרוע (דף קל:) וא"כ מה הועיל לענין ביעור ושמא מקודם לכן אמר מה שאני עתיד להפריש יהא מעושר ומה שלא הזכיר רבן גמליאל תרומה גדולה אע"ג למיחייב' בביעור כדאמרי' לעיל שמא הפרישה קודם שיצא מביתו שלא היה טורח בדבר למדוד דנטלת באומד ובמחשבה ועוד דדרך להפרישה בגורן כדאמרי' בירושלמי דמעשרות (פ"ג הל' א) דבר שיש לו גורן מפרישין אותו תרומת מעשר ואין צריך להפריש תרומה גדולה כהדא דתנן *פירות ממורחין בשדה מכונסין אסור משום גזל מפוזרין מותרים משום גזל בין כך ובין כך חייבים במעשר ופטורים מתרומה גדולה שאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה ובהאי דרבן גמליאל כבר היתה תבואה בבית דקאמר בתר הכי מעשרות שהיכן הם ניטלין מן הבית או מן השדה נישמעינה מן הדא הבר שמת כו' ר' חגיגא בר פפא שמע לה מן הכא עישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים הדא אמרה מן הבית ומה שהניח רבן גמליאל שבל בביתו ולא תיקן אע"ג דחזקה על חבר [כו'] קודם שיצא מביתו הודיען שהוא טבל: נתון ליהושע. שהי' לוי כדאמר בערכין (דף יא:) מעשה שהלך ר' יהושע בן חנניה לסייע את ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור בך שאתה מן המשוררין ואני מן השוערין ואף על גב דקנסינהו עזרא למאן דאמר קנסא לעניים נמי בתורת עניות דעני היה ומה שלא נתן לו מעשר עני דאמרי' הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם אי נמי היו לו מאתים זוז ואף על פי כן מעשר ראשון דלאו דאורייתא לעני היה נוטל הואיל ומתפרנס בדוחק שהיה פחמי כדאמר בברכות פרק רביעי (דף כח.) ואמרי' בהוריות (דף י:) כל כך יש בידך ואתה יורד בספינה ולמאן דאמר קנסא לכהנים [סבירא ליה כרבי עקיבא דאמר בפרק יש מותרות פו: דמיקמי קנסא היה לוי דוקא] ובתר דקנסינהו הוא אף לכהן:

נתון

בעוללות לפי שהוא ממון גבוה אבל דורכים אותו כולו וזהו מאמרם כולו לגת וב"ש אומרים שהוא ממון בעלים וחייב בפרט ובעוללות וכבר קדמה לשון זו ההלכה במסכת פאה (פ"ז מ"ו): ד על מנת להוציא יציאות מביתו. פי' היציאות הראויות לעבודת הכרם ושמירתה מן הגנבים ועבודת האילנות ושאר הצריך בעבודה: ה בשויו. כלומר בערכו ולא אמר להוציא יציאות לפי שאין בשנה שביעית יציאות לפי שהארץ אינה נעבדת ואינה צריכה שמור. ואמר ואם היה הכל מופקר ענינו שאם היה אותו הכרם הפקר שהוא חייב לפדותו בשויו ולא יפחות מן הדמים אלא שכר לקיטה בלבד כיצד כגון שיהיה סל בסלע ושכר לקיטתו איסר וכשלקט סל של ענבים מכרם רבעי הפקר פודה אותו בסלע פחות איסר ולא נעשה כן בשנת השמטה לפי שכל אחד מלקט לעצמו: ואמר ומוסיף עליו חומש. הוא דעת ב"ה שמחייבים לכרם רבעי חומש כאשר קדם ולא התקיים מתנה בכרם רבעי אלא אם נתנו הפירות קודם שיבאו לעונת המעשרות לפי שכבר בארנו שהוא ממון גבוה ולא התקיים בו מתנה: ו כבר בארנו פעמים (פ"ד מ"ג דדמאי) במה שקדם כי בשנה השלישית והששית מן השבוע שיוציא מעשר עני במקום מעשר שני ואמר הש"י (דברים יד) מקצה שלש שנים ואמר (שם לא) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות ואמרו מה קץ האמור להלן רגל אף קץ האמור כאן רגל יכול חג הסכות תלמוד לומר (שם כו) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך רגל שכל המעשרות כלין בו הוי אומר זה פסח לפי שלא יחול פסח מן השנה הרביעית אלא אחר שנגמרה כל מה שצמח בשנה השלישית ממה שהוא חייב מעשר עני וכמו כן כל מה שצמח בששית שהיא גם כן שנת המעשר וענין מתבערים שיתבערו ויאבדו אותן הפירו' עד שלא ימצא מהם אצלו וברשותו כלל לפי שנאמר (שם) בערתי הקדש מן הבית ואמר ר"ש כי הבכורים אם נשאר מהם כלל שיתנסלכהן כמו שנותנין לו התרומה ואינו חייב להשליכם או לשורפם וענין הבעור בכאן שיתן מכל הצמחים כל המתנות שנתחייב לתתן ושיתן כל מתנה לבעליו ומה שהוא חייב לאכלו כגון מע"ש ונטע רבעי ומאבד מה שנשאר ואם היה אלו תבשיל ממעשר שני אומרים ב"ה הרי הוא כמבוער לפי שאם ישאר ויפסד יפסיד ואין הלכ' כרבי שמעון: ז בזמן הזה. ענינו בזמן שאין בית המקדש קיים אומרים ב"ש וצרת הכסף בידך (דברים יד) הכסף בלבד מעלין וב"ה אומרים כי הוא כשיש שם מקום להעלות הפירות ולאכלן בו אבל בזמן הזה שאין שם מקדש הדין הוא שיבער הפירות: ח התקינו פירותיכם. ענינו כשיהיו עושין בהם כל הראוי כדי להגיען בירושלים בעונת המעשרות הנזכר במסכת מעשרות ושיוציאו מהם המתנות הראויות ויעשו בהם מה שזכר ודברי ר' עקיבא אמת: ט ר' עקיבא היה פרנס לעניים ורבי יהושע לוי היה ור"א בן עזריה כהן עשירי לעזרא והעיקר המפורסם אצלנו קרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה וכבר זכרנו זה (פ"ג מ"ו דפאה) ועוד יתבאר במקומו בקידושין (פ"א מ"ה) ועוד יש עיקר אצלנו כשם שקרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנית בכסף ובשטר ובחזקה ומכלל הכה שנקנין בו המטלטלין

ובה"א יש לו ב"ש אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמן ובית הלל אומרים כולו לגת: ד כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי ג' ואומר כמה אדם רוצה לפדות לו בסלע על מנת להוציא יציאות מביתו מניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו בכך סלים בסלע: ה ובשביעית (א) פודהו בשוויו ואם היה הכל מופקר אין לו אלא שכר לקיטה הפודה נטע רבעי שלו מוסיף עליו חמישיתו בין שהוא שלו ובין שנתן לו מתנה: ו ערב י"ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה בעור כיצד *נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעלים ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום רבי שמעון אומר הבכורים נתנין לכהנים כתרומה התבשיל בית שמאי אומרים צריך לבער ובית הלל אומרים הרי הוא כמבוער: ז מי שהיו לו פירות בזמן הזה והגיעה שעת הבעור בית שמאי אומרים צריך לחללן על הכסף ובית הלל אומרים אחד שהן כסף וא' שהן פירות: ח אמר רבי יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות מהרו והתקינו את פירותיכם עד שלא תגיע שעת הבעור עד שבא רבי עקיבא ולמד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הבעור: ט מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו צריך לקרוא להם שם מעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו באין בספינה אמר רבן גמליאל עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכ' לו עשור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף

ה"ג תוס' א' היה התבעור

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לה' הרי הוא כקודש שקורא עליו את ההלל. ויהא מותר לאונן. תני קדוש מלמד שאסור לאונן כקודש ומניין שטעון פדיון א"ר אבהו דכתיב קדש הלולים לא מתמנעין רבנן דרשי בין ה' לה': ובית הלל אומר יש לו. פי' חומש דכתיב ואם גאל יגאל איש ממעשרו וגו' ב' גאולות הללו למה פי' גאל יגאל אחד בנטע רבעי ואחד למעשר שני: בית שמאי אומר יש לו פרט ויש לו עוללות. פי' לכרם רבעי והעניים פודין ואוכלין כללא דמילתא בית שמאי עבדי לכרם רבעי ככרם חולין אלא שקדוש ובית הלל אומר הרי הוא כהקדש ואין לעניים בו כלום לא פרט ולא עוללות: ד ה כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל של נטע רבעי על פי ג' בני אדם. פי' שהן בית דין: ואומר כמה אדם רוצה לפדות לו בסלע. גרסינן כן היא מתני' לוקח לו בסלע מנטע רבעי שעומד באילן: ולהוציא יציאות מביתו. פי' לשכור פועלין ללקט פירות: ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות הללו וכו' וכמו ששמין לו פודה ומניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה הכרם יהא מחולל על המעות הללו מכך וכך סלין בסלע כמו שאמרו

פירוש הרא"ש

פ"ה (א) אין לו שכר שמירה ולא עבודת קרקע: (ב) והוא רוצה לעשות מדת חסידות לפדותו בשויו ...

הגהות מהר"י לנדא

מ"ד בר"ש [א] לאו אנטע רבעי קאי דבגי כצ"ל: [ב] שם מחוברין בעלין. כצ"ל:

בזמן מלכות מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא יגיע שעת הביעור ותהיה עבירה בידכם ולא תוכלו להתודות. פי' שהיו סוברין שהמעשר בטבלו קרוי קודש ואע"פ שלא הגיע לעונת המעשרות

ביעור: ט מי שהיו פירותיו רחוקין והגיע זמן הבעור ואינו יכול ליתנם לבעליהן כאשר אמרנו צריך לקרות להן שם פלוני יאמר תרומה לפלוני מעשר ראשון לפלוני מעשר עני לפלוני ומקו

א) ברכות פ"ו דף מ ע"ב סוטה פרק יתרא ד' מז. ג) מו"ק פ"א דף יח:

נתון לעקיבא · שהיה גבאי : נתון לאלעזר בן עזריה · שהיה כהן ונתן לו תרומת מעשר : ונתקבלו שכר זה מזה · ותימה למה לא השאיל להם המקום ויקנה להם בחליפין ובכך יקנו המעשר כדאשכחן בגיטין בפ' הזורק (דף עז:) ליתשיל לה דוכתא דמנח ביה גיטא ותיזיל איהי ותיהוד ותפתח והיה נראה מתוך כך דאין שאלת קרקע נקנה בחליפין וכי תימא דשדה בשאלה ומטלטלין בנתינה לא מיקנו אגבה כדבעי למימר בפ"ק דקדושין (דף כז.) גבי שדה במכר ומטלטלין במתנה הניחא למ"ד בפ' שנים אוחזין (דף יא:) מטלטלי אגב מקרקעי הקנה להן אבל לר' אבא לא שייך למימר הכי דקנו מטעם חצר : י ביו"ט האחרון . של פסח וירושל' (הל' ה) פריך ויתודה בי"ט הראשון של פסח ומשני כדי שיהא לו מה לאכול ברגל ופריך ויתודה שחרית ומשני עד כאן מצוה לאכול: זה מעשר שני ונטע רבעי · בירושל' (שם) דייק מדלא תני ביכורים ש"מ ר' שמעון היא דתנן (פ"ו מ"ב דבכורים) וחייבין בביעור ור"ש פוטר *והא דלא תני להו בהדי תרומה ותרומת מעשר משום דבכלל תרומה נינהו דביכורין איקרי תרומה כדדרשי' ותרומת ידך אלו הביכורים: נתתיו ללוי זה מעשר ראשון. ודייקינן בירושל' (שם) מכאן שאין נותנין מעשר לכהונה: יא אם הקדים שני לראשון · ומן הדין הראשון קודם כדתנן בפ"ג דתרומות (משנה ז) דמעשר ראשון קודם לשני שיש בו ראשית כדכתיב גבי תרומה גדולה ראשית דגנך : ממין על שאינו מינו · אין תורמין כדדרשי' מקראי בפ' מעשר בהמה (דף נג:): תלוש ומחובר היינו מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור : חדש וישן . אין תורמין מזה על זה כדכתיב (דברים יד) היוצא השדה שנה שנה : מלברכך ולהזכיר שמך עליו · שמברכין בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש תרומה וכן להפריש מעשר ראשון להפריש מעשר שני וכן [למעשר] עני ולתרומת מעשר ולפדיון מעשר שני ולחלה על כולן מברכין : יב לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין · בפרק הערל (דף עד.) דרשינן מניין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו שנאמר (דברים כו) ולא נתתי ממנו למת למת הוא דלא נתתי הא לחי דומיא דמת נתתי ואי זהו דבר השוה לחיים ולמתים הוי אומר זו סיכה מתקיף לה מר זוטרא ואימא ליקח לו ארון ותכריכין אע"ג דהכא דרשינן ליה הכי התם פריך ואימא דוקא להכי אתא ולא לסיכה משום דלאסור לבער ממנו בטומאה ומשני דממנו משמע מגופו מ"מ מדדרשי' ליה במתני' למת ליקח לו ארון ותכריכין משמע דלחי דכוותיה שרי כגון ליקח לו מלבושין שרי וקצת הוה משמע כן דלעיל בסוף פ"ק (מ"ז) מייתי לה ובפ' האיש מקדש (דף נו.) אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה בדמי מעשר שני משמע הא שאר מילי שרי אבל אי אפשר לומר כן דמשמע בירושלמי (שם) ולעיל פ"ב כתבתיו דדריש ולא נתתי ממנו למת מה אני קיימין אם להביא לו ארון

תורה אור

שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו א"ר יהושע עשור שאני עתיד למוד נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושכר לו ונתקבלו זה מזה שכר :
י [א]במנחה ביום טוב *האחרון היו מתודים כיצד היה הוידוי [ב]בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי נתתיו ללוי זה מעשר לוי וגם נתתיו זו תרומה ותרומת מעשר לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני הלקט והשכחה והפאה אע"פ שאינן מעכבים את הוידוי מן הבית זו חלה : יא [ג]ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים מע"ש לראשון אינו יכול להתודות [ד]לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ולא [א]) שכחתי לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו : יב [ה]לא (ג) אכלתי באוני ממנו הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות ולא בערתי ממנו בטמא הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות ולא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת ולא נתתיו לאוננים אחרים שמעתי בקול ה' אלהי הביאותיו לבית הבחירה עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי בו : יג [ו]השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתתה לנו *בטל ובמטר ובולדות בהמה [ז]כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות :
יד [ז]מכאן אמרו ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ ר' מאיר אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ רבי יוסי אומר [ח]יש להם ערי מגרש : טו יוחנן [ג]) כהן גדול [ט]העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררים ואת הנוקפים ועד [ג]) ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי :

סליקא לה מסכת מעשר שני

הוא שבירות המקום ששם בו אותם המטלטלים לפי שאותו הקרקע תחשב כאילו הוא רשות השוכר והמטלטלים שבו כאילו הוא משכן ונתון ברשותו ועוד יתברר זה בבבא בתרא ע"כ כל אחד מאלו השכיר לחברו מקום המעשר בכסף וחברו קנה המעשר שהיה באותו המקום וכאילו הגיע ברשותו ורבן גמליאל עשה זה מפני שהגיע שעת הביעור והיה חייב כמו שבארנו להגיע ליד בעליו כל חק וחק מן המעשרות והתרומה כאחר שנגמר פירותיו ואילו לא היה רבן גמליאל עם אלו הנזכרים שהיה אפשר לו להגיע לידם החוקים על הדרך שאמרנו היה מספיק לו לקרוא שם בלבד למעשרות וליחד להם מקום בלשון או בדרום כמו שנתבאר במה שקדם וזהו ענין אמרם בתחלת זו ההלכה צריך לקרוא להם שם ר"ל כי כשהגיע' שעת הבעור והפירות רחוקות ממנו שאינו יכול להוציא מהם החוקים שצריך על כל פנים לקרוא להם שם : י כבר בארנו כי בכל מקום מעשר שני ונטע רבעי קודש ומעשר לוי הוא מעשר ראשון ואמרו וגם נתתיו ללוי יורה על מעלה שניה קדמה לו לפי שמלת וגם אלגם תוספת כמו הנוסף עליו ומעשר עני ולקט ושכחה ופאה הם חקי גר יתום ואלמנה מן הבית זו חלה לפי שאין שם חק יהיה במה שבבית בלבד אלא החלה החייבת בעיסה : יא כבר נתבאר זה במה שקדם וזכרנו הראיות והאסמכתות על כל מאמר מהם : יב כבר זכרנו במה שקדם (דמאי פ"א מ"ב) כי מזה הכתוב למדנו שמעשר שני אסור לאונן וזכרנו עוד שהאונן נקרא האדם שימות לו אחד מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהם יום הקבורה מדרבנן אבל מדאורייתא יום המיתה בלבד הוא אונן והקרובים שאדם חייב להתאבל עליהם הם אביו ואמו ובניו ובנותיו ואחיו ואחיותיו ואשתו : יג שתתן טעם בפירות. ענינו שיהיו שמנו' וטובות הטעם וזה הדרש שהוא

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"א מהל' מ"ש וכ"ר הלכה ג סמג עשין קל"ח טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קמא:
טז ב מיי' שם הלכה יב :
יז ג מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף קמו : [בירושלמי ל"ג תיבת האחרון ועי' תוי"ט לעיל מ"ו]
יח ד ה מיי' שם הל' טו טוש"ע שם :
יט ו מיי' פי"א מהל' מע"ש וכ"ר הלכה טו :
כ ז ח שם הל' יז :
כא ט שם הל' יג :

פירוש הרא"ש

(ג) לא אכלתי באוני אנינות נקרא כל זמן שמתו מוטל לפניו אבל אין לוקין עליו אלא יום א' של קבורה : ולא בערתי ממנו שהאוכלו או המדליק ממנו כשנטמא קודם שיפדה לוקה בין שהמעשר טמא והאוכל טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא : (ד) ובטלו משום דנראה כמטיל מום בקדשים: (ה) משום דהוושא מילתי' ואיכא זלזול המועד : (ו) כי שלא בכל גבול ישראל :

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לו ויקנה · פי' מטלטלי אקני ליה אגב · מקרקעי : נתתיו ללוי זה מעשר לוי · פי' מעשר ראשון : וגם נתתיו זה תרומה ותרומת מעשר. דייקי' מדלא תנן במתני' ביכורין מתני' רבנן ולא ר' שמעון . רישא ר' שמעון וסיפא רבנן ומסתבר דכולה רבי שמעון דביכורין נמי תרומה איקרי דכתיב ותרומת ידך אלו הביכורין : לא שכחתי מלברכך ולא להזכיר שמך עליו . פי' בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש תרומה וכן להפריש מעשר ראשון. וכן להפריש מעשר שני וכן לעני וכן לתרומת

חלה פרק ראשון

א חמשה דברים חייבין בחלה (א) [א]החטים והשעורים והכוסמים ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה [ב]ומצטרפין זה עם זה [ג]ואסורין בחדש מלפני הפסח ומלקצור לפני העומר [ד]ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבא העומר הבא: **ב** [ה]האוכל מהם כזית מצה בפסח יצא ידי חובתו [ו]כזית חמץ חייב בה כרת [ז]נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה עובר בפסח הנודר מן (ב) הפת ומן התבואה אסור בהם דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ח]הנודר מן הדגן אינו אסור אלא מהן וחייבין בחלה ומעשרות: **ג** [ט]אלו חייבין בחלה [י]ופטורים מן המעשרות הלקט והשכחה והפאה וההפקר ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו ומותר העומר ותבואה שלא הביאה שליש רבי אליעזר אומר תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה: **ד** אלו חייבין במעשרות [כ]ופטורין מן החלה האורז והדוחן והפרגין והשומשמין והקטניות ופחות מחמשת רבעים בתבואה [ל]הסופגנין (ג) והדובשנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה:

עיסה

ר"ש

א חמשה דברים חייבין בחלה. אמרי' בירושלמי (הל' א) אי כתיב (במדבר טו) והיה באכלכם מלחם הארץ הייתי אומר כל הדברים יהיו חייבין בחלה ת"ל מלחם ולא כל לחם אי מלחם ולא כל לחם אין לי אלא חטים ושעורים בלבד ת"ל ראשית עריסותיכם ריבה הכל ובשם רבי שמעון נאמר לחם בפסח ונאמר לחם בחלה מה לחם האמור בפסח דבר שהוא בא לידי חמץ ומצה אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי חמץ ומצה ובדקו ומצאו שאין לך בא לידי חמץ ומצה אלא חמשת המינים בלבד ושאר כל המינים אינן באין לידי חמץ ומצה אלא לידי סרחון רבי שמעון בר נחמן שמע טולהון מן הדא (ישעיה כח) ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכסמת גבולתו ושם חטה אלו חטים שורה זו שבולת שועל ולמה נקראת שורה שהיא עשויה כשורה שעורה אלו שעורים נסמן זה שיפון הכוסמת אלו הכוסמין גבולתו עד כאן גבולתו של לחם: ומצטרפין זה עם זה. בבלול איירי כדאמרי' ברים כלאים: אסורין בחדש. [פי' מהר"י בן] לפני העומר* במנחות בפ' א"ר ישמעאל א) אמר ריש לקיש אתיא לחם לחם ממצה: ומלקצור מלפני הפסח א"ר יוחנן אתיא ראשית ראשית מחלה: ואם השרישו קודם העומר. במנחות בפ' רבי ישמעאל (דף ע:) פליגי מאי קודם העומר ר' יונה אמר קודם קצירת העומר ר' יוסי בר' חנינא [אומר] קודם הבאת העומר והאי דמתיר בהשרשה נסיק התם (שם) מדכתיב (שמות כג) אשר תזרע בשדה משעת זריעה דמשמע מדכתיב בשדה: **ב** יצא ידי חובתו. בפ' כל שעה (דף לה.) דריש ליה מדכתיב (דברים טז) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא ידי חובתו בפסח: נתערב אחד מהן בכל המינים כגון חמץ בכותח וכל הנהו דתנן בפ' אלו עוברין (דף מג.) דמרבינן חמץ ע"י תערובות: הנודר מן הדגן. בפ' הנודר מן הירק (דף נה.) אמרי' דכל דמידגן משמע: וחייבים בחלה ובמעשר. משום דבעי למיתני אלו חייבין בחלה ופטורין מן המעשרות ואלו חייבין במעשרות ופטורין מן החלה תנא הכא וחייבין בחלה ובמעשר הכא כן שוין ולא בשאר דוכתי: **ג** הלקט השכחה והפאה וההפקר דפטורים מן המעשר נפקא בירושל' (הל' ג) מדכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצאו כל אלו שיש לו עמך: מעשר ראשון שניטלה תרומתו. מפרש בירושלמי (שם) שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה כדר' אבהו בפ' כל שעה (דף לה:) וחייב בחלה: ומעשר שני והקדש שנפדו. בעיסה של מעשר שני בירושלמי (א) פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה בפ' כל שעה דלר' מאיר פטורים משום דממון גבוה הוא וכתיב (במדבר טו) עריסותיכם ולר' יהודה חייבין אבל בגבולים פטורין אפי' לר' יהודה כדאמר בסוף חלק (קי"ב:) ומתני' דהכא בגבולים ואפי' כר' יהודה מפרש בירושלמי מעשר שני שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה ומן המעשרות בד"א שמירח ופדה אבל פדה ומירח חייב בכל והוא הדין לענין הקדש: ומותר העומר. שהעומר היה בא מג' סאין ותנן במנחות בפרק רבי ישמעאל דמוציאי' ממנו עשרון שהוא מנופה בי"ג נפה והשאר נפדה ונאכל לכל אדם וחייב בחלה ופטור מן המעשרות (א) ור' עקיבא מחייב בחלה ובמעשרות וטעמא מפרש התם בגמרא (ב) והתם מתני' דהכא דלא כר' עקיבא: ותבואה שלא הביאה שליש. מפרש בירושלמי (שם) מה טעמא דרבנן נאמר בפסח לחם ונאמר בחלה לחם מה לחם האמור בפסח דבר שהוא בא לידי חמץ ומצה אף לחם שנאמר בחלה דבר הבא לידי חמץ ומצה כלומר תבואה שלא הביאה שליש נמי באה לידי חמץ ומצה ופטור מן המעשרות כדפרשי' בפ"ק דמעשרות דכתיב (דברים יד) תבואת זרעך שהוא נזרע ומצמיח וטעמא דרבי אליעזר דפטור מן החלה מפרש בירושלמי (שם) דכתיב (במדבר טו) כתרומת גורן כן תרימו אותה ותרומת גורן פטורה מתבואה שלא הביאה שליש. ירושל' רב הושעיא שאל לכהנא מנין שחייבין בחלה ופטורה מן המעשרות אמר לו לא תימא לי (תרימו) וכן תרימו חזר ואמר מי"ד מה י"ד חייבין בחלה ופטורין מן המעשרות אף אלו חייבין בחלה ופטורים מן המעשרות פירש רב הושעיא היה תמיה לכל הני דתנן אמאי לא פטירי מן החלה כמו מן המעשרות והשיב לו כהנא לא תימא לי כלומר לא תיקשי לי ממה דכתיב (שם) כתרומת גורן כן תרימו אותה [חזר ואמר] דיש ללמוד מז' שכיבשו וז' שחילקו שנתחייבו בחלה ולא נתחייבו במעשר כדאיתא בסוף יוצא דופן (דף מז.): **ד** אורז ודוחן פרגין ושומשמין. פירשתי בפ"ב (מ"ז) דשביעית: (ג) פחות מה' רבעים בתבואה. שנמדדה בעודה תבואה ומיהו אין נראה דהא בקמח מודדו כדתנן חמשת רבעים קמח אלא נקט תבואה כלומר אף בתבואה פטורה פחות מה' רבעים וברובע הקב איירי ודוקא פחות אבל מצומצמין חייבין: סופגנין כספוג עשויה א"נ רקיקין דקין מלשון רקיקי מצות (שמות כט) תרגום אספוגין: והדובשנין. נלושין בדבש: אסקריטין. לפיחית (שם טז) תרגום אסקריטין עיסתו רכה מאד וכולם מין לחם: וחלת המשרת. בפסחים (דף לז.) אמר ריב"ל זה חלוט של בעלי בתים אינו נעשה כתיקון לחם של שאר אדם דמתוך עשרן חולטין אותן במחבת ופליגי התם דאמר ר"ל מעשה אילפס הן ופטורים דקא סבר אין לחם אלא האפוי בתנור ור' יוחנן אמר מעשה אילפס חייבין והללו שעשאן בחמה ובספרי זוטא תניא מלחם הארץ ולא כל לחם פרט למבושל וסופגנין ודובשנין ואסקריטין וחלת המשרת מחבת (ויקרא ה) תרגום מסריתא: והמדומע. תרומה שנפלה לפחות מק' חולין אבל נפלה לתוך ק' חולין הכל חולין וחייבין בחלה וטעמא דמדומע משום דתרימו תרומה כתיב ולא שכבר נתרמה וקסבר האי תנא חלה בזמן הזה דרבנן כדאמר בשילהי יוצא דופן (ד) דאי מדאורייתא לא אתי דימוע דרבנן ומפקיע חלה דאורייתא ובירושל' (הל' ג) אמרי' כהנא שאל לשמואל לא מסתברא כהן מדומע דתנינן הכא שרובו תרומה אמר ליה אוף אנא סבר כן אלא כד תיסק לארעא דישראל שאל לה כד סליק שמע רב אסי בשם ר' יוחנן אפי' סאה אחת שנפלה לתוך צ"ט חולין ומשמע שם במסקנא דמדומע פטור מן החלה היינו כשאין מן החולין ה' רבעים ה' רבעים דאם נתערב סאה תרומה בצ"ט של חולין ולקח מהן ה' רבעים קמח וגלגלן נמצא אחד מק' שבהן תרומה ולכך פטורה מן החלה אבל אם אחר שתסיר אחד מק' נשתיירו עדיין ה' רבעים לפי חשבון תרומה שנתערבה נתחייבת בחלה: ירושלמי (שם) העושה עיסה מן הטבל חלה חייבת בתרומה ותרומה חייבת בחלה מנין שחייבת חלה בתרומה ר' יצחק בר שמואל בר מרתא בשם רב חלה

ר"מ

א כבר בארנו בתחלת כלאים כי הכוסמים הם חטים מדבריות ושבולת שועל ושיפון מינין מן השעורים והכתוב אמר בענין חלה (במדבר טו) והיה באכלכם מלחם הארץ ואמר במצה (דברים טז) לחם עוני כמו שהלחם הנאמר בפסח אינו בא אלא מחמשת מינין כמו שנבאר כמו כן הלחם הנאמר בחלה לא יהיה אלא מחמשת המינין: ומצטרפין זה עם זה. ענינו שיעור חלה כשיהיו מאלו החמשה מינין נתחייבת אותה עיסה בחלה: ואסורין בחדש מלפני הפסח הוא מאמר הש"י ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו (ויקרא כג) וכבר בארנו שאלו החמשה מינין נקראין לחם: ומלקצור מלפני העומר. למה שאמר הש"י בעומר התנופה וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן (שם) ואמרו בספרא ראשית קצירכם שתהא התחלה לכל הנקצרים כן אסור לקצור דבר מחמשת המינין קודם קצירת עומר התנופה: ומה שהיה מהן זרוע ונמשכו שרשיו בקרקע קודם קצירת העומר מותר לקצרו אחר קצירת העומר ומה שנזרע מהם ולא השריש אלא אחר קצירת העומר אסור לקצרו עד שיקצור העומר של שנה הבאה אמרו בגמרא רבי שמואל בר נחמן שמע כלהון מן הדין קרא (ישעי' כח) ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכסמת גבולתו חטה אלו החטים שורה זו שבולת שועל ולמה נקרא שמה שורה שהיא עשויה כשורה ושעורה אלו השעורים נסמן זה שיפון וכוסמת אלו הכוסמין גבולתו עד כאן גבולו של לחם וזו היא אסמכתא כאשר תראה: **ב** אכילת מצה בליל פסח מצות עשה למה שאמר הש"י בערב תאכלו מצות (שמות יב) ועוד אמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני (דברים טז) והדבר שהוא אסור משום חמץ אדם יוצא בו ידי חובתו משום מצה ר"ל אם אכל ממנו כזית מצה בליל הפסח יצא ידי חובתו ושאר שבעת ימים רצה אוכל מצה רצה אוכל קטנית ויוצא בהן ועוד יתבאר זה במקומו ואלו החמשה מינין הם שמתחמצים ובאין לידי חמוץ אבל השאר אינן מתחמצין אבל מתעפשים ומסריחין והוא אמרם (פסחים דף לה.) יצא אורז ודוחן ופרגין ושומשמין שאין באים לידי חמוץ אלא לידי סרחון: ואמר הרי זה עובר בפסח. ענינו כי המניחן ברשותו בפסח הוא עובר עליו בבל יראה ובבל ימצא וכשהתערב באחד מהן שום התערובת ויהיה בתוכו התערובת מים כמו שיתבאר בפסחים ואין מחלוקת בין החכמים שהנודר מן הפת ומן התבואה שאסור בחמשת המינים בלבד וחולק רבי מאיר לחכמים בנודר מן הדגן שחכמים אומרים אינו אסור אלא בה' המינין בלבד ור' מאיר אומר שהנודר מן הדגן אסור בכל ומותר בפירות האילן כי לדעת ר"מ דגן כולל התבואה והקטנית ולדעת החכמים דגן והתבואה שוה ועוד יתבאר זה מדעתם במסכת נדרים: ואמרם וחייבין בחלה ובמעשרות נאמר למה שעתיד לומר חייבין בחלה ופטורים מן המעשרות וחייבין במעשר ופטורים מן החלה ואין הלכה כר"מ: **ג** כבר בארנו במה שקדם כי לקט שכחה ופאה וההפקר שהן פטורין מן המעשרות: ומותר העומר הוא מה שישאר מן הנקצר להקריב ממנו העומר לפי שהיו לוקחים מן היפה שבו עומר ומניחים את המותר כמו שיתבאר במקומו: ותבואה שלא הביאה שליש עיסתה באה לידי חימוץ וכבר אמר כל מה שהוא בא לידי חימוץ חייב בחלה ורבי אליעזר מביא ראיה מן הכתוב שאומר בחלה (במדבר טו) כתרומת גרן כן תרימו אותה וכמו שתרומת גורן לא תבוא אלא מתבואה שהביאה שליש כמו שבארנו כמו כן החלה ואין הל' כר"א: **ד** כבר קדם לנו בשביעית פי' אורז ודוחן הם זרעים ידועים ופרגין הוא הנקרא בערבי כשבא"ש שומשמין גם כן ידוע ובערבי נקרא אל סמסם: ופחות מה' רבעים בתבואה הוא פחות משעור חלה: וכופגנין ודובשנין ואסקריטין וחלת המשרת הם מיני פת אלא שמתחלת לישתן עושין בהם מלאכה אחרת ומערבין בהן שמן או דבש או מתבלין אותן בתבלין ואופין אותן במינים משונים ממיני האפי' וקורין להם שמות כפי הדברים המעורבין בהם וכפי מלאכת אפייתם ג"כ תרגום רקיקי מצות (שמות כט) אספוגין פטירין ודובשנין נקראין כן לפי שהן נילושין בדבש ואסקריטין תרגום לפיחית (שם טז) ותרגום מחבת (ויקרא ה) מסריתא ומזו הגזירה אמרו חלת המשרת: והמדומע הם החולין המעורבין בתרומה וכבר נתבאר זה במס' תרומות בתבנית הביאור: ואמרם בסוף זו המשנה פטורין מן החלה חוזר על סופגנין ודובשנין ואסקריטים וחלת

מסורת הש"ס
א) מנחות דף ע: ב) נדרים דף נה: ג) פסחים דף לז.

עין משפט נר מצוה

פי' מהר"י בן מלכי צדק

פירוש הרא"ש

הגהות מהר"ב רנשבורג

הגהות מהר"י לנדא

א) עדיות פ"ה מ"ב פסחים דף לז. ב) ביצה פ"ב דף כא:

ה אעיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה וכן הקנובקאו' חייבו': ו המעיסה א) ב"ש פוטרין בוב"ה מחייבין החליטה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין גחלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פטור למכור בשוק חייב: ז דנחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה הנשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה: ח ועיסת ב) הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה ומערבין בה ומשתתפין בה ומברכין עליה ומזמנין עליה *ונעשית ביו"ט חויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח אם אין הרועים אוכלין ממנה אינה חייבת בחלה ואין מערבין בה ואין משתתפין בה ואין מברכין עליה ואין מזמנין עליה ואינה נעשית ביו"ט ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח טבין כך ובין כך (ח) מטמאה טומאת

המסרת והמדומע ואמרם בתחלתן חייבין במעשרות ופטורין מן החלה נופל על אורז ודוחן ופרגין ושומשמין וקטניות ופחות מה' רבעים קמח בתבואה: ה קנובקאות. הוא קמח קלוי נילוש בשמן ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומחזירין אותו קמח: ו כשהמים הם רותחין בתכלית הרתיחה נותנין בו קמח ולשין הכל וקורין אותו מעיסה וכשנותנים המים הרותחים על הקמח קורים אותו חליטה ואין הפרש בין מעיסה וחליטה אלא שאחד כתב מחלוקת ב"ש וב"ה במעיסה שבית שמאי פוטרין וב"ה מחייבין וכן הדין אצלו בחליטה ואחד כתב מחלוקתם בחליטה שבית שמאי מחייבין וב"ה פוטרין וכן הדין אצלו במעיסה והלכה כי מעיסה וחליטה אם נאפו בתנור שהם חייבות בחלה ואם הם מעשה אילפס הוא שנותנין אותן במרחשת ומבערין תחתיה אש עד שתאפה הם פטורין מן החלה: וחלות תודה ורקיקי נזיר. הם האמורים בתורה שיעורן ואיכות עשייתן אם עשאן לעצמו נתקדשו ואינן חייבות בחלה ואם עשאן למכור בשוק לא נתקדשו לפי שכוונתו אם לא יוכל למכרם שיאכלם וכן יתבאר בגמרא ומה שזכרנו ממחלוקת ב"ש וב"ה מבואר בירושלמי: ז שיעור זו המשנה כן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור ויש בשל כל אחת מהם שיעור חלה חייב בחלה ואם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה ומה שאמר כי נחתום כשלש עיסה ועשאה כולה שאור לחלקה על בני אדם בתורת מכר שהוא חייב לפי שהוא מתכוין אם לא ימצא קונה לזה השאור שיעשה ממנה עיסה ויאפה אותה כמו שקדם ממאמרם למכור בשוק חייב: ח עיסת הכלבים. הוא שלשין אותה במורסנה ודומה לו ומתכוין להאכילה לכלבים או זולתם ממיני החיות ושלא יאכל ממנה שום אדם: אינה חייבת בחלה. למאמר הש"י באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו): ואין עושין בה ערובי תחומין ולא שיתופי מבואות. לפי שאלו הערובין אינן נעשין אלא מן הדברים שהכונה בהם שיאכלום בעליהן כמו שיתבאר בערובין כי זה הוא כונת העירוב וכמו כן אין מברכין עליה ואין מזמנין עליה לפי שהן כמו הקטניות: ואינה נעשית ביום טוב למה שאמר הש"י בי"ט הוא לבדו יעשה לכם (שמות יב) ואמר לכם ולא לכלבים: ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. לפי שאין אדם יוצא ידי חובתו אלא בדבר שחייב בחלה כמו שבארנו במה שקדם ואם חשב בעת הלישה בין על אכילת הכלבים ובין על אכילת בני אדם נתחייבה אותה עיסה במה שהיה חייבת כל עיסה ואין הפרש ביניהם: בין כך ובין כך מטמאה טומאת אוכלים. לפי שהעיקר אצלנו כי כל מה שהוא מיוחד למאכל אדם יטמא טומאת אוכלין ואין צריך מחשבה ר"ל שאינו צריך שיחשוב עליו למאכל אדם אלא כיון שהיא מיוחד מטמא עד שיפסל מלאכול הכלב כמו שיתבאר בפ' שמיני מטהרות (מ"ז) ובלי ספק כי זו העיסה היא מחמשת המינים וכל מין

תרימו תרומה מחלה תרימו תרומה מנין שתרומה חייבת בחלה מן קושייה פתרון הדין קרא מאותה שכתב בה ראשית תרימו חלה פי' תרומה חייבת בחלה אף ע"ג דמדומע פטור מחלה ה"מ בשנילושה אחריהן אבל הכא שנילושה קודם שקרא עליו שם תרומה חייבת בחלה: ה תחלתה עיסה וסופה סופגנין. פעמים שאדם לש עיסה ונמלך ועושה אותה סופגנין: קנובקאות לא איתפרש ובירושלמי (שם) משמע דרגילין להחזירה לסולתה ושמא הן כעין עוגות של יונקי שדים שמחזירין לסולתם לעשות להם תליבה: ירושלמי (שם) א"ר יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ואומר עליו המוציא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח [רשב"ל אומר כל שהאור מהלך תחתיו אינו חייב בחלה ואין אומרים עליו המוציא ואין אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח] א"ל ר"י ובלבד ע"י משקה מתני' פליגי על ר"י הסופגנין והדובשנין והאסקריטין פטורין מן החלה פתר לה בסופגנין שנעשו בחמה דתני' יוצאין בסופגנין שנעשו באור ואין יוצאין בסופגנין שנעשו בחמה וסופגנין שנעשו באור לית הדא פליגא על ר"ל פתר לה בשהי' האור מהלך מן הצד משמע בה דר"י מודה לר"ל דעל ידי האור נמי פטורין היכא דליכא משקין בהדיה ומשמע נמי דברכת המוציא תלויה בחלה וכל דבר שבלילתו קשה אפי' בישלו במשקין היינו בתחלתו עיסה וסופו סופגנין ומברך עליו המוציא ומעון נטילת ידים ובה"מ וכן תחלת בלילתו רכה וסופו על ידי האור בלא משקה עד שתהיה בלילתו רכה וסופו באור ע"י משקה ותדע דבפ' כל שעה (דף לז.) פטרי' הלוט והאיסה משום דהויא לה מצה עשירה ולאו מטעם דלא חשיב לחם וחלת המשרת דמתני' דהיינו של בעלי בתים דבלילתו רכה ומיהו נראה דעיסה גמורה נמי פטור כדמוכח בפ' כיצד מברכין (דף לז:) דתני ר' חייא לחם העשוי לכותח פטור מחלה ופרידותניא חייב ומשני התם כדתני טעמא רי"א מעשיה מוכיחין עליה עשאה כעבין חייבת כלמודין פטורה ופירש שם בקונטרס עשוי לכותח שאפה בחמה כעבין ערוכה ומקופפת כגלוסקאות נאות גלי אדעתי' דללחם עשויה כלימודין כנסרין בעלמא שלא הקפיד על עריכתו ודומה לו במ"ק (דף יב.) עושין לו למודין לוחות לבור של יין לכסותו אלמא אף ע"ג דמשעת גלגול קאתי חיוב חלה כיון דגלגל אדעתא לאפות בחמה מפטרה דסופו לבטל מתורת לחם מדמחלק בין למודין לכעבין משום דכעבין מחלפין בשאר עיסה שאינה עשויה לכותח אבל למודין מעשי' מוכיחין עליה ולא אתי לאיחלופי ועוד דבעשאה כעבין הוא דאיכא למיגזר שמא מימלך כדאמר בירושל' אבל לענין למודין לאו אורחי' למימלך ובעבין נמי לא מחייבי אלא היכא דשקיל מינה חררה קטנה *ואפי' לם ואכל דאסר בלא חלה דלמא מימלך אכולה עיסה אבל היכא דנעשה לכותח פטורה והכי איתא בירושלמי (הל' ז) עיסת כותח חייבת בחלה שמא תימלך לעשותה חררה לבנה ועל כורחך כדי שלא תיקשי היא לדברכות צ"ל כדפרישית דשקלה פורתא ואופה באור דחיישי' שמא תימלך ניקח כשיעור ומתני' דתחלת' עיסה וסופה סופגנין היינו בנמלך כדפרשי' במתני' אבל תחלתה עיסה לעשות סופגנין פטורה ואמרי' נמי הדא אמרה שאלה לר' מנא כגון דלגא בעינא מיעבדה אינוות איטרי [דינסבנה תהא] פטורה מן החלה א"ל אסור שמא תימלך לעשות עיסה דאגוות היא עיסה עריסותיכם תרגום אגוותיכון והיא איתתא לשה עיסתה לעשותה איטרי והוא כעין סופגנין ואסקריטין דפטורים ואיבעיא ליה בהותו מקצת שרגילה לקחת לאפות שלא כדרך איטרי אי יכולה לאכלה בלא חלה דלית ביה כשיעור ואסר לה שמא תימלך על כולה או על כדי חיוב חלה ועיסה העשויה לכותח נמי אם לוקח ממנה עוגה קטנה לאפות באור היתה כולה מתחייב משום גזירה זו דשמא תימלך על כולה א"ר מנא צריכין אנן מכרזין אילין דעבדין עבינין *ואינון עבדין ליה פחות מכשיעור ואינהו סברי שהיא פטורה והיא חייבת והיא מטעם גזירה כדפרשי' ודוקא היכא דאפיה מינה קצת דגזירה משום ההיא פורתא שמא תימלך על כולה אבל אי שביק כולה פטורה ורב פליג התם דאמר עיסת כותח חייבת בחלה א"ר כון שמא תימלך לעשותה חררה לבנה משמע דאפי' לא שקלה מינה כלל חייבת גזירה שמא תימלך והגמרא שלנו לית ליה דרב דפטרי' עיסת כותח ולא חיישי' שמא תימלך אי נמי רב איירי בשעשאה כעבין דזה שייך לחייב משום גזירה שמא תימלך והא דאמרי' בירושלמי בקנובקאות דמתני' דחייבת דאצטריך שלא תאמר (וכן עיסת כותח אם לקחה ממנה פחות מכשיעור לאפות באור חייב שמא תימלך לעשות ממנה חררה לבנה ויש באותה חררה כדי חיוב חלה ונתחייב עמו והא דקאמר בירושלמי (שם) בקנובקאות דמתני' חייבת אצטריך שלא תאמר) הואיל ועתיד להחזירה לסולתה תהא פטורה מן החלה היא לאחר גמר אפייתה רגילה להחזירה לסולתה עוד א"ר יוחנן בירושלמי (הל' ה) העושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטורה מן החלה ומתוך הסברא כ"ש עושה עיסה על מנת לעשותה סופגנין אע"ג דלכאורה משמע בירושלמי (שם) דריש לקיש קאמר לה טעות סופר הוא כמו שאפרש ולא גזר ר' יוחנן דלמא מימלך אלא בנחתום משום דתלוי בדעת לקוחות כמו שאפרש לקמן אפילו לפי טעות על כורחין קיבלה ר' יוחנן כדאמר בירושלמי בריש פ' בתרא (הל' א) יש דברים שהן חיבור בטבול יום ואינה חבור בחלה דתנינן תמן בטבול יום פרק ב' (מ"ה) בשר הקודש שקרם עליו הקיפה נגע טבול יום בקיפה החתיכות מותרות והקיפה חיבור ואין סופו *לחתכו ואין חיבור לחלה דא"ר יוחנן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה מן החלה ומחלות תודה יש ראיה לפי מה שאפרש בבבא שאחר זו והא דאמרי' בפ' כ"מ (דף לז:) גבי אוכל מנחות בירושלים דמברך עליה המוציא לאו במנחת מחבת ומרחשת איירי דמטוגנת בשמן ונתבטלה מתורת לחם אלא בדסולת או במאפה תנור אי נמי בכל המנחות ושמנן מועט ואין בו כדי לבטלו והראשון נראה דריש לקיש דפטר כל שהאור מהלך תחתיו לא איירי בכל המנחות ועוד ראיה דאין מברכין המוציא על דבר שנתבשל במשקין *דההיא דסוף פ' כל שעה דא"ר יוסי דאין יוצאין ברקיק המבושל אע"פ שלא נמחה שהבישול מבטלו מתורת לחם כדמוכח התם אע"ג דר"מ פליג עליה קיי"ל כר' יוסי וכיון דלאו לחם הוא אין מברכין עליו המוציא ותבילה דכיצד מברכין שלא נתבשל והא דתניא התם הכוסס חטה מברך עליו בפה"א טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו המוציא ולבסוף מברך עליו ג' ברכות ההיא ר"מ היא דלא אתי בישול מבטל לה לאפיי' ושמואל קאמר התם שלקות מברכין עליו שהכל מוקי לה כר' יוסי (ה): ו המעיסה בפ' כל שעה (ד' לז:) תניא המעיסה קמח ע"ג מוגלשין החליטה מוגלשין על גבי קמח מוגלשין הם מים רותחין ואמרי' התם מאי שנא החליטה ומאי שנא המעיסה ואמרי' אמר ריב"ל כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו ותברא מי ששנה זו לא שנה זו כלומר מאן דמחייב מחייב בתרוייהו ומאן דפטר פטר בתרוייהו: עשאן לעצמו. לתודתו ולנזירתו פטור מן החלה כדאמר במנחות בפ' ר' ישמעאל (דף סו:) דגלגול הקדש פטור דכתיב עריסותיכם ולא עיסת הקדש ואע"ג דלא קדשי אלא בשחיטת הזבח הני מילי קדושת הגוף ועוד אפי' לא קדשי כלל פטירי כיון דגלגלן לקדשן מידי דהוי אלמכור בשוק אי לאו דתלוי בדעת לקוחות: למכור בשוק. נזרכי תודה ונזירות חייב מפרש בירושלמי לא בדעתו הדבר תלוי (ו) שמא ימצא לקוחות ונטבלו מיד כלומר לקוחות שיקנו ודמיא להא דאמרי' בפ' כל שעה דעשאן לעצמו אין יוצא בהן ידי חובתו [בפסח] למכור בשוק יוצא בהן דכל לשוק אימלוכי אימליך אי מזדבנא מוטב ואי לא איפוק בה אנא: ז שעשה שאור לחלק. כדי חיוב חלה עשה בבת אחת אלא שדעתו לחלק לכמה עיסות ואין בכל חלק וחלק כשיעור ופליגא בירושלמי (הל' ה) אי נחתום דוקא אי לא: ונשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור. ובין כלן יש כשיעור ולא הכל בבת אחת שלא מדעתן ירוש' (שם) המחרה כריו של חברו שלא מדעתו ר' יוחנן אמר נטבל ריש לקיש אמר לא נטבל מתיב רבי יוחנן (לריש לקיש) והתנן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין באחת מהן כשיעור פטור בחלה ואין בשל כולהון כשיעור בתמיה לומר לא נטבל וטעות סופר בירושלמי [ובסוף מעשרות ג"כ הוא שנוי] וקאמר ר' יוחנן בעושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטורה מן החלה א"ל שנייא היא שכן העושה עיסה לחלקה בצק פטורה מן החלה כלמשני הכא א"ל והתנן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה א"ל לא תתיבני נחתום נחתום לא בדעתו הדבר תלוי בדעת הלקוחות הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ונטבלו מיד כלומר לא יחלק אם ימצא קונין: ח עיסת כלבים מפרש בירושלמי (שם) כל שעירב בה מורסן ופעמים שמתערב כל כך דלא חזיא לרועי': חייבת בחלה. דכי חזיא לרועים לחם קרינא ביה: ומערבין בה. עירובי חצירות להוציא מבתים לחצר: ומשתתפין בה. שיתופי מבוי שב' חצרות פתוחות לו וכל חצר שבגמרא לפני הבתים הן ויוצאין דרך חצר למבוי ומן המבוי לרשות הרבים: ומברכין עליה. המוציא: ומזמנין. ברכת הזימון: ונאפת ביום טוב. משום חלק הרועים ומוקי לה בפ"ב דביצה (דף כא:) כגון דאית ליה נבילה דודאי אפשר לפייסן בנבילה הא לאו הכי אסור משום דכתיב לכם ולא לעכו"ם לכם ולא לכלבים ובירושלמי (שם) מוקי לה כרבי שמעון בן אלעזר דאמר בפ' ב' דביצה (דף כז.) ממלאה אשה תנור פת (ז) מפני שפת יפה בזמן שהתנור מלא: ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. בגליל ראשון שהוא חובה דכתיב (שמות יב) בערב תאכלו מצות ושאר הימים אינו חובה לאכול מצה אלא שלא יאכל חמץ: אינה חייבת בחלה. בספרי זוטא דריש לה

נ"ל להתיט

פי' מהר"י בן מלכי צדק

והדובשנין והאיסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה: ה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מחלה אותה העיסה תחלתה עיסה וסופה סופגנין. פי' דרך בני אדם לשין עיסה לעשות חררה בתנור ואחר כך נמלכין לעשות סופגנין ויש דרך בני אדם עוד לשין עיסה לעשות סופגנין ואחר כך נמלכין מאותה עיסה לעשות חררה חייבת בחלה: וכן הקנובקאות חייבות. א"ר הנינא בר עיגול בשם חזקיה בן קילטא פי' ואין ידוע לנו אלא אם כן מסתבר עושים אותן מן הסולת ואופין אותן בשמש או בתנור וכשרוצה סלת טותש אותן ועושין סולת אפי' הכי חייבת בחלה כל אלו ובלבד שיהו כשיעור חלה ובלשונינו[נ"כ]קורין לכברות העשויין בטבעות בן קלטא: ו המעיסה בית שמאי פוטר וכו' תניא איזו היא המעיסה ואיזו היא החליטה המעיסה קמח על גבי מים מוגלשין פי' מים רותחין. החליטה מוגלשין על גבי קמח ומ"ש המעיסה דב"ש פוטרין וב"ה מחייבין ומ"ש בחליטה דב"ש מחייבין ובית הלל פוטרין. ואמר רב יהודה בר שמואל ואי תימא ר' יהושע בן לוי כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו ותרי תנאי נינהו חד תנא שונה המעיסה בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין והוא הדין לחליטה. ואידך תני החליטה בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין והוא הדין למעיסה: חלות תודהורקיקי נזיר עשאן לעצמו. פי' בשביל תודתו או בשביל נזירותו פטורין מן החלה מאי טעמא דכתיב ראשית עריסותיכם ולא של הקדש. אבל אם עשאן למכור בשוק חייב מאי טעמא כל לשוק אימליכי. מימלך אמר אי מיזדבנא מיזדבנא ואי לא אוכלינן אנא ועריסותיכם קרינא ביה אמטול להכי חייב בחלה: ז נחתום שעשה שאור. פי' שיעור חיוב חלה לחלקו לעיסות חייב אותו שיעור בחלה שלא בדעתו הדבר תלוי אלא בדעת הלקוחות שמא ימצא לקוחות ועושהו עיסה ומוכרו להם: נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור אע"פ שעירבן הנחתום ויש באותה עיסה עתה כשיעור חיוב חלה פטורה אותה העיסה מן החלה: ח עיסת הכלבין וכו' איזו היא עיסה של כלבים רבי שמעון בן לקיש אמר כל שעירב בה מורסן כל זמן שהרועים אוכלים ממנה [כגון שלא עירב בה מורסן הרבה] חייבת בחלה דאוכל בני אדם היא ולחם קרינא ביה: ומערבין בה עירובי חצירות. ומשתתפין בה שיתופי מבואות ומברכין עליה המוציא לחם: ומזמנין עליה. פי' אם ישבו ג' לאכלו שנים אכלו מלחם נאה והאחד אכל מזו העיסה עושין ברכת הזימון. או אפילו שלשתן אכלו מזו העיסה מזמנין: ונעשית ביום טוב. כרבי שמעון בן אלעזר דאמר ממלאה אשה את התנור ביום טוב פת מפני שהפת יפה כשהתנור מלא: ויוצא בה ידי חובתו. בפסח אם היא מצה: ואם אין הרועין אוכלין ממנה. פי' שעירב בה מורסן [הרבה] אינה חייבת בחלה וכו'. אבל מטמא טומאת אוכלין דכל אוכל שלא נפסל מאכילת הכלב לענין טומאה אוכל הוא גם זו העיסה של כלבים אע"ג דלאדם לא הויא

פירוש הרא"ש

ממנו מה שאתה מרים ממנו מקדשו. אסמכתא בעלמא היא דמדרבנן הוא דבעינן כ"כ: (ה) ור' מאיר הכניס בכיתו כשהיה לשין עיסה ע"מ לעשות כמים ולטגנה בשמן שהיו לוקחין ממנה מעט לאפותה ועי"כ נתחייבת כל העיסה בחלה קודם שיקח ממנה מעט דחיישי' שמא תימלך וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה וגם לא היה מברך עליה המוציא אלא מברך על לחם אחר המוציא ואחר כך אוכלה: (ו) אלא בדעת הלקוחות הדבר תלוי: (ז) אע"פ שאינה צריכה אלא לככר אחד: (ח) מטמאה טומאת אוכלין כיון דע"י הדחק נאכלת לאדם מטמאה עד שתפסול מאכילת הכלב:

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' שם ופוש"ע שם סעיף ג:

יד ב מיי' פ"ו מהל' בכורים הלכה יב טוש"ע י"ד סימן שכט סעיף ח:

טו ג מיי' שם הל' ה:

טז ד מיי' שם הל' יט טוש"ע י"ד סימן שכו סעיף ב:

יז ה מיי' שם הלכה כ ופוש"ע שם סעיף ג:

יח ו מיי' שם הלכה ח טוש"ע י"ד סי' של סעיף ט:

יט ז מיי' פ"א מהל' יו"ט הלכה יד סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקיב סעיף ג:

כ ח מיי' פ"ו מהל' חמץ ומצה הלכה ה טוש"ע א"ח סימן תנד סעיף ב:

כא ט מיי' פ"ב מהל' טומאות אוכלין הלכה יח:

עין משפט
נר מצוה

כב א מיי' פ"ז מהל' תרומות הלכה ו ופ"ה מהל' בכורים הלכה טו ופ"ח הל' ט:
כג ב מיי' פ"ד מהל' בכורים הל' יד:
כד ג מיי' פי"א מהל' תרומות הלכה ז:
כה ד מיי' פ"ט שם הלכה ג:
כו ה מיי' פ"ג שם הל' יז ופ"ה מהל' בכורים הלכה יד טוש"ע י"ד סי' שכג וסי' שלא סעי' כה כו:
כז ו מיי' פ"ג מהל' תרומות הלכה ה טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף כא:
כח ז מיי' פ"ה מהל' בכורים הלכה א סמג עשין קלג טוש"ע י"ד סי' שכב סעיף א:
א ח ט מיי' פ"א מהל' תרומות הלכה כב ופ"ה מהל' בכורים הלכה ו
ב י מיי' פ"א מהל' תרומות הלכה כג
ג כ מיי' פ"ו מהל' בכורים הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שכט סעיף ט:
ד ל מיי' פ"ה שם הלכה י"א סמג עשין קמ"א טוש"ע י"ד סי' שכ"ח סעיף א:

לה מדכתב עריסותיכם שלכם חייבת ושל כלב אינה חייבת: **ט חייבין** עליה מיתה וחומש · זר האוכלן מזיד חייב מיתה בידי שמים דכתיב בתרומה ומתו בו כי יחללוהו (ויקרא כב) וחלה איקרי תרומה: והחומש. בשוגג קרן לבעלים וחומש לכל כהן שירצה: ואסורים לזרים. בפ' ב' דבכורים (מ"ו) תנן כי הא מתני' ומייתינן לה בהערל (דף עג) והתם ניחא דאע"ג דתנא חייבין עליהן מיתה תנא ואסורה לזרים משום דבעי למיתני הרי [אלו] בתרומה ובכורים מה שאין כן במעשר דשרי לזר ואפי' איסורא ליכא אבל הכא קשה (ט) ועלה דהיא מפרש בירושל' (הל' א) מתני' מסייע לר' יוחנן דאסורה לזרים שתר לה פחות מכשיעור כלומר לר' יוחנן דאמר בפ' בתרא דיומא (דף עג:)

אוכלין: **ט החלה** א) והתרומה חייבין עליה מיתה וחומש ואסורין לזרים ב) והם נכסי כהן ועולין באחד ומאה ג) וטעונין רחיצת ידים ד) והערב שמש ואין נוטלין מן הטהור על הטמא ה) אלא מן המוקף ומן הדבר הגמור ו) האומר ג) כל גרני תרומה ז) וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת:

פרק שני

א פירות ח) חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים בחלה יצאו מכאן לשם רבי אליעזר מחייב ט) ורבי עקיבא פוטר: **ב** י) עפר ג) חוצה לארץ שבא בספינה לארץ חייבת במעשרות ובשביעית אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת כ) עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות: **ג** ל) האשה ד) יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין

ומין מהם מיוחד לאכילת אדם בלא ספק: **ט** מצינו שקרא הש"י לחלה תרומה שנאמר (במדבר טו) חלה תרימו תרומה ואמר בתרומה ומתו בו כי יחללוהו (ויקרא כב) ומי שאכלה מישראל מזיד חייב מיתה בידי שמים ואם אכלה שוגג נתחייב בתוספת חומש כמו שנתבאר במסכת תרומות: והם נכסי כהן. לפי שהוא יטל לקדש בהן אשה: ועולין באחד ומאה. כמו שנתבאר בתרומות: וטעונים רחיצת ידים. אפילו שיהיו ידיו טהורות והיא מכלל י"ח דברים שגזרו ועוד יתבאר זה במקומות רבות מסדר טהרות וכשנגעה התרומה או החלה בידו אפי' היא טהורה ולא נטלה ליגע בהן כבר פסל אותן ולפיכך חייב בנטילת ידים לאכול פירות של תרומה ואינו חייב בזה לא בחולין ולא במעשר ועוד יתבאר כל אלו הדברים במקומן: והערב שמש. לאמרו הש"י ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים (ויקרא כב) והעיקר אצלנו ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה וכבר בארנו זה בתחלת ברכות: אלא מן המוקף. ענינו מן הדבר שהוא מוקף ומכונס במקום אחד ולא שיוציא מזו העיסה החלה החייבת בה והחייבת לאותה עיסה האחרת שהיא במקום אחר ונמצא שהפרים שלא מן המוקף על המוקף ושיעור המאמר כן אין נוטלין מן הטהור על הטמא ואין נוטלין אלא מן המוקף וכן תרומת הגורן כמו שזכרנו בתרומות: ומן הדבר הגמור. לפי שנקראת ראשית ואמרו ראשית דגנך אינו מפרים עד שיהא דגן ענינו עד שיגמור: עד שישייר מקצת. ענינו לא נקרא ראשית אלא אם נשאר ממנה שיור והוא אמרם מראשית ולא כל ראשית וכן פסקנו ההלכה במסכת תרומות:

א אמר הש"י אשר אני מביא אתכם שמה (במדבר טו) שמה אתם חייבים ואי אתם חייבים בחוצה לארץ ור' אליעזר אומר באכלכם מלחם הארץ (שם) בין בארץ בין בחוצה לארץ ולפיכך אומר שאם יצאו מן הארץ לחוצה לארץ חייבין והלכה כרבי עקיבא: **ב** פירות חוצה לארץ אינן חייבות מן התורה במעשר ולא בדיני שמטה וכשבא עפר מחוצה לארץ לארץ ישראל בספינה וזרע באותו עפר שבאותו הספינה אותו הזרע חייב בכל החוקים ובתנאי שתהיה הספינה מתחככת בארץ וזהו ענין גוששת ופי' לומר דבקה בארץ וגוש כמו עפר וכבר בארנו כי בכל מקום שאמר ר' יהודה אימתי שהוא מבאר למי שקדם לו ואינו חולק עליו וכבר זכרנו זה כי מי פירות אינן מכשירים וזכרנו עוד ענין ההכשר ועוד יתבאר זה במקומותיו בסדר טהרות ולפיכך כשלש הקמח במי פירות אותה הפת תאכל בידים מסואבות ואף על פי שהיא תרומה לפי שלא הוכשרה לטומאה ולא תפסל בידים מסואבות: **ג** מפני שהיא יכולה לכסות את עצמה. פירוש כשתשוה רגליה וישיבתה על הארץ ותאסף רגליה זה לזה לא תראה לה ערוה ומותר לה לברך ולהוציא חלה וכן אמרו בפירוש בגמרא כגון שהיו כל פניה טוחות בקרקע והאיש אע"פ שהוא יושב כיון שאבריו ר"ל אברי הזרע בולטים אסור לו לברך ולפיכך אינו מוציא חלה: ומי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה. ענינו שיהיה טמא

לה מדכתב עריסותיכם... תני שיעור אסור מן התורה ויתכן האי שיעור' במתני' דהכא (י): והן נכסי כהן · כדאמרי' בפ' הזרוע גבי ביכורים והן נכסי כהן ניקח בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה: וטעונין רחיצת ידים · אפילו לאכילה דפירי כדאמרי' בסוף אין דורשין (ד' יח:) דלאכילה דנהמא אפי' מעשר נמי בעי: והערב שמש · כדדרשי' בהערל דהעריב שמשו אוכל בתרומה: ואינו נוטל מן הטהור על הטמא · כדתנן בפ"ב (מ"א) דתרומות ושם פירשתי הטעם: אלא מן המוקף · עיסה בנגיעה ושאר דברים בלא נגיעה אלא שיהיו במקום אחד כדפרשי' בסוף פ"ג דמעשר שני: מן הדבר הגמור. מפירות שנגמרה מלאכתן וחלה משתגלגל העיסה: עד שישייר מקצת. דחלה ותרומה כתיב בהו ראשית שמיריה ניכרים כדאיתא בפ' ראשית הגז (דף קלו:):

א חייבין בחלה · משמע בין ר' אליעזר בין ר' עקיבא מודו ואמרי' בירושלמי (הל' א) תני זו דברי ר"מ אבל ר"י אומר פירות חו"ל שנכנסו לארץ ר' אליעזר פוטר ור' עקיבא מחייב מה טעם דר' אליעזר והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו) ולא מלחם חוצה לארץ מה טעם דר"ע הארץ אשר אני מביא אתכם שמה (שם) שמה אתם חייבים בין בפירות חוצה לארץ בין בפירות הארץ ואמרי' התם דהשיב ר"ע לר"א אי אתה מודה לי בשעה שנכנסו לארץ ומצאו קמחין ובציקות דאינון חייבין בחלה ולאו גידולי פטור הן והוא מקבל מיניה כלומר קיבל ר"א תשובתו והא דפטר ר"ע יצאו מיכן לשם דכתיב אשר אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבים ואי אתם חייבים בחוצה לארץ וא"ת היאך ר"ע מחייב בבציקות שמצאו והלא נכרי פוטר אפילו לאחר שנכנסו לארץ יש לומר דר"ע לטעמיה דאמר לקמן בפרק ג' (מ"ו) הכל הולך אחר הקרימה בתנור דאין נגלגל נכרי פוטר אלא קרימת תנור פוטרת ובירושלמי (שם) מתמה למה קיבל ר' אליעזר תשובתו של רבי עקיבא דאמר ר' יוסי ותמיה' אני היאך ר"ע מיתב קומי ר' אליעזר והוא מקבל מיניה תמן עד שלא נכנסו לארץ נמפרע ירשו דאמר ר' דוסתי בשם ר' שמואל בר נחמן לזרעך אתן אין כתיב כאן אלא לזרעך נתתי שכבר נתתי: ירושלמי (שם) ר' יונה בעי קומי ר' ירמיה בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה מהו שתהא אסורה משום חדש אמר ליה לא עד כדון לחה אפי' יבשה אמר ליה ואפי' יבשה אפי' קצורה מעתה אפי' טחין בעליה כך אני אומר לא אכלו ישראל מצה בליל פסח א"ר יונה מן דנפקיה תהי בי דלא אמרין ליה שנייה היא שמצות עשה דוחה מצות לא תעשה על דעתיה דרבי יונה דאמר מצות עשה דוחה לא תעשה אף ע"פ שאינה כתובה בגידה ניחא על דעתיה דר' יוסי דאמר אין מצות עשה דוחה לא תעשה אלא אם כן היתה כתובה בגידה ממה שהיו תגרין נכרים מוכרין להם וכר' ישמעאל דאמר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנה נאמרו ז' שכיבשו וז' שחילקו התיב ר' בון בר כהנא והכתיב (יהושע ה) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ולא בחמשה עשר התיב רבי אליעזר בר יוסי קומי ר' דוסא והכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל לא בחמשה עשר יצאו פי' לחה חדשה יבשה ישנה משל אשתקד סבר דכולהו אסורין קודם לעומר דהשתא *ותימה גדול למה לא התירן העומר של אשתקד ושמא דלא חל איסור חדש עד השתא וגם לא קרב העומר במדבר דביאה כתיב ביה ולא נאסר הכל אפי' ישן ולא היה להם ממה לאכול ואמר ר' יונה דאתי עשה דמצה ודחי לא תעשה דחדש ור' יוסי פליג וקסבר דלא דחי משום דאין כתיב בגידו ומשני דאכלו מצה ממה שתגרי נכרים מוכרין להם כרבי ישמעאל דלא נאסרו עד לאחר ירושה וישיבה ורבי בון פריך היאך אכלו מצה מן החדש הכתיב ממחרת הפסח דהיינו י"ו ור' אליעזר בר' יוסי משני דאשכחן דקרי לט"ו מחרת הפסח וסוגיא דפ"ק דקידושין (דף לז:) דאמר ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול דאקרוב עומר והדר אכול א] קסבר דלחמשה עשר קרי ליה מחרת הפסח (א) מ"מ האי קרא (שם) דויאכלו מצות וקלוי בי"ו איירי מדכתיב קלוי משמע לפי שעומר התיר חדש כדאשכחן דכתיב ולחם וקלוי וכרמל וקרי לט"ו מחרת הפסח לפי שהוא מחרת שחיטת פסח ולי"ו נמי קרי מחרת פסח לפי שהוא מחרת לאכילתו שהפסח נשחט בי"ד ונאכל בליל ט"ו ורבי יוסי דירושלמי פליג אכוליה גמרא דקיימא לן דאתי עשה ודוחה לא תעשה אע"פ שאינו כתוב בגידו ותיקשי ליה מתני' דפ"ב דיבמות (דף כ) דאיסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתיבמת ואפי' מתיבמת היתה אי לאו דגזרי' ביאה ראשונה אטו ביאה שניה וי"ל דסבר ר' יוסי דהאי (ב) דחליצה כדבעי למימר בגמ' דרבי רחמנא יבמתו דים לך אחרת שעולה לחליצה ואינה עולה ליבום ועוד יש לפרש דקרי אין כתוב בגידו ממה שלא נצטוו יחד ממצה וחדש למצה במצרים וחדש בביאתן לארץ אבל קשה קצת לגירסא דגרסי' בפ' ר' אליעזר דמילה (דף קלב:) ימול בשר ערלתו אע"פ שיש שם בהרת ימול דאתי עשה ודחי לא תעשה ועשה דמילה קדמה ללאו דקוצץ בהרתו ושמא היה מפרש דהיינו או אינו דקאמר: **ב שבא** בספינה · וזרעו בספינה ונמח ובנקובה מיירי כדמוכח בפ' א' דגיטין (דף ז:) דאמר עציץ נקוב המונח על גבי יתדות בהנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן ואין המים נכנסין לתוכה שרגבי אדמה כנגד הנקב וסותמין אותו ובקונטרס פי' שם דבספינה של חרם איירי דאינה צריכה לינקב אם היתה מונחת בקרקע כדמוכח במנחות (דף פד:) ופירושו מגומגם דהא [שתם] עציץ של חרם [הוא] כדאמר בגיטין (דף כא:) כתבו על חרם של עציץ נקוב ואפי' הכי בעי נקיבה כדאמרי' עציץ נקוב על גבי יתידות ובסוף המנכיע (דף נה:) דאמר רבה ה' מדות בכלי חרם והיא דפרק כל הקרבנות (דף פד:) דמשני גבי עציץ לא קשיא כאן בנקוב כאן בשאינו נקוב ספינה אספינה לא קשיא כאן בספינה של עץ כאן בספינה של חרם יש לפרש שם דבשל עץ לא מהניא נקובה אבל בשל חרם מהניא נקובה אי נמי איפכא אידי ואידי בשאינה נקובה ושל חרם בעינא נקובה אבל של עץ לא בעי מתוך שהוא מלחלח יותר מן החרם שהוא יבש ובירושלמי בפרק א' דערלה משמע דחרם לא בעי נקיבה וזה לשון הירושלמי (הל' ב) רבי יצחק בן חקולא בשם חזקיה הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ר' יוסי אומר מפני שהשרשין מפעפעין אותן רבי יונה מפיק לישניה כלי חרם עומד בפני שרשים רבי יונה בעי נטע בו לדעת מאחר שהוא נקוב אצל האילן בן הנקוב הוא אצל זרעים. פי' מפעפעין כמו שאני חלב דמפעפע (חולין דף לז·) שחוזק יניקת האילן מפעפעת ועוברת מפיק לישניה כלומר אומרה בלשון אחרת בתמיה וכי יש כח בכלי חרם לעמוד בפני שרשי אילן · נטע בו לדעת באותו עציץ שהאילן נטוע בו ואגב אילן מכני לדעת א"כ לדעת כאילן חשיב: א"ר יהודה אימתי · האי אימתי דר' יהודה לאו לפרש היא כדמוכח בפ"ק דגיטין דפליגי: גוששת. נגררת בקרקע שאין המים עמוקים: עיסה שנילושה במי פירות. אגב גררא פירשתי בפרק קמא דטבול יום [תוספתא] גר' בפ"ג עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות ואמרי' עלה בירושלמי (הלכה א) רבי יוסי ברבי בינא אמר דרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא היא דתנן רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא משם רבי יהושע פסל את כולה ר"ע אומר משמו לא פסל אלא מקום מגעו ר"ל אמר מה פליגא בשהוכשרה ולבסוף נילושה במי פירות מחברים להכשיר אבל אם נילושה ואח"כ הוכשר אין מי פירות מחברין להכשיר רבי חייא בשם ר' יוחנן אמר דברי הכל היא אע"ג דר"ע אמר תמן אין מי פירות מחברין לטומאה מודה הכא שמי פירות מחברין נחלה רבי חייא בר בא אמר ריב"ל אין מחבר מכולן אלא ז' משקין בלבד (א): **ג** וקוצה חלתה ערומה · מברכת להפרים חלה מן העיסה ואע"פ שמזכרת שם שמים דכיון שיושבת מתכסת ערותה ערומה בין יריכה אבל האיש ביציו וגידיו בולטין ומדקדק בירושלמי (שם) הדא אמרה עגבות אין בהן משום ערוה הדה איתמר לברכה אבל לחכמים אפי' כל שהוא אסור כדתניא המסתכל בעקיבה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כאילו בא עליה ובפרק מי שמתו (דף כד·) מוקי לה כגון שהיו פניה טוחות בקרקע כלומר דבוקות ומכוסות בקרקע: מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה. מפרש בירושלמי (הל' ב) עד ד' מילין יעשנה בטהרה יותר מד' מילין יעשנה בטומאה ומסיק היכא דנהרא מפסיק כמי שיש שם ד' מילין דעד ד' מילין יש לו לטרוח הנבל להפריש חלה בטהרה טפי לא: אלא

(א) עי' תוס' שם ד"ה ממחרת. (ב) נ"ל דחולצת.

... תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה כלומר כל עפר שאתם דורכים רגליכם עליה בארץ ישראל לכם תהא: א"ר יהודה אימתי בזמן וכו'. פי' אימתי עפר הבא מחו"ל לארץ ישראל בספינה ... בזמן שהספינה נוששת בקרקע כלומר שולי הספינה על הקרקע ולא במים שהמים אין בהן ממש: **עיסה** שנילושה במי פירות חייבת אותה העיסה בחלה. פי' דלענין חלה כמחוברת ... ים מסואבות. פי' שמי פירות אין מכשירין: **ג האשה** יושבת וקוצה לה חלה. פי' מפרשת חלתה כשהיא ערומה: **מפני** שהיא יכולה לכסות ערותה: בין הירכות ולא תראה ערותה ... אקב"ו להפריש חלה מעיסה. וזאת אומרת עגבות אין בהן משום ערוה: **אבל** לא האיש. פי' האיש אינו יכול לקצות חלה כשהוא ערום שאינו יכול לכסות את עצמו: **מי** שאינו יכול ... וכו'. פי' אמרו חכמים לחלה ולנטילת ידים ד' מילין יטריח יותר מד' מילין לא יטריח וכיצד עושה יעשה עיסתו קב קב.כלומר וילוש קב ויניח וילוש קב ויניח משום שבקב אין חיוב חלה וזהו פי' קבין:
ואל

מסורת
הש"ס

א) כי הא מתני' פ"ב דבכורים ד' פ"ג ופ"ח דיבמות דף עג. וחגיגה פ"ב. דף יח: ב) חולין דף קלו: ג) גיטין דף ז: ד) ברכות דף כד:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

חויא לכלב מיהא חויא: **ט החלה** והתרומה חייבין עליהן מיתה וחומש. פי' זר האוכלן במזיד חייב מיתה בידי שמים דכתיב בתרומה ומתו בו כי יחללוהו וחלה איקרי תרומה דכתיב חלה תרימו תרומה והאוכלן בשוגג משלם קרן וחומש קרן לבעליהן וחומש לכל כהן שירצה: ואסורין לזרים. פי' בשאוכל כזית או תרומה או חלה במזיד מיתה בשוגג תשלומין פחות מכזית איסורא הוא דאיכא מיתה ותשלומין ליכא: והם נכסי כהן. פי' דכתיב לך נתתים. ואם נטמאו מסיק תחת תבשילו: ועולין באחד ומאה כדתנן בתרומות וחלה כתרומה: וטעונין רחיצת ידים. פי' דידים שניות הן ושני פסול לתרומה הלכך [צריך] ליטול ידיו לשם תרומה כל זמן דבעי אפי' לנגוע בה. ת"ר בספרי זוטא ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם הקיש עבודת מתנה לכהונתכם מה זו בנטילת ידים אף זו בנטילת ידים. אי מה זו בקידוש ידים ורגלים אף זו לא תהא אלא בקידוש ידים ורגלים אמרת לאו לפי צורך העבודה. פי' תמן בעבודת דעסיק בידיו ורגליו בעי קידוש ידים ורגלים אבל בתרומה בנטילת ידים סגיא: והערב שמש. פי' בעל קרי אסור בהן עד שיטבול ויעריב שמשו ואינן ניטלין אלא מן הטהור על הטמא [כמו בתרומה דאין] תורמין מן הטהור וכו': ואין נוטלין אלא מהמוקף. פי' כשהברי צבור נוטל מתוכו במחשבת ואומר זו תרומה וכשהעיסה לושה נוטל ממנה ואומר זו חלה. אבל לא ממקום אחר עליהם(דאתי)[דהוי] שלא מן המוקף: **עד** שישייר מקצת. דכתיב מראשית עריסותיכם ולא כל עריסותיכם:
פ"ב א פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ ישראל חייבין בחלה. תניא זו דברי ר' מאיר אבל ר' יהודה שונה פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ ישראל רבי אליעזר פוטר ורבי עקיבא מחייב: **ב עפר** חוצה לארץ שבא בספינה לארץ ישראל חייב במעשרו' ובשביעי'. פי' הגדילין באותו עפר חייבין במעשרו' ובשביעית

פירוש הרא"ש

(ט) אבל הכא כדי נסבה ואגב רישא דהיא מתני' תניא נמי הכא: (י) ומיהו לריש לקיש דלית ליה חצי שיעור אסור צ"ל כדפרשינן:
פרק ב (א) רבי יוסי בעי מה אתמרת לחלה או לטומאה אין תימא לחלה וכ"ש לטומאה אין תימא לטומאה הא לחלה לא רבי יונה פשט לה לחלה איתמרת כל שכן לטומאה רבי יונה לטעמיה דתני רבי יונה ברבי שמעון בן יוחאי ר' טרפון אומר נאמר כאן חלת ונאמר להלן וחלת לחם שמן מה חלה שנאמרה להלן עשויה בשמן אף חלה שנאמרה כאן עשויה בשמן ושמן אחד מז' משקים הוא אע"ג דסתם משנה הוא הכא כיון דאמוראי סברי דמי פירות אינם מחברים לחלה ומוקמי הך סתמא כר"א בן יהודה איש ברתותא ופליג עלה ר' עקיבא והלכה כר"ע מחבירו וא"כ אין הלכה כסתם משנה ואע"ג דרבי יוחנן סבר דר"ע מודה דמי פירות מחברים לחלה הא פליגי עלה ר"י ב"ח

הגהות מהרי"ו לנרא

פ"ב מ"א בר"ש א] ודר ... אכול צ"ל אע"ג ... ב] אלא מאלין נקוב. צ"ל נקוב אלא זרעים:

אלא יעשנה עיסה של קב. שאין בה שיעור חלה: ורבי עקיבא סבר טוב שיפריש חלה בטומאה ואל יפטור עיסתו מחלה דקורא שם חלה לטמאה כמו לטהורה אבל עיסה פטורה אין לשמים חלק בה ואית ספרים דגרסי לזו קורא חלה לשם ולזו קורא חלה לשם אבל קבים אין בהם חלק לשם: ד העושה עיסתו קבים. [כל] קב בפני עצמו ושיעור חלה חמש רבעים: עד שישוכו. שדבוקות זו בזו דאם באו להפרידן נתלש מזו לזו כדתניא בתוספתא דטהרות (פ"א) איזהו הנשוך התולש ממנו משהו: אף הרודה ונותן לסל. בפ"ק דנדה (דף ח.) פסק הלכה כרבי אליעזר ומדתני אף משמע דרבי אליעזר לא בעי נשיכה ותימה

ואל יעשנה בטומאה ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים שכשם שהוא קורא לטהורה כך הוא קורא לטמאה לזו קורא חלה *בשם ולזו קורא חלה *בשם אבל קביים אין להם חלק *בשם: ד העושה עיסתו קבים ונגעו זה בזה פטורים מן החלה עד שישוכו רבי אליעזר א) אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה: ה המפריש חלתו ב) קמח אינה חלה וגזל ביד כהן העיסה עצמה חייבת בחלה והקמח אם יש בו כשיעור חייבת בחלה ואסורה לזרים דברי ר' יהושע אמרו לו מעשה וקפשה זקן זר אמר להם אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים: ו חמשת רבעים ג) קמח חייבין בחלה הם ושאורן וסובן ומורסנן חמשת רבעים חייבין ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין: ז שיעור החלה ד) אחד מעשרים וארבעה העושה עיסה לעצמו והעושה למשתה בנו אחד מעשרים וארבעה נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד מארבעים ושמנה נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד מארבעים ושמנה

טמא ויהיה בינו ובין המים יותר מארבע מילין לפניו אין מטריחין אותו ללכת עד מקום המים ולטבול וללוש אלא ילוש בטומאה אבל לא ילוש אלא קבים שהוא פחות משיעור חלה כדי שלא יתחייב בחלה וכבר בארנו שיעור הקב וכן אין מטריחין אותו לשוב לאחריו לבקש מים אפי' היה רחוק מהם שיעור מועטת אבל אם היה בינו ובין המים ושהיו המים לפניו ארבע מילין או פחות אסור לו ללוש בטומאה ואין הלכה כרבי עקיבא: ד קבים הנזכרים בכאן בזו ההלכה יש *) בהם שיעור חלה ועוד נדבר על זה בזה הפרק ואמר ונגעו זה בזה ר"ל בעת האפיה שנגעו קצת ככרות לקצתם שאין חייבות בחלה עד שידבקו קצתם בקצתם דבוק יפה ורבי אליעזר אומר שאם לש בדרך הדמיון מאה כעבין אחת אחת ואפה אותם והוציאם כולן מן התנור אחת אחת ונתקבצו כולן בסל אחד אע"פ שאין נוגעות זו בזו חייב להוציא מהן החלה אחר האפיה וכן ביארו בגמרא ואמרו שאפי' כעבין שאין נושכות זו עם זו הסל מצרפן לחלה והלכה כרבי אליעזר: ה העיסה עצמה חייבת בחלה. ענינו שאם לש מה שנשאר מן הקמח אחר שהוציא ממנה קמח ונתכוין להיות אותו הקמח חלה שאותה עיסה חייבת בחלה ואותו הקמח אם יש בו חמשת רבעים שהוא שיעור חלה כמו שיתבאר ולא אותו שהוא חייב גם כן בחלה והותה חלה אסורה לזרים כדין כל חלה ולא נאמר זו העיסה אינה חייבת בחלה כיון שהקמח שלה לחלה היתה בו הכונה ולא יתקיים זה אלא כשהוציא החלה מן העיסה וכאילו אותה חלה הראשונה על כל הקמח הוציאה ר"ל על כל מה שנלוש ממנה ועל הקמח שהוציאו חלה: אמרו לו מעשה וקפשה זקן זר. וקפשה כמו וכבשה וכן באה זאת המלה במקומות בענין אחר וענין אכילתו אותה ראיה שאינה בכלל חלה וכי זה הקמח שהוציאו חלה אינו חייב בחלה חיוב גמור לפי שאילו היה חייב כשאר העיסות לא היה ראוי לזר שיכבוש אותה חלה לעצמו: אמר להן אף הוא קלקל לעצמו. שאכל אותה חלה לפי שחטא ותיקן לאחרים שהם חשבו שלא חייב אותו הקמח חלה ובאמת שהוא חייב והוא אמרם בגמרא קלקל לעצמו ואכלה ואיענש ותיקן לאחרים דאינון אוכלין ותולין ביה והלכה כר' יהושע: ו רבע. הוא רובע הקב אבל אתה חייב לדעת כי הרבעים הנזכרים בכאן במס' חלה והקבים הנזכרים אינם הקבים שקדם לנו שיעור מדתם ואין הרובע הנזכר בזו ההלכה בשיעור חלה הוא הרובע קב הנזכר בזו המס' ועוד אין הקבים הנזכרים בזו המס' כולם שוין וכבר בארנו במסכת עדיות (פ"א) כל זה ר"ל שיעור המדות בענין שיעור חלה וכמו כן כל זה כי חמשת רבעים הנזכרים בכאן יותר מקבים האמורין למעלה באמרו יעשנה קבים ולא יעשנה בטומאה אבל הם הקבים שאמרו העושה עיסתו קבים ושאלו החמשה רבעים שיעורם מן הקב הנזכר במשנה בזולת זה המקום שקדם לנו שיעורם בסוף פאה קב ושמנה עשיריות הקב וממה שזכרנו לך בסוף פאה מן המדות יתבאר לך שמדת הקב הנזכר ארבע אצבעות על ארבע אצבעות ברום עשר אצבעות ושמנה עשיריות האצבע נמצא לפי זה החשבון שהמדה שהיא חייבת בחלה צריך שתהיה מדתה עשרה אצבעות על עשרה אצבעות ברום שלשה אצבעות ועשירית אצבע ועשירית עשירית אצבע וחלק מאלפים וחמש מאות מן האצבע וכל זה בדיוק וכבר בארנו בסוף פאה כי האצבע שמשערין בו המדה הוא הגודל אם כן כל המדה שיהי' בחללה זה השיעור הנזכר יתחייב בחלה אבל אם באנו לשער מה שתכיל זאת המדה במשקל ישתנה כפי שינוי דבר המדוד לפי שאין כובד המשקל השעורים והחטים שוה ולא מיני הקמח כולם משקלם שוה אע"פ שהם ממין אחד ולא נתנו לו שיעור חלה במשקל אלא במדה כמו שתראה. והנותן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה ומקום טעותו גלוי מאד אלא אם נתן זה בקרוב במין רמוז אליו ואמרם ושאורן ומורסנן רוצה בו כי המורסן והשאור שבקמח מצטרפין לה' רבעים קמח וכשמסירין המורסן מן הה' רבעים קמח ואח"כ מחזירין אותן לתוך הקמח פטורה לפי שהמורסן אינו חייב בחלה למה שאמר הכתוב עריסותיכם דרך עיסה: ז מה שחייבו לבע"ה אחד מכ"ד לפי שהוא לש עיסה קטנה וצריך להוציא שיעור שיהיה ראוי לתתו לכהן כמו שאמר הש"י תתנו שיהא בו כדי נתינה וע"כ אין ראוי להיות פחות מחלק מכ"ד מן השיעור המסוער לחלה שהוא חמשת רבעים אבל הנחתום שהוא לש הרבה אפי' חלק מארבעים ושמנה הוא שיעור שיש בו כדי נתינה ועוד נתנו טעם אחר מפני מה נתנו שעור לבעל הבית חלק מעשרים וארבעה לפי שענין הוצאת החלה הוא נתון לאשה והאשה עינה רעה וכשמטריחין אותה להוציא חלק מעשרים וארבעה ולוואי שתוציא חלק מארבעים ושמנה והעושה עיסה למשתה בנו אע"פ ששיעורו רב והוא דומה לנחתום חייב להוציא חלק מעשרים וארבע כדי שלא תשתנה חלת בעל הבית וכמו כן לא נתן הפרש בחלת נחתום שתהיה חלק מארבעים ושמנה ואפילו תהיה זו המוכרת אשה ותלוש בביתה כמו בעל הבית. ונתן שיעור (תרומה) טמאה מעט לפי שהיא לשרפה עומדת ולא נשתדל להרבות טומאה בקדש:

דאמרי' בפ' אלו עוברין (דף מח:) אהא דרבי אליעזר לא שנו אלא ככרות של בבל שנושכות זו בזו אבל כעבין לא ואי לא הוה גרסינן אף במילתיה דרבי אליעזר ניחא דבעי רבי אליעזר תרתי צירוף סל עם נשיכה ואי גרסינן אף יש לפרש דתנא קמא בעי נשיכה בעודו עיסה לפי שראויה להתחבר ולעשות ככר אחד אבל עשה ב' ככרות ונתנן בסל או בתנור אי נשכו זו בזו לא סגי בהכי לתנא קמא ולרבי אליעזר מהני ופליגא בירושלמי (שם) אית תנאי תני הסל מצרפן ואין התנור מצרף ואית תנאי תני תנור מצרף ואין הסל מצרף והיינו פלוגתא דר"א ור' יהושע דפרק אלו עוברין ומסיק נשכו כאן וכאן מצרף לא נשכו כאן וכאן אינו מצרף מתני' כגון אילו ריפתא דבבל והיינו ככרות של בע"ה ומסיק בפרק אלו עוברין אפי' כעבין ונראה אע"ג דמהני סל לצירוף להתחייב בחלה היכא דלא פחות משיעור מ"מ לענין מוקף לא מהני צירוף סל דהא ר' אליעזר הוא דאמר בסוף פירקין ומייתי לה בפרק כשם ניטלת מן הטהור על הטמא דנוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף ולמה דוחק לעשות כן יניח אותו כדי חלה בכלי שהעיסה בתוכו ולא יגע אלא ודאי בהכי לא חשיב מוקף אף על פי שמצרף להתחייב ועוד יש לפרש דאפי' להתחייב לא מצרף אלא אם כן נגע ולא אתא ר' אליעזר אלא לאפוקי דלא בעינן נשיכה ומיהו לא יתכן מדקתני של מצרפן ולא קתני מחברן כדדייקינן בהקומץ רבה (דף כד.) גבי עשרון שחלקו והניחו בכיסא ולמאן דאמר לא שנו אלא ככרות של בעל הבית שנושכות זו בזו קשה קצת ושמא לא היה מדקדק בין מצרפן למחברן כבני ר' חייא דמנחות והא דתנן לקמן בפ' בתרא (מ"א) שתי נשים שעשו קבים ונגעו זה בזה אפי' הן ממין אחד פטורין ובזמן שהן של אשה א' מין במינו חייב אותה נגיעה היינו נשיכה למאן דאית ליה או צירוף סל למאן דאית ליה ועוד יש לפרש דאפילו תמצא לומר דלענין מוקף מועיל צירוף סל בלא נגיעה לא היה יכול לעשות כן במתניתין דטמאה וטהורה מקפיד על תערובתו אין הכלי מצרף [כדאיתא בירושלמי (הלכה ג) דפרקין דבר שהוא מקפיד על תערובתן אין הסל מצרפו] עיסה טהורה ועיסה טמאה עמו אותה כדבר שהוא מקפיד על תערובתן בעיסה תחלה אבל בעיסה שניה אין לשני מגע אלא הטבל ובדבר שאין מקפיד על תערובתו אפילו כלי לא בעינן כדפרשי' בפ"ג דמעשר שני ולא הזכיר כאן צירוף כלי אלא לאשמעי' דאפי' כלי אין מועיל בדבר שמקפיד על תערובתו (ב): ה אינה חלה. דראשית עריסותיכם כתיב ואף על פי שתרומה ומעשר קדשי בשיבולין התם רבי קרא כדפרשי' בסוף פ"ק דתרומות (מ"י): וגזל ביד כהן. שלקחה מישראל שעל מנת כן נתנה ישראל שתהא עיסתו פטורה מן החלה והרי אינה פטורה (ג) ובפרק האיש מקדש (דף מו:) מייתי לה גבי פלוגתא דרב ושמואל במקדש אחותו: העיסה עצמה. שעשה ישראל מן הקמח הנשאר ומקמח שבא ליד כהן בתורת חלה אם יש בו כשיעור ה' רבעים קמח כדתנן לקמן (מ"ו): ואסורה לזרים. כל הקמח שבא ליד כהן חומרא בעלמא (ד): קפשה. חטפה ואכלה: קלקל לעצמו. מפרש בירושלמי (שם) קלקל לעצמו דאכלה דאיענש ותיקן לאחרים דאינון אכלי ותלו ביה אית תנאי תנו תיקן לעצמו דמ"מ אכלה וקלקל לאחרים דאינון סברין שהיא פטורה והיא חייבת: ו ה' רבעים קמח. בסוף כלל גדול (דף עו:) גרסינן בכל הספרים ה' רבעים קמח ועוד ופלוגתא דתנאי היא בפ"ק דשבת (דף טו.) ובפ' אלו עוברין (דף מח.): הם ושאורן. ושאור שלהן: וסובן ומורסנן. מצטרפין עם הקמח לה' רבעים ובסוף כלל גדול מפרש טעמא שכן עני אוכל פתו מעיסה בלוסה: וחזר לתוכן הרי אלו פטורין. מפרש בירושל' (שם) אמר ר' יוחנן דרך עיסה שנו כאן מכיון שנטל מורסן מתוכן וחזר לתוכן אין זו דרך עיסה תנן בפ"ק דעדיות (מ"ב) ומייתינן לה בפ"ק דשבת (דף טו.) שמאי אומר מקב חלה והלל אומר מקביים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא קב ומחצה חייבת בחלה משהגדילו המדות אמרו ה' רבעים קמח חייבת בחלה ר' יוסי אומר ה' פטורה ה' ועוד חייבת ואומר ר"ת דשמאי משער למדת בעל הבית ובית הלל למדת נחתום דחלה לא נתנה בו תורה שיעור ותנן בפירקין (מ"ז) דבעל הבית מפרים אחד מכ"ד והקב הוא כ"ד ביצים ונמצאת חלתו כביצה דאיכא בו כדי נתינת כהן והלל אומר מקביים למדת נחתום שנותן אחד ממ"ח דהיינו כביצה מב' קבין אבל פחות מכביצה לא חזי לנתינה וצריך לומר לפי' זה דמדאורייתא השיעור גדול יותר ואחמור רבנן בהנך שיעורין דכל זה אינו אלא סברות בעלמא ויש מפרשים דטעמא דהלל משום דעומר עשירית האיפה שיעור [מדבר] ב' קבין מג' שאין שהן י"ח קבין ושמאי סבר דאחליו של עומר משערין לפי שהיה נחלק לשתי סעודות אחת שחרית ואחת בין הערבים להכי קאמר מקב חלה ורבנן דאמרי מקב ומחצה היינו ירושלמית דהוסיפו שתות שהן ז' ועוד מדבריות דקסברי עשירית האיפה מגיו ועולה השיעור של י"ח קבין ז' רבעים וביצה וחומש ביצה וכשבאו לירושלים שהוסיפו שתות נכנסו בקב ומחצה דהיינו ששה לוגין וכשבאו לציפורי חזרו והוסיפו שתות ונעשו ה' לוגין דהיינו ה' רבעים ור"י דבעי חמש ועוד קסבר דראשית עריסותיכם דהיינו עיסת מדבר בעינן שישאר שיעור עיסה מדברית לאחר שהורמה חלתה: ז ירושלמי (שם) תני אמר ר' יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום עינו רעה בעיסתו וחכמים אומרים לא משום זה אלא בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן והתנן העושה עיסה למשתה בנו אחד מכ"ד שלא לחלוק בעיסת בעל הבית והתנן וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק ממ"ח בשעה שהיא עושה לביתה עינה יפה בעיסתה בשעה שהיא עושה למכור עינה רעה בעיסתה: שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח. משום דחלתה לא חזיא לאכילה ואמרינן בירושלמי (שם) אמר רבי מתניה בלמודה להיות מפרים אחד מכ"ד כיון דרגילה להפרים כדינה הקילו עליה בנטמאת בשגגה אבל בלמודה להיות מפרים אחד ממ"ח מפרשת אחד מכ"ד כדי שלא יהא חוטא נשכר כיון דרגילה לעבור על

מסורת הש"ס

א) פסחים דף מח: נדה פ"ק דף ח. ב) קידושין דף מו: ג) שבת דף עו: פסחים דף מח: עדיות פ"א מ"ב. ו) עירובין דף פג.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ואל יעשנה בטומאה. פי' אל ילוש כל העיסה ביחד דפריש חלה בטומאה: ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה. פי' ויפריש חלה בטומאה ואל יעשנה קבין ויפטירנה מחלה מה טעם שכשם שהוא קורא לטהורה פי' בעת שמפריש חלה טהורה כך קורא בעת שמפריש חלה בטומאה לזו קורא חלה לה' ולזו קורא חלה לה' מכל מקום יש לשם חלק בה. אבל קבין אין להם חלק לשם לכך לא יעשה כך: ד העושה עיסתו קבים. פי' קב כאן וקב כאן: ונגעו זה בזה פטורין מן החלה עד שישוכו. פי' שיתחברו העיסות אחת לחברתה. שלא תוכל להפרידן זו מזו שלימין אלא זו נוטלת מבצק חברתה וחברתה נוטלת ממנה ככלב הנושך לאדם ובשר האדם בפיו: רבי אליעזר אומר אף הרודה חלות מן התנור ונותן לסל הסל מצרפן ומחייבין בחלה אע"פ שבשעה שלש לא לש כשיעור חיוב חלה א"ר יונה א"ר חייא א"ר יוחנן והן שנשכו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כדברי ר"א: ה המפריש חלתו קמח אינה חלה. דכתיב ראשית עריסותיכם: ואם לוקחה כהן גזל ביד כהן למה שהקמח שלוקח חייב להפריש ממנו חלה *) והוא אינו מפריש: והקמח. פי' הקמח שבא לידי כהן: אם יש בו כשיעור. פי' עשירית האיפה כשיעור חיוב חלה חייב בחלה: ואסור לזרים. פי' הקמח של כהן כלומר לתרומה: אמרו לו מעשה וקפשה זקן זר. פי' מעשה ואכלה תלמיד חכם זר: אמר להן אף הוא קלקל לעצמו. פי' קלקל לעצמו שאכלה ונענש: ותיקן לאחרים. שזרים אחרים אוכלים ותולין בו שהיה תלמיד חכם. ת"ר בסיפרי ראשית עריסותיכם יכול חטים וקמח ת"ל חלה אי חלה יכול אף חלה אפויה ת"ל ראשית הא כיצד יעמיד עריסה ויפריש מן המחובר: ו חמשת רבעים קמח חייב בחלה הן ושאורן. פי' הקמח עם השאור ועם המורסן שמעורב שם אם יש בכולן

עין משפט נר מצוה

ה א ב מיי' פ"ו מהלכות בכורים הלכה י"ז טוש"ע י"ד סי' שכ"ה סעיף א':

ו ג מיי' פ"ח שם הל' א סמג עשין קמא טוש"ע י"ד סי' שכ"ז סעי' א:

ז ד מיי' פ"ו שם הלכה טו טוש"ע י"ד סי' שכד סעי' א:

ח ה מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם סעיף ג:

ט ו מיי' פ"ה מהלכות בכורים הלכה ב טוש"ע י"ד סי' שכב סעיף א:

פירוש הרא"ש

וריב"ל ורבי יונה ובריייתא דרשב"י מסייעתן וגם ר"ת פסק הלכה כריב"ל בב"מ לגבי ר"ל ובסדר תנאים ואמוראים כתב דהלכה כריב"ל בכ"מ ולכן טוב ליזהר שלא ללוש במי ביצים לבדם בלא תערובת מים כדי לצאת מספק של חיוב חלה: (ב) ובירו' בפ' אלו עוברין קאמר דאפי' אויר בית מצרף לחלה: (ג) וצריך להחזיר לישראל שאם נשארה בידו יהיה סבור שעיסתו פטורה: (ד) שאפי' שראוי שבא ליד כהן ואתי למימר דאינו זר אוכל חלה:

המין דבעינן מצומצמין חייב בחלה אמר רבי יוחנן דרך עיסה שנינו. פירוש ודרך העיסה להיות שם קמח ושאור ומורסן: נוטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכו הרי אלו פטורין. פירוש מה טעם שדרך עיסה שנו וכאן מכיון שנטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה: ז נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה. פי' באונס מפרשת אחד ממ"ח: נטמאת במזיד מפרשת אחד מכ"ד כדי שלא תהא חוטא נשכר. ראשית עריסותיכם כדי עיסתכם וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר וכמה עיסת מדבר והעומר עשירית האיפה הוא. מיכן אמרו ז' רבעין קמח ועוד חייב בחלה שהן שש לירושלמיות וחמש לציפוריות. תנו רבנן מלחם ולא כל לחם פרט

*) [לכאורה אין זה נתינת טעם למה שהוא גזל דאף אם אינו מפריש חלה מ"מ אינו אלא אוכל טבלים אבל לא שייך גזל דהא אם מפריש חלה יכול ליטול לעצמו אכן נראה כבר כתב הר"ש הטעם שעל מנת כן נתנה ישראל שתהא עיסתו פטורה מן החלה והרי אינה פטורה. אבל ד' רביעי המחבר נ"ע ומעט (לייבג)]:

על דברי חכמים לא הקילו עליה בנטמאת: **ח** נטלת מן הטהור על הטמא. ולא חיישינן שמא תגע ורבנן לאסרי משום דחיישי כדפריש' בפ"ב דתרומות: מעיסה שלא הורמה חלתה. כדי להפרים מן החיוב על החיוב: פחות מכביצה מעיסה טהורה. דכי מקבל טומאה מן הטמאה אין חוזר ומטמא כדי חלה הטהור. דפחות מכביצה לא מטמא אחרים ובפרק כשם (סוטה ל:) פריך והתניא כביצה ואיכא התם לישני טובא דמעיקרא סברוה דאיירי בעיסה ראשונה וחולין הטבולים לחלה כחלה דמו ובהא מיפלגי דמר סבר שני עושה שלישי בחולין ובחולין הטבולים לחלה מיפלגי מר סבר כחלה דמו ומר סבר לאו כחלה דמו ואיבעי' אימא דכולי עלמא לאו כחלה דמו ואין שני עושה שלישי בחולין וקא מיפלגי במותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ובירושלמי (שם) מוקי לה בעיסה ראשונה אבל בעיסה שניה אין לשני אגל הטבל רבי חייא בר בא בשם ר' יהושע אין לך מחבר כולן אלא ז' משקין בלבד:

א אוכלין עראי מן העיסה. אמר בירושל' (הל' א) אמר ר' תני לא שנו אלא עראי אבל קבע אסור מפני שמערים לפוטרה מן החלה (א): **עד שתתגלגל.** משגלגלה נטבלה ואסור לאכול ממנה עראי: **ותטמטם בשעורין.** פירש בערוך דרך החטים ללוש ולגלגל יפה אבל השעורים כשלוש אותן עיסתן מתפרדת ואינו יכול לגלגלן יפה על כן מטמטמו ביד *ועוזבו: **חייב מיתה.** (ב) שהטבל במיתה כדדרשי' בשילהי אלו הן הנשרפין (דף פג): **מגבהת חלתה.** (ג) טוב היה שתמתין עד לבסוף שתגמר חלתה ותעשה כל העיסה גוש אחד ובטמאה עושין כן אלא תקנה דרבנן היא בעיסה טהורה שתמהר האשה להפרים חלתה בטהרה בתחלת הגלגול פן תארע טומאה בעיסה ותטמא חלתה כדאיתא בירושלמי פרק אלו עוברין והא דאמר רבא בירושלמי כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם אסמכתא בעלמא היא אי נמי אשמעינן דמנתינת מים קרינא עריסותיכם: **ובלבד** שיהא שם ה' רבעים קמח. בקמח שנתערב במים וזהו שיעור חיוב ובמשנה דייקני' גרסי' ובלבד שלא יהא וקאי הקמח שלא נגע במים והכי איתא בהדיא בירושלמי (שם) למה לי ובלבד שלא יהא שם ה' רבעין קמח אמר רבי מתניה מתני' קודם [עד] שלא למדו את הכהנות דכשהיו מפרישות חלה בתחלת הלישה למדו אותן להתנות דכשתגמר הלישה תקדש לשם חלה ואם היה נשאר ה' רבעים מן הקמח שלא נגע במים לא הוה מיפטר בחלה קודם והוא הדין דהוה מתיישב הירושלמי אי הוה גרסינן שיהא התנאי מועיל בכל ענין ונקט כהנות לפי שדרכם לגבל עיסתן בטהרה מפני שרגילות בטהרה ועיסה טהורה מפרישין חלתה בתחלת לישה כדפרש' ומפרש בירושלמי מה לימדו את הכהנות הרי זו חלה על העיסה הזאת ועל השאור המתערב עמה ועל הטבל שנתערב בה ועל הקמח שנשתייר בה ועל הקרץ שניתן תחתיה לכשתעשה כולה גוש אחת תקדש זו שבידה לשם חלה ולפירוש זה צריך ללמד לנשים שלנו המפרישות חלה לאחר גלגול קודם א] עריסת הלחם להתנות תנאי זה מפני שמערבות קמח עם המקרצות בשעה שעורכות אותן ועושות מהן ככרות שאותו קמח נעשה עיסה ואע"פ שאין מערבין בכל אחת ואחת חמש רבעים קמח כיון דבין כולן איכא ה' רבעים תנור מצרפן או סל ואפילו התנאי אינו מועיל אם הושלכה חלתה לאור ושמא כיון דנתבטל ברוב קודם שיחול עליו שם טבל שוב אין תנור מצרף ומיהו בתוספתא (פ"א) משמע דמצרף מ"מ דתניא כהן ששייר קמח לעיסתו וכן האשה ששיירה קמח לעיסתה והקרץ והשאור מצטרפין לחמשה רבעים קמח לאסור את העיסה וע"כ אותו קמח בשעורך בו הככרות ונעשה עיסה דקמח לאו בר חיוב חלה הוא ואע"פ שכבר נתבטל מצטרף לה' רבעין עם הקרץ והשאור שלא הופרש מהן חלה ואוסרת את העיסה וקצת תימה היאך מתנה על קמח המתגלגל אחרי כן הא לא ...

^א^נטמאת מזידה אחד מעשרים וארבעה כדי שלא יהא חוטא נשכר: **ח** רבי אליעזר אומר א) נטלת מן הטהור על הטמא ^ב^כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורם חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף ^ג^וחכמים אוסרין:

פרק שלישי

א אוכלין ^ד^עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים ^ה^גלגלה בחטים וטימטמה בשעורים האוכל ממנו חייב מיתה ^ו^כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד *שיהא שם חמשה רבעי קמח: **ב** ^ז^נדמעה עיסתה עד שלא גלגלה פטורה שהמדומע פטור (ד) ומשגלגלה חייבת נולד לה ב)ספק טומא' עד שלא גלגלה תעשה בטומאה ומשגלגלה תעשה בטהרה: **ג** ^ח^הקדישה עיסתה ג)עד שלא גלגלה ופדאתה חייבת ומשגלגלה פדאתה חייבת ^ט^הקדישתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואחר כך פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה: **ד** ^י^כיוצא בו ד) המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבים ומשבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין ^כ^הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורין שבשעת חובתה היו פטורין: **ה** ^ל^נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן

שלא יהא חוטא נשכר. פי' שלא ירויח החוטא שטמאה ויוציא פחות ממה שהיה מוציא אלו לא עבר וטמאה: **ח** א"ר אליעזר. שנוטל אדם מעיסה טהורה שלא הורמה חלתה שיעור תרומה החייבת לעיסה טמאה ולעיסה טהורה ואח"כ נוטל פחות מכביצה מעיסה טמאה ומחלקה ונותן בצדה מצד אחד עיסה טהורה ובצדה מצד ב' עיסה טמאה ויהיה אותו החלק שהוא פחות מכביצה באמצע ואחר כך יניח השיעור שבו שיעור שתי חלות על אותו החלק הטמא שהוא פחות מכביצה ומוציאו לשם חלה על שתי העיסות ואז יהיה תורם מן המוקף כיון שכל אותם השיעורי' דבקים זה בצד זה ותהיה החלה טהורה והעיסה טהורה ג"כ עומדת בטהרתה לפי שכל אחת מהם לא נגעה אלא בפחות מכביצה מאוכל טמא וכבר זכרתי לך כי מה שהוא פחות מכביצה מאוכל טמא שאינו מטמא טומאת אוכלים ועוד יתבאר זה ויתברר במסכת טהרות וחכמים אוסרין אלא שיוציא מן העיסה עצמה *והלכה כחכמים וכבר קדם לך שאסור להוציא מן הטהור על הטמא:

א עד שתתגלגל. פי' עד שתתערב: ותטמטם. פי' שידבקו חלקים קצתם בקצתם עד שיהיו גוף אחד: האוכל ממנו חייב מיתה. לפי שהוא טבל והטבל במיתה: כיון שהיא נותנת המים מגבהת חלתה. ואף על פי שנשאר מן הקמח בעריבה קצת שלא נלוש ולא נתערב ובתנאי שלא יהיה באותו הקמח שלא נלוש ולא נתערב שיעור חמשה רבעים שהוא שיעור חלה וכשאמר הרי זו חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר בה לכשתעשה כלה תתקדש זו שבידו לשם חלה הרי זה מותר וכן נתבאר בגמרא: **ב** נדמעה. פירוש שנתערבה בה התרומה וכבר באַרנו (תרומות פ"ח מ"ה ולעיל פ"א מ"ד) כי המדומע פטור מן החלה: ואמר תעשה בטהרה ענינו שתגמר כמות שהיא ולא יקפיד בספק טומאה שנולד: **ג** ההקדש אינו חייב בחלה למאמר הש"י תרימו תרומה ואמר בספרי את שמורם ממנו קודש והנשאר חול ולא שזה וזה קודש וזה המאמר כולו מבואר כשתבין כל מה שהקדמנו בזו הסדר: **ד** זו הלכה כבר קדמנו לדבר עליה בפרק רביעי מפאה

מסורת הש"ס

א) חולין דף קל"ד. מנחות דף סז: ב) זבחים ד' עח: ג) ע"ז דף עג:

בזוזי ורוב הספרים לגרסי עיסת ארנונא פטורה מן החלה והוא דלא מני מסליק ליה ושם דקדקו בלבד : **העושה** עיסה עם נכרי · בשותפות וכי פטרינן בראשית הגז (דף קל"ה:) שותפות נכרי מן החלה בשאין בחלקו של ישראל כשיעור ובירושל' (שם) אמרינן ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא ואפי' יש בשל ישראל כשיעור יעשה קב מיכן וקב מיכן וקב הנכרי באמצע א"ל ר' זעירא ואינו מעורב על ידי *נכרים : ספק חייב · בפ' הזרוע (דף קל"ד·) פריך ממתני' דהכא אהא דתנן התם נכרי שנתגייר והיתה לו פרה נשחטה אם עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה ומשני ספק

מן החלה נתנה לו מתנה עד שלא גלגל חייב ומשגלגל פטור [א]העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור חלה פטורה מן החלה : **ו** [ב]גר [א)] שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור ומשנתגייר חייב ואם ספק חייב (ז) ואין חייבין עליה חומש רבי עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור : **ז** [ג]העושה [ג)] עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח : **ח** [ד]הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל : **ט** [ה]כיוצא בו זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי נקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל והשאר מעשר ומעשר שני לפי השבון : **י** [ו]הנוטל שאור מעיסת חטים ונותן לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה אם כן למה אמרו [ג)] [ז]הטבל אוסר כל שהוא במינו ושלא במינו בנותן טעם :

פרק רביעי

א שתי [ד]נשים שעשו שני קבים ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורין ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור : **ב** [ט]איזה הוא מין במינו החטים

ר"מ

מפלא ולכם נשנית אות באות : **ה** זה המאמר מבואר היטב: **ו** נעשית עד שלא נתגייר. רוצה בו נתגלגלה בחטים ונטמטמה בשעורים : ואם נולד ספק אם קודם שנתגייר נעשית או אחר שנתגייר חייבת בחלה והאוכל אותה חלה בשוגג אינו חייב חומש לפי שהוא ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה וכבר ביארנו כי החלה האמיתית חייבין בה חומש : ור' עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור . אם נתגייר קודם שיקרמו פני הפת בתנור חייב בחלה לפי שר' עקיבא סובר כי החלה מוציאין משיקרמו פני הפת ולדעתו זה היה שעת הוצאת הלה וכן נראה מדעתו בספרי אמר לשם אין מפרישין עד שהגמר מלאכתה איזה הוא גמר מלאכתה קרימתם בתנור דברי ר' עקיבא וקרימה הוא שיקפה פני הפת ויהיה לו כמין קליפה ואין הלכה כרבי עקיבא : **ז** כבר קדם לנו כי החלה אינה חייבת אלא מחמשת המינין וכמו כן אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא בחמשת המינים ואין האורז מכללם : **ח** אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון . ביאור זה כאשר אגיד לך והוא שמביא אדם קמח שיעורו כשיצרפו לאותו שאור שלקח מעיסה שלא הורמה חלתה שיהיה הכל חמשה רבעים שהוא שיעור חלה ואחר כך יערב הכל ומוציא ממנו החלה החייבת לחמשה רבעים ואם אין לו מה שיצרף תהיה כל העיסה טבל ויוציא ממנה החלה החייבת לה אילו היתה כולה טבולה לחלה וזהו אמרם מוציא חלה אחת על הכל : **ט** זיתי מסיק. הם הזיתים שמלקטין בעלי בתים שהם בעלי הקרקעות וכבר ביארנו פעמים (פאה פרק ח מ"א) כי לקיטת הזיתים יקרא בלשון חכמים מסיקה וזיתי נקוף הם הזיתים שמלקטים העניים והעד כנוקף זית שנים שלשה גרגרים (ישעיה יז) זיתי נקוף והעוללות אינן חייבין במעשרות כמו שבארנו במסכת פאה (פ"א משנה ו) וכשנתערבו זיתי נקוף שאינן חייבות בתרומה ובמעשרות עם זיתי מסיק שהן חייבות בהם אם יש אצלו זיתים אחרים מלבד אותן המעורבות יוציא מהם המעשרות והתרומה החייבות לאותן זיתי מסיק המעורבות עם זיתי נקוף הפטורות וזהו ענין אמרם לפי חשבון ואם אין אצלו זיתים אחרים יוציא מן הזיתים המעורבים תרומה ותרומת מעשר החייבים לכל ונחשב הכל זיתי מסיק ומה שישאר מן הדבר המעורב יוציא ממנו מעשר ראשון ומעשר שני לפי חשבון כלומר לפי מה שיש בתוכו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד ושיעור ההלכה כך ומפרים מן השאר מעשר ראשון ומעשר שני לפי חשבונו ומה שחייבנו שנוציא התרומה ותרומת מעשר על הכל לפי שיש בהם עון מיתה כמו שבארנו בתחלת דמאי ובלי ספק שיוכל לחזור וליקח ולקנות מן העניים זיתי נקוף או העוללות המעורבות בזיתיו או בענביו על הדרך שנזכר בפאה : **י** אוסר כל שהוא מין במינו · כיצד כגון שיתערב חטה בחטה ואורז באורז ושלא במינו בנותן טעם כגון שיתערב חטים באורז וכיוצא בו :

א זו ההלכה על דעת בית הלל שאומרים מקביים חלה כמו שיתבאר בעדיות וכבר בארנו אנחנו במה שקדם (לעיל פ"ב מ"ו) שיעור חלה והכוונה בזו ההלכה שיהיה בשתי העיסות שיעור חלה : **ב** זה הצירוף אין ענינו שתתערב העיסה כולה ויהיה הכל אחד לפי שכבר קדם כי המשת המינים מצטרפין זה עם זה אבל ענינו שיסדרו עיסה אצל עיסה אחרת ותדבק בה כמו שאמר נגעו זה בזה ורוצה באמרו שאר המינים שאר חמשת

ר"ש

איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא ה' ספיקות נאמרו בגר ד' לחיוב וד' לפטור והתם מפרש להו ובירושלמי (שם) אמרינן למפרים · ונוטל דמיו מן השבט כלומר שמוכרה [לכהן] : הקרימה . בתנור דגלגול הנכרי אינה פוטרת אבל קרימת הנכרי פוטרת ואמרי' בירושל' (שם) חברייא בשם ר' אלעזר מודה ר' עקיבא לחכמים בעיסת הדיוט שגלגלה שבלה רבי הילא בשם ר' אליעזר מודה רבי עקיבא לחכמים בעיסת הקדש שגלגלה פוטרה : **ז** העושה עיסה מן האורז · דלאו מין דגן הוא ופטור מן החלה : אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה · ואע"פ שאין בחטים כשיעור ואמרי' א] מתני' דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא בה דגן כשיעור : ויוצא בה ידי חובתו בפסח · מהכא דייקינן בפרק כל הזבחים שנתערבו (דף עח) דנותן טעם ברוב דאורייתא : **ח ט** לפי חשבון דאם נטל קב מעיסה חייבת ונתנו לתוך עיסה פטורה אם יש לו פרנסה ממקום אחר שיש לו עיסה חייבת יכול להפרים ממנה על זה הקב אחד מכ"ד בקב מפרים ואין זה כמפרים מן החיוב על הפטור דאורייתא שאין השאור בטל בעיסה עיקר דאורייתא ובתוספתא קתני דמביא קמח ממקום אחר ומצרפו לה' רבעים לחייב עליו לפי חשבון [וא"ת היאך מצטרף הרי העיסה שהורמה חלתה מפסקת ואמרי' בפרק בתרא נתן מדבר שהורמה חלתו באמצע מצטרפת ועוד יכול לצרפן ע"י סל למאן דאמר הסל מצרף] ואם לאו שאין לו עיסה חייבת נעשית זאת הפטורה כאילו חייבת ומוציא על הכל אחד מכ"ד : זיתי מסיק · כמו ענבי בציר ולשון מסיקה בזיתים כבצירה בענבים וזיתי ניקוף כענבי עוללות מלשון כנוקף זית כעוללות *בציר (ישעיה כד) ושניהן לעניים ופטורין מן המעשר וכשנתערבו עמהן מסיק ובציר דחייבין במעשר ויש לו פרנסה ממקום אחר מפרים לפי חשבון כדפרשינן גבי חלה ואם לאו רואין כאילו הכל חיוב לענין תרומה ותרומת מעשר ומפרים מהן לפי כולן אבל מעשר ראשון ומעשר שני או מעשר עני אין מוציאין אלא לפי חשבון *ולא שיפרים אלא לפי חשבון דהא אי אפשר להפרים תרומת מעשר על הכל עד שיפרים תחלה מעשר ראשון על הכל ועוד דכל מעשרותיו שבולים ואם לא היה *מעשרן על הכל אם כן אין פירותיו מתוקנין דכל מה שמעשר יש בהן חולין לפי חשבון ונמצא מפרים מן הפטור על החיוב אלא ודאי כל מעשרותיו נוטל על הכל והא דאמרינן לפי חשבון היינו דאין צריך [ליתן] ללוי ולעני אלא לפי חשבון והשאר מערב עם פירותיו אבל תרומה ותרומת מעשר כשמפרים על הכל נמצאו חולין מדומעי' דאסורין לזרים ונותן הכל לכהן או מוכר לו היתרות לפי חשבון ועוד יש לפרש דבלא קריאת שם מוציא תחלה כדי תרומה ותרומת מעשר על הכל אבל שאר המעשרות אין צריך להוציא כלל אלא קורא שם לצפונו או לדרומו ותדע מדלא קתני מתני' מוציא באותו ענין דתנן בדמאי פרק ה' (מ"ב) הרוצה להפרים תרומה ותרומת מעשר כאחת ושם פירשנוה אלא דשם קורא שם לכל וכאן קורא שם לפי חשבון וחילול שני ונתינת ראשון ולעני יתן לפי חשבון וא"ת והאמר שמואל בפ"ק דראש השנה (דף יג:) דלכל אין בילה חוץ מיין ושמן ודוחק להעמידה כמאן דאמר יש בילה וי"ל דתחלה דורך ענבים וכותש זיתים ועושה מענבים יין ומזיתים שמן ואח"כ מפרים ואם תאמר היכי משכחת פרנסה ממקום אחר והא בהקומץ רבה (דף לא·) גבי ר"ש בן שזורי שנתערב טבל בחולין מסיק התם לך קח מן השוק מן הדמאי והוי מחיוב דרבנן אחיוב דרבנן ועל כורחין איירי התם בטבל שהורמה ממנו תרומה גדולה כעין דמאי דלא מחייב בתרומה גדולה שלא נחשדו עליה אבל הכא בשלא הורם מהן כלל איירי מדקתני ואי לא מוציא תרומה ותרומת מעשר לכולהו ומיהו למאן דאמר יש קנין משכחת לה בלך קח מן הנכרי כדאמר התם אי נמי מוציא תחלה תרומה גדולה ואח"כ לוקח מן השוק ומעשר לפי חשבון אי נמי הכא כשהטבל רוב ובתוספתא דדמאי (פרק ה) תניא הטבל שנתערב בחולין הרי זה אוסר כל שהוא ואם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו נוטל את החולין כדי תרומת מעשר שבטבל אבל תרומה גדולה לא תני כדתני הכא משום דהתם מיירי בטבל של דמאי דלא חשידי עליה ואפי' תרומת מעשר נמי לא חייבו להפרים על הכל משום דבדמאי הקילו דבדמאי איירי מדתניא במסכת דמאי והא דלא תני מעשר ומעשר [שני] כדתני הכא משום דמתני' חלוקה תרומה ממעשר שזה לכל וזה לפי חשבון אבל דמאי כיון דלאשמעינן דאפילו תרומה לפי חשבון כ"ש מעשר ולא איצטריך בברייתא למיתני אלא מה שהיא חלוקה ממתניתין : **י** מעיסת חטין · בשלא הורמה חלתה איירי : ואם לאו פטורה · דלא בעי אפרושה מינה מידי ואין הטבל אוסרת כיון דליכא טעם : אם כן למה אמרו הטבל אוסר כל שהוא . דאמרינן לעיל בשיש לו פרנסה מפרים לפי חשבון ובשאין לו פרנסה כל העיסה נאסרת ומוציא על הכל הני מילי במינו אבל שלא במינו כי האי דחטים באורז ונותן טעם וטעמא דטבל בכל שהוא אמרינן בשילהי ע"ז (דף ע"ג.) משום דכשהתירו להטה אחת פוטרת את הכרי כך איסורו (ח) והא דמייתי התם תניא נמי הכי היינו מתני' דהכא :

א אפילו הן ממין אחד· ואין מועיל לא נשיכה ולא צירוף סל כיון דמקפידות ואפי' לשין שני הקבין בבת אחת כיון דסופו ליחלק כדפרשי' בפ"ק (משנה ז) גבי נחתום שעשה שאור לחלק : ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב *ובלבד שישוכו או בצירוף סל למאן דאית ליה כדפרשינן לעיל בפ"ב : ירושלמי (הל' א) א"ר יוחנן סתם אשה אחת אינה מקפדת שתים מקפידות אחת שמקפדת עשו אותה כשתי נשים שתי נשים שאינן מקפידות עשו אותן כאשה אחת אם אינה מקפדת למה היא עושה אותן בב' מקומות א"ר יונה בשאין לה מקום היכן ללוש מילתיה דר' יונה אמר היה לה מקום ללוש והיא עושה אותם בב' מקומות מקפדת היא נקי וקיבר מקפדת היא : **ב** החטים אינן מצטרפות עם הכל . והא דתנן ברים מכילתין דכל ה' מינין מצטרפין בירושלמי בפ"ק

פי' מהר"י בן מלכי צדק

עיסה פטורה מן החלה: **נתנה** לו מתנה . פי' נתן הנכרי אותה העיסה לישראל במתנה אם עד שלא גלגל נתנה לו חייב דברשותיה דישראל נתגלגלה ואם משגלגל הנכרי נתנה לו פטור פי' דגלגול נכרי פוטר : **העושה** עיסה עם הנכרי . פירוש בשותפות אם אין בשל ישראל כשיעור חיוב חלה פטורה מן החלה אבל אם יש בשל ישראל כשיעור חיוב חלה ישראל חייב להפריש חלה מעיסתו : **ו גר** שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור . נתגלגלה עד שלא נתגייר ואחר שנתגלגלה עיסתו נתגייר פטור להפריש חלה מעיסתו : **ומשנתגייר חייב**. פי' ואם משנתגייר נתגלגלה חייב בחלה : **ואם ספק** חייב . פי' ספק עד שלא נתגלגלה נתגייר ספק משנתגלגלה נתגייר חייב להפריש אבל זר האוכל משלם קרן ואינו משלם חומש. תנן התם גר שנתגייר והיתה לו פרה נשחטה עד שלא נתגייר פטור מן המתנות אם משנתגייר חייב ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה וקשי' הכא אמר ספק פטור והכא את אמר ספק חייב ותירצו מפריש ונוטל דמיה מן השבט . והקשו מתנות נמי ליפרוש ולישלם דמים מן השבט ותירץ רבי יוסי חלה שהיא בעון מיתה לפיכך מפריש. אבל מתנות שאין בעון מיתה אינן מפרישין. והקשו אי הכי חלה תיפרוש ולא לישקול דמים משבט ופריק אפילו הכי נוטל דמים מן השבט על שהמוצי' מחבירו עליו הראיה: **ז העושה** עיסה מן החטים ומן האורז . פי' האורז בפני עצמו פטור מן החלה ואם עירבם מן החטים ועשה עיסה אם יש באותה העיסה טעם דגן חייבת בחלה אע"ג דלית בדגן כשיעור חיוב חלה : **ויוצא** בה ידי חובתו בפסח . פי' אם היא מצה מתני' דלא כר"ש בן גמליאל דתניא אינה חייבת עד שיהא בדגן שלה כשיעור: **ח הנוטל** שאור מעיסה שלא הורמה חלתה . פי' כגון שנטל רבע אחר מעיסה שלא הורמה חלתה ונתנו לתוך עיסה שהורמה חלתה : **אם** יש לו פרנסה ממקום אחר . פי' אם יש לו במקום אחד ד' רבעין טבולין לחלה מוציא מהן חלה על אותו הרובע שנתערב ושוב אינו צריך להפריש חלה מאותה העיסה שהורמה חלתה . וזהו פי' פרנסה : **ואם** אין לו פרנסה . ממקום אחר כאשר אמרנו : **מוציא** חלה על כל. פי' בשביל אותו הרובע שנתערב שם צריך להפריש חלה על כל העיסה ההיא שכבר הורמה חלתה דנעשית כולה כטבל לענין חלה ואם העיסה י"א רבעין מתוקנין ורובע שנתערב שם הרי י"ב צריך להפריש חצי רובע חלה על כל העיסה : **ט כיוצא** בו זיתי מסיק . פי' שחייבין במעשר : **עם** זיתי ניקוף . שפטורין מן המעשרות : **ענבי** בציר . פי' שחייבין במעשר : **עם** ענבי עוללות . שפטורין : **אם** יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון . פי' אם יש לו ענבי בציר וזיתי מסיק מפריש מהן תרומה ומעשרות על זיתי מסיק ועל ענבי בציר שנתערבו והו לא פי' כגון שאותן שנתערבו היו ארגן דחיוב נ' סאין ואותן דפטור נ' סאין עתה אם יש לו ענבי חיוב וזיתי חיוב במקום אחר תורם עלייהו סאה ומעשר ה' סאין לפי חשבון : **ואם** אין לו פרנסה ממקום אחר מוציא מהן תרומה מהכל . פי' בין מזיתי פטור בין מזיתי חיוב דהיינו ב' סאין תרומה וסאה תרומת מעשר שכן הדין לימול אם תיטול מכולן ושאר מעשר ומעשר שני לפי חשבון . פי' דמעשר ראשון לא יתן ללוי אלא ד' סאין וחצי דמנ' סאין דחיוב מעשר שלהן ה' סאין חצי סאה שקל תרומת מעשר וד' וחצי נשארו ומעשר שני נמי לא ישקול מכולהו אלא ממה שנשאר מן הנ' סאין דחיוב : **הנוטל** שאור מעיסת חטים . פי' שכבר נתגלגלה ונטבלה לחלה : **ונתנו** לתוך עיסת האורז . פי' שאור וכיון דאינו חייב בחלה הרי הוא כחולין מתוקנין : **אם** יש בעיסה ההיא טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה . ואותה העיסה דטבל שנתן שם אינה אוסרת אותה : **ואם** כן למה אמרו הטבל אוסר כל שהוא מין במינו . פי' כגון עיסת טבל דחטין בעיסה מתוקנת דחטין דחולין אז אוסר בכל שהוא . ואם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציאין לפי חשבון ואם לאו נאסרת כל העיסה וצריך להפריש חלה על כל העיסה כאשר שנינו : **ושלא** במינו . כגון זו חטין באורז בנותן טעם אז נאסרת עיסה וחייב להפריש על הכל אבל אם אינו נותן בה טעם פטורה העיסה מן החלה :

פרק ד א שתי נשים שעשו ב' קבין . פי' זו קב וזו קב : **ונגעו** הקבין זה בזה אפילו ממין אחד . פי' אפילו שניהן חטין שניהן כוסמין פטורין מפני שהן מקפידות על עירובן כלומר רוצין לחלקן : **ובזמן** שהקבין של אשה אחת מין במינו חייב : פי' בזמן שלשה אשה ב' קבין בב' מקומות מפני שלא היתה יכולה ללוש שניהם במקום אחד ונגעו זה בזה . פי' ונשכו זה בזה במין אחד חייבת כדבעינן למימר לקמן אבל אם מקפדת האשה שיש לה מקום ללוש שניהן במקום אחד ולא לשין ביחד אפילו נגעו ואפילו מין אחד פטורין : **ב איזהו** מין במינו החטין אינן מצטרפין אלא עם הכוסמין פירוש בנשוך

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ו הל' ט טוש"ע שם ס"ג:

ס"א גידין

י ב מיי' שם פ"ח הל' ט טוש"ע שם סעיף ד :

יא ג מיי' פ"ו שם הל' יא טוש"ע י"ד סי' שכד ס"ט :

יב ד מיי' פ"ז מהל' בכורים הלכה י טוש"ע י"ד סי' שכד סעיף יא :

יג ה מיי' פ"ח מהל' מעשר הלכה ב ופ"ב מהל' תרומות הלכה יג :

יד ו מיי' פ"ו מהל' בכורים הל' יא טוש"ע י"ד סי' שכד סעיף י :

טו ז מיי' פ"ז שם הלכה יא :

א ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע י"ד סי' שכו סעיף א :

ב ט מיי' שם הל' ג טוש"ע י"ד סי' שכד סעיף ג :

פירוש הרא"ש

(ז) ואין חייבים עליה חומש אבל הקרן משלם דתשלומי תרומה כפרה נינהו הלכך מפריש תשלומין ונעשה תרומה מספק ומוכרו לכהן : (ח) ולא שייך האי טעמא אלא מין במינו :

אם כלה

שלא יפרים

נ"ל מעשר

הגהות מהר"י לנדא

משנה ז בר"ש א] ואמרינן בירושלמי מתניתין כנ"ל .

אינן מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים ר' יוחנן בן נורי אומר שאר המינים מצטרפין זה עם זה: ג שני קבים וקב אורז או קב תרומה באמצע אינן מצטרפין דבר שנטלה חלתו באמצע מצטרפים שכבר נתחייב בחלה: ד קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה רבי ישמעאל אומר יטול מן האמצע וחכמים אוסרים הנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה וחכמים אומרים אינה חלה: ה שני קבים שנטלה חלתו של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו חזר ועשאו עיסה אחת ר' עקיבא פוטר וחכמים מחייבין נמצא חומרו קולו: ו נוטל אדם כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה (א) לעשותה בטהרה להיות מפריש עליה והולך חלת דמאי עד שתסרח שחלת דמאי נטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף: ז ישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא רבי אליעזר מחייב פירותיהם במעשרות ובשביעית ורבן גמליאל פוטר רבן גמליאל אומר שתי חלות בסוריא ורבי אליעזר אומר חלה אחת אחזו קולו של רבן גמליאל וקולו של ר"א חזרו לנהוג כדברי רבן

גמליאל בב' דרכים: ח ר"ג אומר (ד) שלש ארצות לחלה מא"י ועד כזיב חלה אחת מכזיב ועד הנהר ועד אמנה ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור(ו)מן הנהר ועד אמנה ולפנים ב' חלות א' לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור ושל כהן יש לה שיעור ב וטבול יום אוכלה ר' יוסי אומר אינו צריך טבילה ג ואסורה לזבים ולזבות לנדה וליולדות א) ד ונאכלת עם הזר על השלחן ונתנת לכל כהן: ט ואלו ניתנין לכל כהן ה החרמים ו והבכורות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור ז והזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז ח ושמן שרפה וקדשי

ר"מ

בסוריא חלה אחת ופוטרין פירות האריסים מן המעשרות ואחר כך חזרו לנהוג כדברי ר"ג והלכה כר"ג בשני המאמרים: ח שלש ארצות לחלה. ענינו כי לשלשה חלקים תחלק הארץ לענין חיוב חלה. א"י כולה וגבולה עד כזיב והיא הארץ שהחזיקו בה עולי בבל כמו שנתבאר בפרק ששי (מ"א) משביעית והיא הארץ שנתקדשה קדושה שניה בעליית עזרא היא חייבת בחלה אחת ותנתן לכהן: מכזיב ועד הנהר ועד אמנה. והיא א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ולא נתקדשה בימי עזרא אבל נשארו שם הנכרים שוכנים היא חייבת שתי חלות אחת לשריפה מפני שהיא תרומה טמאה ויש לה שיעור לפי שהיא מן התורה למאמר הש"י והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו) ונאמר זה כשהיו אוכלין המן וכשאכלו הדגן נתחייבו בחלה ולפיכך צריך להוציא חלה כשיעור שזכרנו והוא חלק מכ"ד או חלק מארבעים ושמונה כמו שנתבאר וחלה שניה להתה לכהן ואין לה שיעור אלא איזה שיעור שירצה המוציא לפי שהיא מדברי הסופרים ותקנו זה כדי שלא יחשוב אדם שתרומה טהורה תשרף כשרואין ששורפין זאת החלה שלא נטמאת טומאה מפורסמת: מהנהר ועד אמנה ולפנים. ר"ל שאר הארץ כולה שהיא ארץ העמים והיא חוצה לארץ ושוכנים בה ישראל אחר גלותם מארצם ארץ הצבי יתחייב בה גם כן שתי חלות אבל שתיהם מדרבנן ולפיכך נתנו השיעור לחלת הכהן ושל אור אין לה שיעור וכן אמרו הואיל וזו וזו מדבריהם מוטב לרבות בנאכלות ולא לרבות בנשרפות: ואמרו וטבול יום אוכלה. ענינו חלת חוצה לארץ שאין לה שיעור ורבי יוסי מתיר לבעל קרי לאוכלה: ואסורה לזבים ולזבות לנדות וליולדות. לחוזק טומאתן לפי שטומאה יוצאה עליהן מגופן ואמרם בגמ' אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו ר"ל באיש עד שיראה קרי ובאשה עד שתראה דם והוא היקש וסברא אמתית שדמה אותה בזו: הראשונה הנשרפת שהיא נותרת לאכילה לכהן קטן אבל לכהן גדול בשנים שהוא טמא טומאת הגוף אסור לאכלה אבל תשרף ולפיכך ראוי לך לדעת כי כשיהיה כהן קטן או גדול שטבל נמצא בחוצה לארץ לא נצטרך להוציא שתי חלות אלא נוציא אחת כשיעור ונותן אותה לכהן הקטן ואוכלה כולה ואם לא יהיה לנו כהן אלא מי שטומאה יוצאה עליו מגופו והוא בטומאתו אז נוציא שתי חלות אחת אין לה שיעור ותשרף כמו שבארנו ואחת יש לה שיעור ותנתן לאיזה כהן שיזדמן לו ואוכלה כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל ושיעור זו החלה חלק מארבעים ושמנה לפי שהיא טמאה רוצה לומר אותה העיסה שנילושה בארץ טמאה: ואמרם ונותן לכל כהן. ענינו בין שהיה חבר בין שהיה עם הארץ לפי שאינה כל כך בזהירה שלא תנתן לעם הארץ ונחוש שמא יאכלנו בטומאה כיון שהיא טמאה בארץ העמים ואין הלכה כרבי יוסי וממה שאתה צריך לידע מה שאמרתי בפרק רביעי מבכורות תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש ענינו שהוא מותר לו ושם נאמר תרומת חוצה לארץ אין בה משום כהן המסייע בבית הגרנות: ט אמרו בגמרא הבכורים והבכורות לאנשי משמר והשאר לכל כהן רצו באמרם לכל כהן שלא פרט בהם כהן תלמיד חכם מעם הארץ אלא על דרך הטוב והיפה לאומרו הש"י ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן (במדבר יח) ואמרו בספרי מה אהרן חבר אף כל חבירים מכאן אמרו אין נותנין מתנות כהונה אלא לחבר וזה הדין הוא חיוב במקצת המתנות כמו שיתבאר בזה הפרק ובשאר המתנות יהיה הכל חוזר לרצון הנותן אבל שיהיה אסור לתתם לעם הארץ לא: והחרמים הוא מאמר הש"י לאהרן כל חרם בישראל לך יהיה (שם) רומז לאמרו יתעלה אך כל חרם אשר יחרים איש לה' וגו' (ויקרא כז) וכמו כן שדה אחוזה לא יחד בו כהן ואמר יתעלה ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' וגו' (שם): הבכורות. רוצה בו בכור בהמה טהורה: ופדיון הבן הוא חמשה סלעים שפודין בהם בכור האדם: ופדיון פטר חמור. הוא אמרו יתעלה ופטר חמור תפדה בשה (שמות יג) והשם ית' רמז באמרו (במדבר יח) ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה וכבר כלל הכתוב אלו השלשה מינין מן הבכורות בפסוק אחד ואמר (שם) כל פטר רחם לכל (בשר) אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה וגו': והזרוע והלחיים והקיבה. הם הנקראות מתנות בכל המשנה והוא אמרו יתעלה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה (דברים יח): וראשית הגז. הוא אמרו (שם) וראשית גז צאנך תתן לו ועוד יתבאר דיני המתנות וראשית הגז במסכת חולין וכמו כן נבאר דיני שדה חרמים ושדה אחוזה במסכת בכורות. וכבר בארנו פעמים בזה הסדר ששמן שרפה קורין לשמן תרומה שנטמא. והטעם שלא נקדים באלו המתנות כהן חבר על זולתו לפי שאין בהם קדושה ולא נחוש שמא יטמאו אותם עם הארץ. ואמר וקדשי המקדש ענינו שהן ניתנין לכל כהן מאנשי המשמר לפי שאנחנו לא נקדים אנשי המשמר קצתם על קצתם. וקדשי מקדש הם עשרה חטאת בהמה וחטאת העוף והאשם ודאי והאשם תלוי וזבחי שלמי צבור ולוג שמן של

ר"ש

דאמרי' בפ"ק דעירובין (דף ו:) אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון אי כב"ה כקוליהון וכחומריהון: ח מכזיב עד הנהר. אמרינן בירושלמי (שם) אמר רב הונא כיני מתני' מכזיב עד הנהר [מכזיב עד] אמנה היינו אמנה דקרא דקאמר בירושל' (שם) לכשיגיעו גליות לטורי אמנה הן עתידות לומר שירה שנא' (ש"ה ד) תשורי מראש אמנה כעין משנה זו תנן בפ"ו דשביעית (משנה א) וכמו שפירשתי שם יש לפרש כאן: ירושלמי (שם) של אור יש לה שיעור שהיא מדברי תורה (ה) ושל כהן אין לה שיעור שהיא מדבריהם ויפרים לאור ולא יפרים לכהן שלא יהו אומרים וכו' ראינו תרומה טמאה נאכלת מתוך שמפרישים שם שתיהן לכשהוא בא לכהן ולכאן הוא נשאל: מן הנהר ועד אמנה ולפנים: של אור אין לה שיעור מפני שנשרפת ושל כהן יש לה שיעור מפני שנאכלת וזו וזו מדבריהן מוטב לרבות הנאכלת ולא לרבות הנשרפת ובריש עד כמה (דף כז.) משמע דכי איכא כהן קטן סגיא בחלה אחת ואכיל לה והוא הדין גדול שטבל לקריו (ז) ולפיכך מתני' דהכא בדליכא ור' יוסי ורבנן בחלה קמייתא פליגי ובבעל קרי אבל טמא שרץ דאין טומאה יוצאת עליו מגופו מודו רבנן דלא בעי טבילה וכולה סוגיא דבכורות פרק עד כמה כרבנן דאמר שמואל אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו והני מילי באכילה אבל בנגיעה לית לן בה ואמר רבינא הלכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ואפילו למאן דטומאה יוצא מגופו שריא אי מבטל לה ברוב דאמר התם רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו ודוקא לכהן שריא על ידי ביטול ברוב ורבה כהן היה כדאמרינן בר"ה (דף יח.) רבה ואביי מבית עלי קא אתו אבל לזר אסורה וקצת משמע בירושלמי (שם) דלזר נמי מהני ביטול ברוב דאמרינן הורה ר' אבהו בבוצרה שאריכה רוב א"ר יונה מלמד שהיא עולה בפחות מק' ואינה נאסרת א"ר זעירא מתני' אמרה כן אפי' אחד באחד דתנינן ונאכלת עם הזר בשולחן משמע שרוצה לומר שהכהן והזר מערבין פתן ואוכלין מדמנייתי על ביטול אחת באחת והא דדייק מינה בריש כל הבשר (דף קד.) דלא גזרינן בדרבנן העלאה אטו אכילה מ"מ דייק שפיר מדלא גזרינן שמא יאכלו בלא תערובות ומיהו לא משמע כן בגמ' שלנו דנהי דאינה טובלת כדאמר שמואל בפ' עד כמה תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש מ"מ אם הופרשה מדמעת כדמוכח במנחות בפרק ר' ישמעאל (דף סז.) דקאמר תרומת נכרי בחוצה לארץ אינה מדמעת משמע הא דישראל מדמעת ודוקא בשל אור הוא דפליגי ר' יוסי ורבנן והא נמי דאסרינן לזבין ולזבות אשל אור קאי כדמשמע בההוא דבכורות דקאמר ואי ליכא כהן קטן שקיל לה בריש מסא ושדי לה בתנורא אבל שניה לכהן שריא אפי' למי שטומאה יוצאה עליו מגופו כדאמר התם והדר מפריש חלה אחריתי ואתיא הך סיפא דזבין וזבות כרבנן ובלא טבלי א] אבל ר' יוסי ורבנן בטמא שרץ ונבילה וסוגיא דבכורות כר' יוסי אבל קשה דבעלי קריין בהדי זבין וזבות נדות ויולדות ובירושל' אלו ניתנין לכל כהן וכו' אף ר' יהודה מודה בה חומר הוא בדבר שטומאה יוצאה מגופו ולכאורה טעות סופר הוא ור' יוסי גרסינן במקום ר' יהודה וקאי אאסורה לזבין ולזבות וקמ"ל דמודה בה ר' יוסי משום דטומאה יוצאה מגופו ולא פליג אלא בטמא שרץ ונבילה ומיהו יש ליישב הגירסא דאניתנין לכל כהן קאי ולהכי מייתי ברישא ההיא דאלו ניתנין לכל כהן משום דאיירי ר"י בההיא דקתני ר"י אוסר בביכורים וקמ"ל דאע"ג דמחמיר בביכורים בחלת חוצה לארץ מודה דניתנת לכל כהן והא דאמר חומר הוא בדבר שהטומאה יוצאה מגופו מילתא אחריתי היא ואפלוגתא דר' יוסי ורבנן קאי ויש ירושל' שכתוב בו מאי טעמא דרבנן חומר הוא כו' וקצת תימה דלא ליסתמים דלימא תרומת חו"ל לאור כדקאמר הכא גבי חלה ועוד אמאי לאור ליבטלה ברוב ואי משום דחלה שהוכשרה בלישה נטמאת ולא מהני לה בביטול הא אפי' גבי תמרא קאמר הכי בפ' עד כמה וסתמא בטמאה כדאמר התם ועוד דטומאת הגוף חמירא מהני לה ביטול ובירושלמי מזכיר ביטול אפי' לזר כדפרשי' ואי כולה מתני' קאי אשניה דלכהן ניחא טפי ונפרש דהנך ג' ארצות במקומות הסמוכות לא"י ושל אור נשרפת לעולם אפי' איכא כהן קטן וסוגיא דבכורות בבבל ומקומות הרחוקות ואי איכא כהן קטן או גדול שטבל לקריו סגי בחלה אחת ואפשר דהתם אין שיעור לא לנאכלת ולא לנשרפת כדמשמע ליטנא דפ' עד כמה ואי ליכא כהן קטן שקיל לה בריש מסא ושדי לה בתנורא משמע ליטנא דשקיל לה היינו ההיא שניתנה לקטן אם היה שם ומדשקיל לה בריש מסא משמע שהוא לדבר מועט והא דקאמר התם והדר מפרשת חלה אחריתי שלא תשתכח תורת חלה יש להשוות אותו טעם לטעם המפורש בירושלמי שלא יאמרו ראינו תרומה טהורה נשרפת ולהאי קרי לה תורת חלה (ח) ובאלו מקומות לא נהגו להפריש חלה שניה אפי' במקומות שיש כהן ויש ליתן טעם משום דאין עכשיו בארץ ישראל תרומה נאכלת דכל מה שגזרו משום תרומת ארץ ישראל גזרו ובימי חכמים היו מזין בא"י כדאמרינן חבריא מדכן בגלילא אבל עכשיו בטלה אפר פרה לא משתכח כהן טהור דאע"פ שיכולין לטבול לשאר טומאות וגם על טומאת מת הוזהרו מ"מ אין יכול ליזהר מטומאת כלי מתכות שהיו באהל המת ומטמאים גם הם אחרים באהל דחרב הרי הוא כחלל אף לטמא אחרים באהל כדמוכח בנזיר בפ' כה"ג (דף נג:) ולא הוזהרו *על הכהנים דכל טומאת מת שאין נזיר מגלח עליה [אין] כהן מוזהר עליה ואין נזיר מגלח על טומאת חרב כחלל כדתניא בהדיא בריש תוספתא דאהלות וכתוב בהלכות גדולות בהלכות חלה אמר רבינא הלכך קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן או גדול דטביל לקריו עוד כתוב שם וחלה בארץ ישראל אין מפרישין אלא חלה אחת ושורפין אותה (ט) ומה שלא תיקנו ב' תרומות כמו שתיקנו ב' חלות אמרינן בירושלמי (שם) א"ר בון בר חייא בעי מדתימר ב' חלות בסוריא דכוותה שתי תרומות בסוריא א"ר חגי חלה אין אחריה כלום תרומה יש אחריה כלום אם אומר את כן נמצאת תרומה שהוא מפרים טבולה היא למעשר כלומר והוא (ואינו) בא לידי תקלה דסברי תרומה היא ולא יפרישו ממנה מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וכמו כן הוה מצי למימר משום חלה דיאמרו תרומה היא ופטורה מן החלה ואע"ג דאשכחן בהאשה רבה (דף פט) בכתותיה דאמרינן תרומה ויחזור ויתרום הכא בחששא מועטת נמנעו מלתקן ב' תרומות ולפי אותו לשון שפירשתי דקיימא כולה מתני' אשניה אין להקשות מינה הא דדייק מינה בריש כל הבשר דלא גזרינן בדרבנן העלאה אטו אכילה דמכל מקום דייק שפיר (י): וניתנת לכל כהן. מפרש בירושלמי (שם) בין לכהן חבר בין לכהן עם הארץ ולא הוי כהאי דלקמיה כמו שאפרש: ט אלו ניתנין לכל כהן. לאו לכהן עם הארץ דבפרק הזרוע (דף קל:) משמע הזרוע והלחיים והקיבה אין ניתנין לעם הארץ מפשט כתיב בהו המחזיקים בתורת ה' יש לו מנה אלא הכא בחבר אלא דאינו אוכל חולין בטהרה כההוא דר"מ בשלהי הניזקין (דף סא.) ולהכי לא חשיב הכא תרומה ותרומת מעשר ולא אמרו אלא בדבר שיש בו איסור טומאה כגון תרומה ותרומת מעשר דבגבולין אבל בכורים וקדשי המקדש כל מידי דממקדש קאתי לא חשו דטהורי מטהר נפשיה ור' יהודה דאסר בבכורים מפרש בירושלמי (שם) דר' יהודה לטעמיה דאמר בשילהי מסכת בכורים אין נותנין אותו אלא לחבר בטובה: החרמים לכהונה דכתיב (במדבר יח) כל חרם בישראל לך יהיה: והבכורות. בכור בהמה טהורה דאי תם הוא ממקדש קאתי ומטהר נפשיה ואי בעל מום הוא הטמא והטהור יחדו יאכלנו (יא): ושמן שרפה. שמן תרומה שנטמאת:

ר"ע

מסורת הש"ס

א) חולין דף קד:

פי' מהרי"י בן מלכי צדק

להו הדרו בהו: ח רבן גמליאל אומר שלש ארצות לחלה וכו'. מכזיב ועד הנהר ועד אמנה וכו'. אמר ר' הונא כיני מתני' מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה א"ר יוסטא בר שינא לכשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לומר שירה שנא' תשורי מראש אמנה: של אור יש לה שיעור. פי' שהיא דבר תורה: של כהן אין לה שיעור. פי' שהיא של דבריהן. ואקשינן יפריש לאור ואל יפריש לכהן ותריץ אהכי מפריש לכהן שלא יהו אומר ראינו תרומה טמאה נאכלת מתוך שהוא מפריש שתיהן לכשהוא בא לכאן הוא נשאל לכשהוא בא לכאן הוא נשאל: של אור אין לה שיעור. כלומר מעט ולכהן יש לה שיעור מאי טעמא הואיל ומדבריהן הוא מוטב לרבות בנאכלת ולא לרבות בנשרפת: וטבול יום אוכלה הא עד שלא טבל לא. רבי יוסי אומר אינו צריך טבילה. פי' האוכל חלת חוצה לארץ: ואסורה לזבין ולזבות לנדות וליולדות. [illegible]

הגהות מהרי"י לנדא

שם מ"ח א] אבל ר' יוסי. נ"ל או דר' יוסי כו' אבל ק' דבעלי קריין כו'. כצ"ל:

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ה מהל' בכורים הלכה ח סמג עשין קמא טוש"ע י"ד סי' שכב סעיף ד:

י ב ג מיי' שם ופ"ז מהל' תרומות הל' ח סמג שם טוש"ע י"ד שם סעיף ה:

יא ד מיי' פ"ה מהלכות בכורים הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שכב:

יב ה מיי' פ"ו מהלכות ערכין וחרמין. הלכה ה:

יג ו שם הלכה יד ופ"א מהלכות בכורים הלכה טו:

יד ז מיי' פ"א מהל' בכורים הל' יא:

טו ח מיי' פ"ו מהל' תרומות הל' ב:

פירוש הרא"ש

(ד) ג' ארצות. חלוקות בדין חלה מא"י ועד כזיב פי' כל א"י עד כזיב שהיא הרצועה מעכו לצד הצפון והוא א"י ממש וכבשו עולי בבל כמפורש בפ"ו (מ"א) דשביעית מפרים חלה אחת ונאכלת בטהרה מכזיב ועד הנהר לצד מזרח ומכזיב ועד אמנון לצד אמנון ואינו א"י ממש כי כבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל וקדושה ראשונה בטלה משחרב הבית מפרישים שתי חלות הראשונה נשרפת והשניה נאכלת מפרש בירושלמי שאם לא היו מפרישין אלא חלה אחת אם היתה נאכלת יאמרו תרומה טמאה נאכלת כי הארץ טמאה היא לארץ העמים כיון שלא כבשוה עולי בבל ואם היתה נשרפת יאמרו תרומה טהורה נשרפת כי רואין את בני ארץ ישראל נשמרים בטהרה הלכך תקינו להפריש שתי חלות ודבר תימה הוא לרואה ונותן אל לבו להבין טעם הדבר ואם אינו יודע להבין ישאל ויגידו לו: (ה) ולאו דוקא מד"ת אלא נראית כשל תורה הואיל והיתה קדושה מתחלה הלכך יפרים כשיעור עיסה טמאה שהוא אחד ממ"ח: (ו) פירוש מתחלת הנהר ולפנים סימנו וכן מתחלת אמנון ולפנים סימנו דהוא חו"ל ממש: (ז) דאין תרומת חו"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאת מגופו והאי דנקט כהן קטן ולא קאמר שכ"ג יטבול ויאכלנה לפי שקטנה היא כדאמרינן התם (בכורות כז) שקלה לה בריש מסא ושדיא ליה לתנורא וכ"ג לא יטבול בשביל אכילתה: (ח) וכן בגולה וכן מקומות יש באשכנז: (ט) ובמקום שנהגו להפריש שתי חלות מקיימין המנהג כאשר היה בתחלה בהיותה תרומה טהורה נאכלת לכהן בא"י ומ"מ אין להחמיר בה כמו בחלה של מן הנהר ולפנים ומן האמנון ולפנים ומותרות לזבים ולזבות כדמשמע בבכורות(שם):(י) וניחא השתא מה(שתקן)רבינו שמשון למה לא אמרו תרומת חו"ל נשרפת כמו בחלה דדוקא בחלה שתיקנו להפריש שתים הוא שאמרו אחת נאכלת ואחת נשרפת שמתוך זה ידע למה תיקנו ב' חלות ומאי טעמא נמי לא אמרי' לבטלה ברוב ונאכלת עם הזר על השלחן דלא גזרינן העלאה אטו אכילה: (יא) ופדיון פטר חמור פודה בשה ואין בו קדושה וראשית הגז דכתיב (דברים יח) ראשית גז צאנך תתן לו:

בכי

תורה אור

וקדשי המקדש והבכורים (יב) ר׳ יהודה אוסר בבכורים כרשיני תרומה ר׳ עקיבא מתיר וחכמים אוסרים: י נתאי איש תקוע הביא חלות מביתר ולא קבלו ממנו אנשי אלכסנדריא הביאו חלותיהם מאלכסנדריא ולא קבלו מהם אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת ולא קבלו מהם מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה: יא בן אנטינוס א) העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו יוסף הכהן הביא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו אף הוא העלה את בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלים והחזירוהו שלא יקבע הדבר חובה אריסטון הביא בכוריו (יג) מאפמיא וקבלו ממנו מפני שאמרו ב) הקונה בסוריא כקונה בפרוור א) שבירושלים:

סליקא לה מסכת חלה

פירוש הרא״ש

הגהות מהר״י לנדא

פי׳ מהרי״ו בן מלכי צדק

סליקא לה מסכת חלה

פרק ראשון ערלה

א הנוטע א) לסייג ולקורות פטור מן הערלה ר׳ יוסי אומר אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור: ב עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור נטעו אע״פ שלא כבשו חייב ג) הנוטע

פירוש הרא״ש

פי׳ מהרי״ו בן מלכי צדק

לרבים חייב רבי יהודה פוטר "הנוטע ברשות הרבים והנכרי שנטע והגזלן שנטע והנוטע בספינה "והעולה א) מאליו חייב בערלה : ג "אילן שנעקר והסלע עמו שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב נעקר הסלע מצדו או שזעזעתו המחרישה או שזעזעו ועשאו *כעפר אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב: ד "אילן שנעקר ונשתייר בו שורש (ז) פטור וכמה יהא השורש רבן שמעון בן גמליאל אומר משם רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא כמחט של מיתון : ה "אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקינה להיות כבריכה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק אע"פ שהבריכן בארץ מותר רמ"א מקום שכחה יפה מותר ומקום שכחה רע אסור (וכן) "בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות אם הוסיף במאתים

שנטע ורבי יהודה אומר כי מה שאמר הש"י ונטעתם משמע בין ליחיד בין לרבים שאילו אמר ונטעתם כל עץ מאכל ולא אמר דבר אחר היינו אומרים כי הנוטע לרבים חייב אבל כשאמר יהיה לכם ערלים משמע שאינו חייב אלא הנוטע לעצמו ולפי שהוא אמר ונטעתם משמע בין ליחיד בין לרבים לכם בין ליחיד בין לרבים והוא רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט א"כ הוא למעט הנוטע לרבים וחכמים אומרים כי אמר לכם הוא אזהרה ואין כוונתו בזה החבור לפרש סדרי ההקש והסברא ודרכיו כדי שתהלה נפסק בהבנת רבוי אחר רבוי ומיעוט אחר מיעוט וזולתם אבל אזכור מה שאזכור מזה המין בזה החבור זכירה פשוטה בלבד בלי ראיה אחרת : והעולה מאליו . הוא האילן הצומח מאליו שלא נטעו שום אדם ובתנאי שיהיה צומח ברשות היחיד אבל עולה מאליו *לרשות הרבים אינו חייב בערלה ועל זה אמרו בספרא ונטעתם פרט לעולה מאליו וכן אמרו בפירוש בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה: ואמרו נכרי שנטע . ענינו שנטע לישראל בשכירות או בחנם שרצה לטרוח בשבילו מעצמו אבל אם נוטע הנכרי לעצמו וקנה ממנו הישראל אחר כן אינו חייב בערלה ואין הלכה כרבי יהודה : ג העפר המתעבה על עיקר האילן קורין אותו סלע והם קראו זה השם לפי שהעפר הקשה היוצא אחר שמעמיק אדם לחפור נקרא סלע אצלם וממנהג האילנות שימשכו שרשיהם בארץ הרבה ויתעבה עליהם העפר עד שיהיה סביב האילן כמו האבן אפילו אחר עקירתו אומר בכאן שאם נעקר האילן באותו העפר הנקרא סלע ועמד במקום אחר אם יש באותו עפר כדי שיוכל לחיות בו שאינו חייב בערלה לפי שלא נחשב זה נטיעה שניה אבל נחשוב אותו כאלו לא נעקרו: שזעזעתו המחרישה. כלומר אם נגע אותו הברזל שחורשין בו : זעזעו ועשאו בעפר · פי' שינענע האילן עצמו ויעלה אותו ממקומו אבל לא יפרישנו מן הארץ ואחר כן יתן העפר סביביו כדי שירחיב מקום האילן עצמו ויעלה אם הוא בענין שיוכל לחיות ולא יפסיד אפי' לא נתן עליו עפר אינו חייב בערלה: ד אצל האורגים קנה או עץ בשתי קצותיו שני ברזלים ארוכים ויש לכל אחד מהם כמו שנים דקים כמחט ומותחין בו רוחב הבגד כשאורגין אותו נקרא כל שן מאותם השנים שהם כמו מחטין מחט של מיתון ויש שגורסין מיתוח והוא לשון לא יותר ונאות לענין וענין מיתוח הוא מגזרת וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ) ויש לי בפירוש זו המלה פירוש אחר עוד אבארנה בפרק שלשה עשר מכלים ומאמר רשב"ג אין שום חולק עליו : ה כשלוקחין ענפי האילן ומותחין אותם בקרקע וטומנין אותן בעפר אותם הענפים מוציאים פרי בלי ספק ויש להם שרשים בארץ ועקרם דבקים באילן הראשון אותם הענפים שהשרישו בארץ נקראין בריכה והאילן הראשון נקרא זקנה ואמרו בכאן שאם נעקר האילן והוא גדל ומוסף לחלוחית מאותם הענפים היוצאים ממנה הטמונים בארץ נמצא שחזר האילן עצמו כאילו הוא בריכה וחזרו הענפים שהיו בריכה כאילו הם האילן העקרי וזהו אמרם חזרה זקנה להיות כבריכה והוא יגיד ויאמר במאמר השני דין הבריכה עם הזקנה איך הוא ואמרו הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה ענינו שאם טמן מענפי האילן בארץ בזו השנה ולמחר ולשנה השניה לקח אלו הענפים שצמחו בשנה ראשונה וטמנם בארץ ועשה כן שנה אחר שנה כל מה שיצמחו באותן הענפים כלם הדבקים בקצתם אינן חייבין בערלה לפי שעקרם דבקים באילן הזקן ואם נפסקו הענפים ונכרתו עקריהם מן האילן הזקן מונה משעה שנפסקו וכל אילו הבריכות חייבות בערלה: ספוק גפנים וספק על גבי ספוק . הוא שיקח אדם ענף מזו הגפן וימתח אותו עד שיגיע בגפן אחרת וירכיב קצתו בה אפילו הטמינו בארץ ר"ל אפי' לקח הענף וטמנו בארץ וספוק על גבי ספוק הוא שירכיב קצת ענף זה האילן בזה האילן האחר וקצת ענף זה האילן בזה האילן וכל זה הענין פטור מן הערלה ואמר בספרי ונטעתם פרט למבריך ולמרכיב ולעולה מאליו מכאן אמר ספוק הגפנים ספוק על גבי ספוק אף על פי שהבריכן בארץ מותר וזו ההברכה וההרכבה שזכר בספרא שאין חייבים בערלה היא אותה שהמשיל בו והוא שיבריך האילן עקרו קיים עומד בארץ לא נעקר או ימתח ענף מאילן זה ויטע קצתו באילן אחר ועקרו קיים באילן הראשון אבל אם פסק ענף והרכיבו באילן או הטמינו בארץ הרי זה חייב בערלה וזו ההרכבה וההברכה הם שרמז להם באמרם אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ואתה שמור אלו העקרים ולא תסתבך בהם ותחשוב שהם זה ספק זה כשתראה לשם שנטע ומרכיב ומבריך חייבים בערלה ובספרא ביארו כי מבריך ומרכיב אינו חייב בערלה והם שני מינין מן ההרכבה ושני מינין מן ההברכות כמו שבארתי לך : ואמר ר' מאיר . כי זה הענף שהרכיבו קצתו אם יש בו לחלוחית הרבה והרכיבו באילן אחר ולא נתחזקה כחה הרבה לפי א] שאותו האילן (ממנה היה הענף שהרכיב) היה כחו רע וחלוש ואותו אילן שהרכיב בו יפה וחזק שהיא חייבת בערלה *ואין הלכה כרבי מאיר : ואמרו ובן בריכה שנפסקה . חוזר על מאמרם בתחלת ההלכה מונה משעה שנפסקה וכבר בארנו שהפירות שהם בבריכה אינן חייבות בערלה כל זמן שעקרי הענפים דבוקים באילן הראשון ר"ל הזקנה ואם יש בהם פירות ונפסקו עקרי הענפים מן הזקנה שיהיו חייבים בדיני הערלה בזמן העתיד כמו שאמר מונה משעה שנפסקה ויהיה מותר לאכול אותם פירות לאלתר לפי שהם גדלו בהיתר ואם הניח הפירות כדי שיגדילו אחר שנפסקה כשיעור אחד ממאתים שהוא שיעור איסור הערלה כמו שיתבאר

דמשמע דבקראי פליגי דרבנן מרבה נטוע לרבים מדכתיב לכם ורבי יהודה סבר להוי רבוי אחר רבוי ומיעט נטוע לרבים : הנוטע ברשות הרבים . בהא אפי' רבי יהודה מודה דחייב דלאו היינו נטוע לרבים ובירושלמי תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר הנוטע לרבים חייב בערלה עלה מאליו פטור הנוטע לרבים ברשות הרבים פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו ברשות הרבים פטור כגון [שגזל] קרקע ופריך ויש קרקע נגזלת ומשני אמר רבי הילא אף על פי שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע וכולה מילתא דתמיהא דהא מתניתין תנן הגזלן שנטע חייב ועוד דמשמע דאי [יש] יאוש פטור אדרבה כל שכן דחייב דהוי כנוטע לתוך שלו ועוד דמדמי נוטע ברשות הרבים לגזל קרקע ונטעה והיינו בלא יאוש דומיא דרשות הרבים דלא שייך ביה יאוש דמאן מייאש ובתוספתא תניא הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו הנוטע לרבים חייב בערלה העולה לרבים מאליו פטור מן הערלה קסבר רשב"א דמודה רבי יהודה הנוטע לרבים דחייב ולא פליג אלא בעולה מאליו לרבים: ונכרי שנטע בא"י כדדרשינן מדכתיב (ויקרא יט) כל עץ כדפרישית : והגזלן שגזל קרקע ונטעה : והנוטע בספינה. אע"פ שאינה נקובה (ד) אמרינן בירושלמי (שם) הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ר' יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעים אותו מפני שהוא כנקוב א"ל האילן דאין כלי חרס עומד בפני שרשים ומסיק דהוא הדין שחשוב כנקוב אצל זרעים (ה) והגמרא שלנו אינו סובר כן כדפרשינן בפ"ב דחלה : והעולה מאליו . לעיל אמרינן בירושלמי (שם) רבי יוסי בשם ר' שמעון בן יהוצדק גפן שעלתה במקום חורשין פטור מן הערלה אמר ר' אפי' נטעה והתנינן העולה מאליו חייב בערלה תמן שנטען במקום יישוב ברם הכא בשנטען במקום חורשין אמר ר' אליעזר הדא אמר' בשאינה עושה כדי נפילתה אבל אם היתה עושה כדי נפילתה חייבת: ג אילן שנעקר באילן זקן שעברו עליו שני ערלה (ו) : אם יכול לחיות . מן הסלע שנעקר בלא שום תיקון עפר פטור ואם לאו הרי זה כאילן העולה מאליו וחייב: שזעזעתו . הניעו והרעידו : עשאו בעפר · שהרבה עליו עפר אם יכול לחיות בלא עפר שתיקן בו פטור*: ד אילן שנעקר · לגמרי אלא שנשתייר מעט מן השורש בארץ : כמחט של מתון . פי' בערוך יש ספרים שכתוב בהן מיתה ויש מיתות ויש מיתוי ויש מיתון והעיקר מיתוח כמו וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ) וכן מנהג האורגים יש להם עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשו ב' מחטין שבורין ונועצין ברוחב היריעה ומכלי האורגין הן והיא דהתקינה לגר או למתות בפ' החולץ (דף מג) היינו כהאי גוונא : ה ובו בריכה · מלשון מבריך שחופר בארץ ומבריך היחור וטומנו בעפר ומוציא ראש היחור במקום אחר ונעקר האילן והבריכה קיימת והאילן חי ממנה : חזרה הזקינה . הוא האילן שהיה זקן ועברו עליו שני ערלה להיות כבריכה ואסור משום ערלה דבריכה כל זמן שלא נפסק מן האילן זקן אין בהן איסור ערלה וכשנפסקה בין לסוף שנה בין לסוף שנתים נעשית ערלה ומונין לה משעה שנפסקה כדתני מתני' והאי אילן שנעקר כיון שאין הבריכה חיה ממנו אלא אדרבה השתא הוא חי מן הבריכה הוא תלוי בבריכה ואין הבריכה תלויה בו ומונין לו כבריכה דכשתצא הבריכה מערלה יצא גם הוא ומשנעקר מונה לשניהם כמו שנפסקה עכשיו : סיפוק גפנים . סיפוק אחר סיפוק לשון סיפוק בגפנים כלשון הרכבה באילן שנטל גרופית של גפן והרכיבה בגפן *הממונה שעברו עליה שני ערלה : וסיפוק אחר סיפוק . היינו שבאותו גרופית חזר והרכיב גרופית אחרת ושייך לשון סיפוק בדבר הקצר כשמחבר בו דבר אחר להאריכו בדבר אחר כדתנן בפ' לולב הגזול (דף לז) סיפקו בחוט : אע"פ שהבריכה בארץ · שהבריך הסיפוק הזה בארץ וטמנו בעפר דאיכא למימר שמא השרים בארץ קודם שנתאחז בזקינה אפי' הכי מותר דאמרינן בירושלמי (הלכה ג) רבי יסא בשם רבי אליעזר בשם רבי חנינא ילדה שסיבכה בזקינה טהרה את הילדה כגון שני אילנות הסמוכין חד ילדה וחד זקינה והבקיען והכניסן זה בזה ונתאחזו א"ר חנינא בר בא מתני' אמרה כן סיפוק גפנים סיפוק על סיפוק אע"פ שהבריכה בארץ מותר ואם לומר שמא השרישה הילדה עד שלא תאחוז בזקינה וכיון דקדמה השרשה לאיחוי אין הזקינה מתירתה ויש ליאסר משום ערלה אלא ודאי מותר אמר רבי חנינא בריה דרבי הלל רבי יהודה היא דרבי יהודה אמר מתאחה הוא עד שלא השריש רבי יוסי בשם רבי חנינא שרשין אין בהן ממש כלומר ואפי' תמצא לומר בעלמא דאין זקינה מתרת ילדה הנטועה מקודם שספקה אח"כ בזקינה הכא שרי אפילו השרישה קודם דאין ממש בגרופית זה שסיפק : מקום שכחה יפה מותר · כלומר כשהזקינה כחה יפה מותר אע"פ שהרכיבה בארץ והוציאה שרשים לא אמרינן הסיפוק נעשה אילן *ולא מכח הזקינה הוא חי אבל כחה רע אסור דזקינה כמאן דליתה דמי ופריך בירושלמי (שם) מה אנן קיימין אם דבר ברי הוא שחי מכח הזקינה דברי הכל מותר ואם דבר ברי הוא שהוא חי מכח הילדה דברי הכל אסור אלא מה אנן קיימין בסתם כיצד הוא יודע רבי ביבי בשם רבי חנינא אמר אם העלין הפוכים כלפי הילדה דבר ברי הוא שחי מכח הזקינה ואם היו העלין הפוכין כלפי הזקינה דבר ברי הוא שחי מכח הילדה אמר רבי יודן בר תנן סימנא לאכל מן חבריה בהית מסתכלת ביה כלומר *אמאי [פליגי] נבדוק בעלים אמר רבי יודן אבוי דר' מתניא תיפתר שנשרו העלין : בריכה שנפסקה מן הזקינה · והיו בה פירות כל מה שהגדילה עד שלא נפסקה מאביה מותר ואם לאחר שנפסקה היה תולם מיד היו מותרין אבל מה שמוסיפין אחר שנפסקה שלא נעקרה מן הארץ אסור התוספת משום ערלה : ואם הוסיף מאתים אסור · שהוסיף אחד ממאתים בהיתר ומפרש בירושלמי (שם) כיצד הוא יודע לוקח אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף ואמר בירושלמי אמר רבי יודן לא סוף דבר בריכה אלא אפילו אילן זקן שנעקר ויש בו פירות וחזר ונטעו עם הפירות כך דינו והא דמשמע הכא שהבריכה פטורה מן הערלה ותניא נמי בת"כ ונטעתם פרט למרכיב ולמבריך מיכן אמרו סיפוק גפנים וסיפוק סיפוקי אע"פ שהבריכן בארץ מותר ובפ"ק דר"ה (דף ט:) תניא אחד

מסורת הש"ס

א) סוטה פ"ד דף מג:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

ישראל לארץ ת"ל כל עץ מיכן אמרו נמצאו נטעו גוים עד שלא כבשו ישראל עדיין חייב : הנוטע ברשות הרבים . דכתיב ונטעתם : ונכרי שנטע . פי' בארץ ישראל חייב דכתיב כל עץ : והגזלן שנטע חייב. פי' כגון שגזל קרקע ונטעה : והנוטע בספינה חייב. דכתי' ונטעתם מכ"מ : והעולה מאליו חייב בערלה. דכתיב כל עץ : ג אילן שנעקר והסלע עמו. אילן ישן שכבר עברו עליו שני ערלה שנעקר עם כל הגוש שלו אם יכול לחיות בלא כלום חידוש אלא יניק מגושיה ולא צריך לינק מעפר אחר הרי הוא כאשר היה. אבל אם צריך הוא לעפר אחר דבגושו בלבד היה מתייבש אע"פ שהוא ישן חייב בערלה דהוה ליה עולה מאליו וחייב : ד אילן שנעקר ונשתייר שם שורש. פי' האילן נעקר לגמרי אלא עדיין נשאר שורשו בארץ ומוציא חליפין הרי הוא כמות שהיה ופטור: וכמה יהא בשורש . פי' שיהא כמו שהיה: רשב"ג אומר משום רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא כמחט של מיתון . ויש שונין של מיתה ויש שונין של מיתוי ויש שונין של מיתוח והוא העיקר מלשון וימתחם כאהל לשבת וכך מנהגם האורגים יש להן עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשו שני מחטים שבורים ונועצין ברוחב היריעה מיכן ומיכן כדי למשכה ומכלי אורגין היא ומאי טעמא פטור דא"ר יוחנן בש"ר ינאי מכיון שיש בו כמחט של מיתוח דבר ברי הוא שיש לו ג' שנים : ה אילן זקן שנעקר לגמרי ובו בריכה שלא נעקרה והוא חי ממנה . פי' הבריך האילן וקיימא לן דאין ערלה להברכה אלא אם כן נפסק מאביו ועתה הזקן נעקר וההברך נשאר והזקן חי ממנה חזר הזקן להיות אסור משום ערלה כבריכה: הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה. פי' נפסקה הבריכה מן האילן והיא בפני עצמה נאסרה משום ערלה ונותן לה ג' שני ערלה משעה שנפסקה . אבל קודם שתיפסק הרי היא בחזקת היתר כזקינה: סיפוק על סיפוק. פי' ועל אותו סיפוק החדש סיפק יותר ואע"פ שהבריכן לארץ . פי' אע"פ שהבריך הגפנים שסיפק לגפן הישנה בארץ דיש לומר מארעא קא רבי ונטיעה באנפי נפשה היא , והסיפוק השני והסיפוק השלישי חי מן הסיפוק הסמוך לזקינה ולא מזקינה הכל מותר לא שנא הסיפוק הקרוב לה ולא שנא הסיפוקין הרחוקין מטנה מה מותר כי מן הגפן הזקינה הן חיין : ר' מאיר אומר מקום שכחה יפה מותר . פי' מקום שהגפן הזקינה בריאה וכחה יפה מותר דוודאי ממנה חי הסיפוק מקום שכחה רע אסור דלא מינה קא רבו : בריכה שנפסקה . פי' מן הזקינה ולא נעקרה והיא מלאה פירות אם הוסיף במאתים אסור . פי' אנו שנינו שמכיון שנפסקה הבריכה מן הזקינה כל הפירות שעושה מיכן ואילך אסורין משום ערלה עד ג' שנים . אבל הפירות שהוציאה עד שלא נפסקה מאביה מותרין אם ליקטן מיד אבל אם הניחם שם משנפסקה עד שתוסיפה הפירות אחד מר' ממה שהיו אסור פי' כגון שבעת שנפסקה היה שיעור הפרי כמאתים חרדלים ותוסיפו ונעשה כמאתים ואחד

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' שם הל' ס טוש"ע שם סעיף ו:
ה ב מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף כו:
ו ג מיי' שם הל' יב טוש"ע שם סעיף יט:
ז ד מיי' שם וטוש"ע שם סעיף כ:
ח ה מיי' שם וטוש"ע שם סעיף טו:
ט ו שם סעיף כב:

פירוש הרא"ש

אם נטעו למושב לנוי או לתחרוש חייב : (ד) אם היא של חרס : (ה) אבל של עץ בעי נקיבה : (ו) ועקרו הרוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר ומן העפר שסביב השרשין עמו והוסיף עליו עפר ונשרש בארץ אומרים אותו עובדי אדמה אם היה יכול לחיות מן העפר שבא עמו בלא תוספת עפר אחר הרי הוא כנוטע במקומו ופטור מן הערלה: (ז) או ידוע שיכול לחיות במקומו ופטור אף על פי שהוסיף בו עפר :

עי' תוי"ט

הגהות מהר"י לנדא

פ"א (א) מ"ה בר"ש לפי שאותו האילן ממנה היה . נ"ל שממנו היה הענף שהבריכה היה כחו יפה מותר שאם כו'

נ"ל זוקינה

נ"ל אלא

נ"ל א"כ נבדוק

עי' בהרע"ב

הנוטע וא׳ המבריך וא׳ המרכיב לפני ר״ה ל׳ יום עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית דמשמע דיש ערלה בהברכה היא כשנפסקה מאביה אבל כל זמן שלא נפסקה מותר כדמוכח מתני׳ וגבי הרכבה לא משכחת אלא ילדה בילדה וצריך לדקדק אי הוה שייך לשנויי הכי בפרק משוח מלחמה (דף מג:) גבי חוזר מן המלחמה משום מבריך דמשני כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר ותימה דבמנחות בפ׳ רבי ישמעאל (דף סט:) דבעי רבי שמעון בן פזי שבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה אחר העומר והוסיפה מהו בתר עיקר אזלינן ושריא העומר או בתר התוספת אזלינן ועד שיבא עומר הבא תיפשוט מהא דאמר רבי אבהו אמר ר׳ יוחנן ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות אפי׳ הוסיפו במאתים אסורים ומסיק דהיא גופא מיבעיא ליה מיפשט פשיטא ליה לרבי יוחנן דבתר עיקר אזלינן לא שנא לקולא ול״ש לחומרא או דילמא ספוקי מספקא ליה לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן ועלתה בתיקו והשתא תיפשוט ממתני׳ דהכא לקולא לא אזלינן בתר עיקר דקתני בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתים אסורה ועוד תימה תיפשוט מהא דתניא המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור אלמא לא אזלינן בתר עיקר אלא בתר תוספת ומיהו הכיא יש לומר דשאני התם כדדרשינן בפ׳ כל שעה (דף כה:) כתיב המלאה וכתיב הזרע הא כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא ושמא מהתם נמי ילפינן ערלה הואיל ואיסורן שוה כי היכי דבכלאים אזלינן בתר תוספת להחמיר הוא הדין בערלה והא דמבעיא ליה אי אזיל רבי יוחנן בתר עיקר בין לקולא בין לחומרא לא בערלה ולא בכלאי הכרם קאמר אלא לשאר דברים כגון גבי חדש וגבי תרומה ושביעית דאהכי מייתי לה בנדרים בפ׳ הנודר מן הירק ואם תאמר דהתם במנחות משמע דרבי יוחנן סבר כרבי יונתן דאמר התם בצל ששתלו בכרם ונעקר הכרם אפי׳ הוסיף מאתים אסור דמתרוייהו בעי למיפשט דאזלינן בתר עיקר וכן משמע בפ׳ הנודר מן הירק (דף נז:) גבי בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידולים על עיקרו דמיבעיא לן אי גידולי היתר מעלין את האיסור אי לא ופשטה רבי יצחק נפחא מהא דאמר רבי ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר אמר ליה רבי ירמיה שביק מר תרתין דאמר רבי אבהו א״ר יוחנן ומייתי התם ילדה שסיבכה בזקינה והיא דרבי יונתן דבצל ששתלו משמע דתרוייהו אית להו דהדדי ופליגי אדאמר רבי [ינאי] וקשיא דרבי יוחנן אדר״י דבההיא שמעתא גופא דמנחות ונדרים קאמר ר׳ יוחנן ליטרא בצל שתיקנו וזרעו מתעשר לפי כולו דאזיל בתר תוספת ובההיא דבצל של תרומה דפליג רבי יוחנן על רבי ינאי וקסבר דאפילו רבו גידוליו על עיקרו אסור אלמא אזיל בתר עיקר אם כן תיפשוט בעיא דמנחות דכי אזיל רבי יוחנן דווקא להחמיר ולא להקל דהי להקל אזיל בתר עיקר אמאי מתעשר הגדל והלא תיקנו : ו שנתערבו בנטיעות של ערלה ניחא דאיכא חדא דערלה ולא ידיעא אבל דכלאי הכרם פריך בירושלמי וכי כל הנטיעות אינן כלאים ומשני כשהעביר עציץ נקוב תחת הגפן והשתא לא ידיעה הי מינייהו : לא ילקוט מפני המעורב ר׳ יוסי אומר אף יתכוון ללקוט אמרינן בירושלמי (הל׳ ד) מה טעם דרבי יוסי שכן דרך בני אדם להיות מידל בגפנים כלומר הרואה אומר מידל הוא ובפרק הניזקין אמרי׳ טעמא דרבי יוסי חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת ולא חיישינן דילמא אתי לאיערומי לערב הנטיעה בתחלה (ח) : ז מותרות בערלה · דערלתו את פריו כתיב וכל הני לאו פריו נינהו : וברבעי נמי כתיב יהיה כל פריו : ובנזיר · אמרינן בירושלמי (הל׳ ה) דלא כרבי אליעזר דתנן בפרק ג׳ מינין מכל אשר יעשה מגפן היין אפי׳ עלין ולולבין במשמע : ואסורין באשרה · דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם : ר׳ יוסי אומר סמדר אסור. ויש מי ששונה בירושל׳ דאנזיר קאי ופריך עליה דאם פרי הוא יהא אסור בכל : המעמיד חלב לעשות גבינה בשרף הערלה אסור בפ״ק דנדה אמרינן דרבי אליעזר אסר בין בקטפא דפירא בין בקטפא דגווזא בין באילן העושה פירות בין באילן שאינו עושה פירות : ח ענקוקלות. מפרש בירושל׳ ר׳ זעירא וחד מן רבנן בשם רב ענבים שלקו עד שלא הביאו שליש אמר ר׳ יוסי בר בון אפי׳ לקו משהביאו שליש אמר רבי חייא בר יעקב לשון נוטריקון הוא ענבים דלקו תליתייהו : הרצנים · בפ׳ ג׳ מינים (דף לד:) תנן הרצנים אלו החיצונים זגים אלו הפנימיים דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר כדי שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג הפנימי עינבל : תמד שלהן · שעשו מהן תמד : והנץ שלו · פרח שעל הפטמא : והגלעינין. גרעיני׳ של שאר פירות (ט) : ומותרין ברבעי · כדתניא פרי אתה פודה ואי אתה פודה לא בוסר ולא פגים : והנובלות· בפרק כילד מברכין (דף מ:) בנובלות סתמא כולי עלמא לא פליגי דבושלי כומרא כי פליגי בטובלות תמרה ר׳ אלעאי ור׳ זירא חד אמר תמרי דזיקא וחד אמר בושלי כומרא תמרים פגין שאינן ראוים לאכילה וכומרין אותן בעפר להתבשל(י): ט נוטעין יחור של ערלה · שאין העץ אסור בהנאה : ואין נוטעין אגוז של ערלה · שהפרי אסור בהנאה ובשאר כל הגלמים (דף מח:) תניא מודה ר׳ יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר (יא) : ואין מרכיבין בכפניות של ערלה · יחור שיש בו כפניות של ערלה והן תמרים בעודן סמדר כדאמרינן בפרק מקום שנהגו (דף נב:) ר׳ אילא קץ כפניתא אין מרכיבין אותה יחור בזקינה דילמא אתי למיכל כפניות שבו ואמרי׳ לעיל בירושל׳ מתניתין דרבי דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי רבי יצחק שאל מאן *אין מרכיבין כפניות של ערלה רבי יוסי : הגה

אסור : ו [א] נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות הרי זה לא ילקוט ואם לקט יעלה באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוון ללקוט ר׳ יוסי אומר [א]אף יתכוון ללקוט ויעלה באחד ומאתים : ז [ב]העלים והלולבים ומי גפנים וסמדר מותרות בערלה וברבעי [ג]ובנזיר [ד]ואסורים באשרה [ב] רבי יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי [ג] ר׳ אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור אמר רבי [ד] יהושע שמעתי בפירוש [ה]שהמעמיד בשרף העלים בשרף העקרים מותר בשרף הפגים אסור מפני שהם פרי : ח [ו]ענקוקלות והחרצנים והזגים והתמד שלהם [ה] קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים אסורים בערלה ובאשרה [ז]ובנזיר [ח]ומותרין ברבעי והנובלות כולם אסורות : ט [ו] ר׳ יוסי אומר [ט]נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי [י]ואין מרכיבין בכפניות של ערלה :

פרק שני

א התרומה [ז] [כ]ותרומת מעשר *של דמאי החלה והבכורים עולים באחד ומאה ומצטרפין זה עם זה

שיתבאר נאסרו כל אותם הפירות ונעשו ערלה וידיעת שיעור תוספת אלו הפירות כמו שבארנו בפרק חמישי מכלאים (מ״ו): ו עוד יתבאר לך בפרק של אחר זה כי הערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים וזהו כי כשנפל מאחד מהם חלק במאתים חלקים שמותר לאכול הכל כמו שיתבאר ואם נפל חלק מהם בפחות ממאתים חלקים נאסר הכל על כן כשיתערב זו הנטיעה האסורה בכלל נטיעות כשרות אפילו היו אלף אסור ללקוט מהם שום דבר לכתחלה לפי שאינו יודע אם מן הפרי המותר לקט אם מן האיסורים ואם לקט דבר מאותן הנטיעות דין אותו הפרי הנלקט מהן אם נתערב ממנו חלק באחד ומאתים חלקים מפירות אחרות מותרות הכל מותר לאכילה ואמר בכלאי הכרם נטיעה בגמרא הקנו ערוגה וכאילו אמר נטיעה של ערלה שנתערבה בנטיעות וערוגה של כלאי הכרם שנתערבה בערוגות לפי שכלאי הכרם הם ירק או מיני תבואה או מיני זרעים שנזרעו בכרם אבל אינן לא *ואין הלכה כרבי יוסי : ז לולבים הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים והם רכים מאד ומי גפנים המים היוצאים מן הגפנים כשפולעין וחותכין הגפן או הזמורות בימי ניסן וסמדר הוא הפרח שממנו יהיה הפרי אבל בבוסר אין חולק שהוא אסור והש״י אמר וערלתם ערלתו את פריו (ויקרא יט) ואמר בספרא פריו פרט לעלים ולולבים ולמי גפנים וסמדר: ואמר וברבעי רוצה בו שמותר לאכול כל אלו הדברים מנטע רבעי בלא פדיון לפי שהשם אמר בו יהיה כל פריו קדש הלולים לה׳ (שם) ואלו אינם פרי : ואמרו ובנזיר ענינו שמותר לנזיר לאכלם מן הגפן לפי שהש״י אמר (במדבר ו) מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל ואלו אינם מאכל : וכולם הם אסורות בהנאה כשהם מאשרה והאשרה הוא אילן נעבד כמו שנבאר בע״ז למאמר ה׳ (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וגו׳ : שרף הערלה הוא השרף היוצא מן האילנות ועוקץ ערלה וכבר פירשנו פעמים בזה הסדר (שביעית פ״ד מ״ה ופ״ז מ״ז) כי פגים הם הפרי שאינו מבושל והרבה בני אדם מעמידין החלב בדבר לבן כמו חלב שהוא שותת ויוצא מעוקצי הפגים קודם בישולם ועליו אמר שרף הפגים ומעמיד פירושו שמקפיא החלב ועושה ממנו גבינה כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י) והלכה כר׳ יהושע ואין הלכה כר׳ יוסי : ח ענקוקלות. פירשו זה בגמ׳ שהם הענבים שלא הבשילו כל צרכן והפסיד אותם הרוח המפסיד האילנות והוא אמרם ענבים דלקו תלתיהון : והחרצנים הם הגרעינים וזגים הקליפות שהם על גרגירי הענבים : והתמד שלהם. ענינו השריית החרצנים והזגים במים וכבר בארנו זה (פ״ה מ״ז) (בתרומות) [במעשרות] : וקליפי רמון. קליפתו החיצונים : והנץ שלו. הפרח : וגרעינין וגלעינין שוה והם הגרעינין שבתוך הפרי מכל דבר שיש לו גרעינים כגון תמרים והזיתים והאפרסקין ודומיהן וטעם איסור כל אלו הדברים באשרה כבר אמרנו הראיה והוא אמרו יתעלה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ואסור ענקוקלות וחרצנים והזגין והתמד בנזיר מן הכתוב שאמר הש״י מחרצנים ועד זג לא יאכל ואמר חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים וגו׳ : ואסר בערלה קליפי רמון והנץ שלו לא מפני שהם פרי אלא לפי שהם ראוים לצבוע ואסור לצבוע בערלה ואמר בספרי לא יאכל אין לי אלא שלא יאכל מנין שלא יצבע ולא יהנה ת״ל וערלתם ערלתו ערלים לרבות את כולם והותרו כולם בנטע רבעי לפי שנטע רבעי אינו אסור בהנאה אבל הוא כמו מעשר שני נאכל לבעליו כמו שבארנו במסכת מעשר שני (פ״ה מ״א) ולא יתקדש בו אלא פרי הראוי לאכילה : והנובל מן האילנות מן הפרי קודם שיגמר בשולו אסור בכל ר״ל בערלה וברבעי ובאשרה ובנזיר וזה מבואר : ט מותר לחתוך ענף מאילן הערלה ולנוטעו והוא הנקרא יחור לפי שאינו אסור בהנאה אלא הפרי לא העץ : ואין מרכיבין כפניות של ערלה. ענינו שאין מרכיבין לולבי התמרים לפי שהוא פרי לפיכך אסורה לנוטען ולולבי התמרה בתחלת צמיחתם נקראים בגמ׳ כפניתא ודברי ר׳ יוסי אמת ר״ל שמותר ליקח היחור שאינו אסור בהנאה כמו שנתבאר : א כבר בארנו במסכת תרומות (פ״ד מ״ז) כי תרומה עולה בא׳ ומאה וזכרנו כי זה סמכו חכמים למה שאמר הש״י במעשר מן המעשר שהוא א׳ ממאה את מקדשו ממנו (במדבר יח) ואמרו דבר שאתה מרים

א התרומה ותרומת מעשר של ודאי ותרומת מעשר של דמאי · אבל תרומה גדולה לא בעי אפרושי מדמאי דלא נחשדו עליה (א) עולין בק״א סאה אחת מאלו שנפלה למאה שאין מעלהו והשאר מותר והא דעולה בא׳ ומאה דריש לה בסיפרי בפרשת קרח מדכתיב גבי תרומת מעשר (במדבר יח) מכל חלבו את מקדשו ממנו [מה שהורם ממנו] שאם נפל לתוכו הרי הוא מקדש דהיינו אחד במאה דק׳ שאין של טבל שיעור תרומת מעשר שבו היינו סאה ואם חזר ונפל לנ״ט אסר הכל אבל נפלה למאה מותר וכלאי הכרם יליף התם בנזירה שוה מלאה מלאה דיש לו ביטול ומקום שכפל את האיסור כפל את המלאה ולכך בטו מאתים : ומצטרפין זה עם זה · לאסור ואם בין כולן יש יותר מסאה שנפל לק׳ נדמע הכל אע״פ שבאחד מהן אין סאה ומודה ר׳ שמעון בהני דכולהו איקרו תרומה ושם אחד להם ולא דמי לערלה וכלאי הכרם שהן ב׳ שמות וחלה נמי איקרי תרומה דכתיב (שם טו) חלה תרימו תרומה וכן בכורים כדדרשינן

עין משפט נר מצוה

י א מיי׳ פט״ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה :

יא ב מיי׳ פ״ט מהלכות מ״ש ונטע רבעי הל׳ יג טוש״ע י״ד סי׳ רצד סעיף ג :

יב ג מיי׳ פ״ה מהלכות נזיר הל׳ ב סמג לאוין רנ:

יג ד מיי׳ פ״א מהלכות עכו״ם הלכה ג טוש״ע י״ד סי׳ קמה סעיף א :

יד ה מיי׳ פט״ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כו ופ״ז מהלכות שמטה ויובל הל׳ יט כ :

טו ו מיי׳ פ״ט מהלכות מ״ש ונטע רבעי הל׳ יג :

טז ז מיי׳ פ״ה מה׳ נזיר הלכה ג :

יז ח מיי׳ פ״ט מהלכות מ״ש ונטע רבעי הל׳ יג :

יח ט מיי׳ פ״י שם הל׳ כ טוש״ע י״ד סי׳ רצד סעיף יב :

יט י מיי׳ שם הל׳ כא :

א כ מיי׳ פט״ו מהלכות תרומות הלכה כא ופט״ו מהלכות מאכלות אסורות הל׳ יג סמג עשין קלג ולאוין קמח:

פירוש הרא״ש

(ח) ואע״ג דבעלמא אין מבטלים איסור לכתחלה הכא מילתא דלא שכיחא היא ולא גזור: (ט) כדדרשינן את פריו לרבות הטפל לפריו : (י) תמרי דזיקא פירוש שהרוח משירן בושלי כומרי תמרים שאינן מתבשלים באילן ונותנים אותם למתגלגלות להתחמם: (יא) דזה וזה גורם מותר :

פ״ב (א) כדאיתא בפרק בתרא דסוטה (דף מו) :

מסורת הש״ס

א) גיטין דף נד: ב) ברכות דף לו: פסחים דף כה: ג) נדה דף ח: ד) ע״א דף לה: ה) ברכות דף לו: ו) ע״א דף מח: ז) מעילה דף י״:

פי׳ מהר״י בן מלכי צדק

ואחד חרדלין אסור: ו נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות וכו׳. בשלמא נטיעה של ערלה איכא למימר דנתערבו בנטיעות דכל הנטיעות אסורין משום ערלה. אלא נטיעה של כלאי הכרם היכי מתערבא והלא כל הנטיעות אינן כלאים בכרם. ותירצו א״ר יוסי בר׳ בון כגון שהביא עציץ נקוב והעבירו תחת הגפן דאותה הגפן נאסרה משום כלאי הכרם. ושאר הגפנים מותרין ונתערבה עתה ואין ידוע איזו היא הרי זה ילקוט כל אותו הכרם וכל אותן הנטיעות ואם ליקט יעלה בא׳ ומאתים דקיימא לן הערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים : ז העלין והלולבין ומי גפנים והסמדר מותרין בערלה וכו׳. דכתיב וערלתם ערלתו את פריו פרט למי גפנים ועלין ולולבין ולסמדר שאינן פירות אי יכול שאני מוציא ענקוקלות והבוסר ת״ל פרי פריו וכו׳: וברבעי. תניא ובשנה הרביעית תהא כל פריו קודש הלולים לה׳ פרי יהי׳ פודה ואי אתה פודה עלין ולולבין וכו׳ ובנזיר מותרין: רבי יוסי אומר הסמדר. פי׳ בכולן מפני שהוא פרי. ויש אומרים בנזיר בלבד וקשיא להו והא מפני שהוא פרי קתני והואיל והוא פרי יהא אסור בכל: ר׳ אליעזר אומר המעמיד החלב בשרף הערלה אסור מפני שהשרף פרי הוא לא שנא שרף עיקרין לא שנא שרף פגין ולא שנא שרף עלין: א״ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין של ערלה פטור דלאו פירא נינהו: בשרף הפגין. פי׳ בחלב התאנים כשהן בוסר מפני שהפגין בוסר פרי. לכך שרפו אסור איבעיא להו היכי תנן מפני שהשרף פרי או מפני שהפגין הוא פרי הא שרף לאו פרי מאי נפקא לן מינה אי פגין פרי אסור הוא אי שרף פרי אסור הוא נפקא מינה שאם העמיד זר בשרף פגי תרומה אי אמרת שרף פרי הוא אסור. אי אמרת פגין פרי

הוא מותר שהניית ערלה אסורה והניית תרומה מותרת ואנן ארווחנן בלישנא דגירסא דירושל׳ קטיעא טובא: ח הענקוקלות. פי׳ [בירושלמי] מה ענקוקלות אמר רב ענבין שלקו עד שלא הביא שליש א״ר יוסי בר בון אפי׳ לקו משהביא שליש. א״ר הונא בר אדא לשון נוטריקון הוא ענבין דלקיין תרתיהון פי׳ ואת שמע מינה בין שמועת רב בין שמועת ר׳ יוסי פ״א לגרום תלתיהון. פי׳ [היינו] ענבים.קוק דלקיין.לות תלתיהון.הרי כאן ענקוקלות ולמדנו בלשון נוטריקון שלקי שלישיתן : והתמד שלהן . פי׳ התמד שנעשה מן הענקוקלות ומן החרצנין ומן הזגין . כדתנינן התמד עד שלא החמיץ דכיון דאינהו אסירי התמד שלהן נמי אסור : קליפי רמון והנץ שלו. פי׳ הנץ הפרח שעל פיטמא של רמון:קליפי אגוזין והגרעינין.פי׳ משל שאר פירות אסור בערלה ובאשירה ובנזיר כולן ענבים וזגים וחרצנים שלהן ותמד שלהן ומותרין ברבעי.תניא פרי אתה פודה לא בוסר ולא פגין: והנובלות. פי׳ שמפיק הרוח [ונקראין נובלות] בכולן אסורות אפי׳ ברבעי דפרי אינון : ט ר׳ יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה מפני שמכל מקום לסוף ג׳ שנים ניתור היא וכשנוטע השתא סוף סוף עד ג׳ שנים ערלה הוי ופעמים מוסף על איסורו היכי דמי כגון דשקל יחור של אילן בר ב׳ שנים ואילן שבקיה הוה משתרי בתר שתא השתא דנטעיה לא משתרי עד שישלים ג׳ שנים ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי והפרי של ערלה אסור לעולם ועתה שנוטעו לסוף ג׳ שנים אתי לידי היתר ואין מרכיבין בכפניות של ערלה :

פרק ב א ומצטרפין זה עם זה. פי׳ חצי סאה דתרומה וחצי סאה דתרומת מעשר שנפלו לפחות ממאה סאין חולין נדמעו שנצטרפו תרומה ותרומת מעשר ונעשו סאה ואוסרין הכרי ואפי׳ רבי שמעון דאמר ערלה וכלאי הכרם אינן מצטרפין מודה הכא דמצטרפי׳ שכל אילו הדברים שם אחד הן שכולן נקראין תרומה גם החלה דכתיב תרימו תרומה גם הבכורין דכתיב ותרומת ידך אלו הבכורים ומתני׳ דמשוי תרומת

כלדרשי' בהערל (דף ענ:) ותרומת ידך אלו בכורים דכתיב בהו (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך ואמרינן בירושלמי (הל' א) מאן תנא תרומת מעשר של דמאי ר' מאיר דר' מאיר מחמיר בדבריהם כדברי תורה דתנינן תמן הרואה כתם הרי זו מקולקלת וחוששין משום זוב דברי ר' מאיר בפ' בא סימן (דף נב:) והיינו נמי דאמרינן בפ"ק דנדה ר"מ דמחמיר בכתמים : וצריך להרים. כשנפלה סאה למאה מרים מהן סאה ופריך בירושלמי (שם) הכא את אמר צריך והכא את אמר אין צריך להרים גבי ערלה וכלאי הכרם דאמורין מן התרומה א"ר אבהו בשם ר' יוחנן מפני גזל השבט (ב) : עולין בא' ומאתים. מפרש בירושלמי (שם)

וצריך להרים [א] הערלה וכלאי [א)] הכרם עולים באחד ומאתים ומצטרפין זה עם זה ואין צריך להרים רש"א אינן מצטרפין ר"א אומר מצטרפין בנותן טעם אבל לא לאסור: **ב** [ב] התרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה כיצד סאה תרומה שנפלה למאה ואחר כך נפלו שלשה קבין ערלה ושלשה קבין כלאי הכרם זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה: **ג** [ג] הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה כיצד סאה ערלה שנפלה למאתים ואחר כך נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה: **ד** [ד] כל המחמץ והמתבל והמדמע בתרומה ובערלה וכלאי הכרם אסור ובית שמאי אומרים אף מטמא וב"ה אומרים [ה] לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה: **ה** דוסתאי איש כפר יתמה היה מתלמידי בית שמאי ואמר שמעתי משמאי הזקן שאמר לעולם אינו מטמא

ממנו מקדשו אם נפל בתוכו ולפיכך כשנפל חלק בתשעים ותשע חלקים יהיה הכל מדומע ואם נפל במאה יעלה כמו שבארנו שם וכן הדין בתרומת מעשר לפי שבה בא הכתוב ואין הפרש אצלנו בכל הדינים בין תרומת מעשר של דמאי או של ודאי וכבר נתבאר זה והחלה ג"כ נקראת תרומה כמו שבארנו והבכורים ג"כ נקראים תרומה כמו שאמר ותרומת ידך אלו הבכורים וכבר בארנו זה בפרק הג' מתרומות (מ"ז) ולפי שכל אלו יאסרו במאה והיא אסורה באכילה ר"ל לזרים ומותרת בהנאה נתנו הערלה והכלאים שהן אסורין באכילה ובהנאה כמו שבארנו יאסרו במאתים ולפיכך אמר בערלה ובכלאי הכרם עולין באחד ובמאתים ואיני זוכר עתה לחכמים אסמכתא שסמכו עליו זה הדין ורוצים באמרם צריך להרים שיוציא חלק שנפל ויותר השאר כמו שבארנו בתרומות : ואינו צריך להרים. ענינו שמותר לאכול הכל ואינו חייב להוציא את החלק הנופל ומה שחייב באותם להוציא את החלק הנופל לפי שהוא לכהן ויתחייב לתתו לבעליו וערלה וכלאי הכרם אסורים בהנאה ואינם ממון שום אדם וכשבטלו במיעוטן הותר באכילה כל התערובות ואם מצטרפין זה עם זה יש בהם שלשה מחלוקות תנא קמא אומר מצטרפין בין להיתר בין לאיסור לאיסור הוא שיהיה חלק א' מבולם טפל בפחות ממאתים חלקים יאסר הכל ולהיתר הוא שיהיה חלק א' מבולם ג"כ נופל בר' חלקים ויהיו אותם הר' חלקים על דרך הדמיון ממין הערלה בלבד ולא ממין כלאי הכרם ולולי חלק הערלה שנתערב בכלאי הכרם היינו מטריםם הכל בנותן טעם לפי שהוא מין בשאינו מינו ואם היה נותן חלק כלאי הכרם טעם בר' חלקים יהיה נאסר הכל מפני הטעם ואפי' היה אותו חלק פחות ממאתים כמו שנתבאר ויתבאר בזה הפרק אבל מפני הערלה שנצטרפה לכלאי הכרם והוא ממין הר' חלקים נחשוב כאילו הכל מין במינו ויעלה באחד ומאתים ור"ש אומר אין מצטרפין לא לאיסור ולא להיתר כמו שבארנו ור"א אומר מצטרפין בנותן טעם ענינו שלא יאסר בנותן טעם וזה להיתר כמו שנהגנו הדמיון אבל לא לאסור בר' אפילו נפל בדרך דמיון ליטרא יין אליו ערלה ואליו כלאי הכרם בפחות מר' ליטרות יין מותר לא יאסר אותו המעורב כלל לפי שאנו לא נחשוב אותו היין האסור ליטרא אלא חצי ליטרא נחשוב אותו לפי שלא נאמר שהם מצטרפין ליאסר והלכה כתנא קמא: **ב** שיעור זו המשנה כך סאה תרומה שנפלה לחולין ונעשה הכל ק' וכן יתבאר מן הירושלמי א"כ זו הסאה שנפלה בצ"ט ואחר כך נפל בהם ג' קבים ערלה או כלאי הכרם שהם חצי סאה כמו שבארנו שהסאה ו' קבים וחצי סאה של ערלה אינה אוסרת הכל לפי שהיא נפלה לר' כשנחשוב אותה עם התרומה לפי שהם ק' סאה כי לולי סאה של תרומה היה נאסר הכל כדרך הערלה או כלאי הכרם מפני שהוא חלק בק' וצ"ט חלקים ועל זה הדרך עצמו תהיה הערלה מעלה את התרומה כיצד כגון שהיה הערלה נתערבה עם החולין ואח"כ נפלה תרומה עם אותו דבר המעורב היא העלה באחד וק' מן הכל ואע"פ שלא נגמרו המאה אלא בערלה וזה ענינו שנה בסוף זו ההלכה והערלה את התרומה לפי שהוא רוצה לספר בזה המאמר ב' דברים והם התרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה והביא דמיון שמא יעלה על הדעת שזה הדמיון מספיק ומפרש שני הענינים הודיענו שאין הדבר כן אלא שהוא הביא דמיון הענין הראשון ועליו יש לקחת הסברא והיקש באחר ואמר בדמיון הקודם לזו היא שהתרומה מעלה את הערלה ואח"כ חזר והודיעך כי על זה הדרך ג"כ תהיה הערלה מעלה את התרומה ואמר והערלה את התרומה השיעור וכן הערלה מעלה את התרומה : **ג** כשנפלה סאה ערלה בר' חולין והיה הכל ר' וא' ואח"כ נפל בתוך המאתים וא' סאה ועוד של כלאי הכרם עד שיהיה יתום הסאה ועוד של כלאי הכרם מן המאתים וא' חלק מר' וזה כשיהיו כלאי הכרם סאה וחלק ממאתים חלקים מסאה אז יהיו כלאי הכרם עולים בא' ומאתים לפי שאנו נחשב הסאה של ערלה ויהיו כלאי הכרם חלק מן המאתים סאה חולין וסאה של ערלה ואלו לא היינו חושבים סאה של ערלה היתה סאה ועוד של כלאי הכרם חלק מקצ"ט ממאתים סאה של חולין וזה ענין אמרם בירושלמי אין כאן מאתים אלא קצ"ט ענינו כי לולי הסאה של ערלה שחשבנו אותה ואמרנו שהיא מעלה לכלאי הכרם לא היה אפשר שתעלה סאה ועוד של כלאי הכרם במאתים של חולין לפי שמה שיהלק ממנו הוא חלק מקצ"ט ואנו צריכים חלק ממאתים וכשנחשוב אותה הסאה של ערלה יהיה עולה סאה ועוד של כלאי הכרם כמו שבארנו ועל זה הדרך בעצמו יהיו כלאי הכרם מעלים את הערלה והערלה את הערלה כמו שבארנו בהלכה שלפני זאת: **ד** אומר כי כשיוגם אדם בשאור והחמיץ הבלק אפי' יהיה אותו שאור פחות מכשיעור כיון שנתפרסמה פעולתו נחום לו ולא נחוש לא לק' ולא למאתים וכן התבלין לפרסום פעולתם לא נחוש לשיעורם ואם היו התבלין שמתבל בהן התבשיל או השאור שהחמיץ בו העיסה של תרומה יחזור אותו התבשיל או אותו הבלק מדומע וכבר קדמנו לך דיני המדומע במסכת תרומות וזהו ענין אמרם מדומע בתרומה ואם היה השאור או התבלין של כלאי הכרם או ערלה והחמיץ בהם עיסה או תבל בהם קדרה יחזור אותו התבשיל או אותו בלק אסור בהנאה אפי' יהיו פחות משיעור וזהו ענין אמרם ובערלה ובכלאי הכרם אסור : ואמרם בית שמאי אומרים אף מטמא. ענינו שכיון שהחמיץ בשאור טמא או שתבל בתבלין טמאין אפילו יהיה פחות מכבילה שתטמא הכל לפרסום פעולתה ובית הלל אומרים עד שיהא בשאור או בתבלין כבילה ואז תטמא וכבר זכרנו פעמים שאוכלין טמאין אין מטמאין זולתן אלא אם יש בהם בכבילה וזהו ענין אמרם טומאת אוכלין בכבילה בכל מקום ואמרו עד שיהיה בו כבילה: **ה** כבר ידעת העיקר שטומאת

מכין שהם עולים אתיא מלאה מלאה בכלאי הכרם כתיב המלאה ובבכורים כתיב מלאתך ודמעך מה מלאתך שנאמר להלן עולה אף כאן עולה אי מה כאן ק' אף כאן ק' לפי שכפל הכתוב איסורו כלומר שאסור בהנאה שינו חכמים חיובו עד כדון כלאי הכרם ערלה מנין מה זו אסורה בהנאה אף זו אסורה בהנאה ומה זו עולה אף זו עולה: ומצטרפין זה עם זה. בין לאיסור בין ליתן טעם מדפליג ר' אליעזר דאמר בנותן טעם אבל לא לאסור ולאסור היינו כדקאמר בירושלמי (שם) דאמר רבי אבהו בשם ר' יוחנן בשם ר' מאיר כל האיסורים מצטרפין ללקות עליהם בכזית משום לא תאכל כל תועבה ובפרק בתרא דע"א (דף סו.) מייתי לה אי נמי לאסור כגון ענבים דערלה וכלאי הכרם שנפלו בענבים דהיתר לפחות ממאתים ולחד מינייהו איכא מאתים ובנותן טעם כגון יין של ערלה וכלאי הכרם שנפל לתבשיל ומצטרפין לאסור בנותן טעם אע"פ שיש בו לעלות באחד ור': ר"ש אומר אין מצטרפין. (ג) מפני שהן שתי שמות במעילה (ספ"ד) משנה זו. ופריך בגמ' (ד' יח:) ומי צריך ר"ש לצרופי והא תניא ר"ש אומר כל שהוא למכות תני אין צריכין נצרף ומיהו האי דהכא לא יתכן לפרש כן דתיקשי לך בפ' בתרא דע"א (סח:) סריך א] ור"ש להיתר מצטרף לאיסור מיתסר ומשני ר"ש לטעמיה דאמר אפילו איסור ואיסור נמי לא מצטרפי דתנן ערלה וכלאי הכרם מצטרפין ר"ש אומר אין מצטרפין משמע דאיירי לאסור את הקדרה ונ"ל דר"ש תרתי אמר והתם בע"א מייתי מתני' דהכא דכולה לאסור איריני אבל כולה מתני' דמעילה לא מיירי כלל לאסור מילי אחריני אלא בצירוף לענין עצמו: **ב** מעלה את הערלה. מפרש בירושלמי (הל' ב) אמר רב בירים לא שהתרומה מעלה את הערלה [אלא שהתרומה מצטרפת עם החולין להעלות הערלה] כלומר כדמפרש כיצד שנפלה לק' אמרי' בירושל' (שם) א"ר אלעזר לית כאן לתוך ק' אלא לתוך צ"ט כלומר וק' דקתני מתני' היינו שבין הכל יש ק' דאי בדאיכא ק' חולין א"כ לא צריכי צירוף לבטל ג' קבין של ערלה שהם חצי סאה והאי דמצטרפין עם החולין לא שיהא מותר לזרים שכבר כדמעו אלא להתיר לכהנים : והערלה מעלה את התרומה. אם נפלה הערלה תחלה בחולין ויש בהן כדי לבטל את הערלה ובין הכל יש ק' לבטל סאה תרומה שנפל לבסוף: **ג** שנפל למאתים. בירושל' (שם) גרסי' נמי הכך א"ר א לא לתוך ר' אלא לתוך מאה וצ"ט ומאתים דקתני מתני' היינו מאתים בין הכל ונראה שיש שם טעות סופר דא"כ כבר נאסר הכל מחמת הערלה ואין לומר דסבר כר' יהושע דאמר בפ"ד דתרומות (מ"ז) דתרומה עולה בק' ועוד דה"ה ערלה במאתים ועוד דהא מתני' מאתים קתני ולא קתני מאתים ועוד ובריישא גבי תרומה מעלה את הערלה קתני ג' קבים בק' ועוד דהא קתני הכא ואחר כך נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד כלאים משמע לפי שנפלה תחלה סאה של ערלה עם ר' של חולין נ"ל ואחר כך נפל סאה ועוד כדי לבטל מה שנפל אחר כן ג] בלא צירוף והאי דתנא במס' תרומות פ"ה (משנה ח) סאה תרומה שנפלה לק' ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ורבי שמעון מתיר אלמא לרבנן דאפילו תרומה דקילא אין מעלה את התרומה והכא ערלה מעלה את הערלה (ד) לא דמי דשאני תרומה דצריכה להרים כדתנן לעיל אבל ערלה אין צריך להרים : ירושלמי (הל' א) מה פליגין שנפלו ג' קבין ערלה וג' קבין [של כלאים אבל אם נפלו ג' קבין ערלה וג' קבין] ועוד של כלאי הכרם מותר הכרי למה ועוד [בטל בג' וג' קבין בטלים בק' אבל אם נפל ג' קבין ועוד] ערלה וג' קבין כלאי הכרם אסור נפלו ג' קבין ערלה ושלשה קבין כלאי הכרם כאחת מהו כמו שנפלו ג' קבין ועוד ערלה וג' קבין של כלאי הכרם או כמו שנפלו ג' קבין של כלאי הכרם ואח"כ נפלו ג' קבין ערלה פשיטא שידיעתו מתירהו ידיעת חברו מהו שיתירו היך עבידא הוא לא ידע בה וחבירו ידע בה פירוש מה פליגין כמו במאי עסקינן דקתני מתני' דערלה מעלה את הכלאים הא ודאי אם נפל ועוד לבסוף הרי נתבטלו תחלה הג' קבין במאה ואח"כ מבטלין הועוד דאי בשנפל הועוד תחלה כבר נאסר הכל ואפי' לא נפל אחרי כן כלום ולא נקט נפלו אח"כ ג' קבין אלא אגב גררא וכולה מילתא דפשיטא אלא משום דבעי למיבעי נפלו בבת אחת מהו והא דקאמר פשיטא שידיעתו מתירתו מילתא אחריתי היא ג] דבעי נמי למיבעי עלה דאי ידעי בעלים שנפלה הערלה קודם שנפלו הכלאים פשיטא דמותר דכבר נתבטלה וחוזרת ומעלה את הכלאים אלא [לא] ידע הוא וידע חברו מי מהני ידיעת חברו או לא דהא לא ידע לא הוא ולא חברו עד אח"כ אפילו נפלו בזה אחר זה כנפלו בבת אחת דמי כדפירי' במס' תרומות פ"ה (שם) לענין אההיא דר"ש מתיר והשתא מתני' דהכא דערלה מעלה את הערלה לא מיתוקמא אלא כשהיתה לו ידיעה בינתים ואחרי כן בעי בירושל' ידיעת ספק מהו שתתיר כידיעת ודאי היך עבידא היו לפניו שתי קופות אחת יש בה מאתים ואחת אין בה מאתים נפלה ד] תרומה לתוך אחת מהן ואינו יודע לאיזו מהן נפלה ואחר כך נפלה השניי' מדדה ומצא בה מאתים [ושתים] ופשוט הוא : **ד** כל המתמץ. מחמץ בערלה כגון תפוח של ערלה שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימצה ואע"פ שאין בו כבילה אסור וכן תבלין של ערלה או של תרומה שנתנם לתוך הקדרה אוסרין

מסורת הש"ס

א) ע"א דף סח: מעילה דף יח.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

תרומת מעשר של דמאי כתרומת מעשר של ודאי ר"מ היא דהוא מחמיר בשל דבריהן כשל תורה דתנן הרואה כתם הרי זו מקולקלת וחוששת משום זוב דברי ר"מ וחכמים אומרים אין בכתמים משום זוב : וצריך להרים. פי' כשנפלה סאה תרומה למאה סאין דחולין צריך להרימה : ומצטרפין זה עם זה. פי' בין לאסור בין ליתן טעם פי' לאסור כדר' אבהו דא"ר אבהו בשם ר' יוחנן בשם רבי מאיר כל האיסורין מצטרפין ללקות עליהן בכזית משום לא תאכל כל תועבה פ"א כגון סאה דענבין ערלה וחצי סאה דענבין כלאי הכרם שנפלו לפחות

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' שם הל' יד:
ג ב מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה יז יח :
ד ג שם הלכה יט :
ה ד מיי' שם הלכה א' ופט"ו מהלכות תרומות הלכה ד :
ו ה מיי' פ"ז מהל' טומאת אוכלין הלכה ג :

פירוש הרא"ש

(ב) אבל בכל שאר איסורים המתבטלים אין צריך להרים : (ג) אפילו לאסור הקדרה בנותן טעם : (ד) ונראה לפרש דהא דקתני הערלה מעלה את הערלה חד מינייהו הוי רבעי כי ההיא דפסחים פ' אלו עוברין ובפ"ק דקדושין קאמר וה"ה לערלה בשתים ומקשה דבערלה נמי איכא ג' כמו בכלאי הכרם ואין היתר לאיסורו דספרי שנאסר אין לו היתר לעולם והאילן שמותר לאחר ג' לא נאסר

הגהות מהר"י לנדא

פ"ב מ"א בר"ש א] בפ' בתרא דמסכת ע"ג פריך. נ"ל נר"ש ליצטרף היתר ואיסור בהדי הדדי וליתסר ומשני וכו' : ב] מ"ג שם שנפל אח"כ בלא צירוף. נ"ל ע"י צירוף : ג] שם ומייתי לה דבעי נמי. כנ"ל : ד] שם נפלה תרומה. נ"ל ערלה :

...י' כדאמרי' קודם בצירוף: **כיצד** סאה ערלה שנפלה למאתים חולין. א"ר אלעזר לית כאן לתוך ר' ...קצ"ט סאין דחולין ועם סאה דערלה נעשו ר' ונפלה סאה, ועוד כלאי הכרם עולות שתיהן הרי ...מצטרפת עם החולין ונעשין ר' ועוד דעולין כלאים : **ד** **כל** המחמץ והמתבל והמדמע בתרומה ובערלה ובכלאי הכרם הרי זה אוסר. פי' אע"פ שאין בה כביצה. מתבל הם הכין כגון שלקח תבלי תרומה ...תיבל בהן התבשיל אע"פ שלא היו התבלין כביצה נאסר התבשיל מדמע כגון חצי ביצה דתרומה למ"ם ביצים דחולין נדמעו או חצי ביצה דערלה לצ"ם ביצים דחולין נאסרו : **בית** שמאי אומרין אף מטמא : ...של שאור טמא דתרומה ושל ערלה וחימץ בה עיסה כל העיסה נטמאת וכן אם תיבל וכן אם עירב שנעשית העיסה כמו שאור מה השאור טמא ואסור אף העיסה טמאה ואסורה ובית הלל אומרין לעולם אינו

*) [הג"ה מדברי רבינו מש"כ במאה והו לא משמע דמפרש דר"י להומרא פליג ומצריך מאה ועוד ואמנם מ"ד כרמב"ם בפי' המשניות שם משמע דר"י לקולא פליג וס"ל דסגי דיהי בין הכל מאה ועוד עם התרומה וכן משמע ...א קאי אדברי ר"א דאמר במאה ואחת ור"א בוודאי ר"ל במאה ואחת עם התרומה ודברי רבינו צ"ע] :

ז א מיי׳ פט״ז מהל׳ מאכלות אסורות הלכה ג׃

ח ב מיי׳ פט״ו שם ומיי׳ פי״ג מהל׳ תרומות הלכה ב׃

ט ג מיי׳ פט״ו מהל׳ מאכלות אסורות הלכה טו׃

י ד שם הל׳ יד טו׃

בפחות מכביצה אבל בטמאה פליגי כגון כחצי ביצה טמאה של תרומה או של ערלה שנתנו לתוך העיסה וחימצה דלב״ש נעשה ... דבעינן כביצה לטמא אחרים ואין כאן כביצה הרי זו טהורה׃ **ה ו ז ח** למה אמרו כל המחמץ · לאיזה איסור אמרו ... או מתבל קדרת חולין בתבלין תרומה או מדמע ומבטל חולין ותרומה יחד שאנו הולכים אחריו להחמיר׃ מין ומינו · למי ... כדקתני׃ ולמה אמרו להקל להחמיר שפעמים להקל ופעמים להחמיר׃ מין בשאינו מינו · ע״ז אמרו להקל ולהחמיר · וה...

כיצד שאור של חטין דתרומה שנפל לעיסת חטים דחולין דהיינו מין ומינו׃ בין שיש בו כדי חימוץ בין שאין בו כדי חימוץ · והיינו להחמיר דהא מין בשאינו מינו כי ליכא טעמא לא בעינן ק״א כדתני סיפא והכא בעינן ק״א ובפ׳ גיד הנשה (דף צט·) פריך וכי יש בו כדי לחמץ בק״א אמאי לא בטיל ומשני שאני שאור שחימוצו קשה ויש שחימוצו קשה מחברו׃ גריסין · פול של תרומה שנתבשל עם עדשים של חולין ויש בהם נותן טעם תרומה בחולין אע״פ שיש בחולין ק״א של תרומה ודינה ליבטל בכך הכא כיון דנותן טעם אסור דטעמא לא בטיל וזהו להחמיר׃ אין בהם נותן טעם · אע״פ שאין בהן כדי לבטל מותר וכי בעינן ...

עד שיהא בו כביצה׃ **ו** ולמה אמרו [א] כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו להקל ולהחמיר מין בשאינו מינו [א]כיצד שאור של חטים שנפל תוך עיסה של חטים ויש בו כדי לחמץ בין שיש בו לעלות באחד ומאה ובין שאין בו לעלות באחד ומאה אסור אין בו לעלות במאה ואחד בין שיש בו כדי לחמץ בין שאין בו כדי לחמץ אסור׃ **ז** [ב]להקל [ג] ולהחמיר מין בשאינו מינו כיצד כגון גריסין שנתבשלו עם עדשים ויש בהם בנותן טעם בין שיש בהם לעלות באחד ומאה ובין שאין בהם לעלות באחד ומאה אסור אין בהם בנותן טעם בין שיש בהם לעלות באחד ומאה ובין שאין בהם לעלות באחד ומאה מותר׃ **ח** שאור של חולין שנפל לתוך עיסה ויש בו כדי לחמץ ואח״כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי לחמץ אסור׃ **ט** [ג]שאור [ג] של חולין שנפל לתוך עיסה וחמצה ואח״כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי לחמץ אסור ר״ש מתיר׃ **י** [ד]תבלין [ג] ב׳ וג׳ שמות ממין אחד או *ממין ג׳ אסור ומצטרפין ר״ש אומר ב׳ וג׳ שמות ממין אחד או ב׳ מינין משם א׳ אינן מצטרפין׃ **יא** שאור [ד] של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ נצטרפו וחמצו רבי אליעזר אומר אחר האחרון אני בא וחכ״א בין שנפל *שאור בתחלה בין בסוף לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ׃ **יב** יועזר איש הבירה היה מתלמידי בית שמאי ואמר שאלתי את רבן גמליאל הזקן עומד בשער המזרח ואמר לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי

פירוש הרא״ש

או של כלאי הכרם כדי בכל מותר שכיון שבטל האיסור שנפל תחלה נעשו הכל כחולין המותרים והללו דברים פשוטים הם אלא שהירושלמי ...

יג כלים ששכן בשמן טמא · כגון מנעלים ושאר כלים של עור ששכין אותן בשמן לרככן ולאחר שיבשו מן הראשון חוזר וסכן בשמן שני דאי בעודו טופח על הכלים אם כן הטמא מטמא הטהור והכלי ממה נפשך טמא דמשקה מטמא כלי ומיירי מתני' בהטבילו לאחר שסכו בשמן טמא ונגב אחר טבילה סכו בשמן טהור וכשחוזר ופולט את השמן פליגי רבי אליעזר ורבנן הי מינייהו פליט אם הראשון או אחרון והיינו דקאמר בירושלמי (הל' ז) מאי טעמא דרבי אליעזר הראשון מוציא את האחרון ומתני' מיתניא בתוספתא דתרומה [פ"ח] ומסיים בה שהיה ר' אליעזר אומר לא יהא אדם סך כליו שמן טמא וחוזר וסכן שמן טהור שכשהן מוציאין אינם מוציאין אלא מן הראשון וחכמים אומרים לא יהא אדם סך כליו שמן טהור וחוזר וסכן שמן טמא שכשהם מוציאין אין מוציאין אלא מן האחרון כלים שסכן שמן טמא ונגבו משתמש בהן בטהרה חזרו ויצאו מהן משקין טמאים: יד טו אסורין לזרים. רבנן לטעמייהו דאמרי לעיל תבלין ב' וג' מצטרפין ור' שמעון דשרי לזרים לטעמיה דאמר לעיל (מ"י) אין שני שמות מצטרפין ומותר לכהנים כדאמרן לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ: טז עם החתיכות · של חולין ויש בהן כדי לבטל של קדשי קדשים בפני עצמה ושל פיגול ונותר בפ"ע ורבנן לטעמייהו ור"ש לטעמיה: יז בשר קדשי קדשים · אסור לזרים ואפילו לטהורים וקדשים קלים מותר לזרים טהורים ואסור לטמאין וכשנתבשלו [עם בשר תאוה] דהיינו בשר חולין דשרי אף לטמאין ויש בה כדי לבטל כל אחד ואחד בפני עצמו מ"מ מצטרפין [לאסור] לטמאין אפילו לר"ש דקדשי קדשים וקדשים קלין שם אחד הן דכולם שם קדשים עליהן כדאמרן לעיל גבי תרומה ותרומת מעשר וחלה ובכורים ומותר אף לזרים טהורים אפילו לרבנן דקדשים קלים שרו לזרים וקדשי קדשים אין בהן כדי לאסור כדאמרן לעיל עד שיהא בו כדי לחמץ:

כדי לחמץ: יג כלים שסכן בשמן טמא וחזר וסכן בשמן טהור או שסכן בשמן טהור וחזר וסכן בשמן טמא ר' אליעזר אומר אחר הראשון אני בא וחכמים אומרים אחר האחרון: יד [א]שאור של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לתוך עיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו אסור לזרים ומותר לכהנים ר"ש מתיר לזרים ולכהנים: טו [ב]תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדרה לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל ונצטרפו ותבלו אסור לזרים ומותר לכהנים ר"ש מתיר לכהנים ולזרים: טז [ג]חתיכה של קדשי קדשים של פגול ושל נותר שנתבשלו עם החתיכות אסור לזרים ומותר לכהנים ר' שמעון מתיר לזרים ולכהנים: יז [ד]בשר קדשי קדשים ובשר קדשים קלים שנתבשלו עם בשר התאוה אסור לטמאים ומותר לטהורים:

פרק שלישי

א (א) [ה]בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק נתערב באחרים כולם ידלקו דברי ר"מ וחכ"א יעלה באחד ומאתים: ב הצובע מלא הסיט בקליפי ערלה וארגו בבגד ואין ידוע איזה הוא ר' מאיר אומר ידלק הבגד וחכ"א [ו]יעלה באחד ומאתים: ג (ב) [ז]האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד ידלק הבגד ומשער הנזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק ובמוקדשין מקדשין כל שהן: ד [ח]תבשיל שבשלו בקליפי ערלה ידלק נתערב באחרים יעלה באחד ומאתים: ה (ג) [ט]תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת תדלק הפת נתערבה באחרות תעלה באחד ומאתים: ו (ד) מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם ידלקו נתערבו

יג אחר האחרון נחשוב אותו השמן שעליהם טמא אם היה האחרון טמא או טהור אם היה האחרון טהור לפי שנאמר הראשון נבלע בעצם הכלים ונשאר האחרון ור"א חושש לראשון ולשני אומר שלפעמים שיקנח השני וישאר הראשון שנבלע בכלים והוא אותו שילא ע"ג הכלים אחר שיבש השני וכל זה כשהכלים אין מקבלים טומאה כגון כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה או פשוטי כלי עץ ופשוטי כלי חרס כמו שיתבאר במסכת כלים אבל אם היו אלו הכלים מקבלין טומאה כשסכן בשמן טמא נטמאו ובזה יש חלוק והוא שאם סכן מבפנים נטמאו כלם ואם סכן מבחוץ נטמאו אחורי הכלים בלבד וכשנגעו משקים טהורים באלו הכלים שנטמאו בזה השמן הטמא הם גם כן מטמאין ויהיו תחלה כמו שבארנו אלו העקרים כלם במסכתות רבות מסדר טהרות ומשם תמצא ספק מאלו העקרים והלכה כחכמים: יד אסור לזרים. לפי שאיסור תרומה עליהם וכמו כן שאור של כלאי הכרם וכבר נגמר החמוץ מדבר האסור עליהם אבל לכהנים הוא להם כמו שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה של ישראל שאמר בהם אינו אסור עד שיהא בו כדי להחמיץ ורבי שמעון דן דין שאור של תרומה ושל כלאי הכרם כדין מה שקדם זכרו באמרו התרומה מעלה את הערלה ואף על פי שאין דומין זה לזה דמיון גמור ואין הלכה כרבי שמעון: טו הדבר כלו מבואר אבל השמיענו כי מחלוקתם עם ר' שמעון בשני המאמרים ר"ל בשאור והתבלין שאלו השמיענו כי מחלוקתם בשאור היינו אומרים בשאור בלבד אומרים חכמים אסור לזרים כמו שאמרנו בהלכה הקודמת מפני ששאור של תרומה ושאור של כלאי הכרם שם אחד אבל תבלין של תרומה ותבלין של כלאי הכרם שהם שמות הרבה מודים לרבי שמעון שהוא מותר לזרים השמיענו בזו ההלכה שהם חולקים עליו אפי' בתבלין ותבלין ואילו השמיענו ג"כ בזו ההלכה מחלוקתם היינו אומרים בתבלין ותבלין שהם שמות הרבה מתיר ר' שמעון לזרים אבל בשאור ושאור מודה לחכמים על כן השמיענו מחלוקתם בהלכה הקודמת ואין הלכה כר' שמעון: טז קדשי קדשים אין אוכלין אותם אלא זכרי כהונה כמו שבאר הכתוב (ויקרא ז) כל זכר בכהנים יאכל אותה אבל נותר ופגול הוא אסור על הכהנים ועל ישראל ודינו שישרף אבל אסורו על ישראל יותר חמור לפי שלא היה מותר לישראל לעולם וכשאכלו ישראל נתחייב קרבן מעילה כמו שיתבאר במסכת כריתות אבל לכהנים היתה לו שעת הכושר קודם שהיה פגול או נותר ועוד יתבאר דיני הפיגול והנותר במסכת זבחים ואמר כי כשנתבשלו אלו השלשה חתיכות עם חתיכת חולין והוציאום אחר כן ונשאר שאר הבשר שהוא אסור לזרים מפני בשר הקדשים שנתבשל עמהם ומותר לכהנים אע"פ שיש בו הנותר והפגול כיון שאין אסורו על הכהנים חמור הרבה ור' שמעון אומר כשם שמותר לכהנים כך מותר לזרים כיון שהפגול והנותר אסור על הכל וזהו מה שאמר בכאן שמותר לכהנים בין טהורים בין טמאין לפי שהכל נטמא בנותר ובפגול כמו שיתבאר במקומו וכל זה כשהם החתיכות א' מס' והם מין במינו דליכא למיקם עליה או אם לא נתנו החתיכות טעם אם הן מין בשאינו מינו כאשר נתבאר במסכת חולין אבל כשהיו פחות מששים אז נתן הפגול והנותר טעם בשאר התבשיל אם היה מין בשאינו מינו או נתערבו החתיכות ואינן נכרות אע"פ שהוציאם אע"פ שהיתה אחד באלף דאיתיה לאיסורא בעיניה אין מחלוקת באחד מאלו השלשה פנים שהכל אסור בין לכהנים בין לזרים לפי שכל אלו עקרים עליהם הסיבוב ואין בהם מחלוקת ודע זה ואין הלכה כר' שמעון: יז אם היה בשר קדשי קדשים הוא זה שנתבשל עם בשר תאוה אוכלין הכל טהורי הכהנים כמו שבארנו ואם יהיה בשר קדשים קלים שנתבשל עם בשר תאוה אוכלין הכל טהורי זרים ולא נחוש בזה הענין ודומה לו לאחד מששים כיון שהכל מותר ואין שם דבר יאסר אכילתו:

א כבר בארנו כי הערלה אסורה בהנאה ואסור לצבוע בה ולא לעשות בה דבר אחר: ויעלה באחד ומאתים ענינו שיערבו אותו הבגד במאתים ויהיה הכל מותר כמו שבארנו בפרק שלפני זה והלכה כחכמים: ב הסיט (זו המלה) הוא שהות הזרת וראיתי בזו המלה פירושים הרבה וזכרתי מהם פחות שבשעורים לחומרא ונתחזק אצלי זה הפירוש מפני שהוא פירוש הקדמונים והקדמון הוא יותר חכם בלשון מן האחרון והשמיענו בהלכה הקודמת קולא לחכמים אפילו בבגד שנצבע כולו יעלה ובזו ההלכה השמיענו חומרא לר' מאיר שאמר אפילו חוט אחד כשנצבע בבגד ישרף כולו והלכה כחכמים: ג צמר הבכור צוה הש"י שלא לגזוז הבכור שנאמר (דברים טו) לא תגוז בכור צאנך ושער הנזיר צוה לשרפו שנאמר (במדבר ו) ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש ופטר חמור כשנערף יקבר וכל אלו מכלל איסורי הנאה כמו שנתבארו ראיותיהם בזולת זה המקום ושק נקרא הבגד הארוג מן השער ולא נאמר בזו העלה לפי שלא נתן בהם הכתוב שיעור בשום פנים: ואמרם ובמוקדשין כל שהן ענינו כי כשיהיה אותו הצמר מוקדשים אפילו יהיה פחות מרוחב הסיט שחוזר אותו הבגד כולו קודש ואסור לו ליהנות בו עד שיפדנו כמו שיתבאר במקומו: ד זה מבואר לפי ששבח ערלה בתבשיל: ה גם זה מבואר: ו פירוש

כל

א ידלק · בהגוזל קמא ובפ' כל שעה (דף כב:) דרשינן מנין שלא יהנה ממנו ולא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר תלמוד לומר (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו ערלים וקליפין מרבינן [ברכות לו:] מדכתיב את פריו (א) ואמרינן בירושלמי (הל' א) אית תני בטורל את פריו ואית תני בסמוך לפריו: כולן ידלקו · לרבי מאיר י' דברים מקדשין ובגד אחד מהן ולרבנן אין מקדשין אלא ו' דברים כדלקמן (מ"ז): ב סיט הוא הפסק שבין אצבע *לאצבע במה שאדם יכול להרחיבו והוא ארוך כשיעור זה צבעו וארגו בבגד ואין ידוע אי זהו: ר' מאיר אומר ידלק כל הבגד שזה אחד מעשרה המקדשים לרבי מאיר: ג מלא הסיט מצמר בכור · גבי בכור בעי מלא הסיט וגבי מוקדשין תני כל שהוא וצריך טעם מאי שנא אטו בכור לאו מוקדשין ושמא חד בתם וחד בבעל מום ואע"ג דתרווייהו דרבנן דכולהו סוגיא דשילהי הלוקח בהמה (דף כו:) מוכחא דגיזי פסולי המוקדשין שריא מדאורייתא ואפילו בעולה תמימה כדמוכח התם גבי תולש צמר מעולה תמימה דהא דדרשינן תזבח ולא גיזה היינו שלא תגוז אבל אם גזז לא מיתסרא והא דקתני התם בעלי מומין אוסרין בכל שהן ומוקמי לה בגיזי בכור בעל מום שנתערבו בגיזי חולין ואע"ג דקתני כל שהן מ"מ מלא הסיט בעי ומיהו צריך לדקדק דמלא הסיט דהכא לא אסר אלא בליפרתא כדאמרינן בסוף תמורה (דף לד.) ובגיזה לא שייכא ליפרתא אלא באריגה: ידלק הבגד · ר' מאיר תני לה דאמר עשרה דברים מקדשים כדאיתא בירושלמי ברם כרבנן הוא שיט הוא פחות משיט גבי צמר נקט בגד וגבי שער נקט שק כי אורחא דמילתא: שער נזיר אסור בהנאה כדדרשינן בפ' האיש מקדש (דף מ:) קדוש יהיה גדל פרע גידולו קדוש: פטר חמור מחיים שרי רבי שמעון בהנאה בפ"ק דבכורות (דף יב) אבל לאחר עריפה מודה דגמר עריפה מעגלה ערופה כדאמרי' התם: ידלק השק. בסוף תמורה (דף לד) פריך ממתני' דהכא אהא דתנן התם ואלו הן הנקברין שער נזיר ופטר חמור ומשני כאן בנזיר טמא כאן בנזיר טהור דנזיר טהור שריפה כתיב ביה ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים (במדבר ו) אבל בשער נזיר טמא לא כתיב שריפה ובפטר חמור משני כאן בשק כאן בשער · שק אי אמרת יקבר אתי איניש ומיתהני ביה הואיל ואינו כלה עד לאחר זמן ובירושלמי קאמר שהשק מגוי לחטא אחריו ולא השער והתם פריך וליבטיל ברובה ומשני בליפרתא שעשה מן האיסור גורות לפור דחשיב דמייפה לכולה שק וכגון דלא אפשר לשלופינהו דאיכא ליפרתא טובא דהתירה ולא ידיע הי מינייהו דאיסורא ודבר תימה אי בעי תרתי מלא הסיט וליפרתא: ד ה ידלק כדאמר בפ' כל שעה (דף כו:) דיש שבח עצים בפת וכן בתבשיל יעלה באחד ומאתים אפי' לר' מאיר דאין זה מי' דברים: ו ז ח חבילי תלתן · מפרש בירושל' (הל' ד) כמה היא חבילה כ"ה זירין: נתערבו באחרים · בפרק כל הזבחים שנתערבו (דף עח) ובפ"ק דביצה (דף ג) מייתי לה ויש ספרים שכתוב בהם ואחרים באחרים ולא גרים לה ר"ת בכל הני דמתני' ולא בסוף פ' כל הצלמים מדפריך בפרק התערובות (דף עד) על שמואל דאסר בספק ספיקא בע"א מברייתא שאוסר ולא משכחת דקאי כשמואל אלא ר' יהודה דברייתא שאוסר אפי' בשאר איסורין ספק ספיקא כגון רמוני בדן ושמואל סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא ולא מייתי מכל הנך משניות ותדע מדלא תני במתני' גבי אורג מלא הסיט בבגד נתערבו באחרים כדתני במתני' באחריני' והיינו טעמא דאם נתערב בשאר בגדים יכול להס"ר מכל אחד מלא הסיט ומשתרו מטעם ספק ספקא (ב) ומיהו איכא חדא ברייתא ברים ביצה (דף ג:) לאסר ספק ספיקא דקתני וספקא אסורה ומוקי לה בספק טריפה שנתערבה באלף כולן אסורות ואין לחוש כיון דברייתא היא ועוד אומר ר"ת דהא דקתני התם נתערבה באלף כולן אסורות

לא

נ"ל

מסורת הש"ס

א) ב"ק פרק ט דף קא: ב) תמורה פ"ז דף לד. ג) פסחים פ"ב דף כו: וכו'. ד) ביצה פ"א דף ג: יבמות פ"ח דף פא. זבחים פ"ח דף עג.

פי' מהרי"י בן מלכי צדק

יג כלים שסכן בשמן טמא וחזר וסכן בשמן טהור או שסכן בשמן טהור ואחר כך סכן בשמן טמא רבי אליעזר אומר אחר הראשון אני בא. גרסי' בירושלמי מאי טעמיה דר' אליעזר כלומר העור שניסך טמא לדברי הכל דמשקה מטמא כלי מדרבנן. הראשון מוציא את האחרון כלומר כשסכן בשמן טהור וחזר וסכן בשמן טמא כי פלטי מן הראשון פלטי והוי משקה טהור ואינו מטמא דברים אחרים: וחכמים אומרים אחר האחרון. וכי פלטי מן האחרון פלטי ואם האחרון היה טמא משקה היוצא מהן טמא. ואם האחרון היה טהור משקה היוצא מהן טהור. דלעולם האחרון פולט: יד טו שאור של תרומה ושל כלאי הכרם וכו' אסור לזרים רבנן לטעמיהו דתרומה וכלאי הכרם מצטרפי ומותר לכהנים רבנן לטעמיהו דאמרי לעולם אינו אסור לזרים עד שיהא בשאור דאיסור כדי לחמץ אף כאן לעולם אינו אסור לכהנים עד שיהא בשאור דכלאי הכרם כדי לחמץ: ור' שמעון מתיר לזרים ולכהנים. ר' שמעון לטעמיה דאמר אין מצטרפין תבלין של תרומה ושל כלאי הכרםוכולה מתורצת על פי משנה שלפניה: יז ומותר לזרים הטהורין אפי' לרבנןרבנן לטעמיהו דאמרי לעולם אינו אסור עד שיהא ס' וכו'. וכי אין בקדשי קדשים כדי לאסור שהרי יש בבשר התאוה כדי להעלותן:

פרק ג א בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק מ"ט שהקליפין אסורין משום ערלה דכתיב וערלתם ערלתו את פריו בסמוך לפריו ואיזה זה הקליפין: נתערב באחרים. פי' זה הבגד כולן ידלקו: ג ומשער הנזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק. פי' אם ארג מהן מלא חוט בשק ידלק השק ואפי' רבנן מודו: ובמוקדשין מקדשין כל שהן פי' אינן צריכין סיט: ד תבשיל שבישלו בקליפי ערלה ידלק אותו תבשיל: נתערב באחר יעלה באחד ומאתים. פי' לדברי הכל דאפי' לרבי מאיר י' דברים מקדשין וזה אין אחד מהן. ועוד אין דרכו לימנות: ה תנור שהסיקו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת הפת אסורה משום דיש שבח עצים בפת: נתערבה באחרות תעלה באחד ומאתים דלאו מי' דברים נינהו: ו נתערבו באחרין. פי' בחבילות אחרות של היתר כולן ידלקו דברי ר' מאיר פי' רבי מאיר לטעמיה דאמר י' דברים מקדשין ותו לא שהיה ר' מאיר אומר את שדרכו לימנות מקדש כגון אילו ד' דאמרינן ו' דבעינן למימר:

יחביות

עין משפט נר מצוה

יא א ב מיי' פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה יג:

יב ג מיי' פ"ו מהלכות מעשה קרבנות הלכה יג:

יג ד מיי' פ"י מהל' מעשה קרבנות הלכה יג:

א ה ו מיי' פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ:
ב ז שם הלכה כא:

ג ח מיי' פי"ט מה' פסולי המוקדשין הל' יב ופ"ג מהלכות בכורות הלכה יג:

ד ט מיי' פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ:

ה י שם הל' כב:

פירוש הרא"ש

פ"ג (א) את לרבות הטפל לפריו:
(ב) דשמא אין זה הבגד שנארג בו ואם הוא זה שמא הסירו ממנו חוט האיסור:

בגד פרק שלישי ערלה

לא קאי אספיקא אלא אודאי תדע דאפי' רבי יהודה דאסר בזבחים (דף עד) ספק ספיקא דוקא ברמוני בדן דבהדיא קתני ר' יהודה אומר רמוני בדן דמשמע דוקא [רמוני] בדן שהם את שדרכו למנות דהוי א' מו' דברים בהנהו אסר ר' יהודה ספק ספיקא ור' יהודה כל שדרכו אית ליה כדמוכח ברייתא דליטרא קציעות בזבחים ובבילה ומאי טעמא נקט רמוני בדן אלא ודאי משום דבשאר מילי לא אסר ספק ספיקא ומיהו קשה אי נקט דוקא רמוני בדן אם כן קשיא דר' יהודה אדר' יהודה דתנן בפ' י"ז (משנה ה) דכלים הרמון שאמרו לא גדול ולא קטן אלא בינוני ולמה הוזכרו רמוני בדן שיהיו מקדשין כל שהן דברי ר"מ ר' יוחנן בן נורי אומר לשער בהן את הכלים ר"ע אומר לכך ולכך הוזכרו לשער בהן את הכלים ושיהו מקדשין כל שהן אמר ר' יהודה לא הוזכרו רמוני בדן ותאני גבע אלא שיהו מתעשרין ודאי בכל מקום לפי שסתמן באים מבין הנכרים משמע בהדיא לר' יהודה דאין חלוקין משאר רמונים לשום דבר אלא להאי מילתא וצריך לומר דהא דנקט בזבחים רמוני בדן משום ר"מ דפליג עליה ברמוני בדן ושרי ספק ספיקא וכן צריך לפרש באידך ברייתא דקתני התם כוס של ע"ז שנפלה לאוצר מלא כוסות כולן אסורים פירוש א' מהן לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים ואמאי נקט מרבוא לרבוא הא אפי' ברבוא קמא שרי אלא נקטיה לאשמעינן דמאן דאסר אסר אפי' בכמה ספיקות ומתוך הסיא משנה דכלים צריך לפרש דסתם רמונים לא חשיב כל שדרכו לרבי מאיר לר"ל דאמר התם בזבחים (דף עג) וברים בילה (דף ג) ובפ' הערל (דף פא) כל שדרכו שנינו דהא לרבי מאיר לא מקדש אלא רמוני בדן ולר"מ חשיבי כל שדרכו ויש מפרשים דאפי' גרסינן ואחרות באחרות ניחא דלא הוי ספק ספיקא למיירי שכל האחרות נתערבו באחרות ואצטריך ליה לאשמעינן כהאי גוונא אע"ג דאיכא תרי רובי ודכוותה אמרינן בסוף פ"ק דכתובות (דף טו) הולכין אחר רוב העיר והוא דאיכא רוב סיעה בהדיה ואפי' עיר קטנה ואין הולכין אחר רוב העיר גרידת' ואפי' גדולה כאנטוכיא : כולן ידלקו . לא משתמים בכל הנך איסורי דלימא יוליך הנאה ליס המלח אלא לענין ע"ז לרבי אלעזר בסוף כל הצלמים (דף מט:) ודכוותיה פסקינן התם ושמא נמי משום דע"ז תופסת דמיה אע"פ שאינה ניתרת בכך מכל מקום מיחזי טפי כמוליך האיסור ליס המלח ולפי טעם זה בהגוזל עצים (דף קא:) גבי בגד שצבעו בקליפי שביעית אם נתערב באחרים כיון דשביעית תופסת דמיה הוה אמרינן יוליך הנאה ליס המלח וטבעות וכוסות דפ' התערובות (דף עד) סגיא במוליך הנאה ליס המלח ועוד יש לחלק דהתם בכל הצלמים תנור שהסיקו בעצי ע"ז ואפה בו את הפת ונפל ממנה ככר וארג בה את הבגד שרינן בהולכת הנאה כשנתערב לפי שאין ממשות האיסור בעין וההוא גברא דאיערב ליה חביתא דחמרא כיון דאי אפשר להיות בהולכת הנאה אלא היתר [הנאה] כגון למכור לנכרי או למכור לפועלים ולא שיהנה ממש מגוף הדבר דהא אסור בשתייה שרי ע"י ד' זוזי והא דלא אמרי' בכל הני דמתניתין ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו כדאמר רשב"ג בפ' בתרא דע"ז (ד' עד-) גבי יין נסך מפרש בירושלמי דחיישי' בכולהו דילמא הדר נכרי ומזבין ליה לישראל אבל ביין נסך ליכא למיחש ותבית' דהוא חמרא דפ' כל הצלמים אם היה הפך למכור כל יינו יחד הוה משתרי למכור חוץ מדמי איסור שבו: יעלו בא' ומאתים. ברים בילה פירש בקונטרס אם נתערב אחד מהן במאתים יעלה אחד מהן והשאר מותרין ועל סמך פירושו נהגו במין במינו כשמתבטל ברוב נהגו להסיר ממנו כשיעור האיסור והשאר מותר וא"א לומר כן דבהדי' תנן לעיל ברים פ"ב (מ"ב) ערלה וכלאי הכרם עולים בא' ור' וא"ל להרים ותרומה דוקא משום גזל השבט והא דתרומה שיעורא בק' וערלה בר' בסיפרי דרים לה מקרא כדפרשינן לעיל בפ"ב (מ"א): שהיה רבי מאיר אומר את שדרכו למנות מקדש. שאין אדם מוכרו בלא מנין מתוך חשיבותו וברים התערובות ובילה והערל פליגי דר' יוחנן אמר את שדרכו לימנות שנינו ור"ל אמר כל שדרכו לימנות שנינו אף על פי שאין כל שעה מונין אותו אלא זימנין דמזבנינן ליה במנין מתוך חשיבות וא"ת לר"ל [דאמר] כל שדרכו לימנות הא שמעינן לרבי מאיר בפ"ק דבילה (דף ד) דאמר ליטרא קציעות ערלה והיא עולה והיא כל שדרכו מדאסר ר' יהודה התם וי"ל דבסוף הערל (דף פא) דייק מינה ריש לקיש דתרומה בזמן הזה דרבנן שאני שונה עיגול בעיגולים עולה וא"ת לטעמי' לא יקדש כל שדרכו בכלאי הכרם דאינהו נמי דרבנן כיון דבטלה קדושת הארץ וי"ל דהתם איכא תרי דרבנן חלה לתרומת תאנים דרבנן ועוד דבטלה קדושת הארץ א"נ הכי פירושו שהיה ר"מ אומר כל שדרכו לימנות מקדש בדאורייתא וא"כ בכלאי הכרם דין הוא שיקדשו חבילי תלתן שהם את שדרכו א"נ בכלאי הכרם דאסירי בהנאה חמירי שיקדש בהן כל שדרכו אע"פ שהן דרבנן ואמרי' בירושלמי (שם) ר' יוחנן וריש לקיש איתפלגון חד אמר י' דברים מקדשין דברי ר"מ פי' י' דברים השנוים במשנתינו שכולן את שדרכו וחד אמר כל הדברים מקדשין דברי ר"מ כלומר כל שדרכו לימנות ומסתברא דאותן י' דברים היינו הנך ו' דברים וחבילי תלתן הרי ז' ובגד שנתערב וסים שנתערב דבתרוייהו תנן לעיל דברי ר"מ ובגד וסים תרי מילי ניינהו הרי ט' ובאורג מלא הסיט מאמר בכור ובמוקדשין כל שהן אמרינן בירושל' עלה דאית תנא תני בשם ר"מ ואית דלא תני לה בשם ר"מ מאן דתני לה בשם ר"מ אית ליה עשרה דברים מקדשין ומאן דלא תני לה בשם ר"מ מנין אית ליה לר"מ י' דברים מקדשין ר"מ כרבי עקיבא דאמר אף ככרות של בע"ה ויש תימה הא איכא טובא טבעות וכוסות של ע"ז לפרק התערובות (דף עד) וגיזי נמר בכור בעל מום שנתערבו בגיזי חולין דמשמע בסוף פ"ג דבכורות (דף כה:) דאוסרין בכל שהן וחתיכה הראויה להתכבד בס בפ' גיד הנשה (דף ק) חתיכה של חטאת בחולין בסוף הערל (דף פא:) ועוד כל הני דשילהי ע"ז (דף עד) יין נסך ועורות לבובים וציפורי מצורע ושער נזיר ופטר חמור ובשר בחלב ושור הנסקל ועגלה ערופה וחולין שנשחטו בעזרה ומפרש התם בגמ' דהאי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסור הנאה ועל כרחיה חשיבי טפי מאת שדרכו מדפריך התם וליתני אגוזי פרך ורמוני בדן וככרות ולא פריך מחבילי תלתן ש"מ דחשיבי בו' דברים ונראה דהא דחשיב עשרה דברים היינו משנתנו אבל אכתי איכא טובא ואם תאמר יין נסך דחשיב בע"ז היינו חביות סתומות דהא אתיא אפי' כרבנן כדפרישי' ועוד דפתוחות אפילו לר"מ לא מקדשין דהא סתומות אחד מי' דברים ואם כן אמאי חשיב להו התם הא תנא להו הכא גבי ערלה וכלאי הכרם דמאי טעמא קאמר התם דלא חשיב ככרות של בעל הבית לענין חמץ בפסח משום דתני להו הכא גבי כלאי הכרם ויש לומר דאיצטריך שלא תקל ביין נסך משום דמקרא מדברי קבלה נפקא כפ' אין מעמידין אי נמי לאפוקי מדרבי אליעזר דשרי בפדיון בשילהי כל הצלמים (דף מט) אי נמי למעוטי סתם יינן ואם סתם יינן נמי אוסר כל שכן דאיצטריך משום סתם יינן ועוד אפשר דיין נסך אפי' בפתוחות אוסר בכל שהו ומפרש בירושלמי (הל' יב) יין נסך וע"ז ועורות לבובין על שם ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג) משמע שזה גורם להם להחשב לאסור בשיעור מועט כמו לענין שבת בפרק ר' עקיבא (ד' ל) דמשמשי ע"ז בכל שהן ומיהו שמא לא מיתוקמא אלא משום דמיניה נפקא לן איסור הנאה כדמייתי נמי התם קרא אכל חד וחד וע"ז דלאו חשיב לעובדיהם וכן בעורות לבובין שעשה ממנו כלי חשוב כששה דברים למאי דפרישית א] דהתם אפי' כרבנן וציפורי מצורע חשובים כחתיכה הראויה להתכבד ובפ' התערובות דפריך ליבטלו ברובא ומוקי לה רב פפא כתנא דליטרא קציעות השתא פריך ב] דחתיכות קטנות לא חשיבי כעוף ולא חזי להתכבד ולפי זה מתני' דמסכת קינין דאסורות בכל שהן כבולי עלמא אי נמי בצפורי מצורע בחשובין הראויין להתכבד כחתיכה אי נמי שחשובה חשובה בהדיא דאיתקש לעוף טמא דדרשי' בפ' ב' דקידושין (דף נז) וזה אסר לא תאכלו לרבות השחוטה ושער נזיר לאו כשארג ממנו מלא הסיט דאם כן הא תנא ליה הכא במתני' אבל כשעשה ממנו כלי נאה וחשוב כגון נפה וכברה וכיוצא בהן אי נמי חשוב בעיניה משום דחזי לפיאה נכרית ופטר חמור ושור הנסקל ועגלה ערופה בהמות גסות וחשובות וברים התערובות עביד צריכותא בהא דתניא שור הנסקל התם ובקדשים ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה בחתיכות הראויות להתכבד ואע"ג דתני חתיכה גבי נבילה בפ' גיד הנשה קתני לה התם משום הדבר שבמנין ואיסורי הנאה ובירושלמי (ע"ז שם) מוקי שור הנסקל בחתיכה ולפי סברתן בשר בחלב ושור הנסקל ועגלה ערופה וחולין שנשחטו בעזרה כולהו מיתוקמי בחתיכה ותנינהו לאשמעי' דאסירי בהנאה כשור הנסקל משום דאיכא למאן דאמר בשר בחלב שרי בהנאה וחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא אי נמי לאשמעי' אע"ג דלאו דאורייתא חשיבי לאסור ותנא עגלה ערופה לאשמעינן דלא משתריא במה שנעשית מצותה ומיהו מתוך צריכות' בפ' התערובות משמע דאיירי בשור הנסקל חי כי התם והא דלא תני חתיכה של חטאת ושל לחם הפנים שנתערבה בחולין דאוסרת בכל שהן כדאיתא בסוף הערל והוי דבר שבמנין ואיסורי הנאה דילמא בקדשי' לא מיירי וקצת קשה הא דפריך אי דבר שבמנין חשיב ליתני נמי חתיכה של נבילה ליתני הא תנא ליה בפ' גיד הנשה ויש לומר דהכי פריך דאי משום דתניא בפ' גיד הנשה שבקה אם כן בשר בחלב לא ליתני דאיירי בחתיכה: אגוזי פרך . על שם שנפרכין כדאמר בפסיקתא בפרשה דיהודה. וישראל רבים אחר פ' כי תשא על אל גינת אגוז (ש"ה ו) דדרים שנמשלו ישראל לאגוז שיש בו ג' מינים של פרך שנפרך מעצמו ויש מפרשין דפרך ובדן מקומות הם: חולפי תרדין . פי' בערוך עלעות של תרדין הן: קולסי כרוב. כרובים גדולים הן ועלין שלהן: אף ככרות של בע"ה . אבל של נחתום לא שהן קטנות (ג) והא דמשמע בסוף הערל בחתיכה של לחם הפנים בשל חולין לא בטלה שאני לחם הפנים דחמירא טפי וראוי להתכבד כחתיכה ואפה בו את הפת דפ' כל הצלמים (דף מט:) צריך לאוקמי בככרות של בע"ה דקתני התם נתערב באחרים כולן אסורות בהנאה ולא הוי כפת דלעיל דתנור שהסיקו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת דההוא לאו בשל בעל הבית דקתני תעלה בא' ור' : הראוי לערלה ערלה . כגון אגוז ורמון וחביות : הראוי לכלאי הכרם . כגון חולפות תרדין וקולסי כרוב ודלעת וככרות בירושל' (הל' ה) דייק אמאי לא תני הראוי לתרומה דתרומה נמי כיון דחשיבה לא בטלי בק"א ומשני דכולן ראויין לתרומה ולא שייך למיתני האי לישנא ועל חגס דייק דהאי ידלקו באחד ומאתים לא שייכי בתרומה ועוד דדילמא לא חשיב הכא אלא דבר שבמנין ואיסורי הנאה כדמשני בשלהי ע"ז : ח נתפצעו האגוזים . בכל אחד שונה לשון הנופל בו דאיצטריך לאשמעינן דלא תימא הא דמקדשים בכל שהוא אפילו שבורים קמ"ל דאין מקדשין אלא שלמין : ט ספק ערלה . כגון נכרי שיש לו נטיעה של ערלה בגינתו ובידו פירות ולא ידיע אם משל ערלה או משל זקינה : בארץ ישראל אסור . לחומרא : יורד ולוקח . יורד בתוך הגינה וקונה מן הנכרי מאותה שכבר נלקטו ובלבד שלא יראנו לוקט וכן לענין כלאים כדפרישית והא דקתני גבי כלאים בחוצה לארץ יורד ולוקט אמרינן בירושלמי א"ר הונא כן הוא מתני' יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט כדקמייתא ובפ"ק דקידושין (דף לח) פליגי בה אמוראי : החדש אסור .

קודש

באחרים כולם ידלקו דברי ר"מ *וחכ"א יעלו באחד ומאתים: ז שהיה רבי מאיר אומר את שדרכו למנות מקדש וחכמים אומרים אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד ורבי עקיבא אומר ב)שבעה ואלו הם אגוזי פרך רמוני בדן וחביות סתומות וחולפות תרדין *וקולסי כרוב ודלעת יונית ר' עקיבא אומר אף ככרות של בעל הבית א) הראוי לערלה ערלה לכלאי הכרם כלאי הכרם: ח *כיצד ג)נתפצעו האגוזים נתפרדו הרמונים נתפתחו החביות נתחתכו הדלועים נתפרסו הככרות יעלו באחד ומאתים: ט ג) ד)ספק הערלה (ד) בארץ ישראל אסור (ה) ובסוריא מותר ובחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט ה)כרם ג) נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובחוצה לארץ יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ו)החדש ז) אסור מן

כל זה מבואר והלכה כחכמים: ז את שדרכו למנות מקדש. ענינו שלא נאמר יעלה באחד ומאתים אלא כשנתערבו מה שאין דרכו להמנות כגון שנתערבו חטים של כלאי הכרם בחטים של חולין או יין של ערלה ביין של חולין אבל מה שדרכו להמנות כגון חבילי תלתן אפילו נתערבה חבילה אחת באלף ישרף הכל וזהו ענין תקדש שנאמר (דברים כב) פן תקדש המלאה וענינו השרפה כמו שבארנו וחכ"א כי ששה דברים הם בלבד שנאמר בהם תקדש ולא תעלה באחד ומאתים והוסיף ר' עקיבא השביעי והוא ימנה אותן לקמן ואין הל' כר"מ: פרך ובדן שמות מקומות ידועות: וחולפות תרדין. ר"ל מה שמחליפות וצומחות: וקולסי כרוב. עיקר הכרוב ר"ל הגדל מהם: ודלעת יונית. גם כן ידוע כי כל אלו הם אצלם ידועות ומנויות כל אחד ואחד בפני עצמו והיו מיוחדות בשבח על כל שאר הפירות והירקות שהיו מאותו המין ולפיכך לא היו נמכרים אלא בחשבון וכל אדם היה מקפיד עליהם וזולתם ממינם היו נמכרים באומד ולא היו נמכרים א' א' אלא הרבה ביחד: הראוי לערלה ערלה והם אגוזי פרך רמוני בדן וחביות סתומות והראוי לכלאי הכרם הארבע הנשארות וחביות סתומות לפי שהערלה אינו נוהג אלא באילן בלבד *ואין הלכה כר"ע: ח אמרם כיצד. רוצה בו על איזה דרך יהיו אלו מקדשות כל שהן השיב ואמר כי זה לא יהיה אלא כשהיו שלמות כמות שהיו אבל נתפלגו או נתפתחו או נתגלו פי החביות הרי אלו יעלו באחד ומאתים ובאר הגמרא שזה הסתם הוא לר' עקיבא שהוא מונה ככרות של בעל הבית כמו שקדם: ט ספק הערלה. באורו שהוא כשיהיה כרם הערלה ידוע וענבים נמכרים חוצה לו ולא נודע שהענבים מזה הכרם או מזולתו. ואמרם ובלבד שלא ילקט ביד ענינו שזה האוכל לא ילקוט הוא בעצמו ויאכל אבל ילקט לו זולתו: והחדש אסור מן התורה בכל מקום לאמרו הש"י (ויקרא כג) ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ולא נתן זה תלוי בארץ אבל ערלה וכלאי הכרם אינן אסורים מן התורה אלא בארץ ישראל

עין משפט נר מצוה

ו א שם הלכה ח:

ז ב מיי' שם הל' ז טוש"ע י"ד סימן קו סעיף א:

ח ג מיי' שם הלכה יא טוש"ע י"ד סימן קא סעיף ו:

ט ד מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה יא סמג לאוין קמד טוש"ע י"ד סי' רצד סעיף ט י:

י ה מיי' שם ופ"ח מהלכות כלאים הל' יג טוש"ע י"ד סימן רצו סעיף סט:

יא ו מיי' פ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה ב:

פירוש הרא"ש

(ג) ודרכם למכרם ביחד: (ד) דהוי ספיקא דאורייתא: (ה) ובסוריא מותר דכיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש והתמירו בו קצת:

הגהות מהרי"ו לנדא

א] בר"ש מ"ז ז ח למאי דפרישית דאתיא מתני' כרבנן כצ"ל: ב] שם השתא פריך דמכבשות קטנות דלא חשיבי כצ"ל:

מסורת הש"ס

א) עו"ג פ"ה דף עד. ב) קידושין פ"א דף לח: ברכות דף פ"ו לו: ג) קידושין לח: ד) שם:

פי' מהרי"ן בן מלכי צדק

וחביות סתומות. פי' נפות וחולפות תרדין . פי' הן העלין הצלעות של תרדין וקולסי כרוב לעז קרשטו ודלעת יונית אילו ששת דברים מקדשין ואינן עולין . פי' אם היו תרומה אע"פ שהתרומה עולה באחד ומאה אילו אינן עולין שהן חשובין וכן אם הן תרומת מעשר כדתנן במעשר שני עד שלא נפנן החביות עולות באחד ומאה ומשנפנן מקדשות כל שהן ואינן עולות . ואם הן דכלאים כגון חולפות תרדים וקולסי כרוב ודלעת יונית הראוין להיות כלאים מקדשין ואינן עולים באחד ומאתים. ואם הן דערלה כגון אגוזי פרך ורימוני בדן וחביות סתומות הראוין להיות ערלה מקדשין ואינן עולין: רבי עקיבא אומר ז' ומוסיף ככרות של בעל הבית משום דחשיבי ולא בשלי דלעת יונית אמר ר' קריספה בשם ר' יוחנן כל אילן קריא וקרווצא דאנן אכלין דלעת יונית אינון: ח כיצד נתפצעו האגוזים וכו' מלשון משנה את למד פציעה באגוזין פרידה ברימונין חיתוך בדלועין פרישה בככרות -דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך : נתפרסו הככרות . מתני' כר' עקיבא דאמר אף ככרות של בעל הבית :
ט החדש אסור מן התורה בכל מקום . פי' ה' מינין אסורין מן התורה לאכלן עד י"ו בניסן ורבן יוחנן [בן זכאי] אמר דגם יום י"ו כולו אסור לאכול חדש כדתנן גזר שיהא יום הנף כולו אסור:

א) קדושין דף לח:

קודם לעומר בכל מקום אפי׳ בחוצה לארץ ובירושלמי (בפרקין הל׳ ז) קאמר דמתני׳ כר״א דסוף פ״ק דקדושין (דף לז:): הערלה הלכה בפ״ק דקדושין (דף לח:) אמרינן מאי הלכה אמר רב יהודה א״ש הלכות מדינה עולא אמר הלכה למ״מ ופריך לרב יהודה ממתניתין דכיון דערלה וכלאים שניהן דרבנן ניתני או זה וזה יורד ולוקט או זה וזה יורד ולוקח (ו) והתם פריך למאן דאמר הלכה למשה מסיני אמאי ספיקא מותר ומשני כך נאמר [הלכה] ספק מותר ודאי אסור: והכלאים מדברי סופרים. בפלוגי פ״ק דקדושין (דף לט.) אמרינן דהיינו כלאי הכרם דכיון דבארץ אסירי בהנאה בחוצה לארץ גזרו בהו רבנן אבל כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בחו״ל לא גזרו בהו רבנן

מן התורה בכל מקום א) והערלה הלכה ב והכלאים מדברי סופרים:

סליקא לה מסכת ערלה

לפי שכן תלויות בארץ אמר הש״י בערלה (ויקרא יט) כי תבאו אל הארץ ונטעתם וערלתם ובכלאי הכרם אמר (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים וזה הכנוי שב על מה שיש לאדם בארץ ישראל ודומה לו אמרו בכתוב אחר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וזהו נוהג בארץ ישראל אבל איסור הערלה בחוצה לארץ הלכה למשה מסיני והוא ענין אמרם הלכה ואיסור זריעת כלאי הכרם והוא שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד בחוצה לארץ מדרבנן ומפני שהן אסורים בהנאה בא״י גזרו בהו רבנן בחוצה לארץ שלא יהיו זורעין אותם כמו שאמרנו וזהו ענין אמרם והכלאים מדברי סופרים אבל כלאי זרעים וזריעת התבואה וזולתם בכרם בלי הרחקת הריחוק הנזכר במסכת כלאים הוא מותר לכתחלה בחוצה לארץ אבל כלאי בהמה נוקין עליהם בחוצה לארץ מן התורה וכן הרכבת אילן היא מדאורייתא בין בארץ בין בחוצה לארץ ולוקין עליה בכל מקום ולוקין על כלאי זרעים בארץ ישראל מן התורה: סליקא לה מסכת ערלה

והרכבת האילן אמרי׳ התם שהיא מדאורייתא דכתיב (ויקרא יט) בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ וכולה מתניתין מוכחא דערלה נוהגת בשל נכרים ובכרם רבעי פליגי רבי יהודה ורבנן בפרק ג׳ דתרומות (מ״ט) דתנן רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי אבל מודה ר״י דיש לנכרי ערלה ובהדיא תנן בפ״ק (מ״ב) נכרי שנטע חייב בערלה:

סליקא לה מסכת ערלה

פי׳ מהרי״ץ בן מלכי צדק

והכלאים מדברי סופרים. פי׳ בכלאי זרעים ובכלאי הכרם בחוצה לארץ מדברי סופרים אבל כלאי בגדים וכלאי בהמה אסורין בכל מקום מן התורה דכתיב לא תרביע כלאים ולא תלבש שעטנז. ואינן חובת קרקע אלא חובת הגוף וקיי״ל כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בארץ ובחו״ל: סליק

יב א מיי׳ שם הלכה י וביו״ד סי׳ רצד סעיף ח:

יג ב שם הלכה ח וביו״ד סי׳ רצ״ו ס״א:

פירוש הרא״ש

(ו) ומשני הא אמר ליה שמואל תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט:

א) פסחים פ״ד דף נג: מנחות פ״ט דף פד: ב) חלה פ״ד מ״י (ברכות לה.) ג) יבמות נז. קדושין דף עז.

א והבריך לתוך של יחיד או לתוך של רבים שחפר בארץ והבריך יחור אחד מן האילן וטמנו בעפר והוציא ראש היחור לרשות חברו או לרשות הרבים: וכן המבריך מתוך של יחיד או מתוך של רבים לתוך שלו. שהאילן נטוע ברשות חברו או ברשות הרבים והבריכה א] יוצאה לתוך שלו בהני תרתי אינו מביא לפי שהזקינה רבייה מן הבריכה והבריכה מן הזקינה וכתיב אדמתך דבעינן כל גידוליו מאדמתך כדקתני סיפא מאיזה טעם אינו מביא: ובשהנטיעה והבריכה שניהן לתוך שלו ודרך היחיד או הרבים מפסיק כגון שיש ב׳ גנות משני צדי דרך הרבים והבריך מזה לזה בהא פליגי רבי יהודה ורבנן דרבנן אפי׳ בהא פטרי דמכל מקום מרשות הרבים ינקי ואין כל הגידולין מאדמתו ורבי יהודה מחייב משום דיש לו רשות לעשות כן כיון דלא מפסדי רבים מידי כדאמר בירושלמי: ב אריסי׳ מקבל את השדה למחצה לשליש ולרביע חכירות מקבל השדה בכך וכך כורין לשנה דבר קצוב בין עבדא בין לא עבדא: סקריקון ממונה להרוג נפשות וכשבא להורגו אומר לו שא קרקעי והניחני ולשון נוטריקון הוא ואע״ג דיהיב ליה אין מביא ממנה בכורים דלאו אחולי אחיל כדאמר בהניזקין (דף נה:) דאמר האי ליקטל למחר תבענא ליה בדינא: ירושל׳ (הל׳ א) א״ר אמי אתיא דר׳ יהודה כר״א דתני תמן [ב״ב ס:] אין עושים חלל תחת ר״ה בור שיח ומערה ור״א מתיר כדי שתהא עגלה טעונה אבנים מהלכת כמה דר״א תמן תחת רשות הרבים שלו כן ר׳ יהודה אמר הכא תחת ר״ה שלו רבי שמואל בר יצחק בעי אי כר׳ אליעזר יביא ויקרא א״ר יוסי מסתברא סבר רבי שמואל בר יצחק שר׳ אליעזר מתיר לעשות כן והן שלו לעולם אלא רבי אליעזר מתיר לעשות כן וכל הקודם בהו זכה פירוש אי כרבי אליעזר יביא ויקרא דקסבר והן שלו לעולם ומתני׳ קתני ר׳ יהודה אומר כזה מביא משמע מביא ואינו קורא ומסיק דאינו שלו לעולם ואם בא אחר להשתמש באותו חלל שתחת רשות הרבים כל הקודם זכה הלכך מביא ואינו קורא ורבנן אינו מביא דלית להו דרבי אליעזר וקשה הא דאמר עולא בסוף לא יחפור (דף כז:) אילן הסמוך למיצר בתוך י״ו אמה גזלן הוא ואין מביא ממנו בכורים אמאי הא ברשות נוטע בתוך שלו ואפילו לרבנן יביא אף על גב דנמשכ׳ יניקתו עד י״ו אמה: ג חוץ משבעת המינין. חטה ושעורה ותאנה ורמון וזיתים דבש היינו תמרים וכולהו דריש בירושלמי (הלכה ג) אילו נאמר ולקחת ראשית כל פרי האדמה הייתי אומר כל הדברים חייבין בבכורים תלמוד לומר מראשית ולא כל ראשית אי מראשית אין לך אלא חטין בלבד תלמוד לומר כל פרי האדמה ריבה וריבה את הכל נאמר כאן ארצך ונאמר להלן חטה ושעורה וגו׳ מה ארץ האמור להלן בז׳ המינים הכתוב מדבר אף כאן בשבעת המינין הכתוב מדבר זית שמן זה אגורי רבי אמי בשם רבי יוחנן אמר למה נקרא שמו אגורי שאוגר שמנו לתוכו וכל הזיתים מאבדין שמנן [בתמיה] א״ר חנינא כל הזיתים הגשמים יורדין עליהם והן פולטן שמנן וזה הגשמים יורדין עליו והוא אוגר שמנו לתוכו ודבש אלו התמרים [תמרים] שבהרים ופירות שבעמקים גרועין הן ופליגי בפ׳ כל הקרבנות (דף פד:) היכא דהביא אם קידש או לא קידש: ולא קבלו מהם. בסוף חלה היא שנויי׳ ושם פירשנו: ד הגר מביא ואינו קורא. בתוספתא (פ״א) תניא כל הגרים מביאין ולא קורין ובני קיני חותן משה מביאין וקורים דכתיב (במדבר י) לכה אתנו והטבנו לך ויכולים לומר אשר נשבע לאבו תינו שהרי נדר לו ליתרו ובירושלמי (הל׳ ד) קאמר רבי יונה ור׳ יוסי תרויהון בשם ר׳ שמואל בר יצחק בבני קיני חותן משה היא מתני׳ ופריך עלה ובני קיני חותן משה מביאין וקורין דכתיב לכה אתנו והטבנו לך: אם היתה אמו מישראל מביא וקורא. בירושל׳ (שם) פריך כלום נשבע לנקבות ולא משני מידי ושמא לא חש לשנויי דלאו פירכא היא והדר קאמר תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מיכן ואילך אב לכל הגוים רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כרבי יהודה אתא עובדא קומי רבי אבהו והורה כרבי יהודה כלומר לא שהיו בכורים בימיו אלא לענין מתפלל בינו לבין עצמו שאומר אלהי אבותינו אלהי אבות ישראל גרים ובני גרים. אלהי אבותינו ופריך והתנין היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו אבל גרים בני גרים לא ושני בנכרי הבא על בת ישראל בעבירה ולא שנשאת לנכרי ופריך כלום הלא מתכוין אלא לאברהם ליצחק וליעקב וכי אברהם ויצחק ויעקב אבותיו היו כלומר ואפילו בבן גרים היא מתניתין ומיהו אין הלכה כן כדפרשינן דהלכה כרבי יהודה: ה בת גרים לא תנשא לכהונה. מילתיה דרבי אליעזר שנויה בפ׳ עשרה יוחסין (דף עז.) ופליגי תנאי ואמר רבי יוחנן וכולם מקרא אחד דרשו:

* [בירושלמי גרסי׳ גם הנוטע בתוך של יחיד או בתוך של רבים] והשליח

תורה אור

פרק ראשון בבכורים

א יש מביאין בכורים וקוראין מביאין ולא קורין ויש שאינן מביאין אלו שאינן מביאין א* הנוטע לתוך שלו והבריך לתוך של יחיד או לתוך של רבים וכן המבריך מתוך של יחיד או מתוך של רבים לתוך שלו הנוטע לתוך שלו והבריך לתוך שלו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע הרי זה אינו מביא רבי יהודה אומר כזה מביא: ב ב מאיזה טעם אינו מביא משום שנא׳ ראשית בכורי אדמתך עד שיהיו כל הגדולין מאדמתך ג האריסין והחכורות והסקריקון והגזלן אינם ביאין מאותו הטעם משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך: ג ד אין א) מביאין בכורים חוץ משבעת המינים ה לא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים ולא מזיתי שמן שאינו מן המובחר ו אין מביאין בכורים קודם לעצרת ג) אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת ולא קבלו מהם מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה: ד אלו מביאין ולא קורין ז הגר מביא ואינו קורא (א) שאינו יכול לומר אשר נשבע ה׳ לאבותינו לתת לנו ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם ואם היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו: ה ר״א ג) בן יעקב אומר ח אשה בת גרים לא תנשא לכהונה עד שתהא אמה מישראל

(שמות כג) (דברים כו)

א הדבר שהיו קורין הוא הכתוב בפרשת והיה כי תבוא הוא אמרו וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך עד סוף הפרשה וכבר בארנו שהמבריך הוא מי שמותח ענפי האילן בארץ וטומנם שם ועוד יתבאר לקמן מאיזה טעם אינו מביא ואין הלכה כרבי יהודה: ב אריסין הם השותפין בעבודת הקרקע בלבד והחכורות הם עובדי האדמה למחצה ולשליש ולרביע כפי מה שיסכים עם בעל הקרקע וכבר בארנו זה פעמים (דמאי פרק ו מא״ב ושביעית פ״ד מ״ג) וסקריקון הם אנשים גוזלי הקרקעות ואוכלי פירותיהם שלא ברצון בעליהן ועוד יתבאר זה במסכת גיטין (דף נה:): ג אמר השם יתברך בבכורים ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כו) ואמרו חכמים מראשית ולא כל ראשית אין אתה מביא אלא משבעת המינים האמורים בשבח הארץ והם המנוים בפסוק (שם ח) ארץ חטה ושעורה וגו׳ ורצה מאמרו ודבש דבש של תמרים ואינו מביא מן הזיתים אלא מן הטוב והמשובח לאומרו זית שמן ולא אמר ארץ זית ודבש: ד כל זה מבואר אלא שפסק הלכה מביא הגר עצמו בכורים וקורא וסמכו זה למה שאמר הש״י לאברהם (בראשית יז) כי אב המון גוים נתתיך אמרו לשעבר היית אב לארם עכשיו אתה אב לכל העולם כולו ומפני זה יכול כל גר לומר אשר נשבע לאבותינו לפי שאברהם היה אב לכל העולם לפי שהוא למדם אמונה: ה האשה בת גרים. ענינו שיהיו אביה ואמה גרים או מזרע גרים אפי׳ היו להם אבות רבות בישראל כיון שלא נתערב בהם זרע ישראל בשום פנים הרי זו לדעת רבי אליעזר בן יעקב פסולה לכהונה וכשנשאת הכהן בת גרים או בת עבדים משוחררים לא תתגרש מפני זה ממנו והבנים היולדים ממנה כהנים בכהונם אבל לכתחלה אין מתירין לישא אותה כרבי אליעזר בן יעקב עד שיהא לה אב

פי׳ מהרי״ץ בן מלכי צדק

פרק א א יש מביאין בכורין וקורין וכו׳ אלו שאינן מביאין כל הנוטע לתוך שלו. פי׳ ברשותו והבריך לתוך של יחיד או לתוך של רבים פי׳ לתוך רשות הרבים אינו מביא שהזקנה חיה מן הבריכה שהיא ילדה וילדה אינה שלו וטוק משום גוזלה אינן מביאין. וכן המבריך מתוך של יחיד. פי׳ מתוך רשות של חבירו וזהו פי׳ או מתוך של רבים לתוך שלו אינו מביא לדברי הכל בין לדברי חכמים בין לדברי ר׳ יהודה: הנוטע לתוך שלו. פי׳ ברשותו והמבריך ברשותו ודרך הרבים ודרך היחיד [באמצע] הריזה אינו מביא דמכל מקום יתק האילן מרשות שאינו שלו ר׳ יהודה חולק ואומר כזה מביא פי׳ [בירושל׳] על דעתיה דרבי יהודה מה בין נוטע לתוך שלו והבריך לתוך של רבים דאינו מביא ביכורים ומה בין נוטע לתוך שלו והבריך לתוך שלו ודרך הרבים באמצע דאמר כזה מביא ותרצי׳ ר׳ אמי אמר רבי יהודה סבר כרבי אליעזר דתנן אין עושין חלל תחת רשות הרבים בורות שיחין ומערות רבי אליעזר מתיר כדי שתהא עגלה מהלכת וטעונה אבנים. השתא כמה דרבי אליעזר אמר תחת רשות הרבים שלו כן אמר רבי יהודה הכא תחת רשות הרבים ואקשי׳ אי כר׳ אליעזר אמאי קתני כזה מביא ותו לא ליתני וזו מביא וקורא ותרצי׳ אימור דאמר ר׳ אליעזר דמותר לעשות אבל הן שלו מי קאמר אלא מותר לעשות כן וכל הקודם בזה קנה אהכי אינו קורא: ב מאיזה טעם אינו מביא. פי׳ הדר לרישא דקאמר אלו שאינן מביאין מאיזה טעם אינו מביא משום שנא׳ במצות ביכורין ראשית בכורי אדמתך וגו׳: ג לא מתמרים שבהרים מנין [דהתמרים חייב בבכורים] דכתיב ארץ זית שמן ודבש דבש אלו תמרין ומ״מ אין מביאין לא מתמרים שבהרים וכו׳ מהטעם שאינו מן המובחר תניא רשב״ג אומר אין מביאין תמרין אלא מיריחו ואין קורין אלא על הכותבת ר׳ שמעון בן אלעזר אומר רמוני עמקים מביאין וקורין: ד אלו מביאין ולא קורין הגר וכו׳ ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא. ושיילוה לר׳ זעירא כלום מתכוון לומר אלא לאברהם יצחק ויעקב וכי אברהם יצחק ויעקב אבותיו היו כלום נשבע הקב״ה אלא לאברהם. ומה טעם אם היתה אמו מישראל מביא וקורא ונתקיימה המשנה בבני קיני חותן משה: ה ר׳ אליעזר בן יעקב אומר האשה בת גרים לא תנשא לכהונה. אפילו עד עשרה דורות עד שתהא אמה מישראל וכן שפחה משוחררת לא תנשא לכהונה אפילו עד עשרה דורות עד שתהא אמה מישראל ובדבר הזה נחלקו ד׳ תנאין ר׳ יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר

א א מיי׳ פ״ב מהל׳ בכורים הלכה י סמג עשין קלט:

ב ב מיי׳ פ״ב מהל׳ בכורים הלכה י:

ג ג שם הלכה יב:

ד ד שם הלכה ב:

ה ה שם הלכה ג:

ו ו שם הלכה ו:

ז ז מיי׳ פ״ד שם הלכה ג [דמביא וקורא ועיין בכ״מ]:

ח ח מיי׳ פי״ט מהל׳ איסורי ביאה הלכ׳ יב סמג לאוין קכא טור ש״ע אה״ע סי׳ ז סעיף כא:

פירוש הרא״ש

פרק א (א) שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו ר״ת לא היה מניח את הגר לברך ברכת המזון לפי שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ותניא נמי בסיפרי אשר נשבע לאבותינו פרט לגרים ולעבדים משוחררים ואמרינן נמי בפ׳ בתרא דמכות (דף יט) כיון דאיכא בכורי הגר דבעי למימר לאבותינו ולא מצי למימר לא פסיקא ליה ור״י ז״ל כתב דגר מצי שפיר למימר לאבותינו דלית הלכתא כהך מתני׳ דבירושלמי גרסינן תני בשם רבי יהודה גר מביא וקורא מ״ט כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב לכל העולם ריב״ל אמר הלכה כרבי יהודה אתא עובדא קמיה דרבי אבא והורה כר״י לא שהיו בכורים בימיו אלא לענין מתפלל בינו לבין עצמו שאומר אלהי אבותינו ומהיא דמכות אליבא דר׳ יוסי אמרו התם דאמר ג׳ דברים משום ג׳ זקנים ופליג עליה רבי יהודה והלכה כר״י כדפסק בירושלמי וכן פוסק בספר הזהיר א״נ דמכות כרבי יהודה והכי קאמר דאיכא בכורי הגר דבעי למימר אשר נשבע לאבותינו לתת לנו ולא מצי אמר לא פסיקא ליה דגרים לא נטלו חלק בארץ ולא מצי למימר לתת לנו והלמודה לא חש למינקט אלא רישא דקרא ואסיפא קסמיך וכה״ג אשכחן בפ׳ אין מעמידין דפריך בטותיהם דאורייתא ניתנו דכתיב ולא תתחתן בם ולא פריך [אלא] מסיפא דקרא בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך דלא שייך לא תתחתן בבת נכרי דאמר ביבמות בפרק הערל בעודן נכרים לית להו חתנות כי מגיירי אית להו חתנות והא דקאמר (רבי יהושע) [רבי יהודה] דגר מביא וקורא היינו בבני קיני חותן משה שנטלו חלק בארץ כדתניא בתוספתא (פ״א רבי יהודה אומר כל הגרים מביאים ולא קורין ובני קיני חותן משה מביאים וקורין שנאמר (במדבר י) והיה כטוב ההוא אשר ייטיב ה׳ עמנו והטבנו לך שנתנו לו דובשה של יריחו כדאיתא בסיפרי ור״ת הקשה על (הקרא) דירושל׳ היכי קרא ארמי אובד אבי דהיינו יעקב ונראה [לרת] (לתרץ) דמשבשתא היא והסיא דתוספתא מוקי ר״ת כאמו מישראל וה״ק כל הגרים אפילו

הגהות מהר״י לנדא א] משנה א בר״ש והבריכה. נ״ל וההברכה:

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ד מהל' בכורים הל' ג:
י ב מיי' הלכה ד :
יא ג שם הלכה יג:
יב ד שם הלכה יג:
יג ה שם הלכה ט:
יד ו מיי' פ"ב שם הלכה ב:
טו ז מיי' פ"ד שם הלכה ט:
טז ח שם הלכה י:
יז ט מיי' פ"ב שם הלכה כ:
יח י מיי' פ"ד שם הלכה יא:
יט כ שם הלכה יג:
כ ל מיי' פ"ב שם הלכה ב:
כא מ שם הלכה ג:
כב נ הלכה ג:
כג ס ע שם הל' יג:
א פ מיי' פ"ג שם הלכה ה ופ"ד הלכה יד:

תורה אור

אחד גרים ואחד עבדים משוחררים ואפילו עד עשרה דורות עד שתהא אמן מישראל *האפוטרופוס והשליח והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס מביאין ולא קורין שאינן יכולין לומר °אשר נתתה לי ה': ו הקונה א) שתי אילנות בתוך של חברו מביא ואינו קורא ר' מאיר אומר מביא וקורא ב) יבש המעין נקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה אומר מביא וקורא ג) מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא רבי יהודה בן בתירא אומר מביא וקורא: ז (ב) הפריש בכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא והשני מאותו המין אינו מביא ממין אחר מביא וקורא ר' יהודה אומר אף מאותו המין מביא וקורא: ח הפריש בכוריו נבזזו נמקו נגנבו אבדו או שנטמאו מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא והשניים אינם חייבים עליהן חומש נטמאו בעזרה (ד) נופץ ואינו קורא: ט ומנין שהוא חייב באחריותם עד שיביאם להר הבית שנא' °ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך (שמות כג) מלמד שחייב באחריותם עד שיביאם להר הבית הרי שהביא ממין אחד וקרא וחזר והביא ממין אחר אינו קורא: י ואלו מביאין וקורין מן העצרת ועד החג משבעת המינים מפירות שבהרים מתמרות שבעמקים ומזיתי שמן מעבר הירדן ר' יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש: יא הקונה שלשה אילנות בתוך של חברו מביא וקורא רבי מאיר אומר אפילו שנים ו) קנה אילן וקרקעו מביא וקורא ר' יהודה אומר אף בעלי אריסות והחכורות מביאין וקורין:

פרק שני

א התרומה ס) והבכורים חייבין עליהם מיתה וחומש ואסורין לזרים והם נכסי כהן ועולין באחד ומאה וטעונין רחיצת ידים והערב השמש הרי אלו בתרומה

והשליח. אמרינן בירושל' (הל' ה) שלח ר' יוסי בשם ר"ל בשם ר' הושעיא בשליקטן לשלחן ביד אחר אבל אם ליקטן להביא הוא לא ישלחם ביד אחר שכל הבכורים שגרלו לשותן בקריאה אינן ניתרין אלא בקריאה ובפ' המוכר את הספינה (דף פא:) ובסוף השולח (דף מז:) א"ר יוסי בר חנינא בגרן ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך מביא ואינו קורא דכתיב ולקחת והבאת עד שתהא לקיחה והבאה באחד פירש שם רבינו שמואל דאם עשה השליח הכל נהי דאין השליח קורא כדתנא הכא הבעלים מיהא קורין ואומר הנה הבאתי דשלוחו של אדם כמותו והשתא קשה דמדנקט ומת שליח בדרך משמע דלקיחה מתוך הבית היינו לקיחה שעשה השליח והבעלים עשו הבאה לעזרה ולא נקט בגרן אלא לפי שדרך הבעלים משלחין מה שרוצין וא"כ מה לי ליקטן והביאן הוא מה לי ליקטן *ושלחן ביד אחר תרווייהו חזו לקריאה כינהו ואין ניתרין אלא בקריאה ואין לפרש דהאי ומת שליח כמו או מת דאם כן הוה ליה למימר או שגזלן שליח ומת בדרך ומיהו יש לפרש דגזירה היא הלקיחה [ורבותא] נקט אע"פ שגם הם גמרו ההבאה לאחר [שמת] שליח בדרך אפילו הכי לא קרינא ביה לקיחה והבאה בא' מאחר שהשליח עשה מקצתה מ"מ נ"ל דהיא בשגרו לשלחן ביד אחר כדמוקי בירושל' (שם) מתני' דאם בגרן להביאן הוא כיון דגרלו לקריאה כלחו בשעיגרן ביד שליח הו"ל למימר ירקבו וה"נ אמרי' בפ' ואלו הן הלוקין (ד' יח:). הפריש בכורים קודם לחג ועבר עליהם החג ירקבו משום דנראו ונדחו וגריעי מהפרים אחר החג דמביא והפרים ומכר שדהו נמי לבסמוך מוקי לה בירושלמי בשנתן דעתו למכור מתחלה ויבש המעין ונקצץ האילן כשיבש משעה ראשונה והא דא"ר אבהו בשם ר' יוחנן היורש מביא ואינו קורא מדקדק עליה בירושל' מה אנן קיימין בחיי אביו שלוחו הוא ואם לאחר מיתת אביו שלו הן אלא כן אנן קיימין בשהיה אביו חולה או מסוכן : והאשה מביאה ואינה קוראה אבל בעלה מביא וקורא כדתנן בסוף השולח (שם) ולביתך מלמד שאדם מביא בכורים מנכסי אשתו וקורא ומסיק התם מתוך ברייתא אחרת דלא איירי בחיי אשתו נריש לקיש אלא לאחר מיתה ואיצטריך קרא להיה מביא ושמע שמתה וכן בירושלמי שאינה יכולה לומר אשר נתתה לי. דבין למאן דאמר ב"ב (דף קיז.) ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ בין למאן דאמר לבאי הארץ לא היו נקבות בכלל: ירושלמי (שם) כתיב ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך (דברים כו) מלמד שאדם מביא ביכורין מנכסי אשתו וקורא ריש לקיש אמר לאחר מיתה הא בחייה לא רבי יוחנן אמר לא שנייה היא מחיים היא לאחר מיתה : ו מביא ואינו קורא. בפ' המוכר את הספינה (דף פא:) מפרש דמספקא להו לרבנן אי קנה קרקע אי לא לפיכך מביא דשמא קנה קרקע ואינו קורא דשמא לא קנה קרקע ור' מאיר פשיטא ליה דקנה קרקע לפיכך מביא וקורא ואם תאמר והא לא קנה אלא תחתיהן וביניהן וחוצה להן כמלא אורה וסלו וקשיא מיכן לעולא דסוף לא יחפור (דף כו.) דבעי י"ו אמה וי"ל דהכא כשהענפים יוצאים חוץ לי"ו אמה ואם תאמר כי לא קנה קרקע נמי מביא וקורא כמו מוכר שדהו לפירות לרבי יוחנן דאמר בסוף השולח קנין פירות כקנין הגוף דמי וי"ל דהני מילי כשהקרקע קנוי לפירות ולכל מה שירצה אפי' לאוקומי בה חיותא ולמיטשת ביה פרי אבל כאן פירות האילן קנה : יבש המעין . שאילן חי ממנו וכשיבש או נקצץ קודם שהפרים דאי בשיבש או נקצץ אח"כ הרי נראו לקריאה ונדחו וירקבו : ר' יהודה אומר מביא וקורא . דלא חייש באילן כיון שהקרקע קיים : מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא . כדדרשינן בפ' כל שעה (דף לו:) מאי ושמחת זמן שמחה וכן בסיפרי דריש יכול שאתה קורא כל זמן שאתה מביא ת"ל ואמרת ושמחת אין קריאה אלא בשעת שמחה כשתמצא לומר מעצרת עד החג מביא וקורא כלומר דשעת שמחה הוא כל זמן שאדם מלקט פירותיו ומכניס לבית דהיינו עד החג האסיף אבל מהחג עד חנוכה מביא ואינו קורא לדדרשינן בסיפרי אשר תביא מארצך כל זמן שמצוים מארצך ועד חנוכה מצויין ואינן כלין לחים מן השדה : ז והשני . אותו שקנה מאותו המין שהביא הראשון אינו מביא ומפרש בירושל' (הל' ז) מה טעמייהו דרבנן דכתיב הגדתי היום פעם אחד הוא מגיד ולא שתי פעמים ופריך ולית ליה לרבי יהודה כן דאמר אף מאותו המין מביא וקורא ומשני אית ליה באדם אחד אבל בשני בני אדם מגיד וחוזר ומגיד: ח ט נבזזו . לשון ביזה שאונסין ממנו : נימוקו . נרקבו : אין חייבין עליהן חומש . בירושלמי (שם) אמר רבי יוחנן משום יחידי אני שונה אותה (ג) ותני כן רבי שמעון בן יהודה משם רבי שמעון והשניים אין חייבים עליהם חומש : נטמאו בעזרה נופץ ואינו קורא . כלומר מפזרן בעזרה [ירושלמי] (שם) רבי עוקבא בשם רבי יוסי בר חנינא נטמאו הביכורין הסלים ניתנין לכהן דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך (ה) : והביא ממין אחר הרי זה אינו קורא . אמרינן בירושלמי (שם) נמי נצרכה לרבי יהודה דאמר מגיד וחוזר ומגיד ואמרינן בירושלמי א"ר יונתן תני רבי שמעון בר יוסי ואמרת ושמחת הוי אומר על השמחה כלומר שיש שמחה במין הראשון אי נמי קאי אטימאה בעזרה דאינו קורא דכיון דנטמאו ליכא שמחה : י מעבר הירדן הוא דמביאין מכל הני אבל משאר מקומות לא כדתנן בריש פרקין (משנה ג) שאינו מן המובחר אבל מעבר לירדן מעלו : ארץ זבת חלב ודבש . בירושל' (הל' ח) תני אשר נתתה לי ולא שנטלתי מעצמי מה דביניהון א"ר בון חני שבט מנשה ביניהון מאן דאמר אשר נתתה לי ולא שנטלתי מעצמי חני שבט מנשה לא נקחו מעצמן מאן דאמר ארץ זבת חלב ודבש אפילו כן אינה ארץ זבת חלב ודבש : יא הקונה ג' אילנות . בשתם קנה קרקע לפיכך מביא וקורא ואפי' רבנן דפליגי עליה לעיל (מ"ו) בשנים בשלשה מודו דקנה קרקע שקנה י"ו אמה לעולא כדאמר בפרק לא יחפור (דף כו.) : בעלי אריסות והכורות . בירושלמי (הל' ט) א"ר חייא בחכירי בתי אבות היא מתני' (ו) תני חכירי בתי אבות אין מביאין רבי יהודה אומר הן עצמן מביאין וקורין :

א חייבין עליהן מיתה וחומש . בסוף פ"ק דחלה (מ"ט) קתני כי האי גוונא גבי חלה ותרומה ודין ביכורים כדין תרומה דאיתקוש לדרשינן ותרומת ידך אלו ביכורים בהערל (דף עג:) ואם תאמר דבתוספתא (פ"א) תניא חומר בתרומה מה שאין כן במעשר שני וביכורים שהתרומה אינה ניטלת אלא מן המוקף ואינה ניטלת אלא מן הגמור ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא ומדמעת וחייבין עליה חומש ונוהג בכל הפירות מה שאין כן ביכורים ונוהגת בכל השנים מה שאין כן במעשר שני פירוש ביכורים לא מוקף בעי ולא נגמרה מלאכתו בעי דאפילו במחובר קורא שם ואם ליקט מקלת פירות וכנסמאו מפריש מן הטהורה ותרומה אינה ניטלת כדתנן בפרק שני דתרומות וביכורים אינן נוהגין בכל הפירות אלא בשבעת המינים קתני מיסת דתרומה מדמעת וחייבים עליה חומש מה שאין כן בביכורים ויש לומר דהתם איירי בקריאת שם בטלמא קודם שהביאן לעזרה ומתניתין דהכא דחייבין עליהן מיתה וחומש לאחר שבאו לעזרה ואפילו קודם

או אם או זקן או זקנה מישראל ואפי' למעל' הרבה ואז תנשא לכהונה כר' אליעזר בן יעקב לכתחלה : והאפוטרופסין . הממונים שממנים על היתומים בין שמנה אותם אבי היתומים או בית דין : וטומטום ידוע אינו ניכר אם זכר או נקבה : ואנדרוגינוס . מי שיש לו אברי הזרע הידועים לזכר ולנקבה והערבים קורין אותו בנתי והוא מסופק ואמרו שאינם יכולין לומר אשר נתתה לי לפי שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לזכרים המיוחסין הוא אשר אמר הש"י (במדבר כו) לשמות מטות אבותם ינחלו וכתיב (שם) איש לפי פקודיו עד שיהיה ודאי בלי ספק : ו רבי מאיר אומר כי הקונה שני אילנות קונה קרקע ולפיכך מביא וקורא ודבריו דחוי אבל העיקר אצלנו קנה שלשה אילנות קנה קרקע קנה שני אילנות לא קנה קרקע אבל לענין בכורים מביא מספק מפני שחכמים מסופקין אם קנה קרקע או לא ולענין מקח וממכר נאמר לא קנה ולענין בכורים נחייב אותו להביא מספק אבל אינו קורא לפי שאינם בכורים אמיתיים : וכשיבש מעין המים שממנו היה משקה שדהו או נקצצו האילנות שמהם היה מביא הבכורים אינו קורא כלל לפי שאינו יכול לומר אשר נתתה לי לפי שכבר נפסד וכאילו אין לו קרקע ור"י אומר קורא כיון שיש לו קרקע ודברו דחוי ואמר הש"י בפ' בכורים ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך (שם) ואמרו בספרי אין קריאה אלא בשעת שמחה כשתמצא לומר מעצרת ועד החג מביא וקורא מחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא לפי ששמחת אותה השנה כבר נגמרה בסוף חג הסוכות שאמר השם יתברך ושמחתם לפני ה' אלהיכם ור"י בן בתירא אינו תולה הקריאה בשמחה ואין הלכה : ז השני הוא אותו שקנה הקרקע ואינו מביא מאותו המין שהביא הראשון *) וקורא ואמר השם יתברך בפרשת בכורים הגדתי היום לה' ואמרו פעם אחת אתה מגיד ולא שתי פעמים ורבי יהודה אומר הני מילי באדם אחד אבל בשני בני אדם מגיד וחוזר ומגיד ואינה הלכה : ח נמקו. כמו נמסו המק בשרו (זכריה יד) אתם ימקו (ויקרא כו) ואחרים רבים : נבוזו ג"כ ידוע מגזרת לבוז בז (ישעיה י) : ואינו קורא . לפי שאי אפשר לומר הבאתי את ראשית פרי האדמה מפני שאינו ראשית ועוד יתבאר לך שהבכורים האמיתיים חייבים עליהם חומש: ופי' נופץ כמו טער או מריק מגזרת נעור וריק: ט כבר בארנו אמרם פעם אחת אתה מגיד ולא פעם שני ולפיכך כיון שקרא פעם אחת לא יחזור ויקרא פעם שניה : י פירות שבהרים יותר טובים מפירות העמקים ויותר מוטעמים והתמרים במישור ובעמק יש בהם יותר דבש ולנהגו לצוננו מן התמרים רוב הדבש לפי שהכתוב קראם דבש כמו שזכרנו ועבר לירדן אע"פ שאינה זבת חלב ודבש הש"י נתנה לנו ואפשר לנו לומר אשר נתתה לי ואין הלכה כר' יוסי הגלילי : יא כבר בארנו שר' מאיר סובר שהקונה שני אילנות שהם קנה קרקע ור' יהודה סובר שארים והוכר יש לו קנין בארץ *כגון שיש לו בה חלק וזכות מן הזכיות ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' יהודה וכבר בארנו זה :

א כבר בארנו שהבכורים נקראים תרומה וכבר בארנו בפרק ג' (מ"ז) ממסכת תרומה שהראיה מן הכתוב שאמר והבאתם שמה עולותיכם ואמר ותרומת ידך אלו בכורים על כן נתחייבו הבכורים בכל דיני תרומה כמו שבארנו בערלה (פ"ב מ"א) וענין אמרם הן נכסי כהן שהוא

פירוש הרא"ש

אפילו אמן מישראל מביאים ולא קורין דאמן לא היו להם חלק בארץ וכלי קיני שאמן מישראל מביאים וקורין וכן פוסק בה"ג כר"ת ופליגא התוספתא על מתני' דהכא דקתני ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא בירושל' פריך נמי אהך מתניתין כלום נשבע הקב"ה אלא לזכרים שמא לנקבות: (ב) הפריש בכורים ומכר שדהו ירושלמי כשנתן את דעתו למוכרם קודם הפרשה דאם לא כן נראו ונדחו וירקבו: (ג) ולית הלכתא הכי אלא [חייבים] עליהם חומש : (ד) נופץ ואינו קורא דכיון שבא להר הבית לא מחייב תו באחריותן : (ה) פעמים שאין לו כי אם הטנא : (ו) שאין יכולין לסלקן :

מסורת הש"ס

א) גיטין דף מח. ב"ב דף כז. פא. ב) ברכות: ג) פסחים דף לו: ד' מ. ד) ב"ב דף כז. ה) גיטין דף מח. ס) חגיגה דף יח: ב"מ נב יבמות ד' עג. (חלה פ"א מ"ט) :

פי' מהרי"ד בן מלכי צדק

זכר ר' אליעזר בן יעקב אומר עד שתהא אביה או אמה מישראל רבי יוסי אומר אף גר שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה ר"ש [אומר] פוחתת מבת ג' שנים כשירה לכהונה וכולהון מקרא אחד דרשו כי אם בתולה מזרע בית ישראל: האפוטרופין והשליח והעבד וטומטום ואנדרוגינו' מביאין ולא קורין שאינן יכולין לומר אשר נתתה לי ה': ח הפריש בכוריו נמקו . פי' נרקבו: נבזזו . פי' על ידי ליסטים מזוינים: נגנבו או אבדו או שנטמאו וכו'. פי' כגון שהוכשרו ונגע בהם השרץ מפריש אחרים תחתיהם ואינו קורא: והשניים וכו'. פי' אילו שמביא עתה בשביל הראשונים אין חייבין עליהן חומש: נטמאו בעזרה נופץ ואינו קורא. פי' מפזרם בעזרה ושוב אינו חייב באחריותן. אבל כשנטמאו מקודם מפריש שניים תחתיהן משום שחייב באחריותן עד שיביאם להר הבית שנא' בכורי אדמתך וגו'. (רבי יהודה אית לי' האי סברא): יא הקונה שלשה אילנות בתוך של חבירו מביא וקורא. פי' דקנה קרקע: ר' יהודה אומר מביא וקורא. נמצא ר' יהודה כר' מאיר אבל לדברי הכל אם קנה אילן וקרקעות פי' לעולא י"ו אמות לרבין כל שהוא מביא וקורא: ר' יהודה אומר אף בעלי אריסות והחכורות מביאין וקורין: אבל חכמים אומרים אין מביאין ואפי' לרבי יהודה דאמר מביאין וקורין לא אמר אלא בבעלי אריסות והחכורות [שהן בתי אבות] הא אריסין וחכורין אין מביאין כלל:

פ"ב א התרומה והבכורין חייבין עליהן מיתה וחומש. פי' אם אוכלן זר במזיד חייב מיתה. תרומה דכתיב בה ומתו בו כי יחללוהו וסמיך ליה וכל זר כלומר גם הזר בזה העונש: ואסורין לזרים. פי' אפי' פחות מכזית אי נמי אסורין לזרים תני משום דמעשר שני מותר לזרים דלא תיסק אדעתך מעשר שני לזרים מיתה לית ביה הא איסורא איכא קמ"ל תרומה הוא דאסורה לזרים אבל מעשר שני שרי . פ"א נכלל לפרש וחייבין עליהן מיתה שהאוכלן בטומאת הגוף חייב מיתה מה שאין כן במעשר שהאוכלו בטומאה וכו' : והן נכסי כהן . אמר רבי בא בר' חייא בשם ר' יוחנן לך נתתים למשחה לגדולה להדלקה בין טמאין ובין טהורין . ובסוף מסכת תנן ולמה אמרו הביכורין נכסי כהן וכו' ואילו במעשר שני תנן אין לוקחין ממנו עבדים וקרקעות ובהמה טמאה . וגם שנינו הנכנס לבית חבירו למשכנו לא ימשכן מעשר שני שלו אלמא לאו נכסי כהן ניתנו : ועולין וכו' באחד ומאה וכו' . כלומר סאה של תרומה בטלה במאה חולין כמפורש בתרומות וקרא כתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו מה שאת מרים ממנו אם נפל לתוכו מקדשו ותרומת מעשר ממאה סאין דחולין טבולין למעשר תרומה מעשר דידהו חדא סאה : וטעונין רחיצת ידים ; פירוש דשרו על הידים ואפילו בנגיעה פוסלין את התרומה והטעם משום דידים עסקניות הן : והערב שמש . פי' כהן המיטמא בכל טמאות המפורשות בתורה לא מצי למיכל תרומה עד דטביל ומעריב שמשו וקרא כתיבי ומפורש ביבמות פרק הערל :

קודם קריאה ותנופה לא מעכבי: מה שאין כן במעשר שני · דשרי לזרים ואינן נכסי בעלים דאסור לקנות מהן בהמה ועבדים כדתנן בסוף פ"ק דמעשר שני (מ"ז·) והוא הדין כל דבר דאסור כדפרשי' בסוף מעשר שני דלא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה ובטל ברוב דאינו צריך ק"א כדדרשינן בהזהב (דף נג.)[ואין] טעונין רחיצת ידים כדאיתא בשילהי אין דורשין (דף יח:) ואין צריך הערב שמש כדדרשינן בהערל (דף עג:) דטבול יום אוכל במעשר ויש לתמוה דהא בסיפא דקתני ואסור לאונן ומפרש בהערל (שם) משום דאיתקוש בכורים למעשר וא"כ מעשר נמי נילף מבכורים לחייב מיתה האוכלו בטומאת הגוף ולענין זרות ניחא דבהדיא שרי רחמנא לזר ויש לומר דמיתה ממעטה דכתיב בתרומה (ויקרא כב) ומתו בו כי יחללוהו בו ולא במעשר [כדדרשינן ביש מותרות (דף פו.) בו ולא במעשר] ראשון דאפילו לרבי מאיר דאסר לזרים לענין מיתה מודה דפטור וגם במעילה נמי פטרי' ממיתה בפרק הנשרפין (דף פד.) מדכתיב בו בתרומה ולא במעילה והא דלא ילפינן מעשר מבכורים לענין ק"א משום דיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל והא דבטל ברוב בשאין לו מתירין כדאיתא בפרק הזהב משום דא' ומאה דרבנן היא והא דדרשינן ליה בסיפרי מאת מקדשו ממנו אסמכתא בעלמא כדמוכח בפרק יוצא דופן(ד' מז·)דדימוע דרבנן ובסוף הערל(דף פג·) (אמר)גבי שאני אומר·חולין לתוך חולין נפלו וכן ערלה וכלאי הכרם דדריש בסיפרי' דבטלין במאתים אמרינן בהניזקין(דף נד:)גבי נפלו ונתפלעו דמדאורייתא בטיל ונכסי כהן א] דלא ילפי ביכורים ממעשר דלחומרא מקשינן [ולא לתרומה לקולא] משום דבפרשת קרא כתיב בכורי כל אשר בארצך אשר יביאו לה' לך נתתים ויש לדרוש מדכתיב לך שלך הוא לקדש את האשה כדדריש גבי גזל הגר בפ' ב"ש בזבחים (דף מד:) ובהגוזל קמא (דף קט:) : ב הבאת מקום . דכתיב (דברים יב) והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ותרומת ידכם והיינו בכורים כדאמרינן בהערל (דף עג:) גבי ותרומת ידך : וטעונין ודוי · (א) דכתיב גבי מעשר בערתי הקדש מן הבית : ואסורין לאונן · דכתיב במעשר (דברים כו) לא אכלתי באוני ואיתקוש בכורים למעשר : ורבי שמעון מתיר. דתרומה קרנהו רחמנא כמפורש בהערל (שם) : וחייבין בביעור. מפרש בירושלמי (הל' ב) בכורים מנין א"ר יעקב בר אחא בשם רבי אליעזר בערתי הקדש הקדש העליון במשמע : ור' שמעון פוטר · כטעמיה דתרומה קרנהו רחמנא והא דמשמע בפ' בתרא דמעשר שני (מ"י) דתרומה חייבת בביעור לא קשיא מידי (ב) כמו שפירשתי שם : ואסורים בכל שהן מלאכול בירושלים. האי אסורין כמו אוסרין כדמפרש בירושלמי כלומר לענין שלא לאכול [אלא] בירושלים הם אוסרין בכל שהן דאפילו באלף לא בטיל משום דהוי דבר שיש לו מתירין דאפשר להעלותו לירושלים והא דתנן לעיל דבכורים עולין באחד ומאה כשנתערבו בחולין דלענין זרים לאו דבר שיש לו מתירין הוא והכא בבכורים שנתערבו בתרומה דליכא אלא איסור מחיצות ויש לאסור דיש לו מתירין לירושלים וכן הגידולין אסורין מלאכול [חוץ מירושלים] אלא יעלם ויאכלם בירושלים (ג) והמעשר אם לא ירצה להעלותו יפדה אותו בזמן זרעו כדתנן בפ' ט' (מ"ד) דתרומות : אף לזרים ולבהמה . אדרבי שמעון דבתריה קאי אף לזרים ולבהמה רבי שמעון מתיר ואין זה מדברי חכמים דהכי אמרינן בירושלמי (שם) כיני מתני' ואסורין כל שהן מלאכול בירושלים ורבי שמעון מתיר וגדוליהן אסורים מלאכול בירושלים ורבי שמעון מתיר ואף לזרים ולבהמה רבי שמעון מתיר ואף רבנן מודו ליה כלומר מודים חכמים לרבי שמעון דבמקום שהן מותרים כגון בירושלים מותרין אף לזרים ולבהמה ומשום ביכורים נקט זרים והדר קאמר מן מהו דמותיב רבי שמעון רבנן אין אתם מודים שהן מותרין לזרים שהן מותרין לאכילת בהמה ויש מחילה לזרים ויש מחילה לבהמה כלומר וכי מחילה מועלת לזרים להתיר בכורים לזרים ויש מחילה לבהמה כלומר בין במעשר בין בבכורים וכי מחילה מועלת להתירו לבהמה (ד) ובירושלמי (שם) הקשה חד סבי לרבי יוחנן מהא דתנן בפרק ט' דתרומות (מ"ד) גידולי מעשר וביכורים חולין והכא קתני גידוליהן אסורין ושני ליה הכא דאתמר גידוליהן מותרין בדבר שזרעו כלה ודתימר גידוליהן אסורין בדבר שאין זרעו כלה אמר ליה והא תנינן איזה דבר שאין זרעו כלה כגון הלוף שוטה והבצלים ובהני אין בכורים נוהגין אזל רבי יוחנן שאל לינאי א"ל למעשר שני הושבת כלומר לענין מעשר שני נאמר תירוץ זה ורבי הילא משני התם כן דתימא גידוליו אסורין רבנן והן דתימא גידוליו מותרין רבי שמעון ופריך עלה דהא קתני גבי מעשר דמסכת תרומות פרק ט' (מ"ד) ופודה בזמן זרען אלמא שטעונים מחילה ורבי שמעון בכל ענין שרי ומסיק רבי ירמיה רבי אמי בשם ריש לקיש כן דתימר גידוליו אסורין באיסור מחילה וכן דתימר גידוליו מותרים היתר זרות והשתא ניחא דלא קשה מביכורים ומעשר שני כדרי' יוחנן דהכא בשאין זרעו כלה אי נמי שלא רצה לפדות בדמי זרען קאמר דאסורים מלאכול בירושלים אי נמי לענין דשרו בירושלים לבהמה קאמר התם גידוליו חולין אבל מחילה בעו משום דמי זרען וצריך ליישב מאי מה שאין כן בתרומה דאי משום דגידולי תרומה שרו חוץ לירושלים אפילו תרומה עצמה שריא ולא שייך לענין זה למיתני מה שאין כן בתרומה דכבר תנא ליה טעונין הבאת מקום ויש לומר משום דהנך במקום שגידוליהן חולין לכל דבר משכחת בהו איסורא כגון מלאכול בירושלים מה שאין כן בתרומה דבמקום שגידוליהן חולין כגון גידולי גידולין בדבר שזרעו כלה לא משכחת בהן שום איסור וכי האי גוונא הוו אוסרים בכל שהן דאע"ג דזה וזה שנתערבו בחולין עולין באחד ומאה מ"מ משכחת בבכורים שאוסרים בכל שהן כגון דנתערבה בתרומה אבל בתרומה לא משכחת בשום מקום שאוסרת בכל שהוא ויש מפרשים דמתני' איירי בשנתערבו בירושלים או נזרעו בירושלים ומחלקים בין בירושלים לחוץ לירושלים ולא יתכן כלל מדלא משני הכי בירושלמי : מה שאין כן בתרומה· דאינה טעונה הבאת מקום ואינה טעונה וידוי ובירושלמי (שם) פריך תמן תנינן וגם נתתיו ללוי זו תרומה ותרומת מעשר

בתרומה ובכורים מה שאין כן במעשר : ב יש במעשר א) ובכורים משא"כ בתרומה שהמעשר והבכורים טעונים הבאת מקום וטעונים ודוי ואסורין ב) לאונן ור"ש מתיר וחייבין בביעור ור"ש פוטר ואסורים כל שהן מלאכול בירושלים וגדוליהן אסורים מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה ר"ש מתיר הרי אלו במעשר ובכורים משא"כ בתרומה: ג יש בתרומה ומעשר משא"כ בבכורים כי התרומה והמעשר אוסרין את הגורן

מקדש אשה בהן : ואמר מה שאין כן במעשר. מבואר לפי שטבול יום אוכל במעשר כפי העקרים שיש בידינו והוא אמרם (נגעים פי"ד מ"ג) טבל אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים וכבר זכרנו זה בתחלת ברכות וכן פירות מעשר אינו חייב בנטילת ידים לאכילתם ופירות תרומה צריך ליטול ידיו קודם שיאכל אותם כמו שיתבאר במסכת חגיגה אבל הפת בין שיהיה תרומה או מעשר או חולין לא יאכלנו עד שיטול ידיו כמו שהוא העיקר בתורתנו וזה המעשר שנתן חלוק בינו ובין התרומה הוא מעשר שני : ב נאמר בתורה במעשר שני ובכורים שהם טעונים הבאת מקום ואמר במעשר שני (דברים יד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו' ואמר בבכורים (שם כו) ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' ואמרו בשניהם וטעונים ודוי משא"כ בתרומה וכבר קדם לך במסכת מע"ש שהוא צריך להתודות על התרומה והוא אמרו ית' וגם נתתיו ללוי זה תרומה ותרומת מעשר ותירצו זו הקושיא בגמרא ואמרו שענין זה הדבר *שלא היה אצלו אלא הבכורים בלבד או מעשר שני בלבד והוא חייב בודוי וכשלא היה לו אלא התרומה אינו חייב בודוי וכבר בארנו לשם איסור מעשר שני על האונן לאמרו (שם) לא אכלתי באוני ממנו ולפי שהבכורים נאמר בהם (שם) ושמחת בכל הטוב נאסרו גם כן לאונן : רבי שמעון מתיר. בכורים לאונן מפני שלא נאמר בהם זה הדבר : וחייבין בביעור. לפי שדינו ודין המעשר שוה לפי שפרשת בכורים סמוכה לפרשת ודוי שנאמר בה (שם) בערתי הקדש מן הבית : ורבי שמעון אומר תנתן לכהן כמו התרומה. כבר בארנו דעת ר"ש בפ' אחרון ממעשר שני : ואמרו ואסורין כל שהן מלאכול בירושלים. זה המאמר צריך הקדמה ואז יתבאר והוא כשנתערב דבר אסור בדבר מותר לא יהיה דרך להתיר אותו הדבר האסור לעולם כמו התערובת הערלה או כלאי הכרם או התרומה בחולין דיניהם כמו שקדם והוא שיעלה בשיעורו או יאסור בנותן טעם כמו שנתבאר בפרק שני מערלה וכשיתכן בשום דרך מן הדרכים להתיר אותו דבר האסור בשום זמן מן הזמנים יאסר אותו התערובת כולו ואפי' נתערב חלק אחד באלף חלקים עד שיהיה מותר הכל על דרך היתרו לפי שיש לנו דרך להתיר הכל כיצד כגון שנפלה ביצה שנולדה ביום טוב שהיא אסורה ביום טוב ונתערבה בכמה ביצים אותם הביצים כולם הם אסורין לאוכלם ולא תבטל אותה הביצה במעוטה כיון שלמחרת יהיו הכל מותרין וזהו אמרם דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ואומר לך בכאן שכשנתערב אפילו שיעור מועט ממעשר שני או מן הבכורים אפי' בכמה מאות מחולין ויהיה אותו הערוב בירושלים בלבד יהיה דין אותו התערובת כדין מעשר שני או הבכורים ולא נאמר בו יעלה באחד ומאה ולא בשיעור אחד מן השיעורים לפי שהוא דבר שיש לו מתירין לפי שנאמר לבעליו כיון שאתה בירושלים והוא מקום אכילת המעשר והבכורים כמו שיתבאר אכול הכל בתורת מעשר ונאמר לכהן אכול הכל בתורת בכורים : ואמרם גדוליהן אסורים מלאכול בירושלים. ענינו כי כשזרע אותו דבר שנתערב בירושלים שהצומח ממנו כמוהו אסור לאכלו בתורת חולין אלא בתורת מעשר אם היה זה שנתערב במעשר או בתורת בכורים אם היה התערובת בכורים ואסור לו גם כן הזרע שלו כיון שיש לו מתירין קרובים לפי שהוא בירושלים : ואמרו אף לזרים אף לבהמה. רוצה בו כי מה שנתערב בו הבכורים בכל שהוא אסור לזרים ולא נאמר כיון שהוא אסור לזרים יהיה דינו כמו דבר שאין לו מתירין ויעלה באחד ומאה כשנתערב בירושלים והודיעו שזה אסור אע"פ שהוא כן והוא אמר אף לזרים והשיעור אע"פ שהוא אסור לזרים אוסר בכל שהוא וכמו כן המעורב ממעשר שני אע"פ שהוא אסור להאכילו לבהמה והיו אלו החולין קודם התערובת מותרות לבהמה לא נאמר שזו התערובת חזר כמו דבר שאין לו מתירין ועולה אלא מעשר שני והבכורים לעולם כשנתערב מהם שום דבר בירושלים אינו עולה בשום פנים אלא אסורים כל שהם וכן גדוליהם וזהו בתקנת חכמים שהם נתנו תערובת אלו השני דברים בירושלים בלבד כדבר שיש לו מתירין כיון שיוכל לאכלו שם בקדושה והוא אמרם עשו ירושלים כדבר שיש לו מתירין כמה דתימא דבר שיש לו מתירין אוסר כל שהוא ודכוותיה ירושלים אוסרת כל שהוא והבן זה העיקר: ורבי שמעון חולק בגדוליהם לפי שהוא אומר כבר בטלו אבל התערובת עצמו אין חולק בו רבי שמעון שהוא אוסר בכל שהוא וזהו אמנם בנתינת טעם לדעת ר"ש ערובין בעינן הם גדולים כבר בטלו אבל התרומה אין בה דבר מאלו הדינים כמו שנתבאר ואין הלכה כר"ש בכל אלו המחלוקות : ג ענין אוסרין את הגורן הוא שאסור לאכול דבר מן הגורן עד שיוציאם רוצה לומר התרומה

תמן אתמר תרומה טעונה ודוי וכה אתמר אין טעונה ודוי א"ר הילא תני תמן המעשר והבכורים אחד הנותנן ואחד הנוטלן טעונין ודוי תרומה נותנן טעונה ודוי נוטלת אין טעונה ודוי א"ר זעירא רבנין דהכא אמרי מי שיש לו מעשר בפ"ע מתודה מי שיש לו תרומה בפ"ע אינו מתודה בפ' הערל אמרינן דטייר אוכלן בטומאת עצמן לוקה ואסור לבער מהן בטומאה משא"כ בתרומה : ג אוסרין את הגורן משום טבל אבל ביכורין אינן טובלין ובירושל' (הל' ג) אמרי' ניחא תרומה אוסרת את הגורן המעשר אוסרת את הגורן תיפתר שהקדימו בשבלין דא"ר אבהו בשם ריש לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה משמע שרוצה לפרש אוסרין את הגורן דאע"פ דלא נתמרחה קובעים אותה לאוסרה באכילת עראי כההיא דתנן בפ"ב (מ"ד) דמעשרות ומייתי לה בפ' המביא כדי יין(דף לה:)פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן ר' אליעזר אוסר לאכול מהן עראי ורבנן מודו בתורם מן הכלכלה ולהכי קשיא ליה במעשר היכי משכחת לה לאסר שהתרומה לעולם קודמת ומשני בשהקדימו בשבלין ולא מייתי דרבי אבהו אלא לאשמעינן שחל שם מעשר כשהקדימו בשבלין ואע"ג דרבי אבהו איירי במעשר ראשון ומתניתין במעשר שני לא שנא (כדאיתא בירושלמי בפ' קמא דחלה דא"ר יוחנן מעשר *ראשון שהקדימו בשבלין פטור מן המעשרות) ומיהו בסיפא דמתני' דקתני גבי תרומת מעשר שאוסרת את הגורן כתרומה לא יתכן לפרש בכי הא, גוונא שהקדימה דאי אפשר להפרים תרומת מעשר עד שיקרא שם

נ"ל שני

אסור לאונן אף ביכורין אסור לאונן ורבי שמעון דמתיר קסבר תרומה קרנהו רחמנא מה תרומה מותרת לאונן אף ביכורין מותרין לאונן : וחייבין בביעור ורבי שמעון פוטר . ר' שמעון כטעמיה דאמר [דתרומה קריא רחמנא] : ואסורין כל שהן מליאכל בירושלים . פירוש בירושל' . אם נתערבו תרומה וביכורין או חולין ומעשר שני אין להן עלייה לתרומה ולחולין להיאכל בכל מקום כבתחלתו אלא נאכלין כביכורין וכמעשר שני דקיימא לן כל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף אינו בטיל . אלא נאכלת גם התרומה גם החולין בירושלים כביכורין וכמעשר לפי שהתרומה נאכלת בכל מקום אבל הביכורין אינן נאכלין אלא בירושלים כמעשר שני ומה דתנינן לעיל גבי ביכורין משנה ו' עולין באחד ומאה בביכורים שנתערבו בחולין היא מתני כיני מתני' ורבי שמעון מתיר וגידוליהן אסורין מליאכל בירושלים ורבי שמעון מתיר אפי' לזרים ולבהמה . פירוש וגם רבנן מודו *) שמותרין לזרים בלא פדיון דגידולי מעשר שני חולין ותנן המדומע והביכורין גידוליהן חולין מה פליגין לענין מחיצה ורבנן כטעמייהו דאמר גידולי הקדש ומעשר שני חוץ לירושלים הוו חולין ופודה אותו בזמן זרען מפני קדושתן והתם הוא דיכול לפדות אבל הכא שגדלן בירושלים אינו יכול לפדות אותן דמדמו רבנן ירושלים לדבר שיש לו מתירין ומפני קדושתן אסורין ליאכל חוץ מן המחיצה ורבי שמעון מתיר קסבר כי היכי דאמרינן בשגדלן חוץ לירושלים אינן נידונין כמעשר ואין צריכין פדיון **) אף הכא בשגדלן בירושלים אין נידונין כמעשר וגידוליהם נאכלין חוץ לירושלים שכבר בטלו הרי לדברי הכל גידולי מעשר חולין.אלא בירושלים נידונין כמעשר גופיה וכביכורין גופייהו מה שאין כן בתרומה שהתרומה אינה טעונה הבאת מקום ואינה טעונה ודוי : ג יש בתרומה ובמעשר מה שאין כן בביכורין שהתרומה ומעשר אוסרין את הגורן . פי' כשנפלו לתוך

*) הג"ה סן מותרים לזרים קאי אביכורים ומ"ש בלא פדיון קאי אמע"ש ודו"ק . **) הג"ה פי' רבינו המחבר בכאן הוא כפירוש היש מפרשים שהביא הר"ש כאן ודו"ק.

מסורת השי"ס

א) [יבמות עג.] : ב) [שם פסחים לו:]

פי' מהר"י בן מלכי צדק

מה שאין כן במעשר שני דמעשר שני אין חייבין עליו מיתה וחומש . אם אכלו קודם שיפדה מידו הגואלו צריך להוסיף חומש דכתיב ואם גאל יגאל וגו' ואינו אסור לזרים דכל עצמן לבעלין נאכל ואין מדליקין בו כשהוא טמא דא"ר זעירא בש"ר אלעזר מנין לקונה בכסף מעשר שני שנטמא שאין מדליקין בו אליבא דר' יהודה ת"ל לא בערתי ממנו בטמא: והמעשר בטל ברוב. פי' במעשר שאין בו שוה פרוטה ובפרק הזהב איתא והכי אוקימנה מדתניא בהדיא מעשר שני בטל ברוב באיזה מעשר אמרו במעשר שני שאין בו שוה פרוטה . ושנכנס לירושלים ויצא ותמן מיפרשא ברייתא:והמעשר אינו טעון רחיצת ידים ואקשי' והתנן נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ופריק תרי תנאי אליבא דר' מאיר . חד תנא סבר מעשר כחולין ואין טעון רחיצת ידים דתנן כל הטעון ביאת מים מדברי סופרי' מטמא את הקודש ופוסל את התרומה ומותר בחולין ובמעשר דברי ר' מאיר וחד תנא סבר מעשר וחולין טעונין רחיצת ידים דתני רבי שמעון אומר משום רבי מאיר הידים תחלה לחולין ולמעשר ושניות לתרומה ובחגיגה פ' אין דורשין אייתינן להו ומסקנא אפי' מאן דבעי נטילה במעשר [היינו] באכילתן . למאן דאמר בנהמא ואיכא למאן דאמר אפי' בפירי אבל בנגיעה ליכא למאן דאמר דידים בעי נטילה בנגיעת מעשר הלכך הויא לה תרומה חמורה ממעשר והמעשר אין טעון הערב שמש . אלא ורחץ בשרו במים וטהר למעשר: ב וחייבין בביעור . דכתיב בערתי הקודש מן הבית עד כדון מעשר שני. ביכורין מנין א"ר יעקב בר אחאי בש"ר אלעזר הקודש העליון במשמע פי' היינו ביכורין שכתובין בפרשה שלמעלה מזו תנינן ואסורין לאונן ור' שמעון מתיר פי' ביכורין לאונן מאי טעמא דרבנן דאסרי ביכורין לאונן דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך וגו' ואמר מר תרומת ידך אלו הביכורין ואיתקש ביכורין למעשר מה מעשר

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' א'

ג ב מיי' פ"ב מהל' בכורים הלכה א וס"ג הלכה ס :

ד ג מיי' פי"א מהל' מ"ש הל' א ופ"ג מהל' בכורים הל' י:

ה ד מיי' פ"ג מהל' מ"ש הל' ה ופ"ג מהל' בכורים הל' ו.

ו ה מיי' פי"א מהל' מעשר שני הל' ו :

ז ו מיי' פ"ז מהל' מ"ש וכ"ר הל' יד ופ"ד מהל' בכורים הלכה טו :

ח ז מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה א :

פירוש הרא"ש

פרק ב

(א) דבתרוייהו כתיב וענית ואמרת וגו' : (ב) היינו דצריך הישראל לבערה מביתו וליתנה לכהן אבל הכהן אינו חייב לבערו מן העולם : (ג) טפי הוי ניחא אי הוי גרסינן לאכול בירושלים בלא מ"ם: (ד) ויותר נראה לפרש דאדרבנן קאי ואסורים מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה כלומר אף על גב דאתר שיעלם לירושלים מותרים הבכורים לזרים והמעשר לבהמה אפי' הכי צריך להעלותן :

הגהות מהרי"ו לנדא

פ"ב מ"א בר"ש א]ונכסי כהן משום דאקרי תמוה והא דלא כו' כצ"ל :

ט א מיי' פ"א שם הל' א ופ"ג מהל' תרומות הל' א ב: י ב מיי' פ"ב מהל' תרומות הל' א ופ"ב מהלכות מעשר: יא ג מיי' פ"א מהלכות תרומות הלכה א ופ"ב מהל' מ"ש וני"ר הל' א:

לתרומה ומלאה שכבר נאסר הגורן אלא דמובלת לאסור באכילה עד שיפרישנה כתרומה גדולה מה שאין כן בביכורים ובכי האי גוונא היה יכול לפרש כאן: יש להן שיעור דתרומה תרי ממאה ונוהגין בכל הפירות וביכורים בז' המינין: סיקריקון וגזלן תרומתן תרומה כדאמרינן בתרומות גבי גנב וגזלן: ד במחובר לקרקע. כדתנן לקמן אדם יורד לתוך שדהו ונפקא לן בירושלמי (שם) מדכתיב (במדבר יח) בכורי כל אשר בארצם: כל שדהו בכורים. דכתיב (יחזקאל מד) *כל בכורי כל: וחייב באחריותם. דכתיב (שמות כג) בכורי אדמתך תביא בית ה': וטעונין קרבן. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה להלן שלמים אף כאן שלמים: ושיר. נאמר כאן טוב ונאמר להלן (יחזקאל לג) יפה קול ומטיב נגן: ותנופה. דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לרבות הבכורים שיטענו תנופה כרבי אליעזר בן יעקב (סוכה דף מז:) ובפ' כל המנחות באות מצה (דף סא.) גמר יד יד משלמים: ולינה. ופנית בבוקר והלכת לאהליך כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא בבוקר א"ר יונתן הדה דתימא בשאין עמהן קרבן אבל יש עמהן קרבן בלא כך טעונים לינה מחמת הקרבן כדדרשינן בסיפרי והארכנו בפרק לולב וערבה ובפ' קמא דר"ה (דף ה) וכל הני ליתנהו בתרומה דאין תרומה ומעשר אלא בתלוש ואין עושה כל גרנו תרומה דבעינן ראשית ששיריה ניכרין כדאמרינן בראשית הגז (דף קלו:):

[בכל ספרי הש"ס נחסר פי' הר"ש מכאן עד סוף המסכת וכן מפ' אנדרוגינוס ומלאו חסרונו בפי' ר"י בר מלכי צדק ואנחנו השבנו את האבדה מפי' ר"ש ההוא למקומה. והדפסנוהו בזה ע"פ העתקת כ"י מעקד הספרים בפארים. ואת פי' מהר"י בר מ"צ הדפסנו מתוך הכ"י המדוקדק יותר מהנדפס בספרי הש"ס]:

ה מן הטהור על הטמא. פירוש משא"כ בתרומה גדולה והטעם פירשתי בריש פ' שני דתרומות: ושלא מן המוקף. דאמרי' בירושל' בריש פרק שני דתרומות (הל' א) מכל חלבו את מקדשו ממנו תרומת מעשר לימדה על תרומה גדולה שניטלת מן המוקף והיא נטלת שלא מן המוקף ומנין שלא מן המוקף מכל מעשרותיכם תרימו אפילו אחד ביהודה ואחד בגליל. ותימה דבסוף פרק כל הגט (דף ל:) משמע דתרומת מעשר בעי מוקף דפריך עלה וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ואומר ר"ת דמדרבנן בעי מוקף ותימה אי מדרבנן בעי מוקף בתרומה* כי היכי דתני יש לה שיעור כתרומה דהא דיש לה שיעור כתרומה גדולה היינו מדרבנן דמדאורייתא *(כאה) אחת פוטרת את הכרי. וי"ל דמיירי למטה דיש שיעור לתרומה גדולה למטה דאין אדם עושה כל גרנו תרומה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרין כדאי' בפ' ראשית הגז (דף קל·). אבל אדם עושה כל שדהו בכורים (כמו שפירשנו בריש מס' בכורים) והא דאמרינן בב"מ בפ' הזהב (דף מס·) ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי רשאי בן לוי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר משום דלא מצי הדר ביה היינו מן המוקף אי נמי שלא מן המוקף ובשבתות וימים טובים כעובדא דר' ינאי דהאשה רבה או כעובדא דפרק בכל מערבין (דף לב·) שלא יאכלו עמי הארץ טבלים ובפ' כל הגט פי' רבינו שלמה דאין חברים תורמין שלא מן המוקף דשמא אינה בעין באותה שעה ולפירושו יש לומר לפי דמוקף דהתם לאו כמוקף דהכא ואם זה וזה לפניו שם ואפילו איסורו דרבנן ליכא דלא הוית כשאר דברים דבעי מוקף אפילו בשתיהן לפניו כדמוכח בסוף פרק ג' דמעשר שני ובני חלה בפ"ק דנדה ובסוטה בפרק כשם וההוא מוקף לאו משום חששא אלא דאורייתא גזירת הכתוב כדדריש בירושלמי כדפרשתי. ואפי' תלה מתרומה גדולה אבל מוקף דכל הגט משום חששא ובשניהם לפניו שרי·אבל קשה לפירוש רבינו שלמה מהא דתנן בפ' כל הגט (לא·)המניח פירות להיות מפרים עליה' תרומות ומעשרות מפרים עליהם בחזקת שהן קיימין אלמא לא חיישינן שמא אינן בעין ולפי' ר"ת איכא לאוקמא בשבתות וימים טובים או דלא ליעבד עם הארץ איסורא רבה אבל לפי' רבינו שלמה לא יתכן לומר כן דמשמע כי כולה מתני' דהתם דחשיב מילי טובא דבחזקת [שהן] קיימין ולא משום כבוד השבת ולא משום תקלה ושמא בדבר שביד אחרים איכא למיחש טפי ולפי' ר"ת קשה דבתוספתא דטבול יום משמע דתרומת מעשר לא בעי מוקף אפילו מדרבנן ובסוף טבול יום פירשנוהו: ו ובשביעית. פירוש ובשביעית ירק נמי אית ביה שביעית אלא מפרש בירושלמי (הל' ג) כגון אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית הכי היא לבעלים כאילן בתר חנטה ופטור ממעשר כירק דבתר לקיטה והא דלא קתני תנא שוה לאילן לענין כלאים דלא הוי כלאים בכרם מה שאין כן בירק ולענין ראש השנה שלו שוה לאילן דאע"ג דאחר לקיטתו עישורו כירק מכל מקום ראש השנה שלו שבט כאילן כדאמרינן בפ"ק דראש השנה משום דלא תנא הכא אלא מידי דבהאי אזלינן בתר חנטה ובהאי אזלינן בתר לקיטה לכל דבר בריש קדושין (דף ג·) מפרש מ"ש תני תנא קמא בלשון דרך ור' אליעזר בלשון דבר: ז דם מהלכי שתים וכו' אין חייבין עליו·פירוש דם מהלכי שתים היינו דם האדם דמכשיר כגון דם חללים כדאמרינן בפ' שני דחולין (לה:) וכן דם שחיטה דבהמה נמי מכשיר כדאמרי' התם ודם השרץ כלומר שוה לדם השרץ לענין זה דאין חייבין עליו משום דם כדדרשינן בפ' דם שחיטה (כא:) ואפי' מצות פרוש אין בו בדם מהלכי שתים כדאמרינן בפ' אע"פ (ס.) והוא דקאמר דאין חייבין על דם השרץ היינו בהתרו בו משום דם אבל התרו בו משום טמא חייב: ח ט כוי וכו'· פירוש טי בפרק אותו ואת בנו (פ·) כוי זה איל הבר ויש אומר זה הבא מן התיש ומן הצביה ר' יוסי אומר כוי בריה בפני עצמה ולא(הכירו) [הכריעו] בו חכמים אי מין חיה הוא או מין בהמה הוא ושל בית דושאי היו מגדלין מהן עדרים עדרים טעון כסוי לחומרא כדאמרי' בפרק אותו ואת בנו: ואין שוחטין אותו ביום טוב. לפי שאסור לכסות את דמו כדקתני ומעמא דאין מכסין אמרינן בפ"ק דביצה (דף ח·) משום דאפר כירה מוכן לודאי ואין מוכן לספק דדעתו לודאי ואין דעתו לספק: בטומאת נבלה כחיה. דחלב נבלת בהמה טהור כדדרשינן בפ' כל שעה (כג.)מדכתיב יעשה לכל מלאכה ובשל בהמה איירי דכתיב ואכל לא תאכלוהו כדדרשינן בפ' שני דחולין (כג·)יבוא איסור נבלה ויחול על איסור חלב ואין פודין בו פטר חמור דשמא חיה הוא ותנן בפ"ק

הגורן [א]ויש להם שיעור [ב]ונוהגין בכל הפירות [ג]בפני הבית ושלא בפני הבית ובאריסין ובחכורות ובסקריקון ובגזלן הרי אלו בתרומה ובמעשר מה שאין כן בבכורים: ד ויש בבכורים מה שאין בתרומה ובמעשר [ד]שהבכורים נקנין במחובר לקרקע [ה]ועושה אדם כל שדהו בכורים [ו]וחייב באחריותם [ז]וטעונים קרבן ושיר ותנופה ולינה: ה תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים ולתרומה בשתי דרכים נטלת [ח]מן הטהור על הטמא [ט]ושלא מן המוקף כבכורים [י]ואוסרת את הגורן ויש לה שיעור כתרומה: ו (ו) [כ]אתרוג [א] שוה לאילן בשלשה דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בערלה וברבעי ובשביעית ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עשורו דברי רבן גמליאל רבי אליעזר אומר שוה לאילן בכל דבר: ז [ל]דם מהלכי שתים שוה לדם בהמה להכשיר את הזרעים (ז) [מ]ודם השרץ אין חייבין עליו: ח כוי [ג] יש בו דרכים שוה לחיה ויש בו דרכים שוה לבהמה ויש בו דרכים שוה לבהמה ולחיה ויש בו דרכים שאינו שוה לא לבהמה ולא לחיה: ט כיצד שוה לחיה [נ]דמו טעון כיסוי כדם חיה [ג] [ס]ואין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסים את דמו [ע]וחלבו מטמא בטומאת נבלה כחיה וטומאתו בספק [פ]ואין פודין

והמעשר לפי שהוא טבל ואינו כן בבכורים וכבר קדם לנו בתחלת פאה שהבכורים אין להם שיעור ונתבאר בפרק שלפני זה שאין חייבים בבכורים אלא שבעת המינים ואינם חייבים אלא למי שיש לו קרקע שלו מן הדין ומה שאמרנו שאינם נוהגים בכורים אלא בפני הבית בלבד פסוק מלא בתורה (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך עד שיהא שם מזבח ואז יתחייב בהם ואין בתרומה ומעשר שום דבר מזה וכבר קדמו דינם במקומותם: ד נקנין במחובר לקרקע. הוא שהכהן זוכה בהם מן הדין והן מחוברות לקרקע ואפשר לאדם לעשות כל פירותיו בכורים ורהיות אלו השני דינים מה שאמר השם יתברך (במדבר יח) בכורי כל אשר בארצם זה הכתוב מורה שהן נקנין במחובר לקרקע ושהוא עושה כל שדהו בכורים: וחייב באחריותם. כמו שנתבאר שם שאם נגנבו או אבדו שחייב להוציא פעם שניה עד שיגיעם למקדש: וטעונים קרבן. לאמרו הש"י בפרשת בכורים (דברים כו) ושמחת בכל הטוב ואמר (שם טז) ושמחת בחגך ואמרו חכמים מה שמחה האמורה כאן קרבן שלמים אף שמחה האמורה להלן קרבן שלמים כי ושמחת בחגך אי אפשר בלא קרבן שלמים כאשר נבאר במס' חגיגה:

ושיר. כמו שיתבאר בפרק שלאחר זה: תנופה. לאמרו יתברך ולקח הכהן הטנא מידך ואמרו חכמים ז"ל (סוכה דף מז:) לרבות הבכורים שטעונים הנפה: ולינה. ענינו שחייב ללון בירושלים ואחר כן ישוב לעירו ממחרת יום בואו והוא אומרו בקרבן פסח ופנית בבקר והלכת לאהליך ואמרו חכמים (ספרי פ' ראה) כל פנות שאתה פונה לא יהיו אלא בבקר: ה מבואר הוא כי מאחר שהוא מפרים הבכורים ממקלת אילנות מספיק לו על שאר האילנות וזהו ענין שלא מן המוקף כמו שבארנו במה שקדם ואפשר בבכורים להפרים מן הטהור על הטמא אחר לקיטתן לפי שהפירות אינם מקבלות טומאה בעודם מחוברים לקרקע ושאר המאמר מבואר: ו דבר ברור הוא שהוא כאילן לערלה ולרבעי ואמרם לשביעית כמו שאגיד לך והוא שאם נגמרה פרי האתרוג בשנה שביעית ונכנסה השמינית ועדיין האתרוג באילן אותו האתרוג הפקר ככל פירות שנה שביעית כיון שנגמרה בשנה השביעית אע"פ שנלקט בשנה השמינית: ואמרם בשעת לקיטתו עשורו ענינו שאם נלקטו בשנה השלישית או הששית שיוציא ממנו מעשר עני אף על פי שאותו אתרוג נגמר בשנה השנית או החמישית וכן אם נלקט בשנה הרביעית יוציא ממנו מע"ש אע"פ שנגמר בישולו בשנה השלישית ופסק ההלכה כמו שזכרו רז"ל חזרו ונמנו אתרוג *אחר לקיטתו עשורו למעשר ולשביעית: ז דם מהלכי שתים. הוא דם האדם וכבר קדם לך פעמים בזה הסדר כי ז' משקין מכשירין ומכללם הדם והשוה בכאן דם האדם לדם בהמה וכבר ידעת כי שם שרץ טופל על ח' שרצים מב"ח והוא אמרם הש"י (ויקרא יא) וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החולד והעכבר: ואמרו אין חייבין עליו· רלה בו כי מי שאכל דם אלו השרצים אינו חייב כרת כאשר יתחייב אוכל הדם כי העיקר אצלנו דם השרץ כבשרו והוא אמרם רבותינו ז"ל בספרא וזה לכם הטמא לרבות דם השרץ שיהיה כבשרו ועוד יתבארו התולדות היוצאות מזה הענין ומדיני הטומאה במקום אחר: ח הכוי. הוא מין מורכב מן העז ומן הצבי וכן אמרו כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה חכמים אם מין בהמה או חיה היא ונתנו עליו חומרי בהמה וחומרי חיה כמו שיתבאר לקמן: ט לפי שאנו חייבים בכיסוי הדם נמנע לשוחטו ביום טוב מפני שהוא ספק. כמו שהודעתיך אם הוא חייב בכיסוי הדם או לא ואסור לאדם לטלטל האפר בי"ט לדבר ספק: וחלבו מטמא טומאת נבלה. העיקר אצלנו שחלב בהמה טהורה אינו מטמא ועוד נתבאר זה העיקר והראיה עליו במס' עוקצין (פ"ג מ"ט) ושם נבאר עוד שחלב חיה ובשרה שוה וכן בהמה טמאה חלבה ובשרה שוין ולפיכך יטמא טומאת נבילות וזה הכוי לפי שהוא ספק ודטהו לכל הפנים להחמיר אמרו בחלבו שהוא מטמא אם הוא נבלה כמו חלב החיה שהוא מטמא כבשרה אבל טומאתו בספק והמטמא בו אם נכנס למקדש אינו חייב כרת ולא קרבן אלא קרבן מספק. והש"י אמר (שמות לד) ופטר

א) סוכה פ"ג דף לט: ר"ה פ"ק דף יד: קדושין פ"ק דף ג: ב) קדושין פ"ק דף ג. חולין פ"י דף קלב: ג) ביצה פרק א' דף ח: חולין פ"ס דף עט: ופ"ו דף פג: ופ"י דף קלב.

פי' מהר"י בן מלכי צדק

לתוך הגורן ומפורש בגמרא: ויש להן שיעור תרומה תרי ממאה ונתנין בכל הפירות בין בז' המינין בין מן האחרון: האריסין והחכורות. חייבין בתרומה ובמעשרו': והסיקריקון והגזלן. [כמו דתניא בתוספתא דתרומות פ"א] האנס והגזלן בזמן שהבעלים מרדפין אחריהן אין תרומתן תרומה ולא מעשרותן מעשר. ואם אין הבעלין מרדפין אחריהן תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר מה שאין כן בביכורין. פ"א פירות גזלן ואנס אינן יכולין להפטר מתרומה ומעשרות מה שאין כן בביכורין לפי שאפשר לפירות בלא ביכורין ואי אפשר לפירות בלא תרומות ומעשר: ד יש בביכורים מה שאין כן בתרומה ובמעשרות שהביכורים נקנין במחובר לקרקע. דכתיב בכורי כל אשר בארצם ותנן יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר קשרו בגמי ואומר הרי אלו ביכורים: ועושה אדם כל שדהו ביכורים. דכתיב בכורי כל: וחייב באחריותן כדתנן תביא בית ה' אלהיך עד שיביאם להר הבית: וטעונין קרבן. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה שמחה שנאמר להלן שלמים אף כאן שלמים: ושיר. ושמחת בכל הטוב זה השיר דנמר מיפה קול ומטיב נגן דכתיב ביחזקאל (לג): ותנופה. דכתיב ולקח הכהן הטנא מידך והנחתו לרבות הביכורין שיטענו תנופה כר' אליעזר בן יעקב: ולינה. דכתיב ופנית בבוקר וגו' הא כל הפינות שאתה פונה לא יהו אלא בבוקר: מה שאין כן בתרומה ובמעשר שאין תרומה ומעשר אלא בתלוש ואין אדם יכול לעשות כל שדהו תרומה דכתי' ראשית עד שישייר ואינו חייב באחריותן כו'· ה תרומת מעשר שוה לביכורין: שנטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף כביכורין ואוסרת את הגורן: ויש לה שיעור. פי' אחד מעשרה כמו שיש שיעור לתרומה: הטהור על הטמא מה שאין כן בתרומה גדולה והטעם בריש פ"ב דתרומות ושלא מן המוקף כדאמרינן בירושלמי (ה): ו אתרוג שוה לאילן בב' דרכים שוה לאילן בערלה וברבעי ובשביעית וקשיא וכי אין שביעית לירק ופריק בא לומר לך אתרוג בת ששית הנכנס לשביעית ונלקט בשביעית אזלינן בתר הנטה ופטור משביעית ופטור ממעשר כירק דבתר לקיטתו עישורו ופירות שביעית פטורים ממעשרות אלו דברי הראשונים אבל רבותינו חזרו ונמנו אתרוג בתר לקיטה בין לערלה בין למעשרות בין לשביעית כדתנן ושאר כל האילנות כשנתן למעשרות כך שנתן לשביעית: ז דם מהלכי שתים פי' דם ב"א שוה לדם בהמה להכשיר בזרעים כדם בהמה: ודם השרץ אין חייבין עליו מלקות כאוכל דם (ירושלמי הל' ה) א"ר חייא בר אדא הדא דאמרת כשהתרו בו משום דם אבל התרו בו משום שקץ לוקה: ח כוי כו' עד סוף הפרק (ירושלמי הל' ו) איזהו כוי אמר ר"א הגדול עז שעלה ע"ג צבי ורבנין אמרי מין בפני עצמו ולא ... (ח): ואין שוחטין אותו בי"ט כו' (ט): וחלבו מטמא. פירוש דאם נתנבלה דאין חלבו חלק מבשרו להיות טהור ... לספוקי דלמא בהמה הוא אכתי טומאתו בספק: ואין פודין בו פטר חמור, דכתיב (שמות לד) ופטר חמור תפדה

... תרומה דכתיב מראשית ולא כל ראשית: (ו) אתרוג שוה לאילן פי' שוה לאילן דאזלינן בתר ... לו ג' שני ערלה משעת חנטה וכן לרבעי וכן לשביעית דאם נחנט בששית ונגמר בשביעית מותר ... דלענין מעשר אזלינן בתר לקיטה כדין ירק ולהכי לא תני שוה לאילן לענין כלאים דלא הוי כלאים ... דר"ה שלו שבט דאע"ג דבשעת לקיטתו עישורו כירק מכ"מ ר"ה שלו שבט כדאיתא בפ"ק דר"ה ... אלא מינין (דבודאי) [דבהאי] אזלינן בתר חנטה ובהאי בתר לקיטה לכל דבר בריש קדושין תני תנא ... אליעזר דבר: (ז) דכתיב ביה על הארץ תשפכנו כמים ודם השרץ כלומר שוה לדם השרץ שאין חייבין ... כדאמרינן בפ' דם שחיטה (כא) ואפילו מצות פרישה אין בו: (ח) לחומרא ואין מברכין על ... לפי שאסור לכסות דמו כדאמרינן בפ"ק דיו"ט (ח) דאפר כירה מוכן לודאי ואינו מוכן לספק: ... נבלה בהמה טהורה טהור כדאמרינן בפרק כל שעה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו:

... לעמוד עליו אם חיה אם בהמה: ט כיצד שוה לחיה דמו טעון כסוי הדם כדם חיה (ח): ואין ... בהמה טהורה (י) אלא כחלב נבלת חיה: וטומאתו אינו כודאי חלב נבלת חיה דאיכא לספוקי ...

כד ע מיי' פ"א מהלכות אבות הטומאות הלכה ו: כה פ מיי' פי"ב מהלכות בכורים הלכה ח סמג עשין קמה טוש"ע י"ד סי' שכא סעיף ב:

פירוש הרא"ש

לבכורות אין פודין בחיה: י כחלב בהמה · פירוש כחלב בהמה לחומרא דשמא בהמה היא אבל אין חייבין עליו כרת דשמא חיה היא: ואינו נלקח בכסף מעשר מלאכול בירושלים. שאין לוקחין אותו בירושלים בכסף מעשר דשמא בהמה היא ואין לוקחין בהמה לבשר תאוה אלא לזבחי שלמים כדתנן בפרק קמא דמעשר שני ואם לקח בהמה לבשר תאוה לא יצא העור לחולין ולזבחי שלמים אי אפשר דשמא חיה היא ובירושלמי (הל' ו) קאמר דאפי' בשעת שהיו לוקחין בהמה לבשר תאוה אינו נלקח בכסף מעשר לאכול בירושלים: וחייב בזרוע ובלחיים ובקבה · בפרק הזרוע מוקי לה בגלגי הבא על התיישה ובשה ואפי' מקלט שה קא מפלגי דר' אליעזר דפטר קסבר שה ולא מקלט שה והא דתלי טעמא במוציא מחבירו עליו הראיה משום דמספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא ואיתא נמי בפרק אותו ואת בנו ורבנן סברי שה ואפילו מקלט שה מאי חייב. חייב בהני מתנות ומיהו מסקנא בפרק הזרוע דחייב בכולן משום דכתיב או שה לרבות את הכוי: יא פירוש לא כתב לו את הכוי. אף על פי שכתב לו שניהם דאין דעתו אלא על הודאי ובירושלמי (שם) אמרינן מתניתין דלא כר' דתניא הקדיש חיתו ובהמתו הקדיש את הכוי ר' אומר לא הקדיש את הכוי ומפרש התם דפליגי במעייל איניש נפשיה לספיקא וקא אתא מתניתין כר' אליעזר וים תימה דמתני' קתני הריני נזיר שזה חיה ובהמה הרי זה נזיר והשתא ממוניה לא מעייל לספיקא גופו לא כל שכן דהכי משמע התם בנדרים דתנ' סתם נדרים להחמיר ופריך והתנן סתם נדרים להקל והוא משנה במסכת טהרות פרק ד' ומשני הא רבי אלעזר הא רבנן דמאן דאמר ממונו מעייל לספיקא גופו נמי עבידא ליה דמעייל לספיקא ולמאן דאמר ממונו לא מעייל לספיקי כש"כ גופו דלא מעייל לספיקא: הריני נזיר שזה חיה ובהמה· במס' נזיר פרק ב"ש תנן ראה את הכוי ואמר הריני נזיר שזה חיה הריני נזיר שאין זה חיה הריני נזיר שזה בהמה הריני נזיר שאין זה בהמה הריני נזיר שזה חיה ובהמה הריני נזיר שאין זה לא חיה ולא בהמה הרי זה נזיר ושאר כל הדרכים מפרש בירושל' כגון לענין הרובע והנרבע ממנו:

תורה אור

פודין בו פטר חמור: י כיצד שוה לבהמה חלבו אסור כחלב בהמה ואין חייבים עליו כרת ואינו נלקח בכסף מעשר לאכול בירושלים וחייב בזרוע ולחיים וקבה ר"א פוטר שהמוציא מחבירו עליו הראיה: יא כיצד אינו שוה לא לחיה ולא לבהמה אסור משום כלאים עם החיה ועם הבהמה (א) הכותב חיתו ובהמתו לבנו לא כתב לו את הכוי ואם אמר (ג) הריני נזיר שזה חיה או בהמה הרי הוא נזיר ושאר כל דרכיו שוים לחיה ולבהמה וטעון שחיטה כזה וכזה ומטמא משום נבלה ומשום אבר מן החי כזה וכזה:

פרק שלישי

א כיצד מפרישין הבכורים יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שביכר רמון שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים ור"ש אומר אעפ"כ חוזר וקורא אותם בכורים מאחר שיתלשו מן הקרקע: ב כיצד מעלין את הבכורים כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים ולמשכים היה הממונה אומר (ישעי') קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו: ג הקרובים מביאים התאנים והענבים והרחוקים מביאין גרוגרות וצמוקים והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלים הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם ועטרו את בכוריהם הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם לפי כבוד הנכנסין היו יוצאין וכל (ג) בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפניהם ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום: ד החליל מכה לפניהם עד שמגיעין להר הבית הגיעו להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה הגיע לעזרה ודברו הלוים בשיר (תהלי') ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי: ה הגוזלות (ד) שעל גבי הסלים היו עולות

ופטר חמור תפדה בשה וזהו ספק אם הוא ממין שה או ממין לבי לפיכך אין פודין בו: י לשון התורה שאין אסור לנו אלא חלב ג' מיני בהמה שור או כשב ועז וזה לפי שהוא ספק עז נאסר חלבו ואין אדם חייב עליו כרת לפי שהוא ספק: וכבר בארנו בפרק הראשון ממס' מע"ש שאסור לקנות בהמה בכסף מע"ש אלא קרבן שלמים ולפיכך אסור לאדם לקנות הכוי ממעות מע"ש לפי שהוא ספק בהמה וא"א להקריבו שלמים לפי שהוא ספק חיה והלכה כר"א לפי שאומרים לכהן הבא ראיה שהיא בהמה וטול מתנות כי הזרוע והלחיים והקבה אינם נוהגים אלא בבהמה בלבד שנאמר (דברים יח) אם שור אם שה ונתן לכהן: יא אמרם חיתו ובהמתו הוי"ו בכאן כאילו אמר או והכוונה שאם כתב אדם חיתו לא כתב את הכוי וכן אם כתב בהמתו לא כתב את הכוי לפי שהעיקר אצלנו יד בעל השטר על התחתונה ועיקר אחר מפורסם המוציא מחבירו עליו הראיה על כן אם כתב לו בהמתו אומרים הבא ראיה שזו בהמה ואם כתב לו חיתו אומרים לו הבא ראיה שהוא חיה: אבל כשאמר אדם הריני נזיר שזו חיה ובהמה הרי זה נזיר ובאר הגמרא שהוא נזיר באיזה לשון שיאמר כלומ' אם אמר הריני נזיר שזו חיה ה"ז נזיר וכן אם אמר ע"מ שזו בהמה או אם אמר ע"מ שאין זה לא חיה ולא בהמה הרי זה נזיר בכולם מספק וכל זה מוסב על עיקר אחד והוא אמרם ספיקא דאיסורא להומרא וספיקא דממונא לקולא:

א גמי ידוע ובערבי גמאם והכונה בזה שירשום אותם באיזה דבר שיזדמן כדי שיכיר אותם ומה שייחד גמי כפי הנהוג ואמר הש"י בבכורים (דברים כו) ראשית פרי האדמה ואמרו חכמים בשעת הבאה בלבד יצטרך שיהיה פרי אבל בשעת הפרשה אפי' הן פגין כלומר שאינם מבושלים זה מספיק ולפיכך אומר שאם קרא להם שם והם פגין באילנותיהם אינו צריך לקרות להם שם אחר לקיטתן וגמר בישולם ור"ש אומר כמו שבשעת הבאה נצטרך להיות פרי כמו כן בשעת הפרשה נצטרך שיהיו פרי ולפיכך הוא אומר שקורא אותם בכורים אחר לקיטתן וגמר בשולם ואין הלכה כרבי שמעון: ב ענין המעמדות עוד יתבאר באור גמור במסכת תענית (פ"ד מ"ב) ומה שצריך לדעת בזה המקום כי בכל שבוע היו עושין מעמד אנשים ידועים מישראל ומתקבצים במקומותם להתפלל ולהתענות ולקרות בתורה וכשנשלם מעמד ראשון מתחיל השני ועל זה הסדר עשרים וארבעה מעמדות כחשבון המשמרות וכשמשלימין טלם חוזרין תחלה ועוד יתבאר כל זה שם וטעמו ומה שמתקבצין ולא היה הולך כל אחד בפני עצמו היה להדור כמו שכתוב (משלי יד) ברוב עם הדרת מלך ומה שהיו נמנעין מלהאסף אל הבתים מפני שהיו חוששים מאהל הטומאה: ג ועטרה בראשו. להודיענו שאלו הבכורים משבעת המינים ולפי שאין באילנות נאה כמו הזית היו עושין העטרה מענפי הזית בלבד: החליל הוא הכלי הידוע מכלי הניגון ואין צריך לפרשו מפני שהוא מפורסם: עטרו את בכוריהם. כלומר הדרום בפירות כי זה ההדור היה שהיו משימין התאנים והענבים הרטובים *עם התאנים היבשים והצמוקים אם היה מביא מהם ואם היו הכל רטובים היה מראה הטוב והיפה שבכולם ומעטר אותם באשכולות הענבים: ופחות. הם סגני הכהנים: וגזברים הם הממונים על עסקי ההקדש ועל נכסיו: אמרו לפי כבוד הנכנסין היו יוצאין. באר הגמרא ענינו שאם היו הנכנסין רבים היו גם כן היוצאין לקראתם רבים ואם היו מעטים היו יוצאים לקראתם מעטים: והעיקר אצלנו אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים אבל חייבנו אלו לעמוד לפי שהנכנסים הם קהל וכבוד צבור שאני ואמרו בגמרא בדרך היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך ובירושלים היו אומרים עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים: ד לשון התורה הוא שיהיה אדם בעצמו נושא הבכורים ונותן ביד הכהן אמר הש"י (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך: ואגריפס המלך ממלכי בית שני בעל נפש גדולה ובררה רבה ואמרו בגמ' בהר הבית היו אומרים הללויה עד כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ): ה היו מעלים עם הבכורים להדור תורים ובני יונה מהם שהיו מביאין אותם תלויים.

א שבכרה. פירוש שבכרה ואע"פ שלא נגמר הפרי הרי אלו בכורים ואין צריך עוד לקרות שם וטעמייהו מפרש בירושלמי (הלכה א) דכתיב (דברים כו) הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה בשעת הבאה פרי אבל בשעת הפרשה אפילו בוסר אפילו פגין ור' שמעון סבר דכתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה מה בשעת הבאה פרי אף בשעת הפרשה פרי כלומר בתלוש כמו בהבאה ואמרי' בירושלמי (שם) דלר' שמעון לא קרא שם בתלוש לא קדשו ואין מדמאין ואין חייבין עליו חומש ואין לוקין עליהם חוץ לחומה ואמרי' בירושלמי תני רבי שמעון* הבכורים אחד מששים אחד מששים ראשית הגז אחד מששים תרומה טמאה אחד מששים תרומה שאין הבעלים מקפידים עליה אחד מששים מה אית ליה כגון תרומה הכלסין והחרובים ושעורים שבאדום ובטבל טמא נמי אין מקפיד אם מפרים אחד מששים שסופה לשרפה ולא לאכילה ולא חשיב עין רעה: ב שבמעמד · מפרש בירושלמי (הלכה ה) כגון יהויריב ומכיריו ידעיה ומכיריו: ברחובה של עיר · מפרש בירושלמי (שם) מפני אהל טומאה והיינו דתנן בפרק בתרא דמגילה (דף כו) בני העיר שמכרו רחובה של עיר ומפרש בגמרא דים בו משום קדושה שמתפללין בו בתענית ומעמדות ומוהקין מן הספרים מעמדות משום דמה ענין מעמדות לכאן ושפיר גרסי ליה דאיירי במעמדות דבכורים כדתנן הכא למשכים כלומר לבקר הממונה ראש המעמד קומו ונעלה ציון בירושלמי אמרינן בדרך היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך בירושלים היו אומרים עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים בהר הבית היו אומרים הללויה הללו אל בקדשו בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה הללויה : ג גרוגרות וצמוקים · פירוש לפי שהיו רחוקים צריך להביא דבר המתקיים: והשור הולך עמהם. בירושלמי (הל' ג) פליגי רב חמא* מקריב שלמים רב אומר מקילין בהם את המזבח. ר' זעירא בעי יחיד שנתעגל ולא בא מביא גדי ועטרה של זית בראשו מפרש בירושל'(שם)שהוא ממין שבע כלומר מאילן המחובר שבשבעה שהוא סמוך לארץ דכתיב ארץ זית שמן ודבש: ועיטרו את הביכורים · בירושל' תני מי שהיו בכוריו גרוגרות היה מעטרן בענבים: ד לפי כבוד הנכנסין · בירושלמי (שם) פריך וכי יש קטן וגדול בישראל אלא כיני מתניתין באוכלסין לפי רוב הנכנסים היו יוצאים אם מרובים ואם מועטין: בעלי אומניות · בירושל' (שם) פריך ולא כן כתיב והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס שניוה היא שהיא אחת לקולים ר' יוסי בר בון בשם רב הונא בר חייא בוא וראה מה גדל כחן של עושה מצות שמפני זקן אינו עומד ומפני עושה מצות עומד והאי שנויין איתא נמי בפ"ק דקדושין: ה שמגיע · פירוש הגיע לעזרה. אמרינן בירושלמי הלכה

(ב) בירושלמי רבי אמי אמר: (ג) רב אמר מקיילין בו את המזבח ר' זירא בעי יחיד שנתעגל ולא בא מביא גדי: (ד) ירושל' ולא כן כתיב תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס שניה שהיא אחת לקיצ': (ה) ואיתא נמי בפ"ק דקדושין (דף לג): (ו) כל הדרך יכול ליתנו ביד עבדו או ביד שלוחו

ואין לוקין עליהן חוץ לחומה ורבנן ור"ש בהאי קרא פליגי ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה בשעת הבאת פרי אבל בשעת הפרשה אפי' בוסר אפי' פגין ר"ש סבר מה בשעת הבאת פרי אף בשעת הפרשה פרי ואי אתה מוצא כן אא"כ קורא להם שם בתלוש תני ר"ש הבכורים א' מששים פאה א' מס' ראשית הגז א' מס' תרומה טמאה א' מס' תרומה שאין הבעלים מקפידין עליה כגון תרומת הכליסים והחרובים והשעורים שבאדום א' מס': ב כיצד מעלין את הביכורים כל העיירות שבמעמד כו'.פי' כגון יהויריב ומכידיו ידעיה ומכיריו: ולנים ברחוב שבעיר.פירוש אל רחוב העיר ואקשינן (בירושל' הל' ב) ויליני בבית הכנסת ותרצי' מפני אהלי טומאה ע"כ לא היו לנים אלא ברחוב: (א) ולמשכים . פירוש בבוקר: היה ממונה. פירוש הגדול שבהם: אומר קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו. תניא בדרך היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך בירושלים היו אומרים עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים בהר הבית היו אומרים הללויה הללו אל בקדשו וגו' עד כ"ה ת"י הללויה: ג הקרובים מביאין תאנים. פירוש הקרובים מביאין ביכוריהן גרוגרות וצמיקין. כלומר דבר המתקיים: והשור הולך לפניהם. פירוש (ב) זה השור לקרבן שלמים (ג): וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו. פי' מעולה באילנות ממין בשאינו מינו כיצד מי שהיו בכוריו ענבים היה מעטרן תאנים היה מעטרן ענבים אליבא דר' עקיבא

הגהות מהר"י לנדא

ז א שם הל' יב :
ח ב מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' יא :
ט ג שם הלכה ח :
י ד ה ו מיי' פ"ב שם הלכה יח :
יא ז מיי' פ"ד שם הלכה יד :
יב ח מיי' פ"ג שם הלכה א :

א) בבא קמא דף לב. ב) חולין דף קלא.

(הל' ד) אמר רב הונא כיני מתני' (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך ואח"כ הלוים בשיר· הגוזלות שעל גבי הסלים· בירושל' (שם) תני ר' יוסי אומר לא היו נותנים הגוזלות על גבי הסלים שלא ינבלו את הבכורים אלא תולה אותם חוץ לסלים ומה שבידם בכורים שהיו מביאין בידם: ך ואוחז בשפתותיו· פירוש אוחז בשפתותיו וכהן מניח ידיו תחתיו ומניף משמע שהסל על יד הכהן אלא שהבעלים אוחזין הסל בשפתותיו והא דאמרינן בפרק כל המנחות באות מצה כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף לאו דווקא קאמר תחת יד הבעלים ממש דאם כן הוי לך חציצה בין הכלי ובין יד הכהן ובסוף שתי מדות מסקינן גבי בעלי סוברין ניכפו כולהו בהדי הדדי קאמר הויא חציצה ומיהו

תורה אור

ומה שבידם ניתנין לכהנים: ו עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה' אלהיך עד שגומר כל הפרשה רבי יהודה אומר עד ארמי אובד אבי הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו (ז) ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ומניחו בצד המזבח (ח) והשתחוה ויצא: ז בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו (ט) נמנעו מלהביא התקינו שיהיו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע: ח העשירים מביאים בכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה והסלים והבכורים ניתנין לכהנים: ט רבי שמעון בן ננס אומר מעטרין את הבכורים חוץ משבעת המינים רבי עקיבא אומר אין מעטרין את הבכורים אלא משבעת המינים: י רבי שמעון אומר שלש מדות בבכורים הבכורים ותוספת הבכורים ועיטור הבכורים תוספת הבכורים מין במינו ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו תוספת הבכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי ועטור הבכורים חייב בדמאי: יא אימתי אמרו תוספת הבכורים כבכורים בזמן שהיא באה מן הארץ ואם אינה באה מן הארץ אינה כבכורים: יב למה אמרו הבכורים כנכסי כהן שהוא קונה מהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ובעל חוב נוטלן בחובו ואשה (י) בכתובתה כספר תורה ורבי יהודה אומר אין נותנין אותם אלא לחבר בטובה וחכמים אומרים נותנין אותם לאנשי משמר והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש:

תלויים בסלי הבכורים מהם שהיו מביאים אותם בידיהם: ואמרו שע"ג הסלים בארו בגמ' שהיו תלוים מן הסלים ולא היו משימים אותן על הסלים כדי שלא יטנפו אותם ואותם שהיו תלויים בו היו מקריבין אותם עולות ואותן שהיו מביאין בידיהם היו נותנים לכהנים: ו כבר בארנו בפרק שלפני זה שהבכורים טעונין תנופה ואין הלכה כר' יהודה: ז אמר הש"י בבכורים וענית ואמרת לפני ה' אלהיך (דברים כו) ועוד אמר הש"י וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם (שם כז) ואמרו בספרי מה ענייה האמורה כאן בלשון הקדש אף ענייה האמורה להלן בלשון הקדש ומפני שכל בני אדם לא היו יודעים לשון הקדש כמו שנתבאר בעזרא חזרו להקרות כל העם כדי שלא יתביישו אותם שלא היו יודעים לקרות וסמכו זה למה שנא' וענית ואמרת ואמרו אין ענייה אלא מפי אחרים: ח קלתות. סלים וענין אמרם של כסף מחושקים ומצופים כסף או זהב: ונצרים הם ענפים או שבטים כמו ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא) ופירוש קלופה שמסירין קליפתה תרגום מחשוף הלבן (בראשית ל) קליף חיור: הסלים והבכורים הנתנין לכהנים הם סלי הערבה הקלופה לא של כסף ולא של זהב: ט והלכה כר"ע: י כבר בארנו שאין הלכה כר"ש שאומר מעטרים את הבכורים שלא במינן חוץ משבעת המינין אבל אם רצה לעטר התאנים בענבים בדרך הדמיון והתמרים והזיתים וכיוצא בו הכל מודים בזה וענין חייבים בדמאי שהן חייבין בדיני הדמאי ומוציא מהם תרומת מעשר ומעשר שני כמו שנתבאר במה שקדם: יא כבר בארנו במה שקדם שהבכורים מביאין אותם מעבר לירדן ואינם מא"י: יב לחבר בטובה. שנוהגין אותו להלמיד חכם בדרך הצדקה והחסד ואפשר לעשות כן לדעת ר' יהודה והלכה כחכמים:

רבינו שלמה פי' שם דבתנופות הכהן לא איכפת לן אם יש בה חציצה דעיקר תנופה בבעלים היא ודבר תימה מנא ליה הא דהא תרווייהו כתיבין והתם תניא גבי תנופה דשלמים הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף כיצד עושה מניח אמורים על פסת היד וחזה ושוק עליהם והתם נמי מצינו למימר שאוחז הכהן באמורים הוליאם חוץ לפסת היד ולפי שנתונים למטה קאמר תחת יד הבעלים·ובירושל' דסוטה [פ"ג הל' א] משמע קצת דהוי ממש גבי תנופת מנחת סוטה דפריך בירושלמי ואין הדבר כעור מביא מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן ואפילו תימא ילד אין יצר הרע מצוי לאותה שעה ומיהו מצינן למימר דאע"פ שזה למטה מן הכלי וזה למעלה מן הכלי פעמים נוגעים ידיו בידיה על ידי שמתעסקין יחד בתנופה בצד המזבח· אמרינן בירושלמי על קרן דרומית מערבית לפני ה' יכול במערב תלמוד לומר אל פני המזבח אי אל פני המזבח יכול בדרום תלמוד לומר לפני ה' הא כיצד מגישין על קרן מערבית דרומית ומניחין בדרומית של קרן והשתחוה ויצא משמע דלא היה מניף כי אם בשעת קריאה אבל בספרי משמע דאיכא שתי תנופות דקתני והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך מלמד שטעונין הנפה שתי פעמים אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחויה והתם בספרי דרש תנופה מדכתיב ולקח הכהן הטנא מידך כר' אליעזר בן יעקב בפרק כל המנחות באות מצה (דף סא) דיליף יד יד מידיו תביאנו ושמא סבר לה נמי כר' יהודה דדריש התם והנחתו זו תנופה או אינו אלא הנחה כשהוא אומר והניחו הרי הנחה אמורה הא מה אני מקיים והנחתו זו תנופות ולהכי בעי שתי תנופות דולקח הכהן באמצע קריאה כתיב והנחתו גבי השתחואה כתיב ומשמע ליה לשון תנופת מלשון לך נחה את העם מני"ר בלע"ז שמוליך ומביא ומעלה ומוריד אי נמי מדאהדר הנחת הכהן כתובה עוד הנחה אחריתי לאחר קריאה שמע מינה דנוטל לאחר הנחת הכהן לחזור ולהניף אחר הקריאה דהיינו שעת השתחויה אבל קשה דבפרק בתרא דמכות אמרינן מאן תנא דפליג עליה דר' יהודה ר' אליעזר בן יעקב מנא ליה דפליגי דילמא דריש תרוויהו כמו תנא דספרי והתם משמע לר' אליעזר בן יעקב מייתר ליה והנחתו לומר דהנחה מעכבת בה ושמא מדלא מייתי כל חד דרשה דחבריה מכלל דלא סבירא להו בהדדי ומיהו קשה דר' יהודה דרש תנופה מוהנחתו ואפילו הכי מוקי לה לשעת קריאה משום דהניף גבי קריאה כתיב לכך נראה דבספרי דריש תנופה להשתחואה מדאיתקיש להנחה ועוד יש תנא שלישי דלית ליה תנופה כלל מדתנן התם במנחות והבכורים כדברי ר' אליעזר בן יעקב מכלל דלרבנן לא בעי תנופה והא דקאמר במכות מאן תנא דפליג עליה דר' יהודה ר' אליעזר בן יעקב ניחא ליה לאתויי תנא דמסכת בהדיא ועוד יש לחות דשתי תנופות לאו דווקא אלא לפי שיש בכורים שאין טעונין קריאה כמו מן החג ועד חנוכה וקאמר דאותן הטעונין קריאה מניף בשעת קריאה ושאין טעונין קריאה מניף בשעת השתחויה: ז נמנעו מלהביא· פירוש נמנעו מלהביא מפני הבושת שאין יודעין לקרות: התקינו שיהא מקרין· מפרש בירושלמי (שם) שסמכו למקרא וענית ואמרת שאין עניה אלא מפי אחר: ח בסלים של נצרים· פירוש אסלי נצרים של ערבה קלופה דווקא קאי כלמוכח בסלי החובל דדייק מהכא דבתר עניא אזלא עניותא דעניים סליהם לכהנים אבל עשירים שהיו מביאין בקלתות של כסף ושל זהב כשהולכין נוטלין אותן עמהן: ט רבי שמעון בן ננס אומר וכו'. ירושלמי (שם) אמר רבי יוסי כל עמא מודים שמעטרים את הבכורים מחוצה לארץ שאין בני אדם טועים לומר שמביאין בכורים מחוצה לארץ מה פליגין בעמון ומואב מאן דאמר מעטרין את הבכורים חוץ משבעת המינים מעטרים את הבכורים מעמון ומואב ומאן דאמר אין מעטרים את הבכורים חוץ משבעת המינים אין מעטרים את הבכורים מעמון ומואב· אמר רבי מנא כל עמא מודין שאין מעטרין את הבכורים מעמון ומואב שבני אדם טועין לומר שמביאין בכורים מעמון ומואב מה פליגין בחוצה לארץ מאן דאמר מעטרים את הבכורים חוץ משבעת המינים מעטרין את הבכורים מחוצה לארץ ומאן דאמר אין מעטרים את הבכורים אלא משבעת המינים אין מעטרין את הבכורים מחו"ל: מעטרים פירוש סביב הסלים היו תולין בהן פירות מבחוץ לנוי והוא העטור: י תוספת הבכורים· פירוש תוספת הבכורים עיקר הבכורים היינו תאנה שבכרה ואשכול שבכר אומר הרי אלו בכורים וכשבא לנקטן וליתנן בסלים מוסיף על תאנים תאנים אחרים שאינם בכורים וכן על כולם מוסיף ממינו והעיטור היינו מה שמקיף להם מבחוץ לנוי ופטורה מן הדמאי בעם הארץ שמביא בכורים: תניא בתוספתא מצוה להביאן בשבעה כלים ואם הביאן בכלי אחד יצא כיצד הוא עושה נותן שעורים מלמטה ודבר אחר על גביהן חטים ודבר אחר על גביהם זיתים על גביהם ודבר אחר על גביהם תמרים על גביהם ודבר אחר על גביהם רמונים על גביהם ודבר אחר על גביהם תאנים על גביהם ודבר אחר על גביהם למעלה מכולן ענבים ומקיף עליהן אשכול של ענבים מבחוץ ולא היו עולים יחידים יחידים אלא פלכים פלכים ולא היו הפלכים כל היום כולו אלא שתי ידות ביום חוזי בית הכנסת עולין עמהן ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסים לבתים מפני אהל טומאה וטעונה עולה ושלמים ולא היו מתעסקין בהן בחזירתן כדרך שמתעסקין בהליכתן פי' בשבעה כלים כשמביא משבעת המינים, שיביא כל מין ומין בכלי בפני עצמו כיצד הוא עושה כשמביא שבעת המינים בכלי אחד ודבר אחר על גביהם להפסיק בין מין ומין עוד תניא בתוספתא תוספת הבכורים מין במינו ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו תוספת הבכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הודאי ועיטור הבכורים חייב בדמאי ואין צריך לומר מפני הדמאי ואין צריך לומר בודאי תוספת הבכורים מין על שאינו מינו מדבר שחייב בבכורים חייב בדמאי ואין צריך לומר בודאי ועיטור הבכורים ממין על שאינו מינו חייב בבכורים פטור מן הודאי ואין צריך לומר בדמאי ועיטור הבכורים ממין על שאינו מינו מדבר שאינו חייב בבכורים או מעמון ומואב אפילו דבר שחייב בבכורים אין מקבלין ממנו פירוש פטורה התוספת מן הודאי ומתניתין דקתני מן הדמאי משום עיטור נקטיה דאפילו בדמאי חייב תוספת הבכורים מין על שאינו מינו כלומר אם עשה תוספת ממין על שאינו מינו ועיטור הבכורים ממין על שאינו מינו מדבר שאינו חייב בבכורים פטור מן הודאי דכיון דלא מחייבא בתרומה ומעשר אלא מדרבנן פטרום חכמים כיון דנעשו עיטור לבכורים אע"פ שאין מקבלים ממנו כדקתני סיפא וכר' עקיבא למתניתין אתיא ולא כר' שמעון בן ננס: יא ולמה אמרו הבכורים נכסי כהן שהוא קונה מהן עבדים וקרקעות · פירוש שהוא קונה מהם עבדים אינן יוצאין בשביל כך מקדושתם ואסורים לזרים ונאכלין חוץ לחומה ונאכלין בטהרה וספר תורה מותר לקנות מהן ועי"ג דתנא בהמה טמאה איצטריך למתני ספר תורה דסלקי דעתין כל הני נהי דאינהו לאו בני אכילה נינהו חזי לשכר שיבא לידי אכילה אבל ספר תורה אינה לאכילה ולא חזי לשכר שיבא לידי אכילה · ועוד יש לפרש דאשה בכתובתה קאי דאמרן שנוטלת הבכורים בכתובתה וס"ת נוטלת כמו כן בכתובתה ואפשר דאבעל חוב נמי קאי דאשה בכתובתה וב"ח בחובו נוטלין בכורים וס"ת · ובירושלמי (שם) מייתי עלה ר' חנינא ר' פנחס ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן גמליאל מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וכש"כ מפני חייו דסלקא דעתא כיון דאסור למכור ס"ת אלא להני מילי אין ממשכנין אותן בה קמ"ל וכפירוש ראשון פירש רבינו שלמה בחולין פרק הזרוע דאקונה מהן קאי ולא יתכן דאם כן הוי ליה למתני ספר תורה בהדי איך דרישא מקמי אשה ובעל חוב וכמו שפירשתי נכון וסתם מתניתין ר' מאיר היא דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה בפרק האשה שנפלו בכתובות מדמשכנין אותו מן הבכורים ומס"ת דנוטלין בעל כרחו משמע אלא לחבר בטובה ר' יהודה לטעמיה ורבנן לטעמייהו דפליגי בפרק בתרא דחלה דתנן אלו ניתנין לכל כהן וקחשיב קדשי המקדש והבכורים ר' יהודה אוסר בבכורים והן מחלקין ביניהן כקדשי המקדש לשון חלוקה לאו דווקא דקדשי המקדש אין מחלקין כדתניא במנחות בפרק ואלו מנחות ובקדושין פרק שני דאפילו בקדשים קלים אין חולקין זה כנגד זה וכן בהנהו דזבחים ברים טבול יום אין לשון חלוקה דווקא ובסיפא דהך ברייתא גופא דאין חולקין דקתני איש חולק ואפילו בעל מום ואין קטן חולק ואפילו תם היינו כלומר אין מסרבין בו לאכול אבל לקטן מסרבין וקצת קשה מהא דתנן בשבת בפרק שואל מטילים חלשים על הקדשים ביום טוב ושמא מפני דרכי שלום בעלמא היו עושים ועוד נראה

פירוש הרא"ש

שלוהו אבל נצריכ ליתנו מידו ליד הכהן : (ז) ואוחז בשפתותיו וכהן מניח ידיו תחתיו משמע שהסל על יד הכהן אלא שהבעלי' אוחזים הסל למעלה בשפתותיו והא דאמרינן בפרק כל המנחות באות מצה (סא) שכהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף לאו תחת יד הבעלים ממש דהוה ליה יד בעלים חציצה בין יד הכלי ובין יד הכהן ובסוף שתי מדות (לא) מסקינן גבי בעלי סוברים ליגפי (סליהו) [כולהו] בהדי הדדי קא הוי חציצה אלא יד הבעלים למעלה בשפה ויד הכהן למטה אבל יד הבעלי' ומיהו רש"י ז"ל פי' התם דלא איכפת לן אם יש חציצה בין יד הכהן ובין הכלי דעיקר תנופה בבעלים ותימה מנ"ל הא דתנופ' בתרווייהו כתיב ולמה נחלוק ביניהם ובירושלמי דסוטה משמע קצת דהוי תחת ממש גבי תנופ' מנחת סוטה דפריך ואין הדבר כעור מביא מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן אפי' תימא ילד אין יצר מצוי לאותה שעה ומיהו איכא למימר דאע"ג דזה למעלה וזה למטה בכלי פעמי' שנוגעים ידו בידה בשעה שמתעסקים בתנופה: (ח) והשתחוה ויצא משמע דלא היה מניף כי אם בשעת קריאה אבל בספרי משמע דאיכא שתי תנופות דקתני והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך מלמד שטעונים הנפה שתי פעמים אחד בשעת קריאה ואחד בשעת השתחויה והתם בספרי דריש תנופה מדכתיב ולקח הכהן הטנא מידך כר"א בן יעקב בפ' כל המנחות באות מצה (סא) יליף יד יד [illegible] תביאנה ושמא סבר נמי כר' יהודה דדריש התם והנחתו זו תנופה אתה אומר זו תנופ' או אינו אלא הנחה כשהוא אומר והניחו זו הנחה הא מה אני מקיים והנחתו זו תנופה ולכך בעי תנא דספרי שתי תנופות דולקח הכהן באמצע קריאה כתיב ואצל השתחויה כתיב והנחתו דמשמע ליה לשון תנופה על דרך לך נחה את העם שמוליך ומביא מעלה ומוריד ועי"ל דתנא דספרי לא מצריך שתי תנופות אלא לפי שיש בכורים שאין טעונים קריאה כגון מן החג עד החנוכה וקאמר דהטעונין קריאה מניף בשעת קריאה ושאינם טעונים קריאה מניף בשעת השתחויה : (ט) נמנעו מלהביא מפני הבושה: (י) כר' מאיר דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה בפרק האשה שנפלו בכתובות (דף פא): וספר תורה מותר לקנות בו ספר ועי"ג דתניא בהמה טמאה איצטריך למתני ספר תורה דלא תימא דכל הני נהי דלא חזי לאכילה חזו לשכר שיבוא לידי אכילה אבל ספר תורה דלא חזי אף לשכר שיבוא לידי אכילה אימא לא קמ"ל:

פי' מהרי"ב מלכי צדק

ורבי יוסי פליג דתניא ר"י אומר לא היו נותנין הגוזלות ע"ג הסלים שלא ינבלו הבכורים אלא תולים חוץ לסלים: עודהו הסל על כתפו. פי' עד שהסל על כתפו קורא כו': ומניחו בצד המזבח. שנא' (דברים כו) והניחו לפני מזבח ה' אלהיך וכתיב (שם) והנחתו לפני ה' אלהיך ואמר לפני ה' אלהיך יכול למערב ת"ל אל פני אי אל פני יכול בדרום ת"ל אל פני ה' הא כיצד מגישין על קרן דרומית מערבית ומניחה בדרומה של קרן: ז בראשונה כו' התקינו שיהיו מקרין כו'. פי' מכאן התקינו דכתיב (שם) וענית ואמרת ואין ענייה אלא מפי אחר: ח העשירים כו': גרסינן (ב"ק צב.) מנא הא מילתא דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא דתנן בעניים הסלים והבכורים ניתנין לכהנים ר' שמעון בן ננס אומר כו' גרסינן (בירושלמי הלכה ה) א"ר מנא כל עמא מודו שאין מעטרין את הבכורים מעמון ומואב שבני אדם טועים לומר שמביאין בכורין מעמון ומואב מה פליגין בחוצה לארץ מאן דאמר מעטרין את הבכורין חוץ מז' המינין מעטרין את הבכורים בחו"ל ומאן דאמר אין מעטרין את הבכורים אלא משבעת המינין אין מעטרין את הבכורים בחו"ל: ט פירוש עיטור שיהו נראות יפות: י תוספת הבכורי': פירוש אם תאנים ביכורים מעט מוסיף עליהן תאנים אחרים אע"פ שאינם בכורים כדי שיהיו הרבה וזה שמוסיף עליהן נאכלין בטהרה ופטורין מדמאי. תניא פטורין מן הודאי כל שכן מן הדמאי אבל פירות העיטור חייבין בדמאי: יא תוספת הביכורים כביכורים להיאכל בטהרה כיוצא בהן בזמן שבא מן הארץ: יב למה אמרו הביכורי' נכסי כהן כדתנן (לעיל פ"ב מ"א) התרומה והביכורים כו' עד והן נכסי כהן: והאשה בכתובתה כספר תורה. דתניא רשב"ג אומר מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה ומילתא אגב אורחיה קמשמע לן כי היכי דספר תורה אע"ג דמיזדבן קדושתיה עליה דספר תורה היא ה"נ הביכורין ביכורין נינהו ולא נפקי מקדושייהו להיאכל לזרים אלא לעולם צריך לזבוני להו לכהנים שהורין מליכלינהו בטהרה והיינו דקתני כספר תורה: ר"י אומר אין נותנין את הבכורים אלא לכהן חבר בטוב' וחכ"א נותנין אותן לכל כהן שבמשמר כו'. חכמים

סליק פירוש הרא"ש מסדר זרעים

פרק רביעי

א *) **אנדרוגינוס** יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לנשים ויש בו דרכים שוה לאנשים ונשים ויש בו דרכים אינו שוה לא לאנשים ולא לנשים: **ב** כיצד שוה לאנשים [א]מטמא בלובן כאנשים [ב]וזוקק א) ליבום כאנשים [ג]ומתעטף ומסתפר כאנשים [ד]ונושא אבל לא נישא כאנשים וחייב בכל מצות האמורות בתורה כאנשים: **ג** כיצד שוה לנשים [ה]מטמא באודם כנשים [ו]ואינו מתייחד עם האנשים כנשים ואינו עובר על בל תקיף ולא על בל תשחית ולא על בל תטמא למתים כנשים [ז]ופסול מן העדות כנשים ואינו נבעל בעבירה כנשים [ח]ונפסל מן הכהונה כנשים: **ד** כיצד שוה לאנשים ולנשים חייבים על מכתו ועל קללתו כאנשים וכנשים וההורגו שוגג גולה ומזיד נהרג כאנשים ונשים [ט]ויושבת עליו דם טמא ודם טהור כאנשים וכנשים [י]וחולק בקדשי קדשים כאנשים וכנשים ונוחל לכל הנחלות כאנשים וכנשים [כ]ואם אמר הריני נזיר שזה איש ואשה הרי זה נזיר: **ה** כיצד אינו שוה לא לאנשים ולא לנשים [ל]אין א) חייבים לא על מכתו ולא על קללתו לא כאנשים ולא כנשים [מ]ואינו נערך לא כאנשים ולא כנשים [נ]ואם אמר הריני נזיר שזה לא איש ולא אשה אינו נזיר ר"מ ב) אומר [ס]אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם הוא איש או אשה אבל טומטום אינו כן פעמים ג) שהוא איש פעמים שהוא אשה:

ר"ש

נראה דדווקא קאמר דאין חולקין לענין שיהא שלו לקדש בו את האשה דמהכא מייתי לה פרק שני דקדושין אי נמי לא ממעטינן הכא אלא דאין חולקין שתי מנחות זו כנגד זו אבל מנחה אחת חולקין לכמה חלקים וכן זבח אחד והא דפריך בפרק האיש מקדש מהא דתניא גבי לחם הפנים שהצנועין מושכין את ידיהם והגרגרים היו חולקין ולא משני מנחה אחת שאני משום דהתם לאו מלשון חולקין גרידא דייקא מדלא מייתי דהכא ודפרק שבול יום אלא כדפירש התם רבינו שלמה דסלקא דעתין דהאי חולקין לא לימול חלקו המגיע קאמר דלאחר שמת שמעון הצדיק נשתלחה מארה בלחם הפנים ולא היה מגיע לכהן אלא כפול וכפול למאי חזי אלא חולקין דרך עילוי שמניח חלקו לחברו ונוטל כנגדו במקום אחר אלמא אית בהו דינתלוקה ומשני דחלקו המגיע קאמר וכשאינה שוה לו הוסף חלק חבירו ואכלו והא דתנן במס' סוכה פ' בתרא הנכנסין חולקין בצפון חלקו המגיע קאמר ובעוד שהיתה בו ברכה. ירושלמי (הל' ו') תני המוכר ספר תורה של אביו אינו רואה סימן ברכה לעולם וכל המקיים ספר תורה בתוך ביתו עליו הכתוב אומר (תהלים קיב) הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד: **ב** מטמא בלובן כאנשים. פי' דספק איש הוא ואיש מטמא בלובן כדאמרי' בפרק בנות כותים דזוב דומה למי בצק של שעורים וללובן ביצה המוזרת: ונושא אבל לא נישא כאנשים. האי תנא סבר אנדרוגינוס ספק הוא כדמוכחא כולה מתניתא והשתא לענין מה קתני נושא אבל לא נישא אי לענין שאם קידש אשה צריכה גט ואם נתקדש לא בעי גט הא ספק אשה הוא אלא לענין תרומה איירי כדאמרינן ביבמות סוף פרק הערל גרים לקיש דתנן התם ר' יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל אוכלת בתרומה ובגמרא אמר ר"ל מאכילה בתרומה ואינה מאכילה בחזה ושוק ומפרש התם ואין מאכילה בתרומה בזמן חזה ושוק דקסבר ר"ל אנדרוגינוס לר' יוסי ספקא הוא ומאכילה בתרומה בזמן הזה דרבנן אבל לא בזמן חזה ושוק דאורייתא ופריך עלה מהא דתנן אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא מדקתני נושא דחשיב ליה זכר וודאי ומשני תני אם נשא דיעבד ואפילו הכי אבל לא נישא דיעבד דאם נישא לכהן אין מאכילו בתרומה דרבנן והיינו טעמא דהחמירו עליו אם נישא משום דאם הוא זכר חייבין עליו סקילה כזכר לכל הפחות ממקום אחד ואיכא למאן דאמר דמחייב התם משני מקומות ולמאי דמותיב מינה התם נר"ל נמי דתקשי ליה ברייתא דהכא דקסבר ספקא הוא וקתני נושא ושמא לא שמיעא ליה: ואינו מתייחד עם הנשים. משום ספק איש דייחוד אסור כדאיתא בפרק בתרא דקדושין. ואינו ניזון עם הבנות בנכסים מועטים כדאיתא בריש מי שמת שהנקבות דוחות אותו אלא הזכרים: ואינו נעטף ומספר כאנשים. כלומר אינו נעטף כאנשים ומספר כאנשים וכללם לפי שטעם אחד לשניהם דדרך אשה לעטוף את ראשה ולכסותו בצעיף ואין דרך איש כן לדרך איש לספר ואין דרך אשה לספר אלא מגדלת שער כלילית ובענין שינהוג בעצמו בתספורת ומלבושים כעין איש שלא יבא ליכשל אם יתנהג כאשה והוא ליכשל יותר מליטא כדפרישית אבל אין לפרש דתנא מספר כאיש משום פיאות דהא תנא ליה סיפא: ואינו מטמא למתים. אם הוא כהן: בל תקיף. הקפת הראש: בל תשחית. פאת זקן וכולהו ילפינן בפ"ק דקדושין דאנשים חייבין ונשים פטורות: וחייב בכל מצות. אפילו במ"ע שהזמן גרמא כגון לולב וסוכה ושופר: באודם. אשה מיטמאה באודם כדילפינן בפ"ב דנדה: ואין זקוק ליבום כנשים. כך כתוב בכל הספרים משמע דאיירי בשנתקדש לאחד מן האחים ומת דפטור מן החליצה ומן היבום מידי דהוה אאיילונית ודרשינן בפ"ק דיבמות אשר תלד פרט לאיילונית שאינה יולדת אבל ה"א לפרש כן דא"כ מאי כנשים אדרבה נשים זקוקות הן אלא הכי גרסינן ואין זקוק ליבם כנשים דאם אין יבם אחר אלא הוא היבמה מותרת ליכנס לשוק ופטורה מן החליצה ומן היבום אפילו הוא איש מידי דהוה אסריס דתנ' בפרק הערל דבין לר' אליעזר ובין לר' עקיבא הוי אין לו רפואה ולא היתה לו שעת הכושר והיינו דקתני כנשים דאין אשה זוקקת אשת אחיה: ואין חולק עם הבנים בנכסים מרובים. שהזכרים דוחים אותו אלא נקבות כדאיתא בריש מי שמת: ואינו חולק בקדשי המקדש. דאשה אינה חולקת אפילו בחזה ושוק. דלכל בני אהרן תהיה כתיב ולא בנות אהרן ולענין חלוקה כתיב כדדרשינן בפרק האיש מקדש אי נמי כדדריש התם איש למעוטי קטן והוא הדין איש ולא אשה: ופסול לכל עדות. דאשה פסולה לעדות כדדרשינן בפרק שבועת העדות: ואינו נבעל בעבירה כנשים. כגון כל איסורי עריות בתו ובת בתו ובת בנו וכיוצא בהן הרבה ובלאו הכי אסור לבעול משום זכר למאן דמחייב משני מקומות בסוף הערל אלא פלוגתא הוא ואצטריך הכא למאן דלית ליה: ופסול מן הכהונה. דאם נבעל בעבירה נפסל מן התרומה אם הוא כהן כבת כהן שנבעלה לפסול לה פסלה כדאמרינן ביבמות בפרק אלמנה: חייב על הנזקין. כדתנן בפ"ק דב"ק והנשים בכלל הנזק ויליף לה מקרא בגמרא: ואמו יושבת עליו דם טוהר כאנשים. ארבעים יום וכנשים ימי טומאה שבועיים הכא לחומרא והכא לחומרא ומקולקלת למנינה אם תראה יום שבעים וארבעה ותחזור ותראה יום שמונים ואחד: ונוחל בקדשי הגבול. כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה אם הוא כהן ומעשר ראשון אם הוא לוי ותנא נוחל ולא תנא חולק לפי שאין חולקין לו תרומה בגרנות אלא משגרן לביתו כדתניא בסוף נושאין על האנוסה: הריני נזיר שזה איש ואשה. כלומר שזה איש או אשה: אין חייבים על טומאתו. על ביאת מקדש אפילו ראה לובן ואודם כאחת ואין שורפין כדאיתא בפרק המפלת: ואינו נערך. לא בערך איש ולא בערך אשה כדדרשינן בפרק המפלת: ואינו נמכר לעבד עברי. משום דקטן אינו נמכר לעבד עברי וגדולה אינה נמכרת לאמה העבריה הלכך לא אפשר: שאין זה איש ואשה. כלומר שאין זה איש או שאין זה אשה: ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא יכלו החכמים להכריע אם איש הוא או אשה היא. וביבמות בסוף הערל מייתי לה אהא דתנן התם ר' יוסי ור"ש [אומרים] אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה וקאמר רב בגמרא ליתא למתניתין דחשיב ליה ר' יוסי זכר מקמי ברייתא דחשיב ליה ספקא ותימה אם כן ר' יוסי דהכא היינו ת"ק ועוד מאי אבל טומטום אינו כן אלא או ספק איש או ספק אשה אנדרוגינוס נמי כן הוא ודוחק לומר דנקיט אינו כן משום דטומטום ספק שלו יכול להתברר אם נקרע דאם נמצא זכר הוא זכר ודאי ואם נמצא נקבה הוה נקבה ודאית משא"כ באנדרוגינוס דלעולם עומד בספק דאין הלשון משמע כן כלל אלא יש לפרש דאנדרוגינוס לרבי יוסי שלשה ספיקות יש בו ספק בריה ספק איש ספק אשה ונפקא מיניה דאמו יושבת עליו לזכר ולנקבה ולנדה והכי נמי שמעינן ליה לר' יוסי גבי כוי בפרק אותו ואת בנו דתניא ר' יוסי אומר כוי בריה בפני עצמה הוא ולא הכירו בו חכמים אם מין חיה הוא או מין בהמה דיש בו שלשה ספקות ספק בריה ספק חיה ספק בהמה וכ"מ אם אמר הריני נזיר שאין זה לא חיה ולא בהמה [ה"ז נזיר] וכן באנדרוגינוס נמי כ"מ להכי אם אמר הריני נזיר שאין זה לא איש ולא אשה הרי זה נזיר והכי נמי אשכחן ביומא בפרק בתרא תנא דאית ליה כוי בריה בפני עצמה היא לא חיה ולא בהמה וכן ההיא דבכורות בסוף [פרק] על אלו מומין דממעט מהזכר אנדרוגינוס דבריה הוא ומיהו יש לייש[ב] אפילו לאו בריה הוא ואע"ג דעשר בהמות מנה הכתוב ולא מנה כוי אין לחוש בכך דלא מנה הכתוב אלא בהמות וחיות והא דקחשיב רב בפ' אנדרוגינוס ספקא דכי ראה לובן ואודם כאחת שורפין עליו את התרומה אלמא לא חשיב ליה בריה דלמא לא סבר לה לא כר' יוסי דמתני' ולא כר' יוסי דברייתא דהא ביבמות בסוף הערל פליגי אמוראי אליבא דרב בקידוש איכא למאן דאמר הלכה כר' יוסי ואיכא למאן דאמר אין הלכה כר' יוסי וכי היכי דאיכא אמוראי דפליגי אליבא דרב בקידוש איכא נמי אמוראי דפליגי אליבא דרב באנדרוגינוס והא דאמרינן בסוף הערל אמר רב הונא אמר רב אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משני מקומות שאני התם דרבי קראי ואפי' יהא נקבה כדדרשינן את זכר משכבי אשה איזהו זכר שיש בו שני משכבות ודכותיה בסוף ר' אליעזר דמילה מרבינן ליה למילה מדכתיב (בראשית יז) המול לכם כל זכר:

סליק מסכת בכורים

*) **הגהת הגרי"ב** במשנה שבמשניות ליתא לכל הפרק הזה ואם אמנם בסוף הסמ"ג מונה בכורים לד' פרקים וכתב פרק הרביעי מתחיל אנדרוגינוס אכן מדכתב ג"כ מס' אבות ששה פרקים ופ"ו הוא שנו חכמים ונתן סימן שכל הפרקים תקכ"ד במנין ע"ל הר קדש"ך ולפיכך ע"כ טעות נפל שם דבכורים ליתא אלא ג' או באבות ליתא אלא חמשה דאל"כ כשתמנה שם פרטן תמצא תקכ"ה וכן בהקדמת הרמב"ם לסדר זרעים לא חשיב אלא תקכ"ג פרקים וקושטא קאי דהרמב"ם חשיב בכורים לג' פרקים ואבות לחמשה פרקים ובחיבורי י"ם למשנה בהקדמתי האלכתי בס"ד והוי יודע כי רובו ממש ככולו פרק הזה שנוי בתוספתא פרק ב' דבכורים על נכון בכמה דברים. ובביאור כל צרכו תן עיניך שם:

סליק מסכת בכורים

מסורת הש"ס

א) [כל זה ליתא בתוספת']: ב) [בתוס' איתא רבי יוסי וכן העתיקו תוס' נדה כח. ד"ה א"ר נחמן ועי' מגיד משנה] ג) [בתוספתא איתא אלא או ספק איש או ספק אשה]:

פי' מהר"י בן מלכי צדק

חכמים כמשמעיתו דתנן (פ"ד מ"ם דחלה) אלו ניתנין לכל כהן כו' עד והבכורים. תניא [בירושלמי ה"ה] הביכורים מצוה להביאן בשבעה כלים ואם הביאן בכלי אחד יצא כיצד הוא עושה נותן שעורים מלמטה ודבר אחר על גביהן חטין על גביהן ודבר אחר על גביהן זיתים על גביהן ודבר אחר על גביהן תמרים על גביהן ודבר אחר על גביהן רמונים על גביהן ודבר אחר על גביהן תאנים על גביהן ודבר אחר על גביהן למעלה מהן ענבים ומקיף עליהן אשכול של ענבים מבחוץ ולא היו עולין יחידים יחידים אלא פלכים פלכים ולא היו מהלכים כל היום כולו אלא שתי ידות ביום חוני בית הכנסת עולים עמהם ולנים ברחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים מפני אהל הטומאה ומעונים עולה ושלמים ולא היו מתעסקין בהן בחזירתן כדרך שמתעסקין בהליכתן:

נוסחת מהר"ש משאנץ

תניא בתוספתא אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשי' ויש בו דרכי' שוה לאנשים ונשים ויש בו דרכים שאינו שוה לא לאנשים ולא לנשים. דרכים ששוה בהן לאנשים מטמא בלובן כאנשים ונושא אבל לא נישא כאנשים [ואינו] מתייחד עם נשים כאנשים ואינו נזון עם הבנות כאנשים ואינו נעטף ומספר כאנשים ואין מיטמא למתים כאנשים ועובר על בל תקיף ועל בל תשחית כאנשים וחייב בכל מצות האמורות בתורה כאנשים. דרכים ששוה בהן לנשים מיטמא באודם כנשים אינו מתייחד עם האנשים כנשים ואינו זקוק לייבום כנשים ואין חולק עם הבנים כנשים ואינו חולק בקדשי המקדש כנשים ופסול לכל עדות שבתורה כנשים ואינו נבעל בעבירה כנשים ופסול מן הכהונה כנשים. דרכים ששוה בהן לאנשים ולנשים חייב על הנזקין בין איש ובין אשה וההורגו במזיד נהרג בשוגג גולה לעיר מקלט ואמו יושבת עליו דם טוהר כאנשים וכנשים ומביאה עליו קרבן כאנשים וכנשים ונוחל בקדשי הגבול כאנשים וכנשים והאומר הריני נזיר שזה איש ואשה הרי זה נזיר. דרכים שלא שוה בהן לא לאנשים ולא לנשים אין חייבין על טומאתו ואין שורפין על טומאתו ואינו נערך לא כאנשים ולא כנשים ואם אמר הריני נזיר שאין זה איש ואשה הרי זה נזיר. ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא יכלו החכמים להכריע עליו אם איש הוא או אשה היא אבל טומטום אינו כן אלא ספק איש או ספק אשה:

סליק מסכת בכורים

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהלכות טומאת משכב ומושב הל' ז:
ב ב מיי' פ"ו מהל' יבום הלכה כח טוש"ע אה"ע סימן קעב סעיף ח:
ג ג מיי' פי"ב מהל' ע"ג הל' ד סמג לאוין נח טוש"ע י"ד סימן קפא סעיף ח:
ד ד מיי' פ"ד מהל' איסורי ביאה הלכה יא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' מד סעיף ה:
ה ה מיי' פ"א מהל' טומאת משכב ומושב הלכה ז:
ו ו מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' יא סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סימן כב סעיף יב:
ז ז מיי' פ"ט מהל' עדות הל' ג סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לה סעיף יד:
ח ח מיי' פ"ו מהל' ביאת המקדש הלכה ח:
ט ט מיי' פ"י מהל' איסורי ביאה הל' יא טוש"ע י"ד סימן קצד סעיף ח:
י י מיי' פ"י מהל' מעשה הקרבנות הלכה טו:
יא כ מיי' פ"ב מהל' נזירות הל' י:
יב ל מיי' פ"ה מהל' ממרים הל' א ה:
יג מ מיי' פ"א מהל' ערכין הלכה ס:
יד נ מיי' פ"ב מהל' נזירות הלכה י:
טו ס מיי' פ"ה מהל' ברכות הלכה ז:

הגהות מהר"י לנדא

פ"ד במשנה א' א) וזוקק ליבום בתוספתא פרק ב' איתא בכבא שני' ואין זוקק ליבום כנשים וכן פסק הרמב"ם הל' יבום פ"ו הל' כח:

נוסחת הגר"א זצ"ל

א אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לנשים ויש בו דרכים שוה לאנשים ונשים ויש בו דרכים אינו שוה לאנשים ונשים כיצד שוה לאנשים מטמא בלובן כאנשים ומתעטף כאנשים ונושא אבל לא נישא כאנשים ואמו יושבת עליו בדם טוהר כאנשים ואינו מתייחד עם הנשים כאנשים ואינו ניזון עם הבנות כאנשים ועובר על בל תקיף ובל תשחית ובל תטמא למתים כאנשים וחייב בכל המצות האמורות בתורה כאנשים: **ב** כיצד שוה לנשים מטמא באודם כנשים ואינו מתייחד עם האנשים כנשים ואינו זוקק ליבום כנשים ואינו חולק עם הבנים כנשים ואין אוכל בקדשי המקדש כנשים ואמו יושבת עליו בדם טמא כנשים ופסול מן העדות כנשים ואם נבעל בעבירה נפסל מן התרומה כנשים: **ג** כיצד שוה לאנשים ונשים חייבים על מכתו וקללתו כאנשים ונשים וההורגו שוגג גולה ומזיד נהרג כאנשים ונשים ואמו מביאה עליו קרבן כאנשים ונשים ואוכל בקדשי הגבול כאנשים וכנשים ונוחל לכל הנחלות כאנשים וכנשים: **ד** כיצד אינו שוה לאנשים ונשים אין שורפין תרומה על טומאת זיבתו ואין חייבין עליו על ביאת מקדש לא כאנשים ונשים ואין נמכר בעבד עברי לא כאנשים ולא כנשים ואינו נערך לא כאנשים ולא כנשים ואם אמר הריני נזיר שזה לא איש ולא אשה נזיר רבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם איש או אשה אבל טומטום אינו כן פעמים שהוא איש פעמים שהוא אשה:

סליק מסכת בכורים

נוסחת רבינו מנחם עזריה מפאנו

א אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לנשים ויש בו דרכים שוה לאנשים ולנשים ויש בו דרכים אינו שוה לא לאנשים ולא לנשים: ב כיצד שוה לאנשים מטמא בלובן כאנשים ונושא אבל לא נישא כאנשים ואינו מתייחד עם הנשים כאנשים ואינו ניזון עם הבנות כאנשים ומתעטף ומסתפר כאנשים ועובר על בל תקיף ועל בל תשחית ועל בל תטמא למתים כאנשים וחייב בכל המצות האמורות בתורה כאנשים: ג כיצד שוה לנשים מטמא באודם כנשים ואינו מתייחד עם האנשים כנשים ואינו זוקק ליבום כנשים ואינו חולק עם הבנים כנשים ואינו חולק בקדשי קדשים כנשים ואינו מאכיל בתרומה כנשים ופסול לכל עדות שבתורה כנשים ואם נבעל בעבירה נפסל מן הכהונה כנשים: ד כיצד שוה לאנשים ולנשים חייבים על מכתו ועל קללתו ועל נזקו כאנשים וכנשים וההורגו שוגג גולה ומזיד נהרג כאנשים וכנשים ואמו יושבת עליו דם טמא ודם טהור כאנשים וכנשים ומביאה עליו קרבן כאנשים וכנשים וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים ונוחל בכל הנחלות כאנשים וכנשים והאומר הריני נזיר שזה איש ואשה הרי זה נזיר: ה כיצד אינו שוה לא לאנשים ולא לנשים אין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו לא כאנשים ולא כנשים ואין שורפין עליו את התרומה לא כאנשים ולא כנשים ואינו נערך לא כאנשים ולא כנשים ואינו נמכר לעבד עברי לא כאנשים ולא כנשים והאומר הריני נזיר שזה לא איש ולא אשה הרי זה נזיר · ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם הוא איש או אשה אבל טומטום אינו כן פעמים שהוא איש פעמים שהוא אשה:

נוסחת הבה"ג

אנדרוגינוס יש בו דרכים ששוה בהם לאנשים ויש בו דרכים ששוה בהן לנשים ויש בו דרכים ששוה לאנשים ולנשים ויש בו שאינו שוה לא לאנשים ולא לנשים · דרכים השוה בהן לאנשים מטמא בלובן כאנשים ונושא אבל לא נישא ואין מתיחד עם הנשים ואינו ניזון עם הבנות כאנשים ומתעטף באבילות ואינו מספר ואינו מטמא למתים ועובר בבל תשחית ובבל תקיף וחייב בכל מצות שבתורה כאנשים. דרכים השוה בהן לנשים מטמא באודם ואין מתיחד עם האנשים כנשים ואין זוקקין ליבום ואין חולק עם הבנים ואין חולק בקדשי מקדש ופסול לכל עריות שבתורה ואם נבעל בעבירה פסול מן הכהונה כנשים. דרכים השוה בהן לאנשים ולנשים חייבין על נזקין בין ניזק ובין מזיק וההורג במזיד נהרג בשוגג גולה לערי מקלט ואמו יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה כאנשים וכנשים ומביאה עליו קרבן כאנשים וכנשים ונוחל בכל נחלות שבתורה וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים והאומר הריני נזיר שזה איש ואשה הרי זה נזיר. דרכים שאין שוה בהן לא לאנשים ולא לנשים אין חייבין על ביאת מקדש וטומאתו ואין שורפין את התרומה על טומאתו ואין נערך לא כאיש ולא כאשה ואין נמכר כעבד עברי והאומר הריני נזיר שאין זה לא איש ולא אשה הרי זה נזיר ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר הוא אם נקבה הוא אבל טומטום אינו אלא ספק איש או ספק אשה:

פירוש רבינו מנחם עזריה מפאנו

א כל הדרכים האלו ישנן באנדרוגינוס בחלוקי דיניו ולפיכך האומר הריני נזיר שזה איש והאומר שזה אשה והאומר שזה איש ולא אשה או אשה ולא איש ארבעתם נזירים ודאי לפי שהוא בריה בפני עצמה כרבי יוסי ובכל הדרכים שהוא שוה בהם לאנשים אינו כנשים כלל. וכן הדין בכוי מתני' היא במס' נזיר פ' ב"ש אלא דקתני התם אוזבין בפני עצמן ושלילות בפני עצמן וכן ב' אוזבין כי הדדי וב' שלילות כי הדדי ולא הוצרך לפרש שליא וזיוב יחד בב' דרכים דאתו מכללא והכא ה"נ: ב ומטמא בלובן שלו בין לדידיה בין לאחריני לתלות אבל לא לשרוף עליו תרומה וקדשים ואין חייבין עליו על ביאת מקדש כדלקמן וה"ה לאודם דידיה דל"ש: נושא. אם רצה רשות היא לו ולא חובה דליתא בפריה ורביה וקדושיו קדושי ספק: אבל לא נישא מאי' היא בפ' הערל שכיון שיש בו קצת סימנים זכר אסור במשכבי אשה עיין פסקי הרא"ש וב"י שם: אינו ניזון עם הבנות. בנכסים מועטים דאמרן ליה אייתי ראיה דנקבה את וה"ה אי ליכא בת אלא הוא שאינו ניזון ביתומים זכרים על הפתחים אבל חולק עמהם בנכסים מועטים ממה נפשך וה"מ בקרקעי אבל במטלטלי ובנכסים מועטים דשדר גאון שיהו ניזונין אלו ואלו כמ"ש הרב ריש פ' מי שמת אף אנדרוגינוס ניזון עמהם ממה נפשך ובנכסים מרובים לא גרע מן הבנות דדייקינן הכי עם הבנות לבדן הוא דאינו ניזון הא עם הזכרים כל שיש לאם בירושת אביהם ניזון או חולק ויד הזכרים על העליונה: מתעטף כאנשים. ואין בו משום לא יהיה כלי גבר על אשה ואם נתעטף כנשים הרי זה בלא ילבש גבר שמלת אשה ואינו לוקה וי"מ מתעטף בציצית ולא איריא דהא איתיה בכלל כל המצות שהוא חייב בהן כדלקמן. ואית דמתנו מתעטף כאבל ואין צורך: ומסתפר. כאנשים ה"נ דהוי בכלל תקון גברא ומש"ה איתיה בבל תשחית ובל תקיף דהא בהא תליא לפיכך אית מאן דלא תני אלא חדא מינייהו ואיתיה נמי בבל תטמא למתים אבל אינו לוקה בכל אלה. ואית מאן דתני הכי בפי' בבבא הג' אלא שנשתבשו בה ושונים ואינו עובר על בל תקיף ועל בל השחית ועל בל תטמא למתים ותרגמא נא ואינו לוקה ואין צורך לשנותה דמדקתני הכא סיפא וחייב בכל המצות למימרא שבכל שאר אסורין השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ממילא משמע דבהני תלת ודכוותייהו כגון לא ילבש גבר דלעיל אסור ואינו לוקה דלית בהו חיובא לאלקוייה עליה והא דקתני חייב בכל המצות כולל ג"כ כל מצות עשה שהזמן גרמא אבל אינו מברך עליהן אלא אליבא דמ"ד נשים סומכות רשות ור' יוסי היא והוא ניהו תנא דכולי פרקין כדלקמן. ודע כי כל האמור בגמ' דר"ה גבי טומטום ואנדרוגינוס ותציו עבד שזה מוציא את מינו בלבד וזה אפי' עצמו אינו מוציא אינו ענין אלא לתקיעת שופר ודכוותה מאחר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אבל הן חייבות בנר חנוכה ובמקרא מגלה ואלה שלשתם בנשים ומוציאים אפי' את האנשים דתנן כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ת הא מחויב מוציא: ג מטמא באודם. כדלעיל ובסמוך נוסיף בה דברים: אינו מתיחד עם האנשים כנשים. כך היא שנויה בתוספתא שלפנינו סוף בכורים וכתב כ"מ בסוף הלכות אסורי ביאה דרבי יהודה דמתני' סוף קדושין היא ואנו אין לנו כדברי ר' יהודה התם אלא מאי דקתני לא ישנו ב' רווקים בטלית א' ואי (תהא) [מהם] לא איריא זולתי אם באנו לחלק דיחוד דלעיל שאסרנו לו לאנדרוגינוס בין הנשים הוא סתם יחוד דעלמא בבית אחד ודהכא אינו אלא במטה א' ודברי נביאות הם ועוד כר' יהודה לא ס"ל מסכוני נפשין אדר' יהודה למה לן ותו אפי' ר"י לא שביק חיי לאנדרוגינוס לעולם אלא ודאי מותר לו להתיחד עם האנשים וכן פסק הרמב"ם וטעמא דמלתא שכיון שאינו נשא הכל בדלין ממנו וכ"ש כשרואין אותו שנושא ואינו מתיחד עם הנשים הוי בחזקת זכר גבייהו ולא נחשדו ישראל על הזכור ומדברי מגיד משנה מוכח שבספרי התוס' הקדמונים לא היה כתוב בכאן הלשון הזה וכבר ראיתי מי שנדחק לפרש שאינו מתייחד עם האנשים שהיא ערוה עליהם אילו היתה אשה גמורה ותומרה דאתיא לידי קולא היא אבל שאר האנשים ולדידן מסתברא דלגדדין קתני אילו רבו עליו סימני נקבות עד שנראה לכל שהיא אשה אע"פ שאסור לינשא כדלעיל אינו מתיחד כלל עם שום אדם ונכון הוא עיין לקמן וכל שיש לו זכרות כל שהוא אינו מתיחד עם הנשים כלל שדעתן קלה אבל סתם אנדרוגינוס שהוא שכן ונדמה לאנשים מתיחד עמהם ולא עם הנשים כאמור אינו זוקק ליבום דלאו בר אולודי הוא ואין לו רפואה ולא היתה לו שעת הכושר: אינו חולק עם הבנים בנכסים מרובים דאמרי ליה אייתי ראיה דזכר את הא עם הבנות חולק ויפה כחו שאם בא אנדרוגינוס ובת אחת לחלוק בנחלתם פלגא ודאי לאנדרוגינוס ואידך פלגא הוי ממון המוטל בספק שאם הוא זכר הא במקום ברתא לא תירות לפיכך שורת הדין שחולקים נמצא אנדרוגינוס נוטל ג' חלקים והבת רביע ודין זה מבואר לטומטום כדברי הרא"ש ריש פ' מי שמת אהא דתנן הניח בנים ובנות וטומטום ולא פי' באנדרוגינוס כלום ואיכא למימר ששניהם שוים וסוגיא דהתם הכי רהטא אבל בעל הטורים בחשן המשפט סי' ר"פ תפס לו שטת אביי בטומטום וחלק מסברא באנדרוגינוס ואמר שכיון שבריה בפני עצמה הוא גרע טפי מטומטום ולא עוד אלא שאמר שאין לו עם הבן כלום והרמב"ם לא כך אמר אלא הבן יורש הכל למימרא דירושה הוא דלית ליה לאנדרוגינוס במקום בן הא מזונות אית ליה וכן פ' מהר"י קארו והוא מוכרח וברור ויש להשיב על דברי הטור שלא אמרו בריה בפני עצמה הוא אלא שהאומר הריני נזיר שזה איש ה"ז נזיר בשביל כל הדרכים שהוא שוה בהם לאיש כמו שזכרנו וכן שזה אשה כדלעיל משא"כ בטומטום שאם הוא איש אינו אשה וספק גרידא הוא. והרי בהדיא שנו באנדרוגינוס נוחל בכל הנחלות כאנשים וכנשים ובמקום בת בהכרח היא מודה לו דפלגא דיליה ואידך פלגא מוטל בספק כדאמרן ואין בינו לטומטום כלום ופשוט הוא בנמוקי יוסף דכי הדדי נינהו אך לא פרשו מה דינם עם הבת ואף הרמב"ם בשוה מדותיו בשניהם אלא שאמר שהבן חולקים עם הבת בשוה. ונראים דברינו בטומטום שהרא"ש ובנו מודים לנו ובאנדרוגינוס נמי כוותין מסתברא דסוגיא דשמעתא וכן בהלכות הרב ושטת הרמב"ם ונמוקי יוסף וב"י מסכימים עמנו דשוו אהדדי ואיכא למימר דהרא"ש נמי הכי ס"ל ודא ברירא דמלתא ולא תזוז מינה. ופשוט ג"כ שאם נקרע הטומטום ונמצא נקבה מחזיר לבת רביע ואם נמצא זכר משלמת לו הכל וחולק עם האחים אלא שאם הוא בכור אינו נוטל פי שנים ואם הוא פשוט אינו ממעט בחלק בכורה כדאי' בפ' יש נוחלין מה שא"א לומר כן באנדרוגינוס וזו היא שאמרו שהוא בריה בפני עצמה ואינו מאכיל את אשתו בת ישראל בתרומה אם הוא כהן ופשיטא שמאכיל את אמו דבזרע תלה רחמנא ואפילו נקבה ודאי: ואם נבעל. מ"מ לכל אדם שא"א אלא בעבירה דהא אינו נושא כלל נפסל מן הכהונה פירוש מן התרומה ומשאר קדשי הגבול ויש מחלקים בבא זו לשתים ואינו נבעל בעבירה ונפסל מן הכהונה ברם רישא ודאי משנה שאינה צריכה היא דעדיפא מינה תני לעיל ואינו נשא כל עקר משמע דלא תפסי ביה קדושין אפילו בספק וכל שאין בו קדושין לא עכשיו ולא לאחר זמן יש בו עברה תמורה ולהרבות עליו תומר מי שהיא ערוה עליו אילו היתה אשה גמורה כמו שחשב זולתו לא מסתבר כלל ואפילו עם מה שזכרנו למעלה שאילו רבו עליו סימני נקבות אינו מתיחד עם האנשים הא איכא תנאי ואמוראי דמחייבי עליה סקילה משני מקומות דרשי איזהו זכר שיש לו ב' משכבות באשה הוי אומר זה אנדרוגינוס ויש מגדולי הפוסקים מי שתפס בדבריהם ואף ר' אליעזר דסבר כעין זכר דוקא חייבים עליו סקילה ואידך אסורא הוא דאית ביה ולא סקילה לא שמענו שחלק באסור זה בין קרובים לרחוקים שהרי אפילו מספק אין קדושין תופסין בו שלא יהא חומרו קולו שיתשוב לו היתר לינשא והא ודאי ליתא וכל שאינו בכלל הויה ואישות שאין עלינו ולא על אחרים קדושין מחמת שנשתנה גופו ליתא לא בת ולא אחות דיו שיעמוד באסור שוה לכל אדם לית כאן לא כולל ולא מוסיף ולא בת א' ולא אסור על אסור כלל אפי' למאן דאית ליה ולפום ריהטא הוה לן למימר שלזאת יקרא אנדרוגינוס ושלא נחוש כלל לקדושין שנתן הוא לאשה אחרת אבל לא חלקו חכמים בדבר ולחומרא וכך ראוי להורות שכל תומרי אנדרוגינוס יהיו נוהגים בה ונוסף עליהם מה שלמדנו מהסית גירסא דלעיל באסור היחוד עם האנשים לגדדין כדאמרן זה הדבר אשר צוה את משה באנדרוגינוס בלי ספק וסיפא ה"נ שאינה צריכה והמפרש בה שאינו נושא את כפיו ואין עליו מצות כהונה אלא אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יקרב אף אתה אמור לו זיל קרי בי רב שאין מום גדול מזה ואפילו לעברה אינו מגלים כה' מישראל ולא שייך פסול כהונה אלא למי שהיה כשר מתחלתו הא אי אתה שונה אלא כלשון הראשון דמולה חדא בבא היא: ד חייבין על מכתו וכו'. ל"ש אחרים שחבלו בו או הוא שחבל באחרים ופשוט הוא ואית דמתני סיפא אין חייבין על מכתו ועל קללתו ותזינא ליה למאן דהוא דלא גמיר ולא סביר והוא מתעטף בטליתן של חכמים ואין לנו לא חכם ולא תלמיד דאוקמא בעבד כנעני אנדרוגינוס שאינו יוצא בראשי אברים המיוחדים לזכר בלבד ולנקבה בלבד כגון ראש הגויה ולאו מלתא היא דאמר שבא לחדש דין זה אשר בדם מלבו אחר סוף הוראה ולא צייתינן ליה. ותו דהא כתיב שן עבדו או שן אמתו וילפינן ראשי אברים מהקישא דמומין שבגלוי ואינן חוזרין והאי או ודאי לטפויי אתא ודכוותיה או לאיל לרבות את הפלגס לנסכי איל וטובא ה"נ בפ' ב' מדות וכן או הבגד לרבות שאר בגדים אע"פ שאינם צמר ופשתים ליטמא בנג' על ג' וכן רבים. ואע"ג דבפ' מרובה תניא שור או שה פרט לכלאים או עז פרט לנדמה הא אמר רבא דאזלי' בתר עיקרא דקרא והכא נמי נימא או שן אמתו לרבות את האנדרוגינוס שיוצא בראשי אברין המיוחדים כדלעיל דאי לשן ועין וראשי אצבעות לא גרע מאמתו ועוד לא יהא אלא ספק דינא הוי קולא לנתבע והוא האנדרוגינוס שזכה בעצמו אם הוא גדול ואפי' קטן דליכא למימר ביה הכי הא מפקיה דקרא יוצא לחרות דכתיב שן עבדו או שן אמתו מ"מ דהכי אגמריה רחמנא למשה אי עבדו הוא אפקיה ואי אמתו ה"נ לא נאמר כאן זכר דנימא זכר ודאי ולא נקבה ודאית אדרבה עבדו הוא שהנודר בנזיר שהוא איש הרי זה נזיר הלכך יוצא לחירות בראשי הגויה נמי. וכן אמתו הוא שהנודר בנזיר שהיא אשה הרי זה נזיר הלכך יוצא לחירות בראשי דדין נמי. וכשם שהנודר בנזיר שהוא איש ואשה ה"ז נזיר כך עבדו ואמתו כי הדדי הוא ויוצא לחירות בסימני שניהם וזה פשוט מכירים אנו (או) [אי] באותו המתחכם שלא שנה ולא שמש ועשה בפירושו תורה פלסתר ומה שנמסרו דבריו לרבים היא שגגה רבתי שיצאה מבית הדפוס והיא גרמה לנו לפרסמו שלא יטעו התלמידים וראיתי חובה לעצמו לפרש את הפ' הזה ולהשתדל בו כהוגן להרים מכשול מדרכי העיון ולהעמידו על האמת. עוד חלק ולא מחכמה בין המקלל אנדרוגינוס זה שחייב בריבא ובין מקלל איש זה או אשה זה שהוא פטור בסיפא למאן דהני לה והא נמי בדותא היא אלא כי היכי דשוה לאנשים ולנשים לשוויה נזיר ודאי לנודר בו להלקות על התגלחת ועל הטומאה ועל היוצא מן הגפן ולא חיישינן להבאת חולין לעזרה בתגלחת הטהרה כך ישוה להם לדין קללה ופשוט הוא כמי הך סיפא מהכא: אמו יושבת עליו דם טמא שבועיים ודם טהור כ"ו יום עד סוף מ' בלבד דהוי כחומרי שניהם: ה אין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו תוספתא דזבים פ"ב ומימריה דרב בפ' המפלת (נדה כח) אין שורפין עליו את התרומה שם ובלובן לחוד דידיה הדברים אמורים בין לגופיה בין לאחרים שנגעו בו וה"ה לאודם לחוד ומחייב בה התם בתוספתא ובגמ' שאם ראה לובן ואודם כאחת שורפין עליו את התרומה ואין חייבין על ביאת מקדש עוד בתוספתא הנוגע בלובן ואודם ונכנס למקדש פטור ופירשה הרמב"ם בריש הלכות מטמאי משכב ומושב באחרים שנגעו בלובן ואודם שלו כאחת: עוד בתוספתא הוא עצמו שנגע בלובן ואודם ונכנס למקדש פטור וכך היא גרסת ה"ר שמשון בפי' המשנה ר"פ א' דזבים וניחא למימרא דאע"ג דאנדרוגינוס איש ודאי ואשה ודאית בחלוקי הדינים שזכרנו והנוה' בנזיר יוכיח סד"א אף בשלו כיון שנגע בשתיהן לדידיה מיהת לחייב וטומטום נמי ליחייב ממה נפשך אעפ"כ פטור מגזרת הכתוב שאמר מזכר עד נקבה תשלחו כדאי' בפ' המפלת. אך קשה לגרסא זו דהיינו קמייתא דקתני ראה לובן ואודם כא' אין חייבין וכו' דמאי שנא ראה מנגע בשלו. וי"ל דראה ב' כא' קיל טפי דהוא"ל ואמר רחמנא מזכר עד נקבה בעינן אפוקי מזכר עד דליהוי נקבה ודאי וה"ה אפכא אבל ראה בב' זמנים איכא למימרא מעקרא כזכר דיינינן ליה והשתא כנקבה דהא והא איתנהו ביה שפיר קריה ביה מזכר עד נקבה וטומטום נמי נימא דע"כ בחד מינייהו ליטמא קמ"ל דלא: אבל כ"מ אמר שהיא גרס' מבובשת וגרסי' בה הוא עצמו שנגע בלובן ואודם ונכנס למקדש חייב והיא גר' הרמב"ם והראב"ד אלא שהראב"ד מפרשה לאנדרוגינוס שנגע בשל ודאין וקשה לדבריו או או קתני ועוד משנה שאינה צריכה היא דפשיטא שהוא חייב ומוזהר בכל המצות ומיעטא בזיבת ההרים כשם שהוא מטמא בשרץ ובנבלה. ומש"ה פירשה הרמב"ם שנגע הוא עצמו בלובן ואודם שראה. פי' לפירושו דנגע השתא בבת א' במה שראה בב' זמנים לפיכך לא יאמר שראה כא' כמ"ש בבבא הסתרת דהלת"ה מי איכא ראה ולא נגע הא בעיא תחימת פי האמה וכשראה כא' אף הוא נגע כא' וחייב על ביאת מקדש ואעפ"כ אחרים שנגעו בשתיהן אין חייבין על ביאת מקדש כדלעיל אלא בזמנים מחולפים ולא מיבעיא אם טבל בנתים להתיר עצמו לאכילת תרומה ולמגע טהרות שאין הראיות מצטרפות אלא אפילו לא טבל אינו מן השם להתחייב בראיה על ביאת מקדש לפי שבשעת ראיה אין אני קורא בו מזכר עד נקבה אבל השתא בשעת מגעו בשלו בשתיהן כאחת שפיר קרינן ביה תשלחו ולפיכך חייב ואתיא דלא כדברי הרב רבינו שמשון לא לגמריה ולא לסבריה עד כאן יש לי להסביר פנים לדעת הרמב"ם: אלא שהראב"ד וה"ר שמשון שניהם אמרו דבר אחד לענין אע"פ שנתחלפה להם הגרסא ונראין דבריהם כי האזן לא תמלא לחלק בין ראה לנגע כיון שאין ראיה מטמאה אלא בחתימת פי האמה ולא תימא דכל כמה דלא נפיק מגע בית הסתרים הוא ואפשר דנפיק בקיסם כדבעא מיניה ר' אמי מרב הונא דהא פשיטא לן התם בפ' המפלת דחתימת פי האמה שמה נגיעה ולאו בית הסתרים הוא וכיון שלא נתחייב על הראיה בין טבל בינתים בין לא טבל שוב אין במגעו חיוב כלל על טומאת מקדש וקדשיו לא לדידיה ולא לאחריני דמאי (שנה) [שנא] ואף לפי גרסת הראב"ד יש ליישב דאין ודאי או או קתני כיון דכל חדא מינייהו ודאי טומאה וצריכא סד"א ליכא מידי דאיהו קא חזי ופטור וליחייב בדאחריני קמ"ל: ובתוספתא דבכורים שנינו אין חייבין על חטאתו ואין שורפין על טומאתו ויש לנו לפרשה על הדרך שזכרנו שאין חייבין קרבן עולה ויורד בשביל טומאה היוצאת ממנו על מקדש וקדשיו והמכחן לעולה ויורד דאיקרי חטאת סתם בריש זבחים גבי חטאת ששחטה שלא לשמה וסוגיין בכוליה גמ' הכי נמי וקמ"ל האי תנא דאפילו הפריש חטאתו אינו אלא הקדש טעות ואין שם חטאת קרוי עליה להתחייב בה משום מעילה ויש גורס' אין חייבין על טומאתו ואין שורפין ולא יקשה דלערבינהו כיון שאין דינם שוה שאין חייבין על טומאתו כלל אפילו ודאי טומאה כגון שראה לובן ואודם כאחת אבל שורפין עליה את התרומה כדאמרן ולא שנו אין שורפין אלא על א' מהן בלבד. א"ר יוסי אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא וכו' והא קמ"ל מאן תנא דכולי פרקין רבי יוסי:

פירוש הבה"ג

פירושא מיממא בלובן דלאיסתמויי נפשיה לאו בזכר תלא רחמנא · ונושא אבל לא נישא דכיון דאית ליה זכרות זכר קרינא ביה ונעטף באבילות ועובר בבל תשחית ובבל תקיף וחייב בכל מצות שבתורה לכל חומרי דאיכא בזכר שדינן עליה. ואינו חולק בקדשי מקדש דלכל זכר בבני אהרן כתיב ואמו יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה דיהבינן לה כנקבה ימי טומאה ארבעה עשר וימי טהרה [כזכר] מליתא [דעשרים] ושש ונוחל בכל הנחלות שבתורה במקום דלא אית ליה לא אחא ולא אחתא וחולק בקדשי הגבול בתרומה ואי חייבין על טומאתו דכתיב מזכר ועד נקבה ואינו נערך דכתיב בערכין אם נקבה היא אם זכר הוא נקבה ודאית זכר ודאי · ואינו נמכר כעבד עברי דאין עבד עברי אלא דבר אולודי הוא דכתיב ביה אהבתי את אדוני וגו'· ואמה עבריה דבת בנים היא דכתיב ואם לבנו ייעדנה ואנדרוגינוס לאו בר אינסובי הוא:

הלכות

רב אלפס

מסכת

ברכות. שבת. עירובין. פסחים

עם כל המפרשים הנקובים בשער השני.

ווילנא

שנת רבן יצחק אלפסי לפ"ק

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

АЛЬФЕСЪ.
Часть I.
съ Варшавскихъ изданій 1859 и 1876 г.
и Виленскаго изданія 1860 г. съ новыми
объяснительными отмѣтками.
1881 г.

Дозволено цензурою 18 Ноября 1880 года. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ дома № 327 и 328.

הלכות

רב אלפס

הלכות פסוקות הנכללות בתלמוד בבלי אספן וקבצן וחברן בלשון התלמוד

רבינו יצחק בר יעקב אלפסי ז"ל

עם

שערי שבועות
כולל עשרים שערים בדיני שבועות
מאת רבינו יצחק בר ראובן ז"ל (בן בנו של הרי"ף) (ונקראו גם בשם שערים דרב אלפסי).

הלכות רמב"ן
למסכת נדרים, יחד עם הלכות הרי"ף (שנוספו למס' זו, אשר לא נדפסו בספרי הרי"ף דפוסים הראשונים). גם הלכות הרמב"ן לחלה ובכורות שהשמיטם הרי"ף מהלכותיו.

עם פסקי

רב מרדכי

כוללים כל דיני התלמוד ושיטות רש"י ותוספות, מסודרים בקצור נמרץ בסברות וחדושי דינים על סדר הלכות האלפסי

מאת רבינו מרדכי בר הלל אשכנזי (ריטס) ז"ל.

עם הגהות מרדכי, וציוני ההלכות על סדר ציוני הלכות רב אלפס.

ועל פניהם מסביב יאירו המאורות הגדולים המה:

א) **פירוש רש"י** ז"ל להלכות הרי"ף (לקוח מפירושו להתלמוד).

ב) — **רבינו יהונתן** בר **דוד הכהן** ז"ל מחכמי לוניל, להלכות הרי"ף מסכת עירובין.

ג) — **רבינו יונה** (החסיד) גירונדי ז"ל, למס' ברכות (חברם תלמיד מתלמידיו המובהקים, ויש אשר יזכרוהו בשם תר"י).

ד) — **רבינו נסים** בר **ראובן** ז"ל (הר"ן), לסדר מועד, ולמס' כתובות, גיטין, קדושין, שבועות, ע"ז, מכות וחולין.

ה) **נמוקי יוסף** לרבינו יוסף בר **חביבא** ז"ל, למס' [מו"ק], יבמות, ב"ק, ב"מ, ב"ב וסנהדרין, ולהלכות קטנות של הרי"ף, ולהלכות נדרים להרמב"ן.

ו) **ספר המאור** לרבינו **זרחיהו הלוי** בר **יצחק** ז"ל (הרז"ה), כולל השגות על הרי"ף. [ולסדר נשים ונזיקין יקרא המאור הגדול, ולסדר מועד יקרא המאור הקטן].

ז) **מלחמות ה'** להרמב"ן ז"ל, על השגות בעל המאור הנ"ל.

ח) פירוש **רבינו יום טוב** בר **אברהם אשבילי** ז"ל (הריטב"א) על הלכות נדרים להרמב"ן.

ט) **לקוטי הרא"ש** להלכות קטנות של הרי"ף.

י) **שלטי הגבורים** (על הרי"ף והמרדכי) להג"מ יהושע בעז לבית ברוך ז"ל, כולל תוספות הלכות וחלוקי דעות והשגות על הרי"ף מגדולי הפוסקים, גם חדושי הריא"ז לרבינו ישעיה די טראני האחרון ז"ל.

יא) **חדושי אנשי שם** (להרי"ף והמרדכי ושערי שבועות) כוללים חדושי מהר"ם טיקטין ז"ל ומהר"ן שפירא ז"ל שארית יוסף להג"מ יוסף בר מרדכי גרשון כ"ץ ז"ל מקראקא, ודרך תמים (מס' תמת ישרים) (כולל הגהות מהרבה גאונים ומכללם הגהות רבינו בצלאל אשכנזי בעל שמ"ק והארי"ז ז"ל ונדולת מרדכי) להג"מ ברוך בר דוד גנעזן ז"ל.

יב) **הלכות יום טוב** להג"מ יום טוב (מהרי"ט) אלגאזי ז"ל, כולל באור עמוק על הלכות חלה ובכורות להרמב"ן ז"ל.

יג) **מעשה אילפס** הגהות על הרי"ף והמרדכי להג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל, וגיסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).

יד) **באור מרדכי** (להלק"ט מהמרדכי) להג"מ מרדכי בנעט ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק ניקלשבורג והמדינה.

טו) **גליון מהרש"א** הגהות הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.

טז) **פעולת שכיר** הגהות הג"מ ישכר בער בהג"מ תנחום ז"ל, זקן ההוראה בווילנא.

נם נלוו עליהם עין משפט, נר מצוה, ותורה אור, וציוני מראה מקומות בהר"ן ונ"י, וכל סימני הדינים המצוינים ברב אלפס על סדר א"ב נסדרו (בקונטרס מיוחד בחלק האחרון של הרי"ף) על סדר הלכות המיימוני ז"ל. — גם הדפסנו עמו

תוספתא

עם הגהות הגר"א מווילנא ז"ל, ופירוש מנחת בכורים ומצפה שמואל להג"מ שמואל אבינדור ז"ל אבד"ק קרלין.

הכל כמו שנדפס באלפס שי"ל בדפוסנו בשנת תרכ"א.

ועל כל אלה הוספנו **ארבעים הוספות חדשות נכבדות** ומפורשות בשמותיהן מעל"ד

כוללות פירושים חדושים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי רובם היו נגוזים עד כה בכתבי יד ועין הדפוס לא שזפתם עוד.

ווילנא

ברפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

ואלה התוספות החדשות

אשר הוספנו באלפס הזה על כל ספרי האלפסי זולתו:

(רובם היו גנוזים עד כה בכתבי יד ולא שזפתם עין הדפוס עוד).

א) העתקות פירוש הרי"ף לשלש הלכות חמורות במסכת כתובות והלכה אחת במס' שבועות, שפירשן בלשון ערבי (והזכירן הרי"ף בהלכותיו בפ"י דכתובות ובפ"ז דשבועות) ונעתקו בעברית בס' תמים דעים סי' רי"ח רי"ט ר"כ, ובשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קכ"ז קכ"ח קכ"ט.

ב) [כתב יד] ספר מאה שערים לרבינו יצחק בר אבא מרי ז"ל ממארשיליא (בעל העיטור) [ונזכר בשה"ג ח"ב אות מ' סי' ב' לכ"י קדמון ישן נושן] כולל דעות וסברות לרבנא אלפס ז"ל בסדר נשים נזיקין.

ג) [כ"י] שיטת ריב"ב לרבינו יהודה בר ברכיה ז"ל (בן אחיו של הרז"ה בעל המאור) פירוש על הרי"ף למסכת ברכות, ר"ה, יומא, סוכה, ביצה, מגילה, מ"ק תענית.

ד) השגות הראב"ד ז"ל על הרי"ף והמאור (מספר תמים דעים).

ה) ספר הזכות להרמב"ן ז"ל ליישב השגות הראב"ד על הרי"ף (ויש יכנוהו בשם מחסה ומגן).

ו) הגהות הרמ"א ז"ל על המרדכי, נעתק מכי"ק מעל גליון המרדכי, ונדפסו באלפס דפוס זיטאמיר.

ז) בגדי ישע לרבינו ישעיה ב"ר אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (בעל השל"ה) על המרדכי לסדר מועד.

ח) [כ"י] הגהות הב"ח לרבינו יואל ב"ר שמואל סירקיש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש) על הרי"ף והמרדכי, גם בקצת מקומות בתוספתא. נעתקו מכי"ק מגליון האלפס שלו אשר תקנו והגיהו והידש בו חרושים רבים, ונדפסו גם חרושיו בתוך הגהותיו הנ"ל.

ט) [כ"י] הגהות חות יאיר להג"מ יאיר חיים ב"ר משה שמשון בכרך ז"ל (בעה"מ שו"ת חות יאיר). נעתקו מכי"ק מגליון האלפס שלו, נוספות על אלה שנדפסו מהן באלפס דפוס זיטאמיר.

י) חדושי הג"מ אפרים נבון ז"ל (בעה"מ שו"ת מחנה אפרים) להרי"ף והמרדכי סדר נזיקין.

יא) קצור פסקי רבינו יונה ורבינו נסים וני"י נקרא לוח הדינים שבר"ן. וקצור פסקי המרדכי נקרא לוח הדינים שבמרדכי חוברו ע"י הג"מ יוסף אוטילינג ז"ל (יקירי המציאות מאד, ולא נדפסו רק פ"א באלפס ובמרדכי ד'ריווא די טרינטו שי"ת—שי"ט).

יב) טל אורות להג"מ יוסף ן' גויא ז"ל נלקטו ממנו באורים על המרדכי.

יג) [כ"י] הגהות אלפס ישן נמצא בכ"י ישן על גליון האלפס ד' קשט' רס"ט וד' ריווא די טרינטו שי"ח והדפסנום בשם הגא"י.

יד) [כ"י] הגהות ממרדכי ישן נמצאו בכ"י ישן על גליון מרדכי דפוס ריווא די טרינטו שנת שי"ט והדפסנום על הגליון בשם הגהות ממ"י. גם הצגנו בתוכן הגהות מס' גדולת מרדכי (מלבד חדושיו שמובאים בחדושי אנשי שם).

טו) באורי מרדכי להג"מ מרדכי בנעט ז"ל הנ"ל. קיצור מבאורו הרחב למרדכי מסכת ברכות ופרק ערבי פסחים.

טז) הגהות הג"מ אפרים זלמן מרגליות ז"ל מבראדי.

יז) [כ"י] הגהות הג"מ יעקב צבי יאליש ז"ל מדינוב (בעהמ"ס מלא הרועים וכו').

יח) חדושי מהרמ"ז לפי' רבינו יהונתן, מהג"מ משה זאב ב"ר אליעזר ז"ל אבד"ק ביאליסטאק (בעהמ"ס מראות הצובאות וכו').

יט) [כ"י] קרני ראם הגהות הג"מ אהרן משה טויבש ז"ל אבד"ק יאסי (בעה"מ שו"ת תועפות ראם וכו') נוסף על הנדפס בלבוב.

כ) [כ"י] מלאכת יום טוב להג"מ יום טוב ליפמאן ז"ל אבד"ק קאפולי (בעהמ"ס קרנשת יו"ט) הגהות לסדר נשים נזיקין.

כא) [כ"י] בן אריה להג"מ זאב בן אריה ז"ל אבד"ק גאלדינגען וטעלז.

כב) [כ"י] נמוקי הגרי"ב להג"מ יהודה בכרך ז"ל אבד"ק סייני.

כג) [כ"י] חדושים והגהות מהג"מ שמואל מרובזעוויץ ז"ל מ"ץ דמאהליב (העתיקם הרד"ל ז"ל בעצם כי"ק).

כד) כללי הרי"ף ורש"י והר"ן ומרדכי להג"מ מלאכי ב"ר יעקב הכהן ז"ל מספרו יד מלאכי.

כה) [כ"י] גליון אלפס כולל מראה מקומות לדברי הרי"ף ונושאי כליו, ושנויים בין גירסות הרי"ף ונו"כ לגי' תלמוד בבלי וירושלמי במקום שיש נ"מ גדולה ביניהן; והגהות והערות בסוף האלפס. מאת הג"מ שניאור זלמן שליט"א אבד"ק גאלדינגען.

ולתוספת התועלת הדפסנו את ספר המאור, מלחמות ה', השגות הראב"ד, וספר הזכות להרמב"ן כ"א במקומו הראוי לו על הדף.

ואלה אשר הוספנו על התוספתא

כו) אור הגנוז כולל נוסחאות שונות ע"פ תוספתא שנכתבה בשנת ד"א תתנ"ו (ונדפס בש"ס ווין תר"כ).

כז) נוסחאות כתבי יד הרבה נוסחאות שונות וחלופי גרסאות מתוספתות כתבי יד עתיקים שנמצאו בבתי עקד הספרים.

כח) מגן אברהם באור לתוספתות מסדר נזיקין מאת הג"מ אברהם אבלי הלוי ז"ל מקאליש (בעהמ"ס מגן אברהם על או"ח).

כט) חסדי דוד באורים וחדושים מספר חסדי דוד להג"מ דוד בר יעקב פארדו ז"ל.

ולהגדיל תפארתה הדפסנוה באותיות מרובעות. גם הדפסנוה בחוברות מיוחדות, באופן שתוכל להיות נלוה אל הש"ס לכל מסכת השייכה לה, כי זה מקומה הראוי לה.

כל אלה נקבו בשער האלפס לחלקיו הראשונים בתוצאה הראשונה, אולם אח"כ הוספנו על כל אלה גם אלה ההוספות, ה"ה:

לאלפס

ל) [כ"י] נוסחאות כ"י מספר נמוקי יוסף למסכת יבמות (ע"פ כ"י שנכתב בשנת ר' לאלף הששי).

לא) הגהות מהר"ם טיקטין ז"ל על המרדכי.

לב) הגהות הגאונים למרדכי סדר מועד מאת הג"מ ישראל בהג"מ שכנא ז"ל, והג"מ צבי הירש שור ז"ל.

לג) [כ"י] חשק שלמה להג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ דווילנא.

לד) [כ"י] מראה מקומות במרדכי (מלבד המ"מ שכתב הרמ"א ז"ל).

לתוספתא

לה) [כ"י] באור הגר"א ז"ל לתוספתא סדר טהרות על פי הנוסחא הישנה (נעתק ע"י הרד"ל ז"ל מכ"י תלמידו של הגר"א הג"מ בונים ז"ל משקלאו).

לו) [כ"י] הגהות הגר"א ז"ל לתוספתא זבחים.

לז) הפירוש זר זהב נדפס בשלמות כמש"נ בספר טהרת הקודש.

לח) [כ"י] מארי דמתניתא פירוש על תוספתא עירובין מהג"מ יעקב כהנא ז"ל מווילנא (בעהמ"ס גאון יעקב).

לט) [כ"י] מראה כהן לתוספתא סדר קדשים מהג"מ בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא (בעהמ"ס ראשית בכורים).

מ) [כ"י] פירוש לתוספתא פסחים להג"מ יונה ב"ר גרשון ז"ל מווילנא.

ועל כל אלה נוספה בו הגהה כפולה ומכופלת מדויקת ומזוקקת שבעתים

ע"פ נוסחאות ישנות וע"פ ספרים מדויקים מדפוסים היותר קדמונים ספרים יקרי המציאות, כמו: אלפס ומרדכי דפוס קושטנטינא רס"ט (ואברכ"ם) (הוא הראשון שנדפס בעולם) ודפוס סביוניטה שי"ד (ועל גליונותיו כתב הב"ח ז"ל בכי"ק את הגהותיו וחדושיו הנ"ל) ודפוס ריווא די טרינטו שי"ת אשר הוגה ע"י הג"מ יוסף אוטילינג הנ"ל, ודפוס קראקא שנת משי"ח, אשר הוגה ע"י מהר"ם טיקטין ז"ל, ואלפס (בלי מרדכי) ד' אמשטרדם שנת תב"א (ועל גליונותיו כתב בעל חות יאיר ז"ל בכי"ק את הגהותיו) ועוד הרבה ספרים כאלה יקרי המציאות מאד.

☜ אין רשות לאיש בלעדנו להדפיס או להו"ל אחד מכל כתבי היד שנוספו על האלפס והמרדכי והתוספתא. וכן גם איזה מהתוספות שכבר נדפסו מאלה שזכות הדפסתם לנו הוא. ולא יוכל איש בלעדנו להדפיסם לא כלם ולא מקצתם לא עם האלפס ולא לבדם.

הקדמה

אמר צעיר התלמיד יהושע בעז בר שמעון בר אברהם בר ש"ט למשפחת ברוך מגרוש קטלוניא.

בראשית כל דבר. בה' אהלל דבר. כי הוא פותח ומשביע אוכל ובר. אליו אתפלל חסדו עלי יגבר. יהיו לרצון אמרי פי ואחר אדבר.

עלינו לשבח לאדון הכל. אשר ברך את אברהם בכל. וביצחק קרא לו זרע ויאכל מכל. ויבחר ביעקב עבדו ויתן לו כל. זה אלהינו ידע אשר יצוו את בניהם. ואת זרעם אחריהם. ושמרו דרכי ה' בכל דרכיהם. לא ימוש ספר התורה הזה מפיהם. ולבעבור ישמרו חוקיו ותורותיו. ולא יטעו עוד אחר הבלי אנוש וטרדותיו. הקריב אליו שבט לוי חפצי מצותיו. ולא סרו מעולם מהורות ולשמור אמרותיו. כי זולתם טעו כפרה סוררה. ובמרגלים נחתם עליהם לכלותם גזירה. ולולי בחירי לוי שהיו להם כפרה. כי כבר כלתה החרה. הן הם החזיקו בדת אל ואמונתו. וילמדו דעת את העם ואנשי עדתו. ופה אל פה מסרו למנהיגי אומתו. התורה והמצוה לרעות בהן צאן מרעיתו. כן היה תמיד כל הימים. מוסרים פה אל פה השלמים. פקודי ה' ישרים ותמימים. עד עמד הכהן לאורים ותומים. ואף כי כל ימי הנביאים האחרונים. אשר בבית שני האריכו שנים. עם תמימי כנסת הגדולה החשמונאים הכהנים. על דרך זו רעו את הבנים. ועד ימיהם לא היו ספיקות בהוראות. ובדינים ובנגעים ובטהרות ובטמאות. כי בכלם היו יודעים בתורה רמז אות. בשמן רב ובמאירות אספקלריאות. ובימי ינאי מלכא והורדוס עבדא. ארכובות החכמה נקשן דא לדא. כי כבו נר עולם רוח מינות אזי ילדה. והרגו עדת החכמים והתורה נשארת גלמודה. וגלו החכמים מעל שלחנם. באו בצורים ובמחילות עפר משכנם. בד בבד היו לומדים במחנם. והמון הלכות נשתכחו מהגיונם. והוצרכו לגדור פרצות עולם. ולתקן תקנות בעין שכלם. על ישראל למקטנם ועד גדולם. למען יעמדו דברי תורה על תלם. ובהם החזיקו נשיאי בני בתירה. והלל ובניו ליהודים היתה אורה. למדו ברבים פירושי התורה. והחזירו ליושנה את העטרה. ועל רבינו הקדוש גבר האל חסדיו. ותורה וגדולה בו נועדו יחדיו. וכראותו כי התורה משתכחת מילדיו. הוסיף אומץ וחזק את ידיו. ויאסוף שמה כל העדרים. וגללו את האבן מעל פי הבארים. וחקקו על לוח כל דברי החברים. כי לא תשכח מפי זרעם לדורי דורים. וחבורים אלו הנקראים משניות. היו בפי כל שטיות. וחכמי דורו שהיו יודעים להם פי' על כל אותיות. עליהם היו סומכים בכל הוריות. ואולם עוד היו הלבבות מתמעטים והולכים. ובפירושי המשניות היו נבוכים. כי הרבה רמזים בהם ערוכים. והוצרכו להוספות לברייתות המפרשים יותר בארוכים. ויען כי הרבה ברייתות יש שאין לסמוך עליהם. כי בי ר' חייא ובי ר' אושעיא לא שנו מליהם. ובמשניות לא שנה רבי דברי רמזים נרמזו דברים שלהם. ויש מקום לטעות למורה שורה מתוך מלוליהם. עמדו להקת בני הגבאים הלא הם הראשונים והאחרונים מהאמוראים. ופירשו כל דברי התנאים. עד אשר יביטום כל הרואים. כי באו אנשי קדש וטובי מעללים. אשר להם שם בשלשה הגדולים. רבינא ורב אשי סוף הוראה כמשה וכרבי שקולים. נזרי המשכילים. ובקבוץ חכמים בשני מהדורים. ובררו הפסולת מתוך האוכלין. זה הים גדול ורחב ידים תלמוד בבלי. הם חברוהו נקי מכל סיג כמטהר וכמצרף כלי. ממנו ישתה כל צמא יין וחלב כמים בלא כסף מלא דלי. ובלא מחיר חלב ויין תכלילי. ונתפשט בכל הגולה וקבלו עליו כל ישראל אין להוסיף וממנו אין לגרוע כלל. ושפת כל העברים שם ה' בלל. בלחמו לחמו רבנן סבוראי וכל הגאונים וחלקו שלל. מימרות ופסקי הלכותיהם המוצאים כעין נחשת קלל. וכל אחד מהגאונים נתחבט עליו. זה עשה פי' לקצת הלכות ונתן לשואליו. וזה ליקט ב' ג' גרגרים מכלליו. וזה בהלכות קצובות ופסוקות רחף על גוזליו: הרב הגדול רב אלפס ז"ל בעין שכלו. ראה לברר ולנפות ולסלת התלמוד כלו. ואז בזה ומזה הניח ידו כפי דעת משקלו. וכל המשפטים הנהוגים לדורות פסק פסק לו הציב איש על דגלו. ואחריו קם הדיין ז"ל רבינו משה בר מיימון. וירא והתבונן בראש ובזנב ובכפה ובאגמון. תוכו אכל קליפתו זרק מהרמון. ותלמודו וחכמתו ודעת ברובי חבוריו לכל המון. אין לנו גדול מזה האיש משה בחיבורים. ורבינו שלמה ז"ל בפירושים וביאורים. עם בעלי התוספות ז"ל גדולי המאורים. הפילו ענני אור תבונתם ויאירו לארץ ולדרים. ממעייני הבוטה אלו האנשים השלמים. שתו כל חכמי הדורות בוועד תלמידים בחירים ותמימים. בעיון רב ובפלפול גדול ולא כחולמים. ירדו לסוף דעתם והקשו ותרצו ויאמנו נאומים. ומפני רב השמדות טרדות הזמנים. לא מלאו מרעה החכמים כי גורשו ממעונים. זה פנה לצפונו וזה לדרומו ונתפרדה חבילתם היקרה מפנינים. ולא יכלו להגות התורה בחבורת חכמים האחרונים. זה היה סבה גדולה. עם אורך רב הטלטול הנגזר בברית האלה. כי נתמוטטו עמודי גולה. ונשתכחו עומקי פירושי רחבי דעת גלולה. ומאז רבו מחלוקת בישראל לאלפים. ותשובות לשואלים היו מסובלים אלופים. העורכים מלחמת התורה זה לעומת זה יצאו בתריסין וחרבות שלופים. בכמה מיני דופים. כי זה וזה חושבין פירושיהם משל חבריהם יפים. ותלמידים שבאו אחריהם ממים אלו שתו ולשו. אך לדעת מי מהפירושים הוכשרו לא הבינו ולא ידעו. כי מהם יש שנתקיימו ונתקבלו. ומהם שנבלע ומפני שלא שמשו כל צרכן על כן דבריהם לשו. וכל אחד לפי דעתם ופירושם שלפניהם פוסקים ובאים. ועליהם סומכים להורות ולדבריהם מראים פנים נאים. מבלי שידעו או שלא ישגיחו על שכנגדם חולקים הקלתם נפלאים. עד שעושים מעשים בפי' ובפסק יחידי בעמיט נמלאים. ולא יאתה לזרע קודש העברים. לבנות כל אחד במה לעצמו ב"מ כעוברים. כי אחרי רבים להטות מסיני אנו מוזהרים. ועל הרועים היה לעשות בתקלה ופרצה זו גדרים. כי שמעתי דבת רבים בראות סתירת מלין לצד עילאה ממללין וחושבין. לשונם תהלך בשמים אומרים וחושבים. דברים רצים ושבים. כי תורתנו נמשלה לאורות הנמשכים לכל תאבים. גם אומרים כי המשפט יש לו תרעוס שעוה. נכסף לכל צד ולכל תאוה. כי ראו שלא גדול מהמורים יאמר הדין ברור והגזרה שוה בתוך אום ברורה שחורה ונאוה. כי לדעת חכם ופוסק פלוני אינם כן הדברים. ואז כל אחד ואחד מרבה עליו רעים. ועושה לדבריו סנגורים. ועל לאו דלא תתגודדו לא ישגיחו רק הללו אוסרים והללו מתירים. ונמצא שם שמים מתחלל על יד רועים אבירים. מיום עמדי על דעתי היה בעיני לזרא ולמגדל עוז. קנאתי לזאת והרהיבני בנפשי עוז. אני הפעוט בן שמעון מברוך ז"ל יהושע בעז. ושמתי מבטחי בשם ה' ודרשתיהו ימינו תעוז. למצוא דרך וארח סלולה. להסיר קצת עלבונה של תורה ומתחת ידינו זאת המכשלה. לתקן המעוות ועלבון של תורה המחוללה. והשבתי העדר הישיבות ופרוד החבילה. עם מעוט שמוש דברי החכמים גורמים התקלה. ואם כי בער אנכי מאיש וצעיר הייתי לימים. ומכרסי יפה לפרנן של מורי ורבותי החכמים. עלות בנפשי שמתי לתת בסדר על ספר תמי"ס. כל הדינים הפשוטים בלי מחלוקת ומגמגמים. וכל הדינין אשר בהן מחלוקת להציגן כסדרן על ספר המחלוק"ת. ושמה להביא כל הטענות

והראיות צדקות. אשר מתוכם למדו הפוסקים הנמצאים אתנו לעשות חלוקות. ואז בהיות כל דין ערוך על זה האופן ממילא שמעתתא מרווחא: אמנם כל זה האריכות אי אפשר כי אם על פי הגמרא. כשילמוד אדם כל הלכה ממנה יפה ברורה ערוכה. בכל המפרשים והפוסקים שעליה שמורה. וירד לעומק דעתם ויבינם כמתוך אספקלריא המאירה. יבין המדה ויחקור בדין פשוט ועקום וידע דעת ויכוין להורות מי הוכשר כהלכה. יעשה כדעת המקובל ויתן טעם למה דעת פלוני ממנו נשלכה. והמתנדב לבו לקרבה לזאת המלאכה. נראות לסבר להבין ולחקור הדינים באופן ככה. לא יוכל לבא האנוש בכל הוראה לתמונה והברכה. אם יצטרך לבקש כל פסק ופסק דין מעל ספר אשר חובר בו בארוכה. ישכרו פיות המלעיבים במלאכי אלהים והיתה לה' המלוכה. ולכן יעצוני כליותי לערוך שלחן מכל הפוסקים. אשר מתוך התלמוד הוציאו פסקים לדיקים. ושביב לו איש על מקומו באותות אמרתי להקים. ואזי בשטיפת עין א' ימצא איש איפה בספר דבריהם חקוקים. וקראתי דין ודין אשר להרי"ף ז"ל בספרו קול נר קול אליו. לשם חזרתי באיזה מקום מיימון י"ד נטויה עליו. ואיה הביאו למנין סמ"ג ונתנו בכליו. ואיפה יסדו הטור ביופי טורי מעלליו. ועשיתי לקצת פסקי הרי"ף הנ"ל סמני חקר דינין וסדרתיהו להלכותיו. וכן ספר האשר"י ז"ל סדרתי סי' כל פסק דין שלו בדגלו לאותותיו. וכן קיצור ספר מרדכי סדרתיהו להלכות בסימנין עם הגהותיו. באופן שכל דין ודין ימצאנו המבקש מיד לכל בקשותיו. ופרי תועלת כל אלה ידוע לנבונים. מבלי שיצטרך עוד לשוטט אנה ואנה ויאבד הזמנים. כי הזמן יקר שבנמצאות ואם לא דבר זה רבים לא מבינים. כי בזה ילין תוך עומקה של הלכה וישכיל פקודים נאמנים. וכי ערכתי זה השלחן עם איזה לקוטים אחרים. ועם כללי ודרכי התלמוד מפי התוס' מסורים. ועם מסורת התוס' במקומות ששנו ושלשו דברים. אז אמרתי עת לעשות לה' התחלתי להוציא דיני הפשוטים ואשר בהם מחלוקות בשני ספרים. ואחרי אשר לעשות מהם כיד ה' הטובה עלי הוחילי. ומארבעה מסכתות חברתי צרפתי הדינים תוך אהלי. בעזר אלהים חילי. ה"ה ברכות שבת חולין ב"ק. אזי הערות מויניציא"ה הבירה הובאו לי כי כלביא קם וכאריה התנשא ומדבה רוח אותו מהשר הגדול מרק"ו אנטוניא"ו יוסטיניא"ן יר"ה להדפיס תלמוד בבלי שימלא ארץ תהלתו ושיגידו באיים במרחק את תפארת גדולתו. ויען כי לשמע אוזן שמעו מפי אומרים. כי נמלאו אתי מהתועלות הנזכר דרשם ממני שיהיו לתלמוד זה מחוברים. ושמחתי כמוצא שלל רב על אלה הדברים. ולאשר שאלני נדרשתי ולעשות מצותו כלבי רצתי. ושביב קונטרס א' מהתלמוד העתקתי. התועלות הנ"ל ואל כבודו שלחתי. כי ראיתי בדבר זה יזכו בו הרבים. והגם כי השלמים וכן רבים למלוי כריסם לזה לא יהיו רעבים. מ"מ לצעירים ממני יהיו ערבים ולא נופל אנכי מן ההבחנה. כי לא מרוב חכמה ותבונה. שחכמתי אני אז יותר ומלאתי בינה. באתי לידי מדה זו טובה והגונה. כי אין במעשה הזה מקום להתגדר בו. מתוך שיחה פנימיות ורוח דעת יתירה בקרבו. כי גם איש אשר בעולם הטורח והעמל יביא שכמו וגבו. כהנה וכהנה יעשה אם ימלאנו לבו. מאת ה' היתה זאת התנינה. אשר צרף למעשה את המחשבה ואת הכונה. שהיתה לי בזה לשם שמים בעלם ובראשונה. ברוך שמו הגדול שמעשה ידי הצליח נא. ויטבו דברי בעיני השר והחבירים אשר בגילו. וחשתי להראות בתלמוד סביב סביב לו. מקום כל דין שעליו פסק האלפסי ברב חילו. איפה הביאו אותו בחבוריהם מיימון וסמ"ג וטור באותות על דגלו. כפי סדר שכתבתי למעלה סביבו כתבתיו. ולו שם עין משפט קראתיו. גם לכל דין אות מאלפא ביתא למנין שם חקקתיו. נר כל מצוה שם הצגתיו. כי כתבתי מה שמסיימן לסימן רומזים הדברים. ונתתי סימן כל דין בהלכות הראוי לו לקצורי בהדורים. בקובץ אחד אגדתים יחד להלכות מסודרים. עם אות לפרק ולדף ולמנין כאשר עיניך תחזינה מישרים. והאותות הללו שהם חיקורי דינין וגם עמהם אגדות ללמוד מסומנים. למען ימולו ויתענגו מזיו תועלתו כל הנבונים. מורי הוראות ובעלי פשטי מקראות והדרשנים. כי יהיה הדבר בא אל מורה ויושבי על מדין יחקרו המבוקש בסדר הלכותיו הוד ספר חקור דינין יורהו מקומו באיזו מסכת ובפ' ובדף אותו לומדין. ולעומתו הסימן יראה בגמ' כל שאפשר לעיין עליו מכל הצדדין. שבהם רבים יאכלו לחם אבירים. כי משם הפרו אוכל ושאגו כל הכפירים. רש"י ותוס' ז"ל שצללו בביאורם במים אדירים. ומיי' וסמ"ג וטור בפסקי דיניהן הישרים. ואף כי רבים הם ראיתי שעם מיימון סמ"ג וטור אין לחבר עליהם בתלמוד הוראה מקומותיהם. כי זולתם אין צריך לחפש אחריהם. יען פי' המשניות וס' האשרי לפניו עם הגמרא. מה גם פירוש רש"י ותוס' ליהודים היתה אורה. והרי"ף וס' מרדכי עמו בחבורה. ואח"כ עם מיימון וסמ"ג וטור כל החבילה קשורה. ולהקל עוד מעל המעיין בדעתי עלה. לעשות עם התוס' יקר תפארת וגדולה. להורות דפי בקיאותם שמהם האירו עיני הגולה. ונפקא עוד מיניה כי מה שסותם זה זה גילה. תיבה וש"ס זו אשר קראנו בגרון. חכמי לב יבינו כי היא לצורך ולא ליתרון. זכרונה תחשב למסורת התוס' והעלה לו לזכרון. ריחה נודף למטעימיה כחבצלת השרון: ועוד נתתי סביב לתלמוד המסורה שנדפס מאז כפי שמסרו הגדולים. ולהקל למעיין הורתי למסורת התלמוד העלין. ובמקומות ששם נעדר מליאותו והמסכתות ממנו שלולים. מלאתים מלין כיד ה' הטובה עלי ומסרתי הכפלים. כל זה עשיתי לכבוד ה' ולהפקת רצון השר יר"ה ושאלתו. וידעתי גם אני שבהוראות פסקי דינין ומסורת לא באתי עד תכליתו. והבא להשיגני ישים אחד המרבה ואחד הממעיט לעומתו. וילדק עלי את הדין ויאמר כי מי יבא עד תכונתו. לדקה תחשב לו כי מה שחסרתי אני ימלא הוא ולדקה תחשב למי שיבא עד תכונתו. ואולם דעתי בכל זאת עוד לא נתקררה. כי גם ליצים ופרחים אתן בהקדמתי זאת לתלמוד תורה. ומועילים לכל מעיין ומורה. להסיר עקשות פה ולהדריך הישרה. ובכן אפתח פי ואדברה. אל יליזו מעיני רואיהם כי חיים ומרפא לשבות רבות הם. ולא מפי אנו חיים כי אביהם של אלו בעלי התוספות והם ילדו אותם כי אנכי רק כמאסף מעייני מים שנבעו אל מקום אחד להקל על השואבים והאפרוחים מהם יעלעו. קבלו האמת ממי שאמרו ואליו פנו ושעו. אכלו רועים והשקו צאן ולכו רעו. ולא במקרה רעיתי בגנים. ולקטתי כל אלו השושנים. כי מבן שלש ועשרים עד בן שש ושלשים שנים שאני היום טרחתי לעשות למלאכת השמים אלו הכוונים. בעזר הנותן ליעף כח ועצמה לאין אונים. בכן לשם ה' אלהי ישראל אתן שבח ותהלה. על אפי אקוד אליו אשא תפלה. זיו חסדו לעבדו יתן לאשר בתהלה. חזק והעצומות ימלני. עד סוף ותכלה. במאור התורה יאיר עיני כל ישראל. רעה ישור מאלינו ולב עקוב ומהגאל. ובימינו עולתה תקפץ פיה ובא לציון גואל. כל העם תקעו כף ירישו ויאמרו הנה אל:

פתיחת רבינו זרחיה הלוי.

מספר המאורות

כשהוחל החבור הזה היה מחברו בן תשע עשרה שנה ופתח בו בבתים האלה:

אֲשַׁדַּר תַּקְרוּבְתָּא, אֲסַדַּר אוּרַיְתָא, לְמַאן דִּי תוּשְׁבַּחְתָּא לְדִילֵהּ, וּגְבוּרְתָּא.
דְּיִשְׁמַע יַת קָלִי, לַאֲלוּמֵי חֵילִי בְּאוֹרְיְתֵהּ, וְיָהִיב לִי בְּגַוָּהּ אוּבַנְתָּא.
וְיָרְוֵי יַת צַחְיָין, בְּמַבּוּעֵי מַיִן, וְאוֹרִיךְ יַת חַיִּין, בְּחִיּוּת אֲרִיכְתָּא.
גְּבַר אוּלְפָּן תָּבַע, לְמֵידַע יַת מַבַּע אֱלָהָא, דִּבְאֶצְבַּע כְּתַב עַל נֶבְרַשְׁתָּא.
בְּזִיקוּקֵי נוּרָא, עֲלֵי סִינַי טוּרָא, וּמֹשֶׁה סַרְסוּרָא, בְּלוּחֵי תַפְקִידְתָּא.
אֲרוּ לָךְ חִבּוּרָא, מְדִיר הֵיךְ פְּתוּרָא, בְּכָל טוּב עִבּוּרָא, בְּסוּלְתָּא וּבְפִתָּא.
מְשַׁח זֵיתָא וַחֲמַר, וּבִשְׂרָא לָא אִכְמַר, בְּכָל מֵימַר מִטְּמַר, דְּמִתְמַר בִּשְׁמַעְתָּא.
שְׁרַגָּא וּנְהוֹרָא הֲהוֹן, וּשְׁפַרְפָּרָא, וְתוּתְבֵי דִיקְרָא, לְעַרְטִיל מַלְבַּשְׁתָּא.
וְצִית לָךְ פִּתְגָּמִי, בְּבֵרוּר תַּרְגּוּמִי, וּמִגְרְגוּשׁ גַּרְמִי, לְוַת שְׁמָנִין תָּא.
רְאֵית מִן עֲלוּמַי, לְסַב מַלִּיף טַעֲמַי, וְאִישׁ מַפִּישׁ יוֹמַי, בְּדַעְתָּא לָא צִילְתָא.
וְלָא תֵימָא וְעִירִין שְׁנוֹהִי, וּבְצִירִין, בְּגִין דִּי מִן עֶשְׂרִין בְּצִירָא לֵהּ שַׁתָּא.
וְאַכַּפֵּי דַּעֲדַק בְּיוֹמָא הוּא, וְדַרְדַּק, בְּבֵן דִּלְמָא לָא דַק בְּקַלְתָּן וַחֲמִירְתָּא.
וְלָא תִתְלֵי בּוּקָא סְרִיקָא, בְּיַנִּיקָא דְּאַבָּא עַתִּיקָא בְּקַנְקַנָּא חַדְתָּא.

וכתב על זה אביו החכם רבי יצחק הלוי ז״ל בר זרחיה ז״ל:

בְּרִיךְ מָרֵי בָּרְיֵי, וְרִבּוֹן כָּל חַיֵּי, דְּלֵהּ חָנֵי לַאיֵי, שִׁבְחָא וִיקָרָא.
דְּכֵיוָנָא אָרְחֵהּ, וְלֵית סוֹף לְשִׁבְחֵהּ, וְשׁוּתֵהּ אַף רוּחֵהּ דְּחִילוּ מִן נוּרָא.
וְהוּא שָׁרֵא קִטְרִין, וְגָלֵי לְטַמִּירִין, וְקָדָמֵהּ סְדִירִין חֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא.
דְּמַפִּישׁ מִן גַּרְגַּר, עֲפָיִין עַל אִיגַּר, וְרִים לְבֵיהּ מִגַּר, וְשָׁיֵף עַד עַפְרָא.
בְּרִיךְ שְׁמֵהּ מֵאַתְרֵהּ, וְדִי אָזֵן הוֹדְרֵהּ, דְּקָיְמִין עַל סִטְרֵהּ, וְקָטְרִין לֵהּ כִּתְרָא.
דְּקַבִּיל יַת צְלוֹתִי, וְאַשְׁלִים בָּעוּתִי, בְּסִימְנָא כִּרְעוּתִי, בְּסִימָא וּבְחִירָא.
דְּלָא אִית לֵהּ טִימִין, בְּכָל רוּחֵי עָלְמִין, וְדִי לְכָל חַכִּימִין, רְגִיגָא מְעַטְּרָא.
בְּבַר עָקַר טוּרֵי, בְּמִילֵי שַׁפִּירֵי, כְּחֵיזוּ קַנְבִּירֵי, וּבוּרְלָא יַקִּירָא.
יְהֵא רַעְוָא מִן קֳדָמוֹי, דְּיוֹרִיךְ יַת יוֹמוֹי, טְפֵי מִן טְפֵי מוֹי, וּמִן כּוֹכְבֵי סִדְרָא.
וְיִדְלֵי סַפְסַלֵּהּ, וְיַתְקִיף יַת חֵילֵהּ, וּמִן עַל יְרַחֵם עֲלֵהּ, כְּאַבָּא עַל בּוּכְרָא.
וְטוּבְכוֹן כָּל חַבְרֵיהּ, דְּדָלִין מִן בֵּירֵהּ, וְשָׁמְעִין קָל פִּשְׁרֵהּ, וּמֵימְרֵהּ בִּתְדִירָא.
אֱלָהָא יָחוּס עֲלֵיכוֹן, יְזַכֵּה לֵהּ וּלְכוֹן, וְתִתְבָּרְכוּן כֻּלְּכוֹן, כְּרַבָּא כִּזְעֵירָא.

שיר לרבינו זרחיה הלוי ז״ל מרובע ופשוט

יִזְרַח יָהּ לָן . . . . . בְּחַיָּה שֶׁמֶשׁ צִדְקָתְךָ מְ . . . . . גִּיהַ אֹפֶל :
וְעֵזֶר כָּאוֹר סֵפֶר מָאוֹר לִבְקוֹעַ עְ . . . . . נָן וַעֲרָפֶל :
מִלֵּב הוֹתֵל עִקֵּשׁ נִפְתָּל רוֹעֶה רוּחַ שֶׁקֶר טֹפֶל :
חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ, חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ בִּמְרוֹם עֹפֶל :
וַתַּעַשׂ מְעְ . . . . . קֶה גַּנָּהּ, פֶּן יִפּוֹל מִמֶּ . . . . . נּוּ הַנֹּפֶל :
אַךְ אִוֶּלֶת בָּנְתָה חַיִץ טָחוּ נוֹאָל טִיחַ טָפֵל :
יֹאמַר זֶה מְנְ . . . . . דַּל עֹז נִבְנָה אָז וַיְהִי כִּי . . . . . מִי אַמְרָפֶל :
הִנְנִי חָכָם מִדָּנִיֵּאל פֶּלֶא יוֹעֵץ כַּאֲחִיתֹפֶל :
שִׁמְעוּ מִפִּי דִּבְרֵי מֹשֶׁה מוּל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל :
הִשְׁכִּירוּהוּ עִוְעִים, מִכּוֹס מָלֵא מֶסֶךְ אוֹ מִסֹּפֶל :
לִבְלוֹם עֶדְיוֹ הֵבִיא לֶחְיוֹ רֶסֶן מַרְיוֹ אֶל תּוֹךְ כֶּפֶל :
לֹא יָדַע לֹא רָאָה שֶׁמֶשׁ בֵּין, טוֹב מִמֶּ . . . . . נּוּ הַנֵּפֶל :
נָתַן הַסֶּ . . . . . כֶל בִּמְרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁי . . . . . רִים בַּשֵּׁפֶל.

שיר מרכב מיתד ב״ת ויתד וב״ת ותנועה בדלת וכן בסוגר

קְחָה סֵפֶר כְּמוֹ צֹהַר תְּקִימוֹ, וְכַנֵּר אֶל נְתִיבָתְךָ תְּשִׂימוֹ.
לְיִצְהָרִי זְרַחְיָה בְּמִגְדַּל יְרָחִי חִבְּרוֹ לְנֵס הֲרִימוֹ.
לְזֹאת מָאוֹר שְׁמוֹ קָרָא לְאוֹת בָּהּ. עֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמוֹ נָשַׂם מְקוֹמוֹ.

ברוך ה׳ אלהים אמת, רב חסד ואמת, אשר דברו אמת, וחפצו אמת, וכל אורחותיו חסד ואמת, ויבחר בנביאי הצדק והאמת, ובדבריהם הנאמרים באמת, לנחות את עבדיו בדרך אמת, ויתן בידם משפטים ישרים ותורות אמת, לעם נחלתו יראי אלהים אנשי אמת. כדכתיב ועל הר סיני ירדת ודברת עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצות טובים וכתיב ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך וכתיב הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני:

אמר זרחיהו הלוי בר יצחק ז״ל

במקומות רבים בכתוב נקראת הנפש החיה כבוד כדכתיב לכן שמח לבי ויגל כבודי, וכתיב עורה כבודי, וכתיב למען יזמרך כבוד, כי הבורא אצלה על האדם מכסא כבודו ובה נתן עליו מהודו והוא העצם הנכסף אל יסודו, כמו חושק אשר נכסף לדודו, אז יגלה אליו סודו, בדרשו הצדק בעודו, ובבקשו הנכון בכל לבבו ובכל מאדו, ובחפשו האמת כאשר תשיג ידו, כדכתיב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה׳ ודעת אלהים תמצא. וחכמי המחקר קראו כסא הכבוד גלגל השכל ואמרו כי בזרוח אורו והוא אור החיים על הנפש החיה הזכה אשר לקחה ממנו תזהיר כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד על כן מלא חשק לב כל חכם לב לדרוש ולתור בחכמה להבין ולהשכיל אם להימין אם להשמאיל בין האמת ובין השקר

להורות

הקדמה

להורות ולהבדיל. ויש אשר יגבר החשק הזה על לבו עד שיראה כחושק היוצא מדרך הצניעות והמוסר בהסירו מסוה הבשת מעל פניו לבחון האמת כענין שנאמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש ויש רמז לדבר הזה במסוה שהיה משה מסיר מעל פניו בבואו לדבר עם אדוניו לקבל זוהר ההוד וקרני הכבוד מלפני מלך הכבוד ישתבח שמו ועל הענין הזה היו מרבותינו החסידים והקדושים ז"ל כאותה שאמר רבינו הקדוש ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי אע"פ שהיה ידוע במדת הענוה ורב אחדבוי קמיה דרב ששת הוה מהדר ליה בבדיהותא ואמר רב פפא כל כי האי מילתא נימא איניש קמיה רביה ולא לשתוק דכתיב אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה ואמרו עוד מנין לתלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק וזה המנהג נהגו כל חכמי העולם כמו שכתב החכם המורה אבן גנא"ח בהשיבו על המורה הגדול בעל הדקדוק רבי יהודה ז"ל הזכיר דברי הפילוסוף שהשיב על רבו ואמר ריב לאמת עם אפלטון ושניהם אוהבנו אך האמת אהוב יותר ואמר עוד אני לא באתי לגרוע מעלת האיש הזה ולהשפילה אך להפליאה ולהגדילה כי כלנו משדי חכמתו הניקנו ומעושר תבונתו העניקנו ומפרי פי שכלו אנחנו לוקטים ובים דעתו אנחנו שטים והוא אשר פקח עינינו ולמדנו והועילנו וגדלנו והשכילנו בחכמה הזאת וכאשר למדנו מפיו אנחנו משיבים מדבריו על דבריו וכדברים האלה ויותר מהמה כל שיש להוסיף אני הצעיר אומר על רבינו הרב הגדול המובהק ר' יצחק ב"ר יעקב בעל ההלכות המכונה אבן אלפסי. ואינו צריך להאריך בגדולתו ובחכמתו כי היא גלויה לכל בעלי עינים. כשמש בחצי השמים. וכנפי צדקותיו. בחבור הלכותיו. פרושות על דורותיו. ועל כל דורות הבאים אחריו. כי לא נעשה חבור יפה כמוהו בתלמוד מאחרי סתימתו וע"כ חובה עלינו בכל דבר נכבד ומפואר לכבדו ולפארו ולקדשו ולטהרו ולהלבינו ולבררו כפי כחנו. ולזאת חברתי הספר הזה וקראתיו

מאור להאיר עיני התלמידים להסירם ממכשולי הספקות ומוקשי השגגות ושמתי הלכות הרב הנזכר ז"ל כשרש לספר הזה ובה אני דורש ושואל וחוקר ומעיר ומעורר פעם סומך ועוזר ופעם כמשיב ושובר והפרחתי לו כענפים ופרחים משאר דברי החכמים הגדולים שראוי לדקדק עליהם ולצרוף ולבחון דבריהם עם פירושי מקצת הלכות חמורות וראשי דברים שכתבתי לי בילדותי לזכרון למען השלים בזה חפץ האוהב היקר והידיד הנחמד אשר אלצני על זה ולא יכולתי להשיב פניו ואינני מקבל עלי להשיג כל מה שהניח הרב ז"ל כי יש להנחתו טעמים חלוקים למחלוקות יש שהוא כבורח מן הספקות או מן הדברים שאינם נמצאים כי אם לעתים רחוקות ומלבד אלה יש עוד טעמים ואם הם סתומים והתומים יבינום חכמים מחוכמים והנה פתחתי שער לנבוני לב להזהר מן הנמצא על מה שלא נמצא וללמוד מן הכתוב על מה שלא כתוב ומצאתי להרב ר' אפרים ז"ל בענין הזה דברים לא מסודרים לא מחוברים כי אם מפורדים ומפוזרים והמעט הנכון מהם בעיני אספתיו על מקומו וכתבתיו על שמו וחלקתי הספר הזה לשני חלקים החלק האחד בסדרי נזיקים ונשים קראתיו בשם

המאור הגדול בעבור כי נקראו דיני ממונות מקצוע גדול בתורה כאותה ששנינו א"ר ישמעאל הרוצה שיחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע: והחלק השני בסדר מועד וחברתי אליו מסכת ברכות בתחילתו ומסכת שחיטת חולין בסופו קראתיו בשם

המאור הקטן יען כי מועדי ה' מקראי קודש על פי קדוש החדש שהוא המאור הקטן והתאמצתי בכל זה לעשות כפי כחי הנענה והמדוכא מתולדות הימים אשר פגעו בי וימצאוני מהם המורים בקשת בחצי הצרות אשר ממצבי הדפוני וגלגלוני והקורות אשר ממעמדי צנפוני וטלטלוני והלב אשר כאלה קראוהו והלאוהו והניאוהו אין להחטיאו כאשר קצר מהגיע אל התמימות והנכונה ובאמת כי כל כח בשר חלש וחסר ואין התמימות בלתי לה' לבדו:

ואני משביע בחי העולם לכל מעתיק ספרי זה שיעתיק הפתיחה זאת עמו ולא ישליכנה אחרי גוו כמנהג מעתיקי הספרים בארצות האלה בעבור תהיה לי לעדה לנקותני מן האשמה לפני כל קורא בספרי זה אולי יש אשר תמנעהו מהרחיב פיו וגרונו והאריך לשונו בגאותו וגאונו להוכיח עלי חרפתי כאשר קצרו בי יד שכלי ותבונתי וידינני לזכות כמו שאמרו רז"ל בענין הזה כל הרשיא טבין וחרשיא דאוריתא בישין וכל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין ואמר אחד מן החכמים לא תושת חטאת על מי שהביא קצת מן הדברים הנכונים באשר לא הגיע עד תכליתם ולאלהי ישעי תקותי ותוחלתי ומאתו עזרי ותועלתי לכל חפצי ומשאלתי והוא ברחמיו הרבים יאיר עיני במאור תורתו כדכתיב נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי. וכתיב פניך האר בעבדך ולמדני את חקיך:

עֲלֵה כַּנֵּס עַל רֹאשׁ הָרִי גֵּר מֵחֵלֶב הַיִּצְהָרִי:
מָאוֹר זָרַח לְזַרְחְיָה בֶּן יִצְחָק הָרֹאשׁ הַיִּצְהָרִי:

פתיחת הרמב"ן בספר מלחמת ה

ב"ת ויתד ב"ת ויתד וב"ת בדלת וכן בסוגר

גֶּבֶר לְבָבְךָ בִּזְמָן נִשְׁמָן שֵׂכֶל וּבִינָה יִצְרוֹךְ מָן:
הַט אָזְנְךָ לִנְאֻם בְּנוֹ נַחְמָן כִּי הוּא בְּמִדְבָּר מַאֲכִילְךָ מָן:

בְּחֵיךְ בְּסִים זִמְרָא,	שְׁבָחָא וִיקָרָא	אֲסַדַּר, וּתְדִירָא	בְּפוּמִי כִנּוֹרָא.
לְאוֹדוּיֵי קַמֵּהּ	אֱלָהּ שַׁכְלֵל רוּמֵי,	וְעוּמְקֵי וּתְהוֹמֵי,	חֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא.
וְהוּא דִּי מִן לָא־מָה,	עֲבַד מִלִּין כַּמָּה,	וְכָל דִּצְרִיךְ עָלְמָא,	בְּצִיבוּ וּבְמֵימְרָא.
וְעַל אַרְבַּע חֵיוָן,	וְכַמָּה חֵילָוָן,	רְמִיו לֵהּ כָּרְסָוָן,	וְהָלֵם בֵּהּ כִּתְרָא.
וְכֻלְּהוֹן גּוּתְנֵי,	בְּרֵאשְׁהוֹן מַעֲנוּנֵי,	בְּנֵי נָשׁ וְלֵיוָנֵי,	וְתוֹרָא אַף נִשְׁרָא.
דְּהוּא מָרֵא מַלְכִין,	מְהַשְׁפִּיל דִּי מַהַלְכִין	בְּגַוָּהּ, וַחֲשִׁיכִין	לְהוֹן יָהֵב חוּטְרָא.
וּבַהֲדִיקֵי גִּבְרִין,	הֲלָא אַחֵית עִירִין	לְאַרְעָא, וּכְנִשְׁרִין	לְרוּם אָטִים גַּבְרָא.
וְעַל גַּבֵּי כוֹכְבֵי,	כְּדֵין דָּשִׁין רַגְלוֹי,	וְאַסְגֵּי זִיו אַנְפּוֹי	כְּשִׁמְשָׁא וּכְסִיהֲרָא.
וְאַף אַרְכִין יוֹמָא,	וְיָהִיב לֵהּ סִימָא,	רְגִינָא מִן בּוּשְׁמָא,	וְדַכְיָא מִן מָרָא.
וּמֵימְרָא אַטִּימוּס,	בְּפוּמְבֵּי עַל דִּימוּס,	לְמֵיהַב לָן נִימוּס,	בְּטוּרָא גּוֹ דַבְרָא.
דְּלָא לֶהֱוֵי עַתִּיר,	לְמִסְכֵּינָא יַתִּיר,	וְגַדְיָא בֵּהּ יַקִּיר,	כְּאִמְרָא וּכְדִבְרָא.
וְכָל דִּצְרִיךְ יָתֵי,	וְכָל דִּכְפִין יֵיתֵי,	וְיִשְׁבַּע כִּרְעוּתֵהּ	כְּבִשְׂרָא וּבְחַמְרָא.
וְדִי אַשְׁכַּח זָכוּ,	בְּאוֹרַיְתֵהּ מָלְכוּ,	לְאַחְסָנָא מַלְכוּ,	וְשָׁלְטָן יַתִּירָא.
וְגַוֵּהּ יֵשֵׁב חֲבֵל,	כְּדֵי לָא יִתְחַבֵּל,	וּלְעוֹלָם יִתְקַבַּל,	בְּתוּקְפָּא וּבְהַדְרָא.
בְּרַם נַפְשֵׁהּ יִטּוּר,	דְּלָא לֶהֱוֵי קִנְטוּר,	וּבַר נָשׁ דִּילְטוּר,	לְרַבָּא וּלְחַבְרָא.
וְגֵיתָאן וּפְשִׁיטָא,	דְּמוֹדֵה עַל קוּשְׁטָא,	וְסִתְוָא אַף קַיְטָא,	מְהַדֵּר אַבַּתְרָא.
וְאַפִּין לָא יִסַּב,	בְּרַם עֵיטָא יִסַּב,	דְּלֵיחוּשׁ לִגְבַר סַב,	וְקָשִׁישׁ בְּגָמְרָא.
דְּאוֹרַיְתִין רַבָּא,	וְכָל חַכִּים לִבָּא,	מִשַּׁלְהֵי וְלָאֵי בֵּהּ,	דְּמִילְּתָא יַקִּירָא.
וּמִן סִינַי שָׁרְיוּ,	וּמִלְּתָא לָא שַׁנְּיוּ,	דְּמִן סָבֵי הַיְתִיו,	גְּמָרָא וּסְבָרָא.
כְּעֵין סִפְרָא בֵירִין,	וּבֵהּ נַהֲלִין נִגְּרִין,	בְּאַחֲוָיַת אֲסִירִין,	וּמְשָׁרֵא כָּל קִטְרָא.
מְפָרֵק כָּל תְּמִהִין,	בְּחִבּוּר בַּר אֱלָהִין,	דְּאִית בֵּהּ מַגִּיהִין,	בְּלָא דַעְתָּא תַבְרָא.
וְסָבִיר אַף גָּמִיר,	לְמִפְשַׁר כָּל חָמִיר,	וּבְלִישׁ כָּל טָמִיר,	וְגָלֵא כָּל סִתְרָא,
וְחַסְפָּא דִּי מַחְתָּא.	וּמַרְגָּלֵי תוּתָא,	וְהוּא בָּנֵי בֵיתָא	דְּשַׁלְוָתָא סִתְרָא.
וּמִן עַל יִתְמְגַר,	דְּעִם סָפְרִין יִתְגַּר,	וְלֵיתוֹהִי נַגַּר	בְּאַשְׁלָמוּת סִדְרָא.
וְאַפִּרְיָן עַל אָמָן,	דִּבְרַבֵּהּ מִן תַּמָּן	מְתַקֵּן, וּמְהֵימַן	לְהוֹדָעָא פִּשְׁרָא.
וְעֵין אֱלָהָא תֶּחֱוֵי,	וְהַדְרֵהּ אַף זִיוֵהּ,	לְדֵין דִּי לֵהּ שָׁוֵי,	וּמְנֵהּ לֵהּ סִבְרָא.
וְהַיָּא תִּתְגַּל לֵהּ,	סַפְקְלַרְיָא דִילֵהּ,	וּבְעִגְלָא הֵיכְלֵהּ	דִּבִיהוּד עַל אַתְרָא.

הקדמה

בראשית רחישת המחשבה בתחילת ארשת השפתים, והוא תכלית רעיון. והשלמת הגיון, לרומם הנעלה מערך ודמיון, לעלות הנמצא אשר קצרו הדעות בהשגתו, והוא הכל והכל מאתו, ולברך החפץ שנואלו החכמות בפעולתו. זה ראשית חכמה וזה תכלית תורה. כי יש עליון נורא, וכן ראשון ואחרון לבריותיו בראני, בהכיני שמים שם אני, חיים וחסד עשה עמדי, ונרו הפקד בידי, אף זרוע גבורתי אמצני, וימין חסדיו אותו תפש, להתם בתורתו חפש מחפש, ופקודתו שמרה רוחי, להשיב אמרים אמת לשולחי, ואחרי הודות את השם הנכבד והנורא הזה בכל לב ובכל נפש ובכל כח ובכל מאד, ושאלת הפיק רצון ממנו להדריכנו בדרך ישרה ובקשת המחילה מלפניו על שגיאות אומר כי התנצלותי על החבור הזה מבואר משני פנים. האחד מצד החיוב המוטל עלינו לחפש בעניני התורה והמצות ולהוציא לאור תעלומות מצפונים ושאין אנחנו רשאין להתעצל בידיעתה ולהתרשל בלמודה ולא לירוא אדם בהוראתיה ומשפטיה כמו שכתב לא תגורו מפני איש וכאשר בא ביאור הכתוב הזה ויתר הכתובים הדומים לו בדברי חכמי ישראל ז"ל, והשני כי אין הספר הזה ברוב דבריו מחדש דברים שלא נאמרו עד היותו כדי שיהא ברצון אדם לתלותו בנו לאומץ לב או למסורות מחשבה רק הוא מבאר דברי הקודמים ושוממות ראשונות יקומם מן האנשים שהם עמודים לתלמוד התורה ומכונות לחדריה וחלונות לסתריה אשר הם ראויים להקרא מלאכי אלהים: והנה כנגד כבוד הרב אשר אני נשפט אתו זכר הוא לחיי עולם התנצלותי אצלו מבואר בפתיח' דבריו, ומה נמלצו בה אמריו, מה מתקו מדבש אמרי נעמו, ברוך הוא וברוך טעמו, והאלהים אשר ממנו לבדו אירא, יראנו מתורתו נפלאות ייחיש בימינו קץ הפלאות, יסיר מסוה המשנה מעינינו. ושאור שבעיסה ישבית בינינו, ויקיים בנו מקרא שכתוב ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם כי אשיב את שבותם ורחמתים:

אמר משה בר נחמן ז"ל

תחלת כל דבור, ופתיחת כל חבור, לבקש בו רצון מה', כי תחלת חכמה יראת ה', אליו אוחיל, ובשמו אתחיל, לדבר עתה בחלק הב' מספרי המאור וכבר השלמתי חיבורי בחלק א' על תכונה אחרת כי הרתיחוני ימי הנעורים, והקדיחו הבחורים, אש באפי וקנאתי לרבינו הגדול רבי יצחק אלפסי ז"ל קנאה גדולה מפני שראיתי לחולקים על דבריו שלא השאירו לו כפי רובי מחלקותיהם ענין נכון בכל מה שדבר ולא דבר הגון בכל מה שפירש ולא פסק ראוי בכל מה שפסק לא נשאר עם דבריהם בהלכות זולתי הדברים הפשוטים למתחיל פרק אין עומדין ובעבור היות רוב דברי הרב ר' זרחיהו הלוי ז"ל על הענין הזה השיבותי על כל מה שאינו נכון בעיני מספרו בסדרי נזיקין ונשים הלכתי במסלול הדרך אשר הוא ז"ל דרכה לפנינו ואחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי חזרתי בי מן הדרך פן אהיה כמתגדר במלאכתי ואינה לפי כבוד הרב. והוא הארז האדיר יפה ענף וחרש מצל במקומותינו כרוב ממשח הסוכך בגלילותינו. לכן נמנעתי בכל הסדר הזה והוא סדר מועד מהשיב על הרב הנזכר זולתי לבקש את נרדף רוצה לומר לתרץ דברי רבינו הגדול ולפרש אותה ורואה אני שזה מותר לי והובה עלי וזכות לנפשי, ואתה המסתכל בספרי אל תאמר בלבבך כי כל תשובתי על הרב רבי זרחיה ז"ל כולן בעיני תשובות נצחות ומכריחות אותך להודות בהם על פני עקשותך ותתפאר בהיותך מספק אחת מהן על לומדיה או תטריח על דעתך להכנס בנקב המחט לדחות מעליך הכרח ראיותי אין הדבר כן כי יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות שאין בחכמה הזאת מופת בדור כגון חשבוני התשבורות ונסיוני התכונה: אבל נשים כל מאדנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות ונדחוק עליה השמועות ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון וזאת תכלית יכלתנו, וכוונת כל חכם וירא האלהים בחכמת הגמרא: ויש אשר אנחנו מלמדים זכות על דברי רבינו עם היותם עדיין רחוקים בפשטי הסוגיא או הסוגיות אבל כוונתנו בזה לגלות אוזן התלמידים במה שיש בהם מן הזכות ואין אנו מעלימים מהגיד לכל מסתכל בספרנו מה שנשאר עליה מן הספק וזה מותר לנו אנחנו מפני שאנו באים ללמד זכות על הרב הגדול ודברי הראשונים, וכן חובותינו עמו כמו שהורו חכמי ישראל ז"ל לתלמידיהם אמרו כי אתי פסקא דדינא דידי לקמייכו לאחר מיתה לא מקרע תקרעוניה ולא מגמר תגמורין מיניה מקרע לא תקרעוניה דלמא אי הואי אנא אית לי טעמא מגמר לא תגמרון מיניה שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות ויצא לנו מזה לחוש לדברי רבינו להחמיר ולא להקל. וזה במיעוט המקומות אבל ברובם מחשבתנו נכרת מתוך ספרנו שעיקרי הדברים מוכרעין כדברי רבינו ואפי' בשקולין הרי הדין פסוק עלינו בלי להטות מדבריו ימין ושמאל כמו ששנו חכמים היו שנים א' מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו וכל שכן בהיותו קודם שהמחלוקת מנועה מבעליה שהיה לו לומר כבר הורה זקן. וזאת אות הברית אשר הקימותי בכל מחלוקותינו בענין ההלכות הדרכתיך במעגלי צדק והאל אשר בתחילתו כל יצוריו מודים, ויודעיו את שמו מיוחדים. יתן לי לשון למודים, להוציא לאור כל תעלומה ולהודיע בסתום חכמה יזכנו לבא עד תכלית דבר ועומק יסודותיו. יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, אמן:

ר' משה ן' עזרא חצב על מצבת קברו של רבינו יצחק אלפסי ז"ל את החרוזים האלה (ונדפסו בסוף ספר דרך תמים)

והמה על משקל ב' תנועות ויתד וב"ת ויתד וב"ת בדלת וכן בסוגר:

כָּתְבוּ בְּעֵט בַּרְזֶל עֲלֵי שָׁמִיר ׀ שֶׁבֶר אֲשֶׁר הָיָה לְזִכָּרוֹן.
יִכְלוּ יְמוֹת עוֹלָם וְיִתְחַדֵּשׁ ׀ אֶבְלוֹ לְכָל יָבוֹא לְדוֹר אַחֲרוֹן.
אִמְרוּ בְּקֶבֶר זֶה מְקוֹר חָכְמָה ׀ נִקְבַּר וְעוֹלָם בָּא בְּעִוָּרוֹן.
יוֹם נִצְּלָה נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ ׀ תּוֹרָה וְהוֹרִידָה עֲדִי גָרוֹן.
בֹּאוּ בְנֵי צִיּוֹן וּבִמְרִירוּת ׀ עָלָיו תְּיַלִּילוּ בְּשִׁבָּרוֹן.
כִּי חֹק סְפוֹד וּבְכוֹת עֲלֵי מְקוֹם ׀ בּוֹ נִקְבְּרוּ לֻחוֹת וְהָאָרוֹן.

ואחר אלו החרוזים כתוב זה הלשון

נקבר בקבר זה ראש הראשים. ואלוף הקדושים. ומחכים הישישים. וחכם חרשים. וקדשי הקדשים. הנזר והמצנפת. האות והמופת. יחיד העולם ומלאו. ממזרח שמש ועד מבואו. שר התורה מקור הבינות. ושמעו הולך בכל המדינות. הרב הגדול. מחסה עוז ומגדול. אלופנו ורוח אפנו. ככב נשפנו. ואור עפעפינו. הצדיק הענו. אשר כמוהו לא היה לפניו. מר רב **יצחק אלפסי** זצ"ל נוחו עדן. נכסף אל קדושו. ושבה אל אלהים נפשו. יום ג' בשבת עשרה ימים לחדש אייר שנת ד' אלפים תתס"ג ליצירה*). יום עברה היום ההוא. יום צרה. יום חשך ואפלה. יום ענן וערפל. יום קדרו שחקים ואורותם. ושק הושם כסותם. הכוכבים אפלו. והגבעות התקלקלו. וכל ישראל נבהלו. עלה לישיבה עליונה. למנוחה שאננה. זקן ושבע ימים. לובש מלבוש מהללים. ישם גדול כשם הגדולים. לתת לו מהלכים. בין השרפים והמלאכים. [במרומי שמים יהל אורו]. בסתר עליון יהיה מגורו. ובצל שדי יושב נכחו. וזיו השכינה ילך נכוחו. תורתו תהי מבטחו. ובהקיצו היא תשיחו. יעמוד לגורלו. ובבנין בית זבולו. יעלה דרך גבולו. כי"ר ונאמר אמן:

והרב ר' יהודה הלוי ז"ל ראש המשוררים חקק על קברו שלש שורות אלו:

הָרִים בְּיוֹם סִינַי לְךָ רָעֲשׁוּ. ׀ כִּי מַלְאֲכֵי הָאֵל בְּךָ פָּגְשׁוּ.
וַיִּכְתְּבוּ תוֹרָה בְּלֻחוֹת לִבְּךָ. ׀ וּצְבִי כְּתָרֶיהָ לְךָ חָבְשׁוּ.
לֹא עָצְרוּ כֹחַ נְבוֹנִים לַעֲמוֹד. ׀ לוּלֵא תְבוּנוֹת מִמְּךָ דָרְשׁוּ.

---

*) בענין יום פטירת הרי"ף ז"ל נפלה מבוכה גדולה בין החכמים חוקרי קדמוניות, כי הנה לנוסח הס' דרך תמים הכתוב כאן נפטר ביום ג' בשבת בעשרה ימים לחדש אייר ד' אלפים תתס"ג. ובאלפס דפוס ראשון (קושטנטינא רס"ט) בסופו כתוב (וז"ל נגנז ארון הקדש הרב הגדול ראש גלת אריאל רבינו יצחק אלפסי ז"ל) שנפטר ביום שבת אחד עשר יום לחדש אייר (בעיר אלוסינא) שנת ד' אלפים תתס"ג ליצירה, וכן מובא בס' צמח דוד, וכן כתוב גם באלפס דפוס סביוניטה שי"ד. אבל זה וזה לא יתכן כי ראש חדש אייר לא יחול לעולם באחד מימי אד"ו ולנוסח דרך תמים היה צריך שיחול אז ר"ח אייר ביום ראשון, ולנוסח הרי"ף ד' קושטנטינא וסביוניטה היה צריך שיחול ביום רביעי וזה אי אפשר. ובאמת היה קביעת שנת תתס"ג בש"ה ור"ח אייר חל אז בשבת. והנה בספר קבלת הראב"ד והיוחסין כתבו שמת בניסן ולא באייר, וכן מובא בס' סדר הדורות. והיותר נכונה נראה נוסחת התשב"ץ ח"א סימן ע"ב שכתב וז"ל ונפטר הרי"ף ביום ג' בשבת בעשרה ימים לירח סיון שנת ד"א תתס"ג, והוא היה בן תשעים שנה עכ"ל, ונוסחא זו מסכמת עם הקביעות הנ"ל, וע"כ נראה כי האמת אתה. אולם הרב המאירי בפתיחה למס' אבות כתב שנפטר בשנת ד"א תתפ"ג, וכן כתב בס' יסוד עולם ובס' צדה לדרך (בהקדמתו), ובס' שלשלת הקבלה מביא ג"כ דעה זו בשם י"א ועמ"ש בקה"ד ובפה"ד ע"ז.

לוח הדינים אשר בהר"ן

כולל כל חדושי דינים אשר הובאו בר"ן וברבינו יונה על דעת הרמב"ם ז"ל .

נלקטו וחוברו ע"י

הגאון המובהק ומופלא מוהר"ר **יוסף אוטילינג** ז"ל

ונדפסו (פעם אחת) על ידו ומהונו בדפוס ריווא די טרינטו בשנת שי"ט לפ"ק .

ובתוצאה ההיא נדפסו אלה הדברים בזה"ל :

אל עין הקורא

יש שנפשו חביב עליו כממונו . לכן נאמר בכל נפשך ובכל מאודך . תן תודה להגאון מהור"ר **יוסף אוטילינג** יי"ץ . וכבוד והדר תעטרנו . כי לא זו פתח את אוצרו הטוב . והכין כלי דפוס . ולא נתן בכים עינו למען עשות ספרים הרבה אין קץ . כרצון איש ואיש . אף זו אין קץ לכל עמלו . ותדד שנתו מעיניו . עד הוציא לאור תעלומות חכמה . חדושי הרב רבינו נסים ז"ל . ויציץ ציץ . ויוצא פרי . ולכל הבא יתגנו . ולא יסתירנו בסתר אהלו . למען הועיל . למי שאינו רואה עמל בנפשו . וגם ליודעים יתן חן . ואל תדמה בנפשך . כי כולם נקבצו באו לך . ואין עוד מלבדו . אך יש ויש . אמנם הגאון יי"ץ . מאן שעל ספרו כולם יכתבון . רק זה אשר אינם מבוארים לפני ולפנים בתוך חבור הרב אלפסי ז"ל . אשר נצצו משכלו הזך ופלפולו . ואף גם זאת . וילקט יוסף את כל הכוסף . אשר המה באמנה אתו . לאמר ראה זה חדש . ולא כביעתא בכותחא . ומילתא דפשיטותא . גם לא נפלאת היא . אם כולי האי ואולי נעלמה מעיני הגאון יי"ץ . כי רבו טרדותיו . ועסקיו עצמו מספר . תן תודה לה' . אשר נתן כזאת בלב הגאון יי"ץ . וברוך הטוב והמטיב . ואת והב בסופה . תמצא לוח כתבם על לבך . דברי הרב הגדול הרמב"ם . אשר הביא גם הוא הר"ן בכליתו . אם לעזר . אם כנגדו . אמת קנה . כי תבחן צדק . מה טובו ומה יופיו . כי תמלא ידך ממנו :

נאום הרופא ולא לו **יעקב** מרקריא"ה בכמ"ר **דוד** מרקריא"ה זלה"ה

מסכת ברכות

פרק מאימתי

א שלשה זמני היתר אכילה לנטמא . טבל בזמן הראוי אוכל מעשר שני . העריב שמשו אוכל תרומה . היה טמא טומאה חמורה שצריך כפרה אינו אוכל בקדשים עד שהביא כפרתן :
דף ב' ד"ה מאימתי

ב דייק דאפילו כשבא לביתו בערב קודם זמן ק"ש חששו שמא יפשע ואסרו לו לאכול עד שיגיע זמנה ויקרא ק"ש : שם ד"ה וחכמים

ג אע"ג דק"ש דאורייתא כל הלילה חכמים פטרוהו אחר חצות דכח ביד רז"ל לפטרו ממצות עשה משום סייג תדר וראייתו מהא דסדין פטור מציצית וי"א דקורא בלא ברכה :
שם ד"ה וי"ש

ד הזהיר במעשיו אומר שלש פעמים ק"ש בערב אחת בברכותיה ומתפלל עם הצבור ומכוין לצאת ידי ברכות ותפלה ואחר צאת הכוכבים קודם אכילה קורא אהבת עולם ושני פרשיות ומכוין לצאת ידי חובת ק"ש של תורה ועל מטתו קורא פרשה ראשונה להגן מן המזיקין :
שם ד"ה ולפסיקה

ה הרוצה להחמיר על עצמו יקרא ק"ש עם הצבור והברכות בלי פתיחה וחתימה ויכוין שלא לצאת לשם חובת רק לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ויכוין להתפלל תפלתו זאת לשם נדבה ואח"כ בביתו אחר צאת הכוכבים יקרא ק"ש עם ברכותיה ויתפלל לשם חובה :
שם ע"ב ד"ה ומי

ו הירא דבר ה' צריך ליזהר ביותר מן הספיקות ולא יעשה המצות על צד ההרגל שעונש הספק יותר מהודאי שהרי חטאת בת דנקא שהוא מעה כסף והאשם בכסף שקלים שהם מ"ח מעה כסף : שם ד"ה והא

ז תקנו לומר ה' שפתי תפתח קודם תפלה דסמיך ליה כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה שאמרו דוד עליו השלום על חטא בת שבע שלא היה בר קרבן להיותו מזיד התפלל יחזקתו ה' בתפלתו וכן אנחנו בזמן הזה שאין קרבן :
דף ג ד"ה כיון

ח תפלתי סמוכה למטתי פירוש של שחרית :
שם ד"ה על

ט רבני צרפת התירו ללמוד אחר שעלה עמוד השחר קודם ק"ש ורש"י אוסר ודוקא הלומד לעצמו אבל ללמוד לאחרים אפילו רש"י יודה שמותר וראיה מרבינו הקדוש ז"ל וכו' : שם

י שתהא מטתו בין צפון לדרום פי' שיתפלל קודם תשמיש על זרעו שיהיו מוצלחים בתורה ועושר ומתוך כך יקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו כדי שיהיו בניו הגונים : שם ד"ה כל

יא הא דצריך להמתין לחבירו עד שישלים תפלתו דוקא שאינו מאריך בבקשות ודברים אחרים וכן שנכנס עם האחרים בשעה שיוכל להשלים תפלתו אבל אם נכנס בשעה שלא יוכל לסיים עם חבריו אין חייב להמתין והרי"ף ור"ח פי' דאוקמוה בתפלת ערבית ובבהכ"נ שבשדות משום מזיקין והר"ן פי' דאפי' בהכ"נ שבעיר שדרך העולם כשעומד יחידי בתפלה תפלתו מתבלבלת ומשמע ה"ה בשאר תפלות : שם ד"ה פנים

יב כל הקובע מקום לתפלתו וכו' פי' בביתו כשאינו יכול ללכת לבהכ"נ אבל בבית הכנסת אין להקפיד כיון שכולה מקום תפלה וראיה מירושלמי : שם ע"ב ד"ה כל

יג ראוי להתפלל בשעה שהצבור מתפללין אפילו אינו אצלם וכן ראוי להתפלל בבהכ"נ כי שם התפלה יותר נשמעת אבל מי שתורתו אומנתו יתפלל בבית מדרשו : דף ד ד"ה לימתי

יד יכנס שיעור שני פתחים היינו שאין זה מקום קבוע ומיוחד לו אבל אם מקומו קבוע אצל הפתח שרי : שם ד"ה לעולם

טו הא דאמרינן דמי שתורתו אומנתו יתפלל בבית מדרשו לרבני צרפת אפי' בלא עשרה ורבינו משה פי' דוקא בעשרה והר"ן ביאר דאפילו לדעת ר"מ דוקא ההולך ללמוד חוץ לביתו ילך להתפלל בעשרה לבהכ"נ אבל הלומד במקום קבוע בביתו כל היום אין צריך להתבטל ללכת לבהכ"נ להתפלל בעשרה : שם ד"ה אלא

טז בין גברא לגברא שרי לצאת אבל לדבר אסור משעה שנפתח ס"ת עד שיסיימו כל הפרשה ואפילו בר"ת ונראה שאם קודם שנפתח ס"ת חוזר פניו לצד אחר ומראה שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרא ומתחיל לקרא מותר ואפילו כל אדם כיון שכבר התחיל במצוה : שם ד"ס ר"ש

יז ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור פי' קודם שיקרא הצבור : שם ע"ב ד"ה לעולם

יח אע"ג דלילה זמן תפלין אין מורין כן מפני שהוא זמן שינה : שם ד"ה אמר

יט אם התחיל לאכול קודם עמוד השחר צריך להפסיק דאיכא לאו דלא תאכלו על הדם מה שאין כן בזמן שאר תפלות : דף ס ד"ה כל

כ אע"ג דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה הדברים שחובה לקרותן כגון ק"ש ופרשת הקרבנות והדומה להן מותר בין בשעת חובה בין שלא בשעת חובה: שם ד"ה לא הספיד

כא אהבה רבה פוטר מברכת התורה אם שנה לאלתר דוקא אבל ברכת התורה פוטר כל היום ואפי' הלילה אחריו דהלילה הולך אחר היום לענין זה וראיה מירושלמי . וצ"ע לפי הירושלמי אם יש לברך כשלומד קודם עמוד השחר או אם נפטר בברכה של אתמול . וכן אם נפטר מברכת התורה כל היום אם בירך קודם עמוד השחר וצ"ע : שם ע"ב ד"ה ולפי

כב הרי"ף סובר דמצות צריכות כונה . והרבה גאונים סברי דהלכתא אין מצות צריכות כונה והני מילי מצוה הנעשית ע"י מעשה אין צריך כונה אבל מצוה הנעשית ע"י מחשבה או אמירה ודאי צריך כוונת דאמירה בלא כונה לא הוו כלום ורבינו שמואל מחלק דהא דאמרינן דמצות אין צריכות כונה היינו בסתם דאין מכוין לשום דבר אבל אם מכוין לדבר אחר גרע טפי :
דף ו סד"ה פתח

פרק היה קורא

כג הא דאמרינן דיחיד אל יתפלל אלא בלשון הקדש היינו כששואל צרכיו פרטית אבל כשמתפלל תפלת הצבור בביתו ביחיד מותר להתפלל בכל לשון שהוא מכיר : דף ז ד"ה אבל

כד בזמן קריאת אחד בשעת קריאת החי"ת ימשוך ויכוין להמליכו בשמים ובארץ ובקריאת הדלי"ת ימשוך כדי שימליכהו בארבע רוחות העולם וי"מ שירמוז בעיניו ופי' הר"ן שיעביר ידיו על גבי עיניו כדי שלא יראו הרמיזות: שם ד"ה ובלבד

כה לקדיש ולקדושה ולברכו פוסק ועונה אפילו באמצע הפרק של ק"ש ואפילו למודים ונראה להר"ן דדי שישחה במודים בלבד אבל לא יאמר כל סגנון מודים דרבנן דהוי הפסק גדול כל כך : שם ע"ב ד"ה ר' יהודה

כו כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל וכו' פי' חכמי פרווינצ"ה דאינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום דהוי שמו של הקב"ה אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב ולהר"ן נראה שאפילו זה לא הותר אלא כשהוצרך לילך אליו לצורך עסקיו אבל ללכת להקביל פניו אסור אפי' זה הלשון :
דף ח ד"ה ודוקא

כז בין ה' אלהים לאמת לא יפסיק כלל דהוי תמיד באמצע הפסוק : שם ד"ה אלו הן

כח קבלת מלכות שמים שלימה היינו תפלין בראשו אפי' בשעת תפלה כמו ק"ש דהוי טעמא כשמניח תפלין משעבד ראשו ולבו לעבודת שמים וממעט הנאתו ובמזוזה משעבד גם נכסיו : שם ד"ה הרוצה

כט אם נאנס ולא הניח תפילין קודם שהתחיל ק"ש וברכותיה פוסק להניחן מה שאין כן בציצית דהוי חובת מנא : שם ד"ה והרוצה

ל הקורא ק"ש למפרע לא יצא אבל אם לא קרא הפרשיות כסדר יצא בדיעבד :
שם ע"ב ד"ה הקורא

לא מי שנתחייב בברכה או תפלה ואינו יכול כגון שהוא חולה או ידיו אינם נקיות או המקום יש לו להרהר התפלה או הברכה וה' יראה ללבב :
שם ד"ה לא יברך

לב עיקר מצות קריאת שמע הוא לקרותה עם הטעמים : שם ד"ה אומרים

לג הא דאמרינן טעה באמצע הפרק חוזר לראש הוא שאינו יודע שקרא כלום אבל אם ברי לו שקרא פסוק או שני פסוקים אין צריך לחזור לקרא אותם רק ממקום הספק והלאה :
דף ט ד"ה באמצע

לד המצות שיש בהן מעשה אינן נדחין עבור הלמוד אבל תפלין אע"ג דהוי בהו מעשה נדחין בשעת הלמוד דכתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיך אבל בשעת ק"ש ותפלה חייב בתפילין :
שם ד"ה למימרא (בסופו)

לה ירושלמי השח שיחת חולין עובר בעשה היינו שיחת הבאי אבל לצורך עסקיו לא :
שם ע"ב ד"ה ודברת

לו הרבה מקומות בתלמוד קורא עשה לדבר שאינו אסור אלא מדרבנן : שם ד"ה ויש

פרק מי שמתו

לז מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל המצות וכו' פסק אם בא להחמיר על עצמו אינו רשאי משום כבודו של מת : דף י ע"ב ד"ה מי

לח ובשבת חייב בכל המצות אפי' מצות עונה עד לעת ערב דאז הוי מריד לצרכי קבורה :
דף יא ד"ה אבל

לט כשנושאין המת לעיר אחרת אין אסור באכילת בשר רק כשהגיעו למקום הקבורה ודוקא מי שמוטל עליו לקוברו : שם ד"ה כל זמן

מ לא יהלך בבית הקברות ותפלין בראשו וכו' משום לועג לרש וכו' אבל ציצית דהוי חובת מנא לא רק שלא ישלשל הציצית על הקברים וחלק הר"ן דוקא מלבוש דרך מלבוש עם הציצית מותר אבל טלית שנושא רק לקיום מצות ציצית אסור דהוי ביה משום לועג : שם ד"ה לא

מא שיעור לוית המת לכל הפחות ד' אמות :
שם ד"ה כל

מב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק דוקא כלאים דאורייתא דהיינו שוע טווי ונוז אבל כלאים דרבנן לא : שם ע"ב ד"ה פושטו

מג תפלה הוי מצות עשה שלא הזמן גרמא דאר"י הלואי יתפלל האדם כל היום : שם ד"ה תפלה

מד הרהור לאו כדיבור דמי חוץ מלענין והיה מחניך קדוש דאפילו הרהור אסור :
דף יב ע"ב ד"ה בעל קרי

מה הא דפסק הרי"ף דאין מתפללין עד שירחצו במ' קבין נראה דאם אין לו מים או אפילו יש לו מים ואינו טובל ואינו רוחץ אינו מפסיד התפלה אף על פי שהתפלה ודאי מקובלת יותר עם הטבילה : דף יג ע"ב ד"ה כי אתא

מו התפלל ומצא צואה כנגדו הואיל וחטא אין תפלתו תפלה . פירוש שהיה לו לבדוק . אבל אם היה במקום שלא היה להעלות על דעתו שיהיה שם צואה לא חטא ותפלתו תפלה וראיה מברייתא : דף יד ד"ה הואיל

מז תפילין בראשו אסור להסיח דעתו מהן פירוש דלא הוי היסח הדעת אלא כשעומד בקלות ראש ושחוק אבל כשמתעסק בצרכיו לא הוי היסח הדעת וכל שכן כשמתנמנם דבאותה שעה עומד יותר דרך מורא ושוכח הבלי העולם ולפיכך מותר לישן בהן שינת עראי :
שם ע"ב ד"ה ולא

מח ואידי ואידי עד דאיכא שדים נכונו ושערך צמח פירוש בתינוקת בת י"א ותינוק בן י"ב אבל בת י"ב או בן י"ג אע"ג דליכא שדים נכונו ושערך וכו' אסור דיצאו מתורת קטנים אבל פחות מבת י"א ובן י"ב אפילו הביאו סימנים הוי קטנים ומותר לקרא ק"ש בלי הפסק :
דף טו ד"ה ואידי

מט דקיקה שלא בשעת תפלה מותרת לתלמוד בבלי:
שם ע"ב ד"ה ולי הגינה

נ לבו רואה הערוה כתבו רבני צרפת אם האדם מחבק גופו בזרועותיו הוי הפסקה כבגד :
דף טז ע"ב ד"ה אבל

נא טפח באשה ערוה טפח הרגיל להיות מכוסה וכן קול דוקא מנגנת ואפילו מנגנת אם מסית דעתו משמוע קולה מותר להתפלל :
דף יז ד"ה ערוה

נב קטן הנימול אין צריך לכסות בשעת הברכה אבל גר גדול ודאי צריך כסוי משום ולא יראה בך ערות דבר : שם ד"ה כא

נג עביט של מי רגלים היינו של חרס אבל של זכוכית אם נתן בו מים מותר : שם ד"ה גרף

נד בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש מטתו אם לא עשה מחיצה. ותפילין וספרים כלי תוך כלי :
שם ע"ב ד"ה ס"ת

נה טעה ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים ודעת קצת מפרשים אפילו לא התפלל תפלות הרבה כגון תפוס או חולה לכולן יש תשלומין אבל רבני צרפת והר"ם ז"ל וגם הר"ן ז"ל פירשו דאין תשלומין רק בששכח או נאנס בתפלה אחת מיהו אם רוצה להתפלל אותם בתורת נדבה ויחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן : דף יח ד"ה טעה הב'

נו כתבו רבני צרפת הא דאמרינן דיש לה תשלומין היינו בתפלת שחרית וערבית ומנחה דרחמי נינהו אבל תפלת המוספין לא דעבר יומו בטל קרבנו ואע"ג דשחרית ומנחה דשבת ויו"ט אינם של רחמים רק שבח מכל מקום כנגד תפלות של רחמים של חול הם לכן יש להם תשלומין : שם ד"ה טעה הב'

נז מי ששכח ולא התפלל של ר"ח במנחה יש מפרשין דאין לו תשלומין בערבית כי מה יוסיף בערבית הלא כבר התפלל י"ח וי"א כיון שלא יצא דיינינן ליה כאילו לא התפלל כלל וחוזר ומתפלל והר"ן נסתפק ופסק דראוי להתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש הואיל מדין ספק מתפלל אין לך חדוש גדול מזה : שם

נח עכשיו שנהגנו להתפלל תפלת מנחה אחר פלג המנחה אין להתפלל ערבית קודם שקיעת החמה ומיהו בדיעבד אין מחייבין אותו לחזור אם התפלל ערבית מפלג המנחה ואילך :
שם ע"ב ד"ה דעבד

נט הא דאמרינן דאסור להתפלל לפני ואחורי כנגד רבו מיהו אם הרחיק ארבע אמות מותר להתפלל אחוריו או כנגדו : שם ד"ה אל

ס כדי דבור רוצה לומר כדי חזרת שלום לרב דאסור לתלמיד להקדים שלום לרב :
שם ד"ה והכותב

סא הא דאסור להקדים תפלתו לצבור בשעומד בבהכ"נ אבל אם רואה שהשעה עוברת מקדים :
דף יט ד"ה ובגבור

סב הא דאמרינן אם הזכיר טל ולא הזכיר מטר אין מחזירין אותו דוקא בגבורת גשמים כיון שהזכיר שבח הורדת הטל תו לא מחזירין אותו אבל אם לא הזכיר גשם בשאלה מחזירין אותו אע"ג דהזכיר טל דשאילת טל לא הוי שאילה דטל לא מעצר : שם ע"ב ד"ה ואומרים

סג בהני דאמרינן בהו אין מחזירין אותו אפילו נזכר קודם שהתחיל הברכה של אחריה אין מחזירין אותו . הר"ן ור"י : דף כ ד"ה ואם

סד תפלת הדרך עד פרסה . ה"ג דפחות מפרסה לא מקרי דרך להזקק לתפלה זו ועד פרסה ר"ל דראוי לומר אותה קודם שירחיק פרסה אבל מכל מקום אם לא אמרה חייב לומר אותה עד הגיעו קרוב למקום שהולך שם ומקרי שפיר עובר לעשייתן וכן מי שנתעטף בציצית או הניח תפלין מברך כל זמן שהן עליו:שם ד"ה מטעם

פרק אין עומדין

סה הא דחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ר"ל שעה דוקא מן י"ב ליום אע"ג דבשאר מקומות הוי לאו דוקא אלא לשון עת וזמן :
דף כא ד"ה חסידים

לוח הדינים

סו כדי שיכונו את לבם למקום אינו ר"ל שיוכלו לכוין באמירת התפלה אלא פירושו שיבטלו מדעתם כל הנאות ותענוגי העולם ויכוונו ברוממות השם ושתהא תפלתם רצויה ומקובלת: שם ד"ה כדי

סז תפלין מנחנא היה שמח בקיום המצות דכל שמחה שאינה של מצוה אסורה שנאמר בכל עצב יהיה מותר ואינו ר"ל שיהא עצב שהוא חלי הגוף שכשאדם חולה אינו יכול לעבוד הבורא אלא ר"ל שלא יהא שמח וימשך אחרי תענוגי העולם: שם ד"ה אמר

סח פשטיה דקרא הוא לשון טורח ועמל שימרח האדם אפילו לא ירויח ולא ישב בטל שמביאו לידי שעמום וליכא משום רוב דברים לא יחדל פשע: שם ד"ה לא סכר

סט המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה פירוש שיחשוב כאלו עומד למעלה בשמים ויכוין לבו להסיר מעליו כל תאוות תענוגי העולם ותהא תפלתו רצויה לפני המקום ב"ה: דף כ"ב ע"ב ד"ה צריך

ע בברכת שומע תפלה יוכל לשאול כל צרכיו בכל ענין שהיא ברכה כוללת ואם בא להוסיף בסוף כל ברכה וברכה מעין אותה ברכה מוסיף ודוקא בלשון רבים ולא בלשון יחיד ודוקא בסוף ברכה ולא באמצע ברכה ואם יש לו חולה מוסיף אפילו באמצע ברכה ודוקא בלשון יחיד שלא יראה כמוסיף על מטבע ברכה אבל בסוף התפלה יכול להוסיף בין צרכי יחיד בין צרכי רבים בכל לשון יחיד או רבים: שם ד"ה אע"פ שאמרו

עא כל האומר תהלה לדוד וכו' וכתבו הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כוון צריך לחזור ונראה להר"ן דאם כוון בפסוק פותח את ידך וגו' סגי כיון דעיקר אמירת המזמור הוי בשביל פסוק זה: דף כג ד"ה כל האומר

עב הא דאמרינן דאסור לישב בארבע אמות של תפלה דוקא ביושב בטל אבל אם קורא ק"ש או שאר פסוקים שפיר דמי: שם ד"ה אני הלכה

עג שכור חייב בברכת המזון: שם ד"ה שכור

עד פסק אם אין לו יין להבדלה דמותר לאכול והא דרב ששת בת טות מרוב חסידות הוה ולא משורת הדין: ע"ב ד"ה טעם

עה אם טעה מתחיל מתחילת הברכה פירש הר"ן דבתפלת יוצר מהאיפנים והלאה חשיב תחלת ברכה וראיה מירושלמי: שם ד"ה ומהיכן

עו כל המספר בשבחו של מקום יותר ממה שתקנו רז"ל נעקר מן העולם ואפשר לומר דוקא כשחותם בברכה אבל כשאינו חותם אין בכך כלום והנכון לומר שבחו של מקום בפסוקים הר"ן: שם ד"ה אמר

עז אין לכרוע בתפלה כלל רק באבות והודאה תחלה וסוף ולא בשאר הודאות כלל: דף כד ד"ה הכורע

עח הא דאמרינן אם יכול לכוין דעתו יתפלל ואם לאו לא יתפלל ר"ל אם יכול לכוין בברכת ראשונה היינו אבות אבל אם אינו יכול לכוין בכל התפלה מכל מקום חייב להתפלל: ע"ב ד"ה יכוין

פרק כיצד מברכין

עט נתנו בחו"ל פדיון רבעי רק בכרם ולא בשאר אילנות ויש מחלוקת בין הפוסקים: שם ד"ה ולענין

פ אין הפדיון מועיל בעוד הפירות מחוברין רק יתלוש כולם ויניחם במקום אחד ויברך על חלול הכרם ויאמר יחיו כל פירות הללו מחוללין על פרוטה זו וישחוק אותה פרוטה ויטיל אותה לים ובחו"ל די בפרוטה אפי' לכתחלה ובא"י בדיעבד: דף כה ד"ה ודין

פא האוכל ושותה דבר המזיק אין מברכין עליו: שם ד"ה ומאי

פב ומרקחת וכו' יש חוששין משום שנתבשלו בכלי איסור ואע"פ דסתם כלי נכרים אינן בני יומן שאני הכא דאגב חורפייהו מחלייא ואין נראה וכו' ועוד ראיה מהומלתא אתיא מבי הנדואה: ע"ב ד"ה ומרקחת

פג על פת קטניות אין מברכין אלא שהכל: דף כו ד"ה והפת

פד על הארוז מברך במ"מ אפי' כשהוא שלם אבל לא על הדוחן כשהוא שלם שאין דרכו להיות נאכל שלם: שם

פה אסדי היינו וורומזילי"ש פטורות מן החלה אע"פ שבלילתן עבה כיון שנילושו על דעת לבשלם: דף כז ד"ה ומזה

פו דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי אלא ע"י הדחק קודם בישול שהכל ואחר בישול בפ"ה דבר שנאכל כמו שהוא חי ואחר בשול גרוע מחמת בשול כמו תומי וכרתי אפכא כשהוא חי מברך בפ"ה וכשהוא מבושל מברך שהכל. ודבר שנאכל כמו שהוא חי והוא משובח גם אחר בשול מברך בפה"א בין חי בין מבושל: שם ד"ה והלכה

פז הא דאמרינן אפי' פרידה אחת של ענב או של רמון מברך לאחריו משום דבריה חשוב לענין ברכה דוקא שנאכל עם הגרעין אבל אם הגרעין שבתוכה אינו נאכל לא חשיבה לענין ברכה לבסוף וצריכה שתהא שעור: שם ד"ה אני

פח פסק ר"ן דראוי לחתוך הפת קודם ברכת המוציא כדי שלא יפסיק: שם ד"ה מתקיף

פט מי שהתחיל ברכה שאינה צריכה יגמור למדני חקיך ואם הזכיר מלכות יאמר אחריה בשכמל"ו: שם ד"ה ובירושלמי

צ חשוב עדיף לענין ברכה ואע"ג דפרוסה ושלימה שניהם של חטים אם פרוסה נקיה יברך עליה: דף כח ד"ה ולפי

צא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה פירוש שאכלו עם פת בתחלת הסעודה אע"פ שאח"כ אוכל בלא פת: דף כט ע"ב שלא

צב פי' ר"י הזקן הא דאמרינן לאחר סעודה טעונין ברכה לפניו ולאחריו והו דוקא בימיהם שהיו עוקרין השולחנות קודם בהמ"ז לכן אינו מצרף אבל אנו שאין מנהגנו לסלק השולחן עד אחר בהמ"ז דיינינן ליה כתוך הסעודה ואין טעון ברכה לאחריו. וכן צריך לפרש בכל מקום שמזכיר אחר המזון דאין הדין נוהג אלא בימיהם אבל עכשיו כמו בתוך הסעודה דיינינן ליה: שם ד"ה מיהו

צג ועל שתיית מים שבתוך הסעודה נמי פטר פת אע"ג דלא זייני: שם ד"ה ומכאן

צד הלכה כרבי יצחק בר לוי דבה"ב עם בני ביתו מצטרפין ולא בעו הסבו מתחילה: דף ל ע"ב ד"ה ועוד

צה אפי' לא אמרו ניכול בדוכתא פלן כיון שאמרו נאכל בלא קביעות מקום וכן אם היו רוכבין מצטרפין כיון שעומדים במקום אחד אבל אם הולכין או אוכלין מפוזרין אפילו שאוכלין מככר אחד ובשעה אחת אין מצטרפין: דף ל"א ד"ה ואומר רבינו יצחק

צו בפירות בברכה ראשונה מועיל הסיבה אבל אחרונה כל אחד מברך לעצמו דאין זמון לפירות: שם ד"ה ויין נמי

צז רמ"ה אוסר המוס"ק משום חשש דם ור"ן התיר וראיה מדבש דגוף הדבורים נמחים בו ואף עפ"כ מותר: ע"ב ד"ה ורבינו

צח אע"ג דאמרו על כל שאמר שהכל יצא. מ"מ אמרו בירושלמי כל דבר שמסופק בברכה אחרונה לא יאכל אותו אלא עם הפת דפת פוטרת כל מיני מאכל: דף לב ד"ה ונראה

פרק שלשה שאכלו

צט האוכל דבר אסור חייב לברך אבל אין מזמנין עליו: ע"ב ד"ה ומפ"ם

ק אם ג' מודרי הנאה אכלי בקביעות אחד לא מזמני: שם בא"ד

קא הנשים שאינן מבינות לשון הקדש צריכות לברך לעצמן בלשון שהן מבינות וה"ה בור. וצ"ע: דף לג ד"ה ונראה

קב הא דעונה בבונה ירושלים אמן נקרא חכם וה"ה בשאר ברכות שהן בסוף כגון בסוף תפלה המברך את עמו ישראל בשלום אמן וכן גאל ישראל ולא הוי הפסק ואע"ג דלא הוי אלא ברכה אחת: ע"ב ד"ה ונמלינו

קג וכן אחרי ברכת אחרונה דאכילת פירות צריך לענות אמן אבל ברכת המצות או הנהנין לא דהוי הפסק ונקרא בור: שם

קד וקודם ק"ש אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה הסכימו שלא לענות אמן: שם ד"ה ולענין

קה הא דאין מכבדין בדרכים שהולכים מעיר לעיר היינו שלא נתועדו מתחלה ללכת יחד: דף לד ע"ב ד"ה אין מכבדין

קו הא דאין רשאי לטעום עד שיטעום המברך היינו כשכולם טעונים לככר אחד או לכוס אחד דוקא כו': שם ד"ה אין

קז ולא יזרוק ברכה מפיו היינו שלא יאמר עם החזן סיום הברכה כשרוצה לענות אמן דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו: דף לה ד"ה ולא

קח כשרואים שמחניף לע"ה לברך לפני ת"ח מחללים כבוד התורה וגורמים שישנאו התורה: שם ד"ה אתקרי

קט אחר שלא אכל כזית דגן אלא ירק להרי"ף והגאונים מצטרף לעשרה ולא לג' ולהר"ן מצטרף נמי לג': ע"ב ד"ה ואפילו

קי מטעם כל ישראל ערבין זה בזה היה ראוי שיוציא חבירו אפי' אם הוא פטור אבל ברכת הנהנין אין לברך אם לא נהנה. מיהו אם נהנה אפי' פחות מכשיעור חיוב מוציא אפי' החייב: שם ד"ה וכה"א

קיא ברכת בונה ירושלים דברכת המזון להרי"ף מתחיל ומסיים בנחמה ולהר"ן אין לשנות סיום הברכה מדחול: שם ד"ה ובשבת

קיב אין להזכיר כלל מלכות בית דוד בברכת בונה ירושלים דב"ה: דף לו ד"ה ואיידי

קיג סעודה שלישית של שבת יוצא אפי' בפירות ואין צריך לקדש: ע"ב ד"ה ברכת

קיד העולה לס"ת צריך לומר גם ברוך ה' המבורך לעולם ועד אע"ג שאמר המבורך: שם ד"ה מכיון

קטו כיון שנגמרו בדעתם ג' לאכול יחד אע"ג דעדיין לא התחילו אינן רשאין לחלוק כיון שנגמרו בדעתם לעשות מצות זימון: דף לז ד"ה הכי קתני

קטז שתי חבורות בזמן שאלו רואות את אלו מצטרפין וכן שמש מצרפן ואפי' שני בתים ופ' הר"ן ונר' דאם ר"ה מפסיק לא מצטרפי: שם ד"ה ב' וד"ה אם היה

קיז ב"ה טעונה כוס ואפי' ליחיד והא דאמרו עד שיתן לתוכו מים דוקא ביינות שלהם: ע"ב ד"ה מודים

קיח הא דזורקין חטים לחתן וכלה אין ראוי לעשות כך [אלא] בימות החמה דבימות הגשמים אסור משום בזוי אוכלין: שם ד"ה וזורקין

קיט היכא שהכוס נקי אין צריך הדחה ושטיפה: שם ד"ה ומסגרו

קכ חי עד ברכת הארץ ר"ל מזיג ולא מזיג ואז מוזגו כל צרכו: שם ד"ה חי

קכא הא דאין מברכין על כוס של פורעניות ששתה זוגות דמאן דקפיד פריד דירא מן המזיק ולא מצי מיכוין לכן יזמנו אחרים עליו: דף לח ד"ה מלא כוס

פרק אלו דברים

קכב הלכת כב"ש דמותר להשתמש בשמש ע"ה וכתב הר"ן ונראין הדברים שיותר ראוי להשתמש בע"ה מלהשתמש בת"ח ואשר אינם יראי שמים מותר לשמש בהן אפי' אינם שמשין שלו: ע"ב ד"ה ב"ש אומרים מכבדים

קכג מה שנהגו להסתכל בצפרנים משום שהן בגופו ומזומנים אצלו ויש מפרשים מפני שגדלים והגידול סימן ברכה נהגו להסתכל בם לסימן טוב בהכנסת השבוע: דף לט ד"ה ולא על הנר

קכד נרות של בהכ"נ כיון שדרך להדליקם לכבוד אין מברכין עליהם במו"ש וצ"ע: ד"ה כל שמוציאין

קכה בליל מוצאי יוה"כ מברכין על נר שהודלק מנהלים ששבתו: ד"ה כדי שיכיר

קכו עונין אמן אחר הגוי כששמע כל הברכה ולא הזכיר ע"ז. דגם דעת הגוי לשמים גם אם טועה: דף מ ד"ה כל זמן

קכז מים אחרונים משום סכנה ועל המברך ב"ה משום מצוה וכן המברך צריך ליטול ידו קודם ברכה: ד"ה ויהיתם קדושים

קכח לי"מ מותר לאכול גבינה אחר מרק של בשר: ד"ה לא שנו

קכט הא דנוטל שחרית ומתנה עליהם כל היום דוקא ששמר ידיו: דף מא ע"ב ד"ה נוטל

קל נטל ידיו לא יקדש ויאכל אלא צריך ליטול ידיו אחר קדוש וצ"ע: שם בא"ד

קלא אין נקרא לשון אחרון אלא כשהתלמוד מביא לשון ראשון בלשון סתם אבל כששתי הלשונות בלשון איכא דאמרי אין נקרא האחרון להיות עיקר: ד"ס ולענין פסקא

קלב נטילת ידים בעו כח גברא: שם ד"ה והיכא

קלג אין לאכול במפה בלי נ"י: דף מב ד"ה מהו

קלד י"א דאין לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך וני' להר"ן שכיון שמתכוין למצוה וצדקה מותר: שם ד"ה לאוכן

פרק הרואה

קלה הא דאמרו כל הדרכים בחזקת סכנת היינו לענין תפלת הדרך אבל לא לענין ברכת הגומל: דף מג ד"ה ארבעה

קלו כל ברכות דהרואה מיירי עם שם ומלכות וכן אם ענה אמן: ד"ה אמרי ליה

קלז רבונו של עולם דהטבת חלום אפי' בלא כהני בעידן צלותא: שם ד"ה שלשה

קלח כיון שלא נפסקו הענגים אין צריך לחזור לברך על הברקים: ע"ב ד"ה אם

קלט בכל לבבך בשני יצרים ביצר טוב וביצר רע עבודת יצר טוב בעשיית המצוה ועבודת יצר הרע שיכבוש יצרו וזהו עבודתו עוד נוכל לומר יצר טוב מדת הרחמנות ויצר רע לאכזריות כשהאדם אכזרי על הרשעים עושה מצוה גדולה עם היצר הרע ושכרו מרובה: דף מד ע"ב ד"ה בכל

כללי המרדכי ומפרשי הרי"ף (מספר יד מלאכי):

א פירוש רש"י שבספרי"ף אף שרובו ככולו לקוח מדברי רש"י שבש"ס וגורע ומוסיף בו לא היה הוא עצמו המחבר אלא כותב אחר הוא שסדרו לא ידעתי מאן הוא. כן למדתי ממה שראיתי שם בפ' כל הכלים גבי אסובי ינוקא בשבתא שכתב וז"ל. ואני הכותב מצאתי בערוך וכו' ולפירש"י ז"ל דדמי למתקן ואסור ע"כ ולעת כותב לא מצאתי שום גילוי בזה בדברי המפרשים לבד ראה זה מצאתי בס' הלכה למשה ח"א הל' גניבה פ"ז הלכה ד' ובכמה מקומות דלזמנין המסדר לקח פירש"י מהגמ' וסידרו על דברי הרי"ף ואינו ענין לו כלל ועיין בשולחן גבוה דף קמ"ח רע"ד שלא דקדק בזה וזה לשון הר"ב אליהו רבה על א"ח סימ' ר"ת גם כמדומה שראיתי באיזה פוסק שכתב דלא נודע מי חיבר רש"י באלפסי אם ראוי לסמוך עליו:

ב הנמוקי יוסף רוב הדושיו הם מהריטב"א ז"ל אפי' בסתם. כנה"ג ח"מ ססי' ע"א וי"ד סי' ק"ם הגהות הב"י אות ל"ת וא"ה סי' ל"ז הגהות הב"י אות ז' ונתיבות משפט דף קס"א א':

ג דרך הגה"מ והמרדכי לכתוב דינים בשם הרא"ש ואינו הרא"ש אביו של בעל הטורים אלא הרא"ש מפלייז"א או הרא"ש מלוניל. ש"ך בי"ד סי' קי"ם ס"ק ב'. ומדברי כנה"ג בח"מ סי' ק"ז בב"י אות ה' מוכח שגם דרך בעל התרומות לפעמים כן הוא. וכ"כ הש"ך בח"מ סי' ק"ד בסופו. וכן הוא דרך הכל בו ג"כ עיין שיירי כנה"ג א"ח ססי' רנ"ד:

ד ידוע כי זה דרכו של המרדכי על הרוב להעתיק דברי התוספות סתם. ספר בתי כהונה בב"ד סי' ס"א דף קי"א סע"ב. והוא מן הרב מוהריק"א בהקדמת הב"י והוסיף שם שגם הרא"ש וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והגהמי"י כולם נמשכין אחר דברי התוספות על הרוב וגנת ורדים בא"ח כלל ג' סי' י"ז כתב שגם רוב דברי רבינו ירוחם הם מן התוספות:

ה ספר המרדכי כבר נודע דהרבה לשונות מגומגמים נמצאים בו כאשר מועתק מלפנים בכמה פנים זה מאריך וזה מקצר וכיון שהענין מובן אין לדקדק אחר הלשון כל כך. ב"ח א"ח סי' תרס"ב ס"ג:

ו אף שריב"ש ז"ל מזכיר המרדכי בקצת תשובותיו אפשר שלא היה לו ספר המרדכי ומזכירו על פי מה שכתבו לו אחרים משמו. כנה"ג ח"מ סי' כ"ה הגהות הב"י אות ס' ויש נפקותא בזה לענין פסק דין דלא פסקינן כבתראי רק בשראו האחרונים דברי הראשונים עיין שם:

ז ר"מ שהוא רבינו מאיר סתם הנזכר בדברי המרדכי הוא רבו מהר"ם מרוטנבורק ז"ל. שיירי כנה"ג א"ח סי' שנ"ע הגהות הב"י אות ז' ועיין ריב"ש סי' תס"ו וכנה"ג א"ס סי' פ"ב הגהות הטור אות י"ט. והוא הוא מהר"ם בר ברוך עיין שו"ת ב"ח סי' ס"ח:

ח כל תשובות מוהר"ם המובאות במרדכי הם ממוהר"ם בר ברוך שהיה רבו של המרדכי. ורבו של הרא"ש הוא רבינו מאיר מרוטנבורק הלוי. שו"ת זרע אברהם חלק י"ד דף ל"ד ע"ש שהביא מי שטגג בזה. וע"ע יד אהרן סי' קס"ה בהגהות הב"י ובאר שבע בתשובותיו סי' ז"ן. וכל מקום שהזכיר הרא"ש ר"מ סתם ואינו אומר הלוי הוא מהר"ם. כ"כ נתיבות משפט דף רמ"ג ד'. ודע שבס' תוגל מאה ח"א סי' ל"ה תמה על הרא"ש למה פסק נגד מהר"ם בר ברוך ז"ל רבו. ובס' זרע אברהם ס' ז' חי"ד סי' ג' השיב על דבריו דרבו של הרא"ש הוא הרב מרוטנבורק ולא מוהר"ם בר ברוך ותרי ניהו. ואגב דאמרי כי דבריו נאמנו על פי דברי ס' יוחסין דס"ל דתרי ניהו אמנם אחר הרואה יראה בתשובת מוהר"ם בר ברוך קונן גדול סי' קפ"ז שהובאה שם שאלת הרא"ש ז"ל ותחם אשר בר יחיאל תלמידך. ועיין עוד שם סי' נ"ב שכתוב בשאלה אחר מוהר"ם לרוטנבורק ובתשובה חתם מאיר בר ברוך. ועיין בתשובת מוהר"ם אלשאקר דף נ"ט ובב"י ח"מ ססי' שע"א ולהכנה"ג ח"מ סי' רמ"ח בהגהות הב"י אות כ"ה:

ט המורה שמזכיר ר' ישעיה הגדול מטראני בס' המכריע הוא רש"י ז"ל שמכנה אותו שם מורה כמו שהוא ידוע לבקי בספרו בכמה מקומות. הר"ב מגילת ספר דף י"ט א' מהעשין:

י תרי רבינו ברוך היו. אחד שחבר ס' התכמה וא' שחבר ס' התרומה כ"כ הכנה"ג י"ד סי' ע' הגהות הטור אות כ"א. ועיין ב"ח א"ה סי' ל"ז שהיה שכתב שרבינו ברוך בעל ס' החכמה היה תלמידו של הרב ר' אליעזר ממיץ כדמוכח במרדכי כדוכתי מובא ע"ש:

יא תרי רבינו זרחים היו. כ"כ הכנה"ג סי' קכ"ד הגהות הב"י אות ס"ג:

יב תרי רבינו יונה היו. א' רבינו יונה החסיד רבו של הרשב"א ז"ל. ואחד שנייו של רבינו יונה החסיד הנז'. שיירי כנה"ג א"ח סי' ח' הגהות הב"י אות ו'. וכן מצאתי בס' יוחסין דף קל"ב ב':

יג אין ספק דשלטי הגבורים שהיה בזמן רבינו מוהריק"א או קודם אליו מעט לא נתפשט ספרו בזמנו והראיה שבשום מקום אינו מזכירו וגם הדושי ריא"ז לא נתגלו לו להרב ז"ל. הכנה"ג א"ח סי' קס"ת הגהות הב"י אות ו':

מאימתי קורין את שמע בערבין וכו'. מאי דנקט ערבין ברישא (גמרא דף ב.) סידורא דקרא נקט דכתיב ובשכבך ובקומך ומשום הכי בעי מאימתי זמן שכיבה דמשם ואילך מחייבין למיקרי ק"ש ומפרש משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן שזהו יציאת הכוכבים דכתיב גבי תרומה ובא השמש וטהר והיינו ביאת אורו לגמרי דהכי דרשינן בגמרא (שם ע"ב) מאי וטהר טהר יומא ושלשה דינים יש בענין הקדשים דתנן* טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים פירוש מעשר שני הוא קדשים קלים נר מצוה והיו אוכלים אותם הבעלים בירושלים ואם נטמא הבעל כגון שנגע בנבילה או בשרץ צריך טבילה ומיד הוא טהור ואוכל ממנו בלא הערב שמש אבל אם הוא כהן ונטמא צריך טבילה והערב שמש לאכול תרומה ואם נטמא טומאה יותר חמורה כגון זב או זבה וכיוצא בהן שצריכין כפרה אין הטבילה והערב שמש מועיל לאכול קדשים דחמירי עד שיביא כפרתו הרי שזמן אכילת התרומה הוא מביאת אור השמש ואילך ולענין ק"ש ג"כ מאותה שעה ואילך קורין אותה:

עד סוף האשמורה הראשונה דהיינו שליש הלילה (דף ג.) דשלש אשמורות הוי הלילה דכתיב באשמורת התיכונה ומדקאמר תיכונה מכלל דאיכא לפניה ולאחריה וסבירא ליה לר' אליעזר דמאי דכתיב ובשכבך אינו ר"ל כל זמן ששוכבים במטותיהן אלא כל זמן שהולכין לשכב ועד שליש הלילה דרך קצת בני אדם שמאחרין מלשכב ועדיין זמן שכיבה מיקרי: **וחכמים** אומרים וכו' חכמים ור"ג חולקין על ר' אליעזר בסוף הזמן ודורשין ובשכבך כל זמן שבני אדם שוכבין במטותיהן ואפילו חכמים דאמרי עד חצות (דף ד: ודף ט.) אינם חולקין עם רבן גמליאל בענין הדרשה דובשכבך דמודו דמן התורה זמנה כל הלילה אלא פלוגתא דר"ג וחכמים הוי בסייג דחכמים היו עושין סייג להרחיק אדם מן העבירה ור"ג לא חייש לסייג ומיהו בין חכמים בין רבן גמליאל כולהו מודו דלכתחלה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים תדע דהא אמרינן לקמן (דף ד:) כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ורוצה לומר שאפילו כשיבא מן השדה קודם זמנה אין לו לומר כיון שלא הגיע עדיין עונת זמן קריאת שמע אוכל ואשתה תחלה אלא יש לו לקרות תחלה או לשנות עד יציאת הכוכבים ויקרא קריאת שמע ויתפלל ואח"כ יאכל וכיון דחזינן דאפילו כשיבא קודם זמנה חששו שמא יבא לידי פשיעה והצריכוהו לקרות או לשנות כדי שיתפלל מיד שמעינן דדברי הכל שצריך לכתחלה לקרות מיד ביציאת הכוכבים ופלוגתייהו לא הוי אלא בדיעבד חכמים סבירא להו דאפילו בדיעבד אינו יוצא אלא עד חצות משום סייג ור"ג ס"ל דבדיעבד יוצא כל הלילה: **ויש** להקשות לרבנן דאמרי דאפילו דיעבד אינו יוצא אלא עד חצות מה יהא דינו שאם נאמר שלא יקרא כלל קשה כיון דקריאת שמע חיוב מן התורה היאך יכולין חכמים לפטרו ממנה. ואית דאמרי דסבירא להו דאחר חצות קורא אותה בלא ברכות שהברכות שאינן אלא מדרבנן יכולין הם בשלהם למנוע שלא יאמר אותן אחר שעבר זה הזמן אבל קריאת שמע שהוא מן התורה קורא אותה כל הלילה ואע"פ שאין שכרו כל כך כמו אם קרא אותה בברכותיה אפילו הכי יש לו שכר כיון שיוצא מחיוב של תורה וא"ת ולמה אינו אומר הברכות והא אמרינן גבי ק"ש של שחרית שאע"פ שעבר זמן קריאתה שאומר הברכות כדתנן (דף ט:) הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ודייקינן עלה (דף י:) מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות וי"ל דגבי קריאת שמע של לילה החמירו יותר מפני שהלילה היא זמן שינה ואם ידע שיכול לצאת מחיוב קריאת שמע ומחיוב הברכות אחר חצות יאמר בלבו מה לי ולצרה הזאת להכריח עצמי לקרות מיד כיון שאחר חצות אוכל לצאת ידי חובה מן הכל ונראה למורי הרב נר"ו דס"ל לרבנן שאפילו קריאת שמע עצמה שהיא מן התורה כל הלילה אינו קורא אותה אחר חצות שיכולין חכמים לפטרו ממצות עשה *כל זמן שעושין כן משום סייג או משום קיום המצוה עצמה דהכי חזינן בלולב שמצותו מן התורה יום ראשון ואפי' הכי כשחל יום ראשון בשבת פטרו חכמים ליטלו *משום גזירה דשמא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר וגבי סדין בציצית נמי אע"פ שהתורה חייבה אותו והתירה הכלאים לענין הציצית דכתיב לא תלבש שעטנז וסמיך ליה גדילים תעשה לך דלאמר משמע שהסדין שהוא של פשתן עם התכלת שהוא של צמר מותר מן התורה אפי' הכי היו פוטרין אותו (מנחות דף מ:) ב"ש גזירה משום כסות לילה כלומר שאע"פ שאם היה לובש אותו ביום מחויב להטיל בו ציצית מה"ת אפי' הכי פטרו אותו שילבשנו בלא ציצית כיון דלילה אינה זמן של ציצית דמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו וזכרתם דמשמע כל זמן שיש בו ראיה יש בו זכירה וכל זמן שאין בו ראיה אין בו זכירה וגזרו יום אטו לילה הרי שחייב מן התורה שלא ללבוש טלית של פשתן ביום בלא ציצית של תכלת ואפילו הכי פטרו אותו בית שמאי ללבשו בלא תכלת משום גזירה דשמא ילבש אותו בלילה ויעבור משום לא תלבש שעטנז והא הלכה כבית שמאי הכא נמי אע"פ שמצות קריאת שמע כל הלילה מן התורה אפי' הכי פטרו אותו חכמים משום סייג כדכתיבנא: **ואיפסיקא** הלכתא (בגמ' דף ח:) כרבן גמליאל דאמר שסוף זמן קריאת שמע עד שיעלה עמוד השחר וזמן התחלת קריאתה היא מיציאת הכוכבים ואילך כרבי אליעזר דבהא ליכא מאן דפליג עליה: ובירושלמי שואל על מה נהגו העולם לקרות ק"ש קודם זה הזמן והכי אמרינן התם הקורא קודם לכן לא יצא א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ ומהדרי לא לצאת בה אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת וכיון שק"ש של בית הכנסת אינו לצאת ידי חובה ואח"כ צריך לקרותה בבית לצאת ידי חיוב של תורה צריך כל אדם להיות נזהר בקריאתה ושלא יסמוך על הקריאה שקורא על מטתו מפני כמה דברים האחד מפני שאותה שעל מטתו קורא אותה אחר אכילה ושתיה וק"ש של חיוב צריך לקרותה קודם אכילה לכתחלה כדכתיבנא לעיל ועוד שאותה שעל מטתו מתוך שחושב שאינה אלא להבריח המזיקין בלבד כדלקמן (דף ה.) פעמים שאינו חושש ואינו קורא אותה ועוד שאינו מכוין לצאת בה ידי חובה מן התורה ומצות צריכות כוונה *דאפי' מי שאמר שאין צריכות כוונה מודה (א) דלכתחלה צריכות ועוד שאפילו בלא זאת הכוונה צריך כוונת הלב לקבל עליו עול מלכות שמים במורא ובאותה שעל מטתו אינו מכוין על זה ועוד שהק"ש של חיוב צריך שיאמר אותה בברכה ושיקרא לפחות ב' פרשיות ראשונות שבהן עול מלכות שמים ועול המצות וק"ש שעל מטתו אומר אותה בלא ברכה ואינו אומר אלא פרשה ראשונה בלבד ומפני כל הטעמים האלו צריך שלא לסמוך לצאת ידי חובה על אותה שקורין סמוך למטה וצריך ג"כ שלא להסמך על אותה של בהכ"נ: **אלא** כך הוא הענין שבבית הכנסת יקרא קריאת שמע עם ברכותיה ויתפלל ולא יכוין לצאת ידי חובת ק"ש באותה הקריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ויוצא ידי קריאת הברכות ואח"כ כשיהיה בביתו קודם שיאכל אחר יציאת הכוכבים יקרא אותה ויתכוין לצאת בה ידי חובה ויקרא אותה כולה במורא ובכוונת הלב ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות בלבד סגי ליה בהכי ואע"פ דאמרינן בירושלמי וצריך להזכיר יציאת מצרים בזמנה דמשמע שצריך לומר פרשה שלישית שיש בה יציאת מצרים בשעה שקורא אותה לחובה אפילו הכי כיון שהזכיר יציאת מצרים בברכות בשעה שקורא אותה בבית הכנסת לא מצרכינן ליה להזכירה פעם אחרת וכתב רב עמרם ז"ל שבשעה שקורא אותה יברך אקב"ו לקרות ק"ש ואומר מורי הרב שאין זה נכון שברכה זו לא מצינו אותה בשום מקום ולפיכך נראה לו שיותר נכון שיאמר אהבת עולם שנתקנה אלא (ב) ואפילו על קריאת הפסוקים או קריאת תלמוד תורה מצינו שנפטר מברכה באמירתה כדאמרינן (דף יא:) השכים לקרות קודם שקרא ק"ש צריך לברך לאחר שקרא ק"ש אין צריך לברך מאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה ואם תאמר כיון שאינו אומר ברכת מעריב ערבים הויא לה ברכה שאינה סמוכה לחברתה וכל ברכה שאינה סמוכה לחברתה צריך לפתוח בה בברוך יש לומר שכיון שבמקומה היא סמוכה לחברתה אין לחוש עכשיו כשאומר אותה על קריאת שמע אם אינו פותח בברוך שכיוצא בזה מצינו בתלמוד (לקמן דף כט:) בתפלת הדרך שאינה פותחת בברוך וחותם בה שומע תפלה מפני דכיון דבשמונה עשרה ברכת שומע תפלה סמוכה לחברתה אם עכשיו אינה סמוכה לחברתה לא חיישינן להכי. ועדיין יש לשאול כיון שאינו זמן קריאת שמע בשעה שקורין אותה בבית הכנסת היאך יוצא ידי חובה מהברכות אם אינו לילה לענין קריאת שמע ויש לומר שאע"פ שאינו לילה ממש מפני שלא יצאו הכוכבים אפילו הכי כיון ששקעה חמה והוי לילה לענין תפלה של ערבית כדלקמן *הכא נמי דיינינן ליה לילה לקריאת הברכות ויכול לומר גולל אור מפני חשך וחשך מפני

רש"י

מאימתי משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשן והגיע עתם לאכול בתרומה: **עד סוף האשמורה הראשונה**. והוא שליש הלילה כמו שמפורש בגמרא. ומשם ואילך עבר זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי יממא הוא ולא זמן שכיבה ולפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו ואם תאמר א"כ למה קורא אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והכי תניא בברייתא דברכות בירושלמי ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת שמע פרק ראשון שאדם קורא על מטתו יצא: **עד שיעלה עמוד השחר**. דכל הלילה קרוי זמן

מאימתי

קורין א את *שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר: **גמ'** *תנו רבנן מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבין משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות דברי ר"מ וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן

שלטי הגבורים

לשון רבינו ישעיה אחרון ז"ל.

א ראשית חכמה יראת ה' ע"כ סדר לנו רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה ואמרו שחייב אדם לקרות ק"ש לייחד שמו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה והמצות ערב ובקר שנא' ובשכבך ובקומך עכ"ל ריא"ז:

המאור הקטן

מאימתי ה"ג וכך נמצא בגרסת הגאונים ז"ל ומתנחי בה סימנא ויקרא אלהים לאור יום: וממאי דהאי ובא השמש וטהר א] ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא פירוש שהוא שעת צאת הכוכבים דילמא ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר גברא כלומר שהוא טהור לאכול בתרומה משעת שקיעת החמה. ועל מה דאמרינן מבדי כהנים אימת אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים עלה דייקי' [ממאי] דהאי ובא השמש וטהר הוא שעת צאת הכוכבים שמא אינו אלא שעת שקיעת החמה. ואית דמפרשי לה אברייתא דתניא ביאת שמשו מעכבתו מלאכול ואין כפרתו מעכבתו וגרסי הכי ממאי דביאת שמשו היא ומאי וטהר טהר יומא שא"א להביא כפרה מבערב דלמא ביאת אורו הוא שהוא לפנות בוקר למחר ומביאין ראיה לדבריהם מדכתיב קומי אורי כי בא אורך שפירושו לדבריהם כי זרח אורך ומאי וטהר טהר גברא כלומר שהביא כפרתו וא"כ הרי כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה וזאת הגירסא עם פירושיה אינם דברים נכונים כי הראיה שהביאו מן כי בא אורך אינה ראיה ופי' אחר יש למקרא ההוא ועוד במערבא דבעו לה מבעיא ופשטו לה מברייתא' אדרבה ממתני' הוו להו למפשטא דקתני מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואם אית' דכפרה מעכבא לתרומה האי בערבין בשחרין [הוא] ואי מוקמ' למתני' בהנך דלאו מחוסרי כפרה נינהו ברייתא נמי הכי אפשר לאוקמא ולא תפשוט מינה כלל ועוד אמאי לא איפשיטא ממתני' בהדיא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים הלכך מחוורתא גירסא ופירושה כדברי הגאוני' ז"ל וכמו שפירשתי. ולענין עונת ק"ש פסק הרי"ף ז"ל משעת צאת הכוכבים ויש מקילין בדבר וסומכין על תלמוד ירושלמי דתניא קרא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ לא בשביל לצאת בה ידי חובתה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ועל זאת סמך רש"י בפירושו ב] ויש מפרשים זה דברי הירושלמי בענין אחר שלא היו קורין אותה בבהכ"נ שלא בעונתה בברכות אלא עשאוהו כמו שאנו קורין אשרי קודם תפלת מוסף תפלת מנחה כך היה מנהגם לקרוא את שמע בכל תפלה שאינה סמוכה אל הברכות ונראה הפירוש הזה מבואר ג] בתלמוד ירושלמי בפרק זה רבי יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתא ציבורא בעין מקרא את

עין משפט

[תמיד פ' י"ד מ"ג ושם איתא טבול יום אוכל במעשר אבל בפסחים לה. וכמה דוכתי מייתי לה בזה הלשון טבל ועלה והיינו כך כמ"ש שם בר"ש בסג"ם]

א מיי' פ"ק מהלכות ק"ש סמ"ג עשין יח טוש"ע א"ח סימן רלה:

דף ב ע"ב

ר"ת (פי' כשב ואל תעשה יבמות דף צ:) [סוכה מב: וע"ש בר"ש מד.]

הגהות הב"ח

(א) נ"ב עי' לקמן סי' כד בבעיא פתח בדחמרא ובר"פ היה קורא: (ב) דאפילו:

[פסחים קיד: ור"ה כח ע"א וע"ב ע"ש ובא"ח סי' ס סעיף ד' מביא בתי דעות ומכריע שצריכות כונה ועי' סופסיקין בר"י סד"ה פתח ובידכוי']

[בשי' לג בר"י ד"ה דעבד כמר]

השגות הראב"ד

א] **ביאת אורו וכו'**. א"א עוד גירסא זו צריכה תיקון דהאי ובא השמש ביאת אורו אמסקנא קאי דמאי וטהר טהר יומא אבל ובא השמש ביאת שמשו מכל מקום ב] **ויש מפרשים וכו'**. א"א על מה הם סומכים על הירושלמי לקלקל כדי להספר בק"ש קודם צאת הכוכבים ולא אמרו בפירוש הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אבל על זה יכולים לסמוך שהמנהג היה להם שהיו קורים אותה בבית הכנסת קודם זמנה עם ברכותיה בשביל עם שבשדות שהיו באים לבהכ"נ לערב והם יעפים וכדי שלא יאכלו קודם ק"ש ותפלה ואולי מתוך עיפותם ישנו ויפסידו הקריאה והתפלה שתקינו שיהו קוראים ומתפללים ולא יצאו ידי מלכות שמים ריקם והכל בברכות כדי שיסמכו גאולה לתפלה. מ"מ החכמים שבשם יוצאים ידי חובתן בברכות של ק"ש אבל ידי ק"ש לא יצאו וקורין אותה על מטתם לצאת ידי חובתן על דבר זה אנו סומכים בירושלמי: ג] **בתלמוד ירושלמי וכו'**. א"א כן כתב ר"ח והרב רבי יצחק בן גיאות שהיו קורין אותה שלא בברכות כעין אשרי לא היה שמתפללין אותה בלא ברכות בסמיכות גאולה לתפלה והירושלמי המבואר שכתב לא ידע ולא הבין והרי אני מפרש אותו כדרך השני:

מפני אור כיון ששקעה חמה ואינו יכול להתפלל תפלת המנחה משם ואילך כדבעינן למימר בפ' תפלת השחר* וברכת אהבת עולם נמי אומרים אותה שהרי מצינו שעל קריאת פסוקים יכול לאמרה כדכתיבנא לעיל ולפיכך לא חיישינן אם אומרים אותה קודם צאת הכוכבים או אם אומרים אותה שתי פעמים וברכת גאל ישראל נמי אע"פ שהתקינו לאומרה בלילה כנגד יציאת מצרים שהיתה בלילה אפ"ה כיון שלא למדנו זכירת יציאת מצרים בלילה (ד' יב:) אלא מרבוי דכל ימי חייך ואין כתיב שם לילה בפירוש אלא מייתור כל בלבד דרשינן ליה לא חיישינן אם אין אנו אומרים אותה בלילה ממש דכיון שלילה הוא לענין תפלת ערבית לילה הוי להזכיר יציאת מצרים והכי חזינן לקמן (ד' ח:) שאמרו שהקורא ק"ש של לילה קודם הנץ החמה ואע"פ שהוא יום שכבר עלה עמוד השחר מזכיר מדת הלילה וכיון שאפי' כשמתחיל היום לבא אמרו שיוצא אחר שיעלה עמוד השחר מק"ש כ"ש הכא שמתחלת כבר הלילה אע"פ שלא יצאו עדיין הכוכבים שיכול לומר מדת הלילה אע"ג שאינו יכול לקרות ק"ש עצמה וכי תימא כמו שיוצא לשם בדיעבד מק"ש עצמה של לילה אע"פ שאינו לילה ממש ה"נ אמאי אינו יוצא בדיעבד אחר שקיעת החמה אע"פ שאינו לילה ממש י"ל שכיון שהתורה תלתה אותה בזמן שכיבה ובשקיעת החמה אינו זמן שכיבה לשום אדם לפיכך אינו יוצא באותה שעה כלל אבל בבקר אע"פ שהוא יום יוצא בדיעבד מפני שעדיין זמן שכיבה הוא שקצת בני אדם שוכבין בבקר במטותיהן ולברכת המלך בכבודו והפסוקים שאומרים בלחש אין לחוש שזה אינו אלא מנהג כדבעי' למימר לקמן הלכך קורא ק"ש בבית הכנסת עם הצבור בברכותיה ומתפלל עמהם ואינו קורא בכונה לצאת בו ידי חובת ק"ש אלא הברכות והתפלה בלבד ואחר צאת הכוכבים קודם שיאכל קורא ק"ש כו' או לפחות השתי פרשיות שבהן עול מלכות שמים ועול מצות ואומר ברכת אהבת עולם בלבד וקורא אותה בכונה לצאת ידי חובה של קבלת עול מלכות שמים ואע"פ שאינו אומר כל הברכות אין לחוש שהברכות אינן מעכבות ואחר שיאכל קורא פרשה ראשונה פעם שלישית סמוך למטתו כדי להבריח המזיקין ובזה יצא ידי ספק מהכל: **ורבינו** האי גאון ז"ל אומר בדרך אחרת שמתפלל עם הצבור בבית הכנסת ויקרא ק"ש כמו שקורא פסוקים כדי להתפלל מתוך דברי תורה כמו שאמרו בירושלמי ולא יקרא הברכות גם לא יענה אמן בכונה לצאת ידי חובה אלא אם ירצה לאומרה עם הקהל בלא חתימה ובלא פתיחה הרשות בידו ולאחר יציאת הכוכבים יקרא ק"ש עם ברכותיה לצאת ידי חובתו ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה שהרי מתפלל תחלה וקורא ק"ש אח"כ עם ברכותיה לכונת חובה אפילו הכי מותר לעשות כן כיון שמתכוין למצוה להתפלל עם הצבור שהתפלה נשמעת יותר ומקובלת לפני המקום וראיה לדבר מדאמרי' לקמן (דף כז.) רב צלי של שבת בע"ש כלומר קודם שקיעת החמה ובודאי לא היה קורא ק"ש באותה שעה כיון שלא יצאו הכוכבים נמצא שלא היה סומך גאולה לתפלה ואפילו הכי לא היה חושש כיון שהיה עושה כן למצוה לקבל שבת מבעוד יום ולהוסיף מחול על הקודש שהוא מצוה גדולה הכא נמי אע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה כיון שמתפלל עם הצבור מותר: **ומי** שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה שיקרא בבית הכנסת ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם הצבור ואותה התפלה יתפלל *על שם נדבה שהרי אברים ופדרים של עולת נדבה נמי קרבין כל הלילה ואח"כ בביתו יקרא ק"ש אחר יציאת הכוכבים בברכותיה בפתיחות וחתימות ויתפלל לשם *חובה ובזה יהיה הכל מתוקן שאותה שבב"ה תהיה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת כמו שאמרו בירושלמי ויקרא ק"ש בעונתה ויסמוך גאולה לתפלה ומה שמתפלל אותה הברכה [א] כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמו שמחדש דבר בתפלתו וא"צ לחדש בה דבר אחר: **גמ'** ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ואנחנו עושים במלאכה וכו' יש לשאול האיך אמר שאין ראיה לדבר שבפירוש נראה מהפסוקים שיציאת הכוכבים הוא לילה ואין לך ראיה גדולה מזו וגם במסכת מגילה [דף כ:] מוכיח בפירוש מאלו הפסוקים שזהו נקרא לילה וי"ל שמפני שאינו מוכיח מהפסוקים בפירוש שכל זה הזמן הוא זמן שכיבה אמר שאין ראיה לדבר שבפירוש נראה מהפסוקים שיציאת הכוכבים הוא לילה... ואע"פ שמוכח שהוא לילה: **והא** דאמרי' דמנהא הכוכבים והילך הוא לילה דוקא ג' כוכבים בינונים אבל פחות לא הוו לילה דהכי אמרי' במס' שבת (ד' לה:) כוכב א' יום ב' בין השמשות ג' לילה ואמרינן עלה לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים הנראים בלילה אלא בינונים וכיון שכן ואין הכל בקיאין בין *(בינונים לקטנים) צריך ליזהר עד שיראו הקטנים וכן במוצאי שבת צריך ליזהר ג"כ שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו ובע"ש ג"כ אם הוא יום מעונן יקבל אותו מבעוד יום מפני הספק וזהו עיקר היראה ליזהר מהספקות ושלא לעשות המצות ע"ד ההרגל שעונש הספק יותר מהודאי וכן מצינו שעל הודאי מביא חטאת ואמרינן (זבחים ד' מח.) דחטאת (ג) דנקא כלומר שאפי' לא יהיו דמי כשבה או שעירה שיביא לחטאת אלא דנקא די לו בזה ודנקא היא מעה והוא ששית הדינר כדאמרי' (קדושין דף יב.) שם מעין כסף דינר ואם מביא אשם על הספק כגון שהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן ואחת של חלב ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל (זבחים שם וכריתות ד' כו: במשנה) צריך להביא *ב' סלעים שהם מ"ח מעין כי הסלע ד' דינרים והדינר ו' מעין אישתכח דב' סלעים הוו מ"ח מעין ועל הודאי סגי במעה א' בלבד והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי אומר מורי הרב שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה

תורה אור

סימן לדבר א צאת הכוכבים (א) ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר °ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקין ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר °והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה שמעינן השתא דבין למתניתין ובין לברייתא עונת ק"ש לרבנן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן דהיא שעת צאת הכוכבים והכין ב הלכתא דקיימא לן יחיד ורבים הלכה כרבים והאי דאקשינן דר' אליעזר אדר' אליעזר דתניא מאימתי מתחילין לקרות ק"ש בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי רבי אליעזר ותנן נמי במתניתין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן דברי ר"א לאו למימרא *דהאי דקתני במתניתין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לר' אליעזר בלחוד היא אלא בין רבי אליעזר בין רבנן הכי סבירא להו דהא לא אפליגו רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בעד סוף דרבי אליעזר סבר עד סוף האשמורה הראשונה ורבנן סברי עד חצות אבל במשעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לא פליגי דאי לא סבירא להו לרבנן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן אלא ר"א בלחוד הוא דסבירא ליה הכי הוה להו לרבנן לאיפלוגי עליה במשעה כדאפליגו עליה בעד סוף ומדלא אפליגו עליה אלא בעד סוף שמעינן דבין לר"א ובין לרבנן כולהו סבירא להו משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וכיון דס"ל לר"א בהדי רבנן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואשכחינן ליה בברייתא דס"ל משעה שקדש היום בערבי שבתות אקשינן* דידיה אדידיה ופרקינן תרי תנאי אליבא דר"א ולהאיך פירוקא בתרא דאמרינן איבעית אימא סיפא רבי אליעזר רישא לאו ר"א ברירא מילתא דמשעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לרבנן בלחוד היא ולאו רבי אליעזר הלכך בין לפרוקא קמא בין לפרוקא בתרא האי דקתני במתניתין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן איתא לרבנן וכיון דאיתא לרבנן עבדינן כוותייהו: עד סוף האשמורה הראשונה (א): *אמר רב יהודה אמר שמואל

רש"י

זמן שכיבה: גמ' ואע"פ שאין ראיה לדבר· דצאת הכוכבים לילה הוא: זכר לדבר (ג)· שנא' ואנחנו עושים במלאכה וגו' בבנין בית שני בעזרא כתיב: משעה שקדש היום בערבי שבתות· היינו בבין השמשות: סיפא· עד סוף האשמורה הראשונה רבי אליעזר: רישא· משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לאו

שלטי הגבורים

א כ' רב(ד)פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה ג' כוכבים אם נתכוון לכך לא יצא ידי חובתו ויחזור ויקרא ויתפלל ואם לא נתכוין לכך וטעה והתפלל אל יחזור ויתפלל שאלו לרבינו האי צבור שמקדימים לקרות להתפלל קודם צאת הכוכבים איזה עדיף לצלויי בהדייהו ולהניח ק"ש עד צאת הכוכבים או להמתין עד צאת הכוכבים ולהתפלל ביחיד כדי לסמוך גאולה לתפלה והשיב מוטב שיתפלל עמהם כדי שיתפלל בצבור אם הוא מפלג המנחה ולמעלה וימתין לקרות ק"ש עד זמנה:

ב תוספות וסמ"ג עשין י"ח פליגי על זה בשם ר"ת ז"ל ואמרו דק"ש של בית הכנסת הוא העיקר שקורין אותה בברכותיה ומה שאנו קורין אותה קודם צאת הכוכבים משום דקי"ל כרבי יהודה דאמר זמן תפלת המנחה עד פלג המנחה ה"ה נמי לענין ק"ש דמשם ואילך היא זמנה וכן כתב מרדכי בשם ראבי"ה ז"ל ורבינו משה מיימון וטור ורב פלטוי ורב עמרם ורש"י ז"ל אזלי בשיטת רבינו:

לשון ריא"ז

*וסלבור פעמים קוראים מבעוד יום קודם צאת הכוכבים מפני טורח צבור וכל אחד יוצא אחר כן בקריאת שמע שקורא על מטתו אחר צאת הכוכבים וכך הוא שיטת המורה ושיטת רבינו חננאל ומורי זקני הרב אומר שאין ראוי לקרות ק"ש בברכותיה קודם צאת הכוכבים כלל והרי הוא כמברך ברכה לבטלה ושיטת תלמוד א"י היא כדברי המורה ורבינו חננאל ועליו הם סומכים וכן נראה בעיני גם שיטת התלמוד שלנו וכן עיקר כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל:

וכתב הרא"ש ז"ל ולא נהירא לי מה שכתב ר"ת ז"ל ראיה מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה דתפלות כנגד תמידין תקנום ותמיד היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא ומרב דצלי של שבת בע"ש אינה ראיה דלמא כריב"ל ס"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ושמא היה קורא אחר צאת הכוכבים ונראה לקיים המנהג שאנו נוהגים כאשר הגאונים שמקדימים שעת הק"ש לצאת הכוכבים ואע"ג דלית הלכתא כרבי אליעזר לגבי רבי יהושע ולא כרבי מאיר לגבי ר' יהודה מכל מקום בתפלה הקילו וגם מתוך הדחק נהגו כך לפי שמתקבצין הצבור לתפלת המנחה ואילו לא היו קורין את שמע ומתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד ואחד הולך לביתו והיה טורח להם להתקבץ לאחר מיכן ולא היו מתפללין בצבור לפיכך נהגו העם לקרות ק"ש ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וסמכו על בני תנאי כדפרישית אע"ג דלכתחלה אין לקרות ק"ש עד צאת הכוכבים כסתמא דמתני' וכרבי יהושע דפליג אדר"א בברייתא עכ"ל: לענין ברכה בק"ש שעל המטה כ' רב עמרם שצריך לברך עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על ק"ש. דס"ל כרבינו דק"ש שעל המטה עיקר ובהגהות אשר"י העתקה מן התוס' מי שקורא ק"ש על מטתו אין צריך לברך וגם אין צריך לומר אלא פרשה ראשונה ועוד ק"ש שעל המטה היא מפני המזיקין ואין לברך על דבר שנתקן משום סכנה וכן על נטילת מים אחרונים אין מברכין על כך ע"כ:

[גריס בפ' ד"ה תפלת המנחה]

הגהות הב"ח

נ"ד ג.

דף ח:

הגהות חוות יאיר

ד"ת לשם חובה

ד"ת לשם נדבה

גדולי' לבינוני' כצ"ל

[אסם בגי' סלעים כצ"ל]

המאור הקטן

שמע בתר תלת שעין בעיא רבי אחא ממחי' בידו א"ל רבי יוסי והלא קראו בעונתה כלום אין קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה א"ל מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הם קורין אותה נראה מזה כי עשרים וארבעה ברכות דתעניתא היו מתפללין כעין מוספין והיו קוראין לפניה ק"ש בלא ברכות כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה א] ועדיין אין לנו ראיה להקדים ק"ש קודם זמנה אלא נ"ל כיון דנפישין פלוגתא דתנאי בהאי מילתא ולא איפסיקא הלכתא בהדיא משום דוחקא דצבורא אם עשאו כאחד מהם מה שעשה עשוי וכדאי הוא אחד מן התנאים הנזכרים (בתנאי זה) בענין הזה לסמוך עליו בשעת הדחק ועיקר קריאת ק"ש שנית דברי תורה הוא ויש בה להקל כדגרסי' בירושלמי ורבן גמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה שניה היא שניה לשנון ובבמה דוכתין אשכחן דחשו רבנן לטורח צבור וזמן יציאת הכוכבים במתני' תני לה כלשון רבי אליעזר ובברייתא תני לה כלשון ר' יהושע סיהו יחיד הקורא אותה בביתו שלא באונם שפיר דמי למסמך על שיעורא דמתני כדברי הרי"ף ז"ל:

השגות הראב"ד

א] ועדיין וכו'. א"א דע כי בתענית צבור ובתענית של מעמדות מעולם לא התפללו אלא בסמיכות גאולה לתפלה ובק"ש אבל היו מאחרים את הכל מפני שהיו ממתינים את העם כדי לדבר בפניהם דברי כבושין ועניני תשובה וכן אנשי המעמד אומרים פסוקי דרחמי וסליחות ותרועות מן השחר והיו מאריכים בהם עד שעברה שעה מן היום או יותר מ"מ היו כוללים בתוך פסוקיהם פסוק של שמע כמו שאנו רגילין לומר שמע ישראל ובש"כ וה' הוא האלהים שמא ימשכו אחר שלש שעות והוא היה הנקרא עיקר ק"ש ועל כן א"ל ר' יוסי קרא אותה בעונתה כי היה לו דבר זה פשוט. ומה שאמר במס' יומא (דף לז:) הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהיו מאחרים ק"ש לגמרי כי זו מצוה הרשות שדוחה לדבר מצוה אבל מה שאמרו הקורא עמהם אפי' קראו קודם ג' שעות לא יצא ידי חובתו מן המובחר שהמצוה המובחרת שבה הרי הוא כותיקין או סמוך לזה והמאחר מזה כעין סגי מתועד הוא ואנשי המעמד כבר היו נזהרין בזה לקרות את שמע בזמנה כמו שאמרו וכן אנשי משמר שהיו מקדימין שעה קודם הנץ החמה מ"מ לאחר השחר היו קוראין כדאיתא בסדר התמיד ומפני אונס העבודה לא היו ממתינים לא להנץ החמה ולא להכיר בין תכלת ללבן ויוצאין ידי חובתן וכך אנו אומרים לכל מי שמתירא מן האונס כגון משכים לצאת לדרך וירא שמא לא יוכל לעמוד במקום שצריכים עמידה ואעפ"כ אמרו הקורא עמהם לא יצא ידי חובתו לא יצא שחסר מצוה הותיל ושלא מאונס עשה ולפי שהן עושים כן בכל יום לכתחלה התמירו על הקורא עמהם שלא באונס ואמרו שלא יצא כדי שלא יהא רגיל עמהם ולעולם הקורא לאחר עמוד השחר יצא כרבי שמעון אפילו במזיד שהרי עמוד השחר יום הוא לדברי הכל ולא אמר אביי לק"ש כותיקין וגם ותיקין עצמן לא קבעוה להנץ החמה מפני שלא תהא זמן ק"ש קודם לכן אלא מפני שיסמוך גאולה לתפלה ויתפלל ביום והכל מפני התפלה: פוק חזי שלשה שיעורין שכתב בהנץ החמה לא נראו לי ע"כ הארכנו בק"ש של שחרים לשמור דברי זה הכתב: ובן בק"ש של ערבית אין ספק שלא יצא קודם יציאת הכוכבים בין שלא מאונס ובין שלא מאונס והקולא

*כמאמר זה וכן כמאמר לענין ברכה קאי על הר"י בעמוד שלפני זה.

אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב ולזה החמירו בו יותר : **פעמים** שאדם קורא ק"ש שני פעמים בלילה . אע"פ שאחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובה מק"ש של יום קורא אותו לילה מפני שעיקר היום אינו אלא אחר הנץ החמה ואילך וכל דבר שמצותו ביום לכתחלה צריך לעשותו מהנץ החמה ואילך וכיון שלכתחלה אינו יום אע"פ שבדיעבד יוצא מק"ש של יום קורא אותו לילה : **אחת** קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה. דסבירא ליה להאי לישנא דאע"פ שכבר עלה עמוד השחר עדיין זמן שכיבה הוא אצל קצת בני

שמואל הלכה כרבן א גמליאל* °תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר *פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של לילה ואחת של יום א"ר אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש בן יוחאי ואיכא דמתני לה להא דר' אחא בר חנינא אהא דתניא ר"ש בן יוחאי אומר משום ר' עקיבא פעמים ב שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום ג אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה א"ר אחא בר חנינא אר"י בן לוי הלכה כר"ש בן יוחאי *א"ר זירא ובלבד שלא יאמר ב השכיבנו והני כולהו הלכתא נינהו מיהו הא דאמר ר"ג ודאמר ר"ש בן יוחאי עד שיעלה עמוד השחר ג בדיעבד הוא ואפילו אי עביד הכי במזיד וקרא ק"ש קודם שיעלה עמוד השחר נפיק ידי חובתיה ואע"פ שאינו רשאי לעשות כן דתניא* חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל ואם חוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש ד אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה ה ואחר כך קורא ק"ש ומתפלל וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה והא דר' שמעון דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הנץ החמה דוקא בשעת הדחק ו כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד

רש"י

לאו ר' אליעזר : ויוצא ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה · כלומר אחת בשביל ק"ש שחייבין לקרות ביום ואחת בשביל ק"ש שחייבין לקרות בלילה וטעמא מפרש בגמ' משום (דאף שעלה) [דעד שיעלה] עה"ש לילה הוא והא דיוצא בה משום ק"ש דיום היינו משום דאיכא אינשי דמקדמי שכן מקדימין לעמוד קודם היום ולכך קרינביה בקומך דחשיב נמי זמן קימה : אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה · וטעמא נמי מפרש בגמ' משום דבהנץ החמה יממא הוא (א) והא דיוצא בה משום ק"ש של לילה היינו משום דאיכא אינשי דגנו שישנים עד הנץ החמה ולכך קרינן ביה ובשכבך דהוו זמן שכיבה עד ההיא שעתא : ובלבד שלא יאמר השכיבנו · (א) דלאו זמן תחלת שכיבה הוי אלא זמן סוף שכיבה הוי : קימעא · מעט : אם חטפתו . אונסתו : דאישתכור

רבינו יונה

נר מצוה

אדם ואית דבעו מימר דמהכא שמעי' שזמן ק"ש אינו אלא לאחר הנץ החמה דהא חזינן דקודם הנץ החמה יוצא מק"ש של לילה ואין זה כלום דבודאי זה הלשון אינו חולק על (המשנה) ששנינו בפירוש (בדף ט:) דזמן קריאת שמע של שחרית משיכירנה את חבירו ברחוק ארבע אמות וזהו קודם הנץ החמה וגם אינו חולק על מה שאמרו (שם) ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה שלא היו ממתינין עד לאחר הנץ אלא מתחילין אותה קודם בענין שהיו גומרין אותה בהתחלת הנץ הלכך ודאי אפילו לכתחלה יכול לקרותה י קודם הנץ ומה שאמר בכאן לאחר הנץ החמה לאו דוקא אלא איידי דמעיקרא איצטריך למימר קודם הנץ החמה לאשמעינן שאפילו אחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובתו משל לילה הוצרך לומר בהכרח גבי של יום לאחר הנץ ולא בא אלא למעט דלאחר הנץ אינו יוצא משל לילה מפי מורי הרב וכתב רבינו אלפס ז"ל דלא פליגי הני לישני אהדדי דתרווייהו הלכתא נינהו וההפרש שיש ביניהם דקודם הנץ החמה כיון שכבר עלה עמוד השחר אינו פוטר כלל אלא בשעת הדחק כגון שכור אבל לא במזיד אבל קודם שיעלה עמוד השחר פוטר בדיעבד אפילו לעושה במזיד אבל אחר שעלה עמוד השחר אינו פוטר אותו הואיל ועשה במזיד כדמפרש והזיל : **וכל** העובר על דברי חכמים חייב מיתה . יש לתמוה למה אמרו בזה חייב מיתה יותר מבשאר מקומות שאסרו חכמים כמה דברים וי"ל מפני שבזה אפילו חכמים מודים דמן הדין זמנה כל הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק האדם מן העבירה ואולי יאמר בלבו כיון שאין זה אלא סייג בעלמא לא אחוש

לכל הפחות גבי אנוס ובירושלמי דברכות גרסי' משיאיר המזרח עד הנץ החמה ד' מילין ועוד מביא ראיה מדתנן ביומא פרק אמר להם הממונה (דף לז.) אף היא עשתה נברשת של זהב בירושלים בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש פירוש נברשת זו מנורה וכן בדניאל לקבל נברשתא ועוד ראיה מדתנן במסכת מגילה (ד' כ.) אין מוהלין ולא טובלין ואין מזין וכו' עד שתנץ החמה משמע שהדברים שמצותן ביום עיקר זמנן מהנץ החמה עכ"ל ועיין בהגהות דף ה משנה מאימתי :

עין משפט

א מיי' פ"א מהל' ק"ש סמג עשין יח טור או"ח סי' רלה :

ד"ת ואף רבנן דאמרי עד חצות כר"ג ס"ל אלא שעשו הרחק לדבריהם כדבעי' למימר לקמן בג"ל

ב מיי' פ"א מהל' ק"ש סמג עשין יח טור או"ח סי' רלה :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב שקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו וכו'

הגהות חו"י

(א) אע"פ דלאחר עלות ע"ה לילה הוא איתא פרק מי שהיה [illegible] עמוד למעלות השחר עד הנץ החמה מהלך ה' מילין :

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א אם רוצה אדם להקיץ כל הלילה ואינו אוכל ואינו ישן יכול לאחר קריאתו לכתחלה כל הלילה ובלבד שיקרא קודם שיעלה עמוד השחר עכ"ל כמבואר בקונטרס הראיות :

ב פי' רי"ן גיאות ודאי צריך לומר שתים לפניה ושתים לאחריה אלא לא יאמר נוסח הברכה כמו שהיא אלא יתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך ע"כ והרא"ש כתב שלא יאמר ברכת השכיבנו כל עיקר :

לשון ריא"ז

אבל לא יאמר ברכת השכיבנו אחר עלות השחר שהרי כבר מתחילין בני אדם לעמוד ממטותיהן עכ"ל :

ג כתב הטור והלכתא כר"ג דאפסקא הלכתא כוותיה ואפילו לכתחלה יכול להמתין לקרות עד שיעלה עמוד השחר ומ"מ אין לו לאכול ולישן עד שיקרא דתניא וכו' ע"כ וכלשון ריא"ז דלעיל :

לשון ריא"ז

ד אם היה רגיל לקרות קורא ואם לשנות שונה וקורא ק"ש מתוך דברי תורה ומתפלל ויש מקומות שקורין איזה מזמור קודם שיפתחו בברכות של ק"ש ויש מקומות שנוהגין לומר והוא רחום כמו שאנו נוהגין עכ"ל ואפשר שלזה נהגו בקצת המקומות לומר שיר המעלות הנה ברכו וכו' :

ה דייק הטור מדקאמר בגמרא ואח"כ אוכל פתו אלמא כשהגיע זמן ק"ש דערבית אסור לקבוע סעודתו עד שיתפלל :

ו סמ"ג עשין י"ח ז"ל מתוך כך מדקדק רבינו יעקב שעיקר ק"ש של שחרית אחר הנץ החמה שקודם לכן נחשב לילה

המאור הקטן

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא את שמע שתי פעמים בלילה וכו' איכא דמתני להא דרבי אחא בר חנינא אהא דתניא רשב"י אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא את שמע שתי פעמים ביום כתב עלה הרי"ף [הני כולהו הלכתא נינהו וכולהו כדכתיבא בהלכות ואנן קשיא לן בדברי הר"ב ז"ל] היכי מזכי שמרא לבי תרי דהא אילין תרתין ברייתין דר"ש פליגי אהדדי א] והיכי אפשר לן למפסק הלכתא כתרווייהו דסתרי אהדדי ואנן לא חזינן הכי ובין ברייתא קמייתא ובין ברייתא בתרייתא איכא בינייהו בין עמוד השחר להנץ החמה לקמייתא חזי לשל יום לבתרייתא לשל לילה וזמנה של ק"ש זו אינה זמנה של זו לדברי הכל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וזמנה של ק"ש דערבית סוף לשל שחרית בין לברייתא קמייתא בין לבתרייתא וכברייתא בתרייתא קי"ל משום דפסק אביי לק"ש כותיקין ויש מי שמפרש לק"ש כותיקין כלומר זמן ק"ש של יום לדידן כזמן תפלה לותיקין שהוא משעת הנץ החמה כי עיקר דברי ותיקין משום תפלה והיו מביאין ראיה לזה הפירוש מדאביי גופיה דאמר לתפילין כאחרים אע"פ שאין דברי אחרים בתפילין אלא בק"ש סמך אביי זמן תפילין לזמן ק"ש של אחרים וכך הוא פי' לק"ש כותיקין זמן ק"ש של יום לדידן כזמן התפלה לותיקין וזה הפי' אינו מחוור אצלי אע"פ שהוא עולה בידינו לענין פסק הלכה אבל לענין הפי' אינו נכון אצלי ונ"ל ששלשה שיעורין הם אחד קודם הנץ החמה וא' בהנץ (החמה) וא' לאחר הנץ החמה ותמצא שלשה שיעורין הללו מפורשין בפסחים פ' ראשון (דף י"א) א' אומר קודם הנץ החמה וא' אומר בתוך הנץ וא' אומר לאחר הנץ החמה למדנו משם לפי השלש מחלוקות שנאמרו שם כי זמנים הם וקודם הנץ החמה חזי לק"ש של לילה ולא לשל יום ואף לשל לילה נמי לאו שפיר דמי למיעבד הכי לכתחלה אלא כדתניא בברייתא אדם בא מן השדה בערב והולך לבית הכנסת וכו' ואם עביד הכי אפי' במזיד יצא ידי חובתו והא דתנן במתניתין אמר להם אם לא עלה עמוד השחר מותרים אתם לקרות דשמעת מינה הא אם עלה עמוד השחר אסורין לקרות ואע"פ שלא הגיע עדיין הנץ החמה לא קיי"ל כותיה ואע"ג דפסק רב יהודה אמר שמואל כר"ג אנן אדרשב"י משום ר"ע סמכינן משום דמסייע ליה דאביי דאמר לק"ש כותיקין ואיצטריך כרשב"י משום ר"ע ואיצטריך נמי כותיקין דאי מרשב"י הוי אמינא דוקא לאחר הנץ החמה הוא דחזי לשל יום אבל בשעת הנץ החמה לא קמ"ל כותיקין שהיו גומרין אותה עם הנץ החמה למדך ששעת נץ החמה כאחר הנץ החמה לק"ש של יום ועוד שעיקר מצותה מן המובחר בשעת הנץ החמה הוא והא דתנן אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה תרגמ' עד שלא יגמור הנץ החמה

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא את שמע שתי פעמים בלילה וכו' . איכא דמתני לה להא דרבי אחא בר חנינא אהא דתניא ר"ש בן יוחאי אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא את שמע שתי פעמים ביום כתב עלה הרב אלפסי ז"ל הני כולהו הלכתא נינהו וכולהו כדכתיבא בהלכות ואנן קשיא לן בדברי הרב ז"ל היכי מזכי שמרא לבי תרי דהא הלין תרתי ברייתא דרבי שמעון פליגי אהדדי עד וכברייתא בתרייתא קיימא לן משום דפסק אביי לק"ש כותיקין :

אמר הכותב ותמה על עצמך אי הכי היכי לא רמינן דר"ש אדר"ש ואי איכא לדחויא לקמי ולפרוק הא דידיה הא דרביה דהכי הוא אורחא דתלמודא בכל דוכתא ותו תיקשי דר"ע אדר"ע דהכא תניא לאחר הנץ החמה ולקמן תניא ר"ע אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד ועוד מה זו סמיכה שסמך על דברי אביי שלא לצאת בק"ש של יום קודם לזמן הזה הא ודאי טעמא דאביי כטעמא דברייתא דקתני כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום והכא קאמר לתפלה מאימתי זמנן בשחרית כאחרים דהא פסקי' כותיהו אבל בק"ש עדיין צריך לאחר עד כדי שיהא גומרה עם הנץ החמה ויתפלל ביום דשמעת מינה בהדיא דמשום דבעינן תפלה ביום הוא וקרא נמי דרבי זירא לתפלה הוא וכדמוכחא נמי בפ' תפלת השחר והא ליתא ודאי אלא בלכתחלה אבל אם התפלל משעלה עמוד השחר אין צריך לחזור ולהתפלל דתנן תפלת השחר עד חצות וכדתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע ועומד ומתפלל ואפילו לר"א בן אלעזר דפליג עלה הא פירשו בגמרא משום דמסמך גאולה לתפלה עדיף ליה הא לאו הכי זמן תפלה הוא מעתה אם קרא ק"ש והתפלל קודם הנץ החמה יצא ועוד שהדבר ידוע מכמה מקומות שבגמרא שאם לא סמך גאולה לתפלה יצא ובין שבטל בשוגג ובין שבטל במזיד . וכיון שכן לאביי שאין זמן הנץ החמה לק"ש אלא משום שיסמוך גאולה לתפלה ויתפלל עם השמש אם קרא ק"ש קודם הנץ החמה ולא התפלל עד לאחר הנץ החמה דבר ברור הוא שיצא אלא שלא קיים מצוה כלומר סמיכת גאולה לתפלה ולא עוד אלא שאורת הגמ' מוכחת שכך היה מנהג חכמים שלא לסמוך גאולה לתפלה שהרי אמרו אדם גדול הוא ושמת במצות הוא זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה ועוד אמרו אינו ניזק כל אותו היום אמר רבי זירא אנא סמכי והכי דבר גדול הוא אפילו לאדם גדול שהרי המלך חזקיה התפאר בעצמו ותלה בזכותו מפני זה הוא נראה שהוא שבח גדול ודבר שאי אפשר לקיימו בכל יום לפי שאין אדם יכול לכוין ולקרות בכדי שיגמור עם הנץ ולהתפלל מיד ביום והיו מקדימין וקורין ק"ש ולא היו רוצים להתפלל אלא עם השמש לפיכך לא היו סומכין גאולה לתפלה והיו משבחין הסומך גאולה לתפלה ולא אמרו הקורא ק"ש בעונתה או המתפלל בעונתה משמע שהכל היו עושין כהלכה אלא שלא היו סומכין וכן כתב רבינו הגאון ז"ל אלא ודאי לא נאמרו דברי ותיקין אלא למצוה מן המובחר והרי לא אמר מאימתי קורין שמע בשחרית ותיקין אומרים משעת הנץ החמה או עם הנץ החמה ואי ס"ד לעיכוב לא משתמיט תנא דתני כולהו זמנין בערבין ובשחרין דליתני הנץ החמה במאימתי אלא בשבתן של ותיקין דברו חכמים ובא אביי לומר שלעולם יעשו כל אדם עצמן כותיקין כל שאפשר משום הכי אמר לק"ש כותיקין דבעי סמיכת גאולה לתפלה ובעי תפלה עם השמש כלומר סמוך להנץ מאחריו מיד והלכך הותיקין גומרים עם הנץ ושאינו יכול לכוון כן מתחיל עם הנץ וסומך תפלה להנץ בכל כחו וזהו סימן של נברשת של הילני לשאר עמא דבירושלים דכשניצוצין נתזין סימנה אחר הנץ החמה הוי וכן אמרו בירושלמי אפיסקא דמתני' עד הנץ החמה כדי שתהא החמה מפעפעת על ראשי ההרים וטעה בעל המאור בזה בגירסתו ובפירושו מ"מ למדנו שלא נאמר עם הנץ החמה אלא למצוה כותיקין ולכשיתקיים מקרא שכתוב ועמך כלם צדיקים יהו כל ישראל ותיקין ולא יהו לעולם נזוקין וכך שנויה בפרק תפלת השחר מצותה עם הנץ החמה ובתוספתא קתני רישא דהסיא מאימתי קורין את שמע בשחרית אחרים אומרים כדי שיהא חבירו ברחוק ד' אמות ומכירו מצותה עם הנץ החמה כדי שיהא סומך לה תפלה ונמצא מתפלל ביום ובירושלמי נמי איתא אית תני בין זאב לכלב בין חמור לערוד אית תני כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך לה תפלה נמצא מתפלל ביום א"ר זעירא אנא אמרית טעמא ייראוך עם שמש אמר מר עוקבא הותיקין היו משכימין וקורין אותה כדי שיסמכו תפלתן עם הנץ החמה כלומר שהיו מקדימין וקורין אותה קודם הנץ החמה כדי שיהו גומרין אותה וסומכין תפלתם עם הנץ החמה הא למדנו שלא אמרו הנץ החמה אלא למצוה מן המובחר לותיקין מקדים וגומר עם הנץ החמה ושאינו מכוין כל כך מתחיל עם הנץ וסומך כדפרישית אבל זמנה כמו שנינו מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו' וזה דבר פשוט ומפורסם ולא הוצרכנו לדברי רבי' אלא בזה שאמר דמודים חכמים לרבי שמעון דיוצא בה מבעלה עמוד השחר בדיעבד ואין שיעורין באימתי קורין אלא לכתחלה ועוד ממקומו הוא מוכרע שהרי אף לר"ש משום ר"ע קודם הנץ יממא הוא והאי דנפיק ביה בלילה משום דאיכא מיעוטא דאינשי דגנו ההיא שעתא ואי משום דמיעוטא דגנו קרינא ביה בשכבך ונפיק בשל לילה ביום משום דרובא דקמו לא קרינן ביה ובקומך למיפק בה לשל יום ואם תאמר זמנו של זה לא זמנו של זה הוא היה לו לצאת בשל יום דיום הוא וזמן קימה הוא לרובא ולא ליחוש למיעוטא דגנו ומן התימה שאני תמה על דברי הרב רבי אפרים אלו המעתיקים בספר הזה שהרי שנינו משנה שלימה אין קורין את המגלה בלילה וכו' עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ש"מ כל דבר שמצותו ביום משעת הנץ החמה ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר ומה חדוש נתחדש להם בק"ש ותפלה יותר משאר המצות שהאריכו עלינו את הדרך ועיקר זמנים הללו שתקנו חכמים לכל המצות כלומר משעלה עמוד השחר ועד צאת הכוכבים למדוה בגמ' בשלהי פ' הקורא את המגלה מדכתיב ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ומכאן למדו חכמים לזמן ק"ש בערבין ברייש פירקין את כל הדברים שוין אבל הרוצה לפרש שיהא כל דברי חכמים קיימים יסמוך על דברי רבינו הגדול ז"ל בזה וכך עיקרן של דברים שזמן ק"ש לקיים מצות חכמים עד חצות ואם עבר עליו חצות לילה בשינה או בפשיעה אחרת חייב מיתה אבל קורא הוא עד שיעלה עמוד השחר ואפילו לכתחלה דודאי לילה הוא לכל דבר משעלה עמוד השחר נעשה יום לכל דבריו ואעפ"כ כיון דכתב רחמנא בשכבך ולא כתב בבקר ובערב היה ר' שמעון אומר משום ר"ע שיוצא ידי חובתו של לילה בדיעבד דהא איכא אינשי דגנו בההיא שעתא ואע"ג דמיעוטא הוא כיון דאפקיה רחמנא בלשון יחיד משמע בשכבך דידך כדדרשינן בפ' היה קורא בלכתך דידך וכיון דאיכא אינשי דגנו ואיהו נמי לא קרא עדיין מני קרי עד הנץ החמה ומכאן ואילך ליכא דגני ואי משום בני מלכים נעורין הם במטתן ואינן רוצין לעמוד עד שלש שעות ואפשר שלא אמרו כן אלא כשבטל באונס והיינו דקתני שתי פעמים ביום ופשטי' בגמרא לעולם יממא הוא כלומר שאין זמנה של ק"ש דערבין אלא

השגות הראב"ד

והקלא שמלא בה ממה שאמרו בירושלמי שניא היא שהיא שניי' לשון אינו נראה שלא נאמר בה כדי להקל בה אלא כמי שאמר ומה הפסיד אם קרא אחר חצות הו אלא שנון הוא ואין פחות ממי שקורא בתורה ור"ג מחמיר היה ולא היה מיקל זה פי' הדבר בלי ספק : א] והיכי אפשר וכו' . א"א חלק להם ר' שמעון מטמיה דנפשיה בדיעבד ולר"ש מטמיה דרבי' במקום אונס כמו שמפורש בגמרא והכל יודעין שיש מחלוקת ביניהם ולא כמו שסובר זה החכם דלענין ק"ש של שחרית תרווייהו מודו דזמנה מן המובחר כותיקין ומשני התפלה כמו שכתבנו ולכ"ע כדי שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה ובדיעבד אחר עה"ש מיד וכ"ש מאונס אבל יש מחלוקת ביניהם בק"ש של ערבית דלר"ש מטמיה דנפשיה אם קרא אחר עה"ש מיד לא יצא ולר"ש מטמיה דרביה יצא עם הנץ החמה בדיעבד ואפילו שלא מאונס מיהו אנן לא תפסי' מינה אלא מן האונס וזה שאמר הרב תרווייהו הלכתא נינהו ולא כדוכתיה והאי כדוכתיה וזה שהקשה עליו הלא נראה מה שאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ואין שעת הדחק בכ"מ אלא אונס ולא פשיעה : ומה שאמר מנין לנו לבטל ממנו ק"ש אע"פ ששהה אותו במזיד זה אינו ומי אמר לבטל ממנו והלא שנון הוא ועוד שלא הפסיד בברכות אבל יקרא ויברך לפניה ולאחריה ויתפלל אם לא התפלל אלא שלא יצא ידי ק"ש *לא הם דברי אמת : והגאונים הסכימו עליהם ולא שלשת השיעורין שתקן זה בהנץ החמה והם כעור מן אדרי קיט שלא הוזכרו בגמ' אלא לותיקין ומשום תפלה. ועוד כי אפי' לותיקין עצמן קודם הנץ החמה היו קורין כדי שישלימו אותה וברכותיה בהנץ החמה ויתפללו ביום היינו אחר הנה"ח מיד כדכתיב עם שמש ואל יקשה עליך על ר"ש משום ר"ע ,כיון דמודה דזמן ק"ש של שחרית קודם הנץ החמה נמי משכחת לה ומ"ט אמר אחד קודם הנץ החמה ואחד לאחר הנץ החמה תרווייהו קודם הנץ החמה נמי משכחת לה של שחרית ושל ערבית לא היא דלא דמי להדדי דהאי דיעבד והאי לכתחלה של לילה בדיעבד ונקרא פושע ושל יום אפילו לכתחלה והיינו כמצותה אבל השתא דאמר אחר הנץ החמה כך נמי לאו כמצותה היא מפני שהיא מאוחרת כדפרישנא :

*נ"ל אלו

אחוש לדבר כי עדיין יש לי פנאי כל הלילה משום הכי הוצרכו בכאן להזהיר יותר ולהודיע שהעובר על דבריהם אפילו בדבר שמותר מן הדין כיון שגדרו הם והוא פורץ גדר ישכנו נחש: **אי נמי** בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכו'. יש מדקדקים על זה הלשון שכתב הרי"ף דהא אמרי' (דף ל.) המשכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכשיגיע זמן ק"ש קורא ק"ש אלמא משמע שיכול לקרותה בדרך והילך אמר בכאן שיקרא אותה קודם הנץ החמה שנראה שהצריכוהו לאמרה קודם הזמן שיש לה לכתחלה מפני שאינו יכול לאומרה בדרך ואומר מורי נר מצוה הרב שאין זו קושיא דודאי דבר פשוט הוא שיכול לקרותה בדרך ומה שכתב כגון שהיה משכים לצאת לדרך ר"ל שמשכים לצאת לדרך ויודע שהשיירה הולכ' במהרה ולא ימתינו לו כלל ולפיכך אמרו דכיון שהוא שעת הדחק שאינו יכול לעשות בענין אחר קורא קודם הנץ: **איזהו** בן העוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה להיותנו לו לעבדים שנא' כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ובברכת גאל ישראל מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק דף נב:) ועבדתם את ה' אלהיכם זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו כן הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שבשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא: **ומאי** דאמרינן של תפלת ערבית לאו דוקא אלא מפני שתפלת ערבית רשות נקט ערבית וכל שכן תפלת שחרית:

ואע"ג דצריך לומר השכיבנו בגאולה כגאולה אריכתא דמיא. והטעם שאינו הפסקה מפני שהשכיבנו מעין הגאולה הוא שבשעה שעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדין ומתפללין לבורא לקיים דברו ושלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא וכנגד אותה התפלה התקינו לומר השכיבנו שיצילנו השם מכל דבר רע וישמור צאתנו ובואנו וכיון שהתקינו לאמרו כנגד מה שהיה בשעת הגאולה אמרו דלא הוי הפסקה דכגאולה אריכתא דמיא: **ויש** לשאול על מה סמכו העולם להוסיף ולומר אחר כך פסוקים של ברכת המלך בכבודו שעל זה לא אמרו כגאולה אריכתא דמיא והוי הפסקה ומקצת החכמים היו נמנעים מלאמרם וכך היה מנהגו של מורי הרמב"ן נר"ו אבל מורי רבינו יונה קרובו נתן טעם למנהג שנהגו כל העולם לאומרם שבתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאין ואח"כ אע"פ שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון

במזיד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו דאמרינן *כי אתא ר' יצחק בר' יוסף אמר הא דר"י בן לוי לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דר"י בן לוי ולא קרו ק"ש אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר להו כדאי הוא ר"ש בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק (א) א וכן הא דרשב"י דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר בדיעבד הוא אי נמי בשעת הדחק כגון ב מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא: אמר מר* קורא ק"ש ומתפלל *מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית ג ורבי יהושע ב"ל אומר תפלות באמצע תקנום שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ובשעת המנחה מתפלל תפלת המנחה ולערב מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא ק"ש נמצאת ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות כולן באמצע וליתא לדר' יהושע בן לוי וקי"ל כר' יוחנן דתניא מסייע ליה ואע"ג דצריך לומר ד השכיבנו בין גאולה לתפלה לאו מפסיק הוא דכיון דתקנו רבנן השכיבנו בגאולה כגאולה

רש"י

דאישתכור. ויישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר: זה הסומך גאולה של ערבית. וכל שכן דשחרית דעיקר (א) גאולה היתה בשחרית כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרים ודוד רמז בספר תהלים סמיכת גאולה לתפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה ומי שאינו סומך גאולה לתפלה דומה לאוהבו של מלך שבא ודופק על פתחו של מלך יצא המלך ומצא אותו שהפליג גם הוא הפליג אלא יהא אדם מקרב להקב"ה אליו בשבחות וקילוסין של יצ"מ והוא מתקרב אליו (ב) ואז יש לו לתבוע צרכיו (ומפסיק בדברים אחרים): תפלות באמצע. בין שני ק"ש תקנו תפלות של י"ח של כל היום כדמפרש ואזיל: להגין

עין משפט

א מיי' פ"ג מהל' תפלה טור או"ח סי' רנו

ב מיי' פ"ז מה' תפלה סמג עשין יח טור א"ח סי' רלו:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב גאולת מצרים: (ב) נ"ב ובעודו קרוב אליו:

הגהות הרי"

(א) ובניו של ר"ג דלא הותר להן לקרות ק"ש אחר שיעלה ע"ה שלא היו אנוסים אלא נמשך לבם אחר משתה אסור:

שלטי הגבורים

א נראה דסבירא ליה לרבינו כרשב"א דפרק תפלת השחר ד' ל' דאמר גבי המחזיק בדרך בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל וכן פסק ה"ג דהמשכים לצאת לדרך קודם היום קורא ק"ש משיעלה ע"ה ומתפלל והרא"ש והטור סי' נ"ח כתבו כרבינו גבי ק"ש ומן התימה שבפרק תפלת השחר פסק הרא"ש כאבוה דשמואל ולוי דהוו מצלו לאחר ע"ה ואח"כ היו קורין ק"ש בעונתה. וכן הטור סי' פ"ט פסק כאביו ז"ל והא פליגי הני תרי פסקי אהדדי ורבינו השמיט ההיא דאבוה דשמואל ולוי בפרק ת"ה דאלמא לא סבירא ליה כוותייהו וצ"ע. ל' רבינו ישעיה אחרון ז"ל:

ב המשכים לצאת לדרך קודם הנץ החמה אל יקדים תפלתו לק"ש כדי להתפלל בביתו בעמידה אלא מוטב שיצא לדרך ויקרא ק"ש בזמנה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואע"פ שצריך להתפלל כשהוא מהלך כגון שלא היו בני החבורה ממתינים אותו וכן חכם המשכים לדרוש ברבים ואינו יכול לעמוד ולהתפלל בשעה שדורש מותר לו להתפלל בישיבה אחר שקרא ק"ש בתוך הדרשה בעוד שהמתורגמן משמיע דבריו ואל יתפלל בעמידה קודם שיקרא ק"ש כמו שביאר מז"ה ואחר הדרשה חוזר ומתפלל בעמידה אע"פ שעבר זמנה. ונראה בעיני שאם היה להם פנאי לקרות ק"ש ולהתפלל קודם לכן הרי אלו קורין ומתפללין אע"פ שמתפללין קודם הנץ בין היוצא לדרך בין חכם הדורש ובלבד שיהיו קורין ומתפללין אחר עלות השחר ואם יכולין לקבץ להם עשרה מקבצין להתפלל בעשרה כמבואר בקונטר' הראיות עכ"ל:

ג רב עמרם פליג על זה ואומר דמש"ה אומרים קדיש בין גאולה לתפלה של ערבית להודיע דאין צריך לסמוך גאולה לתפלה:

ד וכתב רשב"א ז"ל וכן מה שמזכירין ר"ח בין גאולה לתפלת ערבית אינה הפסק וה"ה ושמרו שאומרים בשבת ופסוקים אלה מועדי בי"ט והטור או"ח סי' רס"ז יהיב טעם לפסוקים ושמרו: בהגהת הרא"ש ז"ל דבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה הואיל דנפקא לן מיענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי ובשבת לאו יום צרה הוא:

מלחמת ה'

באונס וכדתניא הכל שבגליל פסחים ואכילת פסחים וק"ש של ערבית מצותן עד שיעלה עמוד השחר ואיתוקמא כר"ע ואפשר דרבי שמעון משמיה דר"ע לכל אדם היה אומר שיצא בכל דיעבד ואפילו ביטל במזיד אלא שלא סמכו חכמים על דבריו אלא באונס והייט בשעת הדחק כדאסיק בגמ' הא בלא אונס הלכה כרבן גמליאל דמתני' כדרב יהודה אמר שמואל דלא אשכחן המורה דפליג עליה והכי פסיק קמאי רבינו האי ור"ח והכי אמר רבי יצחק בן גיאת משום דכולהו רבותא וזה כענין שאמרו בירושלמי הלכה כר' יהושע בשכירו וכי יש הלכה בשכירו אלא כך היא הלכה ולמה אמרו בשכירו כדי שיהא אדם מזרז עצמו לקרותה בעונתה ודוגמת זה בגמ' דילן בפ' תפלת השחר אמר ר' יצחק אמר רבי יוחנן כגון שבטל במזיד אף כאן אין שעת הדחק ראיה לשלא מתוך דוחק וכיוצא בה במס' שבת פ' כירה אמרי ליה רב כהנא ורב אשי לרב הלכתא הכי אמר להו כדאי רבי שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק אלמא אין למדין הלכה משעת הדחק והכי נמי מוכח בהדיא בפ"ק דנדה הלכך כיון שספקו לב יהודה אמר שמואל הלכה כר' גמליאל סתם ומסקנא כדרבי יהושע בן לוי כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק אכן נמי הכי פסקי' במאי דמתפרש בגמ' ולא מפלגינן אמוראי אהדדי לאנס וזהו זמן ק"ש של ערבית אבל בשל שחרית משנה שלימה שנינו מאימתי קורין וכו' ואע"פ שהוא קורא ק"ש של ערבית עד הנץ משום דכתיב בשכבך ותיישינן למיעוטא דגנו מיהו ודאי משעלה עמוד השחר יום הוא לכל דינין שבתורה ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו במילה וטבילה והזאה דבעי' ספירה ביום הנץ החמה דבר שהוא ברור לכל שאם הקדים כאלו פסל והמאחר אינו מפסיד כלום שאין הקדמתן מצוה וזמנן כל היום ולענין תמיד במקדש דכתיב בקר קבעו האיר המזרח שקדמתן מצוה וכלן לא אמרן אלא לכתחלה ולמצוה אלא לענין ק"ש דשחרית אע"ג דבעי' בקר ואיכא כל היום כיון דכתיב בקומך ורובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר אחד את חבירו ועוד מפני שקבעו פרשת ציצית בק"ש דכתיב וראיתם לו הסמוך לו מפרשינן לפיכך קבעו חכמים זמן קריאה משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבה וכדתניא בפ' הקומץ וראיתם וזכרתם ראה מצוה זו וזכור אחרת שתלויה בה ואיזו זו ק"ש דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרין וכו' וטעמא מפורשת בירושלמי וראיתם אותו מן הסמוך ומפרש התם מהן דאמר כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן כלומר דחד שיעורא הוא והקורא קודם לכן לא קיים מצוה וזו היא ששנו בברייתא במס' יומא הקורא עם אנשי משמר לא יצא חובתו לפי שמקדימין וקורין קודם לזמן הזה ולא הגיע עדיין זמן פרשת ציצית ולא זמן ברכת יוצר אור שתקנו לפניה ואפשר וקרוב היה הדבר לאומרו דלרבנן לעולם לא יצא עד הזמן הזה ומשנה תתוכה היא מאימתי קורין בשחרין כמו שהיא תתוכה בערבין אלא שרבינו הגדול ז"ל מסמיכה על דברי רשב"י שהיה אומר בשעת הדחק או בדיעבד משעלה עה"ש יצא והיינו דקתני פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה ופרישו לה בגמרא לעולם לילה הוא כלומר לגבי ק"ש של שחרית לכתחלה אבל דיעבד יצא משום דמיעוטא דאינשי קיימי בההיא שעתא וכתיב בקומך דידך וכן סברא שייכא לה בסברא דידיה דאמר משמיה דרביה דכי היכי דהתם חיישינן למיעוטא דגנו מדכתיב בשכבך אף הכא נמי חיישינן למיעוטא דקיימי מדכתיב בקומך וכל דכן הוא כדפרישית וליכא למימר כיון דהוא זמן ק"ש דשל לילה אם קרא לשל יום לא יצא שהרי משיכיר בין חמור לערוד זמן ק"ש הוא לרבנן מבשגיע זמן אחרים קורין ק"ש של שחרית ויוצא בשל ערבית ול"ד ז"ש בגמ' הא גופא קשיא אמרת ב"פ בלילה אלמא לילה הוא כלומר לענין ק"ש לילה הוא דבשכבך קרינן ביה וראוי הזמן הזה לק"ש של ערבית ולא לשל שחרית והדר תני איפכא דאלמא יממא הוא ופריק לעולם לילה הוא כלומר לגבי ק"ש דאלו לכל דינים שבתורה ודאי יום הוא אלא לילה הוא לגבי ק"ש ויוצא הוא נמי בשל ערבית והאי דקרו ליה יממא לצאת בו לשל יום מיעוטא וכן פי' פירכא אחריתי ופירוקא לעולם יממא הוא שיוצאים בה לשל שחרית דשל יום כיום הוא והאי דקרו ליה לילה משום מיעוטא ולצאת בו כדיעבד משל ערבית ואנן השתא סמכינן אדר"ג בדיעבד ואדר"ש בתרייתא וכדפסק בה כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק דגמרא בהדיא הוא וכיון דשייכי מימרי דר"ש אהדדי סמך רבינו הגדול ז"ל בשל שחרית אדר"ש קמייתא אע"ג דליכא בהדיא דרבי אחא בר חנינא אדר"ש בתרייתא ועוד שלא מצאו מי שחולק עליו בשל שחרית אלא כל שיעורי חכמים לכתחלה הם כדפרישית והא ברייתא דמייתי בגמרא במס' יומא לא פליגי כלל דהא תלמוד אנשי משמר יוצאין בה ואנשי מעמד נמי לא היו מאחרין עד לאחר ג' שעות והכי משמע בירושלמי וכן היא באמת לפי שלא היו צריכין לאחר כל כך מפני סדר התמיד ובודאי שלא כשנית לר"א ואם אחר זמן ממש היו עושין לא היו יוצאין כלל וסיפך אפשר שהיו אנשי משמר ואנשי מעמד מבטלין מצות ק"ש ואמת ויציב דאורייתא לגמרי והלא אפשר לאחר ולהקדים כדי לצאת ידי הכל אלא ודאי מאי לא יצא ידי חובתו שלא קיים מצוה כהלכה שאלו מקדימין וקורין קודם שיכיר בין תכלת ללבן ואלו מאחרין עד לאחר הנץ החמה ואפי' לר"י זמנה קודם הנץ הוי דהוא זמן קימה לאינשי חוץ מבני מלכים וכל לכתחלה בזמנים דרובא קרינן בין בשכיבה בין בקימה וכדפ"ל ועוד משום תפלה כותיקין אבל לחזור ולקרות אין לנו וכיוצא בה כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור ורי"ץ בן גיאת ז"ל כתב כן לק"ש כותיקין והקורא לאחר שעלה ע"ה יצא שהרי אנשי משמר מקדימין וקורין דתניא הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא שאנשי משמר מקדימין ואנשי מעמד מאחרין פי' לא יצא ידי מצוה בזמנה שהרי אמרו מצותה עם הנץ החמה ע"כ דברי הרי"ץ ז"ל ודקא קשיא לך אי לא פליגי ברייתות אהדדי היכי אר"ש משמיה דנפשיה אחת קודם שיעלה ע"ה י"ל ללמד שאפילו תיכף ק"ש של שחרית לעמוד השחר יצא ולעולם לילה היא לשל ערבית כדקתני בלילה וכן ר"ש משמיה דר"ע בא ולמד שעד הנץ קורא ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הנץ החמה יוצא ידי חובתו להוציא מדברי ת"ק דמתני' דאמר עד הנץ החמה וזה מפסיק אבל העיקר שכ"ל שלא התירו לו חכמים שיהא קורא ק"ש של ערבית בבת אחת זו אחר זו אא"כ הנץ החמה בינתים או יעלה עמוד השחר והדבר הזה יש לו שחר ובו קיימנו דברי הרב הגדול ז"ל וזו שהוקשה לבעל המאור ז"ל מההיא דתניא השכים לצאת לדרך מביאים לו שופר ותוקע וכו' איכה קושיא דהתם לאו שעת הדחק לק"ש אלא לתפלה מעומד ולא ראו לדחות מפני תפלה זמן ק"ש קודם שיכיר את חבירו אבל היה מקום דחק לק"ש עצמה מקדים וקורא משעלה עמוד השחר ובירושלמי מצאתי דתני בשם ר"ש בן יוחאי פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר שעלה ע"ה ונמצא יוצא ידי חובתו וכו' ושאלו הא ר"ג כר"ש בערבית כן א"ר ייבא כיון דמר רבי זעירא תני אחוי דר' חייא בר אשי ודרב אדא בר חנה הקורא עם אנשי משמר לא יצא כי משכימין היו וזה נראה כסיוע לסברתינו שהקורא של שחרית קודם הזמן ששנינו במשנתינו לדברי חכמים לא יצא וברייתא דיומא פליגי על ר"ש וכדברי חכמים היא שנויה אלא כיון שאנו רואין אנשי משמר שיוצאין מפני טורח בעתן כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ודיעבד ובני תלמוד ירושלמי כך נסתפק להן אם מודה ר"ג לדברי ר"ש לכתחלה או אינו סובר כך אלא דיעבד הא בדיעבד הכל מודים שיצאו כהאי מאמר וכן אתה מכיר מתלמוד זה שהם אינם גורסין בברייתא בלילה כמו שאמרם בגמרא שלנו ולפיכך השוו להם רבן גמליאל ור' שמעון מ"מ כלל הדברים לשל ערבית כר"ג כיון וכר"ש בתרייתא בשעת הדחק כדלפסיק בגמרין בהדיא ובשל שחרית למצוה מן המובחר כותיקין וזמנה אפילו לכתחלה כמתניתין ובטלו מתלקותיו של בעלי המאור מזה :

*) אותו מפרשינן מן הסמוך לו כצ"ל.

המאור הקטן

החמה דאתיא כותיקין ואי מדותיקין הוה אמינא מצותה עם הנץ החמה ואי אקדים משעלה עמוד השחר יצא קמ"ל דרשב"י משום ר"ע דעד הנץ החמה ראוי הוא לק"ש של לילה ואם קרא של יום לא יצא גרסינן בירושלמי עם הנץ החמה ר' זכריה בריה דר' יעקב בר זבדי בשם ר' יונה כדי שתהא מטפטפת על ראשי ההרים ואתיא הא דגרסינן בירושלמי כההיא דגרסינן בגמרא דילן בנברשת של זהב אמר אביי לשאר עמא דבירושלים ואביי אזיל לטעמיה דפסיק הכא כותיקין מדאמרינן התם הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו אתה למד שהקורא את שמע קודם הנץ החמה אע"פ שעלה עמוד השחר לא יצא ידי חובתו וכל שאינו זמן קימה מבעוד לילה עם הנץ החמה מיהא זמן שכיבה הוא וחזי לק"ש של לילה אע"פ שיקרא אותו במזיד ואל תטעה במאי דאמרינן בגמרא דרשב"ל לאו בפירוש אתמר אלא מכללא דהנהו זוגא אתמר דסברת מינה דאלמא לא אמרינן הכי במזיד הוי יודע כי כל שכור קרוב למזיד הוא ואין להפריש בין שכור למזיד בזו ומאחר שלא הגיע עדיין זמן קימה כמו שברורנו מדברי אביי בנברשת של זהב הוא שכיבה בידוע ומנין לנו לבטל ק"ש מי ששהה אותו אף במזיד וזה שכ' הרי"ף ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא ק"ש של שחרית לאחר שעלה עה"ש מפני שהוא שעת הדחק א] קשיא עליה הא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא ובידוע שאין מצות שופר ולולב אלא משיעלה עמוד השחר ואעפ"כ לא הותרה לו ק"ש אלא בעונתה עובדא דאבוה דשמואל ולוי ומר יימר ומר זוטרא ורב אשי ליכא בכולהו מאן דמקדים ק"ש משום יציאת הדרך ושעת הדחק

השגות הראב"ד

א] **קשיא** עליה הא וכו'. א"א וכי התפלה תלויה בעמוד השחר אלא או בהנץ החמה בסמיכות גאולה לתפלה כותיקין או בזמן ק"ש לכל אדם דהוא משיכיר בין תכלת ללבן או מחמת דוחק כגון משכים לצאת בדרך באיזו שעה שיהיה הלכך שופר ולולב ומגילה לאחר ותפלל לאחר אפילו קודם עמוד השחר ולכשיגיע זמן ק"ש יקרא שהוא מעמוד השחר ואילך כ"ז שיראה שעה לעצמו שיוכל לקרות בעמידה כדאמרינן עד על לבבך בעמידה וכל מה שיוכל לעמוד ולקרות יעמוד כדי שלא יהיה עליו ערעי ואינו צריך להמתין הדוחק והיינו כר' שמעון אליבא דנפשיה וכר' גמליאל דקאי כוותיה בהדא בהדיא ואפשר דסבירא ליה כותיה באידך :

הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה דכיון שמתחלה אדעתא דהכי קבעוה חובה לא מקרי הפסקה: **כיון** דתקינו רבנן ה' שפתי תפתח בתפלה כתפלה אריכתא דמיא. פירוש זה הפסוק דבוק עם הפסוק שאחריו שאומר כי לא תחפוץ זבח ואתנה וגו' ואמר אותו דוד כשהיה מתפלל על חטא בת שבע שחטא בו במזיד ועל המזיד אין מביאין קרבן שאין קרבן בא אלא על השוגג ועל כן היה מתפלל לבורא תסייעני שאוכל לכוין בתפלתי ולספר מעלליך כדי שתהא תפלתי מקובלת שכיון שלא תחפוץ זבח על המזיד תהיה תפלתי כפרה במקום קרבן ועכשיו ג"כ שאין לנו בהמ"ק ואין אנחנו מקריבין קרבנות אנו אומרים אותה על אותו ענין שתהיה תפלתנו מקובלת ורצויה במקום זבח וקרבן ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא. מפי מורי הרב נר"ו: **שנאמר** יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. פי' אע"פ שהצדיקים אינם רודפים אחר הכבוד כי הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם (אבות ספ"ד). כלומר מן העוה"ב אין זה הכבוד שלהם אלא כבוד הבורא יתברך כמו שאמר בסוף המזמור הדר הוא לכל חסידיו (ג) ואותה הרוממות כמו חרב פיפיות לשמרן מן המזיקין ולעשות נקמה בגוים: ואם ת"ח הוא א"צ משום דתורתו משמרתו וכדאמרינן בפ"ק דב"ב (דף ח.) ומאי דאמרי' (דף כה:) ג' צריכין שימור חולה חיה חתן וכלה וי"א אף ת"ח בלילה זהו כשעומד יחידי באישון לילה ואפלה: **שיר** של פגעים בכנורות ובנבלים ובתופיםוכו'. פירוש כשקידש עזרא את ירושלים היו הולכים סביבות העיר ואומרים שיר זה להבריח הפגעים והמזיקין והיו אומרים אותו בשמחה ובשירים ומפרש ואזיל שאותו שיר של פגעים הוא יושב בסתר עליון ולא גרסינן ואומר אלא אומר דפירושי הוא דקא מפרש מהו שיר של פגעים: **והאמר** ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה וכו'. מתוך כך הקשה בכאן ולא הקשה לגבי ק"ש שעל מטתו מפני שאלו הפסוקים אינו אומר אותן לעולם לשם חובה והם של שמירה ונראה כמו שמתרפא בדברי תורה אבל בק"ש שדרך הוא לאומרו לשם חובה אינו נראה כמתרפא בדברי תורה: **על** תפלתי שתהא סמוכה למטתי. ומיירי בתפלת שחרית

להגן שאני. כלומר אין זה קרוי להתרפאות שאינו כי אם להגן מן המזיקים: על תפלתי שתהא סמוכה למטתי. כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה מיד כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל: בין צפון לדרום. ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה הטעם לפי שהשכינה במזרח או במערב לכך נכון להסב תשמישו לרוחות אחרות: לא הקשבת. לשון המתנה הוא: למצותי. (א) שצויתיך לגמול חסד זה לזה: ושמר לי. המתין לי כמו שמור לי בגד ע"ז פלונית: תפלה קצרה (ב). בפרק

א כגאולה אריכתא דמיא ובתפלת שחרית נמי בעי למסמך גאולה לתפלה ואע"פ שבתחלה אומר ה' שפתי תפתח כיון דתקינו רבנן ה' שפתי תפתח בתפלה כתפלה אריכתא דמיא: אמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו ודוקא פרשה ב ראשונה כדאמרינן בפרק הרואה: אמר ר' נחמן (בר יצחק) אם ת"ח הוא אינו צריך אביי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי אמר ר"א כל הקורא ק"ש על מטתו כאילו אוחז חרב פיפיות בידו שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ג גרסינן בפ' ידיעות הטומאה שיר של פגעים בכנורות ו ובנבלים ובתופים ואומר יושב בסתר עליון וגו' עד כי אתה ה' מחסי ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגו': רבי יהושע בן לוי מסדר להו להני קראי וגאני היכי ג עביד הכי והאמר רבי יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני: תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על ב' דברים על תפלתי ג שתהא ד סמוכה למטתי ועל מטתי שתהא ה נתונה בין צפון ו לדרום: א"ר חמא בר חנינא ואי תימא רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים שנא' ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים וגו' תניא אבא בנימין אומר ד שנים שנכנסו ו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד מהן והתפלל ולא המתין לחבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו ואם המתין לו מה שכרו אמר ר' חנינא זוכה לברכות הללו שנא' לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ו ערבית שאם הניחו יחידי ויצא חוששין שמא יבא לידי סכנה לפיכך צריך להמתין לחבירו עד שמסיים את תפלתו: תניא א"ר יוסי פעם אחת ה הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל ובא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי את תפלתי וכשסיימתי את תפלתי אמר לי שלום עליך רבי אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל אמר לי היה לך להתפלל בדרך אמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה [א] למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שמתפללים

שאין לו לעשות שום מלאכה קודם שיתפלל דאי בתפלת ערבית צריך שיתפלל אותה לכתחלה ביציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה כדכתיבנא לעיל ורש"י ז"ל פי' שהיה נזהר דאפי' לקרות לא היה רוצה אחר שעלה עש"ש עד שיתפלל ואומרי' רבני צרפת ז"ל שלא מצינו בשום מקום שהלימוד יהא אסור. ואפי' לדברי רש"י ז"ל אין לאוסרו אלא כשלומד לעצמו מפני שיכול להתפלל תחלה ולחזור ללימודו אח"כ אבל במי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשעה עוברת דזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש ז"ל שהיה מלמד לתלמידיו וכשהיה מגיע זמן ק"ש היה מעביר ידיו על גבי עיניו וקורא ק"ש וחוזר ללימודו ואח"כ הי' מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהיה מגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישינן שמא ישכח ותעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן אל לבו הדבר ויזכור ויתפלל: **כל** הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא בטנם. ואין זו ראיה דודאי אינו לשון צפון אלא סימן לזכר בעלמא וכן הרבה פסוקים שמביא אינן אלא לסימן ואומרים שהטעם הוא מפני שהמנורה היתה בדרום ושולחן בצפון והשולחן כנגד העושר והמנורה כנגד התורה כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור וכדאמרינן (בבא בתרא דף כה:) הרוצה להתחכם ידרים והרוצה להתעשר יצפין וסימנך שולחן בצפון מנורה בדרום ועדיין הדבר סתום דמה טעם הוא לומר שבעבור זה יזכה לבנים זכרים ואומר מורי הרב נר"ו שהחכמים נתכונו בזה לומר שקודם שישמש מטתו שיזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהיא כנגד התורה ויתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות והתפלה שמתפלל קודם שהריון היא מועילה יותר מהתפלה שמתפלל אח"כ מפני שבשעת ההריון גוזרין מה יהיה משפט הנער ומעשהו כדאמרי' (נדה דף טז:) מלאך הממונה על ההריון וכו' ואומר טיפה זו עשיר או עני טפש או חכם ואע"פ שהתפלה מבטלת המזל כמו שאמרו (שבת דף קנו.) אין מזל לישראל ורצונו לומר שאינן תלוין במזלם שאם זכו אע"פ שמזלם קשה הזכות מבטלת אותו אפ"ה כדי לבטל הגזירה צריך תפלה ותחנונים יותר אבל כשהיא קודם הגזירה אין צריך להרבות בתפלה כל כך ולפיכך נתנו זה הסימן שיתפלל על בניו קודם התשמיש שיגיעו לאלה השתי מעלות גדולות ומתוך כך גם כן יזכור זה ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו כדי שיהיו בניו ראוים: **שנים** שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וכו'. והוא הדין אם נכנסו בני אדם הרבה לבית הכנסת אע"פ שלא נכנסו ביחד שאותם שנשארו אחרונים יש לאחד להמתין לחבירו מיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חבירו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דלדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי וכי אמרי' שחבירו חייב להמתינו דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בבקשות ובדברים אחרים אין חבירו חייב להמתינו בשום ענין: **טורפין** לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו. פי' נפשו תפלתו מלשון ואשפוך את נפשי ונפרעין ממנו מדה כנגד מדה כמו שהוא טורף לתפלת חבירו שמתוך שהניחו יחידי נטרפה תפלתו כך טורפין תפלתו שלא תהיה תפלתו מקובלת: **לוא** הקשבת למצותי. יש מפרשים מלשון לות רוצה לומר הבורא כלומר אם היית ממתין למצותי והם לאותן שעושין לי הבורה היית זוכה לכל זה ואומר מורי הרב נר"ו שיכול לפרשו מלשון מלות כמשמעו ור"ל אם היית אתה מקיים שתי מצות שהיית מתפלל כראוי וממתין אח"כ לחבירך עד שיתפלל היית זוכה לכל זה: **הא** פרשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית וכו' כתב רבינו חננאל שבימיהם היו הבתי כנסיות חוץ לעיר ומתוך כך אם מניחו יחידי שמא יסתכן מהמזיקים שמצויין שם יותר ונראה דאפילו בבתי כנסיות שבעיר יש זה הדין שדרך העולם כשאדם עומד יחידי בתפלה תפלתו מתבלבלת: **היה** לך להתפלל תפלה קצרה. אין לפרש שתפלת צרכי עמך ישראל מרובין קאמר מפני שתפלה זו אין מתפללין אותה אלא במקום סכנה כדתנן המהלך במקום גדודי חיות ולסטים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין והכא ודאי לא איירי במקום סכנה שלא אמר מתיירא הייתי מפני הסכנה אלא שמא יפסיקוני עוברי דרכים הלכך אע"פ שבכל מקום שאומר בברכות תפלה קצרה רוצה לומר תפלת צרכי עמך ישראל מרובין הכא על כרחך אית לן למימר שתפלת הביננו קאמר כך פירש רבינו יצחק הזקן ז"ל ומכאן היה למד שאין אומר הביננו אלא בדרך שמפני שהיה בדרך אמר לו היה לך להתפלל תפלה קצרה דמשמע שאם לא היה בדרך לא היה לו להתפלל אלא תפלת י"ח שהיא ארוכה יותר ומביא עוד ראיה מדקאמר לקמן (דף ל. ע"ש) בפ' תפלת השחר מה בין הביננו לתפלה קצרה הביננו כי מטי לייתוב לא צריך לצלויי תפלה קצרה כי מטי לייתוב צריך לצלויי דמשמע שאין אומרים הביננו אלא בדרך ומה שאמרו כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממוצאי שבת וי"ט ומימות הגשמים אינו רוצה לומר בבהכ"נ אלא בדרך וכן נראה שסובר

עין משפט

א מיי' פ"ז מה' תפל' סמג עשין יח טור א"ח סי' רלה רלט: ב מיי' פי"א מהל' ע"ז סמג עשין יח טור א"ח סי' רלט: ג מיי' פ"ז מהל' תפלה טור א"ח סי' פט: ד מיי' פ"ט מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' צ: ה מיי' פ"ב ופ"ה מהל' תפלה ומיי' פי"ב מהל' רוצח טור א"ח סי' קי:

הגהות הב"ח

(א) ר"ב בשביל מצותי: (ב) ר"ב הביננו: (ג) ר"ב הללויה:

בתורס ז"ל

[א] ר"ב כך הוא גי' הש"ס למדתי שאין נכנסין לחורב' ולמדתי שמתפללין בדרך וכו' (סגא"י):

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש ז"ל ותימה על מנהגנו שאנו מפסיקין בערבית בפסוקי' יראו עינינו וקדיש ואין לומר דס"ל כרב דאמר לקמן בפרק תפלת השחר תפלת ערבית רשות ולכן אין אנו חוששין לסמוך א"כ רבי יוחנן דמצריך לסמוך ס"ל דהיא חובה ורב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וצ"ל גם ר' יוחנן סובר כמו רב אפי' הכי מחייב לסמוך ומנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שבימיהם הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהן י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות של שמ"ע ותקנו אחרי כן ברכת יראו עינינו וקדיש והשתא נמי שמתפללין ערבית בבית לא נתבטל המנהג הראשון מ"מ אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו עכ"ל וטור סימן רל"ו כתב יש מן הגדולים שנהגו שלא לאומרם ע"כ: ב רב עמרם והרי"ף גיאת וריב"א ורש"י פליגי ע"ז וסברי דק"ש שעל המטה הוא העיקר וצריך לקרות כולו וגם צריך לברך אשר קב"ו על ק"ש: לשון רבינו ישעיה ז"ל אע"פ שאדם קורא ק"ש בבהכ"נ מצוה לקרותה על מטתו וקורא פרשה ראשונה בלבד כמו שמבואר בפ' אחרון ע"כ ואולם הנה רבינו ישעיה כתב בפ' היה קורא בשם ר"ת ז"ל שקורא על מטתו פרשת שמע והיה אם שמוע זולתי פרשת ציצית שאין זמן ציצית בלילה ע"כ. וצ"ע דהא היינו ס"ל כר"ת ז"ל והתם מיירי נמי שקרא ק"ש בבהכ"נ וא"כ היאך פסק כאן שאינו קורא כי אם פ' ראשונה:

לשון ריא"ז

ג וכן אם יש עליו קדחת מותר ללחוש עליו ולהתרפאות בד"ת הואיל ואינו מכה כמו שמבואר בגמרא בפ' במה אשה יוצאה וכן ביאר מז"ה בפ' ידיעות הטומאה במהדורי' תנינא עכ"ל:

ד ואפי' ללמוד פירש"י ז"ל שאסור ור"י מפרש דבריו דהיינו דווקא מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכ"נ דאיכא למיחש דילמא טריד בגירסיה ויעבור זמן תפל' וק"ש אבל מי שרגיל לילך לבהכ"נ אין למיחש אע"פ שעיקר מצותה עם הנץ החמה: ה ודוקא עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב. תוספות: ו כתבו סמ"ג ותו' דר"י היה רגיל להמתין גם ביום וגם בבית הכנסת שלנו:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שלא נאמר כן אלא בתפלת ערבית שמא יסתכן חבירו יחיד בלילה וכן ביאר ר"ת וכן נראה בעיני שלא נאמר אלא כשנכנסו שניהם ביחד אבל אם נכנס זה בסוף תפלתו אינו חייב להמתין לו כמו שמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל:

שסובר הרי"ף שכתב לשם כי מפי לישוב לא צריך לצלויי מיהו שמעינן דלא מצלי אינש הבינו אלא בשעת הדחק כגון מי שהיה מהלך במדבר וכיוצא בו ונראה שאם עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכונה תפלה ארוכה כל כך שאפילו בעיר מתפלל הבינו בימות החמה. מפי מורי הרב ז"ל: **מפני** חשד. פי' שאע"פ שהאדם לא יעשה העבירה יש לו ליזהר ולברוח מן הדברים שמביאין לידי חשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל וכן אמרו חכמינו ז"ל (חולין דף מד:) הרחק מן הכיעור וכו': **ומפני** המפולת. כלומר שאפי' תהיה החורבה במקום שאין שם חשד ולא חשש מזיקים, יש לו ליזהר שלא יסתכן בעצמו: **כל** הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו. לא אמר זה במקומות של בית הכנסת דכיון שכולה מקום תפלה היא אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזו אלא רצה לומר שקובע מקום לתפלתו בביתו שפעמים שאינו יכול ללכת לבהכ"נ מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך והכי משמע בירושלמי דגרסי' התם כל הקובע מקום לתפלתו בביתו להתפלל כאילו הקיפה מחיצות של ברזל וכשמת אומרים אי עניו אי חסיד. ויש מקשים וכי מפני זה בלבד מספרים אחר מטתו שבח גדול כזה והלא שמואל הקטן (*דנהירין ליה שבילין דשמיא כשבילי דנהרדעי) ושאמרו עליו *שראוי שתשרה שכינה עליו כמשה רבינו אלא שאין דורו ראוי לכך אמרו זה עליו לשבח גדול והיאך אמרו בכאן שאומרים אותו על כל אדם שקובע מקום מיוחד בביתו להתפלל ויש לומר שלא אמרו בעבור קביעות המקום בלבד אלא רוצה לומר שכל כך מדקדק בתפלתו שגם בזה הוא נזהר שרוצה שתהיה תפלתו במקום מיוחד וכיון שכל כך הוא אוהב התפלה ודאי מדת ענוה יש בו כדי שתהיה תפלתו מקובלת לפני המקום כענין שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה וגו' שאם לא יהיה לו הענוה לא יוכל לעולם להתפלל בכונה ולא תהיה מקובלת לפני המקום ב"ה וכיון שזוכה לענוה יהיה זוכה למדת החסידות שהיא גדולה יותר שהאחת גורמת לחבירתה כדאמרינן (בע"ז דף כ: ע"ש) ענוה מביאה לידי חסידות נמצא שבעבור דקדוק התפלה זוכה לאלו המעלות ויאמרו אותם עליו כשנפטר מן העולם. מפי מורי הרב נר"ו: **היוצא** מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. הטעם מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה והוא הפך שבית הכנסת הוא בית התפלה היא המנוחה ויש לו לשמוח בישיבתו בה וכן אמרו ז"ל (מגילה ד' י.) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זה שילה נחלה זה ירושלים הנה שהמקומות שהיו מקריבין בהם הקרבנות ומתפללין בהם נקראים מנוחה ונחלה: **אבל** בדעייל מצוה למירהט שנא' ונדעה נרדפה לדעת את ה'. כלומר כשנרדפה נזכה לידיעה שכל הדברים צריכין הקדמות והרדיפה בכאן היא הקדמה שמתוך חשקו ותאותו הוא הולך במרוצה ומזה יבוא אל הידיעה ואפילו בשבת הוא מצוה ואין בזה משום לא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול (שבת קיג.) כיון שמתכוין למצוה: **כל** המתפלל אחורי בהכ"נ נקרא רשע וכו'. פירש רש"י זכרונו לברכה שהפתחים של בתי כנסיות שלהם היו פתוחים כנגד המזרח לא בכותל מזרחי של בית הכנסת אלא בכותל מערבי שלו ופונים כנגד ההיכל שעומד בכותל מזרח ואחורי בית הכנסת קורא אותו הצד שהפתחים פתוחים בו דהיינו המערב ולפיכך העומד שם וחוזר אחוריו לבהכ"נ נקרא רשע מפני שלשה דברים האחד מפני שכולם בפנים והוא מבחוץ ועוד שאותם שבבהכ"נ מתפללין פניהם כלפי ההיכל ועומד במזרח והוא מתפלל ופניו כלפי מערב ועוד שאחוריו כלפי בית הכנסת ובעבור כל זה נראה שכופר במי שמתפללין לו הקהל ולפיכך נקרא רשע והוא הדין שאפילו כשעומד בבהכ"נ אין לו להתפלל למערב אלא שאינו נקרא רשע כיון שעומד בבהכ"נ ומשתתף עם הצבור אבל אם היה עומד מבחוץ לצד כותל מזרחי שבו ההיכל אע"פ שאחוריו כלפי כותל מזרחי של בהכ"נ כיון שמתפלל פניו כנגד המזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נקרא רשע: **אמר** אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא וכו'. כלומר כי אמרינן דנקרא רשע דוקא כשאחוריו לבהכ"נ מפני השלשה דברים שאמרנו אבל אם חוזר פניו לבית הכנסת כיון שעומד בכותל מערבי של בהכ"נ נמצא שפניו כנגד ההיכל למזרח וכיון שמתפלל פניו כנגד המזרח כמו כל הקהל אע"פ שעומד בחוץ לית לן בה. זו היא שיטת רש"י ז"ל: **ורבינו** יצחק הזקן מפרש בענין אחר שאחורי בהכ"נ ר"ל אחורי כותל מזרח שאין שם פתחים דלשון אחורי הכי משמע שעל צד ששם הפתחים אינו קורא אותו אחורי וכשעומד אחר כותל מזרחי של בהכ"נ ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כנגד רוח מזרח ונמצא שמתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין אפילו הכי נקרא רשע מפני שני דברים מפני שכל הצבור בפנים והוא מבחוץ ומפני שאחוריו כלפי בהכ"נ ומפרש דמאי דאמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא רוצה לומר כי אמרינן דנקרא רשע דוקא כשאחוריו לבהכ"נ ופניו למזרח מפני השני דברים שאמרנו אבל כשפניו אל בהכ"נ כיון שפניו כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל אע"פ שעומד בחוץ ונמצא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד המזרח לית לן בה כיון שפני כל הקהל כלפי ההיכל ופניו ג"כ כלפי הכותל ששם ההיכל ומביא ראיה לזה הפירוש מדאמרינן לקמן בפ' תפלת השחר (דף ל.) היה עומד אחורי בית הכפורת יראה את עצמו כאלו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה בלבו כאלו היה עומד בפנים עם ישראל ופניו לפני הכפורת עצמו הרי שאע"פ שלא היה מתפלל לרוח שכל ישראל היו מתפללין שהכפורת היה נתון בצד מערב וכל ישראל שהיו (ג) בבהכ"נ היו מתפללין פניהם כנגד מערב ששם הכפורת וזה כשעומד אחורי הכפורת ופניו לכפורת נמצא שפניו כנגד המזרח ואינו מתפלל לצד שכל ישראל מתפללין ואפי' הכי אין בכך כלום כיון שפניו לקיר הכפורת ופני כל ישראל לכפורת הכא נמי אע"פ שמתפלל כנגד המערב וכל ישראל כנגד המזרח שעכשיו מתפללין למזרח שנאמר והתפללו דרך ארצם אפילו הכי כיון שפניו לקיר ההיכל ופני כל ישראל להיכל לא נקרא רשע ולדברי הכל אם עומד בחוץ לצד לפון או לצד דרום ואחוריו לבהכ"נ נקרא [א] רשע מפני שעובר על כולם הוא בחוץ וחוזר אחוריו לבית הכנסת מיהו אם פניו לבית הכנסת דברי הכל לא נקרא רשע אע"פ שעומד בחוץ כיון שפניו אל בהכ"נ ואע"פ שנמצא שאינו מתפלל לרוח מזרח כשאר הקהל אין לחוש כיון שאין מתפלל למערב הפך ממה שמתפללין כל הקהל. מפי מורי הרב נר"ו: **אמר** רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין וכו'. לפרש"י ז"ל אתיא מילתיה דר' יהושע בן לוי שפיר דהכא על כרחך אית לן למימר שרצונו לומר מהלך ששם הפתחים וכדאמר אביי לא אמרן אלא דלא דרי טונא ודליכא שני פתחים דמשמע דמש"ה אסור מפני שיראו אותו ויחשדוהו שפורק ממנו עול התפלה כיון שהצבור בתפלה והוא אינו נכנס לשם אבל היכא דאיכא שני פתחים אע"פ שיראו אותו לא יחשדוהו שיאמרו בפתח אחרת נכנס אבל לפירוש רבינו יצחק ז"ל שמפרש דאחורי בית הכנסת ר"ל הצד שאין בה פתח קשה הא חזינן הכא שהוא על הצד ששם הפתח כדכתיבנא ואפשר לתרץ לדבריו ולומר שפעמים קורא אחורי הצד שיש לשם פתחים ופעמים קורא ג"כ אחורי לצד שאין שם פתח ומילתיה דרב הונא מיירי בצד שאין שם הפתחים ומילתיה דרבי יהושע בצד ששם הפתח שבגמרא אינם סמוכים זה לזה דדברי רב הונא הם בכאן ודברי רבי יהושע במסכת מגילה אלא שהרי"ף הביא אותם בכאן. מפי מורי הרב נר"ו: **והא** דאמרינן לעיל כדו בר קיימת קמי מרך. (ד) רוצה לומר כשתי רשויות אתה קיים לפני בוראך שהקהל מתפללין לרוח אחת ואתה מתפלל לרוח אחרת ולדעת רבינו יצחק נפרש שעל שלא היה מתפלל בפנים עם הקהל היה אומר לו אע"פ שהיה מתפלל ופניו כלפי המזרח כמו הקהל והו ר"ל שנים מלשון דו פרצופין (לקמן דף סא.) וטב למיתב טן דו (קדושין דף מא.) ובר ר"ל רשות מלשון

נר מצוה תורה אור

שמתפללים בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ולמדתי שאין נכנסין לחורבה תנו רבנן מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני א חשד ומפני מפולת ומפני המזיקין *א"ר חלבו אמר רב הונא א*כל ב הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו דכתיב °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמוד פינחס ויפלל: וא"ר חלבו אמר רב הונא ג*היוצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למרהט שנאמר °ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינן רבנן דהוי רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחללי רבנן שבתא כיון דשמעית להא דאמר רב תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפילו בשבת שנאמר °אחרי ה' ילכו כאריה ישאג אנא נמי מרהט רהיטנא: אמר רב חלבו אמר רב הונא כל ג*המתפלל ג אחורי בהכ"נ נקרא רשע שנא' °סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת ולא הוה מהדר אפי' לבי כנישתא (א) חלף ההוא טייעא *חזייה א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שקיל ספסירה ופסקיה לרישיה *א"ר יהושע בן לוי אסור לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין: אמר אביי לא אמרן אלא דלא דארי טונא ודלא מנח תפילין ודליכא שני פתחים ודליכא בי כנישתא

(בראשית יט) (תהלים קו) (הושע ו) (הושע יא) (תהלים יב) [מגילה דף כח:] [דף ו:] [דף ה:]

רש"י

ובפ' תפלת השחר מפרש לה: מפני חשד. שלא יאמרו זונות מוכנות עמו שם: ומפני המפולת. שחומות חורבה רעועות והוא מסוכן פן יפלו עליו: ומפני המזיקין. המצוין שם: אלהי אברהם בעזרו. לפי שאברהם קבע מקום לתפלתו כדמסיק: אל יפסיע פסיעה גסה. שלא יהא נראה עליו כמו משוי: לפרקא. כדי לשמוע הדרשה: קא מחללי רבנן שבתא. דאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת דכתיב אם תשיב משבת רגלך: אחורי בית הכנסת. כל פתחי בתי כנסיות שלהן היה במזרח כדאמרינן (ב) במגילה ואחוריהן היה למערב והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבהכ"נ נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו: חלף ההוא טייעא. סוחר ערבי: כדו בר. דו שתים בר זהו רשות כדאמרינן בסוכה הא דעייל בבר כלומר כשתי רשויות: דלא דרי טונא. שאינו נושא משוי אבל נושא משוי רואין שמחמת טרחא עובר ואינו מבזה התפלה וכן אי מנח תפילין רואין שהוא ירא שמים ואי איכא שני פתחים יאמרו שיכנס בפתח האחר וכן אי איכא בי כנישתא אחריתי

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א ואפילו אם היו שנים כשרים שאין חוששין להם מפני החשד ומפני המזיקין חוששין להם מפני המפולת ואפי' אם היתה חורבה בריאה וחזקה לא יכנסו לה אחד או שנים פרוצין מפני החשד ואפי' במקום שאין אשה מצויה שאין לחוש מפני החשד לא יכנס לה אחד מפני המזיקין עכ"ל:

ב ולא ישנהו אלא לצורך גדול ואין די לו במה שיקבע בית הכנסת להתפלל בה תדיר אלא גם בבהכ"נ שמתפלל בה צריך שיהיה מקומו קבוע וידוע ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר כדאיתא בירושלמי עכ"ל:

ג בהגהות מיימון פירש"י שכל פתחי בתי כנסיות שלהם היו במזרח כדתנן בתוס' דמגילה ואחוריהן למערב והמתפלל אחורי בהכ"י זהו שהופך אחוריו לכותל מערבי ששם הצבור מתפללין ופניו למערב כמו הצבור ור"י פי' שהוא במזרח בהכ"נ שהוא אחורי העם ועתה אם הופך עצמו שלא כנגד בהכ"נ עומד כדו בר כיון שאין מתפלל לרוח שהצבור מתפללין שם ולפירש"י הא דאמר דכי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה אע"פ שאין הופך פניו לרוח שהצבור הופכין שם כיון שהוא והם הופכין פניהם כלפי הארון ולפי' ר"י יהפוך אחוריו לבהכ"נ אם עומד בבה"נ כדי שיתפלל לרוח שהצבור מתפללין שם ובשם רב האי מצאתי דדוקא כשעומד פניו מכוונות כנגד בית הכנסת וכנגד א"י יתפלל ושפיר דמי שוד מצאתי אחורי חוץ משמע אפי' לצדדין וכן נראה כמו אחורי הגדר רשף מכילתא וכן אחר כתגיע ע"כ:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב לשון הגמרא חלף אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא אמר: (ב) נ"ב בתוספתא: (ג) נ"ב במקדש: (ד) נ"ב לפירש"י:

עין משפט

א מיי' פ"ה מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' צ:

ב מיי' פ"ח מהל' תפלה ומיי' פ"ל מהל' שבת סמג עשין יח טור א"ח סי' ל שם:

ג מיי' פס"ו מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' צ:

ד"ה כל זה נמחק וצ"ל טעות סופר כי זה היה שמואל ירחינאה תבינו של רב:

ד"ה ר"א אליהו אידמי ליה כטייעא:

[א] נ"א רשע (הגה"ה):

עין משפט

א מיי' פ"ח מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' נ:
ב מיי' פ"ח מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' נ':
ג"י הגמ' לתפלתו
ג מיי' פי"ב מהל' תפלה טור א"ח סי' קמו :
ד מיי' פי"ב מהל' תפלה סמג עשין כה טור א"ח סי' קמו :

[א] נ"ב א"כ לוי : [ב] מעלה אני עליו : (הגא"י)

מלשון הא דעיילו בבר והא דעיילו בלא בר (סוכה דף מה:) ויש גורסין בדו בר ומפרשין אותו מלבך אתה בודאם ורוצה לומר כזבן רשות אחר קיימת לפני בוראך שאינך מתפלל כמו כל הקהל : **כל** הקובע מקום לתורתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל וגו'. פי' זה הפסוק נאמר על בהמ"ק שהקב"ה היה משרה שכינתו שם ובזכותו היו ישראל יושבים לבטח ולא היו מפחדים מהאויבים ועכשיו שאין בהמ"ק קיים מקום התורה במקומו כדאמרינן (דף ח.) מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ולפיכך בזה ינצל מהאויבים ואפי' מי שאינו יודע אלא מעט יש לו לקבוע באותו מקום וללמוד במה שיודע כדי שיזכה לזה ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמי' ואם אינו יודע כלל יש לו ללכת לבתי המדרשות שלומדין ושכר הליכה בידו : **אימתי** עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ואומרים הגאוני' ז"ל שאפי' כשאין האדם הולך לבהכ"נ יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל ועוד אמרו שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור והא דאמרי' אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ איירי באין תורתו אומנתו אבל תורתו אומנתו מתפלל בבית מדרשו כדבעינן למימר קמן: **מעלה** עליו[ב] הכתוב כאילו פדאם לבני וכו' · פירוש כשהיה בהמ"ק קיים היה זכות המקדש במקום זכות תורה וגמילות חסדים(ח) ועכשיו הם במקום בהכ"נ וכשעוסק בהם נמצא שבזכותו עומדים ישראל כאילו היו נפדים ובית המקדש בנוי על מכונו ולפיכך אמרו שמעלה עליו הקב"ה כאילו הוא פדאם כיון שעומדין בזכותו כמו נפדים: **אלא** אימא נוטל שכר כנגד כולן . כלומר כל אחד ואחד מעשרה הראשונים נוטל שכר כנגד כל הבאים אחריהם וטעם הדבר מפני שהשכינה שורה בבהכ"נ כשיש שם צבור דכתיב אלהים נצב בעדת אל : **לעולם** יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל. הטעם מפני שלא יראה כמי שרוצה לצאת ואינו נהנה בישיבת בהכ"נ ודוקא בימיהם שלא הי' מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד ואחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שדבר ידוע הוא שאינו יושב שם אלא דרך קביעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם ואית דמפרשים שישהה כזה השיעור : **אוהב** ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב הקב"ה שערים המצוינים בהלכה וכו' . כלומ' הפסוק לא בא להשמיענו שאוהב הקב"ה שערי בתי הכנסיות משערי בתים אחרים שזה דבר פשוט הוא ומה חידוש יש בזה אלא ודאי רוצה לומר שאוהב הקב"ה שערי ציון מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות וכמו שאוהב בהמ"ק יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך אוהב השערים המצוינים בהלכה כלומר ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק מפני שהמקומות הקבועים הם במקום בהמ"ק כדאמרינן מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד וכמו, שהמקדש חביב יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך מקום קביעות התורה חביב משאר בתי כנסיות ובתי מדרשות שאינם קבועים : **אלא** ביני עמודי היכא דהוו יתבי וגרסי . פירשו רבני צרפת ז"ל שאפי' בלא עשרה היו עושין כן מפני שיותר נכון להתפלל יחידי במקום ששם קביעות התורה יומם ולילה מלהתפלל בבהכ"נ בצבור כדאמרינן אוהב הקב"ה שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ורבינו משה ז"ל פירש שלא אמרו אלא בעשרה וא"ת כיון שבעשרה היו מתפללין מה חידוש בא להשמיענו שחשוב מקום קביעות התורה יותר מבהכ"נ שהרי כמו בבהכ"נ עושין יש לומר שבא להשמיענו שאע"פ שבבהכ"נ מתקבלין הרבה בני אדם וברב עם הדרת מלך אפי' הכי יותר היו רוצים להתפלל בעשרה בלבד בבית מדרשם מלהתפלל בבהכ"נ עם הצבור ואומר מורי הרב נר"ו שאפי' לדעת רבינו משה ז"ל אין צריך עשרה אלא למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד למקום אחר דכיון שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה או ללכת לבהכ"נ אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לבית הכנסת (ט) אם לא ימצא עשרה מפני שנמצא מתבטל מלימודו בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל ביחיד משיתבטל כלל תדע שהרי תפלה עצמה היו מבטלין גדולי החכמים מפני הלימוד כמו שמצינו שרבי שמעון בן יוחי לא היה מתפלל אלא משנה לשנה ורבי יהודה הנשיא מחדש לחדש כדי שלא יתבטלו מתורתם וכיון שהלימוד לא היו מבטלין אותו מפני התפלה עצמה כל שכן שאין לו לבטלו מפני ההליכה שיותר טוב שיתפלל בביתו בלא עשרה משיתבטל ללכת לבהכ"נ או למקום אחר. מפי מורי הרב נר"ו : **רבי** אבהו נפיק בין גברא לגברא. לכאורה משמע דדוקא לצאת מותר בין גברא לגברא אבל לדבר בבהכ"נ אסור כדאמרי' (סוטה לט.) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר ואע"פ שסוגרים הספר בינתים אפילו הכי אסור שלא אמרו כל זמן שפתוח אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה שנפתח הפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה . מפי מורי הרב נר"ו : **בין** פסוק לפסוק מאי תיקו. פי' מנהגם היה לתרגם כל פסוק ופסוק כדי להבין לדלת עם הארץ ומיבעיא לן אם מותר לצאת בשעה שמתרגמים כמו שמותר לצאת בין גברא לגברא וסליקו בתיקו והוי ליה תיקו דאורייתא ולחומרא : **רב** ששת הוה מהדר אפיה וגריס וכו' . כתב הרי"ף ז"ל בשם הגאונים דדוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל להורות לאדם אחר אסור ואית דמפרשים דדוקא רב ששת היה

תורה אור | נר מצוה | רש"י

אחריתי : עת רצון . אלמא יש עת שהוא של רצון: הן אל כביר ולא ימאס(ו) : פדה בשלום נפשי · זהו מי שעסק בדברי שלום (ז) התורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וכן גמילות חסדים שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אהבה ושלום : מצוי בבהכ"נ דכתיב כי ברבים היו עמדי שהתפלל ברבים עם הצבור: מקרב לי · מן המלחמות הבאות עלי : על כל שכני הרעים · ואין יכול לו להיות שכן רע להקב"ה אלא שאינו בא להשרות את שכינתו בבהכ"נ : שיעור שני פתחים · רוחב יש לו להכנס להתפלל : כשהוא פתוח · לקרות בה : בין גברא לגברא · כשסיים אחד משבעת הקרואי' לקרות קודם שעומד אחר: הוה מהדר אפיה· היה מחזיר פניו מן הצבור ולומד :
ישלים

כנישתא אחריתי אבל איכא חד מינייהו לית
דף ז: לן בה *א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי
כל הקובע מקום *לתורתו אויביו נופלין תחתיו
שנא' °ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו שמואל ב ז
דף ו. ושכן תחתיו וגו' : *אבא בנימין אומר א אין
ב *תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת
שנא' °לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום מלכים א' ח
רנה שם תהא תפלה ואמר ר' יוחנן (א) משום
רבי יוסי בן זמרא אין תפלתו של אדם נשמעת
דף ח. אלא בבית הכנסת *שנאמר °ואני תפלתי תהלים סט
לך ה' °עת רצון אימתי עת רצון בשעה
ג שהצבור מתפללין רבי יוסי בר חנינא אמר
מהכא °בעת רצון עניתיך (ב) רב נחמן אמר ישעיה מט
מהכא °הן אל כביר ולא ימאס : תניא נמי הכי מנין שאין הקדוש ברוך הוא איוב לו
מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתיב °פדה בשלום תהלים נה
נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה
ובגמילות חסדים ומצוי בבית הכנסת מעלה אני עליו כאילו (ג) פדאם לבני
מבין האומות עד סוף כל הדורות : [א] אמר ריש לקיש כל מי שיש לו בית
הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר °כה אמר ה' על ירמיה יב
כל שכני הרעים וגו' ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנאמר °הנני נותשם שם
מעל אדמתם אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה אמר מכדי כתיב
°למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה (ד) הוא דכתיב אבל בחוצה לארץ דברים יא
לא כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דקא מהניא
להו כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבנוהי קדימו וחשיכו לבי כנישתא כי היכי
דתורכו חיי אמר רב אחא בר חנינא מאי קרא °אשרי אדם שומע לי לשקוד משלי ח
על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב °כי מוצאי מצא חיים : גרסינן שם
דף מז: בפרק שלשה שאכלו כאחת* אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ה ישכים אדם יג
לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה ראשונים שאפילו מאה באין אחריו נוטל
דף ח. שכר כולם שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נוטל שכר כנגד כולם *אמר
רב חסדא לעולם יכנס אדם ג שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל שנאמר
לשמור מזוזות פתחי אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהנך מילי
מעליותא דאמרת לן משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי
אמר רב חסדא מאי דכתיב °אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' תהלים פז
שערים המצוינים בהלכה יותר מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבעולם והיינו
דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו
להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד רב אמי ורב אסי אע"ג דהוו
להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלי ד אלא ביני עמודי היכא דיתבי
וגרסי אמר אביי מריש הואי גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון
דשמעיתא להא דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא לא הואי מצלינא אלא
יד היכא דהואי גריסנא: ואמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתי' ג °ועוזבי ישעיה א
[דף ו ע"ב] ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא °רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא
טו בעי רבא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו רב ששת ז הוה מהדר אפיה ה וגריס
אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו ואמרו רבנן דוקא ו רב ששת דתורתו אומנתו (ה)
אבל להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר אסור דהא אמר רבה
בר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה אמר רב
הונא

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז
א מי שאינו יכול לילך לבית הכנסת מקבץ עשרה ומתפלל ואם אינו מוצא עשרה יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללין עכ"ל :
ב ואפי' הוא אנוס שאינו יכול לילך לביהכ"נ טוב לו לכוין השעה שהצבור מתפללין . טור :
ג יש מפרשים שישהה שיעור ב' פתחים קודם שיתפלל ואומר מהר"ם ז"ל דדוקא כשהפתח מביט ברשות הרבים אבל אם אינו מביט ברה"ר אין לחוש. והטור כתב דבכל ענין צריך שיכנס לפנים מבית הכנסת כשיעור ב' פתחים :
ד כתב הרא"ש האידנא טוב הוא שגם ת"ח ילכו לבהכ"נ להתפלל כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו אומנתנו וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הצבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה ונמצאו בתי כנסיות בטלו' כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בבכ"נ למודו . ע"כ טור. ומזה ראי' לאותם ת"ח שעוסקי' בתורה בבית הכנסת ביום הכפורים בשעה שהצבור מתפללים ומשמיטי' עצמם מלהתפלל אותם התחנות והסליחו' והבקשות עמהם דלאו שפיר עבדי :
ה כתב הרא"ש וא"ת הא אמרי' בסוטה פ' ואלו נאמרים כיון שנפתח ס"ת אסור לדבר ואפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין לומר שאני הכא דמהדר אפיה דא"כ הוי ליה לאתויי מלתא דרב ששת התם לאשמועינן דבהכ"ג שרי וי"ל לפרש הא דקאמר התם אסור לדבר היינו דוקא בקול רם לפי שמעכב את אחרים מלשמוע אבל בלחש שפיר דמי והא דמהדר אפיה ה"ה לא מהדר אפיה מפני למגרס בלחש אלא רבותא נקט אפי' במהדר אפיה שנראה כמניח ס"ת שרי והוא היה מהפך פניו כדי שיכוין לבו בגירסתו והרי"ף פי' דוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל להורות לאדם ששואל לפי שעה ולפרש דבר איסור לא עכ"ל :
ו וכן כתב מיימון אמנם ס"ג פי' הני מילי דאסור לספר בדליכא עשרה דלייתי לספר תורה אבל אי איכא עשרה דלייתי שפיר דמי ע"כ . וסמ"ג פירש דהא דאסור לספר היינו דוקא בקול רם לפי שמונע אחרים מלשמוע אבל בלחש שרי ע"כ :

שיטת ריב"ב

הן אל כביר לא ימאס . ברבים כו' : על כל שכני הרעים. והיאך אפשר שכן רע לשקב"ה אלא זה שאינו בא להתראות בבית שכינתו : שכני נותשם . סיפיה דקרא הוא : מקדמי. שחרית : מחשכי. ערבית : מהדר אפיה וגרים . כשקורין בספר תורה : וקאמרי רבנן דוקא רב ששת דתורתו אומנתו . ויש לפרש דרב ששת סגי נהור עינים הוה וכיון שאי אפשר לו לקרות בתורה שבכתב דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה לא היה רוצה לבטל תלמודו מפני שמיעתן : והא דקאמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. דוקא רב ששת דמאור עינים הוה ולא שייך בקריאת דברים שבכתב אבל אינש אחרינא לא .

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בגמ' סגי' משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב ואני תפלתי וגו' אימתי עת כו': (ב) נ"ב באשרי כתוב ר"נ בר יצחק ובגמרא גרסי' רב אחא בר חנינא אמר מהכא הן אל כביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי תניא נמי הכי ר' נתן אומר מנין וכו' : (ג) נ"ב ל' הגמ' פדאני לי ולבני מבין אומות העולם:(ד) נ"ב וגו' : (ה) נ"ב עיין מגילה פ' היה עומד סי' אלף קמא : (ו) נ"ב תפלת הרבים לא ימאס: (ז) נ"ב דהיינו התורה וכו' חסדים נמי שלום כו' : (ח) נ"ב ובית הכנסת ועכשיו הם במקום המקדש כנ"ל : (ט) אף אם כנ"ל :

הונא בריה דרב יהודה א"ר מנחם אמר ר' אמי לעולם א ישלים *אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום *ואפילו °עטרות ב ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום מאריכין לו ימיו ושנותיו: **מתני'** *מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי [א] עד הנץ החמה רבי יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה: **גמ'** תניא ר"מ אומר כדי שיכיר בין זאב לכלב רבי (א) יהודה אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד אחרים אומרים כדי שיראה חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר אביי ג לתפילין כאחרים לקרית שמע כותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה

תורה אור — נר מצוה

רש"י

ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת: ואפילו עטרות ודיבון. שאין בו תרגום: מתני' תכלת. ירוק הוא וקרו' לגוונכרתי (ב) כרשינין: גמ' ערוד. חמור הבר: לתפילין. להניח תפילין שמצות הנחתן הוא קודם ק"ש: ונמלא

היה מותר מפני שהיה סגי נהור ולא היה מחוייב בקריאת התורה דדברים שניתנו בכתב אי אתה יכול לאמרן על פה אבל אדם אחר שרואה וחייב בקריאת התורה אסור לספר ואפילו שתורתו אומנתו ונראה למורי הרב נר"ו שאם קודם שנפתח ס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ספר תורה אלא לקרות ומתחיל לקרות מותר ואפילו לכל אדם דכיון שכבר התחיל במצוה מתחלה וראו אותו אנשי בהכ"נ שקבע עצמו לקרות אינו פוסק בה בעבור ס"ת אבל אם לא התחיל מתחלה אין לשום אדם אפי' מי שתורתו אומנתו לספר בשום ענין כלל אח"כ ודייק הכי מלישנא דקאמר הוה מהדר אפיה וגריס ולמה היה צריך להודיענו שהיה חוזר פניו אלא ודאי ר"ל שקודם שהתחילו (ג) ס"ת היה מראה עצמו שלא היה רוצה לשמוע ס"ת לקרות ולפיכך היה מותר לו והוא הדין שבכמו זה הענין מותר לכל אדם: **לעולם** ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור וכו'. כלומר שקודם שיקראו הצבור הפרשה בבית הכנסת יקרא אותה בביתו בין בשבת עצמו בבקר בין בכל אותו שבוע אבל אין לו להקדים משבוע זה לשני שבועות או לשלשה ויש בני אדם שנוהגי' לקרות מעט בכל יום ויום מהשבוע ומסיימין בשבת: **ואפי'** עטרות ודיבון. יש מפרשים דנקט זה הפסוק מפני שאין לו תרגום וקאמר שאפי' הפסוקים שאין להם תרגום צריך לקרות אותם שלשה פעמים וזה אינו נראה שהרי מצינו הרבה פסוקים אחרים שאין להם תרגום כגון פסוקים של ברכת כהנים (ד) ואחרים הרבה ולמה לא הזכירם ועל כן נראה דמשום הכי נקט האי קרא לאשמעינן דאפי' עטרות ודיבון שאין לו תרגום אונקלוס אלא תרגום ירושלמי שזהו מכללא ומלבשתא צריך לומר אותו התרגום שיש לו והפסוקים אחרים שאין להם לא תרגום אונקלוס ולא תרגום ירושלמי אפשר שדי בשיאמר אותם שתי פעמים ואפשר שצריך לומר אותם שלש פעמים. מפי הרב נר"ו: **מתני'** מאימתי קורין את שמע בשחרית כו'. כלומר מאימתי זמן קימה דמשם ואילך התחלת זמן ק"ש ואם קרא קודם לכן לא יצא אלא בשעת הדחק ומהדרינן משיכיר בין תכלת ללבן בגמרא אמרינן בין תכלת שבה ללבן שבה *ואית דמפרשי בין בגד אחד של תכלת לבגד של לבן ואין זה נכון שזה כשעלה עמוד השחר מיד יכול להכירו ולפיכך נראה יותר כמו שפירש בתלמוד ירושלמי שבחוליות שבציצית יש אחד של תכלת ואחד של לבן וכשמכיר בין חוליא של תכלת לחוליא של לבן הוא זמן קימה ומשם ואילך מתחיל ק"ש של יום: **רבי** אליעזר אומר בין תכלת לכרתי. יש מפרשים מלשון חציר והבבלים דמתרגמינן כרתי ובבלי ואינו נראה דמה ענין תכלת אצל כרתי אלא ודאי הנכון כמו שפירש הרב רבי נתן בעל הערוך דכרתי הוא מין צבע שקורין אינדי ודומה לתכלת ולפיכך אמרו דמשיכיר בין זה לזה הוא זמן התחלת ק"ש לכתחלה ומשם ואילך זמן קימה לרוב בני אדם והכי משמע בירושלמי: **עד** הנץ החמה. כלומר סוף זמנה לכתחלה עד שתנץ החמה והנץ החמה הוא מלשון הנצו הרמונים כלומר עד שעה שחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים: **ר'** יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות ואע"פ שבשאר מקומות (שבת דף קיא: וד' קכח.) אין אנו פוסקין הלכה (ה) דכל ישראל בני מלכים הם בהא הלכה היא וסוף זמן ק"ש הוא עד שלש שעות שעדיין זמן קימה לקצת ויוצא בדיעבד: **אמר** אביי לתפילין כאחרים. יש ספרים שגורסים לתפלה ואפילו לאלו הספרים פירושו תפילין והא דאמרינן דזמן תפילין משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו לא משום דלילה לאו זמן תפילין הוא דודאי לילה זמן תפילין הוא אלא שחכמים חששו מפני שהוא זמן שינה ושמא יפיח בהן ואמרו (מנחות לו:) הלכה ואין מורין כן ואביי דאמר לתפילין כאחרים לא בא למעט שאין זמנן קודם אלא אתא לאשמעינן שאם בא לשאול מתי הוא זמנן נשיב לו משעה שיראה את חבירו אבל קודם זה הזמן אין מורין לו ומה שאמר משיראה את חבירו פירוש בחבירו הרגיל אצלו דאי בשאינו רגיל אפילו לאחר כמה שעות לא יכול להכירו והטעם דתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפילין כתב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ולילית שמלותו ביום כדיליף (שם מג:) מקרא דוראיתם אותו אפשר שזמן התחלתו הוא ג"כ משיראה את חבירו או אפשר שזמנו משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. מפי מורי הרב נר"ו: **תניא** נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה. כלומר קודם הנץ החמה וכדאמרינן ע"ש עם חשיכה ואינו רצונו לומר חשיכה ממש אלא קודם חשיכה ואמר מורי הרב נר"ו שאע"פ שהותיקין היו קורין אותו סמוך להנץ החמה אפי' הכי מודו דזמן התחלת קריאתה קודם הוא דהלכה כאחרים שאמרו משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות דהא רב הונא דהוא בתרא פסק כוותייהו ואביי נמי הכי סבירא ליה שלא בא אביי לחלוק על הפסק שפסק רב הונא אלא שאמר שהותיקין מתוך שהיו מדקדקין במצות והיו רוצים לסמוך גאולה לתפלה היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיתפללו מיד כשתנץ החמה. ויסמכו גאולה לתפלה ואם היו מתחילים לקרותה מיד כשיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ החמה והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ונמצא שלא היו יכולין לסמוך גאולה לתפלה ומתוך כך היו צריכין לקרותה סמוך להנץ החמה אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפלה מודה שיוכל לקרותה לכתחלה משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו וקודם לכן אין לו לקרות אלא בדיעבד א"כ בשעת הדחק שקורא אותה אחר שעלה עמוד השחר כדכתבי' לעיל. הנה למדנו שיש בזמן התחלת ק"ש שני זמנים [א] לדברי הכל הראשון אחר שעלה עמוד השחר בדיעבד (ו) כגון בשעת הדחק והשנית זמן קריאתה לכתחלה והוא משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו כדכתבי' וכמו כן יש שני זמנים בסוף הזמן אחד לכתחלה ואחד בדיעבד ואפילו לותיקין האחד לכתחלה והוא עד שתנץ החמה והשנית בדיעבד והוא עד ג' שעות כר' יהושע וראיה לדבר דאין [ב] זמנה לכתחלה אלא עד הנץ החמה בלבד מדתנן בפרק מי שמתו (ד' כב:) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא אלמא משמע דמש"ה הצריכוהו לקרות במים כדי שלא תעבור זמנה ואם איתא דזמנה לכתחלה אחר הנץ החמה למה הצריכו אותו לקרותה במים אלא ודאי מפני כך אמרו יתכסה במים ויקרא ולא חששו למה שאינו סומך גאולה לתפלה מפני שראוי לחוש יותר שתנץ החמה בינתים ויעבור זמן ק"ש לכתחלה ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה שהרי אח"כ יש לו לעלות ולהתכסות ואין לך הפסקה גדולה מזו אפי' הכי רצו חכמים שיקרא ק"ש בזמנה והיינו קודם הנץ החמה משיסמוך גאולה לתפלה הרי נראה מכאן בהדיא [ג] שזמנה לכתחלה עד סוף הנץ החמה ובדיעבד עד שלש שעות כר' יהושע דהא איפסיקא הלכתא כותיה וא"ת מנין לנו דותיקין סוברין [ד] דזמן ק"ש לכתחלה אינו אלא עד (סוף) הנץ דלמא ס"ל דאפי' אחר הנץ הוא זמנה לכתחלה ומה שהיו מדקדקים וקורין קודם הנץ לא היו עושין זה מפני שאין זמן ק"ש לכתחלה אח"כ אלא מפני שזמן התפלה הוא כשתנץ החמה והיו צריכין להתפלל מיד [ה] היו מדקדקין וגומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה ולעולם זמן ק"ש הוא אפי' אחר הנץ לכתחלה דיירא' עם שמש יכולין הם לפרשו גבי ק"ש כמו גבי תפלה שהכל היא בכלל יראה וי"ל דבהכרח אנו למדים מדברי ותיקין דס"ל דסוף זמן ק"ש איננה אלא עד הנץ החמה לכתחלה דמסתמא לשון ייראוך עם שמש אינו רוצה לומר בזריחת השמש דוקא אלא לאחר שנתפשט השמש בעולם כדאמרינן גבי תפלת [ו] (המנחה) (שבת קיח:) א"ר יוסי יהא חלקי עם מי שמתפלל (אותה) עם דמדומי חמה ודאי ר"ל בעוד שהשמש על הארץ עדיין ואם איתא שזמן ק"ש לכתחלה אחר הנץ כיון שזמן תפלה איננה בתחלת זריחת השמש דוקא למה היו צריכין להטריח ולדקדק כל כך מפני סמיכת גאולה לתפלה הרי אפי' בלא זה הדקדוק יכולין לסמוך שאע"פ שיקרא ק"ש אחר הנץ מעט עדיין הוא זמן תפלה לכתחלה ויוכל לקרות ק"ש [ז] אח"כ ולסמוך גאולה לתפלה אלא ודאי אע"פ שזמן תפלה אחר הנץ החמה הוא זמן ק"ש אינו מהנץ ואילך ומפני שלא יעבור זמן ק"ש דלכתחלה היו מדקדקין שיקראו ק"ש בעונתה קודם הנץ ושיגיעו לגאל ישראל בהתחלת הנץ שמשם ואילך זמן תפלה ויסמכו גאולה לתפלה וא"ת מנין לנו דותיקין סוברין כר' יהושע דבדיעבד יוצא עד שלש שעות דדילמא ס"ל דאפי' בדיעבד אינו יוצא מהנץ החמה ואילך י"ל דבהכרח נמדע גם זה מדבריהם שסוברים דבדיעבד יוצא אחר הנץ מדחזינן שהיו גומרין אותה עם הנץ החמה ואם איתא דאינו יוצא בדיעבד אחר הנץ היאך היו מגמגמין כ"כ שיגמרו אותה עם הנץ החמה ממש היה להם לחוש שמא יעבור זמן ק"ש ולא היו מכניסין ק"ש בספק כזה אלא ודאי ס"ל דבדיעבד יוצא אחר הנץ ולפיכך היו מגמגמין כ"כ שהיו חושבין אפי' אם נטעה פעם אחת בשיעור לא נחוש שאע"פ שעבר זמן ק"ש דרבנן עדיין לא עבר זמן ק"ש של תורה שזמנה בדיעבד עד ג' שעות: **ומצינו** למדין שאפילו לותיקין זמן ק"ש לכתחלה משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו עד סוף הנץ החמה ובדיעבד בשעת הדחק יכול להתחיל ולקרות אחר שעלה עמוד השחר ובסוף נמי קורא ק"ש בדיעבד עד שלש שעות ואע"ג דאמרינן שזמנה לכתחלה איננה מהנץ החמה ואילך אפ"ה אם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל והכי משמע במסכת יומא (דף לז.) דתנן התם הילני המלכה עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל ואמרינן עלה בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות ניתזין ממנה ובה היו יודעין שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי (שם:) לשאר עמא דירושלם כלומר לא היה צריך

אונס ויעבור הזמן עכ"ל: [ז] ויכול אחר הנץ לקרות ק"ש ולסמוך אח"כ גאולה כו' (הגה"י):

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

יש מגדולי חכמים שהיה מחזיר פניו וגורס תלמודו בשעה שקורין בתורה ואומרים הגאונים שלא הותרו כן אלא למי שתורתו אומנתו ע"כ: כתב מיימון ופסוק שאין לו תרגום קורהו שלש פעמים ע"כ וי"א שלע"ז שלנו הוי כמו תרגום דידהו:

לשון ריא"ז

ואפי' עטרות ודיבון שאין לו תרגום קורהו עבריה ג' פעמים ובלבד שלא יקדים ולא יאחר לקרותם או בתחלת השנה או בסוף השנה אלא כל פרשה ופרשה קורא בשבת שלה קודם קריאת הצבור ונראה בעיני שאף אם קורא הפרשה בתוך ימי השבוע שלה הרי זה כמשלים עם הצבור כמבואר בקונטרס הראיו' עכ"ל:

א כתב הרא"ש נראה דכל השבוע מקרי עם הצבור הואיל וממנחה דשבתא מתחילין לקרות את הפי' אע"ג דלא מקרי קמי שבתא אלא מד' ואילך במדרש יש לזה ר' את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם משלים אחר אכילה ע"כ:

ד"ת ואית דמפרשי זה הפי' עצמו שדחה הגמ' ולא הבנתי מאי ואית דמפרשי דקאמר

ב ואפי' עטרות ודיבון כ' הרא"ש ז"ל פירש"י שאין בו תרגום וקשה דה"מ למימר אפי' ראובן ושמעון וכיוצא בהן ונראה דנקט עטרות ודיבון לפי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום וגם בירושלמי הוא מתורגם לכך פי' הא דנקט עטרות ודיבון אע"פ שאין צורך כל כך בתרגום אבל ראובן ושמעון וכיוצא בהם אין צריך לקרותם ג' פעמים מ"מ נהגו להחמיר כפי' רש"י י"מ דה"ה לכל הלועזות לעז שלהן הוי כמו התרגום כי התרגום הוא בשביל עמי הארץ שאינם יודעי' לשון הקודש וא"כ הוא הדין לעז לא מכירין בו ולא נהירא לפי שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא כדאמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא ונראה דהקורא בפירוש התורה יוצא ידי תרגום כיון שמפרש בו כל מלה ומלה ע"כ:

לשון ריא"ז

ג וזמן הנחת תפילין בשחרית הוא משיכיר חבירו ברחוק ד' אמות והוא שרגיל לראותו לפרקים שאם רגיל בו תמיד אפי' בלילה מכירו כמו שמבואר בתלמוד ארץ ישראל עכ"ל:

שיטת ריב"ב

ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת: אפי' עטרות ודיבון. שאין בו תרגום: מתני' בין תכלת ללבן. פירשוה בגמ' בין תכלת שבה ללבן שבה. כלומר גיזת צמר שנצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה: גמ' ערוד. חמור הבר: (לתפלה)[לתפילין]. להניח תפילין:

[א] ובומרה. כ"ה בא"י:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' רפה:

ב מיי' פ"ג מהל' תפילין סמג עשין כב טור א"ח סי' ל ומיי' פ"ק מהל' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' כח:

הגהות הב"ח

(א) כ"ב בגמ' הגי' ר' עקיבא: (ב) שקורין כרשינין: (ג) לקרו' בס"ת וכו' לשמוע ס"ת ולפיכך ותיבת לקרות נמחק: (ד) כ"ב עי' במגילה ס"פ היה קורא עומד במשנה האומר יברכוך טובים: (ה) כ"ב עי' ברי"ף בשבת פ' מפנין סי' תע"ז: (ו) כ"ב כלומר דיכול להתחיל ולקרות אחר שעלה ע"ה כיון דאירע לו דחק זה שיוצא לדרך דאם לא היה שעת הדחק לא יתחיל לקרות אלא משיראה את חבירו ברחוק כו' וא"כ דזה הוה התחלה איכא שני זמנים האי דיעבד והכי' לכתחלה ומה דהוה דיעבד אם כבר קרא אחר שיעלה ע"ה אפי' לא היה שעת הדחק אינו בכלל זמנים אלו שנתנו להתחיל ולקרות בהן וכ"כ בסמוך בד"ה ומצינו למדין וכו':

[א] שיש בהתחל' הזמן כו' ושני זמנים בסוף הזמן וכו': [ב] דאין סוף זמנה: [ג] שסוף זמנה: [ד] דסוף זמן ק"ש לכתחלה אינו אלא עד הנץ כו' ותיבת סוף מוקפת: [ה] ולפיכך היו: [ו] נ"ב של גבי תפלה ולכן רשמתי תיבת המנחה ודוק ותפלת המנחה לאו דוקא שה"ה לתפלת שחרית כדמוכח בפרק תפלת השחר אמר רתב"א וכו' מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ואמר ר"ז מאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורי' לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מ"ט דלמא מטרפא ליה שעתא ופירש"י עם דמדומי חמה תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת מנחה עם שקיעת החמה לייטי וכו' על מי שמשהה תפלת המנחה עם דמדומי חמה שמא תטרף ליה השעה ע"י:

זה לכהנים שהיו בבהמ"ק שהם היו קמים קודם אלא לשאר עמא דירושלם שלא היו קמים כל כך בהשכמה היתה הקריאה זו הגה שאחר הנץ היו קורין אותה אלא שהיה מקדימין לקרותה מיד: **וכתב** הרי"ף ז"ל מיהו לית כל איניש יכול לכווני ולמעבד כי הא מלתא ואפ"ה מצוה למיקרי קודם הנץ החמה וכו' ותמהני עליו על זה הלשון שזהו מה שהיו עושין ותיקין עצמן שהיו קורין מעט קודם הנץ כדי שיגמרו עם הנץ ויתפללו מיד ויסמכו גאולה לתפלה והיכי קאמר אלא מיהו לית כל איניש יכול לכווני וכו' דמשמע שבא לומר עת אחרת ואומר מורי הרב נר"ו

רש"י · נר מצוה · תורה אור

גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קראה °ייראוך עם שמש ואוכן הלכתא אלא מיהו לית כל איניש יכול לכווני ולמעבד כי הא מילתא ואפי' הכי ב מצוה למיקרי קודם הנץ החמה מעט כדי שלא יתפלל אלא לאחר הנץ החמה שנמצא מתפלל ביום ואע"פ שאינו עם הנץ החמה דוקא: א"ר יוחנן א בתחלה אומר °ה' שפתי תפתח ובסוף אומר °יהיו לרצון אמרי פי וגו' *א"ר יוסי בר חנינא משום ר"א בן יעקב המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר °ורגליהם רגל ישרה וא"ר יוסי בר חנינא משום ר"א בן יעקב מנין למתפלל שלא יעמוד ג במקום גבוה ויתפלל שנא' °ממעמקים קראתיך ה' תניא נמי הכי מניין למתפלל שלא יעמוד לא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי מקום גבוה ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתיב °תפלה לעני כי יעטוף וא"ר יוסי בר חנינא משום ר"א בן יעקב מאי דכתיב °לא תאכלו על הדם ד לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. א"ר יצחק א"ר יוחנן (א) משום ר"א בן יעקב כל האוכל ושותה ה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר °ואותי השלכת אחרי גוך אל תקרי גוך אלא גאיך אמר הקב"ה לאחר שאכל ה ושתה ונתגאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים: רבי יהושע אומר עד ו שלש ו שעות: אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי ז לא הפסיד לא הפסיד ברכות תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך הוא לפניה ח ולאחריה: **מתני'** ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנ' °ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר °ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין: **גמ'** *תנו רבנן ב"ה אומרים עומדין וקורין ט יושבין וקורין מטין וקורין עוסקין במלאכתן וקורין וה"מ בפרק שני אבל בפרק ראשון אינו קורא ועוסק במלאכתו כדבעינן למימר (ב) קמן תני רמי בר יחזקאל העושה כדברי ב"ש עשה כדברי ב"ה עשה ורב יוסף אמר העושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום רב נחמן בר יצחק אמר העושה כדברי ב"ש חייב מיתה דתנן א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה: **מתני'** י בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה י אחת ארוכה ואחת קצרה מקום

רש"י

ונמצא מתפלל ביום כלומר בתחלת היום: שיכוין את רגליו. זה אצל זה: שנאמר ורגליהם רגל ישרה. נראין כרגל אחד: תפלה לעני. דרך עניות: לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. כלומר נהי שלא יצא ידי ק"ש בזמנו מ"מ יש לו קיבול שכר כאדם שקורא באחת מן שאר פרשיות שבתורה: מתני' יטו על צדיהן דרך שכיבה דכתיב בשכבך: יעמדו יקראו בעמידה דכתיב ובקומך: קורין כדרכן. כלומר איך שרוצים או בשכיבה או בעמידה או בהליכה: גמ' בפרק ראשון. לקמן מפרש: מתני' מברך שתים לפניה ושתים לאחריה והנך ז' ברכות כנגד ז' ביום הללתיך: א' ארוכה ואחת קצרה. (א)ושתים של אחריה דערבי' קאי ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו וברכת יראו עינינו לא חשיב דלא ניתקן כי אם בדורות האחרונים משום

רבינו יונה

שכוונת הרי"ף ז"ל היא דותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק היו מצמצמין ומכוונין שמיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנץ החמה ושאר בני אדם אינם בקיאין לשער כל כך ואם יבואו לעשותו שמא יטעו ותנץ החמה קודם ק"ש ויעבור זמן לכתחלה ועל כן צריך שלא ישערו בצמצום אלא בענין שיוכלו לכל הפחות לקרות קודם הנץ פרשה ראשונה ושתהיה הנץ החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל כי זה נקל הוא לכוון שתהיה הנץ החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ שאינו מכוין בענין הנץ החמה שיהיה כשמגיע לגאל ישראל אין לחוש לזה שיותר טוב שיקדים הנץ החמה מעט מלצמצם ביותר ולבוא לידי ספק שמא תעבור השעה ופי' ותיקין ר"ל מפולפלים ומחודדים מלשון מפרק הרים (מ"א יט) דמתרגמינן מותק טוריא: **המתפלל** צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה כלומר צריך שיחבר אותם זא"ז בכיון כאלו אינם אלא אחת מלשון רגל קא דייק דמשמע שיהו סמוכים זה לזה כמו אחד ובירושלמי נחלקו אמוראים חד אמר ככהנים וחד אמר כמלאכים מאן דאמר ככהנים עקב בצד גודל שהכהנים לא היו יכולין לפסוע פסיעה גסה משום לא תגלה ערותך עליו והיו הולכים עקב בצד גודל וכמו כן בתפלה יש לו להתפלל עקב בצד גודל ומ"ד כמלאכים היה אומר שיהיו סמוכים ומכוונין זה כנגד זה שידמו רגל אחד שנאמר ורגליהם רגל ישרה והתלמוד שלנו סובר כמ"ד כמלאכים הלכך צריך שיכוין את רגליו זה כנגד זה כדי שידמו רגל אחד ויש שנוהגין לתת ריוח למעלה אצל האצבעות משום דכתי' (שם) וכף רגליהם ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכיר אלא שיכוין אותם ויסמכם בענין שידמו אחד: **ואע"פ** שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' ממעמקים קראתיך ה' מפני שפשט הפסוק ר"ל מתוך הדחקים והצרות קראתיך אמר שאינו ראיה וכתיב תפלה לעני כי יעטוף פירוש שזה ודאי ר"ל שפל רוח כמה דאיתמר (צפניה ג) והשארתי בקרבך עם עני ודל (ש"ב כח) ואת עם עני תושיע ר"ל השפלים ובעלי ענוה שא"א לומר שהעניים יהיה להם תשועה ולא בעלי עושר דהא כתיב כספם וזהבם אתם (ישעיה ס) אלא ר"ל שתפלת השפל והעני נכנסת לפני המקום: **לא** תאכלו על הדם שלא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם וזה אסמכתא בעלמא הוא דפשטיה דקרא על אמ"ה נאמר [א] שלא יאכל הבשר בעוד שדמו בתוכו: **כל** האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת וכו' אומר ריה"ז ז"ל דהא דאמרינן דדוקא להתחיל אסור אבל אם קודם שהגיע זמן תפלה התחיל לאכול אינו פוסק היינו במנחה אבל בשחרית אם התחיל לאכול קודם שיעלה עמוד השחר מיד שעלה עמוד השחר פוסק דהא איכא לאו דכתיב לא תאכלו על הדם הלכך צריך ליזהר שיתחיל בענין שיגמור ר"ל קודם שיעלה עמוד השחר: **לא** הפסיד כאדם שקורא בתורה ויש לשאול מה בא להשמיענו שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה וזה דבר פשוט הוא ותירץ הרב רבי שלמה מן ההר ז"ל דאתא לאשמעינן שאע"פ שדברים שבכתב לא נתנו לאמרן על פה ושאר פסוקים אינו יכול לקרות אפי' הכי ק"ש יכול לקרותה על פה ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה דכיון שניתנה לאומרה על פה לחובה יכול לאומרה אפי' שלא לחובה כל הפעמים שירצה ומזה הטעם התקינו לומר פרשת קרבנות על פה בכל יום מפני שהיא חובה כדאמרינן במדרש *אמר אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה כלומר באיזה זכות יתקיימו להם הבטחותיך אמר לו בזכות הקרבנות שנאמר קחה לי עגלה משולשת וגו' תינח בזמן שבית המקדש קיים מאי איכא למימר יאמרו לפני פרשת הקרבנות ומעלה אני עליהם כאלו בנו בית המקדש והקריבו עליו קרבן מזה הטעם נמי אומרים בהרבה מקומות פרשת ברכת כהנים דכיון שחובה לומר בכל יום ברכת כהנים על פה בשעת נשיאות כפים יכול לאומרה אפילו שלא במקום חובה ומזה הטעם אמרו (יומא דף סח:) ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה דכיון שהוא מענין הקרבנות ומצינו שמצוה לומר פרשת קרבנות על פה כדאמרינן לעיל לא חששו בקריאת' אפילו כשאינו לחובה כללו של דבר כל פסוק שניתן למצוה או לחובה לאמרו על פה יכול לאמרו כמה פעמים שירצה אפי' בשעה שאין בו מצוה כלל ואין בזה משום דברים שבכתב לא ניתנו לאומרם על פה הואיל וניתנו לאומרה פעם אחת: **מתני'** בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו וכו' דסבירא להו דובשכבך רוצה לומר דרך שכיבה כדמפרש ואזיל: **גמ'** והני מילי בפרק ב' לא קאי אלא לעוסקים במלאכתן אבל בהני אחריני לא שנא פרק ראשון ולא שנא פרק שני מותר: **בדברי** ב"ש עשה דסבר רבי יחזקאל דאע"ג דהלכה כב"ה בכל מקום הכא כיון דב"ה גופייהו סברי דמטין וקורין היה אומר שאם מטה לכתחלה אין בכך כלום ורב נחמן בר יצחק אמר שאם מטה כדברי ב"ש חייב מיתה שאע"פ שאומרים ב"ה מטין וקורין זהו כשהי' יושב מוטה מתחלה אבל כשיושב כדרכו או כשעומד והוא מטה עצמו ומתכוין לעשות כדברי ב"ש ולסתור דברי בית הלל חייב מיתה כיון שמתכוין לסתור דברי ב"ה: **מתני'** בשחר מברך שתים לפניה וכו' אחת ארוכה ואחת קצרה וכו' פרש"י ז"ל שארוכה היא אמת ואמונה וקצרה השכיבנו ואין בה מטבע כל כך ומפרש דמקום שאמרו להאריך קאי אמאי דאמר ברישא אחת ארוכה ור"ל שאמת ואמונה שהיא ארוכה לא יקצר ממנה והשכיבנו שהיא קצרה לא יוסיף בה והקשה עליו רבי יעקב ז"ל דהאיך אומר דהשכיבנו הוי קצרה דהרי יש בה מטבע יותר מקידוש והבדלה שהם ארוכות ועוד שבתוספתא מונה הברכות הקצרות ואינו מונה בהן השכיבנו ועוד שאם הוא כדבריו שאומר דבמקום שאמרו להאריך

עין משפט

א מיי' פ"ס מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' נ"ט קיא: ב מיי' פ"ו מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' צח: ג מיי' פ"ק מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' נח: ד מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סא: ח מיי' פ"ק מה' ק"ש סמג עשין יח טור או"ח סי' נח נט ס ולו מה:

שיטת ריב"ב

ונמצא מתפלל ביום. דהנץ החמה לדברי הכל יום הוא. מאי קראה. דמצוה להתפלל עם הנץ החמה וכן הלכתא. אלא מיהו וכו'. וכבר כתבנו ספקק הכוכן בעונת ק"ש. יכוין את רגליו. זו אצל זו. ורגליהם רגל ישרה. נראות כרגל אחת. תפלה לעני. דרך עניות. פוסקא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו'. שהרי הוא כאדם שקורא אחת מכל פרשיו' שבתורה ואע"פ שלא יצא ידי חובת ק"ש יש לו שכר שעוסק בתורה. מתני' יטו. על צדיהם דרך שכיבה. ובבקר יעמדו דרך קימה. כדרכן. או בשכיבה או בקימה או בישיבה או בהליכה. מתני' אחת ארוכה ואחת קצרה. ושתים לאחרי'. דערבית קאי.

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בגמ' גרסי' אמר ר' יוסי בר חנינא: (ב) נ"ב בפ"ב סי' מז:

במדרש ליתא והוא בתענית כז: ע"ש

הגהות חוי"

(א) ורמב"ם פי' אשתים שלפניה אחת ארוכה שפותחת ומסיימת בברוך ואחת קצרה שאינה פותחת בברוך:

[א] נ"ב אבל מן החי מן לא תאכל הנפש עם הבשר נפקא וכבר מן החי מבשר בשדה טרפה נפקא ולא מלא תאכלו על הדם דהוא לאו שבכללות: (מא"י)

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש וא"ת והא לעיל אריב"ל משום רבי עקיבא פעמים שאדם קורא ק"ש אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ופסיק ריב"ל הלכתא כוותיה אלמא תחלת זמן קריאה של יום הוא אחר הנץ החמה כמתני' דיומא וי"ל דאפי' אם פליג ריב"ל אאביי הלכה כאביי דפסיק כותיקין דהוא בתרא אי נמי לא פסיק ריב"ל כרבי שמעון אלא במה שסובר שקודם הנץ החמה יוצא בשל לילה כדאמר לעיל דלאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהסוא זוגא דרבנן דאשתכור כו' אבל במאי דקאמר דתחלת זמן ק"ש של יום אחר הנץ החמה לא פסיק כוותיה אי נמי י"ל דרבי שמעון גופיה מודה דזמן ק"ש של יום קודם הנץ החמה והאי דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים קודם הנץ החמה ויוצא בשל יום ובשל לילה דהוי רבותא טפי איכא למימר דאתא לאשמועינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ החמה אי נמי כדפירש לעיל שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ושל שחרית אינו יכול לקרות שניהם ע"כ ופ"ש דף ב' ע"ב:

ב סמג בשם ר"ח ור"ת ז"ל פליגי ע"ז וס"ל דזמן תחלת ק"ש דשחרית הוא לאחר הנץ החמה לכתחלה ובתוספות יומא דף ל"ז האריכו בראיות ע"ז אמנם מיימון והרא"ש ומרדכי וטור ס"ל כדברי רבינו:

ג כתב מיימון שיעור הגבהות ג' טפחים ואם יש בגבהות ארבע אמות על ארבע אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה הגבהות מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' מותר להתפלל בו שהרי חלק רשות לעצמו ע"כ:

ד כ' הרא"ש ז"ל מצאתי כתוב בשם ר"י ז"ל דאם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר פוסק אע"ג דאמרינן בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם:

ה כ' ראבי"ה ז"ל דמותר לשתות מים בבקר קודם תפלה דלא שייך במים גאוה ודוקא בחול אבל בשבת ויו"ט כתב דאסור אפי' מים משום הקידוש והרא"ש ז"ל היה שותה מים בשבת בבקר קודם התפלה שאין הקידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו עוד ועיין בפ' קמא דשבת בדין התחיל לאכול קודם שעלה ע"ה:

ו כתב סמ"ג והראב"ד ורבינו שמחה ז"ל פירשו דהאי עד ג' שעות פירושו עד ג' ולא עד בכלל ואין הזמן נמשך רק עד סוף ב' שעות וסמ"ג הוכיח דעד ועד בכלל וכן הסכימו כל הפוסקים:

ז כתב הרא"ש ז"ל יש להסתפק אם ר"ל עד חצו' כשיעור תפלה אליבא דרבנן או עד ד' שעות אליבא דר' יהודה או אפי' כל היום לא הפסיד ורב האי גאון ז"ל כתב אף כל שעה רביעית אע"פ שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה משמע דוקא שעה ד' שהיא זמן תפלה לר' יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא עכ"ל:

ח לדעת מיימון וסמג אפי' איחר עד ערבית יש לו לקרות קריאת שמע בברכותיה והטור כ' דאין קורא בברכותיה כשעבר זמנה אלא כל שעה רביעית אבל מכאן ואילך אם בירך לפניה ולאחריה הוי ברכה לבטלה והן הן דברי הרא"ש ז"ל שכתב בשם רב האי גאון ז"ל: ט הרא"ש וכא דאמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה לא שאם יושב עומד וקורא מעומד אלא אם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד על לבבך ומכאן ואילך קורא כשהוא מהלך ע"כ הגהות אשר"י מא"ז וכ"כ בה"ג והראב"ד כ' בשם רב עמרם מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרות מעומד לא יאות עביד ונקרא עבריינא וצריך לגעור בו שמוחה מיושב ומיהו אם קורא מהלך צריך לעמוד בפסוק הראשון ע"כ: י בהגהות אשר"י ופר"ת דתרווייהו קאי אאמת ואמונה כלומר בין ארוכה ובין קצרה יאריך או יקצר הלכך שפיר מצינו למימר אור יום הנף ומטעם זה נהגו להתפלל קרובץ בג' ראשונות וכבר נחלקו בזה ר' יוסף טוב עלם ורבינו אליהו ועלת' בידם דמותר ומצוה מן המובחר ושרי למימר זכרנו ברים שתא דהוי צרכי רבים ע"כ:

להאריך קאי ארישא לא היה לו לומר זה הלשון אלא ארוכה לא יעשנה קצרה קצרה לא יעשנה ארוכה ועוד שהיאך אומר שלא יוכל לקצר באמת ואמונה והא אמרינן בגמרא (ד' יד:) אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת (ויליב) [א] לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת (ויליב) ואמרינן היכי לימא מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית עמנו נסים ונפלאות על הים ושרנו לך הנה דבזה בלבד שיאמר ושיחתום גאל ישראל סגי והאיך אמר שאין לו לקצר בברכת אמת ואמונה ועוד שלפי דבריו שאומר שאין לו להוסיף בהשכיבנו קשה מה שנהגו בכמה מקומות לומר פיוטים בהשכיבנו ומשום הכי פירש א' ארוכה וא' קצרה ר"ל שאם ירצה יאריך בהם ואם ירצה יקצר בהם ואחת ארוכה ר"ל בין ארוכה בין קצרה ודומה לזה מאי דאמרינן (יבמות דף מח.) אחת בתולות ואחת בעולות שר"ל בין בתולות בין בעולות. ומה שאמרו מקום שנהגו להאריך אינו רשאי לקצר אינו חוזר לראש אלא מילתא באפי נפשה היא שהברכות שהן ארוכות כגון קידוש והבדלה אין לו לקצר ממטבע שלהן כלום ומקום שאמרו לקצר כגון ברכת בורא פרי הגפן וכיוצא בה אין לו להאריך בהם ומה שאמר אח"כ לחתום אינו רשאי שלא לחתום הוא פירש מה שאמר תחלה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר ור"ל ברכה שהיא ארוכה וצריכה חתימה אינו רשאי לקצר כלל מהמטבע כולה מפני דאם יקצר לא יצטרך לחתום בה ואינו רשאי שיעשה בענין שלא לחתום וברכה שהיא קצרה ואין לו לחתום בה אינו רשאי הוא להאריך במטבע ולהוסיף בה אחר כך שאם כן יצטרך לחתום ומקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי לחתום: **גמ'** מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חשך וכו' יש שואלין למה ל"ל מדת יום בלילה ומדת לילה ביום הלא די כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה בלילה והיה אומר הרב רבי אליהו הצרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרינן בגמרא ההוא מינאה דאמר לר' מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור שנאמר יוצר אור ובורא חשך כלומר ממה שלא אמר יוצר אור וחשך משמע שכל אחד ואחד היה לו בורא לבדו אמר לו שוטה שפיל לסיפיה דקרא ה' צבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל וע"כ אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל: **רבי** יוחנן אומר למשנה צריך לברך שבמשנה ג"כ מפרש הפסוקים ומשם לומד טעמי המצות אבל לתלמוד שהוא פירוש המשנה לא דאין צריך לברך על הפירוש ורבי אלעזר אומר דאפי' לתלמוד צריך לברך שבתלמוד ג"כ מפרש עיקרי הפסוקים ומסקנא דאפי' למדרש צריך לברך שבמדרש ג"כ לומד מהפסוקים מק"ו ומג"ש ומהמדות שהתורה נדרשת בהם: **מאי** מברך אקב"ו על דברי תורה. יש מפרשים שאומרים לעסוק בדברי תורה בעסקאות מדוייקות מלאנו על דברי תורה והערב יש מקומות שחותמין ברוך אתה ה' נותן התורה ויש מקומות שחותמין ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל וכן מנהג מורי הרב נר"ו:

והא דרב המנונא מעולה שבברכות מפני שמזכיר שם שבח ישראל ושבח התורה ואע"פ שסמוכה לחברתה פותחת בברוך מפני שדרך הוא לאמרה בפני עצמה כשמברכין על התורה ומסקנא כדרב פפא דאמר נימרינהו לכלהו וכנגד אלו השלש ברכות תקינו לומר בבקר שלש ענינים מקרא דהיינו פרשת קרבנות ומשנה דהיינו איזהו מקומן ומדרש דהיינו רבי ישמעאל אומר וכו' וברכת אשר בחר בנו שהיא מעולה למקרא וברכת הערב למשנה וברכת על דברי תורה למדרש ולדעת רבי יעקב ז"ל שאומר דלא אמרינן כל ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך אלא כשהברכה הראשונה היא ארוכה אבל כשהראשונה קצרה צריכה אחרת שתהי' פותחת בברוך א"כ קשה שהרי בכאן הראשונה קצרה והאחרת הסמוכה לה אינה פותחת בברוך ונצטרך לומר לפי דבריו שאינם אלא שתי ברכות והערב סוף הברכה הראשונה היא ור' יוחנן לא בא לומר שלא יאמר הברכה הראשונה אלא שיוסיף עוד בסופה ויאמר הערב וכו' ואשתכח דהוו להו שתי ברכות, האחת כנגד תורה שבכתב והאחרת כנגד תורה שבעל פה שהמדרש והמשנה הכל בכלל [תורה] שבעל פה הוי וסגי ליה בברכה אחת: **ולפי** משמעות ההלכה נראה שזה אינו אמור אלא כשהשכים לקרות קודם שקרא ק"ש אבל לאחר שקרא ק"ש אין צריך לברך כדאמרי' שכבר נפטר באהבה רבה אבל בירוש' אומר דכי אמרי' שברכת אהבה רבה פוטרת דוקא בשקרא או בששנה מיד שקורא ק"ש ומתפלל אבל אם לא קרא מיד ואח"כ בא לקרות אין אהבה רבה פוטר דהכי גרסי' התם והוא דשנה [ג] על אתר והעולם אינן חוששין לזה הירוש' ואפי' כשקוראין שעה גדולה אחר קריאת אהבה רבה אינם מברכין כלל וחכמי לוניל ז"ל שאלו זה לרי"ה ז"ל והשיב להם דכיון שהדבר מסופק דבירושלמי משמע דאין ברכת אהבה פוטרה אלא בששנה על אתר ובתלמוד שלנו נראה שפוטרת כל היום ואין צריך לברך אלא כשהשכים לקרות קודם ק"ש כדכתבינן לעיל והעולם נוהגין שלא לברך יש לנו לתת טעם למנהג כפי יכלתנו כמו שנאמר בירושלמי כל מקום שאתה מוצא הלכה רופפת לא וראה היאך נוהגין ונהוג וטעם המנהג מפני שמנהגנו לומר בכל יום אלו הברכות קודם ק"ש ובאותה ברכה שבבקר פוטר כל היום וכי אמרי' בירושלמי והוא ששנה על אתר זהו בברכת אהבה רבה שחובה אינה אלא על ק"ש בלבד וכשקורא מיד אין צריך לברך ואע"פ שלא ברך בבקר ברכת התורה מפני שמאחר ששונה מיד שקורא ק"ש ויתפלל גלה דעתו שלדעת כן קרא אותה לצאת בה ידי חובת ק"ש וידי חובת הקריאה וכשקורא אחר שעה אינו נפטר בה דכיון שאין תקנת חובה אלא על ק"ש בלבד נראה שמתחלה לא קרא אותה אלא לדעת חיוב ק"ש בלבד ואינה פוטרת הקריאה

נר מצוה | תורה אור

מקום שאמרו א להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום:

גמ' מאי מברך א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא *יוצר אור ובורא חשך ונימא יוצר אור ובורא נוגה אמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה מדת לילה ביום *יוצר אור ובורא חשך מדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ברכה שנייה מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרין אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר °ואהבת עולם אהבתיך (א) וקיי"ל כרבנן ב והאי דאמרי' לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות ג קודם שיקרא ק"ש צריך לברך לאחר שקרא ק"ש ד אינו צריך לברך מאי טעמא ה שכבר נפטר באהבה רבה ההוא מימרא דשמואל הוא דהוא מאריה דשמעתא קמייתא הוא ורבנן פליגי עליה וכבר ו אידחיא לה הא דשמואל דתניא כותייהו דרבנן וכל מאי דמשתכחת בתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריר (א) אמר רב הונא *למקרא צריך לברך למשנה ולתלמוד אינו צריך לברך ורבי יוחנן אמר למשנה צריך לברך לתלמוד א"צ לברך ור"א אמר אפי' לתלמוד צריך לברך למדרש א"צ לברך ורב אמר אפילו למדרש נמי צריך לברך דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב וקדם ומשי ידיה ומברך ומתני לן פירקין וכתב רב האיי גאון ז"ל דהלכתא כותיה דרב ומנהגא כותיה: מאי מברך אמר רב יהודה בר אשי בא"י אמ"ה אשר קב"ו על דברי תורה (ב) ור' יוחנן אמר ז הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה ח והא דרב המנונא מעולה שבברכות היא אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו:

ד' יא: | ישעיה מה | ירמיה לא | כג

רש"י

משום סכנה כדפירש' לעיל וכן ברכת ישתבח אינה מן המנין שהיא לאחר פסוקי דזמרה כמו ברכת יהללוך אחר הלל: להאריך. כמו אמת ואמונה לא יקצר: לקצר. כגון השכיבנו לא יאריך: לחתום. בברוך (ג): גמ' שכבר נפטר באהבה רבה שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד וכן ותלמד' חקי חיים: לתלמוד אין צריך לברך. אפי' קודם אהבה רבה: לתלמוד צריך לברך. כי הוא עיקר התורה שממנו הוראה יוצאת תלמוד היינו טעמי משנה לתרץ משניות הסותרות זו את זו: ור' יוחנן היה מסיים בה והערב לא לחתום בה גם בברוך. והערב לא יערב לנו לעסוק בהם מאהבה: בא"י המלמד תורה לעמו ישראל גרס' ולא גרס' בא"י למדני חוקיך דאין ברכה זו על שעבר אלא לשון בקשה וגם דוד כי אמרה לא לשם ברכה אמרה אלא לשון בקשה והכי קאמר ה' שאתה ברוך למדני חוקיך: זו היא מעולה שבברכות. של ברכת התורה לפי שיש בה שבח (ד) וקילוס לתורה

שלטי הגבורים

א כ' מיי' בברכות אלו עם שאר כל הברכות אין אדם רשאי לפחות מהן או להוסיף עליהן ומיהו דייק הטור דדעת מיימון לאסור להפסיק בברכות שמע ולומר קרובץ וכן כתב הרמ"ה ז"ל וכן הרא"ש דאינו יפה בעיניהם מנהג זה אמנם כתב הראב"ד ז"ל דלמעט או להרבות באמצע הברכה אין קפידא ולהכי נהגו להוסיף פיוטים במאורות ובאהבה ובזולתם. וכן דחק ר"ת ז"ל לקיים המנהג ומסקנת הטור דטוב ויפה לבטלה:

ב יש הרבה מהגאונים שפסקו שיש לברך אהבה רבה והטור בשם הרא"ש ז"ל הכריע ביניהם ואמרו דבשחרית אומר אהבה רבה ובערבי' אומר אהבת עולם אמנם ר"ת וה"ג ומיימון כולם פסקו כדברי רבינו:

ג ואם השכים קודם היום ובירך על התורה כתב ר"י דאינו צריך לחזור ולברך כשאומר הזמירות ובשם רש"י כתבו הגהות מיימוני שצריך לחזור ולברך כשאומר הזמירות: לשון ריא"ז:

ד ובתלמוד א"י מבואר שאין ברכה של ק"ש פוטרת של תורה אלא כששנה לאלתר אבל בא לשנות אחר (איזה) שעה אינו נפטר בברכות של ק"ש שהרי דומה כאדם שבירך על מצוה והסיח אחר שברכה עד שלא התחיל במצוה שצריך להזור ולברך וכששנה לאלתר נפטר בברכה של ק"ש ואפילו אם שונה וגומר עשרה פעמים ביום שכולן מצוה אחת הן כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל:

ה כתב הרא"ש בירושלמי מסיק עלה א"ר אבא והוא ששנה על אתר ונראה דהיינו דוקא בברכה של אהבה רבה דלא מתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר ואם שנה לאלתר הא נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפי' יפסוק ויעמוד ויחזור וילמוד וכן המברך על התורה ולמד א"צ לחזור ולברך אם הפסיק באמצע לכך הוצרך לומר והוא ששונה על אתר על הנפטר באהבה רבה ולא על המברך ברכת התורה דלא"ה היה לו *שמיענו בעלמא דהפסק שבאמצע עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך כ"ש הנפטר באהבה רבה ואף אם"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה מ"מ מסתבר שב"א שרגילים תמיד לעסוק בתורה ואפי' כשיוצאין לעסקיה' ממהרין לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ודעתם תמיד על למודם לא הוי הפסק לענין ברכה לכך אם למד בלילה הלילה הולכת אחר היום וא"צ לברך כל זמן שלא ישן וכן מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך כיוצא בזה עכ"ל:

ו כתב הרא"ש ז"ל והגאונים כתבו שיש לקיים דברי שניהם ועוד באשכנז ובצרפת נהגו לומר בשחרית אהבה רבה ולומר בערבית אהבת עולם וכן סתמא דתלמודא לקמן בשמעתין והזכיר אהבה רבה בשל שחרית ע"כ: **ז** התוס' וסמ"ג והרא"ש וטור פליגי על זה וסברי דאינם רק שתי ברכות וצריך לומר והערב נא בוא"ו ומיימון כ' כדברי רבינו: לשון ריא"ז. וצריך ליטול ידיו תחלה ונהגו לומר אחרי' פסוקי' של קרבנות כגון צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי ופסוקים של ברכת כהנים ומברכין עליהן ברכות שלנו עכ"ל: **ח** כתב הרא"ש ז"ל ויש מקומות שחותמין בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ולפי מה שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות קצרות אפילו ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כמו ברכות של הבדלה וברכות של חופה א"כ היה צריך לברכה אחרונה שתהא פותחת בברוך שאותה שלפניה קצרה לכך היה אומר ר"ת שאין זה כ"א סיום ברכה ראשונה ואינו שתי ברכות והיה אומר והערב נא: רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה וזו היא המעולה שבברכות אמר רב פפא הלכך נמרינהו לכלהו ר"ת גרים נמרינהו לתרוייהו ע"כ ופי' בתוספות פ"ק דכתובות ד"ה שהכל ברא:

עין משפט

אמיי"פ"ז מהל' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' מז:

שיטת ריב"ב

שלא לחתום. כגון ברכת הפירות: גמ' מאי מברך. שתים לפניה דשחר מאי נינהו: שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה: ותן בלבנו ללמוד וללמד את וכו': מאי מברך אמר רב יהודה אמר שמואל וכו'. ור' יוחנן אמר הערב נא ר' יוחנן מוסיף היה הערב נא על ברכה של שמואל לעשות לה חתימה: נימרינהו לכולהו. שלש ברכות דרב יהודה ודר' יוחנן ודרב המנונא כנגד תורה משנה ומדרש וזהו שאנו מברכין אותן בכל שחרית על פרשת תמיד ופרק איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל בשלש עשרה מדות אבל בספר תורה אנו תופסין כדרב המנונא שהיא מעול' שבברכו':

הגהות חו"י

(א) לא קיי"ל הכי:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בגמ' גרסי' בע"א ובאשרי' ג"ב גרס עוד בע"א ע"ש: (ב) נ"ב לי' הגמ' ור"י מסיים בה הכי והערב וכו': (ג) נ"ב שלא לחתום. כגון ברכת הפירות והמצות: (ד) נ"ב והודאה למקום:

[א] ואמונה וכן לקמן: [ב] שאמרו כצ"ל: [ג] לאלתר וכן להלן בכל המקומות (מא"י):

המאור הקטן

מתני' מקום שנהגו להאריך אינו רשאי לקצר וכו' א] ירושלמי. אלו ברכות שמקצרין בהן המברך על המצות ועל הפירות וברכת הזימון וברכה אחרונה של ברכת המזון: ב] **מאי** מברך אמר רב יהודה אמר שמואל על ד"ת ור' יוחנן אמר הערב נא פי' ר' יוחנן מוסיף היה הערב נא על ברכות של שמואל לעשות לה חתימה ורב המנונא אמר אשר בחר בנו אמר רב פפא הלכך נימריתו לכולהו פי' ג' ברכות דרבי יהודה ורבי יוחנן ורב המנונא כנגד תורה ומשנה ומדרש רבי ישמעאל בי"ג מדות אבל בספר תורה אנו תופסין כדרב המנונא שהיא מעולה שבברכות:

השגת הראב"ד

א] ירושלמי וכו'. א"א מועה אדם בירושלמי הזה שהוא סבור ברכה אחרונה של ברהמ"ז אומרים אותה על הברכות שמקצרים ואינו כן אלא על דעת שלא לחתום שאע"פ שהוא מטבע ארוך. מגו' הכירא דפועלים: ב] מאי מברך וכו'. א"א דבריו סותרין זה את זה כי הוא מפרש דהא דר' יוחנן תחימה הוא דשמואל והדר אמר שלש ברכות כנגד תורה ומשנה ומדרש. ועוד אטו כל ענין תורה לאו ענין אחד הוא גלמה צריך ברכה לכל אחד ואחד. ועוד אם צריך ברכה לכל אחד כעין שלש מצות יברך ויקרא והיכן מצינו כלל לברכות בשביל מצות הרבה אבל לא אמר רב פפא אלא משום דמספקא ליה הכי מנייהו עיקר. והיכא מאן דקשיא ליה כמלתיה דרב פפא הא קא נפקא ברכה לבטלה דהא ליכא ספק בברכה דרב המנונא שהיא מעולה שבברכות ובכ"ה יואלין בה. ואני אומר לפי שיש בברכות של ר' יוחנן בקשה שלא יבטל בדברי תורה שאנו צריכים לה לפיכך אין אנו רוצים להניחה:

הקריאה שקורא אח"כ אלא כשקורא מיד אבל ברכת התורה שתקנוה לחיוב קריאת התורה פוטרת כל היום ואין צריך לברך לכל פעם ופעם שקורא ולכאורה היה נראה לחלק בין מי שקריאתו כל היום או רובו ובין מי שאינו קורא בקביעות אלא במקרה דמי שקורא בקביעות דין הוא שיפטר בברכת התורה שאמר בבקר מפני שלדעת כן אומר אותה שיקרא כשירצה בין מיד בין אחר שעה כיון שכוונתו עכ"פ לקרות או לשנות ויודע שיקרא אבל אדם אחר שאינו יודע אם יקרא אם לאו אינו מברך לכונה שיקרא עכ"פ כשבא במקרה ללמוד היה לו לברך כיון שמתחלה לא נתכוין לאמרה על קריאה שיקרא ביום אלא שנהגו העולם שלא לברך כלל אפי' בבואם ללמוד דרך מקרה משום דכיון דמצות הקריאה כל היום היא אותה הברכה שבבקר פוטרת כל מה שיקרא ביום אלו הם דברי ר' יצחק ז"ל: **ואמר** מורנו הרב נר"ו דאכתי איכא למידק דהא חזינן בציצית ותפילין שמצותן כל היום ואפ"ה אם חלץ אותן וחזר ומניחן פעם אחרת צריך לברך ובציצית נמי אע"פ שמצותו כל היום אם מתעטף בו הרבה פעמים ביום צריך לברך על כל פעם ופעם וקבלה בידו מרבותיו שאפי' נפל מעליו ולקחו מיד ונתעטף בו שמברך עליו ואע"פ שלא נתכוין להסירו מעליו והכא נמי אע"פ שמצות הקריאה כל היום היה לו לומר שיברך ברכת התורה בכל פעם ופעם ונראה לו לתרץ שאינו דומה זה לזה מפני שהתפילין כשחולצן או הציצית כשמפשיטן מעליו נגמרה מצותן ולפיכך כשחוזר ומניחן פעם אחרת מצוה אחרת היא וצריך לחזור ולברך אבל בקריאה כשקרא פעם אחת עדיין לא נגמרה מצותה שהיא כל היום ולפיכך כשקורא וחוזר למצותו הוא חוזר ואין צריך לחזור ולברך ואפילו כשקורא בלילה לא נאמר שהלילה מהיום האחר הוא שיצטרך לחזור ולברך שאף על פי שבשאר הדברים אנו אומרים היום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום וכדאמרינן בירושלמי אמר ר' יוחנן אנן אגירי דיממא אנן יזפינן ביממא ופרעינן בליליא כלומר מי שהוא שכיר אין לו להתבטל ממלאכתו כל היום וכיון שכן ואנחנו מצוה עלינו לקרות כל היום אם כן אנו כמו פועלים שאין לנו להתבטל מהקריאה ומה שאנחנו מתבטלין ממנה ביום הוא כמו הלואה אצלינו ואנחנו פורעין אותה בלילה הנה שקריאת הלילה היא מהיום ההוא ולפיכך בברכה שבירך בבקר להפטר ממה שלומד ביום באותה ברכה נפטר גם כן במה שלומד בלילה: **וביוצא** בזה הורה רבי יעקב ז"ל לענין סוכה שאמר שאינו מברך כשנכנס לישן בה מפני שמא לא יוכל לישן והויא ברכה לבטלה וכ"ת יברך בשעה שמתחיל להתנמנם שמא באותה שעה אין ידיו נקיות דידים עסקניות הן ושאלו לו א"כ היאך ישן בה בלא ברכה והשיב שהברכה שמברך בשעת אכילה פוטרת הכל עד אכילה אחרת שהאכילה היא יותר עיקר מכל שאר הדברים ועל כן עשו עיקר ממנה לחייבו שיברך בשעת אכילה כדי שיפטור השינה והטיול וכל מה שמשתמש בה עד אכילה אחרת הכא נמי בברכה שבירך בבקר נפטר עד יום אחר: **פתח** ובירך בדשכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' פירש רש"י ז"ל שבשעה שהתחיל הברכה טעה במחשבה שהיה סבור שהוא שכר ופתח ואמר בא"י אמ"ה על דעת שיסיים בשהכל נהיה בדברו ובינתים הכיר שהוא יין וגמר הברכה כראוי וסיים בפה"ג יצא כיון שחתם כראוי וכו' וכן מפרש באידך ברייתא בשחרית פתח ביוצר אור וכו' (א) ר"ל שהיה מכיר שהוא יום והתחיל בא"י יוצר אור (ה) ואחר שהתחיל נתבלבלה דעתו וחתם בא"י המעריב ערבים וכו' פירש דמתחלה הכיר שהיא לילה והתחיל לומר מעריב ערבים ובינתים שכח וחתם בא"י יוצר המאורות לא יצא כיון שחתם בטעות שהכל הולך אחר החתימה כדמפרש ואזיל ומאי דמדמי להו תלמודא אהדדי משום דכמו דלעיל אזלינן בתר חתימה ולא חיישינן למה שנתכוון בטעות בשעה שהתחיל הברכה הכא נמי אזלינן בתר חתימה ולא חיישינן למה שאמר ההתחלה בטעות ואם היה שחרית ופתח במעריב וסיים ביוצר המאורות יצא ולפי זה הפי' יש לשאול מאי דאמרינן אלא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ולא איפשיטא ואם היתה שאינו אלא במחשבה אמאי לא אפשיטה שאע"פ שכוונתו היתה לברך בטעות על היין מה בכך הרי נעשית המצוה ומצות אינן צריכות כונה ולפי מה שפסק הרי"ף ז"ל (בפ"ג דר"ה ד' כח.) דמצות צריכות כונה אתי שפיר דמשום הכי אמרינן בתר פתיחה אזלינן שלא נתכוון לברך על שכר ולא יצא דמצות צריכות כונה או בתר חתימה אזלינן ויצא שהיתה החתימה כראוי: **אמנם** רביתו האי גאון זכרונו לברכה והרבה מן המפרשים פסקו דמצות אינן צריכות כונה וקשה להם דהוה לן למימר שאע"פ שלא נתכוון לברך על השכר מתחלה כיון שנעשית המצוה יצא ואמאי לא איפשיטא וי"ל דאפי' מי שסובר דמצות אינן צריכות כונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה שהמעשה הוא במקום כונה כגון נטילת לולב (סוכה ד' מב.) דאמרי' מדאגבהו נפק ביה וכן כל כיוצא בזה אבל במצות שתלויה באמירה (ו) בלבד ודאי צריכה כוונה שהאמירה היא בלב וכשאינו מכוין באמירה ואינו עושה מעשה כמאן כמי שלא עשה שום דבר מהמצות: **ורבינו** שמואל ז"ל סובר שאע"פ שמצות אין צריכות כוונה ויצא בדיעבד זהו כשעושה המצוה בסתם אבל כשמתכוין בידיעה שלא לצאת ודאי אינו יוצא והכא מהאי טעמא לא איפשיטא משום דקסבר דחמרא הוא ופתח בדחמרא ונתכוון שלא לצאת מברכה כלל אלא מחמרא ומזה הטעם אומר שנוהגין העולם להבדיל בביתם במוצאי שבת אע"פ ששמעו הם ונשיהן ובני ביתם ההבדלה בבהכ"נ ואין הברכה לבטלה מפני שבשעה ששמעו אותה בבהכ"נ היתה כוונתם שלא לצאת בה כי אם באותה שמבדילים בביתם והכא נמי כיון שנתכוון שלא לצאת אלא מן היין לא יצא: **והרמב"ם** ז"ל מפרש בענין אחר שפתח בדשכרא וסיים בדחמרא יצא ר"ל שגמר כל הברכה כמו אם היה שכר ואח"כ סיים ואמר בפ"ה קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו ובפ"ה יצא כיון שסיים כראוי ואפי' סיים בדשכרא כלומר ששתה מיד שאמר שהכל נהיה בדברו ונמצא שהיה הסיום כמו בשכר יצא אלא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא כגון שאמר בא"י אמ"ה בפ"ה ושהכל כ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר אחר מה שאמר בתחלה בפ"ה ולא יצא שהברכה לא היתה כלום או אחר מה שאמר בסוף שהכל והברכה נאמרה כראוי ויצא ולא איפשיטא וכיון דלא איפשיטא ה"ל ספיקא דרבנן ולקולא דמספיקא א"א ברכה לבטלה והאי אידך ברייתא דבשחרית פתח ביוצר אור מפרש אותה שהתחיל בא"י יוצר אור ובשעת החתימה במקום בא"י יוצר המאורו' חתם בא"י המעריב ערבים וכן כולה על זה הדרך כמו שכתבנו למעלה לפירש"י ז"ל ויש קושיא לדרך הזה דבגמרא חזינן דמדמי הני ברייתות אהדדי ולזה הפירוש אינן דומות דחיתום האמור בכאן ר"ל חיתום מדבר א' בלבד או מיוצר המאורות או ממעריב ערבים וחיתום האמור למעלה הוא שבסוף אמר מענין אחד ובאותה חתימה עצמה אמר מתחלה מענין אחר ונמצא שבין בא"י ובין החתימה עצמה מפסיק ולפיכך נראה שהפירוש האחר הוא יותר עיקר: **ואע"פ** שההלכה מתפרשת בדוחק לפי' ר"מ ז"ל אפ"ה לענין הדין נראין דבריו ואם אירע מעשה כך שאמר על היין בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו בפ"ה יצא וכן על השכר אם אמר לדעת יין בא"י אמ"ה בפ"ה שהכל כ"ב יצא וכן ביוצר אור אם חתם בשחרית בא"י המעריב ערבים יוצר המאורות יצא ולא נחוש להפסקה מפי מ"ו הרב נר"ו: (ז) **א"נ** סיים בדנהמא כלומר שבמקום ברכת העץ ועל פרי העץ אמר ברכת המזון יצא דתמרי נמי מיזן זייני ולפיכך יוצא בבה"מ אדתמרי מסא"כ בשאר פרי של ה' מינין ואמרו רבני צרפת ז"ל שגם על היין אם שתה אותו ושכח ובירך בהמ"ז [במקום] על הגפן ועל פה"ג יצא וכן נראה בפירוש בסוגיית הגמ' דאמרי' התם (דף לה:) דחמרא סעיד ומשמח והוינן בה אי הכי ניבריך עליה שלש ברכות ומהדרי' לא קבעי אינשי עליה דמשמע דמן הדין היה לברך עליה לכתחלה כמו על הפת אלא משום דלא קבעינן

רש"י

לתורה ולישראל: פתח בדשכרא. בתחלת הברכה פתח על מנת לומר שהכל נהיה בדברו וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין: וסיים בדחמרא. שאמר בורא פרי הגפן: פשיטא שינא דהא אפילו סיים כל הברכה בדשיכרא שאמר שהכל נהיה בדברו יצא: אלא הא קא מיבעיא לן פתח בדחמרא אדעתא לומר בפה"ג וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר ואמר שהכל נהיה בדברו: מאי בתר פתיחה אזלינן שפתח אדעתא לומר בפה"ג והוי כמו שסיים כך ואין ברכה זו מוציאה מידי (ג) שכר שאינו מין גפן: פתח בשחרית אדעתא לומר יוצר אור: וסיים כשאמר מלך העולם טעה וסיים פתיחתו אשר בדברו מעריב ערבים: יצא. (ד) שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כדאמרי' לעיל כמלא מעיקרא כי פתח על מנת לומר אשר בדברו מעריב ערבים היה דעתו לומר גולל אור והוי כאלו פתח אדעתא דשחרית וכן סיפא איפכא לעולם אדעתא דתרוייהו פתח: ופתח ברכה אחרונה. בדנהמא על דעת לומר ברכת לחם דהיינו על המחיה ועל הכלכלה

נר מצוה

כד א מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רט:
ב מיי' פ"ק מה' ק"ש טור א"ח סי' נט:
כה ג מיי' פ"ח מה' ברכות טור א"ח סי' סג:
כו ד מיי' פ"ק מה' ק"ש טור א"ח סי' סו:

לחתום אינו רשאי שלא לחתום: א פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא פתח ובירך בדשכרא וסיים בדחמרא יצא (א) ואפילו סיים בדשיכרא יצא דתנן ועל כלם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ולא איפשיטא ב ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה דספיקא דרבנן לקולא תניא ג בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא בערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר המאורות לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר חיתום ברכות: הכל לאיתויי מאי לאיתויי היכא ד דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל פתח ובריך בדנהמא וסיים ג בדתמרי יצא אי נמי סיים בדנהמא ד יצא מאי טעמא תמרי נמי מיזן זייני אמר רבה בר (ג) חנינא סבא משמיה דרב כל ישאינו אומר אמת ויציב בשחרית

שיטת ריב"ב

שאינו רשאי לחתום אינו רשאי וכו': גמ' פשיטא היכא דנקיט וכו'. נמצאת הלכה זו משובשת בהלכות הרב ז"ל וכן היה לנו לכתבה פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשיכרא יצא כדתנן ועל כלם אם אמר שהכ"נ יצא אלא נקט כסא דשיכרא וקסבר דחמרא יצא פתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי ולא איפשיטא ולקולא עבדינן והיכא דנקט כסא דשיכרא וסיים בדחמרא לא יצא והיכא דאכל תמרי ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא דאפי' סיים בדנהמא טעמא תמרי נמי מיזן זייני. והיכא דאכל נהמא ופתח בדתמרי וסיים בדנהמא היכי עבדינן לקולא עבדי' ואדתמרי וסיים בדתמרי לא יצא ובגמ' סברוה למיפשט בעיין מדתניא בשחרית פתח ביוצר אור וכו'. ואדחויא גם. אתרי שכתבתי זה מצאתיה כהוגן במקצת נוסחי הלכות הרב ז"ל וי"ל זה שלא הזכיר הרב ז"ל דין אכל נהמא פתח בדתמרי וסיים בדנהמא לפי שכבר הזכיר דין נקט כסא דשיכרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא והיינו בעיין דעבדינן לקולא אבל הזכיר דין אכל תמרי לאשמועי' דאפי' פתח בדנהמא וסיים בדנהמא יצא דתמרי נמי מיזן זייני כללא דשמעתא נקט כסא דחמרא אפי' פתח בדשיכרא וסיים בדשיכרא יצא וכן אכל תמרי אפי' פתח בדנהמא וסיים בדנהמא והיכא דנקט כסא דשיכרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא יצא פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא לא יצא וכן אכל נהמא פתח בדתמרי וסיים בדנהמא יצא פתח בדנהמא וסיים בדתמרי לא יצא. איטתכח השתא דבכולהו גווני נפיק בר מן נקט כסא דשיכרא פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא ובר מן אכל נהמא פתח בדנהמא וסיים בדתמרי:

הגהות הב"ח

(א) דאפילו צ"ל: (ב) חיננא: (ג) ברכת: (ד) יצא תפסוק מיניה לחמרא ושכרא דלגבי ברכות ערבית ושחרית הוא דמצי למימר דכי פתח בזו וסיים בזו יצא: (ה) נ"ב ואינו כן בפרש"י שלנו אלא גם פה פירושו שהתחיל אדעתא דלימא יוצר אור וכשאמר מלך העולם נזכר שאינו פתיחתו וסיים אשר בדברו מעריב ערבים: (ו) נ"ב כלומר מטעם סברא זו איכא למימר דלא אפשטי' הך בעיא במקומה אבל לפום הסוגיא דר"ה היה קורא שמעי' דאפ"ק ק"ש שתלוי' באמירה בלבד א"צ כוונה למ"ד מצו' א"צ כוונה: (ז) דאי נמי:

הגהות חו"י

(א) עי' בגמ' דבעי למפשט מתניא דבתר סכי ודחי לה:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) אינו כן בפירש"י שלנו אלא ... ס"ג וכשהתחיל אדעתא דנימא יוצר אור וכשאמר מלך העולם נזכר שאינו פתיחתו וסיים אשר בדברו מעריב ערבים:

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש גי' רש"י פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר שכרא הוא ופתח אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי סיים בדשכרא יצא דתנן על כלם אם אמר שהכ"ב יצא אלא נקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלי' ופי' הגי' כתובה בעמוד לפנינו וז"ל הרא"ש הקש' הראב"ד על גי' זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה אפי' בלא שום כוונה הברכה עולה לו כ"ש שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם ונראה דלאו קושיא היא דעדיף בלא כוונה ממה שעקר הכוונה לברכה אחרת מיהו קשיא לפי' דהא תנן בברייתא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים דלא משמע אדעתא דיוצר אור אלא שאמר יוצר אור דומיא דסיים במעריב ערבים הלכך נראה כגי' רב אלפס פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר שכרא הוא פתח ובירך בדשכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשכרא יצא וכו' וזו פירושה פתח ובירך בדשכרא שאמר שנ"ב ונזכר שהיה יין ואמר בפה"ג וכו' וכן היה גי' ר"ח אמירתו בא"י אמ"ה שנ"ב בפה"ג יצא דאפי' סיים בדשכרא שאמר שנ"ב ולא אמר בפה"ג יצא דתנן ועל כלם וכו' אלא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בפ"ה וסיים בדשכרא שאמר גם שנ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אזלינן והוי ברכה וכיון דלא אפשיטא אזלי' לקולא ולא מהדרינן ליה עכ"ל:
ב התוס' ור"ת פליגי ע"ז וכתבו דלא יצא ומהדרינן ליה:
לשון ריא"ז
בירך על השכר ברכת של יין אע"פ שהיה דעתו בפתיחתו לברך על השכר הואיל והוציא מפיו ברכת היין לא יצא וצריך לחזור ולברך כמו שביאר מו"ה עכ"ל:
לשון ריא"ז
ג אכל לחם וכסבור שאכל תמרים ופתח לברך על דעת תמרים והוציא מפיו ברכת הזן ס"ז ספק בתלמוד ונראה בעיני שצריך לחזור ולברך מספק לפי שברכה אחרונה מן התורה היא והרי הוא ספק תורה עכ"ל:
ד כתב הרא"ש עוד אמרו בשם רבני צרפת שאפי' לא אמר אלא ברכת הזן בלבד בין על היין בין על התמרים יצא [ואע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד] ובברכת על העץ יש בה מעין שלש ואפ"ה יצא כיון דמטעם שהם מזון אנו אומרים שיצא אפילו לא אמר אלא ברכת הזן בלבד יצא וכן נראה [דדוקא] אם סיים הברכה ברוך אתה ה' אמ"ה הזן את הכל דא"א לברך אחריו אלא ברכה אחת אבל אם אמר כל נוסח הברכה עד בא"י הזן ולא חתם יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה מעין שלש כמו שאמר ונוסח ברכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ ע"כ:

קבעינן עליה ומדחזינן שהקשו גבי יין שנברך עליה לכתחלה ג' ברכות ולא הקשו בתמרי משמע דיותר פשוט הוא דיין מיזן זיין מהתמרי' וכיון שפוטרת התמרי' בדיעבד הוא הדין נמי דפוטרת גבי יין בדיעבד שהרי אפי' לכתחלה היו אומרים שיברך עליו זה אלא משום דלא קבעי עליה ועוד אומרים רבני צרפת ז"ל שאפי' לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרי' יצא ואע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד ובברכת על העץ יש בה מעין שלש כיון דמטעם שהם מזון אמרינן שיצא אפי' לא אמר אלא ברכת הזן בלבד מספיק ויצא מפי מורי הרב נר"ו:

להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. פי' האמונה שהבורא עושה עמנו בכל יום שאנו מפקידין נשמתנו בידו והוא מחזירן אלינו בשבח שהנשמות הולכות עייפות מהעמל שטורחים בני אדם כל היום לבקש פרנסתם ובבקר הן שבות במנוחה ואינו כבשר ודם שכשמפקידין בידו פקדון מחזיר אותו כמו שנתנוהו לו ולפעמים יותר גרוע אבל הבורא יתעלה מחזיר הפקדון בשבח כאמור ועל כך אנו משבחין אותו כל לילה כי הוא ה' אלהינו ואין זולתו ובבקר אנו משבחין אותו עם יציאת מצרים ועם החסד שעשה עמנו שגאלנו להיות לו לעבדים: **כשהוא** כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ובגמ' פריך והא כתיב מפני שמי נחת הוא והכא קאמרינן שזוקף בשם ומתרץ מי כתיב בפני שמי אלא מפני שמי דמשמע קודם שיזכיר השם דהיינו כשמזכיר ברוך והטעם להיות כורע בברוך ולזקוף בשם מפני שבשעה שכורע מראה הפחד והיראה שיש מלפניו וכשזוקף מראה הבטחון שיש לו בו בכל עניניו שיטיב אליו וזה תלוי בזה שמי שיראת השם הוא בוטח בו כענין שנאמר ביראת ה' מבטח עוז (משלי יד): **ואסיקנא** והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט אין לפרש דר' אלעזר היה אומר דלכתחלה לא יצא אלא בדיעבד דאם איתא דרבה ור' אלעזר בהאי פליגי דרבה ס"ל בין לכתחלה בין בדיעבד צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט ור' אלעזר ס"ל דלכתחלה צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט אבל בדיעבד אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא א"כ לא היה לו לומר במסקנא לשון והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט דלשון והלכתא ר"ל שכך יש לו לומר (ב) ולא בענין אחר וכיון דבין רבה ובין ר"א תרווייהו ס"ל לכתחלה צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט מה הוצרך לומר. אח"כ והלכתא (נ"ל) המלך המשפט והמלך הקדוש דפשיטא

נר מצוה / תורה אור

א בשחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר °להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב *המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב °ה' זוקף כפופים *רב ששת כי הוה כרע כרע ב כחיזרא וזקף כחוויא ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב ג כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שהוא מתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ר"א אומר אפילו עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא שנא' °ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה וגו' מאי הוי עלה ואסיקנא ג והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט ומדאסיקנא הכי שמע מינה דליתא לדרבי אלעזר דאמר אם אמר האל

תהלים צב / כה / תהלים קמו / דף יב: / כט / ישעיה ה

רש"י

שכלכלה וכו': להגיד בבקר חסדך. והיינו אמת ויציב שכולה נתקנה על חסד שעשה לאבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה על העתידות כמו כן מדברים שאנו מצפין שיקיים לנו (א) הבטחת אבותינו לגאלינו מכף כל העריצים ולשום נפשינו בחיים וכה"ג שכל אלו נסים התדירין תמיד: כשהוא כורע. באבות והודאה כורע בברוך וזוקף עצמו כשהוא מזכיר השם: כי חיזרא. כמקל שביד אדם שחובטו בבת אחת כלפי מטה: זקיף כחוויא. בנחת בתחלה ראשו ואחר כך כל גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי: כחוויא. נחש שזוקף עצמו כה"ג: המלך הקדוש. לפי שימים אלו מראה מלכותו לשפוט העולם: המלך המשפט. כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית לפירושו ארון הברית:

הדרן עלך מאימתי

שלטי הגבורים:

א ואיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורי' וצור ישראל וגואלו ותקנו אמת ואמונה ערבית על הגאולה של עתיד אי נמי על שאנו מפקידים בידו נשמותינו בכל לילה ומאמינים בו שישיבנו אלינו ופי' לא יצא ידי חובתו ר"ל לא יצא ידי חובת מצוה כתקנה אבל לעולם יצא דברכות אינן מעכבות. טור:
ב רב האי ז"ל פי' חיזרא הוא א' ממיני הקוצים וראשו כפוף וכשהוא כורע לא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף. ומיי' פי' שיתפקקו כל חליות שבשדרה ויעשה עצמו כקשת. ובהגהת הרא"ש ז"ל מי שמתפלל ובא לו נכרי כנגדו ויש לו צורות בבגדיו אל ישתחוה במודים ואפילו יהיה לבו לשמים ע"כ:
ג כתב הרא"ש ז"ל ובלאו הכי פסקא קי"ל כרבה דרבה ורב יוסף הלכה כרבה ואם לא אמר מחזירין אותו מדקאמר ר' אלעזר אפי' אמר האל הקדוש יצא מכלל דלרב אפילו בדיעבד לא יצא ורבה ס"ל כרב וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים שמוסיפין בי' ימי תשובה אם לא אמר מחזירין אותו בין ביחיד בין בצבור דמשנה הוא ממטבע ברכות ואבל מסופק הוא אם הזכיר אם לאו יחזור ויתפלל דאמרי' בירושלמי דתענית פ"ק תניא המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר כך כתוב בתוספות בשם ר"י ז"ל ותמיהני למה מחזירין אותו כיון שאינו מוזכר בתלמוד דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק תלמודא דלא יצא אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאמרם מנ"ל דמחזירים אותו ואין זה נקרא משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בתלמוד ע"כ:

עין משפט:

א מיי' פ"ה מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קיג:
ב מיי' פ"ב מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קיד קיח קיט תקפב.

הגהות הב"ח

(א) הבטחתו ואמונתו: (ב) לכתחלה:

שיטת ריב"ב

להגיד בבקר חסדך. וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו בהוציאו אותם מארץ מצרים וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחת אמונתו לגאלנו מיד עריצים ולשום נפשינו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה נסים הצריכין תדיר: מאי הוי עלה. ואסיקנא דהלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט כתב הרב דודי ז"ל כלכתא כרבה למעבד הכי לכתחלה ואי שני לא מהדרינן ליה דרבה בר חיננא ור' אלעזר לא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא רבה בר חיננא קאמר לכתחלה ור' אלעזר אמר בדיעבד ואין דבריו בזה מחוורים אלא דמדשיילינן בגמ' מאי הוי עלה למימרא דמפלג פליגי רבה בר חיננא ור' אלעזר אהדדי ובמס' ע"ז בההוא עובדא דההוא גבלא דאמר ליה לחבריה אי מזבינא להאי ארעא לדידך מזבינא לה וכו'. שיילינן מאי הוי עלה ומתמהינן מאי הוי עלה כדאמרי' כל שכן היכא דליכא פלוגתא דליכא לשיולי מאי הוי עלה אלא מחוורתא דמדקאמר סתמא רבה בר חיננא שמתפלל אדם בעשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא התפלל כן לא יצא ור' אלעזר סבר ליה כוותיה בלכתחלה ופליג עליה בדיעבד ומדשיילינן מאי הוי עלה ואסיקנא המלך הקדוש והמלך המשפט אלמא כוותיה דרבה בר חיננא קיימא לן וליתא לדר' אלעזר: סליק פירקא

מלחמת ה'

ועוד מאי הוי עלה רב יוסף אמר האל הקדוש והאל המשפט ורבה אמר המלך הקדוש המלך המשפט והלכתא כרבה למיעבד הכי לכתחלה ואי שני לא מהדרינן ליה דלית לן ראיה מהכא לאהדוריה ודאמר רבה בר בר חנה משמיה דרב שמתפלל אדם המלך הקדוש והמלך המשפט בעשרה הימים שבין ר"ה לי"כ לכתחלה קאמר שמתפלל כך ורבי אלעזר אמר אם אמר האל הקדוש יצא בדיעבד ולא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא:
אמר הכותב הא לא אפשר דאי לא פליגי היכי בעי בגמרא מאי הוי עלה סל"ל וכן אמר רבה ורב יוסף אמר מלך הקדוש מלך המשפט מדקא בעו הכי ש"מ פליגי ומספקא להו כמאן מקמאי עבדינן ואתו בתראי ופליגי בה פלוגתא חדתי ודכ"ע במלכות התמי *ודכ"ע לית להו דר"א דאמר יצא ועוד דליפנא דגמרא נמי דיקא דפליגי מדלא אמרינן הכי אר"א ואם אמר האל הקדוש יצא ואלו היה הלכה כר' אלעזר לא פסקו סתם כרבה המלך הקדוש המלך המשפט וכן פסק רב יצחק בן גיאת בשם גאונים ז"ל:
ועוד וכן נראה שיש שבוש בגרסא שלו מן הגמ' שלפי מה שמצינו כתוב בהלכות בענין פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וכך נמצא כתוב בהן א"נ היכא דנקיט וכו' וזה שבוש דפתח בדשכרא וסיים בדחמרא לא איבעיא לן מעולם דהא פשיטא היא דאי כסא דשכרא היא דנקיט בידיה לא יצא עד ולא הוצרכתי לכתוב לך עיקר הגירסא כי ידועה וברורה היא בכל ספרינו ופי' הלכה תמצאנו על אופניו כפי' רש"י ז"ל:
אמר הכותב כבוד רבינו שלמה ז"ל יהא מונח במקומו שדבריו טובים לפי ספריו אלא שספרים משובשים גרמו לו לומר כן אבל אין בכל נוסחי הגאונים אדעתא אלא בדחמרא ובשכרא ואין הדברים נוחין שלא מצינו פסול במחשבה כגון זו ועוד שהברייתא קתני פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים ולא קתני פתח על דעת יוצר אור ואמר מעריב ערבים או פתח לומר מעריב ערבים ואמר יוצר אור דקתני הכל הולך אחר החתום אלמא בשפתה ואמר יוצר אור ממש נשנית וכן שנויה בירושלמי היה עומד בשחרית והזכיר של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא אלא כך פירשו ראשונים פתח בדשכרא וסיים בדחמרא כגון שאמר ברוך שהכל נהיה בדברו בפ"ה וכל השמועה מתפרשת כן. וכן כתבו רב האי ורבינו הגדול ז"ל אלא שיש חלוקה ביניהם בחלוף הגרסא וכבר מפורשת יפה בארוכה בפי' ר"ח לפי גרסתו אבל גרסת רבינו הגאון כגרסת רבינו הגדול בהלכותיו והוצרכנו לכתוב בכאן תורפה של הלכה כפי דעת שניהם ז"ל מפני מחלוקתו של בעל המאור
וכן היא הלכה של שמועה פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ובריך ברוך אתה שהנ"כ כפ"ה לפי שהרגיש מיד שכוס של יין הוא יצא בין דניזיל בתר פתיחה בין בתר חתימה שאפי' סיים בדשכרא נמי יצא אי נמי נקיט כסא דשכרא בידיה ופתח ובריך בפ"ה שהכל נ"ב יצא שהרי חזר בו מיד תכ"ד וסיים ברכתו כראוי ומפני שהוסיף בה לא פסל אלא שאמר הקב"ה ברא זה וזה אלא פתח אכסא דשכרא בדשכרא וטעה וחזר בו וסיים בדחמרא כגון שאמר שהכל נ"ב בפ"ה מאי בתר עיקר ברכה אזלינן ויצא שכבר השלים ברכתו כהלכה ותזרה בטעות שחזר וסיים שלא כראוי לא הויא חזרה לפסלה או דלמא אפי' בזו בתר חתימה אזלינן ולא יצא ת"ש דאמרינן שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פי' שבירך הברכה כולה ביוצר אור וחתם בא"י המעריב ערבים דהוה ליה נקט כסא דשכרא ופתח בדשכרא וסיים בדחמרא אבל פתח במעריב ערבים ובירך כולה בשל ערבית וחתם בה בא"י יוצר המאורות יצא דהוה ליה פתח בדחמרא וסיים בדשכרא קתני מיהת רישא לא יצא ש"מ בתר חתימה אזלינן וכדתני הכל הולך אחר החתום ופריק התם איכא ברכה בחתימה כלומר לעולם אימא לך בפתח בדשכרא אדשכרא אע"ג דסיים בדחמרא יצא לפי שכבר נשלמה ברכתו לגמרי ומאי דאמר בתר הכי מילי דכדי נינהו אע"ג דטעי בהו לית לן בה אבל בברייתא כיון שיש בה חתימה עדיין (מתורת ברכות)[מתורף הברכות] הוא וכל זמן שבינה לא יצא ומיהו בסיפא אע"פ שבינה בפתיחה יצא שהכל הולך אחר החיתום שיש בו ברכה ואם תקשה במה יצא במה שאמר בא"י יוצר המאורות והלא שנינו אין רשאי לקצר איכא למימר הא אם קצר יצא וה"נ מוכח בפ' כיצד מברכין א"כ דלא דמי הוה דמלי וטעי לססיא דלא מצלי ולא טעי וזו אף לדברי רבינו שלמה ז"ל ואקשינן הא ניחא לרב י"ל הכל הולך אחר החתום שיש בו ברכה אלא לר' יוחנן מאי איכא למימר כלומר הלא עיקר ברכה בפותח ואי איכא לאיפלוגי משום ברכה (דבחתימה) [דפתיחה] איכא מסתברא רישא יצא סיפא לא יצא והכל הולך אחר הפותח שיש בו מלכות אלא על כרחין לר' יוחנן ברכה שבחתימה אינה אלא כשאר תופסי ברכות והוה ליה כאומר בא"י אמ"ה יוצר אור ומעריב ערבים דהוא דומיא דשכרא ואמרת א"כ לר' יוחנן מאי פתח ומאי סיים דקתני אחתימה כלומר שפתח בחתימה בא"י יוצר המאורות המעריב ערבים דקתני לא יצא דהיינו בעיין ומפרקינן כדרבה בר עולא דאמר כדי להזכיר מדת יום בלילה כלומר לעולם כדשנינן (דאיכא) [דעיקר] ברכה בחתימה [היכא] דמלכות שבפתיחה אינו מעין חתימה בכולהו בתר חתימה אזלינן [ושאני הכא] שאינו אלא כמזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה הלכך רישא לא יצא דעיקר ברכה דערבית היא וסיפא יצא דשחרית היא ואיכא נוסחי דכתיב בהו לעיל שאני התם דהא בריך והכי נמי מפרשא כדאמרן וסיומא דנוסחא דגאון ז"ל ת"ש מסיפא וכו' מאי לאו לאיתויי הא דאמרן לא לאתויי דאכל נהמא ותמרי דה"ד כגון דאכל תמרי וקסבר דנהמא הוא אבל פתח ובריך בנהמא וסיים בדתמרי יצא ואפילו אמר הזן את הכל יצא דתמרי נמי מיזן זייני ואית דגרסי בה היכי דמי אילימא דאכל נהמא ופתח ובריך בדנהמא וסיים בדתמרא היינו בעיין וגרסת רש"י ז"ל גם היא עולה לנו בזה ואין לי להאריך ומה שאמר בעל המאור כי במקום הזה לא נתבררו דברי הרב כשפי' דין אכל תמרי ולא פי' דין אכל נהמא השמיט רבינו ז"ל דין אכל נהמא והוא למד מדבריו דכיון דקיי"ל כר' יוחנן דבעי מלכות בין שבירך בדנהמא וחתם בדתמרי בין שפתח בדנהמא וחתם בדתמרי בחתימה גופה היינו בעיין דשכרא ולא דמי לרישא דברייתא דהתם אמר בה מלכות כדאמרן וכן בירך בדתמרי וחתם בדנהמא לפום מאי דס"ד היינו סיפא ולפום דדחינן לא יצא והיינו נמי בעיין אלא מיהו כיון דספיקא הוא וברכת המזון דאורייתא ובכולהו צריך לחזור ולברך וזה ממקום טעות לבעל המאור דהוא אמר בספיקא דאכל נהמא לא מהדרינן ליה ולכך נשמט זה מן ההלכות ולא פי' אלא מה שפירשו בגמ' וה"ה אכל תמרי והוצרך לפרשו ללמד דאפי' סיים בדנהמא יצא דתמרי נמי מיזן זייני:

*) ודרבה לית ליה דר"א כנ"ל.

המאור הקטן

מאי הוי עלה רב יוסף אמר האל הקדוש והאל המשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה למעבד הכי לכתחלה ואי שני לא מהדרי' ליה דלית לן ראיה מהכא לאהדורי ודאמר רבה בר בר חנה משמיה דרב שמתפלל אדם המלך הקדוש והמלך המשפט בעשרה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים לכתחלה קאמר שמתפלל כך ור' אלעזר אומר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא בדיעבד קאמר ולא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא:
ומה שכתב הרי"ף ז"ל דשמעי' מהכא (מדאמר בגמ' דהלכתא כרבה) דמהדרי' ליה לא שמעינן מיניה הכי א] ונראה שיש חלוף בין הגרסא שלנו ובין הגרסא שלו וכן נראה שיש שבוש בגרסא שלו מן הגמרא לפי שמצאנו כתוב בהלכות בענין פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וכך נמצא כתוב בהן א"נ היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא יצא אלא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא מאי ולא איפשיטא ולקולא עבדינן וזה שבוש הוא דפתח בדשכרא וסיים בדחמרא לא איבעיא לן מעולם דהא פשיטא היא דאי כסא דשכרא הוא דנקיט בידיה לא יצא ב] ואי כסא דחמרא הוא דנקט בידיה הא נמי פשיטא דיצא דאי נמי סיים בדשיכרא יצא וסוגיין דפתח בזו וסיים בזו יצא ובלבד שלא יטעה בחתימה שהיא העיקר דעד כאן לא איבעיא לן אלא בטועה בפתיחה אבל בחתימה ליכא ספיקא דודאי לא יצא והא דאמרינן טעה בפתיחה יצא אפילו אכל נהמא וקסבר דתמרי אבל פתח בדתמרי וסיים בדנהמא יצא דהיינו בעיין בפתח בדחמרא וסיים בדשכרא דלא אפשיטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה ואע"ג דמתמה עלה בגמרא מאי קא נפיק לפום בעיין מתמהינן עלה כלומר אי הכי תפשוט בעיין ובמקום הזה לא נתבררו דברי רי"ף כשפירש דין אכל תמרי ולא פי' דין אכל נהמא ואדרבה ההוא ה"ל לאשמועינן טפי והא ג] דאמרינן לעיל היכא דטעה בחתימה לא יצא ה"מ בחותם בכסא דשכרא בדנהמא א"נ בחותם בדחמרא בתמרי אבל בחותם בכסא דחמרא בדשכרא א"נ בחותם בתמרי בדנהמא יצא ואין זו טעות ולא הוצרכתי לכתוב לך עיקר הגי' כי ידועה וברורה היא בכל ספרינו ד] ופי' ההלכה תמצאנו על אופניו בפירוש רש"י ז"ל:

השגות הראב"ד

א] ונראה וכו'. א"א אין חילוף בגמ' שלנו אבל מדאמר ר' אלעזר בהאל המשפט יצא מכלל דרב סבירא ליה לא יצא ורבה ורב יוסף לא הסכימו על דעתיה דרב הלכך אם אמר האל לא יצא ואין לנו לומר לא פליגי אלא א"כ פי' בגמרא ועוד אי לאו פלוגתא היא למה ליה למימר מאי הוי עלה ואין נראין דבריו: ב] ואי כסא דחמרא וכו'. א"א דפירוש קתני בברייתא שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא אלמא פתיחה בלא חתום לא יצא דבר פשוט הוא והגרסא המיושבת בהלכות הרב ז"ל כך היא אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא לא יצא אלא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי ולא איפשיטא ולקולא עבדינן: ג] והא דאמרי' לעיל וכו'. א"א כבר פסק הרב ז"ל לקולא היכא דאכל נהמא דהיינו בעיין ולא הוצרך הרב לכתוב אכל תמרא אלא לאשמועינן מאי דאתמר בגמ' עלה דאפי' סיים בדנהמא נמי יצא דתמרי מיזן זייני דהא ודאי צריכא: ד] ופי' ההלכה תמצאנו וכו'. א"א כפי' הגרסתי והיינו מעליכים פי' הגאון ור"ת ז"ל אחר גויס וטועים היינו שלא מצאנו מעולם פגם בברכה משום כוונה אחרת וכבר ידענו שאפי' בק"ש שהוא מן התורה אין הכוונה מעכבתה חוץ מפסוק ראשון וכ"ש זה שמתכוין לשם ברכה בשלם. ועוד שהוא שני הגמרא שאין בעיקר הגירסא פתח אדעתא דשכרא אלא פתח בדשכרא וכן כולם וגם הברייתא נמי כך היא שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים וכן כולם ואין שם על דעת כפי שהגרסתי
מעתה יש לנו לתפוס פי' הגאונים שפירשו פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא וסבר דשכרא הוא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא יצא כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל בפ"ה שאפי' סיים בדשכרא נמי יצא אלא היכא דנקיט שכרא ופתח בדחמרא דאמר בא"י אמ"ה בורא פרי שהכל מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר ההזכרה והמלכות אינן אלא בורא פרי שהוא ברכת היין אבל לשהכל אין לו לא הזכרה ולא מלכות או דלמא אחתימה נמי קיימי ולא גרסינן אי נמי ואי איתא הכי גרסינן ליה אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה פתח בדשכרא וסיים בדחמרא לא יצא וכודאי חתימה בעינן וליכא והברייתא כמו כן על זה הדרך היא שחרית פתח ברוך מיה יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים וכלה עד סוף וחותם בא"י המעריב ערבים לא יצא פתח במעריב וכו' שאמר במ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך וכו' ברוך יוצר המאורות יצא אלמא הזכרה ומלכות אחתימה נמי שדינן לה ומש"ה יצא ורישא דליכא חתימה כלל לא יצא ודחינא שאני התם דאיכא ברכה אחתימה גופה ועל זה הדרך מתפרשת השמועה יפה ואין נראים דבריו. ואחרי כל זאת חשבתי להעמיד גרסות כאן נמי כמו שכתוב הוא וכפי' הגאון ז"ל מצאתי אותה מעומדת ומתוקנת אם נראה בה מעט דוחק טוב הוא להעמידה כי היא נוסחת ספרדים:

דפשיטא הוא זה לדברי הכל ומה בא להשמיענו ולפסוק הלכה במה שלא נחלקו וכי תימא משום דבדיעבד נקטי' דאתא לאשמעינן דאפילו בדיעבד לא יצא ודלא כרבי אלעזר שהיה אומר דבדיעבד יצא א"כ לא הל"ל זה הלשון אלא והלכתא אם אמר האל הקדוש והאל המשפט לא יצא ומדקאמר ליה בהאי לישנא משמע דמעקרא רבה ורבי אלעזר אפילו לכתחלה נחלקו דרבה היה אומר בין לכתחלה בין בדיעבד צריך שיאמר לעולם המלך הקדוש והמלך המשפט ורבי אלעזר אומר שאפי' לכתחלה אם ירצה יכול לומר האל הקדוש והאל המשפט ומאי דאמר אם

רש"י

היה קורא בתורה. בפרשת ק"ש: והגיע זמן המקרא. זמן קריאת שמע: בפרקים. לקמן מפרש להו: שואל בשלום אדם שראוי לכבדו ומשיב לו אם הקדים לו שלום: ובאמצע. (ב) הברכה או פרשה: מפני היראה. אדם שירא מפניו פן יהרגנו אבל לא מפני הכבוד: גמ' ככתבה. בלשון הקודש: שלא יקרא למפרע. כגון (ג) בשעריך בתיך מזוזות: ובדלי"ת. ולא בחי"ת כי כל מה דאמר אח בלא דלי"ת לא משמע מידי ומה בלע במה שמאריך אבל בדלי"ת יאריך על שיעור שיחשוב בלבו יחודו בשמים ובארץ ובארבע רוחות: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. שלא ימהר בקריאת החי"ת בשביל אריכות הדלי"ת פן יקרא אותה בחטף בלא פת"ח

תורה אור | נר מצוה

האל הקדוש והאל המשפט יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור א וכן הלכתא:

הדרן עלך מאימתי

היה *קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם ב כוון לבו ג יצא ואם לאו לא יצא בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר"מ ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם: **גמ'** ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי וחכמים אומרים בכל לשון נא מ"ט דרבי אמר קרא והיו בהוייתן יהו (א) ורבנן מ"ט דאמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע אבל והיו שלא יקרא למפרע הוא דאתא וקי"ל כרבנן חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דסתם לן תנא דמתני' כוותייהו דתנן *ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וק"ש ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון וקיי"ל דסתם (ה) מתני' ומחלוקת דברייתא הלכה כסתם מתני' והא דקתני ג תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד ד לא נג *דאמר רב יהודה אמר רב לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי ואמר ר' יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית: *ת"ר ס ד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד נג עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ: תניא סומכוס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלית מאריך א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחית ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי חייא בר אבא חזייה דהוה קא מאריך טובא א"ל למה לך כולי האי א"ל ואלא עד כמה א"ל כדי שתמליכהו על השמים ועל הארץ ועל ארבע רוחות העולם:

אמר

אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא ר"ל שאם ירצה יאמר המלך הקדוש ואם ירצה יאמר האל הקדוש ואפילו לכתחלה אינו תלוי אלא ברצונו ולפיכך פסק התלמוד כרבה ואמר והלכתא המלך הקדוש כלומר אין לו לומר בשום ענין אלא המלך הקדוש והמלך המשפט וא"ת מנא לן דרבה ס"ל דבדיעבד לא יצא דע"כ לא שמעי' דאמר אלא שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ואפשר שסובר שכך צריך לומר לכתחלה אבל בדיעבד יצא והיכי פסק תלמודא אליבא דידיה דלעולם לא יצא כלל י"ל שמתוך דברי ר"א שאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא שמעינן דרבה ס"ל דלא יצא אפי' בדיעבד דכיון דר"א ס"ל דאפי' לכתחלה אם ירצה יכול לומר האל הקדוש והאל המשפט לא היה לו לומר לשון יצא דמשמע דיעבד דוקא אלא ודאי משום דשמע ליה לרבה דאמר לא יצא ואפילו דיעבד נקט ר' אלעזר יצא ומש"ה פסק תלמודא אליבא דידיה דלעולם צ"ל המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לאו לא יצא ואפי' דיעבד והיינו דכתב הרי"ף ז"ל ומדאסיקנא הכי שמעינן ליה דליתא לדרבי אלעזר דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא אלא לא יצא וצריך לחזור דמשמע דס"ל דרבה ואפי' בדיעבד היה אומר דלא יצא כדכתבינן ורבני צרפת ז"ל חולקין על זה הפסק ואומרים דאם אמר בדיעבד האל הקדוש והאל המשפט יצא משום דס"ל דפלוגתא דרבה ורבי אלעזר הוו בהכי דרבי אלעזר סבר דאפי' לכתחלה יכול לומר האל הקדוש אם ירצה כדכתבינן ורבה ס"ל דלכתחלה צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אבל בדיעבד אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא ונמצא שכשפסק התלמוד אליבא דרבה לא פסק אלא לענין לכתחלה בלבד אבל בדיעבד יצא והוצרכו לפרש כן משום דלא שמעינן ליה לרבה דאמר דלא יצא בדיעבד ואין זה נראה דמדברי ר' אלעזר שאמר יצא שמעינן לרבה שהיה אומר דאפי' דיעבד לא יצא כדכתבי' לעיל הלכך בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ אם לא אמר המלך הקדוש והמלך המשפט צריך לחזור: **מיהו** נראין הדברים שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין צריך לחזור הואיל ומזכיר לשון מלכות אבל אם אינו מזכיר לשון מלכות צריך לחזור מה שאין כן בשאר ימות השנה מפי מורי הרב נר"ו:

הדרן עלך מאימתי

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא וכו' בגמ' פריך שמעינן מינה דמצות צריכות כוונה כלומר מדקתני אם כוון לבו שמעינן דמאי דלא אפשיטא לן בכולה תלמודא בהדיא אי מצות צריכות כוונה אי לא דפשטינן לי' מהכא דצריכות כונה שהרי אומר שלא יצא אלא בשכוון לבו ומהדרינן מאי אם כוון לבו לקרות כלומר לא תפשוט מהכא דמצות צריכות כוונה דמאי דקתני אם כוון לבו אינו ר"ל שיכוין את לבו לצאת אלא שיכוין לבו לקרות בלבד ומקשינן לקרות והא קא קרי כלומר היאך אפשר לפרש אם כוון לבו לקרות שהרי מתחלה ג"כ היה קורא ומה מוסיף בכוונה ותרצינן בקורא להגיה כלומר דלמא מצות אין צריכות כוונה *והקריאה שהיה קורא מתחלה לא היתה לכונת קריאה אלא להגיה בלבד ולפיכך קתני שאם כוון לבו לקריאה ממש יצא ואע"פ שלא כוון לבו לצאת ידי ק"ש ויש מפרשים דקורא להגיה ר"ל דרך חסרות ויתרות כגון שהיה קורא לטוטפות לטטפת ויש מפרשי' עוד שהיה קורא כדינו אלא שהקריאה שהיא להגיה אינה חשובה כקריאה *ואח"כ נתכוון לקריאה ממש וכל זה דוחק ומשום הכי נראה למורי הרב נר"ו דקורא להגיה ר"ל שהיה מגיה ודרך המגיה הוא כשמביט בשני הספרים שלפניו כדי לתקן מהאחד לחבירו שפעמים מזכיר התיבות והפסוקים כמו שזה ג"כ דרך הסופר בשעה שכותב לבטא בשפתים ומש"ה אמר שאם היה קורא בזה הענין מתחלה ונתכוון אח"כ כשהגיע לפרשת ק"ש לקרות כל הפסוקים כדינן יצא וכיוצא בזה אמרו גבי שופר (ר"ה ד' לג:) דהשומע מן המתעסק לא יצא והיינן בה שמעת מינה דמצות צריכות כונה ומהדרינן *דלמא דקא מנבח נבוחי ור"ל שאפי' להשמיע קול לא נתכוון אלא שהיה מתעסק ולא חשב להשמיע קול באותה שעה אלא שיצא הקול מעצמו: **בפרקים** שואל מפני הכבוד ומשיב וכו' כלומר כיון שמקדים לו שלום אע"ל שמפסיק ומשיב ופלוגתא דר"מ ורבי יהודה הוי בהכי דר' מאיר סבר דאין הפרש בין שואל למשיב ולמי שאינו שואל אינו משיב ור"י ס"ל דאיכא הפרש דבאמצע אע"פ שאינו שואל מפני הכבוד אפ"ה משיב כיון שהקדים לו והלכתא כוותיה: **גמ'** אבל ביחיד לא דאמר רב *הונא אמר רב אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית וכו' כיון דאסיקנא דתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלשון הקודש תימה הוא על המנהג שנהגו בכל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות שכיון שחייבות (ד' כ:) בתפלה לא היה להן להתפלל אלא בלשון הקודש ורבני צרפת ז"ל רוצים לתת טעם למנהג ואומרים כשהיחיד מתפלל התפלה בעצמה שמתפללין אותה הצבור כמו תפלת צבור דיינינן לה ויכול לאומרה יחיד בלשון אחרת ומאי דאמר רב יהודה (שבת יב.) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית זהו כשואל צרכיו כגון שמתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו וכיוצא בזה אבל תפלה שהיא ידוע לצבור אפילו כשמתפלל אותה בביתו כמתפלל בצבור דמי ואם אינו יודע לשון הקודש יכול לצאת והטעם שצרכי צבור שואלין בכל לשון מה שאין כן בצרכי יחיד מפני שהצבור אינן צריכין מליץ אצל הקב"ה אבל היחיד צריך אליו כענין שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ וגו' ומלאכי השרת אינן נזקקין אלא ללשון הקודש: **שמע** ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכין כונת הלב דברי ר"מ אע"פ שהיה נראה דכונת הלב צריכה עד והיו הדברים האלה וכו' כשיזכיר כוונת הלב אפ"ה ר"מ ס"ל *דלא דרש אלא קרא דשמע ישראל ור"ל הסכת וכוון בלבך ודרשינן לקמן (ד' ט"ו.) נאמר כאן שמע ונאמר להלן שמע מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת: **ובלבד** שלא יחטוף בחי"ת והאומרים רבני צרפת ז"ל דמכאן נראה שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור *(מעט) שימליכוהו בשמים ובארץ ובדלי"ת יאריך ג"כ כשיעור שימליכוהו בד' רוחות העולם והכי משמע במנחות (ד' כט:) דאמרינן התם חטריה לגגיה דחי"ת חי הוא ברומו של עולם כלומר עושים כמו

התפלה שהצבור מתפללין כמו תפלת צבור דיינינן לה ויכול יחיד לאומרה בלשון אחרת והא דאמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי זהו בשואל צרכיו כגון שיש לו חולה בביתו או דבר אחר שהוא צריך אבל תפלה שקבוע לצבור אפילו כשהיחיד מתפלל בביתו כמתפלל בצבור דמי שאינו צריך מליץ לפני הקב"ה ולי נראה דאינו קשה דדוקא לשון זה קאמר רב יהודה לא ישאל אדם צרכיו וכן הקשו בתוס' אהא דקאמר שאין מלאכי השרת מכירין בל' ארמי והלא אפי' מחשבות אדם הם יודעין ומכירין אלא לשון זה מגונה בעיניהם להזקק לו עכ"ל: ה יש אומרים שימליכהו במחשבה וי"א שימליכהו ברמיזה ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולארבע רוחות ויש מספקין בדבר משום הא דתניא הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז בשפתיו וה"ה ז"ל היה אומר דאין לחוש דהתם הקריאה והרמיזה לצורך ד"ת ומבטלים הכוונה אבל הכא הרמיזה היא צורך הכוונה וגורמת אותה עוד:

שיטת ריב"ב

היה קורא. פרשת ק"ש והגיע זמן המקרא. זמן ק"ש: בפרקים. בין הפסקות. ולקמן מפרש להו במתני' בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע וכו': שואל מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד להקדים לו שלום ומשיב שלום אם הקדימו לו. ובגמ' פרכינן כיון דשואל פשיטא דמשיב. ותרצינן הכי קאמר שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר משיב: ובאמצע. באמצע הברכה או הפרשה: מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגהו אבל מפני הכבוד לא ואין צריך לומר שמשיב: לכל אדם. אפי' אינו נכבד: גמ' ככתבה בלה"ק: ע"כ פסוק זה לבדו: ובדלי"ת ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מידי. אבל בדלי"ת יאריך עד שיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים ובארץ ובארבע רוחות: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדל"ת לא יחטוף בחי"ת כלומר לא ימהר בקריאת החי"ת פן יקראנה בחטף בלא פתח: כדי שתמליכהו. שתאריך שיעור

עין משפט

א מיי' פ"ב מה' ק"ש טור א"ח סי' ס:
ב מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סב:
ג מיי' פ"ק מה' תפלה טור א"ח סי' קא:
ד מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור או"ח סי' סא סג:

הגהות חו"י

(א) ושמע דרים השמע לאזנך. כ"ה בגמ' וצ"ע אי ליכא קרא כלל מה דינו דממ"נ למה לי קרא לרבי או לרבנן וי"ל דלרבי צריך קרא אף בדיעבד ולרבנן אף לכתחלה:

סוטה דף לב.

שבת דף יב:

מכילתין י"ג: דברים ו

הגהות הב"ח

(א) דמתניתין: (ב) באמצע הברכה כצ"ל: (ג) ובשעריך ביתך:

ר"ת והב"ע דהקריאה וכו'

נ"ל אח"כ

ר"ה דף כח ע"ב ע"ש

נ"ל יהודה

ד"ת ס"ל דלא בעינן כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד דלא דרים וכו' י"ת מ"ו

שלטי הגבורים

א וכן פסקו מיימון וסמ"ג והרא"ש ומרדכי ורבני צרפת והאבי"ה כתבו דבדיעבד אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא והטור הביא דעות אלו באריכות וי"א דלכ"ע כשאמר מלך אוהב צדקה ומשפט יצא דהא הזכיר מלך ובחזרת זכרנו ומי כמוך וכתוב ובספר חיים אם טעה כתבו התוספות בשם ר"י שצריך לחזור וכן כתב סמ"ג ושאר הפוסקים פליגי עליהם: לשון ריא"ז ואם אמר האל הקדוש ואוהב צדקה ומשפ' אין מחזירין אותו כדברי מז"ה ורבינו יצחק אומר שמחזירין אותו וכן נראה בעיני כמבואר בקונטרס הראיות:

ב בפי' אם כוון לבו רבו הדעות אם ר"ל אם כוון לשם קריאה או ר"ל אם כוון לבו לצאת והיינו פלוגתא דמצות צריכות כוונה אם לאו והטור א"ח סימן תע"ה מספקא בדעת מיימון ומה שיש להקשות על הטור כתבתיו במקום אחר בס"ד:

לשון ריא"ז אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא שכל המצות צריכות כוונה ואין אדם יוצא עד שיתכוין לצאת כמו שבארנו בהלכות ר"ה בפ' ראוהו ב"ד:

ג כתב הרא"ש ואע"פ שלא קרא בברכותיה יצא וכן פר"ת ואמרי' נמי בירוש' א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות זו את זו ורב האי גאון ז"ל כתב דסדרן אינו מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן ודייק מדקאמר תלמודא לעיל בפ"ק לא לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מטא זימנא אמר ומאי ברכות אינן מעכבות לקדם אלמא סתמא דתלמודא ס"ל דסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמר כלל מעכב והא דדייק הכא בירושלמי דברכות אינן מעכבות היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין כההיא דלעיל דקתני אמר להם הממונה ע"כ:

ד רבני צרפת חולקים בזה וס"ל דתפלה שתקנה בצבור יחיד אומרה בכל לשון ואפי' ארמית והרא"ש נמי פסק דאומרה בכל לשון חוץ מלשון ארמית: לשון ריא"ז

בד"א ביחיד אבל בצבור שואלים צרכיהן בלשון ארמית לפי שהתפלה מתפללין אותה בכל לשון ואין הצבור צריכין לסיוע מלאכי השרת כמו שמבואר במסכת סוטה פרק ואלו נאמרין בכל לשון ומה שנהגו לומר פסוקי דרחמי מלאכי רומא שמוכו יתנא ומדברים למלאכים בלשון ארמית לפי שאמרו חכמינו שמלאך גבריאל מכיר בכל לשון כמבואר שם בקונטר' הראיות בפ' ואלו נאמרין בראיה ב' ואם אין היחיד יודע להתפלל בלה"ק מתפלל בשאר לשונות כמבואר בקונטר' הראיות בפ' ואלו נאמרין בראיה ב': כתב הרא"ש ז"ל מצאתי בנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שהיה תמיה כיון שהתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלה"ק היאך נהגו כל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות דכיון שחייבות בתפלה לא היה להן להתפלל אלא בלה"ק ורבני צרפת נותנין טעם למנהג כיון שהיא

כמו תג למעלה באמצע גג החי"ת להודיע שהוא חי (ושהוא) [א] ברומו של עולם מושל על הכל לכך נראה שצריך בקריאה להמליכו בחי"ת בשמים ובארץ להודיע שהוא חי ברומו של עולם ובדלי"ת להמליכו בארבע רוחות העולם כנגד הדלי"ת וי"א שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו [ב] וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ וד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת מורי הרב נר"ו מדאמר בגמ' (ד' יג:) דרבי כשהיה לומד לתלמידיו לא הי' רוצה להפסיק אלא היה מעביר ידיו על גבי עיניו וקורא שמע ישראל וכו' וחוזר ושונה ומה שהיה מעביר ידיו על גבי עיניו היה מפני שלא יראו נר מצוה

הרמיזות שהיה עושה לכל צד דהכי אמרינן התם א"ל רב לרבי חייא לא חזינא לרבי דמקביל עליה מלכות שמים אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו מקבל עליו עול מלכות שמים: **אמר** שמע ישראל ונאנס בשינה יצא אין לפרש שנאנס בשינה ולא אמר כי אם זה שא"כ האיך יצא ועוד דאמרי' בפסוקא קמא נצרן טפי לא תצערן ואם לא היה קורא כלל האיך היה אומר שיניחוהו שלא יקרא והלא אינו יוצא בזה בלבד דאפי' למ"ד ק"ש מדרבנן מ"מ צריך לאומרה ועוד דברכת אמת ויציב מן התורה כדבעינן למימר לקמן (ד' כא) ולפיכך נראה דנאנס בשינה ר"ל שהיה קורא כל השאר מתנמנם ולפיכך יצא דכיון דפסוק ראשון שהוא עול מלכות שמים אמר אותו בלא נמנום אע"פ שכל השאר קורא מתנמנם הואיל וקרא אותו יצא וגם בכל ספרי ספרד המדוייקים אינם גורסין בשינה וגם רבינו האיי גאון ז"ל כך כתב ונאנס יצא ומפרשי רבנן דנאנס בשינה כלומר שאנס אותו השינה והיה מתנמנם ואין יכול לכוין כמו בפסו' ראשון: **פרקדן** לא יקרא ק"ש מי ששוכב על אחוריו נקרא פרקדן והוא מלשון פורי הקדקד כלומר שהוא שוכב על קדקדו ואית דאמרי פורי הקדן ומפרשינן קדן כמו קדל ור"ל שהי' שוכב על ערפו מלשון קשי עורף דמתרגמינן מחזרי קדל והכל עולה לדרך אחד וכבר כתבתי זה בפסחים: **ר'** יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה וכו' נחלקו המפרשי' בענין הפסקה בק"ש ובברכותיה לקדיש ולקדושה ולברכו אם פוסק או לא יש מי שאומר שאע"פ שפוסק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו לפסוק בעבור שבח אחר ורוב הפוסקים הסכימו שיפסיק אפי' באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ולזה נוטה דעת הרב מורי נר"ו ומביא ראיה מדחזינן דפליגי בגמרא (ד' כא:) אם מפסיק בתפלה לקדיש ולקדושה אם לא ואע"פ שהלכה כמ"ד שאינו מפסיק אפ"ה כיון דבתפלה לד"ה אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק היו חולקין אם מפסיק לקדיש או לא מכלל דבק"ש וברכותיה דד"ה מפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד פשיטא להו לכולהו דמפסיק הלכך לקדיש (*ולקדושה) מפסיק אפי' באמצע הפרק ולברכו נמי כיון שהיא הפסקה מועטת לענות ברוך ה' המבורך מותר ואין בו כדי שאילת תלמיד לרב דתוך כדי דבור כדבור דמי ואפילו למודים נמי מפסיק אבל נראה למורי הרב דבמודים די בשיחה בלבד (ג) שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית כו' הו"ל הפסקה גדולה: **בהלל** ובמגילה מהו שיפסיק וכו' אומר הרב מורי נר"ו שההפסק שהזכירו בכאן הוא כענין ההפסק שהזכירו לעיל גבי ק"ש ומבעיא ליה אם יפסוק ג"כ באמצע הפרקים מפני היראה ומפני הכבוד מי אמרינן ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דילמא פרסומי ניסא עדיף שהלל אומרים אותה לפרסם הנסים שעשה לנו הבורא בכל זמן וזמן ואע"פ שפוסק בק"ש מפני היראה ומפני הכבוד בהלל אינו פוסק כלל א"ל פוסק ואין בכך כלום ולפי' זה קשה הלשון ואין בכך כלום שהיה די לו לומר פוסק אלא שנוכל ליישבו ולומר דה"ק פוסק כמו בק"ש ומשום פרסומי ניסא דקאמרת אין בכך כלום ומותר אבל ודאי הפסק אחר לשיחה בעלמא אסור ואפי' בין פרק לפרק: **אמר** רבא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק כמו בק"ש באמצע הפרק אינו פוסק כלל [ג] ורבא חולק על דברי ר' חייא ואומר דבאמצע הפרק לעולם אינו פוסק ואפי' מפני היראה כיון שאפי' היחיד חייב לגמור בהן את ההלל ואע"פ שפוסק באמצע ק"ש אינו פוסק בהלל שאינו פוסק בשבחו של מקום וימי' שאין היחיד גומר בהן את ההלל כלומר דבין צבור ובין יחיד אין גומרין את ההלל כגון הלל דר"ח או הלל של פסח משני ימים הראשונים ואילך אפי' באמצע הפרק פוסק כלומר מפני היראה ומפני הכבוד כמו בק"ש והיה יכול לומר ימים שאין גומרין בהם את ההלל אלא משום דנקט ברישא לשון יחיד תנא בסיפא נמי לשון יחיד: **ונראה** מכאן לפי זה שאפי' בימים שאין גומרין בהן את ההלל שהיחיד מברך עליו מדאמר באמצע הפרק בלבד פוסק מפני היראה ומפני הכבוד ולא לשיחה אחרת משמע שאפי' היחיד מברך עליו דאם איתא שאינו מברך כיון שאינו אלא קריאה בעלמא למה לא יפסיק לכל דבר אלא שבפירוש נראה במס' שבת [*בהרי"ף] שאין היחיד מברך מדאמרינן התם (תענית דף כח) תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ודאי ר"ל לא יתחיל בברכה ואם התחיל בברכה גומר בברכה וחותם בא"י מלך מהולל בתשבחות דאי בלא ברכה אמאי לא יתחיל וכי מונעין לו שלא יאמר הפסוקים אלא ודאי יחיד לא יתחיל בברכה קאמר ומאי דאמר הכא שאינו פוסק לשיחה בעלמא לא מפני שמברך עליו היחיד אלא אע"פ שלא בירך עליו כיון שהתחיל בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשיחה בטילה: **ורבינו** יעקב ז"ל אומר שאפי' בימים שאין גומרין בהן את ההלל היחיד חייב לברך ודייק מהאי דהכא שאסרו לפסוק בשיחה בטילה ומה שאמרו יחיד לא יתחיל לא נאמר על ההלל דר"ח וכיוצא בו אלא כך הוא הענין שעיקר ההלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור שבשעה

תורה אור

אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה שאם היה מהלך והתחיל בק"ש צריך שיעמוד עד על לבבך ואח"כ מהלך ומפרש בירושלמי רב הונא ורב אידי בר יוסף בשם שמואל אמרי צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד ור' יוחנן אומר כל הפרשה כולה בעמידה ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כר"י דקי"ל כרבא דהוא בתרא דפסק הלכתא כר"מ דלא צריך כונה אלא בפסוק ראשון בלבד הלכך א"צ לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד א וכבר ראינו מי שדחה דברי ר' יוחנן מדפסק רבא הלכה כר"מ ופסק כרב נתן דאמר עד על לבבך בעמידה והדין פסקא לאו מעליא הוא דכי היכי דדחו דברי רבא דברי ר' יוחנן ה"נ דחו דברי' ר' נתן: אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא ב א"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן מכאן ואילך לא תצערן א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אבוך היכי הוה עביד א"ל בפסוקא קמא מצער נפשיה מכאן ואילך לא מצער נפשיה: אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש ק"ש הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד מגנא כי מצלי פורתא שפיר דמי מיקרי אע"ג דמצלי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי ג שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה:

נד *בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב: ת"ר היה *קורא ק"ש ופגע בו רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שהוא משיב ובאמצע שואל ד מפני היראה ואין צ"ל שהוא משיב דברי ר"מ ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וכן הלכתא בעא מיניה אחאי תנא דרבי חייא מר' חייא (א) בהלל ובמגילה מהו שיפסיק מי אמרינן ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום אמר רבא ימים ה שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק ו באמצע הפרק אינו פוסק (ב) וימים ז שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק (ג) והלכתא (ד) כרבא: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל כתבנום בענין חנוכה (ה):

נז אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה שנא' °חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תיקרי במה אלא במה

רש"י

פת"ח ואין זה כלום: עד על לבבך בעמידה. אפי' לב"ה דאמרי עוסקין במלאכתן וקורין (א) מהלכין וקורין מודים הם שצריך לעמוד על המקרא הזה לפי שעד כאן מצות כונה: לא שאם היה יושב עומד. אלא קורא מיושב: בפסוקי קמא נצרן · אם תראה אותי מנמנם נצרני עד שאנער יפה בפסוק ראשון: פרקדן - שוכב על גבו ופניו למעלה: לייט אמאן דגני אפרקיד · כי שמא יתקשה אברו מתוך שנתו ויראה לרבים: מיגנא. כלומר לישן: כי מצלי. כשהוא מוטה על לדו שפיר דמי: אבל מיקרי ק"ש אפי' מצלי נמי אסור · לפי שמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה ודרך גאוה: תנא דבי ר' חייא · שהיה שונה בבית ר' חייא: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל · שהוא חובה לכל אדם וכן כ"א ימים לכל שנה: פוסק. לשאלת שלום: חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום (ב) דאי

שלטי הגבורים

א כן פסקו מיי' וסמ"ג ומרדכי אבל ס"ג והרא"ד פליגי שצריך לעמוד עד על לבבך וכן נראה דעת הרא"ש והטור ובהגהות מיי' יש שפסקו שצריך לעמוד כל הפרק: לשון ריא"ז ונראה בעיני שלא נאמר כן אלא כשקרא ק"ש בברכותיה עם הצבור בב"ה וחזר והזכיר יציאת מצרים והצבור פעמים קורא מבעוד יום קודם צאת הכוכבים מפני טורח הצבור וכל א' יוצא אחר כן בק"ש שקורא על מטתו אחר יציאת הכוכבי' וכן היא שיטת המורה ושיטת ר"ת ורבינו חננאל אומר שקורא על מטתו פרשת שמע והיה אם שמוע זולתי פרשת ציצית שאין זמן ציצית בלילה ועל אותו הקריאה נאמר שאם נאנס בשינה אין מקיצין אותו אלא בפסוק ראשון כדי לקרות ק"ש בזמנו כי כבר הזכיר יציאת מצרים ובירך ברכות של ק"ש בב"ה ויוצא בהן אפי' מבעוד יום כמו שיתבאר בפרק תפלת השחר: ב כתב הרא"ש ז"ל הא דקאמר נאנס בשינה יצא ר"ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך מיהו היה קורא את כולה וכן הא דא"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא נצרן כלומ' הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין טפי לא תצערן אף אם אקרא בלא כוונה לא תצערני להקיצני דמלתא דפשיטא · היא שצריך לקרות את כולה והיינו דרבי יהודה הנשיא שהיה קורא פסוק ראשון בלבד ואמר בר קפרא דאינו חוזר וגומרו התם מיירי שעבר זמן הקריאה קודם שגמר למודו וא"ת כיון דבעי שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפי' מי שתורתו אומנתו אין דמפסיק לק"ש וי"ל דה"מ אדם שלומד לבדו אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק עכ"ל: ג המדקדק בדברי מיי' אינו חולק על זה עם שום פוסק: ד לדעת מיי' אביו ורבו לא הוו בכלל מפני היראה ולדעת הרא"ש וטור אביו ורבו הוו בכלל מפני היראה' ולענין להפסיק לקדיש לקדושה ולברכו נחלקו בה הפוסקים יש אומרי' אע"פ ששואל מפני היראה' ומשיב מפני הכבוד אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ובסמ"ק כתב שעונין קדיש וקדושה ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה בכ"מ וי"א שפוסק לכל אפילו באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ולזה הסכים הרא"ש ז"ל וכתב בעל סמנהיג הקורא את שמע וקראו החזן לעלות לתורה צריך לעמוד לקרות בתורה לכבוד · התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם. טור. ובעל העיטור ז"ל כתב כיון שברכה אחרונה דמגילה במנהגא תליא מילתא אין לגעור במי שסח בקריאתם דלאו הפסקה היא אלא בקריאה תליא מילתא ואינו נראה דכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיק דמאי כיון דתלי במנהגא סוף סוף הוא מברך ע"כ טור וריא"ז מדמי ליה לק"ש לענין הפסקה כדלקמן: ה כתב הרא"ש כתב בה"ג לאו דוקא נקט יחיד אלא אפי' צבור נקראין יחיד כל זמן שאין כל ישראל מקובצין יחד כמו בערבי פסחים וכענין שתקנו הנביאים הראשוני' שיאמרו על כל צרה שנגאלין ממנה בשביל כל ישראל ביחד וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל לאו דוקא נקט יחיד כדפי' אלא אפילו צבור נקראין יחיד משמע שאין לפסוק בו אלא מפני הכבוד דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל פוסק בו כדין ק"ש אבל ימים שאין היחיד גומר בהם אפי' באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם הא לאו הכי אין לו לפסוק מכאן מדקדק ר"ת דצריך לברך עליו אפילו בימים שאין היחיד גומר בהם דאי אין מברכין עליו תחלה וסוף הוי כאדם שקורא בספר תהלים ולא שייך ביה הפסקה ודלא כאותם שכתבו בשם רש"י שלא היה מברך על ההלל בר"ח משום דאמרינן בפרק בתרא דתענית גבי הלל דר"ח דמנהג אבותיהם בידיהם ולמנהגא לא מברכים וכו' ע"כ ע"ש: ו כתב הרא"ש והא דאמר באמצע שואל מפני היראה נחלקו בו רבותינו בענין הפסקה בק"ש וברכותיה לקדיש ולקדושה וברכו אם פוסק אם לאו יש מי שאומר שאע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ורוב המפרשים הסכימו שפוסק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד וכן הסכים ה"ר יונה וכו' וסוף לשונו הלכך לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפרק וכן דעתי מסכמת אע"פ שנשאלתי ונתתי בדבר בפני הר"מ מרוטנבורג והסכים דעתו שאין להפסיק עכ"ל: ז וכיון שאין גומרין אותו ואין קורין אותו אלא בדלוג אינו חמור לענין הפסקה כק"ש אלא אף באמצע שואל בשלום אדם נכבד שצריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם אבל בענין אחר אין לו להפסיק: טור. לשון ריא"ז ימים שהיחיד גומר

עין משפט

א מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סו: ב מיי' פ"ב מה' מגילה סמג עשין סי' ק טור א"ח סי' תרצ: ג מיי' פ"ג מה' חנוכה סמג עשין ד טור א"ח סי' תכב: ד סמג עשין יט טור א"ח סי' פט:

הגהות חורי

(א) דומיא דמגילה שהיא מצוה שגומרים כלל: (ב) כמו בק"ש: (ג) מפני הכבוד: (ד) מכלל דפליג: (ה) כרי"ף פ' במה מדליקין דף יא ע"ב [סי' ס"ח]

הגהות הב"ח

(א) ומהלכין כצ"ל (ב) אל תעסקו בכבוד אדם: (ג) נ"ב כלומר ויאמר מודים אנחנו לך בלבד דאם יאמר ג"כ יוצרנו הו"ל הפסק גדולה ועי' במ"ס שכתב בהר"י בא"ח סי' סו:

ישעיה ב

ע"ס וע"ש בגמ'

[א] בא"י וכו' [ב] ג"כ וכו' מעוטבת דר' חייא ורבי שהיו מעבירי' ידיהם על עיניהם כדי לכוין יותר או כדי שלא יראהו סתום עיניים: [ג] ול' אמר רבא לא משמע דפליג ובסטור נראה שאינו מפרש כן (מא"י):

בפ' במה מדליקין סי' ס"ח

שיטת ריב"ב

שיעור שתחשוב בלב כך: מעומד כלומר אפי' לב"ה דאמרי עוסקין במלאכתן וקורין צריך שיעמוד ע"כ כדי שיוכל לכוין את לבו: בפסוקא קמא נצרן. אם ראיתני מנמנם נצרני עד שאעיר יפה בפסוק ראשון: פרקדן. גבו למטה ופניו למעלה: לייט מאן דגני אפרקיד. שהוא דרך גנאי. מיגנא לישן. כי מצלי שפיר דמי. כשהוא מוטה על צדו מעט שפיר דמי אבל מקרי ק"ש אפי' מצלי נמי אסור לפי שמקבל עליו [עול] מלכות שמים דרך שררה וגאוה: פיס' בפרקים שואל. וכו': גמ' מהו שיפסיק לשאילת שלום: ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל שהוא חובה לכל אדם: בין פרק לפרק פוסק כדאמרי' בפרקים דק"ש לדעתיה דר' יהודה באמצע הפרק אינו פוסק כלל דפרסומי ניסא עדיף: ימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק כפרקים דק"ש לר' יהודה וכ"ש בפרקים והיינו דאמרי' בגמ' שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא לפיכך לא פסק לשאול בשלומו: חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבודו של מקום אל תעסקו בכבוד האדם דאי לאו הכי למה

תורה אור | נר מצוה

במה והני מילי במשכים לפתחו אבל בשאינו א משכים לפתחו שרי דתנן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אמר ר' יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר °צדק לפניו יהלך וישם (תהלים פה) לדרך פעמיו אמר רב אידי בר אבין כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו: **מתני'** אלו הן בין א הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא ב יפסיק: **גמ'** אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה ואמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן מאי טעמא דרבי יהודה ג דכתיב °וה' (ירמי') אלהים אמת חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת רבי יוחנן אמר חוזר ואומר אמת ורבא אמר אינו חוזר ואומר אמת והלכתא כרבא: **מתני'** אמר רבי יהושע בן קרחה ילמה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר מפני שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין ד בלילה ויאמר ה אינו נוהג אלא ביום: **גמ'** אמר עולא יכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כאלו הקריב תודה (א) בלא מנחה וזבח בלא נסכים וא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה *ונוטל ידיו ומניח תפילין (דף טו.) וקורא ק"ש ומתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה וכל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנא' °ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' (תהלים כו) א"ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר יההוא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור ובעפר ובקסמים אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי לייט רב חסדא מאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש

רש"י

דאי לאו הכי למה לו לחזור: אבל כשאינו משכים לפתחו. אלא שבדרך הילוכו פגע בו בדרך שרי לו לשאול בשלומו: צדק לפניו יהלך. והיא תפלתו שמצדיקתו לבוראו והדר וישם לדרך פעמיו לדרכי חפציו: וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם ובין אמת: עול מלכות שמים. בפרשה ראשונה יש בה קבלת עול מלכות שמים: כאלו הקריב זבח בלא נסכים. שחייבה התורה להקריב עמה שנאמר ונסכו רביעית ההין אף זה הקורא ואינו מניח תפילין אינו גומר את המצוה: יפנה. לנקביו: בעידן צלותא. שלא

רבינו יונה

שבשעה שהיה לכל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יו"ט והיו אומרים הלל והיו חייבין לברך על קריאתו אע"פ שלא היו גומרין אותו ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס שנעשה לכל ישראל דכתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם וגו' אבל בנס שנעשה ליחיד לא התקינו לומר הלל ומה שאמר יחיד לא יתחיל רוצה לומר כשנעשה נס שלא בכנופיא [דכל] ישראל לא יתחיל לברך על ההלל ואם התחיל ובירך מתחלה חותם ג"כ בברכה ואומר דאפי' צבור נקראין יחיד דכל היכא דלא הוו בכנופיא דכל ישראל יחיד מיקרו וכן נמצא כתוב בהלכות גדולות ומפרש דמאי דאמר הכא ימים שיחיד גומר בהן את ההלל שרוצה לומר ימים שהצבור גומר בהן את ההלל וכן מה שאמר ימים שאין היחיד גומר ר"ל שאין הצבור גומרין שאין הפרש בהלל בין יחיד לצבור שהכל נקרא יחיד וכי היכי שהצבור מברכין על קריאתו בימים שאין גומר בהן ה"נ מברך היחיד וכ"ז דוחק דמסתמא משמעות לשון יחיד אינו נופל על הצבור אלא על יחיד ממש והיחיד אינו מברך בימים שאין גומרין בהם את ההלל וכן כתב הרי"ף ז"ל בהלכות חנוכה *דאמר הלכך אי בעי יחיד למיקרי הלל בראש חדש קרו ליה בלא ברכה והרמב"ם ז"ל כתב שאפי' הצבור אין מברכין על הלל דר"ח והטעם שלו מפני שאינו אלא מנהג ואין מברכין על המנהג כדאמרינן בסוכה (דף מד:) גבי ערבה חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא והמנהגא לא מברכינן וכמו שאין מברכין על הערבה מפני שהוא מנהג כך אין מברכין על ההלל דר"ח ואין זה נכון דבהדיא משמע במסכת *(שבת פרק במה מדליקין) שהצבור מברכין דאמרי' התם יחיד לא יתחיל ור"ל לא יתחיל בברכה כדכתיבנא ומדקאמר דיחיד לא יתחיל בברכה מכלל דצבור צריך להתחיל בברכה וכן כתב הרי"ף ז"ל יחיד קורא בלא ברכה דמשמע מדבריו דיחיד קורא בלא ברכה אבל הצבור צריך לברך: מיהו לדעת רב נטרונאי ורב האי ז"ל אין זה קושיא שהם מפרשים יחיד לא יתחיל כלל כלומר שאינו חייב להתחיל ואפי' בלא ברכה ואם טעה והתחיל בברכה גומר עד יהללוך ואינו חותם בברכה אבל יש להקשות שהרי שני ימים טובים של גליות הכי נמי אינו אלא מנהג כיון דידעי' בקביעא דירחא ואפילו הכי מברכין על השני כמו על הראשון ועוד הביא ראיה רבינו יעקב ז"ל שמברכין עליו מדאמרינן (תענית כח) רב אקלע לבבל חזא דהוו קרי הלילא בראש חדש סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם ומדקאמר אקלע לבבל ולא אמר על לבי כנישתא משמע שבבית הכנסת היה קודם שהתחילו ההלל ורצה שהיו מברכין ומתוך כך היה רוצה להפסיק אותם שאם לא היו מברכין אמאי סבר לאפסוקינהו ומאי אכפת לי' אם היו קורין פסוקים בעלמא אלא ודאי מברכין היו והיה חושש שיהיו גומרין אותו ומש"ה סבר לאפסוקינהו שהיה נראה כמו שהיו מוסיפין י"ט מעצמם כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם ומה שלא הכיר במה שהיו אומרים לקרות ולא היו אומרים לגמור מפני שמנהגם היה בכל הימים לומר לקרות אלא שהעולם נהגו אח"כ להפריש ביניהם הלכך הצבור (ב) מברכין על ההלל דר"ח והראיה שהביא ר"ת במז"ל מערבה אומר מורי הרב נר"ו דלא דמיין אהדדי שאין כל המנהגות שוות דגבי מנהג ערבה דליכא אלא חבטה בעלמא לא מברכינן אבל מנהג דהלל דאיכא שבח והודאה למקום מברכין: **ודוקא** במשכים לפתחו וכו' ואמרו חכמי פרובינצ"א ז"ל דאפי' במשכים לפתחו אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום (שבת י:) משום ששמו של הקב"ה שלום כדבעינן למימר לקמן *אבל מותר לומר לו צפרא דמארי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ונראה למורי הרב נר"ו שאפי' זה אינו מותר אלא כשהולך ללכת לראות לעסק מעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפי' זה הלשון אסור: **מתני'** אלו הן בין הפרקים וכו' ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק יש מפרשים דלא יפסיק כמו בין פרק לפרק שאינו שואל מפני הכבוד ואינו משיב לכל אדם אבל מפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד והנכון כמו שפירשו רבני צרפת ז"ל שאינו מפסיק כלל אלא שמיד שיאמר אני ה' אלהיכם יאמר אמת כמו שמצינו אותו בפסוק כדמפרש ואזיל בגמ' ואחר שיאמר אמת אם יצטרך לשאול מפני היראה או להשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים: **גמ'** חוזר ואומר אמת וכו' כלומר כל היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת או כגון שסיים ק"ש קודם החזן וסמך אני ה' אלהיכם עם אמת וממתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו צריך לחזור פעם אחרת אמת או לא והלכתא שאין צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת אלא מתחיל מויציב ואילך או ממקום שפסק: **מתני'** אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה שמע וכו': **גמ'** כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו וכו' רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב (ג) תודה בלא מנחה וזבח בלא נסכים הפירוש הנכון כך הוא דעולא ס"ל דכיון שהוא קורא וקשרתם לאות על ידכה והיו לטוטפות בין עיניך ואינו מניחן נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואע"פ שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפ"ה עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ורבי יוחנן ס"ל שאפילו המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קבל עליו (ד) עול מלכות שמים דה"ל כמי שמקריב תודה בלא מנחה וכו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שמים מפי מורי הרב נר"ו: **הרוצה** לקבל עליו עול מ"ש שלימה וכו' טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך צוו להשים אותם כנגד הלב שהלב היא עיקר התאות והמחשבות ובזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו זו היא מלכות שמים שלימה ומדאמר ומתפלל משמע שגם בתפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו: **והורה** רבי יצחק בר יהודה רבו של רש"י ז"ל שאם לא היה הטלית מזומן לאדם קודם שיתחיל לקרות ק"ש והביאו אותו בעוד שהיה קורא שמפסיק ומברך ומתעטף בטליתו וחוזר וגומר ומתפלל והביא ראיה מדאמר בגמ' (דף יד:) רב קרי ק"ש ומניח תפילין ואלי ואמרי' התם שליח הוא דעוית כלומר שהשליח נתעצל ולא הביא התפילין מתחילה ולפיכך הניחם אחר שקרא ק"ש והתפלל עמהם והיה אומר דכמו שמצינו זה בתפילין כך הוא הדין בציצית ולא הודו לו רבני צרפת ז"ל מפני שאין לדמות ציצית לתפילין דתפילין מפני שהוא חובה להתפלל עמהם כדאמר לעיל מפסיק אבל מצות ציצית שאינו אלא חובת מנא אין לו להפסיק בברכות של ק"ש כדי שיתעטף ויברך ויתפלל בציצית: **לייט** רב חסדא מאן דמהדר אמיא בעידן צלותא הרי"ף ז"ל כתב הני מילי לק"ש אבל לתפלה בעי לאהדורי וכו' וכן נמצא במקצת ספרי הגמרא ואומרים רבני צרפת ז"ל דלא גרסי' ליה ואינו אלא פירוש שהכניסו בספרי הגאונים הראשונים ואינו נכון דמסתמא לשון צלותא יותר משמע תפלה מק"ש ומה טעם להוציא התיבה ממשמעה ולפרש צלותא ר"ל ק"ש ולא תפלה ולפיכך מפרשי' דבין לק"ש אסור ואי קשיא לך ההיא דגרסינן פסחים (דף מו.) לגבל ולתפלה ולנטילה ארבע מילין דמשמע שחוזר בעבור שיטול ידיו להתפלל ארבע מילין ההיא כבר תרלה רש"י ז"ל דאינו ר"ל ליטול ידיו לתפלה כמו שסוברין אלא כך הוא הפירוש שמי שאוכל חולין בטהרה יש ללכת אבל מי שיודע שמגבל אותם בטהרה ד' מילין וכן אם יודע שימצא בהכ"נ שמתפללין בה בעשרה יש לו ללכת לשם ולהאריך ד' מילין וכן לנטילה ר"ל לצורך הסעודה

עין משפט

א מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' סו:
ב מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' ס:
ג מיי' פ"ד מה' תפילין טור א"ח סי' כה:
ד מיי' פ"ק מה' ק"ש ופ"ד מה' תפלה סמג עשין סי' יח טור א"ח סי' ל לב רנג:

[בפרק במה מדליקין סי' שיח]

(נ"ל במס' תענית פ' שלשה פרקים ד' כח:)

הגהות הב"ח

(א) תוס' תודה נמחק ונ"ב עולה ונ"ב כן הוא גירס' הגמ' והרא"ש ועי' בפירש"י ותוס':
(ב) נ"ב ועיין במ"ש הר"ן פ' במה מדליקין סי' שי"ח ד"ה ובשאר יומא ובסוכה פ' לולב וערבה סי' אלף שנד ד"ה אתמר ר"י וריב"ל:
(ג) עולה בלא: וכן לקמן:
(ד) תיבת עול נמחק:
[פ"ב סוף סי' פו ברי"ף]

שלטי הגבורים

בהן את ההלל בין פרק לפרק שהוא בין פרשה לפרשה פוסק להשיב שלום לכל אדם באמצע הפרק אינו פוסק כדרך שאמרנו בק"ש וכן הקורא את המגילה עכ"ל ריא"ז: ול"ע מה נקרא בין פרק לפרק גבי מגילה מאחר שצריך לקרות כולה כיחד כאגרת:

לשון ריא"ז

א והוא שמשכים לפתחו אבל אם פגעו בדרך מותר ליתן לו שלום עכ"ל:
ב מיי' וסמ"ג כתבו דלא יפסיק כדין בין פרק לפרק אלא כמו באמצע הפרק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ור"י פירש לא יפסיק כלל אפילו כמו באמצע הפרק אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ולא יפסיק כמו באמצע הפרק ואם אמר אלהיכם אמת כדי שלא להפסיק ושהה אח"כ הרבה א"צ לחזור ולומר אמת אלא גומר והולך ואומר אמן אחר גאל ישראל ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק רק אם אירע לו אונס כגון שלא הניח תפילין קודם ק"ש ונזדמנו לו קודם תפלה דיכול להפסיק ולהניחן כדי שיתפלל בתפילין אבל לא יפסיק לברך על טלית ללובשו ע"כ ולזה הסכים הטור:

לשון ריא"ז

בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק שצריך לסמוך אני ה' אלהיכם לאמת ויציב שנאמר וה' אלהים אמת וכך נראה בעיני שאינו מפסיק בין גאולה לתפלה שלא אמרו לספסיק אלא בין הפרקים הללו. ש"ץ שסיים ק"ש קודם הצבור והולך לומר אני ה' אלהיכם כשסיימו הצבור אינו חוזר ואומר אמת אלא מתחיל ואומר ויציב ונכון וקיים עכ"ל:
ג כתב הרא"ש ז"ל יש להסתפק אי בעי למימר לא יפסיק כלל אפילו להשיב דתמור מבאמצע הפרק או דלמא האי דקאמר לא יפסיק היינו כדין בין הפרקים אבל לא חשיב טפי מבאמצע הפרק מיהו נראה מהא דמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק עכ"ל:
ד כתב הרא"ש מכאן אומר ר"ת דהלכה כר' שמעון וכן כל האמוראים דלעיל דסברי דאין אומרים פרשת ציצית בלילה וכן משמע בשבת פרק במה מדליקין גבי רבי יהודה בר אלעאי שהיו תלמידיו מתכין כנפי כסותם מפני שלא היו להם ציצית בסדינין דקאמר ואינהו סבור משום כסות לילה ומדנקט התלמוד האי טעמא ושבק הני טעמי אחריני דמנחות ש"מ דאליבא דהלכתא נקט טעמא וסוף לשונו ואנן נהיגין לומר פרשת ציצית בלילה דקאמר בגמ' אמר רב יוסף כמה הוי מעליא האי שמעתתא וכו' ע"ש ע"כ:

לשון ריא"ז

ה ואע"פ שמצות ציצית אינה נוהגת בלילה אומרים פרשת ציצית בק"ש של ערבית מפני שיש בה יציאת מצרים עכ"ל:

שיטת ריב"ב

למה ליה לחזור: אבל בשאינו משכים לפתחו אלא פגע בו בדרך שואל: מתני' אלו הן בין הפרקי' וכו'. בין ויאמר לאמת ויציב הרי הוא כאמצע הפרק ולא יפסיק שלא לשאול מפני סירא ולהשיב מפני הכבוד: גמ' וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיק' בין אני

רבינו יונה

הסעודה ובדקנו בנוסחאות המדוייקות ומצאנו שלא היו גורסין כל זה וגם לא היו גורסין בעידן צלותא אלא הכי קא גרסי לייט רב חסדא מאן דמהדר אמיא [ג] וה"מ בעידן ק"ש (ד) דמשמע שלא בא להשמיענו אלא דין הזמן בלבד שאחר שיגיע הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפלה ולא לק"ש וטעם הראשונים שהיו אומרים לק"ש אינו חוזר ולתפלה חוזר משום דסברי דכיון דק"ש מדאורייתא ותפלה מדרבנן החמירו בה שמא יעבור הזמן ופסק זה אינו נכון מהטעמים שכתבנו מפי מורי הרב נר"ו: **מתני'** הקורא את שמע וכו' קרא ולא דקדק באותיותיה אין זה הדקדוק שיתן ריוח בין הדבקים שזה דבר אחר הוא שהוסיף רבא ואמר אחר כך אבל הדקדוק שהזכירו במשנה הוא שלא ירפה הדגש ולא ידגיש הרפה ויזהר בקריאת האותיות שלא תבלע אות אחת בחברתה שלא יאמר וחרף במקום וחרה אף וכתב ר"מ ז"ל שאפי' כשאומר אותה בלשון אחרת צריך ליזהר בכל זה: **הקורא** למפרע לא יצא. פי' למפרע שקורא הפסוקי' למפרע כגון שאמר בתחלה וכתבתם וקורא עד שמע וכתב ר"מ ז"ל שאם לא קרא הפרשיות על הסדר יצא שהרי בתורה אינם כתובים על הסדר ומקשינן עלה מדתנן (דף יג.) למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים דמשמע דצריך לומר פרשת שמע תחלה ואומר מורי הרב נר"ו שזו אינה קושיא דהתם קאמר שהתקינו לכתחלה כן מזה הטעם והכא מיירי בדיעבד ומה שאמר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק זה כשקורא הפרשיות על הסדר דכיון שיש לו להזכיר אני ה' אלהיכם ויש לו להזכיר מיד אמת אין לו להפסיק בינתיים אבל כשקורא בענין שאינו דבוק זה עם זה לא חיישינן להכי: **גמ'** לא יברך אדם בהמ"ז בלבו ואם בירך יצא. האי דאמרינן בלבו לא במחשבה לבד קאמר דודאי בהרהור לא יצא דהא קי"ל (ד' כ:) דהרהור לאו כדבור דמי אלא ר"ל אע"פ שלא השמיע לאזנו כיון שחתך בשפתיו יצא ואומר מורי הרב נר"ו שמי שמתחייב בברכה ואינו יכול לאומרה שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי כגון החולה שאין מטתו נקיה ואינו יכול לבטא בשפתים התפלה יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב בה ואע"פ שאינו יוצא ידי חובה אלא באמירה יש לו להרהר בלבו וה' יראה ללבב ויתן לו שכר המחשבה דאמרינן הכי במדרש* אמרי האזינה ה' אמר דוד רבש"ע בשעה שאני יכול לדבר אמרי האזינה ובשעה שאיני יכול לדבר בינה הגיגי והגיגי ר"ל המחשבה שאם היה ר"ל דבור אפילו לבשר ודם אין לומר בינה בדבר שסומע אלא מתוך שאינו אלא במחשבה אמר לשון בינה וכן נראה מהפסוק שאומר בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני דמשמע שהדבור דבר אחד והמחשבה דבר אחר: **הלכה** כדברי שניהם להקל. שאם לא השמיע לאזנו יצא כיון דמסקנא הוא שאפי' בק"ש יצא לא היה צריך להביא למעלה הרי"ף ז"ל מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא ואפשר דלאשמועינן דבבהמ"ז אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא כתב דברי רב יוסף: **כדי** ליתן ריוח בין הדבקים וכו' בספרים המדוייקים לא גרים [ג] וזכרתם תזכרו ועשיתם מפני שהם נחים ואע"פ שלא יתן ריוח כלל ביניהם אין האות נבלעת בתוך חברתה בשעת קריאתה: **אומרים** שמע ישראל ולא היו מפסיקין כלומר שלא היו קורין אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגין היום שעיקר מצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה: **(רבא)** [רבי יהודה] אמר מפסיקין היו כלומר אומרים היו שמע ישראל בנחת אלא הכריכה היתה שהיו כורכים שמע עם ואהבת ולא היו אומרים בשכמל"ו ורש"י ז"ל מפרש בענין אחר דמאי דאמר ר"מ שלא היו מפסיקין ר"ל שלא היו מפסיקין כלל בין אחד ובין ואהבת שלא היו אומרים בשכמל"ו וגם לא היו מאריכין בדלי"ת: **ור'** יהודה אמר מפסיקין היו כלומר מאריכין היו בדל"ת אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וקשה על זה שלא היה לו לומר לשון מפסיקין אלא מאריכין היו אלא ודאי הפירוש הראשון עיקר מפי מורי הרב נר"ו: **התקינו** שיהו אומרים אותו בחשאי ר"ל שיאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש ואחר כך יאמר כל השאר בקול רם אם ירצה וכן נוהגים היום בהרבה מקומות ומנהג יפה הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר בינתים: **שהריחה** ציקי קדירה

תורה אור

נר מצוה

[רי"ף]

א לק"ש אבל לתפלה ב בעי להדורי ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפי' מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר: **מתני'** א הקורא את שמע ולא ג השמיע לאזנו יצא. דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה רבי יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא ד הקורא למפרע לא יצא קרא וטעה יחזור למקום שטעה: **גמ'** *אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא דתניא לא יברך ב אדם ה ברכת המזון בלבו ואם ברך יצא: קרא ולא ג דקדק באותיותיה רבי יוסי אומר יצא ר"י אומר לא יצא אמר ר' יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם כדי ליתן ריוח בין הדבקים ז (א) עני רבא בתריה כגון בכל לבבך על לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה על לבבכם הכנף פתיל [א] (אותו וזכרתם תזכרו ועשיתם) אתכם מארץ: ירושלמי ר' לוי ורבי איבו דמן חיפה בשם רבי סיסי צריך להתיז זיין של למען תזכרו ר' יונה בשם רב חסדא אמר צריך להתיז כי לעולם חסדו גרסינן בפרק מקום שנהגו* בענין ששה דברים עשו אנשי יריחו וכו' וכורכין את שמע היכי עבוד אמר רב יהודה °אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך דמשמע היום על לבבך ולא למחר על לבבך תנו רבנן ו כיצד כורכין את שמע אומרים שמע וגו' ולא היו מפסיקין דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא(ב) *) שלא (א) היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואנן מאי טעמא אמרינן ליה כדדריש רבי שמעון בן פזי °ויקרא יעקב וגו' ראובן בכורי אתה בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש במטתי פסול כאברהם אבי אבא שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד באותה שעה פתח ואמר ז ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה לא נימרי' אמריה יעקב (א) התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי א"ר יצחק דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי: קרא וטעה יחזור למקום שטעה: *תני תנא קמיה דר' יוחנן ה (ג) טעה בין פרק לפרק ואינו יודע באיזה פרק טעה חוזר

*) בדפוסים הישנים ליתא תי' שלא וע"ז כתב הב"ח הגיהו:

רש"י

שלא יהא עובר זמן תפלה וה"מ בק"ש שזמנה קבוע: מתני' ולא דקדק באותיותיה. להפריד כמו שמפרש בגמרא: גמ' כדברי שניהם. רבי יהודה ורבי יוסי: ליתן ריוח בין הדבקים. כגון תיבות המדובקות זו לזו אם אינם מפרידן כשהתיבה שניה היא מתחלת באות שהתיבה שלפניה היא נגמרת בה אז הוא קורא אותם שתי אותיות כאחת אם אינו (ג) מתעסק ליתן ריוח ביניהם כגון בכל לבבך ועל לבבכם ונתתי עשב בשדך וכי האי גוונא: צריך להתיז למען תזכרו. שלא יהא נשמע כמו תשכרו על מנת לקבל שכר: צריך להתיז כל"ח. דלא ליתשמע כל עולם וכן צריך להתיז ס' של חסדו: וכורכין את שמע. כלומר מדביקין ולא היו מפסיקין בין אחד לבין ואהבת וצריך להאריך באחד כדי להפסיק בין קבלת עול מלכות שמים לדברים אחרים דפסוק שני לשון צואה היא: רבי יהודה אומר מפסיקין היו. אלא שהיו שותקין ולא היו אומרים בשכמל"ו: קץ הימין. שיחזור ימינו שהשיב אחור מפני אויב: ציקי קדרה. עיסה שמכסין בה את הקדרה שתהא שואבת הזוהמא: חוזר לראש. לתחלת הפרק וכגון שיודע שבזה הפרק טעה. ודילג ואינו יודע באיזה מקום טעה: בין פרק לפרק. שיודע שגמר פרשה וצריך להתחיל אחרת ואינו יודע

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש יש ספרים שכתוב בהם וה"מ לק"ש אבל לתפלה בעיא אהדורי וכו' וגם רב אלפס כתב כן ולא נמצאת גירסא זו בספרים ישנים וגם רב אשי לא פירש כן ונראה דלא גרסינן ליה דכי היכי דלית ליה לאהדורי בעידן ק"ש משום דלא יעבור הזמן ה"ה לענין תפלה דמאי שנא הא מהא אע"ג דק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן עשו רבנן חיזוק כשל תורה ורש"י נמי לא פירש שם טעמא דתפלה משום נטילת ידים אלא כדי להתפלל בטהרה וכן לקמן בפ' מי שמתו קאמר בהלו נטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידנא דצלותא ולא הזכיר קריאת שמע כלל עכ"ל:

ב תוס' פליגי על זה וכתבו שאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפי' יש לו זמן וכשיטלם לתפלה א"צ לברך אם לא שעשה צרכיו וקנח או הטיל מים ושפשף ע"כ וכ"כ הרא"ש וטור ומוקמינן ההיא דאמרי' בפסחים ובחולין לתפלה ד' מילין שרוצה לומר להתפלל בטהרה שאם הוא הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בו בטהרה צריך לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בו' וכ' הרא"ש ז"ל דלא שנא לכלוך טיט לא שנא הסית דעתו מהם בכל ענין סגי שינקה במידי דמנקי ומיי' כתב כדברי רבינו וכן כתב רב עמרם דאם יש לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין להתפלל עד שיגיע למים אפי' אם יעבור זמן התפלה:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שאע"פ ששעת תפלה עוברת צריך לחזר אחר המים ומוטב שיתפלל תפלה אחר ומנה כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל:

ג לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו אבל בהרהור שמהרהר בלבו אינו יוצא דהרהור לאו כדבור דמי לצאת ידי ק"ש:

לשון ריא"ז

והוא שהוציא הדברים בשפתיו כפי מה שביאר מו"ס ונראה לי שאפילו אם הרהר בלבו ולא הוציא בשפתיו יצא כמבואר בקונטרס הראיות בפרק שלפנינו עכ"ל:

ד כתב הרא"ש ז"ל כתב ר"מ ז"ל דאם לא קרא פרשיות על הסדר יצא שהרי בתורה אינן כתובות על הסדר אע"ג דתנן למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע לכתחלה שרוצה לומר כן אבל הסדר אינו מעכב והא דקאמר רבי יהודה בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים:

ה בירושלמי שיכור מהו שיברך אמר מר בר אבן אמר חד חסיד שאל לאליהו שיכור מהו שיברך אמר ליה ואפלה ובשעת וברכה אפילו מדומדם פירוש נרדם ואינו מיושב בדעתו. טור וסמג: ו ירושלמי צריך להפסיק בין נשבע לכ' להטעים העין שלא יהא נראה כב"א וירגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע וכן יו"ד של והיו דלא לבתוב ואתי וצריך ליזהר בכל אף שאחר מ"ם להפסיק כגון ולמדתם אותם שאם אינו מפסיק נראה כקורא מותם ושמתם את וראיתם אותם וקשרתם אותם ולא בק"ש בלבד אלא בפסוקי דזמרה ובתפלה כגון ספרו בגוים את כבודו שבתי ירושלים את ויראו כעס את כ' סול: לשון ריא"ז ונראה בעיני שאם לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ל:

עין משפט

א מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סב:
ב מיי' פ"ק מה' ברכות סמג עשין סי' כו טור א"ח סי' קפה:
ג מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סא:
ד מיי' פ"ק מה' ק"ש סמג עשין יח א"ח סי' סא:
ה מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין יח א"ח סי' סד:

הגהות חו"י

(א) כה"ג ב"מ פ' איזהו נשך דף ס"א ע"א: (ב) כך גי' רש"י וכתב התם אית גרסי שהיו אומרים כלומר בקול רם ע"ש במרדכי גם במהרש"א:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב פי' שהיו אומרים בקול רם ויש גי' אחרת בגמ' שם והוא אלא שלא היו אומרי' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כתר"י וז"ל התוס' לא היו מפסיקים בין שמע ישראל דמשמע דאומר לשם שישמע לישראל ויעשה עכ"ל: (ב) נ"ב גי' הרא"ש קרא וטעה ואינו יודע לאיזה מקום טעה חוזר לראש בפרק בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בירושלמי היא אבל בגמ' יש גי' אחרת והיא בטעות: (ג) נ"ב מתכוין ותי' מתעסק נמחק: (ד) ותפלה:

דף טו.

חדושי אנשי שם

ס"ע (א) בא אמרה יעקב. פי' יעקב אמרה בשעת קבלת עול מ"ש וא"כ גם אנן נימרינה בזמן קבלת עול מ"ש:

[א] נ"ב בגמ' לא גרים זה: [ב] אמיא בעידן ק"ש ותי' וה"מ נמחק: [ג] נ"ב אותו: (מא"י):

שיטת ריב"ב

בעידן ק"ש. שזמנה קבוע פן יעבור הזמן אבל לתפלה דכל יומא זמנה הוא צריך למהדר אמיא: מתני' ולא דקדק באותיותיה. לתתכן בשפתיו יפה: גמ' ליתן ריוח בין הדבקים. תיבות המדובקות זו לזו כגון כבי דמפרש רבא שאם אינו מפריד בין זו לזו קורא האחת ומניח השניה ומאתי כתוב בשם רב האי גאון ז"ל אם לא נתן ריוח בין הדבקים יצא. דהא אם לא דקדק באותיותיו יצא: ולא היו מפסיקין. בין אחד לואהבת וצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים ואם היו כורכין שלא היו מפסיקין: רבא אמר מפסיקין היו בין אחד לואהבת אלא שהיו מוסיפין היום על לבבך: ר' יהודה אומר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואיך כורכין שהיו מוסיפין עם בקריאתו ד"ש: שמע ישראל. לאביהם היו אומרין: לימרים. לאמי ברוך שכ"מ בק"ש: יש לה נער. נער נופח מפני שהוא: פירש' קדרה

המאור הקטן

מתני' הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא וכו' אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא וכיון דסמך עלה הרי"ף ז"ל א] משום דהתניא מסקנא דשמעתא נקיט דברי רב חסדא ודברי רב מתנא דהא מרבה שאר מצות כגון ברכת תרומה ומקרא מגילה לק"ש ועד כאן לא שני ליה לרב חסדא לבין דאורייתא לדרבנן בדאורייתא לא שני ליה והא תנן הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו מאחר דקיי"ל כרב יוסף על כרחך אית ליה לשנויי הא כראיתא והא כראיתא חרש לכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי שוטה וקטן דיעבד נמי לא ור' יהודה מכשיר בקטן אפי' לכתחלה ולית הלכתא כוותיה:

השגות הראב"ד

א] משום דהתניא מסקנא וכו'. א"א מה זה הסמך שסמך זה. ועל הרב ז"ל אנו תמהים מה צורך היה לו לכתוב דברי רב יוסף כלל והלא אף בק"ש הלכה כר' יוסי שאמר משום דאגיס ודבריו שניהם להקל. ואשר כי לגואה מליצנה קמא דרב יוסף כתב הרב ז"ל אבל סמכו על זה אינו כלום:

א מיי' פ"ב מה' ק"ש ופ"ה מה' תפלה ח"ח סי' ל:
ב מיי' פ"ב מה' ק"ש סמג עשין סי' יח טור א"ח סי' סא סג:

הגהות הב"ח
(א) נ"ב וכו': (ב) בפרק כצ"ל וכן בכל הענין: (ג) נ"ב בפסוק: (ד) בפסוק כצ"ל:
[א] נ"ב סיינו לשמואל (מא"י):

דברים כו

קדירה כלומר הדברים שמבשמים הקדירה ומתקנים אותה וגם כן זה הענין נאה לברך בשכמל"ו בשעה שמקבל עליו [עמ"ש]:

באמצע הפרק חוזר לראש הפרק אין לפרש שאחר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע באיזה מקום טעה שאם כן לא היה לו לומר חוזר לראש הפרק שהפסוק שקרא מתחלה למה חוזר אותו פעם אחרת. דהוה ליה כקורא למפרע אלא ר"ל שטעה באמצע הפרק ואינו יודע באיזה מקום טעה וגם בכלל הטעות הוא שאינו יודע אם קרא כלום מהפרק אם לא ולפיכך חוזר לראש הפרק אבל אם

רש"י

יודע איזה: חוזר לפרק ראשון · להפסקה ראשונה והיה אם שמוע: בין כתיבה. שיודע שצריך הוא לומר וכתבתם ואינו יודע איזה ראשון או שני: סרכיה · דרך רגילתו אמר כסדר ולא טעה ואמר כסדר לפניו: הזית והתאנה יש להן ענפים רבים ואין לו שם פחד ליפול לפיכך מתפללים בראשו אבל לא בשאר אילנות לפי שאין דעתו מיושבת שמבעית: ובעל הבית בין כך וכך (א)· לפי שאלו פועלים הקילו לפי שהן ברשות אחרים ולא הקילו גבי בעה"ב לפי שהוא

תורה אור

חוזר לפרק ראשון באמצע הפרק חוזר א לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא דלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סירכיה נקט ואתי:

מתני' האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה:

גמ' תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ובשאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל ב לפי שאין דעתו מיושבת עליו ירושלמי למה לי בראש הזית ובראש התאנה ר' אבא ורבי סימון תרויהון אמרין מפני שטרחותן מרובה רמי ליה רב מארי בריה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך למימרא דלא בעינן כוונה ורמינהו ר"ש בן יוחאי אומר הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר ר' יוחנן בטלין ממלאכתן וקורין והתניא בה"א עוסקין במלאכתן וקורין לא קשיא כאן בפרק ראשון ג כאן בפרק שני האי פירוקא לדברי

נר מצוה

היה כדי לו שקרא ממנו פסוק אחד או שני פסוקים אין צריך לחזור אותם ויש להקשות לשמואל דאמר בפ' מי שמתו (דף כא) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש אינו חוזר וקורא ק"ש דק"ש דרבנן היכי אמרינן הכא שחוזר לראש הפרק וי"ל שאינו דומה זה לזה דבשלא קרא כלל אינו חוזר וקורא [א] דק"ש דרבנן אבל כשהתחיל לקרות אפילו שמואל מודה שאם טעה יש לו לתקן כיון שהתחיל. מפי מורי הרב נר"ו: **מתני'** האומנין קורין בראש האילן וכו': **גמ'** תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן אינו דוקא אומנין דאפילו בעל הבית קורא ג"כ בראש האילן אלא איידי דאיצטריך למימר בסיפא ומתפללין בראש הזית שאינו מותר לבעל הבית אלא לאומנים בלבד כדי שלא יתבטלו נקט ברישא נמי האומנין ואמרינן בירושלמי מפני שטרחותן מרובה ופירשו בו כמה פירושים והנראה למורי הרב נר"ו יותר נכון שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש טורח גדול בעלייתן ובירידתן ויתבטלו ממלאכת בעה"ב ולפיכך אמרו שיתפללו לשם אבל בשאר אילנות דליכא ביטול (מותר) [ירדו]: **למימרא** דלא בעי כוונה וכו' פי' קס"ד השתא דמאי דקתני האומנים קורין בראש האילן בעוד שעוסקין במלאכתם קאמר ומ"ה פריך כיון שעוסקים במלאכתם וקורין ודאי נראה דלא בעיא כוונה דאי אפשר לכוין בעוד שעוסקין במלאכתם ורמינהו וכו' לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני כלומר בפרק ראשון מתבטלין ממלאכתם וקורין אבל בפרק שני עוסקין במלאכתם וקורין דלא בעי כוונה אלא (ג) בפסוק ראשון וכתב הרי"ף ז"ל דהאי פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא אבל לרבא דאמר דנא בעיא כוונה אלא בפסוק ראשון אין טעם דמבטלין ממלאכתם בכל הפרק משום כוונה אלא משום דלא ליעוי ליה עראי כדמפרש ואזיל בהלכות. אבל רבני צרפת ז"ל מפרשין דודאי הלכתא כרבא דאמר דלא צריך כוונה אלא פסוק ראשון בלבד ומאי דאמרינן לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני לאו משום דצריך כל הפרק כוונה דודאי לא צריך כוונה אלא פסוק ראשון בלבד כרבא אלא שתירצו כן לרווחא דמילתא ואמרו אפי' לר' יוחנן דס"ל דצריך כוונה בכל הפרק לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני וכיון דלית הלכתא כר' יוחנן בהא כדאמרי' שמעינן דא"צ כוונה אלא (ג) פסוק ראשון בלבד ולא חיישינן משום דלישוי ליה עראי ומתוך מ"ש הרי"ף ז"ל משום דלא לשוי ליה עראי אמרו דבטלין ממלאכתן בכל הפרק הראשון שמעינן דמפרק ראשון ואילך אינו אלא מדרבנן דאם איתא דהוא מן התורה הוה לן למיחש דלא לישוי להו עראי לכל שאר הפרקים כי היכי דחיישינן בפרק ראשון ועוד הביא ראיה מדאמרינן בגמ' (דף יג:) והיו הדברים האלה על לבבך אמר מר זוטרא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך מצות קריאה בלא כוונה וכו' ורבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה וכוונה מכאן ואילך מצות כוונה בלא קריאה כלומר כיון שיתכוין נגאת אע"פ שלא יחתוך בשפתיו כלל והוינן בה מאי שנא ע"כ מצות קריאה וכוונה דכתיב ודברת בם התם נמי כלומר בפ' שני הא כתיב לדבר בם ומתרצינן הכי קאמר [רחמנא] אגמרו בנייכו תורה כי היכי דניגרסו בה כלומר מה שכתב בפ' שנייה ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם לא נלמוד משום דצריך שיחתוך בשפתיו פרשה שנייה שזה לא בא אלא להשמיענו ללמוד את בנינו תורה ושהם ידברו בה ויקראו אותה תמיד אבל מה שאמר בפרשה ראשונה ודברת בם לא בא אלא להודיענו שיתכוון ויקרא בפרשה ראשונה ואע"פ שאין הלכה כר' יאשיה בענין הכוונה דהא קי"ל דא"צ כוונה אלא (ד) פסוק ראשון בלבד אפ"ה בענין הקריאה דאמרי' דמפרק ראשון ואילך א"צ קריאה אפשר שהלכה כמותו וכיון דחזינן לשמואל דאמר בפרק מי שמתו (דף כא) דק"ש דרבנן וסוגיין דעלמא בכמה דוכתי דק"ש דאורייתא בעניין פרשה ראשונה אמרינן דהוית מן התורה אבל מפרשה ראשונה ואילך שלא מצינו שנחלקו דבריו אמרינן דלא הויא אלא מדרבנן ועוד הביא ראיה מדאמרינן בגמ' (דף יג) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של רבי יהודה הנשיא מפרש מורי הרב נר"ו דר"ל כל הפרק ואם איתא דכולהו מן התורה הויא כשהיה לומד

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש ז"ל הא דאמר ואינו יודע להיכן טעה חוזר לתחלת הפרק היינו דוקא כשאינו יודע להיכן טעה אבל אם ידע דאמר זה הפרק ונזכר שדלג בפסוק אחד ותיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע וטעה והפסיק בו פסוק אחר לא יתחיל מראש הפ' אלא יתחיל מאותו פסוק וגומרו וכן בהלל וכן במגלה וכן בתפלה ע"כ:
ב כתב הרא"ש הא לאו הכי מאי להתפלל ולא דמי להא דאמרינן לעיל לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא ולא ע"ג שרפרף ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל דכיון דעולה באילן לעשות מלאכה הוי כאדם שעולה לעליה ומאי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו ע"כ:
ג מיימון וסמ"ג וטור מסכימים לדעת רבינו והגהות מיי' ורבני צרפת אומרים דאין צריך להתבטל אלא עד קריאת פסוק ראשון:
לשון ריא"ז
בד"א בפרק ראשון של ק"ש אבל בשאר פרקים מותר לעשות לו כל חפציו וכך היא שטת רבינו יצחק אבל מז"ה אומר שלא נאסר אלא (פרק) [פסוק] ראשון שצריך בו כונה ושיטת רבינו יצחק עיקר כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל:

שיטת ריב"ב

טעה וכו': גמ' הכי גרסי' תני תנא קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע היכן טעה יחזור לתחלת הפרק. פי' כגון שיודע שבפ' זה טעה ודלג אבל אינו יודע באיזו מקום יחזור בו: טעה בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון. פי' שיודע שגמר פרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע איזו מהם חוזר לפרק ראשון להפסק ראשון דהיינו והיה אם שמוע: בין כתיבה לכתיבה. שיודע שצריך לומר וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ואינו יודע אם ראשון אם שני: סירכיה נקיט ואתי. אחר שסמך למען ירבו ימיכם לכתיבה שאמר ודאי

אחרונה הוא שאמר כדרך שהוא רגיל לומר כשאינו טועה: מתני' האומנין קורין בראש האילן וכו'. בראש הנדבך. בראש שורות החומה כמו נדבכין די אבן גלל: גמ' הזית והתאנה ענפיהם מרובין ואין בהן ליפול לפיכך הן מתפללין בראשן אבל לא בשאר האילנות לפי שאין דעתו מיושבת מפני שהוא נבעת ואם הקילו אצל פועלין מפני ביטול מלאכתם שהם ברשות אחרים לא הקילו אצל בעל הבית שהוא ברשות עצמו:

המאור הקטן

רמי ליה רב מארי בריה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין וכו' ומסקנא ל"ק הא בפ' ראשון הא בפ' שני האי פירוקא רב מארי הוא דפרק ליה לרבא ולאו רבא קאמר ליה ולא קשיא דרבא אדרבא כמו שכתב הרי"ף ז"ל דרב מארי כרבי יוחנן ס"ל דבעי כונה בכוליה פרק ראשון ורבא הא מפליג פליג עלית. בפרקא ואמר דלא צריך כונה אלא בפסוק ראשון א] ומפסוק ראשון ואילך פועלים עוסקין במלאכתן וקורין אליבא דרבא והתוא פירוקא דבמס' יומא בפ' ז' ימים דף י"ט לא קשיא הא בפ' א' הא בפ' שני ואע"ג דאליבא דרב הוא דמפרקינן הכי ורב לית כונה אלא בפסוק ראשון אפילו הכי לרווחא דמילתא הוא דקא משנינן הכי ומילתא פסיקתא להתירא נקיטא דליכא בכולהו תנאי ואמוראי מאן דאית ליה קריאה וכוונה כי משום דבפרק שני אבל בפרק ראשון איכא פלוגתא וכולהו טעמא משום כוונה הוא ולאו משום דלא לישוו ליה עראי כדברי הרי"ף ז"ל ולטעמיה איכא לאקשויי מאי שנא בפרק ראשון דכתיב ודברת בם עשה אותו קבע בפרק שני הא כתיב לדבר בם ואפילו למאן דדריש ליה אגמרינהו לבנייכו כי היכי דניגרסינהו אינו מוציאו מידי קבע מדכתיב בם אלא אידי ואידי להחיא דרשה דדרשינן התם בדברי תורה כתיבי קראי שיהא עוסק בם בקבע ולא לשוינהו עראי ודיקא נמי מדקתני רישא ודברת בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים ואמר רבא עלה השח שיחת חולין עובר בעשה כלומר שאין לשוח אלא בדברי מעריבית ועלה אמרינן עשה אותם קבע והא דכתבו רבוואתא דלא קי"ל כר"נ ב] גדר הוא שגדרו שלא יהא כל אדם מיקל לעצמו לומר אני איני כשאר כל אדם ואסמכוה אדאורייתא דכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים וכן נמצא במדרש אגדה וכולה אסמכתא בעלמא היא:

מלחמות ה'

כתוב בספר המאור רמי ליה רב מארי בריה דבת שמואל לרבא וכו' ומסקנא לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני הא פירוקא דרב מארי הוא דפריק לה ולאו רבא קאמר ליה ומפסוק ראשון ואילך פועלים עוסקין במלאכתן וקורין אליבא דרבא והוא פרוקא דבמס' יומא אע"ג דאליבא דרב הוא דמפרקינן הכי ורב לית ליה כוונה אלא בפסוק ראשון אפ"ה לרווחא דמלתא הוא דמשני הכי: אמר הכותב אם כן היכי נסיב לה קרא עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב דמשמע משום דמשוי ליה עראי לימא דמאורייתא לא יצא משום דכתיב שמע ועוד הכא דאמר רב לא ירמוז ולא יקרוץ אי משום כוונה כיון דלא יהיב שיעורו כלמה מאי קא משמע לן מי איכא דלית ליה כוונה בק"ש מיהא בפסוק ראשון ומי לא הוה ליה לאשמועינן כוונה אחריתי אלא רמיזה וקריצה וא"ת קמ"ל שהמרמז והקורץ אינו מכוין וכי לזו הוצרכנו דבר ברור וידוע הוא אפילו לנכרי בשוק ובגמרא נמי הקשו גבי עוסקין במלאכה אלמא לא בעי כונה ולא הוצרכו להביא אותה מדרב אלא ודאי אפילו היכא דלא בעי כונה אסור לרמוז ולקרוץ ולעסוק בדבר משום שלא יהו מצות עראי עליו אלא שמפרשה ראשונה ואילך הקילו בה ואפשר שהטעם כמו שאמרו בירושלמי מה בין פרק ראשון מה בין פרק השני אמר רבי חנינא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה מעתה לא יקרא אלא אחד אמר רב עולא הראשון ליחיד והשני לצבור הראשון לתלמוד והשני למעשה או שמא. מפני שאין חכמים מטריחין על האדם יותר מדאי ולפיכך לא גזרו בפרק שני שמדות חכמים בכל מקום כך היא וצורת השמועה שבמסכת יומא מוכחת שכל עיקר לא הביאו שם אותה הברייתא במסכתא יומא במקומה אלא מפני שסמכו ענין לו לומר שלכך אסרו לרמוז שלא יהו עליו מצותיה של תורה כדברי עראי תדע דהא קתני ודברת בם ולא בתפלה והא בק"ש נמי מדריש ליה דאי לדברי תורה בלחוד אינו ענין למעט תפלה וכך אמרו בירושלמי גבי שואל מפני הכבוד ומפני היראה עד כדון באמצע פסוק רבי ירמיה מרמז פי' מפני היראה והכבוד רבי יונה מפשטי רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם. מכאן שיש לך רשות לדבר בם ומכאן אמרו ולא כלומר שאפילו מלך שואל בשלומו לא ישיבנו ועוד שכיון שהדברים אמורים לדעת רבא דלית ליה כוונה אלא בפסוק ראשון אלמלא טעמא של רבינו ז"ל לא היו מתרצינן הא בפרק ראשון הא בפרק שני משום רווחא דמילתא דלאו כוונתא דמילתא היא אלא דוחק דמילתא היא דמיבעי לנו לאקשויי עלה ומי אית ליה לרב כוונה בפרק ראשון והא אמר רב יצחק בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ונאנס ינא והכי אורחא דמילתא בכל כה"ג אלא ש"מ אפילו לרב בכל פרק ראשון אסור לרמוז ולקרוץ ולעסוק בדבר אחר בעולם וזו היא דרך מתוורת בהותה שמועה אבל כאן בפועלים יש לו דעת יוצא שאין הפירוק הזה אלא לדעת הסובר כל הפרשה כולה בכוונה הא לדברי רבא פסוק ראשון בטלין מכאן ואילך עוסקין במלאכתן שאין מטריחין על הפועלים אלא לצאת ידי חובה בלבד ומכאן ואילך קרוב לאונס חשיב. ורבא דשתק ליה לרב מארי משום דקביל פירוקא דלא קביל פיעוריה אלא כיון שרבינו ז"ל השוה המדות הנה בהדי תרגומא דסבי למה לי גבי פועלים נמי לא אמרינן להו לשוויה נפשייהו ולא אותי קראת יעקב ורבא קבולי קביל לפירוקיה דרב מארי מיניה לגמרי וכן בזמן שאין עוסקין במלאכתן ומברכין שהרי אמרו כאן מברכין לאחריה שתים ואלמלא מפני ביטול מלאכה ודאי שהיו מברכין ארבע כתקון וכך אמרו בירושלמי תני לא יהא מרמז בעיניו וקורא ותני כן הפועלים שהיו עושין אבל בעל הבית הרי אלו מברכין ברכה הראשונה וכוללים של ירושלים בארץ וחותמין בארץ ואם היו עושין עמו בסעודה או שהיה בעה"ה אוכל עמהם הרי אלו מברכין ארבע אמר ר' מונא ז"א שאסור לעשות מלאכה עד שיברך ולכן אמרינן יעשה נמלאכה ויברך הא למדנו שהמברך אסור לעשות מלאכה וכן השומע מן המברך שאלמלא כן היו מברכים ארבע או היה בע"ה מברך ופועלים עסוקין במלאכתן ושומעין וכל זה כדי שיעשה המצות עיקר ולא יעשה עראי ומכאן אתה דן לק"ש כמו שמפורש בירושלמי אלא שהקלו בפרשה שניה בגמרתינו וכן פסק רבינו הגאון וכן כתוב בסדור מר רב עמרם ריש מתיבתא:

השגות הראב"ד

מן ומפסוק ראשון וכו'. א"א אין נראין דבריו כי הגאון רב האי ז"ל ור"ח ז"ל כך פסקו כמו שכתב הרב. [illegible]

בפיר' מו"ק כדעת הרב ז"ל והוספנו לתרץ אותה קושיא אלא שהוקשה עליו הסוגיא שאמרו בפסח שני אילימא [illegible]

לומד לתלמידיו למה לא היה פוסק לכולה אלא ודאי משום דלא הוי אלא מדרבנן לא היה פוסק ובירושלמי שואל למאן דסבירא ליה דק"ש דאורייתא אמאי לא היה פוסק מן הלמוד לק"ש כולה כמו שפוסק לשאר מצות כגון שופר ולולב ומקרא מגילה וכיוצא בהן שחייב לפסוק בהם כדי לקיים המצוה והלא אמרו כל הלומד ואינו מקיים נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם ומתרץ זה שינון וזה שינון יבא שינון וידחה שינון כלומ' אין (ללמוד) [לדמות] זה לזה שהדברים שיש בהם מעשה אינן נידחין מפני הלמוד אבל מצוה שאין בה אלא אמירה בעלמא תדחה מפני הלימוד ואע"פ שמצות תפילין יש בהם מעשה והיה נראה שאינה נדחית מפני הלימוד אפי' הכי במכילתא אמרינן* שמי שעוסק בתורה פטור מן התפילין ואמרינן התם דטעמא דמלתא משום דבתפילין כתוב למען תהיה תורת ה' בפיך וכיון שטעם התפילין מפני התורה והוא עוסק בתורה כל היום זהו במקום תפילין ומכל מקום לא בא לפטור שלא יניחם בשעת קריאת שמע ותפלה שזה צריך הוא לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כדאמרינן לעיל (סי' לט) אלא הרווחנו בזה שאע"פ שהחיוב כל היום פוטר למי שעוסק בתורה מפי מורי הרב נר"ו: **ודברת** בם. בם ולא בתפלה כלומר בק"ש יש לך רשות להפסיק לשאלת שלום מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד כדאמרי' לעיל אבל לא בתפלה כדתנן (ד' ל) ואפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ורבני צרפת פירשו בם יש לך רשות להשמיע קולך אבל לא בתפלה כדאיתא (ברכות דף כד) כל המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה: **בם** יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים כלו' אפילו בק"ש באילו יש לך רשות לדבר שהם מפני היראה ומפני הכבוד אבל בדברים אחרים אין לך להפסיק: **ודברת** בם עשה אותם קבע שיהיו כל דבריך בזה וכן אמרו בירושל'* מכאן ששחה שיחת חולין עובר בעשה ושיחת חולין מיקרי כשמדבר בדברי הבאי אבל כשמדבר בעסקיו לצורך פרנסתו אע"פ שאינה שיחה של תורה מותר: **מתני'** חתן פטור מק"ש לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה פירוש מנהג' היה לכנוס את הבתולה ברביעי וכל אותן הג' ימים והד' לילות שמיום ד' ועד יום ראשון היה טרוד לחשוב מחשבות לעשות מצוה מפני שמתירא שלא יעשה מעשה כרות שפכה ולפיכך פטור אבל מזה הזמן ואילך אע"פ שלא עשה מעשה חייב דכיון שכבר עברו השלשה ימים ולא עשה מעשה מתיאש אחר כך מן הדבר ואינו טרוד כלל ולפיכך חייב ומפרש בגמרא (דף טז:) דאפילו עד מוצאי שבת לא פטרו אותו אלא בטרדא כזו שהיא טרדא דמצוה אבל בטרדא שאינו של מצוה כגון שטבעה ספינתו בים אינו פטור שיש לו ליישב ולכוין: **גמ'** בשבתך בביתך פרט לעוסק (בתורה) [במצוה] ובלכתך בדרך פרט לחתן דמדקאמר ובלכתך בדרך משמע בהליכה דידך הוא דמחייבת אבל בהליכה דמצוה פטירת וזה כמו הליכת מצוה היא כיון שטרוד לבו במחשבת מצוה ומה שהוצרך לומר למעט חתן מובלכתך בדרך ולא מיעט אותו מטעם שהעוסק במצוה פטור ממצוה משום דאי מהתם הוה אמינא שאינו פטור אלא בשעת מעשה בלבד ולפיכך השמיענו שאפי' שלא בשעת מעשה (דוקא) [אם] הוא טרוד טרדא דמצוה פטור: **מתני'** רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו וכו' איני כשאר כל אדם איסטנים אני. פר"ת ז"ל משום דהוה ליה סכנה ולפיכך מותר ואין זה נכון אלא אפילו בלא סכנה כיון שיש בו צער מותר וראיה לדבר מדחזינן ביום הכפורים שאסור ברחיצה ואפ"ה אמרו (יומא דף עז) שאם יש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש הנה שאפי' בלא סכנה התירו לו לסוך וכיון שביום הכפורים שהוא מן התורה הקילו כל שכן באבלות שרוחץ אע"פ שאין שם סכנה כיון שיש שם צער כדאמרינן בנדרים (דף פא.) ערבוביתא דרישא למתיא לידי עוירא פירוש מתוך האבק שנעשה בראש והמאכולת מזיק לעינים אם מתאחר לרחוץ: **גמ'** מאי טעמא אנינות (*לילה) דאורייתא ביום היא דכתיב ואחריתה כיום מר אינו מביא הפסוק לראיה אלא לסימנא בעלמא שיום המיתה הוא יום המרירות ובאותו היום הוא יום האנינות מן התורה ורבנן הוא דגזרו בלילה ורבני צרפת ז"ל פירשו שאפילו האבילות של יום ראשון אינו מן התורה אלא מדרבנן בלבד ואע"פ שאמרו בפירוש בכמה מקומות דאנינות יום (ב) אחד הוא מן התורה באבילות אינו אלא מדרבנן שאין לשון אנינות ולשון אבילות אחד שלשון אנינות נאמר בדברים ידועים שהוא אסור ביום ראשון מן התורה שיום ראשון אסור לאכול מעשר שני דכתיב לא אכלתי באוני ממנו וכן לענין אכילת החטאות אסור ביום א' כדמשמע בזבחים בפרק טבול יום (דף ק:) אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר שדין האבלות יהיה נוהג ביום ראשון מן התורה והכי תנן בסנהדרין (דף מו:) ואין הקרובים מתאבלים עליו אלא אוננין דמשמע ששתי לשונות הוי ומאי דאמר רבנן הוא דגזרו בלילה לא מפני שהלילה בלבד דרבנן והיום הוא מן התורה אלא כך ר"ל שאע"פ שיום ראשון הוא מדרבנן כיון שהוא כעין של תורה שבאותו היום הוא אונן ואסור במקדש דברים כדכתיב' לעיל החמירו בו ג"כ ואסרו הרחיצה ואע"פ שהוא אסטנים אסור אבל בלילה שלא אמרו כעין של תורה אלא משום גזירה באסטנים לא גזרו רבנן ומביאין ראיה מדאמרינן בפ"ק דכתובות (דף ג:) גבי מי שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבלות ואם איתא דאבלות יום ראשון מן התורה היאך תדחה מצוה מן התורה מלפני המשתה דלכל הפחות הוה לן למימר שנוהג יום א' תחלה אלא ודאי משום דלא הוי אלא מדרבנן לא חששו ועוד הביאו ראיה מדאמרינן בבכורות (דף מט) גבי פדיון כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה איבעיא לן יום ל' כלפני שלשים או כלאחר ל' ומסקנא דיום ל' כלאחר ל' לחומרא ואמר עלה התם ולענין אבל אינו כן אלא יום ל' כלפני ל' דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל ואם איתא דאבילות יום ראשון מה"ת ה"ל למימר דמספק יום ל' כלאחר ל' לחומרא ונוהג אבלות דספיקא דאורייתא לחומרא: **ויש** להקשות לפי זה הפסק מהא דאמרי' בפ' ואלו מגלחין (דף יד:) אבל אינו נוהג אבילות ברגל דכתי' ושמחת בחגך אי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד וכו' דמשמע שהאבלות מן התורה ולפי מאי דכתבינן לעיל דליכא מ"ד דהוי מן התורה אלא אנינות בלחוד קשיא דהא אמרינן בהדיא לשון אבילות ואפ"ה קרי ליה עשה ומתרצים שאע"פ שאינו אלא מדרבנן קרי ליה עשה שכך מצינו הרבה מקומות בתלמוד שקורא עשה לדבר שאינו אסור אלא מדרבנן כדאמרינן בזבחים (דף לב:) דטבול יום אם נכנס במחנה לויה עובר בעשה ובפי' מוכיח במסכת *סוטה שאין בו אלא איסורא דרבנן ואפ"ה קורא אותה עשה זו היא שיטת רבני צרפת ז"ל: **אבל** הגאונים והרי"ף ז"ל מפרשים דאבלות יום ראשון דאורייתא וס"ל דליכא הפרש בין לשון אנינות ללשון

נר מצוה

תורה אור

לדברי רבי יוחנן היא דסבירא ליה דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון כדכתבינן לעיל אבל לרבא לאו משום דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמר דבטלין ממלאכתן אלא משום דלא לשוי לה עראי הוא כי הא דגרסינן ביומא בפרק קמא* אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו א ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו ותניא רבי אלעזר (א) חסמא אומר הקורא את שמע ומרמז בעיניו ומקריץ בשפתיו ומראה באצבעותיו עליו הכתוב אומר °ולא אותי קראת יעקב וגו' ואוקימנא בפרק ראשון ופרשי לה רבנן משום דקא משוי לה עראי הכי נמי אי לא בטיל ליה ממלאכה קא משוי לה עראי דאי לא תימא הכי קשיא דרבא אדרבא דהתם אמר רבא הלכה כר' מאיר והכא קאמר (א) דבעינן כוונה בפרק ראשון אלא לאו ש"מ כדאמרינן כי היכי דלא תיקשי דרבא אדרבא גרסינן ביומא* ת"ר ודברת בם בם ולא בתפלה ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים ודברת בם עשה אותם קבע *ת"ר הפועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה שתי ברכות כיצד ברכה ראשונה כתקנה שניה פותח ברכת הארץ וכולל לבונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ בד"א כשעושין בשכרן אבל בעושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מסב עמהם מברכין כתקנן ארבע: **מתני'** חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא לילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפילו שעה אחת: **גמ'** מנא הני מילי דת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב דלא טריד: **מתני'** רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו א"ל תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר כל אדם אסטנים ב אני: **גמ'** מ"ט אנינות דאורייתא ביום הוא דכתיב °ואחריתה כיום מר ורבנן הוא דגזרו בלילה ובאסטנים לא גזרו רבנן (ב) וחזינן למקצת רבואתא דקא כתבי הא דר"ג דקסבר אנינות לילה דרבנן היא לא קיימא לן כותיה ואע"ג דכתיב שבעת ימים לילות בכלל ימים ומחזיא מלתא הס"ל להני רבואתא דז' ימי אבילות דאורייתא נינהו וגמרי להא מלתא מדכתיב °ויעש לאביו אבל שבעת ימים ולאו הכין מילתא דהא בהדיא אמרינן

רש"י

שהוא ברשות עצמו: הלכה כר"מ. דאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן כוונת הלב היא: ולא בדברים אחרים. בפילים מכאן אמר רבא התם השח שיחת חולין הוא עובר בעשה: בד"א בעושין בשכרן. שנוטלין שכר פעולתן לבד סעודתן שאז צריכין למהר למלאכה: אבל עושין בסעודתן. בשביל אכילה לבדו: הכונס את הבתולה פטור. משום דטרוד משום ביאה: מתני' רחץ לילה ראשון שמתה אשתו. ונקברה בו ביום שלפניו: איסטנים. מעונג ומפונק: גמ' אנינות דאורייתא ביום הוא. כלומר יום ראשון הוא נוהג אבילות מדאורייתא דאנינות כתיבא בדאורייתא דכתיב לא אכלתי באוני (ממנו) והיא אינה פחותה מיום א' דכתיב ואחריתה כיום מר: ורבנן הוא דגזרו בלילה. כלומר לילה שלאחר יום קבורה היא דרבנן כשאר

א ומה שנהגין לבטות הרהם מעלה ומטה יאהרבע רוחות העולם אין בזה משום רמיזה. טור: ב רב האי וגאונים סבירא להו דאסור לרחוץ בלילה הראשון אף איסטנים וכן כל שבעת ימים ולדברי התוספות וסמ"ג ואשרי"י מותר לרחוץ אף בלילה הראשון ומיימוני הסכים לדעת ר"ג. וכתב עוד רב האי לאו כל האומר איסטנים אני שומעין לו אבל ודאי אי מגליא מילתא דאית ביה האי מילתא דאם אינו רוחץ בא לידי סכנה רוחץ דדמי לסכנה ורפואה משום דאיסטנים כחולה גדול הוא ממדה זו ולא כל מי שנוהג בשרו בנקיון איסטנים הוא אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ ע"כ: כתב הרמב"ן מה שכתב לא כל מי שאומר איסטנים אני ומתנהג בנקיות מתירין לו יפה כיון אבל מה שכתב שאם אינו רוחץ בא לידי סכנה לאו סכנה ממש אלא מצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך. ירושלמי מקום שנהגו לרחוץ אחר המטה מרחיצין אמר רבי יוסי ברבי בון מי שמתיר ברחיצה עשה אותו כאכילה ושתיה וכתב הרמב"ן יראה מכאן שהיו נוהגים במקצת מקומות שהקרובים המברין האבל היו מרחיצין אותו קודם הברכה לפי שעשו אותו כאכילה ושתיה שצריכה להם הרבה מפני שצריכין להעביר מהם זוהמת והיו מתירין זו הרחיצה ראשונה ואחר כך היו נוהגין איסור ברחיצה כל שבעה הלכך אי איכא דוכתא דנהיגי ברחיצה זו אין מוחין בידם טור:

שיטת ריב"ב

ודברת בם. ולא בתפלה פירש רבינו שלמה ז"ל בק"ש יש לו רשות להגביה קולו אבל בתפלה צריך שתהא תפלתו בלחש. ויש לפרש בק"ש יש לו רשות לשאול שלום ולהשיב כדאיתא בריש פירקין: אבל בתפלה אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו: ודברת בם. בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים שאין לו רשות לשיח שיחת חולין שלא לצורך: בעושין בשכרן. כשנוטלין שכר פעולה צריכין למהר מלאכתן. אבל בעושין בסעודתן בשביל האכילה לבדה. לא הזכיר הרב ז"ל אידך ברייתא דמייתינן בגמ' דמפלגינן בתפלה נמי בין עושין בסעודתן לעושין בשכרן. ומשמע דסבירא ליה להרב ז"ל דפליגי ברייתות אהדדי מדקתני ומתפללין סתמא: מתני' רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו ונקברה בו ביום ואע"פ שאבל אסור ברחיצה רחץ הוא כדמפר' טעמא. איסטנים אני. אדם מעונג ומפונק: גמ' סבר אנינות לילה דרבנן אע"פ שהיא יום מיתה וקבורה אנינות בדאורייתא דכתיב לא אכלתי באוני ממנו ופחות מיום אחד אינה דקי"ל ואחריתה כיום מר סבר רבנן גזרו אין לילה שלאחריו עם ביום הוא מדרבנן כשאר ימי אבלות וגבי אסטנים לא גזור רבנן בזבחים אנינות לילה מדאורייתא אף מדרבנן:

א מיי' פ"ב מה' ק"ש הל' ב' סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' סג:

ב מיי' פ"ד מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' ע:

ג מיי' פ"ג ופ"ה מה' אבלות סמג עשין ב' טור י"ד סי' שפא:

הגהות הב"ח

(א) ג"ב כן: (ב) ראשון וכן בכל כפנין:

הגהות הגר"א

(א) נ"ב דרבא לא אמר מידי הכא: (ב) עי' בתורת האדם להרמב"ן:

ללשון אבלות ואנינות יום ראשון מליט בפירוש שהוא מן התורה לד"ה ולא נחלקו אלא בלילה שאחר יום המיתה וקבורה כ׳מפרש והז"ל בהלכות מדאמר (ז) ר׳ יוסי יום קבורה תופס לילו מדרבנן מכלל דיום מיתה תופס לילו מדאורייתא פירוש דאמר לעיל דכל זמן שלא נקבר תופס לילו מדרבנן ור"ל אע"פ שאינו אלא יום הקבורה בלבד שלא נקבר ביום המיתה ממש כגון ששהה אותו שני ימים או ג׳ אפ"ה כיון שנקבר באותו יום הואיל ויום קבורה בלבד (ז) תופס לילו מדרבנן וגו׳ דאמרינן דיום קבורה בלבד תופס לילו מדרבנן מכלל דיום מיתה ויום קבורה כגון שקברוהו ביום שמת תופס לילו מדאורייתא

תורה אור

אמרינן בפרק טבול יום ומחוסר כפורים *הן היום הקריבו את חטאתם*[א] א אני היום אסור ובלילה מותר אבל להורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר׳ יהודה (א) ר"ש אומר אנינות לילה אינה מדברי תורה אלא מד"ס ואמרי׳ נמי התם (ב) *עד מתי מתאוננין עליו כל אותו היום בלא לילו רבי אומר כל זמן שלא נקבר תופס לילו אמרוה רבנן קמיה דרבא ואמר מדאמר רבי יום קבורה תופס לילו עמו מדרבנן מכלל דיום מיתה תופס לילו מדאורייתא וסבר רבי אנינות לילה דאורייתא והתניא הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור ובלילה מותר ולדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר׳ יהודה רבי אומר אנינות לילה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים לעולם אימא לך אנינות לילה אינה מד"ת אלא דרבנן היא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וגרסינן נמי בפסחים* אונן טובל ואוכל את פסחו לערב קסבר אנינות לילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת וכיון דאשכחינן הני כולהו תנאי דסבירא להו דיום ראשון בלחוד דאורייתא אבל לילו דהוא ליל יום שני למיתה לא תפיס אלא מדרבנן ורבי יהודה לחודיה הוא דסבר יום מיתה תופס לילו מדאורייתא שמעינן דלית הלכתא כוותיה דקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים הלכך יום ראשון דהוא יום מיתה הוא ניהו דאיתיה מדאורייתא אבל מליל יום שני ב ואילך דרבנן נינהו והיינו סברא דר"ג דקסבר אנינות לילה דרבנן היא והלכתא כוותיה והני שבעה יומי גופייהו לאו על ויעש לאביו אבל שבעת ימים אסמכינהו רבנן אלא אהאי קרא אסמכינהו רבנן דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבלות שבעה ואי קשיא לך ההיא דגרסינן במס׳ מועד קטן בפרק ואלו מגלחין* (א) אבל אינו נוהג אבלותו ברגל דכתי׳ ושמחת בחגך אי אבלות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד (ג) וש"מ דאיכא חיובא דאורייתא בתר דנפיק ליה יומא קמא דהוא יום מיתה ההיא לא קשיא מידי דה"ק אבל אינו נוהג אבלותו ברגל לדברי הכל ואפילו למ"ד יום ראשון תופס את לילו מדאורייתא דאי אבלות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד: **מתני׳** וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים א"ל אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה: **גמ׳** ת"ר העבדים והשפחות אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרים עליהן לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים ומעשה שמתה שפחתו של ראב"ע ונכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה עלו אחריו נכנס לאנפילין נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה שאתם נכוין בפושרין ועכשיו אפי׳ [ב] בחמין אי אתם נכוין לא כך שניתי לכם העבדים והשפחות אין עומדים עליהם בשורה ואין אומרים עליהם לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא כשם שאומרין לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא חסרונך כך אומרים לו לאדם על עבדו ועל שפחתו שמתו המקום ימלא חסרונך והעבדים והשפחות אין מספידין עליהן ואין קורין אותם לא אבא פלוני ולא אימא פלונית ואין קורין אבות אלא לג׳ שהם אברהם יצחק ויעקב ואין קורין אמהות אלא לד׳ שהן שרה רבקה רחל ולאה: **מתני׳** ב ג חתן אם רצה לקרות את שמע בלילה הראשון ד קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול והלכתא כתנא קמא:

הדרן עלך היה קורא

דף יז: *מי ג שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ג נושאי

רש"י

כשאר ימי האבילות לכך באסטנים כי אית ליה צערא ואינו רוחץ בעבור תענוג שרי: אני היום אסור ולילה מותר. דכהן גדול אני ולא קא פסלה בי (ד) אנינות: לא העמידו דבריהם במקום כרת. דמי שאינו עושה פסח הוא חייב כרת: אתי עשה דרבים. ושמחת בחגך שהוזהר לכל ישראל יחד ודחי עשה דיחיד האבילות שעליו לבדו הוא מוטל: דאי אבילות דמעיקרא. שחל עליו קודם הרגל: גמ׳ קבל עליו תנחומין. כדלקמן: מתני׳ אין עומדין עליהם בשורה. כשהם חוזרין מן בית הקברות היו עושים שורה סביבות האבל ומנחמים אותו: לאנפילין. בית קטן שלפני טרקלין: נכוין בפושרין. כלומר הייתי סבור שתבינו דברי ברמז מועט שראיתם אותי סר מעליכם: אבא פלוני או אימא פלונית. לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שאנו קורין עתה מורי פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר לבני אדם חשובים אבא ואמא: מתני׳ לא כל הרוצה ליטול את השם. אם לא שכבר הוחזק חכם וחסיד לרבים (ה) דמיחזי כמו יוהרא:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש. לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוי כמו

נר מצוה

ביום שמת תופס לילו מדאורייתא ומקשינן וסבר רבי אנינות לילה דאורייתא אפילו יום מיתה ויום קבורה והתניא הן היום הקריבו את חטאתם וגו׳ ואכלתי חטאת היום אני היום אסור והלילה מותר ולדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר׳ יהודה רש"י ז"ל מפרש שעיר מוסף של ר"ח היה השעיר שנשרף וג׳ היה שעיר נחשון. וקרבן יום ח׳ למילואים. ושעיר ר"ח ושל ר"ח נשרף ומרע"ה אמר להם ואכלוה מלות כי כן צויתי כלומר אפילו באנינות ולפיכך אמר להם אח"כ מדוע לא אכלתם את החטאת ואמר לו אהרן הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו׳ כלומר אם שמעת בקדשי שעה שהאונן אוכל לא שמעת בקדשי דורות אני היום אסור ובלילה מותר משום דהוה ליה הוראת שעה שהצריכו להתיר בלילה אבל בדורות הבאים בין ביום ובין בלילה אסור שאנינות *לילה מיתה וקבורה דאורייתא היא רבי אומר אנינות לילה אינו מד"ת אלא מד"ס ואפילו לדורות מותר בלילה הנה סובר רבי שאנינות לילה מיתה וקבורה אינו מדאורייתא ומתרצינן לעולם דרבנן כלומר לעולם ס"ל לרבי דאנינות [ג] של מיתה וקבורה מדרבנן ומה שאתה מדקדק מדבריו דמאי דאמר יום קבורה תופס לילה מדרבנן מכלל דיום מיתה וקבורה תופס לילו מן התורה אינו כן אלא כמו שליל יום קבורה אינה אלא מדרבנן כך ליל יום מיתה וקבורה אינה אלא מדרבנן דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וא"ת והיכי קאמר יותר משל תורה שהרי שוה הוא וכמו שליל קבורה מדרבנן כך ליל מיתה וקבורה מדרבנן ולמה אמר לשון יותר י"ל דה"ק חכמים עשו חיזוק לדבריהם בשל דבריהם יותר משל תורה בשל תורה דאילו ביום מיתה וקבורה שהוא מן התורה הלילה אינה מן התורה אלא מדרבנן ואלו ביום קבורה שהוא מדרבנן הלילה ג"כ מדרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת ומש"ה אמרו גבי פסח מפני שיש כריתות אחרות שהעמידו בהם דבריהם אבל בזה לא העמידו אותם אלא אמרו שבלילה טובל לאנינותו ואוכל פסחו שבכל הכריתות מצינו לאו אלא בפסח ומילה בלבד שאין בהם לאו:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש יש מפרשים דמש"ה פטור מפני שהוא טרוד בעסקי מתו וה"ל טרדא דמצוה כדאמרי׳ בחתן אבל אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות הרשות בידו כדאמרינן גבי בחתן שאם רצה לקרות בלילה הראשון קורא ואין זה נכון שבפירוש נראה בסוגיית הגמרא שהוא אסור דאמרינן התם

שלטי הגבורים

א הרא"ש ס"פ היה קורא הביא כל מה שבעמוד וכסוף כתב אבל התוס׳ כתבו דליכא אבלות מדאורייתא. כלל אע"ג דאנינות יום ראשון מן התורה אנינות לחוד ואבילות לחוד והאסור בזה מותר בזה והאסור בזה מותר בזה והא דאונן אסור ביום א׳ מן התורה היינו לענין אכילת קדשים כדאיתא בזבחים פרק טבול יום ולענין אכילת מעשר דכתיב לא אכלתי באוני ממנו ועוד החמירו בו מדרבנן לאוסרו בדברים המפורשים בריש פרק מי שמתו בעוד שלא נקבר מתו אבל אבילות לא מצינו בשום מקום שנוהג ביום ראשון מן התורה והכי תנן בסנהדרין אין הקרובים מתאבלין אלא אוננין אלמא משמע דאנינות ואבילות תרי ענינים נינהו והאריך בזה ע"ש:

ב רב האי וגאונים פליגי על זה וסברי דכל שבעת ימי אבלות הם דאורייתא והתוס׳ וסמ"ג ואשר"י סברי דליכא אבילות כלל דאורייתא אלא אנינות ומיימוני וס"ג סבירא להו כדברי רבינו: כתב סמ"ג ומשנקבר המת אפילו נקבר ביום המיתה נהגו העם לבטל האנינות אע"פ שלקדשים אינו בטל כל היום אע"פ שנקבר המת והורה ר"י ז"ל על אחד שמת ותפסו המושל ולא הניח לקוברו כמה חדשים שאין אנינות חלה על הקרובים שאין מוטל עליהם לקוברו וכן אם האונן בבית האסורין מותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקוברו:

ג ור"ת והרא"ש פליגי בזה ואמרי דאינו רשאי להחמיר על עצמו ומיי׳ וטור ומהר"ם פסקו כרבינו:

ד וכ"ש דהאידנא שאפי׳ שאר כל אדם אין יכולין לכוין שאין כל כך חילוק בין חתן לשאר כל אדם וכן כתב הרב רבי מאיר מרוטנבורג שלא אמרו לפטור חתן אלא בזמן הראשונים שהיו מכוונין אבל עכשיו אפי׳ שאר אדם אינו יכול לכוין:

שיטת ריב"ב

אני היום אסור ובלילה מותר. לפי שהם קדשי שעה אבל בקדשי דורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר׳ יהודה ר"ש אומר אנינות לילה אף בקדשי דורות אינה מד"ת אלא מד"ס וכ"ש לאכילת פסח דאי מדרבנן אונן טובל ואוכל את פסחו לערב שלא העמידו דבריהם במקום כרת ואי מדאורייתא אסור: עד מתי מתאוננין עליו. להאסר באכילת קדשים הכי איתא לברייתא בפ׳ טבול יום עד מתי מתאוננין עליו כל היום רבי אומר כל זמן שלא נקבר וקיימינן בגמ׳ במאי עסקינן אילימא ביום מיתה כל היום ותו לא מי איכא דלית ליה יום מיתה תופס לילו מדרבנן

עין משפט

א מיי׳ פי"ב מהל׳ אבילות סמג עשין ב׳ ב טור י"ד סי׳ שצו:
ב מיי׳ פ"ד מה׳ ק"ש סמג עשין יח, א"ח סי׳ ע:
ג מיי׳ פ"ד מהל׳ אבל ופ"ד מהל׳ ק"ש סמג עשין מד"ס ב׳ ב טור י"ד סי׳ שנא:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ר׳ אומר: (ב) נ"ב צ"ל כשמת אתמול וקברוהו היום מתאוננין עליו כל אותו היום ואף לאחר שנקבר אבל בלילה אין בו איסור משום דיום קבורה גופיה אינו אלא מדרבנן כיון שאינו יום מיתה הלכך בלילה שלאחריו לא גזרו בו רבנן אבל רבי מחמיר ואומר כ"ז שלא נקבר אפילו מכאן ועד עשרה ימים תופס גם לילו עמו דכל יום קבורה וגם בלילה שלאחריו נוהג אנינות מדרבנן: (ג) ואי אבלות דהשתא לא אתי אבלות דיחיד ודחי עשה דרבים: (ד) ולא קא פסלה בי האנינות: (ה) אלו לא מחזי: (ו) רבי יוסי ות"י יוסי נמחק: (ז) סוף: דף יז:

הגהות חו"י

(א) עי׳ בב"י ר"פ מ"ק דף כפה ע"א:

[א] וגו׳: [ב] נתמי: [ג] דאנינות ליל. ותיבת של נמחק: (מא"י)

ותו רבי אומר כל זמן שלא נקבר הא קבריה אישתרי. ליה מי איכא דלית ליה ואתריתה כיום מר. אמר רב יוסף איום קבורה קאי כלומר יום קבורה בלא מיתה דהוא מרבנן וה"ק עד מתי מתאוננין עליו כל אותו יום של קבורה ותו לא ר׳ אומר כ"ז שלא נקבר הא קבריה אפי׳ באותו יום אשתרי ליה. וטקלינן וטרינן עליה ואסיקנא דרבי לחומרא קאמר. ותריץ הכי עד מתי מתאוננין עליו כל אותו היום בלא לילו ר׳ אומר כל זמן שלא נקבר תופס לילו ופירושה עד מתי מתאוננין עליו לאחר יום מיתה מדברי סופרים להאסר באכילת קדשים כל אותו היום של קבורה בלא לילו. ר׳ אומר כל זמן שלא נקבר תופס לילו כלומ׳ אפי׳ נשתהא לאחר יום מיתה ימים. רפ"ש שלא נקבר יום קבורה תופס אף לילו מדרבנן ואין צריך לומר דלאחר יום מיתה כל זמן שלא נקבר תיילא עליה אנינות מדרבנן לענין איסור אכילת קדשים בין ביום ובין בלילה כי יותר היא גדולה האנינות כשמתו מוטל לפניו שאין האנינות תלויה בקבורה לענין איסור אכילת קדשים כשם שהאבילות תלויה בקדשים בקבורה לענין גזרת שבעה ואנינות יום מיתה נמי דהוא מדאורייתא לא מפלגינן בה בין שנקבר בו ביום ובין שלא נקבר בו ביום להאסר לערב אף באכילת פסח לרבי דסבירא ליה יום מיתה תופס לילו מדאורייתא ולמאן דסבירא להו דלא תפיס לילו אלא מדרבנן לערב טובל ואוכל את פסחו ואסור באכילת שאר קדשים: אמרוה רבנן קמי׳ דרבא מדקאמר ר׳ יוסי קבורה בלא מיתה דהוא גופיה מדרבנן תופס לילו מדרבנן מכלל דיום מיתה דהוא מדאורייתא תופס לילו מדאורייתא וסברי אנינות לילה דאורייתא והא תניא וכו׳. עד לעולם רבנן היא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה. כלומר לא תידוק מזה מדיום קבורה תופס לילו מדרבנן תופס לילו מדאורייתא דבין יום קבורה דהוא מדרבנן בין יום מיתה דהוא מדאורייתא תופסין לילן מדרבנן וחכמים עשו חיזוק ליום קבורה שהוא מדבריהם שיתפוס אף לילו וכשם שעשו חיזוק ליום מיתה שהוא מדאורייתא שיתפוס מדבריהם לילו ומאן דגרים וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה הכין פירושה חכמים עשו חיזוק ליום קבורה שהוא מדבריהם שיתפוס אף לילו יותר משל תורה שלא עשתה חיזוק לדבריה דהוא יום מיתה שיתפוס אף לילו ומיהו יום מיתה תופס לילו מדרבנן דלא גרע יום מיתה מיום קבורה דתופס לילו מדרבנן: אונן שהוא אסור באכילת קדשים טובל מעלה קוא דעבד בקדשים לא העמידו דבריהם במקום כרת דפסח אית ביה כרת דכתיב והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח וגו׳. אבל באכילת שאר קדשים אף לערב אסור דאכילת שאר קדשים אינה אלא מצות עשה דכתיב ואכלו אותם את אשר כופר בהם והעמידו דבריהם במקום עשה. וצריך לעיין על מה העמידו דבריהם במקום עשה ולא העמידו דבריהם במקום אסטניסות מי גרע מקום עשה ממקום אסטניסות. ויש לומר ר"ג תרתי קאמר אנינות לילה דרבנן וגבי אסטניסות לא גזרו רבנן ואנן קי"ל כוותיה בחדא ולא קי"ל כוותיה בחדא קי"ל כוותיה דאנינות לילה דרבנן היא ולא קי"ל כוותיה במאי דקאמר דגבי אסטניסות לא גזור רבנן דהא אפילו במקום עשה העמידו דבריהם וכ"ש במקום אסטניסות והרב ז"ל לא פסק כרבן גמליאל אלא במאי דסבירא ליה דאנינות לילה דרבנן היא גם הרב ר׳ משה ז"ל לא כתב ביה היתר רחיצת אסטנים באבלות דרבנן א"כ איכא למימר הלכה כרבן גמליאל אף ברחיצת אסטנים באבילות דרבנן וקל הוא שהקל ר"ג ברחיצה לגבי אסטניסות באבילות דרבנן כשם שהקילו בסיכה להעביר את הזוהמא אפילו באבילות דאורייתא כל זה לשון הכותב: **מתני׳** וכשמת טבי עבדו וכו׳: **גמ׳** נכוין בפושרין כלומר כאשר הייתי שתבינו דבר ברמז מועט שראיתם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילין: **מתני׳** לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים דרך גאוה הוא שמראה את עצמו שיכול לכוין את לבו: סליק פירקא

מתני׳ מי שמתו כו׳ פטור מק"ש. לפי שהוא טרוד במחשבת קבורת המת דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה:

התם (ד' יח.) דמאי דקתני מתו לאו דווקא מתו אלא הוא הדין אם אינו מתו כיון שמשמרו טרוד הוא בשמירתו ודייקינן עלה מתו לא (ב) משמרתו אין אבל מהלך בבית הקברות לא והתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא בו ואם עשה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו ומתרצינן התם תוך ד' אמות הוא דאסור חוץ לד' אמות שרי הכא אפי' חוץ לארבע אמות אסירי. ומדקאמר לבון אסור שמעינן מינה דמאי דקתני במתני' פטור ר"ל שאסור לקרות כלל ודוחק הוא לומר דלבון. אסור דקאמרי לא קאי אלא אמשמרו בלחוד שמפני השמירה טרוד יותר ולא יכול לכוין בשום ענין דמסתמא דכיון דאמר בשתם הכא מכלל דאכל הדין קאי בין למתו בין למשמרו ועוד דבירושלמי נראה ג"כ שאסור דאמרינן התם אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו ושאיל התם למה ומהדרינן מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו מה נפיק מביניהון יש לו מי שישא משאו כלומר דאי מטעם כבודו של מת שלא ידמה כמתעצל בהספדו ואינו חושש לכבודו אפילו יש לו מי שישא משאו אסור ואי מטעם שאין לו מי שישתדל בעסקי המת להביא לו ארון ותכריכין ולהוליכו לבית הקברות כיון שיש לו מי שישתדל בדבר מותר שאין לו טרדא הגה נראה בפירוש דמשום כבודו של מת אינו רשאי להחמיר על עצמו ובמסכת שמחות נמי אמרינן אם בא להחמיר על עצמו אינו רשאי מפי מורי הרב נר"ו: **פטור** מן ק"ש ומן התפלה ומן התפלין ובשאי המטה וכו' כך היא הגרסא בכל הספרים

נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורין מן התפלה: °גמ' מוטל לפניו אין שאין מוטל לפניו לא ורמינהו מי שמתו מוטל לפניו א אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין לו בית לחבירו עושה מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו ב אוכל בשר דף יח. ואינו שותה יין ג ואין מברך *ואין מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין [ה] (ומכל מצות האמורות בתורה) ובשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בקריאת שמע ובתפלה ובכל מצות האמורות בתורה רבן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ואמר ר' יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו קתני מיהת אוכל בבית

רש"י

כמו חתן דפטור משום טירדא דמצוה: וחילופיהן. שכן דרך שהם מתחלפין לפי שכולם רוצים לזכות בו: שלפני המטה. (יכנסו)[יתעסקו] במטה כשתגיע אצלם: ואת שלאחר המטה שנשאוה כבר. ה"ג שלפני המטה את שלמטה צורך בהם פטורים (א) ואת שלאחר המטה אף אם למטה צורך בהם חייבין דכיון דכבר נשאוהו אינם כל כך טרודין במצוה: אלו ואלו פטורים מן התפלה. דלאו דאורייתא היא אבל בק"ש שהיא דאורייתא (א) חייבים: גמ' שאין מוטל לפניו לא. כגון שהיה המת בבית אחר: אוכל בבית אחר. שלא יהא נראה כלועג לרש: ואינו מיסב. כדרך המסובין בהסיבה על צידן השמאלית ובמטה: ואינו מברך. אינו צריך לברך ברכת המזון: ואין מברכין עליו. ואין צריך שיברכו אחרים עליו ברכת הלחם: ואין מזמנין עליו. ואינו מצטרף לזימון: תשמיש המטה איכא בינייהו. דלר"ג חייב בזמן עונה לת"ק קמא פטור:

המדוייקים ויש מפרשים דכיון שלא שנינו במשנה בפירוש שפטור מכל המצות האמורות בתורה אינו פטור אלא מאילו השלשה בלבד אבל בכל השאר חייב ומביאין ראייה מדאמרינן בפרק היישן *חתן פטור מכל המצות האמורות בתורה ותנא שילא חייב ואומרים דהתם משמע דהלכתא כשילא וכי היכי דחתן חייב בכל המצות האמורות בתורה ה"נ שאבל חייב בכולן אלא באילו השלשה בלבד שאסור מפני שצריכות כוונה יותר משאר מצות ק"ש מפני קבלת עול מלכות שמים וצריך שיהיה בכוונה ותפילין ג"כ צריך שלא יסיח דעתו מהם ותפלה ג"כ צריך כוונה שאם לא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת ומתוך שהוא בהול על מתו וטרוד בעסקיו לא יוכל לכוין בהם ולפיכך פטור אבל בשאר מצות שאינן צריכות כוונה כל כך חייב ואין זה. נראה למורי הרב נר"ו שאותה הברייתא דסוכה דמביאין ראיה ממנה שחייב בכל שאר המצות כבר תירצה רש"י ז"ל ואמר דלא סבירא ליה העוסק במצוה פטור מן המצוה אבל אנן דקיימא לן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ודאי פטור: **ועל** כן נראה לפרש שאע"פ שלא שנה במשנה אלא אלו השלשה בלבד הוא הדין דפטור מכל שאר המצות אלא דתנא אלו שהם חמורות שיש בהם קבלת עול מלכות שמים וכל שכן בכל שאר המצות שאינן חמורות כל כך לפיכך אמר תפלה ותפילין עם קריאת שמע מפני שקבלת עול מלכות שמים שלימה היא עם התפילין כדכתבינן לעיל *וגם צריך להתפלל עמהם ומביא ראיה מהירושלמי דגרסינן התם אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו למה מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו מה נפיק מביניהון יש לו מי שישא משאו כלומר דכיון שיש לו מי שישתדל בדבר אין לו טרדא ויכול לקרות קריאת שמע ולעשות המצוה כתקונה ומקשה עלה התם והתניא פטור מלולב כלומר היאך נחייב אותו אפילו בשיש לו מי שישא משאו מאחר שאין לו טרדא והרי ביום טוב אע"פ שהמת מוטל לפניו אין טרדא לו שאינו יכול לעשות לו ארון ותכריכין ולהוליכו וכמי שיש לו מי שישא משאו דמי ואפילו הכי פטור מלולב ומתרצינן בחול כלומר כשאמרו דפטור לא אמרו ביום טוב עצמו אלא בחולו של מועד. דחג הסוכות ולפיכך פטור מפני שהוא טרוד בעסקי מתו ומקשינן והא תניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ומתרצינן כאותה ששנינו (שבת דף קנא) מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין ונמצא שאפילו במועד הוא טרוד שיש לו לפעמים ללכת במועד עצמו עד אלפים אמה כדי [ב] שילא מזומן לדרכו כשילא המועד ולפיכך אמרו שפטור מתקיעת שופר אלמא משמע הכא בהדיא דכי היכי דפטור מן התפלה ומן התפילין ה"נ פטור מכל שאר המצות כגון לולב ושופר וכיוצא בהן (א) תדע שבספרים המדויקים אינו גורס לא במשנה ולא בברייתא ומכל מצות האמורות בתורה ובסוף הברייתא כשהוצרך להודיענו (*היתר) גבי שבת אמר וחייב בכל מצות האמורות בתורה וכראין הדברים דטעמא דמילתא הוי משום שמתחילה כשהיה פטור לא הוצרך לומר ובכל מצות האמורות [ג] דכיון שהיה פטור אלו שהם חמורות ממילא שמעינן דכ"ש השאר אבל בסיפא שהיה בא להתיר הוצרך לומר וחייב בכל מצות האמורות בתורה שאם לא היה אומר אלא חייב בק"ש ובתפלה הייני אומרים דדוקא באילו חייבו אותו בשבת ואע"פ שמתו מוטל לפניו מפני שהם חמורות אבל בכל שאר מצות האמורות בתורה פטור ולפיכך הוצרך להשמיענו שחייב ג"כ בכל שאר מצות האמורות בתורה: **נושאי** המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן וכו' ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאין הכא השניה אפ"ה פטורין מפני שפעמים נמלכים שאותה כת שלישית בשניים ישאו ומתוך כך אין להם להתחיל: **את** שלמטה צורך בהן פטורין וכו' בירוש' מפרש שאין זה החילוק אלא באותם שלפני המטה בלבד אבל באותם שלאחר המטה מתוך כך הולכין אחר המטה מפני שלעולם אינן צריכין למטה ולעולם חייבים: **אלו** ואלו פטורין מן התפלה פי' רש"י ז"ל מפני שהתפלה אינה אלא מדרבנן והטעם היותר נכון מפני שהתפלה צריך להתפלל מעומד ואין יכולין לשהות כל כך אבל ק"ש שיכולין לאומרה בעוד שמהלכין ודי לעמוד בפסוק ראשון בלבד שלא יתעכבו בו אלא מעט חייבין מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** ואינו מיסב וכו' בירוש' אמרינן ואינו אוכל כל צרכו ונראה שהתלמוד שלנו אסר ההסיבה מפני שלא יאכל בהסיבה בקביעות וישכח עסקי המת אלא אכילת עראי בלבד שרי: **ואין** מברכין עליו וכו' כלומר אין מחזירין שיאכלו אחרים עמו כדי שיברכו אחרים ברכת המוציא ויפטר גם הוא שאין צריך דבלאו הכי פטור ובירושלמי אומר דאין מברכין ר"ל שאם היו מברכין ברכת המוציא לא יענה אמן וה"ג התם בירך לא יענו אחריו אמן ברכו הם לא יענה אחריהם אמן: **ובשבת** מיסב ואוכל בשר ושותה יין לא קאמר וחייב לאכול בשר ולשתות יין דכיון [ד] שהוא מתכוין למצוה אם ירצה יאכל ואם לא ירצה לא יאכל שאינו חובה על האדם שיאכל בשר וישתה יין בשבת שהרי אמרו (שבת ד' קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הלכך בכל דבר שהוא מצוה חייב לעשותו בשבת אבל זה רשות הוא אם ירצה יאכל בשר וישתה יין ואם לא ירצה יניח וא"ת וגם בחול למה אסרו אותו והלא אחר הקבורה שהל עיקר האבלות ואסור בנעילת הסנדל מותר וי"ל שהטעם שאסרו אותו קודם קבורה מפני שאם יבא לאכול בשר ולשתות יין ימשך אחר תענוגיו ויתעצל בקבורת המת ומפני זה הטעם נמי לא אסרו לו נעילת הסנדל שאם ילך יחף לא יוכל ללכת לכאן ולכאן ולהשתדל בקבורתו: **תשמיש** המטה איכא בינייהו. פי' דת"ק ס"ל דחייב בכל המצות האמורות בתורה אבל תשמיש המטה אע"פ דיש בה מצות עונה אסור שמאחר שמתו מוטל לפניו קלות ראש הוי לשמש מטתו בעת כזאת ורבן גמליאל הוסיף ואמר [ה] נתחייב בכולן שמאחר שחייב בכל המצות האמורות בתורה גם בזה חייב לשמש עונה אבל לדברי הכל אין לו לשמש מטתו להנאתו יותר והלכה כת"ק דיחיד ורבים הלכה כרבים (ב) והכי איתא משמיה דרי"ף ז"ל ומקשי' עלה מדאמרינן בפ"ק דכתובות (דף ג:) הרי שהיתה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג ז' ימי המשתה ואח"כ ז' ימי אבלות וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים והוינן בה (שם ד' ד') למימרא דאבלות קיל ליה מנדה כלומר מדחזינן שאסרו אותו לישן עמה בביתה מכלל דמשום הכי חששו מפני שהאבלות יהיה קל בעיניו ויבא לשמש מטתו ומאי קולא ימצא בענין אבלות שנחוש שילמוד משם ויבא ג"כ להקל אילימא ממה דאמרי' ובועל בעילת מצוה ופורש שמתוך שהקלו לו לבעול קודם קבורה יקל ג"כ אחר קבורה ויבעול זה אינו דהתם דהקילו משום דהכי לא חל עליה אבלות אי לרבי אליעזר דאמר משיסתום הגולל אי לרבי יהושע דאמר עד שילא מפתח ביתו אלא מדקתני ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבלות ואם איתא כדברי הרי"ף ז"ל דאמר דאסור בתשמיש קודם קבורה היכי קאמר משום דהכי לא חל עליה אבלות שהרי חל

א רש"י ז"ל פי' דהא אינו (מברך) [אוכל] ר"ל ברשות בידו ואי בעי מחייב עצמו בכל המצות והוספות וסמ"ג וטור ומרדכי וסמ"ק פי' דאינו (מברך) [אוכל] ועוד ר"ל אסור (לברך) [לאכול] ולא מצי מחייב עצמו. ראיתי להרא"ש ז"ל [שכ' בשם הר"י] שמת לו מת בשבת ובמ"ש לא הבדיל ולא התפלל ולא ביום א' בבוקר ולאחר שנקבר המת התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שכבר עבר זמנה ולא דמי לשבת ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ובענין ההבדלה איכא פלוגתא הר"ם מרוטנבור"ק כתב שצריך להבדיל דקי"ל מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה וה"ר יהודה כתב שאין להבדיל ולזה הסכים הרא"ש ז"ל:

ב כתב מיימוני שכל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בכל הדברים שאבל אסור בהם וכן כ' הרי"ץ גיאת שאינו אסור בין מיתה לקבורה בתכבוסת ובתספורת. וברחיצה ותשמיש המטה ובשאר גזירת ז'. וכתב הרמב"ן שנהגו היא מה שהתירו בתשמיש המטה דכולי עלמא' בהול אסור בו וכן קצת דיני אבלות נוהגין בו כגון רחיצה ושיבה ק"ו מאכילת בשר ושתיית יין ואין צריך לומר בשמחה ובתספורת ואסור בהנחת תפילין ואסור בשאלת שלום שאף אחרים אסורין כשהמת בעיר ובמלאכה נמי אי במלאכת עצמו אף אחרים אסורין כבר אמרו שאסור לישב אפי' על גבי מטה כפויה אלא על גבי קרקע צריך לישב ולא אמרו אלא שאינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה וקילו באלו מפני שהוא טרוד בעסקי המת ומוטל עליו לקוברו ולילך מעיר לעיר ואם בא להחמיר עליו בחליצת מנעל וסנדל ועטיפת הראש אף עסקי המת נפסדין בכך לפיכך לא החמירו עליו באלו אע"פ שמותר לאכול בשר ולשתות יין משנמסר לכתפים הייני משום שאינו מוטל עליו לקוברו אבל בעידונין ובשמחה אסור וכן כתב ה"ר פרץ שאסור בכל מה שנוהג באבל חוץ מנעילת הסנדל. ומדברי בעל התוס' יראה שאינו אסור אלא בבשר ויין ותשמיש המטה אבל בשאר כל דיני אבלות מותר:

ג כתב הרא"ש ואינו מברך פירוש ברכת המוציא ואינו מזמן לברך ברכת המזון ואין מברכין עליו דלא תימא הוא דאינו מברך אבל אחרים אוכלין עמו ויברכו ברכת המוציא ויזמנו ויצא הוא בשמיעה קמ"ל דלא צריך רש"י פי' אין צריך שיברך ברכת המוציא מכמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כן בשמעתין דקאמר הכא דחוץ לארבע אמות נמי אסור מכלל שאינו [יכול לברך] וי"א הא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצורך מצרכי המת אבל אם כבר עסק או אם יש עוסקין אחרים יכול לברך ובירושלמי לא משמע כן ע"כ והאריך בזה ע"ש:

הגהות הב"ח

(א) אם צריכים לנשאתו פטורים: (ב) נ"ב משמרו:

הגהות חיד"א

(א) א"ד מפני שתפלה צריכה כוונה יתירה רמב"ם ורפ"ב:

[א] הג"מ וכ"כ לפי דברי ר"י אין נמלא כ"מ בנוסחאות: [ב] שילא: [ג] בתורה: [ד] כיון שי' למצוה לא: [ה] בנתחייב. (מא"י):

ר"ש דף כו ע"א

פ"ג סי' לפ

גי' ד"ה חיוב

חדושי אנשי שם

ס"ע

(א) תדע וכו' נ"ל פסוק שיש להגיה מלת ועם במקום תדע דהא אין כאן שום דיוק וראיה לדבריו רק ליתן טעם לגירסא וכמבואר מדבריו:

(ב) והכי איתא וכו' ר"ל וכ"כ בתשובה וקאי על הפלוגתא דת"ק ור"ג לענין איסור והוכחה ולא כפירוש רבינו יונתן [illegible] דבסמוך שפירש דת"ק סוברת דלדידיה לק"מ מאי דכתובות דמקשה מיניה רבינו יונה לפסק הרי"ף וח"ק:

שיטת ריב"ב

וחילופיהן. שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל חפצים לזכות בו: את שלפני המטה. שמצאין אותו בהגיע המטה אצלם: את שלאחר המטה. שנשאוה כבר: את שהמטה צורך בהם פטורין. אם צריכין בם לנושאו פטורין: ואלו ואלו פטורין מן התפלה. דלאו דאורייתא היא ורבותינו פרשוה לפי שיש להם עוד שהות ולי נראה שאין זה לשון פטור: גמ' שאין מוטל לפניו. כגון שהוא בבית אחד והמת בבית אחר: אין מברך אינו צריך לברך לברכת המוציא: אין מזמן. אין צריך לברך ברכת המזון: אין מברכין עליו. אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המוציא: ואין מזמנין עליו. ואין מצטרף עם שלשה לזימון: תשמיש המטה איכא בינייהו לר"ג אבל חייב בעונה בשבת: כמוטל לפניו דמי. אע"פ שהוא בבית אחר פטור מק"ש דהעוסקין במצוה פטור מן המצוה:

עליה אבלות לענין איסור התשמיש וי"ל דהכי קאמר אי משום דקתני בועל בעילת מצוה ופורש מאי קולותא דהתם מתוך כך התירו לו בעילת מצוה קודם קבורה משום דלהכי לא חל עליה אבלות שאע"פ שאסור הוא בתשמיש קודם קבורה זהו מפני חומרא שהחמירו בו מפני שהוא קלות ראש ואם הקילו לו לבעול בעילת מצוה בזמן שאין בו אלא חומרא בעלמא מה טעם הוא שנחוש שיבא ג"כ להקל בעיקר זמן האבלות והשתא לא קשה מידי: והרב רבי יוסף הלוי ז"ל פירש דת"ק ורבן גמליאל בין רשות לחובה קמיפלגי דתנא קמא סבר חייב בכל המצות האמורות בתורה ובתשמיש המטה הרשות בידו אם ירצה ישמש מצות עונה ואם ירצה יניח ורבן גמליאל אמר לא תאמר רשות אלא כמו שכל שאר המצות חייב לקיימן ג"כ מצות עונה מצוה מן התורה היא וחייב לעשותה וזה הפירוש יהיה מתקבל אלא שבירושלמי מוכח דאין לאוקמי פלוגתייהו בזה דגרסינן התם רבן גמליאל אומר מתוך שהתרת לו את אלו התרת לו את כולן ומדשמעינן ליה לר"ג דאמר לשון מותר מכלל דת"ק אוסר היה ופלוגתייהו הוי בין איסור [א] לחובה כדכתבינן לעיל לדעת הרי"ף ז"ל: אבל לענין הפסק אומר מורי הרב נר"ו שאין הלכה כת"ק דאסר אלא כר"ג וחייב בכל המצות האמורות בתורה ואפי' במצות עונה ובירושלמי פסקו בפירוש כמותו וכי תימא לא נחוש לירושלמי דכיון שאנו רואים בתלמוד שלנו שחולקין עליו רבנן וקיי"ל כרבנן דיחיד ורבים הלכה כרבים לא נניח התלמוד ערוך שבידנו ונסמוך על ירושלמי זו אינה קושיא מפני שזה הפסק ג"כ בכל התלמוד שלנו דקי"ל *הלכה כדברי המיקל באבל ואע"פ שעדיין לא נקבר המת ולא חל עיקר האבלות אפי' הכי כיון שגם זה מפני האבלות הוא הלכה כדברי המיקל והשתא לא קשיא מידי אההיא דכתובות [ג] נקטינן השתא מהא שמעתא דמי שמתו מוטל לפניו פטור מכל המצות האמורות בתורה ואינו רשאי להחמיר על עצמו כדכתבינן והוא הדין במי שמשמר את המת אע"פ שאינו שלו ובשבת חייב בכל המצות ואפי' במצות עונה ואם ירצה לענג שבת לאכול בשר ולשתות יין הרשות בידו ודין שבת וי"ט שוין דכיון שאינו יכול לעשות לו הספד ביו"ט וגם אינו יכול לקוברו כמי שיש לו מי שישא משאו דמי וחייב בכל המצות שאין לו שום טרדא והיה נראה מתוך דברי הירושלמי שבשבת וי"ט פטור מכל המצות דמקשי' התם והתניא פטור מתקיעת שופר ומתרצי' דמש"ה פטור משום דאפי' בי"ט יש טרדא דיש לו להחשיך על התחום על עסקי מתו נמצא שאפי' בי"ט פטרו אותו מזה הטעם וה"ה דבשבת נמי פטור מזה הטעם שג"כ בשבת מותר להחשיך על התחום על עסקי מתו ולפי זה נמצא שחולק על התלמוד שלנו שאמר שבשבת חייב בכל המצות ומסתמא ה"ה בי"ט ונוכל לומר שאינם חולקין והירושלמי איירי כגון שלא היה לו שופר בבקר ובערב היה לו ועל כן פטרו אותו לתקוע בהותה שעה מפני שהוא טרוד להחשיך על התחום אבל בבקר שעדיין לא הגיע שעת הטרדא חייב ומעיקרא נמי כשהקשה והתניא פטור מלולב והירץ בחול ה"ה שהיה יכול לתרץ דמבערב קאמר ומפני הטרדא שפעמים יצטרך להחשיך על התחום פטרו אותו אלא דניחא ליה לאוקמה בחול לרווחא דמילתא הלכך אפילו לדעת הירושלמי חייב בכל המצות בשבת וי"ט ואינו פטור אלא בערב בלבד כדכתבינן וכן ראיתי הלכה למעשה למורי הרמב"ן נר"ו שהיה מתו מוטל לפניו ביום ראשון של ראש השנה וצוה שיתקעו שופר לפניו להוציאו ידי חובה: **כל** זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ומעשה היה בצרפת באדם חסיד שתפסו השלטון ונפטר בתפיסה ולא רצה לתת אותו לקברו והורה רבי יצחק הזקן ז"ל שמותרין הקרובין לאכול בשר ולשתות יין אע"פ שלא נקבר מפני שאינן טרודין בענין הקבורה וכיון שאין קוברין אותו לא חיישינן שיתעצלו בכבודו ובעסקו ואע"פ שלא נתיאשו מלבקש להתפשר עם השלטון בכל היום אפ"ה אין זה נקרא טירדא וחייבין במצות ומביא ראיה מדאמרינן במועד קטן* מת שדעתם לפנותו ממקום למקום אין מונין מסעה שיסתם הגולל הראשון אלא משיסתם הגולל השני ומסתמא ודאי ר"ל שאע"פ שלא נקבר עדיין קבורה שיתחייב עליה אבלות אפ"ה אוכל בשר ושותה יין בינתים שאם אין כונתו להוציאו משם מקברו עד זמן ארוך לא יניח מלאכול בשר ולשתות יין וכי היכי דהתם אוכל בשר ושותה יין הכא נמי אוכל בשר ושותה יין אע"פ שעדיין לא נקבר וכן כשנושאין המת מעיר לעיר אם המקום קרוב דייכינן ליה כמי שמתו מוטל לפניו[ג] [ולפי] שחייב בקבורתו (ג) אסור לאכול בשר ולשתות יין שטרודים הן בענין קבורתו והספדו אבל כשנושאין אותו לעיר אחרת רחוקה כגון מהלך שני ימים (ג) מותר עד שיביאו אותו לעיר קבורתו והא דאמרינן דאין מונין מסעה שיסתם הגולל הראשון אלא מונין שבעה ימי אבלות משנסתם הגולל השני דוקא כשקוברין אותו מתחלה על דעת שיוציאוהו משם ויקברוהו במקום אחר. אבל אם מתחלה לא נתכונו לקברו במקום אחר ואחר הקבורה נמלכו והוציאוהו משם לקברו במקום אחר לא הוי אלא ליקוט עצמות ואינו נוהג אלא יום ראשון בלבד ורבינו יעקב ז"ל הורה הלכה למעשה כשמתה אחותו שהיתה נשואה בעיר אחרת והודיעו לו שהיו מביאים אותה לקברה במקום שהיה הוא דר ואכל בשר ושתה יין קודם שנקברה ואמר דכי אמרינן דאסור לאכול בשר ולשתות יין דוקא למי שמוטל עליו לקברה דהיינו הבעל שיורש אותה וחייב בקבורתה ולפיכך אסור לו כדי שלא יתעצל בעסקי הספדה וקבורתה דשמא ימשוך אחר האכילה ואפי' לשכור לה מקוננות חייב. כדאיתא בכתובות* אבל הוא כיון שאינו חייב בקבורתה מותר. והפשר שאם לא היה בעיר אחרת והיה עמה שלא היה עושה כן: **לא** יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו ויקרא בו ויתפלל ה"ה שאפי' בלא ספר תורה אין לו לקרות בבית הקברות משום לועג לרש אלא מפני שאי אפשר לקריאת פסוקים של תורה אלא בספר דדברים שבכתב לא ניתנו לאמרן על פה לפיכך אמר ס"ת אבל אפילו בלא ספר אסור ור"ל לא יהלך בתפילין וגם לא יקרא וגם לא יתפלל משום דבכולהו איכא משום לועג לרש ודוקא בתפילין או בשאר מצות כיוצא בהן אסור אבל בציצית שהוא חובת מנא מותרת שאינו יכול להסיר המלבוש בשעה שהולך בבית הקברות ורואה לדבר מדאמרי' (ברכות דף יח.) ר' חייא ור' יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קא שדיא תכלתא דר' יונתן עלוי קברי אמר ליה רבי חייא דלייה שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו אלמא מדחזינן שלא חששו אלא שלא ישליכם על הקברים שמעינן שמותר ללבשו אלא שיש לו ליזהר בשעה שיהלך בבית הקברות שידלה הציציות מיהו אפשר לומר דדוקא בציצית שמטיל במלבוש שלובש לצורך עצמו כמו שהיה מנהגם באותו זמן שהיו הולכים כל היום מלובשין בטליתות כגון זה אמרינן דמותר וסגי ליה בדלייה אבל בטליתות שאינם מכוונים בהם למלבוש אלא לקיים המצוה של ציצית בלבד כדי שלא תשתכח תורת ציצית יש לו ליזהר שלא יהלך בבית הקברות משום לועג לרש חרף עושהו מפי מורי הרב נר"ו: **ובדרך** שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה הרי"ף ז"ל מפרש שאם מתיירא מפני הגנבים שיניהם על גבי החמור ונראה מדבריו שסובר שאפי' בשעת הסכנה אין לו לרכוב עליהם שיותר טוב שיאבד אותם משינהג בהם בזיון גדול כזה וא"ת והא דאמרינן* היה בא בדרך ובידו דסקיא מלאה ספרים מפשילן לאחוריו הנה שאפי' שלא בשעת הסכנה מותר להניחן על גבי הבהמה שרוכב עליה ולפי זה הפי' נמצא שאין הפרש בין בשעת סכנה לשלא בשעת סכנה וי"ל דהתם מיירי בשאר ספרים ולפיכך אמרו מותר להפשילן לאחוריו אפי' שלא בשעת הסכנה אבל בס"ת אינו מותר אלא בשעת הסכנה בלבד אלא לעולם יש להוליכו לפניו זו היא שיטת הרי"ף ולחומרא אבל רבני צרפת ז"ל מפרשים כך כדרך שאמרו בעצמות שמותר לרכוב עליהם ממש כך אמרו בספר תורה שאם מתיירא רוכב עליו ולא חיישינן לבזיון ובריתא דהיה בא בדרך ובידו דסקיא מלאה ספרים מפרשים לה בשאינו מתיירא שאין לו לרכוב עליהם אלא מפשילן לאחוריו כיון שאין לו סכנה ולפי זה הפירוש אפשר שאפי' ס"ת מותר להפשילו לאחוריו ואפי' שלא בשעת הסכנה: **כל** הרואה את המת ואינו מלוהו כלומר אע"פ שאינם משאין אותו לקוברו כיון שרואה שנושאין אותו בדרך ואינו מלוה אותו עובר משום לועג לרש חרף עושהו ולפחות יש לו ללותו ארבע אמות:

כל

גמרא

בבית אחר ואפ"ה פטור מק"ש ומן התפלה אמר רב אשי כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי דכתי' ואקברה מתי מלפני (בראשית כג) אטו ההיא שעתא קמיה הוה רמיא אלא כל זמן שמוטל עליו לקוברו א כמוטל לפניו דמי

יד ת"ר המשמר את המת ואע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם היו שנים זה משמר וזה קורא זה משמר וזה קורא

נה תנו רבנן ב לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו ויקרא בו ויתפלל ואם עשה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו (משלי יז) ודוקא בתוך ארבע אמות דאמר מר מת תופס ארבע אמות לק"ש אבל חוץ לד' אמות שרי

ט *אמר ר' זריקא אמר רבי אמי אמר ר"ש בן לקיש אין ג אומרין בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא נצרכה אלא לדברי תורה אבל למילי דעלמא לא ואיכא דאמרי אמר ר' אבא בר כהנא לא נצרכה אלא אפילו לדברי תורה וכ"ש למילי דעלמא וקא כתב רבינו האי גאון זצ"ל משמי' דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרים דברי תורה לפני המת אלא דבריו של מת

מ בלבד ב אבל מילי דעלמא אמרינן *ת"ר ד המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדיסקיא ויניחם על גבי החמור ג וירכב עליהם מפני שנוהג בהן מנהג בזיון ואם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר וכדרך

מא ה שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת שאם היה מתירא מפני הגנבים או מפני ד הלסטים מותר להניחה על גבי החמור שהוא רוכב עליו אמר רחבה אמר

נא רב יהודה ו כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו (משלי יד) ואם לוהו מה שכרו א"ר אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו (משלי יט)

רש"י

כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי. אפילו הוא בבית אחר: וספר תורה בזרועו. וה"ה בעל פה אסור לקרות: אלא לדברי תורה משום דהוי לועג לרש שהוא אינו יכול לעסוק בתורה: אבל בשאר מילי. לא איכפת ליה: לא יתנם בדיסקיא. מרצוף גדול של עור: ואם היה מתיירא. וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ: מלוה את (א) ה'. קרי ביה מלוה כלומר מלוה את המקום מי שחונן דל ואין לך דל יותר מן המת והמלוהו כאילו לוה את המקום:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ד מה' ק"ש א"ח סי' עא:
ב מיי' פ"ד מהל' תפילין וסמ"ג עשין סי' כ א"ח סי' עא:
ג מיי' פ"ג מה' אבל סמג עשין סי' ב י"ד סי' שדמ:
ד מיי' פי' י"ב מהל' אבל י"ד סי' תג:
ה מיי' פי"ב מהל' תפלה י"ד סי' ערב:
ו מיי' פי"ד מהל' אבל סמג עשין סי' יב י"ד סי' שמ:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מלוה כו' כצ"ל ותי' את נמחק: (ב) תיבת אלו נמחק: (ג) ואח"כ מתחיל ואסור כו' (ג) ואע"פ שאינו חייב בקבורתו:

[א] נ"א לאיסור: [ב] נ"ב אבל דהא הוא אונן ואין הלכה כדברי המיקל באונן: [ג] ולפ"ש שאינו חייב (מא"י):

ירושלמי פ"ג ה"ס ובבבלי אינו

גי' מ"ע

בדף מו: ודף מח.

ירושלמי דברכות פ"ג הלכה ה' ע"ש

שלטי הגבורים

א כתב ר' יצחק כשנפטר מרים מורתי הודיעו הדבר לרבינו תם שהיה אחיה והיה דר בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורתה ונתן טעם לדבריו שכיון שהיה לה בעל שחייב בקבורתה מוטלת על בעלה ולא עליו ולא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו וכתב הרא"ש ז"ל וסברא חלושה וקלושה היא זו דאם כן אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו שיורשין אותו חייבים בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים ומתאוננים קרויין מוטל עליו לקוברו ואפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו:

ב ה"ג פליגי על זה וסברי דאין אומר בפני המת אלא דבריו של מת בלבד אבל דברים בעלמא וד"ת אסור וכן פליגי בחדר בד' אמות של מת או חוץ התוספות בפ"ק דברכות סברי דרב אלפס מתיר לאשתעויי חוץ לארבע אמות אפי' דברי תורה וחוץ ד"א כל מילי חוץ מד"ת והרא"ש סבירא ליה דרב אלפס אינו מתיר לאשתעויי כלל תוך ד' אמות אלא צרכי המת וחוץ לד' אמות אסור בד"ת ומותר במילי דעלמא ורב האי נמי פסק דאף חוץ לד' אמות אסור בד"ת ומיי' וסמ"ג פסקו כדברי רבינו:

לשון ריא"ז

אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת ואפי' דברי תורה ונראה בעיני שלא נאמר כאן אלא בתוך ארבע אמותיו כמבואר בקונט' הראיות בברכות בהלכה ראשונה:

ג כתב הרא"ש וירכב עליהם אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בספר תורה ואפילו אם נפסק לאסור בס"ת בנביאים וכתובים שפיר דמי ומיהו נראה דאף בס"ת ש"ד מדתני בסיפא כך אמרו בס"ת דלא מסתבר למימר דמשום שריותא דגנבים ולסטים דוקא. נקטי' דהא מלתא דסיפא היא שינהג בו מנהג בזיון ולא ימסרנו ביד גנבים ולסטים אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילה לאחוריו וכדדיוקא אמר בירושלמי דסקיא שהיא מליאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשילה לאחוריו ורוכב ורב אלפס ז"ל כ' וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה שאם היה מתיירא וכו' משמע דקאי אסיפא דוקא ע"כ:

ד מיי' ומרדכי והתוס' פליגי בזה ואמרי דאפי' בלא סכנה יכול להפשילו לאחוריו ובשעת הסכנה יכול לרכוב עליו והטור כתב וז"ל ואם היה מפחד מפני הגנבים מותר ואפי' לרכוב עליו וי"א דאפילו בלא פחד הגנבים מותר להפשילו לאחוריו על גבי החמור ולזה נוטה דעת הרא"ש ז"ל ומכל מקום הביא במסקנת דבריו דברי רב אלפס באוסר אלא אם כן לפניו ובתיקו לכן טוב להחמיר:

שיטת ריב"ב

דיסקיא. מרצוף גדול של עור: ואם היה מתירא. וצריך לרכוב על סוס ולרוץ: מלוה ה' חונן דל. מלוה את המקום מי שחונן לדל. ואין לך דל יותר מן המת והמלוהו כאלו מלוה את המקום:

בל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים וכו' כלומר שמספר בגנותן ואומר העבירות שעשו דכיון שהם תלמידי חכמים יש לו לחשוב בלבו שעשו תשובה כדאמרינן (במגילתין דף יט) אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום והטעם שמא הרהר בתשובה:

אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' י"מ דסמוך לק"ש מקרי חצי שעה כדאמרינן בפסחים (דף נט:) סמוך למנחה ור"ל חצי שעה קודם כדמוכח התם ור"ל דבשחרית דזמן ק"ש לכתחלה הוא (לעיל ד' ט:) משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו עד סוף הנץ החמה אין מוציאין את המת אלא חצי שעה קודס שיוכל לראות את חבירו ולהכירו שאם יוציאו אותו בפחות מזה השיעור יש לחוש שלא יספיקו לשאת אותו ולקברו ויעבור זמן ק"ש דלכתחלה אבל כשמוציאין אותו חצי שעה קודם והיה גם שהות קודם זמנה שרי ולכאורה נראה שה"ה בק"ש של ערבית שצריך להוציאו חצי שעה קודם צאת הכוכבים כדי שלא יאחרו התחלת זמנה אלא מפני שלא היה דרכם להוציא המת קרוב ללילה כל כך איירי בשל שחרית אבל למורי הרב נראה שאפשר שבק"ש של ערבית אין להחמיר כל כך מפני שק"ש של ערבית מצותה עד שיעלה עמוד השחר ומה שאמר שהתחלתה ביציאת הכוכבים לא אמרו אלא משום זריזות שלא יאמר אוכל קימעא כדכתבינן לעיל (סימן יג) ויש לשאול דכיון דאמרינן ואין מוציאין אותו אלא חצי שעה קודם התחלת הזמן בענין שיוכלו לקברו תחלה ולקרות ק"ש אח"כ אמאי הוצרך לשנות במשנה *נושאי המטה וחילופיהן את(ד) שהמטה צריך להם פטורין ואת שאין המטה צריך להם חייבין שהרי לא יצטרכו לעולם לקרות ק"ש בדרך ומתרצינן דמתני' איירי כשהוציאוהו בדיעבד סמוך לק"ש ובירושלמי מקשי' להאי קושי' ומתרץ תפתר כגון דהוו סבירין דאית בה עונה ולית בה עונה כלומר שמתחלה שיערו שיוכל להוציאו ולקברו קודם שיגיע ק"ש וטעו בזה השיעור ולא היה להם שעה גדולה כל כך

תורה אור

נר מצוה

לו אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנא' °והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון [א]: תהלים קכה

ס א נושאי המטה וחלופיהן: ת"ר אין מוציאין את א המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין ב °ת"ר העם העוסקין ב בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר צדיק אתה ה' על כל הבא עלינו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות עמך ישראל ג ברחמים: **מתני'** קברו את המת וחזרו אם ד יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימיים פטורי' והחיצונים חייבין: **גמ'** תנא ואם יכולים להתחיל ולגמור אפילו בפרק אחד או פסוק אחד יתחילו ואם לאו לא יתחילו: העומדין בשורה וכו': *תנו רבנן שורה (א) הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים (ג) ומחמת כבוד חייבין אמר רב יהודה אמר רב ה המוצא כלאים בבגדו ה פושטו ואפי' בשוק ו שנא' °אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש בו חילול השם אין חולקין כבוד לרב: **מתני'** נשים ועבדים ז וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון: **גמ'** קרית שמע ותפילין דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות תפלה ומזוזה ח וברכת המזון דהוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא וכל מצות עשה שלא

דף יט: משלי כא

רש"י

המקום: המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. בגנותו של תלמיד חכם המת: והמטים עקלקלותם. לעיל מיניה כתיב היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם וסמיך ליה והמטים עקלקלותם כלומר המכריעים את חובתם יותר על זכותם להטות אותם לכף חובה יוליכם ה' לגיהנם את פועלי האון: אין מוציאין את המת. לקוברו סמוך לזמן קריאת שמע לפי שמבטלין מן הקריאה: אין המת מוטל לפניהם. כגון שהמת מוטל בבית אחר והם מספידין אותו כאן וי"מ שהמת נתון לצד אחר: והוא יושב ודומם. האבל: מתני' לשורה. חלל היקף ושם האבל יושב: גמ' מחמת כבוד שלו(ג) לנחם: אין חכמה. חשובה נגד ה': מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. דהוי מ"ע שהז"ג וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ותפילין נמי מצות עשה שהזמן גרמא דלילה ושבת לא הוי זמן תפילין: קטנים. ואפי' הגיעו לחינוך מכל מקום לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש וגם לא בתפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בהם: וחייבות בתפלה. דתפלה רחמי נינהו ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחינוך הקטנים: ובמזוזה ובברכת המזון. דהוי מצות עשה שלא הזמן גרמא כדמפרש בגמרא

ולפי הירושלמי נראה דסמוך לק"ש היינו ר"ל חצי שעה דוקא אלא רוצה לומר שאין מוציאין אותו אלא בענין שיספרו שיוכלו להוציאו ולקוברו קודם זמן ק"ש וה"ג התם אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא יקדימו לו שעה או יאחרו שעה כלומר יקדימו קודם שיגיע זמן ק"ש שעה שיוכלו להוציאו ולקוברו קודם או אם כבר הגיע הזמן יש להם להתאחר ג"כ זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל בבהכ"נ או בביתם ואח"כ יוציאוהו ומאי דאמר שעה לאו דוקא שעה ממש אלא שיעור שיוכלו להספיק לקברו או לקרות ק"ש כדכתבינן:

והעם העסוקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אית דאמרי דדוקא קורין משום דקריאת שמע דאורייתא אבל התפלה שהיא מדרבנן אין צריך ואומר מורי הרב נר"ו דהוא הדין דלתפלה נמי נשמטין אחד אחד ומתפללין ומביא ראיה מדאמרינן בתוספתא (פ"ב הי' י) העם העסוקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו בין לק"ש בין לתפלה וכיון דחזינן לרבותינו דעבדו עובדא לתפלה שמעינן דהלכתא הכי דמעשה רב דמסתמא התלמוד שלנו כמו מעשה שעשו רבותינו סובר ואע"פ שלא הזכירו ברישא אלא קורין בלבד ובסיפא בשאין המת מוטל לפניהם אמרו קורין ומתפללין הכל דין אחד יש לו אלא דבסיפא בא להשמיענו הענין האיך הוא שהם יושבין וקורין והוא צריך להיות יושב ודומם ובשעה שמתפללין שצריך שיצדיק עליו את הדין כדמפרש ואזיל: **מתני'** קברו את המת וחזרו וכו' ואם לאו לא יתחילו טעמא דמילתא משום דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסדים הוי וגמ"ח מן התורה כדאמרי' *והודעת להם את הדרך זו גמ"ח ולפיכך אמרו דכיון שעוסק במצוה (סוכה דף כה.) פטור מן (התורה) [המצוה] ואע"פ שכבר נקברה המת לא יתחיל: **גמ'** אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק ראשון וכו'. כלומר כי אמרינן אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו לא תימא לגמור את כולה אלא לגמור פרק אחד או פסוק אחד ודוקא בפנימיים הרואים פני האבל אבל החיצונים לעולם יתחילו: **רבי** יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים אית דמפרשי לחומרא דרישא קאי והכי קאמר כי אמרינן דשורה הרואה את הפנים פטורה ה"מ באותן שבאין מחמת האבל אבל הבאין מחמת כבוד אפילו רואה את הפנים חייבת ואית דמפרשי דאסיפא קאי דאפילו בשורה שאינו רואה את הפנים אם באים מחמת האבל פטורין ומחמת האבל אית דאמרי בקרוביו ובמשפחתו בלבד נקראים מחמת האבל ואית דאמרי דאפי' שאר בני אדם שבאין לנחמו נקרא מחמת האבל ופטורין: **פושטו** ואפי' בשוק ודוקא בכלאים דאורייתא דהיינו שעטנז שוע טווי ונוז אבל בכלאים דרבנן לא דגדול כבוד הבריות *שדוחה את לא תעשה שבתורה והיינו לאו דלא תסור (מפי מורי הרב נר"ו): **מתני'** נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש וכו' פרש"י ז"ל דאפילו קטנים שהגיעו לחינוך פטורים ויש שמקשין עליו מדאמרינן בסוכה *קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה היודע לקרות אביו מלמדו פסוק ראשון של ק"ש היודע לשמור תפיליו אביו לוקח לו תפילין ויש לומר דהתם לא קאמר ע"ד חיוב אלא להרגילו במצות ורבינו יעקב ז"ל מפרש דבקטנים שלא הגיעו לחינוך מיירי ולפיכך פטורין ומאי דקתני בסיפא וחייבין בתפלה וכו' לא קאי לקטנים אלא לנשים ועבדים בלחוד אבל קטנים כיון שלא הגיע לחינוך פטורין מהכל: **גמ'** תפלה ומזוזה וברכת המזון דקי"ל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכו' ואע"פ שהתפלה יש לה זמן קבוע אפ"ה כיון שאמרו הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו כמצוה שאין הזמן גרמא דיינינן לה ולפיכך נשים חייבות או נמי מפני שהיא רחמים ומאי דאמרי' דנשים חייבות בברכת המזון חובה דרבנן הוא ולפיכך אינן מוציאות להגשים שאכלו כדי שביעה ושיעור כדי שביעה אינו בפחות מכביצה שזה לא נקרא אכילה כדאמר בסוכה* מעשה ונתנו לרבי לדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו דאלמא משמע דלא חשבינן ליה אכילה ושיעור שביעה לא הוי אלא כביצה או יותר ואשה אע"פ שחייבת בברכת המזון כיון שאין חיובה מן התורה אינה

במגילתין יט: דף מב. ע"ש דף מ:

ולוים לפירוש רש"י אינן חייבין בברכת המזון ולפירוש התוס' והמרדכי חייבין: לשון ריא"ז האשה בברכת המזון ספק הוא בתלמוד אם חייבת היא בברכת המזון מן התורה ומוציאה את הרבים שאכלו שיעור תורה או אם חיובה מדברי סופרים ואינה מוציאה אלא אותן שחיובן מד"ס:

שיטת ריב"ב

והמטים עקלקלותם לעיל מיניה כתיב היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם וסמיך ליה והמטים עקלקלותם. והמכריעים חובתם יותר על זכותם יוליכם ה' את פועלי האון: פיס' נושאי המטה וכו': גמ' סמוך לק"ש. לפי שמבטלין מן הקריאה: אין המת מוטל לפניהם. שהמת בבית אחר והם סופדין אותו בבית אחר: והוא יושב ודומם. האבל: מתני' לשורה. שהיו מנחמים את האבל בהיקף שורה סביבותיו בשובם מן הקבר: גמ' מחמת הכבוד. שלא לנחם: אין חכמה. אין חכמה חשובה לנגד ה'. כתב הרב דודי ז"ל הא דאמר רב יהודה אמר שמוצא המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק. דוקא בכלאים דאורייתא דהוא שוע טווי ונוז אבל בכלאים דרבנן וכל כיוצא בה קיי"ל גדול כבוד הבריות שדוחה את לא' תעשה שבתורה וכן כדבר של ממון כדכתיב והתעלמת. וכמו שמפורש בגמ' והרב אלפסי לא חשש לפרש: מתני' פטורין מק"ש. דמצות עשה שהזמן גרמא היא ותפילין נמי מצות עשה שהזמן גרמא דקא סבר לילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו: קטנים. ואפי' קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בקריאת שמע לפי שאינו מצוי תמיד אצל אביו כשהגיע זמן ק"ש: ולא בתפילין. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור שלא יפיח בהם:

המאור הקטן

הא דאמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו ואפילו בשוק דוקא בכלאים דאורייתא דהוא שוע טווי ונוז אבל בכלאים דרבנן וכל כיוצא בה קיימא לן גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה וכן בדבר של ממון דכתיב והתעלמת וכמו שמפורש בגמ' והרי"ף לא חשש לפרשה והא דרמינן עלה מברייתא ולאחותו מה ת"ל וכו' ואסיקנא ונגמר מינה שב ואל תעשה שאני ומצאתי בנוסחאות הבאות מספרד דגרסי עלה וכי תימא ניליף מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל וכל הנוסחא אינה מצויה בכל הספרים שלנו וכן נראה מדברי רש"י ז"ל דלא גרסינן שכ"כ בפירושו ומטומאה גופה שהותרה לכהן ונזיר ליטמא למת מצוה דלאו שב ואל תעשה הוא היינו טעמא דלא גמרינן דהתם לאו כבוד הבריות דחי את לא תעשה דמעיקרא (דכשנתן) [דכשנכתב] (את) לא תעשה דטומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים בכהן הדיוט אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמר ואצל כבוד הבריות נתנו לדחות אלו דברי רש"י ז"ל ודעתי נוטה לגרסת גאונים ז"ל כמו שכתוב בנוסחאות הבאות מספרד:

שלטי הגבורים

א מיימוני פליג על זה וכתב דאדם חשוב לכתחלה יכול להוציאו סמוך לק"ש והרא"ש והטור א"ח סימן ע"ב כתבו כרבינו:

לשון ריא"ז

א אם היה אדם חשוב כשר מוציאין אותו לכתחלה קודם שיקרא ואולם טור י"ד סימן ב"ח הפליג על אביו הרא"ש ז"ל למה השמיט זה מפסקיו:

ב ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנים ... המספידים פטורים מק"ש ומיהו דוקא ביום הראשון אבל מיום ראשון ואילך גם החזנים חייבין. לשון הרמב"ן ההספד שקודם הקבורה לפני המטה נשמטין כל אחד ואחד וקורין את שמע ואין מתפללין בזמן שאין ההספד לפני המת קורין ומתפללין ולאחר קבורה אין מפסיקין השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ע"כ טור:

לשון ריא"ז

ג ואל יאמר לא נפרעת ממני כפי מעשי וכיוצא בדברים כאלו שהרי אמרו לעולם לא יפתח אדם פיו לשטן:

ד כ' הרא"ש ירושלמי כל העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תניא אם יכולין להתחיל ולגמור וכו' מתני' ביום א' והא דתני תנא ביום שני ע"כ:

ה כתב מיימון הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו הוא בשוק קורעו מעליו אפילו הוא רבו שלמדו חכמה והרא"ש ז"ל כתב אע"פ שהמוצא כלאים דאורייתא פושטו אפילו אם הוא בשוק דוקא שהלבוש מוצאו בעצמו שהוא מזיד אבל הרואה כלאים על חבירו שהלבוש אינו יודע א"צ לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ואל יפרישנו משוגג:

ו כתב הרא"ש ירושלמי פני אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבהמ"ד:

ז התוספות וסמ"ג כתבו דקטן שהגיע לחינוך חייב ורש"י פוטר אפי' הגיע לחינוך ודעת מיי' נראה כדעת התוספות ולא ברירא לי דברי מגדל עוז שכתב דדעת מיימון לפטור אפי' הגיע לחנוך:

לשון ריא"ז

הקטנים פטורים מן הכל ואם היה קטן שהגיע לחינוך חייב מדברי סופרים כמבואר בקונט' הראיות. ונראה בעיני שכל מצוה שחיובו מדברי סופרים קטן שהגיע לחינוך מוציא בה הרבים ידי חובתן וכן בהלל ובמגילה וכן בנר חנוכה כמבואר בקונ' הראיות:

ח וחיוב נשים בברכת המזון תוספות ומיימון והסר"י כתבו דמספקא לן אם חייבות דאורייתא או דרבנן והלכך אינן מוציאות אחרים ידי חובתן וכשם הרא"ש כתב הטור סימן קפ"ו דחיוב הנשים הוי דאורייתא והלכך מוציאות אחרים ידי חובתן וכהנים

עין משפט

א מיי' פ"ד מהל' ק"ש (סמג עשין סי' יח) א"ח סי' עב וטור י"ד סי' שדמ שנח:

ב מיי' פ"י מהל' כלאים סמג לאוין רפג י"ד סי' שג:

ג מיי' פ"ד מהל' ק"ש ופ"ק מהלכות תפלה ופ' ה' מהל' שבת ופ"ב מהל' ע"ז ותקות סמג עשין טו יח י"ש כב א"ח סי' לא ע קו קפו רעא:

הגהות הב"ח

(א) תא"מ וכו' ל' הגמ' הרואה פנימה ולשון רש"י הרואה פנימה את חלל ההיקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם עכ"ל:

(ב) כ"ב לשון הגמ' מחמת עצמן חייבין ופירש"י מחמת עצמן ולא מחמת כבוד שלא באו לנחם אלא לראות את המאורע עכ"ל אבל גי' הרא"ש כגירסת רבינו:

(ג) שלא בא לנחם:

(ד) שלמטה צורך בהם וכו' למטה צורך בהם:

[א] נ"ב בגמ' יש עוד אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון (כנה"ג):

ב"ק ריש דף ק' וב"מ דף ל':

א מיי' פ"ק ופ"י מהל' תפלה ופ"ב מהל' ק"ש סמג סי' יח יט. א"ח סי' מו סו ק"י:

[א] נ"ב וכו' חובתן אינו מוציא עד : [ב] נ"ב והודעת (מא"י) :

אינה מוציאה לאיש שאכל כבילה מפני שהאיש כיון שאכל כדי שביעה חייב מן התורה ולא אתי דרבנן מפיק דאורייתא ויש להקשות דהא אמרינן בפ' שלשה שאכלו (דף מח.) להוציא אחרים ידי חובתן [א] עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית בלבד אינו חייב אלא מדרבנן ואפ"ה יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וחייבין מה"ת והיכי אמרינן הכא גבי אשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ותירץ רבינו יצחק ז"ל דלא דמי משום דאיש אע"פ שלא אכל כלום מן הדין היה שיפטור לאחרים דאכלו דכל ישראל ערבים זה לזה אלא דרבנן הצריכוהו שלא נר מצוה לברך ברכת הנהנין בלא הנאה ואינו יכול לברך ולהוציא אחרים כשאינו אוכל כלל ולפיכך כשאכל כזית ונתחייב לברך עליו אע"פ שלא נתחייב חיוב מן התורה מוציא את אחרים שאכלו (ושתו) כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל ערבות ולפיכך אינה מוציאה אלא למי שחיובו דרבנן : מתני' בעל קרי מהרהר כו' כלומר מי שראה קרי ולא טבל והגיע זמן ק"ש כיון שק"ש מן התורה מהרהר אותה בלבו בלא חיתוך שפתים כלל. ובגמ' (דף כ:) פליגי רבינא ורב חסדא דרבינא אמר דהרהור כדבור דמי ויוצא בהרהור ורב חסדא אמר דהרהור לאו כדבור דמי ומקשי' התם לרבינא דאמר דהרהור כדבור דמי א"כ למה התירו ההרהור כמו שהדבור אסור כך היה לנו לאסור ההרהור כיון שדינן שוה ומתרצין כדאשכחן בסיני כלומר אע"פ שיוצא מק"ש בהרהור כמו בדבור ודיניהן שוה זה כזה אפילו הכי לענין הטהרה אין דיניהן שוה שלא נחוש אלא לדבור שכן מצינו בסיני שבעל קרי נאסר שם דכתיב והיו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה ולא נאסר שם אלא הדבור כדילפינן (במכילתין כב.) מדכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב [ב] והידיעה א"א אלא בדבור וכי היכי דהתם לא הזהיר בטהרה אלא לענין הדבור ה"נ לא נחוש אלא לדבור אבל בהרהור מותר או מקשינן התם לרב חסדא דאמר דהרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר שהרי אין ההרהור מועיל לו כיון שאינו יוצא כמו בדבור ומהדרינן כדי שלא יהו כל ישראל עסוקין והוא יושב בטל ולפיכך אמרו שיהרהר במה שהצבור עסוקים ואע"פ שאינו יוצא ידי חובה ולענין פסק הלכה נקטינן כרב חסדא דאמר הרהור לאו כדבור דמי דסוגייא דגמרא כותיה אזלא וכן פסקו הגאונים ז"ל והביא ראיה לדבריהם מדאמרינן במסכת שבת פרק שואל (דף קנ.) ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר ומקשי' עלה והאמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא כלומר היאך אתה מחלק בין דבור להרהור שהרי אנו רואין בבית המרחץ ובבית הכסא שניהם שוין וכמו שהדבור אסור כך ההרהור אסור ג"כ ומשני התם משום והיה מחנך קדוש כלומר כשאסר ר' יוחנן ההרהור כמו הדיבור לא אסר אלא גבי טינוף בלבד שבפרשת ושבת וכסית את צאתך כתיב והיה מחנך קדוש מש"ה החמירו בו ואמרו שהרהור אסור והנה נראה מכאן בפירוש שלא אמר הרהור כדבור אלא גבי ענין זה בלבד משום דכתיב והיה מחנך קדוש אבל בשאר מילי הרהור לאו כדבור דמי (א) ומהכא שמעינן דמאי דאמר לעיל (דף טו:) אם בירך ברהמ"ז בלבו יצא אינו ר"ל בהרהור אלא בחיתוך שפתים אלא שלא היה משמיע לאזנו דאי בהרהור הלב בלחוד ודאי לא יצא כדכתבינן התם (סי' מג) : ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה כלומר אינו מהרהר בברכות דבק"ש שהוא מן התורה הצריכוהו להרהר אבל בברכות שאינן אלא מדרבנן לא ואי אפשר לפרש אינו מברך בפה שאם כן היה נראה שבפה אינו מברך אבל מהרהר בלבו ונמצא שאין חילוק בין ק"ש לברכות אלא ודאי רוצה לומר שאע"פ שמהרהר בק"ש אינו מהרהר בברכותיה : **ועל** המזון מברך לאחריו. כלומר מהרהר אחריו מפני שהוא מן התורה דכתיב ואכלת ושבעת וגו' אבל אינו מהרהר לפניו שאותה ברכה אינה אלא מדרבנן כדי שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה : **רבי** יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם. כלומר בפה ור' יהודה בתרתי פליגי בהדי רבנן חדא בברכות דת"ק אומר שאין ק"ש והברכות

שוות

תורה אור

שלא הזמן גרמא נשים א חייבות ונשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דאמר קרא °זכור (שמות כ) °ושמור (דברים ה) כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה:

מתני' ב בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה °ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם : (סג) **גמ'** *אמר (דף כא.)

רב

רש"י

בגמרא : גמ' ונשים חייבות בקידוש היום. מצות עשה שהזמן גרמא הוא דכתיב זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין : בשמירה. לא תעשה מלאכה : והני נשי דכוותיה איתנהו בשמירה דתנן כל מצות לא תעשה אפי' הזמן גרמא נשים חייבות : מתני' בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך שתיקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרי' בב"ק במרובה : מהרהר. ק"ש בלבו כשמגיע זמן ק"ש : ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. אפילו בלבו דכיון דברכות לאו מדאורייתא נינהו לא אצרכינהו רבנן : ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא ולא לפניו דלאו דאורייתא היא: ר' יהודה אומר כו'.

טעמא

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ודקאמר במנוך לרבינא אע"ג דבעלמא הרהור כדבור דמי בבעל קרי לא הכרו אלא דבור. דכתיב והודעתם נ"ל דמקום טנופת חמיר ליה מטומאה יוצאת מגופו :

שיטת ריב"ב

גמ' והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה פי' איתנהו בשמיר' לא תעשה כל מלאכ' דתנן כל מצות ל"ת בין שהז"ג בין שלא הזמן גרמא נשים חייבות. כתב הרב דודי ז"ל נשים בברכת המזון אי מדאורייתא אי מדרבנן בעי' ולא איפשיטא ואינה מוציאה אחרים ידי חובתן דילמא דרבנן היא ולא אתיא דרבנן ומספקא דאורייתא והא דתנן באמת אמרו בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה אוקימנא כדאכלי שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן . וגברא דמיחייב מדאורייתא בבהמ"ז אע"ג דלא אכל אלא שיעורא דרבנן מפיק למאן דאכל שיעורא דאורייתא כשמעון בן שטח דיהבו ליה כסא דחמרא ובריך לינאי וחביריו ואע"ג דלית הילכתא הכי דקי"ל להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מ"מ אכילת כזית שיעורא דרבנן וכיון דאכלי' מאן דמחייב מדאורייתא שלא אכל שיעורא דאורייתא מוציא אחרים ידי חובתן אפילו אכלו שיעורא דאורייתא דהיא אכילה שיש בה שביעה בלא דקדוק וצמצום : מתני' בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך שתיקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרי' בפרק מרובה : מהרהר . ק"ש בלבו כשמגיע זמן המקרא : ואינו מברך. אפי' בהרהור לא לפניה ולא לאחריה כיון דבברכות לא מיחייב מדאורייתא לא אצרכוה רבנן : ועל המזון מברך לאחריו . דחיובא דאורייתא הוא . ואינו מברך לפניו . דלאו דאורייתא הוא : ר' יהודה אומר וכו' . בגמ' מפרש לה :

שלטי הגבורים

א לענין חיוב נשים בברכת המזון אי הוי דאורייתא או דרבנן כתב הרא"ש לא אפשיטא הבעיא הלכך נשים אינם מוציאין את אחרים ידי חובתן ולא"ת מ"ש מהא דאמרינן לקמן בפרק שלשה שאכלו להוציא את אחרים ידי חובתן עד שאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפ"ה מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וחייבין מן התורה ואם כן באשה נמי אע"פ שאינה חייבת אלא מדרבנן תוציא אחרים שחייבין מן התור' י"ל דלא דמי דאיש דאע"ג שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבין זה בזה אלא מדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו מחוייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן ע"כ :

ב לענין הרהור אי הוה כדבור אי לאו כתב הרא"ש בשם ר"ח דהלכתא כרב חסדא מדשקלו וטרו רבי אלעזר ורב אדא לתרוצי מלתיה ואין יוצא בקריאת שמע בהרהור עד שיוציא בשפתיו אע"פ שאינו צריך להשמיע לאזניו כדפסק רב חסדא גופיה לעיל פ"ב וכו' ובסוף כתב אלא אי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עסוקים והוא יושב ובטל מכאן כתב בס"ג קרא ק"ש ובא לבה"כ ומצאם שקורין קריאת שמע קורא פסוק ראשון עמהם. ע"כ:

המאור הקטן

ונשים בברכת המזון א] בעיא ולא אפשיטא ואינה מוציאה אחרים י"ח דלמא דרבנן הוא ולא אתיא דרבנן ומפקא דאורייתא והא דתנן באמת אמרו בן מברך לאביו אשה מברכת לבעלה אוקימנא דאכלו שיעורא דרבנן ומפיק דרבנן ובירושלמי גרסינן ניחא אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן אמר רב אחא בשם דרבי יוסי בר נהוראי כל שאמרו בקטן כדי לחנכו תפתר בעונה אחריו אמן כי ההוא דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים ותהיה לו מארה לבן עשרים שצריך לבן עשר וגברא דמחוייב מדאורייתא בברכת המזון אע"ג דלא אכל אלא שיעורא דרבנן מפיק למאן דאכל שיעורא דאורייתא כשמעון בן שטח דיהבו ליה כסא דחמרא ובריך לינאי וחבריו ואע"ג דלית הלכתא הכי דקי"ל להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מ"מ כזית שיעורא דרבנן הוא וכיון דאכלה מאן דמחוייב מדאורייתא כאלו אכל שיעורא דאורייתא דהוא אכילה שיש בו שביעה בלא דקדוק וצמצום והרי"ף ז"ל לא פי' בזה כלום :

מתני' בעל קרי מהרהר בלבו וכו' אמר רבי אבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי פי' ומי שאינו בעל קרי והרהר בלבו ק"ש ב] יצא בדיעבד דאי ס"ד לאו כדיבור דמי למה מהרהר וכו' . ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי אית מאן דמוקי' פלוגתא דרבי אבינא ורב חסדא במחלוקת שנויה דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו כו' רבי אבינא כר' יהודה ורב חסדא כרבי יוסי ואין זה הפירוש נכון משום דקשיא על רב חסדא דאמר הרהור לאו כדבור דמי דאי ס"ד כדבור דמי יוציא בשפתיו והרי רבי מאיר דאית ליה הרהור כדבור דמי דתניא אמר ליה ר"מ הרי הוא אומר על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים ותניא בעל קרי שאין לו מים לטבול מהרהר ואינו מוציא בשפתיו והכי אמר רב חסדא אי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו ואלא על כרחך יש הפרש בין המהרהר ובין הקורא ולא השמיע לאזניו שזה מוציא בשפתיו וזה אינו מוציא בשפתיו וכיון דלא איפסיקא הלכתא נקטינן לחומרא בכל דאורייתא כרב חסדא דאמר הרהור לאו כדיבור דמי ואם הרהר ק"ש בלבו ולא הוציא בשפתיו לא יצא והא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא תרגומא ובלבד שיוציא בשפתיו ואע"פ שלא השמיע לאזנו יצא ודרב חסדא עדיפא דקם ליה רבי יוחנן כותיה מדאמר רבי יוחנן במסכת שבת דבור אסור הרהור מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא תרגומא משום דבעינן והיה מחניך קדוש וליכא כדאיתא במס' שבת פ' שואל והאידנא קי"ל כר"י בן בתירא ובטלוה לטבילותא לגמרי בין לק"ש בין לד"ת שדין תפלה ודין ד"ת בענין הזה אחד הוא והרי"ף ז"ל לא הזכיר מדברי רבי אבינא ורב חסדא כלום :

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור ונשים בבהמ"ז בעיא ולא אפשיטא ואינה מוציאה אחרים ידי חובתן דלמא דרבנן היא ולא אתיא דרבנן ומפקא דאורייתא וכו' והרי"ף לא פירש בזה כלום :

אמר הכותב ולא פירש ולא אמר תפלה ומזוזה וברכת המזון דהוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא וכל מ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות הא משמע שהן חייבות דבר תורה והטעם שעליו סמך רבינו בזה משום דרבי יוחנן דאמר להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ומה שדחה בה בעל המאור דמאן דמחייב מדאורייתא בברכת המזון אע"ג דלא אכל אלא שיעורא דרבנן מפיק למאן דאכל שיעורא דאורייתא דברי הבאי הם שכלל גדול אמרו כל שאינו מחויב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן והא לאו חומרא דרבנן היא אלא מלתא דטעמא היא ומדאורייתא היא דאין מוציאין מן הפטור על החיוב וכיון דמ"מ מן התורה אינו מחויב בדבר בכזית דגן היכי אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ועוד דמסקנא בכמה מזמנין בכזית או בכביצה אסקה אביי בפ' שלשה שאכלו והוא מסקנא דשמעתא הכא ובפסחים דבקראי פליגי ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתייה ואכילה בכזית ורבי יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה הוי אומר בכביצה ושמעי' מינה דכזית וכביצה שיעורא דאורייתא הוא והכי נמי אסקה רב זביד בפרק יוה"כ ומוכח מיניה דכותבת הגסה שאמרו פחותה מכביצה והוא מסקנא דשמעתא נמי התם ועלה סמכינן ואידתי לה דהויין דאמרינן הכא בשמעתין כגון דאכיל שיעורא דרבנן דהוא כזית דלאו דרבנן היא אלא דאורייתא ובפחות מכזית לא מחייב כלל לא מדרבנן ולא מדאורייתא וממילא שמעינן מהא דתניא אשה מברכת לבעלה דנשים בברכת המזון דאורייתא וכדקס"ד בגמ' וא"ת בן לאביו תפתר כשמגיע לכלל שנותיו לפום גמרא דילן דלא קשיא להו בן לאביו בעיקר נוסחי ואע"ג דבירושלמי אוקמוה בעונה אחריהן מה שהן אומרין אנן לפום גמרין לא מתוקמא לן הכי דמאי באמת אמרו פשיטא ומעולם לא עלה על דעת בגמרא שלנו לומר כן וירושלמי נמי סבר לה דנשים בבהמ"ז דאורייתא אלא שאין מביאין ממנו ראיה לכאן ומגיהי ספרים הגיהו במיעוט נסחאות ולטעמיך בן מברך לאביו אלא טעות היא דקטן אפילו הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים אפילו בדרבנן כדתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן וטעמא דמלתא משום דחינוך מצוה דאביו הוא ואיהו לאו בר חיובא הוא כלל וכן אמרו בהלל כשהיה מקרא קטן ורבינו הגאון ז"ל כתב עלה והא דתיאתא היא ומתני' קאמרה באמת אשה מברכת לבעלה ולית לאוקמא בשיעורא דרבנן ולאפוקי מינה שיעורא דאוריתא בלא ראיה אלא דבין בהא ובין בהא מברכת לו והכי ודאי משמע דדחויה היא דדמי לה רבינא לרבא לומר מהא לא תפשוט דאיכא למימר הכי וכדרב עוירא הא לדידן דלא קי"ל כדרב עוירא תפשוט כרבא ושמעתי שיש מן הגאונים שסמכו הדבר מההיא דאתמר בפרק שלישי רב אמר לא ברית ולא תורה ולא מלכות ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות לפי שאינה לא בנשים ולא בעבדים ואם אינן חייבים אלא מדבריהם מה ראיה נשים ועבדים לעיקר ברכת המזון שבתורה וזהו דעת הגאונים וסמיכתן בדבר זה ואל תתמה שיש כיוצא בזה בתלמוד בעיות שלא נפשטו במקומן ובמקום אחר מתברר עיקרן שהיא מכן בפרק השולח דאבעיא להו אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן מאי טעמא אי משום דוחקא דציבורא אי משום דלא נגרי בהו ולא אפשיט בדוכתא ואפשיט מההיא דתניא במסכת כתובות נשבית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה וכו' וכן כתבו הגאונים שם ואחרת באותו הפרק מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה או לא ולא אפשיטא כלל ובמסכת כריתות אמרו קסבר מעוכב גט שחרור אוכל ועוד בפרק החובל בייש ישן ומת מהו ולא איפשיטא ובפ' אלו הן הנחנקין אמר רב ששת ביישו ישן ומת פטור וכך היא גרסתו של רבינו שלמה שם ובפרק אין בין המודר אבעיא להו כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דרחמנא הוו ולא אפשיטא ובמסכת קדושין ובמקומות אחרים אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו ולא אפשיטא מינה בדוכתא ובגמ' עלמה בפ"ק דערכין דמי ראשי לגבי מזבח מהו נדון בכבודו תיקו והתם אתמר בשמעתא דלעיל והא מבעי מבעיא לך כי אבעיא ליה מקמי דשמעיה להא מתניתא כשתא דשמעיה להא מתניתא לא אבעיא לי וכיוצא באלה סתומות ומפורשות רבות במקומות אחרים כ"ש בכאן שאין פשטא של בעיא זו אלא מסוגיות השמועות ודברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר :

השגות הראב"ד

א] **בעיא ולא אפשיטא**. א"א רבינא דבעי מיניה דרבא הכי ולא פשט ליה מברייתא משום דדחייה רבינא ואוקמה דאכל שיעור דרבנן דקסבר כזית וכביצה דרבנן הוא כדדרש רב עוירא. אבל סוגיא דשמעתא כדפסיק ליה רבא דהא אמרינן בגמרא תפלה ובהמ"ז מצות עשה שאין הזמן גרמא נינהו ואיכא ספרים דגרסי הכי ברכת המזון פשיטא מהו דתימא כיון דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר וכו' אימא הזמן גרמא הוא קמ"ל. ולזו הסוגיא ודאי לא שנא אכל כזית ולא שנא אכל כדי שבעו עבד ואשה מוציאים אותו וקטן כשעונה אחריו מה שהוא אומר כדפי' בירושלמי וכזית דאורייתא הוא וכן הלכה . והרב ז"ל לא הביא לא הבעיא ולא תשובתה כי אם הסוגיא וכן כתב רבינו האי ז"ל ואין נראין דבריו :

ב] **יצא בדיעבד** וכו'. א"א זה אינו כלום שלא מצינו תנא שיאמר כן שלא יהא צריך להוציא בשפתיו ואפי' רבי מאיר דאמר אחר כונת הלב הן הן הדברים לא בא אלא להוציא מדרבי יהודה דאמר צריך שישמיע לאזנו אבל להוציא בשפתיו צריך דהא כתיב ודברת בם . אלא הא דאמר רבי אבינא הרהור כדבור דמי לא אמר אלא לענין בעל קרי בלבד שהוא אנוס שאם טבל אינו צריך לחזור ולקרות ורב חסדא סבר צריך לחזור ולקרות וקי"ל כרב חסדא דרבי אלעזר ורב אדא בר אהבה מתרצי אליביה . ועוד דבעינן ודברת בם לא שנא אנוס ולא שנא שאינו אנוס ומה שהביא זה סיוע מענין שבת לא צריך דר' אבינא גופיה הא קא מודה שלא במקום אונס הרהור לאו כלום הוא . וזהו שלא הזכיר הרב ז"ל מחלוקת ר' אבינא ורב חסדא משום דאינהו לא פליגי אלא בבעל קרי בלחוד כדפרישנא ובעל קרי הא בטלוה לטבילותיה ומוציא נמי בשפתיו וזהו דעת הרב ז"ל שהוא סובר שאפילו ט' קבין אינו צריך אבל הגאון רבינו האי לא אמר כן אלא לעולם צריך ט' קבין ואיכא לסיועי להאי סברא מדאמר רב נחמן בר יצחק בטלוה לטבילותיה ולא מקרי תו טבילה אלא למ' סאה אבל ט' קבין נתינה הם ולא טבילה . ועוד מדרב מתון דתקון הלכה כת ט' קבין ואיהו ורב נחמן בר יצחק בחד זימנא הוו ועוד מדרבה דאמר מדברי כלן נלמוד בריא המרגיל מ' סאה וחולה המרגיל ט' קבין דאלמא הכי הלכתא . ותמה על עצמך איך ר' יהודה בן בתירא יכול לבטל תקנת עזרא ולבריא המרגיל מיהא צריך טבילה במ' סאה . ואולי נאמר דתקון עזרא ולא קבול לטבילה אלא בנתינת ט' קבין בלחוד וכיון דאתא רבי יהודה בן בתירא ואורי דאין ד"ת מקבלין טומאה נהגו כ"ע כותיה מיהו ט' קבין כדקיימי קיימי ובעל קרי מהרהר עד שיתנו עליו ט' קבין ויחזור ויקרא כרב חסדא וחולה לאונסו פטור מכלום וזהו העיקר לפי הסוגיא אבל ממה שאמרו בירושלמי פרק יום הכפורים אסור בתשמיש המטה איתא נמי ברחיצה אסור כ"ש בתשמיש המטה תפתר במקום שאין טובלין משמע שנהגו שלא לרחוץ כלל במקצת מקומות לא לתפלה ולא לק"ש ועל זה סמכו באלו המקומות לפי שר' יהודה בן בתירא הכל היה מתיר וחולק על נחום איש גם זו שבימיו היה ובלא שום נתינה והיו מקומות שנהגו כמותו בכל כמו באלו המקומות ומקצת המקומות לא נהגו כמותו אלא בטבילה אבל בנתינה התמירו ורב נחמן בר יצחק מה שראה העיד ועוד סמכו באלו המקומות על מה שאמרו כל הנפנה ונוטל את ידיו וקורא את שמע ומתפלל כאילו טבל דכתיב ארחץ בנקיון כפי ולא כתיב ארחיץ ומה שהזכירו במשנה איסור תפלה אחר ק"ש אחר דברי רבי יהודה שהיו דבריו קרובים לדברי רבי יהודה בן בתירא ומתיר דבור בק"ש דמשמע דחמירא תפלה מק"ש דלא פליג ר' יהודה בתפלה אומר אני שאינו כן אלא מה שהזכירו בתפלה אחר כך לא באו אלא להתיר ולומר שלא יפסיק מפני שאיסור הוא הפסק תפלה וכן הקורא בתורה לא יפסיק כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אבל בק"ש פוסק ומהרהר :

שוות ומהרהר על ק"ש ולא על הברכות ורבי יהודה אומר דדינס שוה ופליג עליה באידך דתנא קמא היה אומר מהרהר והוא היה אומר דאפי' הברכות מוציא בפה כ"ש ק"ש עצמה ואע"פ שהיה אומר ר' יהודה שק"ש וברכותיה מוציא בשפתיו מודה הוא דבאחר דברי תורה אין לו להוציא בשפתיו מפני שמתוך הדבור יעמיק בהשגה התיר ר' יהודה אלא אלו וכיוצא בהם שאינו צריך להעמיק בהם והכי משמע בגמ' בהדיא דגרסי' התם (במכילתין כב) עשאן ר"י כהלכות דרך ארץ פי' מס' דרך ארץ שאין בה אלא הלכות פשוטות מענין דרך ארץ דאלמא משמע דכיוצא בה בלבד התיר ר"י וירושלמי מפרש בענין אחר דפלוגתא דרבנן ור"י לא הוי בק"ש דבק"ש מודו כ"ע שמוציא בשפתיו כיון שהוא מן התורה אבל נחלקו בברכות דרבנן סבירא להו דבעל קרי מהרהר בלבו בברכות אבל אינו מברך בפה לפניה ולאחריה ור"י ס"ל דמברך לפניה ולאחריה כלומר דאפי' הברכות מוציא בשפתיו וזה הפירוש היה נראה אלא שהגמרא שלנו אינה הולכת על דרך זה כלל דבגמ' בהדיא משמע שנחלקו בק"ש עצמה דאמרי' התם ולמה התירו להרהר לכתחלה והרי תפלה שלא

רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר א וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אלמא קסבר ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ר' יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו וליתא הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא והלכתא כר' יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ומפרשי ב רבנן דהני מילי ביחיד ואדעתא דרשות אבל ג אדעתא דחובה אסור וצבור בין אדעתא

רש"י

טעמא דר"י מפרש בגמ': גמ' אמת ויציב דאורייתא. שמזכיר בו יציאת מצרים דהוי דאורייתא דכתיב למען תזכור את יום צאתך וגו': חוזר וקורא. קסבר קריאת שמע דאורייתא: הלואי שיתפלל. בה"ג פוסק הלכה כר' יוחנן בספק התפלל והלכה כשמואל בודאי שהתפלל דאינו חוזר ומתפלל והאלפסי פירוש כאן בעמוד קמא בע"א: אס

התירו להרהר ומשני (ריש דף כא) שאני תפלה דלית בה מלכות שמים ומקשינן והרי בהמ"ז דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו כלומר היאך אתה אומר שמפני שיש בק"ש מלכות שמים התירו יותר שהרי אנו רואין שאפי' בבהמ"ז שאין בה מלכות שמים התירו ומהדרינן אלא ק"ש ובהמ"ז דאורייתא ותפלה דרבנן הנה למדנו בפי' דבק"ש שהיא מדאורייתא נחלקו כדכתבינן לעיל מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא דס"ל לשמואל דק"ש דרבנן ואע"פ שכתוב בתורה ובשכבך ובקומך ס"ל לשמואל שלא אמרה תורה דוקא ק"ש אלא שיקרא בתורה בכ"מ שירצה ומה שאנו קורין זאת הפרשה דוקא אינו אלא מדרבנן ולפיכך ס"ל אינו חוזר וקורא: **ספק** אמר אמת ויציב ספק לא אמר אמת ויציב חוזר והאומר דאמת ויציב דאורייתא כלומר זכירת יציאת מצרים ויש שמואלין כיון שאחר יציאת מצרים בפרשה אחרונה של ק"ש כבר יצא ידי קריאת יצ"מ מן התורה ולמה חוזר ואומר אמת ויציב ויש להשיב דשמעתא אהדדי אתמר והכי קאמר ספק קרא ספק לא קרא אינו חוזר ואומר אבל ספק קרא ק"ש וספק אמר אמת ויציב ספק לא קרא ק"ש וספק לא אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב אבל אם ברי לו שכבר קרא ק"ש ואמר פרשה אחרונה אין צריך לומר אמת ויציב: **והיכא** שצריך לחזור ולומר אמת ויציב נחלקו המפרשים בענין הברכה אם חותם בא"י גאל ישראל אם לא יש אומרים דכיון שכבר יצא מספק של תורה בקריאת יציאת מצרים אינו חותם בברכה על ספק דברכות מדרבנן נינהו ומספיקא אינו מוציא שם שמים לבטלה ומשום סמיכת גאולה לתפלה אין צריך לאומרה דכיון שמזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד זהו סמיכת גאולה לתפלה שלא אמרו לסמוך גאולה לתפלה אלא מפני יציאת מצרים ואינו תלוי בשיזכיר לשון גאולה ממש וי"א שצריך לחתום בברכה ולזה נוטה דעת מורי הרב נר"ו מפני שכיון שהוא מסופק בדבר של תורה אם אמר אם לא אמר מחוייב הוא עכשיו לומר הדבר כתקנו ולומר אותו בברכה כאלו לא קרא כלל דכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו ומביא ראיה מדאמרינן בשבת בפ' במה מדליקין (דף כג.) דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו המעשר ואמרינן התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם (א) דמשמע דדוקא מפני ספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק של תורה צריך לברך עליו: **ספק** התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אינו ר"ל שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל אלא ר"ל אינה חובה עליו לחזור ולהתפלל דיקא נמי מדאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובודאי (א) דברי ר' יוחנן לא נאמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו לחובה אלא לרשות ומדחזינא דר' יוחנן איירי ברשות שמעינן דר' אלעזר נמי ברשות מיירי: **והאי** דאמרינן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אומר רבינו האי גאון ז"ל דדוקא על ידי חידוש אבל בלא חידוש אסור ומביא ראיה מדאמרי' לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר אחד בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל הנה (ב) שלא התירו אלא בחידוש ומאי דנקט צבור לאו מפני שהצבור צריך חידוש והיחיד לא דה"ה דביחיד נמי צריך חידוש אבל רבותא קמ"ל שאע"פ שהתפלל מתחלה לא אמרי' יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ואין צריך חידוש אלא אפילו בצבור צריך חידוש: ונראין דבריו למורי נר"ו (ג) ודייק הכי מדאמרינן בגמ' ההא דאמר שמואל לעיל התפלל ונכנס לב"ה וכו' והא דאמר היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע ברכה תרווייהו צריכי שאע"פ שמאחד בלבד היינו יכולים ללמוד שאין לו לאדם להתפלל שני פעמים צריכא דאי אשמעינן קמייתא שהיה עומד בתפלה וכו' הוה אמינה ה"מ יחיד ויחיד צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ותוזר ומתפלל קמ"ל האי אידך דנכנס לב"ה דלא ואי אשמעינן האי דהמתפלל ונכנס לב"ה וכו' ה"א הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם כשהיה עומד בתפלה כיון דהתחיל בה (ג) גומרה קמ"ל דלא ואם איתא דבצבור דוקא צריך חידוש אבל לא ביחיד למה הוצרך לומר צריכא דהרי מפני זה הוצרך (ג) האי ברייתא דנכנס לב"ה לאשמועינן דין החידוש שאע"פ שהיחיד אינו צריך חידוש ה"מ כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשמתפלל עם הצבור צריך חידוש ואין לך צורך גדול מזה ואמאי איצטריך למימר וצריכא בענין אחר אלא ודאי מפני שאין הפרש בענין החידוש בין יחיד לצבור הוצרך לומר בענין אחר על מה הוצרכו שניהם ועוד מביא הרב נר"ו ראיה לדברי רבינו האי גאון ז"ל מדאמרינן בפרק אין עומדין (דף לא.) יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל שנא' וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלי ומודה דודאי לא קא מיבעיא ליה אם חובה שיתפלל אדם כל היום כולו שזה פשוט הוא שאינו חובה להתפלל כל היום כולו אלא מתפלת רשות קא מיבעיא ליה ואם איתא דבלא חידוש א"ר יוחנן דמותר להתפלל כל היום כולו היכי אהדר ליה שלא יתפלל אלא ג' פעמים והא אמרינן והלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא ודאי דברי רבי יוחנן לא נאמרו אלא בחידוש ומאי דאמרינן יכול יתפלל אדם כל היום כולו תפלה בלא חידוש קאמר וקא מיבעיא ליה כיון שאומר אותה כמו נוסח שאר תפלות של חיוב נאמר שהוא אסור שדומה כמי שמתפלל חובה או לא ומהדרינן כבר מפורש ע"י דניאל שנא' וזמנין תלתא ביומא וגו' כלומר אין לו להתפלל בנוסח החובה אלא ג' פעמים בלבד שמצינו בדניאל ומצינו בדוד שנאמר ערב ובוקר. וצהרים אבל ודאי אם ירצה להתפלל בחידוש אפילו כל היום כולו יכול לעשות ועל זה אמרו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו כדכתבינן: **ועכשיו** לפי זה הדרך שכתבנו יצאנו ידי שאלה אחרת ששואלין העולם למאן דאמר (לקמן דף כז) תפלת ערבית רשות למה הזכיר בפסוק ג' זמנים לא היה לו לומר אלא ב' זמנים בלבד אלא ודאי כך הוא הענין מאן דאמר תפילת ערבית רשות ר"ל שזו התפלה אם ירצה מתפלל אותה כנוסח ב' התפילות האחרות שהן חובה ואם ירצה יניח שלא יתפלל כלל אבל מעלשה ואילך אין לו להתפלל אלא בחידוש ומפני שתפלה זו יכול לאומרה ג"כ בנוסח השתים האחרות שהם חובה אומר בפסוק ג' זמנים: **ולפי** מה שאמרנו שדברי ר' יוחנן אינן אמורין אלא בחידוש נמצא דרבי יוחנן ושמואל אינם חולקין דתרווייהו בעי חידוש אלא שבא להשמיענו שמואל שאפי' בצבור צריך חידוש כדכתבינן ואומר מורי הרב נר"ו ודוקא כשיודע ודאי שהתפלל וחוזר ומתפלל בנדבה צריך לחדש דבר בתפלתו אבל בספק התפלל ספק לא התפלל כשחוזר ומתפלל על הספק אין צריך חידוש דכיון שצריך לחזור ולהתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה וכן פסק רש"י ז"ל בשם. בה"ג ז"ל שכתב והלכה כשמואל בודאי וכר' יוחנן בספק כלומר כשיודע ודאי שהתפלל ורוצה להתפלל נדבה הלכה כשמואל דאמר שצריך לחדש וכשמסתפק אם התפלל אם לא התפלל הלכה כרבי יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין צריך חידוש ואע"פ שהם חולקים על השטה שכתבנו שהם מפרשים מילתיה דר' יוחנן בלא חידוש וסוברים שנחלקו שמואל ור"י אפ"ה בענין הפסק מודים דספק התפלל ספק לא התפלל א"צ לחידוש בשעה שחוזר ומתפלל כדכתבינן: (ד) **והרי"ף** ז"ל ס"ל נמי שנחלקו ר' יוחנן ושמואל ומפרש מילתיה דרבי יוחנן אפילו בלא חידוש וכתב ומפרשי רבנן ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור כלומר כי אמרי' דספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור דודאי אדעתא דחובה אינו חוזר ומתפלל כדכתבינן: (ה) **וזה** הלשון שכתב הרי"ף ז"ל אבל אדעתא דחובה אסור אינו מכוון דכיון שהוא מסופק אם התפלל אם לא התפלל היאך יתפלל אדעתא דחובה ואם בא לשאול היאך יעשה נאמר לו שהרשות בידו אם ירצה יתפלל ואם ירצה יניח והיאך אמר אסור ומה שכתב עוד כשם שאין הצבור מביא עולת נדבה וכו' אינו נכון דהא אמרי' בסוף כתובות (דף קו) מותר תרומת שקלים לקיץ המזבח פירש לאחר שהיו מקריבין התמידין היו מקריבין הקרבנות שהיו מביאין היחידים בנדבה ופעמים שלא היו מביאין היחידים ומפני שלא יתבטל המזבח היו קונים ממותר השקלים והיו מקריבין ממנו קרבנות ונקרא קיץ על שם שמביאין אותו אחר התמידין ודומה למגדים שמביאין אחר האכילה הנה שהיו הצבור מביאין קרבן נדבה כדי שלא יהא המזבח בטל וליכא לדחויי למימר דמן המותר דוקא היו מביאין נדבה דמכתמא אף אם לא היה שם מותר היו עושין נדבה כדי שלא יהא

א רבינו לא הזכיר כלל מברכות ק"ש ומיימון והרא"ש וטור כתבו דמברך לפניה ולאחריה:

לשון ריא"ז

היה מסופק אם אמר אמת ויציב אם לאו אינו חוזר ואומר מספק שהרי ברכו' ק"ש מדברי סופרי' הם וספיקו להקל ואע"פ שיש יציאת מצרים באמת ויציב שהיא מן התורה הרי הזכיר יציאת מצרים כבר בפרשת ציצית:

ב הרא"ש האריך בזה בפסקיו פ' מי שמתו דף ו' ע"א ע"ש:

ג התוספות פליגי על הרי"ף בודאי התפלל דס"ל לתוספות דודאי התפלל אינו יכול לחזור ולהתפלל ואפילו התחיל ונזכר שהתפלל פוסק ורב האי ורבינו יונה כתבו דבודאי התפלל לא מצי להתפלל עוד אלא על ידי חידוש וכן כ' הרא"ש ז"ל ובין תפלת מוסף ובין שאר התפלות יכול להתפלל נדבה על ידי חדוש בין ביחיד בין בצבור ולרי"ף ומיימון אפילו התפלל ודאי חוזר ומתפלל נדבה בלא חידוש כל התפלות חוץ ממוסף ואדעתא דחובה לא מצי מתפלל בלא חידוש:

לשון ריא"ז

היה מסופק אם התפלל אם לאו חוזר ומתפלל אף על פי שהיא מדברי סופרי' הרי בקשת רחמים היא והלואי שיתפלל אדם ויבקש רחמים כל היום כולו אם יכול לחדש דבר בתפלתו מחדש שנראה מבקש רחמים אבל מז"ה אומר שאע"פ שיודע שהתפלל ואע"פ שאינו בא לחדש דבר בתפלתו יכול להתפלל כל היום ודברי הגאונים נכוחים בעיני יותר כמבואר בקונטרס הראיות:

שיטת ריב"ב

גמ' ק"ש דרבנן. וקרא דבשכבך ובקומך מוקי לה בגמרא לדברי תורה: אמת ויציב דאורייתא. שמזכיר בו יציאת מצרים דחיובא דאורייתא דכתיב למען תזכור וגו'. וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה כך אין הצבור מתפלל תפלת נדבה. כתב הרב דודי ז"ל פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה מה ראה לומר דבר זה וכל התלמוד. מלא מזה שהצבור מביא עולת נדבה כדאמרי' מותרות לנדבת צבור אזלי ותניא בסיפרא קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור. וקבלתי אני הכותב מפי החכם ר' נתן ז"ל שאין הצבור מפרישין לכתחלה עולת נדבה אבל המותרות שנשתיירו מתרומת הלשכה משנה זו לשנה אחרת קרבין בנדבת צבור. והביא דתניא בסיפרא קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור גם היא מן המותרות וכן כתב רבינו שלמה בפירושי התורה. אבל היחיד מתפלל תפלת נדבה. יש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות ובימים טובים לפי שאין מקריבין בהם נדבה אלא חובת היום בלבד:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) לפי קוצר דעתי לא דק דאדרבה מהכא משמע איפכא ועוד דרבא יהיב טעמא משום דרוב ע"ה מעשרין ועיקר הראיה היא מדברי רבא עי' בפ' במה מדליקין בפי' הר"ן: (ב) לא הבנתי איך יתחייב מדברי שמואל לר' יוחנן: (ג) ג"ז על דברי שמואל ואיך יתחייב לרבי יוחנן:

ד"ת (ד) והרי"ף ז"ל ס"ל וכו' אין לזה הכרח בדברי הרי"ף ואפשר דסבר דדברי רבי יוחנן ביחיד ואין צריך חידוש ודברי שמואל במצא צבור מתפללין דוקא משום דנראה שמתפלל לחובה ולא פליגי. וכן נראה מבין שטת הרי"ף לפרש הא דשמואל דהיה עומד וכו' אליבא דרבי יוחנן: (ה) דברי זה המפרש אינם מובנים אצלי. תנ"י:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב דדברי ר' יוחנן: (ב) נ"ב יכול לגומרה וכו' האי צריכא: (ג) נ"ב בתרייתא:

רבינו יונה

יהא המזבח בטל (א) ומ"ש עוד אין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה שאינו מתנדב קרבן מוסף מקשים עליו מקצת המפרשים דהא חזינן במוסף דר"ח שאע"פ שאינו יכול להביאו בתורת מוסף אפ"ה יכול להביא אותן הדברים עצמם בנדבה ויש שדוחים ואומרים שמפני השעיר שיש במוסף דר"ח שאינו יכול להביאו [א] בתורת מוסף אפ"ה [ב] (ג) יכול לעשות בתורת נדבה קאמר ואכתי קשה שהרי מוסף של שבת אין בו שעיר (*והצבור יכולים) להביא כל אותן הדברים בתורת נדבה וא"כ היאך אומר על כל מוסף סתם שאין (הצבור מתפללין) אותה נדבה ומתרצינן גם מצוה את זה ואומר' שאע"פ שיכול להביא אותם הדברים בתורת נדבה אינו יכול להביאם בשבת בשום ענין דהא קי"ל* דנדרים ונדבות אינן קרבין בשבת ולפ"ז התירוץ נמצא שאפי' תפלת יוצר אין לו להתפלל אותה בשבת נדבה כיון שאין קרבן נדבה קרב בשבת: **ויש** בזה דעת אחרת לרבינו האי גאון ז"ל שהוא אומר שמתפלל תפלת נדבה בין תפלת שחרית ומנחה בין תפלת מוסף ונראה למורי הרב נר"ו שאפשר לתת טעם לדבריו מפני שאע"פ שתפלות כנגד תמידין תקנום מאין לנו דבתפלת של נדבה ג"כ [נלך] אחר הקרבנות ואם אמרו בתפלת חובה [לא] נאמר בתפלת נדבה ועוד דכיון שהכל יכול להביא בתורת נדבה אלא השעיר בלבד מפני המיעוט שאינו יכול להביא נדבה נאמר שלא יתפלל נדבה אבל נראה למורי נר"ו יותר להעמיד דברי הרב אלפס ז"ל ולאו מטעמיה אלא הטעם שאין מתפללים תפלת מוסף נדבה כמו שאר תפלות של שחרית ומנחה מפני שתפלת שמנה עשרה הוא רחמים ובתפלה שיש בה רחמים יכול האדם לאומרה לבקש על עצמו רחמים כמה פעמים שירצה אבל בשאר תפלות של שבעה ברכות שאין בהם אלא שבח אין לו להתפלל בברכות של שבח בנדבה אלא מה שהותקן בלבד ולפ"ז נראה שאפי' בשבת תפלת שחרית אין לו להתפלל אותה נדבה כיון שהיא משבע ברכות בלבד ואין בה אלא שבח אלא אפשר לומר שיכול להתפלל אותה נדבה אע"פ שהוא שבח משום דכיון שהותקנה כנגד תפלה של שמנה עשרה שהוא רחמים לגבי זה דיינינן ליה כתפלת רחמים: **היה** עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה הרי"ף ז"ל מפרש דמש"ה פוסק מפני שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין כדמפרש ואזיל וא"ת לפי פירושנו שאנחנו מפרשים דברי ר' יוחנן בחידוש אמאי צריך להפסיק אח"כ והלא יכול לחדש בה ולא יהיה כמי שמקריב שני תמידין י"ל דכי אמרינן שהחידוש מועיל ה"מ כשמתחיל מתחלה לדעת כן אבל כשהתחיל מתחלה לדעת חובה [ג] אין חידוש מועיל לו אח"כ לפיכך פוסק: **ומצא** צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו וכו' הרי"ף ז"ל סובר שהיחיד יכול להתפלל בלא חידוש כדכתבינן לעיל וסובר דמש"ה נקט צבור לאשמועינן דדוקא בצבור צריך חידוש מפני שנראה כמתפלל עמהם שמתפלל לחובה אבל ביחיד לא ולדעת רבינו האי גאון ז"ל לאו דוקא צבור אלא ה"ה ליחיד ומאי דנקט צבור רבותא קמ"ל שאפי' [בציבור] [ד] (ד) סגי בחידוש ולא אמרי' יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי כדכתבינן לעיל: **אמר** ליה גומר כל אותה ברכה היה אומר הרב ר' אשר מלוניל ז"ל דדוקא בברכת אתה חונן בלבד שהיא ראשונה אמרינן גומר אותה ברכה אבל אם נזכר בשאר הברכות פוסק אפילו באמצע הברכה ואין זה נכון דהא אמרינן טעמא משום דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה וכיון דאתינן בה מהאי טעמא שמעינן שאין לחלק בכל הברכות אלא כמו שגומר בראשונה כך גומר בכולן ודוקא כשטעה והתחיל בתפלת חול בשבת בתפלת שחרית אבל בתפלת המוספין אם טעה והתחיל בתפלת חול במקום תכנת שבת וכו' אינו גומר כל אותה ברכה אלא פוסק מיד דהשתא ליכא למימר דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה שהרי אין תפלת י"ח בחול במקום מוסף וכן פסק [ה] רבינו מאיר ז"ל: **במאי** קא מיפלגי רב הונא סבר היחיד אומר קדוש וכו' כלומר רב הונא היה חושש למודים ולא היה חושש שיאמר החזן הקדושה בעוד שהוא מתפלל משום דס"ל שהוא יכול לומר קדושה בתוך התפלה נמצא שאין מפסיד כלום (ב) אבל מודים אינו יכול לאומרה אלא עם הצבור ולפיכך היה אומר שיזהר תחלה שלא יתחיל בענין שלא יוכל לומר מודים עם הצבור ורבי יהושע סבר שאין היחיד אומר קדושה ולפיכך צריך ליזהר שלא יתחיל אלא בענין שיאמר קדושה עם הצבור וכן הלכה: **ומנהגו** של רבי' יעקב ז"ל היה שבשעה שהוא מתפלל והיו הקהל אומרים מודים היה שוחה עמהם כדי שלא ידמה כפורש מן הקהל ושאינו רוצה לקבל עליו לאדון למי שכל הקהל מקבלין אותו ואע"פ שאמרו שלא ישחה אלא בארבע מקומות ואם בא לשחות בסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא לשחות זהו הוא לשחות לרשות אבל לדבר הצריך כמו זה שלא יראה כמו שפורש מן הצבור מותר והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד: **ונקדשתי** בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה דילפינן *תוך תוך מעדת מרגלים דהתם נמי כתיב *)הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה בלא יהושע וכלב אף כאן עשרה ולענין קדושה של ברכת יוצר אור וקדושה של ובא לציון גואל אם צריך עשרה אם לאו נחלקו בו המפרשים יש אומרים דבכלל דבר שבקדושה הוי ואין אומרים אותו בפחות מעשרה ואומר כשמגיע לשפה ברורה ידלג אותו אבל רבני צרפת ז"ל ומקצת הגאונים ז"ל אומרים שמותר היחיד לאומרו דלא הוי בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנחנו מקדישין אותו ובכיוצא בזה אמרו שאין לנו לעשותו בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדשין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד דאינו אלא כמו ספור וכן ג"כ ובא לציון כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום ולזה נוטה דעת מורי הרב נר"ו ודייק הכי מדאמרינן כל דבר שבקדושה ובודאי בכלל דבר שבקדושה

רש"י

אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל שהרי נראה ככופר כשאר ציבור היו כורעים במודים והוא לא היה כורע: רב הונא סבר. יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שיגיע שליח צבור לקדוש לית לן בה אבל מודים אע"פ שיחיד אומר מודים מכל מקום אם לא היה אומר עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא לא יכרע נראה ככופר: מיפסק (ב) [לא] פסיק לענות קדוש עם שאר הציבור וכן נמי מודים

תורה אור — ויקרא כב

נר מצוה

הרי"ף

אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור דקי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה כך אין הצבור מתפללין תפלת נדבה אבל היחיד מתפלל תפלת נדבה שכן היחיד מביא עולת נדבה הלכך אין היחיד מתפלל תפלת המוספין תפלת נדבה שאין מתנדב בקרבן מוסף והא דאמר רב יהודה אמר שמואל °היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה מפרשי לה רבנן כגון שהתפלל תפלתו אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלל ועמד להתפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה ובהא אפילו רבי יוחנן מודה דלא קאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן אבל תפלת חובה לא קאמר אמר רב יהודה אמר שמואל א התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל א"ר נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה *איבעיא לן הני בני (בי) רב דטעו ומתחילו ב בתפלת חול בשבת מהו שיגמורו אמר להו גומר כל אותו ברכה דבדין הוא דבעי ג לצלויי שמונה עשרה ומשום כבוד שבת לא אטרחוה רבנן *אמר רב הונא °הנכנס לבית הכנסת ד ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור ה עד שלא יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל רבי יהושע בן לוי אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל °במאי קא מיפלגי רב הונא סבר היחיד אומר (א) קדוש ור' יהושע ב"ל סבר אין היחיד אומר קדוש וכן אמר ר' יצחק אין היחיד אומר קדוש: אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדוש שנא' °ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר ו שבקדושה לא יהא פחות מעשרה וכולי עלמא מיהת ז מיפסק לא פסיק אבעיא להו מהו שיפסוק באמן

עין משפט

ג' ד"ה יחיד [יכול] וכן להלן:

א מיי' פ"י מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' רסח: ב מיי' פ"ט וס"י מה' תפלה סמג עשין יט א"ח סי' נו קט קי:

הגהות הב"ח

(א) נ"ל קדושה. וכן לקמן: (ב) נ"ב לא פסיק תפלתו לענות: (ג) נ"ב אין: (ד) נ"ב צריך חדוש ותי' סגי נמחק:

[א] להביא ביחיד: [ב] אפ"ה נמחק וכ"כ וגם אינו: [ג] נ"ב שלא לחדש: [ד] נ"ב בעי: [ה] הרמב"ם (סג"י):

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) לא ידעתי מה מקו' יש לזו הסברה כי הפרש גדול יש בין המותר בין שיעשו מתחלה נדבה בכוונה לקיץ המזבח: מ"ע (ב) נ"ל דר"ל שאינו יכול לאומרם בענין שיועיל שלא יהא ככופר אלא עם הצבור דוקא כשאמר ביחיד לא יועיל לו שלא יהא נראה ככופר אבל ודאי חייב לומר מודים לכ"ע וכ"כ רש"י ור"י מכוין בזה לדברי רש"י:

עדה עדה כצ"ל *) עד מתי לעדה הרעה הזאת כצ"ל

שלטי הגבורים

א ואין חלוק בין אם מצא צבור מתפללין אם לאו לעולם אל יתפלל אלא על ידי חידוש יש אומרים שצריך חידוש בכל ברכה וברכה מעניינה ולא נסירא רק שיכול לחדש בה דבר אחד וי"א ודאי סגי בדבר אחד ומיהו צריך שיחדש באחד מאחר כל הברכות חוץ מבשומע תפלה דלא מיתזי כל כך חידוש מה שמוסיף בה כיון שהיא ברכה כללית ויכול לשאול בה כל מה שירצה אבל בשאר ברכה שאינו יכול לשאול בהם אלא מענין הברכה הוי חידוש מה שמוסיף בה. והרא"ש ז"ל כתב לא ברירא לי שפיר פירושא דהאי מלתא כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחד מכל הברכות לפרנסה או לרפואה או לתלמודו ונראה לי אם יכול לחדש פי' אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם ע"כ:

ב ודוקא בי"ח דערבית ושחרית ומנחה אבל במוסף פוסק אפי' באמצע ברכה לדעת מיימון וסמג ור"ת ורבינו יונה אבל הראב"ד והרא"ש והטור כתבו דגם בתפלת מוסף דינו כשאר התפלות:

ג כ' הרא"ש הר"ר אשר מלוניל היה אומר דוקא בברכת אתה חונן בלבד שהיא ברכה ראשונה אמרי' דגומר את כולה אבל אם נזכר בשאר ברכות פוסק אפי' באמצע הברכה וליתא כיון דמפר' טעמא דמשום דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח א"כ אין לחלק בכל הברכות אלא כמו שגומר בראשונה כך גומר בכולן עכ"ל:

ד כתב הרא"ש וה"ה אם יגיע למודים או לאחת מן הברכו' שאומן בהן כשש"ץ מגיע למודים ש"ד כיון שהוא משתחוה עם חביריו אבל תלמודא לא פסיק ליה למינקט הכ"ג ולא מסתבר לפרושי דמשום מודים דרבנן צריך שיגמור תפלתו קודם מודים וכו' ע"כ:

ה כתב הטור דאם אינו יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים לא יתחיל כדי שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה עם הצבור ואם התחיל והוא באמצע התפלה כשמגיע ש"ץ למודים ישחה גם הוא עם הצבור אלא אם הוא בסוף איזה ברכה ומדברי מיימון מוכח דאין לה קפידא אפילו אם אינו יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים דאין הלכה כרב הונא אלא כריב"ל ודברי רבינו אין להם הכרע:

ו וקדושה דיוצר אור מיימוני כתב דאין יחיד אומר אותה והרא"ש כ' דיחיד אומר אותה וכן עמא דבר וקדושה דובא לציון כ' הרב ר' נמת שאין ליחיד לומר סדר קדושה דכל דבר שבקדושה אינו פחות מעשרה ואם הוא תלמיד יעסוק באגדתא בפרק גיד הנשה ויאמר שלחני וגו' אבל סדר קדושה זקנים ונביאים הראשונים תקנוהו ואין לו ליחיד להשיג את גבולם דכל דבר שבקדושה אינו פחות מי' ויש מי שאומר כיון שהם פסוקים הרי הוא כקורא בתורה ויחיד יכול לאומרן ובלבד שיאמר אותן בניגון וטעמיהם כדרך שהתינוקות קורין לפני רבם והרא"ש ז"ל כתב שיחיד יכול לאומרם:

ז סמג ור"ת ור"י כתבו דאין לשתוק דכיון דשומע כעונה הוי הפסק ורש"י פסק דיש לשתוק וכ"כ ר"ח שיש לשתוק ויכוין למה שאומר ש"ץ ויהיה כעונה:

שיטת ריב"ב

פוסק. ואפי' באמצע ברכה ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינה חובה: מהו שיגמור. מהו שיגמור הברכה אם נזכר באמצעיתה שטעה: גומר כל אותה ברכה. כתב הרב ר' משה ז"ל כמה דברים אמורים במעריב או בשחרית או במנחה אבל כמוסף פוסק אפי' באמצע הברכה: רב הונא סבר היחיד אומר קדוש יחיד המתפלל אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע שליח ציבור לקדוש לית לן בה. אבל אע"פ שהיחיד אומר מודים אם לא אמר עם הציבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שמכבידין מקתחוים לו: מיפסק לא פסיק תפלתו לקדוש לענותו עם הציבור

המאור הקטן

ומה שכתב הר"ב ז"ל וצבור בין אדעתא דחובה ובין אדעתא דרשות אסור דקי"ל תפלות כנגד תמידין תקנום וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה א] כך אין הצבור מתפלל תפלת נדבה ויחיד מתפלל תפלת נדבה שכן היחיד מביא עולה. פליאה דעת מני נשגבה לא אוכל לה מה ראה לומר דבר זה וכל התלמוד מלא מזה שהצבור מביא עולות נדבה כדאמרינן מותרות לנדבת צבור אזלי ותניא בספרי קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור וכמה וכמה אין להם קץ:

מלחמת ה'

ועוד ומה שכתב הרב ז"ל וצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור כו' וכמה וכמה אין להם קץ:

אמר הכותב כבר תמנו חפש מחופש ולא נמצאו בתלמוד אלא אלו אשר סותקו כאן מדברי רבינו אפרים ז"ל והתשובה מ"מ וכן מפריסם תחלה במותרות אינן אלא שהמזבח קונה שקלים שלו חובה וריות שלם נדבה במסכת זבחים פרק טבול יום קרי ליה עולת הקדש הא אילו לאו והתנדבו בתחלה צבור אחד כל ישראל בעולת השותפין היא נקראת וטעונה סמיכה בכולה ואין נסכיה מתרומת הלשכה ותפלות כנגד תמידין תקנום ואין נדבה לצבור כיוצא בהם ומה ששנו בספרא שהיא באה נדבת צבור גם היא מן המותרות וכ"פ רש"י בפ' ויקרא ולדבריו של רבינו ז"ל הא דאיתמר בפ' מקום שנהגו ט' באב אינו כתענית צבור לנעילה ואקשי' והא א"ר יוחנן ולואי ומפרקינן התם חובה הכא רשות יכול היה לפרק התם ליחיד הכא לצבור אלא שלא נמנעו צבור מתפלת נדבה אלא אלא יורדו ש"ל לפני התיבה אבל צבור עצמן מתפללים הן ביחידים כל היום ולואי וט' באב אינו כתענית צבור לתפלת נעילה לא לנעילת צבור דוקא משמע וזה חיזוק לדבריהם שלא תקנו תפלת ש"ץ אלא להוציא שאינו בקי ולא לנדבה:

השגות הראב"ד

א] **כך אין וכו'.** א"א גם אני תמהתי עליו בהלכותיו וכן תמהתי על הגאון מה ראה לומר כן איסור בל תוסיף אי משום דקאמר שמואל פוסק ואפילו באמצע הברכה אטו אם רצה פוסק קאמרינן אבל חובה לפסוק לא אמר לא ליחיד ולא לצבור והרי צבור מוסיפין נעילה בחובה ואין בה משום בל תוסיף:

שבקדושה הוי ק"ש שאין לך דבר שבקדושה יותר מדבר שיש בו עול מלכות שמים ואפ"ה אינו בכלל זה הדין דמותר לקרותה ביחיד וכיון שאנו רואים שק"ש אינה בזה הדין ומותר לקרותה ביחיד שמע מינה דכל דבר שבקדושה אינו רוצה לומר כל דבר שיש בו קדושה אלא הכי קאמר כל דבר שהותקן לאומרו בעשרה מתחלה משום קדושה אינו בפחות מעשרה ומשום הכי קורין ק"ש ביחיד (כמו בצבור) מפני שלא הותקנה מתחלה בעשרה וקדושה של יוצר אור ג"כ לא הותקנה בעשרה כמו הקדושה של נקדישך א"כ קורין אותה ביחיד ותדע שלא הותקנה מתחילה בעשרה כמו נקדישך שבכל נוסח התפלות תורה אור תמצא כתוב בברכות יוצר אור בנוסח היחיד הקדושה וקדושת נקדישך אינה כתובה בנוסח היחיד דמשמע שזו בלבד התקינו בעשרה: **ויש** שמקשים על זה הפסק מדתנן (במגילה דף כג:) אין פורסין על שמע פחות מעשרה התחילו עשרה והלכו להם מקצתם גומרין ומפרשינן דפורסין על שמע הוא כך שאחר שהתפללו הצבור בבית הכנסת היה אחד חוזר כל הברכות ואומר קדיש וברכו מפני אותם האנשים שלא הספיקו לבא מתחלה כדי שישמעו עכשיו ויתפללו בעשרה ופורסין הוא כמו מברכין כדמתרגמינן כי הוא יברך הזבח יפרוס דבחתא ור"ל מתחלה אין פורסין אלא בעשרה מפני הקדיש שיש להם לומר אותו אבל אם התחילו בעשרה והלכו מקצתן אחר שענו לקדיש ולברכו גומרים ואומר אם איתא שהיחיד יכול לומר קדושה של יוצר למה הוצרך לומר התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומרים דכיון שאין לו דין קדושה פשיטא שגומרין אלא מפני שאינן יכולין לומר קדושת יוצר אלא בי' (ג) ולכן הוצרך להשמיענו דהכא כיון שהתחילו מתחלה גומרים אפילו בלא עשרה ואומר מורי הרב נר"ו שאין זה הפירוש נכון שאם כדבריהם למה לא הקשה מזו המשנה למ"ד היחיד אומר קדושה דהא בהדיא משמע מהאי מתני' שאין היחיד אומר קדושה אלא ודאי פי' אין פורסין על שמע הוא כמ"ש ר"מ שאע"פ שאמרו דעם דבשדות אניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא וש"ל מוציאן ידי חובתן מתפלה אפ"ה מק"ש אינן נפטרין אלא באמירה ובעניית אמן אינו פוטר אלא בי' ולפיכך אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעי' בעניית אמן אלא בי' שאם לא כן אין עניית האמן כלום אבל אם התחילו בי' והלכו מקצתם גומרים ועונין אמן אחריו ומסקנא דלא פסיק ונחלקו המפרשים אם שותק בשעת התפלה בשעת עניית הקדיש אם לא יש מפרשים שאינו שותק כלל דהא קי"ל שומע כעונה ואשתכח דהוי הפסקה כמו אם היה עונה וזו היא דעת רבינו יעקב ז"ל אבל רבינו האי גאון וסיעתו ורי"ף ז"ל אמרו ששותק דכי אמרינן שומע כעונה והוי הפסקה דוקא בדברים אחרים אבל בזה שהוא שבחו של מקום לא דיינינן ליה הפסקה ושרי ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כח להכריע ביניהם ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים מפי מורי הרב נר"ו: **בכל** כחו. כלומר בכל כונתו ומפני שיש בני אדם שאין הכונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הכאת אמר בכל כחו אבל א"צ לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם: **על** שאנו מודים. פי' על שזכינו להודות לך: **ועני** קדושתא בהדי צבורא ולא תימא דוקא לענות בלבד מותר אלא כל התיבות של קדושה אומר עם החזן תיבה בתיבה: **שהיה** מגמגם כלומר שלא היה קורא התיבות בנחות אלא בגמגום ואית דמפרשי שהיה קורא כדרכו אלא שלא היה מזכיר האזכרות: **שאין** דברי תורה מקבלין טומאה. יש מפרשים דלא שנא ק"ש ולא שנא קריאה אחרת לכל מילי אמרינן אין ד"ת מקבלין טומאה ואין זה נכון דבודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר דברי תורה אסור דהא אמרי' כי דבר ה' בזה וגו' זה הקורא ד"ת במבואות המטונפות והחמירו בזה יותר משאר כריתות דבכל שאר כריתות הכרת מכפר ובזה אינה מכפר אלא אע"פ שנכרתת עונה בה: **כרבי** יאשיה בכלאים. דסבר שאינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דקרא דלא תזרע כרמך כלאים דריש ליה כלאים לבד מכרמך ועל כן היו אומר דבשני מינים דהיינו חטה ושעורה עם החרצן דהיינו הכרם לוקה משום כלאי הכרם אבל במין אחד מותר מיהו אפילו במין אחד צריך ליזהר הרבה שאם זורע על הזמורה ואין בעפר העומד עליה גובה שלשה טפחים ודאי אסור דה"ל כהרכבה והרכבה (קדושין דף לט:) אפילו בח"ל אסורה והכי (ד) תנא בהדיא גבי גפן* בזמן שיש על גביו עפר גבוה שלשה טפחים מותר לזרוע עליו ואם לאו אסור: **כי** אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא וא"ת והא אמרינן (דף כב:) דעזרא תקן טבילה לבעלי קריין והאיך היו יכולין לבטל תקנת עזרא ואית דאמר מפני שראו שלא היו יכולין הציבור לעמוד בה והנכון יותר שלא פשטה זאת התקנה בכל ישראל ותקנה שלא פשטה בכל ישראל* יכולין לבטלה וכתב רבינו האי גאון ז"ל דלא אמרינן בטלוה לטבילותא אלא לגבי ק"ש אבל לתפלה אין מתפללין עד שירחצו ואפשר היה לומר שכוונתו לומר שירחצו בארבעים סאה אבל הרי"ף ז"ל כתב ולאו טבילה דוקא אלא רחיצה בתשעה קבין ורחיצת ט' קבין צריך להטילם עליו בכלי שיוכל להריקה ממנו בלא שום הפסקה וכן מוכיח במשניות של טהרות וזה שכתב הגאון ז"ל דאין מתפללין עד שירחצו ואינו נראה למורי הרב נר"ו ואם אין לו מים או אפילו אם יש לו מים ואינו טובה לו אינו רוחץ אפ"ה אינו מפסיד התפלה מפני זה דודאי אע"פ שהתפלה יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל אין לו להפסיד מפני זה תפלתו וכ"כ ר"מ ז"ל (ה) בכל ראשי ישיבות שבבבל תמהו עליו למה היה מיקל כ"כ בענין טבילות בעל קרי והוא ז"ל השיב להם שמימיו לא בטל אותה אפי' שעה אחת אלא שלא היה יכול לכתוב בחיבורו כ"א היוצא מן הדין ע"פ ההלכה: **מתני'** היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר כלומר יאמר פתיחתה וחתימתה בלבד ואם לאו יתכסה במים ויקרא וכל זה דקדקו חכמים בק"ש בזמנה דלכתחלה כדי שלא תעבור הנץ החמה (ו) שלא חששו למה שלא היה סומך גאולה לתפלה ולא הצריכוהו לעלות ולהתכסות אלא שיקרא בתוך המים:

גמ'

נר מצוה

באמן יהא שמו הגדול מבורך ומסקנא דלא פסיק: גרסינן בפרק כל כתבי הקדש* א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו של ע' שנה שנאמר °בפרוע פרעות בישראל (א) מה טעם משום דברכו ה': גרסי' בסוטה* בזמן ששליח ציבור אומר מודים העם מה הם אומרים אחריו (ב) מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך ושמואל אמר ה' אלהינו ואלהי כל בשר על שאנו מודים לך ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך נהרדעי אמרי משום רבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו [א] רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותקבץ גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעבדך ולעשות רצונך [ב] על שאנו מודים לך אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו דנימא הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותנחמנו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעבדך ולעשות רצונך [ג] בלבב שלם על שאנו מודים לך: כתב רבינו האי גאון זצ"ל דמנהגא דרבנן כד עייל איניש לבי כנישתא ואשכח צבורא דמצלי בלחש דמעכב עד דמסיימי וכד פתח שליחא דציבורא מתחיל ה' שפתי תפתח ואומר בהדי שליחא דציבורא מילתא בלחש ועני קדושה בהדי צבורא ושפיר דמי למעבד הכי דלית בה הפסקה והא דאמור רבנן אם יכול להתחיל ולגמור היכי דמתחיל מקמי שליח צבור אבל כד מתחיל בהדי שליח צבור שפיר דמי: א"ר יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם *תניא רבי יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה ומעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם וקורא למעלה מרבי יהודה בן בתירא ואמר לו בני פתח פיך ויאירו דבריך °שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנא' °הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כתלתא סבי כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה כרבי יאשיה בכלאים כרבי אלעאי בראשית הגז כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא ואמרי לה בטלוה לנטילותא מאן דאמר לטבילותא כר' יהודה בן בתירא ומ"ד לנטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט מאן דמהדר אמיא בעידן צלותא איכא מאן דאמר האי דאמרי בטלוה לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפלה ואיכא מ"ד הני מילי לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה ולאו טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין וכתב רבינו האי גאון זצ"ל כיון דגמרא ליכא בהא מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם א *)מים אין מתפללין עד שירחצו: **מתני'** *היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה [ד] יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה

Margin notes beside the text: סופטי' ע' ה — ד' קים: — דף מ. — סו — דף כב. — [דף טז ע"א] — ירמי' כג — דף כב:

רש"י

מודים: ואשכח ציבורא דמצלי בלחש. כלומר שהציבור מתפללין שמנה עשרה: ואומר בהדי ש"צ מילתא בלחש. כלומר מתפלל עם החזן וה' שפתי תפתח עד קדושה ואומר קדושה עם הציבור: שהיה מגמגם וקורא. בעל קרי היה: נהוג עלמא כהני תלתא סבי. דכולהו לקולא הן: בדברי תורה. דבעל קרי מותר ללמוד כדקאמר הכא: כרבי יאשיה בכלאים. דאמר אינו מחייב משום כלאים עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כלומר ביחד דהוי כלאי הכרם וכלאי זרעים יחד: כר' אלעאי בראשית הגז. דאמרינן פי' הזורע ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ ולא בח"ל: לנטילותא. נטילת ידים לתפלה כמו למסיק: אלא רחיצת הגוף בתשעה קבין. שטופך עליו:

על

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

היה עומד ומתפלל ושמע שהצבור עונין קדושה או אמן יהא שמיה רבא אינו רשאי לפסוק אלא שומע ומכוין לבו עם הצבור ואח"כ חוזר לתפלתו וכן ביאר המורה בפרק לולב הגזול וכן ביארו הגאונים ואע"פ ששומע כעונה מצוה לענות לפיכך צריך ליזהר שלא יתחיל בתפלתו אלא אם כן יודע שיוכל לענות עם הצבור בדברים שאינו יכול לאומרן ביחיד כמבואר בקונטר' הראיות בפרק לולב הגזול:

א על זה רבו הדעות כמו שהביאם הטור אמנם נראה דנהרא נהרא ופשטיה וכתב הטור סי' ק"ו דהאידנא נהגו שלא להצריך שום דבר אפילו לתפלה:

לשון ריא"ז

אבל נהגו העם כדברי האומר אין ד"ת מקבלין טומאה ואין אדם צריך לטבול לקריו לא בריא ולא חולה ואפי' בתשעה קבין אינו צריך ומותר בין בד"ת בין בתפלה בין בברכות ולא מיחו חכמים במנהג זה אלא הניחו העם כמנהגם אף על פי שנהגו שלא כהלכה כמבואר בקונטר' הראיות:

שיטת ריב"ב

וכן למודים: פיס' ר' יהודה אומר וכו': גמ' מגמגם וקורא. בעל קרי היה: כתלתא סבי דכולהו לקולא: לטבילותא דבעלי קריין. וכתב רבינו האי גאון ז"ל וכו' והרב דודי ז"ל כתב דבטלוה לטבילותא לגמרי בין לדברי תורה בין לק"ש בין לתפלה: מתני' לא יפסיק תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה כגון אתה חונן ב"א ה' חונן הדעת. השיבנו אבינו ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה וכן כולם: המים הרעים. מים סרוחים:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בסתנדב עם ברכו ה' מה טעם בפרוע פרעות משום: (ב) נ"ב רב אמר: (ג) נ"ב בפחות מעשרה: (ד) נ"ב תנן: (ה) נ"ב ובכל ראשי: (ו) נ"ב ולא:

[א] נ"ב על שאנו מודים לך: [ב] נ"ב בלבב שלם וכו': [ג] לשמך הגדול: [ד] נ"ב לימא תנן סתמא כרי"א (פי' והלכה כמותו) דאמר עד הנץ החמה אפי' תימא ר' יהושע ודלמא כוותיקין (הג"ה):

פ"ז דף ג. ע"ש בתוס' ובריש סי' אלף רמג ד"ה ר"ש סגמ"ה ט'.

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' ק"ש ופ"ד מה' תפלה ופ"א מה' ברכות ופ"י מה' ס"ת סמג עשין יח טור א"ח סי' פח וטור י"ד סי' רפב:

*) שמעתי בשם הגאון האמתי ר' צבי הירש ברודא זצ"ל אבד"ק סלאנט כי תחת מים צ"ל מקוה וכן יש להגיה ברא"ש סוף סימן כ"א:

כלאים ריש פ"ז

רבינו יונה

גמ' הא דאפשר הא דלא אפשר פירוש אם מתפלל כנגד המזרח ורואה צואה כנגדו ויכול ללכת כנגד המזרח מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחוריו אבל (א) אי אפשר לו ללכת כנגד המזרח כגון שמתירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שמא יראה צואה אחרת וכנגד המערב אינו [ב] רוצה לחזור פניו שהוא רוצה להתפלל כנגד המזרח ילך כנגד הצדדין עד שיתרחק ממנו ד' אמות: **הואיל** וחטא אין תפלתו תפלה. כלומר הואיל וחטא שהיה לו לבדוק מתחלה ולא בדק צריך לחזור ולהתפלל ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשהיה מקום שמצוים לשם קטנים או שמצוי שם צואה בכי האי גוונא אמרינן דצריך לחזור ולהתפלל אבל במקום אחר דמסתמא לא היה שם צואה אם מצא אחרי כן א"צ לחזור ולהתפלל ודייקינן הכי מדאמרי' הואיל וחטא אין תפילתו תפלה ואם הוא במקום שלא היה לו לתת אל לבו שיהיה שם צואה ולא היה מחויב לבדוק מאי החטא שחטא שלא בדק אלא ודאי לא נקרא חוטא שיצטרך לחזור כי אם במקום שהיה לו לבדוק ופשע ולא בדק תדע דהא באידך ברייתא דלעיל אמרינן היה עומד בתפלה ורואה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות ואם איתא דלעולם הצריכוהו לחזור ולהתפלל היאך אמרו דדי לו כשיהלך לפניו ארבע אמות והיה לנו לומר שיחזור ויתפלל אלא ודאי מפני שאפשר הוא שהיה במקום שלא היה לו לתת אל לבו שיהיה שם צואה לא אמרו שיחזור ויתפלל מפי מורי הרב נר"ו: **היה** עומד בתפלה ומים שותתין לו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר ויש לשאול היאך יכול לחזור ולהתפלל כנגד מי רגלים ויש מתרצים דהכי קאמר ממתין עד שיכלה המים להבלע בקרקע והנכון יותר דלא קאמר אלא עד שיכלה עמוד המים בלבד ור"ל ממתין עד שיכלה עמוד המים ואח"כ מרחיק ארבע אמות וחוזר ומתפלל ואכתי קשה דהיאך יכול להתפלל שהרי לחות המים שעל ברכיו עדיין לא סר ואית דאמרי שהמים שעל ברכיו ושבבגדיו במהרה הם מתנגבים ולפיכך לא חששו וזה דוחק ומשום הכי נראה למורי הרב נר"ו לתרץ שלא חששו למים שעל ברכיו ושבבגדיו מפני שמן התורה אינו אסור אלא בשעה ששותתין בלבד כדאמרינן לקמן לא אסרה התורה אלא כנגד העמוד בלבד וכיון שהשאר אינו אלא מדרבנן די בשירחיק מאותן שנפלו בקרקע ארבע אמות ובאותם שעל ברכיו ועל בגדיו שהוא דבר מועט כיון שאין יוצא מהם ריח רע לא גזרו (בהן) ומותר: **וכתב** רבינו האי ז"ל שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואע"ג דאמרינן בהלל ובמגילה (בר"ה דף לד) אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק שאני תפלה דחמירא טפי שאפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אבל רבני צרפת ז"ל אין חולקין ביניהם ואומרים דאפי' בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק וטעם האומר חוזר לראש מדאמר' בגמ' *נימא בהא קמיפלגי דמר סבר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומ"ס [דחוזר] למקום שפסק אמר רב אשי האי (ב) שהה לא שהה מבעי ליה אלא דכולי עלמא שהה [ג] חוזר לראש והכא במאי עסקינן דלא שהה ואומר מדאמרינן שהה כדי לגמור את כולה כ"ע מודו דחוזר לראש [ד] ולא נחלקו אלא בשלא שהה כדי לגמור את כולה (ג) ורבני צרפת ז"ל אומרים שאין מכאן ראיה שאין אנו למדין משני לשונות כשהתלמוד מביא האחד ומניח האחר אלא כשהיה יכול לאומרו ומניחו ואומר האחר משמע שזה הלכה והאחר אינה הלכה אבל בכאן לא היה לו לומר דכ"ע שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק משום דכיון דאפילו בדלא שהה איכא מאן דסבר דגברא דחוי הוא וחוזר לראש היאך היה יכול לומר לדעת זה כששהה חוזר למקום שפסק הלכך אין מכאן ראיה שהתלמוד סובר דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: **אי** הכי קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא. כלומר אם איתא דצריך להרחיק ממקום שהתפלל ד' אמות אם כן לא יוכל אדם להשתין בדרכי העיר לעולם שהרי לפעמים מתפללים בהם ומתרצינן תני ישהה וכו' ואומר בירושלמי שאפילו לרוק אין לו עד שישהה שיעור ארבע אמות ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר כדבעינן למימר לקמן: **אבל** יכול לעמוד על עצמו מותר. זו היא גירסתו של הרב אלפסי ז"ל ואינו נכון דודאי אע"פ שיכול לעמוד על עצמו כיון שנצרך לנקביו אינו מותר לכתחלה כדאמר בסמוך באידך ברייתא הוצרך לנקביו לא יתפלל ומשמע אע"פ שיכול לעמוד על עצמו אלא כך היא הגירסא בספרים המדויקים אבל יכול לעמוד על עצמו אם התפלל תפלתו תפלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל: **מהו** שיכנס אדם בתפיליו לבה"כ קבוע וישתין בהם מים וכו'. י"מ דלא גרסי קבוע דהיכי מיבעי ליה אם מותר להשתין בקבוע אם לאו דהא חזינן בסמוך שאפילו הכניסה בלא השתנה אסור דתניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס וכו' אבל רבינו האי גאון ז"ל גרים ליה ומפרש דה"ק מהו שיכנס אדם בתפיליו לבית הכסא לנוע שסופו להיות קבוע ומש"ה מיבעי' ליה אע"פ שבשאר בתי כסאות שאינם קבועים מותר להשתין בהם בזה שסופו להיות קבוע מי גזרינן שמתוך זה יבא לפנות בו ואסור או נאמר כיון שעדיין אינו קבוע דיינינן ליה כבית הכסא עראי ומותר ומסקנא דאסור דחיישי' שמא יפנה בהם ואומר הרב מורי שכך הוא הפסק דבבית הכסא עראי בידו אסור להשתין בהם דחיישינן בהם משום ניצוצות כלומר שמא ישפשף בהם שהניצוצות [ה] מגיעות לתפילין אבל כשהם בראשו דליכא חשש ניצוצות מותר להשתין בהם דכיון דבית הכסא עראי הוא ליכא למיחש שמא יפנה בהן ובית הכסא קבוע בראשו אסור שמא יפנה בהן ובידו מותר דבבית הכסא קבוע ליכא חשש ניצוצות ומשום שמא יפנה נמי לא חיישינן כיון שאוחז אותם בבגדו ובידו: **רבי** עקיבא אומר אוחזן בבגדו ובידו ונכנס אע"ג דהלכה כר' עקיבא מחבירו ולא מחביריו בהא נראה דהלכה כמותו מדאמרינן התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ואע"פ שאין למדין הלכה לא מפי משנה ולא

רש"י

מתני' עד שיתן לתוכו מים. כדמפרש בגמ': וכמה ירחיק מהן. ממי רגלים: גמ' והתניא לצדדין. ואין צריך להלך עד שתהיה לאחריו: אפשר. לילך לפניו ילך לפניו עד שתהיה לאחריו לא אפשר כגון שיש נהר לפניו מסתלקו לצדדין: מים שותתין לו. מי רגלים נוטפין על ברכיו: קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא. שאין לך מקום שלא התפללו בו לפעמים או אמרו בו דברי קדושה: משום ניצוצות. שנוטפין לאחר שהטיל מים: עד שיעור. כדי הילוך ד' אמות: סדורה בפיו. סגורה בפיו: שמור רגלך. היינו נקביו על שם מי רגלים: בקרנא דאומני. כלי שמקיזין בו דם שהוא מיאוס: בית הכסא קבוע. שיש שם צואה וכל בתי כסאות שבתלמוד על פני השדה הם בלא חפירה: מהו שיכנס בתפילין. כשהן בראשו: שמא יפנה בהן. כשהן בראשו יפנה לגדולים: משתלי. ישכח כשירצה לעמוד יפלו תפילין מתוך

המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: **גמ'** *ת"ר היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ארבע אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר והא דלא אפשר התפלל א ומצא צואה במקומו הואיל וחטא אע"פ שהתפלל אין תפלתו תפלה אלא צריך לחזור ולהתפלל במקום טהור היה עומד בתפלה ב ומים שותתין לו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים ג וחוזר להיכן הוא חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר חוזר למקום שפסק וכתב רבינו האי גאון זצ"ל דהלכת' כמאן דאמר חוזר למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה ד חוזר לראש גרסינן במגילה *בפרק בני העיר תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק המתפלל צריך שירחיק ד' אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל אמר ליה רב נחמן בשלמא משתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל דתנן כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין °אי הכי קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא תני ישהה כלומר האי דקתני ירחיק ישהה הוא ואמרינן בשלמא משתין ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך מתפלל משום ניצוצות אלא מתפלל ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואח"כ ישתין מאי טעמא אמר רב אשי שכל ארבע אמות תפלתו של אדם סדורה לו בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה: ת"ר *היה ה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו ה אלא שאינו יכול לעמוד על עצמו אבל ו יכול לעמוד על עצמו מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה (א) תניא אידך הנצרך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר °הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב °שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמר רב אסי ואיתימא ר' חנינא בר פפא שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני המקום: גרסינן בפרק *אלו הן הלוקין אמר רב אחאי המשהה נקביו קא עבר משום °בל תשקצו את נפשותיכם אמר רב ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום בל תשקצו איבעיא להו מהו ז שיכנס אדם בתפילין לבית ח הכסא קבוע וישתין בהן מים מי חיישינן שמא יפנה בהן או שמא יפיח בהן או לא רבינא שרי ורב אדא בר מתנה אסר אתו ושיילוה לרבא אמר להו אסור גזירה שמא [א] יפנה בהן או שמא יפיח בהן תנו רבנן הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן אלו דברי בית שמאי ובית הלל אומרים אוחזן בידו ונכנס ר"ע אומר אוחזן בבגדו ונכנס ס"ד דילמא משתלי ושדי להו אלא אימא אוחזן בבגדו ט ובידו ונכנס ולא יניחם בחורין הסמוכין

שיטת ריב"ב

גמ' והתניא לצדדין ואין צריך להלך עד שתהא לאחריו: אפשר. לילך לפניו ילך עד שתהא לאחריו: לא אפשר כגון שיש נהר לפניו: עד שיכלו המים. עד כדי שלא יהא בהן שיעור שיהו מטפיחין דהא אסיקנא לקמן מי רגלים כל זמן שמטפיחין: ועד כמה. יוכל להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפלה:

מהו שיכנס אדם בתפלה. כשהן בידו קאמר שבזמן שהן בראשו גנאי הדבר שמא יפנה בהן גדולים כי בתי הכסאות שבתלמוד על פני השדה הם בלא חפירה ובית הכסא קרי מה שכבר יש שם צואה ובית הכסא עראי שזה מתחיל עכשיו לעשותו בית הכסא: אוחזן בידו ונכנס לאחר שחלצן ברחוק ארבע אמות ביום כשהוא חולצן ליכנס

שלטי הגבורים

א ודוקא במקום שהיה ראוי להסתפק מתחלה שמא היה צואה אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו אין צריך לחזור ולקרות כך נראה דברי מיימון ותוס' וטור: ב באלו המים רבו הדעו' ועיין בתוס' והרא"ש: ג כתב הרא"ש פסק ה"ר יוסף בר משה ז"ל דאפי' נפלו על בגדיו כיון דעביד טיף טיף נבלעים מהרה כדאמר לקמן מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם טופח כדי להטפיח מותרים ונראה דאפילו יש בהן טופח כדי להטפיח מותר מדאורייתא ואינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד כדאמרינן לקמן רבנן הוא דגזרי וכיון שכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו ואוקמוה אדאורייתא עכ"ל: ד רוב הפוסקי' מסכימי' לדעת רבינו בתפלה זולת רבני צרפת שהביא ר"י:

לשון ריא"ז

אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש שאין התפלה דומה לק"ש וכך היא שיטת ר"י ומז"ה: ה כתב הרא"ש אמר רב זביד ואי תימא רב יהודה ל"ש אלא שאינו יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו מותר זו היא גירסת רב אלפס ול"נ אע"פ דיכול לעמוד על עצמו כיון שצריך לנקביו אינו מותר לכתחלה כדאמר בברייתא בסמוך היה צריך לנקביו לא יתפלל וברוב ספרים גרס אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה עכ"ל: ו מיימוני פליג על זה וסמ"ג והרא"ש פסקו דאפילו יכול לעמוד על עצמו. פרסה לא יתפלל לכתחלה ורש"י פסק כרבינו וצ"ע בדברי הטור שכתב דאם אינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח במועט שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן התפלה אנוס הוא ודינו כשוכח שמתפלל שתים ומנהתימה שיהא בהפסד כל כך חומרא וצ"ע:

לשון ריא"ז

ואם יכול לעמוד על עצמו ולהתפלל כדי הילוך פרסה תפלתו תפלה: ז כתב הרא"ש ואע"ג דתני' לקמן הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו בריחוק ד' אמות ונכנס לאו משום שכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו ומתוך קושיא זו היה גורס רב האי גאון מהו שיכנס אדם לבה"כ לנוע פירוש שסופו להיות קבוע ולאו קושי' היא כדפרישי' ע"כ: ח הרא"ש ורבינו יונה כתבו דאסור ליכנס בבה"כ קבוע אפי' אינו נכנס לפנות ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהן כשהן בראשו והאי דקאמר לקמן ולא ישתין בהם מיירי כשהן בידו אבל בראשו שפיר דמי:

לשון ריא"ז

היו מונחין בראשו מותר להשתין בהם בבית הכסא שאינו קבוע ולא חיישינן שמא יפנה בהן כדברי מז"ה ונ"ל שאף בבה"כ עראי אסור שאע"פ שאין לגזור שמא יפנה בהן חוששין שמא יפיח בהן שכן דרך המשתין לספיח כמבואר בקונטר' הראיו': ט סמ"ג פליג על זה וסבירא ליה דאין צריך לגלול בבגדו ובידו אלא אפי' אוחזן בידו בלי שום בגד מותר ליכנס וכמו שכתב כרבינו וכן מיימון:

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג עשין יט טור א"ח סי' פא: ב מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג עשין יט טור א"ח סי' עו: ג מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג עשין יט טור א"ח סי' עח נב: ד מיי' פ"ד מה' תפלה טור א"ח סי' קד: ה מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג עשין יט טור א"ח סי' צב: ו מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סי' קטז סעיף ו: ז מיי' פ"ד מה' תפלה' סמג עשין כב טור א"ח סי' מג:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב אם (ב) אם שהה אם כצ"ל: (ג) אלמא דבתפלה שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: [א] נ"ב דוקא בבה"כ קבוע חיישינן שמא יפנה בהן אבל בבה"כ עראי ... [ב] יכול וכו' שהוא צריך [ג] כדי לגמור את כולה: [ד] ולא אמר דכ"ע שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש משמע: [ה] מגעות כצ"ל: במגילה דף כג:

חדושי אנשי שם

ס"ע (א) עד פרסה מטעם נ"ל דכן הוא שיעור תפלה כדאמרינן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ... מהלך אדם בינוני ... פרסאות ... ואח"כ צריך ... וקי"ל

ולא מפני ברייתא מ"מ למדנו מזה שהאחרים סוברים כמותו ואינו יחיד אצל רבים : **אמר** רבי זירא ביום גוללן כמין ספר תורה וכו' פירש"י ז"ל דהכי קאמר כשהולך אותם גוללן כמין ספר תורה ואין צריך להניחן בכיס אלא אפילו בקרקע כדי שיהיו מזומנים להניחם כשירצה כיון שמלותן כל היום אבל כשהולך אותם בלילה כיון שא"צ להניחם כל הלילה אין לו להניחם על גבי קרקע אלא עושה להם כיס טפח ומניחן ורבינו האי גאון ז"ל מפרש דבנכנס לבית הכסא מיירי וה"ק כשנכנס ביום וצריך לחלצם כדי שלא יכנס עמהם לבית הכסא גוללן כמין ס"ת וא"צ להניחן בכלי כיון שצריך לחזור ולהניחן מיד אבל כשנכנס בלילה עושה להם כיס טפח ומניחן בתוך הכלי ומצניען כיון שאין לו ללבשן ואמרינן עלה לא שנו דביום גוללן כמן ס"ת וסגי להו בהכי אלא כשיש שהות ביום כדי ללובשן דכיון שעוד היום גדול ויכול עדיין לקיים את המצוה לא נטריח אותו לתת אותם בתוך כיס אבל אם לאחר שילא מבית הכסא אין שהות ביום כדי ללובשן אין לו להניחם כך. אלא לורך אלא עושה להם כיס טפח ומניחן בתוכו ומצניען : **הואיל** ושרי רבנן לא נטרח . כלומר לא אטריח להתלמידים שישמרו אותם ויש ספרים שגורסין (ג) אותו לנטרן כלומר ישמרו אותו מן המזיקין ויש מפרשים אשמור אותם אני בעצמי : **ולא** ישתין בהם מים . ודוקא בעודן בידו אבל בראשו מותר להשתין בהם בבית הכסא ארעי דליכא חשש ניצוצות כיון שהם בראשו ומשום חשש שמא יפנה בהם נמי ליכא כדכתבינן לעיל וכן הא דאמרי' לא ישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי בידו קאמר דכולה ברייתא בהכי מיירי וטעמא דמילתא דחיישינן שמא יפלו מידו אבל כשהן בראשו מותר לישן בהם שינת עראי דהכי אמרי' בסוכה (דף כו) הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח ולא גזרינן עראי אטו קבע דגבי סוכה דשינה עלמה אסורה אמרו דגזרינן עראי אטו קבע אבל גבי תפילין דאפי' שינת קבע עלמה אינה אסורה אלא משום גזירה שמא יפיח בהן לא גזרינן עראי אטו קבע דגזירה לגזירה לא גזרינן ויש לשאול דאפי' שינת עראי היאך מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם נמצא שמסיח דעתו מהם והומ' מורי הרב נר"ו דמתוך דברי ר"ת ז"ל למדנו תירוץ לדבר זה דודאי היסח הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק באומנותו ובצרכיו ואין דעתו עליהם ממש לא נקרא זה היסח הדעת דאלת"ה היאך יוכל האדם להניח תפילין כל היום וה"נ כשמתנמנם ליכא היסח הדעת דאדרבה באותה שעה עומד יותר דרך מורא ושוכח הבלי העולם ולפי' מותר לישן בהם שינת עראי :

סכין וקערה וככר ומעות וכיולא בהן . פירש"י ז"ל דסכין בידו אסור להתפלל מפני שנותן לבו על הסכין שלא יפול מידו ויזיקהו ואינו יכול לכוין בתפלתו וכן קערה עם אוכלים מתיירא שמא תפול ויפסדו האוכלים וטרוד לשמרה וכן הככר שמא יפול ויטנף והמעות שמא יתפזרו וכן כל כיולא בזה אבל שאר דברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעודן בידו ומאי דמיבעי' לן בסוכה (דף מא) לולב מאי גלמרך לפרש לפי זה דהכי קא מבעי ליה לולב מי חיישינן שמפני חשש שלא יפול הלולב ויפסל טרוד לשמרו ואינו יכול לכוין בתפלתו ואסור או דלמא חביבה ליה מצוה ומתוך החביבות לא יפול ממנו ואינו טרוד בזה ומותר ומסקנא דחבובי מצוה עדיף ומותר ולא דייקינן ליה כסכין וקערה אלא כשאר דברים שאין בהם הפסד ואית דמפרשי דמאי דנקט סכין וקערה וככר ומעות לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט והוא הדין שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת התפלה אלא לולב בלבד שהתירו משום חבובי מצוה (ד) לא ימעט בזה כונת התפלה ולפי זה הפירוש צריך ליזהר שלא יקח אדם שום דבר בידו בשעה שיתפלל מפי מורי הרב נר"ו : **מ"מ** בית הכסא קבוע ליכא ניצוצות וכו' ויש שואלין היאך אפשר דליכא ניצוצות והלא אמרו *א"א לגדולים בלא קטנים ונמצא דאיכא ניצוצות בשעה שמשתין ויש לומר דכי אמרינן דליכא ניצוצות ה"מ מיושב דאין *מי רגלים כלים אלא מיושב אבל כשמשתין מעומד אינו כלה ואיכא ניצוצות לפיכך אסרו להשתין בהם בעודן בידו שמא ישפשף באותה יד ניצוצות שמצוה *לשפשפם כדי שלא יראה ככרות שפכה ויוציא לעז על בניו שהם ממזרים אבל בבית הכסא קבוע ליכא ניצוצות ולפיכך מותר ורבינו האי ז"ל כתב דבתי כסאות שלהם היו עשוין במדרון בענין שהיו כל המים יורדין ולא היו שם ניצוצות כלל : **משום** רבי שילא אמרו אפי' מטפחות (א) *שלהם אסור להניחם על הראש מפני שנראה בזיון כשמשים עליהם שום משוי ואפי' המטפחת שאוכלים בה ואע"פ שלא יהיה בה שום טינוף ויש ספרים שגורסין אפי' מטפחות שלהם אסור כלומר אפי' המטפחות של התפילין שהוא דבר מועט אסור מפני שנראה בזוי לשום עליהם שום משוי ורבינו משה ז"ל כתב שמותר לשום המצנפת בראש ואפי' בשעה שמניח התפילין נראה מדבריו שלא אסרו אלא מטפחת שנראה ביזוי כדכתבינן אבל דבר שדרך לשום אותו כל היום בראשו כגון מצנפת וגלימא וכיולא בהן מותר ויש שמקשים עליו מדאמרי' בירו' ר' יוחנן לא היה מניח תפילין אלא מפסחא לפסחא והיה מחזיק לרישיה מפסחא ועד עצרתא פי' ר' יוחנן היה חושש בראשו מקרירות ומפני זה לא היה מניח תפילין אלא פעם אחת בשנה כדי שלא יזיק אותו ואעפ"כ מפני אותו פעם בלבד היה חושש והיה צריך לחזק ראשו מפסח ועד עצרת ואומרים אם איתא דמותר לשום מצנפת או כובע על התפילין למה לא היה משים אותו בכל יום וישים עליהם הכובע ולא יהיה לו היזק ואומר מורי הרב נר"ו שזו אינה קושיא דמי שהיה לו חשש גדול כזה שמפני פעם אחת היה צריך לחזק לראשו מפסח ועד עצרת ג"כ היה חושש אפי' בכובע או במצנפת מפני שגובה התפילין מפסיק בין הכובע והראש והרוח נכנס בנתים ומזיק לו אבל לשאר ב"א ודאי מותר : **ובמה** אמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא (ב) תימה הוא על הרי"ף ז"ל שהביא הברייי' של מעלה דאמרי' בא"ד

הסמוכין לרה"ר שמא יטלו אותן עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכין לרה"ר ובאה זונה אחת ונטלתן ובאה לפני חכמים אמרה להם ראו מה נתן לי פלוני באתנני כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לגג ונפל ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס אמר ר' מיאשא בר בריה דר' יהושע בן לוי הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהיה רצועה יוצא מתחת ידו טפח אמר ר' יעקב בר אחא אמר ר' זירא ביום גוללן כמין ספר תורה ובלילה עושה להן כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי לא שנו אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח אמר רבה בר בר חנה כי הוינן אזלי' בתריה דר' יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיטא ספרא דאגדתא הוה יהיב לן

עד א כסתא דתפילין לא הוה יהב לן אמר הואיל ושרו רבנן(א) לא נטרח *ת"ר *אלא

פס יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל °ולא ב ישתין בהם מים ולא ישן ג בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי : אמר שמואל סכין וקערה וככר ומעות הרי אלו כיוצא בהן : ואף על גב דשרו בבית הכסא קבוע כדאמרי' לעיל אוחזן בבגדו ובידו ונכנס בית הכסא עראי אסור מ"ט בית הכסא קבוע ד ליכא ניצוצות ולפיכך שרי ובית הכסא עראי איכא ניצוצות ולפיכך אסור

דף קה. אפילו לאחוז בבגדו ובידו ולהשתין גרסינן בפ' המקבל *אמרי דבי רבי ינאי

עו ה לתפלה ולתפילין ארבעה קבין לתפלה דתניא הנושא משוי על כתיפו והגיע זמן תפלה פחות מארבעה קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל ארבעה קבין מניחו

עז על גבי קרקע ומתפלל ו לתפילין דתניא הנושא משוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באיזה משוי אמרו במשוי של ארבעה קבין תני ר' חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדים ולא יקשרם בידו מפני שנוהג בהן מנהג בזיון אבל קושרן על זרועו במקום תפילין משום ר' שילא אמרו אפי' מטפחת שלהן (א) אסור להניח על הראש שיש בו תפילין וכמה אמר אביי ה ריבעא דריבעא דפומבדיתא אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ונכנס ופליגא דרבי חייא בר אבא דאמר רבי חייא בר אבא מניחן על שלחנו וכן הדור לו ועד אימת

א"ד

מתוך בגדו ולא ירגיש : גוללן ברצועה שלהן: שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו · שהרי יש בהן משום קדושה שהרי יש בהן אותיות משד"י : ואוחזן בימינו · שלא בבגדו כדי שלא יפול : ביום כשהוא הולך · בשביל בית הכסא גוללן כמין ספר תורה כדאמרן : ובלילה · כשהולך בתוך ביתו על מנת להניחם בבקר עושה כמין כיס שחללו טפח דחשיב הכלי אהל (ב) : לא שנו.הא דאמרן ביום גוללן : אמר אביי לא שנו . הא דבעי טפח : בכלי שהוא כליין · כיס העשוי לצרכן כי כליין במל אלנן הלכך בעינן דבר הניכר שיחוץ בפניהם : הוה יהיב לן · לשומרו על שילא : לא יאחז כו' . שירא פן יפלו מידו ולא יהא מתפלל בכוונה : סכין . שלא יפול ויזיקנו וקערה דואג פן תשפך וככר פן יטנף ומעות פן יאבדו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו: בית הכסא קבוע·ליכא ניצוצות שיהא צורך לשפשף אותם בידו : בית הכסא עראי . דהיינו להשתין מים איכא ניצוצות הניתזות על רגליו ואמרינן במסכת יומא (דף ל) שמצוה לשפשף אותם שאסור לאדם שילא בניצוצות שעל רגליו שמא יראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים ולכך אסור אפילו לאוחזן בבגדו ובידו כשהוא משתין : חולץ תפיליו · שלא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפילין: וכן הדור לו . כדי שיהו מזומנים לו ויחזור ויניחם בבהמ"ז

דף ס. יומא דף ל.

שלטי הגבורים

א ואם אין בידו כיסתא ויש עמו חבירו פליגי אם יותר טוב לתת אותם לחברו או להביאם בידו וצ"ע בגרסאות :

לשון ריא"ז
ואם היה בידם כיס של תפילין היו אוחזין אותו בידיהן ומכניסין אותו עמהן כדי לסגן עליהם :

ב כ' הרא"ש אבל כשהן בראשו מותר להשתין בהם בבה"כ עראי וגם מותר לישן שינת ארעי כדאמרי' בסוכה הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח וא"ת היאך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם נמצא מסיח דעתו מהם והיה אומר ר' (יהודה) [יונה] ז"ל מתוך דברי רבינו משה ז"ל מצאנו תירוץ לדבר זה דודאי היסח הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש ובחוק אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת דאלת"ה איך יוכל אדם להניח תפילין כל היום וכן נמי כשמתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין זה קלות ראש ע"כ :

ג מיי' פסק דכשהן בראשו ופרים סודר עלייהו מותר לישן בהם עראי ראשו בין ברכיו וכנכתב סמ"ג ואם הם בידו מותר לישן בין שינת עראי בין קבע והראב"ד וסמ"ג והרא"ש אוסרין כשהן בידו לישן כלל :

לשון ריא"ז
ואם היו מונחין בראשו יישן בהם שינת ארעי אבל לא שינת קבע שמא יפיח בהן אלא ופירס הסודר עליהן מותר לו לישן בין קבע בין עראי וכמה שינת עראי כדי הילוך ק' אמה כמו שמבואר בפרק הישן בסוכה . והילדים שהיו נשותיהן עמהן חולצין אפי' ביום שנכנסו לשינת ארעי שמא יבואו לידי הרגל דבר :

ד כ' הרא"ש ואם תאמר היאך אפשר בבה"כ דליכא נצוצות והלא אי אפשר לגדולים בלא קטנים וי"ל בב"ה קבוע עושה צרכיו מיושב וכלין מי רגלים וליכא ניצוצות אבל כשמשתין מעומד אינם כלים ואיכא ניצוצות ע"כ :

ה הרא"ש ובנוסחו דאין איסור במשוי רק בשיעור ד' קבין ומיימוני כתב כרבינו :

לשון ריא"ז
ואסור להניח משאוי על הראש שיש בו תפילין ואפילו מטפחת שלהן אם דרך משאוי נושאו ומה שיש לתמוה על הרי"ף והרא"ש כתבתי במקום אחר בפירוש :

שיטת ריב"ב

ליכנס לבהכ"ס: ובלילה. שהוא הולכן בביתו על מנת להצניען עד הבקר : לא שנו. דמותר להכניסן עמו בידו בבית הכסא אלא שיש שהות וכו'. כללא דשמעתא בהכ"ס קבוע מות' לפנות ולהשתין בתוכו ותפלין בידו והוא שיתרחק ברחוק ארבע אמות לפי שאין בו ניצוצות מפני שעפרו תיחוח ואין ניצוצות המים מדלגות וקביעות בהכ"ס כבר פירשנוהו : אבל כשהן בראשו אסור. אפי' להשתין שמא יפנה בהן וגנאי הדבר ובית הכסא עראי אסור להשתין ולהפנות בו ותפלין בידו דאי אפשר לגדולים בלא קטנים ואיכא ניצוצות ואין צריך לומר בראשו והא דאיבעיא לן בגמרא מהו שיכנס אדם בתפלין בראשו לבית הכסא קבוע וכו' . לאו למימרא דבבית הכסא עראי מותר אלא אמסקנא קיימיה דבבהכ"ס קבוע מותר בבהכ"ס עראי אסור ואפ"ה להכי שייך בבהכ"ס קבוע שהוא מותר ליכנס בתוכו ותפילין בידו בראשו מהו מי חיישינן שמא יפנה בהן וגנאי הדבר אבל בבהכ"ס עראי לעולם איכא חששא דניצוצות ויש מי שאומר דבבהכ"ס עראי מותר ליכנס בו ולהשתין בו מים ותפלין בראשו דחששא דניצוצות ליכא אתר שהן בראשו ולא חיישינן נמי לשמא יפנה בהן אתר שהוא בהכ"ס עראי . נמצא עכשיו בבית הכסא עראי בזמן שתפליו בידו אסור להשתין ולהפנות בו משום ניצוצות דאי אפשר לגדולים בלא קטנים תפלין בראשו להשתין מותר ליפנות אסור משום גנאי ובית הכסא קבוע כשהן בראשו אפילו להשתין אסור גזירה שמא יפנה בהן כשהן בידו מותר להשתין ולהפנות והא דאמר רב הונא לקמן שכח ונכנס בתפליו וכו' בתפלין בראשו מוקמינן לה אי נמי בתפלין בידו בבית הכסא עראי ומשום גזירה דניצוצות : חולץ תפליו . שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפליו : וכן הדור לו . שיהו מזומנין לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה .

עין משפט

א מיי' פ"ה מה' תפל' סמג עשין סי' יט א"ח סי' לו :
ב מיי' פ"ד מה' תפלין סמג עשין סי' כב א"ח סי' מג :
ג מיי' פ"ה מה' תפלה טור א"ח סי' לו :
ד מיי' פ"ד מה' תפלין וסמג עשין סי' כב טור א"ח סי' מא מג :

הגהות הב"ח

(א) לא נטרח תא"מ וכ"ב לשון האחרי לנטרן : (ב) להפסיק בינם לקרקע : (ג) תי' אותו נמחק : (ד) ולא כצ"ל :

דף כג: [דף יז ע"א]

(א)גי' ד"ה של לחם:(ב) ד"ה תי' הוא על סרי"ף וכו' לפי קולר דעתי שמה שהולך להביא הברייתא' המקבל הוא כדי להודיע לנו לגבי תפלה (תפילין) דפחות מד' קבין מפשילן לאחוריו שזה לא היה מובן לולי הברייתא ובהא הדין הוא כמו שאומר הברייתא' מהרא"ד ז"ל ועי' בב"י טא"ח סי' מא :

באיזה משוי אמרו במשוי של ארבעת קבין דהא הכא פסק הלכה כאביי לחומרא דאפי' ריבעא דריבעא דפומבדיתא אסור ולא היה לו לכתוב אלא זו שבזה נדחה אותה ברייתא שסוברת שאינו אסור אלא בארבעת קבין: **אביי** אמר אסור דהזמנה מילתא היא. פירוש תכריכי המת אסור בהנאה כדילפינן מגזירה שוה מדכתיב ותמת שם מרים וכתיב בעגלה ערופה וערפו שם את העגלה מה להלן אסורה בהנאה דכפרה כתיב בה כקדשים אף כאן תכריכין אסורים בהנאה וסבירא ליה לאביי דאפילו בהזמנה לתכריכין אסור דהזמנה מילתא היא ולית הלכתא כוותיה:

נר מצוה | תורה אור

א"ר נחמן בר יצחק עד זמן ברכה וכן הלכה אמר רב חסדא האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה זוזי אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי מ"ט הזמנה לאו מילתא היאוכן הלכתא וליתא לדאביי דאמר א הזמנה מילתא היא דגרסינן בפ' נגמר הדין *איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא וקיימא לן דאביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו °תחת מראשותיו תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי דכיון דבזיון הוא אסור כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי [א] (א"ל הכי אמר שמואל מותר) ואפילו ב אשתו עמו והלכתא כשמואל ואע"ג דאיתותב מאי טעמא (א) נטורינהו טפי עדיף והיכן מניחן *אמר רב ירמיה מניחן בין כר לכסת שלא כנגד ראשו אמר רב המנונא בריה דרב יוסף יומא חד הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר זיל אייתי לי תפילי ואתאי ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דההוא יומא יום טבילה הואי ולאגמורן הלכה למעשה הוא דבעא *שנים שהיו ישנים (ב) בטלית אחת ג קיי"ל כרב יוסף דאמר אשתו כיון דכגופו היא ד מותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר כגון בניו ובני ביתו כיון דלאו כי גופיה הוא אסור לקרות ק"ש עד שתהא טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב שנה ויום אחד ואידי ואידי ה עד שיהו שדים נכונו ושערך צמח *ת"ר היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו עד צוארו וקורא ק"ש ויש אומרים עד לבו ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והלכתא לבו ו רואה את הערוה אסור *א"ר חנינא אני ראיתי רבי שתלה תפיליו מיתיבי התולה תפיליו יתלו חייו דורשי חמורות אמרו °והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו ואסיקנא דרבי בכיסיה תלה אבל תפילין גופייהו אסור לתלותן בין בקציצה בין ברצועה המשמיע ז קולו בתפלתו הרי

רש"י

בברכת המזון: אסור למיצר ביה זוזי. כיון שהקצהו לתפילין: אביי אמר אסור. בהנאה כיון דאזמניה למת דכל מילי. דמת אסור בהנאה דילפינן ותמת שם מרים שם שם מעגלה ערופה: תחת מראשותיו. בלילה כשהוא ישן: יום טבילה הוה. יום שאשתו טבלה דהוה ליל תשמיש והיינו כשמואל דאמר אפילו אשתו עמו: ולאגמורן הלכה למעשה. מה שציוני להביאן לו לא כיון אלא ללמדני הלכה למעשה לעשות כשמואל אפי' אשתו עמו: אשתו כיון דכגופו היא. כי רגיל בה וליכא הירהור: שדים נכונו ושערך צמח. ממשם ואילך הם באים לכלל ביאה שאדם מתאוה להם: שתלה את תפליו. ביתד: זה התולה תפליו. כי התורה היא חייו של אדם ולכך רמז לו הכתוב שיתלו לו חייו: בכיסיה. בכיס שהתפילין מונחין בו ותלה

רבינו יונה

תחת מראשותיו מאי אמר ליה הכי אמר שמואל מותר ואפי' אשתו עמו. ופוסקים הגאונים הלכה כשמואל ואע"פ שחולק עם הברייתא ואין דרך האמוראים לחלוק על הברייתא אפילו הכי בדבר שהוא בדקדוק המצות כגון זה שהוא משום שמירה (א) נוכל לפסוק כמו האמורא: **ולהניחן** במטה כנגד גדו נראה דאזלינן לחומרא ודייקינן ליה כתחת מרגלותיו מפני שפעמים מתהפך במטה ושכב עליהן ונראה למורי הרב נר"ו דתחת מראשותיו יש בו שלשה דינין ואלו הן תחת מראשותיו כנגד ראשו אסור בכל ענין ואפי' כלי בתוך כלי ואפי' בלא אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי דהיינו כלי אחד והכר שהוא כלי שני ואם אין אשתו עמו אפי' בכלי אחד דהיינו בין הכר והכסת סגי ודייק הכי מדאמרינן בגמ' והיכא מנח להו א"ר ירמיה מניחן בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ומקשינן והתני רבי חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו כלומר היאך אתה אומר שלא כנגד ראשו מותר דמשמע דהא כנגד ראשו אסור והתני ר' חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו דמשמע אפי' כנגד ראשו מותר ויש לשאול על זה ומאי קושיא דדילמא ר' חייא נמי מאי דאמר תחת מראשותיו לא אמר כנגד ראשו ממש אלא שלא כנגד ראשו דהא חזינא בסוגיא דשמעתא שיותר פשוט להם לשון תחת מראשותיו נראה לומר שלא כנגד ראשו ותירץ הרב רבי יוסף תלמידו של רבינו שמואל ז"ל דמדאמר בכובע תחת מראשותיו שהוא כלי בתוך כלי הכובע כלי אחד והכר והכסת כלי אחר שמעינן דכנגד ראשו ממש מיירי דאי שלא כנגד ראשו בכלי אחד סגי ומאי הוצרך לומר מניחן בכובע די בשיניח תחת מראשותיו בלא כובע ומשום הכי פריך מיניה היאך אתה אומר דכנגד ראשו אסור דהא משמע הכא דכנגד ראשו היה מניחן בכובע תחת מראשותיו ומתרצינן דמפיק לה למורשא דכובע לבר כלומר מילתיה דר' חייא מיירי כגון שהיה יוצא הכובע חוץ מתחת ראשו ולא היה כנגד ראשו אלא מעט ממנו ובמורשא היוצא לחוץ שם היו התפילין ולפיכך מותר אבל אם היו כנגד ראשו ודאי אסור היה מדקא מקשי והתני רבי חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו ופריך אכנגד ראשו כדכתבינן שמעינן מינה דר' ירמיה אוסר כנגד ראשו אפילו בכלי בתוך כלי ומדחזינן שלא תירץ דהתם מיירי שלא כנגד ראשו שמעינן עוד דשלא כנגד ראשו היכא דאין אשתו עמו מותר אע"פ שאינו כלי בתוך כלי דאם איתא דשלא כנגד ראשו צריך כלי בתוך כלי היה יכול לתרץ ולומר התם נמי שלא כנגד ראשו מיירי ומה שאמר בכובע משום דשלא כנגד ראשו צריך כלי בתוך כלי אלא ודאי מש"ה לא תירץ לו כן משום דשלא כנגד ראשו היכא שאין אשתו עמו סגי ליה בכלי א' דהיינו בין כר לכסת אבל היכא דאשתו עמו ודאי צריך כלי בתוך כלי כדאמר לקמן (סוף ד' כ"ה.) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש מטתו עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי זה הנראה למורי הרב נר"ו מהלכת השמועה אבל רמז"ל לא כתב כן שהוא לא חילק בין אשתו עמו ולשאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא: **והוה** ידענא דההוא יומא יום טבילה הואי כלומר שהיה יודע שטבל לקריו ושמש מטתו שמנהגם היה לטבול כשהיו משמשים מטותיהם ואית דאמרי שטבלה אשתו (ג) (והאחד עיקר) ולאגמרן הלכה למעשה דשלא כנגד ראשו כלי בתוך כלי אפילו אשתו עמו מותר הוא דבעא מינאי דמאי דאמר אשכחתינהו בין כר לכסת ר"ל בכלי אחד ובין כר לכסת: **שנים** שהיו ישנים בטלית אחת. כתב הרב אלפסי ז"ל קי"ל כרב יוסף דאמר אשתו עמו כיון דכגופיה היא מותר להחזיר פניו ולקרות וכן דעת הגאונים ורבני צרפת ז"ל פוסקין לחומרא כמו הברייתא האחרת שמביא בגמרא דמגריך חגילה (ד) ואומר שבדבר כזה יש לנו להחמיר ונומר כי שמא אם היה יודע רב יוסף זו הברייתא לא היה מיקל כל כך ואיכא למידק דהיכי אמר מחזיר פניו וקורא והיאך יכול לקרות ק"ש והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן (ד' יג.) מקרי אע"ג דמגלי אסיר ומאי (ה) דאמר (ד' יא) מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטיה בשכיבה לא אמרו והיכי אמרי הכא דשרי ואיכא דאמרי דכי אמר מקרי אף על גב דמגלי אסיר זהו בהטיה כמו פרקדן בשוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמר' דרבי יוחנן מגלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכא נמי התירו לו בהטיה משום דה"ל טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן: **ואידי** ואידי עד שיהו שדים נכונו ושערך צמח. כלומר בין תינוקות שהיא בת י"א (ו) או בין תינוק בן י"ב מותר כל זמן שלא יהו שדים נכונו ושערך צמח שנאמר ואת ערום ועריה דמשמע שבזה דיינינן ליה ערום ואיכא ערוה וכתב רבינו משה ז"ל דדוקא לי"ב ולי"א בעינן שדים נכונו ושערך צמח אבל כיון שהגיע התינוק לי"ג והתנוקת לי"ב אע"פ שלא הביאו אלו הסימנים אפ"ה כבר יצאו מתורת קטנים ואינו קורא עמהם בלא הפסקה מיהו אם הביאו אלו הסימנים קודם י"א לתינוקת ולי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר. מפי מורי הרב נר"ו: **והלכתא** לבו רואה את הערוה אסור. והשתא אפי' יכול להוציא את ראשו לא סגי ליה בהוצאת ראשו עד שיהיה חוצץ *(ראשו) עד לבו דת"ק דאמר דסגי ליה בהוצאת הראש או בחגיגת הטלית עד צוארו סבר ליה דלבו רואה את הערוה מותר אבל אנן כיון דקי"ל לבו רואה את הערוה אסור ובהוצאת הראש עדיין לבו רואה את הערוה נמצא שאין הוצאת הראש מועיל בלא הפסקה עד הלב: **דורשי** חמורות אמרו. חמורות מלשון חומרא ומפרשין אותו מלשון מרגלית ור"ל דורשי הדברים שהם כמרגלית וי"מ אותו מלשון קשר ור"ל דורשי הדברים המקושרים והמחותמים: **תלויים** לך מנגד זה התולה תפליו. כלומר שהוא אינו חושש לכבוד התפילין ג"כ לא יבאו מזונותיו בכבוד אלא מרחוק מלשון כי מנגד תראה את הארץ: **המשמיע** קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א ומז"ה חילק בהזמנה בין קרקע למטלטלי שבקרקע אין בו הזמנה בדבור שאם אמר קבר זה יהא למת אין בו הזמנה עד שיעשה בו מעשה לשם מת אבל מטלטלי יש בו הזמנה בדבור שאם אמר יהא בגד זה למת הרי זו הזמנה אפי' בדבור בלבד וכן אם אמר על הסודר יהא סודר זה לתפילין הרי זו הזמנה אפי' בדבור בלבד ואם קשר בו תפלין אפי' לפי שעה הרי זה אסור לקשור בו מעותיו הואיל והזמינו לתפילין וגם קשר בו תפילין ול"נ שאין חלוק בזה בין קרקע למטלטל אלא אף המטלטל אין בו הזמנה בדבור אלא ע"י מעשה כגון האורג בגד למת וכן סודר של תפילין אם עשה בו שום תיקון לצורך תפילין הרי זו הזמנה ואם קשר בו תפילין לפי שעה הרי זה אסור אבל אם לא עשה בו שום תיקון אלא הזמינו בדבור בלבד אין זו הזמנה ואם קשר בו תפילין לפי שעה מותר ואם ייחדו להניח בו תפילין עולמית והניח בו תפילין אין לך הזמנה גדולה מזו וכן קבר שיחד למת לקבור בו מת עולמית וקבר ביה המת אין לך הזמנה גדולה מזו והרי זה אסור לעולם וכן הפורש בגד על המת וייחדו לו להניחו שם עולמית הרי זה אסור לעולם ואין חלוק בזה בין קרקע למטלטל:

לשון ריא"ז

ב אפילו אם היתה אשתו עמו ומשמש מטתו והוא שיהו כלי בתוך כלי:

ג כתב הרא"ש פסק רב אלפס כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור ור"י ז"ל כתב כיון דלא אפסיקא הלכתא לא כשמואל ולא כרב יוסף עבדינן לחומרא כברייתא דפליגא אדרב יוסף ולא יקרא אפי' אשתו עמו אם אין טלית מפסקת בינו לבינה אף על גב דהאמורא יש לו כח לשבש הברייתא כדאמר רבא לעיל ואף על גב דאיתותב שמואל הלכתא כוותיה ה"מ היכא דהאמורא יודע הברייתא ומשבש אותה אבל אם האמורא אומר דבר מסברא דנפשיה ונמצא ברייתא דלא כוותיה סמכינן אברייתא דאלו היה יודע האמורא סברייתא לא הוה פליג עלה:

ד תוס' ומרדכי פליגי על זה וכן רש"י פסק דגם באשתו אסור בלא הפסקת טלית. ומיימוני וסמ"ג פסקו כרבינו:

ה כתב הרא"ש כתב ר"ת ז"ל דווקא לי"ב ולי"א בעינן שדים נכונו ושערך צמח אבל כשהגיע תינוק לי"ג ותנוקת לי"ב אע"פ שלא הביאו הסימנים כבר יצאו מתורת קטנים ואין קורא עמהם בלא הפסקה ואם הביאו אלו הסימני' קודם י"א לתנוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להם ומותר ע"כ:

ו כתב הרא"ש ס"ר שמעיה כתב בשם רש"י שמצא בתשובת הבבלי לבו רואה את הערוה מותר מדקסבר ת"ק די"א דלבו רואה את הערוה מותר והוי כרבים לגבי יחיד ומיהו נראה מדלא פליגי אמוראי לקמן אלא בעקבו רואה את הערוה משמע דבלבו מודו אביי ורבא דאסור ואע"ג דשמואל אית ליה בפ"ב דסוכה ישן בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש ולבו רואה את הערוה מותר לא קי"ל הכי אלא כאביי ורבא דאינון בתראי משמע דמודו בלבו דאסור וכן היה נוהג ר"ת כשהיה רוחץ בחמין נגולין והיה רוצה לשתות והיה מתכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה ע"כ: רש"י פסק דלבו רואה את הערוה מותר ופליג על זה. ומיי' וסמ"ג וטור כתבו כרבינו: ז ויש אומרים הא דאמרי' שלא ישמיע קולו בתפלתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפי' לאזניו ומביאין ראיה מן התוספתא יכול יהא משמיע לאזניו כבר פי' בחנה וקולה לא ישמע ומיהו בגמרא דידן אינו ממעט אלא השמעת קולו דמשמע שמשמיע קולו לאחרים אבל לאזניו יכול להשמיע והכי איתא בהדיא בירושלמי יכול יהא מגביה קולו בתפלתו כבר פי' בחנה וקולה לא ישמע והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יכול לכוין יותר טוב וכן כתב מיי' דלא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו:

עין משפט

א מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג עשין יח א"ח סי' עג: ב מיי' פ"ד מה' תפלין א"ח סי' מ: ג מיי' פ"ה מה' תפלה סמג עשין יט א"ח סי' קא:

הגהות הב"ח

(א) כל לנטורינהו כנ"ל: (ב) כ"ב ס"א במטה א': (ג) וכראשון עיקר כנ"ל: (ד) כ"ב ואומרים: (ה) כ"ב דאמרינן: (ו) כ"ב וכין תינוק כנ"ל ופי' או נמחק:

שיטת ריב"ב

סודר. של ראש: מהו שיניח אדם תפליו תחת מראשותיו. בלילה כשהוא ישן: יום טבילה הואי. יום שטבלה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש: חוצץ בטליתו עד צוארו. מה שיש מן הטלית למעלה מכתפיו מדביק לצוארו וביטן ערום קאמר: שתלה תפליו. ביתד: דורשי חמורות. קשרים וסתומות הכלולים בתורה: זה התולה תפלין. שהתורה היא חייו של אדם: בכיסתה תלה. בתיק היו ותלה את התיק.

אמנה. שנראה שחושב שאין הקב"ה שומע בלחש כמו בקול אבל אינו כל כך קשה כמו שמגביה קולו שדומה לנביאי שקר דכתיב בהו קראו בקול גדול וכו': וי"א מכוער. הכי איתא (ג) לגירסת מקצת ספרים ויש ספרים שגורסין ניכר שהוא עכרן ולפי גירסא זו (ג) אפשר שרצונו לומר ניכר שהוא עכור במעיו כיון שלא היה בו כח לשהות בשעת התפלה ונראה שדוחק לומר שמפני זה ניכר שהוא (ד) עכור כיון שהוא אנוס מפי מורי הרב נר"ו: כשם שעושים לו נחת רוח וכו' פירוש כשם שעושים לו מן השמים נחת רוח לגופו שהעיטוש מחזק האיברים כך עושין לו למעלה בענין תפלתו שתהיה מקובלת: ואי אנינא דעתיה שדי ליה לאחוריה. כלומר אם יש לו אסטניסות שאפי' להבליעו באפרקסותו או בטליתו אינו יכול לסבול שדי ליה לאחוריה וכן אם אינו יכול לעמוד בלא רקיקה מותר לו לרוק שיותר טוב הוא שישב בנקיות משיהיה בקוצר רוח וכיון שאינו עושה דרך גאוה וטיול מותר לרוק לאחריו כדי שיכוין דבורו כראוי ואפילו לצד שמאל היכא דלא אפשר ליה להשליכו לאחריו מותר ואם יהיה בבהכ"נ תבן או גמי אין לו בשעת התפלה לרוק עליו ולומר שהוא כמו כיסוי שאין התבן או הגמי מועיל אלא לענין ישיבת בהכ"נ בשעה שאינו מתפלל שכיון שיושב שם אין צריך לשפשפו שהרקיקה עצמה מותרת ואפילו שפשוף אינו צריך אלא מדרך מוסר בלבד אבל בשעת התפלה שאסרו לרוק אין לו לעשות בשום ענין אלא כשהוא אנוס ולאחריו או לצד שמאל כדכתבינן וכל אלו הדינין למדנו אותה מתוך הירושלמי דגרסי' התם *א"ר חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומעטש ונותן ידו על פיו אבל לא רקק רבי יוחנן אמר אפי' רוקק כדי שיהיה כוסו* נקי לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור לשמאלו מותר (א) הדא היא יפול מצדך אלף ורבבה מימינך כ"ע מודו בהדין דרקיק *אינטליין דו אסור ר"י בן לוי אמר הרוקק בבית [א] (המקדש) כרוקק בבבת עינו *ר' יוחנן רקיק ושאיף למדנו מזה דהיכא שאינו עושה דרך גאוה וטיול שהוא מותר כדי שיהיה כוסו נקי ומה שאמרו אנטיילין דו אסור הנכון מה שפירש הנגיד רב שמואל ז"ל שרוצה לומר לדברי הכל היכא שרוקק כמו המטייל שאינו עושה לצורך שאסור ויש שגורסין אינטלין דו אסור ומפרשים דר"ל כולי עלמא מודו שאם הבליעו באנטלתו דהיינו הבגד העליון כיון שהרוק נראה אסור ולמדנו דהיכא דלא אפשר ליה לאחוריו אף לשמאל מותר ולכאורה נראה דלאו שמאלו דוקא אלא ימינו שהוא שמאלו של הקב"ה (ב) כדאמר גבי שלשה פסיעות ומדחזינן דרבי יוחנן הוה רקיק ושאיף כשהוא עומד בבהכ"נ כשיש שם תבן או גמי שזהו כמו שפשוף כיון שמכוסה בתוכו מותר שלא בשעת תפלה כמו שכתבנו למעלה אבל בשעת תפלה דלא סגי ליה בשפשוף שהרקיקה עצמה אסורה אין התבן והגמי מועילין ובסוף המס' (דף סג.) (ה) נראה לדעת התלמוד שלא הרקיקה בבהכ"נ שלא בשעת תפלה מותרת מפי מורי הרב נר"ו: מבליעו באפרקסותו. פרש"י ז"ל דאפרקסותו הוא הכובע שבראשו וקשה לי דהיאך שייך למימר מבליעו בכובע דודאי אסור להסיר הכובע בשעת התפלה ודוחק הוא לומר שמבליעו בחוטין התלוין ממנו אלא הנכון כמו שפי' רבינו האי גאון ז"ל דאפרקסותו הוא בגד התחתון ולובש אותו תחת החלוק וע"ז אמר* צורר אדם מעותיו ותפיליו באפרקסותו ובודאי אינו ר"ל ביחד אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ומפני שזה המלבוש מנהגם היה לעשות בו כיסין סביב הצואר משום הכי אומר שצורר המעות בכיס אחד ותפילין בכיס אחר והכא נמי מבליעו באפרקסותו ר"ל שמבליעו בכיס אחד מאפרקסותו והכי אמרי' בהל' דרך ארץ *פושט חלוקו ואח"כ פושט אפרקסותו דמשמע דאפרקסותו תחתון מהחלוק: ואסור להתעטף ולהניח ידו על סנטרו. פירש רש"י ז"ל מפני שזה דרך הגאים וה"ה בכל דבר שהוא דרך גאוה כגון [ג] במתניו על חגורו וכיוצא בזה שאסור ובגמרא אמרינן (ד' כד) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שממשמש בבגדיו אבל לא היה מתעטף ופירש רבינו יצחק הזקן ז"ל דתרי מילי נינהו שהיה ממשמש בבגדיו מפני הכינה שהיתה על בשרו עוקצת אותו אבל אם נפלה טליתו אח"כ לא היה רוצה להתעטף באמצע התפלה ורבינו חננאל ז"ל מפרש דחדא מילתא הוי דהוה ממשמש בבגדיו ר"ל שהיה ממשמש בטליתו ומתקן אותו כדי שלא יפול אבל כשהי' נופל לגמרי לא היה מתעטף משום דסבר שיותר טוב לו שיתפלל בגילוי הראש משיקח שום דבר בשעת התפלה ולשני הפירושים הללו היה נראה שאין ראוי ליקח תפלות ולא שום דבר אחר משעה שהתחיל להתפלל ואפשר שבתפלות כיון שהם לצורך התפלה אם הכינם מתחלה במקום שידוע הללו שיהו מוכנים מותר: אבל אם אינו יכול לכוין את דעתו בלחש מותר והני מילי ביתו לבין עצמו. כלומר כיון שעושה לעורר הכוונה וליכא טרדא לצבורא מותר ואפי' בהגבהת קול דהכי אמרינן בירושלמי בפרק תפלת השחר רבי בא בר זבדא מצלי בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותא מיניה הנה שכל כך היה מתפלל בקול להעיר כח הכוונה שבני ביתו היו שומעין ולומדין התפלה ממנו: מהלך אחריו ארבע אמות *ומתפלל לכאורה משמע דמשום הכי אומר לאחריו מפני שצריך שיהו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל ואם היה מהלך לפניו היה מניחו לאחריו ודומה כמי שפוסק לגמרי שאין כונתו לחזור לתפלתו: וכשיכלה הרוח אומר רבון העולמים וכו'. כ' בעל הלכות גדולות ז"ל חוזר לתפלתו ומתפלל נראה שבא להשמיענו שחוזר למקום שפסק ויש לשאול למעלה (ד' כב:) כשאמרו שאם היה מתפלל ומים שותתין לו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר אמאי לא הצריכוהו לומר יצרתנו נקבים נקבים וכו' כמו שהצריכוהו בכאן וי"ל דלא דמי דהתם כשמים שותתין על ברכיו איגליא מילתא דפושע הוא מעיקרא דנצרך היה לנקביו מתחלה ולא בדק וברכה זו תקנוה לאונס דמש"ה אמרינן בה גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתנו להודיע שאנוס היה ואין היכולת בידו ולפיכך בדבר שהוא בידו והוא פשע בנפשו אינו יכול לאמרו אבל הכא שהוא אנוס שזה אונס מצוי ואין אדם יכול ליזהר ממנו התקינו לאומרה: עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים אשר לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. כלומר כיון שעושה הדבר בעבירה כמגלה שלא יחיו החוקים והמשפטים טובים ולא יחיו בהם: רב אדא בר אהבה אמר כי דבר ה' בזה וכו'. וא"ת ר' יהושע בן לוי למה לא היה סובר כרב אדא והלא אמרו בפ' חלק *כל האומר דבר תורה במבואות המטונפות עליו הכתוב אומר כי דבר ה' בזה וגו' והתם הוא לדברי הכל וי"ל דרבי יהושע סבירא ליה דודאי כשמתחיל לקרות במבואות המטונפות עונשו גדול כל כך אבל הכא שהתחיל מתחלה במקום שלא היה שם טינוף אלא שאינו רוצה לפסוק היה סובר שאין העונש חמור כל כך: רב אמר הוי מושכי העון. כלומר דרך בני העולם שעושים העבירות להנאת עצמן וזה עושה עבירה לאנס שהוא חושב שעושה מצוה בקריאה ועושה עבירה

תורה אור | נר מצוה

הרי זה מקטני אמנה והמגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר *גיהק ופיהק לרצונו ה"ז מגסי הרוח אבל שלא לרצונו אין בכך כלום והמתעטש מלמטה סימן רע לו ויש אומרים ניכר שהוא עכרן אבל המתעטש מלמעלה סימן יפה לו °כשם שעושין לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה והרק בתפלתו כאילו רק בפני המלך אלא אם נזדמן לו הרוק כשהוא עומד בתפלה מבליעו בטליתו ואם היתה טליתו נאה מבליעו באפרקסיתו ואי אנינא דעתו שדי ליה לאחוריה ואסור להתעטף א ולהניח ידו על סנטרו כשהוא עומד בתפלה. והמשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין את לבו בלחש מותר והני מילי ב ביניו לבין עצמו אבל בצבור לא מאי טעמא דילמא אתי למיטרד צבורא תניא היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה הרוח ומתפלל בקש להתעטש מהלך לאחריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וכשיכלה הרוח אומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו ובשתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו תולעה ורמה במותינו ג ומתפלל: אמר רב הונא תלמיד חכם אסור ג לעמוד במקום הטנופת שאי אפשר לו בלא תורה ואמר רבי יוחנן (א) בכל מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא תניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי אמר ר' מיאשה בר בריה דר' יהושע בן לוי משמיה דר"י בן לוי עליו הכתוב אומר °וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו' רב אדא בר מתנה אמר °כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר רב אמר °הוי מושכי העון בחבלי השוא פסק מאי אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר °ובדבר הזה תאריכו ימים וכשהוא חוזר חוזר למקום ד שפסק ואע"פ ששהה כדי

רש"י

ותלה את התיק: הרי זה מקטני אמנה · שעושה כאלו הקב"ה אינו שומע תפלה בלחש: מגביה קולו · שצועק בקול רם: הרי זה מנביאי השקר · דכתיב בהו ויקראו בקול גדול (א): והמתעטש מלמטה · שהוא מפיח: שהוא עכרן. כלומר שהוא מכוער: כשם שעושין לו נחת רוח למטה. בארץ שהעיטוש הוא נחת לאדם כך עושין לו נחת רוח למעלה בשמים: והרק · שרוקק על קרקע בתפילתו: באפרקסיתו · סדין שבראשו שני ראשין תלויין לפניו: היה עומד בתפלה ונתעטש · מלמטה: הוי מושכי העון בחבלי שוא · בחבלים שאינם חזקים אלא נוחים ליפסק כך הם מושכים את העון על עצמן על ידי דיבור בעלמא: ובדבר הזה · שנזהרתם

בו

א מיי' פ"ד מהל' תפלה סמג עשין סי' יט א"ח סי' צז קג: ב מיי' פ"ג מהל' ק"ש סמג עשין יט טור א"ח סי' פה:

הגהות חו"י

(א) עי' ברי"ף שבת ד' כ ע"ב:

הגהות הב"ח

(א) שגיהק ריעיי"ר בלע"ז פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה ונשמעת וריחה כריח המאכל שאכל: פיהק באליי"ר בלע"ז חיך מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה מלא כאדם שרוצה לישן או שעמד משינה ויש שדורשים גיהג נוטריקון גו הקים פיהק פיו הקים עכ"ל: (ב) בגירסת כצ"ל: (ג) נראה כצ"ל ותי' אפשר נמחק: (ד) מכוער כצ"ל: (ה) נ"ב ועי' מ"ש שם שמוכל לומר שאינם חולקין:

[נ"א אמטולין דהוא אסור]

[ס"א ר' יונה]

[א] הכנסת: [ב] כידו כצ"ל: (הגא"ה)

דף כב:

פרק ו

[סי']

דף צט:

שלטי הגבורים

א הרא"ש כתב ומניח ידו על סנטרו פרש"י בשעה שהיה מתעטש או מפהק שלא יראה פתיחת פיו והרי"ף גורס לא היה מניח ידו על סנטרו בשעת תפלה משום דנראה כגסי הרוח:
ב ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר כדאיתא בירושלמי רבי יונה כד הוה מצלי בבי כנשתא הוה מצלי בלחישה וכד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא עד דילפין מיניה בני ביתיה צלותא:
ג כתב הרא"ש ז"ל ומתפלל וכתב בעל ה"ג וחוזר לתפלתו בא להשמיענו שחוזר למקום שפסק:
ד שאלתות ויראים וה"ג פליגי על זה וסברי דחוזר לראש והרא"ש כתב בשם רש"י דע"י אונס אם שהה חוזר לראש וכן דעת סמ"ג ותוספות ומיימוני הסכים לדעת רבינו אבל דעת הטור הוא דאפי' שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש וכן כתב בסי' תכ"ב בדין ההלל ובסי' תר"צ בדין המגילה:

שיטת ריב"ב

מקטני אמנה. כאלו אין שומע בתפלה לחש: מנביאי השקר. שנאמר בהם ויקראו בקול גדול: גיהק. רוטיר בלע"ז. פיהק בדליר בלע"ז גירסת רבינו שלמה ז"ל: ניכר. שהוא מכוער: מתעטש מלמעלה אשטורנודאר בלע"ז: כשם שעושין לו נחת רוח. שהעיטוש נחת רוח הוא לאדם: ואסור להתעטף. אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל אינו נוטלה ומתעטף בה כדי שלא יפסיק: ולהניח ידו על סנטרו מונטון בלע"ז כשהוא מפהק כדי שלא תראה פתיחת פיו: ונתעטש. מלמטה: בחבלי השוא. בחבלים שאינן חזקים אלא נוחין לינתק היו מושכין העון על עצמם אף זה על ידי דבור בעלמא הוא נענש: ובדבר הזה. בשביל דבר זה שנזהרתם עליו תאריכו ימים:

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) מדקאמר לימינו ולשמאלו. דומיא דלפניו ולאחריו משמע דלימינו ממש קאמר ולא לימין השכינה הפך מה שאמרו בג' פסיעות בפרק הוציאו לו ומייתי לה בהל' סוף פרק אין עומדין וקשה לי דמ"ש הא מהא והמפרש הזה פי' אותו ע"ד מה שפי' בג' פסיעות ולא מצאתי שום מפרש אחר שמפרש כזה.:
מ"ע (ב) והא דנקט ראיה מדכתיב יפול מצדך אלף וכו' היינו משום שמבואר בו שימין חשיב משמאל ממילא יש לנו להחשיב ג"כ ימינו של הקב"ה יותר משמאלו כמו גבי ג' פסיעות ס"פ א"ע ורש"ל כתב שרוב הפוסקים כתבו שימין הוא כפשוטו ואינו דומה לג' פסיעות שנוטל רשות מן המקום והושב כאילו עומד לפניו ממש משא"כ ברקיקה ומש"ה תפסינן שמאלו כאחריו כי עיקר המעשים והויות האדם הן ביד ימינו ויד שמאלו הוא יד כהה עכ"ל וכב"י בא"ח סי' צ"ד מיישב דברי הטור בע"א:

המאור הקטן

הא דאמרת בגמ' אידי ואידי בגדולים ול"ק הא באיש הא באשה שהאשה מגלה לפניה מפני צורך קטנים שא"א לגדולים בלא קטנים והאיש אינו מגלה לפניו ומפורש בירושלמי שכן האיש הזה מפשיל לאחוריו ומטיל מים והיינו דאמרינן בגמרא דרכה דמילתא הכי הוא: הא דאמר ר' פפא טפח באשה ערוה אוקימנא באשתו ולק"ש ושוק באשה וקול באשה ושער באשה הכל ערוה ואסור להסתכל בהן והרי"ף ז"ל השמיט כל זה:
וזה שכתב הרי"ף ז"ל ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגלה אבל בתפלה לחזור אם שהה חוזר לראש לא נ"ל שום הפרש בין תפלה לכל אלו אלא בכולן אע"פ ששהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק וכדאסיקנא בר"ה והרי"ף סמך על הא דרב אשי דאמר האי אם שהה אם לא שהה מבעי ליה אלא. דכ"ע אם שהה כדי לגמור חוזר לראש אך והב"ע

מלחמת ה'

ועוד וזה שכתב הרי"ף ז"ל אע"פ ששהה כו' והרב אלפסי סמך על הא דרב אשי ולדעתי אין בדברי רב אשי שום ראיה לרווחא דמילתא קא מוקים דאפי' מאן דלית ליה בעלמא אם שהה וכו':

השגות הראב"ד

אן חוזר לראש א"א הגאון כך כתב כמו שכתב הרב ז"ל ומה שכתב זה משום דגברא דחוי הוא דשאני ליה לרב אשי הכי אמו בע' שעות מי אפשר שלא יהא גם דחוי באמצע ולא מפליג ר' יוחנן בין שיהא גם דחוי בין שלא יהא גם דחוי באמצע והא דאמרינן הכא גברא דחוי הוא להו על שעת ההפסק קאמר אלא על שעת התפלה עצמה קאמר דמאן דאמר חוזר לראש אפי' בלא שהה סבר אפי' מאי דצלי קודם המים לא חזי מפני שרגשתו להסתין. ומר סבר גברא חזיא הוא ועלתה לו. וקי"ל חזיא הוא אבל בדשהה. כדי לגמור את כולה דברי הכל חוזר לראש בתפלה בלחוד והטעם לפי שאין דרך רחמים שיהא הפסק גדול בתפלתו. ועוד דתפלה לאו

עין משפט

א מיי' פ"ג מה' ק"ש ופ"ד מה' תפלה סמג עשין סי"ח טור א"ח סי' עד :
ב מיי' פ"ד מה' תפילין סמג עשין סי' כב טור א"ח סי' מג :
ג מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג עשין סי"ח טור א"ח סי' עו עט :

עבירה שמבזה את התורה באותה קריאה ועל כן אמר הוי מושכי העון בחבלי השוא: **אבל** בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ורבני צרפת ז"ל אומרים דלא שנא תפלה לא שנא ק"ש ומגילה חוזר למקום שפסק כדכתבינן לעיל ולתפלה עד שיכסה את לבו שאע"פ שיש הפסק בין לבו ובין הערוה אפ"ה מפני שהלב הוא האבר הנכבד שבכולם אמרו שיהיה מכוסה : **איתמר** צואה על בשרו או (א) ידיו מטונפת מבית הכסא וכו' הכי איתא הגרסא בס' הגמרא המדויקים והכי פירושה צואה שעומדת בבשרו תחת בגדיו או שהיו ידיו מטונפות מבית הכסא כלומר שהכניס ידיו מן הבית לבית הכסא דרך חור א' ולא הניחם שם אלא תלויים ועומדין ואין ריח רע מגיע אליו כלל רב הונא אמר מותר לו לקרות ק"ש ואע"פ שאינה יבשה וטעמיה מפרש ואזיל דכתיב כל הנשמה תהלל יה (כלומר) כיון שמכוסה בבגדיו מותר דכי היכי דצואה אחרת אם מכסה אותה בכלי או בדבר אחר מותר לקרות ק"ש אצלה אפי' בתוך ד' אמות כיון שאינו מגיע אליו ריח רע ממנו הכי נמי כשעומדת בבשרו כיון שמכוסה בבגדיו ואינו מריח אותה כלל או כשידיו בבית הכסא כיון שאין מגיע אליו ריח רע כלל מותר ולא אמרינן אינו דומה צואה שעומדת בבשרו לצואה דעלמא דלא חיישי' להכי ולא דייקינן גופו אלא כמקום אחד דהא כתיב כל הנשמה תהלל יה ור' חסדא ס"ל שאע"פ שצואה אחרת כשהיא מכוסה מותר בזו שעומדת בבשרו אע"פ שהיא מכוסה אסור וכן כשידיו בבית הכסא כיון שעומדות במקום שאינו ראוי לתפלה אסור שצריך שיהיה הגוף כולו נקי ושיעמוד כלו במקום נקי דהא כתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך וי"מ דפלוגתא דרב הונא ורב חסדא לא הוי אלא בצואה שעומדת בבשרו במקום שמתכסה מאליו בלא המלבושים כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו אבל במקום אחר שנראה מיד אין כיסוי המלבוש מועיל ודברי הכל אסור ונראה להעמיד

רש"י

בו תאריכו ימים : היתה טליתו חגורה לו על מתניו . ומכסה אותו ממתניו ולמטה אף על פי שהוא ערום ממתניו ולמעלה : קורא קריאת שמע . אבל לתפלה לא שצריך לראות בעצמו כאלו עומד בפני המלך ולעמוד באימה אבל בקריאת שמע אינו מדבר אל המלך : הדרוקן . חולי המצבת את הבטן : סילון . של מי רגלים ועמוד הוא הריעי: ירקון . חולי של ירוקן: כל הנשמה . והפה והחוטם הם בכלל ההילול ולא שאר איברים : ריח רע שיש לו עיקר . כגון שצואה מונחת שם והיא מסרחת ושאין לו עיקר היינו הפחת רוח : מרחיק ד' אמות . מן העיקר ואע"פ שבא הריח אליו וכגון שהוא לאחוריו שאינו רואה אותו : לא כנגד צואה

תורה אור | נר מצוה

כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף מסכת ר"ה* וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה[דף לד:] °אבל א בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש אמר רב הונא [א]היתה [עמ] טליתו חגורה לו על מתניו קורא ק"ש תניא נמי הכי היתה טלית של בגד ושל עור ושל שק חגורה לו על מתניו קורא את שמע ולתפלה*[דף כה.] עד ב שיכסה את לבו אמר רב הונא [ב]שכח [עט] ונכנס לבית הכסא בתפיליו מניח ידו עליהן עד שיגמור עד שיגמור ס"ד אלא אמר רב נחמן בר יצחק עד שיגמור עמוד ראשון וניפסוק וניקום סבר לה כדתניא (א) ר"ש בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון איתמר [ג]צואה על בשרו או ידו ג מטונפת [פ] מבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרוא ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרוא ק"ש אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב °כל הנשמה תהלל יה ורב חסדא מ"ט דכתיב °כל עצמותי תאמרנה ד וקי"ל כרב הונא (ב) חדא דהוא רביה דרב חסדא ועוד דקא מקשינן מינה בפרק *אמר להם הממונה דאמר[דף ל.] רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פירוש צואה בפי טבעת היכי דמי אי דנראית פשיטא ואי דלא נראית לא ניתנה תורה למלאכי השרת לא צריכא דיושב ונראית ועומד ואינה נראית ומאי שנא מצואה שעל בשרו דאיתמר צואה על בשרו או ידו מטונפת מבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרוא ק"ש ומשני במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא מדקא מקשינן מינה שמעינן דהלכתא היא איתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ארבע אמות וקורא ק"ש ורב חסדא אמר מרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח וקורא תניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת

תהלים קנ
שם לה

[דף נ.] פי' זה מדויק הסוגיא דפרק אמר להן הממונה* דאמר התם צואה במקומה אסור לקרות ק"ש כלומר אע"פ שלבוש בבגדיו ואינו יכול לראותה כיון שעומדת במקומה אסור לו לקרות ק"ש והוינן בה היכי דמי אי דנראית פשיטא כלומר אם עומדת במקום שאם היה ערום אפשר לראותה פשיטא דאסור ומאין לנו שאם עומדת במקום שאפשר לראותה שאע"פ שהבגדים מכסין אותה שיהיה אסור דפריך בפשיטות אי דנראית פשיטא ואם באת לדחות ולומר דפשיטא חוזר למקומה ור"ל פשיטא דכיון שעומדת במקומה ואיפשר לראותה איסור זה לא יתכן שהרי עדיין לא היה יודע ההפרש שבין מקומה לשאינה מקומה שאח"כ תירץ לו במסקנא אלא ודאי משום דפשיט ליה להלמוד' שאם עומדת בגופו במקום שאפשר לראותה שהוא אסור לדברי הכל ופלוגתא דרב הונא ורב חסדא לא הוי אלא במקום שאי אפשר לראותה כדכתבינן ומש"ה היה מקשה בפשיטות אי דנראית פשיטא דאסור וכו' :

והריא"ף ז"ל ורבינו משה ז"ל גורסי' צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא ואינם מעמידים חילוק בין שהיה תחת בגדיו בין שלא יהיה בכל ענין מותר ותימה הוא זה היאך אפשר שבידיו מטונפות מן הצואה או בצואה בבשרו ועיניו רואות יקרא ק"ש והלא משנה שלימה שנינו (דף כב:) כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות ואפי' נאמר דהכא מיירי ביבשה אפ"ה קשה שהרי אמרו (דף כה.) דצואה כחרס אסור אע"פ שהיא יבשה ואין ריח רע יוצא ממנו אפילו הכי אסורה ורבינו משה ז"ל רצה ליזהר מזו הקושיא וכתב (ג) נטישת צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא כלומר שאין בו ממשות אלא כלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו כדון אותו כאלו אין שם צואה כלל ואפ"ה אינו מתקבל דאם איתא דאיירי בענין זה למה היה אוסר רב חסדא מטעם כל עצמותי תאמרנה דכיון שהוא כל כך מועט ויבש שאנו דנין אותה כאילו לא היה שם צואה כלל נמצא שכל עצמותיו נקיים ורב הונא נמי (למה) [לא] הוצרך להתיר מטעם דכל הנשמה תהלל יה (ג) שאפי' בלא זה מותר כיון שאין בו ממשות על כן נראה יותר נכון כמו שכתבנו תחלה דאפי' בצואה שאינה יבשה מיירי ולא גרסינן מטונפות (ד) דייקינן נמי דמקשים ממילתיה דרב הונא גבי צואה במקומה ומסתמא צואה במקומה לא איירי ביבשה : **ולענין** פסק' פסק

שלטי הגבורים

א הרא"ש הביא כל הלשון שבעמוד וסיים וז"ל ולמעלה כתבתי אף בתפלה נמי אם שהה בלא אונס אין חוזר לראש ע"כ :
ב כתב מיי' לא כסה את לבו או שנאנס שאין לו במה שיתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא ולכתחילה לא יעשה כך :
ג פירוש צואה על בשרו תלוי בגרסאות וצ"ע : כתב הרא"ש ורב אלפס ורבינו משה גורסין או ידיו מטונפות מבית הכסא מותר ולא נסירא גירסא זו דהיכי שרי ליה רב הונא כיון שצואה נראה ואי מיירי ביבשה אפ"ה אסור דאמרינן צואה כחרס אסורה :
לשון ריא"ז
מי שהיתה צואה על בשרו או ידו מונחת לבית הכסא מותר לקרות ק"ש שהרי הצואה מכוסה . בבגדיו וידיו הן לפנים ממחיצת בית הכסא וידיו נקיות כמבואר בקונטרס הראיות וכך היא שטת מז"ה עכ"ל: היתה צואה על בשרו המכוסה בבגדיו או שהכניס ידיו לבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע ר"ח פסק כרב חסדא וכן דעת הרא"ש ז"ל וי"מ דרב הונא לא שרי בצואה על בשרו אלא במקום שהיא מתכסת מאליה בלא מלבושין כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו. טור:
ד כתב הרא"ש ופסק ר"ח כרב חסדא דאמר אע"ג דר' חסדא תלמידו דרב הונא אזלינן לחומרא ורב אלפס ז"ל כתב דקי"ל כרב הונא והביא כל הלשון שבעמוד ובסוף כתב וכן מסתבר ע"כ :

שיטת ריב"ב

והכין מסקנא וכו' . והרב דודי ז"ל פסק בכלן שאע"פ ששהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק: היתה טלית חגורה לו על מתניו . לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש . אבל לתפלה צריך הוא לראות עצמו כאילו עומד בפני המלך אבל בק"ש אינו מדבר עם המלך: סילון. מי רגלים : אתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בבית הכסא וכו' . נראה לי צואה על בשרו במקום קיטוח ובכל מקום כיוצא בו . שהוא בית הסתרים. וליכא ריחא ולא עביד לאגלויי דאי בדוכתא דעביד לאגלויי הוא לא גרע מצואה דבוקה בסנדלו דאיבעיא ולא איפשיטא ולחומרא עבדינן . וכן מי שהיו ידיו בבית הכסא בלא שום טינוף ומחיצה חוצצת בינו לבין בית הכסא דאי לאו הכי קיי"ל דאסור לקרות ק"ש ולהתפלל כנגד בית הכסא ישן ואע"פ שאין בו צואה . ובנוסחי הלכות הרב ז"ל איתא או ידיו מטונפות מבית הכסא וזו הנוסחא אינה נמצא בכל ספרי מקומותינו . והרב אלפסי ז"ל פסק בזו כרב הונא והגאון רבינו האי ז"ל פסק כרב חסדא ויש בדעתם נוטה לדברי הגאון משום דקיי"ל כרב חסדא בריח רע שיש לו עיקר שמרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח וקורא והם רואים בדעתם שהדברים ק"ו . כל זה מספר המאור : כל הנשמה . הפה והחוטם בכלל הלול ולא שאר איברים : שיש לו עיקר . שהצואה מונחת שם . מרחיק ארבע אמות . מן העיקר וכגון שהיא לאחוריו שאינו רואה אותה :

הגהות הב"ח

(א) ידיו בבית הכסא וכו' או שהיו ידיו בבית הכסא כצ"ל :
(ב) היא טיפשת:
(ג) תיפוק ליה:
(ד) ודייקינן כצ"ל :

הגהות הרי"ו

(א) לקמן בריי"ף דף מט ע"א:
(ב) עוד בריי"ף שבת דף מו ע"ב :

המאור הקטן

בשלא שהה ובהא קמפלגי מ"ס גברא חזי הוא ומ"ס גברא דלא חזי הוא ולדעתי אין בדברי רב אשי שום ראיה דלרוחא דמילתא קא מוקים לה דאפי' מאן דאית ליה בעלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש מוקים לה בלא שהה ומאן דאית ליה בעלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק דין שהה ולא שהה אחד הוא בכל מקום והכא היינו טעמא דהוזר לראש משום דגברא דחוי הוא . איתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בבית הכסא וכו' נ"ל צואה על בשרו במקום א] קינוח ובכל מקום כיוצא בו שהוא בסתרים וליכא ריחא ולא עביד לאיגלויי דאי ברוכתא דעביד לאיגלויי הוא לא גרע מצואה דבוקה בסנדלו הוא דאיבעיא ולא אפשיטא ולחומרא עבדינן וכן מי שהיו ידיו בבית הכסא בלא שום טינוף ומחיצה חוצצת בינו לבית הכסא דאי לאו הכי הא קיימא לן דאסור לקרות ק"ש ולהתפלל כנגד בית הכסא ישן ואף על פי שאין בו צואה :

ובנוסחי הרב ז"ל נמצא או ידיו מטונפות מבית הכסא וזו הנוסחא אינה נמצאת בכל ספרי מקומותינו ורי"ף פסק בא כרב הונא והגאון רבינו האי ז"ל פסק בזה כרב חסדא ודעתנו נוטה לדברי הגאון משום דקי"ל כרב חסדא בריח רע שיש לו עיקר שמרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח וקורא והם רואים בדעתם שהדברים קל וחומר :

מלחמת ה'

אמר הכותב ולא ניחוש לספי שהרי בעל הלכות כתבה ורבינו הגאון ורבינו חננאל ורבינו כולם ז"ל הסכימו על ידיו ובודאי אין ללמוד תפלה מדין ק"ש והלל ומגלה שאין דינן חמור מקל להקל עליו ומצינו בכל מקום תפלה חמורה לענין הפסק שאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסוק וצריכה אימה יתירה מק"ש כמו שמוזכר בכמה מקומות במסכתא זו וכן לענין היה צריך לנקביו הזכירו בשמועה זו תפלה ולא מצינו שהחמירו כך בק"ש ועוד שראיית הראשונים מדברי רב אשי ראיה גדולה היא ומה שדחה בעל המאור ז"ל דלרווחא דמלתא קא מוקים לה הפך האמת הוא שא"כ היה לו לומר איפכא דכ"ע שהה אינו חוזר אלא למקום שפסק והכא בהא קא מיפלגי כלומר דבין שהה בין לא שהה מר סבר חוזר לראש משום דגברא דחיא הוא ומר סבר למקום שפסק אי נמי לומר סתם הכא בהא קמיפלגי לאפוקי נפשיה מפלוגתא מדקא מוקים לה בדלא שהה וקאמר בהדיא דכולי עלמא שהה חוזר לראש ש"מ בסברא דקושטא קא מוקים לה דוקא בשלא שהה אבל שהה חוזר לראש ומעתה אם נאמר שהיא סברתו של רב אשי בכולהו שהייה בכדי לגמור את כולה שחוזרין לראש בין בק"ש בין בתקיעות הנה דחינו דבריו מכלל הלכה ואין ראוי לדחות דבריו כיון שהוא עיקר דמסקנא דגמ' בכל מקום ועוד שאפי' היתה סברתו של רב אשי כך לא היה ראוי להכניס לרב חסדא ורב המנונא במחלוקת והל"ל סתם כדאמרן אלא ש"מ דהכי ס"ל דבתפלה דכ"ע שהה חוזר לראש ואפי' לרבי יוחנן דתקיעות וחלוק דין ק"ש ודין תפלה בזה כמו שחלוק במקומות אחרים ומי שמפרש דכ"ע שהה חוזר לראש בכאן דגברא דחיא הוא כיון ששהה כל כך קודם שיכלו המים אין בדבריו טעם דלמ"ד גברא דחיא הוא אין לחלוק בשהה בשלא שהה אלא כשוהה בעלמא ואין לנו בכל התורה כדתה שהוא חוזר ונראה לשיעורין אלא כל שנדחה רגע א' כנדחה ק' שנים וכ"ש בכאן שטעם הדחיה מפני שהתפלל ולא בדק ואירע לו כך שתפלתו תועבה ועוד דמאי דאיתמר בהא לימא בהא קמיפלגי דמר סבר אם שהה כדי לגמור את כולו חוזר לראש ומ"ס למקום שפסק ודאי מעיקרא לאו משום מי ברכים אתמר אלא אתינן לאוקמה בפלוגתא דתנאי ואמוראי דהלל מגילה וק"ש ותקיעות כלומר לימא כי היכי דפליגי התם פליגי בתפלה וכי דחיה נמי דכ"ע שהה חוזר לראש כה"ג קאמרי כלומר לאו תמאי שייכי הכא דבתפלה דכולי עלמא שהה חוזר לראש ובדלא שהה פליגי בטעמא אחריתי שא"ת שהה בכאן דוקא חוזר לראש הל"ל דכ"ע בעלמא למקום שפסק והכא שאני ועוד דלאכתי שהה ולא שהה מבעי ליה והוה ליה למ"ד למקום שפסק לפרשו ולמימר אם לא שהה חוזר למקום שפסק ואם שהה חוזר לראש משום דגברא דחיא הוא כלומר אע"ג דפליגנא עלך בלא שהה מודינא לך בשהה דגברא דחיא הוא ואע"ג דעיקר פלוגתייהו השתא לאו בדשהה ודלא שהה אלא דכולי עלמא אפי' בלא שהה חוזר לראש ולפום הכי לא שייך למימר הכא אם שהה דטעמא דהייה לאו משום מי ברכים הוא ולפיכך איתמר סתם דודאי פלוגתייהו בדלא שהה דוקא הוא ומשום מי רגלים אבל שהה לא איירי ביה הכא דאפילו בדלא דיחוי קים להו דשהה בתפלה חוזר לראש ולית ליה עיקר בפלוגתא דידהו הדין הוא סברא דקמאי וסברא מעליא הוא : **ועוד** ובנוסחי הלכות הרב נמצא או ידיו מטונפות מבית הכסא וזו הנוסחא אינה נמצאת בכל ספרי מקומותינו :

אמר הכותב אבל נמצאת היא בספרי ספרד ופירושה לפי הנראה שהיו ידיו מטונפות מקנות בית הכסא כגון שקנח באבנים מקורזלות של בית הכסא ואין בידו צואה אלא שהיא מאוסה ומטונפת ואין אדם אוכל בה לפיכך אמרו בטעמיה דרב הונא כל הנשמה תהלל שזה אין לבו ועיניו רואין צואה כלל ורב חסדא סבר כל עצמותי תאמרנה ואין היד הזו ראויה לומר שירה שדעתו של אדם אוננת ממנה וזה פירוש נאה :

השגת הראב"ד

בה הפסקה היא כלל ואפילו נחש כרוך על עקבו מה שאין כן בק"ש ובהלל ובמגילה . ומשום הכי החמירו בהפסקת תפלה ובדשהה כדי לגמור את כולה שחוזר לראש . ולולי שהגאון פסק כדברי המיקל בדלא שהה מסתברא כדברי המחמיר דהא קי"ל המתפלל וצריך לנקביו ואינו יכול לעמוד עד פרסה תפלתו תועבה וזה שהשתין בתוך תפלתו הרי לא יוכל לעמוד וכגברא דחויה הויא אפילו מה שהתפלל קודם שהשתין :

א] במקום קינוח . א"א ואי במקום קנוח ולא עביד לאגלויי הא אמרינן במס' יומא לא נתנה תורה למלאכי השרת והיכי פליג רב חסדא אלא ע"כ דעביד לגלויי ואי במקום קנוח הא קי"ל דאסור כדרב פפא דהיינו צואה במקומה אלא הא פלוגתא דהכי שלא במקום קנוח הוא ואע"ג דלית בה ריחא כי ארח בה דלא נפיש זוהמא אמרינן אבל זוהמא מיהא אית בה כדמכסי' בבגדו מיהו לית בה ריחא וקי"ל כרב הונא כמו שפסק הרב מדמקשי' מינה ולצואה דבוקה בסנדלו לא דמי דהתם מגלית לגמרי היא כדמדלי רגליה . גם לריח רע שיש לו עיקר נמי לא דמי דהא מכסיא בבגדו וכריח רע שאין לו עיקר דמיא אלא שהיה רב חסדא אוסר מפני שהיא דבוקה בבשרו ובעינן כל עצמותי תאמרנה וידיו מטונפות שכתב הרב ז"ל לא שהיא הטנוף בידיו אלא שהם מונחות במקום טינוף ואין ספק שאם היו מטונפות ממש נטילת ידים מיהא בעינן :

פסק הרב אלפסי ז"ל דמותר כרב הונא והביא ראיה לדבריו כמו שכתוב בהל' אבל רבינו האי גאון ז"ל ומפרשים אחרים פסקו לחומרא כרב חסדא ואע"פ [ג] שמכח ההלכה נראה כרב הונא מפני שהיה נראה רחוק בעיניהם להקל בענין זה כל כך רצו לפסוק מסברא כרב חסדא לחומרא ומסתייעא קצת מדחזינן בהאי אידך מימרא דריח רע שיש לו עיקר דהלכה כרב חסדא דברייתא מסתייעא ליה ואין זה כלום שאם הלכה כמותו בענין אחר שהברייתא מסייעות אותו מה טעם הוא שנפסק כמותו במה שלא סייעוהו אלא ודאי על פי ההלכה הנכון כמו שפסק הרב אלפס ז"ל מפי מורי הרב נר מצות.

נר"ו: **ואם** היה שם מקום גבוה עשרה או נמוך עשרה וכו' רבני צרפת ז"ל אומרים דכי היכי שההפסקה מועילה לצואה עצמה כן ה"נ דמועילה לריח אבל רבינו משה ז"ל אומר דכיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועילה כלל ולפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח ואם לאו ירחיק מלא עיניו ובירושלמי מפרש שאפילו בלילה אם הוא במקום שאם היה יום היה רואה אותו אע"פ שאינו רואה אותו עכשיו אסור אם לא ירחיק ממנו מלא עיניו כמו שהיה מרחיק אם היה יום: **לא** כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים כל זמן שיש בתוכן עורות כלומר שאין צואת חזירים וצואת כלבים אסורה אלא בשעה שהיא בתוך העורות שמעבדין בה אבל כשאין בהן עורות מותר לקרות כנגדן רש"י ורוב המפרשים ז"ל אמרו דמאי דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתני' לא בא לדחות כל הברייתא אלא להודיענו דין צואת חזירים וכלבים בלבד שאינו אסור לקרות ולהתפלל כנגדן אלא בזמנשיש בתוכם עורות שהם מסריחי' הרבה אבל מה שאמרו שצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ושלא יתפלל כנגד צואת אדם ותרנגולים ואשפה שריחם רע ודאי הלכה היא: **ובירושלמי** אומר דצואת תרגולין שאסורה דוקא באדומה כלומר בצואה שלהסיקה: האדומה שמסרחת הרבה אבל באחרת לא ורבני צרפת ז"ל היו אומרים שזה שאמרו ולא כנגד צואת תרגולים

צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולין ולא כנגד אשפה שריחה רע ואם היה שם מקום א שגבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא ואם לאו ירחיק מלא ב עיניו וכן לתפלה ג וריח רע שיש לו עיקר מרחיק ארבע אמות ממקום ד שכלה הריח וקורא קרית שמע אמר רבא לית הלכתא כי הא מתני' אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם קרית שמע ה °לא כנגד *)צואת כלבים ו ולא כנגד צואת חזירים כל זמן שיש בתוכן עורות בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו (א) תא חזי הני ציפי דבי רב דהני גאנו והני גרסי ולא אמרן דשרי אלא בדברי תורה אבל בקריאת שמע לא ובדברי תורה נמי לא אמרן אלא בדחבריה אבל בדידיה לא: אתמר צואה עוברת אביי אמר מותר לקרוא ק"ש ורבא אמר אסור והלכתא כרבא אמר רבא ופי חזיר כצואה פא עוברת דמיא אמר רב יהודה °ספק צואה בבית מותר ז באשפה אסור ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותר סבר לה כר' המנונא דאמר מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד [א] (הראשון) בלבד הא נפל להו לארעא משרא שרו ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו רבנן בודאן אבל בספיקן לא גזרו רבנן ובודאן עד כמה אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן ח שמטפיחין גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרישומן ניכר אמר רבא הלכתא צואה כחרש אסורה מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסורין היכי דמי צואה כחרש אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה פב כל זמן ט שגוללה ואינה נפרכת: י ואם לאו יתכסה במים י ויקרא: הסוכה: *אוקימנא במים עכורין אבל צלולין לא משום דלבו רואה את הערוה פג והלכה כ עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור אמר רבא י צואה בעששית

*) בגמ' ובהא"ש איתא צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים.

רש"י

צואת אדם. ואפילו אין לה ריח: לית הילכתא כי הך מתניתין. דלעיל דאסר צואת כלבים וחזירים אפילו אין שם עורות: כל זמן שיש בהם עורות. אצואת כלבים וחזירים קאי שדרך לתת בהן עורות אבל צואת אדם אפי' בלא עורות כי אין דרך לתת בו עורות שלכך על כרחך בלא עורות קאמר: שאין לו עיקר. כגון הפחת רוח: ציפי. מחצלות של בית המדרש: דהנהו גאנו והנהו גרסי. ואף על פי שדרך הישינים להפיח: אלא בדברי תורה. ומשום דלא אפשר אבל בק"ש יצא חוץ ויקרא ק"ש: אבל (ב) בדידיה. הפיח הוא בעצמו ימתין עד שיכלה הריח: צואה עוברת. אם העבירו לפניו גרף של רעי מותר לקרות ק"ש ואין צריך להפסיק: בבית מותר. דאין דרך להניח צואה בבית: לא אסרה תורה במי רגלים. אלא לקרות כנגד הקילוח בלבד: ובוודאן עד כמה. ישהו על גבי קרקע ויהא אסור: כל זמן שמטפיחין. שיש בהן טופח על מנת להטפיח: שרישומן ניכר. על גבי קרקע: כל זמן שזורקה ואינה נפרכת. אז היא לחה דיבשה נפרכת יותר מן הלחה איכא דאמרי אע"פ שנפרכה על ידי זריקה הואיל ואינה נפרכת על ידי גילגול לחה היא: (א) עקבו רואה את הערוה. (א) רבותא נקט אפילו עקבו דכל אבר שאין דרכו לראות הערוה אם רואה את הערוה אסור דקרי' ביה ולא יראה בך ערות

אפשר שהוא בלול שלהן שהוא מאוס אבל במקום אחר כיון שאין הריח מגיע אליו מותר: **וצואת** כל שאר בהמות נראה לרב מורי נר"ו דמותר ומביא ראיה מהירושלמי דגרס התם ר' יוסי בן חנינא אומר (ג) אין מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל בר רב יצחק אמר ובלבד בשל חמור ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך לוי אמר [ג] מרחיקין מצואת חזיר ומצואת גמיה ומצואת תרנגולין ד' אמות הנה שלא אסר שום בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך שיש לצואתו ריח רע הרבה אבל שאר בהמות אע"פ שיש להם ריח רע מיד בשעת היציאה אין הריח רע כל כך ומותר לקרות ק"ש כנגד הצואה שלהם וצואת החתולים כיון שריחה רע, מאד נראה שדינה כמו צואת גמיה אלא שאמרו גמיה בירושלמי מפני שהיו שם מגדלין אותה בביתם כמו שעכשיו אנו מגדלין החתולים: **ולמדנו** מזה שהאדם יכול להתפלל כשהולך בדרך ואע"פ שרואה צואה בשעת התפלה לא ניחוש כיון שלא אסרו אלא של חמור הבא מן הדרך בלבד ואינו מצוי ולמיעוטא לא חיישינן מיהו כשהוא סמוך לכפר שרוב הבהמות הם חמורים ומצויים שם יש לחוש להתפלל באותה שעה: ור"מ ז"ל לא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה ותימה הוא למה החמיר כל כך ולא התיר אפי' כנגד הצואה שלהן שהרי בירושלמי התירו בפירוש גללי בהמה כדכתבינן ועוד יש לתמוה עליו שכתב דדי לו שירחיק מריח רע שיש לו עיקר עד שיכלה הריח בלבד דהא ודאי הלכה כרב חסדא דאמר שצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ומה שאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא לא בא לדחות כל הברייתא דמסייעא ליה אלא גבי צואת חזירים וכלבים בלבד כדכתבינן וכן הגיה עליו הראב"ד ז"ל: **הני** ציפי דבי רב דהני גאנו והני גרסי. פי' מחצלות שיושבים בהם התלמידים בבית המדרש ויושבים שנים או שלשה במחצלת אחת ופעמים שאין במחצלת ד' אמות והאחד ישן והאחד לומד ואע"פ שהריח יוצא מאותו שישן אפ"ה אין חבירו מניח *מלקרות: **ובדברי** תורה נמי לא אמרן אלא בדחבריה. כלומר כי אמרינן דריח רע שאין לו עיקר מותר לקרות בתוך ארבע אמות שלו דוקא בדחבריה שאע"פ שהריח מאוס לו יותר הואיל ואין לו עיקר ואינו יוצא ממנו מותר אבל בדידיה אע"פ שאינו מאוס לו כל כך הואיל ויוצא ממנו אין לו לקרות: **ופי** חזיר כצואה עוברת דמי. ובגמ' אמרינן אע"ג דסליק ואתי מנהרא ר"ל שאין הרחיצה מועילה לו דכיון שדרכו ללכלך פיו כל היום מצואתו לא רוחץ ודיינינן ליה כגרף של רעי: **מי** רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. פי' תרי קראי כתיבי חד גבי צואה והוא ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה[ד] וכסית את צאתך ר"ל שאע"פ שמחוץ למחנה מושבו צריך כיסוי שלפעמים מדברים שם דברי תורה כשהיו הולכים חוץ אבל כשהזהיר על מים קטנים בפסוק אחר כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ לא הצריך כסוי אלא שישתין חוץ למחנה מפני שבמחנה מדברים דברי תורה תמיד ואם היה משתין שם היה אסור לדבר דברי תורה בשעת קילוח השתן ולפיכך אסור אבל בחוץ לא הצריך לה כיסוי מפני שאחר הקילוח אינו אסור אם מדברים ד"ת ויהיו שם מי רגלים: **היכי** דמי צואה כחרס. כלומר שהיא אסורה אמר רבי יוחנן כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וכו' יש מי שפסק הלכה (ב) כמו הלשון האחרון שאומר דכל זמן שגוללה ואינה נפרכת דיינינן ליה כחרס ואסורה אבל אם גוללה ונפרכת אע"פ שזורקה ואינה נפרכת יוצאה מתורת חרס ומותרת דעפרא בעלמא הוא ורבינו משה ז"ל פסק כלשון הרא[illegible]ן לחומרא דאפילו כשזורקה ואינה נפרכת דיינינן לה כחרס ואסורה ולעולם אינה מותרת אלא עד שיהא יבשה כל כך שאם זורקה תתפרך וכן נראה למורי הרב יותר נכון מפני דאע"ג דבעלמא אנו הולכין אחר לשון האחרון ה"מ בדיני ממונות שאין בהם קולא וחומרא אי נמי באיסור והיתר במילתא דרבנן נלך ג"כ אחר לשון האחרון אע"פ שמיקל אבל באיסורא דאורייתא לא נלך אחר הקולא ואם הלשון הראשון מחמיר יותר נסמוך עליו וכזה הורו הגאונים ז"ל בהרבה מקומות והכא כיון דהאיסורא דאורייתא הוא דגבי צואה כתיב והיה מחניך קדוש אזלינן לחומרא כלישנא קמא: **אבל** צלולין לא מפרש בגמרא שיעכירם ברגליו משום דלבו רואה את הערוה ומאי דלא אמר משום דעיניו רואות מפני שכיון שהגוף עומד בתוך המים המים עצמם הם מחיצה בין עיניו והערוה ואע"פ שהם צלולים אבל הלב כשעומד בתוך המים עם הערוה אסור ולפיכך יש ליזהר בשעה שעומד בתוך המים והמים צלולים שאם ירצה לקרות ק"ש או ד"ת שיעשה הפסקה מבגד בין הלב והערוה ואומרים רבני צרפת ז"ל שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה מבגד ומותר: **והלכתא** עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. מאי דנקט עקבו לאו דוקא דה"ה בכל אבר אחר שאם נוגע בערוה אסור אלא

שלטי הגבורים

א וכן כתבו מיי' וטור דאין מחיצה והפסקה ושינוי רשות מועיל כלום היכא שמגיע לו הריח ודלא כרבני צרפת:

לשון ריא"ז

היה עומד על גבי מקום שהוא גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה הרי זה עומד בצדו וקורא אע"פ שרואה אותו כנגדו כמבואר בקונט' הראיות עכ"ל וכן כתב הטור:

ב כתב הרא"ש ז"ל ולפי זה נראה דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפי' בתוך ד' אמות אם אין הריח מגיע אליו רשות אחרת היא דפתח כנעול דמי והוה ליה כצואה בעששית ומותר ע"כ:

ג אפילו אם הוא סומא שאינו מריח צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח ולפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי' בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום:

ד מיי' פליג על זה וכתב דאינו צריך להרחיק רק מן הצואה עצמה ארבע אמות אם פסק הריח כשיעור זה ולא מצרכינן ד' אמות ממקום הפסקת הריח רע שיש לו עיקר וסמ"ג וטור פסקו כרבינו:

ה כתב הרא"ש פי' רש"י לית הלכתא כי הך מתניתא דלעיל דאסרה צואת חזירים באין בהם עורות משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי ולא פליג אמתניתין דלעיל ומיהו נראה מדהזכירה זו הברייתא צואת אדם הוא דאסירה בכל ענין כלבים וחזירים דווקא במקום שיש בהם עורות וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכיר משמע שאין בהם איסור כלל ואפי' את"ל לאסור צואת תרנגולין דווקא בלול שבהם שיש בו סרחון אבל הגדלים בבית ואין שם אלא מעט אין לאסור עכ"ל:

ו צואת חמור הרכב לאחר שבא מן הדרך וצואת חתול ונמייה ונבלה מסרחת דינם כצואת אדם להרחיק מלפניו מלא עיניו ולאחריו ד' אמות ממקום שכלה הריח וכתב הרב יחיאל ז"ל ההולך בדרך יכול להתפלל אע"פ שרואה צואה כנגדו אם אין הריח בא לו ולא חיישינן למיעוט לצואת בהמור ובסמוך לעיר י"א שיש לחוש לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים צואת תרנגולים ההולכין בבית דינן כשאר צואת חיה אבל בלול שלהן שיש בו סרחון הוא מאוס דינו כצואה דלפניו מלא עיניו ולאחריו ד' אמות ממקום שכלה הריח:

לשון ריא"ז

ז ונראה בעיני שבין אם היה מסופק אם יש בו צואה אם לאו בין אם היה ספק צואת אדם ספק צואת כלבים הרי זה ספק ומותר בבית ואסור באשפה כמבואר בקונטרס הראיות:

ח מיי' וסמ"ג פליגי על זה ופסקו דכל שרישומן ניכר אסורין אפי' אינם טופחין והרא"ש ז"ל פסק כרבינו וכתב דאפילו טופחים אם אינן טופחים ע"מ להטפיח מותרים:

לשון ריא"ז

מי רגלים אסורים כל זמן שמטפיחין אבל אם אינן מטפיחין אע"פ שרישומן ניכר מותר לקרות כנגדן כמבואר בקונט' הראיות:

ט ופסק הטור שצריך שתהיה יבשה עד שבגלילה תהיה נפרכת: לשון ריא"ז הצואה אסורה אע"פ שהיא יבשה כחרס כל זמן שגוללה ואינה נפרכת כמבואר בקונט' הראיות אבל אם נפרכת מרוב היובש מותרת: י רש"י פליג על זה וס"ל דכל שעומד עד צוארו במים אפי' לבו רואה את הערוה מותר. וכל הפוסקים פסקו כרבינו: לשון ריא"ז ולא אמרו כן אלא לותיקין שהיו תרדין לעשות מצוה מן המובחר וקורין ק"ש סמוך להנץ החמה וסומכין גאולה לתפלה ומתפללין אחר הנץ מיד אבל שאר כל אדם קורין אחר הנץ עד שלש שעות כמו שביארנו ומתפללין אחר קריאתם כדי לסמוך גאולה לתפלה: כ כתב הרא"ש וה"ה לכל האיברים הנוגעים בערוה אסורין והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר ע"כ:

ד"ת (ב) לא ידעתי לסוף דעת זה המפרש כי האמת הוא שהלשון האחרון מחמיר וכן פי' רש"י ז"ל ו... שיותר נקל נפרכת ע"י זריקה מע"י גלילה אלא שיקשה לפי דעתו איך הרמב"ם פוסק להקל ואין זה שיטת אי...

עין משפט

א מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג מה' עשין יח טוש"ע או"ח סי' עו סב: ב מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג עשין יח א"ח סי' עד: ג מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' עו:

שיטת ריב"ב

לא כנגד צואת אדם. אע"פ שאין לה ריח רע: לית הלכתא כי הא מתניתא. דאסר צואת כלבים וחזירי' אפי' בזמן שאין בהן עורות ואצואת כלבים וחזירים קאי שדרכן לתת בתוכן עורות אבל צואת אדם אפילו בלא עורות שהרי אין דרך לתת בתוכן עורות: שאין לו עיקר. הפחת רוח: הני גאנו. ואע"פ שדרך הישני' להפיח: אבל בדידיה. הפיח הוא עצמו ימתין עד שיכלה הריח: צואה עוברת. אדם שנושאין לפניו גרף של רעי: כנגד עמוד. כנגד עמוד הקלוח. ובגמ' יליף לה מקרא'. היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה. איכא דאמרי לחומרא אפ"פ שאם זרקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת בגלגול לחה היא:

הגהות הב"ח

(א) אמו חזו נ"ל: (ב) נ"ל בדידיה: (ג) אומר מרחיקין ותיבת אין נמחק:

הגהות חו"י

(א) ליתא בגמ' וקאי אליבא דה"ד ואליבא דאביי עיין בגמרא: נ"ל מללמוד

[א] ת"ז מוקפת: [ב] שמחוך כצ"ל: [ג] אין מרחיקין: [ד] כ"כ ושכת (הגא"י):

חדושי אנשי שם

מהר"ן שפירא (א) רש"י בד"ה עקבו רואה וכו' כל זה הועתק מרש"י בגמ' לפי מה דסלקא דעתך דמקשין שרוצה לאסור בעקבו רואה את הערוה ותלמיד טועה העתיקו כאן וכזה תראה כמה פעמים ברש"י וכבר ראיתי מיגרוני' ליישבו בדוחק ואינו נוח לי:

א מיי' פ"ג וס"ג מהלכות ק"ש סמג עשין יח טור או"ח סי' עד עו פו :
ב מיי' פ"ג מהל' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' פז :
ג מיי' פ"ד מהל' תפלין הלכה כד ופ"י מהל' ס"ת ה"י סמג עשין כב טור א"ח סי' רמ וטור יד סי' רפב :

אלא מפני שהעקב עומד כנגד הערוה והולך להשמיענו דלא חיישינן לראיית העקב ולא לשום אבר כמו שאנו חוששין בראיית הלב ולפיכך נקט עקבו : ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה וכתב רבינו האי גאון ז"ל דהוא הדין לכל אשה שמגלה טפח במקום מכוסה שבה שאסור לקרות כנגדה דטפח באשה ערוה וכן אין לו לקרות בשעה שמנגנת דקול באשה ערוה אבל כנגד פניה או כנגד מקום שאין דרך לכסות או בשעה שמדברת כדרכה מותר ואפי' בשעה שמנגנת אם הוא יכול לכוין בלבו לתפלתו בענין שאינו שומע אותה ואינו משים לבו אליה מותר ואין לו להפסיק קריאתו

רש"י

ערות דבר : נואה בעששית . לנמרנ"א כלומר מחילת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתים והיא נראה : התם בצואה כתיב . והיה מחניך קדוש וגו' ושבת וכסית את צאתך בכיסוי תליא מילתא והא הוי מכוסה: מבטלה ברוק. שרוקק עליה ורוקו מכסה אותה: במים הרעים . סרוחים : מי המשרה . ששורה בהן פשתן וקנבוס והן מסריחין : עד שיתן לתוכו מים . בגמרא מפרש כמה מים יטיל למי רגלים שיהא מותר לקרות ק"ש : לא שנא . שנתן את המים לתוך הכלי קודם שהטיל בהן מי רגלים לא שנא בסוף לאחר שהטיל בהן מי רגלים : גרף ועביט . שניהן כלי חרס הן אלא של ריעי הוא קרוי גרף ושל מי רגלים עביט : אסור לקרות קריאת שמע כנגדן . הואיל ומיוחדים לכך ואע"פ שאין בתוכן כלום : ומי רגלים . עצמן אפי' בכלי שאין מיוחד לכך : בין לפני המטה . שאין המטה מפסקת בינו לבינם : בין לאחר המטה . שהמטה מפסקת בינו לבינם : תחת המטה- דאז הם כאילו טמונים ומכוסים בארץ : אפילו

תורה אור

בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מאי טעמא התם °והיה מחניך קדוש אמר רחמנא (דברים כג) והא איכא והכא כתיב °ולא יראה בך ערות דבר (שם) והא קא חזי אמר אביי °צואה כל שהוא מבטלה ברוק ואמר רבא א וברוק עבה אמר רב צואה בגומא פורש סנדלו עליה וקורא ק"ש בעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מאי תיקו ותיקו דאיסורא לחומרא אמר רב יהודה נכרי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו ואע"ג דכתיב בהו °אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג) הא כתיב בהו ערוה שנאמר ב °וערות אביהם לא ראו : (בראשית ט) ולא °יתכסה לא במים הרעים : פד פרישנא הכי ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה ויקרא ק"ש כלל ומי רגלים לא יקרא עד שיטיל לתוכן מים ת"ר כמה יטיל לתוכן כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית א"ל רבא לשמעיה עייל לי רביעית כר' זכאי

ג וכן הלכה לא שנא בתחלה ולא שנא בסוף תנו רבנן ב גרף ד של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות ק"ש ה כנגדן בין לפני המטה בין לאחר המטה ר' שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא רבי שמעון בן אלעזר אומר אפילו בית בן מאה אמה לא יקרא עד שיניחם תחת המטה או עד שיוציאם מאי טעמא דר' שמעון בן אלעזר קסבר כל הבית כולו כארבע אמות דמי אמר רבא ו אין הלכה כרבי ז שמעון בן אלעזר תניא בית ג שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו

נר מצוה

וכן [א] כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראייה בעלמא מותר : צואה כל שהוא מבטלה ברוק וכו' ודוקא תכף שרקק עליה אבל אחר שעה אין ביטול הרוק מועיל שהכל חוזר להיות כמו צואה והכי אמרינן בירושלמי ר' זירא ור' אבא הוו יתבין חמיין צואתא קם ר' אבא ורקק עלה א"ל ר' זירא כמן ימא לטיגנא פי' טיגנא שם מקום שהיה סמוך ליה ור"ל אין ביטול רקיקה מועיל אלא כמהלך מהים לטיגנא שהוא דבר מועט : צואה בגומא פורס סנדלו עליה ומותר דכיון שאין ריח רע מגיע אליו כאילו היתה מכוסה בכלי דמי ומותר ואפי' נוגעת בסנדלו ומאי דבעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מאי מלתא באפי נפשה הוי ור"ל היכא דכשהולך בדרך או כשעומד במקום אחר ונדבקה ממש הצואה בסנדלו מאי תיקו והוה ליה תיקו דאיסורא ולחומרא ואע"פ שאם נוגעת בסנדלו מותר כשנדבקה ממש אסור ורבינו משה ז"ל מפרש דבעיא דמר בריה דרבינא לצואה בגומא קאי ומפרש דבוקה בסנדלו כמו נוגעת דצואה בגומא כשפורש סנדלו על הגומא ואינו נוגע בה כלל מותר אבל כשסנדלו נוגע בה אסור : הא כתיב בהו וערות אביהם לא ראו יש שנוהגים בשעה שמוהלים את הקטן לכסותו בשעת הברכה כדי שלא יראה ערותו וסומכים על זה ויש אומרים שאין צורך לזה דהא חזינן לעיל (דף כד.) שאם היו בניו ובני ביתו קטנים והיה ישן עמהם בטלית אחת שקורא קריאת שמע ואינו חושש וזו אינה ראיה דהתם אף על פי שישן עמהם בטלית אחת אינו רואה את הערוה ומה טעם הוא לדמותו לראיית הערוה מיהו נראה דודאי בקטן כל כך לא דיינינן ליה ערוה ואין צריך לכסותו בשעת הברכה אבל בגדול כגון שנתגייר בזה ודאי צריך לכסותו בשעת הברכה דלא יראה בך ערות דבר קרינא ביה. מפי מורי הרב נר"ו: עייל לי רביעית כרבי זכאי ופירש ר"ת ז"ל רביעית למי רגלים של פעם אחת וע"פ זה השיעור צריך להטיל המים: לא שנא בתחלה ולא שנא בסוף כלומר לא תימא דדוקא כשהטיל הרביעית תחלה ואח"כ מי רגלים מותר משום דראשון ראשון בטיל אבל המים שהיו שם מתחלה אלא אפי' היו מי רגלים תחלה ואח"כ הטיל הרביעית מותר ולא אמרי' ראשון ראשון בטיל כיון דמטיל אותו בבת אחת: גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן וכו' נראה למורי נר"ו דכיון שמוכנים לכך אין ביטול רביעית מועיל ואפילו נתן רביעית מים זכים בעביט של מי הרגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו דכמו צואה דיינינן ליה ואסור מן התורה בין זה בין מי המשרה וכיוצא בהם דבכלל והיה מחניך קדוש הוי ולפיכך חמור יותר ממי רגלים שאינם אלא מדרבנן כדאמרי' לעיל (כה.) מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא אותם שלהם שהיו בשל חרס שהם מאוסים ביותר דיינינן כצואה ואין המים מועילים אבל של מתכת או כגון שלנו שמקנתם של זכוכית אם נתן בהם המים מותר: רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא מיד כלומר כיון שהמטה מפסקת ביניהם אע"פ שאין ברוחב המטה ד' אמות קורא ק"ש מיד דסגי ליה בהכי אבל כשאין המטה מפסקת מרחיק ד' אמות וקורא ר' שמעון בן אלעזר אומר אפי' בית בן מאה אמה לא יקרא עד שיניחם תחת המטה או עד שיוציאם דסבר דאין הרחקת ד' אמות מועילה בבית דכל הבית כולו כד' אמות על ד' אמות דמי ופסק רבינו יצחק בן גיאות ז"ל כרבי שמעון בן אלעזר לחומרא דכל הבית כולו כד' אמות על ד' אמות דמי ותימה גדול הוא על מה סמך שהרי רבא דהוא בתרא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר ונראה שסמך על מאי דאמרי' בגמ' מאן שמעת ליה דאמר בית כולו כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר (לחומרא) היא ורש"י ז"ל כתב דלא אתפרש לן באיזה מקום אמר ר"ש בן אלעזר זה ור"ח ז"ל פי' דשמעינן ליה במסכת עירובין בפ' שני (דף כג.) דאמר התם כל מקום שהוקף לדירה כגון הדיר והסהר [ב] והגנה ואפי' (א) בבית חמשת כורין הרי הן כרשות אחד ופי' אם לא הוקף מתחלה לדירה ממש ויש בו שיעור זריעת סאתים אין מטלטלין בשבת בכל ההיקף אלא בד' אמות בלבד אבל אם הוקף מתחלה לדירה אפי' יהיה ההיקף (יותר) גדול מאד שיש בו שיעור זריעת חמשת כורין או עשרה מטלטלים בכולו דכולו כארבע אמות על ארבע אמות דיינינן ליה ור' יצחק בן גיאות ז"ל אפשר שעל זה סמך דכיון דחזינן בעירובין דהכי הלכתא שמעינן דהכא נמי הלכתא כותיה וכולה ביתא כד' אמות על ד' אמות דיינינן ליה ואין זה נכון דאם איתא דמההיא דעירובין אתפרש לן כיון דההיא הלכה היא לדברי הכל היאך היה חולק רבא הכא על דבריו אלא ודאי לא איתפרש לן כמו שכתב רש"י ז"ל וכיון דלא אתפרש הלכה כרבא דהוא בתראה (ב) נפסוק הלכה כרשב"ג דאמר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ד"א: ובגמ' (דף כה:) אמרי' אמר רב יוסף בעא מיניה מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי או לא ארבעה חמשה ששה שבעה שמונה תשעה מאי אמר ליה לא ידענא עשרה לא קא מבעיא לי א"ל אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך [ג] עשרה רשותא אחריתי היא ופי' רבינו האיי גאון ז"ל דהכי מיבעיא ליה מי אמרי' מטה שאין בגבהה שלשה טפחים כלבוד דמי ואם הגרף עומד לאחר המטה לא הוי הפסקה ויצטרך להרחיק שיעור ארבע אמות או לא אמרי' כלבוד דמי והמטה היא מפסקת ואין צריך להרחיק ארבע אמות ואת"ל דפחות משלשה הוי לבוד וצריך להרחיק ארבע אמות משלשה ועד תשעה מאי מי אמרי' כבר יצא מתורת לבוד ומפסקת או דילמא כיון שאין שם גובה עשרה לא דיינינן לה מחיצה ולא הוי הפסקה עשרה לא קא מיבעיא לי דודאי מחיצה הויא ופי' הגאון ז"ל מפני שמנהגם היה שהמטות שלהם כולם סתומות וכיון שלא היה (שם) אדם דיכול לראותה כשיש בגובה המטה שיעור מחיצה מותר ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דאם איתא דמיירי במטה סתומה אמאי הוי צריך רב יוסף למימר עשרה לא מיבעיא לי ואביי נמי אמאי איצטריך למימר שפיר עבדת דלא איבעי לך שזה פשוט הוא דעשרה מחיצה הוי כדתניא בהדיא (ד' כה.) ואם היה שם מקום גבוה עשרה או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא ומי לא ידע בכל אלה דעשרה הוי מחיצה ואפשר לתרץ לדבריו ולומר דמפני דאין ברוחב המטה ארבע אמות הוצרך לומר כן שאם לא (כן) שמא הייתי אומרים דמשום מחניך קדוש יהיה אסור אפי' במחיצת עשרה ומשום הכי אמר עשרה לא מיבעיא לי שאע"פ שעומד בתוך ארבע אמות המחיצה מפסקת כיון שיש בגבהה עשרה ולא קרינן בה מחניך אבל נראה דוחק לפרש כן ונראה למורי הרב נר"ו דאפי' במטה שאינה סתומה מיירי ומשום הכי הוצרך לומר עשרה לא קא מיבעיא לי לאשמועי' שאע"פ שאפשר לראותה אפ"ה כיון שיש בגובה המטה עשרה לית לן בה ורש"י ז"ל מפרש דלמאי דאמרי' עד שיניחם תחת המטה קאי והכי מיבעיא ליה לרב יוסף פחות משלשה כלבוד דמי וחשבינן ליה כמכוסה דאילו היה עומד מכוסה בעלים ובכלים היה מותר והשתא נמי מותר או לא הוי לבוד ולא דיינינן ליה כמכוסה ואסור ואם תמצי לומר דהוי לבוד ודיינינן ליה כמכוסה משלשה ועד עשרה מאי דיינינן ליה כמכוסה כיון שאין בגבהה עשרה או אמרי' דכיון דיצא מתורת לבוד לא דיינינן ליה כמכוסה עשרה לא קא מיבעיא לי דכיון שגבוהה כ"כ ודאי איכא כיסוי למה שעומד בקרקע ואמר ליה אביי שפיר עבדת דלא מיבעיא

הגהות הב"ח

(א) בית כצ"ל : (ב) ונפסק כצ"ל :

[א] כשמגלה כצ"ל: [ב] מוקף ותגר כצ"ל ותי' בגנה נמחק : [ג] נ"ב כל עשרה כצ"ל (סא"י) :

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש ירושלמי ר' זירא ור' אבא יתבין וחזיין צואה ר' אבא רקיק עליה א"ר זירא כמן ימא לטגנא כלומר אין בטול הרוק מועיל אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטגנא שהוא דבר מועט ואח"כ הרוק מתייבש וחוזרת הצואה למקומה ע"כ :

ב כתב הרא"ש הלכך המל את הגר צריך לכסות ערותו בשעת הברכה ויש שנוהגים ג"כ כשמלין את הקטן וי"א דאין צריך והסכים כרבינו יונה :

ג כתב הרא"ש ורבינו משה ז"ל כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור :

לשון ריא"ז

ד היו מי רגלים מונחין בכלי נקי שאינו מיוחד להן אם נתן לתוכן רביעית לוג מים מותר לקרות ק"ש כנגדן בין שהיו בכלי גדול בין שהיו בכלי קטן ואפילו אם היו מי רגלים רביעית צריכין ד' רביעית מים לבטלן בין שהיו מי רגלים בכלי ונתן עליהן מים בין שהיו המים בכלי ונפל עליהן מי רגלים אם היו מי רגלים פחות מרביעית נראה בעיני שצריכין מים כנגדן לבטלן כמבואר בקונטרס הראיות :

ה כתב הרא"ש ואע"פ שאין בהם כלום ואפי' הטיל בהם רביעית מים לא מהני כיון דמיוחדים לכך הוה ליה כבית הכסא ואפי' אין בהם ריח רע ומיהו בכולי תלמודא שמזכיר גרף ועביט מיירי בשל חרס ויש להסתפק אם ה"ה הכי בעביט של עץ ושל זכוכית ומסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא אבל בשל זכוכית מותר ע"כ :

ו הרי"ף גיאות פליג על זה וכתב דכל הבית חשיב כולו ד' אמות ורב האי פסק כבעמוד :

לשון ריא"ז

היתה המטה גבוהה י' טפחים הרי היא חולקת רשות לעצמה והגרף והעביט העומדים תחתיה אינן כמכוסים ואסור לקרות כנגדן היתה גבוהה מג' ועד עשרה הרי זה ספק בתלמוד אם הם כמכוסים תחתיה אם לאו וספיקו להחמיר . היו מונחין אחרי המטה הרי המטה חוצצת בינו לבינם ומותר לו לקרות כנגדן וכך היא שטת רבינו חננאל והוא שלא היו תחת המטה או תחת מחיצותיה תלג ג' טפחים ונראה בעיני שצריכה שתהיה המטה גבוהה י' טפחים שתהא ראויה לחוץ כמבואר בקונט' הראיות :

ז בגמרא א"ר יוסי בעא מיניה מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי ד' ה' ו' ז' ח' ט' מאי א"ל לא ידענא כתב הרא"ש רב אלפס לא הביא זאת הבעיא כלל ונראה משום דמפרש לה דאדרשב"ג קאי ואיהו סבר דהלכה כת"ק עכ"ל :

שיטת ריב"ב

פיס' ולא יתכסה וכו' : גמ' בתחלה שקדמו המים למי רגלים בסוף שקדמו מי רגלים למים: בין לפני המטה . שאין המטה מפסקת בינו לבינם : בין לאחר המטה . שהמטה מפסקת : קסבר כולי בית וכו' במס' עירובין :

לך עשרה רשותא אחריתי היא כלומר כיון שגבוהה עשרה כבר נעשה מקום ומעלה רשות בפני עצמו ומה שלמטה רשות בפני עצמו ואין זה הרשות נעשה כיסוי למה שברשות אחר וקשה על זה הפירוש דמאי קא מיבעיא ליה פחות מג' אי הוי כיסוי שזה פשוט הוא למה לא יהיה כסוי כשאר דברים וזה אפשר לדחותו ולומר דמיירי (א) כשנוגע במטה עצמה ומש"ה נריכא ליה למיבעי וזה דוחק ועוד דכיון דפחות משלשה מספקא ליה אי הוי כסוי או לא נראה דוחק לשאול מג' ועד ט' מאי ובלשון ואת"ל שאין זה דרך התלמוד (כיון שאין טעם לדמות) ורש"י ז"ל חשב להשמר מכל זה וכו' תורה אור

נר מצוה

שנו אלא שהניחן בכלי שאינו כליין °אבל הניחן בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני ככלי אחד דמי אמר רבא גלימא *אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי: אמר ר' יהושע בן לוי ספר תורה א עושה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים והני מילי היכא דאין לו בית אחר אבל יש לו בית אחר מנח ליה התם: כמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו כמלא עיניו וכן לתפלה: לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ויקרא ק"ש ויתפלל ואע"פ שאין בו צואה דאמר ר' יוסי בר חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ודוקא ישן אבל חדש לא אמר רבא הני בתי כסאי ב דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומות דמיין: גרסינן בפ' יציאות השבת* אמר רב אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקימנא במרחץ חדש שעדיין לא רחץ בו אדם אבל מרחץ ישן לא ותניא הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם ק"ש ותפלה ואין צריך לומר שאלת שלום ומניח תפילין וא"צ לומר שאינו חולץ נכנס למקום שבני אדם מקצתן עומדים ערומים ומקצתן עומדין לבושין יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחלה מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאלת שלום ואין צריך לומר ק"ש ותפלה וחולץ תפילין ואצ"ל שאינו מניח *אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר °ויקרא לו ה' שלום כלומר שמו של הקב"ה שלמא הוא: אמר רב חמא בר גוריא אמר רב שרי ליה לאיניש למימר ג הימנותא בבית הכסא ואע"ג דכתיב °האל הנאמן ההוא כמה דאת אמר אלהא מהימנא אבל שם גופיה לא איקרי נאמן והזמנה לבית הכסא ד למיקם בגויה וצלויי איבעיא ולא ה איפשטא:

°מתני' ו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה ור' יהודה פוטר: גמ' מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הוא דצריכי טבילה הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע אין צריכין טבילה לדברי הכל וכן הלכה:

הדרן עלך מי שמתו

רש"י

אפי' עשרה מאני. אם הם כליין ככלי אחד דמי: קמטרא. ארגז של ספרים: ככלי בתוך כלי דמי. דהא גלימא לאו כליין הוא: כנגד בית הכסא. ברחוק ארבע אמות: אע"פ שאין בו צואה. כגון שפינו אותו: דפרסאי. בחפירה היו ופיהם רחוק הוא מן הגומא והוא בשיפוע והריעי מתגלגל ונופל לגומא: מקום שבני אדם עומדים לבושים. רגילות היו שהיו שלשה חדרים במרחאות שלהן בחיצון היו בני אדם פושטים עצמן עד חלוקם ליכנס למרחץ באמצעי היו פושטין חלוקם ונכנסין ערומים למרחץ וכן כשיוצאין מן המרחץ נכנסין לחדר האמצעי ללבוש חלוקם לצאת לחוץ ללבוש בגדיהם ופנימי היו כולן רוחצין ערומים והשתא קאמר במקום שבני אדם עומדין לבושין דהיינו בחיצון: ואין צ"ל שאינו חולץ תפילין. אם כבר הם בראשו: מקצתן ערומים ומקצתם לבושים. דהיינו האמצעי כדפירש' דהנכנסין לרחוץ פושטין את עצמן שם ערומים והיוצאים לובשין עצמן: ואינו חולץ תפילין. אם הם כבר בראשו: ואינו מניחם לכתחילה. בראשו: שבני אדם עומדים ערומים. היינו המרחץ הפנימי: מתני' זב שראה קרי. אף על פי שטמאים טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפילו הכי צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא (א) וכן נדה אם באה להתפלל ופולטת שכבת זרע הרי זו כקרי כדאשכחן בסיני דכתיב שלשת ימים אל תגשו אל אשה (ב) לפי ששכבת זרע בפליטתו מטמא תוך שלשת ימים ואחר כך כבר הסריח בגופה ואינו ראוי להזריע עוד להיות ולד נולד הימנו ונדה שפלטה שמשה אתמול קודם שראתה: ורבי יהודה פוטר. דהואיל וטומאת זיבה קודמת והרי טמאה טומאה חמורה ואינה אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין הזבין והמצורעים מותרים בדברי תורה תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרא ליה:

הדרן עלך מי שמתו

רבינו יונה

ורש"י ז"ל חשב להשמר מכל זה וכו' דלא גרסינן פחות מג' כלבוד דמי או לא דהאי לא מיבעיא ליה (ב) [אלא ה"ג פחות משלשה ודאי כלבוד דמי אלא] משלשה ועד תשעה מאי וכו' ומצאנו ספרים מדויקים שגורסים מטה פחות מג' כלבוד דמי או לא אמר ליה לאו וכו' ותימה הוא זה היאך יכול לומר שהשיב לו רב הונא דפחות משלשה לא הוי לבוד שזה אינו אפשר ובין לפירש"י ובין לפי' רבינו האי יקשה למה לא כתב אותו הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו דלפירוש רבינו האי ז"ל היה לו לכתבו לאשמועינן דאחר המטה בפחות משלשה (ג) [לא הויא הפסקה] ובעשרה הויא הפסקה וקורא מיד משלשה ועד עשרה איבעיא ולא איפשטא ולפירש"י ז"ל היה לו לכתבו להודיענו דין תחת המטה דאפי' ר' שמעון בן אלעזר דאמר בית כולו כארבע אמות על ארבע אמות דמי מודה דהיכא דהניח תחת המטה מותר ואין צריך ארבע אמות והיה לו להודיענו דפחות משלשה הוי כיסוי ומותר ועשרה לא הוי כסוי ומשלשה ועד עשרה איבעיא ולא איפשטא ולחומרא. מפי מורי הרב נר"ו: **אבל** הניחן בכלי שהוא כליין אפי' עשרה ככלי אחד דמי כלומר לא תאמר [א] עשרה שהן כליין הוא דדמו ככלי (ג) אחד (ד) (ה) אלא אפי' עשרה [ב] שאינן כליין דייניגן להו ככלי אחד ומיהו אפי' אחד לבדו [ג] שאינו כליין לא נתמעט מאחד ודייניגן להו ככלי אחד ועם הכלי שהוא כליין הוי להו כלי בתוך כלי ומותר. (נלע"ד טעות בכאן): **גלימא** אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי פירוש אקמטרא כלי שמכניסין בו הספר כדאמר (מגילה דף כו:) הני זבלי דחומשי וקומטרי דספרי ור"ל שהספר נתון בתוך אקמטרא שלו וגלימא מלמעלה ככלי בתוך כלי דייניגן ליה: **ספר** תורה עושה לו מחיצה גבוהה עשרה וכו' יש שואלין ואמאי צריך למחיצה גבוהה עשרה והא אמרינן לעיל (סוף דף כה:) שיכניס בכלי בתוך כלי ואית דמתרצי דהכא מיירי בשאין לו כלים ומ"מ עדיין קשה למה לא אמר ס"ת ותפלין כמו שאמר בברייתא שלמעלה ומשום הכי נראה למורי הרב נר"ו לתרץ כל זה ולומר דברייתא דאמר עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי נגדין קתני ור"ל בבית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו המטה עד שיוציאנו ותפילין עד שיניחם בכלי בתוך כלי אבל בס"ת לא מהני כלי בתוך כלי אלא להוציאו או לעשות לו מחיצה כדמפרש רבי יהושע ושאר ספרים דינם כתפילין וצריך כלי בתוך כלי וכדאמרי' לעיל גבי גלימא אקמטרא: **אבל** לפניו מלא עיניו ומי שקורא בלילה או סומא שאינו רואה צריך להרחיק מלא עיניו כאילו היה רואה והכין פירשו בירושלמי ותימה הוא למה הוצרך לומר וכן לתפלה שזה פשוט הוא דכיון שמרחיק לק"ש כל שכן לתפלה שהחמירו בה יותר משאר דברים: **ודוקא** ישן אבל חדש לא כלומר אע"פ שאין בו עכשיו צואה כיון שהיה [ד] אסור מתחלה אסור הוא מן התורה משום והיה מחניך קדוש וכל דבר שאסור מן התורה ה"נ אסור כנגד ד' אמות שלו אבל חדש אינו אסור כלל ואפי' בתוכו וכ"ש כנגדו. מפי מורי הרב נר"ו: **בתי** כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומות דמיין והאומרים דבני צרפת ז"ל דבתי כסאות שלנו אע"פ שהם עשוים כמו של פרסיים כיון שמי רגלים מצוין שם תמיד לא דייניגן להו כסתומות ואסור ורבינו האי גאון ז"ל כתב שאותן שלהם היו עשויים במדרון בענין שהמים יורדים מיד ולפיכך דייניגן להו כסתומות ומותר אבל בהני דידן שאינן במדרון אסור: **אבל** שם גופיה לא אקרי נאמן וכתב רבינו משה ז"ל שמותר לומר בבית הכסא רחום שאינו אלא כינוי ולא מצינו שמו ממש שיקרא רחום והראב"ד ז"ל הגיה עליו שלא מצינו בשום מקום רחום על האדם ואסור לאומרו בבית המרחץ או בבהכ"ס ונראין דברי רבינו משה ז"ל למורי הרב נר"ו דהא כתיב זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק וזה נאמר על הצדיק כי למעלה דבר בענין הצדיק ובהצלחתו ואמר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה לצדקותיו זרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא רחום וחנון וצדיק: **והזמנה** לבית הכסא למיקם בגויה וצלויי בעיא ולא איפשטא הרב אלפסי ז"ל לא כתב בכאן דעבדינן לחומרא כמו שכתב בבעיא דדבוקה בו *בסנדלו וטעם הדבר דהוה ליה תיקו בדרבנן דלא אסרה תורה אלא בהכ"ס עצמו או כל דבר של טינוף עצמו או דומיא דצואה כדכתיבנן לעיל אבל כשאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן ומבעי' ליה הזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון או לא ולא איפשטא ולקולא עבדינן דכל תיקו דרבנן לקולא דיקא כמי דאמרינן לעיל גבי לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ויקרא ק"ש ודוקא ישן אבל חדש לא ונראה למורי הרב נר"ו שרצה לומר אבל חדש אינו איסור כלל דאפילו בתוכה מותר וכ"ש כנגדו: **מתני'** זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה פי' אע"פ שהטבילה אינה מועילה להם להעלותם מטומאתם שהזב והנדה טמאים טומאת שבעה וכשטובל הזב מיד שראה הקרי או הנדה מיד שפלטה ש"ז כמלא שלא הגיעו עדיין ימי טהרתם ולא יצאו מטומאתם אפ"ה ס"ל לת"ק שצריכין טבילה קודם שיתפללו ור' יהודה סבר כיון שאין הטבילה מועילה להם אינם צריכין טבילה והאי דתנן שפלטה ש"ז מיירי כשפלטה בתוך ג' ימים של תשמיש שאינו מסריח אבל אחר ג' ימים שהוא מסריח אינו מטמא ומתני' מקמי דבטלוה לטבילותא היא אבל השתא (ד' כב.) דבטלוה לטבילותא א"צ טבילה כלל:

הדרן עלך מי שמתו

שלטי הגבורים

א מיי' וסמ"ג כתבו דהכא מועיל כלי בתוך כלי כמו מחיצה והרא"ש ורבינו יונה כתבו דאינו מועיל לס"ת רק מחיצה ומיהו בכל ספרי הקדש אפילו בחומשים סגי כלי בתוך כלי:

לשון ריא"ז

הניחן בתוך טליתו והניח טליתו בתוך תיבה של ספרים הרי הוא ככלי בתוך כלי שהרי הטלית אינו כליין וס"ת שאינו ראוי להניחו כלי בתוך כלי עושה לו מחיצה עשרה ואם יש לו בית אחר צריך להניחן בבית אחר:

ב הני בתי כסאות דפרסאי וכו' פירש רש"י שהן בחפירה ופיהן ברחוק ארבע אמות מן הגומא והרעי מתגלגל ונופל למרחוק ומיירי שאין בהן ריח רע וכתב ר"י דבתי כסאות שלנו אע"פ שהן סתומין רגילין להסתין בהן ואין ראוי לקרות בהן: בתי כסאות של פרסיים אע"פ שיש בהן צואה הרי הן כסתומין לפי שהן עשויין במדרון והצואה מתגלגלת למרחוק ופיותיהן נקיים ואין בהם שום ריח:

ג ורחום וכל הכנויין כתב מיימוני שמותר לאומרן בבית הכסא והראב"ד כתב דאין לומר רחום:

ד ול"ד דכל היכא דלא אמר רבינו דאותו תיקו לחומרא דהוא לקולא וצ"ע דמיי' וטור פסקו להומרא והראב"ד לקולא ונראה דפליגי דלדברי מיי' והרא"ש דוקא נגד בית הכסא חדש מותר לקרות אבל תוכו אסור ולדברי רבינו והראב"ד ורבינו יונה כשהוא חדש אפי' הזמינו מותר לקרות ולהתפלל אף בתוכו:

ה הרא"ש הביא לשון זה וכתב ז"ל ולא כתב כאן דעבדינן לחומרא כדכתב בבעיא דלעיל דדבוקה לו בסנדלו משום דהתם הוה ליה ספיקא דמילתא דאורייתא אבל הכא ה"ל תיקו ומלתא דרבנן דלא אסרה תורה אלא בבית הכסא ישן עצמו אבל בהכ"ס חדש שאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן מדבעיא ליה בהזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון אי לא ולא אפשטא ועבדינן לקולא מיהו נראה מדקאמר רב חסדא לעיל מתפלל אדם כנגד בהכ"ס דלית ביה צואה' מוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור עכ"ל:

שיטת ריב"ב

קמטרא. ארגז. לאשר על המלתחה מתרגמינן לדי על קמטרא: ככלי בתוך כלי דמי דהא גלימא לאו כליין הוא: אבל חדש לא. כלומ' מותר להתפלל כנגדו ברחוק ד' אמות: ולצלויי בתוכו. כלומר בקרוב ד' אמות: אם הוא חדש. שהזמין המקום לבית הכסא בעיא ולא איפשטא: מתני' זב שראה קרי. אע"פ שנטמא טומאת ז' משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי. וכן נדה שפלטה שכבת זרע של תשמיש שמשה אתמול קודם שראתה. פולטת ש"ז הרי היא כבעל קרי לפי שש"ז מטמא בפליטתו כל שלשה אבל לאחר שלשה כבר הסריח בגופה. מהא מתני' שמעי' דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה ואין צריכין טבילה דדייקינן מינה טעמא דזב שראה קרי וכו' ובפירקין נמי אמרינן הזבין והמצורעין מותרין דלבעלי קריין תיקן עזרא טבילה אבל לשאר טמאים לא תיקן:

א מיי' פ"ג מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' פו פג פד: ב מיי' פ"ד מהל' ק"ש טור א"ח סי' פח:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב משום קרי: (ב) נ"ב וגו': (ג) אחר וכו' שהן כליין כצ"ל:

[א] שנים וכו': [ב] שהן כו': ועם הכלי שאינן כליין כצ"ל:[ג] שהוא וכו' מאחד וכו' ועםהכלי שאינן כליין כצ"ל: [ד] בו כצ"ל: (הגאו"י)

חדושי אנשי שם

ד"ת. (א) כהאי מגא: (ב) גי' ד"ס: (ג) גי' ד"ס: מהר"ם (ד) ואינן כליים כלל דייניגן להן ככלי אחד דבטילו לגביה כיון שכולהו כליין או שאין שם כלי עליהן בעלמא. כך נ"ל ייטב הענין ופירוש: וא"צ לספשוט: ד"ת (ה) לא ידעתי מנ"ל הא וגם שאר הפוסקים חלוקים עליו. הר"י:

כ' הרב דודי ז"ל הא דא"ר פפא טפח באשה ערוה אוקימנא בגמ' באשתו ולק"ש ושוק באשה וקול באשה ושער באשה ערוה לכל שהוא ואסור להסתכל בהן והרב אלפסי ז"ל השמיט כל זה. וקשיא לי הכותב: אי הא דאמר רב חסדא שוק באשה ערוה להסתכל בה קאמר אמאי לא מהדרינן בגמ' עליה דרב חסדא מדרב ששת כדמהדרינן עליה מדרב פפא אלא נראין דברי רבינו שלמה ז"ל שפירש שוק באשה ערוה באשתו ולק"ש:

תפלת השחר עד חצות דס"ל לתנא קמא דתמיד של שחר קרב עד חצות דעדיין בקר מיקרי ור' יהודה אומר עד ד' שעות דסבירא ליה דתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ארבע שעות בלבד: **תפלת** המנחה עד הערב אין לפרש עד יציאת הכוכבים שהוא לילה ממש דע"כ אית לן למימר דעד הערב האמור בכאן אינו ר"ל אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמרינן בזבחים (דף נו.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה וכו' רוצה לומר דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה הכא נמי תפלת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד ושל מוספין כל היום וגבי מנחה לא אמרו כל היום מפני שאין זמנה אלא משש שעות ומחצה ומעלה אבל של מוספים זמנה כל היום אלא שיש להקדים תפלת יוצר תחלה שהיא דבר יום ביומו כדאמרינן בברכות*) מנין לנסכים שקרבים בבקר וכו': **גמ'** טעה ולא התפלל ערבית וכו' ויש לשאול דכיון דקיי"ל דתפלת ערבית רשות למה צריך להשלים אותה ולהתפלל שחרית שתים וכן יש לשאול במאי דאמרינן בפירקין לקמן (דף ל:) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום אמאי איצטריך למימר האי טעמא תיפוק ליה משום דתפלת ערבית רשות ותירץ בהלכות גדולות ז"ל דאע"ג דתפלת ערבית רשות כיון שמתפלל אותה קבעה עליו חובה ולפיכך צריך לחזור ולהתפלל שחרית שתים כמו שצריך תשלומים מתפלת יוצר ומתפלת מנחה ולפיכך כשטעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית הוצרך ג"כ לטעם אין מקדשין את החודש אלא ביום שאם לא כן הי' לו לחזור ולהתפלל כיון שקבעה עליו לחובה: ורבינו יצחק הזקן ז"ל מתרץ בענין אחר [א] יותר נכון דכי אמרינן דתפלת ערבית רשות אינו רוצה לומר שאם ירצה לא יתפלל אותה כלל אלא רוצה לומר שאינה חובה כמו יוצר ומנחה אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה ומביא ראיה מדאמרינן במסכת שבת (דף ט:) הכי חברין בבלאין למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייניה לא מטרחינן ליה דמשמע דדוקא היכא דשרא המייניה לא מטרחינן ליה הא לא שרא המייניה מטרחינן ואם איתא דלית בה מצוה אפי' לא שרא המייניה אמאי מטרחינן ליה אלא ודאי תפלת ערבית מצוה היא ויש להתפלל אותה היכא דליכא טרחא אבל אכתי קשה מאי דאמרינן ביומא (דף פז:) איבעי' להו תפלת נעילה פוטרת של ערבית וכו' ואם איתא דאיכא מצוה בתפלת ערבית היכי קאמר דתפלת נעילה פוטרת ואפשר לתרץ דהתם מפני שהוא עיף ויגע מהתפלות והתענית כמאן דשרא המייניה דמי ולפיכך היו אומרים שתפלת נעילה פוטרת אותה אבל אם לא מפני זה ודאי היה לו לקיים המצוה ולהתפלל אותה אבל לדעת בעל הלכות גדולות ז"ל קשיא דאי בשקבעה עליו חובה היאך יפטור אותה תפלת נעילה ואם כשלא קבעה עליו חובה כיון דלדבריו ליכא מצוה למה צריך שיפטור אותה תפלת נעילה אלא ודאי התירוץ האחר הוא עיקר והרב אלפסי ז"ל כתבם שניהם בפירקין לקמן ונראה מדבריו שסומך יותר על תירוץ בעל הלכות ז"ל אבל למורי הרב נראה שהאחר יותר עיקר כמו שכתבנו: **טעה** ולא התפלל מנחה יתפלל תפלת ערבית שתים ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשטעה ושכח תפלה אחת יש לה תשלומין אבל אם טעה ולא התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל [ג] שלשה אלא שתים אחת של שחרית ואחת של ערבית שאין התשלומין מועילין אלא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולן יש להן תשלומין והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה כשיצא מבית האסורין או כשנתרפא שיתפלל כל התפלות שהפסיד ואין דעת מורי הרב נר"ו נוחה בזה אלא הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן: **טעה** ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת וקא משמע לן הכא שאע"פ שאינו עושה תשלומין מאותה תפלה בעצמה אפילו הכי מתפלל שתים מאותה של שבת ואומרים רבני צרפת ז"ל שאם טעה ולא התפלל תפלת המוספין כל היום שאין לה תשלומין דבתפלת שמנה עשרה שהיא רחמים יש לה תשלומין שאין זמן בקשת רחמים עובר אבל בתפלת מוסף שאינה אלא שבח כיון שעבר הזמן אין לה תשלומין תדע שהרי אנו רואין שהפסוקים של קרבן (א) מוסף אין אנו מזכירין אותם בתפלת יוצר ר"ל שלא התקינו לומר בה הפסוקים של קרבן [שחרית כמו שהתקינו בתפלת] מוסף וכיון שזו הי' כנגד קרבן מוסף וכבר עבר הזמן אין לה תשלומין אבל תפלת יוצר של שבת או של מנחה אע"פ שהם שבת כיון שהיא כנגד תפלת רחמים שמתפללין בכל יום בחול יש להן תשלומין כמו שיש לתפלת חול ומזה הטעם אומרים ג"כ שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח במנחה ולא נזכר ביום אינו מתפלל בערב שתים אחת של ערבית ואחת של מנחה שכיון שהתפלל כבר י"ח והחזרה אינה צריכה אלא מפני זכירת ר"ח הואיל ועבר היום ולא נזכר בעוד שהיה ר"ח לחזור ולהתפלל אינו חוזר עכשיו דמה תועלת אחר שעבר ר"ח להתפלל פעם אחרת כיון שאינו מזכיר ר"ח עכשיו וי"ח כבר התפלל אותה אבל חכמי פרובינצ"א ז"ל אומרים דכיון שבאותה תפלה לא יצא ידי חיוב שלא התפלל אותם כדינה כמי שלא התפלל כלל דיינינן ליה ומתפלל שתים לערב ואע"פ שכבר עבר ר"ח ואינו מזכיר ענין ר"ח בתפלה

*) [היא לא בברכות ולא במנחות כבדפוסים אחרונים וצ"ל כדאמרי' ביומא (לד.) מנין לנסכים שקודמין למוספין וכו' עי' ברא"ש כאן סי' א' ע"ש שמביא ראי' זו מיומא]

תורה אור

תפלת א השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום (א): **גמ'** תפלת השחר עד חצות ורמינהי מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לותיקין דאמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה ב אבל כולי עלמא לדברי רבנן עד חצות ואף על גב דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ארבע שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן ג טעה ולא התפלל ערבית ג יתפלל שחרית ד שתים טעה ולא התפלל שחרית יתפלל מנחה שתים איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ה שתים תא שמע דאמר רב הונא בר יהודה אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן טעה ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים ואין בזה משום עבר יומו ובטל קרבנו ודוקא בדשכח אבל במזיד לא ועליו נאמר ו מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות *תנו רבנן ז טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת טעה ולא התפלל ז מנחה בשבת ח מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דמיבעי ליה לאקדומי תפלת חובת שעתיה ברישא וכיון דלא אבדיל בקמייתא ואבדיל בבתרייתא גלי אדעתיה דהא בתרייתא היא חובת שעתיה הלכך בעי למיהדר צלויי אחריתי כדי לאקדומי חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרוייהו (א) ואע"ג דלא מיבעיא ליה למעבד הכי לא מחייב לאהדורי ואי נמי לא אבדיל בחדא מנייהו לא מהדרינן ליה דתניא טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס: איתמר ר' יוסי בר חנינא אמר ד תפלות אבות תקנום ר' יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כותיה דר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת ה המנחה עד הערב שהרי

רש"י

תפלת השחר: עד הערב. עד חשיכה: עד פלג המנחה. בגמרא מפרש: אין לה קבע. אלא כל הלילה זמנה ובגמרא מפרש אמאי נקט אין לה קבע: גמ' מצותה. של ק"ש: (ב) ותיקין. המקדימין למצות ומחזרין לעשות דבר בזמנו ומצוה להקדים קודם הנץ החמה וכי תנן מתניתין למאחרין שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: אבל כ"ע. אותן המאחרים עד חצות יכולין לאחר ותו לא: טעה ולא התפלל מנחה מהו. התם בלא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים משום דחד יומא הוא אבל אחר מנחה יומא אחרינא הוא ועבר יומא (ג) בטל קרבנו דתפלה במקום קרבן כדאמרינן לקמן: שתים של שבת. בשתי התפלות יאמר אתה קדשת: שתים של חול. כל י"ח ברכות: מבדיל בראשונה. תפלה ראשונה שמתפלל בשביל תפלה של עכשיו לכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת: והשניה. שהיא בשביל תשלומי מנחה של שבת אינו מבדיל בה: שניה עלתה לו. בשביל תפלת מוצאי שבת: ראשונה לא עלתה לו. שאינה כלום שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה: אבות תקנום. כדמפרש לקמן: כנגד תמידין תקנום. אנשי כנסת הגדולה: שהרי איברים (ד) ופדרים. של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קריבין כל הלילה וכנגדן

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש ז"ל ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד השחר אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש וכ"ת אם התפלל בזו השעה יצא דתנא לא חש לפרשו דמלתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד ה"ה לכל זמן המוקדם עד כאן לשונו:

לשון ריא"ז

ב ונראה בעיני שאם לא התפלל תפלת השחר עד ארבע שעות מתפלל והולך עד חצות ויש לו שכר תפלה אבל אין לו שכר תפלה בזמנה הואיל והתפלל אחר ד' כמבואר בקונטרס הראיות עבר חצות ולא התפלל אינו מתפלל עוד תפלת השחר שכבר הגיע זמן תפלת המנחה ואין לה תשלומין הואיל ובמזיד בטלה:

ג טעה בשתים אינו משלים אלא האחרונה. מיימוני סמ"ג וטור דלא כה"ג:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שאם טעה ולא התפלל שחרית ולא נזכר עד הערב אינו מתפלל ערבית שתים שאין תשלומין לתפלת שחרית אלא במנחה שהיא תפלה שלפניה אבל אחר תפלה שלפניה אין לה תשלומין וכן תפלת המנחה וכן תפלת ערבית אין לה תשלומין אלא בתפלה שלפניה כמבואר בקונט' הראיות:

ד כתב הרא"ש וא"ת אמאי צריך להתפלל שחרית שתים היכא דלא התפלל ערבית הא קי"ל דתפלת ערבית רשות והלכתא כרב באיסורי וכן קשה לקמן באלו פרקין

[illegible]

ו ...מצות שאינו יכול לתקן הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית ליה ע"כ:

ז ודוקא טעה ולא התפלל כלל אבל התפלל במנחה י"ח ברכות ולא הזכיר של שבת מחלוקת בין ר"י ובין חכמי פרוינצ"א והסכרע...

הוא שיתפלל למעריב תפלה אחרת בתורת נדבה וא"ל לחדש בה דבר דכיון דמתפלל מספק אין לך חידוש גדול מזה וכן אם טעה בתפלת מנחה של ר"ח לדברי הר"י וחכמי פרובינצ"א צריך לחזור ולהתפלל אע"פ שאינו מרוית במוצאי ר"ח כלום והרי"ף וסמ"ג כתבו דאינו מתפלל במוצאי ר"ח שתים וכן הדין דפליגי במו"ש כשטעה ולא התפלל של שבת אלא י"ח ברכות:

ח כתב הרא"ש ז"ל נראה שאם שבת ולא התפלל יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ר"ח שתים כיון דאין לו להזכיר של ר"ח למה יחזור ויתפלל שמונה עשרה כיון שכבר התפלל אותם ולא דמיא להא דאמרי' הכא שמתפלל במוצאי שבת שתים של חול ויוצא בה בשל שבת דהאי הכא דלאו בשבת ראוי לו להתפלל י"ח אלא מפני הטורח תקנו שבע ברכות הלכך כשלא התפלל במנחה ז' יצא כאותן י"ח שמתפלל במוצאי שבת דאינון נמי עייכי לשבת עד כאן:

שיטת ריב"ב

...המקדימין למצות ומחזרין לעשות דבר בזמנו וכי תנן במתני' לאחר שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: טעה ולא התפלל ערבית. כל לשון תפלה היינו שמ"ע: ובטל קרבנו. דתפלות תחת תמידין תקנום ואמרי' לגבי קרבנות דבר יום ביומו מלמד שאם עבר זמנו עבר קרבנו ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספי כל יום ויום: מבדיל בראשונה. פעם ראשונה ומתפלל בשביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת והשנית שהיא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה: שניה עלתה לו בשביל תפלת מוצ"ש: ראשונה לא עלתה לו. שאינה כלום שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גלה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית: אבות תקנום. אברהם יצחק ויעקב ובגמ' פשיט לה מקראי: כנגד תמידין תקנום. אנשי כנסת הגדולה: ר' יהודה ס"ל אין תמיד של שחר קרב אלא עד ד' שעות איברים של עולות ופדרים של שאר הקרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית:

נר מצוה

שהרי תמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום היו קריבים והולכין כל הלילה ומפני מה אמרו ושל מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף היה קרב והולך כל היום כולו רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי מוספין קרבין והולכין עד שבע שעות אי זו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה פלג מנחה אחרונה אחת עשרה שעות פחות רביע איבעיא להו לרבי יהודה עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל ומסקנא * דעד ועד בכלל ודיקא נמי דקתני העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות שמע מינה עד ועד בכלל שמע מינה אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה: אמר ליה רב חסדא לרבי יצחק התם קאמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי ואסיקנא השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר א מאן דעבד כמר עבד ב ומאן דעבד כמר עבד אמר ר' יהושע בן לוי אסור לעבור ג כנגד המתפללין איני והא רב אמי ורב אסי עברי רב אמי ורב אסי חוץ לארבע אמות הוא דעברי אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל תלמיד לא לפני רבו ולא אחורי רבו ולא כנגד רבו *תניא רבי אלעזר בן חסמא אומר המתפלל כנגד רבו והמתפלל אחורי רבו ד והנותן שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל אמר רב חייא בר אבין רב ה צלי של שבת ו בערב שבת ורבי יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת איבעיא להו רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס ורבי יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר ר' תחליפא בר אבימי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אינה קבע כמ"ד תפלת

רש"י

וכנגדן תקנו תפלת ערבית: מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים [אינו] יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דכתיב בין הערבים מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ומעלה דחצי שש וחצי שבע חמה עומדת באמצע רקיע בראש כל אדם: מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום הוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדתנן תמיד נשחט בשמנה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והתם מפרש טעמא: פלג מנחה אחרונה. הלוק את [שתי] שעות ומחצה הנותרים ביום לשנים נמצא פלג אחרונה שעה ורביע קודם הלילה: עד ועד. כלומר עד ארבע שעות דקתני וכי שעה רביעית היא בכלל או לא הוי בכלל: בבחירתא. מסכת עדיות קרי בחירתא לפי שהלכה כאותן עדיות: כנגד רבו. אצל רבו ומראה כאילו הן שוין ואחורי רבו נמי יוהרא הוא: (אחוריתא כלומר אחורי רבו): והנותן שלום לרבו. כשאר כל אדם שאמר לו שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: נוני

רבינו יונה

בתפלה ומורי הרב נר"ו היה מסופק בזה והי' אומר שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר כיון שהוא מתפלל אותה על דרך הספק כי שמא הלכה הוא שצריך לחזור ולהתפלל אותה לחובה ואין לך חידוש גדול מזה: **העיד** רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בד' שעות ואומר במדרש* שהמלך שלמה היה ישן עד ג' שעות כמו שדרך בני מלכים לעמוד בג' שעות ופעם אחת הטעתו בת פרעה ויישן עד ד' שעות והקריבו תמיד של שחר בד' שעות (א) ומזה היתה קבלה ביד ר' יהודה בן בבא והעיד שתמיד של שחר קרב בארבע שעות:

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד אע"פ שנראה מכאן שאם ירצה יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילך דלר' יהודה משם ואילך אינו זמן תפלת מנחה ולדברי רבנן יכול להתפלל מנחה עד הערב אפ"ה אין לו לאדם לעשות בענין שיהו מנהגותיו סותרין זה את זה שאם יתפלל מנחה לפעמים מפלג המנחה ואילך כרבנן ולפעמים יתפלל ערבית באותו זמן קודם שקיעת החמה כר' יהודה נמצאו דבריו סותרין זה את זה שפעמים דן אותו יום ופעמים דן אותו לילה אלא יעשה כל שעה כמו רבנן שיתפלל מנחה עד שקיעת החמה ותפלת ערבית אח"כ או כמו ר' יהודה שיתפלל תפלת המנחה לעולם עד פלג המנחה בלבד ויתפלל ערבית אח"כ כל זמן שירצה ואפילו קודם שקיעת החמה ועכשיו כיון שמנהגנו להתפלל תפלת מנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרבי יהודה אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל. מפי מורי הרב נר"ו:

אסור לעבור כנגד המתפללין וכו' ודוקא כנגד פניהם אבל בצדדם לא חיישינן להעברה בעלמא: **אל** יתפלל אדם אחורי רבו ולא כנגד רבו נראה בגמ' (ב) שהטעם שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני ההפסקה כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק וכנגד רבו שאסור נראה שהטעם הוא מפני שמשוה עצמו לרבו וכל שכן אם חוזר אחוריו כנגד רבו שהוא ביזוי יותר ואסור מיהו אם מרחיק ארבע אמות נראה שמותר להתפלל אחוריו או כנגדו שזה כרשות אחר בפני עצמו נראה:

והנותן שלום לרבו ר"ל שמקדים לו שלום ואין לו לתלמיד להקדים שלום לרב אלא כמי שיש לו מורא ממנו ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרוב המורא וכן אמרו (שבת דף פט.) כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו ומה שאמרו בהרבה מקומות כדי שאלת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב. מפי מורי הרב נר"ו: **האומר** דבר שלא שמע מפי רבו ר"ל שלא שמע ממנו ואומר אותו בשמו: **רב** צלי של שבת בע"ש כלומר היה מתפלל קודם שקיעת החמה ולאחר יציאת הככבים היה קורא ק"ש בעונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מתכוין למצוה לקבל שבת מבעוד יום ולהוסיף מחול על הקדש לא חיישינן להכי וזהו מפלג המנחה ואילך דמשם ואילך יכול אדם לקבל השבת בתפלתו אבל קודם לכן לא וכשרוצה להתפלל ולקבל עליו השבת מבעוד יום צריך שידליק תחלה שאחר שקבל השבת בתפלה אינו יכול להדליק ולעשות שום מלאכה אח"כ וא"ת והיאך יכול להדליק כל כך מבעוד יום שהרי אמרו (שבת דף כג:) ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר י"ל דהכי מילי כשאינו מקבל השבת עד הערב דכיון שאינו מקבל השבת עד הערב אין לו להקדים ההדלקה אבל כשמקבל שבת מבעוד יום ומדליק תחלה סמוך לקבלה אע"פ שעוד היום גדול אין בכך כלום והיה אומר ה"ר יעקב מאורליינ"ש ז"ל שאע"פ שתוספת שבת די בכל שהוא אפ"ה אם הוא מוסיף הרבה (ג) יותר בכלל תוספת הוי וחייב עליו אע"פ שאפשר לומר שאינו אלא מדרבנן אפ"ה אסור לעשות בו שום דבר כמו תוספת כל שהוא וכיוצא בזה אמרו לענין תרומה (ע"ז ע"ג וכ"מ) שאע"פ שחטה אחת פוטרת כל הכרי אפ"ה (תרומות פ"ד מ"ה) אם תרם הרבה הכל דיינין ליה תרומה מיהו אם התפלל מבעוד יום בטעות שהוא יום מעונן והיה חושב שהיה לילה ואח"כ זרחה השמש צריך לחזור ולהתפלל אע"פ שהתפלל מפלג המנחה ואילך כיון שלא נתכוין להתפלל אלא אחר שקיעת החמה והתפלל בטעות ומותר בעשיית מלאכה שקבלת טעות לא שמה קבלה וראיה לדבר מדאמר בגמ' (דף כז.) וטעותא מי הדרא והא קאמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וכסבורין העם לומר חשיכה ובאו לבתי כנסיות והתפללו של מוצאי שבת בשבת ואח"כ זרחה חמה ובאו ושאלו לר' ואמר להם הואיל והתפללו התפללו ומהדרי' שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע דדוקא מפני טורח הצבור חשבו ואינם צריכין להתפלל אבל ביחיד לא חיישינן לטרחא והרב רבי משה בר יוסף נרבונ"י ז"ל אמר שאם טעו הצבור בערב שבת והתפללו מבעוד יום שהיו סבורין שהיה חשכה אע"פ שלא נחייב אותם לחזור ולהתפלל מפני טורח הצבור ויוצאין באותה תפלה של שבת שהתפללו כבר אפ"ה מותרין בעשיית מלאכה ודייק הכי מדאמר שאני צבור דלא מטרחינן להו דמשמע שלא חשבו אלא משום טרחא בלחוד אבל מפני קבלת השבת בתפלתם לא חשבו כלל ומותרין במלאכה: **ורבי** יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת כתב רבי' האי גאון ז"ל שזה לא היה עושה אלא למצוה שהיה לו להתעסק על התחום לדבר מצוה כגון על עסקי המת או על עסקי חתן וכלה אבל שלא לדבר מצוה כיון שכבר נהגו העולם להתפלל מנחה עד שקיעת החמה אין לו להתפלל ערבית אלא משקיעת החמה ואילך אלא כשצריך להקדים בעבור דבר מצוה שיש לו לעשות כמו שאמרנו: **מאי** אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות פי' בלשון אין לה קבע נכללים שני דברים

א מיי' פ"ג מה' תפלה טוש"ע א"ח סי' ל קנ: (ויק"ר סדר שמיני פ' יב ורש"י בכוו' במשלי ל"א בשם הפסיקתא ועי' במעשה אלפס)

שיטת ריב"ב

מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה: מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה. פלג מנחה אחרונה. כבר פרשתיה במתנה: בבחירתא. מסכ' עדיות קרי בחירתא לפי שהלכה כאותן עדיות: התם אמר רב כהנא. גבי תפלת השחר: דעבד כר' יהודה וצלי של ערבית מאחת עשרה שעות: (מכאן ועד סי' קד חסר בכ"י)

שלטי הגבורים

א ובערב שבת היו אומרים באותה שעה קידוש על הכוס ובמוצאי שבת מבדילין על הכוס באותה שעה והרוצה לעשו' כדברי זה עושה והרוצה לעשות כדברי זה עושה ונראה בעיני שראוי להזכיר באותה שעה יציאת מצרים שמזכירין בלילות ומפני טורח הציבור היו נוהגין הרבה פעמים לקרות ק"ש בברכותיה באותה שעה ומתפללין תפלת ערבית כדי לסמוך גאולה לתפלה ובלילה קורא כל אחד ק"ש על מטתו או פרק אחד או שני פרקים כדי לקרות ק"ש אחר צאת הכוכבים כמו שביארנו למעלה בפרק היה קורא בתורה:

ב הרא"ש כתב הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר' יהודה דאם איתא דרבי יהודה ליתא דרבנן ואם איתא דרבנן ליתא דר' יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב הו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דהאי אפשר ילו לו לעשות פעם כר' יהודה ופעם כרבנן עכ"ל:

ג נ"ל דמההיא דאיתא בירושלמי פ"ב דר"ה מעובדא דר' חייא בר בא ורב כהנא מוכח דמותר להתפלל אחורי חבירו אף אם הוא גדול ממנו ואם אותו שלפניו מסיים תפלתו קודם שיסיים אותו שלאחריו אין לו לזוז ממקומו עד שיסיים אותו שלאחריו כדי שלא יעבור לפני המתפלל:

ד כתב הרא"ש פירש"י כמו לשאר אדם ואינו אומר שלום עליך רבי ובירושל' משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן בירושלמי נהיגי גבייהו דלא שייל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו מיהו בגמרא דידן אמרינן תוך כדי דבור כדי שאלת תלמיד לרב ע"כ:

ה אע"פ שכך הלכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מוצאי שבת בשבת וכן הבדלה וקידוש ואפי' בימיהם לא היו מתפללין אלא בשביל אונס גדול:

לשון ריא"ז

המתפלל תפלת ערבית של שבת בע"ש מבעוד יום באותה שעה ורביע אסר בעשיית מלאכה אע"פ שהוא יום גמור לפי שכבר קבל עליו עול השבת ואפילו ליכנס במרחץ אסור אע"פ שאסור מדברי סופרים ואם התפלל בטעות כגון שנתקשרו שמים בעבים וכסבור שהוא לילה והתפלל ערבית ואח"כ זרחה השמש הרי זה מותר בעשיית מלאכה וחוזר ומתפלל תפלת ערבית אח"כ ואם הצבור התפללו בטעות הואיל והתפללו התפללו שטורח להם לצבור לחזור ולהתפלל ואסורין בעשיית מלאכה:

ו כתב הרא"ש מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא ק"ש בעונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכוין למצוה להוסיף מחול על הקדש לא חיים לסמיכה והיה מדליק את הנר ומקבל עליו שבת מבעו"י והא דאמרי' בפ' במה מדליקין כי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה כי יכול לקבל עליו שבת מבעו"י ובלבד מפלג המנחה ולמעלה ע"כ:

המאור הקטן

המתפלל של שבת בערב שבת מאחר עשרה שעות חסר רביע ולמעלה צריך לפרוש ממלאכה כההיא דא"ל רבי ירמיה לרב מי בדלת ואמר ליה אין בדילנא ואם כסבור שחשכה וטעה והתפלל מבעוד יום א"צ לפרוש וחוזר למלאכתו ואח"כ חוזר ומתפלל ומקבל עליו את השבת דשמעתא דיחיד הדרא ורבים לא הדרא וה"מ לחזור ולהתפלל דלא מטרחינן צבורא אבל למהדר ממלאכה לא שנא יחיד ולא שנא צבור כל היכא דטעו בקבלת שבת בשעות אינה קבלה והרי"ף ז"ל לא כתב מכל זה כלום ואף לא מכל הנך עובדי דאבוה דשמואל ולוי כי באו למיפק לאורחא ומרימר ומר זוטרא בשבתא דרגלא ורב אשי דמצלי מיושב בהדי צבורא וכולן צריכין תלמוד ושמעינן מהא מדרב אשי ומדרבנן קשישא דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי למסמך גאולה לתפלה עדיף א] כר' שמעון בן אלעזר ואע"ג דלא אפשר ליה לצלויי מעומד מצלי כל היכא דאפשר ליה ועונת ק"ש לא מקדמינן ליה משום שעת הדחק אע"פ שעלה עמוד השחר ומאחרינן ליה עד הנץ החמה:

השגות הראב"ד

א] ברשב"א וכו'. א"א הגאון פסק כת"ק והא דקאמר רב כי אתי לא תוינו לרבנן קשישי דעבדי הכי בשבתא דרגלא קאמר דעיתא לכו דעבדי הכי דקרו עם הנץ החמה ומצלו כיום מושב כותיקין ולא מצלו ויקרו קודם זמנן אבל כר' שמעון בן אלעזר דמצלי במהלך לא אמר אלא מוטב דלהקדמה תפלה לק"ש כי היכא דנצלי מעומד וכת"ק:

תורה אור

תפלת ערבית רשות אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות אביי אומר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר א רשות וקיימא לן דהלכה כרבא מיהו הני מילי היכי דלא צלי ליה כלל אבל היכא דצלי ליה לתפלת ערבית כבר שוייה עליה חובה ואי טעי הדר לרישא כדאמרינן*: דף ל: אמר רבא* טעה ולא ב הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום ושמעינן מינה שאם טעה בערבית בשבת או בימים טובים שמחזירין אותו ואמרינן נמי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים והא דברי הכל היא דהא ליכא מאן דפליג ואפילו למאן דאמר רשות חובה היא דליתא אבל מצוה איתא והאידנא נהוג עלמא לשוייה כחובה *תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת ג של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ר' יהודה אומר מתפלל של מוספין ואחר כך של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה אינה עוברת אמר רבי יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ד ואח"כ של מוספין א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית אחר ארבע שעות (א) דרבי יהודה °עליו הכתוב אומר °נוגי ממועד אספתי ממך היו: א"ר יהושע בן לוי המתפלל תפלה של מוספים לאחר שבע שעות דר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי מאי משמע דהאי נוגי ממועד לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא על תברא ייתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °בתולותיה נוגות: *אמר ר' יוחנן אסור לאדם ג שיקדים תפלתו לתפלת הצבור אמר רב ובצבור שנו: אמר רב הונא אסור לאדם ג שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין ולית הלכתא כוותיה ולא כרבי יהושע בן לוי דאמר כיון שהגיע זמן תפלת המנחה ה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** רבי ו נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** תנו רבנן בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי שלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית

רש"י

נוגי ממועד. מחמת שהיו מעבירין מועדי התפלות והחגים והיו נוגים וכלים ונאספים: בצבור שנו. אם הוא בבית הכנסת עם הצבור לא יקדים ויתפלל: מתני' מה מקום לתפלה זו. כלומר מה טיבה: גמ' ולא אכשל. וישמחו חבירי על כשלוני הרי שתים רעות (ב) על ידי שאגרום להם שיענשו וכן שלא יכשלו בדבר הלכה ואשמח אני

רבינו יונה

דברים האחד שאינה חובה כמו תפלת שחרית ומנחה אלא רשות והאחר שאין לה זמן קבוע אלא זמנה כל הלילה ומשום הכי לא פירש בה זמן קבוע כמו שפירש בשאר התפלות ומאי דאמרי' בגמ' א"כ לימא תפלת הערב כל הלילה לא בא למעט שאין בכלל משמעות הלשון שזמנה כל הלילה אלא הכי קאמר אם איתא דמאי דתנן תפלת הערב אין לה קבע אין בו משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה למה שנה לשון אין לה קבע ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעי' דאיכא נמי משמעות אחר דאתא לאשמעי' שהוא רשות ונמצא שאין לה קבע ר"ל ב' דברים

נר מצוה

שהיא רשות ושזמנה כל הלילה ועל זה אמרו (לקמן)[לעיל] מ"מ אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום קרבין והולכין כל הלילה ובודאי אינו נותן טעם למאי דאמר שהיא רשות שאין זה הטעם נופל בו כלל אלא למ"ד שזמנה כל הלילה ואמר תדע מפני מה אמרו שזמנה כל הלילה מפני שאיברים ופדרים קרבים כל הלילה ומה שלא פירשו זמנה בפירוש ולא אמרו תפלת הערב כל הלילה כמו שאמרו במוספין ושל מוספין כל היום אע"פ שאין להם זמן קבוע מפני שבא להשמיענו בזה הלשון משמעות אחר שהיא רשות. מפי מורי הרב נר"ו: **שאין** מקדשין את החדש אלא ביום דכתיב תקעו בחדש שופר וכתיב בתריה כי חק לישראל הוא משפט וכו' וכתיב דינו לבקר משפט מה להלן אין דנין דיני ממונות אלא ביום* אף הכא נמי אין מקדשין את החדש אלא ביום ומדחזינן שמפני שאין קדוש החדש בלילה אין מחזירין אותו כשלא הזכיר של ר"ח שמעינן דשבתות וי"ט שקדושתן ג"כ בלילה אם טעה ולא הזכיר של י"ט או של שבת בערבית מחזירין אותו ואית דמפרשי' דדוקא בשאר ימים טובים אבל ביום טוב של ר"ה כיון שתלוי בר"ח אם טעה ולא הזכיר של יום טוב בערבית אין מחזירין אותו דכר"ח דיינינן ליה ונוכל לומר שאע"פ שתלוי בר"ח כיון שהוא יו"ט ומצות י"ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה משא"כ בראש חדש ובתפלה ג"כ אין אנו מזכירין ענין ר"ח כלל אלא ענין י"ט יותר יש לנו לדון אותו כמו י"ט מלדון אותו כמו ר"ח ואם לא הזכיר בערבית מעין י"ט מחזירין אותו: **רבי** יהודה אומר מתפלל של מוספין ואח"כ של מנחה ור' יהודה אזיל לטעמיה דס"ל דתפלת המוספין זמנה עד ז' שעות בלבד וכיון שעוברת זמנה יש לו להקדים אותה תחלה ורבנן דסברי דתפלת המוספין כל היום ואינה עוברת זמנה ס"ל דמתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין והלכתא כוותייהו: **ויש** לשאול ביוה"כ שאנו מתפללין מוסף אחר ו' שעות ומחצה למה אנו מקדימין תפלת מוסף קודם תפלת המנחה דכיון שהגיע זמן המנחה היה לנו להקדים תפלת מנחה ותירצו רבני צרפת ז"ל דהכא במנחה קטנה שהיא מט' שעות ומחצה ומעלה עסקינן ובכה"ג אמרו דכיון שהגיע זמן מנחה קטנה מתפלל מנחה תחלה ואח"כ מתפלל מוסף אבל בזמן מנחה גדולה כיון שעוד היום גדול מתפלל מוסף ואח"כ מנחה וביוה"כ מש"ה אין אנו חוששין להתפלל מנחה קודם המוסף מפני שעדיין אינו זמן מנחה קטנה וסמכו לפרש כן על הירושלמי* ואין זה נראה דעל כרחין אית לן למימר דבמנחה גדולה עסקינן מדחזינן לרבי יהודה דאמר מתפלל של מוספין ואח"כ מתפלל של מנחה ורבי יהודה ס"ל דזמן תפלת מוסף אינה אלא עד שבע שעות וכיון שמשם ואילך אינו זמן מוסף האיך היה יכול לומר שאחר תשע שעות ומחצה יתפלל מוסף תחלה שהרי כבר עבר זמנה אלא ודאי במנחה גדולה איירי ומשום הכי היה אומר ר' יהודה שמיד שהגיע זמן מנחה גדולה מתפלל של מוספין שזמנה עוברת ורבנן פליגי עליה וסבירא להו דמתפלל של מנחה תחלה ומדרבי יהודה נשמע לרבנן דכי היכי דמילתיה דרבי יהודה לא איירי אלא במנחה גדולה כדכתבינן ה"נ רבנן דפליגי עליה בהכי איירי ומה שהיה קשה לנו במנהג שנוהגים העולם להתפלל ביוה"כ מוסף תחלה ואע"פ שהגיע זמן המנחה אומר הרב מורי נר"ו דלא קשיא מידי דמאי דאמרי' הכא היו לפניו ב' תפלות מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף אינו ר"ל שהגיע זמן שתי תפלות אלא במי שרוצה להתפלל שתי תפלות מיד משהגיע זמן מנחה גדולה וכיון שרוצה להתפלל מוסף ומנחה מיד יש לו להקדים המנחה אבל אם אינו רוצה עכשיו להתפלל מנחה אלא מוסף לבד וכונתו להתפלל מנחה אחר שעה או שתי שעות יכול להתפלל של מוסף תחלה אע"פ שהגיע זמן מנחה גדולה וביוה"כ כיון שאין כוונתנו להתפלל שתי התפלות זו אצל זו (א) אלא כוונתינו להתפלל מנחה אח"כ אין לחוש אם עכשיו אנו מתפללים מוסף קודם המנחה אע"פ שהגיע זמן מנחה גדולה מיהו לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה נראה שיש לו להקדים לעולם תפלת מנחה לתפלת מוסף ועל הדרך [א] שאמרו בירושלמי אע"פ שההלכה אי אפשר לפרש אותה במנחה קטנה כדכתבי' לעיל אפ"ה לענין הדין כך הוא דמשעת מנחה קטנה ואילך מקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף: **עליו** הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי כלומר בעבור המועד שמאחרים הם נוגים והוא מלשון שבר כמו שהיה מפרש רב יוסף ופשטיה דקרא לשבח הוא כלומר כי בשעת קיבוץ גליות יאמר הקב"ה לירושלם אותם שהיו נאנחים ונוגים בעבור שלא היו עולין לרגל במועד כבר אספתי אותם בתוכך ולא תחשב כי אספתי עם אחר אלא אלו שאספתי ממך היו וראויים היו לכך. כי נשאו עליך חרפה וסוף הפסוק הוא דברי הנביא: **ובצבור** שנו כלומר כשעומד בבהכ"נ אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום [ב] אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הצבור מתפללין מתפלל הוא בפני עצמו: **ולית** הלכתא כותיה ולא כריב"ל דאמר אסור לאדם שיטעום כלום וכו' ודוקא טעימה אינה אסורה כגון אכילת פירות או אכילת פת מועט ואפי' משעת מנחה קטנה ואילך אבל סעודה אסורה ובמס' שבת פרק ראשון (דף ט:) גבי לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא יכנס לאכול וכו' פסק הרי"ף ז"ל כמו הלשון שמפרש המשנה לחומרא במנחה גדולה ובסעודה קטנה דמשעת מנחה גדולה ואילך אין לו לאכול אפי' סעודה קטנה כגון הסעודות שלנו עד שיתפלל מנחה וכן כתב שמאותו הזמן ואילך לא ישב לפני הספר אפי' בתספורת דידן ורבי יעקב ז"ל פסק לקולא כמו הלשון האחר שאינו אוסר בסעודות קטנות שלנו אלא ממנחה קטנה ואילך אבל משעת מנחה גדולה עד שעת מנחה קטנה אינו אסור אלא בסעודה גדולה בלבד כגון סעודות של אירוסין ונשואין וכיוצא בהן וכמו כן כתב שאינו אסור לספר משעת מנחה גדולה עד שעת מנחה קטנה אלא בתספורת בן אלעשה שהיתה תספורת כמו כ"ג והיו שוהין בה הרבה אבל בתספורת דידן אינו אסור אלא משעת מנחה קטנה ואילך: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו וכו': גמ'

שלטי הגבורים

א התוס' פליגי על פי' תפלת ערבית רשות וסברי דרשות ר"ל מצוה דמצוה על כל אדם להתפלל ערבית וכן נראה דעת רבי' יונה והמרדכי וכ"ע באשר"י כי בפרק תפלת השחר בראשונה נראה דס"ל כתוס' ואח"כ באותו הפרק עצמו וכן בפ"ק דשבת נראה מסכים לדברי רבינו וכן נ"ע בסמ"ג דבתחילה פסק כדברי התוספות ואח"כ כדברי רבינו וה"ג ומיי' פסקו כרבינו:

ב ואם לא הזכיר בערבית ר"ח דקי"ל דאינו חוזר י"א דוקא בלילה ראשונה אבל בשניה חוזר והתוס' כתבו דאין לחלק והכי כ' הטור:

לשון ריא"ז

טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלת ערבית אין מחזירין אותו בין בחודש מלא בין בחודש חסר לפי שאין מקדשין החדש בלילה אלא ביום:

ג יש מי שהורה שאין עושים כן בצבור כדי שלא יטעו ומיי' והתוס' כתבו דביום הכפורים צריך ליזהר והטור האריך בזה וכתב מנהג אביו ז"ל שהיה מקדים תפלתו לתפלת הצבור כשהיה רואה שהיו מתאחרים בתפלת שחרית יותר מדאי ולא היה בזה משום מקדים תפלתו לתפלת צבור כיון שיש לחוש שמא יתאחרו כל כך שיבא זמן מנחה קודם שישלימו תפ"ש:

ד כתב הרא"ש ואח"כ יש ליזהר כשמאחרים ביו"ה תפלת שחרית יוצר עד אחר ז' שעות שיש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת המוסף ובירושל' דפרקין גרסינן ר' חייא בשם רבי יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת הוו בעון למימר שאין שהות ביום להתפלל שתיהן אבל אם יש שהות ביום להתפלל שתיהן תפלת המוסף קודמת ר' נתן בר טובי אמר אפי' יש שהות ביום להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת והתניא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף יצא בדיעבד אין לכתחלה לא הוא פתר לה בשלא הגיע זמן לתפלה כהא דריב"ל דהוה מפקיד לתלמידיו אי הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעי וע"כ לא סליקתין דתיהוון מצלין המנחה עד שלא תסבון משמע שכך אמר להם דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן המנחה אז יש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת המוסף אבל מנחה גדולה דז' שעות אין לחוש ומיהו תלמודא דידן לא סבר הכי דאפי' בשעה ז' פסקינן כרבנן שצריך להקדים תפלת המנחה וי"א דהא דקאמר היו לפניו שתי תפלות מתפלל של מנחה תחלה היינו דוקא בצריך[עתי'] להתפלל שתיהם כי ההיא דירושל' מי שרוצה ליכנס לסעודה גדולה וה"א לו להתחיל עד שיתפלל הלכך כיון שצריך להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודם שהיא תדירה וגם עיקר זמנה אבל אם אינו צריך להתפלל תפלת המנחה יכול להקדי' תפל' המוספין ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי חמ' עכ"ל:

ה כתב הרא"ש ז"ל ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה ואפילו התחיל בהיתר צריך להפסיק כדמוכח פ"ק דשבת וכן משמע ליבנא דאסור לטעום כלום ואין הלכה כן ומותר לאכול כשיגיע זמן המנחה וכן פסק ר"ת פ"ק דשבת דמוקי מתני' דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא לאכול סעודה גדולה ובמנחה גדולה אבל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישינן לאמשוכי כלל בסעודה קטנה דבשל סופרים הלך אחר המיקל וסתמא דתלמודא קאמר התם הא ליבנא קמא וליבנא בתרא רב אחא בר יעקב קאמר לה ואף על גב דהאי דמשני תלמודא בלישנא קמא אליבא דריב"ל משני ולא קי"ל כוותיה משמע הא אליבא דידן איו אנו צריכין להעמיד המשנה במנחה גדולה מ"מ כיון דאוקמי הכי ולא קמשני מידי אליבא דידן ש"מ דהלכתא הכי ורב אלפס כתב כלישנא בתרא לחומרא אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור עכ"ל:

עין משפט

א מיי' פ"ג מה' תפל' סמג עשין יט טור או"ח סי' רסו:
ב מיי' פ"י מה' תפל' סמג עשין יט טור או"ח סי' ל:
ג מיי' פ"ו מה' תפלה טור א"ח סי' רפו:
ד מיי' פ"ו מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קי:

בגמ' הגי' אמר רב ענן אמר רב

דף כח. · צפניה ג · איכה א · דף כח: · דף ל:

הגהות הב"ח

(א) גר' יהודה כצ"ל וכן לקמן: (ב) נ"ב שתבואנה:

[דפרקין ה"א]

[א] שיתבאר בירושלמי: [ב] אבל כצ"ל: (מא"י)

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) אולי אומר זה לפי שאומר פיוטים ודברים שאינם חובת היום בין מוסף למנחה כי לולא זה כוונתנו היתה להתפלל מיד אחר מוסף תפל' מנחה ואף ע"פ שמאריכין במוסף אם הוא דבר שהוא חובת התפלה לא יקרא זה שאין כוונתנו להתפלל מיד מנחה:

תורה אור

בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימין אני משכים לדברי תורה והם משכימין לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר °ואתה אלהים תורידם לבאר שחת וגו': מתני' רבן גמליאל אומר בכל יום ^אמתפלל אדם שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה: גמ' הני תמני סרי תשסרי הויין אמר ר' לוי ברכת המינין ביבנה תקנוה ת"ר שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני ר' גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם בכאן שיודע לתקן ברכה למינין ירד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה *והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין א מעלין אותו טעה בברכת המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דהוא תקנה ודלמא הדר ביה אלא שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: מאי מעין שמונה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הבינינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח היה לנו להיות גאולים רחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך והנפוצים מארבע כנפות הארץ תקבץ *והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובהצמחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה טרם נדבר אתה תשמע כי אתה עונה בכל עת צרה וצוקה ופודה ומציל ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם בהבינינו חוץ ממוצאי שבתות ומוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הבינינו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וקאמרי רבנן (א) הני מילי בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מתפלל הבינינו אמר ר' תנחום אמר רבי אסי ג ^בטעה ולא הזכיר גבורות גשמים ד בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה

תהלים נה

דף כח.

דף כב ע"ב

קג

רש"י

אני בכן: מיושבי קרנות. עמי הארץ העוסקים בדברי שיחה: מתני' מעין שמנה עשרה. מעין כל ברכה אומר בקוצר ומברך על כל אחת: גמ' ברכת המינין. היינו וכל המינים וכו': ביבנה תקנוה. לאחר זמן מרובה: והשקיף. חשב לזכור אותה: דהוא אתחיל בה. התחיל לאומרה וטעה באמצעיתה: לא שנו. דאמרן בברכת המינין מעלין אותו אם טעה בה: מעין כל ברכה וברכה. אומר בקוצר ומברך על כל אחת (ב): הבינינו. (ג) כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו ולהיות גאולים כנגד גואל ישראל וכן כולם: בנאות ארצך. לשון נוה כמו בנאות דשא ירביצני והוא כנגד ברכת השנים: והתועים על דעתך. העוברים על דברך ישפטו נגד צדקה ומשפט ישכח אחרינא והתועים במשפט על דעתך ישפוטו השיבם ללמדם לשפוט כדבריך וכן עיקר (ד) וכן הוא בהלכות גדולות: בשעת הדחק. כגון בדרך או במקום סכנה: גבורת גשמים. משיב הרוח ומוריד הגשם: שאלה. ותן טל ומטר: בעבודה

רבינו יונה

גמ' אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת וא"ת ולמה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י"ל שהוא דבר בפני עצמו ור"ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צדה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם הבא אבל הם אינם מרגישין במיתתם כלל עד שעת המיתה ואינם מכינין צדה לדרכם. מפי מורי הרב נר"ו: מתני' ר"ג אומר בכל יום מתפלל אדם י"ח וכו': גמ' הסדיר י"ח ברכות על הסדר ביבנה שמתחלה לא היו מתפללים אותה על הסדר אלא כל אחד ואחד הברכה שהיתה צריכה לו ובא שמעון הפקולי לסדור אותם אחר כך על הסדר ולמד הסדר מכח הפסוקים כדאי' בגמ' דמגלה (דף יז:): טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו ומ"ש העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זהו לפי שעה אבל בכאן אמר שאין מסירין אותו מש"ל ולא קשיין אהדדי: טעה בברכת המינין מעלין אותו דחיישי' שמא מין הוא ומה שלא אמרו שאם טעה ולא הזכיר תחיית המתים שמעלין אותו ג"כ מפני שברכת המינין יש בה קללה למינין וכשאינו אומר אותה אנו חוששין שמפני שהוא מין אינו רוצה לקלל את עצמו אבל בברכת תחיית המתים כיון שאין בה קללה אין בזה היכר אם הוא מין או לא שאפשר שאפי' שלא יאמין הוא בתחיית המתים עכ"ז יאמר הברכה דמאי איכפת ליה אם יאמר מחיה המתים כיון שאינו מקלל עצמו הלכך כיון שאיפשר שיאמר אותה ויהיה מין ולא נוכל להכיר אותו אפי' כשלא אמר אותה אין מעלין אותו עוד נוכל לומר שבתחיית המתים כשטעה אין מעלין אותו מפני שאפשר שהוא מין ומאמין בתחיי' המתי': והתועים בדעתך ישפטו כלומר אותם שהם תועים על דעתך ישפטו לא ע"פ מזלם אלא אתה בעצמך תשפוט אותם ואם מזלם לטובה תהפוך אותו לרעה וכן גורסין בנוסחאות המדויקות והתועים בדעתך תשפוט ובירושלמי ג"כ אומר בדעתך תשפטם וקשיא לזה הפירוש דכיון דהבינינו הוא מעין שמנה עשרה א"כ מהו השייכות שיש לזה עם ברכת השיבה שופטנו שהוא כנגדה על כן נראה יותר נכון שר"ל והתועים שהם ישראל המטיחים דברים בזה הגלות הארוך שעזב הקב"ה אותם ואינו משגיח בם יהי רצון שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך אשר היא החמלה והחנינ' מל' וידע אלהים וזהו שהיה אומר הנביא איה קנאתך וגבורתך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו וגו' למה תתענו ה' מדרכך ואמר במקום אחר למה למנו ולא ראית עינינו נפשנו ולא תדע ביאר שמפני הסתלקות רחמי השם אנו תועים בדרכיו הטובים כלומר שאנו אומרים שהוא אכזרי שהוא ההפך ממדותיו כי הוא רחום וחנון וכן אנו מתרעמי' שאינו רואה ואינו יודע אותנו ברחמים וזהו ממש מה שנזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו יגון ואנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו תועים עתה מהם: מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ובגמרא (דף כט.) שואל כמו שאומר מעין כל ברכה וברכה משמנה עשרה למה אינו אומר ג"כ מעין הבדלה ויתפלל הבינינו אפי' במוצ"ש ובמוצאי ימים טובים ונשאר בקושיא ואפ"ה מילתיה דשמואל הלכתא הוי ואפשר לומר טעם בדבר דמשום הכי לא תקינו מעין הבדלה מפני שההבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן ואם היו אומרים מעין הבדלה היה נראה שההבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שהתקינו מעין הבדלה כמו שתקנו מעין שאר ברכות. מפי מורי הרב נר"ו: אמר ר' אסי טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה כך היא הגירסא בכל הלכות הרב אלפסי ז"ל ומקצת נסחי הגמ' והכי פירושה כשטעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו מפני שברכה זו אינה אלא שבח שאנו משבחים לבורא שהוא מחיה מתים ומוריד הגשם ואינו יכול לומר שבח בשומע תפלה שהיא תחנונים אבל כשטעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו דכיון שהשאלה היא תחנונים שאנו מבקשים מהבורא שיתן גשמים לברכה על פני האדמה יכול לאומרה בשומע תפלה שהיא ג"כ תחנונים: אבל רבני צרפת ז"ל אומרים דאפילו כשטעה ולא הזכי' גבורת גשמים בתחיית המתים אין מחזירין אותו כמו שאין מחזירין אותו כשלא הזכיר שאלה בברכת השנים שדינם שוה והוא תימה שהרי בפירוש אמרו בגבורת גשמים שמחזירין אותו ובדקו בנוסחאות מדויקות ומצאו כך טעה *[ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים או] לא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שאומרה בשומע תפלה ונראה שהם היו גורסים כך ולפיכך אמרו שאין הפרש ביניהם בזה ואפ"ה לפי הגירסא הזו שאינה מחלוקת ביניהם הסברא היתה נותנת לחלק ביניהם כמו שכתבנו אלא בירושלמי *נראה כדבריהם דאמרי' התם ומה שאלה שהיא מדוחק אין מחזירין (ה) שאלה שהיא מריוח לא כל שכן כלומר שאלה של ברכת השנים שהיא צריכה לצורך השעה אין אנו מצריכים אותו לחזור ודי בשיאמר אותה בשומע תפלה הזכרה של גבורת גשמים שאינה אלא שבח בלבד לא כל שכן שלא נצטרך להחזירו ושיאמר אותה בשומע תפלה הלכך אם טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים או שטעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו אלא אומרה בשומע תפלה אבל לא אידכר מקמי שומע תפלה מחזירין אותו: ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשלא הזכיר לא טל ולא מטר אבל אם הזכיר טל אע"פ שלא הזכיר מטר אין מחזירין אותו בשום ענין ואפי' נזכר אחר שומע תפלה ואומר הרב מורי נר"ו דדוקא בגבורת גשמים אע"פ שהזכיר טל במקום גשם אין מחזירין אותו מפני שכיון שאין הזכרה זו אלא שבח בלבד אם אינו מזכיר שבח הגשם כיון שמזכיר שבח הטל אין מחזירין אותו על זה אבל בברכת השנים שהיא ברכה לצורך שאנו שואלים המטר אם אמר טל בלבד מחזירין אותו מפני שהוא צריך לשאול וכשאינו אומר אלא טל בלבד נמצא שאינו שואל כלל שהטל אינו שאלה שבלא שאלתו הוא יורד לעולם כדאמרינן בתעניות (דף ג.) שהטל והרוחות אינן נעצרין הלכך אם לא הזכיר מטר בברכת השנים אע"פ שהזכיר טל מחזירין אותו אבל בגבורת גשמים שהוא שבח כיון שהזכיר טל אין מחזירין אותו: מיהו בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל אפי' בגבורת גשמים מחזירין אותו מפני שמקלל בתפלתו שהגשמים בימות החמה סימן קללה לעולם והכי אמרינן בירושלמי (שם ושם) לא דמי ההוא דמצלי ומיקל להוא דמצלי ולא מיקל ור"ל בימות הגשמים כשאינו מזכיר גשם בגבורת גשמים

קס

קג

גי' ד"ת

[ברכות פ"ה ה"ב ותענית פ"ק ה"א]

שלטי הגבורים

א והטור כתב דלאו ברכת תחיית המתים וברכת בונה ירושלים אם דילג אותן מסלקין אותו והביא ראיה מן הירושלמי וצ"ע על דברי הטור שכתב ת"ל ואני אומר מין הוא ע"כ אסיקא קאי דאי אברכת תחיית המתים קאי ופליג על הירושל' א"כ כיון שאמר תחיית המתים איתברר לן דלאו מין הוא וכי דילג מו ברכת המינים הוה לנו לומר דאין לסלקו דהא תרווייהו משום חד טעמא הוא דמסלקי' ליה ואי אברכת בונה ירושלים קאי דקאמר ירושלמי דאינו מאמין בביאת משיח וקאמר איסו דהוי מין אכתי למה מסלקינן אותו הרי כבר אמר ברכת המינים ואתברר לן דלאו מין הוא ובספר פירושי' ומחלוקות האריכתי בזה בס"ד:

לשון ריא"ז

ב וצריך להתפלל מעומד ולא כשהוא מהלך ברגליו וכשמגיע לישוב אין צריך לחזור ולהתפלל ואין מתפלל הבינינו בעיר אלא כשיוצא לדרך או בשעת הדחק כדברי הגאונים שכל השנה כולה מתפלל אדם הבינינו כשהוא יוצא לדרך או בשעת הדחק חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים ואין יכול לכוללה באמצע ברכה שמא יטעה אבל במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים מתפלל הבינינו אע"פ שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת הואיל ותחלת ברכה היא יכול לכוללה ולומר הבינינו ה' אלהינו בין קודש לחול לדעת את דרכיך כמבואר בקונטרס הראיות:

ג כ' הרא"ש בשם הר"ג שאם שכח אדם יעלה ויבא או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל יכוין דעתו וישמע מפי ש"ץ כל י"ח ברכות מראש עד סוף ויצא י"ח כדאמרינן בצלי ר"ה כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי אע"ג דאמרי' התם דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות אריסי דאניסי וטרידי אבל דעיר לא היינו היכא דלא התפלל כלל אבל היכא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פירש בשאלתות דרב אחאי ע"כ:

ד רבני צרפת פליגי על זה ואמרי דאם סיים ברכת תחיית המתים יכול להזכיר גבורות גשמים בשומע תפלה ומיימוני ותוספות וסמג ורא"ש והטור כתבו כדברי רבינו ואם נזכר קודם שסיים ברכת תחיית המתים הרא"ש כתב שאומרה במקום שנזכר באותה ברכה ורא"בי"ה כתב שחוזר למשיב הרוח וכו'. ועוד כתב דאפי' סיים הברכה אם נזכר קודם שהתחיל ברכה האחרת שיתחיל בנתים משיב הרוח וכו' וה"ה בברכת מברך השנים ובברכת שאלת גשמים התוס' והרא"ש כתבו דאם הזכיר טל ולא מטר מחזירין אותו ורבני צרפת כתבו דכי היכי דגבי הזכרת גשמים אם הזכיר טל סגי הכי נמי גבי שאלת מטר אם הזכיר טל סגי ואם לא נזכר עד לאחר שומע תפלה אבל לא עקר רגליו מיימוני וסמ"ג והרא"ש כתבו שחוזר לברכת השנים ור"ת ורבני צרפת כתבו לשומע תפלה:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שאם טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אם לא נזכר עד שהשלים הברכה חוזר לראש ואם נזכר בתוך הברכה חוזר לאותה ברכה שהרי אם רצה לחזור יכול לחזור במקום שנזכר כמבואר בקונטרס הראיות:

עין משפט

א מיי' פ"ב ופ"י מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קכו:

ב מיי' פ"י מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קיד קכב:

הגהות הב"ח

(א) ג"ב לקמן סי' קס:

(ב) ואחת כצ"ל:

(ג) נ"ב ואיש מברך אלא שומע תפל' בכל הברכות שבינת' הראשונות לג' האחרונות. הבינינו כו':

(ד) נ"ב כ"ל:

(ה) שאלה כצ"ל ותיבת שאלה נמחק:

א מיי' פ"ד מה' תפלה סמג עשין יט טור או"ח סי' לג :
ב מיי' פ"ד מה' תפלה סמג עשין יט טור או"ח סי' קי :

גשמים אלא טל בלבד אינו מקלל בתפלתו ולפיכך אין מחזירין אותו אבל כשהוא בימות החמה ומזכיר גשם מקלל בתפלתו שהגשמים באותו זמן קללה לעולם ולפיכך מחזירין אותו ואפי' במקומות שצריכין הגשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו שאם הם צריכין לגשמים ישאל אותם בשומע תפלה אבל לא ישנה מהמטבע שתקנו חכמים והכי אמרי' בתענית (דף יד:) שלחו ליה בני נינוה לר' כגון אנן דצריכין למטרא אפי' בתקופת תמוז מאי אמר להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה : והא דאמרינן דאי לא אידכר מקמי שומע תפלה מחזירין אותו יש שפירשו שחוזר לראש או לכל הפחות לברכה שטעה בה שאם טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים חוזר לברכת השנים ורבני צרפת ז"ל פירשו שחוזר לשומע תפלה ונראין דבריהם דכיון שאם היה נזכר מתחלה קודם שיגיע לשומע תפלה לא היה צריך לחזור ויכול לתקן בשומע תפלה עכשיו שלא נזכר אלא אח"כ די לו כשיחזור למקום שהיה יכול לתקן וכן נראה בפירוש בירושלמי דגרסי' התם בפ' אין עומדין* אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה היכן הוא חוזר בו אמר שמואל בשם ר' יוחנן בראש חדש אם עקר רגליו חוזר לתחלה* ואם לאו לשומע תפלה הנה שכל זמן שלא עקר רגליו די בשיחזור לשומע תפלה : ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו היה אומר רבינו הקדוש ז"ל שאע"פ שסיים ברכת אתה חונן כל זמן שלא התחיל בברכה האחרת שחוזר לראש הברכה ומבדיל בה דכאילו עומד עדיין באמצע הברכה דיינינן ליה ורבינו יצחק הזקן ז"ל אמר דכיון שכבר סיים כל הברכה ולא נזכר כמי שטעה והתחיל האחרת דיינינן ליה ואין מחזירין אותו ולזה נוטה יותר דעת מורי הרב נר"ו. וכן משמע קצת מדיוק הלשון דאמרי' בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה דמשמע שמיד שאמר ברכת עבודה דיינינן ליה כטעות ולפיכך אומר לשון חוזר ואע"פ שלא התחיל עדיין הברכה האחרת הכא נמי כיון שסיים ברכת אתה חונן ואע"פ שלא התחיל עדיין השיבנו כבר טעה ואין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס :
וכתב בהלכות גדולות ז"ל דכיון דתלוי הדבר מפני שיכול לפטור עצמו בכוס היכא שאין לו כוס יש לו לחזור ולהתפלל ונראה למורי הרב נר"ו שאם אין לו מזומן בלילה כוס כיון שמבדיל למחר אין לו לחזור ולהתפלל אלא אם כן חושב שאפילו למחר לא יהיה לו כוס :
טעה ולא הזכיר ר"ח חוזר בעבודה חוזר לעבודה וכו' עד ואם סיים חוזר לראש וכתב בהלכות גדולות ז"ל דכי אמרי' שצריך לחזור ולהתפלל ה"מ כשמתפלל יחידי אבל אם מתפלל בבהכנ"ס עם הצבור ולא הזכיר של ראש חודש א"צ לחזור מפני שכיון שש"צ חוזר התפלה די לו כשישמע ענין ר"ח מש"צ כיון שכבר התפלל ואי קשיא לך הא דאמרי' במסכת ר"ה (דף לג:) ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ואמרי' עלה לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי ולא מצו למיתי לבי כנישתא והכא אמרי' שיפטר שליח צבור לזה שאין לו אונס ועומד בבית הכנסת י"ל דהתם לא בא למעט אלא לאותן שעומדים בעיר ואינם באים לבהכנ"ס דכיון דלא אניסי ויכולין לבא לבית הכנסת ואינם באים אין שליח ציבור מוציאם אבל זה שעומד בבהכ"נ וכבר התפלל עם הצבור אלא ששכח ולא הזכיר של ר"ח ש"צ מוציא אותו וכאנוס דייני' ליה ודוקא כשעומד שם מראש התפלה ועד סוף (א) ומתכוין לשמוע אותה מפי שליח צבור אבל אם אינו עומד שם לכל התפלה או שעומד ומתעסק בשיחה אחרת ואינו שומע התפלה בכוונה אין ש"צ מוציאו וצריך לחזור ולהתפלל. מפי מורי הרב נר"ו : לא אמרן אלא כשהוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו וכו' נראה מכאן שמנהגם היה לומר תחנונים אחר שהיו אומרים יהיו לרצון אמרי פי שאם היו אומרים אותו בסוף התחנונים היה לו לומר לא אמרן אלא כשלא אמר עדיין יהיו לרצון אבל אמר יהיו לרצון שהוא סוף הכל כמאן דעקר רגליו דמי וחוזר לראש ומדלא אמר הכי משמע שמיד שהיו מסיימין תפלת שמנה עשרה היו נוהגים לאמרו וכן נראה יותר נכון מדחזינן (ד) שהתקינו (דף ט:) לאמרו כנגד מה שאמרו דוד אחר שסיים שמנה עשרה מזמורים ואם ירצה לחזור ולאמרו פעם אחרת הרשות בידו ומה שאמרו בגמ' (דף יז.) מר בריה דרבינא בתר צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני וכו' עד יהיו לרצון אמרי פי דמשמע שהיה אומר יהיו לרצון בסוף התחנונים אפשר לומר שלא אמר בתר צלותיה מיד שהיה מסיים התפלה בעמידה אלא אחר שהיה מתפלל היה אומר אלו תחנונים מיושב ונראה שאפי' יאמר אדם יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור ואין חוששין לזה שהרי אנו רואין שאפי' בברכות עצמן (ע"ז דף ח.) אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ובודאי לא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן וכיון דבאמצע הברכות אומר תחנונים כל שכן שיכול לאמרם קודם יהיו לרצון. מפי מורי הרב נר"ו : מתני' ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו' המהלך במקום סכנה יתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל ובהרבה ספרים טעו הסופרים וכתבו תפלה קצרה מעין י"ח ואינו כלום שאין זה מעין שמנה עשרה : בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם מלפניך בגמ' מפרש אותו בשני פנים והכי גרסי' התם אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו צרכיהן מלפניך ואיכא דאמרי אפי' בשעה שעוברים על דברי תורה יהיו צרכיהן מלפניך ולשתי הלשונות רוצה לומר בכל ענין שיעשה שיעברו עבירה או שתכעוס עליהם עשה בענין שלא יצטרכו לעם אחר אלא תראה צרכם ותספיק להם מה שצריכין כענין שהיה מתפלל כהן גדול ביום הכפורים (יומא נג:) ולא יצטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר: גמ' ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים כתב רבינו האי ז"ל וסבירא להו לרבנן דאע"פ שתפלתו דומה עליו כמשוי ואינו מתפלל (ה) כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפי' הכי כיון שאומרו בנחת כמי שמבקש רחמים על עצמו הוא ונראה דרבנן מחמירין מצד אחד ומקילין מצד אחר דסבירא להו שאע"פ שדומה עליו כמשוי כיון שאומרה בלשון תחנונים תפלתו תפלה ומחמירין מצד אחר שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אפי' הכי אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה דלעולם אזלי' אחרי אמירה בלשון תחנונים. ורבי הושעיא היה אומר הפך מזה שלא יתפלל אותו לעולם כמי שתפלתו דומה עליו כמשוי ולא היה חושש לאמרה בלשון תחנונים. מפי מורי הרב נר"ו: לא תרתח ולא תחטא דבעל חמה רב פשע : לא תרוי ולא תחטא כלומר לא תשבע כדי שלא תבא לידי חטא כי כשהאדם שבע ונמשך אחר תענוגיו שוכח עניני הבורא יתעלה : משעה שיאחז בדרך ועד כמה פרסה בעל הלכות גדולות ז"ל אומר שכשיש לו ללכת פרסה או יותר מברך אבל בפחות

לאומרה בשומע תפלה והני מילי דאדכר מקמי שומע תפלה אבל לא אדכר א מקמי שומע תפלה מחזירין אותו ואם טעה ולא הזכיר הבדלה ב בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על ג הכוס אמר רבי תנחום אמר רבי אסי אמר רבי יהושע בן לוי °טעה ולא הזכיר ראש חדש בעבודה חוזר לעבודה (א) בשים שלום ובהודאה חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אבא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר את רגליו אבל לא עקר את רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרת כי לא עקר את רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא כשהוא רגיל לומר אחר תפלתו תחנונים אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אף על גב ד דלא עקר את רגליו חוזר לראש ה וכן הלכה : *מתני' ר' אליעזר *אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה יתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם מלפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה : גמ' *מאי קבע אמר ר' יעקב בר אידי א"ר הושעיה כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים תנו רבנן ו המהלך במקום גדודי חיות ולסטים יתפלל תפלה קצרה מאי תפלה קצרה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה כדי מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא ואיתימא ר' יהושע בן לוי הלכה כאחרים א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח דלא תחטי ולא תרוי דלא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי היא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך : ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותחזירני לביתי לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר אביי לעולם *לישתתף איניש נפשיה בהדי צבורא אימת מצלי לה א"ר יעקב אמר רב חסדא ו משעה שיאחז בדרך ועד כמה עד פרסה היכי מצלי לה

רש"י
בעבודה. ברלה : חוזר לעבודה. לרלה דכל שלש ברכות אחרונות חשובות כברכה אחת: תחנונים. כגון אלהי נצור שאנו רגילין לומר לאחר תפלה : אבל אם אינו רגיל. הוי סיום תפלתו כמו עקירה ואפי' אם לא עקר רגליו : מתני' קבע. מפרש בגמ' : הושע ה' את עמך וכו'. והיינו תפלה קצרה : ה"ג וכל פרשת העיבור. מפרש בגמ' אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה (ב) יהיו צרכיהן לפניך לרחם : גמ' כמשוי. דהיינו לשון קבע (ג) חובה עלי ואני צריך לצאת ידי חובתי : ודעתם קצרה. אינם יכולים לפרש צרכם : והטוב בעיניך עשה. אתה לבך : לא תרתח. לא תכעוס : דלא תחטי. שמתוך הכעס אדם בא לידי חטא : ולא תרוי. לא תשתכר ביין כי הוא גורם חטא : המלך בקונך. טול רשות ממנו : לישתתף איניש נפשיה בהדי ציבורא. כלומר אל יתפלל תפלה זו בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת : ועד כמה. זמנה להתפלל : עד פרסה. ולא לאחר שהלך פרסה ובה"ג מפרש עד כמה יהא דעתו

א עיין באשר"י פרק תפלת השחר סי' יד שהאריך בזה :
ב ואם לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת מיי' כתב שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בש"ת ואם לא נזכר עד אחר ש"ת אינו חוזר ור"י כתב דאם סיים ברכת אתה חונן אפילו לא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואי חוזר הוי ברכה לבטלה ורבינו אלחנן כתב דאם לא פתח בברכה שלאחריה חוזר לראש אותה ברכה והמרדכי כתב דא"צ לחזור לראש הברכה אלא יאמר אתה הבדלת וכו' בא"י חונן הדעת ור"ת כתב דאפי' התחיל בברכה שלאחריה חוזר אם ירצה וכן עשה הוא מעשה בעצמו ולראבי"ה אם לא התחיל בברכה שלאחריה אומר שם אתה הבדלת ואם עקר רגליו כיון דשווחים עליה חובה חוזר לראש וסמ"ג מסכים לדעת ר"י וכן הטור והרא"ש כתב דודאי אם נזכר באמצע התפלה אינו חוזר אבל עקר רגליו אם רוצה לחזור הרשות בידו דלא גרע מתפלת נדבה וכל האי פלוגתא שייך ביעלה ויבא ועל הנסים וזכרנו ובכל דבר דלא חייבו חכמים להחזיר :
ג כתב הרא"ש בשם בעל ה"ג כיון שתלוי הדבר בכוס היכא שאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה ז"ל היה אומר אף אם לא היה לו כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר א"צ לחזור ולהתפלל ע"כ :
ד ואם לא הזכיר יעלה ויבא בעבודה ונזכר קודם שעקר רגליו מיי' וסמ"ג ואשר"י ומרדכי והטור כתבו כדברי רבינו ורב עמרם פליג ואמר דהכל תלוי בעקירת רגליו דאם לא עקר רגליו אפילו אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה :
ה כתב הרא"ש נראה דכל אותן שאין מחזירין כגון על הנסים דחנוכה ופורים ויעלה ויבא דר"ח ועננו וכיוצא בהן כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכ' שלאחריה אינו חוזר ואם חוזר הוי ברכה לבטלה וה"ר אלחנן ז"ל היה ר"ל כל זמן שלא פתח בברכה של אחריה חוזר והביא ראיה מהא דאמרינן לקמן בפ' שלשה שאכלו לגבי יעלה ויבא דבהמ"ז שאם לא פתח בהטוב והמטיב תקנו ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אם כן הכא נמי אע"פ שכשפתח בברכה אין מחזירין אותו כל זמן שלא פתח יחזור לראש לאותה ברכה עצמה כמו שתקנו שם ברכה חדשה ולאו ראיה היא דשאני התם שכבר סיים בהמ"ז דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין שם הפסק באמצע הברכה אבל הכא אם יחזירוהו לאותה ברכה בדבר שאין צריך לחזור הוי הפסק באמצע תפלתו וה"ר יונה ז"ל הביא ראיה דאין לחזור מהא דאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה משמע דמיד שסיים ברכת עבודה דיינינן לה בטעות ולכך אמר בלשון חוזר אע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת ורבי יצחק ז"ל ראה לר"ת ז"ל שחוזר לאחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו ולא מסתבר כלל דהיכא שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אינו חוזר לעבודה ואסבר שהוא היה מפרש אין מחזירין אותו אינו חייב לחזור ואם רצה יחזור מיהו גם זה יתכן אם סיים תפלתו שיכל לחזור לראש דלא גרע מתפלת נדבה אבל באמצע התפלה כיון דאינו מחויב לחזור נ"ל דהוי הפסק אם הוא חוזר עכ"ל : ו ופסק הטור דיכול לאומרה כל שלא הגיע סמוך לעיר פרסה וי"א דכיון שלא התפלל עד פרסה

[ואם לאו חוזר לעבודה ואף הכא אם עקר את רגליו חוזר לתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה כצ"ל וע"ש בירושלמי דברכות ותעני']

הגהות הב"ח
(א) נ"ב לשון הגמ' בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה כו' : (ב) נ"ב כאשה עוברה והכי משמע בכל עניני פרשת העיבור כגון עברה בעברה יהיו כל צרכיה' גלוין וכו' לרחם עליהם : (ג) נ"ב חוק קבוע הוא ואני חובה נמחק : (ד) נ"ב עיין בפ"ק: (ה) נ"ב במתון:

חדושי אנשי שם
ד"ה (א) ומתכוין לשמוע כו' ק"ל דאונס אע"פ שלא שמע יצא בתפלת ש"ץ יאולי היינו כשמצד אונסו אינו יכול לשמוע אבל זה שיכול לשמוע לא :

שיטת ריב"ב
מתני' רבי אליעזר אומר וכו' : גמ' כמשוי. והיינו לשון קבע כלומר חק קבוע הוא עלי וצריך אני לצאת ידי חובתי: לא תרוי לא תשתכר : בהדי ציבורא. שיאמר שתוליכנו שתצעידנו בלשון רבים :

בפחות מפרסה אינו מברך דכמו שהוא בעיר דיינינן ליה ורוצה לומר עד כמה מהלך יהיה הדרך שהולך ושיברך ויש שמקשים עליו מדאמרינן בירושל' (ה"ד) כל הדרכים בחזקת מסוכנים ואפשר לומר שזה אינו אומר בקרוב לעיר אלא כשהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה וצריך להתפלל ולבקש על נפשו ויש מפרשים דהכי קאמר ועד כמה נידון אותו באחיזת הדרך ושיכול לברך אותו ומהדרינן עד פרסה כלומר בתוך הפרסה הראשונה יכול לאמרה אבל אחר פרסה לא ונראה למורי הרב נר"ו דודאי הפירוש הנכון כך הוא דעד כמה ר"ל עד כמה הוי אחיזת הדרך אבל אינו כמו שאומרים שאם לא התפלל בתוך פרסה לא יתפלל אחר כך שזה לא יתכן דכל זמן שיש לו עדיין ללכת מחויב הוא בענין התפלה הצריכה אלא יש לו לאמרה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אח"כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך ודמי להא דאמרינן בתפילין *מברך עליהם משעת הנחתן ועד שעת קשירתן ור"ל משעה שמתחיל להניחן משם ואילך מברך כשירצה עד שעת קשירה אבל ודאי לא בא למעט שאם שכח ולא בירך עד שעת קשירה שלא יברך עליהם אחר כך כיון שלא חלץ אותם עדיין דכל זמן שהאדם מקיים המצוה אע"פ שלא בירך עליה מתחלה כיון שעדיין מקיים אותה יש לו לברך כשנזכר ולא תימא כיון שלא בירך מתחלה אין זה עובר לעשייתה שמאחר שמקיים אותה עכשיו אף ע"פ שאינו עובר לעשייתה ממה שעבר אפ"ה עובר לעשייתה הוי ממה שמקיים אחר כך הלכך מי שלא בירך מתחלה כשנתעטף בציצית או כשהניח תפלין כל זמן שמעוטף בטלית או שהתפילין מונחים עליו חוזר ומברך :

רב חסדא אמר מעומד פסק הרב אלפסי ז"ל כותיה משום דרב ששת קאי כותיה ורבני צרפת ז"ל אומרים דהלכה כרב ששת דלא עבד רב ששת כוותי' משום דסבר דהלכתא הכי אלא משום מהיות טוב אל תיקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך :

מתני' היה רוכב על החמור וכו' או באסדא מפרש בירושלמי שהוא רפסודות האמור בדברי הימים (ב' ב') ופי' רב נתן בעל הערוך ז"ל שקושרים עצים גדולים זה עם זה והולכין עליהם על המים: גמ' בין כך ובין כך יושב במקומו ויתפלל כלומר אפילו יהיה לו מי שיאחז חמורו אין לו לרדת כי בירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו ולא יוכל לכוין ומכל מקום יש לו לעכב הבהמה דהא אמרינן בקדושין (דף לג:) רכוב כמהלך דמי וכי היכי דמהלך על רגליו אינו יכול להתפלל כשהוא מהלך אלא יש לו לעמוד ה"נ כשרוכב אין לו להתפלל בעוד שהולך על הבהמה אלא יש לו לעכב הבהמה תדע דהא אמרי' לעיל הבינו מעומד ולא התירו במהלך ואין לדחות דהתם איירי בשאין השיירא הולכת והכא בשהשיירא הולכת דמאי פסקא כיון שלא פירשו אותו בתלמוד שנחלק אנחנו ונאמר שזה מדבר בשהשיירא הולכת והאחר בשאין השיירא הולכת אלא ודאי כמו שבשעה שמהלך על רגליו צריך להיות מעומד (ג) (ובכל ענין משמע אפילו השיירא הולכת) ה"נ כשרוכב על הבהמה יעכב אותה וישב במקומו שהסיבה לא גרע מעומד דהכי משמע מדאמרי' גבי ק"ש* שאם היה מהלך בדרך עומד ואינו רוצה לומר שאם היה יושב עומד אלא שאם היה מהלך די לו בעמידה וכל שכן שאם יושב שהוא יותר טוב וכך נראים הדברים שצריך לעכב הבהמה כמו שכתבנו מיהו אפשר לומר שאע"פ שאמרו רכוב כמהלך דמי ומהלך ברגליו אין לו להתפלל בעוד שמהלך בשום ענין אפ"ה לענין זה בדיעבד אם השיירא הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה שהתפלה כיון שתלויה בכוונה וביסיבת האיברים בנחת אין לדמות הליכה ברגליו שיש לו עמל בהליכתו ולא יוכל לכוין כלל להליכה בבהמה שעומד עליה בנחת ובדיעבד אם השיירא הולכת מותר ובלבד שיעכב אותה באבות מפני שבאבות אפילו בדיעבד אמרו* שצריך כוונה ואם לא כוון צריך לחזור ולהתפלל: ובתפלת יוצא לדרך נחלקו המפרשים יש מי שאומר שאם היה רכוב אין צריך לירד ולהתפלל דכיון שבתפלת י"ח אמרו שלא ירד כל שכן בזו וי"א שיתכן לומר דבתפלת י"ח שצריכה כונה יותר אמרו שלא ירד לפי שאין דעתו מיושבת עליו אבל בתפלה זו שאינה צריכה כוונה כל כך ולא נחוש ליישוב דעתו צריך לירד. מפי מורי הרב נר"ו: היה עומד בחו"ל יכוין את לבו כנגד א"י לא תימא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וכנגד ירושלים וכנגד בהמ"ק וכנגד בית קה"ק וכשעומד בירושלים א"ל לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לו לכוין כנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשעומד בעזרה שאחורי הכפרת אם עומד בצפון חוזר פניו לדרום כדי שלא יהיה אחוריו למקדש אלא פניו כלפי המקדש וכן לכל הצדדין שעומד בעזרה אחרי הכפרת יש לו לחזור פניו כלפי המקדש כדמפרש ואזיל כדי שימצאו כל ישראל מכוונין לבם למקום אחד: מתני' רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר דס"ל דכיון שאין בה אלא שבח שאין בה תחנונים כמו בי"ח וגם אין אנו מתפללים אותה כנגד תפלת תחנונים של חול כמו שאנו מתפללים תפלת יוצר או תפלת מנחה די בשהצבור בלבד יתפללו אותה אבל היכא שאין הצבור מתפללים אותה סבירא לי' לר"א שחייב הוא להתפלל אותה והיינו דאמר ר' יהודה משמיה כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור דמשמע שאם אין שם חבר עיר חייב : גמ' ודילמא מעיקרא לא כוון דעתו וכו' כלומר מנין לך שהתפלל יוצר ומוסף כי שמא תפלת יוצר בלבד היא ומתחלה לא כוון דעתו בברכה ראשונה והוצרך לחזור ולהתפלל מראש פעם אחרת ומהדרי' תא חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עליה דאי לאו דחזא דתפלה שניה לתפלת מוסף היא לא קאמר : כמה ישהה בין תפלה לתפלה וכו' כלומר היכא שטעה בתפלה וצריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת אי נמי כשמתפלל יוצר ומוסף סמוכים ואינו אומר אשרי בנתים ולא שום פסוק כמה

תורה אור / נר מצוה

לה °רב חסדא אמר מעומד ורב ששת אמר מהלך וכרב חסדא דאמר מעומד טפי עדיף דהא רב ששת נמי קאי ומצלי תפלת הדרך אמר מהיות טוב אל תקרי רע מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי תלתא קמייתא ותלתא בתרייתא וכי מאטי לישוב לא צריך לצלויי תפלה קצרה לא בעי לא תלתא קמייתא ולא תלתא בתרייתא וכי מאטי לישוב צריך לצלויי הביננו מעומד תפלה קצרה אפי' א מהלך מיהא שמעינן דלא מצלי איניש הביננו אלא בשעת הדחק כגון מי שהוא מהלך במדבר וכיוצא בו: מתני' *אהיה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קה"ק היה יושב בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קה"ק: גמ' *תנו רבנן היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש ב לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבה בר בר חנא ואיתימא ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי ת"ר סומא ומי ג שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין את לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר °והתפללו אל ה' (אלהיהם) היה עומד בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' °והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנא' °והתפללו אל העיר הזאת היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנא' °והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר °והתפללו אל המקום הזה היה עומד אחורי הכפורת יראה את עצמו כאילו הוא לפני הכפורת נמצא עומד בצפון הופך את פניו לדרום בדרום הופך את פניו לצפון במערב הופך את פניו למזרח במזרח הופך את פניו למערב נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד אמר ר' אבין ואיתימא רבינא מאי קראה °כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות ד תל שהכל פונין בו: מתני' ^ה רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין: גמ' יתיב רבי חנינא קרא קמיה דרבי ינאי ויתיב וקאמר הלכתא כרבי יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי א"ל ר' ירמיה לרבי זירא ודילמא מעיקרא לא מכוין דעתיה והשתא מכוין דעתיה א"ל תא חזי מאן גברא רבא דקמסהיד ה עליה °כמה ישהה ו בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר

רש"י

דעתו לילך שיתפלל תפלה זו עד פרסה אבל אם אין דעתו לפרסה אז לא יתפלל תפלה זו : מהיות טוב אל תקרי רע. הואיל ויכול אני להתפלל תפלה זו מעומד שהרי חבורתו היו עומדין לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר : וכי מטי לישוב. כשיגיע לביתו : צריך לצלויי. שהרי לא התפלל כלום מתפלת י"ח : אלא בשעת הדחק. מדקתני כי מטי לישוב משמע דמיירי במהלך במדבר: מתני' (א) אם אינו יכול לירד. שאין לו מי שיאחז לו את חמורו כדמפ' בגמרא : גמ' שאין דעתו מיושבת עליו. כי קשה לו עכוב הדרך : ומי שאינו יכול לכוין הרוחות. כנגד ארץ ישראל כמו דמסיק לקמן תל שהכל פונים לה : אחורי הכפרת. שהיה במערב העזרה כי היה לשם י"א אמה אויר פנוי מכותל בית קדשי הקדשים עד כותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפרת אל המזרח : מתני' אלא בחבר עיר. לא תקנוה אלא בצבור בחבורת עיר אבל לא ליחיד: משמו. של ר"א בן עזריה: (ב) מקום שיש בו'. אבל מקום שאין שם עשרה אין היחיד פטור : גמ' דצלי והדר צלי. ולמה התפלל שתי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין : מעיקרא לא מכוין דעתיה. ותרוייהו הוי של שחרית : מאן גברא רבה. ר' יוחנן לאסהיד עליה ודייק ודאי בדבר יפה שהיה בשביל תפלת המוספין : כמה ישהה

שלטי הגבורים

לאחר שהחזיק בדרך דאו לא מצי להתפלל אותה וסמ"ג כתבו דיכול להתפלל גם אח"כ אם יש לו דרך למרחוק וכן כתבו סמ"ג וטור ומרדכי ומן התימה על מיימון שהשמיט דין תפלת הדרך מספקיו : א סמ"ג והר"י וטור ומרדכי פסקו כרבינו דיתפלל מעומד ונלע"ד דכיון דקי"ל דרכוב כמהלך דמי א"כ הרוכב על הבהמה צריך להעמידו' עד שיתפלל תפלת הדרך ורבני צרפת כתבו דיכול להתפלל אף מהלך. ורבינו יונה כתב דיש להסתפק בשהוא רוכב אם צריך לירד ולהתפלל או לאו ויש תימה וקושיא על דבריו וכתבתי בהלכות פסוקים ומחלוקות בס"ד. ומיימוני מתיר להתפלל אותה לעולם כשהוא דחוק וטרוד ואינו מחלק בין מהלך בדרך בין יושב בבית וכן הרא"ש והטור ודברי רבינו מוכיחין דלא שרי אלא אם כן הולך בדרך וכן סמ"ג ומרדכי : ב הר"ר יוסף פליג על זה וכתב דדוקא במקום סכנה לא ירד מן החמור אבל שלא במקום סכנה ירד ויתפלל וכל הפוסקים כתבו כרבינו ואם צריך לעכב הבהמה וכן המהלך ברגליו אם צריך להתעכב עד שיתפלל הרא"ש ומרדכי והטור כתבו דאין צריך להתעכב אלא יתפלל מהלך בין שהוא על הבהמה בין שהוא על רגליו ודלא כרבינו יונה:

לשון ריא"ז

הרוכב על הבהמה נראה בעיני שיש לו להחזיר בהמתו או מחזיר עצמו לאחוריו על גבי בהמתו כדרך שהיה נוהג אם בא להפטר מלפני המלך :

לשון ריא"ז

ג ויש מגדולי החכמים שהיו מתפללים לכל רוח שלא היה יודע לכוין כנגד ארץ ישראל חוץ מרוח מזרחי שהיה נזהר מלהתפלל כנגדו לפי שהכותים מתפללין באותו הרוח כמו שמבואר בפ' לא יתפור ונראה בעיני שלזה נתכוונו קדמונים שאין מתפללין בכנסיות במקום שהוא כנגד זריחת השמש ממש ובכנסיות שלנו מקום תפלה מכוון כנגד אמצע היום ואף הוא כנגד ארץ ישראל כמבואר בקונטרס הראיות : ד כתב הרא"ש וכהך שמעתתא קי"ל ודלא כשמעתתא דב"ב פרק לא יתפור דפליגי תנאי ואמוראי התם אם שכינה במזרח או במערב והתם נמי מסיק כשמעתתא דהכא אמר ליה רב חביבא לרב אשי אתון דקיימיתון בצפונה דא"י אדרומו ומה שאנו מכוונין האידנא למזרח מפני שאנו במערבה של א"י עכ"ל : ה כתב הרא"ש מכאן משמע דמי שלא כוון דעתו לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל עכ"ל :

שיטת ריב"ב

עד כמה. זמנה להתפלל : עד פרסה. עד פרסה זמנה להתפלל ולא לאחר שהלך פרסה ויש מפרשים עד כמה יהא צריך לילך שיהא צריך לתפלה זו עד פרסה אבל פחות מפרסה אינו צריך להתפלל : צריך לצלויי. שהרי לא התפלל כלום מתפל' שמונה עשרה: לפי שאין דעתו מיושבת עליו. שקשה עליו עכוב הדרך: לכוין את הרוחות. לנגד ארץ ישראל : אחורי בית הכפורת. במערב עזרה היו אחת עשרה אמה אחר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח : מתני' ר' אלעזר בן עזריה אומר וכו'. שלש מחלוקות בדבר ר' אלעזר בן עזריה סבר לא תקנו תפלת מוספין אלא לצבור דהיינו חבר עיר ויחיד לעולם פטור בין במקום שיש צבור בין במקום שאין צבור ורבנן סברי דבין לצבור בין ליחיד תקנו תפלת המוספין ור' יהודה סבר במקום שיש צבור יחיד פטור במקום שאין צבור חייב. וקיי"ל כרבנן ינאי צלי והדר צלי תפלת מוסף ור' ינאי במקום שיש חבר עיר היה ודלא כר' יהודה : גמ' מאן גברא רבה מסהיד עליה. ר' יוחנן שהעיד לנו על הדבר יפה דקדק שבשביל תפלת המוספין היה :

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' צד :
ב טור א"ח סי' רפו :
ג מיי' פ"ו מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' קח :

הגהות הב"ח

(א) ואם כצ"ל: (ב) כל מקום : (ג) ר"ב בכל ענין ס"ג :

(ירושלמי ר"פ היה קורא)

(כדף לג:)

עין משפט

א מיי' פ"י מה' תפלה סמג עשין יט, טור א"ח סי' קכו תכב : ב מיי' פ"י מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' תכו : ג מיי' פ"ד מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' צג : ד מיי' פ"ה מה' תענית סמג עשין יג טור א"ח סי' תקס :

הגהות הב"ח

(א) תי' עשר נמחק: (ב) נ"ב דעד :

כמה שעה צריך לשהות ומהדרי כדי שתתישב דעתו לתפלתו והוא שיעור מהלך ד"א.מפי מורי הרב נר"ו: ובצבור שנו כלומר ש"ל כשטעה אין מחזירין אותו מפני טורח צבור כיון שתפלת המוספים לפניו שיזכיר בה ענין ר"ח אבל יחיד מחזירין אותו בין כשהיה מתפלל בביתו יחידי בין כשהיה מתפלל עם הצבור מיהו אם רוצה לשמוע כל התפלה כשחוזר אותה כדי לצאת מענין זכירת ר"ח באמירת ש"צ סגי ליה בהכי והוא שיתכוין לצאת ויהיה לשם מראש התפלה ועד סוף כדכתבי' לעיל (בד"ה טעה ולא הזכיר ר"ח) : נהרדעי אמרי עד ששה עשר דסבירא להו (ב) שתתמלא פגימתו רוצה לומר כל העיגול לגמרי ובכאן לא דברו בהתחלה אלא בסוף הזמן בלבד אבל במסכת סופרים (פ' כ') אמרו מברכים על הלבנה משתתבסם ופירשו בו כמה פירושים יש אומרים עד מוצאי שבת שמברכין על הבשמים ואין זה מתקבל כלל דמה טעם הוא זה לתלות הדבר במוצאי שבת שהרי פעמים שיהיה ר"ח יום ראשון ולמה ימתין מלברך עד מוצ"ש ויש מפרשים שתתבסם מלשון חופה ודומה לו עביד בוסמא לבריה כלומר עשה חופה לבנו ורוצה לומר משעה שתיעשה כמו חופה שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותיה ונראה למורי הרב נר"ו שפי' משתמתק מלשון לבסומי קלא שר"ל נמתק הקול ה"נ ר"ל משעה שמתוק האור שלה והאדם נהנה ממנו שזהו אחר ב' ימים או ג' אבל ירח בן יומו מתוך קטנותו אין האור שלה מתוק שאין אדם נהנה ממנו: כאילו מקבל פני שכינה מפני שהקב"ה אע"פ שאינו נראה לעין נראה הוא על ידי גבורותיו ונפלאותיו כענין שנאמר אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע כלומר אף על פי שאתה מסתתר אתה הוא אלהי ישראל שעשית עמהם כמה נפלאות ואתה מושיע בכל עת ובכל שעה ועל ידי תשועתך רואים אותך בני אדם ואתה מתגלה להם ומכירי' אותך וג"כ בכאן עי"ז מה שמחדש החדשים הוא מתגלה לבני אדם והוא כאלו מקבילין פניו.מפי מורי הרב נר"ו : פועל אמת שפעולתו אמת לבורא הוא חוזר שהוא פועל אמת וגם הפעולה עצמה היא אמת שהיא קיימת כענין שנא' ויעמידם לעד לעולם שאם היה חוזר לנבראיו מספיק היה בשיאמר פועלי אמת ולמה היה צריך לומר עוד שהפעולה שהם פועלים שהיא אמת אלא ודאי פועל גרסינן ולבורא חוזר כדכתיבנא :

הדרן עלך תפלת השחר

רש"י

יששה בין תפלה לתפלה · אדם שטעה ורצה לחזור ולהתפלל אי נמי בין תפלת השחר לתפלת המוסף : שתתחונן · שתהא דעתו מיושבת עליו לערוך דבריו בלשון תחינה : שתתחולל · לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד' אמות : מפני שתפלת המוספין עליו · ויכול לאומרו בשל מוספין : מפני טורח צבור · ויש מפרשים בצבור שנו מפני שיכול לשומעו מפי שליח צבור : מעומד · מפני כבוד שכינה כדי לקבל פני שכינה במורא :

הדרן עלך תפלת השחר

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש · הכנעה: היו שוהין שעה אחת: במקום שהיו באין להתפלל : גמ' בכל עצב יהיה מותר · שכשאדם מראה את עצמו כעצב יהיה לו שכר : תפילין קא מנחנא · והם עדות שממשלת קוני ומלכותו עלי :

זמרא

תורה אור — נר מצוה

אמר כדי שתתחולל דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו מאן דאמר כדי א שתתחולל דעתו עליו דכתיב °ויחל משה (שמות לב) ומאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב °ואתחנן אל ה' (דברים ג) תניא א*טעה ולא הזכיר של ראש חדש שחרית אין מחזירין אותו ב מפני שיש תפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור ג שנו פירוש מפני טורח צבור ד אבל יחיד מחזירין אותו אמר רב חנין אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח ה בערבית אין מחזירין אותו מפני שאין מקדשין את החדש אלא ביום : גרסינן בסנהדרין בפרק היו בודקין אותו* (דף מא:) אמר ר' יוחנן עד מתי במברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה אמר ר' יעקב עד שבעה (א) עשר נהרדעי אמרי ו עד ששה עשר *(דף מב.) אמר ר' יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא °החדש הזה לכם (שמות יב) וכתיב התם °זה אלי ואנוהו (שם טו) תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חדש וחדש דיין אמר אביי (הלכך *צריך לומר) מעומד מאי מברך כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים :

* בכל ספרי האלפסי הישני' ליתא ובגמ' הגי' גמרינהו

הדרן עלך תפלת השחר

(דף ל:) *אין געומדין להתפלל °אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבם למקום אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק : גמ' מנא הני מילי אמר רב נחמן בר יצחק (אמר רב) אמר קרא °עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב) מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר מתנה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא °א"ל וגילו ברעדה כתיב רב ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא בדח טובא א"ל לא סבר לה מר °בכל עצב יהיה מותר (משלי יד) א"ל אנא תפילין קא מנחנא וכל כך למה *(דף לא.) דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי דאסור לו לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש לאו דוקא כובד ראש אלא דרך משל הוא כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האיברים וכשמכביד אותו עליו כל איבריו נכנעים ויושב בהכנעה כך המתפלל צריך שישב באימה ובהכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין וכו' אע"פ שבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרי' בגמרא (דף לב:) היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת בתפלה ושעה אחת אחר תפלה ושאלו התם כיון שכך היו שוהין בכל תפלה ותפלה תורתם ומלאכתם אימתי נעשית ומהדרינן מתוך שחסידים הם תורתם מתקיימת ומלאכתן מתברכת: כדי שיכוונו לבם למקום. י"מ כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכוונו באמירת התפלה ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דא"כ לא היה לו לומר למקום אלא לתפלתם דהא חזינן לקמן כשהזכיר כונה לענין אמירת התפלה לא אמר למקום אלא המתפלל צריך שיכוין את לבו סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך אלא ודאי כך הוא הפי' כדי שיכוונו שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום ועל כוונה זו נאמר תכין לבם תקשיב אזנך ומה שאמר תכין לבם מפני שכוונת טהרת הלב מעבירות ומתענוגי העוה"ז צריכה סיוע מהמקום כענין שנאמר ותוכן לבות ה' וכתיב והכן לבבם אליך ועל זה אמר תסייע אותם ותכין לבם שיהיה טהור כדי שתקשיב תפלתם תדע שכן הוא עיקר פירוש הדבר מדאמרי' לקמן סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך ולמה אמר סימן והלא ראיה ברורה הוי אלא מפני שעיקר הפסוק לא בא על כוונת אמירת התפלה אלא על כוונת טהרת הלב כשהזכיר אותו לשם בכוונת אמירת התפלה אמר סימן לדבר: ואפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפילו הכי יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום מיהו היכא דאיכא סכנה בכל ענין מותר להפסיק : גמ' וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה טעם הדבר כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע ופשטיה דקרא כך הוא שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקב"ה אינו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעיתה מתעורר לקיים המצות וששׂ ונעלס בקיומה שיודע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה וגו' ובפסוק אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו ואע"פ ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב וגו' : אמר ליה וגילו ברעדה כתיב בהלכות הרי"ף ז"ל לא נמצא כתוב אנא תפלין מנחנא בהאי עובדא אלא באידך דרבי ירמיה בלחוד אבל בנוסחאות מדויקות מצאנו שגורסין בהאי עובדא נמי אנא תפלין מנחנא שהיאך אפשר שאביי היה שמח שלא לדבר מצוה כיון שהשמחה שאין בה מצוה אסורה אלא ודאי גם הוא השיב תפלין מנחנא כמו שהשיב ר' ירמיה ופי' תפלין מנחנא ר"ל שמחת מצוה אני שמח כי חולה הייתי במעי ולא יכולתי להניח התפילין זה כמה ימים מפני חשש הנקיות ועכשיו שנתרפאתי אני שמח בקיום המצוה הזו מתוך חפצי בה: מפי מורי הרב נר"ו : לא סבר לה מר בכל עצב יהיה מותר כלומר בכל עצב שהאדם עצב יש בו יתרון כדי שלא ישמח וימשך אחר תענוגי העוה"ז ואינו רוצה לומר שישתדל האדם שיהיה עצב שהעצבון חולי הגוף וכשהאדם חולה אינו יכול לעבוד הבורא יתברך כראוי אלא שלא יהיה שמח ולא עצב כי אם על האמצעי ופשטיה דקרא עצב הוא מלשון עמל כמו בעצבון תאכלנה ור"ל כל עמל שהאדם עמל במלאכתו יש בו תועלת ואפילו שאינו מרויח בה כלום תועלת יש לו בה כיון שאינו יושב בטל שהבטלה מביאה לידי שעמום ודבר שפתים אך למחסור כלומר אבל כשיושב בטל ומדבר כל היום לא יבא לו מהדיבור כי אם חסרון שברוב דברים לא יחדל פשע : אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז וכו' י"מ שטעם הדבר מפני חורבן בהמ"ק אבל שלא בשעת חורבן מותר ואין זה נכון דא"כ לא היה לו לומר בעוה"ז אלא משחרב בהמ"ק אסור לאדם

שלטי הגבורים

א שיערו בירושלמי כדי הילוך ארבע אמות סמג : ב מיי' והרא"ש והטור כתבו כרבינו דדוקא בשחרית אין ש"ץ חוזר אבל במוסף אף ש"צ חוזר וה"ג כתב שכן משמע בגמרא דאף בתפלת המוסף אינו חוזר: ג ובפירוש בצבור פליגי רש"י עם כל הפוסקים לרש"י כל שהוא בצבור ל"ש ש"צ ל"ש יחיד אינו חוזר אבל הפוסקים ס"ל דוקא ש"צ אינו חוזר אבל יחיד אפילו כשהוא בצבור חוזר וי"א דה"ה אף בשבת והטור סימן קפ"ו הביא כל הדעות ע"כ :

לשון ריא"ז

ויחיד המתפלל עם הצבור אין מחזירין אותו על טעותו מפני ששומע התפלה מפי ש"ץ כמבואר בקונט' הראיות וכן ביאר מז"ה :

ד כתב הרא"ש ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית ודוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה ע"כ :

ה ואם לא הזכיר ר"ח ערבית קי"ל דאינו חוזר י"א דוקא בלילה הראשונה אבל בשניה חוזר והתוס' כתבו דאין לחלק והכי כתב הטור :

ו והני ששה עשר יום מונין מיום המולד לא מיום קביעות החדש וע"ש פי' ברכת הלבנה והמנהג בברכת הלבנה על פי מסכת סופרים ברקוד לפניה ובתוספת דברים בטור : השסת במסכת סופרים כך הוא ואין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים כפ"כ וכן גירסת הטור :

שיטת ריב"ב

ובצבור שנו . מפני טורח צבור אמרו זה הטעם מפני שתפלת המוספין לפניו אבל ביחיד מחזירין אותו ולא יפטר בתפלת המוסף וקשיא לן לפי' רבינו שלמה ז"ל שפירש בצבור שנו מפני ששומעה משליח צבור אמאי לא פרכינן בגמ' האי מפני שיכול לאומרה במוספין מפני ששומעה משליח צבור מבעי ליה וכי האי גונא נמי פרכי' בהאי פירקא ואף לפירושו על הרב אלפסי ז"ל צריך לעיין אמאי לא היה משמע לן התם בצבור מפני טורח צבור כדהכא ולא הוה קשיא לן מידי ואיכא למימר דלא משמע לן התם טעם הזכרת השאלה בשומע תפלה למי שטעה ולא אמרה בברכת השנים מפני טורח צבור כלומר דיו בכך כדי שלא יטריחנו לחזור אלא הטעם מפני שהם ראוי לאומרה כל מי שטעה ולא הזכיר במקומה וליכא לאפלוגי בהא בין יחיד לצבור אבל הכא שלא הזכיר בתפלת שחרית ראש חודש בכלל אינו נפטר בתפלת המוסף אלא בצבור מפני טורח צבור : כמה ישהה בין תפלה לתפלה . מי שיש עליו לחזור ולהתפלל אי משום דטעה אי משום תפלת מוסף : שתתחונן . שתהא דעתו מיושבת לסדר דבריו בל' תחינה : שתתחולל . לשון חלוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי :

שימלא שחוק פיו וכו' ומדלא אמר הכי שמעי' שאינו תלוי בחורבן אלא אפילו בזמן בהמ"ק אמר שאסור למלאת שחוק פיו בעוה"ז בשום ענין שהשמחה מרגילה את האדם שישכח המצוה כמו שאמרנו למעלה ומאי דאמרינן אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה לא מפני המקדש בלבד אומר אלא הכי קאמר אימתי ימלא שחוק פינו ותהיה השמחה מותרת מזמן שיעשה עמנו נסים וישיענו ואז באותו הזמן נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו ויאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו בשמחתנו ויבושו ושמחה כזו שהוא שמחת הבורא היא מצוה נר מצוה גדולה משום פרסומי ניסא ודומה לזה מה שאמרו במדרש* זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו הוי אומר בה' כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט ונעשה לנו בו נסים ונפלאות ואנו שמחים בהם אפילו הכי עיקר השמחה אינה בעבור יום טוב אלא בעבור ה' לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו :

נסתלקה המצנפת מראש כ"ג וכו' המצנפת והמגבעת הן כעין כובע והמצנפת היתה בראש כ"ג כדכתיב ובמצנפת בד יצנוף שהיתה קטנה יותר מפני שלא היתה מכסה הציץ שהיה בראש כ"ג בגובה של ראש כדאמרי' (*במנחות) מקום היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין אבל האחרת שהיתה בראש כהן הדיוט שלא היה לו ציץ והיתה מכסה כל הראש קרוייה מגבעת כך פי' רבינו יצחק בר אשר ז"ל: **מאי** נפקא מינה לבטולי הא מקמי הא כלומר לבטל כשמנגנים האנשים בפיהם או בכלי ניגון ועונות הנשים כדי שלא יבאו לעשות בענין אחר שהוא כאש בנעורת והוא יותר קשה שבשעה שהן מנגנות האנשים עונים מתוך שמאריכות בדבור ומביטין בהם האנשים באים יותר בנקל לידי עבירה: **מפני** שהתורה חוגרת שק וכו' דרך משל הוא מה שהתורה יכולה לומר ומה שיש לו להקב"ה להשיב:

הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנא' ודבר בעתו מה טוב ראש הפסוק הוא שמחה לאיש במענה פיו וזהו פירושו כשהדברים טובים בעיני האדם יש לו חשק לאמרם ומתוך שרואה אותם נאותים אינו מבקש עת ראוי שיצא מפיו כל דבר ודבר דבור על אפניו ואומר אותם לפעמים בלא עתם ואין מעלתם ניכרת והוא טעות אלא לבקש עת לכל דבר ודבר כי הדבר האמור בעתו כמה הוא טוב מפני שבני אדם מכירים ומרגישי' במעלתו וכמו כן אף על פי שקריאת הפסוקים טובה לכל העולם בכל זמן כשקורא כל פסוק ופסוק בזמנו הוא יותר טוב מפני שמועילין בני אדם באותה קריאה כיון שהיא בשעת הצורך ונמצא שמביא טובה לעולם.

תורה אור

בעוה"ז שנאמר °אז ימלא שחוק פינו ולשוננו (תהלים קכו) רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על רבי שמעון בן לקיש שלא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי גמרה להא שמעתא מפומיה דרבי יוחנן רביה: גרסינן בגיטין בפרק קמא* (דף ז.) שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור שרטט וכתב להו °אל תשמח ישראל אל גיל בעמים (הושע ט) ולישלח להו °בשיר לא ישתו יין ימר שכר (ישעיה כד) לשותיו אי מההיא הוה אמינא זמרא במנא הוא דאסיר אבל זמרא בפומא מותר קמ"ל דאסיר רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא א גדיל כלילא לברתיה אמר ליה לא סבר לה מר שנא' °הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזקאל כא) בזמן שמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כהן גדול נסתלקה עטרה מראש כל אדם א"ל דומיא דכהן גדול בגברי אבל בנשי לא וגרסינן בסוף סוטה* (ד' מח.) אמר רב אודנא דשמע זמרא תעקר אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר °קול ישורר בחלון חורב בסף (צפניה ב) אמר רב יוסף זמרן גברי ועניין נשי פריצותא זמרן נשי ועניין גברי כאש בנעורת למאי נפקא מינה לבטולי הא מקמי הא אמר ר' יוחנן כל השותה יין בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר °הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין (ישעיה ה) ידליקם והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם וגו' מה כתיב בתריה לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא וגו' פירש גאון הא דאמרינן זמרא בפומא אסיר ה"מ כגון ב נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביפיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת: גרסי' בפרק חלק* (ד' קא.) תנו רבנן הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתה בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשוני בניך ככנור שמנגנים בו הנכרים א"ל הקב"ה בתי אם כן מה יעשו בני בשעה שהן אוכלים ושותים ושמחים אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו במקרא בנביאים ובכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בתלמוד בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניה הקורא פסוק אחד בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר °ודבר בעתו (משלי טו) מה טוב: תנו רבנן* (דף לא.) אין עומדין ג להתפלל מתוך דין והלכה אלא מתוך דבר הלכה פסוקה היכי דמי הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דאמר ר' זירא °בנות [דף כה ע"א] ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עלי' שבעת

רש"י

זמרא מגלן דאסור · לשורר בתוך בתי המשתאות: שרטט וכתב להו · דאסור לכתוב בלא שרטוט פסוקים של תורה או נביאים או כתובים: זמרא במנא · כגון בכלי שיר בכנור או עוגב: בסיפא · בסף הבית ליסנא קלילא קא נקיט: ועניין נשי · שהנשים עונות אחר האנשים: כאש בנעורת · לפי שצריכין האנשים להבין מאור מה מזמרות הנשים שידעו לענות אחריהן ומתוך כך מסתכלין בהן ומהרהרין אחריהן: בארבעה מיני זמר · אותם הנזכרים בפסוק דמייתי: חמש מיני פורעניות. גם בזה הפסוק: אלא מתוך הלכה פסוקה · שאין צריך עיון כדי שלא יהא מהרהר ומחשב בשעת תפלתו: יושבות עליה ז' נקיים · לבד מיום שפוסקת בה ותורה לא הצריכה ז' נקיים אלא לזבה ואינה זבה אלא הרואה שלשה ימים רצופין בתוך

אין עומדין להתפלל מתוך דין הלכה אלא מתוך דבר הלכה פסוקה כלומר הלכה שאין בה מחלוקת כדמפרש ואזיל כדי שלא יצטרך לחשוב עליה' היאך היא ההלכה ולא תהיה מחשבתו טרודה בשעת תפלה ונראה שצריך ג"כ שלא תהיה חמורה שאע"פ שאין מחלוקת בפסק אם היא חמורה להבין אותה יש לחוש שמא יחשוב בה בשעת התפלה: **בנות** ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עלי' שבעת נקיים פירוש דין תורה כך הוא שהשבעה ימים הראשונים שרואה בהם האשה דם הם נקראים ימי נדותה ומסוף אלו השבעה עד תשלום שמונה עשר יום הם נקראים ימי זיבה וכל דם שתראה בכל אלו האחד עשר יום שמסוף הז' של נדות עד תשלום י"ח אינו דם נדות אלא דם זיבות ולאחר אלו הי"ח חוזרת לז' ימי נדותה וכן הוא הסדר לעולם והדין הוא כך שאם ראתה בימי נדותה ל"ש ראתה יום א' בלבד או ב' ימים ל"ש ראתה חמשה או ששה תשב ז' ימים בלבד בין הכל ויהיו ימי ראיית הדם בכלל ולאחר השלמת השבעה טובלת בלילה כדתניא* (פסחים צ.) כל חייבי טבילות טבילתן ביום חוץ מנדה ויולדת שטבילתן בלילה ואפילו ראתה ביום השביעי עצמו כיון שראתה בז' ימים של נדות טובלת בלילה ומותרת לבעלה ולאחר שעברו אלו הז' ימים ונכנסו בי"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שהם ימי הזיבות יש לה דין אחר שאם ראתה בכל אלו הימים יום אחד או שני ימים בלבד היא זבה קטנה ושומרת יום כנגד יום כלומר יום נקי כנגד יום טמא שראתה בו דם לא שנא ראתה ביום ראיה אחת לא שנא ראתה שנים ביום אחד סגי לה ומן הדין היתה טובלת למחר מיד שהנץ החמה ומותרת לבעלה דמקצת היום ככולו אלא שחששו כי שמא באותו יום עצמו תראה דם אחר התשמיש ונמצא שסותרת המנין הראשון והויא לה טמאה למפרע ושמשה באיסור ומפני חשש הסתירה אסרו התשמיש ומפני התשמיש אסרו הטבילה שאם תטבול שמא תבא לשמש ולפיכך אינה טובלת עד הלילה וזהו דוקא כשראתה בכל י' ימים אבל אם ראתה ביום י"א בלבד כיון שנשלמו ימי הזיבות אינה יושבת שום יום נקי כלל וכן מפרש במסכת נדה (דף עב.) ואם בכל אלו י"א יום ראתה ג' ימים רצופים נקראת זבה גדולה והיא חמורה יותר מן הנדה שצריכה לשבת ז' ימים נקיים ואין ימי הראיה בכלל כמו בנדה ואם בתוך ז' ימים נקיים חזרה וראתה כל הימים הראשונים יפלו וצריכה אח"כ לחזור עוד ולמנות ז' ימים נקיים ואפי' חזרה וראתה כמה פעמים לעולם סותרת ואינה עולה מטומאת הזיבות עד שתשב שבעת ימים נקיים בלא שום ראיה כלל ומתוך מה שכתב רבינו משה ז"ל נראה שסובר שאם חזרה וראתה בתוך שבעת ימים נקיים אחר שנשלמו י"א יום של זיבות דין נדה יש לה ואינה סופרת אלא ז' ימים עם ימי הראיה ואין זה נכון שבפירוש נראה במסכת ערכין (דף ה.) ובמסכת נדה (דף עג.) שלעולם סותרות המנין עד שתשב שבעה ימים נקיים בלא שום ראיה כלל כדכתבי' וכל זה הוא דין תורה אבל בנות ישראל מפני שלא היו כולן בקיאות באלו החילוקים ולא היו יודעות להפריש בין נדה לזבה ובין זבה קטנה לזבה גדולה החמירו על עצמן ויושבות על הכל ז' ימים נקיים כמו בזבה גדולה כדי לצאת מספק ואפילו בלא חומרא כל כך היו יכולין לצאת מספק כדאמרינן במסכת נדה (דף ס"ו) רבי תיקן בבדה ראתה יום אחד מונה ששה והוא. שנים ששה והם. שלשה יושבת שבעה ימים נקיים פי' בכפרים מפני שלא היו כל כך בני תורה ולא היו הנשים יודעות אלו החילוקים כדי לצאת מן הספק תיקן להן רבי שבכל זמן שתראה יום אחד בלבד שתמנה ששה והוא ממה נפשך

שלטי הגבורים

א מיי' כתב דלא נאסרו רק לחתנים ולכלות ובשבן של גדיל אבל לשאר כל אדם או אם הן של כסף לא והטור תמה עליו והאריך לבאר דעת המפרשים וכן סמג. עכ"ל:

לשון ריא"ז

וכן גזרו שלא לעשות לחתנים עטרות שהיו רגילין לעשות מאבן ומלח הדומה לבדולח ומציירין אותן בגפרית אבל עושין להן של מיני עשבים ולא גזרו על עטרות חתנים אלא לאנשים ולא לנשים כמו שמבואר בגיטין בפ"ק:

ב רש"י ומיימוני פסקו דדוקא בבית המשתה על היין הזמר אסור אבל אם אינו על היין שרי ובתוספות מסכימין לדברי רבינו מיהו הטור כתב בשם מיימון ואפי' שלא בבתי משתאות נמי אסור לא שנא לשון עברי ל"ש לשון ערבי איזה לשון שיהיה הכל אסור אם לא לשבח הבורא ית' ויתעלה. טור. עכ"ל:

לשון ריא"ז

הנגינות שמנגנין בשפה שבני אדם מושכין משאוי או בשעה שמנהיגין השוורי' לחרישה מותרין שאינו אלא לתקן מלאכתן אבל הנגינות שמנגנין, האורגין או שאר האומנין באומנותן אסורין שאינן אלא לשמת לבבם ודבר זה אסור בכל עת ואפילו הזמר שמזמרים בפה בלא כלי זמר אסור שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כמו שמבואר בפ"ק דגיטין שהוא נמשך אחר התסרוכות ואחר המדות הרעות בעת שבאו הגייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני גזרו שלא לנגן בכלי זמר שהן כעין תופים וכנורות ואפילו לנגן בהם לתינוקות אסור:

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' נג לה:

שה"ש רבה פ"ח

*נ"ל בזבחים יט. ושם איתא שערו כיס כו'

נפסק אם ראתה בימי נדה הנה מונה שבעה עם יום הראיה כמו נדה ואם אינה אלא זבה הרי מונה ה׳ ימים יותר דדי היה לה ביום הראיה ויום אחר וכן כשראתה שני ימים מונה ששה והם שאם היא נדה הרי מונה כמו נדה ואם היא זבה הרי מונה חמשה ימים יותר ואם ראתה שלשה ימים יושבת שבעה ימים נקיים דמה נפסק אם היא זבה הרי יושבת שבעה ימים נקיים כמו זבה גדולה ואם היא נדה הרי יושבת שלשה ימים יותר ובזה היה די לצאת מכל הספק אלא שהן אפי׳ זה החילוק לא רצו לעשותו ולרווחא דמילתא התקינו שתשב על הכל שבעת ימים נקיים: **ואיבא** למידק בזאת התקנה שתקן ר׳ כשראתה ב׳ ימים שתשב ששה והם והלא די בה׳ והם שאפילו היא נדה סגי לה בשתשב שבעה עם ימי הראיה והתשובה בזה מפני שחשש כי פעמים תראה יום הראשון בימי זיבתה ויום השני בימי נדותה ונמצא שהיום הראשון שהיה בימי הזיבה אינו בכלל שבעה ימי נדותה שצריך שבעה מיום שראתה דם בימי הנדות ואם לא היתה מונה אלא ה׳ בלבד נמצא שלא ספרה לימי הנדות אלא ששה בלבד עם יום הראיה שיום ראיה ראשונה אינו בכלל המנין כמו שאמרנו ולפי׳ התקין ו׳ והם כדי לצאת מזה הספק שאמרנו:

שאפילו רואות טפת דם כחרדל וכו׳ י״מ שהחומרא היתה מפני שהיתה מראה הדם כעין החרדל ואין זה נראה דמה חומרא היתה זו שזה מן הדין הוא דהא בהדיא קי״ל במס׳ נדה שדם כמראה החרדל מטמא והחומרא ג״כ אינה מפני שהיה מועט כחרדל שזה אף הוא מן הדין

שבעת ימים נקיים רבא אמר כי הא דאמר רבי אושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר אי נמי כי הא דרב הונא דאמר רב הונא אמר זעירי המקיז דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלים בו(א) (מדרבנן) °רבנן עבדי כמתניתין ורב שימי בר אשי עביד כברייתא דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים ולא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא א מתוך שמחה של מצוה וכן אל יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו את דבריהם בדברי שבח ותנחומין וכן תאני מארי בריה דרב הונא בריה דר׳ ירמיה בר אבא לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר

רש״י

בתוך י״א יום שבין נדה לנדה: ומכניסה במוץ שלה. לבית קודם שימרח אותה שאין מתחייבת במעשר מן התורה אא״כ רואה פני הבית משנתמרח בכרי אבל לפני מירוח אין ראיית פני הבית קובעתה דכתיב ראשית דגנך קרי ביה דיגונך דהיינו מירוח לכך כשמכניסה בבית קודם מירוח לא נתחייבה במעשר מן התורה ורבנן אסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר אבל אכילת עראי לא אסרו ואכילת בהמה היא אכילת עראי דתנן במסכת פיאה מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות עד שימרח לכך אוכלת ופטורה אבל הוא אסור באכילת קבע: אסור. הדם בהנאה ומועלין בו ואע״ג דקי״ל דאין מועלין בדמים ה״מ כשנשחטו בעזרה דכתיב ואני נתתיו [לכם] על המזבח לכפר לכפרה נתתיו ולא למעילה אבל בדם הקזה מועלים כלומר אם נהנה מביא קרבן מעילה והנך הוויין הלכות פסוקות שאין עליהם קושיות ותירוצים שיהא צריך להרהר בהן: כמתניתין. לעמוד מתוך כובד ראש: כברייתא. דמייתי

מיד

כדתנן (ד׳ מ.) ומטמאה בכל שהוא אלא פשר הדבר הוא כך שאם היה אומר דם סתם היינו אומרים שאין בזה חומרא כל כך מפני שנלשה בתים הם באשה. חדר עליה ופרוזדור וכשהדם מרובה אפשר שמהיום שלשה ימים נעקר ויצא ביום הראשון מעט בבית הפנימי וביום השני נעקר (ב) מעט ויצא בבית האמצעי ועכשיו ביום השלישי נתקבץ הכל בבית החיצון ואע״פ שאינו מן הדין שיחוש האדם לדם שבפנים אלא כשבודקת ורואה בבית החיצון אפילו הכי כיון שאפשר שיהיה בזה הענין היינו אומרים שראוי לחוש וא״כ אין בזה חומרא גדולה שהרי אפשר נעקר הדם מהיום ג׳ ימים ודין הוא שנדון אותה כמו זבה גדולה ותשב ז׳ ימים נקיים אבל כשהדם הוא מועט רחוק הדבר לומר שבשלשה משהויין היו ובכל יום ויום נעקר משהו אחד וקא משמע לן שאע״פ שהוא דבר רחוק שדבר מועט (ג) כל כך שיהיה נעקר מהיום שלשה ימים אפ״ה החמירו על עצמן ודנו אותו כאילו נעקר לגמרי ויושבת עליו ז׳ נקיים ואומר רבינו יצחק ז״ל שהאשה שלא ראתה דם אלא יום א׳ או ב׳ ימים בלבד ושמשה הלילה הסמוכה ליום שראתה צריכה שתשב ג׳ ימים תחלה ושתמנה ז׳ ימים נקיים אח״כ מפני שבודאי פולטת שכבת זרע אחר התשמיש וש״ז סמוך לג׳ ימים של תשמיש מטמא מפני שמסריח אבל מג׳ ימים ואילך אינו מסריח (אם לא) שנקלט ונעשה עובר ובמס׳ נדה (דף כב.) מפרש דבעיא ז׳ ימים נקיים לגמרי בלא שכבת זרע ואם לא תשב תחלה ג׳ ימים סמוך לתשמיש נמצא שפולטת בתוך הז׳ ימים ואינם נקיים לגמרי ואית דבעי מימר שטומאת שכבת זרע אינה אלא לענין אכילת תרומה בלבד שהיא חמורה יותר ואין זה נכון שהענין הזה כתוב במסכת נדה ומה טעם נקל ונאמר שלא נאמר גבי נדה אלא גבי תרומה אלא ודאי הדין הוא כמו שכתבתי. מפי מורי הרב נר״ו:

מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר פי׳ מן התורה אינו חייב לא בתרומה ולא במעשר אלא היכא דהיא[א] דגן דכתיב ראשית דגנך וכל זמן שאינה דגנכשרואה פני הבי׳ אינו חייב במעשר ולפיכך אמר שיכול האדם להערים בתבואתו ולהכניסה לבית קודם שתהיה דגן בין בשבלי׳ בין לאחר שדשו אותה כל זמן שלא נמרחה לגמרי שעדיין קצת מהתבן מעורב בתוכה וכיון שראתה פני הבית בפטור אוכלת בהמתו ממנו ואפילו אכילת קבע לבהמה דאין אכילת קבע לבהמה אבל האדם אינו יכול לאכול ממנה אכילת קבע כל זמן שלא תרם אותה ולא עישרה ואפילו לאחר שנמרחה ונעשית דגן לגמרי נראה מהירושלמי שיכול להערים ולפוטרה כשיערב בה תבן דגרסינן התם תני ר׳ הושעיא מרבה אדם דגן בתבן ומערים אותו לפטרו מן המעשרות הנה נראה שאף לאחר שהוא דגן גמור יכול לפוטרו מיהו צ״ע אם צריך שיערב בו כל כך תבן שירבה על הדגן ואית דאמרי שאפי׳ האדם אוכל ממנו אכילת קבע ומאי דנקט כדי שתהא בהמתו אוכלת לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט ואין זה נכון כלל דבהדיא אמרי׳ במסכת י״ט (דף יג.) הכנים שבולין לעשות מהם עיסה אוכל מהן אכילת עראי משמע דדוקא אכילת עראי התירו לו לאכול הא אכילת קבע אסור עד שיתרום ויעשר: **המקיז** דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו כלומר מועלין בו מן התורה אבל לאחר שחיטה אין מועלין בו אלא מדרבנן דכיון שנתכפר בדם ודאי אין מועלין בו כדקיימא לן* אין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו וכי היכי דאין מועלין בו לאחר כפרה ה״נ אין מועלין בו קודם כפרה כיון שנשחטה הבהמה דכיון שראוי לכפרה כמי שכפר דמי ויש ספרים שכתוב בהם. ומועלין בו מדרבנן וזה טעות דודאי לא אמרו שמעילתו מדרבנן בלחוד אלא אחר שחיטה שהוא ראוי לכפר כדכתבינן אבל קודם שחיטה ודאי מועלין בו מן התורה לדברי הכל דכגוף הבהמה דיינינן ליה והכי אמרינן בתמורה (ד׳ לא.) כיון דרבי בה כגופה הוי ותו דאם איתא דמועלים בו מדרבנן קאמר מה בא להשמיענו(ד) רב הושעי׳ שאפי׳ אחר שחיטה מצינו לדברי הכל שמועלים בו מדרבנן כדאמרי׳ בהדיא* כל הדמים מוציאין אותם לנחל קדרון ונמכרים לגננים לזבל ומועלין בהם הנה שבפירוש אמרו שמועלין בהם אחר כפרה שאם לא נתן הגנן הדמים מעל מדרבנן וא״כ מהו החידוש שמשמיענו רב הושעיא שקודם שחיטה מועיל מדרבנן אלא ודאי ומועלין בו בלבד גרסי׳ ור״ל מועלין בו מן התורה כדכתבינן וכן מצינו הגי׳ בנוסחאות מדוייקות. מפי מורי הרב נר״ו: **רבנן** עבדי כמתני׳ ורב שימי בר אשי עביד כברייתא דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים וכן תאני מארי וכו׳ זו היא גירסתו של הרב אלפסי ז״ל ורבי׳ יונתן ז״ל פירשה שלא יעמוד להתפלל אלא מתוך דבר הלכה פסוקה דאינו בהלכה שאינה פסוקה הא אמרי׳ לעיל דאסור ומה דאמרינן דרב שימי עביד כברייתא וכו׳ ר״ל שאע״פ שהיה מתפלל בכובד ראש עדיין היה מחזר להתפלל מתוך הלכה פסוקה כמו שאומר בברייתא ורבנן לא היו חוששין לחזר אחר הלכה פסוקה אלא היו מתפללין מתוך כובד ראש כמתני׳ ואין גירסא זו ולא הפירוש נראים למורי הרב נר״ו חדא דלא שייך למימר שלא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה ולא יפטר מחבירו. אלא מתוך הלכה מטעם שסיימו הנביאים דבריהם בדברי שבח ותנחומים וכי כל שאר הדברים של הנביאים אינם ג״כ דברי תורה וכיון שהכל הוא דברי תורה מה טעם הוא לומר שמפני הסיום שהוא של שבח לא יתפלל ולא יפטר מחבירו אלא מתוך הלכה ומה שפי׳ שר״ל מתוך דבר הלכה פסוקה ג״כ אי אפשר שהרי לא הזכיר בכאן הלכה פסוקה כמו שהזכיר למעלה אלא דבר הלכה סתם ועוד דאמרינן בסמוך וכן אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה ובודאי אינו ר״ל הלכה פסוקה דבשלמא גבי תפלה אמרו הלכה פסוקה כדי שלא יחשוב בה בשעת תפלה ויוכל לכוין בתפלתו אלא כשיפטר מחבירו מאי איריא הלכה פסוקה אפי׳ הלכה שאינה פסוקה על כן נראה דלא גרסי׳ מתוך דבר הלכה כלל אלא הנכון כגירסת הספרים שגורסין ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים ולא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה שנא׳ ועתה קחו לי מנגן וכו׳ שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח [ב]ותנחומין ולא גרסי׳ וכן תאני מארי אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו שזה דבר אחר בפני עצמו הוא וכ״ה פי׳ הענין שלא יתפלל מתוך עצלות ומתוך עצבות שבעוד שיהיה עצב או עצל אינו יכול לכוין כראוי דעצלה תפיל תרדמה ולפיכך כשרואה שהוא עומד בענין שלא יוכל לכוין מותר לו לשמוח כדי שיתקן איבריו שיהיו ראוים לעבודת הבורא ואע״פ שאמרנו למעלה שהשמחה היא אסורה זו היא מותרת ששמחה של מצוה היא כיון שעל ידה בלא העבודה שהרי מצינו ג״כ שע״י השמחה היתה השכינה שורה דכתיב ועתה קחו לי מנגן ומאי דאמר שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו בדברי שבח ותנחומין ר״ל שכן מצינו שהנביאים סיימו דבריהם בדברי שבח כדי שעל ידי השבח יזכירו נפלאות הבורא יתברך ורבנן כיון שהיו מתפללין בכובד ראש לא היו חוששין להתפלל מתוך שמחה אבל רב [שימי] אע״פ שהיה עושה כמו המשנה היה מחזר שיתפלל לעולם מתוך שמחה כדכתבינן מיהו בירושלמי גרסינן תני לא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך שיחה כלה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך

דברי

א אלא מתוך הלכה פסוקה שאין אדם נטרד בה או מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון גאולת מצרים או תהלה לדוד ומקראות המסודרות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה׳ את עמו וכיוצא בהן כמו שביאר המור״ה:

הגהות הב״ח

(א) תו״מ [וכס״י אינו]: (ב) נ״ב עוד:(ג) נ״ב עי׳ רש״י ריש נדה דף ב ע״ב ד״ה הגם סגם: (ד) נ״ב נ״ל רב הונא וכן לקמן:

[א] היכא דאידגן כצ״ל ותיבת דהיא נמחק:[ב] בא״י כגי׳ בכ״מ תחנונים: (הגא״י)

סוכה מט: יומא נט:וכ״מ

יומא נח: ופסחים כב.

דברי תורה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין ולפי שיטה זו נצטרך לומר דמאי דאמר התם שכן מצינו דלא קאי למאי דאמר מתוך דברי תורה אלא למאי דאמר מעיקרא אלא מתוך שיחה נאה שכן מצינו בנביאים שסיימו בשיחה נאה כגון שבח ותנחומין ופריך בירושלמי והרי ירמיה שחתם בדברי תוכחה ומהדרינן גם הוא בדברי נחמות חתם שאין סוף דבריו ארוחת תמיד נתנה לו שהיא מפלת לצדקיה אלא במפלת שונאיו חתם דכתיב ככה תשקע בבל ולא תקום דבסופי' דקרא כתיב עד הנה דברי ירמיה וכן ישעיהו בדברי נחמות חתם דמאי דכתיב והיו דראון לכל בשר כיון שהוא אומר על הרשעים מפלתם של רשעים טובה ונחמה היא לעולם וכן מאי דכתיב כי אם מאוס מאסתנו אינה תוכחה שכך ר"ל וכי מאוס מאסתנו קצפת עלינו כלומר לא היתה השנאה כ"כ שלא תשיב אלינו ותמאוס אותנו כמו הדבר המאוס שאין אדם רוצה בו כלל אלא קצפת עלינו ומי שקוצף חוזר ומתרצה. מפי מורי הרב נר"ו:

המתפלל צריך שיכוין את לבו וכו' כלומר צריך שיכוין לבו לאמירת המלות שידע מהו אומר ומאי דאמר סימן לדבר ולא אמר שהוא ראיה מפני שעיקר הכוונה שהוזכרה בפסוק זה אינה על כונת אמירת המלות אלא על כונת טהרת הלב כדכתבינן במתניתין:

שנאמר נשא לבבנו אל כפים י"א כפים ר"ל עבים כלומר נשא לבבנו למעלה והנראה יותר דה"ק נשא לבבנו עם הכפים שדרך בני אדם בשעת* הצורך שנושאים כפיהם ואנחנו לא נעשה כן אלא נשא לבבנו עם הכפים:

צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כלומר שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים ויסיר מלבו כל תענוגי העולם הזה וכל הנאות הגוף כענין שאמרו הקדמונים כשתרצה לכוין פשוט גופך מעל נשמתך ולאחר שיגיע לזו המחשבה יחשוב ג"כ כאילו הוא עומד בבהמ"ק שהוא למטה מפני שעל ידי זה תהיה תפלתו רצויה יותר לפני המקום. מפי מורי הרב נר"ו:

היה מקצר ועולה לא שהיה מקצר מנוסח התפלה אלא שלא היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה אומר וגם לא היה מאריך כל כך באמירת המלות מפני טורח הצבור:

יכול יתפלל אדם כל היום כולו לא מיבעיא ליה מחובה דודאי אין האדם חייב להתפלל כל היום אלא מתפלת רשות קאמר וכי תימא אם כן מאי קא מהדר ליה כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא דמשמע שלא יתפלל אלא שלש פעמים והלא אמרו הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו יש לומר דמאי דאמרינן שיתפלל כל היום לא אמרו אלא בחידוש והכי מיבעיא ליה אם יכול להתפלל בנוסח התפלות של חובה בלא חידוש ומהדרינן כבר מפורש על ידי דניאל שאין לו להתפלל בנוסח החובה אלא שלש פעמים בלבד אבל ודאי אם ירצה להתפלל בחידוש אפי' כל היום כולו הרשות בידו וכבר הארכנו בזה בפרק מי שמתו:

מפני הכריעות והשתחויות סתם השתחויה הוא פישוט ידים ורגלים וכשהאדם משתחוה בזה הענין ועוקר רגליו בשעה שעומד נמצא מרחיק עצמו ממקום שהיה עומד תחלה וכריעה היא שכורע בראשו וי"מ שבאמצע התפלה היה כורע ומשתחוה וקשה על זה מדתנן לקמן (דף לד.) אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה ומתרצין(ב) דהתם בסוף הברכה או בהתחלת הברכה אמרו שלא ישחה אבל באמצע הברכה כיון שבאבות ובהודאה אין דרך לשחות באמצע לית לן בה ונוכל לפרש דהני הכריעות והשתחויות אחר סיום התפלה של שמונה עשרה היה עושה אותם והשתא לא קשה מידי:

יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש על ידי דוד שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו' יש שואלין למה הוצרך פסוק אחר והלא כבר אמר למעלה וזמנין תלתא ביומא וי"ל דאי מהתם הוה אמינא דדניאל לא היה עושה זה לחובה בזמנים ידועין אלא שהיה מתפלל שלש פעמים ביום בכל עת שהיה צריך וכמו כן כל אדם יכול לעשות כן להתפלל אותם בכל זמן שירצה לפיכך אמר כבר פירש ע"י דוד דכיון דדוד קבע להם זמנים ידועים שמעינן שחובה הוא להתפלל אותם:

אין אומרים(ג) דברים אחר אמת ויציב כלומ' אע"פ שכבר אמר רנה דהיינו ק"ש וברכותיה אפ"ה אינו שואל צרכיו עד שיתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה יש שואלין דהכא ילפינן לפני ה' ישפוך שיחו שר"ל תפלה מלשון לשוח בשדה ובדוכתא אחרינא אמרינן בהפך דיצחק תיקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ולפני ה' ישפוך שיחו ואומר רבינו יצחק הזקן ז"ל דהתם איצטריך ולפני ה' ישפוך שיחו דאי לאו הכי הוי אמינא דלשוח בשדה ר"ל שילך בין השיחים לטייל ולמעט זה הפי' הוצרך להביא ולפני ה' ישפוך שיחו שהוא מלשון דיבור וכיון שידענו שר"ל שדיבור מסתמא דיבורים של תפלה היה והכא כשאמר ולפני ה' ישפוך שיחו הייתי אומר דשמא דיבור בעלמא הוא ולפיכך הוצרך להורות שאינו אלא דיבור של תפלה דכתיב לשוח בשדה ואותו הדיבור כבר ידענו שהוא דיבור של תפלה:

אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר וענין זה מתחלק לארבעה דינים חלוקים הא' שבברכת שומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת שומע תפלה כוללת כל הצרכים ולכך נתקנה. והדין השני שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ואפי' שלא יהיה צרכו ממש מותר כיון שאומר אותן בלשון רבים מיהו בלשון יחיד אסור לאמרו כיון שאינו אומר אותו (אלא) בעבור כל ישראל והוי הפסקה ודוקא שיכול לאמרו בלשון רבים בסוף כל ברכה וברכה שכיון שהשלים כבר מה שתקנו חכמים לחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ אבל באמצע הברכה לא דכיון ששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. והדין השלישי הוא שאם שואל הוא צרכיו ממש כגון ששואל על חולה שיש לו בביתו שיתרפא וכיוצא בו יכול לאמרו בלשון יחיד ואפי' באמצע הברכה והיינו דאמרי' אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת החולים ולא הזכיר בכאן בסוף הברכה אלא בברכת החולים סתם קאמר דמשמע דאפילו באמצע הברכה יכול לשאול צרכיו כיון שצריך לו לפי שעה והוא שיאמר אותו בלשון יחיד שלא ידמה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. והדין הרביעי שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי צבור. מפי מורי הרב נר"ו:

אל ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות וכו' ואמרו הגאונים ז"ל

נר מצוה

תורה אור

דבר הלכה שמתוך כך זוכרו: ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו אבא שאול אומר סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך* המתפלל צריך שיראה את עצמו כאילו שכינה שרויה לנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט וגרסינן בפרק מצות חליצה* ר' חייא ורבי שמעון ברבי הוו יתבי נפק מלתא מבינייהו פתח חד ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים פתח אידך ואמר המתפלל צריך שיכוין את לבו למעלה שנא' נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים אדהכי והכי אתא ר' ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא א המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו אמר ר"י כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת ב מפני הכריעות והשתחויות יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל שנא' וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי יכול משבא דניאל לגולה הוחלה ת"ל כל קבל די הוה עביד מקדמת דנא יכול יתפלל לכל רוח שירצה כבר מפורש על ידי דניאל וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע"י דוד שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וגו' יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה שנאמר רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע יכול ישאל צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר לשמוע אל הרנה ואל [א] התחנה רנה זו תפלה [ב] תחנה זו בקשה אין אומרים (א) דברים אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יום הכפורים אומר וגרסינן בע"ז בפרק קמא* תניא רבי אליעזר אומר לעולם ג ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ר' יהושע אומר לעולם יתפלל אדם ואחר כך ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה *אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת החולים אם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר ובהאי פירקא לקמן* אמרינן אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו

רש"י

מיד: תכין לבם · אז תקשיב אזנך: היה מקצר · בתפלתו כדי שלא יאריך מאחרים: יכול משבא · לגולה אז הוחלה כלומר התחיל אז בתפלה אבל קודם לכן לא היה מתפלל: יכול יהא כוללן · לג' תפלות הללו: בבת אחת · בשעה אחת יהא מתפלל כל אלה התפלות: יכול ישאל צרכיו · כגון ברכת אתה חונן עד שומע תפלה ואח"כ יתפלל ג' הראשונות שהן שבח: רנה זו תפלה · (של) שבח: בקשה · שאלת צרכיו: אחר אמת ויציב · קודם ג' ראשונות: בברכת חולים · היינו רפאנו: והולך לו · ונוטל

שלטי הגבורים

א ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו · עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ולמחר בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדבור כי כל המחשבות הוא חוקר וכן היו עושין חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדין ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעין להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה שמבטלת כוונתו:

ב כתב הרא"ש וא"ת הא אמרינן לקמן בסוף פרקין אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה ואין לומר דהכא איירי בתחנונים שהוא אומר אחר תפלתו ולא בי"ח ברכות דמשמע דמיירי דומיא שהיה מתפלל עם הצבור וי"ל דודאי בסוף כל ברכה וברכה אין לשחות אלא באמצע מותר לשחות וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ולכך יש נוהגין בראש השנה ויוה"כ כשמתפללים זכרנו ובכן תן פחדך שוחים וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים שאין לשחות בסוף הברכה אלא היכא דתיקנו והעיקר כ"ל דמיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות דאי בתוך י"ח היכי קאמר אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת והלא אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפלתו עכ"ל:

הגהות הב"ח

(א) דברי בקשה כצ"ל: (ב) נ"ב כך היא דעת התוס' אך קשה היאך היה רשאי לעקור רגליו באמצע התפלה מפני הכריעות והשתחויות שלא אמרו אלא במקום הדחק כגון צריך להתעטש שמרחיק ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הריח וחוזר למקומו ומתפלל וכן מפני הסכנה כגון עקרב או שורים ונחש כשמרתיע או כשעומד בסרטיא ופלטיא ובא חמור או קרון כנגדו ומעביר מפניהם כדי שלא יהא ניזוק אבל מפני כריעות והשתחויות בשלא לצורך הן הדבר ברור שאין להפסיק ולעקור רגליו והפשר לומר דס"ל להנך מפרשים דכריעות והשתחויות נמי לצורך הן כיון דעקירה ממקומו לא הוי הפסקה גמורה שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום יכול הוא לצאת ממקומו מפני הכריעות והשתחוי' אכן העיקר הוא כדברי ה"ר יונה שר' עקיבא אחר סיום התפלה של י"ח היה עושה אותם אבל באמצע הי"ח אסור לצאת אפי' פסיעה אחת וכ"כ בא"ח בסי' קד וכ"כ בתשובת הריב"ש בסי' שלג ושב"כ גם הרשב"א ז"ל ומש"ה יש למחות בשלוחי צבור שעוקרין ממקומם באמצע התפלה ביוה"כ כשמגיעים לואנחנו כורעים כו' ואל הכהנים והעם כשהיו שומעים כו': (ג) דברי בקשה כצ"ל:

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' תפלה טור א"ח סי' קד:
ב מיי' פ"ק ופ"ב מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קנ:
ג מיי' פ"ו מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' קיט:

איכה ג · דניאל ו · שם · שם · תהלים נה · שמואל א' א · מ"א ח · דף י. · תהלים קב · בראשית כד · תהלים קמב · [א] צ"ל התפלה: [ב] צ"ל תפלה (הגהות)

ז"ל דדוקא לרכי יחיד אבל לרכי לבור מותר ומזה הטעם נוהגין לומר זכרנו ומי כמוך בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים:

כל האומר תהלה לדוד שלש פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב ובגמ' אמרי' מ"ט אילימא דאתי באלפא ביתא לימא אשרי תמימי דרך דאתי בתמניא אפי אלא משום דאית ביה פותח את ידך לימא הלל הגדול דאית ביה נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרווייהו וכיון שעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק להודיע גבורותיו של הקב"ה שהוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כנים אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כוון בכולו כיון שכיון בפסוק של פותח את ידך סגי ליה בהכי כיון שעיקר האמירה היא בעבור זה הפסוק. מפי מורי הרב נר"ו: **והאמר** מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף וקס"ד דמהלל דהללויה הללו עבדי ה' קאמר ומהדרינן לא אמרינן מזה ההלל אלא מהלל דפסוקי דזמרה דהיינו תהלה לדוד וכו' ויש לשאול מ"ט אמרו שמחרף ומגדף מפני שאומר הלל של הללו עבדי ה' וי"א מפני שחותם בו יהללוך ונמצא שאומר ברכה לבטלה ואינו נראה כלל דמה טעם לומר שמפני שאומר ברכה לבטלה יהא מחרף ומגדף ועוד הכא הקורא הלל סתם אמרו דמשמע אפי' בלא ברכה הוא מחרף ומגדף ומשום הכי נראה למורי הרב נר"ו שטעם הדבר הוא מפני שעיקר קריאת ההלל הוא על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור ואנו אומרים אותו באותה שעה כמו שאמרו דוד על הצרות שעברו עליו וכשאומר אותו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחרף ומגדף כלפי מעלה אבל תהלה לדוד שיש בו ג"כ מהעתיד וממה שעושה בכל יום אמרו שיאמר אותו בכל יום ומובטח לו שהוא בן העוה"ב ובירושל' נותן טעם אחר משום דכתיב ביה עצביהם כסף וזהב וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף ולגדף כלפי מעלה ולומר שאינו יכול לבטלם מן העולם: **ותקינו** רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו וכתב רב עמרם גאון ז"ל שאם נכנס אדם לבית הכנסת ורואה שאם יתחיל לומר כל הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל עם הצבור שיאמר ברוך שאמר ומזמורים של תהלה לדוד בלבד וחותם בו בברכת ישתבח (א) שאע"פ שהגאונים תקנו לומר מתהלה לדוד עד כל הנשמה כיון שעיקר התקנה נראה שלא היתה אלא מפני המזמור של תהלה לדוד בלבד שהרי אנו רואין שעל קריאת אותו המזמור בלבד אמרו שמובטח לו שהוא בן העוה"ב די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק"ש והתפלה עם הצבור ועוד אמר הרב נר"ו בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שמתחיל החזן יוצר ולא היה יכול לומר אפילו זה המזמור בלבד שיתחיל ק"ש וברכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ולאחריהם שיותר טוב הוא שיתפלל עם הצבור שהתפלה רצויה ומקובלת לפני המקום משיאמר המזמורים תחלה ולא יוכל להתפלל עם הצבור וכיון שתקנו ברכה עליהם אין לו לשוח בהם ובמדרש אומר שאפילו בין ברכת ישתבח ליוצר אור אין לו להפסיק כלל וכן כתב הרב אלפסי ז"ל: **אני** האשה הנצבת עמכה בזה יש מפרשים דממה דכתיב עמכה בה"א קא יליף דמשמע שחמש אמות היתה רחוקה ממנו מפני שעלי לא היה רוצה לישב בתוך ד' אמות שלה בעודה מתפללת ונוכל לומר עוד דמדקאמר נצבת קא יליף דנצבת משמע שהיתה היא עומדת ומדקאמר עמכה משמע שהיה עומד גם הוא בתוך ד' אמות דהרבע אמות הם מקומו של אדם ולפיכך אמרה עמכה ומשום הכי היה עומד מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה שאע"פ שאסרו לישב לא אסרו לעמוד. והאומרים הגאונים ז"ל דכי אמרי' שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה דוקא כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין בכך כלום: **שכור** אל יתפלל וכו' בירושלמי* מפרש דדוקא תפלה אסרו בעוד שהוא שכור אבל ברכת המזון אפי' בעוד שהוא שכור יש לו לברך דהא כתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו' ואחר שביעה פעמים האדם עומד שכור ואפ"ה חייבה אותו התורה לפיכך מותר. מפי מורי הרב נר"ו: **לא** קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר פירוש אם רואה שיוכל למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר ויאמר פתיחת הברכות וחתימתן ואם לאו פוסק שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ובירושלמי *אמרו היה עומד ומתפלל בסרטיא או בפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור או מפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו דכיון שיכול להתגלגל בשהתרחק ממנו בצד אחר אין לו לפסוק ולדבר ומה שאמרו גבי מלכי אומות העולם פוסק משום דהתם כיון שיש לו להשיב לו שלום אי אפשר בלא דיבור אבל נראה דהוא הדין נמי במלכות אומות העולם שאם יכול להתרחק לצד אחר וינצל בזה יש לו לעשות כך כדי שלא יצטרך לדבר: **לא** שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק ובירושלמי* אומר שאפי' נחש אם היה (ג) בא כנגדו מתרחק לצד אחר ולא הוי הפסקה והכי גרסי' התם היה מרתיע ובא כנגדו הרי

רש"י

ונוטל רשות מן רבו: דלא לאשתעויי. שלא לדבר: יסדיר. יחזור תפלתו עד שתהא סדורה בפיו: ושל פרקים. תפלה שאינן מתפללין תדיר אלא לפרקים כלמפרש משלשים יום לשלשים יום: מכאן. שמי שחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו והנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את מי שחושדו שאין בו אותו דבר מגונה שחשד אותו בו: הנצבת עמכה בזה. משמע שאף הוא היה עומד עמה בעמידה: אבל מלכי עכו"ם פוסק. כדי שלא יהרגנו: הא דאפשר לקצר. כגון שהיה סמוך לגמר תפלתו: אבל עקרב פוסק. ונוטלו לפי שהעקרב

(גמרא)

תורה אור

נר מצוה

צרכיו לא בשלש ראשונות א ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות אמר רב הונא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו ואמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שמקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו *דרש ר' שמלאי לעולם דף לב. יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל קי"ז מנא לן ממשה דכתיב °ה' אלהים אתה (דברים ג) החלות וגו' וכתיב בתריה °אעברה נא (שם) וארא וגו': וגרסינן בפרק קמא* אמר רבי דף ד: אלעזר בר אבינא ב כל האומר ב תהלה לדוד קי"ח בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא: וגרסינן בפרק כל כתבי הקדש* אמר ר' יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והאמר מר ד' קי"ח: הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי קא אמרינן בפסוקי דזמרה אמרינן מאי ניהו ג מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה °ותקינו רבנן למימר ברכה ד מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הלכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים [ליה] לשמונה עשרה: גרסינן בסוף ראש השנה* א"ר אלעזר לעולם יסדיר אדם את תפלתו דף לה. ואחר כך יתפלל אמר רבא מסתברא מילתיה דר' אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יוה"כ ושל פרקים אבל של שאר ימות השנה לא צריך וכמה הוא (א) פרקים ה משלשים יום ולהלן: *אמר רב המנונא כמה הלכתא גיבראתא דף לא. איכא למשמע מהני קראי דחנה דכתיב °וחנה היא מדברת על לבה (ש"א א) אמר ר' אלעזר מכאן ו למתפלל שצריך לכוין את לבו °רק שפתיה נעות (שם) א"ר אלעזר קי"ט מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו °וקולה לא ישמע (שם) מכאן למתפלל שצריך שתהא תפלתו בלחש °ויחשבה עלי לשכורה (שם) מכאן שהשכור אסור להתפלל °ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין (שם) א"ר אלעזר ז מכאן לרואה דבר קכ שאינו הגון בחבירו שצריך להוכיחו °ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת (שם) רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי מכאן לחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו °ויען עלי ויאמר לכי לשלום (שם) אמר ר' אלעזר מכאן לחושד את חבירו בדבר ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר °ואלהי (שם) ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו °אני האשה הנצבת עמכה בזה (שם) א"ר יהושע בן לוי ו מכאן שאסור לישב ז בד' אמות של תפלה: גרסינן בפרק הדר עם הנכרי בחצר* אמר רבה בר רב הונא שתוי אל יתפלל ואם התפלל ד' סד. תפלתו תפלה שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה היכי דמי שתוי והיכי דמי שכור ח שתוי שיכול לדבר בפני המלך שכור ט שאינו יכול לדבר בפני המלך: *חסידים הראשונים כו': מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי קכ"א (דף לב:) אמר קרא °אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה (תהלים פד): אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך לאחר תפלתו מניין שנא' °אך (שם קמ) צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך: אפילו המלך שואל בשלומו לא קכ"ב ישיבנו: אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יהא מפסיק ועולה אלא מקצר ועולה לא קשיא הא דאפשר לקצר והא דלא אפשר י לקצר אפשר לקצר מקצר ואי לא כ מפסיק: *אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: אמר רב דף לג. ששת לא שנו אלא (א) נחש אבל עקרב פוסק ירושל'* מ"ט דמחיא בתר דמחיא: (פירקין סס"א)

אמר

שלטי הגבורים

א ולרכי רבים נשאלים בג' ראשונות ואחרונות ועל כן נהגנו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וגם אומר יעלה ויבא בג' אחרונות אלמא לרכי רבים שרי. וכתב הטור בשם הרמ"ם דסקורא פסוק ככתבו בזמן שמכוין לקרות אינו רשאי לשנותו מיחיד לרבים או איפכא אבל פסוק של תפלה שאין כוונת הצבור לקרותו אלא להתחנן הרי הן כשאר התפלה ורשאין לשנותו לפי צורך הטעם והר"י כתב דוקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד וכן כתב הרא"ש ז"ל:

לשון ריא"ז

ב לפי שמשבח להקב"ה באלפא ביתא ומזכיר בה גם כן פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון שמעתי טעם בדבר שבכל התהלה יש ווין באמצע המקראות חוץ משנים שאין בהן ווין ואלו הן חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד ולא אמר וארך אפים קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ולא אמר ולכל אשר יקראוהו סי' נתן לך לדרוש חק אל ח' שבחנון וק' שבקרוב א' שבארך ל' שלכל לומר לך חק אל לאמרו בכל יום וכדי שלא ימנע אדם מלאומרו תקנו שיאמרו אותו ג' פעמים ביום דא"א דלא לאמרו זימנא חדא. תוספת ריב"ם:

ג הרא"ש. כתב רב עמרם שאם נכנס אדם לבהכנ"ס ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל תפלתו עם הצבור שיאמר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד דאמרינן בפ"ק כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח שהוא בן העוה"ב ואגב אותו מזמור תקנו לומר עד סיום תהלים הלכך טוב שידלג כדי שיקרא ק"ש ויתפלל עם הצבור וכתבו בשם הר"י ז"ל שאמר בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שש"ץ מתחיל יוצר ואין לו שהות לומר אפי' מזמור תהלה לדוד טוב הוא שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור ואחר כך יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניה ושלאחריה לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור עכ"ל:

ד וכן יש בירושלמי הפסק בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזרין אותו ממערכי המלחמה מיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. טור:

לשון ריא"ז

ואומר רבינו יצחק לפיכך אין ראוי לו לאדם לדבר דברים בטלים משעה שמתחיל ברוך שאמר עד שמסיים תפלת י"ח ואינו אומר דברי בקשה אחר אמת ויציב אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי של יום הכפורים אומר. תוספתא הפורס על שמע בבית הכנסת הוא פותח תחלה בצבור והצבור אומרים כמו שמבואר במסכת סוטה בפרק כשם שהמים:

ה מיימוני כתב דתפלת ר"ח הויא בכלל תפלות שצריך סידור קודם לכן.

והטור כתב כדברי רבינו: ו דוקא יושב אבל עומד לא ויושב נמי דוקא שבא לישב אצלו אבל ישב מעיקרא לא וכתבו הגאונים דוקא כשיושב בטל אבל אם עוסק בק"ש וברכותיה שפיר דמי ואם עוסק בתלמוד תורה אינו מועיל כמו עוסק בק"ש וברכותיה וצריך לקום: ז כתב הרא"ש בין מלפניו בין מלאחריו בין מהצדדין צריך להרחיק ד' אמות עמכה בזה זה בגימטריא תריסר היינו ד' אמות לכל רוח ע"כ: ח ומ"מ לכתחלה לא יתפלל אפילו אם שתה כדי רביעית עד שיסיר יינו ודרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין היין והני מילי כששתה רביעית אבל שתה יותר כל שכן שינה משכרתו ודרך טורדתו פירש בה"ג הני מילי במהלך ברגליו אבל רכוב ודאי דרך מפיגה היין. יין ושכ"ר א"ל תש"ת ראשי תיבות ואם שתה כדי רביעית אסור להתפלל תחת תפלת שכור תועבה: ט כתב הרא"ש ירושלמי בפ"ק דברכות ר' זירא בעי קומי ר' יוסי שכור מהו לברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפילו מדומדם פי' שאפי' כל כך שתוי שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת וברכת ע"כ: י כתב הרא"ש ירושלמי היה עומד ומתפלל בסרטיא ופלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו משמע היכא שיכול להנצל כשיתרחק לצד אחר אין לו להפסיק ולדבר אבל למלכי נכרים צריך לפסוק כדי להשיב להם שלום ואם מתחלה היה יכול להתרחק לצד אחר וינצל בזה יתרחק כדי שלא יצטרך להפסיק בדיבור: כ וכשפוסק בג' ראשונות חוזר לראש באחרונות חוזר לרצה באמצעיות חוזר לראש הברכה שפסק בה. טור:

עין משפט

א מיי' פ"ד מה' תפלה טור א"ח סי' ק:

ב מיי' פ"ז מה' תפלה טור א"ח סי' נא:

ג מיי' פ"ד ופ"ה מה' תפל' טור א"ח סי' צח קב:

ד מיי' פ"ו מה' דעו' סמג עשין יא:

ה מיי' פ"ד מה' תפל' סמג עשין יט טור א"ח סי' צט:

ו מיי' פ"ו שם סמג שם טור א"ח סי' קד:

הגהות חו"י

(א) [גל"ע בפ' כל כתבי סי' תנ"ח]:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב של: (ב) נ"ב מרתיע לגוו:

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) שאף ע"פ שהגאונים תקנו כו' כוונתם' נראה שקודם הגאוני' נתקנה. תם בן יחייא:

פ"ק דתרומות ס"ד

פירקין ס"ה

הרי זה מסטר מלפניו ולשון מסטר לסטר משכנא* ובלבד שלא יפסיק תפלתו. מפי מורי הרב נר"ו: **מרחיקין** משור תם חמשים אמה כל זמן שלא הועד נקרא תם ואפי' לא היה בא כנגדו פוסק ומרחיק בענין שלא יפחד ממנו ואפשר שזה היה בשורים שלהם שהיו מזיקים אבל בשורים שלנו המסורסין אין צריך לפסוק: **מתני'** מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים הטעם שתקנו לומר גבורת גשמים בברכה של תחיית המתים מפני שכמו שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת הגשמים חיים לעולם: **והבדלה** בחונן הדעת מפני שעל ידי הדעת אנחנו מכירין מעלת המנוחה ויודעים להבדיל בין קדש לחול: **רבי** אליעזר אומר בהודאה פי' קודם שיחתום ברכת מודים וטעם שלו מפני שמודה לשם שזיכה אותו להכיר ולהבדיל בין קודש לחול: **גמ'** המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס מיהו כיון שהבדיל בתפלה אע"פ שאסור באכילה מותר בעשיית מלאכה ואפי' שכח ולא הבדיל בתפלה אם שמע הבדלה מש"ץ יכול לעשות מלאכה אח"כ ובמסכת פסחים (דף ק.) הוא עיקר ההלכה: **טעה** בזו ובזו מהו אמר ליה חוזר לראש פי' טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלה וטעה עוד שאכל קודם הבדלה מי אמרי' שכיון שטעה בשניהם שלא יועיל לו באמירת הבדלה בלבד וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה או אמרינן שכמו שאם היה זוכר קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל ה"נ עכשיו א"צ לחזור ולהתפלל אלא המבדיל על הכוס ומסקנא דחוזר ומתפלל דקנסינן ליה מפני שטעה בשתים והיכא שאין לו יין במה שיבדיל או שאין לו שכר אם מנהג המקום לשתות השכר בקביעות איכא דבעי מימר שאינו אוכל למחר ולא יום שני ולא יום שלישי עד שיבדיל וסמכו להא דאמרי' (פסחים ק.) ובת טות ואין זהדף לג: מתקבל ככל דודאי מותר לו לאכול ומאי דאמר ובת טות מדרך החסידות עשה אבל מן הדין מותר. מפי מורי הרב נר"ו: **מתני'** האומר יברכוך טובים וכו' י"מ שר"ל הטובים שהם הצדיקים יברכו אותך אבל לא הרשעים וזהו דרך מינות שנראה שהצדיקים נבראו בלבד לכבוד השם ולקילוסו ולא הרשעים וע"כדף לג: אינם חייבין לברכו ואינו כן שכל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו וכולם חייבין לברכו. וי"מ טובים אותם שהשפעת להם טובה והם שבעים מלשון ונשבע לחם ונהיה טובים וזהו דרך מינות דמשמע דמפני שאמרה תורה ואכלת ושבעת וברכת שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים: **האומר** על קן צפור יגיעו רחמיך בגמרא מפרש בו תרי טעמי מפני שמטיל קנאה במעשהדף לד. בראשית שתם על זה יותר מאחר מעשיו ועוד טעם אחר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזרות שכמו שהמלך גוזר ויש על העבדים לעשות כך יש לנו לעשות כל מה שצוה עלינו ואפי' המצות שהם גזרות כגון כלאים ופרה וכיוצא בהם: **ועל** טוב יזכר שמך דמשמע על הטוב ולא על הרע וזה אין ראוי לעשות שחייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה כדאיתא בפרק הרואה (דף נד.): **ומהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה כלומר אף על פי שלא טעה אלא בסוף צריך לחזור מתחלה שקריאת אותה הברכה כמאן דליתא דמי. ובירושלמי מפרש דברכת יוצר אור אם טעה באופנים או מאופנים עד סוף הברכה אין צריך לחזור אלא מאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה הוי והכי גרסינן התם* בטעה אשתתק באופנים אתון ושאלין לרבי אבון אמר לון רבי אבון בשם רבי יהושע בן לוי זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרי ליה והא תנינן מתחלת הברכה שטעה אמר להן כיון דעניתון קדוש קדוש כמו שהיא תחלת ברכה דמי ותו אמרינן התם היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אם את אמרת ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא נתברכו לפניהם וכתיב תורת ה' תמימה כו' כלומר אם יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לברך ברכה ראשונה שהרי כבר בירך אותה הראשון והתחיל לקרות ונמצא שהפסוקין שקרא הראשון בירך מתחלה עליהן ולא בירך בסוף ונתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והפסוקים האחרים שקרא זה נתברכו לאחריהם על יד זה האחרון ולא נתברכו לפניהם כיון שאינו מברך תחלה ולפיכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיברך תחלה ונמצא שנתברכו הפסוקין לפניהם ולאחריהם ואפילו למנהג שאנו נוהגין עכשיו ברוב המקומות שהחזן קורא הפסוקים אם שתק האחד ועלה אחר תחתיו צריך שיתחיל ממקום שהתחיל החזן לקרות עם הא' חדא שהדרך הוא שהא' קורא עם החזן ואפי' לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאילו קורא הוא דיינינן ליה. מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** אמר האל הגדול הגבור והנורא וכו' י"מ דדוקא בשמות האלו כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפילו בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרי'* כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם (א) ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכה שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבח המקום ב"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם הוא משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום. מפי מורי הרב נר"ו: **וכל** האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי ואמרינן בגמ' הא דאמר מילתא מילתא וכופלה הא דאמר פסוק פסוק וכופלו ופי' הרי"ף ז"ל דכשאמר מילתא מילתא משתקין ליה דדמי לב' רשויות וכשאמר כל הפסוק וכופל אח"כ מגונה הוא דהוי אבל שתוקי לא משתקין ליה ורבני צרפת ז"ל מפרשים בהפך שאם אמר כל הפסוק וכופלו משתקין אותו אבל כשאומר מלה אחת בלבד וכופל אין משתקין אותו דדמי כמי שלא כוון תחלה וחוזר פעם אחרת בכונה ולפי זה הפי' קשה מה שנהגו לכפול בסליחות

גמרא

אמר רב יצחק ראה שוורים פוסק דתניא ר' אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה קכג ומשור מועד מלא עיניו: **מתני'** [א]מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה: **גמ'** אמר ר' חייא בר אבא אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי אמר ר' בנימין בר יפת שאל ר' אסי את ר' יוחנן בצידן ואנא שמעית המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס א"ל אין המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס *אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי אמר ליה כקידושא מאי קידושא אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אף על גב דמבדיל בצלותא מבדיל נמי אכסא: °בעו מיניה מרב ששת [ב]טעה בזו ובזו מהו קכד אמר ליה חוזר לראש והלכתא כתנא קמא דאמר הבדלה בחונן הדעת וביום טוב שחל להיות בא' בשבת קי"ל *כרב ושמואל דתקינו מרגניתא בבבל ותודיענו: **מתני'** האומר קכה יברכוך [ג]טובים הרי זה דרך המינות האומר על קן צפור יגיעו [א]רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו *העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה ומהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה: **גמ'** *ההוא דנחית וצלי קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא החזק העזוז האמיץ היראוי א"ל [ב]סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך אנן הני תלת דאמרי' אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואנשי כנסת הגולה תקנינהו לא הוינן יכלין למימר להו ואת אמרת ואזלת משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא [ג]גנאי הוא לו: [ד]מודים מודים משתקים אותו: וכל קכו [ה]האומר שמע שמע כאילו אומר מודים מודים והני מילי כדאמר מילתא מילתא ותנייה אבל הקורא [ה]פסוק מק"ש וכופלו הרי זה מגונה אבל שתוקי לא משתקינן ליה: **מתני'*** (א) [ו]העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו קכז העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן [ו]מפני [ז]הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו

רש"י

שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר ממה שהנחש מסוכן לישוך: שור תם · שלא נגח אדם: מועד · שנגח ג' פעמים: מתני' גבורות גשמים · היינו משיב הרוח ומוריד הגשם: ושואלין · ותן טל ומטר: בברכת השנים · ברך עלינו: גמ' בתחילה · כשעלו בימי עזרא מן הגולה והיו עדיין דחוקים ועניים: העשירו . לקנות יין: כקידוש · קידוש היום: חוזר לראש . לתפלה ולכוס: ותודיענו · ויאמר אותו באתה בחרתנו כשמגיע לותתן לנו וכשיגיע לוהבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך יאמר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה וכו' וחותם מקדש ישראל והזמנים: מתני' הרי זה דרך המינות · שכל העולם חייבין לברכו: האומר על קן צפור יגיעו רחמיך · כלומר אנשים שמראין את עצמן כמתכוונין מאד להעמיק בלשון תחנונים ואומרים רחום וחנון אתה ועל קן צפור מגיעין רחמיך שאמרת לשלח האם משתקים אותו לפי שעושה כאילו מצות הקב"ה רחמים והם אינם אלא להטיל על ישראל חקי גזירותיו כדי להודיע שאנו עבדיו שומרי חקותיו: ועל טוב . כלומר שאומר על טוב שאתה עושה יזכר שמך: מודים מודים · משום דמחזי כשתי רשויות: ולא יהא סרבן באותה שעה · לפי שאחר יורדים לפני התיבה כשהן אומרים לו רד צריך לסרב פעם אחת כלומר איני כדאי לכך כדאמרי' לקמן וזה לא יסרב לפי שגנאי הוא אם התפלה תהא מופסקת כל כך: גמ' סיימתינהו לכולהו · וכי אמרת את כל השבח שבו: מתני' לא יענה אמן אחר הכהנים . בסוף כל ברכה וברכה: מפני הטירוף . שלא תטרף דעתו עליו ויטעה לפי שצריך להתחיל בברכה שלאחריה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמרינן במס' סוטה ובעניותו אמן לא יוכל לכוין מהר להתחיל בברכה שלאחריה כדאמרינן במדרש אמור להם מלמד שש"צ אומר להם כל דיבור: ואם אין שם כהן אלא הוא . הש"צ לא ישא את כפיו דשמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין ולהתחיל שים שלום שדעתו מטורפת עליו מאימת הצבור: ואם הבטחתו · כלומר שהוא בטוח שאין דעתו

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות שלא צוה הקב"ה לחוס על אלו יותר משאר בריותיו אלא הרי הן כשאר המצות שהן גזירות מלך:

לשון ריא"ז

ב שנראה כמדקדק בשבחו של הקב"ה וכולל הכל ואין זה כבודו של הקב"ה שאין בריה יכולה להשיג שבחו ואין לומר אלא מקצת שבחו כמו שאמר משה רבינו האל הגדול הגבור והנורא וכן אמרו אנשי כנסת הגדולה כמו שכתוב בספר עזרא וכן האומר על טוב יזכר שמך משתקין אותו לפי שחייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה וכן האומר מודים מודים משתקין אותו שנראה כמו שמודה לשתי רשויות וכן האומר שמע שמע משתקין אותו:

ג כתב הרא"ש ובתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה אבל בינו לבינעצמו לית לן בה ע"כ:

ד התוס' כתבו דדוקא בצבור יש ליזהר מלכפול מודים והטור כתב דגם ביחיד יש ליזהר:

ה רש"י פירש להפך דכשכופל הפסוק משתקין אותו אבל כשכופל המלה אין משתקין אותו:

לשון ריא"ז

והוא שאומר כל הפסוק וכופל אותו אבל אם היה כופל כל מלה ומלה בפני עצמה אין משתקין אותו אלא הרי הוא מגונה בקריאתו כמבואר בקונט' הראיות:

ו כתב מהר"ם שאם ש"צ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא יעלה לדוכן ואפילו אין שם כהנים אחרים לא יעלה אא"כ מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף ויעקר רגליו מעט בעבודה ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר וצריך שהמקרא יכוין לבו אל התפלה שיאמר ש"ץ מראש ועד סוף ואם לאו אינו יכול להקרות:

ז כתב הרא"ש ז"ל אבל אם לאו מפני הטרוף לא חשיב הפסקה מה שעונה אמן שצורך תפלה חשיב ליה והכי נמי אמרינן במדרש וטעמי חסרות ויתרות אמור להם מלא וא"ו שש"ץ אומר לכהנים על כל דיבור ודיבור ולא חשיב הפסק דצורך תפלה הוא ור"ת ז"ל היה אומר שאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים שיעלו לדוכן דהפסקה היא ואפי' ליהא שמיה רבא אסור להפסיק ואפילו המלך שואל בשלומו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והא דאמרינן בסוטה דלשנים קורין כהנים אחזן קאי ולא אשליח צבור וכן תנא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו ובירוש' דפירקין קאמר ובלבד שיהא החזן ישראל וכ"כ בפר"ת ז"ל לשנים קורא החזן כהנים אבל ש"ץ שמפסיק עבירה היא בידו ובערוך פירש חזן ש"צ וטעות היא דחזן הוא המתעסק בצרכי בהכנ"ס וש"ץ הוא המוציא את הצבור י"ח בתפלה ועוד אמרינן בסוטה אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא ובספרי קאמר אין ש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ץ לאו היינו חזן הקורא:

עין משפט

[ת"א שמות כ"א על ולצע המסכן]

א מיי"פ"ב מה' תפלה סמג עשין יט טור א"ח סי' קיד קיז רלג:

ב מיי' פ"י מה' תפלה טור א"ח סי' רצד:

ג מיי' פ"ט מה' תפלה טור א"ח סי' קכא:

ד מיי"פ"ק מה' ק"ש סמג עשין יח טור א"ח סי' סא קיג:

ה מיי' פט"ו מה' תפלה סמג עשין כ טור א"ח סי' קכח:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) לי' תוס' פי' תפלת השחר גבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים כו' וז"ל נראה כל האומר בא"י שומע תפלה אחר שסיים דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרי' מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקו' כלומר להוסיף ברכות על אלו ע"כ ובהסיפה דמודי' מודים משתקין אותו פי' בתוס' בשם הירושלמי והכי איתא במס"ק פ"ב תפלה סי' י"א הוא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם ואף כאן היה ראוי לחלק בענין זה והטוב דנחית קמי דר' חנינא נמי בצבור הוה והא"ח סבירא בסי' ס"א וכתב עליו דאין נראה לו לחלק דהא בגמ' דידן לא חלק ואפי' לפי זה הייתי דוקא בכשמע שמע ומודים מודים דמחזי כשתי רשויות ומ"ש לכו' ומ"ש יחיד אבל ברבוי תוארים וספור שבחו של מקום נ"ל טעם נכון לחלק:

הגהות הב"ח

(א) העובר וכו' אחר תחתיו נמחק:

(בפירקין ה"ג)

(מגילה יח.)

בסליחות פסוק של שמע ישראל אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינם עושין לכוונת ב' רשויות ולא חיישי' להכי וכן מה שאומרים כמה פעמים ה' הוא האלהים כיון שמליט שהפסוק כופל אותו אין לחוש: **טעה** בג' ראשונות חוזר לראש אומרים רבני צרפת ז"ל שאם טעה בר"ה ולא הזכיר זכרנו באבות או מי כמוך בתחיית המתים שחוזר לראש התפלה וזה תימה דכיון שאינו מעיקר התפלה למה חוזר הברכה בעבור זה ואפי' לדבריהם אינו חוזר הברכה אלא בר"ה ויוה"כ בלבד שהן עיקר הדין והחתימה ויש בהם קרבן נר מצוה מוסף אבל בימים שבנתים נראה דדברי הכל אין מחזירין אותו. מפי מורי הרב נר"ו : **ורב** אסי אמר אמצעיות אין להם סדר רבינו האי גאון ורש"י ז"ל פירשו שאין להם סדר כלל ואם טעה ושכח ברכה אחת ואחר שאמר ב' ברכות או ג' נזכר ששכח אותה א"צ לחזור לתחלת הברכה שטעה בה אלא אומרה במקום שזוכרה ולדבריהם אם שכח ג"כ בהשיבה שופטינו ולא אמר המלך המשפט אין צריך לחזור להשיבה שופטינו אלא אומר ברכת השיבה שופטינו אחר הברכה שנזכר בה והרי"ף ז"ל הקשה על זה דא"כ הוה ליה קורא הברכות למפרע ובהדיא אמרי' הקורא את המגילה למפרע לא יצא וכן בק"ש וכן בתפלה ולא מצית לדחות ולומר דה"מ לכתחלה אבל בדיעבד כגון זה ששכח ונזכר אח"כ יצא דהא אמרינן בתוספתא בהדיא הקורא את המגילה והשמיט בה פסוק א' צריך לחזור מאותו פסוק ואמרינן התם וכן בתפלה דמשמע דאפי' בדיעבד אם טעה ושכח הברכה או שטעה ולא אמר המלך המשפט בברכת השיבה שופטינו חוזר לתחלת הברכה שטעה בה ומאי דאמרינן אין להם סדר ר"ל שאין להם סדר כמו שלש ראשונות ושלש אחרונות דאילו בראשונו' ובאחרונות חוזר לראש ובאמצעיות אינו חוזר לאתה חונן אלא לתחלת ברכה שטעה בה כדמפרש ואזיל בהלכות: **אלו** ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף יש נותנים סמך לדבר מדכתיב ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אדוני אברהם דמשמע כשאברך אליו אקוד ואשתחוה דהיינו ב' פעמים: **מלמדין** אותו שלא ישחה אית דאמרי משום דמיחזי כיוהרא שמחזיק עצמו כאדם כשר יותר משאר הצבור א"נ מפני שנראה סותר תקנת חכמים ופורש ממה שהצבור עושין. ומדקאמר בסוף כל ברכה וברכה למדו מקצת המפרשים דדוקא בתחלת ברכה או בסוף ברכה אמרו שלא ישחה אבל באמצע הברכה שוחה שכיון שאין דרך לשחות באבות ובמודים אלא בתחלה וסוף בלבד והוא אינו שוחה בענין שידמה שמוסיף על מה שתקנו חכמים מותר ומזה הטעם נוהגין בר"ה וביוה"כ לשחות בזכרנו ובמי כמוך: **עד** שיתפקקו כל חוליות שבשדרה כלומר שישחה כל כך שיבלטו חוליות השדרה לאחריו והוא מלשון פקק הגפן שר"ל קשר שבגפן שבולט לחוץ : עד שיראה איסר כנגד לבו פירש"י ז"ל דכל כך צריך לשחות שחברו העומד כנגדו לא יכול לראות כנגד לבו אלא כשיעור איסר בלבד ורבינו האי גאון ז"ל פירש שצריך שישחה כל כך שאם היה איסר עומד בקרקע כנגד לבו שהשוחה עצמו יראה אותו ועוד פירש שישחה כ"כ עד שהטבור שעומד כנגד לבו יעשה גומא ויראה כמו איסר שכן הוא בשעה שאדם שוחה שהטבור נכנס כלפי פנים ונעשה גומא קטנה כמו איסר שהוא קטן : **הכורע** (א) בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה פי' בהודאה של הלל בהודו לה' שאומרים בהלל ובהודאה של ברכת המזון על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך ומכאן נראה שהמנהג שנוהגים קצת בני אדם לשחות כשאומרים בנשמת כל חי ולך לבדך אנחנו מודים שאינו נכון שהרי נראה בכאן שאסור כריעות אין לו לכרוע אלא אותם שתקנו חכמים ומה שהזכיר אלו בלבד ולא הזכיר הודאה של נשמת כל חי מפני שאין אמירת נשמת כל חי מבורר כמו הלל וברכת המזון אלא מנהג הגאונים לפיכך לא הזכיר אלא אלו אבל ה"ה לכל שאר הודאות שאין כורעין בהם אלא בהודאה של תפלה בלבד. מפי מורי הרב

רש"י

דעתו מפורפת עליו : גמ' צריך לסרב . כשאומרים לו רד יעשה עצמו כלא רוצה כלומר איני כדאי : שהקדיחתו . לשון שריפה כמו כי אש קדחה באפי : מהבהב . כלומר מזמן עצמו וננער לעמוד : אין להם סדר . ואם דילג ברכה (אחת) ואח"כ נזכר בה אומר אותה אפילו שלא במקומה : מתחלת ברכה שטעה . בה זה וממילא שמעינן דגומר ממנו ולמטה *) אלמא על סדרה צריך לאומרה : והשמים דילג : נימין

רשאי : **גמ'** תנו רבנן העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד יעש' ראשונה מסרב שניה מהבהב שלישית פושט רגליו ויורד אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות א אין להם סדר הא שמעתא פסקו בה קמאי הלכתא כרב אסי ואמרי אע"ג דאקשינן ליה לרב הונא מהא דתנן מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה ופריק בגמרא מאי מתחלת ברכה שטעה זה מתחלת אתה חונן וכו' דכחדא ברכה דמיין ההוא פירוקא שינויא בעלמא הוא ולא סמכינן אשינויא ולא מפקינן מתניתא מפשטה ודאי דהכין היא מילתא אלא מיהו חזינן לגאון דאמר היכא דטעה באמצעיות כגון ששכח ברכה מן האמצעיות ואידכר לה לאחר שעבר את מקומה כיון דקאמר רב אסי אין להם סדר אומרה במקום שזוכרה ודיו ואנן קשיא לן האי מימרא דגאון דהא בהדיא גרסינן* שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה וגרסינן במגלה* בענין הקורא את המגלה למפרע לא יצא *תנא וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה תפלה מנא להו דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על הסדר ושמעינן מהא דהיכא דלא אמרן על הסדר לא יצא ואם כן היכי אמרינן היכא דשכח ברכה במקומה ובירך ברכה של אחריה ואחר כך נזכר שטעה שאומרה במקום שזוכרה ודיו הלא בטל את הסדר ברכות ונמצא כמברך למפרע ועוד הא תני בהדיא בהאי תוספתא דכתיב בה קרא את המגלה וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יחזיר ויקרא אותו הפסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו הפסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן בתפלה וכן בק"ש ואי אמרת דאמר רב אסי אם טעה והשמיט ברכה אחת ואחר כך נזכר שטעה שאומרה במקום שזוכרה ודיו אם כן הוה ליה רב אסי פליג אמתניתא וליכא למימר הכי דאי הוה רב אסי פליג אמתניתא הוה מותבינן ליה תיובתא מינה ומדלא אותבינן עליה מינה שמעי' דלא פליג רב אסי על האמתניתא אלא דרב אסי לחוד ודמתניתא לחוד והא דאמר רב אסי אין להם סדר לאו למימרא דאין להם סדר כלל אלא דלא למהוי ב כבשלש ראשונות וכשלש אחרונות דאילו שלש ראשונות היכא דטעה בחדא מינייהו ואפילו בשלישית חוזר לראש וכן בשלש אחרונות אבל באמצעיות היכא דטעה בברכה ונזכר לאחר שעבר את מקומה אינו חוזר לאתה חונן אלא לתחלת אותה ברכה שטעה בה ורב הונא סבר שבאמצעיות חוזר לאתה חונן דסבירא ליה דאמצעיות כולהו כחדא ברכה דמיין ולית הלכתא כוותיה: (א) **מתני'** אלו ברכות שאדם ג שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה: **גמ'** (ג) אמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר עד ג שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך רבא אמר והוא דמצער נפשיה ומתחזי כמאן דכרע: ירושלמי פרק מאימתי* ד הכל ה שוחין עם שליח הצבור בהודאה רבי זעירא אמר ובלבד במודים *תניא הכורע בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה: גרסינן בפרק הוציאו לו את הכף ואת המחתה* אמר ר' אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחריו

כריעות והשתחויות ופי' בתוס' ובנימוקי רבינו יונה ובאשרי' לאחר שנוי' דהוי לאחר שסיים י"ח :

למודים והוא באמצע אחת מן הברכות ישחה אבל אם הוא בתחלת ברכה או בסופה לא ישחה אלא באבות או בהודאה ואף דתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה מוקמינן לה בהודאה שבהלל ושבברכת המזון . טור :

המאור הקטן

כתב רבינו האי גאון ז"ל היכא דטעה באמצעיות כגון דשכח ברכה מן האמצעיות ואדכר לה לאחר שעבר את מקומה כיון דאמר רב אסי אין להם סדר אומרה במקום שזוכרה ודיו והרי"ף דחה דברי הגאון כמ"ש בהלכותיו מהא דשמעון הפקולי הסדיר ול"נ דברי הגאון וזהו שבא רב אסי ללמדנו שאין האמצעיות בכלל הסדר א) שהסדיר שמעון הפקולי ואע"ג דכתב הזכיר שמנה עשרה ברכות על הסדר אין הסדר אמור אלא על הראשונות והאחרונות ולמהוי אמצעיות בין ראשונות לאחרונות זהו הסדר האמור בהם אבל אמצעיות לגבי הדדי אין להם סדר ואין בהם משום מתפלל למפרע זהו פירושו של רב אסי בהא דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות על הסדר והיינו דנקט במימריה לישנא דאין להם סדר לפרש לנו אותה ברייתא השנויה במגילה וכדאי הוא רב אסי לסמוך על פירושו בדברי הברייתא וכ"ש שיש לנו לסמוך עליו ועל הגאון ז"ל :

השגות הראב"ד

א) **שהסדיר** וכו'. א"א כבוד הגאון יהא מונח בקומו אבל הכרעו של זה שהכם המחבר אינו הכרע כי מכל דבריו לא נתגלה טעם הגאון ז"ל אבל זה היה טעמו שהיה לו לרב אסי לומר אמצעיות חוזר למקום שטעה ומדלא אמר הכי משמע ליה לגאון שאומר במקום שזוכרה ודיו זהו טעם הגאון ז"ל ואעפ"כ דברי הרב ז"ל הם מדוקדקים יותר ומיושבים מכמה טעמים . האחד שכל מה שיוכל אדם למעט מחלוקות בין שני אמוראים צריך למעט וכמה היו משתדלים לבטל המחלוקות מביניהם והדבר ידוע ואינו צריך לפנים . ועוד איך עלתה דבר משבשתו אלא מרחיה גדולה . וכבר ראינו שכל שמנה עשרה סדרו אותם חכמים על סדר יפה על פי זקנים ונביאים וכולם על סדר מקראות זו אחר זו . ועוד שהוקשו ב מס' מגילה למקרא מגילה ולהלל ולק"ש שלא יקרא אותם למפרע ואיך נאמר דרב אסי אתא לאפלוגי אההיא מתניתין ואפי' אמר בפירוש הוה מותבינן ליה מינה וכ"ש דלא אמר הכי ומתרגמא מלתיה דלא פליגי אמתניתין כלל להכי קאמר אמצעיות אין להם סדר כלומר אין להם הסדר האמור בראשונות ובאחרונות לפי שאין לסם ראש כמותן אלא חוזר למקום שטעה כבהלל ומגילה וק"ש וזו לא מידי :

לאחריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאילו לא התפלל ומשום רב שמעיה אמרו נותן א שלום לימינו ואחר כך לשמאלו שנאמר °מימינו אש דת למו ואומר °יפול מצדך אלף ורבבה מימינך: *רבא חזייה לאביי דהוה יהיב שלמא לימיניה ברישא אמר ליה מי סברת °לימין דידך ולשמאל דידך לשמאל דידך דהוא ימינו של הקב"ה: *אמר רבי חייא בר אבא (א) חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו להני שלש פסיעות בכריעה אחת (א) ומשמיה דרב מרדכי אמרו כיון שפסע שלש פסיעות לאחריו התם איבעיא ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו אלא מיבעיא ליה למיקם התם עד דפתח שליח צבור וכדפתח שליח צבור הדר לדוכתיה ואיכא מאן דאמר עד דמטי שליח צבור לקדושה:

מתני' *המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה יחיה וזה ימות אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף: **גמ'** המתפלל וטעה אהייא אמר רב ספרא משום חד דבי [א] ר' אמי באבות ואיכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך א שיכוין את לבו בכולן ב ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולן יכוין את לבו אפילו באחת מהן אמר רב ספרא משום חד דבי רבי אמי באבות אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן לעולם אל יתפלל ג אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר °וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם וגו':

הדרן עלך אין עומדין

*כיצד ג מברכין על הפירות על פירות האילן (ב) הוא אומר בפה"ע חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן על פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: **גמ'** ת"ר °קודש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אמר רבי עקיבא אסור ד לאדם שיטעום כלום קודם שיברך תנו רבנן ג אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה

רש"י

לימין של הקב"ה. שהוא שמאל דידיה שפניו כלפי מערב של ארץ ישראל שהשכינה שרויה שם: בכריעה אחת. שלא היה זוקף עצמו בנתיים: למיקם. לעמוד שם ולא ישוב מיד: לקדושה. כלומר שאומר נקדש את שמך וכו': גמ' באבות. כלומר אם טעה באבות הוי סימן רע לו: באבות. כלומר באבות לכל הפחות יכוין את לבו: אבות. היינו ברכה ראשונה של שמונה עשרה:

הדרן עלך אין עומדין

כיצד מברכין: חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה בפני עצמו: מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאין וזרעין כגון קטנית ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין: גמ' קודש הלולים. בנטע רבעי כתיב ומשמע ב' הלולים טעון באכילתו בשנה

רבינו יונה

הרב נר"ו: **אלא** מיבעי ליה למיקם התם. כלומר שאין לו לחזור מיד למקום שהתפלל אלא ימתין עד קדושה ואח"כ רצה חוזר רצה עומד במקומו: **מתני'** המתפלל וטעה וכו' ששלוחו של אדם כמותו וילפינן ליה מדכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל דבודאי לא היו שוחטין כל ישראל אלא ששלוחו של אדם כמותו: **גמ'** יכוין את לבו אפי' באחת מהן אמר רב ספרא משום חד דבי [א] רבי אמי באבות כלומר לא תימא דוקא באיזו ברכה מכולן שירצה לכוין יצא אלא צריך שיכוין בברכה ראשונה דכי היכי דאמרינן בלישנא קמא שאם טעה בברכה ראשונה סימן רע לו וחוזר לתחלת הברכה ה"נ כשלא כיון בברכה ראשונה חוזר לראש ולא פליגי לישני אהדדי ומאי דאמרינן לעיל (ד' ל:) אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אומרים רבני צרפת ז"ל דה"ק אם יכול לכוין את לבו באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל דודאי ברכת אבות צריכה כוונה אבל אם אינו יכול לכוין את לבו בכל התפלה אין לו להניח ולהתפלל כיון דלכתחלה א"צ כוונה אלא באבות בלבד: **בבית** שיש בו חלונות וכו' אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי א"נ ר"ל שיהיו פתוחי' החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא נגד ירושלם מפני שע"י ההבטה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת. מפי מורי הרב נר"ו:

הדרן עלך אין עומדין

כיצד מברכין על הפירות וכו' דרך התלמוד לדקדק בלשון כיצד לאיזה דבר חוזר כי הוא אינו נופל אלא על דבר שהוזכר מתחילה והכא חוזר למאי דאמרי' בפירקא קמא (ד' יא.) שלא לחתום אינו רשאי לחתום וקאמר עלה בגמרא כגון ברכת הפירות והמצות ואחר שפי' ענין שאר הברכות של ק"ש ותפלה שואל עכשיו ברכת הפירות שאינו יכול לחתום בה בברכה איזהו נוסח שלה: **על** פירות האילן אומר בורי פרי העץ ובגמרא אמרינן דכל היכא דכי שקלת ליה לפירא איתיה לאילנא מברכין עליו ב"פ העץ ור"ל שכשלוקטין הפרי נשאר העץ משנה לשנה וגדל בו לשנה אחרת מברכין ב"פ העץ: **חוץ** מן היין מפני שהיין כיון שמחמת השינוי חשוב יותר קובע ברכה לעצמו כדמפרש בגמרא דחמרא סעיד ומשמח ומאי דכתיב ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד לא בא למעט שאין היין סועד אלא ה"ק חמרא סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח ומקשי' התם א"ה ניבריך עליה ג' ברכות ומתרצין לא קביעי אינשי עליה ובתמרים אע"פ שהם מזון כיון דלא קביעי עלייהו ולא נשתנו כמו שמשתנים הענבים כשנעשו יין אינם קובעים ברכה לעצמן: **ועל** פירות הארץ וכו' הקטניות נקראות פירות הארץ וכרוב ותרדין וחסא וכיוצא בהן נקראין ירקות: **גמ'** קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו וכו' כלומר מדקאמר הלולים דמשמע ב' הלולים שמעינן דצריך ב' ברכות ואין זה אלא אסמכתא דודאי מן התורה אפי' שבעת המינין שטעונין ברכה לאחריהם (ב) מן התורה דכתיב ואכלת ושבעת וברכת אינם טעונים ברכה מן התורה לפניהם אלא מדרבנן: **ובגמ'** נחלקו בפירוש הברייתא הזו חד אמר נטע רבעי כלומר כיון שכתוב בפסוק של מעלה גבי ערלה ונטעתם כל עץ מאכל כמו כן מ"ש בפסוק האחר הסמוך לו דין פדיון דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים (ג) ג"כ מדבר בכל עץ מאכל ובכל דבר שנוהג בו דין ערלה נוהג בו דין נטע רבעי וכל זמן שלא פדאו קדש הוי ואסור לאכלו וחד אמר כרם רבעי כלומר אינו נוהג בכל נטע אלא בכרם בלבד (ד) דדרשינן הלולים וילפי' לה בגזירה שוה בגמרא דכתיב הכא להוסיף לכם תבואתו וכתיב ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם ועוד יש סמך לדבריו דכתיב אשר נטע כרם ולא חללו מה להלן חלול של כרם אף כאן של כרם ולמ"ד כרם רבעי נפרש הברייתא יין שצריך לברך לפניו ולאחריו לפניו בפה"ג ולבסוף ברכה מעין שלש ומיין ילפינן לכל שאר דברים שצריך לברך עליו לפניו ולאחריו כפי הברכה הראויה לו ולמ"ד נטע רבעי נפרש הברייתא בכל נטע ומנטע ילפינן לירקות ולכל שאר דברים שכולם צריך לברך עליהם תחלה וסוף תחלה כל אחד ואחד כפי הברכה הראויה לו ולבסוף בורא נפשות: **ולענין** פסקא כתב רב אחא משבחא ז"ל דהלכה כמ"ד כרם רבעי שאין דין פדיון נוהג בכל האילנות בחוצה לארץ אלא הכרם בלבד וטעם שלו מפני שמאחר שאנו רואים שנחלקו התנאים אם נוהג בשאר אילנות אם לא בחוצה לארץ נלך אחר המיקל ונפסוק שאינו נוהג אלא בכרם דהא קי"ל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. אבל רבינו יצחק הזקן ז"ל היה אומר שזו אינה ראיה מפני שנוכל לדחות ולומר שלא אמרו כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אלא גבי נלף אם נוהג בו ערלה שנחלקו רבי אליעזר ור"ע דרבי עקיבא אומר שאינו נוהג בו ערלה אלא באביונות בלבד והתמרות והקפריסין אינם פרי לענין מעשר ולא לענין ערלה ור' אליעזר היה מחמיר ואומר שהכל פרי' ובכל נוהג מעשר וערלה ואמרינן התם דבחוצה לארץ עבדינן כדברי המיקל וזורק את האביונות בלבד ואוכל את הקפריסין אבל בשאר מילי לא אזלינן לקולא דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר ועוד קשה למורי הרב נר"ו מדאמרינן בקידושין (דף לט.) רב נחמן ורב ענן הוי אזלי באורחא חזו ההוא גברא דהוה זרע שערי ביני גפני א"ל לישמתיה מר שמותי א"ל לאו נהריתו כלומר לא נתבררה לכם ההלכה כנהרים הא קי"ל כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כלומר אינו חייב עד שיהיו שני מינין (ה) מלבד הכרם דהיינו החרצן והשעורה וזה כיון שאינו זורע אלא מין אחד אינו חייב ואם איתא דאמרינן בכל מקום כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ מאי הוצרך לומר הא קי"ל כרבי יאשיה וכו' לימא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל שהרי אנו רואים שנחלקו התנאים אם הוי כלאים במין אחד אם לא שיש מי שסובר דלא הוי כלאים בכרם אלא בב' מינין ויש מי שאומר דאפי' במין אחד הוו כלאים והיה יכול לומר כיון שהוא בחוצה לארץ אין לחוש אם זורע מין אחד דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ ומדלא אהדר ליה הכי שמעינן שאין זה הכלל אמור בכל מקום אלא גבי מעשר וערלה בלבד: **ורבינו** משה הזקן (ו) היה אומר שאפי' בכרם אין דין פדיון נוהג בזמן הזה שאע"פ שנקרא קדש הלולים כיון שמצינו ג"כ במעשר שני שנקרא קדש דכתיב ביה וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש ובודאי במעשר שני שלא היה נאכל חוץ לירושלים הוא אומר אבל במעשר אחר אינו קדש ואפי' זה שהוא קדש אינו נוהג בחוצה לארץ ג"כ בפדיון הכרם אע"פ שמצינו שנקרא קדש אינו נוהג בחוצה לארץ ואע"פ שהרב ז"ל כתב שלא היה אומר זה למעשה שכבר הסכימו כל הגאונים ז"ל שהכרם צריך פדיון אלא להודיע מה שהייתי יכולין לומר מסברא א"ה יש לנו בזה סיוע לפסק שפסק רב אחא

שלטי הגבורים

א ויש נוהגין לומר שלום בשמאלו ושלום בימינו עושה שלום במרומיו וכו' ולקיים מה דאמרינן בגמ' יומא משום רבי שמעיה אמרו נותן שלום לימינו ואח"כ בשמאלו פי' בימינו של שכינה שהיא כנגדו שהוא שמאלו וכתב אבי העזרי שאין לאמרו שאין פירושו שיאמר שלום בימינו וכו' אלא כשאומר עושה שלום במרומיו יהפוך פניו לצד שמאל וכשיאמר והוא יעשה שלום הופך פניו לצד ימין. טור:

ב ואם אינו יכול לכוין כלל י"א שלא יתפלל וי"א שיתפלל ואם כוון באבות אין צריך לחזור ויראה אפילו אם כוון בכולן ולא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל ובזה"ז אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור כתב ה"ר אליעזר שירגיל אדם עצמו שיכוין לפתוח ולחתום של כל ברכה ויש בהן מאה ושלש עשרה תיבות כמו בתפלת חנה ומאה ושלש עשרה פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כוונת הלב. טור:

לשון ריא"ז
ואם לא כוון את לבו אפי' בברכת אבות נראה בעיני שצריך לחזור ולהתפלל כמבואר בקונט' הראיות וכך הוא שטת רבינו משה:

לשון ריא"ז
ג אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה שצריך להודות ולשבח למי שברא אוכל זה שהוא נהנה ממנו וברכה זו מדברי סופרים היא כמבואר בקונט' הראיות:

שיטת ריב"ב
מתני' חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן בפת: בורא מיני דשאים לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטנית ור' יהודה מחייב ברכה לכל מין ומין כדמפרש בגמרא: גמ' קדש הלולים. נטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים מלמד שהפירות טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם כשתאכלם בשנה רביעית שהם מותרין באכילה וקשיא לי שמתב דהא במסקנא בסברא אתינן לה דהכי אסקינן בגמ' אלא סברא היא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך ויש לפרש אלא סברא היא ואסמכוה אקרא: כתב הרב דודי ז"ל כיון דאיכא דתני כרם רבעי ואיכא דתני נטע רבעי [illegible] ולא כן כתב הרב ר' שלמה ז"ל במס' סוטה:

עין משפט

א מיי' פ"ו מה' תפלה סמג עשין יט טור או"ח סי' קא:
ב מיי' [illegible] מה' תפלה סמג עשין כ טור או"ח סי' צ:
ג מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' רב:
ד מיי' פ"ק מה' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' רו:

הגהות הב"ח

(א) בתשובת הרשב"א סי' תל"ו כתב על פסק זה דבר זה לא נמצא בגמרא ורב מרדכי זה אינו אמורא אלא גאון אחד ותמהני שהרי בפי' הוציאו לו תלמוד ערוך הוא והכי איתא התם א"ל רב מרדכי כיון שפסע ג' פסיעות לאחריו התם איבעי ליה למיקם ע"ש בדף נג ע"ב ועי' ברי"ף במס' ביצה סי' תתנ וכמ"ש לשם הר"ן ז"ל: (ב) האילן אומר ופי' הוא נמחק וכן לקמן: (ג) דדרשינן הלולים תלולי: (ד) בלבד וילוף לה והשאר נמחק: (ה) דהיינו החט' והשעורה מלבד הכרם דהיינו החרצן וזה כצ"ל: (ו) נ"ב עיין בדברי הר"ן בפ"ק דר"ה סי' תתקלב:

[א] משום חד הכי אמר ר' אמי (הגא"י):

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) הרי"ף חזינא וכו' [illegible]

עין משפט

א מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רב:
ב מיי' פ"ג ופ"ז מה' ברכו' סמג עשין כז טור א"ח סי' רח:
ג מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רב:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בתחלה בשבת: (ב) בתחלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשערעו' כ"א לשבליעה ואסרא להשהות ישהנו: (ג) נ"ב כשענפיו: (ד) נ"ב ע"ש בס' פ' המקדש ד' כט: (ה) כמאן כשמואל דאמר (ו) נ"ב יערענו: (ז) שמעינן דכל היכא דאינו חושש בגרונו דה"ל אניגרון עיקר: (ח) נ"ב קמח השבולין: (ט) נ"ב עי' לקמן סי' קמח:

ברכה מעל מאי תקנתיה אמר רבא ילך אצל חכם [א] מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה: אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה: ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה *כאן לאחר ברכה אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר ר' יצחק וכן אמר ר' יוחנן א שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ ודוקא היכא א דחשש *בגרונו ושתי ליה על ידי אניגרון דהוי ליה שמן עיקר דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן (א) אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע אבל היכא דאכיל ליה על ידי הפת הויא ליה הפת עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ב ואי שתי ליה משתיא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה: ג קימחא דחיטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל ומסתברא כרב נחמן דלא רגילי אינשי לספויי קמחא והכין פסקו רבוואתא וכן קמחא דשערי נמי שהכל דאמר שמואל קרא חייא וקמחא דשערי מברכין עליהן שהכל קורא ד רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל והלכתא כשמואל

רש"י

בשנה הרביעית כשתאכלנו שאז מותר באכילה: כאן לאחר ברכה. אז הוא לבני אדם: ע"י אניגרון. מין מאכל הוא והוא מיא של סילקא מי תרדין ומערבין בשמן ושותהו לרפואה ואע"ג דלרפואה שותהו מ"מ בעי ברכה כיון דאית ליה הנאה מיניה: לא יערענו בשמן בשבת. שלא ישפוך שמן בגרונו וישהנו בגרונו ואינו בולעו דכיון דאינו בולעו מוכחא מילתא דלרפואה עביד ליה וחכמים גזרו על כל הרפואות הניכרות משום שחיקת סממנין שהיא מלאכה: (ב) אבל נותן הוא לתוך אניגרון. דלא מיחזי כל כך דלרפואה עביד ליה: קמחא דחיטי. אוכל קמח חיטין כמו שהוא חי: ב"פ האדמה. כשאר כוסס החטה דאמר לקמן שמברך בפה"א: שהכל. כדמסיק טעמא: לספויי. לאכול: קורא. רך הגדל בדקל (ג) שענפיו גדלים ועושה רכים כמו שנה ראשונה כשגדל הוא רך ובשנייה מתקשה:

רבינו יונה

אחא ז"ל שאין דין רבעי נוהג בחוצה לארץ אלא בכרם בלבד ועדיין פסק זה צריך תלמוד ועיון מיהו העולם נהגו כדעת רב אחא והגאונים ז"ל שאומרים שאינו נוהג אלא בכרם בלבד: ודין הפדיון כך הוא שיתלוש כל הפירות ויניחם כולם במקום אחד ואח"כ יקח פרוטה אחת ויברך בא"י אמ"ה אקב"ו על חילול הכרם ויאמר יהיו אלו הפירות מחוללין על זה ואח"כ ישחוק אותה הפרוטה ויטיל אותה לים או לנהר כדי שלא יהיה הנאה לשום אדם ממנה שכבר הוא קדש שחלה עליה קדושת הפירות ובה"ג ז"ל כתב שיפדה אותה בד' זוזי וסמך על זה מפני לשון אחד שמנאו בערכין (ד) (דף כט.) שאמר ז"ל שקול ד' זוזי ופרוק עלייהו ושדינהו בנהרא ול"נ שלא אמרו ד' זוזי (אלא *) בינוקא) ואפי' בפחות הוא מחולל כדאמרי' (ה) והאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה הרי זה מחולל ומפרקינן אימור דאמר שמואל בדיעבד אבל לכתחלה מי אמר ומתרצי' כיון דבארץ בדיעבד בחוצה לארץ אפי' לכתחלה ומינה למידין שהלכה כשמואל שאם חללו על שוה פרוטה סגי ליה בהכי בחוצה לארץ ואפי' לכתחלה מותר ויש שטועים ופודים במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר וזה אינו כלום שבפי' מוכיח במסכת ערכין שצריך שיעשו הפדיון בתלוש: מאי תקנתיה אמר רבא ילך אצל חכם בקי מעיקרא וכו' כלומר מי שאינו יודע הברכות באיזה ענין יוכל לאכול שאם יאכל יתחייב קרבן מעילה בכל פעם ופעם ומהדרינן שילך אצל הבקי וילמדנו הברכות של כל דבר ודבר וה"ה שאפילו באם לא ידע אלא ברכת שהכל יצא בה מידי מעילה דתנן (ד' מ.) ועל כולם אם אמר שהכל יצא אלא שצריך ללמוד כדי שיברך הברכה הראויה לכל דבר ודבר:

כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה פי' קודם ברכה לה' הארץ ומלואה אחר ברכה והארץ נתן לבני אדם ומאי דאמרי' בשבת בפרק כל כתבי הקדש (דף קיט.) בבעל הבית של לודקיא שהיו מביאין לפניו שולחן של זהב וכשהיו מניחין אותה היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכשהיו מסלקין אותה היו אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם הוא מפני זה הטעם שמתחלה קודם שיברכו היה של הקב"ה והיו אומרים לה' הארץ ומלואה ולאחר הברכה והאכילה היו אומרים שנתנה לבני אדם ובהיתר אכלו מה שאכלו שכבר ברכו עליו בתחלה כך פי' רבינו יצחק הזקן ז"ל: שמן זית מברכין עליו ב"פ העץ דאע"ג דאישתני למעליותא במילתיה קאי ומברכין עליו ב"פ העץ כמו על הזיתים ובגמרא (דף לה:) שואל למה לא תקנו לומר עליו ב"פ הזית כמו על היין ומהדרינן דחמרא משום דסעיד ומשמח קובע ברכה לעצמו: ודוקא היכא דחשש בגרונו ושתי ליה ע"י אניגרון דה"ל שמן עיקר דכיון שעושה מפני חשש הגרון עיקר השתיה אינה אלא מפני השמן שירכך הגרון ומברך עליו: דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן כלומר לא יעכב השמן בתוך הגרון שע"י עיכוב נראה שעושה לרפואה ואסור לעשותו בשבת משום גזירה דשחיקת סמנין: אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע כלומ' מערב השמן עם [ג] סלקא ובולע אותו שאע"פ שעושה אותו עכשיו לרפואה כיון שדרך לשתותו ג"כ בלא רפואה מותר ולא גזרינן משום שחיקת סמנין כדאמרי' (שבת ד' קט:) כל האוכלים אדם אוכל וכל המשקין אדם שותה ואפי' לרפואה דכיון שדרך אכילה ושתיה כך מותר וכי אמרינן דע"י אניגרון מותר דוקא כשלא יעכב אותו בגרון אבל אם מעכב אותו אפי' ע"י אניגרון אסור שהעיכוב מראה שהוא דרך רפואה הלכך אינו מותר אלא בב' תנאים בשלא יעכב אותו כלל ושיהיה ע"י אניגרון: ומאי דאמרי' החושש בגרונו לא יערענו בשמן לבדו לא בא לומר דשמן לבדו לא יעכב אבל ע"י דבר אחר יעכב אלא ה"ק לא (ו) בשמן בשום ענין אפי' ע"י עירוב דברי' אחרים אבל נותן הוא שמן הרבה בתוך אניגרון ובולע אותו במהרה בלא שום עיכוב דבכי האי גונא לא מיחזי כמאן דעביד לרפואה כלל כיון שערבו עם דברים אחרים ואינו מעכב אותו כך פירשו רבני צרפת ועוד אומרים שנוכל לייסב זה הפי' ולומר דלא איירי בעיכוב כלל ופירש שלא יערענו מלשון ערעור ור"ל שלא ישתה בפני עצמו בשום ענין שהשמן לבדו אזוקי מזיק אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע כדרכו והלשון שכתב הרי"ף ז"ל אבל היכא דאכיל ליה ע"י הפת הויא ליה הפת עיקר וכו' תימה הוא מה צריך בכאן לכתוב זה הלשון וכי אצטריך הכא לאשמועינן שהפת הוא עיקר ופוטר כל מיני מאכל ודאי כיון דאמר מעיקרא ודוקא היכא דחשש בגרונו (משמע)* (ז) לא מברך עליה אלא שהכל: ואי שתי לי' משתיא באפי נפשיה שאינו מערב לשם שום דבר כלל אזוקי מזיק ליה ואינו מברך עליו כלל שאין זה דרך הנאה שכל דבר שמזיק אין מברכין עליו כלל. מפי מורי הרב נר"ו: קמחא דחיטי רב יהודה אמר ב"פ האדמה וכו' דס"ל לר"י דכי היכי דכוסס את החטה מברך ב"פ האדמה ה"נ על הקמח דאע"ג דאישתני לעילויא אישתני ולא ירד מהברכה שלו: ורב נחמן אמר שהכל דכיון דאישתני אישתני. וכתב הרי"ף והגאונים ז"ל דהלכה כרב נחמן וטעמא דידהו משום דלא רגילי אינשי לספויי קמחא ואין זה נראה למורי הרב נר"ו מפני שבגמ' נראה בפירוש דהלכה כר' יהודה דאמרי' התם א"ל רבא לרב נחמן לא תפליג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קאי כותי' דסבירא להו דשמן זית מברכין עליו ב"פ העץ ואע"ג דאישתני לא נשתנה ברכתו ה"נ אע"ג דאישתני לא נשתנה ברכתו ומברכין עליו ב"פ האדמה וכיון דרבא בתרא סובר כרב יהודה הילכתא כותיה ואע"פ שרב נחמן השיב ואמר מי דמי התם ליכא עילויא אחרינא הכא איכא עילויא אחרינא בפת אפ"ה כיון שלא היה דוחה אותו מכח משנה ולא מכח ברייתא אלא מכח סברא אין לנו להניח סברת רבא בעבור סברת רב נחמן ועוד דרב נחמן גופי' לא אמר שהכל מטעם שאין דרך בני אדם לאכלו ואם כדבריהם שפוסקין לקולא מזה הטעם היה לו לרב נחמן לומר מי דמי התם דרך הוא לאכול השמן על ידי אניגרון כדכתיב לעיל אבל קימחא אין דרך בני אדם לאוכלו וכיון שרב נחמן עצמו לא אמר מזה הטעם היאך יכולין הם לפסוק כמותו מטעם שהוא לא הזכיר אותו כלל ואפשר לתרץ ולומר דה"ק אין לדמותם זו לזו דהתם לית ליה עילויא אחרינא [הכא אית ליה עילויא אחרינא] בפת ויצא מכלל הדין הראשון שקובע ברכה חשובה יותר ואפ"ה כ"ז שלא הגיע לאותו העילוי הואיל והוא גרוע עכשיו על ידי זה השינוי שאינו ראוי לאכילה מברכין עליו שהכל (א) ורבי' יצחק הזקן פי' דרב יהודה ורב נחמן לא נחלקו בדבר בקמח סולת אלא **)בשבולים שחרכן בעודם לחים ורב יהודה ס"ל דמברך עליהם ב"פ האדמה כמו הכוסס את החטה שדרך אכילה בכך ורב נחמן ס"ל דכיון דאישתני אישתני ואע"פ שדרך אכילה בכך אין מברכין עליו אלא שהכל והלכה כרב יהודה דרבא דהוא בתרא כותיה ס"ל ומברך על (ח) השיבולין של חיטין שחרכן ב"פ האדמה ועל של שעורים שהכל. משום דלא אכלי ליה אינשי מפני שמזיק אבל בקמח סולת לא נחלקו ומסברא לא נדון אותו כמו קמח שבולים [ג] ואינו מברך עליו אלא שהכל כיון שאין דרך בני אדם לאכלו: נמצא עכשיו שיעשה הדין בקמח סלת כמו שכתב הרי"ף ז"ל שאינו מברך עליו אלא שהכל ולא מטעם שנו שסובר שרב יהודה ורב נחמן נחלקו בזה והלכה כרב נחמן שזה אינו דודאי הלכה כרב יהודה ולא נחלקו בזה כדכתבינן אלא מסברא אמרינן הכי ואפי' אליבא דרב יהודה ועדיין יש לנו לדעת כשאוכל השבלים שחרכן או הקמח שלהן עצמו מה יברך לבסוף י"א שכמו שמברך על העץ ועל פה"ע ג"כ מברך על האדמה ועל פרי האדמה וזה אינו נראה שלא מצינו שהוזכר נוסח זה בתלמוד בשום מקום והאיך נאמר אנחנו נוסח מעצמנו ואם נאמר שלא נברך לא יתכן שהחטה מז' המינים היא וז' המינים צריכים ברכה לאחריהם מן התורה והיאך יפטר עצמו מחיוב התורה. ורבינו משה ז"ל כתב שמברך בסוף בורא נפשות ולפניו נראה (ט) ביאור מזה בס"ד: קורא רב יהודה אומר בורא פרי האדמה וכו' קורא הוא ראש הדקל

*) נ"ל זוזי בדווקא וכ"ה בא"י ובב"י יו"ד סי' רל"ד ואית דגרסי אלא בדוקא. **) בקמח מבשולין.

שלטי הגבורים

א הר"ר יוסף פליג על זה וכתב דאפילו אינה לרפואה מברך וכן נראה דעת הטור ושאר פוסקים כרבינו:
ב מיימוני פליג על זה וכתב שמברך שהכל וכל שאר הפוסקי' כרבינו:

לשון ריא"ז

ומ"ה האומר השותה מים שנתבשלו בהם הלביבות מברך עליהן בורא מיני מזונות כלביבות עצמן ולי נראה שאינו מברך עליהן אלא שהכל שאין דרך העולם לשתות מי הלביבות כמו השלקות שרוב העולם שותין המרק של שלקות ואוכלין אותו כשלקות עצמן כמבואר בקונט' הראיות בראיה א':

ג כתב הרא"ש נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק שעושין ממנו פת דאין ראוי לברך עליו בורא פרי האדמה ולא דמי לכוסס חטה ואורז דסכהו ראוין לאכול בזה הענין אבל קמח לא מתאכיל כלל אלא איירי בקמח שלא נטחן כל כך ויש בו עדיין טעם חטין וראוי לאכול בזה הענין אי נמי אפילו בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשוי מחטין של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה וכן כתב הרי"ף ז"ל דמסתברא כרב נחמן דלא רגילי אינשי לספויי קמחא וי"א מדקא"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קיימי כוותיה אלמא דהלכתא כרב יהודה ואע"ג דרב נחמן דחי ליה מסברא רבא לא קבל סברתו וגם רב נחמן גופיה לא אמר שנ"ב מטעם שאין דרך בני אדם לאכלו דא"כ הל"ל מי דמי התם דרך הוא לאכלו שמן ע"י אניגרון אבל קמחא אין דרך בני אדם לאכלו והיאך פסק כרב נחמן מטעמיה דאיהו גופיה לית ליה ואפשר דרב אלפס ז"ל שפסק מטעם שאין דרך לאכלו ס"ל דלא נחלקו בקמח שאינו של קליות שנטחן דק וחושש סברתו מעצמו לפי שסברתו שהדבר פשוט הוא שאין ראוי לאכלו ולפי זה בקמח של קליות הלכה כרבי יהודה וכיון דפלוגתא הוא ראוי לברך עליו שהכל עכ"ל:

ד כתב הרא"ש הלכך לולבי גפנים ושקדים דקים שאוכלין בקליפתן התיאונה לא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אלא כדי לאכול הפירות כשיגמרו מברכין עליו שהכל ושקדים המרים כתב בה"ג קטנים בפה"ע גדולים ולא כלום דכיון דיותר הם ראוין לאכילה בעודן קטנים נטעי להו אינשי אדעתא דהכי ומיהו בפ"ק דחולין אמרי' גבי מעשר שקדים המרים קטנים חייבין גדולים פטורין מתוקין גדולים חייבין קטנים פטורין רבי ישמעאל ברבי יוסי אמר זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב הורה רבי הינאה בצפורי כמ"ד זה וזה לפטור וזה וזה קאי למרים בין גדולים בין קטנים ודלא כרש"י שפי' זה וזה לפטור קטנים מרים ומתוקים זה וזה לחיוב גדולים מרים ומתוקים דלפטור ולחיוב משמע דאיירי בדבר א' וסוגיא דמשתעין מדמה אסדדי מעשר וערלה וברכה והלכך יראה דמברכין אקטנים שהכל ועוד האריך בזה ע"ש ובסוף כתב ומיהו אם מיתק אותם ע"י מים או דברים אחרים מברך עליהן בורא פרי העץ כמו אם היו מתוקין בתחלת ברייתן ע"כ:

[א] חכם מאי עביד ליה הא עבד ליאיסורי' אלא אמר רבא ילך אצל חכם וכו' סדר ברכות: [ב] מי סלקא: [ג] שחרכן ואינו (הגה"י):

[סו"ל לומר ואם אינו חושש אפי' שותה ע"י אניגרון]

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ובה"ג פי' ורב נחמן אמר שהכל כיון דאשתני אשתני ולגריעותא אשתני דחטי מתעבדן כסאי ומתאכלן וקימחא בעיני' לא אכלן אינשי והלכתא כרב נחמן זה מוכיח כפי' ר' יונה או שרב נחמן לדבריו השיבו:

שיטת ריב"ב

מעל. כנהנה מן הסקדש: דכתיב לה' הארץ ומלואה. ומוקמי' ליה לקמן בקודם ברכה: ודוקא היכא דחושש בגרונו ושתי ליה על ידי אניגרון וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל דאם אינו חושש בגרונו הויא ליה אניגרון עיקר ומברך על האניגרון ופוטר את השמן. אניגרון מין מאכל הוא ונותן לתוכו שמן: לא יערענו בשמן. בשבת משהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה קא עביד וחכמים גזרו על הרפואות הניכרות בשבת משום שחיקת סמנין שהיא מלאכה: קימחא דחיטי רב יהודה אמר בורא וכו'. טעמייהו מפרש בגמרא רב יהודה סבר אע"ג דאשתני במילתיה קאי כאלו כוסס חיטים ורב נחמן סבר הואיל ואשתני ולא אשתני לעלוי דסיינו על ידי הפת לא. מברכים עליה אלא שהכל: קרא חייא. דלעת שאינה מבושלת: קורא. רך של דקל שכשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות סנוסף בשנה א ובשניה מתקשה

הדקל ומתחלה הוא רך כמו לולבי גפנים ואח"כ נעשה אילן ור' יהודה ס"ל דכיון דראוי למאכל מברך עליו ב"פ האדמה ושמואל אמר שאינו מברך עליו אלא שהכל שאע"פ שראוי לאכילה עכשיו לא נטעי ליה איניש אדעתא דהכי אלא כדי שיעשה אילן לפיכך אינו מברך עליו אלא שהכל: **ואומרים** רבני צרפת שמזה נלמוד ללולבי גפנים ולשקדים בעודם רכים ואוכלים אותם עם הקליפה שאנו שאין מברכין עליהם בורא פרי העץ אלא שהכל דלא נטעי להו איניש מתחלה אלא לדעת זה הפרי שבפנים ועכשיו עיקר אכילתם היא הקליפה וכתב בעל הלכות גדולות ז"ל שהשקדים המרים בעודם רכים שאוכלין הקליפה שלהם מברך עליהם בורא פרי העץ ולבסוף [כשנתבשלו]כיון שהם מריםאינו מברך עליהם כלל ואפילו שהכל דכיון שהם נ"ג... אזוקי מזקי [א] מיהו נראה שאם ממתיק אותם על ידי מים חמים או ד"א שמברך עליהם בפה"ע כמו אם יהיו מתוקי' מתחלת ברייתם ואע"פ שאמרנו שבשקדים המתוקים אין מברכין עליהם כשהם קטנים אלא שהכל דלא נטעי להו איניש אדעתא דהכי אפי' הכי במרים נראה שמברך בורא פרי העץ בעודם קטנים מפני שהמרים כיון שהם יותר ראוים לאכילה בעודם קטנים מכשהם גדולים שעדיין אין המרירות ניכר בהם אישתכח דאדעתא דהכי נטעינהו מעיקרא ומברך עליהם בפה"ע כמש"כ בה"ג ז"ל. מפי מורי הרב נר"ו:

רש"י

צלף · מין אילן הוא: אביונות · הוא הפרי: קפריסין · הוא הקליפה הגדולה סביבות הפרי כמין קליפה הגדולה בכ"ג אגוזים קטנים: רטיבתא, לח: זנגבילא. הוא שקורין אינגנבו"ר: חביץ קדירא · כ... מאכל קפוי כמו חלב שמבשלוהו עם קי... כך עושין מאכל קפוי בקדירא על ידי ק... ודובשא

כשמואל אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקא אכיל קפרס *והלכתא הבין דזורק את האביונות ואוכל את הקפרס ומדלגבי א ערלה לאו פרי הוא גבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכינן עילויה בפה"ע ב אלא בפה"א: פלפלי ג רטיבתא בפה"א ויבשתא ולא כלום דלאו אוכלא הוא וכן ד זנגבילא רטיבתא מברך עליה בורא פרי האדמה ויבשתא ולא כלום: °חביץ *קדירא וכן דייסא ה דכעין חביץ קדירא כגון דאיכא בה דובשא רב יהודה אמר שהכל ורב כהנא אמר בורא מיני מזונות אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך דרב ושמואל

אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה זורק את האביונות ונוטל את הקפריסין פי' צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אלקפא"ר ומפני שהוא קטן היו מסופקים ב"ש אם נדון אותו כמו ירק והיו אומרים דמספק דיינינן ליה כירק והוי כלאים בכרם ולענין ערלה דיינינן ליה כאילן ונוהגין בו ערלה וב"ה אומרים דודאי אילן הוא שהשרשים נשארין בו בכל שנה וגדל בו הפרי לשנה אחרת ואינו נוהג בו אלא דין ערלה בלבד ובצלף יש בו שלשה מינין תמרות ואביונות וקפריסין והתמרות הם רכים כמו לולבי גפנים וראוין לאכילה והאביונות הוא הפרי עצמו והקפריסין הם שומרי הפרי ואומר' שזהו הגן שלהם שעומד קלתו ע"ג הפרי והוא ראוי לאכילה ונחלקו ר' אליעזר ור' עקיבא גבי מעשר דר' אליעזר סבר הכל דיינינן ליה פרי ומתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ור"ע סבר שאינו נוהג בו מעשר אלא באביונות בלבד והשאר לא נדון אותו כפרי לא לענין מעשר ולא לענין ערלה ורב אמר כיון שאנו רואין שנחלקו ר' אליעזר ור' עקיבא דר' אליעזר לחומרא ור"ע לקולא בחוצה לארץ נפסוק הלכה כדברי המיקל ולא נדון אותו כפרי לענין ערלה אלא האביונות בלבד וזורק את האביונות ואוכל את הקפריסין: **ותימה** הוא למה סתם דבריו הרי"ף ז"ל ולא כתב בפירוש לצלף של ערלה בחו"ל שבפירוש נראה בגמ' שרב לא התיר אלא בחו"ל ואית דבעו מימר שכוונתו היתה שאפי' בארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומסייע ליה להאי סברא מדאמרינן בתר הכי רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות ואכיל קפריסין א"ל כמאן כר"ע וקא סברת כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וניעביד מר כב"ש דמקילין טפי שהם מסופקין אם הוא מין אילן או אם הוא מין ירק ולדידהו הוה ליה ספק ערלה וספק ערלה בחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט אבל לבית הלל סבירא להו דאילן הוא והוה ליה ודאי ערלה ואם איתא דאמרי' כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ א"כ במחלוקת ב"ש ובית הלל נאמר ג"כ דהלכה כב"ש דמקילין טפי והוה ליה ספק ערלה ואפי' האביונות עצמן מותרין בחוצה לארץ ומהדרינן הכי השתא ר"ע במקום ר"א עבדינן הלכה כותיה[ג] (בכל התורה כולה) וב"ש במקום בית הלל אינה משנה ומפרשי' דה"ק בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ולא נאמר בו הלכה כדברי המיקל דכיון שאינה משנה כלל לא נפסוק כדברי בית שמאי דמקילין טפי וכי היכי דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה הכי נמי ר' אליעזר במקום רבי עקיבא אינה משנה שהדבר ידוע שהלכה כרבי עקיבא מחבירו והלא נמי הלכתא כמותו דלא הוי פרי אלא האביונות בלבד: **ונמצא** לפום מסקנא דשמעתא דהלכתא כר' עקיבא שאמר שאינו נקרא פרי אלא האביונות בלבד ואפי' בארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפרס כדברי ר' עקיבא ולפיכך לא כתב הרי"ף ז"ל בחוצה לארץ ואין זו ראיה כלל שכך הוא עיקר הפי' ב"ש במקום בית הלל אינה משנה וכיון שאינה משנה כלל לא נאמר בזה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ שאם כן נמצינו עושין בחוצה לארץ כדברי ב"ש [ג]שמקילין והיינו עושין שלא כהלכה כיון שב"ש במקום ב"ה אינה משנה אבל רבי עקיבא במקום ר"א משנה היא ולא עוד אלא דהלכה כר"ע מחברו ובזה נוכל לומר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ונפסוק הלכה בחוצה לארץ לקולא אליבא דר"ע שדי שנפסוק הלכה כר"א בארץ לחומרא אבל לא בא לדחות שלא יהיה הלכה כר"א כלל ואפי' בארץ דאע"ג דהלכה כר"ע מחבירו ה"מ כשחולק עם יחיד ואין לו שום סיוע (א) אבל הכא הברייתא מסייעא ליה דתניא על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר ב"פ האדמה ועל האביונות ועל הקפרס אומר ב"פ העץ דאלמא משמע דאפילו הקפרס והתמרות נקראים פרי כדעת ר"א וכיון דברייתא מסייעא ליה לר"א די שנפסוק הלכה כר"ע בחו"ל בלבד מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ יסיה.הלכה כר"א לחומרא ונדון אותו כפרי בארץ ובחו"ל עבדינן כר"ע לקולא דזורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ועל כרחן אית לן למימר שכוונת הרי"ף ז"ל לא היתה להתיר אפי' בא"י דכיון שרב לא אמר אלא בחו"ל היאך יכול להקל ולהתיר בשם רב.מה שהוא לא היה מתיר ואפשר שמפני שהביא המעשה (א) דרב אשי שהיה בח"ל לא הוצרך לפרש יותר. מפי מורי הרב נר"ו: **ומדלגבי** ערלה לאו פירי הוא גבי ברכה נמי לאו פירי הוא אע"פ שכתוב זה הלשון ברוב הגמרות אינו מנוסח התלמוד אלא פי' הוא והגאונים הראשונים כתבו אותו בספרים ואין הלשון מכוון כ"כ שהרי פרי הוא ונוהג בו ערלה בארץ אלא הכי קאמר ומדלגבי ערלה לאו ודאי פירי הוא שבארץ בלבד נוהג מן הספק ובחו"ל אינו נוהג לגבי ברכה נמי לא דיינינן ליה כפרי העץ ולא מברכין עליה בפה"ע כמו אם היה פרי ודאי אלא בפה"א שבברכה זו יצא מספק שאם הוא פרי האדמה כבר בירך הברכה הראויה לו ואם הוא פרי העץ יצא בברכה זו דהא תנן (דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא. ובגרעינין של קפריסין או של שאר פירות מברך עליהן בפה"ע מדאמרינן בגמרא (דף לו.) והגרעינין חייבין בערלה וכמו שנדון אותו פרי לענין ערלה ה"ה נמי לענין ברכה והוא שלא יהו מרים אבל אם הם מרים אינו מברך עליהם כלל: **פלפלי** רטיבתא בפה"א ויבישתא ולא כלום זהו לשון הרי"ף ז"ל וכן כתבו הגאונים ז"ל ואינו נכון שבפי' נראה בגמ' דבפלפלי רטיבתא מברך בפה"ע דמקשין התם מהא דאמרינן הפלפלים חייבין בערלה וכי היכי שהם פה"ע לענין ערלה הה"נ לענין ברכה. ואין דין הזנגביל והפלפל שוה אלא ביבשתא שאינו מברך עליהם כלל אבל ברטיבתא על הזנגבילא בפה"א ועל הפלפלין בפה"ע דהכי גרסינן התם* פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביומא דכפורים פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור וכיון דלענין יוה"כ אינו חשוב מאכל לענין ברכה נמי אינו חשוב מאכל ואין מברכין עליו ומקשין היכי אמר רבא כס זנגבילי פטור דמשמע שאינו חשוב מאכל לא לענין יוה"כ ולא לענין ברכה והא רבא גופיה אמר האי הומלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכינן עליה בפה"א ומתרצינן לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא כלומר ברטיבתא מברך בפה"א ביבשתא ולא כלום וכי אמרי' דכס זנגבילא ביומא דכפורים פטור ביבשתא קאמרי' שאין ראוי לאכילה כלל ולא קשיא דרבא אדרבא הנה שלא אמרו רטיבתא בפה"א אלא בזנגבילא בלבד אבל בפלפלי רטיבתא רב ששת ורבא לא דברו כלל דמחלוקת רב ששת ורבא לא היה אלא ביבשתא בלבד וכיון שלא דברו בכאן ברטיבתא מברך בפה"ע כיון שחייב בערלה ויש אומרים דעל התמרות הנעשות בתוכו אמרו הגאונים שמברך בפה"א ואין זה נכון דתמרות מאן דכר שמייהו אלא ודאי ברטיבתא בפה"ע ביבשתא ולא כלום כדכתבינן. ופירש הומלתא מרקחת שעושין מזנגבילא וקורין אותו בלעז זנגבירי: **ומרקחת** שמביאין ממקומות אחרות ואין אדם יודע אם יש בו פרי האדמה או פרי העץ מברכין עליו מספק בפה"א שאפי' שיהיה פרי העץ יצא דתנן (דף מ.)בירך על פירות האילן בפה"א יצא ויש שהם חוששין ואוסרין מפני שמבשלין אותם בכלים של איסור ואע"פ שסתם כלי נכרים אינם בני יומן והטעם שנותנין הכלים בדבר הוי טעם לפגם ונותן טעם לפגם מותר בכאן אין הטעם פוגם אלא משביח שטעם האיסור (ב) ממתיק אותו ואין זה נראה דודאי נותן טעם לפגם הוי שאותו המתיקות מבטל החריפות שבו ושבח המרקחת הוא החריפות וכיון דמבטל החריפות ה"ל הכלי של איסור נותן טעם לפגם במרקחת וקי"ל דנותן טעם לפגם כיון שאין שם ממשות האיסור מותר ועוד יש לכתור דבריהם מהא דאמרי' הכא (דף לו:) האי הומלתא דאתיא מבי הנדואי שריא דמשמע שלא נחוש לה אע"פ שנעשה בכליהם: **וכתבו** רבני צרפת ז"ל דכי היכי דאמרי' בפלפלין ובזנגבילא דיבשתא ולא כלום הה"נ כל כיוצא בהם שאין רגילין לאוכלם חיים אלא לערבן עם שאר דברים אבל על האגוז שקורין מוסקטא מברך בפה"ע ועל הקנה שקורין קנל"א נראה לברך בפה"א וכל אותן שידועין שהם פרי עץ מברך עליהם בפה"ע ושאינו פרי עץ מברך עליהם בפה"א ואותו שאינו ידוע ומברך עליו שהכל וכן פר"ח ז"ל ועל הסוק"ר מברך בפה"א כמו שהוא בהלכות גדולות ע"כ לשונם ז"ל ולזה נוטה דעת הרב מורי נר"ו. אמנם הרמב"ם ז"ל כתב שעל הסוק"ר אינו מברך אלא שהכל (ג): **חביץ** קדירה וכן דייסה דכעין חביץ קדירה וכו' חביץ קדירה הוא מאכל שעושין מקמח ומטילין בו דבש הרבה ונעשה עבה ע"י

א הרא"ב"ד כתב דמברך על הקפריסין בפה"ע והרא"ש הכריע כבעמוד וז"ע בדברי הרא"ש שבתחילה פסק על הקפריסין בפה"ע ואחר כך גבי ענב כתב שמברך ב"פ האדמה כמו שמברך על הקפריסין:

לשון ריא"ז

דרך בני אדם לנטוע הצלף על דעת לאכול התמרות ובכלל פרי הן ועל הקפריסין ... בפה"א ועל האביונות מברך ב"פ רבן שהן עיקר פריו ש אילן צלף של ערלה שבחוצה לארץ זורק את האביונות שהוא עיקר הפרי ואוכל את הקפרס ואין זה דומה לקליפי אגוזין ורמונין ולבוש התמרים הקטנים שהן אסורים משום שהן שומר לפרי שהקפרס אם נוטלין אותו יכול להיות הפרי היוצא ממנו ואינו נאסר משום שומר:

ב כתב הרא"ש על זה ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהל' כרבי עקיבא אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכיון דבא"י פירא הוא לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין ח"ל בין א"י וקי"ל כהסיא ברייתא דעיקר היא דפרכי' מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כוותה אלא דמיקל כר' עקיבא בח"ל וכו' דף י"א ע"ג ע"ש:

ג כתב הרא"ש רב אלפס כתב פלפלי רטיבתא בורא פרי האדמה ולא נהירא מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא והא ברטיבתא מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו בפה"ע אבל בזנגבילא רטיבתא בפה"א ביבשתא לא כלום:

ד הרא"ש והטור ורבינו יונה פליגי על זה ואמרי כשהוא רטוב יברך ב"פ העץ ושאר הפוסקים כרבינו:

לשון ריא"ז

בד"א בזנגביל היבש אבל בזנגביל הלח מברכין עליו בפה"א וכן אם בשלוהו בדבש מברכין עליו בפה"א דאין הדבש עיקר אלא הזנגביל שעושין אותו לחמם כמו שביאר מז"ה ואם בשלוהו נכרי אין בו משום בשולי נכרים שהזנגביל הלא נאכל כמות שהוא חי:

לשון ריא"ז

ה בשל החיטין בעינן ולא נדבק יחד כעין דייסא הרי אלו מברך עליהן בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות וכן כל שאר המינים אם בשלן בדבש מברך עליהן שהכל שהדבש הוא העיקר הואיל ואינו ראוי לברך עליהן בורא מיני מזונות ומז"ה ביאר שאם בשל החיטין לבדם ואח"כ נתן לתוכן דבש או יין מבושל או חלב מברך עליהם בורא פרי האדמה הואיל ולא בשלן עם הדבש או שאר משקין להטעימן הרי החטין עיקר ומברך על החטין ודומה כאדם השורה פתו ביין שאינו מברך אלא על הפת:

שיטת ריב"ב

ונעשה עץ: רב יהודה אמר וכו'. בגמרא נמי מפרש טעם רב יהודה אמר בפה"א אוכלא הוא ואין זה פריו של הדקל לפיכך מברך עליו בפה"א: ושמואל אמר שהכל. הואיל וסופו להקשות. גרסי' במס' עירובין בפ' בכל מערבין ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה חליף ואזיל לפיתחא דרב יהודה אמר כי תלפי רבנן איקום מקמיהו ואקבל אגרא נפק אתא ינוקא דבי רב א"ל היכי אגמרך רבך א"ל בשות בפה"א חזיז שהכל נהיה בדברו א"ל אדרבה איפכא מסתברא חזיז מארעא קא רבי וכ... קא רבי והלכתא כינוקא דבי רב מ"ט בשות גמר פירא חזיז לאו גמר פירא מאי אמרת בשות מאוירא קא רבי והא קא חזינן דקטלינן לה לביזמתא ומייתא בשותא. ואני תמה על הרב ז"ל שלא הזכירה לא במסכת ... במסכת עירובין: צלף . מין אילן: אביונות הוא הפרי קפרים הוא קליפה הגדילה סביבות הפרי: ואוכל את הקפריסין. בחוצה לארץ מוקמי' לה בגמ': חביץ קידרא וכן דיסא דכעין חביץ קידרא. מיני תבשיל ... ודבש ומהטים כתושות ודבש. רב יהודה אמר וכו' שע...יהו מפרש בגמרא. רב אמר שהכל נהיה בדברו קא סבר דובשא עיקר. רב כהנא אמר בורא מיני מזונות קא סבר סמידא עיקר: נקוט דרב כהנא ...

עין משפט

א מיי' פ"ג מהל' ברכות סמג עשין כז טוש"ע סי' קסח קסט רח ריא:

הגהות הב"ח

(א) דמר בר רב אשי:

קמ

חידושי

אנשי שם

ד"ה (א) כלומ' דאתי אליבי' דלא שייך סיוע מברייתא או משנה אלא לאמורא:

(ב) לפי דעתי שכוונת השואל היתה לפי מאי דאמרי' בעלמא לגבי נגון ובצל וכדומה דאגב חורפיה מחליא ליה ומשביח הטעם הפגום ודחה שבדבש משום דהכא הדבש מבטל החריפות ולא מחליא ליה לטעם האיסור הפוגם:

מהר"ם (ג) והתוספות כתבו על סוקי"ר בפה"ע שזהו יערת הדבש וכן כתבו האשרי' וא"ח סי' ריב ע"ש בה"ג. ושניהם נמצאו בה"ג שלפנינו וכ"כ במרדכי בורא פרי העץ:

[א] פיי בב"י סי' ר"ב: [ב] תא"מ: [ג] בכל וביר מתק אות (הגה"מ):

בשמעתין ד"ע.

ע"י הדבש ושאר מיני מתיקות שמטילין בו ומדאמרי' וכן דייסא דכעין חביץ קדרה שמעי' שלא יברך על הדייסא אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדרה אבל אם בישל החטים שלמים והגרעינים עומדים שלמים אינו מברך עליהם אלא בפה"א כמו אם היה כוסס את החטה. מפי מורי הרב נר"ו: **בזמן** שהפרוסות קיימות בתחלה מברך המוציא וכו' ובירושלמי מפרש דפרוסות קיימות קרי לכזית ואין הפרוסות קיימות ר"ל שאינו כזית וה"ג התם עד כמה הם פרוסות עד כזית ולקמן יתבאר הענין הזה יותר בס"ד: **ופת** דוחן בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות זה אינו לשון התלמוד אלא הרב אלפסי ז"ל כתב כן מפני שסובר שאין דין האורז והדוחן שוה וסמך על מאי דאמרי' בגמ' (דף לז.) רבי יוחנן בן נורי אומר אורז מין דגן ואע"פ שאין הלכה כמותו אפ"ה כיון שאנו רואין (שיש)מי שסובר דאורז מין דגן הוא ואינו סובר כן בדוחן וכיוצא בו למדנו שאין דינם שוה ועל האורז מברך תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות ועל הדוחן אינו מברך אלא שהכל: **וגאון** אחד אמר שאפילו על הדוחן מברך בורא מיני מזונות דכיון שאין הלכה כר' יוחנן בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא ואפ"ה אמרי' דמברך עליה בורא מיני מזונות מפני שהוא מזון כדוחן או כשאר דברים (ג) שאנו רואין שהם מזון כגון המין שקורין פניל"ו בלעז מברך עליהם ג"כ בורא מיני מזונות ולזו הסברא נוטה דעת הרב מורי נר"ו ומביא ראיה מדאמרינן רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שהוא מה' המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות ומקשינן עלייהו בגמרא היאך אמרו דכל שהוא מחמשת המינין בלבד מברכין עליו ואורז לא מברכין עליו בורא מיני מזונות והתניא הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה דמשמע דכמו שמברכין על מעשה קדרה בורא מיני מזונות הכי נמי מברכין על האורז ועל הדוחן והיכי סבירא להו שאין מברכין אלא על חמשת המינין בלבד ודחינן להעמיד דברי רב ושמואל כמעשה קדרה ולא מעשה קדרה כמעשה קדרה דבמינן ברוכי תחלה וסוף ולא מעשה קדרה דאינו מעשה קדרה בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ואורז בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות ומאחר שזה הדחוי לא בא אלא להעמיד דברי רב ושמואל ואנו רואים שדבריהם אינם הלכה לא ניתום לדחוי ותאמר הברייתא כפשטה דפת אורז ופת דוחן מברך עליה תחלה וסוף כמעשה קדרה שר"ל שיברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש שיותר מורה לשון כמעשה קדרה שבא לומר שיברך עליו בורא מיני מזונות מש יברך עליו תחלה וסוף שאם כן היה יכול לומר פת אורז ופת דוחן תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות ומעשה קדרה תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומדלא אמר הכי שמעינן דבמעשה קדרה שהזכירה הברייתא לא רצה לומר אלא שיברך עליו בורא מיני מזונות כפי פשט הלשון כמו שכתבנו ואפילו הכי עדיין נצטרך לפרש שאינו ר"ל כמעשה קדרה לגמרי אלא כמעשה קדרה לענין ברכה ראשונה שמברך עליהם בורא מיני מזונות אבל לא יברך עליו לבסוף ברכה מעין שלש כמו שמברך על מעשה קדרה אלא בורא נפשות בלבד כדאמר לעיל תני גבי אורז ולבסוף ולא כלום: **הנה** למדנו מברייתא זו שהאורז והדוחן דינן שוה ועל שניהם מברך מתחלה בורא מיני מזונות כמו על מעשה קדרה שהרי הברייתא הזכירה את שניהם והוא הדין נמי לכל דבר שהוא מזון ודרך לאכלו למזון כמו הפניל"ו שמברך עליו תחלה בורא מיני מזונות: **והפת** שעושין מקטניות כגון פת של פולין וכיוצא בו נראה שאין מברכין עליו אלא שהכל שאין דרך לעשות פת כל כך מהקטניות כמו מהאורז והדוחן ולא דייקינן (ד) להו מזונות וא"ת ולמה לא יברך על הפת של קטניות ב"פ האדמה כמו שמברך על הקטניות ואם תאמר מפני שנשתנה למעליותא אישתנה דמעיקרא קטניות והכא פת ואומר מורי הרב נר"ו דהכא מפני מעלתו ירד דכיון שנשתנה ויצא מתורת פרי אין אנו יכולין לומר עליו בפה"א וברכת הפת אין אנו יכולין לומר ג"כ אלא בחמשת המינין על כן אנו מברכין עליו הברכה שכוללת הכל ואפי' הפת כדתנן(דף מ.) ועל כולם אם אמר שהכל יצא נמצא שמפני שהגיע לנס פת חל עליו ברכת שהכל שכוללת הפת אע"פ שהיא גרועה ואפשר לומר שמפני שדרך אכילתו והנאתו כל השנה היא כשהוא פרי ועכשיו יצא מתורת פרי ואין דרך הנאתו בכך לפיכך גרע מהברכה שלו הלכך בפת של קטניות או בקמח שלהם שמבשלין אותו ועושין ממנו מאכל מברך תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות ובפת אורז ודוחן וכיוצא בהן מברך בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות מיהו נראה למורי הרב נר"ו שיש הפרש בין האורז והדוחן שעל האורז מברך עליו בורא מיני מזונות ואפי' כשהוא שלם אבל על הדוחן אינו מברך עליו כשהוא שלם חדא שאין דרכו אלא על ידי כתישה או טחינה אבל האורז דרכו לאכלו אפילו שלם ועוד דהכי משמע בהדיא בגמרא דגרסינן התם (דף לז.) ואורז לאו מעשה קדרה הוא והא תניא ואלו הן מעשה קדרה חילקא טרגים ואורז זריד וערסין ופי' חילקא שנחלק הגרעין לשנים וטרגים שנחלק לשלשה הגה שבחמשת המינין אמר חילקא וטרגים ואורז הזכיר אותה בסתם דמשמע דאפי' כשהוא שלם הוא בכלל מעשה קדרה ואם איתא דאורז לא דייקינן ליה כמעשה קדרה כשהוא שלם ה"ל למימר (ה) ואלו הן מעשה קדרה חילקא טרגים של חמשת המינין ושל אורז ומדלא אמר הכי שמעינן שאפילו כשהוא שלם מברכין עליו בורא מיני מזונות מה שאין כן בדוחן ונראה שמפני זו המעלה שיש באורז מהדוחן הזכירו בגמ' האורז יותר והקשו ואורז לא מברכין עליה: **וריהטא** בין דמפשי בה קימחא וכו' פירוש ריהטא כמו חביץ קדרה שאמרנו למעלה שעשוי מקמח ומדבש אלא שזה אינו עבה כל כך: **האי** חביצא אי אית ביה פירורין כזית מברך עליו המוציא ושלש ברכות פירש"י ז"ל דחביצא הוא פירורין מפת שמטגנין עם הדבש או עם השמן ע"י אילפס ורב יוסף סבירא ליה אי אית ביה פירורין כזית מברך עליו המוציא ולבסוף שלש ברכות ואי לית ליה פירורין כזית מברך בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ורב ששת אמר אפי' אין בפירורין כזית מברך עליו המוציא ונחלקו בפירוש הברייתא* דהכוסס את החטה דרב יוסף מפרש מאי דאמר בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליו המוציא רוצה לומר שיש בהם כזית ולפיכך אמר שמברך עליו המוציא ושלש ברכות אין הפרוסות קיימות רוצה לומר שאין בהם כזית ולפיכך אמר שמברך עליו בורא מיני מזונות וכן פירשו בירושלמי דגרסי' התם עד כמה הן פרוסות עד כזית ורב ששת היה מפרש הברייתא

(דלעיל ד' לז:)

רש"י

ודובשא ומשחא: חמשת מינין · חטה ושעורה שבולת שועל שיפון כוסמין: הכוסס את החטה · שאוכלה חיה: טחנה ואפאה · בתנור ואח"כ בישלה בקדירה: בזמן שהפרוסות קיימות · שלא נימוחו בבישולן ויש בו פרוסות קיימות בכזית וי"מ שאלהם אין שרוי במים כל כך שאם יקח הפרוסות לא ישבר: ברכה אחת מעין שלש · על המחיה ועל הכלכלה: והני מילי בדאיתיה לאורז בעיניה · כלומר שבישלו בלא תערובת קמח אז מברך בתחלה(ב) ב"פ האדמה ולבסוף ב"נ רבות כו' אבל ע"י תערובת קמח חשיב כמו תבשיל דחמשת מינין (א) [ועם תערובות תבשיל אחר והתבשיל הוא הרוב מברך עליו כברכת התבשיל]: ריהטא. עשוי כעין חביץ קדרה בקמח ושמן ודבש: בין דמפשי ביה קמחא. שנתנו בו קמח הרבה: חביצא · שלקות שמפררים

ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות א וכן הלכתא פי' חביץ קדרא קורין לו ישמעאלים כוביץ גופא (א) רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואותבינן עלייהו דאמרי כל שהוא מחמשת מינין מברכין עליו בורא מיני מזונות דאלמא אורז לדידהו לא מברכינן עליה בורא מיני מזונות מהא דתניא *הכוסס דף לז. את החטה מברך עליה בורא ב פרי האדמה טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו המוציא ולבסוף שלש ברכות ואם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והכוסס את האורז מברך בפה"א טחנו אפאו ובישלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו ב"מ מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש וסלקא להו בתיובתא הלכך לגבי אורז כד מבשיל ליה בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות כדתריצנא להא מתניתא* תני גבי אורז ולבסוף אינו דף לז: מברך עליו ולא כלום וקיימא לן דכל ולבסוף ולא כלום מברך בורא נפשות רבות והני מילי בדאיתיה לאורז בעיניה אבל על ידי תערובות לא ג דקי"ל בהא כרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכים עליו בורא מיני מזונות דלא איתותב רב ושמואל אלא לענין כל שהוא מחמשת המינין דאיתיה בעיניה אבל כל שיש בו מחמשת המינין דליתיה בעיניה אלא על ידי תערובות לא איתותב הלכך קי"ל כותייהו בהא דליכא מאן דפליג עלייהו ועוד דסוגיין כותייהו ופת ד דוחן בתחלה מברך ה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות °וריהטא דמחוזא בין דמפשי ביה קימחא ובין דלא מפשי ביה קימחא מברך עליו בורא מיני מזונות כרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה פירורין ו כזית מברך

א מיני מזונות והני מילי כשאותו מין מחמשת המינין מעורב בתבשיל ליתן טעם בתבשיל ליתן טעם אבל אם הוא נתון בתבשיל לשאר דברים ושלא ליתן טעם בתבשיל מברך על העיקר כהסיא דאמרי' לקמן האי דשדו ביה קימחא לדבוקי הוא דעבדי ליה וקשיא לי לסברא זו הא דתנן הביאו לפניו מליח ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ואם המליח שהוא עיקר פוטר את הפת שהיא טפלה לו כל שכן שיש לפטור מין מחמשת המינין המעורב בתבשיל אם טפלה למין אחר. אלא יש לומר זה שבאו רב ושמואל ללמדנו שכל תבשיל שמעורב בהן מין מחמשת המינין ליתן טעם בתבשיל מין הוא חשוב לעיקר מפני חשיבותו ומברך עליו אם הוא נתון בתבשיל לשאר דברים ושלא ליתן טעם בתבשיל אינו חשוב כעיקר ומברך על המין האחר שהוא עיקר. ובהכי סלקן כולהו שמעתתא שפיר וכן מצאתו כתוב לרבינו משה בר מיימון ז"ל: הכוסס. כמות שהיא: אפאה ובשלה. לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: שהפרוסות קיימות. שלא נימוחו בבישולן: ברכה אחת מעין שלש. על המחיה ועל הכלכלה. ולקמן מפרש לה: וסלקא בתיובתא הלכך וכו'. כללא דשמעתא כל תבשיל שיש בו מחמשת המינין בתחלה מברכין עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש וכל שכן אם הוא מחמשת המינין ואורז על ידי נמי בדאיתיה בעיניה על ידי תבשיל בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות ואורז על ידי תערובת בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. ופי' אורז פניץ בלע"ז. ופי' דוחן מי"ל. ריהט"א ותבילא מיני תבשיל הן: דמפשי ביה קימחא. שמרבין בו קמח:

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש. הלכך כל שעיקרו מחמשת המינים אפי' רובו ממין אחר מברכין עליו במ"מ ולבסוף ברכה א' מעין ג' אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו לא חשיב עיקר כדאמרינן לקמן האי תבשילא דסילקא דשדו ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ומברכין עליו בפה"א ע"כ:

ב וברכה אחרונה כתב בה"ג בורא נפשות וכן כתב הרמב"ם ז"ל והתוס' מסתפקים בה אם היא בורא נפשות או מעין ג' ע"כ כתבו שיש ליזהר שלא לאכול חטין חיין או שלוקין בעינייהו אלא בתוך הסעודה שאם אדם מסופק בברכה ראשונה יברך מספק שהכל ועל הכל שאמר שהכל נהיה בדברו יצא אבל ברכה אחרונה אין לומר אלא כפי שנתקנה:

ג הרא"ש פירש על זה היינו כשהרוב ממין אחר דבכה"ג בחמשת המינין אפי' רובו ממין אחר מברך עליו במ"מ ע"כ:

ד וב"ג כתב בפה"א והרא"ש כתב נ"ל שדין דוחן כדין אורז דאיסו נמי מיזן זיין וסועד הלב כמו אורז הלכך תחלה במ"מ ולבסוף בורא נפשות רבות אבל העושה פת או תבשיל משאר מיני קטנית ליתא בכלל מזון ומברך עליו שהכל ע"כ. וכן כתב גאון כיון דאורז לאו מין דגן הוא ומברכין עליו במ"מ כיון דזיין הוא הדין נמי בדוחן או בשאר דברים שאנו רואין דזייני כגון מין הנקרא פניצו מברכין עליה בורא מיני מזונות:

לשון ריא"ז

בשלו ועשאו כעין דייסא או שעשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף בנ"ר וכן הדוחן כמבואר בקונט' הראיות בראיה ג'. ומז"ה ביאר שאם בשל האורז והדוחן עם הדבש הרי הדבש עיקר ומברך שהכל ול"נ שכיון שבשלן כעין דייסא וראוי לברך עליהן במ"מ הדבש בטל אצלן כדין חמשת המינין כמבואר בקונט' הראיות בראיה ב':

ה כתב הרא"ש ורב אלפס כתב ופת דוחן מברך עליו בתחלה שהכל משום דמשמע ליה שאין דין האורז והדוחן שוה מדנקט במלתייהו דרבנן הכוסס את האורז ולא נקט דוחן ונ"ל דלאו ראיה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי דר' יוחנן בן נורי ולהשמיענו דאין לו דין חטין דקתני ברישא וכן משמע ההוא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כעין מעשה קדרה ע"כ:

ו ועיין במיימוני כי יש גמגום בדבריו ובקושי יש ליישבן והטור הביא כמה חלוקין בדין זה בסימן קסח עש"ב:

שיטת ריב"ב

דכל מין תבשיל שיש בו מחמשת המינין אע"פ שיש באותו תבשיל מין אחר שהוא עיקר מברכין עליו בורא מיני מזונות. והלכתא כוותיה דרב כהנא ולא מטעמיה דאמר שמידא עיקר דאע"ג דדובשא עיקר מברכין

הגהות הב"ח

(א) רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מה' המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואתמר נמי וכו': (ב) בורא מיני מזונות כצ"ל ותי' בפה"א נמחק: (ג) נמי שאנו: (ד) כמזונות כצ"ל: (ה) באלו כצ"ל:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) כאשר הגהתי כן מוכיח הענין וכן מוכח באשר"י ופירוש הכתוב כאן בפרישה א"א בידי ליישבו לפי שטת האלפ' וכן תופס בה"ג בלשון שני ומיהו בלשון ראשון שונה שם וז"ל אורז בין בשליה בשולי בין אפיה לחם בתחלה בפה"א ולבסוף בנ"ר מ"ט לאו מין דגן הוא וכן דוחן ואע"ג דפליג ר' יוחנן בן נורי דאמר מין דגן הוא לית הלכתא כוותי' והאשר"י הביא גירסא זו בפמסופתרס מיניה וביה שאין טעמו כלל לפלוגתא דרבי יוחנן בן נורי ורבנן דלא איירי בבישול וכולהו רבותא פה אחד אורז שבשלו או שעשאו פת במ"מ. תוספות ומרדכי ומיי' וסמ"ג וסמ"ק וכ"כ מהרש"ם:

הברייתא כן בזמן שהפרוסות קיימות אפי' אין בהם כזית כיון שהם קיימות מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אבל אין הפרוסות קיימות מברך עליהם בורא מיני מזונות כיון שאין בהם כזית ואינם קיימות וכיון דהלכה כרב ששת נמצא לפי זה שהברייתא (א) בזמן שהפרוסות קיימות נצטרך להעמיד אותה אליבא דרב ששת בשאין בפרוסות כזית(ב) ולא כדברי הירושל' זו היא שיטת רש"י ז"ל ורבני צרפת ז"ל הקשו עליו מדאמרי' בגמ' אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו נטלן לאכלן אומר המוציא לחם מן הארץ ותני עלה וכולן פותתן פתיתין כזיתים א"ל אביי אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירן לסולתן ה"נ דלא מברכין המוציא וכי תימא הכי נמי כלומר שאין מברכין המוציא על פירורין קטנים והא תניא ליקט מכולם כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת אם מצה היא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ופירש"י ז"ל קמא דליקט מכולן כזית אמנחות קאי ור"ל שאם ליקט מכל המנחות כזית חמץ ואכל אף על פי שהוא ממנחות הרבה ענוש כרת ואם מצה היא אע"פ שהוא ממנחות הרבה מצטרף לשיעור כזית לפטרו מחיוב

נר מצוה

מברך עליה המוציא לחם ושלש ברכות ואי לית ביה פירורין כזית בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ורב ששת אמר אפי' פירורין שאין בהן כזית מברכין עליה המוציא אמר רבא והוא דאיכא עליה א תוריתא דנהמא וכן הלכתא: אמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי מרתח גביל ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח דתני ר' חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה דף לח. ואם עשאה כעבין חייבת בלמודים פטורה והא טריתא

רש"י

שמפררים לחם באילפס: תוריתא דנהמא. תואר של לחם כלומר צריך שיהא בו מראה לחם כלומר שלא נימוח לגמרי וניכר וידוע שהוא לחם: מרתח גביל. נותן קמח ומים ובוחשין בכף ושופכין על הכירה כשהיא ניסקת: לחמא דהנדקא. בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תדיר בשמן או במי ביצים ושומן: לחם העשוי לכותח. (לחם הוא) שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה: כעבין. כלומר ערוכה ומקופפות כמין גלוסקאות נאות אז גלי אדעתיה דללחם עשאה: כלמודים. כנסרים בעלמא שלא הקפיד

מצה ואין זה נכון כלל שהיאך יכול לומר ליקט מכל המנחות כזית חמץ והלא המנחות כולן לא היו באין אלא מצה חוץ משתי הלחם בלבד ועוד שהיאך יכול לומר אם מצה הוא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח והא אמרינן (פסחים לו.) בכל מושבותיכם תאכלו מצות מצה הנאכלת בכל מקום אדם יוצא בה ידי חובתו אבל מצה שאינה נאכלת בכל מושבותיכם אין אדם יוצא בה י"ח בפסח אלא ודאי לא קאי אמנחות אלא אחמשת המינין ור"ל אם ליקט מכל חמשת המינין כזית חמץ בפסח ואכל ענוש כרת דלא תימא דבכזית ממין א' הוא דמחייב אלא אפי' כזית מחמשת המינין מצטרפין וכמו כן אם אכל מכולן כזית מצה בפסח מצטרפין ויוצא ידי חובתו ואם כדברי רש"י ז"ל שמפרש חבילא ע"י טיגון באילפס מאי קא פריך ליה אביי לרב יוסף דהכא מיירי בשליקט מכולם פירורים קטנים והן בעין ולפיכך אמרו שיוצא בהן מאכילת מצה ומברך עליהם המוציא שמאחר שיוצא בו ידי חיוב מצה ודאי יש לו לברך עליו המוציא אבל לרב יוסף לא איירי אלא בדבר שהוא מבושל ולפיכך סבירא ליה שאם אין בפירורים כזית אינו מברך עליו המוציא: **ולפיכך** נראה שהפי' הנכון הוא כמו שפירשו רבינו האי גאון ורב נתן בעל הערוך ז"ל *דחביצא הוא שלוקחים הפירורי' ומחברין אותן יחד עם הדבש או עם המרק בלי שום בישול כלל ורב יוסף ס"ל שאם אין בפירורין כזית אע"פ שלא נתבשלו אינו מברך עליהם המוציא והקשה לו אביי והא תניא ליקט מכולן כזית אם חמץ הוא ענוש כרת אם מצה הוא אדם יוצא יד"ח בפסח הנה שאין כאן כזית אלא בחמשה פירורין ואפי' הכי נראה שמברך עליו ברכת המוציא ואכילת מצה והשתא פריך שפיר שכמו שזה בלא בישול ואנו מברכין עליו הוא הדין נמי בחביצא כיון שאין שם בישול אלא חיבור בעלמא שמחברין אותו בקערה עם הדבש או עם המרק אית לן למימר שאע"פ שאין בפירורין כזית שמברך עליהם המוציא ומורי הרב נר"ו מביא ראיה עוד לזה הפירוש שפירש הגאון ובעל הערוך ז"ל שאם כדברי רש"י שמפרש בבישול על כרחין נצטרך לומר דרב ששת מפרש הברייתא דהכוסס את החטה דקתני ואם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו במ"מ דמיירי בשאין פרוסות קיימות בכזית ושאין בהם תואר לחם דאי כשיש בהם תואר לחם הא שמעינן ליה לרב ששת דאמר שאע"פ שאין בהם כזית מברך עליהם המוציא והיאך יאמר בכאן שיברך במ"מ אלא ודאי נצטרך לומר לדעתו דבשאין בפרוסות כזית ואין בהם תואר לחם מיירי וא"כ לדעת רב ששת מה חידש לנו רבא בכאן שאמר והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא שהרי כבר נאמר בברייתא שאם אין הפרוסות כזית ואין בהם תואר לחם מברך עליהם במ"מ אבל אי איכא עליה תוריתא דנהמא אע"פ שאין בהם כזית מברך עליהם המוציא ולמה הוצרך רבא לחזור הדבר ללא צורך שאין דרך האמוראים לחזור הדברים האמורים במשניות ובברייתות אם לא יהיה כדי ללמד שום חידוש אלא ודאי משום דברייתא איירי בבישול והכא בלא בישול הוצרך רבא לומר דכי אמרי' דאפי' פירורין שאין בהם כזית שמברך עליהם המוציא זהו כשיש בהם תואר לחם דאי מברייתא הייתי אומר דדוקא בדבר שהוא מבושל צריך שיהא בו תואר לחם אבל בחביצא שאינו מבושל אע"פ שלא יהיה בו תואר לחם ואין בפירורין כזית יברך עליו קמ"ל רבא חידוש שאע"פ שאינם מבושלים אינו מברך עליהם אלא בשיש בהם תואר לחם ועכשיו נעמיד הברייתא כדעת הירושלמי בשיש בפרוסות כזית ואפי' אליבא דרב ששת ור"ל (ג) בזמן שהפרוסות קיימות שיש בהם כזית בתחלה מברך עליו המוציא ולבסוף שלש ברכות אין הפרוסות קיימות שאין בהם כזית בתחלה מברך בורא מיני מזונות מפני שכיון שהוא מבושל ואין בהם כזית אפי' רב ששת מודה שכבר יצא מתורת לחם ואע"ג דאיכא עליה תוריתא דנהמא: **על** כן נראה למורי הרב נר"ו שג' דינין חלוקים הם היכא שהוא מבושל אם יש בו בפרוסות כזית [מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואם אין בפרוסות כזית] אע"ג דמיחזי דאיכא עליה תוריתא דנהמא אינו מברך עליו אלא בורא מיני מזונות דכיון שהוא מבושל לא תואר לחם לו והיכא שאינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק בלא שום בישול אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא (ד) אין בפרוסות כזית ואין בהם תואר לחם מברך עליהם במ"מ אבל אם יש בהם תואר לחם אע"פ שאין בהם כזית מברך עליהם המוציא והיכא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא פירורים לבדם אע"פ שאין בהם כזית ואין בהם תואר לחם שהן דקין ביותר מברך עליו המוציא וג' ברכות שכיון שהוא פת בפ"ע אינו יוצא לעולם מתורת פת וזה שלא כדברי רבינו חננאל ז"ל שאמר דמאי דאמרי' (דף לט.) דפת הנטמה בקערה מברך עליו המוציא דבדאיכא עליה תוריתא דנהמא מיירי ולפי מה שכתבנו אין אנו צריכין לזה אלא כיון שהוא פת בפני עצמו ואינו מחובר בדבר אחר אינו יוצא מתורת לחם לעולם ומברכין עליו המוציא ושלש ברכות: **טריתא** פטורה מן החלה זו היא גי' הגאונים ז"ל מאי טריתא מרתח גביל פרש"י ז"ל שבכירה עצמה עושין גומא ונותנין שם קמח ומים ומגבלין אותו ונאפה שם ונראה שגורס חייבת דכיון שהוא עשוי דרך גבול למה תהיה פטורה ואפשר להעמיד פירוש זה אפי' לגירסת פטורה דכיון שאין זה דרך גלגול ואין דרך לעשותו לאכילת קבע פטור מן החלה ורבינו האי גאון ז"ל פירש דמרתח גביל הוא שלוקחין הקמח ומטילין אותו במים רותחין ולפיכך פטורה מן החלה דאין בזה שום גלגול כלל וקשה קצת לפי זה הפירוש דכיון שאין שם גלגול פשיטא דפטור דודאי הגלגול מחייב והכא ליכא גלגול ואפשר לומר שמפני שנחלקו *(האמוראים) בזה בפרק כל שעה (דף לז:) דחד אמר [א] זה וזה לפטור וחד אמר זה וזה לחיוב בא להשמיענו דהלכה כמאן דאמר זה וזה לפטור: **ואיכא** דאמרי לחמא דהנדקא יש מפרשים שלשין את העיסה ומקטפין אותה היטב ואח"כ מכניסין אותה בשפוד וצולין אותה [ב] ומטגנין אותה בשמן ודבש בשעת צלייה ולגרסת חייבת נפרש מפני שבלילתה עבה וגלושה כשאר עיסות ויותר לפיכך חייבת ולגרסת פטורה נאמר כיון שאין זה דרך אכילת קבע היא פטורה ויש מי שאומר שלחמא דהנדקא הוא פת ידוע שעושין ממנו תיקוני הגסים ולגירסת חייבת נפרש מפני שלשין אותה כשאר עיסות חייבת בחלה ולגירסת פטורה נצטרך לומר[ג] דמתוך כך פטורה שמתחלה לא נילושה לאכילה וכיוצא בזה אמרו עיסת הכלבים בשעה שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה אין הרועים אוכלין ממנה פטורה דאלמא אע"פ שנילושה כדרכה כיון שלא נילושה למאכל אדם אלא לכלבים פטורה כ"ז שלא יאכלו הרועים ממנה: **לחם** העשוי לכותח פטור פי' אחר שלשין את העיסה מניחים אותה לשמש עד שנאפית שם ואח"כ עושין ממנה מוריים עם שאר דברים ע"י שמחרכין אותו או מערבין אותו כמות שהוא ולפיכך פטור מן החלה מפני שנאפית לשמש אבל כשעשאה כעבין כלומר ככרות גדולות חייבת וא"ת כיון שנאפית לחמה אמאי חייבת והא אמרי' בפסחים (דף לז.) הדובשנין והאסקריטון והסופגנין פטורין מן החלה ואמרי' עלה רשב"ל סבר כמעשה חמה הוו ופטורין וי"ל דכי אמרי' דמעשה חמה פטור זהו כשנאפה בחמה ועשאו כמו שדרך לעשות מה שאופין לחמה אבל כשעשאו כעבין כשאר פת דעלמא הנאפה בתנור לא דייקין ליה כמעשה חמה וחייב ורבינו יעקב ז"ל אומר שיש לחלק בין דבר שבלילתו עבה לדבר שבלילתו רכה שדבר שבלילתו רכה פטור מן החלה והוא שלא נאפה בתנור אח"כ אבל דבר שבלילתו עבה חייב בחלה ואף ע"פ שלא נאפית בתנור כשאר פת אפ"ה חייב כיון שנעשית הבלילה עבה מתחלה. ומביא ראיה מדאמרינן במס' חלה (פ"א מ"ה) תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת עד שתהא תחלתה וסופה סופגנין [תחלתה עיסה] כלומר אם גלגל אותה מתחלה עבה כמו שאר עיסות ולבסוף אפה אותה באילפס בשמן או בשאר משקין כעין אפיות הסופגנין [ותחלתה סופגנין] שבלילתן רכה וחלולין כעין הספוג וסופה עיסה שנאפית בתנור כשאר עיסות חייבת שבאחת מהן מתחייבת בחלה וה"ה אם אפאה באילפס שחייבת והוא שאפאה בלא שום משקה אבל אם אפאה במשקה פטור דהוה ליה תחלתה סופגנין וסופה סופגנין ופטור והכי משמע בירושל' (בפ"ק דחלה סוף הל' ג) דגרסי' התם אמר רשב"ל כל שהאור עובר תחתיה אינו חייב בחלה ואין מברכין עליה המוציא א"ר יוחנן ובלבד ע"י משקה אבל כשתחלתה סופגנין שבלילתה רכה וסופה סופגנין שנאפית באילפס ע"י משקין כמו הסופגנין פטורה וכי אמרי' דמעשה חמה פטור זהו כשבלילתו רכה ונאפה בחמה דה"ל תחלתה וסופה סופגנין ולפיכך פטור אבל כשבלילתה עבה מתחלה חייבת ואע"פ שנאפית בחמה והכא מש"ה אמרי' שאם עשאה כעבין חייבת מפני שהיתה בלילתה עבה. וא"ת אפילו כשלא עשאה כעבין אמאי פטור שהרי היתה בלילתה עבה מתחלה י"ל שאע"פ שבלילתה עבה כיון שלא נעשית לדעת אכילה אלא לחרך אותה באור ולעשות ממנו כותח לפיכך פטורה דהכי אמרי' בעיסת הכלבים שאם אין הרועים אוכלין אותה פטורה מן החלה אע"פ שבלילתה עבה כיון שלא נעשית לאכילת בני אדם פטור ה"נ כיון שלא נעשית לאכילת דרך פת פטורה:

מזה

א הגהות אשר"י. נראה כשנותנין הפירורין במים והמים מתלבנים מחמת הפירורין אז להו תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממיץ ללבן פירורין במים בלילה כדי לאכלן שחרית בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלאחריו ע"כ:

שיטת ריב"ב

תוריתא דנהמא. תואר מראית לחם: מרתח גביל. נותנין מים וקמח בכלי ובוחשין בכף ושופכין על הכירה כשהיא ניסקת: דהנדקא. בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן ובביצים: לחם העשוי לכותח. אין אופין בתנור אלא בחמה: כעבין. ערוכה יפה ומקוטפת כגלוסקאות נאות גלי דעתיה דללחם עשאה:

המאור הקטן

כיון דאיכא דתני כרם רבעי ואיכא דתני נטע נקטינן בחוצה לארץ כדברי המיקל בארץ ואין רבעי נוהג בכל נטיעה אלא בכרם בלבד שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל ערלה נוהגת בכל נטיעה ולא כן כתב ה"ר שלמה במס' סוטה: והא דתניא לקט מכולן כזית ואכלו אם חמץ הוא ענוש כרת אם מצה הוא יוצא בה י"ח בפסח אפי' לרב יוסף דאמר מצה הנאכלת לשבעה בעינן א] וה"ק בשל חולין כה"ג אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא יוצא בה ידי חובתו בפסח דאי לא תימא הכי חמץ בשירי מנחה לאחר פתיתה היכי משכחת לה והלא לחמי תודה אין להם פתיתה אלא ע"כ כה"ג בחולין קאמר:

השגות הראב"ד

א] וה"ק וכו'. א"א אין נראין דבריו שאינו מדבר אלא על חמשת המינין לבד כמו שאמרו במנחות פרק רבי ישמעאל החטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה וכו' וקאמריק נמי דלענין חמץ ומצה נמי מצטרפין אע"פ שאינו בלול:

א מיי' פ"ג מהלכו' ברכות סמג עשין קמא טור י"ד סי' שכט:

הגהות הב"ח

(א) דקתני בזמן: (ב) שלא כצ"ל: (ג) כ"נ בבישול: (ד) אע"פ שאין בו תואר לחם:

[א] נ"ב פי' בין שהיה הקמח על גבי מים רותחין בין רותחין על גבי קמח
[ב] ומקטפין:
[ג] נ"ב דמשום ותיבת דמת וך מוקפת: (הגה"ה)

(ערך חבץ)

(התנאים)

ומזה הטעם יש להתיר חוטי הבצק שנקראין בלשון *(המשנה) אטרי"ה ובלעז (א) וירמזיליוי"ש ובערבי אטרי' שאף ע"פ שבלילתן עבה מתחלה פטורין מן החלה ואין מברכין עליהם המוציא כיון שלא לשו אותה מתחלה אלא לבשל אותן ולא לעשות מהם דרך פת כלל וכן כל כיוצא בזה (ב) אבל כשעשאה כעבין אע"פ שלא נעשית לאכילה חייבת מפני שכיון שעשאה כשאר פת דעלמא יש לחוש מפני מראית העין שהרואה יחשוב שלאכילה נעשית ויבא להתיר ג"כ שאר פת הנעשה לאכילה בלא חלה והכי אמרי' בגמ' (דף לז:) מעשיה מוכיחין עליה עשאה כעבין חייבת כנמודים פטורין ופירוש כלמודים פתין ארוכין ומש"ה פטורה דכיון שסיכה בה ליכא למיחש מפני מראית העין . ור' יצחק הזקן ז"ל אמר שכל דבר שפטור מן החלה פטור מהמוציא ושלש ברכות . ונראה למורי הרב נר"ו שיש להעמיד חילוק הדבר בענין זה שאם היתה בלילתו עבה מתחלה ואח"כ רככו אותו ע"י משקין חייב בחלה שכיון שכבר היתה הבלילה עבה באותה שעה נתחייב בחלה שחיוב החלה תלוי בגלגול אבל אין מברכין עליו המוציא שברכת המוציא תלויה בלחם וזה כיון שנתבטל מתורת לחם אין מברכין עליו המוציא ולא ג' ברכות וכבר הארכתי בזה בפסחים ת"ל :

האי טריתא דארעא מברך עלה במ"מ וכו' לדעת רש"י ז"ל צריכין אנו לומר שההפרש שיש בין טריתא זו לטריתא שאמרו למעלה שזו עשויה בקרקע כמו שדרך לעשות השוכנים באהלים ולמעלה מדבר בנעשית בכלי ר"ל בכירה עצמה ולפיכך אינו מברך עליהם המוציא ואינה חייבת בחלה מפני שעל ידי שאופין אותה בקרקע אין עושין אותה עבה ואי אפשר שתהיה בלילתה כמו שאר עיסות : **ואי** קבע סעודתיה עילוה מברך עליה המוציא ושלש ברכות ואומר רבינו יצחק הזקן ז"ל דדוקא בהני וכיוצא בזה מועיל קביעות אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלים ונקראין (א) אובליא"ש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא בורא מיני מזונות שאין קביעות בזה אכילה לעולם : **האי** דובשא דתמרי מברכין עליו שהכל מאי טעמא זיעה בעלמא הוא איכא דמפרש דדוקא כשאינו בעין אמרינן דזיעה הוא אבל אם היה בעין לא דיינינן ליה זיעה ומברך בורא פרי העץ ואין זה נכון דהא בהדיא אמרינן במסכת חולין בפרק העור והרוטב (דף קכ:) גבי ערלה שאינו חשוב משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד ומלגבי ערלה לא חשיבי שאר משקין אלא זיעה בעלמא גבי ברכה נמי לא דיינינן להו אלא זיעה בעלמא ולא מברכין עלייהו אלא שהכל : **שתיתא** רב אמר שהכל איכא דמפרשי שעושין אותה מקמח שבלים שחרכן בתנור אי נמי מקמח אחר שמבשלין אותו במים ומ"ה אמרינן שאם עשו אותה עבה כמו שדרך לעשות אותה לאכילה מברך עליה במ"מ ואם היתה רכה שלא הטילו בה אלא מעט קמח בלבד כמו שדרך לעשות אותה לרפואה מברך עליה שהכל ומאי דאמרי' רכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל לא קאמר מפני שאינו אוכל אותה להנאה אלא לרפואה שיברך שהכל דודאי מפני שאוכל הדבר לרפואה אינו גורע ברכתו דהא אמרי' (שבת קט:) כל האוכלין אוכל אדם (בשבת) לרפואה וכל המשקין הוא שותה אלא (ג) ה"ק אם היתה רכה כמו שדרך לעשותה לרפואה אע"פ ששותה אותה להנאה אינו מברך עליה אלא שהכל : **משום** דבעינן טעם מצה וליכא ותימה הוא זה הלשון שלא מצינו דבעינן טעם מצה אלא לחם עוני ומפרשים רבני צרפת ז"ל דבעינן טעם מצה עניה וליכא וזו כיון שהיא מבושלת הויא לה מצה עשירה : **אפילו** ר' יוסי מודה דשלקות במילתייהו קיימי ומברך עלייהו בפה"א וכ' הרי"ף ז"ל ואפי' תומי וכרתי וכן דעת הגאונים ז"ל דתומי וכרתי כמו שמברך עליהם בפה"א כשהם חיים הה"נ כשהם מבושלים ונראה שהטעם שלהם הוא משום דאמרי' בגמ' (דף לח:) דרש רב חסדא בשם רבינו ומנו רב שלקות מברכין עליהם בפה"א ועולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהם שהכל ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחילתו שהכל שלקו בפה"א (ד) [בשלמא כל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א] משכחת לה בקרא חייא סלקא וכרוב פירוש שמתחילה אינן נאכלין כמו שהן חיין וע"י הבישול הוא נאכל ונמצא דאישתנו לעילויא ולפיכך מברך עליהם בפה"א שהיא ברכה חשובה יותר אלא תחלתו בפה"א וסופו שהכל היכי משכחת לה ומהדרינן בתומי וכרתי שמתחלה נאכלים חיין ומברכין עליהם בפה"א אבל לאחר ששלקם אינם חשובים כל כך ולפיכך נגרע מברכתם ואינו מברך עליהם אלא שהכל ואע"פ שאנו רואים דתומי וכרתי חשובים יותר על ידי הבישול זהו כשמבשלים אותם עם בשר או עם דברים אחרים אבל כשמבשלים אותן בפני עצמן אין בהן טעם כ"כ כמו מתחלה והגאונים ז"ל [א] הכי פסקו (ג) הילכך בתומי וכרתי מברכין עליהן בפה"א משום דסבירא להו דרב חסדא דאמר ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל חולק הוא עם רב ורב הונא ושמואל וכל האמוראים שאמרו שלקות מברכין עליהם בפה"א ולא נתנו חילוק בין מתחלתו שהכל ולבסוף שהכל וכיון דרב חסדא בלחוד הוא דס"ל הכי הוה ליה יחיד אצל רבים ויחיד ורבים הלכה כרבים ואפי' תומי וכרתי שתחלתו בפה"א כששלקן מברך עליהם בפה"א . ורבני צרפת ז"ל אומרים דתומי וכרתי שלוקין מברכין עליהם שהכל מפני שהם סוברים דרב חסדא לא בא לחלוק עם הראשונים אלא להכריע בין תלמידי ה"י ור' יוחנן דאמרי שלקות מברך עליהן שהכל ובין שאר האמוראי' שאומרי' שלקות מברכין עליהם בפה"א (ג) וסופן שהכל משכחת לה בתומי וכרתי אלמא לדברי הכל הלכה כמותו : **ושלשה** דינים חלוקים הם דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי ומשביח על ידי הבישול שנעשה ראוי לאכילה מברכין עליו מתחילה שהכל ולאחר הבישול בורא פרי האדמה ודבר שנאכל כמות שהוא חי וגרוע מחמת הבישול כמו תומי וכרתי שהם גרועים כשמבשלים אותם בפני עצמם מברך עליהם מתחלה בורא פרי האדמה ולאחר הבישול שהכל ואפילו כשבישל אותם עם בשר או עם דברים אחרים שמשביחים אותם אינו מברך עליהם אלא שהכל כיון שאין השבח בא להם אלא מחמת דבר אחר ואם הוא דבר שנאכל כמות שהוא חי והוא משובח גם כן לאחר הבישול כגון התבושין והערמונים מברך תחלה ב"פ העץ ולאחר הבישול ג"כ בורא פרי העץ וכן על האגוזים כשמבשלים אותם עם הדבש מברך עליהם ב"פ העץ כמו שמברך קודם בישולם ואע"ג שמבשל אותם עם הדבש האגוזים הם עיקר ואינו מברך אלא על האגוזים שהדבש לתת טעם באגוזים נותנין אותו לבשם . זהו דעת רבני צרפת ז"ל : **אני** ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית מליח ובירך עליה תחלה וסוף .

ובגמרא

(ד) גי' ד"ת ומהר"ס :

נר מצוה תורה אור

רש"י

הקפיד על עריכתה פטורה : טריתא דארעא . שאופין בקרקע : זיעה בעלמא הוא . ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ: טרימא . דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק קרוי טרימא : שתיתא . הוא מאכל העשוי מקליות שנתייבשו בתנור בעוד שהיו השבולין לחין : אף ירקות שנשתנו על ידי האור . ואפ"ה במלתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה : שלקות . כל ירק שלוק קרוי שלקות : יוצאין ברקיק השרוי במים . ידי אכילת מצת מצוה דקרינא ביה לחם עוני : ולא במבושל . דקסבר רבי יוסי לא לחם מיקרי : אבל בעלמא . לענין ברכה : אפילו רבי יוסי מודה . ואפילו תומי וכרתי שדרכן לאכלן חיין : וסלקא . תרדין : מברך עליהן שהכל . שאין דרך לאכלן חיין : שאכל זית מליח . שהיה כזית

טריתא דארעא מברכינן עלה בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתיה עילוה מברך עלה המוציא ושלש ברכות מר זוטרא קבע עלה ובריך עלה המוציא ושלש ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה י"ח בפסח מ"ט °לחם עוני קרינא ביה ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברך עליו שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא ותמרי דעבדינהו טרימא מברך עליהן בורא פרי העץ מאי טעמא במלתייהו קיימי כדמעיקרא : שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי הא בעבה והא ברכה עבה דלאכילה עבדי לה בורא מיני מזונות ורכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל : על הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה : *קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנו על ידי האור אף ירקות שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברך עליהן ב"פ האדמה וקיימא לן הכי דהא רב ושמואל ור' יוחנן כולהו סבירא להו דשלקות ב"פ האדמה ותניא נמי הכי יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר"מ ר' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח ולא פליג רבי יוסי עליה דר"מ אלא במצה משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל בעלמא °אפילו ר' יוסי מודה דשלקות במלתיהו קיימי ומברכינן עלייהו בורא פרי האדמה ואפילו תומי וכרתי . קרא חייא וסלקא וכרובא מברך עלייהו שהכל וכד שליק להו מברך עלייהו בורא פרי האדמה וכן כל מידי דלאו אורחינהו דאינשי למיכלינהו בחיותיהו מברכינן עלייהו שהכל ואי שליק להו מברכינן עלייהו בורא פרי האדמה : אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף שמעינן מינה דכל היכא דאיכא בזית

לשון ריא"ז : ירקות שדרכן לאכלן חיין כגון השומין והכרישין וכיוצא בהן בין שאכלן חיין בין שבלקן ואכלן מברך עליהן בורא פרי האדמה ירקות שאין דרכן לאכלן חיין כגון התרדין והכרובים והדלועים וכיוצא בהן אם שלקן ואכלן מברך עליהם בפה"א ואם אכלן חיין מברך עליהן שהכל כמבואר בקונטרס הראיות בראיה ו' :

שיטת ריב"ב

זיעה בעלמא הוא . ואינו פרי לברך עליו בפה"ע : טרימא . כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק נקרא טרימא : שתיתא . מאכל העשוי מקליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים . תמה אני הכותב איך הנית הרב ז"ל מסקנא דשמעתא דאוקימנא דרכה גופה לאכילה קא עבדי לה והכא לרפואה קא מיכוין וברכה מיירי רב ושמואל מר מיירי במתכוין לאכילה ומר במתכוין לרפואה ומש"ה מותרת בשבת דכיון דלאכילה קא עבדי לה איכא למימר לאכילה קא מיכוין ממילא קא הויא כההיא דתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין הוא שותה ואם לאו רכה בלחוד קא עבדי לה היאך הותרה בשבת דודאי ליכא למימר לאכילה קא מיכוין ורפואה ממילא קא הויא שאין דרכו לעשותו אלא לרפואה . ולפום הכי סברא שקלינן וטרינן בגמרא ואסיקנא דרכה גופה לאכילה והכא לרפואה קא מיכוין ושמא לא היתה כוונת הרב ז"ל אלא לגלות שכל דבר שאוכל אדם לרפואה אין מברך עליו אלא שהכל וה"מ בדבר שמברכין עליו במ"מ במתכוין לאכילה . [...] מזון נופל על אכילת רפואה אבל פירות האילן ופירות הארץ לא נשתנה ברכתן אבל אכי[...] שמן וזית ברים פירקין דאוקימנא בחושש בגרונו : מתני' על הירקות אומר וכו' : גמ' [...] האור ואפ"ה במלתייהו קיימי ומברכין עליהן בפה"א : שלקות . ירק שדרכו לאכלו חי [...] מברכין עליהן בין חיין בין שלוקין בפה"א : ובמבושל שלא נימוח . אלמא שלקות במלתיי[הו ...] וכו' וכן נראה לי הכותב כל ירקות שדרכן לאכלן חיין ולא מבושלין כגון [...] והדומה [...] מדרך מאכלם מברך עליהם שהכל : א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן וכו' . כת[...] דקשיא ליה על מה שכתב הרב אלפסי ז"ל ופחות מכזית בעי ברכה לכתחלה הא דתנן כל[...] טעון

ובגמרא פריך למה בירך עליו לבסוף והלא כשהוליא הגרעין (דף לט.) לא ישאר שם שיעור כזית ובפחות מכזית לא היה לו לברך אלא לפניו ברכת שהכל כדי שלא יהנה מן העולם הזה (א) בלא ברכה. אבל לבסוף לא היה לו לברך ומתרלינן דהכא בזית גדול עסקינן שאפי' בלא הגרעין יש בו שיעור דבזית בינוני יש לנו לשער דתנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזהו אגורי ולמה נקרא שמו אגורי שממנו אגור בתוכו ונראה שבין לחומרא ובין לקולא בשיעור כזית כזה משערי' ואינו חייב כשאוכל זית מדבר האסור עד שיהיה בו שיעור זית אגורי ונראה שהתלמוד שלנו חולק עם הירושלמי דהכא משמע שאע"ג שאכל בריה בפני עצמה אם הוא פחות מכזית אינו מברך לאחריו שהרי אנו אומרים שמפני שהיה זה הזית שאכל גדול והיה בו שיעור בירך לאחריו הא אם היה זית קטן לא היה מברך לאחריו ואע"פ שהוא בריה ובירושלמי* משמע שאם הוא בריה אע"פ שאין בו כזית מברך לאחריו דאמרי' התם ומה עביד ליה רבי יוחנן משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה שכן אפי' פרידה אחת של ענב או פרידה של רמון שהיא טעונה ברכה לפניה ולאחריה הנה שהירושלמי סובר דרבי יוחנן לא איירי בזית גדול אלא בזית אחר והטעם שבירך לאחריו משום דהוה ליה בריה אבל לענין הדין אפשר להעמיד התלמוד שלנו עם התלמוד ירושל' ונאמר שאם הוא דבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו שצריך שיהי' בו שיעור מלבד הגרעין שכיון שאין דרך לאכלו עם הגרעין נמצא שלעולם לא הוי בריה שכשתוליא הגרעין כמו שדרך להוליאו לא ישאר שלם ומפני זה הוצרך לומר בתלמוד שלנו דבזית גדול עסקינן אבל אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו כגון גרעין של רמון או גרעין של ענבה או גודגדניות וכיוצא בהם אם אכל אחד מהן אע"פ שאין בה בין הכל כזית דיינינן ליה בריה ומברך לאחריו כל או"א הברכה הראויה לו ואם הוא מז' המינין מברך ברכה אחת מעין ג' ואם הוא דבר אחר מברך בנ"ר אבל אם אינו בריה ואין בו שיעור אין לו לברך לאחריו בסוף דבר שום ברכה כלל. מפי מורי הרב נר"ו: **ומיא** דשיבתא בפה"א פי' עשב שנותנים בתבשיל כדי להטעימו ועל המים שלו מברך בפה"א כמו על העשב עצמו דקי"ל מיא דכולהו שלקי כבולהו שלקי וא"ת בדובשא דתמרא (לעיל דף לה.) אמאי מברכינן עלייהו שהכל כשהוא בענין דכי היכי דאמרי' הכא מיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי ה"נ הוה לן למימר דמשקה התמרי דיינינן כמו התמרי וי"ל דהתם אשתנו לגריעותא ולפיכך מברכין עלייהו ברכה גרועה יותר אבל הכא לעילויא אישתנו ומברכין עלייהו ב"פ האדמה ועוד א"ת בשכר של שעורים אמאי לא מברכינן עליה בפה"א כמו על השעורים עצמן מפני שאם נשתנו לעילויא אישתנו וי"ל דלא דמי למי השלקות דמי השלקות דרך לאכול בהן הפת כמו בשלקות עצמן ולפיכך חשיבו להו כמו השלקות שעדיין לא יצאו מתורת אוכל לגמרי אבל השכר יצא מתורת אוכל לגמרי ולפיכך יצא מדינו הראשון ואין מברך עליו אלא שהכל ועוד נוכל לומר שהשעורי' כיון שיכול להיות להם מעלה אחרת גדולה שהיינו יכולין לעשות מהן פת ויברכו עליהם המוציא ועכשיו על ידי שעשו מהן שכר יש להם גריעות יותר משאר שעורים שאינם יכולין להגיע למעלת הפת לעולם שכבר יצאו מתורת שעורים לפיכך. אין מברכין עליהם אלא שהכל. מפי מורי הרב נר"ו: **פת** הצנומה בקערה מברכין עליה המוציא ופליגי דר' חייא וכו' (א) פי' ר"ת ז"ל דבדליכא עליה תוריתא דנהמא מיירי ואומר מורי הרב נר"ו דאפילו ליכא עליה תוריתא דנהמא מברכין עליה המוציא דכיון שאינו מבושל ולא מחובר עם שאר דברים מראהו עומד בה ולא נתבטל מתורת לחם: **ואיבא** למידק במאי עסקינן אי בשיש לו פת אחרת שלימה היאך היה אומר רב שמברכין על הצנומה ויניח השלימה ואי בשאין לו פת אחרת שלימה פשיטא שיש לו לברך שמפני שאין לו פת שלימה אין לו להניח הברכה והיאך היה אומר רבי חייא שצריך שתכלה ברכה עם הפת ולא יברך על זאת הפרוסה. ותירץ רבינו יצחק הזקן ז"ל דמיירי בעיסה אותו פיתים כדי לברך עליהם המוציא ולפיכך היה אומר רב שאע"פ שהיה לו פת אחרת שלימה שאינו מברך אלא על זאת שעשה פירורים לדעת המוציא ואע"פ שבלע אותה תחלה אין בכך כלום דבולע ואח"כ מברך ור' חייא סבירא ליה שמברך על השלימה שצריך שתכלה ברכה עם הפת: **מתקיף** לה רבא מאי שנא לנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא כלומר שבשעת תשלום הברכה אין הפת שלימה אי הכי לדבריך שאמרת צריך שתכלה ברכה (ב) עם הפת כשמברך על הפת נמי ובולע ומברך ביחד כי כליא ברכה אפרוסה קא כליא ונמצא שלא נעשית הברכה כולה בעוד שהפת שלימה אלא אמר רבא מברך ואחר תשלום כל הברכה בולע ויש שחוששים מפני זה ואינם רוצים לחתוך הפת בסכין קודם הברכה ואומרים שאם חותכים אותו בסכין אע"פ שדבק הוא בפת לא הויא שלימה ואין זה נראה שיותר נכון הוא שיחתוך אותו בסכין תחלה ויהי' דבוק בפת ולאחר תשלום הברכה יבלע אותו הפת משיברך ויחתוך בסכין קודם אכילה שזה יראה הפסקה: **ובירושלמי** נראה שסובר דטעמיה דרבי חייא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת לא הוי מפני שמצוה היא שתהיה אמירת כל הברכה בשלימה אלא מפני חשש שאם יבלע קודם ברכה שמא תפול מידו בעוד שאומר אותה

נר מצוה

כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחלה בעי ברכה שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה: *אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן האי תבשילא דסילקא קא מברך בורא פרי האדמה דליפתא א בורא מיני מזונות הדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה ב ומיא דסילקא ומיא דליפתא ומיא דשיבתא כולהו בפה"א דקיימא לן מיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי דמיין: אמר רב חייא בר אשי אמר רב *פת ג הצנומה בקערה מברכינן עליה המוציא ופליגא דרבי חייא דאמר הכל מודים שצריך שתכלה ברכה עם הפת °מתקיף לה רבא מאי שנא צנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא אי הכי על הפת נמי כי כליא ברכה אפרוסה קא כליא אלא אמר רבא מברך ד ואחר כך בוצע [א] (והלכתא כרבי חייא בר אשי) והלכתא [ב] (כר' חייא אליבא) דרבא: איתמר

רש"י

כזית מלות במלח ימים רבים: דליפתא. תבשיל העשוי מלפת ונותנין בו קלא קמח לדבקו כלמסיק: דשיבתא. ירק שנותנין ממנו בקערה כדי למתק שקורין ענכי"ל: מברכין. על מימי בישולן בפה"א: מיא דכולהו שלקי. מי בישול של כל שלקות מברכין עליהן אותה ברכה שמברכין על השלקות עצמם: פת צנומה. יבישה שנותנה בקערה לשרות-לשון צנומות דקות: שתכלה ברכה. ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת ואי פרוס ועומד הוא: אפרוסה קא כליא. דכיון דאמר עם פריסת הפרוסה תכלה מאי חשיבותיה ומאי אהניתא: אלא אמר רבא מברך. גומר את הברכה ואחר כך מפרים את הפרוסה דכי כליא ברכה אפת שלם קא כליא:

שלטי הגבורים

א כתב רב האי גרגלידי דליפתא מבושלין או כבושין בחומץ או בחרדל בפה"א ויין שהכל וכן כתב בה"ג ויש מן הגאונים שכתבו בהפך ולמאי דכתיבנא לעיל דכל מה שטוב יותר מבושל מאי מברך עליו כשהוא חי שהכל ירא' כדברי רבינו האי שהלפת טוב יותר מבושל מחי. טור:

לשון ריא"ז

המלוחים והכבושים הרי הם כשלוקין וכן הלפתות בין שחתכן לחתיכות גדולות בין שחתכן לחתיכות קטנות אם אכלן שלוקין ומבושלין מברך עליהן ב"פ האדמה ואע"פ שנמוחו ואם אכלן חיין מברך עליהן שהכל וכן נראה בעיני על הפולים היבשים שהאוכלן חיין מברך עליהן שהכל אבל הפולים הלחים מברכין עליהן בפה"א בין חיין בין שלוקים כמבואר בקונטרס הראיות בראיה ה':

ב ועל המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמן אע"פ שאין בהן אלא טעם הירק ולא דמי למי פירות דאמרינן דחשיבי כזיעה בעלמא ומברך עליהן שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי והיה אומר הרא"ש ז"ל דוקא כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל וכתב ה"ר יחיאל ז"ל כ"ש אם שתמן שמברכין על מימיהן כדרך שמברך עליהם ואינו נראה כן דודאי כשסוחטים אותן משהי לגריעותא ורא' לדבר מקין היוצאין מן הפרי שמברכין עליו שהכל ואם בשלם מברך על המרק כברכת הפרי לפי מה שכתבתי למעלה בשם הרא"ש ואם חתכם אפילו לחתיכות דקות לא נשתנית ברכתם דבמלתייהו קיימי. טור:

לשון ריא"ז

בשותה מי שלקות מברך עליהם בפה"א כשלקות עצמן ואפי' השבת שקורין אניט"ו ששלקו מברכין על מימיו בפה"א ואפי' אם נתן בהם שמן הרי השמן בטל אצלם ואינו מברך על השמן אלא על המים:

ג ר"ת כתב דצריך שיהא עליו תוריתא דנהמא לברך עליה המוציא והרא"ש ורבינו יונה כתבו דלא צריך:

ד ויש פוסקים שאין לחתוך הלחם קודם הברכה כלל וכתב הרא"ש ז"ל ולא נהירא לי דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה אלא חותך ואינו מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה שיעלה שאר הככר עמו דאם לא כן חשוב כפרוסה. טור:

עין משפט

א מיי' פ"י מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קסז קסח:

הגהות הב"ח

(א) עיי' לעיל סוף סי' קמ גבי אכילה:

[א] תא"מ: [ב] גם תא"מ וצ"ל כרבא: (הגא"י):

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) ק"ל דהא בגמ' משמע בהדיא דלר' חייא בר אבא דס"ל דשלקות במלתייהו קיימי מברך על הזית המליח בפה"ע. ממורי הרא"ב"ד ז"ל: (ב) ודילמא משום דעיקר הברכה היא החתימה דהא הכל הולך אחר החיתום:

שיטת ריב"ב

טעון לפניו ויש שטעון לפניו ואין טעון לאחריו היכי דייקינן עלה בגמ' למעוטי מאי נוקמה למעוטי פחות מכזית ויש לומר מתניתין במיני מאכל ומשקה קתני כאילו אמר כל מין ומין הטעון ברכה לאחריו טעון לפניו וכו': ואמטול להכי דייקינן למעוטי מאי ומצאתי דבר זה מפורש בתלמוד ירושלמי תאני כל שאומרין אחריו .שלש ברכות אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ וכשאין אומרים אחריו שלש ברכות אין אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ. התיבון הרי פחות מכזית הרי אין אומרים אחריו שלש ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מן הארץ. א"ר יעקב בר אחא לשאר המינין נצרכה וזה הירושלמי מוכיח כדברי הרב אלפסי ז"ל שכתב דפחות מכזית בעי ברכה לכתחלה: מיא דכולהו שלקי. ככולהו שלקי לברך עליהן בורא פרי האדמה: פת הצנומה בקערה. הכא לאו בשיעורא דהמוציא קיימינן למימר דבהאי שיעורא מברכינן המוציא ובהאי שיעורא לא מברכינן דהא פסקי' לעיל דאפי' פירורין שאין בהם כזית מברכין עליהן המוציא בדאיכא עלייהו תוריתא דנהמא והכא פסקי הלכתא מברך ואחר כך בוצע אלא הכא הכי קאמרינן אם הביאו לפניו פת שלימה אם רצה פותתה בקערה ואפי' פירורין שאין בהן כזית ואע"ג דליכא עלה תוריתא דנהמא ומברך עליהן המוציא ולא דמי לחביצה דלעיל דבעינן בה תוריתא דנהמא דהתם כלי ראשון הוא ומבשל. אבל הכא קערה כלי שני הוא ואינו מבשל ופליגא דר' חייא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת כלומר כשהוא פותתה מברך עליה ובמסקנא אסיקנא מברך ואחר כך בוצע שצריך שתכלה ברכה על הפת כשהיא שלימה מגוה מן המובחר אבל

המאור הקטן

אמר ליה ר' ירמיה לרבי זירא היכי מברך ר' יוחנן על זית מליח כיון דשקיל ליה לגרעיניה בצר ליה שיעורא. [illegible]

הירושלמי מוכיח כדברי הרי"ף ז"ל שכתב דפחות מכזית בעי ברכת בתחלה: אמר רב חייא בר אשי אמר רב פת הצנומה בקערה מברכינן עליה המוציא [illegible]

השגות הראב"ד

[א] אמר ר' יעקב וכו'. [illegible]

(בפרקין ס"א)

א מיי' פ"ק ופ"ג מהל' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קסז :

אותה וילטרך לחזור ולברך פעם אחרת וה"ג התם *ר' זריקה א"ר זעירא בעי הדין דנסיב תורמוסא ומברך עליו ונפל מיניה [מהו] דמברכין עליו זמן תכיינות מה בינן לבין אמת המים אמרי תמן לכך כוון דעתו מתחלה אבל הכא לא לכך כוון דעתו מתחלה כלומר כשמברך על המים שבנהר ושוחה לשתות [א] אין לריך לומר שלריך לחזור ולברך ואע"פ שאותם המים שהיו שם בשעת הברכה כבר הלכו להם דלא חיישינן להני שהלכו כיון דדעתו מתחלה [לכך] שיודע היה שילכו וכוונתו על אותם שיבואו אבל הכא לא כוון שיפול ולא ימלאנו ולפיכך לריך לחזור ולברך על

רש"י

מברך על הפתיתין · אם ירלה או אם הפתיתין גדולים לריך לברך עליהן : ויולא ידי שניהן . ידי מחלוקת של רב הונא ור' יוחנן : מניח פרוסה תחת השלימה ובולע . או משתיהן או מאחת מהן מן השלימה : לחם עוני כתיב . ודרך עני בפרוסה לכך בולע על הפרוסה : שקיל תרתי . לוקח שתיהן בידו ובולע מאחת מהם : ריפתא דעירובא · לחם שעירבו בו אתמול עירובי חלירות : טול כרוך · מי שבולע וקודם שטעם מן הפרוסה בלע ממנה והושיט ליושב אללו ואמר לו טול מפרוסת הברכה ואכול ואפילו שח בין הברכה שבירך ברכת המוליא ובין האכילה אין לריך לחזור ולברך אע"ג דשיחה הפסקה היא כדאמ' במנחות שח בין תפילין לתפילין חוזר ומברך וכן בכסוי הדם הך שיחה לורך ברכה ולא הוי הפסקה וכן הביאו מלח לרבי יוחנן לורך ברכה היא דלריך לטבל בו הפרוסה שתהא נאכלת בטעם : גביל לתורי . גביל את המורסן במים ללורך השוורים : בלעה לאלתר · ולא ימתין עד שהיו מביאין מלח או לפתן :

תורה אור

איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ורבי יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חטים ושלימה מן השעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ופוטר את השלמין של שעורים אמר רב נחמן בר יצחק וירא שמים מקיים את שתיהן כי הא דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך א שלימה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק פרוסה ושלימה מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע אמר ליה מה שמך אמר ליה שלמון אמר ליה שלום אתה [א] ושלום למשנתך ששמת שלום בין התלמידים אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט °לחם עוני אמר רחמנא אמר ר' אבא ובשבת חייב לבצוע על שתי כברות מאי טעמא °לחם משנה כתיב : אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוה שקיל תרתי ובצע חדא : רב אמי ורב אסי כי הוה מיקלע להו ריפתא דעירובא בשבת מברכין עליה המוציא אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי : *אמר רב °טול א כרוך טול כרוך אינו צריך לברך הביאו מלח הביאו לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הביאו לפתן הביאו מלח אין צריך לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי אין צריך לברך דאמר רב יהודה אמר שמואל אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' °ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת אמר רבה בר שמואל משום ר' חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד רבה בר שמואל איקלע לבי ריש

דברים טז

שמות טז

[ר"לב ע"א]

דף מ. קמו

דברים יא

נר מצוה האחרים ותימה הוא למה לא הזכיר בכאן והוא לא אתי בידו כמו שהזכיר בפוגלא לקמיה דודאי אם *(לא) מלא אותו אין לריך לחזור ולברך פעם אחרת ונראה שטעות סופר הוא : *תאני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס אמר ר' חייא בר אבא הדא אמרת מאן דנסיב פוגלא ומברך עליו והוא לא אתי בידיה לריך לברכה עליה זמן תכיינות א"ר תנחום ברבי יודן נ"ל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה ומדקא יליף ממילתיה דרבי חייא שאם נפל תתיכת נגון לריך לחזור ולברך פעם אחרת למדנו שסובר הירושלמי שטעם ר' חייא אינו אלא מפני חשש שמא תפול מידו ויצטרך לחזור ולברך פעם אחרת ולפיכך היה אומר כן ואע"ג שבזה חולק עם התלמוד שלנו (א) אפ"ה למדנו מהירושלמי שמי שבירך על הדבר ונפל מידו ואינו מולאו לריך לחזור ולברך כשחוזר ואוכל מאותו המין : וכן למדנו שמי שבירך ברכה שאינה לריכה יש לו לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כתב הרמב"ם ז"ל : ויש שאומרים שזהו לאחר שאמר אלהינו מלך העולם אבל אם לא הזכיר עדיין מלכות אלא ברוך אתה ה' בלבד יש לו לסיים ולומר למדני חקיך כדי שיהיה כקורא פסוק ולא יהיה מזכיר שם שמים לבטלה . מפי מורי הרב נר"ו בשם גאון ז"ל :

הביאו לפניהם פתיתים ושלמים אמר רב הונא מברך על הפתיתים וכו' לכאורה משמע דרב הונא רולה לומר שמברך אף על הפתיתים ולא שנא פתיתים גדולים ולא שנא פתיתים קטנים וכל שכן שאם בירך על השלמים שפוטר את הפתיתים ורבי יוחנן סובר מלוה מן המובחר לברך על השלמים אבל קשה למה שינה הלשון לאלתר (ב) ופתח בפתיתים וסיים בפרוסה ואמר אבל פרוסה של חיטים [ב] ומשום הכי נראה כמו שפירש רבינו יעקב ז"ל דהביאו לפניהם פתיתים ושלמים רולה לומר פתיתים גדולים ושלמים קטנים ורב הונא אמר מברך על הפתיתים שהם גדולים מן השלמים ולא בא למעט שלא יברך על השלמים אלא הכי קאמר מברך על איזה מהם שירלה ואפילו על הפתיתים ורבי יוחנן אמר אף על פי שיש לפניו פתיתים גדולים יש לו לחזור אחר השלמים דשלמים מלוה מן המובחר ואף על פי שאין בו כל כך פת כמו בפתיתים גדולים ואח"כ הזכיר ענין אחר בדין חטין ושעורים והשלמים גדולים יותר ולפיכך שינה הלשון ואמר אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים ואתא לאשמועינן אע"ג דאיכא תרתי שהיא שלימה והיא גדולה מהפרוסה אפ"ה מברך על הפרוסה של חטים ופוטר את השלימה של שעורים ומשום הכי אמר בכאן דדברי הכל מברך על הפרוסה ולא אמר מלוה מן המובחר כמו שאמר למעלה מפני שלמעלה היה מדבר במין אחד ולפיכך אין בו אלא מלוה מן המובחר אבל בכאן שהן שני מינים האחד גרוע מחבירו אמר שלריך לברך על הפרוסה לדברי הכל דחשוב עדיף :

וירא שמים מקיים שתיהן מניח שלימה על הפרוסה או בתוכה ובולע יש אומרים בולע משתיהן ואין לורך לזה שבהנחה בלבד מקיים את שתיהן ודי לו בשיבלע את האחת אלא ודאי בולע הפרוסה שהיא משל חטים ומקיים ההידור בשיניח עמה השלימה : **שלום** אתה [א] ושלום למשנתך ששמת שלום בין התלמידים וא"ת והלא דברי הכל שמברך על הפרוסה של חיטים ופוטר את השלימה של שעורים אלא שאמרו כדי לקיים את שתיהן שמניח פרוסה בתוך שלימה והיאך אמר ששמת שלום בין התלמידים שנראה שנחלקו ואומר רבינו יעקב ז"ל שמה שאמר התלמוד דדברי הכל מברך על הפרוסה של חיטים ופוטר את השלימה של שעורים אינו בזה הענין עצמו אלא תלוי הוא במחלוקת אחר כיולא בזה שנחלקו לענין תרומה דתנן *תורמין בצל שלם קטן אבל לא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא (אני אומר לעולם) חצי בצל גדול (ג) מאי לאו בהאי קא מיפלגי דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף כלומר תנא קמא שאמר תורמין בצל קטן שלם ס"ל שאע"פ שאינו מוטעם כל כך כמו חצי מהגדול שתורם מזה שהוא שלם ס"ל נמי בפרוסה של חיטים ושלימה של שעורים שאע"פ שהפרוסה יותר מוטעמת אפ"ה [ד] פורס ומברך על השלימה דבתר שלם אזלינן ור' יהודה דאמר לעולם חצי בצל גדול וס"ל דחשוב עדיף וכיון שהחצי הוא מוטעם יותר תורם ממנו ס"ל נמי הכא בפרוסה של חיטים ושלימה של שעורים שמברך על הפרוסה של חטים שהיא מוטעמת יותר ופוטר את השלימה של שעורים ומפני שתולה אותו רב (ד) במחלוקת תנא קמא ור' יהודה ובא אח"כ תנא דתני קמיה דרב נחמן והכריע ואמר מניח פרוסה בתוך שלימה ובולע כדי לקיים את שתיהן אמר לו שלום אתה [א] ושלום למשנתך ששמת שלום בין התלמידים והכרעת בענין שיעשו כדברי כולם ולענין מחלוקת רבי יהודה ורבנן נראה דהלכתא כר' יהודה דאמר חצי בצל גדול וסבר דבתר חשוב אזלינן דהא חזינן דתלמודא כוותיה ס"ל דאמר חשוב עדיף ומברך על הפרוסה של חיטים ופוטר את השעורים . ועוד דבגמרא אמרי' בהדיא כל מקום שיש כהן כ"ע לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי בשאין כהן וכו' דמשמע דדברי הכל הוא לכל שאר דברים דחשוב עדיף : **ולפי** דרכנו למדנו מכאן דין אחד דכיון דהלכתא כר' יהודה דאמר חצי בצל גדול שהוא סובר שחשוב עדיף היכא דיש לו פת שלימה ופרוסה ושניהם של חיטים אלא שהפרוסה היא מסולת נקיה יותר אין לו לברך על השלימה כיון שאינה חשובה כל כך אלא דינם כפרוסה של חיטים ושלימה של שעורים כדכתבינן . מפי מורי הרב נר"ו :

הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובולע כלומר מניח שלימה להידור מפני המועד ובולע מהפרוסה . משום לחם עוני והכי אמרי' בפסחים (דף קטו:) מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה וי"ל כמו שדרך העני שכל השנה אין לו פת שלימה והוא לריך לבלוע בפרוסות אף כאן בפסח אין לו לבלוע אלא בפרוסה : **טול** כרוך טול כרוך אינו לריך לברך כלומר כיון שזה מענין עשיית המלוה הוא שאומר להם שיקחו המוליא לא דייקינן ליה הפסקה ואין לריך לחזור ולברך ומזה למדנו לענין שחיטה שאם שח בענין השחיטה כגון שאמר שמחט הטוף

א הרא"ש והטור כתבו שלריך לבלוע משניהם ורבינו יונה כתב דסגי במה שמניח זה בתוך זה ובולע מאיזה מהן שירלה ואם יש פתיתין ושלמין ממין א' והפתיתין יפין מהשלמין הרא"ש ומרדכי והטור כתבו שיברך על השלמין ורבינו יונה כתב שיברך על הפתיתין :

לשון ריא"ז

ואם היו לפניו פת שלימה ופת פרוסה יש שהיה אומר לברך על הפרוסה שהגייתה קרובה וירא שמים מקיים דברי שניהן שמניח פרוסה בתוך . שלימה ובולע בפרוסה :

שיטת ריב"ב

אם הביאו לפניו פירורין אפי' אין בהן כזית מברך עליהן המוליא כדפסקינן לעיל וכיון דשלימה מלוה מן המובחר אם הביאו לפניו פתיתין ושלמין לדעתיה דר' יוחנן מברך על השלמין ופוטר את הפתיתין ורב הונא אמר מברך וכו' כלומר הרשות בידו וכר' יוחנן קיי"ל אבל פרוסה של חטין ושלימה של שעורים אפי' ר' יוחנן מודה דחייב לברך על הפרוסה של חטין אי משום דקי"ל חביב עדיף אי משום דהוא מוקדם בפסוק דכתיב ארץ חטה ושעורה וירא שמים מקיימן שתיהן מלות חשוב ומלות שלם ומניח פרוסה של חטין בתוך שלימה של שעורים ובולע ובפסח אפי' פרוסה של חטים מניח פרוסה בתוך שלימה ובולע מן הפרוסה וכו' כדכתיב בספר המאור: טול כרוך. הבולע וקודם שיטעום מן הפרוסה שבלע ממנה הושיט למי שאללו ואומר לו טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים אינו לריך לחזור ולברך ואע"ג דשיחה הויא הפסקה כדאמרי' במנחות בין תפילין לתפילין שח בינתים לריך לברך וכן בכסוי הדם הך שיחה לורך ברכה ולא מיפסקא: גביל לתורי . גביל את המורסן במים ללורך השוורים :

(פ"ב דתרומות)

הגהות הב"ח

(א) ג"ב דלא מלריך שלמים :
(ב) ג"ב דפתח:
(ג) ג"ב וקאמר ר' ירמיה בר אבא:(ד) ירמיה בר אבא :

[א] ושלימה משנתך:[ב] אין לריך לחזור והסאר נמחק :[ג] ג"ב וכו' :
[ג] תורם מהשלימה כו' ור"י דאמר חצי בצל גדול כו' (הגא"י) :

המאור הקטן

א] **אבל** פרוסה של חטין ושלימה של שעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ופוטר השלימה של שעורים. הא ודאי בתורת חובה הוא שמברך על פרוסה של חטים אי משום דקיימא לן חביב עדיף אי משום דהוא מוקדם בפסוק דכתיב ארץ חטה ושעורה אמר רבי ירמיה בר אבא כתנאי כלומר הא דמודה ר"י לאו דברי הכל הוא אלא רבי יהודה ולא רבנן ודחינן לה להא דרבי ירמיה וקמה לה הא דרבי יוחנן כדברי הכל וירא שמים דמפיק נפשיה מכל פלוגתא מקיים מצות שתיהן כלומר מצות חשוב ומצות שלם ומניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מן הפרוסה וזהו שמשים שלום בין התלמידים דאפי' מאן דמוקים לה כתנאי כהאי גוונא ליכא מאן דפליג ואי לא עביד הכי אין תופסין אותו בכך כיון דאוקימנא לדר"י כדברי הכל ובפסח אפי' פרוסה של חטין ושלימה של חטין מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מן הפרוסה משום דכתיב לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה ומברך על כזית אחד מן הפרוסה שתי ברכות המוציא ואכילת מצה ויש דברים הללו בחילוף בפירש"י. ובהלכות הרי"ף אינם מכוונים כל הצורך ומה שכתבתי ראוי לסמוך עליו :

השגות הראב"ד

א] **אבל** וכו' . א"א בחיי ראשי כל מה שערה זה לפרש וערתו הלרפתים ההדשים כמו כן לפרש דברי רב הונא ברשות ולא במלוה לא עלתה להם השמועה כהוגן לפי שכבר העלו בסוף דפרוסה של חטים ושלימה של שעורין לדברי הכל של חטים עדיף בין לאמוראי בין לתנאי ומתניתא היא דבמקום שיש כהן השוב הוא עדיף ולענין המוליא במקום שיש בהם דמי . מעתה לא תמלא מחלוקות אלא בפתיתין ושלמים של חטים ועליהם אמר ירא שמים יולא ידי שניהם ששם שלום בין התלמידים בפרוסה בתוך שלימה . ואם רב הונא מודה לר' יוחנן מה לי פרוסה ויבלע על השלימה והוא שלום אלמא רב הונא דוקא על הפתיתין קאמר ומשום דמקרבה אהניתייהו קאמר ש"מ וכן אנו רגילין לפרש ודי עיקר . מיהו הלכה כר' יוחנן :

הטוף האחד אמר שיתנו לו האחר או כל כיוצא בזה לא דיינינן ליה הפסקה ואין צריך לחזור ולברך על השתיה האחרת: **לית** דין צריך בשש י"מ מלשון כי בושש משה ור"ל זה הפת הוא פת נקיה ומוטעם מאליו וא"צ להתעכב עד שיביאו אליפתן להטעימו וי"מ אין זה צריך [א] לפתן כי הוא מוטעם מאליו והוא מלשון היאכל תפל מבלי מלח דמתרגמי' כמה דלא מתאכל בשש מדלית מילחא* : **מתני'** בירך על פירות האילן בפה"א יצא שגם האילן יונק מן האדמה וכמלא שבכלל פה"א הוי ולפיכך יצא אבל כשבירך על פירות הארץ בפה"ע לא יצא שאין שם עץ כלל :

על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו פירוש נובלות הפירות שנפלו קודם בישולן וגובאי הוא חגב שיש לו ד' סימני טהרה כדאית' במסכת חולין (דף סה.) וא"ת והיאך מברך על החומץ כלל והא לאו בר אכילה הוא כדאמרינן ביומא (דף פא:) שאם שתה חומץ ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה קי"ל שאין מברך עליו כלל כגון זנגבילא יבישתא (במכילתין דף לו:) שאין מברך עליה כלל כיון שאינו חשוב מאכל ביוה"כ שהוא פטור וכל דבר שאינו ראוי לאכילה כדאמרי' לעיל (שם) גם פלפלי ביומא דכפורי פטור ויש לתרץ דגבי חומץ אף על פי שהוא פטור בשיעור רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו מיהו נראה דברביעית או פחות מרביעית מברך עליו בתחלה מפני שלא (א) יהנה מן העולם בלא ברכה ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה ביוה"כ אבל ביותר מזה שחשוב שתיה ביוה"כ מברך עליו תחלה וסוף. מפי מורי הרב נר"ו : **רבי** יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו יש מפרשים לומר דלא קאי אלא אחומץ ונובלות בלבד שהיו טובים מתחלה ונפסדו אבל בגובאי כיון שעומד טעמו בו לא הוי מין קללה ומודה דמברכין עליו ויש מפרשים דאכולהו קאי דאפי' גובאי שלא נפסד טעמו כיון שמזיק לעולם ואוכל התבואה אין מברכין עליו: **גמ'** על הזומית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל נהיה בדברו פי' בערוך שהמרק נקרא זומית שכן בלשון יון קורין למרק זומי וכמהין נקראין אותן שמטויין תחת הקרקע ונבראין משומן הארץ ונקראין בלעז טורמה"ש ופטריות הן מין אחר שגדלין לפעמים בעצים ונקראין בלעז פונגו"ש : **מתני'** היו לפניו מינים הרבה וכו' : **גמ'** מחלוקת כשברכותיהן שוות כגון אתרוג וזית דרבי יהודה סבר מין ז' עדיף שכיון שארץ ישראל נשתבחה בהם יש לו לברך על זה ופוטר את האחר כיון שברכה אחת להם ורבנן סברי דחביב עדיף. ונראה למורי הרב נר"ו דהכי קאמר אותו שהוא חביב יותר יש לו להקדים בתחלה ואע"פ שאינו משבעת המינין ואע"פ שאינו רוצה לאכלו אלא אחר שיאכל האחר אפ"ה יש לו להקדימו ויאכל ממנו תחלה, מעט כדי שיברך עליו תחלה הואיל והוא חביב עליו יותר וכיון שבירך על האתרוג פטר את הזית כיון [ב] שהברכה כולה אחת הוא : **ולענין** פסקא פסקו הגאונים ז"ל הלכה כר' יהודה דאמר מין ז' עדיף ואע"ג דפליגו רבנן עליה וסמכינן על מאי דאמרי' בסמוך כל המוקדם בפסוק הוא קודם בברכה וכיון דבז' המינים עצמם יש לו להקדים המין שהזכיר הפסוק תחלה ממילא שמעינן שיש לו להקדים שבעת המינין למין אחר ואין לדחות ולומר דהתם מיירי כששניהם שוין וחביבין לו דכיון שאין הא' חביב מחבירו יש לו להקדים אותו שסידר בפסוק ראשון אבל כשהאחד חביב מחבירו יש לו להקדים החביב כרבנן ואפי' היה האחרון שבפסוק זה א"א לאמרו מדאמרי' עליו בסמוך (דף מא:) רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי אייתון לקמיהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא ובריך אתמרי ברישא א"ל לא סבר לה מר להא דאמר רב יוסף כל המוקדם בפסוק זה הוא קודם בברכה וכו' ואם איתא דמיירי רב יוסף בשאין האחד חביב יותר מחבירו כשבירך רב המנונא אתמרי ברישא אמאי קאמר ליה לא סבר לה מר להא דרב יוסף וכו' דלמא דרב המנונא משום הכי בריך אתמרי מפני שהיו לו חביבין יותר אלא ודאי מאי דאמרי' כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה בכל ענין נאמר בין שהיו חביבין לו שניהם בשוה בין שיהיה האחד חביב מחבירו יש לו להקדים אותו שנזכר בפסוק ראשון וכיון דבז' המינים עצמם יש לו להקדים אותו שנזכר בפסוק ראשון ממילא שמעינן דכ"ש דיש לו להקדים מין מז' המינים למין אחר כדברי ר' יהודה. מפי מורי הרב נר"ו : **אבל** כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וזהו לשון הגמ' והרי"ף ז"ל הוסיף ואמר איזה שירצה יקדים ועולא בא להשמיענו ב' דברים האחד שיקדים אותו שהוא רוצה יותר דכיון שהוא חביב לו יותר יש להקדימו על כל פנים ואפי' לא יהיה מז' המינין שלא נחוש אם מקדים אחר לז' המינין כיון שחביב לו יותר ושאין ברכותיהן שוות ואע"פ שאינו רוצה בו אלא לאחרונה אפי' הכי כיון שהוא חביב לו יותר יש לו להקדימו כדי שיברך עליו תחלה ויאכל ממנו מעט ואח"כ יאכל מן המין האחר ויברך עליו ואח"כ יחזור ויאכל מהפרי הראשון שהתחיל וא"צ לחזור ולברך עליו פעם שנית שזה שאכל בנתים מהפרי האחר ובירך עליו לא הוי הפסקה כיון שדעתו היה לאכול מזה ועוד בא להשמיענו שאם בירך תחלה על המין האחד בפה"א והביאו לפניו (ב) מין. אחר שברכתו בפה"ע צריך לברך עליו בפה"ע ואינו נפטר בברכת בפה"א שבירך מתחלה על הראשון ואע"ג שכיון בירך על פירות האילן בפה"א יצא זהו כשמתכוון לברך על אותו הפרי עצמו אבל הכא שבשעה שאמר בפה"א לא נתכוון לברך על פרי העץ צריך לחזור ולברך בפה"ע שאינו נפטר בברכת בפה"א: והרי"ף ז"ל סתם דבריו בכאן ולא הפריש בין שהברכה אחת מעולה מחברתה בין שאינה מעולה בכל ענין אמר שיקדים איזה מהם שירצה :

ובפירוש נראה בגמרא שאם יש לפניו דבר שברכתו שהכל ודבר שברכתו בורא פרי האדמה שיש לו להקדים תחלה בפה"א שהיא מעולה יותר מפני שהיא ברכה פרטית וברכת שהכל היא כללית והכי אמרי' בגמ' (ד' לט.) הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דבר קפרא הביאו לפניהם כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד לברך קפץ ובירך על פרגיות תחלה לגלג עליו חבירו וכו' הנה מפני שבירך על הפרגיות שברכתן שהכל קודם ברכת הכרוב ודורמסקין שברכתן בפה"א לגלג עליו חבירו וגם בר קפרא כעס על המברך אלמא משמע שהברכה המעולה יש לו להקדים : **עוד** כתב בה"ג ז"ל שאם היו לפניו ג"כ פירות העץ ופירות האדמה דיש לו להקדים ברכת בפה"ע שהיא חשובה יותר מפני שהיא יותר פרטית מברכת פה"א שאם אמר על פירות העץ בפה"א יצא ואם אמר על פירות האדמה בפה"ע

נר מציה — תורה אור

ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא בצעה לאלתר אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה א אמר להו לית דין צריך בשש: **מתני'** אבירך על פירות האילן בפה"א יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא *ועל דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו : **גמ'** ועל כולם אם אמר שהכל יצא : איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ויין ור' יוחנן אמר אפילו פת ויין והלכתא כרבי יוחנן : אמר רב בכל ברכה ב שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות והזכרת השם אינה ברכה וקי"ל כרבי יוחנן דאמר בעינן הזכרת השם ומלכות: גועל דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל: ת"ר ועל דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה וחיה ועופות ודגים אומר שהכל נהיה בדברו על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעברה צורתו אומר שהכל נהיה בדברו על החלב ועל הגבינה ועל הביצים ועל הדגים ועל החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל ור' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו ועל המלח ועל הזומית ועל כמהין ופטריות הוא אומר שהכל נהיה בדברו : **מתני'** היו לפניו דמינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה: **גמ'** *אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות כגון אתרוג וזית דר' יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי גחביב עדיף °אבל כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ואיזה ד שירצה יקדים : אמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה הוא ה מוקדם לברכה °ארץ חטה ושעורה וגו' : *רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקיל רב המנונא ובריך אתמרי ברישא א"ל רב חסדא לא סבר לה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל

(גליון: קמח. דף מ: קמט קנ קנא ד' מא. ד' מא: — דברים ח)

רש"י

בשש. עיכוב כמו כי בשש רכבו דפת נקייה היא זו ואינה צריכה לפתן או מלח: מתני' הנובלות. תמרים שהרוח משיר שאינן חשובות : גובאי. מין חגבים טהורים הן : גמ' חוץ מן הפת ומן היין. כדאמרי' לעיל שגורם ברכה לעצמו:שהקרים.פוטיי"ר בלע"ז.: כשברכותיהן שוות. כגון זיתים ותפוחים דתרוייהו ברכותיהן בפה"ע ניגהו ובא לפטור שניהם בברכה אחת: חביב עדיף. דעל איזה מהן שירצה חביב משמע: אבל אין ברכותיהן שוות. לכ"ע אין ברכה אחת פוטרתן ואע"ג דתנן אם בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך (עליה) בפה"א אבל תרי מיני כגון לפון וזית בירך על הלפון לא נפטר

עי' בשרוך פ' בשם ומכון דברי רבינו ובביאת ריב"ב מובא בשיבוש :

א מיי' פ"ח מהל' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רו :
ב מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' ריד :
ג מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רי :
ד מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' ריא :

[א] נ"ב מלח . [ב] נ"ב שברכה אחת ופי' כולה נמחק: (סגה"ה)

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) [illegible] פלפלי וזנגבילא יבישתא דהתם לא נהנה אבל בשתיית חומץ [illegible] (ב) [illegible] לפניו מין אחר [illegible]

שלטי הגבורים

א ואם פת נקיה הוא אין צריך בשש ואם הפת מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו א"צ בשש ויאכל מיד . טור :
ב י"א דאם דילג מלכות יצא והתוספות נסתפקו בזה ויש אומרים דאם אמר מלכות אפילו לא אמר העולם יצא וי"א שצריך הכל ולזה הסכימו רוב הפוסקים :
לשון ריא"ז
כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה שכל ברכה שפותח בה בברוך צ"ל בה בפתיחתה כך בא"י אמ"ה וברכה ראשונה של תפלת י"ח אע"פ שאין בה מלכות בפתיחתה יש בה מלכות סמוך לחתימה שאומר מלך גואל עוזר ומושיע ומגן ובעשרת ימים שבין ר"ה ליום הכפורים שתקנו לומר זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים אינו אומר עוד מלך גואל שאין אומרים בה שתי מלכיות ובכל לשון שיאמר אדם הברכות והתפלות יצא וא"צ לאמרן בלשון הקדש ואם אמר אדם בריך רחמנא מלכא דעל' א מריה דהאי פיתא יצא ידי ברכה ראשונה שהיא ברכת המוציא כמבואר בקונטרס הראיות בראיה ח' :
ג על זה פליגי ה"ג וסמ"ג והרא"ש ורבינו יונה וטור וכתבו שמברך על מין ז' תחלה ומיי' כתב כדברי רבינו :
לשון ריא"ז
וכל שכן אם היו לפניו ממין שבעה ומינין אחרי' כגון זית ואתרוג שמברך על הזית ופוטר את האתרוג ולא יברך על האתרוג לפטור את הזית אף על פי שהאתרוג חביב בעיניו יותר :
ד סמ"ק כתב שמברך על החביב קודם וה"ג כתבו שברכת ב"פ העץ קודמת לברכת ב"פ האדמה וכן כתב סמ"ג :
ואם הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל ב"פ העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד ושהכל כוללת כל הדברים וכן ב"פ האדמה ושהכל בורא פרי האדמה קודמת וכתב בה"ג שברכת ב"פ העץ קודמת לברכת ב"פ האדמה אבל הרא"ש ז"ל כתב שהן שוות ועל איזה שירצה יברך תחלה אפילו אם יש בהם משבעה מינין יכול להקדים לו השני. טור :
לשון ריא"ז
היו לפניו מינין שאין ברכותיהן שוות כגון לפון וזית שעל הזית מברך ב"פ העץ ועל הלפון ב"פ האדמה הרי זה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ואיזה שירצה להקדים מקדים הואיל וצריך לברך על שניהם :
ה ודוקא עד רמון אבל מכאן ואילך לא דארץ בתרא דכתיב בקרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא דקרא וכן כתב ה"ר פרץ . ודוקא אם אוכל ענבים שברכתם ב"פ העץ אבל אם עשה מהם יין שברכתו ב"פ הגפן כיון שמפרש בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפי' לזית שהוא ראשון לארץ שני כיון שברכת היין חשובה קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה בשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות כדפרשינן לעיל צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואחר כך על העץ ועל פרי העץ :

שיטת ריב"ב

בשם . עיכוב כלומר פת נקיה היא זו ואינה צריכה לפתן . ויש לפרש לית דין צריך בשם אין לחם זה צריך מלח או לפתן היאכל תפל מבלי מלח מתרגמינן מדלית בשם : מתני' בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ובגמ' אמרינן מאן תנא דעיקר ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא אלמא מתניתין יחידאה היא ולסתם יחידאה לא חיישינן הלכך איידי ואיידי לא יצא וכן כתב הרב ר' משה ז"ל : גמ' חוץ מן הפת . משום דזיין : חוץ מן היין . כדאמרי' לקמן שגורם ברכות הרבה לעצמו כגון בקדוש והבדלה וברכת חתנים וברכת מילה . כתב הרב דודי ז"ל מעובדא דמנימין רעיא שמעינן ואע"ג דלא כתיקון רבנן יצא וי"ל זה שלא הזכיר הרב ז"ל עובדא דמנימין רעיא משום דאיסתפקא ליה דמהאי עובדא משמע דאע"ג דלא אמרה כתיקון רבנן יצא ובגמ' אפליגו ר' מאיר ור' יוסי בהאי עניינא ור' יוסי סבירא ליה כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו וקיימא לן ר' מאיר ור' יוסי הלכה [illegible] פים' ועל דבר שאין גידולו וכו' . ושל הנובלות פירשו בגמרא בושלי כומרא תמרים שהם שדופ[ים] תמרי דזיקא בפה"ע : גובאי . חגבים טהורים מין קללה חומץ ונובלות וגובאי על ידי קללה הם [illegible] שלגימא בלע"ז . כמהים ופטריות בולים בלע"ז : מתני' היו לפניו מינין הרבה וכו': גמ' אבל כשא[ין] [illegible] שוות וכו' אע"פ שיש ביניהן ממין שבעת המינין כגון לפון וזית דברי הכל אי זה שירצה יקדים: כל המ[וקדם] [illegible] זה קודם לברכה. אע"ג דקי"ל חביב ועדיף כשברכותיהן שוות לפטור וכשאין ברכותיהן שוות לסקדים לפניו ממין שבעת המינין וממינין דעלמא אבל אם באו לפניו מפירות שבעת המינין כגון ענבים ותא[נים] [illegible] של תמים וענבים ותאנים המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה אם ברכותיהן שוות כגון ענבים ותאנים לס[illegible] ברכותי'

א מיי' פ"ד מהל' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קעד וסי' קעז

בפה"ע לא יצא ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דליסנא דאמר אין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך ע"ז נלטרך (א) לומר שלא בא להשמיענו דין הקדימה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו ואין הלשון מורה שבא על זה בלבד דא"כ הי' לו לומר (ב) [אין] האחד פוטר את חבירו אלא ודאי על הקדימה בא להשמיענו שאפי' יהיה לו פירות האדמה ופירות העץ יקדים איזה שירצה הלכך הוה ליה פסקא דשמעתא דכשברכותיהן שוות ויש לו מז' המינים כגון אתרוג וזית מברך על מין ז' ופוטר את המין האחר אבל כשאין ברכותיהן שוות אם הברכה האחת שהכל והאחרת בפה"א יש לו להקדים ברכת בפה"א דחשיב טפי ואם הברכה האחת בפה"ע והאחרת בפה"א יקדים החביב תחלה בין שיהיה חביב לו יותר בפה"א בין שיהיה חביב לו יותר ב"פ העץ ובכאן יש לשאול היאך מלינו למימר שאם ירצה יקדים פה"ע לפרי האדמה והא אמרינן כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה וחטה ושעורה שברכתן בפה"א הם המוקדמים לפירות העץ האמורים בפסוק והנה שעל כרחו יש לו להקדים ב"פ האדמה לב"פ העץ ואע"פ שיהיו לו חביבים יותר פירות העץ ויש מתרצים דמאי דאמרינן כל המוקדם בפסוק זה הוא מוקדם לברכה (ג) לאו אכולהו קאי אלא ה"ק כל המוקדם בפסוק לחבירו הוא מוקדם לברכה

נר מצוה

כל המוקדם בפסוק זה הוא קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך: איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד ופליגא דרבי חייא דאמר רבי חייא פת א פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין: אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת ב הסעודה קנג בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא

רש"י

נפטר הזית: זה שני לארץ. דכתיב בסיפא דקרא ארץ זית שמן ודבש והאי ארץ הפסיק הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים יותר מתאנים ורמונים דרמון חמישי לאותו ארץ דכתיב ברישא דקרא ודבש היינו דבש תמרים שני לאותו ארץ הכתוב בסוף הפסוק: מאן יהיב לן נגרי דפרזלא. מנעלים של ברזל ונלך אחריך תדיר ונשמעינך: הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. וכגון שלא באו ללפת בהן את הפת דאם כן הוי פת עיקר והם טפילה וכ"ע מברך על העיקר ופוטר את הטפילה אלא לקינוח סעודה הביאום: טעונין ברכה לפניהן. דלאו טפילה נינהו ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן: פת הבאה בכסנין. לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילין להביא כסנין והן קליות לפי שיפין ללב כדאמר הני כיסני מעלו ללבא ומביאין עמהן פת שנלושה בתבלין כעין אובליי"ש שלנו ויש שעושין אותו כמין ליפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנים בו תבלין הרבה ושקדים ואגוזים ומאכלם מועט לא הטעינום לאחריהן ברכה מעין שלש מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן לפניהן מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום: פת פוטרת. בין לפניהם בין לאחריהם: דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה. ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוי טפילה

ור"ל שאם היו לפניו חטה ושעורה כיון שברכותיהן שוות יש לו להקדים החטה שמוקדם בפסוק וכן אם היו לפניו גפן ותאנה כיון שברכותיהן שוות יש לו להקדים ולומר הברכה על הגפן אבל אם היו לפניו חטה וגפן כיון שאין הברכות שוות אינו מחויב להקדים על החטה אלא מקדים החביב לו יותר. עוד נוכל לתרץ ולומר דמאי דאמרינן כל המוקדם בפסוק זה הוא מוקדם לברכה אפילו כשאין ברכותיהן שוות אמרו ומיירי כגון שאינו כוסס את החטה אלא שהוא אוכל דייסא וכיוצא בו שברכתו בורא מיני מזונות וזה ודאי יש לו להקדים קודם ברכת ענבים ותאנים כיון שהוא ברכה מענין מזון וכי אמרו באיזה מהם שירצה יקדים לא אמרו אלא בברכת בורא פרי האדמה ובברכת ב"פ העץ אבל בברכת בורא מיני מזונות ובברכת ב"פ העץ ברכת במ"מ יש לו להקדים. מפי מורי הרב נר"ו: **שאין** לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין פרש"י ז"ל דכסנין הוא מיני קליות כדאמרי' (עירובין דף כט:) כיסני מעלו ללבא וכדאמרי' בכתובות (דף יז:) ארמלתא לית לה כסני ומנהגם היה לאכול תחלה הקליות ואחר הקליות היו אוכלין פת ידוע שהיו בו מיני תבלים הרבה ומפני התבלים אין דרך לאכול ממנו כל כך ומש"ה אמרו שזה הפת שאוכלין אחר הקליות שטעון ברכה לפניו במ"מ ואין טעון ברכה לאחריו ופי' הרב ז"ל דה"ק אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ולא יהיה טעון ברכה לאחריו מעין הברכה שלפניו אלא זה הפת הבאה בכסנין שלפניו במ"מ ולאחריו אינו אומר מעין ג' אלא בורא נפשות והוצרך לכתוב כן מפני שלפי דבריו שאינו מפרש הדבר בתוך הסעודה אלא כל שעה ושעה שירצה היאך אפשר לומר שלא יברך אחריו כלל כיון שאין לו לברך ברכת המזון וזה הפי' אינו נכון דכיון דהוצרך לברך אחריו בורא נפשות היאך אמר ואין טעון ברכה (א) לאחריו שהרי טעון הוא הברכה הראויה לו שמפני שאין זה דרך אכילה כ"כ מרוב התבלין שבו אמרינן שאינו מברך עליו אלא בורא נפשות וכיון שמברך עליו לאחריו הברכה הראויה לו הרי טעון ברכה לאחריו כשאר כל הדברים ועוד הקשו עליו רבני צרפת ז"ל שאם כדבריו שאומר שטעון ברכת בורא נפשות לאחריו היאך אומר אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו והא איכא אורז ודוחן שטעונין לפניהם במ"מ ואין טעונין לאחריהם אלא בורא נפשות וע"כ נראה כמו שפי' ר"ח ז"ל דפת הבאה בכסנין ר"ל הבאה בכיסין שעושין מן העיסה כמו כיס ומכניסין בפנים שקדים ודבש ומיני מתיקה: **ואומרים** רבני צרפת ז"ל דמיירי כשמביאין אותו אחר סיום המאכל ומתוך כך אמרינן שטעון ברכה לפניו מפני שסיים מלאכול ואינו מצטרף עם מה שאכל כיון שמברכין (ב) עליו מתחלה אבל לאחריו אין צריך שום ברכה כלל שמאחר שעדיין יש לו לברך ברכת המזון על אכילתו מצטרף גם זה עם כל שאר האכילה וברכת המזון פוטרת אותו. עוד נראה למורי הרב נר"ו להעמיד הדבר באמצע הסעודה ממש לפי משמעות הלשון שהזכירו בתלמוד ואמרו בתוך הסעודה וה"ק אין לך דבר שבא בתוך הסעודה וטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין שזה הפת כיון שאינו מזון אלא מיני מתיקות שיש בו אינו מצטרף לענין ברכה ראשונה עם הפת שאכל מתחלה שהוא מזון ואע"פ שעדיין יש לו לאכול פת אחרת שזהו בתוך הסעודה ממש אפ"ה אינו מצטרף עמו לענין ברכה שלפניו ולפיכך צריך לברך עליו מתחלה אבל לאחריו אינו מברך כלל שכבר נטפל עם שאר הדברים וברכת שלשה פוטרת אותו ואע"פ (ג) שפי' המימרא בתוך הסעודה ממש אפ"ה מה שאומרים רבני צרפת ז"ל שאחר הסעודה כיון שסיימו מלאכול צריך לברך לפניו אמת הוא כמו שיתבאר במתני' דבירך על היין שלפני המזון וכו': **ופליגא** דרבי חייא דאמר פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין אע"פ שהאמוראים (ד) אינם חולקין עם התנאים בא להשמיענו כאן שאינם סוברים דברי רבי חייא בזה והפת אינה פוטרת כל מיני מאכל כדחזינן הכא שצריך לברך לפניו בפת הבאה בכסנין אבל במה שאמר יין פוטר כל מיני משקין לא נדחו דברי ר' חייא וכיון שבירך על היין אפילו שותה כמה משקין אחרים א"צ לחזור ולברך עליהם דברכת היין פוטרת לפניהם ולאחריהם: **אמר** רב פפא הלכתא דברים הבאין מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם פרש"י ז"ל כגון שהביאו תאנים וענבים וכיוצא בהם

(ב) ... בתוך הסעודה טעון ברכה לפניו כ"ש אם בא אחר סיום הסעודה שיטעון ברכה לפניו וכדמשמע ... לסמוך ואע"פ שעדיין יש לו לאכול פת אחרת שטעון ברכה לפניו אלא הייט רבותא מה שמברך עליו במ"מ אע"פ שכבר סיימו מלאכול ואינו נזרך לו למזון כ"כ אפ"ה שייך ביה במ"מ:

(ד) קשיא לי דהא ר"ח אמורא הוא אלא שלהיותו מדור הראשון של האמוראים הוא במדרגת תנא לפעמים ... רב שאומר לפעמים רב תנא הוא ופליג ותזקיה ורבי יוחנן ודומיהם ועוד ק"ל על התשובה שמשיב כי ... הוא תנא ממש איך יכולין לדחות דבריו כל עוד שלא ימצא תנא דמסייע להו. ממ"ר אבד"ל ז"ל:

שלטי הגבורים

א וכשבירך על היין י"א דכל שאר משקין נגררין אחריו ואפי' המים ולפי זה כשאין לו יין צריך לברך על כל שאר המשקין וי"א דפת הוא דפוטר כל המשקין ולא היין וי"א דבין פת ובין יין לא פטרי אלא מידי דזיין לאפוקי מים ולצאת ידי ספיקא מי ששותה מים טוב שיברך קודם הסעודה על המים:

לשון ריא"ז

ומז"ה אומר אפי' במקום שהפת עיקר שהוא פוטר כל מיני מאכל כמו שביארנו מיני משקין אינו פוטר שכל משקה שהוא שותה בסעודתו מברך עליו בין לפניו בין לאחריו בין שהוא שותה יין בין שהוא שותה שכר אבל אם בירך על היין תחלה פוטר שאר משקין שהוא שותה אחריו כשם שהפת פוטרת כל מיני מאכל כך היין פוטר כל מיני משקה ולי נראה שהפת פוטרת כל מיני משקה בתוך סעודתו חוץ מן היין לפי שהיין גורם ברכה לעצמו וכך היא שיטת ר"ת ואף בברכת היין נראה בעיני שלא אמרו שאין הפת פוטרת אלא על ברכה שלפניו אבל על ברכה שלאחריו ברכה אחרונה של פת פוטרתו כמבואר בקונט' הראיות בראיה י':

ב רש"י פי' שהן דברים הבאים ללפת בהן את הפת דהוא טפלה לפת והתוס' פירשו דהם כגון בשר ודגים ומיני קדרה אפילו אוכלן בלא פת תוך הסעודה ודברים הבאים שלא מחמת הסעודה פירש"י דהם כגון דייסא וכרוב שאינן לפתן ובאין למזון ושובע והתוספות פירשו שהן כגון תאנים ורמונים שאין רגילין ללפת בהן הפת ודברים הבאין לאחר הסעודה פירש"י כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם והתוספות כתבו דדוקא לפניו בכה"ג צריך לברך אבל לא לאחריו אך הדברים שרגילים לבא מחמת סעודה או שאינן רגילים לבא מחמת הסעודה (את שאינם רגילים לבא מחמת הסעודה) אם הביאום לאחר שמשכו ידיהם מן הפת טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ולפי זה לדידן דאין אנו מושכין ידינו מן הפת עד אחר ברכת המזון א"כ לדידן לא יצטרך לברך לפניהם ולאחריהם וסמג והאשר"י ומרדכי סבירא להו כדברי התוס'

בכל הפירושים ורבו הדיעות בברכות אלו ובעורת גדול וקושי יכול אדם לצאת ידי כולם והמחוור שבכולן שיהיה אדם בדעתו כשהולך לאכול שעושה עיקרי אכילתו כל מידי שיביאו לפניו ושיאכלם בעיקר סעודתו כמו שהוכיחו הפוסקים מן הירושלמי דבכה"ג שאוכלם בתורת קביעות הפת פוטרן והאכים"י שאוכלין אחר הסעודה למתק השתייה הוי כמו לנון וזית וברכת היין פוטרתן: לשון ריא"ז דברים הבאים מחמת הסעודה כגון בשר דגים וכיוצא בהם שדרך בני אדם ללפת בהן את הפת אע"פ שבאו לפניו בתוך הסעודה ולא היה דעתו עליהם מתחלה הרי אלו אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שהן נפטרים בברכת הפת:

שיטת ריב"ב

ברכותיהן שוות כגון קליות וענבים להקדים. זה שני לארץ. שחזר הכתוב ואמר ארץ זית שמן ודבש: הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה. ולא ללפת בהן את הפת דאם כן הוו להו טפילה ואין תלוק בדבר: שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו. טעונין ברכה לפניהם דלאו טפלה נינהו ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן בין לפניהם בין לאחריהם דלא פטרא ברכת המזון אלא מידי דזיין והני לא זייני: פת הבא בכסנין. לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילין להביא כסנין והם קליות ומביאין פת שנלושה בתבלין ואוכלין מהן מעט ומתוך שמתבלין בה תבלין הרבה ומאכלה מועט לא הטעינוה לאחריה ברכה אחת מעין שלש מידי דהוה אפת אורז אמרינן בפרקין דמברכינן עליה בתחלה במ"מ ולבסוף לא כלום. והרב ר' משה ז"ל כתב דפת הבאה בכסנין בדלא קבע סעודתיה עלויה מברך לאחריה ברכה אחת מעין שלש: פת פוטרת כל מיני מאכל. בין לפניהם בין לאחריהם: אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה. פי' ללפת בהם את הפת אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. ואם תאמר מאי קמ"ל מתני' היא זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה צריכא דאי ממתניתין הוה אמינא הני מילי בדבר שבא עם הפת דכי בריך אריפתיה הוה דעתיה עליה נמי אבל הכא דבעידנא דבריך המוציא אכתי לא אייתו קמיה הנך דברים הבאים מחמת הסעודה ולא הוה דעתיה בשעת ברכה עלייהו מעולם אימא ליבעו ברכה בתחלה קמ"ל כיון דטפילה נינהו לא בעו ברכה:

המאור הקטן

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה פירוש ללפת עליהם את הפת אין מעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם וא"ת מאי קמ"ל מתניתין היא זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה צריכא דאי ממתניתין הוה אמינא הני מילי בדבר שבא עם הפת דכי בריך אריפתא הוה דעתיה עליה נמי אבל הכא דבעידנא דבריך ברכת המוציא אכתי לא אייתו קמיה הנך דברים הבאים מחמת הסעודה ולא הוה דעתיה עלייהו בשעת ברכה מעולם אימא ליבעי ברכה בתחלה קא משמע לן כיון דטפלה נינהו לא בעי ברכה. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון תאנים וענבים הנאכלים בפני עצמן ולא עם הפת מעונין ברכה לפניהם שאין נעשין טפלה לפת ואין מעונין ברכה לאחריהן שברכת המזון פוטרתן דדעתיה דאינש על כל מה דאכל וכל מה שבא בתוך הסעודה הוא מכלל השביעה דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת וגו' אבל דברים הבאים לאחר הסעודה אף על פי שבאו קודם ברכת המזון מעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין נחשבים מכלל הסעודה ויש פירושים רבים וסברות רבות בשמועה זאת א] ומה שנראה לי כתבתי:

השגות הראב"ד

(א) ומה שנ"ל וכו'. א"א שני פרושים נאמרו עליה האחד שכתב זה המחבר והשני הוא מה שפירש בו בעל הלכות שפירש כל השמועה בדברים שדרכם לבוא בתוך הסעודה מחמת הסעודה ודברים שאין דרכן לבוא וכו' ואפילו באו בתוך הסעודה ומחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם והכל כמו שכתוב בהלכות וכפירוש הגאון והכריע הגאון ז"ל על פירוש הראשון מטעם שהאמוראים כולם כשהולכין בדין אחר הרוב מכריעין ופירוש הראשון בתאנים וענבים דלפניהם ולאחריהם שלדעת רובן כשהן באין בתוך הסעודה טעונים ברכה ואין טעונין ברכה לאחריהן כרב הונא ועכ"ז אין אורח מבהיק ועוד הם צריכים לפנים לפי ששניהו בכך פוטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדרה פטר ומעשה כבר הם ידועים כגון דייסא חלקא טרגיס זריד וערסן וכיון שהם נפטרים על ידי פרפרת שהפרפרת הזו מין פת היא כגון מנה מתובלת וכיוצא בה והיא נחשבת כפת לגבי מעשה קדרה שאם היא לפתן כמו שפירשו מקצת מפרשים אין טעם למה יפטור ברכת בשר ודגים מעשה קדרה בשום פנים. ומכל מקום דברי בעל הלכות שפירש שלא מחמת הסעודה כגון דייסא שאין מלפתין את הפת טעון ברכה לפניו אלא אפילו בא בתוך הסעודה כבר הם נראים ממשנה זו שהרי פת פוטרתו: גם מה שפירשו האחרים שכל מה שאינו בא ללפתן שלא מחמת הסעודה הוא והוא דמיון תאנים וענבים שנאכלים בפני עצמן הרי מעשה קדירה שאינו בא ללפתן ופת פוטרתן אבל אין זה כלל שנסמוך עליו אלא כל דבר שאדם אוכל לתדד האצטומכא וליתן תאות המאכל אף על פי שאינו אוכל עם הפת מחמת הסעודה הוא וזהו הפרפרת וכן מעשה קדרה אולי כך הם לתדד האצטומכא. א"כ מפני שהן נאכלין להשביע רעבונם וכל מה שנאכל ישבעו מחמת פסעו

הגהות הב"ח

(א) נ"ב כלומר לפי דעת בה"ג נמברך לומר כן וזה אי אפשר דאין הלשון מורה כן וק"ל: (ב) נ"ב ד"ה אין וכו' אף על הקדימה: (ג) נ"ב הוא מה למימר דלכולהו קאי אלא לגדדים קאמר דבשברכותיהן שוות מאי דמוקדם מוקדם אפי' אינו חביב ובשאין ברכותיהן שוות מאי דמוקדם בפסוק דוקא גם כן חביב כמו המאוחר דבשניהם שווים וחביבים לו אבל אם המאוחר חביב יותר יש לו להקדים המאוחר מאחר שאין ברכותיהן שוות וק"ל:

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) לא ידעתי מה קא [illegible] קושיא זו שהרי לא יהא אלא כמו שכולל יותר ממ"ש גבי אורז ולבסוף כלום ופי' ר"ח דלעולם מברך [illegible] ולא מפני שבלא מברך הברכה הראוי' לו גם לגבי אורז ברכת נפשות הראוי' היא לו לאחר מאין דנזן ממש: מהר"ם (ב) שעור דבריו ואע"פ שאינו מצטרף עם מה [illegible] כיון שמברך עליו מתחלה אפ"ה אין צריך שום ברכה כלל כו': (ג) [illegible] אין שום [illegible] אלא כ"ש

בהם ללפת את הפת ועל כן אמר שאינם טעונין ברכה כלל שהפת פוטרתן ואין זה נכון כלל חדא דא"כ מה השמיענו רב פפא בזה והלא משנה שלימה שנינו (דף מב.) בירך על הפת פוטר את הפרפרת וכן שנינו בהדיא (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה ותו קשיא ליה מדהוינן בה בסמוך אי הכי יין נמי תפטר ליה פת ומאי קושיא דודאי נראים הדברים שאם היה מטבל הפת ביין ואוכלו היה פוטר אותו ולא היה צריך לברך על זה כלל ולמה הולך התלמוד לתרץ לו תירוץ אחר ועוד שלשון בתוך אינו מורה על זה שאם כן הוה ליה לומר דברים הבאין ללפת בו את הפת ונראה למורי הרב נר"ו לייסב זה הפירוש ולומר דמיירי כגון שהי' עומדים באמצע הסעודה והתחלת קביעות סעודתן היתה בבשר או בדברים אחרים כיוצא בו ובאמצע הסעודה לאחר שהתחילו לאכול מזה הביאו לפניהם תאנים וענבים כדי ללפת בהם את הפת ואכלו מהם עם הפת ועכשיו אוכלין אותו בלא פת כלל וכוונתם עדיין ג"כ לאכול ממנו עם הפת אח"כ ועכשיו בא להשמיענו רב פפא שאע"פ שאוכל אותו בלא פת כלל אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו מפני שמאחר שמתחלה הביאו אותו כדי ללפת בו את הפת ואכלו אותו תחלה וסוף עם הפת אע"פ שבנתים אוכל ממנו בלא פת אין בכך כלום שמצטרף עם שאר הסעודה כיון שהביאו אותו מתחלה לצורך הסעודה ללפת בו את הפת תחלה וסוף והשתא אתי שפיר לשון בתוך הסעודה דנקט ואתי שפיר נמי מאי דפריך יין נמי תפטר ליה פת ור"ל לדבריך שאתה אומר שאע"פ שאינו מלפת בו את הפת אין מברכין עליו כיון שמתחלת עיקרו לא בא אלא בעבור הפת א"כ היין נמי מחמת הסעודה עיקרו והיה לנו לומר שאע"פ ששותה אותו בפני עצמו שמצטרף עם הסעודה ואינו מברך עליו ותירץ יין גורם ברכה לעצמו ולפיכך אינו נפטר לעולם בברכת הסעודה מיהו אם מתחלה לא היו לו דברים אחרים ללפת בהן את הפת אלא אלו הפירות בלבד ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שבסוף אינו אוכל מהם עם הפת כלל אינו מברך עליהם (א) דכיון שמזה עשה עיקר לפתן שלו מתחלה והתחיל לאכול ממנו עם הפת פטור הוא אח"כ כשאוכל ממנו בלא פת בכל ענין בין שיחזור לבסוף ויאכל ממנו עם הפת בין שלא אכל ממנו אח"כ עם הפת כלל :

שלא מחמת הסעודה כלומר שלא הביאו אותם מתחלה ללפת עמהם כלל ואוכל אותם בפני עצמם מברך לפניהם שאינם מצטרפים עם הפת ואינו מברך לאחריהם שמצטרפים עם מה שאכל וברכת המזון פוטרת את הכל כך נראה למורי הרב נר"ו לפרש מימרא דרב פפא ויש סיוע לדינים הללו מן הירושלמי (דפירקין הלכה ה') דגרסינן התם רב הונא אכל תמרי על פיסתיה אמר ליה רבי חייא בר בא פליג את על רבך שבקיה בתרא ותברך עליהון תחלה וסוף אמר ליה איתון עיקר ניגוסתין פירש רב הונא היה אוכל תמרים אחר שאכל הפת ולא היה מברך עליהם לא מלפניהם ולא מאחריהם אמר ליה רבי חייא אתה חולק על רבך רב וכל האמוראים האחרים שאמרו הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם וחולקין על רבי חייא דאמר פת פוטר כל מיני מאכל טוב הוא שתניח לאכול אותם עד לאחר המאכל קודם בהמ"ז כדי שתברך עליהם תחלה וסוף ותעשה כדברי הכל ורב הונא השיב לו איתון עיקר ניגוסתין כלומר עיקר אכילתי הן שמתחלה עליהן קבעתי סעודתי וכיון שמתחלה קבעתי עליהם אע"פ שעכשיו אני אוכל אותם בלא פת איני צריך לברך דכי אמרינן טעונין ברכה לפניהם זהו כשלא הביאו אותם ללפת בהם את הפת כלל : **ורבינו** יצחק הזקן ז"ל פי' עוד בענין אחר ואמר דדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה נקראים כגון בשר ובילים וגבינה ודגים שאין דרך לאכול אותם שלא בשעת הסעודה כמו שדרך לאכול הפירות אלא דרכן של אלו לאכלן בשעת סעודה להשביע וכן דייסא ותבין קדרא וכיוצא בהם שבני אדם אוכלים אותם להשביע ולפיכך אמר שהדברים האלו שדרך בני אדם לאכלן בתוך סעודותיהם מעיקר סעודה הם וכיון שמשביעין וכונתו מתחלה עליהם להשביע אע"פ שאוכל אותם בלא פת אינו מברך עליהם כלל שנכללים עם הפת עצמו וברכת המוציא שבירך מתחלה וברכת המזון שיברך לבסוף פוטר אותם אבל דברים שאינם באים מחמת הסעודה כלומר שאפילו שלא בשעת סעודה אוכלין אותם כל היום כגון פירות וכיוצא בהם אם הביאו אותם בתוך הסעודה ואוכל אותם בלא פת אינם מעיקר הסעודה וטעונין ברכה לפניהם שאינם נגררין אחר ברכת המוציא שאמר מתחלה אבל אין טעונין ברכה לאחריהם שכיון שעתיד לברך על כל מה שאכל גם זה נכלל עמו וברכת המזון פוטר אותם : **ובזה** אנו מתרצין מה ששואלין העולם בליל פסח למה אין אנו מברכין בטיבול שני בפ"ה האדמה כמו בטיבול ראשון והטעם מפני שכיון שמתחלה היתה כונתו לאכלם שהיה יודע שמחויב היה באכילתן דברים הבאים מחמת הסעודה הוו והוו להו טפילה לפת ולפיכך אינו מברך עליהם בורא פרי האדמה אלא ברכת המצוה בלבד דהיינו לאכול מרור [א] והכי תנן בפסחים (דף קיד.) בהדיא עד שמגיע לפרפרת הפת דמשמע דטפילה הוו לפת ומזה הטעם נמי היו מברכין על הפסח לאכול את הפסח ולא היו מברכין שהכל וכו' מפני שטפל הוא אגל הפת שאכל מתחלה [ב] (כיון שחייב באכילתו) וחייב לאכלו אחר המצה והמרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו :

לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם פי' אחר שסיימו מלאכול אינו מטפל עם הפת המאכל כלל וצריך לברך עליו ברכה הראויה לו תחלה וסוף ואמרו רבני צרפת ז"ל דמהכא שמעינן דברכת שלשה אינה פוטרת מעין ג' ואם אכל דייסא או כיוצא בו אחר המזון אע"פ שהברכה שלו היא מעין ברכת המזון אין ברכת המזון פוטרת אותו דאם איתא דברכת ג' פוטרת מעין ג' לא היה לו לומר שיברך לאחריו : **מיהו** נראה דדוקא בשאר דברים אבל ביין (ג) פוטרת מעין ג' ואם שתה אחר שאמר הב לן ונבריך דאמרינן (פסחים דף קג:) אסור לו למשתי בלא ברכה מברך לפניו ואינו מברך לאחריו דגבי יין ברכת המזון פוטרת מעין שלש ואפילו לא יברך ברכת המזון בכוס ויש סיוע לזה מדאמרינן בגמ' (במכילתין דף לה:) חמרא סעיד ומשמח והוינן בה אי הכי נבריך עליה שלש ברכות ומהדרינן לא קבעי אינשי עליה וכיון דאי לאו דלא קבעי אינשי עליה הייתו מברכין עלי' ברכת ג' כמו על הפת דין הוא שיהיה לו זאת המעלה יותר משאר המינים דברכת ג' תפטור אותו מברכת מעין שלש . ור' יצחק הזקן ז"ל אמר דהא דאמרינן לאחר סעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם זהו בימיהם שהיו נוהגים לעקור השלחנות קודם ברכת המזון וע"כ אמרו שאינו מצורף עם מה שאכל שנראה כסעודה בפני עצמה וצריך לברך עליו תחלה וסוף אבל אנו שאין מנהגנו לסלק את השולחן עד שסיימו לברך ברכת המזון אע"פ שסיימו לאכול כל זמן שלא ברכו כמו בתוך הסעודה דיינינן ליה וטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו וכן צריך לפרשה בכל מקום שהזכירו בשמועה לאחר המזון דאין הדין נוהג אלא בימיהם אבל עכשיו כמו בתוך הסעודה דיינינן ליה : **יין** גורם ברכה לעצמו פירש"י ז"ל מתוך חשיבות שמקדשים עליו מה שאין כן בשאר דברים שעל ידם תבוא ברכה אחרת וכ"ת גם על הפת מקדשים י"ל דהכי קאמר יין נמי גורם ברכה לעצמו שמקדשים עליו כמו שמקדשים על הפת ועוד שעל היין מבדילין ואין מבדילין על הפת . ור"ת פירש יין גורם ברכה לעצמו שפוטר שאר משקין שאם בירך על היין ושתה אח"כ משקין אחרים אין צריך לברך [ד] (אחריהם) כלל לא לפניהם ולא לאחריהם שברכת היין שבירך ויברך לבסוף פוטר המשקין ששתה בנתים . שאע"פ שאין הלכה כר' חייא שאמר פת פוטרת כל מיני מאכל גבי יין הלכה כמותו ויין פוטר כל מיני משקין וזה פי' נאה אלא שאין הלשון מורה עליו . ורבינו שמואל מרומרוג ז"ל פירש דיין גורם ברכה לעצמו שעל כל שאר הדברים אין מזכירין בברכה שם האילן עצמו אלא בורא פרי העץ סתם והיין יש לו זה החשיבות שאנו אומרים בו ברכה פרטית ומזכירין הגפן בפירוש : **ומכאן** היה למד ר' יעקב שעל המים ששותה בתוך הסעודה אין מברכין עליהם דמעיקר המזון הם דהא הכא היין עצמו היה פוטר הפת אם לא מטעם חשיבות היין שיש לו מעלה אחרת שגורם ברכה לעצמו אבל המים כיון שאינם גורמים ברכה לעצמם שברכתם שהכל היא ברכה כללית נגררין אחר הפת וא"צ לברך עליהם כלל ויש שאומרים שמברכין עליהם וטעמא משום דיין שהוא מעין מזון היו אומרים שאם לא מטעם יין גורם ברכה לעצמו היה הפת פוטר אותו אבל המים שאינם מעין מזון אין הפת פוטרת אותם ואין זה נראה שגם המים כיון שבסיבת הפת צריך לשתותם מעין המזון הוי והפת פוטרת אותם ואפי' היה צמא מתחלה לא נאמר כיון שמתחלה היה צמא ולא באו בסבת הפת מברך עליו עכשיו אלא כיון שלא רצה לשתות מתחלה כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא וא"צ לברך עליהם דפת פוטרתן. מפי מורי הרב נר"ו : **תריסר** ריפתי בני תלתא תלתא לקבא ולא בריך כלומר שבג' מהם היה קב אחד ונמצא שאכל שיעור ד' קבין ואפ"ה לא בירך לבסוף

נר מצוה

ולא לאחריהם שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהן ואין טעונין ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהן וקיימא לן כרב פפא · שאלו תלמידיו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי תפטר ליה פת אמר להם* יין גורם ברכה לעצמו רב הונא אכיל מפת קנג [א]הבאה בכסנין °תריסר רפתי בני תלתא תלתא :

רש"י

(א) טפילה : שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה · כגון דייסא וכרוב ותרדין שאינן לפתן ובאים למזון להשביע : טעונין ברכה לפניהם · דלאו טפילה נינהו ואינם בכלל נהם דניפטריה ברכת המוציא : ולא לאחריהן . דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרתן : לאחר סעודה · פירוש (ב) אחר שמשכו ידיהן מן הפת קודם ברכת המזון כגון פירות אפילו הביאן בתוך סעודה שלא מחמת לפתן טעונין ברכה בין לפניהן דלאו טפילה נינהו ובין לאחריהם דלאו מזון נינהו ואין ברכת המזון פוטרתן : גורם ברכה לעצמו · בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליה אע"פ שאין צריכים לשתייתו כמו קידוש והבדלה וכהאי גוונא: בני תלתא קבין

שלטי הגבורים

דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון דייסא ומיני עיסה לביבות וכיוצא בהן שאין דרך בני אדם ללפת בהן את הפת כמו שמפורש בפרק ב' של יו"ט אלא באין להשביע אדם עצמו בהן הרי אלו טעונין ברכה לפניהן הואיל ולא היה דעתו עליהן מתחלה ואין טעונין ברכה לאחריהן שהן נפטרים בברכה אחרונה של פת : דברים הבאים לאחר הסעודה כגון מיני מגדים שהן באין לקנוח הסעודה ואין דרך בני אדם ללפת בהן את הפת הרי אלו טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ואינן נפטרין בברכת הפת והוא שלא היה דעתו מתחלה עליהן אבל אם היה דעתו עליהן מתחלה כשבירך על הפת כולן נפטרין בברכת הפת כמו שביאר מ"ס וכן עיקר כמבואר בקונטרס הראיות בראיה כ"ו :

שיטת ריב"ב

שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה . כגון תאנים וענבים הנאכלים בפני עצמן ולא עם הפת: טעונין ברכה לפניהם. שאין נעשין טפילה לפת: ואין טעונין ברכה לאחריהם . שברכת המזון פוטרתן דדעתיה דאינש על כל מאי דאכל : וכל שבא בתוך הסעודה הוא מכלל שביעה דכתיב ביה ואכלת ושבעת וברכת אבל דברים הבאין לאחר הסעודה אע"פ שבאו קודם ברכת המזון טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין נחשבין מכלל הסעודה כל זה לשון הרב דודי ז"ל :

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) כלומר זהו דבר פשוט ולא צריכי בהא לדרב פפא שזהו דין המשנה בירך על הפת פטר את הפרפרת ובאשר"י ובמרדכי נסתפקו בדין זה אלא שנטו לפטור:

עין משפט

א מיי' פ"ג מהל' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קסח :

הגהות הב"ח

(א) להו טפילה הילכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו : (ב) דברים הרגילין לבא : (ג) נ"ב ברכת המזון :

[א] כיון שחייב באכילתו : [ב] פת"מ : [ג] מז"מ (הגא"י) :

השגות הראב"ד

[ה]אפוקי תאנים וענבים הנאכלים בפני עצמן שאין אדם נסמך עליהם ואינן אלא לטייל בהם או לקנוח הפה הלכך אפי' בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם לפי שלא ברך המוציא אלא על דבר שהוא מחמת הסעודה אבל לאחריהן לא צריך שכיון שאוכלין בתוך הסעודה ככר עשאם צרכי סעודה ואפשר שהיו צריכים לקנוח פיו שלא לערב טעם אכילה זו בטעם אכילה זו . וברכת המזון תלה על כל צרכי הסעודה אבל ודאי כשהיו באים לאחר הסעודה אינן צריכין לכל זה ואינן מצרכי הסעודה כלל ומשום הכי טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם . ובהכי מתרצי' מתני' דקתני ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון והדר קתני ברך על הפת פטר את הפרפרת א"כ אמאי צריך לפרפרת שלפני המזון ונפטרה בברכת הפת אלא הא דקתני ברך על הפת פטר את הפרפרת כשבאה בתוך הסעודה ורישא דצריך לפרפרת שלפני המזון מפני שבאה זו אחר המזון ואין הפת פוטרתו אבל פוטרתו פרפרת שלפני המזון מפני שהוא כענין אלו נאכלין שלא בקביעות סעודה ואלו נאכלין שלא בקביעות סעודה זה הדרך הטוב בעיני ודוקא כשדעתו לאכול ממנה אחר המזון וכן אומר ליין :

עין משפט

מיי' פ"ד מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קעד:
ב מיי' פ"ד מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קעד קעט:

לבסוף ר"ת שלא בירך לבסוף כלל מפני שלא היה אכילה קבועה וכן נראה מתוך מה שכתב הרי"ף ז"ל. וי"מ שלא בירך אלא בורא נפשות בלבד: **א"ל** רב נחמן עדיין מר כפין הוא שאין זה חשוב קביעות שיברך עליו לבסוף ברכה הראויה לו אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין עליו סעודה בזה השיעור אע"פ שאינו קובע הוא צריך לברך עליו ואם אחרים אינם קובעין אע"פ שהוא קובע אינו מברך דאחר הרוב אזלינן ואם הוא קובע במה שאין אחרים קובעין בטלה דעתו אצל כל אדם: **ואמר** רב יהודה משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהם

רש"י

קבין ולא בירך. אחריו: עדיין מר כפין. כלומר אנו נרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרה מברכה: לחמניות. אובלוי"ש: גמר אסור לאכול. עד שיברך ברכת המזון ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעתיה מברכה ראשונה ומסעודה: סילק איתמר. אם סילק הלחם וכל האוכל מן השולחן ועדיין לא בירכו אסור לאכול: ולית הילכתא ככל הני שמעתא. דאין סיום הסעודה תלוי אלא במים אחרונים וכל זמן שלא נטל מים אחרונים מותר לאכול ומשנטל אסור: תיכף לנטילת ידים. דמים אחרונים: ברכה. ברכת המזון ולא יאכל עד שיברך: מתני' בירך על היין כו'. נוהגין היו לשתות קודם אכילה ולאכול פרפריות כגון פרגיות ודגים להמשיך האכילה ואחר אכילה נ"כ קודם ברכת המזון: גמ' לא שנו. דיין שלפני המזון פוטר היין שלאחר המזון כלומר לאחר אכילה קודם ברכת המזון: אלא בשבתות וימים טובים. דדעתו לישב אחר המזון ולשתות ומעיקרא אדעתא

נר מצוה

תלתא לקבא ולא בריך אמר רב נחמן עדיין מר כפין הוא אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין עליו (א) מחמת הסעודה צריך לברך וכל שאין אחרים קובעין עליו מחמת הסעודה אינו צריך לברך ומסקנא היכא דאכיל לה בתורת כסנין בתחלה מברך בורא מיני מזונות א ולבסוף ולא כלום והיכא דאכיל לה בתורת קביעותא מברך עליה המוציא ושלש ברכות דאמר רב יהודה אמר שמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא ואוקימנא בדקבע עלייהו: רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן [א] בתר דגמור סעודתייהו יתיב רב פפא וקא אכיל אמרו ליה לא סבר לה מר גמר *אסור לאכול אמר להו קנד סילק איתמר ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל דאמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלשה תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף ב לנטילת ידים ג ברכה: **מתני'** בירך ג על היין קנה שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת ד שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה: **גמ'** *אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן °לא שנו אלא בשבתות ה וימים טובים ו הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה הואיל ואדם קובע סעודתו על המים בירך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון פירוש היין ששותין לאחר הסעודה ועדיין לא ברכו ברכת המזון הוא הנקרא יין שלאחר המזון אבל אם ברכו ברכת המזון יין שלאחר המזון צריך לברך עליו ואינו נפטר בברכה שבירך על היין שלפני המזון לא שנא חול ולא שנא שבתות וימים טובים כדגרסינן בערבי פסחים* אמימר קג: ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא וקאי עילויהו רב אחא בריה דרב איקא

דף מב:

וכו' רוב המפרשים אומרים שלחמניות כעין כעבין וקשה על זה אמאי אצטריך למימר דמברך עליהם המוציא היכא דקבע עלייהו שהרי פשוט הוא כיון שהוא פת שלשו אותו מתחלה ככל שאר עיסות. ולפיכך נראה שיותר נכון לפרש דלחמניות רקיקין דקין ונקראין בלעז ניבלא"ש ומפני שבלילתן מתחלה רכה הוצרך להשמיענו דהיכא דקבעו עילויהו מברכין עליהן המוציא וכי היכי דבהני אזלינן בתר קביעות הה"נ בפת הבאה בכסנין אף ע"פ שברכתו בורא מ"מ היכא דקבע עליה מברך עליה המוציא וג' ברכות: **לא** סבר לה מר דגמר אסור מלאכול אמר להו סילק איתמר לפי' רבינו יצחק ז"ל דמפרש דלאחר מזון ר"ל אחר סילוק השולחן אבל קודם סילוק השולחן כמו בתוך הסעודה הוי קשה אמאי הוצרך רב פפא למימר [דלאחר] סילוק השולחן מברך לפניהם ולאחריהם והא איהו גופיה אמר הכא שאחר סילוק השולחן הוא אסור אבל קודם הסילוק הוו כמו בתוך הסעודה [ב] (לאכול פת) וכיון שפת אסור לאכול כ"ש שאר הדברים ולמה הוצרך לומר הדין בשאר דברים י"ל שלמעלה השמיענו שצריך לברך (עליו) לאחריו דמהיכא שהוא פת לא הייתי למדין לענין ברכה אחרונה דהכא איתו מברך אלא הברכה עצמה שהי' לו לברך מתחלה ובה פוטר את הכל כיון שהכל היה פת והשמיענו למעלה שאם אכל דברים אחרים שצריך לברך אחריהם ועוד קשה לדבריו מדתנן בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפר' שלאחר המזון ומדאיצטריך לאשמועינן שהפרפרת שלפני המזון, פוטרת את הפרפרת שלאחר המזון [ג] דמשמע דאתא לאשמועינן שהפת של סעודה אינו פוטר אותו ואם כדבריו שמפרש לאחר המזון אחר סילוק השולחן אמאי אצטריך לאשמועינן שאין הפת שבתוך הסעודה פוטר את הפרפרת שאחר סילוק השולחן שזה פשוט הוא שכסעודה בפ"ע דמיא שלפי' אם היה אוכל פת היה צריך לברך כ"ש שאר דברים וי"ל שמנהגם היה לאכול את הפרפרת אחר סילוק השולחן ומתוך כך הוצרך להשמיענו במשנה שאין הפת פוטרת אותו שאל"כ הייתי אומר כיון שמנהגנו לאכול אותו אחר עקירת השולחן ברכת המוציא פוטרתו שאין סילוק לפרפראות כמו שיש לפת מפני שהפת אין דרך לאכול אחר סילוק השולחן אבל הפרפראות דרך לאוכלם אח"כ וכמאן דאכיל להו בתוך הסעודה דמי וברכת הפת תפטור אותם קמ"ל מתני' דלא אלא הפרפרת שאכל קודם המזון פוטרת אותם אבל אם לא אכל פרפרת לפני המזון אין הפת פוטרת אותם. מפי מורי הרב נר"ו: **אלא** כ"ז שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל ואע"פ שלענין יין כיון שסילק דעתו מלאכול ואמר (פסחים קג:) הב לן ונבריך אסור לו לשתות עד שיברך לענין הפת אינו כן אלא אע"פ שסילק דעתו מלאכול ואפי' סילקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לברך לא נסתלק לגמרי מאכילת הפת ואחר שנטל ידיו אין לו [ד] לשתות ואפי' בברכה שכיון שנטל ידיו יש לו לברך דתכף לנטי"י ברכה. מפי מורי הרב נר"ו: **שלשה** תכיפות הן וכו' יש שואלין למה לא אמר ד' דהא איכא אחרינא דהיינו תכף לנטילה סעודה וי"ל דלא מני אלא הני דילפינן להו מקראי. בירושלמי תכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך וסמוך ליה ושחט תכף לגאולה תפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמוך ליה יענך ה' ביום צרה שהוא תפלה תכף לנטילת ידים ברכה דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את ה': **מתני'** בירך על היין שלפני המזון וכו' בירך על הפרפרת שלפני המזון י"מ דפרפרת ר"ל פת הנלושה בקערה (א) ואין זה מתקבל דמה ענין הוא לומר שפת נלושה היו אוכלין אחר סעודתם ואפשר שהיו אוכלין אותו ע"י דבש או שאר דברים מתוקין עוד נוכל לפרש דפרפרת הם הרקיקין הדקין ביותר הנקראים נבליא"ש בלעז וה"ה לפירות ולשאר הדברים כיוצא בהם: **בית** שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה נקרא כמו דייסא וחבין קדרה שהם מיני מתיקות ובגמ' (דף מב:) בעי ב"ש ארישא פליגי או אסיפא פליגי דת"ק אמר בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואתו ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטר להו פת אלא אפי' מעשה קדרה נמי לא פטר או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר הא מעשה קדרה פטר ואתו בית שמאי למימר אף מעשה קדרה לא פטר תיקו הלכך אם בירך על הפת פטר את הכל ואם בירך על הפרפרת (ב) (לא) פטר מעשה קדרה ואם בירך על מעשה קדרה פטר את הפרפרת: **גמ'** לא שנו אלא בשבתות וימים טובים שאדם קובע סעודתו על היין במסכת נדרים משמע דיום הקזה ויום שנכנס למרחץ מיד שילא עיקר הסעודה הוא היין וקובע סעודתו על היין ועל זה סמכו הגאונים וכתבו שבאלו הימים דינם כשבתות וימים

לפסקות מדברי הרא"ש לדברי ממש כתבתי בספר המחלוקות בס"ד: לשון ריא"ז היה אוכל מיני פרפראות לפני המזון ולאחר המזון כגון שהיה אוכל מיני מגדים או מיני ירקות קודם סעודתו להמשיך לבו בסעודה וכן היה אוכל לאחר סעודתו לקנות הפה הרי זה אם בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ושאוכל לפני בהמ"ז ואע"פ שאין ברכת הפת פוטרתו מפני שלא היה דעתו עליו מתחלה ברכת פרפרת שלפני המזון פוטרתו לפי שהיכן מין אחד כמו יין שלפני המזון ויין שלאחר המזון ואם היו שני מינין ואין ברכותיהן שוות כגון שהיה הראשון פרי האדמה והשני פרי העץ אין פוטרין זה את זה שהרי אם היו לפניו גנון וזית על הגנון חוזר ומברך על הזית כמבואר בקונטרס הראיות בראיה י"ח: ה וכתב הטור וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון וכן במבדיל על השולחן פוטר יין שבתוך המזון: ו כתב הרא"ש במסכת נדרים דיום הקזה ויום שנכנס למרחץ היו קובעין סעודה על היין על כן כתבו הגאונים ז"ל שבאלו הימים דינם כמו שבתות וימים טובים וע"פ דברי הגאונים הוגה במקצת ספרים ל"ש אלא בשבתות ויו"ט ושעת הקזה ושעה שהן יוצאים מבית המרחץ. כתב הראב"ד ז"ל דוקא במקום שהיין אינו מצוי להם אבל במקום שהיין מצוי כגון מקומות הללו אין הפרש בין שבתות לימות החול עכ"ל:

שלטי הגבורים

א לכאורה נראה כי הוא טעות שר"ל ולבסוף מעין ג' ואם כאולי הכי הוא או אמרינן לפחות שלא ירצה לומר בנ"ר וחסרונן דסא איהו בעצמו אמר לעיל כל לבסוף ולא כלום הוא בנ"ר וחסרונן או כאולי שחסר בדפוס והכי אבעי ליה למימר בתורת כסנין בורא מיני מזונות ולבסוף לא יברך כלל וצ"ע ואחר העיון נראה ודאי דגירסת הרי"ף נכונה והכי ס"ל לרש"י ז"ל נמי דמברך אחריהם בנ"ר וחסרונן אמנם פליגי עלייהו המיימוני ותוספות ור"ת ואמרו דהאוכל פת הבאה בכסנין חוץ לסעודה מברך תחלה במ"מ ולבסוף מעין ג' ובתוך הסעודה פסקו התוספות ור"ת בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ברכת המזון פוטרתן והמארעצפנ"י בלעז והפאשטיד"י וכיוצא בזה והספונגוט"י והטורטאל"י של פירות דדמי לפת הבאה בכיסנין דמי לדין זה והקונפט"י שיש בתוכו פפרי וכיוצא בזה כתבתי באורך בספר המחלוקות מה דינם בברכותיהם וכל החלוקים שיש בברכות אלה וכל הגמגומים שיש על הפוסקים בדינין אלו כתבתים שם באורך בס"ד:

לשון ריא"ז וכן פת הבאה בכסנין והוא פת העשוי בדבש או במיני תבלין שאוכלין אותו כעין מיני מתיקה לקנות סעודה מי שקובע סעודתו עליו מברך עליו בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש מז"ה ביאר שהמולייתות האפוית בתנור שהן מלאות בשר או דגים או גבינה ומיני ירקות מברך עליהן המוציא וכן נראה בעיני עיקר שהן עשוין פת ולפתן ולקביעות סעודה הן עשוין:

ב מיי' וטור השוו נטל ידיו והב לן ונבריך כולהו כחדא דבתרווייהו מתסר לאכול ולשתות ורבינו מחלק ונראה טעם רבינו משום דלעולם נוטלין לידים תחלה לצורך ברכה ואח"כ אומר הב לן ונבריך הלכך היכא דלא אמר הב לן ונבריך אכתי לא סליק דעתיה משתיה אלא מאכילה דשייך בה נקיות:

ג לדברי רבינו הא' תכף לנט"י ברכה קאי אמים אחרונים וכן כתב מיימון פ"ו מהל' ברכות וכן כתב רבינו יואל דאין לחוש להפסיק בין נ"י להמוציא. והטור א"ח סימן קס"ו פליג וכתב בשם הירושל' דקאי אמים שלפני הסעודה וכן כתב הרא"ש ז"ל דאף במים הראשונים צריך ליזהר שלא להפסיק בין נט"י לברכת המוציא והיה רגיל כשהיה מיסב עם אחרים שהיה נוטל ידיו באחרונה שלא להפסיק. ושלא לדבר:

ד בפירוש פרפרת רבו הדיעות ומה שיש

שיטת ריב"ב

ולא בירך.לאחריו: עדי כפין סוא. עדי אנו בנומר אנו נרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרה מברכה: אסור לאכול. עד שיברך בהמ"ז ויחזור ויברך על הבא לפניו: סילק איתמר. אם סילקו הלחם וכלי האוכל מעל השלחן: תיכף לנטי"י. דמים אחרונים ברכה ולא יאכל כלום אחר שנטל ידיו עד שיברך ברכת המזון: מתני' בירך על היין וכו'. שנהגים היו להביא קודם אכילה כוס של יין לשתות ומביאין פרפראות לפניהם להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואחר כך מביאין השלחן ולאחר גמר סעודה יושבין ושותין ואוכלין פרפראות כגון כיסני ולחמניות ופרפרת שלאחר המזון ושניהם קודם ברכת המזון: פרפרת. ליפתן: גמ' לא שנו. דיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון אלא בשבתות וימים טובים שדעתו לישב לאחר המזון ולשתות. וה"ה אם הביאו לפניו יין בתוך המזון יין שלפני המזון פוטרו דכל כמה דלא מפסקיה ברהמ"ז לא צריך מהדר וברוכי:

המאור הקטן

והא דאמרינן בגמרא בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס אין הדברים אלא במקומות שאין להם יין מצוי כל שבעה ולא היו רגילין בתוך סעודתן אלא מים זולתי שבתות וימים טובים שהיו קובעין על היין ותמצא זה ברור במקומות רבים בתלמוד שלא היה כוס יין מצוי להם כדאמרינן בסוכה בפרק לולב וערבה כוס כל יומא מי איתיה דילמא דאיקלע ליה כוס ובפרק ערבי פסחים אמרי' והא יום טוב אחר השבת דאית ליה ואמר רב יקנ"ה הא למדת שלא היה להם מצוי יין לפיכך היו מברכין בימות החול על כוס של יין הבא להם בתוך הסעודה ואנו המקומות הסמוכין לנו שאין קובעין על היין בין בחול בין בשבת אין לנו בכל ימות השנה וכי תהיא דגרסינן התם בפרק ערבי פסחים בי ריש גלותא ספק לא מייתי לן אבל הכא הא מנת קמן ודעתן עילויה כל כמה דלא אפסקי ברכת המזון א] לא צריך מהדר וברוכי עלה ולפי שראיתי אנשים חכמים בעיניהם שטעו בשמועה זו הוצרכתי לכתוב זה:

השגות הראב"ד

א] לא צריך וכו'. א"א אין נראין דבריו והלא דבר נוכח הוא זה שאין כל אדם שוין ולא כל המקומות שוין ומאי דאיבעי להו בגמרא ביין שבתוך המזון אם יפטר שלאחר המזון או לא הא ודאי בחול קא מיירי דאי בשבת ויום טוב הא איכא יין שלפני המזון אלא אפילו בחול נמי מיפטר מד .בחברים ושמא מינס מקומות מקומות יש:

הגהות הב"ח

(א) תי' מחמת נמחק וכן לקמן:

[א] אייתי לקמייהו מידי למיכל: [ב] תו"מ: [ג] משמע כצ"ל: [ד] לאכול ולא (הגה"י):

חדושי אנשי שם

(א) מהר"ם כדפי' ר"ת ור"ל כדלית עליה תוריתא דכהמא דמברך במ"מ שהוא סולך שיטתו שמפרש למעלה שלא אמר רב חייא בר אשי פת הנלושה בקערה מברכין עליה המוציא דהיינו כדאיכא עליה תוריתא דנהמא וכן פי' באשר"י: (ב) ד"ת מ"ז מ' מהר"ם לא פטר את הפרפרת:

וימים טובים ואם בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון : **בריך** אכסא קמא ואכסא דברכתא פי׳ על כוס של בהמ״ז כמו שאנו נוהגין עכשיו : **ורב** אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך כלל אלא שהיה אומר ברכת המזון בלבד ושותה מיד בלא ברכת בפה״ג שהיה סובר שהברכה שבירך בכוס ראשון פוטר הכל אע״פ שמפסיק בנתים ואומר ברכת המזון לא דיינינן ליה הפסקה כדאמרי׳ בפסחים (ד׳ קה:) חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם להתפלל או לקראת החתן וכלה אם הניחו שם זקן או חולה כשחוזרים אין טעונין ברכה למפרע וכו׳ דלא דיינינן ליה הפסקה כ״ש שהברכה נר מצוה עצמה אינה הפסקה והלכתא כמר זוטרא דבריך אכסא קמא ואכסא דברכתא (א) אבל אם סילק דעתו מלשתות ואמר הב לן ונבריך צריך לחזור ולברך קודם ברכת המזון משום דזה לשרות וזה לשתות כלומר היין שמתוך המזון הוא לשרות המאכל והיין ששותין אחר המזון הוא לשתות ולפיכך אין היין שבתוך המזון פוטרת אותו אלא צריך לחזור ולברך עליו אבל אם שתה קודם (ברכת) המזון אותו היין שהוא לשתות פוטר מה ששותה בסוף שהוא גם כן לשתות וזה היה בימיהם שהיו מסלקין את השולחן קודם ברכת המזון אבל עכשיו שאין אנו נוהגים כן אפילו לא בירך (על היין) קודם המזון הברכה שמברך *קודם הסעודה פוטרת כל מה ששותה אחר המזון ואין צריך לחזור ולברך אלא א״כ סילק דעתו מלשתות לגמרי : **ואומר** ר׳ יצחק הזקן ז״ל דדוקא היין שבתוך המזון אינו פוטר לאחר המזון דאין לשרות פוטר לשתות אבל היין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון שהיין שלפני המזון הוא לשתות ולשתות פוטר לשרות ומזה הטעם בשבתות וימים טובים כיון שמברך תחלה כשמקדש אין צריך לחזור ולברך בתוך הסעודה ולא תימא דוקא כשמברך בשעת קידוש מפני שאין קידוש אלא במקום סעודה ודעתו לאכול ולשתות ולפטור בזאת הברכה [וכן בהבדלה] כיון שמבדיל ובירך ואוכל מיד אבל במוצאי ימים כיון שאם ירצה לא יאכל [ודכוותה בהבדלה] דיש הבדלה שלא במקום סעודה אינו פוטר אלא אפי׳ בירך מתחלה בין להבדלה בין לשתיה בעלמא שרצה לשתות אותו היין פוטר ליין שבתוך המזון ואין צריך לברך פעם אחרת בתוך הסעודה דלשתות פוטר לשרות כדאמרינן ויש ראיה לזה מדאמרי׳ (פסחים דף קו:) שבני אדם שקדשו בבית הכנסת אמר רב ידי קידוש יצאו ידי יין לא יצאו ורבי יוחנן אומר ידי יין נמי יצאו ואין צריך לחזור ולברך בבית דס״ל דשינוי מקום אין צריך לברך אבל אם לא היה משנה מקומו כגון שמבדיל ואוכל מיד נראה שלא היה צריך לחזור ולברך על מה ששתה בתוך הסעודה (ואפי׳ לרב) כיון שאין שם שינוי מקום דברכת היין שבירך מתחלה לשתות פוטרת מה ששתה באמצע הסעודה שהוא לשרות. מפי מורי הרב נר״ו: **מתני׳** היו יושבין (שנים) כל אחד ואחד מברך לעצמו כלומר אם אכלו בלא שום הזמנה אלא שהיו יושבין וכל אחד ואחד התחיל לאכול ולא הסכימו לאכול ביחד אינם מצטרפין וכל אחד ואחד מברך לעצמו ואם הסבו אחד מברך לכולם י״מ הסבו מלשון הסבה ור״ל כשהסבו ביחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע מצטרפין ואחד מברך לכולם ורבינו האי גאון ז״ל פירש הסבו מלשון סיבוב ור״ל כשישבו כולם סביב שזה מורה על הישיבה של קביעות דמתרגמי׳ וישבו לאכל לחם ואיסתחרו למיכל לחמא : **ואומר** רבינו יצחק ז״ל דבין בברכת המוציא ובין בברכת המזון מיירי ומביא ראיה מדאמרי׳ בגמ׳ (דף מג:) אמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסבה אבל יין דלא בעיא הסבה לא ובודאי לא היה אומר רב ביין בענין ברכה שלאחריו שזה פשוט הוא שבשום ענין אין זימון לפירות וצריך לברך כל אחד ואחד לעצמו ור׳ יוחנן ג״כ לא היה אומר שבהסבה מזמן עליו אלא ודאי בברכה שלפניו איירו וכי היכי דביין איירו בברכה שלפניו הה״ג כשאמרו גבי פת לא שנו אלא פת דבעי הסבה בברכה שלפניו אמרו . ועוד מביא ראיה דמתני׳ בברכת המזון נמי איירי מדאמרי׳ בגמ׳ (דף מב:) כי נח נפשיה דרב הוו הדרי רבנן אבתריה וקא מבעיא להו הסבו דוקא אבל ישבו לא קם רב אדא וקרע אמר נח נפשיה דרב והפילו בהמ״ז לא גמרינן דאלמא משמע בהדיא דמתני׳ דקתני הסבו אחד מברך לכולם בבהמ״ז נמי מיירי . ויש שהיו מעמידין המשנה בברכת המוציא בלבד והיו אומרים דברכה מזונות ר״ל ברכת מוציא וא״ל לדוחק זה שיותר נכון לפרש הלשון כפי משמעותו ולהעמיד המשנה בין בזה ובין בזה : **ועוד** אומר רבינו יצחק ז״ל כי בימיהם שהיו השלחן ומפות לפני כל אחד ואחד היה צריך שיסבו כדי שיצטרפו כולם אבל עכשיו שמנהגנו לאכול כולנו בשלחן אחד ומפה אחת א״צ הסבה אחרת אלא בזה בלבד מצטרפין ואע״פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם בין [ג] בהמוציא בין בברכת המזון . ובירושלמי (בפירקין ריש ה״ו) אמרי׳ אמר ריב״ל בבעוטה כן היא מתניתא באורחים אבל בעה״ב בתוך ביתו לא תני רבי חייא אפי׳ בעה״ב בתוך ביתו פי׳ ריב״ל ס״ל דבאורחים שדרך לתת לכל אחד ואחד בפ״ע ואינם יודעים קביעותם אינם מצטרפין אלא כשהסבו יחד מתחלה אבל בעה״ב עם בני ביתו אפי׳ לא הסבו יחד מתחלה מצטרפין אחר האכילה שכל בני הבית נגררין אחר בעה״ב ור׳ חייא ס״ל שאפי׳ בני הבית אינם מצטרפין עם בעה״ב אלא כשהסבו ונראה למורי הרב נר״ו שהלכה כריב״ל דאמר שבני הבית אפי׳ לא הסבו מצטרפין עם בעה״ב משום דהוא בתראה טפי : **בא** להם יין בתוך המזון כל״א מברך לעצמו אע״פ שאם הסבו אחד מברך המוציא וברכת המזון ופוטר את האחרים אפ״ה אם הביאו להם יין בתוך הסעודה צריך כל אחד ואחד שיברך על היין לעצמו ומפרש בגמ׳ (דף מג.) טעמא מפני שאין בית הבליעה פנוי ופי׳ רש״י ז״ל שמתוך שאוכלין אינם משימין לבם לברכה שאומר לפיכך אינם יוצאין באותה ברכה וצריך כל אחד ואחד לברך ואין זה נראה שאע״פ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה . ויש מפרשים שמתוך שאין בית הבליעה פנוי אין יכולין לענות בעניית אמן משום (ברכות דף נא.) שנא׳ ימלא פי תהלתך ואם אומר אותו בעוד שאוכל נמצא (ב) שאין אומר אותו כראוי וזה הפירוש הוא נכון אבל לא מהטעם שלהם שמלה אחת יכול לאומרה כראוי אם ירצה ואע״פ שהמאכל בפיו אלא ודאי הנכון הוא מפני שאינם יכולים לענות אמן מפני הסכנה וכן נראה בירושלמי (הל״ו) בפירוש דגרסי׳ התם כל״א מברך לעצמו מפני שאין בית הבליעה פנוי אמר ר׳ מונא הדא אמרה הדין דעטים בגו מיכלא אסור מימר ליה אסותא בגין סכנתא הנה נראה בפירוש דמשום סכנתא נגעו בה. מפי מורי הרב נר״ו : **לאחר** המזון אחד מברך לכולם כלומר אחר שסיימו מלאכול כיון דליכא סכנה ויכולין לענות אמן אחר המברך וכל האחרים יוצאין וזה היה בימיהם שהיה מנהגם לסלק את השלחן ולאחר סילוק השלחן היו צריכין לחזור ולברך פעם אחרת שדומה כסעודה אחרת בפני עצמה אבל אנו שאין מנהגנו לסלק את השלחן כיון שבירך על היין שבתוך המזון אין צריך לחזור ולברך אח״כ כלל אלא אם סילק דעתו שלא לשתות כלל דכל זמן שלא סילקו השלחן בתוך הסעודה מיקרי : **והוא** אומר על המוגמר פירוש מנהגם היה להביא מוגמר אחר מאכלם כדי להריח ריח טוב ופרש״י ז״ל דהסיפא קאי והכי קאמר אותו שבירך לאחר המזון ופטר את האחרים הואיל ונתנו לו מעלה אחת נתן לו ג״כ מעלה אחרת ומברך על המוגמר ופוטר את האחרים ואע״ג שאין דרך להביא המוגמר אלא לאחר סעודה כלומר לאחר ברכת המזון ובאותה שעה כבר עברה הסעודה לגמרי ואין אנו חייבין לתת לזה לברך אפ״ה עכשיו שהביאו אותו מיד אחר סיום האכילה קודם ברכת המזון אותו שבירך על היין שלאחר המזון מברך על זה והגאונים ז״ל פירשו דכשהביאו אותו באמצע הסעודה מיירי ואריסא קאי דקתני הסבו אחד מברך לכולם ור״ל אותו שבירך המוציא הוא מברך על המוגמר ואע״פ שאין מביאין אלא לאחר סעודה כלומר אע״פ שאין הדרך להביאו אלא לאחר שסיימו לאכול קודם שיברכו ברכת המזון ואם היו מביאים אותו באותה שעה היה אחר יכול לברך (ג)שסעודה אחרת נראית אפי׳ הכי עכשיו שהביאו אותו באמצע הסעודה זה שהתחילו לתת לו כבוד בתחלת הסעודה ובירך המוציא נתן לו ג״כ כבוד לכל שאר הדברים עד השלום הסעודה והוא מברך על המוגמר ופוטר את האחרים והכי משמע בירושלמי (בפירקין סוף ה״ו) בהדיא דגרסינן התם מה בין מוגמר ליין מוגמר כולהון מריחין יין אחד הוא שועם דאלמא משמע דבתוך הסעודה איירי ומשום הכי בעי מה בין מוגמר ליין שביין שמביאין בתוך הסעודה כל אחד ואחד מברך לעצמו ובמוגמר אחד פוטר לכולם ומהדרי׳ מוגמר כולהו מריחין וכיון שנהנים ממנו כולם כאחד האחד מברך ופוטר את האחרים אבל ביין כששותה האחד אין האחרים נהנין ולפיכך צריך שיברך כל אחד ואחד לעצמו . ואכתי איכא למידק לפי דעת הגאונים ז״ל דמפרשי שבאמצע הסעודה

איקא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך אמר רב אחא אנא כמאן נעביד אמימר אמר אנא נמלך אנא ומר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא הוה קאי עילויהו רב ייבא סבא אמרי ליה הב לן ונבריך ולבסוף אמרי ליה הב א לן ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתון הב לן ונבריך איתסר לכו למשתי וכן הלכתא : *רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביום טוב חזייה דבריך והדר בריך א״ל לא סבר לה מר להא דרבי יהושע בן לוי בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון אמר ליה אנא נמלך ב אנא בא להם יין בתוך המזון אפי׳ בשבתות וימים טובים אינו פוטר את היין ג שלאחר המזון משום דזה לשרות וזה לשתות דקיימא לן (א) כתלמידי דרב דאמרי אינו פוטר : **מתני׳** היו *יושבין [א] כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו °לאחר ד המזון אחד מברך לכולם והוא אומר על המוגמר אף על פי שאין מביאין

*ברכות סב:

[דף לד ע״ב]

רש״י

אדעתא דהכי בריך : אכסא קמא ואכסא דברכתא · דברכת המזון הוי הפסק: נמלך אנא · שאיני יודע אם אשתה יותר וכל כוס וכוס מתחיל בו השתיה: דזה לשרות · לאכילה שבמעיו הוא בא שלא היו רגילין לשתות בתוך האכילה : מתני׳ היו יושבין · בלא היסב מטות : כל אחד מברך לעצמו · דאין קבע סעודה בלא הסיבה שיושבין ומסין על לדיקן השמאלית ע״ג מטה ואוכלין ושותין קרוי הסבה : בא להם בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו · דאין בית הבליעה פנוי כדמפרש בגמרא ואין מכוונין לברכה : והוא אומר על המוגמר · אותו שבירך על היין מברך על המוגמר שהיו רגילים להביא לפניהם לאחר אכילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ומברך עליו

שלטי הגבורים

א בפרק ערבי פסחים כתב רבינו דאסור באכילה ושתיה והראב״ד ורבינו יונה כתבו דדוקא בשתיה אסור ולא באכילה ומן התימה על מגדל עוז שכתב דדעת רבינו כדעת הראב״ד ז״ל וזה אינו יפה ומיי׳ והרא״ש וטור פסקו כרבינו :

ב כתב הרא״ש ומכיון שתלוי בדעת האדם יש ללמוד מכאן דאפילו בחול נמי אם דעתו נמי לשתות יין אחר המזון אין צריך לברך עד כאן לשונו :

לשון ריא״ז

ג ואינו דומה ליין שלפני המזון שעיקרו הוא לשתיה ופוטר יין שלאחר המזון שגם הוא לשתיה ונראה בעיני שלא נאמר זה אלא על הסתם אבל אם נתכוין לפטור יין שלאחר המזון בברכת יין שבתוך המזון הולכים אחר דעתו ואין צריך לחזור ולברך על היין שלאחר המזון וכן במקומות הללו שאין דרכן לקבוע שתיה לאחר המזון ולפני המזון כיון שבירך על הכוס ראשון פוטר כל שתיותיו בין מה ששותה בתוך הסעודה בין מה ששותה בגמר הסעודה כשאוכל מיני מגדים שהכל צורך המזון הוא ומתחלה היה דעתו לפטור את הכל בין בשאר ימות השנה בין בשבתות וימים טובים שמברך על היין תחלה כמבואר בקונט׳ הראיות בראיה י״א :

ד ומ״ש אומר שלא אמרו אחד מברך לכולן אלא בברכה שלפניהן אבל בברכה שלאחריהן כל מקום שאין שם ברכת זימון אין אחד מברך לכולן אלא כל אחד מברך לעצמו ואין שיטת התלמוד כדבריו אלא אף בברכה אחרונה של יין ושל שאר פירות אחד מברך לכולן וסוא שיהיו שלשה או יותר מכאן שהן חשובין אגודה ורואי לומר בהן ברוב עם הדרת מלך אבל אם היו שנים מוטב ליחלק וכל אחד מברך לעצמו בין בברכה שלפניהם כגון ברכת המוציא ושאר ברכות ובין בברכה שלאחריהם כמבואר בקונט׳ הראיות בפרק שלפניו :

שיטת ריב״ב

דקיי״ל כתלמידי דרב . דאמרי׳ בגמ׳ דיין שבתוך המזון כשלא בא להם יין לפני המזון אינן פוטרין שלאחר המזון דזה לשרות אכילתו בתוך מעיו וזה לשתות וכבר כתב הרב דודי ז״ל בענין הזה : מתני׳ בא להם יין . בתוך המזון ולפני המזון לא בא להם שאילו בא להם לפני המזון לא היה יין שבתוך המזון ושלאחר המזון טעון ברכה וכולה מתניתין. בשבתות ובימים טובים כיא שנויב:

עין משפט

א מיי׳ פ״ד מה׳ ברכות סמג עשין כז טור א״ח סי׳ קעד

הגהות הב״ח

(א) נ״ב ואפי׳: (ב) כ״ב סי׳ לקמן סי׳ קצח: (ג) שבסעודה כצ״ל:

הגהות הרי

(א) לא כמי תלמידי דרב כצ״ל ומ״י בגמ׳ :

[א] נ״א : [ב] בברכת המוצ׳ (הגה״ה) :

א מיי' פ"ד ופ"ו מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קעד : ב מיי' פ"ט מה' ברכות סמג עשין כז א"ח סי' קעד רה רכו :

הסעודה מיירי היאך יברך האחד באמצע ושיפטור את האחרים והא איכא למיחש משום סכנתא כדחיישינן ביין שיברך כל אחד ואחד שאם יברך אחד ויענו האחרים יבואו לידי סכנה . **ונראה** למורי הרב נר"ו שלא היו עונין אמן כלל אלא בשמיעה בלבד היו נפטרין וכך פירש הירושלמי מה בין מוגמר ליין שביין צריך שיברך כל אחד ואחד מפני שהם אינם יכולים לענות אמן מפני הסכנה ובמוגמר אין אנו חוששין לסכנה בעת שיענה אמן ומהדרינן מוגמר כולהו מריחין יין אחד הוא שטועם כלומר המוגמר מיד שמביאין אותו מריחין אותו והנהנין ממנו נר מצוה לפיכך אחד מברך ופוטר לכולם שאם היינו אומרים שיברך כל אחד ואחד היו שוהין הרבה אחר שהריחו אותו ונמצא שהיו נהנים מן העולם בלא ברכה ולפיכך יותר טוב שיברך האחד ויפטר לאחרים בשמיעה בלבד ואע"פ שלא יענה אמן משיהנה מן העוה"ז בלא ברכה שעה גדולה כל כך אבל ביין אין לומר זה הטעם שהאחד בלבד טועם והאחרים אין להם הנאה בשתייתו ולפיכך (יש) [אין] לחוש אם שוהין הרבה וכיון שאינם יכולין לענות אמן כל אחד ואחד מברך לעצמו : ולפי סברת הגאונים ז"ל נמצא שאחר המזון ושאחר הסעודה פירוש אחד להם שהכל ר"ל אחר סיום המאכל קודם ברכת המזון ואף על פי שסיום הלשון אין בכך כלום דמשום דמעיקרא איירי ביין שהוא מזון נקט לישנא שלאחר המזון אבל בסוף שהמוגמר אינו מזון שינה הלשון ואמר לאחר הסעודה (ב) ונראין הדברים

רש"י

עליו בורא עצי בשמים: אלא לאחר סעודה. ולאחר ברכת המזון ואינו כלל מענין סעודה מכל מקום מי שברך על היין שהתחיל בברכות אחרונות גומרן : גמ' בדוכתא פלן . במקום פלוני דכיון דקבעו להן מקום בתחלה בדבור ועצה והזמנה הוי קביעות אבל (א) אכלו יחד מאיליהן במקום אחד אין זה קביעות: הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע : מכלל דאיכא עדיף מיניה . ואפ"ה כיון דהוא התחיל לחדא עביד לאידך : הנוטל ידיו תחלה . במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: תמרתו. קיטור עשן שהוא מתמר ועולה

מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה : **גמ'** דוקא הסבו הוא שאחד מברך לכולם המוציא אבל לא הסבו לא ואי אמרי ניזיל ניכול נהמא בדוכתא פלוני אף על גב דלא הסבו אלא כל אחד ואחד אוכל מכברו כמאן דקביעי דמו ואחד מברך לכולם כדתני' עשרה שהיו מהלכין בדרך אע"פ שכולם אוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו וישבו אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו אחד מברך לכולם א ואוקימנא כגון

דף מג. דאמרי ניזיל ניכול נהמא בדוכתא פלוני ויין נמי בעי הסבה *כרבי יוחנן (דאמר רבי יוחנן) ואם הסבו אחד מברך ב לכולם בפה"ג ואם לא הסבו כל אחד ואחד מברך לעצמו שאלו את בן זומא מפני מה °אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית ג הבליעה פנוי : והוא ד אומר על המוגמר : הוא מכלל דאיכא עדיף מיניה מסייעא ליה לרב

[דף לה ע"א] דאמר רב חייא בר אשי אמר רב °כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה אמר ר' זירא א"ר ירמיה מאימתי מברך על °המוגמר משתעלה תמרתו אמר

במוגמר שמביאין בתוך הסעודה מיירי דאי במוגמר שמביאין לאחר הסעודה (ג) אמאי קאמר והוא אומר על המוגמר ולא אמרו והוא אומר על היין אלא ודאי מפני שיש הפסק גדול בין ברכת המוציא ליין שלאחר הסעודה והיא כסעודה אחרת לפיכך אין מברך על היין וכי היכי שאינו מברך על היין הה"נ שאינו מברך על המוגמר כיון שכבר נגמרה הסעודה הלכך ע"כ כשאמר והוא אומר על המוגמר על המוגמר שמביאים בתוך הסעודה קאמר. מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** דוקא הסבו א' מברך לכולם אבל לא הסבו לא ואי אמרי ניזיל ניכול נהמא בדוכתא פלניא אע"פ שלא הסבו יש לשאול אמאי הוצרך ללמוד מדיוק שאמר הסבו דכי לא הסבו לא והלא ממשמעות המשנה היה יכול ללמוד זה שבפי' אמרו במשנה היו יושבין כאו"א מברך לעצמו והיה יכול לומר דוקא יושבין אבל אמרי ניזיל ניכול נהמא בדוכתא פלניא כמאן דקביעי דמו וי"ל שאם לא היה מפני ששנה הסבו הייתי אומר דמאי דקתני היו יושבין ר"ל ישיבה בעלמא שהיו יושבין לנוח אבל כיון דאמר הסבו למדנו שהסבה לאכול קאמרינן ומש"ה דייק הכא מהסבו שמורה על ענין אכילה: **ואומר** רבינו יצחק הזקן ז"ל שאפי' לא אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן כיון שהסכימו ביחד ואמרו נאכל כמו קביעות מקום הוי ואחד מברך לכולם ואע"פ שכל אחד אוכל מככרו וכן אם היו רוכבין ואמרו נאכל אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו אוכלים והולכים לא וכן אם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"פ שאוכלין כולן בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אינם מצטרפין : **ויין** נמי בעי הסבה כר' יוחנן ואם הסבו אחד מברך לכולם בפה"ג אתא לאשמועינן דבברכה שלפניו דוקא מועיל הסבה לפירות והאחד פוטר את האחרים אבל בברכה אחרונה אין הסיבה מועילה כלל וכל אחד ואחד מברך לעצמו תדע שבברכה ראשונה האחד פוטר את חברו מדאמרי' בגמ' (דף לט.) הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דבר קפרא והביאו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות [לא' מהן] לברך וכו' ומדחזינן שנתן רשות שיברך בעבור כולם שמעינן דבברכה ראשונה האחד פוטר את כולם אבל בברכה אחרונה לא (ד) שאין זימון לפירות : **וחכמי** לוני"ל ז"ל שאלו לרבי יצחק בן אברהם ז"ל מנכפור"א כיון דקי"ל דאין זימון לפירות כשהביאו לפני ר"ג וזקנים (דף לז.) שהיו מסובין שם ביריחו כותבת ואכלו למה נתן ר"ג רשות לרבי עקיבא לברך אחר האכילה וקפץ ובירך ברכה אחת מעין שלש והלא אינם יכולים לצאת בברכה שלו דאין זימון לפירות וכל אחד ואחד צריך לברך על עצמו ותירץ דרבן גמליאל אזיל לטעמי' דס"ל דעל כל שבעת המינים מברך ברכת שלשה והיה סובר שיהיה זימון לפירות שבעת המינים ואחד פוטר את האחרים ולפיכך היה נותן רשות לרבי עקיבא לברך מפני שהיה סובר שיעשה רבי עקיבא כדבריו ויברך שלש ברכות ואפ"ה לא נשא לו פנים בדבר ר' עקיבא ובירך ברכה אחת מעין שלש לא לפטור את האחרים אלא לפטור את עצמו בלבד (ה) להודיע שלא היה סובר כמותו קפץ ובירך בתחלה ברכה אחת מעין שלש:(ו) **הוא** מכלל דאיכא עדיף מיניה וכו' פי' מדקאמר הוא משמע דבדאיכא (ז) עדיף מיניה עסקינן ולפיכך הוצרך למיתני הוא לאשמועינן שאע"פ שהיה מן הדין שהגדול מברך תחלה בכאן אינו כן אלא אותו שנתנו לו המטלה שיברך על הפת מתחלה הוא יברך על המוגמר שאם לא היה שם כמותו או שלא היו גדולים ממנו פשיטא דזה שבירך מתחלה יברך ג"כ על הברכה האחרת א"ו אתא לאשמועינן שאע"פ שיש שם גדול ממנו אינו מברך הגדול אלא זה שבירך הברכה האחרת. מפי מורי הרב נר"ו: **כל** הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה שמאחר שנתנו לו מטלה אחת ליטול תחלה נתן לו ג"כ מטלת הברכה ומפרש בפ' שלשה שאכלו (דף מו:) שזה כשהם מועטים שמשעת הנטילה עד ברכת המזון אין שם אלא שעה מועטת ולא חיישינן משום דידים עסקניות אבל אם היו שם הרבה בני אדם נוטלין כל האחרים תחלה ולכשיגיעו לה' הגדולים יותר נותנין רשות הארבעה [לאחד] ליטול ידיו תחלה ואותו שנטל ידיו מה' תחלה הוא מזומן

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש ונראה דה"ה נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו הולכין בדרך נקט תלמודא ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלוני שכך מנהג הולכי דרכים :

ב בשאר אוכלין ומשקין חוץ מפת ויין הראב"ד ומרדכי כתבו דאפילו הסבו כל אחד מברך לעצמו וכן נראה דעת סמ"ג ושאר הפוסקים כתבו גם בהם הסבו אחד מברך לכולם ובהסיבת היין השוו רבינו ומיימוני והרא"ש והטור דדוקא בברכה שלפניה א' מברך לכולם אבל בברכה שלאחריה כל אחד מברך לעצמו וסמ"ג כתב דגם בברכה שלאחריה א' מברך לכולם וכתב דלדידן אין מועיל הסבה ליין ובין ביין ובין שאר משקין כל אחד מברך לעצמו חוץ מן הפת :

לשון ריא"ז

ואם הסבו אע"פ שלא קבעו מקום אלא ישבו פתאום והסבו שם א' מברך לכולן שהסבה היא קביעות בין ביין ובין בשאר דברים שהסבה היא קביעות אחד מברך לכולן כמבואר בקונטרס הראיות בראיה י"ד . ונראה בעיני שלא נאמרה הסבה אלא לבני אותן המקומות שדרכן להסב על המטות ושוכבין ומטין על צדן אבל אנו שאין דרכנו בהסבה אלא לישב על גבי ספסלים וכיוצא בהן ישיבתנו היא הסיבתנו חוץ מלילי הפסח שצריכין להסב . זכר לחירות כמבואר בקונט' הראיות בראיה י"ג :

ועוד אני אומר שאף במקום שדרכן להסב אם היו מקצתן מסובין ומקצתן אינן מסובין אחד מן המסובין מברך לכולן ומוציא בין המסובין בין שאינן מסובין וכן השמש שעומד ומשמש על המסובין יוצא בברכות המברך ומז"ה ביאר בפסקיו שאין צריכין הסבה וקביעות מקום לברך אחד לכולם אלא בברכת המוציא אבל בברכת המזון אע"פ שלא הסבו ולא קבעו מקום אחד מברך לכולם :

ג פרש"י (ג"כ עפ' רבי' ואמר) דמשום הכי אין לב המסובין אל המברך ומיימוני כתב דמשום הכי איכא סכנה ורבינו אלחנן כתב דבין הוא פנוי בין אינו פנוי לעולם פליגי בהטוב והמטיב :

לשון ריא"ז

לפי שאין בית הבליעה פנוי ואין א' ראוי לשמוע ולענות לחבירו : ד והראב"ד פירש דקאי אמאן דאמר ברכת המוציא ומיי' פסק כרבי' ורש"י וטור ורבינו יונה האריכו בזה :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ישבו כו' במקום אחד יחד : (ב) נ"ב כלומר לפ"ד הגאונים שמפרשים דארישא קאי כלומר אותו שבירך המוציא הוא אומר על המוגמר נראין הדברים דלפי זה דבמוגמר שהביאו בתוך הסעודה מיירי וכו': (ג) מיירי וכו' המוגמר ולא קאמר : (ד) דאין כצ"ל: (ה) נ"ב וכדי להודיע וכו' : (ו) והוא מכלל כו' מדקאמר והוא כו' : (ז) דעדיף כצ"ל :

שיטת ריב"ב

גמ' ויין נמי כשאחד מברך לכולן בעי הסבה אבל בתוך המזון אפי' בהסבה כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע : פיס' הוא אומר על המוגמר וכו' : גמ' כך היא הגירסא בכל הספרים שלנו מדקאמר הוא מכלל דאיכא דעדיף מיניה : מסייע ליה לדרב . דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה וכך פירש הרב דודי ז"ל משנתנו וגמרא זו : והוא אומר על המוגמר . פי' אותו שבירך להם על היין שלפני המזון או שלאחר המזון הוא המברך להם על המוגמר אע"פ שחזרו והביאו להם עוד מזון ובא להם המוגמר בתוך הסעודה אחד מברך על המוגמר לכולן והוא הוא שבירך על היין שבא בין מזון למזון אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה כך היה דרכן שלא היו מביאין אותו אלא לאחר סעודה ולאחר ברהמ"ז ואם היה מנהגם שיברך הגדול שבהם והוא הוא שבירך ברהמ"ז אבל זה המוגמר שבא בתוך הסעודה המברך על היין שלפני המזון או בין מזון למזון הוא מברך עליו ואע"פ שהיין שבא בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אין דין המוגמר כן . ומפורש דבר זה בתלמוד ירושלמי מה בין מוגמר ומה בין יין מוגמר כולהון מריחין יין אחד הוא שהוא טועם . ובגמ' דילן דייקינן מדקאמר הוא מכלל דאיכא דעדיף מיניה שהוא מזומן לבהמ"ז אבל זה מאחר שזכה בברכת היין שהוא קודם גמר הסעודה זכה בכל הברכות שבתוך הסעודה לפיכך זכה לברך על המוגמר שבא בתוך הסעודה ויש אחר גדול ממנו שמברך בהמ"ז כדרב חייא בר אשי אמר רב דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לבהמ"ז וה"ה שיברך על המוגמר הבא לאחריה שמאחר שהוא הגדול שבכולן אין לאחר ליטול רשות לעצמו בפניו אלא מדעתו וזה שבירך על המוגמר שבתוך הסעודה בלא רשות לא מפני שהוא גדול אלא מתוך שזכה בברכת היין שקודם גמר סעודה זכה אף בברכת המוגמר שבא בתוך הסעודה . כל זה לשון הרב דודי ז"ל : תמרתו . קיטור העשן שהוא מתמר ועולה : שמין .

המאור הקטן

מתני' הוא אומר על המוגמר אע"פ שחזרו והביאו להם פירות אותו שבירך להם על היין שלפני המזון או שלאחר המזון הוא מברך להם על המוגמר אף על פי שחזרו והביאו להם עוד מזון ובא להם המוגמר בתוך הסעודה אחד מברך על המוגמר לכולן והוא הוא שבירך על היין שבא בין מזון למזון ואף על פי שאין מביאין מוגמר אלא לאחר הסעודה כך היה דרכם שלא היה מביאין אותו אלא לאחר הסעודה לאחר ברכת המזון ואז היה מנהגם שיברך הגדול שבהם והוא הוא מברך ברכת המזון אבל זה המוגמר שבא בתוך הסעודה המברך על היין שלפני המזון או בין מזון למזון הוא מברך עליו ואע"פ שהיין הבא בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אין דין המוגמר כן ומפורש דבר זה בתלמוד ירושלמי מה בין מוגמר ובין יין מוגמר כולהו מריחין יין אחד הוא שהוא טועם ובגמרא דילן דייקינן מדקאמר הוא מכלל דאיכא עדיף מיניה שהוא מזומן לברכת המזון אבל זה מאחר שזכה בברכת היין שהיא קודם גמר הסעודה זכה בכל הברכות שבתוך הסעודה לפיכך זכה לברך על המוגמר שבא בתוך הסעודה ויש אחר גדול ממנו שמברך ברכת המזון כדרב חייא בר אשי אמר רב דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברך ברכת המזון וה"ה שמברך על המוגמר שבא לאחריה א] שמאחר שהוא גדול שבכולן אין לאחר ליטול רשות לעצמו בפניו אלא מדעתו וזה שבירך על המוגמר שבתוך הסעודה בלא רשות לא מפני שהוא גדול אלא מתוך שזכה בברכת היין ב] שקודם גמר סעודה זכה אף בברכת המוגמר שבא בתוך הסעודה ומעובדא דמנימין רעיא שמעינן דאע"ג דלא אמרה כתקון רבנן יצא : בושלי כמרא שהכל אבל תמרא דזיקא בורא פרי העץ ועל הביעא ועל הקופרא ועל הירקות ועל המים בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות אבל מצות וריחני אין בהם ברכה לאחריהן . כל זה השמים הרי"ף זכרונו לברכה :

השגות הראב"ד

א] **שמאחר** וכו'. א"א אין נראין דבריו כי מה שאמרינן הוא אומר על המוגמר אינו חוזר על המברך על היין שהרי אין אחד מברך לכולן אלא על יין שבא לאחר המזון ועל מוגמר מברך אפילו בא בתוך המזון מדלא קא מפליג ביה כי היכי דאיפליג ביין ועד שלא נתברר מיהו המברך על היין איך יפול עליו והוא אומר עליו . ומאי דאמר נמי שהמברך ברכת המזון הוא הגדול שבכולן . כדרב חייא בר אשי דאמר הנוטל ידיו באחרונה וכו' הכי אמרינן דאיכא דעדיפי מניה ואמר זה דאיהו מברך ברכת המזון מפני שהוא גדול שבכולן ואלא דברי ר' חייא בר אשי אינן כן שאין הדבר תלוי בגדול אלא במי שנוטל ידיו באחרונה וממעשה דרב נופי' דהוי יתיב בסעודתא קמי דר' חייא ורבי ובריך רב והיה קטן שבהם אלא פירוש הענין כלו כך הוא כי אותו שבירך להם המוציא הוא יברך להם כל ברכת הסעודה ועל האחד של רישא קאי התכר אחד מברך לכולן והוא האחד שמברך המוציא והוא שמברך על המוגמר בא"זה מקום שיבוא אפילו תוך הסעודה מדלא מפליג ביה ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר בהמ"ז וכבר נפרדה קביעות כל הסעודה ובאותו מוגמר אין שם זיקת הבוצע כלל אפי' הכי כיון שבא קודם ברכה הבוצע מברך שאין מעבירין אותו מגדולתו שנתנו לו תחלה לאותה סעודה ודייקינן בגמרא מדקאמר הוא מכלל דאיכא דעדיף מיניה שאם היה גדול והחוב המוטלת עליו בכל צרכי הסעודה לא היה צריך להזהיר עליו שהוא שבצע יברך על המוגמר וש"מ אין תורת סעודה מוטלת על הגדול אלא על הרגיל או שיכול הגדול ליתן רשות לאחר לברך כענין שעשה רבי לרב וכדרב חייא בר אשי שאם היתה החובה מוטלת על הגדול אין הגדול רשאי לפטור ממנה כי הוא מצוה במצות אלא לא נתן לגדול אלא מפני כבודו ואם הרשה לאחר הרשות בידו והוא הדרך הישר : ב] **שקודם** וכו'. א"א זה אינו נראה וכלאהמוגמר קודם ליין :

מזומן לברך ברכת המזון שלדעת כן נתנו לו כבוד לענין נטילה שיברך ג"כ על הכוס ויזכה בשתי מעלות: **חוץ** ממושק"א שמין חיה הוא אינו מה שנקרא מור בתורה שאותו מעשבי בשמים הוא כמו שכתוב אריתי מורי עם בשמי אלא זה מין חיה הוא וי"א שהוא זיעת חיה והנכון יותר שחיה ידועה היא ויש לה חטוטרת בצואר ולשם מתקבצין בתחלה כעין דם ואח"כ חוזר ונעשה מוש"ק: **ורבינו** מאיר הלוי ז"ל היה אוסר אותו באכילה מפני חשש דם ואפשר לתת טעם בו להתיר ולומר דפרש בעלמא הוא ואע"פ שמתחלה הוא דם לא חיישינן להכי דבתר

נר מצוה | תורה אור

אמר רב חסדא אמר רב על כל המוגמרות כולן מברכין עליהם א בורא עצי בשמים חוץ ממושק"א ב שמין חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים ומשחא דאפרסמא מברכין עליה בורא שמן ערב ג וכשרתא ד ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים *וסימל"ק וחלפי ה דימא מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים ונרקום ו דגנוניתא מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים *[אמר רב ששת הני סיגלי מברך עלייהו עשבי בשמים] אמר מר זוטרא האי ז מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות: אמר מר יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזא אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות כדי להתנאות בהן בני אדם: אמר *רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על ריח טוב שנאמר °כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח: תנו רבנן הביאו לפניהם שמן והדס בית שמאי אומרים מברך על השמן ופוטר את ההדס ובית הלל אומרים מברך על ההדס ופוטר את השמן אמר רבן גמליאל אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו אמר ר' יוחנן הלכה כדברי המכריע רבא אמר הלכה כבית הלל והלכתא כרבא ח דבתרא הוא: תנו רבנן *הביאו לפניו שמן ויין ב"ש אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן *ואחר כך על היין ובית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין *ואחר כך מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש תלמיד חכם הוא טחו בכותל מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם שיצא כשהוא מבושם לשוק תנו רבנן ששה דברים גנאי הוא לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים מטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל ישב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אל יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה: אל יצא כשהוא מבושם לשוק (א) במקום שחשודין [א] אותו על משכב זכור ולא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידעי דלעידניה קא אזיל ואל יצא במנעלים מטולאים ולא אמרן (א) אלא בטלאי על גבי טלאי ובפינתא ובימות החמה אבל בגילדא או בימות הגשמים לית לן בה ואל יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו ואפילו היא בתו או אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו ואל ישב בחבורה של עמי הארץ דילמא אתי לאימשוכי בתרייהו ואל יכנס באחרונה לבית המדרש דילמא חשדי ליה בפושעים ואל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם °מאי תקנתיה ליהדריה בקדושא דבי שמשא ואל יהלך בקומה זקופה משום שנאמר °מלא כל הארץ כבודו:

מתני' *הביאו לו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת

שהפת

ד' מא: | תהלים קנ | קנט | קס | קסא | ישעיה ו | דף מד.

רש"י

ועולה: כשרתא· קושט: משחא כבישא· שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבו והואיל ואין הבושם נראה כי אם השמן קס"ד דלא ליברך על הבושם: מישחא טחינא· שטוחנין בה את הכשרתא: סמלק· מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו וג' עלין לכל שורה: חלפי דימא· הוא שיבולת נרד עשוי כמין גבעולי פשתן: נרקום· חבצלת השרון: דגנוניתא. הגדל בגינתא: דדברא· הגדל בשדה: סיגלי· ויאולש: בחבושא· שקורין קוטא: וחזי אילני דמלבלבי· פעם ראשונה בשנה כשהן מוציאין פרח: להתנאות· כלומר ליהנות בו בני אדם: אני אכריע· לומר כבית שמאי: זכינו לריח. כגון מישחא דכבישא: וזכינו לסיכתו· לסוך ידיו המזוהמים להעביר הזוהמא לכך שמן עדיף: יין ושמן· והוא שלאחר מזון ואין זה הכוס של ברכה: שמן בימינו· לפי שעליו יברך תחלה ומברך על השמן בורא שמן ערב: וחוזר ומברך על היין· כגון בחול שאין היין קבע ואין יין שלפני המזון פוטרו: וטחו בראש השמש· כדי שלא יצא בידיו מבושמים לשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם כדמפסיק ואזיל: ששה דברים· כולהו מפרש ואזיל: שחשודים על משכב זכור· מבשמים עצמן כדי שיתאוו להם: אבל קביעא ליה עידנא· זמן קבוע לו ללמוד לילך לב"ה: בפינתא· אילפנייש בלע"ז שעל גבי הרגל: גילדא· עקב: בימות הגשמים· הטיט מכסהו: בפושעים· מתעללים: בקדושא דבי שימשי· כוס של קידוש ששותה בשבת בלילה: מתני' מליח·

כל

רבינו יונה

השתא אזלינן תדע שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור אין הדבש אסור אע"פ שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר שנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר ה"נ אע"פ שמתחלה היה דם כיון שעכשיו יצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן בתבשיל טעם לשבח מותר: **ומשחא** דאפרסמא מפני שנמצא בארץ ישראל והוא חשוב קבעו לו ברכה בפני עצמו ומברכים עליו בורא שמן ערב וזהו עצי שמן האמור במלכים: **וכשרתא** ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו וכו' וכתב רב נתן בעל הערוך דכשרתא עיקרו שמן ומערבים בו כמה מינים בעצי בשמים שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם כגון זה מברכין עליו בורא עצי בשמים וכתב הראב"ד ז"ל שזהו כשהעלים נשם אבל אם הוציאו העלים אין מברכים עליו אלא מיני בשמים וכן אם היו מעורבין בתוכו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך מיני בשמים שברכת בורא מיני בשמים כוללת הכל: **ומשחא** כבישא כתב ר"ח ז"ל שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים ומינים הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וטוחנים אותו ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתן נותן עליהם עצי בושם מהו דתימא כיון דקרוב (ב) הוא לטחינתן נתן בהם לא קלטו קמ"ל דעל כולם מברך עצי בשמים ע"כ: **וסמלק** וחילפי דימא העץ שלו הוא רך ביותר ונקרא בלעז רוזמרי"ן ואפ"ה מברכין עליו בורא עצי בשמים וי"מ דחילפי דימא הוא הנקרא איספליג"ו בלעז ונרקוס דגנוניתא פירש בערוך דתרגום חבצלת השרון נרקוס ויש אומרים אותו שקורין לילו"י בלעז ויש בכל אחד ואחד ששה עלים לבנים: **וכתב** רמב"ן ז"ל הוורד ומי הוורד והלבונה ומצטכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים והראב"ד ז"ל כתב שעל מי הוורד והלבונה והמצטכא אינו מברך עצי בשמים אלא מיני בשמים ונראה למורי הרב נר"ו שמתוך כך כתב כן מפני שאין מי הוורד באין מעץ הוורד עצמו אלא מהפרי הנברא בתוכו ואפשר לומר שאע"פ שאינו בא מהעץ על הוורד עצמו כיון שנבראת מדבר הנברא בתוכו דמברכין עליה עצי בשמים אלא בכל דבר שהאדם מסופק יותר טוב לומר מיני בשמים כדי לצאת מן הספק שעל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא דכי היכי דאמרי' גבי אכילה על כולם אם אמר שהכל יצא הה"נ אמרי' גבי הא דאם אמר מיני בשמים יצא וכתב ר"מ ז"ל שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים שמברך על זה וחוזר ומברך על זה דכיון שאין ברכותיהן שוות אין האחד פוטר את חבירו ועוד כתב שבריח טוב של איסור או בריח שאינו של איסור אלא שעיקרו אינו להריח אלא להעביר את הזוהמא או בריח בגדים מוגמרים שאין בהם עיקר הבשם בכל אלו אין מברכין עליהם כלל: **מאי** תקנתיה ליהדריה בקודשא דבי שימשי כלומר כיון דפסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ופעם אחרת חלק אחד מחמש מאות הנשארים במהרה יבא לידי עורון ומהדרי' יחזור אותו בזכות שיהיה רגיל בקידוש השבת אבל לא שיתן את היין בתוך עיניו דהא אמרי' במס' שבת (דף קח:) שאפי' ע"ג העין אסור מפני שהוא דרך רפואה (א): **מתני'** הביאו לפניו מליח תחלה וכו' עיקר משנה זו לא בא להשמיענו שהעיקר פוטר את הטפל שזה פשוט הוא דהא

שמעינן

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א מז"ה אומר שאין מברכין על המוגמר בורא עצי בשמים אלא בורא מיני בשמים לפי שהעלים הן נשרפין ואינן בעין ולפי שיטת רבינו יצחק מברכין עליו בורא עצי בשמים וכן נראה בעיני עיקר כמבואר בקונטרס הראיות בראיה א':

ב כתב הרא"ש י"א שהמושק זיעת חיה והנכון יותר שחיה ידוע היא שיש לה חטוטרת בצואר ומתקבץ שם תחלה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מוש"ק והר"ז הלוי ז"ל הי' אוסר לאכלו מפני חשש דם וה"ר יונה ז"ל פירש דאפשר ליתן בו טעם להתיר כבעמוד לפנינו וכו' עליו הרא"ש ונראה דהא אפילו ראיתו צריכה ראיה ע"כ:

ג על הכשרת' רבי' חננאל והערוך פסקו שיברך עשבי בשמים:

ד והראב"ד כתב דאם יש עצי בשמים ממש כבושים בשמן מברך עצי בשמים אין שם העלים בעין מברך מיני בשמים וכן אם היו מעורבים בתוכו מיני בשמים מברך מיני בשמים ואם סננן ואין בשמן כלום י"א שמברך בורא שמן ערב וי"א שאין מברכין עליהן כלל וכן נראה דעת מיי' וסמ"ג ורבינו יונה והטור כתבו שיש להפליא על מיי' בזה ואני תמהתי על הטור למה הפליא על המיימוני וכתבתי בספ' המחלוקות בארוך בס"ד:

לשון ריא"ז

שמן מבושם בין שהבושם כבוש לתוכו בין שהבושם טמון בתוכו מברכין עליו בורא עצי בשמים ואם לא היה שם ממשות של בושם כל עיקר אלא קלט השמן ריחו ואחר כן ניטל הבושם משם מברכין עליו בורא מיני בשמים כמבואר בקונט' הראיות בראיה י"ז:

ה הטור פליג וכו' דמברך בורא עשבי בשמים ומי וורד ומצטיקי ולבונה מיי' וסמ"ג וטור כתבו שמברך בורא עצי בשמים ויש אומרים בורא מיני בשמים: הנכנס בבית שיש בו ריח בשמים י"א שמברך שהכל ורוב הפוסקים כתבו שמברך בורא מיני בשמים ואם יש לפניו דבר שברכתו עצי בשמים ודבר שברכתו עשבי בשמים ודבר שברכתו מיני בשמים יש אומרים דלעולם אין ברכה אחת פוטרת חברתה ויש אומרים דברכת מיני בשמים פוטר כולם על הרוזי"ן יש אומרים בורא עצי בשמים:

לשון ריא"ז

כשרתא שקורין קוסט וכן חילפי הם שקורין רוס"ה מארינ"ה מברכין עליהם בורא עצי בשמים וכן בסיליק"ו שלנו שהקלא שלו קשה מברכין עליו בורא עצי בשמים וכן נראה בעיני שהפרשים של בשמים כגון הלבונה וכיוצא בה מברכין עליהן בורא עצי בשמים כמבואר בקונטרס הראיות בראיה י"ח: ומז"ה ביאר בפסקיו שכל דבר המסופק לו אם הוא עצי בשמים או עשבי בשמים מברך עליו בורא מיני בשמים:

ו כל בשמים שהקלא שלהן קשה כקלחים של פשתן מברכין עליהם בורא עצי בשמים שנאמר ותטמנם בפשתי העץ וכל שהקלא שלהן רך כירק מברכין עליהן בורא עשבי בשמים כמבואר בקונטרס הראיות בראיה י"ח: ז ודוקא שלקחו להריח בו אבל אם אכלו ולא נתכוין להריח בו אינו מברך וקנה וקנמון דידן כאתרוג לענין ברכת הריח. טור. ובאתרוג של מצוה ראבי"ה כתב שיברך עליו ורבינו שמחה כתב דאין מברך עליו ועל ריח קנה וקנמון כתב מהר"ם שמברך עצי בשמים והרא"ש כתב שנתן ריח טוב בפירות: לשון ריא"ז ח הביאו לפניו שמן מבושם שאין בתוכו בושם שמברכין עליו בורא מיני בשמים והדס שמברכין עליו בורא עצי בשמים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס שהשמן נהנה בסיכתו ובריחו כמבואר בקונט' הראיות בראיה י"ח:

עין משפט

א מיי' פ"ו מה' ברכות או"ח סי' ריב : ב מיי' פ"ה מהל' דעות : ג מיי' פ"ג מס' ברכות סמג עשין כו טור א"ח סי' ריב :

הגהות חרי

(א) פי' ברי"ף שבת בפ' ואלו קשרי' סי' תלת:

הגהות הב"ח

(א) תי' במקום נמחק וכ"ב לשון הגמ' במקום שחשודין על משכב זכור : (ב) לטחינתן הוא כצ"ל :

[א] תי' אותו נמחק : (הגא"י)

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) לא אמרינן דאסור אלא דעמיץ ופתח ואולי כיון דמכוין דהיכא דעמיץ ופתח אסור משום דמוכחא מילתא דלרפואי' קא עביד א"כ הכא אע"ג דלא עמיץ ופתח אסור מכיון דודאי דלרפואי' קא עביד :

בס"י וחוזר ומברך . וכן לקמן :

שיטת ריב"ב

שמין חיה הוא. מן כרעי של חיה: נראה מהלכות הרב ז"ל דלא גרים בגמרא תיובתא דרב חסדא תיובתא. ורבינו האי גאון ז"ל גרים הדס וכל דדמי ליה וכן נראית הגירסא משמעתא דלקמן: כשרתא. קושט: מישחא כבישא. שמן שהקושט טמון בו: מישחא טחינא. שמן שטחנו בו כשרתא: חילפא דימא בשם שקורין אשפיג: סמלק. מין עשב שיש בו ג' שורות של עלין זו למעלה מזו וג' עלין לכל שורה: דגנוניתא. הגדל בגינה: שמן והדס בסוף סעודה. שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלין והדס להריח בו וברכותיהן שוות כדאמרינן לעיל במישחא כבישא ובמישחא טחינה: נראה מהלכות הרב ז"ל שאינו גורס מה שיש בכל הספרים רב פפא איקלע וכו' ומסקנא ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דאמר: שמן ויין. זהו יין שלאחר המזון ואינו זה כוס של ברכה: וחוזר ומברך על היין. כגון בחול שאין היין קבע ואין יין שלפני המזון פוטרו: אוחז את היין בימינו לפי שעליו יברך תחלה: וטחו בראש השמש. כדי שיריח הריח: קביע ליה עידנא. מקום ללמוד שם: פינתא. אנפייא בלעז: גילדא. סולא בלעז: בקידושא דבי שמשי. ששותה כוס של קידוש ליל שבת: מתני' הביאו לו מליח וכו'

גמ'

שמעינן ליה ממתני' דקתני (דף מד.) בירך על הפת פטר את הפרפרת אלא בא להשמיענו שפעמים שאפי' הפת נמי טפילה שלא תאמר שלעולם אין הפת טפילה מפני חשיבותו קמ"ל שפעמים היא טפילה שאין עיקר אכילתו בעבור הפת ואין מברך עליו: **גמ'** באוכלי פירות גינוסר שנינו. פי' פירות גינוסר הם מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שהמתיקה לא יזיק להם ואוכלים אותם עם הפת ונמצא שהפת טפיל' אל הפירות ולפיכך מברך על הפירות ופוטר את הפת: **מתני'** אכל תאנים ענבים ורמונים מברך עליהם ג' ברכות דברי ר"ג וכו'. מפרש בגמ' דסבירא ליה לר"ג דכיון דכתב רחמנא בשבח א"י שבעת המינים וכתב מיד באותה הפרשה ואכלת ושבעת וברכת וגו' למדנו שכולם צריכות שלש ברכות כמו חטה ושעורה ורבנן ס"ל ארץ אשר לא במסכנות פסק הענין כלומר כיון שמצינו שהפסיק בין קרא דארץ חטה ושעורה ובין קרא דואכלת ושבעת אינו חוזר לכל מה שאמר בפסוק של ארץ חטה אלא (ג) חטה ושעורה ומתוך כך הזכיר ואכלת ושבעת וברכת גבי תאכל בה לחם ללמדנו שעל הלחם בלבד חייב לברך ברכת שלש: **ונראה** למורי הרב נר"ו דברכת מעין שלש אינה אלא מדרבנן ומביא ראיה מדאמרי' (ד' יב.) שאם בירך על התמרים ברכת הזן יצא דתמרי נמי מיזן זייני ואם היתה דברכה אחת מעין שלש היא מן התורה האיך היה אומר שאם אמר במקומה ברכת הזן יצא אלא ודאי אינה אלא מדרבנן לפיכך אם אמר במקומה ברכת הזן כיון שהזכיר ברכת מזון יצא ויש שהיו דוחין ואומרים כי מה שאמר שיצא ר"ל שאין צריך לומר על העץ ועל פרי העץ שהיא כנגד הברכה הראשונה וכיון שאמר ברכת הזן יצא מזה אבל צריך לומר ועל ארץ טובה ורחבה ואילך

נר מצוה

רש"י

כל דבר מלוח : **גמ'** פירות גינוסר. ארץ ים כנרת אותם פירות הם חשובין יותר מן הפת : כל שהוא מחמשת המינים. מין דגן הם והם חיטים ושעורים וכוסמין שבולת שועל ושיפון וכוסמין הוא מין חטין שבולת שועל ושיפון מין שעורים : כל שהוא משבעת המינין. האמורים בפסוק שאינו מין דגן : הא לן והא להו. רב חסדא היה מבבל לכך היה חותם על הארץ ועל הפירות דעל פירות (א) קאי : לאפוקי

שהפת טפילה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה: **גמ'** ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפל אמר רב אחא בר רב עולא באוכלי פירות גנוסר שנינו: קסב **מתני'** [א]אכל תאנים וענבים ורמונים מברך עליהן שלש ברכות דברי ר"ג וחכ"א ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפי' אכל שלוק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות השותה מים לצמאו אומר שהכל רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות: **גמ'** אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין א שלש אמר רבה בר מארי אמר רבי יהושע בן לוי כל שהוא משבעת המינים בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר ליה אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת ב מעין שלש אמר ליה דחמשת המינים על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שנתת לעמך והנחלת את אבותינו רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ובנה את ירושלים עירך במהרה בימינו ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אל טוב ומטיב אתה ברוך אתה ה' על הארץ ועל ג המחיה °דפירי ד על העץ ועל פרי העץ דחמרא על הגפן ועל פרי הגפן מיחתם במאי חתים רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות רבי יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו [א] וכן על היין חותם על הארץ ועל פרי הגפן: [ב]השותה מים לצמאו ה אומר שהכל: קסג לאפוקי

[דפירקין סוף ה"א]

מפני שצריך לומר מעין שתי ברכות ואין זה מתקבל דלשון יצא לגמרי משמע ובגמרא מפרש דרבן גמליאל שלא היה חושש למה שהפסיק ארץ אשר לא במסכנות בינתיים. והיה אומר שעל כל (ג) ברכות המינים צריך ברכת שלש משום דסבירא ליה דארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא בא למעוטי אלא כוסס את החטה ולפיכך אמר לחם לאשמועינן דדוקא בלחם או בדבר שהוא מזון מברך ברכת שלש אבל כוסס את החטה אע"פ שהוא מין חטה אינו מברך עליו ברכת ג' ומכאן יש ללמוד שהכוסס את החטה מברך עליו לבסוף בורא נפשות דודאי רבן גמליאל שסובר שעל כל שבעת המינים מברך ברכת שלש שהפסוק שהפסיק בינתיים בא למעט כוסס את החטה שנתמעט מדין השאר שאין מברכין עליו ברכת ג' כמו בלחם עצמו אבל (ד) בברכה מעין שלשה מברכין עליו ומרבן גמליאל נשמע לרבנן דכי היכי דר"ג היה ממעט הכוסס את החטה מברכת שלש והיה סובר שמברכין עליו מעין שלש ה"ה רבנן דאמרי שעל הפירות של שבעת המינים מברך מעין שלש ממעטין נמי כוסס את החטה מברכת מעין שלש שלא יהא חשוב כוסס את החטה שאין דרך אכילתו כל כך כמו אוכל הפירות עצמם אבל ברכת בורא נפשות רבות ס"ל דמברך לסוף וכן אם אוכל קמח ממש מברך לסוף בורא נפשות רבות ויש שהיו חוששין לאכילת שבלים שחרכן והקמח מפני שהיו מסתפקין בברכה שבסוף והיו סבורין כיון שהחטה משבעת מינים חייב הוא לברך עליו לבסוף ברכה מעין שלש והיה מסופק להם הברכה מאיזה נוסח יאמרו אותה שלא מצינו מעין שלש בפרי האדמה וסמכו על הירושלמי* דגרסינן התם רבי ירמיה בעי הלין דאוכלין סולת מהו דתימא מברכת סופא אמר רבי אסי דהכין לא אכיל רבי ירמיה סלת מן יומוי ואין צורך לזה דרבי ירמיה מפני שהיה חושב שמברכין עליו ברכה מעין שלש והיה מסופק בנוסח הברכה שלא מצינו נוסח הברכה מעין שלש בפרי האדמה כמו במיני מזונות וביין ובפירות העץ ולפיכך לא היה אוכל אותו כלל אבל עכשיו שאנו אומרים מכלל דסבירא להו לרבנן שמברך עליו לבסוף בורא נפשות רבות (ה) כדכתבינן לעיל מותר לאכלו בלא שום מיחוש ויברך עליו לבסוף בורא נפשות רבות וכן כתב רבי' משה ז"ל. מיהו מתוך הירושלמי נמצינו למדין שכל דבר שיהיה מסופק בברכה אחרונה שלו שאין לו מן הספק לאכול אותו בפני עצמו אלא יאכל אותו על ידי הפת כדי שלא יצטרך לברך כלל דפת פוטרת כל מיני מאכל: **מתני'** רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונם. דס"ל לר' טרפון שאינו מברך עליהם לבסוף כלום ולפיכך היה אומר שמברך עליהם מתחלה בורא נפשות רבות והלכה כת"ק (ו) שבירך עליהן מתחלה שהכל וכן עמא דבר לברך עליהם מתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות: **ובירושלמי** (שם) חותם לה בשם ומסיים הכי בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת בא"י חי העולמים ונראה למורי הרב נר"ו שזה מטבע קצור הוא וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק ונכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא בא"י ב"נ רבות וחסרונם על כל מה שבראת ברוך חי העולמים ופירושו בא"י אמ"ה ב"נ רבות וכל מה שצריך וחסרונן מלבון רק כל מחסורך ועל כל מה שבראת ברוך חי העולמים ועל כל מה שבראת דבוק עם סוף הברכה: **גמ'** כל שהוא משבעת המינים בתחלה יברך עליה ב"פ העץ ולבסוף ברכה אחת מעין ג'. ואיכא למידק מאי קמ"ל ריב"ל מתני' היא דקתני בהדיא (אבל) אכל ענבים ותאנים ורמונים חכמים אומרים מברך ברכה אחת מעין שלש וי"ל דאי ממתני' הוה אמינא דבכל מילי קא אמרי רבנן דמברך ברכה אחת מעין שלש ואפי' אינה מז' המינים והיינו יכולין לומר דמדר"ג נשמע לרבנן דכי היכי דחזינן דרבן גמליאל אמר שאם אכל ענבים ותאנים ורמונים שמברך שלש ודאי לרבן גמליאל לאו דוקא ענבים ותאנים ורמונים דהא שמעינן ליה בהדיא דס"ל דעל כל ז' המינים שהוזכרו בפסוק מברך שלש ברכות ה"נ רבנן דאמרי ברכה אחת מעין שלש לאו דוקא בשבעת המינים בלבד אלא בכל מילי סבירא ליה (א) דמברך ברכה אחת מעין שלש לפיכך הוצרך ריב"ל לאשמועינן דבשבעת המינים בלבד אמרו אבל בכל שאר הדברים אינו מברך לבסוף אלא בורא נפשות רבות. מפי מורי הרב נר"ו: **דחמשת** המינין על המחיה וכו' על המחיה היא מעין ברכת הזן ועל ארץ חמדה מעין ברכת הארץ רחם ה' אלהינו עלינו מעין בונה ירושלים: **כי** אל טוב ומטיב. אינה מעין הברכה אחרונה ואע"פ שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרי' מעין ד' מפני שלא הזכיר אלא שלש של תורה. וכתב הרמב"ם ז"ל שבשבת מוסיף בה מעין שבת כמו שמזכיר בברכת שלש ולאחר שיאמר מעין ברכת ירושלם קודם שאמר כי אל טוב ומטיב אתה יאמר ונחמנו בשבת קדשך והכי משמע בירושלמי* דגרסינן התם וצריך להזכיר בה מעין המאורע א"ר זירא הואיל וחש לה רבי ירמיה צריך מיחוש: **דפירי** על העץ ועל פרי העץ. וי"א על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ואין זה נכון כי לשון על תנובת השדה לא הותקן אלא על חמשת המינין בלבד וכשאומר על המחיה ועל הכלכלה יאמר על תנובת השדה שזה מעין ברכת הזן אבל ביין אינו מעין ברכת הזן אלא על הגפן ועל פרי הגפן וכן בפירות על העץ ועל פרי העץ הוא מעין ברכת הזן ומיד שאמר על העץ, ועל פרי העץ יש לו לומר על ארץ חמדה וכו' אבל לשון על תנובת השדה אינו נופל אלא בה' המינים כענין שנאמר ויאכל תנובת שדי: **ולא** פליגי הא לן והא להו. כלומר לדידן שאין אנו בארץ ישראל יאמר על הארץ ועל הפירות אבל בני ארץ ישראל כיון שיושבין בארץ מפני שבח הארץ יש להם להזכיר פירות הארץ בפירות ולומר על הארץ ועל פירותיה וכשמביאים פירות חוצה לארץ לא"י על הספק אין צריך לשנות המטבע של חוצה לארץ אבל מספק יש לעשרם וכן עשה רבינו הרב נ"ר הלכה למעשה: **וכן** על היין חותם על הארץ ועל פרי הגפן. ויש נוהגים לחתום בה על הגפן ועל פרי הגפן ואין זה נכון אלא כמו שבחתימת חמשת המינים ופירות

[דפירקין סוף ה"א]

עין משפט

א מיי"פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז או"ח סי' קעז :
ב מיי"פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז או"ח סי' רד :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב דעלמ' : (ב) לחט' כצ"ל : (ג) שבעת כצ"ל ותי' ברכות נמחק : (ד) ברכה מעין שלש כצ"ל : (ה) נ"ב עיין לעיל סי' קלא : (ו) שמברך כצ"ל :

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) לא הבנתי דבריו איך. הייתי טועי' לומר בכל מילי דהא לא שמעינן לר"ג דאית ליה ברכת ג' רק בז' מינים ודכוותיה נשמע לרבנן :

[א] ועל היין : (הגא"י)

שלטי הגבורים

א כתב רבינו יונה דברכת מעין שלש הוי דרבנן והטור כתב דהיא מדאורייתא ונפקא מינה היכא דמספקא ליה אם אמרה אם לאו לרבינו יונה אינו חוזר ולטור חוזר :

לשון ריא"ז

ובברכה אחרונה של פת שהיא ברכת המזון וכן ברכת שבעת המינין וברכת חמשת המינין שהיא ברכה אחת מעין שלש ברכה זו מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ואם נסתפק לו אם בירך ואם לא בירך חוזר ומברך מספק הואיל והיא מן התורה אבל ברכה הראשונה וכן כל שאר הברכות אפילו האחרונות מדברי סופרי' הם ואינו חוזר ומברך מספק כמבואר בקונטרס הראיות בתחלת הפרק :

ב בנוסח ברכת מעין ג' רבו הדעות וכתבתי באורך בספר המחלוקות בס"ד :

ובשבתות ובימים טובים אומר בה מעין המאורע בברכת על המחיה מיימון והטור לא חילקו בין ברכת המחיה לשאר הברכות דבכולן אומר שצריך להזכיר בה מעין המאורע וסמג כתב בשם ר"י דלא נהוג הכי האידנא בברכת היין ובברכת הפירות והוא הולך לשיטתו שאמר שאין הסיבה ביין אבל הטור כתב דיש הסיבה ביין כאשר כתבתי במקומו : מעתה נמצינו למדין דלמיימוני וסמ"ג צריך להזכיר מעין המאורע בברכת על המחיה ולטור צריך להזכיר מעין המאורע בכולן מי יתן וידעתי סברת חילוק המיימון דהא אין סברתו כסברת סמ"ג כאשר כתבתי במקומו וצ"ע :

לשון ריא"ז

ג וחותם לבסוף על הארץ ועל המחיה כדברי רבינו יצחק וכן רוב המפרשים. ומז"ה אמר חותם גם באלו על הארץ ועל הפירות ודברי רבינו יצחק עיקר כמבואר בקונטרס הראיות בראיה ב' :

ד מיימוני כתב שחותם בברכת היין על הארץ ועל הפירות וכן כתב סמ"ג בשם ר"י ודברי הטור כרבינו : מיימוני והרא"ש כתבו שאם אכל פירות משבעת המינין ואכל עמהן תפוחין שאין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחין וכיוצא בהן שגם הם פרי העץ ומרדכי בשם מהר"ם ז"ל כתב שצריך לברך בנ"ר וגם ברכה מעין שלש והשותה מים ויין זה אחר זה נראה דאם שתה היין תחלה למ"ד דיין פוטר כל מיני משקין ברכה מעין שלש פוטרת ואם שתה מים תחלה אפשר דצריך לברך על כל אחד ואחד לפניו ולאחריו :

לשון ריא"ז

י"א שאם אכל פירות של שבעת המינין ושתה יין ואכל גם דייסא של חמשת המינין כוללן כולן בברכה אחת ואומר על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה כו' והותם ג"כ על הארץ ועל המחי' ועל הפירות ואין שיטת התלמוד כדבריהם אלא צריך לברך על כל דבר בפני עצמו שאין עושין מצות חבילות חבילות כמבואר בקונטר' הראיות בראיה ב' :

ה ודוקא שתה מים לרפואה הוא דאינו מברך אבל שאר משקין אפילו שאין לרפואה מברך דהא נהנה מהן. טור :

שיטת ריב"ב

גמ' פירות גנוסר. ארץ יש כנרת חשובין הפירות מן הפת : מתני' אכל תאנים וכו' שלוק. של ירק : גמ' כל שהוא מחמשת המינין. בתבשיל וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שלשתן מין סעודה כן כך כתב רבינו שלמה ז"ל. וקשיא לי הכותב הא דגרסינן במס' פסחים בפרק כל שעה הנא כוסמין מין חטה ונפקא מינה לענין תרומה דאין תורמין ממין על שאינו מינו : כל שהוא משבעת המינין. ולא מין דגן : הא לן והא להו. לבני ארץ ישראל על פירותיה לבני בבל על הפירות : איכא מאן דאמר דבחמרא חתים על הארץ ועל פרי הגפן ולא כן נראה מעיקר הגמ' אלא בחמרא נמי חתים על הארץ ועל הפירות וכן כתב הרב ר' משה ז"ל והכי נמי מסתברא דאילו הוה חתים בחמרא על הארץ ועל פרי הגפן דכל היכא דמדכר עץ בפירי מדכר גפן בחמרא וכוה ישתנה עץ הגפן מכל עץ אבל השתא דחתים בפירי על הארץ ועל הפירות ולא מדכר עץ בחמרא נמי חתים על הארץ ועל הפירות ולא מדכר גפן :

ופירות העץ של שבעת המינים מזכיר על הארץ ה"ה נמי שביין צ"ל על הארץ שאין ביניהם שינוי אלא שביין כשמזכיר שם פרי צ"ל שם פרטי של"ל העץ שנברא בו ונומר פה"ג ובכל שאר המינים די שיאמר פרי העץ שהוא שם כולל אבל הארץ לעולם עומדת ובכולם יש לו להזכיר בחתימה על הארץ . והורו ר"ח ורבינו יעקב שאם אכל מיני מזונות ואכל פירות משבעת המינים [*ושתה יין] שכולל הכל ביחד ויוצא בברכה אחת לכולם ויאמר בל' הזה בא"י על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל הגפן ועל פה"ג [*ועל העץ ועל פרי העץ] ועל ארץ חמדה וכו' ובחתימה בא"י על הארץ ועל המחיה

נר מצוה

ועל פרי הגפן ועל פרי העץ : **לאפוקי** היכא דחנקתיה אומצא. כתב רב עמרם גאון ז"ל בשם רב פלטוי ראש ישיבה ז"ל שמתחלה אינו מברך עליו כיון שלא היה שותה להנאה אלא לבסוף כיון שכבר נהנה ממנו מברך עליו בורא נפשות רבות ואין זה נראה לרבני צרפת ז"ל דהא דאמרי' (לעיל דף לו.) גבי חושש בגרונו לא יערענו בשמן מ"ד כיון דלרפואה קא מכוין לא ליברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי דאלמא משמע שבשאר דברים שדרך לשתות או לאכול להנאה אמרי' שיברך ואע"פ ששותה אותה לרפואה כיון שנהנה מברך עליהם אבל במים שאין בהם הנאה כלל אלא בשעה שהוא צמא כיון שאינו שותה

לאפוקי מאי אמר רב אידי בר אבין לאפוקי א *דחנקתיה אומצא : רבי טרפון אומר [דף מה.] בורא נפשות רבות : אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי הלכתא מאי אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר : תנו רבנן אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהן ב שהכל אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברכין עליהן בורא פרי הגפן רבה ור' יוסף דאמרי תרוייהו אין הלכה ג כאחרים :

רש"י

לאפוקי ממאן דחנקתיה אומצא · שאינו שותה המים לצמאו כי אם לרפואה : פוק חזי מאי עמא דבר · היאך הם נוהגים וכבר נהגו לברך בתחלה שהכל נהיה בדברו ולבסוף בנ"ר · וחסרונם לרבי טיפוקן :

הדרן עלך ביצד מברכין

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן · להזדמן יחד לצירוף ברכה בל' רבים

הדרן עלך ביצד מברכין

קסד **שלשה** *שאכלו כאחת חייבין ד לזמן אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו °ומעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי [דף לו ע"ב] מזמנין עליהן אבל ה טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש

אותם עכשיו אלא להנצל מן הצער אינו מברך עליהם כלל לא בתחלה ולא בסוף : **שמרים** שיש בהן טעם יין מברך עליהם בפה"ג כו'. ורבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין הלכה כאחרים ובבבא בתרא בפרק המוכר (דף צו:) קי"ל דאי רמא תלתא ואפיק ד' חמרא מעליא הוא וכיון דחמרא מעליא הוא מברכין עלייהו בפה"ג אבל בפחות מזה אע"פ שיהיה בו טעם יין אין מברכין עליו ונראה דמה דאמרי' דאי רמא תלתא ואפיק ד' חמרא הוא זה הוא ביינות שלהם שהיו חזקים אבל במקומות שאין היינות חזקים כל כך אפילו רמי תלתא ואפיק ד' לא דיינין ליה חמרא ולא מברכין עליו בפה"ג והאפשר שמפני זה לא פירש רבינו הגדול הרב אלפסי ז"ל הדבר וכתב סתם אין הלכה כאחרים. מפי מורי הרב נר"ו :

הדרן עלך ביצד מברכין

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. י"מ דמיירי כשקבעו עצמן ביחד מתחלה להמוציא ובא להשמיענו שכיון שהם שלשה והסבו מתחלה לאכול בקביעות חייבין לזמן וי"מ שאע"פ שלא ברכו המוציא ביחד ולא קבעו מתחלה חייבין לזמן שמאחר שסיימו ביחד האכילה (א) קבע אותם ומורי נ"ר אומר שהנכון כמו הפי' הראשון שאין חייבין אלא כשקבעו לאכול ביחד מתחלה והביא ראיה דתנן לעיל הסבו א' מברך לכולם ודייקינן עלה בגמ' (דף מב:) הסבו אין אבל ישבו לא ורמינהו עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך אע"פ שאוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסבו ומתרצינן אמר רב נחמן כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן דכיון שהסכימו לאכול במקום קבוע או ידוע כמאן דהסבו דמי ודאי ברייתא בברכת המזון מיירי דהכי אמרינן בהדיא בירושלמי ישבו ואכלו וכו' דמשמע שאכלו כבר ואם כדברי האומרים [*שאין] צריך קביעות לזימון אמאי איצטריך רב נחמן לאוקמה כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן הא הוה מצי לתרוצי דהתם מש"ה אמרי' דישבו אחד מברך לכולם ואע"פ שלא הסבו מתחלה מפני שהאכילה קובע אותם ומדלא שנינן הכי שמעינן דפשיטא להו דכי אמרי' אחד מברך לכולם בשקבעו עצמן מתחלה לאכול ביחד קאמר הא לאו הכי כל אחד ואחד מברך לעצמו ואין האכילה קובעת אותם [*דיקא נמי] דקתני והשמש שאכל כזית מצטרף ואמאי איצטריך למיתני שהשמש מצטרף אלא ודאי בא להשמיענו שאע"פ ששאר בני אדם אינם מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף דכמו שקבע עמהם לאכול דיינינן ליה : **אבל** דמאי. דמאי הוא דבר שהוא ספק מעושר כגון תבואה שנלקחה מעם הארץ וכיון דקי"ל (דף מז.) מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאין דמאי משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם אם אכל ממנו מצטרף לזימון וי"מ אכסנאין אורחים וי"מ אכסנאין חיל של מלך שעוברת ממקום למקום וכיון שמותר לאכסנאין *ולאורחין ואי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה ומצטרף לזימון עם האחרים: **ומעשר** ראשון שניטלה תרומתו. פי' מעשר ראשון היה נותן ללוי והלוי היה נותן מאותו מעשר שלו מעשר לכהן והוא הנקרא תרומת מעשר דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר וכיון שניטלה תרומתו תרומת מעשר לא הוי דבר האסור ומצטרף לזימון ובגמרא (שם) פריך פשיטא ומתרץ כגון שהקדימו בשבולים פי' מן הדין הוא שקודם שיוליאו מעשר ראשון של לוי להפריש תחלה תרומה גדולה לכהן שהוא אחד מחמשים שתרומה גדולה קודמת לכל דרחמנא קרייה ראשית ותיובה אינה אלא לאחר שימרח שהוא דגן גמור דכתיב ראשית דגנך והלוי כדי שלא יחסרנו הכהן המעשר מהתרומה גדולה הקדים לכהן והלך לישראל כשהיה בשיבולין ואמר לו שיתן לו המעשר שלו קודם שיהיה דגן והנה שזה הלוי חייב להוציא ממנו תרומת מעשר אבל אינו חייב להוציא ממנו תרומה גדולה שאין על הלוי חיוב אלא מתרומת מעשר בלבד כדפרש' דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר תרומת מעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר וקמ"ל מתני' שאע"פ שכבר פקע מיניה מצות תרומה גדולה כיון שלא היה דגן בשעה שנתן לוי אפ"ה כיון שניטלה תרומת מעשר שהגיע חיובה לא דיינין ליה איסור ומצטרף עמו לזימון : **ומעשר** שני והקדש שנפדו. פי' המעשר שני היו אוכלין אותו הבעלים בירושלים והיה אסור לבעלים באכילה עד שיפדו אותו דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו' וכתיב וכי ירחק ממך המקום וצרת הכסף בידך וכן הקדש אינו יכול ליהנות ממנו עד שיפדנו ובגמ' (דף מז:) פריך פשיטא דכיון שפדאם מותרים לו באכילה ומצטרף לזימון ומתרץ כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש שהפודה ממעשרותיו יש לו להוסיף חומש כדי שלא יעריים ויפדה אותו בפחות משוויו דכתיב ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו וכתיב בהקדש ונתן חמישית כסף ערכך עליו וקם לו וקמ"ל שאע"פ שלא נתן את החומש כיון שנתן את הקרן לא דיינין ליה איסור ומצטרף לזימון : **והשמש** שאכל כזית. מקשה בגמ' (שם) פשיטא ומתרץ מהו דתימא שמש אין לו קביעות קמ"ל דקבע : והכותי. מוקים לה בגמרא כמ"ד גרי אמת הם אבל השתא אינו מצטרף דכבר גזרו עליהם ועשאום עכו"ם גמורים : **אבל** טבל. אינו מצטרף מפני שהוא אסור לכל אדם ומקשה בגמ' פשיטא ומתרץ בטבל טבול דרבנן כגון שזרע בעציץ שאינו נקוב דמן התורה אינו חייב אלא דומיא דיוצא השדה וקמ"ל דאע"ג שאינו טבל מן התורה אינו מצטרף לזימון : **ומעשר** ראשון שלא ניטלה תרומתו . ומקשין בגמ' פשיטא דמדאמר שאם ניטלה תרומתו מצטרף שמעינן דהיכא שלא ניטלה תרומתו אינו מצטרף ומתרץ כגון שהקדימו בכרי כלומר שאחר שהיה דגן גמור והגיע לחיוב תרומה גדולה הלך הלוי לישראל שיקדים לו המעשר שלו ומאותו המעשר הרים ממנו תרומת מעשר וקמ"ל דאע"ג שהרים ממנו תרומת מעשר אסור לו באכילה כיון שהגיע לו חיוב תרומה גדולה כשהגיע ליד הלוי ולא הרימו אותה . ואיכא למידק דמעיקרא קרי ליה ניטלה תרומתו כשניטל ממנו תרומת מעשר ואע"פ שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה ובסיפא קרי ליה לא ניטלה תרומתו מפני שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה אע"פ שניטלה ממנו תרומת מעשר ויש לומר כשהקדימו בשבולים כיון שלא הגיע לו שעת חיוב תרומה גדולה קרי ליה ניטלה תרומתו שהרי ניטלה ממנו התרומה שהגיע זמן חיובה דהיינו תרומת מעשר (ב) שני אבל כשהקדימו בכרי שהגיע שעת החיוב ולא הפרישה קרי ליה לא ניטלה תרומתו אע"פ שניטלה ממנו תרומת מעשר שהרי לא ניטלה ממנו התרומה שהגיע שעת חיובה ליטול דהיינו תרומה גדולה : **ומעשר** שני והקדש שלא נפדו . בגמ' מקשינן פשיטא דכיון שלא נפדו אינו מצטרף

שלטי הגבורים

ומיימוני כתב דחנקתיה אומצא פטור מברכה בין לפניו בין לאחריו ולזה הסכימו רוב הפוסקי' וי"א דוקא לפניו פטור אבל לאחריו חייב :

לשון ריא"ז

ואם שותי' להבליעו לגמתו שחנקתו אינו מברך כלום לא לפניו ולא לאחריו כן כל פירות שאינן שאינן משבעת המינין מברכין עליהן לבסוף בורא נפשות רבות והפי' חמשת המינין אם לא בשלו כעין דייסא אלא בשלן בעין ולא נמוחו הואיל ואין מברכין עליהן בתחלה במ"מ אין מברכין עליהן לבסוף אלא בורא נפשות רבות :

א כתב הרא"ש ובסדר רב עמרם ז"ל היכא דחנקתיה אומצא דאמרי' לא בעי ברוכי שדרו ביה רב פלטוי בר אביי ראש ישיבה מקמי דליפתי' לא ליבריך שהכל משום דאנים לבתר דשתה מברך בנ"ר ולא נהירא דטעמא הוה משום דלא מתהני וא"כ מה לי לפניו מה לי לאחריו אלא ודאי אין צריך לברוכי כלל לא לפניו ולא לאחריו וגם קשה לדברי רב פלטוי מה הוצרך לשנות לגמרא למעוטי מאן דחנקתיה אומצא פשיטא אנוס הוא אלא ודאי כה אתא למעוטי אף מברכה (ראשונה) [אחרונה] ע"כ:

לשון ריא"ז :

ב כל הברכות צריך שיהא משמעותן לשעבר כגון שהכל נהיה (בקמץ היו"ד) בדברו ואינו מברך שהכל נהיה (בסגול) וכן בורא פרי משמעותו שברא כמו יוצר הרים ובורא רוח כמו שמבואר בפנים בפרק אלו דברים וכן המוציא לחם מן הארץ שמשמעותו שהוציא :

ג ולענין ברכה אחר כל המצות התוספות כתבו דאפילו בני מערבא לא היו מברכין אלא אחר התפילין ולא אחר הציצית ושאר המצות והמרדכי כתב בשם ראבי"ה דקבלה בידו דדוקא אחר התפילין אין מברכין אבל אחר שאר מצות מברכין אקב"ו לשמור מצוה פלונית לפי מה שהיא המצוה :

לשון ריא"ז

כל שטעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו חוץ מרית הבשמים שמברכין על ריחם בתחלה ואין מברכין עליהן בסוף וכן על המצות כגון על הנחת תפילין ועל מצות ציצית ונטילת לולב ושאר כל המצות מברכין עליהן בתחלה ואין מברכין עליהן לבסוף ובני א"י היו מברכין כשהיו מסלקין תפילין אקב"ו לשמור חקיו ונראה בעיני שאין אדם חייב לברך על סלוקן ואם רצה לברך מברך ואין בזה משום ברכה לבטלה ואחר כל שאר המצות אינו ראוי לברך כל עיקר כמבואר בקונ' הראיות בראיה כ"ד:

ד סמ"ג ורבינו יונה כתבו דוקא היכא שקבעו עצמם ביחד בתחלת ברכת המוציא או לדידן בישיבה או אין רשאין לחלק והרא"ש והטור כתבו דאף על פי שלא ברכו המוציא בתחלה ביחד אלא שאח"כ נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון מיהו נראה דגם לסמ"ג ורבינו יונה אפילו לא ברכו המוציא תחלה אם רצו לחייב עצמן בזימון רשאין דע"כ לא קאמר רבינו יונה אלא שאין חייבין לזמן אבל אם רצו הרשות בידם וה"ה לג' שאכלו מג' חבורות שחייבים:

ה רש"י כתב דכי היכי דגבי בהמ"ז אין האחד פוטר את חבירו ה"נ גבי ברכת המוציא ובשאר המצות נמי אין אחד פוטר את חבירו ורוב הפוסקים מסכימים לדעת התוס' ובתפלה לכ"ע אין האחד מוציא את חבירו ועיין בטור א"ח סי' תקכ"ד : אכל טבל או דבר איסור כתב מיימוני דאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וכ' הרא"ש והטור דמברכין וכן השיג עליו הראב"ד ז"ל ודברי התוס' ורש"י דף מט נראה כדברי מיימון: לשון ריא"ז: אין מזמנין אלא על דבר המותר באכילה אבל דבר האסור באכילה אין ראוי לברך עליו ולזמן עליו לפי שהיא מצוה הבאה בעבירה:

שיטת ריב"ב

מה עמא דבר . בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות וחסרונן דכל שיש ברכה לפניו יש ברכה לאחריו חוץ ממצות וריחני : חסרונן . לרבי ספוקיהן . כתב הרב ר' משה ז"ל בספר אהבה בהלכות ברכות בסוף פרק שמיני שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של חמשת המינין מברך באחרונה ככה בא"י מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה על ארץ חמדה וכו' וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הפירות. אבל אם אכל בשר ושתה יין מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. אכל תאנים או ענבים ותפוחים ואגוזים וכיוצא בהם מברך בסוף ברכה אחת מעין שלש והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ וכן כל כיוצא בזה אלה הם דברי הרב ז"ל ונראה מדבריו שאם אכל תפוחים או כיוצא בהן ושתה יין כיון שיש לו לפתוח בברכה אחרונה של יין על הגפן ועפה"ג מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו וכ"ש אם אכל תפוחים או כיוצא בהן ותבשיל של חמשת המינין. ועוד כתב הרב הזה ז"ל בסוף פרק זה שיש מי שמוסיף בברכה שמעין שלש קודם התימה כי אל טוב ומטיב אתה שהיא מעין ברכה רביעית. ויש מי שאומר שלא תקנו ברכה רביעית אלא בבהמ"ז בלבד: סליק פירקא

חייבין לזמן. להזדמן לצירוף ברכה בלשון רבים כגון נברך: שניטלה תרומתו. בגמ' מוקמי' לה שהקדימו בשבלים כלומר כלוי הקדים את הכהן ליטול מעשר שלו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וקמ"ל דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה: מעשר שני שנפדה. להתירו באכילה חוץ לירושלים ואת פדיונו יעלה לירושלים ויאכל: והשמש שאכל כזית. שמשמש בסעודה ואכל עמהם כזית דגן כדי להצטרף לזימון. ובכל הני איצטריך לאשמועינן דאע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה

עין משפט

גי' מהרי"ש

גי' ד"ת

א מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' קנ קלד :

הגהות הב"ח

(א) קובע כצ"ל: (ב) ס"ז נמחק·

גי' ד"ת

גי' ד"ת

גי' ד"ת ולעפרי"

נר מצוה | תורה אור

והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית א והנכרי אין מזמנין עליהן נשים ב ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה: גמ' מנא הני מילי אמר רב אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו אמר רב חנן בר אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו *אמר אביי נקטינן שנים שאכלו ג מצוה ליחלק תניא נמי הכי שנים שאכלו מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנין עליו °אמר אביי והוא דקרו ליה ועני אמר מר זוטרא לא אמרן אלא בשלשה אבל בעשרה עד דניתי: (א) אשלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים ד ואין שנים מפסיקין לאחד: יהודה בר מרימר ומר בר (ב) אשי ורב אחא מדפתי כרוכי ריפתא בהדי הדדי אמרי הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן הני מילי היכא דאיכא גדול אנן חילוק ברכות עדיף לן בריך כל חד לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו נהדר ונזמן ה אין זימון למפרע: בא ומצאן כשהן מברכין מהו עונה אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך ורב פפא אמר אמן

רש"י

רבים כמו נברך: עד כמה מזמנין. כמה יאכל עמהם ויתחייב בזימון ונפקא מיניה גם להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך: גמ' מנה"מ. דשלשה ראוין לברכת זירוף: גדלו. הרי שנים אתי הרי שלשה: מצוה לחלק. ולברך כל אחד לעצמו ברכת המזון: קורין לו. להודיעו שהן רוצין לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להסתפק ומזמנין עליו אע"פ שאינו בא אצלם: והוא דקרו ליה ועני. הוא סמוך להם ועונה ברוך הוא: אבל בעשרה. צריך (שילטרפו) משום הזכרת השם: עד דניתי. שיבא אצלם: אחד. מהן מפסיק לשנים אם גמרו סעודתן קודם הא' היחיד מפסיק סעודתו עד שיזמנו עליו עד הזן דהיינו ברכת זימון וחוזר וגומר סעודתו: אבל שנים אין חייבין להפסיק בשביל אחד מיהו אם בעו למיעבד לפנים משורת הדין להפסיק ליחיד הרשות בידם וכן מוכח בתלמודא: היכא דאיכא גדול. שהגדול מברך כמו דמפסיק לקמן: בא ומצאן. אחד מן השוק שבא ומצא שלשה מזמנין: ברוך ומבורך. דלא מצי

רבינו יונה

מצטרף בו לזימון שאכילה של איסור היא ומתרץ כגון שנפדו ולא נפדו כהלכתן כגון שנפדו על גבי אסימון והתורה אמרה וצרת הכסף בידך דמשמע דבר שיש' בו צורת מטבע היוצא וכן ההקדש לא נפדה כהלכתו כגון שנפדה על גבי קרקע והתורה אמרה ונתן חמישית כסף ערכך עליו דמשמע שצריך לחללו בדבר הניתן מיד ליד ונמצינו למדין מדברים הללו שמי שאכל דבר האסור [*אינו מצטרף] עם האחרים לזימון וכן אם אכלו כולם דבר האסור אין מזמנין אבל ודאי חייב כל אחד ואחד לברך עליו תחלה וסוף כיון שנהנין ממנו. ור"מ ז"ל כתב בהלכות ברכות בפ' ראשון שאינו מברך עליו כלל לא בתחלה ולא בסוף והראב"ד ז"ל השיג עליו וזה לשונו טעה בזה טעות גדול שלא אמרו אין מברכים אלא שאין מזמנין עליו לומר שאין להם קבע לזימון הואיל ואוכלין דבר האסור והוא כעין אכילת הפירות שאין לו קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנו עד כאן ורבינו שמואל ז"ל מרומרוג היה אומר שאם היו אוכלין שלשה בני אדם ביחד והאחד היה אוכל פת של עכו"ם והאחרים נזהרין מלאכלו שהשנים אינם יכולין לאכול מהפת שאוכל השלישי שמאחר שנזהרים ממנו נעשה להם כחתיכה של איסור אפי' הכי מצטרפין לזימון כיון שאם ירצה השלישי יכול לאכול מפת שאוכלין האחרים ומביא ראיה לזה מדתנן בערכין (דף ד.) הכל *(חייבין בזימון) כהנים לוים וישראלי' ומקשין עלה פשיטא ומתרצין לא צריכא דכהני' אוכלין תרומה וקדשים וזרים אוכלין חולין מהו דתימא כיון דזר לא אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל חולין שפיר דמי הכא נמי כיון שאותו שאוכל פת של עכו"ם יכול לאכול משל אחרים שאוכלין פת של ישראל מצטרף עמהם לזימון אבל אם היו אוכלין ג' בני אדם ביחד והדרו שלשתם הנאה זה מזה כיון שכל א' אוסר פת של חבירו אינן מצטרפין לזימון ואע"פ שכל או"א יכול לישאל על נדרו ויהיה מותר להם אפ"ה השתא מיהא לא איתשל וכל זמן שלא איתשיל אסור להם איסור תורה ולפיכך אינם מצטרפין דיקא נמי מדאמרי' בההיא דערכין כיון דכהן מצי אכיל חולין שפיר דמי [דמשמע דוקא משום דמצי אכיל חולין עם האחרים הוא דמותר לזמן אבל יש בהם אחד שאינו יוכל לאכול עם האחרים ולא האחרים עמו אסור] וכן הורה ר"י הזקן ז"ל: והשמש שאכל פחות מכזית (שם דף מז:) לא הוה צריך למיתני אלא אסרכא דהני אחריני נקטיה: והנכרי. בגמ' מקשי פשיטא ומשני בגר שמל ולא טבל מהו דתימא גר חשוב הוא ומחייב במצות קמ"ל דלא הוי חייב עד שיטבול אחר המילה: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם. פי' רש"י ז"ל דנשים אינן מצטרפות מתוך כך לזימון ואפי' עם בעליהם מפני שאין חברתם נאה. וקטנים בקטנים שאינם בני דעה מיירי ולפיכך אינן מצטרפין אבל קטן היודע למי מברכין מצטרף כדבעי' למימר קמן (דף מח.). ועבדים מפרש בגמ' (דף מה:) טעמא משום פריצותא דעבדים דשטופים בזמה הם וכיון שעם האנשים חשודים משום השם פריצותא כל שכן עם הנשים דאיכא למיחש טפי לפריצות ולכאורה משמע דדוקא הנשים עם האנשים אינן מצטרפות לזימון כדאמרינן אבל הנשים בעצמן אם הן שלש חייבות לזמן והכי משמע בגמ' (שם) דאמרינן התם נשים מזמנות לעצמן ויש שדוחין ואומרין דכי אמרי' מזמנות לעצמן אינו ר"ל שחייבות לזמן אלא שהרשות בידן רצו מזמנות וסיוע להאי מלתא מדאמר בגמ' ג' חייבין לזמן שנים רצו מזמנין רצו אין מזמנין ואמרינן עלה ת"ש נשים מזמנות לעצמן וכו' ומדפריך מינה גבי שנים רצו מזמנין ש"מ דכמו שזימון הב' רשות ה"נ זימון הנשים רשות: ונראה למורי הרב נר"ו שחייבות הן לזמן משום דבמסקנא מתרלים בגמ' (שם) שאני התם דאיכא דעות ונראה לומר אע"פ שהן נשים כיון שהן שלש דין הוא שיזמנו דהא איכא ג' דעות אבל בשני בני אדם דליכא ג' דעות לא וכיון דבמסקנא תלינן הדבר בדעות מסתמא משמע שהן חייבות לזמן כשהם שלש עוד נראה למורי הרב שהנשים שאינן מבינות לשון הקדש נריכות לברך ברכת המזון לעצמן ואינן נפטרות בברכה ששומעות מהאנשים דמ"ד סופר מברך ובור יוצא זהו כשהבור אינו יודע נוסח הברכה אבל מבין לשון הקדש אבל כשאינו מבין הלשון אינו יוצא וה"נ כיון שהאשה חייבת בברכת המזון ואינה מבינה לשון הקדש אינה נפטרת בברכה ששומעת מהאנשים אלא צריכה לברך ברכת המזון בלשון שהיא מבינה ויש שהיו אומרים שנפטרת בברכה ששומעת מבעלה או מאדם אחר בלשון הקדש אע"פ שאינה מבינה אותו ומביאין ראיה מענין מגילה דאמרי' (מגילה ד' יז.) הלועז ששמע אשורית יצא ואילו בשאר לשונות אמרי' שאם שמע אותה בלשון שמבין יצא (שם יח.) כגון גפטית לגפטיים יונית ליונים אבל יונית לגפטיים או גפטית ליונים לא יצא וה"נ אם שומע בשאר לשונות שאינה מבינה לא יצאה אבל אם שומעת בלשון הקדש אע"פ שאינה מבינה יצאה ואין זה נראה משום דלא דמי הא למגלה דבמגלה הוי טעמא משום פרסומי ניסא וכששומע אותה אשורית הא איכא פרסומי ניסא ולא חיישינן אם היא אינה מבינה אבל ברכת המזון שהיא תלויה בפרסום ודאי צריכה שתבין הדברים: עד כמה מזמנין. כלומר עד כמה דייכינן ליה אכילה שילטרף עמהם לזימון עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה והלכה כת"ק וראיה לדבר מדאמרינן בפרק כילד מברכין (ד' לח:) רבי יוחנן אכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף והוינן בה והא זית כי שקלית ליה לגרעיניתה בציר ליה שעוריה ומתרצי' הכא בזית גדול עסקינן דאפי' בלא הגרעין ישאר שיעור זית אגורי שהוא בינוני דעלמא דכשיעור כזית דייניכן ליה אכילה וצריך לברך עליו תחלה וסוף הכא נמי בזה השיעור דייניכן ליה אכילה שילטרף עמהם לזימון. מפי מורי הרב נר"ו: גמ' שנאמר גדלו לה' אתי. פירשו בתוספות דמדלא אמר נגדלה קא דייק וגדלו הם שנים ואתי א' הרי ג': שנים שאכלו מצוה ליחלק וכו'. פירש"י ז"ל דבין לענין המוציא ובין לענין בהמ"ז קאמר והעולם אינם נוהגין כן שאינם סוברים דמצוה ליחלק אלא בברכת המזון אבל בברכת המוציא אחד מברך לחבירו. ואומר רבינו שמואל ז"ל שטעם הדבר משום דברכת המוציא היא מדרבנן ולפיכך הקילו בה יותר והאחד פוטר את חברו אבל ברכת המזון שהיא מן התורה החמירו בה יותר ואמרו שיברך כל אחד ואחד לעצמו. ורבינו יצחק הזקן ז"ל היה אומר טעם אחר כי בברכת המזון מתוך כך אמרו שמצוה ליחלק מפני שסיימו האכילה והם שנים בלבד דבטל סר הקביעות וכמאן דאכיל כל חד וחד לחודיה דייניכן להו אבל בברכת המוציא שבאותה (ג) מתחילין לאכול וקובעין עצמן האחד פוטר את חבירו: אמר אביי והוא דקרו ליה ועני. דס"ל לאביי שצריך להודיעו שיתכוין שילטרף עמהם ושיענה לזימון: אבל בעשרה עד דניתי. מפני שמזכירין את השם ואינו די בשיודיעוהו להצטרף עמהם ושיענה ממקום אחר אלא צריך שיהיה אצלם: ואין ב' מפסיקין לאחד. כלומר אם אכלו שלשה בני אדם ביחד והא' יש לו דבר נחוץ לצאת והשנים לא גמרו עדיין אכילתם אין השנים חייבין להפסיק ושיזמנו עם האחד ואח"כ יחזרו לאכילתם אלא הרשות בידם אם רצו להטריח על עצמם ולהפסיק מפסיקין ואי לא לא אבל הא' חייב להפסיק בעבור הב' ולאחר שיענה לזימון יחזור לאכילתו ולקמן בסוף

שלטי הגבורים

א כתב רשב"ם ג' שאכלו יחד ואו' מהם מסר מפת של עכו"ם והאחרים אינם נזהרים אע"פ שאין אותו שנזהר יכול לאכול מפת של עכו"ם כיון שאותו שאין נזהר יכול לאכול מפתו מצטרפין זה עם זה לזימון והביא ראיה מריש ערכין הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכיל בקדשים לא מצטרף קמ"ל דכיון דכהנים מצי אכלי חולין ס"ד יש ללמוד מפה' ג' אנשים שמודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין לזימון דהכי דמצו לאתשולי השתא מיהא לא אתשולי ע"כ: ב ר"ת ורבינו שמחה כתבו דאשה ועבד מצטרפין לזימון עשרה ורוב הפוסקים נחלקו עליהם ולדברי רבינו יהודה מצטרפין לג' ולא תמיד עשרה יותר מג' כמו שכתב ר"י כמגא דמ"ד דמצטרפין לשלשה ומה שיש להקשות על דברי רבינו יהודה כתבתי בספר המחלוקות בס"ד ונשים י"א דהרשות בידם לזמן בג' אם ירצו והרא"ש הוכיח דעם האנשים חובה ומיימוני כתב סתם דמזמנות לעצמן אבל לא יזמנו בשם והרא"ש כתב דמצטרפות עם האנשים לזימון בשם ור"י הכהן היה עושה הלכה למעשה להצטרף נשים לזימון ומהר"ם פליג עליו מיהו לכ"ע יוצאות בזימון האנשים אלא דפליגי אם צריכות שיבינו לשון הקדש או לאו י"א דצריכות להבין אותו לשון וי"א דאינו צריך והכי נמי פליגי בסופר מברך ובור יוצא אם צריך שיבין לשון הקדש או לאו:

לשון ריא"ז

הנשים והעבדים אין מצטרפין אותן לזימון אבל אם רצו הנשים לזמן לעצמן מזמנות וכן העבדים אם רצו לזמן לעצמן מזמנין:

ג כתב הרא"ש פרש"י בין ברכת זימון בין ברכת המוציא והעולם לא נהגו כן וגם רש"י עצמו לא שמענו שהיה נהוג כן בברכת המוציא וכן עובדא דבר קפרא ותלמידיו דלעיל שנתן רשות לאחד מהן לברך להוציא את כולן ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה היינו משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקים זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דברכת המזון דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן לא אחמור כולי האי דיוצא האחד בברכת חבירו ע"כ:

ד רש"י ומיימוני כתבו דדוקא ארך הוא לאחד שיפסיק לשנים ואינו חיוב ור"ת והראב"ד ורבינו יונה כתבו דחיוב הוא לאחד שיפסיק לשנים פי' ר"ת שהמפסיק כשחוזר לאכול מברך המוציא וכן כתב רב האי וכן הראב"ד שצריך גם נטילת ידים ורבינו יונה והרא"ש והטור כתבו דא"צ נט"י ולא המוציא:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ו מה' ברכו' טור א"ח סי' קצ"ט: ב מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קצ"ט:

גי' ד"ת

הגהות הב"ח

(א) אמר רב הונא מילתא אמריתא ואתמר במערבא משמיה דר' זירא כוותי כו': (ב) נ"ב ברכה: (ג) נ"ב ברכה:

מצטרפין לזימון כצ"ל: ב"הוא בגמ' שם

גי' ד"ת

לשון ריא"ז שלשה שאכלו כאחד ורצו השנים לברך והשלישי עדיין אוכל הרי זה מפסיק סעודתו ועונה עמהם כדי שיברכו ברכת זימון ואחר שענה עמהם ומזמן עמהם חוזר לסעודתו ואחר שגומר סעודתו מברך ברכת המזון לעצמו ומתחיל מברכת הזן כמבואר בקונטרס הראיות הולכך אחד מן הג' להקדים ולברך אין השנים מפסיקין סעודתן להצטרף עמו לזימון ואם רצו להפסיק מפסיקין ועונין לו ואח"כ חוזרים לסעודתם:

לשון ריא"ז ה ונראה בעיני שכך ראוי לומר בחבורה של חמשה בני אדם שאכלו כאחת וקדמו שלשה מהן וזמנו לעצמן והשנים אוכלין עדיין אינו יכול להצטרף אחד מאותם השלשה לזמן אח"כ עם אותם השנים הואיל ויצא כבר ידי זימון כמבואר בקונטרס הראיות היו שלשה שאכלו כאחת וקדם אחד מהם ובירך לעצמו ה"ז מצטרף עמהן לזימון הואיל והוא לא יצא ידי זימון מוציא אחרים אבל הוא אינו יוצא באותו הזימון שאין זימון למפרע לזמן אחר שבירך:

שיטת ריב"ב

בעבידים וכולהו מפרש בגמ': עד כמה מזמנין. כמה יאכל עמהם ויהא חייב בזימון ונפקא מינה להוציאם ידי חובתם אם יתנו לו את הכוס לברך. כך כתב רבינו שלמה ז"ל ונראה מדבריו דלא סבירא ליה מאי דאמרי רבנן דלאצטרופי לבי תלתא עד שיאכל כזית דגן: גמ' מנה הני מילי. דשלשה ראוין לברכת זירוף: גדלו לה' אתי הרי שלשה: מצוה ליחלק. לברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון: קורין לו. להודיעו שהן רוצין לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להם בכך ומזמנין עליו ואע"פ שאינו בא אצלם: והוא דקרו ליה ועני. שסמוך הוא אצלם ועונה ברוך הוא: לא אמרן. דלא צריך למיתי גבייהו אלא שלשה אבל עשרה כיון דאיכא הזכרת השם עד דאתי גבייהו: אחד מפסיק לשנים. אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן דרך ארץ היא שיהא היחיד מפסיק סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו: לא הוי איניש דהוה מופלג מחבריה. דהיכא דאיכא גדול גדול מברך כדבעינן למימר קמן. בא ומצאן

בסוף הדין פירקין (דף נ.) מפרש שאם האחד קדם ובירך שאחר שיגמרו מלאכול שיזמנו השנים עמו ויצאו אותם השנים ידי זימון דכיון שהוא יחיד בטיל הוא לגבי השנים: **אשכחינהו** דקאמרי נברך אומר ברוך הוא ומבורך. וכתב בעה"ג ז"ל שיאמר ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ועוד אמרי' שאם היו מברכין בעשרה והיו אומרים נברך לאלהינו שצריך שיזכיר כמו כן את השם ומבורך ויאמר ברוך אלהינו ומבורך שמו תל"ו: **אשכחינהו** דקאמרי ברוך. כלומר שהיו עונין ברוך שאכלנו משלו עונה אמן ואין צריך לומר אם מלא שהיו חותמין בברכות והיו מזכירין את השם שזה ודאי נר מצוה חייב לענות אמן: **הא** דעני אמן אחר כל ברכה וברכה והא דעני אמן בבונה ירושלים. כלומר כי קתני הרי זה מגונה זה העונה בסוף כל ברכה וברכה וכי קתני הרי זה משובח בבונה ירושלים ואית דבעי מימר דמשום הכי אמרי' שהעונה אמן בבונה ירושלים שהוא משובח כדי לחלק בין שלש ברכות שהן מן התורה לברכה רביעית שהיא מדרבנן ואין זה נכון שבפירוש נראה בירושלמי שלא אמרו בבונה ירושלים בלבד אלא ה"ה בסוף שאר ברכות דגרסי' התם מ"ד הרי זה חכם בעונה בסוף ומדקאמר בסוף סתם משמע שאין הדבר תלוי בבונה ירושלים מפני שהוא חילוק שבין ברכות של תורה לברכה של דרבנן אלא שבסוף כל ברכות שבעולם יש לו לעשות כן והטעם מפני דכשהוא אומר אמן בסוף כל הברכות מורה שכבר גמר כל הברכות ואין לו לומר יותר אבל כשעונה אמן בסוף כל ברכה וברכה הרי זה בור שמראה בכל פעם ופעם שמסיים וחוזר ואומר אח"כ ברכה אחרת וגם בתלמוד שלנו (א) נראה כמו שאומר בירושלמי דאמרי' בגמרא (ד' מה:) אביי עני לה לבונה ירושלים בקלא כי היכי דלידעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא כלומר כשהיה מסיים בונה ירושלים היה אומר אמן בקול רם כדי שיכירו הפועלים שבשם היה מסיים ברכות של תורה ושהברכה האחרת לא היתה אלא מדרבנן ורב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא ליזלזלו בהטוב והמטיב שהיא מדרבנן כלומר היה עונה אמן אחר בונה ירושלים בלחש מפני שאם ישמעו הפועלים יהיו אומרים שבכאן הוא סיום הברכות ומתוך כך מברך אמן והטוב והמטיב אינה עיקר שהיא אינה אלא מדרבנן ויזלזלו בה ואם כדברי האומר *[שמפני] שהיא מדרבנן (הרי) אמרו שהעונה אמן אחר בונה ירושלים הרי זה משובח כדי לחלוק בין ברכות של תורה לברכת הטוב והמטיב שהיא מדרבנן (ו) ורב אשי שלא היה רוצה לחלק ביניהם [כי] היה חושש שיכירו הפועלים ויזלזלו בה למה היה צריך לענות אמן בלחש לא יענה כלל אלא ודאי מפני כך היה עונה בלחש מפני שהוא סוף הברכות וצריך לענות אמן כדכתבינן: **ונמצינו** למדין שצריך שיאמר האדם אמן אחר סיום התפלה כשיגיע להמברך את עמו ישראל בשלום אמן וכן צריך לומר אמן אחר גאל ישראל שהוא סיום ואין בזה הפסקה כיון שצריך לאומרו וכ"כ רש"י ז"ל (ד' מה: ד"ה הא) ועוד כתבו הגאונים ז"ל מר יהודאי ורבינו האי ז"ל שאחר אכילת פירות שצריך לברך גם כן אחר אכילתן צריך לענות אמן ומה שאמרי' בתוספתא אחר המצות ואחר הפירות דעונה בסוף אמן הרי זה דרך בורות לא אמרו אלא בברכה שלפניו שאם מברך על עשיית המצוה יענה אמן קודם העשייה נראה כמפסיק וכן בברכת הנהנין [ד] (וכן) אם אחר שיברך ברכה ראשונה יאמר אמן הוא דרך בורות שאין זה נקרא סוף ברכה אבל בברכה אחרונה ודאי סוף ברכה נקראת וצריך לענות אמן ור"ס ז"ל חולק על זה ואומר דכי אמרי' שאם עונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח זהו כשאמר שתי ברכות או יותר אבל בברכה אחת בלבד אין לו לענות אמן אחריה לא שנא בתחלה ול"ש בסוף ומתוך כך אמר שאחר שאמר שומר את עמו ישראל לעד שאומר ערבית יענה אמן אבל לא אחר גאל ישראל של שחרית מפני שבערבית הם ב' ברכות אבל בשחרית שאינו אומר אחר ק"ש אלא אמת ויציב בלבד אינו עונה אחריה אמן. ודעת מורי הרב נר"ו נוטה יותר כדברי הגאונים שאחר הברכה האחרונה צריך לענות אמן דסוף ברכה נקראת ואפי' בשחרית עונה אמן אחר גאל ישראל וכן בברכה אחרונה שאומר אחר האכילה אע"פ שאינה אלא ברכה אחת: **ולענין** עניית אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה כתב ר"ס ז"ל שאין לו להפסיק כלל דכיון שאומר הברכות על ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה והדבר שמברכין עליו וכן הסכים דעת רבינו מאיר הלוי ז"ל ומורי הרב רמב"ן ז"ל: **בעל** הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה. נראה מכאן שמנהגם היה שהבוצע היה נותן לכולם ממה שהיה בוצע ולפניו נצריך בזה: **ואורח** מברך כדי שיברך לבעל הבית. אומרים רבני צרפת ז"ל שזהו כשהאורח הוא בן תורה וירא שמים אבל אם בעה"ב הוא גדול ממנו בתורה הרשות ביד בעה"ב אם ירצה לתת לאורח לברך יברך ואם לאו יכול הוא לברך:

עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן את הכל. פירש רש"י ז"ל דהכי קא מיבעיא לן עד היכן ברכת הזימון שבשלשה או יותר צריך לאומרה וקאמר רב נחמן עד נברך כלומר כשהם שלשה צריך שיאמרו נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכשאינם שלשה אינו מתחיל אלא מברכת הזן ואילך ורב ששת אמר עד הזן את הכל דסבירא ליה דכל זה זימון מיקרי וכשהם ג' צריך לאמרו וכשאינם ג' מתחילים מברכת הארץ ואילך: **לימא** כתנאי תני חדא ב' וג' מברכין ותניא אידך ג' וד' וכו' ובהא קא מיפלגי דמ"ד ב' וג' סבר עד הזן ומ"ד ג' וד' סבר עד נברך. פי' ברייתא דתני ב' וג' ר"ל פעמים יאמר ב' ברכות דהיינו כשהוא יחיד שאין לו לומר אלא נודה ורחם וזאת הברייתא כמו רב ששת שאומר שברכת הזימון עד הזן וכשהם שלשה אומרים אותו וכשאינם שלשה לא וברייתא דתני ג' וארבע ר"ל פעמים יאמר ג' ברכות דהיינו כשאינן שלשה שאין לו לומר אלא הזן ונודה ורחם ופעמים ד' ברכות דהיינו כשהם ג' בני אדם שיש להם

אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקאמרי נברך והא דאשכחינהו דקאמרי ברוך א אשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקאמרי ברוך עונה אמן: *תאני חדא כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא דעני אמן אחר כל ברכה וברכה והא דעני אמן בבונה ירושלים ב ירושלמי בפרק אין עומדין להתפלל* תני הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה ומפטיר בנביא והמברך על כל אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן ואם ענה הרי זה בור אית תנא דתני הרי זה חכם אמר רב חסדא מאן דאמר הרי זה בור בעונה על כל ברכה וברכה ומאן דאמר הרי זה חכם בעונה בסוף: *אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי ב בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא רבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מצליחין וקרובין לעיר ואל יזדקק לפניו ולא לפנינו שום הרהור עבירה ועון ואל ישלוט שטן בכל מעשה ידינו מעתה ועד עולם ג °עד היכן ג ברכת ד הזימון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן כלומר שאם אכלו שלשה כאחת והוצרך אחד מהן לצאת שיושב עד שאומרין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ויוצא שזו היא ברכת הזימון ורב ששת אמר עד הזן את הכל ואמרינן נימא כתנאי (א) דתני חדא (א) שנים ושלשה [א] (שאכלו מברכין ברכת המזון) ותניא אידך שלשה וארבעה מאי [ב] לאו דכ"ע אית להו הטוב והמטיב לאו דאורייתא [ג] ובהא קא מיפלגי דמאן דאמר שנים ושלשה סבר עד הזן ומאן דאמר שלשה וארבעה סבר עד נברך

רש"י

מאי למימר שאכלנו משלו: הא דאשכחינהו. דאמר המזמן נברך אמר איהו ברוך הוא ומבורך אבל אשכחינהו דעני ברוך הוא שאכלנו משלו עני בתרייהו אמן: הא דעני אמן בסוף כל ברכה וברכה. התם הוי מגונה: אית תנא תני. יש תנא ששונה הרי זה חכם: ואורח מברך. ברכת המזון: וקרובים לעיר. כדי שיוכל לראותם תדיר ולידע מה צריכין: עד היכן ברכת זימון. שצריכין להיות שלשה וכשהם שנים לא יאמרוהו וי"מ עד היכן ברכת זימון שהיחיד צריך להפסיק אכילתו לשנים ולהמתין מאכילתו: רב נחמן אומר צריך להמתין עד ברוך שאכלנו משלו: ורב ששת אומר. עד שיברכו ברכת (ב) הזמון ואז היחיד אוכל לפניו והם גומרין ברכת זימון וכן פירש בעמוד ורב אלפס עוד פירוש אחר: שנים ושלשה. פעמים שברכת (ג) הזימון הם שתי ברכות פעמים שהם שלשה כיצד כשהם שלשה שאכלו יחד מברכין שלש ברכות וכשהן שנים מברכין שתי ברכות כדמפרש ואזיל דקסבר ברכת הזמון עד הזן וכשהן שנים אין אומרים אלא ברכת הארץ ובונה ירושלים וכשהן שלשה מברכין שלש ברכות עם הזן (ד): סבר עד נברך. דכשהן מוסיפין נברך חשיב ליה ברכה לפי שיטת האלפס צריך לפרש בענין אחר כדמוכח בעמוד: כלשון

א כתב בה"ג ואי הוו עשרה אמר איהו ברוך אלהינו ברוך שמו ומבורך תמיד לעולם ועד ואם אינם עשרה יאמר ברוך הוא וברוך שמו תמיד לעולם ועד ע"כ:

ב הגאונים כתבו דכל ברכה שהיא סוף הענין אפילו אינה רק ברכה א' ואפי' אחר ברכת הפירות והמצות יש לענות אמן ורבינו יונה ורש"י כתבו דדוקא אחר ברכה שהיא סיום ברכות כגון אחר סיום י"ח ואחר גאל ישראל ומיימוני כתב דאין עונה אמן אלא בברכה שהיא סיום ברכות וגם שקדמה לה ברכה אחרת לאפוקי אחר גאל ישראל דלא קדמה לה ברכה אחרת ואין עונין ואפ"ה צריך למימר אחר ברכת ישתבח עונין אמן. והרא"ש נמי הכי סבירא ליה כמיי' ומן התימה על הטור שכתב דאביו ס"ל כמיימוני ואעפ"כ כתב בסימן נ"ד דאין היחיד עונה אמן אחר ישתבח ובאורך כתבתי בספר המחלוקות בס"ד:

לשון ריא"ז

לפי שברכת הטוב והמטיב מדברי סופרים היא ואינה בכלל שאר הברכות וטעונ' אמן להודיע שהיא מדברי סופרים ואין הפועלים חייבין בה. וסמו"ר ס אומר שכן ראוי לענות אמן אחר ברכות ק"ש של שחרית וערבית. ומיימוני אומר אחר ברכה אחרונה של ק"ש ערבית וכן נראה בעיני עיקר שאין נענות אמן אחר גאל ישראל של שחרית שאין ראוי להפסיק בינה לברכה ממה שראוי להפסיק בין גאולה לתפלה כמבואר בקונט' הראיות אבל אחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית ראוי לענות אמן שהרי תקנו לומר ברוך ה' לעולם אמן ואמן ואומר עוד אמן יהא שמיה רבא מברך:

ג כתב הרא"ש פירש"י שצריכין להיות ג' וכשהן ב' לא יאמרוה רב נחמן אומר עד נברך פירוש עד יעד בכלל רב ששת אמר עד ברכת הזן גם היא תברכת הזימון וקשה לפי' דקי"ל כרב ששת באיסורי ולדידן כל יחיד מברך ברכת הזן ועוד בכל דוכתין תנן ג' ברכות ולקמן אמרינן וברכת זו ברכת הזימון אלהיך זו ברכת הזן אלמא ברכת הזן לאו היינו ברכת הזימון ונראה לפרש עד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמרינן ג' שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת זימון ואח"כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אומר עד נברך ואחר כך יתחיל לאכול רב ששת אומר עד הזן והזן בכלל משום דנברך אינה ברכה הילכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולא משום דחשיב ברכת הזן ברכת זימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת לימא כתנאי דתניא חדא בהמ"ז ב' וג' ותניא אידך ג' וד' (ואחד מפסיק לשנים) סברוה לכ"ע הטוב והמטיב לאו דאורייתא מ"ד שתים וג' קסבר [אחד מפסיק לשתים] עד הזן שתים בהפסקה שלש לשאר יחיד מ"ד שלש וארבע קסבר עד נברך ג' להפסקה וארבע לבהמ"ז עם הזימון והיינו אליבא דמ"ד לקמן חוזר למקום שפסק ולמ"ד חוזר לראש אליבא דרב ששת מוקי לה הכי שלש בפועלים וארבע בשאר כל אדם והטוב והמטיב דאורייתא למ"ד שתים ושלש הטוב והמטיב לאו דאורייתא שתים בפועלים שלש בשאר אדם ובירושלמי גרס ג' שאכלו כאחד ובקש אחד מהם לצאת בי רב אמרי יברך ברכה אחת ויצא לו ואיזו היא ברכה ראשונה בי רב אמרי ברכת הזימון רבי זירא בשם רבי ירמיה אמר הזן את הכל ואפשר לפרש זה באחד מפסיק לשנים שבקש אחד מהם לצאת מפסיק לשנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו וקשה לי לפי' זה דלא הוה ליה למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים וע"ק מה שצריך לפרש דהייני ברייתות קיימי אאחד מפסיק לשנים ורב אלפס ז"ל פי' בענין אחר ע"פ הירושלמי גירסת רוב הספרים שכתוב בהם נימא כתנאי דתנא חדא שנים ושלש מברכין ברכת הזימון ותניא אידך ג' וד' וה"פ עד היכן ברכת הזימון כלומר שאם אכלו ג' והוצרך אחד מהם לצאת שיושב עד שיגמרו אותה ברכה רב נחמן אמר עד נברך כלומר עד שאמרו ברוך הוא אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון רב ששת אמר עד הזן את הכל נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה מברכין ברכת הזימון ותניא אידך שלשה וארבעה פי' שנים ושלשה שאכלו ואין אחד מהם יודע ברכת המזון כולה בברכותיה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והב' יודע הב' והג' יודע הג' וקאמר דחייבין בבהמ"ז לפי שכל א' מברך ברכה שלו ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מכן או ג' מיניה דבהמ"ז עם הזימון אינה כ"א ג' ברכות בלבד לפיכך אינה נחלקת אלא לג' אנשים בלבד ולאידך ברייתא עם ברכת הזימון הן ד' ברכות וקי"ל כר"נ דאמר עד נברך וכן עמא דבר דכל אחד מברך ברכת הזן אלא הזן אינה בכלל זימון עכ"ל: ד רש"י ז"ל פי' דברכת הזימון היינו ברכת הזן ולדידיה אין היחיד אומר ברכת הזן ויחיד המפסיק לשנים כשהוא חוזר חוזר לברכת הארץ ולא לברכת הזן ויש תימה על דבריו מהא ד בהגהות מרדכי בשמו דיחיד אינו אומר ברוך משביע וגומר אבל אומר ברכת הזן והתוס' כתבו דהוצרך א' מהן לצאת או יחיד המפסיק לשנים צריך להמתין עד גמר ברכת הזן ויחיד המפסיק לשנים וחוזר אחר כך לאכול חוזר חוזר לברכת הזן דיחיד אומר ברכת הזן אבל אם הוצרך לצאת דכבר גמר סעודתו והמתין שם עד שאמר ברכת הזן או אינו חוזר אלא לברכת הארץ הרא"ש והטור וגם סמ"ג כדעת התוס' ודעת ה"ג כדעת רבינו סמ"ג צ"ע בדין זה כי יש בה תימה וכתבתי בספר המחלוקות בס"ד ודברי מיימון כדברי רבינו:

שיטת ריב"ב

ומנאן. אחד מן השוק שבא ומנא שלשה שהיו מזמנין: אשכחינהו דקאמרי נברך. שהמזמן אומר נברך שאכלנו אומר ברוך המבורך ואינו מזכיר שם אלא כשמזכירו המזמן: אשכחינהו דקאמרי ברוך. שהמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו או ברוך הוא אלהינו שאכלנו משלו עונה אמן: בבונה ירושלים. שהוא סוף כל הברכות והטוב והמטיב ביבנה תקנוה: שנים ושלשה שאכלו חייבין בברכת המזון. שנים מתוך שלשה כגון שהשלישי אינו יודע כלום מן הברכות דהא שנים להודייהו ודאי אין מזמנין. או שלשה שכל אחד מהם יודע ברכה אחת וכו' כדמפרש ואזיל:

עין משפט

א מיי' פ"ק מה' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' קפח רטו:
ב מיי' פ"ב ופ"ו מה' ברכו' סמג עשין כז טור או"ח סי' קסד רה:
ג מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טא"ח סי' קצד ורח:

הגהות חו"י

(א) ג"י הגמ' ברכת המזון שנים ושלשה:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב גירסת רש"י דתני חדא בהמ"ז שנים ושלשה ותניא אידך שלשה וארבעה כו' ועי' באשר"י: (ב) המזון וכו': (ג) המזון וכו' כצ"ל: (ד) ומ"ד שלש וארבע כשהן ב' פרי הן שלש הזן וברכת הארץ ובונה ירושלים וכשהן ג' מוסיפין עוד נברך וכו': (ה) א"כ רב אשי כצ"ל:

ג"י ד"ת

[א] מן שאכלנו עד בהמ"ז מוקפות: [ב] סברוה כצ"ל ותי' מאי לאו נמחק: [ג] מאי לאו בבא: [ד] פי' וכן נמחק: (הגה"י)

חדושי אנשי שם

ד"ת (א) צ"ע איך מחייב זה כאן תכ"י:

א מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח קצב :

להם ארבע ברכות ברכת הזימון שהוא נברך אחת וברכת הזן ונודה ורחם הרי ארבע ברכות ודעת הברייתא הזו כרב נחמן דאמר אין ברכת הזימון אלא נברך בלבד והיחיד אומר שלש ברכות ברכת הזן ונודה ורחם ואסתכם דפלוגתא דרב נחמן ורב ששת הויא בפלוגתא דהני תנאי ודחי' לא וכו' זו היא שיטת רש"י ואינו נכון חדא שדוחק הוא לומר שרב ששת היה סובר שהיחיד לא יאמר ברכת הזן שהאיך נוכל לומר שיעלה על דעת שום אדם שברכת הזן שהיא מן התורה לא יאמר אותה היחיד ועוד קשה שהאיך נוכל לומר שלשון נר מצוה ג' וג' חוזר לברכות דאם כן ה"ל למיתני לשון נקבה שתים ושלש או שלש וארבע על כן נראה שהנכון בזה מה שפי' *רי"ף ז"ל דאמתי דאמרינן לעיל (דף מה:) ג' שאכלו אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד קאי ור"ל עד היכן ברכת הזימון שצריך להפסיק עד שיגיע המברך לשם ואח"כ יחזור לאכילתו ומהדרי' רב נחמן אומר עד נברך כלומר אחר שיאמר המברך נברך שאכלנו משלו ויענו כלם ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו די לו בזה שעד כאן הוא עיקר הזימון ויחזור לאכילתו ורב ששת אמר עד הזן שהיה סובר שאע"פ שהיחיד ג"כ צריך לומר ברכת הזן אפ"ה מענין הזימון הוא וכשהאחד מפסיק בעבור השנים צריך שיפסיק מאכילתו עד ברכת הזן ואח"כ חוזר לאכילתו ואמרינן נימא כתנאי דתני חדא ב' וג' שאכלו מברכין בהמ"ז ותניא אידך ג' וד' כלומר ב' בני אדם שאכלו ואין האחד יודע ברכת המזון כולה אלא האחד יודע ב' ברכות והב' יודע הברכה האחרת או שהם ג' וכל אחד ואחד יודע ברכה אחת בלבד יאמר כל אחד ואחד הברכה שיודע ונפטרו האחרים וזו הברייתא שלא אמרה יותר מג' אנשים דעתה כרב ששת דאמר דברכת הזימון עד סוף הזן ונמצא שאין שם אלא שלש ברכות לפיכך לא אמר התנא יותר מג' בני אדם שאינו עולה בהמ"ז ביותר מזה שיעלה לכל אחד ואחד ברכה אחת וברייתא שאומרת *(נתנו) ג' וד' סוברת כרב נחמן דאמר שברכת הזימון היא עד נברך ואיסתכם דהוו להו ד' ברכות ולפי' שנה (ו) זו התנא ד' מפני שפעמים עולה בהמ"ז מד' בני אדם שאם הם ד' והאחד אינו יודע אלא נברך שאכלנו משלו וברוך שאכלנו משלו ובטובו חייט והב' יודע ברכת הזן והג' נודה והד' בונה ירושלים יאמר כל אחד ואחד הברכה שיודע וברכת המזון עולה מארבעתם שלא יוכל לומר שלא שנה ד' אלא מפני הטוב והמטיב שיכול לאומרה הרביעי שזה אי אפשר לאומרו דהטוב והמטיב שניה היא כלומר מדרבנן היא ולא מנה התנא אלא אותם שהם מן התורה הלכך כשאמר שארבעה בני אדם יכולים לברך כל אחד ואחד ברכה אחת מברכות של בהמ"ז לא אמר אלא מנברך שהיא ברכה בפני עצמה ויכול לאומרה אדם אחד בפ"ע ונמצאת עולה בהמ"ז מארבעה בני אדם ובירושלמי מוכח כפירוש הזה שאינו חוזר לשון ג' וד' לברכות אלא לאנשים כדמפרש בהלכות וכדכתבינן ודחינן לה רב ששת מתרץ לטעמיה ורב נחמן מתרץ לטעמיה כלומר אין מחלוקת *(ביניהם) רב נחמן ורב ששת תלויה במחלוקת אלו הברייתות (ז) וכל אחד ואחד אומר דבריו לדעת ב' הברייתות וכל אחד ואחד מתרץ אותו בענין שלא יקשה עליו ומפרש בגמרא דרב נחמן דסבירא ליה שנברך היא ברכה בפני עצמה היה אומר דכ"ע עד נברך מ"ד ד' שפיר כלומר דמפני כך אמר דבהמ"ז עולה מארבעה בני אדם מפני שנברך היא ברכה בפני עצמה ויכול לאומרה א' מהם כדכתבינן ומ"ד ג' מוקים לה בברכת פועלים כלומר אפי' למ"ד ג' ס"ל דנברך בלבד היא ברכת הזימון והיא ברכה בפ"ע וס"ל דבהמ"ז עולה מד' בני אדם ומה שלא אמר בברייתא אלא ג' בלבד מיירי בברכת פועלים שאינם אומרים אלא ג' ברכות בלבד כדקי"ל דפותח בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים באמצע ולפיכך לא שנה אלא ג' שאינו עולה ברכת המזון אלא מג' בני אדם האחד נברך והאחד ברכת הזן והאחד ברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים ורב ששת היה מתרץ לטעמיה הברייתות והיה אומר דכ"ע עד הזן מ"ד ג' שפיר דמש"ה אמר ג' שאינם אלא ג' ברכות ואין בהמ"ז אלא מג' בלבד האחד עד סוף ברכת הזן והב' נודה והג' רחם והברייתא האחרת שהיתה שונה ד' סוברת ג"כ דברכת הזימון עד סוף הזן אלא דקסבר ברכת הטוב והמטיב מדאורייתא ונמצאת בהמ"ז עולה מד' בני אדם אפילו לדעת רב ששת האחד יאמר עד סוף ברכת הזן והאחד נודה והאחד רחם והאחד הטוב והמטיב: **ולענין** פסקא כתב הרי"ף ז"ל דהלכה כרב נחמן עד נברך ולפי דבריו כשפוסק הא' בעבור השנים יכול לחזור לאכילתו כשיתחיל המברך לומר ברכת הזן דמשם ואילך אינו ברכת זימון אלא הברכה עצמה שהרי היחיד מתחיל מברכת הזן . ובה"ג ז"ל פסק הלכה כרב ששת ואמר שצריך המפסיק שישמע מפי המברך עד סוף ברכת הזן ואחר שישמע ברכת הזימון יחזור לאכילתו ואינו צריך לברך ברכת המוציא אלא אוכל ומברך בהמ"ז ואפי' אם נמלך אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברכת (ח) מזון היתה כוונתו לאכול ושלא יצא בברכה זו צריך לחזור ולברך ברכת המזון. מפי מורי הר"ב נר"ו : **להיכן** הוא חוזר רב זביד אמר משמיה דאביי חוזר לראש וכו' . פירש"י ז"ל דאמתי דאמרי' לעיל אחד מפסיק לשנים קאי ורוצה לומר כשהאחד מפסיק אכילתו כדי שיזמנו עמו השנים ואח"כ חוזר לאכילתו ומברך לאיזה מקום חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש אמר שצריך לברך כל הברכה מתחלה ורבנן אמרי למקום שפסק דס"ל

רש"י

בלשון זכר · כדאמרינן שנים ושלשה הוה ליה למימר שתים ושלש : סליק לה פירוש דהא שמעתא בלא קושיא·ודוק בפירוש דרב אלפס : ואי תימא · כלומר כמו ואם תמצי לומר : להיכן הוא חוזר· מי שנצטרף לזימון ואמרינן לעיל אליבא דרב ששת ברכת זימון עד הזן והוצרך זה להיות מפסיק (ה) עד שגמר המברך ברכת הזן ואחד פוסק לשנים עד הזן וגומר את סעודתו להיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור : חוזר לראש · לתחילת הזן כי נתחייב בזימון כי בתחילה הוקבע

הגהות הב"ח

(א) מתניתא כצ"ל: (ב) ת"ז נמחק: (ג) זו ברכת הזימון: (ד) נ"ב פירוש: (ה) אכילתו וכו' הזן וחוזר זהשפסיק ותי' ואחד פוסק נמחק: (ו) זה כצ"ל ותי' זו נמחק: (ז) אלא כל כצ"ל : (ח) זימון כצ"ל ותי' מזון נמחק:

[א] תו"מ : [ב] הזימון כצ"ל (הגה"י):

נברך ודחינן לא רב ששת מתריץ לטעמיה ורב נחמן מתריץ לטעמיה וכו' הא שמעתא שקלו וטרו בה קמאי ז"ל ולא סלקא להו כל עיקר משום דסבירא להו דהא דתניא שנים ושלשה ברכות אינון וקשיא להו היכי תני להו בלשון זכר ולא אשכחו בה פירוקא והאי מימרא דעד היכן ברכת הזימון דאפליגו בה רב נחמן ורב ששת איפליגו בה נמי בגמרא דבני מערבא ואותיבו התם למ"ד עד נברך מהא (א) מתני' דשנים ושלשה מברכין ברכת המזון וכד מעיינת ביה סליק לך פירושא דהא שמעתא בלא קושיא ובלא ספק והכי גרסינן התם* שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהן לצאת דבי רב אמרין מברך ברכה ראשונה והולך לו איזו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרין זו ברכת הזימון ר' זירא בשם ר' ירמיה אמר זו הזן ר' חלבו בשם ר' חנין בשם רב זו הזן הותיב רב ששת והא מתניתא פליגא שנים ושלשה [א] (שאכלו) חייבין בברכת [ב] המזון הא ארבעה לא ואי תימא (ב) זו ברכה ראשונה (ג) ניתני ארבע אשכח תנא תני ארבעה ואי תימא זו הטוב והמטיב שנויה היא דאמר רב הונא הטוב והמטיב משניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה ונמצאת אומר ששנים ושלשה דקתני גברי אינון והכין פירושה שנים ושלשה שאכלו ואין אחד מהן יודע לברך ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע השניה והשלישית ואינו יודע הברכה הראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שניה ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבין בברכת המזון לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהן ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או משלשתן וגמרינן מינה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה אלא שלש ברכות בלבד ולפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ומשום הכי קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה דאם איתא דברכת הזימון עד נברך הוה אמר ארבעה ופריק אשכח תנא תני ארבעה ואנא דאמרי כוותיה ואם תאמר הך תנא דתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתני הכי דמצי אמר לה גברא רביעאה לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא ולא מני לה תנא בהדי דאורייתא דאמר רב הונא וכו' הכין פירושא דהדין גמרא דבני מערבא וחד טעמא הוא עם גמרא דילן וכבר סליק פירושא דהא מתניתא כהוגן וליכא בה קושיא כלל וקיימא לן כרב נחמן דאמר עד נברך וכן עמא דבר דהא יחיד כד מברך מתחיל מברכת הזן אלמא ברכת הזימון דליתא אלא בשלשה עד נברך הוא בלבד אבל ברכת הזן אינה בכלל ברכת הזימון : ° *א להיכן הוא א חוזר (ד) כשהוא אומר נברך שאכלנו משלו רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום

[דף לח ע"א] [דף מו: קע] [פירקין דף מה.] ד"ס מ"ז

שלטי הגבורים

א כתב הרא"ש והרי"ף ז"ל פי' להיכן הוא חוזר אותו שהוא אומר נברך שאכלנו וכו' אבל אחד המפסיק לשנים ליכא למיבעי להיכן הוא חוזר דהא איהו פסיק ליה הלכתא כרב נחמן שאינו מפסיק כי אם[עד] נברך. וראיתי כתוב משום רב האי שאחד המפסיק לשנים צריך לברך המוציא וכן כתב הראב"ד ז"ל דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע דהוה ליה כבני חבורה שעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן וצריכין ברכה למפרע ובשחוזרין צריכין ברכה לכתחלה ועוד כיון שהפסיק אכילה בבה"מ מיכל וברוכי בהדי הדדי א"א איך יתכן שיאכל באמצע הברכה כי הזימון אחד מן הברכות ואיך יברך ברכה אחת ויאכל ואח"כ ישלים הברכות וכ"ל דליכא דמפסיק לא משמע כדבריהם ז"ל דלדבריהם אין כאן הפסק סעודה אלא סעודה אחרת היא לגמרי ולא דמי לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זז ממקומו גם אין כאן היסח הדעת ולא דמי למיכל וברוכי בהדי הדדי שהרי אינו מברך אבל מפסיק סעודתו כדי שיזמנו עליו וכן כתב בה"ג היכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעי חברין למיעבד ליה לפנים משורת הדין פסקין סעודתייהו ומזמנין עליהן עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפיק וחוזרין ואוכלין וגומרין סעודתן ומברכין אלמא שאין צריכים ליטול ידיהם ולברך המוציא אבל לענין חזרה להיכן הוא חוזר בזה לא דבר בה"ג כי הוא פירש להיכן הוא חוזר כמו שפי' רב אלפס ז"ל דמיירי באותו שאומר ברוך שאכלנו משלו ואפשר דאע"ג דפירש דפסקין סעודתייהו עד הזן מ"מ כיון שאכלו אח"כ צריך לברך ברכת הזן דשלש ברכות דאורייתא נינהו ולא מסתבר שיצא ידי ברכת הזן במה שהפסיק לו באמצע סעודתו וכדי לסמוך על רב אלפס וה"ג דיחיד המפסיק לשני' שיחזור לתחילת ברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון במה שאוכל במה שהפסיק להם מ"מ שלש ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריהן ע"כ :

שיטת ריב"ב

להיכן הוא חוזר.כשהמזמן אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונין ברוך הוא שאכלנו משלו המזמן להיכן חוזר :

המאור הקטן

להיכן הוא חוזר. אנו רגילין לפרשה כשיצא אחד מהם לשוק מאחר שזמנו עליו וברכו ברכה אחת או שתים א] ועל ההיא דלעיל קיימינן דאמר רב דימי בר יוסף שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק **ועלה אמרי'** עד היכן ברכת הזימון כלומר שאם הוצרך אחד מהם לצאת אינו יוצא עד שישמע אותה **ברכה כמו** שמפורש בתלמוד ירושלמי שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהם לצאת דבי רב אמרו מברך

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור להיכן כו' שזמנו עליו אבל מה שכתוב בהלכות במקום הזה בפירוש כו' וכמו שאנו רגילין לפרש הוא הנכון :

אמר הכותב הרגל הזה מדברי ר"ש ז"ל יצא להם וזו מחלוקת ישנה היא מקדת הגאונים מפרשים כדברי רבי' ורב עמרם ומקצת הגאונים פירשו כמו שכתב בעל המאור ומן הדומה שאין פירושם נכון דהיאך עלה על

השגות הראב"ד

א] **ועל ההיא** וכו' . א"א זה אינו נראה דמאן דאמר חוזר לראש מ"ש הכי בירך ברכה ולמ"ד נמי דברכת זימון אינה אלא נברך בלבד כשהוא חוזר לראש היאך מברך דכי אבעיא לן להיכן הוא חוזר לתרווייהו איבעיא לן ולמאן דאמר חוזר לראש לא מסכמת להאי פירושא הילכך נקוט להאי פירושא דכתב הרב . והגאון נמי כתב אע"ג דלא מיתבא דעתין עליה' דלמאן דאמר חוזר לראש ופירושו שחוזר ואומר גם הוא נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אין טעם לדבריו . ואולי שהמנהג מעכב עלי הייתי אומר דמאן דאמר חוזר הוא מה שאנו עושים שהוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ומאן דאמר למקום שפסק רצה לומר שמשלים עמהם ואומר להם

דס"ל דכיון דשמע ברכת הזן עם השנים א"ל שכשיו לומר אלא מודה לך ואילך ואין זה נכון שמאחר *[שאכל אחר] כך היאך אפשר לומר שלא יצטרך [לברך] כל הברכה ורבנן נמי היאך היו אומרים שלא יאמר ברכת הזן שהיא מן התורה ע"כ נראה כמו שפירשו בהלכות גדולות והרי"ף ז"ל דהכי קא מיבעי ליה כשהא' מברך ופוטר את האחרים אחר שאמר נברך שאכלנו משלו ועונין אחריו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו המברך לאיזה מקום חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ואומר פעם אחרת נברך שאכלנו משלו ונראה למורי הרב דטעמיה דאביי נר מצוה משום דס"ל שהנברך שאומר תחלה הוא לווי שאומר לאחרים נברך שאכלנו משלו והשני שחוזר אחר שענו האחרים אמן הוא הווה שאומר אנו מברכין לבורא שאכלנו משלו שפעמים הוא לווי ופעמים הווה כמו שמצינו יעשה פרעה לווי ומצינו ככה יעשה איוב שהוא הווה ורבים כאלה ורבנן אמרי אינו צריך לחזור פעם אחרת ולומר נברך אלא אחר שענו האחרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו יחזור גם הוא ויאמר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו עד סוף ברכת המזון :

מהו אומר בבית האבל הטוב והמטיב וכו'. פי' ת"ק סבר שצריך לתת שבח לבורא על הצרה הבאה עליו [א] וכשיזכיר הטוב והמטיב מלבד מה שאומר בכל יום שאם נפרש שהטוב והמטיב שמזכיר בכל יום [לא] היה אומר ת"ק דא"כ מה חדוש בא להשמיענו שזה פשוט הוא שצריך לאומרו שכן אומר בהגדה שצריך לומר שלש הטבות ושלשה גמולות והוא הטוב והמטיב והוא ייטיב עמנו הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו ור"ע היאך יכול לומר שלא יאמר אותו כלל אלא ודאי בא להשמיענו

רש"י

הוקבע בשנשה : למקום שפסק · דהיינו לברכת הארץ כשאר יהיד ורב אלפס פירש לפירוש סוגייתו דמילתא באפיה נפשיה היא כדפירש בעמוד : איתרע מילתא · כלומר אבלות : אין מכבדין · לומר היה אתה קודם : בדרכים · הולכי דרכים לומר לגדול הימנו לך לפני : ולא בידים מזוהמות · בנטילת מים אחרונים : אלא בפתח הראוי למזוזה · כלומר כניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות : והבוצע פושט ידו תחילה · לאכול : מהיכא דבשיל שפיר · שנאפה היטב : קדם . רבה בר רב הונא וישב על השולחן ולמד את בנו הלכות סעודה לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה לומדו היאך יעשה : אין הבוצע רשאי לבצוע · לפרוס הפרוסה מן הפת : עד שיכלה אמן מפי העונין · אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרינן בכיצד מברכין דצריך שתכלה הברכה קודם הבצוע : חטופה · שקרא האלף בחטף אמן והיה לו לומר אמן : קטופה · שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה מן הפה שתהא ניכרת

למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכן הלכתא תניא [א]מהו אומר בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר דיין האמת ותנא קמא הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע מילתא בבריה פתח ואמר ברוך המלך א החי הטוב והמטיב אל אמת דיין האמת שופט בצדק ושליט בעולמו שאנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבין להודות לו ולברכו וכן הלכתא תנו רבנן [ג]אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים *ולא בידים מזוהמות אלא בפתח שראוי למזוזה תנו רבנן שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין והבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו הרשות בידו וכד מבצע ב מיבעי ליה למבצע *מהיכא דבשיל שפיר רבה בר רב הונא עסיק ליה לבריה בי רב דניאל בר רב קטינא קדים וקא מתני ליה לבריה °אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי העונין ורב חסדא אמר מפי רוב העונין שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה : ת"ר [ג]אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא אמן קצרה ולא יזרוק ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו

ת"ק שאפי' בלא זה שאומר בכל יום שצריך שיאמר פעם אחרת הטוב והמטיב ודיין האמת ור"ע ס"ל דכיון שאמר הטוב פעם אחת א"צ לחזור ולאומרו פעם שנית ודי בשיאמר דיין האמת : **פתח** ואמר ברוך המלך החי הטוב והמטיב. ובגמ' אמר לוקח נפשות במשפט וכתב בה"ג ז"ל דלא אמרי' ליה וגם הרי"ף ז"ל לא כתבו בהלכותיו והטעם שלהם משום דאמרי' במסכת שבת (דף נה:) יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון וא"כ היאך נאמר לוקח נפשות במשפט ותימה גדול הוא זה שמאחר שאומר אותו בגמ' היאך לא נאמר אותו שאע"פ שיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט והוא יודע למה עושה כן (א) : **אין** מכבדין לא בדרכים . י"מ שבדרכים שבעיר קאמר כשהולכין שנים אין להם לכבד זה את זה מפני שלא יפסיקו העוברים והשבים וי"מ שלא נאמר אלא על ההולכין מעיר לעיר שבזה אין בו דרך ארץ שיתאחרו בכל שעה ושעה לכבד זה לזה שיעבור לפניו ומקשינן ע"ז מדאמרי' במסכת שבת (דף נא) לוי *ורב הונא הוו אזלין באורחא קדים חמריה דלוי לחמריה דרב הונא ולוי כדי שלא יחשוב רב הונא כי בכוונה היה עושה כן ולא היה מכבדו א"ל חמור שעסקיו רעים כגון זה מהו לצאת בפרומביא בשבת והיה שואל לו זה כדי שיכיר שהחמור מעצמו היה עושה ואם איתא שאין מכבדין כשהולך ממקום למקום למה היה צריך לוי להגלל מרב הונא ומתרצינן שאע"פ שאמרו אין מכבדים בדרכים כשהולכין מעיר לעיר זהו כשלא נועדו מתחלה ללכת ביחד שאינם חוששין לכבד זה לזה : **ולא** בגשרים ולא בידים מזוהמות. מפני שסכנה הוא להם אם מתאחרים לעבור בגשר או אם מתאחרים מליטול ידיהם כשהם מזוהמות וי"ל דהכא משמע שאחר האכילה שידיהם מזוהמות אין מכבדין זה לזה ולקמן* אמרי' שאם היו הרבה ב"א שנוטלים ידיהם כולם תחלה והחמשה הגדולים נותנין רשות(זה לזה)[לאחד]מהם ליטול ידיו תחלה וא"כ היאך מכבדין אותו כיון שידיהם מזוהמות וי"ל דהתם מפני כבוד הברכה התירו לתת רשות לאחד מהם לאותו שנטל תחלה שיברך אבל כל היכא שאינם עושין מפני הברכה כגון בשעה שנוטלין ידיהם כל האחרים או כשנוטלין ידיהן בין תבשיל לתבשיל [אין] ראוי להם לכבד זה לזה : **אלא** בפתח הראוי למזוזה. ובפתח בית הכנסת אע"פ שאין שם מזוזה כיון שהפתח נקי וראוי לכך ואין פוטר המזוזה אלא מפני שאינה בית דירה מכבדין אלו את אלו : **שנים** ממתינים זה לזה בקערה. כלומר בשעה ששותה האחד או חותך הלחם או ממתין לו שיתנו לו מן הפרוסה של המוציא שיש לו [ב] להמתינו לחבירו מפני דרך ארץ אבל כשהם ג' והאחד שותה או ממתין הפרוסה של המוציא או חותך הלחם אין לשנים להמתינו ובכאן לא באו להשמיענו אלא מפני שהוא דרך ארץ אבל לענין להניח חלקו כשמפסיק בדברים אחרים ששוהה הרבה לא דברו בכאן : **ואם** (א) לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה הרשות בידו. כלומר אם אחר שבלע נותן ממה שבוצע למי שגדול ממנו בחכמה ונותן להם רשות שיאכלו תחלה הרשות בידו אבל לשאר בני אדם שאינם גדולים ממנו יכול לתת לפניהם ממה שבלע אבל אינו נותן להם רשות שיאכלו תחלה שאין להם לאכול פת עד שיאכל הוא תחלה.מפי מורי הרב נר"ו : **אין** המסובין רשאין לטעום כלום עד שיטעום המברך . איכא למידק דהא אמרינן בפרק ערבי פסחים (דף קו.) רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליקדש לן מר קידושא רבה אמר מאי קידושא רבה בריך בורא פרי הגפן [ג] ואגיד ביה חזייה להוא סבא דקא גחין ושתי וכו' וכיון דקיימא לן דצריך שיטעום המברך תחלה היאך היה שותה הסבא קודם שישתה המברך ויש מתרצין שלא שתה אלא שהראה כמי שהיה רוצה לשתות כדי שירגיש האחר וישתה גם הוא ויוכלו כולם לשתות אח"כ ויש מתרצים בענין אחר שאין לדמות המוציא לקידוש שבקידוש לפעמים יכול לקדש ולא יצטרך לשתות ממנו כגון שעושה להוציא בניו ובני ביתו ולפיכך יכול לשתות קודם שישתה המברך אבל בברכת המוציא *שצריך כשבוצע לפני האורחים או לפני בני ביתו שיאכל ממנו אמרו אין לאחרים לאכול עד שיטעום המברך . ובירושלמי נראה שמתרץ בדרך אחרת דגר' התם [ד] רבה בשם רב מסובין אסורין לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אומר שותין אע"פ שלא שתה [ה] קמיפלגי לא דאמר רב כשהיו כולם זקוקין לכברו [ו] דאמר ר' יהושע כשהיה לכל אחד ואחד [ז] ככרו בידו הגה נראה מכאן שלא אמרו שאין המסובים רשאין לטעום עד שיטעום המברך אלא כשאין לכל אחד ואחד ככרו בידו אבל אם יש לכל אחד ואחד ככרו בידו יכולין לטעום אחר שיסיים מלומר הברכה וה"נ אמרי' גבי קידוש שאם יש לכל אחד ואחד כוסו בידו רשאין לשתות קודם שישתה המברך וההוא סבא מתוך כך שתה קודם המברך מפני שהיה כוסו בידו אבל אם אין לאחרים כוסות של יין והמברך מגיס מהיין שמברך בו בכוסות של אחרים אין רשאין לשתות ממנו עד שישתה המברך . מפי מורי הרב נר"ו : **אין** עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה וכו'. חטופה הוא שחוטף המלה ואומר אותה במהירות . קטופה הוא שאינו מזכיר כל האותיות ויתומה פירשו בירושלמי כגון ההיא

מלחמת ה'

דהתם שאם זמן עמהם יחזור לזמן וכלא ידי זימון יצא ועוד היאך יזמן יחיד לבדו והרי אפילו לא יצא ידי זימון כגון שלשה שאכלו כאחת ונתלקו אין היחיד מזמן על ידי עצמו קל וחומר לשבכבר זמנו והרי אפילו לשלשה שבאו משלש חבורות אמרינן לקמן דאי אזמון עליהו בדוכתיהו כלומר בזמנו חביריו לעצמן כשהוא יחיד לאחר שנחלק מהם פרח זימון מנייהו וליכא מאן דפליג וממתני' גמרי' לה והיכי אפשר ליה לרב זביד משמיה דאביי לומר שהיחיד חוזר לזימון אם ליה למימר הכי וכבר לפרש כמי ששמע מקצת ברכת המזון ויצא לשוק וחזר טועה הוא שהרי לא הוזכר בכל השמועות הללו יצא לשוק באמצע ברכת המזון אלא בילא לו בסוף זימון ... הדברים אמורין ועוד אין מפס למחלוקת זה בכאן שאפילו נאמר שהברכות מעכבות זו את זו ובשבה כדי לגמור את כולה אין מקום לזה בכאן והיו מפרשין זה בגמ' והנכון כדברי רבינו ור"ח ... דקאמרינן בין לרב נחמן בין לרב ששת דכולי עלמא נברך עד כאן תדא היא לפי שאילו כיון שבאמצע זימון שהוא אמצע ברכה מפסיק שמא צריך הוא לחזור לראש כדי לאומרה על הסדר ואמר רב זביד משמיה ... היא וצריך לחזור לראש אי משום דס"ל שסס כדי לגמור את כולם חוזר לראש וס"ל דברכת זימון מלתא באפה נפשה ולא בעי כדי לגמור כולהו ברכות אי משום שכך תקנו חכמים שיהא המברך חוזר ואומרם ... שהעונין גומרין אותם על הסדר בלא הפסק ורבנן אמרי למקום שפסק ואיפסיק הלכתא כוותיהו וכן עמא דבר :

המאור הקטן

ברכה ראשונה והולך לו וכו' כמו שמפורש בהלכות הרי"ף ז"ל אבל מה שכתב בהלכות במקו... להיכן הוא חוזר אינו נכון בעינינו וכמו שאנו רגילין לפרש הוא הנכון . והא דתניא השמש... שנים וכו' וכן הא דתניא נשים מזמנות לעצמן הלכות קבועות הן אע"פ שלא הוכירם...

השגות הראב"ד

לשם ובטובו חיינו יאינו חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו אבל ספסק שנפסקה הלכה למקום שפסק והעם נכנו לחזור לברוך שאכלנו הוא חונע ממני זה הפירוש אבל בחיי ראשי ערב הוא עלי יותר מכוון לפי הסוגיא גם כדעת נותנת שכן הוא מצטרף עמהם בזמון ולמנוג שאנו נוהגין ככר נשאר מברך לבדו ואין זה ימדיו . ואולי מפני שבוש ספרי' נפל זה המנהג. ודע שהרי כשאמר שמואל אל יוציא אדם עצמו הקבו עליו כו' מן ... והוא אומר ברכו ואם כמו שאנו נוהגים הרי הוציא עצמו אל הכלל ובירושלמי אמרו על ברכת ... שאמר המבורך הוציא עצמו לכלל כ"ש זה אלא ש"מ כדאמרן :

שלטי הגבורים

א התוספות והרא"ש והטור כתבו דאין למחוק נוסח זה ולוקח במשפט וה"ג ומיי' כתבו כדברי רבינו שאין לאומרו:

לשון ריא"ז

בבית האבל אומר המלך החי הטוב והמטיב לכל אל אמת דיין אמת שופט בצדק שליט במעשיו מודים אנו שהנחנו עמו ועבדיו ובכל זאת אנו חייבים להודות לו ולברכו :

ב אית דאמרי שהוא מקום כלחם ואית דאמרי לסיפך הלכך לאת ידי ספיקא יבלע מן הצדדין שיחתוך מלמעלה ולמטה כאחד . הגהת מיימוני :

לשון ריא"ז

ויש לבלוע ממקום שהפת אפויה היטב כמו שמבואר בפרק חלק אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס ביריך על הככר לפרוס ממנו מצד זה ולא עלה בידו והוצרך לפרוס ממנו מצד אחר הרי זה צריך לחזור ולברך וקודם שיברך צ"ל על הברכה הראשונה בשכמל"ו שלא להזכיר שם שמים לבטלה היה רוצה לשתות מאחת המים ובירך על המים אע"פ שהמים שבירך עליהן הלכו להן ושותה מן המים הבאים א"צ לחזור ולברך שהרי לכך היה דעתו מתחלה וכל זה מבואר בתלמוד ירושלמי ולפי זה אם בירך על האוכל קודם שיבא לפניו וא"כ צריך לחזור ולברך שהרי לכך היה דעתו מתחלה כמבואר בקונטרס הראיות :

שיטת ריב"ב

מה הן אומרין בבית האבל. בברכת הטוב והמטיב : ולא בידים מזוהמות . בנטילת מים אחרונים שאפי' קטן שבכולן הרשות בידו ליטול תחלה: שראוי למזוזה . למעוטי פתח שאינו ראוי למזוזה כגון בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצר ובית המרחץ ובית הכסא ובית הבורסקי: הכי גרסי' ואין הבוצע רשאי לבצוע . לפרוס הפרוסה מן הפת : עד שיכלה אמן מפי העונין . אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה. ואמרי' בפרק כיצד מברכין צריך שתכלה ברכה קודם ביצוע הפת : יותר מדאי . שמאריך בה יותר מדאי: אמן חטופה . שקורא האלף בחטף כאומר אמן : קטופה . שמאריך בקריאת האלף עד שנראה שהוא כשתי תיבות : אמן יתומה . שאינו יודע באיזו ברכה עונה . ולא יזרוק ברכה מפיו . שלא יאמרה במהירות כדומה עליו למשאוי :

ר"ה כה: ע"ש

עין משפט

נ"י ד"ח

א מיי' פ"ב מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קפט:

ב מיי' פ"ז מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קסז:

ג מיי' פ"א מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קכד:

הגהות הב"ח

(א) ג"ב בא:

[א] וכשיזכיר הטוב והמטיב א"כ מלבד מה שאומר בכל יום שאם נפרש שהטוב והמטיב שאומר הוא דלומר ת"ק מה חדוש בא: [ב] להבירו להמתינו כצ"ל: [ג] נ"ב עי"ל הסדר: [ד] נ"ל ר' אבא: [ה] מה פליגי מה כצ"ל: [ו] נ"ב מה: [ז] עטנו כצ"ל (סג"ה)

ז"ל ורבי' בר רב הונא וכן לקמן

ז"ל לעיל דף מו.

חדושי אנשי שם

ד"ח (א) ק"ל דהא כתיב יש נספה בלא משפט ובמעבד' דרך כ'י בידם דתניא ויהו אומרים אותו על המדה המנידים ומלוריאיה שהוא לוקח נפשות במשפט ואם לפעמים יש נספה בלא משפט אין ראוי להזכיר מפני לצמנע מלומר כי מקרים אינו תמידי ולא מדאוריאיה :

ההיא דמיחייב לברכה והוא עני ולא ידע מאי דעני ומקשינן על זה מדאמרינן בסוכה בפ' החליל (דף נא.) מעשה באלכסנדריא של מצרים שהיתה בית הכנסת גדולה ולא היו יכולים כלם לשמוע הברכה מהחזן ושיענו אמן וכשהיה מגיע החזן לסוף הברכה היו מניפין בסודרים כדי שיכירו אותם שלא היו יכולין לשמוע ששם היה חתימת הברכה ויענו אמן הנה שלא היו שומעין הברכה והיו עונין אמן ונראה למורי הרב נר"ו לתרץ דהתם מתוך כך היה מותר מפני שכבר התפללו כל אחד ואחד וכיון שלא היו עושין לחיוב שכבר יצאו ידי חובתן לא נחוש אם לא שמעו הברכה אלא כשמתכוין לצאת מחיוב בעניית אמן צריך שישמע הברכה ויש מתרצין בענין אחר דהתם כיון שהיו יודעין על איזה ברכה היו עונין אמן שכל הברכות היו אומרים על הסדר ועל כל ברכה וברכה היו מניפין והיו מבינין כלם איזו ברכה היו אומרים בכל שעה ושעה כמאן דשמע לה לברכה דיינינן ליה ולפיכך מותר וכי אמרינן אין עונין אמן יתומה זהו כשאינו יודע איזו ברכה אומרים ולמדנו כפי זה התירוץ שאפי' לא נפטרו מן החיוב ואינן שומעין הברכה מהחזן אם יודע איזו ברכה אומר כמאן דשמעי' ליה דמי ויוצאין ידי חובתן ויש שגורסין קצרה ויהיה ההפרש שבין קצרה לקטופה שהקטופה ר"ל שאינו מזכיר הנו"ן וקצרה שאינו מזכיר האל"ף ואפשר שקצרה ר"ל שאינו מאריך באלף כלל :

ולא יזרוק ברכה מפיו. כלומר אחר שהתפלל ונפטר מהחיוב כשהחזן חוזר התפלה אין לו לומר עם החזן חתימת הברכה דהויא להו ברכה לבטלה. א"נ כגון שלא נפטר עדין

רש"י

ניכרת: יתומה . שלא שמע את הברכה אלא שמע שעונין אמן : קצרה . שממהר באמירת': ולא יזרוק ברכה מפיו במהירות. שדומה עליו כמשוי. אלא שחובה עליו לאומרה : מסרהב . ממהר לאכול להצטרף לזימון : אנן אכלינן . גמרנו אכילתנו קודס שבאת ואיך מחייבינן עוד בזימון : אילו הוו מייתי ארדליא וגוזליא לאבא : היינו רב ושמואל היה קורהו אבא לכבודו שרב היה (ב) רגיל לאכול גוזלות וכמהין ופטריות לקינוח סעודה : מי לא אכלינן . הלכך לא גמרנו סעודתנו ומצטרף : ואף על גב דלא פרח . שלא צמחו בו שערות :

עד

תורה אור

יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו שנותיו קצרה יתקצרו ימיו וכל המאריך מאריכין לו ימיו ושנותיו ירושלמי איזו היא אמן א יתומה רב הונא אמר ההוא דמחייב לברכה והוא עני ולא ידע מה עני: רב ושמואל "הוו יתבי בסעודתא קצד ואתא רב שימי בר חייא הוה קא מסרהב למיכל אמר ליה רב מאי דעתיך לאצטרופי בהדן אנן אכלינן לן אמר ליה שמואל אי הוו מייתי (א) *)ערדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן אלמא כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מיניה מצטרף בהדייהו וכן הלכה והלכתא גגדול מברך אע"ג קצה דאתא בסוף ב סעודה : גרסינן בפרק בני העיר* אמר רבה בר רב הונא אמר ר' יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ אותו תלמיד חכם חייב מיתה שנאמר °כל משנאי אהבו מות אל תיקרי משנאי משלי ח אלא משניאי אבל כהן ג תלמיד חכם מצוה לאקדומיה דאמר מר* °וקדשתו ויקרא כא לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון : *יוהכותי מזמנין ד עליו : הני מילי באותו הזמן אבל עכשיו נכרים גמורים הם קצו ואין מזמנין עליהן : *אמר רב נחמן קטן ישיודע למי ה מברכין מזמנין עליו קצז וכן הלכתא ואמרי רבואתא והוא שנכנס בשנת שלש עשרה שנה ואע"ג דלא פרח אבל קטן שלא הגיע לשלש עשרה שנה אע"ג דפרח אין מזמנין עליו ואנן לא

*) ארדיליא לי כצ"ל וכן הוא בערוך ערך ארד ובאלפס ישנות רס"ע ומסנת ש"ד.

מחויב הברכה ורוצה עכשיו לפטור עצמו בעניית אמן צריך שבשעה שיגיע החזן לחתימת הברכה שלא יזכיר אותה עמו שאם יאמר הברכה עם החזן ויאמר אמן אחר שיסיים אותה החזן הוה ליה כעונה אמן אחר ברכותיו (לעיל סי' קסז) : **ובראש** השנה ויוה"כ שש"ל מוציא את הרבים ידי חובתן אומר רבינו הרב נר"ו שמנהגו כך שבשעה שמגיע ש"ל לומר אמת וקיים לעד הוא שותק עד שיאמר בא"י ואח"כ אומר עמו מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון ועונה אחריו אמן שאינו אומר עמו לשון הברכה עצמה ואע"פ שאומר סוף החתימה לא הוי עונה אמן אחר ברכותיו ויותר טוב הוא שיאמר סוף החתימה כיון שהוא לשון ארוך יותר משיפסוק כל כך בין ברכה (א) לברכה : **אי** הוו מייתו* ארדליא וגוזליא לאבא . י"מ ארדליא כמהין (א) וי"מ מיני עשבים שאמואל היה רופא והיה אוכל מיני עשבים אחר אכילתו ורב היה דרכו לאהוב גוזלים ולאכול אותם בקינוח סעודה ועל כן היה אומר [א] שעדיין היינו יכולין לאכול אם היו מביאין אלינו דברים אחרים יכול להצטרף עמנו : **אל** תקרי משנאי אלא משניאי . כלומר שגורמין שישנאו אותו כי כשרואין בני אדם שמחניף לעם הארץ ומברך לפני תלמיד חכם אומרים בלבם שמעלת התורה איננה (ג) כ"כ וגורמין שישנאו בני אדם התורה על כן אמרו אף על פי שיש לו מעלה אחרת שהוא כהן גדול כבוד תורה עדיף ותלמיד חכם קודם :

קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וכו'. הרי"ף ז"ל פסק דאפי' קטן בן שמנה או בן תשעה כיון שמכיר למי מברכין מזמנין עליו ואע"פ שלא הביא שתי שערות והטעם שלו משום דאמרי' בגמרא (דף מז: ע"ש) תשעה ועבד מצטרפין שנים ושבת מצטרפין שני תלמידי חכמים המחדדים זה לזה בהלכה מצטרפין קטן פורח מזמנין עליו תניא נמי הכי קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן ובתר הכי אמרי' (בד' מח.) ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וס"ל להרי"ף ז"ל דכיון שאומר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא כדחו כל המימרות שאמרו מתחלה (ג) ובא להשמיענו רב נחמן שאפי' קטן שלא הביא שתי שערות מזמנין עליו ומש"ה אמרו קטן סתם ולא אמרו קטן פורח וכן פסק רבינו האי גאון ז"ל וכתב עוד סברא אחרת בשם מקצת הגאונים ז"ל דכי אמרינן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו לאו דוקא קטן ממש אלא קטן שנכנס בשנת י"ג ומפני שלא הגיע לעונשין קרי ליה קטן ורוצה לומר כשהגיע בשנת י"ג מיד מזמנין עליו ואע"פ שלא הגיע לעונשין עד שישלים כל השנה אבל קודם שיכנס בשנת י"ג אפי' הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ותימה גדול (ד) זה שנראה שגם אלו הגאונים ז"ל סוברים כמו הרי"ף ז"ל שנדחה מה שאמרו למעלה קטן שהביא ב' שערות מזמנין עליו שהרי אומרים שאפי' הביא אותם אין מזמנים עליו כל שלא נכנס בשנת י"ג שלא כדברי הברייתא וכיון שנדחה הברייתא והלכה כר"נ דאמר סתם קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן האיך יכולים לומר שאין מזמנין עד שיגיע לי"ג שנה ואפשר להעמיד סברא זו בדרך אחרת ולומר שלא אמרו קטן היודע למי מברכין אלא בסמוך לאיש כדאמרי' גבי נדרים (ערכין דף ב'.) מופלא סמוך לאיש (נדה מה:) (ה) נדריו נבדקין אם יודע לשם מי נודרין נדרו נדר ואם לאו אין נדרו נדר וכי היכי דגבי נדר אמרינן שאין נדרו נדר אלא כשהוא סמוך לאיש הה"נ לענין ברכה כשנכנס בשנת י"ג שהוא סמוך לאיש מזמנין עליו ואע"פ שלא הביא שתי שערות אבל ה"ה שאם הביא שתי שערות אע"פ שלא נכנס בשנת י"ג מזמנים עליו דמאי דאמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא בא לדחות אלא המימרות דט' ועבד וט' וארון וכל האחרות דליכא ברייתא דמסייע להו אבל ברייתא דתני קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו לא נדחית שאין האמוראים (ב) דוחין הברייתות וכיון שהלכה כמו הברייתא שסוברת דקטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו מיד ואפי' לא נכנס בשנת י"ג כמו כן נאמר שאם לא הביא ב' שערות ונכנס בשנת י"ג מזמנין עליו כיון שהוא סמוך לזמן העונשין שכך נדון כשהגיע לי"ג בלא שערות כמו שערות קודם שנת י"ג אבל קודם שיגיע לי"ג אם לא הביא ב' שערות אין מזמנין עליו דחדא מהני תרי בעינן ולפי סברא זו יש [ג] לנו להקשות מדאמרי' בגמ' (ד' מח.) אביי ורבא בר בר חנן הוי יתבי קמיה דרבה אמר להו למאן מברכין אמרו ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב אביי נפק לברא ואחוי ליה כלפי רקיעא ורבא בר בר חנן כלפי טללא וכו' הנה נראה מזה המעשה שאע"פ שלא הביא ב' שערות ולא הגיע לי"ג מזמנין עליו שהרי אילו לא הביאו שתי שערות ולא הגיעו לי"ג ולא היה מצריך להם רבה אלא שידעו למי מברכין וממה שהביא בגמרא זה המעשה סמוך לדברי רב נחמן שאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו נראה שרב נחמן בא לדחות הברייתא שסוברת שצריך שיביא ב' שערות ושהלכה הוא שאפי' לא הביא שתי שערות ולא הגיע לי"ג שנה כיון שיודע למי מברכין מזמנין עליו ויש לדחות ולומר שלא היה עושה רבה זה כדי לזמן עמהם אלא שהיה מנסה אותם ולחדודי בעלמא הוא דבעא מינייהו ומפני שהזכירו בכאן היודע למי מברכין הזכיר המעשה שהיה אבל לא שנלמוד ממנו הלכה למעשה ואין לזמן עמהן אלא או בב' שערות או בשיגיע לי"ג ומאי דתנן במתני' דקטנים אין מזמנין עליהן נפרש לפי סברא זו שרוצה לומר קטנים שלא הגיעו לי"ג [ג] דכל זמן שלא הגיעו לכלל המצות קטנים שלא הגיעו לחינוך קרינא בהו כיון שלא הגיעו לחינוך מצוה זו והרבה מן החכמים נוהגים ע"פ סברא זו ונזהרין שלא לזמן עם הקטן עד שיכנס בשנת י"ג וסומכין על מה דאמרי' בירושלמי* א"ר אסי זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דתחליפא אבא דחלפתא וקמיה רבי חנינא בר סיסי תביבי ולא הוו מזמנין עלאי עד דאייתינא ב' שערות : **אבל** נראה למורי הרב נר"ו שיותר נכונים דברי הרי"ף ז"ל מדקאמר ר"נ קטן היודע למי מברכין ואם כדבריהם דמיירי בקטן שהגיע לי"ג שנה למה היה צריך לומר היודע למי מברכין שזה פשוט הוא שמאחר שהוא סמוך לזמן העונשין שיודע למי מברכין אלא ודאי משום דמילתיה דרב נחמן אפי' בקטן בן ח' ובן ט' מש"ה הוצרך לומר היודע למי מברכין שאפי' [ד] (מתוך) שאינם כ"כ גדולים יש מהם שהם פקחים יותר ומכירים במהרה את בוראם ויש

שלשה עד שיביא שתי שערות ומיימוני כתב כדברי רבינו והאחרונים הסכימו דבשעת הדחק סמיכל לא הפסיד : לשון ריא"ז קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ומצרפין אותו בין לשלשה בין לעשרה ואין עושין אותו עיקר אלא טפל שאין מצרפין שני קטנים אלא קטן אחד בין לשלשה בין לעשרה כמבואר בקונטרס הראיות . ובבית הכנסת אינו מצטרף עד שיביא שתי שערות כמו שמבואר בתלמוד ארץ ישראל :

שלטי הגבורים

א פי' ר"י דהא דלא יענה אמן יתומה דוקא היכא דעדיין לא יצא י"ח אותה הברכה אבל אם כבר יצא לית לן בה וכן כתב מיימוני והגהות מיימ' בשם בעל הערוך והגאונים כתבו דאפילו יצא כבר ידי אותה ברכה לא יענה אמן יתומה וכן כתב הטור וי"א שאם יודע הברכה שמברך המברך אפילו אינו שומע כולה יכול לענות אמן וזהו דעת רוב הפוסקים ולתירוץ אחר שבעה סמ"ג לא סגי עד שישמע כל הברכה וכן נראה דעת מיימוני :

לשון ריא"ז

ואומרים הגאונים שלא אסרו לענות אמן יתומה אלא על ברכה שצריך לצאת בה ידי חובתו אבל אם יצא בה כבר מותר לענות אמן יתומה שהרי כשהיו רוב עסבאלכסנדרי' של מצרים היו מניפין בסודרים להודיע לעם שצריכין לענות אמן כמו שמבואר בפרק החליל וכן הוא בפ' שלפנינו שעונין אמן אחר ישראל המברך אף על פי שאין שומעין הברכה :

ב וה"מ כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפי' אם הוא קטן כדי שיברך לבעל הבית :

ג ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך ראשי ומהא דריב"ל דקאמר מימי לא ברכתי לפני כהן יראה שיש ללוי דין קדימה לברך לפני ישראל במקום שאין שם כהן ומהר"ם כתב שאין לו דין קדימה :

לשון ריא"ז

ואם רצה נותן רשות לאחר ונוטל ידיו תחלה להמש' ומברך בהמ"ז והמזומן לברך ברכת המזון וקדם חבירו ובירך חייב ליתן לו מ' זהובים כמו שהביא בהלי' כסוי הדם ונראה בעיני שאין דנין קנסות הללו בזמן הזה :

ד רוב הפוסקים הסכימו דמן הדין אין לזמן על עם הארץ שהוא כל שקרא ושנה ולא שימש ת"ח ור"ש כתב דמדינא יש לזמן דלא גרע מקטן היודע למי מברכין והרא"ש סתר דבריו מיהו כולהו שוו דהאידנא הקילו לזמן עליו. רבינו שם ובה"ג כתבו דגר לא מצי לברך בהמ"ז לעצמו דלא מצי למימר שהנחלת לאבותינו ור"י כתב דמצי שפיר לומר לאבותינו דקאי אאברהם שנקרא אב המון :

לשון ריא"ז

עם הארץ אין מצרפין אותו לזימון ואפילו אם קרא ושנה ולא שמש ת"ח ללמוד מהם תלמוד הרי זה עם הארץ. ורבינו חננאל אומר שאין החכמי' נזהרין עכשיו אלא מזמנין אפילו על עם הארץ וכו'. ונראה בעיני שהעולם סמכו בזה על דברי המיקל שאמרו איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית ואם אינו קורא ק"ש שחרית וערבית אפי' בזמן הזה אין מזמנים עליו שאין לנו על מי לסמוך כמבואר בקונטרס הראיות :

ה ר"ח וה"ג כתבו דדוקא נכנס בשנת י"ג מזמנים עליו ואף אפילו לא הביא שתי שערות אין להקפיד אבל לא נכנס בשנת י"ג אין מזמנין ואפילו הביא שתי שערות והרי"ף כתב דלעשרה מצטרף כשיודע למי מברכין ולשלשה לא ור"ת כתב דאפילו מוטל בעריסה מצטרף לעשרה ולשלשה עד שיביא שתי שערות ור"י וסמ"ג והרא"ש וטור ומרדכי הסכימו דבין לעשרה בין

עין משפט

א מיי' פ"ס מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קכד :
ב מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רא :
ג מיי' פ"ה מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קנו קצט :
ד מיי' פ"ס מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קצט :

הגהות תו"י

(א) לי ועיין רש"י בגמרא : (ב) לרש"י י"ל דוקא ברגיל לאכול ועיין בגמרא :

גיטין נט:

ברכות מז:

דף מח.

הגהות הב"ח

(א) נ"ב לפי פירוש זה גרסי' אי הוו מייתי לי ערדליא וגוזליא לאבא וה"ג בערבי פסחים: (ב) נ"ב תשובה :

[לי כצ"ל]

(ג) נ"ב ומהם אמרו קטן פורח וכו' מזמנין עליו וכן פסק כצ"ל : (ד) נ"ב ... (ה) נדריו וכו' יודעים וכו' נדרו נדר וכו' אין נדרו נדר כצ"ל :

[א] נ"ב כיון : [ב] ה"ז ממחק : [ג] או שלא הביאו שתי שערות : [ד] מז"מ :

חדושי אנשי שם

(א) גי' ד"ת לעוניס : ד"ה (ב) תימה דאמרי' שאמים האמורה דוחה הברייתא ופוסק דלא כוותה משום דקים להו דמסתברא היא בגמרא דלא מותיב להו מיניה וכ"ש דאפסר דגמרא לא מותיב לרב נחמן מינה מדקים ליה לרב נחמן דלאו כוותיה בדקדוקים :

[דסיפק לה"ג]

שיטת ריב"ב

וכל המאריך . ולא יותר מדאי . דהא אמרינן לעיל כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה : הוס סעודתנו טרם בואך . ואין אתה עוד מחייבנו בזימון : ארדליא . כ"הין ופטריות : פיס' וכותי מזמנין קא מסרהב ואכיל . ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו : אנן אכלינן לן . כבר נגמרה עליו : גמ' אע"ג דלא פרחי . שלא הביא שתי שערות :

נר מצוה

לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן אפי' בן עשר ובן תשע כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו והכין חזינא לגאון: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קעה א תשעה שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין ואפילו טבל עמהן בציר או ששתה כוס אחד מצטרפין ואפי' א שבעה שאכלו דגן ושלשה אכלו ירק מצטרפין לנברך לאלהינו אבל ששה לא דבעינן רובא דמינכר והני מילי לענין אצטרופי לבי עשרה אבל להוציא רבים ידי חובתן אינו מוציא עד שיאכל ב כזית דגן וקאמרי רבנן דוקא אצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן

אמ' רב נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו והטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר: תנו רבנן סדר ברכת המזון כך היא ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים ג בנחמה ואומר קדושת היום באמצע מתחיל בנחמה שאומר נחמנו ה' אלהינו בבנין עירך ומסיים בנחמה שאומר והעלנו לתוכה ונחמנו בה כי אתה הוא בעל הנחמות ד ברוך אתה ה' מנחם עמו ישראל בבנין ירושלם תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ [א] לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית רבי יוסי אומר צריך

רש"י

עד שיאכל כזית דגן · ומכי אכיל כזית דגן מיהא נפקי ואע"ג דכזית דגן שיעור דרבנן הוא כדאמרי' פרק מי שמתו מ"מ כיון דמחויב מדרבנן מחויב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן וא"ת בקטן (א) שלא הגיע לחינוך הא לא אמרינן הכי הכוא אפי' מדרבנן לא מחייב דעליה דאבוה רמי לחנוכיה ובה"ג פסק דוקא בדאכלו איננו כזית או כביצה כותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחביריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח אף על גב דקאמר לגרמיה עביד היינו משום דלא אכיל כזית דגן משמע דאי כזית דגן הוה אכיל הוה מפקינהו שפיר: מתחיל בנחמה · כלומר אינו צריך לא להתחיל ולא לסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קורא נחמה כנ

רבינו יונה

ויש מהם שאינם מכירים כ"כ במהרה ובא להשמיענו שאינו תלוי בהבאת שתי שערות אלא כיון שיודע למי מברכין מזמנין עליו מיד ואפי' בן ח' שנים או בן ט' ואפי' לא הביא שתי שערות ודוקא לענין בהמ"ז עושין אותן סניפין מפני שכל אחד בפני עצמו יכול לפטור עצמו מחיוב ברכת המזון אבל לקדיש ולקדושה ולברכו שכל אחד ואחד לא היה יכול לפטור עצמו מחיוב בשום ענין צריך שיהו כולם בני מצוה וכן כתבו מקצת הגאונים ז"ל: **ואפי'** ז' שאכלו דגן ושלשה אכלו ירק מצטרפין לנברך אלהינו. וכתב הרי"ף ז"ל וקאמרו רבנן דוקא אצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן ולפי סברת אלו הגאונים ז"ל איכא למידק דהכא [מחמירין טפי בג' מבעשרה ולעיל מחמירין טפי בעשרה מבג'] דגבי ג' אמרי' שאם אכלו ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנין עליו ואינו צריך שיהיה עמהם במקום אחד ואילו בעשרה אמרינן שאין מזמנין עמו עד שיבא ויש לומר דלא דמי דהתם איירי בענין הישיבה ומפני שהשכינה שורה עמהם כשהם עדה לפיכך הצריכו שישב עמהן כדי שתהא השכינה שורה עמהן ויזכירו את השם אבל בכאן שאינו תלוי בענין הישיבה שכבר עומדין שם י' בני אדם ושכינה שורה עמהן ואינו תלוי אלא בענין האכילה יש לנו להחמיר יותר בג' מבעשרה ובג' שהם מועטין צריך שיאכלו כולם דגן אבל בעשרה כיון שאכלו הז' דגן אע"פ שהג' אכלו ירק מצטרפין אבל עדיין אין דעת מורי נר"ו נוחה בסברא זו שהאיך אפשר להעמיד חילוק בין י' לג' בענין הצירוף שהרי בגמרא לא העמידו אותו שלא העמידו חילוק אחר בענין צירוף (מצטרף) אלא (ב) דגן אבל להוציא את האחרים אינו מוציא עד שיאכל דגן אבל לענין צירוף נראה דדין אחד להם וכי היכי דבי' אם אכלו רובא דמינכר דגן מצטרפין האחרים עמהם הה"נ בג' כיון שאכלו רובא דמינכר דגן מצטרפין האחרים עמהם והב' אבל הג' רובא דמינכר הוי כיון שהם הב' חלקים שלא אמרו אלא שהד' אין מצטרפין עם הששה לפי שהששה אינו שני חלקין מהעשרה ולפיכך אין הד' מצטרפין עמהם אבל האחד שאכל ירק או ששתה היה נראה שמצטרף עם הב'. מפי מורי הרב נר"ו: **ובהא** דאמרי' אבל להוציא רבים ידי חובתן אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן קשיא ליה לבה"ג ז"ל היאך אפשר לומר שמי שאכל כזית בלבד יוציא את הרבים ידי חובתן והלא מה"ת אינו חייב לברך עד שיאכל כדי שביעה דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והיאך פוטר מי שאכל כזית בלבד שאין חיובו אלא מדרבנן למי שאכל כדי שביעה שחיובו מן התורה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ומתוך כך אמר שאינו מוציא מי שאכל כזית אלא לאחרים כמותו שאין חיובן אלא מדרבנן אבל למי שחייב מן התורה אינו מוציא. וכן דעת ר"ס ז"ל ורבינו יצחק הזקן מתרץ ואומר שאפי' למי שחייב מן התורה אמרו שמוציא וטעמא דמילתא מפני שמן הדין היה שאפי' מי שאינו אוכל כלל יפטור את האחרים דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שברכת הנהנין (א) אינו יכול לברך עד שיהנה ובכאן סבר שכיון שנהנה ונתחייב בברכה מדרבנן פוטר את האחרים אפי' אכלו כדי שבעם מטעם דכל ישראל ערבים זה לזה: **ובשבת** מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. פירש הרי"ף ז"ל שצריך להתחיל בנחמה ולשנות הלשון ולומר במקום רחם נחמנו ובחתימה שיאמר אחר רצה והחליצנו ונחמנו בציון עירך כי אתה בעל הנחמות בא"י מנחם עמו ורש"י ז"ל פי' שאין צריך לשנות הלשון שאומר בחול ולא להוסיף עליו כלל וכשמזכיר רחמי מתחלה ובנין ירושלים בסוף זהו נחמה כי נחמתן של ישראל הוא רחמי שמים ובנין ירושלים ולא באו בכאן להודיענו שצריך לשנות הלשון שאומר בחול אלא בא להשמיענו שאומר קדושת היום בין שתי הנחמות דהיינו רחם ובונה ירושלים וסדר הענין הוא שאומר ולסברא זו נוטה דעת מורי נר"ו ויש לזה קצת סיוע מהירושלמי דאמרינן התם אל ישאל אדם צרכיו בשבת והא דאמרי' זוננו פרנסנו כלכלנו שהוא שאלת צרכיו שאול שיזון אותנו ושיפרנסנו ושיכלכלנו ומתרצים טופס ברכה כך הוא דאלמא משמע שהנוסח עצמו שהיו אומרים בחול היו אומרים בשבת ומה שכתב הרי"ף ז"ל שחותם בשבת בא"י מנחם עמו בבנין ירושלים הקשה עליו תלמידו רבינו אפרים הספרדי ז"ל דהא אמרי' לקמן (דף מט.) שאין אומרים מושיע ישראל ובונה ירושלים משום דאין חותמין בשתים ואם אומר מנחם עמו בבנין ירושלים ה"ל חותם בשתים בנחמת ישראל ובבנין ירושלים ויש לתרץ שאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים היה חותם בשתים והיה אסור אבל כיון שאומר מנחם עמו בבנין ירושלים דבר אחד הוא שינחם ע"י הבנין אבל נראה למורי הרב נר"ו שיש סיוע לרבינו אפרים ז"ל ממה שהתקינו בהבינו ושמחו לדיקים בבנין עירך וזהו מעין שתי ברכות ישמחו לדיקים מעין על הלדיקים ובבנין עירך היא מעין תשכון בתוך ירושלים הנה שאמרו בבנין עירך והוא דבר אחר אף הכא נמי אע"פ שאומר בבנין ירושלים ענין אחר בפני עצמו הוי והוה ליה חותם בשתים ולפיכך נראה שיותר נכון הוא שיאמר בא"י בונה ירושלים כמו שאומר בחול ואפי' לדעת הרי"ף ז"ל שאומר שצריך שיזכיר בשבת לשון נחמה בסיום הברכה אין צריך לומר אותו בחתימה עצמה אלא די שאחר שיאמר רצה והחליצנו יאמר ונחמנו בציון עירך כי אתה הוא בעל הנחמות וחותם בא"י בונה ירושלים: **כל** שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. הטעם הוא מפני שמצינו שנשתבחה א"י בזה הלשון דכתיב אל ארץ טובה ורחבה וכתיב בפסוק אחר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו יש לו ג"כ להזכיר

שלטי הגבורים

א ר"י כתב דאם שנים אכלו דגן ואחד כזית ירק דמצטרפין וכן אם שתה יין או טבל בציר ומצטרפים לשלשה וכן כתבו רבינו יונה והרא"ש והטור ומרדכי והגהות מיימוני דמצטרף גם בג' ומיימוני וסמ"ג כתבו כרבינו:

לשון ריא"ז

אפילו אכל עלה של ירק ושתה כוס של יין מצטרף לזימון בין לג' בין לי' וי"א שאינו מצטרף אלא לעשרה אבל לשלשה עד שיאכל כזית דגן ואין שיטת התלמוד כדבריהם כמבואר בקונט' הראיות:

ב ס"ג כתבו דמי שאכל כזית דגן לבד אינו מוציא ידי חובתו אלא אותן שאכלו גם כזית דגן כמותו אבל אינו מוציא ידי חובתן אותם שאכלו כדי שביעה והתוס' כתבו דמי שאכל כזית דגן יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה ולא עוד אלא אפי' אחד מן השוק שלא אכל כלל יכול להוציא מי שאכל ידי חובתו דכל ישראל ערבין זה לזה וכיון שנתחייב זה בברכה שכבר אכל הרי זה מן השוק ערב עליו להצילו מן העבירה ולא דמי לברכת הנהנין דהתם איכא למימר לא יתהנה ולא יתחייב אבל הכא כבר נהנה והאשר"י והטור כתבו דאפי' לא אכל אלא מידי דטעון אחריו ברכה מעין ג' מצי להוציא ידי חובתן אף המתחייב בו מן התורה ודוקא אם אכל הוא דמוציא אבל השתיה אינו מועיל להוציא ומיימון פליג עם הרא"ש וכתב דצריך שיאכל כזית פת ממש ולא סגי באכילת כזית דגן שאינו פת ממש:

לשון ריא"ז

הבא להוציא אחרים ידי חובתן צריך שיאכל כזית דגן אבל אם אכל ירק ושתה יין ואכל פחות מכזית דגן אינו מוציא אחרים ידי חובתן מברכת המזון ואם אכל כזית דגן מוציא אחרים ידי חובתן מבהמ"ז אע"פ שהאחרים אכלו כדי שביעה ונתחייבו בבהמ"ז מן התורה כמו שביאר הסמ"ה ומו"ה וכן נראה בעיני שהאוכל אכילה גסה שאינו צריך לאותה אכילה מוציא אחרים ידי חובתן והוא שנהנה גרונו באותה האכילה אבל אם נפשו קצה עליו ואין נהנה גרונו אינו ראוי לברך על אותה אכילה לא לפניה ולא לאחריה כמבואר בקונטרס הראיות:

ג והתוספות ורש"י כתבו דבין בחול בין בשבת מתחיל ברחם וחותם בבונה ירושלים ומזכיר ענין היום באמצע כגון רצה והחליצנו ורבינו אפרים כתב דאף ע"פ שמתחיל בנחמה לא מצי לסיים מנחם עמו ישראל וכו' דהוה ליה חותמין בשתים והרא"ש היה נוהג בפתיחה כדברי רבינו ובחתימה כדברי התוס' ומיימון כתב כדברי רבינו אלא דלדידיה בין בחול בין בשבת אי בעי פותח ברחם וחותם בונה ירושלים ואי בעי פותח בנחמה וחותם מנחם עמו ישראל: לשון ריא"ז בשבתות וימים טובים כשמברך ברכת בונה ירושלים פותח בה בנחמה ומסיים בנחמה שמתחיל ואומר נחמנו ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך וחותם בה מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ואומר בה קדושת היום באמצע בשבת רצה והחליצנו וביו"ט אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ואין מזכירין של שבת ושל י"ט אלא בבהמ"ז אבל בברכה אחת מעין שלש אין מזכירין כמבואר בקונטרס הראיות: **ד** כתב הרא"ש ז"ל מה שכ' הרי"ף ז"ל שחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים הקשה עליו ר' אפרים מהא דאמרי' לקמן דאין חותם מושיע ישראל ובונה ירושלים לפי שאין חותמין בשתים ומנחם עמו ובונה הוי נמי שתים ויש מתרצים דאם היו אומרים מנחם עמו ובונה ירושלים הוו שתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא הוא שינחם עמו ע"י הבנין וה"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חשוב כשתים כמו שמצינו בהבינו שתקנו וישמחו לדיקים בבנין עירך שהיא מעין ב' ברכות על הלדיקים ולירושלים אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון חדא היא ע"כ:

מלחמת ה'

ועוד דאמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה הלכה היא אע"פ שלא כתבה הרב אלפסי ז"ל:

אמר הכותב וכי מחילה מפסקת יש ביניהם ולמה לא ידחה שמעתתא דרבי יהושע בן לוי בכלל הזה כמו שנדחו בו שאר השמועות שבהלכה זו ואם מפני שאפשר לקיים את שתיהן אף ב' השמועות של רב הונא ושתים של ר' אמי אינן חולקות על דברי רב נחמן בקטן היודע למי מברכין ואין להם עסק בזו אבל כלן נדחו מן הכלל הזה לפי שלא משום דברי רב נחמן בלבד נדחו שמועות כללו דהא לא אמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא דאמר רב נחמן אלא בעלי הגמרא היו יודעין שאין הלכה בכל אלו ואין קולא בצירוף אלא כדרב נחמן ודחו אלו וקיימו דברי רב נחמן וקבלת רבותינו הגאונים מכרעת והם הסכימו שאין הלכה ככל הני שית שמעתתא וכן כתב רב חננאל בשם רבינו הגאון ז"ל וכן דחו בכלל זה דברי רבי יוחנן בקטן פורח ואע"פ שאמרו בגמרא תניא כוותיה יש לומר דקים להו בגמרא דלית הלכתא כי הא מתניתא אי נמי פורח אע"ג דלא ידע מ"מ כגדול דמי ובגדול לא בעי יודע למי מברכין כענין ששנינו לענין הנדרים תוך הזמן נדריהם נבדקין ולאחר הזמן אע"פ שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרנו ולשם מי הקדשנו נדריהם קיימין אי נמי לשני קטנים נצרכה שלא אמרו מזמנין עליו אלא בקטן אחד אבל שנים עד שיהא פורח וכזה אמרו בירושלמי רבי סימון בשם ריב"ל לשני קטנים נצרכה שאם היה קטן עושין אותו ספק ספק עושין אותו ודאי וזו תשובה על דברי בעל המאור בפירושו שכתב ליש קטן אחד ולא שנא שנים ושלשה וארבעה ולמה לא אמרו תשעה וקטן מצטרפין שאע"פ שאין הקטן מצטרף ולא שומע ולא עונה עמהן אין עושין אותו סניף. ומה ששנינו קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה דמשמע מעבר הוא דלא עבר הא אצטרופי מצטרף הכוה ביודע למי מברכין שמזמנין עליו בשלשה ואצ"ל בעשרה וכשם שמצטרף לאלו כולן כך מצטרף לעבור לפני התיבה ולפרוס על שמע אבל פחות מכאן אינו קורא בתורה ואינו מן המנין ובירושלמי נמי תני קטן וס"ב עושין אותו סניף רבי אבינא אמר אהפלגון רב הונא ורב יהודה תרויהון בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע טיב ברכה וחד אמר כדי שיהא יודע למי הוא מברך גם זו ראיה שאף לעשרה בעי' יודע למי מברכין:

המאור הקטן

והא דאמר ר' יהושע בן לוי דאע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה הלכה היא א] ואע"פ שלא כתבה הרי"ף ז"ל וכן לתפלה עושין אותו סניף ולא שנא קטן אחד ולא שנא שנים ושלשה וארבעה כיון דאיכא רובא מהגדולים מצטרפין למנין עשרה שאלמלא אמר רבי יהושע בן לוי תשעה וקטן מצטרפים הייתי אומר דוקא דאיכא תשעה גדולים כשם שאמרו לענין עבד תשעה ועבד מצטרפין עכשו שאמר סתם עושין אותו סניף לא שנא קטן ולא שנא קטנים והרי"ף ז"ל לא הזכיר שמועות הללו דרבי יהושע בן לוי של קטן ושל עבד. ומאי דאיתמר עלה בגמרא ושתיהם הלכות קבועות הן ובסדר מר עמרם גאון מצאתי סעד לדברי הרי"ף במה שהשמיט שמועות הללו ואע"פ כן לא נתישבו בדעתי דבריהם:

השגות הראב"ד

א] **ואע"פ וכו'**. א"א אינו מלאה זה הפי' שאף הגאון ז"ל כך כתב בפי' דהנך שית שמעתתא לית הלכתא כוותיהו וקאייהא הא דר' יהושע בן לוי. ועוד דר' יהושע בן לוי אמר קטן והוא אמר קטנים ובכל הלכות אמר דלתפלה עד שיביא שתי שערות גמורות ולא סגי ליה בפורח וככר כתבתי בהלכות מה שנראה לי מפסק ההלכה וסייעתי דברי גאון שאמר דבעינן פורח ויודע למי מברכין פורח ממאמרי' ויודע למי מברכין מרב נחמן דשמעתתא אדחו ומהניין לא אדחו:

הגהות הב"ח

חדושי אנשי שם

להזכיר שבחה נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית שבזכות הברית אשר כרת השם עמם זכו לארץ רבי יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה שבזכות התורה זכו לארץ דכתיב למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ וכתיב ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו. פלימו אמר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות אלה דברי הברית מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב ובפרשת אתם נצבים לעברך בברית והמילה ניתנה בי"ג בריתות והם מפורשים בסוף פרשת לך לך: **אפי'** פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלם. דלא דייניכן להו תרתי שהכל ענין אחד שהוא תלוי זה בזה שנא' בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס: **אמר** ליה חוץ מזו (ו) דמאי שנא הנך כל חדא בפני נפשה כתיבא. אבל הכא הא בהא תליא כלומר כל החתימו' האחרות שאמרו כולם כמו אחת הם אלא זו בלבד שנראית כשתים שאומר קדושת שבת שהיא קדושה בפני עצמה דמיקדשא וקיימא ואומר ישראל והזמנים שהיא קדושה אחרת בפני עצמה דישראל מקדשי לזמנים ועל זה שואל (ז) ומשיב כלומר כיון שנראית כשתים למה אומר חתימה זו יותר ממושיע ישראל ובונה ירושלם ומהדרי' הנך כל חדא וחדא באנפי נפשה כתיבא אבל הכא הא בהא תליא וכו' כלומר לפיכך אינו חותם מושיע ישראל ובונה ירושלים משום דכל חדא וחדא באנפי נפשה (ח) שהרי מליצ כמ' פסוקי' שמזכיר בהם תשועת ישראל בלבד ואינו מזכיר בהם בנין ירושלים דכתיב ישראל נושע בה' תשועת עולמים ורבים כאלה ולפיכך דייניכן להו כשתים ואין חותמין בהם אבל מקדש השבת וישראל והזמנים אע"פ שנראי' כשתים ענין אחד הוא שקדושת ישראל תלויה בקדושת השבת וקדושת הזמנים וראשי חדשים תלויה בקדושת ישראל וכיון שתלוי זה בזה כמו קדושה אחת דייניכן ליה. ורבי' אפרים הספרדי ז"ל פי' דהא בהא תליא רוצה לומר אע"פ שנראה כשני ענינים כיון ששתי הקדושות באין בזמן אחד כמו קדושה אחת הוי ולפיכך חותם בשתיהם. ורש"י ז"ל גורס ומאי שנא הכא חדא היא התם תרתי מילי נינהו כלומר אין לדמות זה למושיע ישראל ובונה ירושלים שזה אף על פי שנראית כשתים ענין אחד הוא שהכל הוא ענין קדושה וכיון שאינו מזכיר בשניהם אלא לשון קדושה כמו דבר אחד הוי וחותמין בהם אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרתי מילי נינהו שלשון ישועה הוא לשון בפני עצמו ובונה ירושלים הוא לשון אחר בפני עצמו ולפיכך דייניכן להו שתים ואין חותמין בהם: **הטוב** והמטיב צריכה מלכות. כלומר אע"פ שכל ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך [זו (ח) שהיא] מדרבנן כברכה בפני עצמה הויא ולפיכך צריכה הזכרת השם ומלכות בפתיחתה ורבי יוחנן לא בא להשמיענו זה שזה פשוט הוא דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה אלא אתי לאשמועינן שצריך לומר בה שתי מלכיות של בונה ירושלים וברכת הארץ כדמפרש ואזיל:

ואיידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא נימא מלכות שמים. כלומר מן הדין לא היה צריך להזכיר מלכות בהטוב והמטיב מפני ברכה של בונה ירושלים אלא כיון שהזכיר בבונה ירושלים מלכותא דארעא צריך להזכיר כנגדו מלכות שמים ובברכת בונה ירושלים אין להזכירו שאם היה מזכירו ביחד היה נראה שמדמה מלכותא דארעא למלכותא דשמיא וכיון שיש לו להזכירו אינו יכול להזכירו באותה ברכה עצמה ואומר אותו בהטוב והמטיב (א) ונמצינו למדים שהאומרים בבונה ירושלים ומלכותך ומלכות בית דוד טועים הם שאין להם להשוות ביחד מלכותא דארעא ומלכותא דשמיא שאם היה מותר לומר מלכותך בבונה ירושלים לא היו צריכין לומר שיאמר אותה בברכה אחרת לתשלומין אלא ודאי מתוך כך התקינו לאומרה בהטוב והמטיב מפני שאין לו לאומרה בבונה ירושלים כדי שלא לשתף מלכות שמים עם מלכות בית דוד כדכתיבנא: **רב** פפא אמר צריכה שתי מלכיות לבד מדידה. כלומר אע"פ שברכת הארץ סמוכה לחברתה ואינה צריכה מלכות אפ"ה כיון שצריך להזכיר בה מלכות מפני בונה ירושלים מזכיר מלכות של ברכת הארץ ונמצא שצ"ל בה שלש מלכיות וכן המנהג שאומר בא"י אמ"ה [האל אבינו מלכנו] המלך הטוב והמטיב וכן אמר במדרש שצ"ל בה שלש מלכיות וג' הטבות וג' גמולות מלכיות הני דאמרן והטבות הטוב והמטיב הוא ייטיב עמנו וגמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד: **ובכאן** יש לשאול כיון שיש לומר בה כל אלו הענינים למה אין חותמין בה בברוך שהרי מטבע ארוך הוא ומתרצין רבני צרפת ז"ל שכל זה כמו ענין אחד הוא שכל אלו שמות התואר הם שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אגל הבורא משמות התואר ענין אחד הוא ואע"פ שאומר הוא יגמלנו [א] [אינו] (הוא) ענין אחר שגם זה תואר הוא שאנו אומרים שהוא גומל אלינו בכל יום. עוד נוכל לתרץ שמתחלה כשתקנו הטוב והמטיב לא תקנו בה כל זה הנוסח אלא הטוב והמטיב בלבד ואח"כ הוסיפו בה כל אלו הדברים ומפני שבשעת התקנה לא היה מטבע ארוך לפיכך לא תקנו בה חתימה ומה שאמרו במדרש שלשה גמולות אחר התוספת הוא. מפי מורי הרב נר"ו: **לאות** ולברית ברוך מקדש השבת. ומפני שאחר שאומר אשר נתן מנוחה לעמו

רש"י

כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו: מקדש השבת וישראל והזמנים. והכא ליכא למימר ישראל דמקדשי לשבת וזמנים דבשלמא זמנים תלוי בבית דין לקדש זמנים כי הם מקדשים חדשים על פי הראייה(ג): הכי גרסינן ומאי שנא ומשני הכא חדא היא אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך את הקדוש ברוך הוא שמקדש השבת והזמנים. אבל מושיע ובונה ירושלים תרי מילי נינהו ואין כוללין שני דברים בברכה אחת(ד): שתי מלכיות (ה) כגון אבינו מלכנו אדירנו כו' שתי מלכיות בר מדידיה כגון מלך העולם האל אבינו מלכנו אדירנו כו' המלך הטוב והמטיב דהיינו שתי מלכיות בר מדידיה: חוזר לראש. לתחלת ברכת המזון כדאמרינן בתפלה עקר רגליו חוזר לראש והתם איכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה

תורה אור

צריך שיזכיר בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות *וזו ניתנה בשלש עשרה בריתות ר' אבא אומר צריך שיאמר (א) הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות (א) מאחת וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע ישראל בבונה ירושלים הרי זה מגונה וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו: תנו רבנן *מהו חותם בה בבונה ירושלים רבי יוסי בר יהודה אומר מושיע ישראל ובונה ירושלים רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי במושיע ישראל ובונה ירושלים אמר רב חסדא גבורתא למיחתם בתרתי והתניא רבי אומר אין חותמין בשתים קשיא ומסקנא אפילו פתח ברחם על ישראל עמך חותם בבונה ירושלם שנאמר °בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון ארץ דעבדא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דעבדא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל מקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל מקדשינהו לראשי חדשים מקדש השבת וישראל והזמנים וראשי חדשים אמר ליה חוץ מזו ומאי שנא הנך כל חדא וחדא באנפי נפשה כתיבא אבל הכא הא בהא תליא וטעמא מאי דאין חותמין בשתים משום דאין עושין מצות חבילות חבילות אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הטוב *והמטיב צריך מלכות מאי קמ"ל כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה והא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא א"ר זעירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים אי הכי ניעביד תלת חדא דילה וחדא דברכת הארץ וחדא דבונה ירושלם אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה (ג) ובדין הוא דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה ואיידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים °רב פפא אמר צריכה שתי מלכיות לבד מדידה והיכא דבריך ברכת המזון בשבת וטעה ולא א הזכיר של שבת אומר ברוך אשר נתן שבת מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת ואי טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים והני מילי היכא דאדכר מקמי דניפתח בהטוב והמטיב אבל לבתר דפתח בהטוב והמטיב חוזר לראש והיכא דטעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ולית

נר מצוה

עין משפט

א מיי' פ"ח מה' ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קפח: ב מיי' פ"ב מה' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' קפח קפט:

הגהות חו"י

(א) נ"ב מסודלה אחת:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב כס: (ב) נ"ב בונה ירושלים נמי לא תבעי ה"ל ברכה הסמוכה לחברתה בדין כו' כנ"ל: (ג) נ"ב אבל שבת קדישא וקיימא: (ד) ולא גרסי' הא בהא תליא ובה"ג גרים הכא חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו בשתים אבל נחמם הדא מילתא היא ובחדא בעי למיחתם ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לר' חותמין בשתים והכא ה"ט דהא בהא תליא ולא ה"ל לכלול ולומר דאין חותמין בשתים ועוד רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה: (ה) מלכיות בר מדידיה כנ"ל והשאר נמחק: (ו) ומאי וכו' חדא וחדא כנ"ל: (ז) ומ"ש כנ"ל: (ח) נ"ב כתיבה: (ט) נ"ב כיון:

[א] אין זה ענין כנ"ל: (הגה"י)

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) נוסח מוטעה היה ומלכותך ומלכות בית דוד תקום והבית הגדול כו' רשב"א אלא הקם מלכות בית דוד כו':

שלטי הגבורים

א הראב"ד ז"ל כתב דאין מזכירין בברכת אשר נתן שם ומלכות ושאר הפוסקים כתבו שיש להזכיר שם ומלכות: הראב"ד כתב דביו"ט צריך להזכיר בה לששון ולשמחה את חג פלוני הזה ושאר הפוסקים לא כתבו כן. התוספות וה"ג והרא"ש פסקו דחותמין בר"ח בברכת אשר נתן בא"י מקדש ישראל ור"ח ומיי' וסמ"ג כתבו כרבינו דבר"ח לית בה חתימה:

לשון ריא"ז

בד"א כשלא פתח בברכת הטוב והמטיב אבל אם פתח בברכת הטוב והמטיב אינו מברך של שבת או של יום טוב או של ר"ח אבל בשבת וביו"ט מחזירין אותו וחוזר ומברך ברכת המזון מתחלתו שהרי סיים ברכת המזון בטעות ונראה בעיני שאינו חוזר ומברך ברכת הזימון שכבר יצא ידי זמון:

שיטת ריב"ב

תורה ניתנ' בשלש בריתות. בשלשה מקומות ניתנה תורה לישראל ובכל אחד נכרת ברית כדאי' במס' סוטה: מילה ניתנה בשלש עשרה בריתות. בפרשת מילה שניתנה לאברהם הם כתובים: הודאה תחלה וסוף. נודה לך. על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך: כל חדא וחדא באנפי נפשה כתיבא. כלומר מושיע ובונה תרתי מילי נינהו ולא הא בהא תליא אבל הכא אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש הכל: והיכא דטעה ולא הזכיר של ר"ח וכו'. והרב דודי ז"ל כתב שאין לנו ברכת אשר נתן בראש חודש כלל ואפילו טעה ולא הזכיר של ר"ח גמיר לברכה ולא הדר כלל ואפילו לא פתח בהטוב והמטיב אינו אומר אשר נתן אלא מסיים ברכת מזונו כשאר ימים וכו' כדכתיבא בספר המאור:

המאור הקטן

וממה שכתב הרי"ף ז"ל בהלכות היכא דטעה ולא הזכיר של ראש חדש אומר ברוך אשר נתן נראה מדבריו דלא פליגי רב הונא ורב נחמן בטועה בראש חדש ואנן לאו הכי מסתברא לן אלא רב הונא ורב נחמן שוין הן בשבתות וימים טובים ובראש חודש מפלג פליגי דלרב הונא הדר ורב נחמן לא הדר כלל כלל לא שנא פתח בהטוב והמטיב ולא שנא לא פתח ואף ברוך אשר נתן נמי לא צריך למימר א) וכרב נחמן קי"ל דהוא מסקנא דשמעתא ועוד ספק דבריהם להקל ואע"ג דמסייעי' ומקשינן מדרב שילא ומדרב הונא אדרב נחמן ומפרקי' במאי דשוו אהדדי הוא דמסייעי' ומקשינן ומפרקינן דהיינו שבתות וימים טובים אבל בר"ח בהדיא פליגי רב הונא ורב נחמן אהדדי וכן מצאתי בשאילתות דרב אחאי גאון בפרשה וישמע יתרו ברם צריך את למילף מעה ולא הזכיר של שבת ושל יו"ם בברכה חוזר לראש או לא מי אמרינן כיון דבריך ברכת מזון יצא ידי חובתו ואי הדר מברך הוי לה ברכה שאינה

מלחמת ה'

ועוד וממה שכתב הרי"ף ז"ל בהלכות היכא שטעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך אשר נתן נראה מדבריו דלא פליגי רב הונא ורב נחמן בטועה בראש חודש:

אמר הכותב וכן הוא באמת שלא נמצא להם מחלוקות בזו שאין לשון אין מחזירין אותו בכל מקום אלא שלא יחזיר למה שאמר כבר אבל להזכיר מכאן ולהבא מזכיר ובשמעתין נמי כי אמר רב נחמן דבשבת דלא סגי דלא אכיל מחזירין אותו הולכך להעמידה בשפתח בהטוב והמטיב שחוזר לראש ליכא בכולה שמעתיה מאן דפליג מידי בהזכרה אלא בחזרה בלבד נאמרו הדברים ואין צורך להשיב בזה שאין מחזיקין במחלוקת חנם ומדברי רב אחאי משבחא לא למדנו כלום אבל מדברי שאר כל הגאונים למדנו וכן כתב רבינו הגאון שיש ברכת אשר נתן בר"ח ורבינו חננאל הסכים בה ובסדור מר רב עמרם גאון נמצא גם בזו כסדר לדברי הרב ז"ל וכן בגדולה ובפסוקות:

השגות הראב"ד

א) **וכרב** נחמן וכו'. א"א מה ראה זה להחזיק במחלוקת בין האמוראין דרב נחמן אין מחזירין אותו אמר וברוך אשר נתן אינו חוזר שכל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב ואמר ברוך אשר נתן אין זו חזרה אלא השלום מכס והיכא דפתח בהטוב והמטיב אי הדר ואמר ברוך שנתן הויא חזרה ובר"ח אין מחזירין אותו כלל. ומדברי הגאון רב אחאי אין שום ראיה בעולם דבחזרה קאמר אבל בהזכרה לא קאמר דודאי צריך הזכרה וברוך שנתן הזכרה היא ואינו חזרה כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב:

לעמו ישראל מוסיף לאות ולברית הוו להו שני ענינים וה"ל מטבע ארוך ולפיכך חותם בה בשם ובמלכות ואומר בא"י אמ"ה מקדש השבת וכן חותם ביו"ט מפני שמוסיף לששון ולשמחה. והא דאמרי' דאי לא אידכר אלא לבתר דפתח הטוב והמטיב חוזר לראש י"מ חוזר לראש ברכת המזון וכן כתב ר"ס ז"ל. ואין זה נראה דכיון שעדיין לא סיים ברכת הטוב והמטיב למה לו לחזור לראש ברכת (א) מזון דלא גרע ברכת הטוב והמטיב ממי (לעיל כט:) שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא אמר של ר"ח בעבודה כל זמן שלא סיים לומר תחנונים אין צריך לחזור כל התפלה אלא חוזר לעבודה הכא נמי כל שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לברכת הזן אלא חוזר לתחלת ברכה של בונה ירושלים וכ"כ הראב"ד ז"ל:

תורה אור | נר מצוה

ולית בה חתימה ואי לא אידכר אלא לבתר דפתח א בהטוב והמטיב גמיר לה לברכה ולא בעי למהדר מרישא דאמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו מאי טעמא בתפלה דלא מצי פטר נפשיה מהדרינן ליה בברכת המזון דמצי פטר נפשיה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל לא מהדרינן ליה: עד א כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד ב כביצה והלכתא כתנא קמא: **מתני'** כיצד ג מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה אומר נברך לאלהינו בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה הוא אומר נברך לה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר °במקהלות ברכו אלהים: **גמ'** אמר שמואל לעולם אל יוציא ג אדם את עצמו מן הכלל כלומר שאע"פ שיש לו לומר ברכו נברך עדיף כדי שלא יוציא עצמו מן הכלל והכין מסקנא דנברך עדיף אלא אם אומר ברכו אין תופסין אותו על כך *ותניא נמי הכי בין שאומרים נברך בין שאומרים ברוך אין תופסין אותו על כך ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם עם הארץ הוא כיצד א"ר אמי אמר בטובו חיינו הרי זה תלמיד חכם מטובו חיינו הרי זה בור ירושלמי שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו אמר ר' אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל אמר רבי יוחנן אמר °נברך שאכלנו משלו הרי זה תלמיד חכם למי שאכלנו משלו הרי זה בור דמיתחזי כמאן דמברך לאינש מעלמא והאי דאמרינן למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו נסים שאני דמוכחא מילתא דקודשא בריך הוא דעבד לן ניסא ואמר ר' יוחנן אמר נברך שאכלנו משלו הרי זה תלמיד חכם על המזון שאכלנו הרי זה בור דמיתחזי כמאן דמברך ליה למזון: אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בתלתא דלא אדכר שם שמים אבל בעשרה כיון דבעי למימר לאלהינו מוכחא מילתא דתנן כענין שהוא מברך כך עונין אחריו נברך לאלהינו אלהי ישראל ה' צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: אוקימנא כר' עקיבא דאמר מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין וקא פסק רבא הלכה כרבי עקיבא: **מתני'** ג אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה' רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך ד ומנהגא כרבי ישמעאל: **מתני'** ה שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה ששה נחלקין עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים:
גמ'

רש"י

הברכה היא עקירת רגלים: דלא מצי פטר נפשיה. שצריך להתפלל: דמצי פטר נפשיה. שלא יצטרך לברך ברכת המזון: ואי בעי לא אכיל. פת: מתני' אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. כלומר הכל שוין דמשראוין להזכיר את השם א"צ לשנות: גמ' אע"פ שיש בידו לומר. כלומר אע"פ שיש בידו לומר ברכו כגון בארבעה שיש שלשה מבלעדו שיאמר ברכו אפי' הכי טוב לו לומר כמו כן נברך כדי שיהיה הוא בכלל המברכין: אין תופסין אותו. כלומר אין איסור בדבר: מטובו הרי זה בור. שמשמע בתגמולים של מקום דמשמע דבר מועט רק כדי חיים: שאכלנו משלו. משמע יחידי הוא שהכל אוכלים משלו: מתני' מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין: משהגיעו לעשרה. ומעשרה ואילך הכל שוה: אין רשאין ליחלק. כי נתחייבו בזימון וכן ארבעה לא יהיו שלשה מזמנים והרביעי יחלק מהן כי איהו נמי נקבע בחובת זימון אבל ו' נחלקין דאיכא כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן: עד עשרה. אבל עשרה אין נחלקין משום דאיתחייבו בזימון דהזכרת השם עד שיהו עשרים נחלקין אם ירצו לשתי חבורות

ברכת המזון דמצי פטר נפשיה דאי בעי אכיל ואי [א](לא) בעי לא אכיל לא מהדרינן ליה. ויש לשאול והיכי קאמר דאי בעי אכיל ואי [ב] לא בעי לא אכיל בר"ח והלא אין לו להתענות בר"ח י"ל דה"ק אי בעי לא אכיל דבר שיתחייב לברך עליו בהמ"ז אלא אוכל פירות ודברים אחרים כדי שלא יתענה בר"ח* ויפטור עצמו מבהמ"ז ואומרי' רבני צרפת ז"ל שאע"פ שחייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת סעודה שלישית אי בעי אכיל פת ואי בעי אכיל פירי ונפטר באכילת הפירות ראיה לדבר שהרי גבי סוכה אמרינן* חייב אדם לאכול י"ד סעודות בסוכה ופי' לשם שפוטר עצמו בשיאכל מיני תרגימא ה"נ בשני הפעמים שחייב לקדש אחת ביום ואחת בלילה צריך שיאכל פת כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה אבל בפעם השלישית שאינו צריך לקדש אם ירצה לפטור עצמו בפירות הרשות בידו. ומה שכתב ר"מ ז"ל שחייב לקדש (א) בסעודה שלישית כמו שחייב בג' סעודות אינו נראה שלא מצינו שיהיה חייב לקדש אלא פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה דהכי אמרינן* זכור את יום השבת לקדשו אין לי אלא ביום בלילה מנין ת"ל זכור זכרהו בכניסתו וכיון שקדש ביום (ב) כבר יצא ידי הקידוש מכל היום ומה טעם הוא לתלות הקידוש בשלש סעודות הלכך ודאי אין צריך לקדש. מפי מורי הרב נר"ו:

מתני' כיצד מזמנין כו' בעשרה אומר נברך אלהינו. זהו הנוסח הנכון יותר ואין ראוי לומר לאלהינו שלא מצינו השם סמוך לברכה בלמ"ד דכתיב במקהלות ברכו אלהים ברכו עמים אלהינו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. ומתני' (גמ' דף נ.) אתיא אליבא דרבי עקיבא שסובר שאין לחלק בין מרובין למועטין כמו שמצינו בבהכ"נ שהעולה לספר תורה בין שיהיו שם מרובין בין מועטין אומר לעולם בענין אחד: **במאה** [ג](הוא) אומר נברך ה' אלהינו. האי סיפא דלא כר' עקיבא דאיהו ר"ע ס"ל שאין לחלק בין מרובין למועטין כדכתבי' והאי תנא ס"ל שיש חילוק ולפי רוב הקהל מברכין כדמפרש ואזיל: **מטובו** חיינו ה"ז בור. (ב) מפני שאומר כמי שדומה מקצת טובו ובגמ' פריך והא כתיב ומברכתך יבורך בית עבדך ומתרץ שאלה שאני כלומר כששואל יכול לשאול קצת אבל כשנותן הודאה צריך לתת הודאה על הכל [ד]: **מבין** שהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל. כלומר לפיכך אומר ברכו ואינו אומר נברך מפני שאומר לבסוף המבורך ונמצא שאינו מוציא את עצמו מן הכלל אבל בבהמ"ז שאינו אומר המבורך הוא אומר נברך כדי שלא להוציא את עצמו מן הכלל וכתב הרב רבי יהודה ברצלוני בשם רב סעדיה גאון שהעולה לספר תורה אחר שיאמר ברכו את ה' המבורך ועונין השומעין ברוך ה' המבורך לעולם ועד יש לו ג"כ לחזור ולומר ברוך ה' המבורך דכי היכי דאמרן לעיל (סי' קט) שהמברך בהמ"ז חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרו האחרים ה"ה נמי הכא חוזר ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ואע"פ שאומר המבורך אפ"ה צריך לחזור ולומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד שכשאומר נברך מברך עמהם בכלל ואפ"ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו כדכתבינן: **נברך** שאכלנו משלו הרי זה ת"ח. כלומר כיון שאומר הדבר סתם ודאי מוכחא מילתא דלקודשא בריך הוא קא בריך אבל כשאומר למי שאכלנו הואיל ואומר שם פרטי נראה שעל אדם ידוע אומר: **מתני'** א"ר עקיבא מה מצינו בבהכ"נ וכו'. ואע"פ שהיה נראה דהלכה כר' עקיבא שהיה אומר די לו כשיאמר ברכו את ה' בלבד אפ"ה נהגו עלמא כרבי ישמעאל לומר ברכו את ה' המבורך: **מתני'** שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק. דכיון שנתחייבו בזימון אין להם לפטור עצמן ממנו ולברך כל אחד ואחד לעצמו אלא צריך שיברכו ביחד כדי שיזמנו ויפטרו עצמן מן הזימון וכן ארבעה וכן חמשה אין להם ליחלק עצמם ולומר שיזמנו השלשה ויברכו השנים האחרים בלא זימון אלא צריך שיזמנו כלם ביחד אבל ששה נחלקים ג' לכאן וג' לכאן ויצאו כלם ידי זימון וכן עד י' נחלקים

את השם אין צריכין לשנות: גמ' לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. שאע"פ שבארבעה הוא רשאי לומר ברכו טוב שיאמר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המברכין: בטובו חיינו-אינו מוציא עצמו מן הכלל: בטובו חיין. מוציא עצמו מן הכלל: כענין שהוא מברך וכו'. סיפא דמתני' הוא וכבר איפסקא [כי זה] לבר מהלכתא דהא פסק. רבא הלכה כר' עקיבא ואחד עשרה ואחד עשרה רבוא אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו ולא מיתינן לה הכא אלא למימר דכיון דבעי למימ' לאלהינו לא מחזי כמאן דמברך ליה למזון: פיס' אחד עשרה וכו': גמ' מה מצינו בבית הכנסת. שאין חלוק בברכת התורה בין רבים למועטין אף כאן משהגיעו לעשרה אין חלוק בין רבים למועטין: הלכה כר' עקיבא. בברכת המזון ואחד עשרה ואחד עשרה רבוא אומר נברך לאלהינו ובברכת התורה מנהגא כר' ישמעאל לומר ברכו את ה' המבורך: מתני' וכן ארבעה וכן חמשה אינן רשאין לומר השלשה לעצמן והשנים לברך לעצמן בלא זימון שהרי הוקבעו אותן שנים לזימון: ועד שיהו עשרים אינן נחלקין. ועד שיהו עשרים כגון אם הם שלשה עשר אינן רשאין לזמן העשרה לעצמן והשלשה לעצמן שהרי הוקבעו אותן שלשה להזכרת השם:

המאור הקטן

צריכה או דילמא כיון דתקנו רבנן ואסמכוה אדאורייתא דכתיב הטובה כמאן דלא בריך דמי תא שמע דיתיב ר' זירא אחוריה דרב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך אשר נתן אמר ליה מאן אמרה רב ואמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אלמא חוזר בין בתפלה בין בברכת המזון הני מילי בשבת ויום טוב דלא סגי דלא אכיל אבל ר"ח דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל בתפלה הדר בברכת המזון לא הדר דאמר רב נחמן טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה חוזר בברכת המזון אינו חוזר אלו דברי הגאון רב אחאי ז"ל כשתדקדק מדבריו תמצא שאין לנו ברכה אשר נתן כלל כלל בראש חדש דלא כרב הונא ודלא כדברי הרב אלפסי ז"ל וכן נראין הדברים:

נחלקים כלומר נחלקים בענין שיוכלו לזמן אבל לא שיחלקו אחד אחד או שנים שנים בענין שיפטרו עצמן מזימון ועשרה אינן נחלקים עד שיהו עשרים שכיון שנתחייבו לברך בשם אם יחלקו נמצא שפטרו עצמן מזימון בשם אבל כשהם עשרים יכולים ליחלק י' לכאן וי' לכאן ונמצא שכולם זימנו בשם: גמ' הכי קתני שלשה שישבו לאכול אינן רשאין לחלק זהו לשון הגמרא ור"ח והרי"ף ז"ל פירשו דה"ק שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינן רשאים ליחלק ומתני' דשלשה חייבין השמיענו דין הזימון ומשנה זו באה להשמיענו שמאחר

נר מצוה

שאכלו ביחד אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינם רשאין ליחלק ולברך כל א' וא' בפני עצמו אלא (ג) שכלשהם מזמנין ביחד ויש להקשות על זה הפי' מדאמר בירושלמי בתחלת זה הפרק הכא איתמר אין רשאים ליחלק והכא איתמר חייבים לזמן שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף ואיזהו בתחלה ואיזהו בסוף תרין אמוראים חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו סוף כלומר כי קתני חייבין לזמן איירי שאכלו כזית והכי דקתני אינם רשאין ליחלק איירי בתחלה ואתא לאשמועינן אע"פ שלא אכלו כלל ביחד אלא שנתנו דעתם מתחלה לאכול ביחד אע"פ שאח"כ כל אחד ואחד אוכל בפני עצמו אינם רשאין ליחלק וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו אכילתן זהו סוף הנה שאין הירושלמי כדברי הרי"ף ז"ל כלל שהוא אומר דמאי דקתני אינם רשאין ליחלק לא בא להשמיענו אלא שאף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו כיון שישבו מתחלה ביחד אינם רשאין ליחלק ואינו מעמיד המשנה בתחלה אלא אפי' בשגמרו אכילתם מפרש דמיירי מתני' דקתני אינן רשאין ליחלק ואילו בירושלמי משמע לדעת שני האמוראים שמעמידים החילוק בין בתחלה ובין בסוף ומעמידין מתני' דקתני אינם רשאים ליחלק בתחלה אלא שכל אחד ואחד מפרש מהו בתחלה לפי סברתו. ולפיכך נראה יותר למורי הרב נר"ו כמו שמפרשים רבני צרפת ז"ל דמאי דקתני שלשה שישבו לאכול אינן רשאין ליחלק ר"ל שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ולא אכלו עדיין כזית כל אחד ואחד ואתא לאשמועינן שאע"פ שלא אכלו עדיין כזית כל אחד ואחד כיון שהתחילו לעשות דרך קביעות וברכו המוציא אינן רשאין ליחלק שבשעה שברכו המוציא ביחד חל עליהם חובת זימון ויש להקשות על זה דלפי דבריהם שמעמידין המשנה בתחלה וכגון שברכו ברכת המוציא ולא אכלו כזית נמצא שאינה כפי הלשון שאומר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה שהרי בכאן אנו מצריכין שיברכו המוציא וזהו יותר מנתינת דעת ואינה כמו הלשון האחר שמפרש בתחלה [א] ר"ל שאכלו כזית שהרי אנו אומרים שאפי' לא אכלו כזית כיון שברכו ברכת המוציא אינם רשאים ליחלק ונראה למורי הרב נר"ו לתרץ לפי דבריהם ולומר דמתני' אתיא כלישנא דאמר אכלו כזית זהו בתחלה ומאי דאמר כזית לאו דוקא אלא ר"ל כיון שברכו המוציא והתחילו לאכול ואפי' לא אכלו כזית אלא לאפוקי ממה שאמר האמורא הראשון נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה ואכלו כזית זהו סוף אמר האחר אכלו כזית זהו בתחלה למעט שאינו נקרא תחלה בנתינת דעת בלבד אלא שצריך שיתחילו לאכול ומכיון שברכו המוציא והתחילו לאכול כבר נתחייבו בזימון ואינם רשאים ליחלק אפי' לא אכלו כזית כל זה נוכל לדחוק ולומר להעמיד סברת רבני צרפת ז"ל. אבל נראה למורי הרב נר"ו לפרש בענין אחר דמאי דקתני שלשה שישבו לאכול אינן רשאין ליחלק ר"ל שישבו מתחלה בהזמנה אחת וגמרו בדעתן לאכול ביחד אבל לא ברכו המוציא וקמ"ל שאע"פ שלא התחילו עדיין לאכול ולא ברכו המוציא אינן רשאין ליחלק ותלמוד שלנו שאמר שישבו ולא אמר שאכלו סובר כמו האמורא שאומר בירושלמי [נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה] (ד) ואע"פ שמדברי הירושלמי אין הכרע לפסוק הלכה כזה הלשון יותר מן האחר כיון שהתלמוד שלנו אנו רואים שסובר כמו זה הלשון נפסוק הלכה כמותו ונאמר שאע"פ שלא אכלו כלל שעדיין לא ברכו המוציא כיון שגמרו בדעתם מתחלה לאכול ביחד אע"פ שאכלו אח"כ כל אחד ואחד בפ"ע אינן רשאין ליחלק ולברך כל אחד ואחד בהמ"ז לעצמו אלא יש להם לברך ביחד כדי שיפטרו עצמן מזימון וא"ת כיון שלא התחילו לאכול ביחד כלל מה טעם הוא זה לומר שמפני אמירה בלבד לא היו רשאין ליחלק י"ל דכיון שגמרו בדעתם לאכול ביחד ולברך ביחד נמצא שכבר גמרו בדעתן לעשות מצות זימון כיון שקבלו עליהם לעשות מצוה יש להם לקיימה ולפיכך אמר שאינם רשאין ליחלק אלא צריך שיברכו כלם ביחד שיזמנו ויפטרו עצמן מהמצוה שקבלו עליהם: אי נמי כדרב הונא דאמר שלשה בני אדם שבאו מג' חבורות אינם רשאין ליחלק כלומר מתני' דקתני ג' שאכלו כאחת אינם רשאים ליחלק באה להשמיענו מילתא דרב הונא דאמר דאע"פ שלא אכלו שלשתן ביחד כיון שבאו מג' חבורות ופגעו זה בזה אינם רשאין ליחלק ולברך כאו"א לעצמו אלא חייבין לזמן: ואמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם. כלומר לא תימא משלש חבורות (ה) דאפי' שני בני אדם נקראין חבורה דמשמע שאפי' נפרדו כאו"א מחבירו אינם רשאין ליחלק שזה וודאי (ו) [ב] כיון שלא נתחייב כאו"א לזמן במקום שאכל שלא היו שם שלשה בני אדם (ז) [ג] ולפיכך אינן רשאין ליחלק מפני שכל (ח) אחד מתחייב (ט) לזמן במקומו וכיון שכולם נתחייבו לזמן במקומם לא פקע זימון מינייהו וכשפגעו עכשיו זה עם זה אינם רשאין ליחלק אלא מזמנין כולם ביחד כדי שלא יפטרו עצמן מן הזימון: אמר רבא לא אמרן אלא דלא קדימו הנך ואזמינו עלייהו אבל קדימו הנך ואזמינו עלייהו פרח זימון מהני. רבים מפרשים אמרי דה"ק לא אמרן שאינן רשאין ליחלק אלא בשלא זימנו עם בני חבורתם דלא פקע זימון מינייהו אבל אם כבר זימנו בחבורתם פרח זימון מינייהו ואינן מזמנין וכפי' רש"י ז"ל (א) וכן דעת ר"ס ז"ל ואין זה נכון דא"כ מה חידוש השמיענו רבא שאם זימנו כל אחד ואחד בחבורתו שלא יזמנו אח"כ שזה פשוט הוא שאין אדם מזמן ב' פעמים בעבור פעם אחת שאכל ורבינו יהודה מפרי"ש ז"ל היה מפרש דמיירי כגון שנפרדו מג' חבורות שהיה בכל אחד ואחד שלשה בני אדם מלבד זה וזה הלך לדרכו והאחרים זימנו לעצמן אי נמי כגון שהיו שלשה בכל חבורה וחבורה והלך האחד קודם הזימון ובא אחר ואכל כזית ונצטרף עם אלו השנים הראשונים וזימנו שלשתם אע"פ שעדיין לא זימנו אלו [ד] (אלא) שהלכו לדרכם אפ"ה כיון שכבר זימנו חבורתם פרח זימון מינייהו שאינם יכולים לעולם לזמן בחבורתם שמאחר שזימנו השנים אינם יכולין לחזור ולזמן עם השלישי שלא זימן שאינם מזמנים שתי פעמים ולפיכך עכשיו כשנתחברו ביחד אע"פ שהם שלשה אינם מזמנים. ומה שאמר עלייהו אינו ר"ל עמהם ממש אלא ר"ל שחבורתם זימנו במקומן כל אחד ואחד ולפיכך הוצרך להשמיענו רבא שאע"פ שלא זימנו הם כיון שזימנו חבורתם פרח זימון מינייהו ואע"פ שלענין מעשה נראים ד"ר יהודה ז"ל אפ"ה לענין פירוש ההלכה קשה להוציא הלשון ממשמעותו ולומר דעלייהו אינו ר"ל שזימנו עמהם אלא שזימנו חבורתם: ומפני כך נראה למורי הרב נר"ו לפרש דמאי דאמרינן אבל קדימו הנך ואזמינו עלייהו פרח זימון מהני ר"ל שזימנו עמהם ממש ומאי דקשיא לן א"כ למה הוצרך רבא לאומרו שזה פשוט הוא שמאחר שזימן פעם אחת אינו חוזר ומזמן פעם אחרת (י) ופירש דמיירי כההיא דאמרינן לעיל* שלשה שאכלו ויצא אחד מהן קורין לו ומזמנין עליו ואמר אביי והוא דקרו ליה ועני ונראה שזה אע"פ ששמע ברכת הזימון לא יצא מזימון שלא נתכוין לצאת אלא שקראו אותו האחרים שישמע הזימון כדי לפטור את עצמן ואע"ג דאמרינן* שלשה שאכלו [ה] אחד מפסיק לשנים ונפטרו שלשתם מזימון זהו מפני שעומד עמהם אבל בכאן שאינו עומד עמהם אע"פ שהאחרים נפטרים עמו בזימון הוא עצמו לא יצא ידי מצות זימון ומש"ה הוצרך רבא בכאן לומר לא שנו אלא דלא קדימו הנך ואזמינו עלייהו כלומר כי אמרי' אינן רשאין ליחלק מיירי בשלשה בני אדם שנפטרו משלש חבורות של שלשה שלשה ב"א ולא זימנו עמהם בני חבורתם אבל אם קדמו בני חבורתם וקראו אותם כדי שיזמנו עמהם ויפטרו את עצמן [ו] אע"פ שכבר נפטרו הם מזימון אם פגעו אח"כ אלו הג' זה עם זה אע"פ שלא נפטרו הם עצמם מזימון כיון ששמעו הזימון כשנפטרו (כ) חביריהם אינם מזמנין דפרח זימון מינייהו ולאמורה משמע שאפי' אכלו אח"כ כל אחד ואחד ופגעו שלשתם זה עם זה אחר שאכלו אינם מזמנין הואיל ולא נועדו יחד לאכול ואע"ג דאמרי' לעיל* שאם אכלו שנים בהזמנה אחת ולבסוף בא אחר ואכל כזית מצטרף עמהם לזימון זהו מפני שנועדו השנים ביחד ולפיכך השלישי נגרר אחריהם אבל בכאן שכל אחד ואחד אכל לבדו אינם נגררים זה עם זה ולפיכך אינם מזמנים ואע"פ שלא יצאו ידי זימון מאכילה ראשונה שאכלו עם חביריהם כיון ששמעו עם האחרים ונפטרו האחרים על ידם פרח זימון מינייהו ואינן רשאין לזמן אח"כ. מפי מורי הרב נר"ו: מתני' ב' חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין. דכיון שרואין אלו לאלו כמו אם היו אוכלים כולם בחבורה אחת דיינינן להו: גמ' אם היה שמש ביניהם שמש מצרפן. כלומר אע"פ שאינן רואין אלו את אלו כיון שהשמש משמש לשתי החבורות כחבורה אחת דיינינן להו וכתב בה"ג ז"ל

שאפילו

[טופסי"קס"ד] [סי' קס"ס] [סי' תמ"ד והוא בגמ' דף מ.]

רש"י

חבורות: גמ' והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם ומכל חבורה עומד אחד ונצטרפו אלו שלשה לחבורה אחת חייבין לזמן ואין רשאים ליחלק. שכבר הוקבעו (א) אפי' לא אכלו אלו שלשה יחד משנצטרפו שכבר גמרו סעודתן עם הראשוני' ונתחייבו כבר בזימון: דלא קדמו הנך. אלו הראשונים ואזמינו על אלו המפורשים כגון שהיו ארבעה בכל חבורה וכשפרשו אלו עדיין נשאר שלשה כדי זימון: אבל אזמינהו עלייהו. שנצטרפו אלו לזימון אף על פי שפרשו מהן כדאמר לעיל (א) קורין ומזמנים עליו וזמנו עליהם ואילו לא היה שם אלא עד נברך וברוך הוא ועכשיו באין לזמן יחד לא מזמני: (ב) ופרח מנייהו חובת זימון ותו לא הדר וי"מ אבל אי קדימו ואזמינו עלייהו כגון שאכל אחד מן השלשה והפסיק לשנים שהיו מסובין עמו עד הזן פרח חובת זימון מינייהו כלומר פטורים מן הזימון ורשאין ליחלק: אם היה שמש ביניהם. שהיה משמש לשניהם: שמש מצרפן. אע"פ שאין רואים זה את זה כגון שיש יריעה פרוסה ביניהם

גמ'

גמ' למה לי תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן אמר ר' אבא אמר שמואל הכי קתני שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו לעצמו אין רשאין ליחלק אי נמי כדרב הונא דאמר שלשה בני א אדם שבאו משלש חבורות אינן רשאין ליחלק ואמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם אמר רבא *לא אמרן אלא דלא קדימו הנך [דף נ:] ואזמינו עלייהו אבל קדימו הנך ואזמינו עלייהו פרח זימון מהני: °מתני' *אשתי חבורות שהיו [דף נ.] אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן: גמ' *תנא [דף נ:] אם היה שמש ב ביניהם שמש מצרפן: אין

שלטי הגבורים

א ובפירוש שלשה שבאו משלש חבורות רבו הדעות וכתבתי בספר המחלוקות באורך בס"ד:

ב ובמקום תוספה אפילו אין רואין אלו את אלו ואפילו אין שמש מצרפן אם נתחילו לאכול כולן כאחת מצטרפין וברכת חתנים אחת לכולן:

שיטת ריב"ב

גמ' והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם. ונתחייבו אלו בזימון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו שלשה לחבורה אחת חייבין: ואינן רשאין ליחלק. שכבר הוקבעו ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים: לא אמרן. דלא אקדימו הנך שפירשו אלו מהם ואזמין עלייהו דהכי כגון אם היו ארבעה בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשים הללו צריכין לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתן אבל אזימון אזמון עלייהו דהכי כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמרינן לעיל קורין לו ומזמנין עליו וברכו החבורות והללו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך הוא ועכשיו הן באין לברך לא מזמני דפרח חובת זימון מינייהו ותו לא הדר עלייהו: תמה אני הכותב על מה השמיט הרב ז"ל מלכתוב הא דרבה תוספאה דאמר הני בי תלתא דכריכו ריפתא וכו'. דהא לא חזינן מאן דפליג עליה גם הרב דודי ז"ל לא הזכירה בספר המאור: מתני' שתי חבורות של שלשה שלשה בני אדם: גמ' אם היה שמש ביניהם. אע"פ שאין אלו רואין את אלו שמש מצרפן:

עין משפט

א מיי' פ"ה מהלכות ברכות סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' קצ"ה:

הגהות חו"י

(א) ר"פ פרקין:

הגהות הב"ח

(א) ואפילו לא וכו' משנצטרפו אפ"ה חייבים לזמן: (ב) דפרח כצ"ל: (ג) שלשתן כצ"ל: (ד) וכא לפסוק כצ"ל והשאר נמחק: (ה) נ"ב של שנים שנים בני אדם: (ו) נ"ב רשאי: (ז) נ"ב אבל אם היו שם ג' בני אדם שכבר נתחייב כ"א לזמן במקום שאכל לא פקע זימון מינייהו: (ח) כשלשה כצ"ל: (ט) נ"ב כל אחד: (י) פירש כצ"ל: (כ) מחבריהם כצ"ל:

[א] פר"ל כצ"ל: [ב] אינו: [ג] אלא שכא מיירי שבאו מג' חבורות של ג' ג' בני אדם: [ד] תז"מ: [ה] כאחת: [ו] כיון שכבר כצ"ל ותי' אע"פ נמחק (הגא"י):

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) לא פירש"י כן בנוסחא שלנו ולדרכו נראה שהוא מפרש כמו ר' יהודה מפרי"ש והוס' פי' שאכל כל א' מהג' והפסיק לשנים שהיו מסובין עמו עד הזן:

שאפי' אוכלות בב' בתים השמש מצרפן ומפרש דמתני' דקתני ב' חבורות שהיו אוכלות בבית אחד לאו דוקא בבית אחד אלא אפי' בשני בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין ואם אינן רואין אלו את אלו והיה השמש ביניהם השמש מצרפן ומאי דתנן בית אחד אורחא דמילתא נקט ויש סיוע לסברא זו מהירושל' [דגרסי' התם רבי ברכיה מוקים לאמורא על תרעיה מליעתא דבי מדרשא] ומזמנין אלין לאלין ותו אמרי' התם בהדיא לא נצרכה אלא לב' בתים ואם רשות הרבים מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפות בשום ענין: **ובגמ'** (דף נ.) אמרי' רבה תוספאה אמר שלשה שהיו אוכלין וקדם אחד מהם ובירך אינהו נפקי בזימון דידיה ואיהו לא נפיק בזימון דידהו כלומר אע"פ שכבר בירך נגרר אחר השנים מאחר שהם רבים ומצטרף עם האחרים לפטרם מזימון כיון שעדיין לא ברכו אבל הוא לא נפטר בזימון שלהם שמאחר שכבר בירך אין זימון למפרע ותימה הוא למה השמיט הרי"ף ז"ל לכתוב זה ואין לדחות ולומר שאין הלכה משום דקי"ל אין זימון למפרע ולפיכך השמיטו שזה אינו דכי אמרי' אין זימון למפרע זהו כשאכלו כולם וברכו בלא זימון אי נמי ברכו השנים שאין הב' נגררין אחר האחד לפוטרו מן הזימון לאחר שכבר ברכו אבל בכי האי גונא שעדיין השנים לא ברכו ודאי לא נאמר אין זימון למפרע בעבור היחיד שבירך ומצטרף עם השנים לפטרן מזימון וכ"כ ר"מ ז"ל: **מתני'** אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים וכו': **גמ'** מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים וכו'. פירוש ברכה טעונה כוס והיכא שיש לו יין יש לו לברך ברכת המזון בכוס אפי' היחיד שמברך בלא זימון צריך שיברך בכוס ואין מברכין בו עד שיתן לתוכו מים מפני שהיינות שלהם היו חזקים ואין השבח ניכר בתוכו עד שיהיה בו מים כמו שנפרש לקמן בס"ד: **אין** מניחין בשר חי על הפת טעמא דמילתא משום דמימאים ועוד אפשר לתת בזה טעם אחר מפני שיצטרך להדיחו מפני הדם הנדבק בבשר. ואין מעבירין כוס מלא יין על הפת כי שמא ישפך מהיין על הפת והוי מיאוס: **ואין** סומכין את הקערה. גם בזה הטעם הוא מפני מאיסות כי שמא ישפך מהמרק על הפת ומתוך מש"כ הרי"ף ז"ל הברייתא סתם נראה שסובר שכמו שאין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת כך הוא הלכה שאין סומכין את הקערה בפת: **ואין** זה נראה למורי הרב נר"ו דבגמ' (דף נ:) אמרי' בהדי' דשמואל סובר כר' אליעזר ואמר דעושה אדם כל צרכיו בפת ואע"פ שר' אליעזר הוא יחיד אצל רבים שהברייתא אינה סוברת כמותו אפ"ה כיון שאנו רואין האמורא שסובר כמותו נפסוק הלכה כמותו ויהיה מותר לסמוך הקערה בפת מיהו דוקא בהאי בלחוד סובר שמואל שהוא מותר אבל במאי דאמרי' אין מניחין בשר חי ע"ג הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ודאי אפי' שמואל מודה שהוא הלכה מפני שאין הפת מאוס כל כך כשהמרק נופל על הפת כמו כשנופל עליו היין ובזה בלחוד פסקי' הלכה כשמואל דאמר עושה צרכיו בפת שאינו מאוס כל כך אבל בשאר מודה שמואל דאסור דהא שמעינן ליה בהדיא דאמר במס' שבת פ' במה טומנין (דף נ:) כל מידי דממאים אסור: **ממשיכין** יין בצינורות לפני חתן וכלה ולא נחוש בזה משום ביזוי אוכלים דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן וכלה: **וזורקין** לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים. מכאן נראה שמנהג שעושין בהרבה מקומות לזרוק חטים או שעורים על החתן או על הכלה בשעה שמוליכין אותם לחופה שאין נכון לעשות כן אלא בימות החמה בלבד או בימות הגשמים בזמן יבושת המים מעל הארץ שאם ירצה יכול ללקוט אותם אח"כ אבל כשהארץ לחה יש לחוש לבזוי אוכלים כדחזינן שחששו בזריקת החטים הקלוים והאגוזים ואין זורקין לא חתיכות של בשר ולא ככרות של פת ואפי' בימות החמה אסור מפני ביזוי אוכלין: **ואם** לאחר שגמר סעודתו נזכר אינו חוזר ומברך. מ"ש הרי"ף ז"ל משום דנראה ונדחה בא להודיענו המסקנא של ההלכה ומפני שרבינא חולק על זה בגמ' ואומר שאע"פ שגמר סעודתו חוזר ומברך כדאמרי' טבל ועלה בעלייתו אומר אקב"ו על הטבילה והיה סובר דכי היכי דבטבילה מברך אחר שטבל הה"נ דמברך אחר שאכל ודחי' שאני התם דלכתי' גברא לא חזי כלומר לא דמי דהתם לא היה ראוי מתחלה לברך ולפיכך מברך אחר שטבל אבל בכאן שהיה ראוי לברך מתחלה והיה לו לברך קודם כדאמרי' כל המצות כולם מברכין עליהם עובר לעשייתן ונדחה שלא בירך אינו חוזר ומברך: **ומשגרן** לאנשי ביתו מפרש בגמ' שבכוס של ברכה מתברך פרי בטנה וכדי שיגיע ברכה אל ביתו אמרו שישגרו לאנשי ביתו. אנו אין לנו אלא ארבע הדחה ושטיפה כו'. אומר ר"י הזקן ז"ל שלא הצריכו הדחה ושטיפה אלא משום שיורי כוסות אבל היכא שהכוס נקי מבית ומבחוץ א"צ הדחה ושטיפה וכבר נהגו העולם הדחה ושטיפה מיהו היכא דלא שתו בו בשעת האכילה ועכשיו בשעת הברכה מוציאין אותו נקי נראה שבודאי א"צ הדחה ושטיפה: **חי** ומלא. י"מ דחי ר"ל שאין בו מים כלל וקשה לדבריהם מאי דאמרי' לעיל (דף נ:) שאין מברכין ברכת מזון על היין עד שיתן לתוכו מים והיכי אמרי' הכא שצריך שלא יהיה בו מים כלל והרי"ף ז"ל גורס בגמ' כמו הספרים שגורסין חי אמר רב ששת עד ברכת הארץ ומתרץ דמאי דאמרי' שיהיה חי ר"ל שעד שיתחיל ברכת הארץ לא יטיל בו מים כלל ומאי דאמרינן אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מיירי מברכת הארץ ואילך שמיד שיתחיל לזכור שבח הארץ צריך שיהיה היין מזוג כדי שיהיה שבחו ניכר בתוכו שהיינות היו חזקים ואין מעלתם ניכרת אלא ע"י המים עוד נוכל לומר לפי זה הפי' שהטעם שהצריכו שימזוג אותו בברכת הארץ מפני שכשנותן בו מים בשעה שמזכיר הארץ מראה לכל העומדים שם שבח א"י שהיין שלה חזק וצריך מים הרבה הלכך עד שיתחיל בברכת הארץ צריך שיהיה חי וכשמתחיל בברכת הארץ נותן לתוכו מים ולא קשיין אהדדי ואין זה התירוץ נראה למורי הרב נר"ו דלישנא לא מוכח הכי דמדקאמרי' לישנא דאין מברכין עליו משמע שאין לברך עליו כלל אפי' ברכת הזן עד שיתן בו מים ועוד ששיעור היין של בהמ"ז הוא רביעית כדאמרי' במס' שבת (דף עו:) המוציא יין כדי מזיגת כוס יפה מאי כוס יפה כוס של ברכה ומפרשי' התם שר"ל רובע רביעית וכיון שכוס של ברכה צריך רובע רביעית מיין ממש בלא מים כלל ומטיל בו אח"כ שלשה חלקים ממים שזהו השיעור שראוי להטיל בו בשעת המזיגה כדאמרי' כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא ואם כדברי הרי"ף ז"ל שאומר שלא יטיל בו מים כלל עד ברכת הארץ נמצא בשעה שמטיל [רובע]רביעית יין בכוס מניח ריקם מהכלי שיעור ג' רביעית עד שמגיע לברכת הארץ וכיון דבעינן מלא היאך אפשר לומר שבשעה שיאמר ברכה ראשונה שיהיה די במעט יין שיהיה בשעת הכלי ויהיה כל הכלי ריקם (א): **על** כן נראה שהנכון כמו שפי' רבינו יעקב ז"ל דחי ר"ל מזוג ולא מזוג ומביא סיוע מדאמרי' בירושל' גבי בן סורר ומורה אינו חייב עד שיאכל תרטימר בשר ורביעית יין חי ופירשו לשם מזוג ולא מזוג והכא נמי מאי דאמרי' חי עד ברכת הארץ ר"ל שעד ברכת הארץ

נר מצוה תורה אור

מתני' [קפו] אאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר והחכמים אומרים מברכין: **גמ'** פירוש אין מברכין על היין א בורא פרי [דף נ:] הגפן עד שיתן לתוכו מים *ואם לא נתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי העץ דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואף על פי שלא נתן לתוכו מים וקי"ל כחכמים: אמר רבי יוסי בר' חנינא מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מאי טעמא אמר רבי הושעיא בעינן מצוה מן המובחר: תנו רבנן ארבעה דברים נאמרו אין מניחין בשר חי על גבי הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין ב סומכין את הקערה בפת ואין זורקין את הפת וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין ודוקא מידי דמימאים אבל מידי דלא מימאים כגון אגוזי ורמוני וחבושי לית לן בה: תנו רבנן ממשיכין יין ג בצינורות [כתובות טז:] לפני חתן וכלה °וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים ואין זורקין לא חתיכות ולא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: אמר רב יהודה [קפח] בשכח והכניס ד אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותני חדא מסלקן לא קשיא הא דתני בולען במשקין והא [דף נא.] דתני פולטן מידי דלא ממאים והא דתני מסלקן במידי דממאים *מידי דלא ממאים נמי ליסלקיה לצד אחד וניברך תרגמא ר' יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר רבי חנינא משמיה דרבי יוחנן שנאמר °ימלא פי תהלתך [א] (כל היום *צדקתך): מי שאכל ושכח ולא ה בירך המוציא ונזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר ומברך ואם לאחר שגמר סעודתו נזכר אינו חוזר ומברך משום דנראה ונדחה וכל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה אמר ר' זירא אמר ר' אבהו ואמרי [קפט] לה במתניתא תנא ו עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף ונוטלו בשתי ידיו ואוחזו בימינו ומגביהו מן הקרקע טפח

רש"י

ביניהם: אין מברכין. עליו בפה"ג לפי שהיה יינם חזק מאד ולא הי' ראוי כלל לשתיה בלא תערובת מים הלכך לא אישתני למעליותא ולא זו מברכתו ראשונה והרי הוא כענבים וברכתו ב"פ העץ: ונוטלים (א) הימנו לידים דהם מים עליו דמי פירות בעלמא מיקרי ומשנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין בטילה אלא במים: אין מעבירין כוס מלא על הפת. שלא ישפוך על הפת ותהא הפת בזויה: דמימאים. שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבשלו כל צרכם ותותים: דלא מימאים. כגון רמון ואגוז וכל דבר קשה: ממשיכין יין בצינור. משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הצינור בכלי: בימות החמה. שאין טיט בדרכים: אבל לא חתיכות וגלוסקאות. שאף בימות החמה נמאסין בזריקתן: (ב) בלעה. בלא ברכה: פולטן. ומברך וחוזר ואוכלן: במשקין. דלא אפשר לסלקן לצד אחד ממלוגמיו ולברך ולא לפולטן שמפסידים: במידי דלא ממאים. במה שנותנו לפיו ויכול לחזור ולאכלן אחר פליטתן: ופריך במידי דלא ממאים נמי. למה לי פולטן ליסלקינהו לצד אחד ולברך: ימלא פי. בפה מלא יברך: משום דנראה. לברך כשהתחיל לאכול ונדחה. כשגמר וכיון דאידחי אידחי: בכוס של ברכה. ברכת המזון: הדחה שטיפה. כולהו מפרש ואזיל: מן הקרקע. ואם על גבי קרקע הסיבו יגביהו מן הקרקע ואם על גבי השולחן הסיבו יגביהו מן השולחן: חי. שימזגנו במים לאחר שנתנו בכוס חי אבל לברך עליו חי אמרינן במתניתין דאין מברכין

שלטי הגבורים

א מיימון וסמ"ג ומרדכי כתבו דאם שתה פחות מרביעית דמברך לפניו ולא לאחריו על הגפן ור"י מסופק בזה וכתב דלצאת ידי ספק טוב שיזהר . לשתות פחות מכזית או יותר מרביעית ובכוס של ברכה בזימון לא ישתה פחות מרביעית וכן בכוס ברכה דיחיד וה"ג כתבו דכוס של ברכה לעולם אינו טעון ברכה מעין שלש אחריו ושאר ספוקים כתבו דטעונה ברכה מעין שלש לאחריו גם בברכת המזון ופליגי כמה צריך שישתה בין ביחיד . בין בזימון איכא למאן דאמר דאפי' לא שתה אלא כזית טעון ברכה לאחריו ויש אומרים דצריך רביעית :

ב וכן איתא במסכת סופרים דאסור לאכול דייסא בפת במקום כף . התוספות והרא"ש ורבינו יונה ומרדכי כתבו דסומכין הקערה בפת במידי דלא ממאים והוא הדין דאוכלין דייסא ותבילא בפת עצמו כעין כף . ורבינו חננאל ורבינו תם ומיימוני פסקו כרבינו ואוסרין לאכול דייסא בפת אא"כ אוכל ממנו מעט בכל פעם :

לשון ריא"ז

אסור לאדם להפסיד את האוכלים לפיכך הבא ליטול ידיו לתפלה או לקריאת שמע אל יטול ידיו ביין בין יש בו מים בין אין בו מים וכן אסור לפצוע זיתים כדי לשפשף אדם ידיו בהן מפני שהן נפסדין וכן אין מפררין את הפת לשפשף אדם בהן ידיו אבל עושה אדם כל צרכיו בפת במקום שאין בו הפסד ואין בו מנהג בזיון כמבואר בקונטרס הראיות וכך הוא שיטת כל התלמוד בפרק במה טומנין :

ג וכשזורקין החטה בראש החתן והכלה צריך ליזהר שלא לזרוק אלא במקום נקי. הגהת מיימוני :

ד ואם נזכר בעת שהיו המשקין בתוך פיו עד שלא בלען כתב ר"ת דאינו מברך עליהן דהואיל ונדחו נדחו וכן נראה דעת מיימוני והרא"ש כתב דמברך עליהן ברכה הראויה להם בתחלה כיון שנזכר עד שלא בלען :

ה ואם ספק אם בירך או לאו כתב הטור בשם מיי' פ"ד מהלכות ברכות שחוזר ומברך וכתב הטור ונראה דאינו מברך מספק כיון שהוא מדרבנן וכן כתב סמ"ג . ונראה שהוא טעות דסא כשהעיין בדברי מיי' תמצא שכתב דבספק ברכת המוציא אינו חוזר ומברך דהוי ספק דרבנן :

ו רבינו תם פי' חי היינו מזוג ולא מזוג כשנותנו בכוס וכשמגיע לברכת הארץ נותן בו מים כראוי ויינות שלנו א"צ מזיגה וכן כתבו רבינו יונה והרא"ש ומרדכי ורש"י פי' שנותנו בכוס חי אי נמי מוציאו מן החבית לשם ברכה חי ר"ל פריס"ק בלעז ויש אומרים כי חי קאי אכוס דבעי שיהיה הכוס שלם וכתב הטור דטוב לצאת ידי כולם :

שיטת ריב"ב

מתני' אין מברכין על היין וכו' : גמ' ממשיכין יין בצינורות. משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד . לפי שמקבלין אותו בראש פי הצינור בכלי : בימות החמה. שאין טיט בדרכים: בולען במשקין . דלא אפשר לסלקן לצדדין : ולא פולטן . לפי שמפסידין : מידי דלא ממאים . נמי למה לי פולטן ליסלקיה לצד אחד ולברך : משום דנראה ונדחה ואינו חוזר ונראה : בנטלי. כוסות : אין מסיחין משיאחזנו עד שיברך :

עין משפט

א מיי' פ"ז מהלכות ברכות טור א"ח סי' קעג קפג :

ב מיי' פ"ח מהל' ברכות סמג עשין כז טא"ח סי' קע קעב :

ג מיי' פ"ז מהל' ברכות סמ"ג עשין כז טא"ח סי' קסד :

הגהות הב"ח

(א) ר"ב זה מפרש"י בגמ' על הא דת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בפה"ג אלא בפה"ע ונוטלין ממנו לידים וכו' :

(ב) בולען נ"ל :

[א] תא"מ (סג"י) :

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) מפני שיותר בכל המיעוט במיעוטים מהרוב בריבויי וכה"ג אמרינן בכמה דוכתי בכמה דוכתי

בס' עתיק דקב בס' קבין תרקב בס' תרקבים :

תהלים עא

נקרא ותפארתך

טפח ונותן עיניו בו (א) ומשגרו לבני ביתו (א) במתנה: אמר רבי יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה [א] א הדרחה ושטיפה חי ומלא הדרחה מבפנים שטיפה מבחוץ חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים כדתנן מודים חכמים לר' אליעזר וכו' ומלא דאמר ר' יוחנן כל המברך על כוס של ברכה מלא נותנים לו נחלה בלא מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ור' יוסי בר' חנינא אמר זוכה ונוחל שני עולמים אחד העולם הזה ואחד העולם הבא שנאמר ים ודרום ירשה עיטור רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי (אמר ר' (ג) יוחנן ובחי אמר רב ששת ועד ברכת הארץ) עיטוף רב פפא מעטף ויתיב ומברך רב אשי פרים סודרא ארישיה ונוטלו בשתי ידיו דאמר ר' חנינא בר פפא אמר קרא שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ואוחזו בימין אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי השתא דראשונים לא איפשיטא להו *אנן נעבד (ב) לחומרא ומגביהו מן הקרקע טפח אמר רב אחא בר חנינא דאמר קרא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ומשגרו לאנשי ביתו במתנה כי היכי דתתברך דביתהו: אמר רב אסי ב אין משיחין על כוס של ברכה ואמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות מאי כוס של פורענות אמר רב נחמן בר יצחק כוס שני תניא נמי הכי השותה כפלים לא יברך משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל ונותן עיניו בו דלא ליסח דעתיה מיניה אמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא אוכל כשהוא מהלך עומד ומברך עומד ג ואוכל יושב ומברך מיסב ואוכל יושב ויברך והלכתא בכולהו יושב במקומו ויברך:

דברים לג | תהלים קלד | [דף נא:] | תהלים קטז | עמוס ד

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל ב בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין וב"ה אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים: **גמ'** תנו רבנן אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על

רש"י

מברכין אי נמי להביאו מן החבית לשם ברכה: במתנה. כדרך דורון וחשיבות: בתלמידים. מעטרהו בתלמידים שתלמידיו סובבין אותו: בנטלי. כוסות: אנן נמי נעביד לחומרא. שלא תסייע שמאל לימין בשעת הברכה: אין משיחין על כוס של ברכה. כלומר שלא יסיח דעת המברך משנתנו לו כוס של ברכה לברך: כוס שני. זוגות דאמרינן העומד על שולחנו ושותה זוגות ניזוק ע"י שדים: כפלים. הכון לקראת אלהיך. בדברים נאים ונכונים ולא בדברי פורענות: מיסב. במטה דרך הסיבה: והלכתא בכולהו. יושב במקומו ומברך:

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו דברים שבין ב"ש ובין ב"ה בסעודה. כלומר שנחלקו בו בהלכות סעודה: מברך על היום. בקידוש היום של שבתות וימים טובים: ואח"כ מוזגין. (ג) כוס היין הבא לפני המזון: נוטלין לידים. ואחר כך שותין (ד) את הכוס ואוכלין סעודתן באותה נטילה. וב"ה אומרים מוזגין את הכוס. ושותין אותו ואח"כ נוטלין הידים לאכול: שסיום

רבינו יונה

הארץ יהיה מזוג ולא מזוג שלא ימזגנו כל השיעור וכשיגיע לברכת הארץ ישלים המזיגה והשתא ל"ק מידי מאי דאמרי' לעיל אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים שהרי נותן בו מים מיד וכמו כן לא קשה מאי דבעינן מלא כיון שאינו חסר כל כך בברכה ראשונה וממלא אותו לגמרי כל שהוא כשמגיע לברכת הארץ וי"מ דחי אינו חוזר ליין אלא על הכלי כלומר שצריך שיהיה הכלי שלם דהכי אמרי' בב"ק (דף נד.) יצאו כלים ששבירתם זו היא מיתתן וכיון שמצינו לשון מיתה בשבירת הכלים ג"כ נאמר בו לשון חיות כשהוא שלם ואין זה מתקבל אלא ודאי מה שפירש רבינו יעקב ז"ל הוא הנכון: **זוכה** ונוחל ב' עולמות שנאמר (ה) ים ודרום ירשה. וא"ת והיאך למד מכאן שזוכה לעוה"ב י"ל דהכא לא יליף אלא שזוכה לעוה"ז ומפני ששכר רוב המצות הוא לעוה"ב ויש מהם שאוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב לפיכך הביא ראיה שזוכה לעוה"ז וממילא ידעינן שזוכה בעוה"ב. כך פירשו רבני צרפת ז"ל: **השתא** דראשונים לא איפשיטא להו אנן נעביד לחומרא. לכאורה משמע דאפי' ר' יוחנן דאמר אנו אין לנו אלא ארבעה מודה בזה שכיון שהראשונים לא איפשיטא להו ודאי היו עושים לחומרא כדאמר רב אשי אנן נעביד לחומרא ונמצא שאלו החמשה ודאי צריך לעשותם אבל החמשה האחרים אינו חייב בהם ורב פפא ורב יהודה וכולהו אמוראי דהוו עבדי להו לא מפני החיוב היו עושין אלא לרווחא דמלתא ליפוי המצוה הוו עבדי. מפי מורי הרב נר"ו בשם רבותיו ז"ל: **אין** משיחין על כוס של ברכה. פירש"י ז"ל שאחר שנתנו בידו כוס של ברכה לברך אין לשוח אלא צריך שיברך מיד ורבני צרפת ז"ל היו אומרים שאם עומדים שם אחרים ויוצאין עמו אע"פ שאין הכוס בידם גם הם (ו) אין להם לשוח (ג) ולדברי הכל לאחר שהתחיל המברך אין לאחרים לשוח באמצע הברכה אלא צריך שיתכוונו לצאת וישמעו מפי המברך ואע"ג דאמרי' בתקיעות (ר"ה דף לד:) שמע ט' תקיעות בט' שעות יצא ונמצא שמשיח בין תקיעה לתקיעה זהו בדיעבד אבל לכתחלה ודאי צריך לשמוע על הסדר ושלא ישיח בינתים: **מאי** כוס של פורענות אמר רנב"י כוס שני תנ"ה השותה כפלים לא יברך וכו'. אין לפרש דכוס שני ר"ל שאם שתה פעם אחת בתוך הסעודה ורוצה לברך בפעם השניה שלא יברך שזה א"א מדאמרי' תנ"ה השותה כפלים לא יברך דמשמע שכבר שתה ב' פעמים קודם שיברך. ולפיכך נראה למורי הרב נר"ו לפרש דכוס ב' ר"ל שכבר שתה בתוך הסעודה ב' פעמים ור"ל שכיון ששתה זוגות שהמזיקין שולטין בהם ובא פורענות להם על ידם אין מברכין עליהם בכוס אחר וא"ת ולמה אינו מברך בזה הכוס הג' דהא אמרי' בפסחים (דף קט:) כוס של ברכה מצטרף לטובה וכיון שזה הכוס מצטרף עם השנים נמצא דלא הוו זוגות וליכא חשש מזיקין ולא הוי כוס של פורענות יש לומר שלא אמרו כוס של ברכה מצטרף לטובה אלא בכוסות של פסח שהם תקנת חכמים וחייב בהם אפי' העני כדתנן (פסחים צט:) ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין וכיון שחייב בהם ועכ"פ יש לו לשתותו אמרו שמצטרף עם השנים לטובה כדי שלא יהיו זוגות אבל הכא שאינו מחויב בזה אלא כשיש לו יין לא אמרי' שמצטרף עם השנים הראשונים. עוד נראה למורי הרב נר"ו דהא דאמרי' לא יברך אינו ר"ל שלא יברך בהמ"ז דמאחר שנהנה ודאי צריך לברך אלא ר"ל אותו ששתה כפלים לא יזמן אלא האחרים שלא שתו כפלים יזמנו כדי שיפטרו אותו וטעמא דמילתא משום דאמרינן בפסחים (דף קי:) מאן דקפיד קפדינן ליה ומאן דלא קפיד לא קפדינן ליה והכא במאן דקפיד מיירי דלמאן דלא קפיד לא הוי כוס של פורענות דמשום דקפיד בדבר מתירא מהנזק ואינו יכול לכוין לבו ולפיכך אמר שלא יזמן הוא אלא יזמנו האחרים ויפטרו אותו אבל ודאי צריך לברך על מה שאכל: **ובהלכות** גדולות ז"ל גורס מאי כוס של פורענות כוס שני והיכא דאמרי כיון דגברא מתקן הוא אין זה כוס שני והיכי דמי כוס שני כדתניא השותה כפלים וכו' ונראה שר"ל כשמברך בהמ"ז בין הכוס הראשון ובין הכוס השני לא דיינינן ליה כוס שני דכיון שמפסיק בינתים ומברך ברכת המזון כמו כוס אח' בפני עצמו דיינינן ליה ולא מיקרי כוס שני אלא כששותה אותם ואינו פוסק לברך בהמ"ז: **אוכל** כשהוא מהלך עומד ומברך וכו'. הטעם שהחמירו (ד) בזה יותר מק"ש משום דק"ש אינה מן התורה אלא פסוק ראשון או פרשה ראשונה בלבד לפיכך לא החמירו בה כל כך ומאחר שקרא פסוק ראשון מהלך וקורא אבל בברכת מזון שהיא מן התורה צריך לישב במקומו ולברך. מפי מורי הרב נר"ו:

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו דברים שבין ב"ש ובית הלל בסעודה ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים. פי' טעמייהו דב"ש (דף נב.) משום דסבירא להו שאם לא יטול ידיו תחלה יטמא אחורי הכוס ואע"ג שהידים שניות ואין שני עושה שלישי בחולין הכא שהמשקה עומד אחורי הכלי מפני ששוטפין אותו קודם השתיה מקבל טומאה מן הידים ומטמא את הכלי ואע"פ שהמשקה הוא ראשון וקי"ל דכלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה אפ"ה גזרו על כל המשקים שיטמאו כמו אב הטומאה משום משקה זב וזבה דהייתו רוקו שהוא אב הטומאה ובגמ' פריך והא קי"ל דכלי שנטמא אחוריו לא נטמא תוכו והכא כיון שלא נגע (ז) מאי איכפת לן אם קדם קודם הנטילה ויטמאו ידיו אחורי הכוס ומתרץ התם דס"ל לב"ש דחיישינן לניצוצות כלומר שמא יתערבו טיפות מהמשקה שעומד אחורי הכוס עם מה שבתוך הכוס ולפיכך היו מצריכין ליטול את ידיו קודם הקידוש וב"ה דסבירא להו דמקדשין ואח"כ נוטלין לידים משום דלא חיישינן לניצוצות ואפי' יטמאו [הכוס] אחורי הכלי אין בכך כלום דכלי שנטמא אחוריו לא נטמא תוכו ולפיכך היו אומרים שימזוג את הכוס תחלה שאם אתה אומר שיטול ידיו תחלה ישאר המשקים בידים שלא נגבם יפה וע"י אותו המשקה יקבלו טומאה הידים מאחורי הכלי שיהיה טמא. וא"ת והלא אמרו (סוטה דף ד:) כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא והיכי חיישינן שלא יגנב כראוי וישארו שם משקין י"ל

עין משפט

א מיי' פ"ד מהל' ברכות סמ"ג עשין כז. טור א"ח סי' רעא:

ב מיי' פכ"ט מהל' שבת סמג עשין כט טור א"ח סי' רעא:

[א] בלבד: (הגה"ה)

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) משגרו לאנשי ביתו אינו ממנין העשרה בגמ' אלא ביש אומרים מסיק לה:

ד"ה (ב) אע"פ דהני ספקי דרבנן. מיהו לסידור מצוה קאמר דעביד לחומרא אי נמי משום דעיקר הידור מצוה דאורייתא היא דכתיב זה אלי ואנוהו ודרשי' התנאה לפניו במצות. ממ"ר אב"ד ז"ל:

מהר"ם (ג) באשר"י ובתוס' מפרשי דהך תירוצא דמתרך הכא דלכתחלה צריך לשומעם על הסדר היינו דוקא בין ברכה לברכה שהמברך שותק מעט אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא וזהו לד"ה אפי' לפרש"י נמצא מה שחולקים בו פרש"י ורבני צרפת כשנתנו לו לברך ועדיין לא התחיל שאוסרין רבני צרפת גם את האחרים מלהשיח ונ"ל שכן מוכיח בתוס':

ד"ת (ד) תימה דסוף סוף למה לא החמירו נמי בפסוק ראשון או פרשה ראשונה לישב כמו בברכת המזון ואולי מפני שהוא נוסח מעט ומהכא אמר אותו וקלר המפרש. ממ"ר א"ב ד"ל ז"ל:

שלטי הגבורים

א הגאונים כתבו דגם לדידן צריך לעשות כל העשרה דברים שנאמרו בו והתוספות והאשר"י כתבו מגילא דרבי יוחנן לא בא למעט אלא עיטור ועיטוף אבל שאר דברים בעי למיעבד ורבינו יונה כתב דאין חיוב אלא בחי מלא שטיפה הדחה ולקבלו בימין ולא תהא שמאל מסייעתו ומיימון לא הזכיר אלא ד':

ב כתב הרא"ש פרש"י שלא יסיח שהמברך משנתנו לו הכוס לברך ונראה דס"ה המסובין אין להם להסיח משהתחיל לברך לא מבעיא בשעה שהוא מברך שאין להם לדבר שהן צריכין להבין ולשמוע כדי שיצאו בשמיעה אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להסיח דאין להפסיק שמיעתן בשיחת חולין ואף על גב דאמרינן שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ומסתמא הסיח בינתים היינו בדיעבד אבל לכתחילה צריך לשמעם על הסדר ושלא יסיח בינתים ע"כ:

ג וכ' הטור בשם הרא"ש דמיירי כשהוא הולך [בביתו ואוכל] אבל מהלך בדרך ואוכל אין צריך ליישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו כדאמר גבי ק"ש:

לשון ריא"ז

היה אוכל כשהוא מהלך יושב ומברך וכן אם היה אוכל כשהוא יושב או כשהוא מיסב על המטה יושב ומברך ונראה בעיני שאם היה מהלך יושב על החמור זו היא ישיבתו כמבואר בקונט' הראיות:

שיטת ריב"ב

כוס שני. שיש בו משום זוגות. ואי קשיא לך הא דאמרי' בערבי פסחים כוס של ברכה מצטרף לטובה ואין מצטרף לרעה התם כיון שהכוס עצמו אינו שני ולא רביעי אלא שלישי אינו מצטרף לרעה אלא לכשישתה הרביעי אחריו אבל הכא שהכוס עצמו הוא שני מצטרף לרעה: אוכל כשהוא מהלך עומד ומברך. אם אוכל כשהוא מהלך עומד ומברך ואינו צריך לישב אבל אם היה עומד והוכל או מיסב והוכל צריך לישב ולברך. והלכתא בכולהו אפילו היה אוכל כשהוא מהלך יושב במקומו ומברך: סליק מתני' בסעודה. בהלכות סעודה: מברך על היום. בקידוש שבתות וי"ט ואח"כ מוזגין את הכוס. יין הבא לפני המזון כדאמרי' בפ' כיצד מברכין הביאו להם יין וכו'. וקאמרי בית שמאי נוטלין ידים ואחר כך שותין אותו כוס ואוכלין סעודתן בההיא נטילה. ובה"א מוזגין את הכוס ושותין אותו ואח"כ נוטלין לידים וטעמא דתרוייהו מפרש בגמרא והרב ז"ל כ' האי כוס כוס של קידוש היום הוא ונראין דברי רבינו שלמה ז"ל מדבריו דאם איתא דבקידוש היום האי סך בבא הוה ליה לתנא דמתני' לאקדומי ברישא דקא מיירי בדין מזיגת הכוס ונטילת ידים ואחר שהכוס מזוג הוה ליה לאדכורי פלוגתייהו בדין הברכות איזו מהן קודמת לחברתה:

הגהות הב"ח

(א) לפי גירסתו זו צ"ל דנוטל בב' ידיו ואוחזו בימינו חדא היא וכך היא גירסת הרא"ש אבל בגמ' גרס וי"א אף מסגרו ימי' ולפ"ז נוטל בב' ידיו ואוחזו בימינו תרתי נינהו: (ב) חנין כצ"ל וכ"כ נראה שאין זה מדברי הרי"ף שהרי כבר פירש קודם זה חי עד ברכת הארץ כו' וכן הרא"ש לא הביאו ומיהו יש ליישב: (ג) את כוס וכו' המזון כ"כ כדאמרינן בפ' כיצד מברכין הסיבו אע"פ שנטל כו' הביאו להם יין כו' וקאמרי ב"ש וכו': (ד) אותו כצ"ל: (ה) כ"כ וז"ל התוס' פי' הכ"ר יוסף ממרשיליי"א מדהו"ל למכתב ים ודרום רש וכתב ירשה הרי י' ה' יתירה ובי' ה' יברא ב' עולמות כדאמרי' בהתכלת (ד' כט:) כי ביה ה' צור עולמים אל תקרי צור אלא צר עכ"ל. וז"ל רבינו בחיי בפ' וזאת הברכה וע"ד הקבלה נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' שהיא זאת שנאמר וזאת הברכה ים ודרום העוה"ב נמשל ליס ורחבה מן ים העוה"ז לדרום שנא' (יהושע טו) כי ארץ הנגב נתתני וזה שדרשו בספר הבהיר ים ודרום ירשה רש היה לו לומר אלא ים ודרום יהיה רש הכל נתון לך ולואי שתשמור דרכי ולפי דעתי כו' ע"ש: (ו) נ"ב פי' גם הם אין להם לשוח כל עיקר מיד שנתנו כוס של ברכה ליד המברך אע"פ שעדיין לא התחיל לברך ומ"ש ולד"ה לאחר שהתחיל המברך אין לאחרים לשוח באמצע הברכות כו' היינו לומר באמצע בהמ"ז בין ברכה לברכה כשהמברך שותק מעט דלא בר"ה דלכתחלה לא אבל בדיעבד [illegible] ממש בשעה שהוא מברך אם היה אחר משיח הם בדיעבד לא יצא ועי' במ"ש התוספות והאשר"י: (ז) בתוכו:

י"ל שבשאר הימים שמיד שנוטל ידיו מברך המוציא ואוכל מגגב אותם יפה אבל בכאן שאינו אוכל מיד אינו חושש לנגב אותם כל כך מפני השתיה ולפיכך היו חוששין ב"ה למשקין הנשארים בידיו. עוד אומר בגמ' (דף נב:) טעם אחר לב"ה דמש"ה מוזגין את הכוס תחלה דבעינן סמוך לנטילה סעודה ואם אתה אומר שיטול ידיו ויקדש קודם שיאכל לא הוית הנטילה סמוך לסעודה: **גמ'** שהיום גורם ליין שיבא. כלומר שאם לא בעבור השבת לא הייתי צריכין להביא יין לקדש ונמצא שהעיקר תלוי בשבת ועוד שהשבת קודם שכבר קידש היום ועדיין יין לא בא: **שהיין** גורם לקידוש שתאמר. והוא הדין שיכול נר מצוה לקדש על הפת והכי קאמר שגם היין גורם לקידוש שתאמר כמו הפת וכיון שיש לו חשיבות כמו הפת מברכין עליו תחלה: **ותדיר** ושאינו תדיר תדיר קודם. נפקא לן מקרא (זבחים פט.) מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד וכו' דמשמע אחר שתעשו עולת התמיד תעשו את אלה:

מתני' ב"ש אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים וכו'. פירוש מנהגם היה אחר אכילה קודם ברכת המזון לסלק השולחן ולכבד המקום מן העצמות והפירורין שנפלו שם וב"ש ס"ל שמתחלה יש לו לכבד הבית ואח"כ יטול ידיו מפני שאם נוטל ידיו תחלה יפלו המים על הפירורים של הלחם שנפלו תחת השולחן בשעת אכילה דס"ל שמותר להשתמש בשמש עם הארץ והשמש לא יחוש לבזוי אוכלין ולא יחלק בין פירורין שאין בהן כזית לפירורין שיש בהן כזית ולפיכך צריך ליזהר ולכבד הבית תחלה ואסיקנא בגמ' דהלכה כב"ש שמכבדין ואח"כ נוטלין ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לעשות כך אומר רבינו יצחק הזקן ז"ל שזה לא היה אלא בימיהם שהיה מנהגם לסלק את השולחן קודם ברכה והיו נוטלים ידיהם במקום שהשולחן היה עומד ואם היה נוטל ידיו קודם שיכבדו מקום שהשולחן עומד המים נופלים על הפירורין ואיכא משום בזוי אוכלין אבל עכשיו מפני שאין מנהגנו לסלק את השולחן ונוטלין ידיהן מחוץ לשולחן מקום שאין שם פירורין לא חששו לדבר. והא דאמרי' ב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ הלכה כב"ש ונראין הדברים שיותר הוא מותר להשתמש בע"ה מלהשתמש בת"ח ובב"מ (דף עג.) אמרי' שאפי' בבני אדם אחרים שאינם שמשין שלו אם אינם יראי שמים מותר להשתמש בהם: **מתני'** ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וכו'. פירוש הנר שמביאים אותו עכשיו ונהנה ממנו מיד יש לו להקדים ואחר כך המזון מפני שכבר אכל ויש לו להקדים אותה לבשמים והבדלה וטעם הבשמים במוצאי שבת מפני הנפש יתירה שהיתה לו ממנוחת שבת והוא מצטער עכשיו כשהלכה אותה מנוחה ממנו ומריח בשמים כדי ליישב נפשו: ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה. דס"ל לב"ה שמיד שמברך על הנר מברך על הבשמים שהוא ג"כ מענין השבת שמסלק הצער שהיה לו ואח"כ מזון ואח"כ הבדלה: **ויש** לשאול היאך יכול לומר שמברך (ג) ואח"כ מבדיל דמשמע שמותר לאכול קודם הבדלה ובהדיא אמרי' (פסחים קה. קז.) אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל והר"ן ז"ל כתב במגלת סתרים שלו דמיירי במי שהתחיל לאכול בשבת מבעוד יום וחשך עליו היום ואין לו אלא כוס אחד ובזה נחלקו ב"ש וב"ה היאך יסדר אותם אבל אם היה לו יין לברכת המזון ולהבדלה היה מברך על המזון בפ"ע ואח"כ היה מבדיל כמו שמנהגו כל השנה כולה אבל מפני שאין לו אלא זה הכוס בלבד וקי"ל (שם קה:) ברכה טעונה כוס כל היכא שאפשר לאומרה על היין [א] לפיכך אמרו שמפני שילא ידי חיוב מהכל שיסדרם כולם על אותו כוס שיש לו ונחלקו ב"ש על הסדר אם בשמים קודם למזון או מזון לבשמים אבל ודאי לאכול אחר חשכה קודם הבדלה אסור וכן נראה שסובר הרי"ף ז"ל מתוך פירוש' שהביא בהלכותיו ורבני לרפת הקשו על זה מדחזינן בגמ' (פסחים קו:) שנחלקו אם שכח וטעם קודם הבדלה אם יכול להבדיל אח"כ אם לא שיש מי שסובר שאינו מבדיל אח"כ שכבר עברה שעתה ויש מי שסובר שאע"פ שטעם מבדיל אח"כ ומאן דסבירא ליה דטעם מבדיל מביא ראיה מזו המשנה דמשמע שאע"פ שכבר אכל מבדיל אח"כ ואם כדברי ר"נ ז"ל שמעמיד המשנה במי שהיה אוכל וחשך עליו היום מה ראיה היה מביא מזו המשנה דהכא מתוך כך אמרו שמבדיל מפני שלא טעם אחר חשכה וכ"ת דמיירי במי שהתחיל לאכול מבעוד יום וחשך עליו היום וכמשך באכילתו עד הערב ומפני אותו המקצת שאוכל אחר חשכה היה לומד שאע"פ שטעם מבדיל דהא הכא מבדיל אחר שאכל זה אינו דבהדיא קי"ל בפסחים (דף קה) שאע"פ שמפסיקין לקידוש אין מפסיקין להבדלה ואם היה יושב לאכול בשבת מבעוד יום וחשך עליו היום גומר סעודתו ואח"כ מבדיל וכיון שבהיתר הוא אוכל שלא נוו לו להפסיק סעודתו ולהבדיל היאך היה לומד שאם טעם באיסור שיבדיל דהכא מתוך כך אמרו שמבדיל אחר כך מפני שלא טעם באיסור אלא ודאי בשהתחיל לאכול אחר חשכה מיירי מתניתין ומתוך כך היה למד ממנה שאע"פ שטעם מבדיל ודקא קשיא לך היאך יכול לאכול קודם ההבדלה והלא אמרו אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל זהו כשיש לו יין לב' כוסות להבדלה ולברכת מזון שמאחר שיכול לברך ברכת מזון על הכוס ביין הנשאר לו טוב הוא שיבדיל קודם האכילה וכי אמרי' הכא שאוכל קודם הבדלה מיירי במי שאין לו אלא כוס אחד בלבד ואם יבדיל עליו לא יהיה לו יין לברך בהמ"ז ומתוך כך התירו לו שיאכל בלא הבדלה כדי שיברך בהמ"ז על היין והיינו דאמרי' (שם קז.) אמימר איקלע לבי רב אשי ולא ה"ל חמרא לאבדולי ובת טות לא מן הדין היה עושה כן דודאי היה יכול לאכול קודם הבדלה כיון שלא היה לו יין אלא לאומרא עשה אותו:

ומשום דקשיא להו למקצת רבוואתא ז"ל היאך אוכל קודם הבדלה הוצרכו לפרש דהאי מזון דאמרי' במתניתין אינו ר"ל בהמ"ז אלא ברכת המוציא ומעמידין המשנה במי שאין לו יין כלל שאם היה לו יין היה מבדיל תחלה באותו היין ואח"כ מברך המוציא ואוכל אלא מתוך שאין לו יין אמרו שמסדר אותם כולם על הפת בשעת המוציא ואע"ג דאין מבדילין על הפת הכא איידי שמקדש על הפת מבדיל נמי על הפת ומתוך כך הוצרכו להעמיד המשנה במוצאי שבת לי"ט מפני שסוברים דמאי דאמרי' דאמימר בת טות לא היה עושה כן משום אומרא אלא מן הדין היה עושה שאסור לאכול קודם הבדלה ואם איתא דמיירי (מתני') בשאר מוצאי שבתות דעלמא כיון שלא היה לו יין לא היה לו לאכול אלא ודאי במ"ש לי"ט מיירי שחייב לקדש ולאכול דקי"ל (שם קא.) אין קידוש אלא במקום סעודה וכיון שיש לו לקדש ולאכול איידי דמקדש על הפת מבדיל נמי על הפת והרי"ף ז"ל דחה זו הסברא בהלכותיו דבהדיא אמרי' בתוספתא לא נחלקו על בהמ"ז שבתחלה דמשמע דמזון האמור

על היום ואח"כ מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובה"א מברך על היין ואחר כך מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר: דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים מוזגין את הכוס [א] ואחר כך נוטלין לידים מאי כוס כוס של קדוש היום הוא:

קנ"ג **מתני'** [ב] בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית: **גמ'** *מאי טעמא דבית שמאי משום פירורין ובית הלל סברי הכא בשמש תלמיד חכם עסקינן שמניח פירורין שאין בהן כזית ונוטל פירורין שיש בהן כזית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד במאי קא מיפלגי בית שמאי סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ אמר רבי יצחק ברבי חנינא אמר רב הונא בכוליה פירקין הלכה כבית הלל בר מהאי דהלכה כבית שמאי:

קנ"ג **מתני'** [ב] בית שמאי אומרים נר ומזון ובשמים והבדלה ובית הלל [ב] אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה: **גמ'** איכא מרבוואתא מ"ד דהאי מזון דקתני במתניתין ברכת המוציא היא ושמיעה ליה מהאי מתניתין דמבדלינן אריפתא וקא מוקים לה למתניתין במוצאי שבת ליום טוב דכיון דבעי למימר קידושא אריפתא משלשל לה להבדלה אבתריה והאי דאיצטריך ליה למימר הכי משום דקשיא לי' ההיא דאמימר* דאיקלע לבי רב אשי ולא הוה להו חמרא לאבדולי ובת טות ומשום הכי איצטריך לאוקמא להא (א) מתניתא במוצאי שבת ליום טוב וקא מוקים להא דאמימר בשאר ימות השנה כי היכי דלא תיקשי ליה ההיא דאמימר והא מילתא ליתא דלא אשכחן הבדלה על הפת כל עיקר והא דקתני במתניתין נר ומזון ובשמים והבדלה לאו אברכת המוציא קאי דשמעת מינה דמבדלינן אריפתא אלא אברכת המזון קאי דהיא שלש ברכות ובהדיא קתני בתוספתא אמר ר' יהודה לא נחלקו בית שמאי וב"ה על ברכת המזון

גמ' שהיום גורם ליין שיבא. כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש וכבר קידש היום משקיבל עליו את השבת מיציאת הכוכבים (ב) וכשם שקודם לכניסה כך הוא קודם לברכה: שהיין גורם לקידוש שתאמר. שאם אין יין אין מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת היא קודמת: תדיר קודם. דנפקא לן בזבחים (דף פט.) מהאי קרא דכתיב במוספין מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה מלבד משמע לאחר שהקרבתם את התמיד תקריבו המוספין וקדרים אשר לעולת התמיד קרא יתירא למילף בשביל שהוא תמיד הקדימו הכתוב ומכאן אתה דן לכל התדירים: מתני' מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם אם הסיבו על גבי קרקע או על גבי שולחן מכבדין אותו משיורי אוכלין שנתפזרו עליו: ואחר כך נוטלין לידים. מים אחרונים דחיישינן להפסד אוכלין שלא יהו מים אחרונים נתזין על גבי הפירורין ויהיו נמאסין: גמ' משום פירורין. כדפירש ולכך נוטלין לידים מים אחרונים לאחר הכיבוד: שאין בהן כזית. וכדמסיק שאין בהם משום הפסד אוכלים דמותר לאבדן ביד: מתני' נר ומזון. מי שאין לו במוצ"ש אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון בשמים והבדלה כו' ועיין בסוגיית רב אלפס בהדין שמעתתא: בת טות. לן בתאותה לילה בלא אכילה: הרבה

א התוספות וסמ"ג פליגי על זה וכתבו דלכתחלה יכול ליטול קודם קידוש וכן היה נוהג הרא"ש ז"ל וכתב הטור ואני תמה על מנהגנו שצריך לדחוק ולהוציא מימרא דרב ברונא מפשטה וכתב רב עמרם לאחר שמקדש על הכוס נוטל ידיו ומברך המוציא אבל אם נטל קודם לא יקדש על היין אלא על הפת דאמר רב ברונא נטל ידיו לא יקדש על היין אלא על הפת וכן כתב מיימוני מי שנתכוון לקדש על היין ושכח ונטל ידיו לסעודה קודם שקדש הרי זה מקדש על הפת ולא על היין כיון שנטל ידיו לסעודה וכן היה נוהג הר"מ מרוטנבורק לקדש קודם אבל הרבנים פירש הא דאמר רב ברונא נטל ידיו לא יקדש הייתו לרב דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה הילכך לא הוי הקידוש מענין הסעודה והוי הפסק בין נטילה לסעודה הילכך אם נטל ידיו לא יקדש הוא אלא יבית לאחר שיקדש ויצא הוא בשמיעה ולא הוי הפסק כולי האי אבל לשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה וקי"ל כוותיה דשמואל יכול ליטול קודם הקידוש דקידוש לא הוי הפסק ומיהו לכתחלה טוב לקדש קודם כדתנן דסברי ב"ש שמוזגין הכוס ואחר כך נוטלין הידים שלא להפסיק במזיגה בין נטילה לברכה ועיין פרק ערבי פסחים:

לשון ריא"ז מוזגין את הכוס של קדוש ומקדשים עליו תחלה ואחר כך נוטלים לידים כדי שיהא תכף לנטילת ידים סעודה ואם נטל ידיו בתחלה הרי זה יכול לקדש על היין ואינו צריך נטילה אחרת כמבואר בקונטרס הראיות בפרק ערבי פסחים:

ב כתב הרא"ש ירושלמי וקשה לב"ה היכי עביד פירש היאך עושה בירך בה"מ והבדלה על הכוס הא אמרי' בערבי פסחים אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ואמימר בת טוות פי' לן בתענית לפי שלא היה לו בלילה כוס להבדיל ומשני היה יושב ואוכל וחשכה לו למוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחד וכן הקשה רבינו נסים גאון ז"ל הכך ברייתא דאמר בגמ' הנכנס לביתו במ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר בה"מ ומשלשלן כולן לאחריו ותירץ כמו שתירץ בירושלמי שהיה יושב על שולחנו וחשכה לו ולא נהירא דהך שנויא לא צייך אברייתא דליתא הנכנס לביתו במוצ"ש לא משמע הכי ועוד קשה דדייק מינה בערבי פסחים דהמבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס וכיון שהבדיל בתפלה אמאי שלא היה יושב ואוכל ועוד דדייק מינה בפסחים ב"מ טעם מבדיל ולכך נראה לא טעם כלום מתחשכה הלכך נראה לפרש אם אין לו יין בלילה ומצפה למחר שיזדמן לו יין לא יאכל בלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שימצא למחר יין אחר יותר טוב שיאכל קודם שיבדיל ויברך ויבדיל על אותו כוס ממש שיבדיל על הכוס ויברך בה"מ בלא כוס דקי"ל ברכה שמאן שטעונה כוס ואפילו יחיד המברך טעון כוס מדלא מדכר בכוס דוקא זמון אלא ברכת המזון שטעונה כוס משמע כל בהמ"ז אפילו ביחיד וכן מוכח בע"פ דקאמר על הך ברייתא הנכנס לביתו במ"ש

א מיי' פ"ח מה' ברכות טור א"ח סי' קפ:

ב מיי' פכ"ט מהל' שבת סמג עשין כט טור א"ח סי' רצו:

הגהות הב"ח

(א) מתניתין כצ"ל: (ב) נ"ב ועדיין יין לא בא לשולחן: (ג) ר"כ על המזון:

[א] אומרים על היין: (סנה"י)

שיטה ריב"ב

גמ' שהיום גורם ליין שיבא. כוס זה לא בא אלא בשביל קדושת שבת וכבר קדש היום משקבלו עליו או מצאת הכוכבי': ועדיין יין לא בא. על השולחן וכשם שקודם לכניסה קודם לברכה: לקידוש שתאמר. שאם אין יין אין מקדשין והמקד' על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת: מתני' מכבדין את הבית. מקום שהסבו בו שם מכבדין אותו משיורי אוכלין שנתפזרו עליו: ואח"כ נוטלין לידים. מים אחרונים שאלמלא כן מים אחרונים נתזין על שיורי האוכלין ונמאסין: מתני' בכ"א נר ומזון וכו'. מי שהיה יושב ואוכל בשבת וחשיך ואין לו אלא כוס אחד גומר סעודתו ומניח אותו כוס לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומר וכו': גמ' איכא מרבוואתא מאן דאמר וכו'

כוס משמע כל בהמ"ז אפילו ביחיד וכן מוכח בע"פ דקאמר על הך ברייתא הנכנס לביתו במ"ש בהמ"ז טעונה כוס ולשון נכנס לביתו במ"ש משמע דהוא יחיד מיהו אין ראיה כל כך דהנכנס לביתו יש לו בני בית ויכיל לזמן ודאיה מהא דאמר בפרק ע"פ הא דתנן ושלישי אומר ברכת המזון ש"מ ברכה טעונה כוס ומאי איירי אפילו ביחיד מסרי תקנו ד' כוסות אפילו ליחיד והכא נמי איכא למדחי דס"ק ש"מ ברכה טעונה כוס בג' דאי אינה טעונה כי אזילו בג' למה תקנו עליו כוס אחד היה להם לתקן עליו שיר או ועוד האריך בה ריש פרק אלו דברים ע"ב:

האמור במשנתנו על ברכת המזון נאמר ובירושלמי נמי גורס כן ועוד דבירושלמי אומר היה יושב ואוכל דמשמע דמיירי שכבר אכל כדמפרש ואזיל בהלכות: **מה** נפשך בירך על היין המזון (א) קודם. פי' שברכת המזון אומר תחלה ואח"כ בורא פרי הגפן ויש שואלין למה אין אנו נוהגין לומר תחלה ב"פ הגפן ואח"כ בהמ"ז כמו שאנו נוהגין לברך בורא פרי הגפן ולקדש או להבדיל אח"כ ורבני צרפת ז"ל נותנין טעם לדבר שאם אתה אומר שיברך בפה"ג קודם בהמ"ז נראה שמתחלה מברך על מה [ד] ששותה וכשחוזר אח"כ ואומר בהמ"ז על מה שאכל ושתה נמצא שאין הענין מתקשר לחזור ולברך אח"כ ולפיכך התקינו שיאמר ברכת היין בסוף: **בירך** על המזון הנר קודם. כלומר כבר שנינו במשנה בפירוש לד"ה נר תחלה בירך על הנר הבדלה קודמת כלומר אם נאמר שיברך על הנר תחלה נמצא שצריך שיבדיל מיד שכן הוא הסדר שלהם שיהיו סמוכות זו לזו שמיד שיוצא השבת נהנה מן האור ונמצא שהבדלה קודמת לבהמ"ז ומהדרינן נשמעינה מן הדא שאינו כמו שאתה אומר דנר קודם הבדלה ושהבדלה קודם ברכת' המזון דתניא אמר רבי יהודה לא נחלקו ב"ש וכו' וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור וכן הלכה ובזה חולק הירושלמי על התלמוד שלנו דהתם פסקו[דכן] הלכה [אליבא דב"ש וכתבו] לדעת ב"ה דנר תחלה: **מתני'** ב"ש אומרים שברא מאור האש וב"ה אומרים בורא מאורי האש. ומפרש בברייתא שהטעם שלהם משום דהרבה גוונים של אור יש באור: **מתני'** אין מברכין על הנר ועל הבשמים של נכרים. מפרש בגמ' דנר של נכרים משום דלא שבת כלומר שהדליקו אותה בשבת או שהטו אותה בשבת וצריך לברך בדבר של היתר: **ובשמים** של נכרים משום דסתם מסיבתן לע"ז. ובשמים של ע"ז אסורים כדמפרש בסיפא דמתניתין: **ולא** על הנר ולא על הבשמים של מתים. נר של מתים מפני שאינו עשוי להאיר ובשמים של מתים מפני שאינם עשוים להריח אלא להעביר ריח רע של מת ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו שאם הוא בענין שאינו יכול ליהנות ממנו כ"כ שיכול להכיר בין מטבע למטבע אין לו לברך עליו כדמפרש בגמרא (דף נג:) ועל זה סמכו העולם להסתכל בצפרנים בשעה שמברכין על הנר להראות שכבר יכול ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע ומה שנוהגין להסתכל בצפרנים יותר משאר הדברים מפני שהם בגופו ומזומנים אליו יותר וי"א מפני שגדלים והגידול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהם לסימן טוב בהכנסה השבוע: **גמ'** אבל אור של חיה ושל חולה מברכין עליו. שמאחר שהודלק (ד)מבעוד יום לא חוש למה שהודלקו לצורך החיה והחולה שזה כיון שעשו מפני הסכנה אין בזה חשש איסור: **ישראל** שהדליק מנכרי מברכין עליו: שאף על פי שהנר של הנכרי אסורה כיון שאינו מברך על אותו עמוד שביד הנכרי ולא נחוש לעמוד השני שביד הישראל שהרי לא נעשה בו שום איסור וכן הנכרי מישראל מברכין עליו וזה לא היה צריך לומר שכיון שהעמוד הראשון של היתר שהיה של ישראל ולא עשו בו מלאכה בשבת וגם העמוד השני הוא של היתר שלא הדליקה הנכרי אלא במוצאי שבת פשיטא דמותר אלא בא להשמיענו שאע"פ שהוא ביד נכרי לא גזרינן שיבא להתיר כשהעמוד הראשון הוא ביד נכרי אבל כשהדליק נכרי מנכרי אע"פ שזה העמוד שהדליק הנכרי האחרון מן הראשון הוא של היתר שלא נעשה בו שום איסור והוה לן למימר שמותר לברך עליו [ה] אלא שגזרו נכרי מנכרי גזירה שמא יבא לברך בעמוד הראשון שביד הנכרי הראשון: [ו] **אם** רוב נכרים אינו מברך

נר מצוה

המזון שהיא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף ובגמרא דבני מערבא מפרש וקשיא עלייהו דבית הלל במוצאי שבת היכי עבידא היה יושב ואוכל והחשיך במוצאי שבת ואין שם אלא אותו הכוס אם אמרת יניחנו א לאחר המזון ומשלשלן כולן עליו מה נפשך[א] בירך על היין המזון קודם [א] °בירך על המזון הנר קודם [א] בירך על הנר הבדלה קודמת (א) ונשמעינה מן הדא דתניא א"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על ברכת המזון שהיא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף ועל מה נחלקו על הנר ועל הבשמים שבית שמאי אומרים בשמים ואחר כך מאור ובית הלל אומרים מאור ואחר כך בשמים ר' אבא ורב יהודה בשם רב אמרי הלכה כדברי מי שהוא אומר בשמים ואחר כך מאור כיצד יעשה על דברי בית הלל מברך על המזון תחלה ואחר כך על היין ואח"כ על הנר וכו' ועל הא מתניתין דתנן נר ומזון בשמים והבדלה גרסינן נמי התם תניא אמר ר' יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על ברכת המזון שהיא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף אלמא בברכת המזון דהיא שלש ברכות עסקינן ולאו בברכת המוציא ולית לה להבדלה על הפת עסק בהא מתניתין כלל הלכך אין ב מבדילין על הפת כלל וכי תימא מתניתין [ג] דקתני בגמ' דילן משמיה דר' יהודה (א) פליגא אמתניתין דבני מערבא דהכא קתני ומזון והתם קתני בהמ"ז הבא לב"ה בשמים ואח"כ מאור והתם מאור ואח"כ בשמים וכיון דפליגא לא גמרינן מינה ולא איכפת לן בהכי דלא גמרינן אלא לגלויי דהאי מזון דקתני במתניתין בהמ"ז היא ותו אי הא מתניתין במוצאי שבת ליו"ט הוא אמאי לא קתני לה לקידוש בהדי הנך מי גרע ממאור אלא ודאי דהא מתני' במוצאי שבת [ג] לחוד הוא וכיון דהכין (ג) ליכא למשמע מינה [*דמבדילין] אריפתא והא דאמימר דבת טות לא שנא מוצאי שבת לחול ולא שנא מוצאי שבת ליו"ט ומ"ד דבמוצאי שבת ליו"ט מבדילין על הפת צריך להביא ראיה ומהך מתניתין ליכא ראיה כדברירנא: (ב) רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא חזייה דבריך אבשמים והדר אמאור אמר ליה מכדי בין לב"ש בין לב"ה אמאור לא פליגי דתנן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה ענו רבא בתריה זו דברי ר' מאיר אבל רבי יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שבסוף. על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור (ג) א"ר יוחנן נהגו העם כבית הלל ואליבא דר' יהודה: **מתני'** בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש: **גמ'** תניא אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור: **מתני'** אין *מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו: **גמ'** נר של נכרים משום דלא שבת ובשמים של נכרים משום דסתם מסיבתן לע"ז: תנו רבנן אור ששבת מברכין עליו ושלא שבת אין מברכין עליו מאי לא שבת *שלא שבת ממלאכת עבירה אבל אור של חיה ושל חולה מברכין עליו. תניא נמי הכי עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו מביאין ממנה אור להבדלה: תנו רבנן ישראל שהדליק מן הנכרי או נכרי שהדליק מישראל מברכין עליו נכרי מן הנכרי אין מברכין עליו גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון: תנו רבנן היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אינו מברך ואם

רש"י

הרבה מאורות יש באור. שלהבת אדומה לבנה וירקרקת לכך מברך בורא מאורי: מתני' אין מברכין לא על הנר ולא על בשמים של מתים. טעמא דכולהו מפרש בגמרא: עד שיאותו. עד שיהנו ממנו: גמ' משום דלא שבת ממלאכת איסור שהנכרי עושה מלאכת איסור בשבת לאורו ושלא שבת ממלאכת איסור אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה: עששית. לאנטרנ"א: שהיתה דולקת והולכת. מערב שבת בבית ישראל: למוצאי שבת מברכין. הואיל ולא נעבדה בו עבירה שלא הודלקה בשבת: גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון. כלומר אי שרית לברוכי נכרי שהדליק מנכרי משחשיכה אתי לברוכי בנכרי שהדליקו מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשיכה כגון

הפת שהפת היא עיקר הסעודה אבל הבדלה אינה תלויה בסעודה והע"פ שיש לו להבדיל כשהוא במוצאי שבת אם הבדיל ולא אכל יוצא ידי חובת הבדלה ואע"פ שהסעודה תלויה בהבדלה שאין לו לאכול לכתחלה עד שיבדיל מכל מקום אינה תלויה בסעודה שאם הבדיל ולא אכל יצא ידי חובת הבדלה כמו שאין התפלה תלויה בסעודה והסעודה תלויה בתפלה שאין לו לאכול עד שיתפלל וכיון שאין ההבדלה תלויה בסעודה הרי היא ברכה הבדלה כגון ברכת המצות וברכת מילה שהן על היין ולא על הפת: מתני' ב"ש שברא וכו': גמ' הרבה מאורות. שלהבת אדומה ירקרקת: מתני' אין מברכין על הנר ועל הבשמים וכו': גמ' ובשמים של נכרים דסתם ... . ובגמ' אמרי' מה טעם קאמר וכו': מביאין ממנה אור להבדלה. דהא שבת ממלאכת עבירה דהא לא הודלקה בשבת: ישראל שהדליק מנכרי ונכרי שהדליק מישראל משחשיכה: גזירה משום נכרי ראשון ומשום עמוד ... אין הוא דנכרי שהדליק מנכרי משחשיכה מברכין עליו דכי קא מברך אתוספת דהוא של היתר מברך אלא אי שרית נכרי מנכרי משחשיכה אתי לברוכי בנכרי שהדליק מבעוד יום ובאותו עמוד עצמו שלא ניתוסף משחשיכה כגון שמברך כמוך להשיכה מיד. כתב הר"ר דודי ז"ל הא דתניא היה מהלך חוץ למדינה וראה אור וכו' דייקי' בגמ' מתני' על מחצה מברך ואני תמיה היכן היא דוקיא זו והלא ברייתא היא שמיה בפירוש:

המאור הקטן

הא דתניא היה מהלך חוץ למדינה וראה אור וכו' דייקינן בגמרא מחצה על מחצה מברך והא דתניא ראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו ואוקימנא סמוך לשקיעת החמה לא הזכיר מכל זה הרי"ף ז"ל ועונין אמן אחר ישראל המברך ואע"ג דלא שמע והוא דלא אכיל הכי פרישנא בגמרא ולא פירש זה בהלכות: [א] ויש טועין בדברי הרי"ף במה שכתב בערבי פסחים אמר ליה רבינא לרבא שמעת מינה ברכה טעונה כוס אמר ליה ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות וכו' ולמדים מזה שאין ברכה טעונה כוס והא בידם דמתני' בהדיא היא דתנן בא להם יין בתוך המזון וכו' והלכה כב"ה דשמעת מינה טעונה כוס ואפילו לבית שמאי נמי אוקימנא בפרקין דהכא בפלוגתא דתנאי והא דתניא הנכנס

השגות הראב"ד

[א] ויש טועין וכו'. א"א כשאכל לא היה צריך לומר שאם לא שמע לא יצא שאפילו שמע הרי אמרו בנים שאכלו מלוה לחלק ואם לא אכל כבר אמרנו בה ומאחר כששם מברכים אשכחינהו דקאמרי ברוך עונה אל בכוך אשכחינהו דקאמרי אמן עונה אמן עמהם. ומה שכתב הרב בפרק ערבי פסחים ש"מ ברכה טעונה מע ליה לאסי דהכא הרב ברכה אינה טעונה כוס אומר אני לפי שאין עכוב כוס כמו שהוא לקדוש

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור הא דתניא היה מהלך חוץ למדינה וראה אור וכו' מכל זה לא הזכיר הרב אלפסי ז"ל כלום: אמר הכותב אלו דברים וכיוצא בהן שומע אותן רבינו מפני סרחתו מגיאותו ומנהגו ידוע בהלכותיו: ועונין אמן אחר ישראל המברך ואע"ג דלא שמע והוא דלא אכיל כבר פירש בהלכות שהרי כתב משנתנו כפשוטה וכבר כתב שאין עונין אמן יתומה ומה שפירשו בירושלמי עלה דהא מתני' בשם דמיחייב למברכה וכו' מינייהו שמעינן שכל המחויב בברכה ועונה ולא שמע לא יצא וסתם לשון משנתנו כשמועה זו בשלא אכל היא ודרכו לקצר. ומה שכתב רבינו ז"ל בערבי פסחים אמר ליה רבינא לרבא שמעת מינה ברכה טעונה כוס ואמר ליה ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות וכו' למדנו שאין ברכה טעונה כוס ולא שיהא צריך כלל שזה לא נסתפק

הראב"ד

או להבדלה שאין מקדשין ואין מבדילין אלא על היין או על הפת או על השכר אבל ברכת המזון שלא על אחד מהם לפיכך כתב אותה המימרא לומר שאינו עכוב אלא למצוה והאי טעונה כוס ודברי ד' דברים שנאמרו בכוס של ברכה ואין אומרים שירה אלא על היין. ובדי מזיגת כוס יפה במסכת שבת אלמא צריך נמי שיעורא ובפי' כתב אמר רב נחמן כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו כו' אלמא טעונה כוס ושיעור:

שלטי הגבורים

א הרא"ש והטור כתבו דבהמ"ז טעונה כוס ומיימוני כ' דאינה טעונה כוס וסמ"ג כתב לשונו ממש בשנין כ"ז ובעשין כ"ט כתב בהפך וכתבתי בספר המחלוקות בס"ד ודברי רבי' מוכיחי' כאן דטעונה כוס וקשה מהסיא דפרק ערבי פסחים ע"ש:

לשון ריא"ז

היו לו שתי כוסות מבדיל בתחלה על כוס ראשון שאסור לטעום בלא הבדלה וכוס שני מניחו לברך עליו ברכת המזון לפי שברכת המזון טעונה כוס כמבואר בקונטרס הראיות אם אין לו אלא כוס אחד הרי זה מניחו לאחר המזון ואוכל סעודתו קודם שיבדיל הואיל ואין לו אלא כוס אחד ולבסוף מברך על אותו הכוס בתחלה ברכת המזון ואח"כ בורא פרי הגפן ואח"כ על הבשמים ואחר כך בורא מאורי האש ואחר כך הבדלה ושותה את הכוס:

ב ואם אין לו יין היתא בפרקי ר"א (פרק כ') אמר ר' מונא כיצד אדם חייב להבדיל מקרב ידו לאור הנר ואומר בורא מאורי האש ואם היה בדרך פושט ידיו לאור הכוכבים ואם נתקדרו שמים בעבים נוטל אבן מן האדמה ואומר המבדיל בין קודש לחול וכתב רב עמרם והכן לא סבירא לן הכי אלא אין מבדילין אלא על היין ואפילו על הפת אין מבדילין וכן פירשו התוספות שאין מבדילין על הפת אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה והגאונים כתבו אע"פ שאין מבדילין על הפת אם חל יו"ט במוצאי שבת מבדילין עליו כיון שמקדשין עליו הקידוש עיקר ואגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו וכתב מהר"ם שצריך ליזהר שלא יביא הלחם לשולחן עד אחר הבדלה ואם הביא פורס עליו מפה ומכסהו לפי שהוא מוקדם בפסוק וצריך להקדימו אם לא יכסנו:

לשון ריא"ז

במוצאי שבתות וימים טובים מבדילין על היין ואין מבדילין על הפת כמו שבארנו שם וכך היא שיטת רבינו יצחק:

שיטת ריב"ב

הילכך אין מבדילין על הפת כלל: והטעם שמקדשין על הפת ואין מבדילין על הפת לפי שהקידוש תלוי בסעודה דאין קידוש אלא במקום סעודה ואם קידש ולא אכל לא יצא ידי חובתו כדאמרי' הכא בערבי פסחים דאמר להו רבה לרבנן כד הוו מפטרי מיני' במעלי שבתא טעמי טעימו הכא מידי דילמא אדאזליתו לביתיכו מיתעקרא לכו שרגא ולא מיתאכיל לכו ובקידוש דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה וכיון שהקידוש תלוי בסעודה איסתכת דקידושא וסעודתא חדא מילתא נינהו ובדין הוא

עין משפט

א מיי' פ"ט מה' ברכות וס' כ"ט מהל' שבת סמג עשין כז וכט טור א"ח סי' ריז רצח :

הגהות הר"י

(א) לקמן גבי רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא וכו' (ב) עי' פסחים סי' קג ע"ב :

הגהות הב"ח

(א) ונשמעינה כצ"ל : (ב) ג"כ הוא : (ג) ואח"כ בצ"ל : (ד) מן פי' מבעוד יום עד לצורך נמחק וג"כ דכצ"ל לצורך החיה והחולה לא נחוש למה שהודלק מבעוד יום וכו' :

[א] יברך כצ"ל וכן לקמן וכן בתר"י [ב] מתניתא כצ"ל וכן לקמן: [ג] לחוד: [ד] על מה שהוא ...

חדושי אנשי שם

[illegible]

ואע"פ שעכשיו אין עומדין הבשמים במסיבה של ע"ז שהבשמים שלהם סתמן למכרן למסיבת ע"ז אסורה: **לא** קשיא הא לכתחלה הא לבסוף. פי' ר"ח ז"ל דמתחלה אין מברכין עליו מפני שבאותה שעה אינו עשוי להאיר אלא לבשל בו הקדרות או לבשל בו הסיד אבל בסוף מברכין עליו שעשוי להאיר כדי לראות הקדרות אם הם מבושלות או הסיד וכיון שעשוי באותה שעה להאיר מברכין עליו: **הא** דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב. פי' אם איכא אדם חשוב נמצא שלכבודו נעשה ואין מברכין עליו אבל היכא דליכא אדם חשוב מוכחא מילתא דלהאיר נעשה ומברכין עליו:

כל אחד ואחד מברך לעצמו מפני ביטול בית המדרש. שצריכין כולם לשמוע הברכה כולה ולענות אמן אחר המברך ונמצא שמתבטלין בעניית אמן יותר ממה שיתבטלו כשיברך כל אחד ואחד בפני עצמו וב"ה אומרים דלא חיישינן לביטול כזה שיותר טוב שיברך אחד לכולם משום ברוב עם הדרת מלך. ויש שואלין והא אמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מג.) דיין בעי הסבה ובלא הסבה אין הא' פוטר את כולם והיכי אמרינן הכא שהא' מברך לכולם ויש לתרץ דהכא מתוך שמיד שמביאין הנר נכנין כולם מיד מהאור דנר לאחד נר למאה לפיכך הוי כמי הסבה ואחד מברך לכולם אבל ביין שאינן יכולין כולם ליהנות ביחד בעי הסבה: **כל** שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו. מאי טעמא כל מידי דלכבוד עביד לא מברכין עליו כלומר אם דרך להוציאו על המת ביום משום כבוד אע"פ שבלילה מוציאין בנרות להאיר כיון שמוציאין אותם נמי משום כבוד אין מברכין עליהם ומכאן נראה שהנרות של בית הכנסת כיון שדרך להדליקם לכבוד אין מברכין עליהם ואפי' נאמר שפעמים מדליקים אותם להאיר אפי' הכי נראה מכאן שאם נעשה להאיר ונעשה לכבוד אין מברכין עליו. מפי מורי הרב נר"ו: **היה** מהלך בשוקי טבריא בערבי שבתות. פי' בטבריא היה מנהגם לגמר את הכלי בערבי שבתות מפני כבוד השבת שיריחו ריח טוב ובצפורי היה מנהגם לגמר את הכלים במוצאי שבתות וגם הם לכבוד שבת היו עושין שהיו מראין הצער שיש להם מהנפש היתירה שהיה להם במנוחת השבת וכדי להתנחם מהצער שהיה להם מפרידת השבת היו מגמרין את הכלים להריח ריח טוב. ויש מפרשים שעל זה אמרו (שבת קיח:) יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ומוציאי שבת בצפורי שבטבריא היו מגמרים הכלים בערבי שבתות ובצפורי במוצאי שבתות לכבוד השבת כדכתבינן. אבל רש"י ז"ל פי' שלא אמרו זה אלא מפני שטבריא עומדת בגיא וצפורי בהר ובטבריא מתוך שהיו עומדים בגיא היתה החמה נשקעת מעיניהם במהרה והיו מקבלין השבת מבעוד יום ובצפורי מתוך שהיו עומדין בהר לא היו מקבלין את השבת כל כך מבעוד יום אבל היו מאחרין מלהכניס השבת יותר מאנשי טבריא שמתוך שהיו בהר לא היה השמש נסתר מעיניהם במהרה ולא היו מניחין השבת כל כך במהרה כמו בטבריא והיו מוסיפין יותר מחול על הקדש ולפיכך אמרו יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ומוציאי שבת בצפורי: **כל** המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא. אומרים רבני צרפת ז"ל שאינו רוצה לומר שיהיה בו לאו מן התורה אלא איסורא דרבנן בלחוד איכא ואסמכוה אקרא דלא תשא: **כדי** שיכיר בין מלוזמא של טבריא וכו'

נר מצוה

ואם רוב ישראל מברך: תאני חדא אור של כבשן מברך עליו ותניא אידך אין מברכין עליו °לא קשיא הא לכתחלה והא לבסוף: תאני חדא אור של בית המדרש ושל בית הכנסת מברך עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא דאיכא אדם א חשוב והא דליכא אדם חשוב: תנו רבנן היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו מפני ביטול בית המדרש ובית הלל אומרים אחד מברך לכולם משום שנאמר °ברוב עם הדרת מלך: תנו רבנן גחלים לוחשות מברכין עליהם עוממות אין מברכין עליהן היכי דמי לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכניס קיסם ביניהן ודולק מאיליו: ב לא על הנר ולא על הבשמים של מתים: אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום בלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו ביום *בלילה מברכין עליו מאי טעמא כל מידי דלאו לאור עביד לא מברכינן עילוה אמר רב הונא ג אבשמים של (א) בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו: תנו רבנן הנכנס לחנות של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם: תנו רבנן היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח טוב אם רוב נכרים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן היה מהלך בשוקי של טבריא בערבי שבתות או בשוקי של צפורי במוצאי שבתות אינו מברך מפני שהוא ד לגמר את הכלים: גרסינן בפרק אין עומדין להתפלל* רב ושמואל דאמרי תרווייהו בכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא: אין גמברכין על הנר עד ה שיאותו לאורו: *וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של צפורי למלוזמא של טבריא: אמר רב יהודה אמר רב אין מחזירין על ו האור כדרך שמחזירין על כל המצות כלומר דאי מיקלע ממילא מברך אבל הדורי לא מהדרינן: גרסינן בפרק מקום שנהגו* אמר ר' בנימין בר יפת אמר ר' יוחנן מברכין

משלי יד | קה. | דף לג. | קיז | כס' | קנז | דף נג: | דף נד.

רש"י

כגון שמברך מיד סמוך לחסיכה: הא דאיכא אדם חשוב. או לכבודו הדליקוה ולא שצריך לאור אלא לכבוד בעלמא ואין מברכין עליו: ליכא אדם חשוב. או להאיר להם הדליקו ומברכין עליו: מפני ביטול בהמ"ד. שבזמן שאחד מברך לכולן צריכין לשתוק מגירסתם עד שיתכוונו כולן וישמעו אליו ויענו אמן: כל שמוציאין. שחשוב כל כך שמוציאין [לפניו] נרות ביום בלילה אין מברכין עליו דלאו להאיר עביד כי אם לכבוד: וכל שאינו חשוב להוציא לפניו (א) נר ביום אם (ב) הוציאוהו בלילה במוצאי שבת לקבורה מברכין עליו דלהאיר עביד: [בשמים של מת]. דלאו לריחא עביד כי אם להעביר הסרחון של מת: בשמים [של בית הכסא]. שאדם אסטנית מוליך עמו לבית הכסא כדי להעביר ריח רע של בית הכסא: ושמן העשוי להעביר הזוהמא שמביאין בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבושם בבשמים אין מברכין עליו בורא עצי בשמים אלא בורא שמן ערב מברכין עליו אם (ג) אפרסמון הוא והא דאמרינן מברכין אמישחא כבישא בורא עצי בשמים לא איירי בבא בסעודה אלא בבא להריח: לגמר הכלים. לעשן הבגדים ולבשמן בעשנו ובציפורי היו רגילין לגמר במוצאי שבת ובטבריא בערב שבת: שיאותו לאורו. לא שיאותו ממש אלא שאורו רב שיכול להכיר בין מלוזמא כלי מדה: אין מחזירין. כלומר אם אין לו אור אין צריך לחזור אחריו

שלטי הגבורים

א נר של בית הכנסת פירש"י אם יש שם אדם חשוב אין מברכין עליו שנעשה לכבודו ולא להאיר ואם אין שם אדם חשוב מברכין עליו ויש מפרשים איפכא דכשיש שם אדם חשוב מברכין עליו שנעשה להאיר לו וכשאין שם אדם חשוב אין מברכין עליו שלא נעשה אלא לכבוד שכינה ואם יש שמש שאוכל שם בכל ענין מברכין עליו שנעשה להאיר לו והוא שלא תהיה לבנה זורחת שאם יש לבנה אין צריך לאורה ולא נעשה לו אלא לכבוד:

ב מיי' לא חילק בין נר לנר במת: ירושלמי הדא דתימא בשנתונין למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד חיים הם עשוין:

ג ונהגו לברך על עצי הדס וסמך לדבר כל שומר שבת מחללו וסמיך ליה תחת הסרפד יעלה הדס ויש נותנים טעם לדבר כיון דאתעביד ביה חדא מצוה של הלולב נעביד ביה מצוה אחריתי כדאיתא בעירובין רב אמי ורב אסי כד מיקלע להו ריפתא דעירובא היו מברכין עליה המוציא אמרי הואיל ואתעביד בה חדא מצוה דעירובא נעביד בה מצוה אחריתי וכתב ה"ר אפרים אני איני מברך על הדס שוטה שלנו יבש ואין בו לחלוחית של ריח ויש לי זכוכית קטנה ובה מיני בשמים ועליה אני מברך ע"כ ומיהו נהגו בכל המקומות לברך על ההדס ומנהג אבותינו תורה וכתב עוד ה"ר אפרים מי שאינו מריח ומברך על הבשמים הוי ברכה לבטלה ואף להוציא בני ביתו אינו יכול ולא דמי לקידושא ולאבדלתא וברכת המוציא של מצה שהן חובה אבל זה אינו אלא מנהג בעלמא וכתב הטור ולא נהירא שהרי פורס אדם פרוסה לבני ביתו אע"פ שאינו אוכל עמהם והתם מאי חובה איכא וכן הורה לי א"א הרא"ש ז"ל:

ד וכתב הטור דאין מברכין על בגדים מוגמרים ומיי' וסמג כתבו דמברכין עליהן ויש תימא על הטור וכתבתי בספר המחלוקות בס"ד:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שמברכין על ריח הכלים המוגמרים שגמור הכלים להריח הכלים כמבואר בקונטרס הראיות:

ה מסתכלין בצפרנים לראות שיוכל ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין צפורן לבשר וכ"כ רב עמרם אמר רב נטרונאי בבורא מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות מביטין לכפות הידים כדי שיסתכו מן הנר ואמר רב האי ברכת האור חובה על כל מי שמכיר בין שני דברים שאין נכרים ונהגו הראשונים*) נהביט בין פרטותי הכפים עד שיכיר ביניהן מפני שהן מצויות ושמענו מזקנים שאומרים שיש בשרטוטי פסת היד סימן להתברך בו ועוד מנהג אלגנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות לעולם ואי לא מתרמי ליה כוס כשיראה האש וכהנה לאורו מברך בורא מאורי האש וסומא כתב אבי העזרי שאין לו לברך דהא אין מברכין עליו עד שיאותו לאורו: ו לשון ריא"ז וכ"נ בעיני שאין מחזירין על הבשמים אלא אם היו מצויין לו מצוה לברך עליהן במוצ"ש ואם לאו אין מחזירין אחריהם:

*) עי' מרדכי יומא סי' תשכ"ג.

עין משפט

א מיי' פ"ט מהלכות ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רפח:
ב מיי' פ"ק מהלכות ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' רז:
ג מיי' פכ"ט מהל' שבת סמג עשין כט טור א"ח סי' רלח:

הגהות חו"י

(א) של מתים ושל: (ב) מכאן תשובה לאומרי' שאין לקבור מת בלילה:

הגהות הב"ח

(א) נרות כצ"ל: (ב) כ"ב שמנקל:

*[נ"א אלא בלילה]

שיטת ריב"ב

לבסוף. לאחר שהוסק התנור והפת בתוכו מדליקין קיסמין דקין בפיו לקלוט חומו ומשתמשין לאורו ומברכין עליו: איכא אדם חשוב לכבודו הודלקה ולא להאיר: מפני ביטול בית המדרש. שכשאחד מברך צריכין השומעין לתת לבם אל המברך ולענות אחריו אמן: פים' לא על הנר וכו': גמ' הכי גרסי' כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו ביום בלילה מברכין עליו וכך פירשה רבינו שלמה ז"ל כל מת שהוא חשוב שמוציאין לפניו נר ביום אף בלילה אין מברכין עליו ולכבוד הדליקוה ולא להאיר וכל שאין מוציאין לפניו ביום בלילה להאיר הדליקוה: ושמן העשוי להעביר את הזוהמא. שמביאין בסוף סעודה לסוך ידים מזוהמות אין מברכין עליו בורא עצי בשמים אלא בורא שמן ערב והא דאמרי' בכיצד מברכין במישחא כבישא ובמישחא פתינא מברכין בורא עצי בשמים לאו בבא מתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח: היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח וכו'. תמהני מפני מה לא הזכיר הרב ז"ל פלוגתייהו דתנא קמא ור' יוסי במתני' על מתנה ונראה לי דהלכתא כר' יוסי דמסתבר טעמיה ופרשינן לטעמיה בגמ': בטבריא היו רגילין לגמר כליהם בערבי שבתות ובצפורי במוצאיהם: מתני' עד שיאותו לאורו. שיכו נהנין ממנו. ירושלמי דרש ר' זעירא בריה דר' אבהו בקסרין וירא אלהים את האור כי טוב ואחר כך ויבדל אלהים בין האור ובין החשך מכאן שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. ובגמ' דילן רב יהודה מברך אדבי אדא דיאלא רבה מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר חבו ונראה לי דכל הלין עובדי פליגין אדרבא דאמר יאותו ממש וכשיטת רב יהודה אמר רב דומי דאמר לא יאותו ממש אלא כל שאילו עומד ומשתמש לאורו אפי' ברחוק מקום ובכל מקום קי"ל מעשה רב ומה שכתב הרב אלפסי ז"ל בהלכות נראה בחלוף מה שכתבנו לשון הרב דודי ז"ל: גמ' וכמה. הוא צריך להיות סמוך: מלוזמא. משקל:

המאור הקטן

לביתו במוצאי שבת אמרי' עלה בגמרא בפרק ערבי פסחים ש"מ מהא מתניתא תמני וכולן הלכות קבועות הן כדמסקינן להו התם אע"פ שהשמיטם הרי"ף א] בר מהא דמאור ואח"כ בשמים דהיא אליבא דב"ש ולית הלכתא כותייהו אלא כב"ה ואליבא דרבי יהודה וכך נהגו העם: **אין** מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. ירושלמי דרבי זעירא בריה דרבי אבהו בקיסרי וירא אלהים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל אלהים בין האור ובין החשך מכאן שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ובגמרא דילן רב יהודה מברך אדבי אדא דיאלא רבה מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר חבו ונראה לן דכל הני עובדי פליגי אדרבא דאמר יאותו ממש אלא כל שאילו עומד ומשתמש לאורו אפילו ברחוק מקום ובכל מקום קי"ל מעשה רב ומכה שכתב הרי"ף בהלכות נראה בחלוף ב] מה שכתבנו:

מברך על היין ושותה ואח"כ מברך על המזון שכבר מתחלתו על מנת לשתות בא אין צריך להניחו לאחר המזון דברכה אינה טעונה כוס וב"ה סברי כיון שכוס לברכה מצוה מן המובחר מניחו לאחר המזון ויוצא ידי שתיהן וכן נמי זו ששנינו וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה למצוה היא דהואיל וכבר אכל מסדרן כולן על הכוס ויש לתרץ דהא לא מוכחינן מהא דברכה טעונה כוס לב"ש דהואיל והביא כוס לברכה לאחר המזון מזון עיקר ומבדיל הבדלה עמו וכ"ע מודו בהא דלאי אמרת משום ברכה טעונה כוס קשיא מתני' דב"ש רישא דסיפא אלא ש"מ למצוה לדברי הכל טעונה כוס אבל לקבעו חובה אין לנו ומשמעתא דבערבי פסחים שמעינן דברכה אינה טעונה כוס דאמימרא דבתראי סמכינן וזהו דעת רבינו ז"ל ותמני דשמעינן מהא מתניתא שהשמיטה רבינו ז"ל כבר יצא בהן ידי כל אחת ואחת במקומה המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס מפורשת בהלכות פרק אין עומדין ובם בפרק ערבי פסחים וברכה טעונה כוס בערבי פסחים כמו שכתבנו וכוס של ברכה צריך שיעור מפורש בפ' המוציא יין ורמוז במקומות אחרים וטעמו פגמו וטעם מבדיל שתיכן שם בפרק ערבי פסחים ומברך צריך שיטעום שתי קדושות על כוס אחד בדלית ליה מתני' היא ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה:

מלחמת ה'

לבעלי הגמרא שהרי הזכירוהו כמה פעמים במשנה ובברייתא ובגמרא ועשו לו כמה מעלות טובות ואם אינה טעונה כוס למצוה למה הוזכר כלל כן. ועוד אמרו בו יאחזה בת קול יאמרה כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים אבל פירוש טעונה כוס לקבוע חובה ולחזור עליו כדרך שמחזירין על המצות וסייעו דדייקינן ליה ממתני' דערבי פסחים דקתני ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין אפילו מן התמחוי וקס"ד שלא היה צריך אלא לשלשה ומשום ברכת המזון תקנו רביעי אלמא חובה הוא וממתניתין דהכא נמי שמעינן ברכה טעונה כוס מפני שמתירין לו לטעום קודם שיבדיל. ועוד שמצריכו להניח לאחר המזון אע"פ שלא אכל אלמא מחזירין על כוס לברכה כדרך שמחזירין עליו לקידוש והבדלה ומדברי ב"ה לא שמענו להטעינה כוס אלא למצוה לכתחלה שכך שנינו בא להם יין לאחר המזון וזו גירסת רבינו הגאון וכדכתיבא בהלכות ובפר"ח ואפי' לדברי מי שמשתבש וגורס לתוך המזון בא להם שנינו אבל לחזור עליו לא שמענו. ולב"ש אע"פ שבא להם אם רצה

השגות הראב"ד

א] **בר** מהא וכו'. א"א לא אשתמיטתיה חדא מנייהו, כל חדא וחדא כתיבא בדוכתא ומתניתין גופא שמעינן להו כי היכי דשמעינן ממתניתא:

ב] מ"ש. א"א סגאון כתב כמו שכתב הרב ז"ל ופסק. כרבה דאמר יאותו ממש משום דחזקיה ועולא מסרבי עלם דמלתא ולא כמו שזה סובר שיפתמש לאורו ואח"כ יברך אלא דבעינן בקרוב שיכול להשתמש ולעולם קודם שישתמש ושמעינן לה מתני' דקתני גחלים לוחשות מברכים עליהם ואמרי' היכי דמי לוחשות כל שאילו מכנים קיסם ביניהם וכו' אלמא לא בעינן נשתמש אלא ראוי להשתמש:

וכו' כמו שאיסר ופונדיון הם מטבעות גם אלו הם מטבעות אלא שאלו היו דומות זו לזו יותר : **לא** קשיא כאן באור ששבת כאן [ג] באור שלא שבת . כלומר כי קתני מברכין על האור בין במוצאי שבת בין ביום הכפורים זהו באור ששבת שהרי ביום הכפורים לא היה יכול ליהנות ממנו כמו שלא היה יכול ליהנות בשבת ולפיכך מברכין עליו ומאי דקתני אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת מיירי באור היוצא מן העצים ומן האבנים (עכשיו) דמש"ה [ג] (לא) קאמר אלא במוצאי שבת בלבד מפני שבמוצאי יום הכפורים אין מברכין עליו שבמוצאי שבת כיון שלא נר מצוה היה יכול ליהנות ממנו בשבת שהרי לא היה עדיין בעולם אין מברכין עליו אלא מפני שתחלת ברייתו היתה במוצאי שבת מברך אבל במוצאי יום הכפורים שאין לומר זה הטעם אין מברכין עליו ובגחלים ששבתו והדליקו מהן במוצאי יום הכפורים נראה שמברכין על הנר שהדליקו מהם ואית דבעו מימר דכמו אש היוצא מן העצים ומן האבנים דיינינן להו ואין זה נראה דודאי ליכא למיחש למידי שהרי הגחלים הראשונים הם של היתר שכבר שבתו והנר שהדליקו מהן ג"כ הוא של היתר ודאי ליכא למיחש למידי ומברכין עליו. מפי מורי הרב נר"ו : **מתני'** מי שאכל ושכח ולא בירך וכו' ב"ש אומרי' מברך על היין ואח"כ מברך על המזון. (גמרא דף נב.) וטעמייהו דב"ש משום דסבירא להו דברכה אינה טעונה כוס ולפיכך היו אומרים שאע"פ שאין שם כוס אחר לא חיישינן להכי ויברך על זה בורא פרי הגפן ואח"כ יאמר בהמ"ז בלא כוס וב"ה ס"ל דברכה טעונה כוס כלומר כל שעה שיהיה לו יין ויוכל לעשות בכוס יש לו לברך בכוס ולפיכך היו אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין כדי שתהיה ברכת המזון בכוס ובגמ' (שם) פריך דמהא שמעינן דס"ל לב"ש דברכה אינה טעונה כוס ולעיל משמע דס"ל איפכא דתנן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה דאם איתא דס"ל אינה טעונה כוס למה לא היה מבדיל על אותו כוס שיש לו ואחר כך יברך ברהמ"ז בלא כוס אלא ודאי משמע דברכה טעונה כוס ומתוך כך יסדרם כולם על אותו כוס שיש לו ואשכח

רש"י

אחריו כלמסיק: בין במוצאי יום הכפורים. הואיל והיה אסור להשתמש בו היום : אבל על אור היוצא מן האבנים· דהוי דומיא דתחילת ברייתו שלקח אדם הראשון שתי אבנים וטחנן זה בזה והוציא מהן אור כדאמרינן התם לכן אין מברכין עליו אלא במוצאי שבת : אור ששבת· כלומר ששבת ממלאכת עבירה כדפירשתי לעיל : מתני' עד (ב) מתי מברך אם שכח מלברך לאחר האכילה מיד : שיתעכל· שיהא המאכל מעוכל במעיו: בא להן בתוך המזון· בכל ימות השנה איירי : בית שמאי אומרים מברך על היין· כלומר אם ירצה שותהו מיד ומברך בורא פה"ג ואין צריך להניחו לברכת המזון דקסברי ברכת המזון אינה טעונה כוס וב"ה סברי ברכת המזון טעונה כוס : ועונין אמן אחר ישראל המברך. אפילו לא שמע אלא סוף הברכה אבל לא אחר כותי דשמא בירך להר גרזים : גמ' חד עבד בשוגג כבית שמאי· אף על פי ששגג ונעקר ממקום אכילתו על ידי שכחה החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל ובירך: וחד עביד במזיד כבית הלל·שנעקר ממקום אכילתו במזיד לברך במקום אחר : חוץ מתינוקות של בית רבן כשלומדים ברכות בבית רבן : (א) דקא מפטירין כשאומרים ההפטרה ומברכין על התורה ובנביא שמתכוונים לברך ולא להתלמד עונין אחריהם אמן: אלו מים ראשונים· שנוטלין לפני המזון: מים אחרונים· שנוטלין אחר המזון : זה שמן טוב שיש בו בשמים שסכין בו הידים :

מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכיפורים וכן עמא דבר מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו היא וכשהוא רואהו מברך מיד רבי יהודה אומר סודרן על הכוס ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה לא קשיא כאן באור ששבת כאן באור שיצא מן העצים ומן האבנים שאין מברכין במוצאי יום הכפורים אלא על אור ששבת אבל על האור היוצא מן העצים ומן האבנים לא :

דף נא: קנח **מתני'** * מי א שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו : בא להם יין א בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע את כל הברכה כולה : **גמ'** *אמר רב זביד מהלוקת דף נג: ב בשוכח אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך : הנהו תרי תלמידי חד עבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקי (א) וחד עבד במזיד כבית הלל ג וקטליה אריא: עד כמה הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו : וכמה שיעור עיכול אמר ר' יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה : קנט ועונין אמן ד אחר ישראל המברך תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין והני מילי בעידנא דקא מגמרי להו אבל בעידנא ה דקא מפטרי [א] עונין אמן אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים ו אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני

דקשיא דידהו אדידהו ומתרצינן תרי תנאי אליבא דב"ש: **גמ'** חד עבד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי. ויש לשאול דהא אמרינן במכילתין (דף י:) אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש והסכנתי בעצמי וכיון דלענין ק"ש אם עושה כדברי ב"ש מתחייב בנפשו זה שעשה לענין ברכה כדבריהם היאך מצא ארנקי ויש לומר דלא דמי דהתם אע"פ שהיו אומרים בית הלל מטין וקורין אפ"ה מודים שאין לו להתכוין ולהטות כמו שאומרים בית שמאי אלא שאם היה עומד מוטה שיכול לקרות ולפיכך כשאינו עומד מוטה ומטה בכוונה נמצא עובר על דברי בית הלל ומתחייב בנפשו אבל בכאן מודים ב"ה שאפי' בשוכח אם רצה להחמיר על עצמו ולחזור למקומו הרי זה משובח ונמצא שלא עבר על דבריהם ולפיכך מצא ארנקי : **ולענין** פסקא מקצת הגאונים ורב שמואל בן חפני ז"ל פסקו הלכה כבית שמאי שאפי' בשוכח צריך לחזור למקומו ולברך וסמכו על זה המעשה שמצא ארנקי מפני שעשה כדבריהם דמשמע שכן צריך לעשות ואין זה נראה דבהדיא אמרי' לעיל (ד' נג:) בכוליה פרקין הלכה כב"ה וזה המעשה לא הביאו אותו בתלמוד לדחות דברי בית הלל אלא להודיענו שמי שירצה לטרוח ולחזור למקומו שיש לו שכר טוב לעמלו . מפי מורי הרב נר"ו : **כל** זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה . אבל משעה שמתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שמתחיל להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה ואינו מברך עליו אח"כ : עונין אמן אחר ישראל המברך. ואע"פ שלא שמע כל הברכה כיון ששמע שהזכיר את השם עונין אחריו אמן אבל אין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה פירוש כשאינו שומע אלא הזכרת השם בלבד אין לו לענות אמן דשמא כוונתו לע"ז אבל כששומע כל הברכה עונה אחריו אמן דמוכחא מילתא שאין כוונתו לע"ז כיון שאומר הברכה : ויש אומרים דדוקא על הכותי עונין אמן כששומע כל הברכה אבל אחר הנכרי אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין אלא לע"ז ועכשיו כיון שכבר גזרו על הכותים ועשאום נכרים גמורים אפי' ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן . ונראה למורי הרב נר"ו שאפי' אחר הנכרי עונין אמן כיון ששומע כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שהע"ז הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעין כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזמן הזה כמו נכרי דינו ועונין אחריו אמן כששומע כל הברכה מפיו ומביא ראיה מהירושל' דגרסי' התם רבי ברכיה אמר אני עונה אמן אחר כל המברכין משום שנאמר ברוך תהיה מכל העמים דמשמע דאפי' אחר שאר האומות היה עונה אמן מפני שהקב"ה ברוך הוא בפי כל האומות ואע"פ שאינם מכירין אותו כיון שמחשבתם לברך את השם ואנו שומעין כל הברכה מפיהם עונין אמן אחריהם כן נראה מלישנא דברייתא דתניא אחר הכל עונין אמן ולא מיעט אלא תינוקות בשעה שמתלמדין שאין כונתם לשם כלל : **והייתם** קדושים אלו מים אחרונים. שיש בהם קדושה שמעביר הזוהמא מעל ידם ובכאן יש להקשות (ג) דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפרק כל הבשר (דף קה:) משמע שהם חובה מפני הסכנה דאמרי' התם מפני מה אמרו דמים אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח ויש בו מלח סדומית שמסמא את העינים ומתרצים רבני צרפת ז"ל דלא קשיא מידי ומשום קדושה אמרו שהם מצוה ומפני סכנת מלח סדומית הוסיפו ואמרו שהוא חיוב אבל מתוך מה שכתב רב אחא משבחא גאון ז"ל (ד) למדנו עיקר דבר זה דמאי דאמרי' הכא שהוא מצוה משום קדושה אינו אומר אלא על המברך דכיון שמזכיר את השם צריך שיטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת האחרים אינם משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד ומאי דאמרינן בכל הבשר שהם חובה מפני הסכנה אינו אומר על המברך אלא על האחרים ומתוך כך כתב בשאלתות המברך נוטל ידיו קודם ברכה אחרים רצו קודם ברכה רצו אחר

ה כתב הרא"ש פירש הראב"ד בשעה שאכלו דתנוך מגוה הוא י"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו נפטרין משם ואומרים קדיש . ע"כ : ו כתב הרא"ש מה שלא נהגו האידנא במים אחרונים אותם שאינם מברכין אינם צריכין לפי שאין מלח סדומית מצוי אצלנו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שהפסוק אומר כי קדוש זה שמן הטוב גם בנטילה נמי לא נהגו וגם לא איקרו ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידין והכי נמי כילד מברכין אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוו אמרי' כגון אנו דרגילים במשחא משחא מעכב לן אלמא אותם שלא היו רגילים לא היו חוששין בו ולא היה מעכב עליהם אע"ג דנפקא לן הכא מקרא אסמכתא בעלמא היא ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו לאחר הסעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול קודם שיברך ע"כ :

שיטת ריב"ב

[קשי]א כאן באור ששבת וכו'. במוצאי שבתות טעם הברכה הואיל ותחלת בריתו הוא הלכך מברכין אף באור [היוצא] מן העצים ומן האבנים ובמוצאי יוה"כ טעם הברכה הואיל ודבר חדש הוא שנאסר בו כל היום ועכשיו [מותר] ממנו הלכך אין מברכין אלא באור שהוא שהיה יכול ליהנות ממנו מבעוד יום כגון אור ששבת למעוטי [אור ה]יוצא עכשיו מן העצים ומן האבנים : מתני' מי שאכל ושכח ולא בירך וכו' עד אימתי הוא מברך . [בכדי שיתעכל] המזון : עד כדי שיתעכל המזון במעיו . מפ' בגמ' שיעורא: בא להם· כל ימות השנה אחר המזון ובתוך [המזון] לא בא להם וכשגמרו סעודתן בא להם לפני ברכת המזון מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך על [המזון] בלא כוס דברכה אינה טעונה כוס: מברך על המזון ואח"כ מברך על היין. דברכה טעונה כוס. ויש תימה [על] הרב ר' משה ז"ל שפסק ברכה אינה טעונה כוס : גמ' הנהו תרי תלמידי וכו' . קשיא לי הכותב דמהאי משמע דהלכה כבית שמאי בשוגג ובמזיד הוא לא פליגי ולעיל אמרי' א"ר יצחק בר' חנינא אמר רב הונא בכוליה פירקין וכו' . והרב ז"ל הזכיר את שתיהם ורב עמרם גאון ז"ל פסק בהא ובשמע עם הארץ כבית שמאי: כתב הרב דודי ז"ל עונין אמן אחר ישראל המברך אע"ג דלא שמע והוא דלא אכיל הכי פרישנא בגמ' ולא פירש זה בהלכות ולי הכותב נראה שסמך הרב ז"ל על מה שכתב בפרק שלשה שאכלו אין עונין לא אמן יתומה וכו' ופרשוה בירושלמי איזו היא אמן יתומה ההוא דמיחייב למיברכה והוא עני ולא ידע מה דעני מכלל דהא דתנן הכא ועונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע את הברכה על כרחין מחוייב טעונה בברכה עסיקי : חוץ מתינוקות של בית רבן . כשלומדין ברכות מפי רבן : הואיל ולהתלמד עשויין . שאינן מתכוונין לברך אלא ללמוד : אבל בעידן מפטרינהו . כשאומרין הפטרה ומברכין בתורה ובנביא עונין אחריהן אמן : כי קדוש זה שמן . רגילין היו לסוך ידיהן בשמן אחר מים אחרונים להעביר זוהמת הידים :

עין משפט

א מיי' פ"ב ופ"ד מהלכות ברכות סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפד וסי' קפד :
ב מיי' פ"ק מה' ברכות סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו :
ג מיי' פ"ו מה' ברכות סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קמ קעג קפא :

הגהות חו"י

(א) מכאן ראיה שקטני' אומרים ההפטרה בבהכ"נ :

הגהות הב"ח

(א) דהכי : (ב) נ"ב אימתי: (ג) ורא"ה בעיני לברך דבדבר שקרב ע"ג המזבח שייך טעם דקדושה ובדבר שאינו קרב ע"ג המזבח שייך טעם הסכנה מפני המלח ועמ"ש לקמן על הגליון: (ד) נ"ב בפי' ויטמע יתקנו :

[א] מספר נפטריהו : [ב] באור שיצא מן העצים ומן האבנים כצ"ל: [ג] סו"מ : (סנה"י)

שלטי הגבורים

א מוכח מכאן דסבירא ליה לרבינו דברכת המזון טעונה כוס ומיי' פ"ז מהלכות ברכות כתב שאינה טעונה כוס ודברי סמ"ג מגומגמים כדלעיל ונראה דמשום דסבירא ליה למיימון דברכת המזון אינה טעונה כוס להכי גבי הבדלה בפרק כ"ט מהלכות שבת כתב דגמר סעודתו במ"ש אומר ברכת המזון ואח"כ הבדלה על אותו כוס ומוכח מדבריו שם דמיירי בשיש לו עוד כוסות אחרות ומשום הכי מצי למימר עליה ברכת המזון וגם הבדלה משום דתרוייהו חד מילתא נינהו ולא הוו ב' קדושות דאילו מיירי כשאין לו אלא כוס אחד היה קשה על מיימון דהוס משמע דלהכי מקדים ברכת המזון להבדלה משום דברכת המזון טעונה כוס אלא ודאי מתוורתא דלהכי אוקמא מיימוני בהכי דמשמע דאית ליה כוסות אחרות כי היכי דלא תקשי ליה ולהכי אוקים לה הטור סימן רצ"ו בדלית ליה כוס אחר

ב הטור פליג על זה וכתב דל"ש שוגג ולא שנא מזיד צריך להזור למקומו ולברך בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא וכתב בשם הרי"ף אם יש לו עוד פת לאכול יאכל מעט ויברך במקום שנזכר ומיימוני כתב דאפילו אם בירך במזיד שלא במקום שאכל דיצא י"ה וכ"כ רבינו יונה וסמ"ג והרא"ש פסקו דלא יצא ובברכת מעין שלש התוספות והרא"ש כתבו שיכול לברך במקום שנזכר ומיימוני והסמ"ג כתבו דאין חילוק בזה בין ברכת המזון לברכה מעין שלש :

לשון ריא"ז

מי שאכל ושכח ולא בירך יברך כב"ה במקום שנזכר ואם חוזר לברך במקומו הרי זה משובח כב"ש ואם אכל במזיד חייב לחזור למקומו ולברך :

ג כתב הרא"ש ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש והא דאמר לעיל א"ר יצחק בר חנינא אמר רב הונא בכולי פרקין הלכה כב"ה לא אתא לאפוקי מהא דהכא משום דאלו ב"ה מודו שטוב לעשות כב"ש אלא שלא סבירא להו דבדיעבד בכה"ג ... המזון אין עונין ברכה לאחריהן במקום ... לא יברך במקום שנזכר ע"כ :

ד הטור והרא"ש כתבו דאחר כותי עונין אמן כששומע כל הברכה ולאחר נכרי אין עונין אמן אפי' שומע כל הברכה אלא שמשמע הזכרת השם ומיי' כתב דאין עונין אמן אחר כותי ונכרי וי"א דאחר כותי עונין ולאחר נכרי אין עונין ורבינו יונה כתב דעונין גם אחר הנכרי אמן אם שומע כל הברכה מפיו :

לשון ריא"ז

עונין אמן אחר ישראל המברך ואע"פ שלא שמע כל הברכה והוא שלא אכל אבל אם אכל אע"פ שענה לא יצא הואיל ולא שמע כל הברכה והרי הוא אמן יתומה שביארנו למעלה ואין עונין אמן אחר כותי המברך שהכותי הרי הוא כנכרי ודעתו לע"ז :

אחר ברכה דמשמע שהאחד [המברך] צריך ליטול ידיו תחלה כיון שיש לו להזכיר את השם אבל האחרים כיון דלא הוי אלא משום סכנה רצו קודם ברכה רצו אחר ברכה: ולענין לברך על מים אחרונים היה נראה שהמברך ברכת המזון כיון שיש בדבר מצוה שיש לו לברך אבל כבר נהגו העולם שלא לברך רבני צרפת ז"ל נותנין טעם בדבר מפני שבימיהם שהיה מנהגם להביא שמן ערב אחר הנטילה להעביר הזוהמא מהידים היו מברכין אבל עכשיו כיון שאין אנו עושין המצוה כתקנה שאין לנו שמן ערב נהגו העם שאפי' המברך ברכת המזון אינו מברך על מים אחרונים ורב עמרם גאון ז"ל כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמחת גר"ש:

נר מצוה

אני ה' אלהיכם זו ברכה: גרסינן בפרק כל הבשר* (חולין קה.) אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה [א] מים אחרונים חובה מיתיבי מים ראשונים ואחרונים חובה ואמצעיים רשות מצוה לגבי רשות חובה קרי ליה גופא מים ראשונים ואחרונים חובה ואמצעיים רשות מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין על גבי קרקע אחרונים אין ניטלין אלא בכלי ואמרי לה אין ניטלין על גבי קרקע °איכא בינייהו קינסא פירוש עצים דקים מים [ב] ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין ניטלין אלא בצונן אבל בחמין לא מפני שהמים החמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא ודוקא במים חמין שהיד סולדת בהן אבל פושרין לית לן בה אמצעיים [ג] רשות אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה: אמר ר' יהודה בר ר' חייא מפני מה אמרו [ד] מים אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח ויש בה מלח סדומית שמסמא את העינים אמר אביי ומישתכחא כי קורטא בכורא ואי כייל מלחא (א) בעי נטילת ידים: *אתמר (ג) [א]חמי האור (חולין קו.) חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין מהם לידים ואמר רבי יוחנן שאלתי את רבן גמליאל ברבי אוכל טהרות ואמר לי כל גדולי גליל עושין כן וקיימא לן כרבי יוחנן בהא חמי טבריה חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן ידיו (ורגליו) לא כל שכן אמר רב פפא במקומן כולי עלמא לא פליגי דשרי למשקל מינייהו במנא (שלא במקומן) כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי דפסק מיניה בבת בירתא חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ורבי יוחנן סבר לא גזרינן והלכתא כחזקיה דרביה דרבי יוחנן הוא ואי קשיא לך הא הלכתא דלעיל התם היתה להם שעת

רש"י

[א] (ג) ברכת המזון. שמברכין לבסוף: חובה. עדיפא ממצוה ולקמן מפרש מאי חובותייהו: ואמצעיים. שנוטלין בין תבשיל לתבשיל לנקיות בעלמא: מצוה לגבי רשות. משום דתני אמצעיים בהדייהו קרי לראשונים חובה אף על פי שאינו אלא מצוה דחשובות הן אצל הרשות לקרות חובה: בין בכלי. תחתיהן לקבלן: קינסא. אם נותן שפאי עצים וקסמים תחתיהן למ"ד אין ניטלין על גבי קרקע שפיר דמי וטעמא משום דרוח רעה שורה עליהן כשהן על גבי קרקע: מפעפעין. מרככין את הידים ומבליעין בהן זוהמת התבשיל: סולדת. נכוית: מלח. שאמרו חכמים אחר כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעיניה מסמא להו לכך צריך לנוטלן: ומשתכחא כי קורטא. אינה מצויה כי אם מעט כקורט בכור: ואי כייל מלחא. אם מדד מלח כמו וימודו בעומר ומתרגמינן וכלו בשעורא: חמי טבריא חזקיה אמר (א) אין נוטלין מהן לידים. אבל מטבילין בהן הידים אם יש בהן מ' סאה: כל גופו טובל בהן. אם נעשה ראויות הן לטבילת גופו: במקומן. בחיבורן אם בא להטביל בהן ידיו דכ"ע שפיר דמי דהם טבילה עליהם ככל מעינות ומקואות: למישקל מינייהו במנא. לשפוך על הידים ככל נטילות: דכ"ע אסיר. דכי תקון נטילה לאו בחמין תקנו והני גריע מחמי האור (חולין קו.) שהרי לא היתה להם שעת הכושר: דפסק מינייהו בבת בירתא. חריץ קצר והמים פונים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברין למקוה וגזירה בעלמא (ד) אטו מנא: הא הלכתא דלעיל. דאמר הלכתא כר' יוחנן דאמר חמי האור נוטלין ממנו לידים: היתה להם

רבינו יונה

כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמחת גר"ש: אני ה' אלהיכם זו ברכה. כלומר זו ברכה שמברכין על מים ראשונים: מצוה לגבי רשות חובה קרי ליה. כלומר לעולם מים ראשונים מצוה ומה ששנה בזה הברייתא מים ראשונים ואחרונים חובה מפני שהזכיר רשות לגבי אמצעי' אמר לשון חובה בראשונים: איכא בינייהו קינסא. למאן דאמר אין נוטלים על גבי קרקע ניטלים על גבי עצים ולאידך דאמר בכלי דוקא אין ניטלים על גבי עצים ודוקא חמין שהיד סולדת בהן וכו' דמתוך שהיד נכוית בהן אין מעבירין את הזוהמא ולפיכך אסור אבל במים ראשונים אפי' חמין שהיד סולדת בהן מותר: לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה. הרי"ף ז"ל פסק הלכה במסכת חולין (דף קה.) שאחר שאכל בשר אינו אוכל גבינה אפי' בקינוח הפה והדחה אלא צריך לשהות שש שעות ומקשים עליו מהא דאמרי' הכא דבין תבשיל לגבינה חובה ליטול ידיו דמשמע שאחר שאכל תבשיל של בשר יכול לאכול גבינה בקינוח והדחה שאם היה אמת שצריך שהייה למה היה אומר שצריך ליטול ידיו אחר שאכל הבשר קודם שיאכל הגבינה והלא אינו יכול לאוכלו כלל ותירץ הרי"ף ז"ל שאינו ר"ל הלא לאחר שאכל גבינה אם רוצה לאכול בשר צריך ליטול ידיו דאחר שאכל גבינה דברי הכל יכול לאכול בשר בקינוח הפה ומה שלא דקדק בלשון ולא אמרו בין גבינה לתבשיל מפני שבכאן לא היה מדבר אלא בענין הנטילה ומפני שלא היה מדבר בהפרש שיש בין גבינה לבשר או בין בשר לגבינה לא חשו אבל במסכת חולין כשהיה אומר (חולין דף קה.) הדין שיש בין בשר לגבינה או בין גבינה לבשר דקדקו בלשון וכשהיה ר"ל בין גבינה ואח"כ בשר לא היה אומר אלא בין גבינה לתבשיל וי"מ דבין תבשיל לגבינה ר"ל בין המרק של בשר לגבינה דזה ודאי מותר בקינוח והדחה שלא הצריכו שהייה אלא כשאוכל הבשר מפני הבשר של בין השינים אבל במרק דליתא להאי חששא ודאי מותר לאכול גבינה אח"כ ולפיכך אמר שבין המרק של הבשר והגבינה שנטילת ידים חובה: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה וכו'. י"א שלא הצריכו (ה) מים אחרונים אלא כשאוכל דבר הראוי ליקרב (ב) על גבי המזבח ואין זה כלום שטעם מים אחרונים הוא מפני שידיו מזוהמות וכשאוכל דגים ואווזים ידיו מזוהמות ונמצא שצריך ליטול ידיו להעביר הזוהמא ואע"פ שפסולין ליקרב על גבי המזבח: ואי כייל מילחא בעי נטילת ידים. כלומר כשמודד המלח צריך נטילת ידים אח"כ כמו שצריך ליטול ידיו אחר האכילה מפני חשש מלח סדומית ואומר הרמב"ם ז"ל שאע"פ שעכשיו אין לנו מלח סדומית יש לחוש מפני מלח אחר שטבעה כמלח סדומית ואם יעביר ידיו ע"ג עיניו קודם נטילה יסמא את עיניו: חמי טבריא חזקיה אומר אין נוטלין מהם לידים וכו'. ואסיקנא דבמקומן כולי עלמא לא פליגי דשרי למשקל מיניה במנא כ"ע לא פליגי דאסיר והיכא למידק דלעיל משמע באפי' במים שהיד סולדת בהם נוטל מים ראשונים שלא אסרו אלא במים אחרונים בלבד מפני שאין מעבירין את הזוהמא אבל במים ראשונים מותרין ואפי' בכלי ויש לומר דהכא לא אסרו אותן מפני החמימות אלא מפני שהם מרים ביותר שאפי' ע"י הדחק אין אדם יכול לשתותם וגם אינן ראוי לשתיית בהמה ולפיכך אסרו אותם בכלים אבל בחמי האור ודאי אפי' בכלי הם מותרים וכן במים אחרים שנובעים חמים כמו חמי טבריא כיון שאינם מרים כל כך כמותם שיכול האדם לשתות מהם ע"י הדחק יכול ליטול מהם בכלי. מפי מורי הרב נר"ו: כי פליגי דפסיק מינייהו בבת בירתא חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא וכו'. פי' בת בירתא חריץ שקרוב למקום המעין ופי' רש"י ז"ל דמיירי בשאין במים שבחריץ מ' סאה ושיש שם עירוב מקוואות ממקום המעין לחריץ והוצרך לומר כן מפני שאם נפרש בשיש בו מ' סאה ודאי פשוט הוא לדברי הכל שטובל בהם ידיו שהרי כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן והיאך היה אומר חזקיה דגזרינן בת בירתא אטו מנא וכי שייך למיגזר מקוה אטו כלי והוצרך ג"כ לפרש בשיש שם עירוב מקוואות שאם אתה אומר דמיירי בלא עירוב כיון שאין שם לא ארבעים סאה ולא עירוב היאך היה אומר ר' יוחנן כל גופו טובל בהן דודאי לטבילת גופו צריך או מ' סאה בלא עירוב או עירוב אם אין שם מ' סאה אלא ודאי ע"י עירוב מיירי ובפחות ממ' סאה כדכתבי' ובזה נחלקו חזקיה ור' יוחנן דחזקיה סבר אע"פ שיש שם עירוב כיון שאין במים מ' סאה גזרי' שמא לא יתן אל לבו מהעירוב ויאמר כמו שמותר לטבול בהם הידים בפחות ממ' סאה ג"כ מותר ליטול מהם בכלי ולא ישית אל לבו כי מרים הם ואיסור הכלי הוא מחמת המרירות ור' יוחנן סבר כיון שיש שם עירוב וראוין לטבילת כל הגוף לא גזרינן ביה אטו כלי. ויש להקשות לפי' רש"י דמפרש ההלכה בשאין בו מ' סאה ויש שם עירוב מקוואות היאך היה אומר חזקיה דגזרי' גבי נטילת ידים בת בירתא אטו מנא דא"כ בטבילת כל הגוף למה הוא מותר לד"ה לטבול בו הגוף [ע"י עירוב] ואע"פ שאין בו מ' סאה כדאיתא בהדיא במסכת מקואות* דהוה לן למיגזר נמי בטבילת כל גופו במים אלו שאין בהן מ' סאה אטו מים שאובין ויש לתרץ דלא דמי נטילה לטבילה דבנטילה שדרך כל השנה ליטול בכלי כשרוחץ במים מתוקין יש לגזור שעכשיו לא יבין שהאיסור

[בר"ס ו' ובמקוואות ז']

שלטי הגבורים

א ויש מהגאונים שכתבו דמברכין על נטילת ידים על מים אחרונים וי"א שמברכין עליהן על רחיצת ידים והראב"ד כתב דמברך על רחיצת ידים אם אכל תבשיל שידיו מזוהמות ובלא ידים מזוהמות יכול להמתין עד אחר בהמ"ז ואינו טעון ברכה וכל שאר הפוסקים כתבו דלעולם אין מברכין כלל על מים אחרונים:

לשון ריא"ז

ב ונראה בעיני שאינן חלוקים מים ראשונים ממים אחרונים אלא בדברים הללו שכתבנו אבל בשאר דברים שוין הן וכשם שמים ראשונים אינן ניטלין אלא במים הראוין לשתיית בהמה וצריכין שיהו מכח אדם אף מים אחרונים כיוצא בהם כמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר בראיה ב':

ג והרא"ש היה אומר ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא וכתב בכ"א שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה מיד ע"י קינוח ונטילה והאוכל גבינה מותר לאכול בשר מיד אף בלא קינוח ונטילה וכתב הרא"ש ז"ל ולא נהגו העולם כן אלא נוהגין שלא לאכול גבינה אחר הבשר אפילו הוא בשר עוף ואין לשנות המנהג ובשר אחר גבינה שרי מיד ע"י קינוח והדחת פה ונטילת ידים בלילה וביום אם רואה ידיו מקונחות א"צ נטילת ידים. טור. ומ"מ דברי רבינו מוכיחין דקאי נמ"י דוקא אחר אכילת בשר כדברי ה"ג ואולם בחולין פסק רבינו כדברי הרא"ש וכן מיי' פ"ט מהלכות מאכלות אסורות וסמ"ג ודלא כבה"ג ור"ת דפליגי ע"ז:

לשון ריא"ז

ד חייב אדם ליטול עוד מים אחרונים אחר גמר סעודה שמים אחרונים חובה ואינן צריכין ברכה שאינן דומין למים ראשונים שעיקרן באין לטהר אבל אלו עקרן באין מפני הסכנה שמא בא ליתן בתוך הסעודה גרגיר של מלח סדומית שמסמאת את העינים וכן אם היו ידיו מזוהמות צריך לרחוץ ידיו מן הזוהמא שידים מזוהמות פסולות לברכה כמו שמבואר בברכות בסוף פרק ואלו דברים וכמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר בראיה ה' וכן כמודד מלח בלא סעודה חייב ליטול ידיו:

שיטת ריב"ב

חובה. עדיפא חובה ממצוה: אמצעיים. בין תבשיל לתבשיל: בין בכלי. מתחתיהן לקבלן: קינסא. למאן דאמר כלי לאו כלי הוא למאן דאמר אין ניטלין על גבי קרקע הא לאו על גבי קרקע הוא: סולדת. נכוית: שמסמאת את העינים. דנגעי ידים בההוא מילחא וכי הדר נגעי ידים בעיניה מסמי להו: כי קורטא בכורא. אינה מצויה אלא כקורט אחד בכור: ואי כל מילחא מיכל. ואם מדד מלח מדוד: בעי נטילת ידים. מהאי טעמא גופיה: אין נוטלין מהם לידים. מים ראשונים: וקים לן כר' יוחנן. דהכין מסקנא דגמרא דאפילו שיד סולדת בהן מותר: במקומן כולי עלמא לא פליגי דשרי. דכל גופו טובל בהן ידיו לא כל שכן: למשקל מינייהו במנא כולי עלמא לא פליגי דאסור. דכי תקון רבנן נטילה לאו בחמין תקון והני גריעי מחמי האור שהרי לא היתה להם שעת הכושר: דאפסקינהו בבת בירתא. חריץ קטן והמים פונין שם ואין בהן שיעור מקוה אבל מחוברין למקוה ועולה בהן טבילה ומר סבר לא גזרי' וכיון דלא גזרינן נוטלין מהן לידים דכל גופו טובל בהן ידיו לא כל שכן: והלכתא כחזקיה וכו'. כתב הרב דודי ז"ל מה שפסק הרב אלפס ז"ל בחמי טבריא כחזקיה לא נראה הדבר כן. וכא דאמר ר' יוחנן כל גופו טובל בהן ידיו לא כל שכן לטעמיה דחזקיה הוא דאמר בחמי האור כלומר אודי לי מיהת בחמי טבריא מקל והימר וכא דאמר רב פפא למשקל מינייהו במנא כ"ע לא פליגי דאסור למאי דקאמר ר' יוחנן לדבריו דחזקיה קאמר הכי כלומר אם הי"ל חמי האור אבודין הוא הדין לחמי טבריא היכא דפסקינהו במנא ואנן הא דקיימא לן כר' יוחנן בחמי האור ממעשה של גדולי גליל וקי"ל כליבנא בתרא דאמרי' בגמ' מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהם מותר הלכך כל חמי טבריא נוטלין מהן לידים ואפי' בבת בירתא ואפי' במנא ותו לא מידי והרב ר' שלמה ז"ל הפרים בין חמי האור לחמי טבריא ואמר כי אלו היתה להם שעת הכושר ואלו לא היתה להם שעת הכושר ואין זה נכון בעיני כל זה לשון הרב דודי ז"ל:

עין משפט

א מיי' פ"ו מה' ברכות הי"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפא סע' ח:

הגהות הב"ח

(א) ג"ב עי' בפיק דעירובין סי' תקנ"ב: (ב) א"ב בחולין דף קו וע"ש בגמ' ובפירש"י שם: (ג) מהו"כ: (ג) ג"ב ברכה: (ד) ג"ב היא: (ה) ג"ב אפשר לומר שטעמם דדבר הראוי ליקרב ע"ג שהנה סיה חייב במלח אם היו מקריבין אותו דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח ומ"ש פירש הגאונים שנהגו לבצוע על המלח לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב במזבח על כל קרבנך תקריב מלח כמ"ש בשבלי הלקט וכיון שמי' אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח א"כ כל האוכל דבר שאינו ראוי ליקרב על גבי המזבח דאינו צריך מלח אינו חייב ג"כ במים אחרונים וכר"י הש"ג עליו דהא ודאי טעם מים אחרונים הוא נמי משום קדושה שמעביר הזוהמא כלאו הך טעמא דמלח כמו שנתבאר לעיל על הגליון אלא וסתקדשתם כו' ודע דהר"ן פ' כל הבשר כתב בשם י"א בהיפך דאדרבה כל דבר שאינו קרב על גבי המזבח דוקא בעי מים אחרונים מפני שקרוי מאוס כדאמר בהמה שקרבה ע"ג המזבח פסקה זוהמא וגם על זה יש להשיב [illegible]

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) שם בגמ' ופרש"י סגי' להפך חמי טבריה חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהם הידים ר' יוחנן אומר כל גופו טובל בהם אבל לא פניו ידיו ורגליו ומקשה בגמ' שם השתא כל גופו טובל בהן פניו ידיו ורגליו לכ"ש ומתרץ אמר רב פפא וכו' וג"ל לפי אותה סוגיא דחזקיה סבר לא גזרינן בת בירתא אטו מנא ורבי יוחנן סבר גזרינן. גם מה שכתב להתיר במקומן אפי' בכלים אין סגי' כן בספרים שלנו: (ב) ומה שכתב כאן בנימוקי הרי"ף י"א שלא הצריכו מים אחרונים אלא כשאוכל דבר הראוי ליקרב הנה בנימוקי הר"ן בפרק כל הבשר כתב להפך בשם י"א שכל דבר שאינו קרב קרוי מזוהם כדאמר בהמה שקרבה לגבי מזבח פסק

מחמת המרירות וכמו שדרכו כל השנה בכלי יבא ג"כ עכשיו ליטול בכלי אבל בטבילת הגוף שהכל יודעים שמים שאובין פוסלין אותה ואין דרך העולם לטבול כל גופו בהן ליכא למיגזר (א) והכתי איכא למידק בנטילת ידים עצמה (ה) למה לא נגזור בעירוב אטו שיבא להטבילה בפחות ממ' סאה (ואפי') [שלא ע"י] עירוב ומתרלינן דכיון שטבילת ידים לא שכיחא שאין דרך בני אדם להטביל ידיהם לא גזרו זו היא שיטת רש"י ז"ל ונפקא מינה שאין טבילה דידים מועילה אלא במים שראוין לטבול בהם כל גופו : **ונראה** למורי הרב נר"ו לפרש מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן בשאין שום עירוב מהמעין לבת בירתא ואין בבת בירתא ארבעים סאה ודייק הכי מלישנא דאמר דפסק מינייהו דלשון פסק משמע דפסק אותה לגמרי ואין ביניהם חיבור כלל דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה אלא טבילת כל גופו בלבד אבל טבילת כלים די ברביעית בלבד והוא שיהיו מתכסים הכלים בתוך המים כגון מחטות וצנורות שהם כלים קטנים ויכולין להתכסות ברביעית או אם הם כלים גדולי' שיוסיף על הרביעי' כדי שיתכסו בתוכן הנה שאע"פ שלא יהיו בו ארבעים סאה די לטבילת כלים ברביעית מן התורה אלא שחכמים אמרו שלא יהיה חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה כדאמרינן (נזיר לח.) רביעי' של תורה בטולי בטלוה ור"ל אע"פ שטבילת כלים די ברביעית מן התורה כיון שהכלים מתכסים במים אפ"ה בטלו חכמים זה השיעור והעמידו הכל בשיעור מ' סאה ומדחזינן דטבילת כלים שהיא מן התורה אינה צריכה מ' סאה כ"ש טבילת הידים שאינו אלא מדרבנן שדי בשיטבול ידיו ברביעית כיון שמתכסין שם אלא שבמים אלו מפני שהם מרים ונפסלים בכלי ע"י

רש"י

לפס שעת הכושר. קודם שהוחמו : שנפסלו משתיית בהמה . כגון סרוחים : בקרקע כשרים . להטביל בהן ידיו דמקוה נינהו אבל נטילה לא תיקון רבנן אלא ברהויין לשתיית בהמה לכך בכלים פסולים : טיט הנדוק . טיט שאינו עב ונשפך מכלי אל כלי : משום סרך תרומה . שהידים שניות ופוסלות התרומה אבל אין שני פוסל בחולין ומשום סרך תרומה שינהגו אוכלי תרומה ליטול ידיהן ויורגלו בזו הנהגה בחולין : מצוה לשמוע דברי חכמים . שתיקנוה : דכתיב שאל אביך וגו' : רבא אמר כו'. דאורייתא היא כדמסיק ואסמכתא בעלמא היא : ופליגא דרב נחמן . (ב) היא דר"נ סבר גסות הרוח הוא ואסור להנהיג עצמו בגסות רוח ולאו רשות הוא : ולא ספו לי . לא נתנו לי לאכול עמהן שלא חשו לצרפני עמהן לזימון דקסברי אין מזמנין על הפירות לומר נברך:וש"מ (ג)אין זימון. מדבירך כל אחד ואחד לחודיה לאחריהן ולא יצא האחד בברכת חבירו : ושמע מינה בשנים שאכלו מצוה ליחלק . כהאי ואין כאן זימון ג': קידוש ידים ורגלים מן הכיור. במקדש : עד לפרק עליון . מקום חיבור היד והזרוע : לתרומה עד לפרק . (ד) שבגב היד : לחולין עד הפרק . הוא הפרק

תורה אור | נר מצוה

שעת הכושר:מים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים בקרקע כשרים פירוש יש אומרים מים מלוחין שאין הכלב יכול ללקק מהם ויש אומרים א מים עכורין שקרובין להיות כטיט הנדוק אמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן °אין נט"י לחולין אלא משום סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים ורבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב °וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר' אלעזר בן ערך (א) [מכאן אמרו חכמים לנטילת ידים מן התורה] אמר ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין צריך לנטילת ידים אמר ר' אלעזר ואמר ר' אושעיא לא אמרו נטילת ידים לפירות אלא משום נקיות בלבד ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי ואייתי לקמייהו כלכלה דפירי אכלו ולא משו ידייהו ולא ספו לי מיניה ובריכו כל חד וחד לחודיה שמע מינה תלת ש"מ אין נטילת ידים לפירות וש"מ שנים שאכלו מצוה ליחלק וש"מ אין זימון לפירות ת"ר * אקידוש ידים במקדש עד לפרק בחולין עד ב לפרק °לתרומה עד לפרק [דף קי: רב] וכל

מרירותם נחלקו חזקיה ורבי יוחנן חזקיה אמר כיון שאין בהם ארבעים סאה ואין בהם עירוב גזרינן שמא יבוא ליטול מהם בכלי שיאמר כמו שבכאן ראוין בלא עירוב ובלא ארבעים סאה כך הם ראוין בכלי ולא ישית אל לבו שפסלותן מחמת המרירות ורבי יוחנן סבר לא גזרינן מפני המרירות דכל גופו טובל בהם כשיש בהם ארבעים סאה ואין אנו חוששים למרירותם לענין טבילת הגוף ידיו לא כל שכן ולא קאמר שכל גופו טובל באלו דודאי כיון שאין בהם ארבעים סאה ולא עירוב מקוואות אינו טובל בהן (ו) גופו אלא הכי קאמר אמאי גזרינן מפני מרירותן כל גופו טובל בהן כשיש בהן ארבעים סאה ואין אנו חוששין למרירותן לענין טבילת הגוף ידיו לא כל שכן שאין לחוש ולגזור מפני המרירות וכמו שמותר לטבול ידיו במים מתוקים בלא עירוב ולא ארבעים סאה כיון שהידים מתכסים במים הה"נ באלו המרים שטובל בהם ידיו ואע"פ שאין שם שום עירוב כיון שיש בהרין שיעור להטביל ידיו והלכתא כוותיה ומביא ראיה לסברא זו מדאמרינן בפרק כל הבשר (דף קו.) ואי בזע דוולא בכונס משקה כיון דלייפי מטבילין את הידים ומדאמרינן התם טעמא כיון דלייפי משמע דחיבור כל שהוא סגי לטבילת ידים ואפילו חיבור כל שהוא לא היה צריך אלא כדי שלא יהיו שאובין על ידי הכלי ואילו לטבילת הגוף לא סגי בעירוב כל שהוא אלא צריך חיבור כשפופרת הנוד* וכמו שאנו רואין בזה שיש הפרש בין טבילת הגוף לטבילת הידים ה"נ בבת בירתא אע"ג דאין שם ארבעים סאה ולא עירוב כלל ואינו ראוי לטבילת הגוף אפילו הכי טובלין את הידים ומביא עוד ראיה מדאמרינן התם (דף קז.) האי אריתא דדלאי אין מטבילין בה את הידים ואמרינן התם טעמא משום דהוו להו שאובין ולמה הוצרך לומר הטעם מפני שהם שאובין תיפוק ליה מפני שאינן מחוברין דהא קיימא לן דהנגוק והקטפרס אינן חיבור לטעולם אם המים באין במורד ממעלה למטה או שבאין בקילות אפי' לא יבואו במדרון לא הוו חיבור שאינו נקרא עירוב מקוואות אלא כשהמים מתערבין בנחת מזה לזה והכא גבי אריתא דדלאי כיון שבאין המים לגינור מכח הדוולא כמלא שבאין במדרון ולא הוי חבור ולמה הוצרך לפסלם מטעם שהיו שאובין תיפוק ליה משום דליכא חבור אלא ודאי מפני שלטבילת ידים נגוק וקטפרס הוו חבור מה שאין כן בטבילת הגוף לפיכך הוצרך לפסלם מטעם שאובין ולמדנו מזה שיש הפרש בין טבילת הגוף לטבילת הידים דבטבילת הגוף לא הוי חבור נגוק וקטפרס [א] ולנטילת ידים הוי חבור והכא נמי יש ביניהם הפרש שאע"פ שלטבילת הגוף צריך עירוב כל זמן שאין (*באין) במים ארבעים סאה לענין טבילת הידים א"צ עירוב ואפילו פסק המים לגמרי מהמעין ואין בהם אלא רביעית או שנתקבצו מאליהן מהגשמים יכול לטבול בו ידיו כיון שאינן שאובין : **ולענין** ברכה שמברך בשעה שטובל את ידיו י"מ שמברך להטביל את הידים מפני שאי אפשר לומר על נטילת ידים כיון דלא אתי מכח מגא ומכח גברא . ונראה למורי הרב נר"ו שיש לו לומר על נטילת ידים ואע"פ שאומר ונוטו על נטילה והוא אינו נוטל אין להקפיד על זה שמאחר שזו הטבילה אינו עושה אותה אלא מחיוב הנטילה יכול לברך בשעה שטובל הידים ונוטו על הנטילה ואע"פ שאומר לשון נטילה ואינו נוטל אין בכך כלום דיש נטילה בכלל טבילה אבל להטביל אינו יכול לומר שמאחר שהחיוב אינו אלא מכח נטילה היאך יאמר להטביל שאין טבילה בכלל נטילה : **אין** נטילת ידים לחולין אלא משום סרך תרומה . פירוש הידים הם שניות וקיימא לן דאין שני עושה שלישי בחולין ונמצא שאין החולין מקבלין טומאה מהידים אלא שהצריכו לכן נטילה אפילו לחולין מפני התרומה שהיתה מצויה בבתיהם ושני עושה שלישי בתרומה ואם היו אומרים שא"צ נטילה לחולין היה נסרך ואוכל ג"כ מתרומה בלא נטילה : **מצוה** לשמוע דברי חכמים . פירש"י ז"ל סמכו על הנקיות דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים פירש מריבוי קרא דאמר וידיו לא שטף במים קא דריש דהכי דייקינן בגמרא הא שטף טהור כלומר היאך אפשר לומר שבשטיפת הידים יהיה הזב טהור שהרי צריך טבילה לכל הגוף בארבעים סאה אלא אינו חוזר על הזב וה"ק וכל אשר יגע בו הזב ואשר ידיו לא שטף במים צריך טהרה וזה אינו אלא אסמכתא בעלמא אבל לפי פשט הכתוב אינו אומר אלא על הזב ור"ל והבריו לא שטף במים ומה שלא כתב בפירוש ובשרו לא שטף במים בא להשמיענו (נדה דף מג.) מה ידיו מאבראי אף כל שהוא מאבראי ולמעט מקום בית הסתרים כגון בית השחי ותחת אצילי ידיו שאע"פ שאין המים נכנסים שם טבילתו טבילה . מפי מורי הרב נר"ו : **כל** שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (ב) פירוש עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחז בידים שהנטילה היא משום סרך תרומה ורוב התרומות הם מהפת אבל לפירות א"צ נטילת ידים שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שיעשה מהן יין והזיתים אחר שיעשו שמן שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בשלשה דברים דכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהרך אבל המשקין כיון שאינן נאחזין בידים שאדם שותה אותן (ג) על ידי הכלי לא היו צריכין נטילה מן הדין אלא מפני שהמשקין הם עלולים יותר שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות כמו התרומה ונעשו ראשונים לטמא דברים אחריט כדאמרי' (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים. מפי מורי הרב נר"ו : **ושמע** מינה אין זימון לפירות. כלומר ממה שלא נתנו לי כדי שאצטרף עמהם ויזמנו בשלשה למדנו שאין זימון לפירות וממה שבירך כל אחד ואחד לבדו למדנו ששנים שאכלו פת מצוה ליחלק ושיברכו כל אחד ואחד ברכת המזון לעצמו ומפירות למדנו פת שאע"פ שמצינו חילוק בין פת לפירות בזימון של חיוב שג' שאכלו פת חייבין לזמן ושלשה שאכלו פירות אינן חייבין [ג] אפ"ה אם היינו אומרים שב' שאכלו פת אינן חייבין בזימון אבל הרשות בידם רצו מזמנין רצו אין מזמנין הה"נ נאמר גבי פירות שב' שאכלו פירות אם רצו מזמנין ואם היה רשות היה להלו לעשות למצוה מן המובחר וממה שלא עשו (ז) ובירך כל אחד ואחד לבדו [ג] שמפני דמצוה לחלק עשו כן וכמו שמצוה לחלק בפירות הה"נ בפת שלא מצינו חילוק ביניהם אלא לענין זימון של חיוב בלבד כדכתבינן . מפי מורי הרב נר"ו : כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח.מפני שדומה ליוהרא ומיירי בסתם ידים אבל אם יודע שאין ידיו נקיות צריך ליטול ידיו : **תנו** רבנן קידוש ידים במקדש עד לפרק בחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק כך היא הגי' ברוב ספרי הגמ' והכי גרים רש"י ז"ל ומפרש לה הכי קידוש ידים שהיו עושין בבהמ"ק מן הכיור היה עד לפרק דהיינו מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד דכתיב ורחצו ידיהם דמשמע כל הידים לחולין עד לפרק עד קשרי אצבעותיו השניים שאין לפרש עד הקשרים הראשונים שבאצבעות חדא שהוא דבר מועט ביותר ועוד שאינו שוה בכל האצבעות שאם יטול קשר

עין משפט

א מיי' פ"א מהלכות ברכות סמג עשין כז טור א"ח סימן קסא :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה אמר ליה רבא לר"נ מאי משמע דכתיב וידיו לא שטף במים הא שטף טהור והא טבילה בעי אלא ה"ק ואחר שלא שטף טמא:ת"ר אלעזר וכו' :
(ב) ת"ו נמחק:
(ג) תי' אין זימון נמחק :
(ד) פי' השלישי והוא נגב כצ"ל:
(ה) נ"ב כלומר למה לן למגזר בת בירית אטו מגא תיפוק ליה דגזרינן בת בירית שיש בה עירוב אטו בת בירית שאין בה עירוב וג"מ לאסור כל בת בירית אפילו שאינן חמי טבריא :
(ו) נ"ב כל :
(ז) נ"ב כך :

[דקמה ע"ב]

[א] ולטבילת כצ"ל :
[ב] הו"מ :
[ג] למדנו (סנה"י)

[מקוואות פ"ז מ"ו]

דים מ"ז

שלטי הגבורים

א הרא"ש כתב דבשאן עכורין מחמת טיט אין חילוק בין כלי לקרקע בכל ענין אינן כשרים לא לנט"י בכלי ולא לטבילה והרשב"א כתב דכשרים לטבול בהן כשהן עכורים מחמת טיט ואינן ראוים לשתיית בהמה ומיימוני' מסכים לדעת רבינו ויש להקשות מדבריו שבפ"ו מהלכות ברכות לדבריו שבפ"ח מהלכות מקוואו' טובא גם יש גמגום בדברי הטור א"ח מהל' ברכות לטור י"ד סי' ר"א וכתבתי הכל בספר המחלוקות בס"ד :
ב ומיי' וסמ"ג וטור פסקו דסגי ליטול ידיו עד מקום חיבור האצבעות לכף היד ור"ת ורבותינו הצרפתים ובספר הזוהר כתוב כרבינו שצריך ליטול עד מקום חיבור היד אל הזרוע :

לשון ריא"ז

הנוטל ידיו בין לחולין בין לתרומה צריך שיטול ידיו עד פרק שלישי של אצבעות שהוא חבור האצבעות והכף :

שיטת ריב"ב

בכלים פסולין . לנטילת ידים : אין נטילת ידים לחולין. דידים שניות הן ואין שני עושה שלישי לחולין : אלא משום סרך תרומה. שהיו רגילין אוכלי תרומ' ליטול ידיהם שהידים שניות הן ופוסלות את התרומה:מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך . דאסמכה אדאורייתא : מכאן סמכו וכו' . דהכי קאמר וכל אשר יגע בו הזב או אחר שלא שטף ידיו במים ואסמכתא בעלמא היא : אין זימון לפירות מדלא ספו ליה לצרפו עמהן. ושמע מינה מדבריכו כל חד וחד לחודיה ולא יצא האחד בברכת חבירו שנים שאכלו מצוה ליחלק הוא' ואין כאן זימון שלשה : עד לפרק . פרק העליון מקום חיבור היד והזרוע: לחולין עד לפרק . הוא הפרק השני שבאמצע האצבעות : לתרומה עד לפרק. הוא הפרק שבסוף האצבעות ואסיקנא דבין לחולין בין לתרומה בעינן עד הפרק שבסוף האצבעות :

חדושי אנשי שם

פסק זוהמתם : (א) נ"ל ע"ם והכי מדקדק למה גזרו טבילת ידים משום נטילה לפלוג בטבילת ידי' גופה ולימא דגזרינן בת בירתא המעורבת למקוה אטו שאינה מעורבת : מהר"ם (ב) נ"ל שבא לייסב ליקשא דצריך דמדאמר כל שטיבולו במשקה צריך נט"י ולא אמר כן בפת ובאר דברים שחייבין נטילה ש"מ דצריך לאומרה בעלמא ואף על פי שמצינו שדין תרומה נוהגת בקצתם ביוצא מן התירוש והיצהר כדפירש רש"י :
ד"ת (ג) לא הבנתי דבריו שהרי לא חייבו נטילה לשותה וכן אמר סוף בעצמו בסוף ספ' בשם רבינו יונה רק למטבל במשקה לבדו תקנו טבילה דהא בריש פרקין אומרים ב"ה מוזגים את הכוס ואח"כ נוטלים לידים ופירש"י מוזגים כוס ושותהו ואחר כך נוטל לידים ובעל אדם ותוס כתב בנתיב י"ז בשם הרשב"א שנוטלים ידיהם לשתיה ורש"י חולק עיין בר"ן בפרק ע"פ גבי כל שטיבולו במשקה . ממ"ך א"ב ד"ל ז"ל :

א' מהגודל וקשר א' בלבד מכל אצבע ואצבע לא ישאר מהגודל אלא קשר א' בלבד וישאר מכל שאר האצבעות שני קשרים לכל אחד ואחד אבל עכשיו שנוטל השני קשרים משאר האצבעות וקשר אחד מהגודל אותו הקשר הראשון של גודל הוא במקום קשר ראשון ושני ונמצא שישאר עכשיו קצב אחד לכלן [א](הגה) שבין בגודל בין בשאר האצבעות לא ישאר אלא קשר א' בלבד לכל אחד ואחד : **לתרומה** עד לפרק. עד קשרי אצבעותיו השלישיים שהם בסוף האצבעות. ובגמ' (דף קו:) אמרינן אמר רב יהודה אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לקולא נר מצוה

ור"י בן לוי אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא ומפרש רש"י ז"ל פלוגתייהו הכי דרב יהודה אמר שיש הפרש בין חולין ובין תרומה דלחולין סגי בשיטול עד קשרי אצבעותיו השניים ולתרומה צריך עד הקשרים השלישיים שהם בסוף האצבעות ושמואל היה מיקל יותר מכלם והיה אומר דבין לחולין בין לתרומה סגי כשיטול עד קשרי אצבעותיו השניים ור"י בן לוי היה מחמיר יותר מכלם והיה אומר דאפי' לחולין צריך ליטול עד קשרי אצבעותיו השלישיים והלכתא כוותיה . ויש להקשות לפי פירוש זה שמפרש מה ששנינו בברייתא לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק שאינו

וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים בחולין ובקידוש ידים ורגלים במקדש ואסיקנא משום רבי יהושע בן לוי עד לפרק בין לחולין בין לתרומה וכן הלכתא אמר רב רג "נוטל אדם ידיו א שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו אמר להו רבינא לבני *פקתא דערבות כגון אתון דלא נפישי לכו מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עילוייהו כולי יומא איכא דאמרי דוקא בשעת הדחק ופליגא דרב ואיכא דאמרי ואפילו שלא בשעת רד הדחק והיינו דרב אמר רבא האי "אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים ואין מטבילין בה את הידים אין מטבילין בה את הידים דהוו להו שאובין ואין נוטלין בה את הידים דלא אתו מכח

קי"מדינה (גליון: פקתא)

רש"י

הפרק השני שבאמצע האצבעות דכיון דמשום סרך תרומה בעלמא הוא דיו אם נטל במה שנגע במאכל דהיינו ראשי אצבעות : בין לתרומה בין לחולין . שוה ולחומרא והוא עד פרק ג' שנגד היד : ומתנה לאכילה . ובלבד שיזהר מלטנפס ולטמאם : פקתא דערבות. בקעה של אותה מדינה ואין מים מצוין בה : ופליגא דרב. דשרי אפילו בלא דוחק : אריתא דדלאי . נגור ששופכין לו מים מן היאור והוא מוליך מים לשדה : אין נוטלין ממנו לידים . נתת ידיו לתוכו ויקלחו המים עליהן : דלאו מכח גברא קאתו . שכבר עבר כח השופך וכן מקלחין

רצה לומר בשניהם במקום אחד אלא לחולין עד הפרק השני שבאצבעות ולתרומה עד לפרק השלישי למה לא הקשה מהבריי' לשמואל ורבי יהושע בן לוי דבשלמא לרב ניחא שהרי מעמיד הוא חילוק ביניהם כמו הברייתא אלא לשמואל ורבי יהושע שאינן מעמידים חילוק בין חולין לתרומה קשיא ומתרלי רבני צרפת ז"ל דהני אמוראי לא היו יודעין הברייתא ומתוך כך לא נתקשה להם . זו היא שיטת רש"י ז"ל . ונמצינו למדים לפי שיטה זו שדי לנטילת ידים עד סוף האצבעות שהרי ר' יהושע שהיה מחמיר יותר מכולם לא היה מחמיר יותר : **אבל** מתוך הגירסא שגורס ר"ח ז"ל והרי"ף ז"ל למדנו פי' הלכה זו בענין אחר נכון שהם גורסין לחולין עד לפקק ומפ' פקק הקשרים השלישיים שבסוף האצבעות מלשון (ברכות כה:) עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה דכמו שבשעה שאדם כורע בולטים החוליות כלפי חוץ כמו כן בשעה שכופף אצבעותיו בולטים אותם הקשרים כלפי חוץ והכי תנן בכלאים מאימתי מתחילין למנות מפקק הגפן השני כלומר מאיזה מקום מתחילין למנות הד' אמות שצריך להרחיק כשזורע שם מין אחר ומפרש מהקשר השני מהגפן וכך הוא פי' הברייתא קידוש ידים במקדש עד לפרק דהיינו במקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד שזהו הנקרא פרק לחולין עד לפקק עד קשרי אצבעותיו השלישיים שהוא סוף האצבעות לתרומה עד לפרק ר"ל ג"כ עד מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד כמו שאמרנו בקידוש ידים שבמקדש ואע"פ שקידוש שבמקדש ותרומה שיעור אחד להם לא שנה אותם ביחד מפני ששנה תחלה קידוש של מקדש שהוא מן התורה ואח"כ סמך לו ,חולין שהוא מצוי יותר ואחר כך תרומה ומה שנחלקו בגמ' רב ושמואל ור' יהושע ב"ל הוא בזה שרב היה גורס [בחולין]לפקק ולפיכך היה אומר שיש הפרש בין חולין לתרומה דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שבולטים כשאדם כופף אצבעותיו ולתרומה עד הפרק דהיינו סוף היד ושמואל היה מיקל יותר והיה אומר דאפי' לתרומה די בשיטול עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין [וגורס בשניהם לפקק] ור' יהושע היה גורס בכל לפרק והיה אומר דבין לחולין בין לתרומה עד הפרק דהיינו סוף היד לחומרא ומסקנא כוותיה ונמצינו למדים לפי שיטה זו שבשעה שנוטל אדם ידיו צריך ליטול אותם עד מקום הפרק דהיינו עד מקום חיבור היד והזרוע וכן אומרים רבני צרפת ז"ל שמצאו כתוב בהלכות של א"י נט"י כל היד ובזה הוא מתורץ מה שמקשים העולם על הרי"ף ז"ל למה לא כתב כדברי ר' יהושע ב"ל לחומרא שמאחר שכתב עד לפרק ממילא שמעינן שהוא לחומרא ודבר ידוע הוא שהפרק ר"ל עד סוף היד וסתם הלשון כדי שנבין כי לשון הפרק הוא מורה על החומרא מתוך לשונו זה [ב] הדרך שכתבנו ויש לשאול כיון שהמסקנא כמו הגירסא שהיה גורס ר' יהושע דאפי' לחולין צריך עד לפרק שהוא סוף היד לחומרא למה לא שנה אותה בברייתא ביחד והוצרך לומר עד הפרק לכל אחד ואחד בפני עצמו י"ל דתנא חדא חדא שמעינהו וגרסינהו כלומר לא שמע אותם ביחד אלא כל אחד ואחד בפני עצמו ובכל אחד ואחד שמע עד לפרק ולפיכך שנה אותם בברייתא על הדרך ששמע וכיוצא בזה אמרו במס' קדושין (דף ו.) גבי הרי את מקודשת לי הרי את מיועדת לי וכו' ששנה בט' לשונות ג' פעמים הרי זו מקודשת ומקשי' לשם למה הוצרך לומר ג' פעמים הלא די בשיאמר כל הט' לשונות ביחד ויאמר אחר כולם הרי זו מקודשת ומתרץ תלתא תלתא שמעינהו וגרסינהו.מפי מורי הרב נר"ו : וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנט"י. פי' כגון דיו או טטוה וכיוצא בהן וה"ה שצריך להסיר הטינוף שבין הצפורן והאצבעות כמו שצריך בטבילה : **נוטל** אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום.ודוקא כששומר את הידים ואינו נוגע בהן בשום דבר של טינוף מועיל התנאי וא"צ ליטול ידיו כל היום לא בשעת תפלה ולא בשעת אכילה אבל אם אינו שומר את ידיו אין התנאי מועיל ואפי' היכא שיש לו מים ס"ל לרב שיכול לעשות כן כדמפ' בסמוך ומאי דאמר להו רבינא לבני פקתא כגון אתון דלא נפישו לכו מיא (א) [ג] ראוי לכם שתכניסו עצמכם בזה הטורח לשמור ידיכם ולהתנות עליהם בבקר ובכאן י"ל היאך אומר שבנטילת שחרית יפטור כל היום בתנאי והא תנן ב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים וטעמייהו משום דאמרי'(ברכות דף נב:) תכף לנטילה אכילה ויש לומר דהתם שלא התנה בנטילה של שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה בזה אמרו תכף לנטילה סעודה דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בינתים אבל בזה שאינו מחויב ליטול בשעת אכילה שהרי שמר אותן מהבקר והתנה עליהם לא אמרו תכף לנטילה סעודה ויש עוד לשאול מדאמרי' בפסחים (דף קו:) נטל ידיו לא יקדש ור"ל לא יקדש ואם קידש צריך נט"י פעם שנית ולמה צריך ליטול ידיו שנית שמאחר שקידם ודאי יש לו לאכול דאין קידוש אלא במקום סעודה ונמצא שאין תנאי גדול מזה ולמה לא אמרו שיועיל הקידוש כמו שמועיל התנאי . ונראה למורי הרב נר"ו לתרץ דמן הדין ודאי סגי בנטילה ראשונה אלא שמאחר שחכמים תקנו לקדש תחלה וליטול אח"כ והוא לא עשה כפי מה שתקנו הם קנסו אותו לחזור וליטול ידיו שנית ורבני צרפת ז"ל מתרצים בענין אחר דמשום הכי הצריכוהו לשם ליטול ידיו שנית מפני מה שאמרו טעם אינו מקדש ואם היינו אומרים דנטל ידיו ויקדש ויאכל מיד וא"צ ליטול שנית היינו מדמין הנטילה לטעימה והיינו אומרים כמו שהנטילה היא מעין האכילה ומאחר שנטל ידיו אינו חוזר ונוטל [*אלא מקדש ואוכל] הה"נ כשטעם קודם הקידוש[*דמקדש ואוכל] (*אינו חוזר עכשיו (א) ומקדש) וזה דוחק הוא[ד] ועוד שלא יתכן לתלות זה בזה דהא חזינן דטעם אינו מקדש אינו הלכה אלא הלכה הוא שאע"פ שטעם מקדש ואם כדבריהם נצטרך לומר דכי היכי דלא הוי הלכה טעם אינו מקדש הה"נ לא הוי הלכה דנטל ידיו לא יקדש ואינו כן דהתם,בפסחים משמע בהדיא דהלכה הוי שאם נטל ידיו לא יקדש ויאכל מיד אלא חוזר ונוטל פעם שנית ושם הארכתי בזה יותר שבח לאל : **ולענין** פסקא נראה למורי הרב נר"ו לפסוק הלכה לקולא כמו הלשון שאומר אפי' שלא בשעת הדחק כרב ולא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא התלמוד בסתם והלשון האחר בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם שיש לו לפסוק הלכה כמו הלשון שמיקל יותר מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המקל . ור"ח ז"ל פסק כמו הלשון שמחמיר יותר ותימה הוא על מה סמך שאי אפשר לומר שסמך על מה דאמר רבינא כגון אתון דלא נפישי מיא דמשמע דוקא אתם שאין לכם מים והוא כמו בשעת הדחק הא אחרים לא שזה כבר כתבנו למעלה שאינו כן שלא אמר להם אלא מאחר שלא היה להם מים מצוים ראוי ליכנס בטורח לשמור ידיהם ונראה שסמך על מאי דאמרי' בגמ' (חולין דף קו.) מים ראשונים האכילו בשר חזיר פירוש מעשה היה באדם אחד שלא נטל ידיו קודם האכילה והאכסנאי מתוך שלא נטל ידיו היה סבור שהי' נכרי ונתן לו לאכול בשר חזיר ומפני כך כתב שיש לו להחמיר בדבר ואין לו לעשות כן אלא בשעת הדחק מפני זה החשש שהרואה שאוכל בלא נטילה לא ידע שהתנה בנטילה של שחרית ושמר אותם כל היום ויבא להאכילו דברים האסורים מפני שיחשוב שהוא נכרי.מפי מורי הרב נר"ו : **אמר** רבא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים.פירוש אריתא יאור כדמתרגמינן על יאוריהם על אריתיהון ודרך הוא שדולים ממנה והדולה משליך המים לתוך הגיטור ומשם יפרדו המים והולכין מאליהן ומשקין כל הערוגות שבגן ועכשיו בא רבא להשמיענו שאין להטביל הידים בתוך הגיטור דהוו להו שאובין שנשאבו מן היאור ע"י הדולה ואינו נוטל שם את ידיו דלא אתו מכח גברא שהרי מאליהן הולכין בשוקת להשקות את הגן : **ואיכא** למידק למה לא אסר הנטילה מטעם דלא אתו מכח מנא שיותר היה לו לאסור מזה הטעם ממה שלא אתא מכח גברא דכח מנא בעי לדברי הכל וכח גברא מצינו שהוא מחלוקת דתנן במסכת ידים (סוף פ"א) תבית מטה על צדה ונוטל [ממנה] לידים והקוף נוטל לידים רבי יוסי פוסל בשתיהם הנה שת"ק סובר דלא בעינן כח גברא ולפיכך היה אומר שמטה החבית כדי שיוכל להוציא המים ונוטל ממנה את ידיו והיה מכשיר הקוף לנטילת ידים אע"פ שאין בו תורת אדם ור' יוסי שהיה פוסל בשתיהן היה סובר דבעינן כח גברא וליכא וכיון שמצינו מחלוקת בכח גברא ולא מצינו בכח מנא יותר הל"ל הטעם שאין בו מחלוקת . ואומר מורי הרב נר"ו שקושיא זו היא מתורצת במה שאומר

א ר"ח והרשב"א ורבינו פרץ ורבינו יונה כתבו שאם אינו שעת הדחק שאין מצוי מים או שהולך בדרך כמו שכתב סמ"ג או שלא התנה בשחרית או שלא נזהר מטינוף לאחר שהתנה אין התנאי מועיל כלום והרא"ש כתב דתנאי שחרית מועיל לכל היום אפי' שלא בשעת הדחק ובלבד שיזהר מטינוף אחר כך וכן נראה דעת מיי' וסמ"ג הביא כל הדעות ולדעת שני כתב דאם נזדמן לו מים אחר כך דאינו מברך על נטילת ידים ודבריו תמוהים בדעת הראשון וכתבתי סברת סמ"ג בס' המחלוקות בס"ד :

שיטת ריב"ב
ומתנה עליהם . ובלבד שיזהר מלטנפסו ולטמאם: ופליגא דרב. דשרי אפי' שלא בשעת הדחק : אריתא דדלאי . נגור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך המים לשדה : אין נוטלין ממנה לידים . נתן ידיו לתוכה ויקלחו המים לתוכן דלאו מכח גברא קא אתו שכבר עבר כח השופך וכן מקלחין מאיליהן : ואין מטבילין בה לידים . כדאמרי' במסכת חגיגה ולקדש מטביל את שתיהן :

הדושי אנשי שם
מהר"ם (א) נ"ל למחוק שכן פירש רשב"ם ותוספות טעם לא יקדש בנילה אלא למחר קודם סעודה :

עין משפט
א מיי' פ"ו מהלכות ברכות סמג עשין כז טור א"ח סימן קסד :
ב מיי' פ"ו מהלכות ברכות סמג עשין כז טור א"ח סי' קנט קס :

הגהות הב"ח
(א) נ"ב לאו דוקא אתון אלא מפני שלא היה להם מים מצוים אמר לשם וכו' :

[א] תו"מ :
[ב] על :
[ג] נ"ב ר"ל :
[ד] תו"מ :
(כגא"י)

גי' ד"ס
ד"ס מ"ח
ד"ס

שאומר אחר כך ואי מקרב לגבי דוולא דאתי מכח גברא נוטלין ממנה לידים. ור"ל אם בשעה שאדם דולה המים מן האריתא ושופך אותם בצינור משים ידיו קרוב למקום השפיכה אע"פ שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש נוטלין ממנו לידים דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באין ודמיא להא דאמרינן במסכת חולין (דף טז.) השוחט במוכני שחיטתו כשרה והתניא שחיטתו פסולה ומתרצינן ל"ק כאן בסביבה ראשונה כאן בסביבה שניה ור"ל שאם שחט בגלגל של אבן או של עץ והיה סכין או דבר אחר שראוי לשחוט בו תקועה בגלגל והיה

נר מצוה

עובר הבהמה קרוב לגלגל והאדם חוזר הגלגל ובפעם אחת שאדם מחזיר אותו אח"כ חוזר מעצמו פעמים רבות ואם שחט בסביבה הראשונה דיינינן ליה כח האדם והשחיטה כשרה אבל הסביבות האחרות אינם באות מכחו והשחיטה פסולה ה"נ כשידיו קרובים למקום השפיכה דיינינן ליה כאילו היו עומדות במקום שפיכת המים עצמן וה"ל כח גברא ונוטלין ממנו לידים וכשהן רחוקות לא דיינינן ליה כח גברא ואין נוטלין ממנו לידים ומפני שבסיפא הוצרך לומר דאתי מכח גברא להשמיענו שאע"פ שאינן תחת מקום השפיכה עצמה כיון שהם קרובים למקום השפיכה דכח גברא הוי נקט ברישא כשנוטל רחוק ממקום שפיכה טעמא דלא אתי מכח גברא ולא אמר דלא אתי מכח מנא ואע"פ שהוא לדברי הכל: **וכתב** מר רב יהודאי גאון ז"ל מכניס אדם ידיו לתוך הכלי ונוטל ומביא ראיה מדאמרינן (זבחים כא.) גבי קידוש ידים שבמקדש שאין לו ליטול ידיו בתוך הכלי דממנו אמר רחמנא ולא בתוכו ומדפסל גבי מקדש מכלל דנטילת ידים לחולין שרי ונראה שסובר דלא בעינן כח גברא ואע"פ שהסוגיא מוכחת דבעינן כח גברא כיון שאנו רואין במשנה שסוברת דלא בעינן כח גברא דמכשרת הקוף ומכשרת להטות את החבית וליטול ממנה לידים ממילא נדחית הסוגיא שבכאן אבל נראה למורי הרב נר"ו לומר דכיון שהסוגיא מוכח בכאן דבעינן כח גברא ובמשנה הוא מחלוקת ת"ק ור' יוסי נפסוק הלכה כר' יוסי דפוסל בשתיהן ומצריך כח גברא וגם הראב"ד ז"ל כך כתב כיון דבגמרא אמרו דבעינן כח גברא לא נחוש לסתמא דמתני' שאפשר לומר שהיו יודעין דיחידאה הוא ונפסוק הלכה כר' יוסי דמצריך כח גברא:

גמרא

מכח א גברא °ואי מקרב לגבי ב דוולא דאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזע דוולא בכונס משקה (א) (אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא (ב) ואמר רבה) כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים אמר ליה רב אשי לאמימר קפדיתו אמנא קפדיתו אחזותא קפדיתו אשיעורא אמר ליה אין איכא דאמרי אמנא ואחזותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן דתנן מי רביעית נוטלין לידים לאחד ג ואפי' לשנים ולא היא שאני התם דקאתו משירי טהרה איתקין רב יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעתא ואמר רבא מגופת חבית שתיקנה נוטלין ממנה לידים חמת וכפישה שתיקנן נוטלין מהן לידים שק וקופה אע"פ שתיקנן אין נוטלין מהן לידים איבעיא להו *מהו לאכול במפה מי גזרינן דילמא נגע בפת או לא ומסקנא *אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל התירו במפה לאוכלי תרומה ולא התירו ד במפה לאוכלי טהרות איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים או לא ומסקנא והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל עצמו אינו צריך נטילת ידים אמר רב יהודה אמר רב °לא יתן ו אדם פרוסה לשמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על ה כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ר' יוחנן אמר אף מברך על כל פרוסה ופרוסה ולא פליגי הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ת"ר לא יתן אדם פרוסה לשמש בין

רש"י

מקלחין מאליהן ואין כאן לא נטילה ולא טבילה נטילה לא דלא אתא מכח גברא וטבילה בצנור נמי ליתא (ג): **ואי מיקרב לגבי דוולא.** כשהדולה שופך נותן זה ידיו סמוך למקום השפיכ' שהמים מקלחין מכח השפיכה על ידיו שפיר דמי: **ואי בזע דוולא.** אם ניקב הדלי: **בכונס משקה.** שנקב המכניס מים הוא קלת גדול: **מילף (א) לייפי.** הצנור דרך (ד) סייג מתחבר עם המקוה כי הדלי מקלח דרך פיו לצנור והנקב מאחריו מקלח למקוה ליאור ומחריז דרך הנקב ומתחבר הצינור עם היאור ע"י הדלי ומטבילין בצנור הידים דלאו טבילה חמורה היא ודיה בחיבור זה ולא בעינן כשפופרת הנוד כדין עירוב מקואות בעלמא: **דלאו כלי הוא.** ורבנן תקנו כלי לנטילה: **אמנא.** שיהא הכלי שלם: **אחזות'.** שיהא בו מראה מים: **אשיעורא.** דרביעית: **דקאתו משירי טהרה.** שמתחלה היה בכאן רביעית שלם בתחילת הנטילה: **נטלא.** כלי זכוכית והיתה מתוקנת לשער בו כלי רביעית לכל איש ואיש שתקנוה ליטול ידיו ולכך קרי ליה נטלא: **מגופת חבית שתקנה.** חקקה לקבל בה רביעית ואע"ג דמעיקרא [לאו] לאשתמושי בגויה עבידא ואין חללה עשוי לתוכה כ"א לכופה על פי החבית: **חמת וכפישה.** מיני נודות הן של עור: **שק וקופה.** אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלין מים ולכך הנך כובעין של לבד נמי אין נוטלין מהם לידים: **במפה.** מי שלא נטל ידיו מהו שיכרוך מפה על ידיו ולא יגע באוכלין ויאכל: **התירו מפה לאוכלי תרומה.** דכהנים זריזים הם דלא נגעו: **ולא התירו לאוכלי חולין בטהרה.** לפי שאינן זהירין כל כך כמו כהנים: **אוכל מחמת מאכיל.** אדם שאוכל מיד חבירו מה שתחב לו לתוך פיו צריך האוכל נטילת ידים או לא: **אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו.** דשמא ישכח השמש ויאכל: **מברך על כל כוס וכוס.** לפי שאין קבע לשתיית השמש שאינו יודע אם יתנו לו עוד ואסח דעתיה משתיה ואינו מברך על כל פרוסה (ה) ובטוח הוא שלא ימנעו ממנו לחם: **איכא אדם חשוב.** בסעודה בטוח הוא שיתנו לו לחם כל צרכו: **לא יתן אדם פרוסה**

רבינו יונה

ואי בזע דוולא בכונס משקה וכו'. פי' אם ניקב הכלי כל כך שאם ישימו אותו על המים נכנסים המים למעלה דרך אותו נקב כיון שיש שם חיבור כל שהוא לא הוו שאובין ומטבילין בו את (ב) הידים כמו במעין עצמו אבל אין נוטלין בו את הידים שכיון שיש בו נקב כ"כ שהמשקה נכנס דרך אותו הנקב נתבטל מתורת הכלי: **כלי** שאין בו רביעית אין נוטלין בו לידים ולא ממנו. כלומר שאע"פ שמשים בו רביעית בב' פעמים אפ"ה כיון שאין הכלי מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא: **קפדיתו** אמנא. שיהיה הכלי מחזיק רביעית: **קפדיתו** אחזותא. שהמראה יפסול בנטילה כמו שפוסל במקוה אם נתנו בו דיו או קנקנתום וכיוצא בהן ונשתנה מראהו: **קפדיתו** אשיעורא. (ג) שיהיה במים שיעור רביעית א"ל אין דכולהו בעינן אשיעורא לא קפדינן דתנן מרביעית נוטלין לידים לאחד ואפי' לשנים לא קאמר דבפחות מרביעית לא קפדינן שזה אי אפשר דודאי צריך רביעית שלם כדאמרי' בעלמא חצי רביעית לטהר את הידים וחצי רביעית לטהר המים שעל הידים אלא ה"ק אם לא יהיה בכלי מתחלה שיעור שלם כיון שמשלים אח"כ לשיעור לא קפדינן בהכי שהרי שנינו דמרביעית נוטלין לידים אפי' לשני בני אדם וכשנוטל האחד נמצא שלא ישאר לשני אלא חצי רביעית ואע"פ [*שאפשר] שהיו נוטלין אח"כ עם [*חצי] רביעית אחר אפי' הכי נמצינו דלא קפדינן שיהיה בכלי מתחלה שיעור שלם אלא כיון שהכלי מחזיק רביעית אע"פ שלא היה בו מתחלה שיעור שלם לא קפדינן בהכי מאחר שמשלים אח"כ לשיעור רביעית ודחי' ולא היא שאני התם דקא אתו משירי טהרה כלומר אין ללמוד מזה דלא בעינן שיהיה בו מתחלה שיעור שלם דהתם מתוך כך אמרו שהוא מותר מפני שבשעה שנוטל השני אע"פ שלא היה בו אלא חצי שיעור אותו חצי שיעור בא משיעור שלם שהיה בו מתחלה ושיירו הראשון ולפיכך מותר כיון שמשלימו אח"כ בחצי שיעור אחר ואפילו לא תבא ההשלמה משיורי טהרה אבל כשלא היה בו מתחלה (ו) חצי שיעור לאחד אינו נוטל ממנו לידים ואע"פ שמשלים הנטילה בחצי שיעור אחר אין הנטילה כלום: **איתקין** רב יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעית. אע"פ שאם הכלי מחזיק יותר הרי זה משובח אפ"ה התקין כלי שיחזיק רביעית מצומצם כדי שידעו הדבר בעירו וידעו הכל שיעור רביעית. מפי מורי הרב נר"ו: **מגופת** חבית שתיקנה נוטלין ממנו לידים. יש מפרשים שלקח המגופה מעל החבית וחקק בה שיעור רביעית ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דא"כ אמאי איצטריך למימר פשיטא דכלי גמור הוי ונוטלין ממנו לידים ומשום הכי נראה לפרש שזאת המגופה היא של חרס ומתחלה היתה [חקוקה] שעושין בו חקק כדי לשאוב את הזוהמא ומ"ש שתיקנה ר"ל שתיקנה בישיבתה שלא תטה לכאן ולכאן שצריך שהכלי מחזיק רביעית כשיושב מאליו בקרקע בלא שום סמיכה אבל אם מחזיק רביעית כשנוטל האדם אותו בידו ואינו מחזיק רביעית כשמשים אותו בקרקע אינו ראוי לנטילה דבעינן שיחזיק רביעית בלא סמיכה והכי אמרי' בעלמא *יושבין אע"פ שאינם נסמכין: **חמת** וכפישה שתיקנן נוטלין מהם לידים. חמת וכפישה הם מעור והכפישה היא כעין חמת ולא הוה צריך למימר דכיון שתיקנן בישיבתן ודאי נוטלין מהן לידים אלא משום דאיצטריך למימר בסופה דשק וקופה אע"פ שתיקנן אין בהן תורת כלי ואין נוטלין מהם לידים אמר ברישא שתיקנן: **מהו** לאכול פת במפה. כלומר אם לא נטל ידיו יקח הפת על ידי המפה ולאכלו או גזרינן שמא יגע בידיו בפת ממש ומסקנא התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא יגע בפת אבל למי שאוכל חולין בטהרה לא התירו דגזרינן דילמא יגע בפת ונראה דכל שכן לשאר בני אדם שאינן אוכלין חוליהן בטהרה ואינן נזהרים כל כך שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקין על ידי מפה דגזרינן דילמא יגעו בפת ומה שכתב בזה רמז"ל תימה הוא. מפי מורי הרב נר"ו: **אוכל** מחמת מאכיל צריך נטילת ידים. כלומר אע"פ שאינו נוגע בפת צריך ליטול ידיו וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו משום ולפני עור לא תתן מכשול אבל מאכיל עצמו כלומר המאכילו אינו צריך ליטול ידיו שאין החיוב אלא על האוכל והאוכל בכלי הנקרא בלעז מרגפ"א אע"פ שאינו נוגע בפת צריך נטילת ידים: **לא** יתן אדם פרוסה לשמש אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו. יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר: **והשמש** מברך על כל כוס וכוס. מפני שהוא נמלך על כל כוס וכוס שאינו יודע אם יתנו לו יותר אם לאו ומכאן נראה שהמלכת ספק שמה המלכה שהרי אנו רואין שהמלכת השמש היא מספק שהוא מסופק אם יתנו לו אם לא יתנו לו ואפי' הכי דיינינן ליה נמלך: **הא** דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב.

שיטת ריב"ב פירוש

ואי מקרב לגבי דולא. כשהדולה שופך זה נותן ידיו סמוך לשפיכה והמים מקלחין מכח השפיכה לתוך ידיו שפיר דמי: קפדיתו אמנא. שיהא כלי שלם: אחזותא. שיהא בהם מראה מים: אשיעורא. רביעית מים: ואפי' שנים. ואע"פ שלא נשתייר לשני רביעית: דקא אתו משירי טהרה. שמתחלה היה בו רביעית: מגופת חבית שתיקנה. חקקה לקבל רביעית: נוטלין הימנה לידים. ואע"ג דמעיקרא לא לאשתמושי בגוה עבידא: ושק וקופה אין מלאכתן למים ורובן אין מקבלין מים: מהו לאכול במפה. בלא נטילת ידים: התירו במפה לאוכלי תרומה. דכהנים זריזים הם: ולא התירו במפה לאוכלי חולין בטהרה. לפי שאין למדים להזהר ככהנים: אוכל מחמת מאכיל. אדם האוכל מיד חבירו המתחב לתוך פיו צריך האוכל נטילת ידים או לא: לשמש. לתוך פי השמש: מברך על כוס וכוס. שאינו יודע אם יתנו לו עוד ואסח דעתיה מלמשתי: ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה. דבטוח הוא שלא ימנעו ממנו לחם: איכא אדם חשוב בסעודה. בטוח השמש שיתנו לו לחם לכל צורכו

עין משפט

א מיי' פ"ו מה' ברכות סמג עשין סי' כז טור או"ח סי' קס:
ב מיי' פ"ו מה' ברכות סמג עשין כז טא"ח סי' קסח קסט:

הגהות הב"ח

(א) תא"מ ונ"ב גיר' רש"י מילף לייפא ומטביל בה את הידים ואמר רבה כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנה לידים ואמר רבה וכו': (ב) נ"ב דאמר רבה כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנה לידים: (ג) שאין כאן שיעור מקוה: (ד) הנקב כצ"ל ותי' סייג נמחק: (ה) דבטוח כצ"ל: (ו) נ"ב אלא:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) זו היא גירסת ספרים שלנו ופירש"י חשוב להו חיבור בהכי ורב אלפס לא חשוב להו חיבור ע"ש באשר"י: (ב) נראה שגירסת רבינו יונה כגירסת האלפס דלא חשב להו חיבור לקולא ואפ"ה מחלק בין טבילה לנטילה והאשר"י בפרק כל הבשר כתב דלגי' רב אלפס כמו שאינו חשוב חיבור לנטילה כך אינו חשוב חיבור לטבילה:
ר"ת (ג) זה הפי' רחוק מאד כי נראה בדעתו היא גם הכא צריך רביעית ואין הפרש בימו ובין הראשון רק כשהראשון צריך שיהיה מתחלה רביעי' והב' אין צריך אבל לעולם צריך שישלים אותו לרביעית ולא דרכו זה הדרך כל שאר הפוסקים גם פשט המשנה כדקתני לעיל רביעית נוטלים לידי' לא' ולשני' לב' לא משמע הכי:

[צ"ל לפ"ב סוכה בחולין ד' כד:]

שלטי הגבורים

א ס"ג כתב דלא קפדינן אי אתי מכח גברא או לאו ולדידיה נוטלין לידים מן הקוף ומכלי שהמים יוצאין ממנו מאליו וכן אם הטביל ידיו בכלי עלתה לו טבילה ושאר הפוסקים כולהו ... כרבינו וכולהו כתו דאתו מים תמיד מכח גברא וצ"ע על מיימוני דמכשיר קוף לתת המים ואינו כתב דבעינן דאתו מכח גברא גם צ"ע על מה שכתב בפי' המשניות נגד מה שכ' בפסקיו בזה וכתבתי הכל שם בס"ד:
ב רבינו יונה והרא"ש פליגי אליבא דרבינו לפרש דבריו אי טבילה ליה בנקב בכונס משקה הוי חיבור אי לא והארכתי בס' המחלוקות בס"ד: כלי שניקב בכונס משקה אם יחדו לזיתים אכתי תורת כלי עליו ונוטלין ממנו הידים מהנקב ולמטה והטור כתב דגם בכונס משקה מתבטל ממנו תורת כלי:
לשון ריא"ז
ואם ניקב הדלי בכונס משקה שמימיו נוטפין לבור דרך הנקב ונשפכין לשוקת דרך פיו הרי מי השוקת מחוברין למי הבור ומטבילין בהם את הידים שלא החמירו בהם חכמים כטבילה גמורה וכן נראה בעיני לומר שאם בא אדם בספינה גדולה ואינו מגיע להטביל את ידיו בים ומלא כלי שניקב בכונס משקה ודולה מן הים ומטביל ידיו בתוך הכלי שמי הכלי מחוברין למי הים הואיל ומימיו נוטפין שם על ידי הנקב כמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר ברא"ש ו':
ב לפירש"י הא דנוטלין לא' ואפילו לשנים קאי אתרתי גברי דשנים שבאו לטול ידיהם כאחד האחרון אין צריך רביעית דקא אתו משירי רביעית וכן כתבו רוב הפוסקים והרמב"ם כתב ודוקא שלא יפסיק הקילוח דהשתא הוי נצוק חיבור ולדברי מיימון וסמ"ג לעולם בשטיפה ראשונה צריך רביעית לכל אחד ואחד אך מיירי בשטיפה שניה ור"ת והרשב"א ז"ל כתבו דס"ד ליטול מים מן הכלי על ידו אחת ולתת על ידו השניה ומרדכי כתב דאין נכון לעשות כן:
לשון ריא"ז
לא יטול אדם ידיו בפחות מרביעית היו שנים ונטל האחד מרביעית ושייר מהם נוטל השני מן השיריים לפי שהן שירי טהרה כמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר:
ד מיי' כתב דיכול לכרוך ידיו במפה ולאכול חולין גרידי בטומאה בלא נט"י וכן נראה דעת רש"י ולפי מה שפירש רבינו יונה רבינו פליג עם מיי' בזה וסמ"ג והרא"ש וטור ורוב הפוסקים פליגי עם מיימוני:
לשון ריא"ז
וכן אם נטל אוכל במפה ואכלו אע"פ שלא נגע בו צריך נטילת ידים כמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר ברא"ש ח':
לשון ריא"ז
ה ונראה בעיני שלא אמרו לברך על כל כוס וכוס ועל כל פרוסה ופרוסה אלא על ברכה ראשונה אבל על ברכה אחרונה אינו מברך אלא ברכה אחת לבסוף כמבואר בקונטרס הראיות בפרק כל הבשר ובפרק ערבי פסחים:

פירוש אי איכא אדם חשוב אינו מברך על כל פרוסה ופרוסה שאדם חשוב הסעודה שלו מספקת ואין השמש נמלך כי ודאי יודע שיתנו לו פת כל מה שיצטרך לאכול אבל היכא דליכא אדם חשוב אין הסעודה שלו מספקת והוי נמלך ומברך על כל פרוסה ופרוסה: **בין** שהכוס בידו בין שהכוס ביד בעל הבית שמא יארע דבר קלקלה בסעודה. פי' שמא מתוך שיתן דעתו על הפרוסה לא ישמור היין שבכוס וישפוך היין וכן כשהכוס ביד בעל הבית ויראה שנותנין מהפרוסה לשמש מקפיד בדבר וישפך היין ויארע דבר קלקלה בסעודה ודוקא לשמש אבל שאר בני הסעודה יכולין לתת זה לזה כשהכוס ביד בעל הבית שמאחר שהות זימן אותם אינו מקפיד במה שהם נותנין אלו לאלו ולא חיישינן לקלקלה:

שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. פירוש שיעור הנטילה הוא עד הפרק שבין חיבור היד והזרוע כדכתבינן לעיל* ועכשיו (ב) בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיזהר שלא (ד) יגביה ידיו למעלה עד שיגבם מפני (ה) שאם [לא] יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה:

את לחם טמא. כלומר כשאוכלין בלא ניגוב ידים לאות המים מטמא: **דיבר** עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס. פירוש כשיוצא להשתין די בנטילת היד האחת שמשפשף בה הניצוצות בלבד אבל כשמדבר עם חבירו והאריך הרבה בדיבור שהסיח דעתו צריך שיטול את שתיהן ולא יטול אלא בפנים ושיחזיר פניו לאורחים שיראו שנוטל ודוקא לשתות אמרו שצריך ליטול בפנים כי שמא יחשדו אותו שאינו חושש ליטול ידיו לשתיה אבל לאכול אין צריך ליטול בפניהם דודאי לא יחשדו אותו בזה שיודעים שאיסטניסות הוא לכל אדם שבעולם לאכול בלא נטילת ידים ובכאן י"ל היכי קאמר לא אמרו אלא לשתות והלא אין צריך נטילת ידים לשתיה וי"ל שדרכם היה בשעת שתיה לאכול מעט כדי שיוכלו לשתות ולפיכך אמרו שצריך נטילה מפני אותו המעט שאוכל וצריך שיעשה בענין שיראו חביריו מפני שמתוך שהעיקר הוא השתיה יחשדו אותו שאינו נותן אל לבו ליטול ידיו כמו אם היו אוכלים אבל כשהעיקר הוא האכילה לא יחשדו אותו שלא נטל ידיו ומותר. מפי מורי הרב נר"ו:

הדרן עלך אלו דברים

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל וכו' מקום שנעקרה ממנו ע"ז (ו) מארצנו. ואם רואה אותו בחו"ל צריך שיאמר ברוך שעקר ע"ז מן המקום הזה ואומר (דף נז:) כשם שעקרת מן המקום הזה כך תעקור מכל המקומות והשב לב עובדיהן לעבדך: **על** הזיקים ועל הזועות וכו'. מפרש בגמ' (דף נח:) דזיקין הוא הנראה כמו כוכב שרץ ממקום למקום. ופירוש זועות רוחות חזקים שנושב בשעת הגשמים ומה שחזר ושנה על הרוחות מיירי שלא בשעת הגשמים שפעמים אפי' שלא בשעת גשמים מנשב רוח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים והיינו ששנו זועות אבל ברקים ורעמים מפני שהוא בשעת גשמים כמו הברקים והרעמים והברקים הם נראין כמו לפיד אש והרעמים הם קול הברה שתשמע בארץ בשעת גשמים ובגמרא פריך וכי בהני כחו מלא העולם איכא עושה בראשית ליכא ומתרץ מברך תרתי וי"מ שר"ל שצריך שיאמר את שתיהן שכחו מלא עולם ועושה בראשית וכן כתב הראב"ד ז"ל אבל הרי"ף והרמב"ם פירשו שאינו רוצה לומר שיזכיר שתיהן אלא יאמר איזו שירצה. אבל על ההרים ועל הגבעות ועל הימים והנהרות והמדברות לפי שאינם משתנים ועומדים כך מבריאת עולם אינו מברך אלא עושה בראשית: **הרואה** את הים הגדול וכו' לפי שיש ימים קטנים שהם כמו שבולות שנפרדים מהים הגדול לפיכך אמר בפירוש על הים הגדול שעל אותו בלבד מברך ברכה זו וכשרואה אותו לפרקים דהיינו לסוף שלשים

משנה וגמרא

נר מצוה / **תורה אור**

בין שהכוס בידו בין שהכוס בידו של בעל הבית שמא יארע דבר קלקלה בסעודה והשמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו: גרסינן בסוטה בפרק קמא* אמר רבי זריקא אמר רבי אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם *אמר ר' חייא בר אשי אמר רב א מים ראשונים צריך א שיגביה ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תניא נמי הכי הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים *אמר רבי אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאוכל לחם ב טמא שנאמר °ויאמר ה' אלי ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים גרסינן ביומא בפרק אמר להם הממונה* תנו רבנן ג הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס דבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ג ידיו ונכנס וכשהוא נוטל אל יטול מבחוץ אלא מבפנים נכנס ויושב במקומו ונוטל ומחזיר פניו לאורחין אמר רב חסדא לא אמרן אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס מידע ידעי דאנינא דעתיה אמר רב נחמן בר יצחק אנא אפילו לשתות מידע ידעי דאנינא דעתאי:

הדרן עלך אלו דברים

*הרואה ד מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה ד נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על הזיקים ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית °רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול אימתי בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר

רש"י

פרוסה לשמש. באחד מן האורחים קאמר כדי שלא יכעוס הבעל הבית כשעותה והיין חונקו ומנוולו ואפילו אין (א) כוס בידו מתוך שהם פן יכלה הלחם לאורחים הוא מביט במה שזה נותן (ג) ואפילו הכוס ביד השמש שמא ישפכנו מדאגת כעס הבעל הבית: צריך שיגביה ידיו למעלה. יגביה ראשי אצבעותיו שיהיו המים משפיעים נגד זרועותיו דתנן במסכת ידים שצריך לשפוך על ידיו שתי פעמים מלבד שפיכה ראשונה שאינה לנטילה אלא להעביר מעל ידיו כל דבר החוצץ ושוב ראשונים מטהרין את הידים ושניים מטהרין את המים הסופחים על ידיו שנטמאו תחלה מחמת הידים ועתה חיישינן שמא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק שנטל מים בשפע יותר מכדי חיובו ועל השניים (ג) לא הקפיד ליטול (א) עד מקום שיצאו ראשונים אלא עד הפרק כמשפטו וחזרו מים ראשונים לידו וטמאוה: לכך צריך להגביה ידיו: צריך שישפיל. כדי שתרד הזוהמא של תבשיל כי עיקרן להעביר הזוהמא הן: ונוטל ידו אחת. אותה שמשפשף בה כדאמרינן לעיל מצוה לשפשף: והפליג. כלומר ששהה מבחוץ שעה אחת או שתים: נוטל שתי ידיו. דכיון דהפליג שעה אחת או שתים הסיח דעתו מסעודה ולא נזהר לשומרן וידים עסקניות הן: אל יטול מבחוץ. שלא יאמרו לא נטל: הכי גרסינן בתוספתא ומחזיר פניו על האורחים מפיס הוא פן שמאיקין ממנו על הידים אותו מחזיר השמש על המסובין ואומר וכי יש בכם הצריך ליטול ועוד להודיע שזה הנכנס נטל כבר: לא אמרן. דלא יטול מבחוץ שאין צריך הנכנס לאכול עוד כי אם לשתות: מידע ידעי דאנינא דעתים. וידעו ודאי שכבר נטל:

הדרן עלך אלו דברים

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון מעברות הים והירדן וכל המפורש בגמרא: זיקים וזועות ורעמים ורוחות. הכל מפרש בגמרא: מלא עולם. לפי שאלו נשמעים מרחוק ונראין מרחוק: לפרקים. מפרש בגמרא ומשום דחשוב הוא קבע לו רבי יהודה ברכה בפני עצמה:

שלטי הגבורים

א לפירוש רש"י וספר התרומה משמע שלעולם צריך שיהיו ידיו בהגבהה עד אחר הניגוב וכן נראה דעת מיי' ומרדכי והתוספות וסמ"ג כתבו דסגי בהגבהה עד שפיכה שניה ונמצא דלרש"י ז"ל וסייעתו מים ראשונים ר"ל מים שלפני הסעודה מים אחרונים ר"ל מים שלאחר הסעודה ולדברי סמ"ג מים ראשונים ר"ל מים שבשפיכה ראשונה ומים אחרונים ר"ל מים שבשפיכה אחרונה והרא"ש והטור ס"ל דודאי סגי בהגבהה עד שפיכה שניה אך מים ראשונים ר"ל מים שלפני הסעודה ומים אחרונים ר"ל מים של אחר הסעודה ודברי רבי' יונה שבדפוס אי אפשר להולמם ולהבינם על בוריים כי נראה נגד סברת התלמוד וכתבתי בספר המחלוקות בס"ד: ספר התרומה והרשב"א כתבו דסגי לשפוך מים שתי פעמים על ידיו והתוספות וסמ"ג וטור כתבו דצריך לשפוך שלש פעמים:

לשון ריא"ז

הנוטל ידיו צריך להגביה את ידיו שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים כמו שביארנו למעלה אבל המטביל את ידיו אינו צריך להגביה את ידיו כמו שמבואר בתוספתא דידים וצריך ליטול ידיו בשתי שטיפות:

לשון ריא"ז

ב הנוטל ידיו צריך לנגב את ידיו שלא יאכל פתו בעוד ידיו שרויות אבל המטביל את ידיו אינו צריך לנגב כמבואר בקונטרס הראיות בסוטה בהלכה ראשונה בראיה ה':

ג סמ"ג כתב דנוטל ידו אחת ששפשפה והמשתין מים אם לא שפשף או לא נגע בטינופת אינו צריך נטילה כלל ואם שפשף נוטל בלא ברכה כלל ור"י היה מברך לקטנים אשר יצר ולא ענ"י ומרדכי כתב דמברכין ענ"י גם לקטנים כשרוצה אח"כ ללמוד או להתפלל ואם מקנח במידי דמנקי כתב ר"ת דאינו צריך ברכה כלל והרא"ש והטור כתבו דאינו מברך אלא לגדולים והמרדכי כתב דבשחרית מברך על נקיון כפים והרשב"א כתב דגם שחרית מברך ענ"י ובשלג יש מתירין ליטול ויש אוסרים והר"ר אביגדור לא רצה ליטול בשלג אפי' בשעת הדחק:

ד תוספות ומיי' וסמ"ג והרא"ש וטור כתבו דכל הברכות הללו צריכין שם ומלכות התוספות והרא"ש ורוב הפוסקי' כתבו דכל ל' יום חייב בהני ברכות ובתוך כל שלשים יום פטור והראב"ד כתב דאין חייב לברך על הנס אלא בפעם ראשונה מכאן ואילך.

שות: לשון ריא"ז וכבר ביארנו שכל הברכות צריך שיזכור בהם שם ומלכות כגון ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם: וכמו שגורס רש"י במשנה נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה דדוקא כשיצאו מים ראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו הראשונים התם הוא כשחזרו מים ראשונים לידו טמאוה כדפירש"י לבדיה וסובר הר"י דמשום הכי תשמא לא היינו מחייבים אותו בהגבהה עד שיגבם אלא היינו מחייבין אותו לעולם שיטול ידיו בשניה ג"כ בשפע כמו בראשונה לפיכך מפרש הרב דהתשמא הוא מפני מים השניים דשמא בראשונה לא יטול כי אם עד הפרק דהיינו בין חיבור היד והזרוע ובשניה יצאו מים בלא כונה חוץ לפרק דהיינו על הזרוע ויקבלו טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ומשום הכי תשמא הצריכוהו שיזהר שיגביה את ידיו כל שעת הנטילה עד שיגבם וראיתי בדברי האחרונים שרצו לפרש דברי הר"י כהתבם ולשונם ואי אפשר אלא כאשר הגהתי ופרשתי כן הוא עיקר נ"ל: (ו) נ"ב אומר ברוך שעקר ע"ז.

שיטת ריב"ב

האורך: בין שהכוס בידו. שמא ישפכנו: בין שהכוס ביד בעל הבית. מתוך שהוא חושש שמא יכלה לחם לאורחים הוא מביט ומצין מה שזה נותן והכוס נשפך מידו: אסור ליתן וכו'. אסור ליתן אחר פרוסה לתוך פיו דאוכל מחמת מאכיל צריך האוכל נטילת ידים: לחמם טמא. פירש רב חננאל קרי ביה לא מים: מידע ידעי דאנינא דעתיה. ואע"פ שאינו נוטל ידיו בפניהם יודעים הם שנטל ידיו מבחוץ: הנה אפילו לשתות וכו'. אפילו לשתות אני יכול ליטול מבחוץ דמידע ידיעא דאנינא דעתאי ואפילו לשתות אני נוטל ידי: סליק פירקא שנעשו בו נסים לישראל. כגון ההך דקתני לקמן מעברות הירדן ונחלי ארנון וכו'. זיקים וזועות ורעמים מפרש בגמרא: מלא עולם. לפי שאלו נראין ונשמעין למרחוק: ברוך עושה בראשית. מפ' בגמרא וצריך אטו הנך לאו מעשה בראשית נינהו: לפרקים. מפ' בגמ' ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קובע לו ברכה לעצמו.

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) רש"י לפי גירסתו פי' כן בפ"ק דסוטה ומשמע מלשונו שאם הקפיד גם על השניים ידו טהורה וליתא וז"ל רבינו שמשון במס' ידים אגב אורחיה לא עיין שלשון המשנה כך הוא נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה ראשונים ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה ע"כ: (ב) נ"ל שרוצה לפרש כן אחרונים צריך שישפיל ידיו על שטיפה שניה ושלישית שבמים ראשונים ואל תתמה שכן בלשון המשנה קורא לשניים אחרונים בפ"ב דידים גבי תאילה נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם או צרור ידיו טמאות שאין המים האחרונים מטהרין אלא המים שעל גב היד ואפשר מה שדחקו לפרש כן נגד כל שאר המפרשים שפי' שר"ל מים ראשונים ראשונים לסעודה אחרונים אחרונים לסעודה דא"כ דראשונים ואחרונים לא בחדא נטילה מיירי הוה ליה לאתויי תנ"ה דאיירי במים ראשונים אמילתא קמייתא וזהו שדחקו לפרש דבנטילה אחת מיירי ראשונים ואחרונים ופי' ועכשיו בא להשמיענו ר' חייא בר אשי במה שהוסיף על הברייתא אחרונים צריך שישפיל ידיו להשמיענו שבשעת הנטילה שקודם לסעודה יש בה דין חלוק שאע"פ שבשפיכה ראשונה צריך שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים חוץ לפרקם כדפי' משום דמים ראשונים שתמא מטל אותה בשפע יותר מכדי חיובו ויש לאת טעם משום דתנן בפ"ק דידים מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים וטעמא משום דאין נטילה לתאין כמו שכתוב באו"ח סי' קס"ב וזהו שפירש"י כאן במים ראשונים שנטל בשפע יותר מכדי חיובו ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו ראשונים וכן פי' הערוך ערך מי ובספר התרומה סי' ע"א הלכך בשטיפה ראשונה צריך שיגביה ידיו שכיון שנוטל אותם בשטיפה מרובה ובשניה דרכו לנמנם ושמא לא יקפיד עליהם ליטול אפי' עד מקום חיובו מפני שסומך על שיכול להוסיף על השניה ויחזרו המים הראשונים שבתוך הפרק ויטמאו את מקום הגעת השניים הלכך יגביה ידיו עד שטיפה שניה ובשעה ששופך שניה או צריך ליזהר שלא יגביה ידיו למעלה עד עניבה והיינו דקאמר אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה והיינו משום לתא דשניים שיש לחוש שמא מתוך הגבהת ידיו ירתיחו לנאת מן הראשונים במקום שלא טיהרו ראשונים ויקבלו שם טומאה כשעוסק בהכשר נטילה וכ"ש אם לא יגיעו שניים עד מקום הראשונים שידיו טמאים משום לתא דראשונים ואין כאן הכשר נטילה אלא בהכשר נטילה מדבר ומשום לתא דשניים שלא ירתיחו לנאת למקום שלא טהרו ראשונים ואע"פ שנטל את הראשונים עד הפרק כדינם יש לחוש לבין הדבקים שבין הפרק והזרוע שאע"פ שיש להקל אם לא הגיעו שם מי הנטילה כלל אבל כל שהגיעו שם בראשונה ולא בשניה או בשניה ולא בראשונה וחזרו ליד טמאה כי שמא נטמאו המים שם וחזרו וטמאו כל היד וזה שכתבו כאן בפירושם שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו כו' ור"ל בין הדבקים שחשבו בכלל זרוע ואין מקפיד עליו לנגלם אבל בזרוע ממש נ"ל בזה לא דבר שיטמאו שם המים כשהם מתני' הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק וגם בעל הערוך ורש"י וספר התרומה מודו בזה. ואין חולק בזה אלא שלדעת רש"י והערוך והתרומה אם ירדו שם מים טמאים מתוך הפרק והגיעו שם שוב מים השניים טהרום והמשנה מפרשים אותם כך דין טומאה וטהרה של ידים עד הפרק קמא ורבינו שמשון והתוס' ומיימון ואשרי ומרדכי והטור מבינים המשנה כמשמעה שאין טהרה מועלת שם כלל אפילו לטומאה שבאה

שלשה. מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** אניסא דרבים כ"ע צריכי לברוכי וכו' כלומר שנעשה לכל ישראל או לרובן כגון מעברות הירדן וכל אותן שמפרש בברייתא כ"ע צריכי לברוכי שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ובכי ה"ג מיירי מתני' אבל אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה בלחוד צריכי לברוכי הוא מברך שעשה לי נס במקום הזה ובריה ובר בריה מברכין שעשה נס לאבותי במקום הזה וכל נס שאינו נעשה לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ואינו מברך עליו אלא הוא ובריה ובר בריה בלבד: **ארבעה** צריכין להודות יורדי הים וכו'. נר מצוה נשאל מרבינו האי גאון ז"ל למה לא אמר אותם כסדר שכתובין במזמור והשיב שרצה למנות תחלה אותם שהם מסוכנים יותר שיורדי הים והולכי מדברות הם בסכנה יותר מהחולה שרוב החולים לרפואה וחבוש רוב הפעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנתו כל כך אבל במזמור הזכיר המצוים יותר תחלה ומנהג הוא בצרפת שאינם מברכין ברכת הגומל כשהולכין מעיר לעיר מפני שאומרים שלא הצריכו להודות אלא להולכי מדברות שהוא סכנה מחיות רעות ומלסטים אבל להולכי דרכים לא ומה שאמר בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם עומדים לא אמרו זה אלא לענין תפלת יוצא לדרך בלבד שבכל הדרכים יש לו לבקש על נפשו. זה דעת רבני צרפת ז"ל: **אמרי** ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא. נראה שהם ומלכות היו מזכירין בה והיו אומרים בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא דאל"כ היאך היה נפטר הוא מלומר ברכת הגומל בעניית אמן דהא קי"ל דכל ברכה שאין בה (ד) מלכות אינה ברכה והיאך אפשר שיפטר מברכה שיש בה (ה) מלכות בעניית אמן לברכה שאין בה (ו) מלכות אלא ודאי בין (ז) זו בין כל הברכות הנזכרות בפרקין כשאומר בהן הזכרת השם ומלכות מיירי: **אמר** להו רב יהודה פטרתון מלאודויי. כלומר בברכה זו שברכתם. אתם ושמעתי אני אותה נפטרתי מלברך ברכת הגומל ומקשה התלמוד היאך אמר שנפטר בזה והאמר אביי וצריך לאודויי באפי עשרה ומהדרינן דהוו שם י' וענה איהו אמן ולפיכך נפטר בזה למדנו מכאן שאם יש שם עשרה וברכו ברכה זו וענה החולה אמן אין צריך לברך ברכה אחרת ואם אין שם י' צריך לברך ונראה שהם יכולים לאומרה אפי' בלא עשרה אע"פ שאין החולה נפטר בה.

מפי מורי הרב נר"ו:

שלשה צריכין שימור חולה חיה וכלה. מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה ובשעת השמחה: וניכון וניסק בהדי כהני וכו'. ואם אין עושין נשיאות כפים יכוין שישלים כשיגיע ש"צ למברך את עמו ישראל כדי שיענו כולם אמן:

הרואה את המרקולים וכו'. י"מ דה"ה לשאר ע"ז אלא שאמר זו שהיו עובדים אותה בימיהם יותר וי"מ דדוקא נקט מרקולים מפני שדרכן להשליך לה אבנים ולאותם אבנים שמשליכים הם עובדין ומפני שהע"ז היא מתחדשת בכל יום התקינו לברך עליה שנתן ארך אפים לעוברי רצונו: **הרואה** בבל מברך חמש ברכות. הכי דמפרש ואזיל כשרואה כל אחת ואחת: ראה מקום שנוטלין ממנו עפר נראה לפרש שנוטלין ממנו עפר לטיט וקרא דוטאטאתיה ר"ל אעשה ממנה טיט ודומה לו ושרשך שר"ל יסיר השרש וי"מ בענין אחר:

הרואה אוכלסי ישראל מברך ברוך חכם הרזים. ובגמ' (דף נח:) אומר שאם ראה אדם חשוב וגדול בתורה שמברך עליו ברוך חכם

תורה אור

אומר ברוך דיין האמת: **גמ'** א על ניסא דרבים מברכין ועל ניסא דיחיד לא מברכין והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא איתעביד ליה ניסא ואיתנצל מיניה אתא לקמיה דרבא א"ל כי מטית להתם אימא ברוך שעשה לי נס במקום הזה אמרי אניסא דרבים כולי עלמא צריכי לברוכי אניסא ב דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי וכולי עלמא לא צריכי: תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחל ארנון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שזרק עוג מלך הבשן במשה ואבן שישב עליה משה בשעה שנלחם בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה הרואה אותם צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום *ועל לוט ועל אשתו מברכין שתים על אשתו מברך ברוך דיין האמת ועל לוט מברך ברוך זוכר הצדיקים דכתיב °ויהי בשחת אלהים את ערי הככר וגו' אמר רב יהודה אמר רב *ארבעה ג צריכין להודות יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא יורדי הים דכתיב °יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים וכתיב המה ראו מעשי ה' וגו' וכתיב ויאמר ויעמד רוח סערה וגו' וכתיב יחוגו וינועו כשכור וגו' וכתיב וישמחו כי ישתוקו וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' הולכי מדברות דכתיב תעו במדבר בישימון דרך וגו' וכתיב רעבים גם צמאים וגו' וכתיב וידריכם בדרך ישרה וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מי שהיה חולה ונתרפא דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות וכתיב ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם וכתיב יודו לה' חסדו וגו' ומי שהיה חבוש בבית האסורים דכתיב יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל וכתיב יוציאם מחושך וצלמות ומוסרותיהם ינתק וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב ברוך גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אמר אביי וצריך לאודויי באפי ד עשרה שנאמר וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו אמר מר זוטרא ותרי מינייהו רבנן ה שנא' ובמושב זקנים יהללוהו רב יהודה חלש [ואתפח] על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להון פטרתון [יתי] ו מלאודויי והאמר אביי וצריך לאודויי באפי עשרה דהוו עשרה ועני בתרייהו אמן ז (א) אמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכין שימור חולה חיה וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה וי"א אף אבל ותלמיד חכם בלילה (ג) *אמר רב יהודה אמר רב שלשה דברים מקצרין שנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרוא ואינו קורא כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת דכתיב °כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה דכתיב °ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות ח דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רב חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שנהג עצמו ברבנות אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור עד שנמלכין בצבור שנאמר °ראו קרא ה' בשם בצלאל: *האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מה הוא אי טבא אי בישא הוא ליזיל וליקום בהדי כהני ויאמר רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם ויתקיימו כחלומותיו של יוסף ואם צריכין רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה וכמי יריחו על ידי אלישע וכצרעת מרים וכצרעת נעמן וכחליו של חזקיהו וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע עלינו לברכה כן תהפוך לי את חלומותי לטובה ויהיו לשלום °וניכוון *וניסק בהדי כהני ויימרון כולי עלמא אמן וכי מהדרי כהני אפייהו לימא השוכן (א) בגבורות שלום שים שלום עלינו: *מקום שנעקרה ממנו ע"ז: תנו רבנן ט הרואה את המרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו אמר רב הונא הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות הרואה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע ראה את המרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ראה גוב אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים: מר בריה דרבינא כי הוה מאטי לבבל הוה מצרר עפרא בסודריה ושדי ליה אבראי אמר °וטאטאתיה במטאטא השמד: *אמר רב המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר בושה

רש"י

גמ' ועל ניסא דיחיד לא מברכין. בתמיה: מעברות הים. מקום שעברו בו ישראל הים ביבשה וכן מעברות הירדן: נחל ארנון. עמק שבין שני הרים גדולים שישראל היו צריכין לעבור שם והיו אמוריים נחבאים בו ורצו להורגם ונעשה להם נס שדבקו ההרים זה בזה והרגו כולם: ואבני אלגביש. שהושלכו מן השמים על המלכים בימי יהושע ושאר כולהו הכל מפורש בתלמודא מאי ניסא דאיתעביד בהו: ברוך זוכר את הצדיקים. אברהם אבינו כדמסיק: ארבעה צריכין להודות. כשניצולין: שלשה צריכין שימור. מן המזיקין: חולה. מפני שהורע מזלו לפיכך השד מתגרה בו וכן חיה אשה יולדת וכן אבל: חתן וכלה ותלמידי חכמים. מקנאתן מתגרה בהן: ואברכה מברכיך. זה המברך ברכת מזון שמברך את בעל הבית כדאמרי' לעיל: יוסף מת קודם לאחיו. דכתיב וימת יוסף וכל אחיו: ראו קרא ה' בשם בצלאל. ראה משמע הים את לבך תן עיניך בדבר: ראה כבשן האש. חפירה שהוסק בה כבשן של חנניה מישאל ועזריה: שנוטלין ממנו עפר. הוא מקום אחד שאין בהמה יוצאה משם אם אין נותנים עליה מעפר המקום והוא סימן השמד והואכרתי מקלעותיה של בבל וביסוד מורי הרב ראיתי שנוטלין משם עפר לטיט לבנין המקום וסוף סוף אותו מקום אין בו ישוב (ג) לא זריעה ולא שום נטיעה: גוזר ומקיים. שאמר להשמידם: אוכלוסין. חיל גדול של ששים רבוא: חכם הרזים. היודע מה בלב כל אלו:

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א יחיד שנעשה לו נס במקום ידוע כל זמן שפוגע באותו מקום מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ואם נעש' לו נס בשני מקומות כשפוגע בא' מהן מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני וא"צ לברך על נס של יחיד אלא הוא לבדו אבל על נס של רבים חייב כל אדם לברך:

ב בשאר הפוסקים לא גרסינן כבעמוד ולפי גירסת רבינו ורב האי כתב הטור דלאו דוקא בנו וכן בנו אלא כל יוצאי ירכו:

ג ועל כל חולי מברך הגומל ובאשכנז ובצרפת אין מברכין כשהולך מעיר לעיר רק כשהולך במדברות וכיוצא בזה וכן לענין חולה כתבו התוס' דאין מברך על מיחוש ראש או מעים אא"כ נפל למשכב וכן כתב המרדכי. ומיימון וסמ"ג והרא"ש וטור כתבו דמברך בכל הדרכים ובכל החלאים וכן יש בערוך:

לשון ריא"ז

ונראה בעיני שכל הנצול מכל דבר סכנה צריך להודות כמו אלו הארבעה כמבואר בקונט' הראיות:

ד כתבו התוספות דבעינן תרוייהו שיהיו עשרה וגם תרי רבנן דהיינו בין הכל י"ב לכתחלה ויש להקשות על דבריהם וכתבתי בספר המחלוקות בס"ד ומיי' וסמ"ג כתבו כרבינו דסגי י' בין הכל:

ה הרא"ש מסיים הלשון כך מתקיף לה רב אשי ולימא בי עשרה ותרי רבנן קשיא וכיון דלא איפשיטא לן נחמרה בעינן תרוייהו ורב אלפס ז"ל לא כתב כן: ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכין מעיר לעיר דסבירא להו שלא הצריכו להודו' אלא הולכי מדברות דשכיחי ביה חיות ולסטים והא דאמרי' בירושל' כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך בלבד שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו אבל ברכת הגומל במקום תודה נתקנה וכן כתב ה"ר יוסף ז"ל דוקא חולה שנפל למטה אבל אם חש בראשו או במעיו אין צריך לברך אבל בערוך משמע אפי' חש בראשו ובמעיו עכ"ל:

לשון ריא"ז

ו ונראה בעיני שאם רצה אדם להודות ולברך שגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כותב עליו הרשות בידו כמבואר בקונטרס הראיות:

ז כתב הרא"ש וכגון שהיה באותה ברכה שם ומלכות כגון דאמרו בריך רחמנא מלכא דעלמא כדתנן לעיל גבי בנימין רעיא בריך ריפתא ע"כ:

לשון ריא"ז

ח והמנהיג עצמו ברבנות בד"א בגיגעא אבל בפרהסיא כגון נשיא שנוהג נשיאותו ברבים מותר כמו שביאר רבינו חננאל ובילמדנו אומר שאין אדם רשאי לומר תורה לפני הצבור עד שיפשטו אותו שנים או שלשה פעמים בינו לבין עצמו ומעשה בר' עקיבא שקראו אותו לקרות בס"ת ולא רצה לעלות מפני שלא פשט הפרשה שנים שלשה פעמים:

שיטת ריב"ב

גמ' בגדתאה. שם עירו בגדת והיא העיר המשובה שבבבל: חולה. חיה ואבל צריכין שימור. דאיתרע מזלייהו והשד מתגרה בהן ותלמיד חכם חתן וכלה מקנאתו אותם מתגרה בהן: ראו קרא ה' בשם. נטל מהן רשות: ייזיל וייקום קמי

עין משפט

א מיי' פ"י מה' ברכות סמג עשין ח טא"ח סי' ריח:

ב מיי' פ"י מהל' ברכות סמג עשין כז טור או"ח סי' רכד:

הגהות חו"י

(א) נבגבורה אתה שלום:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ואמר: (ב) נ"ב ואמר: (ג) נ"ב ולא: (ד) נ"ב שם ומלכות: (ה) נ"ב שם ומלכות: (ו) נ"ב שם ומלכות: (ז) נ"ב ברכה:

חדושי אנשי שם

שבאת שם ממקום אחר כיון שדינו טומאה' וטהרה אין נוהג בעצמן. והשתא אין קשה ישפילה לגמרי מתחלת נטילה עד שעת ניגוב דמשום נטילת תלאי שפסולה רוצה לצאת ממנה ויזובו המים למטה כלפי זרוע ואומר שיניחם כן בהגבהה עד בטיפה שנייה לפי רבינו יונה וליתר מפרשים עד שעת ניגוב כדי שלא יצאו כו' אבל הא קשיא לי יגביה' לגמרי מתחלה נטילה עד שעת ניגוב דהשתא ליכא חשש דמי' שניים ולא ראשונים כלל כמו שהוא באמת לשאר המפרשי' ושמא הכריח הנימוקי' שא"א ליזהר בשעת ניגוב שלא ישפיל ולא יחזרו כו' או משום חשש מים הנוטפים המתגאבים תחת כנפי בית יד חלוקו וכסותו שלא יוכל לשלוט בהם לנגב ויחזרו ויטמאו וכו' כענין שכ' ר' יוסף קארו בענין זה בא"ח סי' קס"ב כך כ"ל ע"ד ישובן של דבריהם ואוסניהם:

נס"י איתא ונסים

דף נז:

ישעיה יד

דף נח.

חכם הרזים: **הרואה** את חבירו לאחר ל' יום וכו'. דוקא בחבירו ששמח בראייתו אבל בשאר חבירים לא: לאחר י"ב חדש מברך מחיה המתים מפני שנשכח מהלב כמו שהמת נשכח לאחר י"ב חדש דכתיב נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד מה כלי מתיאש אדם ממנו כשאבד אותו ולא מצאו בתוך י"ב חדשים אף המת נשכח מהלב לאחר י"ב חודש: והמית אתכם בדין. ואע"ג דקי"ל (שבת דף נה:) יש מיתה בלא חטא אפ"ה דינו דין אמת שהוא יודע כל דרכי איש וכל דרכיו משפט: **אם** בטרודין דיו פעם אחת וכו'. פי' רבינו חננאל ז"ל אע"פ שאינן נראין הברקים סמוכין זה אצל זה אלא עכשיו פעם אחת ואחר שעה פעם אחרת כיון שלא נפסקו העננים לגמרי די בברכה אחת אבל אם העננים הראשונים נפסקו ושמים זכו בעיניו אם חוזר ורואה אח"כ מברך פעם אחרת והוא מלשון ודלף טורד: **הרואה** חמה בתקופתה וכו'. פי' דבר ידוע הוא שלסוף מחזור של שמונה ועשרים שנה תקופת ניסן חוזרת למקום אשר היה שם בתחילת ברייתה והוא לעולם בליל רביעי (א) לאחר בבקר וכשרואה החמה מברך עושה בראשית: **לבנה** בטהרתה. אמר ר"מ ז"ל כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום [א] וכן בכל עת שרואה מזל טלה עולה [ב] מקצת אל המזרח על כל א' מאלו מברך עושה [מעשה] בראשית ורבינו יהונתן הכהן ז"ל כתב ומזלות בעתם נודע לחכמי הככבים אימתי חוזרים למקום שהיו שם בשעת בריאת העולם: **ברוך** רוב ההודאות ואל ההודאות. נראה למורי שהטעם שהוצרכו שניהם מפני שאם היה אומר רוב ההודאות בלבד היינו אומרי' מרובן אבל לא מכולן כדאמרי' (מגילה טז:) ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו לפיכך הוצרך לומר אל ההודאות להורות שהוא על כולן ואם היה אומר אל ההודאות בלבד היה נראה אל מקצת ההודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו שתיהן רוב ההודאות להורות על הרוב ואל ההודאות להורות על המיעוט הנשאר שלא היה מובן מהלשון הראשון: **מתני'** קנה בית חדש וכו'. מברך על

נר מצוה — תורה אור

°בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא: תנו רבנן הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם: א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם (א) לצאת לקראת מלכים ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים א"ר יהושע בן לוי הרואה את חבירו אחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר שנים עשר חודש אומר ברוך מחיה המתים *הרואה (ג) בתי כנסיות של ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת בתי עובדי כוכבים בישובן אומר °בית גאים יסח ה' ויצב גבול אלמנה בחורבנן אומר °אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ודן אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין ויודע מספר כולכם ברוך מחיה המתים: הרואה קברי עובדי כוכבים אומר °בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה: הרואה את הכושי ואת א הגיחור והלווקן והננס ופתי הראש ובדריקנוס אומר ברוך משנה *הבריות: ראה את החיגר ואת הסומא ואת הקיטע ומוכה שחין ובהקונין אומר ברוך דיין האמת ואם ממעי אמן הם אומר ברוך משנה *הבריות: ת"ר הרואה את הפיל ואת הקוף ואת הקיפוף אומר ברוך משנה הבריות: ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו: על הזיקים *ועל הזועות: מאי זיקין אמר שמואל כוכבא דשביט (ג): *אמר ריב"ל הרואה הקשת בענן אומר ברוך זוכר הברית במתניתא תאנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו: אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו: על הרוחות: מאי רוחות אמר אביי זעפא: על הברקים ועל הרעמים אומר ב ברוך שכחו מלא עולם או ברוך עושה (א) (ד) ברקים (א) הי מינייהו בעי מצי אמר אבל על ההרים ועל הגבעות וכו' אינו מברך אלא ברוך עושה בראשית: ירושלמי על הברקים ר' ירמיה ור' זעירא אמרו בשם רב חסדא דיו פעם אחת בכל יום ר' יוסי בעי מה אנן קיימין אם בטרודין דיו (ב) פעם אחת בכל יום ואם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם אתא רבי אחא בר חנינא בשם רב חסדא ואמר אם בטרודין דיו פעם אחת בכל יום ואם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם חיליה דר' יוסי מן הדא היה יושב בחנות של בשם כל היום אינו מברך אלא פעם אחת אבל אם היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם: *ת"ר ג הרואה חמה בתקופתה °לבנה בטהרתה כוכבים במשמרותיהן מזלות בעתם אומר ברוך עושה בראשית: אמר רב יהודה הרואה לבנה בחידושה אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וכו' כדכתבנוה לעיל *בפרק תפלת השחר: רבי יהודה אומר הרואה את הים ג הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול אימתי בזמן שרואהו לפרקים ופרקים עד כמה אמר ר' אמי בר אבא אמר רב יצחק עד שלשים יום: על הגשמים ועל ג בשורות טובות אומרים ברוך הטוב והמטיב והני מילי היכא דאית ליה ארעא לדידיה ואיכא שותפות בהדיה אבל ליכא שותפות בהדיה ד מברך שהחיינו כדתניא *קצבו של דבר על שלו מברך שהחיינו על שלו ועל של חברו מברך הטוב והמטיב ואי לית ליה ארעא מברך מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים כו' כדכתבנוה במסכת תענית וחותם ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות אמרו ליה ה מת אביו והוא יורשו אי איכא אחי דקא ירתי בהדיה בתחלה מברך דיין האמת ולבסוף מברך הטוב והמטיב ואי ליכא אחי דקא ירתי בהדיה בתחלה מברך דיין האמת ולבסוף שהחיינו: *מתני' בנה בית חדש ה וקנה כלים חדשים אומר

רש"י

כל אלו: שאם יזכה. לימות המשיח יבחין כמה גדול שכר עושה מצות (ה) מכבוד אומות העולם בעוה"ז: ברוך מחיה מתים. דבשנים עשר חדש משתכח מן הלב: ברוך מציב גבול אלמנה. כגון ישוב בית שני: כושי. שחור הרבה: גיחור. אדום הרבה: לווקן. לבן יותר מדאי: פתי הראש. שכל שערו דבוק זה בזה כנמטא: בדריקנוס. פיו עקום: ברוך משנה הבריות. שממעי אמן הם כך: קטע. שנקטעו ידיו: וחיגר. שנקטעו רגליו כן צריך לפרש כששנוין יחד קיטע וחיגר אבל כשקיטע שנוי לבד פירוש שנקטעו רגליו: בהקנין. נגע לוי"ם כמו עדשים: ברוך דיין האמת. שנולדו באדם: קיפוף. עוף שיש לו לחיים כאדם שקורין וולטר: כוכבא דשביט. כוכב היורה כחץ וארוך כשבט כשיורה ונראה כמו שפותח את הרקיע: (ו) על ההרים. אינו יכול לברך מלא עולם שאינו אלא כל אחד במקומו: בטרודים. שאין הפסק בנתיים: חיליה. ראייתו: בתקופתה. מקום שחוזרת שם לתחילת (ז) התקופה היא שעת תליית המאורות ומאז התחילה להקיף ולשמש והוא לעולם בתחילת מחזור כ"ח שהוא מחזור הגדול שבו חוזר לעולם המחזור של חמה להיות תקופה נופלת בשעת תליית המאורות והיא תחילת ליל רביעי: הני מילי למברך. על הגשמים הטוב והמטיב דאית ליה ארעא לדידיה ואית ליה שותפות דשייך לומר הטוב לדידיה והמטיב לאחריני: מת אביו ויורשו. כלומר שהניח נכסים כך בישרו אותו:

מתני'

שלטי הגבורים

א הראב"ד ז"ל כתב דעל בריות מכוערות לא יברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול ולא יותר לא עליהם ולא על כיוצא בהם עד שיראה מכוערין מהם וכן לענין בריות טובות ונאות והתוספות והרא"ש והטור כתבו שצריך לברך עליהם משלשי' יום לשלשים יום וכתב בשם הראב"ד דדוקא במי שנצטער עליו מפני שהוא חיגר או סומא כגון בר ישראל דומיא דבריות טובות שיש לו הנאה לרואה אבל על עובדי ע"ז אין מברך ונ"ע דהא גבי בריות טובות מברך אפי' הן עובדי ע"ז: ב הראב"ד ז"ל כתב דמברך עליהן תרתי ברוך שכחו וברוך עושה בראשית ותוס' ומיימוני וסמ"ג וטור כתבו כרבינו והסכימו שטוב לברך שכחו וגבורתו מלא עולם: ג כך נראה לפי דעת רבינו אבל הטור כתב שהם דברי יחיד ותמה על הרמב"ם שפסק …

… כתב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ירושלמי קנה מברך שהחיינו נתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב שיש בו טובה לו ולנותן. לגב מברך מלביש ערומים:

שיטת ריב"ב

מתני' על הזיקין וכו': גמ' כוכבא דשביט. כוכב היורה כחץ ברקיע ממקום למקום וארוך כשבט כשהוא יורה ובגמרא מפרש לזוועות וברקים ורעמים. והרב ז"ל לא הזכיר אלא פירוש זיקים ורוחות: וחותם ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות: נראה מדברי …

[א] וכן כשיחזרו כל כוכב וכוכב מחמשת הכוכבים הנאהרים לתחלת מזל טלה ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום: [ב] מקצה סמורת כצ"ל: (מא"י)

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור אמר רב פפא הלכך נימרינהו כו' והפירוש לאשון שכתבנו הוא הנכון: אמר הכותב לית ביה ממשא דהא ר' יוחנן מוסיף הוא כדקא אמרינן ורבי יוחנן מסיים בה וכיון שכן לא שייך למימר בהא הלכך נימרינהו לתרוייהו דהא כולה כר' יוחנן עבדינן ולאי הוה צריך למפסק ביה מידי הוה ליה למימר דהלכה כרבי יוחנן אלא שעיקר הפי' כדברי רבינו ז"ל דר' יוחנן מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון רבוי כדכתיב ברוב עם הדרת מלך וברוב גאונך לפי רוב השנים ורוב בניו ואקשי' והא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולן כדכתיב ורצוי לרוב אחיו ולפום הכי איצרך רבה לומר אל ההודאות ואתא רב פפא ואמר הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות ואל ההודאות דכיון דאמר אל ההודאות הרי פי' שאין רוב זה אלא לשון סגולות ורבוי ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודאה צריך להזכיר בחתימה … מעין פתיחה זהו פירוש השימרה באמת. וראיתי במקצת נוסחאות (ע) ברוך אל רוב ההודאות והוא נכון אבל לשון הספרים כולם שאמרו ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב … ואמינך כח שהוא תואר על משקל ועוז פניו ישונא מעוז לאום דרך ה' ורבים כן:

המאור הקטן

אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרוייהו. שמעתי בפירושה לומר דרב יהודה אמר רב ודרבי יו… צריך שיאמר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מל… כים וכו' ולעולם אינו חותם אלא ברוך אל ההודאות והרי"ף ז"ל כתב וחותם ברוך רוב ההודא… ההודאות ואין לזה טעם ונראה מדבריו דעל החתימה קאי רב פפא דאמר הילכך נימרינהו ל… והפירוש ראשון שכתבנו הוא הנכון: [א] ירושלמי על הברקים וכו' ר' ירמיה ורבי זעירא בשם רב חס…

השגות הראב"ד

[א] ירושלמי על הברקים וכו'. א"א זה הירושלמי שהביא יש עליו לדקדק כי יש עליו קושיא וכן במה שהביאו על זה בגמ' שהרי ראינו על מקצתם ברקים של שלשים יום וברעמים וכזועות וכחמות של בושם אין שם פרק אלא בכל הפסקה שמפסיק צריך לחזור ולברך. ושמענו בו פירוש שיש הפרש בין כרואה דבר אחד וחוזר ורואהו לחזור ואינו רואה אותו דבר עצמו. מ"מ ריח חנותו של בושם אע"פ שאותו דבר עצמו הוא כיון שהנא… להנאת אכילה בכל הפסקה צריך לברך:

א מיי' פ"ז מה' תפלה טוש"ע סי' ג.
ב מיי' פ"י מה' ברכות סמג עשין ז טור א"ח סי' ר"ל:
ג מיי' פ"ז מה' תפלה סמג עשין כז טוש"ע סי' מו רכט רל:

הגהות הב"ח

(א) הדבור הזה עד בשמת' שייך למשנה שאח"ז וצ"ל לברך: (ב) ס"א ואחת ביציאתו יה"ר שתוציאני לשלום: (ג) הואיל:

[א] תוליכני: [ב] אם יסתם: [ג] היא ליתא: [ד] כל המעשים אדון: [ה] להבין: (מא"י)

במכילתין נט:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) בגמ' בספרים שלנו וכן באשר"י גרסי' ברוך רופא חנם ובהל' גדולות ומיי' וסמ"ג וא"ח סי' ר"ל כתוב ברוך רופא חולים ע"כ:

דף ס: רעו

דף ס. ריז

[דף מח ע"ב]

דף ס: ריח

על הרעה מעין הטובה וכו'. מפרש בגמ' (דף ס'.) על הרעה שעתידה להיות טובה אע"פ שהטובה תהיה לבסוף יותר מהרעה כגון ששטף הנהר שדהו ועכשיו הוא רעה והוא רואה כי לבסוף יהיה לו טובה יותר שתזדבל שדהו אפי' הכי לא יברך הטוב והמטיב אלא דיין האמת וכן מברך על הטובה מעין הרעה ר"ל שאם הגיע אליו עכשיו טובה אע"פ שאפשר שסופה להיות רעה יותר כגון שמצא מציאה ועכשיו היא טובה וסופו שיקח המלך אותה וכל שאר ממונו אפ"ה אינו מברך אלא הטוב והמטיב כאשר הוא עכשיו. מפי מורי הרב נר"ו: **גמ'** רבי יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל שאינו צריך לברך (ג) וכבר קנה כיוצא בהן לישנא אחרינא אמר רב הונא לא שנו וכו'. כך היא הגרסא במקצת הספרים וה"פ לא שנו שמברך כשקנה כלים חדשים אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן כגון שנפלו לו מירושה אינו צריך לברך מאחר שיש לו אחרים ורבי יוחנן אמר אפי' יש לו כיוצא בהן צריך לברך ומדחזינן דר' יוחנן אמר צריך לברך אפילו כשיש לו כיוצא בהן משמע דדוקא כשבאו לידו בתורת ירושה שלא קנאם צריך לברך כיון שעדיין לא קנה כיוצא באלו אבל אם קנה וחזר וקנה אפילו רבי יוחנן מודה שאין צריך לברך כיון שכבר קנה פעם אחרת כיוצא באלו ולאידך לישנא סבירא ליה דאפילו קנה כיוצא בהן כיון שעכשיו קנה פעם אחרת מברך וכל שכן כשלא קנה עדיין אחרים הוא בעצמו אלא שיש לו מירושה שצריך לברך ויש גרסאות אחרות ודעות אחרות בזה וזה עיקר:

כי שמע קול תרנגולא לימא ברוך שנתן לשכוי בינה. לשון שכוי נאמר בפסוק על הלב דכתיב או מי נתן

רש"י

מתני' (א) מברך על הרעה. על מדת פורענות כשבא ברוך דיין האמת בלב שלם כשם שמברך הטוב והמטיב על מדה טובה ויקבלנו בשמחה: אחת בכניסתו. יהי רצון שתכניסני לשלום: ואחת ביציאתו. מודה אני לפניך שהכנסתני לשלום וכו' (ב): למה שעבר. כדפי' מודה אני לפניך: וצועק לעתיד. יה"ר וכו': גמ' ורבי יוחנן אמר א' זה וא' זה. אפילו יש לו כיוצא בהן מירושה הואיל ובקניה חידוש הן אצלו יברך: הואיל וכבר קנה כיוצא בהן. כדפי' דאף רבי יוחנן לא קאמר דצריך לברך אלא משום דלענין קניה חידוש הוא אצלו: ואיכא דאמרי לישנא אחרינא כו' אחד זה ואחד זה צריך לברך. הואיל ועכשיו אלו הן לו חדשים: התכבדו מכובדים. למלאכים המלוין אותו הוא אומר כך שנאמר כי מלאכיו יצוה לך: שאם יפתח אחד מהן. כגון הכרס והבני מעיים: או יסתם אחד מהן. מן הנקבים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת יפתח קאי אחלולים יסתם קאי אנקבים: מזה. מאם זה ומכיוצא בו: לשכוי. תרגום דאיכא

תורה אור | **נר מצוה**

אומר שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא יהו אלו בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה על מה שעבר וצועק על העתיד לבוא: **גמ'** גרסינן בפרק המפקיד* תנו רבנן[ב"מ מב.] ההולך למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר השקול ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר °יצו ה' אתך את הברכה באסמיך[דברים כח]: קנה כלים חדשים: אמר רב הונא *לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן אין צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך *מכלל[דף ס.] דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל אינו צריך לברך הואיל וכבר קנה כיוצא בהן לישנא אחרינא אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהן אבל קנה כיוצא בהן אינו צריך לברך ורבי יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך וקיימא לן כרבי יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהן ובין שיש לו כיוצא בהן ובין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך וכן הלכתא: הנכנס לכרך מתפלל שתים: תנו רבנן בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס לשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לשלום בקש לצאת אומר יר"מ ה' אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך [א] תובילני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך: **הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני והמתינו לי עד שאכנס ואצא כי זה דרכן של בני אדם כד נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שאם יפתח אחד מהם או [ב] יסתם אחד מהם אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות: *הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה °ומכיוצא בו לעתיד לבא וכד נפיק מאי אומר אמר רב אחא ברוך שהצילני מן האור: הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא (של) חנם אתה וכד נפיק מאי מברך אמר רבא ברוך א רופא חנם (א) ג * הנכנס לישן על מטתו אומר משמע עד והיה אם שמוע ומברך ברוך המפיל חבלי שינה עלי והמאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן חלקי בתורתך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ותשלט בי יצר טוב ואל תשלט בי יצר רע ותהא מטתי שלימה לפניך ותעמידני ממטתי לחיים ולשלום והאירה עיני פן אישן המות ברוך המאיר לכל העולם כולו בכבודו וכי מיתער לימא הכי אלהי ב נשמה שנתת בי טהורה [ג] היא אתה יצרתה ואתה בראתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי רבון [ד] כל הנשמות בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים כי שמע קל תרנגולא לימא ברוך ג שנתן לשכוי בינה [ה] להבחין בין יום ובין לילה כי

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א וכשיוצא מן ההקזה אומר ברוך רופא חנם נתנה תורה רשות לרופא לרפאות שנאמר ורפא ירפא וזה שכתוב באסא גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים ולפי שהיה תולה כל בטחונו ברופאים ולא היה בוטח בהקב"ה ועל דרך זה גנז יחזקיהו ספר רפואות לפי שראה שבני דורו נוהגין:

ב טור א"ח סי' ו' מביא דעה דפליגא עם אלפסי פרק הרואה בברכת אלהי נשמה שכתב דיש אומרים שצריך לומר מיד אחרי ברכת אשר יצר אלהי' נשמה עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים לפי שהיא סמוכה לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך:

לשון ריא"ז

ומז"ה אומר שאין ראוי להתחיל בברכות הללו מאלהי נשמה לפי שאין בה פתיחה בברוך אלא יתחיל מאשר יצר שפתחת בה בברוך וברכת אלהי נשמה היא ברכה הסמוכה לחברתה ואין סדר התלמו' כדבריו ואם רצה לברך אלהי נשמה ברכה לעצמה הרשות בידו כמבואר בקונטרס הראיות בתחלת כתובות בראיה י"א וכך הוא בסדר הגאונים ונראה בעיני שכל שעה שאדם צריך לרחוץ ולטהר ידיו מברך עג"י כמבואר בקונטרס הראיות:

ג ומיימוני כתב דכל אותן שלא נתחייב בהן איגו מברך אותם וטור כתב דכל הברכות שהן על סדר

שיטת ריב"ב

מתני' מברך על הרעה מעין הטובה. פירשוה בגמ' כגון דאשכח מציאה וכו': ועל הטובה מעין הרעה. פירשוה בגמרא כגון דאשקיל בידקא דמיא וכו': וצועק. מבקש רחמים: גמ' כן היא הגירסא הנכונה אמר רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מכלל דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך וכן הוא פירושה. לא שנו דמברך שהחיינו אלא שאין לו כיוצא בהן מחמת ירושה או מתנה אבל יש לו כיוצא בהן אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך שאע"פ שכבר היו לו מחמת ירושה או מתנה מכל מקום הקניה חדשה היא אצלו ומברך שהחיינו מכלל דכי קנה וחזר וקנה אפילו ר' יוחנן מודה שאין צריך לברך שהרי אין קניה זו חדוש אצלו שהרי כבר קנה כלים כאלו. לישנא אחרינא אמרי ליה אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהן אבל קנה כיוצא בהן אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מכלל דכי יש לו וחזר וקנה אפילו רב הונא מודה דצריך לברך וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא הלכך לעולם צריך לברך ובהלכות הרב ז"ל מעורבבת שמועה זו וכבר השיב עליו הרב דודי ז"ל: פיס' הנכנס לכרך וכו': גמ' ת"ר בכניסתו וכו' אליבא דבן עזאי היא ואוקימתא בגמ' בכרך שאין דנין והורגין כו': התכבדו. למלאכים שמלוין אותו אומר כן דכתיב כי מלאכיו יצוה לך. ומפליא לעשות. שמפרש פירושה מפי אבא מארי זלה"ה כי כל כלי שהוא מנוקב משני צדדיו מלמעלה ומלמטה כשמכניסין לתוכו אוכלין או משקין יוצאין מצדו השני וגוף האדם מנוקב משני צדדין והאוכלין והמשקין נעצרין בתוכו עד עת יציאתן וזה דבר פלא ועל כן תקנו בברכה זו ומפליא לעשות:

המאור הקטן

פעם אחת כל היום רבי יוסי בעי מה אנן קיימין אם בטרודין דיו פעם אחת כל היום אם במופסקין מברך על כל פעם ופעם אתא רבי חנינא ורבי אחא בשם רב חסדא אם בטרודין דיו פעם אחת כל היום ואם במופסקין ברכה על כל פעם ופעם חייליה דרבי יוסי מן הדא היה יושב בחנות של בשם כל היום אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם היה יושב בבית הכסא בבית של ספוקלרין אם יכול לצאת ולברך בתוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא:

והא דאמר רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן וכו' מצאתי בהלכות הרי"ף ז"ל מכלל דכי קנה וחזר וקנה הואיל ועכשיו אין לו כיוצא בהן דברי הכל א] צריך לברך וזה בחילוף ממה שאנו רגילין לפרש ולא כך היא הגירסא בספרים שלנו אלא מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך וכלישנא בתרא מכלל דכי יש לו כיוצא בהן דברי הכל צריך לברך וכך היא הגירסא בדקדוק וטעמה ופירושה נכון וברור ויש גם בפרק הזה ראשי דברים שהשמיטן הרי"ף ז"ל כגון עובדא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דהוו קא אזלי באורחא פגעו בית ברבי חנינא בריה דרב איקא אמר להו בהדי דחזינך בריכינן תרתי שהחיינו ושחלק מחכמתו ליראיו וכו' והנכנס לכרך מתפלל שתים דאוקימנא בגמ' בכרך ב] שאין דנין והורגין בו. וכדפרים סודרא ארישיה אומר ברוך א"י עוטר ישראל בתפארה:

מלחמת ה'

ועוד כתב והא דא"ר הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן וכו' מצאתי בהלכות הרב אלפסי ז"ל מכלל דכי קנה וחזר וקנה הואיל ועכשיו אין לו כיוצא בהן דברי הכל צריך לברך וזה כו' ולא כך היא הגירסא בספרים שלנו: **אמר** הכותב אבל ספרי ספרד יותר נאמנין מספרינו ואף בפי' רבינו חננאל מצאתי הגרסא כדברי רבי' ז"ל ותרי לישני פליגי בהא דלישנא קמא אמר לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן מכלל דכל שאין לו צריך לברך אע"פ שקנה וחזר וקנה מדלא אמר שאין לו ולא קנה אבל יש לו או שקנה אין צריך לברך. וללישנא בתרא עדיף לן לא קנה לברוכי עליה אע"פ שיש לו וגם זה מדוקדק ונכון. ומה שהשמיט רבי' ז"ל עובדא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אינה השמטה שכבר כתב שהחיינו ושחלק מחכמתו ליראיו ולכתוב בהל' זו שאמר רבי חנינא בריה דרב איקא חשיבותו עלאי כששים רבוא אינו ראוי דהיא מילתא דלית לה פתרי אבל הוא מיסודי חכמה שרמז להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שנכללו בו כל הדעות כענין שאמר הכתוב ביהושע בן נון איש אשר רוח בו ודרשו בספרי שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד שאין ברכת חכם הרזים אלא מן הטעם המפורש בגמרא לפי שאין דעותיהם דומות והקב"ה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי והוא שאמר משה אלהי הרוחות כמדרש חכמים לפיכך אמר להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות והוא שיהיה המברך כמותו חכם גדול מכיר בהן ובמראה פרצופותיהן שיש בהם מדות הללו והיא תכמתו של רבי ישמעאל דהיכלות ודהכרת פנים ולפיכך אמרו לו חכימת כולי האי ואפ"ה כיון דלא סליקא ליה שפיר דשלטא ביה עינא ונח נפשיה לא קי"ל כותיה ולא מברכין חכם הרזים אלא על אוכלוסא ואע"ג דחשיבי טובא שאין היחיד קובע ברכה לעצמו בשביל חכמתו וחכמת חביריו ובריית' קתני לאוכלוסא חכם הרזים וקתני לחכמי ישראל שחלק מחכמתו ולא מפליג אפילו ברואה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ושמא גם הוא בשביל כבודו אמר להם ורצה נמי לרמוז להם שהגיע למדה הזאת ולא מצינו בגמרא שבירך ברכה זו. ולענין נכנס לכרך שמברכין שתים דאוקימנא בגמרא בכרך שאין דנין והורגין בו מסקינן עלה בנוסחי הגאונים אכרכין דקאמרינן אי דנין והורגין בו שפיר קא עבדי זימנין דלא משתכח דמילף עליה זכותא וקטלו ליה ולפיכך כתבה רבינו סתם וכן נוסחתו של בעל הלכות ראשונות ועוטר ישראל בתפארה:

השגות הראב"ד

א] **צריך** לברך. א"א גרסת הרב ז"ל היא גירסת ר"ח ז"ל מגרסת הגאונים ז"ל ולענין הלכה הכל הולך אל מקום אחד: ב] **שאין** דנין והורגים בו. א"א לא נראו דבריו וכי יש הפסד בתפלה להודאה כדי להקפיד בין שדנין ללא דנין גם באלו הברכות שתפס עליהם וכן בכל הברכות שבמשנה אומר אני שהם רשות ולא חובה כההיא דאמרינן בעירובין אנא אקרא חדתא נמי אמרינן זמן ואמר ליה רשות לא קמבעיא ליה אלא אי חובה כל הני רשויות הם. תדע דהא אין בהם לא הזכרה ולא מלכות ומי שאמר שיש בהם הזכרה ומלכות לא נראו דבריו וכלל הדבר כל ברכה שאינה קבועה והיא נעקרת לפרקים אינה טעונה הזכרה שהרי אפילו ברכת זימון שהיא מן התורה מפני שהיא נעקרת מן הברכה לפרקים אין בה הזכרה ומלכות והרי הוא כברכת הרשות מפני שהרשות ביד השלשה לאכול כל אחד ואחד לעצמו וכ"ש בברכות הללו שהרשות בידו שלא יראה כך ולא יראה כך. אבל ודאי המברך על המצוה שהוא חייב לברך צריך הזכרה ומלכות מ"מ על כולן אם אמר הזכרה ומלכות לא הפסיד:

נתן לשכוי בינה מפני שהבינה תלויה בלב ועל ידי הבינה אדם מכיר בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מכיר ג"כ התקינו לומר ברכה זו שכן בערביא קורין שכוי לתרנגול ואומרים רבני צרפת ז"ל שאפילו אם אינו שמע התרנגול בבקר יכול לברך שמאחר שאין אנו מברכין אלא על הבינה שנתן לנו הבורא אין להקפיד בשמיעה מיהו נראה שבשאר הברכות כגון אוזר ישראל בגבורה ואשר לא חיסר מצרכי כלום אינו מברך אותם אלא (ב) כשנהנה מהן ור"ם ז"ל כתב שמברך אותם על מטתו על הסדר שהם כתובים בתלמוד וזה תימה הוא שמאחר שאין ידיו נקיות היאך אפשר לומר שיברך נר מצוה

אותם ומה שסדרו אותם בתלמוד כך מפני שהם היו קדושים ומתוך כך היו נזהרים ורוחצים ידיהם ועומדין בענין שהיו יכולין לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין אנו יכולין ליזהר ולשבת בנקיון כל כך אינו נכון לאמרם אלא עד לאחר נטילה כתב רב עמרם גאון ז"ל ומה שאמרו (פסחים דף ז.) כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן זהו בברכת המצות שמאחר שאומר וצונו צריך לברך לבורא תחלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל בברכת השבח (א) כגון אנו יכול לברך אח"כ ואם תאמר היאך אומר וצונו על הנטילה אחר שנטל יש לומר דכיון שיכול לומר הברכה קודם גמר עשייתה דהיינו בשעת הניגוב עובר לעשייתו הוי והכי אמרי' גבי לולב דמדאגבהיה נפיק ביה ואפ"ה נוטל ומברך אחר שנטלו דכל זמן שלא נענע אותו ולא גמר המצוה כראוי עובר לעשייתה קרינא ביה: מתני' חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו'. כמו שמברך על הטובה בשמחה ובטוב לבב כך יש לו לברך על הרעה בשמחה ולקבל מוסר הבורא בסבר פנים יפות ויחשוב כי הכל כפרת עונותיו: גמ' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע. עבודת יצר הטוב היא עשיית המצות ועבודת יצר הרע הוא שיכבוש יצרו המתגבר עליו וזו היא העבודה[ג] שלו מה שאדם יכול לעבוד לבורא ביצר הרע עוד נוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נברא לאכזריות וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם יצר הרע. מפי מורי הרב נר"ו: מתני' לא יקל אדם את ראשו וכו'. ובאפונדתו. חגור חלול שמשימין בו המעות והוא דרך בזיון ולפיכך אין נכנסין בו:

ורקיקה מק"ו. מפרש ליה בגמ' (דף סב:) ומה מנעל שאינו דרך בזיון אמרה תורה של נעלך מעל רגלך רקיקה דרך בזיון לא כ"ש וכו': גמ' לא אסרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה. כלומר לא אסרו שלא יקל אדם ראשו אלא מן המקום שכשצופה האדם יכול לראות בית המקדש. ואפי' מן הצופים ולהלן אינו אסור אלא כשעומד במקום שרואה הבית ושאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה אבל אם יש לו גדר או הוא במקום נמוך נפנה אחורי הגדר אפי' בזמן שהשכינה שורה:

ובגליל צפון ודרום אסור מפני

תורה אור

כי לביש אומר ברוך מלביש ערומים כי מכסי סדינא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית כי מנח ידיה על עיניה אומר ברוך פוקח עורים וכי תריץ ויתיב אומר ברוך מתיר אסורים כי נחית לארעא אומר ברוך רוקע הארץ על המים כי קאים אומר ברוך זוקף כפופים וכי משי ידיה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים וכי משי אפיה אומר ברוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן חלקי בתורתך וכוף את יצרי להשתעבד לך ותנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים כי אסר המייניה אומר ברוך אוזר ישראל בגבורה כי סאים מסאניה אומר ברוך [א] שעשית לי כל צרכי כי מהלך אומר ברוך המכין מצעדי גבר: גרסינן בפרק התכלת* תניא היה (א) רבי מאיר אומר חייב אדם לברך א מאה ברכות בכל יום שנאמר °ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תיקרי מה אלא מאה אמר ר' חייא בר אויא בשבתות וימים טובים דלא נפישי ברכות ממלי להו באספרמקי ומגדי תניא היה רבי (ב) יהודה אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום שלא עשני גוי ובור ואשה רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא בריך שלא עשני בור אמר ליה כולי האי (ג) נמי אלא היכי אברך שלא עשני עבד היינו אשה היינו עבד זיל טפי: *מתני' חייב אדם *לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה דכתיב °ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך בכל מאדך בכל ממונך דבר אחר בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה (ד): גמ' חייב לברך על הרעה ברוך דיין האמת *ומקבלה עליו בשמחה כענין שהוא מקבל את הטובה כדכתיב °חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה וכתיב °באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר וכתיב °כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא וכתיב °ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב

*ולעולם יהיו דבריו של אדם מעטין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר °אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: בתניא אל יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשרים יסלקנה לצדדין והעובר אחורי אשה [ג] בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם: אמר רב נחמן ואמרי לה במתניתא תנא אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין (ה) ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא ולא דרי טוענא ולא רכיב חמרא אבל אי איכא חד מהני לית לן בה תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו גדול בתורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר °יד ליד לא ינקה רע: °מתני' *לא יקל אדם גראשו כנגד שער המזרח מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס להר הבית במקלו במנעלו בסנדלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר: גמ' *אמר רב יהודה אמר רב לא אסרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה ואמר רבי יוחנן ומקום שאין גדר ובזמן שהשכינה שורה: תנו רבנן דהנפנה בבל מקום ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור רבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו

דף מג: · דברים י · דף נד. · ר"פ · דברים ו · דף ס: · תהלים קא · שם נו · שם קטז · איוב א · דף סא: · קהלת ה · רכ · משלי יא · [דף מט ע"א] דף נד. רכא · דף סא: · רכב

רש"י

דאיכא דוכתא דקרו לתרנגול שכוי כדאמרי' במס' ר"ה (כו.): וכי תריץ. כשהוא מתחזק ויושב: כי סאים מסאני'. כשנועל את מנעליו: בשבת ויו"ט דלא נפישי. לפי שאינן מתפללין כל שמ"ע: באספרמקי ומגדי. כלומר פירות ושאר מיני מגדים: מתני' בכל מדה ומדה. בין מדת פורעניות בין מדה טובה: הג"ה אלהים זה מדת הדין ואלהים הוא לשון דיין כמו עד האלהים יבא דבר שניהם ה' היינו מדת רחמים: בכל לבבך. פירוש דליכתוב בכל לבך מאי בכל לבבך משמע בין על הרעה בין על הטובה ד"א בכל לבבך בשני יצריך אחד יצר טוב ואחד יצר הרע פי' מדלא כתיב בכל לבך שאם רואה אדם שיצר הרע מתגבר עליו יהא מושכו אל בהמ"ד ויכוין(ו)לבו בכל כחו לאביו שבשמים כדי שיהא הוא מתגבר על יצרו: גמ' אם משפט אשירה. פי' זו מדת פורענות: באלהים אהלל דבר. פירוש בדין כמו אלהים לא תקלל: צרה ויגון אמצא. זו מדת פורענות ואפילו הכי ובשם ה' אקרא: העובר אחורי אשה. אחורי אשת איש: בנהר. שמגבהת בגדיה והוא מסתכל בה: בשעה שהצבור מתפללין. דכיון דאינו נכנס נראה כפורק עול: דליכא פתחא אחרינא. דאי איכא פיתחא אחרינא עייל: ולא דרי טוענא. שאם היה נושא שום משאוי אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דמפני המשוי לא נכנס: יד ליד. אפילו הוא כמשה רבינו שקבל התורה בהר סיני מיד ליד לא ינקה וקרא משתעי באשה: מתני' לא יקל אדם ראשו - לא ינהוג קלות ראש: כנגד שער המזרח. חוץ להר הבית נגד שער המזרח לפי שכל השערים הן מכוונים זה כנגד זה שער המזרח כנגד שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ושער האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים: אפונדתו. אזור חלול ובו נותנים מעות שנראה כהולך לסחורה וגנאי הדבר: קפנדריא. מפרש בגמרא: ורקיקה מק"ו. דכתיב כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק ק"ו לפני הקב"ה יתברך: גמ' מן הצופים ולפנים. מקום שיכולין לראות (ז) הר הבית ומשם והילך אין יכולין לראותו: וברואה. שיכול לראותו משם לאפוקי אם מקום נמוך הוא: ומקום שאין גדר. בינו לבין הר הבית: ובזמן שהשכינה שורה. שבית המקדש קיים: הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב. אחוריו למזרח ופניו למערב או איפכא לפי שירושלים ביהודה היא בצפונה של ארץ (ח) ישראל בגבול שבין בנימין ליהודה ויש מארץ ישראל הימנה למזרח עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף ארץ ישראל שארץ יהודה על פני כל (ט) ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פירועו כנגד ירושלים אבל לצפון או לדרום יפנה ובלבד שלא יפנה נגד ירושלים ממש (י): ובגליל. שהוא בצפון ארץ ישראל

שלטי הגבורים

העולם והנהגתו אין לחזור מהן אפילו לא שמע קול תרנגול או לא הלך על הארץ אבל אותם שהן על כסותיו לא יברך אם לא נהנה כגון ששוכב על מטתו ואינו לא לובש ולא אוזר ולא עוטף אין לו לברך:

לשון ריא"ז

ונהגו לומר כל אלו הברכות ביחד לאחר שרוחץ ידיו ופניו וכל ברכה שלא נתחייב בה אינו מברך אותה כגון ביום הכפורים ובתשעה באב שאין בהן רחיצה אינו מברך על"י ולא שמעביר חבלי שינה מעיני וכן אם לא נכנס בבית הכסא אינו מברך אשר יצר וכן אם לן בכסותו כשיעור אינו מברך מלביש ערומים וכן כל שאר הברכות וכן ביאר רבינו משה:

לשון ריא"ז

א וכבר ביארנו שבכל הברכות צריך לומר הזכרת השם ומלכות: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום וכל זה מבואר בפרק התכלת ואם תחשוב אלה הברכות האמורות כאן וברכה שמברך כשמשכים לקרות בתורה וברכת ברוך שאמר וברכות ק"ש שחרית וערבית וברכות שלש תפלות בכל יום וברכות שתי סעודות שבכל יום לא יהיו פחותים ממאה:

חדושי אנשי שם

ד"ה (א) כגון אנו יכול לברך קשה לי דא"כ למה אמר לעיל שאם שכח ואכל בלא המוציא לא יברך אחר אכילה וטעם הנכון משום שעדיין הוא נהנה בשעת הברכה והוי דומיא דמי שנזכר שלא בירך המוציא תוך הסעודה דמברך אז וברכת שבח לא שייך רק בברכת הנותן לשכוי בינה אבל כל האחרות הם כמו ברכת הנהנין דהנאה מיהא הוי ע"כ:

עין משפט

א מיי' פ"ג מה' ברכות סמג עשין כו טוש"ע א"ח סי' רכב

ב מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה סמג לאוין ע טור א"ח סי' כא:

ג מיי' פ"ז מה' בית הבחירה סמג עשין קסד:

ד מיי' פ"ה מה' דעות טור א"ח סי' ג:

הגהות הב"ח

(א) בגמ' הגי' רבי אומר: [אבל לפנינו הוא ר"מ]:

(ב) מאיר:

(ג) נ"ב פי' רש"י כולי האי נמי דמשכחת נפקא דאיקרע"ם ל"א כולי האי נמי בשלמא נכרי ואשה הואיל ולאו בני מצוה נינהו שפיר מברכת אלא בור בר מצות הוא אלא מאי מברך להשלים הג' ברכות דר"מ עכ"ל:

(ד) נ"ב לו:

(ה) עי' בגמ' דף ו' ע"א:

(ו) א"ז נמחק:

(ז) נ"ב משם:

(ח) נ"ב יהודה ות"י ישראל נמחק וכן לקמן:

(ט) נ"ב ארוך:

(י) נ"ב בדרום של ארץ יהודה:

(כ) כשהוא נהנה כצ"ל:

[א] שעשה:

[ב] בדרך:

[ג] השלימה שאדם ובראה כי מן השלימה נשתבש והיה שלו מה:

(הגא"י)

שיטת ריב"ב

מתני' חייב אדם לברך וכו': גמ' באלהים אהלל דבר. אלהים מדת הדין ה' מדת הרחמים: אחורי בית הכנסת. כל חוץ בית הכנסת קרי ליה אחורי: יד ליד. משה רבינו שקיבל את התורה מידו של הקב"ה לידו: מתני' לא יקל אדם את ראשו. שלא ינהג קלות ראש כנגד שער המזרח: שהוא מכוון. ורואה בית קדשי הקדשים: קפנדריא. אדמקיפנא אדרי איעול בהא. בעוד שאני מקיף כל שורות הבתים הללו אכנס כאן ואקצר דרכי: מקל וחומר. בגמ' מפרש ליה: גמ' לא אמרו. שלא יקל את ראשו: וברואה. שיוכל לראות משם: ובזמן שהשכינה שורה. בזמן שבית המקדש קיים: ובגליל. שהוא בצפונה של ארץ ישראל צפון ודרום אסור:

ב מיי' פ"ז מהלכ' בית הבחירה ופי"א מה' תפלה סמג עשין סי' קסד טור א"ח סי' נ:

[א] נ"ב לב"ה פ"מ: [ב] בש"ס גרים מותר: [ג] אם יש לו מקום המיוחד לו ותיבת ואפי' נמחק: [ד] סליק פרקא וסליקו להו חידושי מסכת ברכות על הדרך שקבל אותם אחד מתלמידי הרב רבינו יונה ז"ל נר"ו הרחמן הוא יזכנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות אמן: (מהגה"י)

מפני שהגליל עומד לצפונה של ארץ ישראל וכשנפנה לפון ודרום נמלא פורע (ב) למזרחה של ארץ ישראל:

ורקיקה בבית הכנסת בירושלמי אמר רבי יונתן רקיק ושאיף ונראה שחולק עם התלמוד שלנו שמצריך לשפשף אפי' בב"ה שזה בב"ה מיירי דר' יונתן לא היה בזמן בהמ"ק ונראה למורי הרב נר"ו שנוכל לומר שאינם חולקים ורקיקה שהתירו בתלמוד שלנו לא

תורה אור

אסרו אלא ברואה ר' יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור אין בהמ"ק קיים מותר ר"ע אוסר בכל מקום ר' עקיבא היינו תנא קמא איכא בינייהו חוצה לארץ דתנא קמא סבר בחוצה לארץ מותר ורבי עקיבא סבר בחוצה לארץ אסור רבה הוו רמיין ליה הנהו ליבני מזרח ומערב כי היכי דלפני צפון ודרום על אביי אפכינהו אתא רבה ותרצינהו אמר מאן האי דקא מצער לי הלכתא כרבי עקיבא: *תניא (ד' סב.) אמר ר' עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שלא יפרע אדם עד שישב ולמדתי שלא יפנה א מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר ליה בן עזאי ע"כ העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך איזהו צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום אמר עולא אחורי גדר ב נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין קולו נשמע רב אשי אמר כל זמן שאין חבירו רואה את פירועו תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון: (ד' סב:) *לא *יכנס אדם להר הבית וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הנכנס [א] שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא מאי קפנדריא דאמר אדמקיפנא אהדר איעול בהא אמר ר' חלבו אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת להתפלל [ג] מצוה לעשות קפנדריא שנא' (יחזקאל מו) °ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא אמר רבי יהושע בן לוי כל הרוקק בזמן הזה בהר הבית כאילו רוקק בעיניו שנאמר (מ"א ט) °והיו עיני ולבי שם כל הימים אמר רבה ורקיקה בבית הכנסת מותר מאי טעמא ילפינן ממנעל מה מנעל מותר אף רקיקה מותרת (דף סג.) *רבא אמר כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי מנעל ורקיקה לא קפדי אינשי אף בית הכנסת קפנדריא אסור רקיקה ומנעל שרי (דף סד.) *אמר רבי חייא בר אשי אמר רב היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני שכינה שנא' (תהלים פד) °ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות

רש"י

ישראל (א) לא יחזיר פניו לפון ודרום אלא מזרח ומערב: היינו ת"ק. לא חילק כלל: הוו רמיין ליה הני ליבני. לבנים שיושב עליהן לפנות היו מתוקנות וזקופות על לידיהן ראשו אחד למזרח והשני למערב לבינה אחת לצפון ואחת לדרום והוא ישב על האחד ונפנה ביניהן נמלא הוא נפנה לפון ודרום ולא רלה לפנות כי אם לפון ודרום בבבל לפי שבבל במזרחו של ארץ ישראל קיימא ואם היה נפנה מזרח או מערב היה פורע עלמו מלפניו או מאחריו כנגד ארץ ישראל: על אביי אפכינהו. לראות אם יקפיד רבה על כך: הלכתא כר' עקיבא. דאפילו בחולה לארץ אסור: נכנסתי אחר רבי יהושע. וביהודה היה: עד כאן העזת פניך. כלומר כל כך העזת פניך שבכל זה נסתכלת: כדרך שנפנה ביום. בלניעות שמכסה עלמו ומגלה רק טפח לפניו וטפחים לאחריו: אחורי גדר נפנה מיד. ואין לריך להתרחק כל כך: עד כדי שאם מתעטש. בתחתוניות שאין קולו נשמע לבני אדם: רב אשי אמר מרחיק בבקעה עד כדי שאין חבירו רואה כו': עמוד החוזר. ריעי היולא ממעיו אם חוזר לגופו: סילון. מי רגלים: הדרוקן ירקון. מיני חולאים: אדמקיפנא. בעוד שאני מקיף כל שורות בתים הללו אכנס כאן לקלר דרכי וילך כאן: מותר לעשות קפנדריא. לקלר הילוכו לאחר שיתפלל ללאת לדרכיו: והיו עיני ולבי שם. על בית המקדש נאמר: ילכו מחיל אל חיל. מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת:

הדרן עלך הרואה

וסליקא לה מסכת ברכות

נר מצוה התירו אלא בשפשוף מפני שבהכ"נ מקדש מעט הוא וצריך לנהוג בו כבוד לפני הקב"ה כי בעונותינו אין לנו לא כהן ולא נביא ולא כהן גדול שיכפר בעדינו אלא שמו של הקב"ה יתעלה ויתרומם והוא"ל וכן ה"א צריך לנהוג כבוד ואפילו בביתו [ג] מקום המיוחד לו לפעמים להתפלל כגון מעמדות וכיוצא באלו [ד]:

הדרן עלך הרואה

וסליקא לה מסכת ברכות

א לדעת מיי' פרק ז' מה' בית הבחירה ולדעת הטור א"ח סי' ג' מוכח דבכל מקום אין קפידא לפנות אלא בין מזרח למערב אבל בין לפון לדרום שפיר דמי וה"ה לקביעות מטתו בין שבאותו מקום מתפללין לנד לפון ודרום בין שמתפללין למזרח ומערב ולפי פי' רש"י יש חילוק וכן הוא:

לשון ריא"ז

ואפי' כשהוא נפנה בחולה לארץ לא יהיה נפנה כנגד הרוח שמתפללין בו אלא אם מקום שמתפללין בו לנד מזרח או לנד מערב תהא ישיבתו כשהוא נפנה לפון ודרום ואם היו לדרום ארץ ישראל או לנפונו ומתפללין לנפון או לדרום תהא ישיבתו מזרח או מערב וכן העומד במערב א"י או במזרח ארץ ישראל ישתדל שתהא מטתו נתונה בין לפון ודרום ע"כ. ומיהו ל"ע על הראיה שמביא התלמוד מקרא דכתיב ולפונך תמלא בטנם דמשמע דבכל מקום רוח לפון גורם ודלא כריא"ז. וכתבו האחרונים דכל זה לא הוי אלא כשנפנה במגולה אבל במקום שיש מחילה כגון בבית הכסא שבבית אין לריך לדקדק:

ב מיי' פליג עם רבינו שכתב דאם נפנה אחורי גדר לריך להתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש ולדעתי הוא משום דרב אשי קא מפרש לדברי איסי בר נתן דפליג עם עולא אלמא דהלכתא כוותיה ודעת רבינו נראה דס"ל דלית הלכתא כאיסי אלא בסיפא דמפרש רב אשי למילתיה אבל לא ברישא ושור פסק כדברי רבינו:

לשון ריא"ז

הנפנה אחורי גדר לריך שיתרחק עד שיתעטש ואין חבירו שומע:

שיטת ריב"ב

הוו שדין ליה לבני. לבנים שיושב עליהם להפטת היו מתוקנות וזקופות על לידיהן ראש אחד למזרח וראש אחד למערב ויושב על האחת ונפנה בנפים לפון ודרום כגון זה (א) על אביי אפכינהו כגון זה (ב) ורבה לא היה רוצה ליפנות מזרח ומערב לפי שבבל במזרחה של ארץ ישראל עומדת כדי שלא יהא פירועו לא מלפניו ולא מלאחריו לנגד א"י ואביי רצה לראות אם יקפיד רבו על כך אי ס"ל כר' עקיבא דאמר בחולה לארץ נמי קפדינן עלה דמילתא: כדרך שנפנה בלילה. לענין פרוע טפח וטפחים כדאמרינן בפרקי קמאי: עמוד החוזר. כשבות משהה גדולים: הדרוקן. חולי הנקרא כן: סילון החוזר. כשהות משהא קטנים: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: סליק פירקא וסליקא מסכת ברחמי מרי דשמיא:

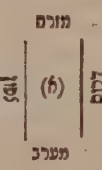

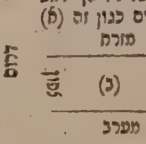

הגהות הב"ח

(א) נ"ב כרלועה מושכת כלפי ירושלים והליור נ"ב כזה*: (ב) נ"ב לנפונו של ירושלים וכשנפנה מזרח ומערב נמלא פורע וכו':

הגהות מעשה אילפס

דף א ע"ב ברבינו יונה ד"ה ומי וכו' על שם נדבה. נ"ב בד"ת הוגה כאן על שם חובה ואח"כ במקום לשם חובה תגיה לשם נדבה כמ"ש בגליון ומשום דהיה קשה לו קושיית מראבד"ל ז"ל דאם התפלל שניה לשם חובה למה לי חידוש וחידוש צריך לראשונה שבאה בנדבה ולא לשניה אמנם יש לקיים הגירסא הישנה וכמו שהעתיקה הב"י בסי' ר"ל דכיון דע"י שמתפלל ראשונה בנדבה מועיל שיוכל אח"כ לסמוך בתפלה של חובה גאולה לתפלה מועיל לחידוש לראשונה שהיא לנדבה דעיקר מצות גאולה לתפלה היא בשניה שהיא בעונתה לחובה וכ"ב בלשונות הכנה"ג בשם כמה גדולים מכת"י ובזה נ"ב קושית תבאר שבע דף צ"ב ע"ב ודו"ק: **שם ברי"ף** בא"ד ומה שמתפלל אותו הברכה. נ"ב צ"ל אותה בנדבה כמ"ש הכנה"ג שם וכן העתיק הב"י והב"ש שם נדחק בזה וא"צ:

דף ב ע"א ברי"ף ד"ה וכל ויש לתמוה וכו'. נ"ב צ"ע דזהו קושיית הש"ס דף ד' ע"ב מ"ש בכל דוכתי וכו' ומשני ב' תרוצים אחרים. אחר כמה שנים ראינו במע"מ שהרגיש בזה וכתב דלא היה בגרסתו: **ע"ב בשלטי הגבורים** ד"ה נראה כו' ומן התימה שבפרק וכו'. נ"ב עי' בחידושי הרשב"א פ"ק דברכות ויתיישב קושיתו ועי' בכנה"ג סי' פ"ט בהגהות ב"י שהאריך בזה:

דף ד ע"א ברי"ף ד"ה אימתי ועוד אמרו שאפי' וכו'. נ"ב כ"כ הב"י בסי' צ' ובש"ע שם סעיף ט' וצע"ג דבירושלמי פ' אין עומדין אמר רי"י המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל מחלפא שיטתיה דר"י תמן אמר כו' צריך אדם להתפלל במקום שמיוחד לתפלה וכה אמר הכין כאן ביחיד כאן בצבור והיינו דביחיד בלא עשרה בביתו עדיף כמ"ש הק"ע שם הרי מבואר החיפוך ובחבורנו נר מערבי הארכנו בזה:

דף ה ע"א ברי"ף ד"ה לא תאכלו דפשטיה דקרא על אבמ"ה. נ"ב הלשון מגומגם קצת אבל הכונה מבוארת דהיינו לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה דקרי אבמ"ה לבני נח כדאמרינן בסנהדרין דף נ"ב והיא כדעת הרמב"ם פ"א משחיטה הלכה ב' ודלא כרש"י בחולין דף קכ"א ד"ה השוחט ועי' בל"מ שם ובפ"ט ממלכים הלכה י"ב וי"ג ובב"י ש"ע יו"ד סי' כ"ז והד"ת נתקשה בזה דאבמ"ה שלא תאכל הנפש עם הבשר נפקא ולפמ"ש א"ש ודו"ק: **שם ברי"ף** ד"ה לא הפסיד ויש לשאול מה בא להשמיענו. נ"ב צ"ע דבש"ס דף י' ע"ב דייק מזה דהקורא ק"ש בעונתה יותר מעוסק בתורה ועיין במעדני יו"ט שהרגיש בזה ובחבורנו מגן גבורים סי' מ"ם ובפשיטות יש לומר דקושייתו על לשון לא הפסיד והוה ליה למימר יקרא כאדם שקורא בתורה ומאי לא הפסיד וע"ז קאמר דס"ד דמפסיד משום דברים שבכתב וכו':

דף ו ע"א ברי"ף ד"ה אמנם בדבר כו' שיש בו מעשה. נ"ב כסברא זו כתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' שד"ם ומה שהקשה הד"ת בשם מראבד"ל ז"ל מברכות דף י"ג ש"ס מצות וכו' כן הקשה המהרמב"ת בר"ה דף כ"ח ועי' בחיבורנו מגן גבורים סימן ס':

דף י ע"א ברי"ף והלכתא כת"ק. נ"ב היינו כרשב"ג לפי מאי דאפיק ר"י ומשום דהלכה כרשב"ג במשנתנו כמ"ש בב"י סי' ע' ועי' ברי"ף פ' גם פשוט ובכללי הכנה"ג אות כ' כ"א ועי' בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ע' וצ"ע:

דף יא ע"ב ברי"ף תפלה ומזוזה ובהמ"ז. נ"ב משמע דתפלה היא מה"ת מדכללינהו בהדדי ועי' ברמב"ם פ"א מתפלה ובס' המצות מצוה ז' וכ"כ הרמב"ן במלחמות כאן. ועי' בב"ח סי' ק"ז ומהתימה על הרמב"ן בספר המצות שם שחולק על הרמב"ם בזה ולא הזכיר שדברי הרי"ף הם כדברי הרמב"ם ואפשר דכוונת הרמב"ן במלחמת כאן הוא דלפמ"ש בספר המצות שם דעכ"פ בעת צרה הוא דאורייתא א"ב שפיר כללינהו בהדי מזוזה ואפ"ה הוה כ"ע שלא הו"ג כמ"ש תלמידי הרר"י ועי' במגלת אסתר שם ודו"ק: **שם בשה"ג** ד"ה וחיוב כו' וכהנים ולוים לפרש"י. נ"ב זהו מן הנמנע דכהנים ולוים וראי חייבים מן התורה דנטלו שדה מגרש ועי' במרדכי רמז ס"ב וברמב"ן בב"ב דף פ"א ובהגה"א כאן שוב ראינו בשו"ת מהר"ש יונה ס' נ"ד שכתב דאין לסמוך על דברי הש"ג אלו ועי' בשו"ת אא"ז בעל שער אפרים סי' י"ד ובשו"ת פנים מאירות חלק א' סימן ס"ו:

דף יג ע"א ברי"ף כך אין הצבור וכו'. נ"ב עי' ברמב"ן במלחמות שהקשה מהא דאמרו בפסחים התם חובה הכא רשות ע"ש ולפענ"ד שאני תפלת נעילה דלא נתקנה נגד קרבנות והיא רק צלותא יתירתא ולכך יכולה לבוא בנדבה כנלפע"ד לולא פה קדוש הרמב"ן ז"ל:

דף טו ע"א ברי"ף וקי"ל דאביי ורבא. נ"ב כפי הנראה לא היה לפניו הגירסא בסנהדרין בפירוש הלכה כרבא מדאיצטריך לכללא ולפ"ז לפי מ"ש בשכנה"ג בכללי התלמוד בשם מ"מ דאם נחלקו בפלוגתא דתנאי אין הלכה כרבא והרי בסנהדרין שם מוקמינן להו כתנאי ומצאנו במהרי"ק שורש קל"ז ענף ב' שהעיר בזה ועי' בתוס' בשבת דף קנ"ה ד"ה והלכתא וברשב"א שם ועי' בפסחים דף ע"ו ע"ב ברש"י ד"ה אמר דמבואר דאף דפליגי תנאי בזה הלכה כרבא ועי' ברי"ף בגיד הנשה שם ובמהרש"א בקידושין דף נ"ב ובקונטרס מכלל יופי הארכנו בזה. ומיהו ברי"ף בסנהדרין שם הביא הך פלוגתא דאביי ורבא וסיים סתם דהלכתא כרבא ועי' ברא"ש בברכות ובסנהדרין שם:

דף טז ע"ב ברי"ף ד"ה ה"ד אזלינן לחומרא כלישנא קמא. נ"ב דתלמידי ר"י סברין דאף שאם גוללה נפרכת וזורקה אינה נפרכת היפך מפירש"י כמ"ש הב"י סי' פ"ב ולכך לישנא קמא לחומרא והן נסתר מחמתו קושית הד"ת כאן בגליון:

דף יז ע"ב ברי"ף ד"ה אבל תניחן אלא אפי' עשרה וכו'. נ"ב עי' בגליון מ"ש הד"ת בזה ועי' בב"י וט"ז סי' מ':

דף יח ע"ב שם ד"ה העיד ומזה היתה קבלה. נ"ב עי' בגליון מ"ש הד"ת בזה וכבר קדמו הראב"ד פ"ו מעדיות משנה א' אבל באמת המעיין בפסיקתא ובויקרא רבה פרשה שמיני סי' י"ד שעל אותה מעשה נכנסה אמו של שלמה והוכיחתו או ירבעם בן נבט כנס פ' אלף משבטו והוכיחו הרא הוא דתנן על תמיד של שחר שקרב וכו' הרי דשלא כדין עשה ועי' בילקוט רמז ש"כ וברש"י משלי ל"א ובתוס' מנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה ועל וברמב"ם פ"א מתו"מ הלכה א' ובלח"מ שם ומהתימה על הראב"ד וד"ת שלא זכרו דברי הירושלמי והמדרש בכמה מקומות ודו"ק:

דף כד ע"ב ברי"ף ומשמיה דרב מרדכי אמר. נ"ב בש"ס יומא שלפנינו דף נ"ד ע"ב נזכר הך מימרא דרב מרדכי מיד אחר מימרא של ר' אלכסנדרי ונוראות נפלאינו על הרשב"א בתשובה ח"א סי' תל"ו שהשואל הביא מימרא זו וכתב לו שעיקרו ביומא והוא השיב שלא נודע לו ביומא אלא שאלפסי כתב כן משמיה דרב מרדכי וזה הלשון נלקח מיומא פ"ח לענין עונות שהתודה עליהן וכו' ע"ש והלא הוא ש"ס מפורש כאן ויותר תימה על הש"ג במרדכי שהעתיק משמיה דרב מרדכי גאון והוסיף תיבת גאון שלא נמצא כלל ועי' בטור סימן קכ"ג שכתב דאתמר ביומא וצ"ל שלא היה להם הגירסא בש"ס כן וכאשר נראה קצת מלשון הרי"ף ששינה סדר לשון הש"ס שם אמנם הרי השואל כתב שם שעיקרו ביומא וכוון לזה ועי' בשו"ת רד"ב בית כ"ג חדר א' ובשו"ת בנימין זאב סי' קי"ד:

דף כח ע"א ברי"ף ד"ה שלם. נראה דהלכתא כר"י. נ"ב עי' ברמב"ם פ"ה מתרומות הלכה ב' דפסק כת"ק ומדברי כל הפוסקים בסוגין מבואר כדברי הרמב"ם ובחדושנו הארכנו:

דף ל ע"א שם ד"ה ב"ש. לא פטר מעשה קדרה. נ"ב עי' בגליון מ"ש בזה ועי' בד"מ סי' קע"ז ועי' ברמב"ם פ"ד מברכות הלכה ו' ובכ"מ ולח"מ ועי' ברדב"ז ח"ב סי' תרמ"ג שנדחקו בזה אמנם בהגהותינו על הרמב"ם הראנו דמשמיא אנהרינן לעיינין ומצאנו דסמכו על הירושלמי פ"ו דברכות אמר ר"י ד"ה הוא בירך על הפת וכו' אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כ"ע מודו וכו' ע"ש שמבואר כדברי רבינו והרר"י ודרכו לסמוך על הירושלמי כל שבתלמודין לא נפשט:

דף לח ע"א ברי"ף אנן נעביד לחומרא. נ"ב עי' בגליון מ"ש הד"ת בזה ובכנה"ג סי' קפ"ג בהגהות ב"י ובמנחת יעקב כלל א' ובשו"ת אא"ז החי"ץ ז"ל סימן פ"ב:

דף לט ע"ב בשה"ג ד"ה וכתב הטור וכו' ומיימוני וסמ"ג כתבו דמברכין. נ"ב פ"ס הוא וצ"ל דרמב"ם וסמ"ג כתבו דאין מברכין והטור כתב דמברכין ועי' בסימן רי"ז ובכנה"ג שם:

דף מג ע"ב ברי"ף ד"ה אם כו' פעם אחת וכו'. נ"ב עי' בהגהות ד"ת כאן ועי' בכנה"ג סי' רכ"ח בהגהות הטור:

ספר מרדכי למסכת ברכות

לרבינו מרדכי בר הלל אשכנזי ז"ל

כולל כל דיני התלמוד וכל שיטות הגמרא ורש"י ותוספות כסדר האלפסי עם הרבה סברות וחידושי דינים רבים :

ראו זה דבר חדש אשר לא היה לעולמים הגהת רמ"א ז"ל על מרדכי כתוב בכתב ידו ממש . והצגנו ציונים לזה שני חצאי לבנה מרובעים עם כוכב כזה [*] וגם מה שמחק מהמרדכי איזה תיבות הצגנו אותו בשני חצאי לבנה עגולים עם כוכב כזה (*) . גם הצגנו הדפין מהגמרא שרשם רמ"א ז"ל על כל מאמר ומאמר מהמרדכי :

דף מט ע"ב

*מאימתי א קורין וכו' [דף ב] משהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן פי' כהנים שנטמאו וטבלו והעריבו שמשן והיינו צאת הכוכבים ואז מתחיל זמן ק"ש עד סוף האשמורה הראשונה מכאן ואילך עבר זמן דלא מיקרי תו זמן שכיבה : [שם] בערבי שבתות ממהרין לאכול שהכל מוכן [שם] שקדש היום אמספק בערבי שבתות היינו בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה וכיון דספק הוא קדש היום מספק . [דף ג] איבעית אימא סיפא דעד סוף האשמורה כר' אליעזר רישא דמשעה שהכהנים נכנסין לאכול לא ר"א אלא רבנן *וכיון דאיתא לרבנן עבדינן כוותייהו וכן פסק רש"י כדברי האלפסי [וצ"ע . מ"י] . בואנן היכי קרינן ק"ש מבעוד יום ואין אנו ממתינין עד צאת הכוכבים שק"ש שלפני המטה הוא עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים והכי איתא בירושלמי אם קרא קודם לכן לא יצא וא"כ למה קורין אותה בבהכ"נ כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ור"ת *פי' דק"ש של בהכ"נ הוא עיקר כי אז קרינן כל הג' פרשיות שמע והיה אם שמוע ופרשת ציצית ומברכין ב' לפניה וב' לאחריה כדתנן במתני' (דף י"א.) אבל בק"ש שלפני המטה אינו אלא משום המזיקין כדאמר ר' יהושע בן לוי לקמן בשמעתין על כן אין קורין בק"ש שלפני המטה אלא פרשה ראשונה ושלא בברכותיה וכך פירשו התוס' שאין לברך כלל על ק"ש שלפני המטה והא דקאמר בירושלמי למה היו קורין אותה בבהכ"נ כו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות קריאת שמע קודם תפלה כמו שאנו קורין אשרי ואנן היכי קרינן ק"ש בבהכ"נ מבעוד יום אומר ר"ת דלא קיימא לן כמתניתין דמשעה שהכהנים נכנסין וכו' אלא קיימא לן כהני תנאי דפליגי עליה בברייתא בגמרא משעה שקדש היום ומשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והיינו מבעוד יום גוגם קי"ל כרבי יהודה דאמר ר"פ תפלת השחר (דף כ"ו:) דמפלג המנחה ואילך לילה הוא והוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים וראבי"ה כתב נ"ל עיקר דברי ר"ת וכתב המאחרים לקרוא ק"ש ולהתפלל בלילה [א] מיחזי כיוהרא שכל העושה דבר שאינו צריך נקרא הדיוט אא"כ הורגל בפרישות גם בשאר דברים : ב [דף ט] ובלבד שלא יאמר השכיבנו פרש"י דאמילתא דרשב"י קאי אקודם עמוד השחר משום דאין עתה תחלת (זמן) עת שכיבה אלא סוף זמן שכיבה ור"ש מקוצי פירש דקאי אקודם הנץ החמה דסליק מיניה אבל קודם עמוד השחר יכול לקרות השכיבנו וכך פי' ראבי"ה ועוד כתב דוקא השכיבנו לא יאמר אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כדאיתא לקמן :

ג *הני שלהי הלכתא נינהו בתרי לישני דרשב"י דזמן ק"ש דלילה עד שיעלה עמוד השחר כר"ג ולשון וכלישנא קמא דרשב"י ומעלות השחר עד הנץ החמה זמן ק"ש דלילה ודיום דלילה ע"י הדחק *ודיום לכתחלה [ג] ואם קרא קריאת שמע דיום קודם עמוד השחר וק"ש דלילה אחר הנץ החמה לא יצא :

[*ודיום לכתחלה . וקשה דבסי' כ"א משמע דיעבד אין לכתחלה לא וי"ל דהכא מיירי במי שיצא לדרך וסיעותיו לא ימתינו לו ואז מותר אפי' לכתחלה וכן פסק להדיא האלפסי והר"ן אבל בסי' כ"א מיירי שלא יצא לדרך ואז דוקא יתחשב לילה ע"י הדחק שלמוד מדאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ומ"ש ודיום לכתחלה היינו לפי הדין אבל למצוה מן המובחר כותיקין סמוך לנץ החמה גם מה שכתב לקמן ומיהו אם הקדים לקרות אחר עמוד השחר מיד יצא כו' לשון דיעבד היינו נמי משום דמצוה מן המובחר כותיקין . אלו הדברים הם שיטת התוס' בהדיא בד"ה לק"ש כותיקין כו' ע"ש ולא כן דעת הרי"ף ודו"ק . מהרי"ש מפוזנא] :

ד [דף ד] *אוכל קימעא וישן קימעא כו' *משמע מכאן דמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל תפלת ערבית דאי שתי דמשתכר דוהוי ישן* : ה הסומך גאולה של ערבית כו' וכ"ש של שחרית כו' דעיקר גאולת מצרים בשחרית היה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו וגו' *ונכון להזהר ולהחמיר שלא ספר בין גאולת ערבית לי"ח *ומיהו רב עמרם כתב בספר שלו דמה שאנו אומרים קדיש בין גאולה של ערבית לתפלה של ערבית כדי להשמיעין דלא בעינן למיסמך גאולה של ערבית לתפלת ערבית רק גאולת שחרית לתפלת שחרית : [שם] כגאולה אריכתא דמיא וירא עינינו *וי"ח פסוקין שאחר השכיבנו תקנו חכמים בשביל שבתי כנסיות שלהם היו בשדה ותקנו חכמים שמונה עשרה פסוקין כנגד שמונה עשרה ברכות וברכת יראו עינינו לאחריהן כדי שימתינו זה את זה ולא ישאר אחד יחידי ויסתכן ומעתה ה"ל זכגאולה אריכתא ולא חשיב הפסקה : ו גרסינן בפרק (*ג' דשבועות) [*ידיעות הטומאה דף טו:] כשהיו מוסיפין על העיר ועל העזרות היו אומרים שיר של פגעים ויהי נועם [*וכו'] להגין [שאני] מפני המזיקין ואין זה רפואה : ז כל ימי הייתי מצטער [וכו'] ודוחק עצמי על תפלתי שתהא סמוך למטתי כל ימי מהרתי שלא לעשות מלאכה ולעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל כפרש"י ור"י פי' דשרי ללמוד קודם תפלה דלקמן [*פ"ב] אמרי' (*רבי יהודה) [*רב] מקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומתני

[* משמע מכאן כו' . דהא לא פליגי חכמים אר"ג אלא בסייג דעד חצות דחכמים אומרים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק . אבל בהא דאין לאכול וכו' שלא יתעסקו שינה לא פליג ר"ג וכן כתב הרא"ש . קבלתי ממהרי"ש לונ"ל] :

[*היה אוכל בהיתר קודם שהגיע זמן ק"ש אין צריך להפסיק כדאיתא שהות עיין בר"ן פ"ק דברכות] :

[*ומיהו רב עמרם כתב בספר שלו דאין צריך למיסמך גאולה של ערבית לי"ח . וקשה הא איתא בגמ' בהדיא אמר ר' יוחנן איזהו בן עוה"ב וכו' וי"ל דהוא סובר כיון דתקינו י"ח פסוקים כנגד תפלה אותם צריך למיסמך אבל התפלה אינו צריך לסמוך ועי"ל דהוא סבר מה שאמר ר' יוחנן איזהו בן עוה"ב ה"ק מי שסומך תפלה של ערבית לי"ח הוא בן עוה"ב אבל חיוב ליכא . ממורי חביב ר"י] :

בפירקיה וקרי ק"ש כי מטי זמן ק"ש : ח [שם] צפון ודרום ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום *ומפני שהשכינה במזרח או במערב צריך להסב דרך תשמיש לרוחות אחרים ודוקא כשישן עם אשתו משום נגלה כדמוכחי קראי : ט [שם] (°אבא בנימין) [רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל] אומר מנין שלא יתפלל (א) ודבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו וגו' ודוקא דברים שאינם קבועים מפסיקים אבל הקבועים בבית הכנסת כגון שולחן או תיבה שלפני שליח צבור או בימה שקורין אלמבר"א אין מפסיקין וכן אדם ארוך אין מפסיק בפני קצר כדאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרין (דף ל"ח) לענין ברכת כהנים פשיטא ארוכי באפי גוצי לא מפסקי : י [שם] טורפין לו תפלתו *פירש ר"ח דוקא בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדות ור"י היה מחמיר אף בבתי כנסיות שלנו והיה מאריך בתפלתו עד שילאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמר תפלתו ונכון אף לנו להחמיר : יא [דף ג] *תפלה קצרה [עי' בתוס'] [ג] אין זה הבינני דהא לקמן (דף ל.) בעי מה בין תפלה קצרה להבינני ומפרש לקמן דתפלה קצרה צרכי עמך מרובין כו' : [שם] ומפני החשד זנות : [דף ו] אל יפסיע פסיעה גסה לפי שנראה שעיכוב בית הכנסת היה עליו לטורח : יב [שם] אחורי בהכ"נ פירש בקונטרס כל פתחי בתי כנסיות היו במזרח ואחוריהם למערב והמתפלל אחורי בית הכנסת [*למערב] ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לו ואינו נראה לר"י דאדרבה כי מהדר אפיה לבי כנישתא מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפללין למערב והוא מתפלל למזרח על כן נראה אחורי בית הכנסת מי שהוא אחורי העם במזרח והעם משתחוים למערב והכי קאמר דלא מיהדר אפיה כו' ודוקא לדידהו שהיו מתפללין נגד מערב אבל אנו מתפללין נגד מזרח שאנו במערבה של ארץ ישראל (*דכתיב) [*וכתיב] והתפללו אל ה' דרך ארצם וכמו שפירש להם נגד מערב כן הפרש לנו נגד מזרח [ד] : [שם] ההוא טייעא פירוש טערבי : כדו בר קיימת כשתי רשויות אתה עומד : [דף ח] אבל איכא חד מינייהו לית לן בה דאי דרי טונא יודעין שבשביל המשוי היה עובר ללכת לביתו וכן אם מניח תפילין ניכר שהוא ירא שמים ואי איכא פתחא אחרינא או כנישתא אחריתי לא יחשדוהו כי יאמרו הוא יכנס בפתח האחר או ילך בבית הכנסת האחר : [שם] עת רצון אימת יש עת שהוא של רצון והיינו בשעה שהצבור מתפללין ואפי' יחיד יג המתפלל בביתו מחמת אונס טוב לו להמתין עד שיתפללו הצבור : כביר לא ימאס [הרבים] כביר לא ימאס : [שם] מקרב לי מן המלחמות הבאות עלי : כי ברבים היו עמדי שהתפללו עמי : [שם] פדה בשלום נפשי זה שעסק בדברי שלום והיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא דגורם שלום ואחוה ואהבה : יד שיעור שני פתחים י"מ שיעור שני פתחים ממש שצריך ליכנס בבית הכנסת שיעור שני פתחים ממש ולא נהירא לר"י דמאחר שהוא יושב בבית הכנסת מה לי סמוך לפתח מה לי אינו סמוך אלא הכי פירושו שלא ימהר להתפלל מיד כשיבוא לבית הכנסת אלא ישב מעט עד שיתיישב דעתו [*וגם אינו ראוי שיתחיל מיד . מ"י] שלא תהא תפלתו נראה עליו כמשוי : טו אסור לקרות בתורה בסמיכה כדאמרינן בירושלמי [*בסוטה] רבי יוחנן איקלע להוא אתרא חזא גברא דהוה קרי בסמיכה אמר ליה אסור לך שנאמר ואתה פה עמוד עמדי אמר ליה בעל בשר אני והתיר לו אבל שאר אדם אסור וכ"ש בתפלה שנאמר לעמוד לשרת . מספר הרוקח : [שם] מיהדר אפיה טז וגרים מחזיר פניו מן הצבור כדי שיוכל לכוין לבו לגרסתו וגרים בלחש דוהא דמהדר אפיה וגרים רבותא אשמעינן דאע"ג דמהדר אפיה ונראה כמניח ס"ת שפיר דמי והא דאמרינן בסוטה כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה היינו בקול רם וכן משמע לשון לספר א"נ שאני רב ששת שתורתו אומנתו א"נ הכא מיירי שהיו שם י' בלא הוא : יז [שם] אפילו עטרות ודיבון פרש"י ז"ל שאין בו תרגום וצריך לקרות העברי ג"פ ור"י פירש למשום הכי נקט עטרות ודיבון ולא שאר פסוקים כגון ראובן ושמעון משום דאע"ג דאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי שצריך לקרות עליו תרגום ירושלמי או צריך לקרותו ג"פ לויותר טוב לקרות פעם שלישי בתרגומו מבלשון עברי : יח ישלים פרשיותיו [עם הצבור] נראה דכל השבוע מכיון שהתחיל לקרות הפרשה דהיינו ממשבת ממנחה ואילך עד שבת הבאה נקרא עם הצבור אע"ג דלענין גיטין לא מיקרי קמי שבתא עד מרביעי ואילך (פסחים ק"ו.) ומצוה להשלימה בשבת קודם אכילה והכי איתא במדרש (מכילתא פ' בא) שלוה רבינו הקדוש את בניו שלא יאכלו בשבת עד שיחזרו כל הפרשה : יט כתב בזהר זרוע ראיתי מורי רבי יהודה חסיד ואת מהר"ר אברהם שהיו קורין שנים מקרא וא' תרגום בשעת קריאת התורה משום נדבאותו ענין עסוק וכן נ"ל דמלמדי תינוקות הפרשה יצאו י"ח ובספר מ"ג כתב וז"ל דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מן התרגום וכן הורו רבותי עכ"ל : [דף ט] תכלת הוא צבע ירוק דומיא קלא אילן כרישין : כדי שיראה כ חבירו ס' בירושלמי מוקי לה בחבירו הרגיל אצלו ואין רגיל לגמרי כהדא אכסנאי דאתי לקין : כא [שם] לקריאת שמע כותיקין [*ותיקין חסידים ומחבבין מצות] פי' מצוה מן המובחר לעשות כותיקין מי שהיה יכול לכוין לקרות עם [שם] הנץ °החמה סמוך להנץ החמה מעט כדי שתהא תפלה אחר הנץ החמה מיד ומיהו אם הקדים וקורא אחר עמוד השחר מיד יצא *כדפסיק לעיל (דף ח:) הלכה (*כר"ג) [*כרשב"ג] וכן אם איחר לקרות עד ג' שעות

[*כדפסיק לעיל הלכה כר"ג . יכול להיות הגירסא נכונה הלכה כר"ג דאומר זמן ק"ש של ערבית עד עמוד השחר ממילא לאחר עמוד השחר מיד הוא זמן ק"ש של שחרית וכ"ת למה לא נקט הלכה כר"ש דזמן

הגהות הב"ח א שקידש היום בערבי וכו' דכיון דספק כו' כצ"ל ותי' מספק נמחק : ב נ"ב שכתב : ג שממהרין לאכול קודם שקידש היום שהכל מוכן וכו' : ד דאשתכר . נ"ב ס"א נעשו שכורים : ה והוי ישן . נ"ב והיו ישנים : ו נ"ב הכל : ז ודוחק עצמי רשום קו על אלו התיבות : ח דזהו דוקא : ט פי' סותר ערבי : י דהוה קאי : כ כאן צריך להתחיל הדבור והא דאמרינן בסוטה עד בלא הוא ואח"כ צריך להתחיל הדיבור והא דמהדר עד שפיר דמי : ל מכל מקום יותר טוב : מ בשבת במנחה ואילך : נ דבאותו ענין קא עסוק וכו' מלמדי תינוקות את הפרשה וכו' התרגום והורו הרבותי עכ"ל הס"ד ואח"כ נ"ל וכרתי הוא כרישין : ס בכאן נתחלפו הדברים וכצ"ל עם הנץ וכו' החמה מיד ואח"כ צריך להתחיל לקרות שמע וכו' שיכול לכוין ותי' לקרותה מוקפת ומיהו :

שלטי הגבורים

(א) לאו דוקא דבר אלא כל שהוא חשוב הפסק כגון מטה וכיוצא בה שיש לו רחב וגובה עשרה אבל ספסלין וכיוצא בהן לא חשיב למיהוי מחיצה בינו ובין הקיר משום דעיקר האי מילתא ודאי היא כדי שלא יתפזר ראות עיניו אנה ואנה ונמצא מטריד עצמו במה שיראה ולא יוכל לכוין ומשום דבר מועט לא אתי להכי כל זמן שיחזיר

חדושי אנשי שם

באורי שארית יוסף [א] עיין בתרומת הדשן סי' א' שנותן טעם אפי' על ב' שעות פחות שמינית קודם לילה וכתב עוד שמנהג מקודם אפי' יותר לכן אין לפרוש מן הצבור אפי' יותר מב' שעות : **גדולת מרדכי** [ג] כלומר ואין צריך לקרות עוד פעם שנית אע"פ שהיה אפשר לו לקרות ביום משא"כ של לילה ודוק ובזה מיושב מה שכתב לקמן בסי' כ"א : **ש"י** [ג] ובאגודה דף קפ"ג כתב שזו היא הבינני ולא צרכי עמך וכן מסיק בתוס' ברכות דף ג' וכן באשר"י : [ד] ובאגודה דף קנ"ב כתב נ"ל שעומד חוץ למזרח לדידן שמתפללין נגד המזרח לא יהפוך פניו לא נגד מזרח ולא נגד מערב אלא יהפוך פניו נגד דרום או צפון : וכן

באורי הרמ"ב בסימן א והיינו צאת הכוכבים . פי' ג' כוכבים בינונים ומפני שאין הכל בקיאין בין בינונים לגדולים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים כ"כ הרר"י כפי מה שהגיה הדרישה : **שם** והכי איתא בירושלמי . פירש משם ראיה דנהגי הכי כמנהגם ומשום דותקא דצבורא כ"מ במאור ע"ש ובזה נסתלקה השגת הראב"ד מעליו ע"ש : **שם** וגם קי"ל כר"י כו' · לכאורה ערבב הספר דעת הר"ת ודעת הר"י דר"ת הוא דתירץ משום דקי"ל כר"י והר"י הוא דתירץ דקי"ל כהני תנאי כו' ויש נ"מ לדינא דלהני תנאי דברייתא לא צריכין לקרות ק"ש קודם צה"כ רק זמן מועט קודם כמ"ש בטור ולר"ת שרי לקרות מפלג המנחה ונראה דהספר דקדק היטב כדי ליישב מה דקשה על כל חד וחד דעל שיטת הר"ת כבר הקשו הרא"ש והרשב"א דהאי ק"ש דבשכיבה תלי רחמנא ולא דמי לתפלה דכנגד תמידין תקנו דתליא ביום ולילה גם על תירוץ הר"י קשה קושית הרא"ש והרשב"א דאיך נפסוק כר"מ לגבי ר"י או חכמים וכן לא קי"ל כר"א לגבי ר"י אבל לדברי הספר א"ש דע"כ ר"מ ור"א דמקדמי זמן ק"ש ע"כ ס"ל חדא מתרתי או דהוי זמן שכיבה לדידהו מוקדם או דלא דרשי לגבי התחלת זמן ק"ש בשכבך אלא ה"ל כאילו כתיב לילה דבשכבך ר"ל זמן שכיבה והיינו לילה וס"ל דנקרא אז לילה ור"י וחכמים דפליגי י"ל בתרתי או דמודי להו דמיקרי אז לילה רק דהם דרשי בשכבך דבעינן זמן שכיבה ממש או כהיפוך דמודי להו דס"ל שפיר זמן שכיבה או דלא בעינן זמן שכיבה ומ"מ ס"ל דאין להקדים משום דאכתי לא הוי לילה וממילא כיון דתוספי פלוגתא לא אפסינן אמרינן דחכמים ור"י מודו לר"א ור"מ דהוי או זמן שכיבה או דלא בעינן זמן שכיבה ממש ורק משום דלא הוה לילה ס"ל דאין להקדים לקרות או וממילא אנן דקי"ל כר"י דמפה"מ הוי לילה לענין תפלה וגהי דיש לחלק דלגבי ק"ש שאני דבעינן זמן שכיבה הרי דהא כולהו תנאי דברייתא ס"ל דזמן שכיבה הוא כבר קודם צה"כ כדס"ל לר"א ור"מ ובהא ל"פ חכמים ור"י דגם אינהו מודי לר"א ור"מ דהוי זמן שכיבה אלא משום דלא הוי לילה פליגי ובהא מילתא כבר איפסקא הלכתא דאי בעי עביד כר"י עביד ותו ליכא שום דחיה ע"ז . ובודאי ר"ת עצמו דסומך על ר"י לחודא ומתיר מפה"מ קשה עליו קושית הרא"ש והרשב"א מאח"כ להספר לא מייתי לסה דר"י רק לראיה לענין זה דמקרי לילה ומהני תנאי דברייתא הראיה דמקרי זמן שכיבה ובהא ל"פ ר"י וחכמים וזו שיטה נכונה בלא שום פקפוק . ולכן סיים ע"ש הרשב"י דהמחמיר להמתין עד הלילה יש בו משום יוהרא אבל מ"מ אין להקדים רק הזמן מעט כשיעור דהנך תנאי דברייתא : **ט** ודוקא דברים שאינם קבועים מפסיקין . אם הם גבוהים י' טפחים סי' צ' סכ"א : **יא** החשד זנות . לפ"ז בתרי וכשרים ובתורבא אדתא שרי עי' בגמ' : **יח** בשעת קריאת התורה כו' . ובכד"ה סי' קמ"ז כ' ע"ז ומ"מ נכון לכוין אדם דעתו בכל הפרשיות ולשמוע מפי הש"ץ עכ"ל ע"כ לא יעשה כך אבל מ"מ לקרות עם הש"ץ עולה לו לקריאה אחת כמ"ש במע"מ ע"ש : **כא** ומיהו אם הקדים וקרא אחר עה"ש מיד יצא ר"ל אפי' לכתחלה יצא ורק שלא קיים מצוה מן המובחר כותיקין או משום דלא התפלל אחר הנה"ח או משום דלא סמך גא"ת : **שם** אם איחר לקרות עד ג' שעות יצא לפי' הרר"י הוא רק דיעבד דלכתחלה אין זמנו כלל אחר הנה"ח אבל להרא"ש והתוס' משמע שרק לא קיים מצוה מן המובחר כותיקין מפני שלא התפלל מיד אחר הנה"ח : **שם** עד ג' שעות . פי' עד סוף ג' שעות כמ"ש הרמב"ם והסמ"ג ועי' תוס' פסחים ק"ז ע"ב ד"ה שהיה וכתב הרמב"ם דר"ל שעות זמניות ודעתו

[illegible] דהכי פסקינן לקמן (דף י:) הלכה כרבי יהושע: כב בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח ויש ליזהר שלא לומר שומע תפלה [*עדיך ס'] לא בתפלת יוצר ולא בתפלת ערבית דהואיל ולא קבעוהו חכמים בתפלה ^אהוי הפסקה בין גאולה לתפלה ואינו כגאולה אריכתא ויש שנמנעים מלומר כי שם ה' אקרא כמו כן מטעם זה (ג): כג כל האוכל ושותה ראבי"ה בעזרי פירש ^במידי דמשכר אבל מים מותר לשתות דבמים לא שייך לומר אחרי שנתגאה זה כו': כד [דף יא] בשחרית מברך שתים לפניה ואחת לאחריה וכו' בירושלמי מפרש דשבע ברכות הללו על שם שבע ביום הללתיך וברכת יראו עינינו לא חשיב דלא נתקנה אלא בדורות האחרונים ומשום סכנה כדפירש לעיל (דף ד:) וכן ברכת ישתבח אינה מן המנין שהיא (*לאחר) [*לאחריהן] דפסוקי דזמרה כמו ברכת יהללוך אחר הלל: כה [שם] אחת ארוכה ואחת קצרה פירש רש"י ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו *מקום שאמרו להאריך כגון אמת ואמונה לא יקצר כגון בהשכיבנו אין רשאי להאריך ולא נראה לר"ת חדא דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה *ועוד מאריכין בה לפעמים כגון אור יום הנף וכמה מעריבין שאומרים בפסח ובעצרת ובסוכות ופר"ת אחת ארוכה ואחת קצרה דהכל קאי אברכת אמת ואמונה כלומר בה בין יקצר בה וכן אשכחנא התם (יבמות דף מ"ו:) אחת ארוסות ואחת נשואות: מקום שאמרו להאריך אבל ברכות ארוכות קאי ^גלקצר כגון ברכות קצרות וכגון ברכות הפירות והמצות אין רשאי להאריך לחתום בברוך ושלא לחתום כגון ברכת הפירות והמצות וקי"ל כרבנן והא דלקמן אמריק כו' שכבר נפטר באהבה רבה משמע דבשחרית אומרים אהבה רבה שמואל לטעמיה כו' כדמפרש כו ופסק האלפסי די"ל בין בערבית בין בשחרית אהבת עולם ומיהו אנן לא נהגינן הכי אלא בשחרי' אהבה רבה ובערבית אהבת עולם לאפוקי נפשין מפלוגתא: כז שכבר נפטר באהבה רבה בירושלמי מפרש והוא ששנה על אתר פירוש מיד שלמד מיד באותו מקום משמע דאם הפסיק בינתים אחר ק"ש צריך לברך ברכת התורה *ופסק ר"י** דדוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אלא שמאתקין ולהכי בעינן ששנה על אתר ואם לא ילמוד מיד אינה פוטרת אבל ברכת בחר בנו וברכת לעסוק בתורה שנתקנו עיקר לברכת התורה היא פוטרת כל היום אבל כשמפסיק לעסוק בתורה צריך לברך ועל זה אנו סומכים שאין אנו לומדים מיד אחר (*אהבה רבה) [*ברכת התורה] שאנו טרודין והולכין בלא לימוד פעמים עד חצי היום או יותר ואין להקשות מ"ש מסוכה שצריך לברך בכל פעם שאוכל לישב בסוכה די"ל שאני גבי תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם חייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום ולומד אבל גבי סוכה יש שעה קבועה לאכילה. כח ואין להקשות למה לא יברך לישב בסוכה די"ל דברכה דאכילה פוטרתה. א"נ שמא לא יישן ונמצא ברכה לבטלה דאין בידו לישן בכל עת שירצה. כט והיה אומר הר"ם דכשאדם עומד מעל מטתו בלילה ללמוד דא"צ לברך ברכת התורה לפי שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחרת ל ובצרפת נהגו לומר ל פסוקי דברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהוא משנה (ריש פאה) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהם שהיא ברייתא (שבת קכז:) מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר אבל א"נ [א] כדפי': לא [שם] הערב נא פי' ר"י דברכת לעסוק בדברי תורה והערב נא ברכה אחת היא ויש לקרות והערב בוי"ו: [שם] בא"י המלמד תורה לעמו ישראל [*גרסינן] ולא גרסינן בא"י למדני חוקך שאין זה ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה: [שם] וזו היא מעולה שבברכות משום שיש בה הודאה וקילוס למקום ולתורה ולישראל: לב פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא פתח ואמר בא"י ודעתו לומר שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן יצא [*אלא היכא דקא נקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח וצריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא אי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר סיומא אזלינן וכו' ופסק רי"ף] לקולא *עבדינן ולא מהדרינן ליה ור"י פסק לחומרא ומחזירין אותו ומיהו היה אומר מהר"ם מאברא שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו ואמר בפה"א תחת פרי הגפן דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בטוב שהוא יין וכן בחתימת יו"ט אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כדי דיבור יצא אחר שהוא יודע בטוב שהוא יו"ט עיין במיימון פ"ח דהל' ברכות (דין יא) כשהוא כורע (*כורע) [*במ"י אינו] באבות תחלה וסוף וכן בהודאה [*כורע בברוך כנ"ל וכ"ה ברמ"י] וזוקף כשמזכיר השם: לג *וכיון שלא יצא כשאמר האל הקדוש צריך לחזור גם בזכרנו יש פוסקין שצריך לחזור וכן במי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים והר"ם מאורא [*וכן ר"ת] פסק דאין מחזירין אותו ^המכל אותן הדברים שלא פי' בספר בפירוש והביא ראיה לדבריו וכן פי' ראבי"ה (*ואין) [*דאין] חוזר דקי"ל פרק במה מדליקין (דף כד:) ימים שאין בהם קרבן מוסף טעה ולא הזכיר א"צ לחזור. [*הכי פירושו] רא"ה אף [אמר] האל הקדוש יצא כלומר הבא למלך אומרים לו שכך יצא בהאל הקדוש כמו בהמלך הקדוש ושניהם טובים כאחד אבל לרב עדיף המלך הקדוש ומיהו לרב בדיעבד יצא עיין לקמן סוף פרק אין עומדין (דף לד.) ובמיימון

ק"ש של שחרית לאחר עמוד השחר ור"ל משום דאין הלכותיו פסוקות דהכי אליבא דחד ליתנא דר"מ מיתני לה אהאי ומאן דמתני לה אהא לא מתני לה אהא א"כ אין הלכתא פסוקה לכן נקט ר"ג דהלכה פסוקה. ממורי הגיה ר"י. מצאתי בספר:

[*וי"א דקאי אשתים לפניה יוצר אור ומעריב ערבים ארוכה לפי שפותחת בברוך ותוחמת בברוך ואהבה קצרה שאינה פותחת בברוך]:

[*ועוד אמת ואמונה פעמים שמקצרין בה מאוד כדאמרינן לקמן למ"ד אין אומרים פ' ציצית בלילה הוא קא מסיים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' בפ' היה קורא. עכ"ל תוס' פ"ק דברכות, ועוד דהרבה מאריכין כו']:

[*שאלו לר' יצחק מווינא מי שמשכים ויושב לכתוב אם חייב לברך ברכות התורה כמו ללמוד והורה לחיוב רק שלא יכתוב אגרת הרשות. אגודה]:

[*עיין בא"ח בב"י מה שהקשה על ר"י סימן מז]:

(בסדר תפלות) כתב שיש מקומות שנוהגין שלא לאומרו [*פי' זכרנו ומי כמוך] כלל מכלל דפשיטא דאין מחזירין אותו בזכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים:

הדרן עלך מאימתי

[דף יג] *היה קורא לד בתורה פ' קריאת שמע והגיע זמן ק"ש אם כוון לבו יצא אע"פ שלא בירך שתים לפניה ושתים לאחריה ובירושלמי מוכח מכאן דברכות אינם מעכבות [ב]: [שם] בין לה הפרקים בין הפסוקות (*לקמן) [*ולקמן] מפרש לה במתני': [שם] שואל מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: באמצע פירוש באמצע פרשה או באמצע ברכה עכ"ל רש"י ז"ל: מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו *אבל לו מפני הכבוד לא: [ג] ואמרי' לקמן (דף ל:) ובפ"ק דיומא (דף יט:) ודברת בם ולא בתפלה פי' שאין משיבין מפני הכבוד ואפי' בין ברכה לברכה [*ובירושלמי ודברת בם יש לך רשות לדבר] פסק רבינו שמשון [*ס"א שמעיה] לז דבמקום שאסור לספר בלשון חול אסור לדבר נמי אפילו בלשון הקודש: [שם] ותכ"א בכל לשון (א) אומר ר"י דהלכה כחכמים דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (עירובין דף מו:) ועוד דרבנן ס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא ופסקינן כוותיה לקמן (דף טו:): [שם] אמר רב נחמן בר יעקב לח ובדלי"ת (ג) דכל כמה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מידי ומה בלע באארכתו: [שם] שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאת החי"ת פן יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום ובירושלמי ר"נ בר יצחק אמר ובלבד שידגיש בדלי"ת: [שם] עד לט על לבבך בעמידה בירושלמי מפרש לאו דאי הוה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד אע"ג דאמרי ב"ה (לעיל י:) כל אדם קורין כדרכן מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך שאינו כל כך מיושב ואין יכול לכוין כשהוא מהלך כאילו עומד וכן הלכה דמהלך בדרך מצוה לעמוד בפסוק ראשון ובעינן כונה בפסוק ראשון בלבד כרבא שהוא בתראה *וכן איתא בתנחומא רב יהודה בשם שמואל אמר אסור לקבל עליו עול מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד ויקרא כשיגיע לואהבת הולך לו: מ ומשיב שלום לכל אדם אפילו אינו נכבד וכן הלכה וכן פסק ר"י משום דר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה דאמר אפי' באמצע משיב [ד] מפני הכבוד וא"כ נראה לראבי"ה שמותר [ה] לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפני הכבוד גדול מזה אבל בתפלה אין לענות דמשמע לקמן [ו] פ' אין עומדין דבין גאולה לתפלה אין לענות וכ"ש בתפלה עצמה מא ומי שמתפלל לבדו וש"ל מגיע למודים ישחה למודים אבל לא יאמר מודים ודוקא כשעומד באמצע הברכה אבל בסוף הברכה לא משום דנראה ככורע בשביל הברכה ואמרי' (לקמן דף לד:) דאין לכרוע בכל הברכות רק באותן הברכות שתקנו חכמים ור"ת היה רגיל שהיה ממתין בעושה פלא כדי לומר קדיש וקדושה עם הצבור והיה סובר אע"פ ששהה כדי לגמור הכל אינו חוזר לראש [ז] והאלפסי חולק בזה לקמן מי שמתו (דף כב:) (*בשם) [*דבשם] רב האי גאון פסק דבתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: מב [דף יד] ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל שהוא חובה לכל אדם והם כ"א ימים בשנה (ערכין י.): מג [שם] חדלו לכם מן האדם כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד האדם: [שם] צדק לפניו יהלך והיא התפלה שמצדיקתו לבוראו והדר ישים פעמיו לדרכי חפצו: מד [שם] כאילו הקריב עולה *בלא מנחה וזבח בלא נסכים שחייבו התורה להקריב עמה' ונסכו רביעית ההין אף זה הקורא ואינו מניח תפלין אינו גומר המצוה: מה [דף טו] נפנה לנקביו יקנח ידיו בצרור נראה לראבי"ה כגון שלא הסיח דעתו אך נתלכלכו ידיו בטיט [שם] וה"מ בק"ש אבל בתפלה בעו לאהדורי אמים ונראה לר"י דל"ג ליה דמאי שנא ק"ש מתפלה כמו כן יש ליראה שמא יעבור זמן תפלה והיא דאמר רשב"ל (פסחים מו.) לתפלה ד' מילין פרש"י דאם יש לפניו תוך ד' מילין מנין ימתין עד שם כדי להתפלל במנין: מו *צריך להתיז זיי"ן דלמען תזכרו (ירושלמי) שלא יהא נשמע תשכרו פי' ע"מ לקבל שכר: מז *וכורכין את שמע (פסחים נ"ו.) כלומר מדביקין ולא היו מפסיקין בין אחד לואהבת וצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לואהבת דפסוק שני לשון צוה. מפסיקין היו אבל לא היו שותקין אלא שהיו אומרים בשכמל"ו: מח קן הימין שיחזור ימין שהשיב אחור מפני אויב: [דף טז] סרכיה נקט דרך רגילותו אמר כסדר ולא טעה: מט [שם] רחץ לילה הראשונה שמתה אשתו ונקברה בו ביום במסכת שמחות פירש דאיתא בירושלמי אבל אסור ברחיצה דוקא של תענוג אבל שאינה של תענוג מותר כדאמרינן (יומא ע"ז.) מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ביום הכפורים ואינו חושש וכן לחוף ראשו בימי אבלו מותר אם יש לו ערבוביא בראשו וכן התיר רש"י ליולדת אבלה לרחוץ בתוך ז' ימי אבלה: והלכה כת"ק ואע"ג נ דאמרינן (כתובות ע"ז.) כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו מיהא אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות דאדרבה מיחזי כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה: [דף יז] או דילמא תנאה קביל עליה האי ליטנא משמע נא דמיירי בתענית שקבל עליו אבל בתענית הכתוב לא: (ג) [שם] טועם ואין בכך כלום פי' ר"ח שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן הטעימה אבל בלע לא אפילו בשאר תעניות. ומכאן יש לפסוק דאדם שטועם דבר ופולט אין צריך ברכה שאין נהנה: נב [שם] במשכים לפתחו וכן הלכה אבל באקראי בעלמא מותר: נג מנח תפילין ומגלי מכאן משמע [*מדלא קאמר מנח תפילין וקרי ומגלי מ"י] דמותר להניח תפילין (ד) בין גאולה לתפלה וכן בטלית מניח בין

[*וזה לשון רש"י אבל באשר"י כתב ולא נהירא לי פשיטא דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים]:

[*ודלא כרבי נתן דאמר עד על לבבך. וכן הוא באלפסי]:

הגהות הב"ח א חכמים בתפלה אינה כגאולה אריכתא והוי הפסקה בין גאולה לתפלה: ב פירוש דוקא מידי: ג לקצר כגון ברכות הפירות והמצות וכגון ברכות קצרות: ד ולא נכירא ובצרפת נהגו: ה מכל אותן הדברים שלא פסיק בספר וכו' אף אמר האל הקדוש:

חדושי אנשי שם

מהר"ם [א] וכן הוא בתוס' וכן שיטת ר' יונה סביב האלפס אבל לפי דעת הרא"ש וא"ח צריך: ג"ם [ב] ס"א הא ביחיד הא בצבור מעכבות פירוש דבפ"ק מסקינן דסדר ברכות אינן מעכבות הא ברכות מעכבות הא ביחיד הא בצבור: [ג] פי' דבתפלה אסור להפסיק כדאמרינן לקמן אפי' המלך שואל בשלומו כו': מהר"ם [ד] לשון נמוקי מהר"ר אייזיק שטיין כתב רבינו יהודה חסיד דוקא שלום ולא יותר. וכל מה שאומר משיב היינו בפנים חדשות אם לא ישאל יבא לידי שנאה ובהגה"ה שאין אנו שואלין בשלום חלילה להשיב אול ואפילו מד"ת לא בין הפרקים ולא בברכותיה ולא בפסוקי דזמרה העתקתי ממרדכי פ"ב שמואל ט"מ פ"ב דברכות ודין זה כתב ג"כ בספר גן בושם רבינו יהודה חסיד עכ"ל נמוקי מהרא"ש: [ה] ומיהו נהגו לשתוק ולשמוע עיין פרק לולב הגזול דף שמ"ו ע"א שפסק רש"י בשם ר' יהודה גאון לשתוק ובאלהי נצור יענה: מהר"ם [ו] הכי איתא גם בתוספתא ובת"ה סי' י"ב גמגם עלה דלא אשכחן אין עומדין ושמא י"ל שאדני שפתי תפתח נתקן משום שאמרו שם חסידים הראשונים היו שוהין קודם כדי שיכוונו ואמרי התם במתני' אפי' המלך שואל בשלומו לא יפסיק ומשמע ליה דקאי נמי אשהה. קפי דהא תלמוד ערוך הוא בפ' מי שמתו הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין ומסקינן ודכ"ע מיהו לא פסיק ושמא י"ל דאם משהיא לא שמעינן אלא באמצע הברכה ממש דהכי פי' הנכנס לבהכ"נ ומצא מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור את ברכתו עד שלא יגיע כו' ולהכי איצטריך לאתויי מבין גאולה דהוי כבין הפרקים ובין ברכה לברכה אפ"ה לא יפסיק: ג"ם [ז] והאלפסי חולק בזה והקשה מהר"י מגלן דחולק דהא דסובר האלפסי דחוזר היינו בתפלה דוקא אבל בק"ש וברכותיה ס"ל דאינו חוזר דהא בכ"מ לא נקט בדבריו תפלה וכן במס' ר"ה כתב הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק אע"פ ששהה כדי לגמור את כולו וכן בתקיעת שופר כו' אבל בתפלה חוזר וכו' הרי דנקיט דוקא תפלה ותירץ שצריך לגרוס כאן והאלפסי חילק ביו"ד וה"פ דאלפס חילק בין תפלה לשאר ברכות דתפלה אם שהה כו' חוזר אבל בשאר ברכות אם שהה כו' אינו חוזר כר"ת או יש לפרש דר"ת סובר דאינו חוזר בין בתפלה בין בק"ש וע"ז כתב והאלפס חולק כלומר וסובר דבתפלה חוזר ולפ"ז יש לקיים הגירסא:

שלטי הגבורים

שיחזיר פניו אל הכותל ותזינן להו לרבנן קשישי דאמרי הכי תדושי ברכות: (ב) ודוקא מקמי תפלת שחרית ותיכו מקמי מוסף ומנחה ליכא איסורא פי' להפסיק ולומר כי שם ה' אקרא וגו' כדבעי למימר קמן בפרק תפלת השחר ומקמי תפלת ערבית אסור ולאו מהאי טעמא אלא משום דחכמים עשו חזוק לדבריהם תו' שטה מצאתי: (א) הא דקתני דאמרינן תפלה בכל לשון במשנת והלו נאמרין ה"מ בצבור אבל ביחיד לא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי כו' אלפסי [*עי' באשר"י]: (ב) והכי הוי שיעורא דאריכות דאחד תלתא בחי"ת ותרי תלתי בדל"ת כילד ממליך למעלה ולמטה בחי"ת ובד' רוחות בד' ומעיין בנגעים הראש למעלה ולמטה למזרח ולמערב לצפון ולדרום וגמירא להא מלתא דתנינן בהלכות ג' בספר יצירה שקבע בשמו הגדול ותותם שם קצות התם רום ופנה למעלה ותתמו ביה"ו: (ג) השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום ועד כמה רבי אמי ורבי אסי טעמו עד רביעית עכ"ל הגמ' מצאתי תמיהה גדולה היא שסברי גבי עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב וכאן שאין בו שום סכנת נפש מתיר להטעים רביעית לכך נראה לפרש דהאי רביעית הוי היינו רביעית בילה והוי ממש כשיעור שתיבת כוס ומצאתי בערוך בערך ד' דהאי רביעית הוי מכמה מטעמים ולכולהו טעמי ר' אמי ור' אסי רביעית ועיין בערוך בערך רביע האריך בזה עכ"מ: (ד) היה רגיל רבי להמתין לעושה פלא לענות קדיש וברכו וקדושה ולא היה רוצה לענות בין גאולה לתפלה. ואף אמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה ואומר הר"ם שיש לענות בכל מקום קדיש וברכו וקדושה ולא

באורי הרמ"ב

לב ודעתו לומר שהכל. הוא פי' רש"י אבל להרי"ף מיירי שאמר שהכל ובתכ"ד אמר גם בפס"ג: לג כלומר הבא לימלך כו'. אבל הרא"ש מפרש יצא דר"א בדיעבד ומימלא לרבה אף דיעבד לא יצא וכ"ה דעת הרי"ף וכמו שהביא הספר לשונו, בסמוך והכי קי"ל: לו פי' שאין משיבין מפני הכבוד ואפי' בין ברכה לברכה. דאי לענין מפני היראה ובאמצע ברכה ליכא לפרש משום דלהרש"י דמפני היראה מפניו שלא יהרגנו גם בתפלה מפסיק כה"ג: לח אמר רב נחמן בר יעקב. וגירסא דידן רב אחא בר יעקב וכ"ה בהרי"ף והרא"ש: לט מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד. פי' דב"ה לא אתו רק לאפוקי מב"ש דס"ל דלעיקר מצות ק"ש בעינן קימה בשחר ושכיבה בערב ע"ז פליגי ב"ה דמצות ק"ש לאו בהא תליא אבל מודה דמשום חסרון כוונה צריך לעמוד: שם וכשיגיע לואהבת הולך לו. וברא"ש והרשב"א הביאו דעת הפוסקים דבעינן לעמוד עד על לבבך שלא יהא נראה כערא' וכ"ש בש"ע: מא והאלפסי חולק בזה בהגהת גדולת מרדכי דחק לגרוס והאלפסי חולק בזה ביו"ד משום דבק"ש קיימינן הכא ותפלה חמורה ולענ"ד נראה דגירסא שלפנינו נכונה משום דלר"ת צ"ל דלכתחלה רשאי להמתין כדי לגמור את כולה ולרב אלפס דס"ל דגבי תפלה אם שהה כדי לגמור את כולה שחוזר נראה א"כ עכ"פ נהי דבק"ש קילא מתפלה בחד דרגא דבאם שהה עד דא"ה נראה מ"מ לכתחלה ודאי דאסור לשהות כדי לגמור את כולה וא"ש כנלענ"ד: מז מפסיקין אבל לא היו שותקין אלא שהיו אומרים בשכמל"ו וכן הוא ברש"י שאלל הרי"ף ואינו מובן. ומסתמא הכוונה לפי' הראשון שברש"י שם וכצ"ל מפסיקין היו אלא שהיו שותקין ולא היו אומרים בשכמל"ו: מט רחץ בלילה הראשון וכו'. במס' שמחות פי' דאיתא בירושלמי כו'. כאן חסר התחלת הדבור וקאי אהא דהשיב ר"ג איסטניס אני. ובמס' שמחות ר"ל בפ' ואלו מגלחין דשם בהל' אונן בד"ה גרסינן פ' היה קורא מבואר בדברי הספר יותר והיינו כשיטת התוס' והרא"ש ודלא כהר"ת ע"ש:

גאולה לתפלה וכן מצינו שר"י שלא אחר עליתו ושהה השליח וכבר קרא ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו וגמר י"ח והביא ראיה מהכא ומכל מקום יש לחלק בין תפילין לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמרינן בסמוך כאילו מעיד עדות שקר בעצמו שהוא קורא ולטוטפות בין עיניך ולאות על ידך ואין לו ותפלה נמי כדאמריק קורא ק"ש ומתפלל וזו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה אבל ציצית שאינו חובה שאם יש לו טלית [*בת ד' כנפות] חייב ואם אין לו פטור מציצית ויכול לקרות בלא ציצית ודאי הויא הפסקה והר"מ מקולי היה אומר דאפילו מכאן אינו ראיה דמצינו למימר דהניח תפילין בלא ברכה ולאחר י"ח ממשמש בהן ובירך עליהן ובהכי סגי שגם מותר להתעטף נד בטלית בעת שידיו מטונפות ואח"כ ממשמש בטלית ומברך : סליק פרקא

[דף יז] *מי שמתו נה וחילופיהן שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל חפצים לזכות בו:[שם] נו שלפני המטה יכנסו [*ס"א יתעסקו] בו כשתגיע המטה אצלם ושל אחר המטה נשאוהו כבר וה"ג רש"י שלפני המטה צורך בהן פטורין ושל אחר המטה אפילו צורך בהן חייבין לקרות והיינו טעמא דכיון שנשאו אותו אין טרודין כ"כ במצוה והאלפסי ור"י גורסין את שלפני המטה ושלאחר המטה את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין ואלו ואלו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא נז אבל בק"ש ובתפילין שהן דאורייתא חייבין ורישא דקתני מי שמתו מוטל לפניו דפטור מק"ש (*והתפילין) [*שם ליתא] *כ"ש דפטור מתפלה וכן משמע בגמרא דפטור מן התפלה :

[*גירסת המרדכי היא במשנה פטור מק"ש ומן התפילין אבל בגמ' ובאלפסי הוא פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין וע"ש בתוספות] :

[שם ודף יח] ואינו מברך רש"י פי' וא"צ לברך [*ברכת המוציא] משמע מתוך פרש"י שאם רצה לברך הרשות בידו (*וא"צ) [*וכן אין מזמן אינו צריך] לברך ברכת המזון ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו כולהו פרש"י ז"ל א"ל. ור"י פי' דאסור לברך וכן איתא בירושלמי אם רצה להחמיר אין שומעין לו וגם אחרים שבירכו אין האוננין עונים אחריהם אמן [*בירושלמי בעי] מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו פי' מיבעי ליה אמאי אין שומעין לו אי מפני כבוד המת או מפני שאין לו מי שישא משאו ונפקא מינה היכא דיש לו מי שישא משאו דאם תאמר מפני כבודו של מת אסור ואם תאמר מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו ובמסכת שמחות פירשתי . וכתב ראבי"ה דכיון דלא איפשיטא על זה סומכין [*האוננין] שמתפללין והולכין לבהכ"נ במקום שיש קרובין שיתעסקו בו : נח [דף יח] כיון שמוטל עליו לקוברו כמי שמוטל לפניו דמי אפי' בבית אחר וה"ה איפכא אם מוטל לפניו ואין עליו לקוברו דלא נהוג אנינות וא"כ אדם שאין יכול לקבור את מתו כגון שמת בבית האסורין ואין המושל מניחו לקוברו אין חייב לנהוג אנינות ואוכל בשר ושותה יין גם אין דין אבילות חל עליו עד שיתייאשו מלעסוק בעבור קבורתו אבל הכא (*בכל) [*דבכל]יום הוא מצפה לפדותו [*א"כ אין דין אבילות נוהג בו וכו'] והכי תניא במסכת שמחות (פ"ב הל' י"ג) נתייאשו בעליו מלקוברו מתאבלין עליו ומעשה באחותו של רבינו תם שנפטרה בשבת (*והודיעו לו בעיר אחרת) [*בעיר אחרת והודיעו לו] במ"ש ואכל בשר ושתה יין ואמר מכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין ואפשר שגם אם היה רבינו תם בעיר היה מיקל מאותו טעם ובמסכת שמחות פי' : נט [שם] *דיסקא (*של עור) מרצוף [*גדול] של עור [שם] ואמרינן בירושלמי דיסקא שהיא מליאה ספרים או שהיו בה עצמות של מת הרי זה מפשילן לאחוריו ורוכב אבל אם מתירא וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ מותר לרכוב עליהן

[*כאן צ"ל ואם מתירא וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ מותר לרכוב עליהן אבל להפשילן לאחוריו מותר אע"פ שאינו מתירא והכי אמרי' בירושלמי כו' עד ורוכב ואח"כ צ"ל ובמסכת שמחות וכו'] :

ובמס' שמחות פירשתי : ס [דף כ] וקטנים פטורין מק"ש פ"ה אפי' קטן שהגיע לחינוך ולר"ת נראה דקטן שהגיע לחינוך חייב בק"ש ותפילין דהא אמרינן פרק לולב הגזול [*דף מב] קטן היודע לשמור תפיליו אביו לוקח לו תפילין (*והיינו בהגיע לחינוך) [*אלמא כשהגיע לחינוך שייך ביה תפילין חייב בתפילין ובק"ש] ואמרינן התם יודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש מסתמא כדי שידע לקרות ק"ש כשיגיע לחינוך ומתניתין הכא דפוטר קטנים מק"ש ותפילין היינו קטנים שלא הגיעו לחינוך וצריכין אנו לפרש דחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורין מן הכל הואיל ולא הגיעו לחינוך ומשום רישא נקט קטנים בהדי נשים ועבדים אע"ג דבסיפא אינם שוים שכן דרך התנא לשנות קטנים עם נשים ועבדים כמו נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה : סא [שם] (א) ונשים חייבות בקדוש היום אע"ג דמצות עשה שהזמן גרמא הוא פר"ת דמן התורה אין צריך שיקדש על היין דאטו יין כתיב בתורה והא דדרשינן זכרהו על היין אסמכתא בעלמא הוא והא דאמרינן בנזיר מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין הרשות ופריך מאי ניהו קדושא ואבדלתא הרי מושבע ועומד מהר סיני הוא (*ופר"ת) [*פר"ת] בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא דאצטריך קרא למעוטי אלא *ודאי יין דרבנן הוא (*אבל) [*אלא] שמיעת קדוש [*פי' של אלא ודאי קאי אדלעיל וחוזר לפניו] הוי דאורייתא וראיה משבועות פ"ג שבועה שלא אשתה כו' (ב) : סב [שם] גרסי' [*בתלמודא] נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן נפקא מינה לאפוקי לאחרים ידי חובתן פרש"י משום דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן [*לך] ונשים לא נטלו חלק בארץ ואי משום בנות צלפחד לא נטלו כי אם חלק אביהם ולפי זה כהנים (*ולוים) [*ס"א אינו אבל בתוספתא גרים ליה] פטורין ופלוגתא היא בתוספתא (בכורים פ"א) אמר ר"י ר"מ היה אומר הכהנים היו מביאין ולא קורין לפי שלא נטלו חלק בארץ ואני אומר מביאים וקורים כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בשדה מגרש ור"י ור"מ הלכה כר' יהודה (עירובין דף מא) ועוד דקי"ל כר"י דאמר אב המון גוים דאף גבי גרים אומר דשפיר קורין וכל שכן כהנים ולוים וכן פירשו בתוס' דמסכת בכורים ור"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה : רב הונא סבר סג יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדושה הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע ש"צ לקדושה לית לן בה אבל מודים אע"פ שיחיד *אינו אומר מודים אם לא ישוח נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו ור"ת היה רגיל סד כשהיה מתפלל

יחיד כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם החזן בלא אמירה ודוקא באמצע ברכה כדפרישית לעיל (יג) דאמרינן לקמן (לד) דאסור לשחות בסוף ברכה אלא באבות ובהודאה ומיהו לכתחלה *אין לעשות כך כדמשמע הכא ורבי יהושע בן לוי סבר אין היחיד אומר קדושה וכן הלכה

[*פי' אלא ימתין ולא יתפלל אם לא שמוכרח לכך שצריך לסמוך גאולה לתפלה] :

ומיהו יכול יחיד המתפלל להתחיל עם החזן התפלה ולומר עמו כל התפלה והקדושה משלם *כמו שהוא אומר נקדש את שמך כו' עד סוף כש"ל דאין זה הפסקה וגם אין זה קרוי יחיד וכתב רש"י (סוכה דף לח) דאדם המתפלל ושמע קדושה או ברכו אין לו להפסיק ולענות אלא ישתוק מעט ושומע כעונה *וי"ל דלכתחלה אין לו להתחיל דעניה חשיבא טפי הדור מטה ור"ת ור"י היו אומרים דאי שומע כעונה א"כ

[*מלשון רש"י ולאו דוקא קאמר אלא אפילו בינו לבין עצמו כדמוכח בסוגיא דהתם אלא ה"ק אפילו היכא שמתפלל עם הצבור ושמע הקדושה מן הש"ץ והוא יהיה בתוך התפלה שלא יוכל לומר קדושה עם הקהל אפ"ה לית לן בה שיכול לומר בפני עצמו וק"ל] :

[*פרק לולב הגזול משמע בהדיא דשומע כעונה לר"ת וא"כ לפי זה צריך לגרוס הכי דכיון דשמע כעונה דהא ליכא מאן דפליג על זה] :

הוי הפסקה אי שותק ומיהו נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג:בירושל' דתפלת השחר קאמר לא התפלל בשחרית ובא ומצא צבור(ג) שהתפללו [א]*מוסף אם יודע שיכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור כדי לענות אחריו אמן

[*והא דלא קאמר אם כו' שיגיע ש"צ לקדושה אפשר שהירושלמי קאמר שיחיד יכול לומר קדושה כו' גם לאומרו מלה במלה כמו שכתב המרדכי] :

יתפלל ואם לאו אל יתפלל : באיזה אמן סה אמרו תרי אמוראי פליגי חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בשבת בהאל הקדוש וכאן בחול בשומע תפלה לכן יש ליזהר לענות אמן בשומע תפלה [*בחול] ובהאל הקדוש [*בשבת] טפי משאר ברכות ומשמע מתוך הירושלמי סו שהיו אומרים שמונה עשרה ברכות שלימות במוסף של חול (*כמו) [*כגון] בר"ח ובחוה"מ ומיהו אנן סמכינן אההיא דתפלת השחר (דף כט) דקאמר תמני סרי תקון תשע עשרה לא תקון . ומה שאנו אומרים עננו בין גואל לרופא לא קשה אחרי שאינו אלא לשליח צבור אבל יחיד כוללה בשומע תפלה ועוד בתוספתא (פ"ג) קתני בהדיא כמנהגנו דקאמר ימים שיש בהם מוסף כגון ראש חודש וחול המועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל ש"ע ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע : (לעיל) . רב חסדא אמר סז הרהור לאו כדיבור דמי פסק רבינו חננאל כרב חסדא מדמתרגלי ר"א ורב דימי למילתיה ש"מ כוותיה קי"ל ולא יצא אדם בק"ש בהרהור : ר' יוחנן סח אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו נראה דהלכה כר' יוחנן ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא דהא מסתמא לא פליג אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל עמד להתפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק: סט כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' תניא במס' סופרים (ד) קדושה שביוצר אור וסדר קדושה אפי' יחיד אומר מפני שאין אלא סיפור דברים אבל נעריצך ונקדש אין אומרים בפחות מי' [*מהו שיפסיק לאמן יהא שמיה רבא] ומסקינן דלא יפסיק ופסק ר"י דלא יתחיל אלא א"כ יודע שיכול לגומרו עד שלא יגיע ש"ץ ע ליהא שמיה רבא דלא גרע מקדושה ומודים וכתב רש"י כדפרשינן לעיל דמנהגא דפסיק ושתיק ולא עני וכן עמא דבר ומיהו באלהי נצור עונה כן פסק ראבי"ה : עא כתלתא סבי דכולהו נקולא כר' יאשיה בכלאים דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דהוו להו כלאי זרעים וכלאי הכרם כאחת *כרבי אלעאי בראשית הגז [*כר"י בן בתירא כד"ת דבעל קרי מותר ללמוד] : דאינו נוהג אלא בארץ ובמסכת חולין (דף קלו) יליף טעמא פרק הזרוע *עיין ספ"ק דקדושין (דף מט) השיב ר"ת דאסור עב לטבול ביוה"כ כדי להתפלל בנקיות* [*ועיין סוף הל' נדה סי' אלף נ'] דהא דאמר (*ר') [*ת"ק דר'] יוסי בסוף יומא דטובל כל היום* [*פי' והתם מיירי דצלי תפלת נעילה] : היינו למ"ד עג טבילה בזמנה מצוה אבל הכא אפשר מאתמול דהא ת"ק דר"י [*באידך ברייתא] סבר מן המנחה ולמעלה אינו יכול לטבול הואיל ואינו צורך התפלה משהינן ליה עד למחר ועד המנחה נמי לא שרי אלא לבעל קרי ואנן דנהגינן כל השנה כולה בין בתפלה בין בדברי תורה כר' יהודה בן בתירא לדידן אינו מצוה ותו דקי"ל דטבילה בזמנה אינה מצוה : [דף כג] אלא עד דכ"ע שהה חוזר לראש וה"ה דהוה מצי לאוקמה לכ"ע אינו חוזר לראש ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכה חוזר לראש וכן לקמן בפירקין (ד' סג) אמר ר' אבא חוזר לראש ותימה דבמסכת ר"ה (דף כד) א"ר יוחנן שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא אלמא התקיעות מצטרפות ואע"ג דשהה כדי לגמור כולה וכן במגילה (דף יח) נמי אמרינן אמר רבא ואין הלכה כמ"ד חוזר לראש דאמר נקוט דרב [ביבי] בידך ופי' השר מקוצי דהכא גבי מהלך במבואות המטונפות אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש משום דגברא דלא חזי הוא כמו לעיל גבי תפלה ומים שותתין על ברכיו אבל בתקיעות דר"ה השנה והלל ומגלה התם מיירי דגברא חזי הוא : האלפסי [*בגמרא דף כה] פסק עה כרב הונא מדפריך תלמודא מיניה פרק אמר להם הממונה (דף ל) וא"כ מותר לקרות ק"ש כשיש צואה תחת בגדיו על בשרו ור"ח פסק כרב חסדא לחומרא דסבירא ליה כל עצמותי תאמרנה : עו גרסי' בירושל' רבי אילא וחבריה הוו יתבי קמי פונדוקא ברמשא אמרי מהו מימר מילי דאורייתא אמר לון מכיון דאי הוי יממא הוינן חמין מה קומנין ברם כדין אסור משמע במקום שראוי לראות הערוה אין מועיל העלמת העין : עז [דף כה] לית הלכתא כי הנך מתניתא דלעיל דאסר צואת כלבים וחזירין כשאין בהם עורות אבל בצואת אדם לא שייך ובכל ענין אסור ובתוספות גמגם אם יש לומר דצואת תרנגולים מותרין בכל ענין כמו צואת בהמה מדלא הזכיר צואת תרנגולים בהך מתניתא בתרייתא או שמא לכך לא הזכירה משום דיש לאסור צואת תרנגולים אפילו אין בהם עורות ואפילו אם נאסר שמא זהו דוקא בלול של תרנגולין שיש שם סרחון אבל כשגדלים בבתים ואין שם אלא מעט שמא מותר ובירושלמי פירש באדומים בלבד יש לחוש ולא ידעינן פי' אדומים [ב] ועוד קאמר התם מרחיקין מגללי בהמה ארבע אמות ר' שמואל בר יצחק אמר ובלבד של חמור : עח [שם] ריח רע שאין לו עיקר כמו הפחה י"מ דבתי כסאות שלנו שהם בעומק (ה) אם יש בהם מחילה המפסקת הוי כמו ריח רע שאין לו עיקר וכמו

שלטי הגבורים

ולא הוי הפסק : (א) ומסתמא דכי היכי דאיתנהו נשי בקדוש היום איתנהו בהבדלה וקדושתא ואבדלתא דתרווייהו משום קדושת היום וכיון דמחייבי בהא מחייבינן נמי בהא וחיוב הבדלה לכל מאן דמחייב בקדוש היום הוי : (ב) תוס' המתפלל ורואה צואה במקומו כו' עד הוי זבח רשעים תועבה . נ"ל דמיירי במקום שהיה ראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה ולכך תפלתו תועבה ויחזור ויתפלל אבל אם אינו מקום שיוכל לתלות ולהסתפק בדבר לא מקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה וא"צ לחזור ולהתפלל . ור"ת מפרש דהוי מעוות לא יוכל לתקון מדלא קאמר ויחזור ויתפלל . ממתין עד שיכלו המים וחוזר פי' ה"ר יוסף בר משה דאפי' נפלו על בגדיו דכמה דעבדין פיף פיף נבלעים במהרה כדאמרי' לקמן מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם כדי להטפיח מותרין דכיון דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד ורבנן הוא דגזור וכיון שעומד כבר בתפלה לא אטרחוהו רבנן ויחזור לתפלתו . אלא דכ"ע שהה חוזר לראש אבל לא הוי מ"ל דכ"ע שהה אינו חוזר לראש ובדשהה קא מיפלגי דהא לכ"ע הוי גברא חזיא כיון דאין חוזר לראש אבל אי הוי מצי למימר הכי הוה מצי ליה דקי"ל דאפי' שהה כדי לגמור את כולה דאין חוזר לראש בפ"ב דמגילה דפסקינן התם דאין הלכה כר' מונא כו' ואמר ר' יוחנן גופיה בפ"ב דר"ה שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ומסקינן התם דפליג אדר' אבהו דאמר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וקי"ל כר' יוחנן ועוד שר' אבהו תלמיד ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וזה דלא כפסק הפנים . תוס' פ' מי שמתו : (ג) תשובת מהר"מ על מנין מצומצם בבהכ"נ וקדם א' והתחיל להתפלל לעצמו דיכול ש"ץ להתפלל כל דבר שבקדושה אע"ג דאין יכול לענות עמהם דלא גרע מקטן המוטל בעריסה מצטרף לריב"ל ואפי' למאן דפליג עליה לאו משום דלא עני בהדייהו אלא משום דלא ידע למי מברכין ולאו בר מצוה הוא אבל גדול בר מצוה אפי' לא עני בהדייהו לכ"ע מצטרף ואפי' אלם חייב בכל המצות והרי הוא כפקח לכל דבריו אע"ג דלא עני מצטרף בהדייהו וכ"ש האי יחיד דאיהו נמי בתפלה פסיק ומקבל עליו מלכות שמים דמצטרף בהדייהו וקדמה שכינה ואתיא אכן אם יש שהות ביום להתפלל מצוה להמתינו כדי לזכותו שיענה ואפי' יש עשרה בלא הוא ע"כ . ז"ל התוס' פ' הקורא את המגילה נקוט דרב ביבי בידך דאמר אין הלכה כר' מונא שאמר חוזר לראש וכן הלכה דא"צ לחזור לראש דהלכתא כרב באיסורי ומכאן סומך רבי כשעומד באמת ויציב שממתין עד שיוכל לומר עם הצבור קדיש וברכו ואמן יהא שמיה רבה : (ד) ונשאל לגאון ז"ל אם יחיד יאמר קדושה באמצע הסדר או לא והשיב הרשות בידו כו' עד בקורא בנביאים : (ה) ומה שאנו משתיקין החזן כשיש צואה בבהכ"נ אפי' גדולה היינו טעמא הואיל והחזן ש"ץ א"א שלא יהא א' מהקהל סמוך לה בד' אמות ובעינן דעת שומע ומשמיע

חדושי אנשי שם

ג"מ [א] נקט מוסף משום דשחרית יתחיל מ"מ ביותר טוב שיתפלל עם הצבור ויכוין מלה במלה עם הש"ץ :
ג"מ [ב] אבל רבינו יחיאל מפרי"ש פי' דבארץ אדום היו השעורין בזול כדאמרי' בכתובות והיו התרנגולין אוכלין השעורין ומאתן מסרחת :

באורי הרמ"ב נה אפי' צורך בהם . פי' דלפעמים צורך בהם אפ"ה חייבים: שם צורך בהם פטורים . ומ"מ דוקא אותן שיש בהם צורך לנשיאת המטה אבל המלוין לעולם חייבים כ"ה בש"ע מדברי הרמב"ם : נז אין האוננין עונין אחריהם אמן . כוונתו למ"ש הרא"ש לדעת הי"מ לחלק דבאם כבר עסק או שיש לו עוסקים אחרים דיכול לברך ודחה הרא"ש מכך דעניית אמן שאין בו ביטול עסק ואפ"ה שוה דינו לשאר דברים שפטור בהם או אסור בהם : שם ובמס' שמחות פירשתי . בפ' ואלו מגלחין ריש הל' אונן : נח ובמס' שמחות פירשתי . ג"ז שם : נט ובמס' שמחות פירשתי . בפ' ואלו מגלחין בהל' אונן כד"ה המוליך עצמות כו' : סא אסמכתא בעלמא היא מהא כו' . כצ"ל במ"ש דראיית ר"ת הוא מההיא דנזיר וכן משמע מלשון הספר בסמוך שכתב ופי' ר"ת בו"ו וכן מליצנא דסיים אלא ודאי יין דרבנן הוא וכן מפורש בתוס' פסחים שם ובתוס' שבועות כ' ע"ב ד"ה נשים ע"ש : סב הלכה כר' יהודה . נ"ל הלכה כר' יוסי : שם וכן פי' בתוס' במס' בכורים . כוונתו לברייתא דמייתי בירושלמי שהביא התוס' ב"ב (דף פ"א ע"א ד"ה למעוטי) דבתוספתא דבכורים שלפנינו ס"ל לר"י הכי רק בבני קיני ע"ש : סז ורב דימי . לפנינו איתא ראב"א וכן הוא בתוס' והרא"ש ע"ש : עה תחת בגדיו על בשרו . וכתב הרר"י דדוקא במכוסה מאליו בלי הבגדים אבל במכוסה מכח הבגדים ולולא הבגדים היה נראה גם לר"ה אסור :

באלו

בהי דפרשתי דלקמן [דף כג] חיישינן שמא עט יפנה בהם ואסור בבית הכסא [*ערלאי] שאין רגילות לפנות שם מותר להשתין בהם ולא חיישינן שמא יפנה בהן והא דתנן לקמן אפילו בבית הכסא ערלאי לא ישתין בהם היינו כשאוחזן בידו דחיישינן שמא ישפשף הניצוצות אם יפלו מים על רגליו או אם יגע באמה מכאן משמע דאסור לפנות בגדולים כשתפילין בראשו אבל להשתין מותר : [דף כד] *ה"ר יוסף גרס פ והתניא היה ישן במטה ואשתו בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת בינו לבינה : [דף כה] נכרי ערום אסור לקרות קריאת שמע כנגדו והכא נמי אמרינן הכא בתלמודא טפח באשה ערוה אפילו באשתו פי' טפח שדרכה להתכסות וכן שוק וקול באשה ערוה ופי' רב האי גאון דכל הני לענין ק"ש וכתב הר"א ממיץ בס"י הלכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעת קול שיר של אשה ובעונותינו בין העובדי כוכבים אנו יושבים ועת לעשות לה' הפרו תורתך הלכך אין אנו נזהרין מללמוד בשמיעת קול שיר נשים ארמאות וכ"פ בה"ג וכ"פ ר"ח כדברי ר' (*יהודאי) [*האי] גאון וכתב ראבי"ה כל הדברים שהזכרנו למעלה לערוה דוקא בדבר שאין רגילות להגלות אבל בתולה הרגילה בגלוי שער לא חיישינן דליכא הרהור : פא [שם] גרף ועביט שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מימי רגלים קרוי עביט ואסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדין לכך אע"פ שאין בתוכם כלום ואפילו רביעית מים אפשר דלא מהני להו אבל כלי דלא בלע כגון כלי זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטיל בהם (*מים רביעית) [*רביעית מים] : פב [שם] מרחיק ד' אמות וקורא ואפי' אם כפאו על פיו יש שאמרו מרחיק ממנו מפני שנבלע בו ומאיס והוי כמו צואה הדבוקה בסנדלו ולראבי"ה נראה להתיר דהא מכוסה הוא ולא עדיף מצואה בעששית ולא דמי לצואה שבסנדלו : [דף כו] ספר תורה פג עושה לו מחיצה י' ואם לאו לא ישמש וה"ה בחומשין שלנו אבל שאר ספרים דיין בכסוי בעלמא : אמרינן בירושלמי לא פד ישב אדם על גבי (ס) ספסל שס"ת נתון עליו ואם היה נתון על ד"א מותר עד היכן רבי בא בשם רב הונא אמר טפח רבי ירמיה בשם ר' זעירא אמר אפי' כ"ש : [שם] אמר רפרם אמר רב חסדא עומד פה אדם כנגד בית הכסא ברחוק ארבע אמות וקורא ק"ש ומפרש לה בבית הכסא שאין בו צואה : נשאלתי על פו בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרות ק"ש כנגדו והתרתי להם והבאתי ראיה מכאן כיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף : כנגד בית הכסא ברחוק ארבע אמות ודוקא בישן שהיה בו צואה ופנוה : [א] אלפסי וכן נדה אם באה להתפלל כו' מיהא מתני' שמעינן כו' וכן פר"ח וכתב ראבי"ה והנשים נהגו סלסול ופרישות בעצמן שאין נכנסות לבית הכנסת ואף כשמתפללות אין עומדות בפני חברותיהן וכשר המנהג : סליק פרקא

תפלת השחר פז עבר יומו בטל קרבנו וגמר לה (תמורה דף יד) מזבח ונסכים דבר יום ביומו והיכא דאיחר עד שעבר שתי תפלות כגון טעה ולא התפלל ערבית והמתין עד המנחה וכן משחרית עד ערבית בהא לא אשכחן שחייבו חכמים לחזור ולהתפלל וכן אם טעה ולא התפלל מוסף אינו מתפלל ערבית שתים דהיאך יקרא בהקרבת הקרבנות וכבר עבר זמן קרבן מוסף : [ב] טעה ולא פח התפלל מנחה בע"ש כו' (א) טעה ולא התפלל [מנחה] בשבת מתפלל ערבית שתים של חול דהיינו מוצאי שבת ומבדיל בראשונה כתב האלפסי ז"ל ומבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דאיבעי לאקדומי תפלה דשעתיה ברישא דהיא חובה וכיון דלא אבדיל ברישא ואבדיל בבתרייתא גלי בדעתיה דהך בתרייתא היא חובה הלכך בעי למיהדר ולצלויי זימנא אחריתי כדי להקדים חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרווייהו אע"ג דלא איבעי ליה למיעבד הכי לא מיחייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחד מינייהו לא מהדרינן דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרו על הכוס עכ"ל אלמא מדפי' הלכך בעי למיהדר לצלויי זימנא אחריתי כי היכי לאקדומי חובת תפלה בשעתיה ברישא *מל' זה דקדק הר"ס [*אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה תוס'] : מאיברא דפליג האלפס על מה שכתב רבי' יהודה דאם טעה ולא הזכיר ראש חודש במנחה לא יתפלל עוד בלילה שהרי לא יזכיר עוד דר"ח דכבר עבר וי"ח ברכות דמנחה כבר התפלל מבעוד יום וא"כ אינו מרויח כלום והוא הדין במנחה בשבת אם התפלל כל י"ח ברכות ושכח ולא הזכיר [של שבת] דלא יתפלל ערבית שתים [ג] אבל אם נזכר ביום חוזר ומתפלל ומזכיר של שבת ובסמ"ג כתב יחיד שטעה ולא התפלל בע"ש אתה קדשת כיון ששמע מש"ץ מגן אבות בדברו מתחלה ועד סוף יצא ידי חובתו והכי אמר רב נטרונאי גאון דנפיק ביה אפילו לא התפלל כלל : [דף כז] בבחירתא במס' עדיות : פט (*דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד) [שם] והשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [*דעבד כו'] הא סמכינן דלפעמים אנו מתפללין תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן ולפעמים (ג) אנו מתפללין תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כרבי יהודה דאמר מפלג המנחה ואילך לילה הוא ויש מהגדזין בדבר משום דנראה כשתי (*חומרי) דסתרי אהדדי וכתב ראבי"ה צ דסמכינן אדרב דצלי של שבת בע"ש : [שם] (ומתפלל של שבת בע"ש כו') והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום והא דאמרי' פ' במה מדליקין [*דף כג] ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר גבי הדלקת הנר איזה הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה אבל התם מיירי שלא קבל עליו שבת מיד באותה שעה : [שם] ומתפלל אדם של מו"ש כו' וכגון שיש לו צורך מצוה לעשות במו"ש כגון ללכת למול תינוק ולא היה לו יין להבדלה אם לא יקדים : הגה"ה כתב רב האי גאון שזה לא היה עושה רבי יאשיה שהיה מתפלל של מו"ש בשבת אלא למצוה שהיה לו להתסיך לדבר מצוה כגון על עסקי המת אבל בשלא לדבר מצוה אין ראוי להתפלל דכיון שכבר נהגו העולם להתפלל מנחה עם (ג) שקיעת החמה אין לו להתפלל ערבית אלא משקיעת החמה ואילך עכ"ל משמע דמשקיעת החמה יכול להתפלל ואע"פ שלא נראו הכוכבים ופירש רבינו ברכיה מטקולא דבפרק תפלת השחר משמע דהא דרב צלי של שבת בע"ש היינו בשעה ורביע קודם הלילה דהיינו פלג המנחה ע"כ : *כבר שוייה עליו צא חובה ומיהו בחנם אין לבטלה אם לא מפני איזה מצוה עוברת אי שרא המייניה פ"ק דשבת [או שעלה על מטתו] דלא מטרחינן ליה [*אבל בחנם לא] שהרי יעקב תקנה וגם היא כנגד הקטרת אברים ופדרים שמוקטרין כל הלילה כדאמרינן בסמוך וכמו שהן לא מעכבי כפרה כך איהי נמי מצוה בעלמא יש בה ובסדר רב עמרם יש דלכך תקנו קדיש בין תפלה לגאולה להודיע דרשות היא : [דף כח] מתפלל של צב מנחה אחר שהגיע זמנה יקדימנו כדי שלא יקרא פושע גם עליה ואח"כ של מוספין הואיל (*ואם איחרה) [*ואיחרה] זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן של מוספין כל היום : [שם] הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף מכאן יש ליזהר ביום הכפורים להתפלל תפלת המוסף (שחרית) קודם שש שעות ומחצה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאם לא כן היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם ומיהו אם איחר אחר שש שעות ומחצה בזה אומר ירושלמי דאם יש שהות להתפלל שתיהן תפלת המוספין קודמת ובתלמוד דידן בשמעתין לא משמע כן ורבינו אבי העזרי כתב דאם התפלל (*בצבור) [*הצבור] כבר תפלת המוספין בעונתן אין מפסיקין כיון שלא הגיע זמן המנחה דהיינו מנחה קטנה בתשע שעות ומחצה : [שם] ולית צג הלכתא כן ואין צריך להפסיק אם יש שהות ביום להתפלל : (ד) [דף כט] רגיל לומר תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע וכו' שאנו אומרים בעמידה אחר התפלה אבל אינו רגיל כו' הרי סיים תפלה וכן הלכה ופי' בהלכות גדולות דדוקא ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני ששומעה משליח צבור והוא הדין לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משליח צבור מראש ועד סוף נפיק מיהו צריך לדקדק מפי (ס) שליח ציבור מראש ועד סוף על כל אות ואות של תפלה ואע"פ שהוא בקי דהא אמרי' בראש השנה כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ואף על גב דאמרינן התם לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות משום דאניסי וטרידי אבל טעה לא יש לומר דהיינו היכא שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל (ו) והר"ס פסק דוקא שכח להזכיר של ראש חודש אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואין יוצא בשמיעתו משליח ציבור : צד [דף ל] ועד כמה זמנה להתפלל עד פרסה אבל מכי עבר פרסה הוי מעוות לא יוכל לתקן ובה"ג מפרש עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה [*ל"ש בספינה ול"ש ביבשה. מ"י] אפי' אין לו לילך אלא פרסה אבל פחות לא יתפלל: צה [שם] הלכה כר' יהודה ויש ספרים דגרסינן אין הלכה כר"י שאמר משום רבי אליעזר וכ"כ ר' חננאל הלכך מצלינן [*מוסף] בין ביחיד בין בצבור : [שם] צו ורב ששת אמר אפילו מהלך וקיימא לן כרב ששת ומיהו בתוספות פסק הרב רבינו יוסף כרב חסדא וכן האלפסי פי' דרב חסדא עדיפא ליה טפי : צז [שם] הלכה כר' שלא ירד למטה ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל וא"צ לחזור פניו כנגד ירושלים : [שם] (ו) תלפיות תל שכל פיות פונות שם וכהך שמעתא קי"ל *וכן מסיק נמי פרק לא יחפור אתון דקיימתון לציפונא כו' ולא כהני אמוראי דפליגי אי שכינה במערב או במזרח כו' ועכשיו אנו למערב דארץ ישראל ע"כ אנו פונין למזרח : [שם] מסמך גאולה לתפלה עדיף מהתפלל מעומד פסקו ה"ג דהלכה כר"ש בן אלעזר ומשמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך כשהוא מהלך ואין צריך לעמוד ואין להקשות מ"ש מהבינו דאסיקנא לעיל דוקא מעומד דיש לומר שאני הבינו שהיא קצרה ואין כאן ביטול כל כך כמו בי"ח ברכות שיש ביטול דרך זמן גדול ועוד פי' הר"ס מאיוורתא כי הדר לביתיה הדר מתפלל מעומד כדאמרי' בסמוך ור"ח פסק כאבוה דשמואל ולוי ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינא לרבנן קשישי דעבדי הכי משמע דאין הלכה כמותו : [שם] אין מחזירין אותו אומר ר"י צח דכל היכא דאמר אין מחזירין כגון על הנסים דחנוכה ופורים ויעלה ויבא דר"ח [*ערבית] ועננו וכיוצא בהם דלא מיבעיא דאם עקר רגליו דאין מחזירין אותו אלא [*אפילו לא עקר רגליו] (*כיון) [*אפילו היכא] שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח ברכה של אחריה אינו חוזר לראש דברכה לבטלה היא אם יחזור ומיהו העיד ר"י שראה ר"ת שחזר לאחר שהתחיל בברכה של אחריה והיה אומר כל מקום שאחז"ל אין מחזירין אותו היינו היכא שסיים תפלתו דעקר רגליו אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה דהא אמרי' לקמן טעה בג' אחרונות חוזר לעבודה ורבינו אלחנן היה פוסק דכל היכא דלא פתח הברכה של אחריה אותה ברכה מיהא חוזר דאשכחן לקמן פ' ג' שאכלו דביעלה ויבא דר"ח דברכת המזון כיון שלא פתח בהטוב ומטיב תקנו ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו ור"י דחה הראיה דשאני התם דברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין דומה שם הפסקה כל כך אבל [הכא גבי תפלה] אם יחזירוהו אותו (*ברכה) [*בברכה] בדבר שאין לו לחזור הוי כמו הפסקה באמצע התפלה. ורבינו אבי העזרי פסק כרבינו אלחנן וכתב דאינו חוזר לתחלת עבודה אלא אומר יעלה ויבא ומסיים ותחזינה עינינו עד המחזיר שכינתו לציון:[שם] אמר אביי הלכך צט מעומד *מפני כבוד שכינה הואיל והוא מקבל פני שכינה* : ה"ג רש"י פועלי אמת שפעולתם אמת שאינם משנים את סדרן וללבנה אמר הקב"ה שתתחדש בכל חדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שימן הוא להם שאף הם שמונים לה עתידים להתחדש בגדולתם כמותה. ור"י גרים פועל אמת שפעולתו אמת פירש הקב"ה אמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש : סליק פרקא

[*(חסר ההתחלה) אי יש תחומין למעלה מי' או דלמא אין תחומין למעלה מי' דתחומין דרבנן ולא איפשיטא ופסק דרבנן להקל. אבל יש בזה דעת אחרת ואני לא ידעתי מה ענין תחומין לברכת הלבנה וכי אם לא היה אפשר להקביל פני רב אלא ממרחק גדול שיהא ביניהם לא יקבל פניו וא"ת כן אף בחול לא יברך שאין המברך קופץ למעלה עד מקומה של לבנה ועוד שאין מברך ללבנה אלא ליוצרה והוא יתעלה אין למעלה מן התחומין ולא למטה. ועוד יש בענין זה פנימי למי שזוכה הש"י לעמוד עליו ובסמ"ג בדקנו ולא מצאנו. ואפשר מי שקצרו כתב כן בעצמו. אדרת] :

אין ק עומדין ורבנן עבדי כמו מתניתין וכוותיה קי"ל [ד] ולכך אין להתפלל מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש פי' הכנעה ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם : *כלילא מנ"ל דאסור כו' קא אומר ר"ת דלאו

חדושי אנשי שם

מהר"ם [א] וב שראה קרי אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה שהיא תקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל כו' : ג"ם [ב] פי' ומיירי שהתפלל תפלת מנחה קודם מוסף כגון שהגיע זמן מנחה שדינו להקדים מנחה למוסף כדאיתא בסמוך שזמן מוסף כל היום והוי כאילו עבר רק תפלה אחת אפ"ה אין מתפלל ערבית שתים : מהר"ם [ג] ולדברי רב אלפס צריך לחזור ולהתפלל כדברי חכמי פרובינציא בנמוקי רבינו יונה ובאשר"י : [ד] משמע דלא בעינן

שלטי הגבורים

ומשמיע והקרוב בד' אמות אל הצואה אינו יכול לכוין. ע"כ מצאתי : (ס) בפ' הקומץ רבה ובמו"ק דאסור לישב במטה שס"ת עליה ובירושלמי התירו בספסל משהו והיכא מ"ד בטפח וי"ל דהתם בספסל שהוא קשה אבל במטה שהוא רך ע"י סנגדים ויש שעה שמעמיק עצמו או מגביה וכן הספר ואינו כבוד לספר. רשב"א : (א) גם הלכה דאם טעה אדם והזכיר חול בשבת כגון שהתחיל באתה חונן גומר אותה ברכה שהתחיל ופליגי בה תנאי אם יגמור הברכה אם לאו אבל מברכת אתה חונן כ"ע לא פליגי דודאי יגמור אותה על הכל עיין באלפסי ובסמ"ג לא חלקו מברכת אתה חונן לכל שאר הברכות אלא פסקו בכולם גומר הברכה לשון (מתני') ואם התחיל בשל חול גומר ובשאר ברכות לא. ע"כ : (ב) היכא מרבנן קשישי דמפרשי. עד הערב עד שתחשך ומשמע דס"ל להני רבוותא דזמן תפלת המנחה עד זמן צאת הכוכבים מדאמר בפ"ק דעד צאת הכוכבים יממא הוא ולאו מנחה היא דאמרי' דבין לר' יהודה בין לרבנן תפלות כנגד תמידין תקנום ולד"ה אי אפשר לעיקר עבודת התמיד אחר שקיעת החמה. תוס' שם : (ג) מיבעי לן לברורי כללא דמתני' דכלהו הני שעות דאיירי בהו התחלתן מתחלת הזריחה עד סוף השקיעה והשעות הם בשעות הזמניות והם אשר יתחלק כל קשת יום בין ארוך בין קצר לי"ב מהם אבל השעות הבינונית שהם השעות השוות הם שישתנו זמניהם ויתחלפו מספרם לפי שיעור אורך היום וקצרו ולא דברו בהם חכמים ולפירושו כי השש שעות מאלו שדברו בהם חכמים הם חצי היום והארבע שלישיתו וכן כל מה שנחלק מהם על דרך הזה אבל לפי השעות השוות לא נמצא זה אלא כשישתוו היום והלילה שהיא בשנה בשתי נקודות בלבד ואולם פעמים נמצא השש שעות הם שני חלקי היום או שלשה חלקיו לפי אורך קשת הלילה ולפי המקומות וזה הכלל בידינו בכל השעות הנזכרות בדבריהם. ז"ל תוס' הרדום מצאתי : (ד) אבל לא אידכר מקמי שומע תפלה מחזירין אותו פי' האלפסי בפ"ק דתענית דחוזר לראש וראבי"ה ור"י הוכיחו מן הירושלמי דחוזר לשומע תפלה עיין בפ"ק דתענית. פנים והגה"ה : (ה) בעץ חיים כתב דש"ץ כשמתפלל בלחש אינו חוזר מפני טורח צבור אלא יסמוך על תפלתו בקול רם בתשובת הר"ר יונה מטוליטולה שהחזן צריך לענות ברוך ה' המבורך עם הצבור. בירושלמי קום כי דבר ה' אליך מכאן א"ר אלעזר כד עטו אמן יהא שמיה כו' וכל דבר שבקדושה בעי למיקם ארגלוהי. ירושלמי ש"ץ שדילג שתים או שלש ברכות אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתח"ה ומכניע זדים שמא מין הוא ובונה ירושלים שמא אין מאמין בביאת המשיח : מצאתי רש"י כשהיה חולה לא היה מתפלל אלא ק"ש והיה אומר שיש איסור בדבר שמתוך כובד חליו נטרף דעתו ואין יכול לכוין ומביא ראיה מהא דתני אבוה דשמואל כי הוה אתי מאורחא לא הוה מצלי עד תלתא יומי כלומר לאחר תורחו מן הדרך לא היה מתפלל בג' ימים דמפני טורח הדרך לא היה יכול לכוין ועוד תניא שתוי וכו' אלמא כל מי שנטרף דעתו אסור להתפלל. סג"ה ג' תפלות נשמעות תפלת יחיד בדמעות בכל יום תפלת צבור בכל יום וכל הבוכה בתפלתו כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפלתו נשמעת. מסה מאיבר"א : (ו) כלך לעיר ודעתו ללון שם ואח"כ נמלך ועבר ללכת מהלאה או לחזור לביתו צריך לחזור ולאומרה. עכ"ל מהנ"ל סג"ה : (ז) השתחוה בפסיקתא הטופל על פניו צריך לחלות נפשו למעלה ופניו בקרקע ואדם חשוב נוטה לצד שמאל ומגביה יד ימין והכי נהיגין רבנן למעבד עכ"ל ה"ר ששון והאשכנזים נוהגים כשנופלין על פניהם להטות על צד ימין והכי איתא במדרש וימינו תחבקני ולכל זמן וזמן מניחין המזמור לפי ענינו כגון בברכי נפשי בר"ח ואיל הערוג

באורי הרמ"ב

פ בלחשו. פי' שפה אבל בלחשה אחרת אפי' בפחות מטפח וי"ח : פב בחומשין שלנו. ר"ל העשוין בגלילה רק שאין עשוין כתיקון ס"ת : צ להתפלל מנחה עם שקיעת החמה וכו' כצ"ל : צא כבר שוייה עליה חובה כו'. פי' שהתחלת הדבור הוא קאי אדברי הרי"ף ז"ל ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיי"ל כרבא מיהו כו' מילי היכא דלא צלי אבל היכא דצלי ליה להתפלל ערבית כבר שוייה עליה חובה כו' ע"ש :

היינו עטרה ממש שמשימים ב"ה בראשן דבסוף סוטה (ד' מט:) מפרש ל"ש אלא בשל וורד והדס אבל של קנים ושל חילת מותר ומי מניח עטרה של קנים בראשו אלא היינו כלילא כעין כיפה [א] וראש כל אדם דקאמר לאו דוקא אלא למעלה מראשם והכי תנן במסכת מדות סוף (פ"ג) ושלשלאות של ברזל היו קבועות בתוך האולם שבהן עולים ורואין את העטרות ופירשו הגאונים דהיינו כעין כיפות מוזהבות שעושין בחלונות ועוד פי' ר"ת דלכלות וחתנים דוקא אסרו עטרות אבל שאר נשי וגברי לא עיין בפ' במה אשה (נט.) : [דף לא] רבנן עבדי כמתניתין וכוותייהו קי"ל ולכך אין להתפלל מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש פירוש הכנעה ושמחה של מצוה כגון שעסק בד"ת ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם: [שם] אחר תפלתו קב היה כורע ודוקא לאחר תפלה אבל בתפלה אמר לקמן (לד.) אין כורעין על כל ברכה וברכה אי נמי תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה [אסור] אבל באמצע מותר וראיה למנהגנו שאנו נוהגין לשחות בזכרנו ובכן תן פחדך כו' וסמוך לחתימה זוקפין וכן כשמגיעין לפסוקים שאינם של תחנונים : [שם] אבל אם קג בא לומר לאחר תפלתו קודם אלהי נצור אפילו כסדר יום הכפורים (עושה) [אומר] ומשמע דוקא אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין הברכות כי אם לקצר והשתא רגילות הוא לומר סליחות בסלח לנו ומרבים בתחנונים באמצע הברכה משום דצרכי רבים נינהו אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כי אם לאחר תפלתו : קד [דף לד] לא ישאל אדם צרכיו כו' פירש ר"ח ורב האי גאון דוקא ליחיד אבל צרכי רבים שואלין לכך אנו אומרים זכרנו וקרובך ויעלה ויבא בהן ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי רבים הם : קה [דף לא] הנלבת עמכה ומשמע אף הוא עמה בעמידה ופירוש בתוך ד' אמות ומשמע דאסור לישב בד' אמות של תפלה בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין ופירש בתשובות הגאונים דדוקא ביושב ובטל אבל אם הוא עסוק בק"ש ובברכותיה וכיוצא בהן אפי' יושב שפיר דמי : קו שתוי שיכול לדבר (ג) לפני המלך ואעפ"כ לא יתפלל (*הואיל ששתוי) [*ושתוי] הוא ששתה רביעית יין דהא אמרינן בפרק הדר (סד.) השותה רביעית יין אל יתפלל : [דף לג] ותקינו לן קז מרגניתא בבבל ותודיענו כתב ראב"י העזרי כשחל ר"ה במו"ש אע"ג דחג לא מיקרי אמרי' *חגיגת הרגל ולא משנים כדאמרי' בעלמא (חולין כו:) בסדר הבדלות הוא (אומר) [מונה] וכן פסק רשב"ט: [דף לב] (*והיו) [*היו] קח שוהין שעה אחת וע"כ נוהגין לומר אשרי קודם תפלת המנחה: [דף לג] חזרו והעמידו קבעוה בתפלה ומיהו קדוש על הכוס לא עקרו כשחזרו והעמידו דמ"מ משום כבוד שבת ויו"ט היו קונין יין אבל לא לצורך הבדלה : קט [דף לד] לא יענה אמן אחר הכהנים הש"ץ בסוף כל ברכה וברכה מפני הטירוף שלא תטרף דעתו ויטעה לפי שהוא צריך להתחיל ברכה של אחריה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמרי' בסוטה [*דף לט:] ובעונתו אמן לא יכול לכוין מהר ולהתחיל בברכה של אחריו כדאמרינן במדרש אמור להם על כל דיבור אמירה ור"ת היה אומר שאין ש"צ יכול לקרוא כהנים אלא שמש או אחד מבני הקהל משום דהוי הפסקה ומיהו החזן יכול לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו' עד האמורה מפי אהרן ובניו ואז יאמר כהנים בקול רם ועיין בסוף מגלה : קי [שם] אמלעיות אין להם סדר פרש"י אם דילג ברכה ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה שזוכרה ול"נ דהא תנן במגלה [*דף יז.] הקורא את המגלה למפרע לא יצא ותניא [*שם] וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה לכ"ג כפי' רשב"ם והאלפסי שפירשו דאין להם סדר דקאמר היינו דיתחיל במקום שטעה ודילג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל ודאי לא יתחיל באתה חונן כמו בג' הראשונות ושלש האחרונות שחוזר לראש וראיה מדתניא בתוספתא דמכילהין (פ"ב) הקורא את שמע והשמיט פסוק אחד לא יתחיל ויקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואילך ואומר עד סופה ותניא נמי בפ"ב דמגלה [*דף יח:] שאם השמיט פסוק אחד במגלה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוה תפלה למגלה לענין הך מילתא ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אמלעיות אין להם סדר הדא דרב הונא כתלמיד לגבי דרב אסי כדאמרינן בכמה דוכתי אמר רב הונא אמר רב אסי ועוד לרב הונא צריך לדחוק ולשנויי מתני' דכולהו חדא ברכתא נינהו ואשנויי דחיקי לא נסמוך ועוד דרב אסי ורב ששת קיימי בחדא שיטתא ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל ומתוך כך פסק ר"י דאם טעה ודילג ברכה אחת של אמלעיות או שלא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליוה"כ דקי"ל בפירקא קמא (דף יב:) דמחזירין אותו לא יחזור לאתה חונן אלא חוזר לאותה ברכה שדילג ומכאן ואילך יאמר על הסדר כפירוש רשב"ם אבל אם טעה בשלש ראשונות שלא הזכיר זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש חוזר לראש והיכא שטעה בשלש אחרונות כגון שלא הזכיר בין ראש השנה ליוה"כ בשים שלום בספר חיים או וכתוב לחיים בהודאה חוזר לעבודה וטעמא שכיון שכולן של שבח הן כחדא ברכה דמו . ובתענית צבור שליח צבור קובע ברכה לעצמו שאומר עננו בין גואל לרופא אם שכח ונזכר בה קודם סיום תפלתו אין מחזירין אותו ועיין במגלה ריש פרק הקורא : *ונותן קיא שלום (ג) לימינו (יומא נג:) כו' כתב רבינו אבי העזרי וז"ל הורגלו רבים לומר שלום בשמאלי שלום בימיני ואני המחבר לא קבלתי כן כי שגו במה שכתוב במחזורים ונותן שלום לשמאלו כו' וסבורין שצ"ל בזה הלשון וליתא דנותן שלום הכי פירושו כשיאמר עושה שלום משתחוה לשמאלו וכשהוא אומר יעשה שלום עלינו משתחוה לימינו ומסיים על כל ישראל והורגלו להשתחוות לפניהם כעבד הנפטר מרבו תדע דמה נשתנה סוף י"ח מסוף הקדיש של תפלות : סליק פרקא

ביצד [דף לה] מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר כו' : [שם ע"ב] טובא גריר קיב מכאן משמע [גמ"י דמותר] שאסור לשתות יין בערבי פסחים מן המנחה ולמעלה ואם רוצה לשתות צריך לשתות הרבה דטובא גריר: [דף לו] כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי ונראין הדברים שאם קיג שותה אדם משקין לרפואה אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מינייהו לא בעו ברכה ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא רפואה בעו ברכה : [שם ע"ב] קליפי קיד אגוזין והגרעינין חייבין בערלה דפרי הם מכאן משמע שיש לברך על גרעיני גודגדניות (ד) ועל גרעיני אפרסקים ושל תפוחים וכל מיני גרעינין של פירות בורא פרי העץ: [שם] [בוסר] שיעורו כפול הלבן ופחות מכאן לא הוי פירא ומכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מכפול הלבן לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א: [שם] [קורא] כיון דסופו להקשות לא הוי מאכל ולא

נטעי ליה איניש אדעתיה [*דקורא אבל לטן נטעי אדעתא] דפוגלא פי' לאוכלו כשהוא רך ומ"כ אותן לולבי גפנים וקליפה חיצונה של שקדים [אם] אוכלין אותם כשהם רכין כיון דלאו אדעתא דהכי נטעי להו מברך עלייהו שהכל נהיה בדברו:[שם] ומדלגבי קטו ערלה כו' וכן פסק בעל הלכות גדולות אבל מהר"ם מאיוורא היה אומר [הא] דלגבי ערלה לאו היינו פירא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ ודאי הוי פרי ומברכין עליו בפה"ע ובברכות ליכא חילוק בין בארץ בין בח"ל : קטז *זנגבילא רטיבתא דהייטו לטוויר"א כתב ר' אבי העזרי נראה דאיכא נחתכת בסכין של נכרים אלא נתלשת דלא גרע מקורט של חלתית דפ"ב דע"ז (לט.) וכדאמרי' פ' כל הבשר (קיב.) גבי לטון אי נמי יש להם כלים המיוחדים לכך וס"ק הכא תלמודא האי המלתא שריא ופירש"י ז"ל כגון לטוויר"א ואשמועינן דאין בו משום בשולי נכרים (*ונאכל) [*דנאכל] כמות שהוא חי ויש להם כלים מיוחדים לכך אי נמי סתם כליהן אינן בני יומן ולתערובת יין ולשאר דברים האסורין לא חיישינן דאומן לא מרע נפשיה : קיז [שם] ויבשתא ולא כלום וכן מסמר של גרופלא שקורין נגלין אין רגילות לאוכלו אלא ברטיבתא ואין מברכין עליו ביבשתא וכן הדין בפילפלין אבל עץ קנמון מברכין עליו בפה"א מפני שרגילין לאכול אותו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים : ועל נוקרי ומוסקא"ט בפה"ע כי יערת הדבש הוא ומוסקא"ט מברכין עליו בפה"ע שגם נוהגין לאכול אותו ביובש: [שם] כל קיח שיש בו מה' המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן קלירטה שעושין מקמח מברכין עליהם בורא מיני מזונות . וכן כשנותנין קמח לתוך פולין או עדשים או לתוך כרישין או לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב ונותנין בו קמח אז צריך לברך בורא מיני מזונות ואם לדבק בעלמא אין צריך לברך בורא מיני מזונות וטוב להחמיר ולגומעו תוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך [דף לז] וכן קליות וחטין שלוקות טוב לאוכלן תוך הסעודה מפני ספק כי שמא טעון ברכה אחת מעין שלש הואיל והוי מה' מינין : קיט [שם ע"ב] תוריתא דנהמא תואר של לחם כלומר צריך שיהא בו מראה של לחם כלומר שלא יהא נימוח לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם והכי קיימא לן כרב ששת וכרבא דמברך ברכת המוציא וברכת המזון על פירורין שאין בהם כזית כגון דאיכא תוריתא דנהמא ואפילו נתבשלו כדפי' רש"י והא דלעיל דאין הפרוסות קיימות מוקי להו רב ששת בכלי ראשון וכשנימוחו כמו שמחלק (לקמן לט.) גבי פת לנומה בקערה משם רבינו אבי העזרי וה"ג ונראה כשנותנין פת במים כלומר פירורין והמים מתלבנין מחמת הפירורין אזל ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממיץ לשרות פירורין בלילה כדי לאוכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון . השורה פתו ביין אין מברך ברכת המוציא שילא מתורת לחם הואיל ונימוק ודומה לפת הבאה בכסנין ומברך עליו בורא מיני מזונות דמיזן זיין : [דף לח] ואי קכ קבע סעודתיה כו' אמגס אותן כיל"ש רכין הם יותר מדאי ואינם אלא גובלא בעלמא ויש להסתפק אם יש לברך המוציא או בורא מיני מזונות והיה נוהג ר"י שלא לאוכלם אף בפורים כי אם תוך הסעודה ולברך בפת תחלה [ג] כדי לפוטרה מברכה שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא ואותם פרטר"ש וריסול"ש חייבין בחלה ובהמוציא הואיל ואיכא עליהם תוריתא דנהמא וכתב רבינו מאיר שרביט יחיאל [*מפריס] לא היה רגיל לאכול אפילו פרטר"ש ורויסל"ש כי אם בתוך הסעודה כי לא היה ברור לו אם יש להם תוריתא דנהמא ועוד היה קכא מסופק אם וירמזיל"ש חייבין בחלה משום דאמרינן (ירושלמי חלה פ"א) העושה עיסתו כדי לחלקה בבלק פטורה מן החלה דלא הוה ביה שיעורא ה"נ גבי וירמזיל"ש כמה פעמים מחלקן שאין נותנין כשיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק עיין פ' כל שעה (לז.):קכב [שם ע"ב] דלעת הרדין וכרוב וכן כל מידי כו' אבל איפכא דבר שיותר טוב לאוכלן חי ממבושל בהא כתב האלפסי כרב נחמן דאפי' על השלקות מברך בפה"א ואפילו תומי וכרתי שיותר טובים חיים ממבושלים אבל ר"י פי' ירקות דאישתנו בבישולא לגריעותא או (ה) למעליותא כשהן במעליותיהן בורא פרי האדמה ובגריעותיהן שהכל וכל מיני קטניות ולפתות שהם טובים חיים ומבושלים בורא פרי האדמה וכן פרי העץ (ו) המשתנות בבישולן לגריעותא או למעליותא כשהן במעליותן בורא פרי העץ ובגריעותן שהכל ותפוחים שהן טובים חיים ומבושלים לעולם (ז) מברכין עליהן בורא פרי העץ וכן יין חי ומבושל בורא פרי הגפן אבל ערמונים וחבושים כיון שאין דרך לאוכלן חיים אלא מבושלים האוכלן חיין שהכל ומבושלים ב"פ העץ : (ח) נסתפק לר"י אם קכג יש לברך על פחות מכשיעור בז' המינין לאחריו בנ"ר ומסקינן *דאין לברך אחריו כלל ועל היין ושאר משקין מסופק ר"י אם מברך אחריו אפי' בכזית או שמא דוקא בכביצה וטוב ליזהר לשתות פחות מכזית או יותר מכביצה לצאת מידי ספקות הללו כדי שיברך אחריו ועוד כתב רבינו מאיר דמפרש בירושלמי פרידה אחת של ענבים או גרגיר אחד של רמון כיון שהוא בריה שלימה אע"פ שהוא פחות מכזית מברך אחריו מעין שלש ברכות*:כתוב קכד בירושל' [*ולא פסק כן דס"ל דתלמודא דידן ל"ל אותו פסק דירושלמי] : הדין דנסיב תורמיסא למיכליה ובירך ונפל מידיה ונסיב אחרינא בעי ברוכי זימנא אחריתא : קכה מיא דכולהו שלקי כשלקי פי' בין אם סוחט המשקה מהם בין אם בישלן במים ודוקא ירקות שהמשקה שיוצא ממנו עיקרו לטבול בו קאי ותשיב מאכל כמקודם דהא אמרינן פ' חבית (שבת קמד.) משקה הבא לאוכל כאוכל דמי אבל מי תותים ויין תפוחים שעומדין אחר סחיטתם לשתיה (מתחלה) מברך שהכל נהיה בדברו ואחר כך בורא נפשות רבות וכן פירש ר"י בריש פסחים דמיא דסילקא משבח אבל שכר מי שעורין לא משבח ועוד דילמא לא איתני למעליותא אלא לגריעותא דמעיקרא היו השעורין ראויין ללחם ובסוף פרקין פסק האלפס אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים מברך שהכל : [שם] פת קכו לנומה פי' יבישה שנתנה בקערה לשרות [*מברכין עליו המוציא ופליג אדרבי חייא] ופי' ר"י דקמ"ל דאע"ג דאיכא שלימה לפניו בוצע מן הלנומה מאחר שחביבה עליו ורבי חייא סבר בעינן שתכלה ברכה עם הפת כלומר דיבלע מן השלימה אבל אי ליכא שלימה מודה רבי חייא דמברך אפירורין כדאסיקנא לעיל (לז:) גבי חביצא כרב ששת וכרבא הואיל דאיכא תוריתא דנהמא עלייהו ובה"ג פי' דוקא לנומה בקערה דכיון דשדי עלייהו רותחין הוה ליה כלי שני אבל לנומה בקדרה דהוה ליה כלי ראשון אע"ג דאיתיה

א כדי שיסעוד הלב אז צריך ותיבת ונותנין בו הקמח נמחק . מסא"י :

שלטי הגבורים

תערוג בחוה"מ ובחנוכה מזמור שיר חנוכת ובפורים על אילת השחר . ירושלמי אמר ר' אלכסנדרי שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך מן הטפות העבות היוצאות מבין רגליך הדא דאיתמר בדקין אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול עכ"ל הר"ר ששון : (ב) ובפי' ר"ת גרסי' אל יורה כדאמרי' בפ' אמרו לו יין ושכר אל תשת לאסור רביעית יין להוראה וה"מ שלא בתוך הסעודה דהא איתא בירושלמי יין שבתוך הסעודה אינו מסכר עיין פרק הדר : (ג) גרסי' ביומא פ' הוציאו לו אמר ר' אלכסנדרי אריב"ל המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ נותן שלום כו' ומאריך עד וכתב רבינו אלפסי דמשמיה דרב מרדכי גאון אמר דכיון דפסע ג' פסיעות לאחוריו ויתיב שלמא כתם איבעי ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו אלא מיבעי ליה למיקם התם עד דפתח ש"צ וכי פתח שליחא דצבורא הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי ש"צ לקדושה ומאן דלא' ביחיד בדוכתא דכלו לסו לפסיעות תמן כפיל על אפיה ואי לא מתרחיק פורתא והדר לדוכתיה ויתיב והכי הוא מנהגא דילן . חדושין : שבלי הלקט כתב שצריך להתחיל הג' פסיעות מרגל שמאל לפי שמצינו בשוחר טוב במזמור ל"ה שהולך ומונה כל אבריו של אדם היאך מקלסים ומודים כו' ובסוף דבר כתב בשם גאון שאין להוסיף על הג' פסיעות ואם הוסיף מחזי כיוהרא . ש"ס : (ד) פקדים מרים קטנים מברכין עליהם בפה"ע גדולים ולא כלום . סמ"ק : (ה) ואגוז המטוגן בדבש שקורין פאניד"ל כתב הר"ר משה ויטרי לפני רש"י ז"ל כי האגוז עיקר ומברך בפה"ע וכן התוס' וסמ"ק אבל הרוקח כתב דדובשא עיקר ומברך עליו שהכל עכ"ה : (ו) ז"ל התוס' והלכך נראה דשלקות כעין סלקא קרא וכרבא וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחיין כשהם חיין שהכל וכשהן מבושלין לאשתנו לעלויא בפה"א ותומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין בפה"א וכשהן מבושלין שהכל דאישתנו לגריעותא ואפי' אוכלין כרבון מבושלין יותר בטלה דעתו דאזלי' בתר רוב בני אדם ואע"פ שאנו רגילין לאכלן מבושלין זהו לפי שמומן הבשר ממתיק טעמא אבל חיין הם טובים יותר . עכ"ל התוס' : (ז) האי דובשא דתמרי מברך עליו שהכל וכו' . פי' בה"ג וכגון שנתן בו מים דאי לבדו הוא מברך עליו בפה"ע דהא דאישתני לעילויא כמו שמן זית ואין נראה לר"י דהוי כמו היוצא מן התותים דבפ' כל שעה חשבינן ליה כזיעה בעלמא ואינו סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים גבי ערלה . תוס' : (ח) ואמר ר"ת כי טוב מספיקא שיאכל כזית כי מאד צריך לדקדק שלא להוציא ברכה לבטלה דכתיב לא תשא שמע שוא . מגלתי :

ואני

חדושי אנשי שם

בעינן י"בה פסוקה כרב שימי בר אשי ולפירושו נראה שלא היו חוששין להתפלל מתוך שמחה ע"ש : מהר"ב [א] שקורין טולמוס : ג"מ [ב] יש להקשות דהא לקמן סי' קנ"א גבי לחמניות פסק ר"ם דאין הפת פוטר גילו"ש מברכה שלפניהם . ועיין לקמן סי' קין :

אין

באורי הרמ"ב קא והכי תנן במס' מדות וכרכרות של זהב היו קבועין בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין כו' כצ"ל : קטו ומדלגבי ערלה כו'. התחלת הדבור הזה קאי אלשון הרי"ף וע"ז כתב וכן פסק בה"ג : קיט בכלי ראשון וכשנימוחו. לשון כלי ראשון אינו מדוקדק דהרי גם בסוגיין מיירי בכ"ר דהא לרש"י מיירי הסוגיא בנתבשלו ולא שייך ביטול כ"א בכ"ר וכפירש"י להדיא בד"ה חביצא שמפררין [illegible]

בעניה נפק ליה מתורת לחם : [שם] א(חביב) [*חשוב] קכז עדיף וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חשוב עדיף ובורא פרי האדמה עדיף מברכת שהכל דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית ויקדים ויברך על אותו המין שייך בו לברך בפה"א אע"פ שאותו המין כשמברכין עליו שהכל חביב עליו ואם יש לפניו פירות. שברכותיהן שוות ואחד מהם מז' המינין יברך תחלה על אותו מז' המינין דעדיפי אבל אין ברכותיהן שוות כגון זית ולגון דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה:[שם ע"ב] אלא אמר רבא מברך קכח ואח"כ בוצע גומר כל הברכה ואח"כ מפריד הפרוסה (*ובוצע וכליא) [*מהבלועה דכליא] ברכה אפת שלם ויש שהיו נוהגין לחתוך בין ברכה לאכילה ואין הדבר נכון בעיני ר"י דהוי הפסק אמנם (ס) בשבת נכון להחמיר מלחתוך קודם שתכלה הברכה שאם יחתוך קודם שמא תפול הפרוסה ואז לא יהיה לו לחם משנה: קכט מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ומיירי בפתיתין גדולים ושלמים קטנים והן ממין אחד והלכה כרבי יוחנן דשלמים עיקר : וכ' הר"מ דה"ה אם יש שתי שלמות ממין אחד אחת גדולה ואחת קטנה דמברך על הגדולה : [שם] אבל פרוסה של חטין כו' דחיטין עדיפי משום דאקדמינהו קרא דכתיב ארץ חטה ושעורה ודוקא חטין ושעורין משום דאקדמינהו קרא אבל פתיתין ושלמים ממין א' אפי' יהיו הפתיתין מפת נקיה ושלמים פת קיבר מברך על השלימה כדאמריק בירושלמי שלימה דגלוסקא ושלימה דבעה"ב [ב]מברך על השלימה דגלוסקא פרוסה דגלוסקא ושלימה של בעה"ב מברך על של בעה"ב משלימה וגרסינן בירושלמי פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזו מהן שירצה יברך והוא הדין פת כשר ופת של נכרים אם שוין יברך על הכשר ואם של נכרים נקי וחביב ושל ישראל אינו נקי וחביב על איזה שירצה יברך אם אינו נזהר מפת של נכרים אבל השר מקולי לוה לסלק הפת לבן של נכרים מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא : [דף מ] טול קל ברוך כלומר הבוצע קודם שיטעום מן הפרוסה יבלע ממה שבידו ויוסיף למי שאכלו וא"ל טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים א"צ לחזור ולברך וכן גביל לתורי לוסי המורכן לשוורים לא הוי הפסק אבל אם שח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא צריך לחזור ולברך וכן בין קידוש לשתיה וכן בשחיטה אי מלתא דשחיטה כגון הביאו יותר תרנגולין לשחיטה אין זו הפסקה ובני אשכנז *אין רגילין לתת על השולחן לא (י) מלח ולא לפתן משום (יא) דפת שלנו חביב ומלוח והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשם פירש בשם

[*מיהו ר' מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השולחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השולחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. תוס' ד' מם] :

עיכוב כמו בושם רבנן כלומר פת נקיה הוא זה ואינו צריכה ליפתן וכ"פ ר"ת: בירך על פירות האילן כו' קלא כתב בתשובות הגאונים כל אילן דיבש בסיתוא וכלו נוזזי וטרפי לגמרי בחורף והדר פארי משרשיו מברכין על פירותיו בפה"א וכל היכא דאי שקלי (יב) לפירא איתא לגוותא והדר מפיק פירא זהו פרי העץ מכאן פסק (*הר"י) [*ה"ר יוסף] וראבי"ה דאותן תותים ופריז"ם וביסוג"ם וכיוצא בהן שיש לברך בפה"א והביא הר' מנוח אליהו ראיה מירושל' דמסכת כלאים דמברכין על כל מיני אטד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההיגין והאטדין מין אילן הם ואינם כלאים בכרם ופריך והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטדין ומשני תמן לברכה והכא לכלאים אלמא דלענין ברכה מיני דשאים הם אבל הר"ם אומר שנהגו העם לברך עליהם בורא פרי העץ שהרי דרך הענף להתקיים ימים רבים בשנה זו והדר אתי פרי בשנה האחרת ועלו מתקיים משנה לשנה וכן נהג ר"ת בשם אביו וכל פרי שספק לו אם פרי העץ אם פרי האדמה יברך בפה"א דתנן בירך על פירות האילן כו' : [דף מא] אבל בשאין ברכותיהן שוות כגון לגון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ואף על גב דתנן (לעיל מ.) בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליהם בפה"א אבל בירך על הלגון לא נפטר זית ואיזה קלב שירצה יקדים וכן פירשו רב האי ורש"י ז"ל והיינו כרבנן אבל בהלכות גדולות [א] פסק דבכל פעם בורא פרי העץ קודם לברכת ב"פ האדמה [ג]וכן פי' הר"מ משום דאמוראי לקמן סבירא להו כר' יהודה והלכך הביאו לפניו שני מינים [שברכותיהם שוות] ויש בהם ז' המינין מין שבעה עדיף כר' יהודה ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב עליו טפי וכשאין ברכותיהן שוות מקדים ברכה ממין ז' ואם כולם ממין ז' מקדים המוקדם בפסוק ואם אין בהם ממין ז' וברכותיהן שוות כמו אתרוג ותפוח חביב עדיף אליבא דכ"ע : [דף מ ע"ב] ורבי יוחנן אמר אף קלג פת ויין וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמיד של רב וקי"ל כר"מ דאם בירך על הפת ברוך המקום שברא יצא ואע"ג דר"מ ור' יוסי הלכה כר"י (עירובין מו:) מ"מ הכא הלכה כר"מ דאמרי' בירושלמי רב יעקב בר אחא בשם שמואל אמר הלכה כר"מ וצריך עיון אם יאמר ר"מ אפילו לא הזכיר פת : [דף מא ע"ב] זה קלד שני לארץ ארץ. זית שמן ודבש ארץ דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק את הסדר וחזר לעשות את זיתים והתמרים חשובים מתאנים ורמונים שהרמונים חמישי לארץ שכתוב בראש המקרא ודבש שני לארץ דכתיב בסופו ומ"מ היכא דאיכא חטה וזית או שעורה ותמרים אע"ג דשוין לארץ מ"מ מוקדמים בפסוק דהיינו לארץ ראשון וקודם לברכה פסקו הלכות גדולות דלא קי"ל כרב ששת [*דאמר דברים הבאים בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם. מ"י] אלא כרב הונא ורב נחמן [*דאמרי טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם] דהלכה כרבים לגבי יחיד [ג]:[שם] אמר רב פפא הלכתא קלה דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ופי' ר"י כגון בשר ודגים וירק וכל דבר מלוח שרגילים לאכול עם הפת וכל מיני קדרה אע"פ שהוא אוכלו בלא פת וכן דייסא ורמשיי"ש וכיוצא בהן שהן עיקר סעודה ומשום פת הם באים הפת פוטרתן וכן כל המשקין שבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה חשיבי ואין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם חוץ מן היין מפני שהוא גורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו

ולא לאחריו. ודברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון תמרי ורמוני ושאר פירות שאין רגילין ללפת בהן את הפת ואינם באים להשביע רק לעכל המאכל טעונים ברכה לפניהם דכיון דלאו משום לפתן הם באים אין הפת פוטרתן והיינו כרב נחמן ורב הונא דלעיל דאמרי טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם : [שם] לאחר הסעודה פי' לאחר שמשכו ידיהם מן הפת קודם ברכת המזון אז כל מה שהביאו לפניהם בין מיני מליח בשר ודגים בין מיני פירות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ודין זה שלישי אין נוהג בינינו בזמן הזה שאין אנו מושכים ידינו מן הפת עד ברכת המזון א"כ אפי' מה שאוכל לבסוף כגון פירות או שום דבר טעונה ברכה לפניהם ולא לאחריהם וקי"ל כדפסק רב פפא ודייסא בתוך הסעודה הוי דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ולא כפירוש רש"י ז"ל שפירש טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ויש להסתפק אם אדם אוכל בתחלת סעודה פת ופירות והם עיקר סעודתו אם יש לברך עליהם אם לאו כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמרינן בירושלמי רב הונא אכל תמרי עם פיתא אמר ליה ר' חייא בר יוסף פליג את על רבך שבקינהו בתר מזונך ואת מברך עליהם תחלה וסוף אמר ליה אינון עיקר מגיסתי פירוש עיקר אכילתי והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות איכא למימר כיון דאין דרך ללפת בהם הפת טעונין ברכה לפניהם והא דאמר ליה שבקינהו בתר מזונך ולא לאמצע המזון משום ברכה דלבסוף קאמר ליה וירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל קצת מהן תחלה בלא פת ויברך עליהן ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת : [שם] אי קלו הכי יין נמי נפטריה פת דודאי מחמת הסעודה אתי וליפטריה פת משמע דפשיטא ליה דשאר משקין דפת פוטרתן וכן היו נוהגין ר"ת ור"י שלא לברך על שום משקה בתוך הסעודה חוץ מיין וכן היו נוהגין בצרפת : (*תוס' (יג) כשאדם קובע עצמו על היין כגון פורים או בברית מילה אז היין פוטר ע"כ לשון תוס' פ' כל הבשר (קז.)) וה"ר יוסף פי' דשאר משקין פשיטא ליה דאין פת פוטרתן ולא פריך רק מיין דחשיב ליה הבא מחמת הסעודה משום דמיגרר גריר ומתאוה לאכול על ידו ומי שמברך על המים יברך על כל פעם ופעם דחשיב נמלך ובה"ג פוסק דמאן דשתי מיא בגו סעודתא מברך זימנא קמייתא ותו לא : ושאלתם אם אני רגיל לברך (יד) על המים באמצע הסעודה וכתבתם ששמעתם בשם דודי ה"ר יו"ט כי הא דפריך הכא יין נמי נפטריה פת דווקא ביין שייך לאקשויי הכי משום דזיין אבל מים דאין פת פוטרתן לא קשיא (ליה) מידי משום דלא זייני כדמוכח במתני' (עירובין כו:) דהאומר קונם כל הזן עלי מותר במים ומלח ומשמע דסובר דשאר משקין דזייני יותר ממים פת פוטרתן ועל דבריו אלה קשה לי הלא יין פוטר כל מיני משקה אע"פ שעיקר ברכתו בורא פרי הגפן ולא שייכא מידי לשאר משקין וא"כ אין הטעם תלוי בכך אלא כמו שיין פוטר כל שאר מיני משקה לפי שבעיקר המשקה ישתה יין והוא ראש לכל שאר משקין לכך הוא עיקר לענין ברכה והם טפלים לו כמו כן פת לפי שעיקר סעודתו מפת חשובה עיקר לענין ברכה וראיתי כתוב דלהכי מקשה תלמודא גבי יין טפי מגבי שאר משקין דשאר משקין לא חשיבי באים מחמת סעודה כמו יין שמחמת כח יין אדם מתאוה לאכול וכבר הייתי סבור שמטעם זה [*דאמרינן לעיל מים אין מיזן זיין] היה אומר ה"ר יוסף שעל המים צריך לברך בתוך הסעודה *אבל שאר משקין לא לפי שחשובים באים מחמת הסעודה כמו יין אבל עתה ראיתי שמשום שאר משקים למים לברך באמצע הסעודה וכתב ה"ר יוסף שכך המנהג והביא ראיה שכן נמצא בה"ג דמאן דשתי מיא וחמרא ושיכרא מברך זימנא קמייתא ותו לא [*קאי אלעיל לפי סברת הר"ר יוסף] ולדידיה כל משקין הם כדברים הבאים בתוך הסעודה ופת פוטרתן:[דף מב ע"א] קלז לחמניות פי' הקונטרס

[*(חסר ההתחלה) אבל אם שתה אפי' מיא טעונין ברכה לפניהם דאין פת המוציא פוטר שתייתה וכן משמע בסוף פרקין דתנן השותה מים לצמאו מברכין שה"ב ואמרינן לאפוקי מאי לאפוקי היכא דחנקתיה אומצא ולא אמר לאפוקי מאן דשתי מיא בתוך הסעודה וכן פסק דמאן דשתי מיא בתוך הסעודה מברך זימנא קמייתא ותו לא . ור"ב ממגנצא פי' בסיפא כרבי יואל הלוי והביא ראיה מע"פ אין מברכין אלא על היין ופריך אטו אשיכרא ואמיא לא מברכין אמר אביי ה"ק . ואמאי לא מתני דה"ק אין מברכין כשאוכלין פת אלא על היין לאו מברכין . מ"י]

אובליא"ש ור"י פי' דהיינו ניל"ש [ג] וכתב רבינו מאיר דאותם לחמניות דקות שקורין ניל"ש נראה דלא פטר להו פת מברכה שלפניהם דלא חשיבי מחמת הסעודה טפי מפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם [*כמ"י אינו] (*מק"ו ומה פת הבאה בכסנין דאי קבע עליה סעודתא צריך לברך עליו המוציא וג' ברכות אפ"ה לא חשיב מחמת הסעודה כ"ש ניל"ש שהם לחמניות [דקות] דלא חשיבי מחמת הסעודה) : [שם] תיכף לנטילת ידים דמים אחרונים ברכת המזון והלכך קלח כיון שנטל ידיו לאחר סעודה באחרונה לא יאכל כלום עד שיברך על מזונו והוא הדין אם אמר הב לן ונבריך אפילו בלא נטילה כדאמר לקמן : [שם ע"ב] אלא בשבתות כו' דדעתו ליסב אחר המזון ולשתות וכן בריך בריסא אדעתא דהכי בריך : אבל בשאר ימות השנה לא ופר"י דלעולם לדידן הוי יין שבתוך הסעודה דאין אנו מושכים ידינו מן הפת עד ברכת המזון [ד] : [שם] סלק איתמר משמע שדרכן היה לסלק השולחן קודם ברכת המזון ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידין שלא להסיר הלחם קודם ברכת המזון ושמא גם בימיהם לא היו מסלקין השולחן מקמי המברך רק מלפני המסובין לפי שהיה להם שולחנות קטנות וכל אחד אוכל בפני עצמו על שולחנו אבל אנחנו שאנו אוכלין כולנו על שולחן אחד אין נכון לסלק השולחן עד לאחר ברכת המזון : אתכא דרים גלותא סמכינן ומי קלט שכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונבריך אינו היסח הדעת דאנן אתכא דרחמנא סמכינן ואי שכח ובירך ולא אכל אפיקומן סומך על מצות שלנו שלאם מצות עשויות והא קמ דאמרי' (פסחים קג:) כי אמר הב לן ונבריך אסור למשתי היינו דוקא כשאמר בעל הבית אבל לא אורח דאין נאסרין באמירת האורח : *אכסא קמא קמא ואכסא דברכתא (שם) ואפילו אם בירך על יין שלפני המזון כיון דבירך בהמ"ז הוי הפסק וצריך לברך בורא פרי הגפן מכאן יש להוכיח שאין צריך לברך על היין שבתוך המזון ברכה לאחריו דאם כן מאי אשמועינן הכא

א מן ד"ס חביב עדיף סס"ד ומברך פ"ז שייך לקמן אחר תי' בירך על פירות האילן ומ"ש בסוף הסי' אבל אין עד על זה נמתק. מהא"י : ב מברך על הגלוסקא כצ"ל. מהא"י : ג צ"ב וכן פסקו כרי' דמין שבעה עדיף מהא"י : ד פוטר צ"ל. מהא"י : ה ואין טעונין ברכה. מהא"י :

חדושי אנשי שם

ש"י [א] אין להקשות היאך פליג בה"ג. כי זה שכתב דאיזה שירצה יקדים איננו גמ' אלא הוא פסק האלפסי : מהר"ם לשון רב אלפס הוא ומה שכתב והיינו כרבנן ז"ל ברב אלפס ואיזה שירצה יקדים ארישא קאי ולא משמע כן גם ר"י והאשר"י לא פירשו כן אלא הלכה כר' יהודה ובכה אפי' ר' יהודה מודה : מהר"ם [ג] דאמר אתאים וענבים שבתוך הסעודה מברך לפניהם ולא לאחריהם וכן כתוב בתוס' בשם ה"ג ובאשר"י דייק מדבריהם בפיסקא דרב פפא איפכא שדעתם לפסוק כרב ששת : ש"י [ג] אין להקשות הרי כתב לעיל סי' ק"כ דיש להסתפק בנילו"ש ולמעלה אומר נילו"ש סתם די"ל דהכא מיירי שיש בהם דבש ולמעלה בלא דבש ולשון לחמניות שמפרש כאן נראה וקי"ל : נ"ב וי"ל דלעיל מיירי בנילו"ש דקות ורכים ונילו"ש דהכא אינן רכים ובלא"ה צריכין אנו לחלוק זה דהא ר"מ כתב דאותן לחמניות דקות שקורין נילו"ש הפת אינו פוטר אותו מברכה שלפניה משום ק"ו מפת הבאה בכסנין וכו' והשתא מאי ק"ו איכא הא גם בנילו"ש צריך לברך עליו המוציא אם קבע עליו אלא ודאי כדפרישית : מהר"ם [ד] יין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון קודם בהמ"ז והוא דקבע עליה כגון שבתות וי"ט. תוס' כשאדם קובע עצמו על היין כגון פורים או בברית מילה או (אין) היין פוטר עכ"ל תוס' : ובאגודה

שלטי הגבורים

(ס) ואני שמעתי בשם הר"ר יצחק מאייבר"א כי בשבת שצריך לחם משנה ושלם צריך לחתוך קודם הברכה מן הפת חתיכות גדולות כדי שיהא הפת ניטל עם הפרוסה פי' כשלוקחים הפרוסה ומגביהים אותה מן הלחם צריך שיהא עבה וחזק כדי שילך הפת אחר הפרוסה דהל"ל כל הלחם נחשב כפרוסה ונמצא שלא בירך על פת שלם כדאיתא בירושלמי מונין ראשון ושני אם לא יהיה ניטל עם הפת פי' שרץ שנגע בלחם תחוך אם נגע השרץ בא' מן החתיכות הוא ראשון והאחריו שני ואחריו שלישי לטומאה אבל אם יהיה הפת ניטל עם החתיכות הרי כולן ראשון דהוי כפת שלם אלמא משמע דאין נקרא פת שלם אם לא נטלו הפרוסות עם הפת. הגה"ה : (י) ר"י היה מדקדק מאד להביא מלח על השולחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצוה השטן מקטרג וברית מלח מגין עליהם. תוס' : (יא) ונשאל לרשב"א מי שיש לפניו פת נקיה שא"צ ללפת ובירך המוציא ואמר הביאו לפני לפתן אם צריך לחזור ולברך והשיב אם כשבלע נתכוין לאכול בלי שימתין ללפתן צריך לחזור ולברך אבל אם לא נתכוין לכך אינו הפסק ואפי' היתה פתו יפה שביפות שמא אין אכילתו ערבה עליו בלא לפתן וקרוב לומר שאפי' היה לפניו מלח ולפתן ונתן דעתו על לפתן שאין זה הפסק. מגאהי : (יב) כל היכא דכי שקלת פירא וכו' תניא בתוספתא כללא אחרינא כל מלתא דמפיק עלין מן העיקר שבא הוא ומברכין עליו בורא פרי האדמה והאי דמפיק עליו מן הענפים אילן הוא ובעי ברוכי בפה"ע וכן בירושלמי כו'. תוס' רבינו יהודה. וז"ל התוס' ר' זריקא אמר ר' זעירא והיכא דנסיב תורמוס ומברך עליו ונפל מן ידיו מהו מברכין עליו דין תניינות מה בינו לבין אמת המים אמרינן תמן לכך כוון דעתו מתחלה ברם הכא לא כוון דעתו מתחלה תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס אמר ר' חייא בר בא הדא אמרי' הדין דנסיב עגילא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות אמר ר' חייא בר יודן צריך למימר בשכמל"ו ונראה פירושו שרוצה להוכיח מדתני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס שאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה ויחזור לברך ולא יאכל פרוסה אחר שיבלע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה אבל למנהגנו לא היה צריך לחזור ולברך כיון שלא פרס קודם ברכה ואם תפול הפרוסה מידו יפרוס פרוסה אחרת ויפטר בברכה ראשונה. עכ"ל תוס' מר' יהודה : (יג) כתב בה"ג שאין מברכין על הגפן בבהמ"ז כתב רבינו יהודה הטעם דבעינן רביעית ואין רגילים שישתה רביעית בכוס של בהמ"ז אמנם אומר רבינו שיש להחמיר ולברך על הגפן אפי' ממלא לוגמיו, כי כן קבלה בידינו : שאלה. ברכת על הגפן וברכת הפירות שקבעו עליהם סעודתם אם היחיד מוציא הרבים י"א : תשובה. בדיעבד כל שבירך האחד ושמעו חביריו יצאו דשומע כעונה ואפי' בבהמ"ז אמרי' סופר מברך וזוכר יוצא ומ"מ לכתחלה אין עושין כן לפי שאין זימון לפירות כדאיתא פרק כל הבשר. עכ"ל : (יד) עוד כתב הרשב"א במה שקראו בורא נפשות רבות ולא כלום אומר אני מפני שאין מברך על הדבר כגון לשמור תקיו וכן על כיסוי וכן על כל המצות ועל כל הפירות מברך ואפי' ברכת שהכל שאין מזכיר הדבר אלא דרך כלל מ"מ הרי הוא כולל מה שנהנה ממנו בכל הדברים שנתכוו באמרו ליהנות מהן אבל ברכת בורא נפשות אינו כן שאין מזכיר בברכת הדבר שהוא נהנה ממנו לא בכלל ולא בפרט שאין אומר בורא מינין הרבה למלאות חסרון הנפשות אלא אדרבה הוא מברך על שברא נפשות

ביאורי מהרש"ב קכט כדאמרי' בירושלמי. צ"ל כדאמרי' בתוספתא פ"ד : קל א"צ לחזור ולברך ומ"מ לכתחלה לא יפסוק כלל כמ"ש הרמ"א בהג"ה בסי' קס"ז סע"ו : קלב ואיזה שירצה יקדים. זהו לשון הרי"ף ז"ל ומ"ז סיים בספר וכן פירשו כו' : קמא אכסא קמא כו'. התחלת הדבור כזה האי אדברי הרי"ף ז"ל דמייתי הכא הך עובדא דבפרק פ"פ :

דבירך אכסא דברכתא הלא בלא ברכת המזון הפסיק כשבירך לאחריו אבל על היין של ברכת המזון צריך לברך אחריו ברכה אחת מעין שלש לאפוקי מה"ג שפירש דאין צריך לברך : קמב איתסר לט למישתי פירוש עד שיברך ברכת המזון ור"ח פי' עד שיברך בורא פרי הגפן : [דף מב] משום דזה לשרות יין קמג שבתוך המזון הוא לשרות אכילה שבמעיו ולא אתי לשרות ומפיק לשתות דחשיב [שם] אבל בירך על יין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון דתרוייהו לשתות וכ"ש דפטר יין שבתוך המזון דאתי לשתות ומפיק לשרות (טו) ואותן בני בני אדם קמד שמבדילין על השולחן פי' רבינו יוסף דא"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן בתוך הסעודה וכ"ש דביין קידוש יצא דחשיב כמו בתוך הסעודה [וי"ל] משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל הבדלה שפיר שייכא שלא במקום סעודה ומיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לשתות פטור אפילו בהבדלה ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשין מפלוגתא דא. ודאי צריך לברך אחריו ברכה אחת מעין שלש ואינו פוטר יין שבתוך המזון : [שם] כל קמה אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה וה"מ לדידהו שהיו רגילין בהסיבה אבל לדידן ישיבה שלנו קביעות לנו כהסיבה להם : [שם ודף מג] ניכול נהמא בחוכתא פלן כו' דכיון דקבעו להם מקום מתחלה בדיבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהם במקום אחד יחד אינו קביעות והני מילי לדידהו אבל לדידן ישיבה קביעה אבל אם בני אדם מהלכין בדרך ולא ישבו כל א' מברך לעצמו : [דף מג] ויין נמי בעי הסיבה בזמן הזה אין אנו רגילין לקבוע עצמנו לשתיה כמו בימיהם לכן בין ישבו בין הסבו כל אחד מברך לעצמו כ"פ ר"י : [שם] אין בית (טז) הבליעה פטוי ואין לב המסובין אל המברך רק לבליעה וכתוב במחזור ויטרי שאם אומר באמצע סעודה סברי מורי והם מניחין מלאכול ושומעין למברך ועונים אמן יוצאין בברכת המברך ולא נהירא לרבינו אלחנן דכיון שתיקנו חכמים דכל אחד מברך לעצמו אין לשנות ואעפ"כ העולם נהגו כמחזור ויטרי ול"ע קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ההבדלה אחרי שאין אנו יושבין ולא מסובין לכן טוב למבדיל *ולשומעין שישבו בשעת ההבדלה שאז נראה כקבע ופוטר אותן [א] : קמו [שם] והלכה כב"ה ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דעבד כ"כ בספרים שלנו ובפירש"י אבל האלפס פסק כרבא משמע שלא היה בספרו ולא היא : [ב] קמז סיגלי ויאוליט"א בלעז וה"ה שושנים כן כתב הר"ם דבינוניתא הגדל בגינה דדברא הגדל ביער . אומר רבינו מאיר על כל מיני (יז) ריח כגון ריח קנה וקנמון ונגלין וכיוצא בהן מברך עצי בשמים. ועל ריח אגוז מושקד מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות דכיון דפרי עץ הוא ה"ל כאתרוגא וחבושא ועל כולן מברך עובר לעשייתן והיכא דמספקא ליה או מין עץ הוא או מין אדמה הוא כגון אדם שנכנס לבית הבשם מברך שהכל דעל כולם אם בירך שהכל יצא וה"ר משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים : [שם] האי מאן דמרח באתרוגא כו' ודוקא כשמריח בהן אבל אם בא לאכול מהן אין לברך ברכת ריח (*תחלה) אלא ברכת אכילה ואתרוג של מצוה כתב ראבי"ה שהמריח בו מברך אשר נתן ריח טוב בפירות ורבינו שמחה כתב דלאו לריח עבידא ואין מברכין עליו : קמח [שם] וחזי אילני דמלבלבי בפעם ראשונה בשנה שמוציאין פרח וכתב ה"ר יוסף דה"ה אם לא ראה עד כי גדלו הפירות שצריך לברך כך : קמט [שם] נוטל את היין בימינו כתב ראבי"ה ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בורא פרי הגפן ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו : [דף מד] [ג] וחותם על קנ הארץ ועל הפירות בין בפירות בין ביין כי אין לחלק בברכות כפר"י ולא כמחזור ויטרי שכתוב בו שחותמין (ביין) על הגפן ועל פרי הגפן : ובשבתות וי"ט וראשי חדשים פי' המיימון סוף (פ"ג) שמזכיר בה מעין המאורע וכן משמע בירושלמי וכן היה נוהג רבינו מאיר ומיהו יש חולקין ואומרים היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע אין ואוכלי פירות אז היו מזכירין בה מעין המאורע ר"ח פי' היכא דאכל מיני מזונות ותאנים ושתי חמרא מברך על המחיה ועל הכלכלה ועל העץ ועל פרי העץ ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה כו' וחותם על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ולא הויא חתימה בשתים דהארץ היא המוציאה המחיה והפירות ורבינו מאיר כתב נ"ל דוקא בהנך מינין שברכותיהן שוות דכולהו מין שבעה נינהו שברכתן מעין שלש וכדפרשינן שאין זה חתימה בשתים אבל בורא נפשות רבות דלא שייך כלל לברכת מעין ג' לא לומר ברכה מעין שלש ולפטור בורא נפשות רבות ולא לכוללם עמהן דאין חותמין בשתים [ד] וליכא למימר כיון דברכה מעין שלש חשובה ממנה פוטרת אותה דהא ליתא דהא ברכת המזון חשובה מכולם ואפ"ה דברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה אין ברכת המזון פוטרתן וכללו של דבר כל היכא דיין פוטר את שאר משקין מברכה שלפניו כגון שהיו לפניו יין ושאר משקין דאז פוטר כל מיני משקין ה"נ פוטרו מברכה שלאחריה מקל וחומר ומה דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה שפת אין פוטרתן מברכה שלפניהם פוטר מברכה של אחריהם שאר משקין שהיין פוטרתן מברכה שלפניהם אינו דין שיפטור אותם מברכה שלאחריהם אבל היכא דאין המשקין לפניו בשעה שבירך על היין וצריך לברך על המשקין (*דהא) [*או] השתא בזמן הזה ליכא קבע לשתות יין ולא שייך ביה למימר הסיבה לשתות ולא פטר משקין הבאים לאחריהם מלברך לפניהם והוא הדין דמברך לאחריהם : מצאתי בשם רבינו אבי העזרי על תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון ועל שהוצאתנו מארץ מצרים רחם (נא) ה' אלהינו וכו' ועל ישראל וכו' : קנא [דף מה] דחנקתיה אומצא ודוקא מים שאין הנאה לשתות מים כשאינו צמא אבל שאר משקין שלעולם הגוף נהנה מהם בשתייתו ובטעמו באותה שתיה מברך עליהם בכל ענין ואפי' חנקתיה אומצא כדאמרי' לעיל (דף לו.) ואע"ג דלרפואה אתי בעי ברוכי ורב עמרם פי' דוקא לפניו לא בעי ברכה אבל לאחריו חייב *והמיימוני (ריש פ"ח) פירש דלא הוא דהואיל ואינו נהנה

[*(חסר התחלה) דלדידן קביעת מעומד כמו בישיבה אלא מהרר"ח ז"ל לא שתה עד שישב כמדומה משום דמ"ת לא יאכל מעומד ולא ישתה מעומד . מהרי"ל סי' ס' ועיין שם בסי' קס"ד] :

אפילו לאחריו לא בעי ברכה : [שם] פוק חזי מאי עמא דבר ונהגו לברך לפניו שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות וחסרונם כמו לחם ודברים אחרים שאי אפשר לעולם בלא הם . ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר כל [מה] שבעולם שגם אם לא נבראו יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כגון תפוחים ואגסים ומסיים ברוך חי העולמים קנב ובירושלמי מסיים בא"י חי העולמים וכו' *שמרים של יין מברך שהכל דאין הלכה קנג כאחרים ומיירי כגון דרמא בהו מיא כדאמר פ' המוכר פירות (ב"ב צו:) אבל שמרים דאין בהם מים מברך עליהם בורא פרי הגפן כ"פ ראבי"ה בשם ראב"ן: גרסינן בתלמודא סוף פרקין [*דף מד:] ולבני קנד מערבא דמברכי בתר דמסלקי תפלייהו מברכי אקב"ו לשמור חוקיו מכאן יש לדקדק מדקאמר ולבני מערבא דאנן לא קיימא לן הכי וכן פסק בסה"מ בהלכות תפילין וראבי"ה כתב ח"ל מקובלני ממורי אבי מדלא קאמר לאפוקי [ה] שאר מצות ש"מ דאכל מצות מברכין לאחר שגמר המצות בלילית לשמור לילית וכן דוגמתה אבל לשמור חוקיו לא יברך אלא אתפילין והכי איתא בירושלמי (פ"ב) אתיא כמ"ד (מנחות לו:) חוקה זו בתפלין נאמר דכתיב ושמרת את החקה הזאת : סליק פירקא

[שם] **שלשה** שאכלו. קנה לזמן להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים כמו נברך וכתב ראבי"ה משום רב האי גאון דג' שאכלו משבעת המינים חייבין לזמן : [שם] אכל טבל אין מזמנין עליו קנו רשב"ם היה אומר דשני בני אדם שהיו אוכלין בחבורת זימון ואחד נזהר מפת של עכו"ם והשני אינו נזהר אע"פ (*שהשני) [*שאותו] שנזהר אינו יכול לאכול עם חבירו מ"מ כיון שאותו שאין נזהר יכול לאכול עמו מצטרפין לזימון והביא ראיה מדאמרינן במסכת ערכין (דף ד.) הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא ומשני לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קמשמע לן כיון דכהנים מצי אכלי חולין מצטרפין ומהם נמי משמע דאם שלשה בני אדם מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין לזימון וכן כהן וזר שאוכלין כאחד וכהן אוכל חלה וזר אוכל פת של עכו"ם והכהן נזהר מפת של עכו"ם לא מצטרפין עכ"ל מהר"מ : הגה"ה אמר רב (פסחים קג:) כיון דאמר הב לן וניבריך אסור למישתי פירש"י ז"ל ור"ח עד שיברך לפניהם אבל אם בירך לפניהם כלומר תחלה שרי אפי' קודם בהמ"ז עכ"ל תוס' שלהי פ' כיסוי הדם (פו:) והאריכו מאד וע"ש: מצוה קנז ליחלק (א) ולברך כל אחד בפני עצמו פרש"י בין בבהמ"ז בין בברכת המוציא אבל ר"י פירש דוקא בברכת זימון אבל בברכה ראשונה מוציאין זה את זה והטעם דבסוף הסעודה נחלקים זה מזה לכך מברך כל אחד לעצמו אבל בתחלת הסעודה שהם יושבים יחד ונהנין בברכה דעל ידי כן מותרין לאכול דעתן להצטרף וה"ר יוסף פירש בשם רשב"ם דברכת המזון דאורייתא וברכת המוציא דרבנן ולא אחמור בה כולי האי ויוצא אחד בברכת חבירו והכי אמרי' לעיל פרק מי שמתו (דף כ:) בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ולפי זה צ"ל דקרא דאייתינן לעיל (דף לה. ולקמן דף מח:) אסמכתא בעלמא נינהו : סופר מברך ובור יוצא מכאן נראה לר"י קנח שהנשים יוצאות בזימון שלנו אע"פ שאינן מבינות בלשון הקדש ולאו ראיה היא דדילמא מיירי שהבור אינו יודע לברך אבל מבין הוא בלשון הקדש ויודע מאי קאמר סופר אבל רש"י הביא ראיה מדתנן במגלה (יז.) והלועז ששמע אשורית יצא מיהו י"ל דפרסומי ניסא שאני דהתם (יח.) אמרינן אחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו אלא פרסומי ניסא שאני וכתב רבינו מאיר סופר מברך ובור יוצא וצריך שיתכוין הסופר להוציאו וגם הבור יתכוין לצאת בברכתו דבעינן שיתכוין שומע ומשמיע : [דף מה ע"ב] שאני התם דאיכא דעות מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן וכן עשו בטעם ה"ר אברהם מאורלייני"ש חמיו של ר' יהודה ע"פ אביהן ומיהו לא נהגו העולם כן גם רבינו שמחה היה עושה מעשה לצרף אשה [לי'] לזימון ואפילו אם תמצא לומר לא מיחייבא אשה אלא מדרבנן דבעיא היא פ' מי שמתו (דף כ:) ה"מ לאפוקי אחרים י"ח אבל לצירוף בעלמא להזכרת שם שמים שפיר מצטרפת: [שם] שלשה שאכלו אחד מפסיק קנט לשנים פירש ר"ח כלומר דאחד חייב להפסיק לשנים ואחר שברכו ברכת זימון אם רוצה לגמור סעודתו לעצמו מברך המוציא ואוכל כל צרכו ושוב מברך ברכת המזון לעצמו ושנים אין מפסיקין ליחיד פי' אין חייבין להפסיק ומיהו אי בעי למיעבד הרשות בידם הכי מוכח סוגיא דתלמודא : [שם] אין זימון למפרע קס הלכך ג' שאכלו יחד ושכחו וברכו כל אחד לעצמו בטל הזימון אבל אם שכח האחד מהם ובירך לעצמו והשנים לא בירכו מזמנין עליו והוא אינו יכול לזמן עוד כדאמר לקמן בפירקין (נ.) הני תלתא דקבעי סעודתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובירך לדעתו אינון נפקין בזימון דיליה וכו' : [שם] בא ומצאן קסא כשהן מברכין והוא לא אכל ושתה עמהם רב [זביד] אמר אומר ברוך הוא ומבורך ובה"ג פסק ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד . ואי הוי עשרה [*ואשכחינהו דקאמרי נברך] עני בתרייהו ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד : [שם] הא דעני אמן קסב בבונה ירושלים כתב בה"ג וכ"פ רש"י ור"ת ז"ל דלאו דוקא בונה ירושלים דה"ה אחר סיום כל הברכה כגון בסוף י"ח וסוף ישתבח שהוא סיום פסוקי דזמרה וסוף ברכת קריאת שמע דשחרית וערבית וסוף יהללוך דהלל וכיוצא בהם אבל לא נהגו העולם לומר אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ז : [דף מו] לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא כו' מיהו יש ליישב הני תרי לישני דר' יוחנן [*מיירי] קסג דכשבעל הבית מיסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך כו' אבל כשאין בעה"ב מיסב עמהם הגדול שבהם יהא בוצע וגם יברך בהמ"ז* : [שם] עד היכן ברכת הזימון כדמפרש (*לקמן) [*באלפס] שאם אכלו ג' כו' וה"ה כשאחד מפסיק אכילתו לשנים דלרב נחמן צריך להמתין עד ברוך שאכלנו משלו ולרב ששת עד שיגמרו ברכת הזן ואז יחיד יכול לאכול [וא"צ לברך] לפניו והם גומרין בהמ"ז וקי"ל כרב נחמן דאמר עד נברך כו' וה"ג ור"י פסקו כרב ששת: [שם ע"ב] להיכן הוא חוזר פי' האלפסי דמלתא באפי נפשה היא וה"פ

[*האלפסי הביאו מפ"ג דערכין אכסנאי פוגם ונפגם . פוגם בעל הבית שהוציאו מביתו ונפגם שאומרים העולם אם היה אדם הגון לא רדפו מביתו ולהכי אמר כל מה שאומר לך בעה"ב עשה חוץ מצא] :

א ונראה דיין שבתוך הסעודה לא פטר תנן שלאחר הסעודה משום כנ"ל . מהא"י : ב ב"ב לפנים מסורת הדין . מהא"י :

שלטי הגבורים

נפשות רבות שחסרות וצריכות למה שברא על כן קראוס ולא כלום . עי' כ"מ : (טו) נמצא בתשובת הגאונים אדם ששכח מלקדש ולהבדיל נטל ידיו לאכילה ובירך ברכת המוציא ולאחר שבירך על הלחם נזכר שלא קידש יקדש על הפת דהא אמרי' בערבי פסחים נטל ידיו לא יקדש כלומר אם נטל ידיו הוקבע קידוש על הפת ולא הוקבע על היין דעיקר הקידוש אבל בהבדלה שאין מבדילין על הפת ושכח ונטל ידיו ובירך המוציא ונזכר שלא הבדיל אחר ברכת המוציא יאכל המוציא ואח"כ יבדיל דהא אמר רבא טעם מבדיל טעם מקדש ומי שלא קידש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו הלכך טוב לו שיאכל המוציא שלא יבטל ברכת נט"י וברכת המוציא שלא יבא תקנה להם להפסדתו אבל להבדלה יש להם תקנה אע"פ שאכל ואמרי' נמי נר ומזון בשמים והבדלה נמצא [דטעם] מבדיל ואין לו לאדם ליטול ידיו קודם שיקדש דהלכה כב"ה דאמר מוזגין את הכוס וכו' הלכך עשה כב"ש לא עשה ולא כלום ואם נטל ידיו קודם שיביאו לו הכוס יקדש על הפת כדאמרי' נטל ידיו לא יקדש ואם עבר והביאו לו הכוס וקדש צריך ליטול ידיו פעם אחרת ולברך על נט"י דהלכה רווחא דמוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין וכן אי שיש בדעתו לאכול ונטל ידיו והבדיל צריך ליטול ידיו פעם אחרת בדין ומוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין את הידים . אליעו : (טז) צריך כל אדם שיכוין לבו שיענה אמן אחר ברכת חבירו כי בעניית אמן יוצא נמי המברך כדאמרי' בירושלמי פ' שלשה שאכלו ר' אבא בר זבדא הוה משמש קומי ר' זעירא מזג ליה כסא אמר ליה סב בריך והב דעתך למשתי אוחרן דתניא השמש מברך על כל כוס וכוס ואין מברך על כל פרוסה ופרוסה א"נ כמה דלהוי יהיב דעתי מפקי יתך י"ת כן הב דעתך דמפיק מפקיה יתי באמן : הג"ה (יז) ושנוי ברכת ריח ב[illegible]ת ריח שבשמרית באתרוג ובתפות ברוך שנתן ריח טוב בפירות ובמיני בשמים בורא מיני בשמים או עצי בשמים הטעם בזה מפני שהאתרוג והתפות עיקרן עשוים לאכילה ולפיכך מברך על תוספת ההנאה שנתן הבורא יתברך בהם והוא הריח אבל הבשמים עיקרן להריח ולפיכך מברך על עיקרן וגם אתה מצאת דרך זו ויפה כוונת . אדר"ת : (ח) מסקינן שלשה שאכלו אם בתחלה ברכו ברכת המוציא ביחד אינן רשאין ליחלק אלא מזמנין וימתינו זה את זה ואם ברכו כל אחד ברכת המוציא לעצמו רשאין ליחלק אבל אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן וג' שאכלו ויצא אחד

חדושי אנשי שם

ש"י [א] ובאגודה דף קפ"א כתב ז"ל וי"ל כיון שקובעין עצמן לצאת ידי הבדלה קובעין נמי לנפש"ג : [ב] הכי איתא בברכות מהר"ם דסיגלי ושושנים מברך עליהן בורא עצי בשמים וכן בהגהות מיי' וכתב ר"י קארו בא"ח סי' רט"ז דבר ידוע דלא על שושנים הגדלים בארצנו אמרו כן אלא על הגדלים בקרקע : [ג] האשר"י ונימוקי רבינו יונה על היין הוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן ואין חולק על מחזור ויטרי אלא שאין מזכיר הארץ אבל כל אפי שוים דצריך לפרש על פרי הגפן וכן פר"ת ג"כ באשר"י וחותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות : [ד] והאשר"י חולק בדבר דהוי בכלל פירות כגון תפוחים וענבים יוצא בברכה דעל הארץ ועל הפירות אף על התפוח שגם הוא פרי העץ היא : [ה] ק"ק איך מוכח מדלא קאמר לאפוקי כו' ונראה דהכי פירושו דאמרי' בכילד מברכין דף מ"ד יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו וקאמר לאפוקי מאי לאפוקי מצוה ולבני מערבא דמברכין אתפילין לאפוקי מאי לאפוקי ריחני עכ"ל והא קאי מדלא קאמר לבני מערבא לאפוקי שאר מצות ש"מ דאכל מצות חוץ מתפילין מברכין לאחריו וקשה דבהלכות קטנות כתוב להיפך בשם ר"ת ותירץ מה שלא אמר כנמי' לאפוקי שאר מצות משום מלתא דפסיקא נקט ול"ע :

באורי הרמ"ב

קמב משום דזה לשרות כו'. יש מקום לומר דאין כאן טעות הדפוס דהכל דבור אחד הוא וס"ל להספר כהר"י דמחלק בין אכילה לשתיה ומשום דהב לן ונבריך הוה כסילוק ולכן צריך לברך על היין משום דהוי לשרות וכלשון הרי"ף והאמת העיקר שהתחלת הדבור הוא קאי על לישנא דש"ס בסוגין : קמז ודוקא כשהוא מרית בהן . פי' אפי' בבא לאוכלו אם כוון גם להריח מברך ולא אתא למעוטי אלא באכלן ולא כוון להריח כמבואר בש"ע ס"ב : שם שהמריח בו כו'. פי' שהמריח בשעת נטילה בהא פליגי אבל במריח להדיא קודם נטילה לכ"ע מברך כמבואר במג"א ס"ק כ"א ובסי' תרנ"ג : קנ ובשבתות וי"ט ובר"ת כו'. אבל לא בחנוכה ובפורים : שם ועל העץ ועל פרי העץ ועל הגפן ועל פרי הגפן . אבל שאר הפוסקים כתבו דהנוסחא להיפך על הגפן קודם על העץ : קנב שמרים של יין כו', התחלת הדבור כזה קאי על לשון הרי"ף ז"ל דמייתי הכי כך דב"ב וע"ז כתב הספר ומיירי כו' : קנו הג"ה אמר רב עד והאריכו מאד . הגה"ה זו שייך לסוף סי' קס"ג אחר תיבת מצטרף עמהם : קנז ולא תאמר בה כולי האי.. ק"ק לפ"ז ברכת הפירות דהוי רק דרבנן ליפטרו אהדדי בלי הסבה ואנן קי"ל איפכא דבשאר דברים לא מהני הסבה ואין מזמנין על הפירות וי"ל דבפת אע"ג דלא הסבו יחד מ"מ איכא קביעות לכל אחד לעצמו משא"כ בפירות ליכא קביעות אפי' לכל א' בפני עצמו :

להיכן הוא חוזר אותו שמברך אכלנו משלו והם משיבין [*ברוך] שאכלנו משלו וכו' וכן הלכתא וכן פסק בה"ג וכן נראה לראב"י העזרי עיקר וכן פירשו הגאונים ור"י פירש דאיחיד המפסיק סעודתו לשנים קאי ואחר גמר סעודתו להיכן הוא חוזר ופסיק הלכתא למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ לפי דברי ה"ג ור"י שפסקו כרב ששת שמפסיק עד סוף ברכת הזן ולאחר שיגמור סעודתו מתחיל בברכת הארץ דהיינו למקום שפסק וא"צ לזימון שהרי כבר יצא י"ח זימון תחלה אבל רש"י ז"ל פירש ברים שמעתין עד היכן ברכת זימון שצריכין להיות ג' וכששם שנים לא יאמרוה ובסוף שמעתין פי' עד היכן הוא חוזר מי שנצטרף לזימון דאמרינן לעיל לרב ששת ברכת זימון עד הזן להיכן הוא חוזר יחיד שהפסיק לב' לאחר גמר סעודתו וקאמר חוזר לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שמתחלה נקבע בג' (*ור"ש) [*ורבנן] אמרי למקום שפסק לברכת הארץ כשאר יחיד ומשמע מתוך פירושו שיחיד אין לו לומר בשום פנים ברכת הזן ופירושו דחוק והקשו התוס' על פירושו דהא קי"ל שלש ברכות דאורייתא ומעשה בכל יום דלא עבדינן הכי: [דף מז] (ב) אילו מייתי ארדיליא כו' משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג וא"כ שני בני אדם שאכלו ומביאין לפניהן מיני פירות כיון דמותרים לאכלם מצטרף שלישי עמהם אבל אם אמרו הב לן ונבריך שהסיחו דעתן מלאכול אז אין השלישי מצטרף עמהם: [שם] קסד והלכתא גדול מברך ומיהו אם הגדול נותן רשות לקטן ומברך שפיר דמי כדאשכחן (לעיל מג:) דא"ל רבי לרב משי ידך וכו': קסה [שם ע"ב] מצוה דרבים שאני מכאן קשה למה שפי' בה"ג דמי שמת לו מת ביו"ט שני האחרון דאבילות נוהג. ולא אתי יו"ט האחרון דרבנן ודחי אבילות דאורייתא דכתיב ואחריתה כיום מר דהא הכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחי קרא דלעולם בהם תעבודו ובמסכת שמחות פי': [דף מו ע"ב] קסו אין מכבדין בדרכים לומר לגדול לך לפני ודוקא כשכל אחד הלך לדרכו ופגעו זה בזה ואירע להם דרך במקום אחד אז אין מכבדין אבל מתחלה [א] כשיוצאין בדרך אחד אז מכבדין כדמשמע פרק במה בהמה (דף נא:) גבי חמריה דרב הונא קדמיה לחמריה דלוי כ"פ ר"י וראבי"ה פי' דבדרך סכנה אין מכבדין: [דף מז ע"א] עד שיטעום המברך קסז *ובירושל' מפרש דוקא כשהן כולם זקוקים לכוס א' או לככר אחד אבל אם כל אחד ככרו בידו אוכלין אע"פ שלא אכל המברך ואם כל אחד כוסו בידו שותין אע"פ שלא שתה המברך וכן משמע בערבי פסחים [*דף קו.] גבי ההוא סבא דהוה גחין ושתי קודם ששתה רב אשי שבירך והשר מקוצי פירש אם בלע המברך ונתן לכל אחד ואחד חלקו אין צריך כל אחד ואחד להמתין עד שיטעום המברך והא דאמרינן הכא אין המסובין רשאין לטעום היינו להקדים (ג) ולבלוע מן הפת שבלע המברך אבל לאחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צריך לומר בסמוך הבוצע פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי ואמאי הא אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין לומר דמן הטיבול לחודיה קאמר אך המברך מ"מ אוכל קודם דא"כ מה כבוד היה זה אלא למאי דפרישית ניחא: קסח [שם] אמן חטופה פי' הקונטרס אמן חטופה הא' בחטף קטופה שיחסר את קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת ובערוך פי' חטופה שחטף לומר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך קטופה שקטף אמן לשתי תיבות. אמן (ד) יתומה א*ירושל' דהוא עני ולא ידע על מה עני. כתב המיימוני (פ"א הל' יא) וז"ל השומע ברכה מתחלתה ועד סופה ומתכוין לצאת בה יוצא י"ח אף על פי שלא ענה אמן (והעונה אמן) הרי הוא כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה ואם המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא י"ח עד שיענה אמן או שישמע מפי מי שחייב מן התורה כמותו [ב]: כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו ובלבד שלא יאריך יותר מדאי וטעמא לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי ומסקנא קסט דמלתא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין: [שם ע"ב] אמר רב הונא הלכה כאחרים והאידנא אין אנו קע מדקדקין ורגילין לזמן עם עם הארץ כדאמרינן בחגיגה [*דף כב.] כמאן מקבלין שהזאת האידנא קעא מעם הארץ כר' יוסי כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו (ס) ושנים שאכלו ובא שלישי וישב עמהם קודם שאמרו הב לן ונבריך מזמנין עמו ומצטרף בהדייהו וכן הלכתא ומיהו אם אמרו הב לן ונבריך או משו ידייהו למים אחרונים שוב אינו מצטרף עמהם: [שם] קטן קעב פורח רבינו תם פסק דקטן מצטרף לברכת המזון בשם ולעשרה שמתפללין משום דבר שבקדושה אפי' אין יודע למי מברכין ולמי מתפללין אלא מוטל בעריסה מצטרף לעשרה מדאמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה דהיינו אין יודע למי מברכין ולמי מתפללין אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף ומשלימין אותו לעשרה וסניף היינו לברכת המזון בעשרה בשם ולעשרה שמתפללין כדפרי' וכן עבד אחד משלים אבל תרי לא כדאמר ריב"ל ודוקא לעשרה דברכת המזון אבל לא לשלשה לזימון ולא כמו שכתוב בבראשית רבה שכתוב התם תינוק עושין אותו סניף לעשרה ובעי התם לשלשה מהו ופסיק דכל דכן הוא וכן פי' רב האי גאון דקטן עולה למנין עשרה ור"ח חולק ולא מכח הלכה אלא שכן דרכו דהוסיף לו לחומרא שלא להוציא שם שמים לבטלה הואיל ותניא כותיה דר"י לעיל גבי אין מדקדקין בקטן [*אי נמי] אפילו לדברי ר"ח דמחמיר בזימון הוא דמחמיר אבל בסניף לעשרה לא פליג אדריב"ל דקיימא לן כוותיה וליכא מאן דפליג ועבד דפריך נמי לעיל איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה שריא אבל מחויבי מצות ובני ברית והני מילי דקטן מצטרף וכן עבד היינו דוקא כשישראל גדול מברך אבל לאפוקי איהו אחרים לא דהא בשלהי ר"ה (כט.) אמרי' כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן ור"י כתב ראיתי

[*והקשה רבינו נסים גאון במגלת סתרים מההיא דפ' החליל באלכסנדריא של מצרים שהחזן עומד על הבימה ומניף בסודרים בשעת גמר הברכה כדי שיענו אמן אע"פ שלא שומעים מהש"ץ. ותירץ דהא דאמרינן לא יענה אמן יתומה היכא דהוא חייב בברכה אבל הכא איירי דעומד א' לקרות בתורה ומברך ברכת התורה והאחרים שאינן חייבין באותה ברכה עונין אמן. וכן משמע בירושלמי דסוכה. ור' שמואל תירץ דהכא איירי שאינו יודע על איזה ברכה הוא עונה אמן אבל התם יודעים סדר הבדלות ועל איזה ברכה עונה אמן. מ"י]:

ר"ת שלא רצה לעשות מעשה בקטן ואפילו חומש בידו להצטרף לעשרה לברכת המזון ולתפלה ואף על פי שבתשובתו התיר להר"ר רבי שלמה מ"מ לא היה עושה מעשה והיה אומר שאין בשום מקום שיעשה קטן סניף ע"י חומש שבידו רק לענין עיבור השנה בפרקי ר"א (פ"ח) אומר בשלשה מעברין ר"א אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין עגולה ואין מזכיר שם כלל שיהא קטן אוחז הס"ת בידו להצטרף בין שניהם אלא דמשמע דלמילתא דהתם מועיל ס"ת בלא קטן ועוד הוכיח ר"י מירושלמי דאין עושין קטן סניף לא לזימון של עשרה ולא לזימון של שלשה ולא לתפלה עד שיביא ב' שערות דאמר התם אר"י כמה זימני דאכלי עם אבא חלפתא ועם חביבי ולא זמני עלאי עד דאייתית שני שערות וכן השיב רב נתן בעל הערוך בתשובותיו וגם ראבי"ה כתב כיון שנחלקו גאוני עולם בדבר ראוי להחמיר לכל ירא השם שלא להצטרף קטן לא לזימון ולא לתפלה עד שיביא שתי שערות: [דף מח] או קעג ששתה כוס אחד פי' רביעית. או כזית ירק כתב רבינו מאיר ב' שאכלו דגן ואחד ירק או שתה כוס מצטרף ואפילו ברוך שאכלנו יכול לומר שהרי שתיה בכלל אכילה כדמסיק פ"ג דשבועות (כג.) וכ"פ ר"י וראיה מירושלמי תניא שנים שאכלו פת ואחד ירק מצטרף והשר מקוצי פסק וכן ס"י והמיי' (פ"ה הל' ח') דאין הלכה כאותה ברייתא הדא שהרי מסיק עלה מתני' רשב"ג ורבנן פליגי עלה ועוד הוכיח מירושלמי דאיכא חילוק בין שלשה לי' דיותר יש להחמיר בצירוף ג' מצירוף עשרה ונראה דדעת האלפסי כן מדלא הזכיר כלל מצירוף שנים דגן ואחד ירק ול"נ לראבי"ה משום דברים פירקין (דף מה:) אמרי' לא אמרו אלא בג' אבל בי' עד כו' אלמא דמחמיר טפי בעשרה יותר מבג' וכן פסק רבינו מאיר וכן בסמ"ג: מצאתי בשם רבינו שמחה עבד ואשה מצטרפין בין לתפלה בין לברוך אלהינו ומעשה דר' אליעזר ששחרר עבדו והשלימו לי' דמשמע דוקא בשיחררו אבל אי לא שיחררו לא והוא הדין לאשה י"ל תרי הוו ושחרר חד ומילא בחד: [שם] ולהוציא אחרים עד קעד שיאכל כזית דגן אומר ר"ת וכן כתב המיימון (רפ"א) בכזית וכבילה מדרבנן וקראי (לקמן דף מט:) אסמכתא נינהו וראייתם מפרק מי שמתו (דף כ:) דקאמר כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית ועד כבילה וקשה דאמרינן פ' מי שמתו (שם) דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא והכא היכי מפיק [האוכל] כזית דגן את אחרים שאכלו כדי שביעה ותירץ ר"י דהכא יכול להוציא אפילו לא אכל כלל כדאמר בס"פ ראוהו בית דין (דף כט.) כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא כו' וברכת המזון חשיבא כברכת הלחם דמלה וברכת היין דקידוש דחובה היא וכל ישראל ערבים זה בזה ואע"פ שיצא מוציא והא דבעינן הכא כזית משום דבעי למימר שאכלנו משלו וה"ר אליעזר ממיץ פי' בס"י דכזית וכבילה דאורייתא וה"פ הם מדקדקים ודורשין עד כזית וכבילה שהוא דאורייתא [ג]: [שם ע"ב] מתחיל קעה בנחמה שאומר (ו) נחמנו וכן פי' ה"ר יוסף משום דרחם הוא לשון תפלה ותחנה ואין אומר לשון תפלה ותחנה בשבת ואין נראה לרש"י ז"ל ולר"י דפותח ומסיים בנחמה דנקט לא לשנויי מטבע הברכות ולהתחיל בה נחמנו ולסיים מנחם ציון דכל היכי דאמר בין נחמנו בין רחם הכל קרוי נחמה ולא קאמר הכי אלא לאפוקי דלא בעי להתחיל ולסיים בשל שבת אלא דוקא באמצע מזכיר של שבת ואמרי' נמי בירושלמי פרק אלו קשרים תניא אסור לתבוע צרכיו בשבת רבי חייא שאל לרבי חייא בר אבא מהו למימר אבינו רועינו זוננו בשבת אמר ליה תופס הברכה כך היא וכ"ש דמצינו למימר [ד] רחם שאינו כל כך תחינה יותר מנחם: [שם] צריך קעו שיקדים ברית לתורה כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו': [שם] בג' בריתות בג' מקומות בסיני ובאהל מועד ובערבות מואב בכל אחת נכרת ברית על התורה י"א שאין לומר ברית ותורה חיים ומזון דמה לנו להודות על החיים שנוחל לאבותינו אלא ברית היינו כמו על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך כו' וכן פי' ר"י: [דף מט] תחלה וסוף מודה לך ה' אלהינו ועל כולם אנחנו מודים לך: [מח ע"ב] מלכות בית דוד בבונה ירושלים שעל ידו נתקדשה ירושלים: [מט ע"א] לאו אורח ארעא הלכך בעי מיהדר לה בהטוב והמטיב ומכאן דקדקו התוספות דהאומר אבינו מלכנו בבונה ירושלים אינו אלא טועה שאין לו להזכיר בה מלכות שמים דהא מהדר ליה בהטוב והמטיב: [שם ע"ב] חוזר לראש לתחלת בהמ"ז כדאמר גבי תפלה (לעיל כט:) עקר רגליו חוזר לראש והתם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה היא עקירת רגלים: [שם] דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פירות דאי בעי [לא] אכיל פת שאינו ר"ל דלא אכיל כלל שאסור להתענות בר"ח ופסק רבינו יוסף דאפילו חל ר"ח בשבת דהשתא הוא חובה לאכול אעפ"כ אין מחזירין אותו דאין חובת אכילה בשביל ר"ח והברכה דאשר נתן ראשי חדשים אפילו בלילה מברך אם נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב ואע"ג דאמרינן פרק תפלת השחר (דף ל:) דאין מחזירין אותו בלילה ה"מ תפלה דוקא אבל ברכה אחת כי הכא אומרה אפי' בלילה וסעודה שלישית של שבת מסופק ר"י השתא דינה כר"ח דאי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כדפירש ר"ת [כדאמרינן] גבי סעודת סוכה (דף כז.): *והלכתא כרבי מאיר בכזית ואע"ג דבעלמא ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה בהא הלכה כר"מ דהא קיימי ליה ר' יוחנן בשיטתיה לעיל (דף מח.) דאין קעז מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן וכן לעיל (דף לח:) גבי אכל כזית מליח וכן פירש ר"ח וה"ג ושאילתות ולענין שתיה כתבתי לעיל פרק כיצד מברכין (דף לט.) דיש לשתות פחות מכזית או יותר מכביצה כי יש להסתפק אם יש לברך אחריו אפילו (ז) בכזית אי נמי דוקא כבילה דדילמא מודה ר' מאיר לרבי יהודה בשתיה כדדריש רבי יהודה (ושבעת זה שתיה ושביעה היינו כבילה) אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כבילה או שמא יש חילוק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה. כתב בס"י אחרי דקיימא לן כרבי מאיר דאמר כזית דאורייתא כדפסיק רבא הלכתא א"כ קי"ל ושבעת זו שתיה א"כ לא מיחייב מדאורייתא אא"כ שתה אם הוא צריך לשתות אבל אם אינו צריך לא אמרה תורה שישתה (*אלא) [*שלא] לתיאבון [ה] והלכך מי שאכל ולא שתה לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו

א ירושלמי איזה אמן יתומה ר"ה אמר ההוא דחייב לברכה והוא עני וכו' כצ"ל. מהא"י:

חדושי אנשי שם

ג"ם [א] וצ"ע דהכא גבי חמריה דרבין דקדמי' לדאביי משמע דבכל ענין אין מכבדין: ש"י [ב] ק"ק דאפי' אם המברך חייב מה"ת לא יצא השומע עד שיענה אמן כדאמר לעיל וי"ל דקאי על לעיל דבשומע מתחלה ועד סוף ממי שחייב מה"ת א"צ לענות אמן אבל כשהמברך חייב מדברי סופרים צריך לענות אמן או שישמע ר"ל מתחלה ועד סוף: מהר"ם [ג] וכמו שנחלקו בדבר זה הני רבוותא ג"כ נחלקו הגאונים בדבר זה כמו שפירש בה"ג פ' כיצד מברכין: ש"י [ד] ובאשר"י בברכות דף ס"ד מביא הרי"ף שכתב שחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים: מהר"ם [ה] בעל ס"י הולך לסברתו שפוסק כזית דאורייתא אבל אנן לא שבקינן כל הני רבוותא דסברי כזית וכבילה דרבנן הל"מ ורש"י ור"ת ומיי' והאשר"י וא"ת שכתבו דברי התוס' סתם ויכול להוציא אע"פ שלא שתה הוא וכ"כ רבינו יוסף קארו דהכי נקטינן:

ק"ק

שלטי הגבורים

אחד מהם לשוק קוראים לו ומזמנים עליו אבל בעשרה שצריך להזכיר שם שמים עד שיישב אצלם ושתי חבורות שאוכלות בבית אחד ורואין זה את זה מצטרפין ואם לאו כל חבורה מזמנת לעצמה ואם יש שמש מצרפן וכן אומר ריב"א בבית חתנים אע"פ שאין מברכין אלא במקום חופה אם (יש) שמש מצרפן ורואין זה את זה אפי' בשתי חדרים הכל נחשב במקום חופה. הגה"ה: (ב) הלכך שנים שלא גמרו סעודתן ובא אחר לבסוף ואכל עמהם מצטרף עמהם לזימון אי גמרו כל זמן שאילו היו מביאין לפניהם מאכל תאוה היו אוכלין מצטרף עמהם ואם לאו כיון שגמרו אין מצטרף וכן הלכה: (ג) ואפי' יש שם כהן בעה"ב בוצע ופליאה היאך מוחל קדושתו דומיא דקריאת התורה דאין יכול למחול וגם שום עבודות מכהן אסור כדאיתא בירושלמי פ' אלו דברים רבה בר רב הונא [ור"ה] הוו יתבין ואכלין והוי קאי ר' זירא ומשמש להון כו' עד דאמר שמואל המשמש בכהונה מעל שנאמר ואמרת אליהם אתם קדש לה' והכלים קדש מה כלים המשתמש בהם מעל אף כהן כו' אכן אם ר' זירא היה כהן יש ראיה שבעה"ב יכול לבלוע ברשות כהן כמו שעשה ר' אבוה לר' זירא. עי' כ"מ ועי' בס"ק דקדושין: (ד) מאן דעייל בבי כנישתא ואשכח שליחא דצבורא ביכא שמיה רבא מברך ואע"ג דלא שמע קדיש דמעיקרא כלל עני בהדי צבורא יהא שמיה רבא מברך אע"ג דעל מאי דאמר ש"ץ אמרי' ליה מ"מ מלתא דשבח באפיה נפשה היא ואכתי לא סליק להו לצבור נמי מלתא דקדיש הלכך לא דמי לעניית אמן יתומה וכן קבלתי מרבותי. תוס' חדושים מצאתי: (ה) שנים שאכלו בקרן זוית אחד ואחד אכל בקרן זוית אחר אבל כולם בחדר אחד ושאלתי הלכה למעשה ממורי גור אריה אם יש להם לזמן יחד או לא והשיב לי כי מאחר שלא נתכוונו יחד להסב אינם חייבין לזמן והרשות בידם ליחלק וגם אם רצונם יכולים לזמן ושאלתי לו איזה מהם עדיף שיחלקו או שיזמנו יחד והשיב לי כי טוב שיזמנו יחד משום ברוב עם הדרת מלך. יצחק בר משה: (ו) ואם שבת ולא הזכיר של שבת ונזכר קודם שהתחיל ברכה רביעית בשבת אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ביום שבת קודש לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת. ואם הוא יו"ט אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולזכרון ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים ובראשי חדשים אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לכפרה ולזכרון בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים: (ז) ואפי' פחות ממלא לוגמיו

אע"ג

באורי הרמ"ב קסג מצטרף עמהם. הגה"ה המתחלת אמר רב עד וע"ש הנדפסת בסי' קנ"ו שייך כאן ור"ל דהא דאמרי' דמשאמרו הב לן ונבריך אז אין הג' מצטרף היינו מסתמא דאם אינם רוצין לאכול עוד אבל אם רוצין לאכול ולברך תלי בפלוגתא כמבואר בסי' קצ"ט דלהטור שם יכולין לברך ולאכול ולהצטרף ולהב"י יש חילוק בין אמרו הב לן ונבריך לנטל ידיו או נטל הכוס בידו לברך בהמ"ז דהוה כנטל ידיו דאז אין רשאין לאכול אפי' בברכה ואי אפשר להצטרף עוד והא דמקשי הרשב"א לקמן מ"ת ע"א וז"ל איכא למידק והא מכיון דיהבי ליה כסא קמייתא הא איתסר להו למיכל וא"כ מעתה לא הוי אזי שמעון בן שטח לאצטרופי כו' היינו משום דבס"ד ס"ל דלא אכלו עוד ינאי וחביריו אחר אמירתן הב לן ונבריך ובכה"ג לא מצטרף וע"ז תירץ וז"ל באמצע סעודה אמרו כן ור"ל שאכלו עוד אח"כ וא"ת הא שמעון בן שטח נטל הכוס בידו והו"ל כנטל ידיו כמבואר בסי' קצ"ט סע"ג לק"מ דשב"ש כשנטל הכוס לא היה דעתו לברך עליו ברכת המזון ולפי' זה נ"ל דלהמסובין לא הוי נטילת הכוס אלא המברך כאילו נטלו הם ידיהם דאל"כ קושית הרשב"א במ"ע וצ"ע: קסד דא"ל רבי לרב כו'. ואע"ג דרב אורח הוי מ"מ הא ר"ח ג"כ אורח הוי והוי גדול מרב: קסה ובמס' שמחות פירשתי. בפ' אלו מגלחין ריש הל' אבילות: קעה שאומר ינחמנו. זה ל' הרי"ף ופירושו בגמ' וע"ז כתב הספר וכ"פ הר"י וכו': קעו בסיני ובאהל מועד ובערבות מואב. לשון הספר דלא כרש"י בסוגיין והיינו כר"ש בסוטה שם ועי' במהרש"א: שם תחלה וסוף. ואם לא הזכיר כלל לא יצא ואם הזכיר או בתחלה או בסוף ה"ז מגונה אבל יצא: שם לתחלת בהמ"ז וכו'. כן פירש"י וכ"פ הרא"ש משום דחשובות כברכה א' והכי קי"ל ודלא כהרר"י והרשב"א שחולקין בדבר ע"ש: קעז מודה ר"מ לר"י בשתיה. מדדרש לה מושבעת זו שתיה ושביעה היינו בכבילה כדדריש ר"י אכילה שיש בה שביעה כו' כנ"ל וכ"ה בהגמי"י פ"ג אות כ': שם כדפסיק רבא הלכתא. ר"ל הא דלעיל (מ"ח ב') אמר ר"ת ב"י מצתים דרבא הלכתא אבל בוי' להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית די:

ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא והמיימוני כתב (פ"א הלכה ב' ופרק ג' הלכה י"ב) דאין קעח לברך אחריו אא"כ שתה רביעית וכ"כ בסמ"ג וכן ראה רבינו מאיר בכתב ה"ר שמואל מבוברי"ק: קעט [שם] נברך אלהינו ול"ג לאלהינו דגבי שיר והודאה כתיב שירו לה' הודו לה' אבל גבי ברכה לא מליט זה הלשון וכן מפרש בסדר רב עמרם. ופסק [דף נ] רבא כר' עקיבא ופר"ח דהכי קי"ל: קפ [שם ע"ב] שמע מינה מצטרפין ולא מיבעיא שתי חבורות שאוכלות בבית אחד אלא אפילו בשני בתים שאין רואין כלל אלו את אלו ובדילין אלו מאלו השמש מצרפן ואומר ר"ח דאורחא דמלתא נקט בבית אחד דה"ה בב' בתים וכן פירש (*ר"ח) [*בה"ג עיין בא"ר"י] וכן משמע בירושלמי רבי אבא ורבי בר זוטא ורבי יונה בשם רבי זעירא דשני בתים מצטרפין: [שם] קפא אין סומכין את הקערה בפת כך פסק ר"ח ופסק ר"י דלא קי"ל הכי אלא כשמואל דאמר עושה אדם כל צרכיו בפת *היכא דלא מימאיס וראיה מפרק [במה] טומנין וע"ש ויש שנוהגין לאכול דייסא או חבילא בפת כשאוכלין הפת אח"כ אבל במס' סופרים אסרו והכי תניא התם (פ"ג הל' י"ד) אין אוכלין אוכלין באוכלין אח"כ אכלן בבת אחת ושמא ההיא דלא כשמואל: קפב [דף נא] חי האלפסי פי' מה שפי' ורש"י פי' שמזגו במים לאחר שנותנו בכוס חי אי נמי חי פריסק"א ר"ל להביא מן החבית לשמו: קפג בירושלמי משמע דמהני ליה תיקון לטם פגום בתוספת יין או במים וכן נוהגין בארץ אשכנז אבל בארץ צרפת נוהגין שכל כוס ששתו ממנו מחזיקין אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ כל מה שבכוס וימזוג יין אחר לקדש עליו וכן בבהמ"ז (ו): [שם ע"ב] קפד והלכתא בכולהו ישב ויברך מפני שברכת המזון דאורייתא החמירו בו מה שאין כן בשאר ברכות וה"ה בברכה מעין שלש ובדיעבד יצא בין מהלך בין עומד: [*מיימוני] קפה כתב בספר המצות כל הברכות האלו חוץ מלחם [א] אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהן מדברי סופרים: [שם] קפו אין לנו אלא ארבעה דברים בלבד ומיהו לא משמע כן דפליג ר' יוחנן אההיא דנותנו לאשתו כדאמר ר' יוחנן לקמן ראשונים שאלו מהו שתסייע שמאל לימין כו' משמע שכן היו נוהגים ומיהו מהאמוראים היו עושין עטור ועטוף משמע שהיו מחמירין על עצמן והיו נזהרים בכולם לפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה. שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים ופירש ר"י כגון שאין הכוס יפה כגון שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה ונקי בלאו הכי שפיר דמי דלא בעינן אלא שיהיה כוס של ברכה יפה: סליק פרקא

אלו דברים קפז [שם] שהיין גורם לקדוש שתאמר שאם אין לו יין אין מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת (*ורשב"ם פסק פרק ערבי פסחים (דף קו:) דאין מבדילין על הפת) [בס"א אינו]: קפח [דף נג] בשמים שאדם איסטנים מוליך להעביר ממנו ריח רע של בהכ"ס אין מברכין עליו והשיב רבינו אפרים אדם שאינו מריח ומברך לעצמו על הבשמים [הוה] ברכה לבטלה וגם להוציא בני ביתו אינו יכול דלא דמי לקידוש והבדלה וברכת הלחם (*ומלה) [*דמלה] דהוא חובה ומצוה וזה אינו אלא מנהג ואני איני מברך על הדס שוטה שלכם היבש ואין בו לחלוחית ריח ולאו דוקא הדס הה"נ בשמים [ג] ויש לי זכוכית קטנה ובה מיני בשמים ועליה אני מברך: [שם] היה נכנס ויוצא כתב רבינו מאיר דמיירי שאין דעתו לחזור* אבל דעתיה לחזור לא אסח דעתו ובשמים של בושם נמי לריחא עבידא דניחא ליה דנירחו אינשי כי היכי דניתו אינשי וניזבנו: משום לא תשא (לעיל דף לג.) בירושלמי מפרש דהמברך ברכה לבטלה יאמר בשכמל"ו: קפט אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת (פסחים דף נד.) (א) הקשה ה"ר יוסף למה אין מברכין על האור כל *שעה שנהנין ממנו שהרי אסור ליהנות מן העולם בלא ברכה וי"ל דדוקא כשגופו נהנה אבל בשאר הנאה לא ואף על פי שמברכין לאור השמש היינו לפי שמתחדש בכל יום [*מתוספות פסחים. מ"י]: [שם ע"ב] קצ חד עבד בשוגג כב"ש פירוש אע"פ ששגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל ובירך וחד עביד במזיד נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום שהולך לילך. ר"י פי' דדוקא בפת צריך לחזור למקומו ולברך ורשב"ם פי' בערבי פסחים (דף קא:) דבכל השבעת מינין צריך לחזור למקומו ולברך: [שם] קצא ת"ר והתקדשתם אלו מים ראשונים כו' פר"י דוקא להן שהיו רגילין ליטול ידים אחר הסעודה מפני מלח סדומית כי בימיהם היו רגילין לטבול במלח כדאמרינן (לעיל דף מ.) אחר אכילתך אכול מלח אבל אנו שאין מלח סדומית מצוי בינינו ואין אנו רגילין לאחר הסעודה לטבול במלח אין הנטילה מעכבת מלברך ומיהו אנשים המעונגים הרגילים ליטול אחר הסעודה ודאי להם מעכב ופי' רב יהודאי גאון ז"ל שאין מברכין שלא נתקנו אלא מחמת סכנת מלח סדומית אבל הרא"ם פסק בספר יראים מברייתא דהכא והייתם קדושים וכו' שמצוה וקדושה ופרישות ליטול מים אחרונים אפילו שלא במקום סכנת מלח ויש לברך עליהן וכן שמע משמו של ה"ר יצחק בן מלכי צדק ולא נראה לראבי"ה דא"כ אמאן נמי ליברך דתניא כי קדוש זה שמן וה"ר משה כהן היה אומר דיחיד ודאי אין לו לברך על מים אחרונים אבל בברכת הזמון מברכין עליהן כדאמר (בפרקין) (לעיל מג.) דאמר ליה ר' לרב קום משי ידך וכו' ואמר בתנחומא ומה מים ראשונים דאי בעי אכיל[*ואי בעי לא אכיל מברך] אחרונים לא כל שכן ועוד כתיב שאו ידיכם קדש וכו': קצב דיני נטילה נקראת נטילה על שם שמגביה ידיו (סוטה דף ד:) כדכתיב וינטלם וינשאם וי"מ נטילה על שם אנטל שם הכלי אשר בו המים לרחצה כדאמר בב"ב (דף נח.) אנפק אנבג אנטל שם כלי שבו המים וזו היא רביעית של תורה ופירש"י ז"ל הכלי נקרא באחד מאלו הג' שמות ור"ת פי' אנפק שם משקה כמו איספרגוס (לעיל דף נא.) וה"ק הרוצה לשתות אנפק דהוו אנבג כדאיתא פרק י' יוחסין (דף ע.) ישתה שיעור אנטל דהוי היא רביעית ומכל מקום אנטל שם הכלי שמחזיק רביעית ומים ראשונים מצוה משום סרך תרומה א"נ כדדרש ר"א ב"ע וידיו לא שטף במים וגו' בפרק כל הבשר (דף קו.) ותנן (חגיגה דף יח:) נוטלין לידים לחולין ולתרומה ולמעשר וכל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם (סוטה דף ד:) אבל לא (*לאכול) [*לאוכל] פירות ואפילו תבשיל מחטין אינו נוטל והנוטל ידיו לאלו הרי זה מגסי הרוח (חגיגה יח:): ויש בני אדם שאין (ג) מברכין שחרית על נטילת ידים כי אם על נקיון ידים על דרך המקרא ארחץ בנקיון כפי בכל מידי דמנקי כדאיתא בברכות (טו.) ולא תקנו אנטל שחרית אך (על נטילת ידים [*נהגו [העולם] לברך גם (ג) שחרית על נטילת ידים] וברכה זו [*שמברכין] על נטילת ידים רגילין הם לברך אותה לאחר נטילה קודם ניגוב לפי שכל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מאותם דהכתי לא חזו כגון דידים מטונפים כשבא מבית הכסא ואגב ההיא נטילה תקנו בכל הנטילות לברך אחר נטילה ויש מברכין בין שפיכה ראשונה לשפיכה שניה והמברך אחר נטילה קודם ניגוב חשוב לפני עשייתו שהרי אסור לאכול קודם ניגוב כדאמר (סוטה דף ד:) כל האוכל [פת] בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא דכתיב ככה יאכלו [בני ישראל את] לחמם טמא בגוים לחם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים ואינו נוטל ידיו מכלי שבור או נקב בכונס משקה למטה מרביעית ואם הוא שבור למעלה אפ"ה אינו נוטל [*שלמעלה מן הנקב אבל מן הנקב שרי כיון שהוא מחזיק רביעית למטה מן הנקב וכן כתב המרדכי לקמן]: הגה"ה ודוקא לאכילה אבל לנקיות לא שייך דלא גרע מצרור או קיסם ואין צריך לאדם ליטול ידיו מרביעית אלא לאכילה אבל לתפלה אם אין לו מים יכול לקנח באבן או בארץ דכתיב ארחץ בנקיון כפי. תשב"ץ: הלכות נטילות ידים [*דין מים והכלי וכח גברא ושאר דברים התלוים בהמים. מ"י] קצג דין מים ראשונים נוטלין בין על גבי כלי בין ע"ג קרקע (חולין קה.) בין צונן בין חמין ואפילו חמי האור ביותר שהיד סולדת בו כדאיתא פ' כל הבשר (דף קו.) חמי האור פלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן ופסק ר"ח כר' יוחנן דאמר חמי האור נוטלין מהם לידים וכדאמרינן לעיל (דף קה:) ראשונים אפי' היד סולדת בהן מותר סרוחים אם ראויין לשתיית בהמה נוטלין מהם לידים ואם לאו אין נוטלין כדתנן (ידים פ"א מ"ג) מים שנפסלו משתיית בהמה בכלי פסולין בקרקע (טהורין) [כשרין] רבי [שמעון בן] אלעזר אומר אף בקרקע טובל בהם כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו וכגון דאפסקינהו בבת בירתא גזירה אטו מנא ות"ק לא גזר דבהכי פליגי*וכנ"ל דה"פ שנפסלו משום מסרחי ולא כמו שפרש"י בזבחים פ"ב (ד' כב:)

[*וכן נ"ל דה"פ שנפסלו משום דמסרחי ולא כמו שפרש"י פ' שני כו'. הוא מה שאמרו פרק שני דזבחים דף כב. ה"ד אי דפרה שותה ושותה מהן אפילו לרביעית נמי ואי אין פרה שותה ושותה אפי' למקוה נמי לא ופירש"י דמיירי בסרוחין והכי קאמר אפי' במקוה נמי לא ודקתני הכא מים שנפסל בשתיית בהמה בכלי פסולין בקרקע כשרין מיירי במים עכורים כיון שאינם סרוחים כשרים והתם דקאמר אי אין הפרה שותה ושותה דפסולים למקוה מיירי אפילו בצלולים כיון דסרוחים פסולים. ולהכי המרדכי ר"ל דהני שנפסלו בכלים וטהורים בקרקע מיירי בסרוחים והתם דקאמר אי אין הפרה שותה פסולים מיירי בעכורים והם פסולים יותר מסרוחים ודלא כרש"י שפי' איפכא. ופי' זה מגומגם לפי דעת רז"ל ונראה כמו שפירשתי בקיצור]:

[*ר"ל שהשוה סרוחים ועכורים להדדי ואינו מחלק זה אינו אלא מיירי הכא ר"ל בזבחים [בעכורים] והתם ר"ל בפרק כל הבשר בצלולים ובסרוחים דוקא ודו"ק. קנלתי]:

*דמיירי הכא במים עכורים בטיט והתם מיירי בצלולין וסרוחין דאי בעכורין אפי' בטבילת כל גופו פסילי כדאמר התם אי דאין פרה שותה ושותה מהם אפילו למקוה פסולי: ועל הדברים הצריכין נטילה אשר שאלת אם סגי בנקיון בעלמא בלא מים דבר שאי אפשר להתברר בראיה ברורה אין לעשות פרוקא לסכנתא וטוב להחמיר ליטול במים: קצד ואלו שבעה צריכין נטילה אחריהם. ההולך בין המתים. ההולך מבית המרחץ. הנוטל צפרניו. החולץ מנעלים. הנוגע ברגליו. והחופף את ראשו. ההולך מבה"כ מהרי"ף. קצה ולענין נקיות אמרי' בברכות (טו.) מי שאין לו מים מקנח [חופף] את ידיו בעפר או בצרור דכתיב ארחץ בנקיון כפי בכל דבר [*דמנקי] אבל לענין אכילת פת בעינן נטילת ידים דוקא מיהו אדם היוצא לדרך והתנה בנטילת שחרית בשביל כל היום מועיל התנאי לכל היום גם לאכילת פת. (חולין קו:) רק שישמור (ג) מטינוף וממשמוש במקום טינוף וגם על זה אין לסמוך רק כשאין לו מים בתוך ד' מילין דאם יש לו מים בתוך ד' מילין ימתין וה"מ לענין אכילה אבל לענין תפלה אין צריך להמתין אלא יקנח בצרור. תשב"ץ [*עכ"ה]: קצו עכורין אפילו נעכרין בטיט אם פרה שותה ושותה מהם נוטלין לידים מהם כדאיתא פרק שני דזבחים א"ר שמעון בן לקיש כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור (*לרביעית אינו משלים למי מקוה) ואינו משלים לרביעית פי' לרביעית שנט"י ברביעית למעוטי מאי אי למעוטי טיט הנדוק ה"ד אי דפרה שותה ושותה מהם אפילו לרביעית נמי ואי אין פרה שותה ושותה מהם אפי' למקוה נמי לא והתם מיירי בעכורין דאי בסרוחין כדפי' רש"י ז"ל א"כ בקרקע טובלין בהם ואפילו נפסלין משתיית בהמה כדאיתא פרק כל הבשר (דף קו.). לבועין תנן פירקא קמא דמסכת

שלטי הגבורים

אע"ג דלענין יוה"כ בעינן מלא לוגמיו לא ילפינן מינה לענין ברכה שהרי לענין אכילה הוי בכזית לבהמ"ז אע"ג דלענין יוה"כ הוי בככותבת. ע"כ הגה"ה: (ז) מגביהו מן הקרקע אם על קרקע מיסב ואם ע"ג שולחן יגביהנו מן השולחן: אין מסיחין על כוס של ברכה פי' שלא יסיח דעתו המברך משפשטו לו כוס של ברכה לברך וה"ה המסובין שלא יסיחו משפשטו לו כוס לברך אבל אם בשעת הברכה דברו אפי' בדיעבד לא יצאו: (ח) לענין פסק הלכה הכי נקיטי נכרי דאדליק מנכרי אפי' הם מאה אין מברכין אבל ישראל מנכרי מברכין לאותר דאדליק דה"א בלא תוספת דהיתר דעליה קמברך וכן הלכה. תוס' שיטה: וכן מי שנכנס לביתו כמו"ש ורוצה לקבוע סעודה ואין לו אלא כוס א' שרי ליה למיכל מקמי אבדולי כי היכי דתיהוי בהמ"ז על הכוס ואוכל ומברך בהמ"ז ומשלשלן כולן לאחריו. על הדרך שאמרנו היינו על המזון תחלה ואח"כ על היין ועל הבשמים ועל המאור ואח"כ אומר הבדלה דכיון דלא אפשר אומר שתיהן על כוס אחד. ואע"ג דאמימר בת טות כדאיתא התם בפרק ערבי פסחים התם הוא דלא ס"ל כוס באורתא כלל וידע דהוה ליה כוס למחר אבל הכא דאית ליה כוס שרי ליה למיכל כדי שיבדיל ויברך בהמ"ז עליו וכן הלכה. תוס' שיטה מצאתי: כשמבדילין על הכוס שופכין מן הכוס פי' מן היין לארץ דאיתא בב"ר כל ביתא דלא משתפך ביה יינא כמיא כמו"ש לית ביה ברכה. עכ"מ:

חדושי אנשי שם

ש"י [א] ק"ק הרי ברכת המזון דאורייתא וי"ל דברכת הלחם ר"ל ברכת המוציא ובהמ"ז הכל קרוי ברכת הלחם וכ"כ באגודה סי' קפ"ח בשם מהר"ם וז"ל כל הברכות חוץ מברכת המוציא ובהמ"ז אם נסתפק אינו חוזר וכ"כ ג"כ בג' מרדכי: מהר"ם [ב] מה שכתב ולאו דוקא הדס ה"ה בשמים אינו מלשון רבינו אפרים ואינו לא בא"ח סי' רצ"ז ולא בתשובות הר"י קולון סי' מ"א שהביאו דברי הר"ר אפרים ולדברי המרדכי ז"ל דמיירי בהדס שוטה ויבש שאין בו ריח כלל או שהפיג ריחו עד שאין ראוי לברך עליו ואתי שפיר מה שכתב ה"ה בשמים שאם הפיגו ריחם פסולין לברך אבל בא"ח סי' רצ"ז כתב על דברי ה"ר אפרים ומיהו נוהגין בכל המקומות לברך על ההדס ומנהג אבותינו תורה א"כ צריך לומר שעדיין ריחו בו עד שראוי לברך עליו ואע"פ שהפיג קצת נהגו להקדימו מטעם הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה כדאמר בריפתא דעירובא בפ' כיצד מברכין והרב אפרים לא חש ליה כיון דאיכא בשמים מובחרין בריחם מוטב להדר המצוה בשעתה וגם הנוהגים לברך עליו ולא חששו להידור מצוה בשעתה שמא משום שאין חשוב להם מצוה שאינו אלא מנהג בעלמא כמו שכתב האשר"י שמטעם זה א"צ לחזור אחריו דאינו אלא להשבת נפשו:

מה

מהר"ם שמע בשם רבינו משה מפוליי"ש שאין לעמוד תחת גג אלא בחצר או ברחוב במקום טהרה בשעת קדוש הלבנה ואין מקדשין אלא עד שתהא זריחתה ניכרת ע"ג קרקע וכן כתב א"ז דכה"ג הוי לילה לכל דבר ונותן של"ס לחבירו ג"פ אם אין לו אלא אחד והר"ם אומר בשם מהר"ם דהמשיב כשואל וכשמשיב ג"פ די עכ"ל וכתבו התוס' דלא נודע אללנו טעם המנהג שאין לעמוד תחת גג. ואם מברך בחול יש לו ללבוש בגדי שבת. כ"מ: כאן באור שבת כו' נראה דאע"ג דהכא במוצאי שבת לא בעינן אור שבתת מ"מ בעינן אור שבתת מן העבירה פי' שדלק בהיתר כגון של חולה או חיה ולכך יש ליזהר כשאדם רוצה לעשות הבדלה שיכבה הנר שהדליק הנכרי ואח"כ ידליקנה אבל במוצאי יוה"כ ודאי בעינן אור שבת ממש כלומר שהודלק מעיו"כ ולכך נהגו העולם לעשות הבדלה בנר הדלוק בבהכ"נ שקורין נרגיי"ש כעין דופיירי"ו בלע"ז כשאירע לו לאדם נר שלו נכבית. העתק מתוס' פרק מקום שנהגו: (ב) שאלה למה תקנו ברכת ענט"י בשחרית שברכה זו לא נתקנה אלא על הפת בשעת סעודה. תשובה איברא כך נהגו בכל מקום לברך בשחרית ענט"י למקפידים בה בכל תנאי הנטילה בשעת סעודה ואני לא מצאתי בשום מקום דבר ברור שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית ודאי משום תפלה וק"ש די ברחיצה או בנקיון עפר או בצרורות וכדאמר מידי ארחץ במים כתיב בנקיון כתיב בכל דבר דמנקי וגם בברכות רב [חסדא] לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא אלא שיש לי קצת דמדומי ראיה לחייב הנטילה בכלי בשחר ממה דאמר פרק כל הבשר אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו כלומר מתנה שתעלה אותה נטילה אפי' לסעודה ולאכילה נטילה מבעיא ומדקאמר נוטל ידיו שחרית משמע דה"ק באותה נטילה כשנוטל אדם ידיו שחרית יכול לסתנות שתעלה לכל היום ואפי' לאכילה. ועוד אמרי' פ' היה קורא א"ר יוחנן הנוטל ידיו שחרית ומניח תפלין וקורא ק"ש זו היא קבלת עול מלכות שמים שלמה מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמרו רוחץ פניו ידיו ורגליו משמע לכאורה שצריך בשחר ליטול ידיו בכלי. ואם תאמר מאי שנא תפלת השחר מתפלת מנחה וערבית יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך וצריכין אנו להודות לה' על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בקר ובקר ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכלי קודם עבודתו ומשפשף ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה ושפיר דמי וכן נמי מדאמרי' בכיור ורחצו ממנו ולא בתוכו ש"מ הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפי' בתוכו שפיר דמי וכאן וכאן מברך על נט"י. אדרת: (ג) אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו ר"ת פוסק כרב ודוקא היכא דלא שכיחי מיא ודוקא שחרית ועל זה סומכין הולכי דרכים לאכול בלא נטילה לפי שמתנין שחרית ותשיב לנו לא שכיחי מיא אמנם אם ימצא מים בתוך פרסה יש לו להמתין כדאמר לנטילה ד' מילין וי"מ דאמתנה בשחרית קאי: (ג) הגה"ה פסק ר"ת שהיוצא להשתין מים א"צ לברך כלל אם לא שפשף בידו והלכך אפי' שפשף בידיו אין עונין ברכה מ"ד אידיו מלוכלכות בטיט ובצואה שא"צ לברך על נט"י ואפי' אשר יצר לא היה מברך רבינו מאיר אביו. אבל ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אפי' לקטנים בלא ברכת נט"י ורבותינו היו נוסגים לברך ענט"י אפי' לקטנים כשהיו רוצים לעסוק בתורה או בדבר שבקדושה וכן במלוכלכות בטיט ובצואה וכ"פ מנהג ר"י שהיה מברך אשר יצר לקטנים לעסוק בדבר שבקדושה ואפ"ה לא היה מברך ענט"י וכ"פ בס"ה גדול: הגה"ה שאלה מי שעומד בתפלה או בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף בשוגג אם יתחייב קודם שיגמור תפלתו ליטול ידיו ולברך ענט"י או לא. תשובה כבר נתברר ממה שכתבתי שאין תפלה וסעודה שוין בדבר זה שהתפלה א"צ אלא רחילה ואם באמצע תפלה די בנקיון עפר או בצרורות או מחכך אדם ידיו בכותל וא"צ לברך ואם באמצע סעודה ודאי צריך נטילה ולברך אמצע סעודה כתחלתה וכך אנו עושין בלילי פסחים נוטלים ומברכין לטבול ראשון וחוזרין ונוטלין ומברכין לטבול שני. וכל שנוגע שלא במקום טנופת א"צ כלום ואיזו מקום הטנופת גדבר זה מסתברא שלא במקום הטנופת ממש אלא אפי' שוק וירך ומקומות המכוסין באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך ראשו אבל מקומות מגולין בראשו ובפניו ומקומות מגולין שבזרועותיו אין זה מקום הטנופת שאין

שם

באורי הרמ"ב קפ וכן פי' ר"ח. הנכון דל"ל וכן פסק ר"ח כי פירושו של ר"ח כבר נאמר אם לא שר"ל ר"ת או ר"ת או בה"ג: קצב לאחר נטילה קודם ניגוב. ואם לא בירך קודם ניגוב מברך אח"כ קודם המוציא ולא אח"כ כמ"ש סמג"א בסי' קנ"ח ס"ק ט"ז: שם ואינו נוטל מכלי שבור. יש לפרש דר"ל שלא נקב בכ"מ אלא שנתבקע ע"ד שפירש הב"ח לדברי הרמב"ם שכתב הטור בסי' קנ"ט כלי שנשבר כו' או דר"ל כלי שבור גיסטרא אפי' אין בו נקב והייט בלא יחדו לכלי אבל יחדו יש לו דין כלי כמבואר לקמן בע"ה:

ידים (מ"ג) נפל לתוכן דיו [קומוס] או קנקנתוס ונשתנו מראיהן פסולין עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולין. הדיח בהן הכלי (שם מ"ד) או שמדדו בהן המדות פסולין. ובתוספתא תניא לקק מהם הכלבים פסולין ובפרק כל הבשר (דף קז.) אמרינן דקפדינן אחזותא (כו') והאי דמבעיא לן תחלה אי קפדינן אחזותא שמא מוקי הכיא דמסכת ידים (פ"א מ"ג) לתרומה ול"ע מהא דאמרינן פרק שלשה שאכלו (דף נ:) יין עד שלא נתן לתוכו מים נוטלין מהם לידים וי"ל ביין לבן ומכל מקום מים איקרו כדפירש"י ז"ל דאיקרי מי פירות: קצה בכל הכלים נוטלין מהם לידים (ידים פ"א מ"ב) אפי' כלי גללים [בכלי אבנים] בכלי אדמה אבל אין נוטלין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית ולא יתן לחבירו בחפניו לפי שאין [ממלאין ואין] מקדשין ואין מזין מי חטאת (אלא בכלים) ואין נוטלין לידים אלא בכלים (כו') הרי לך שצריך כלי לנטילה קצה וצריך שיהיה מחזיק רביעית של תורה (חולין קז.) ואם נסדק או ניקב צריך שיהיה מחזיק רביעית של תורה משפה סדק ולמטה. [illegible] שלא במוסמך ושפיר *דמי: כסוי הכוס בעין כסוי כוסות של כסף המחזיקים יותר מרביעית יושב שלא מוסמך נוטל ממנו אבל אם כשמניחו על השולחן נוטין על צדיהן לפי שאין להן בית מושב ואז אין מחזיקין רביעית אין נוטלין מהם לידים כיון שאין מחזיקין רביעית כשהן יושבין שלא מסומכין וכן פירש ר"ת בההיא דאמר רבא (שם) מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים פי' [*רש"י] תקנה שחקק בה בית קיבול ותקנה [illegible] פי' שתיקן לה בית מושב ועכשיו מחזיק רביעית בלא סמיכה: שיעור המים שיהא תחלה בכלי כדי רביעית מים אפי' ליטול לאיש אחד ואם יש בכלי רביעית מצומצם ורוצים ליטול ממנו שנים נוטלין ממנו זה אחר זה ואפילו שהשני לא נטל רביעית לא איכפת לן הואיל ואתי משירי טהרה כדתנן במסכת ידים (רפ"א) מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים קצט וצריך שיבואו על ידיו מכח בן אדם השופך עליהם או הוא בעצמו ישפוך עליהם והכי מוכח פרק כל הבשר (שם) ותנן במסכת ידים (ספ"א) הכל כשרים ליתן לידים אפי' חרש שוטה וקטן או מניח החבית (על) [בין] ברכיו ונוטל או מטה החבית על צדה ונוטל. הקוף נותן לידים רבי יוסי פוסל בשני אלו. נכרי יש לדקדק אם הוא פסול ליתן מים אליבא דר' יוסי דומיא דקוף שפסול ויש מביאין ראיה מתוספתא דמסכת ידים (פ"א) כל שאינו מטמא במשא כשר לנטילת ידים (אע"פ שמטמא במגע כו') ולפי זה אסור ליטול מן הנכרי והבל הוא דהא נדה ויולדת מטלות לעצמן אלא ודאי דהתם מיירי לתרומה ולא לחולין שנעשו על טהרת תרומה: השתא קיימא לן דבעינן דאתו מכח גברא והכי מוכח פרק כל הבשר (דף קז.) גבי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים: כתוב בהלכות גדולות ר שמותר להושיט ידו תוך כלי מלא מים לרחוץ ומביאין ראיה דאיבעיא לן (זבחים כא.) מהו לקדש ידיו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו כו' וכיון דאיבעי להו בכיור דכתיב ביה מיעוטא מכלל דנטילת חולין שרי והא דבעינן כח גברא היינו כשנוטל חוץ לכלי כגון התם ששופך מן הכלי על ידיו אבל כשמושיט ידיו ורוחץ בתוך הכלי איכא כח גברא ושפיר דמי ואי משום מים ראשונים שמאים שמתערבין שם בהא אין לחוש דאיכא למימר מעלה עשו בכלי ומה שהיו רוחצין מן הכיור ומושכין הברזא והמים מקלחין על ידיו היינו כח גברא דמיירי בקלוח ראשון שהיה גדול וכח ראשון הוא אי נמי חוזרין וסותמין הדד בברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא לעולם מכח גברא וכן משפט בני אדם רא הרוחצים [מכיור] קבוע ומושכין הברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא בא לעולם מכח גברא: וליטול בחפניו וליתן ע"י חבירו אסור כדתנן פרקא קמא דמס' ידים (מ"ב) לא יטול בחפניו ויתן לחבירו ועוד דתנן התם (פ"ב מ"ג) נוטלין ד' או ה' זה בצד זה [או זה ע"ג זה] ובלבד (שידעו) [*שירפו] שיבואו בהם המים ותניא (תוספתא פ"ב דידים) הנוטל בחפניו ונותן לחבירו ידיו טמאות *כמתחלה שלא נטל מן הכלי לפיכך הנותן מידו אחת על חבירתה אסור וטוב ליזהר לשפוך על שתיהן בבת אחת: רב טבילת ידים מ"ס אה שכל גופו טובל בהם מברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים וא"צ לא כלי ולא שטיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה את ידיו דתניא פ"ב דמסכת ידים הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו והמטביל ידיו א"צ לניגוב ידים* פירוש אוכל בלא ניגוב ידים הנוטל צריך להגביה ידיו והמטביל א"צ להגביה ידיו: שחרית שנוטל ידיו משום רוח רעה כר' יוסי דפ' שמונה שרצים (דף קט.) תניא א"ר (יוסי) [נתן] בת חורין היא ומקפדת עד שלש פעמים

[*וכתב הב"י בא"ח ר"ס קנ"ט וכ"ל שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל ומטעם זה נראה דה"ה לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאינו צריך ניגוב כיון שלא נטמאו המים כלל כמו שכתב רבינו בסי' קס"ב ואם נטל כל יד ויד בפ"ע צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל ולא יצטרך ניגוב:]

לכן בנטילת שחרית צריך שלש פעמים (ד) אבל באותה שהיא משום סעודה אין צריך רק שתי פעמים ואותה נטילה שהיא לאחר סעודה אין צריך כי אם פעם אחת וסימנך לחשוף מים מ' ג' ב' א' כמו שפירשתי ואותה נטילה שהיא לצורך סעודה שופך על ידיו שתי פעמים אחת לטהר הידים ופעם שנית לטהר המים שנטמאו בנגיעתן לידים מסואבות ונראה מתוך המשנה דהיינו דוקא כשלא שפך רביעית *בבת אחת אבל אי שפך רביעית בבת אחת ידיו טהורות דתנן התם (רפ"ב דידים) נוטל [לב'] ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית ועתה נפרש דין שתי שטיפות כי בשטיפה הראשונה נטמאו המים שנגעו ביד ובאו המים השניים וטיהרו אותן מים ואם נטל ידו אחת בשטיפה ראשונה ואח"כ נטל שתיהן בשטיפה שניה טמאות (שם מ"ג) נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאות (שם) ועוד תנן (שם מ"ב) נטל את הראשונים ונמצא על ידו צרור או קיסם ידיו טמאות שאין המים השניים מטהרין אלא המים שעל גב היד ושמעתי שרבינו שמשון משנ"ץ רג ניהג עצמו לנגב ידיו בין שטיפה ראשונה לשניה ואסור לרחוץ ממים שרחץ בהם חבירו כבר ושלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שתי פעמים על ידו שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת: צריך להגביה ידיו בשעת נטילה כדאמרינן פרק קמא דסוטה (דף ד:) מים ראשונים צריך להגביה ידיו שאם לא יגביה ידיו חיישינן שמא המים הראשונים שנטמאו יצאו חוץ לפרק והמים השניים לא טהרו אלא המים שלמטה מן הפרק ולא המים שיצאו חוץ לפרק כיון שאינן במקומו ואחר כך ישובו המים שהיו חוץ לפרק כשישפיל ידיו ויטמאו המים שעל הפרק והכי משמע (פ"ק) [פ"ב] דמס' ידים (מ"ג) ומייתי לה רש"י בפירושו פרקא קמא דסוטה [א]: תנו רבנן (חולין קו.) נטילת ידים לחולין עד לפרק ולתרומה עד לפרק ולקדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק ומפרש רש"י לחולין עד הפרק עד קשר האצבעותיו האמצעיים לתרומה עד הפרק עד חיבור אצבעותיו לגב היד וקידוש ידים ורגלים עד האציל שקורין קוד"א בלע"ז: הגה"ה ועיין ריש פ' כל הבשר ותמצא הראיות בתוספות שלנו ושם האריך מאד עיין שם [*עכ"ה] וראיות יש ולא חפצתי

להאריך פה ונהגו ליטול עד מקום חיבור אצבעות לגב היד כדאמר (שם) ע"כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא תניא (שם) כל דבר שחוצץ בטבילת הגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין אם כן צריך ליזהר לנקות ידיו שלא יהא על ידיו שום דבר החוצץ כגון טיט או צואה תחת הצפורן ואם יש שם כל כך שמקפיד עליו חוצץ אע"ג דגבי טבילה אנו מחמירים אפילו אינו מקפיד ועל כן צריך לנקר צפרניו בשעת נטילה ויש מקילין דחשבי ליה מיעוטו שאינו מקפיד והא דתניא בתוספתא (מקואות ספ"ו) כל שחוצץ בכלים חוצץ בנדה ובעבד (משוחרר) [ובגר] ובחולין אינו חוצץ איכא למימר דהתם מיירי לנגיעת חולין שנעשו על טהרת קדש ועל טהרת תרומה ולא מיירי באכילה וכן צריך ליזהר בכל שאר חצילות בצק וזפת ושאר דברים [*וראבי"ה כתב דטבעת דאצבע אינה חוצצת לנטילה וראיה מפ' במה אשה וכן בתוס'. מ"י] וכ"ל כמו כן צריך לקוץ צפורן שפירשה מעוטה: רד צריך שלא יהא היסח הדעת בין נטילה לסעודה כדאמרינן בברכות (דף נג.) אך על תנאי יכול להיות שמועיל כדאמרי' פ' כל הבשר (דף קו:) אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו ואף על גב דליכא שעת הדחק יכול להתנות ואיכא מאן דאמר דוקא בשעת הדחק ובשל סופרים הלך אחר המיקל ודוקא כשנזהר כל היום שלא טינפן אבל אם טינפן (*אין) [*לא דאין] מועיל התנאי (*כי אם) היכא (*שאין) [*דים] מים בעיר [*אך לא אצלו בבית] ואיכא טורח [*מעט] לבקש [*כך מצאתי הגירסא במ"י] א"כ דוקא בשחרית מועיל אך לא תנאי דשאר היום: (ה) הבא מבית הכסא ונטל ידיו יש אומרים דאותה נטילה אינה מועלת לסעודה לפי שמברך ברכת אשר יצר את האדם והוי הפסק ודומה שאינו מחמת הסעודה וצריך ליטול פעם אחרת ואנן לא נהיגינן כן וס"ל לחזור וליטול: הגה"ה ומתנה כו' לשון אחר יש שם דהוקא בשעת הדחק ואפילו להאי לישנא הולכי דרכים בשעת הדחק היא ואם בשהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך. ספר המצות. ע"כ הגה"ה במיימוני (פ"ו מברכות אות מ'): הגה"ה ששאלת על הנפנה ורוצה לסעוד כיצד מברך אם צריך לחזור וליטול ידיו פעם השניה או אם נטילה אחת עולה לכאן ולכאן שמעתי שבזה נחלקו הגאונים אמנם נראה לי דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם מובטח שנטל כראוי לסעודה דאע"ג דאמר (ברכות מב.) תכף לנטילה ברכת המוציא אשר יצר לא הוי הפסק מהר"ם וכן מצאתי נראה (*לרש"י) [*לי רש"י] *דלא כרבנו רבי יעקב ברבי יקר שא"ל צריך לחזור וליטול [*פי' דהא התשובה כתב רש"י ולא מהר"מ דהרי מהר"מ סובר כר"י בר יקר. ועיין בב"י בא"ח סי' קס"ז]: עכ"ל: הגה"ה (במיימוני שם אות כ') וכל זה לפירוש אית דמפרשי גבי ג' תכיפות תיכף לנטילה ברכה במים ראשונים אבל רבינו יהודה מפרש במים אחרונים מיירי ויש אומרים שהוא מנגב ידיו בתחלה ומברך אשר יצר ולבסוף על נטילת ידים רש"י וזה לשון אורח חיים ויראה להכריע דלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר ואח"כ בשעת ניגוב יברך על נטילת ידים ע"כ הגה"ה: רה כל פעם שנפנה צריך ליטול ידיו ומברך אשר יצר אחר שנטל ידיו ושאל השואל אם צריך לברך על נטילת ידים ואשר יצר על כל פעם שנפנה או לא והשיב לו אם הוא עומד לעסוק בתורה להתפלל או להוציא מפיו דבר שבקדושה או לילך לבית הכנסת מברך על נטילת ידים (ואשר יצר) [*עם אשר יצר. מ"י] ואם יושב בטל די לו באשר יצר לפי צורך נקבים. אחר נטילה צריך ניגוב לנגב ידיו כדפרישית לעיל רו ומנגבן בין בחול בין בשבת ואין לחוש שמרטיב המפה וחיישינן לסחיטה והא דאמרינן בפרק דם חטאת (דף צד.) שרייתו זהו כבוסו זהו דוקא שיש עליו מעט טינוף אבל כשבגד כולו מלוכלך או כולו לבן אין זה כיבוס וליבון אלא ליכלוך ושרי. [ג] וכן התיר רבינו תם לאשה שהטיל בנה צואה על בגדה בשבת בבית הכנסת ליטול ידיה ולקנח בשבת מקום הטינוף אע"פ שיש (*מהרהרין) [*מהגדזין] בדבר יש לסמוך עליו בשעת הדחק אך בשבת יש ליזהר שלא ליטול ע"ג עשבים ואע"פ שאינו מתכוין להשקותם מכל מקום הוי פסיק רישיה ולא ימות ואסור: לאחר הסעודה נוטלין מים אחרונים רז ואלו המים נוטלין משום חובה כדאמרי' (חולין קה.) מים ראשונים מצוה אחרונים חובה אמצעיים רשות פי' ראשונים מצוה משום סרך תרומה או משום דאסמכוה אקרא דוידיו לא שטף במים פרק כל הבשר (דף קו.) מים אמצעיים רשות כדאמרינן (שם קה:) לא שנו בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה ופירש רשב"ם בין תבשיל דבשר לתבשיל דבשר *שאין זה אלא משום נקיות ומנהג בעלמא אבל בין תבשיל בשר לגבינה שיאכל אח"כ לפי' רבינו תסאו בין תבשיל דבשר לגבינה שאכל כבר (לפירש"י) [לפרשב"ם] ז"ל חובה שזה משום איסורא ומים אחרונים חובה משום מלח סדומית שמסמא את העינים וחובה ליטול משום סכנה ויש נפקותא לענין מלחמת הרשות כדאמרי' בסוף פ"ק דעירובין (דף יז.) ד' דברים (התירו) [פטרו] במחנה והשיב נט"י וקאמר לא שנו אלא נטילת ידים דמים ראשונים שהיא מצוה התירו אבל אחרונים דחובה הם לא התירו ובהלכות גדולות מפרש מצוה טעונה ברכה חובה אינה טעונה ברכה כיון שהוא נוטל משום רפואה דומיא דשותה אפיקטויזין וכן במים אמצעיים אין מברכין עליהם מפני שאינם רק להפריש מאיסור דומיא דניקור חלב וגיד ומליחת בשר ועכשיו לדידן אין מצוי בינינו מלח סדומית אין אנו נוהגין ליטול כיון שאינו לצורך כמו שמצינו גבי מים ויין וחלב דאסרו חכמים משום גילוי ולדידן דליכא נחשים ועקרבים בינינו שרי גלוי אבן אותם המברכים בהמ"ז שצריכין ליטול מפני שידיהם מזוהמות ואמרינן (ברכות נג:) כשם שמזוהם פסול לעבודה כך מזוהם פסול לברכה ואסמכינהו רבנן אקראי דכתיב והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים ויש מפרשים דאפילו המברך א"צ ליטול דודאי בזמן שהיו רגילין מים אחרונים היה זה נחשב מזוהם קודם נטילה אבל עתה שאינם נוהגין ליטול באחרונה אינו נחשב מזוהם כמו שאין אנו נוהגים למשוח בשמן המברך כמו שהיו עושין והאסמכתא אקרא מיהו מאן דרגיל במים אחרונים אסור לברך עד שיטול כדאמרינן פ' כיצד מברכין (מב.) כיון דרגילין במשחא משחא מעכב לן והמברך בהמ"ז הוא נוטל אחרונים תחלה (שם מג.) ומים אחרונים אין נוטלין מחמין כ"א מצונן כי החמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא (חולין קה.) ואין נוטלין על גבי קרקע כי אם על [גבי] כלי או על קינסא וצריך להשפיל ידיו להוריד את הזוהמא כדאמרינן (סוטה ד:) מים ראשונים צריך להגביה ידיו למעלה אחרונים ישפיל ידיו למטה וא"צ לשפוך על ידיו רק פעם אחת כדאמרינן לעיל וכן משמע ברים חלה: סליק פרקא

חדושי אנשי שם

מהר"ם [א] מה שכתב ומייתי לה רש"י ולא הביאה רש"י בענין זה דלגירסת רש"י שפיר מטהרי מים שניים מים שיצאו חוץ לפרק ואע"ג דהוי שלא במקומן עיין בפירוש רבינו שמשון בפ"ב דידים ובתוס' פ"ק דסוטה ובסמ"ג הלכות ברכות בדין נט"י: [ג] ומרדכי כתב דין זה בשבת פ' ואלו קשרים והאשר"י בפ"ק דיומא לא הביא אלא דברי ד"ת וא"ת סי' ש"ב וצ"ע בהגהות מיי' יפ"ב בהל' שבת ובהג"ה בסמ"ק סי' רפ"ד גם האשר"י והטור ומסקנת הסמ"ג דטינוף וצואה אסור להעביר עליו מים ואין להתיר אלא בלכלוך של מי רגלים וכן בתוס' שילהי פרק שמונה שרצים:

ומה

שלטי הגבורים

שם מלמולי זיעה וצואה וכך אנו נוהגים. אגודה: (ד) צריך לשפוך מים ג"פ על הידים ומה שנהגו לשפוך ג"פ ר"ל דלאו מטעם נט"י אלא משום נט"י דשחרית דרוח רעה שורה על הידים לפני נטילה והואת נט"י יפה כדאמר ר' יוסי בת חורין היא זו ומקפדת עד ג"פ ולפיכך הרגילו כל הנטילות לעשות כן ואפי' לא נתן על ידיו מים שתי פעמים אם נתן הרבה בשפע כדי רביעית כאחת על ידיו טהרו ודין הנטילה זהו ששופך מן הכלי על ידיו או הוא או אחר אבל לשפשף ידיו בתוך הכלי לא אמרו חכמים לאו נטילה איתא ולא טבילה איתא טבילה ליכא דמים שאובין הם נטילה ליתא דבכלי אתקן ואתו נמי מכח גברא והכא ליכא והטובל ידיו בנהר כאחת טהרו. אגן: פעם אחת הר"ר אביגדור כהן היה מהלך בדרך לא רצה לעשות מעשה ליטול ידיו בשלג לאכול כי לא היה לו מים ודין טבילת שלג עי' בפ' במה טומנין: והפליג פי' הפליג שעה אחת או שתים אולי כסיח דעתו מיהו לברך ברכת המוציא א"צ הכי מוכח בערבי פסחים: ושאלת מי שרחץ ידיו לאכול פת והכניס ידו אחת ותכך את עצמו צריך ליטול פעם אחרת או לא. תשובה אם נוגע ידיו לכנה או לפרעוש צריך ליטול ידיו ואם לאו א"צ ליטול ע"כ: (ה) כל אדם שנפנה צריך ליטול ידיו ומברך אשר יצר ושאל השואל אם צריך לברך על נטילת ידים כל פעם שנפנה אם לאו והשיב לו אם הוא עומד לעסוק בתורה להתפלל או לדבר שבקדושה או לילך לבהכ"נ מברך ענט"י ואשר יצר ואם יושב ובטל די לו באשר יצר לפי צורך נקבים ע"כ:

הרואה

באורי הרמ"ב קצח שהשני לא נטל רביעית. ר"ל מכלי שיש בו רביעית דאילו רביעית ממש גם הראשון לא נטל: רג שרחץ בהם חבירו. משמע אבל בנגע בהם חבירו בידים מסואבות לא נפסלו לנטילה כמ"ש הרמ"א בהג"ה סי' ק"ם סי"א ע"ש הט"ז סי' רכ"ט: שם שמקפיד עליו. פי' שדרך ב"א להקפיד וגם הוא מקפיד: שם דחשבינן ליה מיעוטו שאינו מקפיד. קשה הא מדחוצץ בטבילה ע"כ דדרך ב"א להקפיד וצ"ל בדוחק דמיעוטו ר"ל דמפני שהוא מעט אינו מקפיד אך הלשון מיעוטו לא משמע כן אלא כ"ל דיש מקילין ר"ל אם ידוע לו שאינו מקפיד אלא דא"כ קשה מ"ט דהמחמירין וצ"ל דהמחמירין אזלי בתר סתם בני אדם שמקפידים אע"ג שהוא אינו מקפיד ויש מקילין ס"ל דבנטילה בתר דידיה אזלינן דאם הוא אינו חוצץ ובין כך ובין כך הלשון מגומגם דמשמע דפליגי בהא דהמחמירים ס"ל דמה שתחת הצפורן מקרי רוב של הפרק דבפי נטילה והמקילין חשבי ליה מיעוטו: שם בצק וזפת. פי' וזהו אפי' נגד הבשר: רז וכן משמע בירושלמי דתלה כנ"ל. והביאו הר"ש ריש ידים והרשב"א בת"ה ריש שער ב' ובהשגות הראב"ד רפ"א ממקואות:

הרואה [דף נד ע"א] פי' רבינו **רח** שמעיה דכל הני (א) ברכות צריך להזכיר בהם שם ומלכות וכן נהג ר"י והשר מקולי ונראה לשר מקולי ולרבינו יהודה דדוקא ברואה צל' יום לל' יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים ואמרינן בירושלמי *דפרקין היינו ל' יום: **רט** [שם] שעקר ע"ז מארצנו. ירושלמי מהגיתין כשנעקרה כל ע"ז מכל א"י אבל נעקרה ע"ז ממקום אחד אומר ברוך שעקר ע"ז ממקום זה: **רי** [שם] על הנהרות. לאו בכל הנהרות איירי אלא ארבעה נהרות דקרא דוקא כמו (גיחון) פישון [גיחון] חדקל פרת: [שם] ואבני אלגבים במורד בית חורון והוא הדין **ריא** מקום שנפל שם מחנה שאחריב דלא גרע חזקיה מאדם המסוים (ירושלמי) אלא לא הם לפרש לפי שידוע היה המקום סביב לירושלים ושוב היה נראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"ש המקום *כי [*ר"ל שאינו ניכר מתוך המקום הנס רק גבי אבני אלגבים]: הנך אין מברכין עליו אלא אותן שנעשו להם הנס וכן כל אדם מברך על נסו אע"פ שאין ניכר מתוך המקום: [שם ע"ב] ותרי מינייהו רבנן **ריב** ומיהו [אפי'] אי ליכא רבנן יברך ונהגו העם לברך אחר שיקראו בתורה ודוקא (ג) בחולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו ולא נפל למטה לא: [דף נח ע"ב] הרואה **ריג** חבירו לאחר שלשים יום אומר ר"י דוקא חבירו החביב (*עליו) [*על כל אדם. מ"י] ושמח בראייתו *וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה וכו' ואומר ר"י **ריד** דדוקא בבגדים חשובים דומיא של בית חדש אבל שאינן חשובים כל כך כמו מנעלים ואנפלאות וחלוק וכיוצא בהן אין צריך לברך: [דף ס ע"ב] **רטו** כד שמע (ג) קול תרנגולא ה"ה אם לא שמע דאין ברכה זו אלא [להבחנה] על הנאת האורה שהתרנגול מבין והוא נהנה מן האורה והמי' פליג בהל' (ברכות) [תפלה] (פ"ז ה"ז ח' ט') וכ' דאי לא שמע קול התרנגול לא יברך וכן אם [א]שכב בבגדיו כל הלילה לא יברך מלביש ערומים וביו"כ שאין בו נטילה לא יברך על נטילת ידים: [דף נט ע"א] על הברקים ועל הרעמים כו' הי מינייהו דבעי מלי אמר. אבל תרוייהו לא יברך ובירושלמי מתני' כשבאו בזעף אבל כשבאו בנחת יאמר ברוך עושה מעשה בראשית: אם בטרודין כו' אם במופסקין פירוש הטרודין היינו שלא נתפזרו העבים בינתים (*ומפורדין) [*ומופסקין] שנתפזרו [*העבים בנתים]: [שם ע"ב] **רטז** דאית ליה הרעה לדידיה ואיכא שותפות בהדיה כי פירוש הטוב לי והמטיב לחבירי וכן הטוב והמטיב שמברכין על שינוי יין (לקמן) צריך שיהא אחר עמו שיהנה גם הוא מאותו היין ולענין לפטור את חבירו בברכת הטוב והמטיב דינו כברכת בורא פרי הגפן. ופי' אבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד ב"פ הגפן על היין הטוב ופוטר הרע ולא יברך על הרע תחלה בורא פרי הגפן כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרינן פ' כילד מברכין (דף לט.) גבי פרגיות וכן (שם לט:) מברך על הפרוסה של חיטין ופוטר [את השלמה] של שעורים ויש שפוסק דאע"ג דקי"ל (שם דף מב:) דיין שבתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו מכל מקום ברכת הטוב והמטיב אחד מברך לכולם שאם היה מברך כל אחד ואחד לעצמו א"כ הוה ליה כל אחד ואחד יחידי ולא מברך יחידי הטוב והמטיב. ורבינו יחיאל מפרי"ש פירש דגבי הטוב והמטיב נמי מברך כל אחד ואחד לעצמו כמו ברכת בפה"ג דהא שייך שפיר התם (דף מג.) טעמא לפי שאין בית הבליעה פנוי והא דאמר הטוב לדידיה והמטיב לאחריני לא שיהא צריך שיפטור אחריני מברכתו אלא בעינן שיהנה מאותו דבר שחבירו נהנה ממנו והרי כולן נהנין ממנו ששותין ממנו וכן משמע בירושלמי דפירקין אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב הטוב (משמע) [משום] לדידיה והמטיב לאחריני דאשתו נהנית בדבר ואע"פ שאין אשתו עמו באותו מעמד דמי לא עסקינן שהיה בעלה בעיר אחרת כששמע ואז אין אשתו יוצאת באותה ברכה כיון שאינה שומעת אלא ודאי כיון שהיא נהנית ממה שהוא נהנה מברך הטוב והמטיב. האלפסי פסק דהכשגאי והאורח לא יברך הטוב והמטיב כי אין זה הטבה כיון שאינו שלו*: [*וכתב הב"י ומה שכתב בשם האלפסי בדותא היא שלא נמצא כן בדבריו והדברים עצמן אין להם על מה שיסמוכו באע"פ שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לבתות. ובמרדכי ישן בדקתי ולא מצאתי בו לשון זה. הלכך לא חיישינן ליה כלל]: **סליק פרקא**

מצאתי ריז בספר הפרדס אשר סדר רש"י כשהוא מברך ברכת המזון לעצמו יחיד אינו מתחיל ברוך משביע רעבים כדמשמע בירושלמי (ספ"ח) גבי ברכות הפותחות בברוך דקאמר *הרי נברך והדר פריך הרי הזן קשיא משמע דיחיד מתחיל בהזן ואין אומר שום דבר קודם אלא מברך בא"י אמ"ה הזן את העולם כולו בחסד וברחמים נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו ואין אומר חסדו עמנו שהרי אינו פסוק ואין לאומרו שלא למעט החסד [*כי על כל בשר הוא משבח שנותן להם לחם כי חסדו עם כולם. מ"י] (כי הוא עם כל בשר והוא משבח שנתן לו לחם כי חסדו עם כל ובטובו הגדול הוא לא (*חיסר) [*חָסַר] ואל יֶחְסַר פי' הטוב שלו לא חסר מידינו ויהי רצון שלא יחסר. לא חָסַר משמע לא (*מחסר דבר אחר) [*חסר דבר. מ"י] מגזרת איבד ושיבר וא"כ היה לו לומר אל יְחַסֵּר לנו מגזרה אחת כי הוא זן באכילה ומפרנס בשאר צרכים כאמור פותח את ידך גו' ברוך אתה ה' הזן [*את הכל]: (*נודך) [נודה לך. מ"י] ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חקיך שהודעתנו ועל חיים וחסד שחוננתנו ועל אכילה ומזון שאתה מזמן לנו ושאתה מפרנסנו בכל עת ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכים (*את שמך) [*ומברכין אותך יתברך שמך בפה כל חי תמיד לעולם ועד. מ"י] ככתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך בא"י על הארץ ועל המזון: האומר ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורת חיים ומזון לא חש לקימחיה גם מהר"ם לא היה אומר ברית ותורה כו' וזכור לנו וכו' וגם לא נודה לך שהנחלת לאבותינו (*והנחלת) [*את ארץ ועל שהנחלת] להם ברית ומילה ותורתך בסיני ועל שנתת להם מזון אין נכון לומר כן וכי אנו מברכין על שאבותינו סעדו ואכלו והא דגרסי' (מט.) כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות [ב"ד] בבונה ירושלים לא יצא אין רצונו לומר שיזכיר התיבה ממש [*כמו שהיא ברית ותורה אלא לסימנא בעלמא כלומר הדברים האלה יהיו מזכירים בברכה באיזה תיבה שירצה ובלבד שיהיו נרשמים בה בשום צד ועגין על בריתך שחתמת הרי ברית ועל תורתך וכו' הרי ברית ותורה ומזון] אלא מעניינם יאמר על בריתך הרי ברית על תורתך הרי תורה ומי שמוסיף וזכור לנו תוספת של כדי הוא [*פירוש של חנם] שצריך (*לברך בחתימה מקרא) [*לחתום על המקרא] דומה כמו שחותם ברכת הזן. רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך [*ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ועל כו'. מ"י] ועל מלכות בית דוד (משיחך) [רענו זננו] רוענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרוח לנו מכל צרותינו ואל תצריכנו ותבנה ירושלים עירך במהרה בימינו ב"א ה' בונה ירושלים ומהר"ם היה אומר בונה ברחמיו. ואומר אמן בלחישה (דף מה:) בא"י אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב אבינו מלכנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל שבכל יום ויום טוב ומטיב עמנו הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד [*לחסד ולרחמים ורווח והצלה וכל טוב. מ"י] היה אומר רבינו מאיר אבינו רוענו ולא אמר מלכנו רק אבינו רוענו זוננו והאומר אבינו מלכנו רוענו טעות הוא בידם שאין מזכירין כלל מלכות כי אם מלכות בית דוד כדאמרינן כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו ובשביל כך שלא הזכיר מלכות שמים בבונה ירושלים חוזר וכופלו בברכת הטוב והמטיב (כו') חדא בשביל הטוב והמטיב ואחת כנגד בונה ירושלים דכיון דמזכיר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא שלא יזכיר מלכות שמים גם אין לומר תתברך חי לעד וקיים לנצח אלא האל אבינו מלכנו וכו' ולא יאמר האל המלך כי אין אומרים האל כי אם בבית האבל גם אין לומר ונאמר אלא ואמרו אמן:

[*הרי נברך הרי הזן קשיא. פי' הירושלמי מקשה הרי ברכת נברך היא סמוכה לחברתה שהרי מברכין אותה אחר ברכת המוגמר וא"כ למה היא פותחת בברוך שהרי כשהם עשרה מברכין נברך לאלהינו הרי מתחיל בברכה. ומשני לפי שפעמים אין אומרים אותה כשאין שם עשרה וכיון שאין לה קביעות להיות אחר מוגמר מתחלת בברוך. וסברא זו תמצא בתוס' דכתובות דף ח'. והדר פריך והרי הזן פי' דממ"נ היא סמוכה לחברתה אם מברכין בעשרה היא סמוכה לברכת הזן ואם אין שם י' היא סמוכה לברכת מוגמר. ומסיק הירושלמי קשיא כן פי' לי מורי ש"ץ. אח"כ מצאתי בתוס' דפ"פ דף ק"ד בד"ה תוך מברכה הסמוכה לחברתה כתב וז"ל יהרי נברך פי' ברוך הוא שאכלנו משלו כו' דהוי ברכה כפ"ג כדאמרי' פ' שלשה שאכלו ומתחיל בברכת הזן בברוך אע"פ שסמוכה לנברך ומשני שנייה היא שאם היו שנים אוכלין אין אומרים נברך. ופריך והרי הזן פי' שהרי אומרים אחריו נודך ואינה פותחת בברוך אע"פ שלפעמים אינה סמוכה לברכת הזן כשרצו שנים לזמן והשלישי מפסיק לרב ששת עד הזן צריך לשמוע. הלכה כרב ששת באיסורי וכשיגמור סעודתו קאמר התם בסוף שמעתא דרבנן אמרי יחזור למקום שפסק קשיא. ע"ש בתוס']:

סליק פסקי מרדכי ממסכת ברכות

שלטי הגבורים

(א) הרואה סקשת פי' ר"י דיש לו לומר בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיים במאמרו וזוכר הברית ואין חותמים בה בברוך דכולה [חדא] הודאה היא. תוס': (ב) נשאל לרשב"א אם יש לו מיחוש קבוע מזמן לזמן שמחמתו עולה למטה כל זמן המשך המיחוש אם חייב לברך והשיב ז"ל כך נראים הדברים שכל חולה שעולה למטה מחמת אותו חולי כשעומד צריך לברך שכל העולה למטה כעולה לגרדום לידון שאומרים לו כלא ראיה והפטר ואין הפרש בין יש לו מיחוש קבוע בין מזמן לזמן ובין שאינו קבוע דאדרבה כל שהוא קבוע יותר חזק ואע"פ שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל הימנו מן השמים רחמוהו ולאו כל שעתא ושעתא מיתרחיש ניסא. מצאתי: (ג) שאלה הא דאמרי' פ' הרואה כי מתער לימא הכי וכי שמע קול תרנגולא לימא הכי וכן כולם. הודיעני אם צריך ליטול ידיו (תחלה) [ותפלה] כיון דצריך להזכיר השם בברכות אלו קודם לנט"י הם שהרי אחר כולם אמר כי משי ידיה אומר ענט"י ואי איתא עובר לכולן היה לו לברך ענט"י וליטול ידיו והדר מברך המעביר שינה מעיני אלמא אין נט"י אלא אחר כל אלו שאין הדברים אמורים אלא (על) [אחר כל] הסדר (ועל) [ואחר כל] סדר מעשה האדם כשהוא ניעור וזוקף ולובש ונועל ונוטל מים לידיו ולהרחצת פניו וסתם ידים אין פסולות לברכה ותדע לך שהרי אמרו הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח אע"פ שהוא צריך לברך על הפירות ברכת נהנין וברכה אחרונה ולא תקינו נט"י אלא לסעודה (ורחיצה) ונקיון לק"ש ולתפלה מ"מ מסתברא ודאי שאדם ישן על מטתו ערום והידים עסקניות נגועות מסתם ידים ומטונפות הן מגיעות בית הסתרים ופסולות הם להזכיר את השם אלא שא"צ נט"י אבל מנקה ידיו ברהיטת מים או צרורות או בכל דבר דמנקי ואח"כ עושה צרכיו אלו ואח"כ נוטל ידיו. הר"ר יהודה ברצלוני"י כתב דלאו למימר שיצטרך לברך כל זמן שעושה כך אלא בשעה שזמן העולם בכך ואע"פ שלא נהנה בהם עכשיו זולתו ולדידיה נמי הגיע זמן חדוש זה ולעולם אסור הוא לברך עד שירחץ שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל: על ז' המינים העגבים ותאנה ורמון והעה וכו' מברך בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה וכו' שהנחלת כו' לאכול מפריה ולשבוע מטובה ואומר מעין המאורע כגון בשבת אומר ועל יום השבת כו' ואם פסח יאמר חג המצות הזה שנתת לנו ה' אלהינו לקדושה ולשמחה לששון ולשמחה רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו בה ושמחנו בתוכה ושבענו מטובה כי אתה טוב ומטיב לכל בא"י על הארץ ועל הפירות. ונראה שאין לומר רוענו נקוד בחול"ם שהוא ספור דברים רועה שלנו אלא יאמר רענו בשו"א כלומר רעה אותנו וכן זננו ולא יאמר זוננו אלא זננו זן אותנו לשון בקשה.. ואין לומר רענו זננו בשבת לפי שאין אדם שואל צרכיו בשבת. צריך להזכיר בהטוב והמטיב ג' מלכיות האחת בשבילה שכל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה והמלכות השניה בשביל ברכת נחמה הוא רחם והמלכות שלישית בשביל ברכת הארץ וא"צ לומר הכא רענו בשו"א שהיא בקשה אלא רועו בחול"ם שהוא ספור דברים שכל הברכה נתקנה לשון הודאה לא לשון בקשה ואין לומר שבכל יום ויום הוא מטיב לנו אלא יאמר בכל יום הוא מטיב בלא שי"ן. הג"ה מצאתי:

חדושי אנשי שם

מהר"ם [א] ומה שכתב שאם שכב בבגדיו כל הלילה אינו מברך אינו מן המחלוקת אלא הכל מודים ואין חולק אלא בברכת שכוי כמו שמפורש בתוס' ובנימוקי רבינו יונה:

באור רמ"ב **רטו** הי מינייהו בעי וכו'. זה לשון הרי"ף ופירושו בהא דאמר רבא התם מברך תרתי כו': **שם** אם בטרודין כו'. זהו לשון הרי"ף שהביא כן דירושלמי: **רטז** וכן משמע בירושלמי דפירקין אמר לו. נ"ל וכן משמע בפירקין אמרו לו דליתא כבירושלמי אלא בגמ' דידן נ"ט ב':

סליקא פסקי מרדכי ממסכת ברכות

הגהות מעשה אילפס על מרדכי

סימן ב"ז היא פוטרת כל היום. נ"ב והא דאמרו בנדרים ובב"מ מפני מהו וכו' מפני שאין מברכין בתורה תחלה והלא ברכו ברכות המסודרות בבוקר לא מיבעיא לפי מ"ש המהרש"א בח"א שם דקאי על מה שהקדימו ע"ה לת"ת וכבר קדמו הרמב"ם ז"ל הובא בת"ז לב"מ דף פ"ה והיא נדפסה בתשובותיו ספר בהזר סי' ת"ב לק"מ אלא אף לפי הפירוש הפשוט נ"ק דעיקר הוא מה שלא היה חשוב בעיניהם כמ"ש הר"ן בשם הר"י ובלא"ה נ"ק כמ"ש בחבורנו סי' מ"ז ס"ק ח' והג"מ בשם מהרי"א נדחק בזה ע"ש:

סימן מ"א לקמן פרק אין עומדין. נ"ב עי' בהג"ה מ"ש מהר"ם בזה ועי' בשו"ת בית יעקב סי' פ"ז ובת"ג ובחבורנו סי' ס"ז: **שם** סי' ס"ב ור"ם ור"י הלכה כר"י. נ"ב עי' בכנה"ג בהגהותיו על הרמב"ם הל' ביכורים פ"ד שהאריך בזה ועי' בכללי הגמ' שלו סי' ב' ג' ובתי"ט בסוטה פ"ח: פ"ז סי' מ"ז עבר יומו בטל קרבנו. נ"ב בא לפרש לשון הש"ס דאמרו עבר יומא בטל קרבנו דהוא מהא דכתיב דבר יום ביומו אף דלפי המסקנא לא מסקינן הכי וכה"ג נמצא כמה פעמים במרדכי שבא לפרש אף דלא פסק הכי ועי' בש"ך חו"מ סי' קפ"ב ס"ק א' ובתנס נדחק בזה המפ"י:

סימן קי"ט הואיל ונימק. כן היא הנוסחא הנכונה ובב"י בסי' קס"ח בהעתקתו נפל טעות ונכתב סימק במקום נימק וע"כ נמשך הרמ"א אחריו בסעיף י"ב והוסיף תיבת אדום ועי' בט"ז שם ס"ק ט"ו אבל העיקר נ"ל נימק והוא משיטת הפוסקים דבעי נימוח כמ"ש המ"א ס"ק כ"ח ומ"ש יין דוקא עי' בסי' תס"ח ובמ"א ס"ק ז' ובאחרונים שם וכן נראה מקיצור מרדכי שקיצרו הרב מוהר"י כוענ בהלכות ברכות סי' קי"ט והעתיק סתם השורה פתו ביין אין מברך ולא כתב אדום וגם הגמ"ר כתב הואיל וסימק נ"ל הואיל ונימק עכ"ל וצ"ע גדול:

סימן קע"ט נברך לאלהינו. נ"ב כ"כ כל הפוסקים וכן קי"ל סי' קצ"ב סעיף א' אבל מהרמב"ם פ"ה מברכות ה"ד נראה דאומר נברך לאלהינו בלמ"ד ועי' בלח"מ שם ומהתימא שהב"י והאחרונים לא זכרוהו. ובמרדכי כאן ט"ס וצ"ל נברך אלהינו גרסינן ולא גרסינן לאלהינו כמו שהוא בתוס' דף מ"ט ובכל הפוסקים:

לוח סימני הדינים אשר נמצאו במרדכי ממסכת ברכות

מאימתי פרק ראשון

(א) זמן ק"ש מצאת הכוכבים עד סוף האשמורה הראשונה מכאן ואילך עובר הזמן :

(ב) בערבי שבתות ממהרין לאכול שהכל מוכן שקדש היום מספק :

(ג) לפי דברי הרב אלפס ק"ש שלפני המטה עיקר וכן הירושלמי :

(ד) קורין ק"ש בבהכ"נ כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה :

(ה) לפי דברי ר"ת ק"ש של בהכ"נ הוא עיקר כי אז קורין כל הג' פרשיות :

(ו) ק"ש שלפני המטה הוא משום המזיקין :

(ז) פירשו התוספות שאין לברך כלל על קרית שמע שלפני המטה :

(ח) הרא"ש פסק כר"ת :

(ט) והמאחרים לקרות ק"ש ולהתפלל מחזי כיוהרא :

(י) כל העושה דבר שאינו צריך נקרא הדיוט אלא אם כן הורגל בפרישות גם בשאר דברים :

(יא) קודם עמוד השחר יכול לקרות השכיבנו וכן פירש ראבי"ה :

(יב) אחר עמוד השחר השכיבנו לא יאמר אבל מעריב ערבים עם כל הברכות יאמר שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום :

(יג) מעלות השחר עד הנץ החמה זמן קריאת שמע דלילה ודיום דלילה על ידי הדחק דיום לכתחלה :

(יד) ואם קרא ק"ש דיום קודם עמוד השחר וק"ש דלילה אחר הנץ החמה לא יצא :

(טו) משהגיע זמן ק"ש של לילה אין לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש דאי שתי משתכר והוי ישן :

(טז) עיקר גאולת מצרים בשחרית היה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו וגו' :

(יז) נכון להזהר ולהחמיר מלספר בין גאולת ערבית לי"ח ומה שאנו אומרים קדיש בין גאולה של ערבית לתפלה של ערבית נאשמועינן דלא צריך לסמוך גאולה של ערבית לתפלת ערבית רק גאולת שחרית לתפלת שחרית :

(יח) יראו עינינו וי"ח פסוקים שאחר השכיבנו תקנו חכמים בשביל שבתי כנסיות שלהם היו בשדה תקנו י"ח פסוקים נגד י"ח ברכות כדי שימתינו זה לזה ולא ישאר יחידי ויסתכן ומעתה ה"ל כתפלה אריכתא ולא הוי הפסקה :

(יט) כשהיו מוסיפין על העיר ועל העזרה היו אומרים שיר של פגעים ויהי נועם להגן מפני המזיקין ואין זה רפואה :

(כ) ור"י פירש דשרי ללמוד קודם תפלה :

(כא) מפני שהשכינה במזרח או במערב צריך להסב דרך תשמיש לרוחות אחרים ודוקא כשמיסב עם אשתו משום גנאי כדמוכח קראי :

(כב) דברים שאינם קבועים מפסיקים אבל הקבועים בבית הכנסת כגון שולחן או תיבה שלפני שליח צבור או בימה שקורין אלממבר"א אין מפסיקין וכן אדם אחר אין מפסיק בפני קצר :

(כג) ר"י היה מחמיר אף בבתי כנסיות שלנו והיה מאריך בתפלתו עד שיצאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בבית הכנסת מעיין בספר עד שגמר תפלתו :

(כד) תפלה קצרה אין זה הבינגו אלא צרכי עמך מרובין כו' :

(כה) אל יפסיע פסיעה גסה לפי שנראה שעכוב בהכ"נ היה עליו לטורח :

(כו) כמה פירושים על אל יתפלל אחורי בית הכנסת :

(כז) אפילו יחיד המתפלל בביתו מחמת אונס טוב לו להמתין עד שיתפללו הצבור :

(כח) פירש ר"י על שיעור ב' פתחים היינו שלא ימהר להתפלל מיד כשיבא לבהכ"נ אלא ישב מעט עד שיתיישב דעתו שלא תהא תפלתו עליו כמשוי :

(כט) אסור לקרות בתורה בשמיכה וכ"ש בתפלה ובעל בשר מותר :

(ל) משנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה היינו בקול רם :

(לא) פסוק שאין בו תרגום צריך לקרות העברי ג"פ :

(לב) קריאת הפרשה משבת ממנחה ואילך עד שבת הבאה נקרא עם הצבור ולענין גיטין אינו כן :

(לג) מצוה להשלימה בשבת קודם אכילה :

(לד) בחור זרוע רבי יהודה חסיד היה קורא ב' מקרא וא' תרגום בשעת קריאת התורה משום דהוא ענין עסוק :

(לה) מלמד תינוקות הפרשה יצאו ידי חובתן ובסמ"ג אמר שהפירוש יועיל יותר מן התרגום :

(לו) פדי שירא תבירו כו' ירושלמי מוקי לה בחבירו הרגיל ואין רגיל כהדא אכסנאי דאתי לקצים :

(לז) וק"ש מצוה מן המובחר לעשות כותיקין מיהו אם קרא אחר עמוד השחר מיד או איחר עד שלש שעות יצא :

(לח) יש ליזהר שלא לומר שומע תפלה לא בתפלת יוצר ולא בתפלת ערבית דהואיל ולא קבעוהו חכמים איהו כגאולה אריכתא דמי והוי הפסק וכן יש נמנעים מלומר כי שם ה' אקרא מטעם זה :

(לט) מים מותר לשתות קודם תפלה דלא שייך לומר אחרי שנתגאה אבל מידי דמשכר לא :

(מ) ז' ברכות נתקנו על שם שבע ביום הללתיך ברכת יראו עינינו לא חשיב דהיא משום סכנה וכן ברכת ישתבח שהיא לאחר פסוקי דזמרה :

(מא) פירוש אחת ארוכה ואחת קצרה :

(מב) לפי האלפסי י"ל בין בערבית בין בשחרית אהבת עולם והכי נהגינן הכי לאפוקי נפשין מפלוגתא :

(מג) שכבר נפטר באהבה רבה והוא שהשם על אחר לפי הירושלמי וכו' פסק דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אבל ברכת אשר בחר בנו ולעסוק בתורה פוטרים כל היום :

(מד) בסוכה צריך לברך בכל פעם שאוכל לישב בסוכה משום דיש לו זמן קבוע אבל גבי תורה אין מייאש והוי כיושב כל היום ולומד :

(מה) אין מברך לישן בסוכה משום דברכת אכילה פוטרתה אי נמי שלא יישן ונמצא ברכה לבטלה שאין בידו לישן בכל עת שירצה :

(מו) הרי"ם כותב אם אדם עומד ממטתו בלילה שחרית ללמוד אין צריך לברך ברכת התורה לפי שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית :

(מז) בצרפת נהגו לומר פסוקי דברכת כהנים ואלו דברים שאין להם שיעור שהוא משנה ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן שהוא ברייתא מפני הירושלמי דבעי על אחר ואין צריך :

(מח) פר"י דברכת לעסוק בתורה והערב ברכה אחת ויש לקרות והערב בויו :

(מט) ברוך אתה ה' המלמד תורה כו' ולא גרים בא"י למדני חוקיך שזה לשון בקשה ולא הודאה על שעבר :

(נ) פתח ואמר בא"י ודעתו לומר שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן אין מחזירין אותו ור"י פסק שמחזירין :

(נא) מהר"ם היה אומר שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדבורו ואומר בורא פרי העץ תחת פרי הגפן דתוך כדי דבור יכול לחזור וכן בחתימת י"ח :

(נב) כשאומר האל הקדוש לא יצא ע"כ צריך לחזור ויש פוסקים גם בזכרנו ומי כמוך וכתוב לחייב ובספר החיים והר"ם מאורא והראבי"ה פוסקים דאין צריך לחזור :

היה קורא פרק שני

(נג) ק"ש אם כוון לבו יצא אע"פ שלא בירך ב' לפניה וב' לאחריה :

(נד) בין הפרקים שואל מפני הכבוד באמצע מפני היראה ומפני הכבוד לא :

(נה) אין משיבין מפני הכבוד אפילו בין ברכה לברכה :

(נו) פסק רבי שמשון דבמקום שאסור לספר בלשון חול אסור לדבר נמי אפילו בלשון הקדש :

(נז) על לבבך בעמידה ר"ל אם היה מהלך עומד :

(נח) ומשיב שלום לכל אדם אפילו אינו נכבד וכן הלכה :

(נט) ראבי"ה מתיר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש ואין לך מפני הכבוד גדול מזה אבל בתפלה אין לענות :

(ס) מי שמתפלל לבדו ושליח צבור מגיע למודים ישחה למודים אבל לא יאמר מודים ודוקא כשעומד באמצע הברכה אבל לסוף הברכה לא משום דנראה ככורע בשביל הברכה :

(סא) ר"ת היה רגיל שהיה ממתין כשעשה פלא כדי לומר קדיש וקדושה עם הצבור והיה סבר אע"פ ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש והאלפסי חולק בזה :

(סב) ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל שהוא חובה לכל אדם והם כ"א יום :

(סג) תדלו לכם מן האדם כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד האדם :

(סד) הקורא ואינו מניח תפילין אינו גומר השלום :

(סה) נפנה לנקביו יקנח ידו בצרור ראבי"ה כגון שלא היסח דעתו אך נתלכלכו ידיו בטיט :

(סו) בתפלה בעו לאהדורי אמיא ולר"י לא שנא ק"ש מתפלה כי יש ליראה ג"כ שלא יעבור זמן תפלה :

(סז) צריך להתיז זיין למען תזכרו שלא יהא נשמע השכרו פירוש ע"מ לקבל שכר :

(סח) כורכים את שמע כלומר מדביקין ולא היו מפסיקים בין אחד לואהבת :

(סט) צריך להאריך באחד :

(ע) אבל אסור ברחיצה של תענוג אבל שאינה של תענוג מותר :

(עא) לחוף ראשו בימי אבלו מותר אם יש לו ערבוביא בראשו וכן התיר רש"ל ליולדת אבלה לחוף בתוך ימי אבלותה :

(עב) מיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות אדרבה מיחזי כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה :

(עג) משמע דמיירי בתענית שקבל עליו אבל בתענית הכתוב לא :

(עד) אדם שטועם דבר ופולט אין צריך ברכה שאין נהנה :

(עה) שאלת שלום במשכים לפתחו וכן הלכה אבל בתקראי בעלמא מותר :

(עו) מותר להניח תפילין בין גאולה לתפלה וכן טלית מניחה בין גאולה לתפלה :

(עז) מותר להתעטף בטלית בעת שידיו מטונפות וא"כ ממשמש בטלית ומברך :

מי שמתו פרק שלישי

(עח) אלפסי ור"י גורסין את שלפני המטה צורך בהן פטורין ושלאחר המטה שאין צורך בהם חייבים ואלו ואלו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא אבל ק"ש ותפלה שהן דאורייתא חייבין :

(עט) אינו מברך פירש רש"י אין צריך לברך אבל אם רצה לברך הרשות בידו וכן אינו מברך ברכת המוציא ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו כו' פי' רש"י אינו צריך ור"י פירש דאסור :

(פ) כיון שמוטל עליו לקוברו כמי שמוטל לפניו דמי אפילו בבית אחד והוא הדין איפכא אם מוטל לפניו ואין עליו לקוברו דלא נהיג אינות :

(פא) דיסקיא שהיא מליאה ספרים או עצמות של מת מפשילן לאחוריו ורוכב ואם מתיירא וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ מותר לרכוב עליהן :

(פב) קטנים פטורין מק"ש פ"ה אפי' קטן שהגיע לחנוך :

(פג) נשים חייבות בקדוש היום אע"ג דמצות עשה שהזמן גרמא פר"ת דמן התורה אין צריך שיקדש על היין אבל שמיעת קדוש מדאורייתא :

(פד) נשים חייבות בברכת המזון :

(פה) יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדושה הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע ש"צ לקדושה לית לן בה :

(פו) ר"ת כשהיה מתפלל יחיד כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם החזן בלא אמירה כדלעיל :

(פז) ריב"ל סבר אין היחיד אומר קדוש וכן הלכה מיהו יכול יחיד המתפלל להתחיל התפלה עם החזן ולומר עמו כל התפלה והקדושה משלם דאין זה הפסקה וגם אין זה קרוי יחיד :

(פח) כתב רש"י אדם המתפלל ושמע קדושה או ברכו אין לו להפסיק ולענות אלא ישתוק מעט ושומע כעונה ולא יתכן בעיני ר"י דא"כ הוי הפסקה ומיהו נהגו לשתוק ולשמוע :

(פט) יש ליזהר לענות אמן בשומע תפלה ובהאל הקדוש ספי מבשאר ברכות :

(צ) משמע מתוך הירושלמי שהיו אומרים י"ח ברכות שלימות במוסף של חול כמו בר"ח ובחול המועד :

(צא) הרהור לאו כדבור דמי ולא יצא אדם בק"ש בהרהור :

(צב) רבי יוחנן אומר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא :

(צג) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' וקדושה שביוצר אור וסדר קדושה אפילו יחיד אומר מפנין שאינו אלא ספור דברים אבל נעריצך ונקדישך אין אומרים בפחות מעשרה :

(צד) יצא שמיה רבה לא גרע מקדוש ומודים :

(צה) הלכה כתלתא סבי דכולהו לקולא :

(צו) הביא ר"ת דאסור לטבול ביום כפור כדי להתפלל בנקיות :

(צז) דטבילה בזמנה אינה מצוה ·

(צח) דכ"ע שהה חוזר לראש :

(צט) שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא וכן במגילה :

(ק) האלפסי פסק כרב הונא ומותר לקרות ק"ש כשיש צואה תחת בגדיו על בשרו ור"ת פסק כרב חסדא דסבירא ליה כל עצמותי תאמרנה :

(קא) במקום שראוי לראות ערוה אינמוטיל סעלמת העין :

(קב) לית הלכתא כי הנך מתניתא דלעיל דאסר צואת כלבים וחזירים כשאין בהם עורות אבל בצואת אדם לא שייך ובכל ענין אסור ובתוס' גמגם אם י"ל דצואת תרנגולים מותרים בכל ענין או אסורים בכל ענין :

(קג) ריח רע שאין לו עיקר כמו הפסח י"מ דהתי כסאות שלנו בעומק אם יש בהם מחילה המפסקת הוי כמו ריח רע שאין לו עיקר :

(קד) בבית הכסא שאין רגילות לפנות שם מותר להשתין בהם ולא חיישינן שמא יפנה בהם :

(קה) אסור לפנות בגדולים כשתפילין בראשו אבל להשתין מותר :

(קו) היה ישן במטה ואשתו בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היה טלית מפסקת בינו לבינה :

(קז) נכרי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו ·

(קח) טפח באשה ערוה אפילו באשתו פי' טפח שדרכה להתכסות וכן שוק וקול באשה ערוה ופי' רב האי גאון דכל הני לק"ש :

(קט) וכתב הר' אליעזר ממיץ הלכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעת קול שיר של אשה :

(קי) וכתב ראבי"ה כל הדברים שהזכרנו למעלה לערוה דוקא בדבר שאין רגילות לגלות אבל בתולה הרגילה בגלוי שער לא חיישינן דליכא הרהור :

(קיא) גרף ועביט אסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדין לכך אף על פי שאין בתוכם כלום :

(קיב) אבל כלי דלא בלע כגון כלי זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטיל בהם רביעית מים :

(קיג) ס"ת עושה לו מחיצה י' ואם לאו לא ישמש וה"ה בחומשין שלנו אבל אם שאר ספרים דיין בכסוי בעלמא :

(קיד) לא ישב אדם על גבי ספסל שס"ת נתון עליו ואם היה נתון על דבר אחר מותר :

(קטו) עומד אדם כנגד בית הכסא ברחוק ד' אמות וקורא ק"ש ומפרש לא בבית הכסא שאין בו צואה :

(קטז) בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו מותר לקרא ק"ש כנגדו כיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף :

(קיז) עבר יומו בטל קרבנו ולפיכך היכא דאיחר עד שעבר ב' תפלות לא אשכחן שחייבו חכמים לחזור לתפלל

תפלת השחר פרק רביעי

(קיח) אם טעה ולא התפלל מוסף אינו מתפלל ערבית שתים לפי שאין יקרא בהקרבת הקרבנות וכבר עבר זמן קרבן מוסף :

(קיט) דין אם לא התפלל בשבת מתפלל ערבית שתים :

(קכ) בסמ"ג יחיד שטעה ולא התפלל בערב שבת אתה קדשת כיון שמשמע מש"ל מגן אבות מתחלה ועד סוף יצא :

(קכא) דעביד כמר עבד ודעביד כמר עבד אהא סמכינן שלפעמים אנו מתפללים תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן ולפעמים אנו מתפללים תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כר' יהודה :

(קכב) ראבי"ה סמכינן אדרב דצלי של שבת בע"ש ומתפלל של שבת בע"ש והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום :

(קכג) מתפלל אדם של מוצאי שבת כו' כגון שיש לו צורך מצוה לעשות במ"ש כגון ללכת למול אבל שלא לדבר מצוה אין ראוי להתפלל כיון דכבר נהגו להתפלל מנחה עם שקיעת החמה :

(קכד) משמע דמשקיעת החמה יכול להתפלל ואע"פ שלא נראו הכוכבים :

(קכה) כבר שויה עליו ומיהו בתנס אין לבטלה אם לא מפני איזה מצוה עוברת או שרא המייניה דלא טרחינן ליה :

(קכו) בסדר רב עמרם יש דלכך תקנו קדיש בין תפלה לגאולה להודיע דרשות היא :

(קכז) מתפלל מנחה מאחר שהגיע זמנה יקדימנה כדי שלא יקרא פושע גם עליה :

(קכח) יש ליזהר ביוה"כ להתפלל תפלת המוספין שחרית קודם שש שעות ומנחה קודם שיגיע שעת המנחה :

(קכט) ואין צריך להתחיל אם יש שהות ביום להתפלל :

(קל) כל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה מש"ל מראש ועד סוף נפיק והר"ם פסק דוקא שבת ברכה שלימה מחזירין אותו ואין יוצא בשמיעתו מש"צ :

(קלא) בה"ג מפ' עד כמה יבקש ויצך שיהא צריך להתפלל עד פרסה :

(קלב) הלכה כר' שלא ירד למטה ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל ואין צריך לחזור פניו נגד ירושלים :

(קלג) משמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך כשהוא מהלך ואין צריך לעמוד :

(קלה) כל היכא דאמר אין מחזירין כגון על הגשים יעלה ויבא עננו וכיוצא בהם לא מבעיא דאם עקר רגליו דאין מחזירין אותו אלא כיון שסיים אותה ברכה אף על פי שלא פתח ברכה שלאחריה אינו חוזר לראש דברכה לבטלה הוא אם יחזור :

(קלו) ברכת לבנה מעומד מפני כבוד שכינה שהוא מקבל פני שכינה :

אין עומדין פרק חמישי

(קלז) אין עומדין להתפלל מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה כגון שעסק בד"ת ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם :

(קלח) כלילא אחר היינו כלילא כעין כיפה וכלות ותתנים דוקא אבל שאר כשי וגברי לא :

(קלט) אין כורעין על כל ברכה וברכה אבל באמצע מותר והאיה למנהגינו שאנו נוהגין לשחות בזכרנו ובכן תן :

(קמ) משמע דוקא אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין ברכות כי אם לקצר והשתא רגילין לומר סליחות בסלח ומרבים תחנונים באמצע הברכה משום דצרכי רבים ניהו אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כי אם לאחר תפלתו :

(קמא) לא ישאל אדם צרכיו כו' דוקא ליחיד אבל צרכי רבים שואלים לכך אנו אומרים זכרנו וקרוב"ץ :

(קמב) משמע דאסור לישב בד' אמות של תפלה בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין ודוקא ביושב ובטל אבל אם הוא עסוק בק"ש ובברכותיה וכיוצא בהן אפי' יושב שפיר דמי ·

(קמג) שתוי הוא ששתה רביעית יין :

(קמד) ראבי"ה כשהל ר"ה במו"ש אף על גב דתנ לא מקרי אמרי' חגיגת הרגל :

(קמה) היו שוהין שעה אחת ועל כן נוהגי' לומר אשר קודם תפלת המנחה :

(קמו) לא יענה אמן אחר הכהנים סוף כל ברכה וברכה מפני הטרוף :

(קמז) ר"ת היה אומר שאין ש"ץ יכול לקרא כהנים אלא שמש או אחד מבני הקהל משום דהוי הפסקה ומיהו החזן יכול לומר אלהינו כו' עד כאמור כו' ואז יאמר כהנים בקול רם :

(קמח) אמצעיות אין להם סדר ורמב"ם והאלפסי פי' היינו התחיל במקום שטעה ודלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל לא יתחיל באתה חונן כמו בג' ראשונות ואחרונות ולא כפרש"י :

(קמט) פסק ר"י אם טעה ודילג ברכה אחת של אמצעיות או שלא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליום כפור חוזר לאותה ברכה שדלג ומכאן ואילך יאמר על הסדר :

(קנ) אם טעה בג' ראשונות שלא הזכיר זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש חוזר לראש והיכא שטעה בג' אחרונות כגון שלא הזכיר בין ר"ה ליוה"כ בשים שלום בספר חיים או וכתוב לחיים בהודאה חוזר לעבודה וטעמא כיון שכולן של שבח הן כחדא ברכה דמי :

(קנא) כתב ראבי"ה הורגלו רבים לומר שלום בשמאלי שלום בימיני ואני המחבר לא קבלתי וכן כי שגו כמה שכתוב במחזורים ונותן שלום לשמאלו :

כיצד מברכין פרק ששי

(קנב) משמע שאסור לשתות יין בערב פסח מן המנחה ולמעלה ואם רצה לשתות צריך לשתות הרבה דטובא גריר :

(קנג) אם שותה אדם משקין לרפואה אם המשקים רעים לשתות דלית ליה הנאה מנייהו לא בעי ברכה ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא רפואה בעי ברכה :

(קנד) משמע שיש לברך על גודגדניות ועל גרעיניהן על גרעיני אפרסקי' של גפנים וכל מיני גרעינין של פירות בורא פרי העץ :

(קנה) על בוסר פירות מכפול הלבן לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה :

(קנו) אותם לולבי גפנים וקליפה חיצונה של שקדים אוכלים אותם כשהן רכין כיון דלאו אדעתא דהכי נטעי להו מברך עליהם שהכל נהיה בדברו :

(קנז) זנגבילא רטיבתי כגון לטווירא שרי ואשמועינן דאין בו משום בשולי נכרים ונאכל כמות שהוא חי ויש להם כלים מיוחדים ולתערובת יין ושאר דברים האסורים לא חיישינן דאומן לא מרע נפשייהו :

(קנח) גרופלים ופלפלין אין רגילות לאכלו רק ברטיבתי' ואין מברכין עליו בכסא אבל על קנמון מברכים עליו בורא פרי האדמה שרגילין אותו לאכול ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים :

(קנט) לוקרי ומושקיטה בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותם ביבש :

(קס) כל שיש בו מן' המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן שקליטוש שעושין מקמח וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או עדשים או כרשי' או לתוך שקדים שעושין לחולה או עושין אותו כדי שיסעוד הלב ונותנין בו קמח צריך לברך בורא מיני מזונות ואם לדבק בעלמא אין צריך לברך בורא מיני מזונות :

(קסא) מברך המוציא והמזון על פרורין שאין בהן כזית כגון דאיכא תוריתא דנהמא ואפי' נתבשלו :

(קסב) הסורה פתו ביין אין מברך ברכת המוציא שיצאו מתורת לחם הואיל וסמוק ודומה לפת הבאה בכסנין ומברך עליו בורא מיני מזונות :

(קסג) נילם רבי' היה נוהג ר"י שלא לאוכלה אף בפורי' כ"א תוך הסעודה ולברך בפת תחלה כדי לפוטרה מברכה :

(קסד) רבינו יחיאל לא היה רגיל לאכול אפי' פרטרש ורוימשלי"ש כי אם בתוך הסעודה כי לא היה ברור לו אם יש להם תוריתא דנהמא :

(קסה) ועוד היה מסופק אם ווירמיזלש חייבי' בחלה אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה מספק :

(קסו) ר"י פי' ירקות דאשתנו בבישולא לגריעותא או למעליותא כשהן במעליותיהן בורא פרי האדמה ובגריעותיהן שהכל וכל מיני קטניות ולפתות שהם טובים חיים ממבושלים בורא פרי האדמה וכן פרי העץ שמשתנים בבשולן לגריעותא או למעליותא כשהן במעליותן בורא פרי העץ ובגריעותן שהכל ותפוחים הן טובים חיים ומבושלים לעולם מברכים עליהם בורא פרי העץ וכן יין חי ומבושל בורא פרי העץ :

(קסז) ערמונים ואגוזים כיון שאין דרך לאוכלן חיים אלא מבושלים האוכלן חיים שהכל ומבושלין בורא פרי העץ :

(קסח) מסקינן דאין לברך אחר פחות מכשיעור בז' המינין לאחריו בנ"ש ועל היין ושאר משקין יש ליזהר לשתות פחות מכזית יותר מכביצה כדי שיברך אחריו :

(קסט) פרדה אחת של ענבים או גרגיר אחד של רמון כיון שהוא בריה שלמה אע"פ שהוא פחות מכזית מברך אחריו מעין שלש ברכות :

(קע) בירושלמי הדין דנסיב תורמוסא למיכליה ונפיל מידיה ונסיב אחרינא בעו ברוכי זימנא אחריתי :

(קעא) מיא דכולהו שלקי כשלקי דוקא ירקות שהמשקה שיוצא ממנו עקרו לטבול בו וחשוב מאכל כמקודם אבל מי תותים ויין תפוחים שעומדים אחר סחיטתם לשתיה בתחלה מברך שהכל נהיה בדברו ואח"כ בורא נפשות רבות :

(קעב) פסק האלפסי אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים מברך שהכל :

(קעג) אע"ג דאיכא שלמה לפניו בוצע מן הפרוסה מאחר שחביבה עליו :

(קעד) חביב עדיף אם יש לו שתי מיני פירות לפניו חשוב עדיף ובורא פרי האדמה עדיף מברכת שהכל אף על פי שאותו המין שמברכין עליו שהכל חביב עליו וז' המינין קודם :

(קעה) יש שנהגו לחתוך בין ברכה לאכילה ואין נכון בעיני ר"י דהוי הפסק אמנם בשבת נכון להחמיר מלחתוך קודם שתכלה הברכה שאם יחתוך קודם שמא תפול הפרוסה ולא יהיה לו לחם משנה :

(קעו) פתיתים גדולים ושלמים קטנים ממין אחד הלכה כר' יוחנן דשלמים עיקר :

(קעז) פת כשר ופת של נכרים אם בוין יברך על הכשר ואם של נכרי נקי וחביב על איזה מהם שירצה יברך אם אינו נזהר מפת של נכרים והשר מקולי זוה לסלק הפת של נכרים לבן מעל שלחן עד לאחר ברכת המוציא :

(קעח) טול ברוך לא הוי הפסק אבל אם סח דברים דלא שייכי להמוציא צריך לחזור ולברך וכן בין קדוש לשתיה וכן בשתיה :

(קעט) כל אילן דיבש בסיתוא וכלו גוזי וטרפי לגמרי בחורף והדר פארי משרשיו מברכין על פירותיו בורא פרי האדמה וכל סיכא דאי שקלי לפירא איתא לגוואזא והדר מפיק פירא זהו פרי העץ :

(קפ) כל פרי שספק לו אם פרי העץ אם פרי האדמה יברך בורא פרי האדמה :

(קפא) ה"ג בכל פעם בורא פרי העץ קודם לברכת בורא פרי האדמה :

(קפב) אם בירך על הפת ברוך המקום שבראה יצא :

(קפג) מוקדמים בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה :

(קפד) דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כגון בשר דגים וירק וכל דבר מלוח שרגילין לאכול עם הפת וכל מיני קדרה וכן דייסא ורמשים :

(קפה) יין מפני שהוא גורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו ולא לאחריו :

(קפו) ירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל קצת מהם תחלה בלא פת ויברך עליהם ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת :

(קפז) היו נוהגין ר"ת ור"י שלא לברך על שום משקה בתוך הסעודה חוץ מיין וכן נוהגין בצרפת :

(קפח) כשאדם קובע עצמו על היין כגון פורים או ברית מילה או אין היין פוטר :

(קפט) מי שמברך על המים יברך על כל פעם ופעם דחשיב כמלך :

(קצ) מאן דשתי מים ואמרא ושיכרא מברך זימנא קמייתא ותו לא :

(קצא) אותם לחמניות דקות שקורין גילש נראה דלא פטר להו פת מברכה שלפניהם :

(קצב) כיון שנטל ידיו לאחר סעודה באחרונה לא יאכל כלום עד שיברך על מזונו :

(קצג) בשבתות דדעתו ליתב אחר המזון ולשתות וכי בריך בריפא אדעתא דהכי בריך הב לן ונבריך לא הוי היסח הדעת אבל בשאר ימות השנה לא :

(קצד) מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונבריך אינו היסח הדעת דאכן אתכא דרחמנא סמכינן :

(קצה) ואי שכח ובירך ולא אכל אפיקומן סומך על מצות שלנו שלשם מצות עשויות :

(קצו) הא דאמרינן כי אמר הב לן ונבריך אסור למשתיה היינו דוקא כשאמר בעל הבית אבל לא אורח דאין נאסרין באמירת אורח :

(קצז) יש להוכיח מה"ג לברך על היין שבתוך המזון ברכה לאחריו אבל על היין של ברכת המזון צריך לברך אחריו ברכה אחת מעין שלש :

(קצח) איתסר לכו למשתי שיכרא עד שיברך ברכת המזון ור"ח פירש עד שיברך בורא פרי הגפן :

(קצט) ואותן בני אדם שמבדילין על השלחן פירש רבינו יוסף דא"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן בתוך הסעודה וכ"ש דביין קדוש יצא דחשיב כמו בתוך הסעודה :

(ר) כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה וה"מ לדידהו שהיו רגילין בהסיבה אבל לדידן ישיבה שלנו קביעות לנו כהסיבה אגייהו :

(רא) בזמן הזה אין אנו רגילין לקבוע עצמנו לשתיה כמו בימיהם לכן בין ישבו בין היסבו כל אחד מברך לעצמו כ"פ ר"י :

(רב) מחזור ויטרי אם אומר באמצע סעודה סברי מורי והם מניחין לאכול ושומעין למברך ועונין אמן יוצאין בברכת המברך :

(רג) טוב למבדיל ולשומעין שישבו בשעת הבדלה שאז נראה כקבע ופוטר :

(רד) והיכא דמספקא ליה או מין עץ או מין אדמה כגון אדם שנכנס לבית הבשם רשב"ם מברך שהכל דעל כולם אם בירך שהכל יצא וה"ר משה מקוצי היה אומר בורא מיני בשמים :

(רה) האי מאן דמרח אתרוג כו' ודוקא כשמריח בהן אבל אם בא לאכול מהן אין לברך ברכת ריח תחלה אלא ברכת אכילה :

(רו) אתרוג של מצוה כתב הראבי"ה שהמריח בו מברך אשר נתן ריח טוב בפירות ורבינו שמחה אומר אין מברך דלאו לריח עבידא :

(רז) וכתב רב יוסף דה"ה אם לא ראה עד כי גדלו הפירות שצריך לברך :

(רח) ראבי"ה כל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין וכן בהבדלה אוחז את היין בימין ומברך בורא פרי הגפן וסוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו :

(רט) דין ברכה שלאחריו :

(רי) דוקא מים שאין הנאה לשתות מים כאלו לצמא אבל שאר מתקין שלעולם הגוף נהנה מהן כשתייתו ובטעמו באותה שהיה מברך עליו בכל ענין אפי' הנקתו אומנא :

(ריא) שמרים של יין מברך שהכל אם רמה בהם מים אבל שמרים שאין בהם מים בורא פרי הגפן :

(ריב) ראבי"ה כתב וז"ל מקובלני דאבל מצות מברכים לאחר שגמר המצוה בציצית לשמור ציצית וכן דוגמתה אבל לשמור חוקיו לא יברך אלא אתפילין :

שלשה שאכלו פרק שביעי

(ריג) שלשה שאכלו מז' המינין חייבין לזמן ראבי"ה :

(ריד) אחד נזהר מפת של נכרים ואחד אינו נזהר מצטרפין לזמון :

(רטו) שלשה בני אדם מודרין הנאה זה מזה אינן מצטרפין :

(רטז) כיון דאומר הב לן ונבריך אסור למשתי פירשו רש"י ור"ת עד שיברך לפניהם אבל אם בירך לפניהם כלומר תחלה שרי אפילו קודם ברכת המזון :

(ריז) מצוה ליחלק ולברך כל אחד בפני עצמו פירש רש"י בין בברכת המזון בין בברכת המוציא ור"י פירש דוקא ברכת זמון אבל ברכה ראשונה מוציאין זה את זה :

(ריח) נשים יוצאות בזימון שלנו אע"פ שאינם מבינות לשון הקודש :

(ריט) משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן וכן עשו בנות הר' אברהם מאורלייכם :

(רכ) רבינו שמחה היה עושה מעשה לצרף אשה לזימון :

(רכא) אחד חייב להפסיק לשנים וב' אין חייבים ומיהו אי בעי למעבד הרשות בידם :

(רכג) אם שכח אחד מהם ובירך לעצמו והשנים לא ברכו מזמנין עליו והוא אינו יכול לזמן עוד :

(רכד) דין אם לא אכל ושתה עמהם מה מברך :

(רכה) נהגו העולם שלא לומר אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון :

(רכו) כשהבעה"ב מיסב עמהם ודאי הוא בוצע והאורח מברך כו' אבל כשבעל הבית אין מיסב עמהם הגדול שבהם יהא בוצע וגם יברך ברהמ"ז :

(רכז) דין עד היכן מפסיק והיכן הוא חוזר :

(רכח) שני בני אדם שאכלו ומביאין לפניהן פירות מצטרף ג' עמהם אבל אם אמרו הב לן ונבריך שהסיחו דעתן מלאכול אין הג' מצטרף עמהם :

(רכט) הלכת' גדול מברך מיהו אם הגדול נותן רשות לקטן ומברך שפיר דמי :

(רל) מצוה דרבים עדיף :

(רלא) אין מכבדין בדרכים דוקא אם פגע זה בזה ואירע להם דרך במקום אחד אין מכבדין אבל מתחלה כשיוצאין בדרך אחד או מכבדין ראבי"ה בדרך סכנה אין מכבדין :

(רלב) אם כל אחד ככרו בידו אוכל אע"פ שלא אכל המברך וכן בשתיה וכן אם נתן לכל אחד חלקו :

(רלג) אמן חטופה וקטופה פרש"י והערוך :

(רלד) מיימו' שבומע ברכה מתחלה ועד סוף ומתכוין לצאת י"ח זה יוצא י"ח אע"פ שלא ענה אמן :

(רלה) סעונה אמן הרי הוא כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה :

(רלו) כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ובלבד שלא יאריך יותר מדאי :

(רלז) מסקנא דמילתא דאין שבולע ראשי לבלוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין :

(רלח) והאידנא אין אנו מדקדקין ורגילין לזמן עם עם הארץ :

(רלט) מקבלין האידנא שהדותא מעם הארץ כר' יוסי כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו :

(רמ) ראבי"ה כיון שנהגו גאוני עולם בדבר ראוי להחמיר לכל ירא שמים שלא להצטרף קטן לא לזמון ולא להפלה עד שיביא ב' שערות :

(רמא) ב' שאכלו דגן ואחד ירק או שתה כוס מצטרף ואפי' ברוך שאכלנו יכול לומר שמתים בכלל אכילה :

(רמב) ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן כו' :

(רמג) אין אומרים לשון תפלה ותחנה בשבת :

(רמד) צריך שיקדים ברית לתורה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו :

(רמה) מיימו' אין צריך לברך אחריו אלא אם כן שתה רביעית :

(רמו) נברך אלהינו ובשלשה לאלהינו :

(רמז) שמע מינה מצרפן אפי' בשני בתים :

(רמח) פסק ר"י כשמואל דאמר עושה אדם כל צרכו בפת משום דלא מימאיס יש נוהגין לאכול הפת אח"כ כשאוכל דייסא או תבילה בפת :

(רמט) אי פירש"י מוזגו במים לאחר שנתנו בכוס אי אי נמי אי פירש"י ר"ל להביאו מן החבית לכמו :

(רנ) בירושלמי משמע דמהני לה תיקון לכוס פגום בהוספת יין או מים וכן נוהגים בארץ אשכנז אבל בארץ צרפת נוהגין שכל כוס ששתו ממנו מחזיקין אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ :

(רנא) והלכתא בכולהו ישב ויברך ובדיעבד יצא בין מהלך בין עומד :

(רנב) כתב בספר המצות כל הברכות האלו חוץ מלחם אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהם מדברי סופרים :

(רנג) אין לנו אלא ד' דברים לפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים ופר"י כגון שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה ונקי בלאו הכי שפיר דמי :

אלו דברים פרק שמיני

(רנד) היין גורם לקדוש שאם אין לו יין אין מקדשין :

(רנה) בשמים שאדם השמים מוליך להעביר ממנו ריח רע של בית הכסא אין מברכין עליו :

(רנו) אסור ליהנות מן העולם בלא ברכה דוקא בשגופו נהנה ממנו אבל שאר הנאות לא :

(רנז) מברכין לאור השמש לפי שמתחדש בכל יום :

(רנח) ר"י פי' דדוקא בפת צריך לחזור למקומו ולברך ורשב"ם פי' דבכל הז' מינין צריך לחזור למקומו ולברך :

(רנט) אנו שאין מלח סדומית מצוי בינינו ואין אנו רגילים לאחר הסעודה לטבול במלח אין הנטילה מעכבת מלברך מיהו אנשים דמעונגים שרגילים ליטול אחר הסעודה ודאי להם מעכב :

(רס) דיני נטילה :

(רסא) דין מים הכשרים לנטילה :

(רסב) ז' דברים צריכין נטילה אחריהם ולא סגי בלא מים :

(רסג) מי שאין לו מים חוכך את ידיו בעפר או בצרור אבל לענין אכילת פת בעינן נטילת ידים :

(רסד) היוצא לדרך והתנה בנטילה שחרית מועיל התנאי לכל היום גם לאכילת פת רק שישתמר מטינוף ומשמוש במקום טינוף :

(רסה) אם יש לו מים תוך ד' מילין ימתין לאכילה ולא לתפלה אלא יקנח בצרור :

(רסו) אם פרה שוחה ושותה משם נוטלין לידים בעכורין ובסרוחין כו' :

(רסז) בכל הכלים נוטלים לידים וצריך כלי לנטילה דוקא :

(רסח) וצריך שיהא מחזיק רביעית של תורה :

(רסט) כסוי הכוסות אם כשמניחו על השולחן נוטין על צדיהן לפי שאין להם בית מושב ואז אין מחזיקין רביעית אין נוטלין מהם לידים :

(רע) אם יש בכלי רביעית מלומלם ורוצים לטול ממנו שנים נוטלין ממנו זה אחר זה ואע"פ שהשני לא נטל רביעית :

(רעא) וצריך שיבא על ידיו מכח בן אדם השופך עליהם או הוא בעצמו ישפוך עליהם :

(רעב) הקוף נותן לידים :

(רעג) מותר להושיט ידיו תוך כלי מלא מים לרחוץ :

(רעד) וליטול בחפניו וליתן על יד חבירו אסור :

(רעה) הנותן מידו אחת על חבירתה אסור וטוב ליזהר לשפוך על שתיהן בבת אחת :

(רעו) דין טבילת ידים במ' סאה :

(רעז) בנטילת שחרית צריך שלשה פעמים ובסעודה ב' פעמים ואחר סעודה פעם אחת וסימן גב"א :

(רעח) רבי שמשון משנץ נוהג עצמו לנגב ידיו בין שטיפה ראשונה לשניה ואסור לרחוץ ממים שרחץ בהם חבירו כבר ושלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שני פעמים על ידו שנים שלא שפך עליה רק פעם אחת :

(רעט) צריך להגביה ידיו בשעת נטילה :

(רפ) נטילת ידים לחולין עד הפרק ולתרומה עד לפרק ולקדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק :

(רפא) כל דבר שחוצץ בטבילה הגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין :

(רפב) צריך שלא יהא היסח הדעת בין נטילה לסעודה אך על הגאי יכול להיות שמועיל :

(רפג) הבא מבית הכסא ונטל ידיו אנן לא נהגינן דצריך לחזור וליטול ואשר יצר לא הוי הפסק :

(רפד) כל פעם שנפנה צריך ליטול ידיו ומברך אשר יצר אחר שנטל ידיו אם יושב בטל אבל אם עומד לעסוק בתורה או להוציא דבר שבקדושה או ילך לבית הכנסת מברך על נטילת ידים ואשר יצר :

(רפה) מנגב ידו בין בחול בין בשבת ואין לחוש שמרטיב המפה ומייבשן לסחיטה :

(רפו) התיר ר"ת לאשה שהטיל בנה צואה על בגדה בשבת בבית הכנסת ליטול ידים ולקנח בשבת מקום הטינוף :

(רפז) בשבת יש ליזהר שלא ליטול ע"ג עשבים משום פסיק רישיה :

(רפח) מים ראשונים מצוה אחרונים חובה אמצעיים רשות :

הרואה פרק תשיעי

(רפט) כל הני ברכות דפרק הרואה צריך להזכיר בהם שם ומלכות :

(רצ) על הנהרות לאו כל הנהרות אלא ד' דקרא כמו גיחון פישון חדקל פרת :

(רצא) כל אדם מברך על נסו אע"פ שאין נכר מתוך המקום :

(רצב) ודוקא בחולה שנפל למטה אבל אם חש בראשו או במעיו ולא נפל למטה לא :

(רצג) הרואה חבירו לאחר ל' יום אומר ר"י דוקא חבירו החביב עליו ושמח בראייתו :

(רצד) אומר ר"י דוקא בגדים חדשים אבל שאינם חשובים כ"כ כמו מנעלים ואנפלאות ומלוק וכיוצא בהן אין צריך לברך :

(רצה) מיימו' כתב דאי לא שמע קול תרנגול או שכב בגדיו כל הלילה לא יברך וכיו"כ שאין בו נטילה לא יברך על נטילת ידים :

(רצו) וכן הטוב והמטיב שמברכין על שינוי היין צריך שיהא אחר עמו שיהנה גם הוא מאותו היין ולענין לפטור את חבירו בברכת הטוב והמטיב דינו כברכת בורא פרי הגפן :

(רצח) אבי"ה אם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בורא פרי הגפן על היין הטוב ופוטר הרע ולא על הרע תחלה כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות :

(רצט) דין אם אחד מברך הטוב והמטיב ומוציא לכולן או אם כל אחד יאחד מברך לעצמו :

(ש) נוסח ברכת המזון : -

סליק מסכת ברכות

נוסחאות שונות במרדכי לרבינו מהר"ם טיקטין ז"ל

נדפסו בס' מרדכי דפוס קראקא שנת משי"ח ע"י בנו ע"פ הגהת אביו ז"ל ונוסחאותיו מסוגרות בחצאי רבוע.

סי' ח [יתן מטתו] צפון ודרום : סי' י [המקדים תפלתו] טורפין לו תפלתו : סי' יב כל פתחי בתי כנסיות היו במזרח ואחוריהם למערב [פירוש והיו מתפללין ופניהם למערב] והמתפלל אחורי בית הכנסת : סי' יג כביר לא ימאס [הכביר] לא ימאס : סי' יז ויותר טוב לקרות פעם שלישי בתרגומו מבלשון עברי [אבל ראובן ושמעון וכיוצא בו שאין בו תרגום אין צריך לקרות ג' פעמים] : סי' כג כל האוכל ושותה [קודם תפלתו] ראבי"ה כעזרי כו' : סי' לג וכיון שלא יצא כשאמר האל הקדוש צריך לחזור [כך פסק רב אלפס] גם בזכרנו יש פוסקין ומיהו צרב [נמי] בדיעבד יצא [כך פי' רבני צרפת ודלא כרב האלפס עי' ברבינו יונה] עי' לקמן סוף פרק ת"ע : סי' מ [בין הפרקים ומשיב שלום] סי' סג במי שהצבור משתחוים לו [הלכך אל יתפלל אלא א"כ יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים] : סי' ע דלא גרע מקדושה ומודים וכתב רש"י [דשותק לשמוע וכן בה"ג] כדפרשינן לעיל : סי' עה האלפסי פסק כרב הונא [בענין צואה על בשרו או שהיתה ידו מונחת בבית הכסא] : סי' קי אם טעה ונזכר בה קודם סיום תפלתו אין מחזירין אותו [כיון שהיה צריך לחזור ונומר על הסדר כפי' רשב"ם א"כ הויא ברכה לבטלה תוספות] : סי' קיד מברך עלייהו שהכל נהיה בדברו : [זורק את האביונות] ומדלגבי ערלה כו' : סי' קטז זנגבילא רטיבתא דהיינו נטוויר"א [והיינו הומלהא דבגמ' שקורין קונפאקט של אינגביר מטוגן בדבש של : סי' קיח וכן קליות ותטין שנוקות טוב לאוכלן תוך הסעודה [וכן כתב בתוס' ובהסר"י אבל בנימוקי ר"י שלהי כיצד מברכין שאין צריך להחמיר בקליות ותטין] מפני ספק : סי' קכג ומסקינן דאין לברך אחריו כלל [וכן כ' בהסר"י] : חי' ר"ל כמו אתרוג ותפוח חביב עדיף אליבא דכ"ע [ועל כולן אמר שהכל יצא אמר רב הונא חוץ פת ויין] אמר כו' : סי' קלה והם עיקר סעודתו [לשון אסר"י ועכשיו אוכל כמיהם בלא פת וכ"כ דין זה] אם יש לברך עליהם אם לאו : סי' קמה והלכה כב"ה [הדס והא"כ שמן] : שם אבל האלפס [באמר הלכה כב"ה]. משמע שלא היה בספרו ולא היא : סי' קנא ורב עמרם פי' דוקא לפנינו לא [על המים] אבל לאחריו חייב : שם ונהגו לברך לפניו [על המים] שהכל כו' : סי' קנט ושוב מברך בהמ"ז לאחריו [והאשר"י כתב שאין צריך לא נטילת ידים ולא המוציא וכן מוכיח מרדכי ס"ג וכן משמע בנימוקי ר"ין] ושניהם אין מפסיקין ליחיד : סי' קסב אבל לא נהגו העולם לומר אמן [אחר ברכותיו] אלא אחר בונה ירושלים : סי' קסג שהפסיק לב' אחר גמר סעודתו וקאמר [רב זביד משמיה דאביי] חוזר לתחלת הזן : סי' קסז אלא למאי דפרישית ניחא [דהיינו כבוד להקדים לבלוע מן הפת שבולע המברך אע"פ שלא חלק לו] : סי' קעא או משו ידייהו למים אחרונים שוב אינו מצטרף עמהם : [א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו פירוש נמי הכי קטן שהביא שתי שערות כו']. קטן פורח רבינו תם פסק כו' : סי' קעב אי נמי אפילו לדברי ר"מ [ר' יוחנן דמחמיר] בזימון : סי' קעג אלמא דמחמיר טפי בעשרה יותר מבג' [וכן פסק האשר"י וכן פסק רבינו מאיר וכן בסמ"ג] : סי' קעד שיאכל כזית דגן אומר ר"ת [וכן רש"י] וכ"כ המיי' [בשבת] מתחיל בנחמם שאומר נחמינו : סי' קעו אבל הכא סיום הברכה היא עקירת רגלים [וכ"כ המיי' וכן פסק הרא"ש] דאי בעי אכיל : סי' קצא ופי' רב יהודאי גאון ז"ל שאין מברכין [עליהם] שלא נתקנו : סי' קצח מגופת חבית שתיקנה נוטלים מהם לידים פי' שיקנה [לא] שתקן בה בית קיבול ותיקנה [א"א] שתיקן לה בית מושב : סי' קצט וצריך שיבואו על ידיו מכח בן אדם השופך עליהם [זו היא מבוקת התוס' כפי' כ"ה כר' יוסי] או הוא בעצמו ישפוך עליהן : סי' רא ובלבד שידעו [לשון המשנה ובלבד שירפו כו'] שיבואו בהם מים : סי' רב דתנן התם רפ"ב דידים [נטל ידו אחת בשטיפה אחת ידו טהורה. נטל שתי ידיו כו'] נטל שתי ידיו בשטיפה אחת ר"מ מטמא : סי' רג וקידוש ידים ורגלים [עד מקום היבור היד והזרוע וה"נ] עד האליל. שקורין קוד"א בלע"ז : סי' רד אבל אם טנפן (אין) [לא דאין מועיל התנאי אלא דאמר רב הנוטל ידיו ולא יקדם היינו משום שיש מים בלדו ובהא לא קאמר רב דמועיל בתנאי] כי אם היכא שאין מים בעיר : סי' ריד אין צריך לברך. [וכ"כ במרדכי סוף מס' סוכה] : סי' ריז אלא מברך בא"י אמ"ה הזן את העולם כולו [בטובו] בחסד וברחמים : שם האומר [שהנחלת ארץ חמדה טובה]. שם ועל שנתת להם מזון [נ"ב] לא נכון לומר כן :

גליון מהרש"א

מאת הרב הגאון מהור"ר שלמה איגר על הרי"ף ממסכת ברכות

פ"א מתני' "מאימתי". כ' הרמב"ם על הרי"ף . ואין תפיסה עליו אלא בהלכות מועטות לא יגיעו עד עשר בשום פנים בהקדמתו לפי' המשניות סדר זרעים עלה קנ"ד ד"א ע"א :

דף א ע"א בר"י בסה"ד וחכמים אומרים כו' לא הוי אלא "בדיעבד". ת' שאגת אריה דיני ק"ש סי' ד' :

דף ג ע"א בר"י "לכנן" שאני. יראה שקורא לשם מצוה וחושב שבשכר מצוה יגן עליו וכמ"ש בת' גינת ורדים ח"ש בא"ח כלל ב' סי' כ"ח בענין מזוזה שמניחה בטפח הסמוך לחוץ כדי שתשמור כל הבית דאם אינו עושה כ"א לכונת שימור סכנה היא לו לא שמירה :

דף ד ע"א בר"י ד"ה רב ששת כו' "קודם שנפתח". בחדושי כתבתי טעם סברתו עפ"י מ"ש בתשו' שבו"י ח"ג סי' ל"ז בהתחיל לעסוק להדליק נר חנוכה והביא לו שמן זית אל יניח של שעוה בשביל זה דבשביל הדור מצוה אינו פוסק ממצוה הראשונה וראייתו מיומא דף ז' א' ומביא אחרת תחתיו יעוי"ש . וא"כ י"ל ה"נ קריאה בתורה ערכו כהידור מצוה אך מכיון שהתחיל מקודם לקרות בלא תורה א"צ לבזות מצוה ראשונה ולהפסיק :

דף ה ע"א בר"י ד"ה וה"מ כו' כדברי ב"ש חייב "מיתה". עי' לקמן ברבינו יונה מ"ד א' ד"ה חד עבד :

דף ו ע"א בר"י בסה"ד פתח כו' ולפי מה שפסק הרי"ף ז"ל . והכי פסקינן בש"ע א"ח סי' ס' ס"ד ובמג"א שם דדוקא בדאורייתא : שם ד"ה אמנם כו' ה"מ בדבר שיש בו מעשה . ל"ע בר"פ היה קורא מובא בר"י לקמן במתני' דפריך בגמ' ש"מ מצות צריכות כוונה ופרש"י והקשה לרבה דאמר התוקע לשיר יצא . ומאי קושיא מק"ש שהיא אמירה לתקיעה שהוא מעשה. ועי' בש"ע סי' תקפ"ה וסי' תקפ"ז ס"א דהמצוה היא שמיעת קול השופר ולא התקיעה ושמיעה דומה לאמירה שהיא בלב . ועי' ר"ה דף כ"ח סוף ע"א : שם ד"ה ורבינו שמואל כו' "נתכוין" שלא לצאת . כעין סברא זו מצינו בעירובין י"ג א' לענין פי' סוטה דמחקינן מה"ת דס"ת כתיבא אבל היכא דנכתבה לשם רחל תו לא הדרא מנתקא לשם לאה . ובחגיגה עלה י"ט ע"א לענין כוונה לטבילה לשם מעשר עלה אם לא הוחזק [לא נתכוין כלל] מחזיק [למה שירצה] ואם הוחזק [לחולין] אינו מחזיק [למעשר] וכן במים שנפלו ע"י אדם למקוה שאף אם נקבו הכלים מקרי שאובין אף שנפלו בלי כוונה ומ"מ השואב מקוה כיון דניחא לו שלא יחזרו ויפלו למקוה לא יפסלו אם הכלי מנוקב עי' ש"כ[יו"ד]סי' ר"א ס"ק מ"ו ועי' בהר"ן ר"ה בדף רע"ו ע"א ד"ה ואין מעכבין וי"ל דה"נ הטעם משום בת מיניה מחריב:

פ"ב דף ז ע"א בר"י גמ' וחכ"א בכל "לשון". ויזהר מדברי שבוש שבאותו לשון כמו בלה"ק. ש"ע סי' ס"ב סעיף ב': שם בר"י ד"ה היה קורא. מתני' בקורא "להגיה". פרש"י את הספר אם יש בו טעות . ועי' ר"ן ר"ה רפ"ו דא ד"ה ואין מעכבין ועי' נזיר כ"ט ע"א ופ"ב דמצות חינוך הוא מדרבנן . גם שם בר"ה משמע דלא מיירי דוקא בהב לבנו. ואחרים לית בהו מצות חינוך . עי' בא"ח שמ"ג במ"א ובט"ז. והרי הגהת ספר לכאורה מצוה דאורייתא עי' כתובות י"ט ב' . וא"כ בקורא להגיה ספר שייך ביה יותר בת מיניה מחריב . וא"כ א"ל לשנויי אם כוון לבו לקרות. ול"ל דחינוך התקיעה הוי מין אותו מצוה. אבל מצות הגהת ס"ת אינו ממין מצות ק"ש ולא מקרי בת מיניה . ודוחק דמ"מ זהו מצות חינוך וזהו מצות תקיעת שופר . אלא דגם בתוס' ר"ה ט"ז ב' ד"ה ותוקעים ומריעים צריכים אנו לסבול כעין דוחק זה. דלהוציא אחרים ידי תקיעה מקרי אלו מצות תקיעה פ"ש . ויותר נראה כיון דלהגהה א"צ ביטוי בשפתיו . א"כ הדבור שמוציא בשפתיו אינו מצוה : ע"ב בר"י ד"ה אמר כו' באמצע הפרק דלא גרע . ואפי' באמצע הפסוק . וכן לאמן שלאחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה ולאמן שאחר יתברך בקדים אבל לא באמן שאחר התקבל ואילך שאינו אלא מנהג. מג"א סי' ס"ו : שם בר"י ד"ה ונראה כו' במס' שבת "(בהרי"ף)". בדף י"ב ריש ע"א: שם בסה"ד בשיחה "בטילה". ועי' מ"ש הר"ן סוכה דף רנ"ג ע"א ד"ה איתמר :

דף ח ע"א בר"י ד"ה והורה כו' אין לו להפסיק . והכי קי"ל בסי' ס"ו :

שם בר"י ד"ה לייט כו' לתפלה בעי להדורי . והכי פסקינן בסי' נ"ב : ע"ב ד"ה לא יברך כו' "להרהר" הברכה . דלא כשל"ה שמפרש שיחשוב בלבו שמחויב לברך ויצטער על כך. מג"א סי' ס"ב:

דף ט ע"א בר"י ד"ה באמצע כו' "דבשלא" קרא כלל . כעין זה כ' לקמן בשם בה"ג גבי תפלת ערבית ריש פ"ד בגמ' : ברש"י מתני' אבל רבני צרפת ז"ל . ובש"ע סי' ס"ג סעיף ז' פסק כהרי"ף : ע"ב בר"י ד"ה ודברת כו' "בם" יש לך רשות לדבר . ברש"י יומא יט ב' פירש בם ולא בשיחה בטילה :

פ"ג דף יא ע"ב בר"י איתנהו "בזכירה" . ומוציאות אנשים י"ח ומדמי למגילה עי' ט"ז ומ"א סי' רע"א : שם בר"י ד"ה תפלה כו' חיובא "דרבנן הוא". אבל תפלה לרמב"ם דאורייתא . ולרמב"ן ורוב הפוסקים כל תפלה דרבנן סי' ק"ו ס"א במג"א :

דף יג ע"א בר"י אין היחיד אומר . וקדושה וכן איהש"ר עדיף ממודים ותפלה בצבור עדיף מן איהש"ר ואם שמע קדושה וברכו או שמע א"צ להמתין . דהא הטעם רק משום דאין יחיד אומר קדושה בשו"ע ומג"א סי' ק"ט : שם ע"ב בר"י ד"ה שאין כו' זה הקורא . עי' לעיל עלה י"ד ע"ב מה שנדפס בגליון בשם מור"ם : שם רי"ף אבל "לתפלה" . ודוקא בריא או חולה ששימש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור . רמב"ם וגמרא כ"ב : שם בר"י ד"ה כי יכולין "לטבלה". עי' מ"ש הר"ן ע"ז דף מס"ד ע"ב: שם בארבעים "סאה". ואפי' שאובים כשרים לטבילה זו. מג"א ספ"ח: שם בלא שום "הפסקה" . וכן מן ג' או ד' כלים רק שלא יפסיק שפיכת א' עד שיתחיל השני. עי' ט"ז סי' פ"ח:

דף יד ע"א ד"ה וכתב כו' שואל בשלומו לא ישיבנו . מיהו בש"ע סי' ס"ה וסי' ע"ח פסקינן גם בק"ש כן ושיעור כדי שיכול לגמור משערין בהקורא לפי רוב בני אדם : שם ע"ב בר"י ד"ה ולא כו' דגזרה לגזרה לא "גזרינן" . ובגמ' שם מוקי במניח ראשו בין ברכיו והכי איתא בש"ע סי' מ"ד ול"ע עי' ת' ש"א דיני תפילין סי' מא: שם ד"ה משום כו' וכיוצא בהן מותר. יותר מזה כ' הד"מ הביאו המג"א סי' מ"א דבמקום שדרכן להוציא משאוי על ראשו הוי כדבר שדרכו ליתן בראשו ושרי :

דף טז ע"ב רי"ף נמוך עשרה "יושב" בגד . אף ברואה להרא"ש.ולרשב"א דוקא באינו רואה . וכ' המג"א סי' ע"ט סק"א דגם לרשב"א בלילה מותר אף דיכול לראות . ויש לי לדקדק כן מלשון רבינו יונה עלה הסמוך לקמן ע"ב ד"ה ובגמ' אמרינן ז"ל ונראה למורי כו' שאע"פ שאפשר לראותה עכ"ל . מדלא כ' אע"פ שרואה משמע דלא כהרא"ש ומ"מ באפשר לראות שרי כיון שהוא בלילה או עוצם עיניו :

דף יז ע"א בר"י ד"ה צואה בגומא כו' אבל כשסנדלו.ודוקא סנדל משום דבטל לגבי גוף או כיון שדרך להלוך ומתגלה הצואה קצת אבל בשאר בגדים משמע לעיל עלה י"ח ב' דשרי . דדוקא בצואה שעל בשרו אסור במכוסה. מג"א סי' ע"ה סק"ו: שם בר"י ד"ה עייל כו' ולא "אמרינן ראשון" . ועי' בר"ן ע"ז עלה שס"ו ד' א' ע"א לדעת רמב"ן דהיתר בתוך איסור לא אמרינן קמא קמא בטל: שם ד"ה ובגמ' כו' יושב בגלדו "וקורא ומי" לא ידע . והי דלא קשיא . א"כ מ"ש דרבנן. משום דהם סוברים דבעי מחילה מכותל לכותל (והכי קיימא לן) מ"מ רשב"ג כיון דלא בעי מכותל לכותל . א"כ ודאי די בעשרה . דאם לא כן אלא במאי הוי בו השיעור :

שם ע"ב בר"י בא"ד דפחות מג' לא הוי לבוד . עי' מג"א סי' תק"ב סק"ט אי אמרינן לבוד בכלים : שם ד"ה אבל כו' שאינן "כליין" . עי' פירושו בט"ז סי' מ' ס"ק ב': שם ד"ה אבל לפניו כו' כ"ש "לתפלה שהחמירו". עי' ברי"ף לעיל דף י"ח ע"ב ולתפלה עד שיכסה לבו :

דף יח ע"א בר"י ד"ה טעה כו' "אבל מצוה" איכא. עי' לעיל ט"ו א' ד"ה ועכשיו: שם תפלת ערבית רשות כיון דשרא . עי' ר"ן שבת ד' ע"א ד"ה למאן דאמר: שם דאמרינן ביומא "איבעיא" להו . בגמ' ליתא כלל בלשון איבעיא והכי איתא אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית ומי א"ר הכי והא א"ר תפלת ערבית רשות לדברי האומר חובה קאמר ע"כ . מיהו בהרא"ש שם מביא איבעיא זו בשם תלמוד ירושלמי וע"ש בתוס' ומובא בהרא"ש כאן אבל לפי גמ' דידן אין הבנה כלל לדברים אלו : ע"ב בר"י בסה"ד טעה כו' אידוש גדול "מזה" . מבואר לעיל ט"ו א' ד"ה ולפי :

דף יט ע"ב בר"י ד"ה אמר רב אסי טעה . ואם הוא מסופק מחזירין אותו עד ל' יום . ועי' מ"ש בגליון הרי"ף שבת דף יא ע"א :

פ"ו דף כד ע"ב בר"י ד"ה ולענין כו' גבי גלף אם נוהג בו . מבואר לקמן בסמוך עלה כט ע"א :

דף כה ע"א ר"י סה"ד ורבינו כו' "ופודים במחובר" . מיהו יכול לפדות במחובר שיחול הפדיון לכשיתלשו דאף לטעם דאין בקיאין בשומא במחובר. כשיתלקט בקיאים. ועוד האידנא שפודין בפרוטה ל"ש בקיאות כ"כ בב"י . ובש"כ סי' רנ"ד סקי"ב דמ"מ לכתחילה יפדה בתלוש ממש : שם ד"ה שמן זית כו' תימה הוא מה צריך . בב"ח תירץ דאשמעינן דאפי' באוכל לרפואה דהפת מעט והשמן הרבה והקשה ע"ע דא"כ מ"ש מאוכל דג מליח עם הפת שמברך על המליח . ולענ"ד בלומר דמיירי בפת הרבה ובא לאפוקי מדעת האגור סי' ריי"ב ס"א בהגהת שם דאם הטפל חביב מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר . או דגם אי יסבור כהאגור מ"מ אף דעיקרו משום רפואה אינו דומה לחביב . אף דבשביל השמן התחיל האכילה מ"מ חשיבות חביב אין בו : שם ד"ה קמחא כו' איכא עלויה אחריתא בפת עי' לקמן עלה ל"ג ע"א ד"ה מיא דשיבתא: שם רש"י ד"ה קורא כו' "מיהו" נראה שאם . עי' במג"א סי' ר"ס סק"ה ובט"ז שם : ע"ב רי"ף ערלה לאו "פרי" הוא . אבל להיפוך מה שהוא פרי לגבי ערלה. עדיין אינו מוכרח שיהיה פרי לענין ברכה דבערלה נתרבה מן ואת פריו ט"ז סי' ר"ד ס"א דמש"ה לעתו לברך על קליפת מארגלין בפה"א וחולק עליו במג"א סי' ר"ב סקי"ג : שם ר"י ד"ה פלפלי כו' ולא "כלום זהו" לשון הרי"ף . עי' בלשון הרי"ף עלה ל"ב א' בפי' המתני' שם מברך "בפה"ע כיון" שחייב. וטעם הרי"ף דלא נטעי אלא אדעתא שיאכלום יבשים . והיה ראוי לברך שהכל אלא דמקצת ב"א נוטעים אדעת לאכול רטובים מש"ה מברך בפה"א ועי' מג"א סי' ר"ב ס"ק ל"ה : שם בר"י ד"ה וכתבו כו' שאגוז "שקורין מושקאטא" מברך בפה"ע.ואם שותה לצמאו מברך שהכל מג"א סי' ר"ב סקל"ד : שם סה"ד אינו מברך "אלא שהכל" . ובט"ז סוף סי' ר"ב ס"ק ל"ג כ' דאם יש לו פרי אחר יברך עליו ויצא גם על הסוקר כי העיקר כבה"ג: שם ד"ה חבין כו' "כשיכתשו" ההמים . אף שהן שלימים כיון שהוסר הריפות מג"א סי' ר"ח סק"ב :

דף כו ע"א בר"י סה"ד והפת כו' כשהוא שלם מברכין עליו במ"מ . ואף שלא נתמעך ג"כ . ב"י . והרמ"א פסק דוקא בנתמעך. סי' ר"ח ס"ז וע"ש בט"ז ומג"א :

דף כז ע"א בר"י ד"ה ושלשה כו' בא להם אלא מחמת ד"א . והבשר עיקר והשומין מקבלים טעם ממילא אבל כשבא במכוון לתקן השומין מברך ברכתו העקרית והיינו טעמא דאגוז לקמן בסמוך אף שבלא דבש היה מתגרע ע"י בישול. מג"א סי' ר"ה ס"א סק"ה אבל הט"ז כתב דוקא כשברכתו בפה"ע אינו מפסיד ברכתו אף כשהשבח בא לו ע"י דבר אחר אבל ברכת בפה"ע נפסדת . וצ"מ קונפעקטי מן דברים שמתגרעים ע"י בישול שתחלת ברכתן בפה"א דמברך להט"ז שהכל אף שמתוקן בדבש:שם ד"ה אגי כו' או גודגניות "וכיוצא" בהם . וקטנית א' מקרי בריה אף שגדלים הרבה בשבט א' וככון ליזהר שלא לאכול פחות מכזית כמו בכל בריה לדידן מג"א סי' ר"י : ע"ב ד"ה ומיא כו' מעלה "אחרת גדולה" . עי' לעיל עלה כ"ד ב' ד"ה קמחא. ועי' במג"א סי' ר"ה ס"ב סק"ו וסי' ר"ד סק"ט כתב תירוצים אחרים.דחלקות שאני דעיקר בישולם בשביל הירקות.גם טעם הירקות ניכר בהם:

דף כח ע"א בר"י ד"ה ולפי כו' "אין" לו לברך. ולא קי"ל הכי בש"ע סי' קס"ח ס"א אלא כל שהוא ממין א' מברך על השלם :

דף לא ע"ב בה"י ד"ה שמריס כו' ואפשר שמפני זה. שלא לתת דבריו לשעורין . ליון דעל כולם אם אמר שהכל יצא. ואכתי הו"ל דהא איכא נפקותא לברכה אחרונה וצ"ל דס"ל דגם ברכת בורא נפשות היא כוללת ויצא בה. כמו ברכת שהכל ודלא כהתוס' שבטור סי' ר"ח. גינת ורדים ח"א חלק א"ח כלל א' סי' ט"ו :

פ"ז דף לג ע"א רי"ף דקרי ליה "ועני" . עי' לקמן ברבינו יונה דף מ"א א' ד"ה ומפני :

דף לז ע"ב בר"י ד"ה ואם כו' כדאמרינן כל המצות כלם . וצ"ע מ"ש לקמן בד' מ"ח ע"ב דדוקא ברכת המוציא שאומר וצונו צריך להיות עובר לעשייתן ולא ברכת השבח :

פ"ח דף לח ע"א בר"י סוף מתני' סמוך "לסעודה". עי' מ"ש לקמן דף מה ע"ב ד"ה נוטל :

דף לט ע"א רי"ף אם רוב אינו "מברך" . אע"ג דקבוע כמהלה ע"מ דמי. צ"ל דאור וריח מקרי פרים :

דף מ ע"ב בר"י סה"ד ולענין כו' "בשמתא" גר"ם . צ"ל משמעתא דגר"ם :

שם ר"י סה"ד לא שנו כו' של הבשר "והגבינה". והיינו גבינה עצמה אבל תבשיל של גבינה אחר מרק א"צ נטילה . ועכשיו נהגו שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כמו אחר הבשר עצמו . ש"ע יו"ד ספ"ע ס"ג :

דף מא ע"א בר"י ד"ה ונראה כו' בשיטבול ידיו "ברביעית" . והכי קי"ל בש"ע סק"ט סי"ד ובסעיף שאח"ז מסתפק במי גשמים שהם זוחלין ואינם מכוסים ויש בהם מ' סאה אם טובלים בו ג"כ לדעת ר"י:שם שלא יהיו "שאובין ע"י" הכלי . ממ"ש ע"י הכלי ולא כ' בתוך הכלי גם ממ"ש בסוף דיבור כיון שאינן שאובין יראה דסובר דכולו שאוב אף בקרקע פסול מן התורה . דאילו הוי רק דרבנן היה מהראוי להיות כשרים לנט"י לפמ"ש לעיל לענין ארבעים סאה וזהו כדעת רש"י פ' מרובה ודלא כדעת ר"י בתוס' פסחים דף יז ב' ד"ה אלא ובר"ן שבועות ה' נדה ד' רצה א' דדוקא בתוך כלי פסול מדאורייתא גם מדקדוק לשונו שכתב שאובין ע"י כלי משמע דשלא ע"י כלי לא מקרי שאובים ובאמת זהו דוקא בידי שמים כמ"ש פ"ה דמקואות משנה ו' גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלי טהורים . אבל בידי אדם אף שלא ע"י כלים פסולים כדתנן שם פ"ב משנה ו' וע"ש בר"ש בשם התוספתא.וכאן הא מיירי בידי אדם וצ"ל דסובר דשאובין כאלו פסולין רק מדרבנן ע"ש בהר"ן וממילא היה כשר לנט"י ומש"ה הצריך לומר ע"י הכלי: שם בסה"ד ולענין כו' בכלל "נטילה" . ובמג"א סוף סקנ"ט מביא הכרעה שאם המים כשרים לנטילה אזי מברך ענט"י ואם אינם כשרים מברך ענט"י : ע"ב בר"י ד"ה ואיכא למידק כו' שאין בה "מחלוקת" . אולם דעת הרמב"ם דגם ת"ק דמכשיר בקוף והלכה כוותיה מודה הכא דכא שום נותן עכ"פ בעינן אפי' ע"י שאר בעל חי עי' בב"י ובט"ז סי' קנ"ט ס"ק ט"ז :

דף מב ע"א בר"י ד"ה וכתב מר כו' לתוך הכלי "ונוטל ומביא".וראיתא דדלאי שאין טובלין בו . היינו משום דמחובר לקרקע וא"א לבא עליו מדין נטילה דלאו כלי הוא . אלא משום טבילה ופסול משום שאובים :

פ"ט דף מג ע"א רי"ף ועל נוס מברך. פי' ע"י שרואה אותה נזכר בבעלה לום ט"ז סי' רי"ח סק"כ : שם בר"י ד"ה אמר להו כו' ונראה שהם יכולים.ואין להומרה אלא על אביו או רבו ולא על אחר אף שהוא אוהבו ט"ז סי' רי"ח סק"ג בשם רשב"א וכל שאינו רשאי להומרה הוי ברכה לבטלה ולא יצא בה החולה. מג"א שם:

סליק גליון מהרש"א על הרי"ף ממסכת ברכות

הגהות ותיקונים על הרי"ף ומפרשיו

יקרים מדרכמונים . **פעולת שכיר** מכונים . יסדם נבון בנבונים . הרב המאוה"ג המפורסם בתורתו וחכמתו ·
מוהר"ר **ישכר בער** זלה"ה גאון עדתו . זקן ההוראה פה ק"ק ווילנא .

הקדמת בנו הרב המ"ץ דפה

(לתוצאה הראשונה בש"ס ווילנא תרי"ט—תרכ"ו)

מרגלא הוה בפומא דמר אבא ז"ל . וכבר כתוב דברו גם על ספר . בזאת יתהלל המתהלל אשר יחסר לנפשו ימי התצלחת ותלאותיו רבו למעלה ובכל זאת עמד טעמו בו . והחכמה אשר בקרבו עלתה נצח הבשילו אשכלותיה . לו נאוה תהלה . [ובתדב"א רבא פכ"א ווזטא פ"ד איתא ובשכר אותו הצער כו' הנה שכרו אתו ופעולתו כו' . כ"ז המאמר עם הרבה מאמרי חז"ל אשר מהם נלמד שכר פעולת לומדי התורה בצער יבואר בהקדמה לס' מעשה רב השלם עם קונט' **מני אל"ף** אשר נוציא בעזה"י כלי חדש למעשהו בקרב] . כי אף חכמתו עמדה לו . ע"כ משנה יקח חלקו . שכרו כפול ומכופל . והנה יודע שער בת עמנו כל הרפתקאי דעדו עליה דמר אבא ז"ל . עם כי נגד זקניו כבוד ומכובד היה על הבריות בקו"ה השוין למד ולימד הרבה מתוך הצער . מימי עלומיו לא היה שעתו מוצלחת עד שנים מועטות לפני עלותו השמימה . כל דרכיו אמת ולפניו חנף לא בא . ותפארת מן האדם לבדו בכתר אשר הולמתו . בנטבה גאון למשחק היה לו . באמרו . כי זה לא ינחל כי אם למתי מספר יחידים בדור העולים על כל אנשי המעלה . או לפנים בישראל בקהלות ראשונות על כסאותם . יושבי מדינת . לאשר הנחילום אבותיהם לתת בידם משמרת משא ההוראה על המשפטים ותורות . גם על עיירות יהודה והגליל . הסמוכות עליהן בכל דבר . ולא בא לכלל חתף כי לא החניף מעולם לשום אדם . ליחיד ולרבים טוב ומטיב בצדק ומשפט כסאו ולא נשא פנים לאיש כקטן כגדול חוק ומשפט אחד היה לו . והמון ימים ותלי גלים עליו עברו ושטף מים כבירים שטפו . ואש אהבתו בתורה מתלקחת בתוך הברד . וגחלתו לא כבה . בחכמתו עלה . ביושר מסילה . בדעת צלולה . קב ונקי ברורה כחמה . משיבת נפשו בתורה תמימה . כל ימים ימימה . למיחוור שמעתתא אליבא דהלכתא . חכמים גדולים מופלגים מביני דעת נכבדי עם (אשר לעת אחר יובא שמותם לזכרון עולם) בבית מדרשו של הגאון החסיד ז"ל . [אשר הוא ורעהו הרב הגדול הצדיק מוהר"ר שלמה צבי הירש ז"ל מ"ץ בפה שניהם חדשו בנינו בשנת תקע"ד בפועל ידם מנדבות גבירי קהלתנו] . העיר ה' לבם ללמוד תורת רב אלפס ומפרשיו שיעור קבוע . ויחלו פניו שיברך בראש לפתוח ראשון להגיד לפניהם . ועם כי כחו היה גדול לבנות בנין בנוי לתלפיות . ולסתור על דעת לחזור ולבנות בנין זקנים שקנו חכמה אך בשיעור הקבוע לרבים לא עבר חוקו . שבא ללבן הלכה במקומה . ולירד ולצלול להבין דעת קדושים סברת הראשונים ז"ל . ומאז שמעו מפורש יוצא אמרי נועם על פתחי פיו כל מגדים . מזהב ומפז נחמדים . בל' קצרה כלולים ועומדים . נתנו עיניהם עליו . והפצירו אותו למרבה שלא יעזוב אותם . כן רבות בשנים אחרי העריכו מערכתם בביתם נתנו אוזן קשבת לשמוע מה בפיו . ובבואם אל הספר ראו . הן הן גבורותיו . לשקול ולמנות ולספור כל אות ואות מדברי הראשונים ז"ל . ויודע לדורשם להגישם אחד באחד ולצרפם יחד . וראי זה כראי זה . שלא להרבות מחלוקת בישראל . ואחרי דברו עם החכמים היושבים לפניו . העלה על ספרו תכתב בצדו . כל אשר פעל ועשה כסולת נקיה דברי הרי"ף ומפרשיו וביחוד דברי רבינו יהונתן ונמק"י . וזה משפטם :

א) הגהות ותקונים להסיר כל סיג וחלאה מרפוסים שהיו לפניו . עירבוב תיבות . ולחלק המחוברות . ולחבר המפורדות . ושימות שלימות הפוכות עליונים למטה . והיה למשען לו חבורי ראשוני ראשונים ז"ל אשר ממקורם שאבו מפרשי הרי"ף . גם אחרונים הבאים אחריהם . לפעמים בידיהם תמכו מזה ומזה . וספר הדרך תמים כולו בשלימותו הנדפס בס' תומת ישרים שנת **בישע** . גם נמצאו בגנזי אוצרות ספריו [והמה לי בנחלה] ספרי הרי"ף שיצאו לאור עולם ראשונים בשנת רפ"א והוא אשר קראם בשם נוסחא ישנה :

ב) פקח עין רואה . מורה באצבע כל דבר אפוא ישכן למשמרת . על מקומות שלא עלו למזכרת ואשר באו בעט ברזל ועופרת . ומצאן מתעים בתוהו לא דרך . מטיב לכתם להורותם מקומות מושבותם . בחצריהם וטירותם :

ג) דברים המוקשים במקומם . ויגיעי כח לא מצאו מנוח . מקיץ נרדמים . מעורר ישנים . להשקותם מימיו מים נאמנים . בעזרת אדוני האדונים . בסברותיו הנקיים ונכונים . ויוצאים ממעין קדשי קדשים הראשונים :

ועתה הנני מורשה ליורשי ת' ה' מ' **יוסף ראובן ראם ז"ל** הגבירים מדפיסים יקרים נכבדי מחנינו יצ"ו להדפיסם בפעם הזאת . ואין רשות לשום מדפיס בעולם הן במדינתינו הן חוץ למדינתינו . קרוב או רחוק לחזור ולהדפיסם הן בדפים בפני עצמם . או להביאם על הגליון . והמרים ידו להדפיס אפי' קצת מאלו ההגהות ידע כי הוא עובר על השגת גבול . וגזל . וחוק הקיר"ה :

ואתם בית ישראל הנני נותן לפניכם היום ברכה . הסיר עב הענן חרולי המעיות מסך מבדיל . מבריח מן הקצה מבלי בא שערי מפרשי הרי"ף . ועתה יכנסו הכל ברחבו של פתח הפתוח כפתח של אולם . ויהיה זורח שמש תורתם כאור שבעת הימים . וירוצו כברקים . דבריהם להקים . משפטים צדיקים . כראי מוצקים . שבעתים מזוקקים . וזה חלק אחד מרובי תורותיו של מר אבא ז"ל . רכושו אשר רכש לו . ומקנת קנינו אשר קנה לו בעולמו . בד' אמותיו של הלכה . הכי שמתי לכולם יחד שם **רכוש ר"ב** . ובהמצא חשבון להחלק כל אחד . למינו ישכון על שמו הנאות לו לבדו . ושל עתה לפנינו ילך . שכרו ופעולתו . אשר עבד בה בצער . [כדרשת התדב"א לעיל] בימי שכיר . נשא סבל עבודתו ורבץ תחת משאו . קראתיו **פעולת שכיר** לזכרון שמו . והיה זה פעולתו כי יבא על שכרו . לעלות במעלות הסולם מוצב ארצה שפתותיו דובבות בקבר . יניע שמימה . מהלכים לו בין העומדים האלה הרי"ף ומפרשיו . והופתם עליו חופפת . בעדן גן אלהים . וישבעו בנים שלא תמוש מפי זרעו התורה . אשר היא לנו למורשה . דור דורים משולשה . עד אבינו זקנינו הרמ"א לנו מפורשה . נקובים בשמותם . נחלת עבדי ה' וצדקתם . מאירים ומזהירים ככוכבים במסילותם . לבנים אבותם תפארת . מבני בניהם עטרת . בעל זה המחברת יום י"ד חשון נרשמת . ובאתי על החותמת . בשנת **פעל אמת** לפ"ק ווילנא :

אליה פרץ בהה"ג מוהר"ר **ישכר בער** זללה"ה בהגאון המפורסם מוהר"ר **תנחום** זללה"ה שהיה אב"ד בק"ק אורלי' וראב"ד דק"ק הוראדנא בהגאון הגדול המפור' מו"ה אליעזר זלה"ה שנתקבל לאב"ד בק"ק מעזריטש ואח"כ היה אב"ד בק"ק הוראדנא והגלילות ולמעלה מקודש הקדשים . קדשי גבוה מעל גבות שומרי אמונים . גודרי גדר סדורות לפנים . חסידים ורבנים וגאונים . שנכנסו לפני ולפנים תנצב"ה ויע"א :

פ"א דף א ע"א בתר"י ד"ה ויש . בסוף כדכתיבנא . נ"ב ולפטור ממצוה משום קיום המצוה עצמה . חזינן הכי גבי עירוב תבשילין אליבא דרבא (ביצה דף טו ע"ב) דמשום כדי שיברור מנה יפה לשבת ע"ש בר"ן דמוטב שלא יתעדן שבת א' ויתעדן שבתות הרבה : ע"ב שם אלא . שיאכל קורא ק"ש . כולה . או לפחות כצ"ל : שם ד"ה ומי . ואותה התפלה יתפלל לשם חובה ואח"כ בביתו כו' . ויתפלל לשם נדבה שהרי אברים ופדרים של עולת נדבה נמי קריבים כל הלילה ובזה כו' כצ"ל :

דף ג ע"ב שם ד"ה היה . שסובר הרי"ף כו' . נגלויי . מהא שמעינן דלא כו' כצ"ל : שם ד"ה כל . בירושלמי . נ"ב ריש פ' אין עומדין וע"ש גי' שלפניו . (ובפרק תפלת השחר סוף ה"ד ועי' בקרבן העדה . מני אל"פ) : שם ד"ה וכשמת . דבור בפ"ע : בא"ד משאמרו . נ"ב סוטה דף מח ע"ב : שם ד"ה אמר . במס' מגילה . נ"ב ליתא שם . אלא בפירקין דף ח ע"ב ובפ' הרואה דף סא ע"א :

דף ד ע"א ד"ה כל . יש לו לקבוע בביתו מקום . כצ"ל : שם ד"ה אוסב שערי בית המקדש משערי בתי כו' . כצ"ל : שם ד"ה אלא ור' יהודה הנשיא . נ"ב מצינו כן ברב יהודא אמורא . ר"ה לה ע"א : ע"ב ד"ה ואפי' עטרות כו' . פסוקים של ברכת כהנים . נ"ב נראה שר"ל להני דקא חשיב במגילה ד' כה . שנקראים ולא מתרגמים : שם ד"ה תניא . הרי נראה מכאן בהדיא . שסוף זמנה לכתחלה עד הנץ החמה כצ"ל : בא"ד וא"ת מניין . נ"ב ר"ל סתמא דהש"ס דקא משני לקמן (דף כה ע"ב) מתני' דהיה יורד וטובל כו' כר' יהושע וכותיקין . ע"כ דפסיקא להו דלותיקין זמן ק"ש לכתחלה אינו אלא עד הנץ . מנא להו הא דלמא סבירא להו דלותיקין זמן ק"ש לכתחלה אפי' אחר הנץ . ומתני' דהיה יורד וטובל כו' כר' אליעזר אתיא : בא"ד לכתחילה . אינו אלא עד הנץ דלמא כו' כצ"ל : שם ד"ה ומצינו . ויכירנו עד הנץ כצ"ל : שם ד"ה ואע"פ דהא כתיב . נ"ב ישעיה סי' ס :

דף ה ע"א ד"ה לא . כדאמרינן במדרש . נ"ב כן הוא במגילה דף לא ע"ב . ותענית דף כז ע"ב . ושם הגי' כ"ז שקורין בהם מעלה אני כו' ומוכח שם דלקריאה בספר קאי : שם ד"ה בשחר אמרי' בגמ' . נ"ב דף יד ע"ב :

דף ו ע"א ד"ה אמנם . שתלוים באמירה . נ"ב עי' טורי אבן סי' ר"ה (דף כז .) שהקשה דא"כ מאי פריך שם ובריש פ' היה קורא בתורה . ש"מ מצות צריכות כוונה . הא ק"ש שאני דתלוי באמירה לחוד ולכ"ע צריך כוונה ול"נ שסברת רבינו יונה דק"ש כיון שלכתחילה צריך לדקדק באותיותיה וליתן ריוח בין הדבקים ובמילי טובא . כפי שמבואר בטוש"ע סי' ס"א . אע"ג דבדיעבד קרא ולא דקדק באותיותיה יצא מ"מ לכתחילה מצותה בכך וכל הקורא ומדקדק מלגלגין לו גיהנם . ומש"ה בק"ש עקימת שפתים מחשב מעשה משא"כ בהני שמצותם באמירה לחוד . ובהכי מתרצי שפיר מה שהקשה עוד בטו"א שם . אהא דמשני סבור חמור בעלמא הוא . תינח קול שופר . קול מגילה דליכא למימר חמרא בעלמא . על קול אדם קורא תיבות ואותיות מאי איכא למימר . דיש לומר . דמקול מגילה לא קשיא ליה כלל דכיון דקי"ל בסי' תרצ"ז אין מדקדקין במעיותיה ה"ל כמצות אמירה בעלמא דלכ"ע צריכין כוונה . ולא מקשה ליה אלא מקול שופר . והא מסני קסבר חמרא בעלמא וניחא נמי הא דתנן במגילה רפ"ב . היה כותבה דורשה ומגיהה אם כוון לבו יצא . ולא פריך מידי . ש"מ מצות צריכות כוונה . כמו דפריך הכא לענין ק"ש וע"ש בר"ן שנדחק בזה . ולפמ"ש לסברת רבינו יונה א"ש דבמגילה דכעין מצות אמירה היא לכ"ע בעיא כוונה לצאת . ושוב ראיתי בטו"א בחי' מגילה שם שכתב מלתא בלא טעמא שכבר כתב בחי' ר"ה דלענין מגילה לכ"ע בעינן כוונה ובחי' ר"ה לא נמצא כלום מזה . ולפמ"ש בסברא דנפשאי נפרשן מלתא בטעמיה . וכ"ל עוד דמש"ה הוי ק"ש כדבר שיש בו מעשה משום דכוונת הלב לעול מלכות שמים לכ"ע בעינן בפסוק ראשון עכ"פ ואם לאו לא יצא . וכבר הקשה בחי' הרשב"א בריש פ"ב אהא דפריך ש"מ מצות צריכות כוונה . דלמא הא דתנן אם כוון לבו היינו כוונת הענין לעול מלכות שמים ואם לאו לא יצא . משא"כ כוונה לצאת דלא מעכב . ותירץ משום דכוונת ענין אינו מעכב אלא בפסוק ראשון ומתניתין משמע דקאי אכולה ק"ש . ומשום דעכ"פ בפ"ר בעינן כוונת הלב אותה כוונה עומדת במקום כוונה לצאת כמו מעשה אליבא דמ"ד מצות א"צ כוונה ומש"ה נמי מגילה דלא בעינן כוונת הענין כלל ואע"ג דלא ידע מאי קאמר כדאיתא במגילה דף יח ע"א . אטו אנן אחשתרנים כו' אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא ה"ל מצוה שתלויה באמירה לחוד . ולכ"ע בעינן כוונה לצאת : שם ד"ה א"כ דאמרי' התם . נ"ב לקמן דף לה ע"ב : ע"ב ד"ה כשהוא . מי כתיב בשמי . אלא מפני שמי כצ"ל : שם ד"ה ואסיקנא . דסבירא להו כצ"ל :

פ"ב דף ז ע"א ד"ה היה . חשיבי כקריאה . נ"ב נ"ל שר"ל שהקריאה שהוא מכוון למצוה להגיה הספר שאסור להשהותו שאינו מוגה . אותה כוונה מעכבת מצוה אחרת שלא תחול וגרע מתוקע לשיר אפילו למאן דס"ל מצות אין צריכות כוונה כמ"ש הר"ן ז"ל בר"ה אהא דמתעסק לא יצא מהא דזבחים דבת מיניה מחריב ליה כו' ע"ש : שם ד"ה גמ' . ארמית וכו' אהא דאסיקנא כצ"ל : שם בא"ד . והכי משמע במנחות . נ"ב דף כט ע"ב : שם ד"ה ר"י . דפליגי בגמ' . נ"ב דף לא ע"ב : ע"ב ד"ה ונראה . באמצע הפרק . פוסק מפני היראה ומפני הכבוד בלבד ולא כצ"ל : שם ד"ה ורבינו . בסוכה . נ"ב דף מד ע"ב :

דף ח ע"א ד"ה ורבינו . במה מדליקין . נ"ב בהל' הרי"ף : בא"ד מדאמרי' . נ"ב תענית דף כח ע"ב : שם ד"ה נייש . וה"מ בעידן ק"ש דמשמע כצ"ל ד"ת : ע"ב ד"ה גמ' שעומד במקום שאינו נקי . נ"ב עי' ב"י וטו"ע ואחרונים סי' ס"ב וסי' פ"ה : שם ד"ה הלכה . ואפשר דלאשמועינן . נ"ב נראה דר"ל משום דאיכא לישנא קמא בגמ' מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה לא יצא . ואיתותב מברייתא דלא יברך בהמ"ז כו' ולאפוקי מהא הוכרח הרי"ף להביא הברייתא ואגב כתב דברי רב יוסף והוא הדין דהומ"ל ללישנא בתרא דמשום לכתחילה לאשמועינן דאפי' בשאר מצות לכתחילה לא מהא דלא יברך בהמ"ז בלבו . ועי' מעדיו"ם : בא"ד ליון הדם כדי ליתן כו' . לא גרים אותו וזכרתם כצ"ל :

דף ט ע"א ד"ה מתני' . ליון הדם . למימרא דלא בעי כוונה אלא בפסוק ראשון כצ"ל ותיבת ופסוק נמחק : ע"ב ברי"ף ד"ה ת"ר הפועלים כו' ומתפללים . נ"ב עיין רא"ש ומעדני יו"ט : שם בתר"י ד"ה ודברת . וכן אמרו בירושלמי . מכאן . תא"מ וג"ב פ"ס כאן . דהא דהשח שיחת חולין עובר כו' . איתא להדיא בש"ס דילן יומא שם . והא דירושלמי שייך לענין הפסקה מפני היראה ומפני הכבוד שכן אמרו בירושלמי אקרא דודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם : שם ברי"ף ד"ה גמ' מאי טעמא אכינות כו' אמרי' בפ' שבו"י . נ"ב זבחים דף ק ע"ב :

דף י ע"א שם ר' אומר אכינות . כצ"ל ותיבת שמעון נמחק : שם שלא נקבר ואם נקבר תופס לינו . כצ"ל : שם בתר"י ד"ה אבל שלא נקבר ואם נקבר תופס לינו כצ"ל : שם (ברי"ף ס"פ שני והלכתא כת"ק עיין מאור ומלחמות סוכה סוגיא דחתן ושושבינין . והפלא דרא"ח בדרשותיו נקראו אמרי ספר בפ' תזריע ופ' אחרי הביא הגירסא דר"ש בדר"א סובר מוחלפת . ור' יוחנן אמר לא תחליף והוא נגד סוגית הש"ס בכל מקום השגור בפי ר' יוחנן תירוצא מוחלפת השטה דירושלמאה הוה והיו להם גירסות מחולפות במשנה . ובפירושא דהך פיסקא הדו"פ וב"ח חולקים על הב"י ופירשו דפסק כת"ק אליבא דר"ש בדר"א וס"ב ביטול מלאכה מיחזי כיוהרא . והגל"ח מפרש דמסתפקא להו להרי"ף ורמב"ם ולא הכריעו ולא ידעתי דהרי"ף סוף תענית מביא מתני' דפסחים ובתר הכי סברייתא תניא רשב"ג ובודאי לפסוק הלכה קא בעי כרבן שמעון ב"ג וכמ"ש הפר"ח בסי' תק"א ס"ק ג' אין דרך הרי"ף כו' . ובפסקיו של הרמב"ם ובפירושו על משניות במפרשיו שערוריה רבה בדינא דק"ש וס"ב ובתענית יחידים ועיין ברמב"ם בפ"ח מהל' יו"ם מוכח דס"ל כרבא דאמרי' מלאכה הוא דלית לי' והארכתי בזה הרבה מאד ופירשתי כל הסימן ת הדק היטב ולחברם שיעלו יחד עם כל הגירסא ת גם בסוגיא בתענית ד' יו"ד ע"ב וחלקתי בין לשון איפוך ללשון מוחלפת . ולא כדברי ר"מ בן חביב בתוספת יו"כ ופרשתי השינוי לשון בגמ' ורש"י מסוגיא דברכות לסוגיא דפסחים . ודברי הר"ן בגיטין גבי מפני מה תקנו זמן שכת' דאיפוך הוא מה שהביא באחרונה . ומביא ראיה מהך דהשולח דף מ"ו ע"ב וכ' בעל יבין שמועה שהוא ראיה לסתור עד שהסכימו הוא ומהר"י באסאן שדברי הר"ן אלו חתומים וסתומים עד בוא הקץ וביררתי דברי הר"ן כשמש בצהרים ובא קילס להתגלות . ולפי תי' הב"י ולח"מ דהרי"ף פוסק כר' יוחנן אחרי היפוך וכרשב"ג תליתי המחלוקת בינם לבין התוס' והרא"ש כל אחד לשטתו אזלי בכללא דהלכה כבתראי בפירושא דמתני' ולא עיילינן בדוחקא שתלוי מחלוקתם בסוגית הש"ס בבילה וגיטין . ובכללא דרשב"ג הבאתי דברי הכמו"י בפ' איזהו נשך שכתב כיון דעיקר מלתיה מפורש בברייתא לית הלכתא כוותיה אף דנשנה גם במשנה . וחלקתי דאם יש לפרש במתני' טעמא אחרינא ולא יפלוג על הברייתא נקיים גם דברי רשב"ג השנוי במשנה ועפ"ז יעלה בקנה אחד הסוגיא דתענית עם סוגיא דפסחים דנ"א ע"ב במחלוקת דאביי ורבא ושם נ"ב ע"א דרשבדר"א ס"ל כרבא לפי דברי הגל"ח שם . ולשטתו בהך דהכא דלעולם לא תחליף ואם כללא דרשב"ג הוא גם לרשב"ג הראשון שמוזכר בתוס' ורא"ש פ' אע"פ אמרתי דבר חדש ויהא רעוא דתתקבל דכמו שמחלקים התוס' בשבת דף פ"א ע"ב בל' סתם האמור בכללא דסתמא דמתני' דאיכא חדא אגפא דליכא מחלוקת כן נאמר ג"כ בכללא דרשב"ג השני אביו של רבינו הקדוש ליכא מחלוקת כלל . והוכחתי זה ע"פ סברת הפ"ז ביו"ד סי' ר"מ ס"ק ג' ומדשנה רבי דברי אביו במקום דשארי תנאי ס"ל בברייתא נשיטתיה בודאי לא נבטלה נגד המרובים כי אם להורות הלכה ולכבדו בא ומאי דאמרי' אמוראי ניננו . ובפ' ז"ב בדף נ"א ע"א תלתא דברי ר' יוחנן ואמוראי דפליגי הוא רק על רשב"ג הראשון במתני' ובברייתא אפשר דפליגי ג"כ ברשב"ג השני . ומעתה צריך לתת לב בכ"מ שמוזכר רשב"ג אם הוא הראשון או השני . ובזה יתורצו כמה סוגיות ושיטות הראשונים ונבנה עולמות חדשים . וחלקתי בין דבר הפטור ועושהו שנקרא הדיוט ובין דבר שחוששין ליוהרא שהם נושאים נפרדים ולא יגעו אחד באחד . ובזה חלוקות שונות ובאתי על דברי הבה"ש בתשובותיו סי' כ"א ודברי היש"ש ב"ק פ' הכונס סי' פ"א ובחולין פ' כ"ה . וביררתי סוגית הגמ' בסוכה בהא דאכילת ארעי וריב"ז ור"ג החמירו ובררתי דברי הירושלמי סוף פ"ב דברכות המוקשה מאד . וגם

מראה המקומות שציין הרב ז"ל להרי"ף ורי"י הנגהים בפנים הספר אולם למקרי הדפוס נסדרו ההגהות קודם להרי"ף ולא הוחלט או להגיה את המ"מ בפנים הספר ע"כ לא נשמטו בגלל זאת הרבה מקומות הגהותיו שאין להן מקום באלפס הזה שנתהוו בו התהוונים ההם ע"פ נוסחאות ישנות שמצאנו .

דברי הירושלמי פסחים פ"ד ה"א ר"ש בן לקיש שאל כו' משום בל תתגודדו עם הבבלי ביבמות י"ג סוף ע"ב · והירושלמי שם הלכה ה' ר' אבין כמתמיה יעשה כל אדם כו' · ואחרי כל הקדמות האלו יבואו כל פסקי הרי"ף והרמב"ם על מקומם בשלום · ויבואר בארוכה בקונטרס מני אנ"פ) :

פ"ג ע"ב שם ד"ה פטור· בפ' היתן · נ"ב דף כה סוף ע"ב ע"ש וצ"ע : שם ברי"ף גמ' מוסל כו' וחייב בק"ש ובתפלה ובכל מצות כנ"ל · ותיבת ובתפילין נמחק :

דף יא ע"א בתר"י ד"ה כ"ז · במו"ק. נ"ב שם בירושלמי פרק אלו מגלחין ה"ה : שם ד"ה וכדרך ואם תאמר והא דאמרינן היה. נ"ב בירושלמי דפירקין הלכה ה :

דף יב ע"ב ד"ה והאי · דאמר שמואל התפלל ונכנס כו' כנ"ל ותיבת לעיל נמחק:

בא"ד הוצרך האי בתרייתא דנכנס כנ"ל :

דף יג ע"א ד"ה ונקדשתי · מעלת מרגלים · נ"ב כן הוא לשון רש"י סנהדרין דף עד ע"ב ויש כאן קצור לשון ועי' מגילה דף כג ב': ע"ב שם ד"ה שאין · דבודאי לא אמרו · נ"ב עי' ב"י סי' פ"ח שהרבה להשיג ע"ז :

דף יד ע"א ד"ה היה· שלא חששו למה שלא היה סומך כנ"ל : ע"ב ד"ה סכין · למיבעיא לן בסוכה (דף מא ב') לולב מאי כנ"ל וכ"ב ע"ש : שם ד"ה משום · ממפחות שלהן אסור כנ"ל · ותיבת שלהם מוקף :

דף טו ע"ב שם ד"ה ואי·הרוקק בביהכ"נ כרוקק כנ"ל · ותיבת המקדש נמחק :

דף טז ע"א ד"ה איתמר· נוגע על בשרו או ידיו בבהכ"ס כנ"ל ותיבת מטונפות ומ' מבית נמחק: בא"ד בגדים או שהיו ידיו בבהכ"ס שנ"ל· ותיבת מטונפות ומ"ם מבית נמחק : שם ד"ה והרי"ף· ורב הונא נמי לא הוצרך כנ"ל: ע"ב שם ד"ה וגואת · ריב"ח אומר מרחיקין כנ"ל: שם ד"ה ולמדנו . שיכלה הריח בנבד · נ"ב ר"ל אם לא פסק הריח הוץ לד"א מהעיקר : ברי"ף מי רגלים כו' כנגד עמוד בלבד כנ"ל · ותיבת הראשון נמחק : בתר"י ד"ה אבל שהן גלולים · נ"ב דכיון שעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה הערוה לשון רשב"א :

דף יז ע"א שם ד"ה רשב"ג · ר"ש בן אלעזר היא · כנ"ל ותיבת לחומרא נמחק :

בא"ד הדיר והסהר והאלר ואפי' כנ"ל ותיבת והגינה נמחק : ע"ב שם ד"ה אבל · כלומר כו' ככלי א' דיינינן כו' · נ"ב עי' פ"ז סי' מ' ס"ק נ' · ולולי שכתב הב"י שם וכ"ל דל"ש בין עליון כליין והתחתון אינו כליין להיכא דהוי איפכא · היה נ"ל שדעת תר"י אינו כן· אלא דלא שרי אלא דוקא כשעליון אינו כליין כי הא דגלימא אקמסריה אבל לא איפכא . ולפ"ז כוונת תר"י מבואר היטב דבהניתן בכלי שהוא כליין ר"ל שהעליון כליין לא תאמר דככלי א' דמי דוקא דמגא שבתוכו הן כליין אלא אפי' עשרה שאינו כליין כיון שהעליון כליין מצרף כל מה שבתוכו להיותן א' וה"ל כמו עליון כליין ותחתון אינו כליין דאסור ומ"ם ומיהו אפי' אחד לבדו כו' ר"ל לענין לכשהוא עליון דשרי : שם ד"ה ודוקא כיון שהיה בו מתחלה · כנ"ל ד"ת ותיבת אסור נמחק: שם ד"ה והזמנה· אלא בהכ"ס ישן עצמו כו' אבל בבהכ"ס חדש שאין בו כנ"ל :

פ"ד דף יח ע"א שם ד"ה זב ור' יהודה סבר כנ"ל ותי' יוסי מוקף: שם ד"ה תפלת · דבר יום ביומו· נ"ב עי' תוי"ט ובתמורה דף יד ת"ר דבר יום ביומו מלמד כו' ותוס' מנחות (דף מט) ד"ה תלמוד לומר כו' תימה נ"ל קרא דכשולה כו' תיפוק ליה מיוקדם כו'

ע"ש·ותוס' זבחים דף פט ד"ה כל התדיר בסופו· ולשון שבכאן צריך תיקון : שם ד"ה טעה · דאמרי' ביומא · נ"ב ע"ש בלשון הגמ' ובתוס' וברא"ש במנלתין סי' ב' ולשון תר"י מגומגם וצ"ע . וי"ל בין אליבא דסוגיא בבלי . בין לסוגית ירושלמי :

דף יט ע"ב ד"ה אבל ולא הזכיר גבורת גשמים בתחית המתים או · נ"ב יותר נכון למחוק הסגה"ה וכן הוא ברא"ש וכן נראה מדברי תר"י :

דף כ ע"א ד"ה והא · חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה אף הכא אב עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה כנ"ל: שם ד"ה ואם. דמשמע שמיד כו'. נ"ב ר"ל מדאמר בסיפא נזכר בהודאה מכלל דרישא כשעדיין לא התחיל בברכה אחרת :

דף כא ע"א ברי"ף ד"ה וכמה א"ר יעקב עד שבעה נהרדעא אמרי כו' כנ"ל ותיבת עשר נמחק :

פ"ה שם בתר"י ד"ה וגילו ברתע ודוגא . אבל הקב"ה כנ"ל · ותיבת אבל נמחק :

ע"ב ד"ה בנות ישראל · ומתוך מה שכתב רבינו משה ז"ל · נ"ב הל' איסורי ביאה פ"ו : (בא"ד שבעה ימים עם ימי הראיה כנ"ל כמו שנדפס בכל ספרי הרי"ף והפוסק יד כאן להגיה ע"פ דברי הרמב"ם בפ"ו לא ירד לכוונת התר"י ועי' בס' החינוך מצוה קפ"ב ועי' בב"י ריש הל' נדה · מני אנ"ף) :

דף כב ע"א ד"ה שאפי' . מטמא מפני · נ"ב נ"ל שכנ"ל מפני שאינו מסריח שנקלט ונעשה עובר אבל מג' ימים ואילך אינו מטמא מפני שמסריח ובמס' נדה כו' : שם ד"ה המקיז . והכי אמרינן בתרומה · נ"ב כן הוא בתמורה (דף לא·) לענין בילת סריסה · ולענין מעילה בדם הקזה איתא הכי להדיא במס' מעילה (דף יב ב') לאפוקי דם מגופה הוא : בא"ד להשמיענו רב הונא שאפי' כנ"ל ותיבת הוספיא נמחק : בא"ד שמשמיענו רב הונא שקודם כנ"ל ותיבת הוספיא נמחק : שם ד"ה רבנן · להתפלל אלא מתוך שיחה · נ"ב בירושלמי שנפניכו הגי' לא מתוך שיחה ולא כו': בא"ד שהיא מפלת לדיקים כנ"ל ותיבת לדקיה נמחק : ע"ב ד"ה מפני · הך דבור עד סופו לא קשה מידי לריך להיות קודם ד"ה יכול להתפלל :

דף כג ע"ב ד"ה מזכירין · אנחנו מכירין מעלת המנוחה. כנ"ל ותיבת מזכירין נמחק:

ע"ב ברי"ף במתני' . נ"ב סיפא העובר כו' לא יענה עד סוף המשנה רשאי אין כאן מקומו כ"א בתר מתני' דלעיל ומה שנרשם מקודם מתני' ואחריה גמ' יש למחוק· והך העובר לפני עד אחר תחתיו נרשם למשנה דלעיל ואח"ז ת"ר העובר כו':

דף כד ע"א בתר"י ד"ה אלו . מה שנרשם כאן מתני' ואח"כ גמ' הוא ט"ס ונמחק : ע"ב בתר"י ד"ה יכוין כו' דאמרי' לעיל · נ"ב דף ל' ע"ב :

פ"ו שם ד"ה ולענין דהיינו החרלן וזה כנ"ל ותי' והשעורה נמחק :

דף כה ע"א בר"י ד"ה ודין · בערכין · נ"ב דף נט ע"א : בא"ד שלא אמרו . ארבעה זוזי בדוקא אלא אפילו כו' כדאמרינן דאמר שמואל כו' כנ"ל : שם ד"ה דתניא · יעקב אלא הכי קאמר לא יערענו בשמן כנ"ל: ע"ב ד"ה והומריס . שאוכלין הקליפה שלהן· נ"ב נ"ל שצריך להיות שאוכלין אותן עם הקליפה שלהן : שם ד"ה ומדלגבי · ובגרעינין של אפרסקין כנ"ל · ותיבת קפריסי נמחק : שם ד"ה פלפלא· מברך בפה"ע דאמרי' התם. הפלפלין חייבין כנ"ל. ותי' קטין נמחק:

דף כו ע"ב שם ד"ה לחם·עושין ממנה מוריים· נ"ב נראה שצ"ל עושין מאנה כותח . ולמחוק תיבת מוריים :

דף כז ע"א ד"ה ומזה בפסה"ד·שאין בזה קביעות אכילה לעולם כנ"ל: שם ד"ה אפי'· והגאונים ז"ל הכי פסקו הלכתא בתומי כנ"ל . ותיבת הלכה נמחק : בא"ד עם רב ושמואל כנ"ל ותיבת ורב הונא נמחק: ע"ב ברי"ף ד"ה והלכתא כר' חייא בר אשי . תיבות אלו מוקפים :

דף כח ע"א בתר"י ד"ה שלום · אפ"ה תורם מהשלמה·נ"ב שצ"ל בוצע מהשלמה:

דף ל ע"א בר"י ד"ה בירך · ואם ברך על הפרפראות לא פטר מעשה קדרה· נ"ב תיבת לא כפי גי' ד"ת שמתקו · כן הוא דעת הב"ח סי' קע"ז · ובד"מ שם פי' דקאי על ב"ש ומהר"מ שהגיה אם ברך על מעשה קדרה לא פטר את הפרפרת הוא ע"פ דעת הרשב"א שכ"כ בהי' דאליבא דכ"ע מעשה קדרה לא פטר את הפרפרת דחשיב טפי ע"ש : שם ברי"ף הוא הנקרא יין שלאחר המזון כו' יין שלאחר בהמ"ז צריך כו' כנ"ל : ע"ב בתר"י ד"ה ורב אשי · אין טעונין ברכה לכתחלה כנ"ל ותיבת למפרע נמחק: שם ד"ה והומר רבינו יצחק הזקן ז"ל דוקא כו' ומזה הטעם כו' בתוך הסעודה וכן בהבדלה כיון שמבדיל ובירך ואוכל מיד ולא תימא כו' בזאת הברכה אבל בשאר ימים כו' כנ"ל : בא"ד דשינוי מקום א"צ לברך · נ"ב עי' תד"ה ורב ששת וכו' : שם ד"ה לאחר · לענות אמן "אחד" מברך כנ"ל ותיבת אחר ואות ה"א מתיבת המברך נמחק :

דף לא ע"א בר"י ד"ה וחכמי · כשהביאו לפני רבן גמליאל · נ"ב דף לז א' :

דף לב ע"א ד"ה ונראה· שעל כל שבעת המינים כנ"ל ותיבת ברכות נמחק :

בא"ד ה"ה נמי רבנן · נ"ב עי' חידושי הרשב"א ז"ל : בא"ד דאוכלין סולת · מהו מברכה סופא כנ"ל ותיבת דתימא נמחק : שם ד"ה כל . בכל מילי סבירא ליה · נ"ב עי' הגהת ד"ת שכתב לא הבנתי דבריו· וכ"ל הבנת דבריו ע"פ מאי דתניא לעיל (דף לז ע"א) זה הכלל כל שהוא משבעת המינים ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש ר"י אומר משמו כו' וחכ"א ברכה אחת כו' ע"ש וצריך להבין במאי פליגי ר"י ות"ק ואי תימא דלא בא ר"י לחלוק אלא לפרש מחלוקותן של ר"ג וחכמים אכתי קשיא מאי מפרש טפי מת"ק דמה דנאמר בדברי חכמים אליבא דר"י ברכה אחת ודאי ג"כ ר"ל ברכה אחת מעין ג' כמו לת"ק וכ"ה להדיא בתוספתא וא"כ מאי קמוסיף לפי' יותר מת"ק ועל כרחיך לומר דר"י קאתי לשפויי סיפא דהך ברייתא פלוגתייהו דר"ג וחכמים בפת אורז ודוחן משום דלת"ק איכא למימר דלחכמים דאמרי ברכה אחת מעין ג' לאו דוקא בשבעת המינים אלא אפי' בפת אורז ודוחן ואפשר אפי' בשאר מילי . ומשום ר"ג נקט בברייתא שבעת במינים ובא ר"י להלוק או לפרש דלחכמים אפי' בפת אורז ודוחן וכ"ש שאר מילי בלא כלום והיינו הנ"ד · והן הן הדברים של רבינו יונה ז"ל דאי ממתני' הו"א למדר"ג נשמע לרבנן מדלא הזכיר ר"ג במתני' אלא ג' דברים ושמעי' ליה בברייתא בהדיא דבכל ז' המינים מברך ג' ברכות וה"ה נמי לרבנן דאמרי ברכה אחת מעין שלש לאו דוקא בז' המינים דמפורש בברייתא אלא בכל מילי כמו דפרשינן אליבא דת"ק מש"ה הוצרך ריב"ל לאשמעי' דבשבעת המינים בלבד קאמרי חכמים כמו שמפרש ר"י פלוגתייהו דר"ג וחכמים ואי פליגי הכריע ריב"ל כוותיה ואי מפרש הא גופא קמ"ל ריב"ל דר"י פרושי קא מפרש : שם ד"ה כי. טוב ומטיב מעין הברכה אחרונה כנ"ל ותיבת

אינה מוקף:שם ד"ה ולא וכשמביאים פירות ח"ל מארץ ישראל על כו' כנ"ל : שם ד"ה וכן . ועל תנובת השדה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ כנ"ל :

פ"ז דף לג ע"א בר"י ד"ה נשים· חייבות לזמן שנים רא מזמנין · (וחד אמר) רצו אין מזמנין עליו : ע"ב שם בר"י ד"ה עד . וכשהם ג' אומרים הזן וכשאינם ג' מתחילים מברכת הארץ כו' כנ"ל : בא"ד מפני שפעמים כולה ברכת המזון מד' בני אדם כנ"ל :

דף לד ע"א בר"י ד"ה להיכן · אחר שפטו האחרים הוא הווה כנ"ל ותיבת אמן נמחק : ע"ב בר"י ד"ה מהו · הבאה עליו ושיזכיר כו' בכל יום היה אומר ת"ק · א"כ מה חידוש כנ"ל [ושלא כהגהת מוהר"ם שגרס לא היה אומר והגיהו עליה בדפוס ווילנא דא"כ מני אנ"פ] :

דף לה ע"ב סר"י ד"ה ואפי' חילוק אחר בענין דגן אלא אבל להוציא כנ"ל ותיבת צירוף מצטרף מוקף: שם בר"י ד"ה ובהא. אלא שברכת הנהנין עי' הגהת ד"ת. וכ"ב עי' ברא"ש שכתב דבהמ"ז דינו כברכת מצה ולא כברכת הנהנין רק דלענין לומר שאכלנו בעינן כזית דגן ונראה שכן הוא כוונת תר"י :

דף לו ע"א בר"י ד"ה לאות.בשם ומלכות , נ"ב עי' מע"מ שתמה בזה ומ"ם בגל"ה:

דף לז ע"א בר"י ד"ה א"כ. שלשה ב"א.נ"ב נ"ל שכנ"ל ג' ב"א רשאים לחלק אלא דוקא שבאו מחבורות של ג' ב"א: שם ד"ה ומפני. ויפטרו א"ע שכבר נפטרו כנ"ל ותיבת אע"פ נמחק: ע"ב בר"י ד"ה חי · ומפרשי' התם שר"ל · נ"ב ע"ש תוד"ה ועוד מים בכד ונראה לר"י דאביי ור"י ס"ל כו' ועי' רא"ש שמקשה הך קושיא למאי דאמרי' התם דכוס יפה בעי רובע רביעית יין חי ולדברי כולם צריך לי עיון מאי קושיא דאטו מי לא משכחת ליה שנוטל כוס מחזיק ארבעה רבעים וממלאהו יין חי ומברך וכשמגיע לברכת הארץ שופך מכוס זה לכוס ריקן מחזיק שלשה רבע"ם וממלא חסרון של כוס ראשון במים ושמא לא מסתבר להו לשפוך באמצע ברכה מן היין שהתחילו לברך עליהם וצ"ע למה :

דף לח ע"א בר"י ד"ה ובה"ג · ואיכא דאמרי' בהא · כיון דגברא כנ"ל :

פ"ח ע"ב בר"י ד"ה ב"ש ובב"מ דף עג ע"ב כנ"ל:ברי"ף במוצאי שבת היכי עבידא היה יושב · נ"ב עיין רא"ש מ"ש בזה :

דף לט ע"א בר"י ד"ה ברך ובה"א · נ"ב הוא דבור בפ"ע ונרשם על לשון הרי"ף: שם ד"ה אבל אע"פ שהודלק · נ"ב גי' ד"ת ועי' תשובת רדב"ז ח"ב סי' תשס"ד : שם ד"ה אם רוב על אסורה · נרשם אין כאן מקומו . וצריך להיות על הברייתא דמהלך חוץ לכרך . והריח ריח טוב אם רוב כו' :

דף מ ע"ב בר"י ד"ה כי פליגי . למגזר מקוה אטו כלי . והוצרך ג"כ כנ"ל :

דף מא ע"א בר"י ד"ה ונראה · אלא טבילת גופו ותיבת כל נמחק : בא"ד במ' סאה כדאמרי' · נ"ב נזיר לח א': בא"ד והלכתא כוותיה דחזקיה כנ"ל : ע"ב בר"י ד"ה נוטל · שאמרו טעם אינו מקדם · נ"ב והוא ע"פ שיטת רז"ה ז"ל שזה שנוטל ידים נילה בדעתו שחפץ לאכילה וזלזל בקידוש היום וה"ל כאילו טעם ולא יקדש :

דף מב ע"א בר"י ד"ה וכתב · מדאמרי' גבי קדוש·נ"ב זבחים דף כח:שם ד"ה מגופת · אמרי' בעלמא · נ"ב כלים פ"ב מ"ב ·

הגהות וחדושים בן אריה על הרי"ף מסכת ברכות מאת הג"מ זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק טעלז.

דף א ע"ב רבינו יונה ד"ה וכא דאמרינן וכן מצינו שעל סודאי כו'. עי' אבות דר"נ פ' ל' [דשם איתא דברי ר"י ובשינוי קצת]: שם ואמרינן דחטאת דנקא. זבחים מח :

דף ב ע"א ד"ה וכל העובר כו' יש לתמוה למה כו'. נ"ב עי' גמרא [דמקשה שם קושיא זו ומתרץ באופן אחר] ועי' מעדני יו"ט.

דף ג ע"ב שם ד"ה כל הקובע כו' אמרו זה עליו כו'. סנהדרין י"א :

דף ד ע"א שם ד"ה אימתי כו' אמרו הגאונים כו'. נ"ב כן מבואר בגמ' דף ז' סוף ע"ב: ברי"ף ואמרו רבנן דוקא ר"ש כו'. עי' לשון הרי"ף מגילה פ"ד: ע"ב ר"י סד"ה ר' אליעזר כו' והכי משמע בירושלמי. נ"ב קנ"ע. ועי' תוס' סוכה ל"א ע"ב ד"ה סירוק ועי' ערוך ע' ככתי משמע שמפרש כפי' הראשון ועי' תוס' חולין מ"ז ע"ב:

דף ה ע"א ר"י ד"ה כל האוכל דדוקא [במנחה] להתחיל כו' כנ"ל : ע"ב שם ד"ה מדת לילה כו' ההוא מינאה כו' מי שברא אור כו'. נ"ב עי' חולין פ"ז ועי' רש"א במ"א שם :

דף ו ע"א שם ד"ה ואמר כו' בירושלמי אר"י אבן אגירי דיומא כו'. וכן הוא בגמ' דילן עירובין ס"ה : שם ד"ה אמנם כו' ודאי צריך כונה. עי' טורי אבן ר"ה כ"ח ב' ועי"ע בספר יום תרועה שם ובקונטרס כפות תמרים סוכה י"ב :

דף י ע"א ברי"ף כ"ז שלא נקבר תופס לינו. צ"ל כ"ז שלא נקבר ואם נקבר תופס: רש"י ד"ה אני היום כו'. נ"ב עי' רש"י זבחים ק' ע"ב: שם ע"ב רש"י ואינו מברך א"צ לברך בהמ"ז. צ"ל ואינו מברך אינו צריך לברך [סמוכה : ואינו מזמן. אינו צריך לברך] בהמ"ז :

דף יא ע"א ר"י ד"ה כל זמן כו' מדאמרי' במו"ק מת כו'. נ"ב בירושלמי דמו"ק: שם ע"ב ר"י ד"ה וכדרך כו' והא דאמרי' היה בא כו'. נ"ב בירושלמי ועי' תוס': שם ד"ה כל כו' ללוותו ארבע אמות. נ"ב כן הוא בבה"ג:

דף יב ע"ב שם ד"ה והאי כו' הל· ברייתא דנכנס. נ"ל בתרייתא: שם בבעל המאור ד"ה ונשים כו' תפתר בעונה אחריו אמן כו'. נ"ב תיבת אמן ליתא בירושלמי דר"ה סוף פ"ג. וכן בברכות כאן [כדפוס קאפוסט] [א"ה ועי' ירושלמי סוכה פ"ג ה"ט ובקרבן עדה שם דשם איתא תיבת אמן וז"ל השנות אליהו פ"ג מ"ג ובירושלמי' מסני תפתר בעונה אחריהן פירוש שיאמר עמהן מלה במלה עכ"ל] : במלחמת ה' איכא למימר כו' בפ' כיצד מברכין. נ"ב בדף מ' ע"ב מהא דבנימין רעיא וכו'. ועי' ב"י סי' קפ"ג מ"ש בשם הרשב"א :

דף יג ע"א ר"י ד"ה ומנא כו' שאפי' בגבור סגי בתידוש. נ"ל שאפי' בגבור צריך חידוש : ע"ב ר"י ד"ה שאין כו' דהא אמר כי דבר כו'. נ"ב עי' מעדני יו"ט : שם ד"ה כרי' יאשיה. תנא בהדיא גבי גפן כו'. נ"ב רש"ז דכלאים : שם ד"ה כי אתא כו' וכן מוכית במשניות של טהרות. נ"ב עי' ספ"ג דמקואות ועי' ב"ח :

דף יד ע"ב ד"ה ולא ישתין כו' דגבי סוכה כו' אמרו דגזרינן ערלי כו'. נ"ב ע"ש וצ"ע:שם ד"ה סכין כו' ומאי דמיבעי לן בסוכה [מ"א ע"ב] לולב מאי כו' כנ"ל :

דף טו ע"ב ר"י ד"ה רהכ"א כו' וסרי אמרו בפ' חלק כו'. נ"ב בירושלמי פ' חלק [הלכה א'] :

דף יח ע"א ר"י ד"ה טעה ולא התפלל ערבית כו' ביומא דף פ"ז כו'. נ"ב ע"ש ובתוס' שם [א"ה מפורש שם בגמ' דגם למ"ד תובה נעילה פוטרת כו' וא"כ לא מקשה הר"ן מידי וע"ש בתוס' שהקשו מגמ' דשם באופן אחר ע"ש] :

דף כ ע"ב ר"י ד"ה רהכ"ע כו' והיינו דאמר כו'. נ"ב עי' גמ' [א"ה בגמ' מבואר דת"ק אליבא דרהכ"ע פליג על ר' יהודה אליבא דרהכ"ע]:

דף כג ע"ב בר"י בתחלת העמוד הרי זה מסתר מלפניו . נ"ב פי' ה"ז מלדד מלפניו:שם בר"ן ד"ה טעה כו' דאמרינן בה שות כו'. נ"ב פסחים ק"ז ע"א :

דף כד ע"ב ברי"י ד"ה כיצד מברכין כו' וקאמר עלה בגמ' כגון ברכת כו'. נ"ב בירושלמי ע"ש :

דף כה ע"א בר"י ד"ה ודין ספדיון כו' שבפירוש מוכית בגמ' ערכין כו'. נ"ב עי' בית יוסף יורה דעה סי' רנד [ד"ה ות"ש ויכולים לפדות כו' מה שכתב על דברי ר"י סלון] : שם ע"ב ד"ה והומרים רבני גרפת כו' וכתב בעל ה"ג ז"ל כו'. נ"ב לפנינו בבה"ג איתא דבין גדולים ובין קטנים ולא כלום ע"ש [ומשום דאמרינן בחולין כ"ה ב' זה וזה לפטור כו']. ועי' ברא"ש : שם ד"ה ותימה הוא כו' שהדבר ידוע שהלכה כר"ע מחבירו כו' . נ"ב זה אינו מדוקדק שהרי ר"א רבו היה ויש לומר דהלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו כדמסקינן כתובות דף פ"ד ע"ב והכי הל"ל דר"א שמותי הוא ולית הלכתא כוותיה [כמ"ש בנדה דף ז' ע"ב וש"מ] [ויתר הגהותיו נמצא בדף נ"ה]

מאת הגאונים הגדולים מאורי ישראל המפורסמים ונודעים בחבוריהם הנפלאים, ה״ה

מרנא אפרים זלמן מרגליות זצ״ל מבראדי

(בעה״מ שו״ת בית אפרים וכו׳).

דף ג ע״ב בתר״י ד״ה כל המתפלל. וק, אם היה עומד מבחוץ לצד כותל מזרחי וכו׳ אע״פ שאחוריו וכו׳. וקשה דא״כ איך קאמר אח״כ אבל אם מחזר פניו לבהכ״נ וכו׳. וכיון דמתפלל פניו כנגד המזרח כמו כל הקהל אע״פ שעומד בחוץ לית לן בה. עדיפא מיניה הוה ליה לאשמועינן אפילו כשאחוריו לבהכ״נ כיון שמתפלל לרוח שהצבור מתפללין ונלמד במכ״ש היכא דמהדר אפיה לבי כנישתא דאיכא תרוייהו שהוא מתפלל כמו הצבור וגם פניו לבהכ״נ וצ״ע:

דף ד ע״א בתר״י ד״ה אימתי. והאומרים הגאונים ז״ל שאפילו כו׳ יש לו לשער שיתפלל בשעה וכו׳. ותמהני שזה מפורש בש״ס גבי אמר ליה לרב נחמן נכוין מר שעתא דמצלי ביה צבורא. וצ״ל לכתוב בשם הגאונים ומצאתי בשל״ה שעמד בזה וע״ש שתירץ בדוחק:

דף ו ע״א בתר״י ד״ה ואמר. ובגלילות נמי וכו׳ וקבלה בידו מרבותיו שאפי׳ נפל וכו׳ ואע״פ שלא נתכוין להסירן מעליו. נ״ע דבנ״י כתב בשם רבינו יונה להיפך שאין צריך לחזור ולברך. ומ״ש בנ״י שם אח״כ שהרבינו יונה בשם רבו פירש שצריך לברך ס״ל להר״י דוקא בתפילין אבל לא בגלילים ועכ״פ סותר למ״ש בשמו כאן. וצ״ע: **שם** ד״ה וכיוצא בזה הורה רבינו יעקב ז״ל לענין סוכה וכו׳. וצ״ע היכי עבדינן בברכת המפיל: **שם** ד״ה אמנם וי״ל דאפילו מי שסובר מצות וכו׳ אבל במצות שתלויות באמירה וכו׳. נ״ע דהרי גבי ק״ש הוא דאמר לקמן בפ׳ היה קורא ש״מ מצות צריכות כוונה והרי בק״ש תלוי באמירה לבד וכ״ע מודו דצריכות כוונה: **שם** ד״ה וא״נ והאומרים רבני צרפת ז״ל שגם על היין אם שתה אותו ושכח ובירך וכו׳. אין להקשות שהיאך העתיק זה על הרי״ף שהרי הר״ן בפ׳ ע״פ הכריח להיפך לשיטת הרי״ף. ע״ש קנ״ד ע״ב מ״ש להציל הרי״ף מהשגת הרז״ה ע״ש. דהר״ן מדמה לתאנים וענבים ובאמת יש לחלק כמ״ש כאן הר״י דיין מסעד סעיד. אמנם י״ל דהר״י ס״ל דעכ״פ לכתחלה אין יוצא בברכת המזון ומוטב לברך מעין שלש. ועיין סימן (רח) בבאר הגולה סעיף (יח) שכתב דרבינו יונה ה״ה בדייסא ס״ל הכי ובאמת הר״ן בפ׳ ע״פ כתב בלשון הזה שאם אמרו הגאונים דברכת שלשה פוטר מעין שלש לא אמרו אלא בדייסא וכו׳. אבל המג״א כתב דדייסא שאני דאית ליה עילויא בפת. ובאמת תימה על בא״ג שהרי רבינו יונה פרק כיצד מברכין כתב להדיא בשם רבני צרפת דבדייסא וכיוצא בו צריך לברך והביאו ב״י בס״ס (רח) ע״ש:

דף ז ע״ב בתר״י ד״ה ונראה. אלא אע״פ שלא בירך עליו כיון שהתחיל כו׳. מה שמביאין ראיה שלא לשות בתפילין של רבינו תם בין של ראש לשל יד אין ראיה דשאני הלל דעדיף מק״ש שאע״פ שפוסק בק״ש מפני היראה בהלל אינו פוסק כיון שהתחיל וכו׳: **שם** ד״ה ונראה משמע דבהכ״נ היה קודם שהתחילו הלל. עי׳ אא״ז מהרש״א כאן שכתב ולא ניחא להו למימר דעל בי כנישתא באמצע הלל ולא פירש מ״ט לא ניחא להו ובכאן מפורש הטעם. ואמנם לפי מ״ש כאן דבלא ברכה לא היה לו לאפסוקינהו. א״כ בלא״ה ע״כ מוכח דמיירי שבא קודם הלל וראה שמברכין דאל״כ אמאי רצה להפסיק שמא לא בירכו אבל בתוס׳ כתבו דאי לא בירכו אמאי לא הרגיש רב דמנהגא הוא ולדבריהם צריך סוכתא זו מדקאמר איקלע לבבל. ובהרא״ש כתב שדוחק הוא לומר שלא היה בבהכ״נ בתחלת הלל. ועי׳ בתוס׳ סוכה (דף מד ע״ב) ד״ה כאן כו׳ שכתבו ג״כ דמשתמא לא באמצע הלל איקלע מדלא קאמר על לבי כנישתא וכו׳ ע״ש עוד:

דף ח ע״ב ד״ה לא. ואומר מורי שמי שנתחייב בברכה ואין ידיו נקיות וכו׳. וצ״ע דבש״ס פריך לר״א דאמר בהרהור לאו כד״ד למה מהרהר ומשני כדי שלא יהא הצבור עסוקין וכו׳ בדבר שהצבור עסוקין ואם איתא אין כאן קושיא כלל דיש לו להרהר כדכתיב בינה הגיגי:

דף ט ע״א בתר״י ד״ה אבל הגאונים מפרש מורי הרב גר״ו דר״ל כל הפרק. וצ״ע בש״ס דקאמר בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על עיניו וכו׳ משמע דמיירי בפסוק ראשון לחוד: **ע״ב** בתר״י ד״ה אבל הגאונים שבכל הכריתות מצינו לאו אלא בפסח ומילה. לא ידעתי פירושו מה ענין זה לכאן:

דף יא ע״א בתר״י ד״ה כל הרואה וכו׳ אע״פ שאינם נושאים אותו לקוברו כיון שרואה נושאין אותו בדרך וכו׳. ולא ידעתי דלאיזה ענין נושאין אותו אם לא לקוברו. והא דקאמר במ״ק ארון העובר ממקום למקום חייב ללוותו כשלדו קיימת רבותא קמ״ל אע״פ שכבר עבר זמן רב מיום המיתה אבל מ״מ לקוברו נושאין אותו ע״ש. ואולי ר״ל שאין נושאין לקוברו באותה עיר אלא בעיר אחרת והיינו בשלדו קיימת:

דף יב ע״א בתר״י במתני׳ ד״ה בעל קרי. והודעה א״א אלא בדיבור. והתוס׳ כתבו מטעם שומע כעונה ודבריהם צ״ע: **שם ע״ב** בחידושי א״ש סק״ב עי׳ בתוס׳ שכתבו ג״כ דמסתמא לא פליג ר״י אהשמואל אלא שהתוספות מפרשים דר״י מיירי בספק ורה״ג מפרש דמיירי בתידוש: **ע״ב** בר״ת סק״ד ע״ש. קשה דיותר הו״ל לאקשויי שרבינו יונה בעצמו כתב לקמן בהא דמלא הצבור דוקא משום שנראה כמתפלל עמהם לשם תוכה הרי להדיא דלא פליגי במוהל ור״י כלל וצ״ע (עי׳ בספר המלחמות מ״ש בענין נדבת צבור.. והב״י סי׳ קז לא הביא דבריו בזה):

דף יג ע״ב בתר״י ד״ה שאין ד״ת. י״מ דל״ש ק״ש וכו׳. ואין זה נכון וכו׳ לא הבנתי דמשמע דבמבואות המטונפות מתיר משום דאין מקבל טומאה. וזה תימה אלא דלענין קרי בלבד מיירי ובטלוה לטבילותא בין לק״ש בין לקריאה אחרת:

דף יז ע״א בתר״י ד״ה ל״ש. ולא אמרינן ראשון ראשון בטל כיון דמטיל בכ״א. תמהני שלא נזכר בש״ע זה שצריך להטיל בכ״א:

דף יח ע״ב בר״ת סק״א המסתי מאוד וכו׳. נ״ל משום דאיתא בם שבת שבע סקילה אותו משנתו מוכח דמצם והלאה היה אסור להקריב:

דף יט ע״א בתר״י ד״ה שאין מקדשין החודש אלא ביום וכו׳ וכתיב דינו לבקר משפט. וכ״כ הנ״י ג״כ בבבא בתרא בפרק יש נוחלין בדף קי״ד. ותמהני דבסנהדרין יליף מהאי קרא דרשה אחרינא גבי ד״נ ולענין ד״מ ילפינן מוביום הנחילו:

דף כ ע״ב בתר״י ד״ה רהב״ע אומר וכו׳. ס״ל לרבי אליעזר שחייב הוא להתפלל והיינו דקאמר ר״י מממו. ותמהני דהיאך מפרש דברי הת״ק כר״י והלא בהדיא אמר בש״ס דיחיד שלא בחבר העיר איכא בינייהו ובדוחק יש ליישב לשונו דלא קאי את״ק אליבא דר״א וצ״ע:

דף כא ע״א בתר״י ד״ה פועל אמת כענין שנאמר ויעמידם לעד לעולם וכו׳. הנה יכול היה להביא ראייתו ממקרא שלפניו בתהלים וכירת יכון עולם ועד והם מפורש להדיא אירת: **ע״ב** בתר״י ד״ה אין עומדין ונראה שצריך ג״כ שלא תהיה תמורה וכו׳. בד״מ הסי׳ נג הביאו אבל האחרונים לא הזכירוהו ואולי מרוב פשיטותו:

דף כב ע״א בתר״י ד״ה שאפי׳. וביום הב׳ נעקר מעט ויצא בבית המלגעי. שמעתי בשם ר״ש אלגאזי בפירושו לספר יראים דתמה עליו שהרי הטלייה בנוי על גביהן וכפי הענין לא משכחת לכך דהר״י כלל:

דף כד ע״א בהרי״ף מתני׳ אלו נרכות. תיבת מתני׳ הוא ט״ס. הר״ל מתניתא דהיינו ברייתא:

דף כה ע״א בתר״י ד״ה ודין. שלא אמרו ד׳ זוזי דוקא אלא בדנקא ובפחות מזה הוא מחולל כנ״ל. דנקא הוא מעה כמבואר בכל דוכתא. ובב״י יו״ד סי׳ ר״ד העתיק שלא אמרו ד׳ זוזי דוקא אלא בפחות מזה וכו׳ ועי׳ מ״ש בם על דברי רבינו יונה אלו:

דף לא ע״ב בתר״י ד״ה מאי תקנתיה. דהא אמרי׳ במס׳ שבת וכו׳. ולקמן בשבת פ׳ שמנה שרצים הי׳ תל ברי״ף מבואר דהלכה דע״ג העין מותר וא״ל דכוונתו היכא דעמיץ ופתח. וכ״כ בב״י סי׳ רס״ט דאכתי מנ״ל להוכיח דהכא אין פירושו שלא ליתן ע״ג העין היכא דלא עמיץ ופתח. ועי׳ במג״א סי׳ רע״א ס״ק כ״ג שכתב על הטור סי׳ רכ״ח. עי׳ סי׳ שכ״א וכוונתו כמ״ש הרר״י כאן. ועי׳ באליהו רבה שבית מאן דס״ל דאפי ע״ג העין אסור בגוונא דהכא דידוע שעושה משום רפואה וצ״ע למה לא הזכיר דברי הרר״י דהכא. ופירושו שבזכות הקידוש וכו׳. שוב ראיתי שבד״ת ס״ק א׳ הקשה כן וכתב כמ״ש בא״ר ועיין בלחם חמודות כאן:

דף לב ע״ב בתר״י ד״ה שלשה דהכי אמרי׳ בהדיא בירושלמי ישבו ואכלו וכו׳. בפשיטות מצי לאוכוחי מש״ס דילן מעובדא דתלמידי דרב דאיתא להדיא בתר דכריכי יתבי וקא מיבעיא להו. ועי׳ בתוס׳ שם:

דף לד ע״ב בתר״י ד״ה מהו אומר בבית האבל פירוש ת״ק וכו׳ ור״ע ס״ל דכיון שאמר הטוב וכו׳. והוא תמוה דבש״ס אמר תדע שהרי עוקרין אותה בבית האבל. וכבר תמה בזה במעדני יו״ט אך לפמ״ש הדין עם הר״י דגם לר״ע א״א נומר שלא היו אומרים אותה כלל. ובאמת שע״כ לומר כן דא״כ נפלגו בבהמ״ז דעלמא. אך כוונת הש״ס דאם נימא הטוב והמטיב דבהמ״ז דאורייתא לא היה לו לר״ע לחלוק על הת״ק בזה שיש לקורא בברכה בפני עצמה כשמברכים בבית האבל ולהזכיר שבשם שהוא טוב ומטיב הוא דיין אמת אך אם הוא לאו דאורייתא רק שתקנוה על הרוגי ביתר שפיר עקרוה בבית האבל ואין ר״ל שבבהמ״ז דעלמא אומרים ובבהמ״ז דאבל אין אומרים אלא כוונתו שלא הזכירוהו בברכה זו דבית האבל כיון שכבר זכרו בשביל הרוגי ביתר כתיקון חז״ל. שוב אין לו מקום כאן בברכה זו אבל פשיטא שבבהמ״ז גופא שנתקן על הרוגי ביתר אין מקום לעקור אותו ממקומו מחמת שהוא בית האבל. אך אם הוא דאורייתא שהוא שבח להקב״ה על חסדיו שהוא טוב ומטיב לבריות מסתבר שיש לו מקום בברכת האבל ג״כ להוסיף שבח שאף שהוא טוב ומטיב הוא ג״כ דיין האמת. וכמו דס״ל לת״ק כנ״ל לע״ד:

דף לה ע״ב בש״ג בשם ריא״ז ד״ה הבא באכל אכילה גסה אם הוציא אחרים ידי חובתו. לא ידעתי אם הוזכר דבריו בפוסקים: **שם** בהא״ש סק״א עי׳ במרדכי שכתב להדיא דבבהמ״ז אע״פ שלא אכל כלל מוציא דהוי כברכת כהנים דמלה וכו׳. וגם כאן נ״ל ליישב בדוחק דהא דקאמר אלא שברכת הנהנין וכו׳ ר״ל ברכת הנהנין דעלמא ובכאן הכר כיון שנהנה ונתחייב מדרבנן פוטר ר״ל כיון שנהנה יכול לומר שהכלנו משלו כמבואר במרדכי עי״ש. ועי׳ מה שהכתוב לקמן במגילה בכוונת רבינו יונה:

דף לז ע״ב בתר״י ד״ה חי. וכיון שהוא של ברכה צריך הביעית מיין ממש וכו׳. נ״ע דמבואר בפוסקים דסגי ברביעית אחר שימזגו. וכמבואר ג״כ בדברי הר״ן פרק המוציא יין ובפרק ע״פ ע״ש. שוב ראיתי דלא קשה מידי דרבינו יונה לשיטת הרי״ף קאמר הכי:

דף לח ע״ב בתר״י במתני׳ ד״ה ב״ה אומרים מכבדים ובכ״מ אמרינן שאפילו בני אדם אחרים שאין שמשין שלו וכו׳. נ״ע דהכא לענין לשמש לפניו בסעודה איירי והתם מיירי לשיעבד ביה עבידתא ואינו ענין לכאן:

מרנא אהרן משה טויבש זצ״ל אבדק״ק יאסי והמדינה

(בעה״מ שו״ת תועפות ראם) ונקראות בשם קרני ראם.

דף ד ע״א בר״י ד״ה אימתי והאומרים כו׳. נ״ב מקורו מש״ס ולימא מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי לימרא ליתי ולודעי למר: **ע״ב** בר״י במתני׳ ד״ה מאימתי קורין ואית דמפרשי. נ״ב ואית דמפרשו בין בגד של תכלת ללבן שבו כנ״ל. וכוונתו לביאור רש״י במקום שלא עלה לבע תכלת יפה והוא ביאור כמ״ש התוס׳ עיי״ש וכו׳: **שם** ד״ה אמר אביי. דודאי לילה וכו׳. נ״ב הרמב״ם סובר דלענין לכנית תפילין בלילה עובר בלאו. ודוקא לחלוץ אם לשמרן הלכה ואין מורין ועי׳ בב״י סי׳ ל׳ מזה: בא״ד ד״ה פירוש בחבירו הרגיל אצלו. נ״ב רגיל ואינו רגיל כהלין אכסניא כמ״ש בירושלמי:

דף ה ע״א שם ד״ה לא הפסיד. יכול לקרותה ע״פ. נ״ב עי׳ בתוס׳ תמורה י״ד שחולקים על סברת רבינו וכתבו דמש״ס מותר לקרות ק״ש על פה שאינו מוציא אחרים י״ח עיי״ש. ומדברי הרשב״א בא נלמדנו בשאר אדם הקורא בתורה לענין הפסקה מתורה לק״ש ובזמנה דעדיף היינו דאפי׳ בשונה בתורה מפסיק כנ״ל ועי׳ בדברי רבינו בפ׳ מי שמתו גבי ס״ת ויקרא בו: בא״ד ובעשור וכו׳. נ״ב פ״ב מהל׳ תפלה ולא הביא דברי רבינו בזה:

דף ו ע״א שם ד״ה אמנם. באמירה וכו׳. נ״ב והיינו במצות שמתקיימין בהרהור כי הרהור כדבור. א״כ אין האמירה גומר הפעולה וכמ״ש הרב שהאמירה היא בלב אבל בק״ש דכתיב ודברת בם ול״מ הרהור כמ״ש הרי״מ א״כ האמירה כמעשה ולק״מ קוש׳ הפנ״י מהשמוך פ׳ היה קורא ש״מ מצות צריכות כוונה כנ״ל:

דף ז ע״ב שם ד״ה אמר שמע ישראל ונאנס וכו׳. נ״ב וצ״ל דמיירי שכבר התפלל קודם צאת הכוכבים. ומ״מ צריך לקרות ק״ש כמ״ש רש״י והטעם משום דק״ש דאורייתא לא סמכינן אספיקא דאף שמואל דסובר ק״ש דרבנן מ״מ כתב הרב דפי׳ ק״ש דרבנן אבל צריך ללמוד דבר מה״ת. ותו צריך לקרות ק״ש דהוי כמגלגל לדרבנן. ומ״מ בפסוק ראשון די דהוי ד״ת ומש״ה בנאנס בשינה יצא ודו״ק: **שם** ד״ה ר״י ואפי׳ למודים וכו׳. נ״ב ובזה נראה דבאמצע שהוא שואל מפני הכבוד ומשיב מפני היראה. ולר״מ ולר״י משיב מפני הכבוד. ויש חילוק בין משיב לר״מ למשיב לר״י דלר״מ דמפני הכבוד אינו משיב רק מפני היראה תו אינו משיב רק שלום עליך רבי וא״צ לומר ומורי. דהא דצריך לומר ומורי אין זה רק מפני הכבוד וכאן כיון דאינו משיב רק מפני היראה וכל עוד שאינו אומר ומורי לא מחשב הפסקה משום דהוי תכ״ד תו אינו רשאי לומר ומורי שא״כ מפסיק מפני הכבוד. משא״כ לר״י צריך להשיב רבי ומורי כנ״ל ובמ״א הארכתי: **שם** ד״ה ונראה ומה דאמר הכא וכו׳. נ״ב ולמ״ש רבינו לעיל דאם התחיל בברכה צריך לגמור בברכה. א״כ יש לומר דהאי אפי׳ באמצע הפרק פוסק היינו היכא דהתחיל בברכה אע״ג דצריך לסיים בברכה מ״מ פוסק באמצע הפרק: **שם** ד״ה ורבינו. אבל יש להקשות כו׳. נ״ב ואינו דומה דשם המנהג היה משום חשש ספיקא דיומא. גם בזה״ז חיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו. כמבואר בביצה דף ד:

דף ח ע״א שם ד״ה והורה. כך הוא הדין וכו׳. נ״ב ועוד כ׳ התוס׳ דיכול להיות דהנחת תפילין בלא ברכה ולבסוף משמש בהן ובירך. אלא דלמה שהסכים רבינו לעיל דגם בק״ש מפסיק לדבר שבקדושה א״כ כיון דחיוב ברכת המצוה עובר לעשייתן א״כ הוי זה כמו לקדיש ולקדושה וכיון דצריך להנית צריך לברך ג״כ: **ע״ב** שם ד״ה לאיברך וכו׳ במקום שאינו נקי וכו׳. נ״ב ומ״מ מקום טינופות אינו כ״כ ב״י: בא״ד שאין מנתו נקיה כו׳. נ״ב ר״ל דה״א דבהמ״ז שהוא מה״ת צריך השמעת האזן דוקא ול״ד לק״ש דהיא דרבנן. ועי׳ בתוס׳ בסוגיא ד״ה אמרינן וצ״ע דהרי״ף פסק דק״ש דאורייתא כמ״ש בפ׳ מי שמתו. מיהו להר״מ שמחלק בין ק״ש לבהמ״ז דבק״ש צריך להוציא בשפתיו עכ״פ אלא שא״צ להשמיע לאזנו אבל בהמ״ז סגי בהרהור לבד א״כ ניחא דברי הרי״ף דאשמעינן בשאר מצות סגי בהרהור לבד:

דף ט ע״ב שם ד״ה מאי טעמא. מדאמרי׳ וכו׳. נ״ב פי׳ ברא״ש במ״ק ובפ״ק דכתובות: בא״ד ונוהג אבילות כו׳. נ״ב בזה דקדק רבינו שיתחייב באבילות סתמא והיינו כל שבעה ימים משום דכיון דיום ראשון מה״ת והוי ספק דאורייתא לחומרא תו יתחייב בכל שבעה ימים משום דהוי כמתגלגל מאיסור האורייתא לאיסור דרבנן דגם בדרבנן לחומרא. ועי׳ בר״ן בפסחים גבי ססבה. ובגוף קוש׳ יוקשה דאפילו אם אבילות אינו רק מדרבנן מ״מ מ״מ מקילין במת בתוך ל׳ יום כיון דאיכא רובא דהוי בן קיימא ומש״ה בא״כ אינו חולץ כמבואר בשבת קל״א. וא״כ כיון דאיכא רובא אפילו בדרבנן להומרא וע״כ הא דפסק אבילות לקולא עשמא אחרינא איכא. ועי׳ בתוספות עירובין מ״ו מזה:

דף י ע״ב ד״ה וע״כ נראה וכו׳ תדע. נ״ב תדע גרסינן והוא דיוק מדתני בסיפא ותייב בשבת מכלל דבחול אף בשאר מצות פטור: **שם** ד״ה תשמיש המטה. והכי איתא כו׳. נ״ב ומ״מ יש לחלק בין מת בלילה של שבת דאז הוי אנינות דאורייתא ואז אסור בתשמיש אבל במת בע״ש דאז אנינות לילה דרבנן מותר בתשמיש. ובזה מיושב מה שהקשה מכתובות לפמ״ש הרא״ש דבועל בעילת מצוה בלילה והמת נקבר ביום שלאחריו עיי״ש במ״ק ואז אין איסור רק מדרבנן ומש״ה מותר בתשמיש ועיין עוד בתוס׳ כתובות שם ד״ה בועל בעילת מצוה ופורש:

דף יא ע״ב שם ד״ה תפלה. חיובא דרבנן הוא כו׳. נ״ב ר״ל דהוי איבעיא דלא איפשיטא כמבואר בסוגיא ועי׳ ברז״ה בזה ובמלחמות: בא״ד ותירץ רבינו יצחק וכו׳. נ״ב ורש״י שם סובר דמחויב מדרבנן מוציא מחוייב מה״ת ודוקא קטן אינו מוציא משום דלא הוי מחויב מדרבנן רק שאביו מחויב לחנכו ועי״ש בתוספות. ולכאורה קשה מאשה דאינה מוציאה אם אינה חייבת מה״ת כמבואר בסוגיא הרי דמחויב מדרבנן אינו מוציא. ויש לחלק דאשה אינה מוציאה דלא מחויבת מה״ת. היינו משום דאין לה חלק בארץ כמ״ש רש״י ועי׳ בתוס׳ משום דלא הויא בעל ברית וא״כ כיון דאינה בנוסח ברהמ״ז לאשה מש״ה א״י להוציא האיש משום דלענין ברית וארץ הוי כאינה מחויבת כלל וא״א להוציא בזה להאיש וכנ״ל:

דף יב ע״א שם מתני׳ ד״ה בעל קרי. והנה נראה וכו׳. נ״ב והרמב״ם כתב בפ״א מהלכות ברכות שאם הרהר בלבו יצא ומ״מ פוסק בה״ש פכ״ד דהרהור מותר עיי״ש. ונראה טעמו משום דהרהור כדבור דמי דוקא היכא דאיכא כוונת הלב. אבל במהרהר בע״כ לאו כדיבור דמי ומש״ה בשבת דע״כ מהרהר מותר אבל במכוין להרהור כמו במצות הרהור כדיבור דמי ומ״מ גבי ק״ש פסק הר״מ בפ״ב מהלכות ק״ש שצריך להוציא בשפתיו כמ״ש בכ״מ שם ומחלק בין שאר מצות לק״ש ועי׳ בב״ח סי׳ ס״ב וסי׳ קפ״ב. ויש בזה עיון בסוגיא ואכ״מ: **ע״ב** ד״ה אמר רב יהודה. שלא המרה תורה וכו׳. נ״ב עי׳ בתוס׳ סוטה ל״ב ע״ב ד״ה ורבי עיי״ש ומדברי רבינו אין כאן קוש׳ כלל. ומ״מ משמע שאם מסופק אם קרא בתורה כלל א״כ הוי ספק דאורייתא ותו מחויב לקרות ק״ש משום דאל״כ הוי זלזול לדרבנן וכמו בנתגלגל מדאורייתא לדרבנן דאפי׳ מדרבנן לחומרא. ומ״מ י״ל דכאן לא הוי זלזול לדרבנן דהא דמחייבי׳ אותו לקרות ד״ת אין זה מחמת ספיקא דאורייתא לחומרא אלא דבלא״ה צריך לקיים והגית בו ועיין ר״ן נדרים דף ח׳ וא״כ תו לא בעינן לק״ש דוקא והבן היטב: **שם** ד״ה וביכא. דמשמע כו׳. נ״ב ר״ל דאף לאביי מ״מ דמאי דלא הוי רק ספק דדבריהם משום דלקות פטור מדאורייתא. וגם דאיכא ס״ם דילמא עיכר ודילמא עביד כדר׳ אושעיא ומש״ה קרי ליה הש״ס ספק דבריהם ולא הוי ספק דאורייתא משא״כ בק״ש לענין אמת ויציב דהוא ס׳ דאורייתא ודאי צריך לברוכי: ד״ה ספק. דמה טעם כו׳. נ״ב דבריס אלו נשגבו ממני דא״כ מה בין ר״א לר״י ובפרט מ״ש דיקא נמי סדיוק הוא לסיפא: [שם ד״ה ספק התפלל. קושית מרן זקיני הגאון זצ״ל בלפענ״ד ליישב. והוא דכוונת הר״י ע״ד זה דודאי מה דאמר ר״א ס׳ התפלל ס׳ לא התפלל אינו חוזר ומתפלל הכוונה דאינו מחויב להתפלל אבל דרך רשות ודאי רשאי. והראיה מדאמר ר״י הלואי שיתפלל אדם כל היום ודאי ר׳ יוחנן אינו אומר לחובה. דאין החיוב על אדם להתפלל כל היום לשם חובה. ע״כ דרך רשות דוקא ונמצא דר״א ס״ל דאף בכה״ג בספק התפלל אינו רשאי להתפלל בתורת חוב אלא בתורת נדבה. ולר׳ יוחנן דוקא בודאי התפלל צריך להתפלל בתורת נדבה. אבל בנידון כזה בספק התפלל יכול להתפלל אף בתורת חיוב. ועולה שפיר דברי רבינו יונה רז״ל ומדחזינן דר״י ברכות מיירי לענין הלואי שיתפלל אדם כל היום דיתפלל רק בתורת נדבה. שמעינן מיניה ע״כ דר׳ אלעזר נמי ברכות מיירי בס׳ התפלל ס׳ לא התפלל ואעפ״כ לא יתפלל בתורת חובה. ושפיר חולק עם ר׳ יוחנן דלר״י בספק התפלל יוכל להתפלל בתורת חיוב ולר״א בתורת נדבה דוקא וא״ש ונכון. מהג״מ שרגא פייביל טויבש נ״י אבד״ק יאסי נבד הגאון המחבר ס׳ קרני ראם זצללה״ה]:

שם ד״ה ועכשיו. למאן דאמר כו׳. נ״ב והתוספות כתבו דאפילו למ״ד תפלת ערבית רשות אין לכפלם בתנם אלא לצורך מצוה. וא״כ בלא״ה לק״מ ממה דמזכיר נ׳ זמנים שהם עכ״פ מצוה ונגד חובה מחשב ת״ע רשות: ד״ה ולפי שדברי ר״י כו׳. נ״ב וכ״מ מכך דס״פ תפלת השחר ודלמא מעיקרא לא כוון דפתים כו׳. הרי דא״י להתפלל בחנם בלא חידוש עיי״ש: **שם** ד״ה והרי״ף ז״ל. נ״ב ביאור כוונתו נ״ל דהוא סובר מדכתב אדעתא דחובה לא ובודאי התפלל מילתא דפשיטא הוא. וע״כ דסובר דר״י מיירי גם מספק התפלל ומ״מ בודאי התפלל נ״כ מיירי וא״כ ע״כ מיירי בלא חידוש דכמו בספק התפלל זה גופא הוי חידוש ובוודאי כוונת ר״י בלא חידוש ומדכייל בחד ליבנא ס׳ ה״ה בודאי בלא חידוש איירי ומש״ה דייק ג״כ הרי״ף הספק ביחיד והיינו ביתידות ולא עם הצבור ועי״ז הקשה שוב אלשון הרי״ף דבספק ל״ש לומר אדעתא דחובה כנ״ל:

דף יג ע״א ד״ה ומנא נצור דדוקא בצבור כו׳. נ״ב ויותר נראה דהיכא דיכול לחדש דבר מחויב להתפלל עם הצבור אבל בלא״ה לחדש דבר אע״ג דיכול להתפלל נדבה אין עליו חיוב: **שם** ד״ה ומנהגו. ואע״פ שאמרו כו׳. נ״ב נראה מדבריו דאף בסוף ברכה היה שותה עם הצבור וזה שלא כמו שהעידו התוס׳ בשמו וצ״ע: **ע״ב** ד״ה שאין. אבל בשאר דברי כו׳. נ״ב דבריו נשגבו ממני דפשיטא דד״ת אין מקבלין טומאה. והליכה במבואות המטונפות שאני דמקום טינופות תמיד וטומאה יוצאת מגופו דשם אף הרהור אסור וכאן הרהור ודאי מותר. ועי׳ בגמ׳ מ״ד זה וזה מותר כריב״ב וצל״ע: **שם** ד״ה כי. והנכון כו׳. נ״ב עי׳ תוס׳ ב״ק פ״ב ע״ב ד״ה את עיי״ש ויותר נראה כיון דעזרא לא תיקן כי אם לבריא המרגיל ותולה מרגיל לא הוי בתקנתו א״כ רחו חולי הדור ותשנו כחולה המרגיל דפטור מטבילה:

דף יד ע״א ד״ה וכתב רבינו הלי בששהה חוזר כו׳. נ״ב ר״ל דאם שהה חוזר למקום שפסק ל״ש לומר דגברא דחזי אם ע״י שהי׳ אינו חוזר למקום שפסק ועי׳ בלשון התוס׳ ומהרש״א: **שם** ד״ה מהו דבבהכ״נ פרחי כו׳. נ״ב שאין סופו להיות קבוע:

דף טו ע״ב ד״ה כ״ד. במו הלשון כו׳. נ״ב ר״ל דיותר בקל גוללה ונסרכת מורקה פי׳ ב״י:

דף יז ע״א ד״ה ערוה. וכתב כו׳. נ״ב גמ׳ טפח באשה ערוה וביאר הגאון דוקא במקום שדרכה לכסות:

דף יח ע״א ד״ה טפה. היכי קאמר פי׳ ר״ל. דמקשה שם והאמר רב רשות וא״צ תפלת נעילה לפטרו:

דף יט ע״א ד״ה ויש לשאול. נראה שיש לו להקדים כו׳. נ״ב ר״ל אע״פ שאין רשות להתפלל אחר מוסף תיקף מנחה דמנחה קטנה שאני ומ״מ הלשון אינו מתוקן היטב:

דף כ ע״א ד״ה רבנן. וכי מאי דכתיב כו׳. נ״ב עי׳ בתוס׳ בסוגיא ודברי הרב נבוטים מאד ומבואר במדרש איכה אם תאיסה לית סבר ואם קליפה אית סבר עיי״ש:

מאת הרב הגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל בעהמ"ס מלא הרועים וכו'.

דף א ע"א ברבינו יונה ד"ה וחכ"א אפי' כשיבא מן השדה קודם כו' עכ"ל. דקשה לו מ"ש סבדיקת חמץ דאסור אפי' ללמוד ועב"ח ובמג"א סי' תל"א וגם לפי הפשם ק' דלמה אמר אם רגיל לקרות תול"ל דיקרא ק"ש מיד לכך מוקי קודם זמן ק"ש והא דאמר אם רגיל לקרות ר"ל דיש לו שיעור קבוע שרגיל בכל יום ובודאי לא ימשך עד שישכח מלקרות כיון דרגיל כו': ד"ה אלא. ואע"פ דאמרי' בירו' כו' עכ"ל. גם בש"ס דילן ר"פ היה קורא די"ג ב' למ"ד דחוזר וגומרה ק' למה לאהדורי ומהדר כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה אלא דלבר קפהא דאמר אינו חוזר וגומרה אין ראיה מש"ס דילן: **המאור הקטן** ד"ה מאימתי. ויש בה להקל כדגרסי' בירושל' עכ"ל. ולכאורה מירושל' אין ראיה דהתם קאמר על ר"ג שהצריכן לקרות ק"ש קודם ע"ה ועבוד עובדא כוותי' ומשני שניא הכא שאין בזה הפסד אף לרבנן רשאי לקרות כקורא בתורה דהוא שינון בעלמא ומאי ראי' מהכא דק"ש קילא דאדרבה להחמיר עשה שהחמיר לקרות ואינו מפסיד דהוא שינון בעלמא וצ"ל דס"ל כדעת הסוברים דק"ש יש לה תשלומין עי' ברנ"ח וס"ל דבניו של ר"ג היו אנוסים דלא כמ"ש הרא"ש והאריך בדברים בב"י סי' ר"ס לכך ק' דהא לרבנן חייב להשלים אחר ע"ה וא"כ היכי עביד עובדא כוותיה שיקראו עכשיו ולא יצטרפו להשלים אחר ע"ה בזמן ק"ש דשחרית ועכ"צ צ"ל דפי' תתירוץ שהוא שינון ולכך מקילין בו וסמוך להקל שלא יצטרך להשלים: **בא"ד** ועביד עובדא כוותיה שניא היא שני עכ"ל וצ"ל הכא שהוא שני' לשינון: **בא"ד** שלא באונס שפיר דמי עכ"ל. י"ל עדיף טפי להמתין על שיעורא דמתניתין דהיינו צ"ה: **ע"ב בר"י** ד"ה ורבינו האי גאון. לא יענה אמן בכוונה לצאת ידי חובה עכ"ל. משמע דאי ענה אמן יצא ואע"ג דלא קי"ל כר"ג אלא בר"ה ויוה"כ ולא בשאר ימות השנה צ"ל היינו דווקא בתפלה אבל ברכות ק"ש יכול לפוטרו וכ"כ חב"י סי' נ"ם ומדברי תר"י דהכא יש ראיה ברורה לדבריו: **שם** ד"ה ומי שירצה צ"ע כו' ומה שמתפלל אותה כו' עכ"ל. צ"ע דהא השניה מתפלל לשם חובה לדידיה ופשיטא דלא יצא י"ח בראשונה שלא כוון לצאת בה ועיקר כוונתו מתפלת חובה וכוון להדיא שלא יצא בה ידי תפלת חובה ולגי' ד"ת ניחא דהשני' לנדבת:

דף ב ע"א בר"י ד"ה וכל העובר חייב מיתה יש לתמוה עכ"ל. תמוה דבש"ם מקשה מ"ש בכל דוכתא ומשני לה עי"ש. **מלחמות** ד"ה אמר הכותב תמה. הלכה כר' יהושע בשכירו עכ"ל. בשוכח כך הגי' בירושלמי:

דף ג ע"ב ד"ה אמר ר' יהושע בן לוי דברי ר' יהושע במס' מגילה עכ"ל. ט"ס הוא שדברי ריב"ל בפ' זה לקמן ד"ה ב' ולקמן דס"א:

דף ד ע"א בר"י ד"ה אימתי. הגאונים ז"ל עכ"ל. זה מבואר בש"ם לימא לשלוחא דציבורא בעידנא דמצלי ציבורא ליתי ולודעי למר לב"ש ל"ה דרג"א כ' שהגאונים מחדשים שאפי' אינו בעיר רק בכפר ישער שעה שמתפללים ובש"ם מיירי הוא בעיר והש"צ מודיעו אך מלשון כשאין האדם הולך לבהכ"נ משמע דבעיר מיירי ובפשימות הו"ל לומר דמיירי במי שאין הש"ץ מודיעו ור"נ שאני דחשוב בדורו הי' והתנא דבי נשיאה הוי והיה הש"ץ מודיעו ואמרו שאפי' שאר אדם שאין הש"ץ ילך להודיעו ישער בעצמו אך גם לפי' הזה ק' דעיקר חסר מן הספר וכך הו"ל דאף כשאין הש"ץ מודיע ישער בעצמו: **שם** ד"ה אלא כו' רבני צרפת ז"ל עכ"ל. כ"כ התוס' ס"פ ת"ה דמייתי שם הא דר"א ור"א לאורויי שהתפללו תפלת מוספין ביחיד: **בא"ד** משנה לשנה ור' יהודה עכ"ל בש"ם סוף ר"ה מצינו ברב יהודה תלמידו דשמואל שהיה מתפלל מתלתין לתלתין: **שם ע"ב** ד"ה לעולם ישלים ואפשר שצריך לומר אותו עכ"ל. והא דנקט עטרות ודיבון לומר דאין די לומר פעם ג' העברי רק צריך שיאמר התרגום ואף שאינו תרגום ודו"ק: **שם באלפסי** בגמ' ר' יהודה עכ"ל. עי' בש"ס הגי' ר"ע ולגי' הרי"ף מיושב ק' התוס' דל"ק דר' עקיבא אדר' עקיבא: ר"י ד"ה עד הנץ החמה. כלומר סוף זמנה לכתחלה עכ"ל. אין זה נכון דלר"א אפי' דיעבד אינו יוצא אחר הנץ כי היכי דר"י אמר עד ג' שעות היינו דלאחר ג"ש אף דיעבד אינו יצא ה"ה לר"א אחר הנץ ולכתחילה גם לר"י זמנה עד הנץ כדמוכח מהך דפ' מי שמתו והביאו רבינו גופא בסמוך: **שם** ד"ה תניא נמי אחר הנץ האיך היו מצמצמים כו'. הנה לדעת הסוברים דק"ש דאורייתא היא רק פרשה ראשונה י"ל שהיו מצמצמים שיגמרו כל הק"ש עד הנץ ולא היו מכניסין עצמן לס' תורה דזה ברור להם דעכ"פ פרשה ראשונה יוכלו לקרות קודם הנץ ואע"ג דאמרי' ר"פ היה קורא די"ג ב' כדי להזכיר יצ"מ בזמנה ואם ינץ החמה אחר קריאת פרשה ראשונה א"כ שוב לא יזכירו יצ"מ בזמנה מ"מ ז"א מעכב רק מצוה לכתחילה וסמכו ע"ז שיוכלו לצמצם ואם לא יצמצמו ויזכירו יצ"מ אח"כ אין קפידה דלא בשכיבה תלי יצ"מ רק ביום וכ"כ המחבר בעצמו בד"ה וכ' הרי"ף ע"ש:

דף ה ע"א בר"י ד"ה כל האוכל. אומר ריה"ז ז"ל דדוקא עכ"ל. ר"ל בתפלת המנחה: **בא"ד** מיד שעלה עמוד השחר פוסק עכ"ל. משמע דהלאו אינו כ"א בשחרית ובמנחה ליכא לאו רק איסור משום ואותי השלכת: **שם** ד"ה בשחר מברך נסים ונפלאות על הים ושרנו לך עכ"ל. עי' רש"י שפי' ושרנו לך מי כמוכה באלים מלכותך כו' ע"ש גאל ישראל הנה כשיאמר כל זה הוא ג"כ ארוכה: **ע"ב בר"י** ד"ה והא דרב המנונא סוף הברכה הראשונה הוא ור' יוחנן עכ"ל. לא ידעתי מה ענינו לפי' ר"ת דאפי' לפי' ראשון צ"ל כן דאל"כ אינה סמוכה ויצטרך לפתוח בברוך וא"ל דר"י באמת פתח בברוך דהא איך יתכן בא"י אמ"ה הערב נא שאין זה ברכה אלא בקשה וע"כ צ"ל ברכה ע"י טובת התורה היינו בא"י אמ"ה על ד"ת וא"כ מוכרח הוא לכולהו פירושי דר"י ס"ל ג"כ שיאמר הברכה ראשונה ואפשר דנתן טעם לדעת ר"נ כיון שע"כ צ"ל דר"י לא לאמר שלא יאמר הברכה ראשונה וכיון דלר"י מוכרח הוא לומר הברכה ראשונה ר"ל דהוא סיום ברכה ראשונה: **שם** ד"ה ולפי משמעות מיד שקורא ק"ש עכ"ל. ר"ל תיכף אחר ק"ש ותפלה כששונה גלה דעתו שלדעת כן אומר אהבה כדי לצאת י"ח ק"ש שתהיה ברכה לפני ק"ש וגם י"ח קריאה שתהיה ברכת התורה:

דף ו ע"א בר"י ד"ה פתח וברוך בדשיכרא דמצות צריכות כונה א"ש עכ"ל ק' דבמצות דרבנן לכ"ע א"צ כוונה כמ"ש הרמב"ם והביאו במג"א סי' ס' ס"ק ג' ועי' לקמן ר"פ ת"ה מ"ש ואם התפלל תפלת ערבית בכוונה ע"מ לצאת ועמש"ש: **שם** ד"ה ואע"פ שהלכה מתפרשת בדוחק כו' שהכל נהיה בדברו. נ"ב לכאורה זה פשיטא לכ"ע דאפילו סיים בדשיכרא יצא וי"ל דכיון דעיקר כוונתו יכוון שלא לצאת ידי יין כך ידי שכר בכה"ג אינו מועיל שנ"ב דדווקא בכוון לפטור יין בברכת שנ"ב יצא ועמ"ש בגליון ש"ס כאן באורך: **ע"ב בר"י** ד"ה להגיד בבקר חסדיך עספ"ד וע"כ אנו משבחין אותו כל לילה כי הוא ה' אלהינו ואין זולתו כו' נ"ב לא ידעתי מהיכן נרמז כאן פקדון ושמות וי"ל שהוא רמוז במ"ש השם נפשנו בחיים שהוא משים נפשינו בצרור החיים שת"י ושם מקבלת מוחין חדשים ותוספות חיים וז"ש חדשים לבקרים רבה אמונתך רבה ודאי כמ"ש בזוה"ק: **שם** ד"ה ואסיקנא כו' עד א"י משום דשמע ליה לרבה דאמר כו'. נ"ב זה א"א דר"א קדים מובא לרבה וגם בש"ם הוזכר ר"א קודם ורב יוסף ורבה פליגי בזה האיך הלכה מאי הוה עלה בפלוגתא דרב ור"א ונ"ל דט"ס יש וצ"ל רב:

דף ח ע"א בר"י ד"ה לייט רב חסדא אלא הכא קא גרסינן לייט רב חסדא מאן דמהדר אמיא וה"ם בענין ק"ש עכ"ל צ"ל בעידן: **ע"ב** ד"ה הקורא למפרע וכ' ר' מאיר ז"ל ט"ס וצ"ל ר' משה ז"ל:

דף ט ע"א בר"י ד"ה האומנין קודין ומאי דאמרי' ל"ק כאן בפסוק ראשון וכאן בפסוק שני. ט"ס וצ"ל במקום בפסוק בפרק ב' פעמים: **ע"ב בר"י** ד"ה מ"ם בסה"ד. דספיקא דאורייתא לחומרא עכ"ל אלא ודאי אבילות דרבנן וספיקא דרבנן לקולא וק' דהא איכא ס"ס ספק שמא הוא כלאחר שלשים ואת"ל כלפני שלשים שמא הוא בן קיימא ובפרט דרוב הן בן קיימא ועי' תוס' חולין י"ב א' וי"ל דחשוב ס' אחד דשני הספיקות הן בזה אז הוא בן קיימא ושם אתם חד הוא:

דף י ע"א בר"י ד"ה אבל הגאונים. מוסף של ר"ח היה השעיר דנשרף וג' היו שעיר נחשון כו' עכ"ל צ"ל וג' היו שעירים: **בא"ד** ואמר אהרן הן היום. צ"ל ואמר לי:

דף יא ע"ב בר"י ד"ה ר' יהודה. אית דמפרשי לחומרא עכ"ל בתוספתא פ' הקורא מבואר כפירוש זה:

דף יב ע"ב בר"י ד"ה והיכי כו' אם חותם בא"י גואל ישראל. צ"ל גאל ישראל: **שם בא"ד** ואמרי' התם טעמא מפני שהוא ס' של דבריהם דמשמע כו' עכ"ל. נ"ל פי' דברים דס"ל כדעת הרשב"א דס"ת מן התורה לחומרא ומייתי שפיר ראיה דדוקא דמאי אף שהוא ס' איסור תורה מ"מ אינו רק מדרבנן לכ"ע הואיל ורוב ע"ה מעשרין הן אם היו ס' של תורה ר"ל שהתורה החמירו ג"כ בספק זה כמו בכל ס' איסורין שמה"ת ספיקו להחמיר אזי מברכין עליו והטעם כיון שהתורה החמירה בספיקו הוה כודאי ודו"ק:

דף יג ע"ב בר"י ד"ה ויש שמקשים דהא בהדיא משמע מהאי מתניתין שאין היחיד עכ"ל דא"ל דמהא מתני' שמעינן דיחיד אומר קדושה דז"א דמהמשנה לא משמע מידי די"ל דווקא קדושה שביוצר וע"כ דקים ליה מדוכתא אחריתי דיחיד אומר קדושה א"כ למ"ל להמשנה להשמיענו דגומרין כיון דאפי' קדושת נקדישך היחיד אומרה כ"ש קדושת יוצר וכ"ש שכבר התחיל בעשרה ועדיין י"ל דבהא פליגי דר"ה ס"ל דקדושה שביוצר שוה לקדושת נעריצך וא"כ מהא מתניתין דתנן דגומרין בלא עשרה שמעי' דיחיד אומר קדושה רק התחלה צריך עשרה משום קדיש וברכו ומ"ד אין היחיד אומר קדושה ס"ל דווקא קדושת יוצר יחיד אומרה ולא קדושת נעריצך והא דתנן גומרים אינו מטעם דיחיד אומר קדושה רק מטעם דקדושת יוצר אינו אלא סיפור וי"ל מדנקט התחילו גומרין משמע הטעם משום התחלה הוא דגומרין אבל בל"ז אין היחיד אומרה: **שם** ד"ה שאין ד"ת דבוודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר דברי תורה עכ"ל. עי' במעד"ם ובב"י סי' פ"ח: **שם** ד"ה כי אתא ולאו טבילה דוקא אלא רחיצה בתשעה קבין עכ"ל. עי' במעד"ם:

דף יד ע"א בר"י ד"ה וכתב רבינו האי גאון. דכ"ע שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק משום דכיון אפי' בלא שהה עכ"ל. עי' בלה"מ: **ע"ב בר"י** ד"ה ולא ישתין דגזרינן עראי אטו קבע עכ"ל צ"ע דש"ס בסוכה לא משני הכי והאיך משני שינוייא דהש"ס לא ס"ל ועמש"ש: **שם** ד"ה מ"ט אבל כשמשתין מעומד אינו כלה עכ"ל. עי' ברכות ד"מ וברש"י שם ד"ה אין מי רגלים כלים מן הגוף דמבואר בהיפך דמיושב ליכא ניצוצות ולכך כלים שאינו דואג ואינו פוסק קרוב לנכר: **ד"ה** משום רבי שילא אמרו אפי' ממפחות שלהם עכ"ל. ט"ס וצ"ל של לחם:

דף טו ע"א בשלטי הגבורים אות א' ד"ה ומזה חילק אבל מטלטל יש בו הזמנה בדבור שאם אמר יהא בגד זה למת עכ"ל. צ"ל דוקא כשהגביה וכמ"ש התוס' סנהדרין מ"ח א' ד"ה נתנו ע"ש **בא"ד** אבל אם לא עשה בו שום תיקון אלא הזמינו עכ"ל. ומההיא דאביו ואמו מזרקין עליו הכלים משמע דבלא מעשה הוי הזמנה ועי' בתוס' סנהדרין מ"ח ד"ה נתנו דס"ל ג"כ לחלק כעין זה עי"ש ודו"ק ועי' בחדושי הר"ן שתי' דההיא דמזרקין זריקה חשוב מעשה:

דף טז ע"א בר"י ד"ה איתמר צואה או שהיו ידיו מטונפות מבית הכסא. צ"ל בבית הכסא: **בא"ד** ואי דיינינן טפו אלא במקום אחר. ט"ס וצ"ל במקום אחר:

דף יז ע"א בר"י ד"ה ובגמ' שאע"פ שעומד בתוך ד' אמות המחיצה מפסקת עכ"ל. לא ידעתי מאי שינוייא היא הא כ' לעיל דהיא פשיטא מס"ש ברייתא הי' שם מקום נמוך עשרה יושב בצידו מבואר דא"צ הרחקה כלל ואפי' בצידו יושב וקורא: **בא"ד** שאע"פ שאפשר עכ"ל. צ"ע דא"כ לוקי בסתימה ואעפ"כ אפשר לראותה דרך מעלת דקומת האדם י"ח טפחים: **ע"ב בא"ד** ולומר דמיירי דנוגע במטה עצמה עכ"ל. לא ידעתי מה בכך שנוגע הא אפי' גוף עצמו מתיר הראבי"ה כשכפאו ואפי' הסור שאוסר דוקא משום דבולע ממנו משא"כ בזה שנוגע המטה בדופני הפנימי בצואה מה איסור יש כאן וגם גי' ד"ת כשאינו נוגע א"י לפרשו דמה בכך דאינו נוגע במטה עצמה וצ"ע: **בא"ד** דוחק נראה לשאול מג' ועד ט' מאי וכו' ואת"ל שאין זה כו' עכ"ל הא דניחא לפי' הראשון של הגאון דג"כ מבעי' בדרך את"ל משום דכאן הוא מהיפך אל ההיפוך דתכלה אף בפחות מג' דבכל דוכתא הוי כלבוד וסתום מד' דאינו מועיל הכא א"כ אצל יותר מג' דבכל דוכתא אינו לבוד והאיך שייך את"ל דג' כלבוד א"כ מסקינן חד דרגא ודמי לבכל דוכתא דבפחות מג' הוה לבוד ובג' אינו לבוד ואי בנסיק תרי דרגא שנאמר אפי' בג' יחשב כסתומים אבל לפירוש הא' סלקין באת"ל אלא חד דרגא ודו"ק: **בא"ד** ולפירוש רש"י ז"ל היה לו לכתבו להודיענו דין תחת המטה דאפי' רשב"א עכ"ל. לא ידעתי למה תופס רשב"א דלית הלכתא כוותיה וא"ל דלרשב"ג דס"ל דלאחר המטה קורא א"כ ה"ה תחת המטה אף דגבוה עשרה מ"מ צד השני מן המטה שחוץ לנרף הוי הציצת דמלבד שזה דוחק דל"ד אחר המטה כיון שהמטה חוצה לה חוצצת אבל כשהיא תחת המטה איך תחוץ אך בל"ז ק' דעדיין י"ל דהאבעי' קאי אליבית דת"ק דס"ל אף לאחר המטה צריך להרחיק ד"א וא"ל דתר"י לא גרסינן בת"ק בין לפני המטה בין לאחר המטה כנראה מדבריהם לעיל כמש"ל הלכה כרבא דבתראה היא נפסוק הלכה כרשב"ג עי"ש ויתיישב בזה ג"כ מה שלא פי' בהרי"ף כהרא"ש דס"ל דהאבעי' אליבא דרשב"ג וס"ל דאין הלכה כרשב"ג דכיון דהרי"ף ס"ל דאין הלכה כרשב"א ממילא דהלכה כרשב"ג דת"ק אינו חולק כלל אך דלפי זה ק' דרבא ס"ל אין הלכה כרשב"א וא"כ היכי קאמר רבא בש"ס הלכתא פחות מג' כלבוד דמי כו' דלפמ"ש הך בעי אליביה דרשב"א ואיהו ס"ל דאין הלכה כרשב"א וגם מה הקשה על הרי"ף דהו"ל לכתוב הך אבעי' הא איהו פסק דלא כרשב"א ודו"ק וצ"ל דלכוותה דמילתא כ' תר"י דאפי' לרשב"א כו' מודה בהניח תחת המטה: **שם** ד"ה אבל הגיהן בכלי כו' עד הוא דדמי כו' אלא אפי' עשרה עכ"ל. עי' פ"ז או"ח סי' מ"ז: **שם** ד"ה אבל כו' שהחמירו בה יותר משאר דברים עכ"ל. ונ"ל דרבותא אף דבתפלה צריך להעצים עיניו ומכ"ש שלא להסתכל חוץ לד"א והו"א דסגי הרחקת ד' אמות קמ"ל ומזה ילפינן דגם בלילה וסומא אסור ואפשר לומר דאף אם הוי ידעינן בל"ז לילה וסומא דאסור הו"א דוקא בק"ש כיון דכבר גזרו איסור לכל אדם הרואה תו לא פלוג משא"כ בתפלה לא גזרינן כלל קא משמע לן: **שם** ד"ה והזמנה דכל תיקו דרבנן לקולא דוקא נמי דאמרי' עכ"ל. ר"ל דהאלפסי כ"כ לעיל אבל בש"ס הוא בהיפוך עי' בב"י סי' פ"ג בד"ה כ' הר"ר יונה ותמוהין מאד דבריו:

דף יח ע"א ברי"ף בגמ' היכא דטעה וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה כו' עכ"ל אפשר דנפקא ליה מהא דאי' בד' כ"ח א' כל המתפלל תפלת שחרית אחר ד' שעות דר' יהודה מבואר דעדיין יכול להתפלל ועי"ש: **בר"י** ד"ה טעה ולא התפלל ערבית וכו' היכי קאמר דתפלת נעילה פוטרת עכ"ל. תימה דטפי הו"ל להקשות דמסיק שם דלמ"ד רשות א"צ לפטור כלל ועי' ברא"ש שהקשה באמת כן ועי' בירושלמי שמביא הרא"ש: **ע"ב בר"י** ד"ה דעבד כמר כו' עד מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכוונה עכ"ל. משמע דס"ל אפילו מצות דרבנן צריך כונה ועי' במג"א סי' כ' ס"ק ג' שכ' בשם הרדב"ז דמצות דרבנן לכ"ע א"צ כוונה וי"ל דהכא כיון שבאמת עכשיו אין זמן תפלת ערבית לדידי' שמתפלל תמיד מנחה באותה שעה לכך אם התפלל סתמא הוה כאילו עקר אותה מערבית ובעינן דווקא שיכוין לצאת בה ת"ע ועי' בר"ת כ"ח ב' לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה. וי"ל דאורחא דמילתא נקיט דלצאת לא משכחת שלא בזמנו בכל המצות רק בתפלת המנחה ע"ד שכתבנו כאן ודו"ק וי"ל כמ"ש בספ"ק גבי פתח בשיכרא דמצוה התלוי באמירה צריך כוונה ועמש"ש:

דף כ ע"א בר"י ד"ה והא דאמרי' אם עקר רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו עכ"ל חוזר לעבודה ה"נ אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו לשומע תפלה כו': **שם** ד"ה טעה דכיון דלא אניסי כו' אין שליח צבור מוציאם עכ"ל. צ"ע דק' רישא לסיפא דבתחילה קאמר דוקא אותם שאינם בבהכ"נ כלל משמע הא אותן שבבהכ"נ אף שלא התפללו כלל יכול להוציאן ובסיפא אמר דוקא שעומד בבהכ"נ והתפלל כבר וע"ק דבכה"ג שאינו בבהכ"נ כלל אף בהתפלל כבר לא יצא שצריך לשמוע מפי הש"ץ כל התפלה כמ"ש בסמוך. ונ"ל שחסר כאן וצ"ל דהתם לא בא למעט אלא אותן שעומדים בעיר ואין באין לבהכ"נ ר"ל ואלו אף שהתפללו רק ששכחו יעלה ויבא אין מוציאים או שהן בבהכ"נ ולא התפללו כלל אבל זה שעומד בבהכ"נ וכבר התפלל דאיכא תרתי למיבותא כו' ש"ץ מוציאן. שוב ראיתי דלק"מ דהתם קאי לר"ג ולדידי' אפי' אינם מתפללין כלל ש"ץ מוציאן כל שבאו לבהכ"נ ומר"ג שמעינן לרבנן היכא דהתפלל כבר דאי באו לבהכ"נ מוציאן ולכך לדידן בעינן תרתי למיבותא שהתפללו כבר ובאין לבהכ"נ ולר"ג בבאין לבהכ"נ לחוד סגי ועי"ש בר"ה בתוס' ובב"י סי' קכ"ד ועי' בב"ח סי' תקצ"א ובחיבורי מ"ה ע' ש"צ השגתי עליו באורך: **ע"ב בר"י** ד"ה בין כך ואין לו לרדת כי בידידה עכ"ל. ק' דודאי ליכא טרחא יותר מראש הזית והתאנה שטרחתן מרובה כמ"ש בירושלמי וכמו שפי' הם עצמן לעיל בפ"ב בשם מורם הרב ז"ל ואעפ"כ בעה"ב צריך לירד כ"ש כאן אלא מחוורתא כפי' רש"י דעיכוב הדרך קשה לו ומוכח דאינו מעכב הבהמה. ודו"ק: **ד"ה** כמה ישהה מהלך ד' אמות כו'. כן הביאו בירושלמי הביאו התוס':

דף כא ע"א בר"י ד"ה ואפי' כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכה עכ"ל. עי' לקמן דכ"ג ב' שמביא הירושלמי ראה נחש מדתיע ובא ה"ז מסמר ועי"ש מ"ש ועוד שם ה"ז מעביר מפני חמור ומפני קרון ובלבד שלא יפסוק שמעי' דהליכה לאו הפסק: **ע"ב בר"י** ד"ה נסתלקה כך פי' ר"י בר אשר ז"ל. ועי' תוס' גיטין ז' שכ' דאשכחן של הדיוט דקורא ג"כ מצנפת:

דף כב ע"א בר"י ד"ה מערים אדם על תבואתו אלא אורחא דמילתא נקט ואינו נכון עכ"ל. עי' בחידושי רשב"א בכאן שדחה קושיא זו ועי' תוס' פסחים מ' ומנחות ס"ז שהביאו ג"כ ראיה זו: **שם** ד"ה המקיז דם והכי אמרי' בתרומה עכ"ל. נ"ל דהי' כתוב בתמורה ונחלף לו בין תמורה למעילה והוא בגמ' מעילה די"ב ב' דמקשה אהך דדם הקזה מועלין בו מהא דחלב המוקדשין לא נהנין ולא מועלין ומשום שאני דם דלא מתקיימא בלא דם וז"ש המחבר כיון דרבי בה שהיא מתגבלת בו שא"א לה להתגדל בלעדו ואין הפי' דרבי בה שהדם מתגדל בבהמה דהרי גם החלב מתגדל בבהמה ואעפ"כ אין מועלין וע"כ לומר דהבהמה מתגדל ע"י הדם משא"כ ע"י החלב ומהך דמעילה יש ראיה ברורה דמועלין מדאורייתא דהרי מקשה מחלב המוקדשין דלא נהנין ולא מועלין הרי דגם התם לא נהנין מדרבנן ולא מועלין מדאורייתא ומדמקשה מיניה ש"מ דהכא מועלין מדאורייתא ומטעם דקאמר דלא מתקיימא בלא דם:

פ"ז דף כד ע"ב בר"י ד"ה כיצד וקאמר עלה בגמ' כגון כו' עכ"ל. לא נמצאו שם בגמ' רק רש"י פי' שלא לחתום כגון ברכת הפירות וברכת המצות: **שם** ד"ה ולענין כו' עד שיהיו שני מינין מלבד הכרם דהיינו החרצן והשעורה. צ"ל ההסה והשעורה:

דף כה ע"א בר"י ד"ה שמן. ודוקא היכא דהחשש בגרונו עכ"ל. דהו"ל השמן עיקר הא לאו הכי הוה אניגרון עיקר ולא מברך עליו אלא שהכל כ"כ במעד"ם בשם תהר"י וכן יש להגיה בפנים: **ע"ב בר"י** ד"ה ונמצא כו' עד ה"ם כשהולק עם יחיד ואין לו שום סיוע עכ"ל. לא ידעתי להבין דבריו האיך יסייע מברייתא לר"א וכבר עמדו בזה חדושי אנשי שם ובפשיטות הוה ליה למימר דהלכה כר"ע מחביריו ולא מרבו כדאמרי' בכתובות דף פ"ד ב' ור"א רבו הוה אך יש ליישב שיטת הרי"ף דר"א שמותי הוא ובפרט לפירוש ירושלמי דר"א שמותי הוא היינו שהוא מתלמידי ב"ש ואין הלכה כמותו נגד תלמידי ב"ה והו"ל ב"ש במקום ב"ה דאינו משנה ועוד ק' על תר"י שכ' דברייתא מסייע ליה דהא הברייתא גם לדידי' תיובתא דס"ל לברייתא דאף על העלין מברך בפה"א ור"א מודה דעלין אינן חייבין במעשר וע"כ צריך לחלק בין מעשר לברכה כמו שחלק הרא"ש א"כ גם לר"ע ל"ק מהך ברייתא דיש חילוק בין מעשר לברכה ויש ליישב בעלין מחלקין שפיר דאף דאינו פרי לענין מעשר מ"מ מברך בפה"א דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה אבל הקפרס מדמברכינן עליו בפה"ע ש"מ דפרי גמור הוא דאי משום שלא ליהנות בלא ברכה בברכת פה"א סגי וא"ל דא"כ אף בעלין למה מברך פה"א אי משום שלא ליהנות לבריך שהכל וי"ל דלא יתכן לברך שהכל על דבר שגידולו מן הארץ אבל פה"ע אין מברכין כ"א על פרי גמור דאפי' על בוסר קודם שהגיע לפול הלבן אין מברכין פרי העץ כי אם פרי האדמה: **ד"ה** פלפלי מברך בורא פרי העץ דאמרינן התם קשים הפלפלים עכ"ל. צריך להיות ללמדך שהפלפלים: **ד"ה** וכתבו כו'. ושאינו פרי עץ מברך עליהם בפה"א ואותו שאינו יודע עכ"ל. פי' שאינו יודע אם הוא פרי כלל דבא"י אם פ"ע או ד"א יברך בפה"א: **בא"ד** ועל הסוק"ר מברך בפה"א עכ"ל. בבה"ג נתן טעם אע"ג דעץ הוא כיון דלאו פירא קא מפיק ולאו פירא קא אכלינן לא מיתאמיר לן בפה"ע אלא בפה"א מידי דהוה אשותא דפרחא עכ"ל ועוד כ' שם דעל סוק"ר מברכין בפה"ע דנטעי לה אדעתא דהכי וכ"כ התוס' בשם ה"ג:

דף כו ע"א בר"י ד"ה וגאון דמברך עליה בס"מ מפני שהוא מזון כדוחן עכ"ל. וה"ה שא"ד שהן מזון: **בא"ד** ואפ"ה כו' שאינו ר"ל כמעשה קדירה עכ"ל. באמת י"ל דברייתא כמעשה קדירה ממש אף לענין ברכה אחרונה וס"ל כר"ג בגמרא דעל אורז מברך מעין שלש וע"ש ודו"ק: **ע"ב ר"י** ד"ה ולפיכך והקשה לו אביי והא תניא עכ"ל. קשה מאי מקשה דילמא התם אינו מחובר כלל ועדיף טפי כדאסיק בסמוך דהיכי דאינו מחובר כלל אפילו בלא תוריתא דנהמא מברך המוציא ואם כן הוא הדין לרב יוסף יש לחלק לענין כזית בין מחובר ואינו מחובר ועיין במעדני מלך: **בא"ד** והוא דאיכא עלית כו' שהרי כבר נאמר בברייתא עכ"ל. לא ידעתי מאי קושיא דרבא הוצרך לפרש דלא נימא אין הפרוסות קיימות שנמוחו לגמרי אבל היכא שלא נימוחו אף דאין בהם תואר לחם כגון שנתלבן המים מהם כמ"ש התוס' אעפ"כ כיון שהם קיימות מברך המוציא קמ"ל רבא ועי' במעד"מ: **שם** ד"ה מריתא פירש"י ז"ל שבבירה עצמה עכ"ל. ברש"י לא פי' כן על מרתח גביל רק על כובא דארעא והוא מרוקנין שאמר שם שחייבין בחלה וכמ"ש הרא"ש ע"ש: **בא"ד** שנחלקו האמוראים בזה בפרק כל שעה עכ"ל. דף ל"ז ב' בקמח ע"ג מוגלשין דאמר רבי אומר משום אביו זה וזה לחיוב ואמרי לה זה וזה לפטור ואף דגם שם אין גלגול כלל אך קשה דהתם מיירי דהדר אופאו בתנור כמ"ש הרא"ש והפוסקים: **ברי"ף** ד"ה אמר אביי כו' והא מריתא. לפי משמעות הש"ם היינו כובא דארעא ותב"ת בס"ם קס"ת כפרש"י דזהו המריתא דלעיל ונקראת מריתא סתם ונקראת מריתא דארעא ואין דבריו נכונים לפענ"ד דא"כ למה הפסיק הענין והתחיל והא מריתא דארעא הלא מיני' סליק וקאי והכי הול"ל ומברכין עליו כמ"ם ועוד למה נקראת מריתא דארעא דהרי מריתא איכא דאמרי נהמא דהנדנא שהוא לחם שאופין בשפוד ואיך שייך לקרות דארעא אלא ודאי שהוא כובא דארעא וכפי' רב האי גאון דהוא לא נאפה בתנור אלא על הארץ וכ"כ הרי"ף בפ' כל שעה והיכא דאפה מצה על ארעא כו' והוא כובא דארעא לפי' רב האי גאון הביאו הרשב"א בח"ם וע"ק לי לדעת הב"ח כיון דאביי גופיה ס"ל מריתא פטור מן החלה ע"כ ס"ל דהוא

תחלתו

תחלתו וסופו סופגנין כמ"ש הרא"ש א"כ איך עלה על דעתו לשאול מאי מברכין דודאי אינו מברך המוציא כיון דלאו לחם הוא לענין חלה כ"ש לענין המוציא א"ו בכובא מבעיא ליה דגם לענין חלה איכא פלוגתא בשמעתין :

דף כז ע"א בר"י ד"ה האי דובשא במס' חולין בפ' העוד והרוטב עכ"ל. דבריו תמוהין דלפ"ז קשה דהו"ל להש"ס לאתויי ההיא דערלה לסייעיה למר בר ר"א. א"ו דמההיא דערלה אין ראיה כמ"ש בפ"י גם אני בחידושי אות ל"א כתבתי דאין ראיה מההיא דערלה גם מ"ש מההיא דחולין ז"א דהכא בחולין אמרינן הטעם משום דיליף פרי פרי מבכורים ואין ללמוד משם לברכה רק בפסחים כ"ד ב' אמר אביי הטעם משום זיעה וכבר הקשו בתוס' שם בההיא דפסחים אההיא דחולין דמשמע דאין הטעם משום זיעה רק דיליף פרי פרי ובחידושי אות ל' הארכתי ליישב קושייתו : שם ד"ה אני ובפחות מכזית כו' אלא לפניו ברכת הארץ עכ"ל . עי' בב"י סי' ר"י שתמה עליו :

דף כח ע"א בר"י ד"ה שלום אתה כו' ומפני שתולה אותו רב במחלוקת עכ"ל. חסר וצ"ל רב ירמיה בר אבא: בא"ד דס"ל דא"ר האי עדיף כו' ופוטר את השעורים ועוד כו' עכ"ל. וקשה דאדרבה זה סותר ראיתו הקודמת דכיון דבאיכא כהן ל"פ א"כ הך דפרוסה של חטים אתיא אף כרבנן וכדמשמע מפשט הסוגיא וא"כ אין ראית דהלכה כר"מ היכא דליכא כהן וצ"ל דעיקר כוונתו להביא ראיה דהלכה חצי בצל גדול בדאיכא כהן עכ"פ ומ"ש דהלכה כר"מ הוא למ"ד דלמסקנא גם רבנן מודה בדאיכא כהן ומנה יליף דפרוסה מסלת נקיה ג"כ עדיף משלימה אף ששניהם מין א' כמ"ש אח"ז דספרוסה של חטין אין ראיה די"ל שאני חטים דאקדמיה קרא לשעורים וכמ"ש התוס' . אך ממה דהלכה כר"מ דחצי בצל עדיף מטעם חשוב לבד אף דלא שייך הכא אקדמיה ולא ס"ל כמ"ש התוס' הואיל וכתיב הכא בהרימכם את חלבו חשוב כחטה דאקדמיה ורבינא ס"ל הכין וא"כ חצי בצל גדול אין לו כ"א חשובות לבד שהוא מוטעם יותר ודמי לפת נקיה שמוטעם יותר ומוכח דפרוסת נקיה ג"כ עדיפא משלימה אינה נקית ואף דבירושלמי מבואר דפרוסה דגלוסקא ושלימה דבעה"ב מברך על השלימה ס"ל לרבינו דירושלמי ס"ל דפליגי ר"מ ורבנן בדאיכא כהן ופסק כרבנן והא דפרוסה של חטין עדיף משום דאקדמי' אבל גמ' דילן דמדמי פרוסת דחטין לחצי בצל גדול ע"כ דס"ל דאין מעלה בחיטין מטעם דאקדמיה קרא רק מטעם שהוא מוטעם ביותר ולכך דמי לחצי בצל ומסיק בש"ס דבאיכא כהן כ"ע מודו דחצי בצל עדיף וה"ה פרוסה נקיה ודו"ק :

ע"ב בר"י במתני' ד"ה על החומץ ועל הנובלות כו' פי' נובלות הפירות שנפלו קודם בישולן עכ"ל . והוא תמוה דבש"ס אסיק כמ"ד בושלי כמרי דלמ"ד תמרי דזיקי בפה"ע מבעי לברוכי ועי' בב"י סי' ר"ב מה שהשיג על רבינו ירוחם ועי' בב"ח שם מה שמיישב בדוחק דעת רבינו שבכאן והר"מ בפי' המשניות ובחבורו פ"ח שכ' ג"כ כמו רבינו כאן ודבריו דחוקים ועט"ז סי' כ"ד ס"ק ג' ובמח"כ לא דק כלל בסוגיות הש"ס ודבריו תמוהין מאד גם בא"ר סי' ר"ב ס"ק י"ג האריך להשיג עליו קצת ובחיבורי הארכתי להשיג עליו עוד ועי' א"ר שם דמשמע דמפרש דפירות שנפלו קודם בישולם היינו תמרים שהם מין שאין מתבשלים באילן לעולם וזהו פי' בושלי כמרא שאח"כ נותנן בחמה ונגמרים ע"י חום השמש וכן היא כוונת הטור בסי' ר"ד עי"ש אך לשון הטור י"ל כן אבל לשון רבינו לא משמע כן דמאי אריא שנפלו קודם בישול דאפילו לא נפלו אין מתבשלין באילן וע"כ דמיירי במין שמתבשלים באילן רק שנפלו קודם הבישול וזהו מ"ש בש"ס תמרי דזיקא והוא תמוה דכיון דהן מין שמתבשלים באילן אף שעדיין לא נתבשלו מ"מ מברך בפה"ע כמ"ש כל האילנות משיוציאו פירות אף שלא נגמרו מברך בפה"ע וכמ"ש בש"ע סי' ר"ב ס"ב עי"ש בש"ס למ"ד תמרי דזיקא בפה"ע מבעי ליה לברוכי אף דנפלו קודם בישול וראיתי בא"ר סי' ר"ב ס"ק י"ג שכ' דמדמקשה בפה"ע מבעי לברוכי ש"מ דמיירי שנפלו אחר שנתבשלו ואני תמה דא"כ מנ"ל להקשות הו"ל לפרש תמרי דזיקא שנפלו קודם שנתבשלו אלא ודאי דאף בנפלו קודם שנתבשלו פריך דהו"ל לברך בפה"ע כדאמרי' ושאר כל האילנות משיוציאו איך שיהיה עכ"פ דברי רבינו תמוהים דאיך כ' דפירות שנפלו קודם בישולם מברך שהכל וכבר בארנו דא"א לפרש דבריו פירות שאין מתבשלים באילן לעולם ועוד ראיה ברורה דאין כוונתו על פירות שאין מתבשלין באילן לעולם שכ' בסמוך דמין קללה לא קאי אלא אנובלות וחומץ שהיו טובים מתחלה ונפסדו ואי ס"ד דמפרש שאין מתבשלים לעולם מאי טובים מתחלה איכא הכי וע"כ דמפרש פירות שמתבשלין באילן ובהיותן באילן היו טובים שיוכלו לבוא לכלל בישול ואח"כ נפסדו בנופלן : שם ד"ה ולענין פסקא פסקו ורב המנונא הוו יתבי כו' שקל רב המנונא ובריך עכ"ל . ול"נ דאין ראיה דהא לא אמר ואכל תמרי ברישא רק בריך משמע שעיקר כוונתו היה לברך על תמרי ואכל ממנו מעט כדי שיברך ואח"כ היה אוכל הרימון שהיה חביב עליו אך באמת ז"א דהרי כ' תר"י לעיל דאפי' בחביב אזלינן אחר שחביב עליו בפעם אחר וא"כ אין ראיה די"ל אף שאכל עכשיו הרמון מ"מ בכל פעם התמרים חשובים עליו ולכך בריך אתמרי ברישא ועוד אם"ד דחביב קודם למה א"ל לא סבר מר הא דר' יצחק הו"ל לימר לא סבר מר דחביב עדיף כיון דעלה בדעתו דרמון חביב לו : שם ד"ה עוד כ' בה"ג ז"ל כו' בין שיהיה חביב לו יותר בפה"א בין שיהית חביב יותר בפה"ע ובכאן כו' עכ"ל . לכאורה הקושיא הלזו אינו מובן ובהרא"ש הקשה אותו לדעת בה"ג משא"כ לדידן אך עיקר קושייתו למאי דנקטינן דבאין ברכותיהן שוות א"צ להקדים מין ז' כגון צנון וזית והכא אמרינן דחטה קודמת לרמון אף שאין ברכותיהן שוות ואע"פ ששניהם מין ז' וכ"ש היכא דאחד מין ז' והשני אינו מין ז' ועל זה יובן ג"כ תירוצו :

דף כט ע"א בא"ד וזה ודאי יש לו להקדים כו' כיון שהוא ברכה מענין מזון עכ"ל . ג"ז צ"ע דא"כ לאו מחמת מוקדם בפסוק מקדמינן ליה רק מטעם שבמ"מ ברכתו חשובה מפה"ע ועוד דאדרבה לא מקדמינן המוקדם דדייסא או פת דשעורים וזית אזי פת שעורין או דייסא עדיף אף דזה ראשון לארץ וזה שני לארץ ודו"ק . ואפשר דס"ל דע"כ לא קאמר רב המנונא זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אלא בשניהם בפה"ע אבל בשאר במ"מ או המוציא היא קודם אף שמאוחר לארץ : חדושי א"ש אות ג מהר"ם ד"ה לכאורה אפ"ה שייך ביה במ"מ עכ"ל . דבריו דחוקים מאד דאין טעם וריח סברא לומר הואיל וא"צ לו למזון לא יברך במ"מ ועוד דלא נזכר כלל בדברי המחבר במ"מ וצ"ל כוונתו דפשוטו דלדידיה הא דמברך תוך הסעודה הוא לפי שאינו מזון כלל רק מיני מתיקה אבל היכא שהוא מין מזון הו"א דאפי' לאחר הסעודה כיון שעדיין לא בירך לא יצטרך לברך עליו כיון שהוא מזון זה קא משמע לן דאעפ"כ צריך לברך: ע"ב בר"י ד"ה ובזה כו' ומזה הטעם נמי כו' ולא היו מברכין שהכל עכ"ל . ק' דהא על כל בשר אינו מברך בתוך הסעודה כמ"ש כאן דהוי דברים הבאין מחמת הסעודה ונראה דפסח הואיל ונאכל על השובע לאחר אכילה י"ל דלא הוי כדברים הבאין מחמת הסעודה : שם ד"ה ומכאן אבל המים כיון שאינם נומרים . ט"ס צ"ל גורמים : שם ד"ה תריסר וי"מ כו' מפני שלא היה אכילה קביעות עכ"ל . זהו תמוה דלמה צריך קביעות לברכת מעין ג' או לבנ"ר כי לדעת התוס' והרא"ש מברך מעין ג' ולרש"י בנ"ר כמ"ש רבינו לעיל דבריהם וא"כ לדברי שניהם אף בלא קביעות מברך ברכה הראוי להם רק לברכה מז' בעי קביעות ומ"ש הרי"ף ולבסוף ולא כלום היינו בנ"ר כמש"ל ריש פרקין וכ"כ בש"ג כאן ולגי' הרא"ש בדברי הרי"ף ס"ל דלבסוף מעין ג' :

דף ל ע"א בר"י ד"ה ואמר רב יהודה וקשה על זה כו' שהרי פשוט הוא עכ"ל . עדיפא הו"ל להקשות דאפי' בלא קביעות ליבריך המוציא וג' ברכות וכן הקשו בתו"מ ורא"מ : שם ד"ה לא סבר לה מר כו' . ועוד קשה לדבריו מדתנן כו' פטר את הפרפרת של אחר המזון ומדאיצטריך עכ"ל אין ר"ל דפשיטא הוא דא"כ גם יין שלפני המזון פוטר יין פשיטא וע"כ דאיצטריך לאשמועינן דיין שבתוך המזון אינו פוטר וקשה למ"ד בש"ס דפוטר וצ"ל דודאי יין שבתוך המזון דפוטר לאחר המזון אינו פשיטא דהא באמת אינו פוטר רק בשבת רק פרפרת הוא פשיטא הואיל דסבר תנא יין כ"ש פרפרת דקבוע טפי : שם ד"ה שלשה תכיפות הן וי"ל כו' דילפינן להו מקראי עכ"ל . תימה דהא הירושלמי על מים ראשונים קאי כמ"ש הטור בסי' קס"ו ועמ"ש בב"י הוכחתו ולי נראה דמקרא גופיה שאו ידיכם מוכח דבמים ראשונים קאי דצריך להגביה ידיו אבל במים אחרונים צריך להשפיל ידיו וא"כ אדרבה הנך דילפי' מקראי מים ראשונים הן : ע"ב בר"י ד"ה ואומר רבינו יצחק כו' עד כיון שמבדיל ובירך . נ"ב תיבת שמבדיל נמחק ונ"ב שמקדש : שם ד"ה ואומר רבינו יצחק כו' עסה"ד ויש שהיו כו' ר"ל ברכת מוציא עכ"ל . ולפי גי' הש"ס בתר דברכו יתבי וקא מבעיא להו מבואר דבבהמ"ז מבעיא להו :

דף לא ע"א בר"י ד"ה ונראה למורי הרב כו' עד ונראין הדברים במוגמר שמביאין בתוך הסעודה מיירי דאי במוגמר עכ"ל . לכאורה ר"ל דאי במוגמר שלאחר הסעודה כפרש"י אך ק' מאי מקשה הו"ל לומר והוא אומר על היין דאדרבה זהו שאומר על היין קאמר דהוא אומר על המוגמר הואיל והתחיל בברכת יין אבל אותו שבירך המוציא אין לו לברך על היין כיון שהוא לאחר המזון אך כוונת המחבר על פי' הגאונים דההוא אומר קא על המברך המוציא דמברך ג"כ על המוגמר וצ"ל דקאי על המוגמר שבתוך הסעודה דא"ל המוגמר שלאחר הסעודה יברך ג"כ אותו שבירך המוציא דא"כ גם על היין מברך : רש"י ד"ה תמרתו והשמן עכ"ל . זה קאי על משחא כבישא ועי' בגמרא : ע"ב בר"י ד"ה ורבינו מאיר הלוי ז"ל . דבתר השתא אזלינן תדע שהרי הדבש אם עכ"ל . עי' ברא"ש שם שגם ראייתו צריך ראיה ועמש"ש בגליון הרא"ש :

דף לב ע"א בר"י ד"ה ונראה אבל עכשיו שאנו אומרים עכ"ל . למעוטי כוסס החטה לר"ג דאינו מברך ג' ברכות מכלל דס"ל לרבנן כו' : שם ד"ה ובירושלמי ונימא בא"י בנ"ר כו' על כל מה שבראת עכ"ל . לא היה טורח להחיות בהן נפש כל חי לכך כ' דהוא מטבע קצר אך להגורסים להחיות הוא מטבע עי' בברטנורא : שם ד"ה כי אל טוב ומטיב אינה מעין הברכה . צ"ל ומטיב אתה כו' :

ע"ב בר"י ד"ה והשמש כו'. והכותי מוקים לה בגמ' עכ"ל. לא מצינו בש"ס כן אך בל"ז אצטרכינן לאוקמא כן:

דף לג ע"ב בר"י ד"ה לימא כתנאי עד דף ל"ד ויכול לאומרה א' מהם כדכתיבנא למ"ד ג' עכ"ל . לא ידענא מפני מה תפס ג' דג' בל"ז ניחא דיכול לאוקמינהו כיחיד רק ב' קשה וע"ז צ"ל דמיירי בפועלים ועוד האיך לאוקמי ג' בפועלים הא הפועלים אינן רשאין לזמן כמבואר לעיל בפ"ב וצ"ע :

דף לד ע"א בר"י ד"ה להיכן דס"ל כיון דשמע ברכות הזן עם השנים עכ"ל. א"צ לזה דרש"י ס"ל דיחיד אינו אומר הזן ומ"ד חוזר לראש ס"ל שכבר נתחייב בזימון ומתוך זה לא קשה מאי שהקשה אח"ז כאן היאך אפשר שלא יצטרך לומר כל הברכה דלרש"י דינו כשאר יחיד שאינו אומר הזן : ע"ב ד"ה מהו אלא ודאי בא להשמיענו ת"ק כו' שצריך שיאמר פעם עכ"ל . תימה דבש"ס מבואר להדיא דלא כפירושו דאמר שם תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותו בבית האבל ופרש"י לדברי ר"ע מבואר שאין אומרים אותו כלל וצ"ע :

דף לה ע"א בר"י ד"ה קטן היודע כו' עד ריש דף ל"ו ומ"ה אמרו קטן פורח. נ"ב קטן היודע למי מברכין:

דף לו ע"א בר"י ד"ה הטוב . ורבי יוחנן לא בא להשמיענו זה שזה פשוט עכ"ל . עי' במעד"מ : שם ד"ה ר"פ אמר כו' עסה"ד הוא יימיב עמנו וגמלות הוא גמלנו הוא גומלנו כו' כצ"ל :

ע"ב בריף אמר שמואל ותניא נמי הכי כו' אין תופסין אותו על כך עכ"ל. חסר וצ"ל והנקדנין תופסין אותו על כך :

דף לז ע"א בר"י ד"ה ואמר ר"ח כו' עד כיון שלא נתחייב כא"א לזמן וכו' שם שלשה בני אדם עכ"ל. דאין חייבין עכשיו בזימון אלא דמיירי דבאו מג' חבורות של ג' בני אדם ולפיכך אינן ראשין לחלק : ע"ב בר"י ד"ה ואין זה כו' אפ"ה כיון שאנו כו' שסובר כמותו נפסק עכ"ל . וצ"ל דס"ל דנטילת ידים ביין לא נמאס היין דאל"כ גם שמואל לא ס"ל כר"א. דשמואל מודה בממאים כמ"ש בסמוך ועי' תוס' ורא"ש שלא כ"כ : שם ד"ה חי ומלא כו' עד ומפרשינן התם שר"ל של ברכה צריך רביעית עכ"ל . נראה דמפרש כפי' שדוחה רש"י בשבת דף ע"ז דמפרשין רובע רביעית היינו רביעית הלוג שהלוג הוא רביעית הקב וכבר הקשה ע"ז רש"י שם ופי' רובע רביעית ממש ואחר המזיגה יהי' בו רביעית לוג :

דף לח ע"א בר"י ד"ה אין משיחין אלא צריך שיברך מיד עכ"ל . וצ"ע דהא אמרי' בפרק כ"מ תיכף לנטילת ידים ברכה ואם כן כשנטל כבר אינו רשאי להסיח ואפשר דהתם דבר שהוא לצורך בהמ"ז רשאי להסיח כגון תנו לי כוס לברך אבל משעה שנטל בידו הכוס אינו מסיח כלל : שם ד"ה ובהלכות גדולות כו' . ואיכא דאמרי כיון דגברי מתקן עכ"ל . נראה שחולק על מ"ש כוס שני דהיינו שלא שתה עדיין אלא א' לא יברך על הב' ואומר דז"א דכיון דאכתי גברא מתקן הוא שלא שתה עדיין רק א' אין זה כוס שני רק כדתני השותה כפלים שכבר שתה זוגות ורבינו מפרש דגברא מתקן הוא שבזה שמברך ומפסיק בין ב' כוסות בזה הוא מתקן ופירושו דחוק ובל"ז שפיר כיון שעדיין לא שתה זוגות אין דעתו מטורפת ויכול לכוין בבהמ"ז : ע"ב בריף ד"ה איכא מרבוותא כיצד יעשה על דברי ב"ה כו' ואח"כ על הנר כו' ועל הא עכ"ל . דהך דלעיל היא בירושלמי תחילת הפרק ה"א ושם על הך משנה מביא פעם אחרת הך תוספתא הנ"ל : בר"י ד"ה בש"א מכבדין כו' עד שאפי' בבני אדם כו' אם אינם עכ"ל . יראה שכוון למ"ש ר"נ עבדא נהום כריסי' לא שוי ומפרש שם כגון דארי עבדא דמרקד בי כובי ומשמע דוקא בעבד כזה שהוא ליצן מותר לתקוף בו אף שהוא עבד של אדם אחר ועי"ש עוד מ"ש אנא כי הא דרב דניאל ס"ל עי"ש ומבואר דאפי' עבד ירא שמים מותר להשתמש בו בלא דעת בעלים דניחא לית כי היכי דלא נסתריה לעבדי' ואפשר דדעת רבינו דאף לפי תשובתו דס"ל כי הא דרב דניאל היינו דאף שאינו ליצן כמו דארי עבדי' דר"נ רק סתם עבד מותר להשתמש בו דניחא ליה דלא לסתור עבדי' אבל במוחזק לירא שמים לא שייך ביה האי טעמא דלא לסתור עבדי' כיון דירא שמים נזהר במלאכת אדונו ואינו יושב בטל ומיהו גוף הסוגיא התם תמיהא לי מ"ש אנא כי הא דרב דניאל ס"ל דר"ד לא קאמר כ"א דיעבד כשתקף פטור אבל לתקוף לכתחלה מי שמעית לי' שוב ראיתי דהא דמצוין הכא ב"מ דס"ד הוא טעות וצ"ל ב"מ דף ע"ג ב' דאיתא התם גבי רב סעורם אחוה דרבא הוה תקיף אינשי דלא מעלי ומעייל להו בטהרקא דרבא וא"ל רבא שפיר קא עבדית דתנינא אם ראית שאינו נוהג כשורה אתה מותר להשתעבד בו עי"ש :

דף לט ע"א בר"י ד"ה מה נפשך. בירך על היין המזון קודם פי' עכ"ל . פי' שמתחלה צריך לומר בהמ"ז ואח"כ על היין . דהכין ס"ל לב"ה במתני' בבא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס דמברך על המזון ואח"כ על היין : בא"ד עד נמצא שאין הענין מתקשר . ויצטרך לחזור כו' כצ"ל : ע"ב בר"י ד"ה כל שמוציאין כו' עסה"ד ונעשה לכבוד עכ"ל . וקשה ממ"ש בגמ' הא והא דאיכא אדם חשוב הא דאיכא חונא הא דליכא חונא וצ"ע עי' בפרש"י שם ודו"ק :

דף מ ע"ב בריף ואי קשיא לך הא הילכתא דלעיל התם היתה להם עכ"ל . ולפמ"ש בשבת פ' כירה דחמי טבריא תולדות האור הוא דחלפא אפיתחא דגיהנם א"כ קודם חליפתן על פתח גיהנם היה להם שעת הכושר וי"ל דמ"מ מעת שבאו לפנינו לא היה להם שעת הכושר ולפמ"ש בתר"י בסמוך דטעם פסילתן מפני שהן מרים אתי שפיר טפי ודו"ק : בר"י ד"ה חמי טבריא כו' ואיכא למידק דלעיל משמע עכ"ל . ולפמ"ש הרי"ף דהכא אין להם שעת הכושר לק"מ ולפמש"ל דגם חמי טבריא היה להם שעת הכושר קודם שחלפו אפתח גיהנם א"ש :

דף מא ע"א בריף וי"א מים עכורים שקרובים להיות כטיט הנדוק . עי' תוס' חולין דקי"ו שדעתם דהיכא דקרוב לטיט אפי' בקרקע פסול עי"ש : בר"י ד"ה ושמע מינה כו' עסה"ד מורי הרב נר"ו עכ"ל. ועי' תוס' חולין דף ק"ט א' ב': ע"ב בר"י ד"ה אבל כו' עי' הרי"ף ז"ל למה לא כתב כדברי עכ"ל . הנה באמת הרי"ף כ' לקמן ואסיקנא משום ריב"ל עד לפרק בין לחולין בין לתרומה וצ"ל שלא היה גירסתו כן בדברי הרי"ף ואפשר שכוונת הקושיא למה לא כ' כדברי ר' יהושע לחומרא ר"ל שלא כ' הרי"ף תיבת לחומרא בדברי ר' יהושע : שם ד"ה ולענין כו' ונתן לו לאכול בשר חזיר . עכ"ל . עי' רש"א חולין שם : שם ד"ה ואיכא למידק לגבי דילא כו' והיה צואר הבהמה קרוב לגלגל והאדם עכ"ל . עי' בש"ס שם מבואר דהשתא מוקמינן הא והא בסרנא דמיא הא בכח ראשון והא בכח שני :

דף מב ע"א בר"י ד"ה וכתב מר רב יהודאי גאון עכ"ל . הוא בעל הלכות גדולות וכ"כ התוס' בחולין כ"ז דבר זה בשם ה"ג וכ"כ הטור בסי' קנ"ט : בא"ד אבל נראה למורי הרב נר"ו כו' דבעינן כח גברא עכ"ל . ועי' תוס' חולין כ"ז מ"ש : שם ד"ה מגופת חבית כו' עסה"ד בלא סמיכה עכ"ל והאי גופא קמ"ל במה דנקים מגופה לאשמועינן דווקא תקנה שיכול לעמוד בלא סמיכה הא לא"ת לא : ע"ב פ"ט בר"י ד"ה על הזיקים ופירוש זוועות רוחות חזקות שעושה עכ"ל . תימה דבש"ס לא פי' כן רק פי' דזוועות היינו שהארץ מזדעזעת :

הגהות על המרדכי

סי' ז' ד"ה כל ימי והוחק עצמי סמוך למטתי עכ"ל : ור"י פי' דשדי כו' דלקמן אמרינן ר' יהודה כו'. נ"ב רב : סי' ט' ד"ה אבא בנימין . עי' ש"ס : סי' ל"ג עי' במיימוני כו' עד ומיהו לרב בדיעבד יצא כו' נ"ב עי' בתר"י שלא כ"כ : פ"ב סי' נ' ד"ה והלכה כת"ק כו' הלכה כמותו עי' ב"י סי' ע' משום דס"ל כר"מ דאמר מוחלפת עי' ב"ח שכ' דלא ס"ל לרי"ף האי כללא דכ"מ ששנה רשב"ג הלכה כמותו: סי' ג' בשה"ג ד"ה השרוי בתענית כו' להטעים רביעית ולפי' ר"ת דמיירי בטועם מפולם לא קשה מידי: פ"ג סי' ס"ב ד"ה גרסינן נשים חייבות כו' עד וכ"ש כהנים ולוים עכ"ל. וע"כ יכולין לברך ולומר על שהנחלת לאבותינו ולפ"ז כ"ש דנשים יכולין לברך מה"ט וצ"ל דמקום הספק בנשים לפי שאינן בברית ותורה כמ"ש התוס' ולא ידעתי מה טעם השמיט טעם התוס' כיון דטעם רש"י פריכא לדידיה כדכתיבנא : חדושי א"ש סי' ז' ד"ה נקט מוסף כו' שיתפלל עכ"ל. אבל כשמתפללין מוסף לא חשוב מתפלל עם הצבור כיון שהם מתפללין תפלה אחרת כמ"ש במ"א סי' צ' ס"ק ט"ו ומ"ש ויכוין מלה במלה עם הש"ץ היינו מטעם קדושה דעדיף מתפלת צבור כדמוכח מדריב"ל ע"כ כ' דיכול להתפלל עם הצבור וישתוק ויכוין כדעת רש"י אך באמן א"א לכוין שהרי ש"ץ אינו עונה אמן ובזה מיושב מה דקשה על הירושלמי דקאמר משום אמן תיפוק ליה משום קדושה ולפמ"ש א"ש דקדושה יכול לשתוק ולשמוע משא"כ באמן אך ז"א דגם אמן יכול לשמוע מפי צבור העונין ע"כ צ"ל דלענין קדושה יכול להתחיל עם הש"ץ תחלת התפלה ויאמר עמו מלה במלה אבל משום אמן אינו יכול לעשות כן : סי' ע"ג ד"ה טבילה כו' אבל הכא אפשר כו' עכ"ל . לא ידעתי לפרש דברים דהיכי אפשר מאתמול דממ"נ אי מיירי בטובלת נדה ויולדת היאך אפשר מאתמול כיון דעד הנה לא היה עדיין זמנה ואי מיירי בטובלת בעל קרי כדמשמע מלשונו שכ' כדי להתפלל בנקיות א"כ אם ראה קרי היום היאך הוה אפשר לו מאתמול ועוד דנהי דעבר ולא טבל מאתמול מ"מ אי חיישי' לזה שיתפלל בנקיות צורך מצוה הוא וראוי להתיר . ונראה דחסר כאן וכצ"ל דדווקא בזמנם שהיו טובלות לטהרות הי' טבילה בזמנה מצוה אבל עכשיו שאין טובלת אלא לבעלה יכול לחוף ולרחוץ מאתמול ובמוצאי יוה"כ תטבול והא דצריכה לחוף מאתמול משום דחפיפה צריכה להיות ביום דוקא כמבואר ביו"ד סי' קצ"ט עי"ש בש"ך סק"ו וסק"ט וכיוצא בזה כ' התוספות במס' יו"ט דף י"ח ב' ע"ש ומ"ש בסוף והו דקי"ל דטבילה בזמנה אינה מצות הנה התוספות בביצה שם הוכיחו דאף דטבילה בזמנה אינה מצוה יכולה לטבול ביום הכפורים עי"ש ועי' בטור סי' תקנ"ד וסי' תרי"ג ומ"ש דתנא קמא דרבי יוסי ס"ל מן המנחה ולמעלה אינו יכול לטבול הנה התוס' בשבת ד' קכ"א כ' בשם ר"ת גופי' דגרסינן א"צ לטבול אבל אם רצה לטבול הרשות בידו ועי' במרדכי יומא סי' תשכ"ח שלא הביא זה כלל . שוב מצאתי בתוס' ישנים ביומא דפ"ח שכ' בשם ס' הישר שחבר ר"ת דלמ"ד טבילת בזמנה לאו מצוה אסור לטבול ודחו אותה ולפ"ז א"ש היכי דלר"ת מן המנחה ולמעלה אסור לטבול והא דדייקי התוס' בשבת ד' קכ"א ובביצה י"ח ב' דמדאמר ת"ק אינו טובל אלא עד המנחה ש"מ דס"ל טבל"מ ואעפ"כ ס"ל חייבי טבילות טובלין ביוה"כ ולפמ"ש התוס' ביומא דפ"ח א' ד"ה קסבר מבואר די"ל דת"ק ס"ל טב"מ והא דאמר עד המנחה דוקא היינו מטעם תפלה כמ"ש התוס' שם אבל מטעם טב"מ יכול לטבול כל היום ולכך ס"ל ג"כ דכל חייבי טבילות טובלין ביוה"כ משום דס"ל טב"מ אבל למ"ד טבל"מ אסור לטבול ביוה"כ אך ק' מ"ש מר"ן כאן דהא ת"ק דר"י ס"ל דמן המנחה ולמעלה א"י לטבול דהא לפמ"ש דת"ק דר"י ס"ל טב"מ יכול לטבול גם מן המנחה ולמעלה גם היאך כ' ועד המנחה ג"כ לא שרינן אלא לבע"ק דזהו סותר למ"ש שם בהדיא ת"ק דכל חייבי טבילות טובלין וי"ל דמר"ן דייק טובא דקשה לפי' התוס' דלכך קאמר ת"ק עד המנחה בשביל התפלה א"צ לטבול אלא עד המנחה אבל משום טב"מ מצי טביל דמה נ"מ דסוף סוף צריך לטבול ומ"ש התוס' דנ"מ באונס הוא דחוק דאין זה ענינו לכאן והו"ל לפרש דיכול להתפלל נעילה בלילה ולכך ס"ל למר"ן דת"מ מיניה וביה גופא כתן בזה"ז דל"ש טב"מ כמש"ל ועד המנחה טובל ומן המנחה ולמעלה אסור לטבול וע"ז כ' דעד המנחה נמי לא שרי' אלא לבע"ק ר"ל לדידן דלית לן דהא דאמר ת"ק ב"ק טובל עד המנחה היינו בזה"ז ודוקא בעל קרי ואתי שפיר ודו"ק: סי' ע"ד ד"ה דלכ"ע שהוה חוזר לראש כו' עד א"ר אבא חוזר לראש . ט"ס וצ"ל כך א"ר יוחנן לר' אבהו אם שהית כדי לגמור חוזר לראש כו' : סי' ע"ו ד"ה גרסינן כו' הווינן חמיין מי קומצן צ"ל מאי דקמן ברם : בא"ד משמע במקום שראוי לראות הערוה אינו מועיל העלמת עין וי"ל דווקא גבי תפלה דאין האיסור מחמת הראיה דצואה בעששית מותר לקרוא ק"ש רק דבמלא עיניו אם יש צואה אין מתוך קדוש וא"כ אף בלא מתחזיא אסור משא"כ בערוה דאפי' כשמכוסה בעששית אסור דעיקר מצד הראיה א"כ מועיל העלמת עין ועי' ב"י סי' ע"ה שנעלם ממנו דברי מרן ועי' ב"ח סי' ע"ט מה שהקשה על הב"י והוא קו' מרן דהכא ולפמ"ש לק"מ גם הט"ז בסי' ע"ה נעלם ממנו דברי מרן והקשה על הב"י קו' מרן דהכא : סי' ע"ט ד"ה חיישינן שמא יפנה כו' עד על רגליו או כו'. עי' תוס' ברכות ד"ה חיישינן : סי' פ"ה ד"ה אדם כנגד בית הכסא כו' . עי' מג"א סי' פ"ג סק"ה עד ובסמ"ג כ' יחיד כו' : פ"ד סי' פ"ח טעה ולא התפלל מנחה כו' עי' בטוא"ח סי' רס"ח מה שהקשה ע"ז דהיאך ברכה מעין ז' מוציא ז' שלימות שצריך להתפלל ולדידי' לק"מ דהא מיירי שהתפלל י"ח שלימות ואמרי' לקמן דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח בשבת רק שיזכיר מעין המאורע והכא הרי צלי י"ח ואינו חסר כ"א הזכרה מעין המאורע וזהו יוצא בשמעו מעין המאורע מש"ץ ועי' בתר"י פ' ת"ה דכ"נ גבי טעה ולא הזכיר של ר"ח שכ' שרי לו שישמע ענין ר"ח מש"ץ כיון שכבר התפלל מבואר כדברי דכבר יצא י"ח התפלה רק ההזכרה ישמע מש"ץ ועט"ז סי' קכ"ד שכ' ג"כ בזה גבי לא הזכיר דר"ח עי"ש איברא דבספרי מלא הרועים ע' ש"ץ כתבתי שזה לדעת הר"ר יהודה שהביאו התוס' ר"פ ת"ה בטעה ולא הזכיר של ר"ח במנחה אך לדעת חכמי פרובינצא דכיון דלא הזכיר דר"ח הוה כלא התפלל כלל הדק"ל מה בצע בשומעו מעין ז' לצאת בהן י"ח ז' שלימות ובפרט לדעת רב נטרונאי שכ' אפי' לא התפלל כלל ק' טפי איך יוצא בברכה מעין ז' והטור הקשה שם עוד על רב נטרונאי דהא לא קי"ל כר"ג בשאר ימות השנה אך הא ל"ק דמרן הביא סוף ר"ה דעת פוסקים דהלכה כר"ג א"כ דהיאך יוצא בברכת מעין ז' מה שצריך להתפלל ז' שלימות וצ"ל ר"נ תב"י כיון דתפלת ערבית רשות הקילו : סי' צ"ב כדי שלא יקרא פושע גם עליה. כ"ח לשון רש"י

דכ"ח א' אך קשה דלפ"ז בשש ומחצה שעדיין אינו פושע על מוסף וקודם מוסף דאם יקדים מנחה יעבור זמן ונקרא פושע על מוסף וגם ק' האיך מצינו שנקרא פושע באיחור מנחה ואדרבה עיקר זמנה היא מ' ומחצה עי' במג"א סי' רפ"ו וצ"ע: **בא"ד** דאם יש שהות להתפלל שתיהן מוספין קודם. תמיהא דבירושלמי מסיק דאפי' ביש שהות מנחה קודם ובאמת בחיבורי הקשיתי על הירושלמי דאדרבה ביש שהות מסתבר טפי דמנחה קודם דלענין להקדים תדיר קודם אבל לדחות שאינו תדיר כ' התוס' פ' במה מדליקין דאינו דוחה היכא דאינו תדיר היא פרסומי ניסא חזינן דלהקדים מסתבר טפי מלדחות ועי"ש מ"ש ליישב בזה עי' שם בע' תדיר אות ז': **בא"ד** דאם התפללו בצבור כבר בעונתן אין מפסיקין. דברים סתומין ואפשר דמוקי הך דב' תפלות כיון שצריך ללכת לסעודה גדולה כמ"ש הרא"ש ולכך קאמר דאם התפללו מוסף ולא מנחה והתחילו לאכול אין מפסיקין וס"ל דבהגיע זמן מנחה קטנה מפסיקין עי' בסי' רל"ג ודוחק לפרש דבריו דאז התפללו בצבור כבר היינו שהתחילו להתפלל אין מפסיקין באמצע תפלתם חדא לישנא דכבר לא משמע הכין ועוד פשיטא דאין מפסיק באמצע תפלה: **סי' צ"ג** ולית הלכתא עד אבל שכח ברכה שלימה מחזירין. ועי' מ"ש מרן סוף ד"ה ומבואר מדבריו דהא דיוצאין בשמיעה מש"ץ משום דהלכה כר"ג אף בשאר ימות השנה אבל לדעת הרי"ף דאין הלכה כר"ג אין יוצאין בשמיעה מש"ץ וקשה היכי קאמר דברכה שלימה מחזירין דממנ"פ אי הלכה כרבנן אפי' שכח דר"ח מחזירין כמ"ש מרן להדיא שם ולר"ג אפילו ברכה שלימה אין מחזירין וי"ל דס"ל כר"ג ואעפ"כ ברכה שלמה מחזירין דבעיר אינו מוציא הש"ץ אפי' בשמיעה ועי' בסוף ר"ה שם דס"ל למרן כפי' הרי"ף דאף בעיר מוציא כששומעין התפלה וכאן פ"ל כפי' בתרא דתוס' סוף ר"ה ובסתימת ד בריהם בפ' ת"ה ועי"ש דס"ל דאף בעיר מוציא כששומעין כדעת הרי"ף רק דכ"ז לר"ג אבל לרבנן אינו יוצא כ"א בשמיעה וכבר התפלל ועמ"ש בגליון תר"י דכ"ג אך סתימת לשונו לעיל ואע"ג התם משמע דאף לר"ג אינו פוטר דעיר אפילו בשמיעה: **חדושי א"ש ס"ק ב'** ד"ה גמ' פי' ומיירי כו' כגון שהגיע זמן מנחה שדינו כו'. טעה טעות גדול דמה ענין דינו להקדים הכא דהכא שלא התפלל מוסף עד הלילה פשיטא דכבר התפלל מנחה ובאמת דאפי' שכח להתפלל גם מנחה אי היה יכול להשלים שניהם כיון דשניהם זמנן עד הערב א"כ לא עבר עדיין זמן ב' תפלות: **פ"ה סי' ק"ח** ד"ה שוהין שעה א' וכו' לומר אשרי וכו'. דמיני' ילפינן שצריך לשהות שעה א': **סי' ק"י** ד"ה אמצעיות אין להם סדר והמלך הקדוש חזר כו'. עמ"ש בפ"ק סי' ל"ג שאינו חוזר: **פ"ו סי' קט"ז** ד"ה זנבילא אלא נחלשת דלא כו' ר"ל אע"ג דסתם כליהם אין בני יומן תורפא מחלי' ליה וצ"ע מ"ש בסמוך א"נ סתם כליהם אינן בני יומן דמה מועיל זה כיון דלא גרע מקורס חלתית: **סי' קי"ט** ד"ה תוריתא דנהמא כו' מוקי להו רב ששת בכלי כו'. ר"ל אפי' בכלי ראשון וכשנימוחו ואין להם תואר לחם אך קשה מ"ש כמו שמחלק כה"ג דהתם כ' בהיפך דאפי' לא נימוחו: **בא"ד** השורה פתו ביין אין מברך ברכת כו'. וכ' ב"י בסי' קס"ח כשאין בו כזית: **סי' קכ"ו** ד"ה צנומה כו'. אע"ג דאיתי כו'. וכ' ב"י בסי' קס"ח דמיירי באין בהם כזית: **סי' קל"ב** ד"ה זה שירצה יקדים כו' ס"ל כר"י כו'. עי' בתוס' שכ"כ בד"ה אב עי"ש אבל גם דבריהם תמוהין דמה ענין ר"י לכאן דאף ר"י לא קאמר כ"א במין ז' ולא מטעם פה"ע ואדרבה לר' יהודה תפוח וכוסס חטה קודם אף שהיא פה"א ועי' בתר"י ורא"ש שכ' דהך דמוקדם בפסוק לא איירי בכוסס: **סי' קל"ה** ד"ה דברים הבאים בתוך הסעודה כו' והם עיקר סעודתו אם יש לברך עליהם כו' עי' ברא"ש שמסתפק אם אכל מהם מקצת בלא פת אבל מה שאוכל עם הפת פשיטא דאין לברך ועי' בתר"י אבל מלשון רבינו משמע דאוכל עם פת מבעי' ליה ולא ידעתי פשיטא דאין לברך: **חדושי א"ש סי' ס"ו סק"א**

ד"ה וצ"ע כו' עסה"ד משמע דבכל ענין כו'. מדקאמר האי לישנא גופא דאמר התם בשבת הוו קאולי באורחא וכן הקשה רש"א כאן: **סי' קע"ב** ד"ה פורח כו' וד"ה הולך כו'. נ"ל דלא קאי אסניף רק עלי ידוע למי מברכין דאינו מועיל עד שיהיה ג"כ פורח וז"ש אחר כך הואיל ותנא כוותיה דר"י לעיל וז"ש אח"כ אפילו לדברי ר"ח דמחמיר כו' אבל בסניף לי' מודה: **סי' קע"ג** ד"ה ששתה כו' מצירוף שנים דנן ואחר כו'. ובאלפסי של פנים מבואר להדיא דבשלשה לא מצטרף עד שיאכל כזית דגן: **סי' קע"ו** ד"ה שיקדים כו' ובאוהל מועד כו' זהו כר"ש. עי' רש"י ומש"ש בגליון ונראה דחסר כאן הר גרזים: **סי' קע"ז** ד"ה מוציא רבים ידי חובתן כו' כדדריש ר' יהודה ושבעת זה שתיה ושביעה פ"ס וצ"ל אכילה שיש בה שביעה: **בא"ד** כדפסיק רבא הלכתא כו'. לעיל דמ"ח ב' א' ר"ת בר יהודה משמיה דרבא הלכתא כו' להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן: **סי' קע"ט** ד"ה נבורך לאלהינו כו' וכן משמע פי' ר' אבא. פ"ס וצ"ל וכן משמע בירושלמי: **חדושי א"ש ס"ק א** ד"ה ש"י ק"ק הרי ברכת המזון דאורייתא כו'. ולא ידענא מאי קושיא דילמא אח"נ קאמר חוץ מברכת הלחם לפי שהיא מה"ת ומ"ש באגודה אף בהמוציא י"ל דס"ל לפנים ג"כ דאורייתא או מקרא או מק"ו כדאיתא בש"ס ואנן לא קיי"ל הכין: **סי' קצ"א** ד"ה והתקדשתם כו' ועוד כתוב שאו ידיכם כו'. ולא שייך כאן שאו במים אחרונים שצריך להשפיל ידיו למטה: **סי' קצ"ב** ד"ה נשילה כו' ואם הוא שגור למעלה כו'. עי' סי' קצ"ח לקמן: **סי' קצ"ה** ד"ה ולענין נקיות כו' וגם על זה כו'. עי' לקמן סי' ר"ד שלא כ"כ: **סי' קצ"ז** ד"ה הכלים כו' ולא במגופת החביות כו'. עי' בסמוך מגופת חבית שתקנה עי' בברטנורא שם במס' ידים פ"א משנה ב' ועי' תוס' חולין כ"ז ד"ה מגופת: **סי' קצ"ח** ד"ה וצריך כו' עד פי' תקנה כו'. ר"ל דדרש"י פי' שתקנה וחקק בו בית קיבול ועי' בתר"י שמקשה ע"ז ומפרש כפי' ר"ת וכן הוא בתוס' חולין ק"ז: **סי' קצ"ט** ד"ה וצריך כו' או מניח החבית כו'. זהו אליבא דת"ק דר"י דלא בעי כח גברא ואנן קי"ל כר"י כמ"ש בסמוך: **סי' ר** ד"ה שמותר כו' איבא כח גברא. עי' תוס' חולין ק"ז א' ד"ה דלא ע"כ דאיכא כח מנא ומ"ש בש"ס כח גברא ל"ד כח גברא אלא כח מנא: **סי' ר"ב** ד"ה טבילת ידים כו' ועתה מפרש כו' ואם נטל ידו אחת בשטיפה כו'. פ"ב דידים משנה ג' ועי"ש בפי' הר"ע מברטנורא: **סי' ר"ד** ד"ה צריך שלא יהא כו' יכול להיות שמועיל כו'. עי' תר"י בפרקין הטעם דהכא ל"ש היסח הדעת עי"ש: **פ"ט סי' ר"ח** ד"ה שמעיה דכל הני כו' ואמרי' בירוש' כו'. וכ"ה בש"ס דילן ועי' תוס' ועי' רש"ל מש"ש: **סי' רט"ז** ד"ה כד שמע קל כו' ובירו' מתני' כשבאו כו'. על הרוחות קאי וכ"ה בתוס' וכ"ה בירושלמי: **בא"ד** יאמר ברוך עושה כו' ולא כחו מלא עולם. והפוסקים השמיטוהו דס"ל בנהת אין מברך כלל וראיה לדבריהם דא"כ הו"ל למחשביה בסיפא בין הרים וגבעות: **סי' רט"ז** ד"ה ראית ליה ארעא כו' עד דינו כברכת כו' דבתוך המזון כ"א מברך לעצמו דלא כדעת החולקים. ועי' ברא"ש ורבינו הביאו ג"כ בסמוך: **בא"ד** וכן משמע בירושל' דפרקין כו'. וכ"ה בש"ס דילן: **בא"ד** מברך הטוב והמטיב אלפסי כו' אולי הוא בתשו' הרי"ף ובעת אינו ת"י: **סי' רי"ז** ד"ה בס' הפרדס כו' כדמשמע בירוש' כו' וחסר וצ"ל פ"א דברכות הלכה ה': **בא"ד** דקאמר הרי נברך כו'. הנה מל' הירו' מבואר דברוך הרי נברך ר"ל שברכת הזן סמוכה לנברך ולמה פותחת ברכת הזן בברוך ומשני שינויא שאם היו שנים או כלין אין אומרין נברך הרי מבואר דבשנים אין ברכת הזן סמוכה לשום דבר והדר פריך הרי הזן שהיא קצרה ולמה חותמת כך פי' שם בפ"מ ולא ידעתי מאי ראיה מהרי הזן ולא מייתי רבינו הך דברי הזן דאין ראיה כלל מזה: **בא"ד** דומה כמו שחותם ברכת כו'. לפי הנוסחא שלו שחותם בפסוק פותח את ידך וה"ה כאן צריך לחתום במקרא דומה לענינו ואכלת ושבעת:

גליון אלפס הגהות מאת הג"מ שניאור זלמן בר אברהם שליט"א אבד"ק גאלדינגען.

[גם הראה מראה מקומות ברי"ף ונ"ב (ונדפסו בפנים מסוגרים בחצאי רבועים) ושנויים בגירסותיהם לפי גירסת תלמוד בבלי וירושלמי, ונדפסו על הגליון].

דף ד ע"א ברי"ף ד"ה אימתי וכו' שאפי' כשאין האדם וכו'. נ"ב צ"ע שזה מבואר בגמ' סוף ד' ז' ע"ב ולימא ליה מר לשלוחא דציבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעי למר כו' והתם ר"נ לא אתי לבהכ"נ ולע"ג: שם בד"ה אלא ביני וכו' כמו שמצינו שר"ש בן יוחי וכו' ור' יהודה הנשיא וכו'. נ"ב על ר' יהודה איתא בסוף ר"ה (דף לה.) דלא הוי מצלי רק מתלתין יומין לתלתין יומין אבל על רשב"י לא נמצא לא בבבלי ולא בירושלמי עליו שלא היה מתפלל אלא משנה לשנה וכן הרמב"ן בס' המצות (מצוה ה) לא הביא רק מרב יהודה ולא הזכיר כלל מר"ש בן יוחי רק בשבת (דף יא.) איתא שלא היה מפסיק מלימודו לתפלה:

דף ה ע"ב ברי"ף ד"ה מדת לילה ביום וכו' דאמרי' בגמ' ההוא מינאי וכו'. נ"ב בגמ' שלנו אינו כלל שאלה זו רק שאלה כעין זו נמצא בחולין דף פ"ז ע"א על פסוק (עמוס ד) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח וגם מה דמסיים כאן שפיל לסיפא דקרא הי' אבות שמו אינו פסוק דיוצר אור (ישעיה מה) רק על פסוק של כי הנה יוצר הרים כו' וסוף הפסוק דיוצר אור אני ה' עושה כל אלה:

דף ו ע"א ברי"ף בד"ה והאומר מורינו וכו' בירושלמי אמר ר' יוחנן וכו'. נ"ב וכן הוא בבבלי עירובין דף ס"ה ע"א אר"נ בר יצחק אנן פועלי דיממא אנן והמעי"ט הביאו:

דף ז ע"א ברי"ף ד"ה אבל ביחיד לא כו'. שכיון שחייבות. נ"ב ר"ה (דף כח) ע"ש שתירץ דקא מנכת נבותי קאי אקושיא אחרת ותיבות ש"מ מצות צריכות כוונה אינו שם כלל: שם ע"ב ד"ה אמר שמע ישראל כו' אם מפסיק בתפלה לקדיש ולקדושה. נ"ב תיבת ולקדושה ע"ס דהא בגמ' (ד' כא:) קאמר בהדיא דכ"ע מיהת מפסיק לא פסיק פירש"י תפלתו לקדושה לענות עם הציבור ולא פליגי התם רק לענין אמן יהא שמיה רבה. וכן ברא"ש פ"ב סוף סי' ה' ג"כ תי' ולקדושה ע"ס. ולע"ק דא"כ ליכא הוכחה לענין קדושה להפסיק בק"ש כיון דלא פליגי כלל בקדושה וכ"ע ס"ל שאינו פוסק בתפלה א"כ אפ"ל דה"ה בק"ש שאסור להפסיק לקדושה וצ"ע:

דף ח ע"ב ברי"ף ד"ה לא יברך אדם ברכת המזון בלבו כו'. דלא קי"ל נ"ב בברכות סוף (ד' כ:) ע"ש תד"ה ורב חסדא ורבינו יונה שם במשנה:

דף יא ע"ב ד"ה מתני' נשים ועבדים כו' ויש שמקשין עליו מדאמרי' בסוכה נ"ב (דף מג) ע"ש קצת בינוי לשון: שם ד"ה גמ' תפלה ומזוזה וברכת המזון כו' ומאי דאמרי' דנשים שייכות בברכת המזון. נ"ב הוא בעיא דלא איפשטא כאן (ד' כ:) אי דאורייתא אי דרבנן. וצ"ל דס"ל להרי"ף דכיון דקאמר ולטעמיך קטן בר חיובא הוא משמע דפשיטא ליה להגמ' דבריית' דבן מברך לאביו מיירי בקטן ואביו אכל שיעורא דרבנן ודומיה דהכי קתני השה מברכת לבעלה א"כ נפשטה הבעיא שאשה אינה חייבת בבהמ"ז רק מדרבנן:

דף יב ע"ב ברי"ף ד"ה והאי דאמרי' כו'. נ"ב מה שהקשה כאן המהר"ם באות א' ובאות ב' האיך מייתי הרבינו יונה ראיה מדברי שמואל לר"י לא קשיא מידי דהר"י ס"ל כסברת התוס' (ד' כא.) ד"ה ור' יוחנן דמבתחלה לא פליג ר"י אהא דר"י אמר שמואל וכ"כ בדף (כט.) סוף ד"ה מפני. והיינו מדלא קתני לה להא דר"י אמר שמואל בל' פלוגתא אדברי ר' יוחנן:

דף יג ע"ב ברי"ף ד"ה ויש שמקשים על זה הפסק מדתנן אין פורסין על שמע פחות מי' כו'. נ"ב הא דסתניתו י' והלכו להם אינו במשנה שם במגילה כ"ג רק בירושלמי מתרץ דמתני' הא קמ"ל ע"ש:

דף יח ע"ב ד"ה הנותן שלום לרבו כו' כלום יש עבד שמקדים שלום. נ"ב בגמ' שלנו הגירסא כלום יש עבד שנותן שלום לרבו ועי' תוס' ב"ק (דף עג) ד"ה כדי שאילת כו':

דף כ ע"ב ד"ה רבי אלעזר בן עזריה אומר כו' סבירא ליה לרבי אלעזר שחייב הוא להתפלל אותה. נ"ב צ"ע דהא בגמ' (דף ל.) קא פריך ר"י היינו ת"ק ומשני איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור"י סבר חייב ואיך משוה אותם הר"ר יונה ז"ל:

דף כא ע"א ד"ה נהרדעי אמרי כו'. ואין זה מתקבל כלל. נ"ב צ"ע דבמס' סופרים שלנו פרק כ' מפורש אין מברכין על הירח אלא במו"ש ועי' ב"י סי' תכ"ו שכתב שהרב ר' יונה היה לו גירסא אחרת במסכת סופרים:

דף כב ע"א ד"ה שאפילו רואות טפת דם כחרדל כו' קי"ל במסכת נדה שדם. נ"ב לע"ג שלא נמצא כן בכל מס' נדה. אח"כ מצאתי שהעיר בזה סדברי תמודות בסוף ס"ב דנדה אות כ"ד וכתב ואני תמה שהרי אין מקומו נוטה למראה אדום וכ"כ במעדני יו"ט בנדה סוף פ' י' אות פ' וז"ל מדמטהרינן ירוק דעקביא נשמעניה דאף מראה כעין חרדל טהור כו' ע"ש. ומ"מ סיים בשני המקומות הנ"ל שלענין הלכה פשיטא שאנחנו חייבים להורות כדבריהם עכ"ל:

דף כד ע"ב ד"ה כיצד מברכין על הפירות כו' וקאמר עלה בגמרא. נ"ב לא נמצא כלל בגמרא וצ"ל שצ"ל וקאמר עלה בתוספתא כי כן הוא בתוספתא דמכילתין פרק א' אלו ברכות שאין חותמין בהם המברך על הפירות ועל המצות כו'. וקאי אריפא ע"ש: שם ד"ה ולענין פסקא כתב רב אחא משבחא ז"ל כו' דלא הוי כלאים בכרם אלא בב' מינין. חולין דף פ"ב ע"ב קאמר בגמרא על הברייתא דאתי לאפוקי מדר' יאשיה אבל לא מצינו בבבלי תנא דפליג בהדיה אר' יאשיה אך התוס' בקדושין דף ל"ט סוף ד"ה לא כו' כתבו דאשכחן כמה משניות דלא כר' יאשיה כגון המעביר עציץ נקוב בכרם והמסכך גפנו (כלאים פ"ז מ"ה ומשנה ח') אכן בירושלמי רים פ"ח דכלאים פליג בהדי' ר' יונתן אר' יאשיה ואמר אפילו מין אחד בכרם הוי כלאים: שם ע"ב ד"ה ורבינו משה הזקן כו' ואפילו זה שהוא קדש. נ"ב כן הוא בירושלמי פ"ז דפאה הלכה ה' שאינו נוהג בסוריא וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה א' ועי' כ"מ שם וב"י יו"ד סימן רצ"ד:

דף כה ע"א ודין הפדיון כך הוא כו' ואפילו בפחות הוא מחולל כדאמרינן בערכין דף כ"ט. וכמה דוכתי וע"ש בערכין לשון הגמרא ועיין סימן רצ"ד בב"י מה שהקשה על דברי הרר"י אלו: שם בא"ד וזה אינו כלום שבפירוש. נ"ב לא נמצא במסכת ערכין וצ"ע שהב"י והב"ח סימן רצ"ד ביו"ד והמעי"ט סוף הלכות ערלה העתיקו דברי הרר"י אלו ולא העירו על זה שאינו נמצא כלל הוכחה בפירוש במסכת ערכין וצ"ע: שם ד"ה שמן זית מברכין עליו ב"פ העץ כו'. ונפרש שלא יערבנו מלשון ערעור נ"ב עֲרָעָר, מלשון כערער בערבה (ירמיה י"ז) שפי' רש"י עץ יחידי כמו ערירי (בראשית ט"ו) וכן ה"נ פירושו שלא ישתמו יחידי לבדו בלא עירוב דבר אחר. כן נראה לי:

השמטה משיטת ריב"ב לפרק אין עומדין

טעה בשלש ראשונות. שהקדים האחת לחברתה שלא כסדר. הא שמעתתא פסקו בה קמאי וכו'. ותיובתיה דרב ששת הכי מפרשי' לה לדעת הרב ז"ל מתיב רב ששת מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה פי' גם דלג אחת מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל בעובר תחתיו אותה ברכה שדילג זה ואומר משם ולהלן בשלמא לרב אסי מוקי לה באמצעיות דאמר אין להם סדר וכדפירשה הרב ז"ל אלא לרב הונא דאמר טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות לאתה חונן באחרונות לעבודה קשיא ופרקי' הני כולהו כחדא ברכה דמיאן ולדעת הגאון ז"ל הכין פירושה מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה וקשיא לכולהו קשיא לרב הונא דאמר בראשונות חוזר לראש באמצעיות לאתה חונן באחרונות לעבודה וקשיא נמי לרב אסי דמתני' במאי מוקים לה אי בשלש ראשונות חוזר לראש מיבעי ליה אי בשלש אחרונות חוזר לעבודה מיבעי ליה אי באמצעיות הלא הם אין להם סדר ובמקום שנזכרה הוא יכול לאומרה ופרקי' לרב הונא בכולה. או בראשונות או באמצעיות או באחרונות וכולהו כחדא ברכה דמיאן ולרב גם בראשונות או באחרונות דבהנהו לא פליג על רב הונא אבל אמצעיות אין להם סדר ואומרה במקום שנזכרה ודיו. וכבר כתב הרב דודי ז"ל בענין הזה:

☞ ההגהות לא נדפסו על סדר הראוי לפי ערך כבוד המחברים רק לפי מקרי הדפוס.

כללי הרי"ף והר"ן

מספר יד מלאכי חלק ב׳ להגאון המפורסם החסיד שבכהונה כבוד קש"ת מ"ה מלאכי בן כה"ר יעקב הכהן זלה"ה ס"ט.

א כשכותב הרי"ף והלכתא כפלוני ובתר הכי כותב ואיכא מאן דפסק להפך ודאי שדעתו לספקה או לפחות לומר דמאן דבעי למיעבד כאידך דפסק להיפך אם הוא לחומרא הרי זה משובח כנה"ג י"ד סי׳ י׳ הגהות הב"י אות א׳ לדעת הר"ן ודמש"א על חולין דף כ"ה א ועיין ב"ח שם ס"ת. ולי הדיוט לא נהירא דכשדעתו לספקה רגיל לכתוב איכא מאן דפסק הכי ואיכא מאן דפסק הכי מבלי גילוי דעתו אבל כשגילה לנו שדעתו לפסוק כפלוני אין כאן ספק ולא מקום למעבד כאידך דפסק להפך ומ"מ הביאו שכן דרכו להביא פירושי הקדמונים אף דלא ס"ל הכי וצא ולמד ממ"ש הרי"ף גופיה בפ׳ המגרש אחר שהאריך בפסקא דדינא דיליה וז"ל וחזינא לגאון דאמר וכו׳ ואע"ג דהני מילי דגאון סתרי למילי דידן חזינא למכתבינהו משום דמלאכת שמים היא ע"כ. ותדע עוד שהאמת אתי דהא אשכחן להרי"ף בפרק הכונס דפסק הלכתא כחזקיה לגבי ר"י משום דרביה הוא וכתב ואיכא מ"ד כיון דלא אשכחן לחזקית דפליג בהדי ר"י בהדיא הלכתא כר"י ע"כ והנה בזה ודאי לא שייך למימר שדעתו לספקה שהרי בהדיא גילה לנו דעתו בזה בפ׳ אלו דברים דהלכה כחזקיה נגד ר׳ יוחנן תלמידו אף שלא נחלק עמו בהדיא מדלא קאמר התם א"ל וכן כתב בהדיא מוהרש"א בגופי הלכות כלל כ"ז ע"ש ועיין זרע אברהם חלק א"ח סי׳ ח׳ ריש דף כ"ם דיש ללמוד כמ"ש וע"ע קרבן נתנאל בכלליו סי׳ ה:

ב אין לתמוה אם לפעמים לא יחוש להרי"ף לאוקימתא דגמ׳ ויפרש פירוש אחר בסוגיא מסברא דנפשיה • ואף היכא דמוקיה תלמודא מחלוקת אמוראים כתנאי לא יחוש לו הרי"ף ז"ל דלמעט במחלוקת עדיף מפי כן כתב הבאר שבע בדף צ"ה ב׳ וסיים שם וכדי שלא תתמה וכו׳ אתן לך דמיון דומה מכל צד בנדון זה גופית שהרי בירושלמי פ׳ בתרא דכלאים קאמר וכו׳ ואפ"ה לא חש הרי"ף ודעמיה להך אוקמיתא דירושלמי עד כאן תורף דבריו. אמר המאסף לי הדיוט קשה עד מאד בעיני לומר כן דאע"ג דחכמת כחכמת אלהין אשתכחת ביה בהרי"ף ז"ל לא אאמין כי יסופר דאיתי איניש על יבשתא דמצי פליג אמאי דאתמר בגמ׳ לפום קושטא ומסקנא דמילתא מטעמא דלמעט במחלוקת עדיף דהא מסדרי התלמוד הוו בקיאי טפי מינן והוו ידעי שפיר דלמעט במחלוקת עדיף טפי ולא חשו להא ואוקמוה כתנאי ובענין כיוצא בזה שכתב עוד בסי׳ כ׳ מתשובותיו שלא חש הרי"ף לאוקימתא דתלמודא כתב עליו הרב לשון לימודים על טור א"ח דף ע"ד א׳ דהא ודאי ליתא וחלילה להו להרי"ף ודעמיה להמציא אוקימתות מסברא דנפשייהו ע"ש. ואע"ג דמצינו להרי"ף ז"ל שהשמיט כמה דינים שהובאו בתלמוד וכמ"ש הרא"ם בתשובותיו ח"א סי׳ מ"ח שכל מה שנראה לו להרי"ף שנאמר בגמ׳ דלא כהלכתא לא חשש לכתבו. היינו דוקא כשלא איפסיקא הלכתא בש"ם ויש לו להרי"ף ז"ל איזה הכרח או כלל המנגדו. אבל כשבגמ׳ מוקי לה כתנאי נלע"ד פשוט דלא מצי שום גאון או פוסק למימר איפכא מן הטעם דלמעט במחלוקת עדיף כמדובר. ועיין למהר"ם בן חביב בס׳ שמות בארץ ביומא דף י"ז ב׳ דהוקשה לו טובא דלפי פסק הרי"ף צ"ל פי׳ חדש במשנה מה שלא פי׳ שום אחד מהאמוראים ושהוא פלא וצ"ע ע"ש. וכן מצאתי עוד להתוי"ט בריש ספרו פלפולא חריפתא וז"ל ואני מתמיה מאד על כל זה דמנין לו להרי"ף לפרש טעמא דקרא מלבו ולהוציא דין מכח אותו טעם שהוא דלא כמסקנא דגמ׳ ע"כ. וכיוצא בזה מצינו למוהרי"ק ז"ל שורש קכ"ו שכתב שיש לתפוש על הרמב"ם כשלא יזכיר האוקימתות והחילוקים שנאמרו בגמ׳ ע"ש. האמנם על הראיה אשר הביא מההיא אוקימתא דירושלמי דלא חשו לה הרי"ף ודעמיה. אע"ג דקלסה גברא רבא ואמר שדומה מכל צד לענינינו. עליה אני דן כי לדעתי הקצרה אין זוגו עולה יפה. דבשלמא בגמ׳ דילן לא ירים איש את ידו ואת רגלו להרהר אחריה בשום דבר ממנה אחר שנסתם התלמוד. משא"כ בתלמוד ירושלמי שאין אנו אחראין לכל הדינים הנאמרים בתוכה. והרי תמצא לרשד"ם י"ד סי׳ קצ"ב שכתב דמצינו כמה דינים שפסקו הפוסקים דלא כהירושלמי אע"פ שלא בא בגמ׳ שלנו מפורש כנגדו ע"כ. ואע"ג דלעיל כלל י"ב כתבתי דבמאי דלא הובא בגמ׳ שלנו ילפינן מהירושלמי. רצוני שם דמצינן למילף מהירושלמי ולא נימא דמאחר שלא בא בגמ׳ דילן ש"מ דפליגא עלה. אבל שלא נטה ימין ושמאל מהדינים והאוקימתות אשר באו שמה. זו ודאי לא שמענו. וגם בההיא דלעיל נראה מתוך דברי הרמב"ן בהשגותיו לס׳ המצות דף קי"ב ב׳ שמגמגם בזה יע"ש. וגדולה מזו כתב הרמב"ן בספר המלחמות בכתובות דף תקי"ג ב׳ וכתבתיו לקמן כלל פ"ד הילך לשונו. לא סמכו גדולי הגאונים בפסק הלכה על הירושלמי מעולם ובכמה מקומות ימצא זה הבקי בו ע"כ באופן דהעולה מן האמור דאין ראייתו אשר הביא מההיא דירושלמי ראיה לגמ׳ דילן. וגם הכלל בעצמו קשה לשמוע. ועל מילתא כדנא תמה הרשב"א ז"ל בחידושיו לשבת דף ד׳ ב׳ על הרמב"ם וכתב בזה הלשון ואם בעלי הגמ׳ לא סמכו ע"ז להקשות ממנה לר׳ יוחנן איך נסמוך עליה לרחות דברי ר׳ יוחנן דהלכה כמותו בכל מקום לגבי רב ושמואל וכ"ש לגבי רב יהודה תלמידם ע"כ וע"ש וכן מצאתי עוד למוהריק"א בב"י י"ד סי׳ של"ד ס"ם שכתב וז"ל ול"נ דכיון דלא פשטה בגמרא מהנך ברייתות היכי נפשוט אנן וכו׳ ע"כ והכנה"ג בי"ד סימן קמ"ב הגהות הב"י אות ל"ג כתב על הרמב"ם דמאחר שבירושלמי ובגמרתנו לא פירשו כן מה כחו של הרמב"ם לפרש שלא כפירושם ע"כ. וכיוצא בזה תמצא עוד בפר"ח א"ח סי׳ ק"י ס"ב ובמים חיים שלו דף כ"ז ג. ובשו"ת זרע אברהם חלק י"ד סי׳ ל"א דף קכ"ה ד׳ כתב וז"ל אטו רבינו ז"ל אמורא הוא לחדש תירוץ מה שלא נאמרו בגמרא מעולם לא שמענו זה כי הוא מעתיק מ"ש בגמרא ולא יטה ימין ושמאל כנודע למורגל בחבורו ע"כ וע׳ ע"ש דף קכ"ם ד׳ ובהר"ם די בומון רס"י נ"ז וכן מצאתי תו לרש"ל ביש"ש לקמא שבפ׳ החובל סי׳ י"ג תמה על הרא"ש דאיך על בעיא שנשארה בתיקו בש"ס כתב ומסתברא וכו׳ דמי הוא זה שיכול לפשוט מה שנתתם בתלמוד בתיקו והסכים עמו תפארת שמואל שם וכן תמה על הרע"ב התוי"ט בזבחים פרק י׳ משנה ו׳ יעו"ש. וצא ולמד עוד ממ"ש הרדב"ז ז"ל בס׳ יקר תפארת בפרק י"א מהלכות ביכורים הילך לשונו. ועדיין אני אומר שאין כח ביד שום חכם או גאון לפסוק הלכה כנגד מה שפסק התלמוד בהדיא או כנגד מה שפסק א׳ מן האמוראין אם אין עליו חולק וכ"ש הכא דסתם תלמודא ורב יהודה פסקו הלכה כשמואל עכ"ד:

ג אע"ג שאין דרך הרי"ף והרא"ש להביא רק דינים הנוהגים בזמן הזה. היינו שאין דרכם להביא כל הדין הבלתי נהוג בלחוד אבל אם בכתבם הדין הנהוג כתבו אגב ארחייהו איזה פרט שאינו נהוג אין זה תימה דכיון דמילתא אגב אורחיה היא לא חשו וכתבוהו אע"ג דלא נפקא מינה מידי האידנא. כנה"ג י"ד סי׳ כ"ח וכ"כ בשיורי ריש כללי הפוסקים בשם מעדני מלך ועיין כנה"ג א"ה רסי׳ ו׳ ובס׳ דינא דחיי שלו חלק ב׳ דף קי"ג א׳ מוכח דלפעמים מביא הרי"ף דין הבלתי נהוג משום דאיכא למילף מיניה איזה דין או חידוש לדבר הנהוג ע"ש:

ד כל שלא פירש הרי"ף ז"ל דאותו תיקו לחומרא אע"פ שכתב ולא איפשיטא דעתו לומר דנקטינן לקולא. כ"כ הכנה"ג א"ח סי׳ ק"ס בשם רבינו יונה והרא"ש ושה"ג:

ה אין דרך הרי"ף להעתיק ברייתות דלא הוו כהלכתא אע"פ שיש ללמוד מהן איזה דין אחר מחודש כיון דבמאי דקמיירי הברייתא לית הלכתא כוותה פר"ח א"ח סימן תק"א סס"ג:

ו לפעמים אומר הרי"ף ז"ל ת"ר על תוספתא לפי שסוף אותה תוספתא הוזכרה בתלמוד ולפיכך לא חש להזכירה בשם תוספתא. ש"מ על ב"ם דף י"א א׳:

ז דרך הרי"ף והרא"ש להביא ותניא אידך אע"ג דלא נפקא מינה מידי לענין דינא בין שתי הברייתות. התוי"ם בס׳ פלפולא חריפתא דפ׳ יש נוחלין דף ל"ד ד׳:

ח כשהרי"ף ז"ל כותב וגאון פסק כפ׳ ולא אמר ומסתברא כוותיה אלמא לא מסתבר ליה כפסקא דגאון. הרא"ש ז"ל פ׳ השולח סי׳ כ"א בשם הראב"ד והביאו מוהר"ש אלגאזי בס׳ גופי הלכות כלל קכ"ג וחזר ושנאו בכלל תס"ח. אך מצאתי להרשב"א ז"ל בחדושיו לגיטין שם דפליג בזה על הראב"ד וכתב דהרי"ף ז"ל כוותיה דגאון ס"ל מדכתב ליה סתם ולא פליג עליה ע"כ ואחריו נמשך הש"ך בח"מ סי׳ שפ"ו ס"ק י"ב ע"ש. ומן התימה על מוהר"ש אלגאזי שלא הזכירו. ועיין שם באות האלף כלל כ"ה שעשה עצמו כאילו לא ידע הך כללא דקייל לן בשם הראב"ד והקשה על הרי"ף מיניה וביה והאחד הוא ממ"ש בע"ז בשם גאון ומעיקרא קושיא ליתא לפי זה הכלל ומה גם דאף לפי דברי הרשב"א דפליג אהך כללא הכל ניחא עם מ"ש הכנה"ג בי"ד סי׳ קי"ב הגהות הב"י אות ס"ג יעש"ב דאין כאן מקום להאריך בזה. ואעיקרא דדינא לולי דמסתפינא לדבר במקום גדולים הוה אמינא דצדקו בזה דברי הרשב"א מכמה טעמי. חדא דעל הרוב אין דרך הרי"ף לכתוב ומסתברא כוותיה אלא כשמביא שתי דעות איכא מאן דפסק הכי ואיכא מאן דפסק הכי כמו שתמצא אליו ז"ל בפ׳ התקבל גבי אין האשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה וכן בפ׳ האיש מקדש גבי נתקדשה לדעת אביה ובפ׳ תולין וכן בכמה דוכתי אחריני וברור הוא למורגל בהלכותיו. אך כשכותב סברת הגאון בסתם. ולא גילה דעתו להפך מה צורך לומר דהכי מסתברא פשיטא שדעתו כן הוא מדלא פליג עליה. ואדרבה זיל לאידך גיסא דכל עוד דלא קאמר ואנן לא ס"ל הכי ש"מ דהכי ס"ל. ותדע שכן הוא דהא בפ׳ אין עומדין גבי טעה בשלש ראשונות כתב על דברי גאון ואנן קשיא לן האי מימרא דגאון וכו׳ וכן שם בפ׳ אלו דברים גבי נר ומזון וכו׳ איכא מרבוותא וכו׳ והא מילתא ליתא וכו׳ ועוד בפ׳ התקבל גבי בעל אומר לפקדון וכו׳ מצינו להרי"ף ז"ל שכתב ופסקו רבוותא הלכתא כרב הונא ואנן לא ס"ל הכי אלא הלכתא כרב חסדא וכו׳ ואשכחן תו הכי בסוף פ׳ השותפין גבי נוד או אינוד שכתב איכא מאן דמוכח מכאן וכו׳ ואנן לא ס"ל הכי. וכן בפ"ק דתענית חזינן לגאון דקאמר הכי וכו׳ ואנן מסתברא לן דה"מ וכו׳. הא קמן דהיכא דלא ס"ל כאותו דעת דמייתו אומרו בפי׳ ואם כדברי הראב"ד לא היה צריך לאומרו כיון דבסתמא נמי לא מסתבר ליה וכן מצאתי להג"י סוף פ׳ השואל דעל פי׳ שהביא שם הרי"ף משמיה דגאון ולא קאמר עליה ולא מידי כתב בשם הרנב"ר שהוא דעת הרי"ף יע"ש וכ"כ עוד כיוצא בזה בסוף פ׳ השותפין על מ"ש שם הרי"ף ופסקו רבוותא כרשב"ג משום דמסתבר טעמיה ע"ש. ובפ׳ זה בורר דף רס"ם ב׳ דכתב ופסק הרב וכו׳ על כיוצא באלו. ועיין עוד בהר"ן פ׳ השולח גבי עבד שנשבה ופדאוהו שעל מ"ש שם הרי"ף וחזי׳ לגאון דקא פסק וכו׳ כתב הוא ז"ל והרמב"ן ז"ל העמיד דברי הרי"ף וכו׳. וכן מצאתי להכ"מ פ׳ ח׳ מהלכות עבדים הלכה פ"ז שכתב וז"ל ונראה ממ"ש הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן שהם סבורים שהרי"ף סובר כדברי הגאון דהלכה כרבנן וכו׳ עד וכך הם דברי רבינו ע"כ ועיין עוד הגהות אשרי פ׳ ב׳ דחולין סי׳ ח׳ שכתב

כך פירשו ה"ג ואלפס ורבינו תנאל בדין שכתב שם הרי"ף איכא מ"ד ולא כתב עליה ולא מידי ע"ש • נמצא אתה למד דהר"ן והג"י והרמב"ם והרמב"ן והגהות אשרי אית להו כשיטת הרשב"א דהיכא דמביא הרי"ף דברי גאון ולא פליג עליה מסתמא כן הוא דעתו וכדברי הרי"ף חשבינן להו ותו דאף בדעת הראב"ד גופיה לא מצינן למיקם עליה שפיר דהא באותו הדין עצמו דעבד שנשבה ופדאוהו דעלה אמרה הראב"ד למילתיה אשכחן שכתב איהו גופיה הפך זה בהשגותיו על הרמב"ם שהרי בפ"ז מהל׳ חובל ומזיק וכן בפח"י מהל׳ מלוה ולוה כתב שהרי"ף פסק כרבנן והיינו משום דלא הוה ליה גרסת הרי"ף שלפנינו דבהדיא פסק כרשב"ג ויליף לה ממאי דכתב הרי"ף לציל מיניה וחזינן לגאון דקא פסק הלכתא כרבנן וכמ"ש הש"ך בפי׳ שפ"ו ס"ק י"ב ע"ש ודוק וכיון שכן לא שבקינן דעת הרשב"א ודעמיה דברירא לן מקמי דעת הראב"ד דאיכא לאסתפוקי אהי מינייהו סמכינן. גם להרא"ש ז"ל מצאתי לו הפך זה בפ׳ לולב וערבה שכתב הרמב"ם פסק כר׳ אמי וראבי"ה פסק כרב חסדא וכן מסתבר דרב חסדא דאמר משמיה דר׳ יצחק קבלה מיניה מדלא פריש גמ׳ דפליג עליה והוה ליה ר׳ אמי חד לגבי תרי ע"כ הרי דאף באמוראי אית ליה להרא"ש ז"ל דאומר דבר בשם אומרו מסתמא הכי ס"ל כל עוד דלא פריש בגמ׳ דפליג עליה. וכ"כ רש"י בחגיגה י"ם ב׳ דמדקאמר ר׳ יהודה מאיר היה אומר ולא סיים ואני חולק עליו לומר כך וכך ש"מ דר׳ יהודה כר"מ ס"ל ועיין בכללי התלמוד שלי אות הוי"ו שהארכתי בזה וכתבתי שאפשר שגם הרמב"ם אית ליה הכי יע"ש. ועיין עוד שארית יוסף נתיב השמועה דף ל"ד ב׳ שכתב וז"ל פי׳ מורי הבדל אחר שכשאומר אר"פ אר"פ שוים הם באותה סברא אבל כשאומר משום לא ס"ל וכו׳ ואי לאו דמסתפינא אמינא דהתם משום קושיא הוא דקאמר הכי הא בכל מקום סתם שניהם שוים עכ"ד. וכן נלע"ד להוכיח עוד מן הש"ס דפ׳ המניח כ"ם ב׳ אמרינן תמתיים דר"א הוא דאמר חייב דאר"א משום ר׳ ישמעאל וכו׳ תמתיים ע"כ. מבואר שפיר דמסתמא כל האומר דבר בשם אחר הכי ס"ל אם לא שחולק עליו בפי׳ ועיין כ"מ פ׳ ג׳ מהל׳ מ"א שעל מ"ש שם הרמב"ם הלכה י"ד הורו מקצת הגאונים וכו׳ כתב הוא ז"ל משמע שכך היא דעת רבינו שאל"כ הוה ליה להביא דברי החולקים עליהם ע"כ ועיין ב"ת ח"מ סי׳ קס"ג וסי׳ צ"ג ס"ה וסי׳ רצ"ז ס"ו ובי"ד סי׳ ס"ל סל"א ובנתיבות משפט דף פ"ה א ובכנה"ג א"ה סי׳ מ"ד הגה"ם אות י"ז ודון מינה ואוקי באתרין דכפי הנלע"ד הדין עם הרשב"א דכל עוד דהרי"ף לא פירש ואנן לא ס"ל הכי דברי הגאון הן הן דבריו. וכן יש להוכיח עוד מהא דאיתא בפ"ק דסוטה דף ב׳ א"ר יוחנן משום רשב"י וכו׳ ור׳ יוחנן דידיה אמר וכו׳ וכן מצינו תו בפ׳ האיש מקדש מ"ב א ובתרא ו׳ ב׳ ובב"מ ס"ל א׳ א"ר נחמן אמר שמואל וכו׳ ור׳ נחמן דידיה אמר אלמא דכל עוד דלא קאמר ש"ם דפליג עליה מסתמא כיון דאמרה משמיה כוותיה ס"ל ועוד עיין בפ׳ פרק בקלפי מ"ג ב׳ דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק וכו׳ ואני אומר וכו׳ וכן בב"מ מ"א ב׳ ובע"ז י"ז א׳ ובפרש"י פ"ב דחגיגה י"ט ב׳:

ט נראה שבכל מקום שכתב הרי"ף והגאון אמר או וכ"כ הגאון היינו רב האיי גאון. וכן נראה מדברי הגהות מיימוניות בפ"ה מהל׳ ברכות שכתב שם וכו׳ וכן פי׳ רב אלפס בשם הגאון דהוא רב האיי ע"כ וכ"כ ר׳ יונה בפ׳ שלשה שאכלו על מ"ש הרי"ף דקטן אפילו בן י׳ ובן ט׳ כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו והכי חזינא לגאון כתב שם רבינו יונה ז"ל וכן פסק רב האיי גאון ז"ל ועיין בס׳ קורא הדורות דף ה׳ א ומ׳ לב שמח דף מ"ט ב:

י כשמביא הרי"ף פלוגתא דרבוותא איכא מ"ד וכו׳ ואיכא מ"ד וכו׳ ומסיים והאי סברא דרב האי גאון. משמע דס"ל להרי"ף כרב האי מדהזכיר מי הוא בעל הסברא ההיא ולא הזכיר בעל הסברא האחרת. דרישה ח"מ סי׳ ס"ל ס"ח לדעת הנימוקי יוסף בפ׳ זה בורר:

יא כל היכא דחזינן שמביא האלפסי שאר מילי מהך דינא דאיתמר בלא פלוגתא והשמיט אינך מילי ש"מ דסבר דלאו הלכתא היא. מהרא"י בכתביו סי׳ רל"ם:

יב כל תשובה שנכתבה בשם הרי"ף ז"ל אין לנו להסתפק אי חתים עלה או לא דאלת"ה לא הנחת מקום לסמוך על שום תשובה מתשובות הגאונים דהא לא חתים שמייהו עלה. אלא כך הם עיקרן של דברים כל תשובה שאינה חולקת בהדיא על התלמוד נסמוך עלה אע"ג דלא חתים שמיה עלה וכל תשובה שהיא חולקת על התלמוד או על א׳ מהכללים המסורים בידינו לא סמכינן עלה. הרדב"ז ח"ב סי׳ תקנ"ם והרמב"ן במלחמותיו פ׳ הישן כתב דאין לסמוך על התשובות הנמצאות בשם הרי"ף אלא אם כן החזקו:

יג דרכו של הרי"ף ז"ל בכמה מקומות לתקן לשון המשנה ולקצר בדבר שהוא מסכים אל האמת. רדב"ז ח"ב סי׳ תקפ"ד:

יד מסורת היא בידינו דאין לך שום מפרש שיאמר כלומר או פי׳ אלא כשאפשר לפרש פי׳ אחר ובא לשלול אותו או שהוקשה לו שום קושיא ואומר כלומר או פירוש לתרץ הקושיא ההיא כ"ש הרי"ף שדרכו להעתיק לשון התלמוד שאינו אומר כלומר או פירוש אלא כשהדברים סתומים או שאפשר לפרש פירוש אחר ואותו הפי׳ אינו מתיישב שיירי כנה"ג א"ח סי׳ תקמ"ג:

טו הרי"ף בעל השערים הוא בן בנו של רב אלפס. שו"ת מהר"ם מרוטנבורק סי׳ קצ"ה ושם בסי׳ רי"ם כתב וז"ל שוב קבלנו שאותו שיסד השערים היה שמו ר׳ יצחק בר ראובן ורבינו האלפסי שעשה החיבור היה שמו ר׳ יצחק בר יעקב והיה אבי אביו של בעל השערים וכ"כ בתנמ"י בתשובות דשייכי לס׳ משפטים סי׳ מ"א ונ"ה ע"ש. ובכן אין כאן קושיא ממ"ש בב"י ח"מ סי׳ קע"ו ס"ת שהרי"ף פותר את דבריו ממ"ש בשערים למ"ש בהלכות כיון שהרי"ף לחוד ובעל השערים לחוד. כן מצאתי בספר קורא הדורות דף ז׳ א ועיין מגילת ספר דף נ"ז א׳ ונ"ם א׳ מהעשין וכ"כ נתיבות משפט דף רצ"ם ג׳ וכ"כ בעל צמח דוד דף מ"ל ב׳ ובשלטי הגבורים דמרדכי פ׳ הכותב דף תקמ"ג בשם הגמי"י וע"ש במרדכי כי פעם ושתים נתעלם זה ממנו ועיין עוד ראש יוסף סי׳ ע"ב סי"ד שהוא ז"ל והמרדכי לא כוונו בזה אל האמת ועיין כנה"ג שם בח"מ סי׳ קע"ו הגהות הב"י אות ג"ן ובספר עיטור סופרים דף קל"ב ג׳ דגם מינייהו אישתמיט כל זה והוא פלא:

טז דרך רב אלפסי ז"ל הוא להביא אוקימתא שנאמרה בגמרא לדברי הכל ליישב לכל לשון המשנה ואחר כך מביא דברי האמוראים שהלכה כמותם ואף כאן לא הזכיר דברי רב יהודה לפי שהם הלכה אלא שהביא האוקימתא שאמרו בתלמוד גם לדבריו והביא דברי ר׳ יוחנן לקבעם הלכה. כן ראיתי להריטב"א בחדושיו לע"ז שנדפסו בס׳ אוריין תליתאי דף י"א ג׳:

כללי הר"ן

יז אין לתמוה אם לפעמים לא יסכים מ"ש הר"ן בחדושי הלכות עם מ"ש הוא עצמו בחדושי התלמוד כי אפשר שאחרי שכתב חידושי התלמוד נתיישב טפי בדבר ונתחוורו הדברים בעיניו וכמ"ש הר"ן גופיה בסוף פ׳ כל הצלמים מהרח"ש קונטרס המודעות דף ל"א ב׳ ואף אנו נאמר כן אם לא יסכים עם מ"ש בתשובותיו ולא כמו שעלה על דעת הראש יוסף בא"ח סי׳ תס"ז סס"א דאפשר דתרי הר"ן הוו חד שמפרש על הלכות הרי"ף וחד ההוא דכתוב בתשובות דליתא דמפרש ההלכות הוא הוא אשר חבר התשובות וכמו שתמצא בספר קורא הדורות דף כ"ו א:

יח איננו מן התימה אם נמצא לפעמים להר"ן ז"ל שפירש איזה פירוש ובמקום אחר לא בחר באותו פירוש ופירש באופן אחר כי זהו מנהגו של הר"ן ז"ל להעתיק פירוש רש"י בסתם אף שבמקום אחר גלה דעתו שאינו חפץ באותו הפירוש. פר"ח י"ד סי׳ ס"ח ס"ק ח׳ ובא"ח רס"י תע"א וביד אהרן על א"ח רסי׳ שכ"ג ובמרכבת המשנה שלו דף ע"ו ג׳ ועיין מהר"י חלוי סי׳ נ"ג דף ק"ם ב׳ שכתב כיוצא בזה על הר"ב התרומות:

יט האמת הוא שפירוש ב"ק אשר סביב הרי"ף הוא מהנימוקי יוסף ולא מהר"ן. ואף שמצויין עליו בדפוס שהוא מרבינו נסים שקר ענה בעל הדפוס שאינו אלא מהנ"י וזה ברור למורגל בדברי הנ"י והר"ן ז"ל. שהרי הר"ן ז"ל מעולם אינו מביא לא דברי הרא"ש ולא דברי הריטב"א אבל הנ"י מביאן וכן הוא בב"ק וכן דרכו כשהוא מחדש איזה דבר הוא כותב אמר המחבר וכו׳ אבל אין זה הדרך הר"ן ז"ל דוק ותשכח והן הן עדיו שפירוש ב"ב ג"כ הוא מהנ"י ולא מהר"ן ונוסף על זה שמביא דברי הרנב"ר בשמו כאשר נראה בפ׳ חזקת הבתים בדין מודע׳ דגיסא ודמתנתא והרי זה ברור. שו"ת מהר"ר צבי אשכנזי סי׳ נ"ב. ואני הכותב מוסיף שקודם זה הזכיר עוד להרנב"ר שם בפ"ק ד׳ קנ"ח א׳ וב׳ וקנ"ם א׳ וק"ס א וקס"ד ב וקס"ה א וב׳ וקס"ו א׳ ע"ש אלא דפליאה דעת ממני כיון דהפירוש התלתא בבי מהנ"י אינון למה הרב"י בח"מ מוכיח תמיד בשם הר"ן. ועוד אני מוסיף שפירוש מועד קטן על הרי"ף אף שהמדפיסים ציינו עליו הר"ן אינו אלא מהנ"י ולמדתי לומר כן ממעמית ונמוקיה דהרב מוהרצ"א הנזכר דאשכחנא ליה בר"פ מי שהפך שהזכיר דעת הס"מ ואין זה דרך הר"ן ושם בשלהי הפ׳ מצאתי שכתב אמר המחבר וכו׳ וכן בפ׳ אלו מגלחין דף שפ"ד ב׳ ראיתי שאמר וכתב המחבר כמו שרגיל לכתוב הנ"י כמובא למעלה. שוב ראיתי למרן מוהריק"א ז"ל שבב"י א"ח רס"י תק"ל וסי׳ תסל"ז ותקנ"א הזכירו בשם נ"י ושמח לבי גם אני. וכן מצאתי עוד בספר תיקוני הרי"ף כ"י להרב די"ל ויקיי"ו שגם הוא קרא בשם נ"י. גם בהרי"ף שלי המוגה מכמה רבנים קדמונים מצאתי שהגיהו נ"י במקום הר"ן וכתבו בגליון בזה הלשון. כן כתב מוהריק"א בא"ח רס"י תקל"ו ודבר הניכר לעין הוא כי לוקח לו לשיטתו מהרא"ש ומהס"ם כמפורש למעיין שם ע"כ. ונעלם דבר זה מעיני הר"ב שלחן גבוה שהרי בא"ח סי׳ תקנ"א ס"ק כ"א על מ"ש שם הרב"י ונ"י פירש בפ׳ אלו מגלחין דגיהוץ היינו וכו׳ כתב עליו איהו וז"ל ומ"ש בשם נ"י טעות סופר הוא דנ"י ליכא במועד קטן אלא הר"ן הוא וליתא דאין כאן טעות סופר כלל. ובדקדוק אמיתי ונכון נאמרו הדברים:

כ על הרוב דברי הר"ן ודברי הרא"ש שוים הם בפרט כשמפרשים שניהם דברי התוס׳. דרישה ח"מ סי׳ רנ"ג סל"ב:

תוספתא

סדר זרעים

ונלוו עליה

א) **הגהות הגר״א** לרבינו **אליהו** ב״ר **שלמה** ז״ל **מווילנא**. אשר מצאן הגאון בעל תנא תוספאה בכ״י.

ב) **מנחת בכורים** באור לתוספתא ע״פ סוגיות הש״ס בבלי וירושלמי.

ג) **מצפה שמואל** מראה מקומות לדברי התוספתא בש״ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי. ורמב״ם ושו״ע.

שני אלה חֻברו יחדו ע״י הרב הגאון הגדול מ׳ מוהר״ר **שמואל אביגדור** ב״ר **אברהם** ז״ל אבד״ק קרלין.

גם הגיה הרב הנ״ל את התוספתא ותקנה ע״פ תוספתות דפוסים ישנים (דפוס סביונישה ואמשטרדם) וכל תיבה אשר השמיטה הגר״א ז״ל מנוסחתו הסגירה הרב בפנים בשני חצאי רבוע [ ].

כל אלה נדפסו עם כל המעלות כמש״נ בתוספתא שי״ל בדפוסנו עם האלפס בשנת תרכ״א:

ועתה הוספנו על כל אלה

ד) **אור הגנוז** כולל נוסחאות שונות ע״פ תוספתא שנכתבה בשנת ד״א תתנ״ז (נדפסו בש״ס ווין תר״כ):

ה) **נוסחאות כתבי יד** הרבה נוסחאות שונות וחלופי גרסאות מתוספתות **כתבי יד עתיקים** שנמצאו בבתי עקד הספרים (מלבד התוספתא הנ״ל).

ו) **מגן אברהם** פירוש למסכתות מתוספתא **סדר נזיקין** מאת הרב הגאון המובהק נר ישראל כו׳ מוהר״ר **אברהם אבלי הלוי** ז״ל **מקאליש** (בעה״מ מגן אברהם על או״ח).

ז) **חסדי דוד** באורים וחדושים מספר **חסדי דוד** להרב הגאון נר ישראל החסיד כו׳ מוהר״ר **דוד פרדו** ז״ל.

הוגה ע״פ תוספתות מדפוסים קדמונים וע״פ ספרים מדויקים. בהגהה מדויקת ומזוקקת שבעתים.
ולהגדיל תפארתה הדפסנוה באותיות מרובעות מזהירות ומאירות עין.

גם הדפסנוה בחוברות מיוחדות באופן שתוכלנה להִלָות על הש״ס לכל כרך השייך להן. כי מקום כבודה הוא בהש״ס ואין לה יחס להאלפס. ורק במקרה ספחוה המדפיסים הראשונים אל האלפסי שלא כראוי.

ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראָם

שנת התרמ״א לב״ע

הקדמה

מאת הגאון המחבר פירוש מנחת בכורים ומצפה שמואל

הנקרא בשם הכולל **תנא תוספאה**

החכם מכל אדם שהע"ה אמר אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. זקנינו פירשו לנו בבקשך החכמה בזריזות והשתדלות יתרה ברוב ימים תמצא מבוקשך ותגיע אליו. כמו הרובה קשת הקולע אל השערה. לא ימצא מרגוע עדי יקים השערה אשר הקים למטרה. כן ירוצו עשתונות המחבר לתכלית הנרצה. לדבר המועיל להשגת החכמה. אי לזאת מעת אשר החל רוח השם להתעורר בלבבי. שתלתי על תלמי לבבי צמחי נטעי נעמנים. דברי חז"ל להשתעשע ולהגות בהם. כיד ה' הטובה עלי. להיות טוב לדידי ולהיטיב לאחרינא. וחביבין עלי יינן של סופרים. כאבני חפץ ואדרכמונים. בפי מחודדים ומשוננים. ולמצא דעת מבינים. ולגלות לפני העדה דברים אשר מנופת מתקו ומשמן זקקו. ובל יפינו טעמם בנפול עליהם נטפי מים טהורים אשר יערפו נאות מדבר. אף יישירו עפעפי עין הבהיר:

לזאת אברך השם הגדול והנורא. ורנתי לו תערב כיובל שי למורא. אשר שם חלקי מיושבי התורה. והרבה יגיעות יגעתי עד אשר מצאתי מתוקן לפני דברים העומדים ברומו של עולם הן הן דברי **התוספתא.** אשר יסדו קדמונינו ז"ל אשר מצאתי דבריהם חרותים לפנינו בפסקי ראשונים ואחרונים וכמה הם ששים ושמחים במציאה דאתא לידא. ראה זה מצאתי בתוספתא דא. אי לזאת הרהבתי בנפשי עוז. לאמר הן כל יקר ראו עיני איך רבו הפרשנים. כולם חכמים זקנים ונבונים. בכל דור ודור לפרש את המשנה כתורת ה' תמימה והיא ככלה המקושטת בדברי יקר כלשם שבו ואחלמה. ודברי התוספתא היא מוצגת לפנינו ערומה. לא קם איש להעמידה על מקומה. לנקות כל סיג מטעות הדפוס אשר נפלו מימים ימימה. ולפרשה ולבארה להוציא לאור תעלומה. ולהיות ברה כחמה. והדברים סתומים וחתומים. וצריכים ביאור אף לחכמים. לזאת שמתי לילות כימים. וחבלים נפלו לי בנעימים. לבאר ולפרש יחדיו יהיו תמים. ויאמר ש מ ו א ל אנכי הרואה אותן המקומות אשר לא שזפתן עין הרואה. דברי התוספתא. אשר בבית קודש אהלה. הנמצא בבבלי וירושלמי ראשונים ואחרונים. אשר כפטיש יפוצץ סלע. ומתחלק לכמה נצוצין ותילי תילין. ואנהרנא לעיינין שבילין בכמה אנפין דמלבלבין כאילנא דנפיש חילין. להעלות רעיונים. נגד חכמים ונבונים. כי על כל אלה נתתי לבי לדרוש ולתור בחכמה. בעזרת שוכן רומה. אף כי אנכי מה:

והן כבר רצה ה' את מעשי. והוצאתי לאור את **סדר נשים**. והבאתי ראשית **בכורי במנחת ועטור בכורים**. ועין רואה יאוזן שומעת גם שניהם יעידו כי נתפשטו לרצון לפני כל. וקטונתי מכל החסדים אשר עשה השם עמדי כי נמצאו יראים ושלימים. נגידים ופרתמים. אשר זכו לי בחותמם. לקבל הספרים בלב תמים. אנא השם שלם פעלם וצדקתם תעמוד לעולמי עולמים:

וגם היום קולי קול עוז לתת תודה לחי עולמים אשר מילא את ידי לעשות ציצים ופרחים נאים. ודברים היקרים כפז מסולאים. דברי התוספתא **מסדר זרעים**. והן לא שקטתי ולא נחתי. ואת חצני נערתי. לשמוח בשמחת **מועד**. והשם היה לי מסעד. כי הגדלתי והוספתי דברים רבים ערבים לאוזן שומעת. וכפלים לתושיה. גדול כבוד האחרון יהיה. ויקבלו תוספתא דא מכל שפר ארג. ונפש היפה אליהם תערוג. לענדם על לוח לבבו. כי ימצא הכל מתוקן לפניו. בביאור הפשוט להיות משנתו שגורה בפיו. וימצא כתוב ורשום בפנים מאירות ומסבירות להלכה בכמה הילכתא רבתא. ואני תפלה לצורי וקוני. רצה ניבי והגיוני. ותן חלקי בתורתך. ויערב זכרך על לשוני. וחוס וחמול עלי ושא פני. בכל לב אדרוש בתחנוני. ללמוד ולקיים כל דברי תורתך באהבה. בכל עת ועונה עד זקנה ושיבה. כי לעבדך היא תאות נפשי העלובה. שעה שועת נאנקים ופקוד עזובה:

ומשמיא אסכימו ע"י כי בהיותי עסוק בספרי להביאו לבית הדפוס הגיעו לידי ספרי התוספתא כ"י נוסחא חדשה אשר מפה קדוש יצאו כבוד מרן הגאון החסיד רשכבה"ג רבינו **אליהו** זצוק"ל **מווילנא** אשר מסרן לי נכדו הרב הגדול החריף ובקי המפורסם מוה' **יעקב משה** נ"י מסלאנימא ובתוכם ג"כ מקצת ציון מראה מקומות מהרב הגאון מוהר"ר **אברהם בן הגאון** זצוק"ל וסימנא מילתא היא כי סביבם שמתי שני חצאי לבנה כזה ( ). וזולתן הוא אשר מלבי הוצאתי וצפיתי לדעת אנה הובאו דברי התוס' בש"ס בבלי וירושלמי וגם הדינים מחודשים ברמב"ם ושו"ע הכל רשמתי ת"ל למען לא תחסר כל בה ואנכי בדרך אמת נחני ה' כי בכמה הגהות כוונתי לדברי הגר"א זצוק"ל אשר עליהם רשמתי בביאורי וכן הגיה הגר"א יען כי מלבי הוצאתי מלין אלו:

ועתה אודה ה' בפי ובתוך רבים אהללנו אשר זכיתי להשלים פרי חפצי להוציא לאור תעלומות חכמה שלשה חלקי התוספתא כן יזכני ה' להציג בשער בת רבים כל הסדרים על מכונם להוציא לאור מעין חתום לבאר סתימתאה דתוספתא ועתה יראו אור בהיר בשחקים. רבים יתמהו ויאמרו **כמה גדלים מעשי חייא** לפ"ק:

תוספתא

מסכת ברכות פרק ראשון

א מאימתי (א) קורין את שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פיתן [א] בערבי שבתות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר (נחמיה ד) וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים : **ב** (ב) רבי שמעון אומר פעמים שאדם קורא אותה שתי פעמים בלילה אחת א) קודם שיעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר ונמצא יוצא [בה] ידי חובה של יום ושל לילה : **ג** (ג) רבי אומר ארבע משמרות הוי הלילה עונה אחת מעשרים וארבע לשעה והעת אחת מעשרים וארבע לעונה והרגע אחת מעשרים וארבע בעת ר' נתן אומר ג' אשמורות בלילה שנא' (שופטים ז) ראש האשמורת התיכונה אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה: **ד** (ד) מאימתי קורין את שמע בשחרית אחרים אומרי' כדי שיהא (ממנו) [רואה] חבירו ברחוק ד' אמות ומכירו מצותה עם הנץ החמה כדי שיהא סומך גאולה [ב] לתפלה ונמצא מתפלל ביום (ה) אמר רבי יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ר"א בן עזריה הגיע זמן קריאת שמע כמדומה אני שנתייאשו מלקרות (ו) אלא ב) (*ו) שעוסקין בצרכי צבור קריתי ושניתי ואח"כ התחילו הן וכבר נראתה חמה על ראשי ההרים : **ה** (ז) החתנים וכל העוסקין במצות פטורין מק"ש ומן התפלה ומן התפילין שנאמר (דברים ו) בשבתך בביתך [ג] פרט לחתנים ובלכתך בדרך פרט לעסוקין במצות : **ו** מעשה בר' ישמעאל ובר' אלעזר בן עזריה שהיו שרוין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה ור' אלעזר זקוף והגיע זמן ק"ש ונזקף ר' ישמעאל (ח) והטה רבי אלעזר אמר לו רבי ישמעאל מה זה אלעזר אמר לו ישמעאל אחי אומרים לאחד מפני מה זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אני שהייתי זקוף הטיתי אתה שהיית מוטה זקפת אמר לו אתה הטיתה [לקיים] כדברי בית שמאי אני נזקפתי לקיים דברי בית הלל (ט) ד"א שלא יראו התלמידים ויקבעו [ד] כדבריך הלכה לדורות : **ז** (י) למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח בברוך שלא לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח בברוך לשוח אינו רשאי שלא לשוח שלא לשוח אינו רשאי לשוח : **ח** (כ) אלו ברכות שמקצרין בהן המברך על הפירות ועל מצות [ה] ברכת הזמן וברכה אחרונה [שבק"ש] ושבבהמ"ז אלו ברכות שמאריכין בהן ברכת תענית וברכות של ראש השנה וברכות יוה"כ (ל) מברכות של אדם ניכר אם בור הוא אם תלמיד חכם הוא : **ט** אלו ברכות שאין חותמין בהן [בברוך] המברך על הפירות ועל המצות ברכת (המזון) [הזימון] וברכה אחרונה שבברכת המזון ר"י הגלילי היה חותם בברכה אחרונה שבבהמ"ז ומאריך בה : **י** אלו ברכות שפותחין בהן בברוך כל הברכות כולן פותחין בברוך חוץ מן הברכה הסמוכה לשמע וברכה הסמוכה לברכה אחרת שאין פותחין בהן בברוך [ו] : **יא** (מ) אלו ברכות ששוחין בהן ברכה ראשונה תחלה וסוף ובמודים תחלה וסוף והשוחה בכל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה ואין עונים עם המברך רבי יהודה היה עונה עם המברך (ישעיה ו) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל [הארץ כבודו] (יחזקאל ג) וברוך כבוד ה' ממקומו כל אלו היה ר' יהודה אומר עם המברך : **יב** (נ) מזכירין יציאת מצרים בלילות אמר ר' אלעזר בן עזריה הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי [ז] שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות אלו דברי בן זומא וחכ"א ימי חייך העולם הזה [ח] כל ימי חייך להביא לימות המשיח אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח הרי הוא אומר (ירמיה כג) לכן הנה ימים באים נאם ה' וגו' אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתאמר יציאת מצרים מוסף על המלכיות ומלכיות עיקר ויציאת מצרים טפילה כיוצא בו (בראשית לה) ולא יקרא שמך עוד יעקב וגו' לא שתעקר שם יעקב ממנו אלא שתהא שם יעקב מוסף על ישראל ישראל עיקר ויעקב טפילה : **יג** כיוצא בו (ישעיה מג) אל תזכרו ראשונות אל תזכרו ראשונות אלו עול מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו אלו עול מצרים הנני עושה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה אלו מלחמת גוג [ט] משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר מעשה הזאב חזר ופגע בו ארי וניצל ממנו ג) והיה מספר מעשה ארי ופגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר מעשה נחש כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות : **יד** כיוצא בו (בראשית יז) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה בתחלה היא שרי [י] לאומתה עכשיו היתה שרה לכל האומות שנאמר כי שרה שמה כיוצא בו (שם) לא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם בתחלה הרי אתה אב [יא] לכל ארם ולבסוף הרי אתה אב לכל העולם [יב] שנאמר (שם) כי אב המון גוים נתתיך : **טו** אע"פ שחוזר וקרא אברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח ליהושע הושע אינו לגנאי אלא לשבח הוא אברם עד שלא נדבר עמו הוא [יג] אברם משנדבר עמו הוא הושע עד שלא נכנס לגדולה הוא [יד] הושע משנכנס לגדולה (ס) משה משה אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל כולן לשון חבה לשון זרוז . הן הן עד שלא נדבר עמהן והן הן משנדבר עמהן הן הן עד שלא נכנסו לגדולה והן הן משנכנסו לגדולה : **טז** (ע) כיוצא בו (תהלים עו) ויהי בשלם סכו וכי מה ראה [טו] הקב"ה להחזיר לה שם הראשון לפי שהוא אומר (ירמיה לב) על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני יכול אף עכשיו הרי היא בחמה תלמוד לומר (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו הרי היא בחמדה ובתאוה מלמד שכפר לה חורבתה [טז] שאין שכינה חוזרת [יז] עד שתעשה הר [יח] שנאמר (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון . ויהי בשלם סכו מצינו כשהיא שלם קרויה הר שנאמר (בראשית כב) ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה וגו' ואומר (תהלים קלז) זכור ה' לבני אדום מאימתי משנעקרו יסודותיה ממנה האומרים ערו ערו עד היסוד בה :

פרק ב א (א) הקורא את שמע צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב רבי אומר צריך להזכיר בה מלכות אחרים אומרים צריך להזכיר בה מכת בכורות וקריעת ים סוף : **ב** (ב) הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו רבי אחאי אומר משום רבי יהודה אם כוון לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כוון את לבו בפרק אחרון יצא : **ג** הקורא את שמע למפרע לא יצא (ג) וכן בהלל וכן בתפלה וכן במגלה : **ד** (ד) הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יחזור ויקרא את הפסוק בפני עצמו אלא מתחיל באותו פסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגלה וכן בתפלה . הנכנס לבית הכנסת ומצאן שקראו חצייה וגמר עמהן לא יחזור ויקרא מראשה עד אותו מקום אלא מתחיל מראש [א] וגומר עד סוף וכן בהלל וכן בתפלה וכן במגלה : **ה** הקורא את שמע וטעה ואינו יודע היכן טעה חוזר לראשה טעה באמצע הפרק חוזר לראש הפרק טעה בין כתיבה

נוסחאות מכתב יד

א) אחת עד שלא עלה כו' : ב) מפני שהן עסוקין כו' : ג) שכח מעשה הזאב :

אור הגנוז

פרק א [א] בלילי : [ב] לה תפלה : [ג] פרט לעסוקין במצות ובלכתך בדרך פרט לחתנים : [ד] ויעשו קבע הלכה כדברך : [ה] המצוה וברכת הזמון : [ו] זה שייך למטה ממנו וכן הוא בכ"י : [ז] שאשמע : [ח] כל להביא : [ט] משל משל : [י] על עמה : [יא] אב לארם : [יב] כולו : [יג] אברהם : [יד] יהושע : [טו] הכתוב : [טז] ומנין : [יז] לתוכה : [יח] ויהי בשלם סוכו : **פרק ב** [א] מראשה ועד סוף :

חסדי דוד

פרק א דברי ר"מ. משום דקתני ר' במתני' משעה שהכהנים נכנסין וכו' קתני הכא במתניתא דבמחלוקת שנויה דההיא רבנן היא ור"מ פליג: **רשב"א** פעמים וכו'. וכ"ה בגמ' דף ח' והא דקתני פעמים משום דלכתחילה מודה ר"ש לחכמים דמתני' דסברי עד חצות כדי להרחיק וכו' מיהו אם עבר ולא קרא יכול לקרותה עד ע"ה : **כדי** שיהא רואה כו'. ושיעור זה הוא מאוחר מע"ה ומוקדם מהנץ החמה נמצא שג' זמנים הם מע"ה דיעבד אין לכתחילה לא וכדלעיל ומשיראה חבירו ברחוק ד"א אפי' לכתחילה ומ"מ מצותה מן המובחר עם הנץ החמה וכדמסיים: **כמדומה** כ"ל דהכי פירושו שכשראה ר"י שהגיע זמן ק"ש דהיינו סמוך להנץ וראה את ר"ע וראב"ע לא היו קורין דומה לו שנתייאשו מלקרות ובקש לומר להם הגיע זמן ק"ש של שחרית ואח"ז ראה שעוסקין בצרכי צבור ולכן קרא ר"י בזמנו עם הותיקין והם התאחרו לקרות עד שכבר נראתה חמה על ראש ההרים ובזה מדויק הלשון מה שאמר ר"י וקריתי ושניתי פי' שהי' זמן רב בין ק"ש שלו לק"ש של ר"ע וראב"ע: **ובלכתך** בדרך כו'. עי' בגמ' ובמה שהקשו התוס' להך גי' למה לא ילפינן שאר מצות מחתן ותי' בדוחק ונולא דבריהם ז"ל הייתי אומר דאי לאו ובלכתך בדרך הייתי מוציא מבשבתך דפרט לחתן אפילו כונס את האלמנה אע"ג דליכא טרדא קמ"ל בשבתך דומיא דובלכתך בדרך דמסתמא איכא טרדא וא"כ דוקא הכונס את הבתולה דטריד ודין זה פסק הרמב"ם בפ"ד : **ונזקף** ר"י. פי' ר"י נזקף בשביל שהמה ר"א וכדי לקיים דברי ב"ה דמותר לקרות גם בזקיפה עשה כן . אבל באמת מותר לקרות לב"ה גם מוטה וגם מוכרח הייתי לזקוף כדי שלא יראו התלמידים ויקבעו כדבריך הלכה לדורות ברואתם שמנינו קורין מוטים: **למה אמרו** כו'. הך מתניתא עד ר"י אומר עם המברך (סוף סימן יא) לא הובאה בשום מקום כצורתה ומדברי הרמב"ם והראב"ד לא מדתי פירושה כי תחלתה סובבת והולכת לפרש דברי המשנה בשחר מברך שתים לפניה כו' כי מה דאיתא במתניתין בברכות שלפני ק"ש א' ארוכה וא' קצרה אינה הכוונה לפי מספר התיבות רק כי כל ברכה שפותחת בברוך וחותמת בברוך נקראת ארוכה כלומר ברכה שלמה והפותחת בברוך ואינה חותמת או החותמת בברוך ואינה פותחת אם היא לא סמוכה לחברתה נקראת קצרה אבל ברכה הסמוכה לחברתה אע"ג דאינה פותחת בברוך מ"מ לא בשביל זה נקראת קצרה כיון דנמשכת אל הברכה שלפניה: **אע"פ** שחוזר וקרא כו'. הך סיומא ליתא בגמ' ויש בזה ס"ס וכך נ"ל בתחלה הרי אתה אב לכל ארם וכו' ואח"ז קרויה הר שנאמר ויקרא אברהם וגו' יראה וגו' ואומר זכור ה' וגו' :

פרק ב צריך להזכיר יצ"מ כו'. פי' אע"פ שכבר קרא את שמע מ"מ מחויב להזכיר יצ"מ עוד הפעם בברכה שלאחר ק"ש כדי שיסמוך גאולה לתפלה ורבי אומר שצריך להזכיר בה מלכות כי עיקר יצ"מ היה כדי לקבל עליו עול מלכותו וכדכתיב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים ואחרים סוברים כי אתחלתא דגאולה

מצפה שמואל

(א) גמרא ב. ע"ב: ירושלמי רפ"א: (ב) ח: ירושלמי פ"א ד : (ג) ג: ירושלמי שם ע"ש: (ד) ט: ירושלמי פ"א ד : (ה) יא. ירושלמי שם : (ו) עי' ירושלמי ברכות רפה (*ו) עיין מיימוני פ"ב מהל' ק"ש הל"ה וטור שו"ע או"ח סימן ע' ס"ה. ועי' ביאורי הגר"א או"ח סימן ע' ס"ק ו': (ז) שם ושם: (ח) עי' ירושלמי סנהדרין פי"א הלכה ד ומסכת עבודת כוכבים פ"ג ה"ו ושביעית פ"ד ז: (ט) פסחים קא. וירושל' פי"ו הל"א שם :(י) שם פ"א:(כ) מו. עי' ירושלמי שם:(ל) ג. ועי' ירושל' שם:(מ) לא. ירושל' פ"א:(נ) יב: יג.:(ס) ילקוט פרשה שמות:(ע) ילקוט תהלים ג:(א) ירושל' ספ"א:(ב) יג. ושם פ"ב: (ג) מגילה יז: וירושלמי כאן פ"ב ושם פ"ב הל"א:(ד) עז. וירושלמי פ"ב ח :

מנחת בכורים

פרק א א מאימתי. בערבית . דכתיב ובשכבך זמן שב"א הולכין לשכב ואימתי זמן שכיבה : בעי"ש דממהרין לסעודה שהכל מוכן : שהכהנים . שנטמאו אסורין בתרומה עד שתחשך והיינו לס"ה: זכר לדבר. דלס"ה לילה הוא: עד לס"ה. ורא"ה גמורה אינה ד"ל דנהי דלילה הוא מ"מ אינו זמן שכיבה ובגמ' גרסינן מני ואומר והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה ומפרשינן מאי ואומר וכ"ת מכי ערבא שמשא לילה הוא ואינהו הוא דמחשכי ומקדמי ת"ש והיו לנו הלילה משמר ש"מ דמן לס"ה שבתו מן המלאכה איקרי לילה : **ב** בלילה . אף לאחר עה"ש קרי לילה בלשון העולם אלא לפי דאיכא אינשי דקיימי בהכיא שעתא קורא בה של יום להולך בדרך או שאר אונס אבל לכתחלה צריך להמתין משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירהו : **ג** ד' משמרות . לפי דאמר במשנה ר"א אומר עד סוף האשמורה הראשונה דהוה זמן ק"ש של שכיבה אמר ר' דד' משמרות הוי הלילה ונפקא ליה מדכתיב קדמו עיני אשמורות וכתיב חצות לילה אקום להודות לך ש"מ שבחצות הוה ב' משמרות להיום : התיכונה . ולרבי א' מן התיכונה שבתיכונות ובירושלמי מפרש סופה של שניה וראשה של שלישית שהן מתווכות את הלילה : **ד** מצותה . לכתחלה : עם הנץ . סמוך להנץ והתפלה יהיה סמוך לו בהנץ : אלא כמו מפני מחמת שנתעסקו בצרכי צבור פטורין מקריאת שמע : ושניתי . משנה דאסור ללמוד קודם קריאת שמע כמבואר בפרק שני (דף יד:): וכבר . עי' רשב"א בחידושי ברכות דף ט ד"ה אלא מ"ש בזה : **ה** החתנין . דכתיב בשבתך בטתך בשבת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת והוא טרוד ומהשב בבעילת מצוה : וכל העוסקין במצוה . דכתיב ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת וכדמסיים ואזיל : **ו** מעשה . קאי על משנה דמבואר פלוגתא דב"ש וב"ה דלב"ש בערב יטה ויקרא ובבוקר יעמוד ויקרא וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן והביא המעשה מעין פלוגתתן : זמן ק"ש . של ערב : מה זה . למה הטית : מגודל. תלתלים ונאה : כנגד המשחיתים . להוציא מלב המשחיתים לכן גדל זקנו וכן כאן נזקף להוציא דעת ר"א (רשב"א) . ורש"י מפרש שאומר כן על זקנו שיהיה להשחתה : כדברי ב"ה . והלכה כב"ה וכ"ת גם ב"ה מודה דמוטין שפיר דמי מ"מ אומר ד"א שמא יראו התלמידים כשהטה ר"א ויקבעו הלכה כדברי ב"ש לכן נזקף ונראה דגרסינן בתוספתא והטה ר"א ונזקף ר"י וכן הוא בש"ס וכדמוכח הכא : **ז** למה אמרו במשנה (די"ב) בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה א' ארוכה וא' קצרה ארוכה אמת ואמונה וקצרה השכיבנו ומפרש כאן הכ"מ להודיע דאסור לקצר בארוכה ולהאריך בקצרה : לחתום . בעלמא קאי הברכות שחותמין בברוך אין לשנות מבלי לחתום וכן בהיפך : לשוח . להשתחות כגון באבות ובמודים תחלה וסוף : **ח** שמקצרין . מטבע קצרה : ברכת הזמן . שהיינו ובירושלמי הגירסא ברכת הזימון שאומרים נברך שאכלנו משלו : וברכה אחרונה . שברכה קצרה היא ורא"ה דאינה חותמת בברוך אלא אח"כ הוסיפו שלש גמולות ושלש הטבות (עי' תוס' דמ"ו ב' ד"ה והטוב. ועי' תוס' פסחים דף קד ע"א ד"ה הטוב ועי' רש"י ברכות דף מט ע"א ד"ה ומ"ד) : ברכת תענית . ברכת גאולה שבתפלות י"ח אם גזרו הצבור תענית מאריך בה כמבואר בסדר תענית בפ"ב וכן בשם שהוא מוסיף מאריך בה כמו שירצה : וברכת ר"ה . מלכיות זכרונות ושופרות מאריך בפסוקים אם ירצה ואם לא התחיל לומר כלל רק אמר ככתוב בתורתך יצא כמבואר בסוף ר"ה : ניכר . כגון אם אמר ובטובו ה"ז ת"ח ומטובו ה"ז בור שממעט בתגמולו של הקב"ה : **ט** ברכת הזימון גרסינן : וברכה אחרונה . דברכה קצרה היא וכדפרישנא : ר"י . עי' חדושי הרשב"א דף מו: היה חותם בה . דס"ל הטוב והמטיב דאורייתא וכמו כל ברכת המזון וחותם בברוך ואינו פותח : **י** לשמע . בגמ' גרסינן חוץ מברכה הסמוכה לחברתה וסמוכה לשמע והיינו נמי דסמוכה לחברתה שקודם ק"ש אלא קמ"ל דאף שק"ש מפסיק מ"מ ה"ל הדין סמוכה : **יא** ברכה ראשונה . אבות : מלמדין . דאסור להוסיף על תקנת חכמים ומחזי כיוהרא : ואין עונין עם המברך . כשאחד מברך להוציא חבירו כגון בהמ"ז בזימון אין עונין עמו אלא שומע ושותק דעדיף טפי להוציא את חבירו מלברך כל אחד ואחד משום ברוב עם הדרת מלך : **יב** נאם ה' . מסיפא דקרא ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה מארץ מצרים : לא שתעקר . דמצינו אח"כ דנקרא ע"ש יעקב וקראו הקב"ה יעקב בירדתו למצרים כמבואר בפ' ויגש : **יג** אל תתבוננו . שלא תתבוננו בהם אבל מ"מ יזכר לטפל דיצ"מ ככר ניתן לזכירה: צרות אחרונות. ולכן בגאולה העתידה זכירת האחרונה עיקר : **יד** כיוצא בו . בגמ' ליתא: **טו** אברם. בנחמיה דקאמר אשר בחרת באברם ושמת שמו אברהם ולנגה קראו אברם א"כ דקאי בקראי דד"ה דאמר אברם הוא אברהם : הושע . כמבואר בפרשת האזינו הוא והושע בן נון : הוא אברם . נדיק היה מתחלתו ועד סופו : הושע משנכנס לגדולה. שהיה בענותו ובצדקתו כמאז כן עתה : משה משה. שהקב"ה קראן בכפל שמות משה בסנה אברהם בפרשת עקידה יעקב בירידתו למצרים בפרשת ויגש שמואל כששכב בבית ה' בשמואל א': זרוז. שמזרז אותן למעשיהם: הן הן . טעם נוסף דלכן כפל למימר דהוא בצדקו בין קודם שדבר עמו בין לאחר שדבר עמו: **טז** כיוצא בו. שנקרא בשם הראשון כמו אברם: ויהי בשלם. והיא ירושלים שנקרא מתחלה שלם כדכתיב בקרא ומלכי צדק מלך שלם ואברהם קראה יראה והקב"ה שיתף שם שניהם וקראה ירושלים כמבואר בילקוט פר' עקידה ובתהלים ע"ו א"כ דוד למה קרא אותה שלם כמו שם שקראו שם בן נח : שכיפר לה חורבנה . ולכן קראה שלם כמו שם שהיה לה קודם שלותה שזהו גורם הכפרה : ה"ג בילקוט תהלים שאין שכינה חוזרת עד שתעשה הר שנאמר ויקרא אברהם וגו' והיינו לראיה שדורות העתידין יאמרו בהר ה' יראה ש"מ כשיקרא הר אז יראה השכינה שם . ולפי הגירסא דהכא נמי יש לכוין פירושו דהדר אלעיל שאמר מתחילה דדוד קראה שלם משום שאין השכינה חוזרת עד שתעשה הר ועדיין יש להבין מה ענין שלם לכאן ה"ל לדוד לקרותה הר לזה אמר דמצינו שנקרא שלם ונקרא אז הר א"כ שלם והר שם חד הוא קודם בנינה ולכן אחר חורבנה נמי קראה הר וקראה שלם : ואומר. דכיפר לה חורבנה : לבני אדום . ועונשם אימתי משנעקרו שנחרבה דלא נתכפר בחורבנה וזה דמסיים האומרים ערו וגו' כלומר כיון דכבר נחרבה א"כ יכפר לה חורבנה אם כן זכור ה' :

פרק ב א מלכות . כגון מלכותו ואמונתו : מכת בכורות . בכוריהם הרגת-וכו' : וקריעת ים סוף . ויש סוף בקעת כמו שאנו אומרין (ירושלמי פ"ב): **ב** שיכוין . בב' הפרשיות דבפרשה ראשונה נאמר על לבבך ובשניה על לבבכם : בפרק ראשון . בפרשה ראשונה דהך דנאמר בשניה ושמתם את דברי אלה על לבבכם היינו שתהא שימת התפילין שעל היד כנגד הלב : **ג** למפרע . התיבות דכתיב והיו הדברים בהויתן יהו שלא יקרא למפרע : וכן בהלל . וכולהו נפקא לן מקראי ברפ"ב דמגילה (עיין בפ"ב דמגילה בתוספתא פי' תוס' לד ד"ה ולמנעיות) : **ד** וגו' . להרמב"ם דסדר פרשיות אינו מעכב הכוונה וגו' עד סוף הפרשה היינו סוף הפרשה שדלג בה . ועיין ביאורי הגר"א באו"ח סימן ס"ד ס"ק ב' ועיין בזה בירושלמי רפ"ג מ"ש בזה : **ה** היכן . באיזה מקום טעה ובכלל הספק אולי

ראשונה א) לאחרונה חוזר לכתיבה ראשונה: ו (ה)כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לקרות שמע ואין מפסיקין לתפלה ר' אומר כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש ר' חנינא בן [ב] עקיבא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה א"ר אלעזר ברבי צדוק כשהיה רבן גמליאל ובית דינו ביבנה היו עסוקים בצרכי צבור (*ה) לא היו מפסיקין שלא להסיע מלבן: ז (ו) הכתף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא אבל בשעה שפורק וטוען לא יקרא לפי שאין לבו מתכוין בין כך ובין כך לא יתפלל עד שיפרק: ח (ז) פועלין קורין בראש האילן ומתפללין בראש הזית או בראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין בעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל (ח)פועלין קורין את שמע ומברכין לפניה ולאחריה אוכלין את פתן ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין שלש פעמים [ג] שמונה עשרה אבל אין (יורדין) [מורידין] לפני התיבה: ט (ט)השושבינין וכל בני החופה פטורין מן התפלה ומן התפילין כל שבעת הימים וחייבין בק"ש רבי שילא אומר חתן פטור וכל בני ב)החבורה חייבין: י קברו את המת ועמדו בשורה שורה [ד] הרואה את הפנימית פטורה ושאינה רואה את הפנימית חייבת (י)רבי יהודה אומר אם אין שם אלא שורה אחת העומדים שם לשם כבוד חייבין לשם אבל פטורין ירדו (כ)להספד הרואין [ה]את הפנימית פטורין ג) וי"א ושניים להם ושאין רואין את הפנימית חייבין (*כ)הסופד וכל העוסקים בהספד (ל)מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה מעשה שהפסיקו רבותינו לקריאת שמע ולתפלה: יא (מ)בעל קרי חולה שנתן עליו תשעה קבין מים הרי זה קורא אבל אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיבא בארבעים סאה רבי יהודה אומר ארבעים סאה מכל מקום: יב (נ)הזבין והזבות והנדות והיולדות מותרין לקרות בתורה [ו]ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין בכולן [ז]ר' יהודה אומר (אבל) שונה הוא בהלכות הרגילות ובלבד שלא יציע את המשנה: יג (ס)בעל קרי שאין לו מים לטבול הרי זה קורא את שמע ואינו משמיע לאזנו [ח] ואינו מברך לפניה ולא לאחריה דברי רבי מאיר וחכ"א קורא את שמע ומשמיע לאזנו ומברך לפניה ולאחריה אמר ר' מאיר פעם אחת היינו יושבין [ט] לפני ר' עקיבא בבית המדרש והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעים לאזנינו מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח אמר [י] לו אין שעת הסכנה ראיה: יד הרי שהיה עומד בשדה ערום או [שהיה] עושה מלאכתו ערום הרי זה מכסה את עצמו בתבן ובקש ובכל דבר וקורא אף על פי שאמרו אין שבחו של אדם להיות [יא] יושב ערום ד) זה מכסה עצמו בתבן ובקש ובכל דבר וקורא (ע)אע"פ שאמרו כשברא הקב"ה את האדם לא בראו ערום שנא' (איוב לח) בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו ענן לבושו זה השפיר וערפל [תחולתו] זה השליא (פ)הרי שהיתה מטפחת של בגד ושל עור חגורה לו על מתניו הרי זה קורא בין כך ובין כך לא יתפלל עד שיכסה לבו: טו (*פ)(צ)לא יכנים אדם את ראשו לתוך [יב] קובו ויקרא את שמע ואם היתה [יג] אפורוסתו חגורה [יד] לו מבפנים הרי זה מותר: טז (ק)שנים [שהיו] ישנים בטלית אחת אינן רשאין לקרות את שמע אלא זה מתכסה [טו] בכסותו וקורא וזה מתכסה בכסותו וקורא ואם היו [טז] בניו ובני ביתו קטנים הרי זה מותר: יז (ר) קטן שיכול לאכול כזית [יז] פורשים מצואתו וממי רגליו ד' אמות. (ש) אין פורשין אלא משל אדם ומשל כלבים בזמן שנתן לתוכן עורות: יח (ת)גרף של רעי ועביט של מי רגלים עמו בבית הרי זה מרחיק ארבע אמות וקורין שלפני המטה [יח] נותן לתוכו מים כל שהוא וקורא ואם לאו לא יקרא ר' [יט] זכאי אומר אם נתן לתוכו רביעית מים יקרא ואם לאו לא יקרא רשב"ג אומר שלפני המטה לא יקרא שלאחר המטה יקרא ר' שמעון בן אלעזר אומר אפילו כל הבית כולו כעשר אמות וגרף של רעי מונח לתוכו לא יקרא עד [כ] שיכניסנו או [כא]יניחנו תחת המטה: יט (א)לא יכנס אדם במבואות המטונפות ויקרא את שמע ולא עוד אלא [כב]כשהוא קורא הרי זה מפסיק עד שיצא מרשות כל אותו מקום ויקרא (ב)לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקביו שנאמר (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישראל: כ (ג)לא יטול [כג] את המים במקום שמתפלל אלא א"כ מרחיק ד' אמות [כד] יבשו או נבלעו הרי זה מותר: כא (ד)הנכנס לבית המרחץ במקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם מקרא ותפלה ואין צריך לומר שאילת שלום נותן את תפיליו ואינו צריך לומר שאינו חולץ את תפיליו מקום שבני אדם עומדין לבושין וערומין יש שם שאילת שלום ואין שם מקרא ותפלה ואינו חולץ את תפיליו ואינו נותן לכתחלה מקום שבני אדם עומדין ערומין אין שם שאילת שלום וא"צ לומר מקרא ותפלה והולץ את תפיליו ואינו צריך לומר שאינו נותן (לכתחלה): כב (ה)הלל הזקן אומר אל תראה ערום אל תראה לבוש אל תראה עומד אל תראה יושב אל תראה שוחק אל תראה בוכה [כה] שנאמר (קהלת ג) עת לבכות ועת לשחוק [כו]:

פרק ג

א (א) כשם שנתנה תורה קבע לקרות שמע כך נתנו חכמים קבע לתפלה מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר [היה] קרב עד חצות (ב)רבי יהודה אומר עד ד' שעות שכן תמיד של שחר קרב והולך עד ד' שעות ומפני מה אמרו תפלת מנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים [היה] קרב עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברין ופדרין קרבין והולכין כל הלילה ומפני מה אמרו תפלת מוספין כל היום שהרי קרבן מוספין קרב והולך כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן של מוסף קרב והולך עד שבע שעות: ב ואיזה היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעות חסר רביע תפלת הערב אין לה קבע [א] (ג) רבי יוסי אומר [ב] עת נעילת שערים אמר ר"א בר יוסי אבא היה מתפלל עם נעילת שערים (*ג)המתפלל תפלת המוספין (ד)בין משקרב תמיד של שחר בין עד שלא קרב תמיד של שחר יצא: ג (ה)ר' [ג] יהודה אומר אם שגורה תפלתו בפיו סימן יפה הוא לו ואם לאו סימן רע הוא לו: ד (ו)הוא אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו כל שרוח עצמו נוחה (הימנו) בשלו סימן יפה לו אין רוח עצמו נוחה בשלו סימן רע לו: ה בן עזאי אומר כל שלקה בגופו מפני חכמתו סימן יפה לו כל שלקה בחכמתו מפני גופו סימן רע לו הוא היה אומר כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו: ו (ז) המתפלל צריך שיכוין את לבו אבא שאול אומר סימן [ד]לדבר (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזנך: ז (ח)א"ר יהודה כשהיה רבי עקיבא מתפלל עם הצבור היה מקצר בפני כולן כשהיה מתפלל

נוסחאות כ"י

א) לכתיבה האחרונה: ב) החופה: ג) וי"א בכ"י ליתא: ד) בכ"י עומד ערום כשברא הקב"ה כו' והשאר חסר:

אור הגנוז

[ב] בן עקביא: [ג] של: [ד] שורה הפנימית פטורה והחיצונה חייבת: [ה] הפנים פטורין שאין רואים את הפנים חייבין: הסופד וכו': [ו] בנביאים וכתובים: [ז] רבי יוסי: [ח] דברי ר"מ וחכמים אומרים קורא את שמע ומשמיע לאזניו ומברך וכו': [ט] בבהמ"ד: [י] אמרו לו: [יא] עומד: [יב] אבו: [יג] אפרקסות: [יד] עליו: [טו] בלבושו: [טז] בנו או בתו: [יז] דגן: [יח] אם נתן לתוכן מים כל שהן יקרא: [יט] רבי אומר: [כ] שיכסנה: [כא] עד שיניחנה: [כב] אפילו נכנס כשהוא קורא: [כג] אדם: [כד] המטיל את המים לא יתפלל באותו מקום אא"כ תרחיק ד' אמות: [כה] משום שנאמר: [כו] עת לחבק ועת לרחק מחבק: פרק ג [א] רבי אלעזר ברבי יוסי: [ב] עם: [ג] רבי עקיבא: [ד] לתפלה:

חסדי דוד

היתה במכת בכורות והשלמת הגאולה היתה בקריעת ים סוף לכן צריך להזכיר גם אותם: כותבי סתו"מ כו'. וטעמא דר' שסובר כי גם לק"ש אין מפסיקין הוא דוקא באופן שרבים צריכים להם ותשבי כמו העסוקין בצרכי צבור דר"ג ובית דינו לא היו מפסיקין כלל. וכן הלכתא: הכתף כו'. וחייב בק"ש דלא בעי כוונה רק בפסוק ראשון ויכול לכוין גם אם משאו על כתפו אבל בתפלה דבעי כוונה דרחמי היא פטור. ומיירי במשא גדול אבל במשא קטן פחות מס'* קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל: הסופד וכל העוסקין כו'. אבל שאר העם מפסיקין גם לתפלה. ומביא מעשה לראיה כי רבותינו שלא עסקו בהספד הפסיקו גם לתפלה כי בלא זה יהיה מעשה לסתור: הזבין כו'. אע"ג דדמיין לבע"ק מ"מ כיון שהזיבה באה מחמת חולי ולא מחמת קלות ראש לכן מותרין לקרות בתורה כו' והגי' בתוספתא ר' יהודה הוא ט"ס וצ"ל ר' יוסי כי ר' יהודה לא שרי אלא בהלכות ד"א ועי' בגמ' דף כ"ב: וערפל חתולתו כו'. אגדה זו איתא בויקרא רבה פ' תזריע: לתוך קובו. אפשר שהוא כמו חובו לטמון בחבי עוני (איוב לא) או שהוא כמו אל הקבה (במדבר כ"ה) ופי' בין ברכיו: אלא זה מתכסה בכסותו כו'. ותולק על גמ' דידן (דף כד) דמתיר בטלית מפסקת ביניהם או אם זה מחזיר פניו לכאן כו': גרף של רעי כו'. זה הוא דוקא מלאחריו אבל אם הוא מלפניו צריך להרחיק כמלא עיניו. ומ"ש שלפני המטה נותן לתוכו מים מיירי או בקרקע או בכלי שאינו מיוחד לזה אבל אם הם בעביט אסור בשביל העביט גם אם נתן לתוכו מים: אל תראה ערום כו'. כל זה הוא בדרך לא זו אף זו פי' לא לבד כי ערום בין הלבושין אסור אבל גם לבוש בין הערומים ס"ד דצניעות הוא מותר וכן לא לבד עומד בין היושבים דנראה כפוסע על ראשיהם אלא אפילו ישב בין העומדים ס"ד דמותר. וכן לא לבד לשחוק בין הבוכים אלא אפילו לבכות בין השוחקים ס"ד דמותר משום דבא לבטל השחוק מהם מ"מ אסור לשנות מאחר האנשים דמיחזי כיוהרא:

פרק ג שכן תמיד של שחר כו'. הנה בדברי ר"י נאמר קרב והולך בין בתמיד של שחר ובין בתמיד של בין הערבים. ובדברי רבנן איתא בשניהם קרב סתם. וזה מורה כי ר"י האומר עד ארבע שעות עד פלג המנחה הוא עד ועד בכלל. וזה שמוסיף בלשונו והולך כי הוא גם שעה הרביעית ופלג המנחה בכלל משא"כ לרבנן הוא עד ולא עד בכלל וכמ"ש רש"י בגמ' לכן אמרו קרב סתם אבל בגמ' איתא בדברי שניהם קרב והולך: רבי יוסי אומר עת נעילת שערים. זה אין סברא לומר כי ר"י חולק וסובר דתפלת ערבית יש לה קבע. אבל הוא חולק על רבנן בזה דהמה אמרו תפלת הערב אין לה קבע משמע דכל הלילה שוה הוא בזמן תפלתו. ועז"ב בא ר"י לחלוק ולומר כי מצוה מן המובחר הוא עת נעילת שערים. ונעילת שערים אינו נ"ל רק נעילת שערי ההיכל שהוא קצת יום וכדאיתא בשלהי יומא לענין תפלת נעילה וכר' יוחנן בירושלמי בר"פ תפלת השחר. וטעמו דסובר תפלות אבות תקנום ומצינו ביעקב כי התפלל לפני נה"כ דכתיב כי בא השמש ומזה ילפינן דהתפלל מעריב ולכן מצוה מן המובחר להתפלל בעת שהתפלל יעקב אבינו: בן עזאי אומר כל שלקה בגופו כו'. פי' אם מפני עול העיון בתורה לקה בגופו סימן יפה הוא לו וכל שלקה בחכמתו מפני תענוגי גופו זה הוא סימן רע וכל שנטרפה דעתו מפני חכמתו וכמ"ש על ר"א בן פדת בעירובין פ"ג. וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו כמו"ש על בן זומא דהציץ ונפגע:

מצפה שמואל

(ה) ירושלמי פ"א ושבת פ"א הל"ב ובכורים פ"ג ועי' סוכה כו: (*ה) מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה ח עי' טור ושו"ע או"ח סימן נג סעיף ד: (ו) מז. ירושלמי פ"ב: (ז) שם ושם: (ח) שם ושם וירושלמי פ"ו: (ט) סוכה כה: (י) יז: וירושלמי פ"ג וסנהדרין פ"ב הל"ב: (כ) יט: וירושלמי פ"ג ושם: (*כ) עי' טור ושו"ע סימן עב סעיף ג' ובביאורי הגר"א סק"ד: (ל) ירושלמי שם הל"ב וסנהדרין פ"ב הל"ב: (מ) כב: וירושלמי פ"ג: (נ) שם ושם יב: (ס) שם ושם ועי' ירושלמי יומא פ"ח סוף הל"א: (ע) עי' נדה כה. וירושלמי שם פ"ג הל"ג: (פ) כד: (*פ) עיין מ"א סי' ע"ד: (צ) עיין ירושלמי פרק ט': (ק) שם: (ר) סוכה יב ירושלמי פ"ג יב: (ש) כ"ה ירושלמי שם: (ת) שם וירושלמי שם יב. ועי' ירושלמי ע"ז פ"ב הל"ד: (א) כד: (ב) כג: ירושלמי פ"ג ז וירושלמי מגילה פ"א הל"ט: (ג) מגילה כז. וירושלמי ספ"ג: (ד) שבת י. וירושלמי פ"ב וע"ז פ"ב הלכה ד': (ה) מס' ד"א רבה פ"ז: (א) עי' ירושלמי פ"ד וירושלמי שבת פ"א הל"ב ובפי' הק"ע שם בד"ה ק"ש זמנה קבוע: (ב) כו: ירושלמי הפ"ד: (ג) עי' ירושלמי פ"ד יד. וירושלמי תענית פ"ד הל"א: (*ג) עי' שו"ע או"ח סימן ר"מ וסימן רס"ח סעיף א' בהג"ה ובביאורי הגר"א שם: (ד) עי' ירושלמי סוטה פ"א הלכה ג: (ה) עיין לד: וירושלמי ספ"ה: (ו) אבות פ"ג משנה י: (ז) לא. וירושלמי ספ"ה: (ח) שם:

מנחת בכורים

אולי הי' בתחלתו חוזר לראשה: הפרק. והיה אם שמוע והספק הוא שמא טעה בתחלתו והוא עומד באמצע הפרק ומסתפק שמא טעה מתחילתו ועד עתה ובגמ' הגירסא טעה בין פרק לפרק (שאיי באיזה פרק עומד) יחזור לראש הפרק (שמסופק בו): בין כתיבה. שאיי אם עומד בוכתבתם שבפ' ראשונה או בשניה: חוזר לכתיבה ראשונה. אף שפ' שניה מדרבנן היא מ"מ כיון שהתחיל לקרות מחמירין לגמור בספיקו: ו לק"ש. דהיא דאורייתא: מפסיקין לתפלה. דתפלה עיקר (ירושלמי פ"ק דף ו' ועי' סוכה דף כ"ו): שלא להסיע. להסיח דעתו מצרכי צבור: ז קורא. שיכול לכוין עכ"פ פסוק ראשון: לא יקרא. דלא א"י לכוין אף פסוק ראשון: לא יתפלל. בשעה שהמשא עליו דצריך לכוין באבות: ח בראש האילן. שעוסקין במלאכתן דטורח להם לירד אבל לתפלה דבעי כונה שפי צריכין לירד: בראש הזית. דענפיו מרובין ואיכא טרחא גדולה לירד התירו גם להתפלל: יורדין למטה. דמירתתי ולא מכווני שפיר: בין כך. אף בזית ותאנה כיון דאין כאן ביטול מלאכה ירד למטה: פועלין. שעושין בפתן א"נ אף בעושין בשכר אלא שבעה"ב מיסב עמהן: שלש פעמים. הג' תפלות שמ"ע י"ח שלימות ולא מעין י"ח כדין הפועלים שעושין בשכרן: לפני התיבה. להתפלל בצבור דאיכא ביטול מלאכה הרבה ובגמרא גרסינן נמי ואין נושאין כפיהם: ט וחייבין בק"ש. דבקל יכולין לכוין: חתן פטור. דטריד טירדא דמצוה: י בשורה לנחם האבל: הפנימית. שרואין את האבל שורה המוקפת סביב לו: לשם כבוד. ולא לנחם האבל: לשם אבל. לנחמו דעוסק במצוה: ושניים להם. אף שורה השניה לאותן שרואה פנימה: מפסיקין לק"ש. שכשמטין א' א' וקורין בזמן שהמת מוטל לפניהם וכשאין המת מוטל לפניהם קורין ביחד אבל תפלה דרבנן: יא חולה. דטריחא ליה מלתא לטבול במ' סאה די בט' קבין בנתינה: מ' סאה. איכא מ"ד אפילו חולה לאונסו ואיכא מ"ד דדוקא חולה המרגיל אבל לאונסו לא בעינן מ' סאה: מ"מ. איכא מ"ד לאתויי שאובין אף בכלי ואיכא מ"ד דוקא בקרקע: יב והנדות. ובגמ' גרסינן בועלי נדות ביום שטבלו לקריין ואף שטמאין טומאת שבעה הותרו אחר טבילת קריין כר"ת: במדרש. אף שיש בכן הזכרת שמות פסוקים: הרגילות. שא"צ עיון בהם וסגורות על פיו: שלא יציע. לא ידקדק בטעמי פירושיהן: יג ואינו משמיע לאזנו. דר"מ לטעמיה דסקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. כמבואר דף ט"ו דאחר כונת הלב הן הן הדברים ולכן בב"ק מחוייב הוא כן ולא בקול רם כדאמרן בסיני שהיה השמעת קול ואסור לב"ק ובגמרא גרסינן מהרהר בלבו: ולא הייתו משמיעין לאזנינו. אלמא דשאר כל אדם נמי יצא א"כ בב"ק למה ישמיע: יד מכסה עצמו. ערותו כדי שלא יהיו עיניו ולבו רואין את הערוה אף שאינו מכסה לבו: מכסה עצמו. סגי בזה שמכסה ערותו ולא כל גופו ומותר לקרות ק"ש: אע"פ שאמרו. מ"מ אם היה חגור על מתניו מותר אף שאינו מכסה כולו כדמפרש הרי שהיתה מטפחת: השפיר. שממנו הולד נוצר: שליא. עור שהולד מונח בתוכו כשנגמר: בין כך. אף שכיסה מתניו ואין לבו רואה את הערוה: טו חגורה לו. ואין לבו וגם עיניו רואין את הערוה מותר (עי' סוכה דף י' ע"ב ישו"ש היטב): טז בטלית א'. ערומים ונוגעים בבשרם זה לזה אף שאין לבם רואה את הערוה: קטנים. תינוקת עד בת י"א שנה ותינוק עד בן י"ב שנה מכאן ואילך מתאוה לביאתן ואסור: יז כזית. בכדי א"פ: פורשין. לענין ברכה וק"ש ותפלה וד"ת: בזמן שנתן לתוכן. לתוך צואת כלבים או חזיר אבל צואת אדם לא בעי עורות ובגמ' דכ"ה גרסינן נמי צואת חזירים וכנתן לתוכן עורות: יח עמו בבית. ונקיים כדרך הכלי שאוחזין בבית א"נ דוקא עמו בבית אבל לפני הפתח אף בסמוך מותר דהפתח מפסיק: ס"ג בגמרא מי רגלים עמו עד שיטיל לתוכן מים וה"ג הכא ולת"ק סגי במים כ"ש שנתן בתחלה המים ואח"כ הטי רגלים דקמא קמא בטלי: רביעית. אף בתחלה אבל כשהטיל מי רגלים בתחלה לכ"ע בעי רביעית ואיכא מ"ד דפליגי במים בסוף אבל בתחלה לכ"ע בעי רביעית ואנן קי"ל בין מים בתחלה בין בסוף ברביעית: שלאחר המטה. המטה הוה הפסק: לא יקרא. דכל הבית כד"א: תחת המטה. ומחיצות המטה פחות מג' טפחים לארץ דכלבוד דמי: יט וצריך לנקביו. אף ביכול לעמוד א"ע עד פרסה לכתחילה אסור ובאינו יכול לעמוד אף בדיעבד תפלתו תועבה: כ במקום שמתפלל שרוצה להתפלל ולכן מסיים יבשו או שנבלעו מותר ובש"ס מבואר דאחר תפלתו ירחיק ד"א או ישהה כדי הלוך ד"א: כא לבושין וערומים. בית האמצעי: אין שם שאילת שלום. לשאול שלום אחד לחבירו משום דשלום שמו של הקב"ה ואסור להזכיר בבית המרחץ: כב אל תראה ערום. בין הלבושין ולבוש בין הערומים וכן כולם: עת לבכות. אף שהוא אינו בצער שאירע לרבים אל ימנע מלבכות עם הרבים להשתתף בצרתם וכן בענין שמחה לשמח על שמחת העם אף שאינו מגיע לו טובה:

פרק ג א כשם שנתנה תורה קבע לק"ש. זמן שכיבה וזמן קימה ג' שעות ביום א"נ של לילה בלילה ושל יום ביום: זמן לתפלה. אף דרחמי נינהו מ"מ קבעי זמן לתפלה ומה"ת אין לה זמן אלא בכל עת ובכל רגע אם רוצה מקיים המצוה וי"א דמה"ת אין חיוב בתפלה כלל: אמרו. במשנה קמא רס"ד דמכילתין: פלג המנחה. שמחלקין זמן המנחה שהוא מט' ומחצה עד הערב ותני זמן זה הוא לתפלת המנחה והוא י"א שעות חסר רביע וכדמפרש לקמן: ב אין לה קבע. אין לנו במה לתלותה: ובמשנה מבואר נמי אין לה קבע ומפרשינן בש"ס כמ"ד תפלת הערב רשות (עי' ירושלמי בפ"ד): שערים. שערי שמים דהוא הוא נה"כ: עד שלא קרב. בזמן המקדש דאז נמי התפללו תפלת המוספין כמבואר בסוכה דף כ"ג והאידנא נמי עד שלא התפלל תפלת השחר: ג ר"י אומר. ומילתא באנפי נפשיה הוא: יפה. שתפלתו מקובלת: ד נוחה בשלו. ואינו מצטער על הפסד ממון ומסתפק במה שיש לו: סימן יפה לו. מדה טובה היא ויגמול חסד לעניים ולאחרים בממונו: ה בגופו. ביסורי הגוף ובתענוגי העולם: בפני גופו. שחס על גופו ומחמת זה ממעט בתורה: סימן רע לו. עונשו גדול: שנטרפה דעתו. דמשים על ד"ת כהדיוט ומקיים אנפשיה אם נבלת בהתנשא אם מנבל עצמו על ד"ת לסוף שיתנשא: שנטרפה חכמתו. שאינו מקפיד על לימודו מפני שאינו שואל על מה שצריך מפני שמתבייש ונתקיים בו אם זמות יד לפה או אינו מגליה בד"ת שומם ושם את שאלותיו כשואלין מתתו יד לפה ישים מחסום וכדדרשינן בסוף מכילתין (סג.): ו תכין לבם. וראיה גמורה אינה דעיקר קרא מיירי שיפנה עצמו מתענוגי העולם ולא מיירי מכוונת הלב (תר"י בר"פ אין עומדין) א"נ דעיקר קרא למצות צריכות כוונה הוא דאתא שיכוין לצאת כמצוה כמבואר בתוס' דר"ה בפ"ב: ז בפני כולן. יותר מכולן שלא להטריח הצבור: שהיה עושה. בתחנונים שאחר תפלתו א"נ בי"ח עצמו באמצע הברכות דאינו בתחלה או בסוף אין להוסיף על

בינו לבין עצמו היה אדם מניחו בצד זה ובא ומצאו [ס] בצד אחר מפני הכריעות והשתחויות שהיה עושה : ח (ט) יכול יתפלל (א) כל היום כולו כבר פירש דניאל (דניאל ו) וזמנין תלתא ביומא הוה ברך על ברכוהי יכול יתפלל לכל רוח שירצה ת"ל (שם) וכוין פתיחן ליה בעיליתיה נגד ירושלם יכול משבא לגולה הוחל ת"ל (שם) כל קבל דהוה עביד מן קדמת דנא : ט יכול יהא משמיע קולו בתפלתו פירש בחנה (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה יכול יהא כוללן (ב) בבת אחת פירש דוד (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים ערב זו תפלת ערבית בוקר זו תפלת שחרית וצהרים זו תפלת מנחה (י) יכול שואל הוא צרכיו ואח"כ מתפלל ויסתלק פירש שלמה (מ"א ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה רנה זו רנה וכן הוא אומר (תהלים לג) רננו צדיקים בה' (ג) תפלה זו בקשה : י (כ) אין אומרין ד"א אמת ויציב אבל אומרין ד"א תפלה אפילו כסדר וידוי יוה"כ : יא (ל) היה מהלך במקום סכנה ולסטים מתפלל תפלה קצרה איזו היא תפלה קצרה רבי אלעזר אומר [ו] עשה רצונך בשמים [ז] ותן נחת ליראיך [ח] בארץ והטוב בעיניך עשה ברוך שומע תפלה ר' [ט] אלעזר בר צדוק אומר שמע [י] צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתן ברוך שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד צרכיו ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ברוך שומע תפלה אמר רבי אלעזר בר צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה [יא] בערבי שבתות ומאהבתך ה' אלהינו [יב] ועל הכוס אומר אשר קדש את יום השבת ואינו חותם : יב (מ) כבוד יום [יג] כבוד לילה כבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו אלא כוס אחד קדושת היום קודמת לכבוד יום ולכבוד לילה (נ) לילי שבתות ולילי ימים טובים יש להם קדושת היום על הכוס ויש להם [יד] הזכרת היום בברכת המזון שבת ור"ח וחולו של מועד ויו"ט יש בהם הזכרת היום בברכת המזון ואין להם קדושת היום על הכוס : יג (ס) לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא אמר הבדלה בחונן הדעת אומרה על הכוס ואם לא אמר מחזירין אותו [טו] (ע) רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בברכת הארץ מחזירין אותו : יד (פ) כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר מעין המאורע (אין) (*פ) מחזירין אותו וכל שיש בו מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר קדושת היום בעבודה רבי אליעזר אומר בהודאה ואם לאו מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע (ד) [טז] שבת [יז] ויום הכפורים מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע רבן שמעון ב"ג [יח] ורבי יוחנן בן ברוקא אומרים כל מקום שמתפלל שבע אומרים קדושת היום באמצע : טו (צ) ויו"ט של ראש השנה שחל בשבת ב"ש אומרים מתפלל עשר (ה) ובית הלל אומרים מתפלל תשע יום טוב שחל להיות בשבת ב"ש אומרים מתפלל שמונה ואומר של שבת בפני עצמו ושל יום טוב בפני עצמו ומתחיל בשל שבת וב"ה אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע [יט] ר' נתן אומר אף חותם ברוך מקדש את השבת וישראל והזמנים : טז (ק) סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות מכוונים לבן לפני המקום ומתפללין שנא' (מ"א ח) והתפללו אל ה' היה עומד בחו"ל יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' (שם) והתפללו אל ה' דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין את לבו כנגד ירושלים שנא' (שם) והתפללו אל העיר הזאת העומדים בירושלים מתפללין כנגד בית המקדש שנא' (שם) והתפללו אל הבית הזה העומדים במקדש יכוונו את לבן כנגד בית קדשי הקדשים שנא' (שם) והתפללו אל המקום הזה נמצאו העומדין לצפון פניהם לדרום העומדים בדרום פניהם לצפון העומדים במזרח פניהם למערב העומדים למערב פניהם למזרח ונמצאו כל ישראל מתפללין למקום אחד : יז (*ק) לא (ר) יעמוד [אדם] לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל שאין גבהות לפני המקום שנא' (תהלי' קל) ממעמקים קראתיך ה' אם היה זקן או חולה הרי זה מותר : יח (ש) היה רוכב על גבי החמור אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל ר' אומר בין כך ובין כך יתפלל במקומו ובלבד שיהא לבו מכוון : יט (ת) היה משכים לצאת לדרך נוטל שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה [ומתפלל] ולכשיגיע זמן קריאת שמע קורא וכן מי שהיה משכים לישב בקרון או בספינה [כ] מביאין לו לולב ומנענע מגילה וקורא בה ולכשיגיע זמן ק"ש קורא [כא] רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל : כ (א) היה עומד [כב] בסרטיא ובפלטיא הרי זה עובר פני חמור ופני חמר ופני קדר [כג] אינו מפסיק (ב) אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל נשכו ערוד ולא הפסיק הלכו תלמידיו ומצאו מת ע"פ חורו אמרו אוי לו לאדם שנשכו ערוד אוי לו לערוד שנשכו לבן דוסא : כא (ג) אין עומדין להתפלל [לא] מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר של חכמה וכן לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא [כד] מתוך דברים בטלים ולא מתוך קלות ראש אלא מתוך דבור של חכמה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו את דבריהם בדברי שבח (ו) ותנחומין : כב (ד) הכותב את השם אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו (*ד) היה כותב חמשה שמות או ששה כיון שגמר אחד מהם משיב שאלת שלום : כג (ה) מקום שנהגו לומר ברכת אבלים [כה] בשלש אומרי' בשלש בשתים אומרים בשתים אחת אומרים אחת מקום שנהגו לומר ברכת אבלים בשלש כולל את הראשונה בתחיית המתים וחותם בה מחיה המתים שניה בתנחומי אבלים וחותם [בה] מנחם עמו בעירו שלישית בגמילות חסדים ואינו חותם : כד המפטיר בבית עולמים אינו חותם : כה (ו) שמונה עשרה [כו] שאמרו חכמים כנגד שמונה עשרה אזכרות שבהבו לה' בני אלים וכולל של מינים בשל פרושין ושל גרים בשל זקנים ושל דוד [כז] בירושלים ואם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמן יצא : כו (ז) עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה :

פרק ד

א (א) לא יטעום אדם כלום עד שיברך שנא' (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל (*א) (א) המצות לא ישתמש אדם בפניו ידיו ורגליו (ב) אלא לכבוד קונהו שנא' (משלי טז) כל פעל ה' למענהו : ב (ג) דבש תמרים ויין תפוחים והומץ [א] סתוניות מברכין עליהם כדרך שמברכין על המוריים : ג (ד) יין חי מברכין עליו בורא פרי העץ [ונוטלין] הימנו לידים נתן לתוכו מים מברכין עליו ב"פ הגפן (ב) [ואין נוטלין] הימנו לידים דברי ר' אליעזר וחכ"א (ז) אחד זה ואחד זה מברכין עליו ב"פ הגפן ואין נוטלין הימנו לידים : ד (*ד) הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהן בורא מיני כיסנין : ה (ה) על הזרעים הוא אומר בורא מיני זרעים על הדשאים הוא אומר בורא מיני דשאים ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר ברוך מצמיח האדמה בדברו ר"מ אומר (ו) אפי' ראה את הפת ואמר ברוך [ב] שברא את הפת זו כמה [ג] נאה פת זו הרי זו ברכתה אפילו ראה תאנים ואמר ברוך [מי] שברא תאנים הללו כמה [הן] נאות (ג) זו היא ברכתן ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא רבי יהודה אומר כל שנשתנה מברייתו

הגהות הגר"א (א) הברכות לא ירחוץ אדם פניו : (ב) ונוטלין : (ג) הן :

אור הגנוז

[ה] בזוויות : [ו] יעשה : [ז] ממעל : [ח] בארץ ל"ג בכ"י : [ט] רבי יוסי : [י] לתפלת : [יא] בלילי : [יב] שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה : [יג] וכבוד : [יד] קדושת היום : [טו] כל זה לא נמצא בכ"י : [טז] שבת שחל להיות בר"ח ובחולו של מועד בשחרית ובמנחה מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע ר"א אומר בהודייה אם לא אמר מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע : [יז] שבת ויו"ם וביוה"כ : [יח] ודבי ישמעאל ברבי יוחנן בן ברוקא : [יט] רבי אומר : [כ] הרי זה מתפל לכשהגיע זמן ק"ש קורא : [כא] כל זה חסר בכ"י : [כב] ומתפלל : [כג] עולה : [כד] בכ"י לא גרס דברים בטלים : [כה] שלש אומר שלש שתים אומר שתים : [כו] ברכות : [כז] בבונה : פ"ד [א] ספווניות : [ב] אשר : [ג] כמה היא נאה :

נוסחאות כ"י

א) אדם : ב) כולן : ג) בר' וגו' והשאר חסר : ד) שבת שחלה להיות בר"ח ובחולו של מועד שחרית ומנחת מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה רא"א בהודאה אם לא אמר אין מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע : ה) ואומר של שבת בפ"ע ושל יו"ם בפ"ע ומתחיל של שבת : ו) ותחנונים : ז) אחד חי ואחד מזוג :

חסדי דוד

אמר ראב"צ אבא היה מתפלל כו' כדי למיעל לביתו במהרה . ומ"ש ואינו חותם אפשר דקאי על הקידוש שבבהכ"נ דלא חתם כדי למהר אבל בקידוש שבביתו בוודאי חתם : קדושת היום קודמת כו' . דעיולי יומא עדיף ותביבה ליה בשעתה אבל קידוש על היין הוא לעולם מדרבנן דקרא זכרהו על היין הוא אסמכתא וכדאי' בערבי פסחים : רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית כו'. וכ"ש אם לא הזכיר תורה. וכן מוכח מדף מ"ח בגמ' ועי' שם ברא"ש: שבת ויוהכ"פ כו'. אפשר דחסר כאן ויו"ט או דפירושו יוה"כ שחל בשבת אומר קדושת היום זה של יוהכ"פ באמצע ואינו חותם רק בשבת לבו. אבל אנן לא קיי"ל הכי ועי' בעירובין דף מ' ובביצה דף טז : יכוין את לבו כו'. התוס' בבו דלא גרסינן לבו כי אהחזרת פנים לבד קאי ע"ש אבל לפי מ"ש תהר"י כי מ"ש יכוין כנגד א"י לא לבד על א"י אלא כנגד א"י וירושלים ובהמ"ק וקה"ק ג"כ . לזה צריך ודאי ג"כ כוונת הלב וא"צ למחוק לבו : היה רוכב על החמור כו' . בגמ' סגי' בדרך וע"ש ברש"י : נוטל שופר ותוקע. ומיירי או דמהלך בתוך התחום וכמ"ש הרשב"א או ע"י עירוב או בורגנין וכסיפא במהלך בקרון או בספינה דאיכא איסור להלך ביו"ט ומיירי בחוה"מ לכן השמיט שופר ומזכיר רק לולב: היה כותב ה' שמות או ששה כו'. בקרא ביהושע כ"ב כתיב פעמים אל אלהים ד' ואח"ז וזה ו' שמות: מקום שנהגו כו'. עי' פי' התוספ' זו בתורת האדם להרמב"ן בענין התחלה וע"ש שבדורות הללו בטלו מנהגות אלו: פרק ד עד שיתירו לו כל המצות . נ"ל דה"פ כי אמר לה' הארץ ומלואה ולכן אסור ליהנות מן הארץ בלי ברכה כי נחשב כמועל בקדשים ובכח הברכה פודה מן הקודש אבל הקודש הזה נחשב רק כקדשים קלים . ומוסיף עוד כי גדול כח הברכה אשר גם בחפצי שמים וזה המצות הנחשבות כקדשי קדשים ג"כ בעינן ברכה מקודם להשתמש בהם . ולפי דהתנא דמתניתין מזכיר רק ברכת הנהנין מוסיפה התוספתא גם ברכת המצות : לא ישתמש כו'. בשבת דף כ' איתא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו . והתוספתא אמרה בלשון ישתמש . משום דדרכם היה לרחוץ ע"י אחרים לכן אמר בלשון ישתמש : ברוך שברא את הפת כו' ע"כ מיירי דהזכיר שם ומלכות דומיא דהסיא דמנימין רעיא

מצפה שמואל

(ט) שם וירושלמי רפ"ד : (י) שם ופ"ד טו: : (כ) שם וירושל' פ"א ג: יד: : (ל) כח: וירושלמי פ"ד טו: : (מ) פסחים קה וירושלמי ספ"ז : (נ) עי' שבת כד . וירושלמי פ"ו : (ס) כט. וירושלמי פ"א דתענית הלכה א : (ע) מח : (פ) ביצה יז וירושלמי פ"ה ופ"ת ועי' תוס' שבת כג. ד"ה דתני: (*פ) עיין טור וטו"ע או"ח סימן תכ"ג סעיף ב : (צ) עירובין מ. וירושלמי ר"ה פ"ד הל"ו ושבועות פ"א הל"ד : (ק) ל. וירושלמי פ"ד טז : (*ק) עי' סימן צ ר"ס ומוכיחין מכאן דכשא אף פחות מג"ט אסור ומקום גבוה הוא ג"ט : (ר) י: וירושלמי פ"ב ז : (ש) ל. וירושלמי פ"ד טז. : (ת) ירושלמי סוכה פ"ג הל"ח ושם : (א) לב: וירושלמי פ"ה יז : (ב) לג. ושם . (ג) לא. וירושלמי רפ"ה : (ד) ירושלמי פ"ה יז : (*ד) עי' מיי' פ"א מהלכות תפילין הלט"ו וטוש"ע יו"ד סימן רע"ו סעיף ג: (ה) עי' כתובות ח: (ו) מגילה יז: וירושלמי פ"ד ועי' ירושלמי תענית פ"ב הלכה ב: (ז) נח: וירושלמי ספ"ז: (א) לה. ירושלמי רפ"ו וליתא שם תיבת בלא ברכה : (*א) עי' מיי' פ"ו מהלכות תפלה הל"ב ובהשגות שם ועי' תשובת נו"ב מ"ת חלק או"ח סי' קט : (ב) (שבת מ) : (ג) לח. : (ד) נ: וירושלמי רפ"ו ופ"ז: (*ד) עי' טוש"ע ס"ס רנ"א ועי' סימן תרל"ט סעיף ב : (ה) עירובין פ"ו ועי' ברא"ש : (ו) מ: ירושלמי שם וע"ש נ. :

מנחת בכורים

מה שאמרו חז"ל באבות תחלה וסוף ובמודים תחלה וסוף : ח כל היום כולו . אף בלא חדוש שיחדש בתפלתו ויתפלל בתורת נדבה : משבא לגולה הוחל . דלאו התחיל להתפלל ולא היה עביד כן מקודם : ט על לבה . וסיפא דקרא וקולה לא ישמע : בב"א . כל הג' תפלות יתפלל בב"א : מתפלל . שבח להקב"ה כגון ג' ראשונות דמתחלה יאמר האמצעים ואח"כ השבח שנתקן עתה בראשונה : זו רנה . שבח והודאה ולא שאלת צרכיו : י אחר אמת ויציב . לסמוך גאולה לתפלה : יא היה מתפלל תפלה קצרה . כשהיה במקום סכנה בליל שבת : ומאהבתך . ומסיים נתת לנו את יום השבת הזה באי"י מקדש השבת : אשר קידש. ופתח בברוך ולא חתם דס"ל ברכה קצרה לדידיה דפותח ואינו חותם: יב כבוד יום . לכבדו במעדנים אם אין ידו מספקת ליום ולילה כבוד יום קודם ומצניעו ליום : קדושת היום . קידוש הלילה שמקדש בו את כל יום השבת קודם להכל דקידוש לילה דאורייתא דזכרהו בכניסתו ואף דעל כוס דרבנן הוא כיון דבר איזכר בתפלה מ"מ קדמוהו לשל יום : קדושת היום . שאומר ברכה על הכוס כעין שאנו אומרים : ואין להם . בשבת ויו"ט ביום אין אומרים על הכוס רק בפה"ג ובר"ח וחה"מ אין חיוב כלל לברך על הכוס : יג לא הזכיר. אף שהזכיר קודם שומע תפלה : ולא שאלה . אם אדכר בתר שומע תפלה דא"א לאומרו בשומע תפלה : ואם לא אמר . שאין לו כוס א"כ שטעה ואכל קודם שהבדיל : מחזירין אותו . להתפלל ערבית : מחזירין אותו . משום שע"י ברית נתנה הארץ לאברהם כמבואר בקרא בפ' מילה ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית י"ז): יד מעין המאורע בהודאה . על הנסים : מעין המאורע אין מחזירין אותו גרסינן : שחרית ומנחה . ולא ערבית בר"ח דאין מקדשין החדש בלילה ואין מחזירין אבל בחוה"מ אף ערבית: קדושת היום . יעלה ויבא : ר"א אומר בהודאה . בש"ס גרסינן פלוגתייהו בר"ח או בחוה"מ שחל בשבת דס"ל לת"ק דקדושת היום מזכיר בעבודה כמו בחול ולר"א בהודאה והיינו בשחרית ובמנחה דגם בחול אין לה ברכה בפ"ע ועי"ז מסיים במוספין מתפלל שבע וקדושת היום באמצע שהרי אף אקלע בחול יש למוסף ברכה בפ"ע ולכן בשבת ג"כ יכלול בברכת המוספין ואינו חותם אלא בשבת: כ"מ שמתפלל. אף שחרית ומנחה כולל ר"ח או חוה"מ באמצע: טו עשר. דאומר לשבת ברכה בפ"ע ולר"ה ברכה בפ"ע וה"ל עשר וכן סבירא ליה ביו"ט שחל בשבת דליו"ט ברכה בפ"ע ולשבת ברכה בפ"ע : באמצע . ואינו חותם אלא בשל שבת : אף חותם . וכן הלכה ובגמ' גרסינן רבי: טז ומי שאינו יכול לכוין. כגון במדבר שא"י לכוין לעמוד נגד ירושלים: למקום א'. כי מקום אחד עולה תפלתן: יח במקומו. משום דיטרד בעומדו בדרך: לבו מכוון. שיכול לכוין בתפלתו בשבתו על החמור וא"כ דנותן טעם הוא לכן יתפלל במקומו כדי שיהא לבו מכוון דאם ירד למטה לא יוכל לכוין מחמת טרדת הדרך ובגמ' גרסינן בהדיא בדברי רבי לפי שאין דעתו מיושבת עליו : יט משכים . מעמ"ש : זמן ק"ש . משיכיר חבירו ברחוק ד"א ויכירנו אבל מתפלל קודם שאתו בדרך לא יוכל לכוין ולא קפדינן בסמיכת גאולה לתפלה דתפלה מעומד עדיף : בספינה . דליכא בעתותא דמיא מתפלל קודם וכן הוא הגירסא בגמ' (דף ל) בהדיא : קורא ק"ש . כשיגיע זמנו ומתפלל אח"כ במהלך כפי שיכול דמסמך גאולה לתפלה עדיף : כ בסרטיא ופלטיא. והוא רה"ר : ה"ז עובר . ומותר לעבור מפני חמור או קדר הבא כנגדו : ואינו מפסיק . גרסינן דלהפסיק בתפלתו אסור : כא דבר של חכמה. הורה דסוא משמחת הלב והוא כעין שבח ותנחומים שבימי הנביאים כדמפרש ואזיל (עתר"י בר"פ אין עומדין) :

כב ה' שמות. שצריך לכתוב הרבה שמות מהתורה כא' או אל אלהים ה' (יהושע כב) ובירושלמי פ"ה גרסי' ג' שמות אל אלהים ה' הוא יודע : כג ברכת אבלים . נהגו לברך בבית האבל כמבואר בכתובות דף ח' ב' ומקומות מקומות יש דיש נוהגין לכללו בברכה א' ויש חולקין לשתים או לג' וכדמשמע נמי שם בכתובות דהדבר תלוי במנהג : כולל את הראשונה . נוסח ברכה ראשונה בענין תחית המתים כגון האל הגדול ברוב גדלו וכו' מחיה מתים במאמרו וכו' : בתנחומי אבלים . אחינו המדוכאין המיוגעין וכו' כמבואר בכתובות : מנחם עמו . בגמרא הגירסא מנחם אבלים בגמ"ח . כנגד מנחמי אבלים אחינו גומ"ח בני גומ"ח וכו' : ואינו חותם . בגמ' הגירסא ברוך אתה משלם הגמול : כד המפטיר . רגילין היו לקרות בבה"ק ואינו חותם בברכה : כה שבהבו לה' . דמכוון כנגד הברכות הבו לה' בני אלים מרומז נגד אבות הבו לה' כבוד ועוז הוא נגד גבורות (והיינו אתה גבור) השתחוו לה' בהדרת קודש זה ברכת קדושה ותקנו כל הי"ח ברכות נגד השמות הכתובין במזמור זה : הי"ג וכולל של מינים בשל פושעים . במכניע זדים : ושל גרים בשל זקנים . במבטח לצדיקים : ושל דוד בבונה ירושלים . ולפי הגירסא דהכא הכוונה כן הוא וכולל של דוד היינו וכסא דוד מהרה לתוכה תכין: אלו לעצמן. כגון שאנו אומרים את צמח דוד בפ"ע ובונה ירושלים בפ"ע : כו ישראל המברך. אף שלא שמע כל הברכה : כותי . שמא בירך מתחלה להר גרזים : כולה . דהא לא חיישינן למה שבלבו :

פרק ד א לה' הארץ . וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה : עד שיתירו לו כל המצות. כגון בזרעים צריך לקיים לקט שכחה ופאה חלה תרומות ומעשרות . בבגד צריך לזהר מכלאים כשמשלם להפועל יקיים מ"ע התלוי בו ליתן ביומו ובעת הלבישה יברך שהחיינו וכן בכל הדברים אינו קנוי לו עד שיקיים המצות שתלוי בזה : לא ירחץ . גרסינן כנוסחת הגר"א : לכבוד קונהו . ליפות עצמו להיות מנקיי הדעת ובזה יכוין לכבוד הבורא : למענהו . אף כאן הלא נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם ועוד בהרואה בריות נאות מברך שככה לו בעולמו ואין בזה איסור משום לא ילבש גבר שמיפה עצמו כדרך הנשים : ב דבש תמרים . בנתן לתוכן מים ואיכא דמפרש אף בלא נתן לתוכן מים: סתוניות. שאין רגילין להגמר עד הסתיו ורגילין לעשות מהן חומץ ובגמ' גרסינן סופוניות והוא סופי ענבים שלא נתבשלו כל צרכן : מוריים . דלא חשיב אוכל אלא משקה ומברכין שהכל ולר"א דס"ל בפ' י"א דתרומות דמחייב קרן וחומש ואסם הוא של תרומה הרי הוא כפרי עצמו ומברכין בפה"ע ובמשקה היוצא מן הזיתים והענבים לכ"ע הוא כאוכל : ג יין חי . דחזק הוא ואינו ראוי לשתיה והוה כפרי עצמו ולכן מברכין בפה"ע : ונוטלין . דמי פירות בעלמא ניהו ושם מים עליהן : אין נוטלין בו . דשם יין עליו: ואין נוטלין אלא במים . בירושלמי (פ"ו) גרסי' בזמן שהוא כמו שהוא אין נוטלין בזמן שהוא מזוג וכו' נוטלין וחכ"א בין חי בין מזוג מברכין בפה"ג ונוטלין : ד הביאו לפניו . כר"י דס"ל במשנה דבעינן היכר ברכה לכל מין ומין : תרגימא . מאכל העשוי מחמשת המינים : ה הזרעים . הוא אותן שנאכל הזרע כגון תבואה וקטניות : הדשאים . נקראין אותן שנאכל הירק ולא הזרע כגון לפת וגנון: ועל הירקות . אולי מדברי ת"ק הוא דס"ל במשנה ר"פ כ"מ דעל הירקות אומר בפה"א : ר"י אומר . במשנה קאמר דמברכין בורא מיני דשאים : ברוך . ואמר שם ומלכות אף שבימים

ממטבע

(ד) [ושנה ברכתו] יצא: ו (ו) הכוסס [את החיטים] מברך עליהן בורא מיני זרעים אפאן ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליהן המוציא לחם מן הארץ [ד] וג' ברכות אין הפרוסות קיימות מברך עליהן בורא מיני מזונות ומברך ברכה אחת מעין שלש אחריהן: ז הכוסס [את] האורז מברך עליהן א) בורא פרי האדמה אפאן ובשלן ב) אע"פ שהפרוסות קיימות מברך עליהן בורא מיני מזונות ואין מברך עליהן כלום [ה] אחריו זה הכלל כל שתחלתו המוציא מברך אחריו ג' ברכות: ח (ז) כיצד סדר הסעודה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלים וע"ג קתדראות עד שיכנסו כולן נכנסו כולן ג) ונתנו להם לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת מזגו להם את הכוס [ו] אחד ואחד מברך לעצמו הביאו להם פרפריות כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסיבו נתנו להם לידים אע"פ שנוטל ידו אחת נותן לשתי ידיו מזגו להם את הכוס אע"פ שבירך על הראשונה מברך על השניה (ה) הביאו לפניהם פרפריות אע"פ שבירך על הראשונה מברך על השניה ואחד מברך לכולן [ז] [הביאו (ו) לאחד] שלש פרפריות אין (ז) [לו] רשות ליכנס [ח] רבן שמעון בן גמליאל אומר [ט] (ט) מנהג גדול היה בירושלים פורסין מטפחות על גבי פתח בזמן שהמטפחות פרוסים אורחין נכנסין נסתלקו אין רשות לאורחין ליכנס (י) ועוד מנהג אחר היה בירושלים [י] מוסר סעודה לטבח נתקלקל דבר בסעודה עונשין את הטבח הכל לפי כבוד בעה"ב והכל לפי ד) האורחין: ט הלכה בסעודה יוצא (ח) [להסך את רגליו] נוטל ידו אחת יצא [יא] לרצות את חבירו והפליג נוטל ב' ידיו [יב] להיכן הוא נוטל בא ומיסב במקומו ונוטל (ט) (*י) [והטפיח] (י) ומחזיר על [יג] האורחין: י (*כ) שאלו את בן זומא מפני מה [יד] בא להן יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם מפני שאין בית הבליעה פנוי הביאו לו אורז ויין מברך על האורז ופוטר את היין צנון ונובלות מברך על הצנון ופוטר את הנובלות מליח ופרוסה מברך על המליח ופוטר את הפרוסה ר' חנינא בן גמליאל אומר ו) מליח הבא בתחלה לפני המזון ופת הבא עם המליח לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה רבן שמעון בן גמליאל אומר פרוסות סימן גדול לאורחין כל זמן שהאורחין רואין את הפרוסות יודעין שדבר אחר בא (י) [אחריהם [טו] ככר שלם] (כ) יודעין שאין דבר אחר [בא להם] בסעודה אחריהם: יא (ל) [דגן וקטניות] מברכין על הדגן שהוא מן המובחר כיצד (*ל) שלמה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית מברך על שלמה של גלוסקין פרוסה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית מברך על השלמה של בעל הבית פת חטין ופת שעורין מברך על של חטין פרוסה של חטין ושלמה של שעורים מברך על פרוסה של חטין פת כוסמין ופת שעורין מברך על ז) שעורים והלא כוסמין יפין מן [השעורין] אלא שהשעורין ממין שבעה והכוסמין אינם ממין שבעה (מ) זה הכלל כל שהוא מין שבעה ומין דגן רבן גמליאל אומר מברך אחריו שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש: יב מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין ביריחו הביאו לפניהם כותבות ואכלום ונתן רבן גמליאל רשות לברך [טז] קפץ רבי עקיבא וברך ברכה אחת מעין שלש אמר לו רבן גמליאל עקיבא מה לך אתה מכניס ראשך בין המחלוקת אמר לו למדתנו רבינו אחרי רבים להטות אע"פ שאתה אומר כך וחביריך אומרים כך הלכה כדברי המרובין: יג רבי יהודה אומר [יז] משום רבן גמליאל כל שהוא מין שבעה ואינו מין דגן (יא) [ודגן שלא] עשאן פת רבן גמליאל אומר מברך אחריו שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש: כל שאינו [משבעת המינין] ולא ממין דגן כגון פת אורז ופת דוחן רבן גמליאל אומר ברכה אחת מעין שלש וחכ"א אין מברכין [כלום]: יד מעשה ברבי טרפון שהיה יושב בצילו של שובך בשבת במנחה הביאו לפניו דלי של צונן אמר להן רבי טרפון לתלמידיו (נ) השותה מים לצמאו כיצד מברך אמרו לו [יח] (יב) [למדנו] רבינו אמר להם (*נ) בורא נפשות וחסרונן אמר להן אשאל אמרו לו (יג) [יט] [למדנו] רבינו אמר להן הרי הוא אומר (בראשית לז) וישבו לאכל לחם וגו' והלא (יד) [הלין דרכן של ערביים] להיות נושאין אלא עורות ריח רע ועטרן אלא שנתנו את הצדיק ההוא בין דברים החביבין והלא דברים ק"ו ומה אם בשעת כעסן של צדיקים (טו) [מרחמין] עליהן בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה: טו כיוצא בו (ויקרא י) ויקרבו וישאום בכתנותם והלא דברים ק"ו ומה בשעת כעס של צדיקים מרחמין עליהן בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה כיוצא בו (מ"א יג) לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור ומה אם בשעת כעסן וכו'. טז אמר להם אשאל אמרו לו (טז) [כ] [למדנו] רבינו אמר להם מפני מה זכה יהודה למלכות [כא] אמרו לו מפני שהודה בתמר מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע ח) אלעזר בן מתיא חנינא בן חכינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני והיו עסוקין במה ששנה להן [כב] ר"ט אמר להן ר"ע מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר הוסיפו הן מעצמן (איוב טו) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם להם לבדם נתנה הארץ אמר להם וכי נותנין שכר על העבירה [כג] אמרו לו אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנא' (בראשית לז) ויאמר יהודה [אל אחיו] מה בצע (יז) [כי נהרוג] וכתיב (שם) לכו ונמכרנו לישמעאלים אמר להן דיה להצלה שתכפר על המכירה אלא מפני מה זכה יהודה למלכות [כד] מפני הענוה שנא' (שם מד) ועתה ישב נא עבדך (יח) [וגו' אף] שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנא' (ש"א ט) פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו שקל עבדו בו. אבל שמואל [כה] אינו כן אלא (שם י) נטש אביך את דברי האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני (יט) [וכשהוא] בורח מן השררה (כ) [מה הוא אומר] (שם י) וישאלו [עוד] בה' (כא) [הבא עוד הלום איש] ויאמרו הנה הוא נחבא אל הכלים אמר להם ולא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו. אלא מפני מה זכה יהודה למלכות (כב) [אמרו להם] למדנו רבינו אמר להם (ס) מפני שקידש שמו של הקב"ה שכשעלו שבטים ועמדו על הים זה אומר (כג) אני יורד וזה אומר (כד) אני יורד (כה) קפץ שבטו של יהודה (כו) [וירד בתחלה וקדש] שמו של הקב"ה ועל אותה השעה הוא אומר (תהלים סט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש וגו' וכן הוא אומר (שם קיד) בצאת ישראל ממצרים וגו' היתה יהודה לקדשו יהודה קדש שמו של הקב"ה על הים (כז) [ולפיכך] ישראל ממשלותיו: יז (ע) עקרו להביא את [כו] החתן ואת הכלה הניחו שם [כז] זקן או חולה אין צריכין לברך למפרע וכשהן חוזרין אין צריכין לברך לכתחלה לא הניחו שם זקן או חולה צריכין לברך למפרע וכשהן חוזרין צריכין לברך לכתחלה: יח (פ) בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר א"צ לברך לכתחלה (*פ) הפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר צריך לברך לכתחלה: יט פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים אף על פי שמפסיקין ואוכלין מפסיקין ואוכלין אין צריך לברך למפרע וכשהן חוזרין אין צריכין לברך לכתחלה הפליגו צריכין לברך למפרע וכשהן חוזרין צריכין לברך לכתחלה:

פרק ה

א (א) לא יאכל אדם ערב שבת מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת בתאוה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אדם אוכל והולך עד שתחשך [א] מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אין מפסיקין: ב (ב) מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ור' יהודה ור' יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לר' יוסי ברבי רצונך (א) [נפסוק] לשבת אמר לו בכל יום אתה מחבב דברי בפני יהודה עכשיו אתה מחבב דברי יהודה בפני (אסתר ז) הגם לכבוש את המלכה עמי בבית אמר לו א"כ לא נפסוק שמא תקבע הלכה לדורות אמרו לא זזו משם (*ב) עד שקבעו הלכה כר' יוסי: ג (ב) [אורחין שהיו מסובין (ג) אצל בעה"ב וקדש עליהם היום עקרו עם חשיכה לבית המדרש חזרו ומזגו להם את הכוס [ב] אומרים עליו קדושת היום] דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך: ד (ג) [מזגו לו] כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון (*ג) ומזכיר של שבת בבהמ"ז ובשני אומר עליו קדושת היום: ה (ד) כיצד סדר ההסיבה בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב [ג] בראש [של ראשונה] ושני לו למטה הימנו ובזמן שהן שלש מטות גדול מיסב (ד) [בראש של אמצעית] שני

הגהות הגר"א (ד) ולא שנה ברכתו לא: (ה) ואחד מברך לכולם: (ו) לאחר: (ז) לאורחים: (ח) להטיל מים: (ט) המטפיח: (י) לאחריה דג וקטנית: (יא) או מין דגן ולא עשאו פת: (יב) למדתנו: (יג) למדתנו: (יד) אין דרכן לערביים: (טו) הקב"ה מרחם עליהן: (טז) למדתנו: (יז) וגו': (יח) אף: (יט) שהוא: (כ) שנאמר: (כא) ואמרו: (כב) אמרו לו: (כג) אין: (כד) אין: (כה) תחלה: (כו) וירדו בתחלה וקדשו: (כז) לכך זכה ונעשו: (א) ונפסיק: (ב) היו מסובין וקידש עליהם היום עוקרין ומביאין כוס של יין ואומרין עליו קדושת היום: (ג) גמרו: (ד) באמצעית:

נוסחאות כ"י

א) בורא מיני זרעים: ב) כל זמן שהפרוסות כו': ג) ונטלו: ד) כבוד: ה) ומחזיר ספה: ו) פת: ז) פת: ח) אלו הן:

אור הגנוז

[ד] ומברך אחריהן: [ה] אחריהן: [ו] כל אחד ואחד: [ז] הבא אחר: [ח] אמר רשב"ג: [ט] זה: [י] מוסרים: [יא] לדבר עם: [יב] היכן: [יג] כל: [יד] אמרו: [טו] דגה וקטנית: [טז] כל זה מיותר: [יז] משמו: [יח] ילמדנו: [יט] ילמדנו: [כ] ילמדנו: [כא] לא גרס: [כב] רבי עקיבא והשאר ל"ג: [כג] לא גרס שתי תיבות הללו: [כד] א"ל: [כה] אמר כן: [כו] את הכלה: [כז] אפילו: **פרק ה** [א] לא נמצא זה בכ"י: [ב] אומרין: [ג] בראשה:

חסדי דוד

בברכות דף מ': מנהג גדול היה בירושלים כו'. משום דקתני לעיל דכשהביאו הפרפרת הג' שוב אין רשות ליכנס והטעם כדי שלא יתביישו בעה"ב שלא יהי' לו סעודה מוכנת לתת לפניהם לכן אמר רבשב"ג מנהג גדול כי כבוד הבריות: להסך את רגליו. פי' להשתין מים וכדאיתא ביומא אבל לעשות צרכיו בעינן שתי ידיו: כל זמן שהאורחין רואין את הפרוסות כו'. נראה דהסירו הפרוסות לפני בהמ"ז וככר שלם הי' מונח לפניהם עד אחר בהמ"ז וכ"ה בזוהר פ' יתרו וכן פסק הרדב"ז בתשובה סימן ר"א דהנוהגים להניח לחם שלם בשעת בהמ"ז יפה הם עושים: והלא אין דרכן של ערביים להיות נושאין אלא עורות כו' כצ"ל ומוכח הדרש הזה פה משום דבברכת בנ"ר וחסרונן כו' להחיות בהן נפש כל חי פי' המפרש שברא לא לבד דברים הצריכים לקיום הנפשות אבל ברא ג"כ דברים לתענוג וע"ז מביא המעשה מיוסף הצדיק כי מזמנו לו ערביים נושאי בשמים כדי שיתענג: עקרו להביא כו'. בפ' ערבי פסחים מבואר דדוקא ממקום למקום הוי עקירה אבל מפינה לפינה אין זו עקירה ולא הפלגה ובזה מביא מה דפני סיפא גבי פועלין:

פרק ה לא יאכל אדם ע"ש כו'. בפסחים ק"ע הגירסא ע"ש ועיו"ט: גדול מיסב בראש. רש"י בגמ' פירש כלומר מיסב תחלה על מטתו. ולדבריו צריכין לגרוס בראש על אמצעית תחת תיבת של. ומה שמסיים

מצפה שמואל

(ז) לז. וירושלמי שם יט: וכ.: (ח) מג. וירושלמי פ"ו: (ט) ר"ב נג:: (י) שם: (*י) ד"ס בנ"י הגי' ומטפית: (כ) מג. וירושלמי פ"ו: (*כ) כ"ה הגי' ד"ס ככר שלם דג וקטניות יודעין וכו' כנוסחת הגאון ותיבת דגן וקטניות בהל' יא ליתא שם: (ל) ירושלמי פ"ו כ: (*ל) טוש"ע סימן קס"ח סעיף ד' ועי' במה"פ מ"ש בזה לדינא בד"ה גלוסקין: (מ) לז. ושם יט. וירושלמי סוכה פ"ב הל"ו: (נ) עיין ירושלמי פ"ו יט: (*נ) עי' טור וש"ע סימן ר"ד דלא כתוס' זו: (ס) סוטה לז: (ע) פסחים קה: (פ) שם: (*פ) טור וש"ע סימן קע"ח סעיף א ב: (א) פסחים ק"ע וירושלמי שם פ"ו הל"א: (ב) שם ק. (*ב) טור וש"ע סי' רע"א דפורס מפה ומקדש: (ג) שם ק. (*ג) עי' סימן רע"א סעיף ו: (ד) מו: וירושלמי תענית פ"ד הל"ב ומגילה פ"ג הל"ז וכלה פ"ה י"ח:

מנחת בכורים

ממטבע שטבעו חכמים הוי ברכה: ה"ג כל שנשתנה מברייתו ולא שינה ברכתו לא יצא וכן הגיה הגר"א וכן הוא בירושלמי (פ"ו במשנה דבירך על פירות האילן) והיינו על פת ויין אם ברך ברכת בפה"א או בפה"ע ברכתן אבר היה קודם שנשתנו לא יצא: ו חיטים. כמו שהוא חי: זרעים. כר"י דמברך ברכתן הראוי לכל מין ומין: קיימות. שיש בכל פרוסה כזית: ז ואין מברך. ברכת שלש כמו בחמשת מינים אלא בורא נפשות רבות: ח נוטל ידו אחת. שרגילין ליטול ידו א' לשתיה משום נקיות לקבל כוס ששותה קודם המזון: מברך לעצמו. דאין בקביעתן שיוציא א' לחבירו: פרפריות. להמשיך האכילה כגון פרגיות ודגים: לשתי ידיו. דלאכילה בעי להו ונוטל כדין נט"י: מברך על השניה. שאין הראשונה פוטרתו שאינו במקום סעודה: ואחד מברך. שקבעו יחד דהסיבה הוי קבע: אחת. עי' ב"י או"ח סימן קנ"ח בשם רשב"א ועי' הגר"א ר"ס קכ"ח ס"ק ב' וס"ק ה' ועי' במה"פ בירושלמי פ"ו הל"ו ד"ה הביאו וברש"י שם: הביאו. לא גרסינן כנוסחת הגר"א: שלש. שמביאין עוד אחר הסעודה אם נסתלקו מהסעודה ואין רשות לאורחים שיכנס: עונשין. אף דמי בושת ישלם ולא הפסד הסעודה בלבד אף שאינו מעיקר דינא דגרמא בעלמא הוא מצד התקנה משלם: ט הלכה. עי' יומא (דף ל): הטיל מים גרסינן: והפליג. בדיבור: ומיסב במקומו ונוטל. שלא יתחדו שלא נטל ידיו: והטפית. פך שיוצקין ממנו על הידים ומחזירו על האורחין ואומר אולי יש בכם א' הראוי ליטול הידים והכל כדי להודיע שנטל זה ידיו: י מפני מה. מבואר במשנה דף מ"ב: ואין בית הבליעה פנוי. ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע (מג.): ויין. טפל לאורז: עי' מ"א סי' קס"ח ס"ק ו' דמוכיח מזה דפת השרוי ביין מברך על הפת: נובלות. תמרים הנשרות מרות ואיכא מ"ד תמרים שנתבשלו מחמת חום והנובלות טפל לצונן: מליח ופרוסה. של פת כגון שאכלו פירות גינוסר ואוכל מליח להפיג מתיקת הפירות והפרי הוא טפל למלוח ובגוונא דהמליח לא נעשה טפל לפירות כגון בשעה שאכל הפירות לא היה שם המליח: מלוח. הובא במג"א סימן קעג ס"ק ד ע"ש בד"מ דפי' דלא תימא כיון שאוכל פת הוי כלא משכו ידיהם מן הפת ועי' תוס' ברכות ל"ע: ד"ה אבל: לפני המזון. לא הוי טפל לפת: לאחר המזון. שגמרו סעודתן ועקרו בשלחן אז אין המליח טפל לסעודה ואדרבה הפת טפל להמליח אבל באמצע הסעודה ליכא מידי דליהוי פת טפל: ככר שלם. הגר"א לא גרס לה דאין ככר שלם בא אחר הסעודה כמבואר בסנה' דף ק"ב אלא דג וקטניות בא לסימן לקנות סעודה בלא פת: יא דגן. מין דגן חטה ושעורה וכל החמשה מיני תבואה קודם לברכה שאר מינים ולנוסחת הגר"א הכוונה שמברכין על הדגן שהוא מן המובחר ולא על דגן גרוע ועל זה מפרש כיצד וכן מבואר בירושלמי (פ"ו דף כ') : שלימה של גלוסקין שלימה של בעל הבית. דגלוסקין קודם לברכה גלוסקין הוא סלת נקי: של חטים. דמוקדם בקרא ארץ חטה ושעורה: ממין שבעה. דמבואר בקרא בשבח א"י ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש מפני דמשתבח בהו קרא מוקדם לברכה: ומין דגן. תבואה ולא מיני פירות אף שלא עשאו פת ובגמ' ליתא וכן מוכיח מעובדא דכותבת דאף בז' מינים לחוד ולא מין דגן מברכין ג' ברכות: יב רשות לברך. להוציא כולם ו"ח סבור היה שיברך שלש ברכות ומזמנים כמו על הפת: וברך. לעצמו דאין מזמנים על הפירות: יג ודגן שלא עשאו פת. במין דגן גופא יש חילוק בין עשאו פת או לא עשאו פת דבעשאו פת לכ"ע שלש מברכין: אין מברכין כלום. אלא בנ"ר: יד בנ"ר. לא קיי"ל הכי אלא שהכל מברכין ובנ"ר בסוף ברכה ארוכה ולר"ט בנ"ר ברכה קצרה הוא שאינו מסיים על כל מה שברא ולהחיות וכו': אשאל. אפתח עוד בדבר הלכה: לאכל לחם. ובסוף נאמר נושאים נכאת וצרי ולוט הולכים להוריד מצרימה: החביבים. ריחן טוב: בכתנותם. שריפת נשמה וגוף קיים והם רחמים גדולים שהגוף נשאר קיים דרך כבוד: טו לא אכל אריה את הנבלה. במלכים א' בנביא שניבא בבית אל שעבר על דברי עצמו ששמע לנביא השקר שצוה לו לאכול במקום אשר צוהו ה' שלא יאכל והמיתו אריה ולא אכל נבלתו שהגין עליו צדקתו: ר"ט. לעיל והגיעו להדבר דלעיל מפני מה זכה יהודה למלכות: להם לבדם נתנה הארץ. והיינו כאוכן שהודה על מעשה בלהה וכן יהודה על מעשה תמר לכן זכו שלהם נתנה הארץ: על העבירה. שעושין תשובה דצדיק גמור גדול מבעל תשובה: על המכירה. על זה העבירה גופא שצוה למכור את יוסף: לנו. לעבד קים אמר כן: בו. כמותו שאביו קים ידאג גם עלי' כמותו: אבל שמואל. לא היה כן אלא דאג מה אעשה לבני אבל לא דאג על העבד: שהוא בורח מן השררה. גרסינן כנוסחת הגר"א וני"ט הוא עוד דהיה עניו: ולא ערב הוא. יהודה בעד בנימין והולך לצאת מן הערבות לכן נכנע תחת יוסף ואמר שישב הוא תחת אחיו ולא מחמת ענוה הוא: אמרו לו. למדנו רבינו גרסינן: ממשלותיו. שמזרעו מלך עליהם: יז עקרו. באמצע סעודה למקום אחר: הניחו. שם על מקום מסיבתן זקן או חולה שלא היה יכול לילך למצוה זו דהכנסת כלה: ברהמ"ז למפרע. קודם עקירה על מה שאכלו: לכתחלה. על מה שאכלו דעקירתן לאו עקירה היא: צריכין לברך. בשעת עקירה ברהמ"ז ואיכא דמוקי לה בפ' ע"פ בשארי מינים אבל בפת אף בלא הניחו מ"מ אין צריכין לברך למפרע ולא בתחלה: יח לדבר עמו. לפי שעה בלא היסח הדעת: הפליג. אם אדעתא להפליג צריך לברך קודם שיוצא: ועיין תוס' פסחים דף ק"ב ד"ה כשהם ועיין רש"י יומא ל. ועיין רמב"ם פרק ד' מהלכות ברכות ועיין רא"ש בחולין פרק כסוי הדם: יט עודרין דכתן לקיטה היא ולא חפירה ופועל אוכל מן המחובר בשעת גמר מלאכה ולא הוי היסח הדעת כיון דמותר לו לאכול בכל פעם וגודרין ומוסקין כולם לשון לקיטה הוא:

פרק ה א לא יאכל. לשבת. לסעודת שבת: מפסיקין. משהתחיל מבעו"י לאכול פוסק משתחשכה עד שיקדש: ברכי. הוא לשון גדולה: א"כ לא נפסק. אין לנו להחמיר ע"פ להפסיק שמא יסברו התלמידים דהלכה כדבריו: הלכה כר"י. דאין מפסיקין לשבתות אבל בפסח פסקין כר"י דמפסיקין: עקרו. לרבי יהודה דמפסיקין וברכו ברהמ"ז על הכוס כדין אח"כ מקדשין לשבת: אוכל והולך. מתחלה לא בעי עקירה אלא מוזגין לו כוס ראשון ומברכין בהמ"ז: ד ומזכיר של שבת. כיון שככר חשכה: ה למטה הימנו. דאינו דרך כבוד שיהיה הקטן למעלה מראשו דכי צריך לספר עמו יצטרך להגביה ראשו לדבר לו: למעלה הימנו. כיון דאיכא ג' דרך כבוד הוא שיהיה הוא

לז למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו כך היו [ד] מסודרין והולכין : ו כיצד סדר (ס) [נטילת ידים] עד חמשה מתחילין מן הגדול מחמשה ואילך מתחילין מן הקטן [ס] עד שמגיע לחמשה וחוזר ומתחיל מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרין שם ברכה חוזרת : ז סדר למזיגת הכוס בתוך המזון מתחיל מן הגדול אחר המזון מתחילין מן המברך (ה)רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו : ח (ו) ב' ממתינין זה את זה בקערה ג' אין ממתינין (ז)המברך פושט ידו ראשון רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו: ט (*ז) לא ישוך (ח)אדם מן הפרוסה ויחזירנה בקערה מפני סכנת נפשות : י (ח) לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחבירו לפי שאין דעת הבריות שוות : יא (ט)א' משמש את השנים ה"ז אוכל עמהן ג' אינו אוכל עמהן עד שיתנו לו רשות : יב בא להם מתיקה בתוך המזון מברך על המזון ופוטר את המתיקה : יג (י) ר' מונא אומר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין אחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחרי': יד (כ)מים ראשונים רשות אחרונים חובה מים ראשונים (ו) רצה להפסיק מפסיק אחרונים [רצה להפסיק] אינו מפסיק : טו הכל חייבין בברכת המזון כהנים לוים וישראלים וגרים ועבדים משוחררין חללין וממזרין נתינין סרים אדם סרים חמה פצוע דכא וכרות שפכה כולן חייבין [ו] ומוציאין את הרבים ידי חובתן טומטום ואנדרוגינוס חייבין ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן : טז (*כ) אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא (ז) [מינו ולא] שאינו מינו : יז מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא [את] מינו ולא [את] שאינו מינו : יח (ל)נשים ועבדים וקטנים פטורין ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן : (מ)באמת אמרו אשה מברכת לבעלה (ח) [בן] לאביו עבד לרבו : יט (ט) [קטן (נ)שיכול לאכול כזית מזמנין עליו ושאין יכול לאכול כזית] אין מזמנין עליו (י) [אין] מדקדקין בקטן : כ בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך הנקדנין תופסין (יא) על כך [ז] (ס)בעשרים נחלקו ובלבד שלא יהא בהן אחד שמפטירין [אותו] מן הזמון : כא (ע)[רבן שמעון בן גמליאל אומר] עלו והסיבו (יב) [טובל עמהן אע"פ שלא אכל עמהן כזית דגן הרי] אלו מזמנין עליו : כב (פ)עובד כוכבים המברך בשם עונין אחריו אמן [ח] כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן עד שישמע את הברכה כולה: כג [ט] (צ)היה מקריב זבחים בירושלים אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה כשהוא מקריבם אומר בא"י אקב"ו להקריב זבחים כשהוא אוכלם אומר בא"י אקב"ו לאכול זבחים : כד (ק)עשרה שהיו אוכלין אע"פ שכולן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן : כה (ר)פועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אלו מברכין לאחריה שתים כיצד מברך ברכה ראשונה כתקנה (יג) [וכולל] שניה של ירושלים בשל ארץ וחותם בשל ארץ בד"א בעושין בשכרן אבל אם היו עושין עמו בסעודה או שהיה בעל הבית (יד) [מברך עליהן] הרי אלו (א) מברכין [י] כתקנן: ארבעה (ש)דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין (ב) לא בא ובית הלל אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר דבר אחר ברכת היין תדיר וברכת היום אינו תדיר תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והלכה כב"ה : כו ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס שאם אתה אומר מוזגין תחלה [את הכוס] (ת)שמא נטמאו משקין שבאחורי הכוס מחמת ידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס וב"ה אומרים אחורי הכוס לעולם טמאין (טו) [דבר אחר (א)אין נטילת ידים אלא סמוך לסעודה] : כז מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים [יא] שאם אתה אומר נוטלין תחלה שמא יטמאו משקין של ידים מחמת הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים אלא מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים : כח ב"ש אומרים מקנח ידו במפה ומניחה על השולחן שאם אתה אומר על הכסת שמא נטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת ויחזרו ויטמאו את הידים ובית הלל אומרים ספק משקים לידים טהור דבר אחר אין נטילה לחולין [יב] מן התורה אלא מקנח ידו במפה ומניחה על הכסת שאם אתה אומר על השולחן שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת השולחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין : כט ב"ש אומרים מכבדין את הבית מפני אבוד אוכלין ואח"כ נוטלין לידים ובה"א (ג) [היה] שמש תלמיד חכם ומלקט פירורין שיש בהן כזית נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית: ל (ב) הביאו לפניו שמן ויין [יג] ב"ש אומרים כוס יין בשמאלו ושמן ערב בימינו מברך על השמן ואחר כך [מברך] על היין ובית הלל אומרים אוחז היין בימינו (טז) [ושמן] בשמאלו מברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן וטוחה בראש השמש אם היה שמש תלמיד חכם טחו בכותל לפי שאין שבח לתלמיד חכם שיצא (יז) מבושם : לא (ג) א"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על ברהמ"ז שבתחלה ועל הבדלה שבסוף ועל מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים על המאור ואח"כ (יח) [בשמים] ובית הלל אומרים בשמים ואח"כ מאור : לב (ד)הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו (ה)ואומר הבדלה במוצאי שבת ובמוצאי יו"ט ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי שבת ליו"ט ובמוצאי יו"ט לחולו של מועד הרגיל אומר הבדלות הרבה ושאינו רגיל אומר אחת או שתים : לג (ו)בית המדרש ב"ש אומרים אחד מברך לכולן וב"ה אומרי' כל אחד ואח' מברך (יט) [בפני עצמו] : לד (ז) היה לו נר טמון בחיקו (*ז) או בפנס או שראה את השלהבת ולא נשתמש (כ) [לאורה [יד] אינו מברך עליה עד שיהא רואה את] השלהבת ומשתמש לאורה : לה (ח) עששית [טו] שלא כבתה מברך עליה (ט) נר של נכרי אינו מברך עליה ישראל שהדליק מנכרי ונכרי שהדליק מישראל מברך עליה מאימתי מברך משתחשך לא בירך משתחשך יברך כל הלילה לא בירך כל הלילה לא יברך מעתה : לו (י)האש והכלאים אינן מששת ימי בראשית אבל (כא) [חשובין] מששת ימי בראשית (כ)ר' יוסי אומר אש גיהנם שנבראת ביום שני אינה כבתה לעולם שנא' (ישעיה סו) ואשם לא תכבה (ל)האש והבשמים שבמרחץ אינו מברך עליהן : לז (מ) היה עומד בחנות של בשמים כל היום אינו מברך אלא פעם אחת היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם :

הגהות הגר"א (ס) נטילה : (ו) מפסיק מים אחרונים אינו מפסיק : (ז) את מינו ולא את : (ח) ובן מברך : (ט) קטן שהביא ב' שערות מזמנים עליו ושלא הביא ב' שערות : (י) ואין : (יא) אותו : (יב) אפילו לא סבל עמהם אלא בציר מזמנים עליו : (יג) כולל: (יד) מיסב עמהם: (טו) ד"א אין נט"י אלא סמוך לסעודה : (טז) והשמן: (יז) שיצא לשוק כשהוא : (יח) הבשמים: (יט) לעצמו : (כ) לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה השלהבת אינו מברך עליה עד שיראה : (כא) עלו במחשבה :

אור הגנוז

[ד] מסדירין : [ס] מכאן ועד ברכה חוזרת לא נמצא בכ"י . ושם הגירסא כך סדר נט"י כיצד עם חמשה מתחילין מן הגדול מחמשה ואילך מתחילין מן הקטן עכ"ל : [ו] ואין מוציאין וכו' כך הגירסא בכ"י (אבל הוא טעות מוכח):[ז] בעשרה(כך כתוב בכ"י וגם זה טעות):נחלקו[ו]ובלבד שלא יהיה בהם אחד שיפטור עצמו מן הזמון:[ח] את השם ולא גרים כותי המברך : [ט] הי' מקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה וכשהוא מקריבן אומר בא"י אק"ב וצונו להקריב מנחות : כשהוא אוכלן אומר המוציא לחם מן הארץ : כ"י שם : [י] לא גרס כתיקונה:[יא]מן תיבת שאם אתה אומר חסר כל זה : [יב] לא גרס מן התורה רק לחולין : [יג]הגי' מהופך פה אוחז כוס יין בימינו ושמן ערב בשמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן ובה"א אוחז שמן ערב בימינו וכוס יין בשמאלו מברך על השמן : [יד] או משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת : [טו] אעפ"י :

נוסחאות כ"י

א) הרי אלו מברכין ארבע : דברים שבין ב"ש וב"ה כו' כן הגיה הגאון המפורסם ר' שמואל שטראשון זצ"ל בהגהותיו לש"ס עפ"י הרי"ף וכ"ה בכ"י ובמלת דברים מתחיל פרק בפ"ע: ב) ועדיין יין: ג) אם היה:

חסדי דוד

כאן כך היו מסודרין והולכין פי' דאם היו יותר מג' מיטות לעולם הם מסודרין שיהא א' למעלה ואחד למטה והגדול באמצע . ובגמ' הסיום הזה ליתא : סדר מזיגת הכוס כו'. לפי דברי הגמ' מוכרחין לגרוס כאן יין שלפני המזון וזה קודם המוציא: לא ישוך אדם פרוסה כו' . במס' דא"ז פ"ז הגירסא להיפך גבי פרוסה נאמר הטעם לפי שאין דעת הבריות שוות וגבי לא ישתה אדם מן הכוס כו' הטעם משום סכנה : א' משמש השנים כו'. דלכן סהדי דניחא להון כדי שירויחו ברכת הזימון : מים ראשונים רשות . לא על נט"י דלפני אכילה קאי אלא דבאמצעיים מיירי שבין תבשיל לתבשיל דהכי תניא בפ' כל הבשר. וקרי ליה ראשונים לגבי אחרונים: בעשרים נחלקו כו'. צ"ל נחלקין וקאי על מתניתין דאיתא עשרה אין נחלקין עד עשרים ומוסיף זה דוקא דליתא בהן א' כהן: היה מקריב זבחים. בגמ' דל"ח הגירסא מנחות ובודאי דס"ה במנחות . ועי' ברש"י ובתוס' במנחות שמחולקין בפי' : וחותם בשל ארץ . כי אין חותמין בשתים ומ"מ ירושלים הרי הוא בכלל הארץ . ואין ארץ בכלל ירושלים ולכן אימר חותם בשל ירושלים : הביאו לפניו שמן ויין כו' . נראה דזה לא ממנינא שבין ב"ש וב"ה בסעודה . והטעם משום דלב"ה שניהם באים לאחר בהמ"ז . ולב"ש עכ"פ יין יבוא לאחר בהמ"ז : אבל חשובין מששת ימי בראשית . פי' כי עלו במחשבה להבראות ביום ו' ולא נבראו עד מו"ש וכדאיתא בפסחים דף נ"ד : היה עומד בחנות כו' . זה שייך כאן דס"ד דלא

מצפה שמואל

(ה) מז וירושלמי פ"ו יס:(ו)שם:(ז) עי' מ"ו וירושלמי פ"ה כ"ד:(*ז) טוש"ע סימן ק"ע סעיף טו וטז:(ח) ד"ה רבה רפ"ט:(*ח) שם ועי' תמיד כז:(ט) מה. : (י) ירושל' פ"ו כ: כה. : (כ) ירושל' פ"ח וחלה פ"ב ה. (*כ) מיי' פ"ה מהלכות ברכות הל"ז טוש"ע סי' קנ"ט סעיף ח מ:(ל) עיין כ: ועיין תוס' סוכה לז.ד"ה באמת ועי' ירושל' מגילה פ"ה ה"ג וסוכה פ"ג הל"ט:(מ) שם ושם וירושל' פ"ג ועי' ירושל' דמאי פ"ב הל"י ור"ה ספ"ג : (נ) מז: (ס) ג. וירושלמי הל"ב : (ע) שם: מה ירושלמי פ"ז כג ונזיר פ"ה הל"ג : (פ) נא: וירושלמי ספ"ח מגילה פ"א הל"ט וסוכה פ"ג הל"י : (צ) לז: (ק) מב: (ר) טז. ירושלמי פ"ב ופ"ו כב : (ש) נא. וירושלמי פ"ח ופ"י דפסחים הל"ב ועירובין נזיר פ"ז סוף הל"א וסוכה פ"ז הל"ו: (ת) פי' ירושלמי חגיגה פ"ג הל"א: (א) עיין ירושלמי פ"א ד' : (ב) מו: וירושלמי פ"ח כח. : (ג) נב: וירושלמי רפ"ח וכד: (ד) נג וירושלמי שם : (ה) פסחים קד ועי' ירושלמי כאן פ"ה יח : (ו) נג. : (ז) שם ירושלמי פ"ח כב. פ"ש ה"ה ובמראה הפנים שם ד"ה לעולם : (*ז) עי' טור ושו"ע סימן רצ"ח סימן טו : (ח) נג. שם ירושלמי פ"ח : (ט) שם ושם : (י) ירושלמי פ"ח כ"ה : (כ) פסחים קד. : (ל) נג: וירושלמי פ"ט כז : (מ) עי' נג וירושלמי פ"ח :

מנחת בכורים

הוא באמצע והשני למעלה ולא למטה מן הקטן ממנו ואם בא לספר מספר עם השלישי אשר למטה ממנו ואם בא לספר עם השני מגביה ראשו ונוח זה יותר משישפילו הגדול לישב למטה : גמ"י . אחרונים : ו חמשה . מסובין בסעודה : מן הגדול . דאין הגדול שוהה כל כך עם ברהמ"ז ואין גנאי לו לישב בטל עד שיטלו כולן ידיהם : מחמשה . אם המסובין יותר מחמשה כגון עשרה וכדומה : מן הקטן . היושב בסוף וכשמגיעין לחמשה חוזר הגדול שכולן ונוטל ומעקרי תנא מקמיה לאלתר ושוהה עד שיטלו כולן ואחר כך מברך אבל לאלתר לא מתחילין ממנו דיצטרך להשהות הרבה וגנאי לו : למקום שמים אחרונים חוזרים . כשמגיעין לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם נזה לאחר לימול האחר מברך ברהמ"ז : ז מתחיל מן הגדול . הוא המברך תחלה : מן המברך . אם לא בירך הגדול: ח ממתינים . כשפסק הא' מלאכול לצורך איזה דבר השני צריך להמתין ג"כ : שלשה . וא' פוסק השנים האחרים אין פוסקין בשבילו : המברך . שמוציא ובוצע בפת : פושט ידו ראשון . לקערה לאכול : שוות . ונפשו קצה במה שנשאר משתיית חבירו : אוכל עמהן . בלא רשות דניחא להו שיצטרף עמהן לזימון : יב מתיקה . טפל למזון: מברך. ובברכה שבירך על המזון פוטר המתיקה : יג אחר המזון . דרכם לעקור השלחן אחר המזון קודם ברהמ"ז והוא הוה גמר וסילוק והוא דברים הבאין אחר הסעודה דקי"ל (דף מ"א ב) דטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דהוה כאכלו בלא סעודה וגבי דידן דלא עקרינן השלחן ליתא דין זה ובכה"ג המזון פוטרתו : יד רשות . לגבי חובה קרי רשות כלומר דמצוה בעלמא ניהו וכ"מ דיש אנשים דפטורין מהם כגון אותן שבמחנה כמבואר בספ"ק דעירובין : רצה להפסיק . דנוטל ושוהה ב' פעמים א' לטהר הידים וא' לטהר המים ראשונים שנטמאו מחמת הידים וכן הוא בירושלמי פ"ח דף כ"ד : טו וגרים . אף שלא נטלו חלק בארץ ולא שייך וברכת על הארץ הטובה מ"מ חייב בכל מצות שישראל מחויב : חללין . כן דרך התוס' בכל מקום בר"ה גבי ת"ש ובמגילה כלל הנך : טומטום . שמכוסה ואינו ניכר אם איש ואם אשה הוא : אנדרוגינוס . יש לו זכרות ונקבות וספק זכר הוא : חייבין . מספק : ואין מוציאין . שמא אשה היא ופטורה מברכת המזון כמבואר לקמן : טז את מינו . דאם הוא זכר גם חבירו זכר ואם הוא נקבה גם חבירו כמותו : למינו . שמא הוא נקבה וחבירו זכר : את מינו . דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות שבחבירו : יח ועבדים . בא"מ דדינן כנשים : פטורין . מה"ת וחייבין מדרבנן ובגמרא מבעיא לן בנשים אם מחויבות מה"ת או מדרבנן ותוס' דהכא לא מייתינן בגמרא ואולי מבבשתא היא ולא מתניא בר"ת ור"ח: באמת . הלכה ברורה היא : אשה מברכת לבעלה . אם לא אכל אלא כזית דאינו חייב אלא מדרבנן והאשה אכלה כדי שביעה דאתי חד דרבנן ומפיק חד דרבנן : יט קטן שהביא ב"ש . גרסינן וכן הגיה הגר"א וכן הוא בש"ס : אין מדקדקין בקטן . אף שלא הגיע לכלל שנים והביא ב"ש קודם י"ג שנה מזמנין וי"מ דאין מדקדקין בשערות אם הגיעו השערות כדי לכוף ראשו לעיקרן : כ אין תופסין . דשפיר אמר ואף לכתחלה אומרים ברכו בשיש ג' וזולתו : הנקדנים . דייקנים תופסין שהוציא עצמו מן הכלל : בעשרים . המסובין יחד מותרין לחלק לשתי חבורות לברך ברהמ"ז דהרי כל כת יכולה לברך בשם כמו שנתחייבו בצירופן : שמפטירין אותו . כגון שנצטרף עם חבורה ראשונה ופרח חובת זימון מיניה שוב אינו מצורף עם חבורה שניה לברך בשם : כא טובל עמהן . אם טבל עמהן בציר אף שלא אכל כזית דגן מצורף לזימון : כב עובד כוכבים . מסתמא לשמים בירך ועונין אחריו אמן אף שלא שמעו ממנו תחלת הברכה אבל כותים שעובדין להר גרזים חיישינן שמא להר גרזים בירך לכן אין עונין אמן עד שישמעו שבירך לשם : כד אוכלין . בלא הסיבה לא הוי קביעות ואין א' מוציא לחבירו : ישבו . שקבעו מקום לאכילתן : שתים . משום ביטול מלאכה הקילו על הפועלים : כה מברך עליהם . שאוכל עמהם אז לא קפיד עלייהו לקצר בברכתן מברכין כתיקונה : ד' דברים . ענין בפ"ע : וכבר . ועוד דהיום נתקדש ממילא משחשיכה ומוקדם ליין : שהיין . וכן פת במקום יין עומד : תדיר . בכל פעם מברכין על היין בבהמ"ז וכדומה והוי תרי טעמי נגד תרי טעמי : והלכה כב"ה . מגד הכברא אף קודם שיצאת ב"ק א"נ אף לר"י דאמר בב"מ דאין משגיחין בב"ק כאן הלכה כדבריו : כו הכוס . יין שלפני המזון : ידיו . דסתם ידים שניות ניהו לטמא משקין ונעשה המשקה תחלה ויטמאו המשקין להכוס ואסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאים דחיישינן שמא יתזו ניצוצות באמצע סעודה מן הכוס לאחריו ונטמאו משקין שמאחוריו מחמת הכוס שאחריו טמאים (דכוס שנטמא במשקין מאחוריו תוכו טהור) ויטמאו את הידים וכיון דאסור להשתמש בכוס שאחריו טמאין כי נוטלים לידים תחלה ליכא חששא שמא יטמאו המשקים שע"י מחמת הכוס : אחורי הכוס . לעולם טמאים דמותר להשתמש בכוס שאחריו נטמאים במשקין דניצוצות לא שכיחי א"כ ליכא חששא דיטמא הכוס אדרבה איכא חששא איפכא אם אתה אומר נוטלין תחלה שמא לא ינגבו ידיו יפה ויטמאו מחמת הכוס שאחרין טמאים דמותר להשתמש בו : סמוך לסעודה . מהלכות סעודה היא ולא עקרינן זה מהלכתא משום גזירה רחוקה דב"ש : כז מוזגין . כ"ע הוא לסברת דב"ה ומפרש טעמא דב"ה דמוזגין ואח"כ נוטלין : כח ידו . הנטולה לאכילה : שמא יטמאו גרסינן : ויחזרו ויטמאו את הידים . אבל לא חיישינן שיטמא הכסת גברא דאין כלי מטמא אדם : ספק משקין . וכאן הכסת ספק טמא הוא והמשקין שבמפה ספק הוא ואינו מטמא את הידים וליכא חששא דב"ש אלא אדרבה איכא חששא דבית הלל אם יניחנו על השלחן שמא יטמאו מחמת השלחן ויחזיר ויטמא את האוכלין ע"י משקין שבמפה אבל השלחן אינו מטמא להאוכלין דשלחן שני הוא ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין הנעשים תחלה ולב"ש ליכא חששא דשלחן דאסור להשתמש בשלחן שני גזירה שמא יאכל עליו תרומה וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שני דאוכלי תרומה זריזין הן: ד"א . כלומר אף אם ניחא כב"ש דספק מטמא את הידים א"כ כיון דמטמא את הידים מ"מ דניחוש לסברת ב"ה דלא לטמויי אוכלין ניחוש לסברת ב"ש דלא נטמא הידים ע"כ אמרי אין נטילה לחולין מן התורה ומוטב שיטמאו ידים דל"ל עיקר מה"ת מלטמא אוכלין דאית להו עיקר מה"ת : כט מכבדין את הבית. מפרורי אוכלין: לידים. מים אחרונים וכן מבואר במשנה פ"ח ומפרשינן טעמא הכא מפני איבוד אוכלין : היה שמש ת"ח . ויודע דאסור לאבד פירורי כזית אז נוטלין לידים ואח"כ מוזגין דאז אין קפידא מחמת פירורין דמלקט פירורין כזית אבל פחות מכזית מותר לאבד וב"ש ס"ל מותר להשתמש בשמש ע"ה ולכן לעולם מכבדין ואח"כ נוטלין ולב"ה אסור להשתמש בשמש ע"ה א"כ סתמא דמלתא השמש ת"ח ולנוסחת הגר"א לא גרסינן היה דלעולם השמש ת"ח לשיטתם והלכה כב"ש : ל ושמן ערב . שמן אפרסמון ומברכין על ריחו בורא שמן ערב מוקדם לברך על ברכת היין ולכן השמן בימינו להקדימו : בראש השמש . שלא יצא לשוק בידיו מבושמות במקום שחשודין על משכב זכור והיו יוצאין מבושמים כדי שיתאוו להן: לא לא נחלקו. במשנה פ"ח פליגי במי שאין לו אלא כוס א' במו"ש נוטלו לבהמ"ז ולהבדלה ולב"ש נר ומזון בשמים והבדלה ולב"ה נר ובשמים מזון והבדלה וע"ז קאמר ר"י כאן לא נחלקו ופליג על ת"ק : על היין ועל המאור . סתמא כב"ש אליבא דר"י דמאור ואחר כך בשמים : לב משלשלין . כל הברכות של הבדלה מברך אחר המזון והיינו כר"י דמזון בתחילה והבדלה בסוף ואנן נהגינן כב"ה אליבא דר"י דבשמים ואח"כ מאור : הבדלות הרבה . בין קדש לחול בין טומאה לטהרה בין כהנים לישראלים דכולן כתיב הבדלה בקרא כמבואר בפסחים דף ק"ד והבקי בהן אומר כולן : ושאינו רגיל . שאינו בקי אומר אחת המבדיל בין קדש לחול ותו לא ואנן נהגינן לומר שלש בין קודש לחול בין אור לחושך . בין יום השביעי וכו' תמי' תתימה הוא ולא הוי ממנינא : לג בית המדרש . שמסובין שם הרבה ועוסקין בלימוד והובא נר לפניהם וכן הוא בגמרא : א' מברך לכולן . ברוב עם הדרת מלך : מברך לעצמו . משום ביטול בית המדרש דשתקי כולהו עד דלייתי לברכתו והלכה כב"ה : לד בפנס לנטרינא . פ"ג בגמרא או שראה השלהבת ולא נשתמש לאורו או נשתמש לאורו ולא ראה השלהבת ומפרשינן רישא כגון דמעמיה והולא וסיפא דקיימא בקרן זוית : לה שלא כבתה . ולא שבתה ממלאכת היתר כיון ששבתה ממלאכת איסור שלא הודלק בשבת מברכין עליה : נכרי . דלא שבת ממלאכת היתר : שהדליק מנכרי . התוספת דהתירא קא מברך ונכרי שהדליק מישראל במוצאי שבת אבל נכרי מנכרי לא דגזרינן אטו נכרי ראשון ועמוד ראשון דמעמוד שני שנתוסף תוספת היתרא הוא : והכלאים . מעורבות מיני בהמה כגון ימים דקרא הוא ענה אשר מצא את הימים וכן האש אדם הראשון הקיש שני אבנים זב"ז והוציא האש : אין מברכין . שלא נעשו אלא לחמם המרחץ והבשמים להעביר הזוהמא ולא להריח : פ"א . דלא הפסיק באמצע ויוצא בברכות שבירך בפעם ראשון שנכנס : פעם ופעם . שנכנס :

פרק ו א (*) ברכת הזימון [נ"א המזון] מן התורה שנא' (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון [א] וברכת את ה' אלהיך זו ברכה ראשונה על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו ירושלים וכה"א (שם ג) ההר הטוב הזה אשר נתן לך (ב) זה הטוב והמטיב: ב ומנין שכשם שאתה מברך לאחריו כך אתה מברך לפניו ת"ל (שם ח) אשר נתן לך משעה שנתן לך ומנין שאף על ההרים ועל הגבעות תלמוד לומר על הארץ (ג) ומנין שאף על התורה ועל המצות ת"ל אשר נתן לך ולהלן הוא אומר (שמות כד) ואתנה לך את לוחות האבן: ג (ד) רבי [ב] אומר מנין שכשם שאתה מברך על הטובה כך אתה מברך על הרעה ת"ל אשר נתן ה' אלהיך [ג] [אשר נתן לך] דיינך בכל דין שדנך בין במדת הטוב בין במדת הפורענות: ד (ה) (*ה) הרואה ע"ז בארץ ישראל אומר ברוך ארך אפים מקום שנעקרה ממנו ע"ז אומר ברוך שעקר ע"ז מארצנו יהי רצון מלפני (א) ה' שתעקר ע"ז בכל מקומות ישראל ותשיב לב עובדיה (א) [לעובדיך] [ד] ובחוצה לארץ אין צריך לומר כן מפני שרובה נכרים ר"ש אומר אף בחו"ל צריך לומר כן מפני שעתידין להתגייר שנא' (צפניה ג) אז אהפוך וגו': ה (ו) הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם הרזים שאין פרצופותיהן דומין זה לזה ואין דעתם (ב) [דומה זו לזו] בן זומא [ה] ראה אוכלוסין בהר הבית אמר [ו] ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני כמה יגע אדם הראשון ולא טעם מלוגמא אחת עד שחרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה ובירר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני עומד שחרית ומוצא כל אלו לפני: [כמה יגע אדם הראשון ולא לבש חלוק אחד עד שגזז וליבן וניפץ וצבע וטווה וארג ותפר ואח"כ לבש ואני עומד שחרית ומוצא כל אלו לפני] כמה אומניות שוקדות ומשכימות ואני עומד שחרית ומוצא כל אלו לפני וכן היה בן זומא אומר אורח טוב מה הוא אומר זכור בעל הבית לטוב כמה מיני יינות הביא לפנינו כמה [מיני] גלוסקאות הביא לפנינו כמה מיני (ג) חשובות הביא לפנינו כל מה שעשה לא עשה אלא בשבילי (ג) אורח רע מה הוא אומר וכי מה אכלתי [ז] לא פת אחת אכלתי ולא חתיכה אחת אכלתי לא כוס אחד שתיתי כל מה שעשה לא עשה אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר (איוב לו) זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים: ו (ז) הרואה את הכושי [ח] ואת הגיחור ואת הלווקן ואת (*ז) הקיפח ואת הננס ואת הדרניקוס [ט] אומר ברוך משנה הבריות את החגר ואת הקיטע ואת הסומא ומוכי שחין [י] ואת פתויי ראש ואת הבהקנין אומר ברוך דיין האמת: ז (ח) ראה בני אדם נאין ואילנות נאין אומר [יא] ברוך שברא בריות נאות: ח (ט) הרואה את הקשת בענן אומר נאמן בבריתו ברוך זוכר הברית: ט (י) היה הולך בבית הקברות אומר [יב] ברוך יודע מספר כולכם הוא יודע הוא עתיד לדון הוא עתיד להקימכם ברוך מחיה מתים במאמרו: י (כ) את החמה ואת הלבנה ואת הכוכבים ואת המזלות [יג] כסדרן אומר ברוך עושה בראשית ר' יהודה אומר המברך על החמה זו דרך אחרת וכן היה רבי יהודה אומר הרואה את הים תדיר (ג) ונשתנה בו דבר צריך לברך: יא (ל) היה ר"מ אומר הרי הוא אומר (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו' בשני יצריך ביצר טוב וביצה"ר בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך וכה"א (תהלים מד) עליך הורגנו כל היום ד"א בכל נפשך בכל נפש ונפש שברא בך שנאמר (שם קיט) תחי נפשי ותהללך ואומר (שם לה) כל עצמותי [תאמרנה] בן עזאי אומר תן נפשך על מצותיו: יב (מ) יש דברים שהן תפלות שוא כיצד כונס מאה כורין ואומר יהי רצון שיהו מאתים כונס מאה חביות ואומר יהי רצון שיהיו מאתים הרי זו תפלת [יד] שוא אבל מתפלל הוא שתכנס בהן ברכה ולא שתכנס בהן מארה: יג דוסתאי ברבי נאי אמר משום ר"מ הרי הוא אומר ביצחק (בראשית כו) וברכתיך והרבתי את זרעך דרש יצחק הואיל ואין ברכה שורה אלא במעשה ידיו עמד וזרע שנא' (שם) ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא (ד) [וגו' מאה מנין מאה שערים (נ) מאה דגנים ומאה דגנים ששערום מאה פעמים ונמצא על אחת מאה במה ששיערו]: יד (ס) העושה (*ס) כל המצות צריך לברך העושה סוכה לעצמו (ע) אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר ברוך לישב בסוכה ומשברך עליה יום ראשון שוב לא יברך: טו (פ) העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה וכשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב וצריך לברך עליו כל שבעה: העושה ציצית [לעצמו] אומר ברוך שהגיענו וכשהוא מתעטף אומר להתעטף [בציצית] [טו] (צ) העושה תפילין [לעצמו] אומר ברוך שהגיענו וכשהוא מניחן אומר [אשר קדשנו] להניח תפילין מאימתי מניחן בשחרית לא הניחן בשחרית מניחן כל היום: טז השוחט צריך ברכה לעצמו ברוך על השחיטה המכסה דם צריך ברכה לעצמו על כסוי הדם: יז המל צריך ברכה לעצמו על המילה (ק) אבי הבן צריך ברכה לעצמו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו והעומדין אומרים כשם (ס) [שהכניסתו לברית כן תכניסהו] לתורה לחופה ולמעשים טובים המברך אומר אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו ברוך כורת הברית: יח [טז] המל (ו) [גרים אומר] במצותיו וצונו למול את הגרים להטיף מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנא' (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ברוך כורת הברית: המל את העבדים אומר ברוך על המילה המברך אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית וכו': יט (ק) *היה (ז) [מהלך להפריש תרומה ומעשרות [יז] אומר [ברוך אשר קדשנו] להפריש תרומה ומעשר מאימתי מברך עליהן משעה שמפרישן: כ (*ק) עשרה שהיו עושין עשר מצות כל א' [ואחד] מברך לעצמו (ר) היו עושין כולן מצוה אחת אחד מברך לכולן (*ר) יחיד שהיה עושה עשר מצות מברך על כל אחת ואחת היה עושה מצוה [יח] כל היום אינו מברך אלא אחת היה מפסיק ועושה מפסיק ועושה (ח) [מברך] על כל אחת ואחת: כא (ש) הנכנס לכרך (ט) [יט] [מברך] שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאכנס בשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני בשלום כן יהי רצון מלפניך [כ] שתוציאני לשלום יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני לשלום כך יהי רצון מלפניך שאגיע למקומי (י) [בשלום]: כב (ת) הנכנס לבית המרחץ מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ואל יארע בי דבר קלקלה [כא] ואם יארע בי דבר קלקלה יהא מיתתי כפרתי [כב] עלי והצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבוא יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי [כג] שיצאתי לשלום כן יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאגיע לביתי לשלום: כג (א) ר' יהודה אומר שלש ברכות צריך לברך בכל יום (*א) ברוך שלא עשני גוי ברוך שלא עשני אשה [ברוך] שלא עשני בור: (ד) גוי (יא) (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו אשה אין אשה חייבת במצות בור (*א) שאין (יב) ירא חטא (ב) ולא עם הארץ חסיד משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל [כד] הוא לא בשל לו תבשיל מימיו סוף שמקדיח את התבשיל ומקניט את רבו [כה] לחפות לו חלוק והוא לא חיפת לו חלוק מימיו סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו: כד (ג) לא יכנס אדם (יג) [בהר הבית במעות הצרורות לו בסדינו ובאבק שעל רגליו באפונדתו החגורה לו] מבחוץ שנאמר (קהלת ד) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים: כה (ד) ולא יעשה קפנדריא ורקיקה מק"ו (יד) שאין [בו] דרך בזיון אמרה תורה כך (טו) על אחת כמה וכמה [וקל וחומר שיש בו דרך בזיון [כו] ר' יהודה בר' יוסי] אומר אינו צריך הרי הוא אומר כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק בא וראה על אחת כמה וכמה קלין וחמורין בדבר אם לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לא כ"ש לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה: כו (ה) הפותח ביו"ד וה"א וחותם ביו"ד וה"א [כז] הרי

הגהות הגר"א (א) לעבדך: (ב) שוות זה לזה: (ג) ונשתהא: (ד) ד"א ומאה שערים ששיערותו ונמצא מאה פעמים כמו ששיערוהו: (ס) שנכנס לברית כן יכנס: (ז) המל את הגרים אומר ברוך על המילה המברך אומר א"ק: (ז) הולך: (ח) צריך לברך: (ט) מתפלל: (י) שלום: (יא) שנאמר: (יב) בור: (יג) לא במנעלו ולא בסנדלו ולא באבק שע"ג רגליו ובמעות הצרורים לו בסדינו ובאפונדתו: (יד) ומה מנעל: (טו) רקיקה שהוא דרך בזיון עאכ"ו ר' יוסי בר' יהודה:

נוסחאות כ"י

(א) ה' אלהיט: (ב) חתיכות: (ג) אבל: (ד) ברוך שלא עשני גוי כל הגוים וגו'. ברוך שלא עשני אשה אין אשה חייבת במצות ברוך שלא עשני בור שאין כו':

אור הגנוז

פרק ו [א] את ה': [ב] רבי מאיר: [ג] אלהיך דיינך: [ד] כל זה נשמט שם עד וגו': [ה] כשראה: [ו] אינו גרים ברוך חכם הרזים: [ז] בכ"י הגירסא לו: [ח] הבוריק: [ט] ואת החרש ואת השוטה ואת השכור: [י] שתים אלו לא גרס: [יא] ברוך שככה לו בריות נאות: [יב] ברוך יודע מספרכם הוא עתיד לדון והוא עתיד להקימכם בדין ברוך נאמן בדברו מחיה המתים: [יג] חסר תיבת כסדרן: [יד] תיפלה: [טו] וצריך לברך עליהן בכל יום: [טז] כל זה נשמט מכ"י עד הי' הולך: [יז] אומר ברוך שהחיינו לזמן הזה וכשהוא מפריש וכו': [יח] מצוה אחת: [יט] מתפלל: [כ] ה' אלהים: [כא] ואם ח"ו: [כב] על כל עונותי: [כג] שהוצאתני: [כד] והוא לא בשל תבשיל מימיו: [כה] להפוך: [כו] רבי יוסי ברבי יהודה אומר הרי הוא אומר כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק עאכ"ו קולין וחמורין יש לדבר ורקיקה מק"ו ומה מנעל שאין בו דרך בזוי אמרה תורה אל תכנס במנעל ק"ו דרקיקה שיש בו דרך בזוי: [כז] דרך בינוני באלף למד וחותם באלף למד הרי זה דרך אחרת כך הוא תני' בכ"י:

חסדי דוד

נעשה להרית ואין מברכין כלל קא משמע לן דלריתא עבידא כי היכי דניתי אנשי ונזבנין מיניה וכדאיתא בגמרא: פרק ו אשר נתן לך זה הטוב והמטיב. נראה דסובר כי הטוב והמטיב הוא מדאורייתא: ומנין שאף על ההרים כו'. זה ליתא לא בירושלמי ולא בבבלי. ונראה דבא להסמיך כל ברכות הרואה על הקרא: ר' אומר מנין כו'. בגמ' הגי' רמ"א: הרואה אוכלסין כו' כולהו מילתי דבן זומא הן. וכ"ה בגמ' דף נח: ברוך שברא בריות נאות. זה קאי על בני אדם נאים ועל אילנות נאים מברך שברא אילנות נאים: הרואה את הקשת כו'. עי' בגמ' דף נ"ט ובירושלמי ונראה שיש כאן ט"ס: המברך על החמה כו' דברי ר"י לא מכרו בשום מקום: דוסתאי בר' ינאי אומר כו' דרש יצחק כו'. פי' כי יצחק דרש כמו והרביתי את זרעך לא יבוא ממילא רק אם מזריע בארצו כן הוא וברכתיך רק על ידי מעשה. וסוף דברי התוס' עי' בב"ר בנוסחא האמתית: העושה ציצית לעצמו כו'. עיין בספר פרי תאר על יו"ד סימן כ"ח ס"ק ד': לתורה ולחופה ולמע"ט. מעשים טובים מתחילין מבת י"ג וזה קודם לחופה ורק כדי לסיים במעש"ט מחליף הסדר ועי' בט"ז יו"ד סימן רס"ה דתירץ בדוחק ובבה"ג הגי' לתורה ולחופה לבד. ונראה כי מע"ט הם בכלל תורה כי לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה: המברך אומר אשר קדש ידיד מבטן כו'. משמע דכל אחד מן העם יכול לברך ברכה זו וכ"כ הפוסקים: צוה להציל כו'. הש"ך ביו"ד הכריע דצריך לנקד צַוֵּה אבל מדברי רש"י נראה דהניקוד הוא צִוָּה וכמו בכתוב דבר צִוָּה לאלף דור: המל את העבדים אומר ברוך על המילה. צ"ל על מילת עבדים וכ"כ שם הרמב"ם בהדיא: הנכנס לכרך כו'. עי' בב"י ובב"ח ומ"ש הט"ז על זה ולא הזכיר ג"י הפוס' דידן. ומ"מ דברי הט"ז נכונים לדינא: הנכנס לבית המרחץ כו'. נראה דזה אליבא דב"ע

מצפה שמואל

(א) מח: ירושלמי רפ"ז: (ב) עי' ירושלמי פ"ו ורפ"ז ועי' ירושל' מגילה פ"ד הל"א: (ד) נד. וירושלמי פ"ט: (ה) נז: וירושלמי פ"ט כז.: (*ה) עי' טור וש"ע רכג ועי' בתוס' בר"פ הרואה: (ו) נח: וירושלמי שם: (ז) נח: ושם והך דקיפח עי' בכורות מה: (*ז) טוש"ע סימן רכה סעיף ת ועי' שם בביאורי הגר"א ס"ק יד: (ח) שם: ושם ועבודת כוכבים פ"א ה"ט: (ט) נט. : (י) נח:(כ) נט:(ל) נד. ועי' ירושל' פ"ט כח:(מ) ב"מ מ. מח:(נ) עי' בכורות ח.(ס) מנחות מ"ב וירושלמי פ"ט כל הענין:(*ס) יו"ד סימן כב סעיף ב:(ע) סוכה מו ירושל' שם פ"א הל"ב:(פ) שם:ועי' בסוגיא שם ובירושלמי פ"ג יח: וירושלמי סוכה פ"ג הל"ד וקדושין פא ה: (צ) מנחות לו ועי' ירושל' ברכות פ"ב ו.(ק) שבת קלז:(*ק) עי' מיי' פ"ב מה"ת הלט"ז:(ק*) יו"ד סי' שנ"א סעיף ה ע"ש בבאורי הגר"א: (ר) ירושל' דמאי פ"ה:(*ר) עי' שו"ע סי' תלב סעיף ב:(ש) ס. וירושלמי פ"ט כ"ה:(ת) שם ושם: (א) ירושל' פ"ט ובבלי מנחות מג:(*א) שלא עשני בקצת נוסחאות שעשני ישראל ועי' בביאורי הגר"א סי' י' סעיף ח: (א*) כד"ס שאין בור כנוסחת הגר"א: (ב) אבות פ"ב (ג) סב: (ד) עי' ירושל' מגילה פ"ג הל"ג: (ה) ירושלמי פ"ט:

מנחת בכורים

פרק ו א ברכת המזון. זו ברכת הזמון גרסינן וכן הוא בנוסחת הגר"א וכן מוכח דקאמר את ה' זו ברכה ראשונה והיינו ברכת הזן ובגמ' גרסי' וברכת זו ברכת הזן את ה' זו ברכת הזמון: זה הטוב והמטיב. ולא ס"ל דביבנה תקנוה: ב על ההרים. דלומר עמ"ב כמבואר בפ' הרואה: אלהן. התורה והמצוה וגו' וילפינן בג"ש: ג ה"ג ה' אלהיך אשר נתן ול"ג אשר נתן קמא: ה' אלהיך. ה' מדת רחמים אלהים מדת הדין מ"מ יברך: ה אוכלוסא. שאים רבוא בפ"א: חכם הרזים. היודע מה שבלב כל אלו: לשמשני. שהם חורשים וזורעים ואני מוצא מוכן: שוקדות. עשיר היה והכל כאין אצלו לסחורה: אשר שוררו. בגמרא גרסינן על אורח רע מהו אומר פן ירצהו אנשים וגו' (איוב לו): ו הכושי. שחור ביותר: הגיחור. אדומי: הלווקן. לבן ביותר: הקיפח. כמן עב ומתוך עביו נראה קומתו מקופחת. וי"מ קפח ארוך הרבה ופרצופו שמוט וכולט דמכוער הרבה: הדרקינוס. י"מ פיו עקום: התגר. ברגליו: קטע. בידיו: פתויי ראש. שערו דבוק ביחד: הבהקנים. שגופו בליטות כעדשים אם נעשה אחר שנברא ולא ממעי אמו: ברוך דיין אמת. שצריכין להודות על כל מאורע אף על רע ה"ו שהוא דיין אמת ואין עולתה בו ח"ו אבל בנולד כך ממעי אמו מברך משנה הבריות: ח אומר ברוך זוכר הברית נאמן בבריתו גרסי' לפי הנוסחא דהכא ונראה דל"ג נאמן בבריתו וכן מוכח בגמרא (דף כ"ט א) דלהאי תנא זוכר הברית לחוד מברכינן ואיכא תנא דס"ל דמברכינן נאמן בבריתו וקיים במאמרו והלכך אמרינן לכולה: ט להקימכם בדין. ומבואר נוסחת ברכה זו היטב בגמרא (דף נח ב): י את החמה. מפרשינן בגמרא דהוא מכ"ח לכ"ח שנה: על החמה. בכל פעם לא מכ"ח לכ"ח שנה ה"ז כעובד לחמה אלא בתקופתה הוא דמברכין כדפירשנו: וכן. ועוד: ונשתהא. גרסי, כנוסחת הגר"א ששהה שלשים יום ולא ראהו אף שהיה רגיל לראותו קודם מברך ברוך שעשה הים הגדול כמבואר במשנה ר"פ הרואה ומפרש כאן דהיינו מל' יום לל' יום: יא בכל לבבך. בכל לבבך הו"ל לכתוב וכתיב לבבך שני לבבות: הורגנו. שמחויב למסור נפשו בעבירות דיהרג ואל יעבור כגון ג"ע וש"ד ועבודת כוכבים או בפרהסיא באחר עבירות כמבואר בפסחים דף כה: בכל נפש ונפש. כיינו בכל אבריו: תן נפשך. שצריך תמיד לחשוב בכל פעולותיו שיהא לתכלית מצותיו ולא לכוונה אחרת כדכתיב בכל דרכיך דעהו: יג וברכתיך. אף שנאמר זה בסוף אחר שזרע יצחק מ"מ שברכה נאמר לו גם מקודם: אלא במעשה ידיו. אף שמבטיח הקב"ה לברך מ"מ צריך אדם לעסוק בעסק ובזה יתברך ולא לישב בטל: ה"ג במדרש ובילקוט מאה שערים מאה כורים מאה מנינים מאה שעורים מלמד שהאמידו אותה ונעשה מאה במה שהאמידוה: מאה מנינים. מקומות מיוחדין למנין תבואות ושומרי השדה יש קורין לעשרה עומרים אחד ונמצא דמאה מנינים הוא ומפרש עוד מאה שערים על מה ששיערו עשתה מאה יותר ולהגהת הגר"א מאה שערים מאה דגנים והיינו נמי מנין מיוחד להם כמו כורים ד"א מאה שיעורים כדמפורש שהיה כל חד מאה במה ששיערוהו: טו כל שבעה. דמפסקי לילות מימים אבל בסוכה אם לא יצא בנתיים ממנה חדא מצוה היא: יז המברך. מי שהוא מברך ונהגו דהמוהל מברך: אשר קידש ידיד מבטן. זה אברהם שנקרא ידיד שנאמר מה לידידי בביתי כדדרשינן במנחות דף כ"ג: חוק בשארו שם. הוא יצחק: וצאצאיו חתם. הוא יעקב ואברהם ילפינן דקדשו מבטן דכתיב ביה כי ידעתיו למען אשר יצוה וכתיב בירמיה בטרם אצרך בבטן ידעתיך וילפינן בג"ש: יח המל את הגרים אומר ברוך על המילה. המברך אומר ה"ג לה בנוסחת הגר"א וכן הוא בגמרא (שבת קל"ז ב'): יט משעה שמפרישן. עד שלא קרא שם עליהן א"נ בא לומר דיברך בשעת הפרשה ולא בשעת הנתינה דמקיים מצות הפרשה מיד ורק בפדיון הבן קיי"ל דמברך בשעת הנתינה דבאחריותו הם (עיין רא"ש פ"ק דבכורות סי' יד): כא בכניסתו. שיכנס לשלום: ביציאתו. שיצא לשלום וי"מ שמודה שיצא בשלום: ה"ג כשיצא אומר יר"מ שתוציאני לשלום יצא בשלום אומר וכו' וכן הוא בש"ס (דף ס'): כב ואם יארע בי. בגמרא מסקינן דלא לימא הכי דלא יפתח אדם פיו לשטן: כג לתפות. לתפור: כד שמור. וצריך להכין עצמו בנקיות ובזריזות: באפונדתו. י"מ כתונת העשוי לזיעה דדרך ללבוש עליו עוד בגד ואסור כשהוא בחוץ (רמב"ם) וי"מ אפונדתו אזור חלול שנותנין לתוכו מעות (רש"י): כה קפנדריא. לקצר דרכו למקום שצריך מחמת הילוך הר הבית: שאין בו דרך בזיון. כגון נעילת מנעל אמרה תורה של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא (שמות ג): שיש בו דרך בזיון. כגון רקיקה דיש לאסור: אין עושין כן. אפילו בשק שאינו מאוס כ"ש רקיקה שהוא מאוס לפני מלך מ"ה הקב"ה: כו הפותח. בברכות שאומרים בשם הוי"ה ולא בשם אלהים אם פותח וחותם בשם הוי"ה ה"ז חכם: וחותם ביו"ד

זה חכם באל"ף למ"ד וחותם ביו"ד וה"א ה"ז בינוני באל"ף למ"ד וחותם באל"ף למ"ד הרי זה בור ביו"ד וה"א וחותם באל"ף למ"ד הרי זו דרך אחרת: כז (ו) כל חותמי (*ו)הברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם : ומודיעין שהעולם הזה בפני העוה"ב כפרוזדור לפני החדר: כח (ז) אין עונין אמן במקדש שנאמר (נחמיה ט) קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם [ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה] מנין על כל ברכה [וברכה] תלמוד לומר ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה : כט בראשונה (טו)[שהיתה תורה משתכחת מישראל היו זקנים מבלעין אותה [כח] שנא' (רות ב) והנה בועז בא (יז) [ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל] : ל (ח) הלל הזקן אומר (יח) [בעת] מכניסין פזר (יט) [בעת] מפזרין כנס (כ) [בשעה] שאתה רואה תורה חביבה [על ישראל] והכל שמחין בה הוי את מפזר שנא' (משלי יא) יש מפזר ונוסף עוד ובשעה שאתה רואה תורה שכוחה מישראל ואין הכל משגיחין(כח) [עליה הרי] את מכנס שנא' (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך: לא (ט) ר"מ אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה (כב) [כט] מצות בכל יום קורא שמע מברך לפניה ולאחריה אוכל את פתו מברך לפניה ולאחריה מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה ועושה שאר מצות מברך עליהן [וכן היה] ר' מאיר אומר (י) אין לך אדם מישראל שאין שבע מצות מקיפות אותו תפילין בראשו ותפילין בזרועו מזוזה (כג)[לפתחו] ארבע ציציות מקיפות אותו ועליהן אמר דוד (שם) שבע ביום הללתיך נכנס למרחץ מילה בבשרו שנאמר (שם ח) למנצח על השמינית מזמור לדוד ואומר (שם לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם :

הדרן עלך פרק ששי וסליקא לה מסכת ברכות

הגהות הגר"א

(טז) היתה משתכחת מישראל וזקנים החזירו אותה : (יז) מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' : (יח) בשעת : (יט) בשעת : (כ) בעת : (כא) בה הוי: (כב) מאה : (כג) בפתחו :

אור הגנוז

[כח] ביניהם : [כט] מאת מצות :

חסדי דוד

דב"ע דאילו לת"ק ליכא תפלת הודאה לשעבר : היו זקנים מבלעין אותה · פי' משחיתים ופוגמים בכבודה :

מצפה שמואל (ו) סנ. וירושלמי שם : (*ו) בד' יוסטיניני על התם : (ז) תענית פ"ב עי' ירושלמי פ"ב : (ח) סנ. ירושלמי פ"ט : (ט) ירושלמי סוף מכילתין : (י) מנחות מ"ג וירושלמי שם :

מנחת בכורים

יא . דהכל הולך אחר החתום וסוף הברכה עיקר דכשאומר בשם אל נראה כמבעט בהשגחת השי"ת אשר משפיע מברה שכינתו שם בלי אמצעי שע"ז מורה שם הוי"ה ב"ה . ולכן תקנו כל הברכות בשם הוי"ה ככתיבתו ובשם אדון בקריאתו אבל לא בשם אלהים : דרך אחרת . דמוריד מקדושה תמורה לקדושה קלה דכשאומר מתחלה שם הוי"ה ב"ה נראה שה' הוא המשפיע ואנו מקבלין השפעה זו ע"י ב"ה וסיים בשם אלהים שמורה שמיחד הברכה להכחות האמצעים אשר בידם להשפיע על האדם כי ע"ז מורה שם ברוך רבוי השפעה (עי' ספר נפש החיים בחלק ב' סי' ג"ד משם תבין ענין זה על נכון) : כז כפרוזדור . כלומר שהסיגו לברך בעולם הזה כדי לסיות רגילין לעוה"ב שכולו ארוך : כח ויברכו את שם כבודך . שאומרים בשכמל"ו : על כל ברכה וברכה . ולא יענו פ"א בשכמל"ו בסוף על כל הברכות : כט בראשונה היתה משתכחת מישראל . כ"ה בנוסחת הגר"א והיינו שלא היו רגילין בשם המפורש ולברך את חבירו בשם ונשכחת מפיהם אבל זקנים החזירוה שמברכין בשם ורגילין היו בהם : ל מכניסין · שאין גדולי הדור מלמדין תורה יפזר ואין בזה משום יוהרא : המפזרים . שגדולים מרבילים תורה כגם אותה ולא תטול שררה וזו וזו מדרך שמים לאחוז במדת ענוה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך : לא מאה מצות גרסינן כנוסחת הגר"א וכן הוא בירושלמי סוף מכילתין: מברך . והכ"ל מאה ברכות דחייב לברך בכל יום מאה דכתיב ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה : סביב ליראיו . העושים מצות ויחלצם מחטא :

תוספתא מסדר זרעים

מסכת פאה

פרק א א אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה (א) פאה יש לה שיעור מלמטה (*א) ואין לה שיעור מלמעלה : (*א) העושה כל שדהו פאה אינה פאה : ב (ב) אלו הדברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (ג)על (*ג)ע"ז ועל ג"ע ועל שפיכת דמים ועל לשה"ר כנגד כולם: ג זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנא' (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ד) עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' (שם) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ומה אני מקיים ויאכלו מפרי דרכם אלא עבירה שעושה פירות יש לה פירות ושאינה עושה פירות אין לה פירות : ד מחשבה טובה (א) [מצרפה [א] למעשה] מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה(ב)שנא' (תהלים סו) און אם ראיתי בלבי [לא ישמע ה'] ומה אני מקיים (ירמיה ו) הנה אנכי מביא רעה פרי מחשבותם אלא מחשבה (ג) [ב] טובה שעושה טובה המקום מצרפה למעשה ושאינה עושה טובה] אין הקב"ה מצרפה למעשה: ה נותן אדם פאה בתחילת השדה ובאמצע ובסוף ואם נתן בין בתחלה (ד)[בין באמצע] [בין בסוף] יצא ר"ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור ר' יהודה אומר אם שייר [לו] קלח אחד סומך (ה) [לו] משום פאה ואם לאו אינו נותן (ו) אלא משום הפקר (ז) [ג] בר"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף : ו (ה) לא נתן מן הקמה (ח) [יתן מן העמרים לא נתן מן העמרים (ט) [יתן] מן הגדיש לא נתן מן הגדיש (י) [יתן] מן הכרי עד שלא מירח ואם מירח מעשר ונותן : ז (ו) אר"ש מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף [ד] [שדהו] מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני מראית העין מפני הרמאים מפני גזל עניים כיצד שלא יראה שעה שאין [שם] אדם ויאמר (יא) [לעני בא וקח] לך פאה מפני ביטול עניים כיצד שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום [ואומרים] (יב) [עכשיו נותן פאה] אלא מתוך (יג) [שנתנה] בסוף הולך ועושה מלאכתו בא ונוטלה באחרונה מפני מראית העין (יד) שלא יהו עוברין ושבין אומרין ראו (טו) [פלוני שקצר שדה] ולא נתן [ממנה] פאה (טז) [שהרי אמרה] תורה (ויקרא יט) לא תכלה פאת שדך מפני הרמאין כיצד שלא (יז) [יהו אומרין] כבר נתננו ד"א שלא יניח (יח) [מן] היפה ויתן הרע : ח הירק אע"פ שלקיטתו כאחת (ז) אין מכניסו לקיום (ח) התאנין אע"פ שמכניסן לקיום אין לקיטתן כאחת : ט (ט) ר' יוסי בר יהודה אומר רטיבות תמרה פטורין מן הפאה שאין ראשון ממתין לאחרון : ר"א בר צדוק אומר (יט) [השיזפין חייבין בפאה] אחרים אומרים אף בנות שוח [ה] : אלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל היחיד ושביל הרבים הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים הבור והניר והזרע אחר (*ט) וקוצר לשחת (כ) [ושלשה](י)תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת (כ) א"ר יהודה אם עומד באמצע (כא) [וקוצר] מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק (ל) אכלה חגב אכלה גובאי קרסמוה נמלים ושברתה הרוח או בהמה הכל מודים שאם חרש מפסיק ואם לאו אינו מפסיק : יא קצר חציה ומכר את הקציר קצר חציה והקדיש את הקציר נותן [ו] מן המשויר על הכל : יב (מ) מדרגות (*מ) שגבהן

הגהות הגר"א

פאה פ"א (א) הקב"ה מצרפת למעשה שנא' אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו: (ב) למעשה : (ג) שעושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה ושאינה עושה פירות אין הקב"ה מצרף למעשה : (ד) בין באמצע: (ה) עליו ונותן : (ו) בסוף : (ז) אר"י : (ח) נותן: (ט) נותן:(י) נותן: (יא) לקרובו עני לטול:(יב) עכשיו נותן פאה : (יג) שנותן: (יד) כיצד: (טו) שפלוני קצר שדהו: (טז) ומפני מה: (יז) יאמרו: (יח) את:(יט) הסייפין חייבין בחלה:(כ) שלשה:(כא) ואינו קוצר :

אור הגנוז

פאה פרק א [א] המקום ב"ח : [ב] מחשבה שעושה פירות המקום מצרפה למעשה וכו' : [ג] אמר רבי יהודה : [ד] בסוף ולא גרם שדהו : [ה] והלחלין : [ו] נותן פאה מן האחד

חסדי דוד

פאה פרק א אלו הדברים נפרעין מן האדם בעוה"ז ובעוה"ב · זה קאי על דברי המשנה דאמרה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב משום דעושה מעשים הטובים לשמים ולבריות . באה התוספתא להוסיף כי העושה מעשים הרעים לשמים ולבריות נפרעין ממנו בעוה"ז ועוה"ב · וזה ע"ז כי בשביל זה תבער כאש חמת ה' ועצר את השמים ולא יהיה מטר הלא הוא רע גם לשמים וירע בשביל זה לבריות . וג"ע וש"ד ולה"ר מבוארים מעצמם כי הם רע לשמים ולבריות ולכן גם העונש הוא בעוה"ז ובעוה"ב . ולפ"ז המשנה והתוספתא נאבות זו כנגד זו המשנה אומרת כי העושה מעשים הטובים לשמים ולבריות שכרו שמור בעוה"ז ובעוה"ב והתוס' אומרת כי העושה מעשים הרעים לשמים ולבריות עונשו כפול בעוה"ז ועוה"ב: אר"ש מפני ארבעה דברים כו' . ר"ש אזיל לשיטתו דדריש בכ"מ טעמא דקרא ולכן נותן טעם מפני מה אמר כי גם צריך שיתן בסוף : הירק כו' . זה ירק עשב שאין מכניסין לקיום כי יש ירק כמו שומין ובצלים שמכניסין לקיום וחייבין בפאה : רטיבות תמרה כו'. נראה לפ' דהיינו נובלות תמרה וזה התמרים שהרות מצירן קודם בישולן ופטורין מטעם שאין לקיטתו כא' כי הוא מלקטן כל פעם שהרות מצירן : מדרגות שגבהן עשרה טפחים כו' . כי כל עשרה

מצפה שמואל (א) ירושלמי רפ"א (*א) עי' מיי' פ"א מהלכות מ"ע הט"ו וכמש"ל שם:(א*) עי' כסף משנה פ"ב שם הלי"א : (ב) ירושלמי פ"א וקדושין ספ"א ועיין סנהדרין פ"י הל"א : (ג) קדושין מ"א וירושלמי שם ושם : (*ג) עי' מיי' הלכות תשובה ולומד מכאן: (ד) עי' ירושלמי פ"א מ"ג וער"ש שם: (ה) ב"ק לד וירושלמי פ"א : (ו) שבת כג. ירושלמי רפ"ד : (ז) שבת פ"ז הל"א : (ח) שבת סז. וער"ש מ"ד : (ט) ירושלמי ספ"א : (*ט) עי' מיי' שם פ"ג הל"ד : (י) עי' ירושל' פ"ב נג : (כ) עי' ירושל' שם ועי' בר"ש פ"ב מ"ב ועי' ש"א שם ועי' מיי' שם פ"ג ה"י : (ל) מנחות עא ירושל' שם : (מ) עי' ירושל' שם : (*מ) מיי' שם הל"ז ובכ"מ שם :

מנחת בכורים

פרק א א אלו דברים . הפאה . שצריך לשייר בסוף שדהו מבלי לכלות כל הקציר כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקוצרך ואם הניח כל השדה פאה חוץ משבולת א' לעצמו הוי פאה : והבכורים . דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך (שמות כג) ונותנים לכהן : והראיון . ראיות פנים בעזרה דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק אבל בקרבן פליגי ר"י ור"ל בחגיגה בפ"ק : מלמטה . א' מששים לא פחות : מלמעלה . כל שדהו וזולת שבולת אחת : כל שדהו . ולא שייר לעצמו כלום אינה פאה דקצירת שבולת ראשונה לעצמו היא המחייב שאר שדהו בפאה . וזה הוא השיעור ואם לאו אינה פאה : ב והקרן. שנפרעין ממנו בעוה"ב ג"כ : עבודת כוכבים . דכתיב הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב וכתיב בעבודת כוכבים אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וכתיב בג"ע ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת ובש"ד כתיב גדול עוני מנשוא ובלה"ר כתיב לשון מדברת גדולות לכן שקול כנגד כולם: ג יש לה קרן . יש לו שכר בעוה"ז ובעוה"ב: ואין לה פירות . לשלם יותר מכדי רשעו : שעושה פירות . כגון חילול השם שהוא עושה ותבריו למדין ממנו : ד מצרפה למעשה . שנאמר ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו ה"ג בגמרא וכנוסחת הגר"א חשב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה : ה"ג מחשבה שעושה פרי הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה שאינה עושה פרי וכן הוא בש"ס קדושין דף מ' ובירושלמי כאן והכי פירושא דאם הוציא מחשבתו לפועל נענש גם על המחשבה שדן הקדוש ברוך הוא מחשבתו אם היה בכוונת פשע או מזיד בעלמא לתאבון או שוגג אבל לא הוציא מחשבתו לפועל אין נידון על המחשבה משא"כ במצוה אף אם לא עשאה מקבל שכר על המחשבה : ה נותן אדם . ולא תימא דאם נותן בתחלה צריך לשייר בסוף ג"כ ע"ז אמר ואם נתן יצא כלומר אף אם לא נתן בסוף יצא : ר"ש פליג.דבעינן דווקא שישייר גם בסוף אבל אם לא שייר בסוף אינה פאה : כשיעור . אם נתן פאה באמצע כשיעור א' מששים צריך לשייר עוד בסוף כשיעור המשויר מן התבואה לפי ערך א' מששים ומה שנתן תחלתו ג"כ הוה פאה : ר"י אומר . ס"ל ג"כ דבעינן שישייר בסוף אבל לא בעי שישייר כשיעור אלא אפילו קלח א' הוי פאה מה"ת אבל אם הפריש בתחלה כשיעור כל השדה ולא שייר קלח אז אין בקלח האחרון דין פאה אלא צריך להפקיר כשמיטה ומפרשינן בירושלמי לחד מ"ד אפילו בתלוש יכול להוסיף אם שייר קלח א' (עיין בס' שנות אליהו פ"א מ"ג): בד"א. דבעינן שיור קלח א' הוא רק כשנתן פאה באמצע ומבקש עתה להוסיף בזה בעינן שלא יתן מתחלה שיעור שלם דאז א"י אבל אם לא נתן כלל נותן הפאה עכשיו כדמפרש והזיל : ו שלא מירח . שווי הכרי ברתת דלא נתחייב במעשר : מעשר. דכיון דכבר נתחייב אין פאה מפקיעתו אלא מעשר ואח"כ יתן פאה אבל מן העיסה לא יפריש פאה דקניא בשינוי והאריכו בב"ק בר"פ הגוזל קמא דר' ישמעאל ס"ל דנותן אף מן העיסה דס"ל דשינוי אינו קונה א"כ משום דכתיב בפאה תעזוב יתירה: ז בסוף שדהו . דכתיב לא תכלה בשעת כלוי: וקח לך . ויגזול עניים אחרים : עכשיו נותן . ויבטלו ממלאכה : שהרי אמרה תורה . טעם רביעי הוא שאמרה תורה לא תכלה מפני הרמאין ובגמרא מבואר ומשום לא תכלה ומפרש רבא מפני הרמאין ובירושלמי רפ"ד גרסינן מפני חמשה דברים ומשום לא תכלה דפירושו בשעת כילוי ופליג על ש"ס דילן : ח הירק . מבואר במשנה כללא דפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום ומפרש כאן מיעוטא : התאנין . גרסינן והטעם דכל שאינו מכניסו לקיום ריות מועט הוא לעניים ומפסדי במ"א וכן באין לקיטתו כאחת לא ידעי זמנו אימת ופטורין אף מדרבנן דאי מה"ת לא מחייבי אלא בדגן תירוש ויצהר : ט רטיבות תמרה . בין תמרים שלא נתבשלו כל צרכן שכשהראשון מתבשל אין שני מתבשל עדיין ואין לקיטתו כאחת לכן פטור מפאה ורבנן ס"ל שדרכן להניחן על הארץ שיפתתו כדרך שאור שנסדק עיסתו ועדיף שיהיו מרובות בב"א כדי שיתחממו ויטילו שאור והוי לקיטתו כאחת(ירושל' ספ"ק דמכילתין) : הסייסים. גרסינן כנוסחת הגר"א וכן התאנים הנשארים אחר שהוקפלו הסכינים שקוצצין בהן התאנים ונקראין מקצועות (ירושלמי פ"ק דדמאי) ואלו הסייפות מתבשלות כולן כא' וחייבין בפאה שיש בהן כדי טיפול שומר דאל"כ אפקורי מפקר להו . ואי גרסינן שיזפין הוא המרכיב זיתים ע"ג רמון יצא מין הנקרא שיזפין והוא כלאים כמבואר בפ"א דכלאים מ"ד : בנות שוח . תאנים המתבשלות מג' שנים לג' שנים ומתבשלות כולן כאחד: י מפסיקין. שאין נותנין פאה משדה זו לזו : הנחל. נהר : השלוליה מחלקת שלל לאגפיה שממנה נמשך מים לבארות המים שאצלו : ודרך היחיד . ד' אמות: הרבים . ששה עשר אמה וקמ"ל דדוקא בשדה מפסיק אבל לא באילן כמבואר במשנה בפ"ב דפאה: שביל היחיד . דזוטר טובא דשקיל כרעא ומנח כרעא ואשמעינן דאפילו שביל הרבים דוקא קבוע בימות הגשמים ג"כ שהולך בין הזרעים כמבואר ברע"ב בפי' המשנה (פ"ב משנה א') : הבור . שדה שאינה זרועה : והניר . חרושה : וזרע אחר . גרסינן כמבואר במשנה שמפסיק זרע בין שני מינים שוים כגון חטים : ג' תלמים . גרסינן בלא י' ומפרש דכל הני כגון הבור והניר והזרע אחר הוא שיעור ג' תלמים של מעגית המחרישה ורב ס"ל בירושלמי דזרע אחר כל שהוא : ואמת המים . הוא שלולית דלעיל דמפסיק היינו בשא"י להקצר כאחת היינו לעמוד בצד זה ולקצור בצד זה אף אם עומד באמצע דיכול לקצור מצד זה ומצד זה מ"מ כיון שא"י לקצור מצד זה לצד זה מפסיק וכדמפרש ר"י ואזיל : מכאן ומכאן. אבל מצד זה א"י לקצור מפסיק:ואם לאו.שיכול לקצור מצד זה לצד זה אינו מפסיק והגר"א הגיה בדברי ר"י ואינו קוצר מכאן ומכאן ולפ"ז פליג על ת"ק דלת"ק אם אינה יכולה להקצר בצד זה לצד זה הוי הפסק אף אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן וקאמר ר"י דאינו מפסיק אא"כ א"י להקצר מכאן ומכאן אבל אם עומד באמצע ויכול לקצור מכאן ומכאן אף שא"י לקצור מצד זה לצד זה אינו מפסיק : אכלה חגב . (במשנה א' בפ"ב) מבואר פלוגתת ר"מ ורבנן בקוצר לשחת לר"מ מפסיק אף בלא חרש ולרבנן דוקא בחרש ומפרש כאן דדוקא בקוצר לשחת שלא הביא שליש ס"ל לר"מ דלא הוה אתחלתא דקצירה אף שקצר אדם אבל בהביא שליש אף באכלה חגב מ"מ הוה קצירה אא"כ חרש והכי מוקמינן לה במנחות (דף עא ב) : קרסמוה . שמעקר הקנה מלמטה: יא על הכל . שכבר נתחייב בפאה בקצירת שבולת ראשונה ומה שמכר אח"כ לא נפטר : יב עשרה טפחים . ל"ד אלא כל שאין המחרישה יכולה להשמע מצד זה לצד זה הוה הפסק אלא דרבותא קמ"ל אף בי"ט אם ראשי השורות מעורבין מ"מ נותן פאה

עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת ואם היו ראשי שורות מעורבין נותנין פאה מאחת על הכל : יג (נ) המארג חייב בתחלתו חייב בסופו (ס) היו לו ארבע וחמש גפנים [ז] בוצרן ומכניסן נתן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות ואם שייר נותן מן המשויר על מה ששייר המודל נותן מן המשויר על מה ששייר (ע) א"ר יהודה בד"א במודל בשוק אבל במודל בתוך ביתו נותן מן המשויר על הכל: יד (פ)היה (*פ)מקטף ומכנים לתוך ביתו אפילו כל שדהו פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות : טו (צ) הכותב נכסיו לבניו והניח לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה א"ר יוסי בד"א בזמן שקבלה עליה לשם כתובתה אבל לא קבלה עליה לשם כתובתה מה שנתן נתן וגובה כתובתה משאר נכסין : טז הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין (ק) ר"ש אומר האומר כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ מאחד (כב) [מרבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית אף על פי שאין שם אלא אותה שדה ואותה העיר זכה עבד זה בנכסים וקנה עצמו בן חורין וכשנאמרו דברים לפני ר' יוסי אמר (משלי כד) שפתים ישק משיב דברים נכוחים :

פרק ב א נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום (א) ר' מאיר אומר (*א) קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו : ב (ב) בעל הבית (*ב) שנתן פאה לעניים ובא עני אחד ונטלה מאחוריהן הרי זה זכה [שני עניים שהיו מכתשין על העמוד ובא עני אחד ונטלו מאחוריהן (ג) ה"ז זכה] שאין עני זוכה בלקט בשכחה ובפאה ובסלע של מציאה עד שתפול לתוך ידו:ג (*ג)פועלין שהיו קוצרין בתוך קופותיהן הרי אלו מעבירין אותן : ד לא יטול בעל הבית לקט מן העניים על מנת ללקט [א] מן העמרים ר"י אומר (ד) שחרית בעל הבית צריך שיאמר כל מה (א) [שלקטו] העניים מן העמרים הרי זה הפקר ר' דוסא אומר לעתותי ערב (ב) [וחכ"א הפקר אונסין הפקר שאין אחריות לרמאין] : ה בעל הבית (ג) [שנתן פאה לעניים אמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם זה וזה הרי זה פאה] : ו פועלין שהיו עושין אצל בעל הבית אינן רשאין לגמור את כל השדה אלא משיירין כדי פאה ואינה פאה עד שיפרשנה בעל הבית לשם פאה : ז (*ד) עני שראה כדי פאה בין בתבואה בין באילן אינו רשאי ליגע בה ואסורה משום גזל עד שתוודע לו שהיא פאה: ח (ה) נכרי [ג] (ד) [שמסר] קמתו לישראל ליקצר חייב בפאה ישראל (ס) [ג] [שמסר] קמתו לנכרי פטור מן הפאה : ט (ו) ישראל ונכרי שהיו שותפין קמה חלקו של ישראל חייב וחלקו של נכרי פטור רבי ישמעאל אומר ישרא' ונכרי שהיו שותפין בקמה פטור מן הפאה אימתי בזמן שהנכרי ממחה אבל אין הנכרי ממחה חייב בפאה : י (ו) [נכרי] שמת (ז) ובזבזו ישראל את נכסיו המחזיק במחובר לקרקע חייב בכל בתלוש מן הקרקע פטור מן הכל החזיק בקמה (ז) פטור [מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה וחייב] במעשרות : יא הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשרות אימתי בזמן שהנכרי ממחה אבל אין הנכרי ממחה הפקר נכרי הפקר ופטור מן המעשרות : יב בעל הבית שנתן פאה לעניים אין רשאי שיאמר להן טלו זרע ותנו פשתן טלו תמרים ותנו מכבדות נשרו ואח"כ הפרישן אינו חייב משום פאה אלא זרע בלבד : יג (ח) (*ח) ארבע מתנות בכרם פרט שכחה ופאה ועוללת שלש בתבואה לקט שכחה ופאה שתים באילן שכחה ופאה כל אלו אין בהן משום טובה (ט) ואפילו עני שבישראל מוציאין את שלו מידו ושאר מתנות כהונה כגון הזרוע והלחיים והקיבה יש בהן משום טובה וניתנין לכל כהן שירצה : יד אין מוציאין לא משל כהן לכהן ולא משל לוי ללוי : טו איזהו לקט זה הנושר בשעת הקציר (*ט) ובשעת התלישה רבי יוסי אומר אין לקט אלא הנושר בשעת הקצירה בלבד שנאמר (ויקרא יט) ולקט קצירך לא תלקט : טז שבולת שבקמה הרי היא של בעל הבית שבקציר הרי היא של עניים חציה בקמה וחציה בקציר נוטל ומשליכה (ח) [לאחוריו] (י) שספק לקט לקט : יז חורי נמלים אסורין משום גזל ואם הפקירן בעל הבית מותרין משום גזל [רבי שמעון בן אלעזר אומר אם היו [ד] (א) פקדון אסורין משום גזל] : יח בעל הבית שנתן (ט) [כליבה] לעני למלאות לו מים אין בו משום לקט שכחה ופאה וחייב במעשרות : יט עניים המחזרין בין הגרנות מעשרין ונותנין להם הצנועים מוציאין בידם מעות [בדברים הנאכלים] ונותנים דבר מועט (י) כדי שיאכלנו עד שלא יגיע לעיר (כ) ושאר (*כ) כל מתנות עניים שבשדות שאין העני מקפיד עליהן הרי אלו של בעה"ב : כ מאימתי (יא) שורפין קשין(ב) שבשדות [ה] בשדה האילן עד עצרת בשדה הלבן עד ראש השנה בשדה בית השלחין מיד דברי רבי יהודה וחכמים אומרים בשדה לבן עד העצרת בשדה אילן עד ראש השנה מפני גזל אדם ובהמה בשדה בית השלחין (יב) מיד : כא (ל) המרביץ את שדהו [ו] (*ל) עד שלא נכנסו עניים לתוכו אם היה היזקו מרובה על של עניים מותר ואם היזק עניים מרובה על שלו אסור : רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מלקט ומניח על גבי הגדר והעני בא ונוטל את שלו : כב (מ) השיבלין שבקשין ושבשדות הרי אלו של בעה"ב אמר ר"ע בזו נהגו בעלי בתים עין יפה :

פרק ג א (א) [המקבל שדה לקצור (א) לא ילקט בנו אחריו ר' יוסי אומר] ילקט בנו אחריו (*א) האריסין והחכירות והמוכר קמתו לקצור (ב) [מלקט בנו אחריו] (*א) היו שם עניים שאין ראוין [א] אם יכול בעל הבית למחות בידם ממחה ואם לאו מניחן מפני דרכי שלום : ב (ב) אין (*ב) שוכרין פועלי נכרים לפי שאינן בקיאין בלקט : ג אין נותנין מעשר עני לעניי נכרים אבל נותנין להן חולין מתוקנין לשם טובה : ד (ג) בעל הבית שהיה עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלין שוכחים את העומר [במקום פלוני] ושכחוהו הרי זו [ב] שכחה היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלים שוכחים את העומר (ג) ושכחוהו אין זה שכחה רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון אפילו אחרים עוברין בדרך וראו [את] העומר ששכחוהו פועלין אינו

הגהות הגר"א (כב) רבוא : (א) שילקטו : (ב) אומר כל מה שלקטו העניים מן העומרים ה"ז הפקר וחכ"א אינו הפקר ואין אנו אחראין לרמאין : (ג) שהניח פאה מצד זה ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה פאה : (ד) שמכר : (ה) שמכר : (ו) גר : (ז) חייב בלקט שכחה ופאה ופטור : (ח) לאחריו : (ט) כריכה : (י) בדברים הנאכלים : (יא) אין : (יב) מותר : (א) השוכר את הפועל לקצור ילקוט : (ב) לא ילקוט בנו אחריו רי"א בין כך ובין כך ילקוט בנו אחריו : (ג) העומר במקום פלוני :

נוסחאות כ"י

א) נקברין גוזזין : ב) שבשורות וכן באינך :

אור הגנוז

האחד על הכל : [ז] בוצרן ומכניסן לתוך ביתו וכו' : פרק ב [א] בין : [ב] שמכר : [ג] שמכר : [ד] נויקין : [ה] בשדה לבן עד הפסח בשדה האילן עד ראש השנה מפני גזל אדם ובהמה בשדה בית השלחין מיד דברי ר"י : [ו] כדי : פרק ג [א] ללקט : [ב] אין זה שכחה :

חסדי דוד

עשרה טפחים רשות בפ"ע הוא וחולק. אבל אם ראשי שורות מעורבין הדרי ערבי : המארג חייב כו'.ובירוש' הגי' המיריג והיינו הך . ופי' כי הזורע שורות שורות שתי וערב כעין אריגה חייב שתי פאות . א' בתחלתו וזה על השורה שזרע בתחלה שתי . וא' בסופו זה שזרע בסופו ערב : היה מקטף כו' הואיל ולא קצר כדרך הקוצרין . ובירושלמי תני לקט קצירך ולא לקט קיטוף.וה"ה בפאה ועי' בחולין קלז : הכותב נכסיו לבניו כו'.איידי דאיירי בקרקע כ"ש דחייבת בפאה תני נמי הא בקרקע כ"ש . ומה דאיתא כאן א"ר יוסי הוא טעות וצ"ל ר' יהודה כי ר' יוסי סובר במשנה אם קבלה אע"פ שלא כתב לה אבדה הלא סגי בחדא או בכתיבה או בקבלה ועי' בפ' יש נוחלין דף קל"ב . ושלש סברות בדבר לת"ק כתיבה דוקא אפילו בלא קבלה. ור' יהודה בעי תרתי כתיבה וקבלה . ורבי יוסי סובר או כתיבה או קבלה : שפתים ישק וגו'. ובגמ' אע"פ שקילס ר"י את ר"ש הלכה כר"מ :

פרק ב שני עניים שהיו מכתשין על העומר כצ"ל ופי' מכתשין הוא מריבין זה עם זה ליטול אותו : לא יטול בעה"ב כו'.דכתיב לא תלקט משמע אפי' פ"מ לשלם יותר וכמו שדרשו לא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל : פועלין שהיו עושין אצל בעה"ב כו'.כי לא תכלה אינו אזהרה לבעה"ב לבד אבל גם על הפועלין מדכתיב בריש' דקרא ובקוצרכם בל"ר . וכן משמע מהת"כ : נכרי שמסר קמתו לישראל ליקצר פטור מן הפאה וישראל שמסר כו' חייב בפאה כצ"ל וכ"ג לקמן ברפ"ג : בעה"ב שנתן פאה לעניים כו'. עי' בירושלמי רפ"ד . ומ"ש טלו זרע משום דגם הזרע ראוי לאכילה ונקרא אוכל וכמ"ש הרשב"ס בר"פ המוכר פירות : ארבע מתנות בכרם כו'.כולה מתניתא מתפרשת היטב בחולין דף קל"א ויש שם גבא החסרה פה בתוספתא ע"ש : שבולת שבקמה כו'. במתני' פ"ה איתא שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה כו' : בעה"ב שנתן כליבה . פי' קופה מלאה פירות : עניים המחזרין בין הגרנות כו'. פי' ומבקשים יותר ממה שמגיע להם ולכן צריכין לעשר והצנועין שחוששין מפני התקלה אם יביאו בביתם מוציאים בידם מעות כו'. וכסיפא ושאר כל מתנות עניים כו'.צ"ל שאר בלי וא"ו כי זה מלתא באנפי נפשה ודין זה הובא בירושלמי רפ"ח ופסקו הרמב"ם בפ"א : השבלין שבקשין שבשדות . כצ"ל בלי וא"ו ומיירי בשכבר הנית כל מתנות העניים . ועי' ברמב"ם פ"ד :

פרק ג המקבל שדהו לקצור.וירד בתוכה בתורת קבלנות דיש לו חלק בקציר לכן לא ילקט בנו הקטן אחריו . האריסין החכירות כצ"ל בלי וא"ו. וזה גם אליבא דת"ק כי בקבלנות דיש לו חלק בשדה אבל באריסין וזה החכירות דנותן לבעה"ב סך פירות קצובין ושמא לא ישאר לו מאומה לא מקרי קצירו : אין נותנין מ"ע כו'.אע"ג דלית קדושה במ"ע מ"מ מדכתיב ללוי ולגר בעינן דומיא דלוי דוקא דהוא בן ברית : בעל הבית שהיה

מצפה שמואל (נ) ירושלמי שם ושם לה. : (ס) שם ומיי' שם פ"ד הלכ"ז ובמס"ל שם : (ע) שם : (פ) שם : (*פ) עי' מיי' שם פ"ב הל"י ובכ"מ שם : (צ) ב"ב קלב ירושלמי פ"ג לו. : (ק) גיטין י. וירושלמי פ"א שם הל"א וער"ש ספ"ג : (א) ירושלמי פ"ד וב"מ פ"א הל"ד ועי' גיטין פ"ה הל"ג: (*א) מיי' שם הל"ב והל"ח: (ב) ב"ק כח. : (*ב) שם הל"ב : (ג) ירושל' שם לו. וער"ש ועי' ירושלמי גיטין פ"ה הל"ג וב"מ פ"א הל"ד : (*ג) שם הל"ד : (ד) עי' הסוגיא ב"ק סו וסח וירושלמי סוכה פ"ד הל"ב מע"ש פ"ה י : (*ד) עי' מיי' שם : (ה) עי' ירושל' ספ"ד : (ו) עי' גיטין מז: וירושלמי פ"ד לז. והוא כהתוס' דהכא ודלא כסילוק הרא"ש שם : (ז) עי' ירושלמי קדושין פ"א הל"ה חולין קלד ור"ש ספ"א : (ח) חולין קלא וירושלמי פ"א לב : (*ח) עי' מיי' שם פ"א הל"ז : (ט) חולין קלג וע"ש ספ"א : (*ט) עי' מיי' שם פ"א הל"א וכ"מ שם : (י) חולין קלד וירושלמי ספ"ד : (כ) ירושלמי רפ"ח : (*כ) מיי' שם סל"ג : (ל) ירושלמי פ"ה ופ"ז מ"ג ע"ש : (*ל) מיי' פ"ד הל"א ובכ"מ שם : (מ) ירושלמי ספ"ה : (א) עיין ב"מ יב.: (*א) מיי' שם הל"ח: (ב) ירושל' ספ"ב וער"ש פ"ב מ"ז : (*ב) שם פ"ב הל"י : (ג) ב"מ יא. וירושלמי ספ"ה ומעשרות פ"ג מ"ע ע"ש הגירסא :

מנחת בכורים

פאה א' לכל (ירושל' ב"ב מ"ב): יג המארג . שקוצר דרך אריגה שמקיים בצלים לאחים לשוק ויבשים לגורן:בתחלתו. לשוק : בסופו . שקוצר לגורן דשני קצירות הן בירושל' פ"ג ד' ל"ה שם הגירסא המיריג ופי' לשון המשנה כי שמטו הבקר מתרגמינן ארי מרגוהי תוריא : נתן לתוך ביתו . כלומר שבצרן ואכלן ולא לגת לעשותן יין: פטור . דכל שאינו בוצר רק לאכילה פטור מפאה: על מה ששייר . ולא על מה שליקט לאכילה : המדל . שעוקר מן הבצלים כשהן רצופים כדי שהאחרים יתעבו אותן שקוצר פטור מפאה. דלאו קצירה הוא אלא בשביל האחרים ואינו מניח פאה אלא ממה ששייר (משנה ג' פ"ג) : בתוך ביתו. לקיום הוה כקצירה (ירושל' פ"ג מ"ג ובר"ש שם): יד מקטף . שבלים אמלילות פטור כמו בענבים לאכול כמו שכן אבל לעסתן אינו פטור אא"כ שייר בשדה : טו אבדה כתובתה . ובעי לדידיה כתיבה וקבלה שקבלה ע"ש : בזמן שקבלה. כלומר לר"י בקבלה לחוד אבדה אע"פ שלא כתב והלכה כר"י במתלק לפניה והוא שותקת אבדה כתובתה אע"פ שלא כתב : טז יצא ב"ח . דעבדו בכלל נכסיו ואף שכתב כל נכסיו נתונין לפלוני עבדי מפרשינן עבדו שהיה כבר : שייר . כיון דנחית לשיורא אמרי' דשייר גם העבד וכל נכסיו היינו נכסים אחרים אפילו אין לו רק העבד ומה ששייר וע"כ העבד בכלל נכסי מ"מ לא יצא לחירות דכיון דבטל דבור דכל נכסי בטל נמי להעבד : לא אמר כלום . דעבדו בכלל א' מרבוא ולא יצא לחירות: שאין שם . א"כ הרי בטל כל נכסי שהרי ל"ל נכסים אלא אותה העיר ואותה שדה ומיעט לה בחוץ מ"מ לא בטל כל נכסי ויצא העבד לחירות וזה הוא פירושא דמשנה דפאה :

פרק ב א נטל וזרק על השאר. כדי לזכות בפאה המונח לא זכה כמבואר ג"כ במשנה ג' פ"ד ומפרש ר"מ כאן דאף בפאה שליקט אסר כיסה בה הפאה האחרת קנסינן ליה שהרי העניים מוצרכים ליקח הפאה שלו כדי לגלות הפאה האחרת לכן קנסינן ליה שיקחו העניים לעולמן א"נ כדי שלא יעשה כן פעם אחרת: ב שנתן פאה . וכוון לזכות לעניים העומדים לפניו : מאחוריהן . כלומר שהוא שלא מאותן שכוון הבעה"ב זכה שאין העני זוכה בפאה עד שיבא לתוך ידו כמבואר לקמן: מכתשין. שנתעסקו לזכות בו . והר"ש פ"ד מ"ד גרס מתכסין והיינו שנפלו עליה דלא זכו : ג קופותיהן . שהלקט הנושר יפול לתוך הקופה הוה גזל עניים : ד לקט . שנופל בשעת קצירה אסור לחלוף עמהם דעדיין לא זכו העניים א"כ לא מקיים מ"ע דתעזוב ושייכא שפיר להא דלעיל שאין העני זוכה עד שתבא לידו : הפקר . כדי שלא יגעו בגזל אבל ערבית לא מהני הפקר דאינו ברשותו : לעתותי ערב. הוה הפקר: אין הפקר . גרסינן דאין הפקר אלא מדעת אבל כי אמרינן צריך שלא מדעת הוא והוה יאוש ויאוש לא מהני בדבר שהוא ברשותו (עיין ב"ק דף סו) : שאין . ועוד שאין אנו אחראין לרמאין והלעיטהו לרשע וימות ובנוסחת הגר"א ואין אנו כדפרישית: ה זה וזה . כיון דקרא שם פאה על מה שנתן א"י לחזור ואין העניים יכולין לחלוף עמו כיון שלא זכו כדלעיל : ז אינו פאה . להפטר ממעשר ויהיה רשות לעניים ליטלנה : ח שמכר גרסינן: חייב בפאה . כיון דהקצירה ברשות ישראל הוא : פטור . ואינו חייב הישראל להפרים משדהו על מה שמכר לנכרי : ט שותפין . בקמה : יחלקו וכו'.דיש ברירה : פטור. דאין ברירה והוה כחלק נכרי מעורב בו: ממחה . מוחה להפרים מחלקו אבל אם אינו ממחה ומרשה ליתן גם מחלקו או חייב הישראל להפרים מחלקו : י גר שמת . גרסינן דאין לו יורשין : בכל . אף במעשרות דזכה בגוף השדה וקרינן ביה תבואת זרעך : פטור מן הכל . אף בלקט שכבר נפטר בקצירה : בקמה . חייב בלקט ושכחה ופאה ופטור מן המעשרות גרסינן וכן הוא בירושלמי פ"א דקדושין וה"ט דפטור ממעשר כיון דאין לו חלק בגוף השדה לא קרינן ביה תבואת זרעך : יא חייב במעשרות דהרי פטור מן הלקט ולא הוי הפקר : ממחה . ליטלו לעשירים דלא אינו הפקר דבעינן שיפקיר לעניים ולעשירים : אינו ממחה . אף לעשירים הוה הפקר ממש וס"ל להאי תנא אין קנין בא"י לנכרי להפקיע מן תרומה ומעשרות ודלא כתנא דלעיל דשל נכרי פטור מן הכל : יב פאה . במחובר : פשתן . הגבעול שהזרע בתוכו יתזיר לו וכן מכבדות ענף התמרה אלא העני נוטל הכל : נשרו . ומפריש פאה בתלוש : זרע . ואינו מחייב ליתן הגבעול אלא עיקר הפרי : יג פרט . גרעינים הנפרטים : ועוללות . מבואר במשנה ד' בפ"ז : משום טובה. טובת הנאה ליתן לכל מי שירצה ואינו נותן אלא מניחן ומי שירצה נוטלן דכתיב בהו עזיבה : מוציאין . דכתיב ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר ולהזהיר העני על שלו ; משום טובה. דכתיב בהו נתינה: יד מלוי ללוי . כגון ראשית הגז אין מוציאין מלוי ליתן ללוי אבל לכהן מוציאין אבל הזרוע עצמו אין מוציאין מלוי כלל דכתיב מאת העם ומספקינן אי לוי בכלל העם (חולין דף קלא): טו התלישה . כגון קטניות דתולשן מ"מ חייב בלקט:קצירך.בקציר לא זולת:טז שבולת.שהוא סמוך לקמה הקמה מצלת ולא הוי שכחה כמבואר במ"ב בס"ה: שבקציר. שסמוך לקציר . ואינה נקצרת עם הקמה : חציה בקציר . מחצה ומחצה הוה ספק לקט ושייך לעני דכתיב תעזוב הנח להם משלך: יז חורי הנמלים. שהנמלים מגניעין לתוך חוריהן מן השבלים אמרינן דמשל בעה"ב לקחו ולא משל עניים וכמבואר ספ"ד דבשעת הקמה אמרינן דמשל בעה"ב הוא : רשב"א . אין לו הבנה ולא גרסינן ליה בנוסחת הגר"א : יח כריכה . בנוסחת הגר"א והוא מן השבלים וה"א דמסתמא מלקט הוא קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא כלי בעלמא הוא ומשל בעה"ב הוא ותייב במעשרות : יט עניים המחזרין . ליטול מ"ע המתחלק נמי בגורן דדינו דמ"ע אם מתחלק בגורן אין בו טובת הנאה וכשמתחלק בתוך הבית יש בו טובת הנאה כמבואר בחולין וכשעני בא ליטול המעשר בגורן צריך ליתן לו מיד ולא יעכב : הצנועין . שמושכין ידיהן מליטול בע"כ דבעה"ב שרוצה יותר לחלוק בביתו כדי שיהיה לו טובת הנאה : מוציאין בידם מעות . נותנין דבר מועט לבעה"ב בעד דברים הנאכלים שיאכלנו ויפריש הבעה"ב המעשר קודם בואו לעיר כדי שיתן להם המעשר בגורן : שאין העני מקפיד . כגון משילכו הנמושות והיינו סבי דאזלי אתיגרא דכל העניים מייאשי נפשייהו מפאה ואינך: של בעה"ב. ואינו צריך לתתן לעני אף במעות הרבה: כ אין שורפין (כנוסחת הגר"א) לפי שמתנות עניים מעורב בהן : עצרת. אבל מעצרת זמן עבודה לשדה האילן מותר לשרוף הקשים דהוה פסידא דידיה וכל דהוה פסידא דידיה אין מקפידין על של עניים כמבואר לקמן : לבן . שדה תבואה : בית השלחין . שמשקין במי נהר וצריך לעסוק מיד אחר הקצירה בחרישתה לצורך שנה אחרת או מותר לשרוף הקשים : גזל אדם ובהמה . שיהיו נהנים מהם ואולי בשביעית מיירי : כא המרבץ. שמוסף מים ומשביע העפר שבקשין . שחיפהו בקש כמבואר במ"ז ס"ה: (עי' ראב"ד פ"ב דעדיות גרסה דמפרש מדין ספק לקט והרמב"ם פוסק דספק לעניים ומ"מ הביא זה וע"כ ודין טמון:) כב של בעה"ב . דטמון : עין יפה . ליתן לעניים אף שחיפהו קש :

פרק ג א המקבל . בנו אחריו . דכי קא מלקט לאבוה קא מלקט והרי גוף השדה שלו ומוציאין מפני לעני ילקט . דעשו שאינו זוכה בזוכה דעניים גופייהו ניחא להו דכי אגרי להו לדידהו נמי מלקטי בנייהו: האריסין . שנוטל שליש בקציר : והחכירין . בכך וכך כורין ואין לו חלק רק בקציר: בנו של מוכר . דאין לו חלק וכן בנו של אריס וחוכר דאין להם חלק בקמה רק בפירות התלושין : שאינם ראוים . ליטול לקט: ב לעניי נכרים. דעניי ישראל יש להן זכיה מן התורה : לשם טובה . כלומר דרכי שלום: ד ה"ז שכחה . אף שזכור מעיקרא בשעה שהשכחה מתחלת שפועלים התחילו לשכח מ"מ הוה שכחה דלא זכתה לו שדה כיון שאינו עומד בצידם : אינו שכחה . דזכתה לו שדה אבל שכוח מעיקרו הוה שכחה אף בשדה דכתיב ושכחת עומר בשדה בעינן שכוח מעיקרו אבל בעיר אף שזכור

שכחה עד שישכחוהו כל אדם: ה רבי יהודה אומר (ד) העושה כל שדהו עומרין (ד) [ומעמר] בהן [כמעמר] לגדיש לחררה(א) [לגדיש](ה) מודים ב"ש ובית הלל שאם הפקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לנכרים שזה הפקר: ו אמר ר' [ג]אליעזר (ו) שאלתי את ר' יהושע על אלו עומרים נחלקו בית שמאי וב"ה אמר לי התורה הזאת על אלו העומר הסמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו וכשבאתי שאלתי את ר' אליעזר ואמר לי מודים באלו (ה) [שאין] שכחה ועל מה נחלקו (*ו) על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד גפה או בצד גדר שב"ש אומרים אינה שכחה מפני שזכה בו וב"ה אומרים שכחה וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה אמר לי (ב) אלו הדברים שנאמרו למשה מסיני: ז העומר (ו) [שהחזיק בו] להוליכו לעיר ונתנו על גבי חבירו (ז) ושכח [ד] [שניהם התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר' שמעון אומר] שניהם אין שכחה התחתון מפני שמכוסה והעליון מפני שזוכה בו: ח (ח) (*ח) שדה שעומריה מעורבבין ועמר ושכח אחד מהם אין שכחה עד שיעמר [את] כל (ז) [סביביו]: ט העומר שכנגדו מוכיח כיצד מי שהיו לו עשר שורות של עשרה עשרה עמרים ועמר אחד מהם לצפון ולדרום ושכח אין שכחה מפני שנידון כמזרח וכמערב: י שתי (*ח) כריכות המובדלות זו מזו שכחה שלש אין שכחה [שני עמרין המובדלין זה מזה שכחה שלשה אין שכחה] שתי גפנים המובדלות זו מזו שכחה שלש אין שכחה שני גרגרין פרט שלשה אינן פרט שתי שבלים [ה] המובדלות כדרכן לקט שלש אינן לקט אלו דברי (ג) בית הלל [ר' יוסי אומר חנינא בן אחי רבי יהושע אומר (ט) כל שבאת רשות עני לאמצע כגון התבואה והכרם (ד) אין מצטרפין וכל שלא באת רשות עני לאמצע כגון פירות האילן (ה) הרי אלו מצטרפין]: יא אימתי אמרו קמה מצלת את העומר בזמן שלא נטלה מבינתים הא אם נטלה מבינתים הרי זו אינה מצלת (י) קמת חבירו מצלת על שלו של חיטין על של שעורין של נכרי על של ישראל דר"מ וחכמים אומרים (*י) אין מצלת אלא על שלו וממין על מינו רבן שמעון בן גמליאל אומר (כ) כשם שהקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה ודין הוא ומה אם קמה (ח) [שהורע] כח עני בה הרי היא מצלת את העומר עומר (ט) [שיפה] כח עני בו אינו דין שיציל את הקמה אמר לו רבי מה (י) [לקמה שמצלת את העומר שהרי יפה כח עני בו יציל עומר את הקמה שהרי הורע כח עני בה]: יב יפה כח עני בקמה יתר מבעומר ובעומר יתר מבקמה (יא) [הקמה] יש בה לקט שכחה ופאה מה שאין כן בעומר (יב) [העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה הקמה אינו שכחה] עד שיהא בו סאתים: (יג) יג (ל) החותך כריכות ועתיד לעמרן וכן אנודי השום והבצלין אין להם שכחה המעמר מפני הדליקה ומפני אמת המים אין להם שכחה מפני (יד) [שעתיד] [ו] לאבדן מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקרב עלי פר לעולה ופר לשלמים אמר לו אבא מה ראית לשמוח בשמחת מצוה זו [יותר] מכל מצות שבתורה אמר לו כל מצות שבתורה נתן (טו) [להם המקום] לדעתנו זו שלא לדעתנו שאילו (טז) [עשינוהו ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו (ז) [אלא] הרי הוא אומר (דברים כד) כי תקצור וגו' קבע לו הכתוב ברכה והלא דברים קל וחומר מה אדם שלא נתכוין לזכות וזכה מעלין עליו כאילו זכה המתכוין לזכות וזכה על אחת כו"כ כיוצא בו (ויקרא ה) ואם נפש כי תחטא ועשתה וגו' והביא איל תמים וגו' והלא דברים קל וחומר (מ) מה אם מי שלא נתכוין לחטוא וחטא מעלין עליו כאילו חטא המתכוין לחטוא וחטא על אחת כמה וכמה: יד כל זית שיש לו שם בשדה כזית נטופה בשעתו ושכחה אינו שכחה במה דברים אמורים (*מ) בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו הרי זה שכחה עד שיהא בו סאתים: טו (יז) [חבית שהוא נגד] (ו) ג' שורות של שני מלבנין ושכחו אין שכחת (נ) בד"א בזמן שאין מכירו אבל בזמן שמכירו רץ אחריו ונוטלו אפי' (יח) מאה [ומאה]: טז המפקיר את כרמו עשירים נוטלין את האשכולות ועניים נוטלין את האשכולות ואת העוללות איזהו עוללות כל שאין (יט) [לה] לא כתף ולא נטף יש לה כתף ואין לה נטף נטף ואין לה כתף הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים (ז) איזהו כתף פסיגין המחוברים [ח] בשדרה זו על גבי זו נטף הענבים המחוברות בשדרה ויורדות: יז (*נ) נכרי שמכר כרמו לישראל לבצור חייב בעוללות וישראל שמכר כרמו לנכרי לבצור פטור מן העוללות: יח (ס) ישראל ונכרי שהיו שותפין בכרם חלקו של ישראל חייב ושל נכרי פטור רבי שמעון אומר ישראל ונכרי שהיו שותפין בכרם פטור מן העוללות: יט (ע) [המקדיש את כרמו לא הקדיש את העוללות שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו]: כ (פ) בן לוי (ח) שנתנו לו ענבים [והיו בהן עוללות] אין חושש שמא של עניים הן: כא (צ) (ט) הנוטע כרם להקדש פטור (כ) [מן הערלה ומן הרבעי וחייב בשביעית מאימתי אדם רשאי לבצור כרמו בשביעית] משיודע הפרי שכבר נתחייב הכרם בגדולי עוללות: כב איזהו שכחה בעריסין גדולים (ק) כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה בעריסין קטנים כשיעבור הימנו (*ק) בדלית ובדקל משירד ממנו ושאר כל האילן משיפנה וילך לו (*ק) בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו אין שכחה עד שיבצור את כל סביביו:

פרק ד

א (א) רבי יהודה אומר מקום שדורכין את העוללות נאמן עני לומר יין זה של עוללות הוא (א) לקט זה לקטתיו (ב) אני ואחי [אני] וקרובי אבל אין נאמן לומר מפלוני נכרי לקחתי מאיש פלוני כותי לקחתי עניי כותים כעניי ישראל אבל עניי נכרים אין מאמינים להם בכל דבר: ב אין פותחין לעני בשנת מעשר עני מחצי קב חטין(ט) או קב שעורין בד"א על הגורן (ג) אבל (*ג) בתוך ביתו נותן לו כל (ב) [א] [שדהו] ואינו חושש ושאר מתנות כהונה ולויה נותן כל שהוא ואינו חושש (ד) רצה מציל מחצה ונותן מחצה אבא יוסי (ג) [בן דוסתאי] אומר משום ר"א רצה נותן לפניהם שליש (י) ומניח שתי ידות לקרוביו: ג כהנים ולוים שהיו עומדין על הגורן ובאו כהנים אחרים ועמדו אינן יכולין להוציא מידן אמר רבן שמעון בן גמליאל נהגו כהנים עין יפה שלא להוציא את אחיהם ריקנין אבל מקמצין ונותנין להם ר"ש בן אלעזר אומר אם באו עד שלא תחזור הלילה עומדין על העקוב ונוטלין: ד (ה) נשים ועבדים אין חולקין להם על הגורן אבל נותנין להם מתנות כהונה ולויה לשם טובה:

הגהות הגר"א (ד) לעמר: (ה) שהן: (ו) שהחזיקו: (ז) סביבו: (ח) שיפה: (ט) שהורע: (י) אם קמה שיפה כח עני נצלת העומר שהורע כח עני אינו דין שתנצל: (יא) שהקמה: (יב) ובעומר יותר מבקמה הקמה שהיא ראויה לעשות סאתים אינו שכחה ובעומר שכחה: (יג) ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר כל שבאת רשות עני באמצע כגון התבואה והכרם אין מצטרפין וכל שלא באת רשות עני לאמצע כגון פירות האילן ה"א מצטרפין: (יד) שעומר: (טו) לו הקב"ה: (טז) לא היה: (יז) זית שהוא עומד בין: (יח) עד מאה: (יט) בה: (כ) מן הפרט ומן העוללות המקדיש את כרמו לא הקדיש את העוללות שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: (א) נאמן לומר לקט הוא: (ב) שהוא: (ג) דסתמא:

אור הגנוז

[ג] אלעאי: [ד] ושכח את: [ס] המוטלות: [ו] לבהן: [ז] אמר לו: [ח] בשורה: פרק ד [א] שהוא:

נוסחאות כ"י

א) חורר: ב) התורה: ג) בית שמאי: ד) הרי אלו מצטרפות: ה) אין מצטרפות (אבל הנכון כמו שנדפס): ו) הזית שהוא על שלש שורות על שני כו' אפי' מאה אמה: ז) ספק לעניים: ח) שנתמנו: ט) וקב שעורים: י) ומציל:

חסדי דוד

עומד בעיר כו' זה קאי על המשנה בפ"ה דתנן שכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב כו': רבי יהודה אומר העושה כל שדהו עומרין כו'. זה קאי על המשנה סוף פ"ה דתנן המעמר לכובעות ולכומסאות כו' כי אם מעמר עמרין קטנים שיש אחריהם עימור אין בהם שכחה: מודים ב"ש וב"ה כו'. זה קאי על משנה דרפ"ו דחולקין ב"ש וב"ה אם הפקיר לעניים לבד דלב"ש הוי הפקר ולב"ה לא הוי הפקר אבל אם הפקיר לאדם ולא לבהמה כו' מודים שניהם שזה הפקר: העומר שהחזיק בו כו'. פלוגתייהו הוא כפלוגתא דר"י ורבנן אם ממעטינן את הטמון מלהביא עגלה ערופה אי לא: ר"ש בן גמליאל אומר כו'. תוספתא זו היא מלאה שבושים ועי' בהר"ש שהגיהה מתוך הירושלמי: החותך כריכות כו'. היינו פירושא דמתני' י' פ"ו תבואה שנתנה לשחת כו': מעשה בחסיד אחד כו'. בב"מ דאיתא מעשה בחסיד אחד הוא או ר"י בר' אלעאי או ר"י בן בבא וכאן ע"כ ריב"ב כי ריב"א לא היה בזמן הבית וע"ע בתו"כ ס"פ ויקרא: כל הזית שיש לו שם כו' כצ"ל: פסיגין המחוברים כו'. עי' בר"ש דפי' פסיגין מל' נתקים והביא ראיה מהתרגום: איזהו שכחה בעריסין כו'. היינו פירושא דמתניתין סוף פ"ז איזהו שכחה בעריס כו' ולא נתנה המשנה שיעור לזה ובתוספתא נותן שיעור ומחלק ג"כ בין שהתחיל בו ללא התחיל. ועי' בר"ש הגי' בזה:

פרק ד אבל אין נאמן לומר מעובד כוכבים לקחתי מאיש פלוני כותי לקחתי כצ"ל והוי בדרך לא זו אף זו כי גם מפלוני כותי ג"כ אינו נאמן: כהנים ולוים שהיו עומדים כו'. לא מצאתיה בשום מקום ונראה פירושה כי אם עמדו על הגורן אע"ג דלא נתנו להם עדיין מ"מ זכו במתנות כהונה וכמ"ש ר"ל בב"מ דף י' ד'

מצפה שמואל

(ד) עי' ירושלמי שם: (ה) עי' ירושלמי רפ"ו ופ"ז וכתובות רפ"ח וספ"ח דפאה ועי' בהס"ז ב"מ דף ל' ועי' תוס' גיטין מז. ד"ה אדעתא ועש"ך חו"מ סימן ו' ס"ק כה ובשו"ת נו"ב מ"ק אהע"ע סימן נט ובתשובת שיבת ציון מה שכתב ע"ז: (ו) ירושלמי פ"ו וכתובות רפ"ח: (*ו) עי' מיי' פ"ה הל"ב: (ז) עי' סוטה מה וירושלמי ספ"ה ופ"ו וע"ש מ"א ועי' ירושלמי סוטה פ"ט הל"ב וב"ק פ"ו הל"ז: (ח) ירושלמי שם: (*ח) מיי' פ"ה הל"ד: (ט) ירושלמי שם הל"ד טו טז: (*ט) מיי' פ"ו ועי' ר"ש שם מ"ט: (י) ירושלמי ספ"ז: (*י) שם הל"א וכס"מ שם: (כ) ירושלמי שם: (ל) עי' ר"ש ספ"ה ופ"ז מ"ו: (מ) עי' קידושין פא: (*מ) עי' מיי' פ"ה שם הלכה כד: (נ) עי' ירושלמי פ"ז מב.: (*נ) מיי' פ"ד הלכה כה: (ס) עי' גיטין מז. וירושלמי פ"ד לז.: (ע) עי' ירושלמי ספ"ז ור"ש ספ"ח: (פ) ירושלמי פ"ז: (צ) ספ"ז ור"ש ספ"ח ועי' ירושל' פסחים פ"ד הל"ז: (*צ) מיי' הל"ו: (ק) ירושלמי שם ופסחים שם: (*ק) מיי' שם פ"ה הל"ו: (*ק) בכ"י שם: (א) ירושלמי פ"ח מ"ס: (ב) ירושלמי שם מ"ס: (ג) חולין קלא ועי' ר"ש מ"ה פ"ח: (*ג) עי' מיי' פ"ו שם הל"ז והל"ב ובמ"ת שם: (ד) עי' ירושלמי פ"ח מ"ד: (ה) יבמות נט: וירושלמי יבמות פ"ח הל"ס:

מנחת בכורים

זכור ולסוף שכח הוה שכחה: ה לעמר בהן. גרסינן שעושה עומרים לעשות מהן עמרים אחרים משנים או מג' גדיש עימור זה יש אחריו עימור: לחררה. או שמעמר לחררה ויש אחריה עימור בזה דינו כמבואר במשנה דלא הוה שכחה וקמ"ל ר"י דאף כל שדהו מ"מ אינו שכחה: מודים. ענין בפני עצמו הוא וקאי על מה דפליגי ברפ"ו בהפקר לעניים אי הוה הפקר דלב"ש הוה הפקר ולב"ה בעינן שיפקיר אף לעשירים כשמיטה: לישראל. הרי הפקיר לכל וכן לאדם ובירושלמי פליגי בזה ר"י ור"ל דר"י ס"ל הפקרו הפקר וכתוספתא דהכא: ו על אלו. איזה עמרים נחלקו ב"ש וב"ה במשנה ב' פ"ו בעומר שהוא סמוך לגדיש ולגפה ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה: התורה. השבועה: הסמוך. אף שלא זכה בו מתחלה כיון דהונח אצל דבר המסויים מזכירו וס"ל לב"ש אינה שכחה אבל אם זכה בו מעיקרא לכ"ע אינו שכחה: ז שהן שכחה. גרסינן בנוסחת הגר"א שהרי לא זכה בו: שזכה בו. והחזיקו והוליכו לעיר: שכחה. אף שזכה בו כיון שהניחו הוי שכחה: אינו שכחה. לפי שזכה ולא הניחו סמוך לגדר: שמכוסה. והוה כטמון ואין שכחה בטמון דכתיב בשדה פרט לטמון ורבנן ס"ל דשכחת טמון הוה שכחה: ח מעורבבים. ולא עימר בה שורות שורות דלא שייך לא תשוב לקחתו שהרי אפשר שיבא עוד אל העומר כשיעמר העומרים אחרים: כל סביביו. והניחו אז שייך לא תשוב לקחתו לפי שדרך הלוכו לא יבא עוד אליו: ט העומר שכנגדו מוכיח. כמבואר במשנה ג' בפ"ו דלא הוה שכחה כיצד: עשרה עשרה. בכל שורה ונמצאו השורות מרובעים עשרה לצד מזרח ועשרה לצד דרום כשעימר צפון ודרום והניח בסוף השורות עומרים בכל שורה נעשו שורות ממזרח למערב ואף בפעם ראשון שעימר והניח בסוף השורה לא הוה שכחה דאמרינן דעתו שיעשה שורה ממזרח למערב והיינו עומר שאצלו מוכיח עליו דהוא ג"כ אינו שכחה א"נ מיירי שהתחיל מאמצע שורה והניח עומר באמצע לא הוי שכחה לפי שיעשה שורה באמצע: י כריכות. פחות מעומר ודרך לעשות מכריכות עמרים: שכחה. כדין עמרים דב' הוה שכחה וג' לא הוה שכחה כדילפינן מקרא לעני ולגר תעזוב אותם חד לעני וחד לגר הא תרתי אבל שלשה לא: דברי ב"ה. דהכל בב' הוא וב"ש ס"ל בג' הוה שכחה כמבואר במשנה ה' פ"ו: כל שבאת. במשנה ט' פ"ו מבואר דסאה עקורה וסאה שאינה עקורה אינם מצטרפים לסאתים (למהוי של בעה"ב דלא הוה שכחה בסאתים) אלא של עניים ופליג רבי יהושע: רשות עני. שמונח לקט באמצע: אין מצטרפין. למהוי סאתים: וכל שלא באת. כגון באילן דליכא לקט ופרט באילן ופאה אינו מפסיק דמחובר דעני אינו מפסיק (תוי"ט ד"ה אם באה) אבל בכרם רשות עני באמצע כגון פרט: יא אימתי אמרו. במשנה ח' דקמה שאצל העומר השכוח מציל דכתיב כי תקצור ושכחת שכחה שסביב קציר הוה שכחה ולא שאצל קמה: שלא נטלה. הקמה בין שכחת העומר לזכירה: נטלה. קודם לזכירה: אלא על שלו. עומר שלו אצל קמה שלו אבל לא על של חבירו: ומה אם קמה שיפה בה כח העני. גרסינן כנוסחת הגר"א דחייב בלקט ובפאה מצלת היא על העומר שאצלה: ה"ג מה לקמה שמצלת בעומר שכן הורע כח העני בו (פי' בעומר): את הקמה שכן יפה כח העני בו גרסינן וסברתו הפוכה דאזלינן בתר הניצול דמי שהורע כח העני בו הוא ניצול יותר: יב אינו שכחה. אבל פחות מכאן שכחה והקמה אף על פי שאינה סאתים וראויה לעשות סאתים אינו שכחה כמבואר במשנה ז' פ"ו וה"ג לה בנוסחת הגר"א והיינו אף שהוא כחוש כמין טופח רואין אותו כאילו מלאה (ע' נוסחת הגר"א): יג כריכות. קטנות ועתיד לעשותן עומרים גדולים וכן אגודת שום שדרך לאוגדן אגודות קטנות וחוזרין ועושין אגודות גדולות והוה עימור שיש אחריה עימור דלא הוה שכחה כמבואר לעיל: הדליקה. שכחה על הקציר או אמת המים ששוטף: שעתיד לאבדן. מה ששכח בשדה לאיבוד קאי ולא שייך לא תשוב לקחתו: ה"ג בנוסחת הגר"א שאילו לא היה ברצון וכו' אילו לא רצה המקום לזכותנו במצוה לא היינו שוכחין והוא מצוה שא"א להדר אחריה דכשמהדר אחריה הרי לא ישכח ולכן צריכין להודות להקב"ה ע"ז: קבע לו הכתוב ברכה. שבירכו בזה שיקצור וישכח ובזכות המקום תלוי לקיים מצוה זו: שלא נתכוין. כגון שכחה דע"כ ממילא באה: אם נפש כי תחטא. בחטאת תלוי שהיו שתי חתיכות לפניו חלב ושומן ונתכוין לאכול שומן ויש לפניו שומן דעביד למעטי מ"מ עון בידו וצריך כפרה: יד שיש לו שם. שנשתנה שמו שופכני שטופף הרבה שמן או בישני שמביים אחרים וגם ניכר מחמת מקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפירצה: נטופה בשעתו. אף אם אינו נוטף כל שעה מ"מ כיון שהטילו לו שם ע"ש שנוטף בשעתו לא הוה שכחה כמבואר במשנה א' פ"ז: התחיל בו. לעשות במסיקתו כמבואר במשנה ב': בו סאתים. ולא בנטופה שהתחיל אינו שכחה אבל בשארי זיתים יש להם שכחה בהתחיל אף סאתים ובלא התחיל שוין שאין לו שכחה (עי' ר"ש ותוי"ט ד"ה זית): טו חבית. שמן: שלש שורות. אילנות זיתים שביניהם ערוגות מרובעות כמין מלבנות בין האילנות והחבית עומד בין האילנות ונמ"כ בפ"ז מבואר זית וכן הגיה הגר"א ובירושל' מוקי לה ר"י בזית נודיין שהוא חשוב ועומד בין השורות השורות מסיימות אותו ולא הוה שכחה עד שיעבור מכנגדו שא"י לפשוט ידיו וליטלו אבל בזית בעלמא שעבר ממנו הוה שכחה וה"ג הכא בד"א בזמן שמכירו כו' פי' אם מכירו שהוא חשוב ועבר ממנו עד שא"י לפשוט ידו וליטלו הוה שכחה אבל אם אינו מכירו בשעה שעבר ממנו ולא ידע שהוא חשוב לא הוה שכחה דבטעות הוה ואפי' מאה אמה רץ אחריו ונוטלו: אפילו מאה אמה. גרסינן: טז אשכולות. ענבים מלאים אבל לא העוללות דשל עניים הוא ואינו ברשותו להפקירו: כתף. שמחוברים ושוכבים ענפים קטנים יוצאין מן הענף הגדול: נטף. גרגרים של ענבים הרגילין להיות נוטפים מן הענף וכדמפרש ואזיל: פסיגין. ענפים קטנים: יז חייב בעוללות. דהכל אזיל בתר שעת בצירה: יח פטור. דאין ברירה איזה של ישראל ואיזה של עובד כוכבים לכן אפילו חלקו פטורין: יט לא יקדיש. שאין הקדש חל דאינו שלו אלא של עניים והגר"א הגיה לא הקדיש. וא"ש: כ אין. עי' מיימוני פ"ד הלכה ו' דנותנין לעניים וע"ש בהשגות הראב"ד ובכ"מ: כא ה"ג מאימתי משיודע הפרי. והקדש קאי מאימתי אין הקדש חל משנודע שיש עוללות אבל לא נודע הקדש חל: כב גדולים. כרם גבוה ומונח ע"ג עצים: כל. שעבר הימנו וא"י לפשוט ידיו וליטלו: בעריסין קטנים. עשוי שורות שורות: כשיעבור הימנו. משורה זו ויבא לשורה אחרת אז קרינן לא תשוב לקחתו: משיפנה. אף שלא הגיע לאילן אחר: בד"א שלא התחיל וגי' הר"ש בד"א בזמן שהתחיל בו: עד שיבצור כל סביביו. דאז שייך לא תשוב אבל בלא"ה הוה כעמרין מעורבבין דאינו שכחה כמבואר לעיל:

פרק ד א ר"י אומר. קאי על מה דמבואר במ"ב פ"ח דאין העני נאמן לומר דממתנותיו הוא לפוטרן מן המעשר אלא עד שבני אדם נוהגים כן נאמנים על החטים ואינם נאמנים על הקמח: לקט זה. שאף שהוא הרבה ללקוט לאדם א' נאמן שגם קרוביו ואחיו עזרוהו: מפלוני עובד כוכבים. דפטור ממעשר או שלקח מכותי פלוני: עניי כותים. גרסינן והוא אותן שנתגיירו בימי סנחריב: כעניי ישראל. ומאמינים להם דלקט הוא דניתן להם: עו"ג. אינו נאמן לפטור ממעשר ולומר דמלקט הוא: ב מחצי קב חטין. דבעינן כדי נתינה דכתיב ונתת ללוי ובירושלמי מפרש דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו בעינן כדי שביעה: בתוך ביתו. דמ"מ מתחלק נמי בתוך הבית וטה"ג לבעלים: נותן כל שהוא. גרסינן והיה כתוב ר"ת כ"ש וטעו המדפיסים וכתבו כל שדהו כלומר דנותן הבעה"ב לכל מי שירצה רק שלא יתן לעני פחות מכזית: מציל מחצה. לקרוביו עניים ונותן מחצה לעניים הבאין לגורן ומפרש רבי יונה בירושלמי דמיירי כשכבר קבלו העניים השיעור המבואר במשנה דנותנים בגורן חצי קב חיטים וקב שעורים ואינך שיעורים איכא מותר רצה מציל מחצה ורבי חזקיה מפרש דבשיעור אי רוצה נוטל מחצה לקרוביו ומחצה נותן לעניים והן מחלקין דא"א ליתן דאין בו כדי נתינה: שתי ידות. שני חלקים: ג שהיו עומדים. ונתנו להם חלקם לפי ערך המגיע לכל הכהנים העומדים שם כשיעור לכל א' וא' ואח"כ באו כהנים אחרים נמצא מגיע לכל א' וא' פחות מכפי ערך שהיה מחלק בתחלה: אין מוציאין מידם. אף לכהנים שלא נטלו עדיין חלקם נותנים כפי ערך שהיה מחלק בתחלה דהוי כמכירי כהונה שהרי אם לא באו הכהנים האחרים היה ברור שיתן כשיעור זה והוה כאילו הגיע לידם כזה: מקמצין. ממעטין ונותנין לאחרים: הלילה. קודם שקבלו הכהנים כולם חלקם או נותנים להם חלקם דעדיין לא נגמר הנתינה לשאר כהנים: ד אין חולקין. משום אשת כהן שמא יגרשה בעלה ותקבל תרומה כבתחלה ואיכא דאמרי

ה (ו) רשב"ג אומר כשם שהתרומה חזקה לכהונה בחילוק גרנות כך מעשר ראשון חזקה ללוים בחילוק גרנות החולק בבית דין אין לו חזקה לכהונה: ו (ז) שתי חזקות [ב] בא"י נשיאות כפים וחילוק גרנות ובסוריא ועד מקום ששלוחי ר"ח מגיעים נשיאות כפים אבל לא חילוק גרנות ובבל כסוריא ר"ש בן אליעזר אומר אף באלכסנדריא בראשונה כשהיה שם ב"ד: ז חומר בקדשי מקדש שאין בקדשי גבול ובקדשי הגבול שאין בקדשי מקדש קדשי הגבול (ח) קטנים חולקין בהן וטמאין הולקין בהן וחולקין אותן בטומאה (ט) א) וחולקין מנה כנגד מנה קדשי מקדש (י) חייבין באחריותן ליטפל בהן ולהביאן לבית הבחירה (כ) קדשי הגבול ניתנין לכל חבר קדשי מקדש (ד) [אין נותנין אלא לאנשי משמר בלבד]: ח (ל) אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה (*ל) שמן וקטנית שבת נותנין לו מזון שלש סעודות שמן וקיטנית דג (*ל) וירק בד"א בזמן שאין מכירין אותו אבל (*ל) בזמן שמכירין אותו (מ) אף מכסין אותו (נ) היה מסבב על הפתחים אין נזקקין לו לכל דבר: ט תמחוי כל היום קופה מערב שבת לערב שבת תמחוי לכל אדם קופה ב) לאנשי אותה העיר (ס) אם שהה שם שלשים יום הרי הוא כאנשי העיר לקופה (ה) [ולכיסוי ששה חדשים לעניי] העיר שנים עשר חודש: י (ע) (*ע)עני שנתן פרוטה לקופה ופרוסה לתמחוי מקבלין אותה ממנו אם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן [נתנו לו חדשים והחזיר להן שחקים מקבלין אותה ממנו אם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן] (פ) היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת מטה נותנין לו מטה עיסה נותנין לו (כלי) עיסה פת נותנין לו פת להאכילו בתוך פיו (צ) מאכילין לו בתוך פיו שנא' (דברים טו) די מחסורו אשר יחסר לו אפי' עבד אפי' סוס לו זו אשה שנא' (בראשית ב) אעשה לו עזר כנגדו (ק) מעשה בהלל הזקן [ג] שנתן לעני בן טובים סוס שהיה מתעמל בו ועבד שהיה משמשו שוב מעשה באנשי הגליל שהיו מעלין לזקן אחד ליטרא [אחת] בשר ציפורי בכל יום: יא (ר) היה משתמש בכלי זהב מוכרן ומשתמש בכלי כסף בכלי כסף מוכרן ומשתמש בכלי נחושת מוכרן ומשתמש בכלי זכוכית אמרו (ש) משפחת בית גבלטא היתה בירושלים והיתה מתיחסת על בני ארנן היבוסי העלו להם חכמים שלש מאות שקלי זהב ולא רצו להוציאן חוץ מירושלים: יב [האומר (ת) איני מתפרנס משל אחרים שוקדין עליו ומפרנסין אותו ונותנין לו לשום מלוה וחוזרין ונותנין לו לשום מתנה דר"מ [ד] רש"א אומרין לו הבא משכון כדי לגוס את דעתו]: יג היה אומר איני מתפרנס משל עצמי שוקדין עליו ומפרנסין אותו ונותנין לו לשם מתנה וחוזרין [ה] וגובין (ו) [לו] לשום מלוה (ח): יד (א) המסמא את עינו והמצבה את כריסו ג) והמעבה את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיהא לו כן: טו (ב) גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה אפילו נתן לו חבירו מעות שהוא חייב לו אפילו מצא מעות בדרך אינו רשאי ליטלן שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל אבל פורשים זה מזה לתוך חצר או לתוך חנות וגובין: טז (ג) מעשר (*ג) (עני) [שני] אין [ו] פורעין ממנו מלוה וחוב ואין משלמין ממנו את [ז] הגמולים ואין פודין בו שבוים ואין עושין בו שושבינות ואין נותנין ממנו דבר לצדקה אבל משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיע ונותנין אותו לחבר עיר בטובה: יז אמר ליתן ונתן נותנין לו שכר אמירה ושכר מעשה [אמר ליתן (ד) ולא הספיק בידו ליתן נותנין לו שכר אמירה כשכר מעשה] לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו נותנין לו שכר על כך שנא' (דברים טו) כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וגו' (*ד)לא אמר לאחרים תנו (ה)אבל מניח לו בדברים טובים מנין שנותנים לו שכר על כך שנאמר כי בגלל הדבר הזה וגו': יח (ו)מעשה במונבז המלך שעמד ובזבז את כל אוצרותיו בשני בצורת [ח] אמרו לו אחיו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על (ט) [של] אבותם ואתה עמדת ובזבזת את כל אוצרותיך שלך ושל אבותיך אמר להם אבותי גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי למעלה שנא' (תהלים פה) אמת מארץ תצמח וגו' אבותי גנזו [אוצרות] במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי אוצרות במקום שאין היד שולטת בו שנאמר (שם פט) צדק ומשפט מכון כסאך וגו' אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שעושין פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב (י) [וגו'] אבותי גנזו אוצרות של ממון ואני גנזתי אוצרות של נפשות שנא' (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותי גנזו אוצרות לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנא' (דברים כד) ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך אבותי גנזו אוצרות בעוה"ז ואני גנזתי לעוה"ב שנא' (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך (ז) צדקה וגמילת חסדים שקולין כנגד כל מצות שבתורה אלא שהצדקה בחיים וגמ"ח בחיים ובמתים צדקה בעניים גמילות חסדים בעניים ובעשירים צדקה בממונו גמילות חסדים בממונו ובגופו: יט (ח)א"ר יהושע בן קרחה מנין שכל המעלים [את] עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז שנאמר (דברים טו) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר ולהלן הוא אומר (שם יג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך מה בליעל האמור להלן ע"ז אף בליעל האמור כאן ע"ז: כ א"ר אלעזר בר יוסי מנין שהצדקה וגמילות חסדים שלום גדול ופרקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר (ירמיה טז) כה אמר ה' אל תבא בית מרזח וגו' חסד זו גמילות חסדים ורחמים זו צדקה מלמד שהצדקה וגמילות חסדים שלום ופרקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים: סליק מסכת פאה

מסכת דמאי א)

פרק א א (א)הקלין שבדמאי השיתין והרמון והעוזרדין (*א)חזקתן בכל מקום פטורין ואם היו משתמרין חייבין (ב)אם כחס על שדהו פטורה (ג)ר' יוסי אומר שיתין א) [שבציפורן] חייבות מפני שהן משתמרות ר' יוסי בר יהודה אומר הנובלות הנמכרות עם התמרות חייבות וחכ"א (*ג) עד שלא יטילו שאור פטורות משיטילו שאור חייבות: ב (ד)בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מפני שחזקתו מן התמד עכשיו שחזקתו מן היין חייב: ג (ב) [א] (ה) (*ה) [הברכות] והסייפות בגנה חייבות בבקעה פטורות אלו הן (ג) [ב] [הברכות] עד שלא יושיבו [ג] שומא הסייפות משיקפלו המוקצעות רבי אלעאי אמר משום ר' אליעזר [ד] [הבכרות] לעולם חייבות מפני שהן משתמרות: ד (ו) (*ו)כזיב עצמה פטורה מן הדמאי חזקת ארץ ישראל חייב עד שיודע שהוא פטור חזקת חו"ל פטור עד שיודע [לך] שהוא חייב חזקת בעלי בתים ישראל שבסוריא אין מפרישין עליהן דמאי (*ו)ואם בידוע שרוב הפירות שלהן הרי אלו חייבין: ה אמר שלי הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר היה מוכר פירות בשנת מעשר שני ואמר של מעשר שני

הגהות הגר"א (ד) נותן לאנשי המשמר : (ס) לקופה ולתמחוי ג' חדשים ולכסות ששה חדשים ולקבורה פ' חדשים ולפסי : (ו) אחד : (ז) ממנו : (ח) דר"מ רש"א אומרים לו הבא משכון כדי לגוס את דעתו : (ט) שם : (י) כי פרי : (א) שבציפות : (ב) (ג) הבכורות :

נוסחאות כ"י

א) ושוקלין : ב) לעניי : ג) והמקפח את כו' עד שיחלה כך : א) בכ"י אחר פאה תרומות ערלה דמאי שביעית :

אור הגנוז

[ב] לכהונה : [ג] שלקח : [ד] וחכ"א נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום מלוה : [ה] ונותנין : [ו] נובין : [ז] התגמולין : [ח] שלחו : **פרק א** [א] הבכרות : [ב] הבכרות : [ג] שומר : [ד] הבכורות :

חסדי דוד

אמות של אדם קונות לו וזהו מתקנת חכמים ורשב"ג אומר אע"ג דמדינא קונים מ"מ נהגו כהנים עין יפה ורשב"א פליג וסובר כר"פ שם דכי תקינו רבנן ד"א בעלמא אבל לא בשדה : **קדשי** הגבול קטנים חולקים בהם כו'. הך תוספתא אין בה דבר וסיפוכו רק בתרי בבי דסיפא ובבבות שלפניהן מובן ההפך ממילא : **שהיו** מעלין לזקן אחד ליטרא בשר צפורי כו'.רק לאד שניה בכתובות ס"ז מתפרש בשר עופא ולאיך שנויי יתפרש ע"כ בשר במשקל צפורי דגדול היה משל ירושלמי : **העלו** להם חכמים שלש מאות שקלי זהב כו'. בירושלמי שלהי מכלתין איתא שש מאות ככר זהב ומשמע התם דהיו משל מעשר עני ולכך לא רצו להוציאן חוץ לירושלים : **מעשר** עני אין פורעין ממנו כו'.ואין משלמין ממנו התגמולין ואין עושין בו שושבינות ואין פודין בו שבוים כצ"ל וכל התוס' הוא כדרך לזה"ז לא לבד כי חוב ומלוה אין לשלם ממנו אבל גם תגמול והכרת טובה אין משלימין.ולא לבד תגמולין כי גם זה חוב הוא לאדם אבל גם שושבינות דליכא עליו חוב כלל אין לעשות .וגם פדיון שבויים וצדקה דמצוה הוא אין לעשות: **מסכת דמאי פרק א** ר' יוסי ב"ר יהודה אומר הנובלות הנמכרות כו'. אע"ג דנובלות מפקרי להו מ"מ אם נמכרות עם התמרות מוכחא מילתא דלא הפקיר ורבנן פליגי וסוברין דזה לאו הוכחה היא אבל אם עשאם גורן כדלעיל חייבות בודאי : **כזיב** עצמה כו'. משום דבמשנה איתא מכזיב ולהלן כו' באה התוס' להוסיף כי גם כזיב

מצפה שמואל

(ו) כתובות פ"ב הל"ז כתובות כה. וירושלמי שם פ"ב הל"ז : (ז) כתובות כו : (ח) יבמות נט: : (ט) עי' קידושין : (י) חולין קלב ובכורות ספ"ג : (כ) עי' חלה פ"ד מ"ט:(ל) שבת קיח. ועי' ירושל' כאן פ"ח : (*ל) יו"ד סימן רנ סעיף ו : (ל*) מיי' פ"ג מהל' מת"ע הל"ח : (*ל) עי' מיי' שם הל"ה יו"ד סימן רנא : (מ) ירושלמי שם מ"ה. : (נ) ב"ב ט ו וירושלמי שם מ"ד : (ס) עי' ירושל' נדרים פ"ד הל"ד וב"ב פ"א הל"ו : (ע) עי' גיטין ז' : (*ע) עי' מיי' שם הל"ה ומיירי מאהר נדקה עי' מיי' שם : (פ) עי' ירושל' שם : (צ) כתובות כז : (ק) שם וירושלמי פ"ח מ"ה. : (ר) שם ושם : (ש) ירושלמי שם : (ת) כתובות שם : (א) ירושלמי שם : (ב) ב"ב ח. וירושלמי פ"ח : (ג) ירושלמי פ"ג דדמאי ו. : (*ג) ועי' כ"מ שם : (ד) עי' קידושין מ: : (*ד) עי' יו"ד סימן רמט סעיף ד ועי' שם בביאורי הגר"א ס"ק ו : (ה) עי' קידושין לא. ב"ב ט: וירושלמי פ"א : (ו) ב"ב יא. וירושלמי פ"א : (ז) ירושלמי שם : (ח) כתובות סח: (א) עי' ירושל' פ"א פלוגתא דר"י ור"ש: (*א) עי' מיי' פי"ב מהלכות מעשרות הל"א : (ב) ירושלמי שם : (ג) שם : (*ג) שם וכ"מ שם : (ד) פסחים מב: ירושלמי שם פ"ג הל"א וכאן פ"א ה: : (ה) ירושלמי פ"א ה. : (*ה) מיי' שם הל"ב : (ו) שם ג. ועספ"א : (*ו) מיי' שם הל"ג : (ו*) מיי' פי"ב הל"א :

מנחת בכורים

דאמרי משום יחוד שלא תתיחד עם הכהן שמא לא יסיה שם איש ועבד דילמא אתי לאסוקי ליוחסין : לשום טובה . כדי להתיוחס מותר ליתן בביתו ולא על הגורן : **ה** בחילוק גרנות . במה שנוטלים חלק בגורן : החולק . בנכסי אביו : אין לו חזקה.שמא בן גרושה הוא ותרומה שנוטל ימכור לכהן : **ו** כ"כ . הוה ראיה אבל חילוק גרנות לא הוה ראיה דאין מדקדקין בתרומה דרבנן והיינו במקום ששלוחי ר"ח מגיעין דאיכא ב"ד שם הוה נ"כ ראיה : כשהיה שם ב"ד . נ"כ הוה ראיה : **ז** קדשי הגבול . תרומת הזרוע והלחיים עורות קדשים קדשי מקדש בשר חטאת אשם מורם משלמים ואיל תודה ונזיר : קטנים חולקין . שמשגרין לבתיהם משא"כ בקדשי מקדש ממעטינן מקרא קידושין (נג) : טמאים . שנטמאו באונס כגון שמת לו מת מתי מצוה דמתוייב לטמאות עצמו דלא יטמא מצוה וכל דנטמא שלא מחמת פשיעה דמי לערל שמתו אחיו מחמת מילה דאונס דחולקין לו תרומה כמבואר ביבמות (דף ק): בטומאה . כשהתרומה נטמא חולקין דחזי להסקה תחת תבשילו משא"כ בקדש שמא לא חזי למידי דאסור בהנאה כמבואר בשבת (דף כה) דבתרומה טמאה מרבינן מקרא דמותר בהנאה להסיקה תחת תבשילו משא"כ בקדש : מנה כנגד מנה . יש כהן נוטל חלק א' נוטל חבירו נגדו בקדשי הגבול אחר אבל בקדשי מקדש אין חולקין מנה חטאת נגד מנה אשם וכן במורם מאיל תודה ונזיר כדנפקא לן מקרא בברייתא דת"כ הובא בקדושין דף נ"ג : ליטפל בהם . משא"כ בקדשי הגבול תנינן אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ולא מן המדינה לישוב אא"כ היתה במקום שחיה גוררתה מביא ונוטל דמים מן השבט כמבואר בירושלמי בפ"ק דדמאי אלמא דאפילו במקום ודאי הפסד דמטפל לטביאו על הוצאות סכנן הוא : לכל חבר. דוקא כמבואר בקרא דס"ב (לא) לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' אין נותנים מנה אלא לכהן המחזיק בתורת ה' לכהן חבר נותן לכל מי שרוצה אבל קדשי המקדש אינו נותן אלא לאנשי משמר שהיו חלוקין למשמרות ולבתי אבות כמבואר בסוף תענית בתוספתא ובש"ס שם(עי' משנה פ' פ"ד דחלה ובפי' הרע"ב שם): **ח** בפונדיון. הוא מ"ח בסלע כשהמקח ד' סאין בסלע וסאה ששה קבין נמצא ד' סאין כ"ד קבין נמצא כל קב במעה שהוא ששה בדינר שהוא ב' פונדיון נמצא חצי קב בפונדיון אלא שהחנוני משתכר בזה מחצה להוצאת האפיה וטרחא ובשנותנים לעני חטים שהעני יאפה נותנין חצי קב כמו שהוא בשוק אבל כיון שנותנים ככר אפוי נותנין רובע הקב : פרנסת לינה : מצע לישן עליו : שמן וקטניות . לאפת בהן הככר והוא בכל סעודה : שלש סעודות . ובכל סעודה נותנין ללפת לבד השמן וקטניות נותנין לו עוד דג וירק לכבוד שבת : שאין מכירין . בחשיבותו אבל עני חשוב נותנין לו אף כסות : אין נזקקין לו. למתנה מרובה אבל נותנין לו מתנה מועטת: **ט** תמחוי. בכל יום וכו' ותמחוי גביית פת מן בע"ב לצורך עניי עולם הבאין בכ"י וקופה גביית מעות שגובין ומחלקין מע"ש לע"ש לעניי העיר וכדמפרש והזיל : לאנשי העיר לתמחוי . גרסינן וכן הוא בגמרא ב"ב כנוסחת הגר"א : ולכסות. גרסינן ליתן לצורך כסות : נתנו לו . להעני בגדים חדשים ומחזיר הישנים שיש לו מותר לקבל הימנו אבל אין כופין עי"ז : **י** מילת. מלבוש שעל גופו אין מונעין ממנו ליתן לו בפחות ממה שרגיל: להאכילו בתוך פיו . אם טבעו חלוש שאינו יכול לאכול בעצמו מאכילין לו כללן של דבר אין מסבין מרגילותו: עבד. לרוץ לפניו: סוס. לרכוב עליו: שהיה . בלל בעצמו מתעמל למלאכתו : **יא** בכלי כסף . ולא יצטרך למכור דדבר שהוץ מגופו הוא כגון קערות וכוסות בזה יפחות מרגילותו והיכא דמוקים לה קודם שבא לידי גבוי אינמחייבין אותו למכור כלי תשמישו אבל אם ככר נטל ונודע שעשיר היה ובאו לגבות ממנו מה שנטל מחייבין אותו למכור : להוציאן . דס"ל אף מעשר עני נאכל בירושלים כמו מעשר שני דילפינן ג"ש בשעריך ושבעו מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (ירושל' פ"ח): **יב** שוקדין עליו. שוקדין לתקנתו ולא אמרינן מאי איכפת לן אלא נותנין לו לשם מתנה וגובין ממנו: **יד** המסמא . שעשה עצמו בל אלו ואיידי דלעיל נקט לה שעושה עצמו עני לסוף מת בעוני כמבואר במשנה ס' סוף מכילתין : **טו** גבאי צדקה . שנים שגובין צדקה דאינה נגביה פחות משנים כמבואר בב"ב (דף ח' ב') : ליטלן . לכים בפ"ע אלא נותנן בתוך כיס של צדקה בא לביתו נוטלן שלא יחשדוהו שגונב מעות צדקה : לתוך חצר . למקום קרוב שירצו זה את זה ובגמרא הגירסא אבל פורש זה לשער וזה לחנות והיא היא :**טז** מ"ע גרסינן · (עיין מרדכי בפ"ק דב"ב לענין עני אם רשאי לפרוע חוב ממעות צדקה ועיין יו"ד סוף סימן רנ"ג) וחוב . מדא"ח שכירות וכדומה : הגמולים. למי שגמל לו טובה דהוה כפריעת חוב אף שאינו חייב כ"כ : שושבינות . שרגילין לשלוח זה לזה בנשואין וכששלח א' לחבירו מחויב חבירו לשלוח לו בחזרה בנשואין ונגבה בדיינים כמבואר בב"ב ד' קמ"ה : לצדקה . אחרת שאינה לעניים : וצריך להודיען . לנהוג בו דין מעשר דאסור להוציאו מא"י לחו"ל : בטובה. בטוה"ב : **יז** אמר ליתן . קודם שנתן אמר כפה נותנין לו שכר גם על אמירה מלבד המעשה : ליתן . מחמת אונס ומעלה עליו הכתוב כאלו עשאו אבל השכר אינו כפול אלא כמעשה לחוד ומיירי כשלא אמר בתורת נדר אבל בנדר עבירה בידו והגר"א לא גרס בבא זו : הדבר. דבור בעלמא: מניח . להעני בדברים רכים ומפייסו על כך שאין לו מה ליתן מצוה בידו וגם זה בכלל כי בגלל הדבר: **יח** כי טוב.כי פרי מעלליהם יאכלו: **יט** יצאו אנשים . בעיר הנדחת כתיב לכן צדקה וגמ"ח שקולין כנגד כל המצות כמו עבודת כוכבים דהמודה בה כאילו כופר בכל התורה והוא שמדמה בעצמו שבצדקה יחסר ממונו ומתשב כאילו כחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה וכופר בהשגחת הש"י וגמירי צדקה לא מעני: **כ** ופרקליט.מליץ:בית מרזח.וסיפא דקרא כי אספתי שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים הקב"ה אמר לירמיה שלא ינחם אבלים והיינו גמ"ח בגופו משום שה' אסף שלומו מהעם שהם אספו את החסד ואת הרחמים והחסד זו גמ"ח וכו' אבל אם היו מקיימים זה לא היו אוסף ה' שלומו אלא היה שלום בין הקב"ה כביכול להעם אם כן גמ"ח וצדקה משימים שלום לאביהם שבשמים : **פרק א** הקלין שבדמאי . שהקילו שפטור מדמאי בלקח אותן מעם הארץ : בכל מקום . לפי שיש פירות דחלוק בין ארץ לארץ כדמפרש לקמן אמר כאן בכל מקום: פטורין. לפי שחזקתן שבא מן ההפקר ופטור מתרומה ומעשר ובודאי פליגי ר"י ור"ל בירושלמי: היו משתמרין. שידוע שמן המשומר הן חייבין בדמאי : כחם על שדהו . שאינו משמר אותן בפ"ע אלא משמר שדהו מפני מין אחר וממילא גם זה משתמר פטור אלא א"כ בפ"ע משמרו : בפ"ע : הנובלות. והוא תמרים שנשרו מאיר אותן קודם גמר בישולן א"נ תמרים שאינם מתבשלין לעולם ומניחין זע"ז בסל ומתחמת חמימותן מתבשלין ובפ"ע פטורין מדמאי אבל כשמעורב עם התמרים אסר ודאי חייבין הנובלות כמי חייבין ומיירי בהגיעו לעונת המעשרות כגון שהטילו שאור שנפחה בסדקים בתמרים דהוא גמרן למעשרות לכן במעורבין חייבין אבל באינו מעורב חזקתן מן ההפקר והיכא מ"ד דמוקי לה בשלא הטילו שאור ומ"מ במעורבות חייבין דהתיא כר"י דס"ל כיון שביכר בו גרגר יחידי כולו חיבור למעשרות : עד שלא יטילו שאור . ואין חילוק בין מעורבות או לא : **ב** בראשונה . שהיו מטהרין יינם לנסכים אין יין מחמיץ והיה החומץ מן התמד והוא מים שנותן על החרצנים ומחמץ לאחר זמן ופטור אף מן הודאי והא תנינן בברייתא כמתמד וכנן מים ומצא מים כדי מדתו פטור ור"י מחייב מיירי במים שנותן על השמרים דאית ביה קיוהא דפירי ולכן חייב במעשרות א"כ מיירי כאן משמרים ומ"מ פטור היינו מדמאי לפי שלא נחשדו ע"ה שלא להפריש מזה דאינו חשוב בעיניהם כלל אבל בודאי חייבין והכי מפרשינן בתרי לישני בגמ' (פסחים דף מב ב) : **ג** הבכורות גרסינן וכדמפרש עד שלא יושיב שומר עליהן : והסייפות . שגדילין בסוף וכדמפרש משיקפלו המקלועות ומפרש בירושלמי דאין בהם כדי קיפול שומר ומ"מ בגינה חייבות דנשמר ממילא ויתיב בפס"ב דעתיה עלייהו נ"כ : אלו הן הבכורות גרסינן : הבכורות לעולם חייבות גרסינן ועד שלא יושיבו שומר משתמרות ויהיב דעתיה עלויה כיון דיגדל עוד פירות אחרים : **ד** כזיב . מקום המבדיל בין א"י ובין חו"ל ובמשנה בפ"ק מבואר דמכזיב ולהלן פטור ואמר כאן דכזיב עצמה מן הפטור הוא : שהוא פטור . שהוא מפירות חו"ל : שהוא חייב . שהן מפירות א"י : שבסוריא אין מפרישין.דסתמא מפירות נכרי הן ויש קנין לנכרי בסוריא : שלכן . וכגון שיש להם שדות בסוריא א"כ לומר של נכרים הן דסתמא מסדותיהן הן : חייבין . אף בדמאי : **ה** אמר א' . בסוריא שלי הן הפירות כשאין לו שדה בסוריא : חייב לעשר . דמאי כמו בא"י : שבספה שאסר . ומגו דאי בעי אמר מפירות חוץ לארץ הן וכשאין לו שדה בסוריא : ואמר של

מע"ש

הן נאמן (ד) היה מוכר פירות בשנת מעשר עני ואמר מעשר שני [זה] אין נאמן (ה) [היה מוכר פירות בשנת מעשר שני ואמר (ה) מעשר עני נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר]: ו היה מוכר פירות בשביעית ואמר של ערב שביעית הן חייב במעשר וחייב בביעור (ו) [היה מוכר פירות בערב שביעית ואמר של מוצאי שביעית הן פטור מן המעשר ופטור מן הביעור] (י) [כל דבר ששתיקתו מהיה נאמן להחמיר לפיכך פירושו להקל פטור] : ז (*ז) פירות ארץ ישראל שרבו על פירות חוצה לארץ הרי אלו חייבין פירות חו"ל שרבו על פירות ארץ ישראל הרי אלו פטורין דברי רבי מאיר וחכ"א [אף] דברים התדירין כגון האגוזים ודורמסקניות [ו] [ופסלקאות] פטורין ושאר כל הדברים חייבין א"ר נראין דברי רבי מאיר בדבר שאינו קבוע ודברי חכמים בדבר הקבוע : ח (ז) (*ח) הלוקח מן החמרת בצור ומן [ז] המוגירות בצידן (ז) [פטור] מן המוגירות בצור ומן החמרת בצידן (ח) [חייב] ר' יוסי בר' יהודה אומר הלוקח מן המוגירות בצור ואין צריך לומר מן החמרת (ט) מחמר אחד בצור חייב (י) [ר' יהודה] אומר חמרת היורדת לכזיב חייב מפני שחזקתו מן הגליל וחכ"א הרי היא בחזקת פטורה עד שתיודע לך מהיכן היא : ט (ט) הלוקח מן הספינה ביפו ומן הספינה (יא) בקסרי חייב ר' יהודה אומר כיפת הישוב וכיפת אנטיפרס ושוק של פטרים בראשונה היו דמאי מפני שחזקתן מהר המלך עכשיו רבותינו אמרו כל עיירות הכותים שעל יד הדרך [כגון] התבואה והקטניות שלהן דמאי מפני [ח] שהן של ישראל [משתמשין ביהודה] ושאר כל פירותיהן ודאי : י (י) אוצר [ט] של ישראל ונכרים מטילין לתוכו אם רוב נכרים ודאי ואם רוב ישראל דמאי מחצה על מחצה ודאי ד"ר מאיר וחכ"א אפילו כולם נכרים וישראל אחד מטיל לתוכו דמאי א"ר יוסי בד"א באוצר של יחיד אבל באוצר של מלכים הולכים אחר הרוב א"ר [י] יהודה בד"א באוצר של ישראל ונכרים אבל אוצר ישראל וכותים הולכים אחר הרוב א"ל (יא) [אחרי שהוריתה לנו] על אוצרות של יבנה [יא] שלפני מלחמה שהיא דמאי ורובן כותים אבל אוצר (יב) שמטיל בו מחו"ל לארץ כגון אוצרות של (יג) [דנב] חייב לפי חשבון (כ) א"ר יהושע בן קביסאי כל ימי הייתי קורא מקרא הזה (במדבר יט) והזה הטהור על הטמא ולא (כ) מצא [ידיו] אלא באוצר של יבנה בלבד ומאוצרה של יבנה למדתי שטהור אחד מזה אפי' על מאה טמאים: יא הלוקח פירות לאכילה ונמלך למכרן לא ימכרנו לנכרי (ל) ולא (*ל) יאכילם לבהמת אחרים ולא לבהמת עצמו אא"כ [יב] עושה כיוצא בו מי שנפלו לו פירות בירושה או שנתנו במתנה לא ימכרם לנכרי ולא יאכילם לבהמת אחרים ולא לבהמת עצמו אא"כ עישר: יב לוקחין שדה זרועה מן הנכרי בין [לפני] (יד) [שצימחה] ובין עד שלא צימחה וכן מישראל במוצאי שביעית [יג] ואינו חושש לוקחין זרע (מ) אחד דבר שזרעו כלה ואחד דבר שאין זרעו כלה: יג (נ) (*נ) אין זורעין את הטבל (*נ) ואין מחפין את הטבל ואין עושין עם הנכרי בטבל ישראל ששכח וזרע את הטבל עד שלא צימחה (טו) [יג] [פטור] שכבר אבדה (ס) הלוקח לבהמה לחיה ולעופות פטור מן הדמאי : יד לא יקשור אדם ישראל בהמתו אצל בהמתו של נכרי שאם (טז) [יד] [אכלה בהמתו מאליה אין מחייבין אותו להחזירה : טו משכיר ישראל בהמתו לנכרי ופוסק עליה על מנת שהנכרי זנה ובלבד שלא יאמר לו כך וכך שעורין תהא מטיל לפניה כך וכך עמיר תהא מטיל לפניה : טז (*ס) נכרי שאמר לישראל תן שמן ע"ג מכתי בודאי אסור ובדמאי מותר (ע) (*ע) נפל על גבי בשרו משפשפו ואינו חושש : יז נכרי שנתן שמן ע"ג (*ע) טבלא של שיש להתעגל עליה משעמד מותר לישראל לישב אחריו : יח (פ) הלוקח יין [ליתן] לתוך (*פ) המורייס ויין לעשותו אילנתות וכרשינין לעשותן טחינין חייב בדמאי ואצ"ל בודאי הן עצמן פטורין מן הדמאי (צ) הלוקח יין ושמן ליתן ע"ג חטטין [וכרשינין לעשותן טחינין] חייב בדמאי ור"ש בן אלעזר פוטר וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר הלוקח כרשינין לעשותן טחינין פטור מן הדמאי (*ק) הלוקח יין ליתן (יז) [לתוך הקילור] וקמח לעשותו מלוגמא [ורטיה] פטור מן הדמאי וחייב בודאי והן עצמן פטורין מן הודאי : יט (ר) הלוקח קמח לעורות פטור מן הדמאי וחייב בודאי [ושל ודאי (יח) שנתן] לתוכו עורות מותר ליתן לתוכו עורות אחרים : כ שמן ערב ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין (ש) א"ר נתן לא היו ב"ה פוטרין אלא בשל פלייטון בלבד אחרים אומרים משום ר' נתן מחייבין היו ב"ה בשמן וורד (ת) תשלומי תרומה וחומשה וחומש חומשה מותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים (*ת) ושירי מנחות ותוספת הבכורים (יט) ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין וכולן שקרא שם למעשר [שני] עליהן (ת*) מה שעשה עשוי : כא (כ) [כפת] המרחץ פטורה מן הודאי ואין צריך לומר מן הדמאי ר' שמעון בן גמליאל אומר אף אינו מטמא טומאת (כא) [משקה] : כב שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב שהסורק נותן לצמר פטור מן הדמאי לפיכך שמן של שביעית נותנין ממנו לגרדי ואין נותנין ממנו לסורק :

פרק ב

א (א) (א) אורז במקומו מותר [א] שבתחילת אנטכיא ר' אליעזר בר' יוסי אומר אורז (ב) [ב] [שבתחילת] אנטכיא מותר הוא עד בורו : ב (ב) המקבל עליו ארבעה דברים מקבלין אותו להיות חבר (ג) שלא ליתן תרומות ומעשרות לעם הארץ ושלא יעשה טהרות אצל עם הארץ ושיהא אוכל חולין בטהרה : ג המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח ואין מתארח אצל עם הארץ דברי רבי מאיר

הגהות הגר"א (ד) היה מעשר עני נאמן : (ה) מעשר עני נאמן : (ו) היה מוכר פירות במ"ש ואמר של ערב שביעית הן חייב במעשר וחייב בביעור היה מוכר פירות במ"ש ואמר של שביעית הן חייב במעשר ופטור מן הביעור זה הכלל כל דבר ששתיקתו פטור נאמן בין להחמיר בין להקל כ"ד ששתיקתו חייב נאמן להחמיר ולא להקל : (ז) חייב : (ח) פטור : (ט) חייב אפילו מחמר אחד : (י) ר"מ אומר : (יא) אתה הורית : (יב) שמוטמן : (יג) דינר : (יד) משצמחה: (טו) ילקט ואם צמחה אין מחייבין אותו : (טז) הלכה: (יז) להקילור ; (יח) נותן : (יט) ופטור מן הדמאי חלת ע"ה : (כ) קופת : (כא) אוכל: (כב) לסורק : (א) אורז שבחולת אנטוכיא במקומו מותר : (ב) שבחולת : (ג) שלא למכור לע"ה :

אור הגנוז

[ה] מעושרין הן : [ו] ופסיליה : [ז] המגירות : [ח] שחזקתה מהר המלך שהן משתמשין ביהודה : [ט] שישראל וכותים : [י] מן אמר לרבי יהודא עד אמרו לו לא נרס בכ"י : [יא] שלפנים מן החומה : [יב] עישר : [יג] משצמחה ובין משלא צמחה : [יג] חייב ומשצמחה פטור : [יד] הלכה : פרק ב [א] בחולת : [ב] בחולת :

נוסחאות כ"י

(א) בציפורי : (ב) ולא מצאתיו אלא :

חסדי דוד

עצמה היא כלחוץ : אמר שלי הן כו' . קאי אדלעיל דאיתא שם כי הקונה פירות מע"ה בסוריא פטור משום דתלינן כי מקרקע של נכרי באו אבל אם הע"ה אמר שלי הן חייב לעשר כו' : ר' יהודה אומר כיפת הישוב כו'. לא בא לחלוק על ת"ק אבל מילתא באנפי נפשה היא ופי' כיפת הוא מלשון כיף ימא וזה חוף וגבול : הלוקח פירות לאכילה ונמלך לבהמה וכו' אא"כ עשר. וקאי אמאי דתנן בפ"ק הלוקח לזרע ולבהמה פטור מלעשר דמאי ומפ' התוס' כי זה דוקא בקונה לכתחילה לבהמה אבל לא בנמלך ועי' בחולין דף ז'. וכן מ"ש לקמן לוקחין זרע אחד דבר שזרעו כלה גם זה קאי על משנה זו הלוקח לזרע והתוס' קמ"ל דזה הוא דוקא בדבר שזרעו כלה : נכרי שאמר לישראל תן שמן כו' דטובת הנאה הוא ממון וגם סיכה היא כשתיה וסיפא דקתני נפל על בשרו כו' מיירי בדמאי דוקא וגם זה רק בדיעבד שנפל אבל לכתחילה תנן בספ"ק שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי : נכרי שנתן שמן על גבי טבלא כו' . מיירי בשמן של ישראל והניה גם למ"ד יש קנין לעכו"ם . וקמ"ל בשל שיש אע"ג דאין השמן נבלע שם . ועי' בריש כריתות כהן שסך שמן של תרומה למעים בן בתו של ישראל כו' : הלוקח שמן ליתן ע"ג חטטין ועדשין לעשותן רסיסין חייב וכו' כצ"ל ועי' בסוגיא דפ"ק דחולין : הלוקח קמח לעורות כו' היינו מתני' דס"פ וכאן מוסיף דגם בודאי אם כבר נתן אחד עורות תו לא חזי לאכילה ונפטר מן המעשר אבל לכתחילה אסור ליתן דאסור להפסיד טבל מפני התרומה שבו : שמן ערב ב"ש כו'. עי' הגי' הנכונה בר"ש ובירושלמי מחייבין היו ב"ש בשמן ורדינון כצ"ל : תשלומי תרומה כו'. במשנה ג' דפ"ק לא חשיב רק שיורי מנחות ומתני' דשלשי בכורים חשיב נמי תוספת הבכורים וכאן מוסיף כל הני : כפת המרחץ כו'. לפי הענין נראה שהי' דרכם לסוך קרקע המרחץ ביין ושמן וכדאיתא בפרק כירה . וזה דומה למאי דתנן שמן לסוך בו את הכלי דפטור מדמאי והכא קמ"ל דפטור אף מן הודאי :

פרק ב אורז במקומו כו'. זה קאי על מ"א פ"ב דאיתא שם האורז שבחו"ל כל המשתמש ממנו פטור. ובאה התוס' לפרש כי זה לא נאמר על כל חו"ל רק אורז שבמקומו שבתחלת אנטוכיא וכ"ה בירושלמי רפ"ב : המקבל עליו ארבעה דברים כו' . תו"מ מונה בשני דברים והך תנא סובר דדוקא תו"מ אין נותנין לע"ה דאסור

מצפה שמואל (ז) ירושלמי דמאי פ"ו מ"ג: : (*ז) מיי' פי"ג הלי"א וכחכמים : (ח) שם: (*ח) מיי' שם הל"ו ז: (ט) עי' ירושל' פ"ב ד. ופ"ג ו: (י) עי' ירושל' פ"ג ע. ועבפ"ב דמכשירין מ"י ועי' ירושלמי כאן פ"א: (כ) ירושלמי שם : (ל) עי' חולין ז: (*ל) מיי' שם הל"ו : (מ) עי' ירושלמי פ"א ג : (נ) ירושלמי שם : (*נ) מיי' שם פ"ו יו"ד סימן שלא סעיף כט : (*נ) מיי' שם הלכה ו : (ס) חולין ז: ירושלמי פרק א הלכה ג : וירושלמי שקלים פרק ה הלכה א : (*ס) מיי' פי"ג הלכה ז : (ע) עי' ירושלמי שבת פ"ב : (*ע) מיי' שם הלי"ח : (ע*) מיי' שם הלי"ז : (פ) ירושלמי פ"א ב: : (*פ) עי' מיי' שם הלי"ח : (צ) חולין ו. ירושלמי פ"א ב' : (ק) ירושלמי שם ו : (*ק) מיי' שם הלי"ד : (ר) עי' ירושל' שקלים פ"ה הל"א וכאן פ"א ב: ורפ"ה : (ש) ירושלמי פ"א ג' : (ת) עי' ירושל' שם : (*ת) עי' מיי' שם : (*ת) עי' מיי' שם הלי"ט ובהשגות שם : (א) ירושלמי פ"ב ד: : (ב) שם :

מנחת בכורים

מע"ש נאמן . כיון דהוא בשנת מע"ש נאמן להחמיר אבל בשנת מ"ע אינו נאמן : ואמר מ"ע . דמודה דשל עניים הוא נאמן להחמיר ע"ע : שהפה שאסר ל"ג ליה : ו חייב במעשר . לאומרא : וחייב בביעור . דלמא משקר ובסיפא גרסינן היה מוכר במו"ש ואמר של ערב שביעית הן חייב במעשר ופטור מביעור משום דנאמן במגו דאי בעי אמר של מו"ש הן והגר"א גרס עוד היה מוכר פירות במו"ש ואמר של שביעית הן חייב במעשר וחייב בביעור והיינו לאומרא נאמן אבל אהקל א"י : ה"ג לא זה הכלל כל ששתיקתו פטור נאמן בין להקל בין להחמיר וכל ששתיקתו חייב נאמן להחמיר וא"י להקל. וכנוסחת הגר"א וה"פ אם כשהוא שותק פטור הפירי מחיוב זה שאנו רוצין לחייבו כגון במו"ש דמסתמא פטור מביעור נאמן בין להקל שאומר של ערב שביעית הוא שפטור מביעור בין להחמיר שאומר של שביעית הוא דמחייב בביעור אבל אם חזקתו לחיוב כגון בפירות שביעית דמסתמא חייב בביעור אם אמר להקל כגון שהוא של ע"ש א"י אבל נאמן לחייבו במעשר וכן בפירות של מו"ש דמסתמא חייב במעשר אם אמר דהוא של שביעית א"י להקל אבל נאמן לחייבו בביעור אף שמסתמא פטור מביעור : ז פירות . אם רבו באותו מקום פירות הגדלין יותר בא"י מחו"ל סתמן של א"י המה וחייבין בדמאי אבל אם רבו פירות הגדלין בחו"ל סתמן פטורין : אף דברים התדירין . כלומר אף אם באותו מקום רבו פירות א"י מ"מ אם מין זה גדל יותר בחו"ל סתמן פטורין : ושאר כל הדברים חייבין . ברבו פירות א"י על פירות חו"ל באותו מקום : פסלקאות . מין ירק והגר"א לא גרס ליה וכן ברמב"ם בהלכות ליתא זה : נראין דברי ר"מ . דס"ל דאף פירות התדירין חייבין אם רבו פירות א"י מאותו מקום דאולי זה המין ג"כ מא"י : בדבר שאינו קבוע . כלומר דלפעמים מביאין אותו המין מא"י ואינו קבוע להביא דוקא מח"ל בזה אמרינן אף דרוב אותו המין מחו"ל מ"מ כיון שבאותו מקום רבו פירות א"י חייב בדמאי אבל אם קביע דוקא מח"ל אף שבאותו מקום רבו פירות א"י בשאר מינים מ"מ פטור מדמאי : ח ה"ג הלוקח מן החמרת בצור ומן המגירות בצידן חייב . ובסיפא גרסינן פטור וכ"ה נוסחת הגר"א וכן בירושלמי וה"פ דצור הוא מקום קרוב לא"י וכשמביאין החמרין הוא משל א"י אבל מן האוצרות שלהם מסתמא מפירות הגדלין בשדותיהן ופטורין ובצידון הוא להיפך דמן החמרת הוא מחו"ל שרוב באין מחו"ל אבל מן האוצרות מפירות א"י הם שאוצרין מגורותיהן מפירות א"י ומיירי בחמרים הרבה אבל חמר יחידי הנכנס לצור פטור דמפירותיהן הן ועי"ז פליג ר"י בר"י ואמר דמן המגורת בצור אפילו מחמר א' בצור נמי חייב ופליג בתרתי במגורות ובחמר א' וגרסינן ואפילו מחמר א' וכנוסחת הגר"א : לכזיב . שהוא מקום פטור כמבואר לעיל מ"מ בחמרת חייב שחזקתן מן הגליל מפירות א"י : ט ביפו . יפו וקסרי הם על הים סמוך לא"י וסתמן מפירות א"י הוא : כיפת הישוב ואינך שמות מקומות הן : מהר המלך . שהוא מא"י וחייבין בדמאי: הכותים . והם הבאים מכותה בימי סנחריב ונתגיירו מאימת האריות וס"ל דגרי אמת הן לכן שעל יד הדרך שקונים מישראל הוה דמאי אבל שאר פירותיהן מסתמא בשדיהן גדלין הוה ודאי דאין מעשרין בודאי ולא מיירינן בנכרי עיקר הטעם דהוה ודאי משום דסבירא ליה אין קנין לנכרי להפקיע מן המעשרות : משתמשין ביהודה לא גרסינן וכן הגיה הגר"א (עי' תשובות ר"ב אשכנזי סימן א') : י ונכרי . דסבירא ליה אין קנין לנכרי להפקיע מן המעשרות והוה ודאי וכן במחצה למחצה הוה כמו רוב נכרים דגם של ישראל מיעוטא אין מעשרין וסמוך מיעוטא למחצה דנכרי הוי ליה רובא והוה כודאי א"נ ספק הוא והוה כודאי דמפרישין גם תרומה גדולה מספק ולא כדין דמאי דפטור מתרומה גדולה ולכן קרי להו ודאי: ישראל א' מטיל לתוכו דמאי . דס"ל יש קנין להפקיע מן המעשרות אם כן אם של נכרים הוא פטור ואם של ישראל הוא דמאי ואף בישראל א' מחזקינן לדמאי דלא אזלינן בתר רובא דס"ל כעין קבוע דבאוצר זו ודאי יש פירות ישראל : באוצר של יחיד . של נכרי א' אבל באוצר של מלכים שנוטל פירות מהרבה ישראלים שאינם מעושרין הולכין אחר הרוב אם רוב פירות ישראל הוה ודאי טבל : של ישראל וכותים . דכותים לא מעשרי פירותיהם לכן הוה ודאי אם הרוב מפירותיהן : אחרי שהורית לנו . כלומר כבר הוריתה לנו דהוה דמאי אף ברובן כותים אבל בזה דמיעוטן באו מחו"ל לא"י ורוב פירות א"י חייב לפי חשבון פירות הגדילין ולא כולן משא"כ ברישא חייב בכל הפירו' דמאי בין של כותים בין בשל ישראל : מיעוט מחו"ל . גרסינן כנוסחת הגר"א : ולא מצא אלא באוצר . ידיו לא גרסינן כלומר שביבנה מצא דוגמא לזה כדמסיים שכשם שטהור א' מזה כמה טמאים ועומד כנגדן כן נמי בישראל א' מטיל לתוך של עובדי כוכבים מחייב כל האוצר במעשרות : יא לאכילה . שנתחייב בדמאי: לא ימכרנו. להפקיע מחיובו כיון שכבר נתחייב אסור למכור פירות טבל לעובד כוכבים : לא יאכילם לבהמה . אבל אם לקחו מתחלה לבהמה פטור כמבואר במשנה ג' פ"א ולקמן בהלכה יג : בירושה . מלביו ע"ה : במתנה . מע"ה : יב במו"ש . אנכרי נמי דאינו חושש שמא זרע בשביעית ופירות שביעית אסור : לוקחין . מע"ה תבואה לזרע דפטור מן הדמאי כמבואר במ"ג פ"א וקמ"ל הכא דאף בדבר שאין זרעו כלה מותר דגידוליו לא הוה כטבל דלא גזרו דמאי בכה"ג : יג אין זורעין את הטבל . ודאי נהי דפירות ע"ה מותר ליקח לזרע אבל טבל גמור אסור : ואין מחפין . באדמה את הזרעים דהוה כמו זריעה דחוזרין וגדילין : ואין עושין עם הנכרי . לסייעו בזריעת טבל דס"ל להאי תנא אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר אבל לחפות דלא הוה זריעה ממש מותר עם הנכרי : עד שלא צמחה פטור שכבר אבדה . ומיירי בדבר שא"א ללקט כגון דבר דק מאוד : הלוקח לבהמה . בשעת לקיחה לבהמה : יד בהמתו אצל בהמתו של נכרי . דסבירא ליה דפירותיו הוה טבל ודאי כמו דס"ל ר"מ לעיל ואם מעמיד בהמתו אצל בהמת נכרי שאוכלת מפירות הנכרי הוה כמאכילה טבל : ואם אכלה. גרסינן כיון דממילא קא אכלה אינו מחויב להפרישה : טו על מנת שהנכרי זנה . אף שזנה מטבל מכל מקום מותר : טז בודאי . דהישראל מכלה הטבל ולא הופרש ממנו תרומתו : משפשפו . ולא הוה כסיכה כיון שלא נתכוין לכך : יז ליישב אחריו . אף שהשמן בעין עליה מ"מ אחר שכבר נתגלגל מותר לישראל להנות ממנו : יח לתוך המורייס . ושמן דגים ולא לאכלה בעיניה וכן אלונתית והוא שמן ובשמים מעורבין ביין : טחינין . תבשיל של גריסין מעורב עם תבלין : חייב בדמאי . דהוה כמו אכילה ממש ולא הוה כלוקח לזרע ולבהמה דפטור מן הדמאי : הן עצמן . אם לקח מוריים מעורב ביין וכן אלונתית או טחינין : פטורין מן הדמאי. דלא גזרו על תערובות דמאי ואף לרבי דס"ל בפ"ה דתרומות יין למוריים אסור לזרים דהוה כמו בעין ולטמא עבידא מ"מ בדמאי הקילו (ירושלמי פ"א) : ליתן ע"ג חטטין חייב . גרסינן ולא גרסינן וכרשינין דמבואר זה ברישא דחייב . יין ושמן דרכן ליתן ע"ג חטטין והוה לסיכה דחייב : ורשב"א פוטר . דאין זה דרך סיכה ועוד אמר רשב"א דאף בכרשינין שלקחן בעין כיון דדעתו לעשותן טחינין לערבן היה כמו שלקחן תערובות ופטור מדמאי : קילור . לשוף את העין לרפואה: פטור מן הדמאי. דמיד שנתן לתוך הקמח נתבטל היין ואבד זכרו ולכן הן עצמן פטורין מן הודאי וקילא מיין למוריים דהן עצמן חייבים בודאי וכשלקחן למוריים חייב אף בדמאי דשם אינם בטלין מיד: יט מותר ליתן. שכבר בטל ע"ג העורות הראשונים ולא חזי למידי דמיד בטילי כמו בקמח למלוגמא ולכן כשלקחו מתחילה לעורות פטור מדמאי כמו בקמח ומלוגמא לעיל : כ ערב . אפרסמון א"נ שנתערב עם בשמים מור ואהלות ולכן לב"ה פטורין מן הדמאי : פלייטון . שמעורב עם בשמים הרבה וקילם רית הבשמים : תשלומי תרומה . שמשלם מחולין והן נעשין תרומה כדכתיב ונתן לכהן את הקדש וכן אם אכל החומש שמשלם שהן נעשין תרומה וכן חומש חומשה דאימת תרומה על ע"ה ומשלם מחולין מתוקני' וא"צ להפריש הכהן ממנה דמאי כשניתן לו מעם הארץ וכן מותר העומר ואינך דאימת קדשים עליו : ותוספת הבכורים . אם המה מעט מוסיף ממינו ופטור מדמאי בשל ע"ה : ב"ש מחייבין . ואי אשכח תנא דתני חייב לא סמכינן עלה דב"ש היא ולא קי"ל כוותיה : ה"ג וכולן שקרא לתרומת מעשר ולמ"ש . דאילו מ"ר מותר לזרים ואף שמפריש אינו נותן ומ"ע אין מוציאין ממנו אף בדמאי דהמע"ה ואין לו הפסד בהפרשתו לכן אשמעינן בתרומה ומ"ש דפודה אותו דאף דפטור מ"מ אם קרא שם חל על זה : כא קופת המרחץ . גרסינן שנותנין בתוכו שמן להעביר זוהמת המרחץ דמאום פטור אף מן הודאי דבטל מיד כשנותן לתוך הקופה שלהן והוה כמו יין שבתוך הקילור (מפרש): טומאת משקה . דמשקין מקבלין טומאה כמבואר במכשירין ושמן א' מהם אבל זה בטל מתורת משקה: כב שהגרדי. האורג שאין סך לתענוג אלא שלא תזיק לו האריגה מ"מ חייב דנהנה משמן של טבל והוה סיכה ממש אבל מה שהסורק נותן לצמר כדי שתעשה מלאכת הסריקה בקל אינו לסיכה כלל ובטל ע"ג צמר לכן פטור מדמאי דהוה כשמן לסוך בו הכלים : שמן של שביעית . דלא ניתן אלא לסיכה: לגרדי. דהוה דרך סיכה אבל לא לסורק דאיבוד הוא :

פרק ב א אורז . שבחולת אנטוכיא במקומו מותר גרסינן וכן הוא ברש"י בכורות דף לא וכה"ג הגיה הגר"א וכן בירושלמי פ"ב שבחולת אנטוכיא בסביבות אנטוכיא כמו מחול הכרם והוא חו"ל במקומו מינכר ופטור מדמאי אבל כשבא לא"י חייב בדמאי דאתי לאחלופי באורז א"י אבל אורז ח"ל מינכר אף בא"י ופטור אף בא"י מדמאי : עד בורו . דשם ניכר אבל משם והלאה חייב דמיחלף בשל א"י ואף בחו"ל חייב דיי"ל מא"י הביאום : ב חבר . לענין טהרות דהיינו פרוש ויהיה בגדיו ומשקין שלו טהורין ואף ת"ח אינו חבר אא"כ קבל עליו דברי חבירות והכל מבואר ברע"ב בפי' המשנה משנה ג' פ"ב : שלא למכור לע"ה . גרסינן כנוסחת הגר"א והיינו המבואר במ"ג דאינו מוכר לע"ה לח ויבש דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י וע"ה יטמאנו והוה ד' דברים דתרומה ומעשרות בחדא חשבינן : ג להיות נאמן . על המעשרות ולא יהיו פירותיו דמאי : ואת שהוא מוכר . מפירות קרקעותיו

וחכמים אומרים המתארח אצל עם הארץ נאמן אמר להם ר' מאיר על עצמו אינו נאמן יהא נאמן על [ג] (ד)[אלו] (ג) מימיהן של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות אוכלין זה אצל זה ואעפ"כ פירותיהן שבתוך בתיהן מתוקנין : ד עם הארץ שקבל עליו כל דברי חבירות ונחשד על דבר אחד (ד) נחשד על כולן דר"מ וחכמים אומרים אין חשוד אלא על אותו דבר בלבד : ה (ה) גר שקבל עליו כל דברי התורה ונחשד על דבר אחד אפילו על התורה כולה הרי הוא כישראל מומר : ו (ו) עם הארץ שקבל עליו כל דברי חבירות חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו גר שקבל עליו כל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ר' יוסי בר' יהודה אומר אפילו דבר קטן מדקדוקי סופרים : ז (ה) (ז) כהן שקבל עליו כל עבודת כהונה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו בן לוי שקבל עליו כל עבודת לויה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו שנאמר (ויקרא ז) המקריב את דם השלמים וגו' (ח) אין לי אלא זריקת דם והקטר חלבים מנין ליציקות ובלילות (ו) תנופות והגשות הקמיצות והקטרות המליקות והקבלות והזאות והשקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע ונשיאות כפים מבפנים ומבחוץ ת"ל (שם) בני אהרן כל עבודה שהיא בבני אהרן [אמר ר"ש] יכול אין דוחין אותן אלא ממתנות מקדש בלבד מנין אף ממתנות גבולין ת"ל (דברים יח) ראשית דגנך [תירושך ויצהרך] וגו' מפני מה (שם) כי בו בחר ה' כל המקבל עליו שירות יש לו במתנות כל שאין מקבל עליו שירות אין לו במתנות (ט) בזמן שהכהנים עושין רצונו של מקום מה נאמר בהם (ויקרא ו) חלקם נתתי אותה מאשי משלהן הן נוטלין ואין נוטלין משלי ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מה נאמר בהם (מלאכי א) מי גם בכם ויסגור דלתים וגו' : ח (ז) (י) וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר"מ ר' יהודה אומר חזרו בפרהסיא מקבלין אותן במטמונות אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים [ד] בין כך ובין כך מקבלין אותן שנאמר (ירמיה ג) שובו בנים שובבים וגו' : ט (כ) הבא לקבל עליו אם היה נוהג מתחלה בצינעא מקבלין אותו ואחר כך מלמדין [ה] ואם לאו מלמדין אותו ואחר כך מקבלין אותו (ח) ומלמדין אותו (ל) [ו] והולכין ומקבלין לכנפים ואחר כך מקבלין לטהרות [אם] אמר איני מקבל עלי אלא לכנפים בלבד מקבלין אותו קבל עליו לטהרות ולא קבל עליו לכנפים אף על הטהרות אינו נאמן (מ) עד מתי מקבלין ב"ש אומרים למשקין שלשים יום לכסות שנים עשר חודש ובה"א (נ) זה וזה לשלשים יום : י (ס) הבא לקבל עליו אפילו תלמיד חכם צריך לקבל עליו אבל חכם היושב בישיבה אין צריך לקבל עליו שכבר קבל עליו משעה שישב אבא שאול אומר אף ת"ח אין צריך לקבל עליו ולא עוד אלא אף אחרים מקבלין בפניו (ט) [ז] חבורה (ע) אין בניו ועבדיו צריכין לקבל בפני חבורה אלא מקבלין בפניו חבורה ר"ש בן גמליאל אומר אינו דומה חבר שקלקל לבן חבר שקלקל : יא (פ) בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו עם הארץ אין אביו חושש שמא מאכילו (י) [בטהרות אם יודע שמאכילו בטהרות הרי זה אסור] ובגדיו טמאים מדרס : יב (צ) בת ע"ה שנשאת לחבר אשת ע"ה שנשאת לחבר עבדו של ע"ה שנמכר לחבר צריכין לקבל עליהן בתחלה בת חבר שנשאת לעם הארץ אשת חבר שנשאת לעם הארץ עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ הרי הן בחזקתן עד שיחשדו ר"ש בן אליעזר אומר צריכין לקבל עליהן בתחלה וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה (קומטת)[קומעת] על ידו תפלין נשאת למוכס והיתה קושרת על ידו קשורין (*צ) בנו של חבר שהיה למוד אצל עם הארץ עבדו של חבר שהיה למוד אצל עם הארץ הרי הן בחזקתן עד שיחשדו : (צ*) בנו של עם הארץ שלמוד אצל חבר [ח] [עבדו של עם הארץ שהיה למוד אצל חבר] כל זמן שהן אצלו הרי הן כחבר יצאו מאצלו הרי הן כעם הארץ : יג לא יאמר אדם חבר לעם הארץ הולך ככר זו ותן לפלוני חבר שאין משלחין טהרות ביד עם הארץ חבר שאמר לו עם הארץ הולך ככר זו והולך לפלוני ע"ה לא יתן לו שאין מוסרין טהרות לעם הארץ : יד עם הארץ שאמר לחבר תן לי ככר זה (*צ) ואוכלנו יין זה ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין טהרות לעם הארץ היה נדור מן הככר ואמר לו תן לי ואוכלנו אבטיח שניקר ואמר [לו] תן לי ואוכלנו יין ונתגלה ואמר לו תן לי ואשתנו לא יתן שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו (ק) כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן (ר) ואין (*ר) מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן : טו נשאלין לעם הארץ על טהרותיו ובלבד שלא יאמר לו צא אכול צא שרוף אלא אומרים לו אם כזה שאלת טמא ואם כזה שאלת טהור :

פרק ג

א העיד רבי יוסי בן המשולם משום ר' נתן אחיו (א) משום ר' אלעזר הסמא (א) שאין עושין טהרות לעם הארץ לא יעשה לו (א) [עיסתו של תרומה] בטהרה אבל עושה לו עיסתו של חולין בטהרה (ב) מפריש ממנה חלה ונותן (ב) [לתוך כפישה] ועם הארץ בא ונוטל זו וזו· לא יעשה לו (ג) [זיתים של תרומה] בטהרה אבל עושה לו זיתים של חולין בטהרה מפריש מהן תרומה (ג) ונותן לתוך כליו של חבר ועם הארץ בא ונוטל את שתיהן : ב (ג) כשם שאין נותנין תרומה אלא לכהן חבר כך אין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר (ד) האוכל (*ד) תרומת עם הארץ משלם קרן וחומש לכהן חבר וחבר נוטל דמיו ומפייס (ד) [את עם הארץ] : ג תרומת חבר ותרומת עם הארץ שנתערבה כופין את עם הארץ למכור את חלקו (ה) [וחולק כהן עם] ישראל ישראל עם כהן כותי במקום כותי מפני שהוא כמציל מידו אבל לא בארץ מפני שמחזיקין (ו) בכהונה אף בארץ ישראל מקום שמכירין בו שהוא כותי מותר לחלוק הימנו : ד אוכל כהן ישראל עם כהן כותי בזמן שעושה בטומאה אבל בזמן שעושה בטהרה הרי זה לא יאכל עמו (ה) מפני שמאכילו בשר בכור טהור ומשקה אותו יין רבעי [א] טהור : ה בראשונה היו אומרים חבר שנעשה גבאי דוחין אותו מחבורתו חזרו לומר כל זמן שהוא גבאי אינו נאמן פירש מגבאותו הרי זה נאמן : ו חבר שהיה חוכר מעם הארץ עיקרי תאנים ודליות של ענבים

הגהות הגר"א (ד) של אחרים אר"י : (ה) רש"א כהן : (ו) פתיתות ומליחות : (ז) בן לוי שקבל עליו כל עבודת לויה חוץ מד"א אין מקבלין אותו וכולן שחזרו : (ח) רש"א בין כך ובין כך מקבלין אותו ומלמדין אותו והולכין ומקבלין לכנפים : (ט) הבא לקבל עליו דברי חברות צריך לקבל בפני ג' חברים שאין דומה חבר שקבל לבן חבר שקבל : (י) דברים טמאים משיודע שמאכילו בטומאה טמא ובגדיו טמאים מדרס : (א) חלת עיסתו : (ב) בכפישה או באנחותא : (ג) תרומת זיתיו : (ד) לע"ה : (ה) וחלק כהן ישראל : (ו) אותם :

נוסחאות כ"י

(א) שאמר : (ב) ונופל נותן :

אור הגנוז

[ג] עלי אמר להם מימיהם של וכו' : [ד] מדין : [ה] אותו : [ו] רש"א לעולם מקבלין אותו ומלמדין אותו והולכין ומקבלין לכנפים ואח"כ מקבלין לטהרות : [ז] המקבל בפני חבורה : [ח] צריכין לקבל עליהן בנו של עמי הארץ שהי' למד אצל חבר או עבדו של עה"א וכו' : **פרק ג** [א] תיבת טהור חסר :

חסדי דוד

לגרוס להם טומאה אבל למכור לע"ה חולין לא ויבא סובר דמותר כי הוא סובר דמותר לגרום טומאה בחו"ל לחולין: מנין ליציקות ובלילות כו'. תנא וסייר דישון המנורה ודישון המזבח ותרומת הדשן וכמה אחריני וכ"כ התוספות צבכורות : משלהן הן נוטלין ואין נוטלין משלי . אע"ג דאמת משלחן גבוה קא זכו מ"מ מעלה עליהם הכתוב כאילו נוטלין משלהן משא"כ אם אין עושין רצונו של מקום גזל הוא בידיהם : הבא לקבל כו' ואח"כ מלמדין אותו כו'.עי' בבכורות דל"א ותראה כי יש כאן חסרון וסברא אחרת . ומה שקרא לנט"י כנפים הוא משום דצריך להגביה ידיו למעלה דמש"ה נאמר נוטלין לידים: עד מתי כו'. פי' עד כמה ליקבל עליו וליזל כדי שנחזיקהו לחבר בס"א כו' : הבא לקבל עליו אפילו ת"ח כו' . בבכורות מוכח דמדינא מודה ת"ק לא"ש אלא דסלסול הוא דנהגו כהנים ע"ש : חבר אין בניו ועבדיו כו' . כנ"ל וע"ש בבכורות שאינו דומה חבר שקבל כו' וכפירש"י : בת חבר שנשאת לע"ה כו'.ומיירי כשחזרה תחת יד חבר דאז הרי הן בחזקתן וכמו שפירש"י שם בגמ' : לא יאמר אדם חבר לע"ה הולך ככר זה כו'.וקמ"ל דאע"ג דשלא ליה בתוך כלי שאינו מקבל טומאה ומזהירו שלא יגע בככר קמ"ל דעכ"ז אין מוסרין שאינו נאמן וחיישינן שמא יגע : נשאלין לע"ה כו' ובלבד שלא יאמר לו כו'. פי' כי אם אומר לו לא אכול משמע שמחזיק בידו שהן טהרות לגמרי ומותרת לאכול וכן כשאמר לו לא שרוף מחזיק בידו ואסור אבל דרך למוד מותר :

פרק ג האוכל תרומת ע"ה משלם קרן וחומש לכהן חבר כו' : דכתיב ונתן לכהן את הקודש דבר הראוי להיות קדש ולכן אין מוסרין לע"ה אבל נותן לחבר והחבר מפיים את ע"ה בדמי הקרן והחומש מעכב לעצמו : חולק כהן ישראל עם כהן כותי במקום כותי כו' כנ"ל והוא גבא בס"ע ואינו עדין לדלעיל כלל:אוכל כהן ישראל עם כהן כו'.דמידי דכתיבי באורייתא מזהר זהירי ולא במידי דרבנן ולכן חיישינן שמא יאכילנו בשר בכור בזה"ז דרבנן אמרו דאינו נאכל בלא מום וכן ברבעי דאין לו תקנה בזה"ז לית להו . אבל בימי טומאתו ליכא למיחש

מצפה שמואל

(ג) עי' ירושל' שם הגירסא הנכונה:(ד) עי' בכורות ל וירושלמי שם וה': (ה) שם לו יבמות מז: : (ו) שם ושם וירושלמי שם : (ז) שם : (ח) חולין קלב: : (ט) עי' רש"י בכורות לא ד"ה וכולן : (י) בכורות לא. . (כ) שם ו: (ל) ירושלמי פ"ב כד. : (מ) שם : (נ) שם וירושלמי שם כן הוא לפום מסקנת הגמ' אבל עיקר הנוסחא י"ב חודש : (ס) שם וירושלמי שם: (ע) שם : (פ) עי' ר"ש פ"ב מ"ג : (צ) שם:(*צ) מיי' פ"י הלכה ג שם : (*צ) מיי' שם : (צ*) עי' שו"ע או"ח סימן תרי"ב סעיף ה בהג"ה ובביאורי הגאון לשם דגירסא דוקא כשאמר ואוכלנו אבל בנזיר כיון דכ"ע שתי אמרת שאני : (ק) פסחים כב: וערפ"ג בירושלמי ובתוס' מסכת ע"ג ו. ד"ה מנין : (ר) עי' ברכות מ"ה. : (*ר) עי' מיי' פ"א מהלכות ברכות בסוף ובהשגות שם : (א) עי' גיטין פ"ב . : (ב) שם : (ג) עי' חלה פ"ד מ"ט וחולין קלב: (ד) עי' ירושלמי פ"ו דתרומות לא. : (*ד) מיי' פ"י מהלכות תרומות הלכ"א : (ה) עי' שבת נג. בכורות לג וירושל' פ"ג ה' :

מנחת בכורים

קרקעותיו : שהוא לוקח . ע"מ למכור דאילו לאכול תנינן לה את שהוא אוכל : דברי ר"מ . וכן מבואר במ"ג פ"ב בסתמא ור"מ היא : נאמן . דאינו מפסיד אומנותו בכך: על עצמו א"י.דאינו זהיר ואוכל אצל ע"ה שאינו מעושר יהא נאמן לומר שהוא מעושר אתמהא אלא א"י: מימיהן של בע"ב. מדברי ר"י היא וכן הוא בירושלמי וכן הגיה הגר"א: זה אצל זה . ואף אצל ע"ה מ"מ מתקנין הפירות שבבתיהן ולכן נאמן אף במהארח אצל ע"ה : ד כל דברי חבירות . המבואר כאן ובמשנה ג' פ"ב וגם צריך לקבל אותן דברים דבעינן למעשרות כגון להיות מעשר מה שהוא לוקח המבואר במ"ב וכאן : נחשד על כולן . וצריך לקבל עליו מחדש : בלבד . וכשחוזר וקבל עליו אותו דבר וראינו שנהג בצינעה אותו דבר הוה חבר ונאמן: ה כישראל . דקדושיו קידושין ולא אמרינן דחזר לגיותו כמעיקרא : ו מדקדוקי סופרים . אומרא מדרבנן : ז אין מקבלין אותו . שנאמר המקריב את דם השלמים לו תהיה שוק הימין למנה כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בה והך שנאמר קאי על בן כהן כדפרישית כי כל עבודת לויה לשורר ולשרת: אין ליאלא זריקת דם והקטר חלבים . כמבואר בקרא המקריב את דם השלמים והיינו הקטרת האימורין בזה כשאינו מודה אינו נוטל חלק ממתנות אבל כשאינו מודה בש"ד כגון היציקות במנחות וכן אינך: והקטרות . בעוף : ההזאות. בדם חטאת העוף : מבפנים . במקדש : ומבחוץ . בגבולין אף שאינה מעבודות כלל : בני אהרן . מבני אהרן גרסינן וסיפא דקרא דלעיל הוא המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן דבני אהרן מיותר אלא לאשמועינן דכל עבודות שהוא בבני אהרן צריכין להיות מודים בה:ממתנות המקדש.דכתי' לו תהיה שוק הימין למנה והוא מתנות שבמקדש: מתנות גבולין והוא תרומה ואינך:וגו׳.מרא"שית גז צאנך תתן לו כי בו בחר ה' נ"ע הוא למה תתן משום שבו בחר ה' לעמוד לשרת אבל כשאינו מודה בשירות לא תתן לו : ויסגור דלתים . וסיפא דקרא אין לי חפץ בכם ומנחה לא ארצה מידכם : ח וכולן . בין ע"ה שקבל דברי חבירות וכן כהן ענין כהונה וכן לוי ונחשד לדבר שקלקלו מעשיהן אין מקבלין אותן כיון שא"י לעמוד בהן : בפרהסיא . שהכל רואין ואין גונבין דעת הבריות כשחוזרין למוטב מאמינים אותן אבל חזרו במטמוניות היינו בצנעה עוברין אבל לא לפני בני אדם שגונבין דעת הבריות אין מקבלין אותן כשחזרו דברמאות הן חוזרין ובגמ' איתא נמי איכא דאמרי עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא אין מקבלין אותן והיינו כשלא היללו שם שמים בפרהסיא מקבלין אותן כשחוזרין וי"מ שנהגו דברי חבירות בסתר אף במטמוניות ובאמונה היו עושים מקבלין אותן כשחוזרין למוטב אבל אם לא ראו שנהגו אף בצנעא י"ל דגונבי דעת הבריות הוו מעיקרא ותשובתן לאו כלום היא: שובבים. בכל ענין ארפא משובותיכם והקב"ה מוחל וכן ב"ה מאמינים לו : ט לקבל עליו . דברי חבירות : נוהג מתחלה . בתוך ביתו הדברים שחבר נזהר בהם ואינו עושה לפנים: מקבלין אותן . שנחזיקנו כנאמן וכחבר לכל דבר : ואח"כ מלמדין אותו . דיני טומאה לכל מה שצריך ליזהר ונאמן הוא מיד דמסתפק ושואל הוא : ה"ג ר"ש אומר בין כך ובין כך וכו' כנוסחת הגר"א וכן הוא בגמרא אף שלא ראינו נוהג בתוך ביתו מ"מ מיד שקבל מקבלין ואח"כ מלמדין אותו והולכין : לכנפים . שיטול ידיו קודם שיגע באוכלין וקודם אכילה דידים שניות הן לתרומה : לטהרות . לאומר שאוכל טהרות ונחזיק טהרותיו כטהרות גמורים לאכול תרומתו כתרומה טהורה : מקבלין אותו . לזה : אף לטהרות . כיון דבדין נט"י דהוא דבר קל א"י לעמוד איך נחזיקנו נאמן בענין חמור : עד מתי מקבלין . דברי חבירות שנקבלנו לאלתר ונחזיקנו כחבר : למשקין . אם קבל עליו דברי חברות ל' יום נאמן למשקין שטומאתן קלה דאינו אלא מדרבנן : ולכסות . שלא נחזיק בבגד ע"ה דמדרס לפרושין כמבואר דחגיגה ספ"ב צריך לנהוג י"ב חודש : זה וזה לל' יום . ה"ל מקולי ב"ה ומחומרי ב"ש וכן הגיה הגר"א תוספתא זו ובס"ג הוא ביבמות פ"א הלכה ב : י ת"ח צריך לקבל . דברי חברות דמשרב ביהמ"ק נהגו כהנים סלסול בעצמן שלא להאמין לת"ח אא"כ קבל : אלא בפניו . הכי גרסינן. סגי כשמקבלין לפני אביהם : ה"ג בפני ג' חבירים רשב"ג אומר אף בניו וכ"כ צריכין לקבל בפני ג' חבירים שאינו דומה חבר שקבל לבן חבר שקבל וכן הוא בש"ס וכן הגיה הגר"א והיינו דבן חבר שאין עליו זהירות אלא סרך אביו אינו נזהר כולי האי לכן צריך לקבל ולפי גירסא זו יש לפרש נמי דאינו דומה קאי לדברי ת"ק לכן בן חבר א"צ לקבל שאינו דומה חבר דצריך לקבל שאינו עליו רגילות לשמרו מה שאח"כ בן חבר זהיר טפי משום סרך אביו וגירסא דהכא א"א לכוין : יא שמא מאכילו . ועי' יבמות קיד. מיתניא כה"ג לענין תרומה דף ל"ח שמא יאכל תרומה טמאה דאין מצווה להפרישו ומוקי בדרבנן ועי' כאן הגי' בר"ש ובהגהות הרא"ש פ"ד אות ד' ועי' לקמן בפ"ג הל"ז : יב בתחלה . אף דאשת חבר א"ל לקבל איסי דלא הוה בעת קבלת החבר צריכין לקבל מחדש וי"ג כבתחלה (רש"י בכורות דף ל: ד"ה צריכין) : בחזקתן . כמו בתחילה: בתחלה. מחדש ולא מהני קבלה שקבלו בהיותן אצל החבר : קומעת . קושרת עי': קשורין . קשרי מוכסין שנותנין לסימן שנפטר ממוכס : בחזקתן . וכ"ע מודו דל"ד לנשואין דהוה בקבע אצלו וכגופו ולכן בבת חבר לע"ה צריכה לקבל אבל כאן לא : ה"ה כחבר.ובלבד שיקבלו כמו בבת ע"ה הנשאת לחבר וכ"ש הוא : יצאו מאצלן. נתבטל דברי חבירותן: יג חבר שאמר לו ע"ה . אף שנשאר ביד ע"ה מ"מ אסור : יד שניקר . מנחש והוה סכנתא : דבר האסור . משום לפני עור: ועל כולן . כל האיסורין אין מברכין דאין מברכין על דבר איסור וכ"ש שאין מצטרפין לברך בזימון : ואין עונין אחריהם אמן . כשמברך א' עליהן דה"ל ברכה לבטלה : טו נשאלין לע"ה . כשהע"ה שואל על טהרותיו יכול להשיבו טמא או טהור אף שהע"ה יאכל על פיו שאינו אומר לו לא אכול אלא טהור : לא שרוף . דשמא ע"ה משקר וגורם לשרוף טהרות אבל אמירה בעלמא טמא או טהור לית לן בה :

פרק ג א העיד שאין עושין טהרות לע"ה. כדמפרש ואזיל שלא יעשה לו עיסתו של תרומה כלומר להפריש חלתו בטהרה : לא . דהכא נטמאת כל העיסה ביד ע"ה והכהן יסמוך על הגבל חבר וסבור שטהורה היא : אבל עושה לו . כל העיסה מתחלתו ועד סופו בטהרה וחלתו טהורה וי"מ דאין להפריש חלתו בטהרה אף ממ"א דלא התירו רק משום כדי חייו דגבל ולכן דוקא כשנוטל שכר מכל העיסה אבל לעשות החלה לבדה טהורה משום הכיא פורתא לא התירו לו : כפישה . הוא פשוטי כלי עץ דאינם מקבלין טומאה : זו וזו . נוטל גם החלה עם הכלי ואינו חושש החבר הגבל שמא יטמאנה ביד דאמרינן ליה אי נגעת ביה הדר לטיבלא וכיון דמהדר לתקן מסתמא לא יגע בו וכל זה התירו משום כדי חייו דגבל : זיתים של תרומה. להפריש רק התרומה משום דחיישינן שמא נגע ככר בזיתים דמקבלי טומאה במעטן שהוכשרו לקבל טומאה א"כ דמשום כדי חייו פורתא לא שרינן ליה : כליו של חבר . כלים שהחבר משתמש בהן שאינם מקבלין טומאה כגון כלי גללים כלי אבנים ולא נקט כפישה לפי שהוא פשוטי כלי עץ ולא חזי לזיתים : את שתיהם . גם התרומה בהכלי דאמרינן ליה אי נגעת בי' הדרא לטיבלא וכדפרשינא לעיל : ב אלא לכהן חבר . דהתשלומין נעשין תרומה : משלם קרן וחומש . לכפרה ונעשה תרומה והכהן פ"ה נוטל דמים בעד שווי תרומתו ולא חולין דנעשה תרומה ואין מוסרין תרומה לע"ה:ג ה"ג חולק כהן ישראל עם כהן כותי במקום כותי וכו' כמו בנוסחת הגר"א והיינו הכותים שעבדו להר גרזים ונתערבו בהן כהנים פסולין· בימי עזרא כמבואר בקרא שם ולכן במקום שניכר שהמה כותים כגון במקומן והוא בחו"ל מותר לישראל לחלוק עמו תרומה ומצוה הוא להציל תרומה מה"י במה שאפשר ול"ח שמחזיקו אותו לכהן כיון שחולק הישראל תרומה עמו משום שניכרין המה במקומן : אבל לא בארץ . כלומר שלא במקומם אסור לחלוק עמו דמחזיקין בכהנים: אף בא"י במקום שמכירין אותו. כלומר גם בא"י במקום שניכרין מותר ולא חיישינן למידי ומצוה ג"כ איכא כדי להציל מידם : ד שעושה בטומאה . שמאכלי הישראל טמאים ואינו מאכיל טהרות לע"ה כלל אבל כשחולין טהורין אינו מאכיל אף שחולין הם ולא חיישינן לטומאתן מ"מ אסור כדמפרש: שמאכילו בשר בכור. כלומר אם ירגילו אצלו לפעמים יאכילנו גם בשר בכור שהוא קדש או יין רבעי וכה"ג גזרינן בשבת דף י"א : ה גבאי. לגבות דסתם גבאי גזלן דנוטל יותר מקצבת המלך ונפסל אף לאחר שיפרוש מגבייתו וה"ג על הטהרות : פירש . וקבל עליו דברי חבירות כבתחלה שצריך לקבל דברי חברות : ו עיקרי תאנים לנוטען

מעשר ונותנין לו ואין נותן לו אלא משלו : ז בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו עם הארץ אין אביו חושש שמא מאכילו דברים שאינן מתוקנין היו בידו פירות אינו חושש שמא אינן מתוקנין הן אם אמר לו האכילני מעשר ומאכילו : ח (ו) (*ו) לא ישתמש חבר במשתאו של עם הארץ ובסעודתו של ע"ה אא"כ היה מתוקן א) תחת ידו [ב] אפילו אינה אלא מינקת אחת של יין לפיכך חבר ששימש במשתאו של עם הארץ ובסעודתו של ע"ה הרי זה חזקה למעשרות : ט (ז)חבר שהיה ב) יושב במשתאו של עם הארץ ובסעודתו של ע"ה אפילו רואין אותו נוטל ואוכל מיד נוטל ושותה מיד אין לו חזקה למעשרות שמא עישר בלבו היה בנו מיסב אצלו מעשר עליו אחר אין מעשר עליו בנו במקום אחר מעשר עליו : י (*ז)בן חבר שהיה מיסב במשתאו של ע"ה בסעודתו של ע"ה אפילו רואין אותו נוטל ואוכל מיד נוטל ושותה ג) אין לו חזקה למעשרות שמא עישר בלבו אע"פ שאמרו כל אלו תקלה לאחרים הן (ח)אם היה שותף עמו בחנות הרי זה חזקה למעשרות : יא (*ח)עם הארץ שהיה משתמש בחנות של חבר אע"פ שחבר (ט)יוצא ונכנס הרי זה מותר ואינו חושש שמא החליף : יב (י)היה הוא נאמן(*י)ואשתו אין נאמנת לוקחין ממנו ואין מתארחין אצלו ואע"פ שאמרו הרי הוא כשרוי עם הנחש בכפיפה ד) אשתו נאמנת והוא אינו נאמן מתארחין אצלו ואין לוקחין הימנו הוא (ז) נאמן ואחד מבניו נאמן [ג] ואחת משפחתו נאמנת לוקחין ואוכלין על פיהן ועושין לו ואוכל בשביעית ובטהרות אינן רשאין לעשות כן : יג הנתתומין לא חייבו אותן חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה ופטורין מן השני (כ) בד"א (*כ)במוכר בחנותו על פתח חנותו אבל המוכר בפלטר או בחנות הסמוכה (ח) [לחנותו] ה) חייב בשני : יד (ל)את שדרכו למוד בגסה ומדדו (ט) [בין בגסה ובין בדקה דקה טפילה לגסה את שדרכו לימדד בדקה ומדדו בין בדקה בין בגסה טפילה גסה לדקה] : טו אלו דברים הנמכרין בגסה מיני תבואה וקטניות [דרכו לימדד בדקה] דברי ר' מאיר וחכ"א [ד] דברים שדרכן לימדד בדקה ומדדן בגסה משפיעה ומוכרן (י) [ה] [דמים אם מדדן בדקה הרי זה חייב רבי נחמיה אומר הנמכר בדקה הרי הוא בדקה בגסה הרי הוא בגסה] ר' ישמעאל ו) בר' יוחנן בן ברוקה אומר הנמכר בדקה הרי זה חייב אפילו לא מכר לו אלא סאה ורובע צריך לעשר את הרובע [ר"ש ב"ג אומר משום רבי יוסי קליעה של שום וסלי תאנים וסלי ענבים וקופה של ירק] לימין במדה גסה מלימין ולמטה במדה דקה ובלח הין (יא) [במדה] גסה מהין ולמטה (יב) [במדה דקה וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יוסי קליעה ז) של שום הרי הוא ח) במדה גסה] : טז (מ)לא התירו למכור ט) דמאי אלא לסיטון בלבד בעל הבית בין כך ובין כך צריך לעשר דברי רבי מאיר וחכ"א אחד סיטון ואחד בעה"ב מותר למכור ולשלוח לחבירו וליתן לו במתנה : יז (יג) [המשלח] בין לעם הארץ ובין לחבר צריך לעשר רבן שמעון בן גמליאל אומר לעם הארץ צריך לעשר לחבר צריך להודיע (נ)אמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה ששלח (לו) [לי] ר' יוסי ברבי אתרוג גדול מציפורי ואמר זה בא בידי מקסרי ולמדתי ממנו שלשה דברים אחד שהיה ודאי ושהיה טמא ושלא היה בידו אלא זה בלבד שאילו היה בידו אחר היה מעשר ממנו עליו : יח הלוקח מן התגר ואמר זה מתוקן וזה אינו מתוקן אף על המתוקן אינו נאמן את שדרכו לימכר דמאי נאמן : יט חבר שהיה מוכר משפיע ומתוקן ונתמנה לו דבר שהוא דמאי (ס)צריך להודיע שכל דבר שהוא של דמאי צריך להודיע (לכל) ר"ג היה מאכיל את פועליו דמאי(ע)ומודיע (*ע)ואם בידוע (יד) [של בעל הבית] מאותו המין אין צריך להודיע : כ גבאי קופה (פ)אין (*פ)גובין ומכריזין ביום טוב כדרך שגובין ומכריזין בחול אבל גובין בצנעא בתוך חיקן ומחלקין על כל שכונה ושכונה : כא (צ)גבאי צדקה בשביעית מדלגין על פתחיהן של אוכלי שביעית דברי ר"מ והכ"א אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית אפילו פת נתנו להם מקבלין אותם הימנו שלא נחשדו (טו) [ו] [מתנות] אלא מעות וביצים בלבד אם היתה עיר כולה של אוכלי שביעית (*צ)אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית הכהנים (טז) [גובין] בטהרה צריכין לדקדק באוכלי שביעית :

פרק ד

א (א)הלוקח ירק מן השוק הרי זה בורר כל היום כולו ואינו חושש משגמר בלבו י) אסור להחזיר אין יכול מפני שצריך לעשר ולעשר אין יכול מפני שמחסר [מנין] וליטול אחד [א] ולהניח אחד אין יכול שמא יבא אחד (א) [ויטול] ונמצא מעשר מן המתוקן על שאינו מתוקן : ב (ב)הרוצה להחזיר עלי ירק להקל כ) ממשאו לא ישליך עד שיעשר ר' יוסי אומר בודאי אסור ובדמאי מותר : ג המוצא פירות בדרך ל) ונטלן לאכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר רבי יוסי אומר בודאי אסור ובדמאי מותר : ד (*ב) קניבת ירק שבגנה הרי זו מותרת של בעל הבית ושבתוך ביתו הרי זו אסורה שעל גבי אשפה [בכל מקום] הרי זו מותרת רבי יוסי אומר כרוב שלקטו (ב) [לקנב את (ג) האספרגוס שבו] ולהשליך הרי זה מותר לקטו לאכלו ונמלך (ג) [להצניע

הגהות הגר"א (ז) אינו : (ח) לפלטרין : (ט) בין בדקה בין בגסה דקה טפילה לגסה את שדרכו למדוד בדקה ומדדו בין בדקה בין בגסה טפלה גסה לדקה : (י) דמאי דבר שדרכו למדוד בגסה אם מדדן בגסה ה"ז חייב ר"נ אומר הנטפל לדקה ה"ה כדקה והנטפל לגסה ה"ה כגסה : (יא) מדה : (יב) מדה דקה רשב"א משום ר"י קליעה של שום וסלי תאנים וסלי ענבים וקופה של ירק שמכרן אכסרה ה"ה כמדה גסה: (יג) השולח ודאי : (יד) שאין לבעה"ב : (טו) להיות נותנים : (טז) מקבלין : (א) ליקח : (ב) לסחוט ולעשות את הפרגום : (ג) ונמלך לעשות אפרגום ולהשליך לא ישליך :

אור הגנוז

[ב] אלא : [ג] ואחד מעבדיו נאמן : [ד] אף דברים : [ה] דמאי : [ו] נותנות : **פרק ד** [א] ולהניח לא נמצא בכ"י :

נוסחאות כ"י

א) הכל : ב) מיסב : ג) מיד : ד) אחת ; ה) הרי זה : ו) בנו של ר' : ז) קליפה : ח) זו : ט) את הדמאי : י) הרי זה : כ) ולהשליך : ל) בשוק :

חסדי דוד

שמא יאכילנו כי קדש הם ואינם אוכלים בטומאה : **בן** חבר שהיה הולך אצל אבי אמו ע"ה כו'.לעיל בפ"ב אשמעינן שאין חוששין שהוא ימסור טהרות לע"ה וכאן אשמעינן להיפך שאין חוששין שהע"ה יאכילנו דבר שאינו מתוקן וסיפא קמזהיר לבן חבר שאם א"ל אבי אמו האכילני מבלי אינו מאכילו אא"כ יעשר : **חבר** שהיה יושב כו' שמא עישר בלבו . בלבו לאו דוקא אלא צריך שירחש בשפתיו וכ"ה בירושלמי:**ע"ה** שהיה משתמש בחנות כו'.אע"ג דכבר אשמעינן במ"א דלאחלופי לא חיישינן מ"מ משערינן כאן דגם יוצא ונכנס מהני אע"ג דע"ה שם בהתמדה מ"מ מירתת ומזכר זהיר טובא : **ואע"פ** שאמרו הרי הוא כשרוי כו'. קאי על שריותא דלוקחין דרישא כי אע"פ שאמרו כו' מ"מ לוקחין ובירושלמי פ"ב גרסינן אבל אמרו הרי הוא כדר כו' ולפ"ז קאי אאין מתארחין וכפשטא: **הנחתומין** לא חייבו אותן חכמים כו' . קאי על מ"ד בפ"ב ובא לחלק בין מוכר בחנותו וכו' וכ"ה בירושלמי : **אלו** דברים הנמכרים בגסה כו'.פלוגתתם מבוארה דר"מ סובר דאזלינן בתר אורחייהו ורבנן סברי דאזלינן בתר השתא ומשום דבמשנה לא קתני אלא סברת ר"מ בא התוס' להוסיף גם דעת חכמים : **רשבג"א** משום ר"י סל תאנים וכו' כצ"ל וקליעה של שום פירוש הוא דהא לקמן בסיפא גרסינן וכן הי' רשבג"א משום ר"י קליעה של שום כו' ופירושו וכן קליעה של שום הוא כאגר ירק ובעינן ביה נמי מדה גסה כדי לפטור : **לא** התירו למכור דמאי כו'.עי' בפרק הזהב דף נ' ובפירש"י ותוס'. ור"מ אזיל בתר אורחיה כשיטתו . ודרך הסיטון לקנות מאיכשי טובי שהם ע"ה והלוקח ממנו יזהר לעשר הלכך מתיר דוקא בסיטון ורבנן לשיטתייהו דאזלינן בתר זביני דהשתא דכל מי שמוכר בגסה לא תקינו לי' רבנן לעשר הלכך אין לחלק בין בעה"ב ובין סיטון : **המשלח** בין לחבר בין לע"ה כו'.

הכא מיירי במשלח בדקה לפיכך צריך לעשר לפי שזה ששולח לו מחזיקו בחזקת מעושר : **מעשה** ששלח לו ר"י ברבי כו'. ופי' דגדול הדור היה וזה היה ר"י בן חלפתא : **חבר** שהיה מוכר משפיע וכו'.אדלעיל קאי דתנן דהמשפיעין במדה גסה רשאין למכור הדמאי וא"צ אפילו להודיע כי הכל יודעין שהוא דמאי והשתא קתני שאם הי' חבר משפיע ומתוקן ונתמנה לו דבר שהוא דמאי צריך להודיע : **גבאי** קופה כו'.בירושלמי הגי' גבאי צדקה וכצ"ל כי סתם קופה גובין מעות ומעות ביו"ט מאי עבידתיה: **גבאי** צדקה בשביעית כו' אפילו פת נתנו להם כו'.בירושל' הגי' אם נתנו פת . ולגי' הספר צ"ל דרבותא היא בפת אע"ג דליכא אלא חד ספיקא שמא משל אשתקד הוא מ"מ שרי וכ"ש אם נותנים יין ושמן ושאר פירות דיש בהן ס"ס ספק משל אשתקד ואת"ל דהשתא שמא נהגו בהן קדושת שביעית ומ"ש בסיפא שלא נחשדו ליתן אלא מעות וביצים בלבד פי' דאע"ג דנחשדו לאכול הספיחים מ"מ לא נחשדו ליתנם לצדקה כדי שלא יהיה מצוה הבאה בעבירה והוא מעין מ"ש לעיל בע"ה לענין דמאי אימת קדשים עליהם ואין נותנים לכהן דבר שאינו מתוקן :

פרק ד הלוקח ירק מן השוק כו'. קאי על מ"ב דפ"ג ולתנא דמתני' יש תקנה לעשר והך תנא סבר דאין לו תקנה אלא צריך דוקא לקנות כל מה שלקח בידו והיינו אסור דקאמר כי אין לו תקנה לא להחזיר ולא לעשר : **הרוצה** לחזום כו' כצ"ל וכ"ה במשנה ב' וגם הדין דלהלן המוציא פירות הוא במ"ג והכא קמ"ל דר"י חולק: **כרוב** שלקט לקנב את האספרגוס שבו וכו'.בס"פ הנודר מן המבושל איתא הנודר מנהכרוב אסור באספרגוס עי"ש ברש"י ונראה שהיה דרכם לערב ולזרוע האספרגוס עם הכרוב ביחד . וז"ש כרוב שלקטו אדעתא לברור

מצפה שמואל

(ו) ירושלמי שם : (*ו) מיי' פ"ו מהלכות מעשר הלכה ו : (ז) שם : (*ז) מיי' שם הל"ז : (ח) עי' ירושל' פ"ו נג. ועי' במפרש : (*ח) מיי' שם פי"א הל"ד : (ט) עי' חולין ג. וכאן במשנה פ"ג : (י) ירושלמי פ"ב ה'. ג (*י) מיי' שם פ"ו ה"ה וע"ש בכ"מ : (כ) ירושלמי שם: (*כ) עי' מיי' פ"ט הל"ב:(ל) עי' ירושל' שם כל הענין עד סופו ועי' פ"ב ג. : (מ) עפ"ג שם ופ"ו יג. : (נ) פ"ג ז : (ס) עי' ירושל' שם ודף ז: : (ע) ירושלמי פ"ג ה: ועבר"ש פ"ג מ"א : (*ע) עי' מיי' פי' הל"א : (פ) שם ו. (*פ) עי' מיי' פ"ד מהלכות מ"ע הלכה כו טור וש"ע או"ח סימן תקכח בדפ"ס ליתא וכן בנוסחת הגר"א : (צ) שם עד סוף הענין : (*צ) מיי' פ"ח מהלכות שמיטה הל"כ : (א) ב"ב פח. : (ב) עי' ירושל' פ"ג ו: (*ב) מיי' פי"ד מהל' מעשר הל"א : (ג) עספ"ו בנדרים :

מנחת בכורים

לנוטען בשדה של החוכר וכן ענפי ענבים בכך וכך לשנה כשמשלם למחכיר ע"ה צריך לשלם לו חולין מתוקנין ואינו מנכה לו דמי שמעשר אבל כשהוא בשדה ע"ה חורש וא"צ לעשר ומנכה התרומה מדמי חכירתו כמבואר במשנה רפ"ו דדמאי (וע' בר"ש שם) : ז בן חבר . עיין יבמות קי"ד. שם משמע דמיתניא לה לענין שאין אביו מצוה להפרישו ובקטן מיירי והייט דמסיים דאין חושש אבל אם אמר הבן קטןלאביו האכילני צריך לעשר דלהאכיל בידים אסור ע"ש דמוקמינן זה בדמאי : ח ה"ג אפילו אינה אלא מינקת א' של יין . כלומר גם מעט היין הנשאר במינקת (כלי שמוציאין היין הנקרא ליוועך) צריך לתקן: לפיכך . כיון שאסור לשמש אא"כ יעשר מסתמא כשראו ששימש חזקה שלא הוציא מת"י דבר שאינו מתוקן : ט יושב . ולא שימש להאכילו בזה אין ראיה במה שהחבר אוכל דמעושר הוא דעישר בלבו וחושב להפריש על מה שיאכל אצל ע"ה ממ"א ולכן אוכל נמצא דאינו מפריש רק הפירות שאוכל החבר אבל לא כל הפירות של ע"ה : היה בנו . של חבר מיסב אצל החבר ושניהם יחד אצל ע"ה צריך החבר לתקן גם אכילת בנו דמצוה להפרישו מאיסורא : אחר. המיסב עם החבר אצל ע"ה א"צ החבר לעשר עליו : במ"א . שלא אצל ע"ה זה או שאין החבר מיסב אצל ע"ה כלל צריך החבר לתקן מה שיאכל בנו : י כל אלו . אם רואין החבר ובן חבר אוכלין אצל ע"ה חושבין שמסתמא כל פירות הע"ה מתוקן א"כ סברי למימר דמותר לאכול אצל ע"ה אף פירות שאינם מתוקנים ולא מסקי אדעתייהו למימר דעישר בלבו ולכתחילה אסור לעשות כן ובדיעבד אמרינן דעישר שלו לבד: אם היה שותף. ע"ה עם חבר : חזקה למעשרות . דמסתמא עישר החבר כל הפירות ולא חלקו בלבד דאין ברירה ומותר ליקח הפירות מהחנות בחזקת מעושרין : יא שמא החליף . הע"ה פירות חבר שמשתמש בפירות החבר ברשות ולא הוה כשולח יד מ"מ מתירא כיון שהחבר יוצא ונכנס : יב לוקחין ממנו . שעל הפירות הנמכר הוא הבעל הבית : ואין מתארחין אצלו . דהיא המבשלת והאופת והיא א"נ : בכפיפה . שקשה לו ליזהר כיון שאשתו א"נ מ"מ הוא נאמן למכור ולא איתרע בזה שאשתו א"נ דאמרינן דמיזהר זהיר מ"מ אחר אינו מתארח אצלו: מתארחין אצלו. דהיא עקרת הבית אבל לענין מכירה הוא העיקר ולכן אין לוקחין ממנו : הוא א"נ ואו' מבניו נאמן . גרסי' וכן הגיה הגר"א לוקחין אף שהוא א"נ מ"מ אם הם אומרים שמעושר נאמנים : עושין לו . מתקנים לו תבשיל בתוך ביתו של ע"ה ומותר לו לאכול על פיהם : בשביעית . אף שהוא חשוד על השביעית אם בנו ושפחתו נאמנים אוכלין על פיהם : ובטהרות . דקיל לגבי ע"ה ומזלזלי בה אין סומכין על בנו ושפחה של ע"ה : יג הנחתומין . המוכרין לחבר : תרו"מ. א' ממאה דמתוך שמוטרי המלך ונוגשיו חובטין אותם בכל שעה לומר מכרו בזול הקילו חכמים על פירות דמאי שלהם לבל יצטריכו לעלות לירושלים בדמי מ"ש וכ"ש מ"ר ומ"ע דכולן פטורין ליתן דהמע"ה : או על פתח חנות . גרסינן שמוכר בפרהסיא דהשוטרים חובטין אותן למכור בזול : אבל המוכר לפלטר או בחנות הסמוכה לפלטר. גרסינן דאינו מוכר בפרהסיא אין השוטרים יודעים מזה כלום ולא הקילו בהם לפטרן ממע"ש א"נ לפי שהם מוכרין בדקה:יד בגסה. כגון הסיטוניות שמוכרין בלא במדה גדולה וכן מוכרי תבואות : דקה טפלה לגסה . אף אם מכר בדקה כגון פחות משלשה קבין ביבש ופחות מדינר בלח מ"מ פטור מדמאי משום דדרך הסוחרים גדולים למכור במדה גדושה ולכן פטרום והקילום שלא להפריש דמאי ואם אירע לפעמים שמוכרין במדה קטנה מ"מ פטורין אבל דבר אשר דרכו למכרו תמיד בדקה אף שאירע שמוכרין בגסה טפלה גסה לדקה וחייב אף כשנמכר בגסה וכדמפרש ואזיל איזו דבר נמכר בגסה -ואיזו בדקה אבל החנונים מתוך שמוכרין מעט מעט שמשכירין לכן על המוכר להפריש א"כ מספי התינוקות דלא יאכילן דמאי: טו מיני תבואות . דרכן להמדד בגסה אף שמוכר לפעמים בדקה פטור מדמאי ועל כלוקח להפריש: קטניות. דרכן למדוד בדקה ואף אם נמכר בגסה חייב : דברי ר"מ . שהכל תלוי במה שדרכו להמכר אף אם עתה נמכר בדקה : וחכ"א דברים שדרכן למדוד בדקה . כיון שמוכרן עתה בגסה : משפיעה ומוכרן דמאי . גרסינן וכן הגיה הגר"א דבכל זה אזלינן בתר שעת המכירה אם מוכרן בגסה על הלוקח להפריש ואם מוכרן בדקה אף את שדרכה למכור בגסה חייב בדמאי : ה"ג ר"נ אומר הנטפל לדקה ה"ה כדקה לגסה ה"ה כגסה . וכהגהת הגר"א וכן הוא בירושל' וה"פ דעיקר טעמא מה שהסיטון פטור מדמאי הוא לפי שאינו מוכר לתינוקות וליכא מכשול דהלוקח יפריש דמאי אבל בחנוני המוכר לקטנים ואיכא מכשול צריך להפריש דמאי ולכן בנטפל לדקה כגון שמכר כמה רבעים במדה דקה ונשאר לו מעט ומכר באכסרה דהוה מדה גסה טפילה הגסה לדקה ואף שאינו מרוית כ"כ במה שמוכר אכסרה מ"מ ס"ל דעיקר הטעם דבמדה דקה חייבין להפריש הימנו משום דמוכר לתינוקות והם לא יפרישו לכן על המוכר להפריש א"כ זה שרגיל הוא למכור בדקה אף שנשאר לו מעט ומוכר אכסרה באומד מ"מ גזרינן שמא ימכור לקטנים כיון דרגיל בכך לכן עליו להפריש וכן להיפך בנטפל לגסה כגון שמוכר הרבה ביחד ונשאר לו מעט ומכר על רבעים אף שמשתכר בהרבעים כמו החנווני מ"מ כיון שאינו רגיל למכור להקטנים לכן על הלוקח להפריש אבל אם נתלה טעמא דעיקר החילוק בין חנוני למוכר במדה גסה הוא מחמת השכר שזה משתכר והמוכר במדה גסה

אינו משתכר א"כ כשמכר על רבעים ונשאר מעט שמכר באומד אינו מפריש מן המקלת וכן להיפך אם מכרן במדה גסה ומכר מעט בהרבעים כיון שמשתכר במקלת עליו להפריש : אפילו לא מכר לו אלא סאה ורובע . כלומר שמוכר הרבה סאין והיינו במדה גסה ונשאר לו מעט אשר מוכרן ברבעים היינו במדה דקה חייב המוכר להפריש על המדה דאף שאינם מוכרן לקטנים שאינו רגיל בכך שהרי דרכו למכור הרבה סאין ביחד מ"מ עיקר טעמא תלוי באם משתכר וזה משתכר הוא שהרי מוכר מעט על רבעין,ולכן על המוכר לעשר ופליגי בהאי טעמא ר"נ ור"י וכן פליגי אמוראי בירושל' (עיין בשנות אליהו פ"ב מ"ד מבואר הדבר היטב) : מלימין ולמטה . לימין שם מטבע ומלימין ופחות מלימין ולימין בכלל ה"ה כמדה דקה ולמעלה ממנו ואין לימין בכלל כמדה גסה והך ברייתא פליגא אמתניתין ספ"ב דשיערו ליבש במדה ולא במטבע וכאן הוא היפך : וכן היה . לא גרסינן כנוסחת הגר"א אלא מילתא אחריתי קאמר רשב"ג דאם מכרן אכסרה הוה כמדה גסה וכן מבואר במשנה ספ"ב : טז לסיטון . מוכר יין הרבה שדרכו תמיד למכור במדה גסה אבל שאר מוכרי תבואות לא ובמשנה דמבואר המשפיעין במדה גסה הסיטון ומוכרי תבואות סתמא דלא כר"מ : בין כך . אף שמוכר במדה גסה על המוכר לעשר : יז השולח ודאי . גרסינן כנוסחת הגר"א דאילו בדמאי לחבר מותר לשלוח וכדאמר לעיל : צריך להודיעו . ואף בודאי אינו מעשר : בא לידי מקסרי . וקסרי היה חייב במעשרות עד שבא רבי והתירו כמבואר בירושלמי ולכן תנא בפ"ק הלכה ס' מספינה הבא בקסרי חייב אבל קסרי עצמו פטורה והוא אחר שהתיר רבי : ושהיה טמא . שהוכשר לקבל טומאה שמרבינן עליו מים : היה מעשר. ולא היה שולח טבל ודאי דאף המתיר לשלוח ודאי לחבר מכל מקום לא עבד עובדא כוותיה דדרך יחיד דפליג על רבים אינו סומך להקל כמבואר בירושל' ריש ברכות ועל כל אלה הודיעו שהוא מקסרין לומר שהוא אינו מעושר ושהוא טמא : יח מן התגר . שדרכו לקנות מן נכרי א"כ כיון שהוא ע"ה אין מאמינים לו אף על תרומה גדולה דל"ד לשאר ע"ה דפירותיו הן ומסתמא הפריש תרומה גדולה ואינו אלא דמאי דרוב ע"ה מעשרין הן אבל כאן רוב פירות נכרי הן ואינו נאמן נגד רובא אף לתרומה גדולה : את שדרכו למכור דמאי . כלומר שרוב פירות ישראל נינהו והוה דמאי לכן אין מפרישין ממנו אלא מעשר ראשון ולא תרומה גדולה כדין דמאי : יט מוכר משפיע . במדה גסה : ומתוקן . והפירות בחזקת מתוקנים דשלו נינהו : דמאי . שלקח מע"ה : צריך להודיע . כדי דא"צ לעשר דמאי דמשפיע במדה גסה מ"מ צריך להודיע להקונה החבר דדמאי נינהו דמסתמא יחזיק הקונה פירותיו בחזקת מתוקנים: ומודיע . שהפועלים יפרישו דמאי : ה"ג ואם בידוע שאין לבעה"ב אלא מאותו המין וכנוסחת הגר"א וה"פ אם ידוע דאין לבעה"ב החבר אלא פירות דמאי מסתמא יפריש הקונה מהחבר וא"צ להודיע דפירות זו בחזקת דמאי נינהו : כ גבאי קופה . שגובין מאכל לקופה להאכיל לעניי העיר : ומכריז . שדרכן להכריז שהיום צריך לגבות לדקה: בתוך חיקם . ולא בתוך סל דהוה מילי דפרהסיא ודרך מו"מ : כא מדלגין. שלא יגבו מהן דחשודין ליתן ספיחי שביעית: א"צ לדקדק . אם חשודין המה רק לזרוע ולא לאכול וכ"ש דאינם חשודין להאכיל ומפרש כיצד אין מדקדקין : אם נתנו פת מותר. גרסינן דאינם חשודין להאכיל פת מפירות שביעית: ה"ג שלא נחשדו להיות נותנים אלא מעות וביצים בלבד. כלומר שאינם חשודין להאכיל רק מעות שביעית או ביצים הנלקחים מדמי שביעית אבל פת מסתמא לא מפירות שביעית נינהו: אין צריכין לדקדק. כיון דכולן אוכלי שביעית במה יפרנסו העניים : הכהנים המגבלין בטהרה גרסי' דדרך שכהנים לגבל בטהרה לע"ה ולהפריש חלה מעיסתו וקאמר דידקדקו שלא לגבל לאוכלי שביעית דמחמת זה דלא יגבלו בטהרה ימנעו מלאכול דאיסור חלה חמור עליהן וימנעו מלאכול והיכא תנא דס"ל דאין מדקדקין דאם ימנעו הכהנים מלהפריש עיסתן לאכול בלא חלה הוא בעון מיתה לכן יגבלו ויפרישו חלה :

פרק ד א הלוקח ירק מן השוק . מע"ה ולא גמר בדעתו לקנותו : ואינו חושש . להחזיר לו שאינו מעשר דעדיין לא קנה וברשות ע"ה הוא: אסור.להחזיר שהרי גמר לקנותו ונתחייב במעשר ואין מוסרין טבל לע"ה: לעשר . ולהחזיר מעושר א"י שהרי מחסר את הע"ה המעשר שלוקח ממנו : וליטול א' ולהניח א' א"י . כלומר שיקנה א' ויפריש על מה שמחזיר לע"ה דשמא יבא חבירו לקנות ויסבור שאינו מעושר ויפריש על שאינו מעושר ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב ואין תקנה לזה אא"כ עושה צבור לתוך פירותיו ומודיע : ב הרוצה לחזום . לכרות ולהתך : עד שיעשר . שמא ימצא ע"ה ויאכלנו שאינו מעושר ובירק הנאגד דבא לעונת המעשרות וקמ"ל הכא פלוגתת ר"י דמתיר בדמאי ולא חיישינן למכשול : ג לאוכלן . שנתכוין לזכות בהן : עד שיעשר . דאין להוציא מת"י דבר שאינו מתוקן : ד קניבת ירק . שקונבין העלין מן הירק ודוגמתו במס' שבת ספי"ד: של בעה"ב . יש חילוק כדמפרש ואזיל : שבתוך ביתו . גרסינן וכן הגיה הגר"א אם בתוך ביתו הוא אסור משום דמאי אבל באשפה הוא מותר שהרי השליכן והפקירן : לקנב את האספרגוס . כלומר להשליך הכרוב וליטול האספרגוס דהוא העיקר מהכרוב : מותר להשליך . בלא מעשר דלא נתכוין לקנותו אבל אם נתכוין לאכלן נ"מ שלא ישליך אלא להצניע אסור : עד שיעשר .
וגירסת

לא יצניע] עד שיעשר: **ה** (ד)ודאי (*ד)שתקנו דמאי ודמאי שתקנו ודאי לא עשה ולא כלום [דברי רבי א) יעקב ר' יוסי אומר ודאי שתקנו דמאי לא עשה כלום] דמאי שתקנו ודאי מעשרותיו מעשרות ותרומתו אין תרומה שאין תרומה אחר תרומה: **ו** (ה) כל העיר (*ה)מוכרין ודאי ואחד ג) דמאי לקח ואינו (ד) [נודע] מאיזה מהן לקח הרי זו אסור מפריש (ה) [תרומה [ב] ומעשר] ונותנן לכהן והשאר שלו [ג] הטבל והמתוקן שנתערבו ואבד אחד מהן נוהג במשויר ודאי מפריש תרומה ותרומת מעשר (ו) [ונותנן] לכל כהן שירצה: **ז** כל העיר מוכרין מתוקן ואחד מוכר שאין מתוקן ולקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח ה"ז אסור (ו)כל העיר מוכרין בשר שחוטה ואחד מוכר בשר נבלה ולקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח ה"ז אסור.[ד] כל העיר מוכרין יין טהור ואחד מוכר יין טמא ולקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח הרי זה אסור (*ו)בד"א בזמן שלקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח אבל הלוקח מן השוק הולכין אחר הרוב: **ח** (ז)פירות (*ז)לא הלכו בהן חכמים [לא] אחר הטעם ולא אחר הריח ולא אחר המראה ולא אחר הדמים אלא אחר הרוב בלבד: **ט** זיתים (ז) [משיחסום] בבד ובבודידה דברי ר"מ וחכ"א אין הבד והבודידה שוין לא בעיר ולא במדינה (*ז)רבו בעיר ולא רבו במדינה בעיר מותר במדינה אסור. רבו במדינה ולא רבו בעיר במדינה מותר בעיר אסור. רבו בהר ולא רבו בבקעה בהר מותר ובבקעה אסור. רבו בבקעה ולא רבו בהר בבקעה מותר ובהר אסור. רבו לחנוני ולא רבו לבעל הבית לחנוני מותר לבעל הבית אסור. רבו לבעל הבית ולא רבו לחנוני לבעל הבית מותר ולחנוני אסור. זה הכלל כל שרבו לו מותר לא רבו לו אסור (*ז)רבו ונתמעטו חזר השוק ליושנו א"ר יוסי מעשה שנכנס (ח) [גורן א'] של פול במירק ג) ובאו ושאלו את רבי עקיבא והתיר להן את השוק אמר לו [רבי] נתמעטו (ט) [חוזר] השוק ליושנו ר' שמעון אומר אפילו לא נכנס אלא גורן אחד בעיר הנחתומין מותרין מפני שהן רצין אחר החדש: **י** (*ז)מצרפין פירות חוצה לארץ על פירות הארץ (י) כדי שירבו על פירות [הארץ] לפוטרן מן המעשרות מצרפין פירות חוצה לארץ על פירות שניה כדי שירבו על פירות שלישית לפוטרן מן מעשר (יא) שני מצרפין מפירות חוצה לארץ על פירות שלישית כדי שירבו על פירות רביעית לפוטרן מן המעשר (יב) [עני] מצרפין פירות (יג) ערב שביעית כדי שירבו על פירות שביעית לפטרן מן הביעור מצרפין (יד) [מפירות] חוצה לארץ על פירות [ה] שביעית כדי שירבו על פירות [ו] מוצאי שביעית לפוטרן מן [ז] המעשרות: **יא** אמר לו (טו) [מכרו לו] יין ישן אמר לו של אשתקד הוא נאמן להחמיר של ארבע ושל חמש שנים הוא נהג בו כשעת [ח] [לקיחתו] בין להקל בין להחמיר: **יב** (*ז)חזקת תגר בכל מקום דמאי ואחד הנכרי ואחד הישראל ואחד הכותי (ח) במה דברים אמורים בזמן שמביאין לו מישראל אבל מביאין לו מן [ט] הנכרי ומן הכותי חזקתו ודאי (ט)איזהו תגר כל שהביא ושנה ושלש: **יג** (*ט)הלוקח מן התגר (טז)[ואומר] זה מתוקן וזה אינו מתוקן [י] ודאי זה אינו מעשר מוציא עליו שני מעשרות לפוטרן מן התרומה שאין תרומה אחר תרומה: **יד** (י)המפקיד פירות אצל עם הארץ ה"ז בחזקתן למעשרות ולשביעית אם היו של טבל עושה אותן תרומה ומעשר על מקום אחר [יא] וקורא שם לתרומה ומעשר שבהן אם היו של מעשר [יב] טבל עושה אותן תרומת מעשר [על מקום] אחר או קורא שם לתרומת מעשר שבהן אם היו של מע"ש מחללן על המעות (יז) [והמעות] מחללן על השני אלו ד) נטלתים והנחתי לך ישנים תחתיהן מתוקנין תחתיהן (כ)אם אתה מאמינו שנטל מאמינו ה) שנתן ואם אי אתה מאמינו שנתן אל תאמינו שנטל בד"א בזמן שהניח ובא ומצא [את] אותו המין שהניח אבל הניח ו) עגרון ומצא קסרי או קסרי ומצא עגרון הרי זה חושש להן משום מעשרות ומשום שביעית: **טו** המפקיד פירות אצל כותי הרי הן בחזקתן למעשרות ולשביעית ואם היו של טבל עושה אותן (יח) [תרומה ומעשר] על מקום אחר וקורא שם (יט) [התרומה ומעשר] שבהן ואם היו של מעשר [יג] טבל עושה אותן תרומת מעשר על מקום אחר וקורא שם לתרומת מעשר שבהן ואם היו של מעשר שני מחללין על המעות (כ) [והמעות] מחללין על השני אמר לו נטלתי והנחתי לך ישנים תחתיהן ומתוקנין הרי זה [אינו] חושש [להם] משום מעשרות ומשום שביעית: **טז** (ל) המפקיד פירות אצל הנכרי הרי זה חושש משום מעשרות ומשום שביעית רבי ז) שמעון בן גמליאל ור' שמעון אומרים עשו פירות ישראל [יד] את פירות הנכרי הזה דמאי: **יז** (מ)המשלח ביד עם הארץ וביד כותי אינו חושש משום מעשרות (כא) ולא משום שביעית המשלח ביד הנכרי זה חושש [משום מעשרות] ומשום שביעית אבל חמרי נכרים ח) המורידים מן הגורן לעיר אינו חושש לא משום מעשרות (כב) ומשום שביעית מפני שהן בחזקת המשתמר: **יח** (נ)הטוחן אצל עם הארץ או אצל הכותי אינו חושש משום טומאה הטוחן אצל הנכרי הרי זה חושש משום טומאה: **יט** מפקידין תרומה אצל ישראל עם הארץ ואין מפקידין תרומה אצל כהן ע"ה מפני שלבו גס בה: **כ** (ס)טוחנין ומרקידין אצל אוכלי שביעית ואצל עושין בטומאה אבל אין טוחנין לא לאוכלי שביעית ולא לעושין בטומאה: **כא** המשלח פירות [טו] לחבר ונמלך להחזיר נוהג בהן כמות שהן אבא שאול אומר חושש אני שמא חולפן רשב"ג אומר היה לו אריס שיודע לתקן והוא אין מאמינו על המעשרות והביא לו פירות משלו ואומר שלך הן מתוקנין הן נאמן ר' אומר אינו נאמן שהחשוד על דבר לא דנו ולא מעידו: **כב** (ע)נותן אדם לשכונתו תבשיל לבשל ועיסה לאפות לו ואינו חושש לשאור ותבלין שבהן משום מעשרות ומשום שביעית במה דברים אמורים בזמן שנתן להן שאור ותבלין לא נתן להן שאור ותבלין הרי זה חושש לשאור ותבלין (כג) משום מעשרות ומשום שביעית: **כג** נותן אדם לפונדקית תבשיל לבשל לו ומנחת הקדרה בפניו (כד) אם מנערת (פ) [טז] אפילו בין הנכרי אינו חושש:

פרק ה

א (*א)הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן (א)שואלו בשבת (ה) ואוכל ביום טוב ואוכל בשבת שאלו בחול

הנהות הגר"א (ד) ידוע: (ה) תרו"מ: (ו) ומוכרן: (ז) משיתנם: (ח) גורנות: (ט) אמר להם חוזר: (י) הפטורין: (יא) עני כדי לפוטרם: (יב) שני: (יג) חו"ל על פירות: (יד) פירות: (טו) מכור לי (טז) אמר: (יז) ואם היה מעות: (יח) תרו"מ: (יט) לתרו"מ: (כ) ואם היה מעות: (כא) ולא משום דמאי: (כב) ולא משום: (כג) שבהן: (כד) ומנערת: (א) ואוכל על פיו שאלו בשבת ואוכל ביו"ט

נוסחאות כ"י

א) מאיר: ב) מוכר: ג) במירון: ד) אמר לו: ה) האמינו: ו) אנרי: ז) רבן: ח) שהן מדיירין בעיר:

אור הגנוז

[ב] ותרומות: [ג] מכאן ועד לכל כהן שירצה חסר בכ"י: [ד] כל זה ממכירת יין חסר בכ"י עד במד"א בזמן שלקח: [ה] ערב שביעית: [ו] שביעית: [ז] מן הביעור מצרפין מפירות חוצה לארץ על פירות שביעית כדי שירבו על פירות מוצאי שביעית לפוטרן מן המעשרות: [ח] לקיחתו: [ט] מן הנכרי: [י] דמאי [הלוקח] מבעל הבית ואומר זה מעושר וזה [אינו] מעושר ודאי רשב"ג אומר הלוקח מבעל הבית ואמר זה אינו מתוקן ודאי זה אינו מעושר: [יא] או: [יב] כל זה אינו בכ"י: [יג] שני כל זה חסר בכ"י עד מחללין על המעות: [יד] או: [טו] חבירו: [טז] בו:

חסדי דוד

לאספרגוס שהוא המין המובחר שבו ולהשליך אחר הכרוז הרי הפקירו והרי זה מותר: **כל** העיר מוכרין ודאי כו'. זה על פי הכלל דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי בין לקולא ובין לחומרא הלכך לענין ת"ג ותו"מ הוה ספק איסורא ולחומרא אבל לענין מעשר ראשון ומעשר עני דמותרים לזרים הו"ל ספק ממונא ולהקל. וע"ז סובב והולך גם כל הבבא כל העיר מוכרין מתוקן כו': **זיתים** משיחסום בבד כו' דברי ר"מ. וסובר ר"מ דאע"ג דבכל הפירות לא מקילין רק אם ידעינן בוודאי שרבו פירות חו"ל מ"מ בזיתים אליא שנגמרו כל העיר לתת בבד ובבודידה ומאז והלאה נמכרים זיתים בעיר תליא דמסל חו"ל באו ורבנן סברי דאין הבד והבודידה ראיה דאיכא מאן דמאחר לעשות השמן וא"א לידע ולמיקם עלה דמלתא לא בעיר ולא במדינה הלכך לעולם בעינן עד דידעינן בודאי דרבו של חו"ל: **הלוקח** מן התגר ואומר זה מתוקן כו'. זה מיירי דוקא בתגר ישראל ע"ה דאילו תגר נכרי אין משגיחין בדבריו כלל ודינו כדלעיל: **המפקיד** פירות אצל כותי כו'. קמ"ל דאפילו בכותי לא חיישינן לחילוף כלל כמו בע"ה דסובר גרי אמת הן ומיירי קודם שגזרו עליהם: **המשלח** ביד ע"ה כו'. וקמ"ל דגם בדרך במלון לא חיישינן שמא יתחלף באחריני ולאו אדעתיה. ותנא בנכרי לפלוגי בחמרין שהן בחזקת המשתמר ולא חיישינן: **מפקידין** תרומה אצל ישראל ע"ה כו'. ומיירי שהודיעו שהוא תרומה טהורה ומרתת שלא יגע בה: **ואבא** שאול אומר חושש אני שמא חולפן. דוקא בזה חייש לאחלופי כיון דלא נעשה שליח להחזיר וכן חבר בבבא זו פירושו נאמן וכמו שמאמינו בכ"מ כי חבר לטהרות לא ישלח הפירות בידי ע"ה שמא יטמא: **נותן** אדם לשכנתו כו'. קאי על משנה ה' בפ"ג הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה כו' מפני שחשודה לחלף וכן במ"ו הנותן לחמותו כו' קמ"ל דנותן לשכנתו לכ"ע לא חיישינן. וכן הבבא שאח"ז נותן אדם לפונדקית קאי על מ"ו דבפונדקית חיישינן לאחלופי וקמ"ל דאם מנחת הקדרה בפניו לא חיישינן. וסיפא אם מנערה אפילו בין הנכרי כו' קמ"ל כיון דהוא מסייע כל שהוא אינו חושש לבישולי נכרים:

פרק ה הלוקח פירות כו'. נכתבה בטעות וכצ"ל שואלו בשבת ואוכל ביו"ט ביו"ט ואוכל בשבת שאלו בחול

מצפה שמואל (ד) עי' ספ"ה:(*ד) עי' מיי' שם פ"ג הל"ט וכ"מ שם:(ה) כתובות טו.(*ה) מיי' שם הל"כ וכ"מ:(ו) ירושל' שקלים פ"ח וכתובות פ"א ה"י:(*ו) עי' יו"ד סי' קיד סעיף י' בהגה"ה ובביאורי הגר"א שם ס"ק כה: (ז) ירושל' פ"ב ד:(*ז) מיי' שם הל"ב:(ז*) מיי' שם:(*ז) מיי' שם הל"ג:(*ז) עי' מיי' פ"א מהלכות מע"ש הל"א וכ"מ שם: (*ז) מיי' פי"ג מהלכות מעשר הל"ת:(ח) ירושלמי שם וע"ש ג: ודף ד. : (ט) ע"ש ד : (*ט) עי' מיי' פי"ב הל"ב בהשגות שם הל"ז:(י) עי' גיטין סח: וירושלמי פ"ג ז:(כ) שם וע"ש דמחלק בין מבלי הס בין פלוני עישר לי:(ל) עי' ירושל' דמאי פ"ג וכתובות פ"א הל"י ומסכת ע"ג פ"ג הל"ג : (מ) גיטין סא וירושלמי פ"ו ז: (נ) שם וירושלמי גיטין פ"ה הל"י ומסכת ע"ג פ"ד הל"ט ותרומות רפ"ט : (ס) בכורות ל. : (ע) חולין ז. וירושלמי ספ"ג : (פ) ע"ג יג. וירושלמי שם פ"א הל"ד : (*א) מיי' פי"ב הל"ב : (א) ירושלמי רפ"ד :

מנחת בכורים

וגירסת הגר"א שלקטן לכרוב לעשות אספרגוס והוא דאספרגוס הוא המים שבולקין בהם הכרוב וכדפריצנא דהולכין אחר כוונתו אם כוון מתחלה לאכול הכרוב אסור עד שיעשר ואם כוון להשליך הכרוב מותר בלא מעשר: **ה** ודאי. פירות שהן חייבין ודאי בתרומה ומעשר: ותקנו דמאי. שתיקן הודאי בפירות דמאי או בהיפך: לא עשה ולא כלום. דברישא הוה מן הפטור על החיוב וסיפא מן החיוב על הפטור: ודאי שתקנו דמאי. דה"ל מן הפטור על החיוב אבל אם הפריש מן הודאי על הדמאי לענין מה שדמאי חייב כגון מעשר הפרשתו הפרשה [...] לתרומה דדמאי פטור מן התרומה מה שמפריש מודאי לאו כלום הוא ופליגי הנך תנאי על מה דמבואר במשנה ספ"ה דמדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום ומודאי על הדמאי תרומה ומוציא עליה ממ"א וי"מ דהך תוספתא לא מיירי בהכי וה"פ דמאי שתקנו ודאי היינו כודאי שהוציא עליה גם תרומה גדולה או ודאי שתקנו כדמאי שלא הפריש אלא תרומה גדולה ומעשר שני לא עשה כלום ור"י פליג דבדמאי שתקנו כודאי המעשר מעשר אבל התרומה לאו כלום הוא אבל ודאי שלא הפריש תרומה גדולה בזה ודאי לאו כלום הוא וטבול לתרומה גדולה: **ן** אסור. עד שיפריש תרומה גדולה ולא כדין דמאי דפטור מתרומה גדולה דשם רוב ע"ה מעשרין הן אבל כאן הלא כל העיר מוכרין ודאי טבל לכן מפריש תרומה ותרומת מעשר גרסינן: והשאר. היינו מעשר ראשון ומעשר עני מפריש והן שלו דהמע"ה דשמא של דמאי לקח כיון דאיכא א' של דמאי מגיל על כל העיר כולו דה"ל חנות של דמאי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה: נוהג במשויר ודאי. כדין ודאי דמפריש גם תר"ג דה"ל ספק טבל: תרומה ותרו"מ. מספק טבל ומפריש גם מע"ש ואוכלו בירושלים ומ"ר ומ"ע פטור דה"ל ספק: **ז** ה"ז אסור. דה"ל קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דילפינן מקראי ספ"ק דכתובות וכן בבשר נבלה ושחוטה דהיינו דינא דקבוע דהוי כמחצה על מחצה: מן השוק. דכבר פירש ממקום קביעותו אזלינן בתר רובא: **ח** פירות. פתם שא"י אם מא"י או מחו"ל אין הולכין בהם להבין מחמת הטעם והריח או מחמת שווי המקח אם הם מחו"ל או מא"י אלא בתר רובא אזלינן אם רוב פירות כאלו מא"י חייב בדמאי ואם רוב מחו"ל פטור מדמאי: **ט** משיתנם. גרסינן כנוסחת הגר"א אם הזיתים תבוכין שראוין לתתן בבד ובבודידה הוא בד קטן שרואין שמטריח ליתן בבד מסתמא מא"י נינהו וחייב בדמאי: שוין. מועילין כלומר שאינו מועיל להחזיק מחמת זה אלא אזלינן בתר רובא וכדמפרש: רבו. פירות חו"ל בעיר: ורבו לחנוני. כשם שחלוק בין המקומות כך חלוקין לבע"ה: ליושנו. כמו שהיה בתחלה אם היה אסור אסור היתר מותר: במירק. שם מקום ונתרבו פירות חו"ל והותר שלא להפריש דמאי: אמר לו. לר"ע: רבי נתמעטו. נתמעטו מפירות חו"ל מהו: חזר השוק ליושנו. ונאסר כבתחלה: גורן אחד. ולת"ק רק בהרבה גרנות אבל לר"ש אף גורן א' מתבואה חדשה מפירות חו"ל: פירות של נחתומין פטורין מדמאי. אף שהרוב פירות א"י: אחר החדש. ומסתמא מן החדש לקחו: **י** לפוטרן ממ"ע. גרסינן דאף דפירות חו"ל פטורין לגמרי ופירות א"י משנה שניה חייבין עכ"פ במ"ש מ"מ שניהם מצטרפין לפטור עכ"פ ממ"ע דלזה שם א' להם: לפוטרן ממ"ש. גרסי' ופירושו כמו ברישא דשנה שלישית ושית מ"ע והשאר מ"ש: ה"ג מצרפין פירות חו"ל על פירות ערב שביעית כדי שירבו על פירות שביעית כדי לפוטרן מן הביעור וכנוסחת הגר"א: **יא** אשתקד. משנה שעברה ובשנה שעברה משנה המעשר משנה זו מחמירין עליו להפריש המעשר כמו בשנה שעברה וא"כ להקל שלא להפריש מעשר משנה זו ומפריש מ"ש ומחללן ונותן הפירות לעניים והמעות מעלה לירושלים: של ד' וה' שנים. דגוזמא בעלמא קאמר לכן לא אזלינן אלא בתר שנה זו דקיימינן בה אם שנת מ"ש מ"ש ואם שנת מ"ע מ"ע ותו לא: **יב** תגר. שלוקח מהרבה ב"א: אחד הנכרי. אף שפירותיו הן ודאי למ"ד אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר מ"מ בתגר חזקתו דמאי: אחד הישראל. ע"ה: כשמביאין לו מישראל. שרוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל ואיכא תנא דמפרש שישראל ונכרי מטילין לפניו: מן הנכרי ומן הכותי. והיינו שרוב א"י נתונה ביד נכרים ולאידך תנא שאין ישראל מטיל לפניו ודאי טבל דמסתמא מן הנכרי לקחן: שהביא ושנה ושלש. כיון שמכר ג' פעמים אז חזקתו שלוקח מהרבה ב"א ופירותיו דמאי: **יג** זה אינו מתוקן ודאי. דחוששין לדבריו להחמיר וצריך להפריש תר"ג: זה אינו מעושר. אם אמר זה אינו מעושר משמעות לשונו מורה דמתוקן מתרומה גדולה רק חסר ממעשר אמרינן דהוה דמאי ומפריש שני מעשרות היינו מעשר ראשון וגם מע"ש: ה"ג ופטור מן התרומה. תרומה גדולה דמסתמא הפריש ע"ה עליהן כמו כל דמאי דפטור מתר"ג: **יד** בחזקתן. דלא חשידי להחליף ומסתמא מעושרין הן כמו שהניחן וכן לא חיישינן שמא מפירות שביעית של ע"ה הן: על מ"א. כמו שהיה בתחלה או שקרא שם ומפריש מיניה וביה ולא חיישינן שמא עירב ע"ה פירותיו מתוקנין דה"ל פטור וחיוב שנתערבו דקי"ל בפ"ג דתלה אם יש פרנסה ממ"א מפרישין עליהם כאן אין חוששין ומותר להפריש מיניה וביה: מעשר טבל. שלא הופרש תרו"מ: מסל מ"ש. פירות מ"ש: מחללן על המעות. הן בקדושתן: והמעות. אם הופקד אצל ע"ה נשארו בקדושתן כמו בתחלה: ישנים. דרך שבח אמר כן אבל אין כ"מ בין ישנים לחדשים והעיקר דינא הוא שאמר הנחתי מתוקנים נאמן במגו דאי בעי שתיק והפה שאסר הוא הפה שהתיר: תאמין שנתן. מתוקנים תחתיהן ומדין מגו הוא כדפרישנא: בד"א. דלא חיישינן לאיחלופי ואף באמר דהחליף אם אומר הנחתי מתוקנים נאמן: עגרון. שם מקום שמשא מין פירות אחרים אף שאומר פלוני תקן לי א"נ דליכא מגו: **טו** תרומת מעשר. גרסינן ודין נכרי כדין ע"ה לכל דבר: והמעות. אם הפקיד בידו מעות: **טז** אצל נכרי. דחשוד להחליף הוה כפירות טבל ודאי וצריך להפריש תרומה גדולה: דמאי. כלומר דלא חיישינן שמא החליף בפירותיו אלא אמרינן שמא ישראל אחר הפקיד אצלו וע"ה הוא ופירותיו דמאי והחליף של זה בפירות של זה: **יז** המשלח. דין המשלח כדין המפקיד כדלעיל: בחזקת המשתמר. דלא מרע אומנותו וגם שעה מועטת הוא ולא חיישינן לאיחלופי: **יח** משום טומאה. שמא החליפן בפירות ע"ה אחר שטמאים דלאיחלופי לא חיישינן: **יט** אצל ישראל ע"ה. דלא חשוד ליגע ואף בשוגג לא חיישינן דאין לבו גס בה משא"כ בכהן דלבו גס בה ותיישינן דלמא נגע ומיירי בפירות שהוכשר לקבל טומאה: **כ** טוחנין ומרקידים. בשלו דלא חשיד להחליף כדלעיל: ואצל עושין בטומאה. בפירות שלא הוכשרו דאילו בפירות שהוכשרו אסור להפקיד אצל כהן ע"ה כדלעיל: לא לאוכלי שביעית. לסייע להן דה"ל מסייע ידי עוברי עבירה: **כא** המשלח פירות לחבר. ביד ע"ה: להחזיר. לשלחו: נוהג בהן. המשלח כמו שהיה בתחלה דלא חיישינן לאיחלופי: שמא חילפן. דמורה היתירא דטרח בה בחנם שהרי לא עשה שליחותו ואינו מצפה לתשלום שכר: נאמן. דאינו חשוד לתבשילו ונאמן בשל אחר ורבי ס"ל דהחשוד בכך: **כב** ותבלין. משום שביעית דתבלין אינו חייב במעשר דבכל זה לא חיישינן לאיחלופי אף דטורחת בעדו לא מורית היתירא דדרך שכנים לטרוח זה בעד זה: לא נתן לה. מבלו אלא אמר לה עשי ליך מבליכי: משום מעשר. דמאי ואף דלא גזרו על תערובות דמאי כיון דאמר לה עשי ליך מבליכי כמאן דעריב בידים דמי א"נ דלטעמא עבידי ולא בטלי: **כג** בפניו. כלומר נכנס ויוצא אבל בלא זה חשודה להחליף דמורית היתירא דתורת מדישיה קא אכיל: ה"ג לא ומנערה אפי' בין הנכרים וכו' כנוסחת הגר"א וה"פ שמותר ליתן הקדרה לפונדקאות והוא מנערה כיון דבפניו שרי וקאמר עוד אפי' בין הנכרים כה"ג נמי שרי כיון דבפניו הוא לא חיישינן למידי:

פרק ה א הלוקח. בשבת. משום דאימת שבת עליו: אינו משקר ולא התירו לו לאכול רק בשבת מפני כבוד שבת או ביו"ט ובעינן תרתי למעליותא וגם לא יהא ראוי להפריש בנתיים לכן שואלו בשבת אוכל ביו"ט הבא אחריו לפי שלא נראה לעשר בנתים אבל לשבת הבאה לא יאכל הדין הוא כללא דהך מילתא: בשבת שואלו. משובש הגירסא כאן וה"ג לה בנוסחת הגר"א שואלו בחול לשבת שואלו בשבת למ"ש לא יאכל וכו' וה"פ אם שואלו ביתו

לשבת (ג) למוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר שואלו בשבת לשבת הבאה לא יאכל עד שיעשר: ב (ב)היה מוכר פירות בערב שבת עם חשיכה [א] אמר מתוקנין הן הלוקח ממנו למוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר: ג תרומת מעשר א) דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו (*ב)יתר על כן אמר רבי שמעון שזורי הפריש תרומה ומעשרות ונגנבו הפירות הולך ושואלו ובא (ג) ואוכל על מה שהפריש שכשם (*ב)שאימת שבת על עם הארץ כך אימת דימוע על ע"ה: ד ע"ה (ג). שאמר זה טבל וזה תרומה זה ודאי וזה דמאי אע"פ שאמרו (ד)החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו לא נחשדו ישראל על כך: ה (ה) נכרי שהיה צווח ואומר באו וקחו לכם פירות ג) עזק הן פירות ערלה הן פירות רבעי הן אין נאמן מפני שהוא כמשבח מקחו אבל (ו)אם אמר לו (*ו)מאיש פלוני כותי לקחתים מאיש פלוני נכרי לקחתים משלי הבאתים נאמן להחמיר דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר אין נאמן שדברי הנכרי לא מעלין ולא מורידין: ו (ז) האומר למי שאין נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא מעשר וממי שהוא נאמן אין נאמן מאיש פלוני ג) הרי זה נאמן ר' יוסי אומר אין נאמן שמא מצא אחר קרוב הימנו (ח) מודה ר' יוסי באומר צא אכול את הככר ואני נותן דמיה צא שתה רביעית [יין] ואני נותן את דמיה שהוא נאמן: ז (ט) הנכנס לעיר והיתה תרומה בתוך ידו ואין מכיר שם אדם וכן מי שעמד על הגורן והיתה תרומה בתוך ידו ואין מכיר שם אדם הרי זה ד) נשאל לחברים ולעמי הארץ דברי ה) רשב"ג (ד) רבי אומר אין נשאלים על התרומה אלא לחברים בלבד: ח היה עומד בתוך סיעה של בני אדם ואמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו אחד (ה) [אני [ב] נאמן מעשר הוא הרי זה נאמן אמר לו שהוא מעשר (*ט) בפניו [ג] נאמן שלא בפניו [ד] אין נאמן בד"א בזמן שאין מכיר שם אדם אבל אם היה מכיר שם אדם לא יטול אלא מן המומחה [בד"א בזמן שלא שהה שם שלשים יום אבל שהה שם שלשים יום לא יטול אלא מן המומחה] בד"א (כ) בתרומות ומעשרות אבל בשביעית ובטהרות אין נאמן: ט (*כ) הרוצה (ל) להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחד נוטל כדי תרומה ותרומת מעשר וחלה וכמה הם אחד מעשרים האומר אחד ממאה ממה שיש כאן [הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו] ועוד א' מארבעים ושמנה ממה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל מאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה מעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות (ו) ר"ש (מ) אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה בד"א בזמן שכולן מפרישין נוטל חלה מכולן

אבל מקצתן מפרישין ומקצתן אין מפרישין נוטל חלה מכל אחד ואחד: י פועלין שהיו יושבין ואוכלין והותירו פרוסות וכן אורחין שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות ונתנום לשמש או שהיו אחרים מלקטין תחתיהן מעשר מכל א' וא' ו) שחק את הפת ועשאה פירורין או גרוגרות ועשאו דבילה מעשר מא' על הכל אמר ר' ז) יהודה בד"א בשנת (ז) [שבוע] אבל בשאר שנים מעשר מכל א' וא': יא הלוקח מן העני וכן עני שנתנו לו פרוסות פת וגרוגרות מעשר מכל א' וא' בתמרים (ח) [בעמקים] מעשר מא' על הכל במקומות אחרים מעשר מכל א' וא' בגרוגרות בשנת (ט) [שבוע] מעשר מא' על הכל בשאר (י) [שני שבוע] מעשר מכל אחד ואחד: יב [הלוקח מן הפלטר מעשר מכל דפוס ודפוס ואם היה מביאן וצוברן לפניו נוטל מעשר מכל קישות וקישות ומכל אגודה ואגודה ומכל תמרה ותמרה] הלוקח מן חנוני וחזר ולקח ממנו שניה אע"פ (*כ) שמכיר את החבית שהיא היא לא יעשר מזה על זה (יא): יג הלוקח מן הסיטון ונמלך להחזיר [לא] יחזיר בד"א בשל דמאי אבל בשל ודאי הרי זה אסור לקח הימנו באיסר ירק באיסר גלוסקין באיסר רימונין ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שהוא מתקנן בשל דמאי ואצ"ל בשל ודאי: יד (נ) הטבל שנתערב בחולין הרי זה אוסר כל שהוא אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו נוטל (יב) [את כל] החולין כדי תרומת מעשר (יג) [שבטבל וכן מעשר טבל שנתערב בחולין ה"ז אוסר כל שהוא (*נ) ואם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו נוטל את החולין כדי תרומת מעשר שבמעשר טבל]: טו ירק של חולין שבשלן בשמן שאינו מתוקן הרי זה אוסר כל שהו אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו (ס) דבר הנבלל בולל ונוטל דבר שאינו נבלל נוטל (ע) מן הקלה ומן (יד) [התתיכה] ומן הביצה: טז (פ) אומר אדם לחבירו [ולפועליו] צאו ואכלו בדינר זה ושתו בדינר זה ואינו חושש לא משום מעשרות ולא משום שביעית ולא משום יין נסך אבל אם אמר צאו ואכלו את הככר ואני נותן דמיה צאו ושתו רביעית ואני נותן דמיה הרי זה חושש משום שביעית ומשום מעשרות ומשום יין נסך: יז הנותן צמר לצבע נכרי אינו חושש שמא צבעו בחומץ של יין נסך אם בא לבית החשבון אסור: יח (צ) לא (*צ) יתן אדם תרומת ביתו לשומר ביתו ולא בכורי צאנו לרועה צאנו אם נתן להם שכרן רצה נותן להם לשם טובה לא יתן ישראל בהמתו לטבח כהן לשחוט ולא (טו) לרועה כהן לרעות לו אא"כ נותן להם שכרן: יט רשאי ישראל שיאמר לכהן הילך סלע זה ותן תרומה לבן בתי כהן תן בכור לבן בתי כהן (ק) ר"ש בן אלעזר אומר אני אומר [אף [ה] במתנות מקודש בכהנים כן כיצד הרי עלי מאתים זוז]

הגהות הגר"א (ב) שאלו בשבת [לפי נוסחא זו ה"פ דלקח ממנו ע"ש קרוב לבה"ש כיון דרשאי להפריש דמאי בה"ש א"כ ה"ל לעשר. ולכן לא יאכל אף בשבת ולהגו"י עי' בפנים]: (ג) ואוכל כשם: (ד) ר"א: (ה) אני א"נ א"ל שהוא נאמן איש פלוני נאמן ה"ז נאמן א"ל איש פלוני נאמן וא"ל נאמן בפניו א"נ שלא (בפנינו) בפניו נאמן: (ו) הלוקח מן הפלטר מעשר מכל ספוס וספוס: (ז) שובע: (ח) ובעמקים: (ט) שבע: (י) שנים: (יא) ואם היה מביאן ואוגדן לפניו מעשר מכל קישות וקישות ומכל אגודה ואגודה ומכל תמרה ותמרה: (יב) מן: (יג) שבמעשר: (יד) התתיכות: (טו) בכור:

אור הגנוז

פרק ה [א] ואמר: [ב] אני אינו: [ג] אין נאמן: [ד] נאמן בב"ד נאמן: [ה] בכתנות מקדש:

נוסחאות כ"י

א) של דמאי: ב) עוקה: ג) נאמן: ד) משאיל: ה) דברי ר' רשבג"א: ו) עני שנתנו לו פרוסות וגרוגרות מעשר מכל אחד ואחד: ז) יוסי:

חסדי דוד

לא יאכל בשבת בשבת לא יאכל למוצאי שבת. וקאי על מתני' דרפ"ד ומפרש דשבת לאו דוקא דה"ה ליו"ט כי גם אימת יו"ט על הע"ה. ומה דקתני היה מוכר פירות ע"ש עם חשיכה כו' לדיוקא אצטריך דדוקא למו"ש לא יאכל אבל בשבת אף דקנה מע"ש כיון דהיה עם חשיכה וקדש היום אוכל: **תרומת** מעשר דמאי שחזרה למקומה כו'. היינו הך מתני' דלעיל וכאן בא להוסיף יתר על כן כו'. ופי' כגון שהיה לו בביתו פירות ע"ה והפריש בדעתו מאותן הפירות על אלו דבדמאי שרי לתרום שלא מן המוקף ואח"כ הלך ומצא שנגנבו אותן הפירות ואינו יודע אם נגנבו קודם שקרא שם לתרומה ומעשר או אח"כ דבכה"ג בודאי לא מהני כדאיתא בס"פ כל הגט קמ"ל דבדמאי כיון דהוה ספק ספיקא משום דרוב ע"ה מעשרין הן אינו חייב לחזור ולתרום אלא הולך ושואלו ואוכל על פיו. ומה דמסיים הכא כשם שאימת שבת כו' כך אימת דימוע כו' לאו אסיפא קאי אלא ארישא דבסיפא ליכא דמוע כלל: **ע"ה** שאמר כו'. לא נחשדו ישראל על כך. פי' להיות חוטא ולא לו ואתיא כרשב"ג דפירקין דלעיל. אבל לר' דלעיל אינו נאמן דהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו כלל והכי תנינן בפ"ה דבכורות ע"ש: **נכרי** שהיה לוה כו'. תוס' זו מובאה בשלהי יבמות וע"ש בפירש"י ז"ל: **האומר** למי שאין נאמן על המעשרות כו'. סתמא דמתני' היא בפ"ד ומייתי לה בבכורות דף ל"ו ועיין שם בפירש"י: **הנכנס** לעיר כו'. הרי זה נשאל לחברים ולעמי הארץ דברי רשב"ג רבי אומר כו'. רשב"ג לטעמיה דסובר אין אדם חוטא ולא לו לכן נשאל גם לע"ה ור' סובר גם בזה החשוד על הדבר לא יעיד: **היה** עומד בתוך סיעה של בני אדם כו'. לפי הירושלמי צ"ל כן אמר לו אחד אני נאמן ואמר לו מעשר הוא ה"ז נאמן אמרו לו אינו מעשר בפניו אינו נאמן שלא בפניו נאמן וע"ש פירושו ומה דמחלק התוס' בין תרומות ומעשרות ובין שביעית הוא משום דרוב ע"ה מעשרין הן: **הרוצה** להפריש תרומה ות"מ וחלה כו'. לפרושי אתא משנה ב' דפ"ה דתנן הרוצה להפריש תרומה ות"מ כא' ועי' בירושלמי וכפי' הר"ש ז"ל: **ר"ש** אוסר וכו' בד"א וכו'. קאי על משנה ד' דפ"ה הלוקח מן הפלטר כו' ובא להשמיענו סברת ר"ש: **פועלין** שהיו יושבין ואוכלין כו'. פי' פועלין של ב' בעלי בתים דכל אחד אוכל מן בעה"ב שלו וכן אורחים שאכלו והותירו פרוסות כו' צריך השמש לעשר מכל אחד ואחד דשמא יש אחד שאינו מעשר: **ירק** של חולין שבשלן בשמן כו'. טעמא דהשמן יהיב טעם בירק וטעמו לא בטיל: **הנותן** צמר לצבע כו'. דאפילו אם צבע הוי"ל זה וזה גורם סממנים וחומץ לכן מותר אבל אם יבוא לחשבון ואומר כך וכך הוצאתי בסמנין וכו"כ בחומץ נמצא כשהוא קונה החומץ של יי"נ ולכך אסור: **לא** יתן אדם וכו' לשומר ביתו. כרמב"ם בפי"ב גריס לשומר גתו וכן נכון לגרוס כאן [וכ"ה בכ"י]: **רשאי** ישראל שיאמר כו'. הברייתא זו הובאה בבכורות ולפי מה דאמרינן שם בל"א וז"ל ובכולן יש בם טובת הנאה לבעלים כיצד ישראל שהפריש תרומה כו' ותנא מ"מ לא אמר מתנות כהונה ופירש"י מ"ט לא אמר נמי או רועה שהיה לו בכורות כו' ולפ"ז נראה דטעות נפלה כאן בתוס' תן בכור לבן בתי כהן. אלא דהרמב"ם בפי"ב כתב תרומה או בכור או שאר מתנות. והכ"מ לא העיר בזה והרדב"ז דחק בזה ואולי סובר הרמב"ם דתרי תנאי נינהו והתוס' חולק ומתיר גם בבכור והרמב"ם פסק כדברי המיקל בדרבנן: **רשב"א** אומר כו'. ות"ק לא שרי

מצפה שמואל

(ב) שם: (*ב) מיי' שם הל"ד: (*ב) עי' מיי' פי"ב הל"ו והשגות: (ג) שם ח. (ד) עי' ירושלמי יבמות פ"ב הל"ח: (ה) יבמות קכ. ירושלמי פ"ז ג: (ו) שם פ"ז וירושלמי: (*ו) יו"ד ס"ס רלה ומביאור הגר"א שם: (ז) עי' גיטין פ"ו הל"ד: (ח) ירושלמי שם ח: (ט) ירושלמי שם ט.: (*ט) עי' מיי' שם הל"ז והשגות וכ"מ: (כ) ירושלמי פ"ה ט: (*כ) מיי' שם הל"ט: (ל) שם י: (מ) ירושלמי פ"ה: (*מ) עי' מיי' שם הל"ד: (נ) עי' חלה פ"ג ו: (*נ) מיי' פ"ב הל"ב: (ס) ער"ה יד. וירושלמי פ"ה י: (ע) שם פ"ה י: (פ) מס' ע"ז סג. וירושלמי פ"ו נג.: (צ) בכורות כו ועי' ירושל' פ"ו יב. ונדרים פי"ב הל"ג: (*צ) מיי' פי"ב מהלכות תרומות הל"ב: (ק) עי' בכורות ל. וערכין כח: וירושלמי פ"ו יב.:

מנחת בכורים

בחול לצורך שבת או ששואלו בשבת למו"ש לא מהני ולא יאכל עד שיעשר דבעינן תרתי למעליותא כדפרישנא: שואלו בשבת לשבת הבאה לא יאכל. דכל שהיה ימי הפסק בינתים והוי לעשר לא סמכינן על אמירת ע"ה: **ב** מתוקנין הם. שהע"ה אומר כן אותו שלקח ממנו לא יאכל למו"ש אבל בשבת מותר לאכול כדלעיל דאימת שבת עליו כיון דעם חשיכה הוא ומשום כבוד שבת מותר: **ג** תרומת מעשר של דמאי. שהפרישה החבר א"נ ע"ה שהפריש בפניו: שחזרה. ונתערבה לפתות ממאה וע"ה א"נ עליה דסבר אחר הפרשת תרו"ג אינה במיתה מ"מ הקילו לאכול על פיו שאומר שמתחלה תקנתי וא"כ אין זה תרומת מעשר והקילו בדמוע בדמאי שאימת דמוע עליו אחר שכבר הפריש אינו מורה היתר: הפריש תרומה ומעשר. גרסינן שהפריש במ"א על פירות שבידו: נגנבו. פירות התרומה דבודאי אולינן לחומרא שמא נגנבו קודם הפרשה אבל בדמאי סמכינן עליו דכיון דהפריש אימת דימוע עליו וירא לשקר: **ד** לא נחשדו. ובשל אחרים נאמן: **ה** (עיין תוס' מנחות פ"ד. שהביאו ראיה מכאן דעזק הוא לשון משומר): עזק. מעוזק דמסוקל יפה מן האבנים דמשומרים יפה ובשנת שביעית מיירי דמשומר אסור א"נ עיר היא מא"י ופירותיה משובחין ולהשביח מקחו אומר כן: כמשבח מקחו. שפירות טובים הם: **ו** א"נ. דשמא מאחר לקח: מאיש פלוני. ירא לקנות מאחר דעביד לגלויי שקרו: קרוב. והוא ע"ה וקנה ממנו דאינו מירתת אף באמר מאיש פלוני: צא אכול. שאמר החבר לע"ה צא לנאמן וקנה ככר ממנו ואני נותן דמיו דאילו באינו נאמן אסור בכה"ג דהוה שלוחו של החבר וכאילו קנה החבר פירות שאינם מעושרים ומאכיל לע"ה אבל אמר לו קח ממי שהוא נאמן שרי דהע"ה לא יקנה מאחר כיון שהחבר יתן דמים ומגוהו לאיש פלוני נאמן וה"ה היכא שהע"ה הוא שליח להביא פירות להחבר כשהחבר יתן דמים מותר ולאחלופי ביד ע"ה לא חיישינן: **ז** והיתה תרומה בתוך ידו. לא גרסינן בירושלמי אלא מיירי שרוצה לאכול פירות ואינו מכיר מי נאמן מותר לישאל אפילו לע"ה דהקילו עליו כיון שאינו מכיר שם אדם: על הגורן. הוא לתרומה גדולה דבעיר כבר נתרמה תרו"ג דלא אפשר לגורן שתעקר ואף דדמאי אינו מפריש תרו"ג היינו מה שהוא אוכל אבל למכור בטבלו חשוד ולכן צריך לשאלה וע"ה נאמן דאינו חשוד בשל אחרים ורבי ס"ל דא"נ אף בשל אחרים: **ח** מעשר הוא. כלומר שאחד העיד עליו שמעשר הוא נאמן. כיון שאומר כן בפני הסיעה והסיעה מעידין עליו: ה"ג אמרו לו שא"נ בפניו נאמן שלא בפניו א"נ וה"פ אם אחרים מעידין שא"נ אם אמרו כן מיד שאמר אני נאמן הם נאמנים להכחישו אבל אמרו שלא בפניו א"נ להכחישו כיון דבפניו שתקי אתרע חזקתייהו ואמרינן דמתמת קנאה הוא דעבדי הכי ולפי הגי' דהכא ה"פ א"ל שהוא מעשר. אף שאחר העיד עליו שהוא מעשר אם אמר כן בפניו א"נ דמחמת כבודו א"ל כן ולא מהני אח"כ מעיד עליו שלא בפניו וגרסינן בפניו א"נ שלא בפניו נאמן: שהה שם. אף שאינו מכיר מחויב לחקור אחר המומחה ולוקח ממנו ובעינן מומחה להרבה ב"ה ולא לסמוך על אחד מן השוק וכן ברישא באינו מכיר סומך על א' מן השוק שמעיד על א' שהוא מומחה אבל במכיר מומחה לא יסמוך ליקח מן האחד על סמך העדאת אחד מן השוק: בד"א. דסומכין על העדאת אחד מן השוק שהוא נאמן: **ט** אחד מעשרים. כגון ממאה שלא ה' דשנים תרו"ג א' מנ' וא' תרו"מ דהוא א' ממ"ח אחר הפרשת תרו"ג ותרו"מ ואין החשבון מכוונס כ"כ: ואומר. כשמפריש הה' שאין אינו קורא שם עדיין עד שיפריש מתחלה תרו"ג ואח"כ תרו"מ לכן קורא שם בדרך זה: ה"ג לא אחד ממאה ממה שיש כאן וא' ממ"ח ממה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין והשאר תרומה וכנוסחת הגר"א וכן הוא בירושלמי וה"פ דא' ממאה המוכן לתרו"מ וא' ממ"ח המוכן לחלה מובדל בלי קריאת שם שלא יקדים תרו"מ לתרו"ג והמה חולין גמורים קודם קריאת שם תרו"ג והיינו בצד זה של הה' שאין קורא שם חולין עליהם והשאר לבד המוכן לתרו"מ נחלה קורא שם תרומה עליה על הכל אף על המוכן לתרו"מ וחלה דתרו"ג מפריש מקודם על הכל: מאה חולין שיש כאן. שקרא שם לתרו"ג צריך להפריש מתחלה מעשר ראשון ולכן אומר בהמאה חולין עם מה שנשאר בה' שאין זולת שתרו"ג ומאה לאו דוקא: בצד זה מעשר. כלומר בה' שאין הוא א' מעשר והשאר מעשר סמוך לו בנ"ה שאין והשאר הא' תרו"מ על המעשר נמצא הפאה א' תרו"מ וב' תרומה ונשאר ב' לחלה: מ"ש בצפונו. של הנ"ה שאין דמיחד לה מקום ומחלל על המעות ומעלה לירושלים, ר"ש אוסר. עלקח מן הנחתום מעפוסין הרבה אפי' שניהם של היום או של אמש מ"מ אין תורמין מזה על זה ושמא זה לקח מאחר וזה מאחר וזה אינו מותרם וה"ל מן הפטור על החיוב אבל בחלה כיון דאלל העושה העיסה הוא דנתחייב ונתחייב אלא א' מפרישין מזע"ז ולנוסחת הגר"א קאי על פלטר הוא הלוקח מן הנחתום דמבואר במשנה דר"מ ס"ל דמעשר מכל טפוס וטפוס דמתרי ומתלתא נחתומין זבין ור"ש מחלק דבתרו"מ הוה ס"ם שמא מחדי נחתומין ואם מנחתום א' שמא הנחתום גופא מתרי ותלתא זבין אבל בחלה אלא הנחתום נתחייב אף אי מתרי זבין וליכא ספיקא אלא גבי פלטר שמא מהרי נחתומין זבין ובספק א' מפריש מאחד על הכל אבל בלוקח מן הנחתום לכ"ע בחלה א' סגי: בד"א. דבחלה נוטל א' על הכל דהוה ספק א': שכולן מפרישין. כלומר שכל הנחתומין בחזקת דמאי ולכן אף שהפלטר אפשר דמהרי זבין מ"מ בדמאי מקילין כיון דליכא ס"ס לאיסורא: ומקצתן אין מפרישין. מקצת הנחתומין אינם מפרישין בודאי אם כן הוה ספיקא בטבל גמור שמא הפלטר לקח מאותו נחתום שאינו מפריש בודאי בזה מחויב הקונה מן הפלטר להפריש מכל א' וא': י תחתיהן. במקומן מה שנשאר: מעשר מכל א' וא'. דשמא זה הפועל עישר וזה לא עישר אף שאכלו ביחד שמא פועל א' עישר בלבו: פירורין. שנתערבו וכן דבילה אמרי' יש בילה וה"ל מן הפטור על הפטור ומן החיוב על החיוב: בשנת שובע. גרסי' שכל א' נותן מתנה מרובה ולא יקפה בעיניו המעשר מתעשר הכל דמאי: בשאר שנים. כלומר שאינם זול וא' נותן מתנה מועטת דאמרינן דכילי הוא ואינו מעשר ג"כ וי"מ הטעם דאם נתנו כולן מתנות שוות אמרינן דיעשר מכל אחד לפי ערך אבל באינם מתנות שוות חיישינן שמא לא מתרמי לכל אחד דידיה ויפרים מן המרובה על המועט וכן פירש רבינו עובדיה במשנה דפ"ה: **יא** מן העני. ע"ה: שנתנו לו מן הע"ה. והוא חבר: מכל א' וא'. שמא זה מעושר וזה אינו מעושר: עמקים. שהתמרים טובים ונדרסים יפה ויש בלילה בהו לכן כשדורסן מעשר מא' על הכל: במקום אחר. שאין התמרים נבללים יפה: ה"ג בגרוגרות בשנת שובע וכו' כנוסחת הגר"א: **יב** הפלטר. הוא הקונה מן הנחתום תלינן כל דפוס בנחתום לכן מעשר מכל דפוס ודפוס ולא מדפוס א' על חבירו שמא זה מעושר וזה אינו מעושר דכן דרך לקנות כל דפוס בפ"ע והגר"א לא גרס לה דמשנה מפורשת היא וה"ג לה הלוקח מן החנוני וכו' ואח"כ גרסי' ואם היה מביאן וצוברן לפניו וכהגהת הגר"א וה"פ: לא יעשר מזה ע"ז. אף שאותה חבית הוא מ"מ שמא פירות אחרות נינהו אבל מה שבחבית הכל א' ומעשר מזה על זה דהכל מין אחד: מביאן וצוברן לפניו. ירק ירק בפ"ע או חיישינן שמא כל מין מאדם אחר נינהו: **יג** יחזיר. גרסינן לא כנוסחת הגר"א דמיירי שמוכר במדה גסה וכשלוקח מעט אין דמיו ידועין וכשהגביהו לא קנה הלוקח כיון שלא קצבו בדמים: בשל ודאי אסור. דיסבור המוכר שהלוקח עישר ויחזיקנו וימכור בתורת דמאי ובאמת ודאי טבל הוא: באיסר. כיון שנתן קצבת בדמים וכשהגביה קנה לכן לא יחזיר דעליו להפריש: **יד** כ"ש. אפי' באלף לא בטיל דהוי"ל דשיל"מ: פרנסה. תבואה להספיק צרכי התרומה של הטבל שנתערב מוציא לפי חשבון הטבל שבחולין: תרו"מ שבטבל. הטבול לתרו"מ בדמאי מיירי דאין מפרישין תרו"ג ומוציא מיניה וביה מן החולין תרו"מ להמעשר אשר בטבל: **טו** דבר הנבלל. שדרכו להבלל יפה מוציא מיניה וביה לפי חשבון הטבל כגון יין ביין או שמן בשמן: דבר שאינו נבלל. כגון ירק שנתבשל בשמן וכו בילה ללכן המאכל דכל א' עומד בפ"ע מוציא מכל א' וא' דאל"כ ה"ל מן הפטור על החיוב: **טז** צאו ואכלו בדינר זה. אף שהם קונים טבל או פירות שביעית או יי"נ אם נכרים המה אינו בשליחותו אלא לעצמם הם קונים שהרי נותן להם הדינר ואין שייכות ליה לגבי. החנוני אבל אם אמר ואני נותן דינר הוה החנוני שלוחו של בעה"ב לזכות לפועל והרי מוכר טבל או שביעית או יי"נ ופורע חובו מהם: **יז** לצבע נכרי. בקבולת בכך וכך שכר ואינו עולה להשבון עמו כמה הוציא על הצבע אף שהנכרי צבעו ביי"נ אדעתיה דנפשיה קא עביד ולא איכפת לישראל בכך אבל אם מחשב עמו כמה הוציא א"כ כשפורע לו דמי הצבע הוה כנהנה מיי"נ וקונה בדמים: **יח** לשומר ביתו. דאין אדם נותן מעשרותיו בטוה"נ וכן בכור מתנות כהונה הוא ואין ליתן זה בטוה"נ שמחייב להן שכר: אם נתן להם שכרן. א"כ טוה"נ בעלמא הוא דנותן להם והוא אינו נוטל כלום מותר בכה"ג דיכול ליתן הטוה"נ ולא למכור: לשחוט. והוא יטול הזרוע בעד שכר טרחתו: ולא לרועה כהן. בבכור כדי שיטול הבכור והאידנא הבכור של ישראל דמטפל בה ל' יום כמבואר בבכורות פ' עד כמה דה"ל כהן המסייע בבית הגרנות דחילל המתנות: שכרן. בעד השחיטה והרעיה מותר ליתן אח"כ המתנות לכהן ולא חיישינן למידי: **יט** שיאמר. לישראל גרסינן: תן בכור. פליגי בזה ר"י וריב"ת לרבי יוחנן

[ו]כל מתנות כהונה רשאי שיאמר לו הילך סלע זה ותנם לבן בתי כהן : כ ישראל שמכר את זיתו בששים לוג טבלים ואמר לו כהן תנם לי בששים לוג מתוקנין [ז][ומעשרות שלי מעשרות שלו ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום רבית ולא משום מחלל את הקדשים : כא מפרישין תרומת מעשר ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר כיצד היו לו תשעה כורין ביהודה ואחד בגליל או ט' כורין בגליל ואחד ביהודה אומר כור שביהודה עשוי תרומת מעשר על ט' כורין שבגליל או כור שבגליל עשוי תרומת מעשר על ט' כורין שביהודה יתר על כן אמרו יש לו שני חברים אחד ביהודה וא' בגליל ולו שני כורין א' ביהודה וא' בגליל אומר לזה שביהודה בא וטול לך כור שבגליל ולזה שבגליל בא וטול לך כור שביהודה וחוזר ונוטל מהם כשער הזול: כב (ר)אין פודין מעשר שני במקום היוקר כשער הזול אין פודין מבן לוי במקום היוקר כשער הזול: כג (ש)כהנים ולוים שהיו מסייעין בין הגרנות אין נותנין להם תרומות ומעשרות בשכרן ואם נתנן (טז)[הרי אלו חולין] שנאמר (במדבר יח) ואת קדשי בני ישראל לא תחללו [כבר הן חולין] ואמר (מלאכי ב) שחתם ברית הלוי אמר ה' צבאות יתר על כן אמרו תרומתן אין תרומה ומעשרותיהן אינן מעשרות ולא עוד אלא שבקשו חכמים לקונסן להיות פירותיהן צריכין להפריש תרומה משלהן ועליהן הכתוב אומר (מיכה ג) ראשיה בשחד ישפטו וכהניה וגו' לפיכך הביא עליהן המקום שלש פורעניות כנגד שלש עבירות שבידם שנאמר (שם) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו' : כד (ת) מעשרין משל ישראל על של כותי ומשל כותי על של ישראל [ומשל ישראל על של נכרי ומשל נכרי על של ישראל] ומן הכל על הכל דברי רבי מאיר רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומרים [מעשרין] משל ישראל על של ישראל ומשל כותים על של כותים [ומשל נכרים על של נכרים] אבל לא משל ישראל על של כותים ולא משל כותים על של ישראל [ולא משל נכרים על של ישראל ולא משל ישראל על של נכרים] א"ר שמעון שזורי (א) מעשה שנתערבו לי פירות טבלין באתי ושאלתי את ר' טרפון אמר לי צא וקח פירות מן השוק ועשר עליהן ר"א אומר אף משל כותים (ב) כשם שעשו פירות ישראל דמאי אחר רובן ואין [תורמים] ומעשרין מזה על זה כך עשו פירות כותים ודאי אחר רובן ואין [תורמים] ומעשרין מזה על זה: כה רשב"ג אומר (א) במקום שעשו פירות כותים (יז) [דמאי] כגון ירק שבכפר עותני מעשר מהן על הטבלין אבל לא מן הטבלין עליהן . בד"א בלוקח מן השוק אבל המוצא פירות בתוך ביתו או ששילח לו חבירו פירות נוהג בהן דמאי : כו ר"ש אומר (ג) שלש גזירות בדמאי מעשה שנתכנסו רבותינו לעיירות של כותים שעל יד הירדן והביאו לפניהם ירק קפץ ר' עקיבא ועשרו ודאי אמר לו רבן גמליאל עקיבא היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבירך או מי נתן לך רשות לעשר אמר לו וכי הלכה קבעתי בישראל ירק שלי עשרתי אמר לו תדע (יח) [לך שקבעת הלכה] בישראל שעשרת ירק שלך כשהלך רבן גמליאל לביניהן עשה תבואות וקטניות (ב) דמאי ושאר כל פירותיהן ודאי כשחזר ר' גמליאל לביניהן וראה שנתקלקלו עשה כל פירותיהן ודאי : כז (יט) [עציץ נקוב (ד) חייב במעשרות תרומתן אין מדמעת] ואין חייבין עליהן חומש :

פרק ו א (א) המקבל שדה מן (א) [הנכרי מעשר] ונותן לו אמר רשב"ג מה אם ירצה (ב) [הנכרי הזה שלא לעשר פירותיו] אלא חולק ונותן לו [בפניו] : ב (ג) [החולק] שדה מן הנכרי (ב) מעשר ונותן לו [ר"ש אומר תורם ונותן לו לפיכך אם חזר הנכרי ונתגייר או שמכר לישראל מעשר ונותן לו (ד) שכר ממנו שדה מעשר ונותן לו (*ב) מה בין שוכר לחוכר (ג) השוכר במעות והחוכר בפירות : ג החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו לפיכך אם חזר (ס) [ישראל ולקחה ממנו] או שמכרה לישראל אחר נוהג בה דמאי : ד [החוכר שדה מן הכותי מעשר ונותן לו] ושוקל ואוצר שוקל לקטרון מעשר ונותן לו : ה (ו) לא יאמר ישראל לכותי ולנכרי ולמי שאינו נאמן על המעשרות הילך מאתים זוז ושקול תחתי מן האוצר אלא אומר לו פוטרני מן האוצר וכן לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז ועול תחתי לאומנות אלא אומר לו פוטרני מן האומנות : ו (ה) המקבל שדה מישראל תורם ונותן לו רבי מאיר אומר מעשר ונותן לו ר' יהודה אומר אם נתן לו מאותה השדה ומאותו המין תורם ונותן לו משדה אחרת (ג) וממין אחר מעשר ונותן לו וחכ"א אם מאותה שדה נתן לו בין מאותו המין בין ממין אחר תורם ונותן לו אם משדה אחרת נתן לו בין מאותו המין בין ממין אחר מעשר ונותן לו קבל הימנו זרע ליתן לו פירות בגורן מעשר ונותן לו מקום שחולקין על הגורן חולק לו בפניו קבל הימנו מעות ליתן לו (ד) פירות (ו) [הכל מודים שמעשר] ונותן לו : ז (ו) ישראל שקבל שדה מחבירו לקצור שבלין כרמו לבצור בענבים זיתיו למסוק בזיתים נותן לו כמות שהן שדהו לקצור בחטין כרמו לבצור ביין זיתיו למסוק בשמן מעשר ונותן לו : ח העיד רבי יוסי בן המשולם משום ר' נתן אחיו שאמר משום ר' אלעזר בן חסמא שהמקבל שדה אבותיו מן הנכרי למוסקו לזיתים נותן לו כמות שהן : ט (ז) חבר ועם הארץ שירשו את אביהן עם הארץ [אין] רשאי שיאמר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני (ז) [אלא חולקין בשוה אפילו חבר חולק לו בפניו] חבר אוכל את היבש ושורף את הלח מפני

הגהות הגר"א (טז) ה"ז חיללו : (יז) ודאי : (יח) הלכה קבעת : (יט) עציץ שאינו נקוב חייב במעשרות אין תרומתן מדמעת : (א) הכותי תורם : (ב) הכותי הזה שלא לתרום פירותיו אינו רשאי : (ג) השוכר : (ד) ר"ש אומר תורם ונותן לו : (ס) הנכרי ונתגייר : (ו) לעולם מעשר : (ז) אבל לא יאמר לו טול אתה חיטין ואני שעורים טול אתה הלח ואני היבש אלא חולקין בשוה חולק לו בפני חבר :

נוסחאות כ"י

(א) אף : ב) שלהן : ג) נתן לו . ד) פירות לגורן :

אור הגנוז

[ו] לכתנות כהונה : [ז] מותר בששים לוג מתוקנין :

חסדי דוד

הרי בזה דנראה כבזיון קדשים : מפרישין תרומת מעשר כו'. דוקא תרומת מעשר דתורמין שלא מן המוקף אבל לא תרומה גדולה : אין פודין מעשר שני כו'. מפורש ברפ"ד דמעשר שני והכא קמ"ל דס"ה במעשר לוי דאיכא משום גזל השבט : מעשרין משל ישראל על של כותי כו'. סברת ר"מ שנויה במשנתנו דמאי פ"ה מ"ט וכאן התוס' מוספת הרבה : ר"א אומר אף משל כותי על של כותי כנ"ל וכ"ה במשנה דדמאי הנ"ל :
פרק ו המקבל שדה מן הנכרי כו' אמר ר' שמעון ב"ג כו'. סברת רשב"ג היא במשנה רפ"ו דדמאי והכא קמ"ל דרבנן פליגי : הלוקח שדה כו' ר"ש אומר כו'. נראה דהטעם הוא משום דאין ברירה ונמצא דהוה כפורע חובו מן הטבל כשנותן חלקו לנכרי. ועי' בפרק כל הגט דף כ"ו ובעירובין דף ל"ז ולפי המסקנא נראה דר"ש יש לו ברירה : החוכר שדה מן הנכרי כו'. נראה פירושו דמיירי כי החוכר הוא ע"ה לפיכך אם חזר ישראל כו' בין שלקחה זה הע"ה או ישראל אחר צריכין לנהוג בתבואה זו דין דמאי ולע"ג דהחוכר מנכרי הוא רק משום קנסא עכ"ז כיון דרבנן מיהא חייבוהו והוא ע"ה יש להסתפק אם עשר כתקנת חכמים צריך הקונה לעשר דמאי : השוקל לאוצר השוקל לקטרון כו' כצ"ל ופי' לקטרון הוא לקשר אם יש חבורה של אומנות תוך שנותן כל אחד מהם סך מה מעדותיו וכדלקמן : לא יאמר ישראל כו'. וכן לא יאמר אדם לחבירו כו'. בירושלמי סוף פ"ו גרסינן בין ברישא ובין בסיפא לחבירו : ישראל שקבל שדה מחבירו כו'. הך שקבל ע"כ בקבלנות מיירי ולא בחכירות דהא בחכירות תנא ליה דיניה במתני' ולעיל פליגי תנאי בזה א"נ מיירי בפועל שנוטל רק שכרו והכל לבעה"ב : העיד ר' יוסי בן המשולם כו'. וחולק על ר"י במשנה ב' פ"ו ומיהו זה דוקא אם קבל למוסקו ולא נגמרה מלאכתן ביד ישראל אבל אם נגמרה מלאכתן ביד ישראל מודה דצריך לעשר : חבר ועם הארץ שירשו כו'. במשנה ט' פ"ו איתא איפכא : ירשו

מצפה שמואל

(ר) עי' מע"ש רפ"ד וירושלמי שם : (ש) בכורות כו. ירושלמי פ"ו י"ב. ונדרים פי"ב הל"ג. קידושין ספ"ב ; (ת) מנחות סו: ועי' ירושלמי פ"ג ז ופ"ה וגיטין פ"ד הל"ב ופ"ז יד. : (א) שם לא. ירושלמי ספ"ה : (ב) עי' ירושלמי פ"ה יא: ועי' ירושלמי ברכות פ"ז כב:(ג) שם:(ד) עי' שבת לה וירושלמי כלאים ספ"ז וירושלמי ספ"ב דהלה ד. : (א) עי' ירושלמי פ"ו : (ב) ירושלמי שם : (*ב) מיי' פ"ו הל"ג : (ג) ירושלמי רפ"ו : (ד) עי' מס' ע"ז ע"א · וירושלמי סוף פ"ו : (ה) ירושלמי רפ"ו וב"מ פ"ט הל"ז : (ו) ירושלמי פ"ו יא : (ז) עפ"ו מ"ט :

מנחת בכורים

יוחנן אפילו ישראל לישראל אסור ליתן שכר שיתן לבן בתו דאין אדם מוכר מעשרותיו בטוה"ג וכ"ש כהן לישראל דהוה כהן המסייע ומוקי לה בברייתא דהכא ברוצה ליתן לשנים ובן בתו א' מהם נותן לו שכר שיתן רק לו וריב"ח ס"ל דמישראל לישראל מותר וכהן לישראל אסור ומוקי לה בברייתא דהכא כפשוטו : רשב"א אומר. לת"ק רק אלו מתנות מותר דקדוש קדושת הגוף ולא אתי לזלזולי בהו לומר דאיתתא ע"י הסלע אבל שאר מתנות אסור דמחלל נהו ואינו נוהג בהן דרך גדולה דכתיב למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין ואמר רשב"א דאף שאר מתנות שאינם קדושת הגוף מותר ליתן סלע לישראל כדי שיתן לב"ב כהן לר"י כדאית ליה ברוצה ליתן לשנים ולר"י ב"ח כדאית ליה: כ ה"ג ואינו חושש לא משום רבית ולא משום מחלל את הקדשים. וה"פ שבשכר שנותן לו עתה הטבלין חוזר ונותן לו מתוקנים והישראל משתכר בתרומה שבתוך הטבל מ"מ מותר דששים נטל וששים נתן לו ואין בו משום מחלל הקדשים דהכהן מסייע לו שיתן לו ואינו נותנם לכהן אחר משום דאינו נותן התרומה בהדיא אבל אם אמר לו הכהן אני ואתה נחלוק המעשרות כיון שמזכיר הריוח ושם מעשר בהדיא הוי כרבית וכמחלל הקדשים : כא ממקום היוקר. ולא הוה [illegible]

בכורים

הרי ג' גזירות מתחלה כולן דמאי ואח"כ תבואה וקטניות דמאי והשאר ודאי והשלישי הכל ודאי : כז עציץ שאינו נקוב. גרסינן כנוסחת הגר"א דאינו חייב אלא מדרבנן לכן אין תרומתו מדמעת אם נתערב ברוב אינו אוסר כתרומה דאורייתא ואין חייבין עליהן חומש זר האוכלן :
פרק ו א המקבל שדה מן הנכרי. מקבל הוא למחצה ולשליש ולרביע בפירות : מעשר ונותן. חלק הנכרי ובירושלמי הגי' תורם ובמשנה מבואר דחולק ונותן לפניו וה"נ לעשר והתיא כרשב"ג דהכא: ב החוכר שדה מן הנכרי. גרסינן וכן הגיה הגר"א : מעשר. אף מעשר צריך לעשר וכ"ש תרומה דהו"א לגורן שתיעקר עד שיתרם וקנסוהו לישראל דלעשר גם חלק הנכרי כדי דלימנעו מלחכור מן הנכרי ויחכיר לישראל בדמים מועטין והוכר היינו בכך וכן כורין בין תגדל בין לא : תורם ונותן לו. רק תרומה ולא מעשר : נתגייר. קודם תשלום חכירתו או שמכר לישראל ועתה צריך לשלם לישראל : תורם ונותן לו. גרסינן כדין החוכר מישראל כמבואר במשנה דתורם בלבד משום דהו"א לגורן שתיעקר ולדעתא דהכי אחכריה אבל לא מעשר ולדברי ת"ק קאי דס"ל מעשר אבל לר"ש תמיד תורם כדין חוכר מישראל ולא קנסו והגר"א היפך הסדר וגרס זה בהדיא בדברי ת"ק [illegible]

שאמרו כל טהרותיו של עם הארץ נשרפות: י ירשו את אביהן חבר ועם הארץ יכול הוא לומר טול אתה חטין שבמקום פלוני ואני חטין שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אע"פ שאמרו חבר שמת והניח בנים חברים ועמי הארץ לא יוריש טהרותיו לעמי הארץ אלא לחברים בלבד הניח מעשר שני אין רשאי שיאמר לו טול אתה חטים ואני אטול שעורים אתה יין ואני שמן אלא אומר לו טול אתה מעות של חטים ואני מעות של שעורין טול אתה מעות של יין ואני מעות של שמן: יא חבר ומי שאינו נאמן על המעשרות שלקחו פירות שירשו או שנשתתפו רשאי שיאמר לו טול אתה חטין ואני שעורין אתה יין ואני שמן שכל דבר שמותר למוכרו דמאי רשאי לעשות כן (ח)לקחו גדיש של תבואה עביט של ענבים ומעטן של זיתים זה מעשר את שלו וזה מעשר את שלו אם לקחו ואח"כ שתפו צריך לעשר על הכל זה הביא (ח) [שהרי] שבלין שלו וזה הביא (ט) [שהרי] שבלין שלו זה הביא סלי זיתים משלו וזה הביא סלי זיתים משלו זה הביא סלי ענבים משלו וזה הביא סלי ענבים משלו או שבצרו את כרמיהם בתוך גת אחת אחד מעשר ואחד שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו ודאי והצי חלקו של חבירו דמאי: יב גר ונכרי שירשו את אביהן נכרי רשאי שיאמר לו טול [אתה] צלמים ואני כלים אתה יין ואני פירות (ט) אונקלוס הגר חלק מאחיו והחמיר על עצמו הוליך חלקו לים המלח (י)ירשו את המרחץ רשאי שיאמר לו תהא שבת בחלקך וחול בחלקי: יג ישראל ונכרי שלקחו ביתו של נכרי אין רשאי שיאמר לו טול אתה צלמים ואני כלים אתה יין ואני פירות לקחו (י) [את המרחץ] (*י)אין רשאי שיאמר לו תהא שבת בחלקך וחול בחלקי ואם התנה עמו מתחלה על מנת לעשות כן מותר: יד (כ)עיר שיש בה ישראל ונכרים שומרי ישראל ושומרי נכרים מתוקנין ושאין מתוקנין שומרין מתקנין ושומרין אין מתקנין רשאין לומר זה לזה צפון העיר בחלקנו ודרומו בחלקכם אם באו (יא) [לבית החשבון] אסור:

פרק ז

א (א) ישראל שקבל שדה מישראל וכהן מכהן ולוי מלוי חולקין ביניהם ישראל וכהן שקבל שדה מלוי או ישראל ולוי שקבל שדה מכהן רשאין להתנות ביניהן שהמעשר לאמצע: ב (ב) (*ב)ישראל שקבל שדה מכהן תרומה לכהן מעשר ראשון ומעשר שני חולקין ביניהם קבל שדה מלוי מעשר ראשון (א) תרומה ומעשר שני חולקים ביניהן לוי שקבל שדה מכהן תרומה לכהן ומעשר ראשון ומעשר שני חולקין ביניהן כהן שקבל שדה מלוי מעשר ראשון ללוי תרומה ומעשר שני חולקין ביניהם ישראל שקבל שדה מכהן אמר לו על מנת שהמעשר שלי על מנת שהמעשר שלך על מנת שהמעשרות שלי ושלך (ב) [אסור] (ג) כהן שקבל שדה מישראל (ג) על מנת שהמעשרות שלי (ד) [מותר] על מנת שהמעשרות שלך (ה) [אסור] על מנת שהמעשרות שלי ושלך אם קבל עליו כדרך (א) המקבלים מותר ואם לאו אסור: ג (*ג)ישראל שקבל שדה (ו) [מכהן אמר ע"מ שאטול את המעשרות ואתנם לפלוני אסור ישראל שקבל שדה מכהן (ד)אמר על מנת שאטול אני ואתה ונותנם לפלוני מותר] כהן ולוי ששכרו ושחכרו מכהן ומלוי המעשרות לשוכר ולחוכר: ד (*ד) כהן ולוי (ז) [שמכרו] פירות שדה (ח) [לישראל] במחובר לקרקע מעשרות שלהן בתלוש מן הקרקע עד שלא מירחו מעשרות שלהן (ה)משמירחו מעשרות שלו מפריש תרומה ומעשר ונותן לכהן והשאר שלו: ה (ט) (*ה) [מכר הוא להן] פירות עד שלא מירחו מעשרות הרי אלו שלו (י) משמירחו מעשרות הרי אלו שלהן מפריש תרומה (יא) [ותרומת מעשר] ונותנן לכל כהן שירצה: ו (ו)ישראל שקבל מעות מכהן ליקח בהן פירות למחצית שכר אמר לו (ב) פחתו או הותירו הרי הן שלי מעשרות שלך (יב) [אסור] כהן שקבל מעות [מישראל] ליקח בהן פירות למחצית שכר אמר לו פחתו או הותירו הרי הן (יג) [שלי מעשרות שלך] אם נתן לו שכרו מותר ואם לאו אסור: ז (*ו) ישראל שקבל שדה מכהן תרומה לכהן מכרה לישראל חולקין ביניהם קבל שדה מישראל חולקין ביניהן מכרה לכהן חולקין (ג) קבל שדה מבת ישראל חולקין ביניהן נשאת לכהן חולקין ביניהן קבל שדה מבת כהן תרומה לבת כהן נשאת לישראל חולקין ביניהן (ז) נתארמלה או נתגרשה חוזרה לתחלתה: ח (ח)פרתו של כהן שהיתה שומא אצל ישראל וילדה בכור הבכור לכהן דברי רבי יהודה וחכ"א הבכור לשניהן אמר להן רבי יהודה אי אתם מודים בפירות שדה שהן שלו אמרו לו שדה גופה שלו ופרה גופה לשניהן אף פרה אם היתה גופה שלו בכור לכהן: ט (ט) (*ט)הנותן שדהו בקבלה לכותי [ולנכרי ולמי שאינו נאמן על המעשרות] אע"פ שאינו רשאי לעשות כן אע"פ שלא בא לעונת המעשרות צריך לעשר על ידו משבאו לעונת מעשר הנותן שדהו בקבלה לעם הארץ עד שלא באו לעונת המעשרות (יד) צריך לעשר על ידו משבאו לעונת המעשרות [אין] צריך לעשר [על ידו] כיצד הוא עושה עומד על הגורן ונוטל ואינו חושש (טו) [למה] שאכלו שאין אחריות לרמאין: י (י) כהן שמכר שדה לישראל (טז) ע"מ שהמעשרות שלו לעולם ומת אין (יז) [לו] במעשרות על מנת שמעשרות (יח) [לבני] ומת מעשרות לבנים על מנת שהמעשרות שלי כל זמן ששדה לפניך מכרה לאחר אע"פ שחזרה ולקחה ממנו אין לו במעשרות כלום: יא ישראל שקבל שדה מכהן אמר לו ע"מ שהמעשרות שלי ארבע או חמש שנים מותר לעולם אסור (כ) שאין כהן (*כ) עושה כהן וכן בן לוי שהיה חייב מעות לישראל לא יהא גובה מאחרים ומפריש עליו שאין לוי עושה לוי: יב מפריש ישראל בין ברשות לוי בין ברשות עני ועושה חשבון באחרונה דברי רבי מאיר ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אוסרין אלא אם כן נותן לו (יט) [עישור]: יג כהן שמכר שדה לישראל אמר לו על

הגהות הגר"א

(ח) עומרי: (ט) עומרי: (י) מרחץ: (יא) לחשבון: (א) ללוי: (ב) מותר: (ג) ואמר: (ד) אסור: (ה) מותר: (ו) מישראל ואמר ע"מ שיהיו המעשרות לפלוני אסור ישראל שקבל שדה מישראל ואמר ע"מ שאטול אני ואתנם לפלוני מותר: (ז) שחכר: (ח) מישראל: (ט) חכר הוא מהן: (י) מפריש תרומה ומעשר ונותן לכל כהן שירצה: (יא) ומעשרות: (יב) מותר: (יג) שלך והמעשרות שלי: (יד) אין: (טו) זה: (טז) ואמר: (יז) לבניו: (יח) לו ולבנו: (יט) מעות בראשונה:

נוסחאות כ"י

א) שמקבלים עליהם: ב) אם פחתו כו' ומעשרות שלך כו' וכן בסיפא: ג) ביניהם:

חסדי דוד

ירשו את אביהן חבר רשאי כו'. כך תנא לשיטתיה דאע"ג דסובר דמותר למסור טהרות לע"ה כדלעיל רפ"ב: גר ונכרי כו'. משנה היא בפ"ו משנה י' וכאן בא להוסיף כי אונקלוס החמיר על עצמו כו': ואם התנה עמו מתחלה כו'. זה לא קאי רק אסיפא במרחץ דהאיסור הוא משום שכר שבת ולא ארישא וכן מוכח בע"ז בפרק השוכר את הפועל: פרק ז ישראל שקבל שדה כו'. כך רישא איצטריך לר"א דסובר בפ"ו מ"ג בכהן ולוי שע"מ כן באו מודה הוא בישראל מישראל שחולקין ביניהם וכ"ה בירושלמי: מכר הוא להן וכו' עד שלא מירחו הרי אלו שלהן משמירחו הרי אלו שלו כצ"ל והטעם לזה מבואר בירושלמי ספ"ק דפאה דקנס הוא לכהן וללוי כדי שלא יקפצו על הגרנות לקנות עבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים והלוים. אבל לא קנסו אלא כשקונים אחר שנקרא שם טבל עליהם והיינו כשנמרחו וכ"כ הרמב"ם: נתארמלה או נתגרשה חוזרה לתחלתה. ומיירי שנתארמלה עד שלא מרחה אבל משמרחה כבר זכה המקבל וכ"ז השמיטה הרמב"ם ולא ידעתי למה: פרתו של כהן כו'. טעמא דר"י דמשוה פרה לפירות דשיורי מעייר ורבנן לא משוו פירות לקרקע וכ"ה בירושלמי: הנותן שדהו בקבלה לכותי כו'. הטעם בזה הוא משום קנסא כי בזה יבוא להפקיע שדהו מן המעשר וסובר האי תנא דכותים גרי אריות הם דלמ"ד דגרי אמת הם מעשרים הם דבדאורייתא מזהר זהירי: כהן שמכר שדה לישראל ע"מ כו'. ברייתא זו מובאה בר"ש שמוכר את הבית דף ס"ג אלא דהתם גרסינן בן לוי שמכרן ועיין שם ברשב"ם פירושו: מפריש ישראל בין ברשות לוי כו'. אדלעיל קאי דאע"ג דאמרן דאין יכול ישראל לגבות מאחרים המעשרות מ"מ יכול להפריש את שלו ולעכבו לעצמו לפרעון חוב שחייב לו הלוי או העני ומתני' היא בפרק כל הגט:

מצפה שמואל

(ח) עי' ירושלמי פ"ו יג: (ט) מס' ע"ז סד. ועי' ירושלמי פ"ו יג.: (י) ספ"א דמס' ע"ז: (*י) טור שו"ע או"ח סימן רמ"ה סעיף א ובביאורי הגר"א שם ס"ק ג: (כ) עי' ירושלמי פ"א: (א) ירושלמי פ"ז ו יב.: (ב) ירושלמי שם: (*ב) עי' מיי' פ"ו הל"ז: (ג) שם: (*ג) מיי' פ"ו הלט"ו וטז: (ד) שם: (*ד) עי' יו"ד סימן שלא סעיף קטג ועי' ביאורי הגר"א שם ס"ק כא: (ה) פאה ספ"א: (*ה) מיי' שם: (ו) ירושלמי פ"ז נב וקדושין פ"א הל"ד: (*ו) עי' מיי' פ"ו הלי"ט: (ז) שם יב: (ח) שם: (ט) שם יא: (*ט) מיי' פ"ו הלכ"ב יו"ד סימן שלא סעיף ס קכד ע"ש הנוסחא ועי' בנוסחת הגר"א שם ס"ק כא: (י) ב"ב וירושלמי פ"ו וירושלמי קדושין פ"א הל"ד ופ"ב הל"ח: (כ) ירושלמי שם וגיטין פ"ב הל"ז: (*כ) מיי' פ"ו הלכה כ וע"ש בכ"מ:

מנחת בכורים

מבואר דרשאי שיאמר לו טול אתה חטים ואני חטים שבמקום פ' (דבמין א' יש ברירה) אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים וטול אתה בלא ואני ביבש ומיירי שחולקין בקמותיה דאז יש ברירה אבל אם חולקין בחטין אין ברירה ואף חטין וחטין אסור ובזה מיירי התוס' כאן והגר"א הגיה התוס' כמבואר במשנה ומיירי שחולקין בקמותיה כמבואר כדאיירינן במתניתין: י את אביהן חבר. דאף מה שהוכשר אינו טמא מותר לחלוק עמו וליתן לע"ה חטין שבמקום פלוני אף שהוכשר דהרי אינו מוסר טומאה לע"ה דעדיין טהורים ניהו ולנוסחת הגר"א דגרס ברישא אף באביהן ע"ה דרשאי שיאמר לו טול אתה חטין שבמקום פלוני ואני במקום פלוני בסיפא דחבר אף חטין ושעורין נמי מותר אע"כ החילוק דבע"ה דוקא בקמותיה כשהוא במחובר אבל בתלוש אין ברירה ואף בחטים וחטים אסור וסיפא באביהן חבר אף בתלוש מותר: לא יוריש. וצריך לצוות ליתן לחבר מ"מ אם מת חולקין בשוה ואין מפקיעין חלק ע"ה אף דאין מוסרין טהרות לע"ה: מעשר שני. אין מוסרין לע"ה דחשוד בכך שלא להעלות לירושלים לכן אם חולק עמו בפירות שאינם שוים כיון דאין ברירה הוה כמוכר לו מחלקו ואסור אבל מעות במעות שרי דמין א' הוא ואף דמבואר לעיל דבתלוש אף במין א' אין ברירה היינו פירות בפירות אבל מעות כמאן דפליגי דמי ואמרינן יש ברירה וברישא דלא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים ל"ד דאף חטין בחטין אסור כיון דתלושין ניהו אין ברירה ומשום סיפא נקטיה דבמעות אפילו המעות משני מינים נמי מותר: יא שירשו. או שנשתתפו. זה בפירותיו וזה בפירותיו: טול אתה חטים. ובמשנה מבואר דאסור משום דהוה כמוסר דמאי לע"ה וכאן מיירי בגוונא דרשאי למכור דמאי כגון במוכר אכסרה: זה מעשר את שלו. דיש ברירה דאתיא כמ"ד יש ברירה וכאילו לקחו מתחלה זה לעצמו וזה לעצמו: ה"ג לקחו ואח"כ כשתתפו כיון שנתערבו החלקים שהיו מתחלה כל א' בפ"ע ולכ"ע לא אמרינן ברירה ואמרינן דצריך לעשר גם על חלק הע"ה וכדמפרש לקמן: זה הביא עומר שבלין. גרסי' כנוסחת הגר"א: מעשר את שלו ודאי. וכך הוא פירושא דמתניתין משנה ז' פ"ו ב' שבצרו את כרמיהן לתוך גת א' המעשר מעשר לחלקו בכ"מ שהוא היינו שמעשר את שמתחלה מכרם ודאי ועוד מעשר חצי חלקו של חבירו דמאי דאמרינן שמא המחלה שלו ביד ע"ה ומחלה של ע"ה בידו הלכך אע"פ שכבר תקן מחלה הכרם ודאי חייב לתקן בתורת דמאי חצי חלק של חבירו שבידו: יב ואני פירות. דמה"ת אין הגר יורש את אביו ולא הוה כאילו בידו לכן מותרין להחליף קודם שבא לידו: חלק מאחיו. עם אחיו קודם שבא לידו ונטל מעות נגד צלמי כוכבים ומזלות ומ"מ החמיר והוליך הנאתה לים המלח ופליגי בה אמוראי ח"א דמים שנגד צלמים הפיל לים וח"א דמים נגד המטלטלין שלקח נגד צלמים וח"א שלקח צלמים בעצמה והפיל לים המלח כדי לעקר עבודת כוכבים מבית אביו: רשאי שיאמר לו. קודם שבא לרשותו אבל כשבא לרשותו והחזיק בה אסור: יג טול אתה. משום דהוה כמחליף עמו צלמים: מתחלה. קודם הלקיחה דלא בא לרשות ישראל מעולם מותר: יד שומרי ישראל. ויש בעיר הזאת ב' מיני שומרים וגם ב' מיני פירות מתוקנים ואינם מתוקנים שהשומרי ישראל מתקנים ושומרי נכרים אינם מתקנים ונמצא הישראלים הצריכין לשומרי הנכרים הוה כמאכילין אינו מעושר ופורע חובו מהם: זה לזה. הישראלים לנכרים: בחלקנו. נמצאו השומרים ישראל משל ישראל המה ולא הוו מי שאינם מעשרין שלותי ישראל כלל: לבית החשבון. שמתחשבין עם הנכרים כמה הוציאו על שומריהם וכמה הוציאו הישראלים על שומריהן א"כ הוו הנכרים שלוחין של ישראל ואסור:

פרק ז א ישראל חולקין ביניהם. המקבל שנוטל חלק בפירות נוטל ג"כ כפי ערך בהתרומה ומעשר ונותנן לכל כהן שירצה ואף כהן מכהן אף לר"א דס"ל במ"ג פ"ו דכהן ולוי מישראל המעשרות שלו דע"מ כן באו מודה בכהן מכהן כיון שהנותן ג"כ כהן לא הוה כהתנה וכן בלוי מלוי וכ"ש לרבנן דאף כהן מישראל חולקין כ"ש כהן מכהן: שקבל שדה מלוי. שהמעשרות ללוי דשיורי שייר מקום בשדה למעשרותיו וזכה בהן בעל השדה: שקבל שדה מכהן. שתרומה לבעל השדה דשיורי שייר מקום התרומה כמבואר במ"ד ולקמן שם מ"מ תנאי מהני: ב תרומה לכהן. דשיורי שייר מקום התרומה לעצמו וזכה בה: מע"ר. דמע"ר ללוי הוא ואין הכהן משייר לעצמו לכן חולקין וכר"ע ביבמות דפ"ו דמע"ר ללוי ולא לכהן: קבל שדה מלוי מע"ר ללוי. גרסינן וכן הגיה הגר"א: תרומה. דאין ללוי שייכות בה לכן חולקין: לוי שקבל שדה מכהן תרומה לכהן. דהוה שלו ומ"ר חולקין ואף לר"א דלוי שקבל מישראל המע"ר ללוי לגמרי דע"מ כן באו היינו מישראל דסוף סוף יתן ללוי אבל מכהן דהוא א"צ ליתן ללוי לכן חולקין: מותר. גרסינן ברישא ובלא תנאי הוה תרומה של כהן לבד ורשאי להתנות שיטול גם הוא חלק טוה"ג בתרומה וכן בע"מ שהמעשר שלך בלא תנאי הוה כן כמבואר לעיל: כהן שקבל. דאי לא התנה חולקין לרבנן ודלא כר"א במשנה דלא אמרינן ע"מ כן באו: המעשרות שלו מותר. וקנה המעשר דאקנויי מקנה הישראל בעל השדה מקום בקרקע שיקנה אחד מעשרה שבו ולא הוה כהן המסייע בבית הגרנות דמוזיל גביה הכהן כדי ליטול המעשרות משום דאמרינן דקנה מתחלה ונמצא הישראל אינו נותן לו מגיגדל אלא דידיה הוא: שלך אסור. דנראה כנותן לו המעשרות בשביל שנתן לו שדהו בקבלנות והוה כפורע חובו מן המעשרות: שלי ושלך. בירושלמי מבואר שלי שלי ושלך שלי ושלך דרוצה לחלוק עמו בחלק הישראל אסור משום דכיון דנוטל רק חלק בחלק ישראל לא אמרינן דהקנה לו מקום שהרי גם לישראל חלק בו אמרינן דהתנאי היה שיחלוק בתלוש ולא בהקנאת מקום במחובר נמצא דחיישינן בשביל התאי מעשרות של ישראל שנוטל הכהן מוזיל הכהן בקבלנות והוה כקונה מעשרות במעות לכן אסור אא"כ קבל עליו השדה כדרך המקבלין דחזינן דלא מוזיל גביה או מותר: ג ישראל שקבל שדה מישראל. גרסינן וכן הגיה הגר"א וכן הוא בירושלמי: ה"ג ע"מ שיהא המעשרות לפלוני. וכנוסחת הגר"א וה"ט דאסור דנראה כקונה המעשר בשביל קבלנותו שיהא המעשר של זה מעתה: שאטול אני ואתה ונותנין לפלוני דעד הנתינה של שניהם הוא דחולקין במעשר רק שהתנאי הוא שיתנו לזה א"כ אין להאחר קנין בו עד שעת הנתינה לא הוה כקונה מעשרות דתנאי בעלמא הוא: ששכרו. במעות או חכרו בכך וכך כורים לשנה: לשוכר ולחוכר. ול"ד למקבל דחולקין דהם נוטל חלק בפירות הגדלין בשדה והוו כשותפין אבל כאן של השוכר והחוכר לגמרי הוא: ד שמכרו פירות שדה מישראל. גרסינן: שלהן. דאין להמחכיר שום חלק בהקרקע: בתלוש. אם מכרו פירות התלושין: שלא מירחו. בכרי דלא נתחייב ביד הישראל: מעשרות שלו. של המחכיר משום קנס דלא לקפצו לגרנות ויי"מ דמדינא הוא דיכול הישראל לומר מנתא דכהן לא זכני לך: ה חכר הוא מהן פירות גרסינן. וכן הגיה הגר"א והיינו הישראל חכר פירות מכהן או לוי: משמירחו מעשרות הרי אלו שלהן. דכיון דנתחייב ביד הכהן ושייך לכהן או ללוי לא מכרו כל זכותם לישראל: ו שלי. שמקבל הכהן על עצמו אחריות ההפסד: ולי (?) מעשרות שלך. של ישראל בשכר טרחתו שמטריח בעדו כדין עסקא דצריך הנותן ליתן להמקבל שכר טרחתו שהטריח בעד מחצה שלו דפלגא מלוה ופלגא פקדון הוא וכשאינו נותן לו שכר טרחו הוה כרבית שמסרים המקבל בעד חלק הפקדון ונותן לו זה המעשר מותר דרשאי לזכות לו המעשר שיש לו חלק בו: פחתו או הותירו ה"ה שלי. שמתנה שהמעשר יהיה לו בעד טרחתו ככל עסקא נוסף על מחצית השכר: שכרו. מלבד המעשרות או מותר אבל בלא"ה הכהן הנוטל מעשרות הישראל בשביל טרחתו הוי ככהן המסייע בבית הגרנות: ז תרומה לכהן. דשיורי שייר מקום המעשרות: מכרה לישראל. הכהן: חולקין. הישראל המקבל עם הלוקח דאין לכהן שיור אלא לעצמו לא לאחר וכן היתה סתמא כוונתו: מכרה לכהן חולקין. דלא שייר שיור אלא לכהן בעל השדה ובשעת קבלה שייר אבל לכהן הבא אחר כך אין שייר בהשדה: לבת כהן. דשיורי שיירה כמו כהן כיון דרשאה לאכול בתרומה: נשאת לישראל. דנפסלה בתרומה לאחרים לא שיירה כדלעיל בכהן שמכר: חוזרה לתחלתה. דלא נפקע זכותה אלא אם בשעת החלוקה אין לה זכות לאכול אבל היכא דחזיא לאכול קיימא לא נפקע: ח הבכור לכהן. כדין ישראל שמקבל שדה מכהן דשיורי שייר מקום המעשרות: גופה לשניהן. דשניהם שותפין בפרה בכחשה או בשמינה אבל שדה עיקר החלוקה בפירות לא בגוף השדה דהגוף חוזר לבעלים: ט אע"פ שאינו רשאי לעשות כן. דאין ליתן לו חניה בקרקע כמבואר בריש בכורות: אף על פי. שנתן לו עד שלא באו לא נפקע מחיובו משבא לעונת המעשרות וחייב לעשר אף על חלק הכותי: למי שא"נ על המעשרות. דהיינו שאינו מעשר בודאי: ה"ג עד שלא בא לעונת המעשרות א"צ לעשר ומשבא לעונת המעשרות חייב לעשר. דכיון דנתחייב ביד החבר אין לו למסור לע"ה להפקיע מחיובו אבל משלא בא פטור דרוב ע"ה מעשרין ול"ד לכותי: י הוא עושה. כשרוצה לעשר על חלק ע"ה דמסר לו משהגיע לעונת המעשר מעשר על הגורן כשחולק עמו: שאכלו. שע"ה קודם שעישר: לרמאין. שהרי בגזל אכלו: אין לו במעשרות. דאין הבנים יורשין זכותו בזה דכוונתו לו ולא ליורשיו אם לא דפירש לבנו דשיורי שייר ומוריש זכותו לבניו: אין לו במעשרות. כלום שהרי פירש כל זמן שהשדה לפניך א"כ במכירה נפקע זכותו ואינו חוזר לקדמותו כשחוזר וקנה ול"ד לקבל שדה מבת כהן דבנשאת פקעה זכותה וכשמת הישראל חוזרת לתחלתה דשם לא יצאת השדה מרשות הלוקח או המקבל שהרי בידו היה רק נפקע כח השדה מהכשרת לבדה לכן חוזרת לקדמותה אבל כאן כיון דיצאה הזכות גם מן הלוקח אין חוזר לקדמותו (ירושל' פ"ו) ומיירי בפירות כל זמן שהשדה לפניך אבל אם לא פירש מעולם לא נפקע זכותו כלל שאף אצל הלוקח מן הלוקח יש לו זכות בהמעשר כיון דשיורי שייר מקום למעשרות זכותו אצל הכל: יא א"צ. הישראל לכהן: שאין כהן. הנותן רשאי לעשות כהן אחר במקומו וליתן המעשרות לישראל לעולם: גובה מאחרים. מעשר הניתן ללוי ויקבל מיד ישראל אחר בשביל הלוי ולגבות חובו מזה דאין בן לוי החייב יכול להעמיד ישראל להיות הוא המקבל בשבילו דלא יקיים מאחר מגות נתינה: יב מפריש ישראל. שמפריש הפירות ולוקח לעצמו ברשות העני וברשות הלוי ונותן להם מעות לפניך אח"כ והגר"א גרס מעות בראשונה והוא כעין דאמרינן בגיטין בס"פ כל הגט דמלוה מעות את העני ואת הלוי להיות מפריש עליהן דבכהאי גוונא עבו שאינו זוכה כזוכה: איסטים.

על מנת שהמעשרות שלי ארבע וחמש שנים (ל) (*ל) אין רשאי ליטע כרם ולזורעה (כ) [חטים] ולעשותה שדה קנים לעולם רשאי ליטעה כרם ולזורעה (כא) [חטים] ולעשותה שדה קנים :

פרק ח א (א) עם הארץ שאמר (א) [לחבירו] קח לי אגודת ירק אחד גלוסקין אחד ר' יוסי אומר אין צריך לעשר ר' יהודה אומר צריך לעשר רבן שמעון בן גמליאל אומר (*א) אם החליף את המעה צריך לעשר: ב (**א) חמשה שאמרו לאחד צא והבא לנו עשר גלוסקין עשר אגודות של ירק הביא לכל אחד ואחד בפני עצמו [חברין שבהן] אין צריכין לעשר אלא על חלקן בלבד הביא להן מעורבין חבירין שבהן צריכין לעשר על הכל נתנו לו אחת יתירה ר' יהודה אומר לשליח ר' (ב) [יוסי] אומר לאמצע: ג המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אין מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר הרי הוא מעשר זה מעשר עשוי עליו] ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו מעשר שני בצפונו או בדרומו ומחלל על המעות (ב) א"ר יהודה היאך זה מעשר דבר שלא בא לתוך ידו מודה ר' יהודה בהולך ולוקח ממקום שלקח זה מזגו (א) את הכוס (ג) אמר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס ה"ז מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו מעשר שני (ג) [בצפון או בדרום] ומחולל על המעות: ד (ד) פועל שהיה עושה אצל בעל הבית (*ד) והוא אינו מאמינו על המעשרות ר' יוסי אומר תנאי ב"ד הוא שתהא תרומת מעשר משל בעה"ב ותרומת מעשר [שני] משל פועל: ה (ה) הלוקח יין מבין הכותים מערב שבת ושכח ולא הפריש אומר שני לוגין (ד) שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה הבאין אחריהן מעשר ראשון ותשעה הבאין אחריהן מעשר שני מיחל ושותה מיד דברי רבי מאיר ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אוסרין אמרו לו לר' מאיר אי אתה מודה (ה) [שאם יבקע הנוד ששתה] זה טבל אמר להם לכשיבקע: ו היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר הבאות אחריהן מעשר ראשון ותשע הבאות אחריהן מעשר שני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש (ו) מחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו מעשר שני (ו) [בצפון או בדרום] ומחולל על (ג) המותר: ז נוטל תרומה ותרומת מעשר (ז) ומניחה במקום המוצנע אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה: ח (ז) לא יטיף [אדם שמן] לא לתוך נר חדש ולא לתוך המדורה ולא לתוך דבר המאביד [אבל קורא שם לתרומת מעשר שבה עד שלא תגיע לארץ] כיוצא בו מי שהיו לו עשר חביות של מעשר טבל טמא [ושל מעשר טבל טהור] ראה אחת מהן שנשפכה או שנתגלתה אומר הרי זו עשויה תרומת מעשר על תשע אלו בשמן אסור מפני (ח) [נכסי] כהן ואם אמר הרי זו תרומת מעשר לא אמר כלום: ט ראה אחד שהפריש תרומה ומעשרות ואמר הריני כמה שאמר זה דבריו קיימין (ח) ר' יוסי אומר בסמוך (ט) [תנאי ב"ד] הוא: י (י) [המרבה במעשרות (ט) מעשרותיו מתוקנין ופירותיו מקולקלין הממעיט במעשרות מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנין]: יא (*ט) הקורא שם לשולי חבית לא ישתה מפיה לפיה לא ישתה משוליה מפני שהמשקין מעורבין אבל הקורא שם לשולי מגורה אוכל מפיה לפיה אוכל משוליה: יב היו לפניו שתי כלכלות של טבל בזו מאה ובזו מאה נטלה תרומתן ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת [של זו בזו ושל זו בזו אין הראשונה מעושרת] (י) נוטל שני תאנים שני עישורין ועשורו של עישור (כ) מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה קורא שם נוטל עשרים תאנים מאיזה מהן שירצה בזו מאה ובזו מאתים (יא) [אם מקטנה הוא נוטל נוטל אחת עשרה ואם מגדולה נוטל נוטל את כולה לא השלים בזו מאה ובזו אלף אם מקטנה הוא נוטל נוטל (ג) חמש עשר ואם מגדולה הוא נוטל נוטל את כל הששים] מכאן ואילך לפי החשבון: יג היתה בידו כלכלה של פירות שאינה מתוקנת נוטל שני תשיע הא ותשיע הא של תשיע (ל) בין שהטבל מרובה על החולין ובין שהחולין מרובה על הטבל נוטל את כל החולין כדי תרומת מעשר שבטבל בין (*ל) שהמעשר טבל מרובה על החולין בין החולין מרובין על המעשר טבל נוטל את כל החולין כדי תרומת מעשר שבמעשר (מ) טבל (יב) [מאה ושמונים טבל נוטל תשעים ושנים חסר עישור אחד מאה ומעשר נוטל תשעים ושלשה חסר שני עישורים] מכאן ואילך לפי החשבון (ד) (*מ): יד המפקיד לוג טבל אוכל עליו תשעים ותשע (ס) [הוא אומר לוג שבשולי חבית הרי הוא חולין ושאר תרומה על הכל] נטל לאכול נטל לשתות אומר לוג שבשולי חבית עשוי [תרומת] מעשר על (יג) [מנין] שבחבית ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו מעשר שני בצפונו או בדרומו

נוסחאות כ"י

(א) לו : (ב) להמעות : (ג) שש עשרה : (ד) מאת מעשר תשעים טבל נוטל תשעים ושלשה חסר שני עישורין מכאן ואלך לפי חשבון : (ס) והוא המפקיד לוג. מעשר אוכל עליו תשעים כיצד המפקיד לוג טבל אוכל עליו תשעים ותשע :

הגהות הגר"א

(כ) איסטים:(כא) איסטים:(א) לחבר:(ב) מאיר:(ג) בצפונו או בדרומו: (ד) מה: (ס) שמא יבקע הנוד ותמצא שותה טבל : (ו) בצפונו או בדרומו : (ז) הרי שהיה טוען כדי יין וכדי שמן וראה שהן משתברות לא יאמר ה"ז תו"מ על פירות שיש לי בתוך ביתי ואם אמר לא אמר כלום אבל קורא שם לתרו"מ שבה עד שלא יגיע לארץ : (ח) הפסד : (ט) תכ"ד : (י) הממעיט במעשרות מעשרותיו ופירותיו מקולקלין המרבה במעשרותיו מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנים ר"י אומר סומך על תנאי ב"ד : (יא) אם מהגדולה הוא נוטל אחד מעשרה ואם מקטנה הוא נוטל עשרים ושתים בזו מאה ובזו אלף אם מגדולה נוטל אחד עשר ואם מקטנה נוטל את כולה ולא השלים : (יב) מאה טבל ותשעים טבל נוטל מאה ואחד חסר עישור אחד תשעים טבל ושמונים טבל נוטל תשעים ואחד חסר שני עישורים שמונים טבל ושבעים טבל נוטל שמונים ואחד חסר ג' עישורים מכאן ואילך לפי החשבון : (יג) יין שמן :

חסדי דוד

פרק ח ע"ה שאמר לחבירו כו'. במשנה פ"ז : פ"ו מובא בסתמא דפטור אבל בעירובין דל"ז מובא בפלוגתא דברייתא אלא דבמקום ר' יהודה תנא וחכמים אומרים: חמשה שאמרו לאחד כו'. וקמ"ל דלא חיישינן שמא עירב השליח והחליף המעות ולא נ"מ לכל אחד במעות שלו או שמא קנה לכלם ביחד ואח"כ הביא לכל אחד לבדו: המזמין את חבירו כו' א"ר יהודה היאך וכו'. דברי ת"ק הם סתמא דמתני' רפ"ז אלא שיש כאן תוס' דברים אחר הרי הוא מעשר הוסיף זה מעשר עשוי עליו ופירושו דמיד שהתנה תנאי זה הרי כבר המעשר עשוי מדינא ותל עליו שם מעשר בכל מקום שהוא. ור"י פליג את"ק וסובר דלא מהני תנאה בדבר שאינו ברשותו אפילו בדמאי: פועל שהיה עושה אצל בעה"ב כו'. אתא לפרושי מה שאמר ר' יוסי במשנה ג' פ"ז לא יחשוך מפני שהוא ממעט כו' שהוא תנאי ב"ד: היו לו תאנים של טבל כו'. היינו משנה ה' כצורתה ממש ונראה דקמ"ל דד"ה היא דאפילו ר"י ור"י ור"ש דפליגי לעיל בכוס מודו הכא כי לא שייך כאן טעמא דבקיעת הנוד וגם לטעמא משום דאין ברירה כיון דמעשר תאנים דרבנן מודים דיש ברירה: ראה אחד שהפריש כו'. הריני כמה שאמר זה כו' אע"ג דלא הזכיר שם תרומה מ"מ מפני דתרומה נטלת באומד ובמחשבה: הקורא שם לשולי חבית כו'. ואתיא כמ"ד דאין ברירה ופסקה הרמב"ם ברפ"ז בטבל טבול מה"ת דבדאורייתא אין ברירה: היו לפניו כו'. ואמר מעשרות כו' קאי על משנה ו' דתנא דמתני' סובר כר"מ דתפוס לשון ראשון וכך תנא ס"ל דספק הוא ועי' בפי' הר"ש שהאריך וכן הך בבא שאח"ז קאי לפרושי הך משנה ז' ועי' בירושלמי ובפי' הר"ש: המפקיד לוג טבל כו'. הך ברייתא אתיא כר"מ דסובר כי גם בדאורייתא יש ברירה. והך סיפא גמרן וודאי וכו' מוכרחין אנו לומר דזה לא כר"מ ותברא מי ששנה זו לא שנה זו וס"ל כתנא לעיל הקובע מקום בשולי החבית לא ישתה

מצפה שמואל

(ל) ירושל' שם : (*ל) עי' מל"מ פ"ו הל"ט : (א) עירובין מז: ועי' ירושלמי ספ"ו : (*א) מיי' פ"ו הל"ה : (**א) מיי' שם הל"ט : (ב) ירושלמי רפ"ז : (ג) עי' ירושלמי שם ושבת פי"ח הל"ח : (ד) פ"ז יד: ותרומות פ"ב כו: : (*ד) מיי' פ"ט הל"א ובכ"מ שם : (ה) עי' גיטין כד וירושלמי שם פ"ג הל"ח וכאן פ"ז ה: : (ו) עי' פ"ז מ"ה בתוס' יו"ט ד"ה להפריש לא גרסינן ליה ועי"ש היטב : (ז) ספ"ק דפסחים וירושלמי שם ותרומות פ"ה לז. : (ח) ירושל' פ"ה ט: (ט) עירובין ג. ירושלמי פ"ה ט: (*ט) מיי' פ"ז הל"ב : (י) ירושלמי פ"ז טו. ועי' סוף פ"ח : (כ) שם ב: (ל) עי' ירושלמי ב"מ פ"י הל"א : (*ל) מיי' פ"ח שם הלכה ג ד ה ו : (מ) ירושלמי פ"ז טז. : (*מ) כן הגהתי מתוספתא כת"י וצ"ל שראוי להיות כן מאה מעשר ותשעים טבל נוטל תשעים ושנים חסר עישור אחד מאה מעשר ושמונים טבל נוטל שמונים חסר שני עישורים :

מנחת בכורים

יג איסטים. גרסינן ברישא ובסיפא והוא מין קוצים דלא הוי עד ה' שנים אחר שנזרעין והוא התנה שיהא המעשר שלו דד' שנים והרי לא קיים תנאו: לעולם. אם התנה שיהיה לעולם המעשר של כהן הרי יקיים תנאו אח"כ רשאי לעכב ד' שנים דעכ"פ התנאי יקוים אח"כ:

פרק ח א לחבירו. לחבר והוא לוקח מע"ה בעד ע"ה: א"צ לעשר. דהמוכר מזכה לבעל המעות וה"ל כאילו הע"ה עצמו קנה: צריך לעשר. דהמוכר מזכה לשליח הקונה: המעה. שנתן מעות אחרים או הוה הוא בעל המעות לכן צריך לעשר והוא הקונה ומקנה להע"ה ואין מוסרין טבל לע"ה ולפי שהמחליף מעות הוה כשולח יד בפקדון ואפילו החליפן בשוגג לכן הוה כקונה במעותיו: ב בפ"ע. לכל אחד קנה מה שנתן לו ושלו היה מעיקרא לכן חברים אין מעשרין אלא על חלקן אבל מעורבין סבירא ליה אין ברירה וה"ל אצל התבר חלקו של ע"ה ואצל ע"ה חלקו של התבר ואין מוסרין טבל לע"ה א"נ מיירי בנתערבו אח"כ דודאי אין ברירה: אחת יתירה. בא' שעשה שליח לחבירו והוסיפו לשליח א' יתירה על המעות: לשליח. רבי יהודה לטעמיה דצריך לעשר ואמרינן דהקנה לשליח ולא לבעל המעות לכן בא' יתירה שייך לו ורבי יוסי לטעמיה דס"ל א"צ לעשר דאמרינן דהקנה לבעל המעות לכן כאן נמי שייך לבעל המעות ולכן חולקין כפי דהקנה לבעל המעות היינו גוף הדבר אבל בא' יתירה שניהם גרמו זה במעותיו וזה בהליכתו לכן הוה לאמצע: ג אומר. המתארח: מע"ש. דבשבת א"א דאין להגביה תרומה ומעשר בשבת: להפריש מחר. שמפריש בשבת על תנאי דאתמול והתרומת מעשר הוה לע"ט מעשר והשאר מעשר סמוך לו והרי מעשר ראשון וזה שלקח מתחלה עשרה הוה תרומת מעשר: דבר שלא בא לידו. אינו בידו ואינו ברשותו דמפריש עליו ולא אל אמירתו ואסור להפריש בשבת ע"ת דאתמול דאינו ברשותו: ולוקח ממקום שלקח זה. דאי מעשר מן הפירות אשר לוקח דהוה טבל כמו של ע"ה דממ"נ אם זה מתוקן חבירו נמי מתוקן ואם של חבירו אינו מתוקן גם זה אינו מתוקן ולא הוה כמפריש מן הפטור על החיוב ובכה"ג מותר להפריש אף דהפירות שהפריש עליהן אינו ברשותו עשו אותן כמוכר פירות טבולין לחבירו דרך אחריו ומתקנו ואם לא מצאו אם הן ספק קיימין מפריש עליהן אף שאינו ברשותו וה"נ כאן: מזגו את הכוס. בשבת לא סגי בתנאי דמאתמול אלא מפריש בפיו מה שעתיד לשייר ולא חיישינן לשמא יבקע הנוד כדחיישינן לקמן דבכוס שותה מיד ובזמן מועט לא חיישינן: ד ומע"ש משל פועל. גרסינן שמפריש ממה שאוכל ולא משל בעה"ב: ה מבין הכותים. דהוה ודאי טבל לכן לא יקרא שם במקומו כדקתני בדמאי דאסור ליחד מקום כיון שהוא ודאי: מיחל. מתחיל א"נ לשון מוהל שמוזג ושותה וסומך על מה שמשייר אח"כ דיש ברירה ולא חיישינן לבקיעת הנוד: לכשיבקע. ולא חיישינן לשמא יבקע דבקיעת הנוד לא שכיח: ו של טבל. והגיע ע"ש ושכח להפריש בזה ג"כ אינו מיחד מקום להמ"ש אלא אומר סתם: מחר. הר"ש לא גרס לה דאין להפריש למחר אלא כפי מה שיאכל ולא יותר ולא שייך לישנא דמחר: כ"ג מע"ש בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות. דבזה רשאי ליחד מקום כיון דהיא דמאי והפרשתו אינו אלא מדרבנן: ז נוטל תרומה. שהופרש בלוקח מן הכותים ותרו"מ בדמאי דאין מפרישין תרו"ג: המוצנע. דצריכה שמור כתרומה דאורייתא דכתיב את משמרת תרומתי דצריכה שמור: טמאה. כלומר בתלויה דצריכה שמור ואסור לה לגרום טומאה וכר"א בבכורות דף ל"ד א"נ קאי על טמאה ממש דצריכה שמור עכ"פ דרחמנא התירה תרומה טמאה להסיקה תחת תבשילו אבל לא לאבדה בידים וכדדרשינן לה בשבת דף כ"ה משמרת תרומתי א' תרומה טהורה וא' טמאה ואמר רחמנא לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך (עיין בתוספות שם וקמ"ל הכא דאף תרומה זו צריכה שמור, אף דהוה דרבנן): ח נר חדש. שאינו להדלקה מאבד בידים וכדפירשנו דלא שרי אלא להסקה אף בתרומה טמאה וכ"ש בתרומה טהורה: לתוך המדורה. דבלא השמן נדלק יפה ואינו נהנה מהסק התרומה והוה כמאבד: אבל קורא שם. חסר כאן בבא א' וגרסינן לה כנוסחת הגר"א ומיירי ברואה חבית שנשתברה ורוצה לקרות לה שם על שאר חביות בעוד שנשברת דאזלי לאיבוד ולא שוה מידי ואף אם הפריש לאו כלום הוא וכזה קאמר דאם קרא שם לתרומת מעשר שבחבית גופא קודם שמגיע לארץ הוה תרומה: כיוצא בו. כגון חבית שנשברה ורוצה להפריש על אחרות: של מעשר טבל טהור. לא גרסינן וכן בנוסחת הגר"א וכן בגמרא ב"ק קט"ו ע"ב ליתא וה"פ דמילתא דמה שאין מפרישין מחביות שנשברה היינו באינו מנטף טיפין טיפין אבל מנטף טיפין הוה כיכול להציל ע"י הדחק מותר להפריש על יין חדש טמא דלא חזי לזילוף ואיכא פסידא מועטת לכהן כמו בחבית שמפרישין ממנה אבל אסור להפריש על שמן דחזי לסיכה וא"כ כשמפרישין מן הנשברות אף שמנטפת מ"מ הוה פסידא לכהן לכן אין מפרישין: מפני הפסד כהן גרסינן: שנתגלתה. דמי לחבית הנשברת ומנטפת טיפין דחזי על ידי הדחק דעבר ליה ע"י מסננת וכר"נ דמסננת אין בה משום גלוי ומערה מן החבית למסננת בנחת כדי שלא יעורב הארס ביין ואף דלר"נ אין תורמין מן הטמא על הטהור כאן מיירי בדמאי דלר"י תורמין והכי מוקמינן לה בש"ס ב"ק קט"ו ע"ב: לא אמר כלום. דקי"ל כל היכא דאיכא הפסד רב לכהן אף בדיעבד לא עשה ולא כלום כמו בבא דלעיל: ט בסמוך תכ"ד. גרסינן כנוסחת הגר"א דקי"ל תוך כ"ד כדיבור דמי אבל אמר לאחר כ"ד אינו אל אמירתו: י ה"ג ברישא הממעיט במעשרות וסיפא המרבה דהיכא דממעיט המעשר מתוקן ומוסיף אח"כ עליהן כשיעור עשרה אבל הפירות טבל דעדיין לא הופרש ובמרבה הפירות מתוקן אבל המעשר מקולקל דמעורב בו טבל והפירות היותר על חלק המעשר א' מעשרה טבול למ"ע או למ"ש ור"י פליג בירושלמי וס"ל דסומך על תנאי ב"ד בכדי שהדעת טועה להוסיף או לפחות תנאי ב"ד הוא שיהא הפירות והמעשר מתוקן ובתוספ' כאן ליתא דברי ר"י ואולי ר"י דלעיל הוא דאמר בסמוך תנאי ב"ד הוא וצ"ל דברי ר"י כאן והגר"א גרס לה כאן בהדיא דברי ר"י דסומך על תב"ד ולעיל גרס נמי דברי ר"י בתכ"ד: יא הקורא שם. שקבע מקום התרומה בשוליה לא ישתה מפיה וכן להיפך וכדמפרש טעמא דהמשקה מעורב אבל בפירות מגורה התרומה בפ"ע והפירות בפ"ע שאינן מעורבין לכן אוכל מכל צד א': יב ה"ג ניטלה תרומתן ואמר המעשרות זו בזו הראשונה מעושרת. והיינו אם התרומה ניטל וא"צ להפריש רק המעשר ואמר מעשר של כלכלה זו שיהי' בזו א"כ הראשונה שאמר עליה שהמעשרות יהיו בהאחרת היא המתוקנת ולא חברתה דעליה נפרש כדין: של זו בזו ושל זו בזו. כיון שעירב במאמרו אמרינן תפוס לשון שניהם כו' וכשהפריש על השניה נטל ממנה י"ט תאנים לצורך מ"ר ומ"ש של השניה וכן משייר בהשניה נמצא דאינו מתוקן בראשונה אלא פ"א תאנים והשאר הוא צורך מעשר השניה וכן בשניה י"ט הוה צורך הראשונה ואי הוה אמרינן תפוס לשון ראשון אם כן מיד שאמר מעשרות זו בזו היינו הראשונה בהשניה השניה יתקן את הראשונה לגמרי ואינו אל אמירתו שנית שאמר של זו בזו אבל כי אמרינן תפוס לשון שניהם הוה כאילו אמר מעשרות כלכלה בחברתה דכלכלה נקבע מעשרות שלה בשניה משו"ה הי"ט הראשונים שמפריש מן הראשונה על השניה צריך לחזור ולתקן דשמא תפוס לשון ראשון א"כ מעשר הראשונה על השניה לאו כלום הוא וצריך לחזור ולתקן ומ"מ הוה שם מעשר דשמא תפוס לשון שניהם לכן מסיים דנוטל שני תאנים והוה מעשר על י"ח תאנים ועוד א' יתירה מן הראשונה לכן נוטל עישורו של עישור ולא דק דבאמת אף כשנוטל עישורו של עישור הוה מעשר על התאנה על הט' חלקים וחלק העשירי עדיין אינו מעושר והתאנה יתירה יעשה תרו"מ על ט' תאנים: עשרים תאנים. למעשר ראשון ותרו"מ וב' הכלכלות ורשאי ליקח מכל כלכלה שירצה ולא בעי להפריש שתפטור זא"ז וזא"ז : ה"ג אם מגדולה הוא נוטל נוטל י"א ואם מקטנה הוא נוטל עשרים ושתים. וכנוסחת הגר"א דאם מפריש על הגדולה דהוה שני מאות מפריש מעשר כ"ב דעל תשעים הוא מפריש עשרה והוה עשרים לק"פ ולעשרים מפריש שתים מלבד הכ' עשירין אשר צריך להפריש על הכ' תאנים ולא קא חשיב דלא הוה תאנה שלימה וכן מן הגדולה על הקטנה הוה י"א שלימות על מאה מלבד עישור אשר מפריש על תאנה המאה: בא' מאה ובא' אלף כו' גרסינן לה כנוסחת הגר"א וכשמפריש מן המאה על האלף הרי על ט' מאות מפריש כל המאה ועל המאה העשירי לתשלום האלף צריך להפריש עוד י"א שלימות מלבד עשירי מן תאנה על תאנת המאה א"כ לא השלים החשבון לכן מפריש מכאן ואילך מן החשבון של האלף מניה וביה: יג כלכלה של פירות. ורוצה לתקן מאה מהם שיהיו מעושרות צריך להפריש על כל תאנה ב' תשיעית א' למ"ר וא' למ"ש: שני תשיע. הא' גרסינן והיינו מכל תאנה נוטל שני תשיעין ותשיע הא' של תשיע. והיינו תשיע של תשיעי והוא על נ' תאנים כ' ב' תאנים ועל א' ב' תשיעין וצריך עוד לתקן המ"ש שלא יהא טבול למ"ר הוה י"א תאנים ותשיע ומבית ממ"א עוד תאנה ומתקן הט' תאנים וצריך לתקן עוד ב' תאנים ותשיע א"כ התיקון למ"ר הוא א' תאנה וב' תשיעין להכ' ותשיע של תשיע לחלק התשיע שנשאר ממ"ר מתחלה וכשמצרף התאנה ושני תשיעין ותשיע של תשיע שמפריש מ"ר מן המעשר שני עם הכ"ב תאנים וב' תשיעין שהפריש מתחלה למ"ר ולמ"ש על המאה הוה בין הכל כ"ג תאנים וד' תשיעין ותשיע של תשיע וזה דתנא בתוספתא ותשיע הא' של תשיע: בין שהטבל. אם נתערב חולין מתוקן עם טבל הטבול לתרו"מ מאה במאה מבואר במשנה דמפריש מאה ועוד א' מן החולין והא' שמן החולין נעשה תרו"מ כדין הטבל שטבול לתרו"מ אבל אינו נעשה טבל למ"ר ולמ"ש וכל זה מבואר במשנה ומפרש כאן דאם היה הטבל מרובה על החולין מפריש מן המאה חולין כדי תרו"מ שבטבל ולא א' ממאה מן החולין ומיירי דאינו מרובה עשר אבל אם מרובה עשר א"צ להפריש מן החולין כשיעור תרו"מ שבטבל וכן אם החולין מרובין אינו נוטל אלא כדי תרו"מ שבטבל ומיירי שכבר נפרש תרו"ג דאין מפרישין מן החולין כדי תרו"ג אלא כדי תרו"מ: שהמעשר טבל. בתחלה מיירי בטבל גמור למ"ר ולמ"ש וכאן מיירי שהמעשר טבול לתרו"מ בלבד ובכל גווני אינו מפריש אלא כדי תרומת מעשר: נוטל את כל החולין. כלומר שמפריש מן החולין כדי תרומת מעשר שבטבל: הכי גרסינן מאה מעשר ותשעים טבל נוטל תשעים ושנים חסר עשור דמפריש ל"ב תאנים והוה נ' מינייהו לטבל וט' מינייהו מע"ר ומתקן את פ"א מן המאה מעשר שעושהו תרו"מ על הפ"א מעשר ונשאר י"ט מן המעשר שלא נתקן ע"ז מפריש שנים חסר עשור שתקן הי"ט של מע"ר ונשלם כל התיקון של המאה וגרסינן נמי כאן מאה מעשר ושמונים טבל נוטל שמונים ושלש חסר ב' עשרונים וה"פ דבשמונים טבל איכא ח' מ"ר ונתקן בזה תרו"מ על ע"ב שבמעשר שהוא ט' פעמים ח' ומוסיף עליהן ויעשה כ"ח שלא נתקנו וצריך לתקן ע"ז ג' תאנים חסר ב' עשרונים וזה הוא לפי הגירסא בירושל' לפי פי' המפרש שם: מכאן ואילך. כגון מאה ושבעים נוטל מן השבעים ז' ומתקן המאה ונמצא מתוקן ס"ג מן המאה ונשאר ל"ג שאינו מתוקן ע"ז מפריש ד' תאנים חסר ד' עשרונים: יד המפקיד לוג טבל. כלומר שמופקד אצלו לוג טבל שיהיה אותו לוג תרו"מ על צ"ט לוגין שיאכל ובדמאי מיירי דאין מפרישין אלא תרו"מ ומ"ש אבל מע"ר לוקח לעצמו מותר לאכול עליו צ"ט לוגין: הוא אומר לוג שבשולי חבית עד נטל ל"ג ליה כנוסחת הגר"א: נטל לאכול. קודם ההפרשה קאמר דכשרוצה מתחלה לאכול אומר לוג שבשולי חביות: עשר מעשר. גרסינן: ושאר מעשר. הצריך לפי ערך מנין לוגין שבחבית (ע' מפרש):ה"ג המפקיד עשרה לוג מעשר וכו'. כנוסחת הגר"א ובטבל למעשר שצריך להפריש מעשר אוכל

מחולל על המעות [כיצד] המפקיד (יד) לוג מעשר אוכל עליו תשעים [אומר לוג שמן שבשולי חבית הרי (א)הן חולין ושאר תרומה על הכל] נטל לאכול ונטל לשתות אומר מעשר בדרומו עשוי תרומת מעשר על (טו) [מנין] שבחבית (ב) גמרן ודאי נותנן לכהן ספק גמרן ספק לא גמרן מעשר עליהן וקורא שם למעשרותיהן כיצד קורא שם למעשרותיהן אם היו של טבל אומר מעשרן בדרומן ותרומת מעשר בדרום דרומן אם היו של מעשר טבל אומר תרומת מעשר בדרום דרומן : טו (ס) מי שהיו לו שתי חביות אחת של מעשר טבל (ב) טמא ואחת של מעשר טבל טהור מביא שני לוגין וממלא מזה (טז) תרומת מעשר על שתיהן ומזה כדי תרומת מעשר על שתיהן הולך אצל הראשון ואומר אם זה מין טמא אין בדברי כלום ואם זה מין טהור עשוי (ג) [כדי] תרומה ומעשר על שתיהן והולך אצל השני ואומר אם זה מין טמא אין בדברי כלום ואם זה מין טהור [מזה] עשוי (יז) [תרומה ומעשר] על שתיהן וקורא שם לראשון וחוזר וקורא שם לשני נמצאו חביות מתוקנין הלגינין א' של מעשר טבל טמא וא' של מעשר טבל טהור שותה מזה וטובל ושותה מזה וטובל (יח) ושותה משניהם כאחת (יט) [צריך טבילה באחרונה] : טז מי שהיו לו שתי חביות אחת של מעשר טבל טמא ואחת של חולין טהורין מביא שני לגינין וממלא מזו כדי תרומת מעשר (כ) [עליה] ומזה כדי תרומת מעשר (כא) הולך אצל הראשון ואומר אם זה מין טמא אין בדברי כלום ואם זה מין טהור עשוי כדי תרומת מעשר (כב) [עליה] והולך אצל השני ואומר אם זה מין טמא אין בדברי כלום ואם זה מין טהור עשוי כדי תרומת מעשר עליה קורא שם לראשון וחוזר וקורא שם לשני נמצאו חביות מתוקנות והלגינין אחד של מעשר טבל טמא ואחד של חולין טהורים שותה מזה וטובל ושותה מזה וטובל (כג) [שתה משניהן כאחת צריך טבילה] באחרונה :

מסכת תרומות

פרק א א רבי יהודה אומר (א) חרש שתרם תרומתו תרומה אמר ר' יהודה מעשה בבניו של ר' יוחנן בן גודגדה שהיו חרשים והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבם אמרו לו משם ראיה טהרות אין צריכות מחשבה ונעשות על גב חרש שוטה וקטן תרומות ומעשרות צריכות מחשבה (ב) ר' יצחק אומר משום ר' אליעזר תרומת חרש (א) לא תצא לחולין מפני שהוא ספק יש בו דעת ספק אין בו דעת כיצד עושין בית דין ממנין לו אפוטרופוס (ג) והוא תורם והם מקיימין על ידיו רבן שמעון בן גמליאל אומר איזהו חרש [כל] שהיה חרש מתחלתו אבל פקח שנתחרש הוא תורם והן מקיימין על ידיו : ב (ד) שומע ואינו מדבר זה הוא אלם מדבר ואינו שומע זה הוא חרש זה וזה הרי הן כפקח לכל דבר: ג (ה) איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות (ב) [ומקרע] את כסותו והמאבד את מה שנותנים לו (ו) פעמים שוטה ופעמים חלים [זה הכלל] כל זמן שהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבר חלים הרי הוא כפקח לכל דבר : ד ר' יהודה אומר (ז) קטן (ג) שהניחו אביו במקשה (ד) [הוא] תורם ואביו מקיים על ידו (ה) תרומתו תרומה אמרו לו לא הוא שתרם אלא אביו שאימן אחריו : ה כיצד תורם את שאינו שלו (ח) הרי שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות אם חושש משום גזל אין תרומתו תרומה ואם אינו חושש משום גזל תרומתו תרומה (ד) כיצד ידוע אם חושש משום גזל אם לאו הרי שבא בעה"ב ומצאו ואמר לו כלך אצל יפות נמצאו יפות אינו חושש משום גזל [ואם לאו הרי זה חושש משום גזל] ואם היה בעה"ב מלקט ומוסיף עליהן בין כך ובין כך אינו חושש משום גזל: ו (ט) הגנב והגזלן והאנס תרומתן תרומה ומעשרותיהן מעשר (י) והקדשן הקדש אם היו בעלים מרדפין אחריהן אין תרומתן תרומה ואין מעשרותיהן מעשר ואין הקדשן הקדש (כ) בעלי [בתים] סיקריקון תרומתן תרומה ומעשרותיהן מעשר והקדשן הקדש : ז (*כ) הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהן אוכלין אבל לא יתרמו על הכל שאין אדם תורם דבר שאינו שלו (*כ) הבן בשל אביו והאשה בעיסתה הרי אלו תורמין מפני (ה) שתרמו ברשות: ח אריס שתרם ובא בעה"ב ועכב אם עד שלא תרם עכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עכב תרומתו תרומה (ל) אבל (*ל) אין רשאי להוציא מעשר אלא על חלקו בלבד: ט פועל (מ) (*מ) שתרם את הגורן אין תרומתו תרומה ואם אמר לו בעל הבית כנוס לי גרני תרומתו תרומה (נ) שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם: י פועלים שתרמו את הבור אין תרומתן תרומה ואם היה בור קטן ואחרים משתמשין בו תרומתן תרומה : יא (ס) רשאי בעל הבית (ו) [להפקיד] מעשר טבל כדי תרומת מעשר שבמעשר ר' יוסי אומר בעל הבית שתרם את המעשר מה שעשה עשוי : יב (ע) אפטרופין (*ע) תורמין ומעשרין על נכסי יתומים מוכרין בתים שדות וכרמים בהמה עבדים [ושפחות] להאכיל ליתומים ולעשות להן סוכה ולולב וציצית וכל מצות האמורות בתורה ולקנות להן ס"ת נביאים וכתובים (ז) דבר הקצוב מן התורה אבל אין פודין עליהן שבוין ואין פוסקין עליהן צדקה בבית הכנסת (ח) דבר שאינו קצוב מן התורה ואינן רשאין להוציא עבדים בני חורין אבל מוכרין אותן לאחרים ואחרים מוציאין אותן בני חורין רבי אומר אומר אני שנותן דמיו ופודה את עצמו : יג אין מוכרין ברחוק ליקח בקרוב ברע ליקח ביפה (פ) אין דנין לחוב ולזכות להכנים להוציא ליתומין אלא אם כן נטלו רשות מבית דין (צ) וצריכין אפטרופין לחשב עם היתומין באחרונה דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר אין ליתומין אלא מה שהניחו להם אפטרופין מוכרין עבדים ליקח בהן קרקעות (ו) אין ב"ד עושין אפטרופין נשים ועבדים בתחלה ואם מינה אותן אביהן בחייו עושין אפטרופין: יד רשב"א (ז) אומר (ק) יתומים שסמכו אצל בעל הבית או שסמכם אביהם או שסמכום בית דין מעשר ומאכילן מפני תיקון העולם וכן היה רשב"א אומר (ר) יתום בן לוי שגדל אצל בעל הבית מעשה ומאכילו מפני תיקון העולם היה למוד אצל לוי או כהן או עני הרי זר

הגהות הגר"א

יד) עשרה: (טו) יין : (טז) כדי : (יז) כדי תרו"ם : (יח) דברי רבי ר"א ברש"א א"צ : (יט) וטובל בראשונה וצריך : (כ) ע"י : (כא) ע"י : (כב) ע"י : (כג) ד"ר ר"א ברש"א שותה משניהם באחד וטובל באחרונה : (א) שוטה וקטן : (ב) והמקרע : (ג) קטן שתרם תרומתו תרומה אר"י מעשה בקטן : (ד) והיה : (ה) ואמרו חכמים : (ו) להפריש : (ז) וכל : (ח) וכל :

נוסחאות כ"י

א) הוא : ב) טהור ואחת של חולין טהורין : ג) מזה : ד) יודע : ה) שהן תורמין : ו) אבל לא קרקעות ליקח בהן עבדים רשבג"א אף לא עבדים ליקח בהן קרקעות : ז) ר"ש בן מנסיא אומר וכן בבבא השניה :

חסדי דוד

מפיה דבוודאי לא סגי ביחוד מקום דאין ברירה : מי שהיו לו שתי חביות כו'. עי' בירושלמי שלהי מכילתין דהובאה בנוסחא הנכונה ומבוארת שם ובבא השניה מי שהיו לו כו' ליתא בירושלמי כלל : **סליק מסכת דמאי**

תרומות פרק א ר' יהודה אומר חרש שתרם תרומתו תרומה. משום דבמתני' סתמא קתני חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה ומני בהדייהו גם חרש תני הכא דאיכא תנאי דפליגי על חרש : רבן שמעון בן גמליאל אומר איזהו חרש כו' אבל פקח כו'. רשב"ג סובר כמתני' דתרומת חרש אין תרומתו תרומה ומיהו מחלק דה"מ בחרש מתחלתו אבל לא בפקח שנתחרש : ר' יהודה אומר קטן שהניחו אביו במקשה כו'. דוקא בקישואין מיקל ר"י דמדרבנן הוא אבל לא בתרומה דאורייתא : ארים שתרם כו'. פי' שתרם על כל השדה שהרי מן הדין אין לו לתרום אלא על חלקו כדאיתא בפרק הניזקין אתם ולא אריסין ומ"מ אם תרם בדיעבד על הכל והבעה"ב לא עיכב על ידו אלא אחר שתרם חל עליו שם תרומה כיון שעדיין לא חלקו ולא הוברר חלקו נמצא דבכל חזי להיות חלקו ולא הוה תורם את שאינו שלו. אבל אין רשאי להוציא מעשר פי' וליתן ללוי ומכ"ש התרומה לכהן אלא על חלקו בלבד והשאר נותן לבעה"ב והוא נותן לאשר ישר בעיניו כי טובת הנאה שלו. ועי' בפ"ג דדמאי : אפטרופין תורמין ומעשרין כו'. בפרק הניזקין דף נ"ב מוכח דבכל אפטרופין איירי בין מנהו ב"ד ובין מנהו אבי יתומים וע"ש בסוגיא : אין ב"ד עושין אפטרופין נשים ועבדים וקטנים כו'. וטעמא דנשים שאין דרכן לצאת ולבוא ולטרוח ועבדים אין נאמנים וקטנים לאו בני דעה נינהו וע"ש בחידושי הרשב"א והריטב"א ז"ל : היה למד אצל לוי או כהן כו'. פי' שהיה רבו לוי או כהן או עני ורוצה להאכילו צריך להאכילו חולין משלו ואינו יכול להאכילו מחלקו שנראה כפורע חובו במתנות כהונה ולויה שנותן לו בשכר למודו.

מצפה שמואל

(נ) ירושלמי שם יד: (ס) עי' ירושלמי סוף מכילתין : (א) עי' במשנה רפ"א ובר"ש ועי' ירושלמי ברכות פ"ג וכאן פ"א ומגילה פ"ב הל"ה ועי' ירושלמי שקלים פ"ה הלכה א : (ב) יבמות קיג. ועי' ירושלמי ספ"ה דדמאי : (ג) ירושלמי פ"א יט וגיטין פ"ז הל"א : (ד) חגיגה ג: וירושלמי פ"א כ: ושם פ"א הל"א ויבמות פי"ב הל"ד : (ה) שם ושם יט: ועי' ירושלמי גיטין פ"ז הל"א : (ו) עי' יבמות לא ירושלמי שם : (ז) ירושלמי פ"א יט: ובר"ש פ"א מ"א ומ"ג ועי' ירושלמי יבמות פי"ג הל"ב : (ח) ב"מ כב. וירושלמי שם : (ט) ב"ק סו. וירושלמי בכורים פ"א : (י) עי' תוס' ב"ק דף סו: ד"ה ש"מ : (כ) עי' סוכה ל. ובתוס' שם : (*כ) עי' מיי' פ"ב מהלכות תרומות הל"ב : (*כ) מיי' שם ועי' ביו"ד סימן שסח בדין בעה"ב שצריך ליתן רשות והגר"א הביא מתוספתא זו דמן הסתם נמי כן הוא : (ל) עי' ירושלמי גיטין פ"ה הל"ד : (*ל) עי' כ"מ שם הל"י ובתל"מ שם ויו"ד סימן שלא סעיף מב ומג : (מ) ירושלמי פ"ג כה. : (*מ) מיי' שם : (נ) עי' ירושלמי שבת פ"ו הל"ד : (ס) גיטין לה: : (ע) שם נב. וירושלמי שם פ"ה הל"ד כל הענין : (*ע) עי"ש סעיף ה לא ובביאורי הגר"א שם ס"ק סו : (פ) עי' רא"ש שם וכמבואר בפנים : (צ) עי' ירושלמי ב"ק פ"ד הל"ד : (ק) שם וירושלמי פ"א כ וגיטין פ"ה הל"ד : (ר) עי' בפירוש הרמב"ם בדמאי פ"ד מ"ד :

מנחת בכורים

אוכל ג' לוגין על סמך העשרה לוגין שמפריש באחרונה : מעשר בדרומו. בדרום המעשר הוא תרו"מ על המעשר: גמרן. לאכול ולשתות או נגמרו מעשה התרומה אבל אם נאבדו מן הג' לוגין או ממילא נתבטל שם התרומה שבשולי החבית והוה טבל : ספק גמרן. כמאן הוה ספק לכן נותן העשרה לוגין לכהן ומפריש מתוכן תרו"מ ואח"כ אף שנאבדו הג' לוגין והעשרה לוגין שהפריש הוה טבל מ"מ הרי קורא שם לתרו"מ שבתוכו ומדומע תרומה מותר לכהן ומפרש ואזיל כיצד מתקן : של טבל. אם היה הפירות של טבל הטבול למעשר ראשון ולתרו"מ והפריש עליהן מ"ר ואח"כ נאבדו נמצא הוה המ"ר ספק טבל לכן מפריש מן המ"ר מ"ר וגם תרו"מ ומייחד מקום למ"ר בדרומה ולתרו"מ בדרום דרומה : של מעשר טבל. הפירות היו טבולים רק לתרו"מ ואירע ספק האבידה אינו מפריש רק תרו"מ מן התרו"מ שהפריש מתחלה מן המ"ר דאירע עליהן הספק אבידה : **טו** שתי חביות. טבול לתרו"מ וא' טמא וא' טהור ואיי איזהו וא"א להפריש מיניה וביה דיפסיד התרו"מ דהוה ספק לכן מפריש מא' על חבירו ומפרישין מן הטהור על הטמא בתרו"מ לכן מפרישין מכל חבית מלא כדי תרו"מ שבשתיהן: עשוי תרומת מעשרות על שתיהן גרסי' ולא גרסינן תרומה ומעשרות : וקורא שם לראשון. מתחלה מתנה על החביות ואח"כ בשעת הפרשה קורא שם לב' הלוגין על כל א' מספק על תנאי דאסור להרבות בתרו"מ לכן מתנה אם זה טהור זה תרומה והיפך : הלגינין. שבכאן התרו"מ של טמא ושל טהור מותר לשתות הטמא דממ"נ או דהוה טהור תרו"מ ואם טמא הוא הרי הופרש מן השניה עליה והטמא חולין : אחד של מעשר. כלומר שהוטל מן הטמא וא' הוטל מן הטהור : ש"ג שותה מזה וטובל ושותה מזה דברי רבי ר"א בר"ש אומר צריך טבילה באחרונה. וה"ג כה"ג בירושלמי וה"פ לרבי כששתה הראשונים אסור לשתות השניים בלא טבילה דשמא הראשונים טמא ונפסלה גופו מלאכול בתרומה ואסור לשתות השניים דשמא תרומה הוא ורבי גזר בספק משקין טמאים דלפסול גופו מלאכול בתרומה ור"א בר"ש ס"ל היכא דממ"נ א' טמא הוא כודאין אבל בספק משקין דעלמא לא גזרו לפסול הגוף אף בתרומה : **טז** א' של חולין. אלא שאיי איזה של חולין טהורים ואיזה של טבל הטבול לתרו"מ : עליה. על החבית של טבל טמא : ומזה כדי תרו"מ. ואינו מפריש מיניה וביה כדי דלא ליפסיד התרו"מ שיהא אסור לאכלו לכן מפריש עוד מן החולין בתנאי כדמפרש ואזיל והחולין היינו שנפרש תרו"ג ולא תרו"מ דאל"כ אין מפרישין מן הפטור על החיוב רק שעדיין לא הופרש המ"ר ואח"כ א"א להפריש תרו"מ על שניהם כמו בריש' שהרי לא הפרישו עדיין מ"ר דלפרושי תרו"מ עליה אבל על החבית של מעשר שאינו נחסר רק תרו"מ יכול להפריש מן החולין היינו מה שטבול ג"כ למעשר שמוציא ממנה כשיעור שצריך למעשר טבל ויכול להפריש מזו כיון שלא הופרש תרו"מ : עליה. על החבית של מעשר טבל וכן בשניה : מתוקנות. כלומר אף החבית של מעשר טבל טמא מתוקן דיכול לאכלו דהוה חולין מתוקנים ואין קפידא בטומאה והחבית השניה מתוקן כשיפריש מן חבית אחרת עליה מן טהור בודאי דאם יפריש מיניה וביה כיון דעתה ספק טמאה היא יפסיד התרומה ומאי תקן ושני הלגינים נותן לכהן מספק : שותה מזה וטובל דברי רבי ר"א בר"ש וכו'. כנוסחת הגר"א ופלוגתייהו מבואר לעיל אם גזרו לפסול הגוף בספק טמאין או כיון דספק הוא לא גזרו :

פרק א א ר"י אומר חרש שתרם. אף שאינו שומע ואינו מדבר : תרומתו תרומה. דדעתיה צילתא ודלא כמבואר במשנה א' פ"א דאין תרומתו תרומה ואין הלכה כר"י : טהרות א"צ מחשבה. אף שצריכה שמירה דלא ליפסלו בהיסח הדעת מ"מ בשמירה בעלמא סגי אבל בתרומה כתיב ונחשב ובעינן איש שיש בו דעת לחשוב : לא תצא. הוא דעת שלישית דהוה ספק תרומה : וגם: האפוטרופסין : מקיימין. בהסכמתם נעשה תרומה גמורה דבאחרים רואין אותו יש לו מחשבה : איזהו חרש. דלא מהני גדול עומד ע"ג : פקח ונתחרש. כיון שמתחלה היה לו דעת מהני תרומתו באחרים מקיימין ע"י : **ב** אלם. דמבואר בפ"ק דלכתחלה לא יתרום משום הברכה ובדיעבד תרומתו תרומה : זהו חרש. המבואר במ"ב פ"א שאינו תורם לכתחלה אבל בדיעבד תרומתו תרומה ולש"ד דינו כפקח : **ג** היוצא יחידי. אף אם עשה א' מהן הוה שוטה : והמאבד. גם בזה לחוד הוה שוטה וכ"ש הוא מאיך ואיכא מ"ד דבכולהו דוקא הוה שוטה ולא קי"ל הכי : **ד** במקשה. בקישואין : מקיים. מסכים למה שעשה הקטן דלא להוי תורם משל חבירו דאף בגדול אין תרומתו תרומה : שאימן. שתיקן : **ה** התורם שאינו שלו. המבואר במ"א פ"א דאין תרומתו תרומה : אם חושש משום גזל. שבעה"ב מקפיד בזה : כלך אצל יפות. היה לך לילך להפריש מן היפות כיון שנמצאו יפות מסתמא ניחא ליה בהכי ותרומתו תרומה אבל לא נמצאו יפות כעוסי הוא דבעיס ואין תרומתו תרומה ומוקמינן לה בגמ' ב"מ כ"ב א' בשוייה שליח לתרום וסתמא מבינונית קא תרים ואזל איהו ותרם מיפות אם אמר כלך אצל יפות אם נמצאו יפות מכן תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה אבל בלא שוייה שליח אף דעתה ניחא ליה לא מהני מידי בתרומה דבעינן שליחות ועוד דקי"ל יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ולא אמרי' אי הוה ידע הוה מייאש ורבותא קמ"ל אף בשוייה שליח אם תרם מיפות הוה תורם שלא ברשות : בין כך. אף שאמר כלך אצל יפות ולא מצא יפות : **ו** הגנב. דומיא דגזלן בלסטים מזוין דסתמא הוה יאוש א"כ רבי היא דס"ל דגנב וגזלן סתמא הוה יאוש : והאנס. חמסן דיהיב דמי : הקדשן הקדש. דקניה ביאוש ושינוי השם אף בתעתת ואשם דליכא שינוי רשות : מרדפין. דתנינן דלא מייאש לא עשו כלום דאין אדם מקדיש ותורם דבר שאינו שלו : בעה"ב סיקריקון. בעה"ב הקונה מסיקריקון והוא בעת הגזירות רומיים על יהודים שהיו אומרים הישראלים שלא קרקע והניחתי והיינו לשון סיקריקון וישראל לקח מן הסיקריקון ומבואר בגיטין פ' הניזקין דתקנו דנותן לבעלים רביע מה שמוזיל הגזלן לבעה"ב הקונה א"כ הקרקע של בעה"ב הוא והקדשו הקדש והגר"א גרס בעלי סקריקון והיינו הנכרי דיכול להקדיש ותרומתו תרומה כשלו וקמ"ל כאן אף דלא הוה שלו מ"מ חל ביאוש ושינוי השם על הפירות : **ז** הבן. שאינו אוכל עם אביו והעבד עברי שגופו קנוי ולא שכיר שנה א"נ עבד כנעני : והאשה. שאינה עוסקת בעיסת בעה"ב : בשל אביו. שאוכל עם אביו : והאשה בעיסתה. שעוסקת באפייה הוה כרשות בעלה בזה ומפרשת חלתה מן העיסה וה"ה תרומה אם לא נתרם דכיון דעוסקת באפייתה היא כבעה"ב על זה : **ח** ארים. דהוה כשותף בעה"ב בפירות יכול לתרום על שלו ועל של בעה"ב כמו שותף דכיון שתורם על שלו ושל בעה"ב ביחד אבל על של בעה"ב לחוד אינו תורם דכתיב אתם ולא אריסין אבל מעשר אף כשמעשר על שלו ג"כ על של בעה"ב אינו מעשר דבתרומה א"א לגורן שתעקר אא"כ התרימו לכן מסתמא ניחא ליה לבעה"ב בהכי : **ט** כנוס לי גרני. מסתמא ניחא ליה בהתרמתו דא"א לגורן שתעקר אא"כ נתרמה התרומה אם כן הבעה"ב שצוה לאסוף הגורן מסתמא לא ניחא ליה ליעבד איסורא וי"מ דאתא לאשמועינן עוד אף שהבעה"ב אמר כנוס ותרום והפועל עשה להיפך מ"מ תרומתו תרומה דמסתמא ניחא ליה לבעה"ב בהכי : **י** את הבור. של שמן זית : הבור קטן. ואחרים צריכין לשמושו וא"א אא"כ יאסוף שמנו מן הבור מסתמא ניחא ליה לבעה"ב שיפריש דא"א לבור שתעקר אא"כ נתרמה התרומה ובירושלמי הגירסא אם היה הבור קטן או שהיו אחרים משמשין והיינו בבור קטן ניחא ליה שיתרום מפני ריוח הבור או שהיו אחרים משמשין בבור ניחא ליה שיתרום דלא לטמאו אחרים בנגיעתם: **יא** והפריש מעשר טבל. גרסינן וכן הגיה הגר"א ור"ל דרשאי בעה"ב להפריש תרו"מ מן הטבל הטבול לתרומת מעשר אף דמעשר ראשון ללוי ועל הלוי להפריש תרומת מעשר מ"מ כיון שיש לבעה"ב טוה"נ ליתן לכל מי שירצה הוה כדידיה לענין זה ויכול הוא להפריש וכדס"ל לאבא אלעזר בן גמלא בגיטין דף ל' ב' : שתרם. בדיעבד אבל לא לכתחלה : **יב** ומעשרן. להאכיל להם. אבל לא להניח : וכל מצות. לאתויי שופר : דבר הקצוב. לאתויי מגילה דבר שאינו קצוב לאתויי תנחומי אבלים : ואין רשאין. אף בכסף פדיון שנותן האחר בשביל העבד לפדיון משום דאין גופו קנוי להם לשחררן : ופודה א"ע. דמ"ל מכירה לאחרים או לעבד בעצמו : **יג** בקרוב. אף שנראה כטובה להם מ"מ שמא ישתדפו אלו השדות ורע להם ולכן לא יעשו שנוי בקרקעותיהם : לחוב ולזכות. מוקמינן בגמרא לחוב ע"מ לזכות כלומר אם דנו לזכות ליתומים. ונתחייבו אינו כלום : באחרונה. כשיגדלו יחשבו עמן וישבעו שלא נשאר בידם כלום וי"מ חשבון בלא שבועה : מה שהניחו. כלומר דא"ל שבועה ונאמנים על כך בלא שבועה וי"מ דא"ל חשבון כלל אבל לכתחלה כשנותנים להם מחשבין עמהם : ליקח קרקעות. אבל להניח המעות לא וקרקעות טובים מעבדים שמא יברחו או ימותו : בתחלה. לכתחילה אחר מות אביהן ולא נעשו בחיי אביהן : עושין אפוטרופין. ב"ד מניחין אותן כמו שצוה אביהן : **יד** שסמכו אצל בעה"ב. לעשות על פיו ולא נתמנה אפוטרופוס לא מאביהן ולא מב"ד אפ"ה כאפוטרופוס הוא וכן מבואר במשנה בפרק הניזקין ושם תנא להו משום דאיירי התם במילי דתיקון העולם והא נמי תיקון העולם הוא שימצאו היתומים מה לאכול : שסמכם אביהם. אף שלא נעשה אפוטרופוס : וכן. ועוד : מאכילו. מן החולין ולא מן המעשר כיון שרגיל לאכול אצלו כשמאכילו מעשר הוה מאכיל לעצמו : מפני תיקון העולם. דהלא יתן כל המעשרות לו ולא יגיע לאחרים לכן מעשר תחלה ונותן לאחרים: היה למוד לאכול אצלו גרסינן : משלו. מן החולין לא מן המעשר או תרומה או מ"ע לעני משום דהוה כמאכיל לעצמו

(ס) [מאכילו] משלו אם היה בן אשתו כהן או לוי או עני הרי זה (י) [מאכילו] מחלקו: טו קטן שאמר לאחד בשוק האכילני מעשר (יא) מחלקו מאכילו מפני תיקון העולם אם היה חייב לו מזונות או שעשה עמו כדי מזונותיו מאכילו משלו ועושה לו בחלקו סגולה : טז לא יתרום בעה"ב מעשר ויטול רשות מן הלוי ולא את הזרוע והלחיים והקבה ויטול רשות מן הכהן (ש) אבל מלוה אותן להיות מפריש עליהן מחלקן : יז מכירי כהונה ולויה אינן רשאין לעשותן כן בדברים האובדין מותר מפני שהוא כמשיב אבדה : יח רבי אלעזר אומר מי שבא בדרך ובידו תאנים וענבים ומלפפונות שאין יכולין להגיע לעיר משליכן לתוך הנקע או לתוך הסנאין היה עובר בין הכותים ובין הנכרים ובידו דברים שאין יכולין להגיע לעיר מניחן ע"ג סלע ר' יוסי אומר (יא) [נותנן בפונדתו עד שיסריחו] : יט (ת) נכרי שתרם של (יב) [חברים] ושל ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה מעשה בפינא בישראל אחד שאמר לנכרי תרום לי גרני ותרמה וחזרה תרומה לגורן ובא מעשה לפני ב) רבן גמליאל ואמר הואיל והנכרי תרם אינה תרומה ר' יצחק אומר (א) נכרי שתרם את של ישראל והבעלים מקיימין על ידיו תרומתו תרומה:

פרק ב

א (*א) המוכר פירות לחבירו ואמר לו פירות שמכרתי לך טבלים הן ג) בשר בכור הוא יין נסך הוא (א) שורת הדין אין נאמן ר' יהודה אומר לא נחשדו ישראל על כן אלא הכל לפי מה שהוא איש : ב היה מקריב עמו זבחים ואמר לו נתפגלו היה עושה עמו טהרות ואמר לו נטמאו (א) לא נחשדו ישראל על כן אבל אמר לו זבחים שהקרבתי עמך באותו היום נטמאו שורת הדין אין נאמן ר' יהודה אומר לא נחשדו ישראל על כן אלא הכל לפי מה שהוא איש : ג השוחט את הפסח על בני (ב) [חבורה] (*א) ואמר שלא לשמו שחטתיו שורת הדין אין נאמן ר' יהודה אומר עד שלא (ג) [יתחיל] בו נאמן משהתחיל בו אינו נאמן : ד (ב) אין תורמין ממין על שאינו מינו אבל אמרו כל מיני חיטין אחד כל מין אופילין ואגוזים ושקדים ורמונים אחד תורמין ומעשרין מזה על זה היו לו תאנים שחורות ולבנות בתוך ביתו וכן שני מיני חיטין תורמין ומעשרין מזה על זה ר' יצחק אומר משום רבי אליעזר בית שמאי אומרים אין תורמין וב"ה אומרים תורמין : ה כיצד אין תורמין מן החדש על הישן (ג) אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו אבל שדה ד) שנעשה שתי בריכות בשנה וכן שדה בית השלחין תורמין ומעשרין מזה על זה (ד) לקט ירק בערב ראש השנה עד שלא בא השמש וחזר ולקט משבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה מפני שזה חדש וזה ישן : ו [היתה שניה ונכנסה לשלישית הראשון מתעשר מעשר שני והשני מתעשר מעשר עני לקט אתרוג בערב חמשה עשר בשבט עד שלא בא השמש וחזר ולקט אחר משבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה מפני שזה חדש וזה ישן] היתה שלישית ונכנסה לרביעית הראשון מתעשר מעשר עני והשני [מתעשר] מעשר שני : ז כיצד אין תורמין מן התלוש על המחובר אמר פירות תלושין [אלו] עשוין תרומה ומעשרות על פירות מחוברין אלו או פירות מחוברין [אלו] עשוין תרומה ומעשרות על פירות תלושין אלו לא אמר כלום אבל פירות תלושין אלו עשוין תרומה ומעשרות על פירות מחוברין אלו (ה) לכשיתלשו הרי זה אוכל מהן עראי ועושה אותן תרומה ומעשרות על מקום אחר עד שיתלשו נתלשו דבריו קיימים : ח כיוצא בו מי שהיה בא בדרך והיתה בידו כלכלה של פירות שאינן מתוקנין [א] אומר הרי זה עשויה תרומה ומעשר על פירות שיש לי בתוך ביתי לכשיגיע לעיר הרי זה אוכל ממנה עראי ועושה אותה תרומה ומעשר על מקום אחר עד שיגיע לעיר הגיע לעיר דבריו קיימין נאכלו פירות או נגנבו או שאבדו עד שלא הגיע לעיר כלכלה בטבלה משהגיע לעיר דבריו קיימין (ו) יתר על כן א"ר אליעזר בן יעקב (ד) [פירות ערוגה זו [ב] עשויין תרומה ומעשרות על פירות ערוגה [זו] לכשתביא שליש ותיעקר] : ט כיצד אין תורמין מפירות הארץ על פירות חוץ לארץ (*ו) אין תורמין מפירות ארץ ישראל על פירות סוריא ולא מפירות סוריא על פירות (ה) [א"י] (ז) ישראל שקנה שדה בסוריא הרי הוא כקונה (ו) [ג] [בפרוזדור שבירושלים תורם ומעשר עליה : י (ח) ישראל ונכרי שקנו שדה (*ח) בסוריא הרי (ז) [הן כטבל וכמעשר] שנתערבו זה בזה דברי רבי רשב"ג אומר חלקו של ישראל חייב חלקו של נכרי פטור (ט) ישראל שקנה שדה בסוריא (ח) אע"פ שחזר ומכרה לנכרי חייבת [במעשר ובשביעית שכבר נתחייבה (*ט) אבל האריסין והחכירות ובתי אבות [ד] נכרי] שמשכן שדהו לישראל אע"פ שעשה [לו] ישראל נימוסות עליה פטורה מן המעשרות [ופטורה מן השמטה] : יא איזו היא הארץ ואיזו היא חוצה לארץ (י) כל ששופע מטור [ה] אמנון ואילך ארץ ישראל מטור אמנון ה) ולפנים חוצה לארץ נסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח מטור אמנון עד נחלי מצרים מחוט ולפנים ארץ ישראל מחוט ולחוץ חוצה לארץ ר' יהודה אומר כל שהוא כנגד ארץ ישראל הרי הוא כא"י שנא' (במדבר לד) וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול נסין שבצדדין רואין אותן כאילו חוט מתוח מקפלריא עד אוקיינוס מנחל מצרים עד אוקיינוס מחוט ולפנים ארץ ישראל מחוט ולחוץ חוצה לארץ : יב ספינה הבאה מחו"ל [ו] והיו בה פירות מחוט ולפנים (כ) אם היא גוששת חייבת לפי חשבון (*כ) והיוצא לחוץ לארץ אין חייבת לפי חשבון ר' אליעזר אומר עפר [ז] ארץ ישראל כל (ט) [שהוא] חייב [לפי חשבון]: יג (ל) אבל ערלה וכלאי הכרם שוין לנכרים בארץ ישראל בסוריא ובחוצה לארץ אלא שר' יהודה אומר (מ) אין לנכרי כרם רבעי בסוריא וחכ"א יש לו אמר ר' יהודה מעשה בשביון ראש בית הכנסת של כזיב שלקח (י) [ח] נכרי רבעי בסוריא ונתן לו דמיו ובא ושאל את רבן גמליאל שהיה עובר ממקום למקום ואמר לו המתן עד שנהיה בהלכה (יא) אמר לו משם ראיה אף הוא שלח לו ביד שליח חרש מה שעשית עשית אבל לא (יב) [תשנה] לעשות כן : יד (נ) אין תורמין מן התבואה שלא הביאה שליש (*נ) כיצד יודע אם הביאה שליש אם לאו (*נ) אם (יג) [זורעה ומצמחת] (ס) הדבר ידוע שהביאה שליש אם זורעה ואינה מצמחת הדבר ידוע שלא הביאה שליש :

פרק ג

א (א) מפני מה אמרו אלם לא יתרום מפני שאין יכול לברך מפני מה אמרו סומא לא יתרום מפני שאין יכול לבור את היפה מן הרע מפני מה אמרו שיכור לא יתרום מפני שאין בו דעת אע"פ שאמרו (ב) שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר מתנתו מתנה ונדרו נדר הקדשו הקדש עבר עבירה שחייב עליה (א) [חטאת] מחייבין אותו סקילה [מחייבין אותו] כללו של דבר שיכור הרי הוא כפקח לכל (ב) [דבר] מפני מה אמרו בעל קרי לא יתרום מפני שאינו יכול לברך מפני מה אמרו ערום לא יתרום מפני שאינו יכול לברך אבל מכסה

הגהות הגר"א (ס) מאכילן : (י) מאכילן : (יא) מניחן באפונדתו עד שיסריחו : (יב) חבירו : (א) נאמן : (ב) החבורה : (ג) התחיל : (ד) ערוגה תלושין יהיה תרומה על פירות ערוגה זו מחוברין לכשיביאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין : (ה) הארץ : (ו) בפרוד : (ז) הוא כטבל וכחולין : (ח) עד שלא הביא והביא שליש : (ט) מקום : (י) מן : (יא) והתירו : (יב) תשונה : (יג) וזרע ומצמחה : (א) סקילה : (ב) אלא שפטור מתפלה :

נוסחאות כ"י

א) מחלקו : ב) ר"ש בן גמליאל : ג) בשר בשר בכור הוא יין נ"נ הוא : ד) שעושה שני גרנות בשנה כגון כו' (ס) : ולהלן :

אור הגנוז

תרומות פרק ב [א] ואמר : [ב] לכשתביא שליש ותיעקר : [ג] בפרוה : [ד] ונכרי : [ה] מטנוס : [ו] לארץ : [ז] חוצה לארץ : [ח] מן הנכרי :

חסדי דוד

אבל אם בן אשתו כהן וכו' יכול להאכילן מחלקו דכל שלא קבל עליו בפירוש לזונו אין עליו שום חוב לזון את בת אשתו ואע"ג דודאי עושה בזה נחת רוח לאשתו מה בכך הרי טובת הנאתן לבעלים :

פרק ב ר' יצחק אומר משום ר"א בש"א כו'. זה אין קושיא דר"י טעמא דב"ש אתא לאשמועינן דה"ק אי מסכתת לא תנא דתני אין תורמין לא תימא לה דב"ש היא וב"ה פליגי ושרו : **כיצד** אין תורמין מן החדש על הישן כו'. קאי על משנה ה' פ"א אין תורמין כו' ולא מן החדש על הישן כו' ואתא לפרש דהיינו מן פירות שנטעו בשנה זו על פירות שנטעו בשנה שעברה אבל שדה שעושה שתי בריכות בשנה אחת פי' שטוען ב"פ בשנה תורמין מבריכה זו על השניה . ועיקר לשון בריכות לא שייך אלא ביונים ולשון מושאל הוא על שדה וכמ"ש בר"ש דף ע"ו ב' בריכות ס"ד אלא כעין ב' בריכות וע"ש בגמ' בכל הסוגיא : **יתר** על כן אמר ראב"י כו'. יש בזה חסרון דברים וצ"ל לכשתביא שליש ותיעקר הביאה שליש ונתעקרה דבריו קיימין כי זה לא מקרי דבר שלא בא לעולם : **ישראל** שקנה שדה בסוריא הרי הוא כקונה בפרוור שבירושלים . כ"ה הגי' בגיטין דף ח' ופירש"י ז"ל באפרכיא : **איזו** היא הארץ כו'. מטור אמנון ולפנים א"י מטור אמנון ולחוץ חו"ל . כ"ה בגיטין ח' וע"ש בפי' רש"י ותוס' : **ספינה** הבאה מחו"ל כו'. הך ברייתא סובבת על המשנה דרפ"ב דחלה ומובאה בגיטין בסוגיא הנ"ל : **אין** תורמין התבואה שלא הביאה שליש כו'. בא לפרש דברי המשנה מ"ש שם ולא מן הפטור על החיוב : ההורס

מצפה שמואל

(ש) גיטין ל. (ת) קדושין מב: וירושל' פ"ה ורפ"ו דדמאי ועי' ירושל' יבמות פי"ג הל"ב: (א) ירושל' רפ"ו דדמאי ושם כ. : (*א) מיי' פי"ב מהל' מעשר הל"ח: (א) גיטין נד: (*א) עי' מיי' פ"ד מהלכות ק"פ הל"א וע"ש בכ"מ ונראה מכאן דפוסק כר"י : (ב) בכורות נג: (ג) עי' ר"ה יב: (ד) שם : (ה) קדושין סב. ועי' ירושלמי יבמות פ"א ה"ח וסוטה פ"ב הל"ג . וכתובות פ"ה הל"ה ונזיר פ"א סוף הל"ה וקידושין פ"ג הל"ה וחלה פ"ד ט : (ו) יבמות נג. : (*ו) יו"ד סימן שלא סעיף נח ובביאורי הגר"א שם ס"ק קא : (ז) עי' סוף חלה : (ח) ועי' גיטין מז. וירושלמי דמאי יג. : (*ח) יו"ד סימן שלא סעיף יא : (ט) עי' ירושלמי מעשרות פ"ה נג. : (*ט) מיי' פ"א מהלכות מעשר הל"ו : (י) גיטין ח. וירושלמי חלה פ"ב ושביעית פ"ו : (כ) ירושלמי חלה פ"ב ה : (*כ) מיי' פ"א מה"ת הלכ"ב וע"ש בכ"מ ומל"מ : (ל) עי' סוף ערלה : (מ) ירושלמי פאה פ"ז יג וירושלמי פ"ה דמ"ש : (נ) פ"א כא ופ"ט לח ועי' חלה פ"ד יוד : (*נ) מיי' פ"ב הל"ו : (*נ) מיי' פ"א מהלכות מעשר הל"ו יו"ד סי' שלא סעיף סו : (ס) ירושלמי מעשרות פ"א מ"ד וע"ש מ"ג וחלה פ"א ג : (א) ירושלמי פ"א כא : (ב) עי' עירובין סה :

מנחת בכורים

לעצמו : מחלקו . מן התרומה או מעשר כיון שאינו אוכל אצלו : **טו** בשוק . ולא על הגורן דאין חולקין להם תרומה על הגורן כמבואר בסוף מכילתין כאן בתוס' אבל בשוק נותן לו מפני תיקון העולם שימצאו מה לאכול : שעשה . קטן עמו כדי מזונותיו ונשתכר אצלו א"כ אם יתן לו אכילתו מחלקו הוה כפורע חובו מתרומה ומעשר לכן יפרע לו ממעותיו ובחלקו יעשה לו סגולה להטמין כשיצטרך הקטן: **טז** ויטול רשות מן הלוי. ליקח לעצמו דלא קיים עדיין מצות נתינה ובמה זכה הכהן או הלוי דלסדר. ולגבי ליה וקאמר מעשר וזרוע וכו' דמותר לזרים וכמ"ד מע"ר מותר לזרים : אבל מלוה אותן . מעות להיות מפריש עליהן מחלקן ולנכות על המעות ויזכה להן התרומה ומעשר ע"י אחר דהוה כהגיע לידן : **יז** מכירי כהונה ולויה . שרגיל ליתן להם מתנותיהם : אינם רשאין לעשות כן . לכתחלה להלוות להם בלא זכוי כלל דלא סמכינן על הך דמכירי אלא בשעת הדחק : בדברים האובדין . קודם שיגיע ליד כהן ואבד מותר להלוות לכתחלה במכירי דהוה השבת אבידה : **יח** לתוך הנקע או לתוך הסנאים . בין הקוצים שרגלי ב"א נמנעין להלוך שם : ע"ג הסלע . אף שיש לחוש שמא יטלום הכותים : בפונדתו . אזור חלול אף שיתקלקלו מ"מ לא חיישינן להא ועדיף יותר מלהשליכן והכותים יטלום : **יט** אין תרומתו תרומה . דאין הנכרי נעשה שליח אפילו לנכרי חבירו אבל נכרי שתרם לעצמו הוה תרומה דיש להם תרומה לעצמן : של חבירו . גרסינן כנוסחת הגר"א : וחזרה תרומה לגורן . שנתערבה בה : אינה תרומה . ואינה מדמעת : והבעלים מקיימין . שעומד על גביו הוה כמו שישראל גופיה תורם ותרומתו תרומה :

פרק ב א המוכר . שורת הדין א"נ . אף שהתורה האמינה לכ"ג ביה"כ לומר פיגול הוא אף דכל אדם לא יהיה באה"מ בבואו לכפר בקדש עד צאתו ש"מ דעד אחד נאמן באיסורין מ"מ היינו בהיה בידו פ"א ואמר בשעה ראשונה שמלא הבע"ד אבל אם אמר לאח"ז אינו נאמן לכן במוכר כיון דעתה אינו בידו ולא אמר בשעת המכר אלא אח"כ א"נ : לפי מה שהוא איש . אם כשר ומוחזק בכשרות נאמן : **ב** היה מקריב . דברי ת"ק הוא : לא נחשדו . ונאמן כיון שאומר מיד בשעה שמולא את הבע"ד : באותו היום נטמאו . ואין עתה בידו וגם לא אמר מיד כשמלא הבע"ד א"נ : הכל לפי מה שהוא איש . אם מוחזק בכשרות נאמן : **ג** השוחט את הפסח . דברי ת"ק הוא : שורת הדין א"נ . כיון דלא אמר מיד דאשכחיה וכבר יצא מתי"י אף שלא התחיל עדיין לעסוק בו: שלא יתחיל . לעסוק בו אז נאמן אף דלא אמר מיד דאשכחיה אבל כיון שהתחיל לעסוק בו והוא שתק אז א"נ : **ד** אין תורמין. מבואר במ"ד פ"ב : כל מין חטים . שחמתית ולבנה וכן כל המינים וכדמפרש היה לו תאנים שחורים ולבנים כיון ששניהם מין תאנים נינהו תורמין מזה על זה וכן במין חטים שחמתית ולבנה : ב"ש אומרים . דר"א ס"ל דנחלקו ב"ש וב"ה בזה בשני מיני חטים ואי אשכח תנא דאין תורמין ב"ש הוא אבל לדינא הלכה כב"ה : **ה** כיצד אין תורמין . כמבואר במ"ה בפ"א : מפירות . שגדל שליש בשנה זו: שנעשה שתי בריכות. שגדל בה בשנה אחת אף שא' ישן מחבירו לא הוה כחדש על הישן : וכן שדה בית השלחין . שעושה פירות ב' פעמים בשנה דלא קפיד קרא אלא שיהא שנה שנה : לקט ירק . דבירק אזלינן בתר לקיטה ולא בתר שליש : משבא השמש . ע"י נכרי : **ו** היתה . היה שנה הנכנסת לשלישית למספר שנות השמיטה דבשתנה מעשרו מעשר עני : הראשון . מה שלקט קודם ר"ה : ליקט אתרוג . גם באתרוג אזלינן בתר לקיטה ואתיא כר"ג דס"ל הכי ומ"מ ר"ה שלו ט"ו בשבט כדין האילן : ונכנס רביעית . משום דאתרוג לא מפקי פירי עד שלישית ונכנס רביעית : **ז** כיצד אין תורמין . המבואר במ"ה פ"א : לכשיתלשו . או יחול שם תרומה ומעשר : אוכל מהן עראי . כדין פירות שלא נגמרה מלאכתן למעשר ומותר לאכול גם התלושין דעדיין לאו תרומה היא ומותר לעשות אותן תרומה ומעשר על מקום אחר דרשאי לחזור כל זמן שלא נתלשו דעדיין לא חל עליה : דבריו . שאמר בתחלה אם לא חזר בהן : **ח** עד שיגיע לעיר . דקודם שיגיע לעיר עדיין אינו חל : משהגיע לעיר נגנב . או כיון דכבר חל תרומה לא אכפת לן באבידתה אח"כ : לכשתביא שליש . אף שעדיין לא הביאה שליש ואינו בידו מ"מ דבריו קיימין דס"ל אדם מקנה דבר שלב"ל : **ט** כיצד אין תורמין . המבואר במ"ה פ"א : פירות סוריא . אף פירות סוריא : כקונה בפרוד גרסינן . והוא מגרשי ירושלים דמגרש מתרגמינן פרוד הוא דבסוריא אינו חייב אלא בקונה שדה אבל באריס פטור כמבואר במ"ז פ"ד דחלה כר"ג : תורם ומעשר עליה . מפירותיה : **י** שנתערב . דחלקו של ישראל חייב וחלקו של נכרי פטור ואין תורמין מזה וביה דבכל חטה וחטה משהו חלק נכרי מעורב ואין ברירה ורבי שמעון בן גמליאל ס"ל יש ברירה : ומכרה לנכרי . אחר שהביאה שליש ביד הישראל וכן הגיה הגר"א בהדיא דעיקר חיובו בשליש תלוי : האריסין . שנוטל חלק בפירות : והחכירין . בכך וכך כורין לשנה : ובתי אבות . אף בארים בתי אבות שירושה מאבותיהם ואין מסלקין אותם לעולם : נימוסות . שטר כחק הקיר"ה והוה כמו בשל עצמו : פטורה מן המעשרות . כר"ג במ"ז פ"ד דחלה דאינו חייב בסוריא אלא השדה של עצמו : **יא** איזו היא הארץ . על הגבול שואל דהר ההר הוא במקצוע צפונית מערבית והוא מהלך יום או יומים בשיפולי ושואל התנא מאיזה מקום מתחיל א"י אי מראש ההר או משיפולו ואילך לצד א"י מן השפוע ולמטה : נסין . איי הים שבצד מערב איזה איים הוה א"י ואיזו ח"ל : עד נחלי מצרים . בקצה דרומית מערבית והנסין שבתוך החוט ולא"י הוה א"י ולצד החוט מחוץ ח"ל : כנגד א"י . כל השטה מערב שכנגד א"י מדרום לצפון הוה א"י עד סוף העולם למערב והנסין שבצדדי א"י שלא בתוך החוט המתוח : מקפלריא . עיר שאצל הר ההר עד אוקינוס הוה ח"ל דס"ל ים הוה א"י:וגבול.ים יהיה לכם הים הגדול וגבול וגבול יתירה מורה דהים עצמו הוה גבול א"י : **יב** והיו בה פירות . גדלין מכבר בח"ל : גוששת . בקרקע הספינה לקרקע הים: חייבת לפי חשבון . כגון אם גדל שליש בח"ל ושני שלישים בא"י התוספות שבא"י חייב אבל מחוט לח"ל הוה ח"ל ואם אינה גוששת מה שגדל באויר המים לא הוה א"י ור"י הוא דמסיק למילתיה דלת"ק אויר המים הוה א"י כמבואר בפ"ב דחלה מ"ב : היוצא לח"ל . פטור מן הכל לר"ע בפ"ב דחלה אף אם גדל כולו בא"י והלך לח"ל פטור מן התרומה ומן המעשרות כמו בחלה : עפר א"י . אף אם בא אח"כ לח"ל חייב לפי חשבון הגדל בא"י והגר"א גרס כל מקום שהוא חייב והיינו שהוא חייב בכל אף מה שגדל בח"ל : **יג** ס"א אבל ערלה וכה"ג שוין בנכרי. כנוסחת הגר"א למימרא דאין דינו כתרומה דאינו נוהג בשל נכרי אלא נוהג גם בשל נכרי ובח"ל ובסוריא בפירות של נכרי אסור ג' שנים בהנאה כדין ערלה וכן כלאי הכרם נאסרין בשל נכרי בהנאה (עי' ברא"ש ספ"ק דקדושין דערלה נוהגת בנכרי) : יש לו . דכל שנוהג בו ערלה נוהג בו נטע רבעי (עפ"ג מ"ט ובתוי"ט שם ד"ה ר"י אומר) : שלקח מן הנכרי גרסינן וכנוסחת הגר"א ולא נהג בו דין רבעי : עד שנהיה בהלכה . והתירו גרסינן וכנוסחת הגר"א אלמא שאין רבעי נוהג בשל נכרי בסוריא : שליח חרש . נ"א חרש וכן בהגהת הגר"א : **יד** זורעה ומצמחת . שחוזר וגדל ממה שזרע והך דשליש פירושא דמשנה ה' פ"א דלא מן הפטור על החיוב והיינו שלא הביא שליש דאף בדיעבד אין תרומתו תרומה (עי' בר"ש מ"ה פ"א וירושלמי פ"א) :

פרק ג א מפני מה אמרו . במשנה ו' פ"ק ושם מבואר כל החמשה אלם שכור ערום וסומא ובעל קרי : שא"י לבור . והתורה אמרה בהרימכם את חלבו ממנו : אע"פ שאמרו שיכור מקחו מקח. וכל הני דאף סקילה מחייבין אותו מ"מ לענין תרומה לכתחלה לא יתרום : ה"ה כפקח לכל דבר . מ"מ לא יתרום לכתחלה ובשלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע הוה כשוטה לכל דבר : שא"י לברך . מתקנת עזרא דב"ק אסור בברכה ובד"ת כמבואר

מכסה את עצמו בתבן ובקש ובכל דבר ומברך: ב היה הולך להפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר(א) עני(*ב)מאימתי מברך עליהן משהפרישן הפרישן אם עתיד לקרות להם שם אין בהן קדושה עד שיקרא להם שם ואם אין עתיד לקרות להם שם כיון שהפרישן נתקדשו: ג ר' יהודה אומר (ג)מודד אדם את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במדה [א] [ובמשקל (ג) מונה] אדם את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום (ד) [במנין] ר' יוסי בר יהודה אומר לא [במדה ולא] במדוד ולא במשקל ולא בשקול ולא במנין ולא במנוי אמרו לו מעשה שהיינו מלקטים תאנים אחר אביך ואמר לנו היו מונין א"ר שמעון בן אלעזר מעשה בזקן א' בערדסקית שהיה שוקל את כלכלתו מלאה וחוזר ושוקלה ריקנית והיה ר' מאיר משבחו: ד (ד) התורם את הכלכלה ונמצאו פירות בצדי כלכלה הרי אלו תרומה מפני שבלבו לתרום על הכל: ה היה לפניו תאנים ורמונים אין מחייבין אותו להיות יושב [ב] ומעשר בין בדקה בין בגסה אלא תורם כדרכו [בבינוני]: ו (ה) התורם (*ה) את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה [ג] שבקשין על מה שבתבן על מה שבצדדין [על מה שבגורן] התורם את הגת צריך שיכוין את לבו על מה שבהרצנין ועל מה שבזגין התורם את [ד] הבור צריך שיכון את לבו על מה שבגפת אם לא כיון תנאי ב"ד הוא (ה) [שיתרום] על הכל: ז (ו) ר' ג) יוסי אומר כל בית [ה] הגרנות תפוסה אחת כיצד(*ו) גת א' לשתי בורות [שתי גיתות לבור אחת] שתי גיתות לשתי בורות בזמן שכולם תפוסה אחת תורמין ומעשרין מן זה על זה [נטמא אחד מהן תורם מן הטהור שבו על הטמא שבו אין כולם תפוסה אחת אין תורמין ומעשרין מזה על זה] נטמא אחד מהם לא יתרום מן הטהור שבו על הטמא שבו וכן היה רבי יהודה אומר כל בית הבד ג)קורה אחת כיצד(ז)קורה אחת לשתי בורות שתי קורות לבור א' שתי קורות לשתי בורות בזמן שכולם תפוסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה נטמא אחת מהם תורם מן הטהור שבו על הטמא שבו אין כולם תפוסה אחת אין תורמין ומעשרין מזה על זה נטמא אחד מהם לא יתרום מן הטהור שבו על הטמא שבו: ח (*ז) היה מלקט ד) כפי ירק ומניח בגנה תורם מאחת על הכל הביא מין (ו) [אחד] ביניהם תורם מכל אחד ואחד (ח)הביא ממינים הרבה ה) מקופה כרוב מלמעלה וכרוב מלמטה ומין אחד באמצע לא יתרום מן העליון לתחתון אלא א"כ הקף: ט (ט) חמשה צבורין בגורן תורם מאחד על הכל אמר ר' יהודה (*ט) אימתי בזמן שעיקר הגורן קיים אין עיקר הגורן קיים תורם מכל א' ואחד הכנים פירותיו לתוך ביתו אע"פ שהן מפוזרין תורם מאחד על הכל (ט*)שתי מגורות בעליה אחת תורם (ז)[מכל אחד ואחד][ו] שקי (*ט)תבואה ועגולי דבילה ו) ודוגיות של גרוגרות כולם בהקפה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה: י (י) מאימתי תורמין את הגורן(*י) ז) משתעקר האלה[ז] צבר מקצת הגורן תורם מן [ח] הצבור על שאינו [ט] צבור: יא (כ) מאימתי (*כ) תורמין את הגת משיהלכו בה שתי וערב מאימתי מטמאין בית שמאי אומרים משניטל מעשר ראשון בית הלל אומרים משניטל מעשר שני אמר ר' יהודה הלכה כדברי בית שמאי (ל) אלא שנהגו הרבים כדברי ב"ה וחכ"א מוציאין תרומה ומעשרות (מ)ומטמאין את הגת מיד: יב (ח) [אימתי] (נ)תורמין את הזתים (*נ)משיטעינו ור' שמעון אומר משיטחנו ר' יוסי בר יהודה אומר ח) מביא זיתים בקופה ונותן לתוך הממל ומהלך בהן שתי וערב אמרו לו אינו דומה ענבים לזיתים ענבים רכות ונותקות את יינן זיתים קשים ואינן נותקין את שמנן: יג אין תורמין שמן על הזיתים הנכתשין ולא יין על ענבים הנדרכות אם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום הראשונה מדמעת בפני עצמה וחייבין עליה חומש אבל לא שניה וצריך להוציא עליהן תרומה ומעשרות (ט) ר' יוסי אומר ט) בית שמאי אומרים תורמין וב"ה אומרין (ס) אין תורמין ומודים שאם תרם שצריך לתרום שניה: יד התורם זיתים על זיתים העתידין להכתש ענבים על ענבים העתידים לידרך תרומה ויחזור ויתרום הראשונה מדמעת שניה אין מדמעת הראשונה חייבין עליה חומש שניה אין חייבין עליה חומש [וצריך לקרות להם שם (ע)חזר ועשה זיתים הראשונים שמן וענבים ראשונות יין תרומה ואין צריך לתרום שניה] התורם זיתים שמן על זיתים לאכילה [הרי זה תורם (י) על השמן הראוין לעשות דברי רבי ר' שמעון בן גמליאל אומר תורמין על אוכלין] חוץ מגרעיניהן מודים (יא) [בקליפין שתורמין על] אוכלין חוץ מגרעיניהן: טו התורם י) ענבים לעשותן צמוקין תאנים לעשותן גרוגרות רמונים ועתיד לעשותן כרי תרומה ואין צריך לתרום שניה ר' אליעזר אומר כ) (יב) [ב"ש אומרים] אין צריך לתרום שניה (יג) [וב"ה] אומרים צריך לתרום שניה אמרו (יד) [ב"ה לב"ש] הרי הוא אומר (במדבר יח) וכמלאה מן היקב לא תרם זה מן היקב אמרו להם (טו) [ב"ש] הרי הוא אומר (ויקרא כז) וכל מעשר וגו' אם אומר אתה צריך לתרום שניה אף הוא לא קיים קודש לה': טז תורמין מן הערמה [מן [י] המוץ] על הכרי אבל לא מן הכרי על הערמה: יז (פ) המכנים שבלין לתוך ביתו לעשותם מלילות הרי זה תורם שבולין בן לוי שנתמנו לו שבלין (טז) [ועתיד לעשותן גורן ענבים ועתיד לעשותן יין זיתים ועתיד לעשותן שמן שכשם] שתרומת ראשית מן הגורן ומן היקב כך תרומת מעשר מן הגורן ומן היקב: יח ר' אליעזר אומר (צ)תורמין מן הטהור על הטמא אר"א מעשה שנפלה דליקה (יז) [בגורני כפר סגנא] ותרמו מן הטהור על הטמא אמרו לו משם ראיה אלא שתרמו מהן עליהן ר' ל) אלעזר אמר משום ר"א תורמין מן הטהור על הטמא אף בלח כיצד מי שכבש זיתים בטומאה ומבקש לתרמן בטהרה מביא משפך שאין בפיו כביצה ומניחו על פי חבית ומביא זיתים ונותן לתוכו ותורם ונמצא תורם מן הטהור על הטמא ומן המוקף אמרו לו אין קרוי לה אלא יין ושמן בלבד ר' יוסי אומר (ק) התורם מן הטמא על הטהור בין בשוגג בין במזיד תרומתו תרומה אמר ר' יוסי מה נשתנה זה מן התורם [יא] מן הרע על

הגהות הגר"א (ג) שוקל: (ד) במשקל: (ס) שתרום: (ו) אחר: (ז) מאחד על הכל: (ח) מאימת: (ט) חזר ועשה זיתים ראשונים שמן וענבים ראשונים יין תרומה וא"צ לתרום שניה וצריך לקרות לה שם: (י) לפי השמן ד"ר רשבג"א תורמין לפי האוכלין: (יא) בקלסקין שתורמין לפי: (יב) בה"א: (יג) ובש"א: (יד) ב"ש לב"ה: (טו) ב"ה: (טז) עושה אותן גורן (ענבים עושה אותן גורן) ענבים עושה אותן יין זתים עושה אותן שמן כשם: (יז) בכפר סונא:

אור הגנוז

פרק ג [א] שוקל אדם את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום במשקל: [ב] ומשער: [ג] בקוטין: [ד] הגת: [ה] גיתות: [ו] שסקי: [ז] כבר: [ח]. [ט] כבור: [י] זה ליתא: [יא] מן הרע על היפה לא גרס בכ"י וכך גרים שם מה נשתנה זה מן הטמא על הטמא ומן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטהור אבל לא מן הטהור על הטמא רבי נחמיה וכו':

נוסחאות כ"י

א) שני: ב) יהודה: ג) תפוסת: ד) נפי: ה) בקופה: ו) וחביות: ז) משיתעשר: ח) משיביא: ט) בש"א אין תורמין ובה"א תורמין: י) לשוק ועתיד: כ) נוסח הכ"י כנוסחת הגר"א: ל) אילעאי:

חסדי דוד

פרק ג התורם את הכלכלה כו' הרי אלו תרומה כו'. פי' הרי אלו מתוקנין מן התרומה. מפני שלבו כו' דהט"ג דהוא לא ידע ולא הרס אותם תנאי ב"ד הוא דמהניא תרומתו על הכל דה"ז דומה למה שבצדדי הגורן דלקמן בסמוך: התורם את הגורן צריך כו'. פי' לכתחלה צריך שיכוין את לבו על הכל על מה שבתבן על מה שבצדדין כו' ואט"ג דאם לא כוון תנאי ב"ד הוא דתרומתו תרומה מ"מ לכתחילה צריך שיכוין בבירור: היה מלקט כפי ירק כו'. נראה כי כפי הוא מלשון מספספין את הכיפין דפ' בתרא דשבת דהיינו אגודות כדאיתא שם בגמ' הן הן פקיעין הן הן כיפין כי הגנה מצרפן והואיל והן במקום גדולן ולכך חשיב מוקף אפילו הן כתוקין זה מזה: מאימתי תורמין את הגורן משתעקר האלה. פי' בערוך משיתהפך הגורן אלה כמו עגלה ע"כ כלומר דתרגום תבואה עגלא ור"ל משיתעקר התבואה שמהפכין אותה ברחת לצוברה בכרי וזה שמסיים צבר מקצת כו' כי התחלתו מהני להאי: אין תורמין שמן על הזיתים הנכתשין כו'. משנה היא בפ"א מ"ח אלא דהתוס' מוסיפה וצריך להוציא עלי' כצ"ל פי' על השניה ת"מ ומעשרות משום דדמי לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ועי' בירושלמי ובפירוש הר"ש ז"ל: התורם שמן על זיתים לאכילה כצ"ל ופי' דאט"ג דעל זיתים הנכתשין אין תורמין מ"מ על זיתים דבעי לאכילה שרי לכתחלה דהא תרווייהו נגמרה מלאכתן:

מצפה שמואל

(*ב) מיי' פ"ג מהלכות תרומות הלכה פז דלא כר"י וכן ביו"ד סימן של"א סעיף ח: (ג) עי' פ"א כא: (ד) ירושלמי פ"ה דמעשרות נא: (ה) שם ונב: (*ה) מיי' פ"ד הלכ"א: (ו) שם פ"ב כב: (*ו) עי' בביאורי הגר"א סימן שכה סק"ו הבית התוס' כנו"י ועד ה"ט וכפי שהגיה כאן תיבת אחר אלא אם כן הקיף קאי אלמעלה: (ז) נג. ספ"ב דהלה: (*ז) מיי' שם פ"ג הלכה יט: (ח) שם כב: (ט) שם סג. ועמ"ש ספ"ג: (*ט) מיי' שם: (*ט) מיי' שם הל"ת וש"ע סימן שלא סעיף כו ע"ש ועי' בביאורי הגר"א ס"ק כא וס"ק ע כנו"י: (י) פ"א דמעשרות מ"ה וירושלמי שבת פ"ו הל"ג: (*י) מיי' שם הל"ה ובכ"מ שם: (כ) פ"ג כה: (*כ) מיי' שם הל"ו: (ל) עי' ירושלמי מגילה פ"ב הל"ז חגיגה פ"ג סוף ה"ד וכאן פ"ג כה, ופ"א דמעשרות מ"ד: (מ) שם פ"ג: (נ) שם ירושלמי ספ"א: (*נ) מיי' שם: (ס) ב. וע"ש כא: (ע) שם ועי' ירושלמי גיטין פ"ד הל"א בתרם זיתים על שמן: (פ) בילה יג:: (צ) ירושלמי פ"ב נג כג ע"ש: (ק) שם ורפ"ו:

מנחת בכורים

כמבואר בפ"ג דברכות: ערום. דרואה את הערוה ואסור לברך דכתיב ולא יראה בך ערות דבר: אבל מכסה. שלא יראה הוא ולבו רואין את הערוה ולכן מכסה את הערוה ומפסיק בין לבו לערוה: ב משהפרישן. דאינם קדושין עד שיקרא להן שם ולא קי"ל הכי אלא בשעת הפרשה קדשו ולכן מברך קודם להפרשה ופלוגתת תנאים בזה מבואר לקמן בתוס' פ"ד דמ"ש: נתקדשו. במחשבה ובזה כיון דאין דעתו לקרות שם מברך קודם הפרשה: ג ר"י אומר. אף שאין מפרישין במדה ובמשקל ובמנין אלא מאומד דכתיב ונחשב לכם במחשבה בעלמא כמבואר במ"ז פ"א מ"מ מודד הוא הטבל ומשנה ז' הוא ר"י אבל ר' יוסי פליג דאין תורמין במדוד דאף הטבל אינו מודד אלא מכניסו באומד ומפריש באומד: ולא במדוד. שהטבל לא יהיה מדוד: אחר אביך. ר"י: היו מונים. נוה למנות בטבל: בערדסקית. שם מקום: מלאה. בפירות: ריקנית. בלא פירות לידע כמה משקל הפירות והכלכלה: משבחו. דמנהגו בטבל משובח ודלא כר"י ברי"י: ד ה"א תרומה. כלומר שפטורין מתרומה וכאילו כבר נתרמו דבתרומה שבפירות הכלכלה נפטר גם מה שבצדי הכלכלה: ה בין בדקה. שיפריש מעשר מן הדקות על הדקות ומן הגסות על הגסות כדי שיהא המעשר מכוון אלא מעשר סתם בבינוני ונפטר הכל: ו הגורן. תבואה שנתמרחה בכרי: על מה שבקשין. על התבואה שנמצא בקשין והוא זנבות השבלין שנשאר בשדה. ותבן הוא הנקצר עם השבלים: על מה שבגורן לא גרסינן וכן בנוסחת הגר"א: שבצדדין. בצדי הכרי: הרצנים. יין שנמצא מן הקליפה וכן מן הזגין הוא מן הגרעינים: הבור. של שמן: שבגפת. הוא גרעיני זיתים ושם נשאר לחלוחית השמן: שיתרום על הכל. והוה חולין ממילא אלא לכתחילה הוא שיכוין לתרום על הכל: ז תפוסה א'. חבור זה לזה לתרום ולעשר מן זע"ז וכן נמי נטמא מקצת תורמין מן הטהור שבו על הטמא שבו דאילו בכל א' בפ"ע אין תורמין מן הטהור על הטמא כמבואר ברפ"ב אבל באגודה ובתפוסה א' תורמין ומעשרין מן הטהור על הטמא שבו וקמ"ל ר"י דכל מה שבגורן הוא תפוסה אחת: קורה א'. כלומר הוא כקורה אחת: ח מא' על הכל. והוה מן המוקף כיון שמונח הכל בגינה: הביא מינים הרבה בקופה. גרסינן כנוסחת הגר"א: כרוב. יש שם כרוב מלמעלה: מן העליון. שמינים אחרים מפסיקין ובלבד שאין חלל ביניהם אבל ברואין זה"ז מצטרפין: ט צבורין. מתבואה: מאחד על הכל. שהגורן מצרף: שעיקר הגורן. היינו שכל התבואה בכרי אז מצרף כל הגורן אף הצבורין ביחד אבל אם סלקו התבואה מן הגורן אין הצבורין מצטרפין שוב: מאחד על הכל. שהבית מצרפן: מגורות. אסופות תבואה: תורם מאחד על הכל גרסינן כנוסחת הגר"א: י האלה. המוץ וכאין דעתו למרח או להעמיד ערימה אבל בדעתו למרח או להעמיד ערימה אינו נגמר מלאכתו עד שימרח או שיעמיד ערימה: ה"ג כבר מקצת הגורן תורם מן הכבור על שאינו כבור וכן גרסי' בירושלמי פ"א דמעשרות אבל כובר הוא מקצת ותורם מן הכבור על שאינו כבור ומיירי בקטנית דזמן גמר למעשר משיכבור והוא שיכבור בכברה מן העפרורית שמלוי בקטנית לפי שדרך לעקור אותן ולא לקצרן במגל ואמר דאם כבר מקצת נתחייב כולו במעשר שכן דרך להכנים לתוך ביתו אף בנכבר מקצת: יא משיהלכו בה. הפועלים הדורכים ש"ו אז לוקחין יין להפריש מזה תרומה על כל היין שידרך עוד דאל"כ יבאו הבעלים ויטמאו את היין דאינם נזהרין שוב לשמרו בטהרה דסבורין שכבר נתרמה התרומה לכן לוקחין יין מיד שהלכו ש"ו ומפרישין [illegible]

ואין נותקין את שמנן. ולא סגי ליה עד שטחינה דאז יצא השמן הטוב ואז אין מטמא ולא סגי ליה בטעינה לחוד דשמן אין טומאתו מצויה כ"כ כמו היין לכן עד הטחינה אין מטמאין אותו ולא סגי בטעינה והכי מפרשינן בירושל' ברי"ש ג: יג הנכתשים. דרגילין לכתוש הזיתים במכתשת להוציא שמנם: תרומתו תרומה. מה"ת: ויחזור ויתרום. מדרבנן כשיעור השמן היוצא אח"כ מן הזיתים הנכתשים וכשיעור היין היוצא מן הענבים הנדרכין ולא פטור להו בקמייתא מדרבנן: מדמעת. אם נתערבה לפחות ממאה חולין מדמעת ואוסר הכל כתרומה דגם זו מה"ת: חומש. זר האוכל בשוגג: לא שניה. דמדרבנן הוא וכל זה מבואר במ"ח פ"א: וצריך להוציא. על השניה דכיון דאינה תרומה מה"ת טבל הוא לכן מפריש עליו תרומה ומעשר ממקום אחר ופוטר את התרומה זו ומוקמינן בירושלמי הא דיחזור ויתרום בשאין הראשונה קיימת אבל אם הראשונה קיימת קורא לה עתה שם כשהוציא השמן ודיו: רי"א. רישא דר"מ הוא דמחמיר בשמן על הזיתים דיחזור ויתרום כדמפרש טעמא בירושלמי משום גדר מי תעלת דאם אתה אומר דהוה תרומה יפרישו מעט שמן לתרומה על כל הזיתים בטהרה ושוב לא יזהרו בטומאה ותבטל מי תעלת אבל ר"י מיקל וס"ל לב"ה אין תורמין לכתחלה אבל בדיעבד תרומתו תרומה (ועיין בשנות אליהו פ"א מ"ד ומ"ז בביאור דברי הירושל' וע"ש דבריו מבואר גם התוספתא ועי' ברמב"ד בעדיות פ"ה משנה ב' שם הגירסא כנוסח התוספתא כאן ומודים קאי על ב"ה ועיין ר"ש בזה) וס"ג לה כאן הכל מודים שאם תרם שצ"ל לחזור ולתרום וכן הוא בירושלמי ספ"א ע"ש היטב: יד התורם זיתים. והוא דבמ"ם פ"א מבואר זיתים על זיתים לאכילה ונמלך לדורכן אינו צריך לתרום ואמר כאן דאם בשעת התרומה דעתו לדורכן תרומה ויחזור ויתרום דהו"ל מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה אף דבמשנה ספ"ק מבואר דתרומתו תרומה שם מיירי בתרומה הראשונה קיימת: וצריך לקרות. ה"ג חזר ועשה זיתים הראשונים שמן כו' תרומה וא"צ לתרום שניה וצריך לקרות לה שם וה"פ דאם עשה מענבים גופייהו שתרמן יין וכן מזיתים כיון שתרומה ראשונה קיימת קורא עתה שם ודיו בכך וכן בדינא [illegible]

היפה : יט מפרישין (יח) [תרומה ומעשרות] מן הטמא על הטמא ומן הטהור על הטהור (יט) [ומן הטמא על הטהור אבל לא מן הטהור על הטמא] ר' נחמיה אומר (ר) אין מפרישין מן הטמא על הטמא אלא בדמאי בלבד (ש) אמרו לו הרי אומר (במדבר יח) ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן :

פרק ד א (א) התורם והמעשר בשבת בין בשוגג בין במזיד מעשרותיו מעשרות והמטביל כלים בשבת בין בשוגג בין במזיד עלו לו ידי טבילה : ב (*א) תורמין חטין על הפת (א) אבל לא הפת על חטין [אלא לפי חשבון] (ב) תורמין (*ב) תאנים על הגרוגרות (ב) [במדה] וגרוגרות על תאנים (ג) [במנין] אבל לא תאנים על הגרוגרות (ד) [במנין] ולא גרוגרות על תאנים (ה) [במדה] רשב"ג אומר סלי תאנים וסלי גרוגרות כולן שוין תורמין ומעשרין מזה ע"ז א"ר ישמעאל בר' יוסי אבא היה נוטל י' גרוגרות מן המוקצה על תשעים תאנים שבכלכלה : ג תורמין [א] גלופסין על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הגלופסין [ר' יהודה אומר אף זיתי שמן על הגלופסין] (*ב) תורמין יין צלול על שאינו צלול ולא שאינו צלול על הצלול ר' יהודה אומר אף שאינו צלול על הצלול ובלבד שיתרום מן היפה : ד (ג) תורמין יין שאינו מבושל על המבושל ולא המבושל על שאינו מבושל רשב"ג אומר אף המבושל על שאינו מבושל וכן היה רשב"ג אומר [ב] (ד) יין מבושל אין בו משום גלוי ואין בו משום יין נסך : ה ירק שדרכו להשתמר יום א' תורמין עליו יום א' שני ימים תורמין עליו שני ימים ג' [ימים] תורמין עליו ג' ימים הקשואין והדלועין והטרכסמין ותרדין שדרכן להשתמר יום אחד תורמין עליהן יום אחד החזרין והכרישין והלפת והכרוב שדרכן להשתמר שני ימים תורמין עליהן שני ימים הקפלוטות והמלפפות שדרכן להשתמר שלשה ימים תורמין עליהן ג' ימים זה הכלל כל שנשמר תורמין עליו ר' נחמיה אומר לא יתרום מן התותים שליקט בשחרית על תותים שליקט בין הערבים (ה) וכן היה רבי יוסי אומר אין לך מר בקישות אלא הפנימי שבה הרי זה מוסיף על חיצון שבה ותורם : ו (ו) התורם את הבור ונמצא מגולה אבטיח ונמצא נקור תרומה ויחזור ויתרום ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו תורמין יין על חומץ ואין תורמין חומץ על יין [ג] [אלא לפי חשבון] : ז (ז) התורם חבית של יין (*ז) ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה ספק תרומה ויחזור ויתרום (ח) דברי רבי [ד] [יוסי] שר' [יוסי] אומר יין וחומץ שני מינין וחכ"א מין אחד : ח היה בלבו לתרום (ו) [יין על יין מה שבידו [ה] חומץ אין תרומתו תרומה מה שבידו יין היין תורם] ויחזור ויתרום את החומץ (ט) היה בודק את החבית להיות מפריש עליה והולך ונמצאת של חומץ עד שלשה ימים ודאי מכאן ואילך ספק אבל יין מגיתו מפרישין עליה בחזקת שהוא יין כל ארבעים יום : ט (י) האומר תרומת הכרי הזה בצפונו (*י) מחציו כלפי צפון מדומע דברי רבי וחכ"א עושה אותו כמין (ז) [כ"י] ר"ש ב"ג] אומר נוטל את התרומה בצפון צפונו : י (כ) המקדים תרומה לבכורים מעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון אע"פ שעובר בלא תעשה מה שעשה עשוי ראשון לא יאכל עד שיצא שם שני עליו שני לא יאכל עד שיצא עליו (ח) [תרומה שאין תרומה מעכבת את הבכורים] כיוצא בו (ל) העושה עסה מן הטבל בין שהקדים חלה לתרומה בין שהקדים תרומה לחלה מה שעשה עשוי חלה לא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ותרומה לא תאכל עד שיוציא עליה חלה : יא היה הולך להפריש תרומה בשעת הפרשתו אמר הרי זה מעשר ראשון הרי זה מעשר ראשון היה הולך להפריש מעשר ראשון בשעת הפרשתו אמר הרי זה מעשר שני ה"ז מעשר שני היה הולך להפריש מעשר [שני] בשעת הפרשתו אמר הרי זה מעשר עני הרי זה מעשר עני נתכוין לומר מעשר שני ואומר מעשר עני מעשר עני ואומר מעשר (ט) [ראשון] לא אמר כלום מעשר ראשון ואמר מעשר שני (י) [דבריו קיימים] ר"י אומר אם לשום מעשר עני מתכוין לא אמר כלום אי משום שני [לראשון] דבריו קיימין : יב (מ) נכרי שתרם תרומתו תרומה (יא) בד"א על הגורן (יב) [הפריש תרומה ונתנה לכהן מעשר ראשון ונתנו ללוי מעשר עני ונתנו לעני פירותיו מתוקנות המכנים] פירותיו לתוך ביתו פירותיו מקולקלין [ישראל החשוד שמכנים פירותיו לתוך ביתו פירותיו [ו] מקולקלין (נ) הכותי כנכרי דברי רבי רשב"ג אומר הכותי כישראל] : יג [נכרי שהפריש בכור פטר חמור וחלה מודיעין אותו שאינו חייב עובדין בו וגוזזין אותו ואח"כ מקבלין הימנו וחלה נאכלת לזרים] הוציא תרומה מתוך ביתו נוהג בהן טבל ותרומה דברי רבי רשב"ג אומר אין נוהג בה אלא תרומה [גדולה] בלבד הוציא מעשר ראשון מתוך ביתו נוהג בו טבל ומעשר ראשון דברי רבי רשב"ג אומר אין (יג) [נוהג בו אלא מעשר [ז] בלבד (*ג) הוציא מעשר שני מביתו אמר פדוי הוא לא אמר כלום פדאוהו לכם נוהג בו טבל ומעשר שני דברי רבי רשב"ג אומר אין נוהג בו אלא מעשר שני בלבד] ישראל החשוד והוציא מעשר שני מתוך ביתו ואמר פדוי הוא (יד) [לכם לא אמר כלום (ס) פדאוהו לי ופדאוהו לכם דבריו קיימין] והכותי כנכרי דברי ר' רשב"ג אומר כותי כישראל : יד כותי שתרם ונתנה לכהן תרומתו תרומה רשב"א אומר תרומה ויחזור ויתרום אמרו לו מה נשתנה זו (טו) מכהן שתרם ונתנה לפני בהמתו אמר להם הפרשה היא זו שזו נתרמה בקדושה וזו לא נתרמה בקדושה : טו היתה לו ערמה מורחת רצה לעשותה תרומה על מקום אחר עושה נטלה תרומתה אם רצה לעשות אותה מעשר ראשון על מקום אחר עושה ניטל מעשר ראשון רצה לעשות אותו מעשר שני

אור הגנוז

פרק ד [א] קלופסין : [ב] אף : [ג] אפילו תורמין אין תורמין : [ד] רבי שרבי אומר : [ה] יין אין ת"ת מה שבידו חומץ החומץ תורם ויחזור ויתרום את היין : [ו] מתוקנים : [ז] ראשון :

הגהות הגר"א

(יח) תרו"מ : (יט) ומן הטהור על הטמא אבל לא מן הטמא על הטהור : (א) לפי החשבון : (ב) במנין : (ג) במדה : (ד) במדה : (ה) במנין : (ו) חומץ על חומץ ומה שבידו יין היין תרומה : (ז) קו : (ח) ראשון ואין ביכורים מעכבת את התרומה : (ט) שני : (י) לא אמר כלום : (יא) נכרי שהפריש בכור פטר חמור וחלה מודיעין אותו שאינו חייב עובדין בו וגוזזין אותו ואח"כ מקבלין הימנו פטר חמור וחלה נאכלת לזרים : (יב) אבל הכנים : (יג) צריך להפריש אלא תרומה בלבד הוציא להם מע"ש מתוך ביתו נוהגין בו טבל ובמעשר ראשון ד"ר רשבג"א א"צ להפריש אלא תרומה ומע"ש : (יד) נאמן פדוי ופדוי לכם א"נ : (טו) מנכרי :

חסדי דוד

פרק ד התורם כו' והמטביל כו'. קאי על משנה ג' דפ"ב המטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהן במזיד לא ישתמש בהן וס"ד דלא עלתה לו טבילה בזה התוס' לפרש כי הטבילה עלתה לו גם במזיד ורק משום קנסא לא ישתמש בהן : תורמין חטין על הפת כו'. נ"ל דה"פ דאם יש לו פת טבל משקל חמשים לטראות קמח נקי יכול לתרום עליו חטין של טבל כפי החשבון דהיינו שיכול להוציא מהן ליטרא אחת קמח נקי דלא"ג דאין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על יין והטעם הוא מפני גזל השבט שיהי' טורח לכהן לעשותם שמן ויין.מ"מ בפת וחטין שרי והטעם דהתם עיקר תיובתא דתרומה ביין ושמן דכתיב תירוש ויצהר א"כ צריך הוא לטרוח ולעשות שמן ויין אבל הכא לא כתיב לחם אלא דגן והטים דגן נינהו . ואדרבה כשתורם מן החטים על הפת איכא רווחא לכהן כי מרוית הסובין והמורסן אבל לא מן הפת על החטים דאינו יכול לשער כמה קמח נקי יוצא מהן אא"כ נותן לו פת הרבה גם כנגד שיעור הסובין והמורסן וכעין זה ביאר גם הרדב"ז : תורמין גלופסין כו'. גלופסין הוא זית כבש והערוך גרס קלופסין ופי' זיתים שאינם עושין שמן וכובשין אותן לקיימן לאכילה . והך תנא פליג על משנה ו' בפ"ב דאיתא התם ולא זית כבש על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הגלופסין כיון דליכא כהן בעינן דוקא דבר המתקיים ומיהו נ"ל דהכא זיתי שמן לאכילה בעי להו והוי נגמרה מלאכתן : וכן היה ר' יוסי אומר אין לך מר בקישות כו'. בבא זו נ"ל אחר דברי ר' ישמעאל בר' יוסי שבבבא שאח"ז . ואחרי דבריו שייך הדברים לפי חשבון וכ"ה פירושו משום דר' ישמעאל בר' יוסי משום אביו תנא קולא אחת דחומץ ויין מין אחד הוא תנא עוד קולא אחריתא דתני כרפ"ג התורם קישות ונמצאת מרה כו' תרומה ויחזור ויתרום . ור"י סובר דא"צ לתרום שניה לגמרי משום דאין לך בקישות אלא תוכו וא"כ הרי זה מחשב חלק החיצון שבה שאינו מר ועליו יוסיף מקישות אחר לפי חשבון הפנימי המר שחסר עד כשיעור מה שצריך לתרום : התורם חבית של יין כו'. עי' בר"ש רפ"ג גירסת התו' ופי' הר"ש ז"ל : האומר תרומת הכרי הזה. עי' בירושל' בפ"ג על מתני' האומר תרומת הכרי ובמפרשיו שם : היתה לו ערימה מורחת כו'. קמ"ל דלע"ג דאין מפרישין מן הפטור על החיוב מ"מ יכול להפריש ממה שהוא מתוקן

מצפה שמואל

(ר) ב"ק קטו: ע"ש : (ש) שם ועי' ירושלמי ע"ז פ"ד הל"ט ועי' ירושלמי חלה פ"ד יד : (א) עי' בינה מת ירושלמי פ"ב הל"ג ופ"ב דשבת : (*א) מיי' שם פ"ט הל"ת : (ב) ירושלמי פ"ב כה. ומנחות נד: וכה. ע"ש בד"ה הרי : (*ב) מיי' שם : (ג) עי' ירושל' שם ובע"ז פ"ב הל"ו: (ד) ירושל' פ"ה דתרומות ושם פ"ב הל"ג ובבלי ל. : (ה) ריש פ"ג : (ו) עי' סוף פ"ב: (ז) ב"ב פ"ד. וירושל' פ"א דכלאים ועי' רפ"ג: (*ז) עי' מיי' שם הלכ"א וכב ובכ"מ ועי' בפנים: (ח) ב"ב לו. ועי' ירושל' גיטין פ"ג הלכה ח וירושל' ב"ב פ"ז הל"ח: (י) עי' ירושל' פ"ג כה : (ט) ירושל' שם וירושל' פ"ז דדמאי סו: (*י) מיי' פי"ג הלכט"ו: (כ) עי' פ"ה דדמאי מ"ח:(ל) עי' ירושל' ריש תרומות:(מ)ירושל' דמאי פ"ג וספ"ו:(נ)מנחות סז.ועי' תוס' שם ד"ה נכרי וירושל' חלה פ"ד יא.וכאן ספ"ג:(*ג)עי' מיי' פי"ב מהל' מעשר ה"ה בהשגות ובכ"מ שם:(ס)עי' ירושל' דמאי ספ"ד:

מנחת בכורים

במזיד וה"ה מטמא להטהור תרומתו תרומה כשהיתה לו שעת הכושר וכן (בפסחים לב):יט מפרישין תרומת מעשר גרסינן וכהגהת הגר"א דהכא לא בעינן מן המוקף דכתיב מכל מתנותיכם תרימו אפילו א' ביהודה וא' בגליל לא איכפת לן טוב אי תרמינן מן הטהור על הטמא וה"ג ומן הטהור על הטמא אבל לא מן הטמא על הטהור ובירושלמי ילפינן לת"ג דאין מפרישין מן הטהור על הטמא דכתיב כמלאה מן היקב מה יקב א"א שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור ומלמדת לת"ג אבל תרומת מעשר ניטל מן הטהור על הטמא דכתיב ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן בכהונתו היינו בטהרה א"כ מדכתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו מן המקודש היינו מן הטהור : אלא בדמאי . דרוב ע"ה מעשרין הן : אמרו לו . נראה דגרסינן אמר להם ור"נ יליף כיון דתרמינן מן הטהור על הטמא משום דכתיב ונתתם ה"ה דאין תורמין מן הטמא על הטמא אלא מן הטהור כדי שינתנו בכהונה ולא להתירא בלחוד אתא למתרם מן הטהור על הטמא אלא לומר דדוקא מן הטהור על הטמא :

פרק ד א התורם . ובמשנה מבואר בפ"ב דמזיד לא יאכל מיירי בדאית ליה פירי אחרינא אבל לית ליה פירי אחרינא מותר אף במזיד : עלו לו . אם א"א לשאול כלים אבל אפשר אסור במזיד וא"כ לאחריני שרי ורק לדידיה קנסוהו א"כ דאהני מעשיו ומותר לאחר שבת : ב ה"ג (כנוסחת הגר"א) תורמין חטין על הפת לפי החשבון אבל לא מפת על החיטים . והיינו שמפריש מהחיטים על הפת לפי חשבון שמחיטים יעשה ג"כ פת כפי שיעור התרומה שצריך להפריש אבל לא מפת על חטים דחיטין דבר המתקיים הוא ועוד שא"א לעשות מפת חיטין והוה כאינו מינו אבל מחיטין יכול לעשות פת והוה מינו : ה"ג תורמין תאנים על הגרוגרות במנין וגרוגרות על התאנים במדה . וגרוגרות הוא תאנים יבשים ולכן תאנים על הגרוגרות אי יפריש במדה איכא הפסד כהן שנוטל מעט תאנים לכן יפריש במנין ולהפך בגרוגרות על התאנים אי יפריש במנין איכא הפסד כהן שאוכל מעט יבשים ועתה שתורם תאנים על הגרוגרות במנין אף שמרבה התרומה לא איכפת לן ואף בתרומת מעשר דאיכא שיעורא חד מעשר מ"מ אי תרם בעין יפה לא הוה מעשרותיו מקולקלין כאבא אלעזר בן גמלא דתרו"מ ניטלת מאומד : ה"ג אבל לא תאנים על הגרוגרות במדה ולא גרוגרות על התאנים במנין : כולן שוין . ומתרימין תאנים על הגרוגרות במדה ופליג ברישא דתאנים על הגרוגרות : מן המוקצה . מקום שמייבשים התאנים וס"ל דגרוגרות על התאנים במנין ולאו עין רעה הוא : ג גלופסין . מין זיתים טובים מסתם זיתים : ולא שאינו צלול . עם שמרים שמפסיד לכהן : אף שאינו צלול . דדרך למכור בכך ואין קפידא כיון שהוא יפה : ד ולא המבושל . דהוה ליה רע ואין תורמין מן הרע על היפה : אף במבושל . דמבושל טוב הוא שמתקיים יותר : וכן . ועוד דבר היה אומר במבושל : משום גלוי . דאין נחש שותה ממנו וכן אין מנסכין אותו כשנתבשל ביד ישראל : ה תורמין עליו . ואוכלין התרומה בחזקת שהירק קיים אבל לא יותר דאינו מתקיים שוב והרי התרומה בטלה : מן התותים . דמתקלקלין לא יעשה אותן תרומה בחזקת שהן קיימין : ר"י אומר גרסינן (מסרש) ופליג על מה דמבואר לעיל דקישות דרכו להתקלקל וכן מבואר במשנה רפ"ג התורם קישות ונמצא מרה משמע שדרכו להיות מר ואמר ר"י דהמר הוא הפנימי ומוסיף על החיצון כדי שיהיה תרומה גם כשיעור לקישות טובים : ו מגולה . ויין מגולה אסור לשתותו משום סכנתא שמא שתה נחש ממנו: נקור. וחיישינן לנחש : ויחזור ויתרום . מספק שמא נתגלה קודם ונותן לכהן שניהם ונוטל דמי הקטנה מן הכהן : יין על חומץ . דמין אחד הוא : ואין תורמין חומץ על יין . דה"ל מן הרע על היפה ול"ג לפי חשבון וכן כנוסחת הגר"א : ז שני מינים . ולכן אם ידוע שהוא של חומץ אין תרומתו תרומה : מין אחד . אף דהוה רע על היפה בדיעבד תרומתו תרומה כמבואר בספ"ב ומיירי בידע דהוא של חומץ וי"מ דאף בלא ידע מ"מ תרומתו תרומה : ח מה שבידו . ונמצא מה שבידו חומץ : אין תרומתו תרומה . אף לחכמים לעיל דמין א' הוא מ"מ בלא ידע אין תרומתו תרומה : מה שבידו יין . ובין החבית נמצא יין וחומץ : היין תרום . גרסינן החביות של יין תרום מחמת היין שעלה בידו אבל החומץ הנמצא אינו תרום : כנוסחת הגר"א היה בלבו לתרום חומץ על חומץ ומה שבידו יין וכו' והיינו הך דהיין תרומה על היין והחומץ יחזור ויתרום וכן בנמצא בידו חומץ ובתוך הטבל נמצא יין החומץ תרום ועל היין יחזור ויתרום : בודק . לידע אם התחילה ויפריש מן החבית על יין אחר שבידו : עד ג' ימים . מיום הבדיקה ודאי יין מכאן ואילך מג' ימים אחר הבדיקה הוה ספק תרומה ויחזור ויתרום ואיכא מ"ד ג' ימים האחרונים ודאי חומץ ולמפרע ספק : כל ארבעים . דאינו מתקלקל עד מ' יום ומחזיקין ליה בחזקת יין: ט מחציו. של הכרי נקרא צפון והוא מדומע תרומה עם חולין מעורב : כמין כי . והוא כמין כ' ארוך שלנו והיינו שיחלק את הכרי לאורך ממזרח למערב ואח"כ מחלק החצי שבצד צפון לרוחב ובאמצעי שלה יברור התרומה ונשאר זוית הרביעי שהתרומה בו : בצפון צפוני . והיינו שמחלק לאורך הכרי ואח"כ מחלק החצי שבצד צפון לאורך ולרוחב ובאותן שני חלקים שבצד צפון יברור התרומה ונמצא התרומה הוא בחלק שמינית מהכרי : י בלא תעשה . מלאחר ודמעך לא תאחר והסדר הוא ביכורים קודם לתרומה כמבואר כל זה במשנה רפ"ג : ה"ג ראשון לא יאכל עד שיוציא עליו תרומה שני לא יאכל עד שיוציא עליה ראשון שאין התרומה מעכבת הביכורים ואין ביכורים מעכב התרומה . וה"פ אם הקדים מעשר ראשון לתרומה נהי דחל שם מעשר עלה מ"מ הרי לא הופרש מן המעשר גופא תרומה שהרי התורם שהקדימה תרומה למעשר א"כ התרומה צריך שיופרש גם מחלק המעשר וכן בשני לראשון אבל בכורים ותרומה אין הקפד כלל דאי ומה מותר לאכול אף שלא יביא ביכורים קודם ומפרש בירושלמי דס"ל להאי תנא דהתרומה לביכורים א"ע בל"ת אבל תרי תנאי אינון רישא וסיפא אבל לרבנן דביכורים קודמין מעכבין לאכול התרומה דכל הקודם את חבירו מתחייב בו : בין שהקדים . דתרומה בגורן וחלה מעיסה ואם איחר להפריש התרומה עד שעשאה עיסה לענין הקדימה מה שעשה עשוי אבל מ"מ הכהן לא יאכל ממתנה הקודמת עד שיפריש השני' דנתחייבו שניהם בעיסה : עד שיוציא עליה החלה . אף דמדומע פטור מן החלה היינו בקרא שם תרומה קודם גלגול אבל הכא נתחייבו שניהם: יא אמר. בכוונה בזה מוציא מידי מחשבתו כראשונה ולא הוה הקדש טעות וכן במ"ר ובמשנה א' פ"ד מיירי בטעות דכסבור לומר תרומה ואמר מעשר אינו כלום : הולך להפריש מ"ש ט"ס הוא דמה ענין מ"ש למ"ע מ"ש הוא בשנה שניה ומ"ע הוא בשנה ג' אלא גרסינן ליה כנוסחת הגר"א מ"ר ואמר מ"ע ומיירי בשנת מ"ע : מ"ע ואמר מ"ש גרסינן כנוסחת הגר"א : ואמר מ"ש לא אמר כלום . גרסינן כנוסחת הגר"א דאף דשניהם שם מעשר הוא מ"מ דבריו בטלין שלא כוון למה שהוציא בפיו : אם לשום מ"ע נתכוין . אם כוון למ"ע והוציא בפיו מ"ש לא אמר כלום דאין פיו ולבו שוין : אי משום שני לראשון . כלומר אם הכונה ואמירה הי' החילוק בין שני לראשון דבריו קיימים : יב תרומתו תרומה . כמבואר במ"ע פ"ב : על הגורן . מסתמא הפריש תרומה ומעשר כדין מכל מין ומין בפ"ע ומסתמא תרם כסדר המתנות : פירותיו מתוקנות . ומחזיקין כל המתנות שנתן כפי מה שפירש : לתוך ביתו . לא תרם בגורן : מקולקלין . חיישינן שמא תרם ממין על שא"מ א"נ הקדים מעשר לתרומה או מ"ש למ"ר ופליגי בה רבי ורשב"ג לקמן : ישראל החשוד לא גרסינן וכן בנוסחת הגר"א : כותי . הוא הבאים מארץ כותה בימי סנחריב ונתגיירו מאימת האריות בשומרון כמבואר בקרא דמלכים ב' ופליגי רבי ורשב"ג כמבואר לקמן . והגר"א לא גרס לה כאן אלא לקמן דכפל דברים הוא : יג בכור . לא גרסינן אלא פטר חמור וכר"י דס"ל פטר חמור אסור בהנאה : עובדין בו . ואינו נאסר : וחלתו . גרסינן : לזרים . דאין בה קדושה ורק תרומה ומעשר יכול להפריש אבל לא חלה : הוציא . הנכרי תרומה מתוך ביתו ולא הפריש מן הגורן : טבל ותרומה . דחיישינן שמא הפריש ממין על שא"מ ועדיין טבל הוא או שמא עשה כדין ותרומה היא ומחמירין חומרת שניהם עד שיפריש עלה תרומה : ת"ג . דלא חיישינן אלא שמא הקדים מתנותיו אחד לחבירו א"כ בתרומה לא חיישינן למידי : טבל ומ"ר . כמו שפירשנו שמא הפריש ממין על שא"מ : רשב"ג אומר אינו נוהג בו אלא תרומה בלבד . גרסינן דלא חיישינן אלא שמא הקדים א"כ צריך להפריש מן המ"ר תרומה גדולה כדתני לעיל : ה"ג לה הוציא מע"ש מתוך ביתו נוהגין בו בטבל ומ"ר ד"ר רשב"ג אומר א"צ להפריש אלא תרומה ומ"ר.והיינו כדפרישית לעיל דלרבי חיישינן שמא הפריש ממין על שא"מ ולרשב"ג לא חיישינן אלא להקדמה א"כ מן המע"ש יפריש תרומה ומ"ר שהן קודמין למע"ש והך דפדוי הוא ליתא בנוסחת הגר"א ולהכוי' ה"פ אם אמר שכבר פדה לא מהמנינן ליה אבל אומר פדאוהו לכם כלומר שצריכין עדיין לפדותו ומצוה לישראל לפדותו בזה פליגי רבי ורשב"ג אי נאמן כדפרישית : פדוי הוא לכם.שכבר נפדה : לא אמר כלום . כלומר דא"כ לנהוג בתורת חולין לקולא : פדאוהו לי . שמצוה לפדות בעדו או שאמר פדאוהו לכם שמצוה לפדותו בשביל אחר שהאחר יעלנו וי"מ פדו לו שכבר נפדה ואם לא תרצו להאמין פדו לכם נאמן : דבריו קיימין . כלומר דנאמן על מע"ש לומר דמע"ש הוא לחומרא והוה דמאי :.והכותי . ג"כ נאמן במפריש בגורן וא"כ במפריש בתוך ביתו כדלעיל : כישראל . ונאמן אפילו בתוך הבית : יד תרומתו תרומה . אף לרבי עכ"פ כנכרי הוא ולרשב"א פליג דגרע מנכרי דיחזור ויתרום: מה נשתנה זו מנכרי. גרסינן כנוסחת הגר"א למה יחזור ויתרום למה יגרע מנכרי : בקדושה . כלומר בנכרי לא נתרמה בקדושה וממ"נ אם אינה תרומה לא איכפת לן בטבלה דס"ל יש קנין לנכרי מה"ת להפקיע מידי תרומה ומעשרות אבל בכותי דקדוש הוא אלא שא"כ לכן יחזור ויתרום ואין הלכה כדבריו : טו היה לו ערימה מורחת . שנתמרח בכרי דאז גמרו למעשרות כמבואר בפ"ק דמעשרות : רצה לעשותה . מאומד דעיקר הפרשת תרומה מאומד : אם תרם ואמר הכריני מחשב שלא רצה לסמוך

שני על מקום אחר עושה נוטל מעשר (יז) [שני] רצה לעשות אותה מעשר עני על מקום אחר עושה ואם אמר הריני תורם ומחשב אם תעלה בידי אחד מששים תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה תרם ועלה בידו אחד מששים תרומתו תרומה אלא (יח) [שתרם] במדה:

פרק ה

א (א) היה לוקט דלעת להיות מפריש עליה והולך והיה רושם ואומר עד כאן תרומה [א] דברי רבי ר' [שמעון] (א) [ב] אומר תורם ומחשב כמו שלמוד: ב (ב) היה צריך להפריש (א) מעשר ובחמש עשרה חביות של יין מעלה את הראשונה ואומר (ב) זו תרומה את השניה ואומר הרי זו תרומה (ג) דברי רבן שמעון בן גמליאל רבי אומר מעלה כולן לגב הבור ואומר הרי זו תרומה: ג (ג) מי שהיו פירותיו במגורה (ב) [נותן] סאה לבן לוי וסאה לעני מפריש שמונה סאין ואוכלן בין שהיתה אותה (ג) [סאה] קיימת בין שלא היתה אותה (ד) [סאה] קיימת מפריש עליה ואוכל דברי רבי מאיר וחכ"א אם היתה אותה (ה) [סאה] קיימת מפריש עליהן תרומה והולך ואם לאו אין מפריש אלא לפי חשבון: ד (ד) שיעור תרומה בש"א עין יפה משלשים והבינונית מארבעים והרעה מחמשים ב"ה אומרים עין יפה אחד מארבעים בינונית מחמשים והרעה מששים [ר' ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה ובלבד שיהו חולין מרובין על התרומה]: ה (ה) האומר לשלוחו צא תרום תורם בבינונית [אחד מחמשים צא תרום] אחד מחמשים פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה ואם נתכוין להוסיף אחד אין תרומתו תרומה: ו (*ה) נתכוין לתרום א' מעשרה ועלה בידו מעשרים משלשים ומארבעים ומחמשים ומששים תרומתו תרומה נתכוין לתרום אחד מששים ועלה בידו מחמשים מארבעים משלשים מעשרים מעשרה אין תרומתו תרומה ואם אמר הריני תורם (ו) [תורם ומחשב ותורם] ועלה בידו אחד מששים תרומתו תרומה ואין צריך להוסיף מששים ואחד צריך להוסיף רבי אומר רובו של אחד כמוהו עד כמה מוסיף אפילו אחד על אחד רבן שמעון בן גמליאל אומר כמו שלמוד ר' יהודה אומר תוספת תרומה ניטלת מן הטהור על הטמא (ז) ואינה מדמעת ואין חייבין עליה חומש בד"א בזמן שנתכוין לתרום אחד מששים ועלה בידו מששים ואחד אבל אם אמר הריני תורם [ומחשב] זו היא תרומה ודאית: ז (ז) [ר' ישמעאל ורבי שמעון שזורי אומרים] (ו) כל תרומה (*ו) שאין [ג] מקפידין (ח) כגון תרומת הכליסין והחרובין [ניטלת אחד מששים] ותרומה טמאה (ט) [ניטלת] אחד מששים אלו ניטלין אחד מששים (*ו) גידולי תרומה וערובי תרומה ותרומה שנטמאת בשגגה ובאונס ותרומת הקדש ותרומת חוצה לארץ הקצה והכליסין והחרובין וגמזיות ותורמסין ושעורין אדומיות ותרומת עציץ ותרומת אפטרופוס: ח אמר ר' יוסי מנין לתרומה שהיא אחד מחמשים שנאמר (במדבר לא) וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים וגו' (י) אף ממה שאחזתי לך ממקום אחר הרי הוא כזו מה זו אחד מחמשים אף זו אחד מחמשים מנין שאם תרם ועלה בידו אחד מששים שתרומתו תרומה שנאמר (יחזקאל מה) זאת התרומה אשר תרימו ששית האפה מחומר החטים וששיתם האיפה מחומר השעורים ר' ישמעאל (יא) [בר' יוסי אומר] מעשרי הלוים: ט ר' יוסי אומר [תשלומי תרומה] חומשה וחומש חומשה הרי הן כתרומה לחייב עליהן מיתה קרן וחומש לאוסרן בפחות ממאה לעלותו במאה ואחד (יב) רבי שמעון אומר במאה (ז) מקל וחומר (יג) מה מצינו בתרומת מעשר אחד מעשרה אף זו א' מעשרה אמר לו לא אם אמרת בתרומת מעשר שניטלה קודש מקודש ולא נקרא שם איסור עליה תאמר בזו שניטלה קודש מחול ונקרא שם איסור עליה: י ערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים ר' שמעון אומר מאתים [אין צריך להוסיף וכן היה ר' שמעון אומר כל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה [ד] אין צריך להוסיף] תרומה ערלה וכלאי הכרם ספיקן מותר ספק נאכלו ספק נגנבו ספק אבדו ספק נפלו להולין ספיקן מותר (יד): יא (ח) רבי יהודה אומר רמונין מתוקין (טו) [אסורין] כל שהן כיצד נפל אחד מהן לתוך הרבוא כולן אסורין נפל מרבוא לתוך רבוא אחרת כולן אסורין רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון נפל אחד מהן לתוך הרבוא כולן אסורין נפל מרבוא לתוך שלשה משלשה למקום אחר (טז) [ספיקן אסור מפני שספק דמוע] אמר ר' יהודה בן בבא [ה] אחד (יז) [מן הראוין להוראה] שאם יבאו לידי חליפות תרדין אומר אני שיעלה באחד ומאה ולא עוד אלא שב"ד צריכין למנות על כולן שיעלו באחד ומאה: יב נתפצעו אגוזים נתפרדו רמונין נתפתחו חביות נתחתכו דלועין נתפרסו ככרות יעלו באחד ומאתים (ט) נפלו ואח"כ [ו] נתחתכו בין בשוגג בין במזיד הרי אלו לא יעלו דברי ר' מאיר (יח) [ור' יהודה ור' שמעון אומרים] בין בשוגג בין במזיד יעלו ר' יוסי אומר בשוגג יעלו במזיד לא יעלו וכן היה רבי יוסי אומר (י) תרומה סתומה שנתערבה בפתוחות (יט) [ונתפתחו [ז] ופתוחה בפתוחות] הרי אלו יעלו שלא [ח] אמרו אלא סתומה שבסתומות (כ) [כשתמצא לומר] כלל (כ) שר' אליעזר אומר בידוע לא תעלה בשאין ידוע תעלה ר' יהושע אומר בין בידוע בין בשאין ידוע [ט] [תעלה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר רבי אליעזר אומר בין בידוע בין בשאינו ידוע [ט] תעלה ר' יהושע אומר בין בידוע בין בשאין ידוע] לא תעלה ר' עקיבא אומר בידוע לא תעלה שאין ידוע תעלה: יג (ל) ליטרא קציעות שדרסה ע"פ חבית ואין ידוע באיזה חבית דרסה [דרסה] ע"פ כוורת

הגהות הגר"א (יז) ראשון: (יח) שתורם: (א) ב"ג: (ב) ונותן: (ג) שעה: (ד) שעה: (ה) שעה: (ו) תרם: (ז) ר"ש אומר: (ח) עליה: (ט) א"צ להוסיף וניטלת: (י) אחוז אחוז: (יא) אומר מחצה חולין ומחצה תרומה ובלבד שיהיה חולין מרובין על התרומה בש"א אחד משלשים: (יב) תרומה עולה במאה ואחד: (יג) מה תחילתה במאה וא' ק"ו בסופה ומה מצינו תרומת מעשר בא' ומאה אף תרומה באחד ומאה: (יד) ואם היה טבל ומ"ר ומע"ש ה"ז אסור שלא התירו ספק מדומע אלא לדבר שאין לו מתירין: (טו) אוסרין: (טז) מותר מפני שהן ספק דמוע: (יז) בעלי הוראה: (יח) ר"י אומר: (יט) ופתוחה בסתומות: (כ) נמצאת אומר:

אור הגנוז

פ"ה [א] עד כאן תרומה: [ב] רשב"ג: [ג] הכהנים: [ד] לא גרס ג' תיבות הללו אלא כגון תרומת ערלה וכו': [ה] אני אחד מן הראויין להורות: [ו] נתפתחו: [ז] סתומה בסתומות ונתפתחו: [ח] אסרו: [ט] לא תעלה:

נוסחאות כ"י

א) כעשר וכחמש עשרה: ב) הרי: ג) דברי רבי. רבי שמעון בן גמליאל אומר מעלה כו': ד) ושלא מן המוקף:

חסדי דוד

מתוקן במקצת על דבר אחר במינו שהוא ג"כ מתוקן במקצת כמותו: אמר הריני תורם ומחשב כו' כצ"ל ותיבת ואם נמחק כי אין זה ענין לדלעיל כלל אלא מתניתא באנפי נפשה היא וקמ"ל דאע"ג דדינא הוא דת"ג אינה נטלת אלא באומד כדילפינן מונחשב ולא במדידה והך גברא דקפיד בהתנותו שאם תעלה בידו אחד מס' לא תהא תרומה הו"ל כאילו תרם במדה עכ"ז בדיעבד תרומתו תרומה:

פרק ה היה לוקט דלעת להיות מפריש עליה והולך רושם ואומר כו'. כצ"ל וה"פ מי שלקט דלעת גדולה ודעתו לתרום ממנה מקצתה עכשיו על קצת דלועין שלקט כבר לאכול אבל אינה רוצה לעשות כולה תרומה על מה שלקט לפי שהיא גדולה ואם בא לחתוך מקצתה אינה מתקיים אלא שאח"כ יש לו ללקט עוד דלועין אחרים ותהיה אז מקצתה האחר תרומה עליהם ר' סבר שצריך עכשיו לרשום ולומר עד כאן תרומה דאל"כ הו"ל תרומה וטבל מעורבין ואי"א לו לסמוך על מה שאח"כ כשילקוט האחרים ירשום ויאמר ע"כ היתה תרומה הראשונים שאכלתי ומכאן ואילך תרומה על השניים דאין ברירה ולכך בעינן שירשום מקודם ורשב"ג סובר תורם ומחשב במחשבתו נגד כמו שלמוד לתרום אי בעין יפה או בינונית וכו' וא"נ שירשום דסמכינן אברירה: היה צריך להפריש כו'. קאי על מתני' דרפ"ד דקתני המפריש מקצת תרומות מוציא ממנו תרומה עליו וכו' והשתא ה"ק מי שיש לו בור של יין טבל והיה צריך להפריש ממנו חמש וחמש עשרה חביות לתרומה ורוצה להפרישם בהפסק בנתיים יכול לעשות כן ת"ש מעלה את הראשונה ואומר ה"ז תרומה וכו' ולא ניחוש לומר דמעתה נמצא שהבור מקצתו טבל ומקצתו מתוקן וכשיבוא אח"ז להפריש מן השאר דילמא מן המתוקן יעלה בידו ויפריש מן הפטור על החיוב לא חייש רשב"ג לזה ור' סובר דחיישינן הלכך אין לו תקנה אלא שיעלה אותן אחד לאחד כמו שירצה אבל לא יקרא עליהם שם תרומה עד שיעלה את כולן לגב הבור ואז יאמר ה"ז תרומה: שיעור תרומה בש"א כו'. משום דבמשנה פ"ד מ"ג איכו מפורש דעת ב"ש בעין בינונית ועין רעה בלא התוס' לפרש: נתכוין לתרום א' מעשרה כו'. הטעם בזה דבכלל מאתים מנה ובסיפא אמר ואם אמר פי' כפיו הריני תורם פי' אחד מעשרה תורם משום נדר א' מעשרה: כגון תרומת הכליסין. בפ"א מ"ה בתרומות פי' הרמב"ם כי כליסין הוא מן תאנים ובספ"ק דעוקצין פירש שהוא מין קטניות וע"ש בתוס' יו"ט: ותרומת הקדש. הנה הקדש פטור מתרומה דאימעט מדגנך ולא של הקדש אבל מיירי בכהן שהקדיש תרומתו לכשתפריש יחול עליה שם הקדש למפרע: ר' ישמעאל בר' יוסי אומר מעשרי הלויים תלמידי החכם המעולה כה"ר יוסף דאגון ה"י פי' דמצינו שמשה נתן בעבר הירדן לחצי שבט המנשה כל חבל הארגוב אשר היה ששים עיר כדאי' שם בקרא וכשהבדיל ערי מקלט כתיב ואת גולן בבשן למנשי הרי שמששים עיר הפריש עיר אחת: ערלה וכלאי הכרם כו'. לפי שכפל איסורן שהן אסורי הנאה לכן כפל ג"כ בשיעורן וכ"ה בירושלמי ומה דאמר ר"ש א"צ להוסיף שבוש הוא וצ"ל להרים וכן בסיפא תרומה שאין הכהנים מקפידין כו' א"צ להרים: ליטרא קציעות כו'. קאי על משנה י' פ"ד וקמ"ל דמתני' סברת ר"מ הוא אבל ר"י סובר לאו הכי נחלקו

מצפה שמואל

(א) עי' ירושלמי ספ"ג דחלה: (ב) שם: (ג) ירושלמי פ"ד ט ומעשרות פ"ג מ"ח: (ד) ירושלמי פ"ד כו: (ה) ירושלמי שם כז כל הענין: (*ה) עי' מיי' פ"ג הל"ה ובכ"מ שם: (ו) עי' ירושלמי ערלה פ"ב ורפ"ג דבכורים: (*ו) מיי' פ"ב הל"ג ועי' מל"מ רפ"ג: (ו*) מיי שם: (ז) ירושלמי ערלה פ"א ד: (ח) זבחים ע"ג: (ט) ירושלמי רפ"ג דדמאי טו ורפ"ג כלאים וכאן ספ"ה ופ"ג דערלה ועי' ירושלמי ספ"א דחגיגה ובבלי (גיטין נד): (י) עי' ירושלמי פ"ג דערלה שם: (כ) ירושלמי פ"ד כ"ח: (ל) ביצה ג: [זבחים עב]:

מנחת בכורים

לסמוך על האומד אלא התנה אם תעלה אחת מס' תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה ותרם ועלה בידו א' מששים הדין הוא דתרומתו תרומה: אלא שתרם במדה. ולא מאומד שהרי התנאי היה כשיעלה אחר המדידה אחד מששים או לסוי תרומה והרי לא חל שם תרומה עד אחר המדידה ולא עשה כדין דמצות תרומה להפריש רק מאומד:

פרק ה א היה רושם ואומר. גרסינן שמנית הדלעת להיות זו תרומה על פירות אחרים צריך לרשום בדלעת ע"כ תרומה וכן במפריש שנית צריך לרשום עוד כדי שיהיה התרומה ניכרת בכל פעם ויתן לכהן ור"ש ס"ל דבמחשבה סגי להפריש כמו שהוא למוד אחד מששים או אחד מנ' או אחד ממ"ם וכשנעשה הדלעת כולה תרומה אז נותן לכהן: ב ה"ג היה רוצה להפריש מעשר ומחמש עשרה: מעלה את הראשונה. דיש לו הרבה חביות יין בבור ומפריש חבית יין תרומה על אינך א"י להעלות כל החביות ולקרוא להן שם בב"א אלא קורא שם על כל חבית עד שמגיע לחשבון אבל רבי ס"ל דמעלה הכל לגב הבור וקורא שם תרומה על החביות: ג במגורה. באוצר: נתן סאה. גרסינן שנתן סאה ללוי: מפריש. מותר לאכול על סמך הב' סאין אלו דאף שאינם קיימות בודאי מ"מ בנתינת הסאה לבן לוי הוה כהפרשה אף שלא בירר השמונה סאין מהמגורה ותכמים סברי כיון דלא פירש השמונה סאין מהמגורה לא הוברר החולין דאין ברירה עד עתה שהפריש והרי עתה כבר נאכל וזהו פי' המשנה ב' פ"ד: ד ר"י"א. מבואר במ"ה פ"ד דהמרבה בתרומה ה"ז תרומה ופליגי עד כמה מותר להרבות ואמר ר' ישמעאל שם עד מחצה ומפרשינן הטעם בירושלמי משום דכתיב ראשית דגנך דיו לראשית שיהא כדגן ולפי שהתרומה ניטלת מאומד אמר כאן ובלבד שירבו חולין על התרומה כלומר בהאומד א"א לצמצם ואולי ירבה בתרומה לכן יאמיד שיהיה החולין קצת רבין על התרומה ואם לא יכוין יהיו עכ"פ שקולין אבל אם יאמיד בשוה אולי לא יכוין ויהיה התרומה ביותר: ה תרום. ואינו יודע דעתו תורם א' מחמשים כדעת בינוני: לא תרום א' מחמשים. ל"ג לה וכן בנוסחת הגר"א דאי לוהו בהדיא אף בעלה שלא בכוונה אין תרומתו תרומה: פיחת עשרה. בסתם מיירי וכדגרס הגר"א היינו שתרם א' ממ': הוסיף. שתרם א' מששים: תרומתו תרומה. די"ל בכך אמדתיך: להוסיף. שהיה יודע דעתו של בעה"ב ושינה לא עשה כלום כיון ששינה מדעת בעה"ב לא הוה שליח: ו נתכוון. בעה"ב: תרומה. וא"נ להוסיף ואם הוסיף חייב במעשרות כמבואר במשנה ג' פ"ד: מחמשים. כשיעור זה לא היה במחשבתו כלל והדבר בשנוי ממחשבתו בטל אבל ברישא דחישב לתרומה יתירה ועלה פחות הפחות היה ג"כ במחשבתו דבכלל מאתים מנה: תורם ומחשב. יחשוב כמה יגיע התרומה וכוונתו היה שיהא תרום כלמודו ואם לאו לא יהיו תרומה: ה"ג לה בנוסחת הגר"א תרם ועלה בידו א' מששים תרומתו תרומה כלומר אף שחשב בזה לאו כלום דכיון דלא התנה בהדיא לא אזלינן בתר מחשבתו בזה שהרי בעלה בידו א' מששים אף שממחשבתו היה לפחות מ"מ תרומתו תרומה: רובו של א'. אם היה בידו כשיעור ששים ורוב אחד אין תרומתו תרומה אבל מיעוט מאחד בטל אל הששים ותרומתו תרומה: א' על אחד. מותר לתרום ולהוסיף אחד על אחד כר"י במשנה דראשית דגנך דיו לראשית שיהא כדגן וא"נ להפריש עתה כמו שרגיל מתחלה אלא כוה כתחלת תרומה דתורם כמו שירצה: כמו שלמוד. אחד מששים או אחד מחמשים כמבואר במשנה ג' פ"ד: תוספת. שמוסיף בתרומה אם עלה א' מס"א לא תמירא כתרומה: ומחשב. ודעתו היה להוסיף אם יעלה בידו פחות או לא הוה כתוס' אלא כעיקר התרומה: ודאית. כלומר גמורה מדמעת אם נתערבה בחולין ואוסרת וחייבין חומש: ז שאין מקפידין. שאינם חשובים בעיני כהנים ואין מקפידין ע"ז: א' בששים. חולין קל"ז דרבנן בששים ע"ש: גידולי תרומה. שורע תרומה הגידולין אסורין מדרבנן וחייב במעשרות כמבואר בפ"ט וכן בתרומה ואמר כאן שהתיקון הוא א' מששים: ועירובי תרומה. תרומה שנתערבה בטבל בין למאה או לפחות ממאה אף שהתרומה עולה והשאר חולין מ"מ תיקון הטבל הוא א' מס': שנטמאת. הטבל אין מפרישין כך אלא א' מן ששים כיון דלא חזיא אלא להסקה: חו"ל. שהיא מדרבנן: עציץ. שאינו נקוב: אפטרופוס. בנכסי יתומים אין לו רשות להפריש אלא א' מס' ול"ד לשאר שליח דתורם בבינוני דשם כיון דבעה"ב גדול אמרינן דבהכי ניחא ליה אבל בנכסי יתומים דאין להם דעת ומשום דזכין לאדם שלא בפניו הוא לקיים מצוה ולא לאכול טבל דיו להפקיע איסור טבל שבה: ח ממ"א. מה שמפריש ממ"א: ששית האיפה מחומר. וחומר הוא ל' סאין ואיפה ג' סאין וששית האיפה הוא חצי סאה והוה א' מששים ה"ג וששיתם האיפה מחומר השעורים ומהאי קרא ילפינן נמי שיעורא דאחד מארבעים ע"י צירוף שמצרפין החומר חטים והחומר שעורים והוה ס' סאין ומשבינן שתי התרומות המבואר בקרא ששית האיפה בחיטים ושני ששית בשעורים דששיתם משמע שתי ששיות והוא סאה ותני מס' סאין הוה א' ממ' וא' מנ' הוא מאחוז א' מן החמשים ולכן אמרינן נמי לב"ש א' מל' דיליף מששיתם מחומר והוא סאה מל' סאין וא' ממ' ע"י צירוף וא' מנ' לעין יפה וא' אחוז מן החמשים והכי מפרשינן לה בירושלמי: ר"י בר"י. הגר"א גרס כאן ר"י אומר מחצה חולין ומחצה תרומה וכו' וכבר פרישנא לה לעיל בתוספתא: ה"ג הגר"א בש"א א' מל' מעשרי הלוים. קים להו דערי הלוים היו חלק שלשים מכל א"י גם מספר הלוים היו כ"ג אלף ומספר ב"י ו' מאות אלף אלא שמספר ב"י היו מעשרים והלוים מבן חודש והוא ערך חלק ל' ומסתמא גם חלק אחוזתם כן היה: ט והומשה. שמוסיף האוכל תרומה בשוגג: וחומש חומשה. אם אכל החומש בשוגג שמוסיף חומש על חומש גם הוא נעשה תרומה דכתיב ונתן לכהן את הקדש כל מה שנותן לכהן הוא נעשה קדש: בפחות ממאה. חולין שנתערב בו החומש והתשלומין: לעלות. שצריכין להעלותו אם נפל במאה ואחד דתרומה בטלה בק"א: ה"ג הגר"א תרומה עולה במאה וא' רש"א במאה דר"ש ס"ל דמאה עם התרומה מעלה את התרומה והשאר מותר: ה"ג הגר"א מק"ו מה תחילתה במאה כ"ש סופה. תחילתה תרומת מעשר הוא א' מק' מן התבואה שהרי הוא מעשר מן המעשר לא כ"ש בתערובות דסגי בצ"ט וכשם שתרומת מעשר אם נתערב סגי בצ"ט כך תרומה אם נתערבה סגי בצ"ט וכנוסחת הגר"א: שניטלה קדש מקדש. ממעשר שגם הוא קודש שנאמר ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ומוקמינן לה ביבמות פרק הערל במעשר דטו"י מותר בה ואיקרי קדש שמקודם הפרשה לא נקרא שם תרומה עלה מסא"כ בתערובות שצריכין עתה להעלות קדש מחול וגם נקרא שם תרומה עלה מעיקרא: י אין צריך להוסיף. עד תרומה ערלה ל"ג לה בנוסחת הגר"א: ספיקו מותר. כדמפרש ואזל שהיה לו תרומה ועתה אינה וספק לו היכן הוא אם נאבדו או נפל לחולין כיון דמה"ת חד בתרי בטיל ורבנן הוא דאמרו למאה ולערלה למאתים בספק מותר: ה"ג הגר"א ואם היו טבל ומע"ר ומע"ש וכו' טבל אפשר לתקוני וה"ל דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטל: מע"ר הטבול לתרומת מעשר דאפשר לתקוני מע"ש דיש לה פדיון לכן הוה ליה דשיל"מ ולא בטל אפילו בספק דכל דבר שיל"מ אחמור בספיקא כמבואר בביצה דף ד' ב': יא מתוקין. בש"ס הגירסא רמוני באדן והן של איסור והוא דבר הנמכר במנין ולא בטל: לתוך ריבוא. אחרת דאיכא ס"ס על כל א' מהערובות הב' שמא איסורא נשאר ברבוא הראשון ואם בשני שמא אין זה האיסור מ"מ אסור: ספיקו מותר. גרסינן ומפרשינן בגמרא שלשה והוא והיינו לתוך שנים א"כ הא דנקט שלשה דעם התערובות הוה ד' ומותר לאכול שנים שנים דוקא דתלינן מדהך התירא הך נמי התירא: מפני שספק דמוע. לכן מותר בס"ס ואף הערובות הב' הותר: מן בעלי הוראה גרסינן: חליפות תרדין שהן משמשה דברים שדרכן להמנות המבואר במ"ז פ"ג דערלה והוא עלין מתרדין ואמר ר"י ב"ב דבטל בא' ומאה בתרומה וכ"ה בערלה: שב"ד צריכין למנות. להתיר כל ששה דברים שיעלו: יב אגוזים. והוא אגוזי פרך המבואר במשנה שם שדרכן למנות: יעלו. דכיון דאינם שלמים לא הוה חשיבי למכור במנין ובטלי: נפלו. נתערבו: לא יעלו. אף בשוגג דילמא אתי לאערומי: תרומה סתומה. חבית סתומה. שהוא ג"כ מהז' דברים ונתפתחו לא גרסינן בנוסחת הגר"א דהא דאינו עולה הוא רק סתומה בסתומה כדמסיים שלא אמרו אלא יעלו: ופתוחות בסתומות גרסינן: סתומה שבסתומות. שנתערב בסתומה: כשתמצא לומר. כלל העולה מדברי משנתינו (מ"ח ט' פ"ד) בתאנה שנתערבה בב' מיני תאנים שחורות ולבנות אם כולן מסייעות לבטל התאנה שנתערבה: שר"א אומר. לר"א בידוע מה נפלה אם שחורה או לבנה: לא תעלה. שאין מצטרפין לבטל אחרי שידוע שאידך היתר הוא כגון אם שחורה הלבנות היתר הוא ואם לבנה השחורות היתר הוא ואיך יצטרפו אבל בשאינו ידוע או מעלות זה את זה ומצטרפין לבטל כיון ששניהם נאסרו: דברי ר"מ. לפלוגתתם: ה"ג ר"א אומר בין בידוע בין בשאינו ידוע לא תעלה רבי יהושע אומר בין בידוע בין בשאינו ידוע תעלה וכו' ומתני' דמבואר לר"י תעלה ולר"א לא תעלה ור"ע מחלק בידוע תעלה בשא"י לא תעלה ר' יהודה היא ולא כר"מ: יג קציעות. משקל ליטרא של תאנים יבשות של תרומה שקיצעה באיזמל בכלי ששמו מקצוע: עיגול. שם כלי הוא עגול ודורכין בה קציעות ונדבקין זו בזו: ע"ש. דוקא נקט שנראות לעינים: וא"י. איזה פי כלי נאכרה ובכל התחתונות פשיטא ליה שאין התרומה מעורבת

כוורת ואין ידוע באיזו כוורת דרסה[דרסה]בעיגול דבלה(ס)ואין ידוע באיזה עיגול
דרסה ר' אליעזר אומר רואין את העליונות כאילו (כא) פרודות אם יש שם מאה
וא' לטרות תעלה ואם לאו לא תעלה ר' יהושע אומר אם יש [שם] מאה פומין
יעלו ואם לאו הפומין אסורין והשולים מותרין דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר ר'
אליעזר אומר אם יש שם מאה פומין תעלה ואם לאו הפומין אסורין והשולים
מותרין ר' יהושע אומר אע"פ שיש שם ג' מאות פומין לא תעלה דרסה בעיגול
ואין ידוע היכן דרסה הכל מודים שתעלה : יד (*ס) סאה תרומה שנפלה על פי
המגורה רואין אותה כאילו היא חטין ע"פ שעורין (כב) [י] [לקלפה] (נ) רשב"ג
אומר [יא] במשתמר תעלה באחד ומאה : טו (ס)תרומת מעשר של דמאי שחזרה
למקומה מדמעת למקום אחר אינה מדמעת דברי ר"א וחכ"א בין למקומה בין
למקום אחר מדמעת רש"א בין למקומה בין למקום אחר אינה מדמעת: טז כשם
א) שהתרומות עולות מתוך החולין באחד ומאה (ע) בין בלול בין שאינו בלול כך
טמאה תעלה מתוך הטהורה[בא' ומאה] בין בלול בין שאינו בלול ר' יוסי אומר
ב) בבלול לא תעלה בשאינו בלול תעלה נפלה לתוך החולין טמאים הכל מודים
שתעלה: יז קישות של תרומה (כג) שנתערבה במאה קישות של חולין (כד)(פ)וכן
פרוסות של[יב] לחם הפנים (כה) שנתערבו במאה פרוסות של חולין (כו) הרי אלו
יעלו ר' יהודה אומר לא יעלו [יג] אם נגעו פרוסות זו בזו טמאו זו בזו ואם היה
אוכל פסול שנפסל בטבול יום הכל מודים שיעלו: יח (צ) הטבל שנתערב בחולין
הרי זה אוסר כל שהוא אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם
לאו [יד] ר' אלעזר בן ערך אומר (ק) קורא שם לתרומת מעשר שבו ועולה בא'
ומאה וכן מעשר טבל שנתערב בחולין הרי (כז) אוסר כל שהוא אם יש לו פרנסה
ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו רבי אליעזר בן ערך אומר קורא שם
(כח) [על תרומת] מעשר שבו ועולה באחד ומאה [ואם היה טבל מעשר ראשון
ומעשר שני הרי זה אסור שלא התירו ספק מדומע אלא לדבר שיש לו מתירין]
רבי שמעון אומר כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש
והחדש לא נתנו חכמים שיעור וכל דבר שאין לו מתירין כגון ערלה וכלאי
הכרם נתנו חכמים להם שיעור [אמרו לו והלא שביעית אין לה מתירין ולא
נתנו לה חכמים שיעור] אמר להם שביעית אינה אוסרת כל שהוא אלא לביעור
אבל לאכילה אינה אוסרת אלא בנותן טעם :

פרק ו א סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חולין הרי אלו מדומעין אין
חייבין עליהן קרן וחומש ואין משלמין מהן קרן וחומש ממקום אחר
אלא לפי חשבון : ב סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה (א) אם היו של טבל
עושים אותן תרומה ומעשרות על מקום אחר [טו] או קורא שם לתרומת מעשר
שבהן אם היו של מעשר טבל עושה אותן (א) [תרומה ומעשרות] על מקום אחר
או קורא שם לתרומת מעשר שבהן אם היו של מעשר שני מחללן על המעות
בדמי תרומה חוץ מדמי תרומה שבהן אם היו של חדש ימתין עד שיבא הפסח
ויתננו לכהן : ג סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונדמעו (ב) אם היו של
טבל עושה אותן תרומה ומעשרות על מקום אחר או קורא שם לתרומת מעשר
שבה [היתה של מעשר טבל עושה תרומה ומעשרות על מקום אחר או קורא
שם לתרומת מעשר שבה] ואם היו של מעשר שני מחללן על המעות בדמי
תרומה חוץ מדמי תרומה שבהן אם היו של חדש ימתין עד שיבא הפסח ויתננו
לכהן : [ד (ג) סאה תרומה שנפלה למאה שביעית הרי אלו יעלו פחות מכן
ירקבו] : ה סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה בית שמאי
אוסרין ובית הלל מתירין אמרו ב"ה לב"ש טהורה אסורה לזרים וטמאה אסורה
לכהנים מה טהורה עולה אף טמאה תעלה אמרו להם בית שמאי לא אם אמרת
בטהורה שהיא עולה מתוך החולין להאכיל לזרים תאמרו בטמאה שאין עולה
מתוך החולין ליאכל לכהנים [אמרו להם בית הלל הרי טמאה שנפלה לתוך
החולין תוכיח שאין עולה מתוך החולין להאכיל לזרים והרי היא עולה] אמרו
להם בית שמאי אם אמרתם בחולין שהתירו היתר מרובה תאמרו בתרומה
שהתירה היתר מועט אמרו להם ב"ה (ד) וכי במה החמירה תורה באוכלי
תרומה לזרים או באוכלי תרומה לכהנים באוכלי תרומה לזרים (ה) טהור שאכל
את הטהור וטהור שאכל את הטמא וטמא שאכל את הטהור וטמא שאכל את
הטמא כולם במיתה ובאוכלי תרומה לכהנים טהור שאכל את הטהור כמצותיו
טהור שאכל את הטמא בעשה וטמא שאכל את הטהור וטמא שאכל את הטמא
בלא תעשה והלא דברים קל וחומר ומה אם במקום שהחמירה תורה באוכלי
תרומה לזרים הרי הוא עולה מתוך החולין להיאכל לזרים מקום שהקילה תורה
באוכלי תרומה לכהנים אינו דין שתעלה מתוך החולין להאכיל לכהנים (ג)[אחר]
שהודו ר' אליעזר אומר (ו) תרום ותרקב וחכ"א אבדה במעוטה : ו סאה תרומה
שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה [ור' שמעון
מתיר] אמר רבי [אלעזר בר'] שמעון בד"א (*ו) בזמן שלא ידע בה ואח"כ נפלה
אבל אם ידע בה ואחר כך נפלה אחרת הרי זו מותרת שכבר היה לה להעלות :
ז (*ו) [הקמחין והסלתות מעלין זה את זה דברי ר' נחמיה וחכ"א אין מעלין זה
את זה לוג (*ו) מים שנפל לתוך תשעים ותשעה יין ואח"כ נפל לוג שמן מעלין
זה את זה דברי ר' נחמיה וחכמים אומרים אין מעלין זה את זה]: ח סאה ערלה
שנפלה למאתים ידע בה ואח"כ נפלה אחרת הרי זו מותרת [לפחות מכן הרי זו
אסורה] עד שירבה אסור על המותר: ט סאה תרומה שנפלה ג) למאה (ז) ואח"כ
נפלו לתוכה חולין כל שהן הרי זו מותרת (ח) סאה תרומה שנפלה למאה
(ג) אין מוציאין זונין שבה [פחות מכן מוציאין זונין שבה] (*ח) לוג יין צלול
שנפלו לתוך מאה לוגין עכורין אין מוציאין שמרים שבהן [פחות מכן מוציאין
שמרים שבהן] לוג יין (ט)עכור שנפל (ד) [לתוך מאה] לוגין צלולין [אין] מוציאין
שמרים שבו : י שאור שבלל לו בשאור אחר והחמיץ בו את העיסה (י) אם אין
באיסור נותן טעם מותר (ה) חטין בשעורים יבור טחנן בנותן טעם [גריסין
בעדשים

הגהות הגר"א (כא) חן : (כב) לקפאה : (כג) טמאה : (כד) טהורין : (כה) טמאה : (כו) טהורין: (כז) הוא : (כח) לתרומת : (א) תרו"מ : (ב) לאחר : (ג) והגביה : (ד) לפחות טמאה : (ה) הקמחין והסלתות מעלין זא"ז דר"נ וחכ"א אין מעלין זא"ז לוג מים שנפל לתוך תשעים ותשעה של יין ואח"כ נפל לוג שמן מעלין זא"ז דר"נ וחכ"א אין מעלין זא"ז :

נוסחאות כ"י

א) שהטהורה : ב) בבלול תעלה בשאינו בלול לא תעלה : ג) לפחות ממאה הגביהו ואח"כ נפלו כו' :

אור הגנוז

[י] יקלפנה : [יא] בנשתייר: [יב] תרומה: [יג] כ"ז חסר בכ"י: [יד] ר' אלעזר ור"א בן ערך : פ"ו [טו] ואין :

חסדי דוד

נחלקו ר"א ור"י : סאה תרומה שנפלה ע"פ המגורה כו'. הך תנא ר' יהושע הוא דסובר דכל שאינן בספק דמוע אין מצטרפות לבטל ומ"ש לקלפה הוא פי' למ"ש ר' יהושע במשנה י"א שם יקפאנה :

פרק ו סאה תרומה כו' אין חייבין עליהן קרן וחומש כו'. כיון דמדאורייתא חולין נינהו דבטלו ברוב ואפילו לר"מ דסובר דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כו' ומחייב חומש בת"מ של דמאי כדאיתא ברפ"ב דערלה מ"מ כמדומע דקיל טפי מודה ומאי דקתני סיפא ואין משלמין כו' אלא לפי חשבון הטעם כיון דבעינן. דבר הראוי להיות קדש דהיינו חולין מתוקנין א"כ אינו יכול לשלם אלא לפי חשבון דחולין : סאה תרומה שנפלה למאה שביעית כו'. נראה דס"פ דמיירי לאחר שגזרו על ספיחי שביעית וקמ"ל דאע"ג דאין העלאה מהני להתיר השיריים דהא בלא"ה אסירי מ"מ מהני לאותו שעולה דשריא לכהן כיון דמדאורייתא שריין חשיב כמו שנפלה לחולין ועי' בפ"ד דשביעית אבל אם נפלה לפחות מק' והיה צריך ליתן הכל לכהן והרי הספיחין אסורין ולשורפן א"א מפני התרומה שבו ולכך תני ירקבו : סאה תרומה טמאה כו' ב"ש אוסרין כו'. במשנה פ"ה מ"ד תני פלוגתתן בקצרה והתוס' מוסיפה שהי' עוד שקלא וטריא ביניהם וכדברי ב"ש נ"ל תאמרו בטמאה שתעלה מתוך הטהורה ופי' שאף אם תעלה אין לה היתר אכילה לכהנים : סאה ערלה שנפלה למאתים כו'. קמ"ל דבהא הכל מודים דאפילו למ"ד לעיל בתרומה אם לא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת אסורה שאני התם דבעי הרמה והלכך איכא מ"ד דהרמתו מקדשה והרי עדיין לא הורמה אבל הכא מדא"צ הרמה כ"ע מודו שכבר נתבטלה הא' במאתים דהיתר ואפי' חזרה ונפלה אחרת בטלה במאתים ועד שירבה האיסור על ההיתר : שאור שבלל לו בשאור אחר כו'. קאי על משנה י"א דפ"ב דערלה שאור של חולין ושל תרומה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו רא"א אחר אחרון אני בא והחכמים

מצפה שמואל

(מ) ירושלמי יבמות פ"ד הל"א ועי' בפ"ט שם : (*מ) מיי' שם פי"ד הל"ד : (נ) עי' ירושלמי פ"ד כח. ושם ועי' ירושלמי רפי"ח בשבת : (ס) דמאי פ"ד ת. עי' ירושלמי ספ"ד : (ע) יבמות פ"ח וירושלמי ערלה פ"ב ד: (פ) עי' נדרים נח. וירושלמי שביעית נח. : (צ) עי' ירושלמי חלה רפ"ב : (ק) ירושלמי שביעית פ"ו יח. ונדרים פ"ו הל"ד ובבלי שם נח. : (א) עי' ירושלמי רפ"ה ופ"ז דדמאי יד וטו : (ב) עי' ירושלמי רפ"ה : (ג) ירושלמי שם : (ד) ירושלמי סוכה פ"ב הל"ח וכאן פ"ד ל. בשם ר' אושעיא : (ה) עי' יבמות עד: וירושלמי דבכורים פ"ב ג. וכאן פ"ב כג : (ו) עיין בכורות כב: ותוס' ד"ה תירוס ועי' בירושלמי פ"ב ל. ירושלמי סוכה פ"ב הל"ח : (*ו) עי' מיי' פי"ג הל"ו ובהשגות ובכ"מ שם : (ו*) עי' מיי' פי"ד הל"ג דמפרש לענין ביטול התרומה : (*ו) מיי' פי"ג הל"ט : (ז) בירושלמי פ"ה ל. מחלוקת ר"י ור"ל אינו ענין לכאן דשם בסאה שעלתה מיירי וע"ש ברא"ש : (ח) עי' ירושלמי ספ"ה ערלה פ"א ג : (*ח) מיי' שם הל"ח : (ט) שם ושם : (י) עפ"ב דערלה :

מנחת בכורים

מעורבת בהן אלא הפומין לבדן בספק איסור : פרודות . אע"פ שאין כאן ק' פומין של ק' כלים של היתר לבד האיסור לבטל האיסור והתחתונות אינן בכלל הספק להצטרף עם העליונות לבטלן רואין את כל לטרות התחתונות והעליונות שבכל הכלים פרודות וזו מעורבת בכולן והתחתונות מצטרפות להעלות את העליונות שבכל פום ופום : פומין אסורין . שתחתונות שאינן בכלל הספק אינם מעלות לבטל : והשולים מותרים . גרסינן : ג' מאות פומין תעלה . דכל שדרכו למנות לא בטל : באיזה מקום . שדרסה במקום השולים שבכלי רחב הרבה והרבה ליטרות דורות לרחבו ד"ה יעלו הואיל וליתא לאיסורא בעיניה שנדרך ונדבק באחרות מלמעלה ולמטה מן הצד ואין כאן דבר שבמנין כלל וס"ל לר"י כל שדרכו למנות אף בתרומת ליטרא קציעות שהוא מדרבנן מ"מ לא בטל : יד לקלפה. לקלוף מקום החיטין כיון שניכרין והי"ה בחיטים על חטים כיון שידוע שהוא למעלה קולף מקום העליון והותר השאר אף בפחות ממאה ולא אמרו דצריך מאה אלא בנתערבה או אי' להיכן נפלה כמבואר משנה י"א פ"ד : במשתמר . סבירא ליה כר"א דאף התחתונות מסייעות לבטל והיינו משום שאם רצו מערב יחד ולזה אמר רשב"ג דאם הם שני מינים שאינם מתערבים יחד אינו בטל וצריך להקפות ורק במתערבים יחד מצטרפים לבטל : טו למקומה. שלא יהא סופו קל מתחלתו דכשלא קרא שם הוה דמוע טבל ומשקרא שם ונתערב לא יאסור אבל שלא למקומה חז"ל לא עשו חזוק לדבריהם כשל תורה בזה לאסור בדמוע : בין למ"א מדמעת . דעשו חזוק : אינה מדמעת . דלא עשו חיזוק אף במקומה : טז שאינו בלול . אלא שא"י היכן הוא כל מה שבכלל הספק מסייעות לבטל : ה"ג בבלול תעלה בשאינו בלול לא תעלה. ובדבר שמקפיד על תערובתן כגון שהוכשרה הטהורה לקבל טומאה או כשאינו בלול לא תעלה אבל באינו מקפיד כגון שלא הוכשר הטהורה תעלה אף בשאינו בלול והכי מפרשינן בירושלמי ספ"ד : טמאים . כיון דשניהם טמאים ועיקר הביטול להאיסור הוא הוה כטהורה לתוך החולין דתעלה אף בשאינו בלול שאינו מקפיד על תערובות טומאה כיון ששניהם טמאים : יז תרומה טמאה . גרסי' וכן הגי' הגר"א : של חולין טהורים . דמקפיד על תערובתו : של לחם הפנים טמא . בחולין טהורים דמקפיד על תערובתו בזה פליגי ת"ק ור"י כדלעיל וגרסי' הכא ר' יוסי וכן פי' המפרש דר"י ס"ל לא תעלה לפי שמקפיד על תערובתו וכאן אינו בלול לכן לא תעלה : טימאו זו בזו . שהוכשרו דאם לא הוכשרו הרי אינו מקפיד על התערובות וד"ה תעלה אף באינו בלול: אוכל פסול. התרומה פסול ולא טמא שאינו מטמא לכחולין א"כ אינו מקפיד על תערובתן ד"ה תעלה אף באינו בלול : יח כל שהן . אף באלף דהו"ל דבר שיש לו מתירין לתקנו : פרנסה . שיש לו פירות אחרים לתקן הטבל שנתערב : לפי חשבון. הפירות הטבל שבתערובות : ה"ג קורא שם לתרומה ולתרו"מ שבו . דבטבל לתרומה איירינן ועולה כדין תרומה בחולין : מעשר טבל . הטבול לתרומת מעשר : פוליא . תרומת מעשר והותר כל התערובות דנעשו חולין : ואם היה טבל עד ר"ש אומר ל"ג לה כלל וכן בנוסחת הגר"א ליתא וכבר פרישנא להא מילתא לעיל בהלכה י' ; ומע"ש . דאפשר בפדיון : והקדש . מותר ע"י פדיה : והחדש . שהותר אחר העומר : לא נתנו חכמים שיעור . ואפי' באלף לא בטיל : שיעור. במאתים : ולא נתנו שיעור . כדתנן פ"ז מ"ז דשביעית השביעית אוסרת כל שהוא במינה אם נתערבה סאה של חטין של שביעית באלף של היתר אינו בטלה: אלא לביעור . כלומר שעומדין בקרקע ולא הגיעו לכלל אכילה כגון פירות שבית שנכנסו לשביעית וגדלו מעט דגידולי איסור אוסרין ההיתר להצריכו ביעור אחר שביעית דגידולי איסור חשיבי ומבטלין ההיתר : לאכילה . שהביאם לבית לאכול ונתערבו בפירות היתר ולא ביערן אחר זמן הביעור בטל בנ"ט וי"מ דאם נתערב אחר זמן הביעור לענין חיוב ביעור בכ"ש חייב אבל קודם זמן הביעור לאכילה לאוכלה בקדושת שביעית בנ"ט דוקא (עי' רש"י נדרים נ"ח ועי' ר"ש ספ"ז דשביעית) :

פרק ו א עליהן . אם אכלן : ממ"א . אם אכל ממ"א תרומה : אלא לפי חשבון . כריסא עד שיאכל כשיעור שיהיה בתרומה לבדה שיעור שחייבין עליה חומש כגון כזית וכגון אם נפל בעשרה חולין צריך שיאכל עשרה זיתים דאיכא זית תרומה ובכיפא משלם מן המדומע כשיעור חולין שיש בו לפי ערך : ב והגביה . כדין דתעלה ונוהגת בקדושת תרומה מ"מ אין דינה להחזיקה בתרומה ודאי לאפקועי איסור התערובות שבה כגון אם נתערב בטבל מחזיקין אותה בטבל עד שיתקנה או שיעשנה תרומה על מ"א או שיתקן מיניה וביה : ה"ג או קורא שם לתרומה ומעשר שבה : של מעשר טבל . הטבול לתרומת מעשר : תרו"מ . גרסינן : על המעות בדמי תרומה . מה ששוה תרומה בדמיה פחותין מן החולין שהרי הסאה דין תרומה עליה להנתן לכהנים : חוץ מדמי תרומה שבהן . שאין צריך פדיה שהרי תרומה מעורב בהן ורק אותה הסאה עושה כן אבל השאר הותר לגמרי אבל במשנה רפ"ה מיירי לענין כל התערובות לכן דוקא אם נפלה לפחות ממאה אבל במאה מגביה הסאה והשאר מותר : ג לפחות ממאה . ואוסר כל התערובות אם היה התערובות של טבל : עושה אותן תרומה ומעשר . לפי חשבון הטבל שבה והותר כולן לאכלן בקדושת תרומה : ה"ג או קורא שם לתרומה ומעשר שבה . שמפריש מן המדומע והשאר נאכל ג"כ בקדושת תרומות מחמת המדומע : בדמי תרומה . יפדה ויאכל הדמים בירושלים בקדושת מעשר והדמוע ימכור לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה שנתערבה : ד יעלו . והשאר נאכל בקדושת שביעית : ירקבו . ולא יתנן לכהן דחשידי אשביעית וכן מבואר בסנהדרין כ"ו: עמ"ש ועי' ברמב"ם פ"ח משביעית הל"ח . ובריתא יתנן הסאה לאוכלין כמבואר בירושלמי כאן : ה אסורה לכהנים . בעשה : להאכיל לזרים . לכהנים גרסינן שיש בשם קולא זו דנאכל לכהנים אבל בטומאה אף דעולה מ"מ כשאר בטומאתה ותאכל קליות כמבואר במשנה ולכן אחמירו בה כמי דלא לעלות בתרומה ותרומה שנתערבה : תוכית . היא גופא תוכית שאף שאינו עולה להאכיל לכהנים גרסי' מ"מ הותר החולין וכשם שהחולין מעלין את התרומה כן תרומה טהורה תעלה את הטמאה : היתר מרובה . חולין שהותר לזרים יכולין להעלות את התרומה אבל תרומה שאין בה היתר אלא לכהנים ואסורה בטומאה אין בכחה להעלות את תרומה טמאה : כמצותיו . מצוה לאכול התרומה : בעשה . דכתיב בערכין תאכלנו הטמא והטהור מי לא עסקינן דאוכלין בקערה א' ומטמא הטמא לאוכל וקאכיל הטהור וקאמר תאכלנו לזה ולא לאחר והיינו לתרומה טמאה דאסור באכילה : לזרים . השאר נאכל לזרים : (וטמא . אינו במיתה כמבואר חולין (קיג.) ועי' פרה פי"א מ"ג וברא"ש שם) : שתעלה מתוך התרומה גרסינן : אחר שהודו . ב"ש לב"ה דמותר : תרום . מעלה ומניחה עד שתרקב דאסור לאכלה בטהרה לפי שהיא טמאה ולשרוף א"א דמ"מ בטל ובמשנה מבואר תרום ותשרף ור"א לטעמיה דהיא סאה שנפלה היא סאה שעלתה וי"מ דתרקב היינו לומר דתשרף היא בלא הגהה כענין רקבון (עי' תוס' בכורות כב: ד"ה תירוס):במיעוטה . בטלה ברוב וה"ל לזרים דכל עיקר הרמה בתרומה שנתערבה הוא משום גזל כהנים א"כ כאן דלא חזי שהרי תרומה טמאה היא בטלה : ו ור"ש מתיר . כן מבואר במשנה ומפרש כאן ר"א בר"ש דהא דמתיר היינו בידוע שנפלה דהוה כהורמה דכל העומד להרים כמורם דמי ובד"ה בזמן שידע בה אבל אם לא ידע אסורה ומפרש דברי ר"ש אביו והגר"א גרס זה בדברי ר"ש ומבאר בתוספתא כאן דברי ר"ש המבואר במשנה סתם : ז הקמחין והסלתות שני מינים . מצטרפין להעלות את התרומה באחד ומאה אף שהקמח והסולת ג"כ תרומה כל אחד מצטרף עם החולין לבטל התרומה דה"ל כשני מינים ולחכמים מין אחד הוא וה"ל כאילו נפלה שני סאין תרומה לתוך חולין דנאסר התערובות א"כ בנפל קמח תרומה לתוך סולת וקמח חולין דהסולת מצטרפין לבטל דהוה מין במינו עם הקמח ומעלה את הקמח ורבנן סברי דאינו מצטרף דה"ל הסולת לגבי הקמח מבשא"מ ולא שייך ביטול במאה אלא בנ"ט : נפל לוג יין גרסינן של תרומה : זא"ז . גם המים מצטרף להיין לבטל היין ונפל אף דמים דשיעורם בנ"ט אילו נפל ביין לחוד ה"ל מבשא"מ מ"מ מצטרף וחכמים סברי דכיון דלא שוו שיעורייהו להדדי זה בנ"ט וזה בק' אין מצטרפין : ח ידע בה . א"כ נתבטלה ונעשה היתר א"כ בנפל עוד אחרת נתבטלה ג"כ ולא מצטרפת עם הסאה שנפל מקודם : ה"ג לא בנוסחת הגר"א ה"ז מותרת עד שירבה איסור על ההיתר ר"ל אם נפלה סאה אחר סאה אף שידע אם נצטרפו עמה רוב איסור אוסר את החולין : לפחות מכן . לא גרסינן ואי גרסינן ה"פ אם נתערב סאה של ערלה בפחות ממאתים ואח"כ נפל עוד סאה לא אמרינן דינצטרפו ויבטלו זה את זה אלא נשאר באיסורה ומלתא דפשיטא הוא לכן ל"ג לה : ט לפחות ממאה . גרסינן דנאסר התערובות אם אח"כ נפל חולין לתוכה מצטרף עם החולין שקודם ומגביה את התרומה : זונין . הוא מין אחר המעורב בחטים ואינן מאכל אדם אלא מאכל יונים ואם נתערב במאה חיטין וזונין מעורבין יחד אין מוציאין הזונין לשער מאה בחטין לחוד אלא מצטרפין לבטל : פחות מכן . אם נתערב לפחות ממאה מוציאין מן התרומה שנתערב הזונין כדי דלהוי מאה חולין נגדו : עי' תוס' מנחות כ"ב : ד"ה ור"י מה שכתבו בזה ועי' זבחים עג ד"ה ר"י שיטת ר"ת לחלק בלח ויבש וכאן בטל אפילו לא כמו שכתבו התוס' שם : אין מוציאין שמרין . מן היין חולין לחשוב מאה ביין צלול אלא השמרים מצטרפין : פחות מכן . אם נתערבה בפחות מוציאין שמרי תרומה ותו הוה מאה ובטלי ובנוסחת הגר"א ליתא : י שאור איסור . כגון מערלה או מתרומה ונתערב בשאור היתר : בנו"ט . שאין באיסור לבד כדי להחמיץ העיסה
אא"כ

בעודשים יבור בשלן בנותן טעם] ר' יוסי אומר גריס של פול וגריס של טפיח הרי אלו מין אחד (כ)וכן היה רבי יוסי אומר שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלה שתיהן מותרות: יא (ל)שתי קופות[בשתי מגורות(*ל)שתי מגורות בשתי עליות שתי מגורות בעליה אחת הרי אלו יעלו (ו) [ר' יהודה אומר לא יעלו] ר' שמעון אומר אפילו הן בשתי עיירות מעלות זו את זו בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה אחת מדומעת ואחת שאינה מדומעת הריני אומר לתוך מדומעת נפלה:יב שתי קופות(מ)בזו ארבעים[סאה]ובזו (ה)אין ארבעים סאה נפלה סאה לתוך אחת מהן וידוע לאיזה מהן נפלה ואח"כ נפלה שניה ואין ידוע לאיזה מקום נפלה (*מ) הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלה הראשונה שם נפלה שניה נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזהו מהן נפלה ואח"כ נפלה שניה ואין ידוע לאיזו מהן נפלה (מ*) [ב] אינו יכול לתלות ולומר למקום שנפלה שניה שם נפלה ראשונה: יג (ז) [היו לפניו שתי קופות אחת של חטים ואחת של שעורים ב)נפלה אחת מהן ואבדה אחת מהן ואין ידוע איזו נפלה ואיזו אבדה שתיהן מותרות] : יד (מ*) שתי קופות אחת של תרומה טמאה ואחת של תרומה טהורה נפלה [סאה] תרומה (ח) לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה הריני אומר לתוך (ט) [של] טמאה נפלה [וטהורה לא תאכל בטהרה עד שתתחשב שאין בכל עיסה ועיסה כביצה (נ) שתי קופות אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורין נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה (ס) הריני אומר לתוך תרומה טמאה נפלה] וחולין טהורין לא יאכלו בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טהורין נפלה [סאה] תרומה (י) לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה שתיהן (יא) [ג] [מותרות] אם יש בהם לעלות זו את זו מעלות זו את זו ולא יאכלום בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה : טו היו לפניו שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ולפניהן שתי סאין אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלו משתיהן לתוך שתיהן ואין ידוע אם מזו לתוך זו ואם מזו לתוך זו הריני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה חולין לתוך חולין נפלו אם היה טבל מעשר ראשון ומעשר שני הרי זה אסור שלא התירו ספק מדומע אלא (יב) [ד] [שיש] לו מתירין : טז הפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ואין ידוע איזהו הרי זה מודד את התרומה את הראשונה ואת השניה:

פרק ז

א (א) רבי שמעון אומר הסך שמן של תרומה שוגג משלם את הקרן (*א) ואינו משלם את החומש (*א) האוכל תרומה נקורה והשותה יין מגולה משלם קרן וחומש נזיר(*א) ששתה יין של תרומה שוגג משלם (ב) [את הקרן ואינו משלם את החומש] (*א) אבל (*א)תרומה ביום הכפורים משלם קרן וחומש (ב)יין וחומץ משלם קרן וחומש : ב (ג) האוכל תרומה טמאה (ג) משלם דמי עצים לכהן אבא שאול אומר כל דבר שיש בו שוה פרוטה חייב [בתשלומין] אמרו לו לא אמרו שוה פרוטה אלא בהקדש בלבד : ג [אחד האוכל ואחד השותה (ד) ואחד הסך] אכל וחזר ואכל ג) אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה (ה) כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין (*ה)שתה חזר ושתה חזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה (ו) כדי (ד) [שתית רביעית] מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין [כשם שאכילה בכזית (ז) כך (*ז) שתיה בכזית] (ח) אכילה ושתיה אין מצטרפין (ה) אכל כזית אפילו מחמשת המינין הרי אלו מצטרפין אכל כחצי זית ונודע לו וחזר ואכל כחצי זית(אחר)ממין אחר הרי אלו אין מצטרפין: ד (ט) כשם שאין נותנין תרומה אלא לכהן חבר כך אין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר (*ט) האוכל תרומת עם הארץ משלם קרן וחומש לכהן חבר וחבר נוטל דמים ומפייס את עם הארץ : ה תרומת חבר ותרומת עם הארץ שנתערבו כופין את עם הארץ למכור את חלקו : ו (י) האוכל תרומה (ו) [טהורה] משלם מן החולין הטהורים שילם מן החולין הטמאין [מהו] סומכוס אומר בשוגג תשלומיו תשלומין במזיד אין תשלומיו תשלומין וחכ"א בין בשוגג בין במזיד תשלומיו תשלומין ויחזור וישלם מן הטהורין : ז ישראל (ז) [שנתנו] (*י) לו תרומה מבית אבי אמו ואכלה וכן [ה] בעל הבית שגבה בחובו וכן לאשה בכתובתה משלם קרן וחומש לכהן חבר וחבר ד) נותן להם דמים : ח (כ) הגונב (*כ) תרומת הקדש ולא אכלה משלם את הקרן ואין משלם את החומש וכפל אין בה שנאמר (שמות כב) ישלם (ח) [שנים]לרעהו ולא להקדש (ט) אכלה משלם (י) [שני [ב] קרנים וחומש קרן וחומש מן החולין והן נעשין (יא) [קדש כתרומה] קרן [נותן] לגזבר וחומש לבעלים בקרן [ג] מועלין (יב) בחומש זה אין מועלין חומש שני (יג) תרומה (יד) [ד] [נותן] לגזבר [וחומש לבעלים] רבי מאיר מחייב בקופה שניה בחלה רבי יוסי פוטר וחכמים אומרים מדומע פטור מן החלה (ל) ספק מדומע נאכל משום דמע וחייב בחלה: ט ר' אליעזר אומר [משלמין] ממין על שאינו מינו ובלבד שישלם מן היפה על הרע כיצד (מ) אכל שעורים (טו)[ומשלם] חטים גרוגרות (טז)[ומשלם תמרים תבא לו ברכה ר' עקיבא אומר אין משלמים רק ממין על מינו ר' אליעזר אומר (*מ)כשם שמשלמין מן החדש על הישן כך משלמין ממין על שאינו מינו : י (נ)האוכל את הטבל משלם מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה מן התבואה שלא הביאה שליש דברי ר' אליעזר ר"ע אומר אין משלמין דבר שלא בא לעונת המעשרות(ס)א"ר נתן היה ר' אלעזר אומר (*ס)ימתין עד (יז)[שתבא] שבת ויצא (יח) לחצר ויגמור : יא רבי יהושע אומר (ע) דם שעל הככר גורר את מקומו ואוכל את השאר נמצא בין שניו (יט) [משפשף] ואינו חושש:יב(פ)האוכל את

הגהות הגר"א (ו) ושתי מגורות בשתי עליות לא יעלו : (ז) שתי סאין אחת של חולין ואחת של תרומה אבדה אחת מהן הרי זו מותרת : (ח) טמאה : (ט) תרומה : (י) טמאה : (יא) אסורות : (יב) שאין : (א) אחד האוכל ואחד השותה ואחד הסך : (ב) קרן וחומש : (ג) במזיד : (ד) א"פ : (ה) כשם שאכילה בכזית כך שתיה ברביעית : (ו) טמאה : (ז) שנפלו : (ח) איש : (ט) אבל : (י) שני חומשים וקרן א' : (יא) תרומה : (יב) בג : (יג) מדמי : (יד) ונותן : (טו טז) ושילם : (יז) שיצא : (יח) חוץ : (יט) מפספס :

אור הגנוז

[ב] נפלה שניה וידוע לאיזה מהם נפלה : [ג] אסורות : [ד] לדבר : **פרק ז** [א] לבעל חוב בחובו : [ב] חומשים : [ג] זה : [ד] ודמאי תרומה :

נוסחאות כ"י

א) בכ"י מלת אין חסר : ב) ולפניהם ב' סאין א' של חטים וא' של שעורים ונפלה אחת מהן ואינו ידוע לאיזו מהן נפלה שתיהן מותרות : ג) וחזר ואכל : ד) אינו נותן אותן דמים :

חסדי דוד

אומרים כו' קמ"ל הכא דהיכי שבלן והמין בשניהם יחד כיון שאין באיסור כ"ש דהיינו כדי לתמן שרי לכ"ע דזה"ג מותר : ר' יוסי אומר גרים של פול וגרים של ספיח כו'. ואע"ג דגריס כלאים נראה דפול וספיח הם שני מינים מ"מ לענין דמוע דהוא מדרבנן מקילין : הפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ואין ידוע כו'. פי' שהפריש תרומה ומעשר א' ומעשר ב' והניחם וילא והלך לו ועתה שבא ואינו יודע איזו הוא התרומה ואיזו מע"ר ואיזו מע"ש ואחרי כי התרומה מעטה ממע"ר ומ"ש והמע"ר מרובה משניהם יכול לסמוך על המדידה ותהיה המעטה תרומה והמרובה מע"ר והשלישית מע"ש ולאשמעינן בזה דלא חיישינן שמא בא איש אחרי יציאתו ונטל מזה והניח על השני אלא אמרינן דמלא כמו שהניח :

פרק ז רבי שמעון אומר הסך שמן של תרומה כו'. נ"ס יש כאן וכצ"ל הסך יין של תרומה והשותה שמן של תרומה אע"ג דהוי שלא כדרך הנאתן מ"מ משלם את הקרן כדין מזיק אבל פטור מן החומש וכ"כ הרמב"ם בפ"י כלי"א : נזיר ששתה יין של תרומה כו' אכל תרומה ביוהכ"פ כו'. החילוק ביניהם כי יין לנזיר כיון שאסור לדידיה לא מיתשב אוכל אבל ביוה"כ שהמאכל עצמו מותר אלא שהיום גורם האיסור לכן מקרי אוכל והא דקתני גבי נזיר שוגג פירושו דהוא שוגג לגבי איסור תרומה דליכא מלקות גביה : כשם שאכילה בכזית כך שתיה בכזית. לענין שאר האיסורים שיעור שתיה הוא ברביעית ורק בתרומה דכתיב ואיש כי יאכל קדש אפקי' רחמנא דכל שיעורים גם במשקה הוא כאכילה בכזית ואע"ג דשיעורן שוה בכזית מ"מ אין מצטרפין כיון דשיעור שהייתן לא שוה כי באכילה הוא בכדי א"פ ובשתיה היא ברביעית: אבל כחצי זית ונודע לו וחזר ואכל כחצי זית מ' ממין אחד כו' כצ"ל דאילו ממין אחר מאי אריא נודע אפילו ביחד אין מצטרפין כדלעיל אבל ממין אחד שפיר קמ"ל דידיעות מחלקות כמו לקרבן ואין מצטרפין : ר"מ מחייב בקופה שניה בחלה. קאי על משנה ה' בפ"ז שתי קופות כו' שנפלה סאה תרומה כו' ומחייבת בחלה דברי ר"מ ר"י פוטר דתשיבי כמדומע ומשמע דר"מ סובר דמדומע נמי חייב בחלה והכא בתוס' מייתי סברא שלישית אבל ספק מדומע כגון זה דב' קופות שנאכל אחד מהן השניה נאכל משום דמע פי' נוהג בה כתרומה אבל חייבת בחלה. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' בכורים: ר"א אומר משלמין ממין על שאינו מינו כו'. קאי על משנה ו' בפ"ו והתוס' באה לפרושי מלתא דר"א די לא שרי רק אם אכל שעורים ומשלם חטים אכל גרוגרות ומשלם תמרים אבל אכל שעורים לא ישלם תמרים אפי' לר"א דמ"מ בעינן שיהא מאותו הסוג אע"ג דאינו מאותו המין : ר' יהושע אומר דם שעל הככר כו' הך מתניתי לא שייכי הכא כלל ואפשר דלפרושי טעמא דר"י במתניתא שלפ"ז הובאו דטעמא דר"י אליבא דר"א הוא כמ"ש התוס' ביצה דף ל"ה דלא דמי לתינוקות שעמנו תאנים דהתם יתרום לאכילת שבת ולכך אסור אפילו למו"ש משא"כ הכא דלא יתדוס והלכך למו"ש מיהת שרי א"כ קשה מ"מ דר"י ולכך סמך תנא הכא אידך דר"י דאע"ג דמדינא שרי מ"מ אסור מפני הרואים וכן אסר ר"י מפני הרואים למו"ש דלא ידעי שלא יתדוס ואידך בנא האוכל את הנמלה אפשר דסיומא דמתניתא דר"י דלעיל היא. וכן המברך על החמה כו' טעמא מפני הרואין דמחזי כמאן דמברך

מצפה שמואל

(כ) שם ה : (ל) ירושלמי ספ"ד וירושלמי פ"ז נג. ועי' ירושלמי פ"ב דערלה ה : (*ל) מיי' פי"ד הל"ס : (מ) עי' ירושלמי ספ"ד : (*מ) מיי' שם הלט"ו : (מ*) מיי' שם : (*מ) מיי' שם הלט"ז וי"ח וי"ט והל"כ כל הלכות אלו ע"ש היטב : (נ) עי' ירושלמי ספ"ז : (ס) יבמות פב: : (*א) מיי' פ"ז הל"ב דלא כר"ש : (*א) מיי' שם הל"ז : (א*) מיי' שם הל"ח : (*א) כתובות ל. ועי' ירושלמי תרומות פ"ד וכתובות פ"ג : (א*) עי' מיי' שם הל"ז : (ב) עי' פסחים לד. ועי' ירושלמי ספ"ו והוריות פ"ג הל"ב : (ג) ירושלמי פ"ב ושבת פ"ט הל"ד ויומא פ"ח הל"ח והל"ו ותענית פ"א הל"ו : (ד) כריתות יב: וירושלמי שבת פ"ח הל"א : (ה) עי' בתשובת רדב"ז ח"ב בביאורי הרמב"ם סימן קל : (*ה) מיי' שם הל"ג ובהשגות : (ו) עי' נזיר ר"פ ג' מינים : (ז) יומא עב: : (*ז) מיי' שם הל"ב : (ח) כריתות יז. וירושל' שבת פי"ב הל"ו : (ט) ירושלמי פ"ו לא: (*ט) מיי' שם הלכ"א : (י) יבמות ל. וירושל' רפ"ו ופ"ז וכתובות פ"ג הל"א: (*י) מיי' שם הלכ"ב: (כ) ירושל' ספ"ו ופ"א כ. : (*כ) עי' מיי' שם הלכ"ד: (ל) עי' ירושל' ספ"ג:(מ) פסחים לב. וירושלמי ספ"ו: (*מ) מיי' פ"י מהל' תרומות הל"ח : (נ) עי' ירושלמי ספ"ו : (ס) ירושלמי פ"א ד. ובבלי ביצה לד. ועבפ"ג דמעשרות מ"ט. שם : (*ס) עי' בעיטור בכורים וכן מצאתי בביאורי הגר"א סימן שלא ס"ק קע. שכ' כמה שכתבתי והקשה על הרמב"ם משוגיא דביצה מורמינהו : (ע) שם וכתובות ל. : (פ) שם וחולין סז: :

מנחת בכורים

אא"כ נצירוף ההיתר דזה וזה גורם מותר : המין. תרומה שנתערב בשעורין חולין כיון דהאיסור ניכר יבור החטים : ממנן. ואינו ניכר : בנ"ם. בשנים דס"ל מין באח"מ : טפיח. מין עדשים : מין א'. ואם ניכר יבור ואם אינו ניכר במאה : וכן. ועוד היה ר"י אומר במדומע : שתיהן מותרות. אף של חולין דאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה והיכא רוב היתר דאף אם לחולין נפלה בטל מה"ת ברוב וליכא אלא חשש דרבנן ותלינן בשאני אומר ואיכא דמוקי לה בתרומת פירות דרבנן : יא ס"ג שתי קופות בשתי עליות וכו' שתי מגורות בעליה א' וכו'. כנוסחת הגר"א וסיינו באם נתערב תרומה לשני אוצרות כל א' כ' ואי לאיתנו ומגורות אין דרכן לפנות אותן ולקרבן לכן דוקא בעליה א' מצטרפין אבל קופות דדרכן לפנותן אף בב' עליות מצטרפין : ס"ג שתי מגורות בשתי עליות לא יעלו. כנוסחת הגר"א וס"ם דפריסית דאין דרכן לקרבן: בשתי עיירות. דכל שבא לכלל הספק מצרפינן : לתוך מאה. סיתר לתוך היתר : מדומעת בתרומה. וכבר נאסרה תלינן דלזו נפלה התרומה והב' מותרת דכל כדרבנן תלינן בשאני אומר : יב ארבעים. דאינו היה כ' בכל אחד מצטרפין לבטל המדומע ובירושלמי הגירסא ג' ומיירי בב' פירות דאין מצטרפין : לתלות. דחולין הקלקלה במקולקל : יג שתי סאין. גרסינן כנוסחת הגר"א פי' שמתחלה נאבדה סאה א' והשני' נפלה לחולין תלינן דהתרומה נאבדה והחולין הוא דנפלה : יד נפלה סאה תרומה. טמאה והגר"א הגיה כן בהדיא : של טמאה נפלה. דחולין הקלקלה במקולקל והיינו לענין איסור אבל מ"מ חיישינן לענין טומאה שמא נתערבה בטהורה ואם ילוש כביצה ויוכשר לקבל טומאה יטמא הטמאה לטהורה ולענין זה הוה של תורה דאף דבטל ברובא מ"מ מטמא לכן ילוש פחות מכביצה כלומר שיחשוב שלא יהיה בכל עיסה כביצה מהסאה שנתערבה כגון אם נתערבה סאה בב' סאין ילוש עיסה פחות מג' ביצים דהשלים מזה פחות מכביצה ופחות מכביצה אינו מטמא לאחריני : לתוך תרומה נפלה. דלא לאסור החולין ס"ג וחולין טהורים יאכלו בטהרה משום דשמא תרומה טהורה לתוכה נפלה דלענין טומאה וטהרה כל מה דאפשר מזהירינן : ס"ג היה החולין ג"כ טמאים ונפל סאה של תרומה בחולין יאכלו עד שיתחשבו וכו' וה"פ אף דתלינן דתרומה טהורה לתוך טמאה נפל מ"מ בחולין יאכלנו שלא יהא כביצה שלא תטמא החולין לבתרומה דלענין טומאה חיישינן שמא לתוכה נפלה : סאה תרומה טמאה גרסינן וכן הגיה הגר"א : שתיהן אסורות גרסינן שהרי ממ"נ אם לחולין אוסר ואם לתרומה אוסר : אם יש בהם לעלות. כלומר שיש בשניהם ע"י צירוף להעלות מצרפינן : ולא יאכלנו עד שיתחשבו גרסינן. דלענין טומאה זהירין בה שלא תטמא הטמאה לטהורה דלא מהני העלאה אלא לענין גזל השבט אבל מ"מ נשאר בה מתרומה טמאה : טו אם מזו לתוך זו. תרומה לתוך תרומה וחולין לתוך חולין או תרומה לתוך חולין וחולין לתוך תרומה : טבל. אחד הולין ואחד מע"ר או מע"ש : אסור שתיהן. דאף אם לתוך טבל נפל צריך העלאה וכן למע"ר או למע"ש א"כ אוסר שתיהן : שלא התירו ספק מדומע. בה"י לאיזה נפלה : אלא לדבר שיש לו מתירין. כלומר אם נימא דנפל באידך גרויה התירה בזה אבל כאן כרי נאסר איסך ומאי חזית שלכך שניהם אסורין : טז מודד. ולא יודע ואף שהתרומה אינו ניטל אלא מאומד מ"מ לאחר שהתרים לגלות הדבר מותר וסמכינן אמדידה להתיר הדבר :

פרק ז א ר"ש אומר הסך. דסיכה לא הוה כשתיה לענין זה ודלא כת"ק כנוסחת הגר"א : נקורה. וחיישינן שמא נקר נחש ואיכא סכנתא או יין מגולה דאסור משום סכנתא מ"מ משלם קרן וחומש לכפרה : נזיר ששתה יין. אף דס"ל ח"ל ולוקה מחמת נזירות במזיד מ"מ משלם קרן וחומש גרסינן כנוסחת הגר"א : ביוה"כ. אף דאיכא כרת מ"מ משלם אף לר"נ בן הקנה דמחמת יוה"כ לא מחויב עד כותבת ותרומה חייב בכזית. ולחכמים אף אם אכל כותבת בב"א חייב דמ"מ נסנה מתרומה ודרך שתיה בכך. וברמב"ם פ"י ה"ז הגירסא שמן וחומץ ואף דשמן לאו איט ראוי לשתיה כמבואר ברכות ל"ו: במעורב עם חומץ הוה ראוי וחייב קרן וחומש : ב תרומה טמאה. במזיד דאי בשוגג משלם קרן וחומש ולפי מדה משלם אף שאינו שוה אלא מיירי במזיד וכנוסחת הגר"א דלא איט משלם אלא מה ששוה לססקה: שיש בו ש"פ. דבש"פ הדבר תלוי ולא בכזית ויליף לה מקרא בפסחים פ"ב ד' ל"ב ב' : בהקדש. אלא בנהנה מן ההקדש אבל בתרומה בכזית חייב פחות פטור דכתיב איש כי יאכל ואכילה בכזית : ג וא' הסך. טנן חייבין חומש בתרומה דסיכה בכלל שתיה והגר"א גרס לה בריש הפרק וכמ"ש שם : פרס. חצי ככר והוא ג' ביצים וי"א ד' ביצים : שתיית רביעית. והגר"א גרס כדי א"פ דקי"ל דגם בשתיה שיעור השהיה בכדי א"פ : ממין אחר. ה"ה מאותו המין. דידיעות מחלקות : ד קרן וחומש. דהתשלומים נעשים תרומה ואין מוסרים תרומה לכהן ע"ה דא"י לשמור בטהרה : ומפייס את ע"ה. דמשלם לו הקרן בדמים דחומשא כפרה הוא ויכול ליתן לאחר : ה למכור. לחבר חלקו דאם יחלקו הרי אין ברירה ונמצא מוסר תרומת חבר לכהן ע"ה : ו בתרומה טמאה גרסינן כנוסחת הגר"א : הטהורין. דהתשלומין נעשים תרומה ומסקינן בגמ' יבמות דף צ' דחסורי מחסרא וה"ק אכל תרומה טמאה משלם כל דהו (כלומר אף חולין טמאים דלתשלומין מעליא מכוין מידי דחזי ליה בימי טומאתו אף שאחת נעשה תרומה מ"מ איהו לתשלומין מעליא מכוין) אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורים ואם שילם חולין טמאים בהא פליגי סומכוס וחכמים וכאן הובא התוספתא ע"פ מסקנת הגמרא : אין תשלומיו תשלומין. ובעי מיהדר ושלומי חולין טהורים דקנסינן ליה כיון בשוגג. דקנסו שוגג אטו מזיד : ז שנתנו לו. שנפלו לו גרסינן והיינו שנפלו לו בירושה : משלם קרן וחומש. ואינו מנכה קרן דידיה דבעי לשלומי למהוי תרומה לכפרה אלא שנוטל דמי הקרן מן החבר כיון שהתרומה שלו : ח ואין משלם. דאיש כי יאכל כתיב : משלם שני חומשין וקרן אחד גרסינן כנוסחת הגר"א וכן הוא בש"ס כדמפרש ואזיל קרן וחומש מחמת התרומה ונותן לכהן והם נעשים תרומה : קרן נותן לגזבר. שהתרומה של הקדש והחומש נותן לבעלים והיינו הכהנים שהחומש שייך להם : בקרן מועלין. דהוה הקדש כתחילה : ובחומש. זה שנותן לכהן דנעשה תרומה אין מועלין שהרי אינו קדוש : חומש שני. שמשלם למעילת הקדש נותן לגזבר : תרומה לא גרסינן א"נ כנוסחת הגר"א מדמי תרומה כלומר שמשלם מה שתרומה שוה ולא חולין דהא"נו חומש ראשון חולין משלם דליהוי תרומה אבל חומש הקדש משלם בדמים כפי שווי התרומה ובחומש זה מועלין דנעשה הקדש : ר"מ מחייב. בשתי קופות א' תרומה וא' חולין וא"י איזהו ואכל א' מהן המבואר במ"ה פ"ז דהשניה נוהג כתרומה ומ"מ חייב בחלה דשמא חולין הוא : ור"י פוטר. כיון דלא ידוע הו"ל כמדומע דפטור מן החלה כמבואר במשנה וקמ"ל הכא פלוגתת חכמים דמדומע ודאי כגון שנתערב תרומה בחולין או בעובדא דשתי קופות וא"י איזהו השניה הו"ל כמדומע ופטור כר"י : ספק מדומע. כגון ב' קופות א' תרומה וא' חולין ונפלה תרומה לא' מהן דתלינן דלתוך של תרומה נפלה כיון דהשניה נאכל בתורת חולין אף שהוא בספק דימוע מ"מ חייב בחלה : ט משלמין. האוכל תרומה בשוגג ומשלם חטים. לפי מדה שאכל השעורים אי נמי שעל השעורים לא קפיד עלה זביני ומשלם חטים מידי דקפיד עלה זביני אף לפי דמים נמי מן היפה הוא : ממין על מינו. כמבואר במ"ז פ"ו : י את הטבל. דאילו בתרומה אין משלמין מלקט לר"מ דאינו תשלומיו תרומה דלהוי תשלומיו תרומה כמבואר במ"ה פ"ו אבל בטבל דאין התשלומין תרומה בזה ס"ל לר"א דיכול לשלם אף מלקט וכל הני : היה ר"א אומר. באוכל אכול אכילת עראי וכא שבת או נכנס לחצר דקובע למעשר דאמר ר"א במשנה יגמור מפרש כאן ר"י דלא יגמור בשבת או בחצר אלא ממתין עד שתצא שבת גרסינן ובחצר יצא לחוץ לחצר ויגמור : יא דם שעל הככר. שמבין שיניו של אדם משום מראית העין גורר

את [ו] (א) הנמלה ואת הכנה שבתבואה חייב את הזיז שבעדשים ואת יתושין שבכליסין ואת התולעים שבתמרים ושבגרוגרות פטור פירשו וחזרו חייב את התולעים שבעיקרי אלנות ואת הקפה שבירק חייב יבחושין שביין ושבחומץ הרי אלו (כ) [ז] [אסורין] ר' יהודה אומר (כא) [ז] [מסננין] את היין ואת החומץ המברך על החמה הרי זה דרך אחרת : יג (צ) הציר והחומץ והמוריים והשמן והדבש מותרין משום גלוי ור' שמעון אוסר אר"ש אני ראיתי ששתה נחש ציר בצידון אמרו נחש שוטה היה ואין מביאין ראיה מן השוטים : יד (ק) משמרת אסורה משום גלוי רבי נחמיה אומר אם היתה תחתונה מכוסה אע"פ שעליונה מגולה הרי זו מותרת מפני שארס של נחש דומה לספוג ועומד במקומו : טו (ר) עיסה (*ר) שלשה במים מגולין אפילו היא של תרומה תשרף ואין צריך לומר של חולין ר' נחמיה אומר אפאה הרי זו מותרת מפני שארס של נחש כלה באור : טז (ש) מי כבושין ומי שלקות מי תורמוסין אין בהם משום גלוי (*ש) מים ששרה בהן כבושין שלקות ותורמוסין אם יש בהם נותן טעם מותרים ואם לאו אסורים (ש*) מים שהדיח בהן ב) עובטין ודרמסקניות לחולה ג) אין בהם משום גלוי (ת) מים שנתגלו וחיממן אסורין משום גלוי (א) מים (*א) חמין כל זמן שמעלין הבל אין בהם משום גלוי : יז מים מגולין (ב) לא ישפכם ברשות הרבים ולא יגבל בהן את הטיט ולא ישקה מהן נכרי ולא בהמת אחרים אבל משקה הוא בהמת עצמו מים מגולין לא ירבוץ בהן את הבית ולא ירחץ בהן פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים לא אמרו אלא בזמן שיש בו סריטה וכמה הן (ג) ד) בקרקעות ארבעים סאה אחרים אומרים מאתים בין מכונסין בין מפוזרין ר' נחמיה אומר כדי שתהא חבית של שייטין מתמלא [ח] : יח (*ג) מעין כל זמן שהוא מושך אין בו משום גלוי אמר ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה מעשה שהלך ר' יוחנן בן ברוקה אצל ר' יוחנן בן נורי לבית שערים ומצא גבי שאין בו שלשה לוגין ושחה ושתה ממנו [ט] יין בין בכלים בין בקרקע אסור (כב) : יט מעשה ונמצא נחש מת בבור יין ובאו ושאלו את רבי יהודה בן בבא והתיר להם את הבור [יין תוסס (ד) כל זמן שהוא תוסס אין בו משום גלוי וכמה תוסס ג' ימים] : כ (ה) לגין (*ה) שהניחו בשידה (כג) [בתיבה [י] הרי זה] אסור בדקן והניחו הרי זה מותר לגין (כד) [בתיקן] הרי זה אסור בדק והניח ה"ז מותר נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה הרי זה אסור נתנו במגדל אפילו גבוה מאה אמה הרי זה אסור בטרקלין אפילו [יא] מצויר מסוייד הרי זה אסור מכסין ולא פוקקין ואם היה פקק (כה) [יב] [ה"ז מותר] (ו) כמה יהא בנקב כדי שתכנס בו אצבע קטנה של קטן נקורי (כו) [תבשיל] וקלח של כרוב וכל דבר שיש בו לחה אסור ר"ש בן מנסיא אומר יזרוק את הניקור ואוכל את השאר פטריות אסורות מפני סכנת נפשות נקר בתאנה ונעשית גרוגרת בתמרה [יג] ונעשית יבשה שתיהן מותרות (ז) ראה (*ז) צפור שנקרה בתאנה ועכבר מנקר באבטיח שניהן אסורין שאני אומר שמא נקורין היו (ח) אבטיח שניקר ואכלו ממנו עשרה בני אדם השאר הרי זה אסור

וכן חבית שנתגלתה ושתו הימנה עשרה בני אדם השאר הרי זה אסור : כא (ט) אין (כז) [מערבין] תרומות טהורות תלויות זו בזו אבל (כח) [מערבין] תרומה שנטמאת בולד הטומאה עם תרומה שנטמאת באב הטומאה אף על פי שמוסיפין טומאה על טומאתה (כט) [אם אמר (י) תלויה טהורה] היא הרי זו טהורה אם אמר הריני מניחה עד שאשאל עליה ה"ז (ל) [טמאה] נולד (לא) [לככר] ספק טומאה (לב) [ובתוך ידו ספק טומאה שעל גבי השלחן] נוטלה ומניחה במקום המוצנע: כב (כ) חבית שנשברה בגת (לג) [התחתונה [יד] והעליונה] טמאה הכל מודים שתרד (לד) [ותדמע ואל ידמענה] ביד : כג (ל) סיעה (*ל) של בני אדם שאמרו להם נכרים תנו לנו א' מכם ונהרגהו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולן יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל (מ) אבל אם ייחדוהו להם כגון שיחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו [טו] א"ר יהודה בד"א בזמן שהוא [מבפנים והן] מבחוץ (לה) אבל בזמן שהוא מבפנים והם מבפנים הואיל והוא נהרג והן נהרגין יתנוהו להן ואל יהרגו כולן וכן הוא אומר (ש"ב כ) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה וגו' אמרה להם הואיל והוא נהרג ואתם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כולכם ר"ש אומר כך אמרה [להם] כל המורד במלכות [בית דוד] חייב מיתה:

פרק ח

א הזורע (א) [פשתן] של תרומה עד שלא הביא שליש [א] יופף משהביא שליש יקיים דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשוגג עד שלא הביא יופף משהביא שליש יקיים במזיד זה וזה (ב) [יופף] : ב הזורע תוספת של תרומה וסאה עולה מתוך [ב] מאה גדוליהן חולין (א) גדולי (ג) הקדש [ג] חייבין עליהן] קרן וחומש על מקום אחר אלא לפי חשבון (*א) וחייבין בחלה הידים והטבול יום אין פוסלין בהן (ד) [כדרך שפוסלין] בחולין (ב) הדש כיצד יעשה מביא קפיפה ותולה בצואר בהמה ונותן לתוכה חולין (ה) ר"ש אומר נותן לתוכה כרשינין והן יפות לה מהכל: ג (ג) מאה לגינין של תרומה ואחד של חולין כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה לא יעלה (ו) שאין קרקע עולה באחד ומאה תלש יעלה ובלבד שלא יתכוין ויתלוש (ד) ר' שמעון אומר אף יתכוין ויתלוש ויעלה באחד ומאה : ד (ה) (ז) ליטרא מעשר ראשון שנטעה והרי בה כעשר לטרין חייבת בתרומה במעשר ראשון ובמעשר שני (ח) [ובמעשר ראשון שבה עושה אותה] תרומה ומעשרות על מעשר ראשון [שנטע] ליטרא מ"ש שנטעה והרי בה כעשר לטרין חייבת בתרומה ובמעשר ראשון ובמעשר שני חוזר (ט) [ד] [ומודד] את מעשר שני שנטע : ה המנכש עם הנכרי בחכית אע"פ שפירותיו טבל (י) [לא יאכל מפירותיהן עראי] ר"ש בן אלעזר אומר (ו) במוצאי שביעית עם ישראל מותר: ו [המפריש חבילי תלתן של מעשר הרי זה פודה את העץ ואת הזרע] רבי נתן בר יוסף אומר שתילי בצלים (ז) עד ג' שנים אסורין מכאן ואילך מותרין : ז (יא) תלתן שנפלה בבור של מים ר"מ אוסר ור' יהודה מתיר אר"ש בד"א בזמן ששקעה אבל לא שקעה הרי זו מותרת : ח (ח) תפוח שרסקו ונתנו תוך העיסה וחימצה ר' יוסי אומר

הגהות הגר"א (כ) מותרין : (כא) המסננים : (כב) יין תוסס כל זמן שהוא תוסס אין בו משום גילוי וכמה תוסס ג' ימים : (כג) תיבה : (כד) ותיקון : (כה) אמץ מותר ואם לאו אסור : (כו) רוטב : (כז כח) מרבין : (כט) תלויה שאמר טהורה היא טמאה ה"א ה"ז טמאה : (ל) טהורה : (לא) לו : (לב) ובין בידו ובין ע"ג שלחן : (לג) העליונה והתחתונה : (לד) ותטמא ואל יטמאנה : (לה) והן מבפנים :
(א) חיטים : (ב) יקיים : (ג) תרומה אין חייבין עליהן קרן וחומש ואין משלמין מהן : (ד) ואין פוסלין : (ה) מאותו המין : (ו) אפילו אחד של תרומה ומאה של חולין לא יעלה : (ז) בצלים של : (ח) ומפריש ממ"א תרומות ומעשרות : (ט) ופודה : (י) אוכל מהן ארעי עם הכותי לא יאכל : (יא) המפריש חבילי תלתן של מע"ש ה"ז פודה את העץ ואת הזרע :

נוסחאות כ"י

א) הדיחה : ב) חובשין : ג) אסורים משום גלוי : ד) בקרקעות סאה אחרים אומרים סאתים :

פרק ח [א] יופר : [ב] מאה חסר בכ"י : [ג] אין חייבין עליהן קרן וחומש ואין משלמין מהם קרן וחומש על מקום אחר אלא וכו' : [ד] ופודה :

אור הגנוז

[ה] חרירה : [ו] מותרין ואם סננן הרי אלו אסורין : [ז] המפנין : [ח] מהן : [ט] היין : [י] ובאלפסנה : [יא] מפוייח : [יב] חץ בה : [יג] ונעשית גרוגרת בתמרה ונעשית יבשה : [יד] העליונה בלא ו"ו : [טו] כולם :

חסדי דוד

לחמה : הציר והחומץ והמוריים כו'. קאי על משנה ד' ולאינך בפ"ח דתני דיני גילוי : מעין כל זמן שהוא מושך כו' מעשה שהלך ריב"ב כו'. בירושלמי פ"ח מובא המעשה להיפך ע"ש ומ"ש ומצא גבי זה הוא גומא מלשון וכמשק גבים : לגין שהניחו כו' נתנו בטרקלין כו'. ולא מהני בדיקה כמו בשידה ותיבה ואפי' מרוצף באבני שיש אסור כדאיתא בירושלמי ניתנה רשות לארץ ליבקע מפניו ולא ניתנה רשות לכלי ליבקע מפניו : מכוסים ולא פקוקים אסור פקוקים ולא מכוסים אם היה פקק חוץ ה"ז מותר כצ"ל וכ"ה בירושלמי : אין מערבין תרומות טמאות ותלויות זו בזו כצ"ל אבל טהורות דבעי שמירה בוודאי אסור: חבית שנשברה בגת כו'. קאי על משנה ט' בפ"ח. וכן הבבא של סיעה של בני אדם קאי על משנה י"ב שם. וכן נשים שאמרו להם כו':

פרק ח הזורע פשתן כרפ"ט מביא הזורע תרומה בשוגג יופך כו' ובפשתן מזיד יופך וע"ז תנא הכא דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה בדין הפשתן : הדש כיצד יעשה כו'. קאי על משנה ג' פ"ט והתוס' מביאה סברת ר"ש ועי' בב"מ פרק הפועלים דף צ. וכן בבא שאח"ז מאה לגינין הוא שם במ"ה והתוס' מוסיפה הטעם שאין קרקע עולה כו' : המפריש חבילי תלתן כו'. קאי על משנה ו' דפ"י ומשום דקתני התם אלא נותן העץ עם הזרע דמשמע דוקא לענין תרומה התמירו שצריך ליתנו לכהן משום גזל השבט כיון דקרא עליו שם תרומה הרי הוא לכהן אבל אין בו שום קדושה ואם הפריש חבילי תלתן למע"ש דידיה הוא וא"צ לפדות אלא הזרע באה התוס' לאשמועי כי אל גם שם קדושה על העץ . וע"ש בתוי"ט . ומה דאמר ר' נתן בר יוסף אמר כו' הוא מלתא באפי נפשה וקאי לפרושי המשנה ד' בפ"ט : תלתן שנפלה בבור של מים כו'. במ"י איתא לתוך הבור של יין וס"ד דוקא ביין דריחו חזק וכמו במ"ג שם קמ"ל התוס' כי אם שקעה במים אוסר ר"ש : תפוח שרסקו כו'. קאי על משנה ב' דפרק

מצפה שמואל

(צ) ירושלמי שם לח ובבלי שם וירושלמי מס' ע"ג פ"ב ושבת פ"א הל"ד : (ק) עי' ירושלמי פ"ח לה : (ר) ירושלמי שם : (*ר) מיי' פי"ח הל"ע וכתי"ק הכא דפליג וע"ש בכ"מ ובפי"ב מהלכות תרומות הל"ד : (ש) ירושל' שם : (*ש) מיי' פ"א מהלכות רוצח הל"ט: (ש*) מיי' שם וגרס' אסורין: (ת) שם : (א) שם : (*א) מיי' שם הל"ח : (ב) שם ובבלי מס' ע"ג ל. : (ג) ירושלמי שם לו: (*ג) מיי' שם הל"י : (ד) שם ובבלי שם ל. : (ה) שם : (*ה) מיי' שם הל"ג: (ו) שם:(ז) ע"ז ל. וירושל' שם:(*ז) מיי' פי"ב שם הל"ג:(ח) ירושל' שם ובבלי שם וירושל' ע"ז פ"ג הל"ח ושבת פ"א הל"ד: (ט) עי' פסחים יז: וירושל' פ"ח ושם ספ"א : (י) ירושל' פ"ח מ. ופסחים פ"א (הל"ח פ"ג הל"א) : (כ) שם כ: וירושל' שם ושם ; (ל) שם לח. : (*ל) עי' מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הל"ה טוש"ע יו"ד סימן קנז: (מ) ירושל' ב"ק פ"ג הל"א : (א) מיי' פ"א הלכה כב : (*א) ירושלמי פ"ו לא : (ב) ירושלמי פ"ט לה ובבלי ל. : (ג) ירושלמי פ"ט לט. : (ד) ער"ש ספ"ה סגירסא ר"י : (ה) נדרים נח: ירושלמי שם לח: ועספ"ז : (ו) שם ושם לט. : (ז) עי' ירושלמי פ"י לט ומ. ופ"א דחלה שבת פ"ג הל"ג פסחים פ"ב הל"ד ועי' בבלי מנחות נה. :

מנחת בכורים

גורר אבל בין שיניו דליכא מראית העין משפשף כלומר דמוצצו ואין חושש לאיסור דם דדם מהלכי שתים מותר : יב בתבואה . שנמצאים בתבואה דנעשה בעודה מחוברת : חייב . משום שרץ השורץ על הארץ : הזיז . מין תולעת אלא שבעדשים זיז שמה : שבכליסין . מין קטניות : פטור . דמעלמא הן גדלין ובפירשו אפילו על גוף הפרי אף שחזרו לתוך הפרי אסורין משום שרץ השורץ : שבעיקרי אילנות. דנעשה במחובר הוה כשרץ השורץ על הארץ אף דלא פירשו : מותרין . כנוסחת הגר"א דנעשה בתלוש ולא פירשו : המסננין . גרסינן כנוסחת הגר"א וה"פ אם מתמירין ע"פ שלא כדין הוה דרך מינות בזה כיון דמותר הוא : והמברך על החמה . אף שלא בתקופתה מכ"ח שנה לכ"ח שנה אלא מברך בכל עת הוה דרך מינות דנראה כעובד לחמה : יג גילוי . אם היו מגולין בלילה לא חיישינן שמא שתה נחש מהן וסכנתא לשותן משום ארס נחש דבהני אין נחש שותה מהן : ור"ש אוסר . בירושלמי הגירסא כדבש דבדבש שותה : יד משמרת אסורה . שהארס עובר דרך המשמרת לכלי : ר"נ אומר . בירושלמי אם היה התחתונה פקוקה וכו' ר"י אומר אם היה התחתונה מכוסה וכו' ואיכא בינייהו פקיקה דלר"נ בעינן פקיקה ולר"י כיון שמכוסה אינו יורד למטה ומיירי בשלא עירב אבל אם עירב אסור דמתערב הארס עם המים והיין ויוצא דרך המשמרת : טו כלה באור . ובשיצא הפת שלם מן התנור אבל אם נפלה לחתיכות אסור דהאור לא כלה להארס לכן כיפול הפת : טז מותרים . דאין הנחש שותה מהן : ואם לאו . שאין בנ"ט ה"ל כמים בעלמא : עובטין . תפוחין קטנים ודורמסקיות תפוחין גדולים כיון שנתרככו והוי לחולה מסתמא איכא במים בנ"ט וה"ל כמי כבשין : וחיממן . גרסינן אף לר"נ שבפת כלה הארס מודה במים שהכלי מפסיק בין האור להמים : שמעלין הבל . והנחש ירא לשתות מפני הבלו : יז לא ישפכם . שמא ידרוס אדם ברגלו על הארס ויזיקנו : לא בהמת אחרים . אף שוכרה דמ"מ מזיק לפי שעה אבל שוכרה של עצמו מותר דהדרא בריא אבל בהמה אף של עצמו לא : לא ירבין . להשכיב העפר : סריטה . שאין הבשר חלק אבל גב היד וגב הרגל ורזומני דאפי מותר : כמה הן בקרקעות . שהארס בטל בהן : מ' סאה . אבל פחות אף בקרקע אסורין אם נתגלו : מפוזרין . ויש להם המשך אי בזה בטל הארס : חבית של שייטין . והוא חבית של חרס ששטין בו על פני המים ואם יש בו כ"כ מים שתהא החבית מתמלא מהן הארס נאבד בהם : יח מושך . המים מהלכים כדרך נהר : ומצא גבא . בירושלמי מבואר שהיו הגשמים מטפטפין לתוכו ומחמת טרדת עפטוף הגשמים אין הנחש שותה מהן : יט תוסס . סמוך למוצאו מן הגת : כ בשידה תיבה . דמסתמא איכא בהן נקב קטן כדי אצבע קטנה של קטן אא"כ בדק וראה שאין בו נקב כזה וכן בתיקן : מצויר . שאין הנחש ירא מחמת זה : מכסין ה"ג כיסה ולא פקקו אסור דבכיסוי לחוד הנחש מגלגו עד שיפקוק במגופה בתוך הנקב ויצוה בטיט מחוץ הכי מפרשינן בירושלמי : כמה יהא בנקב . שאסור משום גילוי : נקורי . שנמצא נקור כיון שיש בו ליחה הארס מזיק וחיישינן שמא הטיף הנחש הארס לתוכו : פטריות . שהנחש מנקר בהן והן לחין . עי' פר"ח ביו"ד סימן פ"ד ס"ק כ"ט ובסימן קס"ז : שתיהן מותרות . שהצימוק והיובש מבטל הארס : שמא נקורין היו . מתחלה מחמת נחש ואף דבאיסור כה"ג לא חיישינן שמא במקום נקב ניקב כגון שבא זאב ונטל בני מעים חמירא סכנתא מאיסורא : השאר ה"ז אסור . דלפעמים הארס יורד למטה וכמעשה שאירע שאכלו ממנו עשרה ולא מתו והי"א מת כמבואר בירושלמי כאן ובבבלי בפ"ב דמסכת ע"ג : כא טהורות תלויות . ספיקות בודאי דתטמא הספק טומאה להטהורה ואסור לטמא תרומה וכן תלויות זו בזו שמא זו טהורה וזו טמאה דגם בתלויה מוזהר על שמירתה (עי' במ"ת פ"ה) : בולד הטומאה . ולד ולד והיינו שלישי : עם התרומה שנטמא באב הטומאה . נעשה שלישי שני : ה"ג תלויה שאמר טהורה היא טמאה היא ה"ז טמאה אם אמר וכו' ה"ז טהורה . דאם לא היה בדעתו לשאול א"כ אסח דעתיה מיניה ונפסלה בהיסח הדעת אבל אם הניחה עד שישאל שומרה בטהרה וכשנמצא טהורה הרי היא טהורה . וער"ש פ"ז מ"ת בטהרות קצת הנוסחא בשנוי והק"ע בפסחים שפירש עד שאשאל שמניחה עד שישאל והדרה לטיבלה שבה בזה למעיין: בין בידו בין ע"ג השולחן. כנוסחת הגר"א צריך לשמרה ולהצניעה דגם בתלויים מוזהר על שמירתה וכר"א במ"ת פ"ח : כב ה"ג חבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה חולין טמאים . וקאי על משנה יו"ד בפ"ח דפליגי בחבית שמן שנשפכה אם אינו יכול להציל רביעית בטהרה לר"א תרד לחולין ולא יטמאנה ביד ולר"י מותר לטמאות ביד ואמר דפליגי דוקא בנשפכה בהא מותר לטמאות לר"י אבל בנשברה ונוטף מעט מעט דחזי להדלקה אף דאיכא הפסד חולין אין לטמאות דהפסד מועט הוא אבל ביין פליגי אף בנשברה (עי' מ"ס) דשם אינו ראוי למידי כמבואר בספ"ק דפסחים ולפי דקאי על מ"י לכן לא פירש דמיירי בשמן דממילא בשמן מיירי כמו במשנה : כג שבע בן בכרי . איכא מ"ד דביחדוהו לחוד מותר ואיכא מ"ד חייב מיתה כשבע בן בכרי שהיה מורד במלכות בזה מותר : יתנוהו . עי' סנהדרין ע"ד ד"ה יצא רחש : ה"ג שהוא מבחוץ . כנוסחת הגר"א והיינו שהרוצח מבחוץ וכולם בפנים דאיכא ספיקא שמא ינצל לכן לא ימסרו אא"כ יחדו אבל בכולם בפנים מותר למסרו : בחכמתה . שגילתה טעמו של דבר ושבע בן בכרי קא מתפי קרא : כל המורד . עיקר טעמא דחייב מיתה לכן גוותה למסרו :

פרק ח א הזורע פשתן . דבפשתן עיקר משום קסמין קא גדלי מ"מ ס"ל לר"מ דמשהביא שליש כיון דשם תרומה חל עלה יקיים ולא יופך אבל ר"י ס"ל דדמו לשאר תרומה שנזרעה עד שלא הביא שליש חלוק שוגג ממזיד משהביא שליש יקיים אף בפשתן דאיכא תשא דסברי דמשום זרע הוא עיקר תרומה ויהנה מקסמין ולנוסחת הגר"א דלא גרס פשתן לר"מ עד שלא הביא שליש יופך בין בשוגג בין במזיד ולר"י חלוק שוגג ממזיד דבשוגג יופך ובמזיד יקיים אבל משהביא שליש אף בשוגג יקיים וגרסינן נמי במזיד זה וזה יקיים ומשנה דידן דמבואר דמחלק בין שוגג למזיד בלא הביא שליש ר"י היא: ב תוספתה תרומה . הוא שתרם וחזר והוסיף: סאה עולה מתוך מאה . שנתערבה תרומה בחולין במאה ועלתה סאה מתוכה וזרעה : גידוליהן חולין . דגידולי תרומה תרומה אינו אלא מדרבנן מגזירת י"ח דבר כמבואר בפ"ק דשבת ובאלו דאינה תרומה גמורה דבסאה העולה לא אמרינן הוא סאה שעלתה אלא תרומה וחולין מעורבין לכן גידוליהן חולין : גידולי הקדש . נוסחא משובשת היא וגרסינן לה כנוסחת הגר"א גידולי תרומה וכו' ואין חייבין קרן וחומש אם אכלה זר לשלם הקרן מחולין להעשות כתרומה אלא משלם דמיה ומחומש פטור לגמרי : ואין משלמין מהן . למקום אחר אלא לפי חשבון . אם אכל תרומה משלם מגידולי תרומה לפי חשבון החולין שיש בגידולין כגון אם זרע סאה ונעשו שתים משלם מהגדולין פי שנים דמחצה חולין ומחצה תרומה דהא דגידולין תרומה אינו אלא מדרבנן דאף דגם התרומה שבתוכה חולין הוא מ"מ אי לשלם מזה למ"ח שהרי צריך ליתן מתנה לכהן מתורת תרומה דמעיקרא : וחייבין בחלה . דלא הוה אפי' כמדומע דפטור מן החלה : ה"ג הדש כיצד יעשה . כנוסחת הגר"א ומיירי מגידולי תרומה דאסור לחסום פי הפרה למנעה מלאכול כדכתיב לא תחסום שור בדישו ואין להניחה לאכול מגידולי תרומה דתרומה הוא מדרבנן : קפיפה . סל : חולין. מאותו המין שדשה וכן הגיה הגר"א בהדיא : ג וא' של חולין . שזרען ביחד : כולן מותרין . דהקינו שא' של חולין מבטל ומתיר מאה של תרומה והגידולין חולין : שאין קרקע עולה . דכל א' מופרש בפ"ע ואף בא' של תרומה ומאה של חולין לא יעלו וכן הגיה הגר"א בהדיא : תלש יעלה . גרסינן דשוב נתערבו : שלא יתכוין . דס"ל כמבטל איסור במזיד : אף יתכוין ויתלוש . דעיקרו לתלישה מכוין : ד מע"ר . הטבול לתרומה מעשר : בתרומה . שהרי ניתוסף גידולין והוה טבל : ה"ג ומפריש ממ"א תרומת מעשר על מע"ר . כלומר דאותו הליטרא לא בטלה והוה טבול לתרומת מעשר כתחילה ואף שמפריש תרומה ומעשר גם על אותו הליטרא זה אינו אלא מדרבנן וגידולי היתר אין מעלין את האיסור : חוזר ופודה . גרסינן הליטרא שנטעה אף שהפריש מזה מע"ש לא נפטר בזה הליטרא שטבול למע"ש שהרי היא עתה כבתחילה : ה המנכש . שעוקר עשבים המעורבין : אוכל מפירותיו ערחי . גרסינן כנוסחת הגר"א דמירוח נכרים פוטר מה"ת ולכן אף שגידולי טבל טבל בדבר שאין זרעו כלה מ"מ מותר לאכול מהן עראי דהוא מדרבנן: עם ישראל. התשוד על השביעית מותר דגידולי היתר שניתוסף בשמינית מעלין איסור הגדל בשביעית ומותר לסייעו דמלאכת היתר הוא ועניין בפ"ע הוא : ו חבילי תלתן . שהפרישן בקישן קדוש ופודה גם את העץ אבל אם כתבן מתחילה אינו קדוש אלא הזרע (עי' מ"ו פ"ו) : שתילי בצלים . דהוא דבר שאין זרעו כלה דאסור בגידולי טבל כמבואר במ"ו פ"ט עד ג' שנים שזרען ג"פ הוה אין זרעו כלה אבל ביותר מותר ובירושל' הגירסא ג' גרנות והיינו ג' פעמים : ז ר"מ אוסר . דאף נעל"פ אסור : ור"י מתיר . דעץ במים נעל"פ הוא אף מתלתן שקעה

(יא*) אין חימוצו חמץ אחד נותן טעם לשבח וא' נותן טעם לפגם זה וזה אסור דר"מ רש"א (ס) לשבח אסור לפגם מותר כגון החומץ שנפל לגריסין וגריסין שנפלו לתוך הבור של מים תמרים שנפל על גביהן יין גרוגרות שנפל על גביהן שמן [הרי זה] אסור ור"ש מתיר: ט (יב) [שאור (*ט) של תרומה (י) שנפל לתוך העיסה והגביהו ואח"כ נתחמץ מותר (כ) שאור של שביעית שנפל לתוך העיסה ידע בו ואח"כ נתחמץ [ס] מותר] שאור של תרומה ושל שביעית שנפל לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחימצו אסור לזרים ר' אליעזר בר' שמעון (ל) מתיר לזרים היה בזה כדי לחמץ ובזה כדי לחמץ ונצטרפו וחימצו אסור לכהנים ר' אליעזר בר' שמעון מתיר לכהנים: י (*ל) יין של תרומה שנפל על גבי (יג) [ו] [יין] וכן שמן של תרומה שנפל על הפירות ידיחן והן מותרין (יד) [וכן] על גבי יין יקפה אותו והיין מותר נפל על גבי ציר יקפנו כדי שיבטל טעם שומן שבו: יא (מ) כלים שסכן בשמן טמא וחזר וסכן בשמן טהור או שסכן בשמן טהור וחזר וסכן בשמן טמא ר' אליעזר אומר אחר הראשון אני בא וחכ"א אחר האחרון שר' אליעזר אומר (טו) יהא אדם סך את כליו שמן טמא וחוזר וסכן בשמן טהור כשהן מוציאין אין מוציאין אלא מן הראשון וחכ"א (טז) יהא אדם סך את כליו שמן טהור וחוזר וסך שמן טמא כשהן מוציאין אין מוציאין אלא מן האחרון כלים שסכן שמן טמא ונגבם משתמש בהן בטהרה חזרו ויצאו מהן משקין טמאין: יב (נ) קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב [ז] [בישל בה (בשר) חולין לא יבשל בה תרומה] תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשלן ה"ז בנותן טעם: יג היו לפניו שתי קדירות אחת של תרומה ואחת של חולין ולפניו מדוכה אחת של תרומה נתן לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזה מהן נתן [הרי אני אומר לתוך של *חולין נתן] היו לפניו שתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניו קדירה אחת של חולין נתן מאחת מהן ואין ידוע מאיזה מהן נתן הריני אומר מתוך של חולין נתן היו לפניו שתי קדירות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהן שתי מדוכות אחת [של תרומה וא'] של חולין (יז) נתן משתיהן ואינו יודע אם מזו לתוך זו ואם זו לתוך זו הריני (ס) אומר תרומה לתוך תרומה נתן וחולין לתוך חולין נתן ואם היה טבל מעשר ראשון ומעשר שני הרי זה אסור שלא התירו ספק (יח) [דמוע] אלא בדבר שיש לו מתירין: יד (ע) חתיכה אסורה שנתערבה בחתיכות אפילו הן אלף כולן אסורות הרוטב בנותן טעם אם נמחה ה"ז בנותן טעם חתיכה של חטאת שנתערבה במאה חתיכות של חולין וכן פרוסה של לחם הפנים שנתערבה בק' פרוסות של חולין הרי אלו יעלו [ר' יהודה אומר לא יעלו] חתיכה של חטאת טמאה שנתערבה בק' חתיכות של חטאת טהורה וכן פרוסה של לחם הפנים [טמא שנתערבה בק' פרוסות של לחם הפנים] טהור הרי אלו יעלו רבי יהודה אומר לא יעלו [ח] וכן בחלות תודה (פ) טבל ויין נסך מין במינו כל שהוא ושלא במינו בנותן טעם ושאר כל האיסורין בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם:

פרק ט

א דג טמא שכבשו עם דג טהור (א) [וכן] (א*)גרב שמחזיק [א] סאתים שבו משקל עשרה (ב) (*א)[זוז ביהודה] שהן [ב] עשר סלעים בגליל דג טמא צירו אסור רבי יהודה אומר רביעית בסאתים ר' יוסי אומר א' מששה עשר בו (ב) א"ר שמעון בן מנסיא אין לך גרב שמחזיק סאתים (ג) [שאין בו] משקל עשרה (ד) [זוז] ביהודה שהן [ג] י' סלעים בגליל דג טמא שאין בו רביעית (ה) א"ר יוסי בר יהודה (ג) בר"א בזמן ששולה ומניח לפניו ומצא בו כשיעור הזה אבל אם היה נוטל וזורק ראשון (א) אע"פ שמצא בו יתר מכשיעור הזה מותר: ב (ד) דג טמא שכבשו עם דג טהור מדיחו ומותר דג טמא מליח ודג טהור תפל אסור דג טהור מליח ודג טמא תפל מותר דג טמא שבשלו עם דג טהור (ה) רואין אותו כאילו הוא קפלוט אם יש (ב) נותן טעם אסור ואם לאו מותר: ג (ו) אלו הן מיני חסיות הלוף והשום והבצלים והקפלוטות ר' יהודה אומר אין לך מיני חסיות אלא קפלוט בלבד: ד ר' יוסי אומר (*ו) כובשין בצלין של תרומה בחומץ של חולין ואין כובשין בצלין של תרומה בחומץ של תרומה ואין צריך לומר בצלים של חולין בחומץ של תרומה ר' עקיבא אומר כל המתבשלין זה עם זה (ו) מותרין (ז) עם הבשר בשר בבשר אסור (ח) [וכולן שנתבשלו זה עם זה הרי אלו] אסורין רבי אליעזר אומר (ז) כבד (*ז) אוסרת (ג) ונאסרת רבי ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה אומר שלוקה אוסרת ואינה נאסרת (ט) [מתובלת] אוסרת ונאסרת: ה (ח) ביצים טהורות ששלקן עם ביצים טמאות אם יש בהן בנותן טעם אסורות ואם לאו מותרות ביצים ששלקן ומצא באחת מהן אפרוח אם יש בהן בנותן טעם אסורות ואם לאו מותרות (ט) ניעולי ביצים מותרין באכילה ביצים מוזרות נפש יפה תאכל מצא באחת מהן דם זורק את הדם ואוכל את השאר: ו (י) אוכל אדם דגים וחגבים בין חיין ובין מתים ואינו חושש (כ) יין של תרומה שנפל לתוך המורייס אסור לזרים (ד) ר' אליעזר בר' ישמעאל מתיר לזרים: ז (ל) נותן אדם דבילה וגרוגרות לתוך המורייס כדרך שנותן את התבלין (י) לא יסחטם להוציא מהן משקין בתבלין מותר מפני שהן מלאכתן (מ) צורר את התבלין ונותנן לתוך התבשיל אם בטל טעמן מותרין ואם לאו אסורין: ח אין עושין את היין אלונתית ואת השמן ערב [ואם עשה את היין אלונתית ואת השמן ערב] סך את השמן ואין סך יין [וחומץ] השמן דרכו לסיכה יין [וחומץ] אין דרכן לסיכה: ט (נ) דבש תמרים ר' אליעזר אומר חייב במעשרות א"ר [ד] נתן מודה ר' אליעזר שפטור מן המעשרות אבל אומר היה ר' אליעזר (ס) שלא יאכל מן הדבש עד שיתקן [את] התמרים מודה ר' אליעזר שאם תקן התמרים ודובשן באספמיא שמותר (ע) דבש תמרים [ר' אליעזר] מטמא משום משקה א"ר נתן מודה ר' אליעזר שאין זה מטמא (ה) משקה על מה נחלקו

הגהות הגר"א (יב) שאור שנפל לתוך עיסה ואין בה כדי לחמץ והגביה ואח"כ נפלה אחרת ואין בה כדי לחמץ ונתחמץ מותר : (יג) פירות : (יד) שמן : (טו טז) לא : (יז) ואחת של תרומה : (יח) מדומע :
(א) כל : (ב) זין שביהודה : (ג) שבו : (ד) זין : (ה) ציר : (ו) אין : (ז) אלא : (ח) וכל המתבשלין עם הבשר : (ט) מבושלת : (י) אבל :

אור הגנוז

ס] אסורה : [ו] על גבי פירות : [ז] חלב לא יבשל בה בשר : [ח] וכן במנחות : **פרק ט** [א] מאתים : [ב] חמש : [ג] חמש : [ד] רבי אלעזר :

נוסחאות מכ"י

א) ראשון : ב) בו בנותן : ג) ואינה נאסרת : ד) רבי שמעון ברבי אלעזר : ה) משום :

חסדי דוד

סמכר וכאן אשמעינן דר"י פליג ועי' בע"ז דף ס"ח דפליגי אמוראי לפרש פלוגתייהו במאי פליגי : **שאור** של תרומה ושל שביעית כו'. בערלה פ"ב משנה י"ד איתא שאור של תרומה ושל כלאי הכרם וס"ד דדוקא בתרומה וכלאי הכרם דאיסורן בחומרא זו שהם למעלה מס' הוא דסברי רבנן דב' איסורין מצטרפין קמ"ל הכא דה"ה תרומה ושביעית דתרומה בק"א ושביעית בס' בהאי נמי אמרו רבנן דמצטרפין ואסור לזרים . ויש להגיה כאן ר"ש במקום ראב"ש וגירסא זו מוכחת מן הירושל' ע"ש : **קדירה** שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב בשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל ה"ז בנותן טעם כנ"ל והשאר כמתק וכ"ה בזבחים בפרק דם חטאת דף לו : **היו** לפניו ב' קדרות כו' עד אלא בדבר שיש לו מתירין . כל דברים הללו כבר נשנו לעיל בספ"ו בדין תערובות יבש ביבש והכא קתני דה"ה בתערובות לח בלח וגם ה"נ ל"ל דמיירי במין במינו : **טבל** ויי"נ כו'. מייתי לה בשלהי ע"ז ואמרינן התם דיי"נ בכ"ש משום חומרא דע"ז וטבל משום דכהיתרו כך איסורו דחטה אחת פוטרת כל הכרי ע"ש ובירושלמי איתא טעמא אחרינא בטבל ועי' במש"ל בפ"א דדמאי :
פרק ט דג טמא וכו'. וכ"ה במשנה ח' פרק י' וע"ש ברמב"ם ובר"ש והתוס' מביאה ומוסיפה דעת ר' יוסי ברבי יהודה דלא אמרינן חוזר וניעור . וזה שאמר בד"א בזמן ששולה מן הים ומניח לפניו כלומר ואחר כך זרקם כלם ביחד לתוך הגרב של טהורים ונמצא בו כשיעור הזה אז נאסר הכל אבל אם היה נוטל וזורק ראשון ראשון אע"פ שלבסוף נמצא אפילו יותר מכשיעור הזה מותר דקמא קמא בטיל ושוב אינו חוזר וניעור : ר' אליעזר אומר כבד אוסרת ואינה נאסרת ר' ישמעאל בריב"ב אומר שלוקה אוסרת ונאסרת וכו' כנ"ל וכ"ה בפכ"ה דף ק"ח : **אוכל** אדם דגים וחגבים כו'. זה קאי על נפש היפה שבבבא שלפני זה אבל אדם חשוב אסור לאכול גם אם הוא נפש היפה שלא ילמדו ממנו ויאכל גם אף מי שהוא שאינו נפש היפה וכדאיתא בס"פ אמר ר"ע בשבת : **יין** של תרומה שנפל כו'. ת"ק סובר שהיין משביח ונותן טעם במורייס לכן אוסר ור"א ברבי שמעון (כנ"ל וכ"ה בירושלמי) סובר שהיין אינו אלא לעבורי זוהמא אבל לעולם היין נפסד במורייס והלכך אסור ליתנו שלא להפסיד התרומה אבל אם נפל שרי לזרים שהרי נפסד ועי' במשנה רפי"א וכן הבבא שאח"ז נותן אדם דבילה מפרש דברי המשנה זו וגם הבבא אין עושין יין אלונתית כו' מפרש דברי משנה זו אבל עושין את היין טמלין ועי' בשבת דף ק"מ איזוהי גומלין ואיזוהי אלונתית : **דבש** תמרים רא"א כו'. קאי על משנה ב' דפרק המכר והתוס' מביאה כאן גם דברי

מצפה שמואל

(*ח) מיי' פט"ו הל"ד דלא כר"י : (ט) עי' ירושלמי פ"ב דערלה ו. וס"פ שם ועי' מס' ע"ג פ"ה הל"ד : (*ם) עי' מיי' פט"ו הל"ו וכ"מ שם : (י) ירושל' שם עי' שם : (כ) ירושל' פ"ב דערלה : (ל) שם שם :
וע"ש הגי' כגירסא ר"ש : (*ל) מיי' פט"ו הל"ו : (מ) עי' במשנה פ"ב דערלה ובירושלמי שם : (נ) זבחים נו. ועי' ירושלמי פ"א : (ס) יבמות פח: (ע) שם פב: וירושלמי פ"ב דערלה וע"ש הגירסא ועי'
בתוס' שם ד"ה דברי הכל : (פ) מס' ע"ג עג: ירושלמי שם פ"ב : (א) עי' ירושלמי ר"ה פ"א הל"ח: (*א) כד"ס זוז וכן בירושלמי פ"י והוא כאן ארבעה אלפים שמונה מאות ועשרה זוז הוא משני סאין אחד מתתק"ס: (ב) עי' ירושלמי
פ"י מ. : (ג) עי' ירושלמי שם ובמס' ע"ג פ"ב הל"ט : (ד) עי' ירושלמי פ"י : (ה) עי' ירושלמי פ"ב דערלה : (ו) נדרים נח: : (*ו) מיי' פי"א הל"ד : (ז) חולין קי: : (*ז) יו"ד סימן עג. וע"ש בביאורי הגר"א ס"ק יב ושם תמצא
טעם להגהותיו כאן : (ח) שם וירושלמי כאן פ"י מ: (ט) שם סב: : (י) עי' שבת לג: ותוס' שם ד"ה דלא : (כ) עי' ירושלמי פ"א וע"ז פ"ב הל"ו ודמאי פ"א ג. : (ל מ נ ס) ירושלמי שם : (ע) עי' ירושלמי נזיר פ"ו הל"א :

מנחת בכורים

שטעם . בקרקעות הבור של מים דכ"ע במים : **ח** אין חימוצו חמץ . דנוקשה הוא ומותר ובמשנה פ"י מבואר דאסור ופליגי בזה וכן מבואר בירושלמי : החומץ . של תרומה : ה"ז אסור . אף דלפגם הוא ור"ש מתיר דנטל"פ מותר : **ט** ואח"כ נתחמץ . כיון שבשעה שהיה התרומה בתוכו גוף האיסור נתבטל במאה וגם אז עדיין לא נתחמצה נתבטל כשמעלה האיסור אף שנתחמץ אח"כ בביטול הוא דנתחמץ וכאילו נתחמץ בשל חולין : ידע בו . אח"כ נתבטל ושוב אינו אוסר : אסור לזרים . ממ"נ אי משום תרומה אי משום שביעית וכיון דשניהם אסור לזרים מצטרפין בחימוצן : ר"א בר"ש מתיר לזרים . דמשנים וג' שמות אין מצטרפין אבל לכהנים דליכא אלא שביעית ואין בו כדי לחמץ לכ"ע מותר : אסור לכהנים ולזרים . גרסינן דשל שביעית לחוד מחמץ ואסור אף לכהנים : לכהנים . בנפל של תרומה ראשונה דשוב ה"ל של שביעית נטל"פ לכן מותר לכהנים אע"ג ס"ל כאבוה דספיחי שביעית מותרין : **י** שנפל ע"ג פירות . גרסינן כנוסחת הגר"א : וכן ע"ג יין . בשמן שצף ע"ג יין בפ"ע יקפה מעליו והותר היין דאינו מתערב . ע' תוס' מנחות (כב:) ד"ה ור"י שהביאו נוסחת התוספתא בע"ג . גבי יי"נ : נפל ע"ג ציר . בשמן שנפל על הציר : יקפנו . יקלוף מעל הציר כדי שיסיר מהציר טעם השמן דאוסר כדי קליפה טעם שמן שבו גרסינן : **יא** כלים שסכן בשמן טמא . ונגבו והטבילן ואח"כ סכן בשמן טהור ונפלט שמן מן הכלי וכגון מנעלים פליגי ר"א וחכמים איזה יוצא הראשון או האחרון וכן בהיפך : אחר הראשון אני בא . דהראשון נפלט ובריש' טמא בסיפא טהור : אחר האחרון . דהאחרון יוצא ובריש' טהור וסיפא טמא : וה"ג שר"א אומר לא יהא אדם וכו'. וכן הגיה הגר"א משום דנפלט הראשון דכשהמנעל בולע שמן הרבה נפלט הראשון : וחכ"א לא יהא. גרסינן משום דנפלט האחרון : ונגבם. ונגבם : בטהרה . ולא איכפת לן בהבלעה כיון שלא פלט אבל אם פלט כיון דליכא אלא טמא לכ"ע נטמא ואסור להשתמש בו בטהרה : **יב** לא יבשל . אח"כ הגעיל הכלי : בישל בשר חולין לא גרסי' : בנ"ט . שיטעמנו קפילא ואם שהה מעל"ע מותר דנטל"פ : **יג** מדוכה . עם בשמים של תרומה : וכתן . מן התבלין לתוך קדירה א' : לתוך של תרומה . שהרי רבו חולין על התרומה ומס"ת בעלי א"כ דתרומת תבלין מדרבנן ותלינן בשאני אומר : נתן מא' מהם . כלומר אף שמקודם שנתן להקדירה אם היה מסתפק היה נאסר התבלין כיון דלא נודע עד שנפל לקדירה הותר החולין : ואם היה . קדירה טבל או מע"ר או מע"ש וא' חולין לא תלינן בשאני אומר דאף אם נפלה למעשר נאסר ומאי הוים דנאסור הך נאסור הך : שלא התירו ספק . בנתערב אח"כ אחר התליה יש מתירין לשניהם אבל כאן דא' יאסור לא תלינן בשאני אומר : **יד** כולן אסורות . דהו"ל דבר חשוב ולא בטל : הרוטב . : נמחה . החתיכה דשוב לא הו"ל דבר חשוב : ה"ג פרוסות של חולין ס"א לא יעלו ובסיפא בחטאת טמאה שנתערב בטהורה פליגי ר"י ורבנן וה"ג ביבמות (פ"א ב') וה"ט דבריפא דאיכא הפסד מועט שהרי יכול למכור לכהנים וחתיכה ופרוסה דרכן למנות משום הפסד מועט לא מבטלינן ליה אבל בסיפא דאיכא הפסד מרובה פליגי ולת"ק יעלה אף דדרכו למנות דס"ל דאינו מקדש אלא י' דברים (והוא דתשיב שם בירושלמי י' דברים הוה כל שדרכו למנות דס"ל להאי תנא כל שדרכו למנות כמ"ש התוס' יבמות (פ"א א') ד"ה והלא) . המבואר בערלה בפ"ב אבל ר"י ס"ל דלא תעלה ואיכא דמוקים לה בנימוחה דת"ק ס"ל תעלה ולר"י לא תעלה דה"ל מין במינו ולא בטל לדידיה ובריש' דלכ"ע לא יעלו הייטו משום דמה"ת הוא וס"ל להאי תנא דאיסור מה"ת מין במינו לא בטל אבל בסיפא מיירי בטומאת משקין דרבנן לכן ס"ל לת"ק תעלה אף מין במינו ולר"י לא תעלה : בחלת תודה . כמו בלח"פ דטהורה בחולין לא יעלו וטמאה בטהורה יעלה לת"ק ולר"י לא יעלה : כל שהוא . דטבל הו"ל דבר שיש"מ ויי"נ אסור בהנאה ואסרוהו בכל שהוא :
פרק ט א דג טמא . כל גרב גרסינן : שהן חמש סלעים גרסינן . אם יש במשקל זה דג טמא בהגרב צירו אסור ואינו בטל לציר דג טהור : רביעית . ציר דג טמא בטל בסאתים : שיש בו משקל . גרסינן כנוסחת הגר"א והיינו אף שבדגים יש דג טמא א' מתתק"ס בסאתים דמשקל עשרה זוז הוא תלת תתק"ס מסאתים דאיכא רביעית ליר מזה דדג טמא עושה ליר מרובה מדג טהור ורביעית מסאתים הוה א' מקנ"ב דסאה כ"ד לוגין ולוג ד' רביעיות : ששולה גרסינן . פושט הדגים מן החיות ומניח לפניו דאז במונח דג טמא כשיעור עשרה זוז אסור אבל בזורק לאחוריו אמרינן שמא נאבד מן הדגים טהורים וה"ל ביטול נגד דג טמא ולכן מותר וכיון שהציר דרבנן אזלינן לקולא ועי' עילה כל דהו התירו : **ב** עי' חולין קיג ושם מבואר ג"כ דג טהור שמלחו עם דג טמא אסור ומפרשינן לה בגוונא דסיפא : אסור . שהמליח מבליע בתפל : כאילו הוא קפלוט. משערין אם היה קפלוט אם היה נותן טעם דא"א לידע בדג גופא שהרי שניהם מין א' : **ג** אלו הן מיני חסיות . המבואר במ"ו פ"י דנכבשין עמו אסורין דאגב חורפייהו בלעי ואוסרין אם הם של תרומה : **ד** בחומץ של חולין . אף שנפסד החומץ מה בכך כיון שהחומץ חולין אבל בחומץ תרומה שנפסד החומץ אסור אף שהבצלים משביחין והמה ג"כ של תרומה וכ"ש בבצלים של חולין דיגרע כח התרומה וליכא שבחא בתרומה כלל : אלא עם הבשר . גרסינן וכמבואר במשנה דכל איסור והיתר המתבשל זה עם זה מותר ואינו אוסר זה את זה במין א' אלא אם כן בשר איסור בהיתר דנותן טעם : ה"ג וכל המתבשלין עם הבשר ס"א אסורין . כנוסחת הגר"א דהיינו בשר איסור עם ירק היתר או ירק תרומה בבשר היתר אוסר דהבשר ממתק טעם הירק ומוסף טעם ונותן טעם : כבד אוסרת . מחמת הדם שבה אוסרת תבשיל שנתבשל עמה וגם היא נאסרת שבולע מן התבשיל אחר שנאסר או מיירי בכבד של איסור דאוסר ובכבד היתר נאסר מאיסור ובגמרא הגירסא אוסרת ואינה נאסרת דכיון שטרודה לפלוט שמנונית לא בלעי : ר"י בנו של ריב"ב אומר שלוקה אוסרת ונאסרת מתובלת אוסרת ונאסרת ה"ג לה ושלוקה הוא שנתבשל יותר מדאי בולע וכן מתובלת דרכיה ובולעת : **ה** ביצים טמאות . כגון ביצת אפרוח אבל טמאה ממש לא אסרה : ביצים שבילקן . פירושא דרישא דביצים טמאות הוא ביצת אפרוח : ניעולי ביצים . ששכו על רחם התרנגולת ונפל הביצה קודם זמנה מותרת באכילה ואין בה משום אמ"ה : ביצים מוזרות . דספנא מארעא שאינה מגידלה אפרוח ויושבה התרנגולת עליה ונתקלקלה : נפש יפה . שאין דעתו קצה באכילה זו : בא' מהן . אף בביצת זכר אם הוא עדיין על הקשר ולא נתפשט בחלמון זורק הדם ואוכל השאר וי"א בהיפך אם נמצא על החלמון אסור ובחלבון מותר : **ו** בין מתים . עכ"מ פ"א מהל' שחיטה בשם רבינו סעדיה דרק חיים מותר דבאסיפה והשיג עליו מהתוספתא זו ועיין תוספות חולין סד: ד"ה גיעולי וע"ז לח. ד"ה לעולם שהביאו זה : ואינו חושש לשחיטה דבאסיפה בעלמא סגי . ולא לאיסור אמ"ה ומ"מ אסורה לאוכלן כמו שהן משום בל תשקצו כמבואר בשבת (נג:) : מורייס . הוא ציר וקרבי דגים שנימוחו : אסור לזרים . שמשביח : מתיר לזרים . שנפגם טעם היין שבמורייס דלעבורי זוהמא הוא דמהני ולא לתת טעם : **ז** לתוך המורייס . ויאכל הם בעצמם : לא יסחטם . ויסליק הספרי דמאבד תרומה ואסור ומתניתין ר"פ י"א דאין נותנים גרוגרת ודבלה של תרומה לתוך המורייס מיירי בכה"ג : בתבלין מותר . ליתן לתוך התבשיל ולהסליק התבלין דדרכו בכך ומלאכתו לכך נעשית : אם בטל טעמן . בקדירה מותרין לזרים אף שהן של תרומה דתבלין עיקרן לטעמא עבידי וכשנתבטל לזרים הותר ובירושלמי הגירסא וחוזר ונתן לתוך קדירה אחרת אם בטל טעמן מותרין והיינו דבתבלין צריך שתי קדירות לביטול : את היין . של תרומה : **ח** אלונתית . יין ישן ושמן אפרסמון ומים צלולים דנעשה לסקר. בו אחר רחיצה : ואת השמן ערב . מעורב בבשמים דמפסיד ליה : ואם עשה . לא גרסינן ליה כנוסחת הגר"א : סך השמן . בעלמא קאי דשמן תרומה מותר לסוך דלכך נעשה אבל יין ותומן עיקרו לשתיה : **ט** דבש תמרים ר"א מחייב במעשרות . ס"ל דמשקין היוצא מהן כמותן והוה כפרי עצמה : א"ר נתן . פליג על ת"ק דלר"א פטור מן המעשרות : שלא יאכל. מן הדבש עד שיתקן התמרים . כשהוא מעשר הולך יפריש על התמרים לפי שצריך לעשר נגד התמרים ונגד הדבש שבהן וכי הדבש לפניו יראה כמה יחסר מהן וכמה נשתייר בתמרים שהדבש הזב מהן יחסר מגוף התמרים מעשרין: ודובשן באספמיא . ברחוק מקום אף שאין הדבש לפנינו יכול לעשר מהתמרים לפי תמרים דא"צ לעשר נגד הדבש אלא נגד התמרים עצמם ופליג על ר"ג בשם ר"א לעיל וכן מבואר בירושלמי : משום משקה . כמו ז' משקין י"ד שח"ט ד"ם יין דם שמן חלב טל מים דבש דבורים וס"ל לר"א דדבש תמרים נמי משקה הוא : מטמא . ואין המים בטל

נחלקו על שנתן לתוכן מים שר"א מטמא משום משקה וחכ"א הולכין אחר הרוב: י (פ) זיתים של תרומה טהורים יעשו שמן טמאים לא יעשו שמן ענבים בין טמאות בין טהורות לא יעשו דברי ר' מאיר ר' יעקב אומר מודה ר"א לר' יהושע בזיתים טהורין שיעשו שמן על מה נחלקו על זיתים טמאים (א)שר' אליעזר אומר לא יעשו ור' יהושע אומר יעשו וענבים טהורות יעשו וטמאות לא יעשו א"ר יהודה מודה ר' יהושע לר' אליעזר בזיתים [טהורים] ובענבים טהורות שיעשו על מה נחלקו על הטמאים שר"א אומר לא יעשו ורבי יהושע אומר יעשו אמר רבי לא נחלקו ר"א ורבי יהושע על זיתים טהורין שיעשו ועל (יא)[ענבים טמאים שלא יעשו על מה נחלקו על זיתים טמאים ועל] ענבים טהורות שר"א אומר לא יעשו (יב) [ה]: יא תרומה ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה (צ) לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות ולסוך דבר שדרכו לסוך כיצד לאכול דבר ב) שדרכו לאכול אין מחייבין אותו לאכול קנובות של ירק ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שעברה צורתו ר' חנינא סגן הכהנים אומר תרומה שנפסלה מלאכול אדם והכלב יכול לאכלה מטמא טומאת אוכלין ושורפין (יג) [אותה במקומה] כיצד לשתות דבר ג) שדרכו לשתות [ו] אין מחייבין אותו להיות גומע אניגרון (יד) [וסניגרון] [ז] ולשתות יין בשמריו (ק) החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ובולע ומטבל כדרכו ואינו חושש החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע כיצד לסוך דבר שדרכו לסוך סך אדם שמן ע"ג מכתו ובלבד שלא יטול במוך ובמטלית ויתן על גבי מכתו החושש בראשו וכל מי שעלו לו חטטין סך את השמן ואינו סך יין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה יין וחומץ אין דרכן לסיכה: יב יין של תרומה אין עושין אותו אלונתית(*ק)ואין עושין אותו(ר) [ח] ד) אנומלין ולא יתן משירי הכוס בידיו והאשה לא תדיח בו את בנה רשב"ג אומר יין של תרומה שנטמא או שנתגלה שופך ושונה ואינו חושש:

פרק י

א גרעיני [א] זיתים גרעיני תמרים וגרעיני חרובין כולן אע"פ שאין מכונסין אסורין ושאר כל הגרעינין מכונסין אסורין שאין מכונסין מותרין: ב קליפי פולין ושומשמין יש בהן אוכל אסורין אין בהן אוכל מותרין קליפי מלפפין אע"פ שאין בהן אוכל אסורין [קליפי אתרוג אסורין] גרעיני אתרוג מותרין (א) [ב] אתרוג אסורין מפני שהקאות אוכלת ה) קליפי אבטיח ומעי אבטיח (א) וקנובת (*א) ירק של תרומה ר' דוסא מתיר לזרים וחכמים אוסרין ר' יעקב אומר משמו הבכרות והסייפות אסורות באמצע קיץ מותרות: ג כשם שאסורות לאכול בתרומה [כך אסורות] בטבל ובמעשר טבל (ב) ובמעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שלא נפדו (*ב) המצולות והרקבונות של תרומה אסורות העלו אבק מותרות (ג) סובין של חדשות אסורות של ישנות מותרות עד (*ג) מתי חדשות אסורות כל זמן שבני אדם רגילין לחבוט בין הגרנות ר' אחא אומר ל' יום: ד (*ג)תלתן של תרומה שחפה בה בת כהן ראשה אין רשאה בת ישראל לחוף אחריה אבל (ג) [מעגלת] שערה בשערה: ה קטניות של תרומה אין עושין אותו טחינין ר' שמעון מתיר בכרשינין: ו (*ג) כמה יהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן אחד משמונה שבשמינית בד"א בשל דמאי אבל בשל ודאי [הרי] אפילו כל שהוא אסור (ד) בד"א [בטהורה אבל] בטמאה (ג) אפילו כל שהוא וכן אתה אומר בתרומות מעשר שבשאר כל הפירות (*ד) אם יש בה כשיעור הוא נותנה לכהן ואם לאו משליכה באור ושורפה: ז (ד*)פרתו של ישראל שילדה בכור מאכילה כרשינין של תרומה רבן שמעון בן גמליאל אומר ולא עוד אלא (*ד) שזכו לה כרשינין נותן אדם כרשיני תרומה לתוך שובכו ואינו חושש: ח (ה) עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין בתרומה (ד) [ולא] יצא הרוצח מחוץ לגבול עיר מקלטו בחזקת שכהן גדול קיים: ט בקרו (*ה) של כהן שהיה עומד אצל בקרו של ישראל וכן כליו של כהן שהיה נארג אצל כליו של ישראל הרי זה מדליק עליהן שמן שריפה ישראל שהיה יושב בחנותו של כהן הרי זה ממלא לו את הנר (ו) שמן שריפה עולה לעליה ויורד לדור [ג] לעשות צרכיו של כהן ולא לעשות צרכיו של ישראל אם היה שותף עמו בחנות הרי זה מותר וכן כהן שהיה מיסב בתוך ביתו של ישראל הרי זה מדליק לו את הנר שמן שריפה (*ו) אע"פ שעמד כהן והלך לו אין מחייבין אותו לכבותו עד שיתכבה מאיליו ישראל שנכנס לתוך ביתו של כהן להדליק לו את הנר ומבקש לילך טובל לו פתילה בשמן שריפה (ז) וכן בת ישראל שנכנסה אצל בת כהן ומבקשת לילך טובלת לה פתילה בשמן שריפה (ח) בת כהן שהיתה בידה נר מלא שמן שריפה בערב שבת עם חשיכה הרי זו נותנת לתוכו חולין כל שהוא ומדליקו: י (ט) סך כהן (*ט)עצמו שמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל ומעגלו על גביו (*ט) סך כהן עצמו שמן של תרומה ונכנס למרחץ ואין הזר נמנע [ד] מלמשמשו אע"פ שניסך הימנו (*ט) לא יתן כהן שמן של תרומה על גבי טבלא של שיש להתעגל עליהם רשב"ג מתיר: יא שמן של תרומה אין סכין אותו בידים טמאות נפל על גבי בשר משפשף אפי' בידים טמאות שמן של תרומה (*ט)אין חוסמין בו תנור וכירים ואין סכין בו מנעל וסנדל (י) לא יסוך את רגליו והוא בתוך המנעל ולא יסוך את רגליו והוא בתוך הסנדל אבל סך את רגלו ונותנה למנעל סך את רגלו ונותנה לסנדל סך הכהן עצמו שמן של תרומה (כ) ומתעגל על גבי קטובליא חדשה ואינו חושש: יב (ל) שמרים של (ס) [תרומה]ראשון [ה] אסור ושני מותר ר' מאיר אומר שני בנותן טעם ושל (ו) מעשר ראשון ושני אסור שלישי מותר(ז) [ור' יהודה אומר בנותן טעם ושל י) חדש ראשון ושני ושלישי אסור ורביעי מותר רבי מאיר אומר רביעי בנותן טעם שמרי נכרים שיבשו אסורין בהנאה: יג (ח) [ו] [התמד] של זב ושל זבה (מ)ראשון ושני טמא שלישי טהור בד"א בזמן שנתן לתוכו מים אבל לא נתן לתוכו מים אפילו עד עשירי טמא רבי אליעזר בן יעקב אומר שלישי אע"פ שלא נתן לתוכו מים טהור: יד לוקחין ושואלין מימי רגלים מכל מקום ואין חוששין שמא של נדות הן שלא נחשדו בנות ישראל להיות מכנסות מימי רגליהם בשעה שהן נדות: טו (*מ)אין מערבין תרומת תבואה וקטנית כאחד אבל מערבין שומשמין באפילים בעדשים וכל דבר שדרכו ליכבד משחרבה יהודה מהרה תבנה התחילו לערב תבואה בתבואה וקטניות בקטניות אבל לא תבואה בקטניות ולא קטניות בתבואה: טז (*מ)כהן שנתנו לו תרומה ומצא בו דברים אחרים הרי אלו אסור(ט) [ו]שמשלימין לבית

הגהות הגר"א (יא) זיתים וענבים: (יב) ור"י אומר יעשו: (יג) עם הטמאה: (יד) ואכסנרין: (א) קליפי: (ב) מענגת: (ג) אבל בטהורה: (ד) בחזקת שהן קיימין וכן לא: (ס) מע"ש: (ו) תרומה: (ז) ורמ"י שלישי: (ח) חרסין: (ט) ולא עוד אלא:

נוסחאות כ"י

א) שר' אליעזר אומר יעשו ור' יהושע אומר לא יעשו:ב) שאין דרכו: ג) שאין דרכו:ד) ולף: ה) אותן: ו) הקדש: בנותן טעם ומ"ר ראשון אסור ושני מותר ר"מ אומר שני בניתן טעם ושל הקדש ראשון ושני ושלישי אסור ורביעי מותר:

אור הגנוז

[ה] ור"י אומר יעשו: [ו] מחייבין אותו: [ז] ולשין יין בשמרין: [ח] זלח: פרק י [א] גלעני [ב] מעי אתרוג: [ג] לדות: [ד] מלמשחנו: [ה] ראשון ושני אסור ושלישי מותר ר"מ אומר שלישי [ו] חרסן: [ז] שהכל משליכים:

חסדי דוד

ר' נתן דחולק ואומר דלא נחלקו ר"א ור"י בכה"ג וכן הסכלא דבש תמרים ר"א מטמא קאי על משנה זו ור' נתן חולק: זיתים של תרומה טהורים כו'. מובאה בירושלמי פי"א ומבוארת שם: תרומה ניתנה לאכילה כו'. קאי על משנה ב' בפ"ח דשביעית דאיתא התם שביעית ניתנה לאכילה כו' ותני שם בסיפא וכן בתרומה ובאה התוס' לפרש כיצד כו': החושש בשיניו לא יגמע כו'. ויהא פולט משום דהוי הפסד אבל מגמע ובולע ולא נימא שזה הוא דבר שאין דרכו לשתות דלא שתי אינשי חומץ קמ"ל. וכל הני לרפואה דתני בהו לאיסורא הטעם הוא דהא מני למיעבד בחולין וכל דינים הללו שנוים הם בתוס' רפ"ו דשביעית:

פרק י ר' יעקב אומר משמו הבכורות כו'. קאי על קניבת ירק דאיתא ר' דוסא מתיר וקאמר ר"י משמו דלאו בכל קניבה שרי אלא בבכורות והסייפות שבאמצע הקיץ שהן קשות אבל כ"ז שהן רכות ודקות אפילו הקניבה אסור משום שראוים לאכילה ע"י הדחק: כשם שאסורות כו' ובמעשר טבל ובמע"ר שלא נטלה תרומתו כו'. ויתפרש מע"ר שלא נטלה תרומתו דומיא דהכיא דפ' שלשה שאכלו וכן במקומות אחרים דאיירי במע"ר שהקדימו בכרי שחייב בלוי להפריש גם תה"ג משום דכבר הידגן וכאן נטלה תרומת מעשר ולא נטלה ת"ג. ומעתה גם מה שאמר והקדש שלא נפדו צ"ל כמו התם שנפדו ולא נפדו כהלכתן מע"ש על אסימון והקדש על הקרקע: המצולות והרקבניות כו' כנ"ל וכ"ה ברמב"ם שם דין י"ג: תלתן של תרומה כו'. עי' ברמב"ם הל"ט וכב"מ שם. ועי' לעיל פ"ח: קטניות של תרומה אין עושין אותו טחינין. בריש חולין פירש"י טחינין מין מאכל שעושין מקטניות ותבלין מעורבין בהן והטעם דאסור משום דאין מצוין אוכלי תרומה מבריתן: כמה יהא בת"מ של דמאי כו'. קאי על משנה ח' בפ"ה והתוס' מבארה דלא בכל גוונא איירי: פרתו של ישראל כו'. דתנן סכדי דניחא ליה לכהן בזה ומ"ש רשב"ג ולא עוד אלא שזכו לו כרשינין נ"ל פירושו דמתיר אפילו להאכיל לאמו המניקה את הבכור כדי שתניק אותו יפה ויתמן וניחא לי' לכהן בזה ואין כאן גזל: ישראל שנכנס לתוך ביתו של כהן כו' ומבקש לילך כו'. פי' שלא נכנס לעשות מלאכה אלא הכהן רק אדעתא דהכי לטבול פתילה בשמן שריפה של הכהן ולהוליכה לביתו לצרכו אפ"ה שרי וזה הידוש גדול מכל מ"ש לעיל ובירושלמי אמרו ע"ז דמתחלה לא התירו אלא מפני הסכנה ולא עמד אח"כ שום ב"ד לבטל הדבר ונשאר בהיתרו: לא יתן כהן שמן של תרומה ע"ג טבלא כו'. עי' לעיל כפ"ק דדמאי הל"ו: שמרי נכרים שיבשו כו'. היינו בשלא תמדן שאז אסורין לעולם ואפי' יבשין אבל אם תמדן שנתן מים עליהם ואח"כ נתייבשו אם עברו עליהן י"ב חדש מותרין ועי' ביו"ד סימן קנ"ג סעיף ד: אין מערבין תרומת תבואה וקטנית כו'. נאו דוקא תבואה בקטנית אלא ה"ה תבואה בתבואה וכדמוכח מסיפא משחרבה יהודה התחילו לערב תבואה בתבואה כו' משמע דמקודם הי' אסור גם תבואה בתבואה וצריכין אנו לפרש גם ברישא דה"ק אין מערבין מיני תרומה זה בזה בין בתבואה בין בקטנית: סליק מסכת תרומות

מצפה שמואל

(פ) פסחים ספ"א ירושלמי פי"א: (צ) ירושלמי פ"ח דשביעית ופ"ב דמע"ש: (ק) ברכות לו.: (*ק) מיי' פי"ג הל"ג והגי' ועושה: (ר) עי' ירושלמי שבת פי"ב הל"ב: (א) עי' ירושלמי פי"א מב.: (*א) שם מיי' הל"י ויא: (ב) עי' ברכות מז ויש לכוין הגי': (*ב) מיי' שם הל"ג: (ג) שם יב: (*ג) שם הל"ב: (ג*) שם הל"ט: (*ג) עי' מיי' פ"ג הלט"ז והשגות שם: (ד) גיטין נג: (*ד) עי' כ"מ רפ"א מהלכות מע"ש: (ד*) עי' מיי' פ"ט הל"ט: (*ד) מיי' שם: (ה) ירושלמי שם שבת פ"ב הל"א: (*ה) מיי' פי"א הלי"ח: (ו) שם ושם: (*ו) שם הלט"ז יו"ד סימן שלא סעיף מ בהג"ה: (ז) שם ושם ושביעית פ"ד: וסנהדרין פ"ג הל"ם: (ח) שם מג. ושם: (ט) כריתות ז: ירושלמי מע"ש פ"ב ד: (*ט) שם הל"ח ועי' כ"מ שם: (*ט) מיי' שם: (*ט) מיי' שם הל"ו: (*ט) מיי' שם כל הענין: (י) שביעית פ"ח יד: ושבת פ"ד: (כ) עי' ירושלמי שבת פ"ג (ל) ב"ב נז. וירושלמי כאן מב. ושם ג: (מ) זבחים עט: וירושלמי שם ודמאי פ"א: (*מ) מיי' פי"א הל"ד: (*מ) פי"ב הלט"ו:

מנחת בכורים

בטל: הרוב. אם רוב מים הוה משקה ואם רוב דבש תמרים לא הוה משקה: י יעשו שמן. דעומדים לכך: טמאין לא יעשו. דחיישינן לתקלה שן יבגה מכן בשתיתן שלא להיתר הסקה אלא לשתיה: בין טמאות בין טהורות לא יעשו. דענבים חשיבי יותר מן היין אפילו בטהורים: ור"י אומר יעשו. דראוי להדלקה ולא חיישינן לתקלה אבל בענבים טמאות לא יעשו אף לר"י דיין אינו ראוי להדלקה ולזילוף דבר מועט הוא וחיישינן לתקלה: ה"ג בדברי ר"י מודה ר"א ור"י: על הטמאים. בין בזיתים בין בשמן: ה"ג בדברי רבי ועל זיתים וענבים טמאים שלא יעשו על מה נחלקו על הענבים טהורים: יא לסוך. כגון שמן: מטמא טומאת אוכלין. כיון דעדיין חזיא לכלב: ושורפין עם הטמאה. כנוסחת הגר"א דלא קפדינן לטמאותה כיון דלא חזיא לאכילה: אניגרון. מיא דסילקי: וסניגרון. אכסגרון מיא דכולהו שלקי דלא חזי לשתיה בעיניה אלא ע"י שמן: ויהא פולט. דזה לרפואה הוא ואינו לשתיה: ובולע. אף דרפואתו ממילא נעשית מותר וכן מטבל ירק בהומץ ואוכל: לא יערענו ויפלוט. דנראה לרפואה: אניגרון. מיא דשלקי עם שמן מעורב: ובולע. או בולע וי"מ דבלא אניגרון אף בבליעה אסור ואינו הותר אלא בבליעה ועי' אניגרון: במוך ובמטלית. דנראה לרפואה: יב אבל עושין אותן אנומלין. גרסינן והוא יין לדבש ופלפלין: משירי הכוס. של תרומה אין לאבדו בידיו אלא משמרו: בו. ביין: שופך ושונה. מותר לשפוך ואין בו משום הפסד דלא חזי למידי דלא חזי לזילוף ביין טבא שמא יבא לידי תקלה:

פרק י א גרעיני זיתים. של תרומה שנמלאים כשהכהן אוכל הפרי: אע"פ שאין מכונסין. שאין דעת הכהן עליהם אלא מפקירן מ"מ אסורין דחשיבי: ושאר כל הגרעינים. דיש בהן לחלוחית או שהן רכין וראוין לאכילה: אם מכונסין. שדעת הכהן עליהם ולא הפקירן: ב יש בהן אוכל. שנדבק האוכל בהן: קליפי מלפפין. ראוין לאכילה הן עצמם ולכן אסורים אף באינו מכנסן: ה"ג לא גרעיני אתרוג מותרין קליפי אתרוג אסורין מפני שהבריות אוכלין מהן כנוסחת הגר"א וה"ט דגרעינין לא חזי למידי אבל קליפין בני הכפרים אוכלין אותן: מעי אבטיח. גרעיני אבטיח: קמכת ירק. העלין העליונים שדרך לקנבן ולהשליכן: אוסרין. בעלים שבע"ה משליכים דאינם מעופשין אלא במקצת אבל המעופשין הרבה שגם העניים מזרקין אותן מותר לזרים לכ"ע: הבכורות. שבתחילת הקיץ והסייפות שבסוף הקיץ אותן הקליפין חזי לאכילה אבל לא הגדלין באמצע הקיץ: ג כשם שאסורות. הקליפין והגרעינים: ובמעשר טבל לא גרסינן וכן כנוסחת הגר"א דהיינו מע"ר שלא נטלה תרומתו: המצולות. מובדלות ומופרשות שהן הסיכין וגרועין לשון ויצל את מקנה אביכם (בראשית לא): והרקבניות. שנרקבו אבל עדיין ראוין לאכילה אסורות: העלו אבק. שהרקבון נעשה לאבק ועפר ולא חזי למידי מותרות: חדשות. תבואה חדשה שאינו נטחן היטב ונדבק קמח בהסובין לכן אסור אבל ישנות שנטחן היטב ואין קמח נדבק בהן מותר: לחבוט. השבלים בגרנות עד אותו זמן נקראים חדשים: ל' יום. מקצירתן הוה חדשים: ד שחפה. דכן דרך לחפוף בתלתן: לחוף אחריה. אסורה להנות מתרומה אף שכבר נמאסת בהפיפת הכהנת: אבל מעגלת גרסינן. שמדבקת שערה בשער הכהנת להתנות ומ"מ מותר אף שנדבק התלתן בה: ה טחינין. שטוחנין אותה לקמח והוא מאכל גריסין ותבלין מעורבין בו דאסור לשנות מברייתן כדבר שאין רגילין: בכרשינין. דעיקרו למאכל בהמה: ו ויוליכנה לכהן. כלומר שאין לשניתה במקום ספקר אי"כ כשהוא בעיר מחויב לטפל וליתן לכהן דאילו חוץ לעיר אינו חייב להביא מגורן לעיר: משמנה בשמינית. כלוג: אסור. לאבדה: ה"ג בד"א בטמאה אבל בטהורה אפילו כל שהוא צריך ליתן: ובשאר כל הפירות. דתרומתן דרבנן הוה כדמאי: ז מאכילו. גרסינן: כרשינין של תרומה. דבכור של כהן הוא: ולא עוד אלא שזכו לו. גרסינן זכו לו עוד בד"א שמותר ליתן בתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים ויאכלוהו ויהנה מהם: ח אוכלין בתרומה. בחזקת שהאדון והבעל קיימים: ט מדליק. הכהן עליהם שמן של תרומה הטעון שריפה כיון דבשביל הכהן הוא מדליק אף שהישראל נהנה ממילא שרי ואפילו שלא ברשות כהן: ויורד לחנות גרסינן וכן הוא בירושלמי: מותר. אף שגם הוא נהנה: טובלת לה. בשמן שריפה אף שנהנה דשעת סכנה היה והתירו וכשבטלה הסכנה עמדו בהיתרן כמו בתחילה: ומדליקו. דאילו בשמן שריפה לחוד אסור להדליק בשבת מטעם שמתוך שמצוה עליו לבערו חיישינן שמא יטה אבל במערב בחולין כיון דאינו חושש כ"כ שוב לבערו לא חיישינן שמא יטה (עי' בר"ש): י ומעגלו ע"ג. דכיון דכבר סך שרי הוא מחולל: שניסך. שמן ניסך ע"ג ישראל של שיש. דמפסיד האוכלין אף שאינו נבלע בתוך הטבלא: יא ידים טמאות. מטמאות התרומה: משפשף. שהרי כבר נתחלל לא שייך לא יחללו: אין חוסמין. למשוח בשמן תנורים חדשים כדי לחזקן דכן היה דרכן: בתוך המנעל. שמאבד למנעל ומפסיד התרומה: ונותנה בתוך המנעל. שכבר הותר בסיכתו שמחולל ועומד: ומתעגל. דאחר הסיכה הותר לעשות לכל דבר הרשות: יב שמרים של תרומה. שנותנים עליהם מים פעם ראשון ושני ושלישי להוציא טעם שמרים להעשות כמו יין: ה"ג ראשון ושני אסור ושלישי מותר. המים שניים אסורים אבל השלישים מותרים וכל הני תומרות מדרבנן ובמאה כדי מדתו מיירי דאילו ביתר אף בב' אסור: וכג' מותר הוא. אף ביש בו טעם יין: ה"ג ר"מ אומר שלישי בנ"ט. אם יש בו טעם יין אסור: ושל מעשר שני. דצריך להעלות לירושלים: ה"ג ראשון אסור ושני מותר ר"מ אומר בנ"ט: ושל חדש. בגמרא גרסינן ושל הקדש ומיירי בקדושת דמים שקדש לבד"ה שימכר ויביא דמיה לבד"ה אבל בקדושת מזבח כגון יין לנסכים לעולם אסור ומעשר דמאי לעולם מותר והכי מסקינן בגמ' (ב"ב דף צ"ז:) הוזכר בתוס' במסכת ע"ז ל"ד בד"ה דורדאי בסס"ד: יג התמד. והוא חרסן: זב וזבה. שהזב מטיל מי רגלים וממא שהטביע בלוע מהן: ראשון ושני. המים שהדיחו בהן פעם ראשון ושני מטמאין שמי רגלים מעורבין בהם: שנתן לתוכן מים. שהדיח אותן במים אז השלישי טהור לא הדיח במים אלא במי רגלים של טהור הו"ל מין במינו ולא בטיל כר"י דמין במינו לא בטיל: טהור. אף שהדיח במי רגלים של טהור מ"מ מבטל וטהור דמין במינו בטל: יד כשהן נדות. דמטמאות ומגניעות כדי שלא יטמאו: טו כאחד. דמפסיד לתרומה דתבואה דתשיב טפי מקטניות: באפלים. מין קטניות דכל האי מין א' הוא: וכ"ד שדרכו לכבור. גרסינן אם מופרדין זה מזה כשכובכן בכברה מותר לערבו דליכא הפסד שוב ואף תבואה בקטניות שרי: תבואה בתבואה. אף יפה ברע לאין הבדל בין רע ליפה דאין הקפד בדבר שהתבואה בלא"ה מקולקלת: טז דברים אחרים. מין אחר ואולה הכהן דהמין אחר הוא חולין ואסור ליקחנו ותלינן דהוא ודאי חולין ואם נתערב מתרומה זו במעורב לחולין מצטרף במין אחר אשר בתוכו חולין לבטל התרומה והיינו שמשלימין לבית הדמע כלומר שנתערב בתרומה

לבית הדמע: יז (נ) אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב (*נ) אבל במקום שחיה אוכלתה ובהמה אוכלתה התקינו שיהא מביא ונוטל שכרו מכהן מפני (י) [חלול השם]: יח (ס) עשרה אין חולקין להם בין הגרנות אלו הן חרש שוטה וקטן טומטום ואנדרוגינוס (ע) נשים ועבדים וערל וטמא והנושא אשה שאינה הוגנת לו וכולן (יא) [נותנין] להם תרומה מתוך הבית (חוץ) (*ע) מן הטמא והנושא אשה שאינה הוגנת לו:

מסכת שביעית

פרק א

א שלשה אילנות בתוך בית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן (א) ובלבד שתהא מטעתן ממטע עשרה לבית סאה דברי ר' מאיר ורבי יהודה ור' יוסי ור' שמעון אומרים אין חורשין להם אלא צרכן כמה ריוח יהא ביניהן רבן שמעון בן גמליאל אומר (ב) כדי שיהא בקר עובר בכליו (ג) רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה: ב (ד) אילן [א] העומד בבית קביים ושנים העומדים בבית ארבע קבים אין חורשין להם אלא א) צרכן ג' אילנות (ה) של שלשה בני אדם (א) והשדה של אחר אע"פ שבעל השדה חורש מפני צורך שדהו ה"ז מותר (ו) זקנה (ב) [ונראית כנטיעה [ב] ונטיעה ונראית] כזקנה [ג] מה בין זקנה לנטיעה זקנה עד עצרת נטיעה עד ראש השנה זקנה מעין שלשה ונטיעה (ג) [ד] [עשרה] (ז) ושדה קנים נדון כנטיעה: ג (ה) שלשה קשואין שלשה דלועין וארבע נטיעות הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן ובלבד שתהא מטעתן ב) עשרה לבית סאה כמה ריוח יהא ביניהן רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שתחתיו וחוצה לו מלא צמד וכליו: ד איזו היא נטיעה ר' יהושע אומר (ט) בת חמש בת שש בת שבע אמר רבי מפני מה אמרו בת חמש בת שש ובת שבע אלא [מדיני] גפנים בני חמש תאנים בני שש וזיתים בני שבע: ה (י) מוכרין ומוציאין זבלים ערב שביעית מישראל החשוד על השביעית [ומן הנכרי] ומן הכותי אפי' בשביעית מותר עד מתי מותר לזבל (כ) כל זמן שמותר לחרוש מותר לזבל: ו משקין את הנטיעות עד ראש השנה רבי יוסי בן כיפר אומר משום ר' אליעזר ב"ש אומרים משקה על הנוף ויורד על העיקר ב"ה אומרים על הנוף ועל העיקר אמרו ב"ה לב"ש אם אתה מתיר לו מקצתו תתיר לו את הכל אם אין אתה מתיר לו הכל אל תתיר לו מקצת: ז (ל) ומכוונין את הנטיעות עד ראש השנה רבי יהודה אומר אם היו מבורכות לפני שביעית נוטלן אף בשביעית אלו (מ) הן עוגיות אלו בדידין שבעיקרי אילנות (נ) מוותרין (ד) [ומששמשין] בקנים מקום שנהגו לוותר ולשמש לפני החג מוותרין ומששמשין לפני החג לאחר החג מוותרין ומששמשין לאחר החג: ח (ס) פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שלא נהגו לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית [מותר] הכל שוין שאין סכין אותן ואין [ה] *מקנחין אותן וכן היה ר' יהודה אומר הלוקח פגים מחבירו בשאר שני שבוע אף במקום שנהגו לסוך סכין לא יקנח שרף בעיקר מפני [ו] שמתרין אבל מקנחו בעלין: ט תאנה שנתקלפה אין טוחין אותה בטיט שהיא מלאכתה (ע) אין תולין ג) תחומין בתאנה ואין מרכיבין בתאנה מפני שהיא עבודה ר' שמעון בן אלעזר אומר במועד צוררו בשביעית ד) (ה) יופך: י (פ) סוקרין (*פ) את האילן בסיקרא וטוענין אותו באבנים ואין חושש לא משום שביעית ולא משום דרכי האמורי מסלקין מקוצין מקוטפין מסתתין ומצדדין (צ) ומגמזין עד ר"ה ונוטל את הרואה רשב"א אומר [ז] אין (ו) [סכין] את הפגים בשביעית: יא (ק) חורשין שדה בית השלחין ומשקין אותן ל' יום לפני ר"ה רבי אומר עד לפני ר"ה שלשה ימים כדי שיטע ה) ויוריש: יב (ר) אין בודקין (*ר) את הזרעים (ז) [בגללים] ובעציץ אבל בודקין אותן (ח) [באדמה ובעציץ ומשיירת] משביעית למוצאי שביעית (*ר) ומקיימין את העלויים שבגג אבל אין משקין אותן:

פרק ב

א (א) מרביצין שדה בערב שביעית כדי שתעלה ירקות בשביעית ולא עוד אלא אף בשביעית ומרביצין אותה כדי שתעלה ירקות למוצאי שביעית: ב בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית (א) מרביצין עליהן מים כדי שיהו נוהין ליעקם הלוף שהעלה תמרות בשביעית לא יטלו הימנו בשביעית מפני מראית העין [בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית מרביצין עליהן מים כדי שיהו נוחין ליעקר]: ג (ב) הנוטע והמבריך והמרכיב שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות מכן לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית פירות נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט אם ערלה ערלה אם רבעי רבעי: ד (ג) פול המצרי (ג) שמנע ממנו מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר ומותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור לקיימן בשביעית ומתעשר לשנה הבאה בד"א בשל שקיא אבל בשל בעל שמנע הימנו שתי [א] *מרבעות דברי ר"מ וחכ"א שלש ר' יוסי בן כיפר אמר משום רבי שמעון שזורי בד"א בזמן שזרעו

* וגי' המשנה עונות

הגהות הגר"א (י) בזיון תרומה: (יא) משלחין: (א) אילנות של אחר: (ב) שהיא נראית בנטיעת כנטיעה נטיעה שהיא נראית כזקנה: (ג) מעין עשר: (ד) ומשממין: (ה) הופך: (ו) אוכלין: (ז) באדמה: (ח) דובקין אותן בגללים ובעיצוץ ומשרין: (א) או שיצא משביעית למוצ"ש: (ב) אמר רשב"ג לא נחלקו ב"ש וב"ה על הנמור שהוא לשעבר ועל שלא הניץ שהוא לעתיד לבוא: על מה נחלקו על התורמל שבש"א לשעבר ובה"א לעתיד לבוא:

אור הגנוז

שביעית פרק א [א] אחד: [ב] הרי היא כנטיעה: [ג] הרי היא כזקנה: [ד] מעין עשרה: [ה] מנקפין: [ו] שמתריפו: [ז] אף סמין: פרק ב [א] *) ארויות:

*) כן גירסת הרמב"ם פ"ק דמע"ש וג"ר ה"י וזהו מל' מטר מג' יפין ענן אורו (איוב לז) וכן טל אורות טלך (ישעי' כו) ופ"ש:

נוסחאות כ"י

א) כדי: ב) מטע: ג) תחובין: ד) הותך: ה) ויזרע:

כשעת

חסדי דוד

שביעית פרק א שלשה אילנות בתוך בית סאה כו'. במשנה ב' פ"א דשביעית איתא איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה כו' חורשין כל בית סאה בשבילן כו' ובמשנה ה' שם איתא וכמה יהא ביניהן רג"א כדי שיהא הבקר עובר בכליו הרי השיעור למטה כלומר שלא יהיו קרובים פחות משיעור הזה אבל למיעקר קיימי ואין חורשין בשבילן ומשמע דלמעלה אין לכן שיעור ואפילו רחוקים זה מזה הרבה עכ"ז מצטרפין וחורשין כל בית סאה וע"ז אתיא התוס' לפרש דכי היכי דיש לכן שיעור למטה שיהא בקר וכו' וכדלקמן כן יש לכם שיעור דבעינן שלא יהיו רחוקין זה מזה יותר ממה שמגיע המרחק לעשר נטיעות לבית סאה והשיעור מבואר בפי' לא יחסור דף כ"ו וע"ע בירושלמי דסוגיין בדין הקונה ג' אילנות כו'. ותו אשמעינן הכא דמתני' ר"מ היא אבל חביריו חלוקין עליו: רבן גמליאל ובית דינו התקינו כו'. ברפ"ק דמו"ק דף ד' מסקינן דהוא הלכה למ"מ. ולפ"ז צריכין אנו לפרש התקינו דדרשו והתקינו וכמו דמפרש הגמ' בר"ה גבי ריב"ז ביום הנף דדרש והתקין: שלשה אילנות של שלשה בני אדם כו'. משנה היא שם אבל ממשנה ס"ד דמיירי אם השדה הוא של כל חד וחד א"נ אפילו של אחד אבל החורשין הם בעלי האילנות קמ"ל דאפי' שדה של אחר והוא החורש דנמצא דאינו מכוין אלא לקרקעו ולא לצורך האילנות עכ"ז הואיל ומיתזי שהוא לצורך האילנות שרי וכ"ה בירושלמי: שלשה קשואין שלשה דלועין כו'. פי' בר"ש והרא"ש: איזו היא נטיעה וכו'. במתני' ספ"ק איתא בזה פלוגתא דתנאי ור' יהושע סובר בת שבע שנים דמשמע דבכולהו הוי קמ"ל בתוס' דליתא אלא בת ה' בת ו' בת ז' ור' בא לפרש דבריו ויש כאן ט"ס וצ"ל אומר אני גפנים בני ה' וכו' וכ"ה בירושלמי: מוכרין ומוציאין זבלים כו'. פי' כל ערב שביעית מותר למכור לישראל החשוד על השביעית משום דאיכא למתלי שיזבל מיד ולא ימתין בשנת ז' עצמה ובנכרי וכותי שרי אפילו בשביעית עצמה מפני דרכי שלום וכדרך שהתירו במשנה ג' פ"ד חוכרין נירין כו' מפני דרכי שלום: ומכוונין את הנטיעות עד ר"ה זה הוא הוספה למאי דתני במ"ב פ"ב מזבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ר"ה והתוס' מוסיפה מכוונין וכ"ה בירושל' ופי' מכוונין כ"ל שהנטיעות שהן ילדות וחושש שמא יגדלו בעקמימות מכוונין אותן בכלונסות או קושר ראשי הענפים וכיוצא בו שיגדלו ישר ור"י אם היו מבורכות (כצ"ל) לפני שביעית ניטלין אף בשביעית וקאי על מ"ד שם מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן. ופי' דברי ר"י הוא דאם א"צ עוד לכריכתן או ליטול דבר שסביבו כשאינו עוד צורך מותר דכל כה"ג אינו אלא אוקומי אילנא בעלמא ות"ק נראה דפליג וסובר דזה מקרי אברויי אילנא ואסור: מותרין בגפנים ומשמטין בקנים כו'. כ"ה בירושלמי וכצ"ל ופי' מוותרין הוא להתיר הגפנים מן הקנים להרויחן ומשמטין הקנים מתחתיהם לגמרי: פגי ערב שביעית כו'. קאי על מ"ה דפ"ב סכין את הפגים כו' (וע"ש בר"ש הגי') והתוס' באה לפרש דברי ר"י דהוא לא התיר רק משל ע"ש שנכנסו לשביעית אבל משל שביעית שנכנסו למו"ש כיון שגדלו בקדושה אוסר: לא יקנח שרף בעקר מפני שמתרן כו'. לא מצאתיה בשום מקום וכ"ל פירושה שהיו נוהגין לקנח שרף בעיקרי האילנות כדי שתכנס בהן הליחה ויהיו עושין פירות הרבה ויהיה מתרין מלשון יתור וזה אסור בשביעית מפני שהיא עבודה בוודאי אבל מקנחו בעלין דלא מהני ולאו אברויי אילנא הוא: רשב"א אומר במועד עוקר כצ"ל משום דמועד חמיר לכן סובר דדוקא במועד עוקר אבל בשביעית סגי בהפיכת השרשים וא"נ לעקור: מסלקין מקוצין כו'. נראה שיש שבושים בכאן וכצ"ל מסקלין (וכדאיתא במ"ג) מקבלין (וזה נזכר בירושלמי ר' ירמיה בשם ר' הושעיה נוטל את הקיבוצין עמה ופי' כי יכול לקבץ כל האבנים והפסולת ולססיכן אח"כ) ומקטמין (וזה במ"ד וקוטמין כו') והתוס' מוסיפה ומסתתין וזה לשון מושאל מאבני' דפי' להשוות אותן וכאן פירושו להשוות את הענפים שישוו יחד ומצדדין (פליגי בירושל' בפירושו) ומגמזין (איתא פירושו בע"ז פרק ר' ישמעאל) ובסיפא צ"ל רשב"א אומר אף סכין את הפגים בשביעית ופליג אדלעיל מתיר אלא עד ר"ה וכ"נ מהירושלמי: ומשיירת בשביעית. בירושלמי הגי' שורין הזרעים בשביעית למ"ש כדי לרככן ויהיו ראוים לזריעה וכ"ה גי' הרמב"ם בפ"ק וע"ש ברא"ד ובכ"מ ובמהרי"ק:

פרק ב מרביצין שדה בע"ש כו'. זה בא לפרש דברי ר"ש בסוף פ"ב: בצלים שנכנסו כו'. ואע"ג דבצלים ירק הוא ובירק אזלינן בתר לקיטה. וא"כ קדושת שביעית עליהם אע"ג דגדלו בששית. וי"ל דהכא מיירי בבצלים הסריסים דתנן בפ"ב מ"ע שאם מנע מהם מים ג' ימים לפני ר"ה דנתשבין כשל ששית ומותרין בשביעית דמכיון שמנע מהם מים יצאו מתורת ירקות וכדפי' הר"ב שם ומעתה הם כפירות וקטניות דאזלינן אחר גמר פרי וכמאן דמנכי בכלא דמי. וכן הוא גבי הלוף שהעלה תמרות כו' מיירי שמנע ממנו מים שיצא מתורת ירק דאזלינן בי' בתר לקיטה ומ"ש בסיפא בצלים שנכנסו מע"ש כו' כ"ל דמיירי בבצלים סתם דאזלינן בתר לקיטה משום דחשיבי ירק והלכך למ"ש שריין והלכך שרי להרבינן כי היכי דשרי לעיל בר"ש להרביץ בשביעית כדי שתעלה ירקות למ"ש: פול המצרי כו'. לפרושי מ"ט דפ"ב באה התוס' דמה דתני התם מותרין ואסורין דמשמע דאין

מצפה שמואל

(נ) חולין קלד: וירושלמי דמאי פ"א ב': (*נ) עי' מיי' שם הלי"ז: (ס) יבמות נט: (ע) ירושלמי יבמות פ"א הל"ה בשם ר' חייא וכתובות פי"ב הל"י: (*ע) עי' גי' המיי' שם הלכ"ב: (א) ירושלמי רפ"א ועי' ב"ב כו: כז.: (ב) עי' ב"ב פ"ג וירושלמי פ"א א: (ג) מו"ק ג: ירושלמי פ"א א ופ"ג ועי' ירושלמי סוכה פ"ד א וכלאים רפ"א ושבת רפ"ז וסנהדרין פ"ז הל"ס: (ד) עי' ירושלמי פ"א ג: (ה) שם: (ו) ירושלמי פ"א ג: (ז ח) שם: (ט) שם וירושלמי ערלה פ"א ב: (י) ירושלמי רפ"ג: (כ) ירושלמי רפ"ב: (ל) פ"ב ב: (מ) עי' מו"ק ג. וד: ושם פ"א הל"א: (נ) ריש פ"ב: (ס) פ"ב ג: (ע) ירושלמי פ"ד ז.: (פ) שבת סו. וירושלמי שם ספ"ו וכאן פ"ד ל: (*פ) מיי' פ"א מהלכות שמיטה הל"ו: (צ) מס' ע"ג ג. וירושלמי פ"ב ג: (ק) עי' ירושלמי ספ"ב: (ר) ירושלמי פ"ד ז: (*ר) מיי' שם הל"ז: (ר*) מיי' שם: (א) עי' ירושלמי ספ"ב ומו"ק פ"א: (ב) ר"ה טו ירושלמי פ"ב ג. ופ"א דמע"ש ור"ה פ"א הל"ב ותרומות פ"ב כג. וערלה ב: (ג) שם יד:

מנחת בכורים

התרומה בחולין (כמפרש שגה בזה ולא ראה מקום הדברים): יז מפני חילול השם. שיופסד התרומה: יח הש"ו. דלאו בני דעה נינהו ואף באפוטרופוס דילמא אתי ליתן בלא אפוטרופוס אבל בביתם נותנין באפוטרופוס דמשמרה בטהרה: טומטום ואנדרוגינוס. דבריה בפ"ע נינהו: נשים. או משום דגזרינן שמא יתיחד עמה בגורן או שמא יגרשנה הכהן והיא תטול כבתחלה ועבדים שמא אסקינהו ליוחסין: וערל וטמא. דמאיס: והנושא אשה שאינה הוגנת. קנסוה דלגרשנה: מתוך הבית. של בעל התבואה מסגרין לבתיהם ולחש"ו נמי באפטרופוס: חוץ מן הטמא. דמאיס וקלא סוטע אבל ערל אנוס שמתו אחיו מחמת מילה: והנושא אשה. דקנסוה:

פרק א א וחורשין. ערב שביעית כדין שדה אילן המבואר במשנה דחורשין עד עצרת: ובלבד. הג' אילנות אלו יהיה שיעור הרחק זה מזה כשיעור שנוטעין עשרה בבית סאה בנטיעות דחורשין כל בית סאה עד ר"ה ובשנוטעין עשרה לב"ס מגיע יניקה לכל אילן מאתים ותמשים והוא י"ו על י"ו: עד ר"ה. והתירו תוספת שביעית: ב בבית קבים. בפ"ע ושנים העומדים בב' קבין בפ"ע ושיעור שהרחק ביניהם יותר מהראוי ממטע עשרה לב"ס אין מצטרפין לב"ס לחרוש כל הסאה בשבילן כדין ג' אילנות: צורך שדהו. ולא בשביל האילנות שהרי אינם שלו מ"מ מותר: לפגהת הגר"א הכי קאמר בין אם האילנות של ב"א חלוקין בין אם השדה חלוק מן האילנות מותר לחרוש בשבילן כל הב"ס: כנטיעה כנטיעה גרסינן ודינו דאם יש עשרה לב"ס חורשין כל ב"ס עד ר"ה: כזקינה. ודינו כשדה אילן דבג' חורשין עד עצרת. זקינה. בג' לב"ס: נטיעה. בעשר לב"ס: קנים. שהרבה קנים יוצאין מגזע א' והרבה גזעים מפוזרים כגון עשרה לב"ס ולא קנים מיוחדים דלאו כלום הוא: כנטיעה. וחורשין כל ב"ס בשבילן עד ר"ה: ג מצטרפין. לעשרה כיון שהנטיעות רכות על מין אחד מן הקשואין או הדלועין: שתחתיה. תחת הענפים כיון שחלול ולמד בקר עובר בכליו הוה שיעור הריוח: ד מפני מה אמרו. אין כל מיני אילן הג' שנים הללו נחשב לנטיעה אלא אילנות חלוקין המה: אלא גפנים. גרסינן: בני ז'. ומתניתין דתנן בנות י' מיירי בזיתים: ה מישראל. עם ישראל גרסינן ודינו דזבל דאסור להוציא אל השדה קודם שפסקו עובדי עבודה בשביעית דיחשדוהו שרוצה לחרוש בשביעית אבל בתוספות שביעית מותר אף עם החשוד ולא חיישינן לחשדא: ומן הכותי. מותר. ליכא חשדא: לזבל בשדה שלו: שמותר לחרוש. בשדה האילן עד עצרת ובשדה נטיעות עד ר"ה: ו ויורד. ממילא אבל להשקות העיקר ה"ה כעובד לצורך שביעית: אל תתיר. אף להשקות הנוף: ז מכוונין. מגדדין השדה להיות מסוים במיצר שלא אין זה מועיל לשדה כלום ואיכא מ"ד דמפרש כגון דקרין שטעלין בשדה שביבותיה לשימור א"כ מה שתולין לה אבן דליכחיש שומנו כדי דלא לשור פירותי': מבורכות. שהיה ברכות מים לפני שביעית נוטלין מהם בשביעית להשקות השדה אבל אין עושין האמה בתחילה בשביעית: עוגיות. המבואר במו"ק (י"ג) הוא בדידין שחורשין גומות בעיקרי האילנות: מוותרין. בגפנים שמרוית להו ומתירין מן הקנים: ומשמטין בקנים. גרסינן שומט הקנים מלתחת הגפנים ואע"פ שהוא תיקון האילן מותר: לפני החג. ולא לאחר החג אח"כ נהגו לוותר אף אחר הח"ס: ח פגי. פירות שאין נגמר בישולן עד ר"ה של שביעית ודרך הפגים לנקוב אותן ולסוך אותן כדי שיתבשל מהרה וקאמר הכא לענין שביעית לר"י אין סכין במקום שדרכו לסוך לפי שדרך הוא לסוך והוה עבודה ועיקר עבודתה לא מהני אלא לשביעית ולת"ק בכ"ג אין סכין: שילא למו"ש הכל מודים. גרסינן ול"ג מותר והיינו ר"י ות"ק מודים שאין סכין אחר שביעית שהפירות מקודשת שביעית ור"ש במשנה כ' (בפ"ב) מתיר בזה: לסוך לא יקנח. גרסינן ול"ג סכין ודינא קמ"ל דלא יסוך השמן בעיקר האילן דמחמת שומנו יכשר הפירות והיינו שמתרן שמסיר פירותיו: ט שנתקלפה. ומתקלקלת: בטיט. כדי שלא יתקלקל דזה עבודתה ואסור בשביעית: תולין בתאנה. גרסינן והוא שתולה ענף מאילן העושה פירות על אילן שאינו עושה פירות והאומר הדא עבדא והדא לא עבדא ואסור לעשות כן בשביעית שהיא עבודה וכן הרכבה בתאנה הוה עבודה וכן כל הרכבת אילן באילן אסור: רשב"א אומר. ל"ג לה בירושלמי: בסיקרא. להודיע נערו לרבים כדי שיתפללו שלא ישיר ספירות: וטוענין. דליכחוש חיליה ונהי דלעביד פירות אסור אבל שלא ישיר מותר והכי מבואר בירושלמי (פ"ד דף ז'): מסלקין. מנקין השדה בשביעית מן הקוצים: מקטפים. שקוטפין את הרגלים וא"א להלוך: ומסתתין האבנים: ומצדדין. שעושין לה צד ומיצר ולאחר פירושא היינו דתנא לעיל בהל' ז': ומכוונין ומצדדין. עד ר"ה דבשביעית אסור: מגזמין. והיינו לקטוע הגוף שילאו טיפות הרבה שביבי' הגיזים ואסור לעשות כן בשביעית מפני שהיא עבודה: נוטל את הרואה. תולעת הנראה מותר ליקח מן האילן בשביעית ובגמרא ע"ז דף נ' מבואר להתליע שרי ולא אסור אלא במועד: אין סכין את הפגים. גרסינן א"נ אין אוכלין את הפגים דכללא דפירות שביעית דאינם מותרין באכילה אלא משיהא ראוי לאכילה וקאמר דפגים אינם ראוין לאכילה ומבואר כן במ"ז פ"ד עד שיאדימו: יא ה"ג חורשין שדה בית השלחין ל' יום לפני ר"ה. אבל אח"כ הוי כחורש לצורך שביעית אבל השקאה אף בשביעית מותר: ג' ימים. ובירושלמי מסקינן לרבי ג"ת: כדי שיטע ויזריע. קודם ר"ה ולא יהא נראה כחורש לצורך שביעית: יב ה"ג כרישא באדמה ובעציץ והיינו עם עפר בודק אם ינמחו הוה כעבודה בשביעית ובסיפא גרסינן בגללים ובעציץ שהגללים בעציץ מותר דאינו דרך זריעה: ה"ג ושורין משביעית למו"ש. שורין הזרעים לרככן שיוכלו לזרוע למוצ"ש: ומקיימין. הירקות הרכין העולין בראש הגג מותר לקיימן דלא יאמר דזרעו בשביעית אבל שאר ירקות הרכין אסור לקיימן: אבל אין משקין. אף אותן שעל הגג דהוה כעבודה בשביעית: וי"ג גורסין ומשיירין כגו"י וגרסינן נמי ומקיימין העלין (עי' רמב"ם והראב"ד בפ"א מהל' שמיטה הל' ה' וכ"מ שם):

פרק ב א מרביצין. משקין ובשדה השלחין קרוי השקאה ובבית הבעל קרוי הרבצה ואיכא מאן דמפרש דהרבצה היא השקאה מועטת ומותר להרבין: שתעלה. מעצמו: ב לא יטול. שיאמרו שהוא זרען לכך: בצלים שנכנסו. ל"ג לה דכבר תנינן לעיל: ג והמבריך. שכופף זמורה בארץ ואח"כ חותך למעלה והוה כ' אילנות: והמרכיב. אילן באילן: עלתה לו שנה. לענין ערלה ורבעי עד תשרי נעשה שנה: לקיימן. ואין בו משום תוספת שביעית דס"ל יום א' בשנה חשוב שנה ול' לקליטה ויום ל' עולה לכאן ולכאן: פחות מכן. מל' יום: נטיעה זו. של ל' יום לפני ר"ה אף שנמנה לשנה עד ר"ה כשמונה עוד ב' שנים שלימות לא הותרו עד ט"ו בשבט דהוה ר"ה לאילנות ואילו לא היה ל' יום נחשב שנה היה צריך למנות ג' שנים שלימות ועד אלול היה כשלש השנה ונפקא לן איסורא דט"ו בשבט דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים כתיב ובשנה כו' לומר דאף בשנה הרביעית אסור בכלל ערלה והיינו עד ט"ו בשבט שהוא שנה רביעית דנשלם השנה עד ר"ה: ד לשעבר. שנת המעשר חשבינן לשנה שגדל בה ואם הוא שני מעשר שני ובשלישי מעשר עני: ומותר לקיימו. בכה"ג בשביעית דאה כגדל בע"ש אף דבירקות אזלינן בתר לקיטה דגדלין על כל מים מ"מ כיון שמנע מהם מים ל' יום הוה כשדה בית הבעל דגדל על מי גשמים ואזלינן בתר השרשה: שקיא. השלחין שמשקין אותה אבל הבעל שגדל תמיד במי גשמים רק בירקות משקין אותה כיון שמנע ב' עונות אשר היה צריך להשקותה הוה כבעל ואזלינן בתר השרשה: מרבעות. לשון רביעה שהגשמים רובעים הארץ ומנע להשקות ב' עונות: כדי"א. דמחלקינן בין מנע מים או לא:

ותשב

לירק וחשב עליו לזרעו אבל אם זרעו מתחלה לזרע ומקצתן השריש לפני ראש השנה ומקצתן השריש לאחר ר"ה אין מעשרין (ג)[הימנו על מקום אחר ולא ממקום אחר עליו] (ד) אלא כונס גרנו לתוכו ומעשר הימנו עליו נמצא מעשר מן החדש על החדש ומן הישן על הישן מעשר עני ומעשר שני [לפי חשבון] נוטל את העישור ועושה אותו מעשר (ד) עני [ומעשר שני] אם זרעו מתחלה לזרע וירק או שזרעו לזרע וחשב עליו לירק זרעו מתעשר לשעבר וירקו משעת לקיטתו: ה [אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור שהוא לשעבר ועל שלא הנץ שהוא לעתיד לבא על מה נחלקו על התורמל שבית שמאי אומרים לשעבר ובית הלל אומרים לעתיד לבא] (ה) נמצאת אומר (ס) שלש מדות (*ה) בירק פול המצרי שזרעו לירק אע"פ שהשריש לפני ראש השנה ולקטו לאחר ר"ה מתעשר (א) ובשעת לקיטתו עשורו ומתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו אם עשה קצוצין גמורים לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עשורו השבת והכסבר שזרעו לירק אף על פי שהשרישו לפני ר"ה ולקטן לאחר ר"ה מתעשרין ובשעת לקיטתן עשורן ומתעשרין מזרעו על ירקו ומירקו על [ג] זרעו אם הביאו שליש לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו]: ו (*ה)[השבת שזרעה לזרע (ו) מתעשרת זרע ופטורה זירין וירק זרעה זירין מתעשרת זרע וזירין וירקה פטור [ג] זרעה ירק מתעשר זירין וירק]: ז כל ירקות שזורען לזרע בטלה דעתו ירקן חייב וזרען פטור (ו) [ד] (*ו) [התאנה] והקטניות שזורען לזרע בטלה דעתו זרען חייב וירקן פטור (ו) הפול והשעורין והתלתן שזורען לירק בטלה דעתו זרען חייב וירקן פטור השחליים והגרגיר שזורען לזרע מתעשרין (ז) [ה] ירק וזרע: ח רבן שמעון בן גמליאל אומר בצלים ב) הקיצונין שרבצן לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה היתה שניה ונכנסה שלישית (ח) אין ג) מודכין ואין מונעין מהן מים כדי שיהא מעשר (ח) [עני] היתה שלישית ונכנסה רביעית מודכין ומונעין מהן כדי שיהא מעשר (ט) [שני] ומותר לדכן ברגל וכן כל אדם נוהגין: ט (*ח) כל ירקות (י) שהשקן לפני ראש השנה מותר לקיימן בשביעית אם היו [ו] רכין אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין (ט) אין מחייבין אותו לשרש את הלוף אלא מניחן כמות שהיא אם צומח למוצאי שביעית מותר (*ט) אין מחייבין אותו לשרש את [ז] הקונדס (י) אבל גוזזה בעלים אם צמחה למוצאי שביעית מותרת: י (כ) התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה רבי שמעון שזורי אומר [מתחלה] (ל) פול המצרי שזרעו (יא) [עמיר] וכן פולין הגמלונין [וכל] כיוצא בהן (יב) מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה אמר בן עזאי לפני ר' עקיבא משום ר' יהושע אף משהשרישו חזר ר' עקיבא להיות שונה כדברי בן עזאי: יא אין מלקטין עשבים מגבי זבל אבל מלקטין ממנו קישושות נותנין עליו קש או תבן כדי שירבה נותנין עליו מים כדי ד) שיפרח ועודרין אותו כדי שיתפתח: יב (ס) אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפות דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפות רבי שמעון אומר אף על האשפות ובלבד שלא יפחות משלש אשפתות [לבית סאה]: יג המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים נתמלאת עוקר מתוך הסהר (יג) ועושה אשפתות בתוך שדהו כדרך המזבלין [וחוזר ועושה סהר אחר] אמר ר' יהודה בד"א בזמן שהיתה צאנו מועטת אבל אם היתה צאנו מרובה אפי' בית כור אפי' בית כוריים מותר (ע) ר' שמעון בן (יד) [אלעזר] אומר תוקע יתד באמצע ומקיף לה ארבע סהרים מארבע רוחותיה: יד היתה כל שדהו בית סאתים לא יעשה כולה סהר אלא משייר הימנה מקצת מפני מראית העין דברי רבי מאיר ה) רבי יוסי מתיר. עוקר מסהר זה ונותן לתוך סהר אחר ובלבד שלא יחזיר לראש דברי רבי מאיר וחכמים מתירין עוקר [ח] מסהר זה ונותן לתוך סהר אחר ובלבד שלא יהא בינו לחבירו בית שמונה סאין דברי ר' דוסתאי ברבי יהודה ר' יוסי בן כיפר אמר משום ר' ו) אליעזר בית סאתים ובית סאתים [זה חולב וזה] גוזז לתוכה ומכנים ומוציא בדרך עליה: טו בכל עושין סהרין (פ) באבנים ומחצלות בקש בקנים ובקילחות אפילו שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי: טז (צ) אין מדיירין לא בשבתות ולא בימים טובים ולא בחולו של מועד אפי' בטובה אם באו מאליהן (טו) אין מסייעין אותן ואין מותר להושיב שומר ולנער את הצאן אם היו מדיירין לשבתות לחדשים (טז) [ולמועדים] [ט] מותר להושיב שומר ולנער את הצאן רבי אומר מדיירין בשבת בטובה ביו"ט במזונו בחולו של מועד אפילו נוטל שכרו:

פרק ג

א לא יפתח אדם מחצב בתחלה בתוך שדהו עד שיהו שלש מרביות שהן שלש על שלש על רום שלש (א) אמר רבי יהודה בד"א (*א) בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר (א) [מרובה] מותר אמר רשב"ג (ב) בד"א בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אבל בזמן שמתכוין לעשות שדה אפילו כל שהוא אסור: ב סלע שצף על גבי הארץ ואיגד יוצא ממנה אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור אבנים תושבות (ג) שהמחרישה (*ג) מזעזעתן אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים הרי אלו ינטלו ר' נחמיה אומר (ד) בונין מדרגות על גבי גאיות בערב שביעית

הגהות הגר"א (ג) מוע"ז: (ד) ופודה אותה ועושה אותה מעשר ראשון: (ה) שש מדות בפול המצרי זרע לזרע מתעשר לשעבר וזרע לירק מתעשר לעתיד לבוא זרע לזרע ולירק או שזרע לזרע ואח"כ חשב עליה לירק מעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו בשליקט לפני ר"ה אבל אם לקט לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו כשהביא שליש לפני ר"ה אבל הביא לאחר ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבוא זרע לזרע וחשב עליו לירק באה במחשבה זרע לירק וחשב עליו לזרע לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אלא אם כן מנע ממנה שלש מרביות עשה כולן קצצן גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו לא עשה קצצן צובר לתוכו ונמצא מעשר מזרע על ירק ומירקו על זרעו השבת והכוסבר שזרעו לירק אע"פ שהשרישו לפני ר"ה ולקטן לאחר ר"ה בשעת לקיטתן עישורן ומתעשרין מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו ואם הביאו שליש לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו השבת שזרע לזרע מתעשרת זרע ופטורה זירין וירק זרעה ירק מתעשר זרע וירק וזירין ופטור זרעה זירין מתעשר זירין וירק זרע (ו) התבואה: (ז) זרע וירק זרע לירק מתעשרין: (ח) שני: (ט) עני: (י) שהוקשו: (יא) לזרע בתחלה: (יב) שהשרישו לפני ר"ה: (יג) וחוזר ועושה בית הסהר אחר: (יד) גמליאל: (טו) מותר: (טז) ולשנים:

נוסחאות כ"י

א) כשעת: ב) הקצוצין שריקנן: ג) מרכיכין: ד) שיסרח: ה) וחכמים מתירין: ו) אלעזר:

אור הגנוז

[ב] על ירקן: [ג] מכאן ועד כל ירקות שזורען לא נרס בכ"י: [ד] התבואה: [ה] מתעשרין זרע וירק זרעה לירקן מתעשרן ירק וזרע: [ו] רקין: [ז] הקינרס: [ח] עוקר משדה זו ונותן לתוך שדה אחרת ובלבד שלא יחזור לראשון דברי ר"מ וחכמים מתירין: [ט] מותר ומותר להשיב וכו':

חסדי דוד

האיסור אלא נומר שצריך לאכלן בקדושת שביעית קמ"ל הכא דאסור גם לקיימן: **אמר** רשב"ג לא נחלקו כו'. אע"ג דקתני אמר רשב"ג ולא רשב"ג אומר מ"מ לפלוגי על ת"ק דלעיל קאי דאית לי' דאזלינן בקטנית בתר השרשה וקאמר הכא דלא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור כלומר שנגמר פריו קודם ר"ה שמתעשר לשעבר ועל שלא הנץ כלומר שלא חנט אלא אחר ר"ה דודאי לכ"ע מתעשר להבא דהרי לא השריש אלא אחר ר"ה על מה נחלקו על התורמל כלומר שכבר השריש קודם ר"ה שב"ש אומר לשעבר שהרי כבר השריש וב"ה לעתיד לבוא דלא אזלינן אלא בתר גמר פרי ונקט תורמל להודיעך כחן דב"ה דגם תורמל לא מהני דבעינן גמר פרי אבל לב"ש השרשה לבד די ומתעשר לשעבר גם בלי תורמל: **השבת** שזרעו לזרע כו'. משום דקתני בפ"ד דמעשרות מ"ה רא"א השבת מתעשר זרע וירק וזירין ורבנן פליגי ע"ז ולא אתפרש במתני' סברת רבנן מש"ה ביאר כאן. ויש כאן ט"ס וכצ"ל זרעה לזרע מתעשרת זרע ופטורה ירק וזירין זרעה לירק מתעשרת זרע וירק ופטורה זירין זרעה לזירין מתעשרת זרע וזירין וכן מבואר בירושלמי: **אין** מלקטין עשבין כו'. קאי על אשפות של זבל דשרי' במתני' לעשות בשדהו לצורך שמינית והשתא קתני שאם עלו בו עשבים כדרך לעלות מלחלוחית האשפה לא יתלוש שנראה כמתקן שדהו או מחזי כקוצר מן הקרקע אבל מלקטין ממנו קישושית לשון קש וכדומה ונותנין עליו קש ותבן שיעשה זבל ויוסיף על האשפה: **אין** מוסיפין לא על המשפלת וכו'. במשנה ב' פ"ג תנן מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפות רפ"א אף על האשפות נמצא שלא הוזכרו אלא סברת ר"י ור"ש ותוספ' אתא לאוסופי כאן סברת ר"מ ולהודיע דת"ק דמתני' ר"י הוא: **המדייר** את שדהו וכו'. קאי על משנה ד' בפ"ג וכאן הוסיף סברת ר"י שאם יש לו צאן רבות אפילו כור או כוריים מותר: **היתה** כל שדהו בית סאתים כו'. במשנה שם איתא היתה כל שדהו בית ד' סאין משייר וכו' דמשמע דוקא כה"ג שהוא שיעור ב' סהרים הוא דבעי שיור אבל בב' סאתים שיעור סהר אחד יכול לדיירו כולו בלי שיור מש"ה קמ"ל דאפי' אינו אלא שיעור סאתים בלבד בעי שיור: **אין** מדיירין לא בשבתות כו'. איידי דאיירי לעיל בדין מדייר לענין שביעית תני נמי להא ונקט בכפ"ב דמו"ק דף י"ב אלא שהיא בשינוי לשון קצת. ופי' לנער הוא להסיען ממקום למקום הרבה כ"מ מן הירושלמי דמכלתין דמייתי לה אע"ג דמפירש"י ז"ל התם אין נראה כן:

פרק ג לא יפתח אדם מחצב כו'. אר"י בד"א כו' ארשב"ג בד"א כו' בין ר"י ובין רשב"ג דת"ק דתני בסתמא והי"ג במתני' ה' פ"ג סתמא קתני אתו שניהם לפרושי: **סלע** שצף כו'. ברים נ"ל שכ"כ הערוך ערך אגר ויעשו גל תרגום ירושלמי ועבדו איגר ומ"ש אם יש בו כ שיעור משנתנו ונזכר ג"כ לקמן אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים (מ"ז) אז מותר אפי' הקטנות ואם לאו אסור ליטול הקטנות: **ר'** נחמיה אומר בונין מדרגות כו'. פליג אכו

מצפה שמואל (ד) ר"ה יג: ירושל' כאן פ"ב ג: (ה) ירושל' פ"ב ד. ועי' ירושל' סוף פ"ד דמעשרות: (*ה) עי' מיי' פ"א מהל' מע"ש הל"י וההשגות שם ובכ"מ שם כנוסחת התוספ' ועי"ש השגה ב: (*ה) מיי' פ"ב מהל' תרומות הל"ה ופ"א מהלכות מע"ש הל"י וההשגות שם: (ו) ירושלמי ספ"ד דמעשרות ועספ"ג כלאים וערלה פ"א: (*ו) עי' מיי' פ"ב מהלכות תרומות הל"ז וכנוסחת הגר"א: (ז) עירובין כח.: (ח) ירושלמי פ"ט: (*ח) עי' מיי' פ"ד הל"ח: (ט) ירושלמי פ"ט טו: (*ט) מיי' שם: (י) שם: (כ) ר"ה יב: ירושלמי פ"ב ג: (ל) עי' ירושלמי רפ"ג ד: (מ) ירושלמי רפ"ג ועי' ירושלמי מו"ק פ"א הל"ב: (נ) פ"ג הל"א: (ס) שם: (ע) מו"ק ז: וירושלמי שם: (א) ירושלמי פ"ג ה: (*א) עי' מיי' פ"ב הל"ח וקאי אגדר וכפי' הלכה ב בפנים ועי' כסף משנה שם: (ב) שם: (ג) עי' ירושלמי שם: (*ג) עי' מיי' שם הל"ט: (ד) שם:

מנחת בכורים

וחשב. כמה שמנע מים חשב עליו לזרע דילא מתורת ירק שגדל על כל מים ונעשה כזרע שגדל על מי גשמים: ומקצתו השריש. דאזלינן בתר השרשה כר"ש שזורי כמבואר במשנה: אין מעשרין מזו על זו גרסינן: כונס גרנו לתוכו. שמערב ביחד דא"א להפריד מה שנשרש לפני ר"ה ומה שנשרש אחר ר"ה לכן מערב ויש בילה וכשמפריש מיניה וביה הוה כמפריש מן החדש על החדש שבו ומן הישן על הישן שבו: מ"ע ומ"ש. כיצד יפריש באם השרישו מקצתן קודם ר"ה בשנה שניה דהוה שנת מ"ש ובשנה שלישית השריש מקצתן דהוה שנת מ"ע נוטל עישור אחד ועושהו מע"ש ופודהו ומעלה המעות לירושלים והפירות מחלק לעניים ומקיים מספק מע"ש ומ"ע והגר"א גרס כן בהדיא: ה ב"ש וב"ה. בפול המצרי: הגמור. בשנה שניה אף שליקטו בשנה שלישית מתעשר לשעבר מע"ש ולא מ"ע: ועל של הנץ. גרסינן אם הנץ בשנה שניה שהולכין אחר שנה הבאה: התורמל. גרסינן שהוקשו ועשו כיס כמו תורמל וי"מ שהיא המכסה והקליפה שעליהן ונגמר אותו הקליפה בזה נחלקו: בירק פול המצרי. ירק של פול המצרי איכא ג' דינין חלוקין ובירושלמי גרסינן ו' מדות: ובשעת לקיטתו. אזלינן בתר לקיטה ולא בתר השרשה: מזרעו. הזרע נמשך אחר הירק ואזלינן בתר לקיטה וחסר כאן בתוספתא ומבואר בירושלמי כל השש בבות והכין הוא זרע לזרע מתעשר לעבר (כמו קטניות דאזלינן בתר השרשה) זרען לירק מתעשר לבא (כירק דאזלינן בתר לקיטה) זרען לזרע ולירק או שזרען לזרע וחשב עליו לירק מעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו (הירק כמו הזרע ואזלינן בתר לקיטה) משהביא שליש לפני ר"ה אבל אם הביא שליש אחר ר"ה זרעו מתעשר לעבר וירקו בתר לקיטה כשלקט מקצתו קודם ר"ה דגלי דעתיה שכוונתו על השנה שעברה לכן בהביא שליש אחר ר"ה זרעו מתעשר לעבר וירקו להבא דלא הביא שליש קודם ר"ה אבל בליקט אחר ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבא זרע לזרע וחשב עליו לירק באה במחשבה וכמבואר לעיל זרע לירק אין מחשבת זרע חלה אא"כ מנע ממנה ג' מרבעות והיינו מניעת השקאה וי"ג ג' אוריות והוא ג' לקיטות דירק דרכו ללקוט תמיד וכשהביא שליש לפני ר"ה אז ניתן לו מחשבת זרע אבל אם לא הביא שליש לפני ר"ה לא ניתן לו מחשבת זרע אף במנע ג' מרבעות: אם עשה. הכך דחשב לזרע וירק: קצוצין גמורים. שנתמלא השבולת כ"ל בזה מתעשר זרעו לעבר ולא יעשר מזרעו על ירקו כמו בהביא שליש לפני ר"ה אלא מחלק הזרע והירק ואם עשו מקצתן קצוצין צובר גרנו לתוכו ואז מעשרן יחד והכין מבואר בירושלמי וכן הגיה הגר"א ונמצא הו' בבות הוא הא' זרע לזרע הב' זרע לירק הג' לזרע ולירק הד' זרע לירק וחשב לזרע הה' זרע לזרע ולירק ועשה כולן קצוצין הו' מקצתן עשו קצוצין ומקצתן לא עשו והגר"א היפך ברישא בליקט אחר ר"ה זרעו לעבר וירקו בתר לקיטה וכשהביא שליש אחר ראש השנה בין זרעו בין ירקו אחר שנה הבאה והכין א"ש יותר בסברא: ובשעת לקיטתו. כיון דזרע לירק אזלינן בתר לקיטה: שליש לפני ר"ה. דמי לפול המצרי דלעיל: ו זירין. היינו גבעולין: הכי גרסינן זרע ירק מתעשר זרע ירק ואינה מתעשרת זירין זרע זירין מתעשרת זרע וירק וזירין. וכל שחשב לדבר הקטן מתעשר דבר החשוב: ז התאנים. הכי גרסינן והתבואה והקטניות שזרע לירק בטלה דעתו זרען חייב ירקן פטור. והתילתן. אף שמתקשה ונעשה עץ וסד"א לפטור אף זרען: ה"ג שזרען לזרע מתעשרין זרע וירק זרען לירק מתעשרין ירק וזרע. והיינו דברישא הזרע עיקר והולכין בתר השרשה ובסיפא אזלינן בתר לקיטה כירק: ח הקיצונים. של ימות הקיץ כדרך הבצלים שמתייבש ואם מנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה הוה כמו פול המצרי ומתעשרין לעבר ואם ערב שביעית הוא הוה כנתגדלו ע"ש ומותרין: מודכין. מלשון דכו במדוכה וכשדכין אותו נמנעים מלגדל עוד והוה כמו מנע מהם מים קודם ר"ה ל' יום דמתעשרין לעבר ואסור לעשות כן להפקיע ממ"ע: כדי שיהא מ"ע. גרסינן בסיפא: לדכן. ואין חשש משום הפסד מעשר: ט שהשקו. גרסינן ולא הוה כספיחי שביעית כיון דנתקנו מקודם: מראית העין. דיאמרו דנתגדל בשביעית: את הלוף. דדרכו להיות מב' וג' שנים ואין חשש שיאמרו שגדל בשביעית: מותר. דאזלינן בתר לקיטה: הקונדס. מין ירק לפי שדרכו לעלות מאליה ואין בו משום מ"ע: בעלים. בירושלמי הגירסא משקן בעלין שעוקר העלים שהיו משמרים אותו בגגות ולפי שעיקר גידולו בשביעית לכן משקן בעלין משא"כ בלוף דגדלתן שנית לכן א"צ לשקן: י שהביאו שליש. האסיף וגמירי דתבואה הנגמרת בסוכות הביאה שליש קודם ר"ה: מתחלה. אם בתחלה כוונתו אזלינן בתר השרשה: משהשרישו. אזלינן בתר שנה הבאה. וסבר כרבנן דאזלינן בתר לקיטה: ר' דנראה כמתקן לצורך השדה: קישושית. גסים דלקש ותבן הוא צריך ולא לתקן: עליו. על הזבל ואינו נראה כמתקן השדה: כדי שיפרח. גרסינן שהקש עליה מוכח דמשום הקש הוא דעודר כדי השדה: יב אין מוסיפין. מבואר במשנה דעושין ג' אשפות וכל אשפה של עשר משפלות וקאמר כאן דאין מוסיפין על אשפה א' יותר מעשר קופות הוא משפלות ולא יותר מג' אשפות: מוסיפין דכיון דהרבה במ"א לא מיחזי כמזבל: אף על האשפות. מוסיפין ויכול לעשות עשרה אשפות כ דהוא כמו עשר משפלות לכל אשפה לג' אשפות וגרסינן ובלבד שלא יפחות מג' משפלות ו יג המדייר. שאין לו מקום פנוי להעמיד הבהמות ועושין זבל בשדה ואח"כ יעשה ממנה אשפות סהר. כמו סהר מחיצה סביב בד' רוחות ונמצא בית סאתים מדויר: עוקר הצאן. ועושה ממנה סאה: וחוזר. וסותר הג' מחיצות ומעמידן בעבר השני של מחיצה הד' ומדייר עוד בית סאתים בית ד' סאין: מרובה. ונעשה כן בפ"א אינו נראה כמזבל השדה: רשב"א אומר. ס"ל כרשב"ג דעושה בית שמונה סאין ומפרש כאן דהיינו שתוקע יתד באמצע ובכל סביבותיה בית סאתים: מתניתין ר"מ: עוקר. הבהמות ונותן בשדה אחרת אבל לא יחזור לסהר ראשון כיון דאיכא כעושה לצורך השדה: ובלבד שיהא. גרסינן דאז נראה כשדה אחרת אבל אם לא היה הרחק ביני בשדה זו אסור לזבל עוד דשיעור הזיבול הוא לרשב"ג בית שמונה סאין בשדה א' ולא יותר אבל הוה כזיבול חדש וס"ל להאי תנא כרשב"ג דשיעור הזיבול שמונה סאין לכן מרחיק שמונה סאין פנוי בינתים: חולב וגוזז לתוכה. גרסינן שחולב הבהמות וגוזזן ומעבירן דרך עליה לבית הסהר עליה הבהמות: טו סהרין. במחיצות: ובקנים. הוא שתי בלא ערב: ובקילחות. ירק: שלשה ערב בלא שתי: ג"ט. דפחות מזה אמרינן לבוד ושיעור החבלים הוא שמעמיד א' למטה פחות מג' מג' והשלישית למעלה והוה עשרה טפחים: טז בטובה. שאינו נותן לו שכר אלא עושה לו טובה כמזבל ורק בשביעית התירו: להושיב שומר. לשמור הצאן ולנער הצאן שיוליכם ממקום למקום ולשבתות בהבלעה ימות החול עם השבת:

פרק ג א מחצב. לחצוב אבנים מן השדה אם מכוסה בעפר: ג' מרביות. ג' שורות וכל שורה שלש אמות והיינו ט' אבנים בכל שורה שכל אבן אמה על אמה ברום ג' אמות והוא שורה ובשלש שורות הוה כ"ז אבנים וכשנעשה כן קודם לשביעית מותר לחצוב כמותר אף בשביעית לתקן השדה: ה"ג אפילו דבר מועט מותר. והיינו שאינו נראה שלש על שלש כיון שאינו לתקן אמר ר' שמעון בן גמליאל. סבירא ליה כסיפך בשיטתא דמשנה דלעיל הוא באינו מתכוין אפילו כל שהו אפילו הרבה מכל מקום אסור כיון שמתקן השדה ונראה דגרסינן כאן א ונתחלף בין שיטת ר' לרשב"ג והר"ש פירש לפי הגירסא דהכא דקאי על גדר י"ש דאם יש עשרה בב' ב"א מותר ליטול כולו ואם הוא פחות מי' גוממן עד הארץ ומניח טפח ואינו נוטל כולו וע"ז מכוין לתקן השדה נוטל כולו והיינו דבר מרובה ורשב"ג סובר דבמכוין אסור ליטול אפי' כ"ש: ע"פ השדה: ואיגד. יוצא לתוך הקרקע: כשיעור הזה. אמה על אמה ברום ג' אמות מותר ליטול שאינם צורך הקרקע מלשון גר ותושב: מזעזעתן. שראוין שתזוע מחמת המחרישה ואינם כמו קבועין: ינטלו: אפילו

ובשביעית סומך להם עפר ונותנן על גבי גאיות: ג מסקלין דרך רשות הרבים דברי רבי יהושע רבי עקיבא אומר כשם שאין לו רשות לקלקל כך אין לו רשות לסקל ואם סקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשין מסקלין מפני דרך היחיד ומפני דרך הרבים ומפני [א] *דרך הספק ועושין ספיחים שבראש גגות ומקיימין אותו ואין חוששין לא משום שביעית ולא משום עבודת הארץ: ד זיתי ערב שביעית שנכנסו לשביעית א) מסלקין מקומן ממלאין נקעין שתחתיהן עפר (ה) ועושין עוגיות [ב] לגפנים מזו לזו ולא עוד אלא אף זיתי שביעית שיוצאים למוצאי שביעית מותר לעשות כן: ה (ו) בראשונה היו אומרים מלקט אדם זיתים מתוך שלו כדרך שמלקט מתוך של חבירו את הגם הגם חזרו להיות נותנין זה לזה בטובה התקינו שיהו מביאין מן המצוי ומן הקרוב והלב יודע אם לעקל ואם לעקלקלות בראשונה היו אומרים (ז) מלקט אדם צרורות והרסין מתוך שלו כדרך שמלקט מתוך של חבירו את הגם הגם משרבו עוברי עבירה חזרו לאיסור: ו (ח) שדה שניטייבה אין ג) זורעין אותה במוצאי שביעית איזו היא שדה שניטייבה [כל זמן] שבני אדם חורשין חמש והוא חורש שש שש והוא חורש שבע שמאי הזקן אומר אילו היתה שעה פנויה גוזרני עליה שלא תזרע ב״ד של אחריו גזרו עליה שלא תזרע: ז אין חוכרין נירין מישראל החשוד על השביעית אבל לוקחין הימנו שדה זרועה שלא גזרו אלא עד מקום שהן יכולין לזרוע המקבל שדה מן הנכרי פוסק עמו על מנת שהנכרי זורעה (ט) הנכרי והכותי שחרשו אין עושין אותן בית הפרס (י) שלא גזרו אלא עד מקום שהן יכולין לגזור (כ) אין מגדלין בהמה דקה אבל מגדלין בהמה גסה שלא גדרו אלא גדר שיוכל לעמוד: ח (ל) הקוצץ קורה של שקמה הרי זה לא יחליק ולא ידריג אלא מציין כדי שתהא קיצתה שוה ר׳ יהודה אומר מקום שנהגו לדרג יחליק לחליק ידריג [הרי זה] (מ) מגביה טפח וקוצץ [טפח] וכן היה רבי יהודה אומר הלוקח בתולה של שקמה מחבירו (נ) בשאר שני שבוע הרי זה מגביה עשרה טפחים וקוצץ (ס) נמצאת אומר שלש בתולות הן בתולת אדם בתולת אדמה בתולת ג) אילן בתולת אדם כל שלא נבעלה מימיה בתולת אדמה כל שלא נעבדה מימיה רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין בה חרס בתולת ג) אילן כל שלא נקצצה מימיה: ט אין עוקרין גדר שבין שתי שדות אחד גדר של עצים ואחד גדר של אבנים בד״א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל עצים מותר המשרש עיקר הרוב וסדן שקמה לעצים מותר ולשדה אסור: י מחפריות שנוטל מהן אילן הרי זה לא יכסם בעפר אבל מכסם באבנים או בקש (ע) הקוצץ בקנים הרי זה מגביה טפח וקוצץ רשב״ג אומר מקום שנהגו לקוץ יתתוך לחתוך יקוץ ה״ז מגביה טפח וקוצץ: יא (פ) אין (ג) [מטינין] את הקנים (*פ) [ג] בחיצות הקנים מפני שהיא מלאכתן רשב״ג מתיר וכן היה רשב״ג אומר מותר אדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג: יב ד) בשביעית (צ) אין מלמדין את הפרה אלא בחילת בלבד רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בתוך שדה חבירו מותר ובלבד שלא יסמוך לה מענה (ק) אבא שאול אומר מגדר בחרשין וגוממין מעם הארץ ובלבד שלא יקוץ בקורדום: יג (ר) פגין של [ד] ערב שביעית אין חולקין אותן בשביעית [ובסייפות מותר] מפני שהיא מלאכתן (ג) בקור ובכפניות מותר מאימתי אדם רשאי לקוץ את האילן בשאר שני שבוע משיבא לעונת המעשרות: יד (ש) אין מוכרין (*ש) שדה אילן לחשוד על השביעית אלא אם כן פוסק עמו ה) על מנת שאין לו באילן (ד) רבי שמעון מתיר מפני שהוא אומר לו אני מכרתי את שלי צא ותבע את שלך:

פרק ד

א ר׳ יהודה אומר הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושין לשתי שנים (א) אמר לו הרי הן אצלך בטבריא ואינן עושות אלא בנות שנתן הטומן את הלוף בשביעית רבי [א] אומר דרך ארץ טמנו בעציץ כדי שלא יצמח אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר (ירמיה לב) ונתתם בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים: ב הלוף שעברה עליו שביעית רבי אליעזר אומר (ב) אם שהה שלש שנים נותן לעניים רביע אם שהה שתי שנים נותן לעניים שליש שנה אחת נותן לעניים מחצה מאימתי מותר אדם ליקח הלוף במוצאי שביעית מכל מקום ר׳ יהודה אומר מיד א״ר יהודה (ג) מעשה והיינו בעין כושי והיינו אוכלין לוף במוצאי החג של שביעית על פי רבי טרפון אמר לו רבי יוסי משם ראיה עמכם הייתי ומוצאי פסח היה: ג אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית אחד זרעים הנאכלין ואחד זרעים שאינן נאכלין ב״ש אומרים לא ימכור לו שדה בשביעית (*ג) וב״ה מתירין: ד (ד) ואיזו היא ארץ ישראל מנהר דרומה של כזיב ואילך (א) סמוך (ה) לעמון ומואב ארץ מצרים שתי ארצות הן או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר ו) מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו נכרים ויבוזו פירות

הגהות הגר״א (ב) מדלין: (ג) ובסייפות מותר: (ד) וכן לא ימכור בשאר שני שבוע למי שחשוד על המעשרות: (ה) עד כזיב:

אור הגנוז

פרק ג [א] ומפני הספר: [ב] לא גרס בכ״י גפנים: [ג] בחישת: [ד] של שביעית:
פרק ד [א] רבי מאיר:

נוסחאות כ״י

א) מסלין מקומן: ב) מקיימין אותה בשביעית: ג) שקמה: ד) בכ״י נמשך בשביעית להלכה שלפני זה והלכה זו מתחלת אין מלמדין: ה) שיתן לו באילן: ו) מוסיפין:

חסדי דוד

אין בונין מדרגות ע״ש הגאיות ע״ש וכו׳ אבל בונה הוא בשביעית מפני שהוא מתקנן למ״ש כו׳ ור״י חולק ושרי בין לבנות מדרגות בע״ש ובין לסמוך בעפר בשביעית: מסקלין דרך ר״ה דברי ר׳ יהושע כו׳. קאי על משנה אחרונה בפ״ג דתנן מה יעשה בעפר שנצבר בר״ה ומתקנו דברי ר״י רע״א כו׳ ודברי ר״ע צריכין ביאור וע״ש בפי׳ הר״ש ויותר מבואר בפי׳ הרא״ש שם וכן יתפרש דברי התוספתא: מסקלין מפני דרך היחיד ומפני דרך הרבים ומפני העפר כצ״ל ובר״ש הגי׳ בריסא מפני דרך הישר וה״פ דאע״ג דאסור לסקל שדהו בשביעית מפני שהיא עבודה מ״מ אם הוא צריך לכך מפני א׳ מג׳ דברים הללו שרי ולא חיישינן מפני הרואים ופי׳ מפני העפר גם אם אינו לשום צורך הדרך אלא מפני העפר והאבנים שהם צריכים לו לאיזה צורך שרי דכיון דסיקול איננו אלא איסור דרבנן לא גזרו כולי האי ומ״ש ועושין ספחין כ״ל דצ״ל ועושין מחילין וסיפא דמשנה ח׳ היא והכוונה כמו ההיא דרפ״ק דמו״ק אמתני׳ ומקרין את הפרצה במועד ובשביעית כו׳ ע״ש בגמ׳: זיתי ערב שביעית כו׳. דאע״ג דאסור לסקל לצורך שביעית קמ״ל דלצורך פירות ערב שביעית שמותרין בשביעית מותר ג״כ לסקל במקומן ומ״ש ממלאין נקעין וכו׳ וכן קשקוש וכן עשיית עוגיות הלא בהדיא אמרינן ברפ״ק דמו״ק דהני מלאכות מותרות גם אפילו לצורך שביעית עצמה והכי קתני דדוקא בשל ע״ש שנכנסו לשביעית וכן בזיתי שביעית שיוצאים למ״ש. וי״ל ע״ד דאמרינן התם דתרי קשקושי הוי חד אברויי אילנא וחד סתימי פילי ולא שרי התם רק סתימי פילי משום פסידא והכא שרי אפילו אברויי אילנא וה״נ בעשיית עוגיות מחלק התם בין חדתי ובין עתיקי והכא שרי אפי׳ לעשות חדתי דהיינו לעשותן מחדש: בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים כו׳ כצ״ל וקאי על מ״א ברפ״ד והתוס׳ מוסיפה ע״ז: שדה שניטייבה כו׳ שבני אדם חורשין חמש והוא חורש שש כו׳. בירושלמי פ״ד על מ״ב איתא איזהו הטיוב כל העם חורשין פ״א והוא חורש ב״פ וההוא לשנא עדיף טפי דמשום ארנונא התירו לו לחרוש פ״א אבל למה יתירו לו לחרוש ה׳ או ו׳ פעמים: אין חוכרין נירין כו׳ שלא גזרו אלא עד מקום שיכולין לעמוד כצ״ל וקאי על מ״ג דפ״ד וקמ״ל דאע״ג דאין חוכרין נירין מישראל מ״מ אם חרשה ישראל בשביעית ועבר ג״כ וזרעה למ״ש מותר ללקחה הימנה דאפילו לדידיה גופא שרי וכדאיתא בירושלמי וסיפא קתני המקבל שדה מן הנכרי פוסק עמו ע״מ שהנכרי חורשה כצ״ל ונראה דקאי ארישא דמשנה הנ״ל דקתני חוכרין כו׳ והכא קמ״ל דגם בקבלנות מותר. וגם דמותר להתנות עמו שתהיה מוכנת חרישה ועומדת מיד כמו״ש משום דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד: מחפירות שנוטל כו׳. משום דבמ״ה דפ״ד איתא רק בזיתים קמ״ל התוס׳ דה״ה בשאר אילנות: פגין של שביעית אין שולקין אותן כו׳ בקור ובכפניות כו׳ כצ״ל וה״פ פגין דהיינו תאנים שלא נגמרו אין שולקין אותן בשביעית דכיון שהם ראוים לאכילה חייס וכדתנן הפגים משיזריחו אוכל בהן פתו בשדה הלכך אסור לבשלן ותנן לאכול דבר שדרכו לאכול ואמרינן דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכמ״ש הרמב״ם בפ״ה בשם הירושלמי ושוב קתני בקור שהוא הגדל בדקל ובכפניות שהם פגי תמרה גם כן מותר לשלקן וקמ״ל דהיכי דאלה קדושת שביעית על הכפניות כן אלא על הקור דכיון דחזי ע״י שליקה יש בו משום קדושה ומותר לשלקו דדרך אכילתו בכך ובירושלמי פ״ד איתא בזה פלוגתא של ר״י בן פזי ור׳ יוסי ע״ש: אין מוכרין כו׳ ר״ש מתיר כו׳. פי׳ דברי ר״ש דא״צ להתנות בהדיא ע״מ שאין לו באילן שהרי דבר ידוע הוא שלא מכר לו אלא הזכות שהיה לו ובפירות האילן אין לו לדידיה זכות שיוכל למכרן שהתורה הפקירן וז״ש אני מכרתי לו שלי בלבד צא ותבע כו׳ דודאי מה שאינו שלי לא מכרתי:

פרק ד ר׳ יהודה אומר הפרסאות כו׳. במתני׳ רפ״ה תני א״ל לא אמרו אלא בנות שוח וקמ״ל דרבנן פליגי אעיקרא דמלתא וסברי דלהד״מ אלא בשעה שחונטין בה נגמרין וע״ש שהרב תוי״ט העלים עין מתוס׳ זו: הטומן את הלוף בשביעית כו׳. קאי על משנה ב׳ בפ״ה דקתני וטומנו במקום דריסת ב״א קמ״ל ר׳ דעדיף טפי לטומנו בעציץ שבזה בוודאי לא יצמח ומביא זכר מקרא ולאו ראיה גמורה היא דלאו בזרעים משתעי קרא: הלוף שעברה עליו שביעית כו׳. קאי על משנה ג׳ בפ״ה לוף שעברה כו׳ ואם לאו יעשה חשבון עם העניים ובאה התוס׳ לפרש איך יעשה החשבון ומה דאיתא מאימתי מותר אדם ליקח הלוף במ״ש כו׳ קאי על משנה ה׳ שם והתוס׳ באה לפרש כי מה דאמרו חכמים משירבה החדש כי זה הזמן הוא במוצאי פסח: איזו היא א״י כו׳. במשנה רפ״ו שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מא״י ועד כזיב כו׳ וממשנה לא ידענו אי עד ועד בכלל וכזיב עצמה היא בכלל שהחזיקו עולי בבל או עד ולא עד בכלל באה התוס׳ לפרש דכזיב עצמה לאו א״י גמורה היא וכזיב בצפון א״י קיימא והלכך קתני דמדרומה של כזיב ולהלן לצד דרום דוקא הוא א״י אבל לא כזיב עצמה. ומ״מ מה דאיתא מנהר דרומה נראה דט״ס הוא דאין שם נהר וצ״ל מצד דרומה ומאי דתני סיפא סמוך לעמון ומואב וארץ מצרים ב׳ ארצות משום דבמשנה קתני בגבול הצפוני יש שלש ארצות יש דנאכל ולא נעבד ויש דלא נאכל ולא נעבד ויש דנאכל ונעבד קמ״ל הכא דבגבול הדרומי אין שם מקומות שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל נמצא דבאותו צד אינם אלא שתי ארצות או א״י גמורה דנאכל ונעבד או חו״ל גמורה דלא נאכל ולא נעבד ומה שהזכיר עמון ומואב וארץ

מצפה שמואל

(ה) עי׳ מו״ק ג.: (ו) עי׳ ירושלמי רפ״ד: (ז) שם: (ח) ירושלמי שם ופ״ג ה. וסנהדרין פ״ג כ״ה: (ט) מ״ג ס״ו דאהלות וער״ש הטעם דלא קנסו בכותי ועי׳ בפנים: (י) ב״ק פ: (כ) שם: (ל) ירושלמי פ״ב ז: (מ) עי׳ ירושלמי שם ושם איתא כן בקנים אבל בקירות גומם מן הארץ: (נ) עי׳ ב״ב פ: (ס) נדה ח: וירושלמי שם פ״א הל״ג: (ע) ירושלמי פ״ד ז.: (פ) שם ועי׳ ירושלמי שבת פ״ז הל״ב כז. לענין שבת דהוה תולדה דחורש: (*פ) מיי׳ פ״א הל״ו: (צ) שם: (ק) שם: (ר) ירושלמי שם ז׳: (ש) עי׳ תוס׳ לקמן פ״ד הל״ג ועי׳ ירושלמי מעשרות פ״ה: (*ש) עי׳ מיי׳ פ״ח הל״ו: (א) ירושלמי פ״ה ח: (ב) שם: (ג) שם: (*ג) מיי׳ פ״ח הל״ו: (ד) ירושלמי פ״ו י: (ה) ע״ש:

מנחת בכורים

אפילו הקטנות כדין הגדר וכדפרישנא לעיל: גאיות. מקום גבוה: ג ומסקלין. לוקח האבנים שברה״ר למקום א׳ כדי שלא יוזקו ב״א: לסקל. להניחן במקום א׳ כיון שהתחיל להניחן צריך לפנותן מרה״ר למקום אחר לגמרי דאל״כ הוה כמניח לכתחלה אבנים על מקום אחד ברה״ר דאסור ואם אינו רוצה יניחן כמו שהן ולא יסקל כלל: הטרשין. שאינו חלק שבלא״ה אינם נוח להילוך: מפני דרך היחיד. לעשות דרך היחיד והוא רחב ד״א או דרך הרבים י״ו אמה ואף שבלא״ה איכא מקום פנוי מותר לסקל שירחיב יותר: הספק. עושה מפנין האבנים למצוא הטומאה: ספיחין. ספיחי שביעית כשעולין מאיליהן ואין דרך ב״א לזורען עושה להם מקום בראש הגג ומותר לקיימן ואינו חושש למ״ע: ד מסלקין. מן מקומן ואין בו משום עבודה: שתחתיהן. למקום הזיתים: עוגיות. חפירות סביבות הגפנים: ה את הגם הגם. התירו ללקוט מתוך שלו דלזיתים הוא צריך ולא לתיקון הקרקע כמו דמותר בשל חבירו אף דקין דודאי לא לצורך הקרקע יעשה בשל חבירו: בטובה. דמבואר שמשנה רפ״ד דתקנו דמלקטין שלא בטובה דלא אתי למלקט אלא הגם ומפרש כאן דחזרו ללקוט בטובה ואמרו שלא בטובה לקטנו: מן המצוי ומן הקרוב. כלומר מן ההפקר אבל לא ילקט מתוך של חבירו כלל: לעקל. ליקט ואמר לעקל בית הבד אני צריך ואמר כאן דה׳ יודע מחשבתו אם לעקל ואם לעקלקלות והלשון נופל על הלשון: את הגם הגם. שמלקט מתוך שלו הגסין כדרך שמותר בשל חבירו אף הדקין: ו חורש שש. שהוסיף בחרישתו יותר משאר ב״א דקנסו אותו לפי שהוסיף בחרישתו אבל חרישה בעלמא התירו: מפני סכנת נפשות. מגזירת המלך כמבואר בירושלמי: עליה. על אותה שדה שחרש יותר משאר ב״א וע״פ דבורו של שמאי גזרו עליה ב״ד שאחריו: ז חוכרין. בכך וכך כורין לשנה: נירין. שדה ניר: החשוד. לחרוש בשביעית שלא כדין דקנסוהו שע״י אותה החרישה לא יזרע: עד מקום. על מקום גרסינן לא קנסוהו אלא שלא יהנה חרישתו אחר שביעית: א״נ גרסינן עד מקום שהן יכולין לגזור דה״ל גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד וכן נשמע בבא דלקמן וסייפא הך דביה״פ ובהמה גסה להך דהכא וזה עיקר: והכותי זורעה. בשביעית וכותי אדעתא דנפשיה קעביד: שחרשו. קבר אינה טמאה כדין שדה שנחרש בה קבר דלא גזרו אלא על שדה ישראל: גדר שיכול לעמוד. אבל בבהמה גסה א״א לגזור שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה: ח הקוצץ קורות. ה״ג לא יחלק וידריג ויחלק אלא קצצתן שוה ה״ג בירושלמי ופירושו דדרך הקוצץ קורות לעשות הקציעות אחד בשוה ואחד במדריגה בשיפוע או להיפך מתחלה בשיפוע ואחר כך במדריגה והקציצה בכאן צ״ל או כולן במדריגה או כולן בשוה והוה שינוי ור״י ס״ל דזה לא הוה שינוי אלא מקום שנהגו לחלק ידריג והיינו בכל הקורה יהיה השינוי: ומגביה טפח. צ״ג אלא ה״ג וגוממו מעם הארץ דלא איכפת לן בעבודת הקרקע דהשרשים יעכבו המחרישה ולא מפני הקציצה להקרקע: בתולת שקמה. דרך השקמה לקוצצו כשגדל ומניח ג״ע סמוך לארץ וחוזר וגדל ודרך לקוצצו הרבה פעמים וכל זמן שלא נקצץ נקרא בתולת השקמה כמו בתולה שעדיין לא נבעלה וכשקוצץ פ״א נקרא סדן השקמה: בשאר שני שבוע. דבשביעית תנן במשנה ה׳ פ״ד דאסור לקוצן אם לא למעלה מי״ט דודאי לא מהני לחזור ולגדל או גומם מעל הארץ דלא יחזור ויגדל ואמר כאן דאם קנה מחבירו צריך להניח לחבירו שיחזור ויגדל לכן בכה״ג דגבי שביעית הוה עבודה צריך להניח כן לחבירו והיינו דקתני מגביה עשרה טפחים כלומר עד י״ט יקצוץ דעד י״ט חוזר וגדל אבל כשיקצץ למעלה מיו״ד לא יחזור ויגדל: כל שלא נבעלה. ומותרת לכהן וכתובתה מאתים: כל שאין בה חרס. בידוע שלא נעבדה וכ״ת למו״מ א״כ לנחל איתן דעגלה ערופה דבעינן שלא נעבדה מימיה: כל שלא נקצצה. ר״ת לענין שביעית דאין קוצצין מפני שהוא עבודה: ט אין עוקרין. דמתני כמתקן א״כ בגדר שגבוה י״ט ויש בהן עשרה אבנים שנוטלות בשני ב״א אם ינטלו כולן כמבואר במ״ו פ״ג: מותר. אף שמשרש מן הארץ ומפני לשדה וכמו דס״ל לב״ה במדל בזיתים דצריך לעצים דמותר לשרש כמבואר במ״ד פ״ד: י ה״ג מחפירות שנוטל מהאילן כנוסחת הגר״א היינו שנוטל הענפים לעצים ועיקר האילן עומד בארץ: לא יכסם. מקום הכריתה בעפר דהוה מתקן האילן: מכסה באבנים. דאינו אלא לשמירה שלא יתייבש האילן: מגביה טפח. דפחות מכן הוה עבודה לקרקע ואסור דמהני לחרישה: לקוץ. יתתך גרסינן ונתיקה ביד ועם השרש דפ״י שינוי שרי וכן בסיפא: יא אין מדלין. גרסינן כנוסחת הגר״א מרוש שגדלין קנים הרבה מדל קנים הרבה כדי שהנשארים יתעבו וקוצץ אחד ומניח שנים וכן כולן והוה תקון בהכי ואסור. ובירושל׳ פ״ד גרסינן אין מציתין את האור והיינו נמי תקון וכן הוא ברמב״ם דהוה כמו חורש כמבואר בירושל׳ שבת פ״ז הל״ב: וכן. ועוד קולא: סייג. גדר לשדה שלו: יב את הפרה. לחרישה: בחילת. מקום חול דא״א לזרוע ובמ״א אסור מפני מראית העין: בתוך שדה מותר. גרסינן ולא גרסינן חבירו והיינו שמותר אף בתוך שדה שלו: שלא יסמיך את המענה. גרסינן שלא יסמך המחרישה להמענה של חרישה כדרך החורשים דמהלכין שורות שורות: מגדר. תותך ביער עצים כמו שצריך ואין בה משום עבודה: בקורדם. אלא בשנוי ודלא כר״ע במ״ז פ״ד: יג פגין של שביעית. אין שולקין. גרסינן פגין הוא שעדיין לא נתבשלו אין מבשלין דבפירות שביעית אין מבשלין מבכרייתן וכיון שיכול להמתין עד שיגמרו אין לבשלם: ובסייפות. אותן שלא יתבשלו לעולם ונוטלין אותן מהאילן בסוף עד אחר גמר לקיטת תאנים מותר לשולקן מפני שדרכן בכך וא״א לאוכלן בענין אחר: ובקור. הוא הגדל סביב הדקל: ובכפניות. מין תותים שאינם מתבשלות: בשאר שני שבוע. בשביעית גרסינן וכן הגיה הגר״א ובשביעית אין מפסידין אוכל לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה וכל זמן שלא נגמר פריו הוה כמו לסחורה ומשנגמר פריו מותר לקוץ דלענין הפירות הוה לאכלה ולענין האילן גופא מיירי שלעצים הוא מעולה בדמים: יד לחשוד על השביעית. דחיישינן שמא ישבית השדה לצורך האילן אבל לשדה גופא לא חיישינן ואמרינן שמא יניחנה בורה: ע״מ שאין לו. דאז לא ישביח לצורך האילן: ה״ג לא ימכור אדם את שדהו למי שחשוד על המעשרות וכו׳ וכנוסחת הגר״א והיינו מטעמא דאף דליכא למימר שע״י המכירה לא יוגרם איסור שיכול להכניסו דרך גגין ולהפקיעו מחיוב מעשר מ״מ הלא על ידי מכירתו יופקע מהחיוב ור״ש סבר דיכול לומר כשמכרתי שלי מכרתי דלא אין חיוב מעשרות ואח״כ כשיבא לידי חיוב ברשות החשוד הוא ולא ותבע ממנו ועי׳ בירושלמי פ״ה דמעשרות:

פרק ד א ר״י אומר הפרסאות. מין תאנים שאינם מתבשלות אלא לב׳ שנים ועיקר חניטתן בשביעית לכן אסורין במו״ש: בנות שבתן. ג״כ שביעית שלהן כפירי דעלמא ור״י השיבן הרי הן עמכם בציפורי וכן עושות לב׳ שנים: הטומן את הלוף. מין ממיני הבצלים ומבואר במ״ב פ״ה דמטמין בב״א ארבעה קבים עם טפח עפר ע״ג כדי שלא יהא נראה כזריעה ואמר כאן דטומנו בארץ בעציץ של חרס ומתקיים הרבה ואינו ראוי לזריעה: ב שעברה עליו שביעית. ומוסיף וגדל ודין שביעית אחר הביעור דהוה הפקר לעניים לכן אם שהה ג׳ שנים ועם שביעית הוה ד׳ שנים נמצא רביע מן העלין גדל בשביעית לכן נותן רביע: מיד. אף דבשאר ירקות אין לוקחין במו״ש דשמא של איסורא ניניהו מ״מ בלוף כיון דאין עוקרין בשביעית אלא ע״י שינוי לב״ש במארופות של עץ ולב״ה בקרדומות של מתכות כמבואר במ״ד פ״ה א״כ לא שכיח דאיסורא במו״ש לכן מותר לקנות מיד: ומוצאי פסח היה. כחכמים במשנה דעד שירבה החדש והוא אחר הפסח: ג לחשוד. דלא ינהוג בהם קדושת שביעית: זרעים שאינם נאכלים. שמא יזרעם בשביעית ובזרעים הנאכלים איכא נמי חששא דלא ינהוג בהם קדושת שביעית דימכור אותם לסחורה ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה: מתירין. דתלינן שיזביחה אלא אם כן שדה אילן כמבואר לעיל בפ״ג הלכה י״ד: ד ואיזו היא א״י. במשנה ברפ״ו מבואר חלוק הארצות לענין שביעית דבא״י לא נעבד בשביעית ולא נאכל לאחר הביעור והוא עד כזיב וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב עד הנהר לצד דרום ומכזיב עד טורי אמנון לצד צפון נאכל אבל לא נעבד דבעבודה התמירו מדרבנן אבל לא לענין אכילה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא מן הנהר ומאמנה (טורי אמנון) ולהלן נאכל ונעבד ומפרש כאן דא״י הנאכל ולא נעבד הוא מנהר דרומה הוא נחל מצרים עד כזיב וה״ג לה כנוסחת הגר״א: ה״ג סימן לעמון ומואב וארץ מצרים שתי ארצות. והוא כמו שיש ב׳ ארצות מכזיב ולהלן חלוקים לענין שביעית ה״נ חלוק עמון ומואב וארץ מצרים בא׳ נאכל ונעבד ובא׳ נאכל ולא נעבד והיינו עמון ומואב הוה כמו מקום שהחזיקו עולי מצרים ונאכל אבל לא נעבד אבל מצרים אף שסמוך לא״י נאכל ונעבד: לספר. מקום המבדיל גבול א״י לחו״ל: ויבוזו. ולא ינהגו בהן
קדושת

שביעית: ה (י) עיירות המותרות בתחום (ג) [ג] [גיתו] ונאסרו כגון ציר וציר ותנ׳ שמי וזיזון ויגרי טב (ג) [ודגב] חורבתא וברכה דבית חרב. עיירות האסורות בתו זום צורא שנץ וכצת ופומא ציבא וחניתא עיליתא וחניתא ארעיתא [ג] ה׳ אשמיעא [ד] ובית מזיל כריא ועמק [ה] מזיל. עיירות שחייבות במעשרות בתחום ציציתה ועינישת ועין תרעא ורומברך עין יערים וכפר יערים [ו] דכב הצפיא וכפר צמח ר׳ התיר כפר צמח. תחום ארץ ישראל (י) פרשת אשקלון (ה) ואומר מגדל שרשינה ידור ושורא דקיסרא שורא דעכו וריש מייא דגעתין וזעתין גרב יא [ז] וכברתא וכזניתא וקצטרי דגלילה (ד) [וקובעאיא] דראתין ומלתא דכור וטריי רבתא ותפני׳ וסנפתה (ס) [וסחרתא] דיתר וממציא דגתא ומדפ׳ וטרחש׳ ונח ה׳ דיפצאל ועולשתא ואולם רבתא ומגד חרוב (ו) [ונקבתא] דעיון ומישא ו׳ קרא כרבא סיגורא ותרנגלא עיילייא דקסרין וקנת ורכה וטרכתא דמתחת לבצרת ויגר שהחתא ונמרים מלח דהראי ויבקא וחשבון [ח] ונהלא ורפח (ז) [וחונבא י] ועמון ומואב ורקם גאה וננגייה דאשקלון ודרך הגדולה ההולכת למדבר: ו (יח) מודה ר׳ עקיבא שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין בסוריא לפי שאין כיוצא בהן (ח) [מותר] בארץ שכל כיוצא בו מותר בארץ עושין אותו בסוריא. אין עושין אותו במחובר בקרקע בסוריא אבל עוקרין אוגד על ידיהן ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדין על ידיו בוצרין ודורך על ידיהן מוסקין ואוטם על ידיהן בד״א במוציא פירות [ט] לחבירו מתוך ביתו או ששלח לו חבירו פירות אבל הלוקח לו מן השוק הרי זה (ט) [מלקט ביד] ואינו חושש: ז (ט) בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית (*ט) או שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין אמר ר׳ יוסי מעשה שזרעו כרם (ג) נח׳ ל בצלים בציפורי למוצאי שביעית זרעוהו שעורין והיו פועלין יורדין ומנכשין בת יכו ומביאין ירק בתוך קופותיהן ובא מעשה לפני ר׳ יוחנן בן נורי ואמר אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין: ח אוכלין עלי ירק מן האפיל על הבכיר מן הרחוק על הקרוב הותר מקום אחד הותרו כל המקומות הלוף השום והבצלים הותרו יבשים הותרו לחין [י] לא הותרו יבשים עד שתגיע ה׳ גורן אין מינו מתיר (י) [את] מינו ואין מתירין את מינן אלא ע״פ חכם וכו לן למוצאי שביעית חייבות במעשרות: ט ירק שנטעו (ג) בערב ראש השנה של שביעית הרי זה לא יטול ממנו בשביעית עד (יא) [שיתיר את החדש] ר׳ שמעון בן אלעזר אומר נוטל הימנו שלו ומכנים לתוך ביתו אע״פ שאין כיוצא בהן נמכר בשוק: י (י) בראשונה היו אומרים אין כובשין ואין מייבשין [יא] יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ [יב] אין מביאין ירקות מחו״ל לארץ רבותינו (כ) התירו שיהו מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ וכשם שמביאין ירקות מחו״ל לארץ כך מביאין תבואה וקטניות מחו״ל לארץ רבי ובית דינו התירו ליקח ירק במוצאי שביעית מיד: יא פירות שביעית שבאו (ד) לארץ אין מוכרין אותם לא במדה ולא במשקל ולא במנין אלא הרי הן כפירות הארץ: יב מביאין [יג] שחלים (יב) [וקרומלים] מחוצה לארץ לארץ אבל לא (יג) [מארץ לחו״ל לאכול עליהן] בארץ (יד) אין מביאין ענבים מחו״ל לארץ ודורכין אותן בארץ ולא זיתים מחו״ל לארץ ועוטנין אותן בארץ ולא הוצני פשתן מחו״ל לארץ ושורין אותן בארץ מביאין גרוגרות וצמוקין [יד] [והוצני פשתן] מחו״ל (ה) [ושורין] אבל לא מחו״ל לארץ לעשותן בארץ רבי התיר שיהו מביאין אותו מחו״ל לעשותן (יד) [לארץ סמוך לח״ל]: יג כל אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט הרי הן לשעבר לאחר חמשה עשר (טו) הרי הן לעתיד לבא (ל) ר׳ נחמיה אומר בד״א באילן שעושה שתי בריכות בשנה אבל אילן שאינו עושה אלא ברך אחת כגון הזתים והתמרים והחרובין אע״פ שחנטו פירותיו קודם ט״ו בשבט כאילו לא חנטו אלא לאחר חמשה עשר בשבט: יד ר״ש (י) אומר (פ) מהוצאת עלין עד הפגים חמשים יום מן הפגים ועד שיהיו [טו] נובלות חמשים יום [טז] ומשהן נובלות עד התאנים חמשים יום רבי אומר כולן ארבעים ארבעים יום וכולן קודם הזמן הזה הרי הן לשעבר לאחר הזמן הזה הרי הן לעתיד לבא: טו (נ) מעשה בר׳ עקיבא שלקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו כדברי ב״ש וכדברי ב״ה ר׳ יוסי בר״י אומר כדברי רבן גמליאל וכדברי ר״א (טז) [בר יוסי אבטלים] העיד משום חמשה זקנים (ס) שאתרוג כשעת לקיטתו למעשר ורבותינו נמנו עליו באושא שאתרוג כשעת לקיטתו למעשר ולביעור: טז (ע) ר״ש אומר אתרוג שנכנס מערב שביעית לשביעית או שיצא משביעית למוצאי שביעית פטור מן המעשרות ופטור מן הביעור שאין לך דבר שחייב במעשרות אלא דבר שגדל בחובה ונלקט בחובה אין לך דבר שחייב בביעור אלא דבר שגדל בשביעית ונלקט בשביעית:

פרק ה

א (א) פירות שביעית שיצאו לחוצה לארץ טבערן במקומן דברי רבי ר״ש בן אלעזר אומר מביאן לארץ (ו) ומוכרן בארץ שנאמר (ויקרא כה) בארצך תהיה כל תבואתה לאכול: ב (ב) אין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ אמר רבן שמעון בן גמליאל אני ראיתי את שמעון בן כהנא שהיה שותה יין של תרומה בעכו (ג) ואמר זה בידי מקלקליא וגזרו עליו שישתהו בספינה: ג עלה תמכה והרחבינה עלי ורד ועלי מלת יש להן שביעית ולדמיהן שביעית ויש להן ביעור ולדמיהן ביעור עיקר [א] חמלפפים עיקר ורד ועיקר מלת אין להן שביעית ולא לדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור (ד) ח׳ ר׳ מאיר אומר דמיהן מתבערין בראש השנה אמרו לו להם אין ביעור ק״ו לדמיהן אמר להם מחמיר אני בדמים יותר מן העיקר שמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אחר אין מדליקין בו: ד הלשישות והלביצין (א) [והירענה] (יז) והבורית והאוהל יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור עיקר חרוב ועיקר (ב) [האבה] ועלי האוג (ס) והפרהבילה (ג) [והאורז] אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור: (י) דין (ד) [ובצר וזרע סטין נזרעין במוצאי שביעית מפני שהוא מלאכתן] ה (*י) הצבעין והפטמין (י) לוקחין מורסן מ״מ ואין נמנעין [ב] אין מוכרין אותה

הגהות הגר״א (ב) ביתו: (ג) (ד) וקושעאיא: (ה) וסוחר תתא: (ו) ורקנתא: (ז) וחונדא: (ח) הנותר: (ט) מותר: (י) שאין: (יא) שירבה חדש: (יב) וקרוספמלין: (יג) מחו״ל לארץ לעשותן בארץ: (יד) בארץ: (טו) בשבט: (טז) אבטולמס בר״י: (א) ות׳ לוענין: (ב) האוגה: (ג) והאורן: (ד) ארצר וזרע איסטס שנזרעים בשביעית קדושת שביעית חלה עליהן:

נוסחאות כ״י

(א) והומש: (ב) נדיר: (ג) בראשו השנה: (ד) מחוצה לארץ לא רץ: (ה) לארץ אבל לא מארץ לחו״ל ועושין אותן בארץ: (ו) בן גמליאל: (ז) ומבערן: (ח) ר׳ יהודה: (ט) ופרח לבן:

אור הגנוז

[ב] ניזי: [ג] רישמיא: [ד] ובת בדיא: [ה] ועומק ומזון: [ו] דגב צפיא וכפר צמא: [ז] וכרכא דבר ים נגורה: [ח] ונחלא דורד: [ט] במוצא פירות בתוך ביתו: [י] לחין: [יא] ואין מביאין: [יב] רבותינו התירו שיהו כובשין ומיבשין ומביאין יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ: [יג] שתלים: [יד] והושני פשתן: [טו] שיתין ונולבות: [טז] ומשיתין: פרק ה [א] הבלבסין: [ב] נבילה:

חסדי דוד

מצרים הם ב׳ הקצוות של רוח דרומית של א״י דעמון ומואב בדרומי״ת מזרחית וארץ מצרים מערבית: עיירות המותרות וכו׳. לפי שלא היה תחום א״י שוה ביושר אלא היו עיירות שנכנסו בתוך התחום ועכ״ז היו חו״ל וכן עיירות הבולטות ויוצאות מחוץ לתחום והיו א״י והכא קמ״ל הי ניהו עיירות המותרות לענין שביעית גם מדרבנן (ומ״ש ונאסרו הוא ט״ס) והי ניהו האסורות מדרבנן ושוב מנה העיירות שחייבות במעשרות מן התורה וממילא דחייבות ג״כ בשביעית: מודה ר״ע שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין כצ״ל וכו׳ וקאי על משנה ב׳ דפ״ו וטעמא דר״ע דקסבר כיבוש יחיד לאו שמי׳ כיבוש ומן הדין היה מותר לעשות אפי׳ במחובר אלא דחכמים גזרו כדי שלא יניחו דירות א״י וילכו להשתקע בסוריא: אוכלין עלי ירק מן האפיל כו׳. הכא מיירי בתלושין וטעמא דהרי דתלינן דממקום הבכיר הביאום ושל מ״ש הם והיינו מתני׳ ד׳ דפרק הנ״ל: בראשונה היו אומרים כו׳. יש כאן חסרון וכצ״ל רבותינו התקינו שיהו כובשין ומיבשין ומביאין מחו״ל לארץ ואח״כ מתחיל הבבא אין מביאין ירקות וכו׳ וכן העתיקה בעל כפתור ופרח בפמ״ז והכי מוכח מהש״ס פ״ק דסנהדרין דף י״ב דמייתי לבבא דאין מביאין ירקות וכו׳ ורבותינו התירו כו׳ ע״ש: מביאין שחלים כו׳. נל״פ מביאין שחלים שהם מין ירק ידוע שאינו כ״כ מאכל אדם וה״ה קרומלין שהן עלי דלועין ואינם כ״כ ראוין למאכל אדם ומש״ה פטורין ממעשר כדאיתא בפ״ק דמכילתין בירושלמי והיינו דקתני הכא דאפילו בראשונה קודם שהתירו להביא פירות וירקות מחו״ל לארץ משום דחיישינן לגושים מ״מ במינים הללו כיון שאינם כ״כ ראוים למאכל אדם מעיקרא לא גזרו עליהם אבל מ״מ האוכל וראויים קצת לאכילה חלה עליהם קדושת שביעית דכשם שאסור להוציא פירות שביעית מהארץ לחו״ל לאכלם שם כך אסור להוציא את אלו לאכול עליהן כלומר העלים שלהם:

פרק ה עלי תמכה והרחבינה כו׳. במתני׳ פ״ז תניא ואיל מילי דאיצטריך לאשמועינן דיש להם שביעית וביעור דסד״א דלא חשיבי וכאן הוסיף עליהם עלי תמכה והרחבינה דלפע״ג דמרים ניכהו נאכלים הם ע״י הדחק וה״ה עלי מלת דנראה שהוא מלשון אמלתראות של מלת ואולי הוא האילן של ענבים הנקראים בל׳ תלמוד מילת שגם העלין הללו נראה שהם קצת ראוים: ואין מוכרין אותן מתרומות מתרומות כו׳. נראה דקאי על משנה ד׳ בפ״ז

מצפה שמואל (ו) עי׳ ירושלי׳ שם ט: (ז) עי׳ ירושלי׳ שם. ויבמות פ״ו הל״ג: (ח) עי׳ ירושלי׳ פ״ו עד: (ט) ירושלי׳ שם ו״א ובבלי נדרים נט: וערמ״ם מ״ג פ״ו בבלי: (*ט) מיי׳ פ״ד הל״ז: (י) ירושלי׳ פ״ו יד: (כ) ירושלי׳ פ״ו יא. ופ״ז יד. פיאה רפ״ה ודמאי רפ״ב ושקלים פ״א הל״ב ונדרים פ״ו הל״ח וסנהדרין פ״א הל״ב ותרומות ספ״ג: (*כ) מיי׳ פ״ו הל״ס: (ל) ירושלמי שם ובבלי פסחים נג: וב״ב פ״ט הל״ד: (מ) ר״ה י. ירושלמי רפ״ד (נ) שם טו: ירושלמי שם: (ס) שם: (ע) ר״ה טו. וירושלמי ר״ה פ״א הל״ב ופ״ג דבכורים ח:: (א) ירושלמי ספ״ו ופסחים נג:: (ב) ירושלמי שם: (ג) ירושלמי סוף חלה: (ד) ירושלמי פ״ז: (ה) עי׳ ירושלמי פ״ז יב.: (ו) שם: (*ו) מיי׳ פ״ה הל״ט: (ז) ירושלמי פ״ט ע״ש דמיירי בא״י אם הוא חשוד:

מנחת בכורים

קדושת שביעית: ה המותרות שהיו טובין בהן סיפר ואח״כ נאסרו שהחזיקום לא״י: תחום א״י. דאיט נאכל ולא נעבד: עמון ומואב לא גרסינן וכן בירושלמי ליתא: ו מודה ר״ע. אף דהתיר לעשות בתלוש בסוריא אף עם החשודין על השביעית כדאמר כללא במ״ב פ״ו כל שביוצא בו מותר בא״י מותר בסוריא והיינו תלוש דמותר בסוריא כיון דמותר בארץ מס״ת אבל מחובר דאסור מה״ת בא״י אסור גם בסוריא וזה דקאמר כאן דמודה שאין זורעין והיינו מלאכת מחובר אסור בסוריא: ואין מכנשין. נראה דאין מנכשין גרסינן והוא שעוקר עשבים רעים מן התבואה שמקלקל את התבואה ואסור בשביעית כמבואר בריש מ״ק ולגירסא דהכא ואין מכנסין היינו קצירה או בצירה כרכם ביחד דזה אסור מס״ת אבל לאכילה מעט שרי: ואוגד על ידיהן. דמלאכתו בתלוש הוא אף שהחשוד עוקר מותר לאגוד עמו: שלא יהא הוא מלקט. כלומר תולש ובוצר והחשוד יאגוד דהוא אסור במלאכת וקמ״ל דלא גזרינן כשהוא אוגד על ידי החשוד שמא יאגוד החשוד ע״י והוא יבצור: בוצרין. היו בוצרים הוא מותר לדרוך על ידיהן כדתנן במשנה דדורכים בסוריא דהוה מלאכה בתלוש ומותר בסוריא עם החשוד: ואוטם. הוא שעושין הזיתים במעטן וצ״ל ועוטם: בד״א. דאסור לסייע לחשוד בא״י: מתוך ביתו. דודאי מא״י הוא או שלח לו חבירו וסמה ודאי מא״י: מן השוק. די״ל דהפירות אינן מא״י מותר לסייע אף בא״י: ה״ז מותר ואינו חושש. גרסינן כנוסחת הגר״א וכדפרשתי: ז או שיצאו. ויצאו גרסינן כנוסחת הגר״א ורבותא קמ״ל אף שנתגדל בע״ש וגם הלקיטה היה במו״ש מ״מ כיון שנתגדלו ג״כ באיסור אסורין עד שיעשו כיוצא בהן דתלינן דמהתירה כינהו א״נ שנתגדלו בהיתר כ״כ ורבה על האיסורא ומבטלו אבל מה שנלקט במו״ש לא מהני דלענין גידולי שביעית לא אזלינן בתר לקיטה להתיר: כרם גדול. והר״ש גרס כרם גרוד: ומביאין ירק. שנתוסף עליהן היתר במו״ש והיינו על גלוי איסור והתיר להן בכה״ג בעשו כיוצא בהן: ח על הבכיר. כיון שנתבטלו מקום הבכיר הותר גם האפיל במו״ש: כל המקומות. דתלינן שמאותו מקום הובא: לא הותרו יבשין. אסור עד שתגיע הגורן דאז רבו פירות היתר: אין מין מתיר את אינו מינו. גרסינן כנוסחת הגר״א: ע״ש הכא. ועי״ל דלא אתי לאקולי בזה אף בלא עשו כיוצא בהן: וכולן. אף שלא עשו כיוצא בהן חייבין במעשרות דלענין מעשרות אזלינן בתר לקיטה: ט לא יטול ממנו במו״ש עד שירבה החדש. גרסינן כיון שנתגדלו בשביעית ולת״ק בעינן שירבה החדש למכור בשוק ועי״ז אמר רשב״א דמכנים לתוך ביתו כיון דאיכא חדש בגו ביתו אף על פי שלא ריבה אבל כל אדם מותר כן פי׳ המפרש א״נ י״ל דה״ם דמאותן שנטע ער״ה של שביעית מתיר רשב״א לאכול ממנו אף על פי שלא רבה החדש: י אין כובשין. דבר שדרכו לכבוש בציר: כבשת. פירות אשר דרכן לייבש ולכבוש: מחו״ל לארץ. שאין כובשין ואין מיבשין קאי דפירות אלו אסרו מתחלה להביאם מחו״ל לארץ כיון דמביאין הרבה וחיישינן לגושייהו שמא יבא גוש חו״ל ויטמא א״י: אין מביאין ירקות. חזרו לומר דאין מביאין כל ירקות מחשש הנ״ל: רבותינו התירו. לפי שמביאין הרבה והן מחו״ל ורבו על של א״י משא״כ בתבואה וקטניות: יא פירות שביעית. מחו״ל כיון שבאו לארץ נוהגין בהם קצת קדושה כפירות הארץ שאינם נמכרים דרך מכירה דלא ליתי לאיחלופי: יב מחוץ לארץ לארץ. כיון שכבר נגמרו מעשיהן מותר להביאן לא״י: ס״ג אבל לא מחו״ל לארץ לעשות בארץ. לתקן אותם כדרך תקונן לכובשן אסור בארץ דכשמביא כן גזרינן פן יתקן גם פירות א״י דרגילין להביא פירות שאינם מתוקנין הרבה ותיישינן לאיחלופי: ודורכין. לדרוך: ועוטנן. נותנן במעטן: ושורן. ל״ג דמיירי שהביא מתוקנים ודרך להביא מעט לכן מותר: סמוך לחו״ל. לעיירות הסמוך לח״ל דאי אפשר ליזהר שלא יביאו מותר להביאן וגם דיש להן שדות בחו״ל: יג שחנטו. דבאילן אזלינן בתר חנטה: לשעבר. ואם שנה שניה מעשר שנה שלישית מ״ע: שתי בריכות. שנלקטין ב׳ פעמים בשנה ואותן שחנטו קודם ט״ו בשבט עושין גורן בפ״ע ואחר ט״ו בשבט גורן בפ״ע לכן אלו מתעשרין לעצמן ואלו לעצמן: ברך אחת. לקיטה אחת ואותן חנטו קודם ט״ו בשבט מניח על האילן עד שיגמרו כולן ונלקטין כאחד הכל מתעשרין לשנה: יד הפגים. חנטת התאנים: נובלות. שנופלות מחמת חום: עד התאנים. גמר לקיטתן שאלו מחנטה עד לקיטה מאה יום וכשא״י אימת נחנט רואה בשעת לקיטתה מאה יום למפרע אם קודם ט״ו בשבט ידוע שהחנטה מקודם אם כלין אחר ט״ו בשבט הולכין אחר שנה הבאה: ארבעים ארבעים. מהוצאת העלין עד החנטה מ׳ וכן כולן נמצא דחשבינן מעת לקיטה פ׳ יום לחנטה: וכולן. בין לת״ק בין לרבי נ״מ דאם חשבינן מעת לקיטתה למפרע אם הוא קודם הזמן הייכו ט״ו בשבט מתעשר לשעבר ואם לאו מתעשר להבא: טו ונהג בו. שני מעשרות מ״ש ומ״ע: כדברי ב״ש. דר״ה באחד בשבט אם כן שנה שלישית הוא וחייב במ״ע: וכדברי ב״ה דר״ה בט״ו בשבט ואח״כ אחד בשבט שניה הוא וחייב במ״ש ועשר מעשר אחד ופדאו וכתן לעניים והמעות אכל בקדושת מ״ש: כדברי ר״ג. דפליגי בפ״ב דביכורים דלר״ג אתרוג לענין מעשר אזלינן בתר לקיטה ולר״א בתר חנטה והפירות שלנו חנטו קודם ט״ו בשבט של שנה שלישית ונלקט אחר ט״ו בשבט דנעשה שלישית לר״ג הוה שלישית ולר״א הוה שניה למעשר לענין שנה שניה ושלישית וכן לענין חדש ויש דאין מעשרין מזו על זו אזלינן בתר לקיטה אבל לשביעית אזלינן בתר חנטה דהוה הפקר בשביעית וכן לענין ביעור דמתבער אם היה החנטה בשביעית אף דנלקט בשמינית: טז אתרוג שנכנס. דדרכו לשהות באילן ג׳ וד׳ שנים: פטור מן המעשרות. אף בת שבית שנכנסה לשביעית אף דבאתר אילנות אזלינן בתר חנטה באתרוג דיד הכל ממשמשין בו הוה כהפקר ופטור מן המעשרות: ופטור מן הביעור א״נ דבת שבית היא ואם שביעית הנכנס לשמינית פטור מן הביעור דכי כתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך בשביעית כתיב ולא בשמינית: שחייב במעשרות. פטורא דמעשר בפירות שבית הנכנס לשביעית כדפרישנא אבל לביעור א״נ טעם דאזלינן בתר חנטה כשאר אילנות: אלא דבר שגדל. עיקר טעמא משום דיד הכל ממשמשין בו והוה הפקר וכללא דכיילינן באתרוג הוא ולא בעלמא: שחייב בביעור. פטורא דבת שביעית הנכנסת לשמינית דפטורה בביעור כדפרישנא לעיל דביעור בפירות לקיטת שביעית הוא ולא בשמינית ובמעשר ודאי פטור דבת שביעית היא כשאר אילנות ופטור מן המעשר:

פרק ה א במקומן. בכ״מ שהן לא יביאם ממקום למקום ואף לא לא״י: ב מחו״ל לארץ. כדי שלא יהו הכהנים מרדפין אחריה לא״י ויטמאו בטומאת חו״ל: מקלקליא. שם עיר מחו״ל והתרומה משם והכניסו לא״י א״נ והחזירה לחו״ל א״נ שלא יאמרו תרומה יוצאת מא״י לחו״ל שהיה בגבול א״י ולא יהיו יודעים שהובאה מחו״ל ולשורפה א״נ שלא יאמרו תרומה נשרפת לכן גזרו עליו שישתהו בספינה והספינה הוא מחו״ל ולא חששו למ״ע שיאמרו מתחילה היה שם בספינה ולא הובא כלל לא״י ושם שותהו: ג ולדמיהן. תופסין נתפסים בקדושת שביעית ולאכילה ולא להפסד ומתבערין בהגיע זמן הביעור: עיקר המלפפון. מין ירק מבואר במס׳ כלאים בפ״א דעיקרו הנך אינו ראוי אלא להסקה לכן אין להם שביעית כלל לא לכן ולא לחילופיהן ואינם טעונין ביעור: ר״מ אומר. קאי על עיקר הלוף דתנן במשנה דיש לכן שביעית ולדמיכן שביעית ואין להם ולדמיהם ביעור דמתקיים בארץ וכל שמתקיים בארץ אינו טעון ביעור דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כיון שכלה לחיה מן השדה טעון ביעור אינו כלה לחיה אינו טעון ביעור בבית ועי״ז קאמר ר״מ דיש לדמיהן ביעור ומחמיר יותר מכן עצמן דכן עצמן ניכרין ולא אתי למעבד בהו סחורה אבל בדמיהן חיישינן שמא יעשה בהן סחורה: שמן של שביעית. ר״מ קאמר לה דעיקר קיל יותר דשמן של שביעית עצמו מדליקין משא״כ בחילופי שביעית אין מדליקין בו: ד והבורית והאהל. מין הצבעים שאין מתקיים בארץ: אין להם ביעור. דמתקיים בארץ: ה ס״ג וורדין וכצר וזרע איספסים שזורעין אותן במו״ש קדושת שביעית חלה עליהן: מפני שהוא מלאכתן. והיינו אם המה משביעית ואף שנזרעים אחר שביעית לא פקע מינייהו קדושת שביעית דכן דרכן שאינם ראוים אא״כ חוזרים ונזרעים ולכן הוה כמו שגדל בשביעית דמאי דזרעי בתר שביעית לתוספת בעלמא היא: והפטמין. עושין כדים גדולים וצריכין מורסן למלאכתן מעט לצורך עצמן: מ״מ. אף מן שאינם מוחזקים בכשרות ואינו חושש

מחרוזות מחרוזות אבל (א) מוכרין אותן איברין איברין ע"ג מטות: (ח) לא יהא מביא כלבים (ס) [צופדין] והולדות הסנאין ותתולין וקיפוד למכרן לנכרי (ו) [ולשכב] עליהן (ט) אבל מורייס וגבינת בית אונייקי והפת והשמן שהן מותר למוכרן לנכרי [ולשכב] עליהן לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו ר"ש בן אלעזר אומר אף ישכור פועלים ויכנים לתוך ביתו: ח (י) לקח הבכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למוכרו רבי אומר אומר אני שלא ימכור אלא בדמיו לולבי האלה והבטנה והאטדים והאדל ר"מ אומר (ז) [ללולבין עם העלים] (ב) אין ביעור וחכ"א (ח) לעלים עם הלולבין] (ג) יש ביעור ר' שמעון אומר ללולבין אין ביעור אבל לעלים יש ביעור מפני שנשרו מאביהן וכולן שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית נידונין כאילן חוץ מן האדל שנידון כירק העיד (ט) יהודה בן ישעיה הבשם לפני ר' עקיבא משום ר' טרפון שיש לקטף שביעית (כ) עלי זיתים ועלי (*כ) (י) קנים ועלי חרובין אין להן ביעור לפי שאין כלין: ט (ל) הוורד חדש שכבשו בשמן ישן (*ל) ילקט את הוורד והשמן מותר ישן בחדש חייב בביעור החרובין חדשין שכבשן ביין ישן [ילקט את החרובין והיין מותר] ישנין בחדש חייבין בביעור: י רבי אליעזר אומר חבילי איזוב והפיאה והקורנית (מ) שהכניסן לעצים אין מסיקין בהן למאכל בהמה (י) מסיקין בהן ר' שמעון אומר אף קלחין של בית השלחין שיבשו אסורין בהנאה: יא (נ) חציר וירקות שדה שלקטן (ס) להטין בהן אין רשאי להטין בהן למאכל בהמה (יא) רשאי להטין בהן עידית שלקטה למאכל בהמה הרי זה צריך לבער (ס) נתנה (*ס) תחת הכר הרי היא כמבוערת תבן של שביעית אין נותנין אותו לתוך הכר ולא לתוך הטיט אם נתנוהו אחרים הרי הוא כמבוער: יב (ס*) תנור שהסיקו בתבן ובקש של שביעית יוצן מוכרין [ג] אוכלי אדם (*ס) ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכל אדם (ע) ואין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה ואצ"ל אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה: יג פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות (*ע) אם הלכה בהמה מאליה לתחת תאנה ואוכלת בתאנים לתוך חרוב ואוכלת בחרובין אין מחייבין אותה להחזירה משום שנאמר (ויקרא כה) (יב) בארצך תהיה כל תבואתה לאכול: יד מאכילין את אכסניא פירות שביעית (ע*) ואין מאכילין לא את הנכרי ולא את השכיר פירות שביעית ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית: טו (פ) אין ב"ד פוסקין לאשה (*פ) פירות שביעית אבל ניזונית היא משל בעלה (פ*) ספיחין של שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה:

פרק ו א שביעית נתנה לאכילה לשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות ולסוך דבר שדרכו לסוך (א) כיצד לאכול דבר שדרכו לאכול אין מחייבין אותו לאכול קנובת של ירק ולא פת שעפשה ולא תבשיל שעבר צורתו כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות אין מחייבין אותו להיות גומע אניגרון *ואסנגרין ולשתות יין בשמריו: ב (ב) החושש בגרונו לא יערענו שמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ובולע ומטביל כדרכו ואינו חושש: ג כיצד לסוך דבר שדרכו לסוך (ג) סך אדם (*ג) שמן ע"ג מכתו ובלבד שלא יטול במוך (י) ויתן ע"ג מכתו החושש בראשו וכל מי שעלו בו חטטין סך את השמן ואין סך יין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה יין וחומץ אין דרכן לסיכה: ד (ד) יין של שביעית שנפל לתוך המורייס צריך לבער ר"א ב"ר שמעון אומר הרי הוא כמבוער נותן אדם דבילה וגרוגרות לתוך [א] התבשיל כדרך שנותן את התבלין ולא יסחטם להוציא מהן משקין ובתבלין מותר מפני שהיא מלאכתן (ה) צורר את התבלין (*ה) ונותנן לתוך התבשיל אם בטל טעמן מותרים ואם לאו אסורין: ה (ה*) אין עושין את היין אלונתית ואת השמן ערב ואם עשה את היין אלונתית ואת השמן ערב סך את השמן ואין סך מיין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה ויין וחומץ אין דרכן לסיכה: ו לא (*ה) יתן אדם שמן של שביעית (ו) על גבי טבלא של שייש להתעגל עליה רבן שב"ג מתיר (א) של שביעית אין (*ו) סכין אותו בידים טמאות נפל על בשרו משפשפו אפי' בידים טמאות: ז (ו*) שמן של שביעית (ז) אין [ב] חוסמין בו תנור וכירים ואין סכין בו מנעל וסנדל לא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך מנעל ולא יסוך את רגלו והוא בתוך סנדל אבל סך את רגלו ונותנה למנעל סך את רגלו ונותנה לסנדל (ח) סך אדם את עצמו שמן של שביעית ומתעגל ע"ג קטבליא חדשה ואינו חושש: ח אין (ט) מפטמין שמן של שביעית אבל לוקחין שמן ערב לסיכה מ"מ (ז) שמן של שביעית [ג] אין נותנין אותו לתוך המדורה ר' יוסי אומר (ג) צובע בו עציץ ונותנו לתוך מדורה (*ט) מסיקין בגפת ובזגין של שביעית אבל אין מדליקין באגוזים ואין מסיקין בזיתים: ט אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במנין ולא במשקל (י) ולא יהא (ג) [ממלא את החבית] ומוכרה כמות שהיא כלכלה ומוכרה כמות שהיא אלא אומר לו חבית זו אני מוכר לך בדינר כלכלה זו אני מוכר לך בטריסית: י (ד) [לא ימלא את הכלכלה] ויוצא ומוכרה בשוק אף בשאר שני שבוע אסור שזו דרך הרמיות: יא ב"ש אומרים אין מוכרין פירות שביעית במעות אלא (ס) [פירות] (כ) כדי שלא יקח בהן קרדום וב"ה מתירין אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית אלא מזון שלש סעודות בד"א בדבר המתקיים אבל דבר שאין מתקיים אפילו מאה סעודות מותר: יב (ל) אין מוכרין

הגהות הגר"א (ס) כופרין: (ו) ולהשכיר: (ז) לעלים עם הלולבין: (ח) לולבין עם העלין: (ט) ר' יוסי בן ירעיה: (י) אין: (יא) אין: (יב) ולבהמתך ולחיה אשר: (א) שמן: (ב) טובל בהן עץ: (ג) ולא ימוד: (ס) בפירות:

אור הגנוז

[ג] אוכלין אוכלי וכו': **פרק ו** [א] המורייס: [ב] הוטסין: [ג] מדליקין בו מוכרו ולקח בה שמן אחר אין מדליקין בו שמן. של שביעית וכו':

נוסחאות כ"י

א) מביאין אותה חתיכות חתיכות: ב) יש להן: ג) אין להן: ד) גפנים: ה) להטיל בהן רשאי להטיל בהן למאכל בהמה אין רשאי: ו) ובמשלית: ז) שמן שביעית מדליק בו מכרו ולקח בו שמן אחר אין מדליק בו:

חסדי דוד

דאיתא התם ליידי חיה עופות ודגים שנזדמנו להם מותרין למכרן ועי"ז באה התוספתא לאשמועינן דמ"מ צריך לשמת במכירתו מחרוזות מחרוזות בפרהסיא אבל מוכרין אותן איברים איברים ע"ג מוטות כנ"ל: **לא** יהא לוקט ירקות שדה. כמ"ש פ"ז תני ולא יהיה לוקט ירקות והתוס' באה לפרש כי לוקט ר"ל לוקט ואסור דנראה כסחורה ועי"י בנו מותר והדמים הם דמי שביעית ורשב"א מתיר ללקוט גם ע"י פועלים שילקטו ויכניסו לתוך ביתו ומיצא היינו דוקא בירקות שדה כלומר שאין דרך לזורען: **לקח** בכור כו'. זה הוא שם במשנה ד' וכאן מוסיפה סברת ר' דלא שרי אלא בדמים שלקח ומ"ש לולבי האלה כו' זה הוא במשנה ה' שם וכאן אשמועינן דמתני' ר"מ היא ואיכא תנאי דפליגי עי"ז אבל בירושלמי פ"ז משמע דעל משנה זו ליכא מאן דפליג ופלוגתא דהני תנאי הוא כי הני תנאי דמ"ה פ"ט ועניין אחר הוא ע"ש וכן מ"ש וכולן שנכנסו כו' ע"ש בירושלמי הטעם משום דאזלינן בתר חנטה ותשיבי כשל שנית: **העיד** יהודה כו'. משום דבמ"ז פליגי תנאי אי יש לקטף שביעית ואשכחן נמי פלוגתא זו לענין ערלה בפ"ק דערלה מש"ה העיד בשם ר"ע דיש לו וידוע דכל עדות הלכה היא: **הוורד** חדש שכבשו כו'. כ"ה גם במ"ז פ"ז והתוס' מוסיפה כי השמן מותר: **ר"א** חבילי אזוב והסיאה [וכ"ה בכ"י] כו' לעצים מסיקין בהם למאכל בהמה אין מסיקין בהם כנ"ל. וקאי על מ"א דרפ"ח תשב עליו לעצים כו' כגון הסיאה כו'. ומ"ש רש"א אף קלחין כו' י"ל דקאי על משנה דרפ"ט רש"א כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב וקתני הכא דה"ה קלחין שיבשו וכו': **חציר** וירקות שדה שלקטן להטן בהם רשאי להטן בהם למאכל אדם אסור להטן בהם כנ"ל וכ"ה בירושלמי רפ"ז ופי' להטן כההיא דתנן בפ"ג דמכשירין המלקט עשבים כשהטל עליהן להטיל בהן חטים כו' ע"ש וה"פ דהציר וירקות שדה דסתמן למאכל בהמה אם לקטן להטן בהם חטים מותר דכל מאכל בהמה עושין בהן כל צרכי אדם וכדתנן רפ"ח כל שאינו מיוחד למאכל אדם כו' אבל אם לקטן למאכל אדם אסור. ומ"ש עידית שלקטה צ"ל ערית וכההיא דפ' הספינה מאי ערמים ערי וע"ש ברשב"ם וכן בגיטין פרק מי שאחזו ברפואות טרפא דערא ועי' בערוך ערך ער וסתמא אינו למאכל בהמה ולכך אין לו שביעית ולא ביעור: **תנור** שהסיקו בתבן כו'. אע"ג דתבן הוא רק מאכל בהמה מ"מ יוצן משום שיש שבח עצים בפת וניכר וכמ"ש מרן הכ"מ בשם מהר"י קורקוס: **ספיחין** של שביעית אין תולשין אותן ביד כו'. הרמב"ם ז"ל בספ"ד מפרש בספיחין של שביעית שיצאו למ"ש ומוכרח הוא כמ"ש מרן שם מדמסיים אבל חורש כדרכו דאילו בשביעית גופא חרישה בשביעית מי שריא:

פרק ו יין של שביעית שנפל כו'. לעיל בפ"ט ממסכת תרומות פליגי כה"ג ביין של תרומה שנפל למורייס דת"ק אוסר לזרים משום שהיין מושבח בטעם המורייס ורא"ש מתיר משום שהמורייס פוגמו ובהא נמי אזדי לטעמייהו ואין זה ענין לפלוגתא דר"ג וחביריו דפ"ט במתני' דכותב ג' כבשין דהתם ליכא אלא טעמא והוא בלוע ואינו ניכר משא"כ יין דהכא שהוא בעין ורא"ש סובר כיון דהיין נפגם הרי הוא כמבוער ובסיפא צ"ל נותן אדם דבלה וגרוגרות לתוך המורייס וכו' וכ"ה בפ"ט דמסכת תרומות: **מסיקין** בגפת כו'. דכבר בטלה קדושתייהו אחר שהוציאו יינן ושמנן אבל לא באגוזים וכו' משום הפסד: **אין** מוכרין ואין לוקחין מן הנכרי

מצפה שמואל (ח) עי' ירושלמי ב"ק ספ"ו: (ט) עי' ירושלמי פ"ז יב. וכלאים פ"ב ד. בהך דר' יוחנן וברא"ש שם: (י) עי' ירושלמי פ"ז יב: (כ) ירושלמי פ"ט לז.: (*ב) מיי' פ"ז הל"ז: (ל) עי' ירושלמי ספ"ז: (*ל) עי' מיי' פ"ז הלכ"א וכב: (מ) עי' ירושלמי פ"ז יב: (נ) ירושלמי שם: (ס) ירושלמי פ"ט מו: (*מ) מיי' שם: (ס*) מיי' ספ"ה: (*ס) מיי' פ"ה הל"ב: (ע) ירושלמי רפ"ז יב: (*ע) מיי' פ"ה הל"ה: (ע*) מיי' שם הל"ג: (פ) עי' עבודת כוכבים ס"ה. וירושלמי כתובות פ"ז הל"א ופי"ג הל"א ופ"ג דמעשרות מה א וספ"א דמע"ש ורפ"ג: (פ*) מיי' שם הל"ד: (*פ) מיי' פ"ד הל"ה: (א) ירושלמי פ"ח יג: ופ"ג דמע"ש: (ב) ברכות לו. ושם: (ג) עי' ירושלמי שבת פ"ז הל"ה ופס"ז הל"א: (*ג) מיי' פ"ה הל"ז: (ד) עי' ירושלמי תרומות פ"ב כד. ומס' ע"ג פ"ב הל"ו ודמאי פ"א ג: (ה) עי' ירושלמי תרומות רפי"א: (*ה) מיי' שם הלכ"ב: (ה*) מיי' שם הל"ו: (*ה) מיי' שם הל"ג: (ו) ירושלמי ספ"ח ושבת פ"ב: (*ו) מיי' שם: (ו*) מיי' שם: (ז) ירושלמי שם: (ח) שם ושבת פ"ד: (ט) שם יג: (*ט) מיי' שם הל"ט: (י) ירושלמי פ"ח יג: (כ) עי' ירושלמי פאה ספ"ז ותרומות ספ"ו: (ל) סוכה לט.

מנחת בכורים

חשש שמא מספיחי שביעית היא: ואין מוכרין. כבשר שנתפס בקדושת שביעית: מחרוזות. הרבה ביחד דהוה כסחורה אלא איברים דלאכילה הוא: למכרן. ואין בהם משום איסור דלהביא לכתחילה לסחורה אסור דאין לסחור בדבר האסור אא"כ נזדמנו לו: ולהשכיר עליהם. גרסינן שמשהן בנזדמנו אלא כדי להרויח זה אסור אלא צריך למכור לדמיו מיד א"נ להשכיר בשכירות אסור בדבר העומד לאכילה והמפרש גרם להשכין עליהם שילוש עליהן ואסור לשלות על ד"א העומד לאכילה: בית אונייקו. שם מקום שגזרו על גבינות שלהם כמבואר במס' ע"ז בפ"ג וכן מורייס הוא מעורב עם ציר דגים טמאים וי"א מעורב בו ומוכרו חוץ מדמי יי"נ שבו (הר"ש): ולהשכיר עליהן. גרסינן או להשכין וכדפרישנא לעיל וטעמא דכל שאינו אסור אלא מדרבנן מותר לסחור בהן (עש"ך יו"ד סי' רי"ז שכ' משמע דאף מורייס מותר ולא כהא התוספתא דהכא דמבואר כן להדיא): ומוכר. בשוק דנראה כעושה סחורה בפירות שביעית: על ידיו. בשבילו בזה אינו נראה כסחורה כיון שהבן לא לקטן: אף ישכור פועלים. בהא דמבואר במשנה דאם לקח לאכילה והותיר מותר למכור ולא הוה סחורה בכה"ג שמלקט לאכילה אף לשכור פועלין מותר וס"ד דליתסר למכור אחר כך בלקטן ע"י פועלים דהוה נמי לסחורה: **ח** הבכור. בע"מ: מותר למוכרו. ולא הוה כמו סחורה דאינו נמכר: בדמיו. שלא ישתכר ממה שנתן בעדו אף שעתה שוה יותר לת"ק מותר אבל להשהות לכתחילה עד שיתייקר אסור לכ"ע: עם העלין. אף העלין שנושרין ואינו מתקיים בארץ אגב העיקר מ"מ אין ביעור: כאילן. בתר חנטה: כירק. בתר לקיטה: לקטף. והוא אילן אפרסמון ודלא כר"ש במ"ז פ"ז דאין לקטף שביעית מפני שאינו פרי: ועלי קנים. ודלא כמבואר במ"ז פ"ט דחייבין בביעור שנושרין מאביהן ובירושלמי הגירסא עלי אהוג במקום עלי הזיתים: **ט** חדש. משביעית: בשמן ישן. של ששית: מלקט. ומבער והשמן מותר דאין כח בוורד חדש ליתן טעם בשמן הישן לכך השמן אינו טעון ביעור: ישן בחדש. וורד ישן בשמן חדש דנכנס כח הוורד בשמן אף השמן טעון ביעור וי"מ דברישא קודם זמן הביעור הוא דהרי השמן של ששית לכן השמן מותר משא"כ בסיפא ישן של שביעית א"כ בשמינית מיירי והגיע זמן הביעור לכן השמן מתבער עם הוורד: החרובין חדשים. כדין הוורד כן דין החרובין דחדש אינו נותן טעם ביין לכן אינו מתבער אבל ישן בחדש מתבער גם היין ולפ"ז הוא דלא כמשנה ספ"ז דחדשים בישן נמי מתבער ולשיטת הי"מ גם כאן מיירי ברישא קודם זמן הביעור ובסיפא אחר זמן הביעור שהרי החרובים ישנים והיינו משביעית והיין חדש משמינית ובמשנה דתנא דחדשים בישן מתבער מיירי לאחר זמן הביעור ולנוסחת הגר"א בין ישן בחדש בין חדש בישן מתבער: **י** לעצים מסיקין בהם גרסינן בנוסחת הגר"א דתליא במחשבתו: בהגהה. להסיק בהן דאף בשיבשו מיוחדין למאכל בהמה וכל שמיוחד למאכל אין נהנין ממנו הנאה אחרת: **יא** רשאי להטין בה. חשב עליהן לאוכל אדם אינו רשאי להטין בהם גרסינן להטין היינו להטמין בהן חיטין שיתלחלחו החיטין מתמתן וכשחישב עליהן למאכל אדם אין להטין בהן חיטין דכל שמיוחד לאוכל אדם אין עושין בהן אלא צרכי אכילה: למאכל. בירושלמי הגירסא לאוכל אדם: עידית. מין חציר: צריך לבער. דהוה מאכל בהמה: תחת הכר. לישן עליו הוה כמבוער: אין נותנין אותה. דהוה להפסד ורחמנא אמרה לאכילה ולא להפסד: אחרים. אחריה גרסינן כלומר שנתנו תחת הכר אחר שביעית בזמן הביעור הוה כמבוער: **יב** יוצן. דלא ליהנות מאותו תבן ול"ד למרחץ שהסיקו בתבן של שביעית דמותר לרחוץ בה דבמרחץ אינה ניכרת הנאתה כמו בתנור דהנאה ניכר שמתחלה אינו ראוי ועכשיו ראוי: פירות שביעית. המיוחד למאכל אדם: **יג** כל תבואתה. אף מאכל אדם אם אוכלת מאיליה: **יד** אכסניה. חיל של מלך: השכיר. שכיר יום דמחזי כנותן לו בשכרו ופורע חובו מדמי שביעית: שבוע. שמיטה כיון ששוהה אצלו הוה כב"ב: או שקצצו. כיון שהתנה עמו שיאכל אצלו הוה כב"ב ומותר להאכילו מפירות שביעית כמו הוא עצמו שמותר: **טו** אין ב"ד פוסקין. כשהלך למדה"י: פירות שביעית. דהוה כפריעת חוב: משל בעלה. כשבעלה כאן ניזונית מפירות שביעית דהרי הוית כב"ב ובירושלמי מבואר ר"פ המדיר דמזונות אינן ד"ת לכן לא הוה כפריעת חוב כשאוכלת עם בעלה: אין תולשין. דמחזי דלאכילה בעי ליה ואסור באכילה: וחורש כדרכו. ומפסיד להספיחין ובמו"ש מיירי דאילו בשביעית אסור לחרוש: רועה כדרכה. ולא הוה כמכוון להאכילה:

פרק ו א קניבת. מה שפוסקין מן הירק: לא פת שעיפשה. דאינה ראוי לאכילה: שעברה צורתו. לינת לילה דנפגמה ומותר לאבדה: אניגרון. מיא דסילקא: אכסגרון. מיא של כל מיני ירקות דאין דרך לשתות בפני אלא ע"י שמן: בשמריו. דלא חזי: **ב** לא יערענו. שמשהה בגרונו ואינו בולע: לתוך אניגרון. אף שאינו בולע או שבולע וי"מ לא יערענו בשמן אף שבולע דלא חזי אלא לרפואה ואינו מותר אלא בשמן ובולע ובעינן תרתי להתירא דכשאינו בולע אף בשמן מוכחא מילתא דלרפואה: ויהא פולט. דמוכחא מילתא דלרפואה: ומטביל בו. מין אוכל אף שמרפא ממילא שרי: **ג** ע"ג מכתו. ולא הוה כרפואה דדרכו לסוך כל גופו: במוך. שיסוך השמן ע"ג מוך רך ואח"כ יתן על המכה דמוכחא מילתא דלרפואה: **ד** צריך לבער. דאינו בטל טעם היין: כמבוער. דבטל טעם היין כדרך שנותן דאינן מתקלקלין בזה: ולא יסחטם. דלא קיימי לסחיטה אלא זיתים וענבים ולא שאר פירות שעומדין לאכילה: מותר. לסוחטן ליתן טעם בתבשיל דכן דרך לסחוט התבלין להוציא טעמן לקדירה א"כ שמותר ליתן לתבשיל ולהשליך אח"כ ואין כאן הפסד לפירות שביעית דכן דרכם: צורר. אף שצרר ונתן בקדירה כיון שנתן טעם בקדירה מותר אח"כ ליהנות מאותן תבלין דשוב אינם נותנים טעם ואם לא נתבטל טעמו בקדירה ראשונה אסור להנות לאחר שביעית: **ה** אלונתית. יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון דהוה לרפואה: ערב. לערבו בבשמים דמפסיד לשמן: ואם עושה. כה"ג איתא במס' מעשר שני וליתא הך ואם עשה ועניין בפ"ט הוא דשמן מותר לסוך אבל לא יין וחומץ דאין דרכו לסיכה ולגירסא דהכא נראה דקמ"ל אף שעירב היין באפרסמון מ"מ אין לסוך בו: **ו** ע"ג טבלא של שיש. אף שהשמן אינו נבלע בשיש ולא הוה כעיבוד הטבלא מ"מ אסור בכה"ג דאין דרך סיכה בכה"ג ומפסיד לשמן: מתיר. בשל שיש דאינו נבלע אבל בעור דעלמא הוה עבוד: בידים טמאות. דמטמא מיד לשמן ומפסיד אוכלין אף דלסיכה קבעי ליה מ"מ בעת שנגע אוכל הוא: נפל. השמן על בשרו מנקהו ואף בידים טמאות וכמו בתרומה דהואיל מקדושתו כיון שכבר עבד מה דרגיל בזה: **ז** אין חוסמין. לסוך בשמן לחזק התנור דאינו ראוי אלא לסיכה: וסיא. הרגל: בתוך המנעל. דמחזי כמעבד המנעל: קטבליא חדשה. אף דמהני לעור מ"מ מותר: **ח** אין מפטמין. בבשמים דמפסיד לשמן: אבל לוקחין. אף מאותו שהוא חשוד על השביעית: לתוך המדורה. להדלקה דהוה הפסד לשמן: טובל. עץ וכו'. גרסינן כנוסחת הגר"א דדרכו בכך: בגפת. פסולת אוכלים אף דבקש ותבן אין מדליקין דהוה אוכלי בהמה באלו מדליקין דלא חזי אלא להסקה: **ט** לא במדה. כדי שימכרו בזול א"נ למוכרן בשינוי כדי שינהגו בהם קדושת שביעית: ולא ימוד את החבית. גרסינן אף בכלי שאינו מיוחד למדה אם יודע מדתה הוה כמו שמוכר במדה: בטריסית. מין מטבע פחות מדינר: **י** לא ימלא הכלכלה. אחר יודע מדתה וימכור בשוק אכסרה כאילו א"י מדתה דמרמה בזה הלוקח דסובר שגם המוכר א"י מדתה וסובר שלוקח בזול: **יא** כדי שלא יקח. אלא צריך לנהוג בהן קדושת שביעית דגם המעות נתפסין בקדושת שביעית: מזון שלש סעודות. כדי מזון לשבת דביותר חיישינן שמא יוציאם שלא לצורך אכילה: דבר שאין מתקיים לימים רבים ודאי דאוכלה מיד: **יב** אין מוכרין. דאסור למסור פירות שביעית למי שאינו נזהר בזה וכן אין לוקחין ממנו דהדמים נתפסים בקדושת שביעית ומוסר דמי שביעית לחשוד על השביעית ואף דמציל ממנו הפירות שו"ת עדיף: ארבעה איסרות. דיאכלם בעצמו וב"ב ולא יזלזל בקדושת שביעית והוא שני ככרות דככר פונדיון הוא שתי איסרות הוא מזון ב' סעודות והוה ב' סעודות לו וב' סעודות לאשתו

מפרש

מוכרין ואין לוקחין מן הכותי ומן הנכרי פירות שביעית (א) אחרים אומרים מוכרין לכותי עד ארבע אסרות: יג הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו שאלקט ירקות שדה ואביא לך מותר (פ) ר' יהודה ור' נחמיה אוסרין: יד חמשה שהיו מלקטין ירק (צ) לא יהא אחד מוכר לכולם אלא אחד מהן מוכר שלו ושלהן ה' אחין שהיו מלקטין ירק אחד מוכר על ידי כולן ובלבד שלא יעשוהו פלטר: טו חנוני שהיה (ו) [מבשל] ירק של שביעית (ס) לא יהא מחשב שכרו מירק אלא מחשב הוא מיין ומשמן שכר בטלה: טז (ע) לא יאמר אדם לחבירו העלה את הפירות אלו לירושלים לחלק אלא אומר לו העלם שנאכלם בירושלים ושנשתה אני ואתה (פ) וכן לא יאמר אדם לעני הילך סלע זו והבא לי לקט היום הבא לי שכחה היום הבא לי פיאה היום אלא אומר לו בלקט שתביא היום ב) בפיאה שתביא היום: יז וכן [ד] מי שהיתה בידו סלע של שביעית ומבקש ליקח בה חלוק (צ) הולך אצל חנוני ואומר לו תן לי בזה פירות ונותן לו והלה אומר לו הרי פירות האלו נתונין לך במתנה (ז) ג) [והוא [ה] נותן לו חלוק במתנה] פירות שביעית (ק) אין לוקחין בהן מים ומלח [ר' יוסי אומר לוקחין בהם מים ומלח]: יח פירות שביעית (ר) אין נותנין אותן לא לתוך המשרה ולא לתוך הכבוסה ר"י אומר נותנין אותן לתוך ד) הכבוסה (ש) החמרין והגמלין והספנין שהיו עושין בשביעית שכרן (ח) [משביעית]: יט (*ש) זיתים של שביעית (ת) אין עושין אותן ה) בקתבי רבן שמעון בן גמליאל מתיר רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהיו עושין אותן (ט) ו) [בקתבי] ר' יהודה אומר טוחנן ברחים שלא נטחן בה בשאר שני שבוע ר' שמעון אומר כותש ומקפה בעריבה: כ ענבים של שביעית אין דורכין אותן בגת אבל דורכין אותן בעריבה רבי יהודה אומר דורכין (י) [באצבע] בחבית תאנים של שביעית אין עושין אותן (יא) [גרוגרות] אבל עושין אותן (יב) [דבילה] ר' יהודה אומר ממעך ומנגב ביד: כא מפררין רימונין לעשותן (יג) [פריך] וסוחטים ענבים לעשותן צמוקים אין לוקחין תרומה בדמי שביעית שלא יביאוה לידי פסול ור' שמעון מתיר:

פרק ז א (א) אין מחללין מעשר (א) [א] על פירות שביעית ואם חללו יאכלו כחמור שבהן פירות שביעית ופירות מעשר (ב) [עני] שנתערבו יאכלו כחמור שבהן פירות שביעית שלקח בהן דברים אחרים יאכלו כחמור שבהן פירות מעשר שני שלקח בהן דברים אחרים יאכלו כחמור שבהן: ב חומר בשביעית שאין במעשר שני ובמעשר שני שאין בשביעית שהשביעית עשה בה את המופקר כשמור ופסולת אוכלין כאוכלין ואוכלי אדם (ב) [כאוכלי בהמה] (ג) וקליפי אגוזים וקליפי רמונין כיוצא בהן מה שאין כן במעשר שני: ג שביעית מתחללת על הכל ומעשר שני אין מתחלל אלא [ב] (ד) [באותו מין] בלבד שביעית מתבערת מכל מין ומין ומעשר שני (ה) [אין מתבער אלא באותו מין בלבד] (ג) שביעית היא ודמיה אסורין ומעשר שני או הוא או דמיו אסורין שביעית אין לוקחין בה זבחי שלמים מה שאין כן במעשר שני: ד חומר במעשר שני שמעשר שני (ד) קונה את הקנקן ואוסר דמיו עירובין ספק ערובו כל שהוא וטעון חומש וטעון וידוי ואסור לאונן ולא הותר לאבילה אלא בפדיון ואין מדליקין בו את הנר מה שאין כן בשביעית: ה אחד שביעית וא' מעשר שני מחללין אותו על חיה ועוף ועל בהמה בעלת מום בין חיים ובין שחוטין דברי רבי וחכמים אומרים לא אמרו אלא בזמן שהן שחוטין: ו אחד שביעית ואחד מעשר שני (ה) אין פורעין מהן (*ה) מלוה וחוב אין משלמין מהן גמולין ואין פודין בהן שבוין ואין עושין בהן שושבינות ואין פוסקין מהן צדקה אבל (ו) [משלחין] מהן דבר של גמילות חסדים וצריכין להודיע ונותנין אותן לחבר עיר בטובה: ז שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל שלשתן של שלש שלש ארצות (ו) למה הוזכרו ההר העמק והשפלה לפי שאין אוכלין מבהר על שבעמק ולא מבעמק על שבהר אלא (ז) הר והורו עומק ועומקו שפלה ושפלתו: ח ובסוריא לא אמרו שלש ארצות אלא אוכלין מן הראשון עד שיכלה האחרון שבה ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה ושאר כל ארצות אוכלין והולכין עד שיכלה מבית אל ומגדרה של קסרין איזהו הר שלה זה הר המלך שפלה זו שפלת (ז) [לוד] עומק שלה מעין גדי ועד יריחו: ט איזה הוא עומק שבגליל כגון גנוסר וחברותיה רשב"א אומר איזה הוא הר שבעבר הירדן כגון הרים (ח) [וכגבור גדור] וחברותיה שפלה שלה חשבון וכל עריה שבמישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון עומק שלה כגון בית נמרה רמתה וחברותיה רשב"ג אומר (ח) סימן להרים מילין סימן לעמקים דקלים סימן לנחלים קנים סימן לשפלים שקמים אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (מלכים א' י) ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרוב: י אוכלין מבית המלך עד שיכלה מבית אל אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (בראשית מט) בנימין זאב יטרף זו ארצו שחוטפת בבוקר יאכל עד זו יריחו שמוקדמת ולערב יחלק שלל זה בית אל שמאחרת אוכלין (ט) [ג] [ברגליה] עד שיכלו (י) [אגוטרי] ובני גליל העליון עד שיכלו לופסי בית דגן וחברותיה בגליל התחתון [עד] שיכלו (יא) [איזניות של [ד] מען אנא]: יא (ט) אוכלין בתאנה עד שיכלו [בני בית] פגי (יב) אמר ר' יהודה לא הוזכרו פגי בית אוני אלא למעשרות בלבד פגי בית אוני ואהיני (יג) ז) [עובניא] חייבין במעשרות (י) ואין אוכלין על הספיחין שבעכו ר' יוסי אומר אוכלין על [ה] הספיחין שבעכו ועל הדיפרא אבל לא על (יד) [שיפוניות] ר' יהודה אומר אף על (טו) [שיפוניות] ר' יוסי אומר דיפרה שביכרה עד (טז) [ו] [שיכלה] הקיץ אוכלין עליה: יב (כ) אוכלין בענבים עד שיכלה דליות (יז) ח) [שבאשכול] אם יש אפיל מהן אוכלין עליהן ושאר כל ארצות אחד (יח) לזיתים ולתמרים אוכלין

הגהות הגר"א (ו) מגדל: (ז) והלה אומר הרי סלע נתנו לך במתנה והוא: (ח) שביעית: (ט) בקותב: (י) ביד: (יא) דבלה: (יב) גרוגרות: (יג) פרד: (א) שני: (ב) שני: (ג) כאוכלי אדם: (ד) על המעות: (ה) כל המינים מתבערין כאחד: (ו) משלימין: (ז) דרום: (ח) וכמרוגדר: (ט) בדבילה: (י) סגריות: (יא) אהינות של טובייתא: (יב) בית היני: (יג) טוביתא: (יד טו) סתיוניות: (טז) שלא כלה: (יז) שבאוכל: (יח) לחרובין:

נוסחאות כ"י

א) וחכמים אומרים: ב) בשכחה שתביא היום: ג) מן והוא עד פירות שביעית ליתא בכ"י וכן ליתא בר"ם: ד) המשרה או לתוך: ה ו) בקנבי: ז) דטובניא וכ"ה בר"ם: ח) של אובל:

אור הגנוז

[ד] בן לוי: [ה] אומר לו הרי סלע זו נתונה לך במתנה: פרק ז [א] שני: [ב] על מעות: [ג] וברגילה: [ד] שמעון אני אוכלין בתאנים עד שיכלו פגי בית ואני: [ה] הרפיחין: [ו] שלא יכלת הקיץ.

חסדי דוד

וכו'. איסור שלקיחה איכא למימר שמא הביא מן השמור של שחשוד ולפי' תימא מתוך שלו קסבר אין קונין לנכרי בא"י והכותי סתמא חשוד הוא ואיסור המכירה הוא פשוט. ומה דברי אחרים למכור עד ארבע אסרות נראה דהיינו משום כדי חייו אם אינו מוצא למכור לישראל: הלוקח מן הנחתום כו'. סברת ת"ק היא סתמא דמ"ד בפ"ח והתוס' קמ"ל דר"י ור"נ פליגי: זיתים של שביעית כו'. בקתבי. היינו קוטב במ"ז פ"ח דהתם' מתחלפת בס' ועי' בערוך והרמב"ם דפליגי בפירושו. ובבבא שאח"ז גבי ענבים סברת ת"ק הוא סתם משנה שם והתוספתא מוסיפה סברת ר"י דבאצבע מותר כיון דהוא ע"י שנוי אבל ברגל אסור. וכן בבבא גבי תאנים של שביעית במשנה שם איתא רק אין קוצין אותן במוקצה ור"י מתיר ע"י שנוי גדול:

פרק ז אחד שביעית ואחד מעשר שני אין פורעין מהן מלוה כו'. לעיל בפ' בתרא דפאה תנא כה"ג לענין מעשר עני וכל מ"ש שם שייך גם כאן: שלש ארצות וכו' אלא הר והורו כו'. לפי פי' הרמב"ם ז"ל במ"ג פ"ט וכ"פ בחיבורו פ"ז דין ט' נ"ל דמתניתא פליגי אמתניתין אבל לפי פירוש הר"ש ז"ל מתניתא לפרושי מתני' אתיא דמאי דקתני שאוכלין על האחרון שבה ר"ל בערי ההר של יהודה אוכלין עד שתכלה בעיר האחרונה של ההר של יהודה דוקא וממאי דהובא המתניתא זו בירושלמי ולא רמו אמתני' מוכרחים אנו לומר דודאי משמע כפי' הר"ש. ועי' בפסחים דף נ"ב בפירש"י שם ובתוס' שתי' כפירש הר"ש. וממאי דמייתי בבא שאח"ז דברי ר"ש הובאו לפרש דבריו שבמשנה דבמשנה קתני במלתא דר"ש ועוד כל הארצות כהר המלך ולא פירש באיזה מקום מהר המלך תני הכא דהיינו בית אל שהוא המקום המאוחר מכל הר המלך וכדקתני לקמן לערב יחלק שלל זה בית אל ולא קשיא מה דתשיב הר המלך מארץ יהודה וכדתניא לקמן איזה הר שלה הר המלך ובית אל חשיב לי' בגבול בנימין. כי מ"ש יהודה וגליל הכל בכלל וגבול בנימין ידוע שהוא אצל גבול יהודה: אוכלין מבית המלך כו'. זה הר המלך וכן משמע ממה דקתני לעיל במלתיה דר"ש ואפשר שיש להגיה כן מהר המלך: אוכלין ברגילה כו'. במ"ה פ"ט איתא אוכלין ברגילה עד שיכלו סגריות כו' וקמ"ל הכא דהיא סברת ר"ש דאמר שם כל ירק א' לביעור ופי' דאוכלין כל ירק בשביל הרגילה כל זמן שהיא קיימת ועומדת בבקעת בית נטופה אבל לרבנן דלא שאני

מצפה שמואל

עי' ירושלמי סוכה פ"ג הל"י: (מ) ירושלמי פ"ח יד. ורפ"ג דמ"ש: (נ) ירושלמי פ"ז יב. והוא בתוס' סוכה לח ד"ה וליתיב: (ס) שם: (ע) פ"ח יב: ומ"ש רפ"ג: (פ) שם יד. ומ"ש שם: (צ) פ"ח יד: (ק) שם יד: (ר) סוכה מ. וירושלמי שם וערפ"ז: (ש) מס' ע"ג סב. וירושלמי פ"ח יד: ושם רפ"ה: (*ש) מיי' פ"ד הלכ"ג: (ת) שם ועי' תוס' סוכה לט: ד"ה בד"א: (א) עי' ירושלמי פסחים פ"ט שם הל"ח: (ב) עי' ירושלמי ספ"א דערלה: (ג) עי' מס' ע"ג כד. וירושלמי פ"ח יד: ורפ"א דמע"ש ע"ש: (ד) עי' פ"ע דבכורים ג: (ה) עי' ירושלמי פ"א דמע"ש ועי' תוס' קידושין נו ד"ה במזיד: (*ה) מיי' פ"ו מהלכות מעשר הל"י וע"ש בכ"מ: (ו) ירושלמי פ"ק דדמאי: (ז) עי' ירושלמי פ"ט טו: (ח) פסחים נג. וירושלמי שם טו: טז.: (ט) פסחים שם: (י) שם: (כ) שם ושם:

מנחת בכורים

(מפרש) ול"נ עד ולא עד בכלל והיינו ג' איסרות והוא מזון שלש סעודות כמו בחשוד לעיל דמוסרין מזון ג' סעודות: יג בפונדיון. כשמוכרין אותו בפונדיון והוא לא פסק דמים אלא אמר לו שיתן לו ירק שדה והיינו בפירות שביעית ואילו אמר סתם הב לי ולא איהיב לך מותר דהרי אינו פוסק עמו שמחויב ליתן לו אלא מתנות בעלמא הוא דיהבי אהדדי ולא הוה פורע חובו מפירות שביעית דאם לא ימצא לא יתן לו ולכן כשמוצא ליתן לא הוה פריעת חוב לכ"ע מותר אבל כי אמר הרי לי שאתן לך והיינו שהבטיחו בבירור שיביא לו הוה כמתחייב לו ומשעבד עצמו לכך והוה כפורע חובו מדמי שביעית כיון שאין ירקות שדה מצויין הוה כשעבוד ולכן ר"י אוסר אבל ת"ק ס"ל ירקות שדה מצוין ולא הוה כשעבוד אלא כמתנה בעלמא הוא דיהבי אהדדי: יד לא יהא א' מוכר לכולם. דהלוקט אסור למכור בשביעית וכל א' כמוכר לכולם כיון שלקטו בשותפות הוה כאילו המה מוכרין בעצמן דאין חלק כל א' מבורר וכשמוכר הוה כמוכר חלקו: א' מהן. לא גרסינן מהן דבכה"ג תנינן ברישא דלא ימכור אלא בבא בפ"ע הוא בשני ב"א שלקטו כל אחד לעצמן מותר האחד למכור שלו ושל חבירו בהבלעה אף דשלו לבדו אסור אגב דמזבן של חבירו מזבן נמי שלו וכדאמרינן כה"ג בסוכה דף ל"ט דמבליע דמי האתרוג בלולב: חמשה אחין. שלקט כל א' לעצמו כמו בסיפא דרישא דבהבלעה מותר וקמ"ל אף דאחין הן אימא דלחלפו בשותפין: פלטר. שרגיל למכור בכל שנה ואיכא מ"ד שרגיל למכור בכל שעה דהוה כסוחר שביעית: טו מירק שביעית. שישתכר גם מהירק דאסור להשתכר בפירות שביעית אלא מחשב שכרו יותר על היין והשמן המעורב בפירות ושכר בטלה מותר ליטול: טז העלה הפירות. מ"ש ובעד זה נחלק ביחד בירושלים דהוה כפורע חובו מדמי מעשר שהרי עליו מוטל להעלותו ובעד זה שמעלה חבירו מתן לו חלק: שנאכלים. כיון שלא אמר לשון חלוקה לא הוה כפרעון חוב אלא כמזמינו לאכול עמו ונותנים זה לזה מתנת חנם כמבואר במס' מ"ש: הבא לי. דמשמע שנותן לו שכר בעד הבאה אבל לא בעד שלקט גופה וכי קא מלקט לצורך ישראל מלקט ואסיר אלא אומר לו בלקט וכו' דקונה מתנו הלקט גופה: יז וכן. כמו במ"ש דלעיל שנותנים זה לזה מתנת חנם: ליקח בה חלוק. והרי אסור להוציא דמי שביעית אלא לאכילה: אצל חנוני הרגיל אצלו. ויעשה לו כחפצו: בזה. בהסלע נמצא הסלע חולין והפירות נתפסות בקדושת שביעית: והלה. הבעה"ב נותן הפירות במתנה לחנוני ויאכלם בקדושת שביעית והחנוני מחזיר הוא סלע חולין וליקח בה כל מה שירצה: והוא פירות שביעית. הפירות שנתן לחנוני הרי הן פירות שביעית ונוהג החנוני קדושה בהן: אין לוקחין בהן. במעות שביעית: מים ומלח. דלאו מידי דמזון נינהו: לוקחין. כל דבר דראוי לאכילה: יח לתוך המשרה. לשרות ביין ולכבס ביין משום דאין הנאתו וביעורו שוה אלא הנאתו אחר ביעורו: לתוך הכביסה. דהוה חיי נפש: בשביעית. בפירות שביעית באיסור: שכרן. שלקחו מן החולין נעשה שביעית דקנסוהו כמו ביי"נ דשכרו אסור ואיכא דמפרש בנושאי משאות של היתר דמותר ליקח שכרן בשביעית ובכה"ג דתנינן במ"ש דאומר זה לזה העלם שנאכלם ונשתה בירושלים דנותנים זה לזה מתנת חנם: יט אין עושין. להוציא שמנם: בקתבי. בעץ גדולה שנותנים על הזיתים בבית הבד דהוה כדרך הטוענים: כותש. הזתים ומקפה השמן בעריבה ולא בכלי אחרת דהוה שנוי: כ בגת. כדרך כל ימות השנה: דורכין. דורך הענבים באצבע בחבית גופא דהוה שנוי גמור: אין עושין אותן דבילה. גרסינן דלאחר שנדרסין בעגול קרוי דבילה דזה דרכן בשאר שנים: אבל עושין אותן גרוגרות. גרסינן (כנוסחת הגר"א) שמניחן ליבש ואינו גומר מלאכתן לעשותן בעגול: ממעך ומנגב ביד. ואינו מניחן ליבש על הגג אלא ממעך ונעשה כמו גרוגרות ומנגב הלחלוחית ביד: כא לעשותו פרד. גרסינן והוא כעין צמוקים בענבים שמוציא לחלוחית המשקה והאוכל יוצא מהן: לידי פסול. שכשיגיע זמן הביעור יצטרך לבער ויבא התרומה לידי הפסול א"נ שמא יגע טבו"י בתרומה וטעון שריפה ויבא השביעית לידי פסול: מתיר. שמותר להביא קדשים לבית הפסול (עמ"ז פ"ח בר"מ ור"ש):

פרק ז א אין מחללין. שממעט באכילת מ"ש לאחר זמן הביעור וגם ממעט בקדושת שביעית דאסור לאונן וטעונין הבאת מקום לירושלים: כחמור. עד זמן הביעור ובירושלים ואסורין לאונן. ופירות מ"ש. גרסינן: דברים אחרים. כגון תרומה: כחמור. כקדושת שניהן וטמא לא יאכל כקדושת תרומה: שלקח. והחלופין נתפסים בקדושת מע"ש בדיעבד אלא שלכתחילה מתחללת על המעות בלבד וכדתני בסמוך: ב המופקר. שגם בהפקר נוהג שביעית אבל הפקר פטור ממעשר ואוכלי בהמה כאוכלי אדם גרסינן: קליפי אגוזים. כמבואר במשנה ג' פ"ז: ד מש"כ במעשר שני. דאינו נוהג אלא באוכל אדם: ג מתחללת. כלומר דרך מקח אף אוכל באוכל: אלא על המעות. גרסינן כנוסחת הגר"א: מכל מין ומין. מכל מין שכלה בשדה מתבער בזמן הביעור מן הבית: ה"ג מתבערין כא'. (הגר"א) בשנה שלישית לשמיטה בי"ט האחרון של פסח זמן הביעור ומתודה עליו בערתי הקודש מן הבית כמבואר בפ"ה דמ"ש: היא ודמיה. דשביעית תופס דמיו במקח ראשון דלקח בפירות דגים זה וזה קודש בשר בדגים יצא דגים ונכנס בשר וכל הני דתנן דמתחלף הוא במקח שני אבל מקח ראשון תופס דמיו תשא"כ במע"ש מתחלל על המעות: זבחי שלמים. דממעט זמן אכילתו של שביעית ועוד דמביא לידי פסול שמא יטמא: ד קונה את הקנקן. במגופף גם הקנקן של יין מ"ש נעשה קודש וכשמחלל מחלל גם הקנקן כמבואר בפ"ג דמ"ש ובתוס' שם: ואוסר דמיו. במ"ש מתחלל על המעות והדמים נאסרין אבל בשביעית אינו תופס דמיו רק דרך מקח תופס דמיו דדמיא לקדש אבל לא דרך חילול: עירובין. בתערובות מ"ש בחולין אוסר בכ"ש דס"ל דבר שיש לו מתירין ע"י פדיון ואינו בטל אלא באין בו ש"פ ונכנס לירושלים ויצא ונפלו מחיצות כמבואר בב"מ (נג.) וכן ספק עירוב שנתערב מתערובות זה לתערובות אחר דהוה ספק מ"מ אסור כדשיל"מ כמבואר בביצה דף ד': וטעון חומש. מוסיף חומש בחילול מ"ש: וידוי. בערתי הקודש: ואסור לאונן. כדכתיב לא אכלתי באוני: אבילה. חוץ לירושלים: ואין מדליקין. כדכתיב לא בערתי ממנו בטמא אבל בטהור גם במ"ש מותר אבל בשביעית מותר בין בטהור בין בטמא: ה ועל בהמה בע"מ. בגמרא סוכה דף מ"א ליתא בע"מ והא דקתני מחלל דמשמע נמי דרך חלול מיירי במעות שביעית דס"ל פרי שני ופרי שני אף דרך חלול: בין חיין בין שחוטין. ולא גזרינן שמא ישהה אלנו לגדל עדרים והיינו בזכרים אבל בנקבות גזרינן שמא יגדל עדרים וישהה מעשרותיו וכתיב ואכלת שנה שנה ובשביעית נמי יגדלם לסחורה וכתיב לאכלה ולא לסחורה וחכמים גזרו אף בזכרים: ו וחוב. שחייב לו מחמת הלואה: גמולין. שגמל לו טובה דהוה כעין פריעת חוב: שושבינות. דרך היה לשלוח מתנות לחבירו בעת חתונתו והוא חוזר ומשלחו והוה כעין הלואות דאסור: ואין פוסקין מהן צדקה. שיטלו ממנו זה בעד מה שחייב לצדקה א"נ אם קוצבין מס לצדקה לפי עשירות אין מחשבין זה דלא הוה כשלו א"נ לצדקה אחרת שאינה לעניים לאכילה וזה עיקר לפי פשטות הלשון: להודיע. לחבירו שזה מ"ש ושביעית שינהג בהן קדושת שביעית א"נ מודיע להם כדי שלא יחשבו שמשלו הן אוכלין ונמצא כפורע חובו מדמי שביעית וכמבואר במ"ד פ"ד דדמאי גבי תרו"מ של דמאי ומ"ע של ודאי: בטובה. בחנם אף שמחזיק לו טובה: ז שלש ארצות. חלוקות לביעור כמבואר במשנה ב' פ"ט ואם כלה הפירות בארץ א' מבער מן הבית באותו הארץ אבל לא בארץ אחרת דאין היה מארץ זו הולכת לזו ובזו הוה כלה ולא באחרת: שלשתן. כל השלש ארצות חלוקות ג"כ לג' כמבואר במשנה ההר והשפלה והעמק: שבהר. אם כלה בהר אין אוכלין על סמך שיש בעמק דהרי כלה לחיה בהר ואין חיה שבהר גדילה על פירות העמק: הר והורו. אף השפלה בהר כהר לכן אמר הר והורו ובמשנה מבואר שיהיו אוכלין מכל א"ח עד שיכלה האחרון שבה ופירשו המפרשים דמותר לאכול בהר על פירות שבעמק ודלא כתוס' זו: שפלה ושפלתו. הר שבשפלה כשפילה: ח האחרון. שבכל ארץ סוריא: לא אמרו שלש ארצות. בכל ארץ וארץ לומר דיבערו בשפילה בחלק כל א"ח אלא ביהודה חלוק ג' ארצות אבל בגליל ובעבר הירדן אין חילוק: עד שיכלה. שהוא מקומות המאוחרין: שלה. כלומר של יהודה: ט מילין. שקורין גל"ש וב"מ בכל זה למו"מ אם מכר לו הרים צריך שיגדל בו מילין וכן אינך: שקמה. שאינה עושה פרי: זכר לדבר. וראיה גמורה ליכא דאם אין שקמים אין שפילה: י שחוטפת. ועושה פירות מהר: שמוקדמת. שכלה מהר מן השדה: שמאחרת שכלה אחרון ואוכלין עד שכלה בבית אל: ה"ג אוכלין ברגילה עד שיכלה סגריות וכן מבואר במשנה ורגילה הוא חלוגלוגות עשב לח ובשביל זה תעמוד ימים רבים ואם פסקה במקום אחד נמצאת במקום אחר שיותר לחה ולפ"ש שאין אנו רואין אותה היא במקום נסתרת מן הארץ שכן דרך גדילתה וכשאין רואין שיבש סגריות' בבקעת בית נטופה יודעין שכבר יבשה בכ"מ ובמקום ההוא נקרא סגריות: ובני גליל העליון. אוכלין בגליל התחתון עד שיכלה אהיני של טיבותא כנוסחת הגר"א והוא תמרים קטנים שבמקום טובינא: יא פגי בית סיני. גרסינן תאנים שבאותו מקום: לא הוזכרו. בבכמ"ד דהוה פירי אלא לענין מעשר: ואהיני טובנית גרסינן: הספיחין. גרסינן קיני עופות והעופות מקבלין שם התבואות וכל זמן שלא כלה שם אינו מתבער מן הבית: שבעכו. שהן רעות ומועטות: אוכלין אף על הספיחין שבעכו. ומתניתין דתנן כתמא אוכלין על הספיחין ר"י היא: הדופרא. אילן שעושה פירות ב"פ בשנה אוכלין מן הראשון על האחרון: אבל לא על הסתוניות. גרסינן ענבים הגדלין בימי הסתיו דאינו פירי כלל: אף על סתוניות. גרסינן אם בכרו קודם שכלה הקיץ: דיפרה שבכרה. כמו דס"ל לרבי יהודה בסתוניות כן ס"ל לרבי יוסי בדיפרא שצריך שיבכר בשני קודם שכלה הקיץ ואז היה פרי לאכול עליהן ממין הראשון: יב שבאוכל. גרסינן: אם יש אפיל. מקום מאוחר

גזה

בזיתים עד שיכלה האחרון שבתקוע ר"א בן יעקב אומר אף על גוש חלב כדי שיהא עני יוצא (א) ולא יהא מביא רובע בין מראשו ובין מתחתיו אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער רשב"ג אומר אוכלין על מה שבכיפין ואין אוכלין על מה שבשיצין ושאר כל פירות האילן כגון העגוסים והקרוסטמילין(יט)[והפרישין] והעוזרדין אוכלין ממה שבהר על שבעמק וממה שבעמק על שבהר רשב"א אומר [כולן כחרובין] אוכלין עליהן עד שתרד רביעה שניה (כ) אוכלין על הירק של בית שלחין לפי שאינו כלה: יג שורשי קולסי כרוב שיבשו אסורין בהנאה ר"ש אומר קולסי כרוב אע"פ שיבשו אוכלין עליהן כיוצא בו מגביב ויבש צריך לבער: יד (ל) מאימתי פורשין משבילין שבשדות משתרד רביעה שניה א"ר יוסי בר"א בזמן שהשנים כתקנן עכשיו (כא) (ב)[שנתקנסו] שנים אפי' לא ירד אלא גשם אחד בלבד צריך (כב) להלך (מ) רבן שב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה (כג) שניה:

פרק ח א בראשונה היו שלוחי בית דין (ג) יושבין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר: ב הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין (א) ועודרים אותן ועושים אותן דבילה [א] ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת (ב) וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטנין אותו בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו: ג הגיע זמן שעת הביעור (א) עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר (*א) אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר"ש אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור: ד [ב] (א*) מי שיש לו פירות שביעית הגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולידעיו ומוציא ומניח על [פתח] ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול חוזר ומכנים לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו: ה (ב) הקפת החנות (ד) משמטת דברי ר' יהודה וחכ"א (ה) אינה משמטת אמר רבי נראין דברי ר' יהודה בכותב (ו) מעות ודברי חכמים בכותב (ז) פירות: ו (ג) כתובת אשה פגמה וזקפה הרי זו משמטת פגמה ולא זקפה זקפה ולא פגמה הרי זו אינה משמטת: ז (ד) המלוה את חבירו על המשכון אע"פ שהחוב מרובה על המשכון הרי זו אינו משמט (ה) המלוה את חבירו על המשכון או בשטר שיש בו אפותיקי הרי זה אינו משמט: ח (ו) וכשם שהשביעית משמטת מלוה כך שביעית משמטת שבועה שנאמר (דברים טו) וזה דבר דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו ודבר שאין השביעית משמטתו אין משמטת שבועתו (ו) ר' שמעון אומר הוא משמיט (*ז) ואין יורשין משמיטין שנאמר (סס) שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו: ט רבי יהודה אומר (ז) פרוזבול המקושר דיינין חותמין מבפנים והעדים מבחוץ (ט) אמרו לו אין מעשה ב"ד צריכין קיום: י (י) חמשה שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול וכל מי שאין לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול רשב"ג אומר אפי' אחד שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול ללוה קרקע (כ) ולמלוה אין קרקע כותבין עליו פרוזבול[ג] לו אין קרקע ולערבין לו קרקע[ולחייבין לו קרקע] כותבין עליו פרוזבול (ל) עציץ נקוב כותבין עליו פרוזבול ושאינו נקוב אין כותבין עליו פרוזבול ר' שמעון אומר אף שאינו נקוב כותבין עליו פרוזבול ר' חוצפית אומר (מ) כותבין (*מ) לאשה על נכסי בעלה: יא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של (ג) שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אע"פ שחוזר וקרעו לאחר מכן גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מלוה שלאחר פרוזבול הרי זה אינו משמט: יב (נ) הגזלן ושהלוה מעותיו ברבית שעשו תשובה והחזירו גזילן אין מקבלין מהן כל המקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו:

מסכת כלאים

פרק א א (א) כל הזוגות שמנו חכמים [מין במינו] אינן כלאים זה בזה ושאר ירקות השדה וירקות הגינה מין במינו אינן כלאים זה בזה: ב השבת והגופנין הכוסבר והכרפס אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (ב) הקשואין [והדלועין] והאבטיחין והמלפפונות אינן כלאים זה בזה ותורמין ומעשרין מזה על זה דברי ר' מאיר ר' יהודה (ח) ור' שמעון אומרים כלאים זה בזה ואין תורמין ומעשרין מזה על זה הוסיף רבי עקיבא השום והשומנית והבצל והבצלצול והתורמוס והפלוסלוס (ט) א"ר שמעון לא היה ר"ע שונה אלא (א) [בשני זוגות] אלו (י) אלא התורמוס והפלוסלום אינן כלאים זה בזה: ג בתחום אריח היו מרכיבין תפוח על גבי (ב) [אוזרד] מצאן תלמיד אחד אמר להם אסורין אתם הלכו וקצצום ובאו ושאלו ביבנה אמרו יפה אמר אותו תלמיד בשוקי של ציפורי היו מרכיבין קריסתמין על גבי (ג) עוגס מצאן תלמיד אחד אמר להן אסורין אתם הלכו וקצצום ובאו ושאלו ביבנה אמרו מי (ד) פגע בכם אינו אלא מתלמידי שמאי: ד (ג) רבי נחמיה אומר דלעת ארמית ומצרית ויונית כלאים (ה) עם הרמוסה ה' דברים (ד) נאמרו בדלעת יונית אסורה לסכך על גבי זרעים עוקצה טפח אוסרת כל שהיא ומביאה את הטומאה והוצצת בפני הטומאה והנודר מן הדלועין אין אסור אלא בדלעת יונית בלבד: ה (ה) תרנגול טווס ותרנגול פסאני אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה ר' יהודה אומר (ו) פרדה שתבעה זכר אין מרביעין עליה לא מן הסוס ולא מן החמור אלא מן הפרד (ז) שור ושור הבר

הגהות הגר"א (יט) והפרודין: (כ) אין: (כא) שנתקלקלו: (כב) לפרוש: (כג) ראשונה: (א) ואורין: (ב) וכובשין: (ג) מוצאי: (א) בזוגות: (ב) חורד: (ג) אנסים: (ד) שפגע: (ה) היוונית וכלאים עם הרמוצה:

אור הגנוז

פרק ח [א] וכונסין אותן בחבית: [ב] מי שיש פירות לחלק מחלקן לעניים: [ג] למלוה קרקע וללוה אין קרקע אין כותבין עליו פרוזבול:

נוסחאות כ"י

א) ויביא רובע: ב) שנתקיימו שנים אלו: ג) מחורין: ד) אינה: ה) וחכ"א משמטת: ו) פירות: ז) מעות: ח) ור' יוסי: ט) ארשב"ג: י) אבל:

חסדי דוד

לן בין ירק לשאר פירות א"כ ממילא דברגילה נמי יש בה חילוק ארצות כמו בשאר מינים: ושאר כל הארצות אחד לזיתים כו'. משום דבמתני' לא קתני בהו אלא שבכל הארצות אחד שאוכלין בזיתים ותמרים על האחרון שבא"י ולא פי' איזה הוא האחרון קמ"ל הכא דבזיתים האחרון היה תוקע ולרא"י גוש חלב ובתמרים צוער: רשבג"א אוכלין על מה שבכיפין כו'. בערוך פי' בין הכיפין הוא עיקר חריות של דקל מקום שדבוקות בדקל פ"א כפות תמרים כו' ע"ש: שרשי קלחי כרוב כו'. נראה דה"פ שאם שרשי הכרוב שנשארו בשדה כבר יבשו כמאן דליתנייהו דמי דסבר ת"ק דתו אינם ראויים למאכל בהמה וקרי ביה כלה לחיה מן השדה וכל מה שיש לו ממין הכרוב אסור וצריך לבער ור"ש סובר שעדיין ראויים הם למאכל בהמה ולא קרינן בי' כלה וסיפא דקתני כיוצא בו מגבב ויבש נראה דאתאן לת"ק וה"ק המגבב עלים דקים לחיה מן השדה והכניס לבית ויבש מה שנשאר מהן בשדה דשוב אינם ראויים למאכל צריך לבער מה שבבית: מאימתי פורשין משבילין שבשדות כו'. הך דינא לאו בשביעית קאי אלא בשאר שני שבוע קאמר וכדתנן נמי במתני' מ"ז עד אימתי עניים נכנסים לפרדסאות עד שתרד רביעה שניה ובשאר שני שבוע קאמר וכלהו אגב דתנן בשביעית מאימתי נהנין ושורפין בתבן כו' משתרד כו' תני נמי הכי אגבה ודין זה איתא בש"ס רפ"ק דתענית ובפ' מרובה דף פ"א בתנאים שהתנה יהושע שיהו מהלכין בשבילי הרשות עד שתרד כו' אבל משתרד רביעה שניה שמכאן ואילך התבואה גדולה אסור:

פרק ח בראשונה כו'. אפשר דהאי תנא סובר דשביעית בזה"ז הוא דרבנן. ולכן אמר בראשונה בזמן הבית דשביעית היתה מדאורייתא היו שלוחי ב"ד יושבין כו' ועכשיו דאינו אלא דרבנן אין להקפיד כולי האי: מי שיש לו כו' מחלק מהן לשכניו כו'. אע"ג דלא פירש כמה מחלק מ"מ מסתברא דנותן להם מזון ג' סעודות: הקפת החנות כו'. זה הוא פלוגתא דר"י ורבנן במשנה א' פ"י וכאן הוסיף סברת ר' והרדב"ז כתב דהכא קמ"ל דר"י בכל הקפה סובר כן ומה דקתני במתני' ראשון ראשון דוקא לדבריהם דרבנן קאמר כלו' אוהו לי מילא בזה: המלוה את חבירו על המשכון או בשטר שיש בו אפותיקי כו'. דין המשכון כבר תני ברישא והא דהדר תני לפרושי דהך אפותיקי דקתני דוקא באפותיקי מפורש דומיא דמשכון ועי' בכ"מ בפ"ט מ"ש בשם הר"ן ובה"ת: ר"ש אומר הוא משמט ואין יורשין משמיטין כו'. אין חולק על זה ומביא בשם ר"ש רק להגיד דבר בשם אומרו: ללוה קרקע ולמלוה אין קרקע כו'. זה הוא מילתא דפשיטא כיון דיש ללוה קרקע והוא כגבוי מה לנו אם אין למלוה קרקע ועי' ברש"י בפרק השולח דף ל"ז. אבל בירושלמי דפירקין איתא רב אמר והוא שיהא קרקע למלוה וללוה וע"ש במפרשיו: אימתי כותבין פרוזבול ערב ר"ה כו'. וכ"ש מקמי הכי דשיהא אחר כמלוה אלא ה"ק לכל המרבה אינו יכול לאחר מלכתבו אלא עד ערב ר"ה של שביעית: רשבג"א כל מלוה שקודם פרוזבול ס"ז אינו משמט וכל מלוה שלאחר פרוזבול ס"ז משמט כנ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ' הנז' וע"ש בכ"מ:

כלאים פרק א כל הזוגות שמנו חכמים כו'. אתא לפרושי מתני' דרפ"ק וכדאיתא בירושלמי וכן איתא בש"ס דילן בפסחים ד' ל"ט דכלהו פרקין זוגי זוגי קתני דוקא דאינם כלאים זב"ז: השבת והגופנין כו'. סנה שבת ידוע שהוא מין עשב וכן נ"ל שגופנין הוא מין עשב אבל בכ"מ שנמצא גופנין במשנה ובגמ' אינו כלל ממין ירק ואפשר דט"ס הוא: הקישואין והאבטיחין והמלפפונות כו' כנ"ל ותיבת והדילועין נמחק וכ"ה בירושלמי בסוגיין. ומשום דבמתני' ל"ק אלא הקשות והמלפפון מוסיפה התוס' גם אבטיחין: ר' נחמי' אומר דלעת ארמית היא מצרית וכו' כנ"ל וכ"ה בירושלמי. ופי' דארמית ומצרית חדא הוא וסייט הך: תרנגול טווס כו'. בירושלמי גרים התרנגול עם הטווס תרנגול עם הפסיוני. ובב"ק דנ"ה גרסינן תרנגול טווס ופסיוני כלאים זב"ז ול"ג אע"פ שדומין כו' אלא אדרבה פריך עלי' פשי טא ע"ש בגמ' ובתוס': אין נוטעין כו' בגד סדן כו'. כל הני מנויין הן במ"א פ"א והן דברים שהנכרים עשו כן להשבית האילן והפרי ומה דקתני הכא בגד סדן ט"ס הוא וצ"ל בתוך סדן. ובסיפא צ"ל קשות ע"ג תאנה. ובמשנה לא תני בדברי ר"י אלא ירק באילן

מצפה שמואל

(ל) בבא קמא פ"א. וירושלמי ב"ב פ"ה הל"א: (מ) ירושלמי פ"ט טז: ותענית פ"א ונדרים פ"ד ועי' בבלי תענית ו.: (א) עי' פסחים נב בתוס' ד"ה מתבערין: (*א) עי' כסף משנה פ"ז הל"ג: (א*) עי' מיי' שם וכסף משנה שם: (ב) עי' ירושלמי רפ"י ובבלי גיטין לז: (ג) עי' גיטין יח. וירושלמי פ"י יז: (ד) שבועות מד: ועי' גיטין לז.: (ה) עי' ירושלמי מכות פ"א הל"ב: (ו) שבועות מח: וירושלמי שבועות פ"ז הל"ב ועי' ירושלמי גיטין פ"ד הל"ג ופי"א ה"א: (ז) עי' גיטין לז.: (*ז) עי' שו"ע חו"מ סימן סז: (ח) עי' ירושלמי ב"ב פ"י הל"א וגיטין פ"ח הל"ו: (ט) עי' גיטין לז: ועי' ירושלמי סנהדרין ספ"ג: (י) ירושלמי קידושין פ"א הל"ס: (כ) עי' ירושלמי פ"י הל"ת בשם רב דבעינן למלוה וללוה קרקע ור"י פליג: (ל) עי' גיטין לז. ור"ש ספ"ז דכלאים: (מ) עי' ירושלמי פ"ז יח. יא שם: (*מ) שם סעיף כה: (נ) ב"ק ל"ד: (א) ירושלמי פ"א: (ב ג ד) שם א: (ה) ירושלמי סוף פ"ב: (ו) בבא קמא נה וירושלמי פ"א וספ"ח וב"ק ספ"ה: (ז) ירושלמי פ"ח:

מנחת בכורים

לזה: לזיתים ולתמרים ולחרובים גרסינן כלומר שאוכלין ג' מינים אלו עד שיכלה האחרון מא"י: שבתקוע. מקום הזיתים: גוש חלב. נמי איכא זיתים טובא והוא בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו: כדי שיהא עני יוצא. מותר לאכול כ"כ מן הכנוסין עד שעני אינו מוצא רובע הקב אז מבער מה שבבית: בין מראשו. בגמרא הגירסא בין בנופו בין בעיקרו: מה שבכיפין. עלין סביב הדקל כמין כפות תמרים ותמרים שנושרות מחמת הרוח נופלות שם מותר לאכול על סמך אותן תמרים: שבשילין. כמין קולים למטה סביב הדקל ושם אין חיה יכולה לכנוס לכן אין אוכלין על סמך השילין: על שבהר. משא"כ כל הפירות שאין אוכלין כמבואר לעיל בהלכה ז: ה"ג אוכלין עליהן עד שתרד רביעה שניה. זמן הגשמים חלוק בג' עתים וכשיורד נקרא רביעה שמרביע את הארץ ראשונה בי"ז בחשון שניה בכ"ג שלישית בר"ח כסליו ומשירד רביעה שניה כלה פירות מן השדה: יג שאין אוכלין על ירק בית השלחין. גרסינן כנוסחת הגר"א שאין אוכלין על ירק בית השלחין מפני שאינו כלה כלומר שלא יכלה מפני המים השופכין עליהן ולא קרינן ביה כלה לחיה מן השדה: וקולסי. גרסינן: אסורין. גרסינן ולא גרסינן בהנאה והיינו אם יבשו בשדה צריך לבערן מן הבית ור"ש סובר דזה לא הוה כליון דעדיין ראוין לאכילה: מגביב ויבש. אם יבש כ"כ עד שיגבבו לעצים הוה כלה ואסור לאכול בבית: יד פורשין. שאסור לירד על השדה שמקלקל הזרע: כתיקונן. ואין הזרעים מתקלקלין אלא עד רביעה שניה אם ילך עליהן: אינו רשאי להלך. גרסינן ונוסחת הגר"א צריך לפרוש: שניה. בצירוף לראשונה וכן הגיה הגר"א בהדיא ראשונה ושניה דס"ל כר"י רביעה ראשונה בי"ז ושניה בכ"ג והוה בין ראשונה לשניה ז' ימים וכשירד הגשם ז' ימים אח"כ א"כ הוה ראשונה ושניה אבל לר"מ דראשונה בג' ושניה בי"ז הוה י' ימים בין ראשונה לשניה א"כ בז' ימים לא הוה שני רביעיות:

פרק ח א בראשונה. שחשו שמא לא יפקירו כראוי: ב זמן תאנים. לבצור: ועודרים. מלקטין: ועוטנין. שנותן במעטן להוציא שמנן: לפי ביתו. לכל אחד מזון ג' סעודות: ג עניים אוכלין. דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה אביוני עמך ולא עמך: ואחד עשירים. דכתיב ואכלו אביוני עמך אביוני ועמך: ד חוזר ומכנים. שרשאי לאכול בהן כמו אחר וא"צ לבער אחר ההפקר: ה הקפת החנות. מה שהחנוני מקיף אף דאינו מלוה שביעית משמטת ובהקיף פעם שני דנעשה הראשונה מלוה: בכותב מעות. אם החנוני מקיף וכותב שכך חייב לו חשבון מעות הוה מלוה אבל כשרושם בפנקסו פירות שסכום פירות כך וכך לקח ממנו אינו משמט: ו פגמה. שקבלה מקצתה נעשה המותר כמלוה: וזקפה. במלוה דתרוייהו בעי פגמה וזקפה ואין הלכה כן: ז שהחוב מרובה על המשכון. וה"א דלזכרון דברים נקטיה ואף שכנגד המשכון משמט קמ"ל דלא אלא כנגד המשכון אינו משמט דלא קרינן לא יגוש את רעהו ולא אחיו דבידו הוא ולשמואל בש"ס שבועת הדיינים אף מה שיותר על המשכון אינו משמט דקיבל המשכון בעד כל חובו ואם אבד המשכון אבד כל חובו: על המשכון. שפיים לו שדה שיאכל הפירות ממנה בנכייתא או שעשה אפותיקי לגבות חובו: ח שבועה. דאורייתא שחייב בכפר ומודה מקצת כשעבר שביעית פטור דה"א דאינו משמט כיון דא"א לו ליגוש גוף המעות קמ"ל דלא: וזה דבר. אפי' דיבור משמטת: דבר שהשביעית. לפי לשון התוס' דהכא מיירי לענין שבועת השותפות דאין שביעית משמטת דכיון דאינה משמטת השותפות גופה אינה משמטת שבועתה: ואין יורשים. של המלוה משמיטים. אם מת המלוה: בעל משה. המלוה ולא היורשין. ובגמ' הטעם משום דב"ד אביהן של יתומים והוה כאילו הן הנוגשים ולא קרינן לא יגוש: ט המקושר. כמו שטר מקושר דהעדים חותמין על הקשרים מבחוץ וקאמר כאן דבפרוזבול הדיינים חותמין מבפנים והעדים מקיימין חתימת דיינים מבחוץ על הקשר כמו בשטר: אין כו' צריכין קיום. אלא מתקיים בח"י הדיינים ולא"צ לעדים: י וכל מי שאין לו. דס"ל דלא הוה ערבין זה לזה הלכך אין כותבין על כל לוה אלא א"כ יש לו קרקע דעיקר תקנת הפרוזבול בלוה שיש לו קרקע דבלא קרקע מילתא דלא"ש הוא ולא תקנו פרוזבול: אפי' א'. דהוה כערבין כל אחד בעד חלק חבירו וכותבין פרוזבול על קרקע שיש לערב: ולחייבין לו. דמשועבד למלוה ראשון מדר"נ: עציץ נקוב. המונח על יתידות הוה כקרקע דהוי מונח על הקרקע אף בשאינו נקוב כותבין דהרי שאול ללוה מקום העמדת העציץ: ה"ג אף על נקוב אין כותבין. דס"ל דגם נקוב הוה כתלוש אלא לענין זרעים הוה כמחובר דאינו מוכשר לקבל טומאה: לאשה. בע"ח אם יש לבעל נכסים: יא ער"ה. אף דשביעית אינה משמטת אלא בסופה מ"מ אסור ליגוש כל השנה וא"כ אין למסור החוב לב"ד אלא קודם שנת השביעית: אפי' לזמן מרובה. דבמה שקרעו לא הפסיד זכותו במה שמסר לב"ד דלא יגרע כחו בקריעתו וס"ל לת"ק דבעינן שיהא הפרוזבול קיים עכ"פ בסוף שביעית ואם נקרע אח"כ לא איכפת לן: רשב"ג אומר. ס"ל דאם נקרע הפרוזבול אף קודם שביעית מ"מ גובה כל הלואות אלא שאין פרוזבול מועיל למלוה שילוה אחר כתיבת הפרוזבול רשב"ג מיירי בהלוואות שהיו בעת כתיבה שאחר שנקרע הפרוזבול דאינו משמט כיון דהוה בעת כתיבת הפרוזבול: יב אין מקבלין. משום תקנת השבים דלא ירצו לשוב מחמת הפסד הממון שצריכין להחזיר לכל אחד ואחד ומשום דאיירי בענין שביעית דיאמר המלוה משמט אני ואעפ"כ לא יקבל הלוה וכשמקבל אין רוח חכמים נוחה סימנו קאמר נמי להך מילתא:

פרק א א כל הזוגות שמנו חכמים. במשנה בפ"א השעורים והשבולת שועל הכוסמין והשיפון הפול והספיר ואינך כולהו למימרא דאינם כלאים זה בזה אבל מין בא"מ כגון השעורים והכוסמין והשיפון והפול הוה כלאים: ושאר ירקות השדה וירקות הגינה. זולת המבואר במשנה ב' פ"א חזרת וחזרת גלים עולשין ועולשי שדה וכל אינך כללא הוא כל שדומה המין זה לזה אף שזה הוא מגנה וזה משדה לא הוה כלאים: ב שבת. מין שנותנים בקדרה לטעם: ואין תורמין. דהוה מין בא"מ: הוסיף ר"ע. על אלו דתנן במשנה ג' הלפת והנפוץ הכרוב והתרובתור דאינם כלאים: והשומנית. שום מדברי והוא קטן במינו: והבצלצול. מין בצל קטן: והפלוסלוס. מין תורמוס ותורמוס מינו ידוע שהוא ירק מר ושולקין אותו כמה פעמים: שונה בזוגות אלו אלא התורמוס והפלוסלוס. ה"ג לא והיינו שבכל אלו המינים הוה כלאים אלא בתורמוס והפלוסלוס לא הוה כלאים: ג ע"ג אוזרד. הוא חורד דמשנה והוא תפוח יער מדברי דמין אחד הוא: יפה אמר. כסתם משנה (פ"א מ"ד): עוגס הוא אגסים וקרסטומלין הוא מין אגסים קטנים הדומה לעפצים: מתלמידי שמאי. דסברי דהוה כלאים ואין הלכה כן אלא כסתם משנה דלא הוה כלאים: ד הרמוסה. הרמוצה דלעת מרה שממתיקין ברמץ דמינים מיוחדים כינהו ומתניתין דתנן (פ"א מ"ב) דדלעת מצרי והרמוצה אינם כלאים דלא כר' נחמיה: לסכך. משום כלאים: טפח. להביא טומאה לדלעת אם נטמא היד: אוסרת כל שהוא. אם היא של כלאי הכרם כמבואר סוף ערלה: ומביאה את הטומאה. אם מאהיל על הטומאה וכלים תחתיה נטמאו הכלים: וחוצצת. אם מפסיק בין טומאה לכלים וחדא חשיב לה: אינו אסור. דסתם דלועין יוונית הוא: ה טווס. הנקרא פאווי"ן: פיסיאני. מין שליו אע"ג דרבו בהדי הדדי מ"מ הוו כלאים: פרידה. הנולדה מן הסוס וחמור: מן הפרד. כמותה שאמותיהן שוות כמבואר

חמור וחמור הבר חזיר וחזיר הבר אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה: ו חמשה דברים נאמרו בשור הבר אסור משום אותו ואת בנו וחלבו אסור וקרב לגבי מזבח וחייב במתנות וניקח בכסף מעשר לזבחי שלמים אבל לא לבשר תאוה והרי הוא כבהמה לכל דבר ר' יוסי אומר זהו תאו האמור בתורה ומותר משום אותו ואת בנו וחלבו מותר ופסול לגבי מזבח ופטור מן המתנות וניקח בכסף מעשר לבשר תאוה אבל לא לזבחי שלמים והרי הוא כחיה לכל דבר וחכ"א תאו בריה לעצמו שור הבר בריה לעצמו : ז אין נוטעין שרביט של רמון ולא עקצים של רמון (ו) [בצד] סדן של שקמה ואין נותנין זמורה בין שתי קורות כדי [א] שתרבע ביניהן ואין נותנין שני מינין בשפופרת אחת כדי שיבלעו זה מזה (ח) ואין מרכיבין זיתים ברכב של תמרה מפני שהוא אילן באילן ואין מרכיבין קשות על גבי (ז) [האזמאזמא] (ט) ולא תרד על גבי ירבוז מפני שהוא ירק בירק : ח אין מרכיבין כשות על גבי (ח) [תאנא] מפני שהוא ירק באילן רבי יהודה מתיר ירק באילן אילן בירק רבן שב"ג מתיר משום ר' יהודה בן אגרא איש כפר עכו : ט (י) הנותן [ב] מינה של תורמוס בצד מינה של דלעת כדי שתבקע [הארץ] מפניה חייב (כ) הזורע דבר המצמיח על גבי בצים ועל גבי חולת חייב על גבי סלע ועל גבי אמת המים פטור [ודבר שאין מצמיח בין ע"ג בצים בין ע"ג חולת בין ע"ג סלע ובין ע"ג אמת המים פטור]: י הזורע והמנכש [ג] והחופה עובר בלא תעשה (ל) ר"ע אומר אף המקיים עובר בלא תעשה (מ) (*מ) וזורעין זרע וזרעוני אילן (ט) [כאחד] (*נ) הזורע חרצנים עם החטים הרי זה לוקה את הארבעים : יא כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט (נ) בד"א בדברים הנופלים שלשה וארבע קבין (י) [סאה במאה] (א) זרעוני הגינה מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל למינו בין שנפל לתוך אחרים בין שנפלו אחרים לתוכה : יב (*נ) היתה שדהו זרועה חטין ונמלך לזרעה שעורין לא יזרע עד שיופך לא (יא) [הפך ימתין] עד שתתלע (ס) עד כמה היא מתלעת עד [מקום] שישהה שלשה (*ס) ימים במקום [ד] הצינה [ג' חדשים] אבל לא במקום הגריד (יב) [שמקצת] היום ככולו אין מחייבין אותו להיות (יג) חריש דק אלא חורש חריש גסה כתלומי הרביעה. ג) רבן שמעון אומר זנב הסוס היתה נקרית סוף [ה] עפרה (יד) נוגע בעפרה של זו אם (ס*) צימחה והוריד לתוכה בהמה וליקטתו הרי זה מותר : יג (ע) נטועה ונמלך לזורעה (טו) [ו] [מגביה] עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משריש (טז) [גורע] עד פחות מטפח ובא ומצא עלין ע"ג תבואה מותר לשעבר (פ) ואסור לעתיד לבא עוקר איזה מהן שירצה ומקיים איזה מהן שירצה: יד (צ) שדה שעלו בו עשבים אין מחייבין אותו להפך אלא חורש (יז) [בשעת שמחפה והופך ג ומכסה ונוטל את הגס מלפני פועלין ואין בזה משום (יח) [מכסח] :

פרק ב א הרוצה לעשות שדהו שורות של תבואה [ושורות] של מינין הרבה (א) עושה (א) שלשת תלמין מפולשין מראש שדה ועד סופו ר"א בר"ש ואבא יוסי בן חנן איש יוני אומר ב) [דין] (ב) אורך חמשים אמה (ג) [כמה רחבה] מלא עול השרוני דומה לעול של כרמים (*ב) תחלתו כשעור הזה אע"פ שאין סופו כשיעור הזה : ב (ג) היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים (ג) [היה חורש ומכנים חטים] בתוך שדה שעורים או (ד) [שעורים] בתוך שדה חטים מותר מפני שחטים נראות [א] כסוף שדה (ה) [לשעורים] ראב"י אומר אפילו חטה אחר חטה נכנסת לתוך שדה שעורים או שעורה אחר שעורה נכנסת לתוך שדה חטים מותר מפני שחטין נראות כסוף שדה לחטין ושעורין נראות כסוף שדה לשעורין : ג (ד) היו לו שתי (ו) [שורות] אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים מותר לעשות ביניהם תלם להיות זורע אחת חטה ואחת שעורה היתה חטה אחת מובלעת בתוך שדה שעורין או שעורה אחת מובלעת בתוך שדה חטין אסור : ד היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורין אין מותר לעשות ביניהן תלם של מין א' ובפשתן מותר מפני שרוצה לבדוק את שדהו ובלבד שיהא תלם (ז) [מפריש] מראש שדה ועד ראשו ר' אלעזר ב"ר שמעון ואבא יוסי חנן איש יוני אומרין ד) [דין] אורך חמשים אמה (ה) ה) ר' אומר מותר אדם לעשות בתוך שדהו שורה של חרדל [ב] כמה הוא אורך השורה י' אמות ומחצה : ה (*ה) אין מקיפין חרדל חריע (ו) אלא ו) לחיסית בלבד דברי ר' מאיר ו) ר' יהודה אומר לכל מקיפין חרדל חריע חוץ מן התבואה רשב"ג אומר לערוגות קטנות של ירק מקיפין אותו חרדל חריע : ו (ז) הסומך לשרשי אילן שיבשו שהן גבוהין מעשרה טפחים ואילן שאין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים זורע תחתיו זרע וסומך לו מין אחר מבחוץ היו (ח) [מושכות מן הגדר שלשה טפחים לא יפחות משלשה תלמים מפולשין כדי שיהו נראין כשורה] דרך היחיד ודרך הרבים וגדר שהוא נמוך מי' טפחים עולה למדת בית רובע אבל הגבוה עשרה טפחים אין עולה למדת בית רובע : ז (ח) כמה היא מדת בית רובע עשר אמות [ומחצה] על עשר אמות [ומחצה] (*ח) מרובעת (ט) ר' יוסי אומר אפילו אורכה כשנים ברחבה : ח (י) עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים ח) רואין אותה כאילו היא טבלא מרובעת אפי' (ט) אין שם אלא קלח אחד נותנין לה עבודתה ששה טפחים ט) בין (*י) מן האמצע ובין

הגהות הגר"א (ו) בתוך : (ז) האיזמא : (ח) האינא : (ט) כאחת : (י) בבית סאה : (יא) לא יפיך עד שתתלע : (יב) ומקצת : (יג) חורש : (יד) של זו : (טו טז) גומם : (יז) ומחפה ומכסה : (יח) מקיים : (א) מפני שנראית בשדה : (ב) ורוחב : (ג) מכנים חטה : (ד) שעורה : (ה) חטים ושעורה נראית כסוף שדה שעורים : (ו) שדות : (ז) מפסיק : (ח) גבוה מן הארץ : (ט) אם :

נוסחאות כ"י

א) באמת אמרו : ב) רשב"ג : ג) ומרכיב : ד) דיו : ה) ר' יוסי : ו) לחרסות : ז) רש"א : ח) בין מן האמצע בין מן הצדדים : ט) ליתא :

אור הגנוז

כלאים פ"א [א] שתבלע : [ב] מעה : [ג] והמנפח : [ד] הטינה : [ה] שעפרה של זו נוגע וכו' : [ו] מגריע : פ"ב [א] בתוך שדה לחטים ושעורים נראות בתוך שדה לשעורים : [ב] חריע :

חסדי דוד

והתוס' מוסיפה גם אילן בירק וכצ"ל רשב"א משום ר"י וכו' הנותן וכו'. וס"ל דא"א שלא יתערבו ותשיבי ודאי כלאים ולכך חייב: הזורע דבר המצמיח ע"ג בצים. פי' אם זורע דברים הראויים לאכילה ע"ג בצים שאינם ראויים רק להצמיח קנים א"נ ע"ג חולת שהקרקע היא כחול ולא עפר אפ"ה חייב דהא מ"מ ראויים הם לצמוח קצת. ודבר שאינ' ראוי לצמוח פטור גם בקרקע יפה אלא אגב רישא תני בצים וחולת: היתה שדהו זרועה חטים כו' עד כמה היא מתלעת עד שישאר ג' ימים במקום הצינה אבל לא במקום הגריד כצ"ל והשאר נמחק. וה"פ משום דתני במתני' ימתין לו עד שתתלי' ויופך קמ"ל הכא דאית לה תקנה בלא שום המתנה שום זמן אלא יופך הזרע עצמו ולא הקרקע עם הזרע כדרך שהופכין לחרוש דזה לא מהני כלל אלא פירושו שינענע הזרע גופו כמה פעמים עד שע"י רבוי הנענוע יתפרד ויתקלקל באופן שאין ראוי עוד לצמוח ואז יכול לזרוע לאחר המין האחר ואם לא עשה כן אז הוא דקתני במתני' דבעי המתנה עד שממילא יפסיד וביאור כאן דשיעור זה הוא ג' ימים וכדאיתא נמי בירושלמי : אין מחייבין כו'. גסה כתלמי הרביעה רשב"א סוף עפרה של זו נוגע בעפרה של זו כצ"ל וכ"ה בירושלמי. ור"ל שבמקום דמסיים עפר שמגביהין פי' המחרישה שם מתחיל תלם ב' ודומה לזנב הסוס שעיקרו של שיער זה בצד ראשו של זה ע"ש : אם צמחה כו' ולקטתו כו'. בירושלמי גרסינן וקרסמתו ור"ל שעקר עם השרש לגמרי שלא יחזור ויצמח : נטועה ונמלך לזרעה גורע עד פחות וכו' גרע עד פחות כו' כצ"ל ובמתני' קתני גומם ולא ידעינן פירושו ומפרש כאן שזה הוא גורע קומתו באופן שלא ישאר על הארץ אלא פחות מטפח וכן פירש הר"ש והרמב"ם לא פירש כן ע"ש אבל בחיבורו פ"ז נראה שחזר בו ומפרש כדברי הר"ש : שדה שעלו בו עשבים כו'. במ"ה פ"ב קתני תבואה שעלו בה כו' וע"ש בהרע"ב ופי' מוכרח מהתוספתא זו :

פרק ב הרוצה לעשות שדהו כו'. במשנה ו' פ"ב איתא הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין בש"א כו' ובה"א כו' וע"ש כפי' הרמב"ם והר"ב : אין מקיפין חרדל חריע אלא לחסיות כו' חוץ מן התבואה רש"א לכל מקיפין חרדל וחריע רשב"א לערוגות קטנות כו' כצ"ל וכ"ה בירושלמי וכפי' הר"ש וה"פ לפי שיטת הרמב"ם בחי' ספ"ג וכ"ה לפי' הרא"ש דת"ק סובר דהני מילי אינם מזיקים אלא לחסיות בלבד דהיינו כגון שום ובצלים וכיוצא והלכך לכל דבר אסור לסמוך אלא לחסיות מותר לסמוך לשדה חבירו כששני השדות של חסיות דההכי הרואה אומר שסופו לעקרם שמזיקים והו"ל זורע להשחתה ור"י סבר שלכל דבר מזיקין לבד מן התבואה ור"ש סובר שגם לתבואה מפסידים ורשב"ג סובר שאין מפסידין לשום דבר רק לערוגות קטנות של ירק : סומך לשרשי אילן כו' כצ"ל וכ"ה בירושלמי וקאי על מ"ת כפ"ב דקתני וסומך לבור ולניר ולגפה ולדרך ולגדר גבוה י"ט ולחריץ כו' ולאילן שהוא מיסך על הארץ והוסיף הכא דהה"נ דסומך לשרשי אילן שיבשו שהן גבוהין מי"ט שהן כגדר ומ"מ אע"ג דבגדר סגי כשגבהו י"ט קתני הכא גבוהין מי"ט ללמדנו שמה שקוע בקרקע מהשורש אינו מצטרף הלכך בעי שיהא בו גבוה מי"ט בענין שמה שנראה למעלה מהקרקע יהיה בו י"ט. ומוסיף עוד דבאילן שהוא מיסך דקתני מתני' דסומכין כלומר משני הצדדין תנא הכא שאם אין נופו גבוה מן הארץ ג"ט זורע עוד זרע אחר תחתיו ומין אחר מבחוץ. וסיפא הי' מושכות מן הגדר קאי על גדר דקתני במתני' דמפסיק ויכול לסמוך לו ולשמעינן הכא דמ"מ צריך לסמוך לו ממש שלא יהא בין הזרע והגדר אלא פחות מג"ט דאז מוכחא מלתא דמתממת שהוא יכול לזרוע שם בלא הרחקה אבל אם רחוק ג"ט ליכא הוכחה ואז לא מהני הגדר : דרך היחיד ודרך הרבים כו'. קאי על משנה י' שם דקתני כל שהוא בתוך בית רובע עולה למדת בית רובע אכילת הגפן והקבר כו' ולשמעי'

מצפה שמואל (ח) בבא קמא נה. וירושלמי פ"א ב. : (ט) ירושלמי ספ"ח : (י) ירושלמי שם ה : (כ) עי' ירושלמי פ"א : (ל) ירושלמי ספ"א : (מ) מכות כ: וירושלמי פ"ח מו. ושבת רפ"ז : (*מ) מיי' פ"א מהלכות כלאים הל"ו ובזורע אחד אבל ב' זרעים אסור משום כלאי זרעים ועי' ראב"ד שם שהשיג עליו יו"ד סימן רצ"ה סעיף ג' : (*מ) מיי' פ"ה הל"ב דלא כר' יונתן אלא כר' יאשיה : (נ) ירושלמי פ"א דפיאה לב : (*נ) עי' מיי' פ"ב הל"ג ויד יו"ד סימן רצ"ה : (ס) עי' ירושלמי פ"א דפיאה וברכות פ"ג : (*ס) מיי' שם : (ס*) מיי' שם : (ע) ירושלמי פ"ב ב: : (פ) ירושל' פ"ב ד : (צ) עי' ירושלמי שם : (א) ירושלמי שם : (ב) שם : (*ב) מיי' פ"ד הל"ז : (ג) ירושל' שם בשם ר"י : (ד) שם : (ה) שם הל"י : (*ה) עי' מיי' פ"ג הל"ז וים ויו"ד סימן רצ"ה סעיף כד : (ו ז) שם : (ח) עי' ר"ש פ"ג דפיאה מ"ו ורא"ש שם פ"ה סימן ג' : (*ח) עי' טוש"ע סימן רצ"ה סעיף יז ובביאורי הגר"א שם ס"ק כח : (ט) עי' ירושלמי עירובין פ"ב ה"ז : (י) שבת פ"ה : (*י) מיי' פ"ג הל"י וטוש"ע סימן רצ"ה סעיף יז :

מנחת בכורים

כמבואר לקמן פ"ה הל"ד : שור בשור הבר. הוה שני מינים כר"י לקמן דס"ל דשור הבר מין חיה אבל לחכמים דס"ל לקמן דשור הבר מין בהמה אינם כלאים : ך אותו ואת בנו. כדין בהמה : במתנות. הזרוע ולחיים : לזבחי שלמים. דבהמה ניקחת בכסף מעשר רק לשלמים וחיה ניקחת רק לבשר תאוה ולזה דין בהמה : לכל דבר. לענין דמו דאינו טעון כסוי ולענין כותב חייתו או בהמתו לבנו דבכלל בהמה היא : בריה לעצמו. ואינו מין אחד עם שור הבר : ז סדן של שקמה. אילן הגדל תאיני יער וקוצצין אותו ולאחר שנחתך נשאר שרשיו בארץ: שתרבה. שתגדל ביניהן : ברכב של תמרה. שהוא סדן האמצעי שמרכיבין עליו ואף דבזיתים לא שייך הרכבה שאינם מחתנים אפ"ה אסור מפני שהתמרה ממתקת אותם : האיזמא. גרסינן והוא מין ירק הגדל בקוצים וכן הוגי דלקמן : ח תאנה. הכי גרסינן כנוסחת הגר"א : אילן בירק רשב"ג מתיר. רשב"ג קאמר לסברא להיפוך נמי לכתירא והטעם שאינם מחתנים ולא הויא הרכבה : ט מעה של תורמוס. גרסינן והוא הגרעין שבתוכה ונקרא מעה כדרך בני מעים באדם : כדי שתבקע. שתכנוס בארץ: חייב. דהוה כלאים : בצים. אגם מים הגדל קנים : חולת. מקום חול: חייב. דמהני לזריעה : סלע. לא חזי לזריעה ודבר שאינו מצמיח לא חזי לזריעה ואינו חייב משום כלאים : י והמנכש. שתולש עשבים רעים מן הטובים ממקום שנזרע כלאים שמתוך כך הטובים גדלי טפי בריוח הוה כזורע : והחופה. שמחפה בכלאים ועיקר חיובו משום מקיים הוא שרוצה לקיום הכלאים וה"ק שר"ע אומר המקיים בכלאים לוקה ונפקא לן חיובא דמקיים דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים וסמוך שדך לכלאים ודרשינן כלאים שדך לא : זרעוני אילן. ולא הוה כלאים דאינו אסור כלאים באילן אלא דרך הרכבה והא דתנן במשנה דהטומן לפת ונגונות תחת הגפן דאינו חייב משום כלאים משום דלא הוה דרך שתילה הא דרך שתילה חייב ה"ט דשם הוה דרך הרכבה שהשרשי הלפת נכנסין תחת האילן : חרצנים. בזה אף בענין זריעה הוי כלאים דכתיב כרמך לא תזרע כלאים ודרשינן עיקר כרמך והיינו החרצנים לא תזרע וכרבי יונתן דבמין אחד עם כרם נמי חייב אבל לרבי יאשיה אינו חייב אלא בב' מינים אשר הוה כלאים זולת הכרם ולחייב משום ב' לאוין : יא סאה תבואה. שיש בה רובע הקב שהוא אחד מכ"ד מן הזרע : ימעט. שיהיה יותר מחלק כ"ד ואז יזרע ואין בו משום כלאים : ס"ג בד"א בדברים הנופלים ג' וד' קבין לבית סאה. שהזרעונים גדולים ג' וד' קבין לבית סאה אז מצטרפין מכ"ד בסאה אבל בזרעונים קטנים הוה כזרעוני גינה ומצטרפין אחד מכ"ד בזרע דידהו לסאה ומבואר בירושל' שזרעוני גינה סגי בקב ותני לבית סאה דהיינו נ' אמה על נ' אמה וחלק אחד מכ"ד מקב ותני דהוא אחד מי"ו לקב הוה שיעור בנפל לסאה חטין דיבור וימעט משיעורו וה"ג לה כנוסחת הגר"א : מצטרפין. ב' מיני זרעוני הגינה אם נתערב בתבואה מצטרפין זה לזה אם יש מביניהם אחד מכ"ד שיעור הראוי לזרוע מהן בית סאה : למינו. שנכנס מין אחד שזרע מהן קב לבית סאה או קב ותני אחד מכ"ד דידהו : אחרים לתוכה. אם מין אחר נפל לתוך זרעוני גינה ג"כ הוא אחד מכ"ד ממה שזורעים זרעוני גינה בתוך ב"ס : יב ה"ג לא יזרע משיופך לא יהפוך עד שתתלע וכן מבואר במשנה דתרוייהו בעינן ומשתתלע היינו משתשהא בקרקע ג' ימים בקרקע לחה וביבשה צריך יותר : ה"ג עד שתשהה בארץ ג' ימים במקום הטינא (מקום לח) אבל לא במקום הגריד (מקום יבש) : מקצת היום ככולו. במקום הטינא גרסינן וכן הוא בירושלמי : גסה. רחבה בין התלמים ומכל מקום היא חרישה : כתלמי הרביעה. כתלמים שחורשים אחר שתרד רביעה שניה שהתלמים גדולים ואינם רצופים כ"כ : זנב הסוס היתה נקראת. אותה התלם שיהיה חורש בה הוא דוגמת זנב הסוס במקום שסיים זה מתחיל זה ה"ג העפר הנופל לצדדין נוגע בעפר חברתה הנופל לצדדין ויש ריוח בנתים : אם צימחה. החטין שזרע תחילה : יג ה"ג גומם עד פחות מטפח. קוצץ האילן עד פחות מטפח דשוב אינו גדל וזורע ואח"כ ישרש העיקר מן האילן הנשאר בקרקע : ה"ג גומם עד פחות מטפח ובא ומצא עלין ע"ג תבואה. וה"פ אם זרע בהיתר שגמם עד פחות מטפח וזרע ואח"כ התחיל לגדל עלין ונעשה כלאים עם הזרעים אינו אוסר כיון דבהיתר זרע אבל מעתה שהוציא העלין חייב לעקור אחד דלא ליהוי כלאים : יד שעלו בו עשבים. שקשה לתבואה ואינו רוצה בקיומם אין מחייבין אותו להפוך העשבים אלא חורש ומחפה העשבים וזורע התבואה ולא הוה ככלאים דסופו לעקר ולכנסן מן הארץ דקשה לתבואה : ומכסח ונוטל את הגס מלפני פועלין. אף דתנן במשנה אם כסח מחייבין אותו לעקור הכל שלא יהא נראה כמקיים כלאים הכא לא ניחא ליה בקיומו ומה שעוקר ונוכש הוא בשביל הילוך הפועלין : ואין בזה משום מכסח. דין המכסח דמחייבין אותו לכסח ולעקור הכל והגר"א גרס ואין בזה משום מקיים :

פרק ב א שלשה תלמין. רחב ב' אמות ומילר והולך בראש השני אפילו כ"ש כיון דמפולשין ומרווחים בנתים לא נראה כערבוביא ואינה כלאים : דין אורך. של התלמים המפסיקין הוא נ' אמה בשדה גדולה המחזיק יותר מחמשים ובקטנה רובו של שדה הוה הפסק : מלא עול השרוני. כמלא עול שחורשין בשרון בבקעה שהוא רחב מן העול שחורשין בכר : שאין סופו. שמילר והולך אפי' כ"ש : ב כסוף שדה. מן החטים אבל השעורים דהוה כשדה מיוחדת ואינם כלאים דהוה כראש תור ונראית שדה מיוחדת כיון שמחוברת לשדה חטים וס"ל דוקא חטים הרבה דהיינו קרן של שדה או הוה כראש תור אבל אם אין קרן של שדה אלא כשורה חטים נכנס לתוך שדה שעורים הוה כלאים וראב"י פליג דאף בכה"ג מותר : ג אחת חטה. לחלק לחצאין שהחטין מצטרף עם שדה חטין ונעשית שדה חטין אחד וכן השדה שעורים ולא הוה כמעורבין וכר"א דס"ל אפילו חטין מוטעין הוה כראש תור : ד מין אחר. שאינו ממין אותן השדות דממין השדות מותר לזרוע מתלם חטין ומתלם שעורין לר"א או כולה מין אותו השדה לרבנן : לבדוק. שאין דרך לזורעה פשתן תלם אחד בין השדות אלא לבדוק אם השדה ראויה פשתים וליכא עירובא אבל מין אחר אף לבדוק אסור דהרואה אומר להנאתו מכוין : מראש שדה. דלא יהא נראה מעורב : חמשים אמה. אף שאינו מפולש ובשדה גדולה אבל בשדה קטנה ברוב סגי : של חרדל וחריע. גרסינן וחריע הוא כרכום יער דנראית לעצמה ואינה מעורב עם השדה : ומחצה. על רוחב י' אמות ומחצה וככי מבואר בירושלמי עי' רמב"ם פ"ג הל"ח : ה אין מקיפין אלא לחסיות. והוא הלוף והשום והבצלים דאינו מזיק לירקות אלו ויאמר דהחרדל והחריע של אחר הוא ולא של בעל הירקות אינו מקפיד : מן התבואה. דמזיקי לתבואה ומסתמא בעל השדה זרעם ורוצה בקיומן והוה כלאים ומ"מ פ"ב דמבואר דכל ירקות מקיפין ר"י היא והכי מבואר בירושלמי : קטנות. אף דקטנות המה מ"מ כיון דדרך ליזרע ירקות ערוגות קטנות הוה כשדה לעצמה וכקרן שדה חטים הנכנס לשדה שעורים דהוה ראש תור : ך ה"ג סומך לשרשי האילן שיבשו. דכיון שהן גבוהין י"ט הוה כמחיצה ומפסיק בין הזרעים ודוקא יבשו אבל לא היא גופא כזרעים ואין מפסיק בין הזרעים : שאין נופו. דהוה כקרקע דפחות מג' הוה כלבוד והוה כגדר דמפסיק בין הזרעים ואף באילן לא : ה"ג לא היו גבוהים ג"ט דרך היחיד וכו' כנוסחת הגר"א והיינו היכא דהאילן לא הוה הפסק כגון בלאה וכן דרך היחיד הוא ד' אמות היכא דלא הוה הפסק כגון שזרע על הדרך : עולה למדת בית רובע. לענין קרחת הכרם דעל כל בית רובע מן הכרם מותר לזרוע מין בפ"ע לר"מ במ"ט (פ"ב) ולרבנן כהפסיק בית רובע בין כל מין ומין עולה גם זה למדת בית רובע : י"ט. אינו עולה למדת בית רובע כיון שהגדר גבוה י"ט הוה מקום חשוב לעצמו : ז ומחצה. ל"ד נקט דהחשבון כ"ה מקרחת לבית סאה שהוא חמשים על חמשים הוה כל קרחה עשר על עשר וכשאתה צריך לעשות כ"ד מקרחת שכל קרחה הוא בית רובע שהוא אחד מכ"ד בסאה צריך אתה לחלק עשר על עשר על כ"ד חלקים כל רצועה הוא עשר אמות אורך על שני טפחים ומחצה רוחב שהרי עשר אמות הוא ס' טפחים חלק אחד לכ"ד חלקים כל חלק הוא ב"ט ומחצה רוחב ואורך י' אמות וכשתשים רצועה זו אצל כל קרחה בית רובע נמצא הוא יתר מיו"ד על יו"ד אותה הרצועה רוחב ב"ט ומחצה וא"כ הבית רובע הוא עשר אמות על עשר אמות וב"ט ומחצה וא"כ החשבון כאן אינו מדוקדק ול"ג ומחצה הראשון אלא ומחצה השני ומ"מ נ"ד אלא ב"ט ותני טפח והוא קרוב לחצי אמה והגר"א לא גרס כלל ומחצה : כשנים ברחבה. שאינה מרובע מ"מ תשבין זה לבית רובע להזרע מכל מין ומין לר"מ ולהפסיק לרבנן כמבואר במשנה שם וכן לענין הרחק בית רובע כגון תבואה בתבואה כמבואר בפ"ב ה"י דתבואה בתבואה בית רובע : ח בירק אחר. מרחיק ירק אחד מן חבירו כדי עבודתו והוא ששה טפחים ובערוגה ו' טפחים זורעים ה' זרעונים ד' על ד' קרנות ואחד באמצע : טבלא מרובעת. כשהערוגה היא טבלא מרובעת וראש תור ירק אחר נכנס לתוכו הוה כמקום חשוב בפ"ע כיון שהערוגה מרובע נראה

מן הצדדין היו קלחין נוטין לו (כ) לארבע רוחותיה מותר מפני שנראית כסוף שדה: **ט** (ל) החרדל והפולין והשיפין אע"פ שזרען לירק [ג] אין זורעין אותן בערוגה פולין הגמלונין ופול המצרי בזמן שזרען לזרע (י) זורעין אותן בערוגה לירק [אין] זורעין אותן בערוגה ושאר ירקות שדה וירקות גינה אע"פ שזרען לזרע אין זורעין אותן בערוגה: **י** [ד] מותר אדם לעשות בתוך שדהו תלמיות קטנות (מ) של טפח טפח וליתן לתוכן ג' ג' מינין א' (יא) [מכן וא' מכן] ואחד באמצע מותר אדם לעשות בתוך שדהו ערוגיות קטנות (נ) של ששה ששה טפחים וליתן לתוכן חמשה מינין ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחד באמצע ומותר אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה שהיא עמוקה טפח וליתן לתוכה ארבעה מינין (*נ) והופכין לארבע רוחותיה (ס) ומותר אדם לעשות בתוך שדהו תלם להיות נוטע קישואין ודלועין אבטיחים ומלפפונות ופול [המצרי] והופכן אלו לצד זה ואלו לצד זה ובלבד שלא יהא בינו לבין חברו ששה טפחים: **יא** הנוטע שתי שורות של קשואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של אבטיחים ושתי שורות של מלפפונות וב' שורות של פול המצרי אפילו כל שדהו מותר: **יב** (יב) (ע) [הקוצר] בכדי שניהם ר' ישמעאל אומר (יג) י' אמות ר' עקיבא אומר שמונה אמות מעשה היה בכפר פגי [ה] [יהודה] ועשה רבי נחמיה כדברי רבי ישמעאל: **יג** [שורה של דלועין בירק [ו] (יד) אורך ו' טפחים ורוחב מלואו] (פ) אחד שורה של קישואין ואחד שורה של ירק אחד בתבואה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ושורה של ירק בירק אורך ששה טפחים ורחבו מלואו של דלועין בירק ובין שורה לחברתה י"ב אמה (טו) [וכן בתבואה של תבואה] בירק א' מראש השדה ועד ראשו (טז) *[של רוחב] שלשה תלמים של פתיח: **יד** אחת שורה של קישואין ואחת שורה של דלועין ואחת שורה של אבטיחים ואחת שורה של מלפפונות ואחת שורה של פול המצרי (יז) [מקיים] (צ) קלח אחד לזרע (יח) [ז] [וצריך] לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים ורחבה ארבע: **טו** (ק) נכרי שהרכיב (יט) [הפרסק] על גבי עובש אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו [ח] וחוזר ונוטען במקום אחר הרכיב תרד ע"ג ירבח אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו זרע וזורע במקום אחר: **טז** ישראל שקיים כלאים בתוך שדהו אין אחיו הכהנים נכנסין לתוכה אלא רואין אותו כציון בית הקברות (ר) אין עושין עם [ט] הנכרי' בכלאים אבל עוקרין עמו כלאים מפני שממעט את התפלה: **יז** (ש) (*ש) אין עושין עם הנכרי בכלאים (כ) ובעיירות המובלעות כגון בית ענה אימא וחברותיה עושין עם הנכרי בכלאים (ת) כשם שהכלאים בארץ כך הכלאים (כא) [בחוצה] לארץ:

*נ"א על רוחב שלשה טפחים על פתיח.

פרק ג **א** איזו היא קרחת הכרם כרם שחרב אמצעו (א) ונשתיירו ארבע וחמש (ה) גפנים בין מארבעה רוחות ובין משלשה רוחות (*א) ובין משתי רוחות זו כנגד זו: **ב** (ב) איזו מחול הכרם (ג) בין שני כרמים דברי רבי יהודה וחכ"א אם אין שם אלא שתים עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם שתים עשרה אמה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר: **ג** (ד) יש במחיצת הכרם להקל ולהחמיר כיצד מחיצה סמוכה לגפנים זורע חוצה לה עד שמגיע לעיקר מחיצה שאילו אין שם [ה] נותנים לכרם ארבע אמות [ג] וזורע את המותר היתה משוכה אחת עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאילו אין שם מחיצה נותן לכרם ארבע אמות וזורע את המותר: **ד** (ה) מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור גדרה ונפרצה אומרים לו גדור אם נתייאש הימנה ה"ז קדש וחייב באחריותה (*ה) כמה תהא מטעתה (ו) ג' כנגד ג' נטלה אחת מן (ב) החיצונות כמה יהא ביניהן שתים כנגד שתים מארבע אמות ועד שמונה והזנב (ז) [ג] מארבע אמות ועד שמונה היו שתים כנגד שתים מארבע אמות ועד שמונה והזנב פחות מד' אמות או יותר על שמונה או שתים כנגד שתים (ג) מארבע אמות עד שמונה או יתר על שמונה והזנב מארבע אמות עד שמונה הרי זה אינו כרם עד שיהיו שתים כנגד שתים מארבע אמות עד שמונה (ד) והזנב מד' אמות ועד שמונה: **ה** (ח) (*ח) כוורת מכוון ונוף אין מכוון הרי זה כרם נוף מכוון וכוורת אין מכוון ה"ז אינו כרם היו דקות ולא היו מכוונות (ה) [ד] סיעתו ונעשו מכוונות ה"ז כרם כיצד יודע אם היו מכוונות אם לאו מותח את החוט לעיקר גפנים אם היו כולן נוגעות בחוט הרי זה כרם אחת נכנסת ואחת יוצאת הרי זה אינו כרם: **ו** [ר"ש אומר (ט) חריץ כנטוע כהלכתו או שהיה מוקף כשובך הזה עגול ה"ז אינו חריץ] כרם שנטוע ערבוביא אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש ה"ז כרם ואם לאו אינו כרם זה היה מעשה ובאו ושאלו את ר"ג א"ל צאו ושאלו את יוסי בן [ה] גילאי שהוא בר ובקי בהלכות הכרם יצאו ושאלוהו אמר להן אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש ה"ז כרם ואם לאו אינו כרם ר"ש אומר (י) כרם שנטוע על פחות מד' אמות או יותר על שמונה אמות ה"ז אינו כרם: **ז** כרם שנטוע (ו) כהלכתו ושורה אחת (ז) [יוצאה ממנו] כשהוא מודד (כ) נותן לכרם ד' אמות ולשורה (ח) [ארבעה] טפחים היה נטוע כהלכתו וגפנים החיצונין (ט) [מראין מבינתים] כשהוא מודד [מבפנים] נותן לכרם (י) ארבע אמות [ו] ולגפנים ששה טפחים: **ח** (ל) גפן שנטוע במדרגה נותנין לה עבודתה הזרעים והירקות שנטועין במדרגה

הגהות הגר"א

(י) אין: (יא) מכאן: (יב) וקוצב: (יג) שנים: (יד) אורך ו"ט ורוחב מלואו: (טו) שורה של תבואה בתבואה או: (טז) ורוחב: (יז) אחד המקיים: (יח) בית רובע או צריך: (יט) הפרסין: (כ) אחד כלאי הכרם וא' כלאי זרעים: (כא) בחוצה: (ה) שורות: (ב) הקיצונה ה"ז כרם: (ג) פחות: (ד) ומזנב מד' אמות ועד שמונה: (ה) העבו: (ו) שאינו: (ז) נכנסת ואחת יוצאת: (ח) ששה: (ט) כנגד בנתים: (י) מבפנים:

אור הגנוז

[ג] זורעין: [ד] אחת: [ה] והורה ר' נחמיה כדברי ר"י: [ו] כירק: [ז] לזרע וצריך: [ח] יתור: [ט] ישראל: **פרק ג** [ה] מחיצת: [ב] משוכה: [ג] פוחת: [ד] העבו: [ה] גיאלי: [ו] ולשורה:

חסדי דוד

הכא דה"ה אם נכנס בית רובע דרך היתר וכו' אע"ג דאין יכול לזורעו כלל עולה מן המדה: **החרדל** והפולין כו'. קאי על מ"ב פ"ג כל מין זרעים וכו' וקתני התם החרדל אפונין השופין מין זרעים והגמלונין מין ירק ומשמע דתרוייהו בחדא מחתא קתני דהשופין לעולם אין זורעין בערוגה והגמלונין לעולם זורעין קמ"ל הכא דהה"ג דהשופין אפילו זרע לירק בטלה דעתו משום דלא חשיבי ירק ובשום פנים אין זורעין בערוגה אבל בגמלונין ופול המצרי תלה אם זרע לירק או לזרע: **הנוטע** שתי שורות כו'. היינו משנה ד' פ"ג ובמשנה לא קתני אלא ג' מינין קישואין דלועין פול המצרי והכא קמ"ל דאפילו טובא לא הוי ערבוביא וקמ"ל דלאו דוקא ב' שורות והוא לא אפילו כל השדה שרי: **הקוצב** בדברי שניהם כו' כצ"ל מלתא באפי נפשה הוא וקאי על מ"ז בפר' הנז' בפלוגתא דר"י ור"ע ע"ש ועי' פ"ז בירושלמי ופי' דבר קצוב יש בדברי שני התנאים דלר"י לעולם י"ב ולר"ע לעולם ח' ע"ש: **שדה** של דלועין כו' אחד שורה של דלועין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה וכו' ושורה של ירק בירק וכו' ורוחב מילואו של דלועין לירק בין שורה וכו' של תבואה בירק אחר מראש השורה ועד ראשה של רוחב ג' תלמים וכו' כצ"ל וכ"ה בפי' הר"ש ז"ל בספ"ג ע"ש פי': **ישראל** שקיים כלאים כו'. ופי' דהכהנים המחזרים על סגרות אסורים לבוא שם לטול מתנותם דמחזי כמסייעים ידי עוברי עבירה אלא יעמדו מרחוק ויקבלו. ומיירי באופן דמתנותם אינם אסורים משום כלאים וכגון בשדה גדולה ויש בו כלאי כל דהו וגם הבעלים לא זרעוהו אלא שמקיימיט אסור לכהנים ליכנס שם לקחת מתנותם:

פרק ג **איזו** היא קרחת הכרם כו'. מתני' דריש פרק ד' קאי ומשום דהתם לא תנן אלא כרם שחרב מאמצעו וטובל לטעות ולפרש דוקא בנשאר גפנים מכל סביביו וזה מכל ד' רוחות. וגם י"ל מפשטת דמתני' דאפילו לא נשאר לכל רוח אלא שני גפנים ואפי' אחד לכל רוח נקרא מה שבאמצע קרחת הכרם הואיל והי' כרם בתחלה ובעינן ס"ז אמה לב"ה כדי שיוכל לזרוע מש"ה קתני הכא לפרושי דליתא אלא צריך שיהא כמו שנשאר סביבותיו שיעור כרם לכל צד והיינו דקתני ונשתיירו ד' וה' גפנים כלומר ד' בשוה דהיינו ב' כנגד ב' ועוד ה' יוצאה זנב דבפחות מזה לא הוה כרם ולא בעי כולי האי. וגם קמ"ל דא"צ שישאר כרם לכל ד' רוחות אלא אפי' לג' רוחות ואפילו לב' זה כנגד זה הוי קרחת וצריך ט"ז אמה. ובבבא שניה ותכ"א ע"ש הוא ונראה דכצ"ל ותכ"א גם זה קרחת הכרם ואיזהו מחול הכרם בין כרם לגדר אם אין שם אלא וכו': **יש** במחיצת הכרם כו'. עי' בעירובין פ' כל גגות דצ"ג ופירש"י ז"ל היתה משוכה י"א אמה הכרם רחוק מן הגדר וכל שכן פחות ופשוט הוא דהמחיצה גורמת להחמיר שנהו דין גדר הכרם דלעיל: **גפן** שנטועה במדרגה כו'. משום דקתני במ"ב פ"ו דין ערים שיוצא מן המדרגה עד כמה אוסר לזרוע למטה בארץ ע"ש מש"ה קתני הכא דין גפן הנטועה במדרגה בלא ערים שאז אינו אוסר למטה בארץ כלל. ושוב קתני דהני זרעים וירקות שנטועין במדרגה נותנין לכן (עבודתן כצ"ל) ובתר הכי קתני שאם היו ב' שדות אחד למעלה ואחד למטה ושיפוע ביניהם אם התחתונה נטועה כרם ולא העליונה זורע את העליונה וגם כל השיפוע עד שמגיע לעיקר התחתונה ובירושלמי פ"ו נותן טעם על

מצפה שמואל

(כ) ירושלמי פ"ב ה: (ל) עי' ירושלמי ספ"ג ז: (מ) שם: (נ) עי' ירושלמי פאה פ"ג נה: (*נ) מיי' פ"ג הל"ה ושו"ע שם סעיף לח: (ס) ירושלמי פ"ג ז: (ע) שם: (פ) ירושלמי פ"ב ה: (צ) ירושלמי ספ"ג ושם סל"י ע"ש: (ק) עי' ירושלמי פ"א ה: (ר) מס' ע"ג סג. וירושלמי סוף ערלה: (ש) ירושלמי שם ספ"ג: (*ש) מיי' פ"א הל"ג יו"ד סימן רנ"ו ס"ב: (ת) עי' קידושין לט. וירושלמי ספ"ד ורפ"ו: (א) עי' ירושלמי רפ"ד: (*א) בשו"ע סימן רנו סעיף ב' מבואר כל סביביו וט"ם שם כמבואר כאן וכ"כ בביאורי הגר"א שם: (ב) שם וירושלמי רפ"ח: (ג) ירושלמי פ"ד ח: (ד) עירובין צג: (ה) ב"ק ק: ותוס' שם ד"ה נתיאש: (*ה) עי' מיי' פ"ז הל"ב ועי' בפנים בשם י"מ והוא דעתו ועי' יו"ד סימן רנו סעיף לב: (ו) ירושלמי פ"ה ט: (ז ח) שם י: (*ח) מיי' שם הל"י ועי' שם כ"מ: (ט) ירושלמי פ"ה י: (י) ירושלמי שביעית פ"א א. ועי' ירושלמי נזיר פ"ט הל"ג: (כ) עי' ירושלמי פ"ה י': (ל) ירושלמי הל"ו יב:

מנחת בכורים

נראה כמקום חלוק ולא הוה כלאים אבל כשהיא עגולה אסור דראש תור הנכנס לתוכו אבל למנינדין ערוגה אף עגולה הוה ערוגה וכיון שהערוגה הוה ו' עוגל בה ה' טפחים וממלא כל הה' טפחים ממין אחד וממלא קרנותיה לבד מהעיגול מכל מין שירצה והכי פרשינן לה במס' שבת (סה ופו): עבודתם. להרחיק ירק אחר ממנו: נוטין לו. להירק שבאמצע דמתחלה הרחיק כשיעור ואח"כ הגדילו העלין ונוטין על הירק האמצעי מכל מקום מותר דבאמת הוא נטוע כפ"ע ונראית כשדה בפ"ע אלא שהעלין שהגדילו ואיכא היכרא ושרי כמבואר במשנה ספ"ב: **ט** והפולין השיפין גרסינן שהן חלקים ומשופי כמין עץ שחלקין א"נ השיפין קטנים: לירק. ולא לזרע: אין זורעין אותם. בכשר ערוגה המבואר במשנה דערוגה בת ו' טפחים זורעים בתוכה ה' זרעונים ד' בארבע רוחותיה ואחד באמצע דהיינו בירק לזרוע ערוגות ערוגות אבל בזרעים אינו נזרע בערוגה אחת הרבה מינים ואלו מין זרעים הוא: הגמלונין גסים וגדולים וכן הוא בלשון ארמי: לזרע אין ארעין. גרסינן: לירק זורעין. גרסינן ובמשנה מיירי שזרען לירק וזורעין ה"ג בירוש' ושאר זרעוני גינה שאינם נאכלין מותר לזרוע אותן ע"ג ערוגה: **י** של טפח. שמעמיקן טפח ורחבן ששה ואף עמוקין טפח לא הוה ערבוב: אחד מכן. ברחש הערוגה ובצד השני ובאמצע דהוה הרחק ביניהם שלשה טפחים בין כל זרע וזרע וי"מ דא"צ הרחק רק טפח ומחצה וממלא הערוגה עד שמנית ריוח טפח ותני ביניהם: ששה ששה. ששה על ששה זורע ד' בד' רוחות הערוגה ואחד באמצע וממלא כל קרן וקרן במין א' ואחד באמצע דהוה הרחק בין האמצעי ובין מה שבקרנות ג"ט ואף שכמה שמן הצדדים ליכא הפסק לא איכפת לן דלכלאים היכרא בעינן והרי כל קרן מובדל לעצמו ולא הוה תערובות: והופכן. דבלא הפוך מתערב העלין דכל הארבע מינים והוה עירוב ומרחיק ביניהם ו' טפחים ומ"מ צריך להפוך העלין מפני שנזרעין בתוך גומא והעלין מסתבכין: ובלבד שיהא בינו. גרסינן כנוסחת הגר"א: **יא** שתי שורות. דכל שתי שורות נראות כשדה לעצמה ואיכא הכירא ואין כאן עירבוב והוא שיש הפסק תלם בין כל מין ומין אבל בשורה אחד מכל מין ומין הוה ערבוב שהרי מתערב העלין שגדלין ואף בדאיכא הפסק תלם הוה ערבוב: **יב** ה"ג הקוצר בדברי שניהם כלומר קצרו של דבר ממחלוקת ר' ישמעאל ור"ע במשנה בנוטע כל שדהו בצלים ומבקש ליטע דלועים בתוכה ועלי דלועין מתפשטין הרבה לר' ישמעאל עוקר ב' שורות של בצלים דהוה ח' אמה וזורע שורה א' דהוא ד' אמות דלועין ומניח ריוח שורות בין שורת הדלועין לקמת הבצלים ב' אמות לצד זה וב' אמות לצד זה ומניח קמת בצלים ברוחב שמונה אמות ואח"כ עוקר עוד שורות בצלים והוא שמונה אמות וזורע שורה דלועין באמצע ומניח ריוח שורות ב' אמות מכאן וב' אמות מכאן נמצא בין דלועין לדלועין י"ב אמה ב' שורות ות' אמה בצלים ועוד ב' שורות ולר"ע מותר לסמוך דלועים להבצלים והשורות של בצלים שהוא ח' אמות הוה הפסק בין דלועין לדלועין וזה ביאור התוספתא קיצור המחלוקת ביניהם דלר' ישמעאל דעוקר ב' שורות ונוטע שורה אחת ס"ל י"ב אמה ור"ע דאמר דנוטע ב' שורות ס"ל שהרחק בח' אמות סגי: **יג** בירק. הרחק הדלועין מן הירק: אורך ששה טפחים. הפסק כדין ירק בירק: ורוחב מלואו. מבואר במ"ג פ"ב: אורך עשר אמות. והוא בית רובע אלא שברחבה סגי ו"ט ולא רוחב עשר אמות כדין בית רובע שהוא י' אמה על י' אמות אלא בו"ט סגי ורחבו מלואו וכר"ע במ"ג פ"ג: של דלועין בירק. לא נתפרש שיעורו ומבואר לעיל דהוא ו"ט על רוחב מלואו ול"ג לה הכא כלל ולנוסחת הגר"א לא גרסינן לה לעיל אלא כאן: ובין שורה לחברתה. בין שורה אחד של דלועין לחברתה הרחקה י"ב אמה ובאמצע זרוע בצלים ת' אמה וב' אמות בורות מצד זה וב' אמות מצד זה כמבואר לעיל בהלי"ב: ה"ג שורה של תבואה בתבואה וכו' כנוסחת הגר"א והי"פ אם רוצה לעשות כל שדהו ערוגות ערוגות מכל מין ומין בערוגה זורע כל ערוגה ממין מיוחד ומניח ריוח ג' תלמים של מחרישה ומבואר בירושלמי דהיינו ב"א על ב"א ואח"כ מיצר והולך אפילו כ"ש דכיון שהן מובדלין בראשן ניכר דכל אחד מין בפ"ע: **יד** אחת שורה של קישואין. שיש הפסק תלם דהוא ו"ט ביניהם דהעלין מסתבכין זע"ז ונראין כערובין: ואחד המקיים קלא אחד זרע. גרסינן כנוסחת הגר"א דאם זרע מין אחד בין מינו רק שמתכבתו הא' לזרע ואין זרעו מאכל ושאר לאכילה הוה כב' מינים וצריך הרחקה: ה"ג (הגר"א) בית רובע או מחיצה גבוה י"ט. כלומר צריך הרחקה או בית רובע או מחיצה שהיא גבוה י"ט הוה הפסק: **טו** ע"ג אגם. גרסינן. יתור. ענף: **טז** אין אחיו. הכהנים ל"ג דמאי שייך הכהן הכא: כציון בה"ק. מקום טומאה ומפרשין מאותו השדה: אין עושין. בגמרא הגירסא אין עודרין. אין חורשין: עוקרין. ומשליכן לאיבוד אע"פ שרוצה בקיומן שלא יעקור עד שיעקרם הוא: **יז** אין עושין עם הכותי. בה"י דאסור מה"ת ולכך אסור לעשות אף בשל נכרי אף למ"ד יש קנין לנכרי בא"י מ"מ אסור גזירה שמא יעשה בשל ישראל: המובלעות. בתחום א"י אף שהן קרובות לא"י מ"מ עושין כיון דבשל ישראל גופא שם הוא מדרבנן: שהכלאים. בכרם בא"י מה"ת ואסור בהנאה: לחו"ל. עכ"פ מדרבנן מיתסר:

פרק ג **א** איזו היא קרחת הכרם. המבואר במשנה רפ"ד דלב"ש הריוח כ"ד אמה וזורע בתוכה ולב"ה ט"ז אמה: כרם גדול ונשתיירו חמשה גפנים. גרסינן והיינו דין כרם שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב דהוה כרם קטן ואף שנשאר לב' צדדין זו כנגד זו הוה קרחה וצריך כ"ד אמה לב"ש וט"ז לב"ה והיינו ד' לכל צד לעבודת הכרם ופשו שמונה אמות לב"ה הוה שיעור מקום אבל לבציר מהכי שדי פלגא לכאן ופלגא לכאן בטל להו שיעור מקום אבל כי לא נשאר שיעור כרם בב' צדדין אלא גפנים בעלמא אין כאן דין קרחת ולא מחול: **ב** מחול. דצריך הרחק י"ב אמה לב"ה: בין שני כרמים. ולא הוה קרחת הכרם דיש חילוק בין נטוע מתחילה ובין כרם שחרב דקרחת הוה כרם שחרב וקיל יותר נטוע מעיקרו מן קרחת ולת"ק במשנה ב' וג' בפ"ד זה דינו כקרחת ומחול הוא בין כרם לגדר דצריך י"ב אמה ד' לדוושא דכותל וד' לכרם וד' באמצע הוה מקום חשוב וזורע כל מין שירצה ובירושלמי מפרש לר"י דבין שני כרמים לא הוה קרחת כגון שמצד א' נטוע האילנות מזרח ומערב ומצד א' צפון ודרום ואינו מכוון זה כנגד זה ממש דאל"כ הוה ליה דין קרחת: ותכ"א. לא גרסינן לה: ה"ג אם אין שם שתים עשרה אמה ול"ג אלא וכדפרישנא טעמא: עבודתו. מצד אחד ומצד השני וד"א שבינתים זורע: **ג** לעיקר מחיצה. אף שאין הרחק בין הזרע להאילן: ד"א הרחק ואח"כ המחיצה מפסקת בין האילן להזרע דלא בעי הרחק ד"א והיינו לקולא: י"א אמה. בין הכרם לגדר והיינו מחול הכרם לת"ק דמשנה שצריך להרחיק י"ב אמה וכשאינו מרחיק אלא אחד עשר אמה אסור לזרוע ואילו לא היה שם מחיצה היה מרחיק ארבע אמות וזורע ואם כן המחיצה להחמיר: **ד** שנפרצה. בין הכרם והזרעים דהשתא ליכא שיעור הרחק: יגדור. וכל זמן שהיה בדעתו לגדור אף שלא גדר והוסיף מאתים מ"מ אינו נאסר אבל מתיאש מלגדור ה"ז קדש אם הוסיף מאתים: באחריותה. בעל הכרם חייב באחריות הזרעים וחייב לשלם כמה שלא גדר: מטעתה. להקרא כרם: מן הקיצונות. גרסינן ונשארו שורה א' שנים ושורה א' שלש: ה"ז כרם. גרסינן וי"מ דלא הוה כרם דבעינן שנים כנגד שנים וא' כנגדן באמצע כנגד האויר שבין האמצעים אבל בשוה לא הוה כרם: כמה יהא ביניהם. הריוח שבינתים כמה יהיה נחשב צירוף להקרא כרם: שתים כנגד שתים. בין השתים כנגד השתים בין הזנב היוצא הכל שוה שההרחק הוא מד"א ועד שמונה אבל ברצופין מד"א עומד להעקר וכן מרווחות יותר משמונה לא הוה צירוף והוה כאילנות נטועין בפ"ע ה"ג או שתים כנגד שתים פחות מד"א או יותר על שמנה והזנב מד"א ועד שמנה: **ה** כוורת מכוון. גזע ועיקר האילן היה מכוון ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב: אינו כרם. דהכל הולך אחר העיקר: דקות. האילנות בעת אשר היו דקות לא היה מכוון: ה"ג העבו ונעשו מכוונות: וא' יוצאת. שאינה נוגעת בחוט: **ו** כשובך הזה. שהוא עגול: אינו כרם גרסינן: ערבוביא. שאינן מסודרות שורות שורות: כנגד שלש. שבשורה א' שתים ובשורה השניה שלש ולהמפרש השלישי הוא מכוון נגד האויר ה"פ דיהיה מכוין שתים נגד הג' שיהיה באויר שכנגד: בר. ברור בהלכות כלאים: על פחות מד"א. כבר תנינן לה לעיל ואתי לאפוקי מרבנן דסברי דכמצורפין רואין את האמצעים כאילו אינם ותשאר כרם: שמונה אמות. ולא כרבנן דסברי י"ו אמה (ב"ב דף פג): **ז** יוצאות ממנו. ואינו בשוה עם שאר השורות אלא יוצאות להלאה: ולשורה. שהיא בפ"ע הוה כאילן נטוע: ששה טפחים. גרסינן כנוסחת הגר"א שהוא הרחקת מן האילן יחידי: מראין. נראין כלומר שיוצאין חוץ לשורה או הגפנים היוצאין הי"ל דין אילן ומודדין מזה ו"ט: ולגפנים ו"ט. להתיר הגפנים אבל הכרם אסור כשהוא בתוך ד"א לכרם: **ח** עבודתה. ו"ט כגפן יחידית דהוה הזרע במקום חלוק לעצמו כיון שהוא בשפוע ואינו בשוה: הזרעים. דמדרבנן הוה כלאים בכרם א"נ בקנבוס ולוף דאסור מה"ת כמבואר בספ"ה דכלאים (רע"ב ותוי"ט שם): ה"ג זורע את העליונה עד שמגיע לאויר עשרה של תחתונה. אף שהמקום גבוה מ"מ הלא העלין נוטין לתחתונה ולכן בעינן למעלה מעשרה: לעיקר גפנים

במדרגה נותנין להן עבודתן (ם) היו [להן] שתי (*ם) שדות זו למעלה מזו התחתונה נטועה כרם והעליונה אין נטועה כרם זורע את העליונה עד שמגיע (יא) [לעיקר התחתונה] העליונה נטועה כרם והתחתונה אין נטועה כרם זורע את התחתונה ואת המדרגה עד שמגיע לעיקר גפנים: ט גפן שנטוע בנקע עמוק עשרה ורחב ד' נותנין לה עבודתה למטה פחות מכן נותנים לה עבודתה (יב) למעלה: י חריץ שעובר בכרם עמוק עשרה ורוחב ארבעה ר' אלעזר אומר זורעין בתוכה שלשה זרעונין אחד מכאן וא' מכאן ואחד באמצע ר"א בן יעקב אומר (נ) נראין דברי ר"א בחריץ מבורץ: יא הנוטע ירק בכרם או המקיים הרי זה מקדש ארבעים וחמשה גפנים (ס) אימתי בזמן שנטועות על ארבע ארבע או על חמש חמש היו נטועות על שש שש או על שבע שבע הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח [עגולות לא מרובעות] ר"ש בן אלעזר אומר (ע) תוקע (יג) בארץ ומודד שש עשרה אמה לכל רוח עגולות לא מרובעות מפני שנראית כקרן (א) טבלא ר"ש בן יהודה אומר משום [ז] ר"א בר שמעון הזורע (פ) וסיערתו הרוח לאחריו מותר מפני שהוא אונס סיערתו הרוח לפניו אסור: יב (צ)בעה"ב שקיים ירקות שדה בכרם אסור (*צ) לו ואסור לכל אדם אחר מ"מ שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם: יג הלשישות והלביצין (יד) [והברכויר] והבולפסין [ח] ב) והכרכום והקינרה והחמיתה והתלמית והסיאה והאזוב והקורנית והקשואין והדלועין והאבטיחין והמלפפונות ופול המצרי (צ*) מיני זרעים הרי הן (טו) [כלאים בכרם] (ק) האירוס והקיסוס ושושנת המלך מיני זרעים ואינן כלאים בכרם (ר) רבי דוסתאי בן יהודה אומר מיני דשאים (טז) [הרי הן מיני] כלאים החשיפה (יז) [והאיטן] והגמי וכל הגדלין באפר מיני דשאים (יח) [הרי הן] כלאים בכרם (ש) הקנים והחבין והוורד והאטדין מין אילן ואינן כלאים בכרם (ת) זה הכלל כל המוציא (יט) [עליה] מעקרו ה"ז ירק וכל שאין מוציא עליה מעקרו ה"ז אילן: יד החצב ג) ר' ישמעאל אומר כלאים וחכ"א אין כלאים כשות ר"ט אומר אין כלאים וחכ"א כלאים (כ) א"ר טרפון אם כלאים בכרם תהא כלאים בזרעים ואם אין כלאים בזרעים לא תהא כלאים בכרם [צלף בית שמאי אומרים (א)כלאים [ט] ובה"א אין כלאים] אלו ואלו מודים שחייב בערלה:

פרק ד

א רבן גמליאל ובית דינו (א) התקינו שיהו מרחיקין ארבע אמות מעיקר גפנים (א) [לגדר] העושה מחיצה לכרם גבוהה עשרה ורחבה ארבעה בטל ארבע אמות שבכרם העושה מחיצה לגפן (ב) (*א) [עמוקה] עשרה ורחבה ארבעה בטל ששה טפחים שבגפן: (ג) ב (*א)בכל עושין מחיצה באבנים ובמחצלות בקשים ובקנים ובקולחות אפי' ג' חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה (ב) ובלבד שלא יהא בין (ד) [קנה] לחבירו ג' טפחים כדי שיכנס הגדי ר"א אומר (ה) [חריץ שהעבירו על גבי הריפין הרי הריפין] כמחיצה ובלבד שלא יהא בינו לבין חבירו כמלואו ר' יהודה אומר (ו) [חריץ שהעבירו ע"ג קנים והרי קנים] כמחיצה צריך שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי רבי יוסי אומר אם היו קנים מדוקרנין ועשה להם פאה מלמעלה מותר: ג אנמצאת (ג) אומר ג' מדות במחיצה כל שפחות משלשה צריך שלא יהא ד) בינו לחבירו שלשה טפחים כדי שלא יכנס הגדי וכל שהן שלשה במשלשה עד ארבעה צריך שלא יהא בינו לבין חבירו כמלואו כדי שלא יהו פרוצות כבנין היו יתירות על בנין אף כנגד הבנין אסור כל שהן ארבעה מארבעה ולמעלה צריך שלא יהא בינו לבין חבירו כמלואו כדי שלא יהא פרוץ כעומד (ז) [אם העומד כפרוץ] כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור אם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר ובלבד שלא תהא פרצה יתירה על עשר אמות אם היו קנים מדוקרנין ועשה להם פיאה מלמעלה אפילו יתירה על עשר אמות מותר: ד (ד) כל מחיצה שעשויה שתי ואין עשויה ערב ואין עשויה שתי הרי זו מחיצה ר' יוסי בר' יהודה אומר אין מחיצה אלא עד שתהא עשויה שתי וערב מעשה שהלך ר' יהושע אצל ר' ישמעאל בכפר (ח) [עזין] הראהו גפן שמודלה על מקצת תאנה אמר לו מה אני להביא זרע תחת המותר אמר לו מותר (ה) שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו העלהו משם לבית המגונים והראהו גפן שמודלה על מקצת קורה ובו סדן של שקמה ובו קורות הרבה אמר לו תחת קורה זו אסור והשאר מותר שאני רואה שכל קורה וקורה באילן אילן בפני עצמו [א] ר' ישמעאל בן אלעזר אומר (ו)אם היה (ט) [מפציע] בין קורה לחברתה כאילו אילן אחד: ה אלו הן פסקי (י) [חריץ חריץ] שחרב אמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם אין שם שמונה אמות לא יביא זרע לשם (יא) שמונה אמות ועוד נותנין לו עבודתו וזורע את המותר כמה הוא ועוד אחד [מששה טפחים] באמה: ו (*ו) העושה מחיצה לכרם גבוה עשרה ואין רחבה ארבעה לא ביטל את ד' אמות שבכרם העושה מחיצה לגפן גבוה עשרה ואינה רחבה ארבעה לא ביטל ז) ששה טפחים שבגפן]: ז זמורה של גפן שהיתה מודלה ע"ג תבואה אפילו היא מאה אמה כל הגפן [כולה] אסורה היא (ז*) ופירותיה תבואה שנטעה תחת הגפן מחזיר ואינו מקדש הגפנים והירקות שנוטין לתוך הגפן אבא שאול אומר (ז) ר"ע אומר יחזיר ובן עזאי אומר יספר: ח (*ז) היו שרשין יוצאין בתוך ד' אמות שבכרם הכל מודים שיעקר שרשי פיאה (ח) יוצאין בתוך ד' אמות שבכרם [אפילו] למטה משלשה טפחים מותר: ט (ט) המבריך את הגפן בארץ ו) (יב) [אם אין] על גביו עפר אלא כל שהוא מותר לזרוע מכאן ומכאן ואסור לזרוע על גביו (יג) (י) ו) הבריכה שבסלע אע"פ שאין עפר על גביו אלא שתי אצבעות מותר לזרוע על גבה דברי ר"מ ר' יוסי אומר שלש אצבעות ז רשב"ג אומר בית שמאי אומרים עשר אמות ובית הלל אומרים ז) ו' טפחים]: (יד) תבואה (*י) (כ) שהשרישה הרי זו אסורה ומקדשת ומתקדשת גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין (*כ)אבל אין מתקדשין עד שיעשו כפול הלבן

הגהות הגר"א

(יא) לאויר עשרה של תחתונה: (יב) פחות מכן נותנין לה עבודתה: (יג) יתד: (יד) והברמיר: (טו) כלאי הכרם: (טז) והן: (יז) והאוטין: (יח) והן: (יט) עלין: (כ) צלף בש"א כלאים בכרם ואינם כלאים בזרעים ובה"ה אומרים אינן כלאים לא בכרם ולא בזורעים: (א) ולשדה: (ב) גבוה: (ג) העושה מחיצה לכרם גבות י' ואינה רחבה ד' לא בטל ד"א שבכרם העושה מחיצת לכרם גבוה י' ואין רחבה ד' לא בטל ו"ט שבגפן: (ד) חבל: (ה) רעפים שהעביר ע"ג חריץ הרי הרעפים: (ו) קנים שהעבירו ע"ג חריץ הרי הקנים: (ז) אם הפרוץ מרובה על העומד: (ח) עזיז: (ט) מפסיק: (י) ערים ערים: (יא) אם היו שם: (יב) ואין: (יג) היה על גביו עפר ג"ט מותר לזרוע ע"ג רשב"ג אומר בש"א י' טפחים ובה"א י"ט: (יד) רשב"א אומר:

הגהות הב"ח

א נמצאת אתה כצ"ל וכ"ה עיין בפ"ק דעירובין דף ט"ז: ב ומשלשה ועד וכו' ומארבעה וכו' ואם העומד וכו' ואם היה וכו' דאפילו יתר כצ"ל:

נוסחאות כ"י

א) עגולה: ב) והכרפסה: ג) רבי שמעון: ד) בין קנה: ה) ארבע אמות: ו) הרכיבה: ז) עשרה:

אור הגנוז

[ז] רבי שמעון: [ח] והרכבה: [ט] בכרם: פרק ד [א] רבי שמעון בן אלעזר:

חסדי דוד

זה ומפרש אותה: גפן שנטוע בנקע נותנים לה עבודתה למעלה פחות מכן נותנים לה עבודתה למטה כצ"ל להיפך ממ"ש בספרים ואתא לפרושי מ"ש במ"ד פ"ה גפן שהיא נטועה בנקע: הנוטע ירק בכרם כו'. רשב"א תוקע כו'. הנה סברת ת"ק בהא היינו מתני' ה' פ"ה וע"ש פירושו ברמב"ם ובתוי"ט והוסיף כאן סברת רשב"א ודברי רשב"י הם במ"ז שם והתוס' בא לתת טעם לדבריו מפני שהוא אונס כלו' דמיירי שהיה זורע בהיתר דהיינו בשדה לבן אלא שרוח סערה השליכתו לתוך הכרם דאילו זורע בכרם ליכא אונס וכ"ה בירושלמי וכ"פ הרמב"ם בפ"א: אחר מ"מ שקיים ירקות כו'. פי' מ"מ אפילו אין לו רשות ולא שום שייכות באותו הכרם: הקנים והאגוז והוורד וכו' כצ"ל ומה דקתני זה הכלל נראה דאתי לאתויי דכמו שנחשב לאילן לענין כלאים כן נחשב לענין ברכה וכ"ה בפסקי הרא"ש פ' כיצד מברכין:

פרק ד העושה מחיצה לכרם גבוה י' כו' בטל כו'. פי' ביטל דין עבודת הכרם שצריך להרחיק ד"א כדי לזרוע אלא יכול לסמוך אחורי הגדר מיד ובסיפא שעושה מחיצה לגפן עמוקה יש להגיה חריץ תחת מחיצה וקמ"ל דשוה הוא בעמקו כדין גדר בגבהו: רא"א חריץ כו'. משום דתני לעיל דמהני מחיצה למעלה בין בגובה כגון גדר ובין בעומק קמ"ל הכא דהאי מחיצה ע"י עומק סגי דמצטרפין. ומ"ש ע"י הריפין נראה שצ"ל הרפפין והוא מלשון הסריגות והרפפות בפי"ג דאהלות דר"ל כלונסאות וקמ"ל דהכלונסאות אשר העמיד על שפת החריץ מצטרף לעומק ומיירי שהמה רחבים יותר מג' כדלקמן ור"י קמ"ל דמהלים לחריץ לשיעור הי' אפילו ע"י קנים כל שהוא: מעשה שהלך ר"י כו'. זה המעשה הוא במ"ד פ"ו אלא דהתם לא תני טעמו של דבר והכא בא להוסיף טעמו וכימוקו שאין אדם מבטל תאנתו כו' וכן בסיפא מודיע טעם ההפרש שבין אילן שקמה לשאר אילנות דלי"ד לגמרי לא לאילן סרק ולא לאילן מאכל ועמ"ש בספר קול הרמ"ז בזה: העושה מחיצה וכו' לא ביטל כו'. משנה יתירה היא דהכבר תני לעיל בר"פ דבעינן דוקא גבוה י' ורחב ד' ואפשר דקמ"ל הכא דאפילו בדיעבד אם זרע אחורי הגדר בלא הרחקה ד"א אם הוא כרם או ו"ט אם הוא גפן אפי' איכא גדר גבוה י' הואיל ואינו רחב ד' הרי זה קידש: תבואה שנוטה תחת הגפן כו' כצ"ל ופי' שעיקר התבואה היא זרועה במקום היתר חוץ מעבודת הגפן אלא שנתפשטה ונוטה תחת הגפן הלכך יחזיר ואינו מקדש הגפנים וכ"ה דהתבואה נמי אינו מקדש ומתני' היא בפ"ז מ"ו וכאן בא להוסיף דבמתני' קתני וכן בירק ר' נסיב לה אליבא דר"ע ואבא שאול אומר דבן עזאי פליג בירק: המבריך את הגפן וכו'. משום דקתני במתני' רפ"ז אם אין עפר על גבה ג"ט לא יביא זרע עלי' מפרש הכא דהיינו דוקא על גבה ממש אבל מן הצדדין אפילו ליכא עפר אלא כל שהוא שרי

מצפה שמואל

(ם) שם: (*ם) עי' מיי' פ"ו הל"ס יו"ד סימן רצו סעיף כג: (נ) ירושלמי פ"ה יא.: (ס) ירושלמי שם: (ע) עי' ירושלמי שם ועי' עירובין פ"ה הל"ג וסוטה פ"ה: (פ) ירושלמי פ"ה יא: (צ) שם: (*צ) עי' מיי' פ"ה ה"ט והוא מכאן ואין חילוק בין פועל או לאו כמ"ש המפרש ועי' יו"ד סי' רצ"ו ס"ה: (צ*) עיי' מיי' פ"ה הל"ט ובהשגות שם: (ק) ירושלמי שם: (ר) עי' ירושלמי ברכות פ"ו כ.: (ש) שם: (ת) עי' ברכות לו: וירושל' כאן פ"ה יא: וספ"ה דמעשרות: (א) ברכות שם ושם רפ"ת טו ושם:(א) עירובין יח:(*א) עי' מיי' פ"ז הלט"ו ועי' בפנים מ"ש בזה:(א*) עי' כ"מ בפ"ז הלי"א ומ"ש הלכ"ד וכ"ה וטו"ע סעיף נד וכה ועי' בביאורי הגר"א ס"ק ע' וע"א ועי' מ"ש בפ"ג: (ב ג) שם יג. וירושל' פ"ד ט.וס"א דעירובין הל"א וסוכה פ"א הל"א:(ד) שם יח ושם ושם:(ה ו)עי' ירושל' פ"ו יג.: (*ו)בנוסחת הגר"א ז"ל ההלכה בסוף הל"א:(ו*) יו"ד סי' רצו סעיף כה:(ז) עי' ירושל' ספ"ז: (*ז) מיי' פ"ת הל"א וע"ש בכ"מ:(ח) ירושל' פ"ה יא.וס"א ב:וס"ו ב: (ט י) עי' ירושל' רפ"ד:(*י) עי' יו"ד סי' רצו סעיף ט י וע"ש בביאורי הגר"א: (כ) עי' ירושל' פ"ו ומנחות:(*כ) מיי' פ"ו ה"ד וע"ש בכ"מ:

מנחת בכורים

צפנים. כלומר רחוק ג' טפחים לגפנים: ט עמוק עשרה ורוחב ד'. וה"ט דאם עמוק עשרה ורוחב ד' הוה כמקום חלוק לעצמו לכן אין לזרוע בתוכו אלא כרם וצריך להרחיק ד"א למטה אבל כי אינם רחבה ד' או גבוה עשר דלא הוה מקום חלוק לעצמו אז מרחיקין בעבודתה וי"מ למעלה מודדין מן הגפן לכל צד: י שעובר בכרם. והוא מפולש בכרם מעבר לעבר הוה כמקום חלוק לעצמו: מבורץ. מפולש מראש הכרם ועד סופו וגם כדי עבודתו והיינו חוץ לכרם ד"א (עי' בשנות אליהו פ"ה מ"ג) אבל כשאינו מפולש כיון שכרם מקיפו אסור דהוה כגת כמבואר במשנה ג' פ"ה: יא הנוטע ירק. שסביב הכרם בעגול וסתם כרם הוה ד' על ד' ומיירי שזרע ירק סביב הגפן האמצעי והוא אוסר מכל צד ע"ז אמה עגולות כמו הירק שהם ג"כ עגולות והרי נטע ד' על ד' חוץ מעיקר הגפן ונמצא דאינו רק ז' על ז' וכשיסיר העיגול בתוך הריבוע יצא מהן ד' גפנים והן שמן הצדדים לכל קרן וקרן גפן א' ונשאר מז' על ז' מ"ה לבד שאותן ד' שמן הקרנות ואם נטועות ה' על ה' א"נ גפנים כ"כ אלא גזרינן אטו ד' על ד': על שש שש. על שש אז לא גזרינן אטו ד' על ד' ואינו מקדש מ"ה גפנים אלא הגפנים שבתוך שש עשרה אמה והא דלא נקט שמונה על שמונה משום דכל הרחקות הוא לבד ממקום האילנות וא"כ בשמונה על שמונה אינו מקדש כלל שהרי ההרחק עם האילנות הוא יותר משמונה ואינו מקדש כלל והכי מבואר בירושלמי (עיין שנות אליהו במ"ה פ"ה): תוקע בארץ. אם היה ה' על ה' אינו מקדש אלא ע"ז אמה ולא גזרינן אטו ד' על ד': עגולות. בין לת"ק ובין לר"א חשבינן עגולות: שנראית כקרן טבלא. ר"ל אם היה חשבינן למרובע אז היה צריך לחשוב גם הקרן והוה הרחקה יתירה לפי שהירק נזרע עגול ואינו מקדש אלא בעגול: לאחריו. ונעשה כלאים: מותר. וטעמא קא מפרש אבל כי רואה לפניו אסור וכן מבואר במשנה ז' פ"ה: יב ומותר לכל אדם. דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו: יג מיני זרעים. אף שהן מין זרעים ויש מהן בשזרען לזרע הוה כזרעים מ"מ הוה כלאים בכרם אף דמבואר במשנה דמין זרעים אינו כלאים בכרם בהני הוה כלאים שנטיעתן כנטע האילנות: האירוס. ירק שעליו רחבים ונותנים אותו בתבשיל: והקיסוס. שמדלין אותו על התנויות ועל החלונות: ה"ג מיני דשאים הן והן כלאים כנוסחת הגר"א: באפר. שלא במקום זריעה: והרי הן כלאים גרסינן: והקנים. עי' עירובין (לד:) ושם הגירסא בה"א ובקנים מוקמינן בקנין: המוציא. עלין מעקרו. מעפר המכוסה הוה מין ירק: הרי זה ירק. עי' או"ח סימן ר"ב ס"ב בהגה"ה לענין ברכה וביו"ד סימן רצ"ו סע"ו והאחרונים האריכו בזה: מעיקרו. אלא מגיע ממה שחוץ לקרקע ואינו מכוסה: יד החצב. מין עשב שבו תיחם יהושע את הארץ שנשרש בקרקע בעומק ואינו פונה לצדדין: כלאים בכרם. אם כלאים בכרם דהוה ירק הוה נמי כלאים בזרעים ואם אין כלאים בזרעים דהוה מין זרע אינו כלאים בכרם דזרעים כאילו אינם כלאים בכרם: הצלף. מין עץ שגדל בו פרי הנקרא אביונות וסביבו קליפה נקרא קפרים וגדל בו עלין הראוין לאכילה: כלאים כירק. דהוה מין ירק: שחייב בערלה. אף לב"ש דהוה כלאים מ"מ אינו ירק ברור אלא ספוקי מספקא ליה והכא לחומרא והכא לחומרא:

פרק ד א התקינו. בגדר שמפסיק בין גפנים לזרעים שמן הדין מותר לסמוך לגדר הגפנים מצד אחד והזרעים מצד ב' מ"מ תיקן שיהו מרחיקין ד"א: ביטל ד"א. שאסור לזרוע בהרחק ד"א דכיון דאיכא גדר צריך הריוח להיות י"ב אמה בין הכרם לגדר וכמבואר במחול הכרם לעיל פ"ג הל' ב' אבל כשאינה גבוה י' נ"ל דין מחיצה וסגי בהרחק ד"א: בטל ששה טפחים. דהוה עבודה לגפן יחידית אלא מרחיקין ד"א כלא דהך מילתא בכרם ההרחק ד"א וסמוך לגדר י"ב אמה ובגפן יחידית ו"ט: ב ובמחצלות. שאין מטלטלין כגון דנעץ בקנה: ובקולחות. מין ירקות: שלש חבלים. דהוה מחיצה של ערב: ובלבד שלא יהא. והיינו שמעמיד החבל א' בתוך ג' סמוך לארץ והשניה בתוך ג' לזו והשלישית טפח וכ"ש למעלה מזו דהכ"ש גורס לגבוד והטפח מעלים למחיצה עשרה ואז הוה דין גדר להפסיק בין הגפנים לזרעים אף שהשרשים והעלין מתפשטין לעבר השני מותר דעכ"פ היכרא איכא: ע"ג החריץ. העבירו את הרפפים ולנוסחת הגר"א מתוקן הלשון יותר והן רחבים ג' כשמעמידן על החריץ ואין הפרוץ מרובה על העומד מפסיק בין הזרעים שבתוכו דלא לגוי כלאים אף כאינו מגיע לארץ ור"י הוסיף עוד בקנים אף דאינם רחבים ג' מ"מ כיון דהן בתוך ג' זה לזה הוה כלבוד ומותר אף שאין המחיצה מגיע לארץ ואף בגבוה ג"ט מן הארץ מותר במחיצה תלויה דס"ל מחיצה תלויה הוה מחיצה ואף דכלאים איסור דאורייתא הוא מ"מ כיון דבהכירא סגי מותר גם במחיצה תלויה: קנים. מד' רוחות: פיאה. צורת הפתח הוה כמחיצה: ג כל שפחות. הקנה מג' אז בעינן תורת לבוד ומותר אף בפרוץ מרובה על העומד דהוה כסתום כיון דאמרינן לבוד: פרוצות כבנין. שהפרוץ כעומד אסור ומבטל גם הבנין כיון שהעומד הוא פחות מד' טפחים וליכא שיעור מקום ואיכא מ"ד דפרוץ כעומד מותר ופרצות כבנין היינו יתרות וכן כמלואו היינו בריוח ולזה תני בסיפא אם היו יתירות דבשוה מותר: יתירות. דלמ"ד פרוץ כעומד מותר יתירות דוקא: כדי שלא יהא פרוץ כעומד. למ"ד פרוץ כעומד מותר ר"ל פרוץ מרובה על העומד והיינו שפרוץ בריוח: אם הפרוץ מרובה על העומד גרסינן בש"ס והיינו שהפרוץ מרובה על העומד אז אסור: אם העומד מרובה על הפרוץ. אליבא דתני רישא פרוץ מרובה על העומד נקט כאן איפכא וכן הלכה דפרוץ כעומד מותר: כנגד העומד מותר. דהוה שיעור מקום ולענין כלאים הוה הפסק אף דלענין שבת פרצה אוסר לטלטל בכולו שם המחיצה בטל דבעינן מחיצות שלימות אבל כאן הרי המחיצה העומד בד' טפחים מבדלת בין הזרעים להגפנים: על עשרה אמות. דאז נתבטל המחיצה ונגד הפרצה אסור אף שהעומד מרובה: פיאה. הוא צורת הפתח: ד שתי. הוא צורת הפתח: ערב. כגון קנים: ערב. כגון חבלים דלעיל: מעשה. קאי על דינא דמשנה ד' פ"ו דאם הדלה הגפן על מקצת עצים אסור לזרוע תחת המותר דמבטל ליה התם ולסוף שילך הגפן ע"פ כולו ואמר שם נמי דאם אילן מאכל הוא מותר וע"ז מובא במשנה ה' שם המעשה והוסיף כאן טעם הדבר: שאין מבטלין. דלא יביא הגפן אל מותר התאנה לכן מותר: סדן של שקמה. תאיני יער וקוצצין ונקרא השרש סדן השקמה וזה הקורה הוה של סדן של שקמה: קורה. זו שהדלה עליה הגפן אסור לזרוע אף תחת המותר דמבטל ליה התם: שאני רואה. טעמא קא מוסיף על משנה ה' פ"ה: בפ"ע. והרי לא הדלה עליה כלל: מפציע. שעשה סירוג בקנים והכרן כא' ב' הקורות כחד חשיבא ואם הדלה על קורה א' אסור לזרוע תחת קורה השניה דהוה כמותר: ה פסקי ערים גרסינן והוא גפנים שמודלים על הגדר דדינו ככרם וכמבואר והולך: ערים שחרב אמצעו גרסינן. שהיה י"א גפנים ונחרב אחד ונשארו שני פסקי ערים חמשה מצד זה וחמשה מצד זה: אם יש שם גרסינן וכן הוא במשנה: לא יביא זרע. דנותנין ארבע אמות לצד זה וד"א לצד זה: ועוד טפח יותר. א' משנה באמה גרסינן והוא טפח. ע' יו"ד סימן רצ"ו סעיף ס' שם הגירסא אחד מס' ע"ש: ו לא ביטל. לא הוה כמחול הכרם בין כרם לגדר דבעי י"ב אמה אלא סגי בד"א: ו"ט. וסגי בו' טפחים משא"כ אילו הוה מחיצה הוה בעי ד' אמות לגפן יחידי: ז היא. הזמורה גם הענף נאסר כשהוסיף מאתים: שנוטה. גרסינן ועיקר אינה זרועה תחת הגפן אלא שנוטים לתחת הגפן: ואינו מקדש. אף בהוסיף מאתים וגרוע יותר זמורה הנטויה על התבואה שגידול הזמורות דרכן להתפשט ולהיות נוטות להלאה אבל אין מדרך התבואה להיות נוטות לצדדין ואין זה דרך גידולן: הירקות. שנוטעין לתוך הגפן: יחזיר. כמו בתבואה לתחת הגפן: יספר דרך הירקות לגוזזם במספרים לכן נקט לשון יספר: ח שרשים יוצאין. שרשי הגפנים של הכרם יוצאין בתוך עבודת הכרם ונמצא שאין הרחק מן הזרעים להשרשים ויהיה כדי עבודת הכרם ד"א: שרשי פיאה. כלומר שרשי הזורעים: למטה. כלומר ג' בעומק לקרקע מותר (ועי' מפרש שאין שרשי הזרעים מתפשטין כל כך): ט המבריך. שכופף זמורה מן הגפן לארץ וכשנשרש בארץ חותך למעלה ונעשה ב' אילנות: כל שהוא. פחות מג"ט: מכאן ומכאן. שאין שרשיו מתפשטין: הבריכה שבסלע. שכפף הזמורה לסלע קשה שאינו ראוי לזריעה מותר לזרוע ע"ג דאין השרשים מתפשטים בסלע ומתניתין דתנן ג' אצבעות ר' יוסי היא: עשר אמות. בעינן עפר ע"ג השרשים ולב"ה ו"ט כדי עבודת הכרם: י אסורה. באכילה: ומקדשת. שאוסרת את הגפנים: ומתקדשת. לעצמה שנאסרת

מקצתם (*ב) עשו כפול הלבן ומקצתן לא עשו את שעשו כפול הלבן אסורין ואת שלא עשו כפול הלבן מותרין : יא (ל) המעביר עציץ נקוב בכרם(*ל)אם הוסיף מאתים אסור אבל אין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן ר"ש אומר (מ)אין בין עציץ נקוב לשאינו נקוב אלא הכשר זרעים בלבד :

פרק ה א (א) כלאי הכרם מותרין משום גזל ופטורין מן המעשר כלאי זרעים אסורין משום גזל וחייבין במעשרות : ב סוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו חמור שילדה מין סוס מותר עם אמו [ואם היה אביו סוס אסור עם אמו] רחל שילדה מין עז מותר עם אמו אם היה אביו עז אסור עם אמו עז שילדה מין רחל מותר עם אמו אם היה אביו רחל אסור עם עמו ואין קרב לגבי מזבח כוי מטילין עליו שני חומרין : ג (ב) אין קושרין את הסוס לצדי הקרון ולא לאחר הקרון ולא את הלבדקים לגמלים ר' מאיר מתיר אם היו מסייעין בירידה ובעליה הכל מודים שהוא אסור : ד לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהגין זה את זה אם עשה כן ר' מאיר מחייב (*ב) וחכמים פוטרין ר' יהודה אומר (ג) בני סוסה ובני חמורה [כאחד] אסורין זה עם זה וחכמים אומרים כל הפרדות מין אחד הן (ד) אסי הבבלי אומר (*ד) אסור לרכוב על גבי הפרדה מקל וחומר ומה אם במקום שמותר ללבוש שני חלוקות כאחד הרי הוא אסור בתערובתן מקום שאסור לנהוג שתי בהמות (א) אינו דין שיהא אסור בתערובתן אמרו לו הרי הוא אומר (מ"א א) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון אמר להן אין משיבין מתקוע אמרו לו הרי הוא אומר (מ"א טו) (*ויעש דוד הישר) בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו רק בדבר אוריה החתי : ה כלב מין חיה ר"מ אומר מין בהמה מה הפרש בין ר"מ וחכמים (ה) אלא שהכותב חייתו לבנו ר"מ אומר כתב לו כלב וחכ"א לא כתב לו כלב הכותב בהמתו לבנו ר"מ אומר לא כתב לו כלב וחכמים אומרים כתב לו כלב כלב כופרי מין חיה : ו הירודין והנעמות הרי הן בעופות לכל דבר (א) (ו)[שאין]בהמה טמאה יולדת מן טהורה ולא טהורה מן טמאה ולא גסה מן דקה ולא דקה מן גסה ולא אדם מן כולן ולא כולן מן אדם כל שיש בישוב יש במדבר הרבה יש במדבר (ב) שאין בישוב (ז) כל שיש ביבשה יש בים הרבה יש בים (ג) שאין ביבשה אין מין חולדה בים : ז (ח)החוסם את הפרה והמזווג את הכלאים פטור שאין לך שהוא חייב אלא הנוהג והמנהיג בלבד : ח (ט) צמר הגמלים וצמר הרחלים (ד) [אסור] בד"א בזמן שטרפן זה בזה והביא פשתן ביניהם [וטרף] אבל(*ט)העושה חלוק (ה) שכולל צמר הגמלים וכולל צמר הארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור (י) בגד שיש בראשו אחד כלאים (*י) לא יתכסה בצד השני אף על פי שהכלאים מונח בארץ : ט חלוק של צמר (*י) שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל פשתן שנפרם ופירפו בחוט של צמר (ס) [אם] תופרן אסורין משום כלאים ויוצאין בהן בשבת : י (כ) לובש אדם (*כ) שתי חלוקות (ו) זו על גב זו אע"פ שפונדתו חגורה עליו (ז) [מבחוץ ובלבד שיתן] את המשיחה ויקשור [בה] בין (ח) כתיפיו (ל) בלארי נשים אין בהן משום כלאים (ט) [ואם תופרן] מקבלות את הטומאה ואסורות משום כלאים מטפחות תיבה אין בהן משום כלאים מטפחות ידים ומטפחות ספרים (*ל)ומטפחות ספוג אין בהם משום כלאים רבי אליעזר אוסר דברי ר"מ ר' יהודה אומר ר"א מתיר וחכמים אוסרין : יא לא יתן את המרדעת על כתיפו אפילו להוציא עליה את הזבל ור"א ב"ר שמעון מתיר (מ) בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו מרדעת לחמור ר"ש ב"א אומר (ג) לא יעשה (י) [הימנו אימרא המפורסמת] (נ) אבל יעשה הימנו תכריך למתים : יב (יא) (ד) [עיפו] של צמר שנתנו בפשתן מותר (ס) עשה שני ראשיו בצד אחד אסור צמר שנתנו בפשתן להיות אורג עליו הרי זה אסור שבשעה (יב) [שהיה לגזוז] היה נטוה אמר ר"ש בן אלעזר למה נקרא שמו שעטנז מפני שמליז[את]אביו שבשמים עליו:יג ר' חנניה בן גמליאל אומר לא יקשור סרק של צמר ושל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע הפוקרית והציפה אין בהם משום כלאים ואם תפרן מקבלין טומאה ואסורין משום כלאים (ע)פשתי שצבעו בחרת לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו אימרא לפשתן המפורסמת בכרים ובכסתות הרי זה מותר : יד (יג) איינטכלינית מלוגמא ורטייה (*ע) אין בהן משום כלאים (ע*) המת והבהמה (פ) (ה) והאוהלין והאכסלים (צ) והאסטמא וקלע (יד) ואילון ובגדי כהנים ובגדי כהן גדול אין בהן משום כלאים (ק) בגדי כהן גדול היוצא בהן למדינה חייב ובמקדש בין לשרת ובין שלא לשרת פטור מפני שהן ראוין לעבודה :

מסכת מעשרות

פרק א א [גרנן למעשרות חייב עליו משום טבל משתיגמר מלאכתו ומלאכת מכנסתו] : ב כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל כגון ירק חייב בתחלתו וחייב בסופו (א)כל שתחלתו אוכל ואין סופו אוכל כגון המקיים (ו) זרע לירק חייב בתחלתו ופטור בסופו כל שאין תחלתו אוכל (א) [אבל סופו] אוכל כגון פירות אילן פטור בתחלתו וחייב בסופו (ב) ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו אפילו לא (*ב) הביא איש אלא גרגיר אחד באשכול כל האשכול כולו ה"ז חייב: ג (ב) [האלסרין] והאפרסקין והאסטרובלין משיעשו קליפה (ג) האגוזין השקדין משיעשו מגורה רבי יהודה אומר משיעשו קליפה באיזו קליפה אמרו בקליפה (*ג) תחתונה שעל גב אוכל נהוראי בן (ז) שוניא אומר משום ר"ש (ד) תפוחין

הגהות הגר"א (א) ואין : (ב ג) מה : (ד) שטרפן זע"ז אם הרוב מן גמלים מותר : (ה) אין בו משום כלאים ואין יוצאין בהם בשבת : (ו) של צמר ושל פשתן : (ז) ובלבד שלא יתן : (ח) שתי : (ט) תפרן מקבלות הטומאה : (י) ולא לבגד : (יא) כיפה : (יב) שהוא אורג : (יג) איספלנית : (יד) ווילון : (א) וסופו : (ב) האלצרין :

נוסחאות כ"י

א) כאחד : ב) שכולה צמר גמלים וכולה צמר ארנבים : ג) אף : [ד) עיים : ה) אהולים והכליסים הגרנים והאיצמטא וקלא אילן : ו) ירק לזרע : ז) שונאי :

חסדי דוד

והבריכה בסלע קמ"ל דפליגי בה תנאי ומתני' דקתני ג' אצבעות ר"י היא ולא ר"מ ועי' בירושלמי רפ"ז :

פ"ה א סוס שילדה מין חמור כו'. וקמ"ל גם אליבא דר"ש דסובר בבכורות דף ז' דלענין איסור אכילה אזלינן בתר הטורה ואחד גמל הנולד מן הגמל אחד גמל הנולד מן הפרה אסור קמ"ל התוס' דזה דוקא לענין איסור אכילה דאזלינן בתר הטורה אבל לענין כלאים אזלינן בתר מין המוליד ולא בתר תזותא: הירודין והנעמות כו'. ירודין הוא מלשון יארוד ילדה וכו' דפירושו תנין ונעמות היינו בת היענה דמתרגמינן נעמיתא ואפשר דאיצטריך לאשמועינן משום דכתיב בקרא בישעיה תכבדני חית השדה תנין ובנות יענה דמשמע לכאורה שהן מין חיות קמ"ל וצ"ל דיארוד נמי אינו נחש אלא לפטוני דהיינו אפעה והוא מין עוף כדכתיב בילי לפטוני בקעו וכ"מ בירושלמי פ"ח ע"ש : שאין בהמה טמאה יולדת וכו'. אע"ג דקתני שאין מילתא באפי נפשה היא ודמי לשיין דשאפר כירס דפ"ק דבילה וקאי על מתני' : צמר הגמלים וכו' בד"א וכו'. הך בד"א קאי על מה שמפורש במתני' רפ"ט אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור והא קתני בד"א דבעי רוב בזמן שטרפן וכו' דכיון שטרפן ביחד נתבטל המיעוט ברוב אבל העושה חלוק אף שכולו צמר גמלים או כולו צמר ארנבים וארג בו חוט א' בלבד של צמר בצד זה וחוט אחר בלבד של פשתים אסור לפי שאין ביטול לאיסור ידוע : ר' חנניה בן גמליאל אומר כו'. היינו משנה ט' פ"ט והכא לא בא אלא לומר דהך מתני' רחב"ג הוא וחכמים פליגי על זה : הפוקרית והציפה כו'. עי' שבת דף נ' ברש"י פירושו ומ"ש בתוס' על זה :

מעשרות פרק א גרנן למעשרות וכו'. הא קמ"ל דאע"ג דאיכא שם דברים דקבעי אחר שנגמרה מלאכתן והם. אור מלח מקח חצר תרומה ושבת כלן אינן קובעין אלא מדרבנן אבל להתחייב עליו מדאורייתא בעינן גמר מלאכתו ומלאכת הכנסתו דהיינו שיראה פני הבית והכי איתא בירושלמי ומייתי לה ג"כ בש"ס דידן בב"מ דף פ"ח אלא דהתם גרסינן עד שתגמר מלאכתן ואיזהו גמר מלאכתן מלאכת

מצפה שמואל

(כ*) מיי' שם הלט"ו : (ל) ירושלמי ספ"ז ושבת פ"י הל"ו ודמאי ספ"ס : (*ל) עי' מיי' פ"ט הלכ"ג והלט"ז ושם סעיף יז : (מ) שבת ספ"י וירושלמי שם : (א) עי' ירושלמי פ"ב ד. : (ב) פ"ח טו : (*ב) עי' מיי' פ"ט הל"ז ועי' כ"מ ועי' יו"ד סימן רצז סעיף ו' : (ג) שם טו. ושבת ספ"ה ועי' ירושלמי ברכות פ"ח כה. : (ד) שם יד : (*ד) עי' יו"ד סימן רצז סעיף ה' דלא קיי"ל כן : (ה) שם טו : (ו) ירושלמי ספ"ב דבכורים : (ז) בכורות ז : (ח) ירושלמי שבת פי"ד הל"א ובבלי חולין קכז : (ט) ב"מ צ. : (*ט) עי' מיי' פ"י הל"ט ויו"ד סימן רצט סעיף א' וב' וע"ש בביאורי הגר"א ס"ק ה' : (י) ירושלמי רפ"ט : (*י) יו"ד סי' שא סעיף ג' : (י*) מיי' שם הל"י ושו"ע סי' שג בהגהה:(כ) ירושלמי רפ"ט : (*כ) מיי' שם הלי"ד טוש"ע שם סעיף י' ובביאורי הגר"א שם ס"ק י' : (ל) שם ספ"ט : (*ל) מיי' שם הל"ב ובכ"מ שם : (מ) פסחים מ: : (נ) עי' ירושלמי שבת פ"א הל"ב וכאן ספ"ט: (ס) עי' ירושלמי פ"ט טז. : (ע) ירושלמי שם:(*ע) עי' בביאורי הגר"א ס"ק כ' שהקשה מירושלמי פ' בתרא ע"ש ועי' מיי' שם הל"ט ובשו"ע סימן שא סעיף יד: (*ע) מיי' שם הלכ"ו ועי' שו"ע סימן שא סעיף א בהג"ה לענין אוהלים ושם לענין המת : (פ) ספ"ט : (צ) עי' שבת נז. : (ק) יומא סט. : (א) ירושלמי פ"א יד. : (ב) שם ופ"א דדמאי : (*ב) עי' מיי' פ"ג מהלכות מעשר הל"ה ויו"ד סימן שלא סעיף ה : (ג) שם : (*ג) עי' מיי' פ"ב הל"ה ובכ"מ מ"ש בזה : (ד) שם ועי' ירושלמי סוכה פ"ג הל"ז :

מנחת בכורים

שאסרת בהנאה וטעון שריפה כדכתיב פן תוקדש ולישנא דקרא נקט : ה"א אסורין . באכילה ומקדשין את התבואה בשריפה אבל אין הגפנים אסורין בהנאה עד שיעשו כפול הלבן אבל אם הושרש התבואה קודם שיעשו כפול הלבן ואין הגפנים או עקרי התבואה אין הגפנים מקודשין : מותרין . בהנאה : יא אם הוסיף . כזרעים בעת העברתן : אסור . הזרעים : אבל . הגפנים לא קדשו עד שיניחנו בקרקע אף שהגיעו כפול הלבן : עד שיניחנו . אבל כשיניחנו והוא נקוב בכדי שרש קטן מקדש הגפנים ע"ז חולק ר"ש דאף בעציץ נקוב אינו מקדש ואין ב"מ בין עציץ נקוב לשאינו נקוב אלא לענין זרעים דלא מתכשר במחובר כדכתיב וכי יותן מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא ומבואר זריעות הרבה והיינו לרבות עציץ נקוב דהוי זריעה אבל לכ"ע הוא כתלוש והכי מבואר בבבלי שבת דף לה ע"ב ובירושלמי ספ"ז (עי' בתוי"ע פ"ה מה שהעיר בזה) :

פרק ה א משום גזל . דאסורין בהנאה : אסורין משום גזל . דמותרין אף באכילה : ב שילדה חמור . דנדמה להחמור ואביו ג"כ סוס : עם אמו . להרביע ואינו כלאים שהרי מן סוס וסוסה נולד . אבל אביו חמור אסור עם אמו דחוששין לזרע האב וה"ל חמור ואסור עם סוס : מין סוס . מין שדומה לסוס ואביו ואמו חמור : אביו סוס . חוששין לזרע האב : ואין קרב . אף רחל שילדה מין עז ואביו ואמו מין כבש מ"מ אסור דה"ל תמורה ופסול לגבי מזבח כדילפינן בבכורות : שני חומרין . מין חיה ומין בהמה כמבואר בפ"ב דבכורים לענין הנהגה בכלאים דאסור עם בהמה ואסור עם חיה מה"ת דה"ל ספיקא דאורייתא אבל בשני מיני חיות או ב' מיני בהמות אינו אלא מדרבנן : ג סקרון . עגלה המושכת בקרון דהוי כלאים עם הסוס ולא לאחר הקרון : הלובדקים. חמור הבא מלוב ודומה לגמל : בירידה . שמושך זה שבצידי הקרון וזה שלאחר הקרון מסייע שלא יגלגל הקרון בירדת ההר : ד לפרד . שבא מן החמור וסוס לא מיבעי אם אמו חמורה דאסור עם הסוס אלא אפילו אביו חמור חוששין לזרע האב וכלאים עם הסוס : לערוד . דומה לחמור ואלו אף שהן דומין זה לזה הוי כלאים כמבואר במשנה פ"ק דמכלתין : מפני שמנהגין . ומשאין התבל שבגתים : וחכמים פוטרין . דאינו אסור מה"ת אלא טהורה עם טמאה כדכתיב לא תחרוש בשור ובחמור ומדרבנן אסרו אף ב' מינים טמאים אבל מודים דאסור : בני סוסה. שפני אמותיהן משני מינים הוה כלאים : ואסורין זה עם זה גרסינן אבל אם אחד אביו חמור ואמו סוסה והשני ג"כ כמותו לא הוה כלאים : מין אחד . ואם זה אביו חמור ואמו סוסה וזה אביו סוס ואמו תמורה הוה מין אחד דהולכין גם אחר זרע האב וא"כ זה בא מן סוס וחמור וזה בא מן סוס וחמור : פרדה . היא הנולדה מן סוס וחמור : שני חלוקות . אחד של פשתן ואחד של צמר : בתערובתן . צמר ופשתים כאחד : מקום כו'. עי' רא"ש בהלכות כלאים דמפרש דמיירי בחבור ועיו"ד סימן רצ"ז סי"ד ב' דעות : מתקוע . מן המלכות שהן תוקעין לדבר הלכה של תורה ואינם חוששין למדרש חכמים אלא דרשי כפשוטו שור שהוא טהור וחמור טמא אבל בב' מיני טמאות ליכא איסורא ובאמת גזרו חז"ל אף בשני מיני טמאות מתקוע עי' תוס' חגיגה ב: ד"ה לישא ובהגהות הב"ח מתקוע הוא עירא רבו של דוד שהיה מתקוע : לא סר מכל אשר צוהו. ובירושלמי מבואר התשובה לזה שבריה מששת ימי בראשית היה ולא היה כלאים : ה מה הפרש . דבין אם כלב חיה או בהמה מ"מ אסור באינו מינו בין להנהיג בין להרביע : רמ"א לא כתב לו כלב . גרסינן ובסיפא גרסינן בהיפך דמ"א כתב לו כלב : כלב כופרי . מין חיה אף לרבנן וכלאים לרבנן עם כלב סתם : ו מין בהמה . גרסינן ועניין בפ"ע הוא : הרבה . חיות גדלין במדבר ולתנייהו בישוב : ז החוסם את הפרה . בדישה ולא דש עמה : והמזווג . ולא הנהיג . הדש והמנהיג בלבד גרסינן : ח צמר הרחלים . מעורב בצמר גמלים אסור עם פשתן כשאין הצמר גמלים רוב אבל אם הצמר גמלים הוה רוב מותר עם פשתן דבכבר נתבטל : בזמן שטרפן . קודם אריגה : שכולו צמר גמלים או כולו צמר הארנבים גרסינן : וארג.עי' מרדכי פ"ב דפסחים ובטור ובפוסקים או"ח סי' תס"ז ס"ה לענין חזר וניעור : אסור . דתערובות לאחר אריגה לא בטל ואף חוט א' בצד זה וחוט א' בצד זה ואינם נוגעים זה בזה מ"מ אסור וי"מ כאן דמיירי שאחר שנעבר הצמר והפשתים סמוכים זה לזה בלבישה ואז אסור : מונח בארץ . מקצת הבגד מן הכלאים ואסור בלבישה : ט שנפרם . שנקרע . עי' רא"ש הל' כלאי בגדים הגירסא : ופירפו . ותפרו : אם תופרן . בתפירה אז הוה חבור ואסור לצאת בשבת ואין בה משום הוצאה אבל אם לא תפרן ולא קשרן מותר משום כלאים ואין יוצאין בשבת : י שתי חלוקות . האחת צמר והאחת פשתן : שפונדתו . חגורו מקושר כחגור למעלה מ"מ לא הוה כלאים באופן שיכול לפשוט התחתון קודם שיפשוט העליון : שלא יתן המשיחה . גרסינן דאז א"י לפשוט התחתון בלתי העליון שהרי החוט הקשור בין כתיפיו מעכבו : בלארי נשים . בגד שפורשין כשמגלחין ולא הוה דרך מלבוש כעין בגד הספרים המבואר במשנה דהוה כלאים אלא בזה לא הוה כלאים : ואין מקבלות טומאה . גרסינן וכן מוכח מסיפא דלא הוה בגד : ואם תפרן גרסינן דנעשה בגד ולבישה לכלאים וכן לטומאה מטמא טומאת בגד בג' על ג' : ידים . שנוגבין בה ידים נטולות במים : ספרים . שמשימין על הס"ת : ספוג . שמסתפגין לאחר רחיצת כל הגוף : אין בהם . דלא הוה לבישה לחימום אדם : אוסר . דבמטפחת הידים פעמים מחמם בה ידיו ושל ספרים פעמים משימם בחיקו להתחמם ושל ספוג פעמים שרוחה את רבו כשהוא ערום ומתכסה בה ולכן אסור כל אלו לעשותן כלאים : דר"מ . דהכמים מתירין ור"א אוסר אבל ר"י אומר רבים אוסרין : יא מרדעת של חמור . אף שהוא קשה וליכא למיגזר שמא תכרך נימא על בשרו מ"מ בהעלאה ממש שהוא מה"ת אסור : מתיר . אפילו בהעלאה בזה שהוא קשה ולא הוה הנאת לבישה : לנכרי . שמא ימכור לישראל שאי"י שכל"ס בתוכו : מרדעת . אף שהיכא שידוע שיש בו כלאים מותר לעשות מרדעת לחמור דכיון דהוא קשה אין קפידא בהנעתם תחתיו כיון שאינו דרך לבישה מ"מ באבד אסור שמא יטול טלאי לבגדו : לא יעשנו טלאי לבגד . גרסינן אבל לחמור שרי ולא גזרינן שמא יעשה ממנו טלאי : אבל יעשה סימנו תכריך למתים . בהא לכ"ע מותר דתכריכי המת אסורין בהנאה ולא גזרינן שמא יטלם על בגדו : יב פיף של צמר . גרסינן שתותבין בשפת הבגד של שתי חוט של צמר ואינו נאחז בו : עשה שני ראשיו בגד . שהוציא שני ראשי החוטין לצד א' וקשר אז הוה חבור ובמשנה דתנן דאסור מיירי בקשר דאז הוה חבור : שבשעה שהוא אורג הוא נטוה . גרסינן ונתחבר יתר על ידי הטויה : שמליז . שמעקם עליו ואינו מסגית עליו ולת"ק במשנה לשון שעטנז שוע טווי ונוז : יג שהרצועה . של עור באמצע ואין הפשתן והצמר נוגעין . וי"מ דכשקשר נוגעים ביחד אבל בלא"ה מותר : הפוקרית . פשתן סרוק : והציפה . צמר מנופץ שנותנים ע"ג מכה ולא הוה כעין לבישה : מקבלים טומאה . מדין בגד : בחרת . שהוא מראה שחור ודרך של פשתן להיות לבן ודרך צמר לצבוע ועתה צובע של פשתן וסברי דצמר הוא : לא ימכרנו לנכרי . שמא ימכור לישראל : אימרא . שפת הבגד : המפורסמת . בגלוי דסברי הרואים דצמר הוא אבל בצנעא מותר דליכא מ"ע : בכרים וכסתות . דליכא כלאים שהרי אינו דרך לבישה ואף במלאים שהוא לך מותר לעשות מפשתן הזה אימרא דהרי אינו אלא מדרבנן ובדרבנן לא חששו למ"ע : יד האיספלנית . גרסינן כנוסחת הגר"א והיא התבושת שתובשין על המכה וכן מלוגמא ורטיה אינו דרך לבישה : המת . בתכריכין : והאוהלין . שנושא אהל הפרוש עליו כלאים על כתיפו דאינו דרך לבישה : והאיסטמא . מצנפת קטנה שקושרין הנשים שערותיהן היוצאות מן הצעיף ואינה טויה וי"מ משום דקשה ולא הוה מלבוש : הקלע . גרסינן והוא שפורסין על הספינה : וילון . גרסינן שפורשין לפני המטה ובקשין דאילו ברכין אסור שהשמש מחמם בה ידיו כמבואר בספ"ק דבילה : כהנים . שיש בהן כלאים בהאבנט : אין בהן משום כלאים . כשמציע תחתיו דקשים המה ובקשים אינו אסור אלא לבישה שהיא מה"ת אבל הצעה שהוא רק מדרבנן דכתיב לא יעלה עליך העלאה אסור אבל הצעה תחתיו שרי בקשין ובאינו נוגע בבשרו :

פרק א א גרנן למעשרות . דינא דטבל קודם שנגמרה מלאכתו למעשר מותר לאכול עראי אבל אחר שנגמרה מלאכתו אסור לאכול עראי וחייב משום ל"ת דטבל ומפרש כאן דהגורן למעשר שיתחייב משום טבל הוא משתגמר מלאכתו וס"ג ומאימתי גמר מלאכתן מלאכת הכנסתן והיינו הכנסתן לבית ולחד לישנא בגמרא מוקמינן בהכנסתן לשדה שאוספן ונוברן בכרי זהו גמר מלאכתן ובסוי דאיכא גורן אבל בענבים ותאנים אינו חייב עד שיראה פני הבית : ב ירק . שבגמילתו ראוי לאכילה וכן בסופו אחר גמר גידולן : חייב במעשר . בתחלה וכן בסוף אחר שניתוסף : ירק לזרע . גרסינן שלא יאכל כשיגדלו אלא מקיימן לזריעה : בתחילתו . כשהוא ראוי לאכילה אבל בסוף פטור דלזריעה קבעי לה : פירות אילן . שאינו נעשה פרי עד גמרו אז נתחייב במעשר משיעשה פרי : לא הביא. גרסינן וקאי על משנה ב' פ"א דתנן הענבים משיבאישו שיתרככו הענבים כ"כ עד שיראו גרעינים לחוץ ומפרש דאם הגיע גרגר א' לשיעור הזה מחייב במעשר אף כל האשכול ול"ד כל האשכול אלא אפילו כל הכרם והכי מבואר בירושלמי : ג האלסרים . מינים אלו גמרן משנעשה עליהן קליפה לכ"ע וכי פליגי ר"י וחכמים במשנה לקמן באגוזים : מגורה . שיבדל האוכל מקליפה החיצונה שיהא כמונח באוצר : תחתונה . סמוך לאוכל שהוא אחר גמר בישולם : משום ר"ש . דבמשנה ד' פ"א מבואר דתפוחים חייבין בין גדולים בין קטנים ואמר כאן משום ר"ש דבקטנים פטורין : נגילא . הוא כמו מילא והוא כעין עפצא הנקרא גל"ש באלו חייבין בין גדולים בין קטנים :

שקדים

קטנים פטורין (ג) [תפוחי נמלא] חייבין בין גדולים בין קטנים ר' ישמעאל ברבי יוסי אמר משם אביו (ה) שקדים המרים חייבין בין קטנים בין גדולים (ה*) שקדים מתוקין משתפרוש קליפתן החיצונה [א] ר' ישמעאל (ה*) פוטר את המלפפונות בקטנן (ד) [משיקרחו*]: ד הסיאה והאיזוב והקורנית [ג] משיניצו וכל האובים אדומין משיניצו היתה שניה ונכנסה שלישית הרי הן של שלישית היתה ערב שביעית ונכנסה שביעית הרי הן של שביעית רשב"ג אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור שהוא לשעבר ועל שלא הניץ שהוא לעתיד לבא על מה נחלקו על (ס) [ג] [האונין] שב"ש אומר לשעבר וב"ה אומר לעתיד לבא (ו) [היה (ה*) א) מקפיין] ראשון ראשון ב) ומשליק ראשון ראשון (ז) כיון ג) שגמר כל צרכו הרי זה חייב: ה תורמין קשואין ודלועין (ו) אע"פ שלא (ח) [ד] ד) [קיפין] אבטיחין ומלפפונות (ו*) אע"פ שלא ה) שלק מלפפונות שעתידין לעלותן מן היורה אינו חייב עד שיעלם מן היורה (ז) ירק שנאגדו בשדה (ז*) ועתיד (ט) [לעשותן צינק לשלוק כיון שאגדו] הרי זה חייב: ו המלקט בשדה כיון שליקט כל צרכו הרי זה חייב המלקט בשדה (י) כיון שליקט היה עתיד] לקלוע בשום ולאגד בבצל אינו חייב עד שיקלע ויאגוד שבלין הפולטות מן הגורן ומתפורות של כרי וקציצין של קטניות כיון שנתמרח הגורן לא יאכל עד שיעשר (ז*) קטניות משיכבור נוטל (יא) (ח) מתחת כברה ואוכל: ז (ט) המקדיש את הבור (ט*) עד שלא שילה וקופה (יב) ומשילה וקיפה (בא גיזבר) ופדאו חייב הקדישו עד שלא שילה וקיפה ובא גזבר ושילה וקיפה ואח"כ פדאו (יג) הואיל ובשעת חובתו (יד) פטור [היין] משיקפה אע"פ שקיפה קולט מן הגת העליונה ומן הצינור ושותה: ח [הצינור] השמן (י) משירד ו) לעוקל אע"פ שירד נוטל מן העוקל ומן [ס] המלול ומבין הפסין ונותן (טו) [לחמיתה] ולתמחוי אבל לא יקבל (טז) [בכלי] להיות משתמש ממנו והולך (כ) היה אוכל והותיר וחשיכה בליל שבת מותר א"ר שמעון בן אלעזר בד"א בזמן שאכל והותיר והשיכה בליל שבת אבל לא יתכוין ויתן לתוך אנגרון הרבה בשביל שיותיר ויכנים לתוך ביתו: ט המקפה בעריבה והמקפה בבלי נותן (יז) [לחמיתה] ולתמחוי (ל) המערה ממיחם למיחם ומאלפס לאלפס ומקדרה לקדרה מותר ליתן לשני ואסור ליתן לראשון: י (מ) הסוחט ענבים (יח) [בתוך] ידו ה"ז פטור (יט) [בתוך הכוס] (מ*) ה"ז חייב: יא הבדדין המדליקין מבד לבד אין חוששין משום גזילו של בעל הבית שכך נהגו: יב (נ) היה דש בחבית (כ) [ו] [ומעלה במגורה (ס) נשברה החבית ונפתחה המגורה אסור לאכול מהן עראי רבי יוסי מתיר מפני שהתחתונות צריכות לעליונות:

פרק ב א החמרין ובעלי (א) [הגתים] שהיו עוברין (ב) ממקום למקום אוכלין ופטורין עד שמגיעין לאותו מקום ז) אם ייחד להן בעל הבית בית בפני עצמן אם לנין שם חייבין לעשר ואם לאו פטורין מלעשר: ב (א) מעשה שהלך ר' יהושע אצל רבי יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו בני עיירות (ג) [מוציאין] להם תאנים ח) אמר מה אנו לעשר אמר להם אם לנין אנו (ד) אנו חייבין לעשר ואם לאו פטורין מלעשר הגיעו למקום לינה אפי' שתי שעות צריכין לעשר ר' מאיר אומר (ב) הגיעו למקום שביתה אפי' ביום השני (ס) [א] ט) [פטורה] מלעשר: ג (ג) התורם גרוגרות ועתיד לדורסן תמרים ועתיד לדושן רבי אליעזר אומר לא יאכל מהן עראי וחכ"א אוכל מהן עראי מודה רבי אליעזר לחכמים בתורם שבלין ועתיד לעשותן גורן ענבים ועתיד לעשותן יין י) שיאכל מהן עראי (ד) ומודים חכמים לרבי אליעזר בכלכלה (ו) [של [ג] תרומה] עד שלא נגמרת מלאכתה שלא יאכל ממנה עראי ור' שמעון מתיר מק"ו (ה) ומה אם בשעת שיש עליה זיקת שלשה מעשרות אוכל הימנה ארעי שעה שאין עליה אלא זיקת שני מעשרות אינו דין הוא שיאכל הימנה עראי: ד הלוקח גרוגרות (ו) ועתיד לדורסן תמרים ועתיד לדושן רבי מאיר אומר לא יאכל מהן עראי ומעשרן דמאי וחכמים אומרים אוכל מהן עראי ומעשרן [ג] ודאי מודה רבי מאיר לחכמים בלוקח שבלין ועתיד לעשותן גורן ענבים ועתיד לעשותן יין זיתים ועתיד לעשותן שמן שאוכל מהן עראי ומודים חכמים לרבי מאיר בפירות שאין צריכין גמר מלאכה שלא יאכל מהן עראי: ה (ו) הבוצר כרמו לשוק שאם לא מצא להן שוק מחזירן לגת זיתים לשוק אם לא מצא להן שוק מחזירן לבד אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי: ו (ה) אמר לו צא ולקט לך תאנים מן התאנה אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי צא ומלא לך כלכלה זו אוכל מהן עראי ומעשרן דמאי בד"א בעם הארץ אבל בחבר אוכל ואין צריך לעשר דברי רבי רשב"ג אומר בד"א בעם הארץ אבל בחבר לא יאכל עד שיעשר שלא נחשדו חברין תורמין שלא מן המוקף א"ר (יהודה) (ז) [רואה אני את] דברי מדברי (ח) [רשב"ג] מוטב יתרמו חבירין שלא מן המוקף ואל יאכילו את עמי הארץ טבלים: ז אמר לו צא ולקט לי תאנים מן התאנה אוכל ואינו חושש משום גזל צא ומלא לי כלכלה זו הרי זה חושש משום גזל בין כך ובין כך מוציא עליה תרומה ומעשרות משל בעל הבית ואינו חושש: ח אמר לו צא ולקט לך עשרים תאנים מתוך שלי ואני אמלא כרסי מתוך שלך (ח*) המלקט במנין חייב הממלא כריסו פטור (ט) רבי אליעזר ב"ר כ) צדוק אומר המצרף שלש תאנים בתוך פיו פטור ארבע הרי זה חייב אמר לו צא ולקט לך כלכלה גדולה (י) אין פחותה מסאה בינונית אין פחותה מתרקב קטנה אין פחותה מקביים: ט המביא (כ) תאנים (כ*) מן השדה לאכלן בחצר שפטורה מן המעשרות שכח והכניסו לתוך ביתו מוציאן לחצר ואוכל מהן עראי: י (ל) המביא תאנים מן השדה לאוכלן (ס) [בחצר שפטורה מן המעשרות (ל*) שכח והעלן לראש הגג אפילו בתוך] ביתו אוכל מהן עראי המביא תאנים מן השדה (י) לאכלן (מ) בראש גגו [שכח (מ*) והכניסן לתוך חצר חבירו] לא יאכל עד שיעשר (יא) רבי יוסי ב"ר יהודה אומר מעלן לראש הגג ואוכל: יא המוציא את פועליו לשדהו אין רשאי להאכילן אלא אם כן עישר והן אינן רשאין לאכול אלא אם כן עישרו ואם היה בעל הבית מוציא ונותן לפניהן בעין יפה אוכלין ואין צריכין לעשר: יב האומר לחבירו הילך

הגהות הגר"א (ג) תפוחי גדולים חייבין תפוחי מילא: (ד) עד שיקרחו: (ס) הניץ: (ו) גרנן למעשרות חייב עליו משום טבל משתגמר מלאכתו ומלאכת מכנסתו היה מפקם: (ז) אינו חייב עד שיגמור כל צרכו: (ח) פיקס: (ט) לאגוד צינוק קטן לשוק כיון שאגדו בשדה: (י) ועתיד: (יא) אבל: (יב) ופדאה חייב: (יג) פטור: (יד) היתה פטורה: (טו) לחמיטה: (טז) הכלי: (יז) לחמיטה: (יח) לתוך: (יט) לתוך הכלי: (כ) ומענל: (א) הבית: (ב) ושבים: (ג) מביאין: (ד) כאן: (ס) צריכין: (ו) שתרם: (ז) נראין: (ח) אבא: (ט) בראש גגו שכח והכניסן לתוך: (י) והעבירן בחצרו: (יא) ד"ר

נוסחאות כ"י

א) משליך: ב) ומפקק: ג) שליקם: ד) שילק: ה) פיקץ: ו) לעוקה: ז) לפיכך: ח) אמרו ליה: ט) פטורין: י) זיתים ועתיד לעשותן שמן: כ) שמעון:

אור הגנוז

מעשרות פרק א [א] רבי שמעון: [ב] משייבינו: [ג] האובין: [ד] פיקס: [ס] הממל: [ו] והמעגיל: פרק ב [א] חייב: [ב] של פירות שתרמה: [ג] דמאי:

חסדי דוד

הכנסתן. ועי' בר"מ בפ"ג ובפ"ד מהלכות מעשר ובהשגות הראב"ד שם: ר' יוסי בר"י אומר כו' שקדים המרים פטורים בין קטנים וכו' כצ"ל וכ"ה בירושלמי ופליג אתנא דמתני' מ"ד פ"א דקתני התייב בשקדים המרים פטור במתוקין כו' ור"י סובר דהמרים פטורים לגמרי והמתוקים פליג בין על ר"י דאמר לעיל משיעשו קליפה ובין על ת"ק דהתם דקאמר משיעשה מגורה: וכל האובין אדומים כו'. נראה דצ"ל האובין אדומים וידוע שיש באזוב מינים הרבה: המלקט בשדה וכו' ה"ז חייב היה עתיד לקלוע וכו' כצ"ל והשאר נמחק ומיירי בשום ובצלים שאם אין דעתו לקלוע ולאגוד משליקט כל צרכו נקבעו ואם דעתו לקלוע עד שיקלע: השמן משירד וכו' כצ"ל ומתני' שיא וכאן בא למדע אבל לא יקבל בכלי להיות משתמש ממנו דלא שרי לקבל אלא לאכול ולאמר דרך עראי:

פרק ב החמרין ובעלי הבתים כצ"ל. וכך העתיק בס' כפתור ופרח פ' ל"ב וס"פ החמרין המוליכין תבואה או ב"ב המוליכים פירות למקום מיוחד אע"פ שבאמצע הדרך נכנסים בכמה בתים עכ"ז לא הוקבעו ויכולים לאכול עראי עד שיגיע למחוז חפצם ואפי' נכנסים שם בקביעות ללון כיון שאותם הבתים אינם שלהם לא קבעו אבל אם יחד להם בעל המלון בית בפ"ע נעשה כאלו הבית שלהם ואז קובע אם נכנסו שם ללון. אבל זה דוקא באינש דעלמא אבל אדם חשוב לינה טובלת אפי' בסתמא. והא מייתי מעשה שהלך רבי יהושע אצל ריב"ז

מצפה שמואל

(ה) שם: (*ה) עי' מיי' וכ"מ שם: (ה*) עי' מיי' פ"ב הל"ד והל"ה דלא כתוספתא זו: (ה*) מיי' פ"ג הל"ד והל"ה וכ"מ שם: (ו) שם מה.: (*ו) עי' מיי' שם ויו"ד סימן שלא ססי"ג וביאורי הגר"א ס"ק קיט: (ז) שם מה.: (*ז) מיי' שם הלי"ב: (ז*) מיי' שם הלי"ג: (ח) פ"א מה.: (ט) עי' ירושלמי פאה פ"ד לג. ותלה ספ"א ופ"ג ז: ורפ"א וספ"ה דמעשרות וב"מ פ"ז הל"ב: (*ט) עי' מיי' פ"ג הלכ"ה וע"ש בפ"ב הלי"ח ומ"ש בספ"ג מוגלו מכאן ועי' בעיטור בכורים: (י) עי' ירושלמי ב"מ פ"ז הל"ב: (כ) פ"א מה: (ל) עי' ירושלמי פ"א מה. ושבת פ"ג הל"ב ובבלי שם מג: (מ) ירושלמי פ"ד ופ"א מס.: (*מ) מיי' פ"ה הלי"ז ויו"ד סימן שלא סעיף קו: (נ) ירושלמי סוכה פ"ד הל"א: (ס) עי' ירושלמי ספ"א: (א) ירושלמי פ"ב ו: וברא"ש ודמאי רפ"ג: (ב) שם מו: ועו"ש מ"ב בפ"ג: (ג) שם וביצה לה ועי' ספ"ב: (ד) שם: (ה) עי' ירושלמי מז וע"ש ספ"ב: (ו) ביצה לה. ושם: (ז) עירובין לה. ועי' ירושלמי מז. ועי' מפרש מה שהשיג על פרש"י שם: (ח) ירושלמי פ"א מה.: (*ח) עי' מיי' פ"ה הל"ד דשניכן פטורין ועי' בהשגות וכ"מ: (ט) ירושלמי שם: (י) ירושלמי פ"ג מט: (כ) שם פ"ב מו.: (*כ) עי' מיי' פ"ד הלי"ג: (ל) ירושלמי רפ"ג ושם מט.: (*ל) מיי' שם: (מ) שם מח. ומט.: (*מ) מיי' שם כגו"י ועי' שם בכ"מ ונוסחת הגר"א כהראב"ד וע"ש בפ"ה הל"ח בכ"מ דמסיק דע"ס הוא בהרמב"ם:

מנחת בכורים

שקדים המרים. דמבואר במשנה דקטנים חייבים דרכים וראוים לאכילה וגדולים פטורים ואמר כאן בשם ר"י דפטורין בין גדולים בין קטנים וה"ג לא שקדים המרים פטורים בין גדולים בין קטנים: קליפתן החיצונה. ולא כר"י וחכמים לעיל דנתנו שיעור אחר בשקדים לר"י בקליפה התחתונה ולחכמים משיעשה מגורה אבל לרבי ישמעאל משתפרים ואינה נדבק לאכל אף שלא תעשה מגורה מ"מ הוה גורן למעשר: משיקרחו. עד שיקרחו גרסינן דיש על הקליפה כמין שערות ונקרחות בגמר בשולן: ד הסיאה והאיזוב. שהן עשבים שנגמרת בבית ואין זורעין אותן ומשיניצו הוה גמרן למעשר: האובים האדומין. אף דבשאר אדומין משיאדימו כמבואר במשנה בזה הוא משיניצו: ונכנסה. והנץ בשלישית ותחילת גידול בשניה: של שלישית. מ"ע ולא מ"ש: של שביעית קדושות כדין כל פירות שביעית: על הגמור. שנגמרו בשניה אף שבעת לקיטתו בג' מ"מ הוה כדין שניה: שלא הנץ. בשנה שעברה אלא בשנה זו אין הולכין אחר שנה שעברה: על האונין. על שהנץ גרסינן והיינו שהגיעו בשנה שעברה וגמרו בשנה זה לבית שמאי הולכין אחר הנץ ולבית הלל הולכין אחר שעת גמרן: היה מפקס. גרסינן כנוסחת הגר"א והיינו הקישואין והדלועין דשיעור שלהן משיפקסו והיינו שיעלה שער וכשינטל השער אז הוה גורן למעשרות ובתוספתא נקרא שלק והוא כמו פקס בדלועין ומפרש כאן דאם לא פקס כ"צ אינו חייב דאילו בענבים קי"ל אף כגרגר יחידי שבאשכול חייב כל אותו הרות כדתניא לעיל בהל' ב': ה תורמין. דלענין גורן לא הוה אלא משיפקסו אבל לענין חיוב מבואר במשנה דתורמין בין גדולים בין קטנים: אף על פי שלא פקסו גרסינן: מן היורה. שאין נקרחות עד שמעלה אותן מן היורה ממים חמים אז הוה גרנן למעשרות שאסור אכילת עראי: שנאגדו. אגד גדול: ועתיד לעשות צימוק לשוק. גרסינן שיאגדן אגודות למכרן לשוק משנאגד בשדה הוה גמרן למעשרות: ו המלקט. בירק שאין דרכו לאגוד דחייב משילקט: כיון שליקט כ"צ. הוה שיעור גרנן: המלקט בשדה ועתיד לקלוע. גרסינן כנוסחת הגר"א: שיקלע. כמין קליעות שער דהוה כירק הנאגד דאינו נקרא גורן עד שיאגד: הפולטות. שיו נאין לתוך אנה ואנה מן הכרי: ומתפורות של כרי. כרי של תבואה בהפירה בפ"ע: וקצצין של קטניות. קטניות המעורבין במין דגן שנקצץ עמו ודרך קטניות לעקור ביד ולפי שמעורב עם הדגן נקצץ עמו ולהכי קרי ליה קצינות וכשהם בפ"ע גמר גרנן הוא משיכבור בכברה לפי שמעורב בו עפרורית מחמת שנתלשין ביד וזה שמעורב עם הדגן שיעור גרנן כמו בהדגן שיתמרח הכרי: לא יאכל. אכילת עראי דכל הני במילי לגורן: משיכבור. הוה גמר גרנן: אבל נוטל מתחת כברה ואוכל. גרסינן כנוסחת הגר"א והיינו בגמר כיבורו צריך עדיין להניחן באויר לנקותן מן הפסולת ולכן כשהוא עדיין תחת הכברה לא הוה עדיין גמר הגורן ומותר לאכול עראי: ז שלא שילה וקיפה. היין שבבור גמר גרנן משישלה שהתרצנים הקפין למעלה על היין וה"ג לא כאן במקדיש את הבור עד שלא שלה וקיפה ופדאו עד שלא שלה וקיפה חייב כנוסחת הגר"א וה"ט כיון דגמר גרנן נעשו ברשותו חייב אף שהיה הקדש בנתים: ה"ג לא הגר"א ומשלה וקיפה ופדאו חייב. וה"פ אם הקדישו משלה וקיפה ואח"כ פדאו ג"כ חייב כיון שנתחייבו ברשותו ואינו פטור אלא בגוונא דסיפא שלה וקיפה ברשות הקדש: ה"ג בסיפא. הואיל ובשעת חובתו היה פטור. עי' משנה ה' פ"ד דפאה ומ"ד פ"ב דחלה ורמב"ם פ"ב מהל' מעשר ה"ח וסוף פ"ב והוא מהירושלמי דפאה ובחלה א' למרות וא' לשלים ועי' רמב"ם בפירוש המשנה בפאה ושם מיירי לשלים עי' בתוי"ט א': משיקפה. שיעלה התרצנין והזגין למעלה ויסיר מעליה וי"מ שמעלה עליו קוף הנקרא שא"ס: הגת. היורד לבור דכל זמן שלא ירד לבור לא הוה גמר גרנן ומפרש בירושלמי לפי שמעורב עדיין בשמריו: ומן הצינור. עשוי כפי הגת שיורד ממנה לבור ועדיין כל זמן שלא ירד לבור לא נגמרה מלאכתו: ח הצינור השמן. לא גרסינן הצינור כנוסחת הגר"א: לעוקל. לעוקה גרסינן וכן הוא משנה שהשמן יורד לגומא ואז הוה גמר גרנן: נוטל מן העוקל. הוא כלים עשוי מחבלים ומכניס הזתים לתוכו כשמכבידים הקורה עליהם: ומן הממל. גרסינן הרכב העליונה שטוחנין שם הזיתים כדי שיצאו שומנן בהכבדת הקורה עליהם: ומבין הפצין. גרסינן שמן היוצא מבין הנסרים דכל אלו לא נגמרו גורן שלהם שאינם בבור: לחמיטה. גרסינן הוא עוגה דקה וכשמוציאין אותה מן התנור רגילין להחליק פניה בשמן וקמ"ל דלא חשיב כמבושל דמבושל קובע למעשר לאסור אכילת עראי וכן לתמחוי שהם לא הוה כמבושל וי"מ חמיטה הוא קערה קטנה: לא יקבל בכלי. אם מקבל מן היין בכלי ריקנית ומשלה התרצנים ודאי הוה כיורד לבור קטן כדקתני במשנה רפ"ד לקדרה חייב מפני שהוא כבור קטן: היה אוכל. אכילת עראי בע"ש והותיר לשבת אין שבת קובע בזה ויגמור וכר"א כפ"ח דתרומות (משנה ג') דס"ל דיגמור: בד"א בזמן שאכל והותיר. בלא מתכוין אבל מכוין להותיר לשבת שבת קובעת: ט בעריבה. ולא מן הבור לא הוה גורן עדיין עד שיקפה בבור: נותן לחמיטה ולתמחוי. גרסינן כדלעיל דלא חשיב בישול: לשני. לזה שמערה דהוה כלי שני ואינו מבשל אבל לראשון אסור דהוה קבע כיון דחשיב בישול ולא גזרינן הא אטו הא: י לתוך ידו. הוה עראי אף דבזיתים בה"ג חייב כמבואר בפ"ה שם דרך סיכה הוא: לתוך הכוס. ס"ל קבע דדרך שתיה בכך: יא הבדדין. העוסקין במלאכת הבדידה המדליקין בשמן היוצא להאיר אין חשש גזל: יב דש. את התאנים לאחר שנתייבש בחמה דשים אותן במקלות לתוך החביות או מעגל אותן לתוך המגורה הוא האוצר והוא גמר מלאכתן: אסור לאכול. דלא עליון צריך לתחתון ולא תחתון צריך לעליון: צריכות לעליונות. ולא נגמרה אף מלאכת התחתונות כיון שנשבר בינתים:

פרק ב א החמרין. שמוליכין תבואה ממקום למקום וכן בעלי הגת שמוליכין שמן וקי"ל דאינו חייב בטבל עד שירא פני הבית וקובע ואמר כאן דאם לנים בדרך אין זה ביתם ואינו קובע אלא בבית המיוחד להם: חייבין. דהוה ביתם: ב מה אנו לעשר. פירות דמאי היו ושאלו אם יש להם דין אכסניא דמותר בדמאי והשיב אם לנים הוא כביתם ואסורין בדמאי: שתי שעות. ששהו שם ולא לנו עדיין כל הלילה כיון שדעתן ללון שם חייבין ולעיל דאמרינן דאין לינה טובלת אמרינן בירושלמי דנר"י הרבה אנשים שביתי ובמקום שלנין שם ביתם: למקום שביתה. שדעתו לשבות לילה ויום כמו שביתת שבת א"נ שרוצה לנוח שם עד אחר שבת: צריכין לעשר. גרסינן וכן הגיה הגר"א דהוקבע שם למעשר: ג לדורסן. ולא נגמרו מלאכתן: לא יאכל. דהתרומה קובעת: אוכל. דאין התרומה קובעת: ה"ג בירושלמי מודה ר"א לחכמים בתורם זיתים על השמן וענבים על היין וכו' דקי"ל בפ"א דתרומות דאין תרומתן תרומה מותר לאכול מהן עראי ולפי גירסא דהכא פירושו כיון דמחוסר מלאכה שיעשה מין אחר לא הוקבע בתרומה: בכלכלה. דיש שמניחין אותה כך והוה גמר מלאכה: ור"ש מתיר. אף בכלכלה דתרומה אינה קובע מק"ו מטבל גופה שלא הופרש כלל וצריך ג' מעשרות תרומה ומ"ר ומ"ע או מ"ש: שני מעשרות. שנתרם התרומה אינו קובע: הלוקח. דמקח קובע ופליגי אי קובע אף בדבר שלא נגמר מלאכתו: ד ומעשרן דמאי. דסתם עיסר הע"ה: ודאי. דודאי לא עישר כיון דלא נגמר מלאכתו עדיין: גורן. דהוה שנוי מעשה וחסר כמה מלאכות אין המקח קובע: שא"צ גמר מלאכה. כגון זיתים לאכול כמו שהן: ה שאם לא מצא. ודעתו אם לא ימצא קונה בשוק יחזור לגת: עראי. דעדיין לא נקבע כיון שעתיד להחזיר ואף מקח ושבת אינם קובעין בעתיד להחזיר המותר: ומעשרן ודאי. בלוקח מע"ה כיון דלא נגמר מלאכתן ודאי לא נתעשר: ו תאנים מן התאנה. עדיין לא הוקבע למעשר ומותר לאכול עראי ומעשרן ודאי בליקט של ע"ה דודאי לא עישר כיון דה"י כמה ליקט: כלכלה זו. מותר לאכול ארעי קודם שימלא הכלכלה ולא הוקבעו: דמאי. כיון שצוהו למלאות כלכלה חיישינן שמא יעשר פ"ה ע"ז אחר שימלא הכלכלה: אבל בחבר. הנותן ודאי עישר דלא נחשדו להאכיל טבלים לע"ה ורשב"ג סבר דבע"ה מעשרן דמאי אבל בחבר לא נחשדו לתרום שלא מן המוקף וכא דאמרינן שלא יאכילו טבלים לע"ה לפ"ז בע"ה הלוקח מיירי ומ"מ אמרינן דצריך לעשר ולא תקשה וכי ישמע לנו הע"ה דמפרשינן בגמרא דמיירי שהע"ה לוקח והחבר רואהו והחבר מותר לאכול עראי וא"צ לעשר כיון שמסר החבר המקום לע"ה מסתמא עישר: ז ולקט לך. גרסינן ולא פירש לו השיעור כמה מותר לאכול כמו שירצה ואין בו משום גזל: ומלא לך במדה. יותר מן המדה הוי גזל: בין כך ובין כך. בין במדה בין סתם מוציא הלוקט תרו"מ אף משל בעה"ב ואף במדה ממלא את המדה חולין דמסתמא לכלכלה חולין נתכוין ליתן ולא טבל: ח במנין חייב. דהוה דרך מקח וחליפין שברי חבירו מלקט ממנו מלוי הכרם: שממלא כריסו. לא הוה דרך מקח וזה א"צ לעשר וכלא צירוף דאילו צירף חייב אף בב' תאנים כמבואר במשנה: שלשה תאנים. דבמשנה פ"ב תנן אם צירף חייב וצירוף שנים הוה צירוף ואמר ר"א בר"צ אף צירוף ב' לא הוי צירוף דדרכו היה לאכול ג' כאחת לפיכך שיעור בעצמו דהוה אכילת עראי כמו באדם דעלמא באחד: מתרקב. תרי וקב הוא ג' קבין: ט שפטורה. שאינה משומרת: שכח. שהכנים שלא מדעת דלא נקבעו בראית פני הבית: י ה"ג בנוסחת הגר"א המביא תאנים מן השדה לאכלן בראש גגו שכח והכניסן לתוך ביתו אוכל מהן עראי והטעם כמו ברישא: והעבירם בתוך חצרו לאכלם בראש גגו לא יאכל עד שיעשר. ה"ג לא בירושלמי וכנוסחת הגר"א דדוקא במכנים פירות לקצות תניק ברפ"ב דהוא ובי"ב אוכלין ופטורין דניכר דלא נגמר מלאכתו משום דעושים הקציעות אבל בעלמא אף בלא נגמרה מלאכתו כיון שעבר דרך חצרו חייב: ואוכל. דבלא נגמרה מלאכתו חצר אינו קובע: יא אא"כ עישר. ובפסק לכם מזונות דהוה כמקח דקובעת לאסור אכילת עראי: לאכול. כלומר ללקוט מעצמן ולאכול: בעין יפה. שנותן דרך מתנה ולא בתורת קצילה אז אינה קובע למעשר: יב אחת אחת. לא הוה קבע ור"מ (מ"ה פ"ב) דמחייב בא' א' מיירי התם בליקט הבעה"ב: גרפן. שנים ביחד ונותן לו לא יאכל

איסר זה ותן לי בו חמש תאנים אוכל אחת אחת ופטור אם צרפן חייב [אם] היה בעל הבית מוציא ונותן לו (יב) [אוכל ואין צריך לעשר] דברי ר"מ ר' יהודה אומר בין כך ובין כך אוכל אחת אחת ופטור ואם צרף חייב : יג (נ) הלוקח גרוגרות מן המוקצה לא יאכל עד שיעשר דר"מ [א"ר] יהודה (יג) בד"א בליקט מתוך שלו אבל בליקט מתוך של חבירו אוכל ואין צריך לעשר : יד (ס) פועלין שהיו מנכשין בשדה ומעדרין בשדה לא יאכלו מן הזית ומן התאנה אא"כ נתן להן בעה"ב רשות [לפיכך אם] נתן להם בעה"ב רשות אוכלין ומצטרפין ופטורין בד"א בזמן שאין להם (יד) [עילוי] מזונות אבל אם יש להן (טו) [עילוי] מזונות אוכלין ופטורין ואם צירפו חייבין: טו (ע) פועלין שהיו (טז) עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים אוכלין ופטורין שהתורה נתנה להן רשות (פ) לא יספות במלח ויאכל אא"כ נתן א) לו בעה"ב רשות ולא יאכל בהן פתו אלא א"כ נתן לו בעה"ב רשות : טז השוכר את הפועל לנכש בבצלים מקרטם עלה עלה ואוכל (*פ) לא יאחז קלח בידו [ויאכל] אלא מקרטמו במחובר (יז) [ובקרקע] ואוכל : יז פועלין שהיו עוקרין בבצלים ואוגדין בבצלים אוכלין ופטורין שהתורה נתנה להן רשות : יח (צ) מצא כריכות ברשות היחיד אסורות משום גזל וחייבות במעשרות ברשות הרבים מותרות משום גזל ופטורות מן המעשרות והאלומות בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים אסורות משום גזל וחייבות במעשרות : יט (ק) מצא (*ק) תבואה ממורחת העשויה כרי אסורה משום גזל מפוזרת מותרת משום גזל בין כך ובין כך (יח) ב) עושה אותה תרומה ומעשרות [על פירות של בעל הבית] ואינו חושש מצא (ר) כלכלה (*ר) מחופה אסורה משום גזל וחייבת במעשרות (יט) [כיצד הוא עושה] ג) עושה אותה דמים: כ מצא קציצות לא יהא קוצץ והולך (כא) בהן לפי שנחשדו רוב אדם עליהן היתה (ר*) לו ערימה של בצלים ושל גרוגרות ושל חרובים (ש) בראש גגו בורר ואוכל בורר ומניח על השלחן (*ש) בורר ומשליך לפני בהמתו (כב) ר"ש בן אלעזר אומר (ת) אין בהמה אוכלת עראי בחצר וכולן שהכניסן מן השדה לעיר לא יאכל מהן עראי לפי שאין סופו להחזיר את המותר (*ת) לעולם (כג) [יהא מאכיל] פקיעי עמיר עד שיעשה חבילות : כא ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"ע כל שאחד פותח ואחד נועל (כד) [כגון שני שותפין שנים דיורין] (א) הגגות פטורין אע"פ שהן של חצר ד) חייבת מעלין לראש הגג ואוכל: כב בית הכנסת ובית התלמוד (*א) אם יש בהן בית דירה אין אוכל בהן עראי ואם לאו אוכל בהן עראי האוריות (א*) והאוצרות שבשדה העשויות למכנס (כה) אוכל בהן עראי לבית דירה אין אוכל בהן עראי רבי נחמיה אומר (ב) חצר (כו) [הנעדרים] (*ב) הרי היא כגנה ואוכל בה עראי : כג סוכת היוצרים אחרים אומרים משום רבי נתן הפנימית חייבת והחיצונה פטורה תאנה (כז) [שעומדת בגנה ונוטה לחלון] ה) אוכל כדרכו ופטור אם ליקט והניח על השלחן אפילו אחת חייב : כד (ג) אילן שמקצתו נטוע בארץ ומקצתו בחוצה לארץ הואיל ומקצתו נטוע בארץ כאילו כולו נטוע בארץ דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר (כח) [חצר] הנטוע בארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל (כט) [חצר] הנטועה בחוצה לארץ הרי הוא כחו"ל :

פרק ג

א (א) רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון המהבהב בשדה ה"ז חייב (*א) השוחק את השום ואת השחלים בשדה הרי זה חייב : ב (ב) תינוקות שטמנו תאנים לשבת שחורות ומצאו לבנות ומצאו שחורות הרי אלו אסורות (א) [מפני שספקן אסור ספק] מוכנן אסור : ג (ג) כלכלת השבת ב"ש פוטרים וב"ה מחייבין רבי יהודה אומר (ד) הלל לעצמו היה אוסר [המלקט כלכלה לשלוח לחבירו לא יאכל עד שיעשר רבי יהודה אומר הלל לעצמו היה אוסר] : ד (ב) [המעביר תאנים ממקום למקום ועברה עליהן שבת למוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר] ר' יהודה אומר הלל לעצמו היה אוסר: ה ו) סופי (ה) תאנים (*ה) ובהן תאנים מכבדות תמרה ובהן תמרים הכניסום תינוקות או פועלין פטורין הכניסם בעל הבית חייבין (ו) הכנים שבלין לתוך ביתו לעשותן עסה פטור (ג) [לאוכלן מלילות] ז) רבי מחייב ורבי יוסי ב"ר יהודה פוטר : ו (ז) המקליף שעורין (*ז) שתים פטור שלש חייב ובחטים שלש פטור ארבע חייב אמרו לרבי אליעזר אע"פ ח) שמחזירן למעטן הזה הרי הוא כמחזירן למעטן אחר [א] : ז (ח) כסבר שזרעה לזרע וחשב עליה לירק מתעשרת זרע וירק חרדל שזרעו [ב] לירק וחשב עליו ט) לזרע מתעשר זרע וירק (ד) (ט) נהגו בירקות היתר [ג] דברי ר"א (י) אמר רבי יהושע בן קבוסאי מימי לא (ה) [גס לבי לומר לאדם] צא ולקט תמרות של (ו) [חרדל וכבוש] והוי פטור מן המעשרות : ח המטליא לא נהגו בה חכמים היתר לא למעשרות ולא לשביעית כשהוא תורם תורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו : ט העוקר שתלים [מתוך שלו] ליטען בחוצה לארץ ולזרע ולהפקיר ולמוכרן לנכרי ה"ז חייב מפני שמוציאן מידי מעשרות ר' יהודה אומר משום ר' י) אליעזר בן עזריה (כ) המשלח לחבירו שתלין ואטונין (ז) [והוצני פשתן מעשרן ודאי מפני שנחשדו רוב אדם עליהן] וחכ"א הרי הן ככל הפירות ואין מעשרן אלא דמאי : י (ל) בצלים שהשרישו [זה בזה] בקופות הרי זה בחזקתן למעשרות ולשביעית אם היו טמאים לא עלו ידי טומאתן ומותר לתלוש מהן בשבת השרישו [זה בזה] בקרקע עלייה הרי הן בחזקתן למעשרות ולשביעית ואם היו טמאין עלו ידי טומאתן ואסור לתלוש מהן בשבת [ואם תלש פטור] נפלה עליהן מפולת והן מגולין הרי אלו כנטועין בשדה אסורין בשביעית וחייבין במעשרות : יא [גומות]

הגהות הגר"א (יב) לא יאכל עד שיעשר : (יג) אומר : (יד טו) עליו : (טז) חזרין : (יז) לקרקע : (יח) חייבין במעשרות ופטורין מתרומה גדולה ובעה"ב : (יט) עד היכן עד כדי שיכול לתרום מן המוקף לאח"כ : (כא) ואוכל : (כב) בחצר : (כג) מאכילה : (כד) פטור בשני שותפים בשני דיירים : (כה) בהן : (כו) הנעדרת : (כז) שבגינה ונוטה לחצר : (כח כט) חציו : (א) שמספיקן אסור וכל שודאן אסור ספק : (ב) המעביר פירות ממקום למקום לקציעות וקדש עליהן היום : (ג) למוללן במלילות : (ד) בבתנין : (ה) נמתי לאדם לומר : (ו) של תלתן ושל חרדל ושל פול המצרי : (ז) וחבילי תלתן ולא יאכל עד שיעשרן ודאי שכן דרך ב"א משלחין לחביריהן טבלים :

אור הגנוז

פרק ג [א] פטור : [ב] לזרעים וחשב עליו לירק : [ג] לזרע :

נוסחאות כ"י

א) להם: ב) הוציא עליהם תו"מ של בעה"ב: ג) בין כך ובין כך: ד) אחת מעלין: ה) לוקט כדרכו: ו) סופי (וכ"ה בר"ס): ז) ר' פוטר וריב"י מחייב: ח) שאין מחזירן למעטן הזה ה"ה מחזירן למעטן אחר: ט) לירק: י) אלעזר

חסדי דוד

ושאלו אנשיו מה אנו לעשר שאיל ותנן מאכילין את האכסניא דמאי ושיבין ר"י כי אנו חייבין כי לא נתשבין כאכסניא וכן מפרש בירושלמי ע"ש : **האומר** לחבירו הילך איסר זה כו' מוציא ונותן לו לא יאכל עד שיעשר דר"מ כנ"ל ומשום דבמשנה ס' פ"ב קתני בדר"מ בסתם לא יאכל עד שיעשר ומשמע דבכל גוונא קאמר הלכך מפ' בתוס' דלא איירי אלא כשהמוכר נותן לו אבל אם הלוקח לוקט מודה ר"מ דאוכל א' א' ופטור וכ"ה בירושל': **פועלין** שהיו מנכשין כו'. משום דבמשנה רפ"ג תנן הפועלים שעמו כו' ומתנייה סתמא הלכך תני הכא כל הנך פרטי דיני פועלים לפרושי מתני': **פועלין** שהיו עודרין כו'. בפי' הפועלים דפ"ט פירש"י ז"ל עודרין גודרין מוסקין כולם לשון לקיטה הם לכל מין ומין וכל אלו אוכלין מן התורה כדדרשינן התם מואל כליך לא תתן ע"ש: **השוכר** את הפועל כו' לא יאחז קלח כו'. זה קאי על משנה ג' שם ומיירי בדא"ל על מנת לאכול דאל"כ הוה מתנה ולא קבעה וכדאי' שם במשנה והכא תדית לן הך דלא יאחז הקלח בידו אלא צריך לקרטם במחובר דוקא: **מצא** קציעות וכו'. במשנה ד' שם קתני מצא קציעות כו' מותרות משום גזל והרמב"ם פי' ברגרים תלושים ואולי במתני' לא שרי אלא היכא דידעינן שכברו ממילא והכא קמ"ל שנחשדו עליהם שהיו משירים אותן מהאילן וזה גזל גמור ולכך קמ"ל הכא דלא יהא קוצץ והולך בהן כלומר מלקט אותן אפי' שאינו מלקט אלא גרגיר גרגיר דמשום מעשר ליכא מ"מ איכא איסור גזל דחיישינן שמא התשודים הפירות בידים : **רשבא"א** כו'. כגון שני שותפין ולא שנים דיורין כנ"ל וכ"ה בירושלמי וקאי על דברי ר"ע במשנה ס' פ"ג וע"ש ברמב"ם וכר"ש וסיפא הגגות פטורין מפרש לדברי מ"ו שם : **סובת** היוצרים אחרים אומרים כו'. היינו סתם ת"ק דמתני' ז' פ"ג והכא קמ"ל דהאי תנא הוא אחרים משום ר' נתן כלומר ורבים פליגי על זה :

פרק ג ר' שמעון בן יהודה אומר שמהבהב כו'. משום דבמתני' רפ"ד קתני השולק. וזה ביטול כל נרכו כי האור הוא אחד משלשה דברים הקובעים למעשר קמ"ל הכא דגם המהבהב דהוא אור כל דהו שוי לקבוע למעשר וכ"ה בירושלמי: **תינוקות** שטמנו וכו'. מפני שספקן אסור ספק מוכנין אסור כנ"ל והשאר נמחק וכ"ל פירושו משום דפ"ק דביצה איתא שאם זימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים לא אמרי' דאתהפוכי אתהפיך אלא אמרינן הנך אזדו לעלמא והני אחריני נינהו ע"ש אלא דהכא נ"ל איפכא דבמשנה ב' פ"ד קתני דתינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשר אסורין לעולם ואפי' אחר השבת לפי שכבר נקבעו ואשמעינן הכא שאם הטמינו שחורים ולבנים ובא אחר השבת ומצא לבנים במקום שחורים כו' מהו דתימא הנך אזדו לעלמא והני אחריני נינהו והכתי לא נקבעו קמ"ל דספק טבל להחמיר משום דהו"ל דבר שיש לו מתירין שהרי עתיד לעשר וסיפא דקתני ספק מוכנין אסור אפשר דקאי אדלעיל וה"ק ואם באו בשבת גופיה ומצאו שהם מהופכין אסורין אפי' בנגיעה.או י"ל דאיירי דקתני בספק דשי"מ דאסור קאמר. מה"ט נ"כ ספק מוכנין אסור:**אמרו** לר"א אע"פ שמחזירן

מצפה שמואל

(נ) עי' ירושלמי פ"ג מח. : (ס) עי' ב"מ פ"ט: וירושלמי ב"מ פ"ז הל"ב : (ע) שם ופ"ט הל"ב והל"ת: (פ) שם: (*פ) עי' השגות הראב"ד פ"ה הל"ג כל הלכות אלו: (צ) ב"מ כה: (ק) ירושלמי פ"ג מח : (*ק) מיי' פ"ב הלכ"ג ועי' שער המלך בהל' לולב: (ר) ירושלמי פ"ג מח : (*ר) מיי' שם : (ר*) עי' מיי' פ"ג הל"ב בהשגות שם ובכ"מ : (ש) עי' ירושלמי פ"א מה. : (*ש) עי' מיי' שם ויו"ד סימן שלא (סעיף פה וכביאורי הגר"א ס"ק קנה : (ת) ירושלמי פ"ג מט. : (*ת) ע"ש בהשגות ובמל"מ שם:(א) ירושל' שם: (*א) מיי' פ"ד הל"ו: (א*) מיי' שם:(ב) סוכה ח: ועי' ירושלמי מס' ע"ג פ"א הל"י : (*ב) מיי' שם פי"ד הלי"ג ועי' השגות שם : (ג) עי' גיטין ס"פ השולח : (א) ירושלמי פ"ד נ. : (*א) מיי' שם פ"ה הלי"ז : (ב ג) עי' לד: וירושלמי שם : (ד) עי' ביצה לה : (ה) עי' ירושלמי ביצה פ"ד הל"ג : (*ה) מיי' שם פ"ג הל"ס : (ו) שם יג. ועי' ירושלמי רפ"ד : (ז) ירושלמי רפ"ד : (*ז) מיי' שם פ"ג הל"ט דלא כתוספתא : (ח) עי' ירושלמי ספ"ד וכלאים ספ"ג : (ט) ירושלמי ספ"ד נא : (י) ירושלמי פ"ה מד. : (כ) ירושלמי רפ"ה נא. : (ל) עי' ירושלמי פ"ה נא. :

מנחת בכורים

יאכל עד שיעשר : דר"מ . ה"ג לה דבנתן לו בעה"ב ס"ל לר"מ דאי קובע ג"כ כיון דהקדים לו איסר : ובין כך. אף אם נתן לו בעה"ב מ"מ באי' פטור : **יג** מן המוקצה . כרי של תאנים שלא נגמרה מלאכתו : עד שיעשר . לא יאכל אף אחד אחד אף בלוקח בעצמו דמוקצה עשו אותו כמצרף תוך שלו : ונותן להם.דאז הוה כצירוף דאי בעי מצרף להו אבל בליקט ממוקצה חבירו הלוקט פטור בא' א' : **יד** תולשים. עשבים רעים מן הטובים : ומעדרין . חופרין : לא יאכלו . כדין פועל העושה מלאכה בשל בעה"ב שהותר מה"ת לאכול בלי רשות דזה דוקא בשעת גמר מלאכה ולא זו שאינו גמר מלאכה : ומצטרפין . אף בצירוף מותר דהוה כמתנה ובמתנה פטורין אף בצירוף : עילוי מזונות . כלומר יותר ממה שפסקה תורה דזה הוה כמקח : ופטורין . בלא צירוף כדין מקח דאינו קובע אלא בצירוף : **טו** עודרין . לוקטין : וגודרין . כולם לשון לקיטה הן בלשון מיוחד לכל מין : ופטורין. מן המעשר שאין זה מקח: לא יספות . הטבים במלח דהוה כענבים וד"ה דאסור אא"כ נתן רשות : פתו . לפי שאוכלין הרבה : **טז** לנכש . והתנה שיאכל עמו דבלא התנה אסור דלא הוה גמר מלאכה : מקרטם . שתולש מן המחובר אבל לא יעקור הקלח כולו ויאכל ממנו עלה עלה : מקרטמו במחובר בקרקע . גרסינן: **יז** עוקרין . דהיינו במחובר בשעת גמר מלאכה ואוגדין בתלושין מותרין לאכול מה"ת : ופטורין . דלא הוה כמקח : **יח** כריכות . ברה"י דלא דמי לרבים ויש להם סימן א"נ דלא מטלטלי ליה והוה מקום סימן : משום גזל . וחייב להכריז : וחייבות במעשרות . דלא הוה הפקר כיון דיש להם סימן : ברה"ר . דהוה סימן הנדרס א"נ לא הוה מקום סימן דמטלטלי ממקום למקום ע"י רגלי בני אדם : והאלומות . עומרים גדולים סימן דידהו אינו נדרס א"נ הוה מקום סימן דלא מטלטלי להו : **יט** ממורחת . עי' תוס' ב"ק כ"ד א' מירחו וכוונו לברייתא זו ועי' מהרש"א שם : כרי . כלומר מכונסין הוה סימן שאינו נדרס או מקום הוה סימן : ה"ג בין כך ובין כך חייבות במעשרות ופטורות מתרו"ג . דכיון דנתמרח אין הפקר שא"כ פוטר ופטור מתרו"ג לפי שא"א לגורן שתעקר אא"כ נתרמה התרומה : ה"ג ובעה"ב עושה אותן תרומה ומעשרות ואינו חושש . וה"פ המוצא אותן רשאי לעשותן מעשר ותרו"מ על פירות אחרים דאמרינן דודאי לא נתעשר: מחופה. בפירות שלא נגמר דאין התיפוי עושה אותן גמר אלא הוה לסימן ואסור משום גזל : עושה אותן דמים. ומשלם בעדם ומניח הדמים ואוכל הפירות שלא ירקבו ולפי נוסח הירושלמי בכאן עד היכן עד כדי. שיכול לתרום מן המופקר (פירוש שממתין להפריש המעשר עד שיגמור מלאכת הפירות) לא הוה יכול לתרום מן המופקר (פי' שיתקלקל עד שיוגמר מלאכתו) עושה אותן דמים ואוכלן : **כ** מצא קציעות . הוא תאנים שקוצצין אותן באיזמל הנוטות מן השדה אף שמודיע שמשדה זו הן מ"מ מותרות משום גזל דסתמא איאושי מייאש נפשיה וקאמר כאן דלא יהא קוצץ ואוכל שם במקום הקציעות שלא יחשדוהו שנטל מן השדה : ערימה . כרי ביחד וגורנן למעשרות הוא משיעמיד ערימה וכאן בנעשית מאיליה מותר לאכול מהן עראי וי"מ דכיון דבראש גגו הוא לא קבע ערימה : אין בהמה אוכלת . בפירות שנגמר גרנן למעשרות אכילת עראי : החזיר . והוה כגמר גרנן למעשרות : עמיר . למאכל בהמה וס"ל להאי תנא דמותר להאכיל בהמה עראי אף בגמר גרנן למעשרות : חבילות . דלא יאכל שוב : **כא** כל שאחד . או שוב חצר שאינה משתמרת ופטור ממעשר : ולא בשני דיורים . גרסי' וכל בעה"ב עם דיורו שהוא ממחה על דיורו הוה חצר המשתמרת לדעת בעה"ב : גגות . של חצר המשתמרת מ"מ כיון דהעבירן דרך חצר להעלותן לגג ולא לאכלן שם לא קבעי וגגג דיש בו ד' אמות על ד' דאז אינו בטל לגבי חצר : מעלין . אף מן החצר וכר"י ברי"י לעיל בהל' י' דס"ל מעלן לראש הגג א"כ אתיא ככרבי ובהיה דעתו בעת שהיה בחצר לעשותן קציעות דאז לא נגמרה מלאכתו בחצר והכי מוקמינן בירושלמי פ"ג:**כב** בית דירה.לחזן או לשמש הוה קובעה למעשרות: האוריות. של סוסים : למכנס . להכניס דבר בתוכו כל אחד למה שמיוחד ולא לדירה אינה קובעת לאסור באכילת עראי : חצר . פי' רמב"ם רפ"ד הי"ד מהל' מעשר והשגת הראב"ד בנזרע רובה : הנעדרים . שנחרש רובה בשדה ליכא עלה תורת חצר : **כג** היוצרים . עושים קדירות ועושין שני סוכות אחד בפנים לדירה ובחיצונה מניחין הקדירות למכור : אפי' אחד.שהרי הוא קבע כיון שהניח על השלחן ואף דבערימה בראש גגו תנינן לעיל דבורר ומניח על השולחן כאן בנוטה קצת לחלון אסור דהוה קבע בזה:**כד** כאילו כולו נטוע.בחומריות הארץ וחייב במעשר ומ"מ אין כולו חייב דה"ל כאילו טבל וחולין מעורבין זה בזה דאוירא מבלבל ורשב"ג סבר הצד הנטוע בארץ הוה כא"י והצד השני פטור:הצד גרסינן*:

פרק ג א המהבהב . שעושה קליות אף שדבר מועט הוא מ"מ הוה גמר מלאכה, ונטבלו למעשר : עי' רמב"ם פ"ה הי"ד במהבהב וע"ש במ"ל ובביאורי הגר"א יו"ד סי' של"א ס"ק סו : חייב . שכל אלו דרכן בשחיקה והוה גמר מלאכה : **ב** תינוקות . אף שאין להם מחשבה מ"מ יש להן מעשה ולכן בטמנו לשבת דקיי"ל שבת קובעת נטבלו לתרומה ולמעשרות וקמ"ל כאן בנתלפו התאנים וכדמפרש ואזיל : שחורות . שטמנו שחורות ולבנות ומצאו שחורות במקום לבנות ולבנות במקום שחורות וי"ל שמא אלו הן שטמנו ותילופי הוא דמתלף ואיכא למימר נמי הני אחריני נינהו הוה ספק מוכן לשבת ואסור : ה"ג וכל שודאן אסור ספק מוכן אסור . כנוסחת הגר"א כיון דאם הזמינם לשבת בודאי קובע בספק ג"כ הוה קבע : **ג** כלכלת השבת . שליקט תאנים המיוחדות לשבת : לעצמו . אבל בני דורו נחלקו עליו : לשלח לחברו . לשבת אע"פ שלא שלחו הוה כשלוחו א"נ אף בחול כיון שמקפיד עליה הוה כמו כלכלת שבת ופליגי אי הוה קבע : **ד** תאנים . לקצות שלא נגמרה מלאכתן והגר"א הגיה כן בהדיא : למו"ש לא יאכל. שבשבת קובע אף בדבר שלא נגמרה מלאכתו: לעצמו . לבדו אבל חלוקין עליו דאינו קובע בלא נגמרה מלאכתו: **ה** סופי . ענפי תאנים ושל תמרים קרוי מכבדות והכניסום לבית לא הוה קבע דהוה שלא מדעת בעה"ב ול"ד לתינוקות שטמנו לשבת דהם סתמא ניחא ליה לבעה"ב דכן דרך להטמין תאנים לשבת : פטור. ומותר לאכול עראי כל זמן שלא מירחו : מלילות . הכניסן מעט מעט לאכלן ע"י מלילות שמהבהב השבלין באור : מחייב . בתרומה שלא יאכל מהן עראי עד שיפרים לפי שהכניסתן בשבלים הוא גמר מלאכתן שאין סופן לבא לידי גורן אחר וזהו גרנן: פוטר . דגנך כתיב והיינו מרוח דאין דגון אלא בכרי : **ו** המקליף . דמי כעין מירוח ותנן במשנה דאוכל א' א' אבל לא שנים וכאן מבואר דמותר שנים ולא פליג על המשנה דבאדם דדרכו בכך מיירי והכי מבואר בירושלמי : שלש פטור . דלא הוה אכילה אלא בד' : אמרו לו לר"א . דס"ל במשנה ג' פ"ד בנוטל זיתים מן המעטן (הוא המקום שעוברין בו זיתים להוציא שמנן) אם האדם טמא ונוטל מן המעטן שטהור דא"א להחזיר המותר אבל בנוטל מן הטמא לא הוה קבע דמותרו חוזר ורבנן ס"ל בכה"ג הוה קבע אם מלח ונותן לפניו ומהדרי ליה בתוספתא כי היכי דמודית לן במעטן טהור אף שמחזיר המותר למעטן אחר טמא לא חשיבא חזרה ה"ה בטמא אף שמותרו חוזר למעטן זה הטמא מ"מ חייב דלא נקרא מותרו חוזר כמו במעטן הטהור שיכול להחזיר המותר למעטן טמא אחר : **ז** לירק . לאכול העלין ירק כמו שהוא דבלא חשב תנן במשנה דאינו מתעשר אלא זרע אבל בחשב מתעשר נמי ירק : לירק . דירקו עיקר ואינו מתעשר אלא ירק ולא הוה ככסבר דתנן במתניתין דבזורעה לירק מתעשר זרע וירק דכאן בחרדל אם לא חשב אלא לירקן אינו מתעשר אלא ירק אא"כ חשב כדתניא הכא : בירקות היתר . כשזרען לירק וחכמים פליגי עליה כמבואר בירושלמי : פטור. דהכבישה והשליקה מחייב במעשר לתמרות וחרדל חייב במעשרות כר"ג במשנה : **ח** המטליא . מבואר במס' ע"ז (דף ל"ח) דמייתין זרע פשתן וזרע כרפס וזרע דשבליתא ותרו להו בהדדי בפשורי ושבקי ליה עד דמלמת ומייתי תלבי חדתי ומלו להו מיא ותרו ביה גרגישתא ומדבקין ביה ועיילין לבי בני אדנפקי מנבלבי ואכלי ליה ומכסין בעליהן מראש עד הרגל : כשהוא תורם . מהמטליא מפרים מיניה וביה ולא מזה על זה והוה ממין על שא"מ א"כ אתמרות קאי דקתני במשנה דשל תלתן וחרדל ושל הלבן חייבות במעשרות ולא תימא דכל מין תמרים אחד אלא אין תורמין מזה על זה ותורמין מכל מין בפ"ע : **ט** שתלים . נטיעות הגדלות קצת רגילין לעקר אותן ממקום זה ולנוטען במ"א והם מתעבין ומתרחבין ומתגדלין שם ומבואר במשנה דאם עקר ליטע בתוך שלו פטור מן המעשרות דעדיין לא הוה גמר ומפרש כאן דאם רוצה להפקיען ממעשר בזה חייב להפריש בעקירה הראשונה : ואטונין. זיתים מן המעטן : ודאי . כודאי טבל ומפרישין מ"ר ונותן ללוי וכן שתילין מיירי בכיוצא בהם נמכרים בשוק כמבואר ברפ"ה ובירושלמי : שנחשדו רוב אדם . לשלות טבלים שמקילין בדברים אלו לשלות כשהן טבל : דמאי . בלוקח מע"ה : **י** בקופות . בתלוש מן הקרקע : בחזקתן . כמו שהיו קודם שהשרישו דפטורין מן המעשר : ושביעית . דכתלושין דמי וכן לענין טומאה דלא נטהרו דדינו כתלוש ממש : בשבת . דלא הוה תלישה אלא מן הקרקע : עליה . שע"ג בית לענין מעשרות ושביעית הוה כתלוש רק לענין טהרת זרעים דהתורה רבתה זריעות הרבה דכתיב כי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע לרבות קרקע עליה דטהור : לא יתלוש . דגזרינן אטו קרקע ממש : והן מגולין . שהעלין מגולין אבל השרש מכוסה הוה כזריעה ממש והוה כמחובר והתולש בשבת

הלוף (ח) בורר גסה גסה [ומניח בתוך ידו] דקה דקה (ט) הרי זה פטור [בארץ] ובכלי ה"ז חייב אר"ש בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הבורר בארץ שהוא פטור ועל הבורר בכלי שהוא חייב על מה נחלקו על הבורר ביד שב"ש מחייבין וב"ה פוטרין : יב (מ) המפקיר שדהו (י) [שנים ושלשה] ימים יכול לחזור בו אם אמר הרי שדי מופקרת יום אחד שבת אחד חודש אחד שנה אחת שבוע אחת עד שלא זכה (יא) א) [הוא] בין הוא בין אחר יכול לחזור בו משזכה (יב) [בינו לבין] אחר אינו יכול לחזור בו וקושר את בהמתו על גבי הפקר אבל לא על גבי לקט שכחה ופאה אבל עוקר ומשליך לפניה : יג (יג) [ד] [סופת] תאנים (נ) ומשמר שדהו מפני ענבים (יד) ענבים [ה] ומשמר שדהו מפני ירק אם היו פועלין עוברין ביניהן אם היה בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו חייבין (טו) [ואם לאו הרי אלו פטורין] : יד הזורה תבנו סתם ולקחו אחר [אפילו] להוציא הימנו פטור (טז) א"ר שמעון בן (ס) גמליאל מודין בית שמאי ובית הלל שלא ימכור אדם גדיש של תבואה ועביט של ענבים ומעטן של זיתים אלא לחבר ולעושה בטהרה מוכר לו חטים אע"פ שיודע בו שאינו גובל עיסתו בטהרה [ו] זכן בן לוי שנתמנו לו (יז) [עריסין ועושין בזיתים] הרי זה מפריש עשור זיתים ושמן טבל מתוך ביתו (יח) [אם אמר] מה שזיתים האלו ראויין לעשות מעשר בדרומן ותרו"מ בדרום דרומן : טו הלוקח שדה ירק בסוריא עד שלא באו לעונת המעשרות פטור משבאו לעונת המעשרות חייב מלקט כדרכו ופטור דברי רבי עקיבא (ע) וחכ"א אף משבאו לעונת המעשרות חייב לפי חשבון מודים חכמים לרבי עקיבא שאם מכר לו תבואה לקצור וענבים לבצור וזיתים למסוק שלוקט כדרכו ופטור : טז איזה שום בעל בכי (פ) כל שאין לו אלא (יט) [ז] [זור] אחד מקיף את (כ) ג) [העומד איזה הוא בצל של רכפה ג) כל שאין עוקצו בצל מעוך לתוכו] רשב"ג אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת (כא) : יז אלו הן גריסין הקלקין אלגוסין המרובעין (צ) רבן שמעון בן גמליאל אומר אין [לך] מרובע מששת ימי בראשית אלו הן [ח] עדשין מצרים [אלו] שגלגליהן חדין רבן שמעון ב"ג אומר כל שאין (כב) [בו צרור] רמ"א (ק) אף (כג) [הקלקל שעקציהן קטנין והלקטיהן] מרובין ר' יוסי אומר אף (כד) ד) [הקנטין] שלמטה מהן כגון אלו צרכי חכמים ליתן בהן סימן לפי שאין כיוצא בהן בארץ ישראל אבל האלרסין והאפרסקין והאצטרבילין (ר) לא צרכו חכמים ליתן בהן סימן לפי שכיוצא בהן בארץ ישראל : יח (ש) פירות לא הלכו בהן חכמים לא אחר הטעם ולא אחר הריח ולא אחר המראה ולא אחר הדמים אלא אחר הרוב בלבד (ת) ושאר זרעוני גינה כגון זרע קשואין ודלועין וזרע לפת וצנונות שאין נאכלין פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית ר' יהודה אומר לא אמרו אלא זרעוני גינה בלבד (א) רבי יוסי אומר אף זרעוני שדה כגון זרע אסטים (כה) [ובקיא] :

מסכת מעשר שני

פרק א א (א) מעשר שני אין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו (*א) ואין מהרהינין אותו ואין מחליפין אותו ולא שוקלין כנגדו דינרי זהב אפי' לחלל עליהן מעשר שני אחר ולא יתנם (א*) לשולחני להתנאות בהן ולהלוותן (א) [להתעשר] בהן אם בשביל שלא יעלו חלודה הרי זה מותר : ב כיצד אין מוכרין אותו (ב) לא יאמר לו הילך מאתים ותן לי מנה (ב) כיצד אין ממשכנין אותו (*ב) לא יכנס לביתו וימשכננו [א] מעשר שני שלו כיצד אין מהרהינין אותו לא יאמר לו הילך מעשר זה ויהא בידך ותן לי עליו חולין כיצד (ב*) אין מחליפין אותו לא יאמר לו הילך יין ותן לי שמן הילך שמן ותן לי יין אלא אומר לו הילך יין מפני שאין לי שמן והלה אומר לו הילך שמן מפני שאין לי יין נמצאו מחליפין ואין מחליפין ועושין טובה זה עם זה : ג מעשר שני (*ב) אין נותנין אותו (ג) לא ע"ג ציינית ולא ע"ג (ג) [זוית] ואין עושין אותו קמיע: ד אין מחללין מע"ש על אסימון ורבי דוסא מתיר (ד) אבל פרוטות קטנות [ג] הנתונות (ד) [סימן] במרחץ הכל שוין שאין מחללין אותו עליהן: ה (ה) אין מחללין אותו לא על מטבע (ה) [מדור] ולא על מטבע שאינו יוצא (ו) ולא על המעות שאין ברשותו כיצד היו לו מעות כוזביות וממעות ירושלמיות (ו) אין מחללין אותו עליהן אם חלל (ז) לא קנו [עליהן] מעשר אבל מטבע (ח) [היוצא משם] מלכים הראשונים (ט) מחללין אותו עליהן אין מחללין [אותו] לא על מעות ה) שכן בבבל ולא על מעות שבבבל ו) אבל אם היה (י) כן והיו לו מעות (יא) [בבבל] מחללין אותו עליהן כיצד אין מחללין על המעות שאין ברשותו היו לו מעות (יב) [ג] [בקיסטרא] ובית המלך או שנפל [טומוניתן] (*ו) כיסו לבור אע"פ שידוע שהוא שם אין מחללין אותו עליהם ואם חלל לא קנה מעשר : ו [כיוצא בו] (ז) מי שבא בדרך ובידו מעות וראה אנס בא כנגדו לא יאמר (יג) [הרי הן מחוללים על מעות שיש לי בתוך ביתי אם עשה] כן דבריו קיימים (יד) (ח) היה טען כדי יין וכדי שמן וראה אותם שנשתברו לא יאמר הרי הן עשויין תרומה ומעשרות על פירות שיש לי בתוך ביתי (טו) [אם עשה כן הרי זה אסור] : ז (ט) לוקחין חיה ועוף לבשר התאוה [אבל לא לזבחי שלמים] משגזרו שיהא בשר התאוה מטמא את הידים אמרו אין לוקחין חיה לבשר התאוה אבל לוקחין עוף לבשר התאוה ז) ר' אלעזר בן יהודה אומר איש [ד] אבלים אף (טז) העוף [ה] לבשר התאוה שכל הגת שנעשה ע"ג בשר התאוה טמאה לקודש וטהור לתרומה : ח הלוקח חבית בירושלים פתוחה צריך לאכול

הגהות הגר"א (ח) שבגומות : (ט) בארץ ובתוך ידו : (י) עד שלשה : (יא) בו : (יב) בו בין הוא בין : (יג יד) סופי : (טו) במעשרות ואסורין משום גזל ואם לאו ה"א מותרין משום גזל ופטורין מן המעשר : (טז) מתרומה : (יז) עטונים של זיתים : (יח) ואומר : (יט) דור : (כ) העומד רשבג"א כל שאין בו אלא קליפה אחד : (כא) איזה הוא בצל של רכפה כל שעוקצו נמעך לתוכו : (כב) בהם צורות : (כג) הקרקס ואלו הן הקרקס שעוקציהן מועטין ולקיטתן : (כד) הקטנין והן : (כה) וזרע קוצה וזרע ביקייא : (א) להתעשר : (ב) של חולין : (ג) חויזית : (ד) לסימן : (ה) מרור : (ו) ולא על מטבע של מלכים ראשונים : (ז) עליהן : (ח) של : (ט) היוצאין : (י) כאן : (יא) של בבל : (יב) בניסטרא : (יג) פירות שיש לו בתוך ביתו מחוללין על מעות הללו ואם אמר : (יד) כיוצא בו : (טו) אמר כן לא אמר כלום : (טז) לא בשר :

נוסחאות כ"י

א) בינו לבין אחר : ב) העומר : ג) כל שעוקצו מעוך : ד) הקיפין : ה) שהן : ו) והן כאן : ז) אובליים אומר :

אור הגנוז

[ד] אסופת : [ה] אסיפת ענבים ומשמר וכו' : [ו] וכן לא יתן אדם לשכנתו תבשיל לבשל ועיסה לאפות לו אלא אם כן יודע שקוצה לו חלה ועושה בטהרה וכן בת לוי וכו' : [ז] דוד : [ח] נסין :

מעשר שני פרק א [א] על : [ב] חית : [ג] ממונות בקצטרא ובהר המלך : [ד] איש אבלין : [ה] לא לבשר תאוה שכן הגת שנעשית ע"ג בשר תאות טמאה לקודש וטמאה לתרומה :

חסדי דוד

למעטן כו'. כפי מה שנראה מהסוגיא דירושלמי כתובה כאן בטעות וכצ"ל אמר לכן ר"א אע"פ שאינו מחזירן למעטן הזה הרי הוא מחזירן למעטן אחר וקאי אמתני' ג' פ"ד דקתני הנוטל זיתים מן המעטן טובל א' א' במלח ואוכל ואם מלח ונתן לפניו חייב רא"א מן המעטן הטהור חייב וממעטן הטמא פטור מפני שמחזיר את המותר ועמ"ש ע"ז בירוש' : **אמר** רבי שמעון בן גמליאל מודין ב"ש וב"ה כו'. עי' בירושלמי דדמאי דשם הובאה בגירסא אחרת ושונה : **הלוקח** שדה ירק בסוריא עד שלא בא לעונת המעשרות חייב משבא לעונת המעשרות מלקט כדרכו ופטור כצ"ל וקאי על מ"ה פ"ה דקתני בסתמא וקמ"ל דסברת ר"ע היא ורבנן פליגי ומחייבי : **איזהו** שום כו'. כל הני נזכרו במתני' בשלהי מכילתין בסתמא והכא אתי לפרושינהו ומייתי לה בירושלמי אלא שיש שם שנוי נוסחאות ע"ש :

מעשר שני פרק א אין מוכרין כו'. משנה היא ברפ"א והתוספתא מוסיפה ואין מהרהינין אותו והבבא שאח"ז מפרש החילוק בין ממשכנין ובין מהרהינין. ובסיפא נ"ל ולא ילוה אותן להתעשר וכו' וכ"כ הרמב"ם בפ"ג : **כיצד** אין ממשכנין אותו לא יכנס לביתו וימשכנו. הנה מה"ת הוא אסור לבוא לביתו ולמשכנו וכאן ע"כ מיירי ע"י שליח ב"ד ולא בא כאן רק לפרש ההפרש בין ממשכנין ובין מהרהינין דמשכון הוא אחר הלואה ובעל כרחו והרהון הוא מדעתו : **אין** מחללין אותו לא על מטבע מורד כו' כצ"ל. ועי' בירושלמי ופירושו אם אחד מרד במלכות ועשה לו מטבע כיון דבודאי יפול שדוד אח"ז לכן אין מטבעו חשוב כלל ואין מחללין מע"ש עליו : **אין** מחללין לא על מעות שכאן בבבל ולא על מעות של בבל כאן אבל אם היה כאן והיה לו מעות בקסטרא ובהר המלך או שנפלה כיסו לבור וכו' כצ"ל והטעם כיון דשני מלכיות הן בבל וא"י ומקפידים זע"ז לכן אין מחללין : **לוקחין** חיה ועוף לבשר תאוה אבל לא לזבחי שלמים משגזרו וכו' ראב"י אים בבלי אוסר אף העוף וכו' כ"ג דנ"ל ובירושלמי דפרקין איתא בראשונה היו לוקחים בהמה לבשר תאוה והיו מבריחים אותם מע"ג המזבח חזרו לומר לא יקחו אפי' חיה אפי' עופות כו' ע"ש והיינו כסברת ראב"י דהכא : **הלוקח** חבית כו'. במשנה ג' פ"א איתא כדי יין סתומות כו' יצא לחולין ובמ"ד קתני פתוחות או סתומות כו'

מצפה שמואל

(מ) נדרים יג. וירושל' נדרים ספ"ד ה"י ופיאה פ"ו ודמאי פ"ג ג: (נ) פסחים ו: (ס) עי' ירושל' דמאי פ"ו הל"ב: יג. : (ע) ירושל' פ"ה נג. : (פ) שם ספ"ה : (צ) ירושל' שם ונדרים פ"ג ושבועות פ"ג הל"ת : (ק) עי' ירושל' נדרים פ"ו הל"א וספ"א דפיאה : (ר ש) שם רפ"ב דדמאי : (ת) שם פ"א מג : (א) עי' ירושלמי סוף מכילתין : (א) ירושל' פ"א : (*א) מיי' פ"ג מהלכות מע"ש הלי"ז וי"ת : (א*) מיי' שם הל"ב: (ב) ירושלמי שם: (*ב) מיי' שם הלי"ת: (ב*) מיי' שם: (*ב) מיי' שם הלט"ז : (ג) בבא מציעא מז: ירושלמי שם: (ד) שם ושם: (ה) ב"ק לז: ושם : (ו) שם ושם: (ז) ב"ק קטו.: (ח) שם: (ט) עי' ירושלמי פ"א ג :

מנחת בכורים

נשנת חייב : **יא** ה"ג הלוף שבגומא בורר גסה גסה דקה דקה בארץ ובתוך ידו פטור. כנוסחת הגר"א וטעמא דלא הוה קבע אבל כי בורר בתוך כלי הוה קבע : **יב** המפקיר שדהו. סתם בתוך ג' ימים יכול לחזור ומחויב במעשרות מפני הרמאין שהיו מפקירין שדות וחוזרין וזוכין ועושין הערמה כדי לפטור מן המעשר : יכול לחזור. מתורת הפקר : בין הוא בין אחר. גרסינן : אי"י לחזור. והיינו שזוכה בה מן ההפקר ולא חזר מן ההפקר בדבור ואין חילוק בין אם זכה בה הוא או אחר : ע"ג הפקר. שלו מותר לקשור בהמתו ולא הוה כזוכה מן ההפקר ופירותיו פטורין מן המעשר ויכול אחר לזכות : אבל לא ע"ג לקט. דהוה גזל עניים : אבל לא יהא עוקר וכו'. כנוסחת הגר"א והיינו בשדה שהפקיר אף שמותר להעמיד עליו בהמתו מ"מ לא יעקור בידים דאם עוקר הוה כחוזר וזוכה מן ההפקר : **יג** סופי תאנים. שמניחין אותן כך ואינם מתבשלות לעולם : ה"ג סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומדלעות בזמן שבעה"ב מקפיד עליהן וכו'. ה"ג לה בגמרא פסחים (דף ו' ב') וה"פ אם הן מגד עצמן הפקר אף שממילא משתמרין מחמת הדבר חשוב לא הוה שמור ופטורין מן המעשר דהוה הפקר אבל כשהן משתמרין מחמת עצמן בזה חייבין : **יד** אפילו. לא גרסינן וכן בנוסחת הגר"א ועיקר דינא דאם זרה התבן ומכרו לאחר להוציא ממנו החטים פטור מתרומה דתרומה כבר נתרמה בגורן ודעתו על שבלין הקטועין שלא נדושו לכן החטין פטורין מתרומה אבל במעשר חייבין : מודים ב"ש וב"ה. אף דס"ל לב"ה בפ"ו דדמאי דמותר למכור זיתים למי שאינו אוכל בטהרה דתלינן שיאכל קודש שיוכשר מ"מ כאן בהרבה תבואה דרגילין לעשות עיסה ויוכשר לטומאה לכן אין מוכרין אלא לחבר ולמי שאוכל בטהרה : העביט של ענבים. בזה הוכשרו מהמוהל היוצא מהן וכן במעטן של זיתים: חיטים מעט ובירושל' הגירסא שבלים. דאמרינן לעשות קליות קונה אותן ולא יוכשר לקבל טומאה : שנתמנו לו עטונים של זיתים. גרסינן כנוסחת הגר"א והוא אחר שהוכשרו במעטן ומקבל אותן ממי שאו"ג על הטהרות מחזיקין אותן בחזקת טמאים ואין להפריש תרו"מ מיניה וביה דגם התרו"מ בחזקת טומאה ומפסיד התרו"מ לכן מפריש מן טבל אחר שבתוך ביתו : ואומר גרסינן ולא גרסינן אם אמר : מעשר. של הזיתים הללו בדרום של הפירות טבל וצריך להפריש מעשר גם כן ומפריש מן המעשר תרו"מ : **טו** הלוקח. מן הנכרי דיש קנין לו בסוריא להפקיע מן המעשר : עד שלא באו חייב גרסינן דבידו נטבלו ונגמרו למעשר : משבאו לעונת המעשרות פטור. גרסינן : ומלקט כדרכו. ופטור אף על התוספות שניתוסף ברשותו : לפי חשבון. שניתוסף ברשותו : שאם מכר לו. הנכרי תבואה ולא גוף השדה לכ"ע פטור : **טז** בעל בכי. י"מ שכל האוכלו בוכה שחריף וי"מ על שם מקומו ומבואר במשנה דפטור מן המעשר שניכרין שהן מפירות חו"ל : כל שאין לו אלא דיר א'. כלומר שורה בגלים שלנו יש דרא לפנים מדרא שורה לפנים משורה : ה"ג רשב"ג אומר כל שאין לו אלא קליפה א' איזהו בצל של רכפה כל שעוקצו נמעך לתוכו רשב"ג אומר כל שאין לו ארם : שעוקצו נמעך. שעוקצו נתמעך לתוכו של בצל : ארם · ובגלים שלנו יש ארם : **יז** סקילקין. המבואר במשנה דפטורין מן המעשר : מששת ימי בראשית. שלא נברא שום דבר מרובע : שגלגליהן חדין. שעגול תוך שלהן חד ודקין : שאין בו צרור. שנקיים הם מעפר וצרורות מחמת שהן רעים ממעטין הצרורות כדי שיראו נקיים וטובים : מרובין. טרחת הלקיטה מרובה לפי שעוקציהן דקין: הקטנים שלמטה מהם גרסינן : דגם אלו פטורין מן מעשר והוא ביאור דברי ר"י במשנה דאמר אף הקטניות פטור ממעשר וכן אמר כאן ומבואר כאן הטעם שלמטה מהם כלומר כי נר"מ בקלקס דמבאר הטעם שעוקציהן דקין וטרחת לקיטתן מרובה כמו כן נר"י לקטניות שלמטה הן מן הקלקס כלומר קטנים מהם וכן משמע בירושלמי : כגון. מינים אלו נתנו חכמים סימן שהן מחוץ לארץ ולכן פטורין : לפי שיש כיוצא בהן בארץ ישראל. גרסינן ובסיפא גרסינן לפי שאין כיוצא בהן בא"י ולכן לא הוצרכו למנותן בכלל פירות דפטורין : **יח** הטעם. לידע חלוק בטעם אם הוא מא"י או מחו"ל או להבין בין בריח או במראה או בדמים היינו במקח דפירות חו"ל בזול יותר : הרוב. אם רוב פירות מין זה מא"י חייבין ואם לאו פטורין : מכל אדם בשביעית. אף מן החשודין למכור פירות שביעית דסתמן מן הפקר נינהו : ובקיא. מין ירק וזרעו אינו נאכל :

פרק א א מעשר שני אין מוכרין אותו. דרך מכירה כחולין והמע"ש יהיה קדוש ביד הלוקח להוליכו לירושלים אלא דרך חילול שמתחלל המעשר על המעות והמעשר חולין והמעות נתפסים בקדושת מעשר : ואין. ב"ד ממשכנים בשביל מלוה ממע"ש דאין שעבוד חל עליהן : ואין מהרהנין. בשעת הלואה ללוות על המעשר מעות דדמי למכירה : מחליפין. יין בשמן שהחליפין מכירה הוא : ולא שוקלין. דלמא לא יכוין משקל הזהב נגד המעשר ויוציא המעות לחולין ואיכא בזיון מעשר עי' שבת פכ"מ : להתנאות. שהשולחני יתראה עשיר בהמעות של מעשר דתשמיש חול הוא ואיקרי קודש: להתעשר בהן. כנוסחת הגר"א והוא להראות עצמו עשיר : שלא יעלו המעות חלודה. כשמונחין בלא תשמיש מותר להלוותן כדי שמושן דצורך מעשר הוא : **ב** מאתים. ואפילו מעות מע"ש אסור למכור במנה חולין דדרך לתת של חולין מועט משל מעשר דמעות מעשר צריך להעלות לירושלים : מפני שאין לו שמן. ודרך רמז הוא שמרמזו שצריך ליין ומותר מפני שלא נתחייב זה לתת שמן בלקיחת היין ולא הוה כשאר חליפין דמשמשך זה נתחייב כנגדו מה שפסק כמבואר בקדושין כ"ח ב' ובב"מ בר"פ הזהב : נמצאו מחליפין. תועלת ההחלפה נעשית ממילא ואין מחליפין לעבור על פדיון : ועושין טובה. כלומר הטובה נעשית מאליה דעותנים זה לזה מתנת חנם כמבואר במשנה א' (פ"א) : **ג** ציינית. מכה שתחת פרסת הרגל כמבואר בסוף פ' במה אשה : תזוית. כנוסחת הגר"א והיינו שלרפואה אסור להשתמש מע"ש דלא ניתן רק לאכילה ושתיה וסיכה כמבואר בקרא : **ד** אסימון. מטבע שאין בו צורה ויש מפרשים דיש בו צורה אלא שנפסלה כגון שפסלה המלכות דאין מתחלל אלא על הכסף דכתיב וצרת הכסף בידך דבר שניתן להוצאה מחמת הצורה : פרוטות קטנות · ניתנות במרחץ · לבלן לסימן שידע מספר הנכנסים אשר ירחצו במרחץ ולהכין להם מים : הכל מודים. אפילו ר' דוסא לפי שהם מעות פחותות ורעות (ב"מ דף מ"ז:) : **ה** מטבע מרוד. כדמפרש לקמן: כוזביות. של בן כוזיבא שמלך על ישראל שתי שנים ומחצה בכרך ביתר ונהרג כמבואר בגיטין ונפסלה מטבעתו : ולא על המטבע של מלכים הראשונים. כנוסחת הגר"א והיינו שאינו יוצא עכשיו : ולא על המטבע שאינו יוצא. כולהו משום מטבע שא"י נינהו ובכ"ג שא"י אין מחללין ובגמרא ב"ק (צ"ז ב) ליתא רק מטבע שא"י ומפרש מעות כוזביות ירושלמית של מלכים הראשונים : כוזביות וממעות ירושלמית · ואיכא דגרסי מעות כוזביות ירושלמית שהמטבע של בן כוזיבא היה בירושלים (רמב"י שם) : לא קנו עליהן. המעות לא נקנו בקדושת מעשר : היוצא. אף שהוא ממלכים הראשונים ולאפוקי מטבע בן כוזיבא או ירושלמית דא"י בהוצאה : מחללין. אף שא"י כ"כ בחריפות כמו מטבע של המלך של עכשיו כגון של מדינה אחרת כיון דאין המלכיות מקפידות זע"ז מחללין אף על המטבע שאינה ממדינה זו ואף שא"י במדינה זו יכול להביאם למדינה אחרת להוציאן אבל במלכיות מקפידות על מטבע של מדינה אחרת ואי משכחי מטבע של מדינה אחרת קפדי אהדדי אין מחללין : שכן. שכאן בירושלים : בבבל. כשהמעות והפירות בבבל דשם א"י ואף דממילא הולך לירושלים מ"מ אין מחללין דמיירי כשהמלכיות מקפידות ובתרי ואי משכחי מטבע זו קפדי. לכן אף דאית ליה דרך ממילא אין מחללין : מעות שבבבל כאן. גרסינן דכיון דא"י בהוצאה בירושלים לא מהני חילולו ומיירי בשגברה מלכות רומי על ירושלים דאכן לא יכולין לתקן שיוציאו כשהמטבע בירושלים דבמלכות תליא מלתא אבל כשהיה יד ישראל תקיפה תיקנו דיוציאו כל המטבעות בירושלים ומחללין מע"ש על כל מיני מטבעות : היה כאן. בירושלים והיו לו מעות בבבל אף דאינו ברשותו מ"מ מחללין דאין זה בכלל מעות שאינם ברשותו דחזי לקנות בהמה בבבל ולהביאה לירושלים : בקיסטרא. מקומות רחוקין מירושלים ויצטרך להוצאות מרובות שיביאנו לירושלים והוצאה מרובה על השבח : או שנפל כיסו לבורו. גרסי' כנוסחת הגר"א ואינו יכול להוציאן משם וביכול להוציאן משם מיבעיא בירושלמי אי מחללין : **ו** ה"ג מי שבא בדרך ובידו מעות ואנס כנגדו לא יאמר הרי פירות שיש לי בתוך ביתי מחוללין על מעות הללו כנוסחת הגר"א וכן הוא בגמרא : דבריו קיימין. ביכול להציל ע"י הדחק לכן לכתחילה לא יאמר ובדיעבד מחולל אבל בא"י להציל כלל דבריו בטלין ואם יכול להציל בריוח יאמר לכתחלה : אסור. כלומר שאינו מוציא מידי טבל וכן בנוסחת הגר"א לא אמר כלום דכיון דאזלי לאבוד הוה כאינו ברשותו דאין מחללין על המעות האלו כמבואר לעיל : **ז** לוקחין. במעות מעשר : תאוה. לישנא דקרא כי תאוה נפשך לאכול בשר וכל בשר שאינו לקרבן נקרא בשר תאוה ומותר להוציא מעות מעשר לתאוה כמבואר בקרא בכל אשר תאוה נפשך ומבואר במשנה ב' בפ"א דלוקחין חיה לתאוה כיון דלא חזי לשלמים אבל בהמה רק לזבחי שלמים (ועיין שם ברע"ב) : אין לוקחין חיה. דכל שמטמא אין ניקח במע"ש דאסור לגרום טומאה למע"ש ובקרא כתיב לא בערתי ממנו בטמא : עוף. דלא גזרו על טומאת ידים בעוף : ה"ג בנוסחת הגר"א ר"א בן יהודה אומר אף לא בשר עוף לתאוה : טמאה לקודש. אף דטהורה לתרומה ומעשר קיל מתרומה כמבואר ביבמות פ' הערל מ"מ כיון דשם טומאה עליו לקודש אין לקנותו בדמי מעשר : **ח** פתוחה. ואין הקנקן טפלה לסיין לכן אף שהיין נאכל הקנקן נשאר בקדושתו ואינו יוצא לחולין לכן צריך לאכול נגד הקנקן ממעשר ולא נפדה הקנקן ויצא לחולין: מוריים. ציר דגים :

א"נ

כנגד הקנקן סתומה אין צריך לאכול כנגד הקנקן (י) בד"א בשל יין (*י) אבל בשל ציר (יז) חומץ ושל מוריים ושל שמן ושל דבש בין פתוחה בין סתומה אין צריך לאכול כנגד הקנקן: ט (יח) (א) [ו] ריתבאות (כ) של תמרה (*כ) *ותורסות של תמרה אין אוכל כנגדן אם היו קופות הרי זה אוכל ושאר כל הדברים אין אוכל כנגדן] לא כנגד החרצנין ולא כנגד הזגין ולא כנגד הגפת: י הלוקח צבי (יט) בירושלים (ב) א"צ לאכול כנגד [ז] העור שחוט צריך לאכול כנגד [ח] העור: יא (ל) אין משכירין בתים בירושלים מפני שהן של שבטים ר"א (ג) בר"ש אומר אף לא המטות (מ) עורות של קדשים בעלי אושפיזין באין ונוטלין אותן בזרוע: יב (*ל) לולבי הזרדין והחרובין עד שלא ימתיקו אין נקחין בכסף מעשר משימתיקו נקחין בכסף מעשר אבל הלוף והחרדל והתורמסין ושאר כל הנכבשין (נ) בין משימתיקו בין עד שלא ימתיקו נקחין בכסף מעשר: יג (כא) [בנות] (ס) חריע נקחות בכסף מע"ש (ד) ואין מטמאות טומאת אוכלין [חלות חריע] א"ר יוסי בא רבי יוחנן בן נורי אצל חלפתא אמר לו (ע) חלות חריע מה הן שילקחו בכסף מעשר אמר לו לא ילקחו אמר לו אף אני אומר כן אלא שעקיבא אומר (כב) [ילקחו]: יד (*ע) קור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלין [כפניות נקחות בכסף מעשר ומטמא טומאת אוכלין] רבי יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שניקח בכסף מעשר כפניות הרי הן כפירות לכל דבר אלא שפטורות מן המעשרות ר"ש אומר משום ר"א (*פ) כרכום אין ניקח בכסף מעשר לפי שאין בו טעם אלא למראה א"ר יהודה בן גרוש (כג) [מפני] ר"א של בית אבא היו (כד) [מוכרין ציר בירושלים [ט] אי נמי אמר שמא דגין מוכרין עמו]: טו (פ) הלוקח בהמה לזבחי שלמים בשוגג יחזרו דמיה למקומן במזיד תעלה ותאכל במקום בזמן הזה תמות א"ר יהודה בד"א בזמן שמתכוין ולקחה מתחלה לשום שלמים אבל במתכוין להוציא מעות של מעשר שני לחולין בין בשוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומן (צ) אם היתה בהמה בעלת מום בין בשוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומן אם היו פירות טמאין בין בשוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומן: טז לוג יין שנפל לתוכו לוג דבש והרי בו ב' לוגין השבח לפי חשבון תבשיל של מעשר שני שתבלו בתבלין של חולין השבח לפי חשבון ושל חולין שתבלו בתבלין של מעשר שני אל יוציא מעשר שני שלו לפדיון קפלוט של מעשר שני ושל חולין (כה) [שניתבלו] זה עם זה השבח לפי חשבון: יז היתה לו עיסה של מעשר שני ואפאה השבח (כו) [לפי חשבון] ניפלה הפת ונקרה התבשיל הפגם לשני בורר את החטים וטוחנן ומרקידן דיים שיפדה כשער החטים ר' יוסי אומר (ק) מקום שמחשבין את ההוצאה פודין את החטים ואין פודין את [י] הכברות מקום שאין מחשבין את ההוצאה אף פודין את [יא] הכברות: יח שמן של מע"ש וראשי בשמים של חולין שנתערבו השבח לפי חשבון זה הכלל אמר ר' יוסי (ר) כל המותיר במדת שבחו ניכר השבח לפי חשבון לא הותיר במדת שבחו ניכר השבח לשני:

פרק ב

א (א) תלתן של תרומה שחפה בה בת כהן ראשה אין בת ישראל רשאי לחוף אחריה אבל (*א) מעגנת (א) [בה] בשערה: ב (ב) תלתן של מעשר (ה) יאכל צומחניות של תרומה ב"ש אומרים כל מעשיה בטהרה וב"ה אומרים כל מעשיה בטומאה חוץ מחפיפתה דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר ב"ש אומרים כל מעשיה בטהרה חוץ מחפיפתה וב"ה אומרים כל מעשיה בטומאה חוץ משרייתה: ג כרשינין של מעשר שני יאכלו צמחונין של תרומה ב"ש אומרים (ג) שורין בטהרה ושפין (ג) ומאכילין בטומאה [וב"ה אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה] דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר ב"ש אומרים שורין [א] ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובית הלל אומרים כל מעשיהן בטומאה א"ר יוסי זו משנת ר"ע לפיכך הוא אומר יתננו לכל כהן וחכמים לא הודו לו: ד אין שורין תמרים להוציא מהן שכר תמרים ולא צמוקים להוציא מהן מי צמוקים אבל שוחקן ועושה אותן טרימה בתבלין מותר מפני (ג) (*ג) [שמלאכתן] צורר את התבלין ונותנן לתוך התבשיל (ד) אם בטל טעמן מותרין ואם לאו אסורין: ה (ד) אין עושין את היין אלונתית ואת השמן ערב [ב] סך את השמן ואין סך יין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה יין וחומץ אין דרכן לסיכה: ו מעות חולין ומעות הקדש (ה) שנתפזרו מה שלקט לקט להקדש אחד מעות במעות פירות בפירות רמונין ברמונין וכל דבר (ס) [שדרכו] ליבלל אבל דבר (ו) [שאין דרכו] ליבלל מה שלקט לקט לשניהם ומה שהותיר הותיר לשניהם: ז סלע של מע"ש ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות (ז) בן עזאי אומר (ו) בשתים סלע של חולין ושל הקדש שנתערבו בורר את היפה שבהן ואומר אם הקדש הוא הרי הוא הקדש ואם לאו הקדש בכל מקום שהוא מחולל על זה ושניה הרי היא מותרת וסלע של מע"ש ושל הקדש (ח) [ג] בכל מקום שהוא מחולל על זה נוטל את השניה ומחלל את המעות עליה [ד] סלע של מע"ש ושל חולין ושל הקדש שנתערבו [מביא בסלע מעות ואומר (ז) סלע של מעשר שני בכל מקום שהוא מחוללת על המעות האלו] בורר את היפה שבהן ואומר אם הקדש הוא הרי הוא הקדש ואם לאו הקדש בכל מקום שהוא מחולל על זה נוטל את השניה ומחלל את המעות עליה ושלישית הרי זו מותרת (ח) מפני שאמרו מחללין נחושת על הכסף וכסף על הזהב כסף על הנחושת מדוחק אבל לא זהב על הכסף (ט) ר"א ב"ר שמעון אומר כשם שמחללין כסף על נחושת כך יחללו זהב על כסף אמר לו רבי מפני מה מחללין כסף על נחושת שכן מחללין כסף על הזהב

הגהות הגר"א (יז) ושל: (יח) חורש של תמרה א"צ לאכול כנגדו קופות אם היו דרוסות של תמרה אין אוכל כנגדו ושאר כל הדברים אוכלין כנגדן ואינו אוכל: (יט) חי: (כ) לפיכך: (כא) חלות: (כב) שילקחו: (כג) דן לפני: (כד) לוקחין ציר בכסף מעשר א"ל שמא קרבי דגים מעורבין בו: (כה) שנתבשלו: (כו) לשני: (א) שערה: (ב) בטהרה: (ג) שכך הוא מלאכתו: (ד) אם נפל לקדירה אחרת: (ס) שאין דרכו: (ו) שדרכו: (ז) ואומר סלע של מע"ש בכ"מ שהיא מחוללת על מעות האלו: (ח) שנתערבו בורר את היפה שבהן ואומר אם הקדש הרי הקדש ואם לאו הקדש:

אור הגנוז

[ו] דיתבאות וכו': ופוטליאות ודרוסות וכו': [ז] העיר: [ח] העיר: [ט] א"ל מי אמר שמא דגים מוכרים עמו: [י] הכברות: [יא] הכברות:

פרק ב [א] ושפין: [ב] ואם עשה את היין אלנטית ואת השמן ערב סך את השמן וכו': [ג] שנתערבו מביא בסלע מעות אומר סלע של מעשר שני בכל מקום שהוא מחוללת על מעות האלו בורר את היפה שבהן ואומר אם הקדש הרי הוא הקדש ואם לאו הקדש בכל מקום שהוא ומחולל על זה נוטל את השנית ומחלל את המעות עליה: [ד] על מעות:

נוסחאות כ"י

א) דורכאות: ב) חי צריך כו' שחוט א"צ כו': ג) בר"צ (וכ"ה ביומא י"ב): ד) ומטמא: ס) שני:

חסדי דוד

לא יצא לחולין. ובזה התוס' לפרש מהו ענין יצא ולא יצא ותו אשמעינן דאין החילוק זה אלא ביין דהקנקן חשוב ואינו בטל אבל בשאר משקין לעולם הכלי בטל לגבי מה שבתוכו: הלוקח צבי כו'. במשנה ד' קתני שלוקח חיה לבשר תאוה לא יצא העור לחולין וס"ד דבכל גוונא קאמר הלכך פי' בתוס' דהיינו דוקא בלוקח חי אבל לוקח שחוט אין בטל העור לגביה דהו לא הוה שומר שאין הבשר צריך לעור ואע"ג דאין לוקחין חיה לבשר תאוה נ"ל או דהאי תנא פליג על זה או דמיירי קודם הגזירה: בנות חריע כו' חלות חריע אמר ר"י בא ריב"ן אצל אבא חלפתא כו' כנ"ל ופי' חריע הוא כרכום הטוב מפרש לקמן ועי' במ"ה פ"ג דעוקצין וברמב"ם ע"ז: אר"י בן גדיש לפני ר"א של בית אבא היו לוקחין ציר בירושלים א"ל שמא קרבי דגים היו מעורבין עמו כנ"ל. וכ"ה בעירובין כ"ד ומה דכלל לעיל בהלכה א' ציר בהדי שאר משקין או דמיירי בשקרבי דגים מעורבין עמו או דסבר כריב"ג:

פרק ב תלתן של תרומה שחפפה כו' אבל מעגלת כו'. הך מתניתא כבר איתנייה לעיל בפרק בתרא דתרומות ותנא הכא לפרושי מ"ב דפ"ב פלוגתא דר"ש וחכמים: תלתן של מעשר כו' בש"א כו'. הגירסא שלפנינו משובשת היא ועיין בר"ש גירסא אחרת וגם היא לא נכונה אבל גירסא האמתית היא בתלתן בש"א כל מעשיה בטהרה דחשבי ליה ככל שאר אוכלין וב"ה א' כל מעשיה בטומאה חוץ משרייתה ובכרשינין גרסי' בש"א שורין ושפין בטהרה וב"ה א' שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה דר"י ר"מ א' בש"א שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה וב"ה א' כל מעשיהן בטומאה [וכ"ה בכ"י]: אין שורין תמרין וכו' עד יין וחומץ אין דרכו לסיכה. כל הך מתניתא שנויה לעיל לענין תרומה בפ"ט דתרומות וכן לענין שביעית בפ"ה דשביעית וטעמא דכלהו תלתא משום דאקרי קדש ואסור לפסידן: סלע של מעשר שני כו'. היינו משנה ו' בפ"ב והכא הוסיף סברת בן

מצפה שמואל (י) עי' ירושלמי ספ"ג: (*י) מיי' פ"ח הל"ט: (כ) ירושלמי פ"א ג: (*כ) שם פ"א הל"ד: (ל) מגילה כו: (*ל) מיי' פ"ו הל"ח: (מ) עי' ירושלמי שביעית פ"ז יב. ועי' ירושלמי עירובין פ"ג הל"ד וחגיגה פ"ג הל"ד: (נ) עירובין כח: (ס) עי' פ"ג דעוקצין: (ע) עירובין כח: וירושלמי שביעית פ"ד ז: (*ע) פ"ז הל"י: (פ) עי' קידושין נה וירושלמי ספ"א ותוס' קידושין נה: ד"ה אין ושם ט ד"ה במזיד: (צ) כן הובא בתוס' שם ולפי שאינו ראוי להקרבה לכן קנסו אבל בתרומה לא ולר"י אף בבפ"מ מחללינן כמבואר בתוס' שביעית פ"ז ע"ש בתוס': (ק) עי' משנה רפ"ד: (ר) עי' ירושל' פ"ב ד. וביצה פ"ה: (א) עי' ירושל' שם: (*א) כד"ס מעגנת וס"א מעגלת: (ב) ירושלמי שם: (ג) עי' חלה פ"ד יא: (*ג) עי' ירושלמי רפ"א דתרומות: (ד) עי' ירושל' פ"ב ג. ושביעית פ"ח: (ה ו) עי' ירושלמי פ"ג ד: (ז) עיי' ירושלמי שקלים פ"ב הל"ב לענין תערובות שקלים: (ח) ב"מ מה. פ"ג ד: (ט) ירושלמי שם:

מנחת בכורים

א"צ לאכול. אף בפתוחות הקנקן טפל דאין דרך למכור כל אלו בלא הקנקן: ט ס"ג חותל של תמרים א"צ לאכול כנגדו וכס"ג הגיה הגר"א והוא הסלים שמניחין בו תמרים דטפל לתמרים ולא כן בקופות דאינם טפלין לתמרים: ס"ג כנוסחת הגר"א קופות אם היו דרוסות של תמרה אינו אוכל כנגדו ושאר כל הדברים אוכל כנגדן וס"ה בקופות גדולות בתמרים שנדרסות בהקופות הקופה בטלה להתמרים לכן א"צ לאכול כנגדן אבל בשאר קופות מאחרי פירות אין הקופה בטילה ולכן א"י לחולין באכילת הפרי וצריך לאכול מעשר נגד דמי הקנקן ואז יצא לחולין: ס"ג ואינו אוכל לא נגד החרצנים וכו'. חרצנים הוא הקליפה מפרי הזגין הוא גרעיני הפרי הגפת הוא פסולת של בית הבד של שמן שהוא כגוש יחד כמבואר בר"ש במה טומנין וכל אלו הוא כפרי עצמה וטפלין לה לכן אינו אוכל כנגדן: י צבי. לבשר תאוה: כנגד העור. דטפל לבשר באינו אומן שאינו צריך העור לאומנתו: שחוט. העור בפ"ע היא וא"י לחולין אא"כ אוכל כנגדו שכשלוקחין שחוט אומדין העור בפ"ע כדרך שמוכרין והלוקחין והוה כקונה עור בפ"ע: יא אין משכירין בתים. לעולי רגלים ברגל אין ליקח שכר מהם דשייך לכל השבטים ואין קנין לאנשי ירושלים בהבתים: המטות. כיון שהקרקע אינה שלהם אין כח בידם להשכיר המטלטלים שעל הקרקע דבמה יקנו דמטלטלין אינם נקנין אלא במשיכה ואין דרך למשוך המטות או להגביה אותן ומ"מ בעד המטלטלין לוקחין עורות קדשים של תודה ושלמים השייך לבעלים דכן דרך אושפיזא להניח העור לבעלים ולכן כאן נוטלין בזרוע: יב שלא ימתיקו. דלא הוה פרי: בין עד שלא ימתיקו. דחזי לכבוש: יג חלת חריע. גרסינן כנוסחת הגר"א מין עשב אשר משתמש לטעמו ולא ממשו לאכילה: חלות חריע. לא גרסינן: יד קור. הוא הגדל סביב הדקל ומתחלתו רך ונעשה קשה וכשהוא רך חזי לאכילה ע"י טיגון ובישול וניקח בכסף מעשר כמו בהמה דלא חזי אלא ע"י בישול אבל אינו מטמא טומאת אוכלים דכל זמן דלא תקנוה לאו אוכל הוא: כפניות. מין תמרים רעים שלא נתבשלו כל צרכן: ה"ה כעץ לכל דבר. לענין ברכה דלא מברכינן בפה"א ולת"ק מברכינן בפה"א: כפניות ה"ה כפירות. הואיל וראוי למתקן ע"י האור ול"ד לקור דשם צריך טיגון ובישול אבל בכפניות ראוי למתקן ע"י האור בנקל חשוב אוכל אף קודם מיתוק: היו לוקחין ציר בכסף מעשר וכו'. כנוסחת הגר"א יעו"ש וכן הוא בגמרא עירובין (כ"ז א') וס"ל דציר לא דמי למים דשומנא דפרי הוא ומוריים דמבואר לעיל הוא ציר דגים קטנים שמעורב בהו דגים קטנים: טו הלוקח בהמה. לכתחילה אין לוקחין בהמה חוץ לירושלים שמא תכחש מחמת טרדת הדרך א"נ דכתיב ונרת הכסף בידך על דבר צורה מחללינן (רש"י). וי"מ משום דגזרינן שמא יגדל מהן עדרים ואתי לידי תקלה וכי לקח בדיעבד אם לא ידע הלוקח שהמעות מעשר הן חוזר המקח דאדעתא דהכי לא לקח דטריחא ליה מילתא להוליכה לירושלים ויותר הוה ניחא ליה במעות דלא טריחא ליה כולי האי לאמטוייהו לירושלים: במקום. בירושלים כדכתיב אל המקום אשר יבחר ה': ולקחה. הלוקח שתתפס הבהמה בקדושת שלמים והמעות יצא לחולין: לחולין. שלקחה לאכלה חוץ לירושלים והיינו מזיד שידע שהוא של מעשר ומ"מ הוציא לחולין: בין שוגג. בין אם היה שוגג שלא ידע שהמעות מעשר הן והוציאן לחולין: בין מזיד. והיינו מתכוין דלעיל: למקומן. בשוגג משום דמקח טעות הוא ובמזיד קנסינן למוכר שהוא עיקר הגורם לכן חוזר המקח וי"מ דלא מיירינן ברשיעי אלא שהתנה הלוקח עם המוכר שהמעות יהו נתפסים בקדושה אבל המוכר והבהמה תהיה חולין והייתו שמוציא המעות לחולין שהדבר שקונה ממנו חולין המה ולא יחזרו דמים למקומן שהמוכר לא ישמע לדברי הלוקח דקסבר כיון דמסר לו בהמה הראוי להתחלל אין להלוקח להפקיע קדושת מעשר מהבהמה והמעות יוצאות לחולין אבל המוכר ולא ישמע לו המוכר להעלות המעות לירושלים לכן יחזרו למקומן (תוס' קידושין דף נ"ו ד"ה אבל): בע"מ. דאינו ראוי לקרבן ואין לוקחין בהמה במעות מעשר אא"כ ראוי לשלמים כמבואר במשנה ג' פ"ק דמכלתין ולכן קנסו דיחזרו למקומן אף במזיד וקנסוה למוכר דלאו עבירה גבי אלא חורת גנב והוא הגורם: טז ב' לוגין. א' של מעשר וא' של חולין אז השבח שהשביח אא"כ לפי החשבון החולין שנתערב במעשר דכל שיש בו הותיר מדה השבח לשניהם וא"צ לאכול אלא כנגד המעשר לפי חשבון אבל אם לקח הדבש מתוכו ונשאר לוג יין של מעשר והשביח כיון שאין בו הותיר מדה השבח לשני לחוד: אל יוציא. כיון דאין בהם ממש לא שייך פדיון אלא מעלן לירושלים ואסור לאכול החולין חוץ לירושלים כיון שתבלין מע"ש נותנים טעם בהמעשר: קפלוט. מין ירק: יז ואפאה השבח לשני. גרסינן אף שאפה בעצים חולין כיון שאין בו הותיר מדה השבח לשני והפגם לשני ופודין כמו שהן שוין עתה: את החטים. של מעשר שני פודן כמו שהן שוין למכור בשוק והיינו בלא ברירה והרקדה: ר"י אומר. באם אפה ככרות מחטין מע"ש ורוצה לפדות עתה אם מחשבין ההוצאה נפדה כשער החטים שטרי ההוצאה שלו היה ואין השבח למעשר אבל במקום שאין דרך לחשוב ההוצאה הוא ליה כאלו קבל שיהיה הוצאתו נחשבת למעשר וצריך לפדות אף כנגד הוצאה וכ"ש דפליג על הת"ק בבורכן והרקידן דפודהו כמו שהן עתה: יח השבח לפי חשבון. די"ש בו הותיר: המותיר במדת שבחו. בהשבח שהשביח ניכר המותר שניתותר המעשר בתוספת החולין השבח לחשבון אבל אם אינו ניכר המותר אף שיש בו שבח השבח לשני וכן ס"ל ר"י בירושלמי אבל ר"ל ס"ל דבעינן טעם שבחו ניכר אף שאין בו הותיר מדה מ"מ השבח לחשבון ובפת כ"ע מודו דאין בו ממש ואין שבח עצים בפת:

פרק ב א תלתן. אינו ראוי לאכילה למקצת ב"א ומ"מ תרומה נוהגת בו ומותר לבת כהן לחוף ראשה בזה וקמ"ל דאף שכבר חפה בת כהן ראשה ואינו ראוי לאכילה עוד אסור לבת ישראל לחוף: אבל מעגנת שערה. בשער הטפות ואיכא דגרסי מגגנת והיא היא: ב צמחוניות. כשהן עדיין לחין ורוקין ולא ימתין עד שיתייבשו דאינו ראוי לאכילה אבל תרומה נאכלת בין צמחונים בין יבשים: כל מעשיה בטהרה. אף שאינה נאכלת אלא למקצת בני אדם מ"מ נוהגת בטהרה כדי שידעו שהם תרומה ולא ינהגו קלות ראש להאכילה לזרים: חוץ מחפיפתה. ויכולה לחוף בלא נט"י: חוץ משרייתה. שאם שורין אותה בלא נט"י שרייתן מכשרתן לקבל טומאה והיא מטמאה מיד בידים ואסרו זה בלבד כדי שידעו שהיא תרומה וכן מבואר במשנה ג' פרק ב' וקמ"ל הכא פלוגתא דר"מ ור"י: כרשינין. אינו מאכל אדם אלא מדוחק בשעת רעבון: צמחונים. כדלעיל בעוד שהן לחים ולא נתייבשו ולא ימתין עד שיזקינו ולא יאכילם לבהמה דמע"ש לא ניתן אלא לאכילת אדם וכל מעשיה בטהרה וכשנטמאו פליגי בה ר"ע וחכמים במשנה ד' פ"ב אי נפדה בירושלים דלרבנן נפדה ולר"ע אסור לפדותן אלא נתחלק לעיסות טהורות פחות פחות מכביצה וזהו במעשר דלא ניתן אלא לאכילה אבל תרומה איפליגי בה ר"י ור"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה: ה"ג בש"א שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה וב"ה אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה דר"י ר"מ אומר בש"א שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה וב"ה אומרים כל מעשיהם בטומאה שורין הוא להכשירן לאכילה שפין הוא על הבשר וי"מ ששפין כותשין אותן לאכילה ופלוגתא דב"ש וב"ה מבואר במ"ד פ"ב ואתיא כר"י אליבייהו ומאכילין אף לבהמה בתרומה דקנין כספו הוא וטעמא דשמירת טהרה כדי שידעו שניתנין לכהן חבר ולא לכהן ע"ה ולכן אמר זו משנת ר"ע דלב"ה כל מעשיהן בטומאה ובאמת נותנין לכל כהן שירצה: ד אין שורין. דחזי לאכילה בעינייהו ואסור לשנותן לעשות מהן משקה: טרימה. מאכל כתוש ואכתי אוכל הוא ולכן שרי: בתבלין. שצריך למלאכתו לתקן המאכל ומותר: צורר את התבלין. של מ"ש ונותן לתוך קדרה מ"מ הטעם יוצא מהן אף שמאבד את התבלין אפ"ה מותר דלטעמא עבידא: אם בטל טעמו. בקדרה הראשונה מותר לקדרה שניה ואם לא בטל כיון שנ"ט בקדרה שניה אוסר של חולין: ה אלונתית. יין ישן ומים צלולין ואפרסמון והוא לצנן לאחר רחיצה ואינו דרך מאכל לרוות הגמאון: ערב. שמערבו בבשמים והוה כמאבדו: סך. הוא שמן שדרכו לסיכה כדמפרש ואזיל: ו לקט להקדש. המפוזרין אמרי' שמא של הקדש הוא ומשלים של הקדש ומתנה ואומר אם הקדש הוא טוב אם לאו תהא מחולל של הקדש בכ"מ שהן על מעות שללו: ה"ג בדבר שאין דרכו ליבלל. אלא כל דבר בפ"ע אמרינן שמא של הקדש הוא אבל אם דרכו ליבלל ונבללו ביחד א"א לומר שמא כולן של הקדש לכן אמרינן לפי חשבון כגון במנה ומאתים אמרינן שליש לזה ושני שלישים לזה וכן במאה יתירים לא אמרינן דהכל של חולין אלא הוה שבח שהשביחו ושייך לשניהם: ז מעות. קטנות ומחלל את הסלע המעורב של מעשר איזה שהוא על המעות ונמצאו שניהם חולין ואח"כ מחלל המעות על הסלע היפה שבשני הסלעים לפי שאין מחללין כסף על נחושת אלא מדוחק ולא שיתקיים כן אלא חוזר ומחללם על הכסף ואסור ליטול א' מהם ולחלל על הב' ממ"נ דגזרינן דילמא אתי למשקל בלא תנאי ויוציאם לחולין: בשתים. יחלל הב' סלעים על מעות של נחושת כדי שיחללם שוב על הכסף ולא יניחם כך בלא חלול שאין מחללין כסף על נחושת כדלעיל: ואם לאו: ולא גזרינן בהקדש כמו במעשר דלא אתי לזלזולי בהקדש: ה"ג סלע של מ"ש ושל הקדש שנתערבו וכו' כנוסחת הגר"א: נוטל את השניה. שמתחלה חלל א' של מעשר כ"מ שהוא על המעות ושל הקדש חלל בממ"נ אח"כ כשברר היפה להקדש נשאר הסלע השני חולין שהרי כבר חללה על המעות ואח"כ מחלל המעות על הסלע השניה לפי שאין מחללין כסף על נחושת כדלעיל: את השניה. שבירר א' להקדש והמע"ש כבר חלל על המעות ונמצאו שניהם של חולין מחלל המעות על סלע א' והוה מעשר נמצא הג' מותר: מפני שאמרו. הא דאין מחללין הסלע על המעות שישאר קיים כך: מחללין נחושת על הכסף. ואיכא דוכתי דלא מסגי פריטי והוה נחושת פרי וכספא טבעא וגם חשיבי לכן מחללינן: וכסף על נחושת. באתרא דמסגי פריטי והוה נחושת טבעא אבל אין מחללין אלא מדוחק כשיש צורך בדבר כדלעיל דשלא מדוחק לא מחללינן שהפרוטות

[לא] יחללו זהב על הכסף שאין מחללין זהב על הנחושת (ט) (י) ר"א ברבי שמעון (י) [אומר] מעשר שני של זהב מחללין אותו על המעות שבירושלים (כ) בד"א בשל [דמאי אבל בשל] ודאי (יא) [הרי זה אסור אף בדמאי מחללין אותו אוכלין על אוכלין]: ח מעשר שני [ס] של זהב שעשאו כלים אין לו פדיון אם היה של כסף הרי זה מותר (*כ) מעשר שני של דמאי שנתערב בשל ודאי יאכלו כחמור שבהן: ט חומר בהקדש שאין במעשר שני ובמע"ש שאין בהקדש הקדש מתחללת על הכל מעשר שני אין מתחלל אלא על המעות בלבד הקדש (יב) [אין עולה מכאן ואין מע"ש עולה מכאן ואילך ושלא מכאן ואילך] הקדש נכנס לירושלים ויוצא מע"ש נכנס לירושלים ואין יוצא (יג) חומר במע"ש (יד) [מבהקדש] שמע"ש קונה את הקנקן (ל) אוסר דמיו ועירוביו ספק עירובו כל שהוא (מ) אסור לאונן וטעון (טו) [חומש] וטעון וידוי ולא הותר לאכילה אלא בפדיון ואין מדליקין בו את הנר משא"כ (טז) [בהקדש חומר בהקדש שההקדש חל על הכל ומועלין בו ולא הותר לאכילה אלא בפדיון משא"כ במע"ש]: י (נ) רמ"א אין מחללין כסף ופירות על הכסף (*נ) אא"כ יש עמו פרוטרוט וחכמים מתירין רבי יעקב אומר משמו שלשה דינרין כסף ודינר (יז) [ה' מעות וה' פירות] ר"ש בן אלעזר אומר שמאי הזקן אומר יניחנה בחנות ויאכל כנגדה: יא (*נ) היו לו שתי מגורות אחת של תרומה ואחת של מעשר שני ומצא ביניהן פירות (ס) קרוב לתרומה יפלו לתרומה (יח) למע"ש [ו] יפלו למעשר שני מחצה על מחצה מטילין אותו לשני הומרין (ע) ר' יוסי א) ב"ר יהודה אומר (*ע) תיבה שנשתמשו בה חולין ומעשר שני ומצא בתוכה מעות אם רוב הניחו חולין חולין אם רוב הניחו מע"ש מע"ש אמר להם רבי שמעון הרי שלמים שיש בהן חזה ושוק שהן אסורין לזרים ר"ש בן ב) יהודה אומר משום ר' יוסי (פ) כך אמרו ב"ה לבית שמאי אי אתם מודים (יט) בפירות שלא נגמרה מלאכתן (כ) [שאם יפדה מעשר שני שלו יאכל] בכל מקום אף פירות שנגמרה מלאכתן [שיכול להפקירן להוציאן מידי תרומה ומעשר תאמרו בפירות שנגמרה מלאכתן] כיוצא בהן אמרו להן (כא) [ז] [ב"ה לב"ש לא אם אמרת בפירות שלא נגמרה מלאכתן שאינו יכול לעשות [ח] להפקירן להוציאן מידי תרומה ומעשרות] אמרו להן בית הלל אף פירות שנגמרה מלאכתן יכול (כב) [לעשותן תרומה ומעשרות על מקום אחר ד"א אין חייבין תרומה ומעשרות אלא עד שירימו]: יב אילן (*פ) שעומד בפנים ונופו נוטה לחוץ (צ) יש למעשר שני שלו פדיון החזיר נופו לפנים אין למע"ש שלו פדיון היה עומד בחוץ ונופו נוטה לפנים אין למעשר שני שלו פדיון החזיר נופו לחוץ יש למעשר שני שלו פדיון: יג (ק) בתים שפתחיהן לפנים וחללן לחוץ פתחיהן לחוץ וחללן לפנים ב"ש אומרים אין פודין בהן מעשר שני כאילו הן מבפנים ואין אוכלין בהם קדשים קלים כאילו הן בחוץ וב"ה אומרים מכנגד החומה ולפנים כלפנים ומכנגד החומה ולחוץ כלחוץ א"ר יוסי זו משנת ר' עקיבא משנה ראשונה בית שמאי אומרים אין פודין בהן מעשר שני כאילו הן מבפנים ואין אוכלין בהן קדשים קלין כאילו הן מבחוץ וב"ה אומרים הרי הן כלשכות את שפתחה לפנים כלפנים ואת שפתחה לחוץ כלחוץ: יד (ר) לשכה בנויה בקדש ופתחה לחול תוכה חול וגגה קודש אוכלין בה קדשי קדשים ואין שוחטין בה קדשים קלים ואין חייבין עליה משום טומאה בנויה בחול ופתחה לקודש אע"פ שאין מקיימין כן תוכה קודש וגגה חול (ש) אוכלין בה קדשי קדשים ושוחטין בה קדשים קלים וחייבין עליה משום טומאה בנויה בקודש ופתוחה לחול ולקודש כולה קודש בנויה בחול ופתוחה לקודש ולחול כולה חול בנויה בקודש ובחול ופתוחה לקודש [ט] ולחול כגון בית המוקד תוכן וגגותיהן מכנגד הקודש ולקודש קודש ומכנגד החול ולחול חול (כג) [אם לאכילת קדשים (ת) הכל הולך אחר פתחה אם לענין טומאה מכנגד חומה ולפנים הכל הולך אחר פתחה]: טו היתה בנויה בחומת (כד) [ירושלים] אוכלין בה קדשי קדשים (כה) [ואין שוחטין] בה קדשים קלים היתה בנויה בחומת (כו) [עזרה שוחטין] בה קדשים קלים ג) ואין פודין בה מעשר שני: טז בית הבנוי בחומה רבי יהודה אומר כאילו הוא מבחוץ רש"א כאילו הוא מבפנים: יז (א) כל הלשכות כולן בנויות בקודש ר' יוסי אומר תחומי ארץ ישראל שבכתובים נידונין כחוצה לארץ ד) ר' אלעזר ב"ר יוסי אומר נידונין כארץ ישראל: יח (ב) מעשר שני שנכנס לירושלים ונטמא בין שנטמא באב הטומאה ובין שנטמא בולד הטומאה בין מבפנים בין מבחוץ בש"א הכל יפדה ויאכל בפנים ובה"א הכל יפדה ויאכל מבחוץ חוץ משנטמא באב הטומאה (כז) [י] דברי ר"מ ר' יהודה אומר בש"א הכל יפדה ויאכל בפנים חוץ מה שנטמא באב הטומאה בחוץ ובה"א הכל יפדה ויאכל בחוץ חוץ מה שנטמא בולד הטומאה מבפנים ר"א אומר נטמא באב הטומאה בין מבפנים בין מבחוץ יפדה ויאכל בחוץ נטמא בולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ יפדה ויאכל בפנים ר"ע אומר נטמא בחוץ בין באב הטומאה בין בולד הטומאה יפדה ויאכל בחוץ נטמא בפנים בין באב הטומאה בין בולד הטומאה יפדה ויאכל בפנים אמר ר"ש בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שנטמא באב הטומאה בחוץ שיפדה ויאכל בחוץ ועל שנטמא בולד הטומאה בפנים שיפדה ויאכל בפנים על מה נחלקו על שנטמא באב הטומאה בפנים ובולד הטומאה בחוץ שב"ש אומרים נפדה במקום ויאכל במקום וב"ה אומרים נפדה במקום ויאכל בכל המקומות: יט (ג) הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה רבי יהודה אומר יקבר אמרו לו לרבי יהודה מחמיר (כח) בטפילה יתר מן העיקר אמר להם מצינו שהחמירו בטפילה יתר מן העיקר שהתמורה חלה על בעל מום קבוע הקדש אין חל על בעל מום קבוע אמרו לו ממקום שבאתה מה להלן תמימין אין נפדין ובעלי מומין נפדין אף כאן טהורין לא יפדו טמאין יפדו: כ המשאיל קנקנין למע"ש (כט) [יא] [אע"פ שנפם לא קנה מעשר] (ד) בד"א בשל יין אבל של ציר ושל חומץ ושל מוריים של שמן ושל

הגהות הגר"א (ט) אמר: (י) שכן: (יא) אבל בשל דמאי מחללין על הכל ועל האוכלין: (יב) נפדה בכ"מ ואין מע"ש נפדית מכאן ואילך ומכאן ואילך: (יג) חומר בהקדש שהקדש חל על הכל ומועלין בו לא הותר לאכילה אלא בפדיון משא"כ במע"ש: (יד) מבתרומה: (טו) ביעור: (טז) בתרומה חומר בתרומה משא"כ במע"ש שהתרומה אינה נתרם אלא מן המוקף ואינה ניטלת אלא מן הגמור ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא ומדמעת וחייבין עליה חומש ונוהגת בכל השנים משא"כ במע"ש: (יז) הרביעי כסף והשאר מעות: (יח) קרוב: (יט) לנו: (כ) שיפדה מע"ש שלהם ויאכל: (כא) ב"ש לא אם אמרתם בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיכול להפקירן ולפוטרן מן המעשרות תאמרו בפירות שנגמרה מלאכתן שא"י להפקירן ולפוטרן מן המעשרות: (כב) להוציא תרומה ומעשרות ממ"א עליהן עד שירומו: (כג) ר"י אומר אם לענין טומאה מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ אם לאכול קדשים הכל הולך אחר פתחה: (כד) עזרה: (כה) ושוחטין: (כו) ירושלים אוכלין וכ"ז מבפנים: (כז) מבפנים: (כח) אתה: (כט) עד שלא גיפן לא קנה מעשר ומשגיפן קנה מעשר:

נוסחאות כ"י

א) ר"י אומר: ב) בן אלעזר: ג) ופודין: ד) רבי אלעזר אומר:

אור הגנוז

[ס] של דמאי: [ו] יפלו למעשר שני: [ז] ב"ש לב"ה: [ח] שיוכל להפקירן: [ט] בכ"י ליתא: [י] בחוץ: [יא] בין נפם בין לא נפם:

חסדי דוד

עולי דלא סגי להביא בסלע ממות אלא בשתים וטעמא בירושלמי ע"ש ועוד הוסיף כאן במתניתא מילי דהקדש וכדלעיל: ר' מאיר אומר אין מחללין כו'. במשנה ח' שם איתא פלוגתא דר"מ ורבנן בסתמא והתוספתא מפרש דר"מ לא אסר אלא כשיש לו דינר שלם של פירות דלמה ליה לצרף פירות עם כסף ולחללם יחד יחלל כל אחד בפ"ע אבל יש עמו פרוטרוט דהיינו חצי דינר פירות בלבד שלא איכא ראוים לפדות בפ"ע בהא אפי' ר"מ שרי לצרפן עם כסף ולחללם יחד וממילא דחכמים מתירין אפי' דינר כסף ודינר פירות אבל בירושלמי מפרש איפכא ע"ש וכ"פ כרמב"ם ז"ל בספ"ה ולפ"ז נראה שצריך להגיה כאן אין מחללין וכו' אפי' יש עמו פרוטרוט וחכמים מתירין והיינו דוקא כשיש עמו פרוטרוט: ר"ש בן יהודה וכו'. וקאי על משנה ב' פ"ג ובנוסחא שלפנינו משובשת מאד וע"ש בר"ש דהביא התוספתא בנוסחא מתוקנת אף כי יש שם ג"כ קצת שנוי וחסרון: בתי בדים וכו' בש"א אין פודין בהן וכו' אר"י זו משנת וכו' לשכה בנויה בקדש וכו' אין אוכלין בה ק"ק וכו' בנויה בחול וכו' אוכלין בה ק"ק ואין שוחטין בה קק"ל ואין חייבין עליה משום טומאה וכו' היתה בנויה בחומת עזרה אוכלים בה ק"ק ואין שוחטין בה קק"ל היתה בנויה בחומת ירושלים אוכלים בה קק"ל ואין פודין בה מ"ש כנ"ל וקאי על מ"ז דפ"ג בתי בדים וכו' כל הלשכות כולן בנויות בקדש. משום דבמתני' ובמתניתא דלעיל קתני בחילוק דיני לשכות בנויה בחול וכו' קתני

מצפה שמואל

(י) עי' ירושלמי ספי"א: (כ) שם בשם ר"י וירושלמי רפ"ק דדמאי: (*כ) עי' מיי' פ"ו הל"ח: (ל) עי' ירושלמי פ"ב דבכורים: (מ) עי' יבמות ע: וירושלמי פ"ג ה: (נ) עי' ירושלמי ספ"ב: (*נ) עי' מיי' פ"ה מהלכות מע"ש: (נ*) מיי' פ"ו הל"ב: (ס) עי' ב"ב בפ"ב: (ע) פסחים ז: (*ע) מיי' שם הל"א: (פ) עי' ירושלמי פ"ג הל"ו: (*פ) עי' מיי' פ"ב הלט"ו: (צ ק) עי' ירושלמי פ"ג ו. וספ"ג מעשרות: (ר) פסחים פו.: (ש) זבחים וירושלמי פ"ג ו. ועי' ירושלמי פסחים פ"ז הל"ב: (ת) עי' ירושלמי פ"ג ו: (א) עי' פ"ה דמדות: (ב) עי' דפ"ג ו: וירושלמי שקלים פ"ח הל"ה: (ג) עי' ב"מ נג: (ד) עי' ירושלמי ספ"ג:

מנחת בכורים

שהפרוטות נחושת מתלידות אבל לא זהב על הכסף דזהב טבעא וכספא פרי ואפרי לא מחללינן: על נחושת · אף דגרוע ה"ה זהב על כסף: שכן מחללין כסף על הזהב · דכספא פרי הוה לכן מחללין כסף על נחושת: שאין מחללין זהב על נחושת · אף שגרוע הרבה דזהב טבעא הוה לכן לא יחללו זהב על הכסף: שבירושלים · כשהמעות בירושלים וכשם שמחללין בירושלים כך מחללין חוץ לירושלים אבל ת"ק סבר דשאני ירושלים דכתיב ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך שם מותר לחלל על מה שירצה: ה"ג בד"א בשל ודאי אבל בשל דמאי מחללין כו' כנוסחת הגר"א וכמבואר בפ"ק דדמאי מ"ב דמחללין כסף על כסף בדמאי: מחללין אותו על הכסף ועל האוכלין גרסינן: ח שעשו כלים · אם מתחלה חלל על הזהב ואח"כ עשאן כלים כיון דזהב טבעא הוה לכן מחללינן עלייהו כשעשאן כלים בטל שם המטבע ואינו יוצא ידי פדיונו כלל וכלל שהרי על המטבע הוא דמחלל וכל עיקר החילול על הזהב הוא משום דהוה טבעא אבל אם חלל על מטבע של כסף כיון דשם פרי הוא לגבי זהב אף דטבעא הוה לגבי פרי אם עשאן כלים יוצא דעכ"פ שם פרי הוה עלייהו מעיקרא: כחמור שבהן · כחומר מע"ש ודאי דאין מחללין כסף על נחושת וכדומה לזה: ט בכ"נ · גרסינן אף בירושלים: ואין מ"ש נפדית מכאן ואילך · כלומר בירושלים שכיון שעלה לירושלים אין פודין אותו: ולא מכאן ואילך · כלומר בכל צד ירושלים תוך החומה שוב אינו נפדה ואף לאחר החורבן דאינו נפדה בירושלים: ואינו יוצא · וכל הני דלעיל חומר במע"ש מבהקדש: כנוסחת הגר"א חומר בהקדש שהקדש חל על הכל ומועלין בו ולא הותר לאכילה אלא בפדיון משא"כ במ"ש · היינו שאינו חל אלא על מיני דגן ותירוש ויצהר מה"ת ובפירות מדרבנן אבל אינו חל על עצים ואבנים וגם בחילול מעשר שני אינו חל אלא על פרי מפרי וג"ק כמבואר בפ"ב דעירובין: אלא בפדיון · אף בירושלים אינו מותר אלא כשנפדה: ה"ג הומר במ"ש מבתרומה שמ"ש וכו' · כנוסחת הגר"א וה"ם בכל הני מילי: קונה את הקנקן · אם הטיל קנקנים למ"ש וסתמן במגופה נתפס הקנקן בקדושת מעשר כמבואר בפ"ג: אוסר דמיו · שהדמים נתפסים בקדושת מעשר: ועירוביו ספק · שמ"ש כגון בירושלים דנאכל שם אם נתערב בחולין אוסר בכל שהוא דה"ל דבשיל"מ דיכול לאוכלו בקדושת מעשר: ספק · אם מתערובות זה נפל למקום אחר אוסר כולן כמבואר בפ"ק דביצה דף ד' ע"ב: אסור לאונן · כדכתיב לא אכלתי באוני ממנו ותרומה הותרה לאונן כדכתיב וכל זר לא יאכל קודש זרות אמרתי לך ולא אנינות כדילפינן בר"פ הערל דף ע' ע"ב: בביעור גרסי' לבערן בשנת ג' כדכתיב בערתי הקדש מן הבית: וטעון וידוי · בפ"ע אף דליכא תרומה אבל על תרומה אינו מתודה אלא עם המעשר וכולל אז גם תרומה: ואין מדליקין בו את הנר · דמע"ש לא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה אבל תרומה נתנה גם להדלקה: מן המוקף · אבל במעשר כתיב מכל מעשרותיכם תרימו אפילו אחד ביהודה ואחד בגליל כמבואר בירושלמי פ"ב דתרומות אבל תרומה אין תורמין אלא בסמוך: הגמור. ואין תורמין זיתים על שמן מפני גזל השבט כמבואר בירושלמי פ"א דתרומות: ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא · בתרומה עיקר טעמא משום דמטהור על הטמא כיון שנזהר שלא יגעו זה בזה אתי לאפרושי שלא מן המוקף ולכן במעשר מותר: ומדמעת · תרומה הנופל לחולין מדמעת עם מאה היתר כנגדו אבל מעשר לפעמים בטל ברוב כגון מ"ש שאין בו ש"פ שנכנס לירושלים ויצא דאין לו היתר כמבואר בפ' הזהב הדין הוא פירושא דהך מילתא כנוסחת הגר"א: חומש · זר האוכלה חייב חומש ולא מיירי בפדיון דלענין פדיון על מ"ש מוסיף חומש ולא בתרומה דאינו נפדה כלל: בכל השנים · אבל מ"ש אינו נוהג בשלישית ובששית זמן מעשר עני: י כסף ופירות · אף שהפירות פחות מדינר ואי"א לחללם בפ"ע על הכסף כיון דליכא דינר מ"מ אין לצרף כסף להפירות להחליפם אא"כ יש עמו פרוטרוט של נחושת דנחושת מחללינן על כסף ואסור להניחם כן ובשביל זה מחלל גם הפירות והכסף על כסף אבל בלא"ה אסור וחכמים מתירין והוסיפה התוס' כאן על דברי המשנה ח' בפ"ב בדברי ר"מ אא"כ יש עמו פרוטרוט: משמו · של ר"ע שאמר במשנה ט' בפ"ב הפורט סלע ממעות מע"ש דמחלל בג' דינרים כסף ובדינר רביעי ג' רביעי כסף ורביע מעות וע"ז אמר כאן דבדינר הרביעי רביע כסף והשאר מעות וה"ג לה כנוסחת הגר"א וחסר תיבת רביעי וגרסינן והדינר הרביעי רביע כסף והשאר מעות אבל אין מחליפין כולו מעות דשמא יתלידו ויצטרך להחליפן אבל השולחני שבית ויצטרך השולחני פעמים: שמאי · סובר שלא יחלל כלל שמא יוליאם לחולין דפרוטות מסתגי בהונאה ויעכב דהוא של מעשר: יא ה"ג למע"ש יפלו למע"ש מחצה למחצה מטילין אותו לשני חומרין · והיינו כדין תרומה דטעון הערב שמש ורחיצת ידים ואסורין לאונן ולזרים וחומרי מעשר דאינו נאכל אלא בירושלים: ומעות מע"ש · ולא ידעינן בהרא במאי נשתמש א"נ דאשכח בגומא דאף שנשתמשו בהרא חולין שמא לא פינו מעשר הראשונים ולא ראו היטב לפי שהיה מונח בגומא בזה אזלינן בתר רובא: אמר להם ר"ש · לחכמים דסברי במשנה ב' פ"ב דאין קונין תרומה במעות מעשר לפי שאסור לזרים ושלמים קונים לפי שמותר לזרים: הרי שלמים · דכיון שקונה שלמים דאיכא תרתי א' שהחזה ושוק אסור לזרים וגם אתיא לידי פיגול ונותר וטמא כ"ש תרומה דליכא פיגול ונותר וטמא דקונ יש ממעות מעשר: כך אמרו ב"ה לב"ש · בפלוגתא דמתניתין פ"ו פ"ג בפירות שנגמרו מלאכתן ועברו בתוך ירושלים דס"ל לב"ש דקלטן מחיצות ואסור לפדותן שוב דמתנות שלא הורמו כמו שהורמו דמיין וב"ה מתירין ודלא כת"ק שם דפליגי בפירות שלא נגמרה מלאכתן אלא בפירות שלא נגמרה מלאכתן מעשר לב"ע ויפדה בכ"מ וכי פליגי בפירות שנגמרה מלאכתן וע"ז הוסיף כאן דאמרו ב"ה לב"ש א"א מודים לנו בפירות שלא נגמרה מלאכתן וכו' כל הברייתא כנוסחת הגר"א וכן הוא בר"ש ומדמה פירות שנגמרה מלאכתן לפירות שלא נגמרה מלאכתן כדמסיים טעמייהו שיכול להפריש עליהן ממ"א והמתנות שלהם לא הוה כהורמו מתוכן לכן לא קלטן מחיצות: יכול להפקירן · דהפקר קודם גמר מלאכה פוטר משא"כ לאחר גמר מלאכה כמבואר בפיאה פ"ק מ"ד פ"ש: יכול להפריש עליהן ממקום אחר עד שיורמו ה"ג לה הגר"א והיינו שיפקיעו חיוב תרומתן ע"י פירות אחרים: עד שיורמו · כלומר עד שיצא חיוב תרומתן מהם ולהגו"י גרסינן נמי יכול לעשותן תרומה ומעשר על מ"א עד שיורמו והיינו שיעשה הכל תרומה או מעשר ראשון דמותר לאכלו בגבולין ואין מחיצות קולטות: יב יש למ"ש שלו · שתחת הנוף דהוה כלפנים וכללא דמילתא מה שלפנים החומה הוה כלפנים ומה שלחוץ הוה כלחוץ: יג לפנים מן החומה · ואין אוכלין ומטילין ב' חומרין ודלא כמבואר במ"ו פ"ג לב"ש סתמא דהכל כלפנים: כלפנים · בין להחמיר בין להקל אוכלין ואין פודין: כלחוץ · פודין ואין אוכלין ומ"מ יש חילוק בין פתחיהן לחוץ או לפנים דאם לחוץ מה שכנגד החוץ הוה כחוץ ממש ומה שכנגד פנים מחמירין הרי חומרי אין פודין ואין אוכלין ואם פתחיהן לפנים מה שכנגד פנים הוה פנים ממש ומה שחוץ מחמירין הרי חומרי אין פודין ואין אוכלין: משנה ראשונה בש"א · כמו לר"ע אבל לב"ה עיקרו תלוי בפתחיהן ואין חילוק במה שבחוץ ולפנים: יד וגגה קדש. בשוה לקרקע העזרה דאם היא גבוה למעלה מקרקע העזרה גגין ועליות לא נתקדשו: ה"ג אין אוכלין שם ק"ק ואין שוחטין שם קדשים קלים · כנוסחת הגר"א דכל אלו טעונין עזרה ותוכן חול אבל לא לענין שחיטת ק"ק דטעונין צפון ואף אי הוה קדש אין נשחטים בלשכה: משום טומאה · כמו בנכנס למקדש טמא: אע"פ שאין מקיימין כן · שקדושתה אינה אלא מדרבנן ומ"מ אוכלין ק"ק דרבינהו קרא כדנפקא לן בזבחים דף נ"ו אבל אין חייבין משום טומאה ותיישינן דילמא אתי למטעי שיסברו כיון דאכלינן בהו ק"ק גם חייבים משום טומאה לכן אין מקיימין כן: תוכה קדש · לענין אכילת קדשים דרבינהו קרא אכילות הרבה: ואין שוחטין גרסינן · כן הגיה הגר"א אף שמכוון נגד פתח אה"מ מ"מ אין שוחטין דלא קדשי: וחייבין · לפי מסקנת הגמרא שם גרסינן ואין חייבין דאין תוכו קודש אלא לאכילת קדשים וכדפרשינן: (כנוסחת הגר"א) ר"י אומר אם לענין טומאה וכנגד החומה ולפנים כלפנים וכו' אם לענין אכילת קדשים הכל הולך אחר הפתח והינו למסקנת הגמרא דאם בנויה בחול ופתחה לקדש אוכלין שם ק"ק ולענין טומאה כחול הוא ולר"י מכנגד החומה ולפנים כלפנים: טו היתה בנויה · כנוסחת הגר"א מה שאמרו מכנגד החומה ולפנים כלפנים הוא לענין זה בחומות העזרה נ"מ לקדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים כדמפרש: טז בית הבנוי בחומה. עלמה בעביה: יז כל הלשכות · המבואר בפ"ה דמדות כולן בנויות בקודש: תחומי א"י · עיירות המבוארות בקרא שמפסיק בין ארץ ישראל לחו"ל אותן עיירות עצמן איפלגו בה ר"י ור"א: יח שנכנס לירושלים · ובלא נטמא אין פודין מ"ש בירושלים דחזי שם לאכילה אבל בנטמא פליגי תנאי: בולד הטומאה · טומאה דרבנן: מבפנים · בירושלים: יפדה · דמע"ש שנטמא פודין אותן דכתיב כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה כדכתיב (בראשית מג) וישא משאת מאת פניו אליהם ולא גזרינן שיאמרו מ"ש שנכנס לירושלים נפדה דאין קול לפדיון: ויאכל בפנים · שלא יאמרו מ"ש נכנס לירושלים ויוצא ואף באב הטומאה ודלא כמבואר במ"ש פ"ב אליביהו: ה"ג לה בה"א הכל יפדה ויאכל בפנים חוץ משנטמאה באב הטומאה בחוץ וכנוסחת הגר"א ואיכא תרתי למעליותא אב הטומאה וחוץ: ר"י אומר בש"א. כמו לב"ה אליבא דר' מאיר: ולד טומאה בפנים. דתרתי לגריעותא לכן אינו נאכל אלא בפנים ומשנה דידן ר"י היא: ר"א אומר. עיקר החילוק הוא בין אב הטומאה לולד הטומאה: ר' עקיבא אומר עיקר החילוק הוא בין טומאה בחוץ ולפנים ולדידהו לא בעינן תרתי למעליותא: במקום · בירושלים ואף לב"ה דנאכל בכל המקומות הפודה מותר אף בירושלים ולר"י לעיל כשנאכל בחוץ יפדה בחוץ וזה החילוק בין ר"י לרשב"א (מפרש): יט הלקוח · מבואר במשנה בפלוגתא דר"י ורבנן לרבנן הלקוח לא אלים יותר ממעשר עצמו וכיון דבמעשר עצמו נפדה כשנטמא כ"ש בלקוח ולר"י יקבר: מחמיר · לדבריך חומרא בטפלה כגון לקוח יותר מן העיקר מעשר שני עצמו: על בע"מ קבוע. דכתיב לא ימיר רע בטוב ורע היינו בע"מ ואם המר ימיר והיה הוא ותמורתו קודש: ובע"מ נפדין · גבי דקדוש · נהי דקדוש מ"מ נפדה אף כאן טמאין יפדו עכ"ש: כ אע"פ שגפם · סתמן במגופה אם קרא שם מעשר קודם שגפם אין הקנקן נתפס למעשר אא"כ גפם אחר שקרא

דבש בין גפם בין שלא גפם (ל) קנה מעשר בין גפם בין שלא גפם עולים באחד ומאה בין גפם בין שלא גפם (לא) [מקדשין בכל שהן] אימתי אמרו קנה מעשר בזמן שכולה מעשר אבל אם הפקיד לתוכה רביעית של חולין אע"פ שגפם לא קנה מעשר : כא אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הדורך (לב) [באמצע חבית] שמפתח ואין צריך לערות על מה נחלקו על הדורך בגת שב"ש אומרים מפתח ומערה לגת וב"ה אומרים מפתח ואין צריך לערות :

פרק ג

א המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פודהו כשער (א) מקומו אמר ר' יהושע בן קרחה (א) בד"א בשל דמאי אבל בשל ודאי פודין אותו כשער (ב) [א] הזול : ב פודין מעשר שני כשער הזול (ב) כמו שחנוני לוקח (ג) [ולא כמו שהוא מוכר ר"ש בן אלעזר אומר כמו שחנוני לוקח באותו המין] הפורט [דינר כסף] למעשר שני כמו שחנוני לוקח ולא כמו שהוא מוכר (ג)המצרף דינר [זהב] למעשר שני כמו ששולחני פורט ולא כמו שהוא מצרף היה מוליכו ממקום למקום (ד) ומשתכר עליו [ב] על שויו רבע דברי ר' יהודה (ג) [רא"א] עד דינר (ה) מע"ש (ד) [אין לו דמים דין הוא] שיאמר הוא וחומשו מחולל על איסר זה : ג מעשר שני שאין דמיו ידועים (ו) נפדה ע"פ שלשה לקוחות ולא ע"פ שלשה שאין לקוחות אפילו אחד מהן נכרי ואפילו אחד מהן בעלים (ז) כופין את הבעלים לפתוח ראשון [אם] אמר הרי הוא שלי (ה) [באיסר] יכול לחזור בו (*ז) זה חומר בהקדש מבמעשר שני : ד אין פודין מע"ש אכסרה [ג] [אלא מעות] כיצד היו לו פירות מרקיבין ומעות מחלידין לא יאמר כמה אדם רוצה ליתן בצבור זה וכמה אדם רוצה ליתן בכרי זה אלא אומר כמה אדם רוצה ליקח לו מעות בסלע וכמה אדם רוצה ליקח לו (ו) מעות בדינר : ה [סלע] כמה תהא חסרה (ח)ולא יהיו מחללין עליה מע"ש לסלע ארבע איסרות ולדינר איסר דברי ר"מ ר' יהודה אומר לסלע ארבע פונדיאות ולדינר פונדיון רש"א סלע שמונה פונדיאות ודינר שני פונדיאות יתר על כן מחללה בשוויה (ז) [סלע] עד שקל ובדינר עד רובע פחות מכן אפי' איסר אין רשאין להחל עליה (ט) היתה יוצא לסימון בסלע ולמטבע בשקל לסימון בשקל ולמטבע בסלע אין למע"ש אלא כשער המטבע : ו (י) המוכר פירות (*י) לחבירו ונמצאו טבלים רץ אחריו לתקנן לא מצאו בידוע שהן קיימין צריך לעשר על ידו אם בידוע שאין קיימין אין צריך לעשר על ידו ספק שהן קיימין ספק שאינן קיימין מעשר עליהן וקורא שם למעשרותיהם : ז המוכר פירות לחבירו המוכר אומר טבלים מכרתי לך והלוקח אומר מתוקנין מכרת לי כופין את המוכר לתקן (ח) [את שלו] (כ) הרי שלקחו של בית המלך את גרנו אם מחמת החוב צריך לעשר על ידו אם מחמת אונס אין צריך לעשר על ידו : ח (ל)האוכל פירות מעשר (ט) [ד] בין בשוגג בין במזיד יזעק לשמים דברי (י) [רבי ר"ש בן גמליאל] אומר בשוגג יזעק לשמים במזיד יחזרו דמים למקומן (יא) :

ט (מ) (ה) [האוכל טבל] של חבירו משלם לו דמי [מעשר] טבלו דברי רבי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר דמי חולין שבו : י (נ) ישראל שאכל פירותיו בטבלו אף ע"פ (*נ) שמתחייב בהן לשמים אין לכהן בהן כלום שנאמר (יב) [בהן תרומה] אין לכהן בהן אלא עד שירימו וכן בן לוי שאכל מעשרותיו בטבלו אע"פ שמתחייב בהן לשמים אין לכהן בהן כלום שנאמר בהן (במדבר יח) וזה אשר ירימו לה' אין לך בהן אלא עד שירימו : יא (ס) המביא פירות מן הגורן לעיר הפריש תרומה ונתנה לכהן מעשר ראשון ונתנו ללוי מעשר עני [ונתנו לעני] אין מחשב עמהן דמי הבאה אבל אם קרא להן שם בגורן הרי זה מחשב עמהן דמי הבאה : יב (ע) (*ע) המוכר פירות לחבירו ואמר לו פירות שמכרתי לך טבלין הם בשר בכור הוא יין נסך הוא מה שאכלו אכלו ויחזיר להן את הדמים ר"ש בן אלעזר אומר דבר שהנפש קצה בו מה שאכלו אכלו ויחזיר להן את (יג) [השאר] דבר שאין הנפש קצה בו מה שאכלו אכלו וינכה להן מן הדמים : יג (פ) (*פ) אין פודין מע"ש בירושלים בזמן הזה (צ) ואין (יד) (*צ)[מפרישין] מע"ש בירושלים בזמן הזה [ואין מחללין מע"ש בירושלים בזמן הזה ואין מוכרין מע"ש בירושלים בזמן הזה] (צ*) ואין מוציאין מע"ש בירושלים בזמן הזה ואם הוציא הרי אלו ירקבו (טו) [מחללין] מעות על פירות בירושלים בזמן הזה ב"ש אומרים זה וזה מעשר שני וב"ה אומרים המעות כמות שהיו והפירות כמות שהיו: יד (*צ)ב"ה אומרים (ק) מפריש אדם מעשר ראשון של דמאי ותורמו ואוכלו ואין צריך להפריש שני בש"א צריך להפריש שני (טז) [הורם השני הורם הראשון] הורם הראשון לא הורם השני והלכה כדברי (יז) [ב"ש] : טו (ר) ראה אחד שהפריש מעשר שני נאמן על הראשון דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים(ב) (*ר) נאמן על הראשון נאמן על השני אינו [ו] נאמן על השני אינו נאמן על הראשון: טז הפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ואכלן על אותו המין נאמן על מין אחר אינו נאמן דברי ר"א וחכ"א אף על אותו המין אינו נאמן לא כל הימנו שיתקין את עצמו ויבא ויקלקלנו: יז (ש) האומר (*ש)מע"ש שבחפיצה זה מחולל על איסר זה ולא קבע לו מקום ר"ש אומר קרא שם וחכמים אומרים עד שיאמר לצפונו או לדרומו מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ור' יהודה ור' יוסי שנכנסו אצל בעה"ב לכזיב אמרו [לא] נדע היאך בעה"ב הזה מתקן את פירותיו כיון שהרגיש בהן הלך והביא לפניהן דלוסקיא מלא דינרי זהב אמרו לו היאך אתה מתקן את פירותיך אמר להם כך וכך אני אומר מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסר זה אמרו לו צא ואכול את פירותיך השתכרת במעות אבדת נפשות: יח (ת)חבר שמת והניח פירות אפילו באותו היום כנסן הרי הן בחזקת מתוקנין :

פרק ד

א הפודה מעשר שני שלו הרי זה חייב בחומש אחד הכונס מתוך שלו ואחד הלוקח מן הכותי ומן הנכרי פירות טבלים אחד שירש (א) ואחד שניתן לו במתנה [א] ה"ז חייב בחומש כיצד חייב בחומש (ב) הפודה

הגהות הגר"א (ל) לא : (לא) תורם מאחד על הכל : (לב) בחביות : (א) המקום : (ב) אותו יום : (ג) ר"מ : (ד) שאין לו דמים דיו : (ה) בסלע ואחד אומר בסלע ואיסר : (ו) פירות : (ז) עד כמה תפחת ויהא רשאי לקיימה בסלע : (ח) משלם : (ט) שני : (י) דרשב"ג ר"א : (יא) ואם היו מעות שוגג יצעק לשמים מזיד יחזרו דמים למקומן דברי רשב"ג רבי אומר בין שוגג בין (במזיד) יחזרו דמים למקומן הגונב טבלו של חבירו משלם לו דמי טבלו : (יב) אשר ירימו : (יג) הדמים : (יד) אוכלן : (טו) המחלל : (טז) שמא : (יז) ב"ה :

אור הגנוז

פרק ג [א] היוקר : [ב] יתר : [ג] אלא מעות ליתא בכ"י : [ד] מעשר שני : [ה] האוכל מעות מעשר שני בשוגג יזעק לשמים במזיד יחזור הדמים למקומן : דברי רשב"ג רבי אומר בין בשוגג בין במזיד יחזור הדמים למקומן : [ו] נאמן על השני אינו נאמן על הראשון : פרק ד [א] ואחד לוקח :

נוסחאות כ"י

א) היוקר : ב) נאמן על השני נאמן על הראשון . נאמן על הראשון אין נאמן על השני :

חסדי דוד

הכא דאע"ג דקמ"ל דיכא מיהו מ"מ לא היה ולא נכרא דלא עבדי הכי אלא דרוש וקבל שכר ומיהו צ"ל דתוס' זו לא קאי רק אלכות שלימות אבל מקצתה בקדש ומקצתה בחול הא הוו וכדלעיל: המשאיל קנקנים וכו'. הגי' הנכונה הוא כמו שהוא בירושלמי (וכן הגיה הגר"א) ורישא היינו רישא דמשנה י"ב ודקתני בד"א קאי אסיפא דמשנה יא דתנן זלף לתוכן סתם כו' והא קתני בד"א ומ"ש עוד בין גפן כו' קאי נמי אסיפא דמתני' דתנן גבי כדי יין עד שלא גפן כו' וקמ"ל הכא דבשמן ותומן אם מונחים זה אצל זה חשיב מוקף ותורם מאחד על הכל :

פרק ג פודין מעשר שני כשער הזול כו' רשב"א . סברת ת"ק היינו מתני' מ"ב בפ"ד והוסיף כאן סברת רשב"א דמיקל טפי שיכול לפדות בשער היותר זול שלוקח התנוני מאותו המין אע"ג דאותם הפירות אלו שם מהמשובחים שבמינם שהתנוני לוקח קנת ביותר טפי לפי שהסוג משובח עכ"ז א"צ לפדות אלא כפי מה שלוקח התנוני כגרוע שבאותו המין אבל ת"ק לא סבר לזלזל כולי האי אלא כפי מה שלוקח התנוני מאותו הסוג עצמו כפי מה שהן : הפורט דינר כו' כמו שהשולחני לוקח וכו' כצ"ל . ולא כמו שהחנוני וכ"ה בפי' הר"ש ומ"מ מ"ש שם שהשולחני פורט יותר נראה גירסתו דגרס לוקח ולקמן בסיפא הוא דגרסי' פורט וכולה מתניתא קאי אמאי דתנן שם במ"ב כמו שהשולחני פורט לא כמות שהוא מצרף . וע"ע בירושלמי הטעם ע"ז : האומר מ"ש כו' מעשה כו' צא ואכול את מעותיך כצ"ל וכך העתיקו הרב בעל כפתור ופרח בפ' מ' וכן התוס' ביומא ל"ז בד"ה הלוקח יין :

פרק ד הפודה מ"ש שלו ה"ז חייב בחומש כו' . בפ"ד מ"ג תנן בין שהוא שלו בין שניתן לו במתנה וכאן

מצפה שמואל

(א) ירושלמי ספ"ד : (ב) עי' ירושלמי שם : (ג) עי' ירושלמי פ"ד י : (ד) ע"ש ט : (ה) ב"מ נב ירושלמי פ"ד י : (ו) סנהדרין יד : ירושלמי שם : (ז) ערכין כז : (*ז) עי' מיי' פ"י הל"כ ובהשגות וכ"מ שם : (ח) עי' ב"מ נב. וירושלמי ב"מ פ"ד הל"ד מה: וע"ש הל"ה : (ט) עי' ירושלמי פ"ה א : (י) ירושל' רפ"ז דדמאי : (*י) עי' מיי' פ"ו מהל' מעשר הל"ז והשגות וכ"מ שם : (כ) חולין קלא. : (ל) ירושלמי פ"א : (מ) קידושין נח: (נ) חולין קל: (*נ) יו"ד סי' שלא סעיף טו כלשון הזה : (ס) חולין קלד: וירושלמי דמאי פ"א ב: (ע) בכורות נג. : (*ע) יו"ד סימן שמ"א סעיף קיח : (פ) עי' ב"מ נג. : (*פ) שם סעיף קלט : (צ) עי' מכות יט. ותוס' שם: (*צ) עי' מיי' פ"ב הל"ד כס"מ : (צ*) עי' מיי' פ"ב מהלכות מע"ש הל"ד ויו"ד שם : (*צ) מיי' פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה ובהשגות שם: (ק) עי' פ"ד דדמאי וכאן פ"ד ט: (ר) עי' ירושלמי פאה רפ"ח ופ"ד דדמאי : (*ר) מיי' שם : (ש) עי' ירושלמי פ"ג דתרומות כה : (*ש) עי' מיי' פ"ד מהלכות מע"ש הלט"ו וע"ש בכ"מ יו"ד סימן שלא סעיף קלט : (ת) פסחים ט: : (א) שם ס. עי' קידושין כד: ירושלמי פ"ז ח :

מנחת בכורים

שקרא שם מעשר כמבואר במשנה : לא קנה מעשר · כנוסחת הגר"א דאין הקנקן טפל למעשר כמבואר בירושלמי דאין הקנקן נתפס בדמים : עולים באחד ומאה · נתערב א' של תרומה במאה של חולין מעלה התרומה מתוכו והכל מותר אבל בשל יין מבורר במשנה דמשגפן הוא חשיבי ואפילו באלף לא בטל : ה"ג בין גפס בין עד שלא גפס תורם מא' על הכל · כהגהת הגר"א דהוה כפתוח והוה מן המוקף משא"כ ביין בגפס אינו תורם מא' על הכל : אימתי אמרו קנה מעשר · ביין בגפס עד שלא קרא שם : שכולה · כל מה שבקנקן : רביעית של חולין · ששייר בתוכה והתנה שרביעית יהא חולין אף שבשעת המכירה ישייר הקנקן להמעשר מ"מ אינו נתפס בקדושת מעשר והכי מבואר במשנה רפ"ג ע"ש : כא לא נחלקו ב"ש וב"ה · במשנה ס"פ בחביות מגופות אם בא לתרום מא' על הכל דלב"ש צריך לערות לגת מחדש ולב"ה סגי בפתיחה מפרש הכא דאם דעתו לדרוך בחביות ודאי דמפתח וא"צ לערות כיון דדורכן בחביות נעשו תבור חביות זה לזה כיון שלא יבואו לגת ובאמצע דנקט ל"ד וכן הגר"א לא גרס באמצע אבל אם דעתו לדרוך בגת בזה פליגי ב"ש וב"ה ולב"ה אף בגת א"צ לערות אלא בפתיחה סגי וזה קמ"ל ר"ה דאף דדרך בגת ס"ל לב"ה מפתח וא"צ לערות :

פרק ג א המוליך . כשער מקומו . מקום הפדיה בין להקל בין להחמיר : ה"ג בד"א בשל ודאי אבל בשל דמאי פודהו כשער הזול והיינו כיון שיצא משם וכראו לפדות בזול ואיכא סברת בירושלמי דאפילו חזר ונתייקר עתה במקום הזול פודהו כשער הזול דמעיקרא בשעה שיצא דראוי לפדות הוא : ב לוקח . דלוקח בפחות ומוכר ביותר באותו המין אף חיטין אדומים ושחורים שניהם מין חיטים רואין כאילו כל מין ומין בפ"ע נמכר והגר"א לא גרס זה וגרס כמו שחנוני לוקח אותו יום והיינו דמפרש בירושלמי כגון אדם שבא מן המרחץ בתקופת תמוז דתמימא ואינו לוקח פירות להנאה אלא בזול יותר : הפורט דינר כסף . שבא לחלל פרוטות על דינר : כמו שחנוני לוקח . פרוטות שנותן דינר כסף בעד פרוטות שלוקח פרוטות הרבה בעד דינר ולא כשהוא מוכר שנותן יותר פרוטות ומשתכר : המצרף . שלוקח הרבה סלעים לדינר זהב : פורט . שלוקח הרבה סלעים בעד הדינר שנותן לו לא כמו שהוא מצרף כשבא ליתן סלעים בעד הדינר שנותן פחות ומשתכר : מוליכו . הדינרי זהב ממקום למקום הדינרי זהב יעלו ביותר פרוטות במקום המובא לשם רק שצריך הוצאות להעלותו מותר ליתן במקום הזול כפי ששוה הדינר זהב למקום המובא רק שינכה ההוצאה וקאמר ר"י כאן דאסור להשתכר על שוויו אלא רבע דינר מותר להוסיף להמוכר ור"א ס"ל דמותר להשתכר דינר זהב ולא יותר לכ"ע ומפרש בירושלמי כגון הדינר זהב באדבאל הוא שוה יותר מב' אלפים פרוטות ובא"י אינו שוה רק ב"א פרוטות מותר להוסיף להמוכר אף בא"י כשער שבאדבאל רק ינכה ההוצאה ובזה פליגי כמה יכול להעלות : שאין לו דמים . שאין בו ש"פ דלא אלים למתפס פדיונו : על איסור זה . שחלל עליו מ"ש מכבר דאין אדם מנמנס מעותיו ואיכא ה"פ יותר על שווי המעשר ומחלל עתה על המעות הללו · ג שאין דמיו ידועים . כגון היין שקרס דצריך שומא כמבואר במ"ב בפ"ד השומא ע"פ ג' לקוחות הבקיאין בשומא ואפי' אחד נכרי ומוכרין אותו ובהוספה שיוסיף אחד על חבירו נקנה לו והבעלי' פותחין תחלה לפי שמוסיפין חומש אבל אין אחר הפודה מוסיף חומש כדכתיב ואיש כי יגאל ממעשרו ויסף חמישיתו מעשר שלו מוסיף חומש ולא של אחר : חומר להקדש . שאינו יכול לחזור בו דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט : ד אכסרה . כדמפרש הרבה ביחד בלא מדה ומשקל אלא באומד : פירות בסלע . גרסינן דעל הכרי קאי : ה לסלע . אם פחות ד' איסרות אין מחללין בשווין והוא אחד מכ"ד בסלע שהאיסר אחד מכ"ד בדינר : פונדיון . הוא שני איסרין והוא אחד מי"ב בדינר נמלא החסרון אחד מי"ב לסלע : שמונה פונדיאות . הוא שתות סלע כשיעור האונאה לכל דבר : יתר על כן . אם הסלע שוה יותר מחלל אותו בשוה כמו סלע יפה ואינו מנכה הפחת דכן דרך המטבע לפחות לפעמים : סלע עד שקל . לענין שיהא רשאי לקיימה ולא חיישינן שמא ירמה בו : עד שקל . אם נפחת עד שאינו שוה אלא שקל רשאין לקיימו דמינכר פחתיה ולא אתי להוציאו בשוויו אבל כשהוא יותר משקל אתי למטעי וכן כשהוא פחות משקל אתי להוציאו בשקל: ובדינר. הפחת: עד רובע שקל. והוא חצי דינר אז רשאי לקיימו דלא אתי למטעי כמו בסלע וקאמר בדינר עד רובע השקל תולה הדימוי בשקל ולא קאמר עד חצי להורות דדינר הבא משקל מותר לקיימו אבל דינר הבא מסלע כיון שהוא רחב גזרינן דילמא אתי להוציאו בשקל : פחות מכן . אם הסלע נפחת איסר לדינר אסור להוציאו בשוויו וסתמא כר"מ לעיל : לסימן . למעות הנתונות למרחץ לסימן : ולמטבע . להשולחני המחליף: כמטבע . ואף דלעיל אמר דאין מחללין על מעות הנתונות לסימן היינו בשווי הסימן אבל בשער השולחני מחליפין :

ו פירות לחבירו . בחזקת מתוקנים : רץ אחריו . צריך לרוץ אחריו להפרישו מאיסור טבל : שהן קיימין . שהפירות עדיין קיימין : על ידו . מפירותיו : א"צ לעשר ע"י . דמאי מהני : מעשר עליהן . ממ"א : וקורא שם מעשר על פירות הללו שעכאן מעשר על האחרים מתוכן דשמא אינם קיימים ולא נעשו מעשר והוה טבל לכן מפרים מיניה וביה עליהם : ז המוכר פירות . סתם ולא התנה טבלים והלוקח רוצה דוקא מתוקנים : כופין את המוכר . משום קנסא דלא למכור טבל : אם מחמת החוב . שנלקח להמלך מחמת חוב שחייב כיון שנגמרו אלו ונתחייב במעשר צריך לעשר דאל"כ ה"ל כפורע חובו בטבל אבל אם אנס ימנו מה לו בכך : ח יזעק לשמים . יתפלל על החטא אבל א"צ לאכול אחרים בקדושת מעשר נגדן: במזיד. קנסוהו: יחזרו דמים למקומן. כלומר יאכל כנגדו בירושלים: ה"ג ואם היו מעות וכו' . כנוסחת הגר"א וכן הוא בירושל' בפ"א והיינו שקונה פירות בהמעות והתמירו במעות יותר מפירות לפי שנקל הוא לעלותו לירושלים ובירושל' הגי' קנס בעי"א ע"ש : ט דמי מעשר. אף דמי מעשר צריך לשלם אף דאין המעשר שלו טוה"כ של הבעה"ב שיכול ליתנו לכל מי שירצה הוה ממון ולר"י לא הוה ממון א"נ לכ"ע טוה"נ אינה ממון והכא קנסינן ליה דלא לגנוב ולר"י הסברא דיותר מסתבר לקנוס לבעה"ב שלא ישהה טבלו א"נ פליגי במתנות שלא הורמו אי כהורמו דמי ועוד אוקימתות אחרות בגמרא בסוף פ"ב דקדושין : י לשמים . אינו יוצא י"ש שאכל טבל שהוא במיתה : ה"ג אין לכהן בהן כלום שנאמר בהן את אשר ירימו אין לכהן בהן אלא מעה שירימו : שאכל מעשרותיו . ולא הפריש ממנו תרומת מעשר : יא אין מחשב . לנכות מן התרומה ומעשר דמי הבאה לעיר שבשעה שהביא טבל הביא ואינו חל ההוצאה על תרומה ומעשר : יב ויחזיר להן את הדמים . דאכילת איסור לא שמה אכילה ומה שאכלו מפסיד ומחזיר הדמים שלקח מהן : שהנפש קצה בו . נבילות וטריפות שקצים ורמשים בזה יחזיר ולא בשאר איסורים : וינכה להן מן הדמים . מה שהיה שוה ושיימינן כעין מה ששוה איסור למכור ולא דמי היתר ולת"ק לא מנכה כלל והלכה כת"ק בכל איסורין דאורייתא : יג אין פודין . כמו בזמן הבית דקדושת ירושלים קדשה לעתיד לענין זה : ה"ג לה הגר"א ואין אוכלין . דאיתקש למעשר בהמה דכתיב בקרא מעשר דגנך ויצהרך ובכורות בקרך מה בכור אינו אלא בזמן הבית אף דקדושה ראשונה קדשה לעתיד היינו לענין מעשר דא"צ לבית אבל בכור הצריך למתן דמים אם נשחט קודם שחרב הבית ונזרק הדם ואח"כ חרב הבית דאין הבשר נאכל דאיתקש בשרו לדמו מה דמו במזבח אף בשרו במזבח והיינו כל זמן שראוי לזריקה נאכל הבשר אינו ראוי לזריקה אינו נאכל הבשר ואף שא"צ לבית איתקש בשרו לדמו : ואין מחללין . חילול מעות על פירות : ואין מוכרין . דרך מקח גם בזה"ז: ואין מוציאין מע"ש מירושלים. גרסינן דאף שבגבולים נפדה מ"מ בירושלים אינו נפדה אלא ממתין עד שתרקב ואם הוציאן חוץ לירושלים אינו נפדה כיון שנכנס עתה בשעה שנתחייב למעשר אבל אם הכניסן בטבלן מותר להוציאו חוץ לירושלים ולפדותו : ה"ג המחלל מעות על פירות וכו' כנוסחת הגר"א : זה וזה מ"ש. דקנסוהו: כמו שהיו . מעשר והפירות חולין כמו שהיו : יד מ"ר של דמאי . מתבואה שלקוח מע"ה כדי להפריש ממנו תרומת המעשר אבל כמ"ר לוקח לעצמו וא"צ ליתן ללוי : וא"צ להפריש שני . מן המעשר הזה אלא אוכלו בלא הפרשה: צריך להפריש שני . שמא הורם הראשון ולא השני והלכה כב"ה גרסינן כנוסחת הגר"א : טו על הראשון . מדהפריש השני מסתמא הפריש הראשון : נאמן על הראשון . כשמפריש ראשון מסתמא מפריש שני דלעצמו ודאי מתקן : ה"ג נאמן על השני אין נאמן על הראשון . דשני לעצמו הוא דמפריש אבל ראשון דצריך ליתן ללוי חשוד שלא להפריש : טז ואוכלן . בחזקת מתוקנים : נאמן . דמסתמא הפריש אבל אין מחזיקין מהפרשת מין זה על מין אחר : שיתקן א"ע . עתה בהערמה ויקלקל בפ"א אלא אין מאמינים לו : יז ולא קבע לו מקום . לא קבע מקום להמעשר איזה מקום מהמעשר מתחלל ע"י האיסר שאין באיסר להחליף כל המעשר שבחפץ זה : לא נדע היאך . כלומר אולי אינו מתקן פירותיו כראוי : דלוסקיא . כיס מלאה מעות שהופרש לחלל מ"ש עליו ובכל פעם מחלל מעשרותיו על מקצת המעות שבתוכו : השתכרת מעות . שלא הוצרכת להעלות הפירות לירושלים אלא המעות דא"צ הוצאה כ"כ אבל אבדת נפשות שאכלו פירותיך מעשר בטומאה וחוץ לירושלים דאין הפדיון כלום כיון שלא קבע מקום : יח אפילו באותו היום כנסן . ועדיין רכים המה מ"מ חזקה שא"י מפ"י דבר שאינו מתוקן ועוד דאולי הכניסו בזמן שלא לבית דלא ראו פתח הבית דפטורין מן המעשרות ובזה ודאי סמכינן אחזקה (פסחים ט') :

פרק ד א הפודה מ"ש. פירות טבלים ונמרחו בידו. א"נ אין קנין בא"י להפקיע מן המעשר: שניתן לו במתנה . אף דמ"ש ממון גבוה ואסור ליתן במתנה כמו מכירה מיירי שניתנו לו במתנה פירות שלא הורמו מתנות

[בסלע] נותן חמשה דנרין ר"א ב"ר שמעון אומר הפודה בשקל נותן חומשה של סלע (ו) הפודה במעשר [ב] אם רצה לדקדק ידקדק (*ו) כיצד חלל על הסלע ונמצאת רעה על הטריסית ונמצאת רעה יחליף : ב מערימין על מעשר שני לפוטרו מן החומש (ז) כיצד אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים לעבדו לשפחתו העברים הילך מעות אלו ופדה (א) בהן את מעשר זה (*ד) אבל לא יאמר לו פדה לי בהן את מעשר זה אמר רבי יהושע בן קרחה בראשונה היו נוהגין כך (ה) משרבו הרמאין אומר אדם לחבירו הרי הפירות האלו נתונין לך במתנה וחוזר ואומר לו הרי הן מחוללין על פירות שיש לי בבית ובלבד שלא יאמר לו הרי הן מחוללין על מעות שיש לי בתוך הכים עד שיזכה בעל הבית לתוך ידו או עד שישכור לו [את] מקומו : ג מפקיד אדם מעשר שני שלו אצל חבר (ו) ושל דמאי אצל עם הארץ אבא (א) חלקיה מן קרויה אומר בראשונה היו עושין כן חזרו לומר אפילו חבר אין מפקידין אצלו שאין אתה יודע מי עומד אחריו : ד (ז) נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החומש ר"א אומר [ג] חילל וחכ"א לא [ד] חילל אמר רבי (ב) נראין דברי רבי אליעזר בשבת ודברי חכמים בחול : ה מי (ח) שלא קרא שם (ג) [לתרומת מעשר] של דמאי ר"א אומר יאכל וחכ"א לא יאכל אמר רבי יוסי נראין דברי רבי אליעזר בשבת ודברי הכמים בחול : ו (*ח) שני אחין ושני שותפין (ט) אב ובנו פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני אמר רבי יהודה תבא מארה לאדם שנותן מעשר עני לאביו (ג) [אמרו לו מה אלו היו] שניהם עניים : ז (י) אשתו (ד) פודה לו את המעשר [כדברי] רבי שמעון בן אליעזר (ה) אשתו [אין] פודה לו את המעשר : ח כל אלו שאמרו פודין זה לזה מעשר שני נותנין זה לזה מעשר עני מודה ר' שמעון בן אלעזר באשתו שאע"פ שפודה לו את המעשר שאין נותנין לה מעשר עני : ט מפרישין (כ) תרומת מעשר על פירות עם הארץ אע"פ שעושה תקלה לבאין אחריו כיצד הוציא פירות מתוך ביתו ואמר לו הפרש על אלו לא הפריש אלא עד מקום שהוא לוקח מחללין מעשר שני (*כ) על (ג) מעות ע"ה אע"פ שעושה תקלה לבאים אחריו כיצד הוציא מעות מתוך ביתו ואמר לו חלל על אלו לא חלל אלא עד מקום [ה] לוקח ופורט לו דינר לאלתר (כ*) אם מחמת החוב מותר ואם מחמת מלוה ה"ז אסור עד שילך לתוך ביתו ויחזור : י קטן שמוכר בשוק מפרישין עליו מע"ש כיצד נתן לו טריסית בין שהיא ביד הלוקח בין שהיא ביד המוכר בין שהיא [ו] באונקלין [ז] מפריש עליו והולך וחוזר ומביאו נטל הימנו דינר מפריש עליו והולך ולא עוד אלא שאדם מוציא דינר מתוך ביתו מפריש עליו והולך וחוזר ומביאו לו באחרונה ואומר לו על זה חללתו : יא לקח הימנו עשרה דנרין של זהב לא יחלל על כולן אלא על אחד מהם לקח הימנו עשרה כורין של חטין לא יפריש על כל המגורה אלא על אחד מהם לקח הימנו י' חביות של יין לא יפריש על כל האוצר אלא על אחת מהן לקח הימנו עשר אגודות של ירק לא יפריש על כל האונקלי (ל) אלא על אחת מהן שלא להפחית את השוק בעיניו : יב (*ל) מוכר מעשר שני לשם חולין לא ימכרנו לשם מעשר מפני שפגם את המעשר יש לו חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה ומבקש למוכרן מוכר ראשון ראשון ונותן לתוך האונקלי נתגן כולן בכרך נוטל דמיהן בכרך (ל*) אלו שרוצה מוכר לשם חולין ואלו שרוצה מוכר לשם מע"ש : יג (מ) האומר מעשר שני מחולל על סלע שתעלה בידי מכים זה ועל דינר שיעלה בידי מכים זה רבי יוסי אומר לא חילל וחכ"א חילל (נ) מודה ר' יוסי לחכמים באומר מעשר שני מחולל על סלע חדשה שתעלה בידי מכים זה ועל דינר חדש שיעלה בידי מכים זה שזה הילל מודים חכמים לרבי יוסי באומר מעשר שני מחולל על סלע שהיתה ביד בני ועל דינר שהיה ביד בני שלא חלל שאני אומר (*נ) שמא לא היתה בידו באותה שעה : יד האומר מעשר שני מחולל על סלע (ו) [שאפריש] מן הדינר ועל טריסין שאפרוט מן הסלע פורט [לו] (ד) דינר ונוטל הימנו (ז) [סלע סלע] ונוטל הימנו טריסית נותן אדם לחבירו טריסית [ח] טברית ונוטל הימנו צפורית ונוטל הימנו (ח) שני פונדיון פונדיון ונוטל הימנו שני אסרין (ט) [בד"א בשל דמאי אבל בשל ודאי הרי זה אסור אף בדמאי מחללין אותו נחושת על נחושת נותן אדם לחבירו (ה) גולני' ונוטל הימנו (ו) דינר ונוטל הימנו פונדיון] אמר ר' יוסי בד"א בדמאי ובדוחק אבל בודאי ובריוח הרי זה אסור : טו (ס) היה עובר ממקום למקום ובידו מעות אם עתיד לחזור למקומו מחללן כשער מקומו ואם לאו מחללן (י) [בשויהן כשער] אותו מקום : טז הפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני (ע) ולא קרא להן שם ר' יוסי אומר נתקדשו ר' יהודה אומר לא נתקדשו ר' מאיר אומר אם עתיד לקרות להן שם אין בהן קדושה עד שיקרא להן שם אם אין עתיד לקרות להן שם כיון שהפרישן נתקדשו : יז (פ) פדה הימנו מעשר בסלע ולא הספיק (יא) [למושכו] עד שעמד בשתים מה שפדה פדה ומדת הדין ביניהם פדה ממנו מעשר בשתים ולא הספיק למושכו עד שעמד בסלע מה שפדה פדה ומדת הדין ביניהם (ז) (יב) [שמע"ש (צ) פדייתו היא משיכתו ר' שמעון ב"ג ור' ישמעאל ב"ר יוחנן בן ברוקא אומרים אף (ח) הקדש פדייתו היא משיכתו] : יח (ק) המניח איסר ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא בפונדיון יאכל עליו עוד איסר המניח פונדיון ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא באיסר יאכל עליו [פלג] זה הכלל עד שלא פדאו מה

הגהות הגר"א (א) לך: (ב) למע"ש : (ג) לא אמרו אלא את שהיו : (ד) אין : (ה) אומר : (ו) שאפרוט : (ז) סלעים : (ח) טברית : (ט) נותן אדם לחבירו מעין ונוטל ממנו דינר דינר ונוטל ממנו פונדיון אר"י בד"א בדמאי אבל בוודאי אסור ומחללין נחושת על פירות : (י) ובשער : (יא) למושכו : (יב) רשב"ג אומר מע"ש משיכתו הוא פדיונו :

נוסחאות כ"י

(א) חילפא בן : (ב) יוסי : (ג) פירות : (ד) סלע ונוטל הימנו דינר דינר ונוטל : (ה) נוגלית : (ו) דינר אחד ונוטל הימנו שני פונדיונים : (ז) שהקדש : (ח) מע"ש :

אור הגנוז

[ב] מעשר שני : [ג] יאכל : [ד] לא יאכל : [ה] שהוא : [ו] בא : [ז] תפל : [ח] נוברית : [ט] עוד פלג :

חסדי דוד

הוסיף היורש והלוקח אפי' מן הנכרי : מערימין על מ"ש כו' וחוזר ואו"ל ה"ה מחוללין על מעות שיש לי כצ"ל וריש' היינו פירושא דמ"ד פ"ד ואשמעינן דלאו דוקא צריך שיאמר לו ופדה לך כלישנא דמתני' דסגי שיאמר הילך מעות ופדה סתם ולא קתני לך אלא לאפוקי שלא יאמר ופדה לי ומ"ש אמר ריב"ק כו' עי' בירושלמי ובש"ס דידן פרק הזהב דף מ"ו : מפרישין תרומת מעשר וכו' מחללין מ"ש כו'. הרלב"ד בהשגות פ"ח מהל' מ"ש הביאה להשיג בה על הרמב"ם ועי' בכ"מ ובמפרש מהריק"ו והגיהה בנ"ע וכ"ל פי' דמי שיש לו טבל טבול לת"מ יכול להפריש ת"מ עליו בפירות ע"ה והיינו כשהע"ה אומר בפיו שלא הפריש מהם ת"מ וכדקתני בסיפא וקמ"ל דאע"ג דע"ה אינו נאמן אבל אם אומר שלא הפריש נאמן ולא חיישינן לתקלה והדר מפרש כיצד הוציאו מפירות שבביתו כו' לא נאמר כשם שפירות אלו שהוציא הם טבל גמור נחזיק בטבל כל שאר פירות מאותו המין שבביתו אלא אינו יכול להפריש אלא עד מקום שהוא לוקח פי' והגיד שהוא טבל גמור וסיפא נמי אשמעינן דע"ה חשודים לערב מעות שחיללו כבר עם מעות חולין ולא קפדי בהא ועכ"ז אם ע"ה נתן לו מעות ואומר שיפדה בהן. סמכינן דהם של חולין ומיהו אין יכול לחלל אלא באותם מעות שנתנו לו לחלל ומה דמסיים ופורט לו דינר כו' ה"פ דאם בא הע"ה לפרוע חובו אמרינן בודאי משל חולין פרע אבל אם בא להלוותו חיישינן שמא של מ"ש הם והלכך אסור לפרוט ולהחליף בהן הדינר של מ"ש : קטן שמוכר בשוק כו' - נ"ל קטן המוכר בשוק שהגיע לעונת הפעוטות שממכרו ממכר מפרישין עליו וכו' כלומר דתקינו ליה רבנן זכיה לענין שיוכל איש לסמוך על זכייתו לחלל מ"ש עליו והולך והקטן מוכר לו הדינר כיון שנתן לקטן הטריסים שהם המעות של נחשת כבר נקנה לו הדינר בכ"מ שהוא כדקיי"ל הנחושת קונה את הכסף : נותן אדם לחבירו טריסית טברית ונוטל הימנו צפורית מעה ונוטל הימנו שני פונדיון וכו' כצ"ל . וה"פ מי שיש לו מטבע של טבריא דמ"ש ורוצה לחללה ולהחליפה על מטבע של ציפורי השוה כמותה יכול לעשות כן וה"ה ליתן מעה ולהחליפה בב' פונדיון שהן שוה מעה וה"ה פונדיון בב' איסרין ומיהו היינו בדמאי אבל בודאי לא וכ"ז אמאי דתנן בפ"ק דדמאי מחללין אותו כסף על כסף כו' משמע אבל בודאי לא : הפריש תרומה וכו' רי"א וכו'. קאי על משנה ז' דפ"ד דקתני הפודה מ"ש ולא קרא שם רי"א דיו ר' יהודה אומר צריך לפרש תני הכא דלאו בהא בלחוד הוא דפליגי דה"ה בהפריש תו"מ ולא קרא שם ועוד הוסיף כאן סברת ר' . ובבא השני' שאח"ז פדה הימנו מעשר בסלע וכו' קאי על משנה ו' דפ"ד דקתני משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים וכו' דתנא דמתני' לא תנא אלא הדין כשהיה שם משיכה בלבד והוקרו או הוזלו קודם נתינת מעות והכא אצטריך לאשמעינן מה יהיה הדין כשהמציאות הוא להיפך שהיה שם מתן מעות בלבד והוקרו או הוזלו קודם המשיכה: המניח איסר ואוכל כו'. היינו משנה ח' דפ"ד וכאן לא בא להוסיף אלא זה הכלל וכו' וכך זה הכלל לאו לאתויי אלא לפרושי ועי' בתוי"ט שם דמפרש רק ברישא ולא בסיפא ונראה דלא ראה הרב זה התוספתא:

מצפה שמואל

(ב) עי' בבא מציעא נד.: (ג) שם נג: (*ג) עי' מיי' שם פ"ד הל"ט: (ד) עי' ירושלמי פ"ד ה. ושם: (*ד) מיי' פ"ה הל"ז ובכ"מ מסיק מתוספתא זו דאף בלא אמר פדה לך אינו מוסיף חומש והוא כנו"י: (ה) עי' ירושלמי פ"ב ה: (ו) עי' ירושלמי פ"ג ה: (ז) בבא מציעא נד.: (ח) עי' ירושלמי פ"ד דדמאי: (*ח) עי' מיי' פ"ה הל"ח: (ט) ירושלמי פ"ה ופ"ח דפיאה וע"ש בר"ש פ"ה: (י) עי' קידושין כג: וירושלמי פ"ד ה: ועירובין פ"ז הל"ח וקדושין פ"א הס"ג: (כ) עי' ירושלמי פ"ג דדמאי: (*כ) עי' מיי' פ"ח הל"ג ובהשגות: (כ*) עי' השגות שם וכ"מ: (ל) עי' רפ"ד דמע"ש: (ל*) מיי' פ"ד מהלכות מע"ש הל"ד והשגות וכ"מ שם: (ל*) ירושלמי ע"ג פ"ה הל"ח ושם איתא היה מוכר מע"ש וחולין בכרי א' איזו שירצה חולין יעשה ושני יעשה ע"ש בפ"מ לענין מכירה דמע"ש דהאי כשני של מעשר נשאר בקדשתו וע"ש דרצה לדמות לעשה חצי היום בהיתר וחצי באיסור: (מ) עירובין ל: וירושלמי פ"ז דדמאי: (נ) עי' ירושלמי שם: (*נ) עי' מיי' פ"ד הלט"ז: (ס) עי' רפ"ד מ"א ועי' מפרש: (ע) עי' ירושלמי פ"ד וגיטין פ"ו: (פ) קידושין כט. וירושלמי ספ"א: (צ) עי' ירושלמי פ"ד ט: (ק) ירושלמי קידושין פ"א הל"ג וירושלמי כאן פ"ד ט:

מנחת בכורים

דמתנות שלא הורמו לאו כמו שהורמו דמיין והוה כמו שנתחייב אצלו דהוה כשלו וחייב בחומש : חמשה דנרים . שהוא חומש מלבר ועם הקרן חמשה והוא רביע של קרן : הפודה בשקל . דאורייתא והוא כ' מעין : חומשה של סלע . מלגאו והוא ד' מעין נמצא החומש הוא מלגאו ולא מלבר : אם רצה . אין חיוב בדבר דהמדקדק בחולין אינו אלא נפש רעה מ"מ במעשר מדקדק אם רוצה : טריסית . מין מטבע : ב ופדה את המעשר . גרסינן אף שהמעות שלו מ"מ כיון שהאחר פודן בשביל עצמו אינו מוסיף חומש דאין מוסיף חומש אלא כשהמעות והפירות שלו : פדה לי . שפודן בשביל בעה"ב והוה כשלוחו ולא מוסיף חומש : נוהגין כך . ליתן מתנה במעות ויפדה מ"ש שלו : משרבו הרמאין . שהיו נוטלין המעות ובורחין : נתונין לך במתנה . ונעשה הפירות של חבירו ושוב פודן בעה"ב על מעות שלו ונתינת המעות עדיף טפי דחבירו . לגבי מעשר הוה כאיש נוכראה : וחוזר ואומר לו . לפי הנוסחא דהכא אין סברה לתוס' זו והנראה כמבואר בירושלמי בראשונה היו נוטלין המעות ובורחין התקינו שיהו עושין כן בפירות אעפ"כ היו נוטלין אותן ואוכלין אותן התקינו שיהא מזכה לו אחד מעשרה לקרקע ולזה אמר כאן ג"כ משרבו הרמאין שהיו נוטלין המעות ובורחין התקינו שיתן לו הפירות וחוזר ואומר היינו תקנה שלישית שתקנו שיזכה בקרקע וא"כ הפירות ברשות בעה"ב הוא וחוזר בעה"ב אחר שנתן המתנה ואומר הרי המעות שבידי מחולל על הפירות שיש לי בביתי שהפירות בביתו הם עדיין אלא שחבירו זכה ע"י קרקע ולזה אמר ובלבד שלא יאמר הבעה"ב הרי פירות מחוללין על המעות שיש לי בתוך הכיס ולהמנע ליתן חומש עד שיזכה בעה"ב את הפירות להאחר או עד שישכור מקומו וכמבואר בירושלמי בתקנה שלישית שיהא מזכהו אחד מי' בקרקע הכין נראה פירושא דהך מילתא : ג אצל חבר . ולא אצל ע"ה שאינו שומרו בטהרה : של דמאי . מע"ש של דמאי מותר למסור לע"ה דהקילו בו : עומד אחריו . שמא ימות ובנו עם הארץ : ד חילל . דכ"ע אין חומש מעכב מה"ת והכא בתוספתא פליגי אי רשאי לאכול הפירות קודם נתינת החומש : בשבת . לא יעכב מלאכול מחמת כבוד שבת בשביל החומש ומכריע בין דעת ר"י לר"א ואינהו פליגי בין בחול בין בשבת ובב"מ דף נ"ד מתניא האי פלוגתא בלשון יאכל ולא יאכל ופלוגתא דחלל פלוגתא אחרת הוא ומסיים רבי נראין דברי חכמים דחלל בהקדש הואיל וגזברין תובעין אותו לא אתי לאפשועי שלא ליתן חומשו אבל המעשר לא חלל : ה מי שלא קרא שם למ"ע של דמאי . גרסינן כדפי' המפרש דאיפלגי בה ר"א ורבנן בפ"ד דדמאי אי צריך לקרות שם אי לא דלר"א ס"ל דטבול למ"ע בעון מיתה ותמירה לע"ה ומפריש ורבנן ס"ל מה בכך שיקרא שם כיון שאינו מפריש ובזה פלוגתייהו נמי הכי: ר"א בשבת . דאסור לתקן בשבת אוכל בלא קריאת שם ואף באכילת ע"ה א"נ לאוכלו אף דקי"ל ברפ"ד דדמאי דשואלו בשבת ואוכלו על פיו כאן א"נ שאלה דודאי הפרישו : ו פודין זה לזה מ"ש . בלא חומש דהוה כאחרים זה לזה : ה"ג לה כנוסחת הגר"א לא אמרו . כלומר הא דמותר ליתן לאביו מ"ע אלא כשהבן ג"כ עני ואין ידו מספקת ליתן לאביו משלו אבל כשידו מספקת תבא מארה וברייתא זו אתיא בין למ"ד כיבוד הבן לאביו משל אב הוא ובין למ"ד משל בן למ"ד משל אב לכן ברישא מאכילו מ"ע כיון כדנכרי הוא ואין עליו לזונו אף שהיה זנו בלא"ה מ"מ תבא מארה ולמ"ד משל בן מיירי במה שצריך אביו להעדיף מזונות יותר מגמגומו ומ"מ תבא מארה דזילא ביה מילתא לזונו ממעות מעשר (המפרש לא דקדק בזה ושגה ברואה בסוגיא דפ"ק דקדושין דף ל"ב): ז ה"ג אשתו אינו פודה לו המעשר . כלומר בלא חומש דמה שקנתה אשה קנה בעלה והוה כפודה ממעשרו : ה"ג כדברי רשב"א אשתו פודה לו את המעשר . דס"ל דלא קנה בעלה בנתן לה אחר מתנה ע"מ שתפדה בו את המעשר אבל כי פודה המעשר שלו ממעות נכסי מלוג שלה לכ"ע אינה מוסיף חומש ובקדושין מתנינן דרשב"א משום דר"מ ומהפכינן דר"מ לדרבנן דר"מ ס"ל מה שקנתה אשה קנה בעלה ורבא מוקי לה במ"ש שנפל לה בירושה והוא רוצה לפדות ממעות שלו ר"מ לטעמיה מעשר ממון גבוה ולא קני להו בעל כשאר נ"מ לאכילת פירות רק שלה הוה וכי פדינן ממעות שלו אינו מוסיף חומש דלאו מעשר שלו הוה ורבנן ס"ל מ"ש ממון הדיוט הוא וקני להו בעל לאכילת פירות וכשפודה ממעות שלו מוסיף חומש : ח פודין זה לזה . דהוה כאיש אחר : זה לזה מ"ע . ולא הוה כלוקח לעצמו : שפודה לו . כשנתן לה אחר ע"מ שתפדה וה"ה לרבא כשפודה מ"ש נ"מ שלה : מ"ע . דמזונות על בעלה רמיא ובעל עשיר הוא: ט על פירות ע"ה . כשמבקש ממנו להפריש עליו מפריש : שעושה תקלה . עי' ירושלמי פ"ב דדמאי במשנה דהלוקח ירק דמקשה כן וע"ש בפ"א ובהגהות הגר"א כ"ה וע"ש ה"ג : עושה תקלה . שהבא לקנות מפירות אלו ולא ידע שכבר נפטר יפריש ממנו על פירות דמאי החייבים ויפריש מן הפטור על החיוב : הוציא . שע"ה פירות מביתו ואמר לו להפריש על אלו לא הפריש אלא עד מקום שלוקח ע"ה אבל לא על שאר פירותיו : מחללים מ"ש . חבר שיש לו פירות בירושלים ורוצה לפדותן מחללן על מעות ע"ה והמעות נתפסות בקדושת מעשר והפירות חולין ומותר למסור מעות מעשר לע"ה : שעושה תקלה . שיש לחוש לתקלה שהע"ה לא יוציא המעות בקדושת מעשר: מקום ליקח . כלומר על מה שלקח ע"ה וחלל דאמרינן דישמור עצמו ולא יותר : ופורט . חבר לע"ה דינר שנותן לו פרוטות ומקבל דינר ואין בזה חשש שמא הדינר של ע"ה מ"ש הוא : לאלתר . אף שמקודם החליף שבעה"ב הפירות על מעות של ע"ה ותיכף מחליף פרוטות בדינר לא חיישינן שמא מן מעות מעשר נותן לו : ה"ג ואם מחמת חוב ומלוה ה"ז אסור וכן גי' הראב"ד ז"ל כלומר אם החליף פירות מעשר על דינר ע"ה דנעשה מעשר ובא לתבוע החוב ממנו ונותן לו דינר אסור לקבל הימנו דמיד תלינן דדינר של מעשר נותן דבשלמא ברישא בשפורט אמרינן מה לו לע"ה ליתן דינר מעשר דלא שביק התירא ואכיל איסורא ואי נ"ל דינר אחר היה אומר אבל כאן מחמת בושת הנושה בו נותן לו אף דינר מעשר ולפי הגירסא דהכא אם מחמת חוב מותר היינו מחמת חוב אחר שלא מחמת מלוה דאינו בוש ממנו כ"כ אבל מלוה עבד לוה לאיש מלוה ורוצה להפטר ממנו : עד שילך . אם שהה שיעור הליכת הע"ה לביתו ויחזור מותר לקבל ממנו דינר אף במלוה דאמרינן דינר אחר הוא: י היה מוכר פירות. גרסינן כנוסחת הגר"א : מפרישין עליו . כמו לעיל דמחלל האחרים על פירות ע"ה ולא מחזקינן בחזקת מ"ש : כיצד . אלעיל דמפריש אמעות ע"ה : טריסית . מטבע : הלוקח . המקבל : המוכר . ע"ה שמוסר לו : באונקלין . כיס שמונח בתוכו מעות : וחוזר ומביאו . כדמפרש לקמן שאומר ע"ז חללתיו להודיע שסמך עליו דהוא של חולין : נטל הימנו דינר . כן הדין בדינר כמו בטריסית : ולא עוד . ל"מ כשנתן לו ע"ה בדיעבד אלא אפילו אדם מוציא לכתחלה דינר מתוך ביתו להפריש ולא חיים שמא של מ"ש וכ"ש כשנטל בדיעבד : וחוזר . להדינר אל הע"ה ואומר דע"ז חילל לידע דסמך עליו : ועוד יש לפרש שהחבר מוציא דינר ומחלל על פירות ע"ה והוה רבותא יותר עכ"פ : יא לקח . ע"ה שמביא בשוק למכור לא יחליף על כולן כדמפרש טעמא לקמן שלא להפחית את השוק בעיניו של ע"ה דכשיעשו כולן מעשר יופחת השער מיד דפירות מ"ש זילא מכל חולין דטורח הוא להעלותן לירושלים ויתבזה בעיני ע"ה וגם שלא כשפדה שמא בדמי חולין ועתה ימכור כמו מעשר : יב מוכר מ"ש . כשפודה מ"ש בשווייה ישום כמו חולין אבל לא ישומנו כמו מעשר דמפגים למעשר : יג לא חילל . דאין ברירה ורבנן סברי יש ברירה : חדשה . וליכא אלא אחת דהא"כ היינו רישא : שהיתה . ובירושלמי פ"ק דדמאי הגי' באומר על סלע שאטול שמא לא היה בידו באותה שעה : יד שאפרוט מן הדינר . גרסינן כנוסחת הגר"א והוא מדינר זהב : ונוטל הימנו סלע . לפדיה והיינו נמי לחכמים דלעיל מטעם ברירה כמו סלע שיעלה מן הכיס : טברית . היוצא בטבריא ומחללו על היוצא בציפורי שרוצה להלך דרך שם ומחללו כסף על כסף במע"ש ובנוסחת הגר"א הלשון מתוקן יותר ע"ש : פונדיון ונוטל ב' איסרין . שהפונדיון ב' איסרין : בשל דמאי . מה שמחללין כסף על נחושת אף שלא מדוחק הוא רק בדמאי אבל בודאי אין מחללין אלא מדוחק כמבואר בפ"ק : ומחללין נחושת על הפירות כנוסחת הגר"א ולא גרסי' ומחללין נחושת על נחושת והיינו אף ודאי מחללין פרוטות נחושת על פירות ור"י פליג דאין מחללין אלא בדמאי ומדוחק כלומר או בודאי מדוחק כגון בנתערב בחולין ובא לחלל על אידך כמבואר בפ"ב מ"ז והגר"א גרס בדמאי בדוחק והיינו או מדוחק בודאי ולכן הדר מפרש אבל בודאי ובריוח אסור כלומר דוקא בדאיכא תרוייהו ודאי וריוח : טו כשער מקומו . שהוה שם ביוקר : טז נתקדשו . דהפרשתן מוכח עליו : אם עתיד . אם בשעת הפרשה הוה בדעתו לקרא שם לא נתקדש במחשבתו עד שעת הקריאה : יז ומדת הדין . כלומר ד"ת דמעות קונות ואוקמוה על ד"ת ולא כשאר מטלטלין דנקנין במשיכה ומעות אינם קונות וכן בסיפא גרסינן ומדת הדין ביניהם כנוסחת הגר"א וקמ"ל דלעולם בין להקל בין להחמיר אזלינן בתר נתינת המעות : ה"ג מ"ש משיכתו הוא פדיונו . כנוסחת הגר"א והעיקר אזלינן בתר שעת משיכה בין להקל בין להחמיר ולא כהקדש דאזלינן גם בתר שעת נתינת דמים : יח בפונדיון . שני איסרין : אוכל עליו איסר גרסינן דמתחלה אכל עליו האי נתפס האי למעשר והאי לחולין עתה יאכל נגד האי שממעשר והוא איסר : אוכל עליו פלג . גרסינן והיינו חצי איסר דכמו שהיה מתחלה מחצה מעשר ומחצה חולין כן הפתח לפי חשבון ואוכל עתה נגד דמי פלג חולין שבתוכו : עד שלא פדאו . כולו אלא מקצת מ"ש וחולין

שהשביח השביח (א) לפי חשבון ומה שפגם פגם לפי חשבון אחר שפדאו מה שהשביח השביח לשני ומה שפגם פגם לשני :

פרק ה א (א) מצא כלי וכתוב עליו אל"ף דל"ת (א) ריש תי"ו הרי זו תרומה יו"ד מ"ם הרי זה מעשר פ"א שי"ן הרי זה שני (ב) וחכ"א כולן שמות אדם הן אבל מצא חבית מלאה פירות וכתוב עליה תרומה ה"ז תרומה מעשר הרי זה מעשר א"ר יוסי אפי' מצא חבית מלאה פירות וכתוב עליה תרומה (ג) הרי אלו חולין שאני אומר אשתקד היתה מלאה תרומה ופינה (ג) וחזר ומלאה חולין (ב) מודה ר' יוסי שאם כתוב בחרס ונתון על גבי חבית בנייר ונתון ע"פ ענול אם תרומה ה"ז תרומה אם מעשר ה"ז מעשר : ב מצא כלי חרס וכתוב עליה [קו"ף] קרבן (ג) [הוא] קרבן ומה שבתוכו קרבן דברי רבי מאיר וחכ"א אין דרך אדם להיות מקדיש כלי חרס מצא כלי מתכות כתוב עליו קרבן אם היה ריקן אסור להשתמש בו עד שיודע שהוא של הקדש ונפדה (ד) : ג מצא כלי חרס וכתוב עליה קרבן ה"ז קרבן מצא כלי חרס וכתוב עליה מעשר (ס) [א] ה"ז מעשר (ו) [עוד] (ג) [ב] לשם יוסף לשם שמעון לא אמר כלום לעלות ולאוכלו בירושלים הרי אלו חולין מעשר סתם מטילין עליו שני חומרין (ז) : ד האומר מעשר שני (ח) [יש] לי בבית ונמצא בעליה בעליה ונמצא בבית בכים ונמצא בדלסקים בדלסקים ונמצא בכים הרי אלו (ט) [מעשר שני] מעשר שני [יש לי] והלך (י) ומצאו בין בבית בין בעליה בין בכים בין בדלסקים הרי אלו (יא) [חולין] (*ג) כים מע"ש יש לי בתוך הבית [הלך] ומצא שם ב' ג' כיסין הגדול מע"ש ושנים הקטנים חולין לא יאכל מן קטנים עד שיחללם על הגדול : ה (ד) שמונה של זהב יש לי בכים והלך ומצא [ג] שמנה דינרי זהב הרי אלו [ד] מע"ש שמונה דינרי זהב יש לי בכים והלך ומצא שמנה של זהב הרי אלו חולין שמנה של חולין יש לי בכים והלך ומצא חמשים סלע או מאתים זוז מאתים זוז או חמשים סלע ואח"כ מצא שמנה דינרי זהב הרי אלו מעשר שני שמונה דינרי זהב יש לי בכים והלך ומצא חמשים (י) זוז או מאתים זוז מאתים זוז או חמשים סלע אח"כ מצא שמנה הרי אלו חולין (ה) הרי שם מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכ"א הכל חולין : ו היה חולה ומשותק אמרו לו היכן מעשר שני שלך הראן באצבעו כך וכך הן שמא במקום פלוני הן (ו) הרכין בראשו בודקין אותו ג' פעמים אם אמר על לאו לאו ועל הן הן דבריו קיימין (ו) היה מצטער היכן מעשר שני של אבא בא בעל חלום אמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן זה היה מעשה ומצאו שם מעות ובאו ושאלו את החכמים ואמרו הרי אלו חולין שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין : ז (*ז) האומר לבניו אפילו אתם מתים אל תגעו בזוית זו הלכו ומצאו שם מעות הרי אלו חולין (ח) ראו את אביהן שהטמין מעות בשידה בתיבה במגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן אם כמערים לא אמר כלום אם כמתכוין לעדות דבריו קיימין אמר להם אחד אני ראיתי את אביכם שהטמין בשידה בתיבה ובמגדל (יב) [לא אמר כלום] במקום פלוני בשידה פלונית (יג) [דבריו קיימין] זה הכלל כל המצוי להם [לא אמר כלום] כל שאין מצוי להם דבריו קיימין : ח (ט) אמר לו כובס טלית זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו נאמן (י) הוא הפה שאסר הוא הפה שהתיר אם יש עדים שהיה של אביו ואומר לקחתיה הימנו אינו נאמן : ט (כ) [ה] אחרים אומרים (יד) סוקרין אותו בסיקרא בית ע"ז מפחמין אותו בפחמין בית מנוגע מטילין עליו אפר מקלה מקום הרוג מציינין אותו בדם עגלה ערופה מציינין אותו במגורה של אבנים : י כרם (י) רבעי עולה לירושלים מהלך יום לכל צד בד"א בכרם שיש בו חמשה גפנים אבל כרם שאין בו ה' גפנים ושאר כל האילן הרי זה נפדה סמוך לחומה רשב"ג אומר אחד כרם שיש בו חמשה גפנים ואחד כרם שאין בו חמשה גפנים הרי זה עולה לירושלים ומחלק הימנו לשכיניו ולקרוביו ולמיודעיו ומעטר בו את השוק אמר ר"ש אין בזה עיטור השוק אלא פודהו בשער [ו] הזול ודמיו נאכל כמעשר [ז] שני משחרב הבית בית דין הראשון לא אמרו בו כלום בית דין האחרון גזרו שיהא זה נפדה סמוך לחומה מעשה בר"א (מ) שהיה לו כרם בצד כפר טבי במזרח (טו) [ח] [ולא רצה לפדותו אמרו תלמידיו רבי משגזרו] שיהא זה נפדה סמוך לחומה [אתה צריך לפדותו] עמד ר"א ובצרו ופדאו ושאר כל האילן [נטע רבעי] כמעשר שני : יא (נ) כרם רבעי בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו [חומש] [ט] בד"א בשביעית אבל בשאר שני שבוע [יש לו חומש ויש לו ביעור דברי רבי [י] רבן גמליאל אומר אחד שביעית ואחד שני שבוע] בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו בש"א אין גוממין אותו ובה"א גוממין [אותו] בש"א (ס) אין פודין אותו ענבים אלא יין ובה"א (*ס) יין וענבים [אבל] הכל מודים (ע) שאין פודין במחובר לקרקע בש"א אין נוטעין אותו ברביעית שהרביעית שלו חל להיות בשביעית וב"ה מתירין : יב אילן שנטעו בערב ראש השנה של שביעית אין מעשר שני שלו מתבער אלא בשביעית (פ) המקדיש (*פ) מעשר שני שלו הרי זה פודה על מנת ליתן להקדש את שלו ולמעשר שני את שלו : יג רבי יוסי אומר (דברים כו) בערתי הקדש (טז) מן הבית זו חלה [וגם] נתתיו ללוי זו מעשר ראשון (יז) לגר ליתום ולאלמנה זו מעשר עני (יח) [ואכלו בשעריך ושבעו] זו מעשר שני ד"א כיון שהפרשתו מן הבית אין אתה זקוק לו : יד כל העוסקין במצות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום שנא' (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך וגו' ואומר (ישעיה לח) ויסב חזקיהו פניו וגו' ויאמר אנא ה' זכר נא וגו' ואומר (דברים כו) השקיפה ממעון קדשך וגו' זו מקום השקפה שנאמר (תהלים פה) אמת מארץ תצמח וגו' מן השמים מאוצר טוב שבשמים שנאמר (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וברך את עמך הכל בכלל הברכה (שם) [יא] ברוך אתה בעיר את ישראל הכל בזכות ישראל שנאמר (שם לג) וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב ואת האדמה בזכות המזבח שנאמר (שמות כ) מזבח אדמה תעשה וגו' אשר נתת לנו הכל (יט) [לפי] מתנות שנא' (דברים ו) ובתים מלאים כל טוב וגו' כאשר נשבעת זו שבועה של אברהם שנאמר (בראשית כב) ויאמר בי נשבעתי נאום ה' יען כי וגו' לאבותינו [הכל]

הגהות הגר"א (א) ח' פ' : (ב) ע' ת"ז עני : (ג) הרי זה : (ד) אם היה מלא הוא ומה שבתוכו קרבן : (ס) (ו) שני : (ז) לעלות ולאכלו בירושלים ה"א חולין לשם יוסף ולשם שמעון אינו כלום : (ח) שיש : (ט) חולין : (י) לו : (יא) מע"ש : (יב) דבריו קיימין : (יג) לא אמר כלום : (יד) אילן של הקדש : (טו) לוד ורצה להפקירו א"ל תלמידיו אין אתה צריך להפקירו כבר נמנו חבירך להתירו : (טז) זו תרומה : (יז) תם נתתיו זו תרו"ם : (יח) ככל מצותך אשר צויתני : (יט) בכלל :

אור הגנוז

פרק ה [א] עיר : [ב] עיר לשם : [ג] שלשה : [ד] של חולין : [ה] הקדיש אחרים אומרים וכו' : [ו] השוק : [ז] עני : [ח] לוד : [ט] ויש לו ביעור : [י] רבשב"ג אומר : [יא] שנאמר :

נוסחאות כ"י

א) לשניהם ומה שפגם לשניהם ומה שפראו : ב) ומעשרות : ג) רבי אומר אומר אני תרומה כנס לתוכה ופינה : ד) סלע :

חסדי דוד

פרק ה מצא כלי וכתוב עליו כו'. במ"ש וכמ"ש פ"ד תנן המוצא כלי וכתוב עליו וכו' מ' מעשר ד' דמאי ט' טבל ת' תרומה ומדתני מעשר סתם משמע דהתמור טפי קאמר דהיינו שני וכ"כ הרמב"ם להדיא בפ"ו דין ה' ע"ש ולפ"ז הך תנא פליג אמתני' בתרתי דהכא קאמר ד' תרומה והתם קתני דמאי וכן מ' דקאמר הכא מעשר היינו מעשר ראשון דהא שני תני אח"כ ועוד פליג דלתנא דמתני' לא מחזקינן בתרומה אלא בת' והכא קתני א' ד' ר' ת' תרומה : מצא כלי וכתוב עליו מעשר עיר ה"ז פורקן לשם יוסי לשם שמעון לעלות לאוכלן בירושלים הרי אלו חולין מעשר סתם כו' כצ"ל. והשאר נמחק וכ"ה בירושלמי וה"פ מצא כלי וכתוב בו בלשון זה מעשר עיר בודאי דר"ל מ"ש שאינו נאכל אלא בעיר דהיינו בירושלים הלכך תקנו אם רוצה לאכלו הוא פורקן דהיינו פדיון ואם כתוב עליו לשם יוסי ולשם שמעון אפי' כתוב להדיא לעלות לאכלו בירושלים א"א מ"ש הוא אלא חולין הוא והטעם ע"ז מפורש שם בירושלמי שאני אומר סיבולת עשו ביניהן כלו' סעודה לאכול ביחד בעלותן לירושלים ואם כתוב עליו מעשר סתם נותנים עליו ב' חומרין דצריך להפריש ת"מ וליתנה לכהן שמא מעשר ראשון טבל הוא ומ"מ אינו נאכל לא הת"מ לכהן ולא השאר לדידיה אלא ע"י פדיון שמא מ"ש הוא : שמונה של זהב כו'. הרישא ברור הוא דדינרי זהב שייך בשל זהב. אבל אם אמר דינרי זהב לא שייך רק בדינרין ולא בשאר מטבעות זהב ואם מצא שאר מטבעות הן חולין ומציאתה וסיפא מוכרחין. או להגיה כן שמונה של זהב יש לי בכים והלך ומצא חמשים סלע או ר' זוז או נ' סלע כסף ואח"כ מצא שמונה דינרי זהב הרי אלו שני שמונה דינרי זהב יש לי בכים והלך ומצא חמשים סלע או ר' זוז ר' זוז או נ' סלע ואח"כ מצא שמונה דינרי זהב הרי אלו חולין וה"פ דבאמר זהב סתם אמרינן דשוה דינרי זהב וכיון דלא הזכיר דינרים בהדיא הם שני מספק. אבל אם הזכיר דינרים בהדיא ואם מצא נ' סלע כו' הן חולין : כרם רבעי עולה לירושלים כו' בד"א כו'. לפרושי מ"ב בפ"ה קאתי דדוקא בכרם של ה' גפנים דנחשב כרם לענין כלאים תקנו. אבל בבציר מהכי לא תקנו והטעם איתא בירושלמי ע"ש ורשב"ג חולק וסובר דלא פליג רבנן ואפי' בגפן יחידית תקנו : אילן שנטע בער"ה של שביעית כו'. נראה פירושו משום דקתני בשביעית פ"ב מ"ו אין נוטעין כו' פחות מל' יום לפני ר"ה ואם נטע יעקור ומפרש הטעם בירושלמי מפני החשד וכיוצא בזה איתא בש"ס דידן פ' הניזקין וע"ש ברש"י והך תנא סובר דלא קנסינן ליה לעקור אלא מפני הרואים אמרינן שלא יעלה לו שנת השביעית לענין ערלה אלא יתחיל למנות משנה ראשונה ונמצא שנה רביעית היא לו רבעי ופטורה מן המעשר שאם היה מתחיל משנת השמיטה היה רבעי שלו בשנת השלישית וברביעית היתה חייבת במעשר והיה צריך לבער בפסח של רביעית והשתא שלא התחיל משנה ראשונה אין מ"ש שלו מתבער אלא בשנה הז' שהרי הביעור אינו אלא ברביעית ובשביעית ואע"ג דמפקינן ליה בשנה הד' מן המעשרות קסבר יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה משום גזירה דלמא אתו למסרי נטיעה בשביעית : ר' יוסי אומר בערתי הקדש כו' משום דבמ"ש פ"ה תני בערתי הקדש זה מ"ש ונטע רבעי נתתיו ללוי זה מ"ר כו'. ונראה ממתני' דהכל מעכבין את הוידוי מלבד לקט שכחה ופאה והך תנא נראה דסובר דלא מעכבי הוידוי רק המנויין כאן ומ"ש ואכלו בשעריך

מצפה שמואל

(א) עי' ירושלמי שבועות פ"ו הל"ד : (ב ב) ירושלמי יבמות קט. ובבלי יבמות קט. : (*ג) עי' מיי' פ"ו הל"ג : (ד) עי' ירושלמי שבועות פ"ו הל"ד : (ה) פסחים ח. ירושל' שם וביצה פ"א הל"ה : (ו) גיטין עא : (ז) סנהדרין כט. וירושלמי פ"ד ט : (*ז) עי' מיי' שם הל"ז : (ח) סנהדרין כט. ירושלמי פ"ד ט : (ט) ב"ב מה וירושל' פ"ג הל"ה : (י) כתובות כב. וירושלמי פ"ט דתרומות וספ"ק דדמאי ועי' ירושלמי שבועות פ"ו הל"ח : (כ) ירושלמי רפ"ה ובבא קמא סט : (ל מ) עי' ביצה ה. : (נ) עי' ירושלמי פ"ה ופ"ז דפאה : (ס) עי' ב"ק סט. : (*ס) עי' מיי' פ"ט מהלכות נטע רבעי הל"ב ובכ"מ ע"ש סי"ב : (ע) עי' ירושלמי פאה פ"ד ופ"ה יא : (פ) עי' ירושל' פ"ג : [illegible]

מנחת בכורים

[illegible]

בזכות שבטים שנאמר (חבקוק ג) שבועות מטות אומר סלה ארץ זו ארץ עצמה (ב) מפאת קדים עד פאת ים דן אחד מפאת קדים ועד פאת ים ראובן אחד מפאת קדים עד פאת ים נפתלי אחד *זבת חלב ודבש מלמד שהמעשרות נותנין טעם וריח (כה) [ושמן ודגן] בפירות רבי שמעון בן אלעזר אומר (צ) טהרה נטלה את הטעם ואת הריח מעשרות נטלו את השמן ואת הדגן :

מסכת חלה

פרק א א (א) רבי יוחנן בן נורי אומר אף הקרמית חייבת בחלה (ב) רבי ישמעאל בר' יוסי אומר משם אביו איזהו חלוט הנותן קמח לתוך חמין המעיסה המין לתוך קמח וחכ"א אחד זו ואחד זו הנעשית באילפס ובקדירה פטורה הנעשית בתנור חייבת : ב (ג) המלוי של ישראל ופועלי נכרים עושין בתוכו חייב בחלה המלוי של נכרים ופועלי ישראל עושין בתוכו פטור מן החלה (ד) העושה עיסה לרבים (*ד) חייב בחלה העושה עיסה לאכלה בצק חייב בחלה : ג (ה) קמח קלוי (*ה) שגבלו ועשאו עיסה חייב בחלה (ו) עיסת ארנונא חייבת בחלה מפני שחייב באחריותה (*ו) עד שעה שימסור (ז) עיסת מעשר שני בירושלים חייבת בחלה ספק מדומע חייב בחלה דברי ר"מ ור' יוסי פוטר וחכ"א (ח) מדומע פטור מן החלה (*ח) ספק מדומע נאכל משום דמע וחייב בחלה : ד א"ר אלעאי שאלתי את ר' יהושע (ט) חלות תודה ורקיקי נזיר מה הן בחלה אמר לי פטורות וכשבאתי ושאלתי את רבי אליעזר אמר לי עשאן לעצמו פטור למכור בשוק חייב וכשבאתי והרצתי דברים לפני רבי אלעזר בן עזריה אמר לי הברית אלו דברים נאמרו מהר חורב : ה רבי יהודה אומר (י) עיסת כלבים (*י) מעצמה ניכרת עשאן(א) [ככרין] חייבת עשאה למודין פטורה: ו (כ) כהן ששייר קמח בעסק עיסתו וכן האשה ששיירה קמח בעיסתה *הקמח והשאור מצטרפין לחמשת רבעים לאסור את העיסה (ל) א"ר יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבע מפני שעינו יפה בעיסתו נחתום א' מארבעים ושמונה מפני שעינו צרה בעיסתו וחכ"א לא מן השם הוא זה אלא בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן : ז (מ) הלוקח מן הנחתום ומן האשה שעושה למכור בשוק (נ) צריך (*נ) להפריש חלת דמאי מן בעל הבית ומן המתארחין אצלו א"צ להפריש חלת דמאי [א] ניטלת אחד מארבעים ושמונה ר"ש אומר אפילו לא עלה בידו אלא אחד משישים יצא : ח (ס) מי שאין יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ר"ע אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין שכשם שקורא על הטהורה כך קורא על הטמאה על זו קורא חלה לשם ועל זו קורא חלה לשם

אבל קבין אין בהן חלק לשם אמרו לפני ר"ע אין אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה עמוד וקלקל בשביל שתתקן : ט ר"א אומר (ע) חלה ניטלת מן הטהור על הטמא (ב) אמרו לפני רבי ישמעאל הלא פלוני יש בדרום והיה מורה כהוראה הזאת אמר להם לבוש שלבש בו אבא וציץ שנתן בין עיניו אם לא אלמד בו לכל מורה הוראות אמרו לו בשם רבי אליעזר אמר להם אף הוא יש לו במה יתלה : י האשה (ג) [שהפקידה] עיסתה או שמכרתה או שנתנתה במתנה פטורה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים אין חייבת בחלה עד שיהא (ד) [בדגן] כשיעור גלגלה בחטים וטמטמה בשעורים (פ) אע"פ שאין בכל אחד ואחד אלא כזית חייבת בחלה : יא (צ) נולד לעיסה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה (ה) [בטהרה] משגלגלה תעשה (ו) [בטומאה] וחלתה תלויה באיזה ספק אמרו בדבר הספק לחלה וכן פירות שנולד להן ספק טומאה עד שלא נגמרה מלאכתן יעשו (ז) [בטהרה] משנגמרה מלאכתן יעשו (ח) [בטומאה] ותרומתן תלוי' באיזה ספק אמרו בדבר הספק לתרומה : יב (ק) גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשה עד שלא קרמו פניה חייבת משקרמו פניה פטורה דברי ר"ע רבי יוחנן בן נורי אומר עד שלא תתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים חייבת גלגלה בחטים וטמטמה בשעורים פטורה אחרים אמרו משם רבי יהודה בן בתירה משתעשה מקרצות :

פרק ב א (א) העושה עיסה מן החטים ומן האורז רבן שמעון בן גמליאל אומר אין חייבת בחלה עד שיהא בדגן כשיעור ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח עד שיהא [בה] כשיעור : ב הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה הרי זה מביא קמח ממקום (*א) אחר ומצרפו לחמשת רבעים (א) [לחייב עליו] לפי חשבון : ג קב מכאן וקב מכאן וקב חדש באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב שעורים באמצע הרי אלו מצטרפין הוסיפו עליהן קב מכאן [וקב מכאן] (ב) וקב של אשה אחרת באמצע וקב מכאן וקב מכאן וקב (א) דבר שנטלה חלתו באמצע הרי אלו מצטרפין קב מכאן וקב מכאן וקב הנכרי באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב אורז באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב (ב) [מרובה] באמצע אין מצטרפין (ג) קב חטין וקב שעורין וקב כוסמין הרי אלו מצטרפין כשהוא תורם תורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו (ג) חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין (ג) אמר ראב"י] (ד) הנוטל חלה מן הקב למה הוא דומה (ה) לתורם תבואה שלא הביאה שליש שאין תרומתו תרומה [א] חזרו לומר לא כך ולא כך שהרי הקב הזה (ד) [מצטרף הוא] עם אחרים : ד קמח טמא שנתערב בקמח טהור ואין בטמא כשיעור כשהוא נוטל אומר ה"ז חלה חוץ מן הטמא (ו) שיש בו חטים טמאות שנתערבו בחטים טהורות ואין בטמאות כשיעור כשהוא תורם אומר הרי זו

הגהות הגר"א (ב) שנתת לנו כמו שנאמר : (כה) ושומן הדגן : (א) כעבין : (ב) וחכמים אוסרין : (ג) שהפקירה : (ד) בכל אחד : (ה) בטומאה : (ו) בטומאה : (ז) בטהרה : (ח) בטהרה : (א) קמח ומפריש עלי : (ב) תרומה : (ג) שאין תורמין ממין על שאינו מינו אר"ע : (ד) אינו חייב בחלה ומצטרף :

נוסחאות כ"י

(א) תרומה : (ב) תוספו עליהם קב מכאן וקב מכאן וקב מדומע באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב שנטלה חלתו באמצע אין מצטרפין :

אור הגנוז

חלה פרק א [א] לפי שחלת דמאי : **פ"ב** [א] וחכ"א לא תורם פירות שלא נגמרה מלאכתן שאין תרומתו תרומה :

חסדי דוד

זו מ"ש ע"כ פ"ה סוף דמ"ש כתיב בתורה לא תוכל לאכול בשעריך . ונראה דל"ל מ"ש ברישא בערתי הקדש זה מ"ש לגר וכו' זה מ"ע ואכלו בשעריך ושבעו מן הבית זו חלה דל"א כו' וכ"כ מהספרי ובא לגלול מהקדש נסע רבעי דלא מעכב הוידוי ושולל ג"כ תרומה ות"מ . וכן בדרשא דלגר לא דריש רק מ"ע דקאי על הכתוב ואכלו בשעריך ושבעו דבמ"ע משתעי דלריך ליתן להם כדי שביעה ולא בלקט שכחה ופאה :

מסכת חלה פ"א נולד לעיסה ספק טומאה כו' (גירסתו בתוס' היא כגירסת הגר"א). והנה רישא דהך מתניתא משנה היא בפ"ג מ"ב ומייתי לה בש"ס רפ"ק דנדה דף ו' אלא דהכא מוסיף וחלתה תלויה וסיפא דקתני וכן פירות וכו' מייתי לה תוס' שם ד"ה נולד ועי"ש מ"ש על זה . וכן בהא שאח"ז גר שנתגייר וכו' קאי על משנה ו' בפ"ג וקמ"ל הכא דת"ק במשנה שם הוא ריב"ן ונעשית דקתני היינו גלגול וטמטום :

פרק ב העושה עיסה מן החיטים כו' . במ"ז פ"ג קתני אם יש בה טעם דגן חייבת ומשמע להדיא דאפי' אין בחיטים כשיעור חלה וטעמא משום דטעם כעיקר דאורייתא וקמ"ל הכא דרשב"ג פליג וסובר דבעינן שיעור חלה ועי' בירושלמי ובהשגות הראב"ד ומ"ש הכ"מ ע"ז : **הנוטל** שאור מביא קמח כו' . לפרושי מ"ח דפ"ג קאתי דקתני אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ועי"ש בפי' הרב ועי"ע בי"ד סי' שכ"ד סעיף י"א : **אמר** ראב"י הנוטל חלה מן הקב למה הוא דומה כו' . לפי מה שמובן מהירושלמי הך מלתא קאי אפלוגתא דר"ע ורבנן במ"ד פ"ד הנוטל חלה מן הקב כו' וראב"י מפרש טעמא דרבנן אמאי אינה חלה שה"ז דומה לתורם מתבואה שלא הביאה שליש דאינה תרומה וטעמא דר"ע אמרו בירושלמי דמדמה לתורם מפירות שלא נגמרה מלאכתן דתרומתו תרומה ותזרו לומר לא כך ולא כך בזה פליגי ומפרש התם טעם אחר בפלוגתתן ע"ש : **אמר** רבי אלעזר בר לדוק אע"פ שהיה ר"ג כו' . קאי על משנה ז' דפ"ד ועריסות הוא ל' ארים כי האלי"ף מתחלפת בעי"ן וכ"ה בב"ב פח"ה בעריסי בתי אבות ועי' בערוך ע' ערס והאב"ל פליג אתנא דמתני' אליבא דר"ג בתרתי במעשרות פליג וסבר דלא פטרו סוריא ממעשרות הלכך ס"ל דאסור לישראל להיות ארים לעכו"ם בסוריא דמפקיע פירותיהן ממעשרות . אבל אם עבר ונעשה ארים ה"ז פטור אפי' חלקו דלא מיהא יש קנין לעכו"ם בסוריא לפטור. ומיהו היינו דוקא כשלא נגמרה מלאכתן ע"י ישראל דא"כ הוטיל ודיגוגן קרינן בי' בחלקו מיהא חייבותו וז"ש ובלבד שלא יהא הוא פי' העכו"ם בעל הקרקע והאריסין זה הישראלים אוגדים דס"ל גמר מלאכה ע"י ישראל דתקן יקק הכהגד משנהגד וכ"ה בכולר ודוכך . וגם פליג במה שאינו מחייב אלא חלה אחת כדין ח"י : **חלת** העכו"ם בארץ ותרומת העכו"ם בחו"ל מודיעין אותו שאינו חייב חלתו נאכלת לזרים ותרומתו אינה מדמעת כנ"ל . וכ"ה במנחות דף ס"ז ושם מפורש הטעם ע"ש : **ספינה** שהיא באה מחו"ל כו' מטום דתנן רפ"ב פירות חו"ל שבאו לארץ חייבים בחלה פי' מה"ת כיון דהעיסה נעשית בא"י אולינן בתר גלגול ומשמע שאם גלגלה בחו"ל והכניס העיסה לארץ פטורה מה"ת קמ"ל הכא דר"ע פליג וסבר דאפי' גלגלה בארץ חייבת דבתר הקרימה בתנור אזלינן וכדתנן בפ"ג מ"ו רע"א הכל הולך אחר הקרימה בתנור :

מצפה שמואל (צ) עי' ירושלמי פ"ה ועי' סוטה מ"ט וירושל' שם פ"ט הל"ד : (א) פסחים לה. וירושל' רפ"א ופסחים פ"ב הל"ד ועי' ירושל' שקלים פ"ה הל"א: (ב) שם לז: וירושל' שם ג: (ג) עי' ירושלמי פ"ג ז : (ד) עי' ירושלמי ספ"א : (*ד) מיי' פ"ו מהלכות ביכורים הל"ו : (ה) שם ג : (*ה) עי' מיי' שם הל"ב וי"ג : (ו) עי' פסחים ו' וירושלמי פ"ג ז : (*ו) עי' מיי' שם הל"ד ובכ"מ שם : (ז) פסחים לז: ולא ירושלמי פ"א ספ"ז ופ"ה דמע"ש יא : (ח) עי' ירושלמי ספ"ז דתרומות וכאן פ"א ג: ועי' ירושלמי דמאי רפ"ה : (*ח) מיי' שם : (ט) פסחים לח: וירושלמי ספ"א : (י) עי' ירושלמי ספ"א : (*י) יו"ד סימן של סעיף ט ועי"ש בביאורי הגר"א ס"ק י : (כ) עי' ירושלמי פ"ג ו : (ל) פ"ב ו : (מ) פ"ד י ופ"ה דדמאי : (נ) ירושלמי פ"א דדמאי ג : (*נ) עי' מיי' פ"ח הל"ט : (ס) עי' ירושלמי פ"ב ה: ופ"ג ז : (ע) עי' סוטה ל: : (פ) עי' ירושל' רפ"ג ו: (צ) נדה ז. וירושל' פ"ג ז ומס' ע"ג פ"ד הל"ט : (ק) עי' ירושל' פ"ג ז וקדושין פ"א סוף הל"ח : (א) ירושלמי פ"ג ח. ופ"א ג : (*א) עי' ביאורי הגר"א סימן שכד ס"ק טז : (ב ג ד) ירושלמי פ"ד ט : (ה) ירושלמי תרומות פ"א ורפ"ט : (ו) עי' ירושלמי פ"ג ז:

מנחת בכורים

בחבקוק שבועות מטות השבועה שנשבע לשבטים אומר סלה כלומר שמתקיים סלה : ארץ . דכתיב ארץ זבת חלב ודבש : זו ארץ עצמה . כלומר כאן הברכה על הארץ שנזכה לחלוקת הארץ המבואר ביחזקאל : שומן הדגן . גרסינן כנוסחת הגר"א ודרש חלב לשון שמנונית ודבש הוא דבש תמרים וכדאמרינן בעלמא תמרי ריחוי וכן יריחו נקראת עיר התמרים ונקראת יריחו ע"ש הריח : טהרה . מה שאין נזהרין בה נטלה הטעם מהפירות : שומן דגן . גרסינן וכן הוא בגמרא (סוטה דף מט) :

פרק א א ריב"נ אומר אף הקרמית . נוסף על ה' מינים חיטין שעורים וכוסמין ש"ש שיפון המבואר במשנה דחייב בחלה גם קרמית הוא קנא חייב בחלה דס"ל מין דגן הוא דבא לידי חימוץ וילפינן מלחם דמלה ורבנן סברי דאינו מחמיץ : איזהו חלוטין. המבואר פ"א דפליגי ב"ש וב"ה ב"ש מחייבין בחלה וב"ה פוטרין : קמח לתוך . מים חמין ובגמרא הגי' בהיפך חמין לתוך קמח: המעיסה. דמבואר במשנה ו' פלוגתת ב"ש וב"ה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין : חמין לתוך קמח . בגמרא הגירסא קמח לתוך חמין : פטורה . דאין להם אלא שנאפה בתנור : **ב** המלוי . סחורה של ישראל אף שפועלי נכרים עושים בתוכו עיסה הנמצאת שם שמא של ישראל וחייב בחלה ובסיפא פטור דהכל הולך אחר המלוי וכה"ג תנינן לה בפ"ב דפסחים בחמץ שנמצא אחר הפסח וכאן קמ"ל עוד דאם המלוי של נכרים אף שהפועלין ישראל עושין אותה מ"מ פטור מחלה (ירושל' פ"ג דף ז') : לרבים . ולא לחלקה אלא נאפית בב"א והוה של שותפין : לחלקה בצק פטורה מן החלה. גרסינן וכן הוא בירושל' דהוה כנאפית פחות מכשיעור אף דחיוב חלה בגלגולו הוא הרי בדעתו הי' לחלק בבירור (ירושל' ספ"א דף ד'): **ג** קלוי . משבלים שנקלו בתנור תורת פת עליהן וכשנאפה אחר כך בתנור חייב בחלה : ארנונא . שמוטל לאפות עיסה לצורך אנשי חיל שימסור לאנ"ח והוה כדידיה שהרי אפשר שהאנ"ח לא יקחוה כלל ובשעת אפיה דידיה הוא : של מ"ש בירושלים . דנאכלת ויש בה היתר אכילה אף שאין בה דין ממון חייבת בחלה אף לר"מ דס"ל ממון גבוה הוא וי"מ דאתיא כרבנן דמ"ש ממון הדיוט הוא אבל לר"מ פטורה מהחלה : ספק מדומע . שנתערב תרומה בשני קופות ואי"ו באיזה מהן ונאכל אחד מהן על השניה פליגי ר"מ ורבנן אם דינה כתרומה דפטור מחלה כמבואר במשנה ח' פ"ז דתרומות : מדומע . אם נתערב תרומה בחולין פטור מחלה דכתיב והרמותם ולא שכבר נתרמה ואף בספק מדומע כגון בב' קופות פטרי רבנן כר"י : ונאכל . היכא דנאכל כגון סאה אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך תרומה דתלינן דתרומה נפלה כשרוב חולין בזה הקופה שניה חייב בחלה כיון שנאכלת חולין גמורים הוא והכי ס"ל לרבי יוחנן בירושלמי פ"ז דתרומות (דף ל"ד א) ופ"א דחלה (דף ג' ב') : **ד** לעצמה . לצורך קרבנו דהקדש הוא ולא קרינן עריסותיכם : חייב . שמא לא ימכרנו ויקחנה לעצמה ועריסותיכם הוא : **ה** עיסת כלבים . המבואר במשנה ח' פ"א ניכרת בעשייתה דלפעמים חייבת כגון בעשאה ככרין עבין מודים דקין והלכה כר"י דמפרש מתניתנו הוא : **ו** כהן . העושה עיסתו בטהרה והדרך למסור לכהן לאפות את וכן האשה רגילה לעסוק בבצק ודינייהו דהמפריש חלה דמתנה בשעת הגלגול שתהיה החלה על הקמח שלבד עיסה והקרן הוא הפרורין דקין שנפרדין מן העיסה ומהני אף ביש ה' רבעים קמח במה שנתערב אחר הפרשה כאן דהקמח ששייר הכהן לעסק עיסתו מצטרף עם השאור שמערב ג"כ אחר הפרשה לחמשה רבעים וחייב דש ובעי תנאי : אמרו . במ"ז פ"ג : נתינה . דכתיב ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן בכהונתו נתינה : **ז** חלת דמאי . מן החלה מפריש כדין דמאי תרומת מעשר ניתן לכהן שע"ה אינו מפריש רק וג"כ החלה שלו צריך תיקון: המתארחין . כהן המתארחת אצלו אקילו ביה רבנן דא"צ להפריש ומאמינים על זה (ר"ש פ"ה דדמאי) וי"מ חלת דמאי אם קונה עיסה מע"ה צריך להפריש חלה מספק . לעיל קאי בשיעורא דחלה וקמ"ל פלוגתת ר"ש דבדיעבד יצא כתרומה דחלה אקרי תרומה אחד מששים וזה לכר"ש אבל להרמב"ם נראה דקאי על חלת דמאי דניטל א' ממ"ח ור"ש ס"ל באחד מששים : **ח** בטהרה . שאין לו מקוה לטבול עד ד' מילין וה"א להפריש חלה בטומאה הפסד קדשים : קבין . פחות משיעור חלה ואף דבעיסה טהורה אסור להפקיע מחיוב חלה ד ותעא . לגרום טומאה לקדשים : בשביל שתזכה . בהפרשתה ואם נימא דמדמה זא"ז וכי

אומרים עמוד וקלקל בשביל שלא תתקן כנוסחת הגר"א כלומר דבאמת אינו מתקן מאומה דא"י לאכול ולתתו לכהן: **ט** ניטלת . כמבואר במשנה ספ"ב דנותן פחות מכביצה באמצע בין העיסה הטהורה להטמאה כדי ליטול מן המוקף וחכמים פליגי עליו כמבואר במשנה שם : כהוראה הזאת . דניטלת מן הטהור על הטמא : לבוש שלבש . כשבע בלבוש אביו כה"ג : אם לא אלמד בו . שלא לעשות כן : יש לו במה יתלה . הפלוני שבדרום יש לו במה להתלות אבל אין הלכה כן : **י** שהפקירה . גרסינן כנוסחת הגר"א ועיסת הפקר פטור מחלה דבעינן עריסותיכם : שתתגלגל. עירוב הקמח במים : ותטמטם בשעורין . שהקמח קשה ואינו נדבק יפה עד שיערב ביד ואז באה לכלל חיוב חלה והפקר לא מהני אחר שבא לכלל חיוב וכן אין למוכרו כשאר טבל כדתנן בפ"ה דדמאי מ"ח א"נ לענין חלה קאמר דאין להפקיעו מחיוב חלה כיון שכבר נתחייב בידה : כדגן . לפי הענין נראה דקאי על האשה שהפקירה עיסתה דבאמת אם יש ה' רבעים קמח וגלגלה קודם חייבת בחלה רק שיהא כשיעור קודם הגלגול ואם גלגלה כחטים ואח"כ מכרתה או נתנתה העיסה לכמה ב"א אף שאין בכל אחד ואחד אלא כזית מ"מ חייב העיסה בחלה ואין המקבל פוטר והוא כמבואר במשנה נחתום שעשה לאור לחלק חייב בחלה : **יא** עד שלא גלגלה תעשה בטומאה גרסינן דמותר או לטמאותה שהרי לא נתחייבה עדיין בחלה : תלויה . ספק טומאה מחמת הספק שנולד לה ספק לחלה . אף שטהור לחולין כגון נשען הזב וא"י אם נגע בטהור דטהור לחולין טמא לחלה וכ"ש ספק דשני שבילין דאחד טמא וא' טהור דפשיטא דטמא אף לחולין : שלא נגמרה מלאכתו . למעשר כגון קודם מירוח : יעשו בטומאה . גרסינן ברישא : לתרומה . אף דלחולין טהור : **יב** חייב . בחלה דעדיין לא נגמרה אפייתה : מקרצות . חתיכות חתיכות כמו שאופין בתנור :

פרק ב א העושה עיסה מן החטים ומן האורז . בתערובות ס"ל לת"ק דהחטים גורר טעם האורז ונמשך להחטים לכן חייב בחלה ומצטרפין שניהם לשיעור וע"ז פליג רשב"ג דבעינן בשיעור דגן (ירושל' פ"ג דף ח) : **ב** שהורמה חלתה . ואין להפריש לכתחלה מיניה וביה דה"ל מפריש מפטור על החיוב לכן מביא קמח אחר ולש עיסה ומצרף להשאור שיהיה בין הכל כשיעור ומפריש מהעיסה אחרת ומ"מ אם אין לו קמח אחר מפריש מיניה וביה כמבואר במשנה בפ"ג: **ג** קב מכאן . כללא דהלה דב' עיסות מצטרפין כשמונח ביניהם עיסה המחוייבת בחלה אף שאינו ממין זה דשני עיסות. כגון חדש וישן דאין תורמין מזע"ז או שמונח ביניהם עיסה שכבר נפטרה מן החלה מ"מ לענין צירוף מצרף זולת קב הנכרי דפטור מחלה אינו מצרף וכן קב אורז : ה"ג קב מכאן וקב מכאן וקב מדומע באמצע והגר"א הגיה תרומה ובירושלמי פ"ד מבואר תרומה ומדומע : כשהוא תורם. בצירוף קב מכל מין אף שהכוסמין מין חטים ומין שעורים אינו תורם מן הכוסמין על שני הקבין לפי שבשניים מהם שיעור חלה ונצרפו שניהם לשיעור ונעשו שניהם כא' או הכוסמין והחטים או הכוסמין והשעורים וא"כ אין להפריש מן הכוסמין על החטים דאמרינן דנעשו שעורים וכן בהיפך אמרינן דנעשו חטים לכן מפריש מכל מין ומין : מן הכוסמין . דכיון דלא נצרף לשיעור אלא בכולן יחד הכוסמין מין שוה הוא לחיטין ולשעורים ומפריש מן הכוסמין על החיטין והשעורין ובירושלמי מוקי רישא בקב וקב כגון שהשעורים באמצע דאז אינו מפריש מן הכוסמין על החטים שרחוק ממנו שהשעורים באמצע (ומ"מ מצורף דשעורים אינם מפסיקין) אבל כשכוסמין באמצע מפריש מן הכוסמין כמו בסיפא : כנוסחת הגר"א שאין תורמין מין על שאינו מינו כלומר אין תורמין אלא מהכוסמין שהוא מין שניהם : כנוסחת הגר"א אר"ע . דס"ל במ"ד פ"ד דנוטל חלה מן הקב בדיעבד חלתו חלה : שלא נגמרה מלאכתו . דבדיעבד תרומתו תרומה . ה"ג וחכ"א והנוטל חלה מן הקב למה זה דומה וכו' כלומר דבדיעבד אין חלתו חלה דומיא דתבואה שלא הביאה שליש דאין תרומתו תרומה : חזרו לומר לא כך ולא כך . כלומר דלא פליגי בטעמים הללו שאינו דומה לא לתבואה שלא הביאה שליש ולא לפירות שלא נגמרה מלאכתו שהרי הקב בעצמו פטור מחלה ומצטרף עם אחרים א"כ ל"מ דלא דמי לתבואה שלא הביאה שליש אלא אף לפירות שלא נגמרה מלאכתו לא דמי ותכמים ור"ע דפליגי במשנה פליגי בסברא אחרת דר"ע מדמה לאומר ה"ז תרומה על פירות ערוגה זו לכשיתלשו ונתלשו דהוה תרומה למפרע ורבנן סברי דדמי לאומר ה"ז תרומה על פירות אלו המחוברים והכי מבואר בירושלמי : **ד** כשיעור . דאז אין הטמא חייב בחלה אלא הטהור לכן כשקורא שם אינו קורא אלא על הטהור שבחלה

תרומה חוץ מן הטמאות שבהן : ה אמר רבי אליעזר ב״ר צדוק (ז) אע״פ שהיה רבן גמליאל פוטר את אריסות בסוריא אוסר היה מלארס אם ארס הרי זה פטור ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדים על ידו הוא בוצר והן דורכים על ידו הוא מוסק והן עוטנין על ידו אלא הן מלקטין והוא אוגד על ידיהן הן בוצרין והוא דורך על ידיהן הן מוסקין והוא עוטן על ידיהן וכן היה רבי אלעזר ב״ר צדוק אומר לא היה רבן גמליאל מחייב בסוריא אלא חלה אחת בלבד : ו (ח)הלוקח מן הנחתום בסוריא צריך להפריש חלת דמאי דברי רבן גמליאל וחכ״א אין צריך להפריש חלת דמאי מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי ר״ש אומר אם לא תרם את האחד כשיעור לא יאכל מן (*ח)השני : ז (ט) חלות הנכרים *) [בחוצה לארץ] ותרומת הנכרים *) בחו״ל א) מודיעין אותו שאינו חייב בחלה ב) נאכלת לזרים : ח עשרים וארבע מתנות (י) כהונה ניתנו לאהרן ולבניו בכלל ובפרט ובברית מלח אלו הן עשר במקדש וארבע בירושלים ועשר בגבולין עשר במקדש חטאת ואשם וזבחי שלמי צבור וחטאת העוף ואשם תלוי ולוג שמן של מצורע שתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות והעומר ארבע בירושלים הבכורה והבכורים והמורם מתודה ואיל נזיר ועורות קדשים עשר בגבולין תרומה ותרומת מעשר וחלה ראשית הגז הזרוע והלחיים והקיבה ופדיון הבן ופדיון פטר חמור והחרמים ושדה אחוזה וגזל גר כל אלו נתנו לאהרן ולבניו בכלל פרט וברית מלח לחייב על הכלל ולחייב על הפרט ליתן שכר על כלל וליתן שכר פרט העובר עליהן כעובר משום כלל ומשום פרט : ט (כ) איזו היא הארץ ואיזו היא חו״ל כל השופע מטורי אמנון ואילך ארץ ישראל מטורי אמנון ולהלן חוצה לארץ הניסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח ג) מטורי אמנון ועד נחל מצרים מחוט ולפנים ארץ ישראל מלחוט ולחוץ חוצה לארץ ר׳ יהודה אומר כל שהוא כנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל שנא׳ (במדבר לד) וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול הניסין שבצדדין רואין אותן כאילו חוט מתוח מקפלריא ועד אוקיינוס נחל מצרים ועד אוקיינוס מחוט ולפנים ארץ ישראל מחוט ולחוץ חוצה לארץ : י ספינה שהיא באה מחוצה לארץ לארץ והיתה בה עיסה עד שלא קרמו פניה חייבת משקרמו פניה פטורה :

מסכת ערלה

פרק א א (א) הנוטע לסייג לקורות ולעצים פטור מן הערלה (ב) אמר רבן שמעון בן גמליאל בד״א (*ב) בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר הראוי להם אבל נטע לסייג ולקורות לעצים דבר שאין ראוי להם חייב בערלה נטעו לעצים וחשב עליו לאכילה [א] מאימתי מונה לו משעת נטיעתו : ב הנוטע לרבים חייב ור׳ יהודה פוטר (ג) ר״ש בן אלעזר אומר משמו הנוטע לרבים חייב בערלה העולה לרבים ד) פטור מן הערלה : ג הנוטע בספינה בעציץ ובראש הגג חייב בערלה (ד) ה) נזרעו (*ד) בעציץ שאינו נקוב נשבר וחזר ו) וזרען בעציץ נקוב אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור כיצד יודע אם יכול לחיות ואם לאו חופר לו גומא בארץ ונוטעו בה אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור : ד (ה) אילן העולה (*ה) בין מן הגזע ובין מן השרשים חייב רבי יהודה אומר העולה מן הגזע חייב מן השרשים פטור (ו) הקדישו (*ו) ואח״כ נטע ז) פטור נטע ואח״כ הקדיש ופדאו מאימתי מונה לו משעת נטיעתו : ה (ז) נכרי שהרכיב עץ מאכל על גבי עץ סרק מונה לו משעת נטיעתו רבי יוסי אומר נוטעים יחור של ערלה ואין נוטעים ח) אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואין מרכיבין כפניות של ערלה רבי שמעון בן אלעזר אומר (ח) סמני ערלה עולה באחד ומאתים צובע בהן בבלול והולכין אחר הרוב : ו ט) ר׳ שמעון בן אלעזר אומר (ט) בשר בחלב מותר בהנאה (י) בעלי מומין אסורין כל שהן רבי יוסי אומר בעלי מומין יבקר : ז (כ) תנור שהסיקו בקליפי ערלה אם חדש יותץ אם ישן יוצן אפה ובשל בגחלים מותר אפה בכולן מותר חוץ מעצי אשירה אפר (ל) בגדים שנתנגעו ועפר בתים שנתנגעו אסורין בהנאה : ח (מ) ספק ערלה בארץ ישראל אסור בסוריא בחוצה לארץ מותר כיצד כרם ושדה שנטע ירק וירק נמכר חוצה לו ספיקו בארץ ישראל אסור בסוריא ובחוצה לארץ מותר רבי יהודה אומר אף זה ספיקו בסוריא אסור איזהו ספיקו מותר (נ)כרם שנטע ירק ושדה ירק בצידו וירק נמכר חוצה לו ספיקו בארץ ישראל אסור בסוריא ובחוצה לארץ מותר הרי שנמצא נטיעה קטנה בתוך שדהו ספיקו בא״י אסור בסוריא ובחוצה לארץ מותרת ר׳ אליעזר בר׳ יוסי אומר משום ר׳ יוסי בן דורמסקית י) שאמר משם ר׳ יוחנן בן נורי שאמר משם רבי אליעזר הגדול אין ערלה בחוצה לארץ :

מסכת בכורים

פרק א א אין מביאין בכורים קודם לעצרת ואם הביא ימתין עד שתבא עצרת ויקרא עליהן : ב (א) הקונה אילן אחד בתוך [א] של חבירו הרי זה מביא ולא קורא מפני שלא קנה קרקע דברי ר״מ וחכ״א כ) לא מביא ולא קורא : ג רבי יהודה אומר (ב) כל הגרים כולן (*ב) מביאין ולא קורין בני קיני חותן משה מביאין וקורין שנאמר (במדבר י) והיה כי תלך עמנו וגו׳ : ד ר׳ יוסי אומר היה ר״מ אומר כהנים מביאין ולא קורין מפני שלא נטלו חלק בארץ (*ב) ואני אומר כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בין מדבר מרובה בין מדבר מועט : ה (ג) הפריש את בכוריו ומכר את שדהו מביא ואינו קורא והשני מהו להביא מאותו המין אינו מביא (ד) ממין אחר מביא וקורא ר׳ יהודה אומר אף מאותו המין מביא וקורא : ו הרי שהפריש את בכוריו וקרא עליהן והזר וקנה שדה אחרת ל) ונתבכרו לו מחמשת המינין אע״פ שנתן לתוכן מאותו המין מביא ולא קורא (ה) שאין (*ה) אדם קורא פעמים בשנה : ז ר׳ יהודה אומר עד באר

*) נ״ל בארץ וכ״ה במנחות סז ותרומתו אינה מדמעת :

אור הגנוז

ערלה פרק א [א] מנין ת״ל כל עץ מאכל : בכורים פרק א [א] שדהו : ואילך

נוסחאות כ״י

א) מודיעין : ב) והחלה : ג) לו עליהן : ד) מאליו : ה) נטעה : ו) ונטע : ז) חייב בערלה : ח) יחור : ט) ר״ע : י) שאמר משום ר׳ יוסי הגלילי : כ) מביא וקורא : ל) אע״פ שנתבכרו לו משאר מינין ואע״פ שנתבכרו לו מאותו המין :

מצפה שמואל

(ז) שם ומעשרות פ״ה נב: (ח) עי׳ ירושל׳ פ״ד וירושל׳ עירובין פ״ג הל״ט : (*ח) מנחות דף סז: (ט) קידושין: (י) ב״ק קי: וירושל׳ פ״ד יא: (כ) גיטין ח. וירושל׳ פ״ד וירושל׳ שבועות פ״ו י: (א ב) עי׳ ירושל׳ פ״א: (*ב) יו״דסי׳ רצ״ד סעיף כג: (ג) ירושל׳ פ״א ג: (ד) עי׳ ירושל׳ פ״א ב: (*ד) עי׳ מיי׳ פ״ד מהלכות בכורים הל״ט ובמל״מ שם: (ה) עי׳ ב״ב פ״ה הל״ה ובבלי ב״מ קיט: (*ה) עי׳ מיי׳ פ״ו מהלכות מע״ש וגרסתו ע״ש בהל״ט ועי׳ בתשובת נו״ב : (ו) ירושל׳ פ״א ג. : (ו*) מיי׳ פ״ו מהלכות מע״ש הל״ז : (ז) שם פ״א ב : (ח) ירושל׳ פ״ג בשם ר״י ע״ש ט : (פ) פסחים כה ועי׳ ירושלמי כאן פ״ג וירושלמי דמסכת ע״ג פ״ה הל״ב : (י) בכורות כג : (כ) פסחים כו וירושלמי פ״ג ט : (ל) עי׳ ירושלמי פ״ג שם : (מ) עי׳ קדושין לח. וירושלמי פ״ג וקדושין פ״א הל״ט : (נ) ירושלמי ספ״ג : (א) ב״ב פא: וירושלמי פ״א ג : (ב) ירושלמי פ״א ג : (*ב) עי׳ מיי׳ פ״ד הל״ג : (ב*) עי׳ מיי׳ שם ומהכ״מ נעלם תוספתא זו : (ג) ירושלמי פ״א ג : (ד) ירושלמי פ״א ג . (ה) שם ופ״ג : (*ה) עי׳ מיי׳ פ״ד מה״ב הל״ד :

מנחת בכורים

שבחלה והטמא שבעיסה מצטרף לטמא אחר וכגון שנילוש במי פירות שאין הקמח הטמא מטמא לטהור דאל״כ הרי עתה כולה טמא וכשעשה כן החלה נאכלת לכהן דהטמא שבתוכו אינו חלה וכן בתרומה כבבא דלקמן : ה פוטר . מן המעשרות כשעשה אריס בשדה נכרי בסוריא אע״ג שקרקע גופא של ישראל או חייב במעשרות כמבואר בפ״ד במשנה ז׳ : אוסר . לכתחילה להיות אריס בשדה נכרי בסוריא מ״מ אם נעשה אריס פטור מן המעשרות ולא קנסוהו : הוא מלקט . שלא יעשה כדרך שאר אריסין וימנעוהו מלקבל לאריס עוד : בסוריא . משום דאסור להעשות אריס בשדה נכרי בסוריא: בסוריא. שקלוה שוה לא״י: אלא חלה א׳. כדין א״י ולא כדין חו״ל המבואר במשנה דמפרישין שתי חלות דטמאה משום ארץ חו״ל ונשרפת והא׳ לכהן שלא תשתכח תורת חלה מישראל ובסוריא קאמר ר״א ברי״ל דמפרישין חלה א׳ דדינו כא״י ופליג על ת״ק במשנה ז׳ פ״ד דס״ל שתי חלות מפרישין בסוריא והלכה כת״ק בשם ר״ג דבסוריא דינו כחו״ל ופטור ממעשרות ומפרישין שתי חלות : ו הנחתום . ע״ה דכיון דסוריא דינו כחו״ל חשוד ע״ה על הפרשת חלה דמזלזל בה לכן מפרישין חלה וחכמים ס״ל דסוריא כא״י וחייב במעשרות ואינו חשוד על הפרשת חלה כמו על התרומה כא״י. ונאמן לומר שהפריש : כזיב ואילך שתי חלות. כנוסחת הגר״א כמבואר במ״ח פ״ד דשם כבשוה עולי מצרים ולא כבשוה עולי בבל וקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא והוה טמא משום ארץ חוץ לארץ אלא שהעולם אינם יודעים וסבורים דקדושה כקדושת א״י לכן מפרישין שתי חלות הא׳ לאור ונשרפת ומפרישין חלה זו כשיעור דנראה כקדשה מה״ת ואותה מה״ת לכן מפרישין כשיעור מעיסה טמאה א׳ מכ״ד לבעה״ב וא׳ ממ״ח לנחתום וכדי שלא יאמר העולם סבורין דחלה טהורה נשרפת שאינם יודעים דלא קדשה לע״ל לכן מפרישין שניה פחות מכשיעור ונתנת לכהן כדי שהרואה יתן אל לבו טעם הדבר או ישאל לחכמים אבל בח״ל עבדינן איפכא דהראשונה אינה כשיעור. והשניה כשיעור כמבואר כל זה במשנה שם ח׳ וט׳ : לא יאכל מן השני . דעדיין לא קיים מצות חלה כשיעור שנראה שהוא מה״ת : ז מודיעין . גרסינן שנכרי פטור מתרומה וחלה אלא שמ״מ תרומתן תרומה בדיעבד כדי שלא יפקיע ישראל ויאמר של נכרי הוא לכן גזרו שבדיעבד תרומתן תרומה אבל בחלה לא גזרו דאם ירצה ישראל להפקיע מחיוב חלה יעשה עיסתו פחות מכשיעור לכן חלתן נאכלת לזרים ולא תרומתן וה״ג והלתן נאכלת לזרים : ח בכלל . לכל קדשי בנ״י לך נתתים למשחה כלל וזה יהיה לך מקדשי הקדשים מן האש פרט כל מתנה בפ״ע וכל תרומת קדשים חזר וכלל והדר כתיב ברית מלח עולם וגו׳ בסוף הפרשה (במדבר י״ח) : במקדש . נאכל לפנים מן הקלעים : בירושלים . בכל העיר : חטאת. בהמה וכן מבואר בש״ס בהדיא : ואשם . ודאי הוא חמשה . גזלות ומעילות נזיר ומצורע ואשם שפחה חרופה : שלמי צבור . כבשי עצרת ונקראו שלמים כדכתיב ושני כבשים בני שנה וקדשי קדשים הם ונאכלים לפנים מן הקלעים כדכתיב (ויקרא כ״ג) קדש יהיו לה׳ לכהן : ולוג שמן . שנשאר מיציקת הכף הכהן השמאלית נאכל לכהנים כדמרבינן לה בזבחים (מ״ה) ובמנחות (ע״ג) מלכל קרבנם דהוא נמי קרוי קרבן דכתיב והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן וסמיך ליה לקרא בקרא בקדש הקדשים תאכלנו : ושירי מנחות . הנקמצות. הקומץ קרב והשיריים נאכלים וכן שירי העומר : הבכורה . בכור בהמה ניתן לכהנים בין תם בין בעל מום אלא שהתם מקריבו ע״ג המזבח והבשר לכהנים ובעל מום שוחטו כחולין ונאכל בכל העיר וכן ביכורים נאכלים בירושלים דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו׳ ותרומת ידך ואמרינן במכות (דף יז) אלו ביכורים : והמורם . חזה ושוק וד׳ לחמים מד׳ מינים שבנזיר חלות ורקיקין חמץ רבוכה וכתיב בקרא (ויקרא ז׳) והקריב ממנו אחד מכל קרבן לכהן הזורק וגו׳ וה״ה חזה ושוק מכל הקרבנות : החרמים . חרמי כהנים והיכא מ״ד סתם חרמים לכהנים : וגזל גר שמת שאין לו יורשין וכשנשבע בחיי הגר עליו לקיים השבה אינו מקיים אלא בנותן לכהן וקרי ליה מתנות גבולין שאם נתנו לכהן חוץ לירושלים יצא ואיל שמו יעלה לירושלים ויקריבו וכן עורות קדשים קרי ליה מתנות בירושלים לפי שלא נפסל ביוצא ועורות קדשים היינו דקדשי קדשים אבל עורות שלמים מבואר בזבחים דלבעלים : לחייב . על המונע ליתן לכהן על עבירת לאו התורה בכלל ופרט דעל כל אמירה מקבל שכר ועונש בעברו ת״ו : ט הארץ . כא״י לחלה ולש״ד : מטורי אמנון . מקצוע זוית מערבית א״י הר ההר ובת״י מתרגם הר ההר טורי אמנון וכתיב זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר ש״מ שהר ההר תקוע בים שהוא מצד מערב ומתחיל מצד צפון וההר משופע והולך התנא מאיזה קום מתחיל לצד צפון אם מראש ההר או מרגלו : ואילך . לצד א״י לצד דרום הוה א״י : הנסין . איי הים שבצד מערב א״י אם דינם כא״י או חו״ל : חוט מתוח . בשוה מטורי אמנון שבצד צפונית מערבית עד נחל מצרים בצד דרומית מערבית : מחוט ולפנים . הנסין שבצד פנים הוא א״י ומצד חוץ הוא חו״ל : כנגד. שרואין כחוט מתוח מא״י עד סוף הים לרחבו לצד מערב וכן בצד דרום והנסין שבין החוטין אפילו בסוף הים הוה א״י דס״ל שהים עצמו א״י : גבול. קרא יתירא הוא למימר דרוחב הים הוא בכלל הגבול : שבצדדין . כלומר בחלוקה דנסין לא מצד מערב אנו חולקים אלא החילוק הוא מאותן שכנגד א״י או אינם כנגד א״י וכדפרישית לעיל : מקפלריא . עיר היושבת בחודו של הר בצד צפון : אוקינוס . בסוף העולם במערב : מחוט ולפנים . לצד מבירו בין שני החוטין הוה א״י דגם המים הם א״י ביניהם ונקט נסין משום דחורשין וזורעין בהם וחייבין במעשר ושביעית : י חייבת . משבאה לא״י היינו מחוט ולפנים דאתיא כר״ע דס״ל אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה אתם חייבין בין בפירות א״י בין בפירות חוץ לארץ והולכין אחר הקרימה בתנור דמיד שקרמו פניה נגמרה אפייתה ולא שייך לחייב בחלה בלחם אפוי שבא מחוץ לארץ עיין פ״ג מ״ו :

פרק א א הנוטע לסייג . לעשות גדר ואין כוונתו לפירות : פטור מן הערלה . ומותר לאכול פירותיו מיד אף בשנה ראשונה דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל שיהא הנטיעה למאכל : דבר הראוי להם . שיהא ניכר מתוך הנטיעה שהוא לסייג ולקורות כגון אם צריך לעצים נוטען רצופים ואינם רחוקים זה מזה ד״א כאילני מאכל ולקורות משפה הענפים ומחבן כדי שיתעבה עיקר האילן ולסייג במקום הסייג מוכיח שרוצה לגדור שדה ורבנן ס״ל דלא בעינן מעשה הניכר : משעת נטיעתו . אף שהיה לעצים מ״מ הלא בתוך הג׳ שנים חשב עליו לאכילה : ב לרבים . לצורך רבים : חייב . דכתיב ונטעתם לכם כל עץ מאכל סתם נטיעה ליחיד הוא דאין דרך רבים לנטוע ונטעתם לכל יחיד ויחיד קאמר והדר כתיב לכם לרבות הנטוע לצורך רבים ור״י ס״ל ונטעתם בין רבים בין יחיד לכם בין רבים בין יחיד ורבוי אחר רבוי למעט דפטור בשל רבים : העולה . שעלה מאליו : ג בראש הגג . בעפר. נשרבו . גרסינן כנוסחת הגר״א : שאינו נקוב . דפטור מן הערלה : וחזר ונטען . גרסינן כנוסחת הגר״א : חייב. גרסינן דכיון דנשבר בטיל ליה נטיעה קמייתא וה״ל כנוטע מחדש: אם יכול לחיות. ענין בפ״ע הוא וקאי אהא דמבואר במ״ג פ״א אילן שנעקר והסלע עמו פי׳ עם העפר שסביביו וניתוסף עליה עוד עפר אחר ונשרש שם אם יכול לחיות מן העפר שסביבות האילן עמו פטור גרסינן דאין כאן נטיעה חדשה ואם לאו חייב : כיצד יודע . אם יכול לחיות מן עפר שסביבות עמו לאחר דהלא אילן זקן הוא : חופר לו . כלומר אומדין עובדי אדמה אם יחפרו גומא כעפר שסביבות ויטעו שם אילן אם יכול להשרש שם ולהגדיל מן העפר זה הרי פטור וה״ג אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב וכן הגיה המפרש בשם הגאון : ד אילן . חדש היוצא מן האילן שכבר נטע : מן הגזע. זה מתוך לקרקע הרואה פני החמה וכשאינו רואה פני חמה זה הוא שרשים והוה כאילן חדש וחייב בערלה : מן השרשים . הוה כאילן אחד : פטור . דאין ערלה נוהג בשל הקדש ה״ג בנוסחת הגר״א נטע ואח״כ הקדישו חייב והיינו דכיון דכבר נתחייב בערלה אין הקדש מוציאו : הקדישו ונטע . ופדאו חייב גרסינן ופדאו בתוך שני ערלה חזר לחיובו אף בהקדישו ואחר כך נטע ומונין משעת נטיעה אף שאז הקדש היה והא דבריתא פטור היינו שלא פדאו : ה שהרכיב . דישראל אסור להרכיב דכלאים הוא : נטיעתו . משעת נטיעת אילן סרק : יחור . ענף מאילן ערלה דעץ ערלה מותר בהנאה אבל אגוז אסור ומ״מ אם נטעו ה״ל זה וזה גורם ומותר : כפניות . יחור שיש בו כפניות תמרים בעודן סמדר נקרא כפניות ור״י ס״ל דסמדר והוא כפניות הוה פירי ואין הלכה כדבריו בזה וכן מבואר במשנה ע׳ פ״א : סממני ערלה . שנתערבו בסממני היתר בטלין במאתים יותר כנגדן דערלה בטילה במאתים : ה״ג המפרש בשם הגר״א : וצובע בהן . כלומר דמותר ליהנות בהן : ה״ג בבלול הולכין אחר הרוב . אם נתערב מי צבע שהצבע בלול בהן ונתערב מים במים בטל ברוב והכי מבואר בירושלמי (דף ע׳ בפ״ג) : ו בשר בחלב מותר בהנאה . דס״ל כר״ש בחולין (דף קט״ו) דיליף בג״ש מטרפה דכתיב ובשר בשדה טרפה ואנשי קדש תהיון לי וכתיב (דברים כב) כי עם קדוש אתה וגו׳ לא תבשל גדי והיינו איסור בב״ח דאפקיה רחמנא בלשון ביטול ואין הלכה כן אלא אסור בהנאה : בע״מ . שנתערבו בתמימים ואינם ניכרין עתה אוסרין כל שהן כלומר כולן אסורין אף שנבדקו עתה ולא נמצאו לא תלינן דאיתסי ונתרפאו : יבקר . צריך ביקור ואם לא נמצאו כשרין כולן להקרבה ותלינן דנתרפאו והכי מוקים ר״ת ב״א בבכורות דף כ״ג והיכא דמוקים לה בשערות בכור בע״מ שנשרו מתיים וכניחום בחלון ואח״כ נשחט לת״ק אף אם עתה יבקר וימצא בו מום מ״מ השער אסור ור״י מתיר כיון שעתה נמצא בו מום אבל בתם שנשחט לכ״ע שערו אסור דילמא אתי לשהויי כדי שינשר השערות ממנו ומבואר זה היטב בבכורות שם : ז חדש יותץ . שהרי נגמר מעשה התנור בהיסקו של ערלה דחדש מסיקין אותו כדי לחזקו : יוצן . ולא יאפה מהסק זה : בגחלים . ואין תבוקה כנגדו : מותר : דאין שבח עצים בפת כיון דכי איתהני פת מאיסור כבר כלה ובטל ; גחלים איצטריכא ליה דלא תימא אכתי איסורא בעינא וכ״ש תנור גרוף ובתבוקה כנגדו פליגי רבי וחכמים בב׳ יתא פרק כל שעה אי יש שבח עצים בפת דלרבי אסור ולחכמים מותר דאין שבח עצים בפת וה״ה דחדש יותץ ס״ל הך דגחלים מותר פליגי בגמרא אי בגחלים לוחשות או דוקא בעוממות אבל בלוחשות הוה כתבוקה כנגדו ולרבי בחדש יותץ ה״ה דבגחלים לוחשות אסור והלכה דאפילו גחלים לוחשות נמי מותר : ה״ג אפר כולן מותר . כלומר בכל איסורי הנאה דטעון שריפה אפרן מותר אבל עצי אשירה דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם אפרן אסור וכשורף נכרי לע״ז אפרן מותר דהוה ביטול : בגדים שנתנגעו . דטעון שריפה וכן עפר מבתים שנתנגעו מ״מ אסור בהנאה אף הנשרפין דילפינן נתיצה נתיצה בג״ש מע״ז : שנטע ירק . והוא ערלה : ח חוצה . וא״י אם הוא מהכרם או ממקום אחר ספקו לקולא אף שהוא בצד הכרם שאסור : נטיעה קטנה . וא״י אימת נשרשה אם קודם שני ערלה או אח״כ : אין ערלה. אף ודאי אין נוהג בחוץ לארץ :

פרק א א אין מביאין בכורים קודם לעצרת . דשתי הלחם מקריבין בעצרת והם מתירין החדש במקדש וכן מבואר במשנה : ימתין . ולא יקבלו ממנו : ב שלא קנה קרקע . רק האילן וא״י לומר האדמה אשר נתת לי מ״מ מביא דמספקא ליה אי קנה קרקע או לא וכל בכורים בספק מביא ואינו קורא : לא מביא . דודאי אינו קונה קרקע ופטור מבכורים אבל בשני אילנות ס״ל לרבנן דמביא ואין קורא כמבואר במ״ו פ״א ור״מ ס״ל בשני אילנות דמביא וקורא כמבואר במשנה שם: ג ה״ג בדברי ר״י מביאין וקורין. ופליג על המשנה בפ״ק דס״ל דגר מביא ואינו קורא דא״י לומר האדמה אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו ור״י סבר ליה אברהם אב לגרים ונשבע לאברהם לתת לו את הארץ : מביאין וקורין . אף לת״ק שמשה הבטיח דיתרו יקבל הטובה שהטיב לישראל ויש לו חלק בארץ : ד כהנים ולוים . גרסינן והדר גרסינן ואני אומר כשם שנטלו ישראלים כך נטלו לוים וכהנים : דבר מרובה . אף שישראלים נטלו דבר מרובה מ״מ דבר מועט נמי מהני כגון ערי מגרש : ה ואינו קורא . שבשעת קריאה צ״ל קרקע וא״י לומר האדמה אשר נתת לנו : והשני מהו להביא . בלשון שאלה קאמר מה דין השני בקרקע זו ומפרש : מאותו המין . שמביא הראשון דכתיב הגדתי היום פ״א מגיד ואינו מגיד ב״פ על מין א׳ : מביא וקורא . דהא דאינו מגיד ב״פ היינו באדם א׳ אבל בב׳ אנשים מגיד וחוזר ומגיד ואין הלכה כר״י : ו אע״פ שנתן לתוכן . בנוסחת הגר״א גרסינן אפילו ממין אחר דבאדם אחד אפילו ממין אחר אינו מגיד ב״פ ואשמעינן הכא אפילו משדה אחרת וממין אחר : ז ר״י אומר . מה דמבואר במ״ח בפ״א דחייב באחריותן אם נטמאו או נאבדו פליג ר״י דהוא רק עד שהביא לבאר הבית בזמן שהם מים שהוכן לבני גולה לשתות מהן לעולי רגלים כמבואר בסוף עירובין

הגולה חייב באחריותן מבאר הגולה [ב] אינו חייב באחריותן ר' שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון (י) שנים אין חייבין עליהן חומש : ח רבן שמעון בן גמליאל אומר (י) אין מביאין בכורים מתמרים חוץ מן התמרים שביריחו ואין קורין אלא על הכותבות בלבד ר' שמעון בן אלעזר אומר רימוני עמקים מביאין וקורין : ט (ח) חומר בתרומה שאין במעשר שני ובבכורים ובמעשר שני (א) שאין בתרומה שהתרומה אין ניטלת אלא מן המוקף ואין ניטלת אלא מן הגמור ואין ניטלת מן הטהור על הטמא ומדמעת וחייבין עליה חומש ונוהגת בכל הפירות מה שאין כן (ב) בבכורים ונוהגת בשאר שנים מה שאין כן במעשר שני: י חומר במעשר שני שמע"ש קנה את הקנקן ואוסר דמיו ועירוביו וספק עירובו כל שהוא אסור לאונן [וטעון חומש] וטעון וידוי ולא הותר לאכילה אלא בפדיון ואין מדליקין בו את הנר מה שאין כן בתרומה : יא חומר בתרומה ובמעשר שני שאין בבכורים שהתרומה ומעשר שני נוהגין בעמון ומואב (א) מה שאין כן בבכורים חומר במעשר שני ובכורים שאין בתרומה שמע"ש ובכורים טעונין הבאת מקום (ס) וטעונין וידוי (י) ואסורין לאונן (ב) ורבי שמעון מתיר וחייבין בביעור רבי שמעון אומר בכורים פטורין מן הבעור רבי יוסי אומר מע"ש טעון וידוי וביכורים טעונין וידוי מה מע"ש טעון ביעור אף ביכורים טעונין ביעור אמר לו ר' שמעון מה למעשר שני שטעון ביעור שכן דמיו טעונין ביעור תאמר בבכורים שאין דמיהן טעונין ביעור: יב וכן היה ר' שמעון אומר [בכורים לא (ג) אמרו גידוליהן] לאכול בירושלים מעשר (כ) באיזה מעשר אמרו [בדבר שזרעו כלה נכנס לירושלים ויוצא]; (ל) בשאין בו שו"פ [ובשאין לו פדיון] ר"ש בניהודה אומר משם ר"ש בכורים אין חייבים עליהם במחובר לקרקע :

פרק ב

א כוי כיצד דומה לחיה דמו טעון כסוי [כמו החיה] רבי אליעזר אומר (א) חייבין על חלבו אשם תלוי כיצד שוה לחיה ולבהמה (א) [א] [מפסיד] בו (ב) חבור כחיה וכבהמה ונוהג בו גיד הנשה כחיה וכבהמה (ג) אם אמר הריני נזיר [שזה חיה ובהמה ה"ז נזיר] ר' יוסי [ב] אומר (ד) כוי בריה לעצמו ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם חיה אם בהמה : ב אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לנשים ויש בו דרכים שוה לאנשים ולנשים ויש בו (ב) שאינו שוה לא לאנשים ולא לנשים : ג דרכים ששוה [בהן] לאנשים (ה) מטמא בלובן כאנשים (ו) נושא אבל לא נישא כאנשים (*ו) ואין מתייחד עם הנשים כאנשים ואינו נתזן עם הבנות כאנשים [ג] [ואין מטמא למתים כאנשים] (*ז) ועובר על בל תקיף (ג) [ועובר על בל] תשחית כאנשים (ד) וחייב בכל המצות האמורות בתורה כאנשים : ד דרכים ששוה לנשים (ז) מטמא באודם כנשים ואין (*ז) מתייחד עם האנשים כנשים ואין זוקק ליבום כנשים ואין חולק עם הבנים כנשים ואין (ה) [חולק] בקדשי קדשים כנשים ופסול לכל עדות שבתורה כנשים ואם נבעל בעבירה פסול (ו) [מן הכהונה] כנשים (ז):

ה דרכים ששוה [בהן] לאנשים ולנשים חייבין על נזקו (ח) [בין איש בין אשה; ההורגו במזיד נהרג בשוגג גולה לערי מקלט [אמו יושבת עליו בדם טוהר כאנשים] וכנשים ומביאה עליו קרבן כאנשים וכנשים [ונוחל בכל נחלות כאנשים וכנשים חולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים ואם אמר הריני נזיר שזה איש ואשה הרי זה נזיר] : ו דרכים (ט) [שלא] שוה [בהן לא] לאנשים (י) [ולא לנשים] אין חייבין על (יא) [חמאתו] ואין שורפין על טומאתו (י) ואין נערך לא כאנשים (יב) [ולא כנשים] אין נמכר לעבד עברי לא כאנשים (יג) [ולא כנשים] אם אמר הריני נזיר שאין זה איש ואשה הרי זה נזיר (ט) ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה (יד) [לעצמו ולא יכלו חכמים להכריע עליו] אם איש הוא (טו) [אם] אשה [הוא] אבל טומטום אינו כן אלא או ספק איש או [ספק] אשה : ז (י) כיצד מפרישין את הבכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שבכר (ד) קושרן במשיחה ואומר הרי אלו בכורים ר"ש אומר חוזר וקורא אותן בכורים מאחר שיתלשו מן הקרקע : ח (*י) מצוה להביאם בשבעה כלים ואם הביאן בכלי א' יצא (כ) כיצד הוא עושה מביא שעורין ונותן למטה ודבר אחר על גביהן חטין [ד] [מלמטן ודבר אחר] על גביהן (טז) זיתים על גביהן תאנים למעלה מכולן ומקיפין להם אשכולות של ענבים מבחוץ לא היו עולין יחידים אלא פלכים פלכים לא היו מהלכים כל היום כולו אלא שתי ידות ביום חזני בית הכנסת עולין עמהם ולנין ברחובה של עיר לא היו נכנסים לבתים (ל) (*ל) מפני אהל טומאה וטעונת עולה ושלמים לא היו מתעסקין (יז) בהליכה כדרך שמתעסקין בהן (יח) בחזירה זמן עצי הכהנים והעם בתשעה באב וטעונין לינה לא היו מתעסקין בהן כדרך שמתעסקין בבכורים כל הדרך כולה הרשות בידו ליתנן לעבדו או לקרובו עד שמגיע להר הבית הגיע להר הבית אפי' אגריפס המלך נוטל את הסל על כתיפו ונכנס עד שמגיע לעזרה הגיע לעזרה דברו הלוים בשיר ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי (תהלים ל) הגוזלות שעל גבי הסלים היו עולות (*ל) (ומה) שבידן נותנין לכהנים : ט [ה] תוספת הבכורים מין במינו ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו תוספת הבכורים (מ) נאכלת בטהרה ופטורה מן הוידוי ואין צריך לומר מן הדמאי עיטור הבכורים ממין על מינו מדבר שהוא חייב בבכורים פטור מן הודאי ואין צריך לומר מן הדמאי עיטור הבכורים מין בשאינו מינו דבר שאין חייב בדמאי ואין צריך לומר בודאי עיטור הבכורים ממין על מינו דבר שאין חייב בבכורים או מעמון ומואב אפילו דבר שחייב בבכורים אין מקבלין הימנו : י (נ) המוכר ספר תורתו אינו רואה סימן ברכה לעולם (ס) כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין שלא לשם שמים אינן רואין סימן ברכה לעולם אם היו עוסקין לשם שמים הרי הן בכלל ברכה (ע) תגרי [ו] שמיטה ומגדלי בהמה דקה וקוצצי אילנות טובות אינן רואין סימן ברכה לעולם (יט) העסוקין לגבוה אם היו עסוקין לשם שמים הרי הן בכלל ברכה :

סליק תוספתא מסדר זרעים

הגהות הגר"א (א) ונוהגת בכל הפירות : (ב) משא"כ בתרומה : (א) המפשים : (ב) דרכיו : (ג) ובל : (ד) ואמו יושבת עליו דם טוהר כאנשים הריני נזיר שזה איש ה"ז נזיר כאנשים : (ה) אוכל : (ו) בתרומה : (ז) ואמו יושבת עליו דם טמא כנשים ואם אמר הריני נזיר שזה אשה נזיר : (ח) האיש והאשה : (ט) שאינו : (י) ונשים : (יא) זיבתו : (יב) (יג) ונשים : (יד) בפני עצמו ולא הכריעו בו חכמים : (טו) או : (טז) וד"א על גביהן תמרים על גביהן וד"א על גביהן זיתים על גביהן וד"א על גביהן רמונים ע"ג וד"א ע"ג תאנים ע"ג וד"א ע"ג ענבים : (יז) בחזרה : (יח) בהליכה : (יט) וכל העוסקין :

נוסחאות כ"י

(א) ובכורים : ב) במע"ש . ובכורים נוהגת כו' : ג) אסרו : ד) ורימון שבכר :

אור הגנוז

[ב] ואילך:פ"ב [א] מפשים:[ב] בר' יהודה:[ג] ואין נעטף ומספר כאנשים:[ד] בכ"י ליתא:[ה]תוספת הכהנים וכו' תוספת הבכורים בין מין במינו ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו תוספת הבכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הוידוי ואצ"ל מן הדמאי עיטור הבכורים ממין על מינו מדבר שהוא חייב בבכורים פטור מן הוודאי ואצ"ל מן הדמאי עיטור הבכורים מין בשאינו מינו דבר שאין חייב בבכורים חייב בדמאי ואצ"ל וכו' : [ו] מטמא :

מצפה שמואל (ו) עי' ירושלמי שם : (ז) שם א : (ח) עי' ירושלמי פ"ב ג. ושם : (ט) עי' ירושלמי חגיגה פ"ב הל"ה ופ"ה דמע"ש יא : (י) עי' ירושלמי יבמות פ"ח הל"ח משם תדרוש כל הענין ועי' ירושלמי שביעית פ"ח הל"ב וכאן פ"ב : (כ) ב"מ נד. ועי' ירושלמי כאן פ"ב ד : (ל) עי' ירושלמי מע"ש פ"ד ח : (א) כריתות יז: וירושלמי ספ"ב יבמות פ"ד הל"א : (ב) עי' חולין ספ"ט : (ג) נזיר לד. : (ד) ירושלמי ספ"ב. וכלאים פ"ח פז : (ה) עי' ירושלמי שבועות פ"ב הל"א : (ו) יבמות פ"ג : (*ו) עי' שו"ע אבן העזר סימן כב סעיף י': (ו*) טוש"ע יו"ד סימן קפב סעיף ב : (ז) ירושלמי שבועות פ"ב הל"א: (*ז) עי' מיי' פכ"ב מהלכות א"ב ושו"ע אבן העזר סימן כב סעיף יב והוא דלא כתוספתא זו והגר"א בס"ק יט הגיה שם וקי"ל כתוספתא זו : (ח) עי' בכורות מא : (ט) עי' יבמות פג. וירושלמי כלאים פ"ח פו : (י) עי' ירושלמי פ"ג : (*י) מיי' פ"ב הל"ג (כ) עי' ירושלמי ספ"ג : (ל) ירושלמי רפ"ג : (*ל) עי' מיי' פ"ד הל"ט : (ל*) בד"ם ליתא : (מ) שם ועי' ירושלמי דמאי ספ"ב ומ"ש פ"ד ט. וכאן פ"א ג : (נ) שם : (ס) פסחים ג: : (ע) שם :

מנחת בכורים

עירובין אבל משם ואילך אינו חייב באחריותו ודלא כמבואר במ"ע דחייב עד הר הבית: שנים. אם נאבדו ביכורים דחייב להפריש אחרים תחתיהן אינו חייב חומש להוסיף על הקרן אם אכלן זר וקמ"ל דמשנה א' בפ"א ר"ש הוא דקאמר לה: ח מתמרים. שהם רעים אלא ביריחו שם התמרים טובים דנקראת עיר התמרים: ואין קורין. הפרשה של מקרא ביכורים אלא א"כ גדולים כתותבת: רשב"א אומר. מה דמבואר במשנה דאין מביאין רק מפירות שבהרים הוא בשאר פירות לבד רימונים שטובים מן העמק: ט שאין במעשר שני וחומר במ"ש שאין בתרומה ולא גרסינן וביכורים: מן המוקף. בסמוך התרומה למה שהופרש ממנו : מן הגמור. שאין תורמין זיתים על השמן ומפרש בירושלמי בפ"א דתרומות מפני גזל השבט: ומדמעת. אם נתערב תרומה בחולין בפחות ממאה משא"כ במעשר דאינו צריך מן המוקף דכתיב מכל מעשרותיכם תרימו אפילו א' ביהודה וא' בגליל כמבואר בירושלמי בפרק ב' דתרומות וכן מן הטהור על הטמא דעיקר טעמא דאין תורמין מן הטהור על הטמא הוא משום תקלה דשמא יתרום שלא מן המוקף דנזהר כדי שלא יבא לידי טומאה וא"כ מותר במעשר וכן בשמן על זיתים דלא שייך טעמא דגזל השבט וכן בדמוע בטל ברוב באין לו מתירין כגון מ"ש שאין בו ש"פ שנטמא ונכנס לירושלים ויצא כמבואר בפרק הזהב דף נ"ג ע"ב : חומש. זר האוכלה משא"כ במ"ש אבל בהיתר דהפודה מ"ש שלו מוסיף חומש לא איירי הכא : ונוהגת בכל השנים. כל שני השמיטה אבל מ"ש אינו נוהג בשנת ג' ובשנה ששית זמן מ"ע כדילפינן מקראי פ"ק דר"ה : י קנה קנקן. היכא דהשאיל קנקנים למעשר שני ונתן חבירו לתוכה טבל מ"ש וגפן במגופה ולא"כ קרא שם מעשר הקנקנים נתפסים. בקדושה וצריך לפדותן ולהעלות הדמים לירושלים כמו המעשר שני מה שאין כן בתרומה : אוסר דמיו. כל מ"ש הדמים נתפסים כמו בקדושת מעשר : ועירובו. שנתערב מ"ש בחולין בירושלים דס"ל דבר שיש לו מתירין דיכול לאכלו בקדושת מעשר כלומר דיש מ"ש דקיל מתרומה כגון באין בו ש"פ כדלעיל ויש מ"ע דחמיר מתרומה: ספק עירובו. שנתערב מתערובת זה למ"א כולן אסורין כמבואר בביצה פ"ק דף ג' : כל שהוא. כלומר דתערובתו אוסר בכל שהוא אף שנתערב באלף כדפירשתי : לאונן. כדכתיב בקרא לא אכלתי באוני ממנו : וטעון חומש. בפודן : וידוי. בירושלים דכתיב בפ' תבא בערתי הקדש מן הבית ואף בפ"ע טעון וידוי משא"כ תרומה אין הוידוי אלא עם המעשר אבל תרומה בפ"ע אינו מתודה כמבואר במשנה ב' בפ"ב : אלא בפדיון. מחוץ לירושלים : ואין מדליקין. בטומאה כדכתיב לא בערתי ממנו בטמא : בתרומה. דמותר לאונן כדילפינן מדכתיב וכל זר לא יאכל קדש זרות אמרתי לך ולא אנינות ומיירי בתרומה וכדמבואר בפ' הערל (דף ע' ע"א וע"ב) : יא בארץ עמון ומואב. שהתקינו בתרומה ומ"ש דלנהוג במקומות הסמוכים לא"י : ונוהגת בכל הפירות. כמבואר בפ"ב מ"ג ומדרבנן הוא דמה"ת אין תרומה ומעשר אלא בדגן תירוש ויצהר : הבאת מקום. לירושלים : וידוי. בפ"ע דכתיב בביכורים ארמי אובד אבי וגו' ומתודה בפ"ע כמו במעשר דאומר בערתי הקדש זה מעשר ואף דאומר וגם נתתיו ללוי זה תרומה אינו מתודה בפ"ע: מתיר. ביכורים לאונן דתרומה קרייה רחמנא דכתיב ותרומת ידך אלו ביכורים : ביעור. לבער בשנת ג' כדכתיב בערתי הקודש זה מעשר וכתיב הקדש בה"א הידיעה ובא הקדש האמור למעלה בפרשה ומרבה ביכורים דנאמר בפרשה זו : פוטר. דס"ל דהוה כתרומה ותרומה אינו מבער אלא נותן לכהן : שכן דמיו. שפודה את המעשר טעון ביעור להוציאן לירושלים : שאין דמיהם טעון ביעור. כלומר דאין דמים לביכורים דאינם נפדין : יב וכן היה ר"ש אומר. קולא בביכורים שהגידולין הנצמחים מבכורים וחולין שנתערבו מותרין לאוכלן חוץ לירושלים ואין בהם קדושת בכורים וכמבואר במשנה ב' בפ"ב : מעשר. מה דמבואר במ"ב בפ"ב דגידולי מעשר אסורין : בדבר שאין זרעו כלה. גרסינן כלומר שאינו כלה בקרקע וכן כמבואר בירושלמי דבדבר שזרעו כלה גידולי מעשר מותרין ואינם נתפסים בקדושה : נכנס לירושלים ויצא. כלומר הא דמבואר במשנה דאוסרין תערובתו בכל דבר שיש לו מתירין היינו בנתערב בירושלים ונכנס לירושלים ויצא ואין בו ש"פ שאין לו פדיון בטל והדא הוא אף שאין בו ש"פ מ"מ אם נכנס לירושלים קלטו מחיצות וכי הדר נפל מחיצות אין לו תקנה וכי נתערב בטל כמבואר בב"מ דף נ"ג ע"א : אין חייבים עליהם. בקריאה שם במחובר לקרקע דכתיב ועתה הבאתי ראשית פרי האדמה מה בשעת הבאה פרי אף בשעת הפרשה פרי אבל במחובר לא נגמר ביכורן כמבואר בירושלמי רפ"ג וכן במשנה רפ"ג ופליג אל ת"ק שם דקורא שם במחובר :

פרק ב א כוי. המבואר במ"ב בפ"ב דיש בו דרכים שוה לחיה ויש בו שוה לבהמה ושוה לחיה ולבהמה ולא לחיה ולא לבהמה ומבואר במ"ג שם דדמו טעון כסוי כדם חיה כמבואר הכא ולמעט בא דלענין חלב אינו כחיה וחלבו אסור ומ"מ אין חייבין אשם תלוי דלענין אשם תלוי בעינן חתיכה מב' חתיכות כגון חלב ושומן לפניו ואכל אחת מהן כמבואר בכריתות דף י"ז א' וב' והגר"א לא גרס כלל דדמו טעון כסוי דמבואר זה במשנה : מ"ג מפסיע בו חבור לחיה ולבהמה כנוסחת הגר"א. וזה מבואר במשנה חולין קכ"ג בפרק ט במשנה דהעור כמפסיע מבהמה והיה הוא בית יד לסכנים טומאה לבשר אם הוא טמא ונגע בעור מטמא הבשר וכן בנבלה נטמא הוא כשנגע בעור ומבואר במשנה שם שיעורייהו דאם בעי לשחיה למעט ואלון שיעור כדי אחיזה : אם אמר הריני נזיר. מבואר במשנה י"א בפ"ב והגר"א גרס זה בקיצור לפי דמבואר במשנה : ב אנדרוגינוס. יש בו זכרות ונקבות : ג בלובן. זיבה וש"ז : טמא. אשה : אבל לא נישא. נאים כמבואר בפרק הערל פ"ג דחייבין על משכבו כזכר אף ממקום נקבות : ואינו נתזן. בנכסים מועטים דדין הבנות דניזונות עד שיבגרו ואין לבנים כלום אבל בשאר אנדרוגינוס ובת הבת מדחה אותו ואומרת שמא זכר הוא ואין לו כלום כמבואר ר"פ מי שמת בב"ב קמ"ד : ואינו מטמא. אם הוא כהן שמא זכר הוא : בכל מצות. אף שהזמ"ג דנשים פטורות הוא חייב מספק שמא זכר הוא : ד באודם. דם נדה וזיבה אבל זכר ממש אינו מטמא באודם אבל הוא כיון שיש לו נקבות כמו אשה מטמא : ואינו זוקק. אשתו ליבום כשמת בלא בנים דאף דזכר הוא סריס הוא וסריס חמה פטורה אשתו מחליצה ומיבום דכתיב להקים לאחיו שם פרט לזה ששמו מחוי : עם הבנים. בנכסים מרובין הבנים מדחין אותו אבל הבנות ואין לו אלא מזונות עד שיבגר כאשה : קדשי קדשים. אינם נוטלין אלא זכרי כהונה כדכתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה : לכל עדות. בין ממון בין נפשות : בעבירה. לחלל נתין וממזר : מן הכהונה. מתרומה דביאת פסולין פוסל בתרומה כמבואר בפ' אלמנה לכה"ג יבמות דף ס"ז ובתוס' שם: ה כאנשים וכנשים. שיולדת נקבה טמאה שבועים וימי טוהר ששים וששה יום ולזכר טמאת שבעה וימי טוהר שלשים ושלשה והאנדרוגינוס מטילין עליו חומרי שתיהן ימי טומאה של נקבה וימי טוהר של זכר נמצא דימי טוהר שלה עשרים וששה דשבעה מימי הטוהר נהגה בטומאה : בכל נחלות. לירושה יורש את אביו אם אין בן ומוריש נחלתו לאחרים כאיש ואשה : בקדשי הגבול. תרומה ומעשר דאשה נוטלת חלק כמבואר בסוטה בתוס' דרק אין חולקין על הגורן אבל משגרין לבתיהם וכמבואר ביבמות דף ק"ט : נזיר. שהרי יש בו דרכים שוה לשניהם : ו על זיבתו. גרסינן כנוסחת הגר"א כהי דמטמא בזיבה מ"מ אינו חייב קרבן דספק הוא והמפרש גרס אין חייבין על ביאתו וסיימו לביאת מקדש דאף אם ראה שניהם לובן ואודם אינו חייב על ביאת מקדש דכתיב מזכר ועד נקבה תשלחו זכר ודאי ונקבה ודאית כדילפינן בנדה כח : טומאתו. אף שמטמא בלובן או אודם מ"מ ספק הוא ומספק לא שרפינן תרומה אבל אם ראה שניהם טמא ודאי ושורפין אם נגע בתרומה כמבואר בנדה דף כ"ח : ואינו נערך. אם אמר ערכי עלי או אחר אמר ערך אנדרוגינוס זה עלי פטור מערכו דכתיב אם זכר אם נקבה זכר ודאי ונקבה ודאית : ואינו נמכר. דזכר נמכר בגניבתו לשם או מוכר עצמו לשם ואשה אינה נמכרת כשהיא גדולה אבל קטנה נמכרת ע"י אביה ויוצאה בסימני נערות ואנדרוגינוס אינו נמכר לע"ע כאיש ולא כאשה דספק הוא : בריה לעצמו. ספק בדין אלד שהוא משונה אבל טומטום ספק הוא שמכוסה זכרותו ואינו ניכר אם זכר אם נקבה ולא פליג ר"י על ת"ק דלדידיה נמי ספק הוא לכ"ד א"כ פליג בנזיר שזה איש ואשה דלת"ק הוה נזיר לפי שבמקצת שוה לאיש ובמקצת שוה לאשה ולר"י אינו נזיר דלאו איש או אשה הוא וכן פליג לעיל בכוי (יבמות פ"ג ובתוס' שם) : ז לאחר. גם לאחר שנתלשו דאין ביכורים במחובר כדפירשתי לעיל ספ"א מקרא : ח להביאן. ז' מינים כל מין בכלי מיוחד : הוא עושה. כשמניחן בכלי אחד : שעורים. דהוא גרוע נותן למטה ואף בקרא דז' מינים חטים קודם לשעורה לכן חטים למעלה מן השעורים וה"ג לא ברייתא זו כמו בנוסחת הגר"א וכן הוא בירושלמי (עי' חידושים סדר הקרא וכן סדר הנתינה) : ענבים למעלה מכולן. גרסינן (הגר"א) : פלכים פלכים. מהרבה מקומות ביחד : שתי ידות. שני חלקים שבעיר לא היו הולכין כדי לשומרן בטהרה ובעיר א"י לשומרן כ"כ : בחזרה כדרך שמתעסקין בהליכה. גרסינן בחזירתן מירושלים לא היו עושין להם כבוד כ"כ וגם א"ל שמירה : ה"ג וכן זמן עצי כהנים והעם תשעה. כלומר שכבוד הזה היו עושין גם למביאין עצים למזבח שהיו מתנדבין משפחות משפחות כל אחד בזמן מיוחד כמבואר בסדר תענית בפ"ד וט' זמנים היו כמבואר שם וז' דקאמר כאן תשעה כנוסחת הגר"א ולא גרסינן בתשעה באב : הגוזלות. שנותנים ע"ג סלים כנודרין כמבואר במשנה ג' פ"ג (ולא ע"ג ממש שלא יטנפם) מקריבין עולות : שבידן. כר"מ פירש הגוזלות שסביבו בידן והר"ע פירש הביכורים שהן בידן : ט תוספות הבכורים. דשיעור בכורים אחד מס' והוא מוסיף ה"ה כבכורים לכל דאינם אלא מהותו המין : ועיטור. שמעטרין הסל בפירות הוא אף מאינו מינו רק מז' מינים לר"ע במ"ע פ' ולר"ש אף ממין אחר לגמרי : בטהרה. כמו ביכורים לכ"ד : מן הודאי גרסינן אף אם לא הפריש תרומה בודאי פטור ואצ"ל בלקט התוספות מע"ה : ה"ג תוספות הביכורים מין במינו דבר שחייב וכו' מין בשאינו מינו דבר שאינו חייב בדמאי ואצ"ל בודאי : אם הוסיף במין אחר כגון מז' מינים תאנים על ענבים כיון דמין זה חייב בביכורים לכן פטור במעשר אף אם יודע בודאי שלא הפרים אבל אם ההוספה הוא מדבר שאינו חייב בביכורים חייב בודאי ובדמאי : ה"ג עיטור הביכורים מדבר שאינו חייב. וה"ג מין על מינו : או מעמון ומואב. מפירות עמון ומואב שאינו חייב בביכורים אין מקבלין דאתי למיטעי בביכורים דאין מהן . וריסא אתיא כר"ע במ' דאין מעטרין מחוץ לז' מינים : י ספר תורתו . ובירושלמי הגירסא המוכר ס"ת אביו ורבותא קמ"ל אף שלא כתב בעצמו מ"מ אסור למכור : כותבי ספרים. בשכר : לשם שמים. שלא לקבל שכר : תגרי סימנא. גרסינן שתגרים למכור בשוק : לגבוה. שעוסקין במצות לשם שמים בכלל ברכה הם אף שאינם מקבלים עתה שכר מהמצוה הבר"ה מאיר להם משמים ויזכו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כן יהי רצון :